TÜRK DİL KURUMU

TÜRKÇE SÖZLÜK

2
K – Z

TÜRKÇE SÖZLÜK

K - Z

K

k, K Türk alfabesinin on dördüncü harfi. *Ke* adı verilen bu harf, ses bilimi bakımından ince ünlülerle ön damak, kalın ünlülerle art damak patlayıcı ünsüzlerinin ötümsüzünü gösterir.

K *kim.* Potasyum'un kısaltması.

-k *bk.* -ak / -ek.

-k *bk.* ık / ik, uk / ük.

kaba *s.* **1.** Özensiz, gelişigüzel yapılmış, zevksiz, sakil: *Kaba bir oda takımı. "Cebinden kaba fil dişi saplı bir de çakı çıkardı."* -Ö. Seyfettin. **2.** Taneleri iri: *Kaba çakıl. Kaba un. "Çiğ renkler, iri, kaba yazılar dolduruyor sokakları."* -N. Cumalı. **3.** Terbiyesi, görgüsü kıt, nezaketsiz: *"Kaba, hantal, şivesiz, bir sürü adamlar kafesinin önüne toplanırlar."* -R. H. Karay. **4.** *mec.* Terbiyeye, inceliğe aykırı, çirkin, kötü: *Kaba söz. "Çocuklardan biri ağzından çok fena, çok kaba bir şey kaçırdı."* -O. C. Kaygılı. **5.** Hafif olduğu hâlde kalın veya hacimli: *"Kaba bir yün döşekle temiz bir şilte, yastık yorgan buldum."* -H. R. Gürpınar. **6.** Kuyruk sokumunun iki yanındaki şişkin yer. **kabasını almak** 1) biçim verilecek bir maddenin gereksiz bölümlerini gidermek; 2) bir yeri veya bir şeyi gelişigüzel, üstünkörü temizlemek.

→ ***kababurun, kabadayı, kaba düzen, kaba et, kaba kâğıt, kabakulak, kaba kurgu, kaba kuşluk, kaba kuvvet, kaba saba, kaba sakal, kaba sıva, kaba sofu, kaba şiş, kaba taslak, kaba Türkçesi, kaba yapı, kaba yel***

kababurun *is. zool.* Sazangillerden, ırmak ve göllerde yaşayan, eti kılçıklı küçük bir balık *(Chondrostoma nasus).*

kabaca *zf. (kaba'ca)* **1.** Kaba bir biçimde: *"Kendisini de pek kabaca kovan adamı gördü."* -O. C. Kaygılı. **2.** *s.* İrice, büyükçe. **3.** Yaklaşık.

kabadayı *is. (kaba'dayı)* **1.** Korkusuz, iyi dövüşen, kendine özgü namus kurallarının dışına çıkmayan kimse: *"Ramazan, sertliği, zulmü ile ün salmış bir kabadayı idi."* -H. E. Adıvar. **2.** *s. mec.* Babayiğit, koçak: *Doğrusu kabadayı çocuktur.* **3.** *s. hlk.* Bir şeyin en iyisi, başta geleni: *Bunun en kabadayısı yüz bin lira.*

kabadayıca *zf. (kaba'dayıca)* Kabadayıya yakışır bir biçimde, kabadayı gibi.

kabadayılanma *is.* Kabadayılaşmak, kabadayılanmak işi.

kabadayılanmak *(nsz)* Kabadayılık etmek, kabadayı gibi davranmak.

kabadayılaşma *is.* Kabadayılaşmak işi.

kabadayılaşmak *(nsz)* Kabadayı gibi davranmak, kabadayılık etmek.

kabadayılık, -ğı *is.* Kabadayı olma durumu veya kabadayıca davranış: *"Bu Manisa'da kabadayılığı ile ün salmış bir adamın oğluydu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kabadayılık etmek** kabadayı gibi davranmak. **kabadayılık taslamak** kabadayı gibi davranmak, kabadayı gibi görünmeye çalışmak: *"Kaçanın arkasından kabadayılık taslamak pek ayıp olur."* -A. Gündüz.

kaba düzen *zf.* **1.** Şöyle böyle üstünkörü yapılan iş. **2.** Çalgıları pes seslere akort etmek işi.

kaba et *is.* Kuyruk sokumunun her iki yanındaki şişkin yer.

kabahat, -ti *is. Ar. ḳabāḥat* **1.** Uygunsuz hareket, çirkin, yakışıksız davranış, suç, kusur, töhmet: *"Bir kabahat gizlenirse büyür, söylenirse küçülür."* -P. Safa. **2.** *huk.* Hafif hapis, para cezası veya meslek

ve sanattan alıkonulma ile cezalandırılan hafif suç. **kabahat bulmak** bir kusur, suç aramak: *"O, atı kazdırıyor, çileden çıkarıyor diye, bütün kabahati seyisinde buluyordu."* -A. Ş. Hisar. **kabahat etmek** (veya **işlemek**) suç olacak, kusur sayılacak bir iş yapmak: *"Bu kabahati işlemiş, bu akşam tütsüyü, şerbeti unutmuştum."* -H. R. Gürpınar. **kabahat samur kürk olsa, kimse sırtına almaz** hiç kimse suçlu olduğunu kabul etmek istemez. **kabahati (birine** veya **bir şeye) yüklemek** işlediği bir suçu başkasının üzerine atmak: *"Bu işte kabahati sobaya yüklemek lâzım geliyor."* -S. F. Abasıyanık.

kabahatli *s.* Kabahati olan, kusurlu, suçlu, töhmetli: *"Biz o zaman bu sözleri en kötü bir biçimde manalandırarak hanımı kabahatli bulmuştuk."* -H. R. Gürpınar.

kabahatlilik, -ği *is.* Kabahatli olma durumu.

kabahatsiz *s.* Kabahati olmayan, kusursuz, suçsuz.

kabahatsizlik, -ği *is.* Kabahatsiz olma durumu.

kabak, -ğı *is. bot.* **1.** Kabakgillerden, birçok türleri olan bir bitki *(Cucurbita).* **2.** Bu bitkinin türlerine göre yemeği ve tatlısı yapılan ürünü. **3.** Esrarkeşlerin kullandığı bir çeşit nargile. **4.** *s.* Bilgisiz, görgüsüz, kaba. **5.** *s.* (kavun, karpuz için) Ham, tatsız. **6.** *s.* Tüysüz, dazlak: *"Kaba kabak gibi tıraşlı!"* -H. E. Adıvar. **7.** *s.* (taşıt lâstikleri için) Tırtılları aşınarak yüzeyi düzleşmiş olan. **8.** Kabak kemane: *"Siperin içinde birkaç nefer ayakta ileriye bakıyor, öbürleri aşağı oturmuş konuşuyorlar, gülüyorlar, türkü söylüyorlar, kabak çalıyorlar."* -Ö. Seyfettin. **9.** *hlk.* Kısa boynuzlu hayvan. **kabak (birinin) başına** (veya **başında**) **patlamak** birçok kimsenin ilgili olduğu bir olaydan, yalnızca bir kimse zarar veya ceza görmek: *"Kendi yarın cehennem olur gider, kabak bizim başımıza patlar."* -R. N. Güntekin. **kabak çıkmak** (karpuz, kavun vb. için) ham çıkmak. **kabak gibi** tüysüz, çıplak, her tarafı açık. **kabak tadı vermek** bıktırmak, usanç vermek, tatsız gelmeye başlamak.

→ ***kabak çekirdeği, kabak çiçeği, kabak kafalı, kabak kemane, kabak tadı, kabak tatlısı***

kaba kâğıt, -dı *is.* Bir şey sarmak için kullanılan kalın kâğıt.

kabak çekirdeği *is.* **1.** Bal kabağının tohumu. **2.** Genellikle vakit geçirmek için yenilen kuru yemiş çeşidi.

kabakçı *is.* Kabak yetiştiren veya satan kimse.

kabak çiçeği *is.* Süs eşyası. **kabak çiçeği gibi açılmak** utangaçlıktan çabucak sıyrılarak aşırı ölçüde serbestlik göstermek: *"Komşular, kabak çiçeği gibi açıldı, ne malmış meğer diyorlardı."* -R. H. Karay.

kabakgiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, kabak, kavun, karpuz, hıyar gibi cinsleri içine alan, geniş yapraklı, sürüngen ve sarılgan bir bitki familyası.

kabak kafalı *s.* ve *is.* **1.** Saçları dökülmüş, dazlak. **2.** Saçları ustura ile kazınmış. **3.** *mec.* Aptal, budala.

kabak kemane *is. hlk.* Gövdesi uzunlamasına ikiye bölünen su kabağının üzerine ince bir deri gerilerek yapılan, üç telli, yayla çalınan bir halk çalgısı.

kabaklama *is.* Kabaklamak işi.

kabaklamak *(-i) hlk.* Ağaçların gençleşmesi için dallarını budamak.

kabaklaşma *is.* Kabaklaşmak işi.

kabaklaşmak *(nsz)* **1.** Saçları dökülmek, dazlaklaşmak. **2.** (taşıt lâstikleri için) Tırtılları aşınıp yüzeyi düz bir duruma gelmek.

kabaklık, -ğı *is.* **1.** (karpuz, kavun için) Hamlık. **2.** (baş için) Tüysüzlük, dazlaklık. **3.** *mec.* Bilgisizlik, görgüsüzlük.

kabak tadı *is. mec.* Beğenilmeyen, bıkkınlık veren durum. **kabak tadı vermek** bıkkınlık veya sıkıntı oluşturmak.

kabak tatlısı *is.* Soyulmuş, çekirdekleri çıkarılmış ve parmak kalınlığında bal kabağının ağır ateşte uzun süre pişirilmesi ve üzerine ceviz serpilmesiyle hazırlanan bir tatlı türü.

kabakulak, -ğı *is. tıp* Tükürük bezle-

rinin, özellikle kulak altı bezlerinin iltihaplanmasıyla beliren bulaşıcı, salgın ve ateşli bir hastalık: *Kabakulak hastalığı.* **kabakulak olmak** bu hastalığa yakalanmak: *Ahmet kabakulak oldu; üç hafta evden dışarıya çıkamadı.*

→ ***kabakulak otu***

kabakulak otu *is.* Loğusa otu, zeravent.

kaba kurgu *is.* Filmin son durumuna yer vermek üzere seçilen çekimlerin senaryodaki sıralanışa göre birbirine eklenerek oluşturulan ilk kurgusu.

kaba kuşluk, -ğu *is. hlk.* Öğleden bir iki saat önceki zaman.

kaba kuvvet *is.* Yasa dışı işlerle bir amaca ulaşmak için zorbalık yaparak veya güç kullanarak tutulan yol.

kabala (I) *is. (kaba'la) İbr. kabbalah* **1.** Yahudilerde, yazılı olarak konulmuş olan Tanrı kanunlarının yanında, ağızdan ağza geçen din buyruklarının, İbranî felsefesinin ve efsane yazılarının bütünü. **2.** Bir öğretinin yandaşlarının bütünü. **3.** Doğaüstü varlıklarla ilişki kurma sanatı.

kabala (II) *s. Ar. kabâle* Götürü, toptan.

kabalacı (I) *is.* ve *s.* Kabala konusunda uzmanlaşmış kimse, kabala ile uğraşan kişi.

kabalacı (II) *is.* Kabala (II) iş yapan kimse.

kabalak, -ğı (I) *is.* Birinci Dünya Savaşında Osmanlı ordusunda kullanılmış olan, şapkaya benzeyen bir tür başlık: *"Kendisi, ayağında postallar, sırtında kaput, başında kabalak, Çanakkale cehenneminde askerliğini yaparken..."* -Y. Z. Ortaç.

kabalak, -ğı (II) *is. hlk.* Kabak yaprakları biçiminde etli ve tüylü yaprakları olan, kırlarda ve su kenarlarında yetişen bir bitki.

kabalaşma *is.* Kabalaşmak işi.

kabalaşmak *(nsz)* **1.** Kaba bir duruma gelmek. **2.** Kabalık etmek.

kabalaştırma *is.* Kabalaştırmak işi.

kabalaştırmak *(-i)* Kaba bir duruma getirmek, kabalaşmasına sebep olmak.

kabalık, -ğı *is.* **1.** Kaba olma durumu. **2.** Kaba davranış, nezaketsizlik, huşunet: *"Bu kabalığımı şimdiki vaziyetime bağışlayınız."* -P. Safa.

kabalist *is. Fr. cabaliste* Kabalacı (I): *"Şair, âlim, mütefennin, feylesof, mutasavvıf ve kabalist olduğu kadar havalperverdi."* -Ö. Seyfettin.

kabalizm *is. Fr. cabalisme* Kabala (I) yanlısı sanat akımı.

kaballama *is. hlk.* Kaballamak işi.

kaballamak *(-i) hlk.* Maden ocaklarında galerileri ağaçlarla pekiştirmek.

kaban (I) *is. hlk.* **1.** Dik yokuş. **2.** Tepe.

kaban (II) *is. Fr. caban* < *İt. cabbanu* < *Ar.* Kalçaya kadar uzunluğu olan, paltoya benzeyen üst giysisi.

kabana *is. Fr. cabane* Genellikle otelin ana binasının dışında, plâj veya havuz kıyısında bir oda.

kabara *is. (kaba'ra)* **1.** Dayanıklılık sağlamak amacıyla, ayakkabıların altına çakılan, iri başlı demir çivi. **2.** Süs olarak odaların ahşap bölümlerine, türlü biçimler yapmak için çakılan iri başlı, sarı çivi.

→ ***kabara kabara***

kabara kabara *zf.* **1.** Gittikçe kabararak, coşarak. **2.** *mec.* Böbürlenerek, gururlanarak.

kabaralı *s.* Kabara çakılmış olan: *"Erkekler kabaralı ayakkabılarıyla birer ikişer evlerine döndüler."* -N. Cumalı.

kabarcık, -ğı *is.* **1.** İçi su veya hava dolu ufak kabartı veya kürecik: *"Bardağın içindeki maden suyu kabarcıklarının pıtır pıtır söndüğü bile duyuluyordu."* -H. Taner. **2.** Vücutta oluşan sivilce gibi küçük şişkinlik. **3.** (metal biliminde) Sıvı veya katıların içinde oluşan gaz hacmi. **4.** Kabartı: *"Köy, dağın ortasında, toprak kabarcıkları gibi dizilen evleriyle bir mezarlığa benziyordu."* -H. E. Adıvar.

kabarcıklı *s.* Kabarcıklı olan: *"Üstü ayran kabarcıklı tereyağını sıcak tandır ekmeğine sürer, yerdi."* -Y. Kemal.

kabarcıklı düzeç, -ci *is.* İçinde hava

kabarcığı bırakılmış su dolu bir cam silindir ve bir tahta yataktan oluşan, düzlem veya doğruların yataylığını belirleyen alet. tesviye ruhu.

kabare *is. Fr. cabaret* **1.** Çeşitli gösterilerin yapıldığı eğlence yeri. **2.** Meyhane.

→ ***kabare tiyatrosu***

kabareci *is.* Kabare oyuncusu: *"Şu üç delikanlı bugün gerçekten Avrupa klâsı birer kabareci olma yolundadır."* -H. Taner.

kabarecilik, -ği *is.* Kabare işletmek veya kabarede oynamak işi.

kabare tiyatrosu *is. tiy.* Daha çok güncel konuları iğneleyici, yerici, taşlayıcı biçimde ele alan skeçlerin oynandığı, monologların, şarkıların ve şiirlerin söylendiği küçük tiyatro: *"Toplumsal ve politik hiciv yapan her kabare tiyatrosu, bulunduğu ortamın zekâ ve yüreklilik kanıtıdır."* -H. Taner.

kabarık, -ğı *s.* **1.** Kabarmış olan. **2.** Çıkıntısı olan, tümsekli: *"Kabarık göğsündeki, parlak kıvılcımlı tüyleri, altından bir zırh gibiydi."* -Ö. Seyfettin.

→ ***kabarık deniz***

kabarık deniz *is. coğr.* Gelgit olayında, sular yükseldiğinde denizin durumu.

kabarıklık, -ğı *is.* Kabarık olma durumu, şişkinlik.

kabarış *is.* Kabarmak işi veya biçimi.

kabarma *is.* **1.** Kabarmak işi. **2.** *mec.* Duygulanma: *"Bir de mektuplar okunurken ve selâmlar söylenirken içinde tuhaf bir kabarma beliriyordu."* -H. E. Adıvar. **3.** *mec.* Kendini üstün görme, büyüklük taslama. **4.** *coğr.* Ay ve Güneş'in çekim etkisiyle, büyük denizlerde suların yükselmesi. met.

kabarmak *(nsz)* **1.** Ağırlığı artmadan hacmi büyümek: *Ekmek iyi kabardı.* **2.** (sıvılar için) Yağışlardan veya kaynamaktan taşmaya yüz tutmak: *"Çay birdenbire kabararak şosenin rampalarını aşar ve epeyce zararlara sebep olur."* -R. N. Güntekin. **3.** Niceliği artmak, büyümek: *Masraf kabardı.* **4.** Şişmek, genişlemek: *"İhtiyarın zayıf damarları kabarmış kıllı elleri dizlerinin üstündeydi."* -P. Safa. **5.** (hayvanlar için) Tüyleri dikilmek. **6.** (kumaş için) Üzerinde tüyler oluşmak, havlanmak: *Bu kumaş çabuk kabardı.* **7.** Islanıp veya ısınıp yerinden kurtulmak: *Kir kabardı. Masanın kaplaması kabardı. Dolabın boyası kabardı.* **8.** (deniz) Dalgalanmak, büyük dalgalar oluşmak. **9.** *mec.* Bulanmak. **10.** *mec.* (öfke, sevgi gibi bazı duygular için) Gittikçe güçlenmek: *"Bu olayı duyunca delikanlının yüreği öç alma duygusuyla kabarır."* -N. Cumalı. **11.** *(nsz, -e) mec.* Kafa tutmak, öfkelenip üstüne yürüyecek gibi davranmak. **12.** *mec.* Böbürlenmek, gururlanmak: *"Kumandan, atını şahlandırarak hurra hurra diye kendisini alkışlayan keyifli halka boyun kıvırarak kabarıyordu."* -Ö. Seyfettin.

kabartı *is.* Tümsek, çıkıntı, kabarmış yer: *"Bunlar biraz eğildikleri zaman cübbelerin arkasında tabanca kabzalarının kabartısı görülür."* -F. R. Atay.

kabartıcı *is.* Kabartma maddesi, kabartma tozu.

kabartılı *s.* **1.** Kabartısı olan. **2.** Belirgin: *"Halk seciyesi en fazla türkülerde kabartılı bir şekil alır."* -R. H. Karay.

kabartma *is.* **1.** Kabartmak işi. **2.** Bir biçimin veya bir süslemenin düz yüzey üzerindeki çıkıntısı. **3.** Kil, alçı, taş gibi işlenebilir gereçleri girintili çıkıntılı yüzeyler durumunda biçimlendirerek yapılmış olan eser, rölyef: *"Bir sanatkâr eliyle alçıdan yapılmış, bembeyaz, tertemiz bir kabartma."* -P. Safa. **4.** *s.* Kabartılarak yapılmış olan: *Kabartma harita.*

→ ***kabartma tozu***

kabartmak *(-i)* **1.** Kabarmasını sağlamak, kabarmasına yol açmak: *"Vapur geri geri beyaz köpükler kabartarak açılmaya başlamış."* -Ç. Altan. **2.** Toprağı tırmık vb. bir araçla karıştırmak, alt üst etmek, yumuşatmak.

kabartmalı *s.* Kabartması olan.

kabartma tozu *is.* Pasta, çörek vb. hamur işlerinde kabarmayı sağlayan toz, sodyum bikarbonat.

kaba saba *s.* **1.** Görgüsüz. **2.** Özensiz.

kaba sakal *s.* Gür ve geniş sakallı.

kaba sıva *is.* İnce sıvadan önce duvarlarda bulunan pürüzleri doldurup kapatmak için yapılan sıva.

kaba sofu *is.* Dinî kuralları yanlış yorumlayarak ibadet ve düşüncede aşırılığa kaçan: *"Kaba sofular bir zamanlar uygarlık düşmanlığını, yabancı dil düşmanlığı ile birleştirmişlerdi."* -H. Taner.

kaba şiş *is.* Kaba kulak.

kaba taslak *s.* Bir şeyin ayrıntılarına girmeden ana çizgilerini belirten.

kaba Türkçesi *is.* Açıkçası, tam anlamıyla.

kaba yapı *is.* Bir binayı dış etkenlere karşı koruyup ayakta tutan temel, ana duvarlar, kirişler, çatı vb. nden oluşan asıl gövde.

kaba yel *is. hlk.* Lodos.

kabız, -bzı *is. Ar. ḳabż esk.* **1.** Kavrama, tutma. **2.** *esk.* Alma. **3.** Peklik. **sürgün** karşıtı. **kabız olmak** peklik olmak.

kabızlık, -ğı *is.* Kabız olma durumu.

kabil (I) *s. (ka:bil) Ar. ḳābil* Olabilir, mümkün: *"Ben onu bir göreyim, dedi, kabil mi?"* -P. Safa. **kabil değil** imkânsız, imkânı yok: *"Şu sırta kadar çıkmazsak kabil değil, faciayı tamamıyla göremezsiniz, diyor."* -F. R. Atay.

kabil (II) *s. Ar. ḳabîl* **1.** Türlü, gibi, benzer. **2.** Tür, cins: *Bu kabil hastalıklarda...* **kabilinden** gibi, türünden, çeşidinden: *"Doktor lokman ruhu kabilinden bir iki de ilâç verip gitti."* -R. N. Güntekin. *"Sol kulak memesinde hafif sıyrıklarla kurtulması mucize kabilinden bir şeydi."* -S. F. Abasıyanık.

kabile (I) *is. (ka:bile) Ar. ḳābile* Ebe.

kabile (II) *is. (kabi:le) Ar. ḳabîle sos.* Boy: *"Bütün Havran kabile kabile parçalanmıştı."* -F. R. Atay.

kabiliyet *is. (ka:biliyet) Ar. ḳābiliyyet* Yetenek: *"Köy kadınlarının taklitlerini bir maymun kabiliyetiyle yapıyor."* -H. E. Adıvar. *"Sizde şu şişeyi boşaltma kabiliyeti varsa ne âlâ!"* -S. F. Abasıyanık.

kabiliyetli *s.* Yetenekli.

kabiliyetsiz *s.* Yeteneksiz: *"Yorgun, tahammülsüz, aşkı taşımaya kabiliyetsiz bir hâldeyim."* -H. C. Yalçın.

kabiliyetsizlik, -ği *is.* Yeteneksizlik.

kabin *is. Fr. cabine* **1.** Küçük, özel bölme: *Telefon kabini.* **2.** Gemilerde, uçaklarda, uzay gemilerinde küçük bölme. **3.** Plâjda soyunma yeri: *"Sonra kabinini gösterdi Özer'e. Hadi giyin, kabinimin kapısından gel al beni."* -N. Cumalı.

kabine *is. (kabi'ne) Fr. cabinet* **1.** Bakanlar kurulu. **2.** Hekim muayenehanesi: *"Rengi doktor kabinelerinin kapılarındaki cilâlı siyah levhalar gibi parlıyor."* -A. Gündüz. **3.** Kabin: *"Bir kabineye girip soyundum."* -S. F. Abasıyanık. **4.** Helâ. **kabine çekilmek** bakanlar kurulu görevini bırakmak: *"Harp kabinesi çekilmek üzeredir."* -F. R. Atay. **kabine düşmek** herhangi bir sebeple bakanlar kurulu görevini bırakmak zorunda kalmak.

kabir, -bri *is. Ar. ḳabr* Mezar, sin: *"Şairimizin hisardaki kabrinde geçen sene bir ihtifal yaptık."* -R. Enis. *"Ve serin serviler altında kalan kabrinde / Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter."* -Y. K. Beyatlı.

→ ***kabir azabı, kabir suali, kabristan***

kabir azabı *is. mec.* Büyük üzüntü, sıkıntı. **kabir azabı çekmek** çok sıkılmak, üzülmek.

kabir suali *is. mec.* Uzun ve bıktırıcı soru.

kabl *zf. Ar. ḳabl esk.* Önce, önceki.

→ ***kablelmilât, kablelvuku***

kablelmilât, -dı *is. (ka'blelmi:lâ:t) Ar. ḳabl-el-mîlâd esk.* Milâttan önce.

kablelvuku, -u *is. (ka'blelvuku:) Ar. ḳabl-el-vuḳū' esk.* Olmadan önce.

kablo *is. (ka'blo) Fr. câbleau* Elektrik akımı iletiminde kullanılan ve yalıtkan bir madde ile sarılı bulunan metal tel: *Telgraf kablosu. Telefon kablosu.*

kablocu *is.* Kablo döşeyen kimse.

kablolu *s.* **1.** Kablosu olan. **2.** Kablo aracılığıyla işlevini yapan (araç, gereç).

→ ***kablolu yayın***

kablolu yayın *is.* Televizyon yayını-

nın kablo, cam iletken ve benzeri bir fiziki ortam üzerinden halkın alması maksadıyla abonelere ulaştırıldığı yayın türü.

kabotaj *is. Fr. cabotage* Bir ülkenin iskele veya limanları arasında gemi işletme işi.

→ ***kabotaj hakkı***

kabotaj bayramı *is.* Deniz ticaretini teşvik amacıyla her yılın temmuz ayında kutlanan bayram.

kabotaj gemisi *is. den.* Kabotaj hattında çalışan gemi.

kabotaj hakkı *is. huk.* Türk kara sularında, Türkiye'deki akarsu ve göllerde gemi bulundurma, bunlarla gidiş geliş ve taşıma yapma hakkı: *"Limanlarımızda kabotaj hakkı tamamıyla Türklere geçmiştir."* -E. İ. Benice.

kabristan *is. Ar. ḳabr + Far. -istān* Mezarlık, gömütlük, sinlik.

kabuk, -ğu *is.* **1.** Bir şeyin üstünü kaplayan ve onu dış etkilere karşı koruyan, kendiliğinden oluşmuş, sertçe bölüm, kışır: *Ağaç kabuğu. Meyve kabuğu. Midye kabuğu.* **2.** Ekmeğin pişme sırasında içinden daha çok sertleşen dış bölümü. **3.** *astr.* Bir sıvı veya atmosferi dıştan saran, sert katman: *Yer kabuğu.* **4.** *zool.* Bir hayvanı dıştan örten kitinli, kalkerli, silisli, kemiksi veya boynuzsu örtü, kavkı: *"Her hâlde kabuklu bir deniz hayvanının kabuğu kesmiş olacak."* -S. F. Abasıyanık. **5.** *tıp* Deri üzerinde bir yaranın veya sivilcenin kurumasıyla oluşan sertçe bölüm. **kabuk bağlamak** (veya **tutmak**) üstünde kabuk oluşturmak, kabuklanmak: *"Hani, insanın bir yerinde bir çıban çıkar da kabuk tutar."* -B. Felek. **kabuk gibi** (kumaş için) sağlam sert. **kabuğu dışına çıkmak** içinde bulunduğu ortam veya durumdan ayrılmak. **(kendi) kabuğuna çekilmek** dışarısı ile olan ilişkilerini kesmek, kimse ile görüşmemek: *"Arkadaşı, hükümet aleyhine konuşmaya başlayınca Fuat kabuğuna çekilmek lüzümunu duyar ve başını önüne eğip susmasını bilirdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kabuğunu çatlatmak** (veya **kabuğunu kırmak**) içinde bulunduğu güç, olumsuz veya kötü durumdan kurtulup rahatlamak.

→ ***kabuk bilimi, kabuk böcekleri, kabuk değiştirme, kabuk kahvesi, kabuk yönetim***

kabuk bilimi *is.* Kabukları inceleyen bilim dalı.

kabuk böcekleri *ç. is. zool.* Kın kanatlılar takımına giren, kabuğun hemen altındaki odun katını kemirerek oyan ve böylece birçok orman ve meyve ağacının kurumasına yol açan familya.

kabuk değiştirme *is.* Yenilenme.

kabuk kahvesi *is.* Antep fıstığı kabuğunun öğütülmüş ve hafifçe kavrulmuşu ile yapılan ve kahveye benzer içecek.

kabuklanma *is.* **1.** Kabuklanmak işi. **2.** *jeol.* Bir lâv akıntısı veya bir lâv gölü yüzeyinin katılaşması.

kabuklanmak *(nsz)* Kabuk oluşmak.

kabuklaşma *is.* Kabuklaşmak işi.

kabuklaşmak *(nsz)* Kabuk durumunu almak, kabuk gibi sertleşmek.

kabuklu *s.* Kabuğu olan.

→ ***kabuklu bit***

kabuklu bit *is. zool.* Koşnil.

kabuklular *ç. is. zool.* Kabukları, yapılarındaki kireçli tuzlar dolayısıyla sertleşmiş bulunan, solunum aygıtları balıklara benzeyen, çok hücreli hayvanlardan eklem bacaklılar sınıfı: *Yengeç ve istakoz kabuklulardandır.*

kabuksu *s. zool.* Kabuğa benzeyen: *Kabuksu tüyler.*

kabuksuz *s.* Kabuğu olmayan. **kabuksuz yumurtlatmak** bir işi ivedilikle yaptırıp eksik kalmasına yol açmak.

kabuk yönetim *is.* İçi, iç yapısı belli olmayan, belirsiz kalan yönetim.

kabul, -lü *is. (-bu:lü) Ar. ḳabūl* **1.** Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olma: *"Her mihnet kabulüm yeter ki / Gün eksilmesin penceremden."* -C. S. Tarancı. **2.** (konukları veya işi olanları) Yanına sokma, katına alma: *"Kış yaklaştığı için Nevin'in hafta başı kabulleri hararetleniyordu."* -P. Safa. **3.** Sunulan bir şeyi, armağanı alma. **4.** Bir öneriyi uygun bulma, onaylama. **5.** Bir yere alınma: *Okula kabulüm için dilek-*

çe verdim. **6.** *tic.* Rıza veya izin, akseptans. **kabul etmek 1)** bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olmak: *"Kabul ettiler, meclis dağıldı."* -M. Ş. Esendal. **2)** yanına, katına almak: *"... beni bahçesinde çınar ve dut ağaçlarının gölgesinde kabul etti."* -A. Haşim. **3)** bir armağanı almak. **4)** onaylamak. **kabul eylemek** kabul ettirmek.

→ ***kabul günü, kabul kredisi, kabul odası, kabul salonu, kabul töreni, kabul yeri***

kabul günü *is.* Ev hanımlarının konuk ağırladıkları belirli gün: *"Bugün benim kabul günümdür, birkaç saat sonra davetliler gelecekler."* -P. Safa.

kabul kredisi *is. tic.* Kabulün vadesinden önce poliçeyi kabul eden bankaya belirli bir tarihte belirli bir meblâğın ödeneceğine dair anlaşmadan sonra bankanın açtığı kredi.

kabullenme *is.* Kabullenmek işi.

kabullenmek *(-i)* **1.** Kabul etmek: *"Çakır, yenilişi kabullenmiş görünüyordu."* -T. Buğra. **2.** Hakkı yokken veya istemeyerek kendine mal etmek: *Adamcağız bu baş belâsını kabullendi.*

kabul odası *is.* Büyük konak veya dairelerde konukların oturtuldukları büyük oda.

kabul salonu *is.* Resmî konukların ağırlandığı büyük konuk salonu.

kabul töreni *is.* Resmî konukları karşılama töreni.

kabul yeri *bk.* kabul odası; kabul salonu.

kaburga *is. (kabu'rga) Moğ. kabirga anat.* **1.** Eğe kemiklerinin oluşturduğu kafes: *"Yüreğinde heyecan büyüdü büyüdü, göğsüne sığmayan bir gürültü kaburgalarını parçalayacaktı."* -H. Z. Uşaklıgil. **2.** *anat. bk.* Eğe: *Zayıflıktan kaburgaları çıkmış.* **3.** *den.* Gemilerde dış kaplamanın dayandığı iskelet. **kaburgaları çıkmak** (veya **sayılmak**) çok zayıf olmak.

kâbus *is. (kâ:bu:s) Ar. kâbûs* **1.** Karabasan: *"Kâbus ile rüya arasındaki farkı bilirim."* -Ö. Seyfettin. **2.** *s.* Acı, sıkıntı, korku veren. **kâbus basmak** (veya **çökmek**) büyük sıkıntı, korku duymak. **kâbus gibi** kâbusa benzer, kâbusu andıran: *"Netameli bir sis, bulvarları kâbus gibi sarmış."* -A. İlhan. *"Bir kâbus gibi hatırladığım uzun, korkunç bir hastalıktan ancak sakat bir adam olarak kurtulabilmiştim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kâbuslu *s.* Karabasan dolu, sıkıntılı ve korkulu: *"Zeynep yatağına dönünce derin ve kâbuslu bir uykuya daldı."* -H. E. Adıvar.

kabuz *is. hlk.* Yalan, palavra.

kabuzcu *is. hlk.* Yalancı, palavracı.

kabz *is. Ar. ḳabż* **1.** El ile tutma, kavrama. **2.** Azrail tarafından ruh teslim alınma, ölme. **3.** *huk.* "Alma" anlamında **"ahzükabz"** teriminde kullanılır.

kabza *is. Ar. ḳabża* Tutulacak yer, tutak, sap: *"Kabzası altın kakmalı palası elinden düşmüştü."* -F. F. Tülbentçi.

kabzımal *is. Ar. ḳabż-i mâl* Meyve ve sebze üreticileri ile satıcılar arasında aracılık eden kimse, komisyoncu.

kabzımallık, -ğı *is.* **1.** Kabzımal olma durumu. **2.** Kabzımalın yaptığı iş.

kacak, -ğı *is. bk.* kap kacak.

kaç *s.* **1.** Herhangi bir şeyin niceliğini sormak için kullanılan soru sıfatı: *Kaç kişi? "Yakup Kadri'nin romanlarının kaç dile çevrildiğini bilen bile yoktur."* -Ç. Altan. **2.** *gr.* (cümle, soru cümlesi olmadığında) Birçok: *"Kaç gündür ben de bunu söyleyecektim, söyleyemiyorum."* -O. Kemal. **kaç para eder?** neye yarar, ne değeri var? **kaç paralık (adam** veya **şey)** değersiz. **kaç parça olayım!** (birçok işler karşısında) hangi birine yetişeyim! **kaç zamandır** belirsiz, fakat çok zamandan beri, çoktan beri. **kaçın kur'ası** birinin kolay kolay aldanmayacak kadar görmüş geçirmiş olduğunu anlatmak için söylenir: *(I kaçın kur'ası, gürültüye pabuç bırakır mı?*

→ ***kaça kaç***

-kaç / -keç *bk.* -gaç / -geç.

kaça *zf.* (fiyat için) Ne kadara? *Bu gıyısi kaça satılıyor?* **kaça patlamak** ne kadara mal olmak, fiyatı ne olmak.

kaçak, -ğı *is.* ve *s.* **1.** Bağlı bulunduğu

yerden veya yasadan kaçan, uzaklaşan kimse: *Asker kaçağı. "Vapurda bir de kaçak Rus ailesi var."* -A. Gündüz. **2.** *s.* Yasaca yapılması yasak olan veya yapılması için gerekli izin alınmayan: *Kaçak kat.* **3.** *s.* Yasaca belirtilmiş gerekli gümrük ve vergileri ödenmeden bir yere sokulan veya bir yerden çıkarılan: *Kaçak eşya. "Öyle olduğu hâlde kaçak sigaramla hâli unutmaya çalışıyordum."* -S. F. Abasıyanık. **4.** Bir kaptan, bir borudan gaz, sıvı veya bir telden akım kaçması: *Bu odada kaçak var.* **5.** *zf.* Yasalara, kurallara uymayarak, gizlice: *"Bütün harp müddetince babası ile İsviçre'de kaçak yaşadı."* -A. Gündüz. **6.** *is.* Gizlice kaçırılmış olan mal veya madde: *Kaçak tütün. "Şu âlâ kaçaktan birer sigara sarar mısınız?"* -S. M. Alus. **kaçak güreşmek** asıl konuya girmeksizin başka şeylerden söz etmek veya politikada sık sık düşünce değiştirip esas amacını gizlemek.

kaça kaç *is.* **1.** Bir yarışmada tarafların aldığı sayı veya derecenin oranını belirtir. **2.** Yarışma, tartışma, kavga ve benzeri gibi durumlarda tarafların oranını belirtir. **3.** İki kişinin karşılıklı olarak gizlice sayı yazıp tahmin etmesine dayanan bir oyun.

kaçakçı *is.* Yasalara karşı gelerek bir yere mal sokan, bir yerden mal kaçıran veya bir yerde satan kimse.

kaçakçılık, -ğı *is.* **1.** Bir devletin yasalarına karşı gelerek yapılan ticaret: *Altın kaçakçılığı. "Kaçakçılık ediyormuş, çok para vurmuş."* -R. H. Karay. **2.** Bir ülkeye gizli olarak, gümrüğü ödenmemiş, yasaklanmış mal sokma işi: *"Kaçakçılarla, gümrük ayrıcalıklarıyla uğraşır, sayfalar dolusu raporlar yazar."* -N. Cumalı. **3.** Gizli olarak, sezdirmeden kaçırma işi: *"Ben böyle gözlere görülmeden yapılan kaçakçılıktan korkarım."* -H. R. Gürpınar.

kaçaklık, -ğı *is.* Kaçak olma durumu: *"Hatırlarda edepsizliği, düşman karşısındaki kaçaklığı kalmıştı."* -Y. K. Beyatlı.

kaçamak, -ğı (I) *is.* **1.** Hoş görülmeyen bir şeyi ara sıra yapma: *Görevinden kaçamak yapıp ava gidiyor.* **2.** Bir şeyi belli etmeden, gizlice yapmaya çalışma: *"Bununla beraber çok üzüntü içinde olduğunu da kaçamakla bana bakan gözlerinden anlıyordum."* -A. Gündüz. **3.** Bir şeyden kaçınma yolu: *Bir kaçamak noktası bularak...* **4.** Kaçacak yer, özellikle çobanların sürüyü barındırmak, saklamak için yaptıkları yer. **kaçamak yapmak** hoş görülmeyen şeyi gizlice ara sıra yapmak.

→ ***kaçamak yol***

kaçamak, -ğı (II) *is.* Mısır unundan yapılan yağlı bir yemek.

kaçamaklı *s.* Kesin olmayan, yargı bildirmeyen ve her iki tarafa da çekilebilen (söz, cevap, davranış): *"Maksada hep kaçamaklı yollardan ulaşmak istemişlerdir."* -R. H. Karay.

kaçamak yol *is.* Bir sorundan kendisini kurtarmak için gelişigüzel ileri sürülen özür.

kaçamak yolu *is.* Kaçamak yol: *"Kara Bibik, hiçbir bahane, hiçbir kaçamak yolu bulamıyordu."* -N. Nâzım.

kaçan kaçana *zf.* Peşpeşe kaçına.

kaçar *s. gr.* Kaç soru sıfatının üleştirme biçimi: *Bu evler kaçar odalı? Her birinden kaçar tane aldınız?*

kaçgöç *is.* Dinî bir anlayışla bazı Müslüman kadınların erkeklere görünmemeleri, bir arada oturup konuşmaktan kaçınmaları: *"Kaçgöç zamanında bile o erkekten ürkmezdi."* -R. H. Karay.

kaçı *zm.* Ne kadarı, kaç kişi: *Bunların kaçı sana ait? Kaçına belge verilecek?*

kaçık, -ğı *s.* **1.** (bir yana) Kaçmış, kaymış. **2.** İlmeği kaçmış (çorap vb.). **3.** *mec.* Bazı davranışları delice olan: *"Bu köşkün perileri de kaçık galiba."* -H. R. Gürpınar. **4.** *is.* (çorap vb. nin) İlmeği kaçmış yeri.

→ ***kaçık öz***

kaçıkça *zf.* ve *s. (kaçı'kça)* **1.** Biraz kaçık. **2.** *is.* Kaçığa benzer, biraz deli gibi, deliye benzer: *"Arkadaşımın, kaçıkçadır, sözü kadının bakışlarını ve davranışını açıklamaya yetiyordu."* -E. Bener.

kaçıklık, -ğı *is.* **1.** Kaçık olma durumu. **2.** *mec.* Delice, kaçıkça davranış.

kaçık öz *is.* Uygun olmayan ortamda

büyüme sonucu ağaç özünün ortadan kaçık biçimde oluşması.

kaçılma *is.* Kaçılmak işi.

kaçılmak 1. Kaçmak işi yapılmak. 2. *hlk.* Çekilmek, savulmak: *Kaçılın, araba geliyor.*

kaçımsama *is.* Kaçımsamak işi.

kaçımsamak *(-den)* Bir işi yapmamak için sözde sebepler yaratmak.

kaçımsar *s.* Kaçamak yolu arayan, kaçamağa sapan.

kaçıncı *s. gr.* 1. Kaç soru sıfatının sıra biçimi: *Kaçıncı katta oturuyorsunuz?* 2. (cümle, soru cümlesi olmadığında) Çok kez, birçok kez: *Kaçıncı gelişim, evde bulamıyorum.*

kaçıngan *s.* Geri duran, girişken olmayan, insan içine girmek istemeyen, insanlardan kaçan, çekingen.

kaçınganlık, -ğı *is.* 1. Geri durma, isteksiz davranma. 2. Kaçıngan olma durumu: *"Bizim sosyeteye karşı bu kaçınganlığımız, kasabada ve hatta vilâyette bir parça dedikoduya sebep olmuştu."* -R. N. Güntekin.

kaçınılmaz *s.* İstek ve irade dışında olan: *"Silâhlı kuvvet kullanılmasına derhâl karar verilmesinin kaçınılmaz olması hâlinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir."* -Anayasa.

kaçınma *is.* Kaçınmak işi.

kaçınmak *(-den)* Herhangi bir işi yapmaktan veya özverili davranmaktan geri durmak, imtina etmek: *"Dargın çıkan sesinde bir şeyden kaçınan, lüzumsuz bir sakınca anlamı sezdi."* -H. E. Adıvar. *"Nahit seyircilerin alışılmış sululuklarından, lâf atmalardan kaçındıklarını gördü."* -T. Buğra.

kaçıntı *is. hlk.* 1. Erken doğan kuzu. 2. *hlk.* Sızıntı, kaçak: *Çeşmenin yolunda kaçıntı var.*

kaçırga *is. hlk.* İşe yaramaz, yaşlı hayvan.

kaçırılma *is.* Kaçırılmak işi.

kaçırılmak *(nsz)* Kaçırmak işi yapılmak veya kaçırmak işine konu olmak.

kaçırış *is.* Kaçırmak işi veya biçimi.

kaçırma *is.* Kaçırmak işi.

kaçırmak *(-i)* 1. Kaçmasını sağlamak veya kaçmasına imkân yaratmak: *Suçluyu kaçırdılar. Uykumu kaçırdı. "Büyükçe bir kız hemen onu kucaklayıp mektebin avlusuna kaçırmıştı."* -O. C. Kaygılı. 2. Bir işi belirlenen zamanda yapamamak: *İlâcın saatini kaçırdım. Vapuru kaçırmak. Maçı kaçırdım.* 3. Zor kullanarak yanında götürmek: *Kız kaçırmak.* 4. Yararlanamamak; bir daha ele geçmemek üzere yitirmek: *Fırsatı kaçırdım.* 5. Gitmek, kaçmak zorunda bırakmak: *Söylene söylene adamı kaçırdı.* 6. Çalmak, kimsenin haberi olmadan götürmek, aşırmak: *İcradan eşya kaçırdılar.* 7. Yasal olmayan yoldan bir ülkeye mal sokmak veya çıkarmak: *Uyuşturucu kaçırmak.* 8. Ölçüyü, sınırı aşmak, fazlasına gitmek: *"Birkaç damlacık derken ya fazla kaçırırsam."* -H. R. Gürpınar. *"Kulübün yemeğinde biraz fazlaca kaçırmıştım."* -H. Taner. 9. Sızdırmak: *Çakmak, gaz kaçırıyor. Makine buhar kaçırıyor.* 10. *(-e)* İstemeyerek abdestini yapmak: *Donuna kaçırmak.* 11. *(nsz)* Delirmek: *Zavallı kaçırmış.* 12. Bir araç veya âletle iş görürken aracı iyi kullanamama yüzünden herhangi bir zarara yol açmak: *Usturayı elimden kaçırdım, yanağımı kestim.* 13. *(-i)* Birini veya bir şeyi göstermemek: *Karısını benden kaçırıyor.* 14. *sp.* Yarışan bir koşucu diğer bir koşucu tarafından hızla geçilip arayı açmak. 15. *sp.* Futbol veya basketbolda savunduğu oyuncuyu boş bırakmak, pas almasına fırsat vermek.

kaçırtma *is.* Kaçırtmak işi.

kaçırtmak *(-i)* 1. Kaçırmak işini yaptırmak. 2. Birinin kaçırılmasına sebep olmak.

kaçış *is.* 1. Kaçmak işi veya biçimi. 2. *sp.* Yarışan bir koşucunun veya bir kümenin diğer yarışçıları hızla geçmesi.

kaçışılma *is.* Kaçışılmak durumu.

kaçışma *is.* Kaçışmak işi: *"Fena hâlde korkan küçükler beni dinlemeyerek kaçışmaya başladılar."* -R. N. Güntekin.

kaçışmak *(nsz)* Hep birden kaçıp da-

ğılmak: *"Öteki çocuklar çil yavrusu gibi kaçışmış, her biri bir deliğe girmişti."* -O. C. Kaygılı.

kaçkın *is.* ve *s.* **1.** (isim tamlamalarında belirtilen olarak) Bir yerden veya bir işten kaçmış kimse: *Okul kaçkını.* **2.** İnsanlardan uzak durmak, insan içine çıkmamak isteyen kimse: *"Doktor kaçkını nice manyaklar içinde, narsis kompleksine müptelâ olanlar sandığınızdan çoktur."* -H. Taner.

kaçlı *s.* **1.** Sayısı kaç, hangi sayıdan: *Kaçlı iskambil?* **2.** Bir kimsenin hangi tarihte doğduğunu, okulu bitirdiğini veya asker olduğunu belirtmek için kullanılır: *Bu çocuk kaçlı? Bu doktor kaçlı?*

kaçlık *s.* **1.** Kilo, lira, metre, adet gibi ölçü anlatan nesnelerin hangisinden olduğunu belirten (soru sözü): *Kaçlık paket istersiniz?* **2.** *tkz.* Kaç yaşında.

kaçma *is.* Kaçmak işi, firar.

kaçmak, -ar *(-den)* **1.** Kimseye bildirmeden bulunduğu yerden ayrılmak, firar etmek: *"Silâhını, hatta başındaki şapkasını bırakıp kaçıyor."* -R. E. Ünaydın. *"Şeyhin çoraplı tabanını öpen hanımefendileri görünce iğrenmiş, bize kaçıp geldi."* -A. Gündüz. **2.** Hızla koşup bir yere saklanmak: *"Kahvecinin kedisi, hemen yere atlayıp boş havuzun içine kaçtı."* -H. Taner. *"Bir tehlike sezdiğin anda hemen eve kaçarsın."* -H. R. Gürpınar. **3.** Kendini göstermemek, rastlatmamaya çalışmak: *Alacaklıdan kaçmak.* **4.** Kaçınmak: *Ben zahmetten kaçmam.* **5.** Sızmak: *Kazandan islim kaçıyor.* **6.** İpliği kopmak: *Çorabım kaçtı.* **7.** *(-e)* Girmek: *Kulağına su kaçmış.* **8.** *(-e)* Bir yana doğru kaymak: *Odanın halısı biraz sağa kaçmış.* **9.** *(nsz)* Görünmeden gitmek, savuşmak, sıvışmak: *Arkadaşınız şimdi buradaydı, ne zaman kaçmış? "Belki sirayet eder diye korkacaklar ve kaçacaklar."* -B. Felek. **10.** *(nsz)* Hızlı koşmak: *"Biletlerini memurun elinden kaptı, kaçar gibi gişeden uzaklaştı."* -N. Cumalı. **11.** *(nsz)* Yok olmak: *Rahatı kaçmak. Neşesi kaçmak.* **12.** *(-e)* Yaklaşmak, benzemek, andırmak: *Mübalâğaya kaçmak. Bu mavi yeşile kaçıyor.* **13.** (kadınlar için) Kaçgöçe uymak: *"Gelin bir evde kayın babasından kaçar, güvey, baldızının yüzünü tanımazdı."* -R. H. Karay. **14.** (kız, kadın için) Yasalara ve aile isteklerine karşı gelerek evlenmek için evinden ayrılmak. **15.** (renk için) Ağarmak, uçmak. **16.** *sp.* Yarışçı diğerlerinden hızla ayrılıp arayı açmak. **17.** *sp.* Futbol veya basketbolda engelleyen adamdan kurtulmak veya pas alabilmek için boş alana koşmak. **18.** *yar* Bazı nitelik bildiren sözlerle birlikte "olmak" anlamıyla yardımcı fiil gibi kullanılır: *Bu söz soğuk kaçtı. "Lâtife etmek istediği zaman biraz kabaya bile kaçardı."* -F. R. Atay. **kaçacak delik aramak** korku ile saklanacak yer aramak: *"O adam onları aşağıladıkça, utancından kaçacak delik arayan Âşık Ali'ye acıyordu."* -Y. Kemal. **kaçan balık büyük olur** elden kaçırılan fırsat gözde büyütülür. **kaçanın anası ağlamamış** tehlikeden kaçan kazançlı çıkmış. **kaçmaktan kovalamaya vakit olmamak** önemli işler yüzünden başka işlere yetişememek.

kaçmaklık, -ğı *is.* Kaçmak durumu: *"Evime kaçmaklığım lâzım gelirken, Zekeriya sofrasının esrarengizliğini öğrenmek cazibesine kapıldım."* -A. Gündüz.

kaçmaz *s.* İlmiklerin kaçmasına imkân vermeyen: *Kaçmaz çorap.*

kaçta *zf.* (saat için) Ne zaman? *"Ne güzel eğlence dedim, dün gene kaçta yattın?"* -M. Ş. Esendal.

kaçurga *is. hlk. bk.* kaçırga.

kadana *is. (kada'na) Mac. katona* Bir cins iri at: *"Atları Rus kadanalarını andırır, arabası çangıl çungul etmez."* -S. M. Alus. **kadana gibi** iri yarı (kadın).

kadar *e. Ar. kadar* **1.** Ölçüsünde, derecesinde: *"Balıkçılıkta para vardır, ama dalgıçlık kadar da genç işidir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Büyüklüğünde, genişliğinde: *Bacak kadar çocuk. Avuç içi kadar yer.* **3.** Dek, değin: *"Saat ona kadar sokaklarda gezdi."* -P. Safa. *"Bütün gece sabaha kadar yolun gürültüsünü dinledim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4.** Gibi: *Teşekkür ederim,*

almış kadar oldum. "İstanbul'un balıkları kadar balıkçıları da hoştur." -S. F. Abasıyanık. **5.** Denli: *O kadar sevindi ki... "Bu merdivenleri, yapıldığı günden beri bu kadar telâşla çıkmamışımdır."* -Y. Z. Ortaç. **6.** Süre belirtir: *Yaşadığı kadar yaşayacak değil ya! "Bu minval üzere yedi ay kadar geçti, geçmedi."* -R. H. Karay. **7.** *is.* Miktar, derece: *"İçinde biriken hayat bazen taşacak kadar çok oluyor."* -H. E. Adıvar. *"Dayat dayatabileceğin kadar..."* -S. M. Alus. **8.** Gösterme sıfatlarından biriyle bir sayıdan sonra geldiğinde kesinlikle belli olmayan bir niceliği belirtir: *"Kantara'nın önünde yüz kadar düşman çadırı kurulmuştu."* -F. R. Atay.

kadastro *is. (kada'stro) İt. catastro* Bir ülkedeki her çeşit arazi ve mülklerin yerinin, alanının, sınırlarının ve değerlerinin devlet eliyle belirlenip plâna bağlanması işi: *Kadastro memuru. Kadastro çalışmaları.* **kadastroya geçmek** kadastrosu yapılmak.

kadastrolama *is.* Kadastrolamak işi veya durumu.

kadastrolamak *(-i)* Kadastrosunu yapmak.

kadastrolanma *is.* Kadastrolanmak işi veya durumu.

kadastrolanmak *(nsz)* Kadastrosu yapılmak: *Gayrimenkuller kadastrolandı.*

kadavra *is. (kada'vra) İt. cadavere* Tıp öğretiminde, üzerinde çalışmak için hazırlanmış, ölü insan veya hayvan vücudu.

kadavralaşma *is.* Kadavralaşmak işi.

kadavralaşmak Kadavra durumuna gelmek.

kadayıf *is. Ar. kaṭā'if* Undan yapılan, tatlı olarak tüketilen türlü biçimlerde yiyecek: *Ekmek kadayıfı. Yassı kadayıf. Tel kadayıf.*

kadayıfçı *is.* Kadayıf yapan veya satan kimse.

kadayıfçılık, -ğı *is.* Kadayıf yapma veya satma işi.

kadeh *is. Ar. ḳadeḥ* **1.** İçki içmeye yarar küçük bardak: *"Şimdi kadehleri masaya diziyordu."* -R. H. Karay. **2.** Kadehte bulunan içki: *"İkinci kadehler bile yarılanmıştı."* -T. Buğra. **kadeh kaldırmak** herhangi birini veya bir şeyi onurlandırmak için içmeden önce kadehleri yukarı kaldırmak: *"Localarda kadınlar erkekler, kadeh kaldırıyorlar, gülüşüyorlardı."* -N. Cumalı. **kadeh tokuşturmak** içki içerken karşılıklı bir sevgiyi belirtmek amacıyla, içmeden önce kadehleri birbirine dokundurmak: *"Limonata bardaklarını içki kadehi gibi tokuşturarak neşeleniyor görünür."* -R. N. Güntekin.

→ ***kadeh arkadaşı, kadeh arkadaşlığı***

kadeh arkadaşı *is.* Birlikte içki içilen kimse.

kadeh arkadaşlığı *is.* Birlikte içki içilen kimseyle oluşan dostluk: *"Asıl dostluğumuz bu üç dört saatlik kadeh arkadaşlığından sonra başlamıştı."* -Y. Z. Ortaç.

kadehçik, -ği *is. bot.* Meşe, fındık, gürgen gibi ağaçlarda, meyve sapının genişlemesiyle oluşan ve meyveyi ortasına kadar içine alan küçük kadeh biçimindeki oluşum: *Palamut meşesinin kadehçiklerinde çok miktarda tanen vardır.*

kadehdaş *is. Ar. ḳadeḥ + T. -daş* Birlikte içki içmeyi seven kadeh arkadaşı: *"Hele içerken, insan mutlaka bir kadehdaş istiyor."* -E. E. Talu.

kadem *is. Ar. ḳadem esk.* **1.** Ayak, adım. **2.** Ayak, fut: *On kadem uzunluğunda.* **3.** *mec.* Uğur.

→ ***kademhane***

kademe *is. Ar. ḳademe* **1.** Aşama, basamak. **2.** *ask.* Motorlu araçların bakım ve onarım işlerinin yapıldığı birim.

→ ***kademe ilerlemesi, kademe kademe***

kademe ilerlemesi *is.* Devlet memurunun olumlu sicil almak şartıyla bir yıllık terfi etmesi.

kademe kademe *zf.* Basamak basamak, derece derece.

kademeleme *is.* Kademelemek işi.

kademelemek *(-i)* Kademeli bir biçimde düzenlemek.

kademelendirme *is.*

Kademelendirmek işi.

kademelendirmek *(-i)* Kademeli duruma getirmek.

kademelenme *is.* Kademelenmek durumu.

kademelenmek *(nsz)* Kademeli duruma gelmek.

kademeli *s.* Aşamalı, basamaklı: *"Büyük harpten sonra dört kademeli bir Yugoslavlık görüyoruz."* -F. R. Atay.

kademesiz *s.* Kademesi olmayan.

kademhane *is. (kademha:ne) Ar. kadem + Far. hâne esk.* Ayakyolu, helâ.

kademli *s.* Uğurlu. **kademli olsun!** uğurlu olsun!

kademsiz *s.* Uğursuz: *"Amma da kademsizmişsiniz, ayağınızı havzaya atar atmaz göçük oldu."* -R. Enis.

kademsizlik, -ği *is.* Uğursuzluk.

kader *is. Ar. kader* **1.** Alın yazısı, yazgı: *"Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor / Lâkin vatandan ayrılışın ıstırabı zor."* -Y. K. Beyatlı. *"Meğerse kaderimde yine yaşasın diye haykırmak varmış."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Genellikle kaçınılmaz kötü talih. **kadere boyun eğmek** yazgısını, talihini kabul etmek. **kaderin cilvesi** talihin, beklenmedik bir anda ortaya değişik bir durumu ortaya çıkarması.

→ ***kader birliği***

kader birliği *is.* İyi ve kötü günleri, aynı sonu paylaşma durumu. **kader birliği etmek** her zaman ve her yerde, her durumu birlikte yaşamak, her şeyi paylaşmak.

kaderci *s.* Alın yazısına inanan ve ondan yana olan, fatalist.

kadercilik, -ği *is. fel.* Yazgıcılık, cebriye, fatalizm.

kaderiye *is. Ar. kaderiyye fel.* Kader anlayışını inkâr ederek, insanların irade ve hareket özgürlüklerinin bulunduğunu ileri süren İslâm felsefesi.

kadersiz *s.* **1.** Kaderi olmayan. **2.** *mec.* Kötü talihi olan: *"Gel kadersizim, kimsesizim, kadersiz oğlumun muratsız oğlu gel!"* -Y. Kemal.

kadı *is. Ar. kādî tar.* Tanzimat'a kadar her türlü davalara, Tanzimat'la Medeni Kanun arasındaki dönemde ise yalnız evlenme, boşanma, nafaka, miras davalarına bakan mahkemelerin başkanlarına verilen ad.

Kadıköy taşı *is. jeol.* Kuvars ve opal liflerinden oluşan, mühür ve süs eşyası yapımında kullanılan, yarı billûr silis.

kadılık, -ğı *is.* **1.** Kadı olma durumu veya kadının görevi. **2.** *tar.* Bir kadının davalarına baktığı il sınırları içindeki bölge: *Galata kadılığı.*

kadın *is.* **1.** Dişi cinsten erişkin insan. **erkek** veya **adam** karşıtı: *"Yanlarında, kendileriyle ahbaplık edecek dostlar, hizmetlerine koşacak kadınlar veya erkekler görmek isterler."* -A. Ş. Hisar. **2.** Evlenmiş kız. **3.** *esk.* Bayan anlamında kullanılan bir unvan: *Fatma Kadın. "Hintli kadın toplantıyı renklendirmek için, herkesin kendisine bazı şeyler sormasını teklif ediyordu."* -B. Felek. **4.** *s.* Analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri olan. **5.** *mec.* Hizmetçi. **kadın olmak 1)** kızlığını yitirmek; **2)** *mec.* (kadın) evini, kocasını yönetmesini iyi bilmek. **kadının fendi, erkeği yendi** kadınlar kurnazlıkta erkeklerden üstündürler. **kadının yüzünün karası erkeğin elinin kınası** yolsuz ilişkiler kadınlar için hoş karşılanmadığı hâlde erkekler bu gibi ilişkilerden övünme payı çıkarırlar.

→ ***kadınana, kadın avcısı, kadın berberi, kadınbudu, kadındüğmesi, kadın evi, kadıngöbeği, kadın hareketi, kadın hastalıkları, kadın kadına, kadın kadıncık, kadınlar hamamı, kadınnine, kadın terzisi, kadın ticareti, kadıntuzluğu***

kadınana *is.* Tecrübeli, yaşlı, saygı gösterilen kadın: *"Adlarına kadınana denilen havva kızlarını biricik can yoldaşı olarak gösteriyordu."* -O. C. Kaygılı.

kadın avcısı *is.* Kadınları baştan çıkaran erkek.

kadın berberi *is.* Kadınların saçını kesen ve saç tuvaleti yapan berber, kuaför.

kadınbudu *is. (kadı'nbudu)* Yumurtaya bulanarak yağda kızartılan bir tür pirinçli köfte: *"Yarım dilim ekmeğin üzerine bir kadınbudu koyup getireyim mi?"* -S. M.

Alus.

kadınca *s.* ve *zf.* **1.** Kadına yakışır (biçimde): *"... susması daha kadınca, daha insanca olurdu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Kadın gibi, kadına benzer.

kadıncağız *is.* Kendisine karşı şefkat ve acıma duyulan kadın.

kadıncık, -ğı *is.* Küçük kadın; zavallı kadın.

kadıncıl *s.* Kadınlara düşkün, kadın düşkünü, zendost.

kadındüğmesi *is. bot.* Süs bitkisi olarak yetiştirilen, düğme biçiminde çiçek açan otsu bir bitki.

kadın evi *is.* Yoksul, mağdur veya başka bir özelliği dolayısıyla muhtaç durumda kalan kadınların geçici olarak barındıkları ev.

kadıngöbeği *is. (kadı'ngöbeği)* Kızartılarak yapılan, ortası çukurca, bir tür yumurtalı hamur tatlısı.

kadın hareketi *is. bk.* feminizm.

kadın hastalıkları *ç. is. tıp* Kadın cinsel organlarını ve bunlarla ilgili hastalıklarını inceleyen bilim dalı, jinekoloji.

kadınımsı *s.* Kadına benzeyen: *"Hayaller gören, kadınımsı, meczup bir paranoyaktır."* -Ç. Altan.

kadın kadına *zf.* Yalnız kadınlar arasında, kadınlar başbaşa.

kadın kadıncık *s.* Evinin işini iyi yöneten, hanımefendi, terbiyeli, ağırbaşlı (kadın).

kadınlar hamamı *is. mec.* Herkesin aynı anda ve yüksek sesle konuşmasıyla çok gürültü edilen yerler için söylenir.

kadınlaşma *is.* Kadınlaşmak işi.

kadınlaşmak *(nsz)* Kadına benzer bir durum almak: *"Genç kızlar onun nazarında birer çiçektir. Ve bu cici mahlûklara meftunluğu birkaç sene sonra kadınlaşacak olmalarındadır."* -R. H. Karay. *"Sesi ve yüzü kadınlaşmaya müsait değildi."* -Y. Z. Ortaç.

kadınlı *s.* Kadını olan.

→ ***kadınlı erkekli***

kadınlı erkekli *zf.* Kadın erkek karışık olarak: *"Kadınlı erkekli köylü dizilerinin acele acele bizim yöne geldiklerini görüyorum."* -R. H. Karay.

kadınlık, -ğı *is.* **1.** Kadın olma durumu: *Onun kadınlığına saygı gösterdim. "O, sonra kadınlığını ispat eder, parasını geri alır."* -B. Felek. **2.** Kadının gerekli erdem ve nitelikleri taşıması durumu: *O, karısının kadınlığı sayesinde borçtan kurtuldu. "Kendisinden uzak duran kadın şimdi ona sokuluyor, kadınlığının bütün silâhlarını birbiri arkasından tecrübe ediyordu."* -A. H. Tanpınar.

kadınnine *is.* **1.** Büyük anne. **2.** Yaşı epey ilerlemiş kadın.

kadınsal *s.* Kadına özgü ve kadınla ilgili.

kadınsı *s.* **1.** Kadına özgü olan, kadına yaraşır. **2.** Kadın davranışlı, kadına benzer (erkek).

kadınsılaşma *is.* Kadınsılaşmak durumu.

kadınsılaşmak *(nsz)* Kadın özelliği kazanmak.

kadınsılık, -ğı *is.* **1.** Kadınsı olma durumu. **2.** Kadın özelliği kazanmak.

kadınsız *s.* **1.** Kadını bulunmayan. **2.** Karısı olmayan, eşsiz: *"Artık bekâr gidemezsin, hiçbir yerde kadınsız duramayacağını bilirim."* -R. H. Karay.

kadın terzisi *is.* Kadın elbiseleri diken terzi.

kadın ticareti *is.* Kız çocukları ile kadınların ülkeler arasında gizlice kaçırılıp satılması: *"Kadın ticaretinin bu kadar serbestçe yapıldığı bir yer daha bulmak mümkün değildi."* -F. F. Tülbentçi.

kadıntuzluğu *is. (kadı'ntuzluğu) bot. bk.* sarı çalı.

kadırga *is. (kadı'rga) Yun. den. esk.* Hem yelken, hem kürekle yol alan, özellikle Akdeniz'de kullanılmış bir savaş gemisi: *"Çoban, Gümüşlük'e su almak için uğrayan bir kadırgaya tayfa yazıldı."* - Halikarnas Balıkçısı.

→ ***kadırga balığı***

kadırga balığı *is. zool. bk.* ispermeçet balinası.

kadife *is. Ar. katîfe* **1.** Yüzeyi belirli

uzunlukta bırakılmış ham madde lifleriyle kaplı, parlak, yumuşak kumaş. **2.** *s.* Kadifeden yapılmış, kadife ile kaplanmış: *"Camları kapanmış bir arabanın yumuşak kadife minderleri, o çıplaklığa karşı, zavallı adamı avunduruyordu."* -H. R. Gürpınar. **kadife gibi** (ses, ten vb. için) yumuşak, pürüzsüz ve parlak.

→ ***kadife çiçeği***

kadife çiçeği *is. bot.* Birleşikgillerden, çiçekleri genellikle parlak sarı renkte ve kadife görünümünde bir süs bitkisi (*Tagetes*): *"Ayşegül takunyalarını sürterek kadife ve inci çiçeklerinin arasında kaybolurken arkasından baktım."* -R. H. Karay.

kadifeleşme *is.* Kadifeleşmek işi.

kadifeleşmek *mec.* Yumuşamak, samimî olmak: *"Gözlerinde kadifeleşen bir şefkatle yüzüme bakıyordu."* -Y. Z. Ortaç.

kadifeleştirme *is.* Kadifeleştirmek işi.

kadifeleştirmek Kadifeleşmek işini yaptırmak: *"Siyah gözlerimin bakışlarını biraz kadifeleştiren bir ihtiyatla, hayat tatlarını kaçırmayalım, der gibi bir hâli vardı."* -A. Ş. Hisar.

kadifelik, -ği *is.* **1.** Kadife gibi olma durumu: *"Onu ismiyle çağırırken sesimin kadifeliği bile yeni değildi."* -H. C. Yalçın. **2.** Kadife yapmaya elverişli olan.

kadifemsi *s.* Kadifeyi andıran, kadife görünümünde olan.

kadim *(kadi:m) Ar. ḳadîm esk.* Başlangıcı olmayan, eski, ezelî.

→ ***kadim dost***

kadim dost *is.* Eski dost.

kadimi *s. (kadi:mi:) Ar. ḳadîmî* Sürekli.

kadinne *is. bk.* kadınnine.

kadir, -dri (I) *is. Ar. ḳadr esk.* **1.** Değer, kıymet. **2.** *astr.* Bir yıldızın parlaklık bakımından bulunduğu basamak: *Birinci kadirde on dokuz, ikincide elli yedi, üçüncüde yüz yetmiş dört yıldız bulunur. Göz, ancak ilk altı kadirde bulunan ve sayısı sekiz bin dört yüz elli olan yıldızları seçebilir.* **kadrini bilmek** değerini bilmek, yararlanmak: *"Bunlar elimde iken kadrini bilmek nerede, hepsine düşman kesilmişim."* -R. H. Karay. *"Onun kadrini iyi bilenler de var."* -A. Ş. Hisar. **kadrini anlamak** değerinin farkına varmak: *"Hakikaten, insan sevdiklerinin kadrini yokluklarında anlıyor."* -P. Safa.

→ ***kadirbilir, kadirbilmez, Kadir Gecesi, kadirşinas***

kadir (II) *s. (ka:dir) Ar. ḳâdir* **1.** Güçlü, gücü yeter, erkli. **2.** "Her şeye gücü yeter" anlamında Tanrı'nın sıfatlarından biri. **kadir olmak** güçlü olmak, gücü olmak, gücü yetmek: *"Senin ne habasetlere kadir olduğunu ben bilirim."* -R. N. Güntekin.

kadirbilir *s.* Değerbilir.

kadirbilirlik, -ği *is.* Değer bilirlik: *"Kadirbilirlik, uygarlığın şaşmaz koşullarından biri."* -H. Taner.

kadirbilmez *s.* Değerden anlamayan, değerbilmez.

kadirbilmezlik, -ği *is.* Kadirbilmez olma durumu.

Kadir Gecesi *is.* Ramazan ayının kutsal sayılan yirmi yedinci gecesi. **Kadir Gecesi doğmuş** çok şanslı, kısmetli kimseler için söylenir.

Kadirî *öz. is. (ka:diri:) Ar. ḳâdirî* Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin kurduğu tarikata girmiş olan kimse.

Kadirîlik, -ği *öz. is.* Şeyh Abdülkadir Geylanî tarafından XI. yüzyılda kurulan bir tarikat.

Kadiriye *öz. is. (Ka:diriye) Ar. ḳâdiriyye* Kadirîlik.

kadirşinas *s. (kadirşina:s) Ar. ḳadr + Far. -şinâs* Değerbilir, iyilikbilir.

kadirşinaslık, -ğı *is.* Değerbilirlik, iyilikbilirlik.

kadit, -di *s. (kadi:t) Ar. ḳadîd* **1.** Çok zayıf: *"Gözlerini kadit elleriyle iyice ovdu."* -Ö. Seyfettin. **2.** *is. esk.* Güneşte veya hafif alevde kurutulmuş et. **kadidi çıkmak** çok zayıflamak, bir deri bir kemik durumuna gelmek: *"Sıtmalı arabacıların titredikleri, cılız, kadidi çıkmış öküzlerin iç ezici bir şekilde düşündükleri görülürdü."* -

kadmiyum *is. (ka'dmiyum) Fr. cadmium kim.* Atom numarası 48, atom ağırlığı 112,40 olan, 320° C' de ergiyen, 8.6 yoğunluğunda, gümüş beyazlığında, elektrik ve seramik sanayiinde kullanılan yumuşakça bir element. Kısaltması Cd.

kadmiyumlu *s.* İçinde kadmiyum bulunan.

kadran *is. Fr. cadran* Saat, pusula gibi araçlarda, üzerinde yazı, rakam veya başka işaretler bulunan düzlem: *"Gün kadranında çarşamba, yerini perşembe ile değiştirdi."* -H. Taner.

kadrat *is. Fr. cadrat* **1.** (basımcılıkta) Dizgide harfler arasına konulan yazısız metal parçası. **2.** (basımcılıkta) Dizgi işinde kullanılan bir aralık ölçüsü birimi.

kadril *is. Fr. quadrille* **1.** Eski salon danslarından biri: *"Kadril için her kadına bir erkek lâzımdı."* -A. Gündüz. **2.** Bu dansın müziği.

kadro *is. (ka'dro) İt. quadro* **1.** Bir kamu kuruluşunun, bir işletmenin, denetim veya yönlendirme işlerini gerçekleştirenler ve bunların taşıdığı ödev, yetki ve sorumlulukların hepsi: *"Bir disiplin kadrosu içinde anonim kalmak Türk gençlerinin hoşuna gitmez."* -F. R. Atay. **2.** Bu kişi ve sorumlulukları sayı, nitelik ve aşamalarıyla gösteren çizelge. **3.** Bu çizelgedeki yer: *"Sekizinci topçu alayı kadrosunun büyük kısmı alaylı idi."* -F. R. Atay. **4.** Bisiklet ve motosiklette iskeleti oluşturan metal bölüm.

kadrolandırma *is.* Kadrolandırmak işi veya durumu.

kadrolandırmak *(-i)* Kadroda yer almak.

kadrolaşma *is.* Kadrolaşmak durumu.

kadrolaşmak *(nsz)* Yeniden kadro oluşturmak.

kadrolu *s.* Kadrosu olan, kadroya girmiş olan: *Kadrolu görev. Kadrolu uzmanlar.*

kadrosuz *s.* Kadrosu olmayan: *Kadrosuz görevli. Kadrosuz işçiler.*

kadrosuzluk, -ğu *is.* Kadrosuz olma

kadük *s. Fr. caduc* Değerini, önemini yitirmiş, eskimiş. **kadük olmak** yasama meclisinin değişmesi ile önceden sunulan yasa tasarıları değerini yitirmek.

kadüklük, -ğü *is. huk.* Gerçek durumu sonradan ortaya çıkan bir hukuki işlemin son bulması.

kaf *is. Ar. kaf* Arap alfabesinin yirmi dördüncü harfi.

kafa *is. Ar. kafâ* **1.** Baş (özellikle insan başı), ser. **2.** Hayvanlarda genellikle ağız, göz, burun, kulak gibi organların bulunduğu vücudun en ön bölümü. **3.** *mec.* Görüş ve inançların etkisi altında beliren düşünme ve yargılama yolu, zihniyet: *"Kalbi ve kafasıyla daima yeni, daima genç kaldı."* -Y. Z. Ortaç. *"İş adamı olduğu için bürokrasiyi ve memur kafasını iyiden iyiye kırmıştır."* -F. R. Atay. **4.** *mec.* Kavrama ve anlama yeteneği, zekâ, zihin: *"Kafasının faaliyetini fikirden ziyade işe vermiş."* -Y. K. Beyatlı. **5.** Bellek. **6.** Çocuk oyunlarında kullanılan zıpzıp taşının veya cevizin büyük boyu. **7.** Mekanik bir bütünün parçası: *Distribütör kafası.* **kafa atmak** kavga sırasında karşıdakinin yüzüne, sert ve şiddetli bir biçimde kafayla vurmak. **kafa bulmak** *argo* **1)** içki içmek; **2)** alay etmek. **kafa cilâlamak** *tkz.* içki içmek: *"İpini koparmış aylakla, çiçeği burnunda asistan, dejenere mirasyedi ile ağır işçi, burada dirsek dirseğe kafa cilâlardı."* -H. Taner. **kafa çekmek** *bk.* kafayı çekmek: *"Benimle kafa çekmenin onlar için pek keyifli olduğunu sanmıyorum."* -E. Bener. **kafa değiştirmek** *bk.* kafayı değiştirmek. **kafa dinlemek** zihni yoran sorunlardan uzak kalmak: *"Dünyada kafamı dinlemek için sığınacak hiçbir yer kalmadı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kafa eskitmek** zihni yoran sorunlarla sürekli uğraşmak: *"Ne gücünü aşan meseleler için çene yormaya, kafa eskitmeye niyeti vardı, ne de kendi başarısızlıkları için suçlu aramaya..."* -T. Buğra. **kafa göz yarmak** beceriksizlik göstermek. **kafa kafaya vermek 1)** iki veya birkaç kişi bir kenara çekilip konuşmak: *"Bizim*

hükümetin para vermemesi karşısında birkaç profesör kafa kafaya verdik." -H. Taner. **2)** baş başa vermek. **kafa kalmamak** zihin yorularak çalışmaz olmak. **kafa patlatmak** bir konu üzerinde pek çok düşünmek: *"Sen sabahtan akşama kadar rahat rahat oturuyorsun, ben kafa patlatıyorum."* -H. E. Adıvar. *"Günde yarım liraya kapalı bir dershanede beş saat kafa patlatmak!"* -Ö. Seyfettin. **kafa sallamak 1)** ikaz etmek için başını iki yana veya öne arkaya hafifçe eğmek; **2)** baş sallamak; **3)** doğru veya yanlış her şeye evet demek. **kafa şişirmek** gürültü veya gevezelikle bir kimseyi tedirgin etmek. **kafa tutmak** boyun eğmemek, karşı gelmek, diklenmek: *"Hocalara, amirlere, büyüklere kafa tutmak sökmezdi."* -R. N. Güntekin. *"Nice defalar ona sırf komşuluk hatırı için gitmişti de o muhasebelerinde kendisine kafa tutmuştu."* -A. Ş. Hisar. **kafa ütülemek** *argo* çok lâf edip tedirgin etmek. **kafa yapmak** dalga geçmek. **kafa yok!** akıl, düşünce yok; akılsız! **kafa yormak** bir iş, bir konu üzerinde çokça düşünmek: *"Oynarken yaptığı hatalar üstüne kafa yoruyor, sonra yığınla düş kuruyordu."* -N. Cumalı. **kafadan** zihinden, belleğini kullanarak. **kafadan atmak** bir konu üzerinde inceleme yapmadan, rastgele konuşmak, uydurmak. **kafadan gayri müsellâh** *şaka* akılsız, aklında bozukluk olan. **kafası almamak 1)** anlayamamak, kavrayamamak; **2)** zihin yorgunluğu sebebiyle anlayamaz duruma gelmek; **3)** olabileceğine inanmamak. **kafası bozulmak** öfkelenmek, kızmak. **kafası bulanmak** bir olay karşısında aklı karışmak, anlayamaz, kavrayamaz duruma gelmek. **kafası çalışmak** *bk.* kafası işlemek. **kafası dönmek 1)** (sıkışık bir durumda) sersemlemek; **2)** kızıp öfkelenmek. **kafası dumanlanmak 1)** çok dalgın olmak; **2)** sarhoş olmak: *"Saz, söz başlasın, içki ile kafalar iyice dumanlansın, cümbüş tam kıvamını bulsun."* -H. R. Gürpınar. **3)** esrar içmiş olmak. **kafası durmak** zihin yorgunluğundan düşünemez olmak. **kafası düzelmek** doğruyu ve iyiyi bulmak. **kafası ile oynamak** takım sporlarında arkadaşlarının durumunu göz önünde tutarak, en iyi fırsatı değerlendirecek, iyice düşünerek, bedenini fazla yormadan oynamak. **kafası işlemek** aklı, zekâsı yerinde olmak, bir konu üzerinde iyi düşünebilir olmak, kafası çalışmak: *"Hasan'ın kafası şimdi üç cepheli işliyordu."* -O. C. Kaygılı. **kafası kazan olmak** *bk.* kafası şişmek. **kafası kızmak** öfkelenmek: *"Namusum hakkı için bir kafam kızarsa atarım denize seni."* -S. F. Abasıyanık. **kafası sersem sepet (olmak)** gürültü ve uğultudan zihni yorulmuş (olmak): *"Uzun bir otobüs yolculuğundan sonra, yorgun, uykusuz, kafası sersem sepet girdiği için kasabaya, henüz pek bir şeyin farkında değildi."* -E. Bener. **kafası şişmek 1)** zihni yorulmak; **2)** gürültüden tedirgin olmak. **kafası takılmak** zihni sürekli olarak bir şeyle uğraşmak. **kafası yerinde olmamak** gereği gibi düşünecek durumda olmamak. **kafası yerine gelmek** kendini toparlamak, kendine gelmek. **kafasına dank etmek** (veya **demek**) bir olay sebebiyle birden ayılmak, doğruyu anlamak: *"Ancak hava kirlenmesinin, kentlerinin mahvolmasının, denizlerin pislenmesinin dayanılmaz bir hâl almasından sonradır ki, bu gerçek kafasına dank edebildi."* -H. Taner. **kafasına geçirmek** atıp, fırlatıp başına geçirmek. **kafasına koymak** kararını önceden vermiş olmak, önceden şarttanmak, bir şey yapmaya kesin karar vererek zamanını beklemek: *"Burada toprağı, nesi varsa satıp savarak bir başka yere göç etmeyi kafasına koymuştur."* -R. N. Güntekin. **kafasına sığmamak** *bk.* akıl erdirememek. **kafasına söz girmemek 1)** çok aptal veya inatçı olmak; **2)** önemsememek. **kafasına uymak** *bk.* aklına uymak. **kafasına vur, ekmeğini elinden al** uysal ve sessiz kimseler için söylenir. **kafasına vura vura** zorla, istiyip istemediğine bakmadan. **kafasına vurmak** (içki) çok etkilemek. **kafasında şimşek çakmak** *bk.* beyninde şimşek çakmak. **kafasında tutmak** bir şeyi unutmamak, aklında tutmak. **kafasından çıkarmak** bir şeyi unutmak

veya ondan vazgeçmek. **kafasından geçirmek** belli belirsiz düşünmek. **kafasını dinlemek** başını dinlemek. **kafasını ezmek** zararlı olabilecek bir hareketi, bir durumu başlangıçta yok etmek, etkisiz duruma getirmek. **kafasını kaldırmak** 1) karşı gelmek, baş kaldırmak: *"Sen bağ yeri açıyorsun ha? Çevirin şunu dese, yüz sopa çekse. Bir daha bak kimse kafasını kaldırır mı?"* -M. Ş. Esendal. 2) yoğun bir biçimde düşünmek veya çalışmak. **kafasını kaşıyacak vakti olmamak** *bk.* başını kaşıyacak vakti olmamak. **kafasını kırmak** iyice dövmek, pataklamak. **kafasını kullanmak** akıllıca davranmak. **kafasını kurcalamak** zihnini meşgul etmek, düşündürmek. **kafasını sokmak** barınabilecek bir yere yerleşmek, başını sokmak: *"Bazen yapayalnız, kafasını sokacak bir damdan mahrum, aç, avare dolaşmış."* -H. E. Adıvar. **kafasını taştan taşa çarpmak** 1) *bk.* başını taştan taşa çarpmak; 2) *"Ahmet de bize varır varmaz kafayı yere vurdu."* -S. F. Abasıyanık. **kafasını toplamak** sağlıklı düşünebilir olmak: *"Elbet canım bilmez olur mu, biliyordu ama kafasını toplayıp bir türlü manasını çıkaramıyordu."* -H. Taner. **kafasını tütsülemek** 1) *bk.* kafayı tütsülemek; 2) sarhoş etmek: *"Tekelin en keskin içkisi bizimkilerin kafasını tütsüledi."* -B. Felek. **kafasını uçurmak** kellesini uçurmak. **(birinin) kafasını vurmak** *esk.* bir kimsenin kafasını kesmek. **kafasının bir tahtası noksan olmak** *alay* akıl durumunda bozukluk olmak. **kafasının dikine gitmek** hiçbir öğüde kulak asmayarak aklına koyduğunu yapmak: *"Evvel zaman içinde, kafasının dikine giden bir kuş varmış, kışın güneye göç etmemeye ant içmiş."* -T. Halman. **kafasının etini yemek** sürekli rahatsız etmek: *"O, keşki sıhhatli olsaydı da her gün kafamın etini yiyeydi."* -R. N. Güntekin. **kafasının kontağı atmak** çok sinirlenmek, öfke ile dolmak: *"Kafalarının kontağı bir kere atınca eski rayına oturtmakta güçlük çekerler."* -H. Taner. **kafaya çıkmak** *sp.* topa kafayla vurmak için sıçramak. **kafayı (yere) vurmak** 1) hastalanıp yatağa düşmek; 2) uyumak için yatmak: *"Ahmet de bize varır varmaz kafayı yere vurdu."* -S. F. Abasıyanık. **kafayı bulandırmak** önceki düşünceleri alt üst etmek, değiştirmek: *"Öğretmenler bu gibi kitapların kafayı bulandırdığını bile söyler."* -S. Birsel. **kafayı bulmak** *argo* sarhoş olmak, neşesi, keyfi yerine gelmek. **kafayı çalıştırmak** kafayı işletmek. **kafayı çekmek** *argo* içki içmek: *"Ona birisi kafayı çekmekte olduğunu söyleseydi, kalı bile kıpırdamazdı."* -S. F. Abasıyanık. **kafayı değiştirmek** düşüncesini kanaatini değiştirmek. **kafayı dinlemek** sessiz ve sakin kalıp düşünmek: *"Bir dakika kafamı dinleyip başka şeylerden bahsetmek ihtiyacı duyduğum zaman..."* -S. F. Abasıyanık. **kafayı işletmek** doğru ve iyi düşünmek: *"Biraz kafanızı işletseniz, ne düğümler çözersiniz."* -T. Oflazoğlu. **kafayı tütsülemek** *argo* sarhoş olmak: *"Karşı köyden Ali Ağa'nın mirasyedi oğlu, Muharrem'in karısı, Muharrem, oturmuşlar, tütsüler kafayı."* -S. F. Abasıyanık. **kafayı üşütmek** delirmek, çılgınlaşmak. **kafayı yemek** *argo* aşırı yorgunluktan bunalıma düşmek.

→ ***kafa çıkışı, kafadan bacaklılar, kafadan kontak, kafadar, kafa dengi, kafa içi, kafa işçisi, kafa kâğıdı, kafa koçanı, kafa kol, kafası boş, kafası bulutlu, kafası çatlak, kafası dumanlı, kafası iyi, kafası kıyak, kafası kontak, kafası küflü, kafası örümcekli, kafası tembel***

kafaca *zf. (kafa'ca)* Kafa bakımından, düşünceye göre: *"Kafaca, ruhça, zevkçe, terbiyece eski adam diyebileceğimiz bir örnek alınız."* -Y. K. Beyatlı.

kafa çıkışı *is. sp.* Futbolda topa kafa ile yapılan vuruş: *"Ben iyi penaltı atıyordum. Gazi'nin kafa çıkışları mükemmeldi."* -H. Taner.

kafadan bacaklılar *ç. is. zool.* Yumuşakçaların, baş bölgelerinde sert bir gagası ve çekmenli sekiz kolu bulunan önemli bir sınıfı: *Mürekkep balığı ve ahtapot kafadan bacaklılardandır.*

kafadan kontak *s. hlk.* Düşüncesiz,

mantıksız iş gören.

kafadar *is. Ar. kafâ + Far. -dâr* Görüş ve anlayışları birbirine uyan kimselerden her biri.

kafadarlık, -ğı *is.* Kafadar olma durumu.

kafadaş *is. Ar. kafâ + T. -daş* Kafadar: *"Biraz da kendi kendinize, kendi kafadaşlarınızla başbaşa kalarak enine boyuna her şeyi ölçünüz."* -E. İ. Benice.

kafadaşlık, -ğı *is.* Kafadaş olma durumu.

kafa dengi *is.* Görüş ve anlayışları birbirine uymuş kimselerden her biri.

kafa içi *is. anat. bk.* kafatası.

kafa işçisi *is.* Beyin gücü ile ortaya eser koyan, araştıran, inceleyip eleştiren kimse: *"Bir kafa işçisinin, sanatçının, bilim adamının düşünmek için bol bol zamana ihtiyacı vardır."* -H. Taner.

kafa kâğıdı *is. hlk.* Nüfus cüzdanı, nüfus kâğıdı, hüviyet.

kafa koçanı *is. bk.* kafa kâğıdı.

kafa kol *is. sp.* Güreşte bir tür oyun.

kafa kola almak *sp.* **1)** güreşte kafa ve kolu birlikte kavrayarak rakibi çevirmek; **2)** *mec.* etkisi altına alıp kandırmak.

kafalı *s.* **1.** Kafası olan. **2.** Kafası herhangi bir biçimde olan: *Çıkık kafalı.* **3.** *mec.* Bilgili, kavrayışlı ve anlayışlı: *Kafalı adam.*

kafası boş *s.* Cahil.

kafası bulutlu *s.* Biraz, sarhoş: *"Kaptan o akşam geç dönmüş, kafası yarı bulutluydu."* -S. F. Abasıyanık.

kafası çatlak, -ğı *is.* ve *s.* Yarı deli, aptal.

kafası dumanlı *s.* **1.** Hafif sarhoş. **2.** Çözemediği karışık düşüncelerle kafası yorgun: *"Lüzümsuz birçok şeylerle de zaten kafası dumanlı bulunan kafamı yoruyorum."* -R. H. Karay.

kafası iyi *s. argo* İçkiden veya esrardan sarhoş olan (kimse).

kafası kıyak *s.* Kafası iyi: *"Evvel zaman içinde, kafasının dikine giden bir kuş varmış, kışın güneye göç etmemeye ant içmiş."* -T. Halman.

kafası kontak, -ğı *is.* ve *s.* Deli, çıldırmış, çılgın.

kafası küflü *s.* Çağının gerisinde kalmış, gerici.

kafası örümcekli *s.* **1.** Düşüncesiz, kaba, anlayışsız. **2.** Gerici.

kafası tembel *is.* ve *s.* Alık, budala, basireti olmayan: *"Ben, dedim, senin gibi kafası tembel adam değilim."* -M. Ş. Esendal.

kafasız *s.* **1.** Kafası olmayan. **2.** *mec.* Düşünüşü, anlayışı ve kavrayışı kıt olan, anlayışsız, kavrayışsız.

kafasızlık, -ğı *is.* Kafasız olma durumu, anlayışsızlık, kavrayışsızlık: *"Çalıkuşu'nun kafasızlığı malûm."* -R. N. Güntekin.

kafatasçı *is.* ve *s.* Kafatasçılıktan yana olan kimse, görüş.

kafatasçılık, -ğı *is.* İnsanları kafataslarının biçimine göre değerlendiren görüş.

kafatası *is. anat.* İnsanda ve omurgalılarda içinde beyin bulunan, başın kemik bölümü.

Kafdağı *öz. is.* Genellikle masallarda yer alan, dünyayı çevrelediğine inanılan, arkasında cinlerin, perilerin bulunduğu var sayılan, zümrütten dağ: *"Bindim bir ak doğana / Doğan yolu şaşırdı / Kafdağı'ndan aşırdı."* -Z. Gökalp.

kafe *is. bk.* kahve.

kafein *is. Fr. cafeine* Kahve ve çaydan elde edilen, hekimlikte kullanılan, uyarıcı niteliği olan bir madde.

kafes *is. Ar. kafes* **1.** Aralıklı telden, metal veya ağaç çubuklardan yapılmış, genellikle taşınabilir koyacak: *Kuş kafesi.* **2.** Vahşî hayvanlar için demir çubuklarla yapılmış taşınabilir bölme: *Aslan kafesi.* **3.** Çapraz çubuklarla ve aralıklı olarak yapılmış, pencerelere takılan siper: *"Bahçeye, kafeslerde elenen solgun bir ışık vurmuş."* -Y. Z. Ortaç. *"Mümkün olsa, eski şehzadeler gibi, kafes arkasına hapsedip kimse ile konuşturmayacağız."* -F. R. Atay. **4.** *esk.* Cami ve tekke gibi yerlerde kadınlara ayrılan yer. **5.** Ahşap yapıların direk ve çatmalardan oluşan kaplama tahtaları dışında

kalan iskeleti. 6. *argo* Hapishane. **kafes gibi** zayıf, kuru veya delik deşik. **kafese girmek** *argo* 1) aldatılıp kendisinden çıkar sağlanmak; 2) hapse girmek. **kafese koymak** *argo* aldatıp çıkar sağlamak: *"O, ya birisini batırmak yahut da kafese koymak için ziyafet çekerdi."* -S. F. Abasıyanık. *"Haftada üç sabah Darülfünun'a gidiyorum diye Evkaf'taki amirlerini kafese koyuyor."* -R. N. Güntekin.

→ ***kafes teli***

kafesçi *is.* 1. Kafes yapan veya satan kimse. 2. *s. argo* Birini aldatarak çıkar sağlayan (kimse).

kafesleme *is.* Kafeslemek işi.

kafeslemek *(-i) argo* Çıkar sağlamak için birini aldatmak.

kafesli *s.* Kafesi olan veya kafes biçiminde olan.

kafes teli *is.* Tel çitlerde kullanılan veya bir makine aracılığıyla kafes yapımında gerekli olan ince, galvanizli tel.

kafeşantan *is. Fr. café chantant* İçkili, çalgılı kahvehane: *"Edith Almera / Kafeşantanlarda muhabbet toplayan / Bir çigan orkestrasının / Birinci kemancısıdır."* -O. V. Kanık. .

kafeterya *is. (kafere'rya) İng. cafeteria* 1. Müşterilerin kendi kendilerine servis yaptıkları lokanta: *"O yeni kafeterya önünden yürümek isterseniz, omuzunuz duvara sürünür."* -N. Cumalı. 2. Kahve ve benzeri içecekler satılan yer.

kâffe *s. (kâ:ffe) Ar. kâffe esk.* Bütün, tamam, hep, cümle: *"İstihbaratı yabana atılmaz, nezaretlerin hemen kâffesinde mutemet adamlar vardır."* -A. İlhan.

kâffesi *e. (kâ:ffesi) Ar. kâffe + T. si* Bütünü, hepsi, tamamı.

kâfi *s. (kâ:fi:) Ar. kâfî* 1. Yeterli, yetecek ölçüde olan: *"Yalnız güzellik âdi bir zevk kadını için bile kâfi değildir."* -H. C. Yalçın. 2. Yeter, yetişir, artık istemez! *"Kâfi! İşinize gidebilirsiniz."* -R. H. Karay. *"Artık kâfi, yeter, illâllah!"* -S. M. Alus. **kâfi gelmek** yetmek, yetişmek: *"O vakit böyle bir şeyin hayalimizde resimlenmesi bile tüylerinizi ürpertmeye kâfi gelir, değil mi?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kafile *is. (ka:file) Ar. kâfile* 1. Birlikte yolculuk eden topluluk: *"Onlar beni de bir kafileye katarak kaçıracaklardı."* -F. R. Atay. *"Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kafilelerle."* -Y. K. Beyatlı. 2. Aynı yöne giden taşıt veya yolcu topluluğu, konvoy: *"Sağımızda yürüyen kafile, yolunu değiştirdi."* -H. E. Adıvar. 3. *esk.* Sıra ile gönderilen şeylerin her bir bölüğü: *Malların ilk kafilesi dün geldi.*

kâfir *s.* ve *is. (kâ:fir) Ar. kâfir* 1. Tanrı'nın varlığını inkâr eden (kimse). 2. *hlk.* Genellikle Müslüman olmayanlara verilen ad: *"Kâfirin güçsüz noktaları, köprüleri, kaleleri öğreniliyordu."* -N. Araz. 3. *mec.* Acımasız, zalim. 4. *mec.* Sevilen birine takılma, sitem yollu kullanılır: *Seni kâfir seni! "Kâfir; edalı edalı uzaktan el etti..."* -A. İlhan.

→ ***kâfiristan***

kâfiristan *is. Ar. kâfir + Far. istân esk.* Kâfir ülkesi, Müslüman olmayanların yaşadığı yer.

kâfirleşme *is.* Kâfir gibi olma.

kâfirleşmek *(nsz)* Kâfir gibi olmak.

kâfirlik, -ği *is.* Kâfir olma durumu.

kafiye *is. (ka:fiye) Ar. kâfiye ed.* Şiirde dizelerin sonunda tekrarlanan ve aynı sesi veren hecelerin benzeşmesi, uyak, (halk edebiyatında) ayak.

kafiyeli *s. ed.* Kafiyeli olma durumu, uyaklı, mukaffa.

kafiyesiz *s. ed.* Şiirde kafiye kuralına uymayan, uyaksız.

Kafkasyalı *öz. is.* ve *s. (kafka'syalı)* Kafkasya halkından olan (kimse).

kaftan *is. tar.* Çoğu ipek bir çeşit uzun, süslü üst giysisi: *"Başkasına ait sırmalı kaftanı giymektense, kendi malım olan eski hırkayı tercih ederim."* -Ö. Seyfettin.

kaftancı *is.* Kaftan yapan veya satan kimse.

kâfur *is. (kâ:fu:r) Ar. kâfûr* 1. Kâfur ağacından elde edilen, hekimlikte kullanılan, beyaz ve yarı saydam, kolaylıkla parçalanan, çok ıtırlı bir madde: *"Hastahaneye gider gitmez gene kan aldırdılar, kâfuru*

şırınga ettiler; daha bilmem neler yaptılar, hasta açılmadı." -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Çok beyaz.

→ ***kâfur ağacı***

kâfur ağacı *is.* Defnegillerden, Uzak Doğu'da yetişen, kâfur elde edilen ağaç *(Cinnamonum camphora).*

kâfuru *is. (kâ:furu) Ar. kāfūrî bk.* kâfur.

kâgir *s. (kâ:gir) Far. kārgir* Taş ve tuğladan yapılmış olan: *Kâgir ev.*

kağan *is.* (hakan sözünün eski biçimi) Hanların bağlı olduğu devlet başkanı, imparator.

kağanlık, -ğı *is.* **1.** Kağan olma durumu. **2.** Kağanın yönetimindeki ülke.

kâğıt, -dı *is. Far. kāġaz, kāġiz* **1.** Hamur durumuna getirilmiş türlü bitkisel maddelerden yapılan, yazı yazmaya, basmaya, bir şey sarmaya yarayan kuru, ince yaprak: *Yazı kâğıdı. Duvar kâğıdı. Sigara kâğıdı.* **2.** Yazılı kâğıt yaprağı, pusula, tezkere: *Oğlundan kâğıt gelmiş, yanına çağırıyormuş. "Belediye kâtibine bir kâğıt götürmüştü, dönerken kasabın çırağına rastgeldi."* -M. Ş. Esendal. **3.** Yazılı sınav kâğıdı. **4.** İskambil kâğıdı. **5.** *hlk.* Kâğıt para. **6.** *s.* Kâğıttan yapılmış: *"Gece hafif rüzgârlarla sallanan kâğıt fenerlerin aydınlığında dans edilir."* -A. Haşim. **7.** Belge ve doküman: *"... hâkim kararı olmadıkça... kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz."* -Anayasa. **8.** Menkul kıymetler borsasında işlem gören tahvil, hisse senedi gibi malî değeri olan senet. **kâğıt açmak** iskambil kâğıtlarını oyunculara dağıttıktan sonra koz olacak kâğıdın yüzünü çevirmek. **(birinin yüzü) kâğıt gibi (olmak)** kanı çekilip benzi solmak: *"Babuş da uyanmış ve yatağın içine oturmuş. Korkudan onun da yüzü kâğıt gibi."* -P. Safa. **kâğıt oynamak** iskambil kâğıtlarını kullanarak çeşitli oyunlar oynamak: *"Birkaç soba etrafında çay içiyorlar, tavla ve kâğıt oynuyorlar."* -R. N. Güntekin. **(bir iş) kâğıt üzerinde (üstünde) kalmak** yapılması düşünülmüş olduğu hâlde yapılmamak. **kâğıt kaleme sarılmak** hemen yazmaya başlamak: *"Partinin kurulacağını duyunca kâğıda kaleme sarılmış, korkunç bir telgraf yazmıştı."* -Y. Z. Ortaç. **kâğıda dökmek** yazıya geçirmek.

→ ***kâğıt ağacı, kâğıt balığı, kâğıt dutu, kâğıt helvacı, kâğıt helvası, kâğıt kebabı, kâğıt oyunu, kâğıt torba***

kâğıt ağacı *is.* Kâğıt dutu.

kâğıt balığı *is. zool.* Kâğıt balığıgillerden, gövdesi kâğıt gibi ince ve saydam, üzerinde üç siyah benek bulunan kemikli bir balık *(Trachypterus trachypterus).*

kâğıt balığıgiller *ç. is. zool.* Kemikli balıklardan, örnek hayvanı kâğıt balığı olan, ince gövdeli, gümüşî renkli balık familyası.

kâğıtçı *is.* **1.** Kâğıt yapan kimse. **2.** Kâğıt ve yazı gereçleri satan kimse.

kâğıtçılık, -ğı *is.* **1.** Kâğıtçı olma durumu. **2.** Kâğıt sanayii.

kâğıt dutu *is. bot.* Dutgillerden, Çin'de ve Japonya'da yetişen, kabuğundan kâğıt yapılan bir ağaç *(Broussenetia papyrifera).*

kâğıt helvacı *is.* Kâğıt helvası yapan veya satan kimse.

kâğıt helvası *is.* Tekerlek biçiminde, ince, yassı ve gevrek bir çeşit helva.

kâğıt kebabı *is.* Kemiksiz koyun eti, domates, biber, soğan ve baharat karışımının yağlı kâğıt içerisine konarak fırında pişirilmesi yoluyla hazırlanan bir kebap türü.

kâğıtlama *is.* Kâğıtlamak işi.

kâğıtlamak *(-i)* Kâğıtla kaplamak, kâğıt yapıştırmak.

kâğıtlanma *is.* Kâğıtlanmak işi.

kâğıtlanmak *(nsz)* Kâğıtla kaplanmak.

kâğıtlı *s.* Kâğıdı olan: *Kâğıtlı şeker.*

kâğıtlık, -ğı *is.* **1.** El altında bulundurulacak kâğıtları koymaya yarayan, gözlere ayrılmış bir çeşit kutu. **2.** *s.* Kâğıt yapımaya uygun olan.

kâğıt oyunu *is.* İskambil kâğıdı ile oynanan oyun: *"Hiç kâğıt oyunu oynamazken birkaç aydır altmış altıya alıştırmışlar. sıra ile yenip duruyorlardı."* -M. Ş.

Esendal.

kâğıtsı *s.* Kâğıda benzer, kâğıt görünüşünde.

kâğıt torba *is.* Ambalâjlamada kullanılan, gerektiğinde özel makinelerde dikilerek hazırlanan ve kâğıttan yapılan torba.

kağnı *is.* İki tekerlekli, tekerlekleri tek parça, dingili tekerlekle birlikte dönen öküz arabası: *"Kağnıyı araba ile, kamyonet ile değiştiriyor."* -E. İ. Benice. *"Şimdi önümüzde bir kağnı arabasının yılankavi çizgileri uzanıyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kağnı gibi (gitmek)** çok yavaş (gitmek).

→ ***kağnı mazısı***

kağnı mazısı *is.* Kağnının iki tekerleğini birbirine bağlayan ve onlarla birlikte dönen, baltayla kabaca yontulmuş kütük.

kağşak *s. hlk.* Eskimiş, gevşemiş, dağılmaya yüz tutmuş (eşya, yapı): *Kağşak sandalyede rahat edilmez.*

kağşama *is.* Kağşamak işi.

kağşamak *(nsz) hlk.* **1.** Eskimek, dağılmaya yüz tutmak: *"Pansiyonun kağşamış tahta merdiveni ağır bir vücudun adımları altında inlemeye başladı."* -H. R. Gürpınar. **2.** Herhangi bir şey ek yerlerinden ayrılmak, oynamak. **3.** İhtiyarlamak. **4.** Zayıflamak, gevşemek, güçsüzleşmek: *"Ne gebermez, ne kütük bünye ki hiç kağşamamış / Bunu Rabbim bana sağlık diye nereden yamamış."* -M. Â. Ersoy. *"Nuri gittikçe kağşıyor, ayağa kalktıkça sendeliyor, ağzından heceler kuvvetsiz çıkıyor."* -R. N. Güntekin.

kâh *bağ. (kâ:h) Far. gāh* Bazen, kimi vakit, bazı bazı, gâh: *"Kâh sık, kâh seyrek ağaçlı bahçelere, pencerelerinde tek tük ışıklar yanmaya başlayan köşklere bakıyordu."* -M. Yesari. *"İstanbul bu yüzden kâh gazsız, kâh elektriksiz ve kâh kömürsüz kalabilir."* -B. Felek.

kahhar *s. Ar. ḳahhār* Kahredici, kahreden, yok edici: *"İsviçre Alpleri'nde geceleri kahhar bir karanlık bastırıyor."* -A. İlhan.

kahır, -hrı *is. Ar. ḳahr* **1.** Yok etme, ezme, perişan etme, mahvetme: *"Her zulmü, kahrı boğmağa bir parça kan yeter."* -A. Gündüz. **2.** Derin üzüntü veya acı, sıkıntı: *"Hayatını alnının teriyle kazanan, yirmi yıllık geçmişi, yalnız kahırlarla dolu bir Türk köylüsü."* -O. V. Kanık. **kahır (veya kahrını) çekememek** birinin huysuzluğuna veya verdiği sıkıntıya katlanamamak. **kahır (veya kahrını) çekmek** uzun süre sıkıntıya katlanmak: *"Annesine bakabilmek için akşama kadar elliye yakın yaramazın kahrını çekiyordu."* -R. N. Güntekin. **kahır yüzünden lütfa uğramak** birine kötülük olsun diye yapılan bir iş, tersine onun iyiliğine yardım etmek. **kahrı çekilir** katlanılabilir, katlanmaya değer. **kahrı çekilmez** huysuz veya çok sıkıntılı. **kahrından ölmek 1)** çok üzülmek; **2)** aşırı üzüntü, ölümüne sebep olmak.

→ ***kahretme, kahretmek, kahreyleme, kahreylemek, kahrolma, kahrolası, kahrolmak, kahroluş***

kahırlanma *is.* Kahırlanmak işi.

kahırlanmak *(nsz)* Çok ve için için üzülmek, kederlenmek.

kahırlı *s.* Çok üzüntüsü veya acısı olan: *"Hâllerinde öyle bir kahırlı, kederli eda vardır, bütün bugünün feci hikâyesini söyler."* -H. Z. Uşaklıgil.

kâhil *s. (kâ:hil) Ar. kāhil esk.* Erişkin.

kâhillik, -ği *is. esk.* Erişkinlik.

kâhin *is. (kâ:hin) Ar. kāhin* Doğaüstü yollardan gizli, bilinmeyen şeyleri, geleceği bilme iddiasında bulunan kimse: *"F. R. Atay'a bu mücadeleyi kazanacağımızı kâhinler haber vermediler."* -O. S. Orhon.

kâhinlik, -ği *is.* Kâhin olma durumu veya kâhince söz, kehanet: *"Kâhinliğimin sırf bir tesadüfe dayandığı oy birliği ile kabul edildi."* -H. Taner.

kahir *s. (ka:hir) Ar. ḳāhir esk.* **1.** Kahredici, zorlayan. **2.** *esk.* Baskın gelen, ezen, ezici.

→ ***kahir ekseriyet, kahir kuvvet***

kahir ekseriyet *is.* Ezici çoğunluk: *"Eski tabirle kahir diyebileceğim ekseriyet aynı kandandır ve aynı dille konuşuyor."* -F. R. Atay.

kahir kuvvet *is.* Ezici, baskın güç.

kahkaha *is. Ar. ḳahḳaha* Gülerken çı-

kan ses. **kahkaha atmak** yüksek sesle gülmek: *"Herkesin gevezeliğini sabırla dinledi, sonra o gevrek kahkahalarından birini atarak ilerledi."* -H. Taner. **kahkahadan kırılmak** çok gülmek. **kahkahayı basmak (koparmak** veya **salıvermek)** kendini tutamayıp yüksek sesle gülmek: *"Beni yatakta görünce kahkahayı bastı."* -Ö. Seyfettin. *"Selma Hanım az kalsın bir kahkaha salıverecekti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***kahkaha çiçeği***

kahkaha çiçeği *is. bot.* İki çeneklilerden, çoğu kenarları mavi bir çizgi ile çevrili beyaz, mavi, pembe veya morumsu çiçekler açan, bir veya çok yıllık, tırmanıcı ve otsu bir süs bitkisi, gündüzsefası.

kahpe *is. Ar. kahbe kaba* **1.** Orospu. **2.** *s. mec.* Dönek.

→ ***kahpe dölü, kahpe felek, kahpenin dölü***

kahpece *s.* ve *zf. (kahpe'ce)* Kahpe gibi, kahpeye yaraşır (biçimde).

kahpecik, -ği *is.* **1.** Küçük kahpe. **2.** *mec.* Oynak, kırıtkan: *"Annesi Fatma kızına kahpecik lâkabını veren aileye hizmetçi oldu."* -H. E. Adıvar.

kahpe dölü *bk.* kahpenin dölü.

kahpe felek, -ği *is.* **1.** (talih ve kader için) "Rast gelmeyen, yâr olmayan" anlamında kullanılır. **2.** Kadere ve talihe küskünlüğü anlatmak için kullanılır: *"Aşktı bizdeki, onlardaki mantık / Onlardan yana çıktı kahpe felek."* -C. S. Tarancı.

kahpelenme *is.* Kahpelenmek işi veya durumu.

kahpelenmek *(nsz)* Kahpelik etmek, kahpece davranmak: *"Kahpelendin de garaz bağladım ahlâka bile."* -F. N. Çamlıbel.

kahpeleşme *is.* Kahpeleşmek işi veya durumu.

kahpeleşmek *(nsz)* Kahpece davranmak: *"Güzelleşir gözümde kadın kahpeleştikçe."* -F. N. Çamlıbel.

kahpelik, -ği *is.* **1.** Kahpe olma durumu. **2.** Kahpece davranış: *"Böyle kahpelikle iş görmek mertliğe yakışmaz."* -A. Ş. Hisar. **kahpelik etmek** *kaba* sözünden dönerek birine kötülük etmek.

kahpenin dölü *is. kaba* Piç, soysuz.

kahraman *is.* ve *s. Far. kahramān* **1.** Savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren kimse, alp, yiğit: *"Hareketlerini kahramanların edalarıyla asaletleştiriyor."* -A. Ş. Hisar. **2.** Bir olayda önemli yeri olan kimse: *"Son golün kahramanının yüzü, öpülmekten tükürük içinde kalmıştı."* -H. Taner. **3.** Olağanüstü yararlıklar göstererek düşmanı yenen komutanlara veya şehirlere devlet tarafından verilen onur unvanı: *Kahraman Maraş.* **4.** *ed.* Roman, hikâye, tiyatro ve benzeri edebiyat türlerinde en önemli kişi: *"Piyesin kahramanı azgın bir herif, boyuna baldızına saldırıyor."* -Ç. Altan.

kahramanca *s.* ve *zf. (kahrama'nca)* Kahramana yaraşır (bir biçimde), yiğitçe: *"Oradaki son Türklerin nasıl kahramanca vuruştuklarını, masanın üstünden aldığım şifreli telgraftan okudum."* -F. R. Atay.

kahramanlaşma *is.* Kahramanlaşmak işi.

kahramanlaşmak *(nsz)* Kahraman durumuna gelmek, yiğitleşmek.

kahramanlık, -ğı *is.* **1.** Kahraman olma durumu. **2.** Kahramanca davranış, yiğitlik: *"Artık kahramanlığa, kana, heyecana, cesarete, hatta fazilete lüzum yok."* -Ö. Seyfettin.

kahretme *is.* Kahretmek işi.

kahretmek *(-i) Ar. kahr + T. etmek* **1.** Ezmek, perişan etmek. **2.** Çok üzmek: *"Kendini de, dostlarını da kahredeceksin, öyle mi?"* -C. Meriç. **3.** *(nsz)* Kendine dert etmek, içlenmek, çok üzülmek. **4.** *(-e)* İlenmek, beddua etmek.

kahreyleme *is.* Kahreylemek işi.

kahreylemek *(-i) Ar. kahr + T. eylemek* Üzülmesine sebep olmak.

kahreyleyiş *is.* Kahreylemek işi veya biçimi.

kahrolası *s.* Yok olası, perişan olası (kimse, şey, durum).

kahrolma *is.* Kahrolmak işi.

kahrolmak *(nsz) Ar. kahr + T. olmak* Çok üzülmek, içlenmek. **kahrolsun!** "yok

olsun: mahvolsun" anlamında ilenme bildirir, **yaşasın** karşıtı: *Kahrolsun düşmanlar!*

kahroluş *is.* Kahrolmak işi veya biçimi.

kahvaltı, -yı *is. Ar. kahve + T. altı* **1.** Genellikle sabahları ve ikindi üstü yenilen hafif yemek: *"Sabah kahvaltısından sonra otelimden çıktım."* -A. Haşim. **2.** Bu biçimde düzenlenmiş yemek: *"Bu sabah kahvaltı sofrasında üç kişiyiz."* -Y. Z. Ortaç. **kahvaltı etmek** hafif yiyeceklerle karın doyurmak: *Akşamları yemek yemiyor, kahvaltı ediyoruz.*

kahvaltıcı *is.* Otellerde kahvaltı işlerini yapmakla görevli kimse.

kahvaltılık, -ğı *is.* ve *s.* Kahvaltıda yenen (yiyecek): *Kahvaltılık yağ.*

kahve *is. Ar. kahve bot.* **1.** Sıcak iklimlerde yetişen, kök boyasıgillerden bir ağaç *(Coffea arabica).* **2.** Bu ağacın meyve çekirdeği. **3.** Bu çekirdeklerin kavrulup dövülmesiyle, çekilmesiyle elde edilen toz. **4.** Bu tozla hazırlanan içecek: *"Bir fincan kahve daha içer, bir tutam enfiye daha çekerdi."* -A. Ş. Hisar. **5.** Kahve, çay, ıhlamur, bira, nargile içilen, hafif yiyecekler bulunduran, tavla, domino, bilârdo, kâğıt oyunları vb. oynanan yer, kahvehane, kafe: *"Mahalle kahvesinde herkes yeniden muharebe olacağını söylüyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Halktan biri olarak oturup dinlenebileceğiniz ucuz bir kahve kalmamıştır artık."* -N. Cumalı. **kahve dövücünün hınk deyicisi** *bk.* havan dövücünün hınk deyicisi.

→ ***kahve ağabeyi, kahve ağası, kahve cezvesi, kahve değirmeni, kahve dibeği, kahve dolabı, kahve falı, kahve fincanı, kahvehane, kahve kaşığı, kahve makinesi, kahve ocağı, kahve parası, kahverengi, kahve takımı, kahve tepsisi***

kahve ağabeyi *is.* Kahve ağası: *"Bu sohbet ustası radyo aracılığı ile tüm Türkiye'yi ağzına baktıran bir millî kahve ağabeyi hâline gelivermişti."* -H. Taner.

kahve ağası *is.* Kahvehane ve benzeri yerlerde sözü geçen ve ağırlığı olan kimse.

kahve cezvesi *is.* İçinde kahve pişirilen metal kap: *"Kahve cezvelerini ısıtan, mavi ışıklı ispirto lâmbalarını yakarlar."* -S. F. Abasıyanık.

kahveci *is.* **1.** Kahve üreten veya satan kimse. **2.** Kahve işleten veya kahve pişirip satan kimse: *"Ezan vakti olduğu için burada ak sakallı bir kahveciden başka kimse görünmüyordu."* -R. N. Güntekin.

kahvecilik, -ği *is.* **1.** Kahve üretme veya satma işi. **2.** Kahve pişirme veya kahve işletme işi.

kahve değirmeni *is.* Çekirdek durumundaki kahveyi öğütmeye yarayan, elle veya elektrikle işleyen araç: *"Efendim, on iki senedir kullandığım bir kahve değirmenim vardır."* -S. F. Abasıyanık.

kahve dibeği *is.* Kahve çekirdekleri dövmek ve çöplerini ayıklamaya yarayan içi oyuk taş veya ağaç kap.

kahve dolabı *is.* Kahve kavrulan döner kap.

kahve falı *is.* Kahve içildikten sonra fincanda kalan telvenin aldığı biçimlere bakarak geleceğe ilişkin tahmin, varsayım veya görüşleri açıklama: *"Ayşe hanım iyi kahve falına bakar."* -S. M. Alus.

kahve fincanı *is.* Kahve içmeye yarayan kulplu veya kulpsuz küçük kap.

kahvehane *is. (kahveha:ne) Ar. kahve + Far. hâne* Kahve, çay, ıhlamur, bira, nargile içilen, tavla, domino, bilârdo, kâğıt oyunları vb. oynanan yer, kahve.

kahvehaneci *is.* Kahvehane işleten kimse.

kahve kaşığı *is.* Kahve karıştırmak için yapılan ve kullanılan küçük kaşık.

kahve makinesi *is.* Kahve çekmek veya öğütmek üzere özel yapılan otomatik makine.

kahve ocağı *is.* Kahve, iş yeri, han gibi yerlerde kahve vb. pişirilen yer: *"Kahveci, başını iki eli arasına almış, kahve ocağında oturuyordu."* -S. F. Abasıyanık.

kahve parası *is.* Bahşiş.

kahverengi, -yi, -ni *is.* **1.** Kavrulmuş kahvenin rengi. **2.** *s.* Bu renkte olan: *Kahverenginde çanta.*

kahve tabağı *is.* Kahve fincanının al-

tına konulmak üzere yapılmış tabak.

kahve takımı *is.* Cezve, fincan, tabak vb. oluşan takım.

kahve tepsisi *is.* Üstünde kahve fincanlarını vb. ni taşımaya yarayan sapsız, düz, küçük kap.

kâhya *is. O. T. < Far. ked-ḫudâ* **1.** Konak, çiftlik vb. yerlerde türlü işleri yapmakla görevli kimse: *"Çiftliğe yeni bir kâhya tuttuk, Ziraat Mektebi mezunuymuş."* -A. İlhan. **2.** *esk.* Esnaf kuruluşlarında lonca başkanı: *Terlikçiler kâhyası.* **3.** *mec.* Başkasının işine karışan kimse: *"Ben, dedim, herkesin kâhyası değilim."* -M. Ş. Esendal. **4.** (motorlu taşıtlar için) Değnekçi. **(birinin başına) kâhya kesilmek** olur olmaz her işine karışmak.

kâhyalık, -ğı *is.* **1.** Kâhya olma durumu. **2.** Kâhyanın görevi. **3.** Kâhyaya verilen ücret. **4.** *mec.* Kendisini ilgilendirmeyen işlere karışma durumu. **kâhyalık etmek 1)** kâhyalık görevinde bulunmak; **2)** *mec.* her şeye karışmak.

kaide *is. (ka:ide) Ar. ḳā'ide* **1.** Kural: *"Onları sıkmamak için bahçeyi terk etmek zerafetin en sade kaidelerindendi."* -H. Z. Uşaklıgil. *"Cihaz'dan Arapça kaidelere göre yeni bir terim yapmadılar, Türkçe donatmak'tan donanım dediler."* -F. R. Atay. **2.** Taban, duraç, ayaklık: *"Güneşten yanmamış tarafı fildişi bir sütunun kaidesine benziyor."* -H. E. Adıvar. **3.** Kalça.

kaideci *s.* Kurallara bağlı, kuralcı.

kaideli *s.* Kurallı.

kaidesiz *s.* **1.** Kuralsız. **2.** Tabanı olmayan.

kail *s. (ka:il) Ar. ḳā'il esk.* **1.** Söyleyen. **2.** *esk.* İnanmış, aklı yatmış: *"İkimiz de bu odayı tutmakla çok akıllılık ettiğimize kaildik."* -M. Ş. Esendal. **kail olmak** inanmak; razı olmak: *"Bir selâma kail oldum / Verir amma neden sonra."* -Âşık Ömer.

kaim *s. (ka:im) Ar. ḳā'im esk.* **1.** (başka bir şeyin yerine) Geçen: *Altın para yerine kâğıt para kaim oldu.* **2.** Ayakta duran, var olan: *Varlığımız onunla kaim.* **3.** (Tanrı için) Her zaman var olan. **kaim olmak** yerine geçmek.

kaime *is. (ka:ime) Ar. ḳā'ime esk.* **1.** Buyruk, resmî kâğıt, ferman: *Mezat kaimesi.* **2.** *esk.* Kâğıt para, kâğıt lira, kayme: *"Atıf Bey cüzdanından çıkardığı bir reçeteyle bir beş liralık kaimeyi uzatarak..."* -H. R. Gürpınar.

kaimelik, -ği *is. esk.* Kâğıt para cüzdanı.

kâin *s. (kâ:in) Ar. kā'in esk.* Bulunan, olan.

kâinat *is. (kâ:ina:t) Ar. kā'ināt* **1.** Evren: *"Bizim için ölüm, yani kendi dünyamızın ölümü kâinatın en mühim hâdisesidir."* -A. Ş. Hisar. *"Kupkuru, derisi hile kalmayan kafatasının içi kâinat kadar boştu ve karanlıktı."* -T. Buğra. **2.** Dünya: *"Seyrettiği kâinatın bir yabancısı olduğuna artık kanaat getirdi."* -H. E. Adıvar. **3.** *mec.* Herkes.

kak (I) *is. hlk.* **1.** Elma, armut gibi meyvelerin kurutulmuşu: *Armut kakı. Kayısı kakı.* **2.** *s. mec.* Zayıf ve kuru.

kak (II) *is. hlk.* (kaya ve ağaç oyuklarında) Su birikintisi.

kaka *s.* **1.** (çocuk dilinde) Kötü, çirkin. **2.** *is.* Pislik, dışkı. **kaka yapmak** (bebek için) büyük abdest yapmak.

kakaç, -cı *is. hlk.* **1.** Tuzlanıp kurutulmuş yiyecek. **2.** *hlk.* Manda pastırması.

kakalama *is.* Kakalamak işi.

kakalamak (I) *(-i)* **1.** Sürekli çekiştirmek, itmek, kakıp durmak: *"Kakalamaktan parmak uçları delik deşik terzi çırakları, kalfalar..."* -A. İlhan. **2.** *mec.* (alış verişte) Aldatmak, kötü mal satmak, kazıklamak.

kakalamak (II) *(nsz, -e)* (bebek) Kakasını yapmak.

kakalanma *is.* Kakalanmak işi.

kakalanmak (I) *(nsz)* Kakalamak işine konu olmak.

kakalanmak (II) *nsz* Kaka ile kirlenmek.

kakao *is. (kaka'o) Fr. cacao < İsp. cacauati (Aztekçe cacauati kelimesinden) bot.* **1.** İki çeneklilerden, Amerika'nın sıcak bölgelerinde yetişen bir ağaç, Hint bademi *(Theobroma cacao).* **2.** Bu ağacın meyve

çekirdeği. **3.** Bu çekirdeklerin öğütülmesiyle elde edilen toz. **4.** Bu tozdan su veya sütle hazırlanan içecek.

kakaolu *s.* İçinde kakao bulunan.

→ ***kakaolu kek***

kakaolu kek *is.* İçinde ağırlıklı olarak kakao bulunan kek.

kakavan *s.* Kendini beğenmiş, sevimsiz, düşüncesiz, bilgisiz, budala: *"Uzun boylu, parlak gözlü, kakavan suratlı adam müstemlekeler nazırı imiş."* -A. Gündüz.

kakavanlık, -ğı *is.* Kakavan olma durumu; kakavanca davranış. **kakavanlık etmek** kakavanca davranmak.

kakıç, -cı *is.* Balık avında kullanılan, ucu demir kancalı bir çeşit zıpkın.

kakılma *is.* Kakılmak işi.

kakılmak *(-e)* Kakmak işi yapılmak. **(bir yere) kakılıp kalmak** beklemek zorunda kalmak, hiçbir yere gidememek: *"Dedeye -yeni şakırdiniz efendim- diyerek çekilip gidince, kız odanın ortasında kakılıp kaldı."* -H. E. Adıvar.

kakım *is. Ar. ḳâḳum zool.* Sansargillerden, yazın esmer kırmızı, kışın beyaz renkli kürkü değerli, etçil hayvan, as, ermin *(Mustela erminea).*

kakıma *is.* Kakımak işi.

kakımak *(-i) hlk.* Bir kimsenin yaptığı işin beğenilmediğini kendisine sert sözlerle söylemek; öfkelenmek, kızmak, darılmak, paylamak: *"Bostan ısısı kakıdı, der ne yersin üzümü."* -Yunus Emre.

kakınç, -cı *is. hlk.* **1.** Öfke, kızgınlık. **2.** *bk.* başına kakınç etmek.

kakıntı *is. hlk.* Sözü dinlenmeyen, rezil, itilip kakılan kimse.

kakırca *is. zool.* Fındıkfaresi adıyla bilinen küçük memeli hayvan.

kakırdak, -ğı *is.* Kuyruk yağının eritildikten sonra kalan gevrek posası, kıkırdak.

→ ***kakırdak poğaçası***

kakırdak poğaçası *is.* Kakırdaktan yapılan çörek.

kakırdama *is.* Kakırdamak işi.

kakırdamak *(-sız)* **1.** Kakır kakır diye ses çıkarmak. **2.** Kurumak. **3.** *argo* Ölmek.

kakır kakır *zf.* Kakırtı sesi çıkararak. **kakır kakır gülmek** sesli ve sürekli gülmek.

kakırtı *is.* Kuru şeylerin birbirine sürtünmesinden veya kırılmasından çıkan ses.

kakış *is.* Kakmak işi veya biçimi.

kakışma *is.* **1.** Kakışmak işi. **2.** *ed.* Bazı sözlerde, söz öbeklerinde, çıkakları yakın seslerin art arda gelmesi sonucu söyleyişin güçlüğe uğraması, kulağı rahatsız etmesi, tenafür, kakofoni.

kakışmak *(-sız, -le)* Dürtüşmek, itişmek.

kakıştırma *is.* Kakıştırmak işi.

kakıştırmak *(-i)* Sürekli ve hafif hafif kakmak: *"... dövmüşler, sövmüşler, hatta boş böğrüne çıtı ile kakıştırmışlar, yine kımıldatamamışlardı."* -R. H. Karay.

kaklık, -ğı *is.* (kaya ve ağaç oyuklarında) Su birikintisi.

kakma *is.* **1.** Kakmak işi. **2.** *s.* Ağaç üzerinde veya diğer ahşap malzemede, mobilyada, belirlenmiş desen ve çizimlere göre oyulmuş yuvalara gümüş, sedef gibi süs maddeleri kakılıp oturtularak yapılan: *Sedef kakma nalın.*

kakma aşı *is.* Tepesi düzgün şekilde kesilmiş ağacın bir kenarında açılan üçgen biçimindeki yarığa, ucu aynı şekilde yontulmuş kalemin yerleştirilip aşı bağı ile bağlanması ve aşı macunu ile örtülmesi şeklinde uygulanan bir kalem aşısı.

kakmacı *is.* Kakma işleri yapan usta.

kakmacılık, -ğı *is.* **1.** Kakmacı olma durumu. **2.** Kakmacının işi ve sanatı: *Türklerde kakmacılık, pek ileri bir sanattı.*

kakmak *(-i)* **1.** İtmek, vurmak. **2.** Kakma yapmak. **3.** Vurarak dar bir yere sokmak.

kakmalı *s.* Üzerinde kakma işi bulunan: *"Kabzası altın kakmalı palası elinden düştü."* -F. F. Tülbentçi.

kaknem *s.* **1.** Çirkin, huysuz: *"Kız ne kadar kaknem veya malın gözü olursa olsun ..."* -T. Buğra. **2.** Kuru, sıska.

kakofoni *is. Fr. cacophonie* Kakışma, tenafür.

kaktüs *is. (ka'tüs) Fr. cactus < Yun. bot.* Kaktüsgillerden, yaprakları yayvan ve dikenli, güzel, parlak renkte çiçekler açan bir bitki, atlas çiçeği *(Cactus).*

kaktüsgiller *ç. is. bot.* İki çelenklilerden, sıcak ve kurak ülkelerde yetişen, gövdesi, yaprakları etli ve dikenli bir bitki familyası, atlas çiçeğigiller.

kakule *is. Ar. kâkulle bot.* **1.** Zencefilgillerden, sıcak iklimlerde yetişen ıtırlı bir bitki *(Elettaria cardamomum).* **2.** Bu bitkinin bahar olarak kullanılan tohumu.

kakuleli *s.* İçine kakule katılmış: *"Kahveye yerleşip kakuleli fincanları höpürdetmeye başlayınca..."* -R. H. Karay.

kakum *is. bk.* kakım.

kâkül *is. (kâ:kül) Far. kâkül* Alnın üzerine düşen kısa kesilmiş saç, perçem: *"Kâkküllerini alnına düşürmüş, yanakları al al..."* -A. İlhan.

kâkküllü *s.* Kâkülü olan.

kal (I) *is.* Bir alaşımdaki madenlerin erime derecesi farkından yararlanarak bunları birbirinden ayırma işlemi.

kal (II) *is. (ka:l) Ar. kāl esk.* Söz, lâkırdı, lâf. **kale almamak** önem vermemek, hesaba katmamak, ilgisiz kalmak, sözünü etmeye değer bulmamak.

→ ***kalubelâ***

kala *zf.* (uzaklık veya herhangi bir saat başı için) Kalarak: *Köye iki kilometre kala benzin bitmiş. "Frankfurt'a gece yarısından sonra ikiye yirmi kala vardık."* -A. Haşim.

kalaazar *is. Fr. kala-azar < Hindustani kālā-āzār* Malta humması.

kalaba *is. Ar. ġalebe hlk.* Kalabalık.

kalabalık, -ğı *is. Ar. ġalebe + T. -lık* **1.** Çok sayıda insan topluluğu: *"Kalabalık içinde zorlukla boş bir masa bularak oturdum."* -A. Haşim. *"Odasında sarıklı sarıksız, kırkından yetmişine kadar eşraf kılıklı epey bir kalabalık vardı."* -F. R. Atay. **2.** Gereksiz, karışık şeyler topluluğu. **3.** *s.* Sayıca çok: *Kalabalık bir aile. Eşyanız epeyce kalabalıkmış. "Köy kahvesinin içi bu akşam her zamankinden kalabalıktı."* -S. F. Abasıyanık. **kalabalık etmek** gereksiz olarak yer doldurmak: *Şu eşya odada kalabalık ediyor.*

→ ***kalubalık ağızlı***

kalabalık ağızlı *s.* Geveze, bilir bilmez konuşan: *"İkinci maznun kalabalık ağızlı bir koltukçu idi."* -Ö. Seyfettin.

kalabalıkça *s.* Biraz kalabalık: *"Büyük cevizin altını kalabalıkça bir aile kaplamıştı."* -O. C. Kaygılı.

kalabalıklaşma *is.* Kalabalıklaşmak işi: *"Kahve, saat yediden başlayarak kalabalıklaşmaya başladı."* -N. Cumalı.

kalabalıklaşmak *(nsz)* Kalabalık duruma gelmek: *"Bahçe biraz daha kalabalıklaşmıştı."* -O. V. Kanık. *"Ziraat hayatını bir kararlığa bağladılar ve kalabalıklaşan şehirlere doğru köylü akımlarını önlediler."* -F. R. Atay.

kalafat *is. İt. calafato den.* **1.** Geminin kaplama tahtaları arasını üstüpü ile doldurup ziftleyerek su geçirmez duruma getirme işi: *"Kalafatın tokmak gürültüsü ve denize uzayan zift kokusu arasından yol aldım ve tenha yollara saptım."* - Halikarnas Balıkçısı. **2.** *tar.* Aşağısı dar, yukarısı geniş bir çeşit yeniçeri başlığı. **3.** *tar.* Osmanlı İmparatorluğunda vezir veya yüksek mevkide devlet adamlarının giydikleri bir başlık. **4.** *mec.* Onarma, tamir etme. **kalafata çekmek 1)** gemiyi onarmak için karaya çekmek; **2)** *mec.* azarlamak, paylamak.

→ ***kalafat yeri***

kalafatçı *is.* Gemi ve kayıkları kalafat eden kimse.

kalafatçılar *ç. is. den. esk.* Tersane halkını oluşturan bölüklerden her biri.

kalafatçılık, -ğı *is.* Kalafat yapma işi.

kalafatlama *is.* Kalafatlamak işi.

kalafatlamak *(-i)* **1.** Geminin kaplamasını kalafatla onarmak. **2.** *mec.* Onarılmak, çeki düzen verilmek: *"Kalafatlandı bıyıklar, iki batman bir denk."* -M. Â. Ersoy.

kalafatlanma *is.* Kalafatlanmak işi.

kalafatlanmak *(nsz)* Kalafatlanmak işi yapılmak.

kalafatsız *s.* Kalafatı çıkmış: *Kalafatsız gemi.*

kalafat yeri *is.* Gemi ve kayıkların onarıldığı yer.

kalak, -ğı *is. hlk.* **1.** Burun, burun ucu. **2.** *hlk.* Gelin tacı. **3.** *hlk.* Tezek yığını.

kala kala *zf.* Bütünü, olup olacağı, en sonunda: *Okulun kapanmasına kala kala iki hafta kaldı.*

kalakalma *is.* Kalakalmak işi.

kalakalmak *(nsz)* **1.** Bir şey veya durum karşısında şaşırmak. **2.** Güç durumda kalmak: *"Arka tekerler alıp başını geçti gitti. Kırk yolcu yolun ortasında kalakaldık."* -B. R. Eyuboğlu.

kalamar *is. Yun. kalamarion zool.* Mürekkep balığının bir türü *(Loligo vulgaris).*

kalamata *is. (kalama'ta) Yun. (Kalamata şehrinin adından)* Bir tür etli ve büyük zeytin: *"Tereyağı, kalamata zeytini ve kara borsa has elemek."* -R. H. Karay.

kalamin *is. Fr. calamine min.* **1.** Doğada az bulunan, güç işlenen, hidratlı çinko silikat. **2.** Havada, yüksek ısıda işlenen metal parçaların yüzeyinde oluşan oksit katmanı.

kalamit *is. Fr. calamite min.* **1.** Amfibol cinsinden bir mineral türü. **2.** İlk Çağ ağaç taşılı.

kalan *s.* **1.** Kalmak işini yapan. **2.** Artan, mütebaki: *"Kalan on lirayı Aliş'e verdim."* -Halikarnas Balıkçısı. **3.** *is. mat.* Bir çıkarmanın sonucu. **4.** *mat.* Bölme işleminde bölünenden artan sayı.

kalandır *is.* Dokunmuş kumaş ve bezleri buhar altında veya belli bir ısıda silindir arasından geçirerek ütüleme, parlatma, istenilen boy ve ene göre çektirip germe.

→ ***kalandır makinesi***

kalandırcı *is.* Kalandır işini makine aracılığıyla yapan kimse.

kalandır makinesi *is.* Kalandır işini yapan makine.

kalanlı bölme *is. mat.* Bölünenden artanın, sıfırdan farklı bir sayı olduğu bölme işlemi.

kalantor *is.* ve *s. İt. galantuomo* Gösterişi seven, varlıklı (kimse): *"... yine şayet kalantor müşteriler bulduysa beni unutmuş görünecektir."* -R. H. Karay. *"Şimdi herkes bizi harp, zafer ganimetlerine boğulmuş kalantorlar sanıyor."* -A. Gündüz.

kalantorca *zf. (kalanto'rca)* Kalantor gibi, kalantora uygun düşen biçimde.

kalantorluk, -ğu *is.* Kalantor olma durumu.

kalas *is. (Romanya'da Galati şehrinin adından)* **1.** Kalın biçilmiş uzun tahta. **2.** Ahşap yapılarda kiriş olarak kullanılan kalın biçilmiş uzun tahta. **3.** *s. mec.* Kaba, anlayışsız, kereste. **kalas gibi** kaba, kibar veya nazik olmayan, incelikten yoksun olarak.

kalastra *is. (kâla'stra) İt. calastra den.* Gemilerde cankurtaran filikalarını oturtmak için güvertelere konulan sehpa.

kalavra *is.* **1.** Ölçeksiz ayakkabı, yemeni. **2.** Deriden yapılmış eşya.

→ ***kalavrahane***

kalavrahane *is. (kalavraha'ne) T. kalavra + Far. hâne* Kundura atölyesi.

kalay *is. kim.* **1.** Atom numarası 50, atom ağırlığı 118,7 olan, gümüş beyazlığında 232°C' de eriyen, 7,29 yoğunluğunda, kolay işlenebilen, yumuşak bir element. Kısaltması Sn. **2.** Kalaylanmış bir kabın üzerindeki alaşım tabakası. **3.** *mec.* (insan için) Aldatıcı görünüş. **4.** *argo* Sövme, küfür. **kalaydan çıkmak** kalaylanmak: *"Pencereye, elinde yeni kalaydan çıkmış bir bakır sahanla orta yaşlı kadın geldi."* -O. C. Kaygılı. **kalayı basmak** *argo* adamakıllı küfretmek: *"Basıyorlar kalayı bize, değil mi?"* -S. F. Abasıyanık.

→ ***kalayhane***

kalay balık, -ğı *is.* Balık avlamada oltanın ucuna yerleştirilen madde.

kalaycı *is.* **1.** Kap kalaylayan kimse. **2.** *s. mec.* Üstünkörü iş yapan, sahtekâr.

kalaycılık, -ğı *is.* **1.** Kalaycının işi: *"Kalaycılık, kasaplık, terlikçilik gibi sanatlar melezlerin elindedir."* -F. R. Atay. **2.** *mec.* Sahtekârlık.

kalayhane *is. (kalayha:ne) kalay + Far. ḫāne* **1.** Kalaycının çalıştığı yer. **2.** Kalay işlerinin yapıldığı yer.

kalaylama *is.* Kalaylamak işi.

kalaylamak *(-i)* **1.** Oksitlenmeden korumak için bir metal parçasını veya kabı kalay tabakası ile kaplamak. **2.** *mec.* Eksiklikleri, kusurları görünüşte gizlemeye çalışmak. **3.** *argo* Çok sövmek: *"Yıkılır kalırsam senin de, seni besleyenin de gelmişini geçmişini kalaylarım, anladın mı?"* -M. Ş. Esendal.

kalaylanma *is.* Kalaylanmak işi.

kalaylanmak *(nsz)* Kalaylanmak işi yapılmak veya kalaylamak işine konu olmak: *"Kalaylanmış kaplarda kaba parlaklığını görürsünüz."* -R. H. Karay.

kalaylatma *is.* Kalaylatmak işi.

kalaylatmak *(-i, -e)* Kalaylamak işini yaptırmak.

kalaylı *s.* **1.** Kalaylanmış (kap): *"Bir salepçinin kalaylı güğümü tütüyordu."* -S. F. Abasıyanık. *"Sabahleyin güneşe bırakılmış kalaylı bir tas su gibi şıkır şıkır, ışık içinde keyifliyim."* -R. H. Karay. **2.** İçinde kalay bulunan. **3.** *mec.* Gösterişi ve süsü yapay olan.

kalaysız *s.* **1.** Kalaylanmamış (kap): *"Bu tencere niçin kalaysızdır?"* -S. F. Abasıyanık. **2.** Kalayı kalmamış (kap). **3.** İçinde kalay bulunmayan.

kalben *zf. (ka'lben, l ince okunur) Ar. ḳalben* İçten, gönülden olarak, yürekten: *"Kalben bana nasıl ahmak dediğine dikkat etmemek mümkün değildi."* -H. Z. Uşaklıgil.

kalbî *s. (kalbi:, l ince okunur) Ar. ḳalbî* İçten, yürekten, gönülden (gelen).

kalbi kırık *s.* Üzgün, ümitsiz.

kalbi temiz *s.* Kötü niyeti ve düşüncesi olmayan.

kalbur *is. Ar. ġirbāl* Tahıl ve başka iri taneli maddeleri elemek için kullanılan büyük delikli veya seyrek telli elek. **kalbur gibi** delikleri olan, delik deşik. **kalbura çevirmek** delik deşik etmek. **kalbura dönmek** delik deşik olmak. **kalburdan geçirmek** kalbur yardımıyla ayırmak, elemek. **kalburla su taşımak** verimsiz, sonuçsuz bir işle uğraşmak.

→ ***kalburabastı, kalbur kemiği, kalburüstü***

kalburabastı *is.* Beze biçimine getirilmiş hamur parçasının yassılaştırılıp ortasına ceviz içi ve yağ konmasıyla fırında pişirilen ve pîştikten sonra üzerine soğuk şeker şerbeti dökülen bir tatlı türü.

kalburcu *is.* **1.** Kalbur yapan veya satan kimse. **2.** İşi, bir şeyi kalburdan geçirmek olan kimse.

kalburculuk, -ğu *is.* Kalburcunun işi.

kalbur kemiği *is. anat.* Alın kemiğinin arkasında, kalbur gibi küçük delikleri olan, kafa tasının alt ve ön bölümünü oluşturan kemik.

kalburlama *is.* Kalburlamak işi.

kalburlamak *(-i)* Kalburdan geçirmek.

kalburlanma *is.* Kalburlanmak işi.

kalburlanmak *(nsz)* Kalburdan geçirilmek.

kalburlatma *is.* Kalburlatmak işi.

kalburlatmak *(-i, -e)* Kalburdan geçirtmek.

kalburüstü *s. mec.* **1.** Seçkin, sivrilmiş: *"Beylerbeyi, eski Boğaziçinin en kalburüstü bürokratlarını barındıran güngörmüşlüğünün simgesi, bir köşesidir."* -H. Taner. **2.** Değerli, güzel, başarılı: *"Bugün dahi kalburüstü üç dört oyunu hâlâ, başta Viyana ve Peşte olmak üzere, oynanır durur."* -H. Taner. **kalburüstüne gelmek** (veya **kalburüstü kalmak**) benzerleri arasında sivrilmiş olmak, seçkin duruma gelmek: *"Merkez azaları, âyandan birkaç kişi, mebusların hatırlıları ile ateşlilerden kalburüstüne gelenleri oradaydı."* -M. Ş. Esendal.

kalcı *is.* Kal işi yapan kimse.

kalça *is.* Vücudun bacakla böğür arasındaki iki yana doğru çıkıntılı bölümü: *"Sol kolunu yürürken ve ayakta dururken hep kalçasına dayardı."* -Ö. Seyfettin.

→ ***kalça kemiği***

kalça kemiği *is. anat.* Yassı, geniş, girintisi ve çıkıntısı çok olan, leğen veya

kemik çatının ön ve yan bölümlerini oluşturan bir çift kemik, oma.

kalçalı *s.* **1.** Kalçası olan. **2.** Kalçası geniş olan.

kalçalık, -ğı *is.* Davulcuların, davulun sürtünmesine karşı giysilerini korumak amacıyla sol kalçalarına koydukları deri parçası.

kalçasız *s.* **1.** Kalçası olmayan. **2.** Kalçası dar olan.

kalçete *is. (kalçe'te) İt. calcetta den.* Elle örülerek yapılan yassı halat.

kalçın *is. İt. calzino* Üstüne başka bir şey giyilmek için abadan veya meşinden yapılan çizme biçiminde ayak giysisi.

kalçıncı *is.* Kalçın yapan veya satan kimse.

kaldı ki *bağ.* Bundan başka, bununla birlikte: *"Kaldı ki, bugün propaganda da yasaktır."* -H. Taner.

kaldıraç, -cı *is. fiz.* Az bir güç ile büyük bir yükü kaldırmaya yarayan, bir dayanma noktası üzerinde hareket edebilen, inip kalkabilen sert çubuk, manivelâ.

kaldıran *s.* **1.** Kaldırmak işini yapan. **2.** *is. anat.* Bazı organları yukarıya doğru kımıldatan kaslara verilen ad.

kaldırıcı *is. tek.* Ağır bir yükü kaldırmak veya çok kısa mesafelerde yerini değiştirmek için kullanılan araç, kriko.

kaldırılış *is.* Kaldırılmak işi veya biçimi.

kaldırılma *is.* Kaldırılmak işi.

kaldırılmak *(nsz)* Kaldırmak işi yapılmak.

kaldırım *is.* **1.** Yollarda taşlarla yapılan döşeme: *"Araba bozuk kaldırımların üstünde sallanıyor, devrilecek gibi oluyordu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Yaya kaldırımı, trotuvar: *"Döndük; karşı kaldırıma atladık."* -S. M. Alus. *"Kaldırımlarda park eden otomobiller yüzünden halk caddelerin ortasından yürür."* -N. Cumalı. **kaldırım çiğnemek** şehirde yaşayarak görgüsü artmak. **kaldırıma düşmek 1)** önemini, değerini yitirmek; **2)** ucuz fiyatla sokakta satışa çıkarılmak: *"Bastığı hiçbir eser kaldırıma düşmemişti."* -Y. Z. Ortaç. **kaldırımları arşınlamak** işsiz, güçsüz dolaşmak: *"Kelli felli efendiden adamların, hatta sarıklı ulemanın günden güne hırpanileşen kılıklarla, elleri boyunlarında, kaldırımları arşınladıklarını görüyorum."* -R. N. Güntekin.

→ ***kaldırım işçisi, kaldırım kabadayılığı, kaldırım kabadayısı, kaldırım mühendisi, kaldırım süpürgesi, kaldırım taşı, kaldırım yosması***

kaldırımcı *is.* **1.** Kaldırım döşeyen kimse. **2.** *argo* Dolandırıcı, yankesici.

kaldırımcılık, -ğı *is.* **1.** Kaldırım döşeme işi. **2.** *argo* Dolandırıcılık, yankesicilik.

kaldırım işçisi *is.* Kum, çimento veya hazırlanmış yataklar üzerine parke taşı, beton blok, tuğla veya bordür taşı döşeyen kimse, kaldırımcı.

kaldırım kabadayılığı *is.* Adî ve basit, seviyesiz, yersiz veya gereksiz güç gösterisi.

kaldırım kabadayısı *is.* Basit, seviyesiz veya ucuz kahramanlık gösterisinde bulunan kimse.

kaldırımlı *s.* Kaldırımı olan.

kaldırım mühendisi *is. alay* İşsiz güçsüz sokaklarda dolaşan kimse.

kaldırımsı *s. biy.* Oluşu, kaldırım görünüşünü andıran (doku).

kaldırımsız *s.* Kaldırımı olmayan: *"Yeni açtığı yolları geniş tutmak istiyorsa kaldırımsız döşüyor."* -N. Cumalı.

kaldırım süpürgesi *is. mec.* Sürtük.

kaldırım taşı *is.* Kaldırım döşemeye elverişli olan sert bir taş türü.

kaldırım yosması *is.* Kaldırım süpürgesi.

kaldırış *is.* Kaldırmak işi veya biçimi.

kaldırma *is.* Kaldırmak işi.

→ ***kaldırma kolcusu***

kaldırmak *(-i)* **1.** Bulunduğu yerden almak: *Örtüyü masanın üzerinden kaldır.* **2.** Yukarı doğru hareket ettirmek: *"Onun tereddüdünü gören memur başını kaldırarak daha ciddî bir sesle sordu."* -P. Safa. *"Gözlerini yüzüme kaldırdı. İkimiz de mavi mavi baktık."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Yük-

seltmek: *Duvarı bir metre daha kaldırmalı.* **4.** (ürün için) Toplamak, taşımak: *Harman kaldırmak.* **5.** Çekmek, taşımak: *Bu araba bu yükü kaldırmaz.* **6.** *mec.* Katlanmak, tahammül etmek: *Ben bu sözleri kaldıramam. "Doğrusunu isterseniz onu çoktan kapı dışarı etmeliydim, ama yüreğim kaldırmıyor, acıyorum."* -S. F. Abasıyanık. **7.** *mec.* Uygun gelmek, götürmek, yakışmak: *Bu kumaş fazla süs kaldırmaz.* **8.** Bir kuruluşun çalışmasına son vermek, feshetmek, lâğvetmek: *"Meclis... olağanüstü hâli kaldırabilir."* -Anayasa. **9.** Hastayı hastahaneye yatırmak: *"Yarasının dikişleri koptu dün öğleden sonra, Fransız hastahanesine kaldırdılar."* -A. Gündüz. **10.** (ölü için) Gerekli töreni yaparak gömmek. **11.** *argo* Çalmak, aşırmak. **12.** *(-i, -den)* Alıp başka yere götürmek; toplamak: *"Hemen beni gözünün önünden kaldırdılar."* -R. H. Karay. *"Anası, kardeşi ile hep beraber sofrayı kaldırdılar."* -N. Cumalı. **13.** Uyandırmak: *Beni saat sekizde kaldırın. "Bir gece yanında mihman olduğum / Sabah oldu deyi kaldırdın beni."* -Halk türküsü. **14.** Piyasadan çekmek: *İstifçilerin piyasadan kaldırdığı mallar.* **15.** Elin ulaşamayacağı yere koymak; saklamak: *Vazoyu ortadan kaldıralım, çocuğun eline geçmesin.* **16.** Kaçırmak: *Dağa kaldırmak. "Yakın köyden kaldırdığı bir yosmayı sarhoş etmekle meşguldü."* -S. F. Abasıyanık. **17.** İyi etmek, iyileştirmek: *Bu ilâç onu yataktan kaldırdı.* **18.** Bir şeyden çokça satın almak. **19.** Tayin etmek, atamak: *"Günün birinde bu müdürü başka, daha önemli bir yere kaldırdılar, buraya da bir başka müdür getirdiler."* -M. Ş. Esendal. **20.** Yok etmek, ortadan silmek: *"Yeryüzünden hayali kaldırın, dünya bir taş ve toprak yığınından ibaret kalır."* -O. S. Orhon.

kaldırma kolcusu *is.* Haddelenmekte olan sıcak metali gelberi ile kaldırıp paso makinesine girişi sağlayan kimse.

kaldırtma *is.* Kaldırtmak işi.

kaldırtmak *(-i, -e)* Kaldırmak işini yaptırmak.

kale *is. Ar. ḳal'a tar.* **1.** Düşmanın gelmesi beklenebilen yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı. **2.** *mec.* Genellikle bir düşüncenin savunulduğu, sürdürüldüğü yer. **3.** *sp.* Takımla oynanan bazı top oyunlarında topun sokulmasına çalışılan yer. **4.** Satranç tahtasının dört köşesine dikilen, tahtanın bir tarafından diğer tarafına kadar düz olarak boş hanelerde gidebilen kale biçiminde taş. **kale gibi 1)** çok büyük, sağlam (yapı); **2)** *mec.* kendisine güvenilen güçlü (kimse). **kaleyi içinden fethetmek** davasını karşı taraftan birinin yardımıyla kazanmak.

→ ***kale bedeni, kalebent, kale çizgisi***

kale bedeni *is.* Kalenin burçları arasında yer alan üstü mazgal ve siperlerle örülmüş kalın duvar.

kalebent, -di *is. Ar. ḳal'a + Far. -bend esk.* Kale dışına çıkmamaya hüküm giyen suçlu. **kalebent etmek** suçluluğu yüzünden mahkûm etmek: *"Jön Türklerle alâkası var diye, insanı dünyanın öbür ucuna kalebent ediverirler."* -S. M. Alus.

kalebentlik, -ği *is.* Kalebent olma durumu.

kaleci *is. sp.* Bazı oyunlarda kalenin önünde duran, topun kaleye girmesini önlemekle görevli oyuncu: *"Sonra topu en yükseğe kaleciler vurur, çıkarırlar."* -H. Taner.

→ ***kaleci eldiveni***

kaleci eldiveni *is. sp.* Top tutmayı kolaylaştıran kalın eldiven.

kalecilik, -ği *is. sp.* Kaleci olma durumu veya kalecinin görevi.

kale çizgisi *is. sp.* Futbol vb. top oyunlarında, oyun alanının sınırlarını gösteren ve kale hizasında olan çizgi.

kalem *is. Ar. ḳalem* **1.** Yazmak, çizmek gibi işlerde kullanılan çeşitli biçimlerde araç: *Kurşun kalem. Dolma kalem. Boya kalemi. "Kâğıt, kalem, mürekkep, hepsi masanın üstündedir."* -F. R. Atay. **2.** Resmî kuruluşlarda yazı işlerinin görüldüğü yer: *"Hükûmet memurlarınca âdetti: akşam-*

üstü kalemden çıkanlar, eczahaneye toplaşırlar, ...işlerine dair sonu gelmez dedikodular yaparlardı." -R. H. Karay. *"Bütün bizim kalem böyle, geçen gün de Sıtkı Efendi o kör herifin istifasını kaybetti."* -M. Ş. Esendal. **3.** Yontma işlerinde kullanılan ucu sivri veya keskin araç: *Taşçı kalemi. Oymacı kalemi. Kalem keski.* **4.** Çeşit: *Üç kalem erzak. Beş kalem ilâç.* **5.** *mec.* (bazı deyimlerde) Yazı: *Kaleme almak. Kaleme gelmemek. Kalemiyle geçinmek.* **6.** *mec.* Yazar: *Edebiyatımızın usta kalemlerinden...* **kalem açmak** kalemin ucunu yontup kullanılabilecek bir duruma getirmek. **(üstüne) kalem çekmek** gereksiz olduğunu belirtmek için üstünü çizmek. **kalem oynatmak** 1) yazı yazmak: *"Namık Kemal'in tek başına kalem oynattığı alanlarda başyazarlar, fıkra yazarları, sanat eleştiriçileri yetişir."* -N. Cumalı. 2) bir yazıyı düzeltmek. 3) bir yazıda değişiklik yapmak. **kaleme (veya kaleme kâğıda) sarılmak** hemen yazmaya başlamak: *"Hemen kaleme sarıldı. Bir hafta her gece çalışmak suretiyle hikâyesini bitirdi."* -H. E. Adıvar. **kaleme almak** (bir konuyu) yazı durumuna getirmek, yazıyla anlatmak. **kaleme gelir** yazılabilir veya anlatılabilir: *"Söylediklerinin içinde kaleme gelir bir lâkırdı yoktu."* -H. Taner. **kaleme gelmemek** yazılır veya anlatılır gibi olmamak. **(herhangi bir nitelikte) kalemi olmak** herhangi bir nitelikte yazı yazabilmek: *Güçlü bir kalemi var.* **kaleminden çıkmak** herhangi biri tarafından yazılmak: *"Kurtuluş Savaşı boyunca ciltler tutacak ölçüde telgraf yazışmaları hep kendi kaleminden çıkmıştır."* -N. Cumalı. **kaleminden kan damlamak** 1) yazıları acı ve dokunaklı olmak. 2) etkili yazmak: *"Kaleminden kan damlayan kavgacı yazarları sevmiyordu."* -T. Buğra. **kalemiyle yaşamak** (veya **geçinmek**) geçimini yazılarıyla sağlamak.

→ ***kalem açacağı, kalem aşısı, kalem beyi, kalem efendisi, kalem erbabı, kalem işi, kalem kaşlı, kalem kavgası, kalem kömürü, kalem kulaklı, kalem kutusu, kalem parmaklı, kalem pil, kalem sahibi, kalem şuarası, kalemtıraş***

kalem açacağı *is.* Kurşun kalemlerin ucunu açmaya yarayan araç, kalemtıraş.

kalem aşısı *is.* Ucu kalem gibi kesilmiş çubukla yapılan ağaç aşısı.

kalembek *is. (Hint Denizi'ndeki bir adanın adından)* **1.** Bir cins kokulu sandal ağacı, yalancı öd ağacı. **2.** Bir cins mısır.

kalem beyi *is. esk.* Kalem efendisinden daha üst görevli: *"Bu kumral saçlı, şişman bir kalem beyi idi."* -Ö. Seyfettin.

kalem efendisi *is. esk.* Kalemde çalışan görevli yazman, kâtip.

kalem erbabı *is.* Yazar.

kalemiş *is. Yun.* Bir tür misk faresi *(Civet tictis).*

kalem işi *is.* Elle yontularak veya çizilerek işlenmiş.

kalemkâr *is. (kalemkâ:r) Ar. kalem + Far. -kār esk.* Tavan ve duvarlara kabartma gibi görünen resimler yapan sanatçı.

kalemkârlık, -ğı *is. esk.* Kalemkâr olma durumu veya sanatı.

kalem kaşlı *s.* İnce ve düzgün kaşlı.

kalem kavgası *is.* Yazılarıyla birbirine sataşma, polemik.

kalem kömürü *is.* İyi cins mangal kömürü.

kalem kulaklı *s.* Kulakları dik ve düzgün (at, geyik, vb.).

kalem kutusu *is.* İçinde kalem bulunan küçük kutu.

kalemlik, -ği *is.* Kalem koyacağı, kalem kutusu: *"Önümde kalemimi oturttuğum mermer kalemlik var."* -B. Felek.

kalem parmaklı *is.* Parmakları uzunca, düzgün ve buruşuksuz.

kalem pil *is.* İnce, uzun ve küçük pil.

kalem sahibi *is.* İyi yazı yazabilen, edip.

kalemşor *is. Ar. kalem + Far. -şor alay* Yazılarıyla sürekli olarak başkalarına saldıran yazar.

kalem şuarası *is. esk.* Divan şiiri tarzından etkilenen okur yazar halk şairi.

kalemtıraş *is. Ar. kalem + Far. -teraş esk.* **1.** Kamış kalemleri açmak için kullanılan, uzun saplı küçük bıçak. **2.** Kurşun

kalemlerin ucunu açmak için kullanılan türlü biçimlerdeki keski.

kalender *s. Far. kalender* **1.** Gösterişsiz, sade yaşamaktan yana olan, alçak gönüllü (kimse), ehlidil, rint. **2.** Özensiz giyinmiş, kılıksız: *"İnsan kalender gezmekten rahat edebilir."* -H. Taner. **3.** (kâğıtçılıkta) Aslında yalnız birisi tahrikli üst üste konulmuş belirli sayıda silindirden meydana gelen ve düzgün yüzeyli kâğıt üretmek için kullanılan bir makine.

kalenderce *s.* ve *zf. (kalende'rce)* Kalendere yakışır (bir biçimde): *"Öbürü kalenderce bir gülümseyişle cevap verdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kalenderî *is. (kalenderi:) Far. kalenderî* **1.** *ed.* Bir halk şiiri türü. **2.** *müz.* Bu şiirin, halk şairlerince yapılmış bestesi.

Kalenderiye *öz. is. Far. kalender* + *Ar. -iyye* Dünya malına, gösterişe önem vermeyen bir İslâm tarikatı.

kalenderleşme *is.* Kalenderleşmek işi.

kalenderleşmek *(nsz)* Kalenderce davranmak veya yaşamak.

kalenderlik, -ği *is.* Kalender olma durumu: *"Benim kalenderliğimi görünce arkadaşların da sinirleri yattı."* -Ç. Altan.

kalensöve *is. Ar. kalensuve esk.* **1.** Sivri tepeli külâh. **2.** *bot.* Bitkilerde kökün ucunu örten koruyucu bölüm, yüksük.

kaleska *is. (kale'ska) Rus. kolya'ska* Dört tekerlekli, hafif, bir tür gezinti arabası.

kalevî *s. (kalevi:) Ar. kalevî kim. esk.* Alkalik, antiasit.

kalevra *is. bk.* kalavra.

kale vuruşu *is. sp.* Futbolda topun karşı takım oyuncuları tarafından kale çizgisi dışına çıkarılması sonunda, genellikle kaleci aracılığıyla oyuna yeniden başlanması için yapılan atış.

kaleydoskop, -bu *is. Fr. kalédoscope* Bir ucu buzlu camla kapatılan, metal veya mukavvadan bir boru içine yerleştirilmiş aynaların aracılığıyla, boru içine konulmuş renkli küçük cisimlerin ve görüntülerin oluşturduğu çeşitli biçimleri gösteren araç.

çiçek dürbünü.

kalfa *is. (kal'fa) Ar. halîfe* **1.** Aşamas çırakla usta arasında bulunan zanaatçı: *"Beyoğlu'nda Cadde-i kebir'de kunduracı kalfası olarak hayata girdi."* -H. E. Adıvar. **2.** Ustalıktan yetişme mimar yardımcısı. **3.** *esk.* Saraylarda ve büyük konaklarda halayıkların başında bulunan kadın. **4.** *esk.* İlkokullarda hoca yardımcısı. **5.** *esk.* Çocukları evlerinden alarak okula, okuldan evlerine götüren kimse: *"Evin içinde, yaşlı bir kalfa ve bir besleme ile kalmıştık."* -S. M. Alus.

kalfalık, -ğı *is.* **1.** Kalfa olma durumu veya kalfanın işi. **2.** Kalfa ücreti.

kalgıma *is.* Kalgımak işi.

kalgımak *(nsz) hlk.* **1.** Sıçramak, fırlamak, şaha kalkmak: *At kalgıdı. Yunus balıkları kalgıyor.* **2.** *hlk.* Öfkeyle kalkmak. **3.** *hlk.* Çapkınlık, serserilik yapmak.

kalhane *is. (kalha:ne) T. kal* + *Far. hâne* Kal işi yapılan yer.

kalıcı *s.* **1.** Sürekli, daimi, geçici karşıtı. **2.** Her zaman geçerliğini sürdürecek olan. **3.** Bir süre için belli bir yerde kalan, mihman.

→ kalıcı ruj

kalıcılık, -ğı *is.* **1.** Kalıcı olma durumu. **2.** *fiz.* Mıknatıslayan etki kalktıktan sonra da mıknatıs olarak kalabilen cisimlerin özelliği. **3.** *fel.* Tözün kendi bağımsızlığı içinde var olma biçimi, tözün var oluşunu sürdürmesi ilkesi, ayrılmazlık karşıtı.

kalıcı ruj *is.* Uzun süre dayanıklılığını koruyan ruj.

kalıç, -cı *is. hlk.* Orak.

kalık, -ğı *is.* ve *s. hlk.* **1.** Kalmış, artmış, eskimiş. **2.** *hlk.* Evlenme çağı geçmiş, evde kalmış (kız).

kalıklık, -ğı *is. hlk.* Eksiklik, noksanlık.

kalım *is.* **1.** Kalmak işi. **2.** *bk.* Ölüm kalım.

kalımlı *s.* Kalıcı, yok olmayan, ölümsüz, zevalsiz, baki, payidar.

kalımlılık, -ğı *is.* Kalımlı olma durumu.

kalımsız *s.* Kalımlı olmayan, kalıcı

olmayan, yok olacak, fani.

kalın (I) *s.* **1.** (cisimlerde) Uzunluk ve genişlik dışında üçüncü boyutu çok olan, **ince** karşıtı: *Kalın halat. "Alt katta her tarafın pencereleri kalın, sık demir parmaklıklarla örtülüydü."* -H. R. Gürpınar. **2.** Enli ve gür: *"Sermet iri siyah gözlerini kalın kaşlarıyla beraber kaldırdı."* -Ö. Seyfettin. **3.** Düzlem biçimindeki şeylerde, iki yüz arasındaki uzaklık kendi cinsindekilere göre çok olan: *Kalın kumaş. Kalın duvar. Kalın kitap.* **4.** Yoğun, akıcılığı az olan: *Kalın bir sis tabakası.* **5.** Etli, dolgun: *"Dudakları kalın, yüzü ergenlik içinde..."* -M. Ş. Esendal. **6.** (ses için) Gür: *"Ailevi geçindiren babaya bu kalın sesli, kalın kaşlı, yumuşak bakışlı adama saygı ile, biraz da korku ile bağlanmışızdır."* -H. Taner.

→ ***kalın bağırsak, kalın kafa, kalın ses, kalın ünlü, kalın yağ***

kalın (II) *is. hlk.* Gelin olacak kıza verilen para veya armağan, ağırlık: *"Babam senden çok mu istedi kalını?"* -Halk türküsü.

kalın (III) Mayalı hamurun parçalara ayrılıp ve tandırda pişirilmesiyle elde edilen ekmek türü.

kalın bağırsak, -ğı *is. anat.* Sindirim borusunun ince bağırsaktan anüse kadar ortalama 1,5 m uzunluğundaki bölümü.

kalınca *s.* Kalına yakın: *"Elini ayağım kalınca bir iple sıkı sıkıya bağladılar."* -H. R. Gürpınar. *"Ellerinin parmakları hem uzun hem kalınca idi."* -S. F. Abasıyanık.

kalın kafa *is. mec.* Budala, aptal, anlayışsız.

kalın kafalı *s. mec.* Geç veya güç anlayan, gabi: *"A, sen de ne kalın kafalı herifsin."* -H. R. Gürpınar.

kalın kafalılık, -ğı *is. mec.* Kalın kafalı olma durumu.

kalınlaşma *is.* Kalınlaşmak işi.

kalınlaşmak *(nsz)* Kalın duruma gelmek: *"Üzümlerin çekirdeği büyümüş, derisi kalınlaşmış."* -A. Haşim. *"Ses Sevim'in sesi, fakat kalınlaşmış, tıkanmış, yabancılaşmış bir ses."* -R. N. Güntekin.

kalınlaştırma *is.* Kalınlaştırmak işi veya durumu.

kalınlaştırmak *(-i)* Kalın duruma getirmek.

kalınlatma *is.* Kalınlatmak işi.

kalınlatmak *(-i)* Kalınlaştırmak.

kalınlık, -ğı *s.* **1.** Kalın olma durumu. **2.** (cisimler için) Uzunluk ve genişlik dışında üçüncü boyut.

kalınma *is.* Kalınmak işi veya durumu.

kalınmak (bir kimse için) Kalmak: *Akşama kadar orada kalınır mı?*

kalın ses *is. fiz.* Titreşim sayısı az olan.

kalıntı *is.* **1.** Artıp kalan şey, bakiye. **2.** Bir kentten veya mimarlık eserinden artakalan bölüm, yıkıntı, harabe, enkaz: *"Efes, Bergama'nın kalıntıları, ulaştıkları uygarlığı serer gözler önüne."* -N. Cumalı. **3.** İz, işaret. **4.** *mec.* Bir toplum, kültür, uygarlık vb.den artakalan şey: *"Bu babacan, filozof ve hazırcevap insanlar kuşağı, tükenen bir görgü devrinin son kalıntıları gibidir."* -H. Taner.

kalın ünlü *is. gr.* Dilin geri çekilmesiyle art damakta oluşan ünlü: *a, ı, o, u.*

kalın yağ *is.* Ham petrolden elde edilen, makinelerin hareketli bölümlerini yağlamakta kullanılan yoğun yağ, ağır yağ.

kalıp, -bı *is. Ar. ḳālib* **1.** Bir şeye biçim vermeye veya eski biçimini korumaya yarayan araç: *Dökmeci kalıbı. Şapka kalıbı. "İstenilen kalıplarda ve istenilen nüanslarda heykeller yapılabilir."* -P. Safa. **2.** *s.* Genellikle küp biçiminde bir kalıba dökülerek yapılmış olan: *Bir kalıp peynir. İki kalıp sabun.* **3.** Biçki modeli, patron. **4.** Belirli bir biçim: *"Yazar ilkin yeni şairin, şiiri kalıptan kurtarmış olmasının mühim sayılamayacağını söyledi."* -O. V. Kanık. **5.** *mec.* Gösterişli görünüş: *Kalıbına bakarsan, aslan gibi.* **6.** *mec.* Biçim, durum: *Kalıptan kalıba girmek. "Muayyen bir kalıba girecek insana benzemiyordu."* -H. E. Adıvar. **kalıba dökmek** dökmecilikte erimiş madeni kalıbın içine akıtmak. **kalıba vurmak** biçimi bozulmuş bir şeyi düzelt-

mek için kalıba geçirmek. **kalıbı kıyafeti yerinde** görünüşü gösterişli olan kimse. **kalıbı değiştirmek** (veya **dinlendirmek**) *argo* ölmek: *"Hekimler epeyce çalıştılar, ilâç verdiler ise de fayda etmedi. Bir hafta sonra kalıbı dinlendirdi."* -M. Ş. Esendal. **kalıbını basmak** bir şeyi güvenle doğrulamak: *"Bu konuda hiç kimsenin yakayı ele vermeyeceğine şimdiden kalıbımı basarım."* -B. R. Eyuboğlu. *"Aklı yerinde ama, sahaha çıkamayacağına kalıbımı basarım."* -S. F. Abasıyanık. **kalıbının adamı olmamak** görünüşünden beklendiği gibi olmamak. **kalıp gibi** durumunu bozmadan. **kalıp gibi oturmak** (giysi) vücuda tam uymak. **kalıp gibi serilmek** (yorgunluktan) upuzun yatmak. **kalıp gibi uyumak** kımıldamadan uzun ve derin bir uyku uyumak. **kalıp kesilmek** olduğu gibi kalmak: *"Lâkin sonra mandalın gürültüsü, kanadın gıcırtısını duyunca hemen yerine donmuş, yatmış, kalıp kesilmişti."* -R. H. Karay. **kalıptan kalıba girmek** çıkar sağlamak için her duruma uymak.

→ ***kalıp kıyafet, kalıp sigarası***

kalıpçı *is.* **1.** Kalıp yapan veya satan kimse. **2.** Görevi herhangi bir şeyi kalıba vurmak olan kimse. **3.** (yapı işlerinde) Beton kalıplarını yapan kimse.

kalıpçılık, -ğı *is.* Kalıpçının yaptığı iş.

kalıp kıyafet *is.* Dış görünüş: *"Ne adını sanını, ne kalıbını kıyafetini, ne oturup kalkışını, ne huyunu beğenirdim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kalıplama *is.* Kalıplamak işi.

kalıplamak *(-i)* Biçimi bozulmuş bir şeyi düzeltmek için kalıba geçirmek, kalıba vurmak.

kalıplanma *is.* Kalıplanmak işi.

kalıplanmak *(nsz)* Belli bir kalıp verilmek, kalıba vurulmak.

kalıplaşma *is.* Kalıplaşmak işi.

kalıplaşmak *(nsz)* **1.** Belli bir biçim almak, klişeleşmek. **2.** Görevini yitirmek: **birisi, hepisi** kelimelerindeki **-i** iyelik eki kalıplaşmıştır.

kalıplaşmış *s.* Durumunu sürdüren, belli bir durumun dışına çıkmayan.

→ ***kalıplaşmış iyelik***

kalıplatma *is.* Kalıplatmak işi.

kalıplatmak *(-i, -e)* Kalıba vurdurmak.

kalıplı *s.* **1.** Kalıplanmış olan: *"Hüseyin Efendi, ütülü pantolonu, kalıplı fesi, yeni kravatı, temiz gömleği ve olgun konuşması ile sahiden efendiydi."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *mec.* Düzgün, biçimli.

→ ***kalıplı kıyafetli***

kalıplı kıyafetli *is.* Gösterişli, bakımlı: *"Daire de değiştirilmiş, gözlüklü, kalıplı kıyafetli adamlar ortaya çıkmış, odacılar, kavaslar..."* -M. Ş. Esendal.

kalıpsız *s.* **1.** Kalıplanmış olan. **2.** *mec.* Biçimsiz, düzgün olmayan: *"Kalıpsız kırmızı büyük fesi, tıpkı bir ibik gibi duruyordu."* -Ö. Seyfettin.

→ ***kalıpsız kıyafetsiz***

kalıpsız kıyafetsiz *is.* Gösterişsiz, bakımsız.

kalıp sigarası *is. esk.* Sigara sarma makinesinden çıkmış sigara: *"Derdi gücü benden birkaç kalıp sigarası almaktır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kalış *is.* Kalmak işi veya biçimi.

kalıt *is.* **1.** Ölen bir kimseden yakınlarına geçen mal veya mülk, miras. **2.** *mec.* Kalıtım yoluyla geçmiş olan şey. **3.** *mec.* Görenekler yoluyla yerleşmiş olan tutum veya davranış biçimi.

kalıtçı *is.* Bir kalıttan yasalar gereğince yararlanan kimse, mirasçı, varis, muris.

kalıtım *is. biy.* Çevre etkileriyle köklü olarak değiştirilemediğine inanılan özelliklerin, döllenme sırasında, dişi ve erkeğin kromozomları yoluyla bir kuşaktan ötekine geçmesi, soya çekim, irsiyet, veraset.

→ ***kalıtım bilimi***

kalıtım bilimi *is. biy.* Bitki, hayvan ve insanların kalıtım olaylarını inceleyen bilim, genetik.

kalıtımsal *s.* Soydan geçme, soydan kalma, kalıtımla ilgili, irsî.

kalıtsal *s.* Kalıtımsal, irsî.

kalıtsallık, -ğı *is.* Kalıtsal olma durumu.

kaliborit *is. Fr. kaliborite kim.* Hid-

ratlı doğal sodyum ve magnezyum boratı.

kalibraj *is. Fr. calibrage* Ayarlama.

kalibrasyon *is. Fr. calibration* Ölçü, ayar.

→ ***kalibrasyon testi***

kalibrasyon testi *is.* Doğru ölçüm için yapılan, uygulama veya işlem.

kalibre *is. (kali'bre) Fr. calibre* Mermilerde, ateşli silâhlarda çap.

kalifiye *s. Fr. qualifié* Bir şeyi yapabilme niteliğini ve ustalığını kazanmış olan, nitelikli.

→ ***kalifiye işçi***

kalifiye işçi *is.* İstenilen nitelikleri taşıyan, iyi yetişmiş usta işçi, nitelikli işçi, vasıflı işçi.

kaliforniyum *is. (kalifo'rniyum) (California adından) kim.* Atom numarası 98, atom ağırlığı 244 olan, aktinit grubundan yapay bir radyoaktif element. Kısaltması Cf.

kaligrafi *is. Fr. calligraphie* Harfleri güzel biçimler vererek yazma sanatı, güzel yazı sanatı, hüsnühat: *"Hele yazısı, eskiden meşk dedikleri bir kaligrafi örneğidir."* -Y. Z. Ortaç.

kaliko *is. (Hindistan'da Kalkûta şehrinin adından)* Pamuk iplikleriyle yapılan ilk cilt bezi.

kalinis *is. Yun. galinis zool.* Bir tür yağmur kuşu, su tavuğu.

kalinos *is. Yun. zool.* Levreğe benzer bir balık.

kalipso *is. Fr. calypso < İsp.* **1.** Jamaika'dan yayılmış, iki zamanlı bir dans. **2.** Bu dansın müziği.

kaliptra *is. Far. calyptre* Kökün büyüme bölgesinin üzerini örten yüksük şeklindeki koruyucu doku.

kalite *is. Fr. qualité* **1.** Bir şeyin iyi veya kötü olma özelliği, nitelik: *"Saatin kalitesi, kurgu mekanizmasında, yani zembereğindedir."* -H. Taner. **2.** *s.* (Fransızcada kullanılmaz) Üstün nitelikli: *Kalite şarap.*

→ ***kalite çemberleri, kalite kontrolü, kalite riski***

kalite çemberleri *ç. is.* Bir iş yerinde işin daha etkili ve verimli yapılabilmesi için, bilgi akışının hızlanması, bilgi paylaşımının artması sâyesinde, gönüllülerin ekipler oluşturması.

kalite kontrolü *is.* Her türlü malın üretiminin başlangıcından mal çıkışına kadar nitelik ve özelliğinin belirlenmesi için yapılan analiz ve denetim.

kaliteli *s.* Nitelikli: *"Bari bundan sonra boş yerlere kaliteli eleman alıp durumu biraz düzeltelim."* -H. Taner.

kalite riski *is. tic.* Alıcının, varış yerine gelen malının kalitesi için yüklendiği riziko.

kalitesiz *s.* Niteliksiz: *Kalitesiz mal. "Ne kadar orta malı, kalitesiz tartışmalar yaptığının farkında mısın?"* -H. Taner.

kalitesizlik, -ği *is.* Niteliksizlik.

kalkan (I) *is.* **1.** Oktan veya kılıçtan korunmak için savaşçıların kullandığı korunmalık. **2.** Toplum olaylarında güvenlik görevlilerinin çeşitli saldırı araçlarından kendilerini ve başkalarını korumak için kullandıkları, özel olarak yapılmış korumalık: *Sporcular sahayı polis kalkanı altında terk ettiler.* **3.** *mec.* Koruyucu: *"Akbabanın kanatlarından başka kalkanı yoktu galiba."* -Y. Z. Ortaç.

→ ***kalkan bezi***

kalkan (II) *is. zool.* Yan yüzgeçlerden, büyük, yassı, derisi düğme veya çivi denilen birtakım sivri kemiklerle örtülü, beyaz etli balık *(Scophtalmus maximus).*

→ ***kalkan balığı, kalkan balığıgiller, kalkan böcekleri***

kalkan balığı *is. zool.* Kalkan: *"Kayık bir tabağa tepeleme konmuş pembe pembe kalkan balığı parçaları..."* -Ç. Altan.

kalkan balığıgiller *ç. is. zool.* Denizlerin kumlu, çamurlu diplerinde yaşayan, yassı bedenli, kemikli balıklar familyası.

kalkan bezi *is. anat.* Gırtlağın ön ve alt bölümünde bulunan, salgısını kana veren, çok damarlı, önemli bir bez, tiroit.

kalkan böcekleri *ç. is. zool.* Bir çok türü, tarım ve orman bitkilerinde asalak olarak yaşayan, kın kanatları kalkanımsı

böcekler familyası.

kalkancık, -ğı *is.* Tohum içerisinde embriyonu besi dokuya bağlayan, onu besin deposundan ayıran ve besin maddelerini absorbe ederek embriyona veren zar gibi ince ve kalkan şeklinde bir parça.

kalk borusu *is. ask.* ve *den.* Bir kıtayı veya bir gemideki tayfaları uyandırmak için belirli saatte boru ile verilen işaret.

kalker *is. (İ ince okunur) Fr. calcaire jeol.* Kireç taşı.

kalkerleşme *is.* Kalkerleşmek işi.

kalkerleşmek *(nsz)* (toprak) Kireçlenmek.

kalkerli *s.* Birleşiminde kireç taşı bulunan.

kalkersiz *s.* Birleşiminde kireç taşı bulunmayan.

kalkık *s.* **1.** Düzeyine göre yüksekte olan: *Masanın bir tarafı kalkık.* **2.** Kabararak yerinden ayrılmış: *Kaplamanın ortası kalkık.* **3.** Dik durumda, ucu yukarı doğru olan: *"Ve enîştemiz yine kaşlarını, omuzlarını yukarıya kalkık ve başını önüne eğik tutmaya koyulurdu."* -A. Ş. Hisar.

kalkıklık, -ğı *is.* Kalkık olma durumu.

kalkındırma *is.* Kalkındırmak işi.

kalkındırmak *(-i)* Kalkınmasını sağlamak, kalkınmasına yol açmak.

kalkınış *is.* Kalkınmak işi veya biçimi.

kalkınma *is.* **1.** Kalkınmak işi: *"Yeni kurulan, hızla gelişmiş, kalkınma atılımlarını gerçekleştirmiş bir ülke."* -N. Cumalı. **2.** İyileşme, şifa bulma: *"Görünen, bir daha kalkınması artık pek zor."* -M. Â. Ersoy.

kalkınma hızı *is.* Belirli iki tarih arasında ekonomide büyüme veya gelişme durumu.

kalkınmak *(nsz)* Durumunu düzeltmek, aşamalı bir biçimde gelişmek, ilerlemek: *Bu firma batmak üzere iken yeni müdürün çabasıyla kalkındı.*

kalkış *is.* Kalkmak işi veya biçimi. **kalkışa geçmek** (uçak) havalanmak için pistten ayrılmak.

kalkışılma *is.* Kalkışılmak durumu.

kalkışılmak *(nsz)* Kalkışmak işine konu olmak.

kalkışma *is.* **1.** Kalkışmak işi. **2.** İsyan, ayaklanma, kıyam.

kalkışmak *(-e)* **1.** Yetenek, imkân ve gücü aşan bir işe girişmek: *Hastalığını düşünmeyerek evi badana etmeye kalkıştı. "Bunu haber alınca zavallı intihara kalkışmış."* -A. Gündüz. **2.** Girişmek, başlamak: *"Sonra polis uzun uzadıya araştırmaya, soruşturmaya kalkışır."* -H. R. Gürpınar.

kalkma *is.* Kalkmak işi.

kalkmak, -ar *(nsz)* **1.** Oturuş durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak: *"Annem yerinden kalktı, yanıma geldi, bir kolunu uzatarak omuzuna doladı." -."* -H. Z. Uşaklıgil. **2.** Uyanarak yataktan ayrılmak: *"İstemeye istemeye, alt üst olmuş yataktan kalktım."* -Ö. Seyfettin. **3.** Gitmek üzere yerinden ayrılmak: *Niye kalktınız, biraz daha otursaydınız.* **4.** Yukarı doğru yükselmek: *Terazinin bir gözü inince öbürü kalkar.* **5.** (taşıtlar için) Yola çıkmak: *Tren saat onda kalktı.* **6.** Uçmak: *Uçak pistten kalktı.* **7.** Yerinden ayrılıp yol almaya başlamak: *"Çıkın arabaya, kalkacak şimdi, kalacaksınız buracıkta!"* -O. C. Kaygılı. **8.** (hayvan) İki art ayağı üzerinde dik durum almak: *At, art ayakları üzerine kalktı.* **9.** Kabarmak, ayrılmak: *Masanın kaplaması kalktı.* **10.** (kapak, örtü) Kaldırılmak, alınmak: *Örtü kalktı.* **11.** Derlenip götürülmek: *Harman kalktı. "Ne zaman kalkacağını, nereye gömüleceğini bilmek, bildirmek mümkün değil."* -M. Ş. Esendal. **12.** İyileşerek gezecek duruma gelmek: *Hasta bir haftaya kadar kalkar.* **13.** Varlığı, hayatı son bulmak: *Halifelik kalktı. Şirket-i Hayriye kalktı.* **14.** Yok olmak, artık bulunmamak: *Ortalıktan kar kalkınca... Piyasadan kahve kalktı.* **15.** *(-e)* Girişmek, başlamak, davranmak, yeltenmek: *"Gözlüklerini takmadan okumağa kalktı."-."* -N. Cumalı. *"Resim yapılıp bittikten sonra pazarlığa kalkıyorlardı."* -H. C. Yalçın. **16.** Geçerli olmamak, geçerliğini yitirmek, geçmez olmak: *Yasanın bu maddesi kalktı.* **17.** Uygulanmaz olmak: *Sıkıyönetim kalktı.* **18.** Güncelliğini yitirmek: *Bu âdet çoktan*

kalktı. **19.** *(-e)* Geçmek: *Dört nala kalkmak. Tırısa kalkmak.* **20.** Başka yere gitmek, taşınmak: *Tapu dairesi burdan kalktı. "O yıl, çok geçmeden piyade taburu bizim ilçeden başka ilçeye kalktı."* -N. Cumalı. **21.** Ayakta beklemek: *"Mektepte cezaya kalkmış gibi duruyorsun."* -F. R. Atay. **kalkıp kalkıp oturmak** öfkesini vücut kımıldanışlarıyla belli etmek.

kalkojen *is. Fr. chalcogène kim.* Periyodik dizgede, altıncı gruptaki oksijen, kükürt, selenyum, tellür, polonyum elementlerinin genel adı.

kalkolitik *s. Fr. chalcolitique* Bakırın kullanılmaya başlamasıyla nitelenen (tarih öncesi dönem).

kallavi *is. (kallâ:vi:) Ar. kallâvî tar.* **1.** Vezir ve sadrazamların giydikleri bir çeşit kavuk. **2.** *s.* Çok iri, kocaman.

*→ **kallavi fincan***

kallavi fincan *is.* İri, kulpsuz fincan: *"Kallavi fincanını çalkalayıp çalkalayıp diker, dibinde hiç telve bırakmamacasına!"* -A. İlhan.

kallem *is.* "Allem etmek, kallem etmek" sözünde geçer.

kalleş *s. Ar. kallâş* Sözünde durmayıp bir işin yüzüstü kalmasına yol açan; birine gizlice kötülük eden: *"Gene gülümsüyordu, ama artık kalleş bir hınç vardı gülümseyişinde."* -T. Buğra.

kalleşçe *s.* ve *zf. (kalle'şçe)* Kalleşe yaraşır (biçimde): *"Gerçeği söylemek, ömrünün son yıllarını yaşayan bu yaşlı Osmanlı paşasını, görmezliğinden kalleşçe faydalanarak, alnının ortasından tabancayla vurmak gibi geliyordu."* -A. İlhan.

kalleşlik, -ği *is.* Kalleş olma durumu veya kalleşçe davranış: *"Kalleşliğin bin bir çeşidi apaçık görünüyordu bu gülüşte."* -T. Buğra. **kalleşlik etmek** sözünde durmayarak döneklik etmek; birine gizlice kötülük etmek.

kalma *is.* **1.** Kalmak işi. **2.** *s.* Herhangi bir kimseden veya bir dönemden kalmış olan: *Eskiden kalma bir anıt.*

*→ **kalma durumu***

kalma durumu *is. gr.* İsim soyundan bir sözün, taşıdığı kavramda bulunuşunu bildiren durum. Türkçede bu durum -da / -de, - ta / -te ekleri ile bildirilir, -de hâli, lokatif.

kalmak, -ır *(nsz)* **1.** Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek: *Güven oyundan sonra hükûmet görevinde kaldı. "Sıkı sıkı kucakladı ve öylece kaldı."* -T. Buğra. **2.** (zaman, uzaklık veya niceliik için) Belirtilen miktarda bulunmak: *Bir ton kömür kaldı. "Arabada yalnız dört çocuk kalmıştı."* -O. C. Kaygılı. **3.** Konaklamak, konmak: *Siz nerede kalıyorsunuz? "Hemen karargâha yerleşmezsem, ne geri dönebilir, ne de otelde kalabilirdim."* -F. R. Atay. **4.** Oturmak, yaşamak, eğleşmek: *Amerika'da yıllarca kaldı. "Tam beş sene benimle beraber kaldı."* -S. F. Abasıyanık. **5.** Hayatını sürdürmek, yaşamak: *O aileden bir bu çocuk kaldı.* **6.** Varlığını korumak, sürdürmek: *"Enîştemizin iptidaî kalmış huyları da vardı."* -A. Ş. Hisar. **7.** Oyalanmak, vakit geçirmek: *"Kısa bir süre tezgâhın önünde kaldı."* -N. Cumalı. **8.** Sınıf geçmemek: *Çocukların içinde kalanlar da var geçenler de.* **9.** İşlemez, yürümez duruma gelmek: *O iş şimdilik kaldı. Araba yarı yolda kaldı.* **10.** *(-e)* Geriye atılmak, ertelenmek: *Gitmemiz cumaya kaldı. "Mahkeme ayın on sekizine kaldı."* -S. F. Abasıyanık. **11.** *(-e)* Görevi veya yetkisi içinde olmak, düşmek, durumu itibarıyla aşağı seviyede bulunmak: *Bu iş size mi kaldı? İşimiz Allah'a kaldı. Ne günlere kaldık! "Paralı pullu, dünya güzeli gibi adam, kaldı kaldı da bu kokmuşa mı kaldı?"* -R. N. Güntekin. **12.** Bir şeyle kaplanmak, bir şeye bulanmak: *Oda duman içinde kaldı.* **13.** Bir işi belli bir noktada bırakmak, ara vermek: *Bu gün iş maddesinde kaldık.* **14.** *(-den)* Geçmek: *Çiftlik ana babasından kalmış.* **15.** *(-den)* Geri kalmak, yapamamak: *Misafir geldi, gezmeden kaldık.* **16.** Belli bir gelirle geçinmek zorunda bulunmak: *"Refika, valide, iki kerime kaldık mı biz iki bin kuruş tekaüt maaşına."* -H. Taner. **17.** Yetinmek: *Yalnız dayak atmakla kalmadı, onu işinden de*

çıkardı. **18.** (olumsuz olarak) Olmak, meydana gelmek: *"Amasya'da iken karşılaştığımız vaziyet yalnız Şeyh Recep vakasıyla kalmadı."* -Atatürk. **19.** *(yar)* Olmak, herhangi bir durumda bulunmak: *"Fatma'nın yemek çantası olmasaydı, dün aç kalmıştık."* -F. R. Atay. **20.** Herhangi bir durumu sürdürmek. **21.** *(yar)* Kök veya gövdeleri sonuna -e (-a) eki almış fiillerle sürerlik bildiren birleşik fiiller oluşturur: *Oturakalmak. Bakakalmak. Şaşakalmak. Donakalmak.* **22.** Bazı -ip ekiyle yapılmış zarf fiillerden sonra da gelerek sürerlik bildirir: *Bakıp kalmak. Oturup kalmak. Şaşırıp kalmak. Donup kalmak.* **(şundan** veya **bundan) kalır yeri yok** ayrımsız, farksız. **(şuna** veya **buna) kalsa** (veya **kalırsa) 1)** herhangi birinin kanısınca: *Bana kalırsa siz yanılıyorsunuz.* **2)** elinden gelse, elinde olsa: *Ona kalsa, bize hiçbir şey vermez.*

kalmalı *s.* Kalma durumunda olan.
→ ***kalmalı tümleç***

kalmalı tümleç, -ci *is. gr.* Çoğu kez fiilin, bazen de ismin anlamını tümleyen ve kalma durumunda bulunan dolaylı tümleç: *Çocuklar evde yalnız oturuyorlar. O, dakikalarca ayakta alkışlandı.*

kaloma *is. (kalo'ma) İt. caloma den.* Demir atmış bir geminin zincirinin su içindeki bölümü.

kalomel *is. Fr. calomel kim.* Tatlı sülümen.

kalori *is. Fr. calorie fiz.* **1.** Normal atmosfer basıncında, ısınma ısısı 15°C' lik suyunkine eşit olan bir cismin, bir gramının sıcaklığını 10°C yükseltmek için gerekli ısı miktarına eşit olan ısı birimi. **2.** Besinlerin, dokular içinde yanarak vücudun sıcaklık ve enerjisini sağlama değerleri de **kalori** ile ölçülür. Kısaltması Kal: *Bir gram yağ, aşağı yukarı 9 kalori verir. Çalışan bir insanın 24 saatte ortalama 3000 kaloriye ihtiyacı olur.*

kalorifer *is. Fr. calorifère* **1.** Merkez ve depo durumunda olan bir kazandan çıkan sıcak hava, su veya buharı, borularla dolaştırmak yoluyla bir yapının her yanını ısıtan araç veya tesisat. **2.** *hlk.* Radyatör.
→ ***kalorifer borusu, kalorifer dairesi, kalorifer kazanı, kalorifer peteği***

kalorifer borusu *is.* Kalorifer ısısını ileten boru.

kaloriferci *is.* **1.** Kalorifer döşeyen veya onaran kimse. **2.** Kaloriferi yakan kimse.

kalorifercilik, -ği *is.* **1.** Kalorifer döşeme veya onarma işi. **2.** Kaloriferi yakma görevi.

kalorifer dairesi *is.* Kalorifer kazanının bulunduğu bölüm.

kalorifer kazanı *is.* Kalorifer suyunun içinde bulunduğu kazan.

kalorifer peteği *is.* Kalorifer ısısını oda içinde dağıtan metal bölüm.

kalorimetre *is. (kalorime'tre) Fr. calorimètre fiz.* Isıölçer.

kalorimetri *is. Fr. calorimétrie* Isı ölçümü.

kaloş *is. Yun. bk.* galoş: *"Pırıl pırıl kolalı gömleği ve kaloş potinleriyle daima herkesten üstün, herkesten ayrı görünürdü."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kaloşsuz *s. bk.* galoşsuz: *"Kalınca kaloşsuz potinleri bunların esnaftan oldukları zannını verebilir."* -A. Mithat.

kalotip *is. Fr. calotype* Yarı saydam durumdaki kâğıt üzerinde fotoğraf negatifleri elde etme yöntemi.

kalp, -bi (I) *is. (l ince okunur) Ar. kalb* **1.** Göğüs boşluğunda, iki akciğer arasında, vücudun her yanından gelen kanı akciğerlere ve oradan gelen temiz kanı da vücuda dağıtan organ, yürek: *"Bak ellerim nasıl titriyor, bak alnım nasıl yanıyor, bak kalbime nasıl çarpıyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Kalp hastalığı: *Kalpten öldü.* **3.** *mec.* Sevgi, gönül. **4.** *mec.* Bir ülkenin, bir kuruluşun işleyiş, yönetim ve varlığını sürdürme bakımından en önde gelen yeri. **5.** *mec.* Duygu, his: *Onda kalp denen şey yok. "İnsanı tekrar, kalp ve fikir cennetine eriştirebilecek tek kudret kadındır."* -H. E. Adıvar. **kalp kalbe karşıdır** sevgi karşılıklıdır: *"Hele düzmece şehzadenin kadife pantolonuyla sivri güzel çeh-*

resi derhal kadının kalbini kazandı." -R. N. Güntekin. **kalp kırmak** gönül kırmak, incitmek: *"Hak yemek, kanuna aykırı bir şey yapmak, kalp kırmak korkusuyla bir türlü iş göremezdi."* -H. E. Adıvar. **kalp kazanmak** (veya **fethetmek**) ince bir davranış veya güzel bir sözle birinin sevgisini kazanmak; ilgisini çekmek: *"Hele düzmece şehzadenin kadife pantolonuyla sivri güzel çehresi derhal kadının kalbini kazandı."* -R. N. Güntekin. **(birinde) kalp olmamak** acıma duygusu olmamak. **kalbe doğmak** 1) *bk.* içine doğmak; 2) kalbine doğmak. **kalbe dokunmak** acı veya üzüntü vermek. **kalbe işlemek** derin üzüntü uyandırmak. **kalbi ağzına gelmek** 1) çok heyecanlanmak, korkmak, endişelenmek: *"Kendisi de her fırsat düştükçe bunlarla yan yana harp ettiğini söylerken âdeta kalbi ağzına gelmiş gibi olurdu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) yüreği ağzına gelmek. **kalbi çarpmak** 1) kalbi çok vurmak; 2) çok heyecanlanmak; 3) yüreği çarpmak. **kalbi dayanmamak** 1) aşırı heyecan, üzüntü, yorgunluk veya herhangi bir hastalık yüzünden kalbi durmak, ölmek; 2) yüreği dayanmamak. **(birinin) kalbini doldurmak** yüreğini sevgiyle ısıtmak: *Okul, arkadaş sevgisi, kalbimi doldurur benim.* **kalbi ferahlamak** yüreği ferahlamak. **kalbi kararmak** 1) inancını kaybetmek; 2) yüreği kararmak. **kalbi parçalanmak** çok üzülmek, yüreği parçalanmak. **kalbi sızlamak** üzüntü duymak, acımak, yüreği sızlamak: *"Sekiz sene evvel İstanbul'dan kalbim sızlayarak çıktım."* -S. F. Abasıyanık. **kalbi yerinden oynamak** heyecanlanmak, yüreği yerinden oynamak: *"En hafif bir hareketi kalbimizi yerinden oynatmaya yeterdi."* -A. Ş. Hisar. **kalbi yıkmak kolay, yapmak zordur** insanları kırmak ve üzmek, mutlu etmekten daha kolaydır. **kalbi yırtılmak** *mec.* acı duymak: *"Koca Ali susar, kalbinin yırtıldığını, kilitlenen çenelerinin çatırdadığını, şakaklarının attığını duyardı."* -Ö. Seyfettin. **kalbine doğmak** içine doğmak. **kalbine girmek** sevgisini kazanmak. **kalbine göre** başkaları için beslediği duygulara göre: *Allah kalbine göre verdi.* **kalbini açmak** duygularını, düşüncelerini açık açık birine söylemek; içini dökmek: *"Bir gün kalbini İclâl'e açtı."* -Ö. Seyfettin. **kalbini çalmak** sevgisini kazanmak, kendine âşık etmek. **kalbini eritmek** merhametini çekmek, yumuşatmak: *"Edebiyat hocamız Ali Bey'in kalbini eritecek bir konu seçmeli, acıklı bir tarzda yazmalı."* -H. E. Adıvar. **kalbini kırmak** üzmek, incitmek, kalp kırmak: *"Okuyucularımın hakkını yiyor, hem de öteki genç okuyucularımın kalbini kırıyorum."* -O. V. Kanık. **kalbini okumak** birinin duygu ve düşüncelerini, niyetini anlamak. **kalbiyle konuşmak** düşüncelerini, duygu ağırlıklı bir biçimde anlatmak: *"Bana öyle geldi ki, bu adam kafasından ziyade kalbiyle konuşuyor."* -R. N. Güntekin. **kalbini kazanmak** kalp kazanmak.

→ ***kalp acısı, kalp ağrısı, kalp aksesi, kalp çarpıntısı, kalp kası, kalp krizi, kalp sektesi, kalp spazmı, kalp yarası***

kalp, -bi (II) *is. (İ ince okunur) Ar. ḳalb esk.* Bir durumdan başka bir duruma çevirme, dönüştürme. **kalp etmek** bir durumdan başka bir duruma çevirmek, dönüştürmek.

kalp (III) *is. Ar. ḳalb* **1.** Düzme, sahte, geçmez (para). **2.** *mec.* Yalancı, kendine güvenilmeyen: *"Kalp herifin biri bu..."* -R. H. Karay. **3.** İşe yaramaz, tembel: *Kalp adam.* **kalp olmak** sahte, düzme olmak.

→ ***kalpakçe, kalpazan***

kalp acısı *is.* Büyük üzüntü: *"Onu geri almak ve Bulgaristan'ın yenildiğini görmekle, kalp acılarını dindirmiştik."* -F. R. Atay.

kalp ağrısı *is.* Aşktan doğan üzüntü: *"Ya Rab hele kalp ağrılarım durdu diyordum."* -Y. K. Beyatlı.

kalpak, -ğı *is.* Kesik koni biçiminde deri, kürk veya kumaştan yapılmış başlık: *"Hanımı onun kalpağını otomobile dar yetiştirebilmişti."* -F. R. Atay.

kalp akçe *is.* **1.** Sahte metal veya kâğıt para. **2.** *mec.* Yaramaz kimse.

kalpakçı *is.* Kalpak yapan veya satan kimse.

kalpakçılık, -ğı *is.* Kalpak yapma veya satma işi.

kalpaklı *s.* Kalpak giymiş: *"Kendisini basık kalpaklı bir adam karşıladı."* -R. H. Karay. *"O üç kişinin yanı başındaki masaya kalpaklı, poturlu bir adam geldi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kalpaklık, -ğı *is.* ve *s.* Kalpak yapmaya elverişli.

kalp aksesi *is.* Kalp krizi: *"Öldürücü bir kalp aksesinin bazen saatlerce sürebileceğini gayet iyi biliyor."* -P. Safa.

kalpazan *is. Ar. ḳalb + Far. -zen* **1.** Sahte para basan veya piyasaya süren kimse. **2.** *s. mec.* Yalan ve hile ile iş gören (kimse).

kalpazanlık, -ğı *is.* Kalpazan olma durumu veya kalpazanca iş.

kalp çarpıntısı *is.* Kalbi veya kalbinin çalışması bozuk olan kimse: *"Benim hayatımda iz bıraktığı kadar, anamın kalp hastası olmasına, belki de ölümüne sebep oldu."* -B. Felek.

kalpçi *is. hlk.* Kalp hastalıkları uzmanı (hekim).

kalp kası *is. anat.* Kalbin ana duvarını çeviren ve düzenli hareket edeb kas örgüsü.

kalp krizi *is.* Kalbin normal çalışmasını birdenbire engelleyen, önlem alınmazsa ölüme yol açan rahatsızlık: *"Bursa'ya dönüşünün haftasına bir kalp krizi, gitti gider."* -A. İlhan.

kalplaşma *is.* Kalplaşmak işi.

kalplaşmak *(nsz)* (bir kimse) Çeviklik, doğruluk veya çalışkanlığını yitirmek: *Bu işçi gittikçe kalplaşıyor.*

kalplık, -ğı *is.* **1.** Düzmelik, sahtelik. **2.** İş yapma isteksizliği.

kalpli *s.* Kalp hastalığı olan.

kalp sektesi *is.* Kalbin birdenbire durması: *Kalp sektesinden öldü.*

kalpsiz *s. mec.* Acıması olmayan, katı yürekli, duygusuz, acımasız, merhametsiz.

kalpsizlik, -ği *is.* Katı yüreklilik, acımasızlık, duygusuzluk, merhametsizlik.

kalp spazmı *is.* İrade dışı kalbin kasılıp gevşemesi ve bundan doğan rahatsızlık, kalp sıkışması.

kalp yarası *is.* Yürek yarası.

kalseduan *is. Fr. calcédoine min.* Yapısında billûrlaşmış kuvars ve biçimsiz silis bulunan, mavimtırak beyaz renkte bir cins akik, Kadıköy taşı.

kalsemi *is. Fr. calcémie* Kanda bulunması gerekli kalsiyum miktarı.

kalsifikasyon *is. kim.* Kireç taşı hâline dönüşme.

kalsit *is. Fr. calcite min.* Billûrlaşmış doğal kalsiyum karbonatı: *Tebeşir bir tür kalsittir.*

kalsiyum *is. (ka'lsiyum) Fr. calcium kim.* Atom numarası 20, atom ağırlığı 40,80, yoğunluğu 1,55 olan, 845°C'de eriyen, kireç ve alçının birleşimine giren, sarımtırak beyaz bir element. Kısaltması Ca.

kalsiyum fosfat, -dı *is. kim.* Üç kalsiyum atomu içeren ve formülü $Ca_3(PO_4)_2$ olan fosfat.

kalsiyum karbonat, -dı *is. kim.* En az % 38 kalsiyum içeren bir ürün.

kalsiyum klorür *is. kim.* Hidroklorik asidin kimyasal formülü $CaCl_2$ olan kalsiyum tuzu ve bunun hidrotlaştırılmış biçimi.

kalsiyumlu *s. kim.* Birleşiminde kalsiyum bulunan: *Kalsiyumlu tuz.*

kalsiyum oksit, -di *is. kim.* Kalsiyumun kimyasal formülü CaO olan kireç taşının kalsinasyon ürünü.

kalsiyumsuz *s. kim.* Birleşiminde kalsiyum bulunmayan.

kaltaban *s. Far. ḳaltebān esk.* **1.** Namussuz. **2.** Şarlatan, yalancı, hileci.

kaltabanlık, -ğı *is.* **1.** Kaltaban olma durumu. **2.** Kaltabanca davranış.

kaltak, -ğı *is.* **1.** Üzeri meşin, halı gibi şeylerle kaplanmamış olan eyerin tahta bölümü. **2.** Kuskunsuz eyer. **3.** *kaba* İffetsiz, namussuz kadın: *"Bırak be, dedi, kendi kendine, elin kaltağı için dövüşecek miyim?"* -S. F. Abasıyanık.

kaltakçı *is.* Kaltaklık yapan kimse.

kaltaklık, -ğı *is.* **1.** Toplumca hoş karşılanmayan davranışlarda bulunan kadının durumu. **2.** Böyle bir kadına yakışır davra-

mış.

kalubelâ *is. (ka:lu:belâ) Ar. ḳāl ū belā* Arapça "evet dediler" anlamında. **kalubelâdan beri** dünya kurulalı beri, çok eskiden beri.

Kalvenci *öz. s.* Kalvenizmi benimseyen.

Kalvencilik, -ği *öz. is. fel.* Tanrı ile kul arasına hiçbir otoritenin giremeyeceğini, Hristiyanlığın eski sadeliğine dönmesini savunan I. Calvin tarafından ileri sürülen Protestanlığın özel bir kolu.

Kalvenizm *öz. is.* Kalvencilik.

kalya *is. (ka'lya) Ar. ḳalya* Sadeyağ ile pişirilen bir çeşit kabak veya patlıcan yemeği.

kalyon *is. İt. galeone tar.* Yelkenle ve kürekle yol alan savaş gemilerinin en büyüğü.

kalyoncu *is. tar.* **1.** Kalyon eri. **2.** Deniz eri.

kam *is. bk.* şaman.

kâm *is. (kâ:m) Far. kām esk.* **1.** Dilek. **2.** Zevk, mutluluk, tat. **(bir şeyden) kâm almak** umduğunu ve istediğini elde etmek, dilediği biçimde zevk almak, keyfini çıkarmak.

kama *is.* **1.** Silâh olarak kullanılan, ucu sivri, iki ağzı da keskin uzun bıçak: *"Bu bıçak, sapına bez sarılmış, küçük çapta bir kamaydı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mdn.* Açılmış olan boşluklarda tavan ve yanlardan taş veya cevher parçalarının düşmesini önlemek amacıyla tahkimat elemanları üstüne veya arkasına yerleştirilen bir tahkimat parçası. **3.** Kütüğü yarmak için kullanılan ucu sivri, yassı, enli çivi, takoz, kıskı. **4.** *ask.* Topun gerisini kapayan kapak: *"Köy değirmenlerinde top kaması döküldüğüne şahit oldum."* -A. Gündüz. **5.** *hlk.* Oyunda kazanılan her parti. **6.** *hlk.* Oyunda sayı. **kama basmak** *hlk.* oyunda yenmek.

kamacı *is.* **1.** Kama yapan veya satan (kimse). **2.** *ask.* Top kaması yapan veya onaran kimse.

kamacılık, -ğı *is.* Kamacının işi veya mesleği.

kamalama *is.* Kamalamak işi.

kamalamak *(-i)* Kama ile yaralamak.

kamalı *s.* Kaması olan: *Kamalı top.*

kamamsı *s.* Kamaya benzeyen, kama biçiminde olan.

kamançe *is. İt. argo* Yükleme, aktarma, elden ele geçirme. **kamançe etmek** (veya **edilmek**) yüklemek, aktarmak, elden ele geçirmek: *"Bu ödev kendisine kamançe edilen eleştirmen arkadaş..."* -H. Taner.

kamara *is. (ka'mara) İt. camera* **1.** Gemilerde oda: *"Annem kamaraya girdi, ben güverteye çıktım."* -R. E. Ünaydın. **2.** İngiltere yasama meclisi: *Lordlar Kamarası. Avam Kamarası.*

kamaramsı *s.* Kamaraya benzeyen, kamara gibi, kamarayı andıran yer: *"Pantolonunu, ceketini fırlatır, kıçaltındaki âdeta kamaramsı yere sokulur, düşünürdü."* -S. F. Abasıyanık.

kamarillâ *is. (kamari'lla) İsp. camarilla* Bir büyük güç sahibini perde arkasından yöneten kimse.

kamarot *is. İt. camerotto* Gemilerde yolcuların hizmetine bakan görevli: *"Masa başında hizmet ederken erkeklik falan yok, kamarotsun, kamarot erkeklik taslayacak değil, işini bilecek, o kadar."* -Z. Selimoğlu.

kamarotluk, -ğu *is.* Kamarotun görevi.

kamasız *s.* Kaması olmayan: *Kamasız top.*

kamaşma *is.* Kamaşmak işi.

kamaşmak *(nsz)* **1.** (göz) Güçlü bir ışık sebebiyle bakamaz olmak: *"Işıktan gözlerimiz kamaşıyor."* -R. H. Karay. **2.** (diş) Ekşi bir şey sebebiyle uyuşup tedirginlik vermek.

kamaştırma *is.* Kamaştırmak işi.

kamaştırmak *(-i)* Kamaşmasına sebep olmak: *"Ganimetlerin göz kamaştıran çeşidini Topkapı hazinesinde görebilirsiniz."* -O. S. Orhon.

kamber *is. Ar. ḳanber (halife Ali'nin yanından hiç ayrılmayan kölesi Kamber'in adından) esk.* Sadık köle. **kambersiz dü-**

ğün olmaz her toplantıda veya her işin içinde bulunanlar için alay yollu söylenir.

kambium *is. biy.* Çift çenekli bitkilerin gövde ve kökünde yer alan, yeni odun ve soymuk tabakaları oluşturarak bitkinin kalınlaşmasını sağlayan ve meristem hücrelerinden meydana gelen tabaka.

kambiyo *is. (ka'mbiyo) İt. cambio tic.* **1.** İki ayrı ülke parasının birbiriyle değiştirilmesi: *"Çünkü kambiyonun düşmesi, ahvalin karışıklığı, iratlarımızı tamamıyla yetişmez bir hâle getirmişti."* -H. C. Yalçın. **2.** *tic.* Herhangi bir yerdeki bir alacağın tahsili, bir borcun ödenmesi veya bir yerden toplanan para ve para yerine geçen taşınabilir değerlerin başka bir yere aktarılması için yapılan işlemin bedeli. **3.** *tic.* Bu işlemin yapıldığı yer.

→ ***kambiyo ajanı, kambiyo cirosu, kambiyo iskontosu, kambiyo senedi***

kambiyo ajanı *is. tic.* Borsalarda müşterilerin alım ve satım yapmalarını sağlayan kişi veya kuruluş.

kambiyo cirosu *is. tic.* Döviz kurunun, poliçenin ciro edilmesi ile sabit duruma getirilmesi.

kambiyocu *is.* Kambiyo işleriyle uğraşan kimse.

kambiyoculuk, -ğu *is.* Kambiyo işlemleri.

kambiyo senedi *is. tic.* Poliçenin birinci kopyası veya aslı.

kambriyen *is. Fr. cambrien (Cambria bölgesinin adından)* Birinci Çağın ilk dönemi ve bu dönemde oluşmuş yer katmanları.

→ ***kambriyen öncesi***

kambriyen öncesi *is.* Yeryüzü tarihinde Birinci Çağ'dan daha eski, dağların ve magma olaylarının oluştuğu uzun bir zaman süresi, prekambriyen.

kambur *is.* **1.** Bel kemiğinin, göğüs kemiğinin eğrilmesi veya raşitizm sonucu sırtta ve göğüste oluşan tümsek. **2.** Bazı hayvanların sırtındaki çıkıntı. **3.** *s.* Kamburu olan (kimse): *Kambur adam.* **4.** Yapı veya eşyada dışarıya doğru eğrilme. **5.** *mec.* Sıkıntı, dert. **kambur üstüne kambur** (veya **kambur kambur üstüne**) sıkıntı ve tersliklerin üst üste geldiğini anlatır. **kambura yatmak** ayakta duran birini sırt üstü düşürmek için arkasında iki büklüm olup gizlice eğilmek ve başka birinin onu önden üzerine itmesini sağlamak. **kamburu çıkmak 1)** sırtı kambur olmak: *"Mavi gözlü, köse, kamburu çıkmış bir ihtiyardı."* -Ö. Seyfettin. **2)** *mec.* (eğilerek yapılan işler için) çok çalışmış olmak. **3)** ihtiyarlamak: *"Gümüş saplı bastonuna dayanarak yürüyen kamburu çıkmış kadit bir âyan azası misali, ağır ağır bizim tarafa geçti."* -H. Taner. **kamburunu çıkarmak** (insan, kedi vb.) sırtını tümsek duruma getirmek.

→ ***kambur felek, kambur kambur, kambur zambur***

kambura *is.* Kitapların ciltlenmesiyle sırt bölümünde oluşan yuvarlaklık. **kambura vermek** ciltlenecek kitabın sırtını, formalar dikildikten sonra çekiç veya makine yardımıyla yuvarlaklaştırmak.

→ ***kambura makinesi***

kambura makinesi *is.* Ciltçilikte, kitapların sırtını yuvarlaklaştırmak ve sırt kenarlarını düzgünce oluşturmakta kullanılan makine.

kambur felek, -ği *is.* (talih ve kader için) Sitem yollu kullanılır.

kambur kambur *zf. bk.* kambur zambur.

kamburlaşma *is.* Kamburlaşmak işi.

kamburlaşmak *(nsz)* Kambur duruma gelmek.

kamburlaştırma *is.* Kamburlaştırmak işi.

kamburlaştırmak *(-i)* Kambur duruma getirmek.

kamburluk, -ğu *is.* **1.** Kambur olma durumu. **2.** Tümseklik.

kamburumsu *s.* Az kambur, kambura benzer: *"Köprü'de gazete satan, kamburumsu, gençten, sakin bir adamcağız vardır."* -S. F. Abasıyanık.

kambur zambur *zf.* ve *s.* Kambur ve eğri büğrü.

kamçı *is.* **1.** Bir ucuna ip, deri vb.

bağlı vurma, dövme aracı: *"İnce ve uzun parmaklı elleri kamçı tutmasını bilmiyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Zabite benzer bir herif kamçısının sapını omuzuna vurarak..."* -A. Gündüz. **2.** *den.* Bir ucu bir yere bağlı, öbür ucu herhangi bir işte kullanılmak için serbest bırakılan halat. **3.** *biy.* Spermatozoitlerde ve bazı tek hücreli hayvanlarda hareketi sağlayan ipliksi organ. **kamçı çalmak** (veya **vurmak**) kamçılamak.

→ ***kamçıbaşı, kamçıkuyruk***

kamçıbaşı *is.* İpek artıklarından elde edilen ve dokumacılıkta kullanılan iplik.

kamçı kuyruk, -ğu *is. zool.* İyi cins kıvırcık koyun.

kamçılama *is.* Kamçılamak işi.

kamçılamak *(-i)* **1.** Kamçı ile vurmak. **2.** (yağmur, kar, rüzgâr) Hızla çarpmak: *"İlk ışıkla yanaklarını kamçılayan soğuğa rağmen başımı çıkardım, yaklaştığımız Ankara'ya baktım."* -H. E. Adıvar. **3.** *mec.* Etkinliğini artırmak; hızlandırmak; isteklendirmek, özendirmek, teşvik etmek: *"Solgun ve buruşuk ruhlarımız ona çevrilecek, hayatımıza o hız verecek, ihtiraslarımızı o kamçılayacak."* -O. S. Orhon.

kamçılanış *is.* Kamçılanmak işi veya biçimi.

kamçılanma *is.* Kamçılanmak işi.

kamçılanmak *(nsz)* Kamçı ile dövülmek.

kamçılaşmak *(nsz)* Kamçı durumuna gelmek: *Kamçılaşan alevler...*

kamçılatma *is.* Kamçılatmak işi.

kamçılatmak *(-i)* Kamçılamak işini yaptırmak.

kamçılayış *is.* Kamçılamak işi veya biçimi.

kamçılı *s.* **1.** Kamçısı olan. **2.** *mec.* Zor kullanan.

kamçılılar *ç. is. zool.* Bir hücreli hayvanların, hareket organları kamçı biçiminde olan bir sınıfı.

kame *is. Fr. camée* Değişik renkli üst üste iki katmandan oluşan ve üstteki katmanına kabartma bir desen yapılan değerli taş.

kamelya *is. (kame'lya) Fr. camélia bot.* Çaygillerden, büyük, beyaz, pembe veya kırmızı renkte çiçekler açan, dayanıklı yapraklı bir bitki. Japon gülü. Çin gülü *(Camellia japonica).*

kamer *is. Ar. kamer esk.* Ay.

kamera *is. (ka'mera) Fr. caméra* **1.** Alıcı, fotoğraf makinesi. **2.** *ünl.* Bir çekime başlanırken, yönetmenin alıcıyı çalıştırmaları için verdiği buyruk.

kameraman *is. İng. cameraman* Alıcı yönetmeni.

kamer balığı *is. zool.* Ay balığı.

kamerî *s. (kameri:) Ar. kamerî esk.* Ayla ilgili.

→ ***kamerî ay, kamerî takvim, kamerî yıl***

kamerî ay *is.* Ayın tam bir devriyle hesap edilen veya ayın hareketine göre düzenlenen süre.

kamerî takvim *is. bk.* ay takvimi.

kameriye *is. Yun.* Bahçelerde yazın oturulmak için yapılan, kafes biçiminde, kubbeli, üstü yeşilliklerle sarılan süslü çardak: *"Kim şu kameriyede oturmuş, şu çiçeklerden kim toplamıştı?"* -S. F. Abasıyanık.

kameriyeli *s.* Kameriyesi bulunan: *"Büyük evlerin büyük sofalarında havuzlu, kameriyeli bahçelerinde, bostanlarında ... toplanıyorlar, eğleniyorlar."* -Ö. Seyfettin.

kamerî yıl *is. bk.* ay yılı.

kamersiz *esk.* Aysız, ayı olmayan: *"Hep kamersiz gecelerin karanlıkları içinde geçen beş seneden sonra parlak ve yeşil köyü pek hoşuna gitmişti."* -Ç. Altan.

Kamerunlu *s.* Kamerun halkından olan.

kamet *is. (ka:met) Ar. kāmet esk.* **1.** Boy, endam: *"Gür beyaz saçları, dik kameti, vakur yürüyüşü ile gören çarşı esnafı saygı ile selâmlarlar."* -H. Taner. **2.** *esk.* Camide namaza kalkmak için okunan ezan. **kamet getirmek** (cemaatin namaza kalkması için) müezzin, ezanın "namaza kalkınız" anlamındaki sözlerini okumak. **kameti artırmak** bağırarak konuşmak.

kamga *is. hlk.* Yonga.

kamış *is. bot.* **1.** Buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkilere verilen ad *(Phragmites australis): "Bu günlerin birinde kamışların birbirine sürtünmesinden hasıl olan bir yangın gördü."* -H. E. Adıvar. *"Akşam, yine akşam, yine akşam / Göllerde bu dem bir kamış olsam."* -A. Haşim. **2.** *s.* Bu bitkiden yapılmış: *Kamış sepet. Kamış dam.* **3.** Erkeklik organı, penis. **kamış atmak** (veya **koymak**) *argo* birine oyun etmek, arabozanlık etmek.

→ ***kamış kalem, kamış kemik, kamış kulak***

kamışçık, -ğı *is.* Kuyumcuların kullandığı üfleç.

kamış kalem *is. esk.* Yazı yazmak için kullanılan ince kamıştan yapılmış kalem: *"Masasında eski biçim hokkalar, kamış kalemler vardı."* -Ç. Altan.

kamış kemik, -ği *is. anat.* Baldırın arka tarafında yer alan ince uzun kemik.

kamış kulak, -ğı *is. hlk.* Kulakları ince, düzgün ve dik at.

kamışlı *s.* Kamışı olan.

kamışlık, -ğı *is.* Kamışı çok olan yer.

kamışsı *s.* Gövdesi kamış gibi boş ve boğumlu olan: *Buğdayın sapı kamışsıdır.*

kamikaze *is. İng.* < *Jap.* (İkinci Dünya Savaşı yıllarında Japonya'da) İntihar uçağı.

kâmil *s. (kâ:mil) Ar. kâmil* Yetkin, erişkin, eksiksiz, ağırbaşlı, mükemmel.

kâmilen *zf. (kâ:'milen) Ar kâmilen esk.* Büsbütün, toptan, hep birden: *"Rıza, birkaç ufaklık daha bulunan cebi kâmilen boşaltarak sokağa fırladı."* -S. F. Abasıyanık. *"Camiin methali, minberi, kâmilen siyah matem bayraklarıyla kaplı."* -A. İlhan.

kamineto *is. (kamine'to) İt. caminetto* Küçük ispirto ocağı, ispirtoluk.

kamkaz *is. hlk.* Kesme özelliğini yitirmiş, körleşmiş, keskin olmayan bıçak, orak vb. araç.

kamp *is. Fr. camp* **1.** Çadır veya baraka gibi eğreti araçlardan oluşturulan konak yeri: *"Beni öyle bir dinlenme kampına alsınlar ki kapıdan girerken kimlik kartımla birlikte kişiliğimi de kapıda bırakayım."* -H. Taner. **2.** Bu yerde konaklama: *Kamp hayatı.* **3.** Tutsakların veya siyasî sürgünlerin toplanıldığı yer: *Toplama kampı.* **4.** Belli bir düşünce çevresinde birleşen topluluk: *"Sırasında ayrı siyasî kamplarda birbirlerinin karşısına çıksalar da, düşman görmezler birbirlerini."* -N. Cumalı. **kamp kurmak** kamp için kalınacak yerde gerekli düzeni sağlamak. **kampa girmek** (veya **kamp yapmak**) genellikle yarışma öncesi, yarışmaya gerektiği gibi hazırlanmak.

kampana *is. (kampa'na) İt. campana* Çan. **kampana çalmak** (gemi, istasyon gibi yerlerde) belirli vakitlerde çan çalmak.

kampanacı *is. argo* Düzenbaz, hilekâr, sahtekâr.

kampanya *is. (kampa'nya) İt. campagna* (politika, ekonomi, kültür gibi alanlarda) Belirli bir süredeki etkinlik dönemi: *Seçim kampanyası. Bağış kampanyası. "Yetki kanununa karşı gençlerin giriştiği kampanya sade Berlin'e inhisar etmiyor."* -H. Taner.

kampanyacı *is.* Kampanyaya katılan kimse.

kampçı *is.* Kamp kuran, kampta kalan kimse.

kampçılık, -ğı *is.* **1.** Kamp kurma işi. **2.** Kamp hayatı.

kamping *is. İng. camping* Kamp kurma yeri.

kamplaşma *is.* Kamplaşma durumu.

kamplaşmak *(nsz)* Kamplara ayrılmak, bölünmek.

kampus *is. İng. campus* Şehir dışında kurulmuş bir üniversitenin alanı ve yapıları, yerleşke.

kamu *s. esk.* **1.** Hep, bütün: *"Biz kimseye kin tutmayız / Kamu âlem birdir bize."* -Yunus Emre. **2.** *is.* Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme: *Kamu yararı. "Çevre koruması sorunları İsveç kamusunun bilincine ve hatta bilinçaltına sinmiş."* -H. Taner.

→ ***kamu davası, kamu düzeni, kamu***

güvenliği, kamu hizmeti, kamu hukuku, kamu idaresi, kamu kesimi, kamuoyu, kamu kurumu, kamu personeli, kamu sağlığı, kamu sektörü, kamu tanrıcı, kamu tanrıcılık, kamu yararı, kamu yönetimi

kamu davası *is. huk.* Kamu adına savcının açtığı dava, amme davası.

kamu düzeni *is.* Bütün toplumu ilgilendiren düzen.

kamuflâj *is. Fr. camouflage* Örtme, saklama, gizleme, peçeleme, alalama: *"Polisler başlarına kamuflâj için dallar, yapraklar koymuşlardır."* -H. Taner.

kamufle *s. Fr. camouflé* Görünmeyecek, tanınmayacak biçimde örtülmüş, saklanmış, gizlenmiş, alalanmış, maskelenmiş. **kamufle etmek** gizlemek, maskelemek, alalamak, peçelemek.

kamu güvenliği *is.* Bir devlette zabıta hizmetleriyle halka sağlanan can ve mal güvenliği.

kamu hizmeti *is.* Devlet ve öteki kamu tüzel kişileri tarafından halkın genel ve ortak ihtiyaçlarının karşılanması.

kamu hukuku *is. huk.* Devlet ile kişi arasında karşılıklı olarak hak ve ödevleri düzenleyen hukuk kolu, amme hukuku.

kamu idaresi *is.* Kamu yönetimi.

kamu kesimi *is.* Devlet eliyle yürütülen ekonomik işlerin bütünü.

kamu kurumu *is.* Belirli kamu hizmetlerini yerine getirmek amacıyla oluşturulan kamu tüzel kişisi.

kamulaştırılma *is.* Kamulaştırılmak işi.

kamulaştırılmak *nsz* Kamulaştırmak işi yapılmak.

kamulaştırma *is.* **1.** Kamulaştırmak işi, istimlâk. **2.** Devletleştirme.

kamulaştırmak *(-i)* **1.** Taşınmaz bir malı sahibinden satın alarak kamuya mal etmek, kamu yararına almak, istimlâk etmek. **2.** Devletleştirmek.

kamuoyu *is.* Bir sorun üzerine halkın genel düşüncesi, halk oyu, amme efkârı, efkârıumumiye: *"Kanun,... 13 üncü maddede yer alan genel sınırlamalar dışında... kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz."* -Anayasa. **kamuoyu oluşturmak** (veya **yaratmak**) bir düşünceyi yaygınlaştırmak ve halkın dikkati o düşünce etrafında toplamak ve yoğunlaştırmak.

kamu personeli *is.* Devlet hizmetinde çalışan kişiler.

kamus *is. (ka:mu:s) Ar. kāmūs esk.* Büyük sözlük: *"İstanbul sözündeki İstanbul kelimesinin manalarını anlatmak için koca bir kamus lâzım."* -F. R. Atay.

kamu sağlığı *is.* Bir toplumda büyük halk kitlelerinin sağlık koşulları açısından içinde bulunduğu durum.

kamusal *s.* Kamu ile ilgili.

kamusallaşma *is.* Kamusallaşmak işi.

kamusallaşmak *(nsz)* Kamusal duruma gelmek.

kamu sektörü *is. bk.* kamu kesimi.

kamu tanrıcı *is.* ve *s.* Tüm tanrıcı, panteist.

kamu tanrıcılık, -ğı *is. fel.* Tüm tanrıcılık, panteizm.

kamutay *is.* (dil inkılâbının ilk yıllarında) Türkiye Büyük Millet Meclisinin genel kurulu.

kamu yararı *is.* Devletin ihtiyaçlarına cevap veren ve bu ihtiyaçları karşılayan, devlete yarar sağlayan değerler bütünü.

kamu yönetimi *is.* Devletin yönetim faaliyetlerinin faydalı ve verimli bir biçimde düzenlenmesiyle uğraşan bilim dalı, amme idaresi.

kamyon *is. Fr. camion* **1.** Motorlu büyük yük taşıtı: *"Garajın içinde birkaç tane aletle bir de ufak kamyondan başka bir şey yoktu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Kamyonun taşıyabildiği mal, kimse vb: *"Bir kamyon askerle birkaç otomobil getirdiler."* -F. R. Atay.

kamyoncu *is.* **1.** Kamyonla taşıyıcılık yapan kimse. **2.** Kamyon kullanan sürücü.

kamyonculuk, -ğu *is.* **1.** Sahip olduğu kamyonu başkası aracılığıyla çalıştırma işi. **2.** Kamyon sürücülüğü.

kamyonet *is. Fr. camionette* 1500 kilogram yük taşıyan küçük kamyon, pikap.

kamyonetçi *is.* Kamyonet kullanan kimse.

kamyonetçilik, -ği *is.* Taşımacılıkta kamyonet kullanma işi.

-kan / -ken *bk.* -gan / -gen.

kan *is.* **1.** Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plâzma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı: *"Cebinden çıkardığı mendille ellerine bulaşan kanları silerek haykırdı."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Soy: *O da benim kanımdan. Saf kan. Asil kan. Kanına yabancı karıştırmak.* **kan ağlamak** büyük bir üzüntü içinde bulunmak. **kan akıtmak** kurban kesmek. **kan akmak** kanlı çarpışma olmak. **kan alacak damarı bilmek** nereden veya kimden çıkar sağlanabileceğini bilmek. **kan almak** bir damardan bir miktar kan çekmek veya akıtmak. **kan başına sıçramak** (veya **beynine çıkmak**) çok sinirlenip öfkelenmek: *"Kan başına çıkarmış zavallının ve hep bağırmak, bağırmak istermiş."* -P. Safa. *"Birbirlerini görünce ikisinin tekrar kan beyinlerine çıktı, yüzleri sarardı, dudakları morardı."* -Ö. Seyfettin. **kan beynine çıkmak** çok sinirlenmek, hiddetlenmek, kontrolü yitirmek: *"Evimde o haini görünce yeniden kanım beynime çıkacak, bir halt daha karıştıracağım."* -R. N. Güntekin. **(birini) kan boğmak** beynine kan hücumuyla ölmek. **kan çanağı gibi** *bk.* gözleri kan çanağına dönmek. **kan çekmek 1)** yüz ve huy, ana veya baba tarafının yüzüne ve huyuna benzemek; **2)** (akraba için) yakınlık duymak. **kan çıkmak** kan dökülmek, cinayet işlenmek. **kan dökmek 1)** ölüme yol açmak, cana kıymak; **2)** *"Şimdiyse durum değişmiş, şu saz evinde oturanlar toprak için kan bile dökebilirlerdi."* -Y. Kemal. **kan gelmek** kanamak. **(birinden) kan gitmek 1)** büyük abdestini ederken kan gelmek; **2)** (kadınlarda) aybaşı çok kanlı olmak. **kan gövdeyi götürmek** çok kan dökülmüş olmak: *"Cephelerde kan gövdeyi götürürken bu macera adamının aramızda ne aradığını düşünüyordum."* -R. N. Güntekin. **kan gütmek** kan dökerek öç almak istemek. **kan istemek** öldürülen bir kimsenin öcünün alınmasını istemek. **kan kaybetmek** herhangi bir sebeple vücuttan çok kan akmak: *"Kadın o kadar kan kaybetmiş ki az daha ölecekmiş."* -M. Ş. Esendal. **(birine) kan kusturmak** çok eziyet çektirmek: *"Fakat sonra bana haftalarca kan kusturdunuz dedim."* -R. N. Güntekin. **kan kusup kızılcık şerbeti içtim** çok eziyet çektiği hâlde durumunu iyi göstermek. **kan olmak** insan öldürülmek. **(aralarında) kan olmak** aralarında kan davası bulunmak. **(vücudun bir yerine) kan oturmak** bir damarın çatlamasıyla sızan kan, dokular arasına akıp kalmak. **kan revan içinde** her yanı kana bulanmış: *"Öteki arkadaşların kan revan içinde sağa sola fırlatıldıklarını müşahede ettim."* -A. İlhan. **kan ter içinde (kalmak)** çok terli, yorgun ve perişan bir durumda (kalmak): *"Yüzüne çarpan sıcak bir dumanın ortasında, kaptanla çırmacıyı yere çömelmiş, kan ter içinde uğraşırken gördü."* -H. Taner. **kan tere batmak** kan ter içinde kalmak: *"Yaptığınız yürüyüş, başka zamanlarda kan tere batmadan yapılacak işlerden değildir."* -R. N. Güntekin. **kan tutmak 1)** kan görünce bayılmak; **2)** (adam öldüren kimse) şok geçirmek. **kan vermek 1)** (hastaya, yaralıya) kan aktarmak; **2)** kan nakli için kan aldırmak. **kan yürümek** bir organda aşırı kan birikmek. **kana boyamak** (veya **bulamak**) kan içinde bırakmak: *"Ondan on beş yıl sonra, Feriye sarayını kana boyayan ve zavallı babacığımın felâketine sebep olan facıayı..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kana kan** birinin öldürülmesinden sonra, öldürenin öldürülerek ceza verilmesi. **kana kan istemek** öldürenin öldürülmesini istemek. **kana susamak** öldürme hırsı duymak. **kanı başına çıkmak** (veya **sıçramak veya toplamak**) çok öfkelenmek: *"Bütün kanı başına çıktı. Üstüne bir fenalık gelir gibiydi."* -M. Ş. Esendal. *"Kanımın birdenbire başıma çıktığını, kalbimin hızlı hızlı attığını duydum."* -S. F. Abasıyanık. **kanı donmak** donakalmak; çok şaşırmak. **kanı içine akmak** der-

dini dışa vuramamak. **kanı ısınmak** (birine karşı) yakınlık duymak: *"Kanları çabuk ısındı birbirine."* -N. Cumalı. **kanı kanla yumazlar, kanı suyla yurlar** kötülük, kötülük yapılarak düzeltilmez, ancak iyilik yapılarak ortadan kaldırılır. **kanı kaynamak** coşkun ve kıpırdak olmak: *Çocuğun kanı kaynıyor.* **(birine) kanı kaynamak** çabucak sevgi duymak: *"Sonra da kanları kaynamıştı bu genç, yakışıklı ve zeki çocuğa."* -Ç. Altan. **kanı kurumak** çok usanmak,çok bıkmak. **kanı pahasına** yaralanmayı veya ölümü göze alarak. **kanı sulanmak** kansızlığa uğramak. **kanı temizlenmek** öldürülenin arkasından, öldüren kişi veya yakınlarından birini öldürerek öç almak. **kanına dokunmak** çok sinirlendirmek: *"Bırak Allahını seversen müdür Bey! Bazen kanıma dokunuyor vallaha. Sen onun oruçlu olduğuna inanıyor musun?"* -H. Taner. **(birinin) kanına ekmek doğramak 1)** birinin ölümüne yol açarak sevinmek: *"Kanıma gireceksiniz, ama ne yapalım siz sağ olun."* -R. N. Güntekin. **2)** birini küçük düşürmek, birine zarar vermek: *"İşte bu adam, benim kanıma girmek, bana kıymak kastı ile yatağıma... böyle bıngıl bıngıl sokulmuştu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kanına girmek 1)** birini öldürmek veya öldürtmek: *"Kanıma gireceksiniz, ama ne yapalım siz sağ olun."* -R. N. Güntekin. **2)** (bir kızın) kızlığını bozmak. **(kendi) kanına susamak** belâsını aramak: *"Ben onun kanına susadım diyor, başka bir şey demiyor."* -Y. Kemal. **(bir şeyin) kanını emmek** insafsızca sömürmek: *"Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa hâlinde katı toprak üzerine attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksinmek hakkını kendinde buluyorsun."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kanını içine akıtmak** sıkıntısını belli etmemek. **kanını kaynatmak** heyecanlandırmak, coşturmak: *"Görenin kanını kaynatan bir tadı vardı duruşunun, bakışının."* -Y. Kemal. **(birinin) kanını kurutmak** canından bezdirmek. **(birinin) kanını yerde koymak** birini öldüreni ölümle cezalandırmamak: *"Oğlum Halil'in kanını yerde koyarsanız bu dünyada da, öteki dünyada da ak südüm size haram olsun."* -Y. Kemal. **kanıyla ödemek** yaptığının cezasını hayatıyla ödemek.

→ ***kan akçesi, kan aktarımı, kan bağı, kan bankası, kan basıncı, kan bilimci, kan bilimi, kan çıbanı, kan davası, kan doku, kan dolaşımı, kan gurubu, kan kanseri, kan kardeşi, kan kaybı , kan kırmızı, kan nakli, kan parası, kan plâzması, kan portakalı, kan taşı, kana kan***

kana *is. (ka'na) İt. canna den.* Geminin çektiği suyu göstermek için baş ve kıç bodoslamaları üzerine konulan işaretler.

→ ***kana kana***

kanaat, -ti *is. (kana:at) Ar. ḳanā'at* **1.** Elindekinden hoşnut olma durumu, kanıklık, yeter bulma, yetinme, fazlasını istememe, doyum. **2.** Kanma, inanma: *Sınıfını geçeceğine kanaatim yok.* **3.** Kanış, kanı, inanç, düşünce: *"Biz kanaatlerimizi açık söyleriz."* -E. İ. Benice. **kanaat etmek** yetinmek: *"Halk, gördüklerine kanaat ederek ve oyunun bittiğini anlayarak memnun, sessizce tiyatroyu boşalttılar."* -M. Ş. Esendal. **kanaat getirmek** kanmak, aklı yatmak, inanmak: *"Artık Kamuran'ın ömrümün en büyük aşkı, geleceğime bir tek hakim kudret olduğuna kanaat getirdim."* -H. E. Adıvar.

kanaatkâr *s. (kana:atkâ:r) Ar. ḳanā'at + Far. -kâr* Azla yetinen, elindeki ile yetinen, kanık, kanaatli, yetingen.

kanaatkârlık, -ğı *is.* Azla yetinme durumu, kanıklık, yetingenlik.

kanaatli *s.* Elindeki ile yetinen, kanık, yetingen.

Kanada geyiği *is. zool.* Kuzey Afrika'da yaşayan iri gövdeli geyik türü *(Cervus Canadensis).*

Kanada kavağı *is. bot.* Kuzey Afrika'da yetişen uzun bir kavak türü.

Kanadalı *is.* ve *s.* Kanada halkından olan kimse.

kanadiyen *is. Fr. canadienne* **1.** Kanadalı tuzak avcılarının ceketlerine benzeyen içi kürklü veya pamuklu, şal yakalı,

kemerli kruvaze ceket. **2.** Yaz aylarında giyilen bol ve geniş dikimli astarsız hafif ceket.

kana kana *zf.* Kanıncaya kadar, doya doya, içine çeke çeke: *"Onların da kana kana su içtiklerini görürsünüz."* -S. Birsel. *"Babam, Havza Kaymakamı olduğu için otomobile sokulabilmiş, benzin kokusunu kana kana koklayabilmiştik."* -B. R. Eyuboğlu.

kan akçesi *is. huk. esk.* Birini yaralayandan alınıp yaralanana veya ölenin mirasçılarına verilen para.

kan aktarımı *is. tıp* Hasta veya yararlıya, kendi veya uygun başka bir kan grubundan damar yoluyla kan verme, kan nakli, transfüzyon.

kanal *is. Fr. canal* **1.** Bazı bölgeleri sulamak, kurutmak amacıyla veya gemilerin işlemesine elverişli, insan eliyle açılmış su yolu: *Süveyş Kanalı. Panama Kanalı.* **2.** *coğr.* İki kıyı arasındaki dar ve derin deniz: *Mozambik Kanalı.* **3.** *anat.* İçinden damar, sinir veya bir sıvı geçen yol. **4.** Telefon, telgraf, televizyon gibi araçlarla iletişimi sağlayan yol, hat. **5.** Tahtanın liflerine dik yönde açılan kırlangıç kuyruğu biçimli girinti.

kanalcık, -ğı *is. anat.* **1.** Küçük kanal. **2.** *anat.* Bir organizmadaki küçük kanal.

kanalcıklı *s.* Kanalcığı olan: *Önde hava kanalcıklı disk ile arkada da kampana frenler kullanılmış.*

kanalet *is. Fr. canalette* Küçük kanal.

kanalıyla *zf. (kanalı'yla)* Bir kimse veya bir şey aracılığıyla, yoluyla, eliyle.

kanalizasyon *is. Fr. canalisation* Pis ve atık suların özel kanallar aracılığıyla belli merkezlerde toplanıp atılmasını sağlayan sistem, şebeke: *"Az kalsın kanalizasyona gidecektim, bağırıyorum bağırıyorum işiten yok."* -S. F. Abasıyanık.

kanama *is.* Kanamak işi, nezif: *"Burun kanaması, diş kırılması, ötede beride ufak tefek sıyrıklar ve şişler."* -R. N. Güntekin.

kanamak *(nsz)* **1.** Vücudun herhangi bir yerinden kan akmak, kan gelmek, kan kaybetmek. **2.** *mec.* (manevî acılar için) Yeniden etkisini duyurmak, depreşmek. **kanayan yara olmak** sürekli sıkıntı, üzüntü ve zarar veren bir durumda olmak.

kanamalı *s.* Kanaması olan: *Kanamalı bir hasta.*

kanara *is. Ar. ḳannāre, ḳinnāre bk.* kesim evi, mezbaha.

kanarya *is. (kana'rya) İsp. canari zool.* İspinozgillerden, yeşilimsi veya sarı tüylü, koni biçiminde küçük gagalı, ötücü kuş *(Serinus canaria).*

→ ***kanarya çiçeği, kanarya otu***

kanarya çiçeği *is. bot.* Çan çiçeğigillerden, sarı renkli bir çiçek *(Tropaeolum peregrinum).*

kanaryalık, -ğı *is.* Kanarya yetiştirilen yer.

kanarya otu *is. bot.* Çuha çiçeğigillerden, tohumları kafes kuşlarına yem olarak verilen bir bitki *(Alsine media).*

kanasta *is. İsp. canasta* Bir tür kâğıt oyunu.

kanat, -dı *is.* **1.** Kuşlarda ve böceklerde uçmayı sağlayan organ: *"Kuşun kanatlarını kısıp bir taş parçası gibi yere süzüldüğü gözümün önündedir."* -M. Ş. Esendal. **2.** (balıklarda) Yüzgeç. **3.** Bir uçağın havada durmasını sağlayan taşıyıcı aerodinamik güçlerin etkilediği yatay yüzey. **4.** Kapı, pencere, dolap gibi dikine açılıp kapanan şeylerin kapağı: *"Bir müddet kapı kanatlarının kenarlarını okşarcasına yokladı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Büyük kapının iki kanadı da ardına kadar açıktı."* -P. Safa. **5.** Yan, taraf: *Perde kanadı.* **6.** Meclis, parti gibi topluluklarda düşünce yönünden özellik gösteren taraflardan her biri: *Partinin sol kanadı.* **7.** Fırıldak biçiminde olan şeylerde kol: *Yel değirmeni kanadı. Pervane kanadı.* **8.** *bk.* Angıç. **9.** *ask.* Savaş düzenindeki ordunun iki yanından her biri, cenah: *Ordunun sağ kanadı.* **10.** *sp.* Futbol, hentbol vb.takım oyunlarında hücum hattının sağ ve sol uçlarında yer alan oyuncular. **kanadı kolu 1)** akrabası, en yakınları; **2)** koruyucusu, desteği. **(birine) kanat açmak** birini korumak, himaye etmek. **kanat**

alıştırmak bir işe alışmaya çalışmak. **(birini) kanadı altına almak** (veya **birinin üstüne**) **kanat germek** korumak, himayesine almak: *"Yazarları, ressamları, müzikçileri kanatlarının altına alan krallar, padişahlar elbette hesaba sığmaz."* -S. Birsel.

kanata *is. (kana'ta) İt. canetta < Yun.* Ağzı geniş tek kulplu su kabı.

kanatçık, -ğı *is.* **1.** Küçük kanat. **2.** *bot.* Baklagillerin çiçek tacında bulunan, yan iki taç yapraktan her biri. **3.** *zool.* Kuşların eğreti kanadı: baş parmak ve birinci parmak kemiklerine bağlı teleklerinin bütünü.

kanatış *is.* Kanatmak işi veya biçimi.

kanatlandırma *is.* Kanatlandırmak işi.

kanatlandırmak *(-i) mec.* Çok sevinmesine sebep olmak: *"Okşayıcı gözlerle çocuk gönüllerimizi kanatlandırıyordu."* -Y. Z. Ortaç.

kanatlanış *is.* Kanatlanmak işi veya biçimi.

kanatlanma *is.* Kanatlanmak işi: *"Güller açıldıkça kanatlanmalı, etrafımızda uçuşmalıydı."* -R. H. Karay.

kanatlanmak *(nsz)* **1.** Uçmaya başlamak. **2.** Uçmak, kanat açmak: *"Hatice, Nahit'in beklemediği bir anda yürüdü, ayakları yerden kesilecek, kanatlanacakmış gibiydi."* -T. Buğra. **3.** *mec.* Çok sevinmek: *"Nasıl coşuyor, nasıl kanatlanıyordu anlatırken."* -Y. Z. Ortaç.

kanatlı *s.* Kanadı olan: *"Senelerden beri leylek görmüyorum. Hatta bu kanatlı yaz seyyahlarının son senelerde İstanbul'a rağbetleri az."* -A. Haşim.

kanatlılar *ç. is. zool.* Böceklerin kanatlı olanlarını içine alan alt sınıf.

kanatma *is.* Kanatmak işi.

kanatmak *(-i)* Kanamasına yol açmak veya kanamasını sağlamak: *"...biraz evvel kurdeleyi kestiği makasla oynarken parmağını kanatmıştı."* -R. N. Güntekin.

kanatsız *s.* Kanadı olmayan.

kanatsızlar *ç. is. zool.* Böcekler sınıfının kanatsız olan en ilkel biçimlerini kapsayan alt sınıfı.

kanava *is. (kana'va) İt. bk.* kanaviçe.

kanaviçe *is. (kanavi'çe) İt. canovaccio* **1.** El işleri için kullanılan seyrek dokunmuş keten bezi. **2.** Bu bezin üzerine yapılmış olan işleme. **3.** Çuval olarak kullanılan kendirden veya kenevirden yapılmış seyrek bez.

kanayış *is.* Kanamak işi veya biçimi.

kan bağı *is.* Aynı soydan gelme durumu.

kan bankası *is. tıp* Gereğinde hastalara aktarmak için sağlam kimselerden alınan kanların saklandığı yer.

kan basıncı *is. bk.* tansiyon.

kan bilimci *is. tıp* Kan bilimi uzmanı, hematolog.

kan bilimi *is. tıp* **1.** Kanın morfolojik, fizyolojik, kimyasal ve genetik açıdan incelenmesi. **2.** Kan hastalıkları bilimi, hematoloji.

kanbiyit *is. Fr. canbyte jeol.* Hidratlı doğal demir silikat.

kanca *is. (ka'nca) İt. gancio* Bir şey çekmeye yarar ucu demir çengelli çubuk. **kancayı takmak** (veya **atmak**) bir kimsenin kötülüğü için uğraşmak.

→ ***kancabaş***

kancabaş *is.* Altı veya sekiz çift kürekle çekilen, dar, uzun bir çeşit kayık.

kancacı *is.* Metal zincir imalâtında palet zincirlerine monte edilebilmesi için palet zincirlerinin uçtaki baklalarına özel kanca takan kimse.

kancalama *is.* Kancalamak işi.

kancalamak *(-i)* **1.** Kancayı bir şeye takmak. **2.** Kancayı atıp çekmek. **3.** *mec.* Bir kimse veya şeyin üzerine bıktıracak kadar düşmek.

kancalanma *is.* Kancalanmak durumu.

kancalanmak *(nsz, -e)* Kanca ile tutulmak, kancaya takılmak.

kancalı *s.* Kancası olan.

→ ***kancalı iğne, kancalı kurt***

kancalı iğne *is.* Çengelli iğne.

kancalı kurt, -du *is. zool.* İpsiler familyasından, 10 mm boyunda, ağzı çift çengelli, ince bağırsaklarda yaşayan asalak solucan.

kancasız *s.* Kancası olmayan.

kancık, -ğı *s.* **1.** (hayvanlarda) Dişi. **2.** *mec.* Dönek, güvenilmez: *"Havanın da insanlar gibi erkeği, kancığı vardır."* -B. Felek. **3.** *is. hlk.* Kadın.

kancıkça *zf. (kancı'kça)* Döneklik ederek, gizlice kötülükte bulunarak.

kancıklık, -ğı *is.* **1.** Kancık olma durumu. **2.** *mec.* Kancıkça davranış: *"Kahramanlıkları bir kaba ihtiras, yiğitlikleri bir kancıklık olabilirdi."* -T. Buğra. **kancıklık etmek** (veya **yapmak**) döneklik, kalleşlik etmek.

kancıl *is.* Kanda yaşayan asalak.

kancur *is.* İzmarit balığının küçüğü.

kan çıbanı *is.* Kıl kökünden başlayarak deri altı dokusunu saran ve deride şişkinlikle belirten irinli kabartı.

kançılar *is. İt. cancelliere* Elçiliklerde, konsolosluklarda yazı ve evrak işlerini yürüten görevli.

kançılarlık, -ğı *is.* **1.** Kançılar eliyle yönetilen işler. **2.** Bu işlerin görüldüğü yer.

kançılarya *is. İt. cancelleria* **1.** Elçilik ve konsolosluklarda yönetimle ilgili görevlilerin bütünü. **2.** Bu görevlilerin çalıştığı yer: *"Terbiyeli, fakat kançılarya işlerinden bihaber bir genç."* -R. H. Karay.

kandamlası *is. bot.* Asya ve Avrupa'da ılıman bölgelerde yetişen kırmızı veya sarı çiçekli otsu bir bitki *(Adonis).*

kandaş *s.* Aynı kanı taşıyan, aynı soydan olan: *"Asırlarca birbirlerinden ayrı yaşayan kandaşlar..."* -F. R. Atay.

kandaşlık, -ğı *is.* Kan birliği, soy birliği.

kan davası *is.* Geçmişte, aralarında cinayetten, kan akmış olmaktan veya başka bir sebepten kökleşmiş bir düşmanlık bulunan iki ailenin karşılıklı kan gütmesi.

kandelâ *is. İt. candela < Lât.* Işık yoğunluğu birimi, mum. Kısaltması cd.

kandıra ağacı *is. bot.* Mine çiçeğigillerden, ıtırlı bir süs bitkisi *(Lipia citriodora).*

kandıra otu *is. bot.* Buğdaygillerden, çok yıllık, sürünücü, otsu bir bitki *(Calamagrostis).*

kandırıcı *s.* **1.** İnandırıcı. **2.** Aldatıcı. **3.** İçme isteğini giderici.

kandırıcılık, -ğı *is.* Kandırıcı olma durumu.

kandırılış *is.* Kandırılmak işi veya biçimi.

kandırılma *is.* Kandırılmak işi.

kandırılmak *(nsz)* Kandırmak işi yapılmak.

kandırış *is.* Kandırmak işi veya biçimi.

kandırma *is.* Kandırmak işi.

kandırmaca *is.* Kandırmak amacıyla yapılan düzen.

kandırmak *(-i)* **1.** Kanmasını sağlamak, inandırmak, ikna etmek: *"Bu arkadaşları da ben kandırdım."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Aldatmak: *"Kızcağızı yaşadığı muhitteki sabıkalılar kandırarak bir şebekeye sokmuş."* -R. H. Karay. **3.** İçme, yeme isteğini karşılamak.

kandidoz *is. Fr. candidose* Pamukçuk.

kandil *is. Ar. kindîl* **1.** İçinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı: *"Gece kandili birdenbire sönmüş, oda zifiri karanlık kesilmişti."* -Ö. Seyfettin. *"Elinde titrek kandiliyle kapıda duran karısına bakıyor."* -R. N. Güntekin. **2.** *argo* Çok sarhoş. **3.** Kandil gecesi. **kandilin yağı tükenmek** hayat sona ermek, ölmek. **meryem ana kandili gibi** zayıf, yanan (ışık).

→ ***kandil çiçeği, kandil çöreği, kandil gecesi, kandil günü, kandil simidi, kandil yağı***

kandilci *is. esk.* **1.** Cami ve minarelerin kandillerini yakan kimse. **2.** Kandil yapan veya satan kimse.

kandil çiçeği *is. bot.* Civanperçemi.

kandil çöreği *is.* Kandillerde yapılıp satılan gelenekscl çörek.

kandil gecesi *is.* Berat, miraç, regaip ve mevlit (Hz. Muhammed'in doğum yıl dönümü) geceleri: *"Kandil geceleri bu velilerin yerleri mumlarla donanırdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kandil günü *is.* Kandil gecesinden önceki gün.

kandilisa *is. den.* Yelkenleri yerlerine çekmekte kullanılan halatların genel adı.

kandilleşme *is.* Kandilleşmek işi.

kandilleşmek *(nsz, -le)* Birbirinin kandil gününü kutlamak.

kandilli *s.* **1.** Kandili olan. **2.** *argo* Çok sarhoş.

→ ***kandilli küfür, kandilli selâm, kandilli temenna***

kandillik, -ği *is.* **1.** Kandillerin konulduğu yer. **2.** *s.* Kandil günü ile ilgili.

kandilli küfür *is. hlk.* İşitilmedik, çok ağır bir sövgü.

kandilli selâm *is.* El etek öperek, yerlere kadar eğilerek verilen selâm.

kandilli temenna *is.* Eli eğilip yere kadar uzatarak ve başa götürerek verilen selâm: *"Her gün omuz silkmekle geçen aşinalar şimdi kandilli temennalarla yerlere kadar eğilerek..."* -Ö. Seyfettin.

kandil simidi *is.* Kandil günlerinde yapılıp satılan bol susamlı simit.

kandil yağı *is.* Kötü cins zeytinyağı.

kan doku *is. anat.* Plâzması ve taşıdığı yuvarlar bakımından bir doku gibi görünen kana, doku bilimine verilen ad.

kan dolaşımı *is. bk.* dolaşım.

kanepe *is. (kane'pe) Fr. canapé* **1.** Birkaç kişinin oturabileceği genişlikte koltuk: *"Kanepe ile koltuklardan ikisini indirir, aşağıya çeki düzen veririz."* -R. H. Karay. **2.** Genellikle çay ve kokteyller için hazırlanan, peynir, sucuk, salam gibi şeylerle süslenen çok küçük ekmek.

kangal (I) *is. Yun.* **1.** Tel, kurşun boru gibi uzun ve bükülebilir şeylerin halka biçiminde sarılmasıyla yapılan bağ. **2.** Bu biçimde bükülmüş şeylerin her bir halkası: *Tel kangalı. "Beş arkadaş, boyunlarına tel ve ip kangalları geçirmiş..."* -R. N. Güntekin.

kangal (II) *is. hlk.* Deve dikeni.

kangal köpeği *is. zool.* Çoban köpeği olarak yetiştirilen, burnu ve ağzı siyah, kulakları düşük, kuyruğu sırtına doğru düzgün kıvrım yaparak duran, Anadolu'da Sivas yöresinde yetiştirilen ve çok tutulan bir tür köpek.

kangallama *is.* Kangallamak işi.

kangallamak *(-i)* Kangal durumuna getirmek.

kangallanma *is.* Kangallanmak işi.

kangallanmak *(nsz)* Kangal durumuna getirilmek.

kangren *is. Fr. gangrène* Vücudun bir yerindeki dokunun ölmesi: *"Onun bacağını kangren tehdit edip de tecrit ettiğimiz vakit daha iyi tanıdım onu."* -H. E. Adıvar. **kangren olmak 1)** vücudun bir yerindeki dokular ölmek; **2)** *mec.* kangrenleşmek.

kangrenleşme *is.* Kangrenleşmek işi.

kangrenleşmek *(nsz)* **1.** Kangren olmak. **2.** *mec.* Bir durum veya iş düzelmeyecek duruma gelmek, uzamak.

kangrenleştirme *is.* Kangrenleştirmek durumu veya biçimi.

kangrenleştirmek *(-i)* Kangren durumunun ortaya çıkmasına sebep olmak.

kangrenli *s.* Kangreni olan: *"Ayağın bilhassa parmak nahiyeleri kangrenli uzuvlara has morumtrak bir büzülme arz ediyorlardı."* -H. Taner.

kan grubu *is.* Bireyde serum ve alyuvarların taşıdığı antijen veya antikorların türüne göre ayırıcı özellikler taşıyan grup.

kanguru *is. (ka'ngru) Fr. kangourou (Avustralya yerlilerinin dilinden) zool.* Kangurugillerden, iri, otçul, memeli, ön ayakları kısa, art ayakları ile kuyruğu uzun ve güçlü, başı küçük, Avustralya'da yaşayan keseli hayvan; dişisinin karnında yavrularını taşıyacak bir kesesi vardır *(Macropus giganteus).*

kangurugiller *ç. is. zool.* Memelilerden, sıçrayıcı, keseli hayvanlar familyası.

kanı *is.* İnanılan düşünce, kanaat: *"Ahlâkın da iyiliğe değil, güce dayandığı kanısındadır."* -S. Birsel. **kanıma göre** (veya **kanımca**) düşünceme, inancıma göre. **kanısında olmak** inancında olmak, kanaatinde olmak. **kanıya varmak** belli bir kanı edinmiş olmak.

kanı ayaklı *is.* ve *s.* Evli kadın: *"Aynı anda nice analar kan ağlıyor, nice kanı ayaklılar dul, nice saçı bitmedikler yetim kalıyordu."* -H. R. Gürpınar.

kanı bozuk, -ğu *is.* Soysuz.

kanık *s. hlk.* **1.** Elindekinden hoşnut olan, azla yetinen, yetingen, kanaatkâr. **2.** *hlk.* Tok gözlü.

kanıklanma *is.* Kanıklanmak işi.

kanıklanmak *(-le) hlk.* Edindiği bir şeyi yeter bulmak, yetinmek, kanaat etmek.

kanıklık, -ğı *is.* Elindekinden hoşnut olma durumu, kanaat, kanaatkârlık.

kanıkma *is.* Kanıkma işi.

kanıkmak *(-e) hlk.* Kanmak, gönlü kanmak.

kanıksama *is.* Kanıksamak işi.

kanıksamak *(-i)* **1.** Çok tekrarlama sebebiyle etkilenmez olmak; alışmak: *"Zira dehrin her türlü cilvesini kanıksamış olmam lâzım gelen şu yaşta bile..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Beriki zaten kanıksadığı cefakâr bir yaşamı kabullenmiş, sürdürüp götürmektedir."* -H. Taner. **2.** Bıkkınlık getirmek, usanmak: *Eti kanıksamak. "Şaştım kaldım demiyorum, çünkü böylelerini göre göre kanıksadım."* -A. Gündüz.

kanıksayış *is.* Kanıksamak işi veya biçimi.

kanırma *is.* Kanırmak işi.

kanırmak *(-i)* (bir şeyi) Eğip zorlayarak yerinden çıkarmak veya çıkarmaya çalışmak: *Ağacın dalını kanırmak. Çiviyi kanırmak.*

kanırtma *is.* Kanırtmak işi.

kanırtmaç, -cı *is.* Bir şeyi kanırmak için kullanılan değnek veya araç, bir tür kaldıraç.

kanırtmak *(-i)* Büküp zorlayarak yerinden oynatmak: *Kazığı kanırtmak.*

kanı sıcak, -ğı *is.* ve *s.* Sevimli, kendini çabuk sevdiren.

kanış *is.* **1.** Kanı, kanaat. **2.** Aldanış, kanma.

kanıt *is.* **1.** Bir şeyin doğruluğu, gerçekliği konusunda kanı verici belge, delil: *"Kanıtı gazetenin ikinci sayfasındaki damızlık haberiydi."* -Ç. Altan. **2.** *man.* Sonuruguya ulaşan bir uslamlamanın dayandığı gerçek, delil. **3.** *huk.* Kanı verici öğe; anlaşmazlık konusu olan şeyde, yargıcın kanılarını oluşturan şey.

kanıtlama *is.* Kanıtlamak işi.

kanıtlamak *(-i)* Bir şeyin gerçek yönünü kanıtla ortaya koymak, ispat etmek.

kanıtlandırma *is.* Kanıtlandırmak işi.

kanıtlandırmak *(-i)* Bir düşünceyi, bir savı yeterli delillerle doğrulamak, belgelemek ve açıklamak.

kanıtlanış *is.* Kanıtlanmak işi veya biçimi.

kanıtlanma *is.* Kanıtlanmak işi.

kanıtlanmak *(nsz)* Kanıtlamak işi yapılmak, ispat edilmek.

kanıtlı *s.* Kanıtla gösterilmiş, müdellel.

kanıtsama *is.* Kanıtsamak işi.

kanıtsamak *(-i)* Kanıt, belge veya delil olarak kabul etmek.

kani, -i *s. (ka:ni:) Ar. ḳāni'* Kanmış, inanmış. **kani olmak** inanmak, kanmak: *"Şahsî vaziyetini kabil olduğu kadar iyileştirmek lüzûmuna kuvvetle kani idi."* -A. Ş. Hisar.

kaniş *is. Fr. caniche* Uzun, kıvırcık tüylü bir cins köpek: *"Köpek siyah beyaz karışık uzun tüylü bir kaniş, kedi kaplan postlu, yeşil gözlü bir tekir."* -Ö. Seyfettin.

kankan *is. Fr. cancan* Kadınların oynadığı hareketli bir Fransız dansı.

kan kanseri *is. tıp* Kanda akyuvarların olağanüstü çoğalmasıyla beliren bir hastalık, lösemi.

kan kardeşi *is.* Birinin kanını emerek veya yalayarak kardeşlik andı içmek yoluyla kardeş olanlardan her biri, ant kardeşi.

kan kırmızı *s.* ve *zf.* **1.** Çok kırmızı. **2.** *mec.* üstün, yaman: *"İhtiyarlığına tesadüf eden bu son nesil kan kırmızı çıkmış, ötekilere rahmet okutmuştu."* -R. N. Güntekin.

kankurutan *is. bot.* Adam otu.

kanlama *is.* Kanlamak işi.

kanlamak *(-i)* Kana bulamak.

kanlandırma *is.* Kanlandırmak işi.

kanlandırmak *(-i)* Kanlanmasını sağlamak.

kanlanma *is.* Kanlanmak işi.

kanlanmak *(nsz)* **1.** Kan bulaşmak: *Sargı kanlandı.* **2.** Kanı çoğalmak: *Çocuk*

bu yaz epeyce kanlanıp canlandı. **3.** Bir organda kan birikmek: *Gözü kanlandı. "Kanlanan gözlerinden sıcak yaşlar akıyor, heyecan ve yorgunluğundan nefesi tıkanıyordu."* -Ö. Seyfettin.

kanlı *s.* **1.** Kan bulaşmış: *Kanlı gömlek. "Kanlı eğeyi mi saklamışlardı, başka bir delil mi?"* -R. H. Karay. **2.** Kanı olan: *Kanlı pirzola.* **3.** Kan dökülmesine sebep olan: *"Bu savaş çok kanlı olacak, beyler."* -T. Buğra. *"Kırk elli kilometre ötedeki kanlı ve amansız kavganın aksisedası onların kalbinde hafif bir ihtizaz bile husule getirmedi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4.** İsteyerek kan dökmüş olan (kimse), hunriz, katil. **5.** Kanlanmış olan: *Kanlı göz.* **6.** *tıp* Kanı yoğun olan, demevi: *Kanlı adam.* **7.** Kan davasında taraf olan: *"Oğlumun kanlısı Abbas kâfiri değil, oğlumun kanlısı Esme'dir."* -Y. Kemal. **kanlı yaş(lar) dökmek** büyük üzüntüyle ağlamak. **(birinin) kanlısı olmak** birinin katili olmak: *"Ananın kanlısı olmak, ölünceye kadar ateşten gömlek giymektir."* -Y. Kemal.

→ ***kanlı basur, kanlı bıçaklı, kanlı canlı, kanlı katil***

kanlı basur *is.* Dizanteri.

kanlı bıçaklı *s.* Birbirlerini öldürecek kadar düşman olma: *"Enişte bey, siz Kalender'le kanlı bıçaklı denecek derecede korkunç bir şekilde dargındınız."* -H. R. Gürpınar. **kanlı bıçaklı olmak** aralarında herhangi bir sebepten dolayı birbirini öldürecek kadar düşmanlık bulunmak.

kanlı canlı *s.* Sağlıklı, sapasağlam, vücut sağlığı yüzünden belli olan.

kanlı katil *is.* Çok insan öldürmüş veya birini vahşice öldürmüş katil: *"Bir kanlı katile yataklık yapmış gibi pişmanlık duyuyordu."* -P. Safa.

kanlılık, -ğı *is.* Kanlı olma durumu.

kanma *is.* Kanmak işi.

kanmak, -ar *(-e)* **1.** Söylenilen sözün, anlatılan konunun doğruluğuna inanmak. **2.** (tatlı sözlere) Aldanmak. **3.** (soyut veya somut olarak) Bir ihtiyacını, bir isteğini yeteri kadar karşılamış olmak, doymak: *"Siz bile bu şekil, renk, koku zenginliğine kanmış ve yorulmuş ruhunuzla..."* -R. N. Güntekin. **4.** Yetinmek, iktifa etmek: *"Odalarının keçeleri üstüne serilmiş seccadelerde bazen namaz kılmakla kanmayarak, çoraplarını çıkarır."* -A. H. Tanpınar.

kanmazlık, -ğı *is.* İhtiyacını veya isteğini yeteri kadar karşıladığı hâlde yeterli bulmamak: *"Ve garip kişisi köyün, avucunda / Yağmur içiyor bir kanmazlık içinde."* -A. M. Dıranas.

kan nakli *is. bk.* kan aktarımı.

kano *is. Fr. canot* Kürekle yürütülen dar, uzun, hafif tekne: *"Yelkensiz ve dümensiz kotra, şimdi bir kano süratı ile hareket ediyordu."* -A. Gündüz.

kanon *is. Fr. canon müz.* Belirgin aralıklarla ilerleyen iki veya daha çok sesin taklidiyle oluşan bütün.

kanotiye *is. Fr. canotier* Düz kenarlı şapka.

kan otu *is. bot.* Gelincikgiller familyasından kan kırmızı renkte çok yıllık zehirli bir bitki.

kan parası *is.* Diyet.

kan plâzması *is. anat.* Kanın hücreleraası sıvı maddesi.

kan portakalı *is.* İçi kırmızı bir portakal türü.

kansa *is. bk.* konsa.

kanser *is. Fr. cancer < Lât. cancer "yengeç" tıp* Bir organ veya dokudaki hücrelerin düzensiz olarak bölünüp çoğalmasıyla beliren kötü ur, incitmebeni: *"Doktorlar, kendisinde ilerlemiş bir kanser bulmuşlardır."* -F. R. Atay.

→ ***kanser bilimi***

kanser bilimi *is. tıp* Kanser hastalıklarını inceleyen tıp dalı, kanseroloji.

kanserleşme *is.* Kansere dönüşme.

kanserleşmek *(nsz)* Kansere dönüşmek, kanser durumunu almak.

kanserleştirme *is.* ve *s.* Kanser yapıcı, kanser üretici.

kanserli *s.* **1.** Kanser niteliğinde olan: *Kanserli ur.* **2.** Kansere yakalanmış.

kanserojen *is. Fr. cancérogène tıp* Kanserleştirici.

kanseroloji *is. Fr. cancérologie tıp* Kanser bilimi.

kan serumu *is. tıp* Kanın çökmesinden sonra üstünde kalan sıvı kısmı.

kansız *s.* **1.** Kanı olmayan. **2.** Kan dökmeden yapılan: *Kansız ihtilâl.* **3.** *tıp* Kanı az olan, çok kan kaybetmiş olan, anemik. **4.** *mec.* Duygusuz ve korkak.

→ ***kansız cansız***

kansız ameliyat *is. tıp* Kanama olmayacak derecede kan dolaşımı dondurularak gerçekleştirilen ameliyat.

kansız cansız *s.* Kanı az olan, zayıf, bitkin.

kansızlaşma *is.* Kansızlaşmak işi.

kansızlaşmak *(nsz)* Kanı azalmak, kansız kalmak.

kansızlık, -ğı *is. tıp* **1.** Kanda alyuvar sayısının ve hemoglobin miktarının azalmasından ileri gelen bir hastalık durumu, anemi. **2.** *mec.* Duygusuzluk, korkaklık. **3.** Soysuzluk.

kant *is. Ar. ḳand* Şeker ve limonla içilen sıcak su.

kantar *is. Ar. ḳıntâr* **1.** Ağırlık sıfırken yatay duran bir kaldıraç koluna dik olarak tutturulmuş bir ibrenin sapmasıyla kütleleri tartan araç. **2.** Tartılacak kütle, alttaki çengele takılınca sarmal bir yaya bağlı olan ve normal olarak sıfırı gösteren bir okun, yanlarda gösterilmiş ağırlık birimleri hizasına gelmesiyle kütle ağırlığını belirleyen bir tür tartı aleti, el kantarı. **3.** Baskül. **4.** *esk.* 56,452 kg ağırlığında veya kırk dört okkalık bir ağırlık ve sıvı birimi: *İki kantar kireç.* **kantara çekmek** (veya **vurmak**) **1)** (bir şeyi) tartmak; **2)** *mec.* birini sınama. **kantarı belinde** gözü açık, aldatılmaz. **kantarın topunu kaçırmak** ölçüyü kaçırıp aşırı davranmak.

→ ***kantar ağası, kantar kabağı, kantar kolu, kantar topu***

kantar ağası *is. tar.* Çarşı ve pazarlarda tartı araçlarını denetleyen görevli.

kantarcı *is.* **1.** Kantar yapıp satan kimse. **2.** Çarşıya, pazara getirilen şeyleri tartıp vergisini toplayan görevli.

kantarcılık, -ğı *is.* Kantarcının yaptığı iş.

kantariye *is. (kanta:riye) Ar. ḳıntâriyye esk.* Çarşıya, pazara getirilen şeylerden alınan tartı vergisi.

kantar kabağı *is.* Su kabağı.

kantar kolu *is.* Üzerinde kantar topunun bulunduğu ve hareket ettiği demir çubuk.

kantarlama *is.* Kantarlamak işi.

kantarlamak *(-i)* **1.** Kantarla ağırlığını ölçmek. **2.** *mec.* Düşünüp taşınmak. **3.** *mec.* Birini denemek, sınamak.

kantarlı *s. argo* Ağır sövgü, ağır sövmek" anlamına gelen **kantarlı küfür** ve **kantarlıyı savurmak** deyimlerinde geçer.

→ ***kantarlı küfür***

kantarlık *s.* Kantar ölçüsünde olan: *İki kantarlık odun.*

kantarlı küfür *is.* Ağır sövgü.

kantarma *is.* Azılı atları zapt etmek için dillerini bastıracak biçimde yapılmış demir araç: *"Gururu okşanılan bir erkek ise, ağzına kantarma geçirilmiş bir küheylân kadar âcizdir; elinizde esirdir."* -H. C. Yalçın.

kantaron *is. Yun. kentauron bot.* **1.** Kızıl kantarongillerden, hekimlikte kullanılan, sarı çiçekli, acı köklü, küçük bir bitki *(Gentiana lutea).* **2.** Birleşikgillerden, sarı, mavi, kırmızı çiçekli türleri bulunan otsu bir bitki *(Centaurea).* Bu cinsin tahıl tarlalarında sık rastlanan mavi çiçekli bir türü, peygamber çiçeği, belemir *(Centaurea cyanus).*

kantar topu *is.* Kantarda bir ağırlık tartılırken, dengeyi sağlayan kantar kolu üzerinde hareket ettirilebilen metal küre.

kan taşı *is.* Hematit.

kantat *is. Fr. cantate* Kahramanlık veya din konularında yazılıp bestelenen şiir veya bu şiirin orkestra eşliğindeki tek veya çok sesli bestesi.

Kantçı *s.* Kant'ın felsefesine ilişkin veya Kant felsefesi yanlısı olan.

Kantçılık, -ğı *is.* Kant felsefesi öğretisi.

kantin *is. Fr. cantine* **1.** Kışla, fabrika, okul gibi yerlerde yiyecek ve içecek mad-

delerinin satıldığı yer. **2.** Bu gibi kurumlarda işletilen ve yalnız o kuruma bağlı kimselerin yemek yediği lokanta.

kantinci *is.* Kantin işleten kimse.

kantincilik, -ği *is.* Kantin işletme işi.

kantiyane *is. Lât.* Kızıl kantarongillerden, hekimlikte iştah açıcı olarak kullanılan bir tür bitki *(Gentiana).*

kanto *is. (ka'nto) İt. canto* **1.** Tulûat tiyatrolarında oyundan önce genellikle kadın sanatçıların şarkı söyleyip dans ederek yaptığı gösteri: *"Eski bir dolabın kırık aynası karşısında telgrafın tellerini söyler, kırıta kırıta kanto oynardı."* -R. N. Güntekin. **2.** Bu gösteri sırasında söylenen şarkı.

kantocu *is.* Kanto söyleyen kadın: *"Tıpkı kantocu bir kız gibi ellerini şakırdatıp omuzlarını titretiyordu."* -O. C. Kaygılı.

kantoculuk, -ğu *is.* Kantocunun yaptığı iş: *"Kantoculuk üzerine tartışmayı bal gibi önlemişti."* -T. Buğra.

kanton *is. Fr. canton* İsviçre Konfederasyonunu oluşturan devletlerden her biri.

kantonit *is. Fr. cantonite (Kanton yer adından) jeol.* Doğal bakır sülfürü.

kanun (I) *is. (ka:nu:n) Ar. ḳānūn huk.* **1.** Yasa. **2.** Geçerli olan kural: *"Dünyanın en büyük kanunu, nefsini müdafaa ve muhafaza etmek için karnını doyurmaktır."* -A. Ş. Hisar. **kanun yoluyla** kanuna göre, kanunun belirttiği gibi: *"Kanun yoluyla faizcilik yapan bankalar tutmuştur iki yanı."* -N. Cumalı.

→ ***kanun adamı, kanun dışı, kanun hükmünde kararname, kanun koyucu, kanun lâhiyası, kanun sözcüsü, kanun tasarısı, kanun teklifi***

kanun (II) *is. (ka:nu:n) Ar. ḳānūn müz.* Dikdörtgen biçiminde, bir köşesi kesik, yassı bir sandık üzerine gerilmiş tellerden oluşan, tırnak adı verilen çalgıçlarla çalınan ince saz çalgısı: *Kanunun ilk kez Farabî tarafından yapıldığı söylenir.*

kânun *is. (kà:nu:n) Ar. kānūn esk.* Yılın ilk (kânunuevvel) ve son (kânunusani) ayı: *"Eski tabirle kânunları yani aralık ve ocak aylarını sevmem."* -B. Felek.

kanun adamı *is.* Yöneticiliği sırasında kanunlara uymaktan vazgeçmeyen kimse: *"Parti komitacılığının düşmanı olanlar gibi, nizam, kıdem ve kanun adamı kalmıştır."* -F. R. Atay.

kanuncu *is. müz.* **1.** Kanun çalan kimse, kanunî. **2.** Kanun yapan veya satan kimse.

kanun dışı *s.* Yasa dışı.

kanunen *zf. (ka:nu:'nen) Ar. ḳānūnen huk.* Yasa gereğince, yasal olarak.

kanun hükmünde kararname *is.* Bakanlar Kurulunca yayımlanan ve kanun değerinde olan karar.

kanunî (I) *s. (ka:nu:nî:) Ar. ḳānūnî huk.* Yasaya uygun, yasal, yasalı.

kanunî (II) *(ka:nu:nî:) Ar. ḳānūnî müz.* Kanun çalan, kanuncu.

kanuniyet *is. (ka:nu:niyet) Ar. ḳānūniyyet huk.* Yasa olma gücünü kazanma. **kanuniyet kesp etmek** yasa niteliğini kazanmak, yasa durumu almak, yasalaşmak.

kanun koyucu *is. huk.* Kanun yapma veya kanun koyma yetkisi olan: *Anayasa Mahkemesi ...kanun koyucu gibi hareketle yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez."* -Anayasa.

kanun lâhiyası *is. huk.* Kanun tasarısı.

kanunlaşma *is.* Kanunlaşmak işi, yasalaşma.

kanunlaşmak *(nsz)* Yasalaşmak.

kanunlaştırılma *is.* Kanunlaştırılmak işi veya durumu.

kanunlaştırılmak *(nsz)* Yasalaştırılmak.

kanunlaştırma *is.* Yasalaştırma.

kanunlaştırmak *(-i)* Yasalaştırmak.

kanun maddesi *is. huk.* Kanun, tüzük ve yönetmeliklerinin ayrı ayrı hükümlerinin gösteren bölüm, bent, fıkra.

kanunname *is. (ka:nunna:me) Ar. ḳānūn + Far. -nāme esk.* Yasa kitabı: *"Alaydan yetişen mutlaka talimnameyi, dahiliye kanunnamesini vesaireyi bilir."* -Ö. Seyfettin.

kanun sözcüsü *is. bk.* yasa sözcüsü.

kanunsuz *s.* **1.** Yasası olmayan, yasasız: *"Yeni kanunu anlamak, dinlemek için önce kanunsuz olmak lâzımdır."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Yasaya aykırı: *"Kanunsuz bir grev barikatında ilk kurşun senin alnına çarpar."* -Ç. Altan.

kanunsuzluk, -ğu *is.* Yasaya aykırılık, yasasızlık.

kanun tasarısı *is. huk.* Hükümetin Büyük Millet Meclisine sunulmak üzere hazırladığı onaylanmamış, yürürlüğe konmamış kanun.

kanun teklifi *is. huk.* Meclis üyelerinin Büyük Millet Meclisine sunulmak üzere hazırladıkları kanun örneği.

kan unu *is.* Kıl, mide içeriği, idrar ve benzeri yabancı maddeden arı temiz, taze hayvan kanından normal işlemle elde edilmiş, genellikle koyu, siyaha benzer bir renkte, suda çözünmeyen kurutulmuş bir ürün.

kanunuesasi *is. (ka:nu:'nuesa:si) Ar. kânûn-i esâsî esk.* Anayasa.

kânunuevvel *is. (kâ:nu:'nuevvel) Ar. kânûn-i evvel esk.* Aralık ayı.

kânunusani *is. (kâ:nu:'nusa:ni) Ar. kânûn-i-şânî esk.* Ocak ayı.

kanyak, -ğı *is.* İspirto derecesi yüksek, özel kokulu, sarımtırak renkte bir tür içkinin patent adı, konyak.

kanyon *is. İng. canyon coğr.* Bir akarsuyun kalkerli bir alanda oyarak oluşturduğu derin, dar boğaz, kapuz.

kaolin *is. Fr. kaolin (Çince Kaoling yer adından)* Arı kil.

kaolinit *is. Fr. kaolinite kim.* Arı kilin temel maddesini oluşturan hidratlı alüminyum silikat.

kaolinli *s.* Birleşiminde arı kil bulunan.

kaos *is. (ka'os) Fr. chaos < Yun.* **1.** Evrenin düzene girmeden önceki biçimden yoksun, uyumsuz ve karışık durumu. **2.** *mec.* Karışıklık, kargaşa.

kap, -bı (I) *is.* **1.** İçi gaz, sıvı veya katı herhangi bir maddeyi alabilen oyuk nesne. **2.** Kap kacak. **3.** Türlü şeylerin taşınması veya saklanması için kullanılan torba, kılıf, çanta, sepet, sandık vb. **4.** Kapak, cilt. **5.** Kabın içindeki yemek, çeşit: *"Ağız tadı ile yenir iki kap sıcak yemek."* -M. Ş. Esendal. **kabına sığmamak** duygularına engel olamayıp taşkın davranışlarda bulunmak: *"Aynı yazar bu kabına sığamayan oyuncunun el, kol, yüz kıpırtılarını da şöyle dile getirir."* -S. Birsel.

→ ***kap kacak***

kap (II) *is. Fr. cape* **1.** Gövdeyi omuzların üstünden çepeçevre saracak biçimde yapılmış olan bir tür üst giysisi. **2.** Kadınların giydiği kolsuz üstlük.

kâp, -bı *is. (kâ:p) Ar. ka'b esk.* Aşık kemiği. **kâbına varamamak** değerce birinden pek aşağı olmak.

kapacık, -ğı *is. bk.* kapakçık.

kapak, -ğı *is.* **1.** Her türlü kabın üstünü örtmeye veya bir deliği kapamaya yarayan nesne: *Tencere kapağı. Şişe kapağı. "Çehresi kıpkırmızı oluyor, şu açılmamakta inat eden gözleri sanki kapaklarını yırtmağa çalışarak bunalıyordu."* -H. Z. Uşaklıgil. *"Evin en alt katına indik, oradan da bir mahzen kapağı açtılar."* -R. H. Karay. **2.** Dolap, sandık gibi şeyleri örtmeye yarayan parça: *Dolap kapağı.* **3.** Kitap, defter gibi şeylerin en üstüne geçirilen kılıf: *"Kapağını, geceleri aynı masa etrafında buluştuğu ressamlardan birine çizdirecekti."* -A. İlhan. **4.** Biçilen ağaç kütüklerinin iki yanından çıkan düzgün olmayan tahta. **5.** Zıvanada iki dış yan parça. **(bir yere) kapağı atmak** sıkıntısız, rahat bir yere sığınmak, kaçıp kurtulmak: *"Garajlara en yakın bir otele kapağı atmış, hemen yatıp uyumuştu."* -E. Bener. **(bir şey) kapak atmak** aşırı, tıka basa dolmuş olmak: *Elbise dolabı kapak atıyor.*

→ ***kapak bıçkacısı, kapak bıçkısı, kapak kazı, kapak tahtası, kapak taşı, kapak yıldızı***

kapak bıçkıcısı *is.* Kapak bıçkısında çalışan işçi.

kapak bıçkısı *is.* Kaba tahtaları boylamasına biçen ve düzelten, birkaç testereli bıçkı tezgâhı.

kapakçık, -ğı *is.* **1.** Küçük kapak. **2.** *anat.* Yürekte veya damarlarda kanın veya başka sıvıların geri dönmesini önleyen supap durumunda küçük kapak.

kapak kızı *is.* Resimli dergilerin kapak resimleri için poz veren genç kız.

kapaklanma *is.* Kapaklanmak işi.

kapaklanmak *(nsz)* **1.** Bulunduğu yerden yüzüstü düşmek: *"Gözlerim kararıyor, biraz sonra yüzükoyun kapaklanacağım belki."* -A. İlhan. *"Sofraya ağzı aşağı kapaklanmıştı."* -Y. Kemal. **2.** *den.* (yelkenli tekne) Güçlü rüzgâr veya ansızın gelen sağanak etkisiyle devrilmek.

kapaklı *s.* **1.** Kapağı olan. **2.** *bk.* gizli kapaklı.

kapaklık, -ğı *is.* **1.** Kapak taşı. **2.** Kapak yapmağa özgü: *Kapaklık karton.*

kapaksız *s.* **1.** Kapağı olmayan. **2.** *hlk.* Görgüsüz, terbiyesiz.

kapak tahtası *is.* Biçilen tomruğun tahtalarından en dışta kalan tahta parçası.

kapak takımı *is.* Alafranga tuvaletlerde tuvaleti örten kapak, oturak ve vidaların bütünü.

kapak taşı *is.* **1.** Lâğım, su yolu vb. nin gereken yerlerinde bırakılan deliğin üzerini örten geniş ve yassı taş. **2.** Mezarlarda en üstte bulunan taş.

kapak yıldızı *is.* Resimli dergilerin kapak sayfaları için fotoğrafı çekilen ünlü kimse.

kapalı *s.* **1.** Kapanmış olan, açılmamış, mestur. **2.** Geçilmez durumda olan. **3.** (iş yeri için) Çalışma süresi sona ermiş. **4.** Başı örtülü (kadın). **5.** Açık ve kesin söz kullanmadan söylenen, müphem. **6.** Gizli, saklı: *Meclisler, iç tüzük hükümlerine uygun olarak kapalı oturumlar yapabilir.* **7.** *mec.* Dışa dönük yaradılışta olmayan: *"Kapalı ruhlu, ağır başlı, güç heyecana gelir insanlardır."* -R. H. Karay. **8.** (giyecek için) Açık olmayan: *"Damalı bir eteklik, açık mavi, kapalı bir yün kazak giymişti."* -N. Cumalı. **9.** (hava için) Bulutlu, karanlık: *"Ankara'nın soğuk, kapalı havalı günlerinden biriydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kapalı geçmek** (bir konuda) önemli noktaya değinmemek: *"Duruşmaların ...kapalı yapılmasına ancak genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde karar verilebilir."* -Anayasa. **kapalı olmak 1)** iş yapmamak; **2)** ilgisiz kalmak: *"Nedim'i beğenmeyenler bu şenlikli dünyaya kapalı olanlardır."* -S. Birsel. **kapalı yetişmek** toplum hayatına girmeden, karışmadan yetişmek.

→ ***kapalı bölge, kapalı çarşı, kapalı devre, kapalı duruşma, kapalı gişe, kapalı hava, kapalı hece, kapalı kalp ameliyatı, kapalı kutu, kapalı oturum, kapalı rejim, kapalı tohumlular, kapalı tribün, kapalı yer korkusu, kapalı yüzme havuzu***

kapalı bölge *is. sos.* Ulaşım, ekonomi, nüfus hareketleri ve iletişim bakımından dışarıyla bağlantısı bulunmayan yer.

kapalı çarşı *is.* Dükkân ve ara yollarının üzeri tonoz ve kubbelerle örtülü çarşı.

kapalı devre *is. fiz.* İçinden sürekli akım geçen elektrik devresi veya televizyon sistemi: *Kapalı devre televizyon sistemi.*

kapalı duruşma *is.* Mahkemede görevlilerden ve izinli olanlardan başkasının bulunmadığı duruşma. **kapalı duruşma yapmak** duruşmaları gizli sürdürmek.

kapalı gişe *is. tiy.* ve *sin.* Bütün biletleri satılmış olan.

kapalı hava *is.* Bulutlu hava.

kapalı hece *is. gr.* Ünsüzle biten hece: *Kalk, bak* gibi.

kapalı kalp ameliyatı *is.* Kalbin fizyolojik çalışması durdurulmadan yapılan kalp ameliyatı.

kapalı kutu *s.* ve *is.* **1.** İçindekini belli etmeyen, sır saklayan: *"Bu kızdan şirket hakkında malûmat almak kolay olmayacak. Kâfir kapalı kutu."* -H. Taner. **2.** Niteliği gizli kalan: *"Ne dediği bilinmez, anlaşılmaz kapalı kutu şiirleri öpüp başımıza koymak lâzım geliyor."* -R. H. Karay.

kapalılık, -ğı *is.* **1.** Kapalı olma durumu. **2.** *ed.* Anlatımın açık ve kesin olmama özelliği, ipham.

kapalı oturum *is.* Gizli celse: *"Türkiye Büyük Millet Meclisi ...kapalı oturumlar yapabilir..."* -Anayasa.

kapalı rejim *is.* Dış ülkelerle ilişki kurmayan siyasî düzen.

kapalı tohumlular *ç. is. bot.* Açık tohumlularla tohumlu bitkileri içine alan bitkiler âleminin bir alt şubesi.

kapalı tribün *is. sp.* Açık sahadaki spor müsabakalarında seyircileri yağmurdan ve güneşten korumak için özel olarak üstü kapatılmış bölüm.

kapalı yer korkusu *is. tıp* Dar ve kapalı yerlerde duyulan kaygı veya korku. klostrofobi.

kapalı yüzme havuzu *is.* Kapalı bir mekân içine alınmış, suyu ısıtılan, yüzme sporunun yapıldığı havuz.

kapama *is.* **1.** Kapamak işi. **2.** Taze soğan ve marulla pişirilmiş kuzu eti yemeği. **3.** *esk.* Üst baş, giyecek takımı. **4.** Kapatma.

kapamacı *is. esk.* Hazır giysi takımı satan kimse.

kapamaç, -cı *is.* Kilit, sürgü, toka gibi unsurları kapalı tutmaya yarayan düzenek.

kapamak *(-i)* **1.** Bir açıklığı örtmek için, bir şeyi, açık yerin üzerine getirmek: *Sandığı kapamak. Dolabı kapamak. "Hasan, yıldırımla vurulmuş gibi hemen kapıyı kapadı, kaçtı."* -H. E. Adıvar. **2.** (hava için) Bulutlarla kaplanmak, sıkıntılı bir hâl almak, bir şeyin görünmesine engel olmak: *Bu yapı manzarayı kapadı. "Yoksa kar mı levhaları kapamıştı?"* -S. F. Abasıyanık. **3.** Geçişi engellemek: *Yolu kapadı.* **4.** Tıkamak, içini doldurmak: *Çukuru kapamak.* **5.** (su, elektrik için) Gelişini kesmek: *Elektriği kapadı.* **6.** Çalışamaz, görev ve iş yapamaz duruma getirmek: *Fabrikayı kapamışlar.Gazeteyi kapadılar.* **7.** Üzerinde durmamak, bir şey üzerinde konuşmayı bırakmak: *O konuyu kapayalım.* **8.** Bir yere sokup dışarı çıkmasına engel olmak, hapsetmek: *Suçluları ceza evlerine kaparlar. "Zengin kadını timarhaneye koymadılar, buraya, çiftliğe getirip kapadılar."* -H. R. Gürpınar. **9.** Ortalıktan alıp saklamak: *Vurguncular kumaşları kapamışlar.* **10.** Karşılamak, denk gelmek: *Bu ikramiye borçlarımı kapar.*

kapan *is. Ar. ḳabbān* **1.** Bazı hayvanları yakalamak için kullanılan, hayvanın ayağının değmesiyle işleyen tuzak. **2.** *mec.* Düzen, hile. **3.** *esk.* Pazara satılmak üzere gelen yiyecek maddelerinin tartıldığı resmî büyük kantar ve bu kantarın bulunduğu yer: *"Bendeniz akşamları un kapanına kadar uzanıp arpacılar, kepekçiler ile görüşmeye başladım."* -M. Ş. Esendal. **kapan kurmak** bir hayvanı tuzağa düşürmek için kapan hazırlamak. **kapana düşmek (girmek, kısılmak, kaymak, tutulmak** veya **yakalanmak)** *mec.* içinden çıkılmaz bir duruma düşmek, ele geçmek: *"Ah ne çarıklı bezirgândır onlar. Makinelerin yolun neresinde batacaklarını bilirler. Mandalarını bir yere saklayıp kapana kısılmamızı gözetlerler."* -R. N. Güntekin. *"Onlar beni kapana koyacaklarını sanadursunlar."* -R. H. Karay. **kapana düşürmek** (veya **kıstırmak)** hile ile yakalamak: *"İçindekiler kendilerini ayaklarıyla bir kapana kıstırmışlardır."* -R. N. Güntekin. **kapana sıkıştırmak 1)** birini zor durumda bırakmak: *"Fikirlerindeki çelişmeyi belirtip adamı kıskıvrak bir kapana sıkıştırır."* -H. Taner. **2)** birini düzenle ele geçirmek.

kapanca (I) *is.* **1.** Küçük kapan. **2.** *mec.* Düzen, hile.

kapanca (II) *is. hlk.* Tütün fidelerini örtmek için kullanılan hasır veya ottan örtü.

kapancı *is. esk.* Kapanın başında bulunan görevli, tartıcı.

kapan duygu *is. tıp* Yalnız başına ilerleyen, öbür hastalıklı durumlara bağlı olmayan hastalık, idiopati.

kapanık *s.* **1.** Kapanmış: *"Bütün varlığı bu kapanık havada tıpkı bahçenin son gülleri gibiydi."* -A. H. Tanpınar. **2.** *mec.* İç karartıcı, ruh sıkıcı: *"Yağmurlardan, rutubetten içinde paslı, kapanık ve sıkıntılı bir duygu belirmişti."* -H. E. Adıvar. **3.** *mec.* Kaçınık.

kapanıklık, -ğı *is.* **1.** Kapanık olma durumu. **2.** *mec.* İç karartıcı olma durumu.

kapanış *is.* Kapanmak işi veya biçimi.

kapaniçe *is. esk.* Padişah ve yüksek

rütbeli din ve devlet görevlilerinin giydiği kolsuz, geniş yakalı kürk.

kapan kapana *zf.* Alıcısı çok.

kapanma *is.* Kapanmak işi.

kapanmak *(nsz)* **1.** Kapalı duruma gelmek: *Dolap kapandı. Delik kapandı. "Son basamağı aştığım zaman, babanın kapısı hızla yüzüme kapandı."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *(-e)* Dışarı ile ilişiğini kesmek: *Kaleye kapanmak. "Rahatça çalışmak istediğim zamanlar buraya kapanırım ve kimse girmesin diye bazen içerden de kapıyı kilitlerim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Çalışamaz, etkinliğini sürdüremez duruma getirilmek: *"Manzumem çıkmadı ve Rübap kapandı."* -Y. Z. Ortaç. **4.** Son verilmek, kesilmek: *"Arif sustu. Hacı Bey de üstelemedi. Söz de burada kapanmış oldu."* -M. Ş. Esendal. **5.** Yüzü, gövdesi bir yere gelecek biçimde eğilmek: *"Birden masanın üstünde kitapların üzerine kapanarak bir çocuk taşkınlığıyla ağlamağa başladı."* -H. Z. Uşaklıgil. *"Secdeye hamt için değil, güya utandıklarından kapandılar."* -R. E. Ünaydın. **6.** Tatile girmek: *Okullar kapandı.* **7.** (yara için) İyileşmek. **8.** (göz için) Kör olmak: *Kazadan sonra bir gözü kapandı.* **9.** Gökyüzü bulutlanmak.

kapantı *is. gr.* Patlayıcı ünsüzün oluşmasından önceki boğumlanma noktasının kapanması: *Kap, kat, top* gibi.

kapari *is. (ka'pari) Yun. < Lât. bot.* Yemişinden turşu yapılan gebre otunun bir adı.

kaparo *is. (kapa'ro) İt. caparra* Pey akçesi. **kaparo vermek** bir kimseye pazarlığında anlaşılmış bir paranın küçük bir bölümünü önceden vermek.

kaparolu *s.* Kaparosu olan.

kaparosuz *s.* Kaparosu olmayan.

kaparoz *is. argo* Yolsuzca veya zorla elde edilen mal.

kaparozcu *s.* ve *is. argo* Yolsuzca veya zorla birinin malını ele geçiren (kimse): *"Madrabaz ve kaparozcuların, hasta ve alillerin toplandığı bir merkezdir."* -B. Felek.

kaparozculuk, -ğu *is. argo* Kaparozcu olma durumu: *"Bu zamanda kaparozculuk etmeden zor yaşanıyor."* -Ö. Seyfettin.

kaparozlama *is.* Kaparozlamak işi.

kaparozlamak *(-i) argo* Yolsuzca veya zorla birinin malını ele geçirmek.

kapasite *is. Fr. capacité* **1.** (bir şeyi)İçine alma, sığdırma sınırı, kapsama gücü. **2.** *fiz.* Bir kondansatörün elektrik yığma sınırı, sığa. **3.** *mec.* Anlama, kavrama yeteneği.

kapasiteli *s.* Kapasitesi olan.

kapasitesiz *s.* Kapasitesi olmayan.

kapatılış *is.* Kapatılmak işi veya biçimi.

kapatılma *is.* Kapatılmak işi.

kapatılmak *(nsz)* **1.** Kapatmak işine konu olmak veya kapatmak işi yapılmak. **2.** Ortadan kaldırılmak, feshedilmek: *Tekke ve zaviyeler kapatıldı.* **3.** Bir yerde tutulmak, hapsedilmek: *"Bu sözleriyle ablam, geçmiş yüzyıllarda erkeklerden aşağı tutulmuş, evlere kapatılmış bütün kadınların öçlerini almak istiyor gibi idi."* -M. Ş. Esendal.

kapatış *is.* Kapatmak işi veya biçimi.

kapatma *is.* **1.** Kapatmak işi. **2.** Bir erkekle nikâhsız yaşayan kadın, kapama, metres: *"Kapatmalarım da nikâhlım kadar beni başkasından kıskanırlar."* -H. R. Gürpınar. **3.** *s.* Yolsuz olarak değerinden aşağı elde edilmiş (mal). **4.** *sp.* Basketbolda, elinde top olmayan bir oyuncunun pas almasına veya ilerlemesine engel olma.

kapatmak *(-i)* **1.** Kapamak: *"Emine aklını oynattı sandılar ve evine kapattılar, kapısını kilitlediler."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Yolsuz olarak bir malı değerinden aşağı bir karşılıkla elde etmek: *"Evvelki hafta mühendis İlhami Beyle karısı çok güzel bir bambu takımı kapattılar."* -H. Taner. *"Öbür firmaların kararsız davrandıkları bir saat içinde ilçenin yarı tütününü kapattı."* -N. Cumalı. **3.** Bir kadınla nikâhsız yaşamak. **4.** Yayımını yasak etmek, yayımına son vermek: *Gazete kapatmak.* **5.** Bütün masrafları üzerine alıp isteği doğrultusunda ve başkalarını içeri almadan eğlenmek: *"Geçen gün Kristal'i kapatmış,*

vur patlasın, çal oynasın âlemi yapmış." -H. E. Adıvar. **6.** Bitirmek, unutturmak, söz edilmesini engellemek: *"Sanatçılar arasındaki tatsız olayı kapatmak istiyordu."* -Ç. Altan.

kapattırma *is.* Kapattırmak işi.

kapattırmak *(-i)* Kapatmak işini birine yaptırmak.

kapçak, -ğı *is.* Uzun saplı büyük kanca.

kapçık, -ğı *is.* **1.** Küçük kap. **2.** Kovan: *Fişek kapçığı.* **3.** *bot.* Tahıl tanelerinde çanak.

→ ***kapçık meyve***

kapçıklı *s.* Kapçığı olan: *Kapçıklı tohum.*

kapçık meyve *is. bot.* Meşe palamudu, ceviz gibi açılmayan, tek taneli kuru meyve.

kapelâ *is. İt. cappello* Şapka: *"Serseri güruhunun başlarından düşmeyen siperli sipersiz kapelâlarla..."* -A. Rasim.

kapı *is.* **1.** Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı. **2.** Bu açıklıktaki açılıp kapanan kanat: *Oda kapısı. Bahçe kapısı. "Evlerin kapılarında kocaman yeşil bronz tokmaklar vardı."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Gelir, geçim, kısmet sağlayan yer, kaynak veya imkân: *Bir yılda dört kapı değiştirdi. "Onların başvuracağı her kapıya gitmiş."* -S. F. Abasıyanık. *"Benim ve benim çoluk çocuğumun da bu kapıdan yiyeceğimiz ekmek artık temiz bir ekmek olamaz."* -R. N. Güntekin. **4.** Gidere yol açan ihtiyaç: *Bayram geldi, yine masraf kapıları açıldı.* **5.** (tavla oyununda) İki pul üst üste getirilerek karşı oyuncunun o haneyi kullanmasına engel olan yer. **6.** *mec.* Ev gezmesi için gidilen yer: *Bugün yine kaç kapı dolaştın?* **7.** Devlet dairesi: *Hükûmet kapısı.* **8.** *mec.* Çok yakın zaman: *Kış kapıda.* **9.** *tar.* Resmî daire: *Serasker kapısı.* **(bir şeyden) kapı açmak** 1) bir şeyin sözünü etmek veya bir işe başlamak; 2) pazarlığa çok yüksek bir fiyatla başlamak. **kapı almak** (veya **yapmak**) tavla oyununda bir haneye üst üste iki pul getirmek ve o hanenin karşı oyuncu tarafından kullanılmasını engellemek. **kapı aralamak** bir konuya giriş yapmak, karşısındakini hazırlamak. **kapı aramak** ev ziyareti yapmak istemek: *"Cin değilsin de böyle kapılar, bacalar kilitli, sürmeli olan bir evde birdenbire yükün içinde nasıl meydana çıktın?"* -H. R. Gürpınar. **kapı baca açık** (veya **kilitli**) korunmasız veya korunmuş (yer): *"Nuri Bey, babası tarafından kapı dışarı mı edilmiş, yoksa kendisi başını alıp çiftliğe mi çekilmiş, orası pek malûm değil diyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kapı dışarı etmek** kovmak, dışarı atmak. **kapı gibi** iri vücutlu (kimse). **kapı kadar** eni ve uzunluğu çok olan. **kapı kapı aramak** her yeri aramak. **kapı kapı dolaşmak** (veya **gezmek**) 1) ev ev gezmek; 2) her devlet dairesine baş vurmak. **kapı karşı** birbirine çok yakın iki komşu durumu. **kapı (bir) komşu** bitişikte oturan komşu: *"Onun akrabaları benim kapı bir komşumdur."* -Ö. Seyfettin. **kapı yapmak** 1) bir şey istemek veya söylemek için karşısındakini önceden başka sözlerle hazırlamak; 2) ev gezmesi yapmak; 3) (tavla oyununda) bir haneye üst üste iki pul getirerek karşı oyuncunun pullarının ilerlemesine engel olmak. **kapıda kalmak** içeri girememek: *"Anahtar bendedir. Onlar sonra kapıda kalırlar."* -M. Ş. Esendal. **kapıdan çevirmek** geri döndürmek, kabul etmemek: *"Fakat görücüleri de kapıdan çevirmeyi doğru bulmuyordu."* -H. E. Adıvar. **kapıdan kovsan bacadan düşer** yüzsüz, arsız kimseler için söylenir. **kapılar yüzüne (üzerine, üstüne) kapanmak** istenilen şeye ulaşma imkânı verilmemek. **kapıları açık tutmak** herhangi bir konuda ilişkiyi kesmeden anlaşma ortamını sürdürmeye çalışmak. **kapıları kapamak** bütün ilişkileri kesmek veya anlaşma ortamını ortadan kaldırmak. **kapının ipini çekmek** *bk.* kırk kapının ipini çekmek. **(birinin) kapısı açık** konuksever. **kapısına kilit vurmak** 1) girilip çıkılmasını önlemek için bir yeri kapamak; 2) bir yerin çalışmasına son vermek. **(birinin) kapısını aşındırmak** yanına çok sık gitmek. **(biri-**

nin) kapısını çalmak (birine) başvurmak: *"İskele memurluğu isteyen işçiler hep benim kapımı çalıyorlar."* -M. Ş. Esendal. **kapısını yapmak** *bk.* kapı yapmak. **kapıya dayanmak** 1) gelip çatmak: *"Kış kapıya dayandı, daha kömür alamadık."* -R. N. Güntekin. 2) bir şey elde etmek için bir yeri, bir kimseyi zorlamak, göz korkutmak: *Alacaklılar kapıya dayandılar. "Dinlemezse kamçısını sallayarak Mabeyn kapısına dayanıyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kapıyı açmak** 1) bir işe veya bir konuya öncelikli olarak başlamak; 2) bir işte başkalarına örnek olmak. **kapıyı büyük açmak** çok masraflı bir işe girişmek veya hesapsız harcamak. **kapıyı göstermek** kovmak, uzaklaştırmak.

*→ **kapı ağası, kapı ağzı, kapı çuhadarı, kapı duvar, kapı halkı, kapı kâhyası, kapı kapamaca, kapı kethüdası, kapı kolu, kapı komşu, kapıkule, kapı kulu, kapı mandalı, kapı oğlanı, kapı perdesi, kapısı açık, kapı tokmağı, kapı yoldaşı***

kapı ağası *is. tar.* 1. Av dışında padişahın yanında bulunan iç ağaların en büyüğü olan görevli. 2. Sadrazam kapısının iç düzenini sağlamakla yükümlü görevli.

kapı ağzı *is.* Kapının hemen yanı.

kapıcı *is.* 1. Daire, otel, apartman gibi büyük yapılarda bekçilik, temizlik, alış veriş gibi işlerle görevli kimse: *"Bu arada, aşağıdan kapıcının sesi, gece nöbetçisine çıkışıyor."* -M. Ş. Esendal. 2. *tar.* Osmanlı devlet teşkilâtında saray kapılarını bekleyen görevli sınıfı.

kapıcık, -ğı *is. bot.* Yumurtacığın tepesinde bulunan ve yumurtacık zarlarının iyice bitişmemesinden oluşan ağız.

kapıcılık, -ğı *is.* Kapıcının işi.

kapı çuhadarı *is. tar.* Osmanlı devlet teşkilâtında ayak işlerinde, özellikle postacılık görevinde kullanılan kimse.

kapı duvar *is. mec.* Çalındığında açılmayan kapı; ses seda çıkmayan yer.

kapı halkı *is. tar.* 1. Sadrazam, vezir, eyalet valileri, beylerbeyleri gibi devlet büyükleri yanında hizmet gören kimselere verilen genel ad. 2. Zengin ve büyük bir evde çalışanların bütünü.

kapı kâhyası *is. tar. bk.* kapı kethüdası.

kapı kapamaca *zf.* Tamamıyla, toptan, hepsi, hep birden: *"Onlar kapı kapamaca kaçıktır."* -Ö. Seyfettin.

kapı kethüdası *is. tar.* Osmanlı egemenliği altındaki beyliklerin, yabancı devletlerin, eyalet valilerinin, vezir ve beylerbeylerinin devletle ilgili işlerine bakan görevli.

kapı kolu *is.* Kapıyı açmaya veya kapamaya yarayan, genellikle metalden yapılmış nesne.

kapı komşu *is.* Birbirine çok yakın veya aynı sokak içinde evi olan komşu.

kapıkule *is.* Eski kale ve saraylarda iki yanında korunma kuleleri bulunan anıtsal kapı.

kapı kulu *is. tar.* Osmanlılarda, devletten ödenek alan, sürekli görev yapan atlı ve yaya askerlerden oluşan teşkilât.

kapılandırma *is.* Kapılandırmak işi veya durumu.

kapılandırmak *(-i, -e)* Kapılanmasını sağlamak.

kapılanma *is.* Kapılanmak işi.

kapılanmak *(-e)* Bir işe girmek; o işte uzun süre kalmak: *"Bilâl'i bu işe münasip gördü ve İstanbul'a ayak bastığı gün Bilâl, Selim Paşa konağının genç hizmetkârı olarak kapılandı."* -H. E. Adıvar. *"Onlar için iş, bir yere âdeta zorla kapılanmak gibi bir şeydi."* -A. Ş. Hisar.

kapılgan *s.* Kolayca etkilenen, her şeye çabuk kapılan.

kapılganlık, -ğı *is.* Kapılgan olma durumu: *"Benim böyle bir kapılganlığım vardır."* -F. R. Atay.

kapılı *s.* 1. Kapısı olan. 2. *mec.* Bir işte çalışan; özellikle resmî bir işte çalışan.

kapılış *is.* Kapılmak işi veya biçimi.

kapılma *is.* Kapılmak işi.

kapılmak *(nsz, -e)* 1. Kapmak işine konu olmak: *"Bir ara korkuya kapıldım."* -R. H. Karay. 2. Sürüklenmek: *"Aralarından bir akıntıya kapıldığı zaman ötekiler var kuvvetleriyle dayanarak onu geri çeki-*

yorlardı." -R. N. Güntekin. **3.** *mec.* Birine güvenip boş bulunarak aldanmak: *Ben onun sözlerine kapıldım.* **4.** *mec.* Tutulmak, bağlanmak: *Kızın güzelliğine kapılarak evlenme teklif etti.* **5.** *mec.* Bir şeyin veya kimsenin güçlü etkisinde kalmak: *"Bu iki şiiri övenler onların kalıbından gelen ucuz bir güzelliğe kapılırlar."* -S. Birsel. *"Onun içindir ki Ahmet Kerim kim olduğu bilinmeyen şarkıcıyı tanımak isteğine kapılmıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kapı mandalı *is.* **1.** Kapının kapalı tutulmasına yarayan demir veya tahtadan araç. **2.** *mec.* İşe karıştırılmayan, kendisine önem verilmeyen kimse.

kapı oğlanı *is. tar.* **1.** Kapı çuhadarı yamağı. **2.** Elçiliklerde çevirmen yardımcısı.

kapı perdesi *is.* Rüzgâr ve soğuktan korunmak için, kalın kumaştan veya deriden yapılmış örtü, perde: *"Ahşap evlerde ne yapılsa ısıtmak, hayatta rüzgâr cereyanlarından korumak mümkün olmadığından odalara kapı perdeleri asılırdı."* -R. H. Karay.

kapısı açık, -ğı *is.* Her isteyenin geldiği, konuk olduğu yer.

kapısız *s.* **1.** Kapısı olmayan. **2.** *mec.* Bir işi olmayan.

kapış *is.* **1.** Kapmak işi veya biçimi. **2.** Kapışma.

kapışılma *is.* Kapışılmak işi.

kapışılmak *(nsz)* **1.** Kapışmak işi yapılmak. **2.** Çok istenilmek.

kapış kapış *zf.* Büyük bir istek göstererek: *"O ne sevinç; bir düğün sofrasında gibi o ne kapış kapış yemek yiyişti."* -R. N. Güntekin. **kapış kapış gitmek** çok çabuk satılmak, çok istenir olmak. **kapış kapış yapmak** üstüne atılmak, rağbet göstermek: *"El elin ayıbını terzi kumaşı alır gibi kapış kapış yaptığı için aldırış etmem."* -B. Felek.

kapışma *is.* Kapışmak işi.

kapışmak *(-i)* **1.** Birlikte bir şeyin üzerine üşüşüp aceleyle almak, kapmak. **2.** *(nsz, -le)* Kavgaya tutuşmak: *"En yakın arkadaşı bir romancımızla bu konuda kapıştığı geceyi unutamam."* -H. Taner. **3.** Kavgaya girmek: *"Her seferinde kıyasıya kapıştıklarını, nâhak yere kalp kıracaklarını sanıyor."* -A. İlhan. **4.** (güreşte) Hırsla güreşe girmek.

kapıştırma *is.* Kapıştırmak işi.

kapıştırmak *(-i, -le)* Kapışmak işini yaptırmak veya bu işin yapılmasına sebep olmak: *İki tarafı birbiriyle kapıştırdı.*

kapı tokmağı *is.* Kapıyı çalmakta kullanılan metal parça.

kapı yoldaşı *is.* Aynı yerde ve görevde çalışanlardan her biri: *"Mahpeyker kalfa isminde bir kapı yoldaşı vardır ki Kıztaşı taraflarında otururdu."* -R. N. Güntekin.

kapik, -ği *is. Rus. kopek* Rublenin yüzde biri değerindeki para.

kapital, -li *is. Fr. capitale ekon.* Sermaye, ana mal.

kapitalist *is. Fr. capitaliste ekon.* Sermayedar, ana malcı.

kapitalistleşme *is.* Kapitalistleşmek durumu.

kapitalistleşmek *(nsz)* Kapitalist duruma gelmek.

kapitalistleştirme *is.* Kapitalistleştirmek işi.

kapitalistleştirmek *(-i)* Kapitalist duruma getirmek.

kapitalizasyon *is. Fr. capitalisation ekon.* Anaparaya dönüştürmek işi.

kapitalizm *is. Fr. capitalisme ekon.* Anamalcılık.

kapitone *is. Fr. capitonné* **1.** İçi pamuk veya yün vatka ile doldurularak dikilmiş, döşemelik veya giyim eşyası yapımında kullanılan kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış veya bu biçimde dikilmiş.

kapitülâsyon *is. Fr. capitulation* Bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara verilen ayrıcalık hakları: *Yurdumuz, geçen yüzyıllarda kapitülâsyonlardan çok zarar görmüştür.*

kap kacak, -ğı *is.* Tencere, tava, sahan gibi mutfak eşyası.

kapkaç *is.* Kapıp kaçmak yoluyla yapılan bir çeşit hırsızlık.

kapkaççı *is.* ve *s.* **1.** Belli etmeden pa-

ra vb. şeyleri çalıp kaçan (kimse). **2.** *s. mec.* Üstünkörü iş gören, işe gereken önemi vermeyen, baştansavma, alelâde: *Kapkaççı bir çalışma. Kapkaççı bir önlem. "O köşklerin, yalıların çoğunun yerinde bugün yeller esmektedir. Hemen hepsi kapkaççı yapılarla yok edilmiştir."* -H. Taner.

kapkaççılık, -ğı *is.* Kapkaççı olma durumu.

kapkara *s. (ka'pkara)* **1.** Her yanı kara: *"Dağlar kül rengi bir aydınlığın içinde kapkara yükseliyorlardı."* -T. Buğra. **2.** Kömür gibi kara, simsiyah: *"Gözleri zeytin gibi kapkara mahalle kızı..."* -O. C. Kaygılı.

kapkaranlık *s. (ka'pkaranlık)* Çok karanlık: *"Bir de ne görüyordum: Daracık, kapkaranlık delik gibi bir yer."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kaplam *is. man.* Bir kavramın ve o kavramı dile getiren terimin içerdiği varlıkların ve bireysel olayların bütünü, kapsam, şümul: *Bütün insanlar, hayvanlar, bitkiler canlı kavramının kaplamı içine girerler.*

kaplama *is.* **1.** Kaplamak işi. **2.** Bir şeyin dışına süsleme veya koruma amacıyla geçirilen başka maddeden kat: *"Her pencereyi, her kaplamayı tanıyordum artık."* -S. F. Abasıyanık. *"Burada tayyare kaplamalarına kadar, her türlü kaplama işleyen bir fabrikayı dolaştık."* -F. R. Atay. **3.** *s.* Üstü herhangi bir başka maddeyle kaplanmış olan: *Bu bilezik kaplama değil.* **4.** Kalınlığı 5 mm den az, ince ağaç levha.

kaplamacı *is.* Gümüş, altın gibi değerli madenlerle kaplama işi yapan kimse.

kaplamacılık, -ğı *is.* **1.** Kaplamacı olma durumu. **2.** Kaplamacının işi veya mesleği.

kaplamak *(-ı, -e; -le)* **1.** Her yanını örtmek, istilâ etmek: *Bulutlar gök yüzünü kapladı. Sessizlik ortalığı kapladı.* **2.** Çepeçevre sarmak: *"Evlerin bir tarafını yol, üç tarafını da yine çam ormanları kaplar."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Bir kabın, bir kılıfın, bir örtünün içine almak: *Yorgan kaplamak.* **4.** *(-i)* Yayılıp doldurmak, etkisinde bırakmak. **5.** *(-i)* Bastırmak. **6.** Bir yüzeyi döşemek, başka bir nesne ile örtmek: *"Dudaklarının üstünü kaplayan muntazam kesilmiş sert ve koyu siyah bıyıkları..."* -A. Ş. Hisar. **7.** Kaplama adı verilen ince ağaç levhaları, değişik yöntemlerle hazırlanan tablalara yapıştırmak. **8.** Bir madeni bir başka madenle kimyasal bir yöntemle örtmek. **9.** *mec.* Bir kimsenin veya bir şeyin nitelikleri herkesçe bilinir olmak: *Ünü cihanı kapladı.* **10.** *mec.* (duygular için) Doldurmak: *İçini sevinç kapladı.*

kaplamalı *s.* Bir şeyle kaplanmış: *Gümüş kaplamalı tabaka. Ceviz kaplamalı karyola.*

kaplamalı mobilya *is.* Yüzeyleri ağaç, plâstik ve benzeri levhalarla kaplanmış mobilya.

kaplamlı *s. man.* Birçok şeyleri kaplamı içine alan.

kaplamsal *s. man.* Kavramla ilgili bütün özellikleri bir arada bulunduran.

kaplamsallık, -ğı *is. man.* Kaplamsal olma özelliği.

kaplan *is. zool.* Kedigillerden, enine siyah çizgili, koyu sarı postu olan, Asya'da yaşayan çevik ve yırtıcı hayvan *(Felis tigris).*

→ ***kaplan atlaması, kaplanboğan, kaplan böcek, kaplan böcekler, kaplan derisi***

kaplan atlaması *is. sp.* Çift ayakla sıçrayıp kazanılan uçma hızıyla araç veya canlı engeller üzerinden aştıktan sonra, karşıdaki yardımcının omuzlarına dayanıp, hız keserek ayak üstü düşme.

kaplanboğan *is. bot.* Boğan otunun bir türü, itboğan *(Aconitum napellus).*

kaplan böcek, -ği *is. zool.* Başka böceklerle beslenerek tarım için çok yararlı olan kaplan böcekler familyasının örnek türü *(Cicindela campestris).*

kaplan böcekler *ç. is. zool.* Çok zararlı böcekleri oburca avlayarak, bitki, hayvan ve insan sağlığına yardımcı olan, güzel renkli, kın kanatlı böcekler familyası.

kaplan derisi *is.* Deri sanayiinde çok

tutulan ve kadın giysisi yapımında kullanılan deri.

kaplanış *is.* Kaplanmak işi veya biçimi.

kaplanma *is.* Kaplanmak işi.

kaplanmak *(-le)* Kaplamak işi yapılmak.

kaplatış *is.* Kaplatmak işi veya biçimi.

kaplatma *is.* Kaplatmak işi.

kaplatmak *(-i, -e; -le)* Kaplamak işini yaptırmak.

kaplayış *is.* Kaplamak işi veya biçimi.

kaplı *s.* **1.** Kaplanmış olan: *"Çantasından çok sayfalı maroken kaplı küçük bir defter çıkardı."* -Ö. Seyfettin. **2.** Altındakini göstermeyecek kadar çok olan. **3.** Kabı olan.

kaplıca (I) *is. (kaplı'ca)* Ilıca.

kaplıca (II) *is. (kaplı'ca) bot.* Taneleri ufak bir cins buğday *(Triticum monococcum).*

kaplıcalık, -ğı *is.* Kaplıcaya uygun, kaplıcada kullanmaya yarayan (şey).

kaplık, -ğı *is. hlk.* **1.** Kap kacak koymaya yarayan yer. **2.** *s.* Defter, kitap gibi şeyleri kaplamaya yarayan: *Kaplık kâğıt.* **3.** *s.* Herhangi bir kap dolduracak kadar olan: *İki kaplık aşure.*

kaplumbağa *is. (kaplu'mbağa) zool.* Kaplumbağalardan, çok sert ve kemiksi bir kabuk içinde yaşayan, ağır yürüyüşlü, dört ayaklı, sürüngen hayvan *(Testudo).* **kaplumbağa gibi** soğukkanlı ve yavaş hareket eden kimseler için kullanılır.

→ ***kaplumbağa yürüyüşü***

kaplumbağalar *ç. is. zool.* Sürüngenlerden, kara ve deniz kaplumbağalarının türlü cinslerini içine alan takım.

kaplumbağa yürüyüşü *is.* Çok ağır yürüyüş.

kapma *is.* **1.** Kapmak işi. **2.** *s.* Hile ile elde edilen.

kapmaca *s.* **1.** Kapma. **2.** *bk.* köşe kapmaca.

kapmak, -ar *(-i)* **1.** Birdenbire yakalayarak, çekerek almak: *"Bir hamlede atıldım. Evvelâ tabibin elinden defteri kaparak fırlattım."* -H. Z. Uşaklıgil. **2.** Isırıp parçalamak: *"Bizim tavukları kapacağına kırdan yılan toplasın."* -M. Ş. Esendal. *"Sürüden ayrılanı kurt kapar."* -Atasözü. **3.** Koparmak, kıstırmak: *Makine parmağını kapmış.* **4.** İşitir işitmez veya görür görmez bellemek ve öğrenmek: *Bir müzik parçasını kapmak.* **5.** (yer için) Ayırmak, tutmak. **6.** Bulaşmış olmak, geçmek: *Hastalık kapmak. Huy kapmak.* **kapan kapana** bir şeyin yağma edildiğini veya çok ucuz fiyatla satıldığını anlatır. **kapanın elinde kalmak** 1) çok istenir ve aranır olmak; 2) bir şeyden ancak çabuk davranabilenler yararlanmak. **kapıp koyuvermek** ihmal etmek.

kapnisit *is. Fr. kapnicite jeol.* Hidratlı doğal alüminyum fosfat.

kaporta *is. (kapo'rta) İt. boccaporta* **1.** Kaput veya ön kapak (otomobilde). **2.** Motorlu taşıtlarda bütün taşıtı örten, genellikle sacdan yapılmış örtü. **3.** Gemi içinin aydınlanması ve hava alması amacıyla güvertede açılmış bulunan camekânlı yer.

kaportacı *is.* Otomobil kaportalarını onaran usta.

kaportacılık, -ğı *is.* Kaporta yapma veya onarma işi.

kapriçyo *is. (kapri'çyo) İt. capriccio müz.* Çalgı veya ses için bestelenmiş, serbest biçimde parça: *İtalyan kapriçyosu.*

kapris *is. Fr. caprice* Geçici, düşüncesizce, değişken istek: *"Buraya ben kendi kör kaprisimle, kendi irademle geldim."* -A. Gündüz. *"Lâubalilik, kapris, baştan savmacılık, bu şerefli mesleğin insanlarına yakışmaz."* -H. Taner. **kapris yapmak** değişken, geçici isteklerde bulunarak huysuzca davranmak.

kaprisli *s.* Kaprisi olan: *"İnsanı en çok yıpratıp çürüten kadınlar en kaprisli kadınlar oluyor."* -H. Taner.

kaprissiz *s.* Kaprisi olmayan.

kapsam *is.* Sınırları içine başka konuları veya anlamları alma durumu, şümul: *Yasa kapsamına giren devlet personeli.* **kapsamına alma** (veya **alınma**) içine alma (alınma), şümullendirme (şümullendirilme): *Fikir suçlarının, af yasası kapsamına alınması için çalışılmakta-*

dır. **kapsamını genişletmek** (bir şeyin) sınırları içine giren öğeleri genişletmek, şümullendirmek.

kapsama *is.* Kapsamak işi.

→ ***kapsama alanı***

kapsama alanı *is.* Telsiz telefonlarda konuşmanın yapılabileceği alan.

kapsamak *(-i)* İçine almak, sınırları içine almak, şamil olmak.

kapsamlı *s.* **1.** Kapsamı olan. **2.** Kapsamı geniş olan, şümullü.

kapsayıcı *is. man.* Bütün özelikleri ve incelikleri içine alan tanım. **kısır döngü** karşıtı.

kapsız *s.* **1.** Kabı olmayan. **2.** Kaplanmamış olan.

kapsül *is. Fr. capsule* **1.** Şişe kapağı. **2.** Ateşli silâhlarda horozun veya iğnenin çarpmasıyla ateş alan, bir tür özel barutla dolu, küçük, yuvarlak metal parça. **3.** Oyuncak tabancalarda kullanılan, şerit biçiminde iki kâğıt tabaka arasına konmuş patlayıcı madde. **4.** Lâboratuvarlarda kullanılan yarım küre biçimindeki kap. **5.** *bot.* Bazı bitkilerde tohumları içinde taşıyan kuru kabuk. **6.** *zool.* Bir organı veya yapıyı çevreleyen kese biçiminde zar. **7.** *tıp* Bazı ilâçların, kolay yutulmak üzere içine konulduğu, ilâcın yapısını etkilemeyen jelâtinden kap. **8.** Raflı mobilyalarda rafları taşımak için yan tablalara açılan deliklere çakılan ortası delik ve silindir biçimli metal veya plâstik araç. **9.** Oturma mobilyalarının, masa, sehpa gibi eşyaların ayaklarının altına çakılan, genellikle üç tırnaklı veya ortadan çivili, tepesi bombeli, kalın sacdan pres yapılarak elde edilen araç.

kaptan *is. İt. capitan* **1.** Gemi yönetimiyle ilgili en yüksek görevli: *"Raşit çocuk Denizyolları vapurlarından birinde kaptandı."* -R. N. Güntekin. **2.** (spor oyunlarında) Takım başı. **3.** Kaptan pilot. **4.** *tar.* Balkanlarda çete savaşı yapan milis gücünde çarpışan kimse, efe: *"Yaşar Kaptan dedikleri bir sarı yılan / Kayalar kadısını durdurur divan."* -Halk türküsü.

→ ***kaptanıderya, kaptan köprüsü, kaptan köşkü, kaptan paşa, kaptan pilot***

kaptanıderya *is. (kapta:'nıderya) İt. capitan + Ar. deryâ tar.* Osmanlı devletinde deniz kuvvetlerinin en büyük askerî ve idarî âmiri.

kaptan köprüsü *is.* Kaptanın gemiyi yönettiği, geminin üst katında bulunan bölüm.

kaptan köşkü *is.* Kaptan köprüsü: *"Ben kaptan köşküne çıkarsam gemiyi yürütürüm diye evhama düştüm."* -B. Felek.

kaptanlık, -ğı *is.* **1.** Kaptan olma durumu. **2.** Kaptan mesleği ve aşaması.

kaptan paşa *is. bk.* kaptanıderya.

kaptan pilot *is.* **1.** Uçak komutanı. **2.** Şehirler arası yolcu otobüslerinde sürücü.

kaptıkaçtı *is.* **1.** Yolcu taşımakta kullanılan motorlu küçük taşıt. **2.** İskambil kâğıtlarıyla oynanan bir tür oyun: *"Kadınlarla beraber külhanbeylerin kaptıkaçtı oynadıkları yalnız kahve ile çay içilen bir halk kahvesi vardı."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Kapıp kaçarak yapılan hırsızlık.

kaptırma *is.* **1.** Kaptırmak işi. **2.** Marangozlukta kullanılan küçük el testeresi.

kaptırmak *(-i, -e)* **1.** Ele geçirmesine, kapmasına yol açmak. **2.** Vücudun herhangi bir organı, bir kaza sonucunda makine tarafından ezilmek veya koparılmak. **3.** *mec.* Yanlış bir davranış sonucu birine uygun imkânı sağlamak, fırsat vermek. **4.** *mec.* Elinden kaçırmak: *"Hadiye de beş yıl önce kocasını daha genç bir aktrise kaptırdı."* -N. Cumalı.

kapuçin *is. Fr. capucine bot.* Lâtin çiçeği.

kapuska *is. (kapu'ska) Rus. kapusta "lâhana"* Etli lâhana yemeği.

kaput (I) *is. Fr. capote* **1.** Asker paltosu: *"İsli tavana bakarak kaputumun düğmelerini iliklemeğe başladım."* -Ö. Seyfettin. **2.** Otomobil, kamyon gibi motorlu taşıtlarda motoru örten açılır kapanır biçimde yapılan kapak, kaporta. **3.** Cinsî ilişkilerle geçebilecek hastalıklardan korunmak veya kadının gebe kalmasını önlemek için erkeklerin kullandığı ince, saydam bir çeşit kılıf, prezervatif, kondom.

→ ***kaput hezi***

kaput (II) *is. Alm. kaputt* **1.** İskambilde hiç el vermeden yenme. **2.** *hlk.* Kötü, bozuk. **kaput etmek** kâğıt oyununda karşısındakini tek sayı almak imkânından yoksun bırakmak. **kaput gitmek** (veya **olmak**) **1)** kâğıt oyununda hiçbir sayı alamamak; **2)** *argo* hiçbir sınavı verememek.

kaput bezi *is.* Pamuktan düz dokuma, Amerikan bezi.

kaputluk, -ğu *is.* ve *s.* **1.** Kaput yapmak için kullanılacak (kumaş). **2.** *is.* Kaputların konulduğu yer.

kapuz *is. hlk.* **1.** Dar ve derin boğaz, geçit. **2.** İçine girilmeyen sık orman.

kapüşon *is. Fr. capuchon* Başlık: *"Muşambamın kapüşonu başıma geçiriliydi."* -H. R. Gürpınar.

kar *is.* Havada beyaz ve hafif billûrlar biçiminde donarak yağan su buharı: *"Kıştı, yerler iki karış kar tutmuştu."* -T. Buğra. *"Erimeye başlayan ve gittikçe çamurlaşan karlara bastıkça ayakları kayıyordu."* -A. Gündüz. **kar gibi** temiz, beyaz. **kar yağmak** kar yere düşmek: *"Ben kışın kar yağarken bile kova kova soğuk su dökünürüm."* -R. H. Karay. **karda yürüyüp (gezip) izini belli etmemek** kimsenin sezemeyeceği biçimde gizli iş çevirmek: *"Karda yürüyüp izini belli etmemek, cümlesiyle tarif edilen bu sinsilik, hedefine asla varamayan adî bir hiledir."* -P. Safa.

→ ***kar çiçeği, kar dikeni, kar helvası, kar kuşu, kar kuyusu, kar topu***

kâr *is. (kâ:r) Far. kār* **1.** Alış veriş işlerinin sağladığı para kazancı. **2.** *mec.* Yarar, fayda: *Bundan benim hiçbir kârım yok.* **3.** *tic.* Maliyet fiyatıyla satış fiyatı arasındaki fark. **kâr bırakmak** kazanç getirmek. **kâr etmek 1)** kazanç elde etmek, yarar sağlamak; **2)** etki yapmak; **3)** iyi gelmek, etkisi iyi olmak. **kâr etmemek** yararı olmamak, etki yapmamak: *"Nasihat, tehdit hiçbiri kâr etmedi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Cilveleri, işveleri, kafa tutmaları, tehditleri de kâr etmiyor."* -E. E. Talu. **kâr getirmek** bir şey para kazandırmak. **kâr koymak** bir şeyin maliyet fiyatı üzerine kâr payını katmak, kazanç koymak. **kâr zararın kardeşidir** ticarette sadece kâr etmek düşünülmez, zarar da edilebilir. **(birinin) kârı olmamak** yapabileceği iş olmamak: *Bu, benim kârım değil. "Yaralı yaban domuzu gibi kaçan canavara yetişmek lalanın kârı değildi."* -R. N. Güntekin. **kârını tamam etmek** *mec.* öldürmek.

→ ***kâr haddi, kâr merkezi, kâr payı, kâr paylaşımı, kârlı iş***

kara (I) *is. Ar. ḳārra jeol.* Yeryüzünün denizle örtülü olmayan bölümü, toprak: *"Havamız da, karamız da, denizlerimiz de kirli olduğuna göre..."* -H. Taner. **karada ölüm yok** bundan sonra herhangi bir sıkıntı ile karşılaşma ihtimali yok. **karaya ayak basmak 1)** deniz, göl vb. den karaya çıkmak; **2)** deniz taşıtından karaya çıkmak. **karaya çıkarmak** göl veya denizden karaya çıkmasını sağlamak: *"Sizi kaptan bir filika ile karaya çıkarır."* -F. F. Tülbentçi. **karaya düşmek** (deniz içinde bulunan bir şey) akıntı veya dalga ile kıyıya atılmak. **karaya oturmak** (gemi) denizin sığ bölümüne saplanıp kalmak: *"Olan olmuş, bizim teknenin bir yanı, pamuk şiltelere serilir gibi karaya oturmuş."* -B. R. Eyuboğlu. **karaya vurmak** denizden karaya atılmak: *"Loşluklar içinde bana, sandalımız ikide bir karaya vuruyor gibi geliyordu."* -R. H. Karay.

→ ***kara iklimi, kara kurbağası, kara kuvvetleri, kara mili, kara saban, kara suları, kara vapuru, kara yel, kara yeli, kara yolu, kara yosunları, kara yosunu***

kara (II) *is.* **1.** En koyu renk, siyah, **ak, beyaz** karşıtı. **2.** *s.* Bu renkte olan: *Kara boya. "Kara gözlüm efkârlanma gül gayri / İbibikler öter ötmez oradayım."* -B. S. Erdoğan. **3.** Esmer. **4.** Çoğu kez tür belirtmeye yarar: *Kara ardıç. Kara düzen. Kara kavak.* **5.** *mec.* Kötü, uğursuz, sıkıntılı: *Kara günler. Kara baht. "Gazeteler hep kara haber verirler."* -B. Felek. **6.** *mec.* Yüz kızartıcı durum, leke. **kara çalmak** birine iftira etmek: *"Allah için güzel kapışıyoruz, birbirimize kara çalmakta üstümüze yok!"* -H. Taner. **kara kara düşünmek** çok üzüntülü olmak, düşünceye dalmak:

"Bu Vassaf Bey hususunda pek o kadar da kara kara düşünmeyelim." -H. R. Gürpınar. *"Önünde bir rakı şişesi, kafayı çekip kara kara düşünüyor."* -H. Taner. **(aralarından) kara kedi geçmek** birbirinden soğumak, aralarına soğukluk girmek. **kara sürmek** *bk.* kara çalmak. **karalar bağlamak** (veya **giymek**) yas tutmak.

→ ***karaağaç, karaağaçgiller, kara ağızlı, karaardıç, karaasma, karabacak, kara baht, karabakal, karabaldır, karabalık, karaballık, karabaş, karabatak, karabatakgiller, karabiber, karabibergiller, kara borsa, kara borsacı, kara borsacılık, kara boya, karabuğday, karabuğdaygiller, kara bulut, karaburçak, kara cahil, karaciğer, kara cümle, karaçalı, karaçalılık, karaçam, karaçavuş, karaçayır, kara damaklı, karadul, karadut, kara düzen, kara elmas, kara et, karafatma, kara fırın, karagevrek, karagöz, kara gün, kara gün dostu, kara haber, karahalile, karahindiba, kara humma, karaiğne, karakabarcık, karakafes, kara kalem, kara kaplı kitap, karakarga, kara kaş, karakaş, karakavak, karakavuk, karakavza, karakeçi, karakehribar, kara keme, karakalçık, kara kış, kara koca, kara kovan, kara kucak, karakulak, kara kullukçu, kara kuru, kara kusmuk, karakuş, kara kutu, kara kuvvet, karalâhana, karaleylek, kara liste, kara maşa, kara mizah, kara para, kara pazar, karasakız, kara sarı, kara sevda, kara sevdalı, karasığır, karasinek, karataban, kara tahta, karatavuk, karatavukgiller, kara tren, kara turp, kara yağız, karayaka, karayandık, karayanık, kara yas, kara yazı, karayılan, kara yüz, kara yüzlü***

karaağaç, -cı *is. bot.* Kara ağaçgillerin örnek bitkisi olan, kerestesi değerli bir ağaç *(Ulmus).*

karaağaçgiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, yaprakları dişli, çiçekleri demet durumunda ve meyveleri kapçık meyve olan, kara ağaç, çitlembik gibi cinsleri içine alan bitki familyası.

kara ağızlı *s.* Kara çalıcı, iftira eden: *"Bu kara ağızlıların yüzde yüz sahteci ve yalancı olduklarını bilir."* -S. Birsel.

karaardıç, -cı *is. bot.* Güney Avrupa'da yetişen bir ardıç türü *(Juniperus sabina).*

karaasma *is. bot.* Loğusa otu, zeravent.

karabacak, -ğı *is. biy.* **1.** Pancar fidelerinde gelişerek, fidenin ölümüne veya cılız kalmasına yol açan ve yerleştiği bölgeleri kara beneklerle örten asklı mantar. **2.** Bu mantarın sebep olduğu hastalık.

kara baht *is.* Kara yazı.

karabakal *is. zool.* Karatavukgillerden, kara renkli ardıç kuşu *(Turdus pilaris).*

karabaldır *is. bot.* Baldırıkara.

karabalık, -ğı *is.* Tatlı su kayası.

karaballık, -ğı *is.* **1.** Birtakım böceklerin çıkardıkları şekerli sıvıya yapışarak yaprak, filiz ve meyvelerin kurum karası bir renkte kaplanmasına yol açan ilkel mantar. **2.** Bu mantarın sebep olduğu hastalık.

karabasan *is.* **1.** Sıkıntılı ve korkulu düş, kâbus. **2.** Bir kimsenin içinde bulunduğu karmakarışık, sıkıntılı ruh durumu: *"Arada geçirdiğim emeklilik yılları âdeta bir karabasan oldu benim için."* -H. Taner.

karabaş *is.* **1.** Rahip, keşiş. **2.** *mec.* Evlenmemiş, evlenmek istemeyen erkek. **3.** *hlk.* Çoban köpeği. **4.** *hlk.* Kışa dayanıklı sert buğday. **5.** *bot.* Ballı babagillerden, çiçekleri mavi veya menekşe renginde başakçıklar durumunda olan ılırlı bir bitki *(Lvendula staechas).* **6.** Bir hücreli özel bir asalağın, hindinin karaciğerine yerleşerek yaptığı, büyük ölçüde ölümlere yol açan kümes hastalığı.

karabatak, -ğı *is. zool.* Karabatakgillerden, balıkla beslenen, gagası uzun ve sivri, kara tüylü bir deniz kuşu *(Phalacrocorax).* **karabatak gibi** bir görünüp bir ortadan kaybolan (kimse).

karabatakgiller *ç. is. zool.* Leyleksiler takımının, örnek hayvanı karabatak olan bir familyası.

karabet *is. (kara:bet) Ar. karâbet esk.*

1. Yakınlık. **2.** Hısımlık.

karabiber *is. bot.* **1.** Karabibergillerin örnek bitkisi olan, zeytinsi, meyvelerin taneleri yuvarlak, yaprakları kalp biçiminde, tırmanıcı bir bitki *(Piper nigrum).* **2.** Bu bitkinin baharat olarak kullanılan kuru ve siyah tanesi. **3.** *mec.* Sevimli ve ufak tefek esmer güzeli.

karabibergiller *ç. is. bot.* Taçsız iki çeneklilerden, karabiberle türlerini içine alan bir bitki familyası.

karabina *is. (karabi'na) İt. carabina* Namlusu genellikle yivli, kısa ve hafif bir tüfek: *"O devirlere ait baltalar, karabinalar, paslanmamış çelikleriyle müzelerimizdedir."* -O. S. Orhon.

karabinyer *is. Fr. carabinier* İtalyan jandarmalarına verilen ad: *"Tenha yollarda şapkaları tüylü İtalyan karabinyerleri kol gezer."* -H. Taner.

kara borsa *is. tic.* Piyasada olmayan malın gizlice yüksek fiyatla alınıp satılması işi: *"Bir teneke benzin aldık kara borsadan -dayan- dedik."* -O. V. Kanık. **kara borsaya düşmek** bir mal gizlice alınıp satılır olmak.

kara borsacı *is.* Kara borsacılık yapan kimse: *"Halkın vurguncuya, kara borsacıya hıncı vardır."* -O. V. Kanık.

kara borsacılık, -ğı *is.* Kara borsacı olma durumu.

kara boya *is. kim.* Zaç yağı, sülfürik asit.

karabuğday *is. bot.* Karabuğdaygillerden, tohumları için yetiştirilen, bir yıllık bitki *(Fagopyrum).*

karabuğdaygiller *ç. is. bot.* Taçsız iki çeneklilerden, ravent, kuzukulağı, kurtpençesi, çobandeğneği ve karabuğday gibi sapları boğumlu, çiçekleri başak veya salkım durumunda bazı türleri hekimlikte kullanılan bitkileri içinde toplayan bir familya.

kara bulut *is.* Koyu esmer renkte büyük yağmur bulutu, nimbus.

karaburçak, -ğı *is. bot.* Baklagillerden, hayvan yemi ve gübre olarak kullanılan bir tür, küşne *(Ervum ervilia).*

karaca (I) *s.* Rengi karaya yakın olan, esmer.

→ ***karaca darısı, karaca kuruca, karaca ot***

karaca (II) *is. zool.* Geyikgillerden, boynuzları küçük ve çatallı bir av hayvanı *(Capreolus).*

karaca (III) *is. anat.* Üst kol.

karaca darısı *is. bot.* Buğdaygillerden, hayvanlara yedirilmek için ekilen bir bitki *(Panicum milliaceum).*

kara cahil *is.* Çok cahil: *"Paşa kara cahil olduğunu ileri sürdüğü hâlde, öyle değildi."* -R. N. Güntekin.

karaca kemiği *bk.* kol kemiği.

karaca kuruca *s.* Esmer, zayıf ve çelimsiz bir biçimde: *"Karaca kuruca, ufak tefek bir kadındı."* -M. Ş. Esendal.

karaca ot *is. bot.* **1.** Bir çöpleme türü *(Helloborus niger).* **2.** *hlk.* Çörek otu.

karacı (I) *is.* ve *s. ask.* Kara kuvvetlerine bağlı (subay, astsubay veya er).

karacı (II) *s.* Birine işlemediği bir suçu veya kendisinde bulunmayan bir ayıbı yükleyen, kara çalan, iftiracı, müfteri.

karacılık, -ğı *is.* Karacı olma durumu, müfterilik, iftira.

karaciğer *is. anat.* Karın boşluğunun sağında bulunan, öd salgılayan, şeker depolayan, iri, açık kahve rengi organ: *"Bu sefer de uzun parmaklarını karaciğer bölgesinde gezdirmeye başlar."* -H. Taner.

kara cümle *is. şaka* Aritmetikte dört işlem: *"Hesabın, bütün bu derslerin hepsinin üstünde olması, Ömer hocanın kara cümleyi iyice okutmasındandır."* -M. Ş. Esendal.

karaçalı *is. bot.* **1.** Hünnapgillerden, kurak yerlerde yetişen, çiçekleri altın sarısı renginde, dikenli bir bitki, çalı dikeni *(Paliurus spinosa).* **2.** *mec.* İki kişinin arasına girerek ilişkileri bozan kimse.

karaçalılık, -ğı *is.* Kara çalısı çok olan yer.

karaçam *is. bot.* Bir tür çam *(Pinus nigra).*

kara çavuş *is. bot.* Bir tür üzüm.

Karaçayca *is.* Karacaylıların konuştu-

ğu Türk dilinin bir kolu.

karaçayır *is. bot.* Buğdaygillerden, çimen biçiminde veya geniş çayır olarak yetiştirilen bir park bitkisi *(Lolium)*.

Karaçaylı *is.* ve *s.* Karaçay halkından olan (kimse).

Karadağlı *s.* ve *is. (kara'dağlı)* Karadağ halkından olan (kimse).

karadağlı *is.* Bir tür toplu tabanca.

kara damaklı *is.* ve *s. hlk.* İnatçı, aksi.

kara davar *is.* Her yaştaki kıl keçi veya kıl keçi sürüsü.

karadul *is. zool.* Sokması büyük acı veren, iri, esmer, zehirli örümcek *(Latrodectus mactans)*.

karadut *is. bot.* Siyah renkte olan dut: *"Yeni park gazinosunda kasabanın meşhur kara dut şerbeti ile beraber bir parça da içki içilir."* -R. N. Güntekin.

kara düzen *is.* Halk müziğinde bağlama çalış türlerinden biri: *"Gayet iyi kara düzen çalardı, gür bir sesle eski türküler söylerdi."* -Y. K. Beyatlı.

kara elmas *is.* **1.** Kayaları delmekte kullanılan siyah elmas, karbonado. **2.** *mec.* Maden kömürü.

kara et *is.* Kastan oluşan yağsız et.

Kara Evli *öz. is. tar.* Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri.

karafa *is. Fr. carafe* Uzun boyunlu, kulpsuz küçük rakı sürahisi: *"Garson gel şu karafayı doldur."* -H. R. Gürpınar.

karafaki *is.* bk. karafa.

karafatma *is. zool.* Kın kanatlılardan, böcek, kurt ve sümüklü böceklerle beslenen, tarıma yararlı, parla siyah renkli bir böcek *(Carabus)*.

kara fırın *is.* İçinde odun yakılmak suretiyle ekmek pişirilen, yüksek ateşe dayanıklı tuğlalardan yapılmış ve pişirme süresi modern fırınlardan daha uzun olan fırın, taş fırın.

karagevrek, -ği *is. bot.* Bir çeşit üzüm.

karagöz (I) *is.* **1.** Deve derisinden veya mukavvadan kesilip boyanmış insan biçimlerini beyaz bir perde üzerine arkadan ışık vererek yansıtma yoluyla oynatılan oyun. **2.** (ilk harf büyük) Bu oyunda halk görüşünü ve duyuşunu veren kimse. **karagöz oynatmak** *mec.* komik bir durum yaratmak.

karagöz (II) *is. zool.* İzmaritgillerden, 25-30 cm uzunluğunda, enli, boz renkli, beyaz etli bir balık *(Sargus sargus)*.

karagözcü *is.* **1.** Karagöz oyunu oynatan kimse, hayali. **2.** Karagöz oyununda kullanılan boyanmış insan biçimlerini yapıp satan kimse.

karagözcülük, -ğü *is.* Karagözcünün mesleği.

karagözlük, -ğü *is.* Güldürüp eğlendirecek davranış. **karagözlük etmek** güldürüp eğlendirecek davranışlarda bulunmak.

karagül *is. zool.* Karakul.

kara gün *is. mec.* Üzüntülü, sıkıntılı zaman: *"Ak akçe kara gün içindir."* -Atasözü.

→ ***kara gün dostu***

kara gün dostu *is.* Sıkıntılı günlerde de dostluğunu sürdüren ve yardımcı olan kimse.

karağı (I) *is.* Ateş karıştırmaya yarayan, eğri uçlu demir çubuk.

karağı (II) *is. hlk.* Tavukkarası.

kara haber *is.* **1.** Ölüm veya felâket haberi: *"Belki de annemin verdiği kara haber beni öyle bir yerimden vurmuştu ki, sersemleşip kalmıştım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Kötü, üzücü veya sıkıntı yaratan haber, bilgi: *"Yoksa kara haberle mi gelirsiniz, şom ağızlı kadınlar?"* -T. Oflazoğlu. **kara haber tez duyulur** kötü haber çabuk duyulur.

karahalile *is. bot.* Doğu Hindistanda yetişen bir bitkinin olgunlaşmasında önce toplanan ve kurutulan 1-3 cm uzunluğunda, iğ biçiminde siyah renkli, sert, kokusuz taneleri *(Fructus Myrobalani)*.

Karahanlı *öz. is. (kara'hanlı)* Orta Asya'da kurulmuş eski bir Türk devleti ve bu devleti kuran soy.

karahindiba *is. bot.* Birleşikgillerden, uzun ve dişli yapraklı, çiçekleri sarı ve kömeç biçiminde bir bitki *(Taraxacum)*.

kara humma *is.* Tifo.

karaiğne *is. zool.* Bir çeşit iğneli karınca.

kara iklimi *is. coğr.* Gece ile gündüz, yaz ile kış arasındaki sıcaklık farkı çok, yağışı az iklim.

Karaim *öz. is. İbr. ḳārā'îm* Çoğunluğu Türk soyundan olan ve çoğu Polonya ve Litvanya topraklarında oturan bir Musevî topluluğu, Karay.

Karaimce *öz. is. (karai'mce)* Karaim Türkçesi, Karayca.

karakabarcık, -ğı *is.* Kara yanık, yanıkara şarbon.

karakaçan *is. hlk.* Eşek: *"Karakaçan sürüleriyle dağ dağ dolaşan çoban..."* -A. Haşim.

kara kafalı *is.* Batı Avrupa ülkelerindeki insanların oralarda çalışan Türk işçilerine taktıkları ad.

karakafes *is. bot.* Sığır diligillerden, çiçekleri beyaz ve menekşeye çalar kırmızı renkte, eczacılıkta kullanılan bir bitki, eşek kulağı *(Symphytum).*

kara kalem *is.* **1.** Resim yapmada kullanılan kömür kalem. **2.** *s.* Kömür kalemiyle yapılan (resim).

Karakalpakça *is.* Karakalpakların konuştuğu Türk dilinin bir kolu.

kara kaplı kitap, -bı *is. şaka* Tanık olarak alınan kitap.

karakarga *is. zool.* Kuzgun.

kara kaş *s.* Kaşları kara ve gür olan.

karakaş *is. zool.* Vücudu beyaz, ağız, burun, göz etrafı, kulak ve tırnakları siyah, bazen vücutlarında da siyah lekeler bulunan, yağlı kuyruğunun uç kısmı akkaramanlara göre fazla sarkık ve daha ziyade Güney Doğu Anadolu bölgesinde yetiştirilen bir tür koyun.

karakavak, -ğı *is. bot.* 35 m ye kadar yükselebilen, kabuğu koyu renkli bir kavak türü *(Populus nigra).*

karakavuk, -ğu *is. hlk.* Hindiba.

karakavza *is. bot.* Yaban havucu.

karakeçi *is. zool.* **1.** Sazana benzer bir tatlı su balığı *(Barbus fluviatilis).* **2.** Kıl keçisi.

kara kehribar *is.* Süs eşyası yapımında kullanılan parlak, siyah linyit, oksidiyon taşı.

kara keme *is. bot.* Yer mantarı.

karakılçık, -ğı *is. bot.* Kılçıkları siyah olan, kırmızı veya beyaz, sert taneli buğday.

kara kış *is.* **1.** Kış ortası, kışın en şiddetli zamanı, zemheri. **2.** *mec.* Çok sıkıntılı durum veya zaman: *"Hepsi hasta ve küskün olan bu yurttaşlar da bugünün ağır iktisadî koşullarının kara kışında sefalete terk edilmişlerdi."* -H. Taner.

kara koca *is. hlk.* Saçı ağarmamış yaşlı kimse.

karakol *is.* **1.** Güvenliği sağlamakla görevli kimselerin bulunduğu konut: *Polis karakolu. Jandarma karakolu. Sınır karakolu. "Hacı Arif efendinin mahpus bulunduğu karakolun kapıları kendiliğinden açılıverdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"O işleri bu saatte karakolda bulunan küçük memurlar bilmez."* -R. H. Karay. **2.** *tar.* Huzuru ve güvenliği sağlamak için hükûmete bağlı her türlü silâhlı kuvvet, kol, devriye. **karakol gezmek** karakol göreviyle dolaşmak, devriye gezmek.

→ ***karakol gemisi***

karakol gemisi *is. den.* Kara sularında güvenliği sağlamak ve gözcülük yapmak için dolaşan küçük gemi.

karakolluk *s.* Karakolla ilgili. **karakolluk olmak** kavga sonucu karakola gitmek zorunda kalmak: *"Sonra karakolluk olmaz mıyız?"* -M. Ş. Esendal.

karakoncolos *is. (kara'koncolos) Yun.* **1.** Çocukları korkutmak için kendisinden söz edilen, gerçek dışı bir yaratık, umacı, hayalet. **2.** *mec.* Çok çirkin kimse.

kara kovan *is.* Arıların fennî kovan yerine içine petek oluşturdukları sazdan, çamurdan veya sepetten kovan.

karakter *is. Fr. caractère* **1.** Bir nesnenin, bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen ana özellik, öz yapı, seciye. **2.** Bir kimsenin veya bir insan grubunun tutumu; duygu-

lanına ve davranış biçimi: *İngiliz karakteri. "Pek uysal" tatlı, neşeli karakterine rağmen dostum kavgacıdır."* -R. H. Karay. **3.** Üstün, manevî özellik: *"Yıldız'ın iyi bir eğitimi, kuvvetli bir karakteri var."* -A.Gündüz. **4.** Basımda harf türü. **5.** *fel.* Bireyin kendi kendisine egemen olmasını, kendi kendisiyle uyum içinde bulunmasını, düşünüş ve hareketlerinde tutarlı, sağlam kalabilmesini sağlayan özellikler bütünü. **6.** *ed.* Bir eserde duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kimse.

karakteristik, -ği *is.* ve *s. (caractéristique) Fr. caractéristique* **1.** Bir kimse veya nesneye özgü olan (ayırıcı nitelik), tipik. **2.** *is. mat.* Bir logaritmanın tam birimler anlatan bölümü.

karakterize *s. Fr. caractérisé* Ayırıcı niteliği ortaya konulmuş, ayırt edilmiş. **karakterize etmek** ayırıcı niteliğini ortaya koymak, ayırt etmek.

karakterli *s.* **1.** Herhangi bir karakteri olan. **2.** Karakteri sağlam olan.

karakteroloji *is. Fr. caractérologie* İnsanlarda karakterin gelişmesini ve özelliklerini inceleyen bilim dalı.

karaktersiz *s.* Karakteri kötü olan: *"Halbuki oğlu hodkâm, müsrif, tembel, karaktersiz bir serseriydi."* -Ö. Seyfettin.

karaktersizlik, -ği *is.* Güvenilir karakteri olmama durumu: *"Karaktersizliklerini bütün dünyaya ilân için mütemadiyen yeni yeni cemiyetler kuruyorlar."* -Ö. Seyfettin.

karakucak, -ğı *is. sp.* Kökeni Orta Asya'ya kadar uzanan, en eski, yağ sürülmeden, serbest biçimindeki geleneksel Türk güreşi.

karakul *is. zool.* Asıl yurdu Buhara'da Karakul bölgesi olan ve yurdumuzda da yetiştirilen, tüyleri uzun ve kıvırcık bir cins koyun.

karakulak, -ğı (I) *is. zool.* Kedigillerden, çakala benzer vahşî bir hayvan *(Caracal melanotis).*

karakulak, -ğı (II) *is. tar.* Osmanlı İmparatorluğunda emir çavuşu, haberci.

kara kullukçu *is. tar.* Yeniçeri ocağı bölüklerinde odaları ve odaya gelen konukların ayakkabılarını temizlemek, yemek kaplarını yıkamak gibi işlerle görevli er.

kara kurbağası *is. zool.* Kurbağalardan, karalarda yaşayan, yumurtalarını suya bırakan amfibyum.

kara kuru *s.* Esmer ve zayıf: *"Onun da sade kirli tırnaklı ve kara kuru parmaklarını hatırlıyorum."* -H. E. Adıvar. *"Beş yıl öncesine kadar kara kuru, sümsük bir kızken şimdi gelişivermiş bir dişi."* -H. E. Adıvar.

kara kusmuk, -ğu *is. tıp* İçinde bol kara kan bulunan kusmuk.

karakuş (I) *is. zool.* Kartal türünden karakuşlara verilen ad.

karakuş (II) *is. hlk.* Atların ayaklarında şiş yapan bir hastalık.

karakuşî *s. (karakuːşiː)* Kanun, kural, mantık ölçülerine dayanmayan: *Karakuşî bir karar. "Tiyatro eleştirmenleri, yazarlar, aydınlar bu karakuşî karara karşı çıktılar."* -H. Taner.

kara kutu *is.* Uçaklarda pilotların konuşmalarını ve kuleden gelen mesajları alıp saklayan bir araç.

kara kuvvet *is.* Din bağnazlığının oluşturduğu gerici ve tehlikeli güç.

kara kuvvetleri *ç. is. ask.* **1.** Bir ülkeyi karadan gelecek saldırı ve tehlikeye karşı korumak amacı ile kurulan askeri teşkilât. **2.** Silâhlı kuvvetler içinde yer alan kara ordularının tümü.

karalâhana *is. bot.* Yaprakları koyu yeşil olan bir tür lâhana.

→ ***karalâhana çorbası***

karalâhana çorbası *is.* Karalâhana yapraklarının ince ince kıyılmasından sonra tere yağı, kuru fasulye, mısır yarması ve baharat ile pişirilmesiyle hazırlanan sulu bir yemek.

karalama *is.* **1.** Karalamak işi. **2.** El alıştırmak için çok tekrarlanarak yazılan yazı. **3.** Üstünde düzeltmeler yapılan, temize çekilmemiş yazı taslağı, müsvedde: *"İlk şiirim olan bir türkü güftesini, Üsküp türkülerinde gördüğüm vezinle karalamaya başladım."* -Y. K. Beyatlı. **4.** *mec.* Leke

sürme, kötülük yükleme.

→ karalama defteri

karalama defteri *is.* Karalamaların yapıldığı defter, müsvedde defteri.

karalamak *(-i)* **1.** Boya veya kalemle birtakım şekiller çizerek bir yeri kirletmek: *Duvarı karalamışlar.* **2.** Bir yazının üzerini çizerek onu geçersiz kılmak: *Son iki satırı karalamalı.* **3.** Taslak olarak yazmak veya çizmek: *"Defteri elime alıp şu iki sahifelik yazıyı karaladıktan sonra kapının yavaşça gıcırdadığını işittim."* -H. Z. Uşaklıgil. *"Resim karalarken kafası daha iyi işlediği için şimdi bir durum muhakemesi yapmaya başlamıştı."* -H. Taner. **4.** *mec.* Leke sürmek, kötülük yüklemek, iftira etmek. **5.** Hızlı ve acele olarak yazmak: *"Birdenbire ayağa kalktı ve ayakta bir reçete karaladı."* -S. F. Abasıyanık.

karalanma *is.* Karalanmak işi.

karalanmak *(nsz)* **1.** Karalamak işi yapılmak. **2.** Kara duruma gelmek. **3.** *mec.* Leke sürülmek, kötülük yüklenmek.

karalatma *is.* Karalatmak işi.

karalatmak *(-i)* Karalamak işini yaptırmak.

karalayış *is.* Karalamak işi veya biçimi.

karaleylek, -ği *is. zool.* Leylekgillerden, gagası aşağı doğru kıvrık, tüyleri kara, uzun bacaklı bir kuş, çeltik gagası *(Ciconia nigra).*

karalı *s.* **1.** Karası (II) olan. **2.** Üzeri kalemle karalanmış.

→ karalı beyazlı

karalı beyazlı *s.* Üzerinde hem kara hem beyaz bulunan: *Karalı beyazlı basma.*

karalık, -ğı *is.* **1.** Kara olma durumu. **2.** Karaya çalan leke.

kara liste *is.* Zararlı veya sakıncalı diye belirlenen veya cezalandırılmaları düşünülen kimselerin listesi.

karaltı *is.* **1.** Uzaklık veya karanlık sebebiyle kim veya ne olduğu seçilemeyen, belli belirsiz, koyu renkli biçim: *"Az sonra, dört atlının karaltısını seçtiler."* -N. Araz. **2.** Hafif karanlık, leke.

karama *is.* Karamak işi.

karamak *(-i) hlk.* **1.** Hor görmek: *"Merhametin çoktur beni karama / Beni görüp mah yüzünü bürüme."* -Karacaoğlan. **2.** Karalamak, kara çalmak, lekelemek. **3.** Kötülemek, yermek.

karaman *is. zool.* Orta Anadolu'da yetiştirilen, kuyruğu iri ve yağlı bir tür koyun.

karamandola *is. (karamando'la) Yun. karamandulon* **1.** Daha çok ayakkabı yüzü yapılan bir çeşit sağlam ve parlak kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış.

kara maşa *is. mec.* Zayıf, esmer, ufak tefek kadın.

karambol, -lü *is. Fr. carambole* **1.** Bilârdo oyununda istaka ile vurulan bilyenin öbürlerine dokunması. **2.** *mec.* Çarpışma, birbirine çarpma, karışıklık, karmaşa. **karambole getirmek 1)** karışıklıktan yararlanarak birini aldatmak; **2)** bir işi aşırı bir çabuklukla yaparak gereken özeni göstermemek.

karamelâ *is. (karame'lâ) İt. caramella* Eritilmiş ve birazı yakılmış şekerle yapılan şekerleme.

kara mili *is.* 1609 m uzunluğundaki ölçü.

kara mizah *is.* Yalnız güldürmeyi değil, daha çok düşündürmeyi ve yergiyi amaçlayan mizah.

karamsar *s.* Kötümser, bedbin, meyus, pesimist. **karamsar olmak** kötümserliğe kapılmak, bedbin olmak: *"İşsiz geçirdiği her gün biraz daha karamsar oldu."* -N. Cumalı.

karamsarlaşma *is.* Kötümserleşme.

karamsarlaşmak *(nsz)* Kötümserleşmek.

karamsarlaştırma *is.* Karamsarlaştırma işi.

karamsarlaştırmak *(-i)* Karamsar etmek.

karamsarlık, -ğı *is.* Kötümserlik, meyusiyet, bedbinlik, pesimizm: *"İnsanlara yakışan, bu karamsarlığa boyun eğmek değil, dünyanın tazeliğine gönlünü açık tutmaktır."* -S. Birsel.

karamuk, -ğu *is. bot.* **1.** Karanfilgil-

lerden, ekin tarlalarında biten, yaprakları karşılıklı, çiçeği pembe mor renkte, zararlı bir bitki *(Agrostemmagithago)*. **2.** *hlk.* Vücutta kara renkli kabarcıklara sebep olan bir hastalık. **3.** *hlk.* Koyunlarda görülen bir tür hastalık.

karamusal *is. İt. paramusselli den.* Çifte demir atıldığında geminin dönmesiyle zincirlerin karışmasını önlemek için kullanılan x biçiminde ve firdondüye bağlı zincir düzeni: *"Acaba bu gece limanda tek demirle yatabilecek miyim? Yoksa karamusal mı yapalım?"* -Halikarnas Balıkçısı.

karanfil *is. Ar. karanful bot.* **1.** Karanfilgillerden, güzel renkli çiçekler açan bir süs bitkisi *(Dianthus caryophyllus)*. **2.** Mersingillerden, Molük adalarında, Filipinler'de ve Hindistan'da yetişen bir ağaç *(Caryophyllus aromaticus)*. **3.** Bu ağacın karanfil yağı elde edilen ve baharat olarak kullanılan, ağız kokusunu gideren, acımsı, koyu renkli, küçük çivi biçimindeki tomurcuğu: *"Yengemin verdiği karanfili dişlerimle ezip emerek odaya giriyorum."* -Y. Z. Ortaç. **karanfili sıkmak** *argo* tehlikelere ve güçlüklere göğüs gerebilmek.

→ ***karanfil yağı***

karanfilci *is.* Karanfil yetiştiricisi.

karanfilgiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, örnek bitkisi karanfil olan, çöven, karamuk, sabun otu ve benzeri cinsleri içine alan bir familya.

karanfil yağı *is.* Karanfilin tomurcuklarından elde edilen uçucu yağ.

karanlık, *-ğı s.* **1.** Işığı olmayan, bütünü veya bir parçası ışıktan yoksun olan: *"Gece kandili birdenbire sönmüş, oda zifiri karanlık kesilmişti."* -Ö. Seyfettin. **2.** *is.* Işık olmama durumu: *Karanlıkta çalışılmaz. "Biz, karanlığın içinde ilerliyoruz."* -H. Taner. **3.** *is. mec.* Gereğince anlaşılıp bilinemeyen, ne olacağı, sonu belli olmayan (durum): *Karanlık düşünce. Karanlık bir durum. "Bu kadar karışık ve karanlık bir mevzuda neye istinaden, hangi... teşhis konulabilir?"* -A. Ş. Hisar. **4.** *s. mec.* Yasalara, töreye uygun olmayan; karışık: *"Bu karanlık işlerin hesabını sorarlar."* -M. Ş. Esendal. **5.** *s. mec.* Üzüntü, sıkıntı, perişanlık: *"Demiştim ya; bütün memleketi bir yas karanlığı kaplamıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **karanlık basmak** (veya **çökmek**) (hava) kararmak: *"Akşamdı, ortalığa hafif bir karanlık çökmüştü."* -R. N. Güntekin. *"Tekrar ana yola geldiğim zaman karanlık basmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **karanlık etmek** bir şeyin önünde durarak görünmesine engel olmak. **karanlığa gömülmek 1)** koyu karanlık içinde kalmak. **2)** büyük sıkıntı ve keder içinde kalmak: *"Türkiye'nin güneşi battı, karanlığa gömüldük."* -B. Felek. **karanlığa kalmak** varılacak yere varmadan akşam olmak. **karanlığı deşmek** (veya **yırtmak**) **1)** karanlıkta görmeye çalışmak, aydınlığa çıkmak için çaba harcamak: *"Bir müddet bütün kuvvetimizi gözlerimizde toplayarak ve karanlıkları deşerek sessiz sessiz bakışıyorduk."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Gözleriyle sokakların karanlıklarını yırtmaya uğraşarak sinirli bir telâş içinde çırpınıyordu."* -H. R. Gürpınar. **2)** *mec.* Büyük sıkıntı ve üzüntüden kurtulmak için çabalamak. **karanlıkta göz kırpmak** bir şeyi anlatmak isterken karşısındakinin anlayamayacağı bir işarette bulunmak veya bir söz söylemek.

→ ***karanlık oda***

karanlık oda *is.* Fotoğraf camı banyosu, röntgen muayenesi gibi işlerin yapıldığı ışıksız oda.

karantina *is. (karanti'na) İt. quarantina* **1.** Bulaşıcı bir hastalığın yaygın olduğu bir yerden gelen kişileri, gemileri ve malları geçici olarak ayırma biçiminde alınan önlem. **2.** Hastahanelerde, yatacak hastaların kayıt ve kabul edildikleri yer.

→ ***karantina müddeti, karantina süresi***

karantina müddeti *is. bk.* karantina süresi.

karantina süresi *is.* Karantina için gerekli olan ve öngörülen süre.

kara para *is.* Yasa dışı yollardan sağ-

lanan kazanç.

kara pazar *is.* Piyasada olmayan malların gizli olarak yüksek fiyatla satıldığı yer.

karar *is. (-ra:rı) Ar. ḳarār* **1.** Bir iş veya sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı: *"Kararımı biradere pek güçlükle kabul ettirdim."* -R. N. Güntekin. **2.** (herhangi bir durum için) Tartışılarak verilen kesin yargı: *Yargıç kararı.* **3.** Bu yargıyı bildiren belge: *Mahkeme kararını aldı.* **4.** Değişmeyen, düzenli durum, düzenlilik, yöntemlilik: *Makine bir karar üzre çalışır.* **5.** *müz.* Türk müziğinde, taksim yaparken ana makama dönüş. **6.** (hava için) Değişmez olma: *Havanın hiç kararı yok.* **7.** *s.* Tam ölçüsünde, ne az ne çok: *Yemeğin tuzu karar.* **karar almak** bir davayı, bir sorunu sonuca bağlamak: *"Kızının erkekten kaçması ona, bir karar almak vazifesini yükletiyordu."* -H. E. Adıvar. *"Artık ayrılmayalım diye kararlar alıyor fakat bir türlü tatbike geçemiyordu."* -R. H. Karay. **karar altına almak** karar vermek, kararlaştırmak: *"Dün akşam size tesadüf ettiğimde bunu karar altına almıştık."* -H. Z. Uşaklıgil. **(bir şeyde) karar bulmak** kararlı bir durum almak; yatışmak. **karar kılmak** birçok şeyi deneyip birini seçmek: *"Tekrar masa başına dönmekten zevkli bir iş bulamayacağımda karar kıldım."* -F. R. Atay. *"Mahallede kimseden yüz bulmadığı için nihayet günün birçok saatlerinde pencerede gördüğü Mesude bacıda karar kılmıştı."* -R. N. Güntekin. **karar vermek** bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak: *"Hatta telefon bile etmemeğe karar vermişti."* -H. E. Adıvar. *"Karar verelim, bu işi yapacak mıyız, yapmayacak mıyız?"* -S. F. Abasıyanık. **karara bağlamak** bir davayı, bir sorunu çözümlemek, sonuçlandırmak. **karara kalmak** (dava için) görüşülmesi bitip yargıcın kararını beklemek. **karara varmak** bir konuda anlaşmak, bir şeyi kararlaştırmak: *"Bütün taraflar, hemen hemen, bir karara varmışlardır."* -S. F. Abasıyanık. **kararında bırakmak** ölçüyü aşmamak.

karargâh *is. (karargā:h) Ar. ḳarār + Far. -gāh ask.* **1.** Bir birlik veya kurumun, kumandan ile yardımcı şube ve bölümlerinden oluşan kuruluş: *Tümen karargâhı. "Siper başları, büyük karargâhın etrafı hep nöbetçi dolu idi."* -Ö. Seyfettin. **2.** Ordunun uzun bir süre veya geçici olarak konakladığı yer. **3.** *esk.* Durulan veya kalman yer: *"Otelin arkasındaki gölgelik bir çardağı kendimize karargâh yapmıştık."* -R. N. Güntekin.

kararınca *s.* ve *zf. (kararı'nca)* Gerektiği ölçüde.

kararış *is.* Kararmak işi veya biçimi.

kararlama *is.* **1.** Kararlamak işi. **2.** *zf.* ve *s.* Kararlayarak (yapılan), tahminî.

kararlamadan *zf. (kararla'madan)* Kararlama yoluyla, görmeden: *Karanlıkta kapıyı kararlamadan buldu.*

kararlamak *(-i)* Ölçü ve tartıya dayanmaksızın, gözle oranlayarak hesaplamak, tahmin etmek: *Şöyle bir kararladı ve tetiği çekti.*

kararlaşma *is.* Kararlaşmak işi.

kararlaşmak *(nsz)* Bir şey için karar verilmek: *Bu iş artık kararlaştı.*

kararlaştırılma *is.* Kararlaştırılmak işi.

kararlaştırılmak *(nsz)* Kararlaştırmak işi yapılmak: *"Gezinti saat beşe kararlaştırıldı."* -P. Safa.

kararlaştırma *is.* Kararlaştırmak işi.

kararlaştırmak *(-i)* Bir konunun, bir işin herhangi bir yolda yapılmasıyla ilgili kesin düşünce belirtmek, tayin etmek: *"Yola çıkma gününü kararlaştırdılar."* -H. E. Adıvar. *"Sana şu aşağıda yazacaklarıma ciddî, hesaplı, zeki olmayı kararlaştırdığım sabahlarımın birinde başlamıştım."* -S. F. Abasıyanık.

kararlı *s.* **1.** Kararında direnen, kararını değiştirmeyen, kesin karar vermiş olan: *"Eskiden çok kararlı iken şimdi gevşemiş gibi idi."* -M. Ş. Esendal. **2.** Düzenli, dengeli, ölçülü, istikrarlı.

→ ***kararlı dalga, kararlı denge***

kararlı dalga *is. bk.* duraklı dalga.

kararlı denge *is. fiz.* Bir güç etkisiyle

hareket ettikten sonra gene aynı duruma gelen cisimlerin konumunu anlatır.

kararlılık, -ğı *is.* Kararlı olma durumu, istikrar: *"Devlet, özel teşebbüslerin... sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlilik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır."* -Anayasa.

kararma *is.* **1.** Kararmak işi. **2.** *sin.* Görüntülerin gittikçe kararıp görünmez duruma geçmesine dayanan bir noktalama çeşidi.

kararmak *(nsz)* **1.** Rengi karaya dönmek, siyahlaşmak. **2.** (ışık) Sönmek, kısılmak veya gücü azalmak: *"Hava iyice kararmış, caddenin bütün elektrikleri yanmıştı."* -P. Safa. **3.** (ateş) Sönmeye yüz tutmak. **4.** *mec.* (iç, ruh gibi sözlerle) Kederlenmek, canı sıkılmak. **5.** *mec.* Niteliğini yitirmek: *"Eşsiz hafızası sönüyor, sağduyusu kararıyordu."* -F. R. Atay.

kararname *is. (kararna:me) Ar. karâr + Far. nâme* **1.** Cumhurbaşkanının onayladığı hükûmet kararı. **2.** Bakanlar Kuruluna verilen yetkilere dayanarak alınan karar: *"Hükûmetin çıkardığı kararnameden söz ediyorlar."* -N. Cumalı. **3.** Bu kararı bildiren resmî yazı: *Tayin ve terfi kararnameleri.*

kararsız *s.* **1.** Kararı olmayan, karar vermekte güçlük çeken, bir kararda durmayan; duruksun, mütereddit: *Kararsız adam.* **2.** Düzensiz, istikrarsız: *Kararsız hava.*

→ ***kararsız denge***

kararsız denge *is. fiz.* Denge durumundaki cismin küçük bir yer değiştirmesiyle bozulan denge.

kararsızlık, -ğı *is.* **1.** Kararsız olma durumu, tereddüt: *Bu adam kararsızlığı yüzünden hiçbir iş başaramıyor. "Benim yerimde kim olsa başka türlü yapamayacağına emin olduğumdan bu kararsızlıklarımı mazur görüyorum."* -R. H. Karay. **2.** Düzensizlik, istikrarsızlık: *Havada kararsızlık var. "Bu ne kararsızlık, ne döneklik, muttasıl dil değiştiriyoruz."* -R. H. Karay.

karartı *is.* **1.** Karaltı: *"Ayın aksi içinden bir karartı geçiyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Şu karşıya, şuraya bakınız, iki karartı görüyor musunuz?"* -P. Safa. **2.** Kararmış yer, siyahlık.

karartılma *is.* Karartılmak işi veya durumu.

karartılmak *(nsz)* Karanlık duruma getirilmesini sağlamak: *"Pencereler harp dolayısıyla karartılmış olduğundan müthiş bir karanlık içinde kalabalık kaynaşıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

karartma *is.* **1.** Kararmak işi. **2.** *ask.* Savaş durumunda düşman uçaklarından korunma amacıyla ışıkları örtme veya söndürme biçiminde alınan önlemlerin bütünü.

karartmak *(-i)* **1.** Rengini karaya çevirmek, esmerleştirmek, siyahlaştırmak: *Güneş tenini karartmış.* **2.** Karanlık duruma getirmek: *Perdeler odayı karartır.* **3.** (ışığı) Kısmak veya örtmek. **4.** *mec.* Kötü bir duruma getirmek: *"Seyahat onu yormuş ve karartmıştı."* -P. Safa.

kara saban *is.* Derine inemediği için toprağın altını gereği kadar üstüne getiremeyen ilkel bir saban.

karasakız *is.* Zift.

karasal *s.* Kara (I) ile ilgili, berrî.

→ ***karasal iklim, karasal kumul, karasal oluşuk***

karasal iklim *is. bk.* kara iklimi.

karasal kumul *is.* Deniz kıyısından uzak, çöllerde oluşan kumul.

karasal oluşuk, -ğu *is. jeol.* Yer kabuğunun kara bölümündeki katmanlarında olan oluşuk.

kara sarı *is.* Sarıya çalan siyah: *"Yüzünde kara sarı bir renk arada bir değişiyordu."* -Y. Kemal.

kara sevda *is.* **1.** Umutsuz ve güçlü aşk. **2.** *psikol.* Kişinin belirli bir sebep olmadan çöküntü durumuna girip çevreden gelen uyaranlara kapanması, güçlü suç ve günah duyguları içine düşmesi durumu, malihulya, melânkoli.

kara sevdalı *s.* Kara sevdaya tutulmuş, melânkolik.

karasığır *is.* Orta Anadolu'da yetişen, sert ve kurak iklime dayanıklı, küçük yapılı bir sığır türü.

karasinek, -ği *is. zool.* Böcekler sınıfının çift kanatlılar takımından, insan ve evcil hayvanların kanını emen, görünüşü ev sineğine benzeyen bir eklem bacaklı türü *(Stomoxys calcitrans).*

karasu *is. tıp* Çoğunlukla gözün iç basıncın çoğalmasıyla kendini gösteren, körlüğe sebep olabilen bir göz hastalığı, glokum.

kara su *is.* Ağır akan su.

kara suları *ç. is. huk.* Bir devletin deniz kıyıları boyunca egemenliği altında tuttuğu belli genişlikte su şeridi.

karaşın *s.* Esmer, sarışın karşıtı: *"Beş on adım ötede duran yuvarlak kafalı, karaşın çocuk söze karıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

karataban *is.* İpek böceklerinde geniş çapta ölüme yol açan kelebek hastalığı.

kara tahta *is.* Okullarda tebeşirle üzerine yazı yazılan, çoğu tahtadan, siyah ve geniş levha.

karatavuk, -ğu *is. zool.* Karatavukgillerden, tüyleri kara, meyve ve böceklerle beslenen ötücü kuş *(Turdus merula).*

karatavukgiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanların kuşlar sınıfından, ardıç kuşlarını ve kızılkuyrukları içine alan bir familya.

karate *is. (Japoncadan)* Ayak ve yumruk vuruşları üzerine kurulu, Japon kökenli bir dövüş yöntemi.

karateci *is.* Karate yapan kimse.

kara tren *is.* Tren.

karaturp *is. bot.* Turpgillerden, etli, iri beyaz köklü çok yıllık bir bitki *(Raphanus sativusvar niger).*

karavan *is. İng. caravane* Bir otomobilin arkasına takılan, insan taşımaya yarayan, tekerlekli, üstü kapalı araç: *Karavan turizmi.*

karavana *is. (karava'na) İt. carovana "kervan"* 1. En çok orduda erlerin yemeğini dağıtmada kullanılan, çok miktarda yiyecek alan, kenarları dik, derince metal kap. 2. (genellikle orduda veya yatılı okul ve ceza evlerinde) Yemek: *Karavana borusu. Karavana daha çıkmadı. Bugün karavana çok iyi idi.* 3. İnce, yassı elmas. 4. *argo* Atış taliminde hedef tahtasını bile vuramama. **karavana çıkmak** yemek hazırlanmak veya gelmek. **karavanadan yemek** toplu durumda aynı kaptan yemek.

→ ***karavana borusu***

karavana borusu *is. ask.* Yemek vaktinin geldiğini bildiren boru sesi.

karavanacı *is.* ve *s.* 1. Karavanayı taşıyan (asker). 2. *argo* Hedef tahtasını vuramayan kimse.

kara vapuru *is. hlk.* Demir yolu taşıtı.

karavaş *is. tar.* Savaşta tutsak edilen veya satın alınan ve sahibinin üzerinde tam bir kullanma hakkı bulunan kadın.

karavaşlık, -ğı *is.* Karavaş olma durumu.

karavel *is. Fr. caravelle* Çift motorlu bir uçak türü.

karavelâ *is. (karave'lâ) İt. caravelle < Port. caravo den. esk.* 1. Büyük deniz teknesi. 2. Gemilerde denizcilik kurallarına aykırı durum.

karavide *is. (karavi'de) Yun. zool. bk.* kerevit.

karaya *is. bot.* Eczacılıkta kullanılan ve çürümeyen bir bitki.

kara yağız *s.* Sağlıklı, gürbüz, güçlü: *"Bu atlar gibi kara yağız, sıhhatli adamın ne derdi olabilirdi?"* -S. F. Abasıyanık. *"Elli yaşlarında göbeksiz, kara yağız bir adamdı."* -S. F. Abasıyanık.

karayaka *is. zool.* Doğu Karadeniz kıyı bölgesinde yetişen, uzun kuyruklu, beyaz renkli koyun türü.

karayandık, -ğı *is. bot.* Deve dikeni.

karayanık, -ğı *is. tıp* Karakabarcık, yanıkara, şarbon.

kara yazı *is.* Kötü talih, kara baht.

Karayca *öz. is. bk.* Karaimce.

kara yel *is. meteor.* Kuzeybatıdan esen, genellikle soğuk, bazen fırtına niteliğinde yel, **keşişleme** karşıtı.

kara yeli *is. meteor.* Yaz geceleri karadan denize doğru esen yel.

kara yer *is. hlk.* Mezar, sin, gömüt.

karayılan *is. zool.* Boyu uzun, başı iri pullarla örtülü, zararı hayvanları yediği

için tarıma yararlı, tehlikesiz bir yılan *(Coluber)*.

kara yolu *is.* Yerleşim merkezlerini karadan birbirine bağlayan yol: *Kara yolu ile gittiler.*

kara yosunları *ç. is. bot.* Çiçeksiz bitkiler sınıfından, nemli yerlerde yetişen, birleşim veya spor verme yoluyla üreyen, pek çok türleri bulunan bir bitki familyası.

kara yosunu *is. bot.* Çayır ve ormanlarda yumuşak bir bitki oluşturan çiçeksiz bitki, temriye.

kara yüz *is.* Utanç verici, yüz kızartıcı durum.

kara yüzlü *s.* Suçlu, lekeli, günahkâr.

kar baykuşu *is. zool.* İskandinavya ve kuzey kürede yaşayan koyu renk benekli büyük baykuş *(Nyctes scandica)*.

karbojen *Fr. carbogène* Bileşiminde yüzde 95 oksijen ve yüzde 5 karbondioksit bulunan gaz karışımı.

karboksil *is. Fr. carboxyle kim.* Organik asit grubunda bulunan -COOH formülündeki tek değerli köklere verilen ad.

karboksilik *s. Fr. carboxylique kim.* Korboksilli.

karboksilli *s. kim.* Yapısında bir veya birçok karboksil koku bulunan (maddeler), karboksilik.

karbon *is. Fr. carbone kim.* Atom numarası 6, atom ağırlığı 12 olan, doğada elmas, grafit gibi billûrlaşmış veya maden kömürü, linyit, antrasit gibi şekilsiz olarak bulunan element. Kısaltması C.

→ ***karbon dönemi, karbon kâğıdı***

karbonado *is. (karbona'do) İsp. carbonado* Kara elmas.

karbonat *is. Fr. carbonnate kim.* **1.** Karbonik asidin bazlarla birleşerek oluşturduğu tuzların genel adı. **2.** Sodyum bikarbonat. **3.** Genellikle sindirimi kolaylaştırmak için suya katılan kimyasal birleşim: *"Daha sonra karbonat yerine asit borik yutmak suretiyle bir sersemlik ettim."* -B. Felek.

karbonatlama *is. kim.* Karbonik asit alabilen maddelere bu gazı vererek onları karbonat durumuna dönüştürme.

karbonatlamak *(-i) kim.* Karbonat durumuna dönüştürmek.

karbonatlı *s.* İçinde karbonat olan.

karbondioksit, -di *is. Fr. carbondioxide kim.* Renksiz, kokusuz, yoğunluğu 152,0°C de ve 36 atmosfer basıncında kolayca sıvılaşan ekşimsi tatta bir gaz (CO_2).

karbon dönemi *is. jeol.* Birinci çağın dördüncü dönemi ve bu dönemde oluşmuş yer katmanları, karbonifer.

karbonhidrat *is. Fr. carbone hidrate kim.* Yağlar ve yumurta akı maddeleri yanı sıra, insan ve hayvanların organik besinlerinden en önemlisi olan organik kimya birleşiklerinin genel adı.

karbonifer *is. Fr. carbonifère jeol.* Karbon dönemi.

karbonik *s. Fr. carbonique* Karbonla ilgili olan.

→ ***karbonik asit***

karbonik asit, -di *is.* Bir karbonla iki oksijenin birleşmesiyle oluşan bir gazın suda erimiş durumuna verilen ad. Bu gaz, organik veya başka karbonlu maddelerin çürümesinden, yanmasından, bitkilerin ve canlıların solunumundan oluşur.

karbonil *is. Fr. carbonile kim.* Birleşme değeri 2 olan karbonmonokside verilen ad.

karbonit *is. Fr. carbonite kim.* Karbon grubundan basit madde.

karbonizasyon *is.* Hayvansal lifler içinde bulunan bitkisel kısımların veya selülozik liflerin giderilmesi için asitlerle sıcaklık etkisi altında işlem görmesi.

karbon kâğıdı *is.* Aynı zamanda hem yazmak hem de kopya çıkarmak için yazı kâğıtlarının arasına konulan bir yüzü boyalı kâğıt.

karbonlama *is.* (metalürjide) Çeliğe karbon verme işlemi.

karbonlamak *(-i)* Bir maden veya alaşımı karbon bakımından zenginleştirmek.

karbonlaşma *is.* Karbonlaşmak işi.

karbonlaşmak *(nsz)* Karbon durumu-

na gelmek, kömürleşmek.

karbonlu *s.* Birleşiminde karbon bulunan.

karbonmonoksit, -di *is. Fr. carbone monooxyde kim.* 0,97 yoğunluğunda, renksiz, kokusuz bir gaz. Bol miktarda ısı açığa çıkararak mavi bir alevle yanar ve hava ile birleşerek bir çok uygulama alanı olan patlayıcı bir karışım oluşturur (CO).

karborundum *is. Fr. carborundum kim.* Aşındırıcı madde olarak kullanılan silisyum karbürün ticaretteki adı.

karbür *is. Fr. carbure kim.* Karbonun başka bir elementle birleşmesinden oluşan madde.

karbüratör *is. Fr. carburateur tek.* Patlamalı motorlarda akaryakıtı buharlaştırıp hava ile karışmasını sağlayan cihaz.

karbürleme *is.* (metalürjide) Madenî bir ürünün karbon bakımından zenginleştirilmesi.

karcığar *is. müz.* Klâsik Türk müziğinde hareketli bir makam.

kar çiçeği *is. bot.* Süsengillerden, beyaz ve pembe çiçekler açan soğanlı bitki *(Leuconium).*

kardaş *is. hlk.* Kardeş.

kardelen *is. bot.* Nergisgillerden, baharda çok erken çiçek açan ve eczacılıkta kullanılan soğanlı bir bitki *(Galanthus nivalis).*

kardeş *is.* **1.** Aynı ana babadan doğmuş, veya ana babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı: *Öz kardeş. Üvey kardeş. Kız kardeş. Erkek kardeş.* **2.** Yaşça küçük olan kardeş: *"Ölüm döşeğinde anamın küçük elini elime verdiği küçük kardeş."* -H. E. Adıvar. **3.** *mec.* Aralarında çok değer verilen ortak bir bağ bulunanlardan her biri: *Ülkü kardeşi. Din kardeşi. "Olmadı, olmadı arkadaşlar, vatandaşlar, kardeşler, olmadı!"* -B. Felek. **4.** *tkz.* Seslenme sözü olarak kullanılır: *"Güle güle Fahri Bey kardeşim!"* -S. F. Abasıyanık. **kardeş kardeşi atmış, yar başında tutmuş** kardeşler ne kadar geçimsiz olsa, kötü bir durumda birbirlerine yardım ederler.

→ ***kardeşkanı, kardeş kanı, kardeş kardeş, kardeş kavgası, kardeş okul, kardeş parti, kardeş payı, kardeş şehir***

kardeşçe *s.* ve *zf. (karde'şçe)* Kardeşe yaraşır (biçimde), dostça, içtenlikle.

kardeşkanı *is. bot.* Kardeşkanı ağacından alınan, hekimlikte ve boyacılıkta kullanılan, koyu renkte bir sakız.

→ ***kardeşkanı ağacı***

kardeş kanı *is.* Soy ve ırk bakımından aralarında yakınlık bulunma, kan bağı.

kardeşkanı ağacı *is. bot.* Baklagillerden, en çok Asya'nın sıcak bölgelerinde yetişen bir ağaç *(Draceane draco).*

kardeş kardeş *zf.* Dostlukla, dostça, sevgiyle.

kardeş kavgası *is.* Bir ülkede yurttaşların birbirlerine karşıt düşüncelerinden doğan silâhlı çatışma.

kardeşlenme *is.* Kardeşlenmek işi.

kardeşlenmek *(nsz) hlk.* (ekin için) Bir kökten birkaç sap birden üremek.

kardeşlik, -ği *is.* **1.** Kardeş olma durumu, uhuvvet. **2.** Kardeş kadar yakın sayılan kimse, yakın dost. **3.** *tkz.* Seslenme sözü olarak kullanılır: *"Kol delik mintan delik / Yen delik, kaftan delik / Kevgir misin be kardeşlik!"* -O. V. Kanık. **4.** Birlik, beraberlik: *Sınıfımızdaki kardeşlik çok güçlüydü.* **kardeşlik etmek** kardeş gibi hareket etmek, kardeşçe davranmak: *"Bu çocuk bir bayram günü tanışıp kardeşlik ettikleri sarışın çocuk mu?"* -O. C. Kaygılı.

kardeş okul *is. ped.* Bir okulun, toplumsal ve kültürel bakımdan yardıma ihtiyaç duyduğu için seçtiği ve türlü yardımlarda bulunduğu okul.

kardeş parti *is.* Belli bir ortak amaca yönelen siyasî toplulukların her biri: *"Bu itibarladır ki ben bu partiler hakkında, aynı gaye için yürüyen kardeş partilerdir diyorum."* -N. Cumalı.

kardeş payı *is.* Yarı yarıya bölüşme; eşit paylarla bölüşme.

kardeş şehir, -hri *is.* Ülkemizdeki bir şehirle yabancı bir ülkedeki bir şehir arasında ilişkileri özel olarak geliştirmeyi ve yakınlaştırmayı kabul eden şehirlere veri-

len genel ad: *Bursa ile Darmstadt kardeş şehirdirler.*

kardırma *is.* Kardırmak işi.

kardırmak *(-i, -e)* Karmak işini yaptırmak.

kar dikeni *is. bot.* Diş otugillerden, pembe çiçekli bir tür çalı *(Acantholimon echinus).*

kardinal, -li *is. Fr. cardinal* Papayı seçen, danışmanlığını yapan baş papazlardan her biri.

→ ***kardinal kuşu***

kardinal kuşu *is. zool.* İspinozgillerden parlak, kırmızı renkli, iri gagalı, tepelikli, ötücü bir kuş türü *(Cardinalis cardinalis).*

kardinallik, -ği *is.* **1.** Kardinal olma durumu. **2.** Kardinalin görevi veya makamı.

kardiyak *s. Fr. cardiac tıp* **1.** Kalple ilgili. **2.** *is.* Kalp hastalığı olan kimse.

kardiyograf *is. Fr. cardiographe tıp* Kalbin hareketlerini, grafik biçiminde kaydeden cihaz, elektrokardiyograf.

kardiyografi *is. Fr. cardiographie tıp* Kalp hareketlerini kaydetme yöntemi, elektrokardiyografi.

kardiyogram *is. Fr. cardiogramme tıp* Kardiyografın kaydettiği kalp hareketlerinin çizgilerle gösterilmiş grafiği, elektrokardiyogram.

kardiyolog, -ğu *is. Fr. cardioloque tıp* Kalp hastalıklarında uzmanlaşmış hekim.

kardiyoloji *is. Fr. cardiologie tıp* Anatomi, fizyoloji ve patolojinin kalp ile ilgili bölümleri.

kardiyopati *is. Fr. cardiopathie tıp* Kalp hastalıklarının genel adı.

kardiyoskleroz *is. Fr. cardiosclérose tıp* Bazen atardamar sertleşmesiyle birlikte görülen kalp dokusu sertleşmesi.

kardiyoskop, -bu *is. Fr. cardioscope tıp* Kalp kasılmalarının incelenmesine yarayan cihaz.

kardiyoskopi *is. Fr. cardioscopie tıp* Kalp kasılmalarının kardiyoskop ile dinlenmesi.

kare *is. Fr. carré* **1.** *mat.* Kenarları ve açıları birbirine eşit olan dörtgen, dördül, murabba. **2.** *s.* Bu biçimde olan: *Kare masa.* **3.** İskambil oyunlarında aynı türden dört kâğıdın bir araya gelmesi: *Kare as. Kare kız.* **(bir sayının) karesi** *mat.* bir sayının kendisiyle çarpımı. **(bir sayının) karesini almak** *mat.* bir sayıyı kendisiyle çarpmak.

→ ***kare kare, karekök***

kare kare *s.* Kareleri olan, kareli.

karekök *is. mat.* Karesi verilen bir sayıya eşit olan sayı. **karekök almak** bir sayının kare kökünü hesaplamak.

kareleme *is.* **1.** Karelemek işi. **2.** *mat.* Herhangi bir çokgenle eş değerli bir kare çizme; eş değer bir kare ile hesaplama. **3.** Bir resmin, büyüterek veya küçülterek kopyasını çıkarma yöntemi.

karelemek *(-i)* **1.** Karelere ayırmak. **2.** Bir resmi büyütme veya küçültme işleminden sonra asıl örneğin oranlarını kopyasında da elde etmek için bir resmi eşit sayıda karelere ayırmak.

kareli *s.* Karelere bölünmüş, üstünde kareleri olan; damalı, satrançlı: *Kareli kumaş.*

karesel bölge *is. mat.* Karenin sınırladığı düzlemsel bölge.

karfiçe *is. Yun.* Orta boy demir çivi.

karga (I) *is. zool.* Kargagillerden, kanatları geniş, tüyleri kara renkte, tarla ve bahçelere çok zarar veren kuş *(Corvus).* **karga bok yemeden** *kaba* çok erken bir saatte. **karga gibi** çok zayıf ve esmer.

→ ***kargabeyni, kargaburnu, karga burun, kargabüken, kargadelen, karga düleği, kargasekmez, karga yürüyüşü***

karga (II) *is. (ka'rga) İt. carga den.* **1.** Bir şeyin asıl durumunu yitirerek, baş aşağı olması. **2.** Yelkenleri toplama. **karga etmek 1)** tulumbanın kurumuş köşele supaplarını ıslatarak şişirmek için üzerinden su döküp kolu işletmek. **2)** bir geminin serenlerini daha az yer tutsun diye veya yas belirtisi olarak eğik bir duruma getirmek.

→ ***karga tulumba***

kargabeyni *is.* Pekmezle tatlı yoğurt

karıştırılarak yapılan yiyecek.

kargaburnu *is.* **1.** Uçları karga gagası gibi kıvrık olan araçların ortak adı. **2.** Tel bükmekte kullanılan ve uçları sivri koni biçiminde olan metalden bir tür kıskaç. **3.** Sanayide küçük ve yuva içine yerleştirilmiş vidaları sökmeye yarayan ince, uzun ağızlı alet, kargaburun. **4.** *hlk.* Kapı mandalı.

karga burun *s.* Burnu karga gagasına benzeyen (kimse).

kargabüken *is. bot.* **1.** Bitişik taç yapraklı iki çeneklilerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri talkım durumunda olan, meyvesi zehirli bir ağaç *(Strychnos nux-vomice).* **2.** Bu ağacın striknin elde edilen tohumu.

kargacık burgacık *s.* ve *zf.* (yazı için) Çarpık, düzensiz: *"Ellerimiz titrediği için imzalarımız kargacık burgacık oldu."* -M. Ş. Esendal.

kargadelen *is.* Kabuğunun çok gevrek olması dolayısıyla kolay kırılan bir tür badem.

karga düleği *is. hlk.* Acı hıyar.

kargagiller *ç. is. bot.* Kuşlar sınıfının, ötücü kuşlar takımından, örnek hayvanı karga olan kuşlar familyası.

kargasekmez *s.* Çok ıssız, sarp (yer).

kargaşa *is.* **1.** Kışkırtma ve karışıklık yoluyla toplumda ortaya çıkan düzen bozukluğu, anarşi. **2.** Karışıklık, düzensizlik. **kargaşa çıkarmak** gürültü patırtıya yol açmak.

kargaşacı *is.* ve *s.* Kargaşa çıkaran (kimse).

kargaşalık, -ğı *is.* Kargaşa durumu: *"Bütün bu kargaşalık, bu gürültü içinde çalgıcılar çalıyorlar."* -M. Ş. Esendal. *"İşte bu kargaşalığın içerisinden bir adam Doktor Hikmet'i ve eşyasını aldı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

karga tulumba *zf.* Birkaç kişi birini yakalayıp elleri üstünde havaya kaldırarak: *Onu karga tulumba götürdüler.* **karga tulumba etmek** birkaç kişi, birini kollarından bacaklarından tutup kaldırmak: *"Emine kalkmak istemiyor, boyuna hıçkırıyordu. Ötekiler hep bir olup onu karga tulumba edince yanıma getirdiler."* -O. C. Kaygılı.

karga yürüyüşü *is. sp.* Çömelmiş olarak, çift ayakla sıçrayarak yapılan yürüyüş.

kargı *is. bot.* **1.** Gövdesi 5-6 m yüksekliğe erişebilen çok yıllık bir bitki (Arundo donax), kamış saz: *"Sabahtan beri dizilen tütünlerin kargıları çardağın kapısına doğru uzatılarak üst üste yerleştirilmişti."* -N. Cumalı. **2.** Dalyanlarda büyük balıklar için kullanılan demir kanca. **3.** *esk.* Silâh olarak kullanılan, ucu sivri ve demirli uzun mızrak: *"Avlunun ortasında, elinde bir uzun kargı ile saatlerce başı havada, ağzı açık hayran hayran dolaşırdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kargılama *is.* Kargılamak işi.

kargılamak *(-i)* Kargı ile yaralamak veya öldürmek: *"Şövalye atından inmiş, kargıladığı şehidin başını teninden ayırmıştı."* -Ö. Seyfettin.

kargılık, -ğı *is.* **1.** Fişeklerin konulduğu meşin kuşaklı fişeklik. **2.** Kamış yetişen yer: *"Denize bakan yönü ile yan sınırlarını rüzgârı kesen sık kargılıklar kuşatıyordu."* -N. Cumalı.

kargıma *is.* Kargımak işi, lânet.

kargımak *(-i) hlk.* Birine, Tanrı'nın, insanların sevgi ve ilgisinden yoksun kalıp nefretlerine uğraması dileğinde bulunmak, ilenmek, lânet etmek, lânetlemek.

Kargın *öz. is. tar.* Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri.

kargın (I) *is.* **1.** Eriyen karların oluşturduğu akarsu. **2.** Karla karışık yağan yağmur.

kargın (II) *is.* Marangozlukta kullanılan bir tür büyük rende.

kargış *is. hlk.* Kargımak işi veya bu maksatla söylenen sözler, lânet, telin, beddua, **alkış** karşıtı. **kargış etmek (veya vermek)** kargımak, kargışlamak, lânet etmek.

kargışlama *is.* Kargışlamak işi.

kargışlamak *(-i)* Kargımak.

kargışlı *s.* Tanrı'nın ve insanların nefretine, lânetine uğramış, mel'un, lânetli.

kârgir *s. Far. bk.* kâgir.

kargo *is. İng. cargo* **1.** Yük taşıyan

gemi. **2.** Uçak, gemi vb.bir taşıtla taşınan eşya, yük.

kargocu *is.* Kargo işiyle uğraşan kimse.

kargoculuk, -ğu *is.* Kargocunun yaptığı iş.

karha *is. Ar. karḥa bk.* ülser.

kâr haddi *is.* Kazanç sınırı.

kar helvası *is.* **1.** Pekmez karıştırılmış kar. **2.** *mec.* İcat edenlerin bile beğenmedikleri şey.

karı *is.* **1.** (genellikle iyelik ekleriyle) Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, refika, zevce: *"Eve varınca karım Fadime kapıyı açar."* -S. F. Abasıyanık. *"Daha nem olacaktın bir tanem / Gülen ayvam, ağlayan narımsın / Kadınım, kısrağım, karımsın."* -B. R. Eyuboğlu. **2.** *kaba* Kadın: *"Analar ağlıyor, nişanlılar ağlıyor, karılar ağlıyordu; fakat Saliha kadın buna alışmıştı."* -H. E. Adıvar. **3.** *hlk.* Yaşlı, ihtiyar. **karı gibi** korkak, dönek (erkek). **karının saçlısı, tarlanın taşlısı** kadının saçlısı ile tarlanın taşlı olanı makbuldür: *"Vay başına, sen tarlada hiç taş komamışsın. Sonunda bunun sana zararı dokunur. Karının saçlısı, tarlanın taşlısı, demişler."* -K. Tahir.

→ ***karı ağızlı, karı koca, karı kocalık, karısı köylü, karısı ağızlı***

karı ağızlı *s.* Dedikodu yapan (erkek).

karık, -ğı (I) *is.* **1.** Kar yağmış bir alana bakma sonucu ortaya çıkan göz kamaşması. **2.** *s.* Karlı bir alana bakma sonucu kamaşmış (göz).

karık, -ğı (II) *is. hlk.* **1.** Bağ ve bahçe sulamak için açılmış su yolu, ark. **2.** Bu arklar arasında kalan toprak parçası. **3.** Sabanla açılan çizi.

karıklama *is.* Meralarda yüzey akışını önlemek ve toprak nemini uzun süre koruyarak vejetasyonu geliştirmek için, 1-1,5 m aralıklarla 10-15 cm kesitinde tesviye eğrilerine paralel küçük hendeklerin açılması.

karıklamak *(nsz)* Karık (I) açmak.

karıkma *is.* Karıkmak işi.

karıkmak *(nsz) hlk.* **1.** (göz) Fazla ışıktan kamaşmak. **2.** *hlk.* (göz) Kar yağmış bir alana bakmaktan kamaşmak.

karı koca *is.* Birbirleriyle evlenmiş kadın ve erkek.

karı kocalık, -ğı *is.* Karı koca olma durumu.

karılaşma *is.* Karılaşmak işi.

karılaşmak *(nsz) kaba* (erkek için) Huyları kadın huylarına benzemek, kadın gibi davranmak.

karılı *s.* (herhangi bir nitelik veya nicelikte) Karısı olan: *Bazı ilkel toplumlarda erkekler çok karılı idi.*

→ ***karılı kocalı***

karılık, -ğı *is.* **1.** Kadın olma durumu. **2.** Evli kadının kocasına göre olan durumu veya görevi. **karılık etmek 1)** (evli bir kadın) kocasına olan görevini yerine getirmek; **2)** *hkr.* (erkek için) döneklik etmek, hile yapmak.

karılı kocalı *zf.* Karı koca birlikte: *Karılı kocalı bize geldiler.*

karılma *is.* Karılmak işi.

karılmak *(nsz)* **1.** Karmak işi yapılmak, karışmak. **2.** *hlk.* (hayvan) Çiftleşmek.

karıma *is.* Karımak işi.

karımak *(nsz) hlk.* Yaşlanmak, kocamak, ihtiyarlamak.

karım köylü *is.* **1.** Karısı köylü. **2.** *mec.* Kılıbık.

karın, -rnı *is.* **1.** İnsan ve hayvanlarda gövdenin kaburga kenarlarından kasıklara kadar olan ön bölgesi: *"Şuursuz bir acele ile mahmuzlarını atının karnına vurdu."* -Ö. Seyfettin. **2.** Döl yatağı, rahim: *Seni dokuz ay karnında taşıyan annen... "Fakat karnındaki çocuk da bu insanüstü erkeğin bir parçasıydı."* -H. E. Adıvar. **3.** (bazı şeylerde) Şiş ve içi boş bölüm: *Geminin karnı. Şişenin karnı.* **4.** Mide: *Karnı aç. Karnı tok. "Karnım aç, elim ayağım donmuş gibi."* -H. E. Adıvar. **5.** *hlk.* ve *mec.* İç, gönül, akıl, kafa: *Ben senin karnındakini ne bileyim?* **6.** *fiz.* gelen ve yansımış dalgaların girişimiyle oluşan duraklı dalgalarda en büyük genlikte titreşen noktalar. **karın doyurmak** geçinmek: *"Yoğurtçuda çalışanlar bu türlü karın doyuranları çok*

görmüşlerdi." -N. Cumalı. *"Fakat öpüşmek, sevişmek karın doyurmuyor."* -Ö. Seyfettin. **karnı büyümek** hamile kalmak: *"Felâket bununla bitmemiş, üç ay sonra karnı büyümeğe başlamış."* -H. E. Adıvar. **karnı zil çalmak** çok acıkmış olmak. **(bu sözlere) karnı tok** *tkz.* bu sözlerle kanılmadığını, önem verilmediğini anlatmak için kullanılır. **karnından konuşmak** (veya **söylemek**) **1)** işitilemeyecek kadar alçak sesle söylemek; **2)** uydurarak söylemek. **karnı tok sırtı pek** geçimi iyi, para sıkıntısı olmayan kimseler için kullanılır. **karnını doldurmak** *argo* gebe kalmak.

→ ***karın ağrısı, karın boşluğu, karın çatlağı, karın tası, karın yangısı, karın iltihabı, karın zarı, karın zarı iltihabı, karın zarı yangısı, karından bacaklılar***

karın ağrısı *is.* **1.** Karında duyulan ağrı. **2.** *mec.* Çekilmez, sevilmeyen kimse veya adı, niteliği bilinmeyen şey.

karın boşluğu *is.* Kaburga kemikleriyle kalça kemiklerinin arasında vücudun her iki yanında bulunan bölge.

karınca *is. (karı'nca) zool.* **1.** Zar kanatlılardan, birçok türü bulunan böceklerin genel adı *(Formica).* **2.** Madenlerde, döküm sırasında arada hava kalmaktan veya pastan ileri gelen ufak boşluk. **karınca duası gibi** çok küçük, sık ve okunaksız (yazı). **(bir yer) karınca yuvası gibi kaynamak** çok kalabalık ve hareketli olmak. **karıncayı bile ezmemek** (veya **incitmemek**) çok merhametli, ince duygulu olmak.

→ ***karınca asidi, karınca belli, karınca duası, karıncaezmez, karıncaincitmez, karınca kuşu, karıncasever, karıncayiyen, karınca yuvası***

karınca asidi *is. bk.* formik asit.

karınca belli *s.* Beli çok ince olan.

karınca duası *is.* Bereket getirdiğine inanılan dua.

karıncaezmez *s.* Çok merhametli, ince duygulu (kimse), karıncaincitmez.

karıncaincitmez *s. bk.* karınca ezmez.

karınca kaderince *bk.* karınca kararınca.

karınca kararınca *zf.* Az da olsa, elinden geldiği kadar: *"Ben şurada kararınca kaderince daha faydalı olmaya çalışırım."* -H. Taner. *"Kendi kızları çalışıyor, karınca kararınca eve bir şeyler getiriyorlardı."* -E. Bener.

karınca kuşu *is. zool.* Karıncayiyen.

karınca kuşugiller *ç. is. zool.* Karıncayiyengiller.

karıncalanış *is.* Karıncalanmak işi veya biçimi.

karıncalanma *is.* Karıncalanmak işi: *"Bütün vücudunda, hatta kemiklerinin ve karnının içinde garip bir titreme, karıncalanma, buruk bir ürperme var."* -P. Safa.

karıncalanmak *(nsz)* **1.** Bir yere, bir şey üzerine karınca üşüşmek. **2.** Vücudun bir yerindeki uyuşukluktan sonra, kan dolaşımının başlamasıyla o yerde karıncalar dolaşır gibi bir izlenim uyanmak: *"Adamcağızın ara sıra ayakları karıncalandıkça dolaşacak bir yeri bile yok."* -R. N. Güntekin. **3.** (metal yüzeylerde) Pas yüzünden yer yer ufak delikler oluşmak. **4.** *mec.* Aşırı zihin yorgunluğundan dolayı bir şeyi, bir durumu kavramada zorluk çekmek: *"Satırlar gözünün önünden silinir, gelecekle ilgili düşüncelerim karıncalanırdı."* -N. Cumalı.

karıncalar *ç. is. zool.* Zar kanatlıların, karınca adı altında toplanan ve beş bin kadar türü sayılan bir dalı.

karıncalı *s.* **1.** İçinde, üstünde karınca bulunan. **2.** (metal için) Paslı veya dökülme sonucu küçük delikleri olan.

karıncasever *is. zool.* Karınca yiyerek geçinen ve karınca yuvası çevresinde yaşayan böcek.

karıncayiyen *is. zool.* Karıncayiyengillerden, Avustralya'da yaşayan, karıncayla beslenen bir memeli türü *(Echidna acule ata).*

karıncayiyengiller *ç. is. zool.* Örnek hayvanı karıncayiyen olan, vücutları kirpi dikenli, ağızları boru biçiminde uzamış, karıncayla beslenen bir familya.

karınca yuvası *is.* Karıncaların barındığı yer.

karıncık, -ğı *is. anat.* **1.** Vücudun çe-

şitli organları içinde bulunan boşluk. 2. Kalbin alt bölümünde bulunan ve biri (sağdaki) akciğerlere, öbürü (soldaki) vücuda pompalanacak kanı almaya yarayan iki boşluğa verilen ad.

karın çatlağı *is. hlk.* Karın fıtığı.

karından ayaklılar *ç. is.* Karından bacaklılar.

karından bacaklılar *ç. is. zool.* Yumuşakçalardan, karınlarındaki etli, yassı pul biçimindeki uzantıları bacak gibi kullanarak ve sürünerek yürüyen salyangoz, sümüklü böcek vb. yi içine alan kabuklu hayvanlar sınıfı.

karındaş *is. esk.* Kardeş.

karınlama *is.* Karınlamak işi.

karınlamak *(-e) den.* (gemi için) Yanını dayamak: *Gemi rıhtıma karınlamış.*

karınlı *s.* Karnı büyük ve çıkıntılı olan: *Karınlı şişe. "Hani hatırlıyor musun, şişman karınlı, amiyane tavırlı bir adamdan, harp zengini bir Yahudi'den bahsetmiştim?"* -H. C. Yalçın.

karınma *is.* Karınmak işi.

karınmak *(nsz)* **1.** Sallanarak, karışmak. **2.** *hlk.* Çiftleşmek.

karınsa *is. hlk.* Kuşların tüy değiştirme zamanı.

karıntası *is.* Pastırmacılıkta hayvanın göbek etlerine verilen ad.

karıntı *is. den.* **1.** Anaforlarda oluşan çevrinti. **2.** Geminin yanından vurarak gemiyi sarsan dalga.

karın zarı *is. anat.* Karın boşluğunun içini, bu boşluğun içinde bulunan bağırsakları, öbür organları kaplayan ve tutan zar, periton.

karın zarı iltihabı *is. bk.* karın zarı yangısı.

karın zarı yangısı *is. tıp* Karın zarının had veya kronik iltihabı, peritonit, karın zarı iltihabı.

karısı ağzılı *s.* Karısının düşüncelerini benimseyip davranışlarını ona uyduran (koca).

karısı köylü *is.* **1.** Karısının yakınlarını benimseyip kendi yakınlarını unutan erkek. **2.** *mec.* Kılıbık.

karış *is.* Parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, baş parmak ve serçe parmakların uçları arasındaki açıklık: *"Yürüyüp geçeceğim, basacağım yerlerin her bir karış mübarek toprağı benim için mukaddesti."* -H. R. Gürpınar.

→ ***karış karış***

karışık, -ğı *is.* ve *s.* **1.** Aynı nitelikteki şeylerden oluşmuş: *Karışık salata.* **2.** Karışmış olan, düzensiz, dağınık, intizamsız. **3.** Saf olmayan: *Karışık süt.* **4.** Halk inancına göre cin ve perilerle ilişkisi olan. **5.** Çalkantı, kargaşa, gerginlik içinde olan: *"Bana ne, bu bir yığın ne olduğunu anlamadığım, karışık dolambaçlı işten!"* -N. Cumalı. **6.** Anlaşılması güç olan, açık seçik olmayan: *"Tuhaf şey! Hakikatten karışık bir kadın."* -P. Safa.

karışıklık, -ğı *is.* **1.** Karışık olma durumu, teşevvüş. **2.** Kalabalık, düzensizlik vb. nin yol açtığı kargaşa.

karışılma *is.* Karışılmak işi.

karışılmak *(-e)* Karışmak işi yapılmak, müdahale edilmek.

karışım *is.* **1.** Karışmış olanın durumu. **2.** Birden çok şeyin karıştırılmasıyla elde edilen şey. **3.** *kim.* İki veya daha çok maddenin kimyasal tepkimeye girmeden bir araya gelmesi, mahlût.

karış karış *zf.* Her yanını ve inceden inceye: *"Buraların girdisini çıktısını, deliğini kovuğunu karış karış bilir."* -H. R. Gürpınar. *"Ben Türk köylerini karış karış dolaştım, bilirim."* -A.Gündüz.

karışlama *is.* Karışlamak işi.

karışlamak *(-i)* Karışla ölçmek.

karışma *is.* **1.** Karışmak işi. **2.** Engelleme, araya girme, müdahale. **3.** Düzeni bozulma.

karışmak *(-le)* **1.** İki veya ikiden çok şey bir araya gelip birbirinin içinde dağılmak, birbirinin içine girmek: *Kum toprakla karışır. Yağ su ile karışmaz. "Araba sallana sallana içim bağrım birbirine karıştı."* -H. R. Gürpınar. **2.** *(nsz)* Düzensiz, dağınık olmak: *Saçları karışmış. "Yanıma her tarafı titreyerek, sapsarı, sakal bıyığa karışmış bir hâlde geldi."* -R. H. Karay. **3.** *(nsz)*

Bulanmak, duruluğunu yitirmek: *Hava birden karıştı. Zihnim karıştı.* **4.** *(nsz)* Açıklığını yitirmek, anlaşılması güçleşmek: *Konu karıştı. "Kaymakam işin karıştığını anlayarak..."* -M. Ş. Esendal. **5.** Engellemek, araya girmek; müdahale etmek: *"Sokakta herkes kadın kıyafetine karışmak hakkını kendinde görürdü."* -F. R. Atay. **6.** *(-e)* Bir araya gelmek, katılmak: *Çuhuk suyu Sakarya'ya karışır. "Bingazi'deki muharebeye karışmak için beraber yola çıktığım arkadaş Kahire'de hastalanmıştı."* -Ö. Seyfettin. **7.** *(-e)* İlgilenmek, müdahale etmek, el atmak: *"Ben, dedim, başkalarının soy adlarına nasıl karışabilirim?"* -M. Ş. Esendal. **8.** *(-e)* Yetkisinde bulunmak, bakmak, iş edinmek, işi olmak: *Bu işe belediye karışır.* **(birinin) karışanı görüşeni olmamak** işine kimse karışmamak, özgür olmak.

karıştırıcı *is. tek.* **1.** İki veya daha çok maddeyi birbiri içinde dağıtmaya, karıştırmaya yarayan araçların genel adı, mikser. **2.** Çeşitli besin maddelerini karıştırma veya çarpma işinde kullanılan araç veya âlet, mikser. **3.** *s. mec.* Ortalığı birbirine katan, fitneci, müfsit.

karıştırıcılık, -ğı *is.* Karıştırıcı olma durumu, fitnecilik.

karıştırılma *is.* Karıştırılmak işi.

karıştırılmak *(nsz, -le; -e)* Karıştırmak işi yapılmak.

karıştırış *is.* Karıştırmak işi veya biçimi.

karıştırma *is.* Karıştırmak işi.

karıştırmak *(-i, -e; -le)* **1.** Karışmak işini yaptırmak. **2.** İçinde ne olduğunu anlamak veya aradığını bulmak amacıyla elle yoklamak: *"Ceplerimi karıştırdım, bozuk para bulamadım."* -F. R. Atay. *"Eskici, pabuçları hemen bulacağını sanarak tezgâhın altını karıştırdı."* -M. Ş. Esendal. **3.** Yemeği dibinin tutmaması için kaşıkla alt üst etmek: *Pilâvı karıştırmak.* **4.** Kurcalamak, oynamak. **5.** Okumak, araştırmak, incelemek: *"...saatlerce, istediğim kitapları, divanları, Servet-i Fünun koleksiyonlarını karıştırdım."* -Y. Z. Ortaç. **6.** Göz atmak, üstünkörü okumak: *"Verdiğim cevapları dinlemiyor gibi dalgın, parmaklarıyla bir risaleyi karıştırıyordu."* -H. Z. Uşaklıgil. **7.** Ayırt edememek, tam olarak seçememek: *Siz düşle gerçeği birbirine karıştırıyorsunuz.*

kari, -i *is. (ka:ri:) Ar. kārî esk.* Okuyucu, okur: *"Gözümle görür, kulağımla işitir, karilerime doğrusunu bildirirdim."* -R. H. Karay.

karides *is. Yun.* Denizlerde veya tatlı sularda yaşayan yüzücü, orta büyüklükte kabuklu türün adı.

karides ağı *is. den.* Karides avlamakta kullanılan bir tür ağ.

karidesçi *is.* Karides satan veya yakalayan (kimse).

kariha *is. (kari:ha) Ar. karîha esk.* Düşünme gücü.

karikatür *is. Fr. caricature* **1.** İnsan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde belirten, düşündürücü ve güldürücü resim: *"Bu çehreye öyle bön, öyle kaba bir hâl çökmüştü ki, hiçbir karikatür bunu tasvir edemez."* -R. N. Güntekin. **2.** *mec.* Beceriksizce yapılmış şey, taslak: *Ev karikatürü.*

karikatürcü *is.* Karikatür çizen sanatçı, karikatürist: *"Karikatürcülerimizin sanatının içine girmemeleri, bu sanatın ne olduğunu anlayamamış olmalarından ileri geliyor."* -O. V. Kanık.

karikatürcülük, -ğü *is.* Karikatür çizme sanatı.

karikatürist *is. Fr. caricaturiste* Karikatürcü: *"Her gelen karikatürist nüktesini duvara çizgilemiş."* -H. Taner.

karikatürize *s. Fr. caricaturisé* Karikatür durumuna getirilmiş olan. **karikatürize etmek** karikatürleştirmek: *"Adamı boyu ile, jestleri ile zalimce karikatürize ediyor."* -R. N. Güntekin.

karikatürleştirme *is.* Karikatürleştirmek işi.

karikatürleştirmek *(-i)* **1.** Karikatür durumuna getirmek. **2.** Bir şeyin, bir olayın belirtilmesi gereken özelliklerini bozarak, yererek, gülünç duruma getirerek anlat-

mak.

karikatürlük, -ğü *is.* **1.** Karikatür çizmeye yarayan araç, gereç, karikatür yapmak için kullanılan malzeme. **2.** *is. mec.* Karikatür konusunu oluşturan olay: *"Kendilerini büyük zanneden bu adamların karikatürlüğü ruhlarına kadar sinmiştir."* -A. Gündüz. **3.** Karikatür olma durumu: *"Biri karikatürlükle en ufak bir ilgisi bile olmayan bir resim, öteki de o resimle hiçbir ilgisi olmayan bir nükte."* -O. V. Kanık.

karina *is. (kari'na) İt. carena den.* **1.** Gemi omurgası. **2.** Gemi teknesinin su içinde kalan bölümü. **karina etmek** (veya **karinaya basmak**) gemiyi karinası ortaya çıkacak biçimde bir yanı üzerine yatırmak.

karinalılar *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfının hemen bütün kuşları içine alan büyük bir bölümü.

karine *is. (kari:ne) Ar. karine esk.* **1.** Karışık bir iş veya sorunun anlaşılmasına, çözümlenmesine yarayan durum, ipucu. **2.** Belirti. **karine ile anlamak** sözün gelişinden çıkarmak.

kar ispinozu *is. zool.* Asya ve Avrupa'nın yüksek yerlerinde, karlık bölgelerde yaşayan serçeye benzer küçük ötücü kuş *(Montifringilla nivalis).*

kariyer *is. Fr. carrière* Meslek, uzmanlık: *"Yok, Hamlet gibi başladım. Hamlet gibi bitireceğim. Benim için bu bir kariyer meselesidir."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kariyer yapmak** uzmanlık alanında çalışmak, uzmanlaşmak, ihtisas yapmak.

karizma *is. Fr. charisme* Büyüleyicilik, etkileyicilik.

karizmatik, -ği *is.* ve *s. Fr. charismatique* Büyüleyici, etkileyici.

karkara *is. Ar. karkara zool.* Uzun bacaklılardan, bataklık bölgelerde yaşayan, kışı sıcak ülkelerde geçiren, başı sorguçlu turna.

karkas *is. Fr. carcasse* **1.** Demirli betonla yapılmış yapı. **2.** Kemikli sığır eti.

kar kuşu *is. zool.* Serçegillerden, karlı dağların doruklarında yaşayan, bacakları ve parmakları tüylü bir kuş *(Plectrophenax nivalis).*

kar kuyusu *is.* Yazın kullanılmak üzere içinde kar saklanan kuyu, karlık.

karlama *is.* Karlamak işi.

karlamak *(nsz)* Kar yağmak.

karlanma *is.* Karlanmak işi veya durumu.

karlanmak *(nsz)* Kar ile örtülmek, kar ile kaplanmak.

karlı *s.* **1.** Üstünde kar bulunan: *Karlı dağ.* **2.** Kar yağan: *Karlı hava.*

kârlı *s.* Kân olan, kazançlı: *"Bir kaza hekimi için şöhretten daha kârlı bir gelir kaynağı akla gelmez."* -R. N. Güntekin.

→ ***kârlı iş***

kârlı iş *is.* İyi para getiren iş veya çalışma alanı.

karlık, -ğı *is.* **1.** Kar kuyusu. **2.** Dışı hasır örgüsüyle kaplı, içinde kar veya buz koymak için bölmesi bulunan, soğutucu olarak kullanılan büyük şişe.

Karluk *öz. is. tar.* Eski Türk boylarından biri.

karma *is.* **1.** Karmak işi. **2.** *s.* Ayrı türden olan öğelerin karıştırılmasıyla oluşmuş, muhtelit: *Karma aşı. Karma futbol takımı. Karma hükümet.*

→ ***karma eğitim, karma ekonomi, karma okul, karma sergi, karma tamlama***

karmaç, -cı *is. tek.* Yapı işlerinde harcı karmaya yarayan alet, mikser.

karma eğitim *is. ped.* Erkek ve kız öğrencilerin aynı okulda bir arada okumalarını sağlayan eğitim.

karma ekonomi *is. ekon.* Özel ve kamu kesimlerini kaynaştırma amacını güden, her iki kesimin birlikte girişimlerini ön gören ekonomi siyaseti.

karmak, -ar *(-i)* **1.** Karıştırmak, birbirine katmak: *Tahin pekmez karmak.* **2.** Toz durumundaki bir şeyi sıvı ile karıştırarak çamur veya hamur durumuna getirmek: *Yapı için harç karmak. Boya karmak.*

karmakarış *s. (ka'rmakarış) hlk.* Çok karışık, karmakarışık. **karmakarış etmek** çok karışık duruma getirmek. **karmakarış olmak** çok karışık duruma gelmek.

karmakarışık, -ğı *is.* ve *s. (ka'rmakarışık)* **1.** Dağınık, düzensiz, çok karışık: *"Taranmamış, karmakarışık kumral saçları kocaman bir ağzı, fevkalâde muntazam ve güzel dişleri vardı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Huzursuz, kararsız, karmaşık: *"Başımın içinde bir sis ve hep ona bağlı karmakarışık hayaller var."* -P. Safa. *"İçi karmakarışık, çocukluk yıllarından bir sürü çağrışım, birbirine zincirleniyor."* -A. İlhan. **karmakarışık olmak** çok karışık duruma gelmek: *"Benim köy sükûnuma yuva olmak üzere düşündüğüm bu odacık karmakarışık olmuş."* -H. Z. Uşaklıgil. **karmakarışık etmek** çok karışık duruma getirmek: *"Hepsi karışık ederek egzotik bir kaside okuyor."* -A. Gündüz.

karmalık, -ğı *is.* Karma olma durumu: *"Meclisin bütün karmalığı bu yuvarlak sofranın etrafında idi."* -F. R. Atay.

karman çorman *s.* Çok karışık ve düzensiz. **karman çorman etmek** çok karışık ve düzensiz duruma getirmek. **karman çorman olmak** çok karışık ve düzensiz duruma gelmek: *"İşler gittikçe kızışıyor, hikâyeler gittikçe karman çorman oluyor, hangi sözü kimin söylediği belli olmuyordu."* -Y. Kemal.

karmanyola *is. (karmanyo'la) İt. carmagnola* Şehir içinde ıssız yolda ölümle korkutarak yapılan soygunculuk.

karmanyolacı *is.* Karmanyola yoluyla adam soyan kimse.

karmanyolacılık, -ğı *is.* **1.** Karmanyolacı olma durumu. **2.** Karmanyola yoluyla soygun yapma işi.

karma okul *is. ped.* Karma eğitim uygulanan okul.

karma sergi *is.* Birçok ressamın eserlerini sergilediği yer.

karmaşa *is.* **1.** Karmaşık olma durumu: *"İçin hüzün dağıdır, öylesine bir karmaşa."* -F. Halıcı. **2.** *ped.* Hastalıklı davranışları ortaya çıkaran, kişinin bilincini az çok şartlandıran, genellikle çocukluk döneminde kazanılmış, baskı altında tutulmuş hatıra, duygu ve düşüncelerin bütünü, kompleks.

karmaşık *s.* **1.** İçinde aynı cinsten bir çok öğe bulunan, birbirine az çok aykırı bir çok şeylerden oluşan, mudil: *Karmaşık bir sorun. Karmaşık bir düşünce.* **2.** *is. kim.* Çözeltide kendisine oluşturulan parçalara iki yönlü olarak ayrışan bir iyon veya birleşik, kompleks.

→ ***karmaşık sayı***

karmaşıklaşma *is.* Karmaşıklaşma işi.

karmaşıklaşmak *(nsz)* Karmaşık duruma gelmek.

karmaşık sayı *is. mat.* Kesirleri ondalık sayının tersine olarak çeşitli birimlere göre bölümlenmiş sayı.

karmaşma *is.* Karmaşmak işi.

karmaşmak *(nsz)* Bir şey başka bir şeyle birleşerek karışık durum almak.

karmaştırma *is.* Karmaştırmak işi.

karmaştırmak *(-i)* Karmaşık duruma getirmek.

karma tamlama *is. gr.* İsim tamlamasındaki isimlerden birinin veya ikisinin sıfat almasıyla kurulan tamlama: *Tok evin aç kedisi. Yeşil köşkün lâmbası* gibi.

kâr merkezi *is.* Bir işletmenin veya şirketin kendi kâr veya zararlarından sorumlu olarak çalışan, yerine göre tamamen bağımsız davranabilen birimi.

karmık, -ğı *is. hlk.* **1.** Çay ağzında yapılmış olan balıkçı büğeti. **2.** Mersin balıklarının denizden nehirlere üremek için geçişleri sırasında avlanmalarında kullanılan ve nehir ağızlarına kurulan çok iğneli bir olta takımı.

karmuk, -ğu *is. hlk.* Büyük kanca.

karnabahar *is. bot.* Turpgillerden, çiçekleri etli ve tanecikli bir görünüşte olan, yaprakları lâhana yaprağına benzeyen, sebze olarak kullanılan bir bitki *(Brassica oleracea botrytis).*

karnabit *is. Ar. karnabît esk.* Karnabahar.

karnaval *is. Fr. carnaval* **1.** Hristiyanların büyük perhizden önce et kesiminde renkli, komik ve şaşırtıcı kılıklara girerek yaptıkları şenlik ve eğlence dönemi. **2.** Bu dönemde yapılan eğlence.

→ ***karnaval maskarası, karnaval maskesi***

karnaval maskarası *is.* **1.** Karnavala katılan gülünç giyimli kimse. **2.** Gülünç, abartmalı giyimli, süslü kimse.

karnaval maskesi *is.* Karnavalda takılan gülünç maske, maskara: *"Bu, suratı karnaval maskesine benzeyen upuzun kuyruklu redingot giyen, istediği zaman göz önünden kaybolan birisiydi."* -H. R. Gürpınar.

karne *is. Fr. carnet ped.* **1.** Öğrencilere dönem sonlarında okul yönetimlerince verilen ve her dersin başarı durumu ile devam, sağlık, yetenek ve genel gidiş durumlarını gösteren belge. **2.** Gerektikçe koparılıp kullanılmak için hazırlanmış biletlerin oluşturduğu defter: *Ekmek karnesi. Vapur karnesi.* **3.** *bk.* sağlık karnesi.

karnı aç *is.* Acıkmış.

karnı burnunda *s.* Gebeliği çok ilerlemiş, doğumu yakın.

karnı geniş *s. mec.* Gamsız, tasasız.

karnıkara *is. hlk.* **1.** Börülce. **2.** *is.* ve *s. mec.* Kötü yürekli (kimse).

karnından konuşan *s. bk.* vantrilok.

karnıyarık, -ğı *is.* **1.** Bir tür kıymalı patlıcan yemeği. **2.** Matbaacılıkta her sayfayı çift sütun olarak düzenleme.

karni *is. Fr. cornue kim.* Laboratuvarda, damıtma işlerinde kullanılan, geniş karınlı, dar ve eğri boyunlu cam kap.

karnivor *is. biy.* Et obur, et yiyen canlı.

karo *is. Fr. carreau* **1.** Oyun kâğıtlarının küçük, kırmızı, baklava biçimli benekli olan, orya. **2.** Betondan, dört köşe döşeme taşı.

karoser *is. Fr. carrosserie* Otomobilde, mekanizmayı oluşturan motor, makine, tekerlek ve şasi gibi bölümlerin dışında kalan, görünen dış bölüm.

kâr payı *is. tic.* **1.** Herhangi bir malın maliyet fiyatı üzerine konulan ve satıcıya kalan kazanç. **2.** Bir işletmenin maliyet giderleri ve zararları çıkarıldıktan sonra kalan net kârın pay senedi başına düşen bölümü, temettü hissesi.

kâr paylaşımı *is.* Bir işletmenin ve şirketin yıl sonu kârlarından çalışanlarına, bir teşvik yöntemi olarak, pay verilmesi.

karpit *is. Fr. carbide kim.* Asetilen gazı çıkarmakta kullanılan, karbonla kalsiyum birleşiği madde (CaC_2).

→ ***karpit lâmbası***

karpit lâmbası *is.* Karpitin su etkisiyle asetilen gazı vermesi ve bu gazın yakılmasıyla ışık elde edilen lâmba: *"Karpit lâmbalarının yardımıyla gidiyorduk."* - A. Gündüz.

karpuz *is. Far. harbûz bot.* **1.** Kabakgillerden, sürüngen gövdeli bir bitki *(Citrullus vulgaris).* **2.** Bu bitkinin iri ve sulu meyvesi. **3.** Karpuz biçiminde yuvarlak ve iri şey: *Lâmba karpuzu.* **4.** *argo* Kadın memesi: *"Karpuzları daha da sarsıla sarsıla gülüyordu şimdi."* -N. Cumalı.

→ ***karpuz fener***

karpuzcu *is.* Karpuz satan kimse: *"Karpuzcunun sesi camları sarsıyor."* -Y. Z. Ortaç.

karpuzculuk, -ğu *is.* Karpuz yetiştirme veya alıp satma işi.

karpuz fener *is.* Şenliklerde kullanılan toparlak kâğıt fener.

karsak, -ğı *is. zool.* Köpekgillerden, soluk kahve rengi, karnı beyaz tüylü, kısa kulaklı, postundan kürk yapılan bir memeli türü *(Vulpes corsac).*

kar sapanı *is. sp.* Kayarken kayak uçlarını birbirine yaklaştırma, arka uçlarını ise birbirinden uzaklaştırmayla sağlanan frenleme durumu.

kârsız *s.* Kârı olmayan, kazançsız.

karst *is. (Karst) Alm. Karst bölgesi jeol.* Kayaçların erimesiyle yer altı akıntıları olan, kireç taşı ve dolomit bölgesi.

karstik *s. Fr. karstique* Karst özelliği taşıyan, karst ile ilgili.

karşı *is.* **1.** Bir şeyin, bir yerin, bir kimsenin, esas tutulan yüzünün ilerisi: *"Karşımdaki kitap rafında eserlerim sırayla duruyor."* -H. E. Adıvar. **2.** Yol, deniz, ırmak vb. nin öbür kıyısı veya yanı: *"Karşıki kıyıda yün denkleri çıkaran gemi-*

ye haykırdık, işaretler ettik." -R. H. Karay. **3.** Ön, kat, huzur: *"İkisi birden müdürün karşısına çıkarlar."* -Y. Z. Ortaç. **4.** *s.* Bulunan yere göre önde, ileride olan: *Karşı evin kızları. Karşı mahalle.* **5.** *s.* Karşıt, zıt, muhalif: *Karşı parti. Karşı takım.* **6.** *ed.* Yüzünü bir şeye doğru çevirerek: *Bahçeye karşı oturmak.* **7.** Karşılık olarak, mukabil: *Bu söze karşı ne denir? "Bir ölüm haberine karşı ben, içimde bin ezinti, bin çöküntü duydum."* -A. Ş. Hisar. **8.** İçin, hakkında: *"Edebiyata karşı ilk alâka sizde nasıl ve ne zaman başladı?"* -S. F. Abasıyanık. **9.** (zaman anlatan kelimelere) Doğru, sularında: *"Bir sabaha karşı yine çakal sesleriyle uyanmıştım."* -S. F. Abasıyanık. **karşı çıkmak 1)** dışardan gelenleri karşılamaya gitmek: *"Edirne'nin üç şerefelisi de kandillerden kaftanı ile ona karşı çıkmış."* -R. E. Ünaydın. 2) bir düşünceye katılmamak, cephe almak. **(birine) karşı durmak** direnmek, dayanmak, boyun eğmemek. **(birine) karşı gelmek** boyun eğmemek, baş kaldırmak: *"Acaba böyle bir meraka uymak perilere karşı gelmek midir?"* -H. R. Gürpınar. **karşı karşıya gelmek** birden karşılaşmak: *"Nihayet bir defa, gene dereden köye doğru giderken karşı karşıya gelmeyeyim mi?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **karşı koymak** direnmek, dayanmak, boyun eğmemek: *"Yabancının bu kötü kasdına yalnız azmimizle karşı koyduk."* -R. E. Ünaydın. **karşı olmak** birine veya bir düşünceye katılmamak, karşıt olmak. **(birini) karşısına almak** birinin düşünce ve tutumuna katılmadığını belli etmek. **(birinin) karşısına geçmek 1)** karşı düşünceye katılmak; 2) karşı partiye, guruba gitmek.

→ ***karşı akın, karşı devrim, karşı düşürüm, karşı gelim, karşı görüş, karşı karşıya, karşı olum, karşı sav, karşıdan karşıya***

karşı akın *is. sp.* Karşı takımın yaptığı bir akını durdurup hemen akına geçme işi, kontratak.

karşıcı *is.* **1.** Karşılamaya çıkan kimse, karşılayıcı. **2.** *s.* Karşı düşüncede olan.

karşıcılık, -ğı *is.* Karşıcı olma durumu.

karşıdan karşıya *zf.* **1.** Bir yandan öbür yana. **2.** Karışmaz görünerek, uzaktan.

karşı devrim *is.* Bir devrimi yıkmayı ve onun ürünlerini ortadan kaldırmayı hedefleyen hareket.

karşı düşürüm *is.* Anti-damping.

karşı gelim *is. biy.* Karşıtlık.

karşı görüş *is. fel.* ve *man.* Bir teze karşı veya iddiaya karşı yeni ve değişik önerme getirme.

karşı karşıya *zf.* Yüz yüze: *"Karşı karşıya yere bağdaş kurduk."* -Halikarnas Balıkçısı.

karşılama *is.* **1.** Karşılamak işi, istikbal. **2.** Trakya ve Marmara bölgesinde oynanan bir halk oyunu veya bu oyunun müziği.

→ ***karşılama töreni***

karşılamak *(-i)* **1.** Dışardan gelen bir kimseye karşılayıcı olarak çıkmak, istikbal etmek: *"Kasabalarına uğrayan yolcuları iyi karşılarlar ve onlara son derece ikram ederlermiş."* -R. N. Güntekin. *"Belgrad, Türkiye Cumhuriyeti başvekilini karşılamaya hazırlamıştır."* -F. R. Atay. **2.** Karşılık olmak, denk gelmek, tekabül etmek: *"Her hâlde bu küçük bahçeyi kendi sebze ihtiyaçlarını karşılamak için yetiştirmişlerdi."* -N. Cumalı. **3.** Söylenen, yapılan, bildiren bir şeyi olumlu veya olumsuz bulmak: *Bu öneriyi iyi karşıladılar. "Bu suçlamayı hiç üzerimize almadan karşılar ve hoş görürüz."* -B. Felek. **4.** Önlemek, durdurmak: *Bu ilâç sıtmayı karşılar.* **5.** *sp.* Boksta karşı oyuncunun yumruklarını savmak.

karşılama töreni *is.* (önemli bir kimse için) Bir yere gelişi sırasında o yerin yöneticileri ve halkınca yapılan kabul töreni.

karşılanış *is.* Karşılanmak işi veya biçimi.

karşılanma *is.* Karşılanmak işi.

karşılanmak *(nsz)* Karşılamak işi yapılmak.

karşılaşma *is.* **1.** Karşılaşmak işi. **2.** *sp.* İki sporcu veya iki takım arasında, karşılıklı olarak kazanmak amacıyla yapılan

yarışma, müsakaba.

karşılaşmak *(nsz, -le)* **1.** Karşı karşıya gelmek, rastlaşmak: *"Terdit, yazıda beklenmedik bir sonuçla karşılaşmak demektir."* -Ç. Altan. **2.** *sp.* (iki sporcu veya iki takım için) Yarışmak.

karşılaştırılma *is.* Karşılaştırılmak işi.

karşılaştırılmak *(nsz, -le)* Karşılaştırmak işi yapılmak.

karşılaştırma *is.* Kişi veya nesnelerin benzer veya aynı yanlarını incelemek için kıyaslama, mukayese.

→ ***karşılaştırma derecesi***

karşılaştırmacı *is.* Karşılaştırmalı edebiyat veya dil bilimi uzmanı.

karşılaştırma derecesi *is.* Daha, çok, fazla, ziyade gibi kelimelerle kavramların karşılaştırılıp üst derecede gösterilmesi: *Ondan daha güzel çocuk görmedim. Bu iş senden fazla beni üzüyor.*

karşılaştırmak *(-i, -le)* **1.** Karşılaştırmak işini yaptırmak. **2.** Kişi veya nesnelerin benzer veya ayrı yanlarını incelemek için kıyaslamak, mukayese etmek. **3.** (dikişte) Giysinin bir yanına yapılan işlemi, eşitlik sağlamak amacıyla öbür yanında uygulamak.

karşılaştırmalı *s.* Karşılaştırma yolu ile yapılmış olan, mukayeseli.

→ ***karşılaştırmalı dil bilgisi***, ***karşılaştırmalı dil bilimi***, ***karşılaştırmalı edebiyat***, ***karşılaştırmalı ses bilgisi***

karşılaştırmalı dil bilgisi *is. d.b.* Akraba dilleri ve lehçeleri karşılaştırarak inceleyen dil bilgisi: *Karşılaştırmalı Hint-Avrupa dil bilgisi.*

karşılaştırmalı dil bilimi *is. d.b.* Karşılaştırma yöntemiyle çeşitli diller arasındaki ilişkileri, benzerlikleri belirleyip dil ailelerini tespit etmeyi amaçlayan inceleme.

karşılaştırmalı edebiyat *is.* Karşılaştırma yöntemiyle çeşitli edebiyatlar arasındaki ilişkileri, benzerlikleri tespit etmeyi amaçlayan bilim dalı, mukayeseli edebiyat.

karşılayıcı *is.* **1.** Gelen birini karşılamaya çıkan kimse. **2.** *s.* Önleyen: *Tehlikeyi karşılayıcı bir silâh.* **3.** *s.* Yerine getiren, yapan: *İsteklerinizi karşılayıcı bir imkân bulabiliriz.*

karşılayış *is.* Karşılamak işi veya biçimi.

karşılık, -ğı *is.* **1.** Bir davranışın karşı tarafta uyandırdığı, gerektirdiği başka davranış, mukabele: *"Haykırışlarına etraftan karşılık gelmiyordu."* -H. R. Gürpınar. **2.** Bir dildeki bir sözü başka bir dilde aynı anlamda karşılayan söz. **3.** Cevap, yanıt. **4.** Bir şey alınırken karşı tarafa verilen başka şey, bedel: *"Devletleştirme gerçek karşılığı üzerinden yapılır."* -Anayasa. *"Bir buçuk aylığının karşılığı onla üç yüz lira hatırı sayılır bir para idi."* -R. H. Karay. **5.** Bir iş için ayrılmış para, ödenek, tahsisat. **karşılık vermek** **1)** (küçük büyüğüne) karşı gelmek; **2)** cevap vermek, yanıt vermek: *"Oğlan, ileriden bu kadına şöyle karşılık veriyordu."* -O. C. Kaygılı. **karşılıkta bulunmak** cevap vermek: *"Bunun üzerine Refet Paşa kahkahalarla gülerek bana şöyle bir karşılıkta bulunmuştu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

karşılıklı *s.* **1.** İki kişi veya iki topluluğun arasında geçen ve karşılaşılan harekete eş değer bir hareketle beliren, mütekabil: *Karşılıklı yardım. Karşılıklı saygı. "Karşılıklı cumbaları âdeta birbirine dokunan dar bir sokakta, yan yana yürüyorduk."* -R. N. Güntekin. **2.** Birbirine karşı bulunan: *Karşılıklı kapılar. "Salıncağın üzerinde karşılıklı ayakta duran kızlar, fıldır fıldır dönüyorlardı."* -O. C. Kaygılı. **3.** *zf.* Birbirlerine karşılık olarak: *"Çevredeki halk ise iki olmuş, bir kısmı satana, öbürü alana yardım ediyor; karşılıklı bağrışıyorlar."* -R. H. Karay. **4.** *zf.* Birbiriyle ilgili olarak.

→ ***karşılıklı yapraklar***

karşılıklı yapraklar *ç. is.* Sapların her düğümünde karşılıklı olarak ikişer ikişer bulunan yapraklar.

karşılıksız *s.* **1.** Karşılığı olmayan. **2.** Karşılık gerektirmeyen: *Karşılıksız yardım.* **3.** *zf.* Karşılık verilmeyecek.

→ ***karşılıksız aşk***, ***karşılıksız çek***

karşılıksız aşk *is.* Bir tek kişinin ken-

dince yarattığı aşk, tek yanlı aşk.

karşılıksız çek *ç. is.* Ödenecek paranın bankadaki hesapta olmadığı çek.

karşın *e.* Rağmen.

karşı olum *is.* Birbirinin karşısında bulunan, birbirini karşılıklı olarak dışta bırakan kavram veya yargı arasındaki bağlantı, tekabül.

karşı oy *is.* **1.** Kırmızı oy. **2.** Muhalefet etme, karşı gelme.

karşı sav *is.* Bir çatışkının ikinci terimini oluşturan düşünce veya önerme, antitez.

karşıt *s.* Nitelik ve durumları birbirine büsbütün aykırı olan, zıt, kontrast.

*→ **karşıt anlamlı, karşıt duygu***

karşıt anlamlı *s.* Anlamları birbirinin karşıtı olan (söz): *Aşağı yukarı, ileri geri, siyah beyaz, dar geniş, büyük küçük* gibi.

karşıtçı *s.* Karşı çıkan, karşı olan, aleyhtar.

karşıtçılık, -ğı *is.* Bir işe, davranışa veya düşünceye karşı olma durumu, aleyhtarlık.

karşıt duygu *is.* Bazı kişilere, veya varlıklara karşı duyulan ve belirli bir sebebe dayanmayan hoşnutsuzluk durumu, antipati.

karşıtlama *is.* Karşıtlamak işi.

karşıtlamak *(-i)* Bir iddiaya zıt olarak başka bir iddia ileri sürmek.

karşıtlaşma *is.* Karşılaştırmak işi.

karşıtlaşmak *(nsz, -le)* Birbirine karşıt olmak.

karşıtlı *is.* Karşıtlık, zıtlık gösteren, tezatlı.

karşıtlık, -ğı *is.* **1.** Karşıt olma durumu, zıddiyet, mübayenet, tezat, kontrast: *"Baştan ayağa karşıtlıklarla dolu bir varlık; aynı zamanda iğrenç ve saygıdeğer, aşağılık ve yüce, ödlek ve cesur."* -A. İlhan. **2.** *mat.* Bir teoremin karşıtının da doğru olması durumu. **3.** *biy.* İki organ, iki sistem arasındaki görevlerin zıt olması durumu. **4.** *psikol.* Başkalarının istek, dilek veya buyruklarının tersine davranma eğilimi.

kart (I) *s.* Gençliği ve körpeliği kalmamış: *Kart tavuk. "Bu kart hatunun, bu içi dışı pörsük kadının hâlâ piyasa yeri araması beni çıldırtıyor."* -H. E. Adıvar.

kart (II) *is. Fr. carte* **1.** Düzgün kesilmiş ince karton parçası. **2.** Bir kimsenin kimliğini gösteren, kutlamalarda veya kendini tanıtmada kullanılan, çoğunlukla beyaz, küçük, ince karton parçası, kartvizit. **3.** Açık mektuplaşmada kullanılan, bir yüzü adrese, öbür yüzü yazıya ayrılmış olan karton parçası. **4.** Kartpostal. **5.** Bazı yerlere girmek veya bazı şeylerden yararlanmak için verilen, kimliği belirten belge: *Basın kartı.* **6.** Oyun kâğıdı. **kart basmak** işçiler iş yerine giriş ve çıkışta gelip gittikleri bir makine aracılığı ile belirtmek. **kart çıkarmak** *sp.* hakem kural dışı hareket eden oyuncuya uyarı veya cezalandırma amacı ile sarı veya kırmızı kart göstermek.

kartal *is. zool.* Kartalgillerden, genel olarak kızıl siyah tüylü, çok güçlü, yuvasını yüksek kayalıklar üzerinde kuran, iri bir yırtıcı kuş *(Aquila).*

*→ **kartal ağacı***

kartal ağacı *is. bot.* Dulaptal otugillerden, Hindistan'da yetişen, odunu öd ağacı gibi kokan bir ağaç.

kartalgiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfının, kartallar takımının gündüzyırtıcıları alt takımına giren büyük bir familyası.

kartallar *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfının karinalılar bölümüne giren bir takım.

kartallı *s.* **1.** Kartalı olan. **2.** Üzerinde kartal resmi bulunan: *Kartallı bayrak.*

*→ **kartallı eğrelti otu***

kartallı eğrelti otu *is. bot.* Yurdumuzun kıyı bölgelerinde sık rastlanan, yaprak sapının enine kesiti mikroskop altında iki başlı bir kartalı andıran, büyük yapraklı bir eğrelti türü *(Pteridium aquilinum).*

kartalma *is.* Kartalmak işi.

kartalmak *(nsz) hlk.* Yaşlanmak, kartlaşmak.

kartaloş *s. argo* Kartlaşmış, yaşı geçkin.

kartaloz *s. bk.* kartaloş.

kartça *s. (ka'rtça)* Gençliği azalmış,

yaşı geçkince: *"Adını unuttuğum kartça şişman kadınla sevgilisi kolkola sallanarak dolaşıyorlar."* -A. Gündüz.

karteks dolabı *is.* Bilgi kartlarının bulunduğu kutu veya çekmecelerin içinde muhafaza edildiği, ayrıca ön kısmı düz veya stor kapak ile kilitlenebilen mobilya.

kartel (I) *is. Fr. cartel ekon.* Tekelci sermaye piyasasında, birtakım ticaret, üretim kuruluşlarının, daha çok kazanmak veya başka kuruluşlara karşı tutunabilmek gibi amaçlarla aralarında kurdukları dayanışma birliği.

kartel (II) *is. Fr. cartel < İt. cartello den.* Gemilerde içlerine içme suyu konulan, ortası basık, küçük fıçı.

kartelâ *is. İt. cartella* **1.** Tombala gibi bazı oyunlarda sayıların yazılı olduğu kart. **2.** *tiy.* Tulûat tiyatrosunun kapısına asılan tabelâ.

kartelleşme *is.* Kartel kurma işi: *"Devlet piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler."* -Anayasa.

kartelleşmek *(nsz)* Kartel kurmak.

Kartezyen *s. Fr. cartésien fel.* Dekartçı.

Kartezyenizm *is. Fr. cartésianisme fel.* Dekartçılık.

kartlaşma *is.* Kartlaşmak işi.

kartlaşmak *(nsz)* Kart duruma gelmek.

kartlık, -ğı *is.* Kart olma durumu.

kartograf *is. Fr. cartographe* Haritacı.

kartografi *is. Fr. cartographie* Haritacılık.

kartografik, -ği *is. Fr. cartographique* Haritacılıkla ilgili.

karton *is. Fr. carton* **1.** Kâğıt hamuruyla yapılan, ayrıca içinde bir veya birkaç lif tabakası bulunan kalın ve sert kâğıt. **2.** On paket sigarayı bir araya getiren ambalâj. **3.** Tombala oyununda çekilen numaraların işaretlendiği kart: *"Benim karton bir türlü dolmuyor, yanımdakinin üçü kaldı, karşımdaki bir tane bekliyor."* -R. H. Karay. **4.** Kamu kurum veya kuruluşlarında imzaya sunulan evrakların yerleştirildiği ciltli büyük defter. **5.** Seri hâlinde canlandırılan, karakterleri hayvan olan çizgi film.

kartoncu *is.* Karton işi veya eşya yapan veya satan kimse.

kartonlama *is.* Kartonlamak işi.

kartonlamak *(-i)* Karton yerleştirmek veya kartonla kaplamak.

kartonpiyer *is. Fr. carton-pierre mim.* Yapıları kabartmalarla bezemek için çoğunlukla duvar ve tavan ara kesitleriyle tavan göbeklerinde kullanılan, sertleştirilmiş mukavva veya kıtıklı alçı.

kartonumsu *s.* Karton görünümünde veya sertliğinde olan.

kartopu 1. Kardan yapılmış ve sıkıştırılmış yuvarlak. **2.** *mec.* Beyaz ve tombul. **3.** *bot.* Hanımeligillerden, birçok türü süs bitkisi olarak yetiştirilen, zeytinimsi, meyvemsi, kırmızı renkte bir ağaççık *(Viburnum).*

kartotek, -ği *is. Fr. cartothèque* **1.** Kartlar üstüne işlenmiş bilgilerin düzenli bir dizgeye göre derlenmesi. **2.** Bu biçimde derlenmiş kartların saklandığı kutu, dolap vb.

kartpostal *is. Fr. carte postale* **1.** Genellikle dik dörtgen biçiminde ince kartondan yapılmış, bir yüzü resimli posta kartı, kart: *"Mektubu geçtim, bir kartpostal olsun yazamıyor mu?"* -S. M. Alus. **2.** (fotoğrafçılıkta) 9x12 cm boyutlarındaki resim.

kartpostalcı *is.* Kartpostal basan veya satan kimse: *"Gündüzün kartpostalcınız işportasını serdiği kaldırımda duruyordu."* -H. Taner.

kartuk, -ğu *is. hlk.* Büyük tarla tarağı.

kartuş *is. Fr. cartouche* **1.** Merminin, içine barut doldurulmuş silindir biçimindeki bölümü. **2.** Dolma kalem içine yerleştirilen mürekkep dolu tüp.

kartvizit *is. Fr. carte visite* Kart (II): *"İçinde Muallâ hanımın ismi yanında benim ismimi taşıyan kartvizitler."* -P. Safa.

Karun *öz. is. (ka:ru:n) Ar. ḳārūn* **1.** Din kitapları ve efsanelerde geçen, çok zengin olduğu söylenen kişi. **2.** *mec.* (küçük k ile) Çok zengin kimse.

karyağdı *s.* ve *is.* Üstü benek benek beyaz olan (kumaş).

karye *is. Ar. karye esk.* Köy.

karyokinez *is. Fr. caryocinèse biy.* Çok hücreli canlılarda hücrenin belli evrelerden geçerek çoğalması, mitoz.

karyola *is. (karyo'la) İt. carriola* Üzerine yatak yapılıp yatılan tahta veya metal kerevet: *"Babam, karyolasında, arkası üstü, upuzun yatıyordu."* -Y. Z. Ortaç. *"Çamaşır işini bitirdikten sonra Sevim'i karyolasına yatırdık."* -R. N. Güntekin.

kas *is. anat.* Tellerden oluşan ve kasılarak vücut hareketlerini sağlayan organ ve bu organın telsi dokusu, adele: *Kol kasları, Kalp kası.*

→ ***kas doku, kas tutukluğu***

kasa *is. (ka'sa) İt. cassa* **1.** Para veya değerli eşya saklamaya yarayan çelik dolap: *"Arkaya doğru bir adım atıp sırtını meyhanecinin kasasına dayadı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Ticarethanelerde para alınıp verilen yer. **3.** Bazı oyunlarda oyunu yönetme veya para karşılığında fiş verme işi: *Kasa kim?* **4.** Vagon, kamyon veya traktörün yük taşımak için şasiye bağlanmış üst bölümünü oluşturan parça. **5.** Tahta veya sentetik maddelerden yapılmış, dört köşe, sağlam ambalaj parçası, sandık: *"Barın kapısı önünde bira kasaları yığılmıştı."* -A. İlhan. **6.** (basımcılıkta) Dizgi harflerinin konulduğu gözlerden oluşan tabla. **7.** *mim.* Kapı ve pencerelerin sabit olarak tutturulduğu asıl çerçeve. **8.** *sp.* Biribiri üzerine istif edilerek yüksekliği ayarlanabilen atlama aracı. **kasayı devretmek** işletmelerde nöbetleşe çalışan kasadarlar kasa mevcudunu birbirine aktarmak.

→ ***kasadar, kasa defteri, kasa fişi, kasa sayımı***

kasaba *is. Ar. kaşaba* Şehirden küçük, köyden büyük, henüz kırsal özelliklerini yitirmemiş olan yerleşim merkezi: *"Alayın bir ucu mezarlığa vardığı hâlde öteki ucu daha kasabanın dar sokaklarında birbirini eziyordu."* -R. N. Güntekin.

kasabacık, -ğı *is.* Küçük kasaba: *"Edirne'yle İstanbul arasındaki kasabacıklardan birinde yaşıyoruz."* -M. Ş. Esendal.

kasabalı *s.* Kasaba halkından olan.

kasacı *is.* Veznedar, vezneci.

kasadar *is. İt. cassa + Far. -dār* Ticari kuruluşlarda kasada oturup para alıp veren kimse.

kasa defteri *is. tic.* İşletmelerde günlük alış veriş hareketlerinin kaydedildiği defter.

kasa fişi *is. tic.* Satın aldığı mal veya hizmet için ödediği para karşılığında müşteriye yazar kasadan çıkarılarak verilen küçük kâğıt belge.

kasalama *is.* Kasalamak işi.

kasalamak *(-i)* Kasalara yerleştirmek.

kasalanma *is.* Kasalanmak işi.

kasalanmak *(nsz)* Kasalara yerleştirmek.

kasalı *s.* Kasası olan.

kasalık, -ğı *is.* Kasa yapımına elverişli ince dilinmiş tahta.

kasap, -bı *is. Ar. kaṣṣāb* **1.** Sığır, koyun gibi eti yenecek hayvanları kesen veya dükkânında perakende olarak satan kimse. **2.** Bu alış verişin yapıldığı dükkân. **3.** *mec.* Kan dökücü, hunhar.

kasaphane *is. (kasapha:ne) Ar. kaṣṣāb + Far. ḫāne esk.* Kesim evi, mezbaha, kanara.

kasaplık, -ğı *is.* **1.** Kasap olma durumu veya kasabın yaptığı iş: *"Kasaplık, terlikçilik gibi sanatlar melezlerin elindedir."* -F. R. Atay. **2.** *s.* Kesim evine gönderilip kesilmek için ayrılmış (hayvan). **3.** *mec.* Kan dökücülük, hunharlık.

kasar *is. bk.* kastar.

kasara *is. (kasa'ra) İt. cassero den.* Geminin baş ve kıç tarafında, asıl güverteden yüksek olan kısa güverte: *Baş karası, kıç karası.*

kasa sayımı *is. tic.* Günlük kasa mevcudunun, kasanın devredilmesinden önce, sayılıp belirlenmesi.

kasatura *is. (kasatu'ra) İt. caccitare* Süngü gibi, tüfeğin namlusu ucuna takılan veya bel kayışına asılı olarak taşınan bir çeşit bıçak: *"Haydi yürü, dedikçe kasaturanın sırtını da yapıştırıyordu."* -E. İ. Be-

nice.

kasavet *is. (kasa:vet) Ar. kasâvet* Üzüntü, tasa, kaygı, sıkıntı. **kasavet çekmek** üzülmek, tasalanmak: *"Doğuşen yiğitler de boyanır kana / Kasavet mi çeker seni doğuran ana."* -H. Türküsü. **kasavet etmek** üzülmek, kaygılanmak.

kasavetlenme *is.* Kasavetlenmek işi.

kasavetlenmek Kasavet sahibi olmak.

kasavetli *s.* Üzüntülü, sıkıntılı, tasalı, kaygılı: *"...oğullarından biri, sanki bir ölüm haberi getirir gibi kasavetli bir yüzle yanına sokuldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kasavetsiz *s.* Üzüntüsüz, sıkıntısız, tasasız, kaygısız.

kas doku *is. anat.* Canlının hareketini sağlayan, kasılabilen telleri kapsayan hücreler topluluğu.

kâse *is. (kâ:se) Far. kâse* Cam, çini, toprak vb. den yapılmış derince çanak: *"Aşure yiyen İhsan, Orhan'ı görünce kâseyi ve kaşığı birdenbire elinden bıraktı."* -P. Safa.

kâsecik, -ği *is.* **1.** Küçük kâse. **2.** *anat.* Kulağın dolambacında bulunan ve lenf ile dolu olan küçük zarsı organ.

kâseletme *is.* Kâseletmek işi.

kâseletmek *(-i)* Kâse kullanarak iş yapmak.

kasem *is. Ar. kasem esk.* Ant içme, yemin etme: *"Yaşı daha kırk bile yok, diye yeminler, kasemler, antlar..."* -S. M. Alus.

kaset *is. Fr. cassette* İçinde, görüntü ve seslerin kaydedildiği, gerektiğinde yeniden kullanılmasını sağlayan bir manyetik şeridin bulunduğu küçük kutu.

→ ***kasetçalar***

kasetçalar *is.* Ses kaydetmeden, sadece kaset çalan araç.

kasetçi *is.* Kaset satan kimse.

kasetçilik, -ği *is.* Kasetçinin yaptığı iş veya meslek.

kasık, -ğı *is.* Vücudun karın ile uyluk arasındaki bölümü.

→ ***kasık bağcı, kasık bağı, kasık biti, kasık çatlağı, kasık otu***

kasık bağcı *is.* Kasık bağı yapan veya satan kimse.

kasık bağı *is.* Fıtığı içeride tutmak için kullanılan bağ.

kasık biti *is. zool.* Genellikle üreme organları çevresindeki kıl diplerinde yerleşen bir tür bit *(Phthirus pubis).*

kasık çatlağı *is. hlk.* Kasık fıtığı.

kasık otu *is. bot.* Karanfilgillerden, saz biçiminde ince sapları olan, güzel çiçekler açan, kasık yaralarına yararlı sayılan bir bitki *(Herniaria hirsuta).*

kasıl *s. biy.* Kasla ilgili olan, adalî.

→ ***kasıl duyumlar***

kasıl duyumlar *ç. is. psikol.* Kasların iradeli kasılmasıyla ortaya çıkan hareketlerin düzenlenmesine yardım eden duyumlar.

kasılgan *s. anat.* (kas ve organik dokular için) Kasılma özelliği olan, kasılabilen.

kasılganlık, -ğı *is. anat.* Kasılgan olma durumu.

kasılış *is.* Kasılmak işi veya biçimi.

kasılma *is.* Kasılmak işi, büzülme, takallus.

kasılmak *(nsz)* **1.** Kasmak işi yapılmak. **2.** Büzülüp kasılmak, takallüs etmek. **3.** *mec.* Büyüklenmek, kurumlanmak, gururlanmak: *"Ben Namık Kemal'im, koskoca vatan şairiyim, deyip de kasılmaz hiç bir zaman."* -N. Cumalı. *"Herkesin kasım kasım kasıldığı buz gibi bir davetti."* -H. Taner.

kasım *is. Ar. kâsim* **1.** Yılın 30 gün çeken on birinci ayı, son teşrin, teşrinisani. **2.** Kışın başlangıcı sayılan 8 kasım günü başlayıp hıdrellezin ilk günü olan 6 mayısa kadar altı ay süren dönem.

→ ***kasım kasım, kasımpatı***

kasım kasım *zf.* Kasılmak hareketiyle birlikte "çok büyüklenmek, kurum satmak, gururlanmak" anlamında kullanılır.

kasımpatı *is. bot.* Birleşikgillerden, çiçekleri iri, katmerli ve türlü renkte, sonbahardan kışa değin açan bir süs bitkisi, krizantem *(Chyrsanthemum).*

kasınç, -cı *is.* Kaslarda ağrılı kasınma, kramp.

kasınma *is.* Kasınmak işi.

kasınmak *(nsz)* **1.** Kasılıp kalmak. **2.**

mec. Büyüklenmek, kibirlenmek, kendini beğenmek.

kasıntı *is.* **1.** Giyeceği daraltmak veya kısaltmak için yapılan eğreti dikiş: *Bu kolun kasıntısını sökmeli.* **2.** *mec.* Büyüklenme, kurum, gurur. **3.** *s. mec.* Büyüklenen, gururlanan ve bunu davranışlarıyla belli eden (kimse).

kasıntılı *s.* **1.** Kasıntısı olan. **2.** *mec.* Büyüklenen, kurumlu, kibirli, gururlu.

kasıntısız *s.* **1.** Kasıntısı olmayan. **2.** *mec.* Büyüklenmeyen, kurumlu, gururlu davranmayan.

kasır, -srı *is. Ar. ḳaṣr* Köşk.

kasırga *is. (kasır'rga)* **1.** Hızı saatte 120 km yi aşan çok güçlü fırtına: *"Yazın toz kasırgaları içinde boğulur gibi olduk."* -F. R. Atay. *"Bu ağaç yalnız büyük bir kasırga ile silkeleniyor."* -P. Safa. **2.** *mec.* Duyguların patlak verişi, büyük heyecan, coşku: *"Bu, içimdeki şiiri, kasırgayı, hemen dindirdi."* -H. E. Adıvar.

kasıt, -stı *is. Ar. ḳaṣd* **1.** Amaç, istek, maksat: *Benim kastım bu değildi.* **2.** Öldürme, yaralama veya zarar vermek isteme, kötü niyet. **(birine) kastı olmak** ona karşı kötülük etmek, zarar verme isteği beslemek: *Bana kastı mı var?*

kasıtlı *s.* İsteyerek, bilerek yapılan, maksatlı.

kasıtsız *s.* İsteyerek, bilerek yapılmayan, maksatsız.

kaside *is. (kasi:de) Ar. ḳaṣîde ed.* On beş beyitten az olmayan, bütün beyitlerin ikinci dizeleri en baştaki beyit ile kafiyeli bulunan ve çoğu kez büyükleri övmek için yazılan divan edebiyatı manzumesi.

kasideci *is. esk.* **1.** Kaside yazan şair. **2.** *mec.* Birine yaranmak amacıyla aşırı övgüde bulunan kimse.

kasidehan *is. (kasi:dehan, -ha:nı) Ar. ḳaṣîde + Far. ḫân* Kaside okumayı meslek edinmiş kimse.

kasis *is. Fr. cassis* **1.** Kara yolunda oluşmuş çukurlar ve tümsekler. **2.** Bir yolun doğrultusunu dik kesen bir yandan öbür yana geçen ark.

kasiyer *is. İt. cassiere* Kasa başında oturarak para alıp kasa fişi veren kimse, kasadar.

kask *is. Fr. casque* Darbelerden başı korumak için, sertleştirilmiş sentetik maddelerden yapılmış sağlam başlık.

kaskatı *s. (ka'skatı)* **1.** İyi katı, çok katı: *"Bütün vücudum kaskatı. Hiç harekette bulunamıyordum."* -A. Gündüz. **2.** *mec.* Acımasız, hoşgörüsüz. **3.** *zf.* Kıpırdamaksızın, hareketsiz veya donmuş olarak: *Evin önünde kaskatı duruyordu.* **kaskatı kesilmek** aşırı coşku, soğuk, korku, üzüntü vb. karşısında hareket edemeyecek, bir şey söylemeyecek duruma gelmek, donup kalmak: *"Kaskatı kesilmiş vücudu, suyun hafif akıntısına uyarak yavaş yavaş uzaklaştı."* -R. N. Güntekin. *"Sırtına çiğ yağmış, atın üstünde kaskatı kesilmişti."* -Y. Kemal.

kasket *is. Fr. casquette* Genellikle erkeklerin giydiği, önü siperli başlık.

kasketçi *is.* Kasket yapan veya satan kimse.

kasketçilik, -ği *is.* Kasketçinin işi veya mesleği.

kasketli *s.* Kasketi olan: *"Bu rıhtım boyunca birtakım mavi gömlekli, siyah kasketli hamallar yukarıya doğru bağırıyorlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kasketsiz *s.* Kasketi olmayan: *"Başı kasketsiz, ayakları çıplak, şehri gezmeye başladı."* -S. F. Abasıyanık.

kasko *is. (ka'sko) İt. casco huk.* Taşıtların uğrayacakları kazadan doğacak zararların karşılanması için yapılan sigorta.

kaslaşma *is.* Kaslaşmak durumu.

kaslaşmak *(nsz)* Kas durumuna gelmek.

kaslı *s.* Kasları gelişmiş olan, adaleli.

kasma *is.* Kasmak işi.

kasmak, -ar *(-i)* **1.** Kısaltmak. **2.** Daraltmak. **3.** *mec.* Baskısı altında tutmak. **kasıp kavurmak 1)** baskı yaparak veya kıyıcı davranışlarla bir topluluğu ezmek, zulmetmek: *"...Karaköy civarını kasıp kavuran iki serseri çocuğu enselerinden yakalayıp huzuruna getirmiştim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** çok zarar vermek,

mahvetmek: *"Derhal asabî, ince, deli sesi çınlamaya başlar, etrafı kasıp kavurur ve kıyametleri koparırdı."* -A. Ş. Hisar. **3)** çok etkilemek, hüküm sürmek: *"Dışarıda ortalığı kasıp kavuran bir ayaz vardı."* -C. Uçuk.

kasnak, -ğı *is.* **1.** Enli çember. **2.** Kalbur ve tel gibi şeylerin tahta çemberi. **3.** Nakış işlemek için gergef gibi kullanılan, kumaşı germeye yarayan, tahtadan çember. **4.** Pehlivanların giydikleri kispetin bele gelen bölümü. **5.** *tek.* Makinelerde, bir milden başka mile hareket geçiren kayışların takıldığı demir çember. **6.** *sp.* Kıyıları oluk biçiminde pervazlı, metal ve tahtadan yapılmış çember. **7.** *mim.* Bir sütunun gövdesini oluşturan silindir biçimindeki taşların her biri. **kasnak işlemek** kasnakta nakış işlemek: *"Eski mahalledeki bir kız gibi kasnak işlesin."* -H. E. Adıvar.

kasnakçı *is.* Kasnak, elek, ölçek gibi tahta işleri yapan kimse.

kasnaklama *is.* Kasnaklamak işi.

kasnaklamak *(-i)* **1.** Kasnak içine almak, çemberlemek. **2.** Kollarını dolayarak kavramak. **3.** Yapılarda, betonun şişmesini önlemek ve direncini artırmak için, sıkıştırılmış betonun çevresini metalden bir kasnak içine almak.

kasnı *is.* Çadırışağı, şeytantersi ağacı gibi bitkilerden elde edilen bir zamk.

kassız *s.* **1.** Kası olmayan. **2.** Adelesiz. **3.** Kasları gelişmemiş olan.

kast *is. Ar. ḳaṣd bk.* kasıt.

kast *is. Fr. caste (Portekizceden) sos.* Ayrıcalıklar bakımından yukarıdan aşağıya doğru kesin ölçülerle sınırlanmış bulunan, en koyu biçimiyle Hindistan'da görülen toplumsal sınıfların her biri.

kastanyet *is. Fr. castagnette* Parmaklara takılarak çalınan bir tür zil.

kastanyola *is. (kastanyo'la) İt. castagnola* **1.** Bir çarkın dişlerine takılıp geriye doğru dönmesini önleyen dil. **2.** *den.* Akan gemi zincirini sıkarak durdurmak için kullanılan, güverte locasının altına konmuş, hareketli demir kol.

→ ***kastanyola yuvası***

kastanyola yuvası *is.* Bir çarka kastanyola için açılmış dişlerin arası.

kastar *is. hlk.* Pamuk ipliğini veya bezini bol ve soğuk su ile yıkayarak ağartma işi.

kastarcı *is. hlk.* Kastar işini yapan kimse.

kastarcılık, -ğı *is. hlk.* Kastar yapma işi.

kastarlama *is.* Kastarlamak işi.

kastarlamak *(-i) hlk.* Pamuk ipliğini veya bezini bol ve soğuk su ile yıkayarak ağartmak.

kastarlı *s.* Kastarlanmış olan.

kasten *zf. (ka'sten) Ar. ḳaṣden* Kasıtla, bile bile ve isteyerek: *"Fakülteye giderken kasten kaçırırdım otobüsü."* -Ç. Altan.

kastetme *is.* Kastetmek işi.

kastetmek *(-i) Ar. ḳaṣd + T. etmek* **1.** Amaçlamak, amaç olarak almak; demek istemek: *"...ev deyince, kasabada dört beş tane zengin evini kastediyorum."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *(-e)* Kötülük etmek, kıymak, zarar vermeyi istemek: *"...istiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler."* -Atatürk.

kastî *zf.* ve *s. (kastî:) Ar. ḳaṣdî* Kasıtlı olarak, bilerek, isteyerek (yapılan).

kastor *is. Fr. castor* **1.** Kunduz. **2.** Kunduz kürkü. **3.** *s.* Bu kürkten yapılmış.

kas tutukluğu *is.* İşe alıştırılmamış kasların çalışma durumunda duyulan ağrı ve sızı.

kasvet *is. Ar. ḳasvet* Sıkıntı, iç sıkıntısı. **kasvet basmak** (veya **çökmek**) çok sıkılmak, içi daralmak: *"Gündüzün bu saatinde, tiyatroya ağır bir kasvet çökmüş."* -P. Safa. **kasvet vermek** sıkıntı vermek.

kasvetli *s.* İç sıkıcı, sıkıntılı: *"Eski mahalle çok kasvetli, loş bir mahalle idi."* -O. C. Kaygılı. *"İlk önce Ankara bana kasvetli görünüyordu."* -A.Gündüz.

kasvetsiz *s.* Sıkıntı olmayan, iç sıkmayan: *"Mermer tezgâhlara vurdukları zamanki kasvetsiz hâllerini burada kaybeder, burada şairleşirler."* -S. F. Abasıyanık.

kaş *is.* **1.** Gözlerin üzerinde kemerli bi-

rer çizgi oluşturan kısa kıllar: *"Aşçıbaşı, kırçıl kaşlarını biraz daha çatık, karşıma çömeliyor."* -Y. Z. Ortaç. *"Kalın kara kaşları birkaç kere fesinin kenarlarına kadar kalkıp indi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Kemerli ve çıkıntılı şey veya yer: *Yüzük kaşı. Dağ kaşı.* **3.** Sarp kayalık, uçurum. **4.** Eyerin ön ve arkasındaki çıkıntılı bölüm. **5.** *hlk.* Duvar, bağ ve bahçelerde toprak yığarak yapılan sınır, set. **kaş çatmak** kızmak, öfkelenmek: *"Pakize cevap vermedi, haşin bir tavırla kaşlarını çatarak başını önüne eğdi."* -R. N. Güntekin. **kaş göz etmek** kaş, göz işaretleriyle bir şey anlatmaya çalışmak. **kaş göz işareti yapmak** kaş ve gözle birşeyler anlatmak, dikkat çekmek: *"Murat Bey konuşurken bana kaş göz işaretleri yapıyor, bir yandan da kahkahalarla gülüyor."* -R. N. Güntekin. **kaş ile göz, gerisi söz** yüz güzelliğinde kaş ile gözün önemini belirtir. **kaş yapayım derken göz çıkartmak** işi düzelteyin derken büsbütün bozmak. **kaş yıkamak** kaş çatmak: *"El yanında yıkar gider kaşını / Tenhalarda gülüşünü sevdiğim."* -Ruhsati. **kaşının altında gözün var dememek** *bk.* gözün üstünde kaşın var dememek. **kaşla göz arası** kimsenin sezmesine imkân vermeyecek kadar kısa bir zaman içinde, çok çabuk: *"Kaşla göz arasında eline bir mikrofon verdiklerinden adamın sesi herkesi bastırır oldu."* -H. Taner.

→ ***kaşbastı, kaş jölesi***

kaşağı *is.* **1.** Hayvanları tımar etmek için kullanılan, sactan, dişli araç. **2.** Sırtı kaşımak için kullanılan uzun saplı, ucu kaşık veya ek biçiminde, tırnaklı araç.

kaşağılama *is.* Kaşağılamak işi.

kaşağılamak *(-i)* Tımar etmek için hayvana kaşağı sürmek: *"Günde iki defa hepsini kaşağılayıp ayrı ayrı ovuyordum."* -Ö. Seyfettin.

kaşağılanma *is.* Kaşağılanmak işi.

kaşağılanmak *(nsz)* Kaşağılanmak işi yapılmak.

kaşağılatma *is.* Kaşağılatmak işi veya durumu.

kaşağılatmak *(-i)* Kaşağılamak işini yaptırmak.

kaşalot *is. Fr. cachalot < Port. zool.* **1.** İspermeçet balinası. **2.** *argo* Aptal, budala.

kaşan *is. hlk.* (hizmet veya binek hayvanları için) Durup işeme.

→ ***kaşan yeri***

kaşandırma *is.* Kaşandırmak işi.

kaşandırmak *(-i) hlk.* Hayvanı durdurup işetmek.

kâşâne *is. (kâ:şa:ne) Far. kâşâne* Büyük, süslü köşk, saray gibi yapı: *"Peri bacalarının en güzel yerlerinde güvercinlere tam manası ile kâşâneler kurmuşlar."* -B. R. Eyuboğlu. *"Akrabalarıyla kâşâneler kurarak nasıl yerleştikleri hiç kimsenin gözünden kaçmıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kaşanma *is.* Kaşanmak işi.

kaşanmak *(nsz) hlk.* (hizmet ve binek hayvanları için) Durup işemek.

kaşan yeri *is.* Uzun yolda hayvanların durup işedikleri ve biraz dinlendikleri yer.

kaşar *is.* **1.** Koyun sütünden yapılan, tekerlek biçiminde, sarımtırak, yağlı bir peynir. **2.** *argo* Oyunda açıkgöz, kurnaz olan kimse.

→ ***kaşar peyniri***

kaşarlanma *is.* Kaşarlanmak işi.

kaşarlanmak *(nsz)* **1.** Bir işte, bir hareketle çok tecrübe kazanmak. **2.** *mec.* Hoşa gitmeyen bir harekete veya bir işe alışarak artık ondan üzüntü duymaz olmak: *"O kaşarlanmış politikacı kendi kendine mutlaka şöyle diyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Bu vadideki kaşarlanmış idmanlarına rağmen onları da ara sıra atlatanlar bulunur."* -H. R. Gürpınar.

kaşarlı *s.* **1.** Kaşarla yapılmış: *Kaşarlı tost.* **2.** *mec.* Kaşarlanmış.

kaşar peyniri *is. bk.* kaşar.

kaşbastı *is. hlk.* Başa ve alna bağlanan bağ, çatkı.

kaşe *is. Fr. cachet* **1.** Damga, mühür. **2.** Toz ilâçların içine konulduğu, yutulmaya uygun, güllâçtan küçük kap: *"Cebinden bir hap kutusu çıkarıp iki kaşeyi bir arada yuttu."* -H. Taner.

kaşeksi *is. Fr. cachexie· tıp* Bütün beslenme işlevlerinin bozulmasıyla oluşan ileri derecede zayıflık.

kaşeleme *is.* Kaşelemek işi.

kaşelemek *(-i)* Resmî bir belgeyi kaşe ile damgalamak, mühürlemek.

kaşelenme *is.* Kaşelenmek durumu.

kaşelenmek *(nsz)* Kaşelemek işi yapılmak.

kaşeletme *is.* Kaşeletmek işi.

kaşeletmek Damgalatmak, mühürletmek: *Garanti belgesini tam olarak doldurun ve kaşeletip imzalatın.*

kaşeli *is.* ve *s.* **1.** Kaşesi olan. **2.** İşverenin, kendisine başkaca bir yükümlülüğü olmadan, çalışma süresine göre ücret verdiği (kimse).

kaşık, -ğı *is.* **1.** Sulu veya bazı ufak taneli yiyecekleri ağza götürmeye yarayan, saplı sofra aracı: *Çorba kaşığı. Pilâv kaşığı. Yemek kaşığı. Hoşaf kaşığı. Çay kaşığı.* **2.** Ucu iğneli kaşık biçimindeki olta. **kaşık atmak (veya çalmak)** iştahla veya çabuk yemek. **kaşık kadar** çok küçük. **kaşık sallamak** yemek yemek: *"Gençler tarhana aşına kaşık salladılar."* -N. Araz. **kaşıkla yedirip sapıyla (gözünü) çıkartmak** yaptığı bir iyiliği hiçe indirecek kötülükte bulunmak.

→ ***kaşık çalımı, kaşık düşmanı, kaşık kaşık, kaşık otu, kaşık oyunu***

kaşık çalımı *is.* Ortalığın kararmaya başladığı zaman, akşam yemeği zamanı.

kaşıkçı *is.* **1.** Kaşık yapan veya satan kimse. **2.** Şimşir, kemik, bağa gibi şeylerden kaşık oyan, süsleyen zanaatçı.

→ ***kaşıkçı kuşu***

kaşıkçı kuşu *is. zool.* Pelikan.

kaşıkçılık, -ğı *is.* Kaşık yapma ve satma işi.

kaşıkçın *is. zool.* Ördekgillerden, gagası kaşık biçiminde, tüyleri ak, kara, kahve rengi, ayakları kırmızı bir kuş *(Spatula clypeata).*

kaşık düşmanı *is. şaka* Kadın, eş.

kaşık havası *is.* Orta Anadolu bölgesinde kaşık çalınarak oynanan bir halk oyunu veya bu oyunun müziği.

kaşık kaşık *zf.* **1.** Kaşıkla ölçerek. **2.** Birbiri ardınca ve kaşıkla: *Çorbayı kaşık kaşık içti, bitirdi.*

kaşıklama *is.* Kaşıklamak işi.

kaşıklamak *(-i)* **1.** Kaşıkla yemek: *"Sustular, bir zaman konuşmadan çorbalarını kaşıkladılar."* -N. Cumalı. **2.** *mec.* (kaşıkla yenen yemek için) Severek, iştahla yemek.

kaşıklanma *is.* Kaşıklanmak işi veya durumu.

kaşıklanmak *(nsz)* Kaşıkla yenmek.

kaşıklayış *is.* Kaşıklamak işi veya biçimi.

kaşıklık, -ğı *is.* **1.** İçine kaşık, çatal, bıçak gibi şeyler konulan kap. **2.** *s.* Kaşık yapmaya elverişli: *Kaşıklık ağaç.* **3.** *s.* Kaşığın alabileceği ölçüde: *İki kaşıklık reçel.*

kaşık otu *is. bot.* Turpgillerden, iskobüte karşı kullanılan, yaprakları kaşığı andıran, güzel çiçekler açan bir bitki *(Cochlearia officinalis).*

kaşık oyunu *is.* Yurdumuzun birçok bölgesinde, parmaklar arasına sıkıştırılmış tahta kaşıklar ile şıkırdatılarak çok hareketli bir biçimde oynanan halk oyunu.

kaşıma *is.* Kaşımak işi.

kaşımak *(-i)* Tırnakla veya başka bir şeyle deriyi hafifçe ovmak: *"Baktı ki doktor sakalını kaşıyarak susuyor."* -S. F. Abasıyanık.

kaşındırma *is.* Kaşındırmak işi.

kaşındırmak *(-i)* Kaşınmasına yol açmak, kaşıntı vermek.

kaşınış *is.* Kaşınmak işi veya biçimi.

kaşınma *is.* Kaşınmak işi.

kaşınmak *(nsz)* **1.** Kaşıntısı olmak, kaşıma isteği duymak: *Başım kaşınıyor.* **2.** Kendi kendini kaşımak: *Kedi kaşınıyor.* **3.** *mec.* Kötü bir karşılık gerektiren davranışlarda bulunmak: *Sen kaşınıyorsun galiba, git işine, başını belâya sokma.*

kaşınma kazığı *is.* Merada çeşitli böcek, sinek ve arılar tarafından rahatsız edilen hayvanların kaşınarak rahatlatılmaları için meranın elverişli yerlerine dikilen ve üzerlerine antiseptik maddeli gres yağı sürülen kazık.

kaşıntı *is.* Vücutta kaşınma isteği uyandıran duygu.

kaşıntılı *s.* Kaşıntısı olan.

kâşif *is. (kâ:şif) Ar. kāşif* Bulucu.

kaş jölesi *is.* Kaşın düzgün görünmesini sağlayan bir madde.

kaşkariko *is. (kaşkari'ko) argo* **1.** Oyun, dolap, düzen. **2.** Yalan: *"Paraya, çıkara, günlük yaşamın kaşkarikolarına karşı ilgisizdirler."* -H. Taner.

kaşkaval (I) *is. İt. caciocavallo* **1.** Tekerlek biçiminde, sarı renkte, kaşara benzeyen, bir tür peynir. **2.** *argo* Aptal, sersem.

kaşkaval (II) *is. İt. caccioccavallo den.* Gabya ve babafingo çubuklarının topuk taraflarında açılan deliklerden geçirilerek uçları mavnalara dayanan, demir veya ağaç takoz.

kaşkol, -lü *is. Fr. cache-col* Boyun atkısı: *"Bir tanesi çenesine yün bir kaşkol bağlamış."* -S. F. Abasıyanık.

kaşkorse *is. Fr. cache-corset* Ten üzerine giyilen ince kadın fanilâsı.

kaşlama *is.* Kaşlamak işi.

kaşlamak *(-i)* Yüzüğün taşını kaşa oturtmak.

kaşlı *s.* Herhangi bir nitelikte kaşı olan: *Çatık kaşlı adam. İnce kaşlı kadın.*

→ ***kaşlı gözlü***

kaşlı gözlü *s.* Yüzü güzel olan.

kaşmer *s.* Maskara, soytarı.

kaşmerlik, -ği *is.* Soytarılık.

kaşmir *is. Fr. cachemire (Keşmir adından)* **1.** İnce, sık bir tür yün. **2.** *s.* Bu yünden yapılmış: *Kaşmir kazak.*

kaşpusiye *is. Fr. cache-poussière* Hafif üstlük: *"Ben güya, kaşpusiyelere bakarken Ayşe hanım da camdan dışarıyı kolluyordu."* -S. M. Alus.

kat (I) *is.* **1.** Bir yapıda iki döşeme arasında yer alan daire veya odaların bütünü: *Alt kat. Üst kat. Orta kat. "Alt katta her tarafın pencereleri kalın, sık demir parmaklıklarla örtülüydü."* -H. R. Gürpınar. *"Yemekten sonra evin üst katında, ocaklı bir odaya çıktık."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bir yüzey üzerine az veya çok kalın bir biçimde, düzgün olarak yayılmış bulunan şey; üst üste konulmuş şeylerden her biri, tabaka: *Bir kat yufka, bir kat peynir.* **3.** (giyecekler için) Takım: *Üç kat çamaşır. "Birer kat elbise ile kalacağız."* -A.Gündüz. *"Ondan sonraki düşlerim arasında kat kat elbiseler de vardı."* -N. Cumalı. **4.** Daire. **5.** Ön, yan, huzur, makam, nezt: *Başkanlık yüksek katına. "Salim, Sait Faik'in Yaşar Nabi katındaki telif ücretini artırmakta büyük rol oynamıştır."* -S. Birsel. **6.** Bükülen veya kıvrılan bir şeyin her kıvrımı: *Kumaşın katı.* **7.** Makam, mevki. **8.** Nicelikçe kez, defa, misil: *Bu, ondan iki kat pahalı.* **9.** *mat.* Tekrarlanan bir sayının toplamı: *6, 9, 12 ve 15 sayıları 3 sayısının katlarındandır.* **10.** *jeol.* Jeoloji zamanlarından bir dönem içinde oluşmuş katmanlı kayaçlar. **kat çıkmak** yapıya kat eklemek.

→ ***katbekat, kat kat, kat sayı, kat yuvarı***

kat, -t'ı (II) *is. Ar. ḳaṭ' esk.* **1.** Kesme, kesilme. **2.** İlgiyi kesme. **3.** Sonuca bağlama, bitirme. **4.** *ed.* Kesme.

katabolizma *is. Fr. catabolisma biy.* Canlı protoplâzmayı yapan büyük ve karmaşık yapılı moleküllerin enerji çıkararak yanması, yadımlama.

katafalk *is. Fr. catafalque* Önünden geçilerek kendisine saygı gösterilmek istenen ölünün tabutu konulmak için yapılmış yüksek yer.

katafot *is. Fr. cataphote* Dışarıdan gelen bir ışığın etkisiyle gecleyin ışıklı görünen reflektör.

katakofti *is. müz.* Klâsik Türk müziğinde 8/8' lik bir usul.

katakomp *is. Fr. catacombe tar.* İlk Hristiyanların kayaları oyarak veya yer altını kazarak yaptıkları, uzun dehlizler biçiminde; ölülerini gömdükleri veya tapınak olarak kullandıkları mezarlık.

katakulli *is. (kataku'lli) argo* Yalan dolan, oyun, tuzak, düzen: *"Dün geceki arkadaşın tahmini gibi meçhul adam geldi, kız onu birkaç katakulli ile kandırdı."* -A.Gündüz. **katakulli okumak** yalan söy-

lemek, palavra atmak: *"Her seferki gelişinde bu katakulliyi okursun, fakat sözün ardı hep boşa çıkar."* -H. R. Gürpınar.

katalanca *is.* İspanya'nın kuzey doğusunda Katalan ırkının konuştuğu dil.

katalepsi *is. Fr. catalepsie tıp* İradenin yitimi, dış etkilere karşı duygunluğun ortadan kalkması ve hareket organlarına verilen herhangi bir durumun olduğu gibi sürüp gitmesiyle beliren sendrom.

kataleptik *s. Fr. cataleptique tıp* **1.** Katalepsi ile ilgili. **2.** Katalepsiye tutulmuş.

katalitik, -ği *is.* ve *s. Fr. catalytique kim.* Katalizle ilgili, kataliz niteliğinde olan.

→ katalitik soba

katalitik soba *is.* Tüp gaz ile çalışan ve evlerde ısıtma amacıyla kullanılan bir tür soba.

kataliz *is. Fr. catalyse < Yun. kim.* Bir maddenin kimyasal bir tepkimede hiçbir değişmeye uğramadan tepkimenin olmasını veya hızının değişmesini sağlayan etkisi.

katalizör *is. Fr. catalyseur kim.* Kimyasal tepkimenin olmasını veya hızının değişmesini sağlayan, katalitik etkiye yol açan madde.

katalog, -ğu *is. Fr. catalogue* **1.** Kitaplıktaki kitapları veya belli bir daldaki gereçleri, nitelikleri bakımından tanıtmak, arandıklarında bulunmalarını sağlamak amacıyla, yer numaraları belirtilerek hazırlanmış kitap, defter veya fişten oluşan bütün, fihrist. **2.** Kitap evi, yayın evi, kurum gibi kuruluşların yayınlarını, ürettikleri malları, eşyaları tanıtan, gösteren liste veya kitap, fihrist: *Eşya kataloğu.*

kataloglama *is.* Kataloglamak işi.

kataloglamak *(-i)* Kitaplıktaki veya belli bir daldaki gereçleri yer numarası, bibliyografik kimlik vb. bakımından tespit etmek.

katalpa *is. (kata'lpa) Fr. catalpa (Amerika yerlilerin dilinden) bot.* İki çeneklilerden, yaprakları çok iri ve kalp biçiminde, çiçekli bir süs bitkisi *(Bignonia catalpa).*

katana *is. bk.* kadana.

katar *is. Ar. kiṭār* **1.** Lokomotif ile vagonların oluşturdukları dizi, tren: *Bugün beş katar kalkacak.* **2.** Taşıt dizisi: *Otomobil katarı. Yük katarı.* **3.** Bir arada giden hayvan dizisi.

→ katar katar

katarakt *is. Fr. cataracte tıp* Ak su, ak basma, perde.

katar katar *s.* Birçok katardan oluşmuş, dizi dizi: *"Şu karşı yaylada göç katar katar / Bir güzel sevdası serimde tüter."* - Pir Sultan Abdal.

katarlama *is.* Katarlamak işi.

katarlamak *(-i) hlk.* Katar durumuna getirmek, arka arkaya dizmek.

katarlanma *is.* Katarlanmak işi yapılmak veya katarlanmak işine konu olmak.

katarlanmak *(nsz) hlk.* Katarlanmak durumuna getirmek veya katarlanmak işine konu olmak.

katavaşya *is. Yun. katevasia* Göçebe balıkların, ısı düşmesi sonucu Karadeniz'den Marmara denizine veya Akdeniz'e geçmeleri.

katbekat *zf. T. kat + Far. -be + T. kat* Kat kat.

katedral, -li *is. Fr. cathédrale* Baş kilise.

kategori *is. Fr. catégorie* Aralarında herhangi bir bakımdan ilgi veya benzerlik bulunan şeylerin tamamı, grup, ulam: *"Bunları dört beş kategoride toplayabiliriz."* -H. Taner.

kategorik *s. Fr. catégorique* **1.** Kesin, açık. **2.** *zf.* Kesinlikle, şartsız olarak.

katetme *is.* Katetmek işi.

katetmek *(-i) Ar. ḳaṭ' + T. etmek esk.* **1.** Kesmek, bölmek. **2.** Bir yeri aşarak geçmek, yol olmak: *"Yolumuz bir dereyi katedecekti."* -A. Gündüz.

katgüt *is. İng. cat* "kedi", *gut* "bağırsak" *tıp* Ameliyatlarda yaraları dikmek için kullanılan, bağırsaktan yapılmış iplik.

katı (I) *s.* **1. Sert, yumuşak** karşıtı: *"Bu hâl, onu ilk defa giyilen katı gömlek*

gibi sıkıyordu." -F. R. Atay. **2.** *mec.* Hoşgörüsüz, acımasız, merhametsiz, zalim: *Katı yürekli. Katı davranış.* **3.** *mec.* Düşünce ve davranışlarında belli ilkelere sıkı sıkıya bağlı olan. **4.** *fiz.* Sıvıların ve gazların tersine, içinde bulunduğu kabın veya üstünde bulunduğu yerin biçimini almayan. sulp. **5.** *zf. esk.* Çok, aşırı derecede: *"Susadım ol dem hararetten katı / Sundular bir cam dolusu şerbeti."* -Süleyman Çelebi.

→ *katı kalpli, katı söz, katı yağ, katı yumurta, katı yürekli*

katı (II) *is. zool.* Taşlık, konsa.

katık, -ğı *is.* **1.** Ekmekle karın doyurmak gerektiğinde, ekmeğe katılan peynir, zeytin, helva gibi yiyecek: *"Nevale çıkınlarını açıp yaymakta ve birer dilim ekmekle ne olduğu belirsiz katıklarını kemirmeğe başlamaktadırlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Birkaç günlük ekmeğini, katığını köyden getirirdi."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** Yağı alınmış yoğurt, ayran. **(bir şeyi) katık etmek** ekmeğin çok, yemeğin az olduğu durumlarda yemeği ölçülü yemek.

katı kalpli *is.* Katı yürekli.

katıklama *is.* Katıklamak işi.

katıklamak *(-i) hlk.* **1.** Katık etmek. **2.** Çorbayı yoğurtlamak.

katıklı *s. hlk.* İçinde katık bulunan.

→ *katıklı aş*

katıklı aş *is.* Bulgur veya yarmadan yapılan yoğurtlu çorba.

katıksız *s.* **1.** Katığı olmayan. **2.** Yabancı bir şeyle karışmamış: *Katıksız süt.* **3.** *mec.* Belli bir yerden, belli bir soydan gelen: *"Katıksız İstanbul çocuğu, Boğaziçi çocuğudur o."* -Y. Z. Ortaç. **4.** *mec.* Niteliği başka hiçbir etkiyle bozulmamış olan, tam: *"...öfkesi, sevgisi katıksız, kaya gibi sağlam ve güvenilir adam..."* -A. İlhan.

katıla katıla *zf.* Katılacak kadar, katılacak derecede: *"Köylüler, Karagöz'ün her sözüne katıla katıla gülmüşlerdi."* -S. F. Abasıyanık. *"Meğer aradan birkaç ay geçecek ve yine o evde, yine gözlerimizden yaşlar akarak katıla katıla ağlayacakmışız."* -Y. Z. Ortaç. **katıla katıla gülmek** aşırı derece gülmek: *"Bir kahveye yolu düşmüş, kahvede oturanların hepsi katıla katıla gülüyorlarmış."* -B. R. Eyuboğlu.

katılaşma *is.* **1.** Katılaşmak işi. **2.** *fiz.* Bir maddenin sıvı durumundan katı duruma geçmesi. tasallüp.

katılaşmak *(nsz)* Katı duruma gelmek: *"Bu tutumundan hoşlanmadığını belirten bir küçümsemenin çizgileri dondu, katılaştı yüzünde."* -N. Cumalı.

katılaştırma *is.* Katılaştırmak işi.

katılaştırmak *(-i)* Katı duruma getirmek.

katılgan doku *is. anat.* Hücreleri şekilsiz bir ara madde içinde bulunan, organların asıl dokularının aralarını dolduran doku.

katılık, -ğı *is.* **1.** Katı (I) olma durumu: *"Öğretmenlik için lâzım gelen metaneti ve kalp katılığını belki bu sayede kazanırım."* -R. N. Güntekin. **2.** Bir nesnenin, boyut değişikliklerine sebep olan etki ortadan kalktıktan sonra da bu boyutları koruma özelliği. **3.** *mec.* Acımasız, duygusuz olma durumu.

katılım *is.* Katılmak işi, iştirak.

katılış *is.* Katılmak işi veya biçimi.

katılma *is.* **1.** Katılmak işi. **2.** *sos.* İletişim veya ortak davranışta bulunma yoluyla belirli bir toplumsal duruma girme süreci, iştirak.

katılmak (I) *(nsz, -e)* **1.** Katmak işi yapılmak: *Süte su katılmış.* **2.** Bir topluluğa girmek, iştirak etmek: *"Çıkar yol, Nahit'in de provalara katılması idi."* -T. Buğra. *"Üç dört ev ötedeki boş arsada çocukların oyunlarına katıldım."* -N. Cumalı. **3.** Ortak olmak, benimsemek: *"Her konuya kibar bir ses ve bir iki sözcükle katılmak özenindeydi."* -Ç. Altan.

katılmak (II) *(nsz)* Aşırı derecede gülmek, ağlamak, gıdıklanmak, korkmak gibi tepkiler sırasında, solunum kaslarının kasılması üzerine soluk kesilmek: *"Öyle ama, yavru katılır, ciğerleri onun su gibi bir şey."* -H. E. Adıvar. *"Babam biraz surat astı, anam katıldı gülmekten."* -F. R. Atay.

katıltma *is.* Katıltmak işi.

katıltmak *(-i)* Katılmasına yol açmak.

katılacak kadar güldürmek veya ağlatmak: *Bizi gülmekten katıltı.*

katım *is.* Katmak işi veya zamanı: *Koç katımı.*

katımlık *s.* Bir defada katılacak (miktar).

katıntı *is.* **1.** Birbirine katılmış karışık şeylerin her biri: *Birçok dillerin katıntısı bir lehçe.* **2.** *s. hlk.* Hayvan sürüsüne dışarıdan gelip katılan (hayvan).

katır *is. zool.* **1.** Atgillerden, kısrak ile erkek eşeğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan. **2.** *s. mec.* İnatçı ve huysuz: *"Katır inadı var bu çocukta!"* -R. H. Karay. **3.** *s. mec.* Kaba, bayağı, görgüsüz (kimse). **katır gibi** inatçı (kimse). **katır kuyruğu gibi kalmak** bir işte ilerlemeden kalmak. **katır tepmişe dönmek** çok hırpalanmak, perişan duruma düşmek, felâketin nereden geldiğini anlayamamak.

→ ***katır boncuğu, katır karı, katır kutur, katırkuyruğu, katırtırnağı, katır yılanı***

katır boncuğu *is.* **1.** Çoğu binek hayvanlarının boynuna süs olarak takılan, mavi camdan iri boncuk. **2.** Bu boncuklarla birlikte dizilen küçük deniz kabukları.

katırcı *is.* Katırlarını kira ile işleten veya katırlarla eşya taşıyan kimse.

katırcılık, -ğı *is.* Katır kiraya verme veya katırla yük taşıma işi.

katır karı *is. hlk.* **1.** Çocuğu olmayan evli kadın. **2.** *mec.* Kaba, görgüsüz (kadın).

katır kutur *zf.* **1.** Sert ve kaba ses çıkararak: *Ayvayı katur kutur yedi.* **2.** *s.* Sert duruma gelmiş, sertleşmiş: *Katur kutur ayakkabılar.*

katırkuyruğu *is. bot.* Baklagillerden, çiçekleri sarı ve şemsiye durumunda olan acı bir bitki *(Anagyris foetida).*

katırlaşma *is.* Katırlaşmak işi veya durumu.

katırlaşmak *(nsz) mec.* Huysuzluk etmek, inatlaşmak, katır gibi davranmak.

katırlık, -ğı *is. mec.* İnatçı, huysuz olma durumu.

katırtırnağı *is. bot.* Baklagillerden, dalları çok ince, çiçekleri sarı, bazı türleri hekimlikte idrar söktürücü olarak kullanılan bir bitki *(Genista scoparia): "Tepelerini sapsarı, baygın kokulu katırtırnaklarıyla süslediği iki külâhı çoktan örmüştü."* -O. C. Kaygılı.

katır yılanı *is. hlk.* Bir tür engerek.

katı söz *is.* Sert ve kırıcı söz.

katışık, -ğı *is.* ve *s.* İçine başka şeyler karışmış olan, karışık, karma, mahlût.

katışıklık, -ğı *is.* Katışık olma durumu.

katışıksız *s.* İçine başka şeyler karışmamış olan, arı, saf.

katışma *is.* Katışmak işi.

katışmaç, -cı *is.* Benzer olmayan maddelerden oluşmuş bütün.

katışmak *(-e)* Bir topluluğa karışmak, katılmak: *O da bize katıştı.*

katıştırma *is.* Katıştırmak işi.

katıştırmak *(-i, -e)* Bir şeyin içine başka bir şey katarak karıştırmak.

katı yağ *is.* Don yağı, parafin gibi normal sıcaklıkta iken katı durumda bulunan yağ.

katı yumurta *is.* Lop yumurta.

katı yürekli *s.* Acıması olmayan, acımasız.

kat'î *s. (kat'i:) Ar. ḳaṭ'ī* Kesin. **kat'î olarak** kesinlikle.

kâtibe *is. (kâ:tibe) Ar. kātibe* Kadın yazman, kadın sekreter: *"Şu bizim delişmen küçük kâtibe mi?"* -R. N. Güntekin.

kâtibiadil, -dli *is. (kâ:ti'biadil) Ar. kātib-i ' adl huk. esk.* Noter.

katil (I) *is. (ka:til,* **k** *kalın okunur) Ar. ḳātil* **1.** İnsan öldüren kimse, cani: *"Cinayet mahallinde bıraktığı kâğıtlar sayesinde katilin kim olduğu anlaşılmıştır."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *s.* Öldürücü, ölüme sebep olan: *Katil kurşun.*

katil, -tli (II) *is. ḳatl* Öldürme. **katil etmek** *bk.* katletmek.

kat'îleşme *is.* Kesinleşme.

kat'îleşmek *(nsz)* Kesinleşmek.

katillik, -ği *is.* Katil olma durumu.

kâtip, -bi *is. (kâ:tıp) Ar. kātib* Sekreter, yazman: *"Bir müddet sonra Talât beyin*

kâtiplik, **-ği** *is.* Sekreterlik, yazmanlık.

kat'iyen *zf. (kât'i.yen) Ar. kat'iyyen* **1.** Hiçbir zaman, asla: *"Birdenbire bu ziyaretimin son olacağını, bir daha onu kat'iyen göremeyeceğimi ... düşündüm."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Kesin olarak, kesinlikle: *"Bu firar meselesine kat'iyen inanamıyor, akıl sır erdiremiyordum."* -S. M. Alus.

kat'iyet *is. Ar. kat'iyyet* Kesinlik: *"Cesurane ve daha ziyade ısrara bırakmayan bir kat'iyetle yalan söyledim."* -H. Z. Uşaklıgil.

kat kat *s.* ve *zf.* **1.** Çok, pek çok: *Bu, ondan kat kat güzel.* **2.** Üst üste: *Kat kat giyinmiş.*

katkı *is.* **1.** Bir işin yapılmasına, gerçekleşmesine emek, bilgi, para vb. ile katılma, yardım: *"Her geçen gün ününe, sanatına yeni katkılar getiriyordu."* -N. Cumalı. *"İşte dünya, işte can kardeşlerim / Hizmet yolunda nicedir katkın, dost?"* -F. Halıcı. **2.** Bir şeye katılan başka bir madde, ek. **3.** Metal ve alaşımların hazırlanması sırasında içlerine katılan değişik nitelikteki maddeler. **4.** *hlk.* Düğün günü davetlilerin öğleye kadar gönderdikleri armağan. **katkıda bulunmak** bir şeyin oluşmasına, gelişmesine veya gerçekleşmesine emek, bilgi, para vb. ile yardım etmek.

→ ***katkı payı***

katkılanma *is.* Katkılanmak işi.

katkılanmak *(nsz)* İçine bir katkı karışmak: *"... tartışmalar, sohbetler, görüş alış verişleri bir şeyler unutulmuştur, kaybolmuştur; hiç değilse sislenmiştir, katkılanmıştır."* -T. Buğra.

katkılı *s.* İçine yabancı madde katılmış olan, karışık, saf olmayan.

katkı maddesi *is.* Petrol ürünlerine katıldığı zaman, bunlara istenilen özellikleri sağlayan veya doğal özelliklerini kuvvetlendiren uygun bir madde.

katkı payı *is.* Bir işe, bir ortaklığa girişte ödenen ücret.

katkısız *s.* **1.** Üzerine veya içine hiçbir şey katılmamış, katışıksız, saf. **2.** *mec.* Niteliği hiçbir etki ile değişmeyen, tam, bozulmamış.

katlama *is.* **1.** Katlamak işi. **2.** *hlk.* Mayasız hamurdan yapılan, peynirli veya peynirsiz pide; yufka.

katlamak *(-i)* Kâğıt, kumaş gibi nesneleri üst üste kat oluşturacak biçimde bükmek: *"Gazeteleri itina ile katlayıp cebine koydu."* -S. F. Abasıyanık. *"Kız elindeki kâğıda baktı baktı, sonra da katlayıp yerine koydu."* -T. Buğra.

katlandırma *is.* Katlandırmak işi.

katlandırmak *(-i, -e)* Katlanmasını sağlamak.

katlanılma *is.* Katlanılmak işi.

katlanılmak *(-e)* Katlanmak işi yapılmak.

katlanış *is.* Katlanmak işi veya biçimi.

katlanma *is.* Katlanmak işi.

katlanmak *(nsz)* **1.** Katlamak işi yapılmak: *Bu kumaş iyi katlanmış.* **2.** *(-e) mec.* Hoş olmayan bir duruma, güç şartlara dayanmak, tahammül etmek: *"Böyle bir yolculuğa katlanabilecek hâlde değildir."* -F. R. Atay. *"Asım Beyin kardeşiyle aramızda en basit bir dostluğa bile katlanması ihtimali var mı?"* -H. E. Adıvar.

katlatma *is.* Katlatmak işi.

katlatmak *(-i, -e)* Katlatmak işini başkasına yaptırmak.

katlayış *is.* Katlamak işi veya biçimi.

katletme *is.* Katletmek işi.

katletmek *(-i) Ar. katl + T. etmek* İnsan öldürmek: *"Bu adam benim can düşmanımdır. Haksız yere beni katlediyor."* -O. S. Orhon.

katlı *s.* **1.** Katlanmış, bükülmüş: *Katlı mendilleri dolaba koydu.* **2.** Katı veya katları olan: *"Hastane yapılmış bu dört katlı apartmanda uyanmadık tek kimse kalmaz."* -M. Ş. Esendal. *"Yolun sonunda iki katlı eski bir bina yükseliveriyordu."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***katlı kur***

katlı kur *is. ekon.* Az gelişmiş ülke ekonomilerine özgü birden çok döviz kuru uygulama yöntemi.

katliam *is. (katlia:m) Ar. katl-i'âmm* Topluca öldürme, kırım, soy kırımı: *"İlk katliamdan kaçan Müslümanların malı,*

mülkü, evi Makedonya muhacirlerine verilmiş." -Y. K. Beyatlı.

katma *is.* **1.** Katmak işi, ilhak. **2.** *s.* Katılmış, eklenmiş, ulanmış, munzam. **3.** *hlk.* Kıldan veya yünden yapılmış ip, sicim.

→ ***katma bütçe, katma değer vergisi***

katma bütçe *is. ekon.* Özel gelirleri olan ve genel bütçe dışında kalan bütçe, mülhak bütçe: *Devlet Demir Yolları katma bütçe ile yönetilir.*

katma değer vergisi *is. ekon.* Satın alınan mal ve yiyecekten alınan peşin vergi.

katmak, -ar *(-i, -e)* **1.** Bir şeyin içine, üstüne veya yanına, niteliğini değiştirmek veya niceliğini artırmak için başka bir şey eklemek, karıştırmak, ilâve etmek: *Sirkeye su katmak. On milyar liraya iki milyar lira daha katmak. "Fadime, bu yavru bolluğu arasında kuzuları çocuklara ve çocukları kuzulara katarak en olgun bir saadet içinde yaşamış."* -H. E. Adıvar. **2.** Birlikte göndermek: *Kafileye muhafız katmak.* **3.** *hlk.* Döllenmeyi sağlamak için erkek hayvanı dişinin yanına salmak. **(birbirine) katmak** birbirine düşürmek, aralarını bozmak.

katmalı *is. sin.* Cismin üç ana renkteki görüntüsünün tek bir film üzerinde yer aldığı, bir renkli film işlemi.

katman *is.* **1.** Birbiri üzerinde bulunan yassıca maddelerin her biri, tabaka. **2.** *jeol.* Altında veya üstünde olan kayaçlardan gözle veya fiziksel olarak az çok ayrılabilen, kalınlığı bir cm den az olmayan tortul kayaç birimi. **3.** Bir topluluğu oluşturan kümelerden her biri, tabaka.

→ ***katman bulut***

katman bulut *is. meteor.* Gri renkli, sise benzeyen fakat yere kadar inmeyen bulut tabakası, stratus.

katmanlaşma *is. jeol.* Katmanlaşmak işi.

katmanlaşmak *(nsz) jeol.* Üst üste gelmiş katmanlar durumunda yerleşmek.

katmanlı *s.* Katmanları olan, katmanlardan olucan, tabakalı.

katmer *is.* **1.** Bir şeyi oluşturan katlardan her biri. **2.** Arasına yağ veya kaymak sürülerek katlanmış hafif ateşte, kızartıldıktan sonra üzerine fıstık tozu serpilmiş ince yufka ekmeği. **katmer kaldırmak** *hlk.* karışıklık çıkarmak.

katmerci *is.* Katmer yapıp satan kimse.

katmercilik, -ği *is.* Katmercinin işi veya mesleği.

katmer katmer *s.* ve *zf.* Kat kat, üst üste: *"O katmer katmer yükseklikleri, uzun düzlükleri ile ıssız..."* -R. E. Ünaydın. *"Bu katmer katmer manalarla olgunlaşan bakışları... sessiz bir monolog söyler gibiydi."* -A. Ş. Hisar.

katmerleşme *is.* Katmerleşmek işi.

katmerleşmek *(nsz)* **1.** Katmerli duruma gelmek. **2.** *mec.* Çoğalmak, artmak: *"Zekeriya sofrası cinayetinin karanlığı katmerleşmişti."* -A. Gündüz.

katmerli *is.* **1.** Arasına yağ ve kaymak sürülerek katlanmış yufka ekmeği. **2.** *s.* Katmeri olan, kat kat olan: *Katmerli çiçek.* **3.** (bir durum, bir tutum için) Çok fazla olan, aşırı: *Katmerli belâ. "Hem vuruyor, hem de suratına birbirinden ağır, birbirinden katmerli küfürler savuruyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **katmerli katmerli gülmek** üst üste ve ara vermeden aşırı derecede gülmek: *"Harun sarhoşluğun sinirliliğiyle yine göbek ve gerdan titreterek katmerli katmerli gülmeğe başladı."* -H. R. Gürpınar.

→ ***katmerli badem, katmerli birleşik zaman, katmerli iyelik, katmerli yalan***

katmerli badem *is. bot.* Çiçekleri güzel bir tür süs çalısı.

katmerli birleşik zaman *is. gr.* Yalın zamanlı bir fiille ek fiilin iki zamanının birlikte kullanılması: *Gelir idiysem* gibi.

katmerli iyelik, -ği *is. gr.* Üst üste kullanılmış iki iyelik eki: *Kimisi (kim-i-si), hepsi (hep-i-si).*

katmerli yalan *is.* Yalan üstüne söylenmiş yalan.

katmersiz *s.* Katmeri olmayan.

Katolik *öz. is. Fr. catholique* **1.** Roma kilisesinin kendine verdiği ad. **2.** *is.* ve *s.* Katoliklik mezhebinden olan kimse.

Katoliklik, -ği *öz. is.* İsa peygamberin Aziz Petrus'a aktardığı yetkilerin mirasçısı olan papayı dinî başkan olarak tanıyan Hristiyan mezhebi.

katolunma *is.* Katolunmak durumu.

katolunmak *(-den) Ar. ḳaṭʿ + T. olunmak* Kesilmek: *"Uzvun ölmüş bir adamdan katolunacağını söylüyorsun."* -H. R. Gürpınar.

katot, -du *is. Fr. cathode < Yun. kim.* Eksi uç.

katra *is. bk.* katre.

katrak, -ğı *is.* Marangozlukta tomrukları biçmeye yarayan ve birden çok testeresi olan biçme makinesi.

katran *is. Ar. ḳaṭrān kim.* Organik maddelerden kuru damıtma yoluyla elde edilen, sıvı yağ kıvamında, kara renkte, ağır, is kokulu, suda erimeyen bir madde.Bitkilerden çıkarılanına bitki katranı, maden kömüründen elde edilenine de maden katranı adı verilir. **katran gibi** karaya yakın koyu renkte: *"Gece karanlığından daha kesif, katran gibi karanlık bir mübarek daire..."* -H. R. Gürpınar. **katranı kaynatsan olur mu şeker?** kişi, kendi özünü veya asıl özelliklerini değiştirmiş gibi görünse de, asla değişmez.

→ ***katran ağacı, katran çamı, katranköpüğü, katran ruhu, katran suyu, katran taşı, katran yağı***

katran ağacı *is. bot.* Lübnan ve Toroslarda yetişen bir sedir türü *(Cedrus libani).*

katrancı *is.* Katran satan veya bir yeri, bir şeyi katranlayan kimse.

katrancılık, -ğı *is.* Katrancının işi veya mesleği.

katran çamı *is. bot.* Gemilerde kullanılan katranın çıkarıldığı çam türü *(Pinus rigida).*

katranköpüğü *is. bot.* Çayır mantarlarından, şapkasının alt yüzü dilim dilim ve bir halka ile çevrili bulunan bir cins mantar *(Polyporus igniarius).*

katranlama *is.* Katranlamak işi.

katranlamak *(-i)* Bir yere, bir şeye katran sürerek katranla kaplamak.

katranlanma *is.* Katranlanmak işi.

katranlanmak *(nsz)* Katranlamak işi yapılmak.

katranlı *s.* **1.** Üzerine katran sürülmüş olan. **2.** İçine katran karışmış veya karıştırılmış olan. **3.** Birleşiminde katran olan.

katran ruhu *is.* Kayın katranının damıtılmasıyla elde edilen ve hekimlikte kullanılan renksiz, keskin kokulu ve yakıcı bir sıvı.

katran suyu *is.* Hekimlikte kullanılan katranlı su.

katran taşı *is. jeol.* Birleşimindeki su miktarı çok olan bir çeşit yanardağ camı.

katran yağı *is.* Katrandan elde edilen ve hekimlikte ilâç olarak kullanılan sıvı.

katre *is. Ar. ḳaṭre esk.* Damla, damlayan şey. **katresi kalmadı** (veya **katresi yok**) hiç kalmadı, hiç yok.

katre katre *zf.* Damla damla, azar azar.

katrilyon *is. Fr. quatrillion* Trilyon kere bir milyon (10^{24}).

kat sayı *is. mat.* **1.** Bir niceliğin kaç katı alındığını gösteren sayı: *5a ifadesinde 5 sayısı a'nın kat sayısıdır.* **2.** *fiz.* Bir yasayı anlatan formülün yazılışında yer alan, değişmeyen sayı. **3.** *fiz.* Cisimlerin fiziksel özelliklerini belirten değişmeyen büyüklükler.

katur kutur *is.* Sert maddeleri yerken çıkan ses.

katyon *is. Fr. cation kim.* Bir çözeltinin elektrolizi sırasında katotta toplanan iyon, artın.

kat yuvarı *is. astr.* Yer atmosferinin 10-60 km yükseklikleri arasında kalan katmanı, stratosfer.

kauçuk, -ğu *is. Fr. caoutchouc (Ekvator yerlilerinin dilinden) bot.* **1.** Gövdesi odunsu, öz suyu yapışkan, süt kıvamında, yaprakları oval biçimli, parlak ve kalın, sıcak ülke bitkisi, lâstik ağacı *(Ficus elastica).* **2.** Amerika, Asya ve Afrika'nın çeşitli ağaçlarından, özellikle lâstik ağacından veya bazı petrol artıklarının birleşimiyle elde edilen, dayanıklı ve esnek madde. **3.** *s.* Bu maddeden yapılmış: *"Kış*

ortasında hâlâ kauçuk altlı bez ayakkabılar vardı ayağında." -N. Cumalı.

kauçuklu *s.* Kauçukla kaplanmış veya birleşiminde kauçuk olan (nesne).

kaurit tutkalı *is.* Üre.

kav (I) *is.* **1.** Kav mantarlarından kurutularak elde edilen, çabuk tutuşan, süngerimsi madde. **2.** *hlk.* Yılanın deri değiştirirken attığı deri. **kav gibi** kolaylıkla tutuşacak durumda olan veya kuru ve gevrek.

→ ***kav mantarı***

kav (II) *is. Fr. cave* İçki mahzeni.

kavaf *is. Ar. ḥaffāf* Ucuz, özenmeden ve bayağı cins ayakkabı yapan veya satan esnaf.

→ ***kavaf işi***

kavaf işi *s.* Özensiz ve gelişigüzel yapılmış olan: *Bu kanepe pek kavaf işi. "Fakat kavaf işi yeni mestleriyle kunduralarına dayanamayarak onları ayaklarından sıyırmışlardı."* -H. R. Gürpınar.

kavaflık, -ğı *is.* **1.** Kavaf olma durumu. **2.** Kavafın işi.

kavait, -di *ç. is. (kava:it) Ar. ḳavā'id, ḳā'ide'* nin çokluk biçimi. Kurallar, kaideler: *"Ev hayatında en küçük teferruata, kavaide bütün ruhuyla bağlıydı."* -H. C. Yalçın.

kavak, -ğı *is. bot.* Söğütgillerden, sulak bölgelerde yetişen, boyu bazı türlerinde otuz veya kırk m ye değin çıkan, kerestesinden yararlanılan bir ağaç *(Populus).*

→ ***kavak inciri***

kavakçılık, -ğı *is.* Kavak yetiştirme işi.

kavak inciri *is. bot.* Açık mor renkli bir tür incir.

kavaklık, -ğı *is.* Kavakları çok olan veya kavak ağacı yetiştirilen yer.

kaval *is.* Kamıştan yapılan, genellikle çobanların çaldığı, yumuşak sesli, perdeli büyük düdük: *"Bütün bu acı efsaneyi kavalına ağlatarak söyletmek için koyunlarını topladı, yanımdan gitti."* -H. E. Adıvar. *"Yediği çilek ve çiğdem, ninnisi kaval ve bülbül, arkadaşı turna ve keklik imiş."* -R. H. Karay.

→ ***kaval kemiği, kaval tüfek***

kavalcı *is.* Kaval yapan, satan veya çalan kimse.

kaval kemiği *is. anat.* Baldırda olan iki kemikten kalını.

kaval tüfek, -ği *is. esk.* Namlusu yivsiz tüfek.

kavalye *is. Fr. cavalier* **1.** Kadına, dansta eş olan veya bir yerde, toplantıda arkadaşlık eden erkek: *"Kadınların karşısına da yine bekârlardan ve karısı yanında olmayan erkeklerden bir kavalye grubu diziliyordu."* -R. N. Güntekin. **2.** *mec.* Kibar erkek.

kavalyelik, -ği *is.* Kadına dansta veya bir toplantıda eşlik etme: *"Acaba bir akşam ben de aynı kavalyeliği yapamaz mıyım?"* -F. R. Atay. **kavalyelik etmek** kadına dansta veya bir toplantıda eşlik etmek.

kavanço *is. (kava'nço) İt. den.* **1.** Yelkeni bir bordadan öbür bordaya geçirme. **2.** *argo* Değiştirme, aynı türden bir şeyin yerine bir başkasını koyma. **3.** *argo* Bir işi başka birine yükleme, başına sarma.

kavanoz *is. Yun. kaukos'tan* **1.** Topraktan veya camdan, ağzı geniş, orta veya ufak boyda kap: *Reçel kavanozu. Turşu kavanozu. "Gül ağaçlarının dibini akşamdan beyaz kavanozlara koyar, içine yüzüklerimizi, yüksüklerimizi atar, ertesi sabah güneş doğarken mani söyleyerek tekrar çıkarırdık."* -Ö. Seyfettin. **2.** ... kavanoz dolusu: *İki kavanoz reçel.* **kavanoz dipli dünya** "boş dünya, yalan dünya, fani dünya" anlamında üzülmemeyi, biraz boş vermeyi, acınmamayı anlatan söz.

kavara (I) *is. (kava'ra) hlk.* **1.** Balı alınmış petek. **2.** Kovanda özellikle kış aylarında arıların yemesi için bırakılan bal.

kavara (II) *is. hlk.* **1.** Yel, gaz. **2.** Gürültü, patırtı. **kavara çekmek** *kaba* yellenmek.

kavaracı *is.* Gürültücü.

kavas *is. Ar. ḳavvās kim.* **1.** Elçilik veya konsolosluklarda görev yapan hizmetli: *"Artık şunları toplatsak, dedi, kavasa söylesenız de bir adam bulunuverse."* -R. H. Karay. **2.** *esk.* Elçilik ve konsolosluklarda

koruma görevlisi. **3.** Banka, patrikhane ve otel gibi yerlerde hizmetli veya koruma görevlisi.

kavaslık, -ğı *is.* Kavas olma durumu veya kavasın görevi: *"Lalalık, kavaslık derecelerinden kalfalık payesine yükseldiği bir sırada İsmail'in oğlu yanından uzaklaştırıldı, gitti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kavasya *is. (kava'sya) Fr. quassia < Lât. bot.* Acı ağaç.

kavat *is. Ar. ḳavvâd hkr.* Yolsuz, yasa dışı veya gizli, cinsî birleşmelerde aracılık eden erkek, pezevenk.

kavata *is. (kava'ta)* **1.** Oyma ağaç kap. **2.** *bot.* Sert ve fazla kızarmayan bir domates türü *(Solanum capsicum grossum).*

kavelâ *is. İt. caviglia den.* Halatların dikişlerinde kullanılan demir veya ağaç kama.

kavga *is. Far. ġavġā* **1.** Düşmanca davranış veya sözlerle ortaya çıkan çekişme veya dövüş, münazaa: *"Kavga olmadan evden, fırlasak ne iyi olacak."* -H. E. Adıvar. **2.** *esk.* Savaş. **3.** *mec.* Herhangi bir amaca erişmek, bir şeyi elde etmek veya bir şeye karşı koyabilmek için harcanan çaba, verilen mücadele: *Ekmek kavgası.* **kavga bizim yorganın başına imiş** başkaları yüzünden zarar gören kimsenin söylediği söz. **kavga çıkarmak** kavgaya sebep olmak: *"Bir gün hiç yoktan kavga çıkarıp oğlanın ağzını burnunu bir güzel dağıtıverdiler."* -N. Cumalı. **kavga çıkmak** dövüş meydana gelmek: *"Şehrin gürültü edilen, kavga çıkan biricik yeridir."* -S. F. Abasıyanık. **kavga etmek** birbiriyle atışmak, dövüşmek. **kavga kopmak** dövüş başlamak: *"Softalar arasında kızıl bir kavga kopmuştu."* -F. R. Atay. **kavgada yumruk sayılmamak** kavga sırasında dayak da yenir, dayak da atılır. **kavgaya girişmek** (veya **tutuşmak**) kavgaya başlamak: *"Yahu, dedi, ne diyorsun, kavgaya biz de girişiyor muyuz?"* -M. Ş. Esendal.

→ ***kavga adamı, kavga kaşağısı***

kavga adamı *is. mec.* Düşünce ve inançlarını son kerteye kadar hararetle savunan (kimse).

kavgacı *s.* ve *is.* **1.** Kavga etmeyi seven, kavga çıkaran (kimse): *"İyi adam olmakla beraber aksi ve kavgacıdır."* -R. N. Güntekin. **2.** *mec.* Bir amaç uğruna çaba harcayan, mücadele veren (kimse).

kavgacılık, -ğı *is.* Kavgacının tutumu veya alışkanlığı.

kavga kaşağısı *is.* Ara bozup kavga çıkartan, kavga arayan kimse.

kavgalaşma *is.* Kavgalaşmak işi.

kavgalaşmak *(nsz, -le)* İki veya daha çok kimse birbiriyle kavga etmek: *"Ali kaptı önce elimden. Kavgalaştık. Sonra ben alıp kaçtım."* -H. Taner.

kavgalı *s.* **1.** Kavgayla yapılan veya içine kavga karışan: *Kavgalı bir toplantı.* **2.** Birisiyle kavga ederek darılmış olan, dargın.

kavgasız *s.* **1.** Kavgası olmayan: *Kavgasız bir toplantı.* **2.** *s.* ve *zf.* Çatışma, kavga olmadan: *Kavgasız ev. Kavgasız yaşıyorlar.*

kavgasızlık, -ğı *is.* Kavgasız olma durumu.

kavi *s. (kavi:) Ar. ḳavî esk.* **1.** Dayanıklı, güçlü, zorlu: *"Türkler dünyanın en cesur, en asil, en kavi bir milleti idi."* -Ö. Seyfettin. **2.** Sıkı: *Kavi tutun merdiveni.*

kavil, -vli *is. Ar. ḳavl esk.* **1.** Söz: *"Babamın kavline göre, bu adam bütün Manisa halkını iki büyük âfetten kurtarmış."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Sözleşme, anlaşma: *Kavlimiz böyle mi idi? "Ey güzel seninle bir kavledelim / Bu kavlin üstüne dönmemesine."* -Halk türküsü.

→ ***kavletme, kavletmek, kavlükarar***

kavileşme *is.* Kavileşmek işi.

kavileşmek *(nsz)* Sağlamlaşmak, pekişmek.

kavileştirme *is.* Kavileştirmek işi.

kavileştirmek *(-i)* Sağlamlaştırmak, pekitmek, pekiştirmek.

kavilleşme *is.* Kavilleşme işi.

kavilleşmek *(nşz, -le)* Sözleşmek, söz birliği etmek, anlaşmak.

kavilya *is. (kavi'lya) İt. caviglia den.* Yelkenin kasa ve halat dikişlerinde, kollar arasını açmak için kullanılan, sivri ağaç

veya demirden yapılmış sert parça.

kavim, -vmi *is. Ar. kavm* Aralarında töre, dil ve kültür ortaklığı bulunan boy ve soy bakımından da birbirine bağlı insan topluluğu, budun.

→ ***kavim kardaş***

kavim kardaş *is.* Bütün akrabalar, tanıdıklar: *"Kavimden kardaştan sonra olursa / Gelsin yollarımı satın alalım."* -Halk türküsü.

kavis, -vsi *is. Ar. kavs* Eğmeç, yay: *"Sabah güneşi, duvara bir altın kavis çekti."* -Y. Z. Ortaç. **kavis çizmek** yay biçiminde yol izlemek.

kavisli *s.* Kavisi olan: *"İki zincirin arasında sallanan yarım kavisli oturma yerlerine binersin."* -Ç. Altan.

kavkı *is. bk.* kabuk.

kavkılı *s.* Kavkısı olan (hayvan).

kavlağan *is. hlk.* Çınar ağacı.

kavlak *s.* **1.** Kabuğu dökülmüş: *Kavlak bir ağaç.* **2.** Güneşten derisi soyulan (kimse). **3.** *mdn.* Yer altı boşluklarının tavan ve yan duvarlarında bulunan gevşemiş veya düşebilir kaya parçası.

kavlama *is.* Kavlamak işi.

kavlamak *(nsz)* Kabarıp dökülmek, soyulmak.

kavlanma *is.* Kavlanmak işi.

kavlanmak *(nsz)* Kavlamak işine uğramak.

kavlaşma *is.* Kavlaşmak işi.

kavlaşmak *(nsz)* Kav durumuna gelmek.

kavlatma *is.* Kavlatmak işi.

kavlatmak *(-i)* Kavlamasına yol açmak.

kavletme *is.* Kavletmek işi.

kavletmek *(-le) Ar. kavl + T. etmek* Sözleşmek, anlaşmak, söz kesmek: *"Ey güzel seninle bir kavledelim / Bu kavlin üstüne dönmemesine."* -Halk türküsü.

kavlıç, -cı *is. hlk.* **1.** Fıtık. **2.** *s.* Fıtıklı.

kavlık, -ğı *is. hlk.* İçine genellikle kav konulan torba veya kap.

kavlince *zf.* Kavlinc göre, sözüne bakarak: *"Ayşe hanımın kavlince paşa pek cömertmiş."* -S. M. Alus.

kavlükarar *is. Ar. kavl ü karār esk.* Söz, sözleşme. **kavlükarar etmek** karar vermek, plânlamak: *"Çeşmeler yaptırdım sular içmeye / Kavlükarar ettim alıp kaçmaya."* -Halk türküsü.

kav mantarı *is. bot.* Bazitli mantarlardan, ağaçların gövdesinde veya dallarında yetişen ve kurusu kav olarak kullanılan bitki *(Fomes fomentarius).*

kavmî *s. (kavmi:) Ar. kavmî* Kavimle ilgili, etnik.

kavmiyat *is. (kavmiya:t) Ar. kavmiyyāt esk.* Etnografya.

kavmiyet *is. Ar. kavmiyyet esk.* **1.** Bir kavmin kendine özgü özellikleri. **2.** Bir kimsenin bağlı olduğu kavme göre durumu. **3.** Kavme bağlılık: *"Ne anane, ne mazi, ne vatan, ne kavmiyet tanırdı."* -R. H. Karay.

kavmiyetçi *is.* Kavmiyetten yana olan kimse.

kavmiyetçilik, -ği *is.* Kavmiyetçinin işi.

kavraç, -cı *is.* Ağır taşları tutup kaldırmaya yarayan, iki tutaklı demir araç.

kavrak, -ğı *is. hlk.* Ateş yakmak için kullanılan kuru yaprak vb.

kavram *is.* **1.** Bir nesnenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, mefhum, fehva, nosyon: *"Herkesin kendine özgü bir mutluluk kavramı vardır."* -H. Taner. **2.** *fel.* Nesnelerin veya olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak ad altında toplayan genel tasarım, mefhum, nosyon. **3.** *hlk.* Karın zarı, periton. **4.** *hlk.* Tutam, avuç dolusu.

→ ***kavram karmaşası***

kavrama *is.* **1.** Kavramak işi, anlama, algılama: *"Kavrama hızının zayıflığıyla zekâsının çalımsızlığından ötürü, okulda kendisine Kozalak adını takmışlardı."* -H. Taner. **2.** Ağaç kuşak. **3.** *hlk.* Küçük orak. **4.** Otomobilde motor ile vites kutusunu birbirine bağlayıp ayıran, motordan gelen hareketi sarsıntısız olarak öteki aktarma öğelerine ileten düzen, debriyaj. **5.** Bu düzeni işletmeye yarayan ayaklık.

→ ***kavrama noktası***

kavramak *(-i)* **1.** Elle sıkıca tutmak: *"Üstüne bol zencefil ektirdiğim salep fincanını iki elimle kavramıştım."* -S. F. Abasıyanık. *"Çocuğu koltuk altlarından kavrayıp kaldırdı."* -N. Cumalı. **2.** *mec.* Her yönünü anlamak, iyice anlamak, tam anlamak: *"İnsanoğlu gerçeğin bir parçasını kavradı mı, bütününü kavradığı düşüne kapılır."* -S. Birsel. *"Sıcaktan o kadar bunalmıştık ki uğuldayan kulaklarımız, eski usul sac kapıya asılı iri çıngırağın sesini kavrayamadı."* -R. H. Karay.

kavrama noktası *is.* Arabanın hareket geçtiği an ve durum.

kavramcılık, -ğı *is. fel.* Kavramın, onu bildiren sözden farklı bir varlık olduğunu ve gerçeğin zihinde bulunmadığını ileri süren öğreti, konseptüalizm.

kavram karmaşası *is.* Anlaşılmazlık, anlam yetersizliğine düşmek.

kavramlaşma *is.* Kavram durumuna gelme.

kavramlaşmak *(nsz)* Kavram durumuna gelmek.

kavramsal *s.* Kavramla ilgili, kavram niteliğinde olan.

kavranılma *is.* Kavranılmak işi.

kavranılmak *(nsz)* Kavranmak.

kavranılmaz *s.* Zihinde oluşturulamayan veya oluşturulabildiği hâlde gerçekten böyle bir şeyin var olması akla sığmayan.

kavranma *is.* Kavranmak işi.

kavranmak *(nsz)* Kavranmak işi yapılmak.

kavratma *is.* Kavratmak işi.

kavratmak *(-i)* Kavramasını sağlamak.

kavrayış *is.* **1.** Kavrama, anlama, algılama yetisi. **2.** *fel.* Bir algının doğrudan doğruya kavranması.

kavrayışlı *s.* Kolayca anlama, algılama yetisi olan.

kavrayışsız *s.* Kavrayıcı olmayan.

kavruk, -ğu *is.* ve *s.* **1.** Kavrulmuş olan. **2.** *mec.* Yaşının ilerlemesine karşılık iyi gelişmemiş olan: *"Ziyaretçi, dokuz on yaşlarında, fena beslenmiş, kavruk, cılız bir çocuk."* -M. Ş. Esendal. *"Kalem gibi baldırlı, kavruk çocuklara para verdim."* - S. F. Abasıyanık. **3.** Kurumaya yüz tutmuş.

kavrukluk, -ğu *is.* Kavruk olma durumu.

kavrulma *is.* Kavrulmak işi.

kavrulmak *(nsz)* **1.** Kavurmak işi yapılmak: *Kurbanın etleri kavruldu.* **2.** *mec.* İyi gelişmemek, ufak, zayıf, cılız kalmak: *"Hayatın cehenneminde kavrulmuş bir insana bu kolay ve sakin ölümler yakışmıyor."* -P. Safa. *"Soğuktan kavrulmuş çiçeksiz nilüferlerin her yaprağı su üstünde sönmeyen bir parça büyülü alev..."* -R. H. Karay.

kavruluş *is.* Kavrulmak işi veya biçimi.

kavşak, -ğı *is.* Akarsu, yol gibi uzayıp giden şeylerin kesiştikleri veya birleştikleri yer.

kavşak adası *is.* Kavşak içindeki hareketleri tanzim eden, üçgen, daire, dörtgen, damla vb. şekillerde olabilen ve dış kenarları bordür taşı ile sınırlandırılmış yapı.

kavuk, -ğu *is. hlk.* **1.** İçi boş şey. **2.** *esk.* Sarık sarılan başlık: *Vezir kavuğu.* **3.** *anat.* İdrar torbası, mesane. **(birine) kavuk sallamak** bir kimseye yaranmak için onun söz veya davranışlarını uygun bulmak, onaylamak: *"Başı sonu olmayan birtakım masalları can kulağıyla dinler gibi kavuk salladık durduk."* -H. R. Gürpınar. *"Boş bulundun, oğlum, hiç olmazsa bir iki saat kavuk sallayacaksın."* -M. Ş. Esendal.

kavukçu *is. esk.* **1.** Kavuk yapan veya satan kimse. **2.** *mec.* Birine yaranmak için onun söz veya davranışlarını uygun bulan, onaylayan kimse.

kavuklu *s.* **1.** Kavuk giymiş. **2.** *is.* (ilk harf büyük) Orta oyununda hikâyeyi anlatıp asil görevi üstlenen, espri ve komiklik yapan kişi.

kavukluk, -ğu *is. esk.* Kavuk koymaya yarayan küçük raf.

kavun *is. bot.* **1.** Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, iri meyveli bir bitki *(Cucum).* **2.** Bu bitkinin genellikle güzel kokulu, sulu ve etli meyvesi.

→ ***kavuniçi***

kavuncu *is.* Kavun satan kimse.

kavuniçi *is.* **1.** Pembeye çalan sarı renk. **2.** *s.* Bu renkte olan: *Kavuniçi gecelik.*

kavunsu *s.* Kavuna benzeyen, kavunu andıran: *"Uzun boylu, biraz kavunsu kafalı, ufak burunlu, konuşkan bir adammış."* -M. Ş. Esendal.

kavurga *is. hlk.* Buğday, mısır gibi tahılların kuru yemiş gibi yenilmek için ateşte kavrulmuşu.

kavurma *is.* **1.** Kavurmak işi. **2.** Tencerede pişirilip kendi yağıyla kızartıldıktan sonra dondurulup saklanan et. **3.** *s.* Kavrulmuş olan.

kavurmacı *is.* Kavurma yapan veya satan kimse.

kavurmaç, -cı *is. hlk.* Kavrulmuş buğday.

kavurmak *(-i)* **1.** Bir şeyi bir kabın içinde su katmadan kızartarak pişirmek: *Et kavurmak. "Madenden bir kap içine bunları koyup kavuracağız."* -S. Birsel. **2.** (rüzgâr, soğuk, sıcak vb. için) Kurutmak; yakmak: *Rüzgâr ekinleri kavurdu.* **3.** *mec.* Çok üzmek, yakmak, mahvetmek: *"Memleketi kavuran kıtlık buranın semtine uğramamıştır."* -H. R. Gürpınar. *"Öyle ki, mutlak bir ölümden kurtulmuş olmanın sevinci bile onun kalbini kavuran bu acıyı dindiremiyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kavurmalı *s.* İçinde kavurma bulunan.

kavurmalık, -ğı *s.* ve *is.* **1.** Kavurma yapmaya elverişli yiyecek. **2.** *s.* Kavurma için ayrılmış.

kavurtma *is.* Kavurtmak işi.

kavurtmak *(-i, -e)* Kavurmak işini yaptırmak.

kavuruş *is.* Kavurmak işi veya biçimi.

kavuşma *is.* **1.** Kavuşmak işi, buluşma, telâki: *"Karısını ve kendisini memlekete dönmeye ve vatanına kavuşmaya ikna ettik."* -B. Felek. **2.** Erişme, elde etme: *Köy elektriğe kavuşma heyecanı içinde.* **3.** (güneş için) Batma: *"Erkek, bir saate yakın bir süre sonra, güneşin kavuşmasına yakın döndü."* -N. Cumalı. **4.** *bot.* Mantar ve yosun sınıfından bazı aşağı bitkilerde, yeni bir birey oluşturmak için iki ayrı hücrenin birleşmesi.

kavuşmak *(-e)* **1.** Ayrı kalınan, sevilen bir kimseyle bir araya gelmek, onu yeniden görmek: *Baba, oğluna kavuştu. "Biz 1923'te bir Mustafa Kemal'e kavuşmasaydık, gelecek zamanlara doğru yollarımızı tıkayan aşılmaz setleri yıkamazdık."* -F. R. Atay. **2.** Yokluğu çekilen veya çok istenen bir şeye erişmek, onu elde etmek: *"Vakitsiz kötürümleşen ruh, onun mucizesiyle ısındı, kımıldandı, doğruldu; bir sağlığa kavuşuyordu."* -R. E. Ünaydın. **3.** Katılmak: *Bu yol şoseye kavuşur. "Fırat ve Dicle gibi yan yana akıyorlar, sonra birbirine kavuşuyorlar."* -Y. K. Beyatlı. **4.** *(nsz)* Bir araya gelmek, birleşmek: *Ceketin önü kavuşmuyor.* **5.** *(nsz)* (güneş için) Batmak. **6.** Varmak, ulaşmak.

kavuştak, -ğı *is. ed.* Şarkı ve türküde tekrarlanan dize, nakarat.

kavuşturma *is.* Kavuşturmak işi.

kavuşturmak *(-i, -e)* Kavuşmasını veya kavuşmalarını sağlamak: *Şükürler olsun kavuşturana. "Sulh beni Amerikan fıstığına kavuşturacaktı, nasıl istemezdim."* -R. H. Karay. *"Kollarını kavuşturup gözyaşı dökmekten başka elinden ne gelir?"* -A. İlhan.

kavuşulma *is.* Kavuşulmak işi.

kavuşulmak *(nsz)* Bir araya gelinmek, birleşilmek.

kavuşum *is. astr.* Yer yuvarlağı bir uçta kalmak üzere, yerin, güneşin ve herhangi bir gezegenin bir doğru üzerine gelmeleri, içtima.

→ ***kavuşum devri***

kavuşum devri *is. astr.* Bir gezegenin iki kavuşumu arasında geçen zaman aralığı: *Ayın kavuşun devri 29 gün, 12 saat, 44 dakika ve 3 saniye sürer.*

kavuşur su yosunları *ç. is. bot.* Üremeleri kavuşma yoluyla olan su yosunları.

kavut *is.* Kavrulmuş ve dövülmüş tahıl ununa şeker veya tatlı yemiş katılarak yapılan yiyecek.

kavuz *is. bot.* **1.** Buğdaygillerin başağında, başakçıkları veya çiçeği saran ka-

buk. **2.** *hlk.* İçi boş, kabuklu yemiş.

kavuzlular *ç. is. bot.* Bir çeneklilerden, çiçeklerinde renkli taç yaprağı yerine, kavuz denilen yeşil renkte yapracıklar bulunan bitki takımı.

kavzama *is.* Kavzamak işi.

kavzamak *(-i) hlk.* **1.** Sıkı tutmak, kavramak. **2.** Korumak, muhafaza etmek.

kay (I) *is.* Yağmur, yaz yağmuru.

kay, -yyı (II) *is. Ar. kay' esk.* Kusma. **kay etmek** kusmak.

kaya *is.* **1.** Büyük ve sert taş kütlesi: *"Dört tarafı su ile çevrili bir kayadır, bir adacık."* -R. H. Karay. **2.** Kayaç. **kaya gibi** çok sağlam: *"...öfkesi, sevgisi katıksız, kaya gibi sağlam ve güvenilir adam."* -A. İlhan. **kaya uçmazsa dere dolmaz** büyük ihtiyaçlarda büyük fedakarlık yapmak gerekir.

→ ***kaya balığı, kaya balığıgiller, kayabaşı, kaya güvercini, kaya hanisi, kaya horozu, kaya keleri, kaya lifi, kaya örümceği, kaya sansarı, kaya sarımsağı, kaya sarmaşığı, kaya suyu, kaya tuzu***

kaya balığı *is. zool.* Kaya balığıgillerden, kayalık yerlerde yaşayan, çoğu koyu renkli küçük balık *(Gobius gobius).*

kaya balığıgiller *ç. is. zool.* Kemikli balıklardan, küçük boyda iri başlı, yüzgeçleri karın üzerinde tekerlek biçiminde olan bir familya.

kayabaşı *is. müz.* **1.** Bir Anadolu ezgisi ve bu ezgiyle söylenen koşma. **2.** *ed.* Türk halk edebiyatında çoban türküsü.

kayaç, -cı *is. jeol.* Doğada büyük yer tutan, yer kabuğunun yapı gereci olan bir veya birkaç mineralden oluşan kütle.

kaya güvercini *is. bot.* Güvercingillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'nın kayalık yerlerinde yaşayan bir kuş *(Columbo livia).*

kayağan *s.* Üzerinde kolaylıkla kayılan, kaypak: *Kayağan bir toprak.*

→ ***kayağan taş***

kayağanlık, -ğı *is.* Kayağan olma durumu.

kayağan taş *is. jeol.* Killerin başkalaşımı ile oluşmuş, yaprak biçiminde ayrılabilen, mavimsi bir taş, arduvaz.

kaya hanisi *is. zool.* Lahos.

kaya horozu *is. zool.* Güney Amerika'da yaşayan, erkekleri portakal renginde, başında tepeliği olan kuş *(Rupicola).*

kayak, -ğı *is.* **1.** Kar veya su üzerinde kaymak için ayağa takılan araç, ski. **2.** Bu aracı kullanarak yapılan spor.

→ ***kayak evi***

kayakçı *is.* Kayak yapan sporcu.

kayakçılık, -ğı *is.* **1.** Kayakçı olma durumu. **2.** Kayak sporculuğu.

kaya keleri *is. hlk.* Bukalemun.

kayak evi *is.* Kayak bölgesinde yapılan küçük ev.

kayalık, -ğı *is.* ve *s.* Kayası çok olan yer.

kaya lifi *is.* Taş pamuğu, asbest.

kayan *s.* **1.** Kayarak yer değiştiren. **2.** *is. hlk.* Yassı, düz, kat kat oluşmuş taş. **3.** *is. hlk.* Dağdan inen sel.

kaya örümceği *is. zool.* Taşlar arasında yaşayan bir örümcek türü.

kayar *is. hlk.* **1.** Hayvanların eskiyen nallarının çivilerini değiştirme işlemi. **2.** Pay: *Bir temiz ağzının kayarını verdim.*

kayarlama Kayarlamak işi.

kayarlamak *(-i) hlk.* **1.** Hayvanın eskiyen nallarını onarmak, eskiyen nalın çivilerini yenilemek. **2.** At nalını veya düven taşlarını yeniden koymak veya onarmak. **3.** Sövmek, küfretmek.

kayarto *is. argo* Ahlâksız kimse, mel'un: *"Vah vah, aynalı şeydi doğrusu, kayartonun elinden kurtaramadınız."* -R. H. Karay.

kaya sansarı *is. zool.* Dağlık yerlerde yaşayan bir tür sansar.

kaya sarımsağı *is. zool. hlk.* Genç yaprakları sarımsak yerine kullanılan bir tür yaban sarımsağı *(Allium ampeloprasum).*

kaya sarmaşığı *is. bot.* Kayalıklarda biten sarmısak.

kaya suyu *is.* Kayadan sızan su.

kaya tuzu *is. min.* Doğada billûr durumunda bulunan tuz.

kaybedilme *is.* Kaybedilmek işi.

kaybedilmek *(nsz) Ar. ġayb + T. edilmek* Kaybetmek işi yapılmak.

kaybetme *is.* Kaybetmek işi, yitirme.

kaybetmek *(-i) Ar. ġayb + T. etmek* **1.** Yitirmek: *"Kadın o kadar kan kaybetmiş ki az daha öleceksiniş."* -M. Ş. Esendal. **2.** Yenik düşmek, yenilmek: *Savaşı kaybetmek.Bahsi kaybetmek.* **3.** Para bakımından zarara girmek: *"Hesapta bu binlerce lirayı kaybetmek ihtimali yok değildi şüphesiz..."* -R. Enis. **4.** *mec.* Ölüm dolayısıyla ayrılmak: *"Bir kızım vardı, doğururken onu da kaybettik."* -S. F. Abasıyanık.

kaybolma *is.* Kaybolmak işi.

kaybolmak *(nsz) Ar. ġayb + T. olmak* **1.** Yitmek: *Kalemim kayboldu. "Bu okuyuşta mısraın asıl mahiyeti olan derunî ahenk kaybolmuştur."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Görünür olmaktan çıkmak, görünmez olmak: *"Kocası bu karanlıkta kaybolmuştu."* -Ö. Seyfettin. *"Gündüz güneş vurunca lekeleri, yamaları kayboluyor"* -R. H. Karay.

kayboluş *is.* Kaybolmak işi veya biçimi.

kayda değer *s.* Önemli, dikkati çeken.

kaydedici *is.* ve *s.* İmleç.

kaydedilme *is.* Kaydedilmek işi.

kaydedilmek *(nsz) Ar. kayd + T. edilmek* Kaydetmek işi yapılmak, yazılmak.

kaydetme *is.* Kaydetmek işi.

kaydetmek *(-i, -e) Ar. kayd + T. etmek* **1.** Yazmak, bazı önemli noktaları tespit etmek. **2.** Herhangi bir şeyi bir yere mal etmek, bir şeyin tarih, numara veya adını bir deftere geçirmek: *Çocuğu okula kaydetmek. Nüfusa kaydetmek.* **3.** Hatırlamak için yazmak, not etmek: *Not defterine kaydetmek. "Önüne bir şeyler kaydederken görür gibiyim."* -S. F. Abasıyanık. **4.** Belirtmek, söylemek: *Şunu kaydedeyim ki...* **5.** Sesi veya resmi manyetik bant üzerine geçirmek. **6.** Olumlu sonuç almak: *Başarı kaydetmek.Gol kaydetmek.* **7.** *fiz.* Sıcaklık, basınç gibi bir niceliğin değişkenliğini tespit etmek.

kaydettirme *is.* Kaydettirmek işi.

kaydettirmek *(-i) Ar. kayd + T. ettirmek* Kaydetmek işini yaptırmak, yazdırmak.

kaydıhayat *is. (ka'ydıhayat, -yatı) Ar. kayd-i ḥayât* Kaydıhayatla ve kaydıhayat şartıyla sözlerinde "yaşadığı kadar", "yaşadığı sürece" anlamında kullanılır.

kaydıihtiyat, -dı *is. (ka'ydıihtiyat) Ar. kayd-ı iḥtiyâd* Temkinli davranma, ihtiyatlı olma.

kaydırak, -ğı *is.* **1.** Yassı, kaygan çakıl. **2.** Çocukların böyle bir taşı ayakla kaydırarak oynadıkları oyun. **3.** Çocukların oturup kayarak eğlenmeleri için, çocuk bahçelerinde bulundurulan oyun aracı. **4.** Tomrukların kolay taşınması için dağdan kaydırıldığı yer.

kaydırılma *is.* Kaydırılmak işi.

kaydırılmak *(-i)* Kayması sağlanmak, kaymasına yol açılmak.

kaydırış *is.* Kaydırmak işi veya biçimi.

kaydırma *is.* **1.** Kaydırmak işi. **2.** *sin.* Alıcının herhangi bir araç üzerinde çeşitli yönlere hareket ettirilmesi. **3.** *sp.* Savunmanın belirli bir anında, oyunun güç noktasını birdenbire değiştirme.

kaydırmak *(-i, -e)* Kaymasını sağlamak, kaymasına yol açmak: *"Kocakarı biraz telâşla yüzünden çarşafı kaydırıp yine örtünerek ..."* -H. R. Gürpınar.

kaydırtma *is.* Kaydırtmak işi.

kaydırtmak *(-i)* Kaymasını sağlatmak, kaymasına sebep olmak.

kaydiye *is. Ar. kaydiyye esk.* Kayıt için alınan para.

kaydolma *is.* Kaydolmak işi, yazılma.

kaydolmak *(-e) Ar. kayd + T. olmak* Yazılmak.

kaygan *s.* Islak veya düz olduğundan kendisi kayan veya üzerinde kayılan, kaygın: *Kaygan taş. Kaygan yol.*

kaygana *is.* **1.** Omlet. **2.** Yumurta çalkanarak yapılan bir çeşit tatlı.

kayganalık, -ğı *is.* Kaygana için gereken malzeme.

kayganlık, -ğı *is.* Kaygan olma duru-

mu.

kaygı *is.* Üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa: *"Korku ve kaygıyla vücudunu dinledi."* -A. İlhan. *"Bunların tek kaygıları gördüklerini, duyduklarını okurlara iletmektir."* -S. Birsel. **kaygı çekmek** üzüntü, tasa duymak.

kaygılandırma *is.* Kaygılandırmak işi.

kaygılandırmak *(-i)* Kaygılanmasına sebep olmak.

kaygılanış *is.* Kaygılanmak işi veya biçimi.

kaygılanma *is.* Kaygılanmak işi, üzülme.

kaygılanmak *(nsz)* Kaygı duymak, üzülmek.

kaygılı *s.* Kaygısı olan, üzüntülü: *"Kadın kaygılı bir sesle bağırdı."* -H. E. Adıvar.

kaygın *s. hlk.* **1.** Kaygan: *Kaygın balık. Kaygın kâğıt.* **2.** *is. hlk.* Gebe deve.

kaygısız *s.* Kaygısı olmayan, kaygı duymayan, aldırmaz: *"Bu güler yüzlü adam ben değilim / Yalandır kaygısız olduğum yalan."* -C. S. Tarancı.

kaygısızca *s.* ve *zf. (kaygısız'ca)* Kaygısız, aldırmaz (bir biçimde): *Kaygısızca bakıyordu.*

kaygısızlık, -ğı *is.* Kaygısız olma durumu veya kaygısızca davranış: *"Baş hekimin kaygısızlığına da hırslanan başhemşire, bu defa saksını kırdıklarını idare müdürüne anlatmaya koyuldu."* -M. Ş. Esendal.

Kayı *öz. is. tar.* Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri.

kayık, -ğı *is.* **1.** Kürek veya yelkenle yürütülen ufak tekne: *Balıkçı kayığı.* **2.** *s.* Bir yana kaymış. **kayık gibi** kayığa benzer biçimde, kayığın durumuna uygun olarak: *"Araba dalga üstünde kayık gibi sallanarak çamurlara daldı, gitti."* -H. E. Adıvar. **kayık yanaştırmak** *mec.* bir konuya veya soruna yavaş yavaş girmek.

→ ***kayıkhane, kayık salıncak, kayık tabak, kayık yaka***

kayıkçı *is.* Kayıkla insan veya yük taşıyan kimse: *"Kayıkçım Duran sırığı suya daldırdı."* -R. H. Karay.

→ ***kayıkçı kavgası***

kayıkçı kavgası *mec.* Sonucu olmayan, bıktırıcı münakaşa.

kayıkçılık, -ğı *is.* **1.** Kayık yapma ve satma işi. **2.** Kayık işletme işi.

kayıkhane *is. (kayıkha:ne) T. kayık + Far. ḫâne* Kayıkların çekildiği, korunduğu üstü örtülü yer.

kayık salıncak, -ğı *is.* Bayram yerlerinde kurulan kayık biçiminde salıncak.

kayık tabak, -ğı *is.* Kayık biçiminde uzun ve düz tabak: *"Bir kayık tabak dolusu getirdiler."* -F. R. Atay.

kayık yaka *s.* Açıklığı omuzlara doğru olan oval yaka.

kayın (I) *is. bot.* Kayıngillerin örnek bitkisi olan, kerestesi beyaz bir orman ağacı *(Fagus orientalis).*

kayın, -ynı (II) *is.* Karı veya kocaya göre birbirlerinin erkek kardeşi, kayın birader: *"Sabahleyin kaynım beni bir katıra bindirdi."* -H. E. Adıvar.

→ ***kayın baba, kayın birader, kayın peder, kayın valide***

kayın baba *is.* Kaynata: *"Bu adla bizim kayın babadan bir hayli para dolandırmışlar."* -H. R. Gürpınar.

kayın birader *is.* Kayın (II): *"Ne lüzumu vardı şimdi kayın biraderinden söz açmaya."* -S. F. Abasıyanık.

kayınço *is.* Kayın biraderlere sevgi yollu söylenen söz.

kayıngiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, palamut diye adlandırılan meyveleri yüksüksü bir kadehçik içinde duran, kayın, meşe, kestane gibi çoğu kerestelik orman ağaçlarını içine alan bir familya, palamutlular.

kayınlık, -ğı (I) *is.* Kayın ağaçları çok olan yer.

kayınlık, -ğı (II) *is.* Kayın (II) olma durumu.

kayın peder *is.* Kaynata.

kayıntı *is. hlk.* Açlık bastırmaya yarar yiyecek, atıştırılmaya yarar yiyecek.

kayın valide *is.* Kaynana.

kayıp, -ybı *is. Ar. ġayb* **1.** Yitme, yi-

tim. **2.** *s.* ve *is.* Yitik, zayi: *Kayıp eşya.* **kayıp vermek** (ulus, toplum, kuruluş vb. için) değerli bireylerini yitirmek: *"Bizim yokuş son iki yılda çok kayıp vermişti. Cemal Nadir bu kayıpların en büyüğüydü."* -Y. Z. Ortaç. **(bir kimse) kayıplara karışmak** bulunduğu yerden ayrılıp gitmek, gittiği yeri bildirmemek, görünmez olmak: *"Şu yeşil bu mor derken bizim futbol sevgisi gene kayıplara karıştı."* -B. R. Eyuboğlu. *"Çok geçmeden kadını kucağında yeni doğmuş bir çocukla bırakarak yine kayıplara karışmış."* -R. N. Güntekin.

kayır *is. hlk.* **1.** Kalın kum. **2.** İnce kum.

kayıracı *s.* Kayıran, koruyan, iltimasçı.

kayıracılık, -ğı Kayırma işi, iltimasçılık.

kayırılma *is.* Kayırılmak işi.

kayırılmak *(nsz. -e)* Kayırmak işi yapılmak veya kayırmak işine konu olmak.

kayırış *is.* Kayırmak işi veya biçimi.

kayırma *is.* Kayırmak işi, koruma, himmet, iltimas.

kayırmak *(-i)* **1.** Koruyarak başarısını sağlamak, elinden tutmak, himmet etmek: *Yoksulları kayırmak. "Bizi kayıran, arayan yok."* -H. R. Gürpınar. **2.** Birini, başkalarının veya işin zararı pahasına tutmak, haksız yere kolaylıklar sağlamak" iltimas etmek: *"Güzelle yüceltirim insanlığı, işim bu / Çirkini, kabayı ve hamı kayıramam ki."* -A. M. Diranas.

kayırtma *is.* Kayırtmak işi.

kayırtmak *(-i, -e)* Kayırmak işini yaptırmak.

kayısı *is. bot.* **1.** Gülgillerden bir ağaç *(Prunus armeniaca).* **2.** Bu ağacın açık turuncu renkte, eti sulu, güzel kokulu, tek ve sert çekirdekli tatlı meyvesi. **3.** *s.* ve *is.* Beyazı pişmiş, sarısı yarı pişmiş (yumurta).

→ ***kayısı hoşafı, kayısı kompostosu, kayısı kurusu***

kayısı hoşafı *is.* Kayısının kaynatılması ile yapılan hoşaf.

kayısı kompostosu *is.* Kayısının şekerle kaynatılması ile yapılan komposto.

kayısı kurusu *is.* Kurutulmuş kayısı.

kayış (I) *is.* **1.** Bağlamak, tutmak veya sıkmak amacıyla kullanılan, dar ve uzun kösele dilimi: *Koşum kayışları. "Şapkası yere düşmüş, yakası yırtılmış, kılıcının kayışı kopmuştu."* -Ö. Seyfettin. **2.** Ustura bilenen cilâlı kösele. **kayış gibi 1)** sert, koparılmayan: *Kayış gibi et.* **2)** kara, çok kirli: *Kayış gibi çamaşır.* **(birini) kayışa çekmek** *argo* aldatmak, kandırmak. **(usturayı) kayışa çekmek** usturanın kılağısını almak için berber kayışına sürtmek.

→ ***kayış balığı, kayış dili***

kayış (II) *is.* Kaymak işi veya biçimi.

kayış balığı *is. zool.* Kâğıt balığıgillerden, Kuzey Avrupa denizleriyle Akdeniz'in derinliklerinde yaşayan kemikli bir balık *(Regalecus glesne).*

kayışçı *is.* **1.** Kayış yapan veya satan kimse. **2.** *s. mec.* Aldatıcı, hileci.

kayış dili *is.* Kaba ve çirkin sözler kullanılarak konuşulan dil.

kayışkıran *is. bot.* Baklagillerden, kökleri toprağa derince girerek, tarlalar sürülürken sabanı tutan, çiçekleri kırmızı bir bitki, sabankıran *(Onosisspinosa).*

kayıt, -ydı (I) *is. Ar. kayd* **1.** Bir yere mal ederek deftere geçirme: *Çocuğun kaydı bulunamadı.* **2.** Bir yazının, bir hesabın tarih, numara vb. nin veya kopyasının bir yerde yazılı bulunması: *"Hafızama güvenmeyiniz. Kayıtlarınız daha sağlamdır."* -R. H. Karay. **3.** *mec.* Sınırlama, davranışlarını çerçeveleme: *Hiçbir kayıt ileri sürmeksizin.* **4.** *mec.* Şart: *Kitabımı geri gönderme kaydıyla verebilirim.* **5.** Önem verme, gözetme. **6.** Resmî belge. **7.** Ses veya resmi, manyetik bant üzerine geçirme işlemi. **kayda geçirmek** ilişkili bulunduğu deftere yazmak: *Ben kayıt altına giremem.* **kayıt altına girmek** davranışları sınırlandırılmak: bir şey yapmaya zorlanmak: *"Kanun... kamu oyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz."* -Anayasa. **kayıt koymak** engellemek, sınırlamak, takyit etmek: *"Kanun... kamu oyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz."* -Anayasa. **(birini veya bir şeyi) kayıttan düşmek** (veya **birinin kaydını**

silmek) bir yere mal olmaktan çıkararak defterde bu durumu belirtmek.

→ ***kayıt defteri, kayıt kuyut***

kayıt (II) *is.* **1.** Pencere çerçevesi. **2.** Araç, eşya.

kayıt defteri *is.* Kayıt yapılan defter.

kayıtım *is. fel.* Bir olayın kendi sebepleri üzerindeki tepkisi, rücu.

→ ***kayıtımla uslamlama***

kayıtımla uslamlama *is.* Geriye dönerek sonuç çıkarma.

kayıt kuyut, -du *is.* Sınırlandırmalar.

kayıtlama *is.* Kayıtlamak işi, takyit.

kayıtlamak *(-i)* Bir takım şartlarla bağlamak, sınırlandırmak, takyit etmek.

kayıtlı *s.* **1.** Kaydı yapılmış, kayda geçirilmiş olan: *"İkili, on bir Arap atının kayıtlı olduğu bir koşuya konmuştu."* -N. Cumalı. **2.** *mec.* Şarta bağlı.

kayıtma *is.* Kayıtmak işi.

kayıtmak *(-den) hlk.* Bir şeyi yapmaktan vazgeçmek, bir karardan dönmek, nükul etmek, rücu etmek.

kayıtsız *s.* **1.** Kaydı yapılmamış, deftere veya yazıya geçirilmemiş olan. **2.** *mec.* Bir şarta bağlı olmayan. **3.** Aldırmaz, ilgisiz, umursamaz, lâkayt: *"Sert, çabuk unutan kayıtsız bir asker durumu alacaktı."* -H. E. Adıvar. **kayıtsız kalmak** önem vermemek, umursamamak: *"Halk, nice silik insanların en yüksek mertebelere çıkmasına kayıtsız kalır."* -Y. K. Beyatlı. **kayıtsız olmak 1)** kayıt edilmemiş veya yazıya geçirilmemiş olmak; **2)** ilgisiz, umursamaz, önem vermeyen durumda bulunmak: *"Ev sahipleri misafirlerini tanıştırmakta pek kayıtsız olduklarından ben kendimi kıza tanıttım."* -M. Ş. Esendal.

→ ***kayıtsız şartsız***

kayıtsızca *s.* ve *zf.* İlgisiz, aldırmaz (bir biçimde): *"... biraz kırlara baktıktan sonra kayıtsızca: -Korkma, dedi, senin canın kolay çıkmaz."* -M. Ş. Esendal.

kayıtsızlık, -ğı *is.* Aldırmazlık, ilgisizlik, umursamazlık, lâkaydî: *"Bunda belki evime ve kocama karşı duyduğum kayıtsızlığın tesiri de var."* -R. N. Güntekin. *"Kaba olan, çirkin olan, zevksiz ve anlamsız olan her şeye karşı yalnız kayıtsızlık değil, âdeta dehşet duymuştur."* -A. Ş. Hisar.

kayıtsız şartsız *s.* Hiçbir şart ve bağı olmaksızın: *"Egemenlik kayıtsız şartsız Milletindir."* -Anayasa.

kaykay *is.* Tahtadan yapılmış, altında tekerlekler bulunan üzerinde kayılan alet.

kaykılma *is.* Kaykılmak işi.

kaykılmak *(-e)* Arkaya doğru eğilerek, yaslanarak oturmak.

kaykıltma *is.* Kaykıltmak işi.

kaykıltmak *(-i)* Kaykılmasını sağlamak, kaykılmasına sebep olmak.

kayma *is.* **1.** Kaymak (II) işi. **2.** *sin.* Herhangi bir sebeple filmin atlaması veya görüntünün perdeye tam olarak gelmemesi.

kaymak, -ğı (I) *is.* **1.** Sütün yüzünde zar durumunda toplanan, açık sarı renkli, koyu yağlı katman. **2.** Sütü yayvan kaplar içinde ve hafif ateşte tutarak elde edilen koyu, yağlı öz. **3.** Yağmur ve selden sonra toprağın üzerinde kalan özlü tabaka. **4.** *mec.* Bir şeyin en iyi ve seçkin bölümü. **kaymak bağlamak** (veya **tutmak**) sütün veya bir sıvının üzerinde kaymak oluşmak, kaymaklanmak. **kaymak gibi 1)** bembeyaz ve pürüzsüz; **2)** tadı güzel ve yumuşak: *"Patlıcan kızartması, pilâv, bir de koca kâse kaymak gibi yoğurttan oluşan yemeğimizi yedik."* -H. R. Gürpınar. **(bir şeyin) kaymağını almak** bir şeyin en büyük payını, kârını ele geçirmek.

→ ***kaymakaltı, kaymak kâğıdı, kaymak tabakası, kaymak takımı, kaymak taşı***

kaymak, -ar (II) *(nsz)* **1.** Düz, ıslak veya kaygan bir yüzey üzerinde sürtünerek kolayca yer değiştirmek: *Çocuklar kızaklarıyla kayıyorlar.* **2.** Kaygan bir yüzey üzerinde birdenbire dengesini yitirmek. **3.** Yerini değiştirmek: *Toprak kaydı. Yapı kaymış. "Ayağımın altından geminin saçları muz kabuğu gibi kayıyordu."* -S. F. Abasıyanık. **4.** Yer, durum değiştirmek: *"Sol tekerlekler küçük bir hendeğin içine kaydı."* -O. C. Kaygılı. **5.** *mec.* Görüş, düşünce veya tutumunu değiştirmek. **6.** "İs-

temeden bir şey yapmak" anlamıyla bazı deyimlerde geçer: *Dili kaymak. Gönlü kaymak.* **7.** Anlamı değişmek: *Bazen kelimeler başka anlamlara kayar.* **8.** Kurtulmak.

kaymakaltı *is.* Yağı alınmış süt.

kaymakam *is. Ar. ḳā'im-i maḳām* **1.** Bir ilçenin en büyük yönetim görevlisi, ilçebay. **2.** *esk.* Yarbay. **Yalova kaymakamı** kendini önemli kişi sananlar için şaka yollu söylenir.

kaymakamlık, -ğı *is.* **1.** Kaymakam olma durumu. **2.** Kaymakamın görevi. **3.** Kaymakamın makamı ve bu makama bağlı resmî dairelerin bütünü. **4.** İlçe, kaza.

kaymakçı *is.* Kaymak yapan veya satan kimse.

kaymak kâğıdı *is.* Özen isteyen baskılarda kullanılan, düzgün, parlak, pürüzsüz kâğıt, kuşe kâğıdı, papyekuşe.

kaymaklanma *is.* Kaymaklanmak işi.

kaymaklanmak *(nsz)* Kaymak bağlamak, kaymak tutmak.

kaymaklı *s.* **1.** Kaymağı olan: *Kaymaklı süt.* **2.** Üzerine veya içine kaymak konulmuş olan: *Kaymaklı kadayıf. "Kaymaklı çileği yarına kalmaz bahanesiyle tüketti."* -R. H. Karay.

→ ***kaymaklı dondurma***

kaymaklı dondurma *is.* Sütten yapılmış dondurma.

kaymak tabakası *is.* Bir toplumun seçkin ve zengin kesimi.

kaymak takımı *is. bk.* kaymak tabakası.

kaymak taşı *is. jeol.* Parlatılmaya elverişli, yumuşak, beyaz, yarı saydam bir tür mermer, su mermeri, albatr.

kayme *is. Ar. ḳā'ime hlk.* Kâğıt para, kaime.

kaymelik, -ği *is.* ve *s. hlk.* Herhangi bir kayme değerinde olan.

kaynaç, -cı *is. jeol.* Volkan bölgelerinde, belli aralıklarla su ve buhar fışkırtan sıcak kaynak, gayzer.

→ ***kaynaç taşı***

kaynaç taşı *is. jeol.* Kaynaçlarda oluşan silisli çökelti, gayzerit.

kaynak, -ğı *is.* **1.** Bir suyun çıktığı yer, kaynarca, pınar, memba: *"Sonra yavaşça kaynağa doğru eğildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Bir şeyin çıktığı yer, menşe: *"Yabancı bir idare, iktisat, ticaret, memleketin bütün kazanç kaynaklarına musallat olur."* -F. R. Atay. **3.** Bir haberin çıktığı yer: *İnanılır kaynaklardan alınan haberlere göre...* **4.** *zm.* Araştırma ve incelemede yararlanılan belge: *Tapu kayıtları onun 16. yüzyılda yaşadığını gösteren başlıca kaynaklardandır.* **5.** *fiz.* Herhangi bir enerjinin oluşup çevreye yayıldığı yer: *Işık kaynağı. Isı kaynağı.* **6.** İki metal veya yapay parçayı ısıl yolla birleştirme yöntemi, kaynaştırıp yapıştırma işi. **kaynak yapmak** iki metal veya yapay parçayı ısı yoluyla birleştirmek. **kaynağını almak** (bir yerden) esas almak, bir esasa veya desteğe dayandırmak: *"Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasa'dan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz."* -Anayasa.

→ ***kaynakhane, kaynak kişi, kaynak makinesi, kaynak suyu***

kaynakça *is.* Belli bir konu, yer veya dönemle ilgili yayınları kapsayan veya en iyilerini seçen eser, bibliyografya, bibliyografi.

kaynakçacı *is.* Kaynakça hazırlayan kimse.

kaynakçı *is.* Kaynak yapan kimse.

kaynakçılık, -ğı *is.* Kaynak yapma işi.

kaynakhane *(kaynakha:ne) T. kaynak + Far. ḫāne* Kaynak işleri yapılan yer.

kaynak kişi *is.* Sağlam, güvenilir, doğru bilgiler edinilen kimse.

kaynaklanma *is.* Kaynaklanmak işi veya durumu.

kaynaklanmak *(-den)* Kaynak hâlini almak.

kaynak makinesi *is.* Kaynak yapımında kullanılan makine.

kaynak suyu *is.* Kaynağın veya gözemin başında alınan su.

kaynama *is.* Kaynamak işi.

→ ***kaynama noktası***

kaynamak *(nsz)* **1.** Bir sıvı, sıcaklığı belli bir dereceyi bulunca, buhar durumuna

geçerek fokurdamak: *Su, 100 °C' de kaynar.* **2.** (böyle bir sıvının içinde bulunan şey) Fokurdamak: *"Çay kaynıyor."* -P. Safa. **3.** (yemek için) Pişmek, haşlanmak: *Çorba kaynadı. Et kaynamış. "Doktorun sade kaynamış kahvesini söylemesini bekledi ve garson gider gitmez konuştu."* -T. Buğra. **4.** Yerden çıkmak: *"Paşaoluk yaylasının her bucağından bir pınar kaynar."* -F. R. Atay. **5.** (kırık, çatlak kemik veya metal parçaları için) Eski durumunu almak, birbirine yapışmak. **6.** (yara için) Kapanmak, iyileşmek. **7.** (mayalı bir şey için) Kabarıp köpürmek: *Şıra kaynamış.* **8.** (mide için) Ekşimek. **9.** Çalkantı durumunda olmak, dalgalanmak: *Deniz kaynıyor.* **10.** Çok miktarda bulunmak: *Burada karıncalar kaynıyor.* **11.** Gizli bir iş çevirmek için için hazırlanmak: *Burada bir iş kaynıyor.* **12.** *mec.* (bir yerde) Huzursuzluk, tedirginlik olmak: *"Bütün damarlarımda kaynayan o kuvvetli merak hissini yenemedim."* -H. R. Gürpınar. **13.** İstenildiği gibi olmamak, gerçekleşmemek: *Lâfa daldık, ders kaynadı.* **14.** *argo* Arada kaybolmak: *Bizim para kaynadı.* **15.** Artmak, çoğalmak, yoğunlaşmak: *"Gittikçe kaynayıp kabaran bir hiddet, taşmak raddesine gelmiş kelimelerle dudaklarına kadar çıkıp titriyordu."* -H. Z. Uşaklıgil. **kaynayan kazan kapak tutmaz** için için gelişen olaylar veya duygular bir yerde patlak verir.

kaynama noktası *kim.* ve *fiz.* Saf bir sıvının belirli bir basınçta kaynamaya başladığı sıcaklık.

kaynana *is. (ka'ynana)* Kadına göre kocasının, kocaya göre karısının annesi, kayın valide: *"Kaynanasına, her zamanki gibi akşam yemeğine gidiyordu."* -H. E. Adıvar.

→ ***kaynana ağzı, kaynanadili, kaynana zırıltısı***

kaynana ağzı *is.* İleri geri veya yersiz konuşma, gereksiz dedikodu yapma: *"Yengeme bu kaynana ağzı yakışmıyor."* -P. Safa.

kaynanadili *is.* **1.** *b. a.* Dil biçiminde yassı ve dikenli dalları olan bir kaktüs türüne halkın verdiği ad. **2.** Bir iğne oyası örneği.

kaynanalık, -ğı *is.* **1.** Kaynana olma durumu. **2.** Kaynanaya yakışır davranış. **kaynanalık etmek 1)** (kaynana) gelinc veya damada kötü davranmak; **2)** bir yakınına gereğinden çok karışmak: *"Sessizliğine, yumuşak başlı görünüşüne karşın, onun biraz kaynanalık edeceğini ben de tahmin ediyordum."* -E. Bener.

kaynana zırıltısı *is.* Bir sap çevresinde çevrilen, çevrildikçe takırtılı bir ses çıkaran çocuk oyuncağı.

kaynar *s.* **1.** Kaynamakta olan: *"Bir kaynar su kazanından dışarı fırlar gibi, kendini caddenin serin havasına attı."* -P. Safa. **2.** Çok sıcak. **3.** *is. hlk.* Kaynak, pınar.

kaynarca *is. (kayna'rca)* **1.** Kaynak. **2.** Sıcak su kaynağı. **3.** Hastalara kaynatılarak içirilen pekmez, yağ ve baharat karışımı.

kaynaşık, -ğı *is.* ve *s.* **1.** Birbirine kaynamış, kaynaşmış. **2.** *hlk.* Kıpırdak, oynak (kadın).

kaynaşma *is.* **1.** Kaynaşmak işi: *"Atmosfer karşılıklı anlayış ve kaynaşma atmosferi idi."* -H. Taner. **2.** Kalabalığın çok olduğu bir yerde kıpırdanma, hareketlilik. **3.** Huzursuzluk: *"Meclisteki kaynaşmalar yatıştı ve normal bir durum sağlanabildi mi?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kaynaşmak *(nsz, -le)* **1.** Ayrılmayacak bir biçimde birleşmek: *Çakalla çimento kaynaşır.* **2.** Çok kalabalık ve kıpırdak olmak, hareket etmek: *"Aşağıda kaynaşan askerlere bakarak planını zihninden geçirdi."* -Ö. Seyfettin. *"Kumun üstünde bir sürü kadın erkek, oğlan kız kaynaşıyor."* -F. R. Atay. **3.** Birbirine iyice uymak: *Bu iki renk iyi kaynaşmış.* **4.** *mec.* Uyuşmak, yakın ilişki kurmak, derinleştirmek: *Onlar çabucak kaynaştılar. "Ceylanlarla kaynaşan çocuk, onların seslerini tıpkı onlar gibi çıkarmayı öğrenmişti."* -H. E. Adıvar. *"Şimdi artık prensesle muhabbeti yeniden kaynaştıracağız."* -R. N. Güntekin. **5.** *kim.* Birleşmek. **6.** *mec.* Huzursuzluk olmak: *"Meclisteki kaynaşmalar yatıştı ve normal*

bir durum sağlanabildi mi?" -Y. K. Karaosmanoğlu.

kaynaştırma *is.* **1.** Kaynaştırmak işi. **2.** *gr.* Kelime veya birleşik kelime içerisinde bir araya gelen seslerin birbirlerini etkileyerek kısalmaya yol açması olayı: *Kayın ana > kaynana, kayın ata > kaynata, sütlü aş > sütlaç* gibi.

*→ **kaynaştırma sesi***

kaynaştırmak *(-i, -le)* Kaynaşmasını sağlamak: *"Siyah ve beyazın tonlarını son derece hünerle kaynaştırır."* -Y. Z. Ortaç. *"Eskiyi eski diye, müzelik diye değil, yeninin içinde kaynaştırmak için çaba harcanıyor."* -H. Taner.

kaynaştırma sesi *is. gr.* Ünlü ile sona eren bir kelimeye ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde araya giren **y** sesi: *İki-y-i, oda-y-a, soru-y-u* vb.

kaynata *is. (ka'ynata)* Kadına göre kocasının, kocaya göre karısının babası, kayın baba, kayın peder: *"Kaynatası belki ısrardan vazgeçer korkusuyla çabucak kabul etti."* -R. H. Karay.

kaynatalık, -ğı *is.* Kaynata olma durumu.

kaynatılma *is.* Kaynatılmak işi.

kaynatılmak *(nsz)* Kaynatmak işi yapılmak.

kaynatma *is.* Kaynatmak işi.

kaynatmak *(-i)* **1.** Kaynamasını sağlamak: *"Kalksam, bir ıhlamur kaynatıp içsem."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Kaynak yapmak. **3.** *tkz.* Konuşmak, sohbet etmek. **4.** *argo* Belli etmeden almak; unutturmak: *"Ara sıra kendi gecikmelerini araya kaynatmak için beni birkaç gün izinle gönderiyordu."* -R. N. Güntekin.

kaynayış *is.* Kaynamak işi veya biçimi.

kaypak, -ğı *is.* ve *s.* **1.** Kayagan, kaygan: *Kaypak bir yol.* **2.** *mec.* Sözünde durmaz, dönek.

kaypakça *s. (kaypa'kça)* **1.** Biraz kaypak. **2.** *zf.* Sözünde durmayarak, döneklik ederek.

kaypaklaşma *is.* Kaypaklaşmak işi.

kaypaklaşmak *(nsz)* Kaypak bir duruma gelmek.

kaypaklık, -ğı *is.* **1.** Kaypak olma durumu. **2.** *mec.* Sözünde durmazlık, döneklik.

kaypama *is.* Kaypamak işi.

kaypamak *(nsz) hlk.* Ayağı kaymak.

kayra *is.* **1.** Yüksek tutulan veya sayılan birinden gelen iyilik, lütuf, ihsan, atıfet, inayet. **2.** *fel. bk.* Tanrı kayrası.

kayracılık, -ğı *is. fel.* Evrendeki bütün olayları tanrısal sebebe dayandıran, insanların ancak Tanrı kayrasıyla, bağışıyla kurtulabileceğini ileri süren öğreti, providansiyalizm.

kayrak, -ğı *is. hlk.* **1.** Ekime elverişli olmayan, taşlı, kumlu toprak. **2.** Yassı, düz taş. **3.** Bileği taşı.

kayran *is. hlk.* Orman içinde geniş ve çıplak alan, düzlük.

kayrılma *is.* Kayrılmak işi.

kayrılmak *(nsz)* Kayırmak işi yapılmak.

kayser *is. Ar. kayṣar < Lât. caesar* Roma, Bizans ve Alman imparatorlarına verilen unvan.

kayşa *is. jeol.* Kayşamak olayı, kayma, göçü, heyelân.

kayşama *is.* Kayşamak işi.

kayşamak *(nsz) jeol.* Kaya, toprak vb.yerinden koparak aşağıya kaymak.

kayşat *is. jeol.* Kayşama sonucu yerinden kopmuş parça.

kaytaban *is.* **1.** Sürü, deve sürüsü. **2.** *mec.* Başıboş, düzensiz.

kaytak, -ğı *is.* ve *s. hlk.* **1.** Kuytu. **2.** Sözünde durmayan. **3.** *argo* Yağcı, dalkavuk, numaracı.

kaytaklık, -ğı *is.* Kaytak olma durumu.

kaytan *is. Ar. ḳīṭān* **1.** Pamuk veya ipekten sicim: *"Nefise titreyerek bir küçük torbaya benzeyen bu atlas kesenin kaytanını çözdü, ağzını açtı."* -H. Z. Uşaklıgil. **2.** *den.* Yelkeni yarı kapatmak için kullanılan örgü halat.

*→ **kaytan bıyıklı***

kaytan bıyıklı *s.* İnce ve uzun bıyıklı: *"Ben büyüyünce uzun boylu, ince endamlı,*

kaytan bıyıklı bir delikanlı olmak ve hep öyle kalmak emelindeydim." -Y. K. Karaosmanoğlu.

kaytanlı *s.* Kaytanı olan, kaytanla dikilmiş: *"Sonunda, koynundan kaytanlı bir muska çıkardı."* -H. R. Gürpınar.

kaytarıcı *is.* İşten kaçan kimse.

kaytarış *is.* Kaytarmak işi veya biçimi.

kaytarma *is.* Kaytarmak işi.

kaytarmacı *is.* Kaytaran (kimse).

kaytarmacılık, -ğı *is.* Kaytarmacının işi.

kaytarmak *(-i) hlk.* **1.** Geri çevirmek, iade etmek. **2.** *(nsz)* İşten kaçmak: *"Toplum içinde kapısının önünü süpürmekten kaytaranlar dünyanın her yerinde çoklukta."* -N. Cumalı.

kayyım *Ar. ḳayyim bk.* kayyum.

kayyum *is. Ar. ḳayyim esk.* **1.** Cami hademesi. **2.** *huk.* Belli bir malın yönetilmesi veya belli bir işin yapılması için görevlendirilen kimse.

kayyumluk, -ğu *is.* **1.** Kayyum olma durumu. **2.** Kayyumun görevi.

kaz *is. zool.* **1.** Perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabanî veya evcil kuş *(Anser).* **2.** *mec.* Budala. **Agop'un kazı gibi bakmak** aptal aptal bakmak. **kaz ayağı** *bk.* kazayağı. **kaz gelen yerden tavuk esirgenmez** büyük çıkarlar beklenen yerde küçük fedakârlıklar yapılmalıdır. **kazı koz anlamak** söylenen şeyi çok yanlış anlamak. **kazın ayağı öyle değil** bir sorun, bir durum sanıldığı gibi değildir.

→ ***kazayağı, kazboku, kaz kafalı, kazkanadı***

kaza *is. (kaza:) Ar. ḳażā'* **1.** Can veya mal kaybına veya zararına sebep olan kötü olay: *Tren kazası. "Onun bir yerde bir kaza eceline uğradığını zannedenler olmuştu."* -R. N. Güntekin. **2.** Vaktinde kılınmayan namazı veya tutulmayan orucu sonradan dini kurallara uygun olarak yerine getirme: *Kaza namazı.* **3.** *esk.* Yargı, yargılama. **4.** *esk.* Kadının görevi. **5.** İl'e, kaymakamlık: *"Kazada mektepli dişçi olmadığı için onu vilâyete götürdüm."* -R. N. Güntekin. **kaza etmek** vaktinde kılınmayan namazı, tutulmayan orucu dini kurallara uygun olarak yerine getirmek. **kaza ile** kazara: *"Yalnız ortada tef çalan, bunların arasına kaza ile düşmüş gibi."* -H. E. Adıvar. **kaza ve kader** alın yazısı: *"Sözlerimden zannolunduğu kadar kendimi kaza ve kadere bırakmış değilim."* -Y. K. Beyatlı. **kazaya bırakmak** (namaz için) vaktinde kılınamayanı daha sonra kılmak: *"Bu yaşa geldim, Allah'a bin şükür, namazımı kazaya bırakmadım."* -H. R. Gürpınar. **kazaya kalmak** (namaz için) vaktinde kılınamamak: *"Osman, kazaya kalan namazını daha ziyade geciktirmeden korkarak ayağa kalktı."* -R. H. Karay. **kazaya rıza göstermek** yargıya, verilen hükümlere boyun eğmek.

→ ***kaza dairesi, kaza kurşunu, kazazede***

kaza dairesi *is. huk.* Yargı çevresi.

kazaen *zf. (kaza:'en) Ar. ḳażā'en* Kazara.

kazağı *is.* Kazımakta veya temizlemekte kullanılan demir araç.

Kazak, -ğı *öz. is.* **1.** Kazakistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk soylu halk veya bu halktan olan kimse. **2.** Güney Rusya'da yaşayan Slavlaşmış bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse. **3.** *s.* Kazaklara özgü olan, Kazaklarla ilgili olan.

→ ***Kazak çömelmesi***

kazak, -ğı (I) *is. Fr. casaque < Far.* **1.** Genellikle kollu, baştan geçirilerek giyilen, örme üst giysisi. **2.** Cokeylerin giydiği, göz alıcı renklerde bir tür ceket.

kazak, -ğı (II) *is.* **1.** Rusya'da ve İran'da ayrı bir sınıf oluşturan atlı asker. **2.** *s. mec.* Karısına söz geçirebilen, dediğini yaptırabilen erkek, **kılıbık** karşıtı.

Kazakça *öz. is. (kaza'kça)* Kazak Türkçesi.

Kazak çömelmesi *is. sp.* Bir bacak üzerinde çömelip dizi iyice bükerken, öteki bacağı önde tutma biçiminde yapılan bir güç alıştırması.

kazaklık, -ğı *is.* Karısına söz geçirme,

dediğini yaptırma durumu.

kaza kurşunu *is.* Yanlışlıkla gelen mermi: *"Bir kaza kurşunu ile yahut bombardımanda ölebilirdi."* -R. H. Karay.

kazalı *s. (kaza:lı)* **1.** Kazaya yol açan, sakıncalı, tehlikeli. **2.** Kaza geçirmiş olan: *Kazalı otomobil.* **3.** İlçesi olan: *Üç kazalı bir il.*

kazamat *is. Fr. casemate* < *İt.* Obüslerden, bombalardan korunmak için yerin altına kazılmış siper.

kazan *is.* **1.** Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarar büyük, derin ve kulplu kap: *"Koca bir kazan patates kaynattık."* -A. Gündüz. *"Bahçede büyük bir kazan kaynıyor."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Buhar makinelerinde, kalorifer tesisatında, suyun kaynatıldığı kapalı kap: *Kazan patladı. "Denizden çıkarılınca ısınsın diye vapurun kazan dairesine götürmüşler."* -A. Ş. Hisar. **(bir yer) kazan (biri) kepçe** bir kimsenin, bir yeri iyice araştırdığını anlatır: *İstanbul kazan ben kepçe, üç gün onu aradım.* **kazan kaldırmak (**veya **devirmek)** *tar.* **1)** (yeniçeriler) yemek pişirilen kazanı kaldırarak ayaklanmak, isyan etmek: *"İkide birde kazan deviren yeniçerilerin dışında askerlikte talim ve terbiye esaslarına göre Avrupai bir nizam ile askerliğimizin ihdası pek hayırlık olmuştu."* -A. Ş. Hisar. **2)** *mec.* yöneticinin bir tutumuna karşı hep birden ayaklanmak, isyan etmek. **kazan kaynamayan yerde maymun oynamaz** hiçbir iş karşılıksız yapılmaz. **(birinin) kazanı kapalı kaynamak)** iç yüzü bilinmemek.

→ ***kazan dairesi, kazandibi, kazan taşı***

kazancı *is.* **1.** Kazan yapan, satan veya onaran usta: *Kazancılar çarşısı.* **2.** Kazanı ateşleyen kimse, ateşçi.

kazancılık, -ğı *is.* Kazancının işi veya mesleği.

kazanç, -cı *is.* **1.** Satılan bir mal, yapılan bir iş veya harcanan bir emek karşılığında elde edilen para, temettü: *Aylık kazanç.* **2.** *mec.* Yarar, çıkar, kâr: *"Yarı keyif, yarı kazanç için balıkçılık sanatında karar kılmıştı."* -S. F. Abasıyanık.

kazançlı *s.* **1.** Kazanmış olan. **2.** Kazanç getiren, kazanç sağlayan: *Kazançlı bir iş.*

kazançsız *s.* Kazancı olmayan.

kazan dairesi *is.* Çok katlı yapılarda ısıtma sisteminin yer aldığı bölüm.

kazandırma *is.* Kazandırmak işi.

kazandırmak *(-i, -e)* Kazanmasını sağlamak.

kazandibi *is.* Dibi tutturularak hafif yanık kokusu verilmiş muhallebi.

kazanılma *is.* Kazanılmak işi.

kazanılmak *(nsz)* Kazanmak işi yapılmak: *"Ağlamakla kazanılmış hak, hıçkırıklarımızı dinleyecek kalp yoktur."* -A. İlhan.

kazanım *is.* **1.** Kazanmak işi. **2.** Bir iş yerinde işçilere sağlanan hukuk, sosyal ve malî her tür hak.

kazanış *is.* Kazanmak işi veya biçimi.

kazanma *is.* Kazanmak işi, edinme.

kazanmak *(-i)* **1.** Kazanç sağlamak: *"Bir liram olsa, kabak çekirdeği alsam üç yüz kuruş kazanır mıyım, kazanmaz mıyım?"* -H. E. Adıvar. *"Bu beş lirayı bitirmeden ben para kazanmalıyım."* -P. Safa. **2.** Olumlu, iyi bir sonuç elde etmek: *Başarı kazanmak. Burs kazanmak. Davayı kazanmak. "Böyle yazılara hiç cevap vermeyiz ve yazı çok ağırsa dava açarak çok defa kazanırız."* -B. Felek. **3.** Çıkmak, isabet etmek: *Büyük ikramiyeyi kazandı.* **4.** Edinmek, sahip olmak: *İyi bir dost kazandık. "Hiç, diyordu, öyle de battık, böyle de, bari ahbap kazanalım."* -R. H. Karay. *"Emniyetlerini kazanmak için bu esrar bir kimya gibi gizli kalmalıdır."* -R. N. Güntekin. **5.** Uğramak, yakalanmak: *Huy kazanmak. Dert kazanmak.* **6.** Kendinden yana çekmek: *"Bu genç şairin dostluğunu kazanmak için hiçbir külfete katlanmadım."* -M. Ş. Esendal. **7.** Ele geçirmek, fethetmek: *Düşmandan yer kazanmak.* **8.** *(-de)* Yenmek, galip gelmek: *Kumarda kazanmak. "İşte kesin muharebeyi bu manevi kudret kazanacaktır."* -R. E. Ünaydın.

kazan taşı *is.* Kalsiyum tuzları kapsa-

yan suyun ısıtıldığı kabın iç yüzeyinde oluşturduğu katman.

kazara *zf. (kaza:'ra) Ar. ḳażā' + Far. -rā* **1.** Kaza sonucu, yanlışlıkla, bilmeden, kazaen: *"Kazara çarptım herifçioğluna, koyduğu şeytan minarelerinin üstüne kıç üstü düşüverdi."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Rastgele, tesadüfen: *"Köşkün kapısından kazara postacı geçse sapsarı kesilirdi."* -Ö. Seyfettin. *"Tanıdıkları bir kadının başından kazara bir macera geçer."* -Ö. Seyfettin.

kazaratar *is.* Eklemli bir kol üzerinde hareket eden kepçeli bir çark veya zincirle donatılmış kazı makinesi, kazmaç, ekskavatör.

kazasız *s.* **1.** Kazaya uğramadan yapılan: *Kazasız bir yolculuk.* **2.** *zf.* Kazasız bir biçimde: *Kazasız geldik.*

*→ **kazasız belâsız***

kazasız belâsız *zf.* ve *s.* Kazaya veya güçlüğe, sıkıntıta uğramadan: *"Kendini unutturmak ve bu ziyareti kazasız belâsız savmaktan başka bir düşüncesi bulunmayan bizim kaymakam buna memnun oluyor."* -R. N. Güntekin.

kazaska *is. (kaza'ska) Rus.* Kaynağı Kafkasya olan ve hızlı oynanan bir halk dansı.

kazasker *is. Ar. ḳāḍī + Far. 'asker tar.* İlmiye sınıfının yüksek derecesinde bulunan devlet görevlisi: *Anadolu kazaskeri. Rumeli kazaskeri. "Aslında Lâle, eski konakları pek bilmez değildi. Bir kazasker kızıydı."* -H. E. Adıvar.

kazaskerlik, -ği *is. tar.* Kazaskerin yaptığı iş, kazaskerin rütbesi ve makamı.

kazayağı *is. bot.* **1.** Ispanakgillerden, yaprakları kaz ayağına benzeyen bir bitki *(Chenopodium).* **2.** Çok kollu çengel. **3.** Çaprazlama yapılan teyel, Hristo teyeli. **4.** *den.* Bir ucuna, ortasından bir ikincisi bağlanarak yapılan üç uçlu halat. **5.** Açık turuncu renk. **6.** *s.* Bu renkte olan.

kazaz *is. Ar. ḳazzāz esk.* Ham ipeği iplik ve ibrişim durumuna getiren kimse.

kazazede *is.* ve *s. (kaza:zede) Ar. ḳażā' + Far. -zede* Kazaya uğramış, kaza geçirmiş olan (kimse): *"... şu dakikada o gafil kazazedelerden biriydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kazboku *is. tkz.* **1.** Kirli sarı (renk). **2.** *s.* Bu renkte olan.

kazdırma *is.* Kazdırmak işi.

kazdırmak *(-ı, -e)* Kazmak işini yaptırmak.

kazein *is. Fr. caséine* **1.** Sütte bulunan protein maddesi. **2.** *bk.* bitkisel kazein.

*→ **kazein tutkalı***

kazein tutkalı *is.* Ekşi sütten kireç yardımı ile üretilen ve soğuk olarak kullanılan ağaç yapıştırıcısı.

kazevi *is. Ar. ġazevī esk.* Saz veya kamıştan örülmüş büyük sepet, zembil.

kazgıç, -cı *is. hlk.* **1.** Tandırdan ekmeği çıkarmaya yarayan bir araç. **2.** Bitki kökü çıkarmağa yarayan ucu sivriltilmiş sopa.

kazı *is.* **1.** Bir yeri kazma işi, hafriyat. **2.** Yer altındaki tarihî değeri olan şeyleri, yapıları ortaya çıkarmak amacıyla arkeologlarca toprağın belli kurallara ve yöntemlere göre kazılması, araştırılması. **3.** Tahta, maden gibi şeyler üzerine yazı veya resim oyma işi, hak (II).

*→ **kazı bilimci, kazı bilimi, kazo bilimsel, kazıkazan***

kazı bilimci *is.* Arkeoloji ile uğraşan kimse, arkeoloji uzmanı, arkeolog.

kazı bilimi *is.* Arkeoloji.

kazı bilimsel *s.* Arkeoloji ile ilgili, arkeolojik: *Kazı bilimsel araştırmalar.*

kazıcı *s.* Kazı veya oyma işi yapan.

kazık, -ğı *is.* **1.** Toprağa çakılmak için hazırlanmış, ucu sivri çubuk: *Çadır kazığı. Hayvanı kazığa bağlamak.* **2.** Direk, sopa. **3.** Yapıların temelinde kullanılan, toprağa çakılan veya toprak içine giren tahta, maden veya betonarmeden silindir, prizma vb.biçimindeki uzun parça. **4.** *esk.* İnsanı üzerine oturtarak öldürdükleri, yere dik çakılmış sivri uçlu odun veya şiş. **5.** *esk.* Kazığa oturtarak uygulanan öldürme cezası. **6.** *sp.* Genellikle yağlı güreşte, güreşçinin, elini hasmının kispeti içine sokarak yaptığı oyun. **7.** *is.* ve *s. tkz.* Alış verişte

aldatılma. **kazık atmak** aldatmak, kazıklamak. **kazık dikmek** devamlı kalmak, ebediyen yaşamak: *"Dünyaya kim kazık dikecek?"* -Ö. Seyfettin. **kazık gibi** dimdik ve sert: *"Kara, kuru, kibirli, kazık gibi bir kadın, komutan Muhsin Bey, bunun neresini beğenmiş?"* -H. E. Adıvar. **kazık kadar** *tkz.* kocaman (kimse). **(dünyaya) kazık kakmak** *tkz.* umulduğundan pek çok yaşamak. **kazık yemek** aldatılmak, kazıklanmak: *"O levhayı görünce istediği parayı verip afiyetle kazığı yiyerek çıkarsın."* -H. R. Gürpınar. **kazık yutmuş gibi** *bk.* baston yutmuş gibi. **kazığa vurmak** *esk.* bir kimseyi yere dikilmiş ucu sivri bir kazığa oturtarak öldürmek: *"Münasebetsizliklerine mukabele edeni ihtimal kazığa vuracak, derisini yüzecek, akla gelmedik kaba bir vahşetle öldürecekti."* -Ö. Seyfettin.

→ ***kazık kök, kazık marka***

kazıkazan *is.* Kazındığında, aynı tutardan üçünü bir arada bulma esasına dayalı bir tür talih oyunu.

kazıkçı *s. tkz.* Alış verişte aldatan, pahalı mal satan (kimse).

kazık kök *is. bot.* **1.** Havuçta olduğu gibi toprağa dikine giren koni biçiminde kök. **2.** *is.* Toprağın içinde derinlere doğru dik bir şekilde gelişen, üzerinden çıkan ikincil yan kökleri çoğunlukla az olan kök.

kazıklama *is.* Kazıklamak işi.

kazıklamak *(-i)* **1.** Bir tarla veya arsanın sınırını belirtmek için kazık çakmak. **2.** *esk.* Kazık cezasına çarptırmak. **3.** *tkz.* Bir malı, bir kimseye değerinden çok pahalıya satmak, alış verişte aldatmak.

kazıklanma *is.* Kazıklanmak işi.

kazıklanmak *(nsz) esk.* **1.** Kazığa oturtulmak. **2.** *tkz.* Bir malı değerinden çok pahalıya almak, alış verişte aldatılmak.

kazıklayış *is.* Kazıklamak işi veya biçimi.

kazıklı *s.* Kazığı olan, kazıkla desteklenmiş olan.

→ ***kazıklı humma***

kazıklı humma *is. tıp* Tetanos.

kazık marka *s. argo* Çok pahalı.

kazıl *is.* Kıldan bükülmüş çuval dikmekte kullanılan ip, sicim.

kazılış *is.* Kazılmak işi veya biçimi.

kazılma *is.* Kazılmak işi.

kazılmak *(nsz)* Kazmak işi yapılmak.

kazım *is.* Kazıma işi: *Kazım işlemi tamamlandı.*

kazıma *is.* **1.** Kazımak işi. **2.** *tıp* Vücutta boşluklar içinde bulunan yabancı cisimleri, hasta veya zararlı sayılan dokuları kazıyarak almak, kürtaj.

→ ***kazıma resim***

kazımak *(-i)* **1.** Kesici bir aracı sürterek bir şeyin yüzündeki tabakayı kaldırmak: *Tahtanın boyasını kazımak. Tencerenin dibini kazımak.* **2.** Kesici bir araç kullanarak silmek, çıkarmak: *O daktilo yanlışını iğneyle kazıyarak düzeltebilirsin.* **3.** Sertçe ovmak. **4.** *tıp* Vücuttaki yabancı bir cismi hasta, zararlı veya istenmeyen bir organı almak, temizlemek, yok etmek: *Çıbanı kazıyarak aldılar.* **5.** Tıraş etmek: *Sakalını kazımak.* **6.** Metal bir yüzey üstüne sert bir araçla şekil çizmek, yazı yazmak, nakşetmek: *Mühür kazımak.* **7.** *mec.* Aslını, kökünü çok detaylı araştırmak: *"Avrupalılar, medeni bir adamı kazıyacak olursanız altında gorili bulursunuz, derler."* -H. C. Yalçın.

kazıma resim, -smi *is.* **1.** Ağaç, metal veya taş bir yüzeye ayrı katlar hâlinde değişik renkli boyalar sürüldükten sonra, üstteki katları yer yer kazıyarak alttaki renklerden yararlanma tekniği, gravür. **2.** Bu teknikle yapılan resim, gravür.

kazımık, -ğı *is. hlk.* Süt, muhallebi ve yemek pişerken tencerenin dibinde yanan yapışkan bölüm.

kazınma *is.* Kazınmak işi.

kazınmak *(nsz)* **1.** Kendi kendini kazımak. **2.** Kazımak işi yapılmak. **3.** Derisini kazır gibi kaşımak. **4.** Derisini yüzercesine tıraş olmak: *"Bıyığını kesmeyen bir azınlık kaldı ise bile, sakal dipten kazınmıştı."* -H. Taner. **5.** Her tarafı iyice temizlemek. **6.** *mec.* Varı yoğu, elindeki bütün parası alınmak veya çalınmak.

kazıntı *is.* **1.** Kazıyarak çıkarılan parça. **2.** Kâğıtta kazıma izi.

kazıntılı *s.* Kazıntısı olan (kâğıt, yazı).

kazıtma *is.* Kazıtmak işi.

kazıtmak *(-ı, -e)* Kazımak işini yaptırmak: *"Berbere o koskoca bıyıklarını kazıt da çocuklarla yeniden zıpzıp oynamaya başla!"* -O. C. Kaygılı.

kazıyış *is.* Kazımak işi veya biçimi.

kaziye *is. Ar. ḳaḍiyye man. esk.* Önerme.

kaz kafalı *s.* Anlayışsız, kavrayışsız, kafasız.

kazkanadı *is. sp.* Güreşte hasmının başını koltuk altına alarak hasmı arkadan, yandan sararak, elleri koltukları altından geçirdikten sonra sırtında veya ensesinde birleştirme biçimindeki oyun: *Rakiplerini kazkanadı ile yendi. "Kimi baskın çıkar, kazkanadından çarpar."* -M. A. Ersoy.

kazma *is.* **1.** Kazmak işi. **2.** Toprağı kazıp kaldırmak, düzeltmek gibi işlerde kullanılan ağaç saplı demir araç: *"Bu yolun o tarihte bitmesi için ne kadar paraya, ameleye, kazma ve küreğe ihtiyacınız vardır?"* -F. R. Atay. **3.** *s.* Kazılarak yapılmış: *Kazma yazı.* **kazma gibi** büyük, kocaman (diş).

→ ***kazma diş***

kazmacı *is.* Kömür ocaklarında kazma ile kömür çıkaran işçi.

kazmaç, -cı *is. bk.* kazaratar.

kazma diş *is.* ve *s.* Ön dişleri uzun ve dışarı doğru çıkık olan (kimse).

kazmak, -ar *(-ı)* **1.** Herhangi bir araçla toprağı açmak, oymak. **2.** Bu yolla çukur, kuyu, yol vb. oluşturmak: *"Kör Mustafa bahçelerde çalışır, günlüğe gider, sarnıç sıvar, dam aktarır, kuyu kazar."* -S. F. Abasıyanık. *"Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?"* -M. A. Ersoy. **3.** Hakketmek. **kazdığı çukura (veya kuyuya) kendisi düşmek** başkası için hazırladığı kötülüğe kendi uğramak.

kazmir *is. Fr. casimir* < *İng. bk.* kaşmir.

kazolit *is. Fr. kasolite min.* Hidratlı doğal kurşun ve uranyum silikat.

kazulet *s. hlk.* Kocaman.

kazurat *is. (ka:zu:ra:t) Ar. ḳāẕūrāt, ḳāẕre'* nin çokluk biçimi. Dışkı.

ke *is.* Türk alfabesinin on dördüncü harfinin adı.

kebap, -bı *is. Ar. kebāb* **1.** Doğrudan doğruya ateşte veya kap içinde susuz olarak pişirilmiş et: *Şiş kebabı. Tas kebabı. Kâğıt kebabı. "Oradan ayrılınca hemen çarşıya koşar, sıcak bir ekmek alır, içini kebapla doldurur, anama götürürdüm."* -H. E. Adıvar. **2.** Kızartma, çevirme veya kavurma yoluyla hazırlanan her türlü yiyecek: *Kestane kebabı. Patlıcan kebabı.* **3.** *s.* Kavrulmuş, kızarmış: *Kebap mısır.* **4.** *mec.* Yanmış, yanık.

kebapçı *is.* **1.** Kebap yapıp satan kimse. **2.** Kebap yenilen veya satılan yer.

kebapçılık, -ğı *is.* Kebapçı olma durumu.

kebaplı *s.* Kebabı olan, içine kebap konulmuş olan.

kebaplık, -ğı *s.* Kebap yapılmaya elverişli, kebap yapılmak için ayrılmış: *Kebaplık et.*

kebe *is. İt. cappa* < *Yun.* Kısa kepenek: *"Eşşek gitti. Üstünde yeni kebe de vardı."* -M. Ş. Esendal.

kebere *is. Lât. capra bot.* Gebre otu.

kebir *s. Ar. kebîr esk.* **1.** Büyük, ulu. **2.** Yaşça büyük, yaşlı.

kebze *is. hlk.* Kürek kemiği.

kebzeci *is. hlk.* Koyunların kebzesine bakarak gelecekten haber verdiğini ileri süren kimse.

keçe *is.* **1.** Yapağı veya keçi kılının dokunmadan, yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş: *"Belki on aile keçelerden, kilimlerden çergelerini meyve ağaçlarının altlarına kurdular."* -Ö. Seyfettin. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış olan: *"Keçe çadırların içi biraz ısınsın diye, yerlere kilimlerin üstüne ayrı postları serilmişti."* -N. Araz. *"Orta Çağda İsviçreli bir fedai gibi başımda keçe külâh, belimde silâh, gözlerim pusuda, bahtımı gözlüyorum."* -R. H. Karay. **3.** Yere serilen halı, kilim gibi yünlü döşemelik: *Yaz geldi, keçeleri kaldırmalı.* **keçe külâh etmek** aldatmak, kandırmak. **keçe külâh olmak** *esk.* ordudan

veya resmî görevden çıkarılmak: *"Askerde, vüzera, rical dairelerinde "keçe külâh olmak" kayafeti soyulup tardedilmek demek idi."* -A. Rasim. **keçesini sudan çıkarmak** güç olan bir işi, durumu yoluna koyarak rahatlamak. **keçeyi suya atmak** ar ve namusu hiçe saymak.

keçeci *is.* Keçe yapan veya satan kimse.

keçecilik, -ği *is.* Keçe yapma veya satma işi.

keçeleme *is.* **1.** Keçelemek işi. **2.** Keçeleşmek işi.

keçelemek *(-i)* **1.** Bir nesneye keçe geçirmek. **2.** Metal bir yüzeyi keçeyle parlatmak.

keçelenme *is.* Keçelenmek işi.

keçelenmek *(nsz)* Keçeleşmek.

keçeleşme *is.* Keçeleşmek işi.

keçeleşmek *(nsz)* **1.** Telleri birbirinin içine girip karışarak ayrılmaz olmak. **2.** (deri) Pürüzlü duruma gelmek, keçe gibi olmak. **3.** *mec.* Vücudun bir yeri uyuşup duyarlığı azalmak.

keçeleştirme *is.* Keçeleştirmek işi.

keçeleştirmek *(-i)* Keçeleşmesine yol açmak.

keçeli *s.* Keçesi olan.

keçi *is. zool.* **1.** Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli evcil hayvan *(Capra hircus).* **2.** Bu hayvanın dişisi. **3.** *s. mec.* İnatçı. **Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamak** söylenen sözü anlamadan kafa sallayarak onaylamak. **keçileri kaçırmak** delirmek veya bir bunalım içinde bulunmak. **keçiye can kaygısı, kasaba et (veya yağ) kaygısı** başkasının büyük zararı karşısında kendi küçük yararını düşünenler için sitem olarak söylenir. **keçiyi yardan uçuran bir tutam ottur** gözü doymayan hırslı insanlar küçük bir çıkar için bütün varlığını tehlikeye atar.

→ ***keçiboynuzu, keçi inadı, keçi kömüreni, keçi mantarı, keçimemesi, keçi postu, keçisağan, keçi sakal, keçisakalı, keçisedefi, keçi söğüdü, keçitırnağı, keçi yemişi, keçi yolu***

keçiboynuzu *is. bot.* **1.** Baklagillerden, kerestesi marangozlukta, kabukları tabaklıkta kullanılan bir ağaç, harnup *(Ceratonia siliqua).* **2.** Bu ağacın baklamsı, şekerli olan yemişi, harnup. **keçiboynuzu gibi** işi çok, verimi az olan şeyler için söylenir.

keçi inadı *is.* Bir türlü yumuşamayan vazgeçilmeden sürdürülen inat.

keçi kömüreni *is. hlk.* Yaprakları soğan terine kullanılan bir tür yaban sarımsağı.

keçiler *ç. is. zool.* Keçileri ve çeşitli koyun türlerini içine alan, dağlık, kayalık yerlerde yaşayan, hafif yapılı, çevik geviş getiren hayvanlar sınıfı.

keçileşme *is.* Keçileşmek işi.

keçileşmek *(nsz) mec.* İnadı tutmak.

keçilik, -ği *is. mec.* İnatçılık. **keçilik etmek** inat etmek.

keçi mantarı *is. bot. bk.* ak mantar.

keçimemesi *is.* Sert kabuklu, iri taneli, uzunca, beyaz veya kırmızımsı bir çeşit üzüm.

keçi postu *is.* Keçinin derisinin terbiye edilmesi ile yapılan post.

keçisağan *is. zool.* Çobanaldatan, dağ kırlangıcı.

keçi sakal *s.* Sakalı yalnız çenede sivri ve seyrek olarak bulunan.

keçisakalı *is. bot.* **1.** Lâdengillerden, çayırlarda, nemli yerlerde yetişen, toprakları mızraksı ve çizgili çiçekleri mavimtırak veya mor renkte lâden bitkisinin bir türü *(Cistus creticus).* **2.** Gülgillerden, beyaz veya pembe çiçekli, bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilen bir ağaççık, erkeçsakalı, çayırmelikesi *(Spiraea aruncus).*

keçisedefi *is. bot.* Keçisakalı.

keçi söğüdü *is. bot.* Bataklıklarda ve nemli ormanlarda çok bulunan bir söğüt türü *(Salix caprea).*

keçitırnağı *is.* Kesici ağzı üçgen biçiminde olan oyma kalemi.

keçi yemişi *is. bot.* Yaban mersini.

keçi yolu *is.* Engebeli yerlerden gelip geçenlerin ayak izlerinden oluşan, tekerlekli araç işlemeyen dar yol, çığır, patika.

keder *is. Ar. keder* Acı, üzüntü, dert, sıkıntı, ıstırap, tasa: *"Ya hasta yahut bir*

kederi var." -H. E. Adıvar. **keder çekmek** acı duymak, ıstırap çekmek. **keder vermek** üzüntü vermek, kederlendirmek, tasalandırmak.

kederlendirme *is.* Kederlendirmek işi.

kederlendirmek *(-i)* Keder, üzüntü duymasına yol açmak, acı vermek.

kederleniş *is.* Kederlenme durumu.

kederlenme *is.* Kederlenmek işi.

kederlenmek *(nsz)* Kederli olmak, üzülmek, tasalanmak, mükedder olmak.

kederli *s.* Acılı, üzüntülü, mükedder: *"Solgun, güzel ve kederli yüzünü buruşturarak anlatmaya başladı."* -Ö. Seyfettin.

kedersiz *s.* Acısız, üzüntüsüz: *"Kinsiz ve kedersiz ölüme gitmek güçtür."* -F. R. Atay.

kedi *is. zool.* Kedigillerden, köpek dişleri iyi gelişmiş, kasları çevik ve kuvvetli evcil veya yabanî, küçük memeli hayvan *(Felis domesticus): Evcil kedi. Ankara kedisi. Van kedisi.* **kedi (veya eti) ne, budu ne?** 1) yaşı küçük; 2) imkânları, gücü sınırlı, parası az. **kedi ciğere bakar gibi bakmak** (veya **süzmek, seyretmek**) imrenerek bakmak: *"Derin bir hayranlıkla gözlerini kıza kaptırmış, kedi ciğere bakar gibi süzüp duruyordu."* -H. R. Gürpınar. **kedi gibi** uysal ve sokulgan. **kedi gibi dört ayak üzerine düşmek** en güç durumdan zarar görmeden kurtulmak. **ketli ile harara girmek** geçimsiz biri ile iş birliği yapmak. **kedi ile köpek gibi** birbirleriyle geçinemeyen, anlaşamayan kimseler için söylenir. **kedi olalı bir fare tuttu** şimdiye kadar bir tek başarılı iş yapabildi. **kedi yavrusunu yerken sıçana benzetir** yolsuz olduğunu bildiği bir işi yaparken kendini mazur göstermek için bahane uydurur. **kedi yetişemediği** (veya **uzanamadığı**) **ciğere pis** (veya **murdar**) **dermiş** elde edemeyecekleri şeyi hor göstermeye kalkışanlar için söylenir. **kedinin boynuna ciğer asılmaz** bir kimseye, kullanıp zarar vereceği, kendine mal edip ortadan kaldıracağı şey emanet edilmez. **kediye peynir** (veya **ciğer**) **ısmarlamak** güvenilmeyecek birine saklaması için bir şey bırakmak.

→ ***kediayağı, kedi balı, kedi balığı, kedi balığıgiller, kedibastı, kedidili, kedigözü, kedi nanesi, kedi otu, kedi otugiller***

kediayağı *is. bot.* Birleşikgillereden, süs bitkisi olarak da yetiştirilen, beyazımsı, yumuşak, sık tüylü bir bitki *(Antennaria dioica).*

kedi balı *is.* Erik, kayısı gibi ağaçlardan sızan bir çeşit zamk.

kedi balığı *is. zool.* Kedi balığıgillerden, dişleri ve solungaç yanıkları küçük bir balık *(Scyliorhinus canicula).*

kedi balığıgiller *ç. is. zool.* Balıklar sınıfının köpek balıkları takımını içine alan bir familya.

kedibastı *is.* Bütün yüzeye tutkal sürmeyi gerektirmeyen işlerde, fırçayı aralıklı bastırarak tutkal sürme işi.

kedidili *is.* Genellikle dondurmanın yanında yenilen bir tür tatlı bisküvi.

kedigiller *ç. is. zool.* Kedi, aslan, kaplan, pars gibi hayvanları içine alan etçil memeli hayvanlar sınıfı.

kedigözü *is.* **1.** Taşıtların arkasındaki kırmızı renkli işaret lâmbası. **2.** Yollarda ışık vurduğu zaman parlayan trafik işareti.

kedi nanesi *is. bot.* Ballıbabagillerden, kırlarda yetişen, kedilerin kokusundan çok hoşlandığı bir bitki, yaban sümbülü *(Nepeta cataria).*

kedi otu *is. bot.* İki çeneklilerden, kök sapı hekimlikte kullanılan bir bitki *(Valeriana).*

kedi otugiller *ç. is. bot.* Yaprakları sapsız olan otsu bitkileri, seyrek olarak da çalı durumundaki bitkileri kapsayan bitişik taç yapraklı, iki çenekli bitkiler familyası.

kediyaladı *is.* Kadife veya tiftikten yapılmış bir ürünün yüzeyine verilen şekil.

kefal, -li *is. Yun. kephalos zool.* Kefalgillerden, orta büyüklükte, çok pullu, küt başlı, gümüş renkte, beyaz etli bir balık *(Mugil cephalus).*

kefalet *is. (kefa:let) Ar. kefâlet huk.* Birinin borcunu ödememesi veya verdiği sözü yerine getirmemesi durumunda bütün sorumluluğu üzerine alma durumu, kefillik: *"O zamanlarda her sene kefaletleri*

yüzünden bin lira, iki bin lira ödemek mecburiyetinde kalınmış." -A. Ş. Hisar.

→ ***kefaletname***

kefaleten *zf. (kefa:'leten) Ar. kefâleten* Kefalet yoluyla.

kefaletname *is. (kefa:letna:me) Ar. kefâlet + Far. nâme* Bir kimsenin kefil olduğunu gösteren belge, kefillik kâğıdı.

kefalgiller *ç. is. zool.* Kefallarla onlara yakın türleri kapsayan kemikli balıklar familyası.

kefaller *ç. is. zool.* Kefalgiller, kum balığıgiller, cennet balığıgiller, uskumrugiller familyalarını içine alan kemikli balıklar takımı.

kefaret *is. (kefa:ret) Ar. keffâret* Bir günahı Tanrı'ya bağışlatmak umuduyla verilen sadaka veya tutulan oruç: *"Onu sevmek bile hayatımın kefareti oluyor."* -A.Gündüz. **(bir şeyin) kefaretini ödemek** cezasını çekmek: *"İştahı uğruna hunu yapan günün birinde er geç bu günahın kefaretini ödeyecekler."* -H. Taner.

kefe (I) *is. Ar. keffe* Terazi gözlerinden her biri.

kefe (II) *is. hlk.* Semercilerin kullandığı bir tür araç.

kefek *is. hlk.* Kefeki.

kefeki *is.* **1.** Yapılarda kullanılan açık renkli, delikli, hafif, işlenmesi kolay, ateşe dayanıklı bir tür taş. **2.** Dişlerin diplerinde ve kaplarda oluşan kireç tabakası. **kefeki tutmak** küflenmek. **kefekiye dönmek** delik deşik olmak.

kefeleme *is.* Kefelemek işi.

kefelemek *(-i)* (atı) Kefe (II) ile silip tüylerini parlatmak.

kefeli *s.* Kefesi olan.

kefen *is. Ar. kefen* Gömülmeden önce ölünün sarıldığı beyaz bez, kefin: *"Gül değil, arkasında kanlı kefen / Sen misin, sen misin garip vatan?"* -N. Kemal. **kefeni boynunda olmak** her an ölümü göze almak. **kefeni yırtmak** ağır bir hastalıkta ölüm tehlikesini atlatmak. **kefenin cebi yok** mal veya para "ölürken götürülmez" anlamında cimriler için söylenir.

kefenci *is.* **1.** Cenaze gereçleri satan kimse. **2.** *argo* Zorba.

kefenleme *is.* Kefenlemek işi veya durumu.

kefenlemek *(-i)* Ölüye kefen sarmak, tekfin etmek.

kefenleyiş *is.* Kefenlemek işi veya biçimi.

kefenli *is.* **1.** Kefene sarılmış. **2.** *zf.* Kefene sarılarak.

kefenlik, -ği *is.* ve *s.* Kefen olarak kullanılmaya elverişli (bez): *Kefenlik amerikan.*

→ ***kefenlik para***

kefenlik para *is.* Ölüm durumunda gerekli masrafların görülmesi için ayrılmış para: *"Ellerinde avuçlarında olanı toparladılar, kefenlik paralarını sandıktan çıkardılar."* -E. Beher.

kefensiz *s.* **1.** Kefene sarılmamış: *"Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı / Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı."* -M. A. Ersoy. **2.** *zf.* Kefene sarılmadan: *Kefensiz gömülmüş.*

kefere *ç. is. Ar. kefere; kâfir'* in çokluk biçimi. Müslüman olmayanlar, kâfirler: *"Kefereye aldırmayın, hâlden anlar heriflerdir."* -P. Safa.

kefil *is. Ar. kefil* Borçlu borcunu ödemediğinde veya bir kimse verdiği sözü yerine getirmediğinde bütün sorumluluğu üzerine alan kimse: *"Her hâllerine ben kefilim diyordu."* -H. R. Gürpınar. **kefil göstermek** bir iş için gerekli olan kefili bulmak. **kefil olmak** borçlu borcunu ödemediğinde veya bir kimse verdiği sözü yerine getirmediğinde bütün sorumluluğu üzerine almak: *"Kefil olmak istediğiniz adamı evvelâ benden soracaksınız."* -A. Ş. Hisar.

kefillik, -ği *is.* Kefil olma durumu, kefalet.

kefin *is. bk.* kefen.

kefir *is. Kafkas dillerinden.* Özel bir maya mantarıyla keçi veya inek sütünün mayalanmasıyla hazırlanan ekşi içecek.

kefiye *is. Ar. kefiyye* Arapların kullandığı ve omuzları da örten, püsküllü erkek baş örtüsü.

kefne *is.* Çuvaldız veya kalın iğne ile iş işleyen kimsenin eline geçirdiği demirli kayış.

kehanet *is. (keha:net) Ar. kehânet* Bir olayın gerçekleşeceğini önceden bilme, kâhinlik. **kehanette bulunmak** kâhinlik yapmak: *"Bunu belirtirken bir kehanette bulunmuş olmuyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

Kehkeşan *is. (kehkeşa:n) Far. kehkeşān* Samanuğrusu, Samanyolu.

kehle *is. Ar. kehle esk.* Bit: *"Günah kirli, kehle yüklü / Çamaşırlarımı yudum."* -A. M. Diranas.

kehribar *is. Far. kehrubā* **1.** Süs eşyası yapımında kullanılan, açık sarıdan kızıla kadar türlü renklerde, yarı saydam, kolay kırılır ve bir yere hızlıca sürtüldüğünde hafif cisimleri kendine çeken, fosilleşmiş reçine, samankapan: *"Önümdeki kutuda elmas, akik, zümrüt, necef, sedef, kehribar vesaire gibi yüz kadar küçük küçük taşlar vardı."* -Ö. Seyfettin. **2.** *s.* Bu maddeden yapılmış: *"İki aydır kayıp sarı kehribar tesbihim görünce, sevindi."* -N. Cumalı. *"Uzun boylu bekledikten sonra ağzında uzun bir kehribar ağızlıkla, üstüne bir ipekli yatak pijaması giymiş bir hanım karşısına çıktı."* -S. F. Abasıyanık. **kehribar gibi** sapsarı, koyu sarı: *"Üstelik tütünler kehribar gibiydi bu yıl."* -N. Cumalı.

→ ***kehribar balı***

kehribar balı *is.* Sarı ve saydam bal.

kehribarcı *is.* Kehribardan tespih, ağızlık gibi şeyler yapan veya satan kimse: *"Ben babamla, annemle gittiğimiz siyah kehribarcıları şimdi bir masal gibi hatırlıyorum."* -A. H. Tanpınar.

kek *is. İng. cake* **1.** Yumurta, un ve şekerden, genellikle içine çekirdeksiz kuru üzüm veya kakao vb. konularak yapılan, fırında pişirilen tatlı çörek. **2.** Tane ve tohumların, etin veya balığın yağını veya diğer sıvılarını çıkarmak için mekanik sıkılmalarıyla oluşan fiziksel form.

kekâ *ünl. (ke'kâ:)* Keyifli bir durum anlatılırken "ne güzel, ne iyi" anlamında söylenir.

kekâh *(ke'kâ:g)* bk. kekâ.

keke *s. hlk.* Kekeme.

kekeç, -ci *s. hlk.* Kekeme.

kekeleme *is.* Kekelemek işi.

kekelemek *(nsz)* **1.** Damak sesleriyle başlayan kelimeleri ve heceleri tekrarlayarak ve keserek konuşmak. **2.** *mec.* Ne söyleyeceğini şaşırıp kelimeleri birbirine karıştırmak: *"Bir şey söylemek istedim, bulamadım, kekeliyordum."* -R. H. Karay. *"Ben de yarın denize, teyzemlere gideyim diyordum, diye kekeledim."* -N. Cumalı.

kekeleyiş *is.* Kekelemek işi veya biçimi.

kekelik, -ği *is. hlk.* Kekemelik

kekeme *s.* Damak sesleriyle başlayan kelimeleri ve heceleri tekrarlayarak birdenbire söyleyen ve keserek konuşan, keke: *"Arabacı yirmi beş yaşlarında delişmen, dili biraz kekeme bir oğlan."* -M. Ş. Esendal.

kekemeleşme *is.* Kekemeleşmek işi.

kekemeleşmek *(nsz)* Kekeme durumuna gelmek.

kekemelik, -ği *is.* Kekeme olma durumu, rekâket.

kekik, -ği *is. bot.* Ballıbabagillerden, karşılıklı küçük yapraklı, beyaz, pembe, kırmızı başak durumunda çiçekleri olan ve çiçeği bahar gibi kullanılan, odunsu saplı, kokulu bir bitki *(Thymus vulgaris): "Bütün Çamlıca'yı bir kekik kokusu içinde duyardık."* -A. Ş. Hisar.

→ ***kekik yağı***

kekikli *s.* Üzerine veya içine kekik konulmuş olan: *Kekikli pirzola.*

kekik yağı *is.* Kekikten elde edilen ve genellikle geleneksel halk tedavisinde kullanılan kokulu yağ.

keklik, -ği *is. zool.* **1.** Sülüngillerden, güvercin büyüklüğünde, eti için avlanan, tüyü boz, ayakları ve gagası kırmızı renkte bir kuş *(Perdrix): "Yediği çilek ve çiğdem, ninnisi kaval ve bülbül, arkadaşı turna ve keklik imiş."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Alımlı, güzel kadın. **keklik gibi** güzel, alımlı, hareketli: *"Bir gün evvel keklik gibi seken dipdiri bir insan, bir gün sonra kargabu-*

ken yemiş gibi kıvrılmış yatıyor." -R. N. Güntekin.

kekre *s.* Tadı acımtırak, ekşimsi ve buruk olan.

kekrelik, -ği *is.* Kekre olma durumu.

kekremsi *s.* **1.** Tadı az kekre olan: *"Buzlaşmış, hafifçe kekremsi bir yayı büyük bir zevk duyarak içti."* -C. Uçuk. **2.** (koku için) Genzi yakan, buruk: *"Bu kekremsi kokunun dimağa tesirini bu semtte yatıp kalkanlar bilirler."* -H. R. Gürpınar. **3.** Suratı asık, yüzü gülmeyen (kimse).

kekremsilik, -ği *is.* **1.** (tat ve koku için) Kekremsi olma durumu. **2.** *mec.* Asık suratlı olma, yüzü gülmeme: *"Neyse yüzünün ve sesinin burukluğu çok sürmedi, çabuk geçti kekremsilik."* -Y. Z. Ortaç.

kekresi *s.* Tadı kekreye benzeyen.

kel *is. Far. kel* **1.** Vücudun kıllı yerlerinde üreyen bir tür mantarın, kılların dökülmesine yol açtığı bulaşıcı bir hastalık. **2.** *s.* Bu hastalığa tutularak saçı dökülmüş olan (kimse). **3.** *s.* Kalıtıma bağlı olarak veya yaşlılık sebebiyle saçları dökülmüş olan. **4.** *s. mec.* (doğa için) Çıplak: *"Yükselip alçalıyor, kel tepelerin etrafını dönüyordu."* -S. F. Abasıyanık. **5.** *mec.* (bitki için) Gelişmemiş, cılız: *Kel bir ağaç.* **6.** *s. mec.* İçinde az eşya bulunan. **kel kâhya** ilgisi olsun olmasın her şeye karışan. **kel ölür, sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur** *bk.* kör ölür badem gözlü olur, kel ölür sırma saçlı olur. **kelbaşa şimşir tarak** birçok ihtiyaç varken gereksiz özenti ve gösterişi belirtir. **(birinin) keli görünmek** *tkz.* kusuru ortaya çıkmak. **keli kızmak** (seyrek öfkelenenler için) öfkelenmek. **keli körü toplamak** işe yaramaz kimseleri toplamak. **kelin merhemi olsa başına sürer** (veya **kelin medarı olsa kendi başında olur**) kendi işini halledemeyen kişiden aynı durum için yardım istendiğinde söylenir: *"Hekimler ne bilirmiş? Kelin medarı olsa kendi başında olur. Onlar ölmeyecek mi?"* -H. R. Gürpınar.

→ kelaynak, kel kâhya, keloğlan

kelâm *is. (kelâ:m) Ar. kelâm esk.* **1.** Söz: *"Mecliste arif ol kelâmı dinle / El iki söylerse sen birin söyle."* -Karacaoğlan. **2.** Söyleyiş biçimi, söyleme. **3.** Tanrı'nın varlığını ve İslâm dininin doğruluğunu konu edinen bilim.

→ Kelâmıkadîm, kelâmıkibar

Kelâmıkadîm *öz. is. (kelâ:mıkadi:m) Ar. kelâm-i kadîm* Kur'anıkerim, Kur'an.

kelâmıkibar *is. (kelâ:mikiba:r) Ar. kelâm-i kibâr esk.* Özdeyiş.

kelaynak, -ğı *is. zool.* Leylekgillerden, yeryüzünde yalnız Birecik'te, Fırat vadisini çeviren kayalarda yaşayan uzun gagalı bir kuş *(Geronticus eremita).*

kele *is. hlk.* Boğa, tosun. **keleye çekmek** (inek) boğa ile cinsel ilişkide bulundurmak, boğaya çekmek.

kelebek, -ği *is. zool.* **1.** Pul kanatlılardan, vücudu, kanatları ince pullarla ve türlü renklerle örtülü, dört kanatlı, çok sayıda türleri olan böceklere verilen genel ad: *"Hangi çiçek ve kelebek bu kadar lâtiftir?"* -R. H. Karay. *"Kelebek gibi uçmada ruhumuz / Barış dolu bu yıldız bahçesinde."* -A. M. Dıranas. **2.** Geviş getiren hayvanların karaciğerlerinde yerleşip en çok öd yollarını tıkayan bir cins asalak hayvan ve bu hayvanın sebep olduğu hastalık. **3.** Vida, somun gibi nesnelerde kolayca çevrilmeye yarayan kelebek biçimindeki bölüm. **4.** *s.* Kelebek biçiminde olan: *"Kaymakam Bey jaketatavlı, kelebek kıravatlıdır."* -T. Buğra.

→ kelebek camı, kelebek çiçeği, kelebek gözlük, kelebek otu

kelebek camı *is.* Otomobilde ön kapı penceresinde ekseni çevresinde dönerek açılabilen veya sabit bulunan küçük cam.

kelebek çiçeği *is.* İki çeneklilerden, aydınlık oda ve salonlarda zengin renkli ve çok dallı bir süs birkisi.

kelebek gözlük, -ğü *is.* Burundan tutturularak kullanılan sapsız gözlük.

kelebekler *ç. is. zool.* Pul kanatlılar.

kelebek otu *is. bot.* Bir cins yaban yoncası.

keleci *is.* Öz veya kusursuz, düzgün söz: *"Keleci bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz / Sözü bişirip diyenin işini sağ ede bir*

söz." -Yunus Emre.

kelek, -ği *is.* **1.** Olgunlaşmamış ham kavun. **2.** Irmaklarda işleyen ve şişirilmiş tulumlar üzerine kurulan bir çeşit sal. **3.** *s.* Yer yer çıplaklığı veya boşluğu olan: *Kelek mısır.* **4.** *s.* Kılsız: *Kelek tulum.* **5.** *argo* Aptal.

keleklik, -ği *is.* **1.** Kelek olma durumu. **2.** *argo* Aptallık. **keklik etmek** aptallık etmek.

kelem *is. Far. kalem hlk.* Lâhana.

keleme *is. hlk.* **1.** Sürülmeden bırakılmış tarla. **2.** *hlk.* Bakımsız bırakılmış bağ veya bahçe: *"Bahçesi yeniden keleme olmuş, duvarları da yıkılmış yahut komşular yıkmışlar ki hayvanlar otlasın."* -M. Ş. Esendal.

kelep, -bi *is. hlk.* **1.** Büyük iplik çilesi. **2.** Bağlam, demet.

kelepçe *is. Far. kelebçe* **1.** Tutukluların kaçmasını önlemek için bileklerine takılan, bir zincirle tutturulmuş demir halka: *"Kafile, kelepçe, zincir ve pranga sesleri ile meydanı geçti."* -F. R. Atay. **2.** Kablo, boru gibi şeyleri bir yere bağlı tutmak için kullanılan halka. **kelepçe vurmak (takmak** veya **kelepçeye vurmak)** bileklere demir halka geçirmek.

kelepçeleme *is.* Kelepçelemek işi.

kelepçelemek *(-i)* Kelepçe takmak: *"Yahut kendisini zorla kelepçeleyerek gönderirim."* -A.Gündüz.

kelepçelenme *is.* Kelepçelenmek işi.

kelepçelenmek *(nsz)* Kelepçelemek işi yapılmak.

kelepçeli *s.* **1.** Kelepçesi olan. **2.** Bileklerine kelepçe takılmış olan.

kelepir *is.* ve *s.* Değerinden çok aşağı bir fiyatla alınan veya alınabilecek olan (şey): *"Ben akıllı olmasaydım, bu kelepiri elden kaçırırdım."* -A.Gündüz. **kelepire konmak** (veya **yakalamak**) bir şeyi çok ucuza almak.

kelepirci *s.* Her şeyi kelepir olarak ele geçirmek isteyen (kimse).

kelepircilik, -ği *is.* Kelepircinin işi.

kelepleme *is.* Keleplemek işi.

keleplemek *(-i) hlk.* İpi çile yapmak: *"Yün boyayanlar, eğrilmiş deve yününden kelepleyip, boya kazanına daldırıp ağaçlara asıyorlar."* -N. Araz.

kelepser *is. Far. kelebser* Atın baş vurmasını engelleyen kayış.

keler *is. zool.* Sürüngenler sınıfının kelerler takımından olan hayvanların genel adı: *Alaca keler. Yeşil keler.*

→ ***keler balığı***

keler balığı *is. zool.* Kelergillerden, 1,5m uzunluğunda bir cins köpek balığı *(Squalus squatina).*

kelergiller *ç. is. zool.* Asıl köpek balıklarıyla vatozlar arasında geçit sayılabilecek balıkları kapsayan kemikli balıklar familyası.

keleş *s. hlk.* **1.** Yiğit, cesur, bahadır. **2.** Çok yakışıklı, çok güzel. **3.** *hlk.* Vücut yapısı gösterişsiz. **4.** *hlk.* Çirkin, kötü: *"Kayseri çarşısının tavanını, kubbesini kökünden kazıtmış...O canım mimarîyi bir keleşe döndürmüş."* -B. R. Eyuboğlu. **5.** *hlk.* Kel.

keleşlik, -ği *is.* Keleş olma durumu.

kelifit *is. Fr. kélyphite min.* Hidratlı doğal magnezyum silikat.

kelik, -ği *is. hlk.* Eski ayakkabı.

kelime *is. Ar. kelime* Anlamı olan ses veya ses birliği, söz, sözcük: *"Gazetedeki hareket kelimesinin altını çizdi."* -S. F. Abasıyanık. *"Tayyare kelimesine alışan millet, uçak kelimesine de alışır."* -O. V. Kanık. **kelimeleri tartarak konuşmak** sonucu hesaplayarak konuşmak. **kelimenin tam anlamıyla** bir durumu anlatmak için kullanılan sözün kapsadığı tam kavramla: *Kelimenin tam anlamıyla bu işin bütün çilesini çekti.*

→ ***kelime cambazı, kelime cambazlığı, kelime hazinesi, kelimeişahadet, kelime kadrosu, kelime karışıklığı, kelime oyunu, kelime sıklığı, kelimesi kelimesine, kelime türü, kelime vurgusu***

kelime cambazı *is.* Kelime cambazlığı yapan kimse.

kelime cambazlığı *is.* Sözlerle oyun yapma: *"Bergamalının lâf üstüne lâf koymakta, kelime cambazlığı yapmakta üstüne yoktur."* -A. İlhan.

kelimecik, -ği *is.* Küçük kelime: *"Yalnız başına bir tek kelimecik ne iş görebilir?"* -B. R. Eyuboğlu.

kelime hazinesi *is. bk.* söz dağarcığı, söz varlığı, vokabüler, kelime kadrosu.

kelimeişahadet *is. (kelimeişaha:det) Ar. kelime-i şahâdet* "Tanrı'dan başka Tanrı yoktur ve Muhammed onun kulu ve peygamberidir" sözü: İslâmın beş şartından biri.

kelime kadrosu *is.* Söz varlığı.

kelime karışıklığı *is. bk.* söz karışıklığı.

kelimeleşmek *(nsz)* Kelime durumuna, söz varlığı hâline gelmek, söze dönüşmek: *"Onun titiz eleğinden geçip kelimeleşen her yorum zevkin, seviyenin, kalitenin de garantisini taşır."* -H. Taner.

kelime oyunu *is.* **1.** Sözlerin çok anlamlı olmasından veya benzerliklerinden yararlanarak yapılan nükte veya aykırı anlamlandırma. **2.** İki veya daha çok kişinin her defasında bir harf ekleyerek anlamlı kelime oluşturma oyunu.

kelime sıklığı *is.* Dilde bir sözün kullanılma oranı, frekans.

kelimesi kelimesine *zf.* Hiçbir kelimesini atlamadan, olduğu gibi, tıpkı, harfiyen, aynen, motamot: *"Hacı Ömer'in biraz evvelki sözlerini kelimesi kelimesine tekrar ederek..."* -R. N. Güntekin.

kelimesiz *s.* Sessiz, kelimeleri kullanmadan: *"Oracıkta kelimesiz bir anlaşma ile ana oğul birbirimizin kolları arasına yığıldık."* -Y. Z. Ortaç.

kelime türü *is. gr.* Yapı, kavram, görev bakımından aralarındaki benzerliğe göre ayrılmış bulunan kelime türlerinden her biri. Türkçede sekiz kelime türü vardır: isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem, fiil.

kelime vurgusu *is. gr.* Bir kelimede bir hecenin öteki hecelerden daha baskılı söylenişi.

kel kâhya *is. mec.* Kendisini ağa gibi göstermek isteyen zavallı kimse.

kelle *is. Far. kelle tkz.* **1.** Baş, kafa. **2.** (bazı peynir cinsleri ve külçe durumundaki şeker gibi şeyler için) İri tane: *Bir kelle Mihalıç peyniri. "Şekerin kellesi yetmiş üç kuruştan satılıyor."* -A. İlhan. **3.** Ekinlerde başak. **kelle götürmek** gereksiz bir aceleyle gitmek, koşturmak, acele davranmak: *"İşi besbelli acele imiş...Bir koşturur ki, sanırsın kelle götürüyor."* -R. N. Güntekin. **kelle koltukta (gezmek)** gözünü budaktan esirgememek. **kelle koparmak** *mec.* olumsuz ve başarısız bir durum sonunda işe, göreve son vermek. **kelle koşturmak** gereğinden çok acele etmek. **kelle kulak yerinde (olmak) 1)** kanlı canlı ve iri yapılı olan; **2)** gösterişli, itibarlı sayılan: *"Aralarında yaşlı başlı, kelle kulak yerinde efendiden adamlar da var."* -R. N. Güntekin. **kellesinden olmak** can vermek, ölmek: *"Kimi kellesinden olur padişah olayım derken, kimi de yaka paça oturtulur tahtına."* -T. Oflazoğlu. **kellesini koltuğuna almak** ölümü göze almak: *"Kelleyi koltuğun altına almışız, memleketteki pisliği kanımızla temizlemeye karar vermişiz."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **(birinin) kellesini uçurmak** kafasını keserek koparmak. **kellesini vurdurmak** öldürmek: *"Atı kimin evinde, kimin elinde bulursa onun kellesini vurduracakmış."* -Y. Kemal. **kelleyi vermek** canını feda etmek.

kelleşme *is.* Kelleşmek işi.

kelleşmek *(nsz)* Kel durumuna gelmek: *"Kalpağının tüyleri dökülmüş, etrafı kelleşmişti."* -Ö. Seyfettin.

kelli *e. hlk.* "Sonra" edatı gibi, çıkma durumundaki sözlerin ardı sıra geldiğinde birbirine bağladığı iki yargıdan birincisini zorlayıcı bir sebep olarak gösterir: *Sen böyle dedikten kelli ben ne yapabilirim! "Sen meram ettikten kelli, tekeden süt çıkarırım, ağam! diyordu."* -Halikarnas Balıkçısı.

kelli felli *s.* Kılığı kıyafeti düzgün, olgun ve gösterişli (kimse), kerli ferli, gün görmüş: *"Eczahanenin akşam müşterileri hep kelli felli, efendiden, görmüş geçirmiş insanlar."* -H. Taner.

kellik, -ği *is.* **1.** Kel olma durumu: *"Tepelerindeki kellik, yavaş yavaş çıkan*

tüylerle kapanıyor." -Ö. Seyfettin. **2.** Çıplak, bitkisiz yer.

Keloğlan *öz. is.* **1.** Türk masallarının çoğunda geçen, sonunda zekâsı ve yiğitliğiyle amacına eren bir kahramanın adı. **2.** *mec.* (küçük **k** ile) Bir ailenin koruyuculuğuna veya bir yere çıraklığa alınan öksüz çocukları anlatmak için bir okşama sözü gibi de kullanılır: *Bizim keloğlanı incitmeyin.*

keloğlan *is. hlk.* Hindi.

kem *s. Far. kem esk.* **1.** Noksan, eksik: *Kem akçe.* **2.** Kötü, fena: *Kem söz.* **kem gözle bakmak 1)** kötü niyetle bakmak; **2)** nazar değdiren bir bakışla bakmak: *"Eh yakışıklı da delikanlı. Bir tanesi kem gözle baktıysa tamam."* -H. Taner. **kem söz kem akçe sahibinindir** kötü söz söyleyenindir.

kemakân *zf. (ke'ma:kâ:n) Ar. kemâkân esk.* Önceden olduğu gibi, eskisi gibi: *"İstanbul ve diğer vilâyetlerimiz kemakân idare edilsin."* -Y. K. Beyatlı.

kemal, -li *is. (kema:l) Ar. kemâl* **1.** Bilgi ve erdem bakımından olgunluk, yetkinlik, erginlik, eksiksizlik. **2.** En yüksek değer: *"Tozu kaldı ise bir paket al, saçak tütün iç. Bunun kemali altmış para!"* -M. Ş. Esendal. **kemale** *(kema:le)* **ermek (gelmek** veya **kemal bulmak)** olgunlaşmak.

Kemalist *öz. is. (Kemal Atatürk'ün adından)* Atatürkçü: *"Kemalistin bağımsızlık fikri tertemiz, pürüzsüz, tavizsiz Türkçü ve Türkiyeci idi."* -F. R. Atay.

Kemalizm *öz. is.* Atatürkçülük.

Kemalpaşa tatlısı *is.* Un, yağ ve yumurta karışımı kurabiyelerin sıcak şeker şerbetine atılarak yapılan tatlı.

keman *is. Far. kemân esk.* **1.** Yay. **2.** Dört telli, çenenin altına dayayarak çalınan yaylı çalgı: *"Açık sarı saçlı, zayıf bir kadın keman çalıyordu."* -Ö. Seyfettin. **keman gibi** ince, düzgün (kaş).

→ ***keman yayı***

kemancı *is.* Keman yapan veya çalan kimse: *"Kemancı uzun saçlı, papyon kravatlı, zayıf yüzlü bir adamdı."* -N. Cumalı.

kemancılık, -ğı *is.* Kemancının işi.

kemane *is. (kema:ne) Far. kemâne* **1.** Keman ve kemençe yayı. **2.** *den.* Ağaç gemilerde talimarın üst ucundaki kıvrım. **3.** Bir tür halk çalgısı. **4.** Delgi veya küçük torna çevirmek için kullanılan ok yayı biçimindeki araç.

→ ***kemane çekme***

kemane çekme *is. sp.* Yağlı güreşte, elleri hasmının arkasından göğsü üzerinde kilitledikten sonra midesi ve karnı üzerinde kuvvetli bir biçimde ve bastıra bastıra gezdirme.

kemanî *is. (kema:ni:) Far. kemânî esk.* Alaturka müzikte keman çalan kimse.

kemankeş *is. (kerma:nkeş) Far. kemân-keş esk.* Ok atıcı, okçu: *"Kimi yayı öptü, kimi fırlattı / En er kemankeşe yetti üç atım."* -Y. K. Beyatlı.

keman yayı *is.* Kemana takılan ses vermeyi sağlayan tel.

keme *is. hlk.* **1.** Büyük sıçan. **2.** Domalan.

kemençe *is. (keme'nçe) Far. kemânçe* Yayla, diz üzerinde çalınan, kemana benzer üç telli küçük bir çalgı: *"Davul değişmiş, tef değişmiş, kemençe bambaşka bir çalgı olmuştu."* -T. Buğra.

kemençeci *is.* Kemençe çalan veya yapan kimse.

kement, -di *is. Far. kemend* **1.** Hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmikli, kaygan uzun ip. **2.** *esk.* İdam için kullanılan yağlı kayış. **kement atmak** kemendi bir ucu elde kalacak biçimde ileri doğru fırlatmak.

kementlemek *(-i)* Kement geçirmek.

kemer *is. Far. kemer* **1.** Bele dolayarak toka ile tutturulan, kumaş, deri veya metalden yapılan bel bağı: *Kayış kemer. Sırmalı kemer. "Nihat elinde tuttuğu kemeri denize fırlatıp attı."* -P. Safa. **2.** Etek, pantolon gibi giysilerin bele gelen bölümü. **3.** *esk.* Özellikle yolculukta kullanılan, üzerinde altın para yerleştirmeye yarar gözleri olan meşin kuşak. **4.** *mim.* İki sütun veya ayağı birbirine üstten yarım çember, basık eğri, yonca yaprağı gibi biçimlerde

bağlayan ve üzerine gelen duvar ağırlıklarını, iki yanındaki ayaklara bindiren tonos bağlantı: *"Bu köprü sekiz kemer üzerinde, dört yüz yirmi dokuz metre uzunluğundadır."* -S. F. Abasıyanık. **5.** *hk.* emniyet kemeri. **6.** *anat.* Kemiklerden oluşmuş kemer biçiminde tavan: *Kaş kemeri. Damak kemeri. Ayak kemeri.* **7.** *jeol.* Katmanlı kayaçlarda bir kıvrımın kabarık tepe yeri. **tekne** karşıtı. **8.** *s.* Tümsekli: *Kemer burun.* **kemeri dolu olmak** çok zengin olmak: *"Genç, ihtiyar, hepsi tüysüz tüysüz, gözleri fersizdir, fakat hepsinin kemeri doludur."* -H. E. Adıvar. **kemerini sıkmak** açlığa veya tutumlu davranmaya katlanmak.

→ ***kemer bağlama, kemer gözü, kemer patlıcanı***

kemer bağlama *is.* Aile büyüğünün, gelinin beline altın veya gümüş kemer bağlaması töreni, kuşak bağlama.

kemere *is. Yun. den.* Gemi güvertesinin enine konmuş kirişlerinden her biri.

kemer gözü *is. min.* Kemerle ayakları arasındaki boşluk.

kemerleme *is.* Kemerlemek işi.

kemerlemek *(-i)* Ciltçilikte dikişten sonra kitabın sırtına yuvarlak bir biçim vermek.

kemerli *s.* **1.** Üzerinde kemeri olan veya kemer takılmış olan: *Kemerli bir giysi.* **2.** Kemer biçiminde olan: *"Orhan'ın kemerli kapıdan içeriye koşa koşa girdiğini görmedi."* -T. Buğra. **3.** *mec.* Kavisli olan: *Kemerli burun.*

kemerlik, -ği *is.* **1.** Bazı işçi ve satıcıların araç veya gereçlerini koymak için bellerine taktıkları, gözlere ayrılmış, tahta, meşin veya metal kemer. **2.** *s.* Kemer yapımında kullanılan: *Kemerlik deri.*

kemer patlıcanı *is.* Bir çeşit ince uzun patlıcan.

kemersiz *s.* Kemeri olmayan.

kem göz *is.* Kötü, baktığı şeye nazar değdiren göz.

kemha *is. (kemha:) Far. kemhā esk.* Bir çeşit ipek kumaş: *"Yazın yeşil kemha giymiş kışın beyaz giyen dağlar."* -Halk türküsü.

kemik, -ği *is. anat.* **1.** İnsanın ve omurgalı hayvanların çatısını oluşturan türlü biçimdeki sert organların genel adı: *Çene kemikleri. Kol kemiği. "Kemikten bir tahta gibi gıcırdayarak Nihat yerinden kalktı."* -P. Safa. **2.** *s.* Kemikten yapılmış: *Kemik tarak.* **(birinin önüne) kemik atmak** *hkr.* susturmak, oyalamak için birini küçük bir şeyle avutmak. **kemik gibi** pek kuru, katı, sert; sağlam. **kemiğine (kemiklerine) kadar** iyice, en son sınıra dek: *Soğuk kemiklerimize kadar işlemişti.* **kemikleri sayılmak** çok zayıflamak. **kemikleri sızlamak** (ölü) huzursuz, rahatsız olmak. **(birinin) kemiklerini kırmak** birini çok dövmek, aşırı dayak atmak: *"Harp Divanına vermeden önce, şurada kemiklerini kırıncaya kadar bir dövsem!"* -H. E. Adıvar.

→ ***kemik bilimci, kemik bilimi, kemik doku, kemik rengi, kemik yalayıcı, kemik zarı***

kemik bilimci *is. tıp* Kemik bilimi uzmanı, osteolog.

kemik bilimi *is. anat.* Anatominin kemiklerle ilgili bölümü, osteoloji.

kemikçik, -ği *is. anat.* Küçük kemik.

kemik doku *is. anat.* Omurgalı hayvanlarda iskeleti oluşturan bir bağ dokusu türü.

kemikleşme *is.* Kemikleşmek işi.

kemikleşmek *(nsz)* **1.** Kemik durumuna gelmek. **2.** *mec.* Sert, değişmez bir durum almak. **3.** *anat.* Dokusu kemik doku durumuna gelmek.

kemikleştirme *is.* Kemikleştirmek işi.

kemikleştirmek *(-i) fizy.* Kemiğe dönüştürmek.

kemikli *s.* **1.** Kemiği olan veya çok kemiği olan. **2.** Kemikleri iyi gelişmiş: *Kemikli çocuk.* **3.** *mec.* Çok zayıf, sıska: *"Uzun ve kemikli yüzler sanki keder için yaratılmış."* -R. H. Karay.

→ ***kemikli balıklar***

kemikli balıklar *ç. is. zool.* Balıklar sınıfından, iskeletleri kıkırdak durumunda kalmayıp kemikleşmiş olan balıklar takımı.

kemik rengi *is.* Beyaz ile krem rengi arasında olan renk.

kemiksi *s. anat.* Kemiğe benzeyen.
→ ***kemiksi bölge***

kemiksi bölge *is. anat.* Kıkırdağın kemiğe dönüşmekte olduğu kemik tabakası.

kemiksiz *is.* Kemiği olmayan, kemiği ayrılmış: *Kemiksiz et.*

kemik yalayıcı *is.* Dalkavuk.

kemik zarı *is. anat.* Kemikleri kapsayan beyazımsı ve sedef renginde zar.

kemircik, -ği *is.* Burun, kulak vb. de bulunan küçük kıkırdak.

kemirdek, -ği *is. hlk.* Kuyruğun iskeleti.

kemirgen *s.* Kesici dişleri çok iyi gelişmiş olan (hayvan).

kemirgenler *ç. is. zool.* Tavşan, kobay, kirpi, sıçan ve kunduz gibi köpek dişleri olmayan ve kesici dişleri iyi gelişmiş memeliler takımı.

kemirici *s.* Kemiren.

kemiriciler *ç. is. zool.* Kemirgenler.

kemirilme *is.* Kemirilmek işi.

kemirilmek *(nsz)* Kemirmek işi yapılmak veya kemirmek işine konu olmak.

kemiriş *is.* Kemirmek işi veya biçimi.

kemirme *is.* Kemirmek işi.

kemirmek *(-i)* **1.** Sert bir şeyi dişleriyle azar azar koparmak: *"Küçük bir fare bir şeyler kemiriyor."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Aşındırmak, yemek: *Demiri pas kemiriyor.* **3.** *mec.* Bir şeyin içine işleyerek onu harap etmek: *"İşte birkaç zamandır beynimi kemiren şüphe: Ben deli miyim?"* -H. R. Gürpınar. *"Kederler bizi, Eyüb'ün etini kemiren kurtlar gibi kemiriyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kemiyet *is. Ar. kemmiyyet esk.* Nicelik.

kem küm *zf.* Verecek cevap bulamayıp açık bir anlamı olmayan gelişigüzel sözler söylemek" demek olan **kem küm etmek** deyiminde geçer: *"Mazeretin ne olursa olsun, İncir hanından kendi ayağınla çıktıktan sonra artık kem küm etmemek, dilenciliği meslek olarak kabul etmek lâzımdır."* -R. N. Güntekin.

kemlik, -ği *is.* Kötülük. **kemlik etmek** kötü davranışlarda bulunmak.

kemoterapi *is. Fr. chimiothérapie tıp* Hastalıkların kimyasal maddelerle tedavi yöntemi.

kemre *is. hlk.* Gübre, tezek.

kemreleme *is.* Gübrelemek işi.

kemrelemek *(-i) hlk.* Gübrelemek.

kemrelik, -ği *is. hlk.* Gübrelik.

-ken *bk.* -gan / -gen.

kenar *is. Far. kenâr* **1.** Bir şeyin, bir yerin bitiş kısmı veya yakını, kıyı: *Yakın kenarı. Uçurumun kenarında. "O sırada karşı taraçadaki kadın elinde pirinç tası olduğu hâlde taraçanın kenarına kadar geldi."* -O. V. Kanık. *"Yerde kenarı bükülmüş bir seccade vardı."* -F. R. Atay. **2.** Bir şeyi çevreleyen çizgi: *Kumaşın kenarı.* **3.** Pervaz, çizgi, antika, baskı gibi çevre süsleri: *Bu mendilin kenarı ötekinden daha sade.* **4.** *mat.* Bir biçimi sınırlayan çizgilerden her biri: *Bir üçgenin kenarları.* **5.** *s.* Merkezden uzak olan, kuytu, ıssız, sapa, tenha: *Kenar bir yer. "Ağır, ihtiyar misafirler kenarda bir odadan çıktılar."* -M. Ş. Esendal. **kenar gezmek** bir şeyden uzaklaşmış olmak: *"Kenar gezme dolan yar gel içeri / Bize mihman olan yar gel içeri."* - Halk türküsü. **kenara atmak** bir şeyin üstünde durmamak, önemsememek. **kenara çekilmek** *mec.* artık hiçbir şeye karışmamak. **kenarda kalmak** kendine yakışan yeri tutamayarak önemsiz bir duruma düşmek. **kenarı bastırmak** bir kumaşın kenarlarını kıvırıp elle veya makine ile dikmek: *Hâlâ, elinde bir bohça yapmak istediği bez parçasının kenarını bastırıyordu.*
→ ***kenar bobini, kenarda köşede, kenarın dilberi, kenar mahalle, kenarortay, kenar semt, kenar suyu***

kenar bobini *is.* (kâğıtçılıkta) Üretim maksimum makine genişliğinde olmasını sağlayabilmek için ana bobinlerin yanında üretilen dar, tekrar hamurlaştırmanın dışında kullanıma imkân sağlayacak genişlikteki bobin.

kenarcı *is.* Deniz kıyılarında avlanan balıkçı.

kenarda köşede *is.* Dikkati çekmeyen

veya umulmayan yerlerde.

kenarın dilberi *is.* Kibarlığa özenen görgüsü az kadın: *Kenarın dilberi nazik de olsa nazenin olmaz.*

kenarlı *s.* **1.** Herhangi bir biçimde kenarı olan: *"Kadınlar ise beyaz elbiseler, geniş kenarlı hasır şapkalar giymişlerdi."* -H. Taner. **2.** Kenarı süslü, kenarı işlenmiş.

kenarlık, -ğı *is.* Kenar bölümünü oluşturan şey: *Balkon kenarlığı, Tablo kenarlığı.*

kenar mahalle *is.* Şehrin merkezinden uzak ve çoğu kültürsüz, görgüsüz ve fakir halkın oturduğu semt: *"Misafirliğe, sabah kahvesi içmeğe giden kenar mahalle kadınlarının fincan dibinde kalmış telveyi de ekseriya kaşlarına sürmeleri âdetti."* -R. H. Karay.

kenarortay *is. mat.* **1.** Bir üçgende her tepeden karşı kenarın ortasına indirilen doğru parçası. **2.** Bir dikdörtgenin karşılıklı iki kenar ortasını birleştiren doğru parçası.

kenar semt *is. bk.* kenar mahalle: *"O zaman kenar semtlerin meşhur türkülerinden biri şu idi."* -O. C. Kaygılı.

kenarsız *s.* Kenarı olmayan.

kenar suyu *is.* Kenar süslemesi.

kendi *zm.* **1.** İyelik ekleri alarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarar: *Kendini kolla. Kendinizden pay biçin. O, kendini ileri sürdü. O, kendine güveniyor. "Kendi ülkemizde kendimizi yok edeceklerdi."* -R. E. Ünaydın. **2.** Kişiler üzerinde direnilerek durulduğunu anlatır: *Kendisi gelsin. Kendimiz görmeliyiz.* **3.** Bir işte başkalarının etkisi bulunmadığını belirtir: *Kendim kazandım. Kendiniz sebep oldunuz. "Kendi düşen ağlamaz."* -Atasözü. *"Kendi yapacağı işi bırakır, âleme öğüt vermeye kalkar."* -B. Felek. **4.** "Kendisi, kendileri" biçiminde bazen saygı duygusuyla veya söz konusu olanları amaçlayarak o ve onlar yerine kullanılır: *Kendileri evde yoklar mı?* **5.** İyelik eki almış bulunan isimlerden önce eksiz olarak iyelik düşüncesini pekiştirir, kişisel: *Kendi evim. Kendi düşüncemiz. "Kendi gök kubbemiz."* -Y. K. Beyatlı. *"Bizim için ölüm, yani kendi dünyamızın ölümü kâinatın en mühim hâdisesidir."* -A. Ş. Hisar. **kendi adına** salt kendi için, kendisi hesabına. **kendi ağzıyla tutulmak** suçu, yalanı veya iddiasının yanlışlığı kendi sözüyle ortaya çıkmak. **kendi derdine düşmek** kendi sorunu sebebiyle başka şeyle ilgilenememek. **kendi düşen ağlamaz** kendi zararına kendi sebep olanın yakınmaya hakkı olmaz. **kendi göbeğini kendi kesmek** ihtiyaç duyduğu yardım, başkalarınca esirgendiğinde işini kendi görmek. **(bir şeyi) kendi hâlinde bırakmak** üzerinde çalışmayarak geliştirmemek veya bakımsız bırakmak; işlememek: *"Nasıl çalışmayan küf tutarsa, bir müessese de gençleştirilmez, kendi hâlinde bırakılırsa ihtiyarlar, yıkılır, dağılır."* -Ö. Seyfettin. **(bir şeyi, bir kimseyi) kendi hâline bırakmak** ilgilenmemek, karışmamak: *"Ertesi sabah beni balığa çıkarken uyandırmayacaklardı. Bırakacaklardı kendi hâlime."* -S. F. Abasıyanık. **kendi havasında gitmek** (veya **havasında olmak**) yalnız başına, istediği gibi davranmak. **kendi hesabına** (para, düşünce, davranış vb. için) kendine göre, kendince: *Ben kendi hesabıma konuştum abla. "Bana göre, dedim. Filozof, sen kendi hesabına hayvaniyeti kabul ediyorsan, tebrik ederiz."* -Ö. Seyfettin. **kendi içine çekilmek** başkasıyla ilişki kurmamak, kendi yalnız başına kalmak, inzivaya çekilmek: *"Bizim gibi dış âlemle münasebetleri aksamış, kendi içine çekilip kendi yağıyla kavrulmak zorunda kalmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kendi kabuğuna çekilmek** *bk.* kabuğuna çekilmek. **kendi kanatlarıyla uçmak** hiç kimsenin desteği veya yardımı olmaksızın yaşamak veya bir işi olumlu sonuca ulaştırmak: *"Kendi kanatlarınla uçmayı öğreninceye dek yanından ayrılır mıyım senin yavrum?"* -T. Oflazoğlu. **kendi kendine gelin güvey olmak** ilgilinin nasıl karşılayacağını düşünmeden bir işi olmuş bitmiş sayarak sevinmek: *"Bu borcun altından nasıl kalkacağım diye kendini yiyip durmuştu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kendi kendini yemek** (veya **kendini yemek**) açığa vurmadan

gizli gizli üzülmek: *"Bu borcun altından nasıl kalkacağım diye kendim yiyip durmuştu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kendi köşesinde yaşamak** yalnız başına yaşamak: *"Bu şiirlerin okuyucuya tanıttığı kişi, kitapları, üç beş sevdiği dostu ile kendi köşesinde yaşamayı seven bir kimse olarak görünür."* -N. Cumalı. **kendi kuyusunu kendi kazmak** kendine zarar verecek davranışta bulunmak. **kendi payıma** kendi adıma, bana göre, bana gelince: *"Kendi payıma aşkı bilmeyen, tanımayan insandan korkarım."* -N. Cumalı. *"Ben kendi payıma korkmam ama çoluk çocuk korkmaz mı?"* -M. Ş. Esendal. **kendi söyler kendi dinler** ne söylediği anlaşılmaz veya söylediği şeylere önem verilmez. **kendi yağıyla kavrulmak** olanıyla geçinip kimseye muhtaç olmamak: *"Herkes zar zor kendi yağıyla kavrulabilirken şimdi kimsenin ne yağı kaldı, ne suyu, ne seli..."* -H. R. Gürpınar. **kendinde olmamak** bilinci, aklı yerinde olmamak. **kendinde toplamak** kendi üzerinde bulundurmak, kendi varlığı içinde yer almasını sağlamak: *"O yıllarda tesadüfen, her kürsünün hocası, o kürsünün gerektirdiği niteliklerin hepsini kendinde toplamış bulunuyordu."* -H. Taner. **kendinden geçmek** 1) bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek, bayılmak: *"Gözlerini tezgâhın arkasındaki bir kapıya dikmiş ve kendinden geçmiş gibiydi."* -S. F. Abasıyanık. 2) bir şey karşısında coşkuya kapılmak, duygulanmak: *"Oturduğu şiltenin üstünde ayağa kalkıyor; alevi artan bakışlarla kendinden geçmiş, bir elini dizine vurarak... haykırıyordu."* -A. Ş. Hisar. 3) uykuya dalmak, uyuya kalmak: *"Ninniyi söyleyen anne kendinden geçeli belki bir hayli olmuştu."* -O. C. Kaygılı. **kendine ... süsü vermek** kendini ... gibi göstermek. **kendine gel!** *tkz.* aklını başına topla" anlamında bir uyarma sözü. **kendine gelmek** 1) ayılmak: *"Kendine geldiği zaman ev halkını başına toplanmış buldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) aklı başına gelmek: *"Sonunda kendine gelen İnce Memed hemen abasını soyundu."* -Y. Kemal. 3) durumu düzelmek. **kendine kıymak** kendini öldürmek: *"Eğer sefirler gelip bana istifa teklif ederlerse, ben de aleyhimde bulunanları mahvederim, sonra da kendime kıyarım."* -A. Rasim. **kendine mal etmek** benimsemek veya saymak: *"Fakat hiçbir taraf beni kendine mal edemiyordu."* -H. Taner. **kendine yedirememek** (veya **onuruna yedirememek**) başkasının kendisine yaptığı işi, onur kırıcı sayarak tepki ile karşılamak; kendisinin başkasına yapması söz konusu olan işi, kişiliği için onur kırıcı saydığından yapmamak. **kendine yontmak** çıkan bir fırsattan yararlanarak, başkalarını hiç düşünmeyerek hep kendi çıkarını sağlamak. **kendini (kapıp) koyuvermek** kendine özen göstermemek, kötümser olmak: *"Belki de benim başkasıyla evlenip gidişim üzerine hayattan soğudu, kendini koyuverdi."* -H. Taner. **kendini alamamak** istemeyerek bir işi yapma duruma girmek, kendini tutamamak: *"Yabancı memurların karşısında bir çocuk gibi yaramazlık etmekten kendimi alamıyordum."* -R. N. Güntekin. *"O da tehlikeyi ilân etmekten kendimi alamıyordum."* -P. Safa. **kendini aşağı görmek** kendini başkalarından değersiz görmek: *"Nevin insanlardan her zaman kendini aşağı görmüştü."* -S. F. Abasıyanık. **kendini ateşe atmak** bile bile tehlikeli bir işe girmek. **(bir yere) kendini atmak** vakit geçirmeden hemen gitmek. **kendini avutmak** oyalamak: *"Para kazanamadığım için para kazananları hor görüp alaya alarak kendini avutuyor olmalısın."* -H. Taner. **kendini beğendirmek** başkalarına hoş, iyi, yetenekli görünmek: *"Kendini kibar okuyucularına beğendirebilmek için çok çalışmak zorundadır."* -C. Meriç. **kendini beğenmek** başkalarını küçümseyerek kendini üstün görmek: *"Sen düşündüğümden fazla kendini beğenmiş bir adamsın."* -H. E. Adıvar. **kendini bilen** (veya **bilir**) ağırbaşlı ve onuru olan. **kendini bilmek** 1) aklı ve muhakemesi yerinde olmak; 2) baliğ olmak; 3) kendinin ve çevresinin bilincine varmak: *"Kendimi bildim bileli hep bu bozuk makine seslerini duyarım."* -Y. K.

Karaosmanoğlu. **4)** durum ve onuruna yakışacak biçimde davranmak. **kendini bir şey sanmak** kendini olduğundan çok değerli görmek. **kendini bir yerde bulmak** farkında olmadan bir yere ulaşmış olamak: *"Hacı Arif Efendi bu kıyametin içinde yarım saat boşluktan sonra kendini bir bostanın içinde buldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kendini bırakmak 1)** kendine özen göstermemek: *"Hadi yüzünü, gözünü yıka, tıraş ol...Ben senin hiç bu kadar kendini bıraktığını görmedimdi."* -R. N. Güntekin. **2)** çevre ile ilgisini keserek yalnız bir konuyla uğraşmak: *"O hayalleri kuran da, o hatıralara kendini bırakan da bugünkü ben değil miyim?"* -N. Ataç. **3)** gevşek, rahat bir biçimde kalmak: *"Pencere kenarında, uzun bir mindere kendini bıraktı, gözlerini kapadı, öylece kaldı."* -P. Safa. **kendini bulmak 1)** kişilik kazanmak; **2)** maddî ve ruhî konularda durumunu düzeltmek; **3)** *bk.* kendine gelmek. **(bir yere) kendini dar etmek** sıkıntı veren bir yer veya durumdan güçlükle kurtulmak. **kendini dev aynasında görmek** kendini olduğundan çok üstün görmek. **kendini dinlemek 1)** hastalık kuruntusu içinde bulunmak; **2)** yalnız, sakin kalmak. **kendini dirhem dirhem satmak** çok nazlı davranmak, ağırdan almak: *"Hâl böyle iken yine de bilmeyenlere karşı kendini dirhem dirhem satar."* -H. Taner. **kendini düşünmek** daima kendi çıkarını kollamak, egoistçe davranmak: *"Ne diye herkes bu kadar rahatını sever, kendini düşünür?"* -N. Cumalı. **kendini ele vermek** yaptığı bir davranış veya söylediği bir sözle kendi suçunu ortaya çıkarmak: *"Çünkü âdeta kendimi ele vermiştim."* -H. E. Adıvar. **kendini fasulye gibi nimetten saymak** *tkz.* kendini çok önemli biri gibi görmek. **kendini göstermek 1)** beğenilecek niteliklerini ortaya koymak: *"Hadi susmayın, gösterin kendinizi bakalım!"* -N. Cumalı. **2)** ortaya çıkmak, belirmek: *"Babam aylığını alamadığı günlerde aç kalmak korkusu da kendini gösteriyordu."* -M. Ş. Esendal. **3)** *sp.* pas alabilmek için boş alana kaçmak. **kendini harap etmek** sıkıntı veya üzüntüden perişan olmak: *"Daha burada kendini harap edersen yukarılarda ne halt edeceksin?"* -R. N. Güntekin. **kendini hissettirmek** varlığını belli etmek. **kendini kapı dışında bulmak** kovulmak, işten atılmak, bir yerden istenmeden uzaklaştırılmak: *"Bir gazeteci gelsin de bizden bir haber alsın...Haberi veren ertesi günü kendini kapının dışında bulurdu."* -M. Ş. Esendal. **kendini kaptırmak 1)** bir şeyin etkisinden kurtulamayacak duruma düşmek: *"Kendini genç yaşında rakıya kaptırdı, çok sürmedi, sonunda perişan oldu."* -O. C. Kaygılı. **2)** uğraşmaya başladığı bir işten kendini kurtaramamak. **kendini kaybetmek 1)** bayılmak: *"Zavallı korkudan kendini kaybetmiş."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Bir iki lâf edebildikten sonra kendini kaybetti."* -H. R. Gürpınar. **2)** aşırı duygulanma dolayısıyla çevrede olup bitenin farkına varamamak: *"Org inledikçe yavaş yavaş kendimi kaybediyor, ağır bir rüya içine gömülmeye başlıyordum."* -R. N. Güntekin. **kendini matah sanmak** kendini olduğundan daha fazla değerli kabul etmek: *"Bunu kendini matah sanmış bir batılı aydın olmanın kefareti olarak yaptığını söylemiş."* -H. Taner. **kendini naza çekmek** nazlanmak. **kendini paralamak** çok çaba ve özen göstermek. **kendini satmak** kendisinde olmayan iyi nitelikleri varmış gibi göstermek. **kendini sıkmak** kendini zorlamak, çaba göstermek: *"Ben kendimi sıkarak istidadımdan daha çok şen görünmeye çalışıyordum."* -Ö. Seyfettin. **kendini tartmak** ne durumda olduğunu öğrenmek için kendini yoklamak. **kendini toparlamak** (veya **toplamak**) **1)** herhangi bir konuda eskiden kötü olan durumunu düzeltmek: *Kendini topla da akıllı uslu çalış. "Bir zamanlar benim de onların arasında bulunduğumu söyleyecek gibi oluyor, fakat hemen kendimi toparlıyordum."* -Ö. Seyfettin. **2)** bir konuda dikkatini yoğunlaştırmak: *"Tanıdığı hastahanelerden birini tarif etmek için tekrar kendini toplamaya çalıştı."* -P. Safa. **3)** şişmanlamak, sağlığına kavuşmak: *"Ge-*

çen sene bir buçuk şişe içti, biraz kendini toparladı." -M. Ş. Esendal. **kendini tutamamak** bir durum karşısında sessiz ve heyecansız kalamamak; kendine hâkim olamamak: *"Böyle bir taksim, bir gazel dinleyenler arasında, coşarak, kendilerini tutamayarak ağlayanlar az mıydı?"* -A. Ş. Hisar. **kendini tutmak** kendine hâkim olmak; dayanmak, sabretmek: *"Benim zevcemi görseniz, dünyanın en güzel kadını olduğunu tasdik edeceksiniz diye haykırmak ister, zorla kendimi tutardım."* -Ö. Seyfettin. *"Sanki hasret çeken iki âşıktık, karşılaşınca kendimizi tutamadık."* -R. H. Karay. **(bir işe) kendini vermek (vurmak** veya **çalmak)** bir şeye bütün varlığıyla bağlanmak, başka her şeyle ilgisini kesip, tek şeyle aşırı ölçüde ilgilenmek: *"Genç kadın, bu sesteki ahenge tamamıyla kendini vermişti."* -R. N. Güntekin. **kendini yiyip bitirmek** *bk.* kendi kendini yemek: *"Üzülmek ne kelime efendiciğim, kendimi yiyip bitiriyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kendini yoklamak** duygu, düşünce ve beden bakımından kontrol etmek: *"Terbiye öğretmenimden öğrendiğim usullerle kendimi uzun uzun yokluyorum."* -R. N. Güntekin.

→ ***kendi başına, kendi beslek, kendigelen, kendi hâlinde, kendi kendine, kendinde toplamak, kendine has, kendine mahsus, kendine özgü***

kendi başına *zf.* **1.** Kimseye sormadan. **2.** Başkasının payı veya yardımı olmaksızın.

kendi beslek *s. biy.* Öz beslenen.

kendigelen *s.* ve *is.* Umulmadık bir zamanda gelen ve gelişinden sevinç duyulan kimse veya şeyler için söylenir.

kendi hâlinde *s.* Hiçbir şeye karışmayan, sessiz: *"Kirli paslı, gösterişsiz, kendi hâlinde bir tekne idi."* -B. R. Eyuboğlu.

kendi kendine *zf.* **1.** Kimseye danışmaksızın; kimseyle ilgisi, ilişkisi olmadan: *"Kendi kendine, dağ başında bir can yaşayabiliyor musun?"* -H. R. Gürpınar. **2.** Yalnız başına: *"Ona âşık olduğunu kendi kendine itiraf edemedi."* -P. Safa. **3.** Başkasının yardımı ve ortaklığı olmadan: *"Biz kendi kendimizi koruyacağız."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4.** Kendiliğinden: *"Kapı kendi kendine açılıvermişti."* -S. F. Abasıyanık.

kendiliğinden *s.* ve *zf.* **1.** Başka şeylerin etkisi olmaksızın kendi kendine ortaya çıkan, bizatihi: *"Fakat kendiliğinden oluşan peşin hükümlerin tuzla buz oluverdiğini bir gün, birçokları ile birlikte o da gördü."* -T. Buğra. *"...birkaç dakika masa başında beklese kendiliğinden bir şeyler yazmaya başlarmış."* -A.H.Tanpınar. **2.** *fiz.* İradesiz olarak gerçekleşen (hareket): *Kalbin, atardamarların hareketi kendiliğindendir.* **3.** *bot.* İnsan eliyle ekilmeden yetişen, hudayinabit. **4.** *sos.* Dış etkilerin zorlaması olmadan, iç sebeplerle oluşan süreçlerin gerçekleşme niteliği.

→ ***kendiliğinden üreme***

kendiliğindenlik, -ği *is. fel.* Dıştan bir belirleme ile değil, kendi kendine gerçekleşen etkinlik.

kendiliğinden üreme *is. fizy.* Her türlü bilimsel üreme olaylarının dışında, yoktan var olmayı anlatan bilim dışı kuram.

kendilik, -ği *is. fel.* Bir nesnenin varlığını veya tözünü oluşturan şey.

kendince *zf. (kendi'nce)* Kendine göre, kendi bakımından: *"Emin Paşa konağı kendince Topkapı Sarayından bile zengin bir sanat ve irfan hazinesiydi."* -Y. Z. Ortaç.

kendinde *is. fel.* Nesnenin doğal varlığı, durumu. **kendinde toplamak** kendi üzerinde bulundurmak, kendi varlığı içinde yer almasını sağlamak.

→ ***kendinde toplamak***

kendinden *zf.* Kendi aklından, kendi kendine: *"Biliyor da mı söylüyor, yoksa kendinden mi uyduruyor?"* -M. Ş. Esendal.

kendine has *s. bk.* kendine özgü.

kendine mahsus *s. bk.* kendine has.

kendine özgü *s.* Bir kimse veya şeye özgü olan kendine mahsus, kendine has: *"Öğleden sonra her saatin kendine has bir hayatı vardı."* -F. R. Atay.

kendir *is.* **1.** Kenevir. **2.** *s.* Kenevirden yapılmış.

kendircilik, -ği *is.* Kendir yetiştirme işi.

kendirgiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, kendir, şerbetçi otu, Hint keneviri gibi bitkileri içine alan bir familya.

kendirik, -ği *is. hlk.* Deriden veya çadır bezinden yapılan ve hamur tahtasının altına serilen yaygı.

kendisince *zf. (kendisi'nce) bk.* kendince.

kene *is. Far. kene zool.* Koyun, köpek, at gibi hayvanların veya insanların derisinde asalak olarak yaşayan, bulaşıcı hastalıklara sebep olan böceklerin genel adı, sakırga. **kene gibi yapışmak** istenmediği hâlde birinin peşini bırakmamak, yakasını bırakmamak.

→ ***kene ağacı, kene göz, kene otu***

kene ağacı *is. hlk.* Kene otu.

kenef *is. Ar. kenîf kaba* **1.** Ayak yolu. **2.** *s.* Pis, berbat.

kene göz *s.* Çok küçük gözlü (kimse).

keneler *ç. is. zool.* Eklem bacaklı hayvanlardan, örümceğimsiler sınıfına giren bir takım.

kene otu *is. bot.* Sütleğengillerden, tropik bölgelerde yetişen, ağaç veya ağaççık durumunu alabilen, tohumlarından koyu bir bitkisel yağ elde edilen, bir yıllık otsu bitki *(Ricinus communis).*

kenet, -di *is.* İki sert cismi birbirine bağlamaya yarayan, iki ucu sivri ve kıvrık metal parça. **kenet etmek** kenetle birbirine bağlamak. **kenet gibi yapışmak** çok yakın dost olmak, sıkı fıkı olmak: *"Bu mevsimde kızlar ikişer, üçer kişilik guruplara ayrılır ve birbirlerine kenet gibi yapışırlardı."* -R. N. Güntekin.

→ ***kenet mili***

kenetleme *is.* Kenetlemek işi.

kenetlemek *(-i)* **1.** Kenetle tutturmak veya kenetle birbirine bağlamak. **2.** *mec.* Birbirine geçirerek bağlamak: *"Ellerini dizine kenetleyerek başını önüne eğdi, kaldı."* -P. Safa. **3.** *mec.* Sıkıca birbirinin üzerine kapamak: *"Bayginlığım sırasında bütün sözleri işitir, doktorun nabzımı tuttuğunu bilir; ama dudaklarımı kenetler, ısırır, köpükler saçardım."* -S. F. Abasıyanık.

kenetleniş *is.* Kenetlenmek işi veya biçimi.

kenetlenme *is.* Kenetlenmek işi.

kenetlenmek *(nsz)* **1.** Kenetlemek işi yapılmak. **2.** *mec.* Bir konuda aynı tutum ve davranışı göstermek. **3.** *mec.* Açılamayacak biçimde sıkıca birbirinin üzerine kapanmak: *"Anası onunla konuştu, öteki konuşmadı, çenesi kenetlenmiş ağzını açamıyordu."* -Y. Kemal.

kenetli *s.* **1.** Kenedi olan. **2.** Kenetle birbirine bağlanmış bulunan, kenetlenmiş olan. **3.** *mec.* Birbirinin içine geçerek sıkıca kapanmış.

kenet mili *is.* Çatı ve öteki parçaların birleştirilmesinde kullanılan metal perçinler.

kenevir *is. bot.* Kendirgillerden, sapındaki liflerden halat, çuval gibi kaba örgüler yapılan, iki evcikli bir bitki, kendir *(Cannabis sativa).*

→ ***kenevir helvası***

kenevircilik, -ği *is.* Kenevir yetiştirme işi.

kenevir helvası *is.* Kenevir ve şeker karışımı yapılan bir tür helva.

kenevir yağı *is.* Kenevir ağacından yapılan yağ.

kengel *is. Far. kenger bot.* Kenger.

kengel sakızı *is.* Kenger sakızı.

kenger *is. Far. kenger bot.* Birleşikgillerden, yaprakları dikenli yaban bir bitki, eşek dikeni *(Cynara cardunculus).*

kenger sakızı *is.* Kengel sütünden yapılan bir tür sakız, çengel sakızı.

kent *is. Soğd. kanth* **1.** Şehir: *"Paris gibi bir kentte, bu hatırlamalar, karamsarlığa sürükler insanı."* -N. Cumalı. **2.** *tar.* Site: *Yunan kentleri.*

→ ***kent soylu, kent soyluluk***

kental, -li *is. Fr. quintal* 100 kg ağırlığında kütle birimi.

kentçi *is.* ve *s.* Kentçilik uzmanı, kentçilikle uğraşan kimse, şehirci.

kentçilik, -ği *is.* Şehircilik.

kentet *is. Fr. quintet* Beşli.

kentilyon *is. Fr. quintillion* Katrilyon kere bin.

kentler arası *s.* Şehirler arası.

kentleşme *is.* Kentleşmek işi.

kentleşmek *(nsz)* Şehirleşmek.

kentli *s.* Şehirli.

kentlileşme *is.* Kentlileşmek işi.

kentlileşmek Kentli olmak durumu.

kentsel *s.* Kentle ilgili, şehirle ilgili.

kent soylu *is.* ve *s.* Burjuva.

kent soyluluk, -ğu *is.* Burjuvazi.

kenttaş *is.* Aynı kentten olan kimse.

Kenyalı *is.* ve *s.* Kenya halkından olan kimse.

kep *is. İng. cap* **1.** Başlık, sipersiz şapka. **2.** Hemşirelerin giydiği başlık. **3.** Bazı törenlerde profesör ve öğrencilerin giydikleri özel başlık.

kepaze *s. (kepa:ze) Far. kepāze* **1.** (nesneler için) Niteliği iyi olmayan: *"Hele o İspanyol nezlesi, illetlerin en kepazesi..."* -H. R. Gürpınar. *"Bir rastlantı değil kaldırımların bu kepaze duruma gelişi."* -N. Cumalı. **2.** Utanmaz, rezil. **3.** Gülünç, değersiz. **4.** *is. esk.* Talim yaparken kullanılan gevşek ok yayı. **kepaze etmek** utanılacak bir duruma düşürmek: *"Onu kepaze etmek için bu rolü vermişlerdi."* -S. F. Abasıyanık. **kepaze olmak** gülünç veya utanılacak duruma düşmek.

kepazelik, -ği *is.* Kepaze olma durumu veya kepazece davranış, maskaralık, rezalet: *"Sevda denilen kepazelik benim de başımda..."* -A.Gündüz. *"Burada çamların altında her türlü kepazelik yapılabilir; bunlar olağan şeylerdi."* -S. F. Abasıyanık.

kepbastı *is. Yun.* Çift katlı büyük dalyan ağı.

kepçe *is. Far. kefçe* **1.** Sulu yiyecekleri karıştırmaya, dağıtmaya yarayan, uzun saplı, yuvarlak ve derince kaşık: *"Tahta kaşık ve kepçe yontar, geçimini bunları satarak sağlardı."* -N. Araz. **2.** Erimiş madeni kalıba dökmek için kullanılan büyük kaşık. **3.** Saplı bir çembere geçirilmiş olan, balık veya kelebek tutmada kullanılan ağ. **4.** *s.* Bir kepçenin alabildiği miktarda olan: *Tabağına iki kepçe çorba koydu.* **5.** *is.* Tahıl, kömür, kum gibi dökme yüklerin yüklenip boşaltılmasında kullanılan, iki veya daha çok çeneden oluşmuş motorlu araç. **6.** *den.* Gemilerde, ortasında dümen evi bulunan yuvarlak kıç çıkıntısı. **7.** *sp.* Güreşte hasmın arkasından bacakları arasına el sokma oyunu. **kepçe gibi** kanat gibi öne doğru açılmış (kulak).

→ ***kepçeburun, kepçe kulak, kepçe kuyruk, kepçe surat***

kepçeburun *is. hlk.* Bir çeşit yaban ördeği.

kepçe kulak, -ğı *s.* ve *is.* Kocaman ve öne doğru kulakları olan.

kepçe kuyruk, -ğu *s.* ve *is. argo* Başkalarının sırtından bedava geçinen.

kepçeleme *is.* Kepçelemek işi.

kepçelemek *(-i) sp.* İki eli kepçe biçimine getirerek, yere düşmekte olan topu eğilerek yere değmeden kurtarmak.

kepçeli *s.* Kepçesi olan.

kepçe surat *s.* Çok küçük yüzü olan.

kepek, -ği *is.* **1.** Un elendikten sonra, elek üstünde kalan kabuk kırıntıları. **2.** Saçlı deride oluşan pulcuklar. **3.** *tıp* Bazı deri hastalıklarında deriden dökülen parçacıklar.

kepekçi *is.* Kepek satan kimse.

kepeklenme *is.* Kepeklenmek işi.

kepeklenmek *(nsz)* **1.** Başta kepek oluşmak. **2.** (elma) Susuz ve tatsız duruma gelmek: *Bu elma kepeklenmiş, çok tatsız.*

kepekli *s.* **1.** İçinde kepeği olan: *Kepekli un. Kepekli ekmek.* **2.** Üzerinde kepek oluşmuş olan: *Kepekli saçlar.* **3.** (elma için) Un gibi, susuz ve tatsız.

kepenek, -ği (I) *is.* Çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük. **kepenek altında er yatar** insanları giydiğine bakarak değerlendirmek yanlışlara yol açar; bazen değerli kişiler eski giymiş olabilir.

kepenek, -ği (II) *is. hlk.* Pervane.

kepenk, -gi *is.* Genellikle dükkânları kapamak için kullanılan, saç levha veya türlü biçimlerde demir veya tahta kanat: *"Akşamüstü, bütün kepenkler indikten son-*

ra sokağa çıktık." -Y. Z. Ortaç. *"Tahta kepenklerinden ışık sızan bir dükkânın kapısını vurdu."* -S. F. Abasıyanık. **kepenkleri indirmek** işi tatil etmek.

kepez *is. hlk.* **1.** Yüksek tepe, dağ. **2.** Dağların oyuk, kuytu yerleri. **3.** Gelin başlığı. **4.** Tavuk ve kuşların ibiği veya başındaki uzun tüyler.

kepir *is. hlk.* **1.** Çorak, verimsiz toprak. **2.** Çamurlu çorak toprak.

kepme *is.* Kepmek işi.

kepmek *(nsz) hlk.* Çökmek, yıkılmak.

kerahet *is. (kera:het) Ar. kerâhet esk.* İğrenme, tiksinme.

*→ **kerahet vakti***

kerahet vakti *is.* (akşamcılar arasında) İçkiye başlama zamanı.

keramet *is. (kera:met) Ar. kerâmet* **1.** Ermiş kimselerin gösterdiklerine inanılan, doğaüstü, şaşkınlık uyandırıcı durum: *"Babamın, mucize ve keramet kıssaları olarak bize anlattığı şeyler bu çeşit gülünç ve çocukça masallardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Olağanüstü durum. **3.** Keramet sayılabilecek nitelikte olan şey: *"Bir söz dedi canan ki keramet var içinde."* -Nedim. **keramet buyurdunuz** (veya **keramette bulundunuz**) "çok doğru söylediniz", "çok güzel yaptınız" anlamlarında kullanılan bir yaranma sözü. **keramet sahibi** keramet gösterebilen (kimse): *"Soylu Seyfullah Paşa, hakikaten keramet sahibi bir adamdı."* -R. N. Güntekin. **kerameti kendinden menkul** başka bir etkenle kavuştuğu iyi durumu kendi çabasının verimi veya değerinin karşılığı saymak: *"Kerameti kendinden menkul şeyhler gibi bu armağanlar onların eksik olan kabiliyetlerinin bir çeşit icazeti oluyor."* -H. Taner. **keramette bulunmak** doğaüstü olaylarda bulunmak.

kerametli *s.* Doğaüstü güce sahip: *"Meğerse bana öğretilen o kısa ve sade cümlenin ne sihirli, ne kerametli, ne müthiş tesiri varmış."* -R. H. Karay.

kerata *is. Yun. keratas* **1.** Karısı tarafından aldatılan erkek. **2.** Sevgi ile söylenen sitem sözü: *"Yalancı kerata bana düşmanın Eskişehir'e girdiğini söyledi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Kimden yana bu kerata?"* -N. Cumalı. **3.** Ayakkabı çekeceği.

keratin *is. Fr. kératine anat.* Tırnak, boynuz, kıl gibi üst deri ürünü olan yapıları oluşturan proteinli madde.

keratinleşme *is.* Keratinleşmek işi veya durumu.

keratinleşmek Protoplâzma proteinler keratin durumuna dönüşmek.

keratinli *s.* Keratini olan.

kerde *is. hlk.* Sebze fideliği: *"İlerdeki kerdelerin birinde, üzerine uçuk sarı bir ışık düşmüş bir domates..."* -T. Buğra.

kere *is. Ar. kerre* Kez, yol, defa, sefer: *İki kere okudum. "Bir kere düştün mü, ne arayan olur, ne soran!"* -B. Felek.

kerem *is. Ar. kerem esk.* **1.** Soyluluk, ululuk, büyüklük, asalet. **2.** Bağış olarak verme, iyilik, lütuf: *"Bir başka kerem beklemez artık gelecekten."* -Y. K. Beyatlı. **kerem buyurun** (veya **eyleyin**) "izin verin, beni dinleyin" anlamında nezaket sözü. **kerem etmek** bağışta, iyilikte bulunmak: *"Kerem et aklından çıkarma beni / Ağla, göz yaşını sil melül melül."* -Karacaoğlan. **kerem gibi sevmek** (veya **yanmak**) büyük aşk yaşamak, aşkından ölmek: *"İnsan bir yanınca Kerem gibi yanmalı / Uykudan bile mahşer gününde uyanmalı."* -A. M. Dıranas.

*→ **kerem sahibi***

kerempe *is.* **1.** Denize doğru uzanan taşlık burun. **2.** Dağın en yüksek yeri.

kerem sahibi *is.* İyi huylu, cömert.

keres *is. hlk.* Büyük ve derin karavana.

kereste *is. (kere'ste) Far. kerâste* **1.** Tomrukların boyuna biçilmesiyle elde edilen marangozluk ve inşaat odunu: *"Dağdan kestim kereste / Kuş besledim kafeste."* -Halk türküsü. **2.** *mec.* Kaba saba kimse, kalas: *"Gözünü oyarım vallahi kereste!"* -S. F. Abasıyanık. **3.** Ayakkabı yapımında kullanılan gereç.

keresteci *is.* Kereste satan kimse.

kerestecilik, -ği *is.* Kereste alıp satma işi.

keresteli *s. hlk.* İri yapılı: *Keresteli adam.*

kerestelik, -ği *is.* ve *s.* Kereste yapılmaya elverişli ağaç.

kerevet *is. Yun. krevati* "karyola" Üzerine şilte serilerek yatmaya veya oturmaya yarayan, tahtadan seki, sedir: *"Bir kenarda tahta kerevet biçimli bir şey duvara dayanmış duruyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Soluk bir ışık altında iki masa ve bir kerevetin üstünde yorganı tepesine kadar çekip yatan bir adam görünüyordu."* -P. Safa.

kerevides *is. bk.* kerevit.

kerevit *is. Yun. zool.* Kabuklular sınıfından, çamurlu tatlı sularda yaşayan bir eklem bacaklı, tatlı su istakozu, karavide *(Potamobius fluviatilis).*

kereviz *is. Far. kerefs bot.* Maydanozgillerden, kökleri ve yaprakları sebze olarak kullanılan kokulu bir bitki *(Apium graveolens).*

kerh *is. Ar. kerh esk.* **1.** Tiksinme, iğrenme. **2.** Bir işi istemeyerek, zorla yapma.

kerhane *is. (kerha:ne) Far. kâr-hâne* Genel ev: *"Hani ev bark, hani çoluk çocuk / Ne geçti elime bu hayatın / Meyhanesinde, kerhanesinde?"* -C. S. Tarancı.

kerhaneci *is.* **1.** Kerhane işleten kimse. **2.** *kaba* Sövgü sözü.

kerhen *zf. (ke'rhen) Ar. kerhen esk.* **1.** Tiksinerek, iğrenerek. **2.** İstemeyerek, istemeye istemeye, gönülsüz.

kerih *s. (keri:h) Ar. kerîh esk.* Tiksindirici, iğrenç.

kerim *s. Ar. kerîm esk.* **1.** Soylu, asil. **2.** Eli açık, cömert. **3.** *is.* Allah'ın adlarından biri.

kerime *is. (keri:me) Ar. kerîme esk.* (saygılı konuşmada) Kız evlât: *Kerimem cariyeniz.Kerimeniz hanım.*

keriz *is. Far. kâhrîz* **1.** Geriz, çirkef, pislik. **2.** *argo* Kumar. **3.** *argo* Kolayca kandırılabilen oyuncu, aptal. **4.** *argo* Eğlenti.

kerizci *is. argo* **1.** Çalgıcı. **2.** Hile yapan oyuncu.

kerkenez *is. zool.* Kartalgillerden, leşle beslenen, 35 cm uzunluğunda, kızılımsı tüyleri olan bir kuş *(Falco tinnunculus).*

kerkes *is. Ar. kerkes zool. esk.* Akbaba.

kerki *is. hlk.* Keser.

kerli ferli *s.* Kelli felli: *"Tertemiz giyinmiş, kerli ferli bir adamcağız."* -B. R. Eyuboğlu.

kermen *is.* Kale, germen.

kermes *is. Fr. kermesse* < *Flâmanca kerkmisse* "kilise ayini" **1.** Bir çalışmaya yardım sağlamak için, genellikle açık havada yapılan eğlenceli toplantı. **2.** Küçük şehirlerde bayram veya panayır günlerinde yapılan eğlenceli toplantı.

kerpeten *is. Ar. kelbetân* **1.** Bazı nesneleri sıkmak veya çekmekte kullanılan, hareketli bir eksen çevresinde çapraz iki parçadan oluşmuş, kıskaç biçimindeki araç. **2.** Bu biçimde olan ve diş çekmekte kullanılan araç.

kerpiç, -ci *is.* **1.** Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla. **2.** *s.* Kerpiçten yapılmış: *"Kerpiç evler, ipe serili çamaşırlar gibi ay ışığında sallanıyorlar."* -P. Safa. **kerpiç dökmek** saman ve balçık karışımını kalıplara boşaltmak. **kerpiç gibi** çok sert ve kuru.

kerpiççi *is.* Kerpiç yapan veya satan kimse.

kerpiçleşme *is.* Kerpiçleşmek işi.

kerpiçleşmek *(nsz)* Çok sert ve kuru bir duruma gelmek.

kerrake *is. (kerra:ke) Ar. kerâke esk.* İnce softan hafif ve dar bir üstlük. **anlaşıldı Vehbi'nin kerrakesi** *bk.* anlaşıldı Vehbi'nin kerrakesi.

kerrakeli *s.* Kerrakesi olan: *"Gülgüli kerrakeli mor hareli."* -Nedim.

kerrat *is. (kerra:t) Ar. kerrât; kerre'* nin çokluk biçimi. *esk.* Birçok kez.

→ ***kerrat cetveli***

kerrat cetveli *is.* Çarpım tablosu: *"Ömer hoca bana kerrat cetvelini ezberletti."* -M. Ş. Esendal.

kerte (I) *is.* İşaret için yapılmış çentik

veya iz, kerti.

kerte (II) *İt. quarta mec.* Derece, rade: *"Bu öldürme sözünü mübalâğanın son kertesi olarak kullanmıştım."* -R. N. Güntekin. **kertesine gelmek** tam yerini ve zamanını bulmak. **kertesine getirmek** tam sırasını, en uygun zamanını seçmek.

kerte kerte *zf.* Azar azar, yavaş yavaş, tedrici.

kerteleme *is.* Kerte kerte, azar azar ilerleme durumu, tedriç.

kerteles *is. zool.* Teke ile iki hörgüçlü erkek devenin geriye melezlenmesiyle elde edilen bir deve türü.

kertenkele *is. (kerte'nkele) zool.* Kertenkelelerden, uzun vücutlu, sivri kuyruklu, çevik, böcekçil, küçük sürüngen hayvan *(Lacertus)*.

kertenkeleler *ç. is. zool.* Kertenkeleleri, bukalemun ve iguanaları içine alan dört ayaklı sürüngenler takımı.

kerteriz *is. Yun. < İt. caratare den.* **1.** Bir yerin pusula kertelerine (II) göre bulunduğu yön. **2.** Balıkçıların denizde sığlıkları belirlemek için kullandıkları işaretlerin bütünü. **kerteriz almak (veya etmek)** bir yerin hangi yönde veya geminin nerede bulunduğunu pusula ile ölçmek: *"Uzakta, sancak tarafında, kerteriz ettiğimiz fenerin ışığı bir yanıp bir sönüyor."* -Z. Selimoğlu.

→ ***kerteriz noktası***

kerteriz noktası *is.* Geminin bulunduğu yeri anlamak için kerteriz almaya yarayan, fener kulesi, duba, şamandıra gibi şeylerin harita üzerindeki yeri.

kerti *is.* **1.** Kerte (I). **2.** *hlk.* (ekmek, et için) Bayat.

kertik, -ği *is.* **1.** Kertilmiş olan. **2.** *is.* Kertilmiş yer, gedik, çentik.

kertik kertik *zf.* ve *s.* Üzeri kertiklerle dolu.

kertikleme *is.* Kertiklemek işi.

kertiklemek *(-i)* Kertik açmak.

kertikli *s.* Kertiği olan.

kertilme *is.* Kertilmek işi.

kertilmek *(nsz)* Kertmek işi yapılmak.

kertme *is.* **1.** Kertmek işi. **2.** Çentik.

kertmek *(-i)* **1.** Bir şeyin kenarında kertik açmak, çentmek. **2.** *hlk.* Sertçe sürtünmek: *Kayık rıhtımı kerterek geçti.*

kervan *is. Far. kārbān* **1.** Uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı kafilesi: *"Aşağı doğru inen kervan yavaş yavaş söğütlüğe kadar geldi."* -F. R. Atay. **2.** *mec.* Toplu olarak birbiri ardınca gelen şeyler: *"Kervana karışmalı, ne gerisinde kalmalı, ne başında durmalı."* -F. R. Atay. **kervana katılmak** bir topluluğa karışmak.

→ ***kervanbaşı, kervan çulluğu, Kervankıran, kervansaray, Kervan Yıldızı***

kervanbaşı *is. Far. kārbān + T. başı* Kervanı yöneten kimse.

kervancı *is.* Kervan sahibi veya kervan güden kimse.

kervan çulluğu *is. zool.* Uzun ayaklı, uzun ve eğri gagalı kuşlar sınıfı.

Kervankıran *öz. is. Far. kārbān + T. kıran* Çulpan yıldızı.

kervansaray *is. Far. kārbān-serāy* Ana yollarda kervanların konaklaması için yapılan büyük han: *"Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar / Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar."* -F. N. Çamlıbel.

Kervan Yıldızı *öz. is.* Çulpan yıldızı.

kes (I) *is. hlk.* Genellikle yakmak için kullanılan iri saman.

kes (II) *is.* Ayak bileklerini de içine alan kapalı jimnastik ayakkabısı.

kesafet *is. (kesa:fet) Ar. keşāfet esk.* **1.** Çokluk, sıklık. **2.** Yoğunluk: *"Dağ, bütün kesafeti ve bütün heybetiyle benim üstüme yürüyor gibiydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Saydam olmama durumu, bulanıklık.

kesat, -dı *is. Ar. kesād* **1.** Alış verişte durgunluk: *"Bugünlerde alış veriş de kesat."* -N. Nâzım. **2.** Yokluk, kıtlık.

kesatlık, -ğı *is.* **1.** Kesat olma durumu. **2.** Kıtlık zamanı.

kese (I) *is. Far. kīse* **1.** Cepte taşınan, içine para, tütün gibi şeyler konulan, kumaştan veya örgüden küçük torba: *Para kesesi. Mühür kesesi. "Boynundan bir kese çıkardı, fakat içine bakmadan ani bir fikirle yüzü kızardı."* -H. E. Adıvar. **2.** Bazı şeylerin üzerine geçirilen, kumaştan çanta

biçiminde kap: *Kur'an kesesi.* **3.** Yıkanırken kir çıkartmak için ele geçirilen, vücudu ovmaya yarayan, bürümcükten, cep biçiminde bez. **4.** *mec.* Bir kimsenin kendisine ait parası veya serveti: *Masrafı kesesinden yaptı. "Bu sadeleşme vücut ve keseye daha elverişli idi."* -F. R. Atay. **5.** *is. bot.* Su bitkilerinde içi hava ile dolu olan ve bitkinin suda yüzer durumda kalmasını sağlayan şişkinlik. **6.** *s.* Herhangi bir kese miktarında olan: *Üç kese tütün.* **7.** *anat.* Organizmanın bazı boşluklarına verilen ad. **8.** *tar.* Beş yüz kuruşluk para birimi. **kesenin ağzını açmak** bol para harcamaya başlamak: *"...herhangi bir resmî balo ve kokteyle bir davetiye alabilmek için keselerinin ağzını açmak kifayet etmezse, avuçlarını açarlar."* -H. E. Adıvar. **kesenin dibi görünmek** para tükenmek. **kesenize bereket** maddî katkısı görülen bir kimseye "çok kazan, kazancın bol olsun" anlamında söylenen teşekkür sözü. **kesesi elvermemek** bütçesi elverişli olmamak. **kesesine bir şey girmemek** bir yarar veya çıkar sağlamamak: *"Bunda benim keseme bir girecek yok ki sana yalan söyleyeyim."* -M. Ş. Esendal. **kesesine göre** parasına, mali imkânlarına göre. **kesesine güvenmek** parasına güvenmek. **kesesini doldurmak** fırsatlardan yararlanarak para kazanıp zengin olmak: *"Böylece Tecirlilerin yanına varan bir hoca, kesesini pek çok doldurmuş."* -S. Birsel. **keseye davranmak** ödemek istemek: *"Sizi fena alıştırmışlar. Hemen keseye davranmayın."* -M. Ş. Esendal.

→ ***kese çiçeği, kesedar, kese kâğıdı***

kese (II) *is.* ve *s. hlk.* Kısa, kestirme (yol).

kesecik, -ği *is. anat.* Kulağın dolambacında bulunan ve lenf ile dolu olan küçük zarsı organ.

kese çiçeği *is. bot.* Süs için yetiştirilen ve demet olarak çiçek açan bitki *(Ceanothus).*

kesedar *is. (keseda:r) Far. kîse-dâr esk.* **1.** Zengin kimselerin parasını yöneten ve gerekli harcamaları yapan kimse. **2.** *esk.* Esnafların gelirlerini toplayıp satan kimse.

kesek, -ği *is.* **1.** Bel, çapa veya sabanın topraktan kaldırdığı iri parça. **2.** Tezek. **3.** Çimen yapmak için üzerindeki otuyla birlikte çıkarılmış çayır parçası.

kese kâğıdı *is.* İçine bazı şeyler konulmak için kâğıttan yapılmış kese biçiminde torba: *"Elindeki kese kâğıdını karısına uzatarak biraz meyve aldım, dedi."* -A. İlhan.

keseklenme *is.* Keseklenmek işi.

keseklenmek *(nsz) hlk.* Toprak, parça parça olmak.

kesekli *s.* Parça parça kabarmış olan (toprak).

kesel *s. Ar. kesel esk.* Gevşeklik, tembellik. **kesel gelmek** gevşemek, tembelleşmek: *"İzmir faciasından beri padişaha ve hükümete kesel gelmişti."* -Y. K. Beyatlı.

→ ***kesel perdesi***

keseleme *is.* Keselemek işi.

keselemek *(-i)* Kir çıkarmak için vücudu kese ile ovmak.

keseleniş *is.* Keselenmek işi veya biçimi.

keselenme *is.* Keselenmek işi.

keselenmek *(nsz)* **1.** Keselemek işi yapılmak. **2.** Kendini keselemek.

keseletme *is.* Keseletmek işi.

keseletmek *(-e, -i)* Keselemek işini yaptırmak.

keseli *s.* Kesesi olan.

→ ***keseli kurt***

keseli kurt, -du *is. zool.* Genellikle omurgalılarda, kasların içinde gelişen şerit kurtçuklarının genel adı *(Cysticercus).*

keseliler *ç. is. zool.* Kanguru gibi, dişilerinin karnında yavrularını taşımaya yarayan kese bulunan hayvanlar takımı.

kesel perdesi *is. mec.* Herhangi bir müzik ölçüsüne girmeyen, insanın iç dünyasını karartan ve bıkkınlık veren bir ses tonu: *"O kadar zembereği olmayan ve hususî bir kesel perdesi olan bir sesti."* -H. E. Adıvar.

kesen *s.* **1.** Kesmek işini yapan. **2.** *is. mat.* Bir şekli kesen doğru; özellikle bir üçgenin kenarlarını kesen doğru.

kesene *is. hlk.* **1.** Sözleşme, yazılı anlaşma. **2.** Götürü, toptan iş: *"Şimdi bu, kesene işlerine girişiyor, mekteplere ekmek veriyor. Trabzon'lu bir ortakla bir eskici koltukçu dükkânı işletiyor."* -M. Ş. Esendal.

kesenek, -ği *is.* **1.** Görevlilerin aylıklarından her ay belli oranda kesilip bir sosyal güvenlik kurumuna yatırılan para: *"Emeklilik maaşı sade bir vefa borcu değil, ömür boyu bu maksatla toplanmış keseneklerin aylık hâlinde geri verilmesi."* -H. Tanrı. **2.** Fabrika, çiftlik gibi gelir kaynaklarının gelirini satın alma işi, iltizam. **keseneğe almak** gelirini, satın almak, iltizam etmek. **keseneğe vermek** bir şeyin gelirini önceden götürü olarak satmak.

kesenekçi *is.* Keseneği alan kimse, iltizamcı, mültezim.

kesenkes *zf. (kese'kes) hlk.* Kesin olarak, kesinlikle: *"Evine yaklaşırken içinden, Firuzan'ın kesenkes orada olacağını biliyordu."* -H. E. Adıvar.

keser *is.* Tahta, ağaç, yontmaya yarayan, kısa saplı, bir yanı keskin ağızlı, öteki yanı çivi çakmaya uygun çelik araç.

kesici *s.* **1.** Kesmek işini yapan, kesen: *Yol kesici.* **2.** *is.* Kasaplık hayvanları kesen kimse. **3.** *is.* Kesme işinde kullanılan araç.

→ ***kesici diş***

kesici diş *is. anat.* Alt çenenin ve üst çenenin ön tarafında bulunan, yiyecekleri kesmeye yarayan, yassı, keskin ön dişlerden her biri.

kesif *s. (kesi:f) Ar. keşîf* **1.** Yoğun. **2.** Saydam olmayan. **3.** Sık, kalın.

kesif yem *is.* Sindirilebilir besin maddeleri yüksek, selülozu düşük yem.

kesik, -ği *s.* **1.** Kesilmiş olan: *Kesik parmak. "Biri saçları kesik, gözleri ayrık, dişleri döküK, fakat çok dinç ve güzel bir nineydi."* -H. E. Adıvar. **2.** Kesilerek bozulmuş olan: *Kesik süt.* **3.** Çiğ sütten yapılan yağsız peynir, çökelek, ekşimik. **4.** Kısa. **5.** *is.* Gazete, dergi vb.den kesilmiş yazı, kupür: *"İçinde bir gazete kesiği var."* -F. R. Atay. **6.** *is.* Kesilmiş olan yer: *Parmağındaki kesikler.* **7.** *ıs. hlk.* Tarla, bağ ve bahçe çevresine açılan hendek.

→ ***kesik hava, kesik kelime, kesik kon, kesik kesik, kesik piramit, kesik prizma***

kesik hava *is. müz.* Halk şiiri dışında yanık ezgili deyiş.

kesik kelime *is. gr.* Bir bölümü kesilerek kullanılan söz: *foto (fotoğrafçı), oto (otomobil), akü (akümülâtör).*

kesik kerem *is. müz.* Âşık Kerem'in ezgilerinde görülen yanık türkü dalı.

kesik kesik *s.* ve *zf.* Ara vererek ve kısa kısa: *"Gözlerini indirerek kesik kesik cümlelerle anlattı."* -H. Z. Uşaklıgil. *"Bir koltuğa oturdu, kesik kesik ifade vermeye başladı."* -R. N. Güntekin.

kesik koni *is. mat.* Bir koninin tabanına paralel bir düzlemle kesilmesinden elde edilen cisim.

kesikli *s.* **1.** Kesikleri olan. **2.** *fiz.* Aralıklarla süren, duraklamalar yapan (elektrik akımı): *Kesikli akım.*

kesiklik, -ği *is.* **1.** Kesik olma durumu. **2.** Ansızın duyulan hâlsizlik, kırıklık, yorgunluk. **kesiklik vermek 1)** ara vermek: *"Dumanlar gözlerimi yakıyor, görüş gücüme kesiklik veriyor."* -S. Birsel. **2)** hâlsizlik, kırıklık, yorgunluk ortaya çıkmak.

kesik piramit, -di *is. mat.* Bir piramit, tabanına paralel bir düzlemle kesildiğinde taban yönünde kalan cisim.

kesik prizma *is. mat.* Bir prizmanın bütün yer ayrıtlarını kesen bir düzlemle elde edilen, kesiti ile tabanı arasında kalan cisim.

kesiksiz *s.* **1.** Kesilmeden süren, sürekli, süreli, devamlı, mütemadi. **2.** *fiz.* Kesilmeden, ara vermeden sürüp giden (elektrik akımı): *Kesiksiz akım.*

kesiliş *is.* Kesilmek işi veya biçimi.

kesilme *is.* Kesilmek işi.

kesilmek *(nsz)* **1.** Kesmek işi yapılmak. **2.** Bitkin duruma gelmek, gücü, takati kalmamak: *Yokuşu çıkamadan kesildi. "Sonunda elleri, ayakları yorgunluktan kesilerek uzanıyorlardı yattıkları hasırlara."* -N. Cumalı. **3.** Gibi olmak, benzemek, dönmek: *"Senelerden beri, hiz netçinin, süt-*

ninenin türlü çeşidi ile uğraşa uğraşa insan sarrafı kesilmiş." -R. N. Güntekin. **4.** İçindeki maddeler birbirinden ayrılıp bozulmak: *Süt kesildi. Mayonez kesildi.* **5.** Dinmek, sona ermek: *"Tam umudumuz kesilecek gibi olup da epey üzüldükten sonra kapı tokmağı tak ederdi."* -H. R. Gürpınar. *"Rüzgâr kesilmiş, toprak üstüne yalın ayak basılmayacak kadar ısınmıştı."* -N. Cumalı. **6.** Akmaz olmak: *Su kesilmek: "Dışardan biri mi geldi de onları söndürdü, yoksa şehir cereyanı mı kesilmiş?"* -R. N. Güntekin. **7.** Kendinden önceki kelimeyi "olmak" anlamıyla pekiştirir: *Düşman kesilmek. Dikkat kesilmek. Merak kesilmek. . "Acele yürümeden nefesi tıkanmış ve heyecandan yüzü kıpkırmızı kesilmiş bir hâlde ihtiyarın yanına girdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **8.** Son veya aralık verilmek: *Dersler kesildi. "Lâkin primadonnanın nefesi kesilir kesilmez bir alkıştır koptu."* -M. Ş. Esendal. **9.** Kendini herhangi bir şey gibi göstermek: *Kahraman kesilmek. "İşte bu basit satırlar Fahim Beyin sanki bir aslan kesilmesine kâfi gelmiş."* -A. Ş. Hisar. *"Üçüncü gün sabahı, o bir kuzu oldu, ben bir iradeli aslan kesildim."* -A.Gündüz. **10.** Tutulmak, kapatılmak. **11.** Makaslamak. **12.** Durmak: *"Muazzez cevap vermedi ve münakaşa kesildi."* -P. Safa. **13.** *argo* Çok beğenmek, çok hoşlanmak. **14.** *(-den)* Yoksun kalmak: *Kuvvetten kesilmek. "Çocuk yiyip içmeden kesildi."* -R. N. Güntekin.

kesim *is.* **1.** Kesmek işi. **2.** Bölüm, parça, kısım, sektör: *"Vatan hizmeti her Türk'ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silâhlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği... kanunla düzenlenir."* -Anayasa. **3.** Bölge, bölüm. **4.** Kesme zamanı: *Ders kesimi.* **5.** Belli bir bölüm. **6.** İşaretlenmiş belli yer: *Gemi, su kesiminin üstünden yaralandı.* **7.** Terzinin belli bir ölçü ve örneğe göre kumaşa biçim vermesi işi, fason. **8.** *tar* Hazineye ait herhangi bir gelirin belli bir bedel karşılığı kesenğe verilmesi. **9.** *hlk.* Boy bos, endam. **10.** *hlk.* Pazarlık, anlaşma.

→ *kesim evi, kesimhane*

kesimci *is.* Kesenekçi, mültezim.

kesim evi *is.* Kasaplık hayvanların kesilip yüzüldüğü yer, kanara, mezbaha.

kesimhane *is. (kesimha:ne) T. kesim + Far. hâne* Kesim evi, mezbaha.

kesimlik *s.* Kesime elverişli (hayvan).

kesin *s.* Şüphe ve duraksamaya yer bırakmayan veya geri dönülmeyen, değişmez, kat'i, maktu: *Kesin önlemler. Kesin bir yargı. "Sevmem kesin sözleri, bir kesin söz duydum mu, tersine söylemek gelir içimden."* -N. Ataç. **kesin olarak** kesin bir biçimde, kesinlikle.

→ *kesin bilgi*

kesin bilgi *is. fel.* Doğruluğundan kuşkulanılmayan bilgi.

kesinleme *is.* ve *s.* Kesin olan şey.

kesinleşme *is.* Kesinleşmek işi.

kesinleşmek *(nsz)* **1.** Kesin bir durum almak, kat'ileşmek, kat'iyet kespetmek: *Burada kalmamız kesinleşti.* **2.** *huk.* Değişme olanağı olmadan yürürlüğe girmek.

kesinleştirme *is.* Kesinleştirmek işi.

kesinleştirmek *(-i)* Kesin bir duruma getirmek.

kesinlik, -ği *is.* **1.** Kesin olma durumu veya kesin davranış, kat'iyet: *Bu sözde kesinlik yok. Bu kesinlik karşısında kimse ağzını açamadı.* **2.** *fel.* Bir bilginin, bir kanaatin şüpheye düşmeden onaylanması durumu.

kesinlikle *zf.* Kesin bir biçimde, kesin olarak, her hâlde, mutlaka, kat'iyen.

kesinme *is.* Kesinmek işi veya durumu.

kesinmek *(nsz) hlk.* Kendine veya kendisi için kesmek: *Elbiselik kumaş kesinmek.*

kesinsizlik, -ği *is.* Kesin olmama durumu.

kesinti *is.* **1.** Kesilen parça, kırpıntı. **2.** Bir işin bir süre için durması, inkıta, fasıla: *İşimiz hiçbir kesintiye uğramadan yürüyor.* **3.** Ödenen bir paradan herhangi bir gerekle kesilen bölüm: *Bu ücretin hiçbir kesintisi yoktur.* **(birini) kesintiye almak** biriyle sezdirmeden alay etmek. **kesintiye uğra-**

mak bir süre için durmak.

kesintili *s.* **1.** Ara verilerek yapılan. **2.** (para için) Kesintisi olan: *Kesintili ücret.*

kesintisiz *s.* **1.** Aralıksız: *"Kesintisiz kahkahalarla gülmekte, sevinçten oynamaktadır."* -T. Oflazoğlu. **2.** (para için) Hiçbir vergi kesilmeden verilen.

kesir, -sri *is. Ar. kesr mat.* Bir birimin bölündüğü eşit parçalardan birini veya birkaçını anlatan sayı: *Yarım, üçte bir, yüzde üç birer kesirdir.*

→ ***kesir ölçek***

kesirli *s.* Kesir niteliğinde olan (sayı).

→ ***kesirli sayı***

kesirli sayı *is.* 1,5 veya 1,3 gibi kesri olan sayı.

kesir ölçek, -ği *is.* Plân ve haritaların ölçekleri payı 1 olan ve kesirli sayılarla gösterilen ölçek: *1 / 20.000 ölçekli harita.*

kesirsiz *s.* Kesir niteliğinde olmayan.

kesiş *is.* Kesmek işi veya biçimi.

kesişen *s. mat.* Bir nokta veya çizgi üzerinde birbirini kesip geçen (çizgiler veya yüzeyler): *Kesişen doğrular.*

kesişme *is.* Kesişmek işi.

kesişmek *(nsz, -le)* **1.** Birbirini kesmek. **2.** Pazarlıkta, herhangi bir fiyatta uyuşmak. **3.** *argo* Erkek ve kadın, bakışlarla anlaşmak. **4.** *mat.* Bir nokta veya çizgi üzerinde birbirine kavuşmak.

kesit *is.* **1.** Bir şeyi inceleyebilmek için, enlemesine veya boylamasına kesildiğinde ortaya çıkan yüzey: *Ağacın kesiti.* **2.** Bir toplumun bölümü, kesim. **3.** *mat.* Bir cisim düz olarak kesildiğinde ortaya çıkan düzlemin biçimi, makta: *Bir kürenin her kesiti daire biçiminde olur. Bir koninin kesitleri, doğrultularına göre, daire, elips, parabol veya üçgen olabilir.*

keskenme *is.* Keskenmek işi.

keskenmek *(nsz) hlk.* El ile veya başka bir şeyle vuracak gibi yapmak.

keski *is.* **1.** Ağaç, taş, metal vb. yontmaya yarayan, bir ucu keskin çelik araç. **2.** Demir ve saç kesmek için üzerine çekiçle vurularak yürütülen keskin araç, tırnak. **3.** Pulluk gövdesi önüne takılan ve toprağı kesip ayıran bıçak veya disk biçiminde çelikten yapılmış pulluk parçası.

keskin *s.* **1.** Çok kesici, iyi kesen: *Keskin bıçak. "Sonunda keskin bir taşı testere gibi kullanarak ipi incelte incelte kopardı."* -H. R. Gürpınar. **2.** *mec.* Etkili, sert: *"Nihayet güneş doğdu, sis ve duman içinde çölün sabahlarında esen serin ve keskin rüzgârla üşüdük."* -F. R. Atay. *"Bir karış kar, keskin ayazı, tenha sokaklarıyla berrak bir kış sabahı."* -A.Gündüz. **3.** *mec.* Görevini iyi yapan: *Keskin nişancı.* **4.** (ses için) Tiz: *"Bir kadın sesiydi bu. İnce ve keskin, dikkati hemen kapan ve bırakmayan bir ses."* -P. Safa. **5.** *mec.* Acı, üzüntü veren: *"En yakın dostlarına bile, kusurlarını keskin bir dille yüzlerine vururmuş."* -H. Taner. **keskin sirke küpüne (veya kabına) zarar** öfkeli, sert kimsenin zararı kendisinedir. **keskin zekâ keramete kıç attırır** *tkz.* zeki kimse, bir işin nereye varacağını keramet sahibi kimseden daha iyi bilir.

keskinleşme *is.* Keskinleşmek işi.

keskinleşmek *(nsz)* Keskin duruma gelmek.

keskinleştirme *is.* Keskinleştirmek işi.

keskinleştirmek *(-i)* Keskin duruma getirmek: *"Her uzlaşma teklifi gönüllerindeki görev duygusunu kuvvetlendirmekten, keskinleştirmekten başka bir şeye yaramadı."* -T. Buğra.

keskinletme *is.* Keskinletmek işi veya durumu.

keskinletmek *(-i)* Keskin duruma getirmek.

keskinlik, -ği *is.* Keskin olma durumu: *"Hafif hafif ıslıklar çalan sesi eski keskinliğini kaybetmiştir."* -R. N. Güntekin.

kesme *is.* **1.** Kesmek işi. **2.** Teneke, sac gibi şeyleri kesmek için kullanılan makas. **3.** *esk.* Lokum. **4.** *mat.* Çizgisel iki doğru parçası ve bir eğri yayı ile sınırlanan düzlem yüzeyi. **5.** *sin.* İki çekimin birbirine doğrudan doğruya bağlanmasından, iki ayrı çekimin birbirini izlemesinden doğan durum. **6.** *s.* Küp biçiminde veya köşeli olarak kesilmiş olan: *Kesme kristal. "Dört tarafı kesme billûr kapaklı bir eski saat."* -

R. H. Karay. **7.** *s.* Kesin, değişmez, maktu: *Kesme fiyat.* **8.** *ed.* Nazımda veya nesirde, bir cümleyi sonu anlaşılacak biçimde yarım bırakma sanatı, kat.

→ ***kesme imi, kesme işareti, kesme kaya, kesme şeker***

kesmece *zf.* **1.** Kesip bakarak beğenmek şartıyla: *Karpuzu kesmece aldım.* **2.** Aradaki değer ayrımını gözetmeksizin hepsi bir fiyattan: *Bu kitapları kesmece yüzer liradan aldım.* **3.** *s.* Kesilip müşteriye gösterilerek satılan: *"Kesmece kavun, kesmece beyim, daha bir diyeceğin var mı / Kes kes al karpuzlarımı."* -B. Necatigil.

kesme imi *is. bk.* kesme işareti.

kesme işareti *is.* Özel adlara getirilen ekleri iki sözün birleşmesi sırasında ortaya çıkan ses düşmesini veya bazı yabancı sözlerin kesintili okunacağını belirtmek için kullanılan (') işaretinin adı: *Kat'iyen, Atatürk'ün nutku. N'oldu?*

kesmek, -er *(-i)* **1.** Bıçak, makas gibi bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak, ameliyat etmek: *İpi kesmek.* **2.** Dibinden ayırmak: *Ağaçları kesmek. Dalları kesmek.* **3.** Düzgün parçalara ayırmak: *Eti kesmek. Patatesi kesmek.* **4.** Kesici bir araçla yaralamak: *Parmağını kesmek. Elini kesmek. "Nasıl sol elimle sağ elimi kesip biçeceğim?"* -R. N. Güntekin. **5.** Ucunu almak: *Saç kesmek.Tırnak kesmek.* **6.** (hayvan için) Başını gövdesinden ayırmak, boğazlamak: *Koyun kesmek.Tavuk kesmek.* **7.** Ara veya son vermek: *Yardımı kesmek. Dersleri kesmek. Bu ilâç baş ağrısını keser. "Bu üç zavallı bizden rahatsız oldular ve derslerini keserek çekildiler."* -M. Ş. Esendal. **8.** Bir şeyden yoksun bırakmak, vermemek: *Yardımı kestiler. Ücreti ödemeyince telefonu kestiler.* **9.** Akımı durdurmak: *"Şimdi belediye ile anlaşamayan müteşebbis cereyanı kesmiş."* -S. F. Abasıyanık. **10.** Belirtmek, kararlaştırmak: *Gününü daha kesmedik.* **11.** (verilecek şeyin bir bölümünü) Alıkoyup vermemek: *Ücretinden beş lira kesmişler.* **12.** (para için) Basmak. **13.** Azaltmak, güçleştirmek: *Rüzgâr geminin yolunu kesiyor.* **14.** (iskambil kâğıtları için) Destenin üzerinden bir bölümünü kaldırıp öte yana koymak. **15.** Gidermek: *Hareketi kesmek.* **16.** Geçişi önlemek: *Yolu kesmek.* **17.** Susmak: *Kes artık, yeter! "Flüt çalan adam onu görünce çalgıyı kesmişti."* -S. F. Abasıyanık. **18.** (hasta organı) Ameliyatla almak. **19.** Bölmek, ayırmak: *Bulvarı kesen küçük sokaklardan biri.* **20.** (yazı, film için) Kısaltmak. **21.** *(nsz) argo* Uydurmak, yalan söylemek. **22.** (rüzgâr, soğuk vb. için) Çok etkili olmak: *Rüzgâr yüzümü kesiyor.* **23.** *hlk.* Birini yermek, kötülemek. **kesip (veya kestirip) atmak 1)** uzun uzadıya düşünmeden kesin yargıya varmak: *"Zaman zaman iddiacılığını da bırakamazdı, bu böyledir diye kesip atardı."* -H. Taner. **2)** kesin olarak çözmek, bitirmek: *"Mantıkî söylenmiş, müdellel söylenmiş, her cihetten işi kesip atmıştı."* -M. Ş. Esendal. **kesip biçmek 1)** parçalamak, doğramak, ameliyat etmek; **2)** ağzına geleni söylemek, ileri geri konuşmak; **3)** zorbalıkla korkutmak: *"Şu kalın çizmeli, Karadağ tabancalı dev, şüphesiz bir sürü kurda, canavara, kaplana rast gelse böyle titremez, gözünü kırpmaz, hepsini keser biçerdi."* -Ö. Seyfettin. *"Nasıl sol elimle sağ elimi kesip biçeceğini?"* -R. N. Güntekin. **(birinin) kestiği (veya attığı) tırnak olamamak** bir kimse, söz konusu olan kimseden değerce çok aşağı olmak.

kesme kaya *is.* Baskı altında kalarak sertleşmiş toprak.

kesmelik, -ği *is.* Kesme taş çıkarılan ocak.

kesme şeker *is.* Küp biçiminde veya köşeli bir biçimde olan şeker.

kesme taş *is.* Yola dizilmek amacıyla veya bir yapı için biçimlendirilmiş taş.

kesmik, -ği *is. hlk.* **1.** Kesilmiş sütün koyu bölümü. **2.** Başakla karışık iri saman. **3.** Taş gibi olmuş toprak parçası.

kesmikli *s.* İçinde kesmik bulunan.

kesp, -bi *is. Ar. kesb esk.* Kazanma. **kesp etmek** kazanmak, elde etmek: *"İş bu mertebe ciddiyet kesp etmiş mi birader?"* -A. İlhan.

kesre *is. Ar. kesre esk.* Esre.

kesret *is. Ar. keşret esk.* Çok olma durumu, çokluk.

kestane *is. (kesta:ne) Yun. kastanon bot.* **1.** Kayıngillerden, ılıman iklimlerde yetişen, 25-30 m kadar boylanabilen, kerestesi doğramacılıkta kullanılan bir orman ağacı *(Castanea sabva).* **2.** Bu ağacın yenebilen meyvesi. **3.** *is.* ve *s.* Kestane rengi. **kestane kabuğundan çıkmış da kabuğunu beğenmemiş** soyunu veya yetiştiği yeri, çevreyi hor görenler için kınama yollu söylenir. **kestane suyu gibi** sulu (kahve).

→ ***kestane dorusu, kestane fişeği, kestane kabağı, kestane kargası, kestane rengi, kestane şekeri***

kestaneci *is.* Kestane kebabı yapan veya satan kimse.

kestanecik, -ği *is.* **1.** *anat.* Prostat. **2.** *zool.* Atların her bacağında birer tane çıkan, boynuz dokusunda olan kısa ve yaysı uzantı.

kestane dorusu *is.* At donlarından açık kahve rengi olan.

kestane fişeği *is.* İçinde tane barut ve fitilinin geçmesine yarayan küçük bir kanalı olan bir tür şenlik fişeği.

kestane kabağı *is. bot.* Helvacı kabağı.

kestane kargası *is. zool. bk.* alakarga.

kestanelik, -ği *is.* Kestane ağaçları çok olan yer: *"Kestanelikte ağaçlardan düşen yapraklar üstünde koşar, yerlerden kestane toplardık."* -A. Ş. Hisar.

kestane rengi *is.* **1.** Açık kahve rengi. **2.** *s.* Bu renkte olan.

kestane şekeri *is.* Kestanenin şeker şerbeti içinde kaynatılmasıyla yapılan şekerleme.

kestere *is.* Kitre.

kestirilme *is.* Kestirilmek işi.

kestirilmek *(nsz)* Kestirmek işi yapılmak.

kestirim *is.* Kestirmek işi, tahmin.

kestiriş *is.* Kestirmek işi veya biçimi.

kestirme *is.* **1.** Kestirmek işi. **2.** *s.* Alışılan yolun dışında kısa yol, kese: *"Onun tuttuğu yol kestirmedir."* -H. E. Adıvar. *"Evimden çıkar, bir kestirme yoldan beş dakikada evine varabilirdim."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Amacı fazla uzatmadan anlatan: *Kestirme cevap. Kestirme söz.* **4.** *zf.* Kısaca, özet olarak: *Konuyu kestirme anlattı.* **5.** *zf.* Kısa yoldan: *Okula kestirmeden geldik.* **6.** *is. hlk.* Kaynatılarak limon sıkarak koyulaştırılmış şeker şerbeti. **kestirmeden gitmek** en kısa yoldan gitmek.

kestirmece *s.* **1.** Kısa yoldan olan, kısaca olan: *"İklim değiştirmek için insan kestirmece hamama gitmeli, zahmetsizi, ucuzu o..."* -R. H. Karay. **2.** Yaklaşık, tahmini.

kestirmeden *zf. (kesti'rmeden)* En kısa yoldan.

kestirmek *(-i, -e)* **1.** Kesmek işini yaptırmak. **2.** *(-i)* Akıl yolu ile gerçeğe yakın bir yargıya varmak, tahmin etmek: *"Ben bu kadar şeyi kestiremez miyim?"* -M. Ş. Esendal. **3.** *(-i)* Kesilmesini sağlamak, kesilmesine yol açmak: *Bebeğin sütünü limon sıkarak kestirdi.* **4.** *(-i)* Karar vermek: *"Söze nereden, nasıl başlayacağını kestiremiyorum."* -H. Taner. **5.** *(nsz)* Kısa bir süre uyumak: *"Rahmi peykenin köşesine büzülmüş, kestiriyordu."* -B. Felek. **6.** Anlamak, farkına varmak: *"Bu çocuk zaten hâlâ durumunu kestirememiştir."* -B. Felek. *"Niteliğini kestirmediği iştahsızlıktan, sürekli kırıklıklardan yorgun düşmüş."* -A. İlhan. **kestirip atmak** ayrıntılı düşünmeden kesin yargıya varmak.

keş *is. Far. keşk hlk.* **1.** Yağı alınmış sütten veya yoğurttan yapılan peynir. **2.** Kış için kurutulan yağsız, tuzsuz yoğurt. **3.** *s. argo* Aptal.

keşen *is. hlk.* Zincirden yular veya ayak kösteği.

keşfedilme *is.* Keşfedilmek işi.

keşfedilmek *(nsz) Ar. keşf + T. edilmek* Keşfetmek işi yapılmak.

keşfetme *is.* Keşfetmek işi.

keşfetmek *(-i) Ar. keşf + T. etmek* Var olduğu bilinmeyen bir şeyi bulmak: *"İki genç kadın, birbirlerini keşfeden iki yalnız çocuk gibi memnundular."* -H. E. Adıvar.

keşfettirme *is.* Keşfettirmek işi.

keşfettirmek *(-i) Ar. keşf + T. ettirmek* Keşfetmesini sağlamak.

keşide *is. (keşi:de) Far. keşîde* **1.** (banka ve her tür piyango ikramiyeleri için) Çekme, çekiliş. **2.** Eski Arap harfli yazıda bazı harflerin baş tarafı yazıldıktan sonra süs için çekilen uzatma.

keşideci *is. tic.* Çek veya poliçe düzenleyen ve imzalayan kimse.

keşif, -şfi *is. Ar. keşf* **1.** Ortaya çıkarma, meydana çıkarma, açma: *"Meselenin künhü bir türlü keşif ve halledilemiyor."* -R. H. Karay. **2.** Var olduğu daha önce bilinmeyen bir şeyin ortaya çıkarılması: *Amerika'nın keşfi.* **3.** *huk.* Bir olay veya durumun oluş sebeplerini anlayabilmek için yerinde inceleme yapma: *"Bu davaların dağ tepe keşiflerine koşar, kararlarını kaleme alır."* -N. Cumalı. **4.** Gizli olan bir şey hakkında geniş bilgi edinme. **5.** *mec.* Bir şeyin olacağını önceden anlama, sezme, tahmin.

→ ***keşif kolu***

keşif kolu *is. ask.* Düşmanın durumunu anlamak, arazi ve yollar hakkında bilgi toplamak için gönderilen kol.

keşik, -ği *is. Moğ. hlk.* Sıra, nöbet.

keşikleme *is.* Almaş, münavebe.

keşikleşme *is.* Keşikleşmek işi.

keşikleşmek *(nsz, -le) hlk.* Keşikle çalışmak.

keşiş *is. Far. keşîş* Hristiyanlarda, manastırda yaşayan, hiç evlenmemiş papaz, karabaş, rahip: *"Büyük din adamlarının keşiş hayatı sürmesi boşuna mı dersiniz?"* -H. Taner.

→ ***keşişhane***

keşişhane *is. (keşişha:ne) Far. keşîşhane* Keşişlerin bulunduğu yer, manastır.

keşişleme *is.* **1.** Güneydoğudan esen yel, akça yel, **kara yel** karşıtı. **2.** Pusulada güneydoğuyu gösteren yön.

keşişlik, -ği *is.* Keşiş olma durumu.

keşke *zf.* ve *bağ. (ke'şke) Far. kâşki* Dilek anlatan cümlelerin başına getirilerek "ne olurdu" gibi özlem veya pişmanlık anlatır, keşki: *"Keşke vazifesi oralarda olsaydı."* -F. R. Atay. *"Keşke dikkatli davransaydın, sözümü, öğüdümü dinleseydin!"* -Halikarnas Balıkçısı.

keşkek, -ği *is. Far. keşkek hlk.* İyice dövülmüş ve uzun süre birlikte kaynatılmış et ve buğdayla yapılan bir yemek.

keşkekçi *is.* Keşkek pişiren kimse.

keşki *zf. (ke'şki) Far. kâşki* Keşke: *"Keşki ölüp kalsaymışım, keşki Münif'le tekrar görüşmemiz hiç nasip olmasaydı."* -A. İlhan.

keşkül *is. Far. keşkûl esk.* **1.** Gezici bazı dervişlerin ve dilencilerin ellerinde tuttukları, Hindistan cevizi kabuğundan, metalden veya abanozdan yapılmış dilenci çanağı. **2.** Üstü, dövülmüş fıstık ve rendelenmiş Hindistan cevizi gibi şeylerle bezenmiş bir çeşit süt tatlısı, keşkülüfukara.

keşkülüfukara *is. (keşkü'lüfukara) Far. keşkûl-i + Ar. fukarâ* Keşkül.

keşleme *is.* Keşlemek durumu.

keşlemek *(nsz) argo* Aldırış etmemek, önem vermemek, ciddiye almamak.

keşmekeş *is. Far. keşmekeş* Karışık olma durumu, karışıklık: *"O keşmekeş esnasında arkadaşlarını bile görememişlerdi."* -H. Taner.

keşmekeşlik, -ği *is.* Karışıklık, halledilmesi, içinden çıkılması zor durum: *Bir keşmekeşliktir gidiyor.*

keşmir *is. bk.* kaşmir.

keşşaf *is. (keşşa:f) Ar. keşşâf esk.* **1.** Bilinmeyen çok önemli bir şeyi keşfeden. **2.** Keşif kolu. **3.** İzci.

keşşaflık, -ğı *is. esk.* İzcilik.

ket *is.* Engel. **ket vurmak** engel olmak, güçleştirmek.

ketal, -li *is.* Çirişli bir çeşit parlak bez.

ketçap *is. İng. ketchup* Temel maddesi baharat katılmış domates olan İngiliz sosu.

kete *is. hlk.* Yağlı, mayalı veya mayasız hamurdan yapılan, külde pişirilen çörek.

ketebe *ç. is. Ar. ketebe, kâtib'* in çokluk biçimi **1.** Yazıcılar, kâtipler. **2.** El yazması kitaplarda yazarının adını verdiği yer.

keten *is. Ar. kettân bot.* **1.** Ketengiller

den, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta kullanılan bir bitki *(Linumusitatissimum).* **2.** *s.* Bu bitkinin liflerinden yapılmış (dokuma vb.): *"Kısa keten etek, yakası devrik bol blüz, üstünde her tarafı boya lekesi içinde bir gömlek."* -H. E. Adıvar. *"Saçları, yüzü, bolerosu, keten elbisesi, hepsi vücuduna yapışmış."* -A. H. Tanpınar.

→ ***keten helva, keten helvacı, keten helvası, keten kuşu, keten tohumu***

ketencik, -ği *is. bot.* **1.** Deniz yosununun ince bir cinsi *(Muscus arboreus).* **2.** *bot.* Turpgillerden, küçük sarı çiçekli, yağlı bir bitki *(Chamaelina sativa).* **3.** Bu bitkiden elde edilen, sabun yapımında ve ressamlıkta kullanılan bir yağ.

ketengiller *ç. is. bot.* Ayrı taç yapraklı iki çeneklilerden, keten ve benzeri türleri içine alan bitki familyası.

keten helva *is.* Kavrulmuş şekerden yapılan, pamuk görünüşünde bir çeşit helva, keten helvası.

keten helvacı *is.* Keten helva yapan ve satan kimse: *"Yoksa keten helvacıların - bir masalda olduğu gibi - bir beytine bir kese altın verecek sultanlar mı hâlâ İstanbul' da?"* -S. F. Abasıyanık.

keten helvası *is. bk.* keten helva.

keten kuşu *is. zool.* İspinozgillerden, güzel sesli, 13 cm uzunluğunda tarla ve çalılıklarda yaşayan bir kuş *(Carduelis linaria).*

keten tohumu *is.* Keten bitkisinin, yağı çıkarılan veya dövülerek hekimlikte kullanılan küçük taneleri: *"Sus ulan keten tohumu. Bak hâlâ konuşuyor."* -H. Taner.

kethüda *is. (kethüda:) Far. kedḫudā tar.* Zengin kimselerin ve devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların birtakım işlerini gören kimse, kâhya.

→ ***kethüda bey***

kethüda bey *is. tar.* Yeniçeri ocağında, yeniçeri ağasından sonra gelen en yüksek makamdaki subay.

kethüdalık, -ğı *is. esk.* Kethüdanın yaptığı iş.

keton *is. Fr. céton kim.* Karbonil grubuna iki alkil kökünün bağlanmasıyla türeyen birleşik.

ketum *s. (ketu:m) Ar. ketūm* Sır saklayan, ağzı sıkı, ağzı pek: *"Ne kadar da ketumdur, katlandığı acıları sergilemeyi hiç sevmez."* -A. İlhan. **ketum olmak** sır saklamak, ağzı sıkı olmak: *"Sefirlerin az konuşması, ketum olması şarttır derler ya, lâf!"* -H. Taner.

ketumiyet *is. (ketu:miyet) Ar. ketūmiyyet* Ağzı sıkılık, açmazlık, ketumluk: *"Fakat onu hayran eden şey, bir kadının iki sene bir sır saklayabilmesi oldu. Ketumiyet, onca, erkeklerde bile az görülen bir fazilettir."* -H. E. Adıvar.

ketumluk, -ğu *is.* Ketum olma durumu, açmazlık, ketumiyet.

kevel *is.* Kuzu veya koyun postundan yapılmış kürk.

kevelci *is.* Deri ve kürk satan kimse.

keven *is.* Geven.

kevgir *is. Far. kef-gīr* "köpük tutan" **1.** Uzun saplı, yayvan ve delikli kepçe. **2.** Haşlanmış yiyeceklerin sıvılarını veya bazı sıvıları süzmek için kullanılan, delikli, genellikle yuvarlak biçimli mutfak kabı, süzgeç.

Kevser *öz. is. Ar. kevŝer* Cennette bulunduğuna inanılan kutsal su. **kevser gibi** (içecekler için) tatlı, lezzetli.

keyfetme *is.* Keyfetmek işi.

keyfetmek *(nsz) Ar. keyf + T. etmek* Hoş ve eğlenceli vakit geçirmek.

keyfi *s. (keyfi:) Ar. keyfī* **1.** İsteğe bağlı olan. **2.** *mec.* Gerçeğe, akla, yol ve yöntemine uymayan: *Keyfi davranış. Keyfi karar.*

keyfîlik, -ği *is.* Keyfi olma durumu.

keyfince *zf. (keyfi'nce)* İsteğine göre, nasıl isterse, dilediğince, keyfine göre: *"Guruba karşı bu son bahçelerde keyfince / Ya şevk içinde harap ol, ya aşk içinde gönül."* -Y. K. Beyatlı.

keyfi sıra *is.* (birinin) Kendi istediği gibi.

keyfi yerinde *is.* Neşesi, sağlığı yerinde: *"Başıma yüzlerce adam topluyordum: yeni sahibimin keyfi yerinde idi."* -R. H.

Karay.

keyfiyet *is. Ar. keyfiyyet* **1.** Nitelik: *"Cenap Şehabeddin Bey şiiri nazımdan ayrı bir keyfiyet telâkki ediyor."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Durum: *"Onun söylediği ile benim onu mahvetmem keyfiyetini aynı şekilde düşünmüyorduk."* -S. F. Abasıyanık. *"Böyle bir keyfiyet vukuunda, akibetiniz mutlaka ölüm olacaktır."* -A. İlhan.

keyif, -yfi *is. Ar. keyf* **1.** Vücut esenliği, sağlık: *Keyfiniz nasıl?* **2.** Canlılık, tasasızlık, iç rahatlığı: *Bu gün keyfim yok. Keyfimi bozmayın. "Bu keyif ne kadar sürerdi? Tahminime göre beş on dakikadan fazla sürmezdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Hoş vakit geçirme: *O ancak keyfini düşünür. Herkes keyfinde.* **4.** İstek, heves, zevk: *"Ağır ağır keyifle başladım kahvemi çekmeğe."* -S. F. Abasıyanık. *"Kalkınız, benim keyfime hizmet ediniz!..."* -Ö. Seyfettin. **5.** Alkollü içki ve başka uyuşturucu maddeler kullanıldığında insanda görülen durum. **6.** Yolsuz ve kural dışı istek: *"Niye bir memurun keyfine boyun eğiyorsunuz?"* -N. Cumalı. **7.** *argo* Esrar. **keyif benim, köy Mehmet ağanın** "hiçbir şeyi tasa etmiyorum, işlerim yolunda" anlamında kullanılır. **keyif çatmak** keyfetmek: *"Türkü söylüyorsun, keyif çatıyorsun."* -P. Safa. **keyif etmek** *bk.* keyfetmek. **keyif sormak** birine "iyi misiniz", "nasılsınız" sorularını yöneltlerek sağlığı hakkında bilgi almak; saygı göstermek. **keyif sürmek** sıkıntısız, rahat yaşamak. **keyif vermek** neşe vermek, sarhoş etmek: *"Bize hakaret eden, bize utangaçlık yükleyen bu zincir şarkıları düşmanın kulağına keyif verecektir."* -R. E. Ünaydın. **keyfi bilmek (biri)** isterse yapmak, nasıl isterse öyle yapmak: *Gelmeyecekmiş, keyfi bilir!* **keyfi bozulmak 1)** hastalanmak; **2)** canı sıkılmak, rahatı kaçmak. **keyfi gelmek** neşelenmek. **keyfi kaçmak** neşesi kalmamak: *"Bir yatılı okul yatakhanesinde olduğunu hatırlayınca keyfi kaçmıştı."* -R. Ilgaz. **(birinin bir şey yapmaya) keyfi oluncaya kadar** razı oluncaya kadar. **keyfinden bayılmak** (veya **dört köşe olmak**) *tkz.* bir şeyden çok kıvanç duymak: *"Derhal terennüme başlardım, adamcağız keyfinden bayılırdı."* -R. H. Karay. **keyfine bakmak** dilediğince yaşamak, güzel vakit geçirmek: *"Yok canım, dedi, siz keyfinize bakın."* -M. Ş. Esendal. *"Beyin seni davet etmiş, iç, ye, keyfine bak!"* -A. Gündüz. **(biri kendi) keyfine gitmek** isteğine uygun davranmak. **(bir şeyin) keyfini çıkarmak** bir şeyden iyice tat almak: *"... pazarın keyfini çıkarmak için, saat ona doğru villânın ucu deniz kıyısına varan bahçesine çıktı."* -S. Kocagöz. **(birinin) keyfini kaçırmak** (veya **bozmak**) üzmek: *"Ne istedin adamdan, dedi. Keyfini kaçırdın oruçlu oruçlu."* -H. Taner. **(birinin) keyfini yapmak** her türlü istek ve dileği yerine getirmek: *"Ben dünyaya sanki herkesin keyfini yapmak, herkesin menfaatine hizmet etmek için gelmiştim."* -H. C. Yalçın. **(birinin) keyfinin kâhyası olmamak** birine karışmaya hakkı olmamak. **keyfi yerinde** sağlığı, neşesi, mutluluğu bulunmak: *"Bugün keyfim yerinde olmadığından, arz odasına gelemeyeceğim."* -T. Oflazoğlu.

→ ***keyif ehli, keyif hâli***

keyif ehli *s.* Rahatına düşkün kimse.

keyif hâli *is.* İçkili, çakırkeyf.

keyiflenme *is.* Keyiflenmek işi.

keyiflenmek *(nsz)* Keyifli duruma gelmek, neşelenmek: *"O kadar keyiflenmiştim ki, yoldan atıyla geçmekte olan köylüyü bile görmemiştim."* -S. F. Abasıyanık.

keyifli *s.* Keyfi yerinde, neşeli: *"Dönüp evine memnun memnun, keyifli keyifli baktı."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***keyifli keyifli***

keyifli keyifli *zf.* Keyifli bir biçimde, keyifli olarak: *"Keyifli keyifli dolaşmaya başladı gece."* -C. Meriç. *"Sırtına aldığı ceketin eteklerini keyifli keyifli uçuruyordu."* -H. Taner.

keyifsiz *s.* **1.** Sağlığı pek yerinde olmayan, rahatsız. **2.** Neşesiz.

keyifsizlenme *is.* Keyifsizlenmek işi.

keyifsizlenmek *(nsz)* Biraz hastalan-

mak.

keyifsizlik, -ği *is.* Keyifsiz olma durumu.

keylus *is. (keylu:s) Ar. keylūs* < *Yun. bk.* kilüs.

keymus *is. (keymu:s) Ar. keymūs bk.* kimüs.

kez *zf.* Bir olgunun, bir olayın tekrarlandığını belirtir, defa, kere, sefer: *İki kez İstanbul'a gittim.*

keza *bağ. (ke'za:) Ar. kezā* Tekrarlamalardan sakınmak amacıyla "aynı, aynı biçimde" anlamında kullanılır: *Süt beyaz, kar keza, pamuk keza, hepsi beyaz.*

kezalik *bağ. (ke'za:lik) Ar. kezālik* bk. keza.

kezzap, -bı *is. Far. tîz-âb* Derişik nitrik asidin halk arasındaki adı: *"O gece, elimde mektebin kâğıdı, aramadığım ne kibrit suyu kaldı, ne kezzap."* -F. R. Atay.

-ki / -ki *bk.* -gi / -gi.

kıble *is. Ar. ḳible* **1.** Namazda yönelinen yön: *"Pencereden güneşe bakarak kıbleyi tayin ettikten sonra ellerimi kulaklarıma kaldırdım."* -R. N. Güntekin. **2.** Güneyden esen yel. **3.** *mec.* Sıkıntılı bir durumda yardım umarak başvurulan yer.

→ ***kıblenüma***

kıblenüma *is. (kıblenüma:) Ar. ḳible + Far. -numā esk.* Kıble yönünü göstermek için, bulunulan yere göre özel işareti olan pusula.

Kıbrıslı *is.* ve *s.* Kıbrıs halkından olan kimse.

-kıç *bk.* -gıç / -giç.

kıç *is. tkz.* **1.** Kuyruk sokumu bölgesi, popo, makat. **2.** (bazı bölgelerde) Bacak, ayak. **3.** (deniz teknelerinde) Art taraf: *"Pantolonunu, ceketini fırlatır, kıç altındaki âdeta kamaraması yere sokulur, düşünürdü."* -S. F. Abasıyanık. *"Ama rüzgâr gemiden kim bilir kaç defa daha hızlı gidiyordu ki, kıçtan alıyor baştan götürüyordu."* -S. F. Abasıyanık. **4.** *s.* Arka bölümde olan. **kıç atmak 1)** (hayvan) çifte atmak; **2)** *tkz.* ve *hlk.* çok istemek. **(birine) kıç attırmak** *tkz.* ondan üstün olmak: *"Keskin zekâ karamete kıç attırır."* -Atasözü. **kıçına bakarak** (veya **kıçına baka baka**) başvurduğu yerden olumlu sonuç alamayarak. **kıçına tekmeyi atmak (vurmak** veya **yapıştırmak)** *kaba* kovmak. **kıçını yırtmak** *kaba* **1)** bağırıp çağırmak; **2)** bütün gücünü kullanarak uğraşmak.

→ ***kıçı kırık, kıçın kıçın, kıçtan bacaklı, kıçtankara, kıçüstü***

kıçı kırık, -ğı *is.* Önemsiz, değersiz şey veya kimse.

kıçın kıçın *zf. hlk.* Geri geri. **kıçın kıçın gitmek 1)** geriye doğru gitmek, geri geri gitmek; **2)** (henüz yürümeyen bebek için) kıç üstü gitmek.

kıçtan bacaklı *s.* Kısa boylu (kimse).

kıçtankara *den.* Baştan demirleyen, kıçtan da halatlarla kıyıya bağlanan gemi.

kıçüstü *is.* Kıçı yere gelmiş durumda. **kıçüstü oturmak 1)** kıçı yere gelir duruma düşmek; **2)** *mec.* herhangi bir konuda yenilmek, umduğuna ulaşamamak.

kıdem *is. Ar. ḳidem* **1.** Bir görevde rütbece eskilik: *"Ali Fuad Bey de, parti komitacılığının düşmanı olanlar gibi, nizam, kıdem ve kanun adamı kalmıştır."* -F. R. Atay. **2.** Bir görevde geçirilen süre.

→ ***kıdem tazminatı***

kıdemce *zf. (kıde'mce)* Bir işte tecrübe ve süre bakımından, kıdeme göre.

kıdemli *s.* **1.** Bir işte eski ve tecrübesi çok olan. **2.** *ask.* Sınıf temsilcisi, mümessil.

→ ***kıdemli başçavuş, kıdemli üstçavuş***

kıdemli başçavuş *is.* Kıdemi olan başçavuşun rütbesi.

kıdemlilik, -ği *is.* Kıdemli olma durumu.

kıdemli üstçavuş *is.* Kıdemi olan üstçavuş.

kıdemsiz *s.* Bir işte yeni ve tecrübesi az olan.

kıdemsizlik, -ği *is.* Kıdemsiz olma durumu.

kıdem tazminatı *is.* Belirli süre çalıştıktan sonra ayrılan işçiye görev süresine bağlı olarak verilen para.

kıdım kıdım *zf. hlk.* Azar azar.

kığ *is. hlk.* Koyun, keçi veya deve pis-

liği.

kığı *is.* Kığ.

kığılama *is.* Kığılamak işi.

kığılamak *(nsz) hlk.* (koyun, keçi, deve) Pislemek.

kih *is.* ve *s.* (çocuk dilinde) Kir, kirli, pis.

kıkırdak, -ğı *is. anat.* **1.** Kemik kadar sert olmayan, dayanıklı, esnek, bükülgen, damarsız bağ dokusu: *Kulak kıkırdağı.* **2.** Sığır ve danada, hayvanın göğüs boşluğunun arka tarafının alt bölümünde bulunan parça.

→ ***kıkırdak bilimi, kıkırdak doku***

kıkırdak bilimi *is. anat.* Kıkırdakları inceleyen bilim dalı.

kıkırdak doku *is. anat.* Kemiklerin bağlantı yerlerinde bulunan, katı, esnek ve saydam doku.

kıkırdaklaşmış *s. zool.* Kıkırdak durumunu almış hayvan dokusu.

kıkırdaklı *s.* Yapısında kıkırdak bulunan.

kıkırdama *is.* Kıkırdamak işi.

kıkırdamak *(nsz)* **1.** Kıkır kıkır diye ses çıkararak gülmek. **2.** Donacak kadar üşümek. **3.** Soğuktan donmak. **4.** *argo* Ölmek.

kıkırdatma *is.* Kıkırdatmak işi.

kıkırdatmak *(-i)* Kıkırdamasına sebep olmak.

kıkırdayış *is.* Kıkırdamak işi veya biçimi.

kıkır kıkır *zf.* İçinden gelerek, sesli bir biçimde (gülmek). **kıkır kıkır gülmek** içinden gelerek, sesli sesli bir biçimde gülmek: *"Ahmet cevap verecek yerde kıkır kıkır gülmeye başladı."* -A.Gündüz.

kıkırlık, -ğı *is.* İçten gülme durumu.

kıkırtı *is.* Kıkırdarken çıkan ses.

kıl *is.* **1.** Bazı hayvanların derisinde, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan, üst deri ürünü olan ipliksi uzantı. **2.** Keçi tüyü. **3.** *bot.* Bitkilerde görülen, genellikle silindirimsi, içi boş, çok ince uzantı. **4.** *s.* Keçi tüyünden yapılmış veya dokunmuş olan: *Kıl kilim. "Sana kız mı verirler / Kıl şalvar giymeyincek."* -H. Türküsü. **(bir şeyin ol-**

masına) kıl (kadar) kalmak çok az kalmak. **kıl gibi** ipince, incecik. **kılı kıpırdamamak** durum ve davranışını değiştirmemek, aldırış etmemek, umursamamak: *"Meyhanesinde kafayı çekmekte olduğunu söyleseydi, kılı bile kıpırdamazdı."* -S. F. Abasıyanık. *"Hikmet Bey yaman adam, dikkat ettim, hiç istifini bozmadı, kılı kıpırdamadı."* -H. Taner. **kılı kırk yarmak** titiz ve ayrıntılı bir biçimde incelemek, önemle üstünde durmak: *"Senin gibi kılı kırk yaran bir kıza name beğendirme başarısından dolayı sevgiliniz beyefendiyi kutlarım."* -H. R. Gürpınar. **(birinin) kılına dokunmamak** bir kimseye dokunacak, zarar verecek en ufak bir davranışta bile bulunmamak. **kılını bile kıpırdatmamak** (veya **oynatmamak**) bir olay karşısında ilgisiz kalmak, en küçük bir tepki göstermemek: *"Yüzlerce Berlinli kendisini seyrediyormuş gibi kılını kıpırdatmadan resim yapardı."* -S. Birsel.

→ ***kıl burun, kıl çadır, kıl gagalı, kıl kuyruk, kıl payı, kıl testere***

kılabdan *is. bk.* kılaptan.

kılâde *is. (kılâ:de) Ar. ḳilāde esk.* Gerdanlık, boyna takılan süs eşyası.

kılağı *is.* Taş üzerinde bilenen bir kesici aracın keskin yüzüne yapışan ve aracın iyi kesebilmesi için, yağlanmış yumuşak taşla kaldırılması gereken çok ince çelik parçaları, zağ. **kılağısını almak** kesici araçları bileği taşına veya kayışa sürterek keskinliğini artırmak.

kılağılama *is.* Kılağılamak işi.

kılağılamak *(-i)* Kesici araçların kılağısını alarak keskinliğini artırmak.

kılağılı *s.* Kılağılanmış, keskin duruma getirilmiş olan.

kılağısız *s.* Kılağılanmamış, keskin olmayan.

kılâptan *is. Ar. ḳullāb + Far. -dān* **1.** Pirinç, bakır, kalay gibi madenlerden çekilerek gümüş ve altın yaldız vurulmuş ince metal iplik. **2.** Pamuk ipliğine sırma katılarak eğrilmiş iplik. **3.** *s.* Bu tür iplikten yapılmış.

kılavuz *is.* **1.** Genel olarak yol gösteren kimse, rehber: *Yol kılavuzu. "Mum tu-*

tan kılavuzların arkasından içeri girdik." - F. R. Atay. **2.** Yol yöntem gösteren şey: *Öğrenci kılavuzu.* **3.** Evlenecek olan erkek veya kadına eş bulan kimse. **4.** *mec.* Ruhî ve zihnî bakımdan yol gösteren, ışık tutan kimse: *Kılavuzumuz Atatürk'tür.* **5.** *tek.* Somun veya boru içine yiv açmakta kullanılan araç. **6.** *tek.* (dar, uzun bir yerden) Kolaylıkla bükülebilen yay biçiminde tel, kablo vb. geçirilirken bunların ucuna bağlanan sert nesne. **7.** *sin.* Makaradaki filmlerin başında ve sonunda yer alan, filmin alıcı, yıkama aracı, basım aracı, gösterici gibi araçlara takılıp çıkarılmasında kolaylık sağlayan, asıl film için pay bırakan çeşitli renklerde film parçası. **8.** *den.* Bir devletin kılavuz alınması mecburî olan sularında gemilere yol gösteren kimse: *İstanbul Boğazından kılavuz almadan geçmek yasaktır.*

kılavuzlama *is.* Kılavuzlamak işi: *Uzaktan kılavuzlama yapılacak.*

kılavuzlamak *(-i)* Kılavuzluk etmek.

kılavuzluk, -ğu *is.* **1.** Kılavuz olma durumu veya kılavuzun işi, rehberlik. **2.** *den.* Bir gemiyi limana sokmak veya limandan çıkarmak işi. **kılavuzluk etmek** yol göstermek, rehberlik etmek: *"Bereket versin ki, garsonun beyaz gölgesi bana kılavuzluk ediyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kılbaz *is.* ve *s.* *T. kıl + Far. bâz argo* Dalkavuk.

kıl burun *is.* Deniz içine uzanmış ince kara parçası.

kılcal *s.* Kıl gibi olan, çok ince.

→ ***kılcal boru, kılcal damar, kılcal etki***

kılcal boru *fiz.* Araştırma ve deneylerde kullanılan çok ince boru.

kılcal damar *is. anat.* Bütün dokularda bulunan, atardamarların son dallarını, toplardamarların ilk dallarına birleştiren ince damar.

kılcal etki *is. fiz.* Birbirine değen bir sıvı ile bir katının molekülleri arasındaki etki.

kılcal kök *is.* Ana, saçak ve yan köklerden çıkan ikincil, üçüncü kökler üzerinde bulunan ince kıl şeklindeki emici kök paröaları.

kılcallık, -ğı *is.* **1.** Kılcal olma durumu. **2.** *fiz.* Bir kılcal boru veya tüpün durumu. **3.** *fiz.* Kapsadığı sıvılar bakımından kılcal boruların özellikleri.

kılcan *is. hlk.* At kuyruğu kılından yapılmış kuş tuzağı.

kıl çadır *is.* Keçi kılından dokunmuş parçalarla kurulan çadır.

kılçık, -ğı *is. zool.* **1.** Balıkların eti arasında bulunan diken gibi ince ve küçük kemik. **2.** *bot.* Fasulye, bakla gibi sebzelerin yeşil kabuğunda ve ekin başaklarında bulunan sert ve kıl gibi uzun lif. **3.** *sp.* Alttaki güreşçinin, kuyruk sokumunu hızla ve birdenbire havaya kaldırarak sırtına abanmış olan güreşçinin dengesini bozup ön veya yan tarafına aşırıp atması. **(birine) kılçık atmak** bir kimsenin işini karıştırmak, bozmak.

kılçıklı *s.* **1.** Kılçığı olan: *"Kaşık adası bilek kalınlığında, mor kılçıklı, yarım metre uzunluğunda zarganalarla doludur."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Pürüzlü, çapraşık, karışık: *Bu iş pek kılçıklı, içinden nasıl çıkalır?*

kılçıksız *s.* Kılçığı olmayan: *Kılçıksız balık. Kılçıksız fasulye.*

kıldırma *is.* Kıldırmak işi.

kıldırmak *(-i, -e)* **1.** Kılmak işini yaptırmak. **2.** Namaz kılınmasını sağlamak: *"Böylece birçok cenaze namazı kıldırır, pek çok nikâh kıyarmış."* -S. Birsel.

kıldırtma *is.* Kıldırtmak işi.

kıldırtmak *(-i)* **1.** Kıldırmak işini yaptırmak. **2.** Namaz kılınma işini yaptırmak.

kılgı *is. fel.* Bir sanat ve bilim dalının ilkelerini düşünce alanından uygulama alanına geçirip gerçekleştirme işi, uygulama, tatbik, ameliye, pratik.

kılgılı *s. fel.* **1.** Harekete ilişkin olan, yalnız düşünce alanında kalmayıp harekete dönüşen, uygulamalı, amelî, tatbikî, pratik, kuramsal karşıtı. **2.** Maksada uygun, kullanışlı; gerçeklere uygun.

kılgın *s.* Kılgı durumuna geçirilebilen.

amelî, pratik.

kılgısal *s.* Kılgılı, uygulamalı, pratik.

kılıbık, -ğı *is.* ve *s.* Karısının baskısı altında bulunan (erkek), **kazak** karşıtı.

kılıbıklaşma *is.* Kılıbıklaşmak işi.

kılıbıklaşmak *(nsz)* Kılıbık duruma gelmek.

kılıbıklık, -ğı *is.* Kılıbık olma durumu. **kılıbıklık etmek** kılıbığa yakışan davranışlarda bulunmak.

kılıcına *zf.* (kalas, cetvel tahtası gibi kalınlığı eninden az olan şeyler için) Keskin ve dar tarafı yukarı gelmek üzere, kılıçlama: *Kirişleri kılıcına yerleştirmeli.*

kılıç, -cı *is.* **1.** Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silâh: *"Zırhları biraz paslanmış ve yaldızları bir hayli solmuş eğri kılıçlar asılıydı."* -A. Ş. Hisar. **2.** Saban ökçesini oka bağlayan ağaç parçası. **kılıç çalmak** kılıçla savaşmak, kılıç ile öldürmek. **kılıç çekmek** saldırmak veya selâmlamak amacıyla kılıcı kınından çıkarmak. **kılıç kını kesmez** sert ve öfkeli kişi yanındakilere zarar vermez. **kılıç kuşanmak** (veya **takmak**) kılıcı olmak ve onu taşıyacak güce ve yetkiye hak kazanmak: *"Harbiyede beraber okumuşlar, beraber kılıç kuşanmışlardı."* -H. E. Adıvar. **kılıç oynatmak** egemen olarak yaşamak. **kılıç sallamak** kılıç ile dövüşmek, düşman üzerine kılıçla soldurmak. **kılıç üşürmek** kılıç çekerek saldırmak: *"Kale kapılarında Allah adına birbirine kılıç üşürenler..."* -A. İlhan. **kılıcı kınına koymak** savaşı bırakmak, savaştan vazgeçmek. **kılıçtan geçirmek** çok sayıda insanı kılıçla topluca öldürmek: *"Bizim zavallı soydaşlarımıza kadar önünüze kim rast geldiyse kılıçtan geçirdiniz."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **Demokles'in kılıcı** her an gerçekleşebilecek tehlike.

→ ***kılıç alayı, kılıç bacak, kılıç balığı, kılıç gagalı, kılıçhane, kılıç kuşanma, kılıçkuyruk, kılıç oyuncusu, kılıç oyunu, kılıç pabucu***

kılıç alayı *is. esk.* Kılıç kuşanma.

kılıç bacak, -ğı *s.* ve *is.* Bacakları eğri olan, çarpık bacaklı.

kılıç balığı *is. zool.* Kılıç balığıgillerden, burnunda kılıç biçiminde bir uzantısı bulunan, kılçıksız, eti beyaz ve lezzetli, iri bir balık *(Xiphias gladius).*

kılıç balığıgiller *ç. is. zool.* Her türlü kılıç balığı olan, dişsiz ve pulsuz kemikli balıklar familyası.

kılıççı *is.* **1.** Kılıç yapan veya satan (kimse). **2.** Kılıç sporuyla uğraşan (kimse).

kılıç gagalı *is. zool.* Yağmur kuşugillerden, çok ince ve uzun gagalı, tüyleri ak, kanatları kara bir kuş *(Recurvirosta avocetta).*

kılıçhane *is. (kılıçha:ne) T. kılıç + Far. ḫāne esk.* Kılıç yapılan yer.

kılıç kuşanma *is. tar.* Tahta yeni çıkan Osmanlı padişahlarının İstanbul'daki Eyüp Sultan türbesine giderek törenle kılıç kuşanmaları.

kılıçkuyruk, -ğu *is. zool.* Kemikli balıklar takımından uzunluğu 8-10 cm. olan, tropik süs balığı *(Xiphophorus helleri).*

kılıçlama *is.* **1.** Kılıçlamak işi. **2.** *zf.* Kılıcına. **3.** *zf.* Çaprazlama: *Çantayı kılıçlama asmış.* **kılıçlama kaçmak** yan yan koşarak, çaprazlamasına gitmek.

kılıçlamak *(-i)* Kılıçla çok sayıda insanı topluca öldürmek, kılıçtan geçirmek.

kılıçlayış *is.* Kılıçlamak işi veya biçimi.

kılıçlı *s.* **1.** Kılıç taşıyan: *"Seni gelin edeceğiz, kılıçlı bir subayın koluna gireceksin."* -H. E. Adıvar. **2.** Kılıcı olan. **3.** Üzerinde kılıç motifi olan: *"Memleketimde bir de kılıçlı liyâkat madalyası kazandım."* -F. R. Atay.

kılıç oyuncusu *is.* Kılıç oyunu oynayan sporcu, eskrimci.

kılıç oyunu *is.* Dürtücü kılıç, kesici kılıç ve delici kılıç adı verilen silâhlarla yapılan spor, eskrim.

kılıç pabucu *is.* Kılıç kınının aşağı kısmı.

kılıf *is. Ar. ġilâf* **1.** Bir şeyi korumak için kendi biçimine göre, çoğunlukla yumuşak bir nesneden yapılmış özel kap: *Koltuk kılıfı. Yastık kılıfı. "Bütün vücudu sanki*

zifiten bir kılıf içine tıkılmış gibi idi." -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mec.* Yolsuz bir işe bulunan sudan gerekçe. **kılıfına uydurmak** bir durum ve tutuma, yöntemine uygun biçim vermek.

kılıfçı *is.* **1.** Kılıflama işini yapan kimse. **2.** Kılıf yapan ve satan kimse.

kılıflama *is.* Kılıflamak işi.

kılıflamak *(-i)* Kılıf geçirmek, kılıfa koymak.

kılıflı *s.* Kılıfı olan veya kılıf içinde bulunan.

kılıfsız *s.* Kılıfı olmayan veya kılıf içinde bulunmayan.

kılık, -ğı *is.* **1.** Bir kimsenin giyinişi, giyim, üst baş, kıyafet, kisve: *"Delikanlı kopuklar, kılıklarından, giyinişlerinden belli oluyorlar."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bir kimsenin dış görünüşü: *"Fesi, kılığı, her şeyi sade, düzgün ve temizdi."* -F. R. Atay. **3.** *hlk.* Bir kimsenin resmi, fotoğraf. **kılık kıyafet köpeklere ziyafet** giyinişi ve görünüşü kötü ve tiksindirici olanlar için söylenir. **kılık kıyafeti düzmek** giysilerini yenilemek. **kılığına çeki düzen vermek** giyinişine özen göstermek: *"Hepsinden önce kılığına bir çeki düzen vermeli idi..."* -H. Taner. **(birinin) kılığına girmek** onun gibi giyinmek. **kılıktan kılığa girmek 1)** giysi değiştirmek; **2)** sık sık düşünce değiştirmek.

→ ***kılık kıyafet***

kılı kılına *zf.* Tamı tamına: *"Daha çok işin hiç lüzumsuzunu, teferruatını kılı kılına görüyorum, duyuyorum da esaslı kısmını kaçırıveriyorum."* -S. F. Abasıyanık.

kılık kıyafet *is.* Üst baş ve dış görünüş: *"En düşkün zamanlarında bile bozmadığım kılık kıyafetimden onlar, beni iyi karşıladılar."* -R. N. Güntekin.

→ ***kılık kıyafet düşkünü***

kılık kıyafet düşkünü *s.* Giyecekleri eskimiş veya kötü olan.

kılıklı *s.* **1.** Herhangi bir kılıkta olan: *Dilenci kılıklı bir adam.* **2.** *hlk.* Güzel, temiz. **3.** (birinin) huyunda olan, davranışlarını taklit eden.

→ ***kılıklı kıyafetli***

kılıklı kıyafetli *s.* İyi giyinmiş.

kılıksız *s.* Giyimi düzgün olmayan, süngepe, süflî: *"Mintanı en çok yamalı, donu en çok parça parça, püsküllüz eski yemeni sarılı fesi en yağlı ve en kılıksız çocuk oydu."* -H. E. Adıvar. *"Niye bu gün buraya bu kadar kılıksız, üstelik de bir karış sakalla geldim?"* -H. Taner.

kılıksızlaşma *is.* Kılıksızlaşmak işi.

kılıksızlaşmak *(nsz)* Kılıksız duruma gelmek.

kılıksızlık, -ğı *is.* Kılıksız olma durumu.

kılınış *is.* Kılınmak işi veya biçimi.

kılınma *is.* Kılınmak işi.

kılınmak *(nsz)* Kılmak işi yapılmak: *Camide namaz kılınır.*

kılır *is. bot.* Maydanozgillerden, bir yıllık ve özel kokulu otsu bir bitki *(Ammi visnaga).*

kılış *is.* Kılmak işi veya biçimi.

kılkapan *is.* Kehribar.

kıl keçisi *is. zool.* Vücut rengi beyazdan siyaha kadar değişmekle beraber, tel renkliler arasında en çok siyah renklisi görülen yerli bir keçi türü.

kılkıran *is. bk.* saçkıran.

kılkuyruk, -ğu *is. zool.* **1.** Ördekgillerden, uzunluğu 55-65 cm, kuyruğu sivri tüyleri ak yeşil, karışık, gagası, ayakları mavi bir kuş türü *(Anas acuta).* **2.** *s.* Zayıf, çelimsiz: *"Hiçbir özelliği olmayan, kendi hâlinde, gösterişsiz, kıl kuyruk bir kedi idi."* -H. Taner. **3.** *alay* Züğürt, niteliksiz, kılıksız: *O, kılkuyruğun biriydi.*

kıllanma *is.* Kıllanmak işi.

kıllanmak *(nsz)* **1.** Kılları çıkmak. **2.** Bıyığı, sakalı çıkmak.

kıllı *s.* Kılı olan, kıl ile kaplı.

kılma *is.* Kılmak işi.

kılmak, -ar *(-i)* **1.** "Etmek", "yapmak" anlamında yardımcı fiil olarak kullanılır: *"Kitabımı elimden bırakmadığımı görmek bile onları mutlu kılmaya yetiyordu."* -N. Cumalı. **2.** (namaz için) Yerine getirmek: *Cuma namazını camide kılıyor. "Yemek pişirmiyorsa namaz kılıyordur."* -Y. Z. Ortaç.

kıl otu *is. bot.* Dağlık çayırlarda yetişen ince ve sert yapraklı bir bitki *(Nardus).*

kıl payı *is.* (daha çok **kalmak** fiili ile) Çok az: *"Paldır küldür öfkesi ve taşkın heyecanıyla ortalığı duman etmesine böyle bazen kıl payı kalıyordu."* -H. Taner.

kılsız *s.* Kılı olmayan.

kıl testere *is.* Çok ince bir tür testere.

kılükal *is. (kı:lüka:l) Ar. ḳīl + Far. u + Ar. ḳāl* "söz ve söz" *esk.* Dedikodu, söylenti: *"Aşk imiş her ne var âlemde / İlm bir kılükal imiş ancak."* -Fuzulî.

kıl yumağı *is. tıp* Saç yeme alışkanlığı olan kimselerin midesinde oluşan ur.

kımıl *is. zool.* Yarım kanatlılardan, sap, çiçek, yaprak ve başakları emerek veya yiyerek ekin hastalığına yol açan, vücudu kalkana benzeyen zararlı bir böcek *(Aelia rostrata).*

kımıldama *is.* Kımıldamak, kımıldanmak işi.

kımıldamak *(nsz)* **1.** Yerinden biraz oynamak: *"Kımıldamadan bitkin hâlde düşünüyorum."* -R. H. Karay. *"Hasan Efendi ağının ortasında kımıldamadan avını bekleyen bir örümcek gibi köşe penceresine geçti."* -H. R. Gürpınar. **2.** Yerinde hafifçe hareketlenmek.

kımıldanış *is.* Kımıldanmak işi veya biçimi.

kımıldanma *is.* Kımıldanmak işi.

kımıldanmak *bk.* kımıldamak.

kımıldatma *is.* Kımıldatmak işi.

kımıldatmak *(-i)* Yerinden biraz oynatmak, hafifçe hareketlendirmek.

kımıldayış *is.* Kımıldamak işi veya biçimi.

kımıl kımıl *zf.* Durmadan kımıldamadan bir şeyin durumunu anlatır: *Kımıl kımıl kımıldanıyor.*

kımıltı *is.* Hafif ve sürekli kımıldama.

kımız *is.* Kısrak sütünün mayalanmasıyla yapılan, az alkollü, ekşi, eski bir Türk içkisi: *"Ey, sevincinden bir büyük geleceği / Muştuleyan içki, bin yılın kımızı."* -A. M. Diranas.

kımkım *z. hlk.* **1.** Ağır ağır konuşan (kimse). **2.** Her işinde ağır davranan (kimse). **kımkım etmek** bir işi ağır ağır yapmak, oyalanmak.

kımlanma *is.* Kımlanmak işi veya durumu.

kımlanmak *(nsz) esk.* **1.** (kuş için) Uçmaya hazırlanmak. **2.** Kalkacakmış gibi kıpırdamak: *"Astımlı polis, üst üste içilen sigaralardan rahatsız olduğundan kımlanmaya başladı."* -H. Taner.

kın *is.* **1.** Bıçak, kılıç gibi kesici araçların kabı. **2.** *bot.* Buğdaygillerde olduğu gibi, yapraklarda sapın bir bölümünü uzunlamasına saran, geniş dış bölüm.

→ ***kın kanat, kın kanatlılar***

-kın/ -kin *bk.* -gın / -gin.

kına *is. Ar. ḥinnā* Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz: *"Genç güzel aşçı kadının kirpiklerinde sürme, parmaklarında kına yoktu."* -A.Gündüz. *"Kınanın akşamdan yoğurulup ellere ve ayaklara taşırmadan, çizgileri aşmadan sürülmesi lâzımdır."* -R. H. Karay. **kına gibi** (toz durumundaki şeyler için) çok ince: *"Kına gibi derler o taraflarda iyi işlenmiş topraklara."* -N. Cumalı. **kına yakmak (koymak, sürmek, vurmak** veya **yakınmak)** kınayı su ile karıştırıp bulamaç kıvamına getirerek boyanacak yere sürmek: *"Bazıları bütün ele, avuçlara değil, yalnız bir tek parmağın baş kısmına kına koyarlardı ki buna yüksük kına tabir olunurdu."* -R. H. Karay. **kına(lar) yakmak** (birinin uğradığı kötü duruma) çok sevinmek: *Kimimiz oturup kına yakalım, kimimiz de yan gelip birbirimizi kutlayalım.*

→ ***kına ağacı, kına çiçeği, kına çiçeğigiller, kına gecesi***

kına ağacı *is. bot.* İki çeneklilerden, tropikal bölgelerde yetişen, kurutulmuş yapraklarından kına elde edilen, beyaz çiçekli, küçük bir ağaç *(Lawsonia inermis).*

kınacık, -ğı *is.* Buğday pası mantarının, tahıl bitkilerinin sap ve yapraklarında oluşturduğu pas rengindeki hastalık.

kına çiçeği *is. bot.* Kına çiçeğigillerden, çiçekleri tüylü renkte olan, bir veya çok yıllık otsu bitki *(Balsamina*

hortensis).

kına çiçeğigiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, örneği bahçelerde yetişen kına çiçeği olan bir familya.

kına gecesi *is.* Düğünden bir gece önce, kadınların kendi aralarında, gelinin parmaklarına kına yakarken kız evinde yaptıkları eğlence.

kınakına *is. İsp. quinaquina bot.* **1.** Kök boyasıgillerden, asıl yurdu Güney Amerika olan, Hindistan ve Endonezya'da da yetiştirilen, kabuğundan kinin çıkarılan bir ağaç *(Cinchona).* **2.** Bu bitkiden yapılan içecek: *Kınakına iştah açar.*

kınalama *is.* Kınalamak işi.

kınalamak *(-i)* Kına koymak, kına ile boyamak: *Ellerini kınaladı.*

kınalanma *is.* Kınalanmak işi.

kınalanmak *(nsz)* **1.** Kına konulmak, kına yakılmak. **2.** *(-i)* Kına ile boyanmak: *"Eli kınalanmak."Kınalanmış gibi dağlar, dereler / Ne güzel güz, ne güzel eylül olur."* -A. N. Asya.

kınalı *s.* **1.** Kına ile boyanmış olan. **2.** Kınanın renginde veya kızıl renkte olan: *"Bıyıklarının ortası, belli ki, tütün zifirinden kınalı bir renk almıştı."* -R. H. Karay. **3.** *is.* Yapıncak.

→ ***kınalı keklik, kınalı yapıncak***

kınalı keklik, -ği *is. zool.* Sülüngillerden, Balkan Yarımadası, Orta ve Doğu Asya'da yaşayan, uzunluğu 38 cm olan bir kuş türü *(Alectoris graeca).*

kınalı yapıncak, -ğı *is. bk.* yapıncak.

kınama *is.* Kınamak işi, ayıplama, takbih.

→ ***kınama cezası***

kınama cezası *is.* Bir görevlinin iş yerindeki davranışının yasa ve tüzüğe aykırı olduğunu bildiren ceza.

kınamak *(-i)* Yapılan bir işin kötü olduğunu belirtir bir biçimde söz söylemek, ayıplamak, takbih etmek.

kınanma *is.* Kınanmak işi.

kınanmak *(nsz)* Kınamak işi yapılmak.

kınasız *s.* Kına ile boyanmamış: *"Ellerinin ve ayaklarının parmaklarını kınasız bırakmazlardı."* -Y. K. Beyatlı.

kınayış *is.* Kınamak işi veya biçimi.

kındıra *is. hlk.* Sulak yerlerde yetişen, ince uzun yapraklarının kenarları keskin, koyu renkli bir tür çayır otu.

kındıraç, -cı *is. hlk.* Oluk veya yiv açmaya yarayan araç.

Kınık *öz. is. tar.* Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri.

kın kanat *is. zool.* Kın kanatlı böceklerin gövdeyi korumakla görevli ve çok sert yapıda birinci çift kanadı.

kın kanatlılar *ç. is. zool.* Böcekler sınıfından, boynuzsu bir kın biçiminde olan birinci çift kanatları uçmakta kullanan öteki iki kanadı örten, ağız parçaları çiğnemeye, parçalamaya elverişli, bütünüyle başkalaşma gösteren bir takım.

kınlama *is.* Kınlamak işi.

kınlamak *(-i)* Bir şeye kın yapmak veya bir şeyi kınına geçirmek.

kınlı *s.* **1.** Kını olan, bir kınla sarılı olan. **2.** *bot.* Kını çok gelişerek bağlı bulunduğu sapı az veya çok saran yaprak.

kınnap, -bı *is. Ar. ḳinnāb* Sicim: *"Ağızlarını çuvaldıza geçirilmiş yerli kınnapla diktiniz mi, bırakınız yuvarlansın."* -R. H. Karay. *"Onları arkadan kınnapla bağlamıştı."* -S. F. Abasıyanık.

kınsız *s.* Kını olmayan.

Kıpçak *öz. is. tar.* XI-XV. yüzyıllarda, Hazar ve Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yaşamış bir Türk boyu, Kuman.

Kıpçakça *öz. is. (Kıpça'kça)* Kıpçak Türkçesi.

kıpık *s.* Yarı kapalı (göz).

→ ***kıpık gözlü***

kıpık gözlü *is.* Gözleri yarı kapalı olan.

kıpıklık, -ğı *is.* Kıpık olma durumu.

kıpırdak, -ğı *is.* ve *s.* Çok hareketli, yerinde duramayan, canlı.

kıpırdaklık, -ğı *is.* Kıpırdak olma durumu: *"Bu, formunda kalabilmesi ve fikrinin kıpırdaklığı için lâzımdı."* -S. F. Abasıyanık.

kıpırdama *is.* Kıpırdamak, kıpırdanmak işi.

kıpırdamak *(nsz)* Kımıldamak, sürekli ve hafifçe oynamak: *"Adalara doğru serilmiş uyumuş ... yüksek dalgacıklar güneşle yaldızlanıyor, gümüş gibi parlıyor, kıpırdıyordu."* -M. Ş. Esendal. *"Kıpırdamadan, nefes almadan apartmanı tarassut ediyordu."* -A.Gündüz.

kıpırdanma *is.* Kıpırdanmak işi veya durumu.

kıpırdanmak *bk.* kıpırdamak.

kıpırdaşma *is.* Kıpırdaşmak işi.

kıpırdaşmak *(nsz)* Kımıldamak, kıpır kıpır etmek: *"Gözlerimin önünde hayaller kıpırdaştı."* -R. Enis.

kıpırdatma *is.* Kıpırdatmak işi.

kıpırdatmak *(-i)* Kımıldatmak, yerinden oynatmak.

kıpır kıpır *s.* ve *zf.* **1.** Yerinde duramayarak, sürekli ve aralıksız kımıldayarak: *Kıpır kıpır kıpırdanmak.* **2.** Çok hareketli, hamarat.

kıpırtı *is.* Hafif ve sürekli kımıldanma, kımıltı.

kıpırtılı *s.* Kıpırtısı olan.

kıpırtısız *s.* Kıpırtısı olmayan: *"Pembe mum alevleri, ortalığın sükûnu kadar kıpırtısızdı."* -C. Uçuk. *"Dümen başında kıpırtısız duran adam, hiçbir şey bilmiyor."* -Z. Selimoğlu.

kıpıştırma *is.* Kıpıştırmak işi.

kıpıştırmak *(-i)* Göz kapaklarını üst üste birçok kez açıp kapamak.

kıpkıp *s. hlk.* Gözünü çok kırpan (kimse).

kıpkırmızı *s. (kı'pkırmızı)* Her yanı kırmızı veya çok parlak kırmızı: *"Annemin kıpkırmızı gözleri, bana rüya görmediğimi söylediler."* -Y. Z. Ortaç. **kıpkırmızı kesilmek** (veya **olmak**) (yüz için) herhangi bir sebeple çok kızarmak: *"Kız utancından kıpkırmızı kesilmiş."* -Ö. Seyfettin. *"Orhan'ın pembe esmer yüzü kıpkırmızı olmuştu."* -T. Buğra.

kıpkızıl *s. (kı'pkızıl)* **1.** Her yanı kızıl veya çok kızıl. **2.** *mec.* Aşırı, koyu.

kıpma *is.* Kıpmak işi.

kıpmak, -ar *(-i)* Göz kapaklarını çabucak açıp kapamak, kırpmak.

kıprama *is.* Kıpırdama, kıpramak işi.

kıpramak *(nsz)* Kıpırdamak.

kıprayış *is.* Kıpramak işi veya biçimi.

kıprayışlı *s.* Kıpırtılı.

kıprayışsız *s.* Kıpırtısı olmayan, kıpırtısız: *"Baştan kuyruğa varıncaya kadar hiç farkında değilmiş gibi kıprayışsız bir bekleyiş..."* -Halikarnas Balıkçısı.

Kıptî *öz. is. (kıpti:) Ar. kıbtî esk.* **1.** Mısır halkından olan kimse. **2.** (yanlış olarak) Çingene. **3.** *s.* Kıptîlerle ilgili olan.

Kıptîlik, -ği *öz. is. (kıpti:lik)* Kıptî olma durumu.

kır *is.* **1.** Beyazla az miktarda karanın karışmasından oluşan renk: *"Gözlerinden, kırları artan sakalına bir iki damla yaş düştü."* -F. R. Atay. **2.** *s.* Bu renkte olan: *Kır sakal. Kırat.* **(saçına** veya **sakalına) kır düşmek** göze çarpar derecede beyaz kılları bulunmak, kırlaşmak: *"Düşük siyah bıyıklarına, sakalına pek az kır düşmüş olan Selim Paşa, karısından çok genç görünüyordu."* -H. E. Adıvar. **kıratın yanında duran ya huyundan ya suyundan (almak)** kişi, kiminle arkadaşlık ederse, ondan etkilenir.

kır (II) *is.* **1.** Şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer: *"Bir gün hepimizi kıra çıkardılar ve yere bağdaş kurdurup imlâ imtihanından geçirdiler."* -F. R. Atay. *"Araba tenha, düz yolda tıkır tıkır gidiyor, ara sıra kır kokuları getiren hafif bir rüzgâr esiyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** Orman, dağ vb.ye karşıt olan açıklık yer: *"Bizim kır evinde roman var; fakat roman dersi verecek bir edebiyat kitabı yok."* -F. R. Atay.

→ kır bekçisi, kır çiçeği, kır eğlencesi, kır gerillâsı, kır gülü, kır kahvesi, kır serdarı

kıraat, -ti *is. (kıra:at) Ar. kırâ'at esk.* **1.** Okuma: *"Orada da bu gece kıraatleri devam ediyordu."* -H. C. Yalçın. **2.** Okuma kitabı: *"Çocuk nihayet masanın kapağını açtı, içinden ciltli bir kıraat kitabı çıkardı, uzattı."* -P. Safa. **3.** Kur'an'ın belli kural ve işaretlere göre okunması. **kıraat etmek** okumak: *"Olsa olsa mevzun cümlelerden*

mürekkep bir parçayı iyi kıraat etmiş olur." -Y. K. Beyatlı.

kıraathane *is. (kıra:atha:ne) Ar. ḳirā'at + Far. ḫāne esk.* **1.** Müşterilerinin okumaları için gazete ve dergi bulunduran geniş, temiz ve iyi döşenmiş kahvehane. **2.** Kahve, kahvehane: *"Burasını otel mi zannettin, kıraathane mi?"* -S. F. Abasıyanık.

kıraathaneci *is.* Kıraathane işleten kimse.

kıracak, -ğı *is.* Nalbantların atın tırnağını kesmek için kullandıkları keskin demir alet.

kıraç, -cı *is.* ve *s.* Verimsiz veya sulanmayan, bitek olmayan toprak.

kıraçlaşma *is.* Kıraçlaşmak işi.

kıraçlaşmak *(nsz)* Kıraç duruma gelmek, verimsizleşmek.

kıraçlık, -ğı *is.* Kıraç olma durumu veya kıraç yer: *O bölge kıraçlıktır.*

kırağı *is.* Soğuk havalarda, su buğusunun yerde, bitkiler, ağaçlar ve öteki nesneler üzerinde donmasıyla oluşan ince buz billûru: *"Sedef parçasını hemen aşağıya düşecek bir kırağı damlası gibi parlatıyordu."* -R. H. Karay. **kırağı çalmak** (veya **vurmak**) kırağı, dondurup bozmak. **kırağı düşmek** (veya **yağmak**) kırağı oluşmak.

kırağılı *s.* Kırağısı olan: *"İşte niyetim o vergili, kırağılı, o tohumu çürüklü topraktan çok denizle uğraşmak."* -S. F. Abasıyanık.

kıran (I) *s.* **1.** Kırmak işini yapan (kimse): *Taş kıran işçiler.* **2.** *is.* Bit topluluğun ve özellikle hayvanların büyük bir bölümünü yok eden hastalık veya başka sebep, ölet, afet: *"Kırk yıl kıran olmuş, eceli gelen ölmüş."* -Atasözü. *"Kıranları ve zelzeleleri, feyezanları ve harpleri görmüşlerdir."* -S. F. Abasıyanık. **kıran girmek** kısa bir zaman içinde çok sayıda ölmek: *Bu yıl sığırlara kıran girdi.*

→ kıran kırana

kıran (II) *is. hlk.* **1.** Kıyı, kenar, çevre, uç. **2.** *hlk.* Dağ sırtı, tepe, bayır. **3.** *hlk.* Kıraç toprak. **4.** *coğr.* Birbirine paralel olarak uzanan iki akarsu arasında kalmış dağ sırtı.

kıran kırana *zf.* Çok mücadeleli, acımaksızın öldürürcesine yapılan (kavga, güreş): *"Kıran kırana bir güneş bitmişti."* -T. Buğra.

kıranta *is. (kıra'nta) İt. quaranta "kırk"* **1.** Saçları ağarmaya başlamış orta yaşlı erkek: *"Yeni şube reisi, kırk beşlik, ellilik, kıranta, ağzı kalabalık bir adam."* -M. Ş. Esendal. **2.** *s.* Ağırbaşlı, yaşına rağmen bakımlı, özenli (erkek). **3.** *s.* (saç sakal için) Kırlaşmış: *"Erkek, tıraşı uzamış kıranta saçlı, kırk yaşlarında bir köylüydü."* -R. N. Güntekin.

kırat *is. Ar. ḳīrāṭ < Yun. keration* **1.** Elmas, zümrüt gibi değerli taşların tartısında kullanılan iki desigramlık ölçü birimi. **2.** *mec.* Nitelik, değer, düzey, seviye: *Ne kıratta bir adam olduğunu son davranışı gösterdi. "Karşısındaki oyuncu belki de orta kıratı hiçbir zaman geçmeyen birisi idi."* -T. Buğra. **kıratını ölçmek** *mec.* değerini biçmek, kıymetini belirlemek: *"Yüzlerini görür görmez, aşağıdaki misafirlerinin kıratlarını ölçmüştüm."* -E. E. Talu.

kıratlık, -ğı *is.* ve *s.* **1.** Kıratı olan, herhangi bir kırat değerinde olan (taş): *On kıratlık pırlanta.* **2.** *mec.* Herhangi bir nitelikte, değerde olan.

kıray *is.* **1.** Yol kesen, asi. **2.** Genç, delikanlı.

kırba *is. Ar. ḳirba esk.* **1.** Sakaların içinde su taşıdıkları ağzı dar, altı geniş, deriden yapılmış kap, su kabı, matara: *Nihayet bir çobanın kurbasında yosunlu, tozlu berbat bir su ele geçirmişler.* **2.** *hlk.* (çocuklarda) Karın şişmesiyle beliren bir hastalık. **3.** *mec.* Çok su içen kimse.

kırbacık, -ğı *is.* Tulumcuk.

kırbaç, -cı *is.* Kıl tek parça deri veya uzun esnek bir değneğin ucuna sırım bağlanarak yapılmış vurma aracı: *"Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı / Bir dakika araba yerinde durakladı."* -F. N. Çamlıbel.

→ kırbaç kurdu, kırbaç kurtları

kırbaç kurdu *is. zool.* Çeşitli türleri insanların ve hayvanların kalın bağırsağında yaşayan, boyu 5 cm olan ince, gözle görülmeyecek incelikte bir asalak, trikosefal

(Trichuris trichiura).

kırbaç kurtları *ç. is. zool.* Örnek hayvanı kırbaç kurdu olan, yuvarlak solucanlar familyası.

kırbaçlama *is.* Kırbaçlamak işi.

kırbaçlamak *(-i)* **1.** Kırbaçla vurmak. **2.** *mec.* Canlandırmak, destek vermek, harekete geçirmek: *"Edebiyata gelince, yaşamla ilgili olan her şeye ilgimi kırbaçladı."* -N. Cumalı.

kırbaçlanma *is.* Kırbaçlanmak işi.

kırbaçlanmak *(nsz)* Kırbaçla dövülmek.

kır bekçisi *is.* Kırların ve ovaların güvenliğiyle görevli kimse.

kırca *s.* **1.** Hafif kırlaşmış: *"Tıknaz, kırca, kısa sakallı, kırmızı yüzlü bir efendi."* -M. Ş. Esendal. **2.** Hafif kırlaşmış durumda: *"Kırklık bir adam, kırca sakallı, uzun çehreli, güleryüzlü..."* -M. Ş. Esendal.

kırcı *is. hlk.* **1.** Dolu. **2.** Ufak ve sert taneli kar.

→ ***kırcı mantı***

kırcı mantı *is.* Küçük ve içi iyi doldurulmuş mantı.

kırcın *is.* Hayvan kıranı: *Son kırcında çok davar öldü.*

kırç, -cı *is.* Kışın, sisli havalarda, ağaç dallarını, toprak çıkıntılarını vb. yerleri kaplayan buz tabakası.

kırçıl *s.* **1.** Kırlaşmaya başlamış, kır renkli. **2.** Bu renkte saçı olan: *"Dükkânın önünde bekledi, kırçıl kuyumcu görününce hemen taşları çıkardı."* -R. H. Karay.

kırçıllanma *is.* Kırçıl duruma gelme.

kırçıllanmak *(nsz)* Kırçıl duruma gelmek, ağarmak: *"Saçlarım artık iyiden iyiye kırçıllaşmış."* -S. Birsel.

kırçıllaşma *is.* Kırçıllaşmak durumu.

kırçıllaşmak *(nsz)* Kırçıl duruma gelmek.

kırçıllık, -ğı *is.* **1.** Kırçıl olma durumu. **2.** Koyu at donları üzerine ak kılların tek tek dağılması.

kır çiçeği *is.* Kırlarda kendiliğinden yetişen çiçek.

kırdırma *is.* Kırdırmak işi, iskonto.

kırdırmak *(-i, -e)* Kırmak işini yaptırmak: *"Kalemindeki odacıya aylığını kırdırırmış."* -S. M. Alus.

kırdırtma *is.* Kırdırtmak işi.

kırdırtmak *(-i, -e)* **1.** Kırdırmak işini yaptırmak. **2.** Düşük fiyat verdirtmek: *İşi kırdırtarak verelim.* **3.** *fel.* Ticarî bir senedi, süresi gelmeden düşük fiyatla birine devretmek veya satmak.

kır eğlencesi *is.* Kırda yapılan eğlence: *"Ahbapları onu bir kır eğlencesine davet etmişler."* -A. Gündüz.

kır gerillâsı *is.* Dağlarda, köy ve kasabalarda eylem yapan çete.

kırgın *s.* **1.** Bir kimseye gücenmiş, gönlü kırılmış olan. **2.** *is. hlk.* Toplu ölümlere yol açan bulaşıcı hastalık.

kırgınlık, -ğı *is.* **1.** Kırgın olma durumu: *"Size karşı hiçbir kırgınlığı yok."* -A. Gündüz. *"Bir gizli kırgınlık dolaşır çevredeki gözlerde."* -Ç. Altan. **2.** Kırıklık.

Kırgız *öz. is.* **1.** Kırgızistan Cumhuriyeti'nde yaşayan, Türk soylu halk veya bu halktan olan kimse. **2.** *s.* Kırgızlara özgü olan.

Kırgızca *öz. is. (kırgı'zca)* Kırgız Türkçesi.

kır gülü *is.* Çorak bölgelerde biten ve gün gülüne benzeyen bir tür çiçek *(Fumana).*

kırıcı *s.* **1.** Kırmak işini yapan. **2.** *mec.* Kaba, sert, çevresindekileri inciten: *Kırıcı bir davranış.* **3.** *is.* Senet, tahvil, bono ve süresi gelmemiş alacaklarla ilgili alış veriş veya işler yapan kimse veya kuruluş. **4.** *mec.* Bir şeyin gerektiği gibi gelişmesini, oluşmasını önleyici, engelleyici: *Grev kırıcı.* **5.** *fiz.* Kırınım oluşturan: *Kırıcı ortam.*

kırıcılık, -ğı *is.* **1.** Kırıcı olma durumu, huşunet: *"Sonra bu bayağılık hoşgörüsü, kabalık, kırıcılık, sertlik olarak karşımıza çıkıyor."* -N. Cumalı. **2.** *fiz.* Işığı kırma özelliği: *Camın kırıcılığı.*

kırık, -ğı *s.* ve *is.* **1.** Kırılmış olan: *Kırık sandalye. "Kırık pencereden ay, ışığını donduran bir soğuklukla odaya akıyor."* -H. E. Adıvar. **2.** Melez: *Kırık tazı.* **3.** Tam nota göre düşük olan (not): *Üç dersten kırığı var. Kırık not.* **4.** *mec.* Gücenmiş,

üzgün: *"Eşlerde, çocuklarda o üzgün, kırık bakış"* -B. Necatigil. **5.** *is.* Kırılmış bir şeyden ayrılan parça: *Cam kırığı.* **6.** *is.* Kemiğin bir etki ile kırılması: *Kolunda kırık yok, ama çıkık var.* **7.** *is.* Bir şeyin kırılan yeri: *Bunun kırığı neresinde?* **8.** *is.* Kırılmış bir şeyin parçası: *Cam kırığı. Ekmek kırığı.* **9.** *is.* Tavla oyununda oyun dışı bırakılan pul. **kırığı olmak** dönem sonu alınan karnede ders notu zayıf bulunmak. **kırık plâk gibi** Durmaksızın, aynı tonda tekrarlayarak.

→ ***kırık çizgi, kırık dökük***

kırık, -ğı (II) *is. hlk.* Kadının veya erkeğin yasalara ve törelere aykırı olarak ilişki kurduğu erkek veya kadın. **kırığı olmak** *hlk.* yasa ve törelere aykırı olarak karşı cinsten biriyle sürekli ilişki içinde bulunmak.

→ ***kırık dölü***

kırık, -ğı (III) *is. jeol.* Kayaç kütlelerinin bir kırılma düzlemi boyunca yerlerinden kayması, fay.

kırıkçı *is.* Kırık kemikleri ve çıkıkları tedavi eden kimse, sınıkçı, çıkıkçı.

kırıkçılık, -ğı *is.* Kırıkçının işi.

kırık çizgi *is. mat.* Bir veya birkaç noktada doğrultu değiştiren çizgi.

kırık dökük, -ğü *is.* ve *s.* **1.** Eski, sağlam olmayan, çürük, değersiz (şey): *Kırık dökük bir kanepe. "Yeşil kaya parçalarının üstüne doğru uzanan dalların birinden kırık dökük bir kandil sarkıyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Düzgün olmayan, parça parça (söz): *"Yalan yanlış bildikleri de kırık dökük birkaç cümleden ileri geçmezdi."* -H. R. Gürpınar. *"Kırık dökük sözler kalır aklımda / -Görüşelim siz şimdi nerdesiniz?"* -B. Necatigil.

kırık dölü *is.* Evlilik dışı ilişkiden doğan çocuk.

kırık hava *is. müz.* Hareketli ve canlı oyun melodisi ve türküsü.

kırıklama *is.* Kırıklamak işi.

kırıklamak *(-i)* Kırık duruma getirmek, ufalamak: *"Dişimle kırarak havuza attığım simit kırıntılarına..."* -R. N. Güntekin.

kırıklık, -ğı *is.* **1.** Kırık olma durumu. **2.** Vücutta duyulan ağrı, yorgunluk, rahatsızlık, kırgınlık: *"Vücudumda daimî bir kırıklık var."* -P. Safa. **3.** *mec.* İsteksizlik, güceniklik, kırgınlık.

kırılgan *s.* **1.** Kolay ve çabuk kırılan. **2.** *mec.* Kolay ve çabuk gücenen.

kırılganlık, -ğı *is.* Kırılgan olma durumu.

kırılış *is.* Kırılmak işi veya biçimi: *"Bacakların gövdeyi taşımak için aşırı bir yorgunluğa katlandıkları, her adımda, iki dizin de fazla kırılışından anlaşılıyordu."* -P. Safa.

kırılma *is.* **1.** Kırılmak işi. **2.** *mec.* Yürürken salınma, nazlı yürüyüş. **3.** *fiz.* Saydam bir ortamdan başka bir saydam ortama (örneğin havadan cama) geçen bir ışının doğrultusunu değiştirmesi.

kırılmak *(nsz)* **1.** Kırmak işine konu olmak, bir veya birçok parçaya ayrılmak. **2.** Bükülerek kat yeri oluşturmak. **3.** (savaş, bulaşıcı hastalık sebebiyle) Çok sayıda insan ölmek. **4.** *mec.* (soğuk, rüzgâr vb. için) Eski gücü kalmamak, azalmak, yatışmak. **5.** *mec.* (cesaret, umut, onur için) Azalmak, yok olmak: *"İzdivaç rabıtası kolay kolay kırılmaması icap eden bir bağdır."* -H. C. Yalçın. *"Kapıdan içeri ilk adımını atınca birdenbire cesareti kırıldı."* -P. Safa. **6.** *(-e)* Birine karşı kırgın duruma gelmek, gücenmek, incinmek. **7.** Kırıklık duymak: *"Bana ne oluyor bu gün? Donuyorum, her tarafım kırılıyor."* -S. F. Abasıyanık. **8.** *(-den) mec.* Ağaç, dal üzerinde meyve, çiçek, yaprak çok olmak. **9.** *fiz.* Saydam bir ortamdan başka bir saydam ortama geçen bir ışın, doğrultu değiştirmek. **kırılıp bükülmek** kıvrılarak, kibarlığa özenerek konuşmak. **kırılıp dökülmek 1)** kibar görünmeye çalışmak; **2)** çok eskimek; **3)** kırıklık duymak.

kırım *is.* **1.** Savunmasız insanların veya tutsakların toplu olarak öldürülmesi, katliam: *"İçtenlik, insanları kırımlara, cinayetlere, haksızlıklara sürüklemiş..."* -S. Birsel. **2.** Hayvanların hastalık, soğuk gibi sebeplerle ölmesi.

kırım kırım *zf.* Kırıtarak, kırıta kırıta.

Kırımlı *öz. is.* ve *s. (ka'rımlı)* Kırım halkından olan (kimse): *Kırımlı Türkler.*

kırınım *is. fiz.* Işık, ses ve radyoelektrik dalgalarının karşılaştığı bazı engelleri dolanarak geçmesi olayı, difraksiyon.

kırınma *is.* Kırınmak işi.

kırınmak *(nsz)* **1.** Yürürken salınmak. **2.** *hlk.* Oynamak, raksetmek.

kırıntı *is.* **1.** Bir şeyden ayrılan küçük parça: *"Beyaz etekliğindeki ekmek kırıntılarını kuşlara serper."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Küçük kalıntı: *"Babamdan biraz kırıntı kalmasa Beyin parasıyla bu sosyete hayatının yanına yaklaşabilir miyiz?"* -H. E. Adıvar. **3.** *hlk.* Kurumak için kesilip yerde bırakılan odun.

*→ **kırıntı külte***

kırıntı külte *is. jeol.* Kırıntılardan oluşmuş külte.

kırıntılı *s.* Kırıntısı olan, kırıntılardan oluşmuş.

kırışık, -ğı *s.* **1.** Kırışmış olan: *"Söz tiyatroya gelince, bu yaşlı sanatkarın kırışık yüzü birdenbire canlandı."* -P. Safa. **2.** *is.* Deride esnekliğin kaybolmasından oluşan kıvrım. **3.** *is.* Kırışmış yer, kırışıklık.

kırışıklı *s.* Kırışığı olan.

kırışıklık, -ğı *is.* **1.** Kırışık olma durumu. **2.** Kırışık olan yüzeyin durumu. **3.** Kırışmış olan yer, kırışık.

kırışıksız *s.* Kırışığı olmayan.

kırış kırış *s.* ve *zf.* Kırışıkları olan, çok kırışık; kırışık bir biçimde: *"Gazeteye, gözleri tiksintiyle kısılmış olarak, yüzü kırış kırış bakıyordu."* -T. Buğra.

kırışma *is.* Kırışmak işi.

kırışmak *(nsz)* **1.** Bir yüzeyin düzgünlüğü bozulmak, kırışıklık oluşmak: *"Boynu uzamış, kararmış, yaşlı adamların boynu gibi kırışmıştı."* -Y. Kemal. **2.** *(nsz, -le)* Birbirini kırmak, yok etmek, öldürmek. **3.** *(-i)* Karşılıklı kırmak: *Çocuklar yumurta kırışıyorlar.* **4.** Pazarlık etmek. **5.** *(-le)* Bahse tutuşmak. **6.** Bir şeyi yarı yarıya paylaşmak.

kırıştırma *is.* Kırıştırmak işi.

kırıştırmak *(-i)* **1.** Kırışmasına sebep olmak. **2.** *(-le) tkz.* Karşı cinsten biriyle yakın ilişkide bulunmak, flört etmek: *"Ötekiler gelmeden Suzy ile hafif tertip kırıştırırlar."* -P. Safa.

kırıta kırıta *zf.* Kırıtarak, cilve yaparak: *"Eski bir dolabın kırık aynası karşısında Telgrafın telleri'ni söyler, kırıta kırıta söylerdi."* -R. N. Güntekin.

kırıtım *is.* Kırıtmak işi.

kırıtım kırıtım *zf.* Kırıtarak: *"Yaşlı kafalar plâtformun aşağısında, gençler kapı aralıklarında, sofalarda kırıtım kırıtım dolaşıyorlardı."* -H. E. Adıvar.

kırıtış *is.* Kırıtmak işi veya biçimi: *"Albayın evlâtlığı kendini göstermek için terliklerini şaplata şaplata aşırı bir kırıtışla geçmişti."* -H. Taner.

kırıtkan *s.* Her zaman kırıtan.

kırıtkanlık, -ğı *is.* Kırıtkan olma durumu.

kırıtma *is.* Kırıtmak işi, cilve, işve: *"O kuruntularımız, o tafralarımız, o Ermeni gelini gibi kırıtmalarımız pek boşuna demektir."* -S. Birsel.

kırıtmak *(nsz, -e)* Hoş görünmek çabasıyla cilveli jest ve mimikli davranışlarda bulunmak: *"Biraz kırıttı, çekildi gitti."* -H. C. Yalçın. *"Bir tanesinin elinde muhakkak çalınmış olacak bir şık şemsiye, o günün sosyete hanımlarını taklit ederek kırıtıyor, süzülüyordu."* -H. E. Adıvar.

kırk *is.* **1.** Otuz dokuzdan sonra gelen sayının adı, 40, XL. **2.** *s.* Dört kere on, otuz dokuzdan bir artık. **3.** *mec.* Pek çok: *Kırk kere gitti geldi.* **kırk (veya bin) dereden su getirmek** birini kandırmak için birçok sebep ileri sürmek. **kırk basmak** kırk gün dolmadan, doğum yapmış annenin ve bebeğin dışarı çıkarılmasının tehlikeli olacağını geleneksel olarak kabul etmek: *"Yeni doğmuş iki çocuğu da kırk basar diye yan yana getirmezler."* -R. H. Karay. **kırk bir (buçuk) maşallah** (ciddî veya alaylı) "nazar değmesin" anlamında kullanılır. **kırk bir kere maşallah!** pek çok, binlerce kez nazar değmesin! **kırk evin kedisi** birçok eve girip çıkan (kimse). **kırk kapının ipini çekmek** bir çok yere uğramak. **kırk para**

esk. 1) bir kuruş; 2) *mec.* (para için) çok az. **kırk tarakta bezi olmak** bir çok işi veya ilişkisi olmak. **kırk yıl kıran olmuş, eceli gelen ölmüş** ecel gelmedikçe ölünmeyeceği inancını anlatır. **kırk yılda bir** çok seyrek olarak. **kırk yılın başı** (veya **başında**) çok uzun süre içinde bir kez. **kırk yıllık yani, olur mu kâni** eskimiş bir alışkanlık kolay kolay değişmez. **kırkı çıkmak** (loğusa, yeni doğan bebek veya ölü için) doğumdan veya ölümden sonra kırk gün geçmek. **kırkından sonra at olup da kuyruk mu sallayacak** "vakti geçmiş, artık işe yaramayacak durumda olmak" anlamında kullanılan bir söz. **kırkından sonra azmak** yaşlandıktan sonra yaşına uymayan davranışlarda bulunmak. **kırkından sonra saz çalmak** yaşlandıktan sonra uzun ve güç bir işe girişmek. **kırkları karışmış olmak** (çocuklar için) aynı kırk günlük süre içinde doğmuş olmak.

→ ***Kırkağaç kavunu, karkambar, kırk basması, kırkbayır, kırk bir buçuk, kırk budak, kırkgeçit, kırk hamamı, kırk ikindi, kırk merak, kırkmerdiven, kırk merdiveni, kırk para, kırk yıl***

Kırkağaç kavunu *is.* Kabuğu alacalı sarı renkte olan bir tür kavun: *"Bu bir başka cins Kırkağaç derdi, bunu ayrı koyalım."* -S. F. Abasıyanık.

kır kahvesi *is.* Kırda bulunan, çoğunlukla küçük kahve: *"Bir kır kahvesinde oturup geç saatlere kadar konuşmuşlar."* -M. Ş. Esendal.

kırkambar *is.* 1. İçinde değişik türden şeyler bulunan kap veya yer. 2. *mec.* Bir çok konuda bilgisi olan kimse. 3. *hlk.* Çerçi.

kırkar *s.* Kırk sayısının üleştirme biçimi, her birine kırk, her defasında kırkı bir arada olan.

kırkayak, -ğı *is. zool.* 1. Eklem bacaklıların çok ayaklılar sınıfına giren, taşların altında yaşayan, vücudu yuvarlak ve uzun bir böcek *(Julus terrestris).* 2. Kasık biti.

kırk basması *is.* Doğumdan sonra kırk gün içinde anne veya çocuğun ruhsal sebeplerle bağlanan ateşli bir hastalığa yakalanması.

kırkbayır *is.* Geviş getiren hayvanların dört gözlü olan midelerinin üçüncü gözü.

kırkbeşlik, -ği *is.* 1. Bir tabanca türü. 2. Dönme hızı dakikada kırk beş devir olan plâk.

kırk bir buçuk *is.* "Allah nazardan korusun" anlamındaki **kırk bir buçuk kere maşallah"** sözünde geçer.

kırk budak, -ğı *is. tar.* Bektaşilikte erenler meydanına konulan kırk kollu büyük şamdan.

kırkgeçit, -di *is.* Üzerinden birçek kez geçilmesi gereken veya birçok geçidi bulunan ırmak.

kırk hamamı *is.* 1. Doğumdan kırk gün sonra annenin hamama götürülmesi ve bu amaçla yapılan tören. 2. *is.* Kadının loğusallıkta ilk kırk günü doldurduktan sonra bebeği ile birlikte temizlenmesi için hamamda yapılan toplantı: *"Bu kırk hamamından iki gün sonra idi, bir gece ateşler içinde uyandı."* -E. E. Talu.

kırkı *is.* 1. Kırkmak işi. 2. Davarların yün veya kıllarını kırkmaya yarayan makasa benzer araç.

kırkıcı *is.* Davarların yün veya kıllarını kırkan kimse.

kırkılma *is.* Kırkılmak işi.

kırkılmak *(nsz)* Kırkmak işi yapılmak: *"Yazıhanenin başında oturan çiçek bozuğu, ince kırkılmış softa sakallı birisi buranın müdürüydü."* -A. Gündüz.

kırkım *is.* 1. Davarların kırkılması işi. 2. Davarların kırkıldıkları mevsim.

kırkımcı *is.* Kırkıcı.

kırkıncı *s.* Kırk sayısının sıra sıfatı, sırada otuz dokuzuncudan sonra gelen.

kırkıntı *is.* Kırpıntı.

kırkikilik, -ği *is. esk.* Bir tabanca türü.

kırk ikindi *is.* Genellikle Orta Anadolu'da ikindi zamanı yağan sürekli yağmurlara verilen ad: *"Onları ancak kırk ikindi vakti yağan yağmur kamçılar, yatıştırırdı."* -R. E. Ünaydın. *"Sonra kırk ikindi yağmuru başlardı."* -S. F. Abasıyanık.

kırklama *is.* Kırklamak işi.

kırklamak *(nsz)* **1.** Loğusa veya yeni doğmuş bebek için kırk günü doldurmak: *Loğusa kırkladı.* **2.** *(-i)* Bir şeyi kırk defa yapmak ve özellikle birçok defa sudan geçirmek, çok yıkamak.

kırklanma *is.* Kırklanmak işi.

kırklanmak *(nsz)* Kırklamak işi yapılmak.

kırklar *ç. is.* Kırk kişilik bir evliya topluluğuna verilen ad. **kırklara karışmak** bir kimse artık ortalarda görünmez olmak.

kırklı *s.* **1.** Kırk parçadan oluşmuş. **2.** Kırk gününü doldurmamış. **3.** Birinin kırkı çıkmadan, öbürü doğan iki çocuktan her biri.

kırklık, -ğı *is.* ve *s.* **1.** İçinde kırk sayısı bulunan: *Kırklık paket.* **2.** Kırk yaş dolaylarında bulunan (kimse): *Kırklık bir erkek.* **3.** *is. esk.* Kırk para. **4.** *is.* Doğacak çocuk için hazırlanan bez veya giysi.

kırkma *is.* **1.** Kırkmak işi. **2.** Ucu kesilip alnın üstüne bırakılan saç.

kırkmak *(-i)* **1.** Bir şeyi uçlarından kesmek. **2.** (saç sakal, tüy için) Kesmek: *Saçlarını çok kırkmışsın.* **3.** Bir hayvanın tüylerini kesmek.

kırk merak *s.* Çok meraklı, herşeyi anlamak isteyen: *"Aman ne kırk merak kadınmışsın!"* -H. R. Gürpınar.

kırkmerdiven *is. bk.* kırk merdiveni.

kırkmerdiveni *is.* Dik yokuş.

kırk para *is.* Para biriminin kırkta birlik değerine verilen ad.

kırktırma *is.* Kırktırmak işi.

kırktırmak *(-i)* Kırkmak işini yaptırmak: *Saçlarını amma da çok kırktırmışsın.*

kırk yıl *is.* Çok uzun bir süre: *"Eğer bu dehşetli muharebeler, bu ihtilâller, bu istilâlar olmasa, kırk yıl askerî eczacı Yusuf efendi olarak kalırdı."* -M. Ş. Esendal.

kırk yıllık, -ğı *is.* Çok eski, köklü: *"Doktor da kırk yıllık adam, o da oğlanı Valentino'ya benzetti."* -M. Ş. Esendal.

kırlangıç, -cı *is. zool.* **1.** Kırlangıçgillerden, geniş gagalı, çatal kuyruklu, ince uzun kanatlı, küçük göçebe kuş *(Hirundo).* **2.** *hlk.* Öküz arabasında arka dingil ve tekerlekleri özeğe bağlayan çatal ağaç. **3.** *hlk.* Köyleri dolaşarak göz hastalıklarını ve özellikle ak basmayı iyi ettiğini öne süren sahte hekim. **4.** *tar.* Osmanlı donanmasında yer alan, karakol ve keşif işlerinde kullanılan, yelkenli ve kürekli küçük bir tür savaş gemisi: *"Dinlemesine dinliyorum ama, bak limana bir kırlangıç giriyor."* -F. F. Tülbentçi.

→ ***kırlangıç balığı, kırlangıç balığıgiller, kırlangıç dönümü, kırlangıç fırtınası, kırlangıçkuyruğu, kırlangıç otu***

kırlangıç balığı *is. zool.* Kırlangıç balığıgillerden, yüzgeçleri geniş ve uzun, eti beyaz, kırmızı renkli bir balık *(Trigla hirundo).*

kırlangıç balığıgiller *is. zool.* Kemikli balıklar takımının dikenli yüzgeçlikler alt takımına giren bir familya.

kırlangıç dönümü *is.* Ekim ayının ilk günleri.

kırlangıç fırtınası *is.* Nisan ayının ilk günlerinde görülen fırtına.

kırlangıçgiller *is. zool.* Omurgalı hayvanlardan, kuşlar sınıfının ötücü kuşlar takımının bir familyası.

kırlangıçkuyruğu *is. hlk.* Hayvanın kulağını delerek yapılan işaret.

kırlangıç otu *is. bot.* Gelincikgillerden, çiçekleri altın ve limon sarısı renginde olan, tanelerinden asitsiz bir yağ elde edilen çok yıllık ve otsu bir bitki *(Chelidonium majus).*

kırlaşma *is.* Kırlaşmak işi.

kırlaşmak (I) *(nsz)* Rengi kır olmak.

kırlaşmak (II) *(nsz)* Kır durumuna gelmek: *"Burası memleketin bir temiz köşesi, şehrin kırlaşmış bir bucağı..."* -M. Ş. Esendal.

kırlent *is. İt. ghirlanda* **1.** Çiçek veya yaprak işlemeli süs. **2.** İşlemeli veya işlemesiz olarak yatak üzerine konulan yastık.

kırlık, -ğı *is.* Kır olan yer, şehir dışında açıklık yer: *"Etrafı kırlık, mezarlık, uzun bir yoldan gidiyorduk."* -H. R. Gürpınar.

kırma *is.* **1.** Kırmak işi. **2.** Kumaşı katlayarak yapılan giysi süsü, pli. **3.** Kırılmış veya dövülmüş tahıl: *Buğday kırması.*

4. Basılı kâğıtları forma durumuna getirmek için belli yerlerinden bükme ve katlama işi. **5.** *s.* Ortasından kırılarak doldurulan (çifte veya tüfek): *"Mustafa, kırma tüfeğe bir kurşun sürdü."* -Y. Kemal. **6.** *s.* ve *is.* (hayvan için) Soyu karışmış, azma, melez, metis: *Arap kırması bir at.* **7.** *mec.* Yabancı etkilerle özgün niteliğini yitirmiş olan.

kırmacı *is.* **1.** Giysilere pli yapan kimse. **2.** *hlk.* Kırılmış tahıl satıcısı. **3.** *hlk.* Değirmen işleten kimse, değirmenci. **4.** Basılmış formaları katlayan kimse.

kırmak, -ar *(-i)* **1.** Vurarak veya ezerek parçalamak: *Taşları kırmak. Bardağı kırmak.* **2.** İri parçalara ayırmak: *Ekmeği kırdı.* **3.** Belirli bir biçimde katlamak: *Forma kırmak.* **4.** Öldürmek, yok olmasına sebep olmak: *Bu yıl soğuk hayvanları kırdı.* **5.** Azaltmak, indirmek: *"Firma verdiği teklif fiyatını son dakikada bir yüzde yirmi daha kırıyordu."* -H. Taner. **6.** *mec.* Gücünü, etkisini azaltmak: *Lodos soğuğu kırdı. "Birkaç gün evvel yağan yağmur sıcağı kırmamış."* -B. Felek. **7.** *mec.* Yok etmek: *Direncini kırmak. Hevesini kırmak.* **8.** *tic.* İndirimle almak: *Bono kırmak. Maaş kırmak.* **9.** Dileğini kabul etmeyerek veya beklenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek, incitmek: *"Sizin hatırınızı kırmamak için, işte gelip misafir oluyorum; fakat bu yaşımda misafirle uğraşacak halim yok."* -H. Z. Uşaklıgil. **10.** (tavla gibi oyunlarda) Karşı oyuncunun pulunu oyun dışında bırakmak. **11.** Vücut kemiklerinden birini parçalamak: *"Ayol, yapma, gel, düşüp bir yerini kıracaksın!"* -O. C. Kaygılı. **12.** (tahıl için) İri ve kaba öğütmek. **13.** *(-e)* Hareket durumundaki canlının veya taşıtın yönünü değiştirmek, çevirmek, döndürmek: *Dümeni sağa sola kırmak. "Ne tarafa doğru meyil varsa, gidonu o tarafa doğru kıracaksınız ki, bisiklet doğrulsun."* -B. Felek. **14.** *argo* Kaçmak, uzaklaşmak. **15.** Daha iyi bir sonuç elde etmek: *"Tam en az elli bin satıp rekor kıracak."* -A. Gündüz. **kır boynunu!** defol! çekil! git! **kırdığı koz (veya ceviz) kırkı (veya bini) aşmak** sürekli yakışıksız davranışlarda bulunmak. **kırıp dökmek** dikkatsizlik veya öfkeyle bir çok şeyin kırılmasına sebep olmak: *"Kaşla göz arasında ellerine geçirdiklerini kırıp dökmeye koyulmuşlardı."* -A. İlhan. **kırıp geçirmek 1)** yakıp yıkarak, öldürerek baskı veya etki yaparak büyük zarar vermek: *"Pakize'nin kırıp geçirdiği bir şeyi görmekten hasıl olacak tesiri temaşaya gelen çocuklara..."* -H. Z. Uşaklıgil. **2)** çok sert davranarak darıltmak: *"Adamın her akşam yarım kiloyu devirdikten sonra ortalığı kırıp geçirmesinden perişan oluyorlar."* -Ç. Altan. **3)** tuhaf söz ve davranışlarıyla herkesi gülmekten katıltmak: *"Hoşsohbet, şakacı bir insan olduğu için Kâzım Beyle kaynatasını kahkahadan kırıp geçirir."* -S. Birsel. **4)** hayran etmek: *"Bir İspanyol şarkıcı var. Beyoğlu'nu kırıp geçiriyor."* -H. E. Adıvar. **kırıp sarmak** bir şeyi yapmak için, güçlükle her türlü imkândan yararlanmak: *"Düğüne kimlerin çağrıldığı anlaşılmaz, ne hediye gönderileceği de belli olmaz. Olmaz ama, hepsi çağrılmıştır, hepsi de kırıp sarar, birer hediye alır yollar."* -M. Ş. Esendal. **Ali kıran baş kesen** zorba.

kırmalı *s.* Üstünde kırmaları bulunan (giysi).

kırmasız *s.* Kırması bulunmayan.

kırmız *is. Ar. kirmiz* Kırmız böceğinden çıkarılan parlak al boya, çiçek boyası.

→ ***kırmız böceği, kırmız madeni***

kırmız böceği *is. zool.* Zar kanatlılardan, küçük bir böcek *(Coccus ilicis).*

kırmızı *is. Ar. kirmizî* **1.** Al, kızıl. **2.** *s.* Bu renkte olan: *"Siyah zülüflü, kırmızı dudaklı, altın ve mercan gerdanlı kadınlar."* -A. Haşim. **kırmızı dipli mumla davet etmek** birine bir yere gelmesi için çok yalvarmak, ısrar etmek.

→ ***kırmızıbiber, kırmızı çizgi, kırmızı çürük, kırmızı et, kırmızı fener, kırmızı gömlek, kırmızı kart, kırmızı lâhana, kırmızı oy, kırmızıturp***

kırmızıbiber *is. bot.* **1.** Patlıcangillerden bir biber türü *(Capsicum annuum): Hint biberi, Macar biberi, Türk biberi.* **2.**

Bu bitkinin olgunlaşınca kızarıp yakıcı bir acılık kazanan, yemeklerde baharat olarak kullanılan tozu.

kırmızı çizgi *is.* Özellikle çam türü ağaçlarda görülen, uygunsuz koşullarda kurutulan ağacın çatlayan göze zarından giren mantarların yaptığı bir tür hastalık.

kırmızı çürük, -ğü *is.* Zararlı mantarların etkisi sonucu çam türü ağaçlardaki göbek odunun kırmızı kahverengi olması.

kırmızı et *is.* Büyükbaş hayvanların yağı ve proteini yüksek, besleyici eti.

kırmızı fener *is. argo* Genel ev.

kırmızı gömlek, -ği *is. mec.* Saklanmaya ne kadar çalışılırsa çalışılsın gizlenemeyen şey.

kırmızı kart *is. sp.* Kurallara aykırı davranan ve daha önce hakemler tarafından sarı kart gösterilerek ikaz edilmiş oyuncuyu oyundan çıkartma cezası. **kırmızı kart görmek** oyundan çıkarılma cezasına çarptırılmak.

kırmızı lâhana *is.* Rengi kırmızı olan bir tür lâhana.

kırmızılaşma *is.* Kırmızılaşmak işi.

kırmızılaşmak *(nsz)* Kırmızı bir renk almak, kızarmak.

kırmızılık, -ğı *is.* Kırmızı olma durumu, kızıllık: *"Bir iki gün sonra kollara ve omuz başlarına domates kırmızılığı çöker."* -F. R. Atay.

kırmızımsı *s.* Kırmızıyı andıran, kırmızıya çalan.

kırmızımtırak, -ğı *is.* ve *s.* Kırmızımsı.

kırmızı oy *is.* Bir oylamada, karşı durum alındığını gösteren oy.

kırmızıturp *is. bot.* Turpgillerden, kökü kırmızı olan bir turp tütü *(Raphanus sativus varradicula).*

kırmız madeni *is. bk.* madenkırmız.

kırnak, -ğı *is.* **1.** Cariye. **2.** *s. hlk.* Çalımlı, süslü (kimse). **3.** Güzel, titiz. **4.** Cilvcli, oynak (kadın). **5.** Boylu boslu; çevik.

kırnav *is. hlk.* Çiftleşmek isteyen dişi kedi.

kırpık, -ğı *is.* ve *s.* **1.** Kırpılmış olan. **2.** Bölük pörçük.

kırpılma *is.* Kırpılmak işi.

kırpılmak *(nsz)* Kırpmak işi yapılmak.

kırpıntı *is.* **1.** Kırpılan şeyden kalan küçük parça: *"Biz Frenkleri birkaç kırpıntı ile aldatıyorsak onların bize soktukları kazıklardan haberin yok mu?"* -H. R. Gürpınar. **2.** *s.* Kırpıntı biçiminde olan.

→ ***kırpıntı bohçası***

kırpıntı bohçası *is.* İçine kumaş kırpıntıları konulan bohça.

kırpışma *is.* Kırpışmak işi: *"Bir gece evvel bizim elektriklerde bir kırpışma peyda oluyordu da idareye telefon etmiştim."* - B. Felek.

kırpışmak *(nsz)* **1.** (göz kapakları) Çok ışıktan sık sık kırpılmak. **2.** (ışık) Yanıp söner gibi olmak.

kırpıştıra kırpıştıra *zf.* Kırpıştırarak, sürekli ve hızlı kırparak: *"Koyu lâciverd gözlerini kırpıştıra kırpıştıra kekeledi."* -M. Yesari.

kırpıştırma *is.* Kırpıştırmak işi.

kırpıştırmak *(-i)* (göz kapaklarını) Çabuk çabuk açıp kapamak, kıpmak, kırpmak: *"Gözlerini kırpıştırarak bu hâlin sebebini o da soruyordu."* -S. M. Alus.

kırpma *is.* Kırpmak işi.

kırpmak, -ar *(-i)* **1.** Parçalara ayırmak, kesmek, kırkmak. **2.** (göz kapaklarını) Açıp kapamak, kıpmak: *"Az lâkırdı söyler, sık ve siyah kaşlarının altında asla kırpmadığı iri, parlak, sabit ve siyah gözlerini hep önüne dikerdi."* -Ö. Seyfettin. **3.** *mec.* Kesinti yapmak, tutumlu davranmak: *"Her hafta bu dergileri alabilmek için küçücük gündeliğimden bir parçasını, öğle yemeklerinden kırparak biriktiririm."* -Y. Z. Ortaç.

kırptırma *is.* Kırptırmak işi.

kırptırmak *(-i, -e)* Kırpmak işini yaptırmak.

kırsal *s.* **1.** Kır ile ilgili. **2.** Az insanın barındığı, daha çok kır durumunda olan (yer): *Kırsal bölge.*

→ ***kırsal alan, kırsal bölge, kırsal nüfus***

kırsal alan *is.* Üretim etkinlikleri tarıma dayalı olan, kırsal nüfusun yaşadığı

ve çalıştığı alan.

kırsal bölge *is.* Genellikle tarım veya hayvancılık yapılan ve az insanın yaşadığı yer.

kırsal nüfus *is.* Tarımla uğraşan, genellikle şehir sınırları dışında, köy ve kasabalarda yaşayan nüfus.

kır serdarı *is. esk.* Kırlarda eşkıyanın ardına düşüp yolların güvenliğini sağlamakla görevlilerin başı: *"Şu uşak kılıklı herife dikkatli bakın, diyordu. Nedir o kat kat ense, kır serdarı gibi bıyıklar?"* -R. N. Güntekin.

kırtasiye *is. (kırta:siye) Ar. kırṭāsiyye* **1.** Defter, kâğıt, kalem, mürekkep gibi yazı araç ve gereçlerinin bütünü. **2.** Kâğıtla yapılan işlemler.

kırtasiyeci *is.* **1.** Kırtasiye satan kimse. **2.** *s. mec.* Devletle ilgili işlerin yürütülmesinde, şekle gereğinden çok önem veren, bürokrat, şekilci, formalist.

kırtasiyecilik, -ği *is.* **1.** Kırtasiyecinin yaptığı iş. **2.** *mec.* Devletle ilgili işlerin yürütülmesinde şekle gereğinden çok önem verme, bürokrasi.

kırtıklı *s. hlk.* Kirtikli.

kırtıpil *s. hlk.* Değersiz, bayağı, yarım yamalak: *"Kırtıpil babası ölmüş, milyonlar mı bırakmış?"* -R. H. Karay. *"O, kırtıpil yazarların adlarını anmamakla, onları kötülediğine inanır."* -S. Birsel.

kırtıpilleşme *is.* Kırtıpilleşmek işi veya durumu.

kırtıpilleşmek *(nsz)* Kırtıpil durumunda olmak.

kırt kırt *zf.* Kırt sesi çıkararak.

kısa *s.* **1.** Boyu, uzunluğu az olan. **uzun** karşıtı: *Kısa boylu adam. Kısa etek.* **2.** Az süren, uzun olmayan: *"Türk milleti en kısa zaman içinde yeni harflerle okumaya, yazmaya başladı."* -E. İ. Benice. **3.** Ayrıntısı çok olmayan: *Kısa bilgi. Kısa yazı.* **4.** *zf.* Kısaca, kısaltarak: *Kısa konuştu.* **5.** *is.* Kısa olan şey: *Uzun lâfın kısası.* **kısa günün kârı** "hiç olmamaktansa bu kadarı da iyidir" anlamında kullanılır. **kısa kesmek** sözü uzatmamak: *"Ahmet Kerim annesiyle kısa kesmek istediği konuşmalarını hep kapıdan çıkarken ayak üstünde yapardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kısa tutmak 1)** bir şeyi gerektiği kadar uzun yapmamak: *Gömleğin kollarını kısa tutmuşlar.* **2)** bir konuyu geniş ve ayrıntılı bir biçimde vermemek: *Başkan açılış konuşmasını kısa tuttu.*

→ ***kısa çizgi, kısa dalga, kısa devre, kısa far, kısa görüşlü, kısa kafalı, kısa kısa, kısa mesafe, kısa ömürlü, kısa ünlü, kısa vadeli, kısa yoldan***

kısaca *s.* **1.** Oldukça kısa, biraz kısa: *"Mutfakta kısaca boylu, kısıkça sesli, başı yazma yemeni, sırtı örme hırkalı ihtiyarca bir hanımla karşılaştık."* -M. Ş. Esendal. **2.** *zf.* Kısa olarak, özetle: *"O hafta çocukluk kardeşi ile iki defa daha kısaca görüşebildi."* -O. C. Kaygılı. **kısacası** kısa söylemek gerekirse: *"Bir kimse, doktor, avukat, yargıç, kunduracı, kısacası ne iş görürse görsün, gerekli sanat eğitiminden yoksunsa, gördüğü işin önemini kavrayamaz."* -N. Cumalı.

kısacık, -ğı *is.* ve *s. (kı'sacık)* Çok kısa: *"Kısacık haberi yutarcasına okumuş."* -A. İlhan.

kısa çizgi *is.* Satır sonuna sığmayan kelimelere, hecelere bölerken kullanılan noktalama işareti (-), tire.

kısa dalga *fiz.* (radyo yayını için) Dalga boyu on ile yüz m arasında değişen dalga.

kısa devre *is. fiz.* Aralarında potansiyel farkı bulunan iki nokta, direnci çok küçük olan bir iletkenle birleştirildiğinde oluşan elektrik olayı.

kısa far *is.* Otomobilde farın verdiği ışığın daha yakın görmesi, karşıdan geleni rahatsız etmemesi için getirdiği konum. **uzun far** karşıtı.

kısa görüşlü *s.* Dar görüşlü.

kısa kafalı *s. anat.* Kafatasının ön-art ekseni yan eksenine göre kısa olan (kimse), brakisefal.

kısa kısa *s.* ve *zf.* Uzun olmayan bir biçimde, azar azar.

kısalık, -ğı *is.* Kısa olma durumu.

kısalış *is.* Kısalmak işi veya biçimi.

kısalma *is.* Kısalmak işi.

kısalmak *(nsz)* **1.** Kısa duruma gelmek. **2.** Süresi azalmak.

kısaltılma *is.* Kısaltılmak işi.

kısaltılmak *(nsz)* Kısa duruma getirilmek.

kısaltım *is.* **1.** Kısaltmak işi, taksir. **2.** (güzel sanatlarda) Perspektif sebebiyle bazı boyutları küçük görülen nesneleri, bu görünüşe uygun bir biçimde çizme yöntemi.

kısaltış *is.* Kısaltmak işi veya biçimi.

kısaltma *is.* **1.** Kısaltmak işi, taksir. **2.** Kısaltılmış ad veya söz, ihtisar: *TDK, Türk Dil Kurumu adının kısaltmasıdır.*

kısaltmak *(-i)* **1.** Kısa duruma getirmek: *"Ben bu sözü biraz daha kısaltarak tekrar edeceğim."* -R. N. Güntekin. **2.** Kısa gibi göstermek: *Bu giysi boyunu kısaltmış.*

kısaltmalı *s.* Kısaltılmış olan.

→ kısaltmalı kelime

kısaltmalı kelime *is. gr.* Birden çok kelimenin baş harfiyle kurulmuş kelime: *NATO (North Atlantic Treaty Organization), TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu).*

kısalttırma *is.* Kısalttırmak işi.

kısalttırmak *(-i, -e)* Kısaltmak işini yaptırmak.

kısa mesafe *is.* Uzaklığı az olan.

kısa ömürlü *s.* Ömrü az olan veya uzun süre yaşamayan.

kısarak *s. hlk.* **1.** Biraz kısa, kısaca: *"Kısarak boylu, kara kuru Nadır Hanımın yerinde şimdi şişman denilecek kadar etlenmiş bir hanım var."* -M. Ş. Esendal. **2.** *zf.* Kısa süreli: *"Giyinip kuşanmak, nişanları takmak, süslenmek de başkaları görsün diyedir. Bunun için karşılama törenleri kısarak olur."* -M. Ş. Esendal.

kısas (I) *is. Ar. kişâş huk. esk.* Bir suçluyu, başkasına yaptığı kötülüğü aynı biçimde uygulayarak cezalandırma. **kısas etmek** bir suçluya başkasına yaptığı kötülüğü aynı biçimde uygulamak.

→ kısasa kısas

kısas (II) *ç. is. Ar. kişaş, kişşa'* nın çokluk biçimi Kıssalar, hikâyeler, öyküler: *Kısas-ı enbiya.*

kısasa kısas *is.* Yapılan kötülüğü aynı biçimde, yapan kimseye yapma, uygulama.

kısa ünlü *is. gr.* Boğumlanma süresi uzun olmayan ünlü: *At, al, kır* gibi kelimelerindeki ünlülerde olduğu gibi.

kısa vadeli *s.* Süresi az olan: *"Kısa vadeli hiç bir ödünç alma imkânı yoktu."* - F. R. Atay.

kısa yoldan *zf.* **1.** Uzatmadan, süreyi geçirmeden. **2.** Kesin bir biçimde.

kısık, -ğı *s.* **1.** Kısılmış olan. **2.** (ses için) Boğuk, güçlükle çıkan: *"Sonra kısık fakat ateşli, tutkun bir kadın sesi korkuyla, hiddetle haykırdı."* -H. E. Adıvar. **3.** (göz kapakları için) Hafifçe aralanmış, yumulmuş olan. **4.** *is. coğr.* Bir kıvrımı keserek iki yandaki çukurlukları birleştiren, dar ve boğaz biçimindeki koyak, dar boğaz, klüz.

kısıkça *s.* ve *zf.* Biraz kısılmış olarak: *"Halide'yi ararken mutfakta kısıkça sesli, başı yazma yemeni, sırtı örme hırkalı ihtiyarca bir hanımla karşılaştık."* -M. Ş. Esendal.

kısıklık, -ğı *is.* Kısık olma durumu.

kısılış *is.* Kısılmak işi veya biçimi.

kısılma *is.* **1.** Kısılmak işi. **2.** *biy.* Kalbin, içindeki kanı damarlara vermek için açılıp kapanması.

kısılmak *(nsz)* **1.** Hacmi, niceliği, gücü azalmak: *Sesi kısıldı. "Nablusluların rengi, asılmış adamların rengine döndü, dudakları kısıldı."* -F. R. Atay. **2.** (göz kapakları için) Hafifçe kapanmak. **3.** *mec.* Kaçıp kurtulma yolu kalmamak: *Kapana kısıldı.*

kısım (I) *is. hlk.* Avuç: *"Kadın kısmı tutunacak yer ister, güvenecek yer ister."* - Z. Selimoğlu.

kısım, -smı (II) *is. Ar. kısm* **1.** Parçalara ayrılmış bir şeyin her bölümü, bölük, kesim: *Yurdun bir kısmı. "Orman yapraklarının bir kısmı, yerleri kaplayan sonbahar çimenlerinin üzerine dökülmüş, bir kısmı da henüz dallarında idi."* -A. Haşim. *"Şimdi hayatının rol oynamaya lüzum görmediği kısımlarına, yani onun ev hayatına geliyorum."* -R. N. Güntekin. **2.** Bir cinsten veya meslekten olanların tümü: *"Ben bakmam kadın kısmının göz yaşına."*

-R. N. Güntekin. *"Kadın kısmı tutunacak yer ister, güvenecek yer ister."* -Z. Selimoğlu. **3.** Bölüm, kol, dal: *Bankanın kambiyo kısmında çalışıyorum.*

kısım kısım *zf.* Ayrı ayrı, bölük bölük.

kısımlama *is.* Kısımlamak işi.

kısımlamak *(-i) hlk.* Tek elle avuçlamak.

kısınma *is.* Kısınmak işi.

kısınmak *(-e) hlk.* Kendi ihtiyaçlarını karşılamakta tutumlu davranmak, imsak etmek.

kısıntı *is.* Her türlü ihtiyacı karşılamada tutumlu davranma, kısma, azaltma. **kısıntı yapmak** tutumlu davranmak.

kısıntılı *s.* Kısıntıya dayanan, kısıntısı olan: *"Ama insan kısıntılı yaşamaya alışırsa..."* -N. Cumalı.

kısıntısız *s.* Kısıntıya dayanmayan, kısıntısı olmayan.

kısır (I) *s.* **1.** (insan ve hayvan için) Üreme imkânı olmayan, döl vermeyen. **2.** (toprak için) Ürün vermeyen: *Kısır toprak.* **3.** *mec.* Verimsiz, yararsız, sonuçsuz: *Kısır çalışma. Kısır tartışma.* **4.** *biy.* İçinde hiçbir üreme olayı geçmeyen (canlı hücre, çekirdek vb.).

→ kısır döngü

kısır (II) *is.* Haşlanmış bulgur, taze soğan, maydanoz ve baharatla yapılan bir tür yemek.

kısır döngü *is. man.* **1.** Bir önermeyi ikinci bir önerme ile, bunu da birincisiyle tanıtlama. **2.** *mec.* Aynı olumsuz sonucu veren, çözüm getirmeyen durumların tekrarlanması, sürdürülmesi: *"Ama ana yahut büyükanne, çocuğu korumaya kalkar, bu sistemi bozarsa, kısır döngü sürer gider."* -H. Taner.

kısırgan *s.* Esirgeyip vermeyen.

kısırganma *is.* Esirgeme.

kısırganmak *(-i, -den) hlk.* Esirgeyip bir şeyi vermekten çekinmek: *Eh ne denir, kısmet imiş adamcağız düğünü de kısırganmadan yaptı.*

kısırlaşma *is.* Kısırlaşmak işi.

kısırlaşmak *(nsz)* Kısır duruma gelmek.

kısırlaştırma *is.* Kısırlaştırmak işi.

kısırlaştırmak *(-i)* Üreme organlarını ameliyatla döl veremez duruma getirmek.

kısırlık, -ğı *is.* **1.** Kısır olma durumu: *"Bu çocuksuzluk, bu kısırlık zaten bütün hayatımı zehirleyen bir şey."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Verimsizlik, akamet.

kısış *is.* Kısma işi: *"Yeşil gözlerini iki ince renk çizgisine çeviren bir kısışla güldü."* -H. E. Adıvar.

kısıt *is.* **1.** Kişinin yurttaşlık haklarını kullanma yetkisinin yargı kuruluşlarınca kaldırılması. **2.** Bunama, mahkûm olma gibi sebeplerden dolayı kanunun, bir kimsenin malını, parasını istediği gibi kullanmasına ve harcamasına engel olması, hacir. **kısıt altına almak** *huk.* kısıtlamak.

kısıtlama *is.* Kısıtlamak işi, hacir.

kısıtlamak *(-i)* **1.** Önceden verilmiş olan hak ve hürriyetlerin sınırlarını daraltmak, tahdit etmek: *Hükûmet dış gezileri kısıtladı.* **2.** *huk.* Birini yasal yoldan mallarını kullanmaktan yoksun bırakmak, kısıt altına almak, hacir altına almak. **3.** *mec.* Sınırlamak, daraltmak.

kısıtlanış *is.* Kısıtlanmak işi veya biçimi.

kısıtlanma *is.* Kısıtlanmak işi.

kısıtlanmak *(nsz)* Kısıtlamak işi yapılmak.

kısıtlayıcı *s.* **1.** Kısıtlayan, kısıt altına alan. **2.** *mec.* Sınırlayan, daraltan.

kısıtlayış *is.* Kısıtlamak işi veya biçimi.

kısıtlı *s.* **1.** Kısıtlanmış, kısıt altına alınmış, mahcur: *"En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar... milletvekili seçilemezler."* -Anayasa. **2.** Sınırlanmış.

kısıtlılık, -ğı *is.* Kısıtlı olma durumu, hacir.

kıska *is. hlk.* Arpacık soğanı.

kıskacı *is. hlk.* Soğan tohumundan arpacık soğanı yetiştiren kimse.

kıskacılık, -ğı *is. hlk.* Soğan tohumundan arpacık soğanı yetiştirme işi.

kıskaç, -cı *is.* **1.** Bir şeyi tutup sıkıştırmaya yarayan kerpeten, pense gibi araç. **2.** Açılıp kapanan eğreti merdiven. **3.** Bö-

ceklerde besin maddelerini parçalamaya ve kendilerini savunmaya yarayan organ: *"Deniz kenarında bu meş'alelerle korkunç kıskaçlı büyük pavuryalar topladıkları görülüyor."* -S. F. Abasıyanık. **4.** Demircilerin kızgın demiri tuttukları maşa gibi araç. **5.** *s.* Kıskaç biçiminde olan.

*→ **kıskaç gözlük***

kıskaç gözlük, -ğü *is.* Kelebek gözlük.

kıskaçlama *is.* Kıskaçlamak işi.

kıskaçlamak *(-i)* Kıskaç duruma gelmek.

kıskanç, -cı *s.* ve *is.* Kıskanma huyunda olan: *"İlk tanıştığımız günlerde ben kıskanç ve fenaydım."* -P. Safa.

kıskançlık, -ğı *is.* Bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan olumsuz tutum veya acı duyma: *"Tıpkı senin gibi onun kıskançlığından fevkalâde korkuyorum."* -R. N. Güntekin. *"Müthiş bir kıskançlığın işkencelerini görmek için fazla tafsilat beklemek icap etmezdi."* -H. Z. Uşaklıgil. **kıskançlık etmek** kıskanmak.

kıskandırma *is.* Kıskandırmak işi.

kıskandırmak *(-i)* Kıskanmasına yol açmak: *"Onların masum sevinçleri öteki miniminileri de hazin hazin kıskandırmıştı."* -O. C. Kaygılı.

kıskanılma *is.* Kıskanılmak işi.

kıskanılmak *(-den, nsz)* Kıskanmak işi yapılmak veya kıskanmak işine konu olmak.

kıskanış *is.* Kıskanmak işi veya biçimi.

kıskanma *is.* Kıskanmak işi.

kıskanmak *(-i, -den)* **1.** Sevgide veya kendisiyle ilişkili şeylerde bir başkasının ortaklığına veya üstün durumda görünmesine dayanamamak: *"Rıhtımdaki Rum çocukları onun bir Türk çocuğu ile saatlerce konuşmasını kıskandılar."* -Ö. Seyfettin. *"Mühür gözlüm seni elden / Sakınırım, kıskanırım."* -Âşık Ali İzzet Özkan. **2.** *(-i)* Herhangi bir bakımdan kendinden üstün gördüğü birinin bu üstünlüğünden acı duymak, günülemek, haset etmek: *İyi insanlar kimsenin mutluluğunu kıskanmazlar. "Dünyanın bütün saadetini içinde duyduğuma inandım, kıskandım, ağladım, azaplar çektim."* -H. C. Yalçın. **3.** Esirgemek, çok görmek: *Benden bir dilim ekmeği kıskanırdı.* **4.** *(-i)* Bir şeye, en küçük saygısızlık gösterilmesine bile dayanamamak: *Her Türk, yurdunu kıskanır.* **5.** *mec.* Yerinde olmayı istemek, imrenmek.

kıskı *is.* Türlü maksatlarla iki şeyin arasına sokuşturulan, kıstırılan parça, kama, takoz.

kıs kıs *zf.* Gülmenin sessiz ve alaylı olduğunu anlatır. **kıs kıs gülmek** sessiz ve alaylı gülmek: *"Taranmış pos bıyıklarının altından kıs kıs gülüyordu."* -A. İlhan. *"Gözlüklerinin altından kıs kıs gülerek, gazeteyi nasıl alıp uzattığını gösteriyordu."* -R. Enis.

kıskıvrak *zf. (kı'skıvrak)* Çözülemeyecek veya kurtulamayacak bir biçimde. **kıskıvrak yakalamak (veya bağlamak) 1)** kurtulamayacak veya çözülemeyecek biçimde tutmak, sımsıkı tutmak: *Kıskıvrak bağlanmış, bir yük hâline sokulmuştu.* **2)** *mec.* tamamen etkisi altında kalmak, bir şeyle sürekli meşgul olmak: *"Amma yalnız bu olmadı, benim muhayyilemi kıskıvrak bağlayan şey, bir başka tecrübe daha ömrüm boyunca beni tesiri altında bıraktı."* -R. H. Karay.

kısma *is.* Kısmak işi.

kısmak, -ar *(-i)* **1.** Azaltmak, alçaltmak: *Radyoyu biraz kısar mısın?* **2.** (göz için) Biraz kapamak: *"Adam göz kapaklarını kısarak bir hesapladı."* -N. Cumalı. **3.** Boyunu kısaltmak veya daraltmak: *Kemerini kıstı. "Omuzlarını kısar, ellerini cebinden çıkarır, atar ağzından sigarasını."* -S. F. Abasıyanık. **4.** (lâmba için) Işığını azaltmak. **5.** Sıkıştırmak: *"Birden susan köpek kuyruğunu bacaklarının arasına kıstı."* -Ö. Seyfettin. **6.** *mec.* (para, masraf vb. için) Azaltmak: *"Kes üç kuruş ekmekten / Beş kuruş etten kıs."* -B. Necatigil. **7.** *hlk.* Pintilik etmek. **8.** *mec.* Verilen hak ve özgürlüklerin sınırını daraltmak.

kısmen *zf. (kı'smen) Ar. kismen* Bütün

değil, bir bölüm olarak veya bazı bakımdan, bazı yönden: *Eşyayı kısmen gönderdim. Kısmen haklısınız.*

kısmet *is. Ar. kisme* **1.** Tanrı'nın her kişiye uygun gördüğü yaşama durumu, nasip: *Bu çocuğun kısmeti açık olacak. "Kısmet ise gelir Hint'ten Yemen'den, kısmet değilse ne gelir elden?"* -Atasözü. **2.** (kız veya kadın için) Evlenme talihi: *"Aslında kendi de şimdiye kadar bütün kısmetleri tepti."* -H. E. Adıvar. **3.** Olayların kötü sonuçlarını tevekkülle karşılama durumu. **4.** *ünl.* Şimdiden belli değil, ya olur ya olmaz anlamında: *-Yarın gelecek misiniz? -Kısmet!* **kısmet (veya kısmeti) çıkmak** (kız, kadın için) evlenme teklifi almak: *"Zavallı kızın kısmeti çıkmış, kendine sormadan, danışmadan hemen vermişler."* -Ö. Seyfettin. **kısmet beklemek** evlenmeyi, evleneceği kimseyi beklemek: *"Şimdi genç değil, şöyle karkını, kırk beşini aşmış, efendiden, ağır başlı bir kısmet bekliyor."* -H. Taner. **kısmet olmak** talih yardım etmek: *"Kısmet olursa, bunları bu yeni yılda göreceğiz."* -H. Taner. **kısmeti açılmak 1)** kazancı artmak, bolluğa ermek; **2)** kendisiyle evlenmek isteyen biri çıkmak. **kısmeti ayağına (kadar) gelmek** beklenmeyen bir sebeple kazançlı bir durumla karşılaşmak. **kısmeti bağlanmak** istediği hâlde evlenememek. **kısmeti çıkmak** olumlu bir duruma kavuşmak: *"Sık dişini biraz daha, elbette bir kısmetin çıkacak."* -O. Kemal. **kısmetinde ne varsa kaşığında o çıkar** kişi ne kadar çabalarsa çabalasın alın yazısındaki şeye ulaşır. **kısmetine mani olmak** kazancına veya evlenmesine engel olmak. **kısmetini ayağıyla tepmek** kavuşacağı iyi bir durumu, değerini bilmeyerek istememek. **kısmetini bağlamak** (büyü ile) evlenmesine engel olmak.

→ ***kısmet kapısı***

kısmet ağacı *is.* Bütün sıcak ülkelerde sık rastlanan tırmanıcı ve iri gövdeli ağaç *(Clerodendron).*

kısmet kapısı *is.* Gelir, geçim yeri sağlayan yer.

kısmetli *s.* Kısmeti iyi olan.

kısmetsiz *s.* Kısmeti iyi olmayan.

kısmetsizlik, -ği *is.* Kısmetsiz olma durumu.

kısmık *s. hlk.* Cimri, pinti, hasis.

kısmî *s. (kısmi:) Ar. kismî* Bir şeyin yalnız bir bölümünü içine alan, tikel, cüz'i.

→ ***kısmî felç, kısmî seçim***

kısmî felç *is. tıp* Vücudun bir bölümünün felçli duruma gelmesi.

kısmî seçim *is. esk.* 1961 Anayasasına göre Cumhuriyet Senatosu üyelerinden süresi dolanların yenilenmesi için yapılan seçim.

kısrak, -ğı *is.* Dişi at: *"Kurt görmüş bir kısrak heyecanıyla haykıra haykıra kaçtı."* -Ö. Seyfettin.

kıssa *s. Ar. kıssa esk.* Hikâye, fıkra: *"Babam, beni ve kızkardeşimi yanına çağırıp birtakım mucize ve keramet kıssaları anlatmayı da severdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kıssadan hisse** anlatılan bir olaydan alınacak ders. **kıssadan hisse almak (veya çıkarmak)** anlatılan bir olaydan ders almak: *"O zaman, diplomatlar bu kıssadam lâzım gelen hisseyi çıkarmasını bilmişler miydi? Ne gezer!"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kıstak, -ğı *is. coğr.* Bir yarımadayı karaya bağlayan, iki yanı su, dar kara parçası, berzah, dil.

kıstas *is. Ar. kıstâs* Ölçüt: *"Dedektif romanlarında suçluyu ararken kullanılan bir kıstası burada da kullanabiliriz."* -H. Taner. **kıstas tutmak** ölçü olarak almak.

kıstelyevm *is. Ar. kişte'l-yevm esk.* Görev başına gelinmediği günlerde kesilip ödenmeyen para.

kıstırılma *is.* Kıstırılmak işi.

kıstırılmak *(-e)* Kıstırmak işi yapılmak.

kıstırma *is.* **1.** Kıstırmak işi. **2.** İçerisine peynir, kıyılmış et vb. konularak sac üzerinde pişirilen börek. **3.** Karnıyarık yemeği.

kıstırmak *(-i, -e)* **1.** İki şey arasında bırakarak sıkıştırmak: *Parmağını kapıya kıstırdı.* **2.** *mec.* Kaçamayacak bir duruma getirmek: *Hırsızı çatı arasına kıstırdılar.*

kış (I) *is.* **1.** (kuzey yarım küre için) Aralık ayının yirmi ikisinde başlayıp martın yirmi birine kadar süren, yılın en soğuk mevsimi: *Kış geceleri uzun olur. "Bir kış günüydü ama şıkır şıkır güneşli bir kış günüydü."* -S. F. Abasıyanık. *"Kıştı. Yerler iki karış kar tutmuştu."* -T. Buğra. **2.** *mec.* Çok soğuk hava. **kış basmak** kışın, şiddetli soğukları başlamak. **kış yapmak** (hava) çok soğuk ve karlı geçmek. **kışı geçirmek** kış mevsimini bir yerde geçirmek.

→ ***kış dönemi, kış dönencesi, kış günü, kış güneşi, kış kayıtı, kış kıyamet, kış uykusu***

kış (II) *ünl.* Tavuk gibi kümes hayvanlarını kovalamak için çıkarılan ses.

kış dönemi *is.* Kış süresine rastlayan, kışın yapılan şey.

kış dönencesi *is. astr. bk.* Oğlak dönencesi.

kış günü *is.* Kışın.

kışın *zf. (kı'şın)* Kış mevsiminde, kış süresince: *"Cuma ve pazartesi geceleri, kışın Aksaray'daki evimizde boza partisi verilirdi."* -H. R. Gürpınar.

kışır, -şırı *is. Ar. kişr esk.* Kabuk: *"Büsbütün aç, bir parça ağaç kışrı ve bir kuru portakal kabuğu bile bulamayan insan iskeletlerinin son inîltisini dinliyorduk."* -F. R. Atay.

kış kayıtı *is. hlk.* Kış için saklanan yiyecekler.

kışkırtı *is.* **1.** Kışkırtmak işi, tahrikât. **2.** *"Öfke baldan tatlıdır ve kışkırtılar, en kabız kafalara bile ilham verir, en kilitlenmiş talâkatleri açar."* -H. Taner.

kışkırtıcı *s.* ve *is.* **1.** Kışkırtmak işini yapan, muharrik: *"O kaçmalar, kovalamalar, kışkırtıcı hareketlerin hepsi onda da vardı."* -N. Cumalı. **2.** Kışkırtma yapan, provokatör.

→ ***kışkırtıcı ajan***

kışkırtıcı ajan *is.* İnsanları, bazı suçları işlemeye sürüklemekle görevli kimse.

kışkırtıcılık, -ğı *is.* **1.** Kışkırtıcı olma durumu. **2.** Kışkırtıcı ajana özgü davranış.

kışkırtılma *is.* Kışkırtılmak işi.

kışkırtılmak *(nsz)* Kışkırtmak işi yapılmak.

kışkırtış *is.* Kışkırtmak işi veya biçimi.

kışkırtma *is.* **1.** Kışkırtmak işi, tahrik, tahrikât. **2.** Herhangi bir kişiye, gruba, kuruluşa veya devlete karşı girişilen ve onları sonradan ağır sonuçlar verecek bir karşı eylemde bulunmaya zorlayan, önceden tasarlanmış girişim, provokasyon.

kışkırtmacı *is.* Kışkırtmak işini yapan (kimse).

kışkırtmacılık, -ğı *is.* Kışkırtmacının işi.

kışkırtmak *(-i)* **1.** (kümes hayvanlarını) Ürkütüp kaçırmak. **2.** Bir kimseyi kötü bir iş yapması için harekete geçirmek, tahrik etmek.

kışkışlama *is.* Kışkışlamak işi.

kışkışlamak *(-i, -e)* Genellikle kümes hayvanlarını kovalamak.

kış kıyamet *is.* Çok zorlu kış; yağmurlu, fırtınalı soğuk hava.

kışla *is. (kı'şla)* **1.** Askerlerin toplu olarak barındıkları büyük yapı: *Selimiye Kışlası. "Kışlanın önünde redif sesi var."* -Halk türküsü. *"Gece gündüz kışlada kaldığımızdan sivil hayat ile temasımız pek azdı."* -F. R. Atay. **2.** *hlk.* Koyun ve keçi sürülerinin gecelediği veya kışın barındığı kapalı ağıl.

kışlak, -ğı *is. hlk.* **1.** Kışın barınılan yer. **2.** Kışın ordu'ların, göçebe oymakların hayvanlarıyla birlikte yayladan inip konakladıkları yer.

kışlama *is.* Kışlamak işi.

kışlamak (I) *(nsz)* **1.** Kış olmak: *Bu yıl erken kışladı.* **2.** Kışı (bir yerde) geçirmek: *"Armudu taşlayalım / Dibinde kışlayalım."* -H. Türküsü.

kışlamak (II) *(-i) hlk.* Kuş ve kümes hayvanlarını ürkütmek.

kışlatma *is.* Kışlatmak işi veya durumu.

kışlatmak *(-i)* **1.** Kışı (bir yerde) geçirtmek. **2.** *argo* Musallat etmek.

kışlık, -ğı *s.* **1.** Kışa özgü, kış için: *Kışlık giysi. Kışlık biber, patlıcan, kabak.* **2.** *is.* Kışın oturulan yapı: *"Sıcak yaz aylarını*

geçirmek için deniz kenarlarına, kırlara, tepelere kaçanlar, şimdi birer birer kışlıklarına dönüyorlar." -A. Haşim.

kış uykusu *is.* **1.** Soğuk ve kurak mevsimlere karşı koyabilmek için canlı varlıkların yapısında görülen olayların bütünü. **2.** Ilıman ve soğuk bölgelerde, özellikle yapraklarını döken ağaçlarda ham ve ongun besi suyu dolaşımının tamamen veya kısmen durması. **3.** *mec.* Durgunluk, hareketsizlik dönemi: *"Daha kış uykusundan uyanmamış sisli Kâğıthane'ye, mavi, mahmur Haliç'e yükseklerden baktık."* -Ö. Seyfettin. *"Hiç kuşkum yok ki, sen şimdi kalbimde / Bir kış uykusuna yatan böceksin."* -A. M. Diranas.

kıt *s.* **1.** İhtiyaca yetmeyecek kadar az, **bol** karşıtı: *Bu yıl ürün kıt. "O devirde bizim gibi henüz askere gitmemiş şoförler çok kıttı."* -A. Gündüz. **2.** (duygu, söz vb. için) Az: *"Sözü kıt bir adamdı."* -Halikarnas Balıkçısı.

→ ***kıt kanaat . kıtı kıtına***

kıt'a *is. Ar. ḳiṭ'a* **1.** Yeryüzündeki beş büyük kara parçasından her biri, ana kara: *Avrupa kıt'ası.* **2.** *ask.* Silâhlı veya silâhsız erlerin, bir komutanın emrinde bir araya gelmesinden oluşan birlik: *"Trakya'da, Anadolu'dan gelecek yeni kıt'alara intizar edilmektedir."* -F. R. Atay. **3.** *ed.* Dörtlük: *"Abdülkadir Efendinin yazdığı tarih kıt'asını aynen buraya geçirmekte bir fayda yok."* -B. Felek. **4.** *esk.* Parça, tane: *İki kıt'a mektup.*

→ ***kıt'alar arası, kıt'a sahanlığı***

kıtaat *ç. is. (kıtaa:t) Ar. ḳiṭa'āt, ḳiṭ'a'* nın çokluk biçimi *esk.* **1.** Kıtalar, ana karalar. **2.** Asker birlikleri.

kıtal, -li *is. (kıta:l) Ar. ḳitāl esk.* **1.** Vuruşma, birbirini öldürme. **2.** Savaş.

kıt'alar arası *is.* Bütün kıt'aları birbirine bağlayan, kıt'alarla ilgili olan durum.

kıt'a sahanlığı *is. coğr.* **1.** Karaları çevreleyen ve karalardan sayılan -iki yüz m derinliğe kadar olan sığ deniz dipleri. **2.** *huk.* Ülke kıyılarına bitişik olan ve 200 m derinliğe veya bu sınırın ötesindeki su derinliğinin doğal kaynaklarının işletilmesine elverişli olduğu noktaya kadar, kara sularının dışında kalan deniz altı bölgelerinin deniz yatağı ve toprak altı kesiminin bütünü.

kıtık, -ğı *is.* Minder, yastık gibi şeyleri doldurmak için kullanılan ve bazen de sıvanın içine katılan keten ve kendir lifleri.

kıtı kıtına *s.* İhtiyaca zor yetecek kadar.

kıtıklama *is.* Kıtıklamak işi.

kıtıklamak *(-i)* Kıtıkla doldurmak.

kıtıklı *s.* İçine kıtık konmuş olan.

kıtıpiyos *s. argo* Değersiz, bayağı, kötü: *Kıtıpiyos bir adam.*

kıtıpiyozluk, -ğu *is.* Kıtıpiyoz olma durumu.

kıtır *is. argo* **1.** Uydurma söz, yalan. **2.** *hlk.* Patlamış mısır. **3.** Kuru ve gevrek ses.

kıtır atmak *argo* yalan uydurup söylemek: *"Kim dedi bunu sana, Kâmil Bey mi, boş ver kardeş, inanma sakın, kıtır atıyorlar, moralimizi bozmak istiyorlar."* -A. İlhan.

kıtıra almak *argo* alay etmek.

→ ***kıtır kıtır***

kıtırcı *s.* ve *is. argo* Çok yalan söyleyen kimse.

kıtırdama *is.* Kıtırdamak işi.

kıtırdamak *(nsz)* Kuru bir şey kıtır sesi çıkarmak: *"Şoför doğruldu, gerindi, kemikleri kıtırdadı."* -A. Gündüz.

kıtırdatma *is.* Kıtırdatmak işi.

kıtırdatmak *(-i)* Kıtır diye gevrek ses çıkarmak.

kıtır kıtır *s.* **1.** Çok pişirilmekten veya kızartılmaktan kuru ve gevrek bir duruma gelmiş olan: *Kıtır kıtır bir börek.* **2.** *zf.* Yemek, kesmek, doğramak gibi fiillerle kullanıldığında o fiilin gevrek bir ses çıkararak yapıldığını belirtir: *Kurt, kuzuyu kıtır kıtır yemiş.*

kıtırtı *is.* Kıtırdama sesi.

kıt kanaat *zf.* Yoksulluk içinde ve güçlükle (geçinmek): *"Orada toprakla uğraşıyor, kıt kanaat geçiniyordu."* -R. N. Güntekin.

kıtlama *zf.* Şekeri ağızda dişle küçük küçük ısırarak çay içmek için kullanılır: *Çayı kıtlama içer.*

kıtlaşma *is.* Kıtlaşmak işi.

kıtlaşmak *(nsz)* İhtiyacı karşılayamamak, kıt duruma gelmek: *"O zaman memlekette benzin çok kıtlaşmıştı, otomobilleri gazla çalıştırabiliyorduk."* -A. Gündüz.

kıtlık, -ğı *is.* **1.** İhtiyaca yetmeyecek derecede azlık: *Kâğıt kıtlığı mı var? "Toprak darlığı, ham madde kıtlığı ve nüfus artışı..."* -F. R. Atay. **2.** Kuraklık, savaş gibi sebeplerle ürünün yetişmemesi ve bundan doğan açlık: *"Memleketi kavuran kıtlık buranın semtine uğramamıştır."* -H. R. Gürpınar. *"Bir zaman, güçlü bir kıtlığa uğramış topraklar artık üstündekileri besleyemez olmuştu."* -N. Araz. **3.** Yiyecek maddelerinde görülen darlık. **4.** *mec.* (duygu, söz vb. için) Azlık. **(bir şeyin) kıtlığına kıran girmek** bir şey hiç bulunmaz olmak. **kıtlıktan çıkmış gibi (yemek)** doymak bilmezcesine (yemek).

kıvam *is. (kıva:m) Ar. ḳıvām* **1.** (sıvılar için) Koyuluk; koyuluk derecesi: *Bal kıvamında.* **2.** *mec.* Bir şeyin en uygun zaman veya durumu. **3.** *sp.* Spor çalışmalarında başarılı olabilmek için, fizik ve moral yönünden istenilen iyi durum. **kıvamını bulmak (veya kıvamına gelmek)** gerekli ve istenilen şartlar yerine gelmek, en uygun anında olmak: *"Yumurtayla zeytinyağı kıvamını bulunca, bir kaşıkla onu soğumuş levreğin üstüne gezdireceksin."* -O. V. Kanık. *"Bütün bu konuşmalar için on beş, yirmi dakika kafi gelmiş, ... sosyete tam kıvamını bulmuştu."* -H. E. Adıvar.

kıvamlanma *is.* Kıvamlanmak işi.

kıvamlanmak *(nsz)* **1.** (sıvılar için) Kıvamına gelmek, koyulaşmak. **2.** *mec.* Olgunlaşmak, uygun duruma gelmek.

kıvamlaştırıcı *is. kim.* Sıvı bir maddeyi kıvamına getirmeyi sağlayan alet.

kıvamlaştırma *is. kim.* Kıvamlaştırmak işi.

kıvamlaştırmak *(-i) kim.* Bir maddeyi sıvıdan ayırarak kıvamlı duruma getirmek.

kıvamlı *s.* Gereken kıvamı bulmuş olan.

kıvamsız *s.* Kıvamlı olmayan.

kıvanç, -cı *is.* **1.** Övünç, iftihar. **2.** Sevinç. **kıvanç duymak 1)** övünmek; **2)** sevinmeki mutlu olmak: *"Genç kızın sıcak ilgisini hissetmekten ayrı bir kıvanç duyması kadar doğal bir şey olamayacağı da ortadadır."* -H. Taner.

kıvançlanma *is.* Kıvançlanmak işi.

kıvançlanmak *(-den)* Kıvanç duymak, övünmek: *"Fallardan kıvançlanıyor mu, yoksa değil mi, hiç belli etmiyordu."* -Y. Kemal.

kıvançlı *s.* **1.** Övünç duyan, iftihar eden, övünç veren, iftihar edilecek: *"Teşrifiniz, bizler için kıvançlı bir olay olacaktır."* -R. N. Güntekin. **2.** Sevinç duyan, mutlu.

kıvanış *is.* Kıvanmak işi veya biçimi.

kıvanma *is.* Kıvanmak işi, iftihar.

kıvanmak *(-e, -le)* Övünülecek bir olaydan dolayı sevinmek, iftihar etmek, memnun olmak.

kıvıl *is. hlk.* Kıvılcım.

→ ***kıvıl kıvıl***

kıvılcım *is.* **1.** Yanmakta olan bir maddeden sıçrayan küçük ateş parçası, kıvıl. **2.** Demir ve taş gibi maddelerin güçlü çarpışmasında sıçrayan ateş durumundaki küçük parça. **3.** *mec.* Harekete geçiren etken: *"Beyninde çakan şimşeğin kıvılcımları hemen ağzından saçılır."* -H. R. Gürpınar. **4.** *astr.* Güneş yüzeyinde görülen kesikli ışımalara verilen ad.

kıvılcımlanma *is.* Kıvılcımlanmak işi.

kıvılcımlanmak *(nsz)* Kıvılcım saçarak yanmak, kıvılcımlı duruma gelmek.

kıvılcımlı *s.* Kıvılcımı olan, kıvılcım saçan: *"Kabarık göğsündeki parlak kıvılcımlı tüyleri, altından bir zırh gibiydi."* -Ö. Seyfettin.

kıvılcımsız *s.* Kıvılcımı olmayan, kıvılcım saçmayan.

kıvıl kıvıl *zf.* Toplu olarak hareket etmeyi, kaynaşmayı anlatır.

kıvırcık, -ğı 1. Küçük küçük kıvrımları olan: *"Altı yaşlarında sarı, kıvırcık saçlı bir kız çocuğu, tepine tepine ağlıyordu."* -R. N. Güntekin. *"Kalın, yağlı ensesi gayet kısa, seyrek ve kıvırcık sakal, esmer renk, geniş omuzlarla âdeta bir pehlivan."* -M.

Ş. Esendal. **2.** *is.* Daha çok Trakya ve Marmara'da yetiştirilen, beyaz tüylü, ince kuyruklu bir tür koyun. **3.** *is.* Bu koyunun eti. **4.** *s.* Kıvırcık salata.

→ ***kıvırcık koyun, kıvırcık salata***

kıvırcık koyun *is. bk.* kıvırcık.

kıvırcıklaşma *is.* Kıvırcıklaşmak işi.

kıvırcıklaşmak *(nsz)* Kıvırcık duruma gelmek: *"Sanki sıcak bir iklimde bir parça kavrulmuş gibi biraz kıvırcıklaşmış sakalıyla ... ancak kırk beş yaşlarında olmalıydı."* -A. Ş. Hisar.

kıvırcık salata *is.* Yeşil salata, yaprakları kıvırcık bir tür marul, kıvırcık.

kıvırış *is.* Kıvırmak işi veya biçimi.

kıvır kıvır *s.* **1.** Büklümleri olan, kıvrımlı: *"Yüz tarafında ne böyle iri bir çıkıntısı, ne de böyle kıvır kıvır bıyıkları vardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Kız, gür, kıvır kıvır saçlarının süslediği başını kaldırdı."* -E. İ. Benice. **2.** *zf.* Kıvrılmış durumda sürekli hareket hâlinde olarak: *"İkiye bölünmüş bir solucan, kopmuş çimenler arasında kıvır kıvır..."* -Y. Z. Ortaç.

kıvırma *is.* Kıvırmak işi.

kıvırmak *(-i)* **1.** Bükmek: *Saçlarını kıvırmak. "Fino, beni görünce kuyruğunu kıvırıp düşmanca havlaya havlaya beyaz dişlerini gösterdi."* -H. R. Gürpınar. **2.** Kenarından katlamak, bükmek. **3.** Bir giysinin veya kumaşın kenarını bükerek tersinden dikmek. **4.** Kalçalarını iki yana sallayarak oynamak veya yürümek: *Kıvıra kıvıra oynadı.* **5.** *mec.* ve *hlk.* Başarmak, başa çıkmak, becermek, hakkından gelmek: *"Halbuki Nahit onu odasına çekip de baş başa prova yaptığı zamanlarda pek âlâ kıvıracağa benziyordu."* -T. Buğra. **6.** Uydurup söylemek: *Gene yalanları kıvırmaya başladı.* **7.** *(-e)* Sapmak: *Araba birdenbire sağa kıvırdı.* **8.** Yapmak istememek, yan çizmek.

kıvırtma *is.* Kıvırtmak işi.

kıvırtmak *(-i, -e)* Kıvırmak işini yaptırmak.

kıvır zıvır *s.* **1.** Önemsiz, değersiz, derme çatma: *"Gezilere çıkanlar, kürkler, bir yığın kıvır zıvır, gösterişli giysiler getirerek geçerler gümrükten."* -N. Cumalı. **2.** *is.* Önemsiz ayrıntı.

kıvracık *s. (kı'vracık) hlk.* **1.** Derli toplu ve işi kolay: *Kıvracık bir ev.* **2.** Ayağına çabuk, hamarat: *"Helâl süt emmiş, kıvracık, eli yüzü düzgün, terbiyeli, edepli kızcağız."* -E. E. Talu.

kıvrak, -ğı *s.* **1.** Canlı, hareketli, atik: *"Lâstik ayakkabılarının üstünde kıvrak ve çevikti."* -H. Taner. **2.** Akıcı, işlek: *Kıvrak bir zekâsı var. Kıvrak bir anlatım.* **3.** *is. hlk.* Yerli dokuması kara bezden yapılmış köylü kadın yeldirmesi. **4.** *is. hlk.* İnce tülbent veya ipekli baş örtüsü. **5.** *hlk.* Aceleci. **6.** *s. hlk.* Güzel, şık, yakışıklı: *"Herhâlde böyle tertipli, kıvrak, pırıl pırıl, hanım hanımcık olurdu."* -H. Taner.

→ ***kıvrak kıvrak***

kıvrakça *s.* ve *zf. (kıvra'kça)* Kıvrak bir biçimde.

kıvrak kıvrak *zf.* Kıvrak olarak, kıvrakça: *"Birkaç kere kıvrak kıvrak gülerek konuştu."* -H. E. Adıvar.

kıvraklaşma *is.* Kıvraklaşmak işi veya durumu.

kıvraklaşmak Kıvrak duruma gelmek.

kıvraklık, -ğı *is.* Kıvrak olma durumu veya kıvrakça davranış: *"Üzerine bir kıvraklık geldi: "Kıvraklığını, gururunu... inceliğini ve sevimliliğini hatırlıyordu."* -P. Safa.

kıvrama *is.* Kıvramak işi veya durumu.

kıvramak *(nsz)* **1.** Buruşup toplanmak, kıvırcık duruma gelmek: *İplik kıvradı.* **2.** *hlk.* Hızlı yürümek. **3.** *hlk.* Harekete geçmek.

kıvrandırma *is.* Kıvrandırmak işi.

kıvrandırmak *(-i)* **1.** Kıvranmasına sebep olmak. **2.** *mec.* Çok üzmek, acı çektirmek: *"Beni kıvrandırmak hoşuna mı gidiyor?"* -T. Buğra.

kıvranış *is.* Kıvranmak işi veya biçimi.

kıvranma *is.* Kıvranmak işi.

kıvranmak *(nsz)* **1.** Ağrı, sancı gibi fiziksel veya korku, heyecan gibi ruhî sebeplerle vücut eğilip bükülmek: *"Gamsız*

bütün zehirlenen köpeklerde görülen ihtilçlarla kıvranmaya, çırpınmaya başlamıştı." -R. N. Güntekin. *"Hasta, yorganın altında biraz kıvranarak devam etti."* -P. Safa. **2.** *mec.* Acı çekmek, üzülmek: *"Yıllardan beri düşmanların eline düşmüş olan bu kıymetli vatanın sönmez matemlerini tutar, elemler içinde kıvranmaktan acı bir haz duyarım."* -Ö. Seyfettin. **3.** *mec.* Bir şeye çok ihtiyaç duymak: *Su, su diye kıvrandı.*

kıvrantı *is.* Kararsızlık: *...ne yapacağını bilememenin kıvrantısı içinde...*

kıvratma *is.* Kıvratmak işi veya durumu.

kıvratmak *(-i) hlk.* İpi katladıktan sonra iyice bükmek veya tel gibi şeyleri burmak.

kıvrık, -ğı *is.* ve *s.* Eğrilip bükülmüş; yuvarlak bir biçim verilmiş: *"Sarı, uçları az kıvrık bıyıkları vardı."* -Y. Z. Ortaç.

kıvrıklık, -ğı *is.* Kıvrık olma durumu.

kıvrılış *is.* Kıvrılmak işi veya biçimi.

kıvrılma *is.* **1.** Kıvrılmak işi, bükülme: *"Babasına dille değil, sancıdan ölüyor gibi, birkaç kıvrılma, burkulma ile karşılık verdi."* -H. R. Gürpınar. **2.** *jeol.* Dağların oluşumuna sebep olan, yer kabuğunun geniş ölçüde dalgalı bir biçim alması.

kıvrılmak *(nsz)* **1.** Eğrilip bükülmek. **2.** Kıvırcık bir duruma gelmek. **3.** Yuvarlak bir biçim almak. **4.** (dar bir yere) Büzülerek yatmak: *"Bulunduğum yerde kıvrılıp yatmanın bir kolayını arıyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **5.** Dönmek, sapmak: *"Ben onu görmemişçesine, gözlerimi ileriye dikerek, yan yola kıvrıldım."* -H. Z. Uşaklıgil.

kıvrım *is.* **1.** Bir şeyin kıvrılan yeri, büklüm: *"Yolun kıvrımında ayrılanlarla dönüp bakıştık."* -A. Gündüz. **2.** *jeol.* Kıvrılma sonunda oluşan toprak dalgası. **3.** Bir tür tatlı: *Cevizli kıvrım.*

→ *kıvrım kıvrım*

kıvrım kıvrım *s.* Kıvrımları olan, dalgalanmış bir yüzey veya dalgalı bir çizgi biçiminde olan: *Saçları kıvrım kıvrım. Kıvrım kıvrım yollar.* **kıvrım kıvrım kıvranmak 1)** çok acı çekerek kıvranmak; **2)** yalvarma veya sıkıntı gibi bir sebeple çok kıvranmak.

kıvrımlanma *is.* Kıvrımlanmak işi.

kıvrımlanmak *(nsz)* Kıvrımlı duruma gelmek.

kıvrımlı *s.* Kıvrımı olan.

kıvrıntı *is.* **1.** Kıvrım. **2.** Kıvrılan yer, dönemeç: *Yolun kıvrıntısında.*

kıya *is.* Adam öldürme suçu, cinayet.

kıyacı *is.* ve *s.* Cinayet işleyen kimse, cani.

kıyafet *is. (kıya:fet) Ar. kiyâfet* **1.** Kılık: *"Öyle de olsa, ha deyince senin boyuna bosuna göre asker kıyafeti bulunur mu?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Resmî giysi: *"Kıyafetinden onun da bir kalem beyi olduğu anlaşılıyordu."* -Ö. Seyfettin.

→ *kıyafet balosu, kıyafet düşkünü, kıyafetname*

kıyafet balosu *is.* Alışılmış giysilerin dışında her çeşit özel giysilerin giyildiği balo.

kıyafet düşkünü *is.* Kötü giyimli kimse.

kıyafetli *s.* Herhangi bir kıyafette olan, kılıklı: *Asker kıyafetli.*

kıyafetname *is. (kıya.fetna:me) Ar. kiyâfet + Far. nâme esk.* **1.** Bir ülkenin veya bir dönemin giyimlerini anlatan kitap. **2.** Yüze veya dış görünüşe bakılarak ruhî durumu anlama bilgisinden söz eden kitap.

kıyafetsiz *s.* Kıyafeti düzgün olmayan, kılıksız.

kıyafetsizlik, -ği *is.* Kıyafetsiz olma durumu, kılıksızlık.

kıyak, -ğı *s. hlk.* **1.** Kıyıcı, zalim, gaddar. **2.** *tkz.* Benzerlerinden üstün olan, çok güzel, mükemmel: *Kıyak bir vuruş. Kıyak bir koşu atı. Kıyak bir söz.* **3.** *hlk.* Güzel, biçimli, yakışıklı, düzgün giyimli. **4.** *is.* Hoşgörü, ayrıcalık tanıma: *Belgrad'a ambargo kıyağı sürüyor. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Belgrad'a verdiği "ambargo ödülü" nü 100 gün daha uzattı.* **kıyak kaçmak** *argo* çok uygun düşmek, yakışık almak. **(birine) kıyak yapmak** *argo* maddî ve manevî destek olmak, yardım

etmek.

kıyakçı *s. argo* Gözü pek oyuncu, cesur kumarbaz.

kıyaklaşma *is.* Kıyaklaşmak işi.

kıyaklaşmak *(nsz) hlk.* Kıyak duruma gelmek.

kıyaklık, -ğı *is.* **1.** Kıyak olma durumu. **2.** *argo* Kıyakçıya yakışır davranış.

kıyam *is. (kıya:m) Ar. kıyām esk.* **1.** Ayağa kalkma, ayakta durma. **2.** Bir işe girişme, kalkışma, teşebbüs etme. **3.** Ayaklanma, baş kaldırma, karşı gelme: *"Plânlı ihtilâlin, plânlı kurtuluş, kıyam ve savaşının ilk basamağı buydu."* -E. İ. Benice. **4.** İslâm inancına göre, ölümden sonra, yeniden dirilip ayağa kalkma. **5.** (namazda) Ayakta durma.

*→ **kıyamet alâmeti, kıyamet günü***

kıyamet *is. (kıya:met) Ar. kıyāmet* **1.** Tek tanrılı dinlerin inanışına göre dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman. **2.** *mec.* Gürültülü karışıklık, gürültü, patırtı: *"Bağırma, çağırma, kıyamet, polisler Mustafa'yı çalyaka götürürler."* -P. Safa. **kıyamet gibi** (veya **kıyamet kadar**) pek çok. **kıyamet kopmak** **1)** kıyamet günü gelmek; **2)** (bir yerde) çok gürültü ve telâş olmak: *"Soba, ince ayaklarının üstünde dinamit infilâklarıyla sarsılıyor, kuduruyor, boruların içinde kıyametler kopuyordu."* -R. N. Güntekin. **kıyamet mi kopar?** "ne olur, ne çıkar, ne önemi var" anlamlarında kullanılır: *"Asker az olmakla kıyamet mi kopar?"* -N. Kemal. **kıyamete kadar** dünya durdukça, uzun süre: *"Yeni Türkler de bir ad kor, o adın kıyamete kadar sürmesini isterler."* -M. Ş. Esendal. **kıyamete kalmak** bir sorunun çözülemeyeceğini anlatır: *"Seni bir daha görmek kıyamete mi kaldı?"* -H. E. Adıvar. **kıyametleri koparmak** bir şeye çok kızarak bağırıp çağırmak, feryat etmek; aşırı gürültülere, kargaşaya yol açmak: *"Eşin var, aşiyanın var, baharın var ki beklerdin / Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin?"* -M. A. Ersoy.

*→ **kıyamet alâmeti, kıyamet günü***

kıyamet alâmeti *is.* **1.** Kıyametin kopacağını önceden gösteren belirtiler. **2.** İçinde yaşanılan zamanın durumunu beğenmeyenlerin kullandığı bir tamlama.

kıyamet günü *is.* Dünyanın yok olacağı, ölülerin dirilip ayağa kalkacağı zaman: *"Memlekette, hemen herkes, kıyamet gününün gelip çattığına hükmetmiş ve akıbetten ümit kesmiş görünüyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kıyas *is. (kıya:s) Ar. kıyās* **1.** Bir tutma, denk sayma: *Bu adamı başkalarıyla kıyas edemeyiz.* **2.** Karşılaştırma, oranlama: *"Şehinşahlığının büyüklüğüne kıyasla, bütün dünya topraklarını az görerek, hüngür hüngür ağladım."* -Halikarnas Balıkçısı. *"Tanıdıklarının arasındaki akıl hastalarının hâlleriyle bununkiler arasında kıyaslar yapıyor ve benzeyişler buluyordum."* -P. Safa. **3.** Benzetme yolu, örnekseme: *Birçok kelime türleri kıyasla yapılmıştır.* **4.** *man.* Tasım. **kıyas etmek** kıyas eylemek. **kıyas eylemek** karşılaştırmak, mukayese etmek. **kıyas kabul etmez** iki şey arasındaki ayrımın çok fazla olduğunu belirtmek için kullanılır.

*→ **kıyasa muhalefet, kıyasımukassem***

kıyasa muhalefet *is. ed. esk. bk.* kurala aykırılık.

kıyasen *zf. (kıya:sen) Ar. kıyāsen* **1.** Kıyas edilerek, kıyas yoluyla. **2.** Karşılaştırarak, oranlayarak. **3.** Benzeterek.

kıyasımukassem *is. man. esk. bk.* ikilem.

kıyasıya *zf. (kıya'sıya)* **1.** Canını yakmak, öldürmek amacıyla: *"Bir dövüşmeyi müteakip bazen iki kişi, bazen iki saf arasında kıyasıya bir boğuşmadır başlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Sınırsız bir sevgi bu, doyasıya / Ayrılık öyle acı, kıyasıya."* -F. Halıcı. **2.** *s.* Çok şiddetli, korkunç, muhiş.

kıyasî *s. (kıya:si:) Ar. kıyāsî* **1.** Uygulama ve benzetme ile elde edilen. **2.** Kurala göre yapılmış, kurallı.

kıyaslama *is.* Kıyaslamak işi, mukayese: *"Brüksel'de bir de Alman darlığı ile müttefiklerin ferahlığı ve rahatı arasında bir kıyaslama yapmaya fırsat buldum."* -F.

R. Atay.

kıyaslamak *(-i, -le)* Karşılaştırmak, oranlamak, örneksemek, mukayese etmek.

kıyaslanma *is.* Kıyaslanmak işi.

kıyaslanmak *(nsz)* Kıyaslamak işi yapılmak, karşılaştırılmak.

kıydırma *is.* Kıydırmak işi.

kıydırmak *(-i, -e)* Kıymak işini yaptırmak.

kıygı *is.* **1.** Haksızlık, gadir. **2.** Acımazlık, zulüm.

kıygın *s.* Haksızlığa uğramış, mağdur.

kıygınlık, -ğı *is.* Haksızlığa uğramış olma durumu, mağdurluk, mağduriyet.

kıyı *is.* **1.** Kara ile suyun birleştiği yer: *"Karşıki kıyıda yün denkleri çıkaran gemiye haykırdık, işaretler ettik."* -R. H. Karay. **2.** Kenar, uç: *Tepsinin kıyısı. "Su kıyısında yıkanan güvercinler gibi silkindi."* -N. Cumalı. **3.** Karanın deniz boyunca uzanan bölümü, sahil: *"Kandilli akıntısını geçiyoruz. İşte Küçüksu kasrı, kıyıda bembeyaz gülüyor."* -Y. Z. Ortaç. **4.** *mec.* Issız, tenha yer. **kıyıda köşede kalmak** göze çarpmayan bir yerde unutulmuş olmak. **kıyıya atmak** karaya çıkartmak veya sürüklemek: *"Sular, sandalı kıyıya atıyordu."* -R. H. Karay. **kıyıya çıkmak** karaya çıkmak, gemiden karaya inmek.

→ ***kıyı balıkçılığı, kıyı bucak, kıyıda bucakta, kıyıda köşede, kıyı dili, kıyı kıyı, kıyı tırmığı***

kıyı balıkçılığı *is. den.* Kıyıdan fazla uzaklaşmadan bir gün içinde avlanıp limana dönülme şeklinde yapılan avcılık.

kıyı bucak, -ğı *is.* Göze çarpmayan yer.

kıyıcı (I) *is.* **1.** Kıymak işini yapan kimse: *Tütün kıyıcısı.* **2.** *s.* Acıma duygusu olmayan, başkalarına kıyasıya kötülük eden, gaddar, zalim.

kıyıcı (II) *is. esk.* Kıyılara vuran enkazı devletten aldığı izinle toplayan kimse.

kıyıcılık, -ğı *is.* **1.** Kıyıcı olma durumu. **2.** Gaddarlık, zulüm. **kıyıcılık etmek** gaddarlık etmek, gaddarca davranmak.

kıyıda bucakta *zf. bk.* kıyıda köşede.

kıyıda köşede *zf.* Göze çarpmayan, umulmayan yerlerde.

kıyı dili *is. coğr.* Bir körfezin önünü kapatan, denizle küçük bir bağlantısı kalabilen, kum ve çakıl karışımı birikinti, sahil kordonu.

kıyık (I) *s.* Kıyılmış olan.

kıyık, -ğı (II) *is. hlk.* **1.** İğne, kalın yorgan iğnesi. **2.** Çuvaldız.

kıyı kıyı *zf.* Kıyıya yakın bir biçimde, kıyıyı takip ederek, kıyıdan: *"Şilebin ışıldağı, gitti Boğaz'ı tarıyor, kıyı kıyı, Karadeniz'e çıkmaya uğraşan bir takayı yakaladı, bıraktı."* -A. İlhan.

kıyılama *is.* Kıyılamak işi.

kıyılamak *(nsz)* Kıyı boyunca gitmek.

kıyılık, -ğı *is.* Sayanın kenarlarını sağlamlaştırmak ve güzelleştirmek için dikilen şerit hâlindeki parça.

kıyılma *is.* Kıyılmak işi.

kıyılmak *(nsz)* **1.** Çok ince ve küçük parçalar hâlinde doğranmak: *Tütün kıyıldı. Et kıyıldı.* **2.** Kıymak işi yapılmak: *Paraya kıyılamadı. Zavallıya nasıl kıyıldı?* **3.** *mec.* Ezilir, kıyılır gibi olmak: *Açlıktan içim kıyılıyor.*

kıyım *is.* **1.** Kıymak işi. **2.** Kıyılma biçimi: *Bu tütünün kıyımı iri.* **3.** Görev yönünden kötü bir duruma sokma, haksızlığa uğratma.

kıyım kıyım *zf.* İnce ince.

kıyımlı *s.* Herhangi bir biçimde kıyılmış olan: *İnce kıyımlı.*

kıyımlık *s.* Bir defada kıyılacak miktarda olan: *Bir kıyımlık tütün.*

kıyın *is. hlk.* Güçlü bir kimsenin yasaya veya vicdana aykırı olarak başkasını uğrattığı kötü durum, zulüm.

→ ***kıyın kıyın***

kıyın kıyın *zf. hlk.* Kıyıdan, gizli gizli.

kıyınma *is.* Kıyınmak işi.

kıyınmak *(nsz)* Ezilmiş veya kırılmış gibi bir duygu duymak: *Midem kıyındı. Vücudum kıyındı.*

kıyıntı *is.* **1.** Açlık sebebiyle midede duyulan eziklik: *Midemde bir kıyıntı var.* **2.** Herhangi bir sebeple vücutta duyulan kırıklık. **3.** İnce ince doğranmış küçük parça: *Tahta kıyıntısı.*

kıyış *is.* Kıymak işi veya biçimi.

kıyışma *is.* Kıyışmak işi.

kıyışmak *(nsz, -le)* **1.** Karşılıklı sözleşmek, anlaşıp karar vermek. **2.** Biriyle yarışmaya kalkmak: *Sen onunla kıyışamazsın.* **3.** *hlk.* Yüreklilik göstermek, cesaret etmek.

kıyı tırmığı *is.* Buğdaygillerin hasadında yararlanılan tırmık benzeri, dişleri metal ve sapı daha uzun olan, kayalar üzerindeki kökü zayıf deniz yosunlarının kıyı boyunca yapılan hasadında kullanılan bir alet.

kıyma *is.* **1.** Kıymak işi. **2.** Kıyılmış et. **3.** *hlk.* Küçük kuşbaşı etlerden kavrularak yapılmış kışlık kavurma.

kıymak, -ar *(-i)* **1.** Çok ince ve küçük parçalar durumunda doğramak: *Eti kıymak.Tütün kıymak.* **2.** *(-e) mec.* Acımadan vermek, esirgememek, feda etmek: *Paraya kıyarsan alabilirsin. "Beş altı kuruşa daha kıyarak sağlamca bir ip tedarik etti."* -H. R. Gürpınar. **3.** *(-e) mec.* Acımayıp öldürmek: *Zavallıya nasıl kıydılar?* **4.** *mec.* Acımayarak büyük bir kötülük etmek, zulmetmek: *"Ne yapayım, ben de ekmek istiyorum, hayatımı kazanıyorum, bana kıymayın."* -H. E. Adıvar. **5.** *bk.* nikâh kıymak.

kıymalı *s.* (yemek için) İçinde kıyma bulunan.

→ ***kıymalı börek, kıymalı ıspanak, kıymalı makarna, kıymalı pide, kıymalı yumurta***

kıymalı börek, -ği *is.* Soğan ve çeşitli baharatlar katılmasıyla hazırlanan kavrulmuş kıymanın iç olarak kullanıldığı börek türü.

kıymalı ıspanak, -ğı *is.* İnce kıyılmış ıspanak, soğan, kıyma ve tereyağı ile hazırlandıktan sonra pirinç, salça ve tuz eklenen bir yemek türü.

kıymalık, -ğı *is.* ve *s.* Kıyma yapmaya elverişli: *Kıymalık et.*

kıymalı makarna *is.* İçinde kavrulmuş kıyma bulunan makarna yemeği.

kıymalı pide *is.* Etli pide.

kıymalı yumurta *is.* İçine kavrulmuş kıyma konularak hazırlanan yumurtalı yemek.

kıymasız *s.* (yemek için) İçinde kıyma bulunmayan: *Kıymasız Ankara döneri.*

kıymet *is. Ar. kîymet* Değer: *"Bir özleyiş ve bir korkudan sonra bayrağın kıymetini ne kadar daha başka, ne kadar daha yakından duyuyordum."* -R. E. Ünaydın. **kıymetini bilmek** önemini, değerini bilmek: *"Güneş yalnız dirileri ısıtır. / Güneşin kıymetini bil."* -O. Rifat. *"Onlar kuruşun kıymetini bilen insanlardır."* -S. F. Abasıyanık.

kıymetlendirme *is.* Kıymetlendirmek işi.

kıymetlendirmek *(-i)* Değerlendirmek.

kıymetlenme *is.* Kıymetlenmek işi.

kıymetlenmek *(nsz)* Değerlenmek.

kıymetleşme *is.* Kıymetleşmek işi.

kıymetleşmek *(nsz)* Değerli duruma gelmek.

kıymetleştirme *is.* Kıymetleştirmek işi.

kıymetleştirmek *(-i)* Değerli duruma getirmek: *"Akşam, sokaktan geçenlerin gözlerine karanlıkların sürmesini çekiyor, her şeyi gölgelerle sararak kıymetleştiriyordu."* -A. Ş. Hisar.

kıymetli *s.* Değerli: *"Kıymetli şeylerin muhafazası güçleşti."* -B. Felek.

→ ***kıymetli evrak***

kıymetli evrak, -ğı *is.* Senet niteliğinde bir hak bildiren evrak, önemli yazı, belge.

kıymetlilik, -ği *is.* Değerlilik.

kıymetsiz *s.* Değersiz.

kıymetsizlik, -ği *is.* Değersizlik.

kıymettar *s. (kıymetta:r) Ar. kıymet + Far. -dâr esk.* Değerli: *"O kıymettar elmaslar işte bu kadının hediyeleri idi."* -H. C. Yalçın.

kıymık, -ğı *is.* Çok küçük ve sivri tahta, demir veya kemik parçası: *Elime kıymık battı.*

kıymıklı *s.* Üzerinde veya içinde kıymık bulunan: *Kıymıklı tahta.*

kıytırık, -ğı *is.* ve *s. argo* Değersiz,

bayağı, basit.

kıytırıklık, -ğı *is.* Kıytırık davranma.

kıyye *is. Ar. kiyye esk.* Yaklaşık 1300 gr lık ağırlık ölçüsü birimi, okka.

kız *is.* **1.** Dişi çocuk: *Üç kızı var. "Düşüncesi bu noktaya gelince birdenbire Azize'nin küçük kızını hatırladı."* -H. E. Adıvar. **2.** Cinsî ilişkide bulunmamış dişi, kız oğlan kız, erden, bakire: *"Bulursam namuslu bir kızla evleneceğim."* -B. R. Eyuboğlu. **3.** Dişi cinsten birine daha yaşlı biri tarafından seslenilirken kullanılır: *Kızım, buraya gel! "Sesleri işitiyor musun, kızım?"* -F. R. Atay. **4.** İskambil kâğıtlarında kız resimli kâğıt: *Karo kızı.* **5.** *s.* Dişi: *Kız kardeş.Kız evlât.* **kız almak** bir ailenin kızını gelin olarak bir başka aileye katmak. **kız beşikte (veya kundakta), çeyiz sandıkta** kız daha beşikte (veya kundakta) iken çeyiz düzmeye başlamak gerekir. **kız evi naz evi** kız evi nazlı olur, kızını ağır satar. **kız gibi 1)** kıza benzeyen: *Kız gibi oğlan.* **2)** utangaç; **3)** *argo* çok güzel ve yeni: *Kız gibi araba. "Şimdi de kucağında evirip çevirdiği İngiliz malı, kız gibi, mavzerine bakıyor, gözlerini ondan ayırmıyordu."* -T. Buğra. **kız istemek** bir kızı evlenmek için ana ve babasından veya yakınlarından istemek: *"Sen kızı kandıracaksın, sonra kaynananla gidip kızı isteyeceksin."* -H. E. Adıvar. **kız kaçırmak** bir kızı kendinin veya ailesinin rızası olmadan alıp götürmek. **kız vermek** bir ailenin kızını bir başka aileye gelin etmek. **kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçar** (veya **varır**) **ya zurnacıya** evlenme çağındaki kızı büyükleri uyarmazlarsa uygun olmayan birisiyle evlenir. **(birinin) kızı kısrağı** birinin ailesindeki kızlar ve kadınlar. **kızım sana söylüyorum** (veya **dedim**) **gelinim sen işit 1)** doğrudan doğruya kendisine söylenemeyen düşünce ve uyarıların, o kimsenin çok yakınına söylendiğinde kullanılır; **2)** herhangi birine dolaylı olarak söylenecek uyarı söz konusu olduğunda kullanılır: *"Yemekten sonra sürgün herifin aklını yoklamak için, kızım sana dedim, gelinim sen işit, demeye getirip sordu."* -K. Tahir. **kızını** (veya **evlâdını**) **dövmeyen dizini döver** kızını, çocuğunu gerektiği gibi eğitmeyen, ileride çok pişman olur.

→ ***kız böceği, kız böcekleri, kızkalbi, kız kardeş, kız kızan, kız kilimi, kız kurusu, kız kuşu, kızlar ağası, kızmemesi, kız oğlan, kız oğlan kız***

kızak, -ğı *is.* **1.** Kar veya buz üzerinde kaydırılan tekerleksiz taşıt. **2.** *den.* Üzerinde gemi yapılan, onarılan veya gemiyi suya indirip sudan çıkarmaya yarayan ızgara. **3.** Ağaç tablaların kamburlaşmaması için liflere dikey konumda açılan kanala geçirilen uzun parça. **4.** Ambalâjın dibine uzunluğuna çakılan, hem dip levhası elemanlarının tutturulmasını hem de ambalâjın yerde kolayca kaymasını sağlayan kereste parçası. **kızak yapmak** (taşıt için) fren görevini yerine getirdiği hâlde duramayıp kaymak. **kızağa çekmek 1)** gemiyi bakım, onarım için bir süre veya hiç kullanılmamak üzere kızağa almak; **2)** *mec.* bir görevliyi etkin bir görevden alıp çalışmayı gerektirmeyen, pasif bir işe vermek.

kızaklama *is.* Kızaklamak işi.

kızaklamak *(nsz)* (taşıt için) Fren görevini yerine getirdiği hâlde kaymak, kızak yapmak.

kızaklık, -ğı *is.* Döşeme tahtalarının altına çaprazlama olarak konulan uzun ve yassı direklerden her biri.

kızamık, -ğı *is. tıp* Genellikle küçük yaşlarda görülen, kuluçka dönemi bir iki hafta süren, bulaşıcı, ateşli, ufak kızıl lekeler döktüren hastalık.

kızamıkçık, -ğı *is. tıp* Kızamığa benzeyen, ona göre hafif geçen döküntülü bir hastalık.

kızamıklı *s.* Kızamığa yakalanmış: *Kızamıklı çocuk.*

kızan (I) *is. hlk.* **1.** Erkek çocuk. **2.** Delikanlı; silâhlı köy delikanlısı: *"Kızanlarla köyün eşiğinde ertesi gün öğle vakti, Menderes köprüsündeki köpekleri tepelemeye ant içtik."* -H. E. Adıvar. **3.** Çoluk çocuk.

kızan (II) *is. hlk.* Dişi köpek, kedi gibi hayvanların çiftleşme isteği gösterdikleri

durum veya zaman. **kızana gelmek** (dişi kedi ve köpek) erkek istemek.

kızanlık, -ğı *is.* Kızan olma durumu.

kızarık *s.* Kızarmış.

kızarıklık, -ğı *is.* Kızarık olma durumu.

kızarış *is.* Kızarmak işi veya biçimi.

kızarma *is.* Kızarmak işi.

kızarmak *(nsz)* **1.** Kırmızı veya ona yakın bir renk almak: *"Nihat, yüzü kızarmış, alçak sesle söylendi."* -P. Safa. **2.** (bazı sebze ve meyveler için) Olgunlaşmaya başlamak, olgunlaşmak: *Domatesler kızardı.* **3.** Utanç, öfke gibi duyguların etkisiyle, kanın yüze hücumu sonucu yüz kırmızı bir renk almak: *"Ben utancımdan kulaklarıma kadar kızardım."* -F. R. Atay. *"Kız beni görünce kıpkırmızı kızardı."* -Halikarnas Balıkçısı. **4.** (yiyecekler için) Tavada kızgın yağ içinde veya ateşte kırmızılaşarak pişmek: *"Sofrada tarhana çorbası, kızarmış tavuk, bulgur pilâvı vardı."* -Y. Kemal. **kızarıp bozarmak** utanç, öfke gibi duyguların etkisiyle yüzünün rengi değişmek.

kızartı *is.* Kızarmış yer.

kızartıcı *s.* **1.** Kızarmayı sağlayan, kızarmaya sebep olan. **2.** *mec.* Karalayıcı, kirletici: *Yüz kızartıcı.*

kızartılı *s.* Kızartısı olan, kızarmış.

kızartılma *is.* Kızartılmak işi.

kızartılmak *(nsz)* Kızartmak işi yapılmak: *"Bir yerde köfte filân kızartılıyordu her hâlde."* -O. V. Kanık.

kızartma *is.* **1.** Kızartmak işi. **2.** Kızartılarak hazırlanmış yemek: *Kabak kızartması. Patlıcan kızartması.* **3.** *s.* Kızartılarak pişirilmiş: *Kızartma et.*

kızartmak *(-i)* **1.** Kızarmasına sebep olmak: *Güneş domatesleri kızarttı.* **2.** Kızgın yağda pişirmek.

kız böceği *is. zool.* Eklem bacaklıların kız böcekleri takımından, başı büyük, vücudu narin, zar kanatlı bir böcek *(Libellula depressa).*

kız böcekleri *ç. is. zool.* Örnek hayvanı kız böceği olan, kanatları eşit, camsı, uçuşları sürekli ve hızlı, avcı böcekler takımı.

kızcağız *is.* Kendisine karşı şefkat ve acıma duyulan kız: *"O her vakit benim iyi bir kızcağız olduğumu ve çok çalışabileceğimi söyler."* -M. Ş. Esendal. *"Narin bir kızcağızın yanındaki boş yere sokuldu."* -O. C. Kaygılı.

kızdırılma *is.* Kızdırılmak işi.

kızdırılmak *(nsz)* Kızdırmak işine konu olmak veya kızdırmak işi yapılmak.

kızdırma *is.* **1.** Kızdırmak işi. **2.** *hlk.* Yüksek vücut ısısı, ateş. **3.** Üzüm çubuklarını köklendirmek için yere gömme, daldırma.

kızdırmak *(-e)* **1.** Kızmasına sebep olmak, kızmasını sağlamak. **2.** Isıtmak. **3.** *mec.* Öfkelenmesine sebep olmak, öfkelendirmek, sinirlendirmek: *"Arif Ağa'nın gayreti onu kızdırmaktan başka netice vermedi."* -R. N. Güntekin. *"Onları kızdıracak bir kötülük mü yaptın?"* -H. R. Gürpınar.

kızgın *s.* **1.** Çok ısınmış, ısıtılmış veya kızdırılmış: *"Bir gün gene kızgın kuma bağdaş kurmuş, düşünürken bir Arap erinin sesini duydu."* -F. R. Atay. *"Kızgın bir demire dökülen damla iz bırakmaz, buhar olur."* -C. Meriç. **2.** *mec.* Kızmış olan, öfkeli, mütehevvir: *Kızgın bakış. "Hani Allah sizi inandırsın, bu kadar kızgın olmasaydım, korkardım."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *mec.* Kızışık, zorlu, sert, şiddetli. **4.** Eş arayan (hayvan): *Kızgın bir boğa.*

→ ***kızgın bulut***

kızgın bulut *is. jeol.* Yanardağlardan fışkırıp yüksek ısıda su buharı ve başka gazlardan oluşmuş, içine kül ve lâv karışmış bulut görünüşünde yığın.

kızgınlaşma *is.* Kızgınlaşmak işi.

kızgınlaşmak *(nsz)* Kızgın duruma gelmek.

kızgınlık, -ğı *is.* **1.** Kızgın, ısınmış olma durumu. **2.** *mec.* Öfkeli olma durumu: *"Zeyno'nun yüzündeki gerginlik garip bir biçimde arttı, gözlerinde kızgınlık, acı, belki de biraz hayret vardı."* -H. E. Adıvar. **3.** Hayvanların çiftleşme isteği.

Kızık *öz. is. tar.* Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri.

kızıl *is.* **1.** Parlak kırmızı renk. **2.** *s.* Bu renkte olan: *"Sular sarardı... Yüzün perde perde solmakta / Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta."* -A. Haşim. *"Gaz lâmbasının kızıl ışığıyla aydınlanmış pencerede dolaşan gölgelerden bir şeyler sezmeğe çalışarak koşuyorum."* -Y. Z. Ortaç. **3.** *s. mec.* Aşırı derecede olan: *Kızıl deli. "Softalar arasında kızıl bir kavga kopmuştu."* -F. R. Atay. **4.** *mec.* Komünist. **5.** *tıp* Daha çok küçük yaşlarda görülen, bulaşıcı, yüksek ateşli, kırmızı renkte geniş lekeler döktüren, kuluçka dönemi üç dört gün süren tehlikeli hastalık. **6.** *hlk.* Altın.

→ ***kızılağaç, Kızılbaş, kızıl boya, kızılçam, Kızılderili, Kızılelma, kızıl ısı, kızıl iblis, kızılkanat, kızılkantaron, kızılkantarongiller, kızıl kıyamet, kızılkök, kızılkurt, kızılkuyruk, kızıl ötesi, kızıl su yosunları, kızılşap, kızılyaprak, kızıl yara, kızıl yel, kızılyörük***

kızılağaç, -cı *is. bot.* Gürgengillerden, dişi çiçekleri küçük ve sarımtırak, erkek çiçekleri püskül biçiminde olan, kerestesi kolay işlenebilir bir ağaç *(Alnus).*

Kızılbaş *öz. is.* Şii mezhebinin bir kolundan olanlara verilen ad.

Kızılbaşlık, -ğı *öz. is.* Kızılbaş olma durumu.

kızıl boya *is. hlk.* Kök boyası.

kızılca *s.* **1.** Kızıla çalar, az kızıl. **2.** *is.* Kızıla çalan bir çeşit buğday. **3.** *s.* Aşırı derecede, kızıl.

→ ***kızılcadişi, kızılca kıyamet***

kızılcadişi *is. bot.* 4-5 m yükseklikte, beyaz çiçekli bir ağaççık *(Cornus senguinea).*

kızılca kıyamet *is.* Aşırı bir biçimde gürültülü, çekişme, kavga. **kızılca kıyamet kopmak** kavga, gürültü olmak: *"Bunlardan herhangi birisinin hizmetine girse kızılca kıyamet asıl o zaman kopar."* -Y. K. Beyatlı.

kızılcık, -ğı *is. bot.* **1.** Kızılcıkgillerden bir ağaç *(Cornus mas).* **2.** Bu ağacın güzün olgunlaşan, kırmızı, tek çekirdekli, reçeli ve şerbeti yapılan, buruk bir tadı olan yemişi.

→ ***kızılcık reçeli, kızılcıkgiller, kızılcık şerbeti, kızılcık şurubu, kızılcık tarhanası***

kızılcıkgiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, çoğu iri gövdeli, yaklaşık on cinste toplanan yüz kadar türü olan bir bitki familyası.

kızılcık reçeli *is.* Kızılcık meyvesinden şeker katılarak yapılan ve genellikle ishale iyi gelen reçel.

kızılcık şerbeti *s.* Kızılcık meyvesinden yapılan bir tür şerbet. Bu söz **kan kusup kızılcık şerbeti içmiş görünmek** deyiminde geçer.

kızılcık şurubu *is.* Kızılcık özü ile hazırlanan içecek.

kızılcık tarhanası *is. hlk.* Kızılcık suyu ile yoğrularak yapılan tarhana.

kızılçam *is. bot.* **1.** Uzun boylu bir çam türü. **2.** Bir tür orman ağacı.

Kızılderili *öz. is. (kızıl'derili)* Amerika yerlilerine verilen ad.

Kızılelma *öz. is. tar.* **1.** Osmanlılarca Roma ve Viyana şehirleri için kullanılan sembolik ad. **2.** Yeryüzündeki bütün Türkleri birleştirip büyük bir imparatorluk kurmayı amaç olarak alan ülkü.

kızıl ısı *is.* Temmuzun çok sıcak olan ikinci yarısı.

kızılış *is.* Kızılmak işi veya biçimi.

kızıl iblis *s.* Çok kötü ruhlu (kimse).

kızılkanat *is. zool.* Sazangilleredn, yüzgeçleri kırmızı, 25-30 cm boyunda, eti kılçıklı bir tatlı su balığı *(Scardinus eryhrophthalmus).*

kızılkantaron *is. bot.* Kızılkantarongillerin örnek bitkisi olan, 10-50 cm yükseklikte, kırmızı çiçekli, karşılıklı yapraklı, sap ve yaprakları hekimlikte kullanılan, iki yıllık otsu bir bitki *(Eryhraea centaurium).*

kızılkantarongiller *ç. is. zool.* İki çeneklilerden, kızılkantaron, acı yonca gibi cinsleri içine alan bir bitki familyası.

kızıl kıyamet *is.* Büyük ve aşırı gürültü, kavga, kızılca kıyamet.

kızılkök *bk.* kök boyası.

kızılkurt, -du *is.* At ve eşeklerin kalın

bağırsaklarında yerleşip kanlarını emen kırmızı bir kurt.

kızılkuyruk, -ğu *is. zool.* Karatavukgillerden, kışın göçen, küçük, güzel bir kuş *(Phoenicurus).*

kızıllaşma *is.* Kızıllaşmak işi.

kızıllaşmak *(nsz)* Kızıl duruma gelmek.

kızıllık, -ğı *is.* **1.** Kızıl olma durumu veya kızıl renkte yer: *"Gökyüzünün doğu tarafı öyle bir kızıllık içinde idi ki birdenbire gündüz oluverdi sandım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Bir sabah kızıllığında / Yola çıkarım Uzunköprü'den."* -O. V. Kanık. **2.** Pudra, allık, düzgün.

kızılma *is.* Kızılmak işi.

kızılmak *(nsz)* Kızmak işi yapılmak, kızgın, öfkeli duruma gelmek.

kızıl ötesi *is. fiz.* Işık tayfında kırmızı alanın ötesindeki alanda yayılmış ısı ışınlarından oluşan, gözle görülmeyen ışınım, enfraruj.

kızıl su yosunları *ç. is. bot.* Denizlerin yaklaşık 200 m derinliklerinde yaşayan kırmızı renkli su yosunları.

kızılşap *is.* **1.** Açık, eflâtun renk. **2.** *s.* Bu renkte olan.

kızıltı *is.* Bir yerden yansıyan hafif kızıl renk, solgun kızıl.

kızılyaprak, -ğı *is. bot.* Gülgillerden, yol kenarlarında biten, sarı çiçek açan bir bitki *(Agrimonia eupatorium).*

kızıl yara *is. hlk.* Şirpence.

kızıl yel *is. hlk.* Güneyden esen rüzgâr.

kızılyörük, -ğü *is. hlk.* Yılancık.

kızış *is.* Kızmak işi veya biçimi.

kızışık *s.* Kızışmış olan, şiddetli.

kızışma *is.* Kızışmak işi.

kızışmak *(nsz)* **1.** Yüksek bir dereceyi bulmak, çok ısınmak. **2.** (bitkiler için) Islaklık ve mikropların etkisi altında çürürken ısınmak: *Ot balyaları kızıştı.* **3.** *mec.* Zorlu, sert, kızışık bir durum almak, şiddetlenmek: *"Politika münakaşaları ve birbirine yapılan şakalar bazen dayaklı kavgalara meydan açacak derecede canlanıp kızışır."* -R. N. Güntekin. **4.** *mec.* Hızlanmak, hareketlenmek: *"...oyun kızıştı mı kunduralarını atar, yalın ayak oynardı."* -H. Taner. **5.** (hayvan için) Eş isteme zamanı gelmek, kösnümek: *Aygır kızıştı.*

kızıştırış *is.* Kızıştırmak işi veya biçimi.

kızıştırma *is.* Kızıştırmak işi.

kızıştırmak *(-i)* **1.** Kızışmasını sağlamak. **2.** İsteklendirmek, gayret vermek.

kızkalbi *is. bot.* Şahteregillerden, kalp biçiminde pembe çiçekli bir süs bitkisi *(Dicentra).*

kız kardeş *is.* Bir kimsenin, kendinden küçük, kendisiyle yaşıt olan kadın veya kız kardeşi. Kendinden büyük olana daha çok **abla** denir: *"Kız kardeşinin çocuklarına elma şekeri almış."* -R. H. Karay.

kız kızan *is.* Çoluk çocuk, ev halkı.

kız kilimi *is.* Göçebe kızların işledikleri süslü çeyizlik kilim.

kız kurusu *is. alay* Evlenmemiş yaşlı kız.

kız kuşu *is. zool.* Yağmur kuşugillerden, uzunluğu 34 cm olan, eti yenebilen, başı sorguçlu, koyu yeşilimsi renkte esmer, küçük bir kuş *(Vanellus vanellus).*

kızlar ağası *is. tar.* Osmanlı sarayındaki harem ağalarının başı.

kızlık, -ğı *is.* **1.** Kız olma durumu, erdenlik, bekâret. **2.** *s.* Bir kadının evlenmeden önceki yaşantısıyla ilgili, o döneme özgü: *"İşte bu onun kızlık odası."* -M. Ş. Esendal. **3.** *is. hlk.* Üvey kız.

→ ***kızlık zarı***

kızlık zarı *is. anat.* Cinsel ilişkide bulunmamış kızların döl yolunu kısmen kapayan zar, himen.

kızma *is.* Kızmak işi: *"Şimdi artık kızma sırası bana gelmişti."* -R. N. Güntekin.

→ ***kızmabirader***

kızmabirader *is.* Zarla oynanan, karelerde taş yürütüp çeşitli engellerle dolu karelerden oluşan yolu bir an önce bitirmeye dayanan bir tür oyun.

kızmaca *is.* Kızmaya, öfkelenmeye dayanan davranış: *"Vapur bir saat sonra burada dedikleri hâlde on bir saat sonra*

gelirse kızmaca yok." -B. R. Eyuboğlu.

kızmak, -ar *(nsz)* **1.** Isıtılan veya ısınan bir nesnenin sıcaklığı çok artmak: *Taşlar güneşten kızmıştı.* **2.** *mec.* Öfkelenmek, sinirlenmek: *"Tamamıyla bir Fransız olduğumu anlayınız da şapka giydiğime kızmayınız, olur mu?"* -Ö. Seyfettin. **3.** (at, eşek gibi hayvanlar için) Çiftleşmek istemek, kösnümek. **4.** (dişi kuşlar için) Zamanı gelip kuluçkaya yatma isteği göstermek. **kızıp durmak** sürekli olarak kızmak ve söylenmek: *"Tatmin olmamış bir sanatçı öfkesiyle eski arkadaşlarına kızıp duruyordu."* -Ç. Altan.

kızmemesi *is. hlk.* **1.** Altıntop, greypfurt. **2.** Bir tür şeftali.

kız oğlan *is. bk.* kız oğlan kız.

kız oğlan kız *is.* Cinsel ilişkide bulunmamış, bakire, erden.

-ki (I) *bk.* -gı / -gi.

-ki (II) İsim soyundan kelimelere getirilerek o ismin kimle, neyle ilişkili olduğunu belirtir ve eklendiği ismi sıfat ve zamir durumuna getirir, ilgi eki: *Benim giysim kırmızı, ya seninki? Evde-ki, odada-ki, bahçede-ki, akşam-ki, sabah-ki.* Bu ek birkaç kelimeye **-kü** biçiminde eklenir: *bugün-kü, dün-kü, çün-kü.*

ki (I) *bağ. Far. ki* **1.** Anlam bakımından birbirleriyle ilgili cümleleri birbirine bağlar: *"Uzun değneklerine dayanmış çobanlar iddia ederler ki memba sularının her biri bir ayrı derde devadır."* -R. H. Karay. **2.** Özneyi, tümleci güçlendirerek cümlenin temel bölümüne bağlar: *Siz ki beni tanırsınız, niçin böyle düşünüyorsunuz? Bir adam ki söz dinlemez... O yerden ki herkes kaçar, sen de kaç.* **3.** "Öyle, o kadar, o denli" gibi öğelerden sonra, kullanıldığı cümleye güç katar. **4.** İkinci cümledeki yargının birincideki hareketin yapılışı sırasında görülerek şaşıldığını bildirir: *Geldim ki kimseler yok.Kapağı kaldırmış ki sandık bomboş. Bir de ağzıma aldım ki şeker gibi.* **5.** İki cümlede anlatılan durumların uyuşmazlığını bildirir: *Çiğ yemedim ki karnım ağrısın. "Ama o bir şey yapmamıştı ki, onun hiç kabahati yoktu."* -O. C. Kaygılı. **6.** Yakınma veya kınama gibi duygular anlatmak için bir cümlenin sonuna getirilir: *O beni sevmez ki! Sana güvenilmez ki!* **7.** Bir soru cümlesinin sonuna getirildiğinde şüphe veya endişe anlatır: *Acaba gelmez mi ki? Bunu bana bırakırlar mı ki? Acaba ceza verirler mi ki?* **8.** *bağ.* Bazı kelimelerin sonuna bir ek gibi eklenerek birtakım zarflar, yeni edatlar oluşturur: *Belki, çünkü, halbuki, mademki, sanki* gibi.

kibar *s.* ve *is. Ar. kibâr* **1.** Davranış, düşünce, duygu bakımından ince, nazik olan (kimse): *O pek kibardır, öyle sözler söylemez. "İşte senin bu kibar, bu efendi hâllerine bayılıyorum."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Şık, seçkin, değerli: *Kibar bir giyim. "Fazla bolluk da görmemiş bir ailenin kibar eşyaları sessiz bir şekilde âdeta hitap ediyordu."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Zengin, soylu, köklü (kimse, aile): *"Telefona giderek, kibar ve varlıklı insanlara has bir şive ile köşkten otomobili istetti."* -H. Taner. **4.** *esk.* Büyükler, ulular.

→ ***kibar düşkünü, kibar lokması***

kibarca *zf. (kiba'rca)* Kibar bir insana yakışacak biçimde: *Kibarca reddetti. "Otobüse binmeden önce şoförün ehliyeti var mı, yok mu, kibarca sorun."* -B. R. Eyuboğlu.

kibar düşkünü *is.* Varlığını, saygınlığını yitirmiş kimse.

kibarlar âlemi *is.* Yüksek sosyete.

kibarlaşma *is.* Kibarlaşmak işi.

kibarlaşmak *(nsz)* Kibar duruma gelmek, kibarlık kazanmak.

kibarlık, -ğı *is.* **1.** Kibar olma durumu, incelik: *"Nerede kibarlık ararsak orada bayağılığa rastlarız."* -A. Ş. Hisar. **2.** Kibar bir insana yakışacak biçimdeki söz veya davranış: *"Ne imiş derdi diye sormamak kibarlığını içi içini yemesine rağmen gösterdi."* -T. Buğra. **(üstünden** veya **paçalarından) kibarlık akmak** *tkz.* aşırı derecede kibar davranmak. **kibarlık etmek** kibarca davranmak. **kibarlık taslamak** kibar olmadığı hâlde kibar gibi görünmeye çalışmak. **kibarlığı tutmak** bir olay karşısın-

da genel davranışları dışında incelik göstermek.

→ ***kibarlık budalası, kibarlık düşkünü***

kibarlık budalası *is.* Kibar biri gibi görünmeye çalışırken gülünç duruma düşen kimse için kullanılır.

kibarlık düşkünü *is.* Kibarlığa aşırı derecede önem veren kimse.

kibar lokması *is.* Gösterişli, görkemli durum veya ortam.

kibarzade *is. (kibarza:de) Ar. kibâr* + *Far. -zâde* Soylu bir aileden gelme, kibar çocuğu.

kibernetik, -ği *is. Alm. Kybernetik* Güdüm bilimi, sibernetik.

kibir, -bri *is. Ar. kibr esk.* **1.** Büyüklük, ululuk. **2.** Kendini büyük görme, başkalarından üstün tutma, büyüklenme: *"Ben kibir ve gururla kör olmamış olsaydım, saadetlerin en büyüğüne erişmiş olacaktım."* -S. F. Abasıyanık. *"Kibirden vazgeçersek sevimli oluruz."* -C. Meriç. **3.** Onur, gurur: *"Süheyl o gün orada, saçma kibrine kapılmayıp tek bir kelime, Serap'ın beklediği iki heceli tek bir kelime söylemiş olsaydı, her şey değişebilirdi."* -H. Taner. **kibrine dokunmak** gururu zedelenmek: *"Ayan azası olduğu için, bekleme salonunda birkaç dakika kalmak bile kibrine dokunmuştu."* -F. R. Atay. **kibrine yedirememek** büyüklenmesini, gururlanmasını uygun görmemek: *"Sütninenin üstüne düşmeyi kibrine yediremediği için merak etmiyormuş."* -R. N. Güntekin.

kibirleniş *is.* Kibirlenmek işi veya biçimi.

kibirlenme *is.* Kibirlenmek işi.

kibirlenmek *(nsz)* Kendini büyük görmek, büyüklenmek.

kibirli *s.* Kendini büyük gören, büyüklenen: *"Kara, kuru, kibirli, kazık gibi bir kadın!"* -H. E. Adıvar.

kibirsiz *s.* Kendini büyük görmeyen, büyüklenmeyen: *"Öyle kibirsiz, öyle şen adam ki..."* -Y. Z. Ortaç.

kibrit *is. Ar. kibrît* **1.** Eczalı bir ucu sürtünme sonucu yanabilecek birleşimde olan, küçük tahta veya karton parçası. **2.** İçinde kibrit çöplerini bulunduran küçük kutu: *"Arada bir parlayıp sönen kibrit ışıklarında bağıra bağıra sövüp sayan erkekler..."* -R. N. Güntekin. **3.** *esk.* Kükürt. **kibrit çakmak** kibriti yakmak için bir yere sürtmek.

→ ***kibrit suyu***

kibritçi *is.* **1.** Kibrit satan kimse. **2.** *s. mec.* Cimri.

kibritlik, -ği *is.* Kibrit koymaya yarar yer veya kap.

kibrit suyu *is.* Zehir: *"O gece, elimde mektebin kâğıdı, aramadığım ne kibrit suyu kaldı, ne kezzap."* -F. R. Atay.

kibutz *is. İbr. kibbutz* "topluluk" İsrail'de ortak çalışma esaslarına göre oluşturulmuş tarımsal topluluk.

kifaf *is. (kifa:f) Ar. kifâf esk.* Ancak yetecek kadar azıcık.

kifafınefs *is. (kifa:fınefs) Ar. kifâf-ı nefs* Doyuracak miktarda. **kifafınefs etmek** ancak yaşayacak kadar yemek.

kifaflanma *is.* Kifaflanmak işi.

kifaflanmak *(nsz, -le)* Elde ne varsa onunla, çok az yiyecekle karın doyurmak, çok az şeyle yetinmek.

kifayet *is. (kifa:yet) Ar. kifâyet* **1.** Yetişir miktarda olma, yetme, kâfi gelme. **2.** Bir işi yapabilecek yetenekte olma, yeterlik, liyakat, iktidar. **kifayet etmek** yetmek, yeterli olmak: *"Lehistan'dan irat olarak milyonlar gelse bu kambiyo ile ancak bir haftalık masrafa kifayet edebilirdi."* -H. C. Yalçın. *"Kazandığım para benim sade hayatıma kifayet ediyor."* -H. E. Adıvar.

kifayetli *s.* Yeterli.

kifayetsiz *s.* Yetersiz: *"Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel / Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu / Bu derde düşmeden önce."* -O. V. Kanık.

kifayetsizlik, -ği *is.* Yetersizlik: *"Bir parça da karaciğer kifayetsizliği yardımıyla üzerime çöken ağır uykularda rüya görmek itiyadını kaybetmişimdir."* -R. N. Güntekin.

kik *is. İng. gig* Dar, uzun ve hafif bir yarış kayığı, futa (II): *"Kısacık boyuyla üç*

çifte kikine yerleşerek dümen kullanırdı." -A. Ş. Hisar.

kikirik, -ği *is.* ve *s.* Zayıf, ince uzun boylu kimse.

kiklâ *is. (ki'kla) zool.* Lâpinagillerden, güzel renkli, 50 cm uzunluğunda bir balık *(Labrus berggylta).*

kiklon *is. Alm. Kyklon* Siklon.

kiklotron *is. Yun.* Atom araştırmalarında, elektriklenmiş cisimlere yüksek hız veren bir aygıt.

kil *is. Far. gil* Islandığı zaman kolayca biçimlendirilebilen yumuşak ve yağlı toprak.

kile *is. Ar. keyle* Genellikle tahıl ölçmede kullanılan bir ölçek.

kiler *is. Far. kilār < Yun. kellari* **1.** Yiyecek, içecek ve erzakın saklandığı oda, ambar veya dolap: *"Kileri kilitlemezdi, paraları meydanda dururdu."* -Ö. Seyfettin. *"Aklıma geldi, kilerden bir teneke gaz çıkarttım."* -A. Gündüz. **2.** *mec.* Ambar.

kilerci *is. esk.* Saraylarda, büyük konaklarda kiler işlerini yöneten kimse.

kilermeni *is. Far. gil-i ermenī esk.* Eczacılıkta kullanılmış olan kırmızı renkli kil.

kilim *is. Far. gilīm* Döşeme, divan gibi yerlere serilen, genellikle desenli, havsız, kalın, kıl veya yün dokuma: *"Dikmen Yıldızı'nın gözleri yerdeki kırmızı sarı çubuklu kilime takıldı."* -A. Gündüz.

kilimci *is.* Kilim dokuyan veya satan kimse. **kilimci ile kör hacı** herhangi bir kimse.

kilimcilik, -ği *is.* Kilim dokuma veya satma işi.

kilise *is. (kili'se) Yun. ekklesia* **1.** Hristiyan tapınağı. **2.** Hristiyan mezheplerinden her biri: *Ortodoks kilisesi. Anglikan kilisesi. "Katolik kilisesinin hâkim ve müstevli çanı saat üçü vuruyor."* -Ö. Seyfettin. **3.** Hristiyanlıkla ilgili dinî kuruluş. **4.** Hristiyanlığın öğretilmesi, dinî işlerin yönetimi vb.ile ilgili papa ve piskoposlar topluluğu. **kilise direği gibi** *şaka* çok kalın (ense).

kilise çanı *is.* Kiliselerde bulunan, saat başlarında ve dinî törenlerde çalınan büyük çan.

kilise hukuku *is. huk.* Kilisenin kuruluşunu ve iç düzenini sağlayan kurallar.

kilit, -di *is. Far. kelīd, kilīd < Yun. kleidi* **1.** Anahtar, düğme gibi takılıp çıkarılabilen bir parça yardımıyla çalışan kapatma aleti: *"Sonunda kapının kilidi göz yaşlarıma dayanamadı."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *den.* Bir yanı değirmi, öbür yanına demir çubuk geçirilmiş olan yarım halka. **3.** *hlk.* Atların alnından alt çenesine uzanan beyazlık. **kilit (kürek) altına almak** bir şeyi kilitli bir yere koyarak saklamak: *"O gün her tarafı kilit kürek altına aldı."* -Ö. Seyfettin. **kilit gibi olmak** birbirine çok bağlı ve dayanışmalı olmak. **kilit kürek olmak** (bir yeri) korumak, o yerin güvenilir, sağlam adamı olmak: *"...evime kilit kürek ol diye onun sırtını okşar."* -R. N. Güntekin. **kilidi küreği olmamak** (her şeyi) açıkta bulunmak, kilitli yere saklanmamış olmak. **kilit vurmak** *bk.* kapısına kilit vurmak.

→ ***kilit dili, kilit mevkii, kilit noktası, kilit taşı, kilit yeri***

kilit dili *is.* Kilidin anahtarla sürülen parçası.

kilitleme *is.* Kilitlemek işi.

kilitlemek *(-i)* **1.** Anahtarla kilidi kapamak: *Kapıyı kilitledi. "Annesi bu olaydan sonra iki gün kapıyı kilitlemiş, korku içinde yaşamıştı."* -H. E. Adıvar. **2.** Bir nesne veya bir kimseyi kilitli bir yere kapamak: *Bütün giyeceklerini dolaba kilitlemişler. Çocuğu bodruma kilitlemiş.* **3.** (karşıklı çıkıntı ve girintileri olan şeyleri) Birbirine geçirmek, kenetlemek: *"Sırtüstü kerevete uzanarak iki elimin parmaklarını ensemde kilitledim."* -R. N. Güntekin. **4.** *mec.* Sıkıca tutmak: *"Zehra parmaklarıyla kadehini kilitledi."* -A. İlhan.

kilitlenme *is.* Kilitlenmek işi.

kilitlenmek *(nsz)* **1.** Kilitlemek işi yapılmak: *Kapılar kilitlendi, pencereler sımsıkı kapandı. "Kapı Nihat'la Muazzez'in üstüne kilitlendi."* -P. Safa. **2.** *mec.* Fiziksel, ruhî vb. sebeplerle hareket edemez,

kıpırdayamaz duruma gelmek: *Çeneleri kilitlenmek.*

kilitletme *is.* Kilitletmek işi.

kilitletmek *(-i)* Kilitlenmesini sağlamak.

kilitleyici *s.* Kilitleme işleri gören.

kilitli *s.* **1.** Kilidi olan: *Kilitli bir bavul almak istiyorum.* **2.** Kilitlenmiş: *Sanıyorum, kapı içerden kilitli, açılmıyor. "Bazen üst üste konulmuş bu kilitli sandıklar arasından bir tanesini, zamanı gelince, sahibi gelir, açardı."* -A. Ş. Hisar.

kilit mevkii *is. bk.* kilit noktası.

kilit noktası *is. mec.* Bütün işlerin bağlı olduğu önemli nokta, makam veya yer: *"Japonya'da kilit mevkide dört büyük memur da şimdi aynı töhmetin altında."* -H. Taner.

kilit sarma *mdn.* İki veya daha çok bağ boyundurukları altına karşılıklı olarak atılmış ve biribirine fırçalarla bağlanmış olan bir çift sarma.

kilitsiz *s.* **1.** Kilidi olmayan. **2.** Kilitlenmemiş.

→ ***kilitsiz küreksiz***

kilitsiz küreksiz *s.* Açık, kilitlenmemiş.

kilit taşı *is. bk.* anahtar taşı.

kilit yeri *is.* Kilidin yerleştiği yuva.

kiliz *is.* Hasır otu, saz, kamış, kofa.

→ ***kiliz balığı***

kiliz balığı *is. zool.* Sazangillerden bir balık türü *(Tinca tinca).*

kilizman *is.* Sazlık, kamışlık.

killeme *is.* Killemek işi.

killemek *(-i)* Kirli çamaşırları kil kullanarak tokaçla yıkamak.

killi *s.* İçinde kil bulunan: *Killi kütle. Killi şist.*

kilo *(ki'lo, İ ince okunur) Fr. kilo < Yun.* **1.** Önüne getirildiği birimi binle çarpan ön ek: *Kilometre.* **2.** *is.* Kilogram kelimesinin kısa biçimi: *İki kilo şeker.* **kilo almak** beslenerek vücudun ağırlığı artmak, şişmanlamak. **kilo vermek** vücudun ağırlığı azalmak, zayıflamak.

→ ***kiloamper, kilogram, kilojul, kilometre, kilosikl, kiloton, kilovat, kilovolt***

kiloamper *is. Fr. kiloampère fiz.* Değeri 1000 amper olan akım şiddeti birimi.

kilogram *is. Fr. kilogramme < Yun.* Uluslar arası bin gramlık ağırlık birimi, kilo (kg).

→ ***kilogramağırlık, kilogramkuvvet, kilogrammetre***

kilogramağırlık, -ğı *is.* Bir kilogramlık bir kütlenin Yer tarafından çekilmesini sağlayan güce eşit olan güç birimi, 9,81 newton'a eşittir.

kilogramkuvvet *is. Fr. Ar. fiz.* Kilogramağırlık.

kilogrammetre *is. (kilogramme'tre) Fr. kilogrammètre fiz.* Bir kilogram ağırlığındaki bir gücün, uygulandığı maddî bir noktayı güç doğrultusunda bir metre yer değiştirmesiyle yapılan işe eşit iş birimi.

kilohertz *is. Fr. kilohertz fiz.* Bir saniyede 1000 titreşimi olan elektromanyetik dalga boyu ölçüsü birimi.

kilojul, -lü *is. Fr. kilo-joule fiz.* Bin jul değerinde iş birimi.

kilokalori *is. Fr. kilocalorie* Büyük kalori.

kilolu *s.* **1.** Ağır. **2.** Şişman.

kiloluk, -ğu *is.* ve *s.* **1.** Herhangi bir kilo ağırlığında: *Üç kiloluk paket.* **2.** Bir kilo ağırlığında: *Kiloluk çay.*

kilometre *is. (kilome'tre) Fr. kilomètre* 1000 m lik uzunluk ölçü birimi (km): *"On beş kilometre uzakta bir yerde, futbol maçı varmış, oraya gitti."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***kilometre kare, kilometre taşı***

kilometre kare *is.* Kenarları birer kilometre uzunluğunda olan bir karenin alanına eşit yüzey ölçü birimi, (km).

kilometrelerce *s.* Mesafece uzun süren: *"Taşıt araçlarına hiç binmez, yaz kış asker postalları ile kilometrelerce yolu yürürdü."* -H. Taner.

kilometre taşı *is.* **1.** Kara yollarında üzerinde kilometreleri gösteren dikili taş. **2.** *mec.* Önemli bir durumu belirleyen, üzerinde durulması gereken nokta.

kilosikl *is. Fr. kilocycle fiz.* Saniyede bin devir olan elektrik akımının frekansını

ölçmek için kullanılan birim.

kiloton *is. Fr. kilotonne* Değeri bin ton olan kütle birimi.

kilovat *is. Fr. kilowatt* Değeri bin vat olan güç birimi.

*→ **kilovat saat***

kilovat saat, -ti *is. fiz.* Bir kilovatlık bir gücün bir saatte verdiği iş ve enerji birimi.

kilovolt *is. Fr. kilovolt* Değeri bin volt olan elektrik gerilimi veya potansiyel farkı birimi.

kils *is. Ar. kils esk.* Kireç, sönmemiş kireç.

kilüs *is. Ar. keylüs < Yun. khylos fiz.* Bağırsaktan gelen, içinde yağ damlacıkları bulunan ak kan. keylus.

kim (I) *zm.* Hangi kişi anlamında cümlede, özne, tümleç, nesne, yüklem görevinde kullanılır: *Bunu kim söyledi? Benimle kim gelecek? Ben kimim? "Kim sesini çıkarırsa karşısında beni bulur."* -H. Z. Uşaklıgil. *"Sıcak yaz günü evde kim varsa, küçük büyük, çoluk çocuk toplandılar."* -M. Ş. Esendal. **... kim ... kim** yakıştırılan şeyin uygunsuzluğunu belirtmeye yarar: *"İnsanlık kim, o kim? "Bambu ağacından takım kim, ben kim?"* -H. Taner. **kim bilir 1)** belirsizlik, bilinmezlik bildirir: *"Kim bilir nerde, nasıl, kaç yaşında / Bir namazlık saltanatın olacak / Taht misali o musalla taşında."* -C. S. Tarancı. **2)** olabilirlik bildirir: *Kim bilir ne kadar çok beğenildi. "Kim bilir de ne hoş gülerdi, yanaklarının çukuru ne derli toplu açılırdı."* -R. H. Karay. **kim kime, dum duma** kimsenin kimseyle ilgilenmediği" kimseye önem vermediği, çok karışık bir durumu anlatır: *"Gece yarısı kim kime dum duma, köşk de eski yapı zaten, baca gibi alev bir anda dört yanı sarıvermiş."* -H. Taner. **kim oluyor?** "kendini ne sanıyor, ne hakkı var?" anlamında kullanılır: *"Biz kim oluyoruz ki veresiye verelim. İki günde topu atarız."* -M. Ş. Esendal. **kim vurduya gitmek** bir kalabalık arasında öldürülen veya vurulan kimsenin kimin tarafından öldürüldüğü veya vurulduğu anlaşılamamak. **kime ne** başkasını ilgilendirmez. **kimi kimsesi olmamak** yakınları, koruyucusu bulunmamak. **kimin arabasına binerse onun türküsünü çağırır** kimden bir çıkar sağlarsa, onun hoşuna gidecek biçimde davranan dönek ve dalkavuk kimseler için kullanılır. **kimin nesi?** "kimin yakını" anlamında kullanılır.

kim (II) *bağ. esk.* Ki: *"Dedi kim tazeliğim çağında / Bir gülün bülbül idim bağında."* -Ataî.

kimesne *is. esk.* Kimse: *"Türk diline kimesne bakmaz idi."* -Âşık Paşa.

kimi *zm.* **1.** Birtakımı, bazısı: *"Bunların kimi, gördüğün gibi, sepetçi, kimi orakçı, kimi harmancı ..."* -O. C. Kaygılı. *"Kimi su çeker, kimi sebze ayıklar, kimi yufka açar, çamaşır yıkar..."* -N. Cumalı. **2.** Bazı: *Kimi çocuklar.* **kimi köprü bulamaz geçmeye, kimi su bulamaz içmeye** insanların nasipleri arasındaki tutarsızlıkları belirtir. **kimine hay hay, kimine vay vay** kiminin talihinin iyi, kiminin de kötü gittiğini anlatır. **kiminin parası, kiminin duası** bir iş yapılırken veya yapıldıktan sonra kiminden para, kiminden dua alınabilir.

*→ **kimi zaman***

kimisi *zm.* Bazısı, birtakımı, kimi.

kimi zaman *zf.* Ara sıra, bazen.

kimlik, -ği *is.* **1.** Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü: *Kimliği bilinmeyen bir kadın.* **2.** Kim olduğunu tanıtlayan belge, hüviyet. **3.** Herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü: *Kimliği belirlenemeyen bir uçak.*

*→ **kimlik belgesi, kimlik kartı***

kimlik belgesi *is.* Kimlik, hüviyet cüzdanı.

kimlik kartı *is. bk.* kimlik belgesi.

kimono *is. (kimo'no) Fr. İng. kimono < Jap.* **1.** Japonların önden çapraz olarak kavuşan uzun ve geniş kollu ulusal giysisi. **2.** Geniş kollu sabahlık.

kimse *zm.* **1.** Herhangi bir kişi, kim olduğu bilinmeyen kişi, şahıs, nefer: *"Kimsenin girdisi çıktısı, alacağı borcu ile uğraşmak istemiyordum."* -N. Cumalı. **2.** *zm.*

(olumsuz cümlelerde) Hiçbir kişi: *"Bir zaman hiç kimseye varmadım."* -H. R. Gürpınar. **kimse kendi memleketinde peygamber olmaz** insanlar kendi çevrelerinde olan kimseyi değerlendiremezler. **kimse yoğurdum ekşi demez** herkes sattığı malı herkes kendi işini, tutumunu ve davranışını över. **kimseden kimseye hayır yok** (veya **gelmez**) insan, yapacağı işte başkasının yardımına güvenirse, hayal kırıklığına uğrar.

kimsecik, -ği *zm. (ki'msecik)* (olumsuz cümlelerde) Hiç kimse: *"Saat ona doğru Süleymaniyenin avlusuna vardığım zaman kimsecik yoktu."* -S. F. Abasıyanık.

kimsecikler *zm.* (olumsuz cümlelerde) Hiçkimse.

kimsesiz *s.* ve *is.* **1.** Anası babası, yakını, koruyucusu olmayan (kimse): *"Ocağın kimsesiz çocukları okuttuğunu da biliyordum."* -F. R. Atay. **2.** Hiç kimse bulunmayan, boş: *Kimsesiz topraklar. "Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında / Yürüyorum arkama bakmadan yürüyorum."* -N. F. Kısakürek.

kimsesizlik, -ği *is. (ki'msesizlik)* Kimsesiz olma durumu, yalnızlık: *"Yalnızlığımı, kimsesizliğimi ve yabancılığımı o günkü kadar şiddetli hissettiğim olmamıştır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kimüs *is. (ki'müs) Lât. chymus < Yun. khymos fizy.* Yemeklerin mide öz suyuyla karıştıktan sonra aldığı durum, keymus.

kimya *is. (kimya:) Ar. kīmiyā' < Yun. khimeia* **1.** Maddelerin temel yapılarını, birleşimlerini, dönüşümlerini; çözümleme, birleşim ve üretim yöntemlerini inceleyen bilim. **2.** *mec.* Üstün özellikler taşıyan çok değerli şey: *Bu kimya değil ya, olmasa da olur. "Emniyetlerini kazanmak için bu esrar bir kimya gibi gizli kalmalıdır."* -R. N. Güntekin. **kimya olmak** bulunmaz olmak: *"Sıla kimya olmuş burnuma tüter / Yol ver dağlar ben sılaya gideyim."* -Halk türküsü.

→ ***kimya doğrulumu, kimyager, kimya göçümü***

kimyacı *is.* **1.** Kimya ile uğraşan kimse, kimyager. **2.** Kimya öğretmeni.

kimyacılık, -ğı *is.* Kimyacı olma durumu veya mesleği, kimyagerlik.

kimya doğrulumu *is. bot.* Kimyasal maddelerin etkisi ile bitkilerde görülen, maddeye doğru veya ters yöne yönelme durumu, şimiotropizm.

kimyager *is. (kimya:ger) Ar. kīmiyā' + Far. -ger* Kimyacı.

kimyagerlik, -ği *is.* Kimyacılık.

kimya göçümü *is. biy.* Bir hücreli varlıklarda, kimyasal maddelerin etkisi altında yanaşma veya uzaklaşma biçiminde görülen yer değiştirme durumu, şimiotaksi.

kimyasal *s. (kimya:sal)* Kimyaya ait, kimya ile ilgili, kimyevî: *Kimyasal birleşim.*

→ ***kimyasal savaş, kimyasal silâh***

kimyasal savaş *is.* Kimyasal madde ve silâhların kullanıldığı savaş.

kimyasal silâh *is.* İnsan, hayvan ve bitkiler üzerinde zehirli maddelerle ölümcül olaylara sebep olan silâh.

kimyevî *s. (kimyevi:) Ar. kīmyevī* Kimyasal.

kimyon *is. Ar. kemmūn < Yun. bot.* **1.** Maydanozgillerden, 50 cm kadar yükseklikte, beyaz veya pembe çiçekli, bir yıllık, ıtırlı ve otsu bir bitki *(Cuminum cyminum).* **2.** Bu bitkinin tohumundan elde edilen ve baharat olarak kullanılan toz.

kimyonî *s. (kimuo:ni:) Ar. kemmūnī* Kahverengiye çalan yeşil renkte olan.

kimyonlu *s.* İçinde kimyon bulunan: *Kimyonlu köfte.*

-kin *bk.* -gın / -gin.

kin *is. (ki:n) Far. kīn* Öç almayı amaçlayan gizli düşmanlık, garez: *"Adımız miskindir bizim / Düşmanımız kindir bizim."* -Yunus Emre. *"Çektiği acılara ve korkulara kinin, kıskançlığın gölgesi düşmüş değildi."* -T. Buğra. **kin bağlamak** birine karşı öç alma duygusu duymak: *"İstanbul'dan ayrılmana o sebep oldu, diye gizli gizli ona kızacak, kin bağlayacaktım."* -R. N. Güntekin. **kin beslemek** (veya **tutmak**) birine karşı öç alma duygusunu sürdürmek: *"Biz kimseye kin tutmayız / Kamu âlem birdir bize."* -Yunus Emre. *"Sözleri-*

nizden Türklere karşı kin beslemediğinizi anlıyorum." -F. F. Tülbentçi. *"Yaşadığımız dünyayı seviyorum / Kin tutmak benim harcım değil."* -N. Cumalı. **kin duymak** birine karşı öç alma duygusunu yaşatmak veya bu duyguyu hissetmek: *"Herkes ancak bir iki düşman için kin duyar."* -A. Ş. Hisar. **kin gütmek** öcünü alıncaya kadar kininden vazgeçmemek.

kinaye *is. (kina:ye) Ar. kināye* **1.** Düşünüleni, dolaylı olarak anlatan söz: *"Yanaklarının allığından kinaye, ona alyanak lâkabını takmışlar."* -S. M. Alus. *"Babam bu kinayeyi anlardı sanırım, fakat anlamamazlıktan gelirdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Üstü kapalı, sitemli, dokunaklı söz: *"Demek lokantadaki kinayeler hep ona karşıydı. Aleyhine bir şeyler kuruluyordu."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *ed.* Sözün gelişiyle, gerçek anlamların dışında bir kavrama değinme sanatı.

kinayeli *s.* İçinde kinaye bulunan (söz): *"Mebrure bu kinayeli sözlerle kendisine uzanan mektubu aldı."* -P. Safa. *"Bir de şu var ki katilin ben olduğumu kinayeli kinayeli söyledi."* -S. F. Abasıyanık.

kinayeli kinayeli *zf.* Dolaylı olarak, iğneli.

kinci *s.* Öç almak isteyen, kin tutan, kindar.

kincilik, -ği *is.* Kinci olma durumu, kin tutma.

kindar *s. (kinda:r) Far. kīn-dār* Kinci, kinli: *"Sert, sivri, kindar bir bakış."* -R. H. Karay.

kindarlık, -ğı *is.* Kindar olma durumu.

kinematik, -ği *is. Fr. cinématique fiz.* Cisimlerin hareketlerini yörünge, hız ve ivme gibi konular bakımından inceleyen mekanik kolu, sinematik.

kinestezi *is. Fr. kinesthésie fiz.* Devin duyum.

kinetik, -ği *s. Fr. cinétique < Yun. fiz.* **1.** Hareketle ilgili, hareket sebebiyle oluşan. **2.** *is. tek.* Hareket olaylarını inceleyen bilim dalı. **3.** *kim.* Kimyasal tepkimelerin hızlarını inceleyen bilim dalı.

→ ***kinetik enerji***

kinetik enerji *is. fiz.* Hareket durumunda olan cismin enerjisi; bir cismin hareketini sağlayan veya hareket eden cisimlerde bulunan enerji.

kinik, -ği *is.* ve *s. Fr. cynique < Yun. fel.* Kinizm taraftarı (kimse veya görüş), sinik.

kinin *is. Fr. quinine* Kınakınadan elde edilen ve sıtmanın tedavisinde kullanılan beyaz alkaloit. Halk arasında, tuzlarından biri olan kinin sülfatı sözünden kısaltılarak sülfata denir: *"İkinci gün sıtmadan şüphelendik, kuvvetli dozda kinin verdik."* -R. N. Güntekin. **kinin gibi** çok acı.

→ ***kinin sülfatı***

kininli *s.* İçinde kinin bulunmak: *"Sana bir kadeh de kininli konyak vereyim."* -S. F. Abasıyanık.

kinin sülfatı *is.* Kinin.

kiniş *is.* Marangozlukta tahta üzerine boydan boya açılan, kesiti kare veya dikdörtgen biçiminde kanal.

kinizm *is. Fr. cynisme < Yun. fel.* İnsanın erdem ve mutluluğa, hiçbir değere bağlı olmadan, bütün gereksinmelerden sıyrılarak bağımsız olarak erişebileceğini savunan Antisthenes'in öğretisi, sinizm.

kinlenme *is.* Kinlenmek işi.

kinlenmek *(nsz)* Öç almak istemek, kin tutmak: *"Kendi ettiği yetmiyormuş gibi, evlâtlarını da zehirliyor, bana karşı kışkırtıyor diye karısına kinlenmişti."* -M. Ş. Esendal.

kinli *s.* Öç almak isteyen, kin tutan.

kinsiz *s.* Kini olmayan, kin taşımayan.

kip *is. esk.* **1.** Örnek, kalıp. **2.** *fel.* Değişebilen, geçici nitelik, **san** karşıtı: *Bir maddenin biçimi bir kiptir, ağırlığı ise sanlarından biridir.* **3.** *gr.* Fiillerde belirli bir zamanla birlikte konuşanın, dinleyenin ve hakkında konuşulanın, teklik veya çokluk olarak belirtilmiş biçimi, sıyga. **4.** *s. hlk.* Uygun, tıpatıp gelen. **kip gelmek** *hlk.* tıpatıp, uygun gelmek.

kipe *is. Alm. Kippe sp.* Hızla bükülen kalçanın sert ve birden gerilişiyle, vücudun yatıştan ayak üstü duruşa veya asılmadan dayanmaya geçmesi.

kipkirli *s. (ki'pkirli)* Çok kirli, çamura ve pisliğe bulaşmış: *"Tertemiz yerlere kipkirli potinlerle dalar."* -M. Â. Ersoy.

kiplik, -ği *is. fel.* Önermelerin yalın, belkili veya mecburî olma nitelikleri: *Ruhun ölümsüz olması ihtimali vardır önermesinin kipliği belkilidir.*

kir (I) *is.* **1.** Herhangi bir şeyin veya vücudun üzerinde oluşan, biriken pislik: *"Yanaklarında yer yer kirle karışmış göz yaşı var."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Utanılacak durum, leke, şaibe. **(bir şey) kir götürmek** kirini belli etmeyecek bir renkte olmak. **(bir şeyi) kir götürmek** bir şey çok kirli olmak. **(bir şey) kir tutmak** kirini hemen belli edecek bir renkte olmak, çok kirlenmek. **kiri kabarmak** nem, ısı gibi sebeplerle kir, üzerinde bulunduğu yüzeyden ayrılabilir duruma gelmek.

*→ **kir pas***

kira *is. (kira:) Ar. kirâ* **1.** Bir konutun, bir mülkün veya taşıt gibi herhangi bir şeyin belli bir bedel karşılığında, bir süre için sahibi tarafından başkasına verilmesi, icar: *Kira sözleşmesi. "Eski kirayı yükseltiyorum, isterseniz gidin mahkemeye."* -Ç. Altan. **2.** Bu biçimde tutulan bir şey için karşılık olarak ödenen para: *"Kira ile aldım, zaten bu yüzden de geciktim ya!"* -R. H. Karay. **kirada olmak** (veya **oturmak**) **1)** kira karşılığında verilmiş olmak; **2)** kira ile tutulmuş bir yerde oturmak: *"Biz Kudüs'te kirada oturuyoruz."* -F. R. Atay. **kiraya vermek** kira karşılığında vermek, icara vermek: *"Evinin üst katlarını oda oda kiraya vererek onlardan alınan para ile yaşamağa katlanmış."* -H. Z. Uşaklıgil. *"Buradaki evimi de kiraya vermiştim."* -R. H. Karay.

*→ **kira arabası, kira bedeli, kira kontratı***

kira arabası *is.* Kiralık kullanılan araba: *"Nihayet ışıklı bir caddeye çıkınca ilk rastladığım kira arabasına bindim."* -R. H. Karay.

kira bedeli *is.* Kiralanan mal için ödenen karşılık.

kiracı *is.* Bir şeyi, bir yeri kira ile tutan kimse, müstecir: *Biz bu evde kiracıyız.*

kiracılık, -ğı *is.* Kiracı olma durumu.

kira kontratı *is.* Kiralamak işinde karşılıklı yükümlülükleri belirten resmî belge.

kiralama *is.* Kiralamak işi.

kiralamak *(-i, -e)* **1.** Kira ile vermek: *Evi ona kiraladım.* **2.** *(-i, -den)* Kira ile tutmak: *"Oturduğunuz evin alt katını bir terzi kiralamıştı."* -N. Cumalı. *"Bu cihazı getirenler Park Otelinin altındaki dört yüz kişilik barı kiralamışlardı."* -B. Felek.

kiralanma *is.* Kiralanmak işi.

kiralanmak *(nsz)* **1.** Kiraya verilmek. **2.** Kira ile tutulmak.

kiralayan *s.* Kiraya veren.

kiralayıcı *is.* Kiralayan kimse.

kiralı *s.* Kiralanmış olan.

kiralık, -ğı *is.* ve *s.* Kiraya verilecek olan.

*→ **kiralık adam, kiralık ev, kiralık kadın, kiralık kasa, kiralık katil, kiralık kız***

kiralık adam *is.* Bir iş yaptırmak için tutulan adam.

kiralık ev *is.* Kiralanmak üzere hazırlanmış olan ev: *"Kiralık bir eve yerleştiğimiz vakit, Üsküp sevgisini daha iyi idrak ettim."* -Y. K. Beyatlı.

kiralık kadın *is.* Para veya başka bir çıkarı karşılığında erkeklerle cinsel ilişki kuran kadın.

kiralık kasa *is.* Bankalarda müşterilerin değerli eşya, senet gibi şeylerinin saklandığı kasa.

kiralık katil *is.* Bir kimseyi öldürmek için bir başkası tarafından tutulan kimse.

kiralık kız *is. bk.* kiralık kadın.

kiraz *is. Yun. kerasi bot.* **1.** Gülgillerden bir meyve ağacı *(Cerasus avium).* **2.** Bu ağacın kırmızı ve beyaz renkte, etli, sulu, tek çekirdekli meyvesi: *"Tabaktan ikişer kiraz daha alıyoruz."* -Y. Z. Ortaç.

*→ **kiraz elması, kiraz reçeli, kiraz zamkı***

kiraz elması *is.* Kırmızı, küçük ve sert bir elma türü.

kirazlık, -ğı *is.* Kiraz ağaçları çok olan yer, kiraz bahçesi.

kiraz reçeli *is.* Kirazın şeker ile kaynatılması sonucu elde edilen reçel.

kiraz zamkı *is.* Kiraz, badem, erik, kayısı ve şeftali gibi ağaçların gövde ve dallarında meydana gelen zamk.

kirde *is. hlk.* Genellikle mısır unuyla yapılan bir tür pide.

kirdeci *is.* Kirde yapan veya satan kimse.

kirebolu *is. Yun.* Arıların kovan deliğini kapamak için kullandıkları sarı ve yumuşak madde.

kireç, -ci *is. Far. gireç* **1.** Mermer, tebeşir, kireç taşı, alçı taşı gibi birçok taşın maddesini oluşturan kalsiyum oksit, (CaO): *"Duvarlar kireç badanalı idi."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Kalsiyum hidroksit, Ca(OH). **kireç gibi (olmak)** yüzünde hiç renk kalmamak, rengi solmak: *"Genç kadının yüzü kireç gibi ağarmıştı."* -R. N. Güntekin. **kireç söndürmek** kireci kullanmadan önce üzerine bolca su dökerek kalsiyum hidroksit durumuna getirmek.

→ ***kireç fabrikası, kireç kaymağı, kireç kuyusu, kireç ocağı, kireç suyu, kireç sütü, kireç taşı, kireçyeren***

kireççi *is.* Kireç taşından kireç elde eden veya satan kimse.

kireççil *s.* (bitki için) Kireçli topraktan hoşlanan, kireçli toprakta yetişen, **kireçyeren** karşıtı: *Yonca kireççil bitkilerdendir.*

kireç fabrikası *is.* Kireç üreten fabrika.

kireç kaymağı *is. kim.* Bazı eşya ve yerleri mikroplardan arıtmakta, çamaşırları ağartmakta kullanılan, sarımsı beyaz renkte ve klor kokusunda, toz veya sulandırılmış kireç klorürü.

kireç kuyusu *is.* İçinde kireç söndürülen geniş çukur.

kireçleme *is.* Kireçlemek işi.

kireçlemek *(-i)* **1.** Kireç katmak veya kireç sürmek. **2.** Kireç kullanarak badana yapmak.

kireçlenme *is.* **1.** Kireçlenmek işi. **2.** *anat.* Organik dokuların içinde kireç birikmesi durumu.

kireçlenmek *(nsz)* **1.** Kireç dökülmek veya saçılmak. **2.** Kireç sürülmek: *Ağaçlar kireçlendi.* **3.** Kireç bulaşmak: *Pantolonunuz kireçlenmiş.* **4.** *bot.* Bitkilerin hücre zarlarında kalsiyum karbonat ve kalsiyum oksalat gibi kalsiyum tuzları toplanmak. **5.** *anat.* (kalsiyum tuzları için) Organik dokularda, dokunun görevine engel olacak derecede birikmek.

kireçleşme *is.* Kireçleşmek işi, kireçlenme.

kireçleşmek *(nsz)* Kireç durumuna gelmek, kireçlenmek, kalkerleşmek.

kireçli *s.* **1.** Birleşiminde kireç olan veya kireci çok olan: *Kireçli su. "Bir söylenişe göre, arazi tamamıyla kireçli olduğu için ağaçlar serpilme gücünden mahrum kalıyormuş."* -A. Rasim. **2.** Kirece sürülmüş, kireç bulaşmış: *Kireçli duvarlar.*

kireçlik, -ği *is.* **1.** Kireç konulan yer. **2.** *s.* Kireci çok olan: *Kireçlik alan.*

kireç ocağı *is.* Kireç yapmak için kireç taşlarının yakıldığı fırın.

kireçsileme *is.* Kireçsilemek işi.

kireçsilemek *is. kim.* **1.** Isı yardımıyla kirece çevirmek. **2.** Yüksek ısı ile kurutmak.

kireçsiz *s.* **1.** Birleşiminde kireç olmayan veya çok az olan: *Kireçsiz toprak.* **2.** Birleşiminde karbon tuzlarının oranı düşük olan (su).

kireçsizlenme *is. jeol.* Kayaçların içinde bulunan kalsiyum karbon tuzunun sularla eritilerek alınması.

kireçsizleştirme *is.* Kireçten arıtma.

kireçsizleştirmek Kireçsiz duruma getirmek.

kireç suyu *is.* İçinde erimiş bir durumda kireç bulunan su.

kireç sütü *is.* Badana için hazırlanmış sulu kireç.

kireç taşı *is. jeol.* Kireç elde etmekte kullanılan, kalsiyum karbon tuzundan bileşik kayaç, kalker, kireç.

kireçyeren *s. bot.* Kireçli topraktan hoşlanmayan, kireçli toprakta yetişmeyen, **kireççil** karşıtı.

kiremit, -di *is. Yun. keramidos* Yapıların çatılarını örtmekte kullanılan, yan yana

dizilerek, suyu aşağıya geçirmeden dışarı akıtacak biçimde yapılmış, kızıl toprağın renginde, pişmiş balçık levha: *"Geçen gün kiremitleri aktarmak için dama çıkmıştı."* -R. N. Güntekin.

→ ***kiremit fabrikası, kiremithane, kiremit rengi***

kiremitçi *is.* Kiremit yapan, satan veya döşeyen kimse.

kiremitçilik, -ği *is.* Kiremitçi olma durumu veya kiremitçinin yaptığı iş.

kiremit fabrikası *is.* Modern usullerle hazırlanmış balçığın kiremide dönüştürüldüğü iş yeri.

kiremithane *is. (kiremitha:ne) Yun. keramidos + Far. ḫāne* Kiremit yapılan yer.

kiremitli *s.* Kiremiti olan.

kiremit rengi *is.* **1.** Kahverengine çalan kızıl kırmızı renk, kiremidin rengi. **2.** *s.* Bu renkte olan: *Kiremit rengi halı.*

kiril alfabesi *is.* Yunan büyük harfi tipinde düzenlenmiş Slav alfabe ve yazısı.

kiriş *is.* **1.** Bazı telli müzik araçlarında kullanılan, hayvan bağırsaklarından yapılan tel. **2.** Ok atılan yayın iki ucu arasındaki esnek bağ. **3.** *mim.* Dört köşe kalın keresteden, demirden veya betonarmeden yapılmış yatay destek parçası. **4.** *mat.* Bir eğrinin iki noktasını birleştiren doğru parçası. **5.** *anat.* Kasların uçlarında bulunan, kasları kemiklere ve başka organlara bağlayan beyazımsı kordon. **kirişi kırmak** *argo* bulunduğu yerden ayrılmak, kaçıp gitmek: *"Ama şimdi derhal giyineceksiniz ve kirişi kıracaksınız."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***kirişhane***

kirişçi *is.* Kiriş yapan veya satan kimse.

kirişhane *is. (kirişha:ne) T. kiriş + Far. ḫāne* Kirişin yapıldığı işlik.

kirişleme *is.* **1.** Kirişlemek işi. **2.** *mim.* Ahşap döşemelerde yaklaşık 50 cm ara ile kirişler koyma. **3.** *zf.* Çapraz olarak, kılıçlama.

kirişlemek *(-i)* **1.** (yay için) Kirişi çekip germek. **2.** Kiriş olarak kullanılan keresteyi döşemek.

kirişli *s.* **1.** Kirişi olan. **2.** *anat.* Kiriş yapısında olan: *Kirişli doku.*

kirişlik *s.* Kiriş olarak kullanılmaya uygun: *Kirişlik kereste.*

kirişsiz *s.* Kirişi olmayan.

kirizma *is. (kiri'zma) Yun. keirisma* Toprağı derince kazarak altını üstüne getirme: *"Anası ile kız kardeşi gündüzleri onun kırdığı tütünü dizerken o, başkalarına kirizma kazdı."* -N. Cumalı. **kirizma yapmak** (veya **etmek**) toprağı derince kazarak altını üstüne getirerek sürmek: *"Erkekler bütün gün bahçelerinde bağ budar, gül aşılar, kirizma yaparlarken..."* -H. Taner.

kirizmalama *is.* Kirizmalamak işi veya durumu.

kirizmalamak *(-i)* Kirizma yapmak.

kirizme *is. bk.* kirizma.

kirkit *is. hlk.* Dokumacılıkta atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden veya ağaçtan yapılmış dişli araç: *"Kirkit bıçak sesleri hep bir anda kesildi."* -Ö. B. Uşaklı.

kirlenme *is.* Kirlenmek işi: *Hava kirlenmesi. Çevre kirlenmesi.*

kirlenmek *(nsz)* **1.** Kirli duruma gelmek, pislenmek: *"Çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir."* -Anayasa. **2.** *mec.* Onuru lekelenmek. **3.** (kadın için) Irzına geçilmek, iffeti bozulmak, lekelenmek. **4.** (kadın) Ay başı olmak.

kirletme *is.* Kirletmek işi.

kirletmek *(-i)* **1.** Kirli duruma getirmek, pisletmek: *Ter yakamı kirletti. "Madenî kol düğmeleri bunları yeşilimtırak bir leke ile kirletirdi."* -A. Ş. Hisar. **2.** Küçük veya büyük abdestini yapmak, pislemek: *Çocuk altını kirletmiş.* **3.** *mec.* Namusuna, onuruna zarar verecek bir suç yüklemek, lekelemek: *Böyle bir şüphe insanı kirletir.* **4.** (kadın için) Irzına geçmek, namusuna zarar vermek.

kirli *s.* **1.** Leke, toz vb. ile kaplı, pis, murdar, mülevves: *"Perdeci çapaklı gözlerini kirli yumruklarıyla oğuşturarak cevap verdi."* -P. Safa. **2.** (kadın için) Aybaşı durumunda bulunan. **3.** *mec.* Toplumun değer

yargılarına aykırı olan: *Kirli iş. "Bu isim bana bir zamanlar İstanbul'un en kirli âlemlerinde yuvalanmış bir simayı hatırlattı."* -H. Z. Uşaklıgil. **(birinin) kirli çamaşırlarını ortaya dökmek** (birinin) ayıp, kusur veya suçlarını açıklamak, söylemek. **kirliye atmak** yıkanmak için bir kenara koymak, bir yerde biriktirmek.

→ ***kirli çamaşır, kirli çıkı, kirli çıkın, kirlihanım peyniri, kirli kan, kirli sarı***

kirli çamaşır *is.* Yasal olmayan, saklı gizli iş: *"Ablasının kirli çamaşırlarını herkesten iyi bilir, ama ablası da onun kumar borçlarını öder."* -H. Taner.

kirli çıkı *is.* Cimrilikle zengin olmuş kimseler için söylenir.

kirli çıkın *is. bk.* kirli çıkı.

kirlihanım peyniri *is.* Yumuşak ve yağlı bir tür peynir.

kirli kan *is. anat.* Toplardamarların kalbe götürdüğü kan.

kirlilik, -ği *is.* Kirli olma durumu, pislik: *Çevre kirliliği giderek artıyor. "Benim ve kardeşimin mektep veya sokak dönüşü kirliliklerimiz yüzünden içlenirdi."* -Y. K. Beyatlı.

kirli sarı *is.* Koyu ve donuk sarı renk.

kirloş *s. hlk.* ve *alay* Kirli ve pasaklı.

kirloz *s.* Kirloş.

kirmen *is. hlk.* Elde yün eğirmeye yarayan tahtadan yapılmış araç: *"Ellerin niye kirmende / Unun mu var değirmende?"* -F. Halıcı.

kir pas *is.* Kir.

kirpi *is. zool.* Kirpigillerden, uzunluğu 25-30 cm olan, sırtı dikenlerle kaplı memeli hayvan *(Erinaceus europaeus).*

kirpigiller *ç. is. zool.* Böcekçiller takımının, örnek hayvanı kirpi olan, sırtları dikenlerle kaplı memeli hayvanlar familyası.

kirpik, -ği *is.* **1.** Göz kapağının kenarındaki kıllar veya bu kıllardan her biri: *"Onun, yaşlarla dolu uzun kirpiklerinin arasından..."* -R. N. Güntekin. **2.** *bot.* ve *zool.* Tüy gibi, küçük ve ince uzantı veya uzantılar. **kirpiği kirpiğine değmemek** hiç uyumamak.

→ ***kirpik besleyici***

kirpik besleyici *is.* Kirpiklerin dökülmesini önleyen ve besleyici nitelikleri olan şeffaf, sıvı madde.

kirpikli *s.* **1.** Herhangi bir nitelikte kirpiği olan. **2.** *bot.* ve *zool.* Üzerinde kirpik veya kirpiğe benzer uzantılar olan: *Kirpikli zar.*

kirpikliler *ç. is. zool.* Bir hücreli hayvanlardan, üzerleri hareketlerini sağlayan kirpik biçimindeki uzantılarla kaplı organizmalar sınıfı.

kirpiksi *s.* Kirpiğe benzer. **kirpiksi cisim** *anat.* gözde damar tabakanın ön dış bölümü.

kirş *is. Alm. Kirschwasser* Kirazın mayalanması ve damıtılmasıyla yapılan bir tür içki.

kirtikli *s. hlk.* Kenarları girintili çıkıntılı olan: *Kirtikli sahan.*

kirtil *is.* Büyük kabuklu deniz hayvanlarını avlamakta kullanılan, ince dallardan örülmüş sepet.

kirve *is. hlk.* Sünnet olan çocuğun bütün masraflarını üstlendikten sonra sünnet sırasında çocuğu kucağına alarak elini, kolunu tutan ve bütün hayatı boyunca çocuk üzerinde babasına yakın hak taşıyan kimse.

kirvelik, -ği *is.* Kirve olma durumu. **kirvelik etmek** kirve görevini yüklenmek.

kisbî *s. bk.* kispî.

kisedar *is. (ki:seda:r) Far. kīse-dār esk.* Para hesabını yapan, parayı toplayan kimse, vekilharç.

kispet *is. Ar. kisvet sp.* Yağlı güreşte pehlivanların giydikleri, belden baldıra kadar uzanan, dar paçalı meşin pantolon.

→ ***kispet çıkarılması***

kispet çıkarılması *is. sp.* Yağlı güreşte yenilginin en kötüsü sayılan, kispetin hasım tarafından çekilip çıkarılması veya boydan boya yırtılması.

kispî *s. (kispi:) Ar. kisbī esk.* Sonradan elde edinilmiş, sonradan kazanılmış.

kist *is. Fr. kyste < Yun. tıp* **1.** İçi koloit veya yağ gibi sıvı veya yarı sıvı bir madde ile dolu patolojik torba. **2.** *zool.* Tek hücre-

lilerin veya çok hücreli küçük hayvanların uygun olmayan şartlarda veya çoğalma sırasında çevrelerine saldıkları kendilerini korumaya yarayan dayanıklı kapsül. **3.** *bot.* Sporlu bitkilerde, özellikle mantarlar veya su yosunlarında görülen, bir veya birkaç hücreden oluşmuş organ.

kistleşme *is.* Kistleşmek işi.

kistleşmek *(nsz) tıp* Yabancı bir cisim veya patolojik bir urun çevresinde katılgan doku sertleşmek.

kisve *is. Ar. kisve* **1.** Kılık: *"Lâkin bir türlü ahaliye mahsus kisveyi üzerinden atamamış..."* -R. H. Karay. **2.** Hacıların Kâbe'de giydikleri beyaz üstlük. **kisvesi altında** herhangi bir nitelikte veya biçimde.

kişi *is.* **1.** İnsan, kimse, şahıs: *"Anlıyorum ki Şebben'in kocası Kara Hüseyin köyde hocadan daha önemli bir kişidir."* -H. E. Adıvar. *"Dilenciler de sayıda olduğu hâlde, yirmi otuz kişi kadardık."* -M. Ş. Esendal. **2.** *hlk.* Eş, koca: *"Kişiyi vezir eden de karısı, rezil eden de."* -Atasözü. **3.** *esk.* Erkek. **4.** *ed.* Bir eserde (oyun, roman, hikâye) yer alan kimse. **5.** *gr.* Çekimli fiillerde ve zamirlerde konuşan, dinleyen, sözü edilen varlık, şahıs: *Ben (tekil kişi), sen (tekil kişi), o (tekil kişi); biz (çoğul kişi.) siz (çoğul kişi), onlar (çoğul kişi).* **kişi refikinden azar** kötü arkadaş, kişiyi kötü yola sürükler.

→ kişi eki, kişiler arası, kişioğlu, kişi zamiri

kişi eki *is. gr.* Fiil çekimlerinde kullanılan ve kişiyi gösteren ek, şahıs eki: *Geldi-m, gelmiş-sin* gibi.

kişiler arası *s.* Bütün insanları göz önüne alan.

→ kişiler arası ilişki

kişiler arası ilişki *is. sos.* Bireyler arasındaki toplumsal etkileşim veya karşılaşma.

kişileşme *is.* Kişileşmek işi.

kişileşmek *(nsz)* Kişilik kazanmak.

kişileştirme *is. ed.* Cansız varlıkları veya hayvanları insanmış gibi gösterme, canlandırma sanatı, teşhis.

kişilik, -ği *is.* **1.** Bir kimseye özgü belirgin özellik; manevî ve ruhî niteliklerinin bütünü, şahsiyet: *"Herkes, kişiliğine bağlı dokunulmaz, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir."* -Anayasa. *"Eski edebiyatımız içinde kişiliğe yer yoktur."* -N. Cumalı. **2.** İnsanlara yakışacak durum ve davranış. **3.** *sos.* Bireyin toplumsal hayatı içinde edindiği alışkanlıkların ve davranışların bütünü. **4.** *s.* Herhangi bir kişi için, herhangi bir kişiye yetecek miktarda: *Bir kişilik yemek.İki kişilik yer.* **5.** *s.* Herhangi bir sayıda kişiden oluşan: *"Biz, kadın, kız ve çocuk, on altı kişilik bir kafile olduk."* -A. Gündüz. **6.** *hlk.* Bayram gibi önemli günlerde veya konukların yanına çıkarken giyilen yeni giysi, yabanlık, adamlık. **kişilik kazanmak** bir kişinin öz yapısı, kişiliği belirginleşmek.

→ kişilik dışı

kişilik dışı *s.* Kişisel olmayan, gayrişahsî.

kişilikli *s.* Kişiliği olan, şahsiyetli.

kişiliksiz *s.* Kişiliği olmayan, şahsiyetsiz.

kişioğlu *is.* **1.** İnsanoğlu, insan. **2.** Soylu kimse.

kişisel *s.* Kişi ile ilgili, kişiye ilişkin, kişinin kendi malı olan, şahsî, zatî: *"Kimse... kişisel çıkar yahut nüfuz sağlamak amacıyla dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez..."* -Anayasa. *"O şiirlerde Bakî'nin, konusuyla kişisel bağlantısı yok denilecek kadar önemsizdir."* -N. Cumalı.

kişiye özel *s.* Sadece o kişiye ait, o kişi tarafından kullanılabilen (şey).

kişizade *s. (kişiza:de) T. kişi + Far. -zâde* Soylu: *"Bunlar gayet zengin, pek terbiyeli, çok kişizade insanlar."* -H. R. Gürpınar. *"Ben beyzade, kişizade / Her türlü dertten top yekün azade."* -B. R. Eyuboğlu.

kişi zamiri *is. gr.* Kişilerin yerine kullanılan zamir: *Ben, sen, o, biz, siz, onlar.*

kişmirî *s. (kişmiri:)* **1.** Çekici, albenili. **2.** Esmer: *"Sonra karşıda oturan kişmiri, narin kızın kendisini süzdüğünü görünce kalan suyu ona uzattı."* -O. C. Kaygılı.

kişmiş *is. Far. kişmiş* Küçük taneli bir tür çekirdeksiz siyah üzüm.

kişneme *is.* Kişnemek işi veya sesi: *"Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle / Canlandı o meşhur ova at kişnemesiyle."* -Y. K. Beyatlı.

kişnemek *(nsz)* (at için) Bağırmak: *"Yağız atlar kişnedi, meşin karbaç şakladı / Bir dakika araba yerinde durakladı."* -F. N. Çamlıbel.

kişneyiş *is.* Kişnemek işi veya biçimi.

kişniş *is. Far. kişnîc bot.* **1.** Maydanozgillerden yaprakları maydanozu andıran, 20-60 cm yüksekliktе, tüysüz, bir yıllık ve otsu bir bitki *(Coriandrum sativum)*, kara kimyon. **2.** *bot.* Bu bitkinin baharat olarak kullanılan kurutulmuş meyvesi veya tohumu.

→ ***kişniş şekeri***

kişniş şekeri *is.* İçinde bir kişniş tanesi bulunan ufak şeker.

kit *is.* Macun.

kitabe *is. (kıta:be) Ar. kitâbe esk.* Taş, mermer vb gibi sert cisim üzerindeki oyma veya kabartma yazı, tarih, yazıt.

kitabet *is. (kita:bet) Ar. kitâbet esk.* **1.** Yazmanlık, kâtiplik. **2.** Kompozisyon, tahrir.

kitabî *s. (kita:bi:) Ar. kitâbî esk.* **1.** Kitapla ilgili; kitaba uygun. **2.** Kitaba bağlı kalan, özgür düşünemeyen (kimse). **3.** Düzgün, dil bilgisi kurallarına uygun (anlatım).

kitap, -bı *is. Ar. kitâb esk.* **1.** Ciltli veya ciltsiz olarak bir araya getirilmiş, basılı veya yazılı kâğıt yaprakların bütünü: *"Ona son olarak rüya için kitaptaki tabiri aramanın abes olduğunu söylediğimi hatırlıyorum."* -A. Ş. Hisar. **2.** Herhangi bir konuda yazılmış eser: *Şiir kitabı.Tıp kitabı. "Acaba bir edebiyat kitabında hazır bir tarif bulamaz mıyız?"* -F. R. Atay. **3.** Kutsal kitap. **kitaba el basmak** kutsal kitap üzerine elini koyarak ant içmek. **kitaba (veya kitabına) uydurmak** kanun olmayan bir işi hile, düzen vb. ile kanuna uygun gibi göstermek: *"Müfettiş Bey güldü, ama babacan gülüşü değildi bu; tam tersine, işini kitaba uydurmuşların güveni vardı onda."* -T. Buğra. **kitabı kapamak** herhangi bir konu ile ilgiyi kesmek. **kitapta yeri olmak** din veya yasa kitaplarında bulunmak, konusu geçmek.

→ ***kitap açacağı, kitap ehli, kitap evi, kitap kurdu, kitap sarayı, kitapsever***

kitap açacağı *is.* Sayfalarının bir veya iki kenarı katlı olan kitapları açmak amacıyla kullanılan, tahta, fil dişi, gümüş gibi maddelerden yapılan araç.

kitapça *zf. (kita'pça)* Kitabın yazdığına göre: *"Kitapçasını da istersen 'el cennet-, tahtessüyuf', senin anlayacağın, Cennet kılıcın altında."* -M. Ş. Esendal.

kitapçı *is.* Kitap satan veya kitap bastırıp satan kimse.

kitapçılık, -ğı *is.* Kitap bastırma veya satma işi.

kitap dolabı *is.* Ön yüzü açık, yatay ve dikey bölümleri olan bazı türlerinde çekmece de bulunan, kitap koymaya yarayan mobilya.

kitap ehli *s.* Dört kutsal kitaptan birine inanan, iman eden, bağlanan kimse.

kitap evi *is.* Kitap satılan yer, kitapçı dükkânı.

kitap kurdu *is.* **1.** Kitapları yiyerek zarar veren bir böcek. **2.** *mec.* Çok kitap okuyan kimse.

kitaplaştırma *is.* Kitaplaştırmak işi.

kitaplaştırmak *(-i)* Kitap durumuna getirmek, kitap olarak yayımlamak.

kitaplık, -ğı *is.* **1.** Kitapların yerleştirildiği raflardan oluşan mobilya, kütüphane. **2.** Kuruluş amaç ve görevine uygun kitap, film, plâk gibi her türlü düşünce ve sanat ürününü toplayan, düzenleyen ve genel olarak ilgilenen okurlara sunan kuruluş, kütüphane. **3.** *s.* Kitap yapmaya elverişli: *Bu kitaplık kâğıt değil.* **4.** *s.* Herhangi bir sayıda veya kitap olabilecek kadar: *İki kitaplık yazı.* **5.** *s.* Belli bir sayıda kitabı olan: *Otuz bin kitaplık kütüphane.* **6.** Evlerde ve iş yerlerinde içinde kitapların bulunduğu oda: *"Kızını doktorun muayene odasına açılan kitaplığa gönderdi."* -H. E. Adıvar.

→ ***kitaplık bilimci, kitaplık bilimi, kitaplık görevlisi***

kitaplık bilimci *is.* Kitaplıklarda işlerin yürütülmesini sağlayan, kitaplık bilimi öğrenimi görmüş kimse, kütüphaneci.

kitaplık bilimi *is.* Kitap sayısını çoğaltmanın, kataloglayıp sınıflandırmanın ve okuyucuları kitaptan yararlandırmanın yollarını, kurallarını belirten bilim dalı, kütüphanecilik.

kitaplık görevlisi *is.* Kütüphanecilik öğrenimi görmemiş olan ve bir kitaplıkta bilimsel işler dışında kalan işleri yürüten kimse, hafızakütüp.

kitap sarayı *is.* Halkın yararlanması için kurulmuş büyük kitaplık.

kitapsever *is.* Öz ve biçim yönünden iyi nitelikli kitapları seçen, kitaba tutkuyla bağlı kimse, bibliyofil.

kitapseverlik, -ği *is.* Kitapsever olma durumu.

kitapsız *s.* **1.** Kitabı olmayan. **2.** Dört kutsal kitaptan (Kuran, İncil, Zebur, Tevrat) hiçbirine inanmayan, dinsiz. **3.** *argo* Zalim, insafsız.

kitara *is. (kita'ra) İsp. bk.* gitar.

kitaracı *is.* Kitara çalan kimse.

kitin *is. Fr. chitine* < *Lât. zool.* Eklem bacaklıların ve kabukluların örteneğini oluşturan, dayanıklı ve esnek organik madde; bazı mantar ve likenlerde de rastlanır.

kitle *is. Ar. kutle* **1.** İnsan topluluğu. **2.** Kütle.

→ ***kitle haberleşmesi, kitle iletişimi***

kitle haberleşmesi *is.* Kitle iletişimi.

kitle iletişimi *is. sos.* Geniş dağınık insan topluluklarının, aynı zamanda, örgütlenmiş bir kaynaktan iletilen haberlere veya uyarılara maruz kalması, birtakım kaynaklardan elde edilen bilgi ve haberlerin değişik araçlarla geniş halk topluluklarına yaygın olarak duyurulması.

kitlemek *(-i) hlk.* Kilitlemek.

kitli *s. hlk.* Kilitli.

kitre *is.* Gevenden çıkarılan bir tür zamk, kestere.

kivi (I) *is. zool.* Kivigillerden, kanatları küt olduğu için uçamayan, bacakları güçlü, Yeni Zelanda'da yaşayan bir kuş, apteriks *(Apteryx australis).*

kivi (II) *is. bot.* Kahverenkli tüylü kabuğu soyularak yenen yeşil renkli sulu, C vitamini bakımından zengin meyve.

kivigiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfına giren bir familya.

kiyanus *is. Yun. kim.* Doğada serbest olarak bulunmayan, fakat birçok cismin birleşimine giren, karbon ve azottan oluşan bir gaz.

kiyaset *is. (kiya:set) Ar. kiyâset esk.* Akıllıca davranış, akıllılık.

kizir *is. hlk.* Köy muhtarı yardımcısı; köy kâhyası; köy bekçisi.

klâkson *is. (klâ'kson) Fr. klaxon (bir Amerikan firmasının adından)* Korna. **klâkson çalmak** korna çalmak.

klân *is. Fr. clan (Keltçeden) sos.* Boy.

klâpa *is. Alm. Klappe* Yakanın göğüse doğru inen devrik bölümü.

klâpe *is. Alm. clapet* Bir pompada, bir körükte, bir motorda, bazı müzik araçlarında vb. de bir akışkanın geçmesini sağlamak veya engellemek üzere bir eksen etrafında yaptığı açval hareketle açılıp kapanan bir kapak.

klârnet *is. Fr. clarinette müz.* Tahtadan, metal perdeli, orkestrada önemli yeri olan bir üflemeli çalgı.

klârnetçi *is. müz.* Klârnet çalan kimse.

klâs *is. Fr. classe* **1.** Sınıf. **2.** *s. mec.* Üstün nitelikli, üstün yetenekli: *Klâs oyuncu.*

klâsik, -ği *s. Fr. classique* **1.** Eski Yunan ve Roma çağı dili ve sanatı ile ilgili olan: *İlyada klâsik bir eserdir. "Klâsik eserlerin oynandığı bir millî tiyatroları yok."* -H. Taner. **2.** XVII.yüzyıl Fransız dili, sanatı ve yazarları ile ilgili olan: *Racine bir Fransız klâsik yazarıdır.* **3.** Üzerinde çok zaman geçtiği hâlde değerini yitirmeyen, türünde örnek olarak görülen (eser veya sanatçı): *Leylâ ile Mecnun klâsik Türk eserlerinden biridir.* **4.** Sanatta kuralcı. **5.** Alışılmış olan, yenilik getirme-

yen, geleneksel: *Klâsik yöntem. "Klâsik şiirin yıkıldığından beri, şiiri, bin kişi bin türlü tarif ediyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **6.** *is.* Eski Yunan, Roma veya XVII. yüzyıl Fransız sanatıyla ilgili sanatçı veya eser: *Yunan klâsiklen. Fransız klâsikleri.*

klâsikleşme *is.* Klâsikleşmek işi.

klâsikleşmek *(nsz)* **1.** (herhangi bir sanat, sanatçı, eser) Klâsik duruma gelmek, zamana karşı değerini yitirmemek. **2.** Alışılmış durumda kalmak, bir yenilik, özellik getirmemek.

klâsiklik, -ği *is.* Klâsik olma durumu.

klâsisizm *is. Fr. classicisme* Eski Yunan, Roma sanatından, edebiyatından kaynaklanan, XVII. yüzyılda Fransa'dan yayılan sanat ve edebiyat çığırı.

klâsman *is. Fr. classement* Bölümleme, sınıflama, tasnif.

klâsör *is. Fr. classeur* İçinde belli bir sıraya göre kâğıtlar konacak bölmeleri olan dosya veya dolap, musannif, cilbent, sıralaç.

klâvsen *is. Fr. clavecin* Klâvyeli ve telli bir çalgı.

klâvsenci *is.* Klâvsen çalan kimse.

klâvye *is. Fr. clavier* Parmaklarla hareket ettirilen piyano ve org gibi çalgılarda veya yazı ve hesap makinelerinde değişmez bir eksen çevresinde inip kalkabilen, istenilen işe göre düzenlenmiş bazı mekanizmaları çalıştıran kaldıraç kollarının, tuş sıralarının bütünü.

klâvyeli *s.* Klâvyesi olan.

kleptoman *is. Fr. kleptomane* Kleptomaniye yakalanmış kimse.

kleptomani *is. Fr. kleptomanie tıp* Dayanılmaz bir ruhsal dürtüyle, kişinin hırsızlık yapma ihtiyacı duyması ile beliren hastalık.

klerikalizm *is. Fr. cléricalisme* Dinin ve din kurumlarının toplum hayatının çeşitli kesimlerindeki yerini güçlendirmeyi amaçlayan toplumsal, ekonomik akım, din erkçilik.

klik, -ği *is. Fr. clique* Hizip.

klikçi *is.* Hizipçi.

klikleşme *is.* Hizipleşme.

klikleşmek *(nsz)* Hizipleşmek.

klima *is. Fr. climat* Soğuk veya sıcak hava verme yoluyla kapalı bir mekânın havasını değiştiren araç, ikliınleme aracı.

klimatolog, -ğu *is. Fr. climatologue* İklim bilimci.

klimatoloji *is. Fr. climatologie* İklim bilimi.

klinik, -ği *is. Fr. clinique tıp* **1.** Hasta bakılan yer: *"Onu, anlamını yitiren kliniğe ayaklarının alışkanlığı götürüyordu."* -T. Buğra. **2.** Hekim olacak öğrencilerin hasta başında uygulamalı olarak ders gördükleri hasta koğuşu. **3.** *s.* Vücut muayenesinde görülen (hastalık belirtisi): *Klinik belirtiler çoğu kez bir hastalığın teşhisi için yetmeyebilir.*

klinker *is. İng. clinker* Çimento yapımında fırından ezilmeden çıkan pişirme ürünü.

klinometre *is. Fr. clinomètre* Eğimölçer.

klip, -bi *is. İng. clip* Görüntüleme.

klips *is. İng. clips* Yaylı bir pensle tutturulmuş küpe, iğne vb.

kliring *is. İng. clearing tic.* Dış ticarette, iki ülke arasında yapılan alış verişin karşılıklı olarak malla ödenmesi, takas.

klişe *is. Fr. cliché* **1.** Baskıda kullanılmak amacıyla, üzerine kabartma resim, şekil, yazı çıkarılmış metal levha: *"Klişecilik sanatını usta bir klişeci kadar bildiği, hatta kendisi de klişe yaptığı için, siyah ve beyazın tonlarını son derece hünerle kaynaştırır."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *s.* ve *is. mec.* Basma kalıp (söz, görüş vb.): *"Hâlinde klişe nezaketi aşan bir canlılık vardı."* -P. Safa. *"Söylediği sözün klişe olduğunu, bir yazarın klişelerle yazmamak zorunda olduğunu kabul etmez o."* -N. Cumalı.

klişeci *is.* Klişe yapan kimse.

klişecilik, -ği *is.* Klişe yapma işlemi veya sanatı: *"Klişeciliğin henüz tek renkten öteye gidemediği o günlerde, taş baskı ile renk verilirdi resimlere."* -Y. Z. Ortaç.

klişehane *is. (klişeha:ne) Fr. cliché +*

Far. hâne Klişe yapılan yer.

klişeleşme *is.* Klişeleşmek işi.

klişeleşmek *(nsz) mec.* Klişe durumuna gelmek, kalıplaşmak.

klitoris *is. Fr. clitoris anat.* Bızır.

klor *is. Fr. chlore kim.* Halojenlerden, atom numarası 17, atom ağırlığı 35,5 olan, normal sıcaklıkta gaz durumunda bulunan bir element. Kısaltması Cl.

klorhidrat *is. Fr. chlorhydrate kim.* Azotlu organik bir baz ile hidroklorik asitten türeyen tuz.

klorhidrik *s. Fr. chlorhydrique kim.* Klorla hidrojen birleşiği olan **klorhidrik asit** teriminde geçer (HCl).

klorik *s. Fr. chlorique kim.* Klordan türemiş oksijenli asit olan **klorik asit** teriminde geçer ($HClO_3$).

→ klorik asit

klorik asit, -di *is. kim. bk.* klorik.

klorlama *is.* Klorlamak işi, klor katma.

klorlamak *(-i) kim.* **1.** Mikroplardan arındırmak amacıyla suya düşük oranda klor katmak. **2.** Özellikle yünlü kumaşlara, ipliklere parlaklık vermek için klor gazına tutmak. **3.** (savaşta) İnsanlara, hayvanlara ve bitkilere zararlı olması, öldürmesi için klor püskürtmçk.

klorlanma *is.* Klorlanmak işi.

klorlanmak *(nsz)* Klorlamak işi yapılmak: *Hastalıklardan korunmak için sular klorlanıyor.*

klorlu *s.* Birleşiminde klor bulunan: *Klorlu su.*

klorofil *is. Fr. chloropphylle bot.* Güneş ışığını soğurarak bitkilerde karbon özümlemesini sağlayan ve bitkilere yeşil renklerini veren madde: *"Yeşil alanların, parkların, koruların klorofili kirli havayı süzer, temizler."* -H. Taner.

kloroform *is. Fr. chloroforme kim.* Renksiz, hoş kokulu, daha çok anestezide kullanılan, yatıştırıcı ve uyuşturucu birleşik ($CHCl_3$).

klorometri *is. Fr. chlorométrie kim.* Klorölçer.

kloroplâst *is. Fr. chloroplaste bot.* Yeşil bitkilerde hücrelerin içinde bulunan, klorofil moleküllerinden oluşan, karmaşık yapılı kromoplâst.

kloroz *is. Fr. chlorose tıp* **1.** Kanda alyuvar sayısının azalmasından ileri gelen, genellikle genç kızlarda görülen kansızlık. **2.** Yaprakların sarımtırak bir renk aldığı bitki hastalığı, sararma hastalığı, sarıcalık.

klorölçer *is. kim.* Bir sıvının içindeki erimiş bulunan klor miktarını ölçmeye yarayan alet, klorometri.

klorür *is. Fr. chlorure kim.* Klorun, oksijen ve flüor dışındaki element veya birleşiklerle yaptığı birleşik.

klorürlendirme *is.* Klorürlendirmek işi.

klorürlendirmek *(-i) kim.* Klorla birleştirmek, klorüre dönüştürmek.

klorürleştirme *is. kim.* Bir organik molekülde, hidroksil OH grubu yerine klorür Cl getirme işlemi.

klorürleştirmek *(-i)* Klorürleşmek durumuna getirmek.

klostrofobi *is. Fr. claustrophobie tıp bk.* kapalı yer korkusu.

kloş *s. Fr. cloche* Alt tarafı çan biçiminde genişleyen (etek biçimi): *"O zaman kloş eteklerin modası yeni çıkmıştı."* -A. İlhan.

klozet *İng. closet* Alafranga tuvalet.

klüz *is. Fr. cluse coğr.* Kısık.

know-how *is. bk.* yöntem bilgisi.

koalisyon *is. Fr. coalition* Çeşitli güçlerin bir araya gelmesiyle oluşturulan birlik: *"Hükûmet mesulleri üniversiteden kovdu, fakat Hırvat-Sırp koalisyonu bundan sonra başladı."* -F. R. Atay.

→ koalisyon hükûmeti

koalisyon hükûmeti *is.* Birçok siyasî parti veya grubun ortaklaşa kurduğu hükûmet ve yönetim biçimi, ortak yönetim.

koaptör *is. Fr. coapteur* Cebire.

kobalt *is. Alm. Kobalt kim.* Atom numarası 27, atom ağırlığı 59 olan, boyacılıkta kullanılan, nikel ve demire benzeyen, gümüşî renkte bir element. Kısaltması Co.

→ ***kobalt bombası***

kobalt bombası *is. fiz.* Kobalttan veya dolaysız olarak radyoaktiflenebilen bir madenden yapılan, hekimlikte kanser tedavisinde kullanılan bomba.

kobay *is. Fr. cobaye (Amerika yerlilerinin dilinden) zool.* **1.** Kobaygillerden, bilimsel araştırmalarda kullanılan bir deney hayvanı, Hint domuzu *(Cavia porcellus).* **2.** *mec.* Deney konusu.

kobaygiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanların memeliler sınıfına giren bir familya.

kobra *is. Fr. cobra (Portekizceden) zool.* Kobragillerden, Afrika ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, çok zehirli, kızıl, esmer ve sarı renklerde bir yılan türü, gözlüklü yılan *(Naja).*

kobragiller *ç. is. zool.* Sürüngenler sınıfının zehirli yılanların çoğunu içine alan bir familyası.

koca (I) *is.* Bir kadının eşi, zevç: *"Koca işinden çıktıktan sonra, borç boğazı aştı."* -R. N. Güntekin. **koca bulmak** kız veya kadın kendisi ile evlenecek bir erkek bulmak: *"Üstelik kadının adı da çıktı, bir daha koca bulamadı."* -R. H. Karay. **kocaya gitmek** evlenmek. **kocaya kaçmak** (kız için) ailesinin izni olmadan ve nikâhlanmadan bir erkekle kaçmak: *"Büyük kızı kocaya kaçtığı zaman küçükleri on iki dönüm tarlanın hakkından gelecek kadar yetişkindiler."* -N. Cumalı. **kocaya varmak** (kız, kadın) evlenmek: *"On üç yaşında iken altmış altı yaşında bir kocaya vardığı için izdivaç denen şeyden nefret etmişti."* -Ö. Seyfettin. **kocaya vermek** (kız veya kadını) evlendirmek.

koca (II) *s.* **1.** Büyük, geniş, iri: *"Koca salonda bir avuç insan kaybolmuştuk."* -Y. Z. Ortaç. *"Elinde koca bir paketle döndü."* -M. Ş. Esendal. **2.** Kocaman: *Koca kafa.* **3.** Yaşlı ihtiyar. **4.** *mec.* Büyük ulu.

→ ***koca bebek, kocakarı, koca kuşluk, kocaoğlan***

kocabaş *is. zool.* **1.** İspinozgillerden, onsekiz cm uzunluğunda, sırtı kahve rengi, karnı pembe bir kuş türü *(Cocothraustes coccothraustes).* **2.** *hlk.* Pancar, şeker pancarı. **3.** Eti, sütü ve derisinden yararlanılan sığır, manda vb. hayvanların genel adı, büyükbaş: *"Kocabaş sürüleri ne kışlaklarda, ne yaylaklarda beslenebiliyordu."* -N. Araz. **4.** *bot.* Doğu Anadolu'da, yol ve tarla kenarlarında yetişen, 30-150 cm yükseklikte, iki yıllık otsu bir bitki *(Onopordon acanthium).*

kocabaşı *is. (koca'başı) hlk.* Köy ihtiyar heyetinin başı, muhtar.

koca bebek, -ği *is.* Yaşından daha küçük davranışlar gösteren (kimse).

kocakarı *is. (koca'karı) kaba* **1.** Yaşlı kadın: *"Kocakarının trenin arkasından ağzıyla uluyarak koşan hayali bir rüya gibi oldu."* -H. E. Adıvar. **2.** *argo* Anne.

→ ***kocakarı ilâcı, kocakarı masalı, kocakarı soğuğu***

kocakarı ilâcı *is.* Hekim olmayan kimselerin yaptıkları veya salık verdikleri, hekimlikte kullanılmayan ilâç.

kocakarılık, -ğı *is.* **1.** Kocakarı olma durumu. **2.** *mec.* Aksi, suratsız, geçimsiz, yaşlı bir kadın gibi olma. **kocakarılığı tutmak** geçimsiz, inatçı, şirret bir kocakarı gibi davranmak: *"Fakat kocakarılığı tutup kavgaya başlayınca Allah saklasın!"* -R. N. Güntekin.

kocakarı masalı *is.* Avutucu ve eğlendirici nitelikli masal.

kocakarı soğuğu *is.* İlkbaharda belli günlere rastlayan soğuk havalar.

koca koca *s.* **1.** Büyük büyük: *"Çevresinde birinin üstüne yığılmış gibi duran koca koca dağlar sıralanıyordu."* - Halikarnas Balıkçısı. **2.** Büyük, iri parçalar durumunda.

koca kuşluk, -ğu *is. hlk.* Öğleye yakın zaman.

kocalı *s.* Kocası olan, evli (kadın).

kocalık, -ğı *is.* **1.** Bir kadına koca olma durumu. **2.** Yaşı ilerlemiş olma durumu.

kocalma *is.* Kocalmak işi.

kocalmak *(nsz)* Yaşlanmak, kocamak: *"Bu ihtiyarlamanın, kocalmanın, ölmenin ta kendisi..."* -M. Ş. Esendal.

kocaltma *is.* Kocaltmak işi veya du-

rumu.

kocaltmak *(-i)* Kocamasına yol açmak, yaşlandırmak.

kocama *is.* Kocamak işi.

kocamak *(nsz)* Yaşı ilerlemek, yaşlanmak, ihtiyarlamak: *"Sen de benim nazarımda öyle kocamış bir hâkime benziyorsun ki göstermek istediği ciddiyet boyunun ve yaşının çok üstünde..."* -H. Z. Uşaklıgil.

kocaman *s.* **1.** Çok iri, büyük, koca: *"Şu kocaman iri kadehten taşan bira nedir?"* -R. H. Karay. *"Evlerin kapılarında kocaman yeşil bronz tokmaklar vardı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Yaşça büyük olan.

kocamanca *s.* Biraz kocaman, irice.

kocaman kocaman *s.* Büyük büyük, koca koca: *"Başımın üzerinde kocaman kocaman deniz kuşları belirdi."* -O. V. Kanık.

kocamanlaştırma *is.* Kocamanlaştırmak işi.

kocamanlaştırmak *(-i)* Kocaman duruma getirmek.

kocaoğlan *is. alay* Ayı.

kocasız *s.* Kocası olmayan (kadın).

kocasızlık, -ğı *is.* Kocasız olma durumu.

kocatma *is.* Kocatmak işi.

kocatmak *(-i)* Kocaltmak.

koca yemiş *is. bot.* **1.** Fındagillerden, 3-6 m yükseklikte, çiçekleri beyaz veya pembe, kışın yapraklarını dökmeyen bir ağaççık *(Arbutus uneda).* **2.** Bu ağacın 1-2 cm çapında, kırmızı renkli meyvesi.

kocayış *is.* Kocamak işi veya biçimi.

Koç *öz. is. astr.* Zodyak üzerinde Balık ile Boğa burçları arasında bulunan burç. Zodyak.

koç (I) **1.** Damızlık erkek koyun. **2.** *mec.* Sağlıklı gürbüz genç erkek.

→ ***koçbaşı, koçboynuzu, koç burunlu, koç katımı, koç katımı fırtınası, koç yiğit, koç yumurtası***

koç (II) *is. İng. coach sp.* Çalıştırıcı.

koçak, -ğı *is.* ve *s.* **1.** (erkek için) Yürekli, yiğit, kabadayı. **2.** Eli açık, cömert.

koçaklama *is. ed.* Halk edebiyatında biçimi ne olursa olsun, konusu yiğitlik, savaş, kahramanlık olan veya bir kahramanı öven, kahramanlık duygularını canlandıran şiir, yiğitleme.

koçan *is.* **1.** Marul, lâhana gibi sebzelerde yaprakların çıktığı sert gövde. **2.** Mısırın tanelerini taşıyan, üzeri yaprakla sarılı, püsküllü meyvesi; mısırın taneleri atıldıktan sonra kalan sert bölüm. **3.** Defter biçimindeki makbuz ve biletlerin zımbalı bölümü koparıldıktan sonra cilde bağlı kalan parçası: *Makbuz koçanı.* **4.** *hlk.* Tapu senedi: *"Cebinde de otuz dönümlük bir tütün koçanı vardı."* -N. Cumalı. **koçan bağlamak** (mısır için) koçan oluşmak.

koçancı *is.* Koçan işleriyle uğraşan kimse.

koçancılık, -ğı *is.* Koçancının işi.

koçbaşı *is. esk.* XV. yüzyılın sonuna kadar kullanılan, kuşatılan bir şehrin veya kalenin sur ve kapılarını yıkmaya yarayan, ön tarafı koç başına benzeyen ağır direk.

koçboynuzu *is. den.* Üzerine ip iliştirmeye yarayan, iki kulaklı ağaç veya metal çengel.

koç burunlu *s.* Burnu alnıyla aynı doğrultuda ve kemerli olan.

koçkar *is.* Dövüş için yetiştirilmiş iri koç.

koç katımı *is.* Koçların güzün çiftleşmek için koyunların arasına salınması, bu işin yapıldığı mevsim.

koç katımı fırtınası *is.* Koç katımı günlerinde çıkan fırtına.

koçlanma *is.* Koçlanmak işi.

koçlanmak *(nsz)* **1.** Gelişerek koç durumuna gelmek. **2.** *mec.* Koç gibi sert ve atak duruma gelmek, yiğitlenmek.

koçma *is.* Koçmak işi veya durumu.

koçmak, -ar *(-i) hlk.* **1.** Kucaklamak: *"Ne kadar cevr etse şikâyet etmem / Öperim, koçarım, ihanet etmem."* -Halk türküsü. **2.** Cinsel ilişkide bulunmak.

koçsama *is.* Koçsamak işi veya durumu.

koçsamak *(nsz)* (dişi koyun) Koç istemek.

koçu *is. Mac. kocsi esk.* **1.** Süslü bir çeşit gezme arabası. **2.** Direkler üzerine,

yüksekte kurulmuş zahire ambarı.

koçuşmak *(nsz, -le) hlk.* Kucaklaşmak.

koç yiğit, -di *is.* Yakışıklı, genç ve gürbüz delikanlı.

koç yumurtası *is.* Kasaplık hayvanların erkeklik bezleri.

kod *is. bk.* kot.

kodaman *is.* ve *s.* İleri gelen, para veya makam sahibi kimseler için alay yollu söylenir.

kodamanlık, -ğı *is. alay* Kodaman olma durumu: *"Kodamanlıkta, zenginlikte gözüm yoktu benim!"* -N. Cumalı.

kodein *is. Fr. codéine tıp* Afyondan çıkarılan ve öksürüğü kesmeye yarayan bir alkaloit.

kodeks *is. Lât. codex tıp* İlâçların formüllerini gösteren resmî kitap.

kodes *is. argo* Tutuk evi, hapishane, karakol. **kodese tıkmak** hapse sokmak: *"Belki kodese tıkarlar, hazır olsun."* -S. F. Abasıyanık. **kodesi boylamak** tutuk evine girmek, hapse girmek.

kodifikasyon *is. Fr. codification* Düzenleme.

kodlama *bk.* kotlama.

kodlamak *bk.* kotlamak.

kodoş *is. Erm. godoş hlk.* **1.** Gizli ve yasal olmayan cinsel ilişki öncesinde aracılık eden kimse, pezevenk. **2.** Bu anlamda kullanılan sövgü sözü.

kodoşluk, -ğu *is.* Kodoş olma durumu.

kof *s.* **1.** Kuruyarak veya çürüyerek içi boşalmış olan: *Kof ceviz.* **2.** *mec.* Boş, değersiz, bilgisiz, yetkisiz (kimse): *Kof kafalı. "Bunlar medeni milletlerin lügat kitaplarına süs olsun diye yazılmış fantazyalı kof lâkırdılardır."* -H. R. Gürpınar. **3.** *mec.* Güçsüz, dermansız: *Kof adam.* **kof çıkmak** bir kimsenin bilgisiz, değersiz, işe yaramaz biri olduğu anlaşılmak.

kofa *is.* Hasır otu, saz, kamış, kiliz.

kofalık, -ğı *is.* Kofanın çok bulunduğu yer.

kofana *is. (kofa'na) Yun. guofouna* Lüfer balığının irisi.

koflaşma *is.* Koflaşmak işi.

koflaşmak *(nsz)* Kof, değersiz bir duruma gelmek.

kofluk, -ğu *is.* **1.** Kof olma durumu: *"Seslerde tuhaf bir kofluk, havada donup kalan bir tınlama."* -A. İlhan. **2.** İçi boş yer. **3.** *mec.* Bilgisizlik, ahmaklık. **4.** *mec.* Güçsüzlük, dermansızlık.

kofra *is. Fr. coffret* Bina girişlerinde elektrik şebeke hattını sigorta sistemi ile düzenleyen kutu.

koful *is. bot.* Bitki hücreleri yaşlandıkça plâzmalarında oluşan ve içi hücre suyu ile dolu bulunan boşluk.

koğ *is.* Kov.

koğalamak *(-i)* Kovalamak.

koğalanmak *(nsz)* Kovalanmak.

koğcu *s.* Kovcu.

koğculuk, -ğu *is.* Kovculuk.

koğdurmak *(-i)* Kovdurmak.

koğma *is.* Kovma.

koğmak *(-i)* Kovmak: *"Sonra davudi sesi ile tablolarından koğduğu şiirini okudu."* -S. F. Abasıyanık.

koğulmak *(nsz)* Kovulmak.

koğuş *is.* **1.** Kışla, okul, tutuk evi, hastahane gibi kalabalık yerlerde, içinde birçok kimsenin yattığı veya barındığı büyük oda: *"Hastahanenin bahçeye bakan koğuşunda yatağı ta pencerenin yanına tesadüf etmişti."* -H. Z. Uşaklıgil. *"Koğuşlardan birinin penceresinden hasta bir çocuğun söylediği türkü geliyor."* -P. Safa. **2.** *tar.* Osmanlı Devletinde devşirilen çocuklara acemi ocağında eğitim ve öğretimin verildiği, birbirini izleyen yedi oda.

Koh *is. (Alman hekimi R. Koch'un adından)* "Verem basili (mikrobu)" anlamına gelen **Koh basili** teriminde geçer.

Koh basili *is. tıp* Verem hastalığına yol açan bir basil (mikrop).

kohenit *is. Fr. cohénite min.* Gök taşlarında bulunan demir, nikel ve kobalt karbür.

kohezyon *is. Fr. cohésion fiz.* **1.** *bk.* yakınlık derecesi. **2.** Moleküller arasındaki çekim kuvveti.

kok *is. İng. coke* Maden kömürünün damıtılmasıyla elde edilen, birleşiminde

kömürden çok daha az oranda uçucu madde bulunan katı yakıt, kok kömürü.

→ ***kok kömürü***

koka *is. (ko'ka) İsp. coca (Peru dilinden) bot.* **1.** İki çeneklilerden, çiçekleri küçük ve sarımtırak, zeytine benzer meyvesi kırmızı renkte olan, yapraklarından kokain çıkarılan, en çok Peru'da yetişen bir bitki *(Erytrroxylon coca).* **2.** Bu bitkinin yapraklarından çıkarılan madde.

kokain *is. Fr. cocaine* Koka yapraklarından çıkarılan uyuşturucu bir alkaloit: *"Kocası kokain alır, zati hep bu yüzden satıp savdılar."* -F. R. Atay.

kokainci *is.* Kokain üreten, içen veya satan kimse.

kokainman *is. Fr. cocainmane* Kokain bağımlısı olan kimse.

kokainoman *is.* ve *s. Fr. cocainomane* Burnuna kokain çekme akışkanlığı olan (kimse).

kokainomani *is. Fr. cocainomanie* Kokain bağımlısı olan kimse.

kokak *s. hlk.* Kötü, pis kokan: *"Üstleri yosunlu, içleri böcekli bu durgun, kokak sular insandaki içmek isteğini kesiyor."* -R. H. Karay.

→ ***kokak ağaç***

kokak ağaç, -cı *is. bot.* Aylandız *(Ailanthus glandulosa).*

kokar ağaç, -cı *is. bot.* Uzak doğuda yetişen, pis kokulu, büyük ağaç *(Ailantthus).*

kokarca *is. (koka'rca) zool.* Et oburlardan, orta boyda, kendini korumak için düşmanına pis bir sıvı fışkırtan, ince uzun bir kürk hayvanı *(Mustela putorius).*

kokart, -dı *Fr. cocarde* **1.** Asker şapkalarına takılan ve rengi uluslara göre değişen işaret. **2.** Belli bir topluluğa özgü olan işaret.

kokartlı *s.* ve *is.* Kokardı olan (kimse): *FİFA kokartlı hakem.*

kokbit *is. bk.* kokpit.

koket *is.* ve *s. Fr. coquette* Yosma: *"Koket ruhu artık yüzünün sinirlerini idare etmiyordu."* -R. N. Güntekin.

koketlik, -ği *is.* Koket olma durumu: *"Sesi yine tatlılaşıyor, kıyafetine, tavırlarına bir koketlik geliyordu."* -R. N. Güntekin.

koketri *is. Fr. coquetterie* Sevimlilik, hoşluluk, süs düşkünü: *"Elbiseyi, öyle bir hüner ve koketri ile tutardı ki, en usta terzinin makasından çıkmış mantodan daha zarif olurdu."* -R. H. Karay.

kokimbit *is. Fr. coquimbite min.* Hidratlı doğal demir sulfat.

kok kömürü *is.* Kok.

koklama *is.* Koklamak işi.

koklamak *(-i)* Kokusunu duymak için bir şeyi burnuna yaklaştırmak veya bir yerin havasını içine çekmek, koku almak: *"Köpekler, yılanın parçalarını kokluyor, yemek istemiyorlardı."* -M. Ş. Esendal.

koklaşma *is.* Koklaşma işi.

koklaşmak *(nsz, -le)* **1.** Birbirini koklamak. **2.** *mec.* Anlaşmak, birbirini sevmek.

koklaştırma *is.* Koklaştırmak işi.

koklaştırmak Koklaşmak işini yaptırmak.

koklatma *is.* Koklatmak işi.

koklatmak *(-i, -e)* **1.** Koklamak işini yaptırmak: *"Koklat, göreyim, çiçeklerini bana, güzel kokarlar mı?"* -O. C. Kaygılı. **2.** *mec.* Yararlandırmak, biraz vermek. **3.** (olumsuz biçimiyle) Hiç vermemek: *Bahçesinde meyveler çürür de yine kimseye koklatmaz.*

koklayış *is.* Koklamak işi veya biçimi.

kokma *is.* Kokmak işi: *"Yıkanmamayı ve böylece pis pis kokmayı bile göze alırlarmış."* -S. Birsel.

kokmak, -ar *(nsz)* **1.** Koku çıkarmak: *"Her gelişinde üzeri yabancı lâvantalar kokuyor."* -H. R. Gürpınar. **2.** Çürüyüp bozularak kötü bir koku çıkarmak, kokuşmak: *Bu et kokmuş.* **3.** *mec.* Olacağıyla ilgili belirtiler göstermek, olacağı hissedilmek: *Ortalık savaş kokuyordu.* **4.** *(-i) hlk.* Koklamak.

kokmuş *s.* **1.** Çürüyüp bozularak kötü kokan, kokuşuk: *Kokmuş peynir.* **2.** *mec.* Yerinden kımıldamaya üşenen, tembel,

miskin: *Kokmuş adam.* **3.** *mec.* Çok bilinen, değersiz, önemsiz anlamında küçümseme sözü: *"Ve sen o kokmuş tangoyu on sekizinci defa dinleyeceksin."* -P. Safa.

kokona *is. (koko'na) Yun. kokkona esk.* **1.** Hristiyan kadınlarına verilen ad. **2.** *mec.* Süsüne düşkün kadın. **kokona gibi** çok süslü yaşlı kadına benzer biçimde.

kokoreç, -ci *is. Yun. kukuratsa* Şişe sarılarak korda kızartılan, kekikli kuzu bağırsağı.

kokoreççi *is.* Kokoreç yapan veya satan kimse.

kokoreççilik, -ği *is.* Kokoreççinin işi veya mesleği.

kokoroz *is.* **1.** Mısır. **2.** *mec.* Sivri uçlu uzun şey. **3.** *argo* Çirkin kimse.

kokorozlanma *is.* Kokorozlanmak işi veya durumu.

kokorozlanmak *(nsz)* Göz korkutmak, meydan okumak.

kokot *is. Fr. cocotte* Aşüfte: *"Akajudan yapılmış bu narin ve şık dolaplar otuz âşıklı, bir kokotun elbise dolaplarına benziyordu."* -Ö. Seyfettin.

kokoz *s. argo* Parası olmayan, züğürt.

kokozlanma *is.* Kokozlanmak işi.

kokozlanmak *(nsz) argo* Parasını tüketmek, parasız kalmak.

kokozluk, -ğu *is. argo* Parasız, züğürt olma durumu: *"O kokozluktan, züğürtlükten hiç kurtulamamıştır."* -S. Birsel.

kokpit *is. İng. cockpit* **1.** Uçaklarda uçak mürettebatına ayrılan ve uçağın ön kısmında bulunan yer. **2.**

kokteyl *is. (ko'kteyl) İng. cocktail* **1.** Türlü içkiler karıştırılarak yapılan içki. **2.** İçkili toplantı: *"Kokteylde yorulmuştum, içtiklerim de baş ağrısı yapmıştı."* -R. H. Karay. *"Bu Şadi ne yapar yapar, İstanbul'daki bütün yabancı konsoloslukların kokteyline, yemeğine kendini davet ettirmenin bir kolayını bulur."* -H. Taner.

koku *is.* **1.** Nesnelerden yayılan küçücük zerrelerin burun zarı üzerindeki özel sinirlerde uyandırdığı duygu: *"Islak topraklardan renksiz dumanlarla beraber keskin bir toprak kokusu yükseliyor."* -H. E. Adıvar. *"Odanın içini kazarmış bir ekmek kokusu doldurmuştu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Güzel kokmak için sürülen esans: *Koku sürünmek.* **3.** *mec.* Belirti, işaret: *Ortalıkta bir savaş kokusu var.* **kokusu çıkmak** *mec.* (gizli tutulan bir iş) anlaşılmak: *"Bir yerden kokusu çıkarsa baban vasıtasıyla önlemek isteyecekler."* -S. Ali. **(bir şeyin** veya **birinin) kokusu sinmek** (insan veya nesnede) bir kokunun etkisi kalmak: *"O yokken anası tarafından gönderildiğine şüphe olmayan bütün bu şeylere anasının kokusu sinmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kokusunu** (veya **koku) almak** (veya **duymak) 1)** bir nesnenin kokusunu algılamak: *"Birden burnum incir yapraklarının kokusunu aldı."* -A. Haşim. *"Yaz yağmuru yağdığı vakit burada toprağın güzel kokusunu duymak mümkündür."* -M. Ş. Esendal. **2)** *mec.* gizli tutulan bir şeyi sezmek.

→ ***koku alma duyusu, koku alma organı***

koku alma duyusu *is.* Koklama.

koku alma organı *is.* Burun.

kokucu *is.* Koku yapan veya satan (kimse).

kokulandırma *is.* **1.** Kokulandırmak işi. **2.** *tek.* Özel bir koku vermek için bir ürüne kokulu bir madde katarak arıtma işlemi.

kokulandırmak *(-i)* Özel bir koku kazandırmak.

kokulanma *is.* Kokulanmak işi.

kokulanmak *(nsz)* Koku sürünmek: *"...meyveler...tatlı içinde kokulanır."* -A. Haşim.

kokulu *s.* **1.** Kokusu olan: *"Perilerin kızgınlığını yatıştırmak için ceplerinde bir çok kokulu otlar, tohumlar, üzerlikler taşıyordum."* -H. R. Gürpınar. **2.** Güzel kokan: *Kokulu sabun.*

→ ***kokulu çayır otu, kokulu kiraz, kokulu sabun***

kokulu çayır otu *is. bot.* Buğdaygillerden, çayırlarda yetişen, hayvanlar için iyi bir yem olan ıtırlı bitki *(Anthoxanthum odoratum).*

kokulu kiraz *is. bot. bk.* idris ağacı.

kokulu sabun *is.* Yapılırken içine koku maddesi katılmış sabun.

kokurdan *is. hlk.* Kalkerli ve karstik özelliği ağır basan yerlerde çukurlukları bol, engebeli arazi.

kokusuz *s.* Kokusu olmayan.

kokuş *is.* Kokmak işi veya biçimi.

kokuşma *is.* Kokuşmak işi.

kokuşmak *(nsz)* **1.** Çürüyüp bozularak kötü bir koku çıkarmak, kokmak, taaffün etmek: *Çöpler kokuşmuş.* **2.** *mec.* (kişi, toplum vb. için) Bozularak özelliğini yitirmek, tefessüh etmek. **3.** *hlk.* Koklaşmak: *"Öpüşürken, kokuşurken çıkageldi kocası..."* -M. Ş. Esendal.

kokuşturma *is.* Kokuşturmak işi veya durumu.

kokuşturmak *(-i)* Kokuşmasına sebep olmak.

kokuşuk, -ğu *is.* ve *s.* **1.** Kokuşmuş, bozulmuş olan, müteaffin. **2.** *mec.* Kokmuş.

kokutma *is.* Kokutmak işi.

kokutmak *(-i)* **1.** Hoş olmayan bir koku bırakmak: *Sigara elimi kokuttu.* **2.** Bozulup kokmasına sebep olmak, kokuşturmak: *Eti kokutmak.* **3.** *mec.* Bir işi uzatarak çıkmaza sokmak.

kol *is.* **1.** İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm. **2.** (koyun, dana, kuzu vb. için) Ön ayağın üst bölümü. **3.** Giysinin kolu saran bölümü: *"Kara yağız oğlan yalandan gözlerinin yaşını pembe mintanının kollarına siliyordu."* -O. C. Kaygılı. **4.** Ağaçlarda gövdeden ayrılan kalın dal. **5.** Makinelerde tutup çevirmeye veya çekmeye yarayan ağaç veya metal parça. **6.** Bazı çalgıların elle tutulan sap bölümü. **7.** Bir koltukta, bir divanda kol dayamaya yarayan parça. **8.** Bir şeyin ayrıldığı bölümlerden her biri, dal, kısım, branş: *Türk Dil Kurumunun bilim ve uygulama kolları. "Çünkü gerçekte İttihat ve Terakki birkaç başın etrafında birkaç kola ayrılmıştır."* -F. R. Atay. **9.** Güvenliği sağlamak amacıyla dolaşan polis, jandarma veya asker topluluğu, karakol, devriye: *"Lâkin böyle kardan yolların örtüldüğü bu gecede, koldan korku yoktu. Rahatça eğlenebilirlerdi."* -R. H. Karay. **10.** İş takımı, ekip, grup: *Orta oyunu kolu. Keşif kolu. "Öteki koldaki iki hamlacıdan birisi acınacak bir zayıflıktaydı."* -S. F. Abasıyanık. **11.** *ask.* Kanat kol: *Sağ kol. Sol kol.* **12.** Dizi, düzen: *Yürüyüş kolu.* **13.** *den.* Bir halat oluşturan bükülmüş lif demetlerinden her biri. **kol atmak 1)** (bitki için) gövdesinden ayrılan bir dal bir yöne uzanmak: **2)** *mec.* çevreye yayılmak, genişlemek, ulaşmak, uzanmak. **kol gezmek 1)** güvenlik amacıyla dolaşmak: *"Bunlar şehir subaşısının adamları, dizdarlardı. Kol geziyorlardı."* -Ö. Seyfettin. **2)** (kötü durum ve davranışlar için) çokça olmak: *"Bazı ülkelerde sansürün kol gezdiği görülüyor."* -A. Kabaklı. **3)** dolaşmak: *"İnsanı üşütmeyen, ılık gezginci bir yağmur bulutu ağır ağır kol geziyordu."* -T. Dursun K. **(birine) kol kanat olmak** (veya **germek**) yardım etmek, korumak, himaye etmek: *"Sade çocuğuna değil, eşine de kol kanat gerer, ona da analık eder."* -H. Taner. **kol uzatmak** yayılmak, ulaşmak. **kol vermek** destek olmak. **kol vurmak** dolaşmak. **kolları (veya kol ve paçaları) sıvamak** bir iş yapmaya güçlü bir biçimde, istekle hazırlanmak: *"Selâmi de kolları paçaları sıvayıp Ali Naci'nin yardımına koşmuştu."* -Y. Z. Ortaç. *"Diyebilirim ki geldiğim günden beri kolları ve paçaları sıvadım; gece gündüz yalnız onunla uğraştım."* -R. N. Güntekin. **kolları kopmak** ağır bir şey taşımaktan veya çok iş yapmaktan yorulmak. **(birine) kollarını açmak 1)** içtenlikle karşılamak veya kucaklamaya hazırlanmak, sevgisini ve dostluğunu göstermek: *"O gün ... bütün bir yıl dargın durduklarına kollarını açarlardı."* -H. Taner. **2)** korumak, yardım etmek. **kollarını sallaya sallaya gelmek** hiçbir şey getirmeden gelmek. **kollarının arasına almak** kucaklamak: *"Beni kollarının arasına alıyor, saçlarımı okşuyor."* -H. Z. Uşaklıgil. **kolu kanadı kırılmak** bir şey yapamayacak duruma gelmek, çaresiz

kalmak: *"Hem de kolu kanadı tamamıyla kırılmış, bir daha hemcinslerimize dil uzatamayacak bir hâlde..."* -R. N. Güntekin. **(birinin) koluna girmek** kolunu birinin koltuğu altından geçirmek: *"Koluna iki polis girmişti."* -R. N. Güntekin. **koluna kuvvet** iş yapan bir kimseye, isteklendirmek, coşturmak için söylenir. **(birinin) kolunda altın bileziği olmak** kazanç sağlayan bir mesleği, zanaatı olmak.

→ ***kolağası, kolağzı, kol akımı, kol bağı, kolbastı, kolbaşı, kol böreği, kol değirmeni, kol demiri, kol kapağı, kol kemiği, kol kola, kol nizamı, kol saati, kola uzun***

kola (I) *is. (ko'la) İt. colla* **1.** Çamaşır kolalamakta kullanılan özel nişasta. **2.** Kâğıt veya bez yapıştırmakta kullanılan kaynatılmış nişasta bulamacı. **3.** Kolalama: *Bu yakanın kolası iyi olmadı. "Zaten bu devirde kola, ütü bir evin baş işlerindendir."* -R. H. Karay.

kola (II) *is. (ko'la) Fr. cola (Sudan dilinden) bot.* **1.** Kolagillerden, Afrika'nın sıcak bölgelerinde yetişen ve kola cevizi adıyla anılan, çekirdekleri kahveden daha uyarıcı olan bazı içeceklerde ve hekimlikte kullanılan bir bitki *(Cola acuminata).* **2.** Bu bitkinin yaprağından çıkarılan kokulu bir maddeyle kokulandırılan ve içine şeker, karbonat katılarak yapılan içecek.

→ ***kola cevizi***

kola cevizi *is.* Kola bitkisinin çekirdeği.

kolacı *is.* **1.** Geçimini giysilere, bazı örtü, çarşaf gibi şeylere kola yaparak sağlayan kimse: *"Adam sen de, çamaşırları toplar, kolacıya yollarım, hem yıkar hem de ütüler."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bu işlerin yapıldığı yer.

kolacılık, -ğı *is.* Kolacının işi veya mesleği.

kolaçan *is.* Herhangi bir amaçla çevreyi dolaşıp pek belli etmeksizin gözden geçirme. **kolaçan etmek 1)** çevrede olup biteni anlamak amacıyla dolaşmak: *"Dört kere arkalarından gidip etrafı kolaçan ettim."* -R. H. Karay. *"Çevremizi bir kolaçan edelim hele, nerde olduğumuzu iyice anlayalım."* -T. Oflazoğlu. **2)** bir şeye öğrenmek amacıyla kısaca bakmak, göz atmak.

kola çıkma *is. tar.* Kamu düzeninin korunması için, kolluk kuvvetlerinin bir şehir çevresinde atla dolaşmaları.

kola çıkmak *(-i) tar.* Kamu düzeninin korunması için, kolluk kuvvetleri bir şehir çevresinde atla dolaşmak.

kolagiller *ç. is. bot.* Ayrı taç yaprakl iki çeneklilerden, büyük ve küçük kola ağaçları gibi birçok türü içine alan bir bitki familyası.

kolağası *is. tar.* Osmanlı ordusunda, yüzbaşı ile binbaşı arasında yer alan rütbe.

kolağzı *is.* Giysi kolunun uç bölümü.

kolâj *is.* Kumaş, tahta gibi malzemelerle yapılan, kâğıt veya kartona yapıştırılan resim veya kompozisyon: *Günümüz kolâj ustalarından.*

kol akımı *is. fiz.* Bir elektrik akımına yol olan bir devrenin, iki noktası arasına eklenen ikinci bir devre üzerindeki akım: *Bir ana devreden alınan kollarla evlere veren elektrik akımlarına kol akımı denir.*

kolalama *is.* Kolalamak işi, kola.

kolalamak *(-i)* Sert ve parlak olması için gömlek, örtü gibi şeyleri, içinde kola eritilmiş suya batırıp ütülemek: *"Yaşmak kolalamak ve ütülemek kolay işlerden değildir."* -R. H. Karay.

kolalanma *is.* Kolalanmak işi.

kolalanmak *(nsz)* Kolalamak işi yapılmak veya kolalamak işine konu olmak.

kolalatma *is.* Kolalatma işi.

kolalatmak *(-i, -e)* Kolalamak işini yaptırmak.

kolalayış *is.* Kolalamak işi veya biçimi.

kolalı *s.* **1.** İçinde kola bulunan. **2.** Kolalanmış: *"Kolalı sert yaka, boğazda şişen gazel damarını sıkıyor."* -F. R. Atay. **3.** Kolalanarak kullanılan: *Kolalı gömlekler artık moda değil.*

kolan *is.* **1.** Hayvanın semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer: *"Adam döndü, beygi-*

rinin semerini almak için kolanını çözmeye başladı." -N. Cumalı. **2.** Dokuma, deri, kenevir gibi maddelerden yapılan yassı ve enlice bağ. **3.** *hlk.* Yünden veya iplikten yapılmış, üzeri işli ince kuşak. **kolan çekmek** *den.* kayığı karadan halatla çekmek, yedekçilik etmek: *"Bana bak, Ali Çavuş, biz kimseyi soymuyoruz. Onlar kolan çekiyorlar, kolan çekmek nedir be? Dans etmekten farkı ne ki?"* -S. F. Abasıyanık. **kolan vurmak 1)** salıncakta hızlanmak için ayakta durup vücudu doğrultarak ileriye atılırcasına hareket etmek: *"Bu salıncağın dibindeki tahtaya iki kız çıkmışlar, hafif hafif kolan vuruyorlardı."* -O. C. Kaygılı. **2)** hayvanın eyer veya semerini kolana bağlamak.

*→ **kolan balığı***

kolan balığı *is. zool.* Mersin balığı *(Acipenser sturio).*

kolancı *is.* Kayığı karadan halatla çeken kimse, yedekçi.

kolancılık, -ğı *is.* Kolancı olma durumu veya kolancının işi.

kolay *s.* **1.** Sıkıntı çekmeden, yorulmadan yapılabilen, emeksiz, zahmetsiz. **güç** ve **zor** karşıtı: *Kolay iş. Kolay ders.* **2.** *zf.* Kolayca, sıkıntısız bir biçimde, basit: *"Cebimde mevcut paradan bu kadar bir şey buna tahsis etmek pek kolaydı."* -H. Z. Uşaklıgil. *"Yolu bulmak kolay oldu."* - Halikarnas Balıkçısı. **3.** *is.* Kolaylık: *İşin kolayını buldum.* **kolay değil** elbette, tabii ki. **kolay gele! (veya gelsin!)** bir iş yapmakta olanlara söylenen iyi dilek sözü. **kolayı var** çaresi var. **(bir işin) kolayına bakmak (veya kolayına kaçmak)** bir işi yapmak için kolay ve kestirme yolu seçmek. **(herhangi bir biçim) kolayına gelmek** bir işin herhangi bir biçimde yapılmasını daha kolay bulmak. **kolayını aramak** bir şeyi yapmak, çözmek için gerekli kolay ve kestirme yöntemi araştırmak: *"Yanlışını düzeltmek için bir kolayını aramaya başladı."* -M. Ş. Esendal. **kolayını bulmak** kolaylıkla yapabilmeyi sağlamak veya yapma yolunu bulmak: *"Bu Şadi ne yapar yapar, İstanbul'daki bütün yabancı konsoloslukların kokteyline, yemeğine kendini davet ettirmenin bir kolayını bulur."* -H. Taner.

kolayca *s.* **1.** Oldukça kolay olan. **2.** *zf.* (kola'yca) Kolaylıkla, sıkıntı çekmeden: *Evi kolayca bulduk.*

kolaycacık *s.* **1.** Çok kolay. **2.** *zf.* (kola'ycacık) Çok kolay bir biçimde.

kolaycı *is.* Kolaya kaçma işini yapan (kimse).

kolaycılık, -ğı *is.* Kolaycının davranışı.

kolayda *is.* Kolay bulunabilir yerde, el altında.

kolay kolay *zf.* (olumsuz cümlelerde) Kolay bir yoldan, kolayca: *"Kitapların hepsi de şiir, hikâye, roman gibi eserler değildir, hoş bunların iyileri bile, iyice anlaşılmak için öyle kolay kolay okunup geçilemez ya, neyse!"* -A. Ş. Hisar. *"İşe girsem artık kolay kolay kocaya varmam."* -M. Ş. Esendal.

kolaylama *is.* Kolaylamak işi.

kolaylamak *(-i)* Bir işi bitirmek üzere olmak, bir işin sonuna yaklaşmak.

kolaylanma *is.* Kolaylanmak işi.

kolaylanmak *(nsz)* Bir iş sonuna yaklaşmak, bitmek üzere olmak.

kolaylaşma *is.* Kolaylaşmak işi.

kolaylaşmak *(nsz)* **1.** Kolay duruma gelmek. **2.** (engel ve güçlükler için) Ortadan kalkmak.

kolaylaştırma *is.* Kolaylaştırmak işi.

kolaylaştırmak *(-i)* **1.** Kolay bir duruma getirmek, güçlükleri ortadan kaldırmak: *"Tatbikatınızı kolaylaştıracak bir kitap her hâlde."* -E. İ. Benice. **2.** Bir işi sonuna yaklaştırmak.

kolaylık, -ğı *is.* **1.** Kolay olma durumu. **2.** İşlerin kolayca yapılmasını sağlayan şey, konfor: *Telefon bir süs değil, kolaylıktır.* **3.** Bir işi yapabilme durumu veya imkânı. **(birine) kolaylık göstermek** yapabilme yolu, imkânı sağlamak: *"Bu arzumda bana en çok kolaylık gösteren Behiç'tir."* -P. Safa.

kolaylıkla *zf. (kolaylı'kla)* Sıkıntı çekmeden, güçlüklere uğramadan, kolayca: *"Bu telgrafla meydana çıkan yeni meseleyi*

kolaylıkla çözecekti." -H. E. Adıvar.

kol bağı *is. hlk.* Kadın bileziği.

kolbastı *sp.* Güreşte ayağı kapılan güreşçinin, rakibinin ayağını tutmasıyla ortaya çıkan geçersizlik durumu.

kolbaşı *is. (ko'lbaşı)* **1.** Herhangi bir kola başkanlık eden kimse, kol başkanı. **2.** *tiy.* Orta oyununda kolun başında olan ve kola adını veren oyunları düzenleyen, yöneten kimse.

kolbaşılık, -ğı *is.* Kolbaşı olma durumu veya kolbaşının görevi.

kol böreği *is.* Yufka bölünmeden uzunca sarılarak tepsiye döşenen bir börek türü.

kolcu *is.* **1.** Bir şeyi korumak için bekleyen veya kol gezen görevli, muhafız: *Gümrük kolcusu.* **2.** *esk.* Hizmetçilere çalışacak ev bulan kimse: *Kolcuya hizmetçi ısmarladık.*

kolculuk, -ğu *is.* Kolcu olma durumu veya kolcunun işi.

kolçak, -ğı *is.* **1.** Yalnız baş parmağı ayrı, diğer dört parmağı bir örülmüş yün eldiven. **2.** İskemlenin kol konacak parçası: *"Pencerenin karşısında, kolçaklarından biri kopuk, sallanan iskemleye oturmuş, iki eliyle sağlam kolçağa sıkı sıkı sarılmıştı."* - A. Kutlu. **3.** Ceket veya gömlek kollarının kirlenmesine engel olmak için bilekten dirseğe kadar geçirilen eğreti kollık. **4.** Kola geçirilen işaretli bağ, pazubent: *Kızılay kolçağı.* **5.** *tar.* Zırhın kola geçirilen parçası. **6.** Genellikle koltuklarda, bazen de sandalyelerde bulunan kol dayamaya yarayan kısım. **7.** Sadece kolun dayanmasını sağlayacak çıkıntısı olan sandalye.

kolçaklı sandalye *is.* Bir kişinin oturmasına uygun olan, esas taşıyıcı kısımları masif malzemeden yapılan, oturma yüzeyi ve arkalığı elâstik veya elâstik olmayan mobilya.

koldaş *is. esk.* İş arkadaşı.

koldaşlık, -ğı *is.* İş arkadaşlığı.

kol değirmeni *is. hlk.* Bulgur, yarma, kahve gibi tahılların öğütülmesinde kullanılan, kol gücü ile çalışan taş değirmen.

kol demiri *is.* Bir kapıyı kapadıktan sonra, dışarıdan açılmaması için arkasına vurulan demir destek: *"Sonra kol demirinin usulca kaldırıldığını duyduk ve aralanan kapıdan içeriye süzüldük."* -R. H. Karay.

koledok, -ğu *is. Fr. cholédoque* < *Yun.* Öd kanalı.

kolej *is. Fr. collège ped.* **1.** Öğretim programında yabancı bir dil öğretimine ağırlık veren lise dengi okul. **2.** Bazı meslek okullarına verilen ad: *Polis koleji. Sağlık koleji.*

kolejli *is.* ve *s.* Kolej öğrencisi.

koleksiyon *is. Fr. collection* **1.** Öğrenme, yarar sağlama veya zevk amacıyla bir araya getirilmiş ve özelliklerine göre sınıflara ayrılmış nesnelerin bütünü: *Pul koleksiyonu. Dergi koleksiyonu. Gazete koleksiyonu. "Saat koleksiyonu yapmaya merak sarışım da, işte buradan geliyor."* - H. Taner. **2.** Moda evlerinin giyimdeki yenilikleri tanıtmak için düzenlediği defilelerde gösterilen modellerin bütünü.

koleksiyoncu *is.* Koleksiyon yapmaya meraklı kimse.

koleksiyonculuk, -ğu *is.* Koleksiyoncunun yaptığı iş.

kolektif *s. Fr. collectif* **1.** Birçok kimseyi veya nesneyi içine alan; birçok kişi ve nesnenin bir araya gelmesi sonucu olan. **2.** Ortaklaşa.

→ ***kolektif çalışma***, ***kolektif ortaklık***, ***kolektif şirket***

kolektifleşme *is.* Kolektifleştirmek işi.

kolektifleşmek *(nsz)* Kolektif duruma gelmek.

kolektifleştirme *is.* Kolektifleştirmek işi.

kolektifleştirmek *(-i)* Ortaklaştırmak.

kolektif ortaklık, -ğı *is. tic.* Bütün ortakların sorumluluğu tam ve sınırsız olan ortaklık.

kolektif şirket *is. bk.* kollektif ortaklık.

kolektivist *s. Fr. collectiviste* Ortaklaşacı.

kolektivizm *is. Fr. collectivisme sos.* Ortaklaşacılık.

kolektör *is. Fr. collecteur* Elektrik dinamolarında hareketli bölümün üzerindeki iletken devrelerde oluşan akımı toplayıp tek bir devreye veren araç, toplaç.

kolemanit *is. Fr. colémanite min.* Hidratlı doğal kalsiyum borat.

kolera *is. (kole'ra) Fr. choléra < Yun. kholera tıp* Şiddetli sürgün ve kusmalarla kendini gösteren, çok bulaşıcı, salgın ve öldürücü bir hastalık: *"O sene Hicaz'da şiddetli bir kolera vardı."* -Ö. Seyfettin.

koleralı *s.* **1.** Koleraya tutulmuş. **2.** Kolera mikrobu olan.

kolesterin *is. Fr. cholestérine* Kolesterol.

kolesterol, -lü *is. Fr. cholestérol* Kanda ve büyük ölçüde ödde bulunan, besinlerle alınan sterol.

kolhoz *is. Rus. kolhoz* Eski dönemlerde Rusya'da köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesi.

koli *is. Fr. colis* İçinde türlü eşya bulunan posta paketi.

kolibasil *is. Fr. colibacille biy.* Toprakta, insan ve hayvan bağırsaklarında, bazen sularda, sütte, yiyeceklerde bulunan ve uygun bir ortam bulunca insanda hastalık yapabilen, yuvarlak uçlu, çomak biçiminde bakteri.

kolibri *is. Fr. colibri (Karaip dilinden) zool.* Kolibrigillerden, Amerika'da yaşayan, çok renkli, geriye doğru uçma özelliği olan, uzun gagalı, küçük göçmen kuş.

kolibrigiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan, kuşlar sınıfına giren bir familya.

kolik, -ği *is. Fr. colique tıp* Kalın bağırsakta, genellikle karın boşluğunda aralıklı duyulan güçlü sancı.

kolit *is. Fr. colite tıp* Kalın bağırsak iltihabı.

kol kapağı *is.* Giysi ve gömlek kolunun bileği örten bölümü.

kol kemiği *is. anat.* Kolun omuz başından dirseğe kadar olan bölümündeki tek ve uzun kemik, pazı kemiği.

kol kola *zf.* Yan yana ve kollarını birbirine geçirerek: *"Haşmet beyin konakta bulunmadığı gecelerde hanım bahçede perilerle sözde kol kola gezinirmiş."* -R. H. Karay. *"Caddeye inerek kol kola dolaşan, gülüşüp şakalaşan kızlar bana uzaktan uzağa kilise mahallesi akşamlarını hatırlatıyorlardı."* -R. N. Güntekin.

kollama *is.* Kollamak işi.

kollamak *(-i)* **1.** Olmasını, ortaya çıkmasını beklemek, gözetmek: *"Kocamı kıskanıyor, aradan atmak için vesileler kolluyormuş."* -S. M. Alus. **2.** Göz önünde tutmak, gözlemek: *"Daima biraz kollayan, bir tilki gibi tetikte ve hamarat görünürdü."* -A. Ş. Hisar. **3.** Korumak, gözetmek: *"O güne kadar ona iyi bak, değerini bil, onu kolla, demişti."* -N. Araz.

kollanma *is.* Kollanmak işi.

kollanmak *(nsz)* Kollamak işine konu olmak veya kollamak işi yapılmak.

kollu *s.* **1.** Kolu olan: *Kollu sandalye.* **2.** Herhangi bir biçimde kolu olan.

kolluk, -ğu (I) *is.* **1.** Gömlek kollarının ucundaki iliklenen bölüm, manşet: *"Frenk gömleğinde, bazen bileklerinden ellerinin üstüne düşen yuvarlak, katı, kolalı kollukları vardı."* -A. Ş. Hisar. **2.** İş yaparken giysiyi korumak için bilekten dirseğe kadar kola geçirilen, ekseri koyu renkli bir kumaştan dikilmiş parça: *"Ellerini kolluklarından sıyırıp çekmekte bir zorluğa uğramıştır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Kollara takılan ve dikkati çekmesi istenen görevlilerin kimliklerini gösteren şerit.

kolluk, -ğu (II) *is.* Güvenliği sağlamakla görevli polis veya jandarma, zabıta.

→ ***kolluk kuvveti***

kolluk kuvveti *is.* Güvenlik güçlerinin oluşturduğu birlik: *"Birinci fıkra hükmü, Silâhlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu hizmet görevlilerinin dernek kurma haklarına başkaca sınırlamalar getirilmesine... engel değildir."* -Anayasa.

kol nizamı *is. ask.* Mangaların yan yana değil de arka arkaya yürüme durumu.

kolodyum *is. (kolo'dyum, l ince okunur) Lât. colloidum kim.* Fotoğraf camı yapımında ve cerrahlıkta kullanılan, alkolle

eter karışımı içinde sıvı durumuna getirilen nitroselüloz.

kolofan (I) *is. Fr. collophane min.* Hidratlı doğal kalsiyum sülfat.

kolofan (II) *is. (Anadolu'da bir Lidya şehrinin adından)* Çam sakızının damıtılmasıyla oluşan, saydam, sarı renkli reçine.

koloidal, -li *s. Fr. colloidal kim.* Zamk, jelâtin yapısında olan, koloit nitelikleri taşıyan.

koloit *is. Fr. colloïde kim.* Jelâtin niteliğinde olan ve suda dağılmışı zarlardan geçmemekle billûrsulardan ayırt edilen maddelerin genel adı.

kolokyum *is. Lât. colloquium* **1.** Bilimsel bir sorunu incelemek veya siyasî, ekonomik, diplomatik sorunları tartışmak için yapılan akademik toplantı, konuşu, bilimsel toplantı. **2.** Doçentlik sınavı.

kolombiyum *is. (Colombia adından, I ince okunur) kim.* Niyobyum.

kolon *is. Fr. colonne* **1.** Sütun: *"Mermer kolonları, eski heykelleri önüne gelen alıp gitmişti."* -N. Cumalı. **2.** Katlardaki döşemeleri birbirlerine bağlayan düşey boru. **3.** *anat.* Kalın bağırsağın gödenden önceki bölümü.

koloni *is. (I ince okunur) Fr. colonie* **1.** Sömürge, müstemleke. **2.** Göçmen topluluğu veya bu topluluğun yerleştiği yer. **3.** Bir ülkede bulunan küçük yabancı topluluğu: *Ankara'daki Alman kolonisi.* **4.** *zool.* Birlik durumda yaşayan aynı türden organizmaların oluşturduğu topluluk.

kolonya *is. (kolo'nya) İt. colonie (Köln şehrinin Lâtince adı Colonia'dan)* Hafif kokulu tuvalet ispirtosu: *"O giderken yanaklarına, ellerine kolonya sürdürdü."* -H. E. Adıvar.

kolonyal *s. Fr. colonial* Sıcağı geçirmeyen içi mantarlı bir tür şapka için kullanılır: *"Kolonyal şapkaların altına kalın paltolarımızı giydik."* -F. R. Atay.

kolonyalama *is.* Kolonyalamak işi.

kolonyalamak *(-i)* Kolonya ile işlem yapmak, kolanya sürmek.

kolonyalanma *is.* Kolonyalanmak işi.

kolonyalanmak *(nsz)* Kolonya sürmek veya sürünmek: *"Sık sık kolonyalandığını görürüm."* -Y. Z. Ortaç.

kolonyalı *s.* Kolonyalanmış, kolonya sürmüş.

kolonyalist *s. Fr. colonialiste* Sömürgeci.

kolordu *is. (ko'lordu) ask.* Değişik sayıda tümen ve savaş destek birliklerinden kurulu büyük birlik: *"Kurmay başkanının ailesi, dün kolorduya gideceklerini söylediler."* -H. E. Adıvar.

koloridye *is. (kolori'dye) Yun.* Kolyoz balığının küçüğü.

kolorimetre *is. (kolorime'tre) Fr. colorimètre* Renkölçer.

kolorimetri *is. Fr. colorimétrie* Renk ölçme.

kolostrum *is. Lât. colostrum* Gebe kadının veya memeli hayvanların meme salgısı.

kol saati *is.* Bileğe takılan saat.

kolsu ayaklılar *ç. is. zool.* Erginken genellikle bir yere tutunarak yaşayan ve gövdeleri iki çenetli kabuk içinde olan deniz hayvanları.

kolsuz *s.* **1.** Kolu olmayan: *"Etrafımda hastalar, topallar, kolsuzlar görmüştüm."* -A. Haşim. **2.** (giysi için) Kol geçirilmemiş olan.

koltuğa girme *is.* Düğün sırasında gelinin damadın koluna girmesini sağlama merasimi.

koltuk, -ğu *is.* **1.** Omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer: *"Gazetelerini bir koltuğunun altına koydu, zayıf kollarıyla kutulara sarıldı."* -H. E. Adıvar. **2.** Kol dayayacak yerleri olan geniş ve rahat sandalye: *"Ta yan beline kadar gömüldüğü koltuğunun içinden ileriye doğru uzandı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Zavallı Hacı Ömer, dişçinin koltuğunda anestezi bile kabul etmiyor."* -R. N. Güntekin. **3.** Eski düğünlerde güveyle gelinin konuklar arasından kol kola geçmeleri töreni: *"Babamız, annemizi gelin geldiği ilk gün şu merdivenin alt başında karşılamış, "koltuk" yapılmıştı."* -H. C. Yalçın. **4.** (yapıcılıkta)

Yan destek. **5.** Demirledikten sonra gemiyi iskeleye, rıhtıma veya başka bir gemiye bağlayan ip. **6.** *mec.* Koltuklama veya koltuklanma: *O koltuktan hoşlanmaz.* **7.** *mec.* Kayırma, destek: *Dayısının koltuğunda sırtı yere gelmez.* **8.** *esk.* Kenar, tenha yer. **9.** *mec.* Yüksek mevki, makam: *Koltuk kavgası.* **10.** *argo* Genel ev: *"Burası Mesut Bey adında bir herifin koltuğudur."* -H. R. Gürpınar. **11.** *hlk.* Mısır ve buğday fidesinin yanlarından çıkan filizler. **(birine) koltuk vermek** yüzüne karşı övmek, pohpohlamak. **koltuğa girmek** evlenmek: *"Nihayet sonbaharın yağmurlu, serin bir günü koltuğa giriyorum."* -Ö. Seyfettin. **koltukları kabarmak** kendine veya yakınlarına yapılan övgüden kıvanç duymak. **koltukta olmak** *şaka* baskasının konuğu olup kendi masraf etmemek. **koltuğu doldurmak** aldığı görevi tam olarak başarabilecek yetenekte bulunmak: *"Ercüment, memurluk hayatında her oturduğu koltuğu doldurmuş..."* -Y. Z. Ortaç. **koltuğuna girmek** (veya **koltuğunun altına sığınmak**) birinin koruyuculuğuna sığınmak: *"Ben de aç duracak değilim ya! Bizim orada senin gibi bir ağa yok ki koltuğunun altına sığınalım."* -M. Ş. Esendal.

→ ***koltuk altı, koltuk başı, koltuk değneği, koltuk düşkünü, koltuk kapısı, koltuk kavgası, koltuk meyhanesi***

koltuk altı *is.* **1.** Kolun omuzla birleştiği yerin altındaki çukurluk. **2.** *mec.* Kayırma.

koltuk başı *is.* Otomobillerde koltuğun sırt bölümüne takılmış ani darbelerde boyun veya başın zarar görmesini önleyen başlık.

koltukçu *is.* **1.** Koltuk yapan veya satan kimse. **2.** Eski ev eşyası alıp satan kimse. **3.** Koltuk meyhanesi işleten. **4.** Koltuğun altına elbise ve halı atıp sokak sokak dolaştırarak satan kimse. **5.** *s. mec.* Yüze karşı övmeyi huy edinme. **6.** Düğünlerde ev düzenlenmesine yardım edip gelinle damada destek olan kimse: *"Ertesi cuma günü koltukçular gelip gelin odasını düzeltecekler."* -M. Ş. Esendal.

koltukçuluk, -ğu *is.* **1.** Koltuk yapma ve satma işi. **2.** *mec.* Yüze karşı övmeyi huy edinme.

koltuk değneği *is.* **1.** Ayak ve bacakları sakat olanların yürürken koltuklarıyla dayandıkları uzun değnek: *"...koltuk değneğine dayana dayana bacağını sürüyor."* -P. Safa. **2.** *mec.* Başkalarınca sağlanan yardım.

koltuk düşkünü *is.* ve *s.* Mesleğinden, yaptığı işten çok oturduğu makamı gözeten kimse.

koltuk gözü *is. bot.* Sürgün ve genç dalların yaprak saplarının koltuğunda bulunan tomurcuk.

koltuk kapısı *is.* Evlerde büyük kapıdan başka küçük hizmet kapısı.

koltuk kavgası *is.* Kişiler arasında geçen, bir makama oturma mücadelesi.

koltuklama *is.* **1.** Koltuklamak işi. **2.** Yaranmak için birine söylenen övücü söz, kompliman.

koltuklamak *(-i)* **1.** Koltuğu altına almak: *Bohçasını koltuklayıp evden çıktı. "Tablolarını koltuklayarak İstanbul'a dönerken, Etimesut köyünün elektriklerini görmüş."* -F. R. Atay. **2.** Koltuğa girmek: *Karşıladılar, koltuklayıp içeri aldılar.* **3.** *mec.* Kıvanç verecek biçimde övmek, koltuklarını kabartacak sözler söylemek, pohpohlamak.

koltuklanma *is.* Koltuklanmak işi.

koltuklanmak *(nsz)* Övücü sözlerle koltukları kabartılmak, pohpohlanmak.

koltuklu *s.* Kol dayayacak yeri olan: *Koltuklu sandalye.*

koltukluk, -ğu *is.* **1.** Terden, giysinin lekelenmemesi için koltuk altına içten dikilen parça, subra. **2.** *s.* ve *is.* Koltuk yapmaya ve kaplamaya elverişli olan (kumaş).

koltuk meyhanesi *is.* İşlek semtlerde, yol üzerinde bulunan, az mezeyle ayaküstü içki içilen ucuz meyhane.

kolu uzun *s.* Gücü yeter, sözü geçer.

kolye *is. Fr. collier* Gerdanlık.

kolyoz *is. (ko'lyoz) Yun. kolios zool.* Uskumrugillerden, uzunluğu 30-35 cm olan, Akdeniz ve Karadeniz'de yaşayan bir

balık türü *(Scomber colias)*.

kolza *is. (ko'lza) Fr. colza (Hollanda dilinden) bot.* Turpgillerden, yağlı tohumlu mevsimlik bitki; tohumlarından elde edilen yağ, yapay kauçuk yapımında kullanılır *(Brassica napus)*.

kom *is. hlk.* **1.** Ağıl, davar ağılı. **2.** Yayla evi. **3.** Bir kimseye ait küçük yerleşim yeri, koy, çiftlik.

koma (I) *is. (ko'ma) Fr. coma* Bazı hastalıklar sırasında görülen anlama, duyma ve hareketin büsbütün veya az çok kaybolmasıyla beliren derin dalgınlık durumu: *"Doktor hastasına teşhis komadan / Hasta birden nasıl çıkar komadan?"* -F. Halıcı. **komadan çıkmak** komaya giren hasta bu durumdan kurtulmak, ölümden dönmek. **komaya girmek** *tıp* **1)** duyma, anlama ve hareket kabiliyetlerini kaybederek yarı ölü duruma gelmek, kendinden geçmek; **2)** *mec.* kendinden geçecek kadar sinirlenmek, şaşırmak, üzülmek.

koma (II) *is. Yun. komma müz.* Eski Yunanlılarda, eşit olmayan iki ses arasında kulakla seçilebilecek en küçük aralık.

komak *bk.* koymak.

komalık, -ğı *is.* ve *s. (ko'malık)* Koma durumuna gelmiş. **(birini) komalık etmek 1)** döverek kıpırdamayacak duruma getirmek; **2)** *mec.* çok sinirlendirmek. **komalık olmak** çok yorulmak.

komandit *is. Fr. commandite tic.* Bir komandit şirket sermayesinin bir veya birçok ortak tarafından sağlanan bölümü.

→ ***komandit ortaklık***, ***komandit şirket***

komandite *is. Fr. commanditė tic.* Komandit şirkette sınırsız sorumlu olan ortak.

komanditer *is. Fr. commanditaire is. tic.* Komandit şirkette ancak kendi koyduğu para kadar sorumlu olan ortak.

komandit ortaklık, -ğı *is. tic.* Alacaklılara karşı, en az bir sınırlı, bir de sınırsız sorumlu ortağı bulunması gereken, tüzel kişiliği olan ortaklık.

komandit şirket *is. bk.* komandit ortaklık.

komando *is. (koma'ndo) Fr. commando (Portekizce'den) ask.* **1.** Baskın, sabotaj gibi özel görevler yapan, az sayıda askerden kurulu birlik. **2.** Komando birliğinde görevli asker. **3.** *mec.* Vurucu kuvvet.

→ ***komando er***

komando er *is.* Askerliğini komando olarak yapan er.

komar *is. bot.* Kuzey Anadolu dağlarında yetişen, 3-5 m boyunda, kışın yapraklarını dökmeyen, iri ve mor çiçekleri olan bir ağaççık *(hododendron ponticum)*.

kombi *is. Fr.* Isıtmada kullanılan yakıtı düzenli ve ayarlı yakan araç.

kombina *is. (kombi'na) Fr. combinat < Rus.* Birkaç sanayi kurumunun tek yönetimde birleşmesi: *Demir çelik kombinası*.

kombinezon *is. Fr. combinaison* **1.** Bir işi başarıya ulaştırmak için alınan önlemler, düzenleme. **2.** Kadınların giydikleri kısa ve kolsuz iç çamaşırı: *"Kız sanatoryumdan çıkıyordu, ne mantosu vardı, ne kombinezonu..."* -S. F. Abasıyanık.

kombiyum *is. bot.* Dış odun ile kabuk arasında bulunan, ağacın yaşamasını ve büyümesini sağlayan bölüm.

komedi *is. Fr. comédie tiy.* **1.** Güldürü. **2.** *mec.* Yalan ve yapmacık söz veya davranış. **3.** *mec.* Gülmeye sebep olan olay veya olaylar.

→ ***komedi yazarı***

komedi yazarı *is.* Daha çok komedi türünde eser veren kimse.

komedya *is. (kome'dya) İt. commedia* Komedi: *"Çocukken benim uykudan uyanışlarım komedya gibi bir şeydi."* -R. N. Güntekin.

komedyacı *s.* Komedyen.

komedyen *is. Fr. comédien* **1.** Güldürülerde oynayan oyuncu: *"Babası büyük sahne üstadı, eşsiz komedyen Fehim efendi idi."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *s.* ve *is. mec.* Sözleri, davranışları yalan ve yapmacık olan (kimse).

komi *is. Fr. commis* **1.** Otel vb. yerlerde ayak işlerine bakan kimse. **2.** Lokanta

larda garson yamağı.

komik, -ği *s. Fr. comique* **1.** Gülme duygusu uyandıran, güldürücü, gülünç: *"Komik yapılı bir tiyatro mareşaline benziyor."* -A. Gündüz. **2.** *is.* Güldürülerde oynayan oyuncu: *"Perde kapanınca komiğin başarısı uzun uzun alkışlandı."* -N. Cumalı.

komikleşme *is.* Gülünçleşme.

komikleşmek *(nsz)* Gülünçleşmek.

komiklik, -ği *is.* **1.** Komik olma durumu. **2.** Güldürücü davranış. **3.** Gülünç durum.

komiser *is. Fr. commissaire* **1.** Güvenlik teşkilâtının meslek aşamaları içinde yer alan, en az lise öğrenimi görmüş veya polis okullarının orta ve yüksek bölümlerini bitirmiş, üniformalı veya sivil memur: *"Komiser, çatkın bir çehre ile anlatmaya başladı."* -R. N. Güntekin. **2.** Ortaklıkları ve toplantıları hükûmet adına denetlemekle görevli kimse.

komiserlik, -ği *is.* **1.** Komiser olma durumu. **2.** Komiserin makamı.

komisyon *is. Fr. commission* **1.** Alt kurul, encümen, komite. **2.** Bir işte aracılık yapan kimseye bırakılan yüzdelik, simsariye.

komisyoncu *is.* Komisyon işleri yapan kimse, simsar: *"Tiftik komisyoncusu olduğumu bildirdim ve ahbap olduk, gitti."* -A. Gündüz.

komisyonculuk, -ğu *is.* Komisyoncunun yaptığı iş, simsarlık.

komita *is. (komi'ta) Sl.* Siyasî bir amaca ulaşmak için silâh kullanan gizli topluluk: *"Makedonya Komitasının bu korkunç müfettişi adam kesmekten hazzetmezdi."* -Ö. Seyfettin.

komitacı *is.* Siyasî bir amaca ulaşmak için silâhlı mücadele yapan gizli topluluk veya örgüte bağlı kimse: *"Aynı zamanda birçok komitacı da karınca gibi sokaklara üşüşmüştü."* -Ö. Seyfettin. *"Komitacılar yine komitacıydılar. Yıllardır dağlarda dolaştıkları, baskınlara gittikleri kılık kıyafetleriyle iniyorlardı kentlere."* -N. Cumalı.

komitacılık, -ğı *is.* **1.** Komitacı olma durumu. **2.** Komitacıya vergi davranış.

komite *is. (komi'te) Fr. comité* Alt kurul, encümen, komisyon: *"Ders saatleri dışında kalan bütün zamanlarım komite işlerine verilmişti."* -R. N. Güntekin.

komodin *is. İt. comodine* Karyolanın yanı başına konulan üstü masa biçimindeki küçük dolap, komot: *"Niye bu çerçeveli resim komodinin üstünde değil, çekmecenin içinde duruyor?"* -A. İlhan.

komodor *is. İng. commodore den.* **1.** Amiral yetkisiyle görevli deniz subayı. **2.** Bir kuruluşa bağlı yolcu gemilerinin en eski kaptanı.

komot *is. Fr. commode* Komodin.

kompakt disk *is. İng. compact disco* Yoğun teker.

kompartıman *is. Fr. compartiment* Yolcu trenlerinde vagonların bölmelerle ayrılmış bölümlerinden her biri: *"Tahtakurusu yüzünden çok defa kompartımanlarda uyunmazdı."* -F. R. Atay. *"Binbaşı Bey'in kompartımanı iki kişilik, sen oraya gidersin, konuşursun."* -H. E. Adıvar.

kompas *is. Fr. compas tek.* Küçük uzunlukları, çapları ve kalınlıkları doğru olarak ölçmeye yarayan bir ölçü aracı.

kompetan *is. Fr. compétent* Uzman, yetkili.

kompetitif *is. Fr. compétitif* Tekabetçi.

kompilâsyon *is. Fr. compilation* Derleyip toparlama; derme çatma yapılan iş.

komple *s. Fr. complet* **1.** Dolu. **2.** Eksiksiz, gerekli her şeyi tamam olan, tam. **3.** Aynı madde, kumaş vb.den yapılmış olan: *Komple sofra takımı.* **4.** *mec.* Üstün nitelikleri kendinde toplayan, mükemmel: *Komple adam.*

→ ***komple kilit***

komple kilit, -di *is.* Bir mobilyanın sadece bir çekmece veya kapağına takılan, kilitlendiği zaman mobilyanın bütün kapak ve çekmecelerini kilitleyebilen özel bir kilit çeşidi.

kompleks *s. Fr. coplexe* **1.** Hemen kavranamayan, çözümü güç olan, karma-

şık. **2.** *is.* Karmaşıklık, karmaşa: *"Heveskârlar için hece ve aruz, bir kompleks, içinden çıkılmaz bir yoldu."* -S. Birsel. **3.** *is.* Aynı ekonomik etkinliğe açık sanayinin tesisler bütünü: *Çinko kompleksi.* **4.** *is. kim.* Karmaşık. **5.** *is. psikol.* Karmaşa, ruh karmaşası: *"Megalomaninin kökeninde çoğu zaman aşağılık kompleksi yatar."* -H. Taner.

kompleksli *s.* Kompleksi olan: *"Kompleksli olan insan bu aşağılık duygusunu örtmek için inadına yüksekten atar."* -H. Taner.

komplikasyon *is. Fr. complication* **1.** Karışıklık. **2.** *tıp* Yan etki.

komplike *s. Fr. compliqué* Öğelerinin veya gerekli işlemlerin sayısının çokluğu, çeşitliliği yüzünden anlaşılması, yapılması güç olan, (şey), karışık.

kompliman *is. Fr. compliment* **1.** Gönül okşayıcı söz, ilgi, gösterici söz. **2.** Koltuklama.

komplo *is. (İ ince okunur) Fr. complot* **1.** Bir kimseye, bir kuruluşa karşı toplu olarak alınan gizli karar, gizli düzen: *"Komplo keşfedilerek isyanın önü alınmıştır."* -F. R. Atay. **2.** Topluca ve gizlice yürütülen herhangi bir plân: *"Bu üçüncü taarruzun âdeta karanlıkta bir komplo gibi etrafımda ağır ağır geliştiğini görüyordum."* -R. N. Güntekin. **3.** Tuzak. **komplo hazırlamak** bir kimsenin aleyhine çalışmak, onun kötü duruma düşmesini sağlamak. **komplo kurmak** bir kimseye karşı gizlice, toplu olarak zarar verici karar almak, tuzak kurmak.

komplocu *is.* Komplo kuran kimse.

komposto *is. (kompo'sto) İt. composta* **1.** Hoşaf. **2.** Bitki artıklarından yapılan gübre.

kompostoluk, -ğu *is.* **1.** Komposto veya meyve dağıtımı yapmak için kullanılan, genellikle yüksek ayaklı tabak. **2.** *s.* Komposto yapmaya elverişli olan (meyve): *Kompostoluk kayısı.*

kompoze *s. Fr. composé* "Öğelerini birleştirmek, bütünleştirmek, yeniden oluşturmak" anlamında **kompoze etmek** sözünde geçer.

kompozisyon *is. Fr. composition* **1.** Ayrı ayrı parçaları bir araya getirerek bir bütün oluşturma biçimi ve işi. **2.** Öğrencilere duygu ve tasarımlarını sıraya koyup açık, etkili bir biçimde anlatmalarını öğretmek amacını güden ders, bu dersle ilgili yazılı çalışma, tahrir, kitabet.

kompozitör *is. Fr. compositeur müz.* Besteci: *"Kompozitöre de koreografi yazdırması beklenebilirdi, ama yazdırmadı."* -H. Taner.

komprador *is. İsp. comprador* **1.** Aracı. **2.** *tar.* Uzak Doğu ülkelerinde yabancı ortaklıklar hesabına iş sözleşmesi yapan yerli aracı.

kompres *is. Fr. compresse tıp* Yaraların bakımında veya başka bir maksatla kullanılan, birkaç kat katlanmış bez.

kompresör *is. Fr. compresseur fiz.* **1.** Bir akışkanı veya gazı, gereken basınca göre sıkıştırmaya yarayan alet, sıkmaç. **2.** Yol yapımında, dökülen çakılları, kumları bastırıp sıkıştırmak için kullanılan ağır silindirli araç.

komprime *is. Fr. comprimé* **1.** Çoğu kez yassı veya silindir biçiminde katı ilâç, hap. **2.** *mec.* Bir konuyla ilgili olarak derinliği olmayan kalıplaşmış bilgi.

kompüter *is. İng. computer* Bilgisayar.

komşu *is.* **1.** Konutları yakın olan kimselerin birbirine göre aldıkları ad: *"Komşu köşkte liseden yeni çıkmış bir çocuktan mektep kitabını getirttim."* -F. R. Atay. **2.** *s.* Sınır ortaklığı bulunan, mücavir: *Komşu ülke. "Komşu bahçeler arasında da pek kullanılmayan yan kapılar vardı."* -Ç. Altan. **(bir yeri) komşu kapısına çevirmek** yakın olmadığı ve sık sık uğranılması gerekmediği hâlde bir yere çok sık gitmek. **komşu komşunun külüne (veya tütününe) muhtaçtır** komşular birbirlerine en küçük şey için bile muhtaçtırlar. **komşuda pişer, bize de düşer** insanların, çevresindekilerin kazancından yararlanma umudunu anlatır. **komşunun tavuğu komşuya kaz (karısı kız) görünür** başka bir kimse-

nin malı bize olduğundan daha değerli görünür.

→ ***komşu açı, komşu hatırı, komşu kapısı***

komşu açı *is. mat.* Tepeleri ve birer kenarları ortak olan iki açıdan her biri.

komşu hatırı *is.* Komşular arasında gözetilen saygı.

komşu kapısı *is.* Pek yakın sayılan yer.

komşuluk, -ğu *is.* **1.** Komşu olma durumu. **2.** Komşularla olan ilişki: *Bu mahallede o kadar komşuluk yok.* **komşuluk etmek (veya yapmak)** komşular arasında ilişki kurmak, görüşmek.

komut *is.* Askerlere, izcilere, öğrencilere jimnastik çalışmalarında veya bir tören sırasında bir durumdan başka bir durma geçmeleri için verilen buyruk, emir. **komut vermek** herhangi bir davranış, hareket vb. için buyrukta bulunmak.

komuta *is. (komu'ta) ask.* Askeri birliği ve onunla ilgili işleri yönetme görevi, kumanda. **komuta etmek** (askerlikte) yönetmek, kumanda etmek.

komutan *is. ask.* Bir asker topluluğunun başı, kumandan: *Takım komutanı. Tümen komutanı. Ordu komutanı.*

komutanlık, -ğı *is. ask.* Komutanın görevi veya makamı, kumandanlık: *"Alay komutanlığına sonradan verdiği raporda patlamayı şöyle anlatacaktır."* -A. İlhan.

komünikasyon *is. Fr. communication* İletişim, haberleşme.

komünist *is. Fr. communiste* Komünizm yanlısı.

komünistlik, -ği *is.* Komünizm.

komünizm *is. Fr. communisme* **1.** Bütün malların ortaklaşa kullanıldığı ve özel mülkiyetin olmadığı toplum düzeni. **2.** Böyle bir düzenin kurulmasını amaçlayan siyasî, ekonomik ve toplumsal öğreti.

komütatör *is. Fr. commutateur* Bir elektrik akımının yönünü değiştirmeye yarayan araç, anahtar, çevirici.

kona göçe *zf.* **1.** Dura kalka: *"Eskiden kim bilir kaç gün kaç gecede, kona göçe gidecekleri bir yere, şimdi üç beş saat içinde heybeleri, sepetleriyle beraber kuş gibi uçacaklardır."* -R. N. Güntekin. **2.** *zf.* Yolculukta konaklayarak, geziye zaman zaman ara vererek.

konak, -ğı (I) *is.* **1.** Büyük ve gösterişli ev: *"İstirahat için İstanbul'a gelmiş, bu konağı alıp yerleşmişti."* -Ö. Seyfettin. *"Arif Ağa her hâlde çok temiz bir konakta yetişmiş olacaktı."* -R. N. Güntekin. **2.** Hükûmet işlerinin görüldüğü yapı. **3.** *esk.* Araba veya hayvanla bir günde alınan yol: *Buradan orası beş konaktır.* **4.** *esk.* Yolculukta geceyi geçirmek için inilen, konaklanılan yer. **5.** *zool.* Konakçı. **6.** Misafir: *Evine askerlerden konak gelirdi.* **konak gibi** büyük ve gösterişli (ev).

→ ***konak yavrusu***

konak, -ğı (II) *is. hlk.* **1.** Kundak çocuklarının başlarında görülen kepek tabakası. **2.** Gözde oluşan ince tabaka.

konakçı *is. esk.* **1.** Toplu olarak yapılan yolculukta konak yeri sağlamakla görevli kimse. **2.** *tar.* Sefere çıkan askerlerin önünden gidip konak yeri sağlamakla görevli subay. **3.** *zool.* Asalağın erginini veya gelişim evrelerinden herhangi birini taşıyan canlı, konak.

konaklama *is.* Konaklamak işi.

konaklamak *(nsz)* Yolculuk sırasında bir yerde kalıp geceyi geçirmek: *"Elimdeki kara dut kütüğü nereye düşerse, sen de orada konakla!"* -N. Araz.

konaklık, -ğı *is.* **1.** Konak olmaya uygun yer. **2.** Konak kadar alınan yol.

konak yavrusu *is.* Konağı andıran ev: *"Hacı Ferhat Efendi, Hoşkadem mahallesinde konak yavrusu, güzel bir evin sahibidir."* -H. R. Gürpınar.

konalga *is. hlk.* Göçebe ve yolcuların yolculuk veya göç sırasında konakladıkları sulu ve otlu yer, konak yeri.

konargöçer *is.* ve *s.* Göçebe bir hayat süren, sürekli bir yere yerleşmeyen (aşiret, oba vb.).

konca *is. bk.* gonca.

koncolos *is.* **karakoncolos** sözünde geçer.

konç, -cu *is.* Ayağa giyilen şeylerde a-

yak bileğinden baldıra doğru olan bölüm: *Çorap koncu. Çizme koncu.*

konçerto *is. (konçe'rto) İt. concerto müz.* Birlikte çalınmak üzere bir çalgı ve orkestra için bestelenmiş müzik eseri: *Piyano konçertosu.*

konçina *is. İt. concina* Oyun kâğıtlarında ikiliden altılıya kadar olan kâğıtlar: *"Konçinalar bu bakımdan iskambillerin paryasıdır."* -H. Taner.

konçlu *s.* Koncu olan.

konçsuz *s.* Koncu olmayan veya koncu kısa olan.

kondansatör *is. Fr. condensateur* İçinde akımsız elektrik yükü biriktirilen cihaz, yoğunlaç.

kondenseleşme *is. kim.* Yapay reçinelerin oluşumunu ve değişimini sağlayan kimyasal tepkime.

kondisyon *is. Fr. condition* **1.** "Şart, durum" anlamlarında bazı terimlerde kullanılır. **2.** *sp.* Fiziksel ve ruhsal bakımdan bir sporcunun durumu. **3.** Erk.

→ ***kondisyon aleti, kondisyon bisikleti***

kondisyon aleti *is. sp.* Vücut sağlığını korumak ve geliştirmek için kullanılan kondisyon bisikleti, koşu bandı, kürek gibi araç.

kondisyon bisikleti *is. sp.* Vücut sağlığını korumak ve geliştirmek amacıyla sabit, tekerleksiz, üzerinde, pedalların direnç derecesini ayarlayan bir mekanizmanın bulunduğu araç.

kondom *is.* Kaput, prezervatif.

kondurma *is.* Kondurmak işi.

kondurmak *(-i, -e)* **1.** Konmak işini yaptırmak: *"Koca dağın başına ne güzel bir yapı kondurmuşuz, ama gel gör ki yolunu unutmuşuz."* -B. R. Eyuboğlu. **2.** Gelişigüzel takmak, iliştirmek: *Başına çiçekler kondurmuş.* **3.** *mec.* Üzerine yormak: *"At olalım, insan olalım ihtiyarlığı kolay kolay üstümüze konduramayız."* -H. Taner. **4.** Birden yapıvermek veya söyleyivermek: *Öpücüğü kondurdu.*

kondüit *is. Fr. conduite tiy.* Sahneye çıkma sırası gelen kişileri uyarmakla görevli kimse.

kondüktör *is. Fr. conducteur* Yolcu trenlerinde biletleri denetleyen ve vagon işlerine bakan görevli.

kondüktörlük, -ğü *is.* Kondüktör olma durumu veya kondüktörün görevi.

konektör *is. Fr. connecteur* (demir yollarında) Fren kumanda kollarını dingilin üzerine bağlayan ve her iki ucunda kumanda kolunun girmesine uygun deliği bulunan parça veya düzen.

konfederasyon *is. Fr. confédération* **1.** Devletler birliği: *İsviçre Konfederasyonu.* **2.** Çeşitli ortaklıkların, daha çok sendikaların kümeleşmesi.

konfederatif *is. Fr. confédératif* Konfederasyonla ilgili olan.

konfedere *is.* ve *s. Fr. confédéré* Birleşmiş devletlerin, toplulukların her biri.

konfeksiyon *is. Fr. confection* **1.** Hazır giyim eşyası. **2.** Hazır giyim eşyası diken sanayi kolu.

→ ***konfeksiyon mağazası***

konfeksiyoncu *is.* Konfeksiyon işleriyle uğraşan kimse.

konfeksiyonculuk, -ğu *is.* Hazır giyim eşyası yapma veya satma işi.

konfeksiyon mağazası *is.* Giyim evi.

konferans *is. Fr. conférence* **1.** Dinleyicilere bilim, sanat, edebiyat gibi bir konuda bilgi vermek için yapılan konuşma: *"Hiçbir konferansa zevkle gittiğimi hatırlamam."* -O. V. Kanık. **2.** Milletler arası bir sorunun çözülmesi için yapılan toplantı: *"Hatta milletler arası konferanslara gazetelerde adı geçebilecek, yüksek seviyeli bir konuşucu mu yollarız."* -F. R. Atay. **konferans çekmek** karşısındakini bıktıracak bir biçimde uzun veya öğüt verircesine konuşmak. **konferans vermek** herhangi bir konuda bilgi verecek biçimde konuşma yapmak: *"Türk Ocağında bir de konferans vermiş olduğunu hatırlatırım."* -F. R. Atay.

konferansçı *is.* Konferans veren kimse, konuşmacı, hatip: *"Her dinleyici, her kaçırdığı sözü konferansçıya tekrar ettirmeye kalkacak olsa, işin içinden çıkmaya imkân kalmaz."* -O. V. Kanık.

konferansçılık, -ğı *is.* Konferans verme işi.

konfeti *is. (konfe'ti) İt. confetti* Düğün, balo gibi eğlencelerde serpilen, küçük yuvarlak pul biçiminde kesilmiş renkli kâğıt parçaları: *"Maskeli maskesiz bütün bu halk, avuç avuç hiç bıkmadan, yorulmadan muttasıl konfeti serpiyorlar."* -H. C. Yalçın.

konfor *is. Fr. confort* Günlük hayatı kolaylaştıran maddî rahatlık: *"Fazla konfor temin edemezsek kusurumuza bakmazlar."* -R. N. Güntekin.

konforlu *s.* Konforu olan.

konformizm *is. Fr. conformisme bk.* uymacılık.

konforsuz *is.* Konforu olmayan.

konforsuzluk, -ğu *is.* Konforsuz olma durumu: *"Ben ve arkadaşım, bermutat konforsuzluktan şikâyet ediyoruz."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

konglomera *is. Fr. conglomérat* Yığışım.

Kongolu *s.* ve *is. (ko'ngolu)* Kongo halkından olan (kimse).

kongövde *is. bot.* Palmiyelerde olduğu gibi, üzerinde yaprak kalıntıları, izleri bulunan dalsız, budaksız gövde.

kongövdeli *s. bot.* Gövdesi kongövde olan (bitki).

kongre *is. (ko'ngre) Fr. congrès* **1.** Çeşitli ülkelerden yöneticilerin, elçilerin, delegelerin katılmasıyla yapılan toplantı: *"Sonradan öğrendim ki, bu efendiler ticaret kongresine gelmiş delegelermiş."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bir kuruluşun, temel sorunları konuşmak üzere belli sürelerle yaptığı genel toplantı, kurultay. **3.** Amerika Birleşik Devletlerinde Temsilciler Meclisi ile Senatonun bir arada iken aldıkları ad.

koni *is. Fr. cône mat.* **1.** Durağan bir noktadan geçen ve kapalı bir eğriye dayanarak hareket eden bir doğrunun çizdiği yüzey, mahrut: *Şeker külâhı, topacın alt bölümü, yontulmuş kurşun kalemin ucu koni biçimindedir.* **2.** Bu yüzeyle sınırlı **katı** cisim. **3.** *s.* Koni biçiminde olan. **4.** *mat.* Çembersel bölge üzerindeki her noktanın çember düzlemi dışındaki bir nokta ile birleşiminden oluşan geometrik cisim.

konik, -ği *s. Fr. conique mat.* **1.** Koni biçiminde olan veya koni ile ilgili olan, mahruti: *Konik yüzey.* **2.** *is.* Tabanı daire biçiminde olan bir koninin bir düzlemle ara kesiti: *Çember, elips, hiperbol ve parabol birer koniktir.*

koniklik, -ği *is.* Konik olma durumu.

konişmento *is. bk.* konşimento.

konjonktür *is. Fr. conjoncture* **1.** Bir ülkenin ekonomik hayatının yükselme ve alçalma yönünde gösterdiği inişli çıkışlı, dalgalı hareketlerin bütünü. **2.** Her türlü hâlin ve şartların ortaya çıkardığı durum: *"Seçim konjonktürü böyle ülkelerde bazen pek duygusal, pek yüzeysel faktörlerle değişebilir."* -H. Taner.

konkasör *is. Fr. concasseur* (yapıcılıkta) Yol, yapı vb. yapımında kullanılacak çakıl veya taşları elde etmek için, büyük kayaları kırıp ufalamaya yarayan makine, kırma makinesi.

konkav *s. Fr. concave mat.* İçbükey, obruk, mukaar.

konken *is. İt. conchin* Bir çeşit iskambil oyunu.

konkordato *is. (konkorda'to) İt. concordato huk.* ve *ekon.* **1.** Batık durumunda alacaklıların, alacaklarını belli bir plâna göre almaları için aralarında yaptıkları sözleşme, iflâs anlaşması. **2.** *tar.* Papalık makamıyla başka hükümetler arasında yapılan anlaşma.

konkre *s. Fr. concret* Somut, müşahhas.

konkret *s. bk.* Konkre.

konkur *is. Fr. concours* Yarış, yarışma.

konkurhipik, -ği *is. Fr. concours hippique sp.* Yalnız spor amacıyla yapılan at yarışı.

konma *is.* Konmak işi.

konmak, -ar (I) *(-e)* **1.** (kuş, kelebek, uçak, toz vb). Bir yere inmek: *"Konacak gibi oluyor, tekrar havalanıyor."* -M. Ş. Esendal. *"Bir bülbül gelip konmuştu havu-*

zun kıyısına." -Ç. Altan. **2.** Yolculukta geceyi geçirmek için bir yerde kalmak, konuk olmak. **3.** Kısa bir süre için bir yere yerleşmek, bir yeri yurt edinmek. **4.** *mec.* Bir şeyi emeksiz edinmek: *"Ayşe de yarın öbür gün bir lise hocası olacak, belki de servete de konacaktı."* -H. E. Adıvar.

konmak, -ur (II) *(-e)* Koymak işi yapılmak: *Yemeğe tuz konur.*

konnektör pensi *is.* Birden fazla kablonun birbirine tutturulmasını sağlayan araç.

konsa *is. zool.* Taşlık, katı.

konsantrasyon *is. Fr. concentration kim.* **1.** Bir sıvı içindeki su veya sıvı miktarı azalarak koyulaşma, derişme, yoğunlaşma. **2.** *psikol. bk.* dikkat toplaşımı.

konsantre *s. Fr. concentré* **1.** Yoğunlaştırılmış, yoğun. **2.** *kim.* Derişik. **konsantre etmek (veya olmak)** 1) düşünceyi, duyguyu, gücü bir noktada toplamak; 2) *mec.* bilenmek.

konsensüs *is. consensus* Uzlaşma, mutabakat.

konsept *is. Fr. concept* Kavram.

konseptüalizm *is. Fr. conceptualisme fel.* Kavramacılık.

konser *is. Fr. concert müz.* **1.** Sanatçıların müzik eserlerini bir topluluğa çalması veya söylemesi. **2.** *mec.* Sürekli gürültü. **konser vemek** dinleyicilere, müzik eserlerini çalmak veya söylemek.

konserto *bk.* konçerto.

konservatör *is.* ve *s. Fr. conservateur* Tutucu, muhafazakâr.

konservatuvar *is. Fr. conservatoire* Müzik, tiyatro ve bale öğretiminin yapıldığı okul.

konserve *is. (konse'rve) Fr. conserve* **1.** (yiyecek için) Isı ile sterilize edilerek uzun zaman saklanabilecek biçimde kutulanan: *Konserve balık.* **2.** *is.* Bu yolla hazırlanmış yiyecek.

konservecilik, -ği *is.* Konserve yapma veya satmak işi.

konsey *is. Fr. conseil* **1.** Yönetim görevi yüklenmiş kimselerden oluşmuş, topluluk. **2.** Bazı sorunları görüşüp tartışmak için toplanan meclis: *Milli Güvenlik Konseyi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi.*

konsol *is. Fr. console* **1.** Duvar kenarına yerleştirilen, üstüne ayna ve başka süs eşyası konulan, çekmeceli, yüksek mobilya: *"Mektupları götürmüş konsolun üzerine koyuyordu."* -T. Buğra. **2.** *mim.* Yalnız bir yanındaki dayanak tarafından taşınan, diğer bölümleri boşlukta olan yatay yapı öğesi: *Konsol kiriş.*

→ ***konsol saati***

konsolidasyon *is. Fr. consolidation ekon.* Kısa vadeli bir devlet borcunun yerine uzun vadeli bir borcun alması, tahkim.

konsolide *s. Fr. consolidé ekon.* Vadesi uzatılan (borç), pekiştirilmiş.

→ ***konsolide bütçe***

konsolide bütçe *is. ekon.* Destekli bütçe.

konsolit, -di *is. Fr. consolide ekon.* **1.** Vadesi belli olmayan ve yalnızca faizi ödenen devlet tahvili. **2.** Bir tür iskambil oyunu.

konsolitçi *is.* Tahvil, hisse senedi vb. şeyleri alıp satan kimse.

konsolos *is. Lât. consulus* Yabancı ülkelerde, orada bulunan yurttaşlarının haklarını koruyan, bağlı bulunduğu hükûmete siyasal ve ticarî bilgileri veren dış işleri görevlisi, şehbender.

konsoloshane *is. (konsolosha:ne) Lât. consulus + Far. hâne* Konsolosluk işlerinin görüldüğü daire, konsolosluk: *"Konsoloshane bu ilânı bütün gazetelere dağıttı."* -F. R. Atay.

konsolosluk, -ğu *is.* **1.** Konsolos olma durumu. **2.** Konsolosun makamı veya görevi, şehbenderlik: *"Bir konsolosluk demek bir millet temsilciliği demektir."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Bu işin görüldüğü daire, konsoloshane.

konsol saati *is.* Konsol gibi düz yerlere oturtulacak biçimde yapılmış saat: *"Bizim evde bir acayip, bir antika konsol saati vardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

konsomasyon *is. Fr. consommation* **1.**

Gazino, bar gibi eğlence yerlerinde yenilip içilen şey. **2.** Böyle şeyleri yiyip içme.

konsomatris *is. Fr. consommatrice* Gazino, bar gibi eğlence yerlerinde, müşteri ile birlikte yiyip içerek çalıştığı yere kazanç sağlayan kadın.

konsomatrislik, -ği *is.* Konsomatris olma durumu.

konson *is. Fr. consonne gr.* Ünsüz.

konsonant *is. Alm. Konsonant gr.* Ünsüz.

konsorsiyum *is. (konso'rsiyum) İng. consortium ekon.* **1.** Uluslar arası kuruluşların ve bazı hükûmetlerin iktisadi ve mali yardımları yürütmek üzere oluşturdukları yardım kurulu ve şirketler birliği. **2.** Köprü, yol, baraj vb. büyük projelerin gerçekleştirilebilmesi için birden fazla şirketin bir araya gelmesi: *"Şu kadar milyona bir konsorsiyum yapılsın."* -Ç. Altan.

konstrüksiyon *is. Fr. construction* Yapma, yapım.

konstrüktivizm *is. Fr. constructivisme* Kurmacılık.

konsulto *is. İt. consulto* Konsültasyon.

konsül *is. İt. consul tar.* **1.** Roma'da her yıl seçilen iki devlet başkanından her biri. **2.** 1799'dan 1804'e kadar Fransa'da birlikte görev alan üç devlet başkanından her biri.

konsültasyon *is. Fr. consultation tıp* Bir hastalığa birkaç hekimin teşhis koyması işi, konsulto. **konsültasyon yapmak** birkaç hekim bir hastalığa teşhis koymak için bir araya gelmek.

konşimento *is. (konşime'nto) İt. conscimento tic.* Taşınmak için gemiye teslim edilen bir mala karşılık olarak verilen alındı.

kont *is. Fr. comte tar.* **1.** Roma imparatorunun danışman olarak seçtiği kimse. **2.** *tar.* Derebeylik düzeninde derebeyi. **3.** Batı toplumunda dördüncü derecede bir soyluluk unvanı. **kont gibi** şık giyinmiş (adam). **kont gibi yaşamak** bolluk içinde yaşamak.

kontak, -ğı *is. Fr. contact* **1.** Karşıt elektrik taşıyan iki maddenin birbirine dokunması, temas. **2.** *mec.* Bağlantı, ilgi. **3.** *s. argo* Ruh sağlığı yerinde olmayan, dengesiz. **kontak açmak** bir taşıtın motorunu çalıştırmak için kontak anahtarını çevirerek elektrik devresini açmak. **kontak atmak 1)** elektrik donanımında karşı uçların birbirine dokunmasıyla elektrik akımı kesilmek; **2)** *mec.* dengeyi kaybetmek, sinirlenip olağan dışı davranmak: *"Kafalarının kontağı bir kere atınca eski rayına oturmakla güçlük çekerler."* -H. Taner. **kontak kapatmak 1)** bir taşıtın çalışan motorunu durdurmak için kontak anahtarını çevirerek elektrik devresini kapamak; **2)** *mec.* bir olayı protesto etmek için sürücüler trafiğe çıkmamak, taşıtlarıyla trafiği engellemek veya bir süre bulunduğu yerde kalıp motoru durdurmak. **kontak kurmak** (biriyle veya bir olayla) bağlantı sağlamak. **kontak yapmak** karşıt elektrik taşıyan iki madde birbirine dokunmak.

→ ***kontak anahtarı, kontak kapama, kontak lens***

kontak anahtarı *is.* Bir taşıtın motorunu çalıştırmak için kullanılan anahtar.

kontak kapama *is. bk.* kontak kapatmak.

kontak lens *is. İng. contact lense* Gözün saydam tabakasının üzerine doğrudan uygulanan, görmeyi düzeltici mercek.

kontekst *is. Fr. contexte* **1.** (bir metin içinde) Sözün gelişi, sözün önü arkası, bağlam. **2.** Olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü, bütünlük, bağlam: *"Her yapının hem görüntüsel, hem manevî bir bütünlüğü vardır. Kişiliği ancak bu konteks içinde vurgulanır."* -H. Taner.

kontenjan *is. Fr. contingent* **1.** Bir yükümlülük veya yararlanma işinde, o işin kapsamına girenlerin oluşturduğu belirli sayıdaki topluluk. **2.** *ekon.* Bir malın, alım satım veya dağıtım işinde, ilgililerin her birine düşen pay oranı: *"Krizi biz mi çıkardık, kontenjanı biz mi uydurduk?"* -F. R. Atay. **3.** Bir kuruluşun veya bir kimsenin seçip almakta yararlanabileceği ölçü, sayı: *Öğrenci kontenjanı.*

→ ***kontenjan sistemi***

kontenjan sistemi *is. ekon.* Dışarıdan yurda getirilecek malların tür ve niceliklerini sınırlandıran yöntem.

kontes *is. Fr. comtesse* Kontun karısının taşıdığı unvan.

konteyner *is. İng. container tic.* Çeşitli eşyaları taşımak için uluslar arası standartlara göre yapılmış büyük sandık.

kontluk, -ğu *is.* Kont unvanına hak kazandıran yurtluk.

kontör *is. Fr. conteur* Konuşumluk.

kontra *zf. (ko'ntra) İt. contra* **1.** Karşıt, karşı, aksi. **2.** *is.* Kontrplâk. **kontra gitmek** birine zıt gitmek.

→ ***kontra mizana***

kontralto *is. (kontra'lto, l ince okunur) İt. contralto müz.* **1.** Kadın seslerinin en kalını. **2.** Sesi böyle olan sanatçı, alto.

kontra mizana *is. den.* Dört direkli gemilerde en arkadaki direk.

kontrasomun *İt. contra* + *Fr. saumon* Kapı tokmağını ters döndüren somun.

kontrast *s. Fr. contraste* **1.** Karşıt, aykırı, zıt. **2.** *is.* Karşıtlık, aykırılık, zıtlık.

kontrat *is. Fr. contrat* Sözleşme: *"Kontratında çukurları yaptırmak varsa, onları da yaptır."* -M. Ş. Esendal. *"Yeni ev sahibi ile kontratını da profesör diye yaptırmış."* -H. Taner. **kontrat yapmak** sözleşme yapmak.

kontratabla *is. Fr. contre-table* **1.** (marangozlukta) Ağacın çalışma oranını azaltmak ve zararsız duruma getirmek için çapraz yapıştırma yöntemi ile hazırlanan tabla. **2.** Ağaç malzemenin biçim değiştirmesini önlemek için kör ağacın iki yüzüne, elyaf yönleri kör ağaca çapraz veya 45° eğik, aynı kalınlıkta astar kaplama ve yüz kaplama yapıştırılarak elde edilen tabla.

kontratak, -ğı *is. Fr. contre-attaque sp.* Karşı akın, karşı saldırı.

kontratlı *s.* Sözleşmeli.

kontratsız *s.* Sözleşmesiz.

kontrbas *is. Fr. contrebasse müz.* **1.** Keman türünden, en kalın sesli yaylı çalgı. **2.** Kontrbas çalan kimse, kontrbasçı.

kontrbasçı *is.* Kontrbas çalan sanatçı.

kontrfile *is. Fr. contre-filet* Kesim hayvanlarında, bel kemiğindeki dikensi çıkıntının iki yanında bulunan et dilimi.

kontrgerillâ *is. Fr. contre-guérilla* Gerillâ güçlerine karşı oluşturulmuş güç.

kontrol, -lü *is. Fr. contrôle* **1.** Bir işin doğru ve usulüne uygun olarak yapılıp yapılmadığını inceleme, denetim, denetleme. **2.** Bir şeyin gerçeğe ve aslına uygunluğuna bakma: *"Duygululuk olsa olsa akılla bağdaştığı, aklın kontrolünde kaldığı ölçüde bir değer taşır."* -N. Cumalı. **3.** Yoklama, arama: *Gümrük kontrolü.* **4.** Denetçi, kontrolör. **kontrol altına almak 1)** hastalığı durdurmak; **2)** yangını söndürmek. **kontrol etmek 1)** denetlemek; **2)** yoklamak, gözden geçirmek.

→ ***kontrol kalemi, kontrol kulesi, kontrol saati***

kontrolcü *is.* Kontrol yapan, denetçi, kontrolör.

kontrol kalemi *is.* Herhangi bir elektrik devresinin açık veya kapalı olduğunu içine yerleştirilmiş küçük bir lâmbanın yanıp sönmesiyle gösteren, ucu tornavidalı, kalem biçiminde araç.

kontrol kulesi *is.* (hava alanında) Hava trafik kontrolü işlerinin yönetilmesi için yapılmış, çevrenin iyice göründüğü oldukça yüksek kule.

kontrolör *is. Fr. contrôleur* Denetçi.

kontrolörlük, -ğü *is.* Denetçilik.

kontrol saati *is.* Bekçilerin belirli yerlerden geçiş zamanlarını belirleyen alet.

kontrpiye *is. Fr. contre-pied sp.* Sporcunun yanılma hareketi.

kontrplâk, -ğı *is. Fr. contre-plaque* Telleri birbirine ters gelecek biçimde en az üç kaplamanın üst üste tutkallanmasından oluşan, ince, esnek ve dayanıklı tahta. **kontrpiyede kalmak** *sp.* futbolda kalecinin ters tarafa gitmesi veya hamle yapması.

kontrpuan *is. Fr. contre-point müz.* Çeşitli melodileri birbirine uydurma sanatı.

kontur *is. Fr. contour* (resimde) Çevre çizgisi, nesneyi belirgin gösteren çizgi: *"Bu*

ışık onların olanca konturlarını, ayrıntılarını ortaya çıkarır." -H. Taner.

kontuvar *is. Fr. comptoir* Bir memleketin, yabancı bir memleketteki ticaret acentası.

konu *is.* **1.** Konuşmada, yazıda, eserde ele alınan düşünce, olay veya durum, mevzu: *Bir tablonun konusu. "Soyumuz da, dilimiz de mizah gazetelerinin belli başlı alay konuları arasında idi."* -F. R. Atay. *"Öğretmenimizin verdiği konuları manzum yazardım."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Üzerinde konuşulan şey, bahis: *"Daha fazla tafsilâta girmeyi bu gün zararlı gördüğüm için bu konuda susacağım."* -B. Felek.

*→ **konu komşu, konu mankeni***

konuk, -ğu *is.* **1.** Bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse, misafir, mihman: *"Şatoda yaşayanlarla konuklar, buralarda, topluca yıkanırlarmış."* -S. Birsel. **2.** Konakçıya göre asalak. **(birinin) konuğu olmak** birine konuk olarak gidip kalmak: *"Onun köyüne gittim, onun konuğu oldum orada on beş gün."* -Y. Kemal. **konuk etmek** birini evinde bir süre ağırlamak. **konuk gelmek** bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelmek. **konuk olmak** bir yerde kısa bir süre ağırlanmak.

*→ **konuk evi, konuk köşesi, konuk sanatçı, konuksever***

konukçu *is.* Yabancı konukların yanına verilen, onları gezdiren, onlarla ilgilenen kılavuz veya arkadaş, mihmandar.

konukçuluk, -ğu *is.* Konukçunun işi, mihmandarlık.

konuk evi *is.* Resmî veya özel kuruluşların kendi görevlilerinin yararlanması için yaptırdığı konut, misafirhane.

konuk köşesi *is.* Konukların oturması için hazırlanmış özel yer, yiğit bucağı: *"Güneş Bey konuklarını bey çadırının yiğit bucağı denen konuk köşesine oturttu."* -N. Araz.

konuklama *is.* Konuklamak işi.

konuklamak *(-i) hlk.* **1.** Konuk almak. **2.** Yemeğe çağırmak.

konukluk, -ğu *is.* Konuk olma durumu, misafirlik.

konu komşu *is.* Bütün komşular, birbirine yakın yerde oturan kimseler: *"Şimdi konu komşu camların gerisinde / Hep onu seyrediyor."* -B. Necatigil. *"Onu da konu komşudan, mahalleden birisine benzetirsiniz."* -B. R. Eyuboğlu.

konuk sanatçı *is.* Asıl programda olmayan, program dışı etkinliğe katılan sanatçı.

konuksever *s.* Konuklarına iyi davranan, onları iyi ağırlayan ve kendisine konuk gelmesinden hoşlanan, misafirperver, mükrim: *Türkler konuksever insanlardır.*

konukseverlik, -ği *is.* Konuksever olma durumu, misafirperverlik.

konulma *is.* Konulmak işi.

konulmak *(-e)* Koymak veya konmak işi yapılmak: *Yemeğe tuz konuldu.*

konulu *s.* Konusu olan, mevzulu.

konum *is.* **1.** Bir kimsenin veya bir şeyin bir yerdeki durumu veya duruş biçimi, pozisyon. **2.** *mec.* Durum, yer, vaziyet, pozisyon. **3.** *coğr.* Yeryüzünde bir noktanın, enlem ve boylamların yardımıyla bulunan yeri. **4.** *coğr.* Bir şehrin uzak ve yakın çevresiyle her türlü ilişkisini sağlayan ve şehrin gelişmesini etkileyen coğrafi şartlarının bütünü.

konu mankeni *is. sin.* Geçmiş bir olayın gelişmesini ve sonucunu aynı biçimde yansıtmak üzere canlandıran kimse.

konumlama *is.* Konumlamak işi.

konumlamak *(-i)* Konum durumunu kazanmak.

konumlandırma *is.* Konumlandırmak işi.

konumlandırmak *(-i)* Bir ürünü veya hizmeti rakiplerinden ayırmak için pazarlama çalışması yapmak.

konumlanma *is.* Konumlanmak işi.

konumlanmak *(nsz)* Yerleşmek, yer almak: *Akarsu yataklarında konumlanan evler. ... toplumda kendisini nereye konumlandığını.*

konur *s. hlk.* Esmer, açık kestane renginde olan.

*→ **konur al***

konur al *is.* Kumral.

konusuz *s.* Konusu olmayan, mevzusuz.

konuş *is.* **1.** Konmak işi veya biçimi. **2.** *coğr.* Konum. **3.** *ask.* Bütün imkânlar göz önünde tutularak kara, hava ve deniz birliklerinin yerleştirilmesi biçimi.

konuşkan *s.* Konuşmayı, lâkırdıyı seven, çok konuşan.

konuşkanlık, *-ğı is.* Konuşkan olma özelliği.

konuşlandırma *is.* Konuşlandırmak işi veya durumu.

konuşlandırmak *(-i) ask.* Savaş araç ve gereçlerini stratejik bir bölgede toplamak.

konuşlanma *is.* Konuşlanmak işi veya durumu.

konuşlanmak *(nsz) ask.* Belli bir yere veya bölgeye mevzilenmek.

konuşma *is.* **1.** Konuşmak işi: *"Gecenin sessizliğini bozan bu gürültülü konuşmaların uğultusu yukarı katlara genişleyerek, sağırlaşarak çıkmaya başladı."* -M. Ş. Esendal. **2.** Görüşme, danışma, müzakere. **3.** Dinleyicilere bilim, sanat, edebiyat gibi bir konuda bilgi vermek için yapılan konuşma, konferans: *"Bu konuşmaya nihayet verirken okumak terbiyesinden bahsetmek lâzımdır."* -Y. K. Beyatlı. **konuşma yapmak** topluluk karşısında bir konuda konuşmak: *"Gerekli gördüğü takdirde yasama yılının ilk günü, Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapmak."* -Anayasa. **konuşmaya dalmak** başka şeylerle ilişkiyi keserek belli bir konudan söz etmek: *"İçeridekı bu mühim şahsiyetlerin kendi aralarında bir konuşmaya dalmış olduklarını görünce ..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***konuşma bozukluğu, konuşma dili, konuşma güçlüğü, konuşma korkusu, konuşma merkezi, konuşma yetersizliği, konuşmama hakkı***

konuşma bozukluğu *is.* Bazı sesleri gereği gibi çıkaramamaktan ileri gelen söyleyiş, kötü telâffuz etme.

konuşmacı *is.* Bir toplulukta konuşan kimse, hatip, konferansçı: *Dinleyiciler konuşmacıyı dikkatle dinlediler.*

konuşma dili *is.* Günlük yaşayışta kullanılan ve yazı dilinden az çok farklarla ayrılmış bulunan dil: *"Kendi payıma, konuşma dilinden ayrı bir şiir diline karşıyım."* -N. Cumalı.

konuşma güçlüğü *is.* Bazı konuşma organlarının gereği gibi çalışmaması sebebiyle rahat ifade edememe.

konuşmak *(nsz)* **1.** Bir dilin kelimeleriyle düşüncesini anlatmak: *Çocuk daha konuşamıyor.* **2.** *(-i, -den)* Belli bir konudan söz etmek: *Biz de şimdi bu konuyu konuşuyorduk. "Mehmet yedi yaşındayken anasıyla konuştuklarından fazla bir şey konuşmazdı."* -H. E. Adıvar. **3.** *(nsz, -le)* Bir konuda karşılıklı söz etmek, sohbet etmek: *"İşten sonra Nuruosmaniye'deki İkbal kahvesinde arkadaşlarla şiir ve edebiyat konuşuyoruz."* -F. R. Atay. **4.** Söylev vermek, konuşma yapmak: *Bu hafta Türk Dil Kurumunda konuşacak.* **5.** Konuşma dili olarak kullanmak: *Türkçeyi çok iyi konuşuyor.* **6.** Düşüncesini herhangi bir araç kullanarak anlatmak: *Dilsizler el işaretleriyle konuşur.* **7.** *(-le)* İlişki kurmak veya ilişkiyi sürdürmek: *Üst kattakilerle konuşuyoruz.* **8.** Belli bir biçimde söylemek: *Genizden konuşuyor. "Alçak sesle konuşuyordu, fakat gözleri ateş saçıyordu."* -A. İlhan. **9.** *mec.* Geçerli olmak, etkin olmak: *Yasaların yerine yumruklar konuştu.* **10.** *tkz.* Şık ve zarif görünmek. **11.** Flört etmek. **12.** *mec.* Becermek, uzman gibi yapabilmek: *"Fokstrotta uzun boylu konuşamam."* -M. Yesari. **13.** Dargın bulunmamak.

konuşma korkusu *is.* Tutukluk.

konuşmama hakkı *is. huk.* Adli makamlarda suçluya tanınan ifade vermeme hakkı.

konuşma merkezi *is. anat.* Beynin, konuşma işlevini denetleyen bölümü.

konuşma yetersizliği *is.* Beklenen düzeyde veya yeterli ölçüde konuşamama.

konuşturma *is.* Konuşturmak işi.

konuşturmak *(-i, -le)* **1.** Konuşmasını

sağlamak, konuşmasına yol açmak: *"İki kişiyi, iki orta hâlli vatandaşı - hayalî olarak - konuşturuyorum."* -B. Felek. **2.** *mec.* Bir müzik aracını çok güzel çalmak: *Piyanoyu konuşturuyor.*

konuşu *is.* Kolokyum.

konuşucu *s.* Kusursuz, düzgün, güzel, tatlı söz söylemesini bilen: *"Geleceği günler ev halkınca bir sevinç arifesi yaşanırdı çünkü Celâl Bey çok iyi bir konuşucuydu."* -H. Taner.

konuşulma *is.* Konuşulmak işi: *"Bir imkân, bir fırsat baş gösterse kendine ait bu işin konuşulmasından âdeta utanır."* -A. Ş. Hisar.

konuşulmak *(nsz. -le)* **1.** Konuşmak işine konu olmak: *Bu iş kiminle konuşulacak? "Konuşulan Türkçenin hangi yoldan gelerek bu şiveye büründüğünü bulmak güçtür."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** Herhangi biri konuşmak: *Derste konuşulmaz.*

konuşumluk, -ğu *is.* Bir konuşma süresi miktarı.

konut (I) *is.* Bir insanın yatıp kalktığı, iş zamanı dışında kaldığı veya tüzel kişiliği olan bir kuruluşun bulunduğu ev, apartman gibi yer, mesken, ikametgâh: *"Kimsenin konutuna dokunulamaz."* -Anayasa.

→ konut belgesi, konut dokunulmazlığı, konut fonu, konut kredisi

konut (II) *is. man.* ve *mat.* Bir bilimin kuruluşunda temel görevi görmekle birlikte **belik**'ten daha az olma ve tanımlanmayan ilkel gerçek, koyut, postulat: Eukleides'in *"bir noktadan bir doğruya ancak bir paralel çizilebilir" yolundaki konutu* gibi.

konut belgesi *is.* Yurttaşların bazı resmî işlerini yürütürken gerekli olan, oturdukları yerin muhtarından aldıkları belge, ikametgâh ilmühaberi.

konut dokunulmazlığı *is. huk.* Belli hukukî şartların dışında, kişilere ait konutlara girilmemesi, arama yapılmaması ve eşyaya el konulmaması durumu.

konut fonu *is.* Toplu konut yapımı için devletçe oluşturulan fon.

konut kredisi *is.* Konut almak için banka vb. kurumlardan belli bir vadeye yayılmış olarak ödünç alınan para.

konutlanmak *(nsz)* Konut olarak kullanmak.

konvansiyon *is. Fr. convention* **1.** Anlaşma. **2.** Bir anayasa yapmak veya bir anayasayı değiştirmek için toplanan olağanüstü geçici meclis.

konvansiyonel *s. Fr. conventionnel* Anlaşma ile ilgili, uzlaşma ile ilgili.

konveks *s. Fr. convexe mat.* Dışbükey, muhaddep.

konveksiyon *is. Fr. convection fiz.* ve *kim.* Isı yayımı, iletim.

konvektör *is. Fr. convecteur fiz.* Isıyayar.

konvensiyonel silâh *is. ask.* Taraflarca gücü, niteliği bilinen ve klâsik olarak kabul edilen nükleer ve kimyasal silâh dışında kalan savaş aracı.

konvertibilite *is. Fr. convertibilité tic.* (para için) Serbestçe dövize çevrilebilirlik.

konvertibl *is. Fr. convertible* (para için) Serbestçe dövize çevrilebilir.

konvertisör *is. Fr. convertisseur* Değiştirgeç.

konveyör *is. Fr. convoyeur* **1.** Yükü havadan veya yerden taşımaya yarayan ve kapalı devre çalışan alet. **2.** Koruyucu gemi, refakat gemisi.

konvoy *is. Fr. convoi* **1.** Aynı yere giden taşıt veya yolcu topluluğu, kafile. **2.** Savaş gemilerince korunan yük gemileri katarı.

konyak, -ğı *is. Fr. cognac (Cognac yer adından)* İspirto derecesi yüksek, özel kokulu, sarımtırak renkte bir tür içkinin patent adı: *"Senin için bir şişe rakı, kendime de konyak aldım."* -R. H. Karay.

kooperatif *is. Fr. coopérative ekon.* **1.** Ortak ihtiyaçları elverişli şartlarla karşılamak için kurulan, kâr amacı olmayan ortaklık. **2.** Üreticilerin, aracıyı ortadan çıkararak ürünlerini daha iyi şartlarda pazarlamak için kurdukları ortaklık.

kooperatifçi *is.* **1.** Kooperatif üyesi. **2.** Kooperatif yöneticisi.

kooperatifçilik, -ği *is.* Kooperatif

kurma ve işletme işi.

kooperatifleşme *is.* Kooperatifleşmek işi.

kooperatifleşmek *(nsz)* Ekonomiyi kooperatiflere dayamak.

koordinasyon *is. Fr. coordination* Belli bir amaca ulaşmak için çeşitli işler arasında bağlantı, uyum, düzen sağlama, eş güdüm.

koordinat *is. Fr. coordinat kim.* Belirli bir molekül içinde özel bir konuma sahip bir atoma bağlı olan atom veya atom grubu.

koordinatlar *ç. is. mat.* Apsis, kot ve ordinatın ortak adı: *Koordinatlar bir noktanın düzlemdeki veya uzaydaki yerini belirtmeye yarar.*

koordinatör *is. Fr. coordinateur* Çeşitli işler arasında düzen ve uyum sağlayan kimse, eş güdümcü.

koordine *s. Fr. coordiné* Koordinasyonla ilgili. **koordine etmek** uyum ve düzen sağlamak: *"Evli adamın mutluluğu kabilisenin tek tek mutluluğunu koordine edebiliş yeteneğine bağlıdır."* -H. Taner.

kopal *is. İng. copal (Meksika dilinden)* Tropik bölgelerde yetişen, bazı erguvangillerden çıkarılan ve cilâ yapmakta kullanılan bir çeşit reçine.

kopanaki *is. (kopana'ki) Yun. kopanaki* **1.** El ile bir çeşit dantel örmek için kullanılan silindir biçimli araç. **2.** Bu araç üstünde örülen bir tür dantel.

koparan *is. hlk.* Kolları geriye sarkık cepken biçiminde, beyaz keçeden yapılmış kaytanla işlemeli bir çeşit ceket: *...kolları demir koparanlı al atlas cepken.*

koparılma *is.* Koparılmak işi.

koparılmak *(nsz)* Koparmak işi yapılmak: *"Katırtırnakları hem dikenliydi hem de güç koparılıyordu."* -N. Cumalı.

koparış *is.* Koparmak işi veya biçimi.

koparma *is.* **1.** Koparmak işi. **2.** *sp.* Çömelik bir durumda, ayakları oynatmadan, halteri göğüs hizasına kaldırdıktan sonra ayakları açarak kalkma.

koparmak *(-i)* **1.** Kopmasını sağlamak, kopmasına yol açmak: *"O koskoca lenduha gibi gövdenle ipi koparırsın da başımıza iş çıkarırsın!"* -O. C. Kaygılı. **2.** Daldan, ağaçtan alıp toplamak: *Yemiş koparmak. "Yorulunca omzuma çıkar, çiçek koparmak isterse beni çağırır."* -H. E. Adıvar. **3.** *(-den, -i) mec.* Güçlükle elde etmek: *Ondan bu kitabı koparmak kolay olmadı. "Bir kızla buluşmuşken bir başkasından söz ya da telefon numarası koparmadığı oluyordu."* -N. Cumalı. **4.** Birden ve güçlü bir biçimde başlamak veya başlatmak: *"Zehra birdenbire iki avucunu da yüzüne kapadı, kısa ve keskin bir çığlık kopardı."* -P. Safa. **5.** Zor kullanarak almak: *"Paşanın dizlerinden kızı koparmak için çekerken onun zayıf omuzları nasıl hıçkırıklarla sarsılıyordu."* -H. E. Adıvar. *"Bir günde elimden bu güzel şeyi koparıp aldılar."* -S. F. Abasıyanık. **6.** *sp.* Birlikte koşan yarışçıyı üstün bir çaba ile hızlanıp geçmek. **koparıp atmak 1)** koparmak; **2)** *mec.* ilgisini kesmek, önem vermemek: *"Sana karşı içimde iki katlı bir ana yüreği var. İşte onu koparıp atamıyorum."* -Ö. Seyfettin.

kopartılma *is.* Kopartılmak işi.

kopartılmak *(nsz, -den)* Kopartmak işi yapılmak.

kopartma *is.* Kopartmak işi.

kopartmak *(-i)* Koparmak işini yapmak.

koparttırma *is.* Koparttırmak işi.

koparttırmak *(-i)* Kopartmak işini yaptırmak.

kopça *is. Mac.* Bir giysinin iki yanını bitiştirmeye yarayan ve metal bir halka ile bir çengelden oluşan araç: *Dişi kopça. Erkek kopça. "Sedef bir kopça, kirli ve incecik boynunu sıkmıştı."* -S. F. Abasıyanık.

kopçalama *is.* Kopçalamak işi.

kopçalamak *(-i)* Kopça ile iliklemek.

kopçalanma *is.* Kopçalanmak işi.

kopçalanmak *(nsz)* Kopça ile iliklenmek.

kopçalı *s.* Kopçası olan, kopça ile iliklenen.

kopçasız *s.* Kopçası olmayan.

kopek *s. Rus. kopek* Rublenin yüzde

biri değerinde para birimi.

kopil *is. argo* **1.** Arsız sokak çocuğu: *"Mahallenin kopileri ellerinde fener, kapı kapı dolaşır para toplarlarmış."* -R. Enis. **2.** Piç.

kopkoyu *s. (ko'pkoyu)* Çok koyu: *"Otlar kopkoyu, İstanbul kızlarının yeşil gözleri gibi derin bir renk almışlardı."* -S. F. Abasıyanık.

kopma *is.* Kopmak işi.

kopmak, -ar *(nsz)* **1.** Herhangi bir yerinden ikiye ayrılmak: *Tel koptu. İp koptu.* **2.** Yerinden ayrılmak: *Cezvenin sapı kopmuş. Düğme koptu.* **3.** Gövdeden ayrılmak: *Ağacın dalları fırtınada koptu. Savaşta bacağı kopmuş.* **4.** *mec.* (gürültülü veya tehlikeli olaylar için) Birdenbire başlamak veya ortaya çıkmak: *Gürültü koptu. Savaş koptu. "İlk önce aramızda epey korkunç fırtınalar koptu."* -H. R. Gürpınar. *"İçerde feryatlar koptu."* -S. F. Abasıyanık. **5.** *mec.* Bütün ilişkileri kesilip büsbütün ayrılmak veya uzaklaşmak. **6.** *mec.* Uzaklaşmak, kurtulmak. **7.** *mec.* Çok ağrımak: *Belim kopuyor.* **8.** *hlk.* Koşmak, hızla gitmek. **kopup gelmek** uzak bir yerden ayrılarak gelmek.

kopolimer *is. Fr. copolymère kim.* Kopolimerleşme ile elde edilen madde.

kopolimerleşme *is. kim.* Doymamış birleşikler karışımının büyük moleküller vererek polimerleşmesi.

kopoy *is. Mac. kopó* Orta boylu, düşük kulaklı, tüyleri kısa bir tür av köpeği.

kopuk, -ğu *s.* **1.** Kopmuş: *Kopuk düğme.* **2.** *mec.* Toplum kurallarına aldırmayan erkek, işsiz, güçsüz, serseri: *"Birkaç gün sonra da bu işi yapanın Edirne'de bir jandarmayı öldürüp kaçan Pazarcıklı Murat adında bir kopuk olduğu söylendi."* -M. Ş. Esendal. *"Siz daha elinizin altındaki iki üç kopuğa söz geçiremiyorsunuz."* -A. İlhan.

kopukluk, -ğu *is.* **1.** Kopuk olma durumu. **2.** *mec.* Kopuğa yaraşır davranış.

kopuksuz *s.* ve *zf.* Ara vermeden, durmaksızın: *"İki yıldır kopuksuz çalışmanın yorgunluğunu biraz atabilmek için bir iki haftalık bir dinlenme..."* -H. Taner.

kopuntu *is.* Kopmuş parça, diaspora.

kopuz *is. esk.* Ozanların çaldığı telli Türk sazı.

kopuzcu *is.* Kopuz çalan kimse.

kopya *is. (ko'pya) İt. copia* **1.** Bir sanat eserinin veya yazılı bir metnin taklidi: *Bir mektubun kopyası. Bir tablonun kopyası. "Edebiyatımız iptidaî, resmimiz basit, felsefemiz kopya, okuma yazma bilmek bir irfan sayılıyor."* -P. Safa. **2.** Suret çıkarma işi. **3.** Bir sınavda soruları cevaplamak için başka birinden veya yerden gizli yoldan yararlanma. **4.** Yazılı sınavda gizlice bakmak için hazırlanmış kâğıt. **5.** *s.* Taklit edilmiş olan: *"Hanımlar köşe minderinin sağ duvarındaki birkaç kopya resme daldılar."* -H. E. Adıvar. **kopya çekmek** (veya **yapmak**) (genellikle yazılı sınavlarda) soruları cevaplamak için gizlice bir kaynağa bakmak: *"En bildiği derste bile kopya çeker, çekmezse hasta olur, deliye döner, bir hafta çaresi bulunmazdı."* -H. Taner. **kopya etmek (yapmak** veya **kopyasını çıkarmak)** (bir yazı veya eser için) aslına bakarak aynını veya benzerini oluşturmak: *"Salih yazıyor, ben boyuna kopya ediyordum."* -Ö. Seyfettin. **kopya vermek** sınavda sorulara cevap vermesi için bir kimseye gizlice yardımda bulunmak.

→ ***kopya defteri, kopya kâğıdı, kopya kalemi, kopya mürekkebi***

kopyacı *is.* **1.** Yazılı sınavlarda kopya yapan öğrenci. **2.** Özgün eser vermeyip başkalarının eserlerini kopya eden kimse.

kopyacılık, -ğı *is.* Kopya yapma işi.

kopya defteri *is.* Mektup kopyalarının çıkarıldığı ince yapraklı defter.

kopya kâğıdı *is.* Birkaç kopya çıkarmak için beyaz kâğıtların arasına konulan karbonlu kâğıt.

kopya kalemi *is.* Yazısı kopya kâğıdıyla birkaç kâğıda birden çıkan sert, mor renkli bir tür kalem.

kopyalama *is.* **1.** Kopyalamak işi. **2.** *is. tıp* Geliştirilmiş özel yöntemlerle bir canlının ikizini, tıpkısını yapma. **3.** *is.* Basılı bir malzemeyi tıpkıbasım yöntemiyle

aynen çoğaltma.

kopyalamak *(-i)* **1.** Aynısını veya benzerini çoğaltmak. **2.** *tıp* Bir canlının geliştirilmiş özel yöntemlerle ikizini veya benzerini yapmak.

kopyalanmak *(-e)* Özdeşleşmek, bütünleşmek: *"Kaç zaman seğridim gizemli aynalarda / Sevdiceğim en sonunda sana kopyalandım."* -F. Halıcı.

kopya mürekkebi *is.* Yazısı, üzerine konulan kâğıda ancak ıslatılınca çıkan mürekkep.

kopye *is. bk.* kopya.

kor (I) *is.* **1.** İyice yanarak ateş durumuna gelmiş kömür veya odun parçası. **2.** *mec.* Kırmızı: *"Gül tenli, kor dudaklı, kömür gözlü, sürmeli."* -Y. K. Beyatlı. **3.** *mec.* Büyük acı, üzüntü, sıkıntı: *"Kimseye göstermedikleri bir kor yanar içlerinde."* -Ç. Altan. **kor dökmek** yanınca dayanıklı kor durumuna girmek. **kor gibi** kıpkırmızı, ateş gibi. **kor gibi yanmak** çok parlamak: *"Gözleri kor gibi yanan ve bir ölüden daha sarı olan diğer bir yaralı yatıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kor (II) *is. ask.* **Kolordu** kelimesinin kısaltması: *Korgeneral*

kora *is. (ko'ra) Yun. tıp* Başlıca belirtisi kısa, çabuk, değişken güçte irade dışı hareketler olan bir hastalık.

koral, -li *is. Fr. choral müz.* Dinî ezgi veya kaynağı dinî ezgi olan orkestra parçası.

koramiral, -li *is. (ko'miral) ask.* Deniz kuvvetlerinde, tümamiral ile oramiral arasındaki, kara kuvvetlerindeki korgeneralin deniz ordusundaki dengi olan amiral rütbesi.

koramirallik, -ği *is. ask.* **1.** Koramiralin rütbesi. **2.** Koramiralin makamı ve görevi.

kordalılar *ç. is. zool.* Sölomları iyi gelişmiş çok hücreli hayvanlar topluluğu.

kordiplomatik, -ği *is. (ko'rdiplomatik) Fr. corps diplomatique* Bir yerde bulunan elçi ve elçilik görevlilerinin topluluğu, elçiler topluluğu.

kordon *is. Fr. cordon* **1.** Çoğu ipekten yapılmış kalın ip: *Yaver kordonu.* **2.** Saat veya madalyon gibi şeyleri asmaya yarayan çoğunlukla ince zincir: *"Bize defineden pay çıkaracak derken bütün urbamızı, saat kordonumuzu, para cüzdanımızı, yeni potinlerimizi üste verdik."* -H. R. Gürpınar. **3.** İnce tellerden örülen ve özellikle ev araçlarında kullanılan elektrik iletkeni. **4.** İnce uzun sıralar durumunda yapılmış oymalı duvar veya mobilya süsü. **5.** Teneke ve çinkodan yapılan eşyaların üstüne süs yapmak için kullanılan araç. **6.** Bir yere girip çıkmayı denetim altına almak için görevlilerden oluşturulan dizi: *Polis kordonu. Kordonu kaldırmak.* **7.** *coğr.* Kabaran denizin kumsalda bıraktığı döküntü katmanı. **kordon altına almak** bir yere giriş çıkışı önlemek için o yeri görevlilerce, korumak.

→ ***kordon boyu***

kordon boyu *is.* Denize kıyısı olan şehirlerde kıyı boyunca uzanan imarlı yol.

kordone *is. Fr. cordonnet* **1.** Sim, gümüş veya ipek ipliklerin bükülmesiyle hazırlanan ve el işlemelerinde kullanılan ince kordon. **2.** Üç katlı bükülmüş ipek ipliği.

Korece *is. (ko'rece)* Kore dili.

koregraf *is. Fr. chorégraphe* **1.** Baleyi oluşturan adım ve figürleri düzenleyen sanatçı. **2.** Koreografi eserleri yazarı.

koregrafi *is. Fr. chorégraphie* **1.** Dans adımlarının kâğıda geçirilmesi. **2.** Bir baleyi oluşturan adım, figür ve anlatımların bütünü.

korekt *is. corect* Doğru.

korelâsyon *is. Fr. corrélation* Bağlılaşım.

Koreli *öz. is.* ve *s. (ko'reli)* Kore halkından olan (kimse).

koreograf *is. İng. choreographer* Koregraf.

koreografi *is. İng. choreography* Koregrafi.

korgeneral, -li *is. (ko'rgeneral) ask.* Kara ve hava kuvvetlerinde görevi kolordu komutanlığı olan, tümgeneralle orgeneral arasındaki rütbe.

korgeneralllik, -ği *is.* **1.** Korgeneral rütbesi. **2.** Korgeneralin makamı ve görevi.

korida *is. İsp.* Boğa güreşi.

koridor *is. Fr. corridor* **1.** Bir yapıya girmeyi sağlayan veya odaları birleştiren genellikle dar geçit, geçenek: *"Ninni sesini henüz koridorda iken duydu."* -H. E. Adıvar. *"Biraz sonra sedye yukarı çıkarılıp koridora konuldu."* -M. Ş. Esendal. **2.** Geçmeye yarayan dar ve uzun aralık, dehliz. **3.** İki devlet arasındaki dar toprak parçası: *Danzig koridoru.*

korindon *is. Fr. corindon < Hintçe jeol.* Birleşimi alüminyum oksit olan, cam parlaklığında, saydam ve türlü renklerde, elmastan sonra en sert mineral.

korkak, -ğı *s.* ve *is.* Çok çabuk ve olmayacak şeylerden korkan (kimse, hayvan): *"Kulağının korkak boşluğunu delen ses, seher kuşunun değil, bülbülün sesi idi."* -F. R. Atay. **korkak bezirgan ne kâr eder ne zarar** (veya **ziyan**) iş yapmaya korkan tüccar, kendisini zarardan korumuş olur, ama kazanç da sağlayamaz.

korkakça *s.* ve *zf. (korka'kça)* Korkak bir biçimde.

korkaklık, -ğı *is.* **1.** Korkak olma durumu: *"Benim bu korkaklığımı görünce yine o arkamdan peydah olur."* -H. R. Gürpınar. **2.** Korkakça davranış. **korkaklık etmek** korkak davranmak.

korka korka *zf.* Korkarak: *"Gazeteyi başka mecmualar arasına saklayarak ancak isteyenlere korka korka veriyorlardı."* -S. F. Abasıyanık.

korkalama *is. hlk.* Korkalamak işi.

korkalamak *(nsz, -den)* Korkar gibi olmak, biraz korkmak: *"Çakırcalı sinirlenmiş, biraz korkalamıştı; böyle bir şeyle ne karşılaşmış, ne de duymuştu."* -Y. Kemal.

korkma *is.* Korkmak işi.

korkmak, -ar *(-den)* **1.** Korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak: *Gök gürültüsünden korkmak. "Karanlık yerde insan korkmaz mıydı?"* -S. F. Abasıyanık. **2.** Kaygı duymak, endişe etmek: *Korkarım gelmeyecek. "Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak."* -M. Â. Ersoy. **3.** Çekinmek, sakınmak, saygı duymak: *"Sabaha karşı aşağı indi, aralık kapıdan korka korka babasına baktı."* -R. N. Güntekin. **4.** Yapamamak, cesaret edememek. **korktuğu başına gelmek** (veya **korktuğuna uğramak**) düşünülen kötü durum gerçekleşmek: *"Korktuğu başına gelmiş ve o koskoca Nahit Bey... ipin ucunu kaçırarak dillere destan olmuştu."* -T. Buğra. **kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden** eskiden halk arasında nisan ayı için kullanılan april ayının beşinde çift süren iki öküzü birbirinden ayıracak kadar hava soğuk olur.

korku *is.* **1.** Bir tehlike veya bir tehlike düşüncesi karşısında uyanan kaygı duygusu: *"Yarı çocuk kalbimde korku, kapıya yaklaştıkça büyüyor."* -Y. Z. Ortaç. *"Onun gitmeğe hazırlandığını görünce, yetişemem korkusuyla, locadan fırladı."* -N. Cumalı. **2.** Kaygı, üzüntü: *"İçlerinde görünmez bir bozukluk korkusuyla sıra sağlamlara geldi."* -R. N. Güntekin. **3.** Kötülük gelme ihtimali, tehlike, muhatara: *Yollarda korku kalmadı.* **4.** *psikol.* Gerçek veya beklenen bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kuruması, kalp ve solunum hızlanması gibi belirtileri olan veya daha karmaşık fizyolojik değişmelerle kendini gösteren duygu. **korku dağları bekler** (veya **aşırır**) korku her yerde varlığını duyurur. **korku düşmek** (veya **korkuya kapılmak**) endişelenmek, korkmak: *"Bir korku düştü canıma acep n'ola benim hâlim / Derman olmaz ise bana acep n'ola benim hâlim?"* -Yunus Emre. **korku saçmak** herkesi korkutmak. **korku vermek** korkutmak: *"Kadınlıktan, erkeklikten tiksiniyordu ve etteki sır ona korku veriyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **korkudan çıldırmak** aşırı korku yüzünden aklını yitirmek, delirmek: *"Yoksa çocuk, etrafını saran hayaletlerin dehşeti karşısında mutlaka korkudan çıldırırdı."* -R. N. Güntekin. **korkunun ecele faydası yoktur** kişi korkmakla kendisine gelecek bir kötülüğü önleyemez. **korkuya kesmek** korkmak: *"Ürkek ürkek dolaşıyordu evin*

içinde. Tepeden tırnağa korkuya kesmişti." -Y. Kemal.

korku damarı *is.* Kasıklarda olduğu sanılan, korkuyu atlatmak için sıkılması gerektiğine inanılan damar: *"Yere yatırdı. Uzun uzadıya kasıklarıma, korku damarlarıma bastı."* -Ö. Seyfettin.

korkulma *is.* Korkulmak işi.

korkulmak *(-den)* **1.** (herhangi biri) Korkmak: *Öyle şeylerden korkulur mu?* **2.** Kaygı duyulmak: *Fırtına çıkacağından korkuluyor.*

korkulu *s.* **1.** Korku veren, korkutan: *"Bu gördüğü korkulu düşlerin, geçirdiği kâbusların nedeni, ortada idi."* -H. Taner. *"Gördüğü korkulu rüyalara ve bunların tabirlerine inanırdı."* -A. Ş. Hisar. **2.** Kendisinden kötülük gelebilen, tehlikeli: *Bu korkulu işe girişmeyin. "Hâlinden şerir, korkulu bir adam olduğu görünüyordu."* -M. Ş. Esendal. **korkulu rüya (veya düş) görmektense uyanık yatmak evlâdır (veya yeğdir)** tehlikeli bir işe girişmektense o işin sağlayacağı kazançtan vazgeçmek daha iyidir: *"O, çok kere, korkulu rüya görmektense uyanık yatmak evlâdır, diye sabaha kadar uyumamağa çalışır."* -A. Ş. Hisar.

korkuluk, -ğu *is.* **1.** Tarlalarda, bağ, bahçe ve bostanlarda kuşların zarar vermesini önlemek için konulan, insana benzeyen kukla: *"Onun için, doğrudan doğruya bir bostan korkuluğu gibi idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Düşme tehlikesi olan yerlere çekilen duvar veya parmaklık: *"Eskiden köprünün güney kıyısında demir parmaklıklı bir korkuluk vardı."* -N. Cumalı. **3.** *mec.* Kendisine verilen işi yapmayan veya ancak yer doldurmaya yarayan kimse veya topluluk.

korkunç, -cu *is.* ve *s.* **1.** Çok korkulu, korku veren, dehşete düşüren, müthiş: *"Bizi buraya getiren arabacı yolda birtakım korkunç şeyler söyledi."* -H. R. Gürpınar. *"O kadar ki yılanın gözlerinden daha çirkin, daha korkunç diyeceğim."* -M. Ş. Esendal. **2.** (herhangi bir özelliğiyle) şaşkınlık veren. **3.** Çok aşırı, pek çok, güçlü, şiddetli: *Sinema korkunç kalabalıktı. "Kendini korkunç bir pehlivan sanırmış ki, adını Çelikkol koymuş."* -M. Ş. Esendal.

korkunçlaşma *is.* Korkunçlaşmak işi.

korkunçlaşmak *(nsz)* Korkunç bir duruma gelmek, korkunç bir durum almak.

korkunçlaştırma *is.* Korkunçlaştırmak işi.

korkunçlaştırmak *(-i)* Korkunç bir duruma getirmek.

korkunçluk, -ğu *is.* Korkunç olma durumu: *"Korkunçluğun içinde harikulâde tablolar birbirini kovalıyordu."* -R. H. Karay.

korkusuz *s.* **1.** Korkusu olmayan, yürekli, pervasız. **2.** Korku vermeyen, tehlikesiz.

korkusuzca *zf. (korkusu'zca)* Korkusuz olarak, korkmadan: *"Mantık zırhlarından korkusuzca soyunup istedikleri kadar dinleyecekler."* -Ç. Altan.

korkusuzluk, -ğu *is.* Korkusuz olma durumu.

korkutma *is.* Korkutmak işi.

korkutmaca *is.* Korkutma amacıyla yapılan (şey veya davranış).

korkutmak *(-i)* **1.** Korkmasına yol açmak: *"Yılan beni o kadar korkutmuştu ki, bakarken kuşun hesabına ondan ben korkuyorum."* -M. Ş. Esendal. **2.** Kaygıya düşürmek: *"Sevdiğimiz bir kadının nazarımızda meziyet teşkil eden birçok hâlleri karımız olacak kadında bizi korkutur."* -H. C. Yalçın. **3.** Gözdağı vermek.

korkutucu *s.* Korku veren: *"Bu siyah rüzgârlı gecenin ademi andıran, ölümü ihtar eden korkutucu karanlığı gözlerinden vücuduna, damarlarına giriyor, kanına karışıyor, ruhuna nüfuz ediyordu."* -Ö. Seyfettin.

korlanma *is.* Korlanmak işi.

korlanmak *(nsz)* Kor durumuna gelmek.

korlaşma *is.* Korlaşmak durumu veya biçimi.

korlaşmak Kor hâline gelmek.

korluk, -ğu *is.* **1.** Kor olma durumu. **2.** *hlk.* Mangal.

korna *is. (ko'rna) İt. corna* **1.** Motorlu taşıtlarda, bisikletlerde sesle işaret vermek için kullanılan ve içinden hava geçirilerek çalınan boru, klâkson: *"Saat on iki olur olmaz, apartmanın önünde kornayı öttürdüm."* -A. Gündüz. **2.** Bu borudan çıkan ses.

kornea *is. Lât. cornea anat.* Gözde saydam tabaka.

korner *is. İng. corner sp.* Köşe: *"...hızlı verilen paslara koşmaz, saçım bozulacak diye kornerden gelen topa kafa vurmazdı."* -H. Taner.

→ korner atışı, korner direği

korner atışı *is. bk.* köşe atışı.

korner direği *is. sp.* Futbolda köşe atışının yapılacağı yeri belirleyen bayraklı direk.

kornet *is. Fr. cornet müz.* Pistonlu orkestra çalgısı.

kornetçi *is. müz.* Kornet çalan kimse.

korniş *is. Fr. corniche* **1.** Perdeleri asmaya yarayan tahta veya metalden araç. **2.** *mim.* Çerçeve biçiminde oymalı çıkıntı. **3.** Sarp, kayalık çıkıntı: *"... Küçük Çamlıca'nın kornişinde sıra sıra park etmiş son model arabalar duruyor."* -H. Taner.

kornişçi *is.* Korniş yapan veya satan kişi.

kornişçilik, -ği *is.* Kornişçinin işi veya mesleği.

kornişon *is. Fr. cornichon* Kabuğunun üzeri pürtüklü, lezzetli bir tür turşuluk hıyar.

korno *is. (ko'rno) İt. corno esk.* **1.** Savaşlarda çağrı aracı olarak kullanılan, boynuz veya fil dişi boru. **2.** Bir ağızlık, kendi üzerine dolanmış koni biçiminde uzun bir boru ve ağzı genişçe açılan bir kulaklıktan oluşan üflemeli bakır çalgı.

koro *is. (ko'ro) İt. coro müz.* **1.** Tek veya çok sesli olarak yazılmış bir müzik eserini uygulamak için bir araya gelen topluluk: *"Her halk evinde müzik öğretmenlerinin kurduğu korolor vardı."* -N. Cumalı. **2.** Böyle bir topluluğun söylediği söz veya şarkı. **koro hâlinde** toplu bir durumda, hep birlikte; gürültülü bir biçimde.

koroner *s. Lât. coronaria tıp* Kalbi taç şeklinde kuşatıp besleyen (damarlar): *"Koroner yetersizliğini tedaviye çalışan doktorların tehditleri bir kulağından girip öbür kulağından çıkmaktadır."* -H. Taner.

korporasyon *is. Fr. corporation < Lât.* Lonca.

korporatif *s. Fr. corporatif* Korporasyonla ilgili: *Korporatif devlet.*

korsan *is. İt. corsaro* **1.** Düşman veya kendi ulusunun gemilerine saldıran deniz haydudu: *"Bu adayı ilk defa Portekizli korsanlar bulmuşlar."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Başkalarının hakkını zor kullanarak alan kimse. **3.** *s. mec.* Bir hakkı izinsiz olarak kullanan: *Korsan radyolar. Korsan kasetçilik. Korsan miting. Korsan yayın.*

korsanlık, -ğı *is.* **1.** Korsan olma durumu. **2.** *mec.* Bir hakkı izinsiz olarak kullanma.

korse *is. (ko'rse) Fr. corset* Güzellik veya sağlık gayesiyle kullanılan esnek iç giysisi.

korseci *is.* Korse yapan veya satan kimse.

korsecilik, -ği *is.* Korse yapma veya satma işi.

korseli *s.* Korsesi olan: *"Abanarak ve korseli göğsünü âdeta kavalyesinin göğsünde ezerek dansediyordu."* -S. F. Abasıyanık.

korsesiz *s.* Korsesi olmayan: *"Ekseriyeti teşkil eden kadınlar korsesiz, hafif bir sabah esvabı ile geliyorlardı."* -H. C. Yalçın.

kort *is. İng. court < Fr. court* Tenis oynanan alan: *"Otelin tenis kortunu geçtik."* -H. C. Yalçın.

korte *(ko'rte) İt. corte* Âşıktaşlık, flört. **korte etmek** âşıktaşlık etmek.

kortej *is. Fr. cortège < İt. corteggio* **1.** Bir devlet büyüğünün yanında bulunan kimseler, maiyet, maiyet alayı. **2.** Bayram, cenaze gibi törenlerde sıra hâlinde giden insan topluluğu, alay.

korteks *is. Fr. cortex tıp* Beyin zarı.

kortizon *is. Fr. cortisone < İng. (cortex kelimesinden) tıp* Böbrek üstü bezi kabuğunun salgıladığı hormonlardan biri.

kortizonlu *s.* Birleşiminde kortizon olan.

*→ **kortizonlu ilâç***

kortizonlu ilâç, -cı *is.* İltihaplanmada, alerjilerde ve bazı kan hastalıklarının tedavisinde kullanılan, birleşiminde kortizon olan ilâç.

koru *is.* Bakımlı küçük orman: *"Arkamda çam korularının parça parça neftileştirdiği yeşil bir dağ."* -R. H. Karay.

korucu *is.* **1.** Orman veya kır bekçisi. **2.** Kırsal bölgede güvenlik güçlerine yardımcı olan sivil görevli.

korucuk, -ğu *is.* Küçük koru: *"Şimdi orada bir sürü meşe fidanlarından bir korucuk peydah olmaya başlıyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

koruculuk, -ğu *is.* Korucu olma durumu veya korucunun işi.

korugan *is.* **1.** Ağaç gövdeleriyle yapılmış ve çevresinde kazılı çukuru bulunan, korunmaya elverişli, kare biçimindeki ev. **2.** *ask.* Ateş etmeye imkân verecek şekilde hazırlanmış delik ve mazgalları bulunan yer.

koruk, -ğu *is. bot.* Henüz olgunlaşmamış ekşi üzüm: *"Hüseyin Ağa, aşağıda koruk sıkmış, buğulu bardaklarla geldi."* -Y. Z. Ortaç.

*→ **koruk lüferi, koruk suyu, koruk şerbeti***

koruk lüferi *is. zool* Ağustosta avlanan turfanda lüfer.

koruk suyu *is.* Koruğun ezilmesiyle elde edilen sıvı.

koruk şerbeti *is.* Koruktan yapılmış bazen nane veya oğul otu katılan şerbet.

koruluk, -ğu *is.* Koru durumunda olan sık ağaçlı yer.

koruma *is.* Can güvenliğinin tehlikede olduğu düşünülen bir kimseyi saldırılardan korumak üzere görevlendirilmiş kişi.

*→ **koruma polisi, koruma ünsüzü***

korumak *(-i, -den)* **1.** Bir kimseyi veya bir şeyi dış etkilerden, tehlikeden veya zor bir durumdan uzak tutmak, muhafaza etmek, vikaye etmek, siyanet etmek: *Demirleri yağmurdan korumak için boyadılar. "Orasını tozdan, yağmurdan korumak borcumuzdur."* -O. S. Orhon. **2.** Güçlü bir kimse veya kuruluş, güçsüz birini veya bir şeyi her türlü tehlikeden esirgemek, onu desteklemek, himaye etmek: *"Beni kendi kardeşi gibi sever, babasının hışmından korurdu."* -R. Enis. **3.** *(-den)* Tehlikeye karşı denetimi altında bulundurmak, savunmak, müdafaa etmek: *Yurdu korumak.* **4.** Tehlikeli, zararlı durumları önlemek: *İlâçla meyveleri korudu.* **5.** *mec.* Bir şeyin eskimesini, yıpranmasını önlemek için gereken dikkat ve özeni göstermek: *Üstünü başını biraz korusaydın bu kadar kirlenmezdi.* **6.** *mec.* Süregelen bir durumun değişikliğe uğramasını önlemek: *Geleneklerini koruyorlar.* **7.** *mec.* Karşılamak, denk gelmek: *Bu işin geliri masrafını korumaz.*

korumalık, -ğı *is.* Koruma sağlayan şey.

koruma polisi *is.* Can güvenliği tehlikede olduğu düşünülen bir kimseyi korumak üzere eğitilmiş ve bazı özel aletlerle donatılmış emniyet görevlisi.

koruma ünsüzü *is. gr.* Bağlantı ünsüzü.

korun *is. anat.* Üst derinin en dış tabakası: *Korun tabakası deriyi koruyan bir oluşumdur.*

*→ **korun dokusu***

korunak, -ğı *is.* **1.** Korunmak için yapılmış yer: sığınılan, saklanılan yapı, mağara gibi yer. **2.** *mec.* Koruyan, esirgeyen, saklayan yer veya kimse: *"Öyle bir savaştayım ki, sığınağı, korunağı yok."* -T. Oflazoğlu.

korunaklı *s.* Korunağı olan.

korunaksız *s.* Korunağı olmayan: *"Ali'mi korunaksız bırakma dağ başında; duy beni adı güzel, kendi güzel Tanrım!"* -T. Oflazoğlu.

koruncak, -ğı *is.* Ambalâjlanan malı dış etkilere karşı korumak için ambalâj çatısına çakılan tahta, kontrplâk vb. malzeme, mahfaza.

korun dokusu *is. anat.* Korun tabakasını ve bu tabakanın değişimiyle oluşan tırnak, boynuz vb. yi yapan doku.

korunga *s.* Yabanî yonca, tirfil.

korungalık, -ğı *is.* Tirfil tarlası.

korunma *is.* Korunmak işi: *"Meğer eskiden, öldürme vasıtası ne kadar az ve korunma çaresi ne kadar çokmuş."* -R. E. Ünaydın. *"En iyi korunma çaresi yeşil dal altlarına sinmeğe kaldı!"* -H. Taner. **korunma görmek** anlayış veya hoşgörü ile karşılanmak: *"Hiçbir düşünce ve mülâhazanın... Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği..."* -Anayasa.

korunmak *(nsz)* **1.** Kendini korumak, sığınmak, sakınmak. **2.** Korumak işine konu olmak.

korunum *is.* Korunmak işi, muhafaza.

korunumlu *s. fiz.* Mekanik enerjisini değişmez kalan (sistem).

koruyucu *is.* ve *s.* **1.** Korumak işini yapan, gözetici, hami. **2.** *is.* Koruyan kimse, muhafız. **3.** *s.* Asalağı dış ortamda yok eden, onun konakçıya ulaşmasına engel olan (ilâç veya işlem).

→ koruyucu hekimlik, koruyucu ünsüz

koruyucu hekimlik, -ği *is.* Hastalık ortaya çıkmadan önce alınacak önlemlerle ilgilenen hekimlik dalı.

koruyuculuk, -ğu *is.* Korumak işi, himaye.

koruyucu ünsüz *is. gr.* Türkçede ünlü ile biten bir kelimeye ünlüyle başlayan bir ek getirilince araya giren -y- ünsüzü: *Anne-y-e, evde-y-iz* gibi.

koruyuş *is.* Korumak işi veya biçimi.

korvet *is. Fr. corvette* Denizaltılara karşı özel olarak silâhlandırılan bir çeşit küçük savaş gemisi.

korza *is. (ko'rza) İt. crose den.* Denizin içinde iki zincirin biribirine dolaşması.

kosa *is. Slâvca hlk.* Bir çeşit uzun saplı orak.

kosinüs *is. (ko'sinüs) Fr. cosinus mat.* Tümler açının sinüsü, (cos).

koskoca *s. (ko'skoca)* **1.** Çok büyük, muazzam: *"Koskoca bir vapur bir çöp gibi oldu."* -A. Gündüz. **2.** Boyca uzun: *"Demek ki koskoca bir caddeyi yürümüş, Royal kahvesinin önüne sanki uykuda gezenler gibi varmışım."* -S. F. Abasıyanık.

koskocaman *s. (ko'skocaman)* **1.** Çok büyük, çok iri, muazzam: *"O sıralarda insana hayret verecek kadar koskocaman ve sapsarı bir ay fırladı."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** Geniş, büyük, kalabalık: *"Size bu koskocaman şehirde yalnız, yapayalnız olduğunu söyler."* -S. F. Abasıyanık.

kosmos *is. bk.* kozmos.

kostak, -ğı *s. hlk.* **1.** Zarif, kibar, çalımlı, güzel giyinmiş, yakışıklı: *"Boşa kostaklanma kostak değilsin karam."* -Halk türküsü. **2.** Yiğit, kabadayı, yürekli.

kostaklanma *is. hlk.* Kostaklanmak işi.

kostaklanmak *(nsz) hlk.* Zarif, kibar görünmeye çalışmak, çalım satmak, gösteriş yapmak: *"Bir kanlı gibi kurularak, kostaklanarak geziyor hapishanede."* -Y. Kemal.

koster *is.* Kıyı limanları arasında seferler yapmak üzere inşa edilmiş ve donatılmış küçük yük gemisi.

kostik *s. Fr. caustique kim.* Hayvan ve bitki dokularını yakan, aşındıran: *Kostik sıvı.*

kostüm *is. Fr. costume* **1.** Ceket, pantolon ve bazen de yelekten oluşan erkek takım giysisi. **2.** Çoğunlukla sokakta giyilmek için dikilmiş kadın giysisi: *"Arkasındaki kostümleri, manken üstünde gibi durur."* -S. M. Alus.

kostümcü *is.* Kostüm diken, hazırlayan veya satan (kimse).

kostümlü *s.* **1.** Kostüm giymiş olan. **2.** Alışılmış ve günlük giysilerin dışında bazı özel giysiler giyilen.

kostümlük, -ğü *s.* Kostüm yapmaya elverişli: *Kostümlük kumaş.*

koşa *s. hlk.* **1.** Çift, eş, ikiz: *"Koşa bademsığmayan dar ağızlım."* -Dede Korkut. **2.** *hlk.* Hep birlikte. **koşa karımak** birlikte yaşlanmak (yeni evlenenlere dilek olarak söylenir).

koşaç, -cı *is. gr.* İsim cümlelerinde özne ile yüklemi birleştiren, yükleme olumluluk veya olumsuzluk, süreklilik, kesinlik, güçlü ihtimal kavramları veren -dır/-dir eki veya değil kelimesi.

koşalık, -ğı *is.* Koşa olma durumu.

koşaltı *is. hlk.* İki hayvanı birbirine koşma veya bağlama.

koşam *is. hlk.* **1.** Avuç. **2.** İki avuç dolusu.

koşamlama *is.* Koşamlamak işi.

koşamlamak *(nsz) hlk.* İki elle avuçlamak.

koşar adım *is. sp.* **1.** Toplu jimnastikte yapılan hafif tempolu koşu. **2.** Hızlı adımlarla, koşarcasına: *"Her sabah koşar adım giderdim mektebe."* -Y. Z. Ortaç.

koşin *is. zool.* Ağır, hareketsiz, bol ve kabarık tüylü bir tavuk ırkı.

koşma *is.* **1.** Koşmak işi. **2.** *ed.* Sazla okunmak için hece ölçüsü ile yazılmış, ilk parçasının birinci, ikinci ve dördüncü dizeleriyle öteki parçaların dördüncü dizeleri birbiriyle, kalan dizeler de kendi aralarında uyaklı, konuları sevgi ve doğa olayları olan bir halk şiiri. **3.** *den.* Bir halatı, ağacı pekiştirmek için yanına konulan halat veya ağaç.

koşmaca *is.* Birbirini kovalayarak oynanan bir çocuk oyunu: *"İp atlıyor, top arasında koşuyor, kelebek kovalıyor, koşmaca oynuyordu."* -R. H. Karay.

koşmak, -ar (I) 1. Adım atışlarını artırarak ileri doğru hızla gitmek: *Çocuk koşarken düştü. "Biriyle kavga ederken kızışacak olursa hızlı koşmak için pabuçlarını eline alan sokak çocukları gibi..."* -R. N. Güntekin. **2.** Bir yere ivedilikle gitmek: *"Pencerede dolaşan gölgelerden bir şeyler sezmeğe çalışarak koşuyorum."* -Y. Z. Ortaç. **3.** Bir işle çok ilgilenmek, koşuşturmak: *"Yok, yok, dedi, akşamdan beri ben koştum, biraz da onlar yorulsunlar."* -M. Ş. Esendal. **4.** Koşuya çıkmak: *Doru at bugün koşmayacak.* **5.** *mec.* (ardından veya peşinden zarflarıyla) Kovalamak, üstüne düşmek, izlemek: *İki yıldır bu işin peşinden koşuyorum.* **koşa koşa** koşarak: *"Darbukacı kız koşa koşa gelip de onları yerleşmiş görünce hayretle sordu."* -O. C. Kaygılı.

koşmak, -ar (II) *(-e)* **1.** Birlikte iş görmesi için bir şeyi başka birinin yanına katmak, arkadaş olarak vermek. **2.** Hayvanı çekeceği şeye bağlamak: *Atları arabaya koşmak.* **3.** Şart ileri sürmek: *"Sarfiyat hususunda bir şart koşmuyorlar."* -R. H. Karay. **4.** Birini, bir işte görevlendirmek: *İşe koşmak.*

koşnil *is. Fr. cochenille zool.* Kırmız böceğinin güzel lâl boya çıkarılan bir türü, kabuklu bit *(Coccus coeti).*

koşturma *is.* Koşturmak işi.

koşturmak *(-i, -e)* **1.** Koşmak işini yaptırmak: *Atları hızla koşturdu.* **2.** Çabucak göndermek: *"Lalayı karakola koşturdular."* -R. N. Güntekin. **3.** *mec.* Çabalamak, uğraşmak: *"İnsanları fırtınalar gibi koşturan büyük enerji kaynağı inanmaktır."* -O. S. Orhon.

koşturulma *is.* Koşturulmak işi veya durumu.

koşturulmak *(nsz)* Koşmak işi yaptırılmak.

koşu *is.* **1.** Koşarak yapılan yarış. **2.** At yarışı: *"Koşuların sonuçlarından başka bir şey düşünmesini engelleyen bir hastalığa dönüşmüş."* -N. Cumalı. **koşu koparmak** hızla koşuvermek, çabucak atılıp gitmek: *"Sonra elinde boş tasla çeşmeye doğru bir koşu koparıyor."* -R. N. Güntekin.

→ ***koşu atı, koşu yolu***

koşu atı *is.* Koşu için yetiştirilmiş at.

koşucu *is.* Koşuya katılan yarışçı.

koşuk, -ğu *is. ed.* **1.** Nazım, manzume. **2.** *hlk.* Koşma, türkü.

koşul *is.* **1.** Şart. **2.** Bir antlaşmada belirlenen hükümlerden her biri. **3.** Bir şeyin kendi özelliğini kazanması için bulunması gereken durum, gerekli olan özellik: *"Türk Eli'nin ululuğu bu koşullar altında yeni toprakların, yeni vatanların gereğini duyar olmuştu."* -N. Araz.

koşullama *is.* Şartlamak işi.

koşullamak *(-i)* Şartlı duruma getirmek.

koşullandırma *is.* Şartlandırmak işi.

şartlandırma.

koşullandırmak *(-i)* Şartlandırmasına sebep olmak, şartlandırmak.

koşullanma *is.* Şartlanmak işi.

koşullanmak *(nsz)* Şartlara bağlı kalmak, şartlanmak.

koşullu *s.* **1.** Şartlı, meşrut. **2.** Şartlanmış olan (şey).

→ ***koşullu tepke, koşullu yan cümle***

koşullu tepke *is. psikol.* Doğal olmayan, sonradan kazandırılan tepkenin bir uyaran karşısında ortaya çıkması biçiminde beliren tepke, şartlı refleks.

koşullu yan cümle *is.* Şartlı yan cümle.

koşulma *is.* Koşulmak işi.

koşulmak *(nsz, -e)* **1.** Koşmak (II) işi yapılmak: *Araba koşuldu. Öküzler arabaya koşuldu. "Manda ve öküz koşulmuş yük arabalarının seyrekleşmesini beklemek lâzımdı."* -R. H. Karay. **2.** *(-e)* Sürülmek, gönderilmek. **3.** Herhangi biri koşmak (I): *Koşulsaydı yetişilirdi. Bu işin arkasından çok koşuldu. Bu çağrıya her taraftan koşuldu.*

koşulsuz *s.* Şartsız.

→ ***koşulsuz tepke***

koşulsuz tepke *is. psikol.* Herhangi bir şartlandırma sürecinin başında belirli bir uyaranla sağlanan doğal tepke, şartsız refleks.

koşum *is.* **1.** Araba hayvanının kayış takımı: *"Koşumlarındaki ziller şıngırdadılar."* -N. Cumalı. **2.** Hayvanın arabaya koşulması.

→ ***koşum atı, koşum hayvanı, koşum takımı***

koşum atı *is.* Arabaya koşulan at veya hayvan.

koşumcu *is.* Araba hayvanlarının kayış bölümünü yapan kimse.

koşum hayvanı *is. bk.* koşum atı.

koşumlu *s.* Koşum geçirilmiş, koşulmuş (hayvan).

koşum takımı *is. bk.* koşum.

koşun *is. Moğ. hlk.* **1.** Asker, yan yana durmuş asker dizisi, saf. **2.** Yan yana dizilmiş insanların oluşturduğu dizi. **3.** Koşu, yarış. **koşun bağlamak** koşun durumuna girmek, saf tutmak.

koşun koşun *zf.* Dizi dizi, sıra sıra.

koşuntu *is.* Bir adamın yanında bulunanlar, yardakçılar, tayfa.

koşuşa koşuşa *zf.* Koşuşarak: *"Koşuşa koşuşa etrafa dağılıyorlar, ağaçlara tırmanıp çimenlerde yuvarlanıyorlardı."* -R. N. Güntekin.

koşuşma *is.* Koşuşmak işi: *"Benim birşeyden haberim yok, ama doktordan doktora koşuşmanızı beğenmedim."* -P. Safa.

koşuşmak *(nsz, -le)* **1.** Birlikte ve birden koşmak: *"Çocukluğun verdiği bir neşe ile papatyalardan toplamak üzere her biri bir tarafa koşuştular."* -O. C. Kaygılı. **2.** Koşuşturmak.

koşuşturma *is.* Koşuşturmak işi.

koşuşturmak *(nsz)* Bir işi izlemek veya birçok işi yapmak amacıyla sürekli olarak gidip gelmek, koşuşmak.

koşut *s. mat.* **1.** (iki veya daha çok doğru için) İkişer ikişer aynı düzlem içinde bulunan ve kesişmeyen, muvazi, paralel. **2.** *mec.* Aynı zaman içinde gelişen, aynı özellikleri gösteren (olay, düşünce vb.), paralel.

koşutçuluk, -ğu *is. fel.* Kişide, ruhsal olaylarla, bedensel olaylar arasında koşutluk bulunduğunu ileri süren öğreti, paralelizm.

koşutlaştırma *is.* Koşutlaştırmak işi.

koşutlaştırmak *(-i)* Birine koşut duruma getirmek, paralelleştirmek.

koşutluk, -ğu *is. mat.* **1.** İki çizginin koşut olması, paralellik, muvazat. **2.** *mec.* (olay, düşünce vb. için) Aralarında benzerlik bulunması durumu.

koşu yolu *is.* Sağlıklı yaşam için orman içlerinde veya yol kenarlarında özel olarak düzenlenmiş şerit hâlinde toprak yol.

kot (I) *is. İng. cot* **1.** Giysi yapılan bir tür pamuklu kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılan (giysi): *Kot pantolon.*

kot (II) *is. Fr. cote mim.* Temel ile zemin arasındaki yükseklik.

kota *is. (ko'ta) Fr. quota ekon.* **1.** Bir ülkede kontenjan sisteminden ithal edilecek malların çeşitlerini ve çeşit oranlarını veya miktarlarını gösteren liste. **2.** *sin.* Bazı ülkelerde, sinemalarda belirli bir süre oynatılması zorunlu olan yerli film sayısının yabancı filmlere oranı.

kotan *is. hlk.* Pulluk, büyük saban.

kotarılma *is.* Kotarılmak işi.

kotarılmak *(nsz)* Kotarmak işi yapılmak.

kotarma *is.* Kotarmak işi.

kotarmak *(-i)* **1.** Pişen yemeği başka kaba boşaltmak: *Yemeği pişirip kotardı.* **2.** *mec.* Bir işi tamamlamak, bitirmek: *"Bizim pişirip kotarmaya uğraştığımız işe yabancı eller de mi karışıyordu?"* -H. R. Gürpınar. **3.** Yemek için hazırlık yapmak: *"O akşam yemeği için kotarabildiklerinin bir kısmını yarı çiğ, yarı pişmiş önüme sürüyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"İki kız kardeş güle söyleye sofralarını hazırlayıp yemeklerini kotardılar."* -M. Ş. Esendal.

kotlama *is.* Kotlamak işi.

kotlamak *(-i)* **1.** Kotlarla göstermek. **2.** Bir harita veya taslaktaki miktarın kotlarını koymak, rakamlamak.

kotlet *is. Fr. côtelette* Pirzola.

kotletpane *is. Fr. côtelette panée* Galeta ununa bulanarak yağda kızartılmış pirzola.

koton *is.* ve *s. Fr. coton* < *İt. cototne* < *Ar.* Pamuktan yapılmış olan (kumaş vb.).

kotonperle *is. Fr. coton perlé* İbrişim gibi parlak ve kalınca, bir cins pamuk iplik.

kotra (I) *is. (kc'tra) Fr. cotre* < *İng. cutter den.* Çoğunlukla bir direkli, randası olan, ince gövdeli yelkenli: *"Açıkta demir atmış kotrayı görüyor musun?"* -F. R. Atay.

kotra (II) *is. (ko'tra)* Irmak ve göl ağızlarında kurulan ve ince kazıklarla kamışlardan yapılma dalyan.

kov *is. hlk.* Yerip çekiştirme, gıybet. **kov etmek** yerip çekiştirmek.

Kova *öz. is. astr.* Zodyakta Oğlak ile Balık burçları arasında bulunan bir burç. Zodyak.

kova (I) **1.** Genellikle su veya sulu şeyleri içine koyup taşımaya, kuyudan veya denizden su çekmeye yarayan üstünden kulplu kap: *"Suyu Pire Mahmut bir kovayla getirip kaptanın başından aşağı boşaltıyor."* -Z. Selimoğlu. **2.** *argo* Futbolda çok gol yiyen kaleci veya takım. **kova olmak** çok gol yemek.

→ ***kova kova***

kova (II) *is.* Bataklıklarda yetişen bir çeşit saz, hasır otu.

kova kova *zf.* Kovalar dolusu, kova üstüne kova dolusu: *"Kışın bile kar yağarken kova kova soğuk su dökünürüm."* -R. H. Karay.

kovalama *is.* Kovalamak işi.

kovalamaca *is.* Ebenin, yanına gizlice sokulup koluna vuranı kovalayıp yakalamaya çalışması biçiminde oynanan bir çocuk oyunu.

kovalamak *(-i)* **1.** Kovmak: *"Beni terlikle kovaladığını bilirim."* -M. Ş. Esendal. **2.** Kaçanın arkasından koşmak, yakalamaya çalışmak: *"Çoban çocukları, kuşun geldiğini görmüş olacaklar ki, kovaladılar."* -M. Ş. Esendal. **3.** *mec.* Bir şeyin arkasına düşüp elde etmeye veya bir sonuca bağlamaya çalışmak, izlemek, takip etmek: *"Geceler günleri, günler geceleri kovalıyor..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4.** *sp.* Yarışta, kaçmakta olan koşucu veya koşucuları yakalamaya çalışmak.

kovalanış *is.* Kovalanmak işi veya biçimi.

kovalanma *is.* Kovalanmak işi.

kovalanmak *(nsz)* Kovalamak işine konu olmak.

kovalayış *is.* Kovalanmak işi veya biçimi.

kovalık, -ğı *is. hlk.* Sazlık yer: *"Ne bileyim, biri geçerken tarlanın önünden, burası gendi, kovalıktı, su basardı, Selim açtı, Selim adam etti bu tarlayı desin arkamdan."* -N. Cumalı.

kovan *is.* **1.** Fişeğin kapsül, barut ve kurşun taşıyan yuva bölümü, kapçık: *"İşte, etrafa yayılan top kovanları, kırık tüfekler,*

fişek yığınları..." -H. E. Adıvar. **2.** Anlara barınak olarak yapılan, türlü biçimdeki tahta, sepet veya sandık. **3.** *hlk.* Yayık.

→ ***kovan anahtar, kovan otu***

kovan anahtar *is.* Altı ve sekiz köşe cıvataları sıkmak ve sökmek için kullanılan anahtar.

kovanlık, -ğı *is. bk.* arılık (II).

kovan otu *is.* Oğul otu.

kovboy *is. (ko'vboy) İng. cowboy* Amerika'da sığır çobanlarına verilen ad: *"Kovboy bozuntusu yahut gangster torunu birkaç sivri akıllıdır onlar."* -R. H. Karay.

kovboyculuk, -ğu *is.* Kovboyculara özenme durumu: *Kovboyculuk oynar çocuklar sokaklarda.*

kovcu *s. hlk.* Söz getirip götüren, arkadan çekiştiren, fitneci, fitçi, gammaz.

kovculuk, -ğu *is. hlk.* Kovcu olma durumu, fitnecilik, fitçilik, gammazlık.

kovdurma *is.* Kovdurmak işi.

kovdurmak *(-i)* Kovmak işini yaptırmak.

kovlama *is.* Kovlamak işi.

kovlamak *(-i)* Birinin yaptığı işi, söylediği sözü yermek, kötülemek, birisini yerip çekiştirmek, fitlemek, gammazlamak.

kovma *is.* Kovmak işi: *"Türkçüler, terkipli lisanla beraber aruz veznini de millî edebiyatımızdan kovmaya karar verdiler."* -Z. Gökalp.

kovmak, -ar *(-i)* **1.** Sert veya küçük düşürücü sözlerle gitmesini söylemek, savmak: *Kapıdan kovsak bacadan girer. "Fethi Bey çalgıları kovdu, davul zurna istedi."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bir yerden sürüp çıkarmak, kovalamak. **3.** İşine son vermek, görevinden atmak, uzaklaştırmak. **4.** Varlığına son vermek, ortadan kaldırmak. **5.** İzlemek: *"Sıra, saygı kovarak yetişmiş bütün efendiler, Türkiye'nin bütün Avrupa görmüşleri ona kızar, onu küçük düşürmeğe çalışır."* -M. Ş. Esendal.

kovucuk, -ğu *is. bot.* Bitkilerde, mantar tabakası üzerinde, sünger dokunun kalınlaşmadığı yerlerde oluşan ve bitkinin solunumuna yardım eden küçük deliklere verilen ad, adese.

kovuk, -ğu *is.* Bir şeyin oyuk durumunda bulunan iç bölümü: *"Uçurum kovuklarında iki büklüm, baş aşağı yatan cesetler vardı."* -H. E. Adıvar. *"Arada sırada ben de sığınacak kovuk ararım."* -T. Buğra.

kovulma *is.* Kovulmak işi veya biçimi.

kovulmak *(nsz)* Kovmak işine konu olmak veya kovmak işi yapılmak: *"Evdekilerle boyuna çatışmaya başlamam yüzünden evden kovuldum."* -Ç. Altan.

kovuluş *is.* Kovulmak işi veya biçimi.

kovuntu *is.* Kovulmuş kimse, matrut.

kovuş *is.* Kovmak işi veya biçimi.

kovuşturma *is.* **1.** Kovuşturmak işi. **2.** Suçlu sanılan biri için yapılan soruşturma ve araştırma, takibat, takip: *"Zimmet, ihtilâs, irtikâp suçları hakkında açılan kovuşturmalar da bu arada durdurulacak mıdır?"* -N. Cumalı. **kovuşturma açmak** kovuşturmak işlemine başlamak. **kovuşturma yapmak** kovuşturma işlemini yürütmek.

kovuşturmak *(-i)* Suçlu olduğu ileri sürülen biri için gerekli araştırma ve soruşturmayı yapmak, takip etmek.

koy *is. coğr.* Denizin, gölün küçük girintiler biçiminde karaya doğru sokulduğu yer, küçük körfez: *"Sandalını Kaşık Adasının bir küçük koyuna çekti."* -S. F. Abasıyanık.

koyacak, -ğı *is.* İçine öte beri koymaya yarayan şey: *Dolap, sandık, sepet, tabak, bardak, kafes, kutu birer koyacaktır.*

koyak, -ğı *is.* **1.** İki dağın arasında kalan büyük çukur, vadi: *"Bir koyağa girip küçük bir çalılığa saklandılar."* -Y. Kemal. **2.** *hlk.* Dağlar ve kayalıklarda oluşmuş doğal çukur: *"Yaylasını koyak koyak gezerim."* -Halk türküsü. **3.** *jeol.* Karalarda akarsu aşındırmasıyla oluşmuş, bir yöne doğru eğimli, uzunluğuna çukurluk.

koyar *is.* İki akarsuyun birleştiği yer.

koycuk, -ğu *is.* Küçük koy: *"Deniz ve engin başkadır; bitip tükenmez koycuklarla dolu gibi görünen kıyılar başkadır."* -R. N. Güntekin.

koydurma *is.* Koydurmak işi.

koydurmak *(-i, -e)* Birinin bir şeyi bir yere koymasını sağlamak.

koygun *s. hlk.* Dokunaklı, etkili, içli, acıklı.

koyma *is.* Koymak işi.

*→ **koyma akıl***

koyma akıl, -klı *is.* Tecrübe edilmemiş, etkisi kısa süren, o an için ortaya atılmış bir tür nasihat: *"Atalarımızın çok güzel bir sözü vardır. Aklı ikiye ayırırlar: Koyma akıl, oyma akıl. Koyma akıl ancak kapıya kadar sürer. Oyma akıl ise bütün hayata siner, derler."* -H. Taner.

koymak, -ar *(-i, -e)* **1.** Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek: *"Başkalarını nasıl mikroskop altına koydunsa kendini de öylece koy."* -H. E. Adıvar. *"Öteki elini doktorun omzuna koydu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bir kimseyi işe yerleştirmek, birine iş sağlamak: *Bu işe kimi koyacağız?* **3.** Bırakmak: *İçeri kimseyi koymuyorlar.* **4.** Katmak, eklemek: *"Mal üstüne mal koymak için içi giden bir kişidir."* -S. Birsel. **5.** Yazmak (imza, tarih, adres). **6.** Uyulması gereken kuralları belirlemek, ortaya çıkarmak: *"Orduda yaşayan manevî kuvveti de meydana koyuyor."* -R. E. Ünaydın. **7.** Etkilemek, dokunmak: *Bu söz ona çok koymuş.* **8.** (bütçede) Bir şey veya kimse için kullanmayı belirlemek, ayırmak: *"Giderlerini iki ay içinde yerine koydu."* -N. Cumalı. **9.** Bırakmak, terk etmek. **koyduğum yerde otluyor** *tkz.* uzun süredir hiçbir ilerleme göstermeyenler için söylenir. **koydunsa bul!** arandığı hâlde bulunamayan şeyler veya bulunması gereken yerde bulunmayan kimseler için kullanılır: *"Gündüz olsun gece olsun, iki dakikalık bir fırsat buldu mu Allahaısmarladık, sütmineyi koydunsa bul!"* -R. N. Güntekin.

koyu *s.* **1.** Yoğunluğundan dolayı güç akan, **sulu** karşıtı: *Koyu pekmez. Koyu süt.* **2.** Karaya kaçan (renk), **açık** karşıtı: *Koyu kırmızı. Koyu yeşil. "Oturduğu yerden Boğaziçi'nin koyu mavi gecesinde bir balıkçı kayığı kayıp gidiyordu."* -H. E. Adıvar. **3.** *mec.* (bazı nitelikler için) Aşırı: *Koyu partici. "Böyle bir kızın bir koyu katolik pansiyonasında sekiz, on sene kalması ne demektir?"* -A. Gündüz. *"Daha eski zamanda koyu bir Türkçe taraftarıymış."* -A. Ş. Hisar. **4.** *mec.* Derin, hareketli: *Koyu bir sohbet.*

*→ **koyu gri, koyu kahverengi, koyu kırmızı, koyu koyu, koyu lâcivert, koyu mavi, koyu pembe, koyu sarı, koyu yeşil***

koyu gri *is.* Açık siyaha yakın gri, grinin bir ton koyusu.

koyu kahverengi *is.* Karaya yakın kahverengi, kahverengini bir ton koyusu.

koyu kır *is.* Kırlaşmanın ilk devresinde meydana gelen koyu renkli at donu.

koyu kırmızı *is.* Bordoya yakın kırmızı, kırmızının bir ton koyusu.

koyu koyu *zf.* (renk için) İyice koyu. **koyu koyu düşünmek** uzun uzun veya derin derin düşünmek: *"Nereye gideceğimi, ne yapacağımı koyu koyu düşünmeye başladığım güne kadar silâh elimden düşmemiştir."* -R. N. Güntekin.

koyu lâcivert *is.* Karaya yakın lâcivert, lâcivertin bir ton koyusu.

koyulaşma *is.* Koyulaşmak işi.

koyulaşmak *(nsz)* **1.** Koyu duruma gelmek: *"Sessiz oturduğu yerde soluk mavi gözleri koyulaşarak dinliyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Derinleşmek, hararetlenmek, aşırı duruma gelmek.

koyulaştırma *is.* **1.** Koyulaştırmak işi. **2.** *sin.* İyi bir görüntü veremeyecek kadar zayıf olan bir film parçasının kimyasal işlemlerle güçlendirilmesi işi.

koyulaştırmak *(-i)* Koyu duruma getirmek.

koyulma *is.* Koyulmak işi.

koyulmak *(nsz)* **1.** Koymak işine konu olmak. **2.** Koyulaşmak. **3.** *(-e)* Girişmek, başlamak, teşebbüs etmek: *"Söyleyecek şey kalmayınca Rabia fırladı, dükkânı teftişe koyuldu."* -H. E. Adıvar. *"Avrupa kültürünün mektebine girdik, orada okumaya koyulduk, yetmiş seneden beri de okuyoruz."* -Y. K. Beyatlı.

koyultma *is.* Koyultmak işi.

koyultmak *(-i, -e)* **1.** Koyu duruma

getirmek. **2.** Bir konuşmayı tat alınır biçimde uzatmak.

koyuluk, -ğu *is.* Koyu olma durumu.

koyu mavi *is.* Mavinin bir ton koyusu.

koyun (I) *is. zool.* **1.** Geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan *(Ovis aries).* **2.** *mec.* Verilen buyruklara uyan, kendi kişiliğini gösteremeyen kimse. **Karaman'ın koyunu sonra çıkar oyunu** bir şeye tam güvenmeyip ileride nasıl olacağını beklemek gerekir. **koyun can derdinde, kasap yağ derdinde** *bk.* keçiye can kaygısı, kasaba et (veya yağ) kaygısı. **koyun gibi 1)** budala, şaşkın; **2)** *mec.* karar ve davranışlarında başkasına bağımlı olan, başkasına uyan. **koyun kaval dinler gibi dinlemek** hiçbir şey anlamadan dinlemek. **koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman çelebi derler** istenilen nitelikteki şey bulunamayınca onun daha düşük nitelikte olanına da razı olunur.

→ ***koyun bakışlı, koyun dede, koyun eti, koyungöbeği, koyungözü, koyun mantarı, koyunyünü***

koyun, -ynu (II) *is.* **1.** Göğüsle giysi arası: *Kesesini koynunda taşır.* **2.** (yatmakta iken) Kollar arası, kucak: *"Ninem bizde bulunduğu zamanlar onun koynundan başka bir yerde yattığımı hiç bilmem."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *mec.* Koruyucu, şefkatli çevre: *Hepimiz bu yurdun koynunda yetiştik.* **(birini) koynuna almak 1)** biriyle beraber yatmak; **2)** biriyle sevişmek için yatmak. **(birinin) koynuna girmek** *mec.* biriyle yatıp sevişmek. **koynunda yılan beslemek** bir yakınından ihanet görmek.

→ ***koyun koyuna***

koyun bakışlı *s.* Bön bakışlı, budala, şaşkın.

koyuncu *is.* Koyun besleyen veya alıp satan kimse.

koyunculuk, -ğu *is.* Koyun beslemek veya alıp satmak işi.

koyun dede *is.* ve *s.* Alık, aptal.

koyun eti *is.* Kesilmiş koyunun parçalanıp satılan eti.

koyungöbeği *is. bot.* Bir çeşit mantar, koyun mantarı.

koyungözü *is. bot.* Birleşikgillerden, beyaz ve iri bir papatya türü *(Matricaria parthenium).*

koyun koyuna *zf.* (yatmakta iken) Birbirine sarılmış bir durumda: *"Biraz sonra, orada, en tatlı hayallerimle koyun koyuna yatacağım."* -Y. Z. Ortaç.

koyun mantarı *is. bot.* Bir çeşit mantar, koyun göbeği.

koyuntu *is. hlk.* **1.** Sıkıntı, üzüntü, keder. **2.** Sopa, baston koymaya yarayan yer: *"Köroğlu azdıkça azar ve sonunda koyuntulardan birinin arkasına dayadığı bekçi sopası gibi bastonunu alırdı."* -R. N. Güntekin.

koyunyünü *is.* Bir tür sünger, bal peteği.

koyu pembe *is.* Pembenin bir ton koyusu.

koyu sarı *is.* Sarının bir ton koyusu.

koyut *is. man.* ve *mat.* Konut (II).

koyuverme *is.* Koyuvermek, koyvermek işi.

koyuvermek *(-i)* **1.** Salmak, serbest bırakmak: *"Nihad'ın yuvarlanışını gördükleri zaman kısık kısık bir kahkaha koyuvermişlerdi."* -P. Safa. *"Kumandan: - Koyverin, evlerine gitsinler, dedi."* -F. R. Atay. **2.** Oluruna bırakmak.

koyu yeşil *is.* Karaya yakın yeşil, yeşilin birkaç ton koyusu.

koyverme *is.* Koyuvermek.

koyvermek *(-i)* Koyuvermek.

koz *is. Far. gavz, goz* **1.** Ceviz: *Koz helvası.* **2.** İskambil oyunlarında diğer kâğıtları alabilen, onlara üstün tutulan belirli renk ve işaretteki kâğıt. **3.** *mec.* Başarı fırsatı olan elverişli durum, saldırış ve savunma fırsatı: *"Başvurduğu bu olağanüstü tabiyede varlığını değil, yokluğunu koz olarak kullanmıştır."* -H. Taner. **koz kırmak** oyunda elindeki kozlardan birini kullanmak. **koz vermek** imkân tanımak, elverişli durum sağlamak. **kozu kaybetmek** istediğini yapabilme imkânını yitirmek. **kozunu oynamak** elindeki en üstün ve son

imkânı kullanmak: *"Artık iki taraf da son kozlarını oynamak, sonlarının üzerine yürümek zorunda idiler."* -T. Buğra. **(biriyle) kozunu paylaşmak** (veya **pay etmek**) aralarındaki anlaşmazlığı zora başvurarak çözümlemek, sona erdirmek: *"Mümeyyiz Efendi varsın bekçi ile kozunu pay etsin..."* -R. N. Güntekin.

→ ***koz helva, koz helvası, koz helvacı***

koza *is. (ko'za) Far. ğūze* İçinde tohum veya krizalit bulunan koruncak: *Pamuk kozası. Haşhaş kozası. İpek kozası. Tırtıl kozası.* **koza çekmek** kozayı temizleyip ayıklamak: *"Pamuk ırgatları alaçıkların önüne oturmuşlar, koza çekiyorlardı."* -Y. Kemal. **kozasına çekilmek** çevreyle ilişkisini kesmek, hiçbir şeye karışmamak: *"Hiçbir tarakta bezim kalmadı, ipek böceği gibi kozama çekilmiş, kendi halimde, politikaya bulaşmadan yaşıyorum."* -A. İlhan.

kozacı *is.* İpek kozası alıp satan kimse.

kozacılık, -ğı *is.* **1.** Koza işleme işi. **2.** İpek kozası alıp satma işi.

kozak, -ğı *is.* **1.** Kozalak. **2.** *tar.* Metalden yapılmış içine antlaşma ve padişah mektuplarının konulduğu kutu.

kozalak, -ğı *is.* **1.** Koza. **2.** *bot.* Kozalaklıların çoğu dibi yuvarlak, tepesi koni biçiminde ve odunsu dokulu meyvesi: *"Kozalaklar çıtırdıyor çamlarda..."* -Z. Selimoğlu. **3.** *esk.* Bal mumu üzerine basılmış mührün bozulmaması için üzerine yapıştırılan fil dişinden kapakçık. **4.** *hlk.* Olmamış, kuru, ham meyve.

kozalaklılar *ç. is. bot.* Açık tohumlulardan, yaprakları iğnemsi, yemişleri kozalak biçiminde, porsukgilleri, servigilleri, çamgilleri içine alan bir bitki takımı, iğne yapraklılar.

kozalaksı *s.* Kozalağa benzeyen, kozalak görünüşünde olan.

→ ***kozalaksı bez***

kozalaksı bez *is. anat.* Beynin altında bulunan küçük bir bez.

kozalı *s.* Kozası olan.

kozasız *s.* Kozası olmayan.

koz helva *is.* Ceviz ve şekerle yapılan ağdalı bir tür helva.

koz helvacı *is.* Koz helvası yapan veya satan kimse.

koz helvası *is.* Koz helva.

kozmetik, -ği *is. Fr. cosmétique* Cildi ve saçları güzelleştirmeye, diri tutmaya yarayan her türlü kokulu madde.

kozmik *s. Fr. cosmique astr.* **1.** Evrenle ve onun genel düzeniyle ilgili: *"Evliliğin kozmik bir kural olduğunu kabullenmek gerek."* -H. Taner. **2.** Haber alma ile ilgili.

→ ***kozmik ışınlar, kozmik madde***

kozmik ışınlar *is. fiz.* Yıldızlar arası uzaylardan gelerek atmosfere giren, kaynakları kesinlikle bilinmeyen ışınlar.

kozmik madde *is. fiz.* Evreni oluşturan madde.

kozmogoni *is. Fr. cosmogonie < Yun. astr.* Evren doğumu.

kozmogonik *s. Fr. cosmogonique* Evrenin doğumuyla ilgili.

kozmografya *is. Fr. cosmographie < Yun. astr.* Gök biliminin, matematik ve fiziğin yalnız temel kavramlarından yararlanarak en bellibaşlı olayları ele alan dalı.

kozmoloji *is. Fr. cosmologie* Evren bilimi.

kozmolojik *s. Fr. cosmologique fiz.* Evren bilimsel.

kozmonot *is. Fr. cosmonaute < Yun. astr.* Uzay adamı, astronot.

kozmopolit *s. Fr. cosmopolite < Yun.* **1.** Çeşitli uluslardan kimseleri barındıran, içinde bulunduran: *"Kapağı Londra'ya atan Avrupalılar hep bu kozmopolit semtte barınmış."* -H. Taner. **2.** Kozmopolite özgü olan: *"Bu kozmopolit hayat içinde hür ve müstakil yaşamak, çalışarak geçinmek için mücadelesi ne fayda verebilir?"* -H. C. Yalçın. **3.** *is.* Ulusal özelliklerini yitirmiş kimse: *"Namık Cemil, millatini hiçe sayan kozmopolitlerden de değildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kozmos *is. (ko'zmos) Fr. cosmos < Yun.* Evren.

kōçek, -ği *is.* **1.** Kadın kılığına girip

çengi gibi oynayan erkeklere verilen ad: *"Şehrin bütün köçekleri, çengileri çağrılsın!"* -T. Oflazoğlu. **2.** *mec.* Ağır başlı davranışları olmayan kimse.

köçekçe *is. müz.* Çoğu karcığar veya ağırlama makamında, kıvrak ve şen oyun havası: *"Kahvenin rakı kokan havası bir köçekçenin kıvrak nağmeleriyle doluverdi."* -H. Taner.

köçeklik, -ği *is.* **1.** Köçek olma durumu veya köçeğin yaptığı iş. **2.** *mec.* Köçek gibi davranma durumu.

köfte *is. Far. küfte* Genellikle kıyılmış etten, bazen de tavuk, balık veya patatesten yapılan, türlü biçimlerde pişirilen yemek: *Izgara köfte. Patates köftesi. "Rüzgârın bazı içkili masalardan kokusunu getirdiği sıcak köftelerden bir ikisini ikram etseler..."* -R. N. Güntekin.

köfteci *is.* **1.** Köfte yapıp satan kimse. **2.** Köfte satılan veya yenilen yer: *"Üçgen kaldırıma düşen köşede, bir köfteci dükkânı vardı."* -N. Cumalı.

köftecilik, -ği *is.* Köfte pişirip satma işi.

köftehor *s. Far. küfte-ḫor tkz.* Sevgiyle söylenen paylama sözü: *Seni köftehor seni, böyle işler de becerirmişsin ha! "Gel buraya bakayım, köftehor! Senin onlar arasında işin yok."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

köftelik, -ği *s.* ve *is.* Köfte yapmaya elverişli (kıyma).

köfter *is. Far. kofter* Üzüm şırasıyla nişasta kaynatılarak ve tepsilere dökülüp kesildikten sonra kurutulan bir çeşit pestil.

köfterlik, -ği *s.* Köfter yapmak için özel olarak ayrılan üzüm veya şıra.

köftün *is.* Sığırlara yedirilen susam veya keten küspesi: *"Öküz müyüm ben köftün yiyecek?"* -H. R. Gürpınar.

köhne *s. Far. kohne* **1.** Eskiyip yıpranmış, bakımsız kalmış: *"Annemin, çocukluğundan beri yanından ayırmadığı, köhne ciltli, küçük bir mushafı vardı."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *mec.* İçinde yaşanılan zamana göre geride kalmış, eskimiş, çağ dışı: *Köhne bir düşünce.*

köhneleşme *is.* Köhneme.

köhneleşmek *(nsz)* Köhnemek.

köhnelik, -ği *is.* Köhne olma durumu.

köhneme *is.* Köhnemek işi.

köhnemek *(nsz)* **1.** Eskimek, modası geçmek. **2.** *mec.* Geçersiz bir duruma gelmek, çağ dışı kalmak.

kök (I) *is.* **1.** Bitkileri toprağa bağlayan ve onların, topraktaki besi maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm. **2.** (bazı şeylerde) Dip bölüm: *Diş kökü. Nasırın kökü.* **3.** (köküyle ve sapıyla çıkarılan bitkilerde) Tane: *Üç kök maydanoz.* **4.** *mec.* Dip, temel, esas: *"Ta gölden başlayan tipi ve fırtına Şebben'in sıcak evini kökünden sarsıyordu."* -H. E. Adıvar. **5.** *mec.* Kaynak, köken: *O ailenin kökü belli değil. "Ölenle, son zamanları gevşeyen, azalan, fakat kökleri mazinin sağlamlığı içinde kalan eski bir aşinalığım vardı."* -A. Ş. Hisar. **6.** *mec.* Bir kimseyi bir yere bağlayan manevî temel güçlerin bütünü. **7.** *gr.* Kelimenin her türlü ekler çıkarıldıktan sonra kalan anlamlı bölümü: **Yaptırmak** kelimesinde kök, **yap-** bölümüdür. **8.** *kim.* Olağan şartlarda çevresinden yalıtılamayan, ancak birçok tepkimede nitelik değiştirmeden geçebilen atom kümesi. **9.** *mat.* (denklemde) Bilinmeyenin yerine konulduğunda uygun düşen gerçek veya birleşik değer. **kök salmak 1)** iyice tutunmak, sağlamlaşmak, yayılmak, köklenmek: *"Benliğe kök salan gönül bağlarını kim tarif edebilir?"* -H. E. Adıvar. *"Burası sanki onun ebediyete kök saldığı yerdi."* -A. Ş. Hisar. **2)** bir yere iyice yerleşmek. **kök sökmek** çok çetin iş görmek. **kök söktürmek** uğraştırmak, güçlük çıkarmak. **kökü kazınmak** bir daha ortaya çıkamayacak biçimde yok edilmek. **kökünden halletmek** herhangi bir konuyu veya sorunu temelden çözümlemek: *"Bir sabah açık telgraf, yedi kişinin Şam'da ve gerisinin Beyrut'ta idam edilmiş olduklarını İstanbul'a bildirerek meseleyi kökünden halletti."* -F. R. Atay. *"Bu işi kökünden halletmek için kızını derhal evlendirmeye karar vermişti."* -A. H. Tanpınar. **köküne kibrit suyu** "yerin dibine batsın!", "ölsün, kahrolsun!"

anlamlarında ilenme sözü. **köküne kibrit suyu dökmek** (veya **kökünü kurutmak**) bir daha ortaya çıkamayacak biçimde yok etmek. **kökünü** (veya **kökünden**) **kazımak** bir daha üreyemez duruma getirmek, hiçbir kalıntısını bırakmamak, yok etmek: *"Bizimkilerin de amacı aynı / Doğan güneşle birlikte kökünüzü kazıyıp / Yeryüzünde bırakmamak izinizi."* -T. Oflazoğlu.

→ ***kök bacaklılar, kök bilgisi, kök boyası, kök boyasıgiller, kök doğrayıcısı, kök işareti, kök kaplama, kök kırmızısı, kök kurdu, kök mantar, kök sap***

kök (II) *is. Far. kük < T. küg esk.* **1.** Sazı kurmaya yarayan burgu, kulak. **2.** Sap. **3.** *is. bot.* Süsende olduğu gibi, her yıl kök süren ve yer üstüne sap çıkaran çok yıllık yer altı gövdesi.

kök bacaklılar *ç. is. zool.* Kök biçiminde, yalancı ayak denilen protoplâzma uzantılarıyla hareketlenen, besinlerini bulan, amipleri, günsüleri, deliklileri ve ışınlıları içine alan tek hücrelilerden bir sınıf.

kök bilgisi *is.* Köken bilimi.

kök boyası *is. bot.* **1.** Kök boyasıgillerden, 1-2 m uzunluğunda, çalı görünüşünde, gövdesi sert dikenli, çok yıllık bir bitki, kızıl boya, kızıl kök *(Flubia tinctorum)*. Bu bitkinin sürüngen ve kırmızı renkteki kök sapları boyacılıkta kullanılır. **2.** *kim.* Bu bitkinin köklerinden elde edilen kırmızımsı sarı bir boya, kök kırmızısı, alizarin.

kök boyasıgiller *ç. is. bot.* Bitişik taç yapraklı iki çeneklilerden, yaprakları karşılıklı, meyveleri zeytinsi olan ve kahve ağacı, kök boyası, kınakına, yoğurt otu, altın kökü gibi birçok cinsleri ve bunlara bağlı dört bin kadar türü içine alan bir familya.

kökçü *is. esk.* İlâç yapımında kullanılan türlü kök, kabuk, çiçek, yaprak gibi şeyleri satan kimse.

kökçük, -gü *is. bot.* Ana kökün dallanmasıyla oluşan ikincil kök.

kök doğrayıcısı *is.* Yedek besin maddelerini köklerinde toplayan, pancar, şalgam gibi kök yemlerin doğranması için kullanılan, bazen temizleme kafesi de bulunan özel bir alet.

köken *is. hlk.* **1.** Kavun, karpuz, kabak gibi bitkilerin toprak üstünde yayılan dalları. **2.** *mec.* Bir şeyin çıktığı, dayandığı temel, biçim, sebep veya yer, menşe: *Yazının kökeni resimdir.* **3.** Soy, asıl. **4.** *tic.* Bir malın üretildiği veya yapıldığı, alındığı, getirildiği yer, menşe, orijin. **5.** Tulumbacı hortumlarının uç kısmındaki sarı maden sap.

→ ***köken belgesi, köken bilimci, köken bilimi, köken bilimsel***

köken belgesi *is. tic.* Bir malın hangi ülkeden getirildiğini gösteren belge, menşe şahadetnamesi.

köken bilimci *is. d.b.* Köken bilimi ile uğraşan dil bilimi, etimolog.

köken bilimi *is. d.b.* Bir dildeki kelimelerin kaynağını gösteren, ne zaman ortaya çıktıklarını, nereden geldiklerini, hangi evrelerden geçtiklerini araştıran; kelimelerin hem biçim hem anlam tarihini ele alan dil bilimi dalı, etimoloji.

köken bilimsel *s. d.b.* Köken bilimi ile ilgili, etimolojik.

kökenlenme *is.* Kökenlenmek işi.

kökenlenmek *(nsz)* Kökeni olmak, kökene sahip bulunmak.

kökenli *s.* **1.** Kökeni olan. **2.** Belli bir kaynaktan çıkmış olan, bir kaynağa dayanan.

kökensel *s.* Kökenle ilgili olan.

kökensiz *s.* Kökeni olmayan.

kökertme *is. hlk.* Kökertmek işi veya durumu.

kökertmek *(-i) hlk.* **1.** Köklemek. **2.** Fide, sebze veya asma çubuğunun ufaklarını köküyle çıkararak başka yere dikmek.

kök işareti *is. mat.* Herhangi bir kuvvete üçüncü kuvvet diyelim, yükseltildiğinde örneğin "8 sayısını veren 2 sayısı 8'in üçüncü kuvvetten kökü'dür" denir; böylece, $\sqrt[3]{8}=2$ gibi bir ifadede 81 in dördüncü kuvvetten kökünü, yani 3 sayısını anlatır. Bir a sayısı verildiğinde $a=b^2$ eşitliğini sağlayan b sayısına, "a'nın kare kökü" veya "ikinci kuvvetten kökü", bu eşit-

lik $a=b^3$ biçiminde olursa "a'nın küp kökü" veya "üçüncü kuvvetten kökü" denir ve bunlar şöyle gösterilir: $\sqrt[2]{a}$, $\sqrt[3]{a}$ bu ifadelerde kullanılan kırık çizgi biçimindeki işarete kök işareti denir.

kök kaplama *is.* Ağacın köklerinden elde edilen, güzel desenli bir kaplama çeşidi.

kök kırmızısı *is.* Kök boyası, alizarin.

kök kurdu *is. zool.* Danaburnu.

kökleme *is.* **1.** Köklemek işi. **2.** Tarla yapmak için ormanda açılan yer.

köklemek (I) *(-i)* **1.** Ağaç veya bitkiyi kökü ile birlikte topraktan çıkarmak, kökertmek. **2.** Toprakta kalan bitki köklerini ayıklamak. **3.** Bağ çubuklarını veya fidanları köklendirip dikmek. **4.** Minder, şilte gibi şeylerin iki yüzünü yer yer dikişlerle tutturmak. **5.** İnce saç örgülerinden birkaçını yeniden bir arada örmek.

köklemek (II) *(-i)* (sazı) Kurmak.

köklendiriş *is.* Köklendirmek işi veya biçimi.

köklendirme *is.* Köklendirmek işi.

köklendirmek *(-i)* **1.** Bir ağacın aşı yerini, aşı filizinin kök salması için toprağa gömmek. **2.** Kök vermesini sağlamak.

kökleniş *is.* Köklenmek işi veya biçimi.

köklenme *is.* Köklenmek işi.

köklenmek *(nsz)* **1.** (bitki için) Kök oluşmak; kök salmak, kök tutmak. **2.** *mec.* Köklü, temelli bir biçimde yerleşmek.

kökleşme *is.* Kökleşmek işi.

kökleşmek *(nsz)* Güçlü bir biçimde yerleşmek, yer etmek, kök salmak.

kökleştiriş *is.* Kökleştirmek işi veya biçimi.

kökleştirme *is.* Kökleştirmek işi.

kökleştirmek *(-i)* Kökleşmesini sağlamak: *"Mustafa Kemal iki yıl içinde bu inkılâbı memleketin her tarafında kökleştirdi."* -E. İ. Benice.

köklü *s.* **1.** Kökü olan. **2.** *mec.* Kökleşmiş, iyi yerleşmiş, kalıcı olan, esaslı. **3.** *mec.* Soylu, soyu sopu belli, iyi tanınan.

→ ***köklü aile***

köklü aile *is.* Eskiden beri bilinen ve iyi tanınan aile.

kök mantar *is. bot.* Meşe, çam ve fındık gibi ağaçların köklerinde yerleşen, ipliksi görünüşünde bir mantarın emeciyle, kökün ortak yaşama biçimindeki birleşmesinden oluşan mantar.

köknar *is. bot.* Çamgillerden, yüksek bölgelerde yetişen, iğne yaprakları kısa, yassı olan, reçineli ve kozalaklı bir orman ağacı *(Abies)*.

→ ***köknar sakızı***

köknar sakızı *is. bot.* Köknar kozalaklarından elde edilen sakız, köknar reçinesi.

kök sap *is. bot.* Süsende olduğu gibi, her yıl kök süren ve yer üstüne sap çıkaran çok yıllık yer altı gövdesi.

kök saplı *s. bot.* İnci çiçeği beya eğrelti gibi çok yıllık kök sapı bulunan bitki.

köksel *s.* Kökle ilgili.

köksü *is. bot.* Ciğer otlarında ve yosunlarda kökü andıran, bitkinin tutunmasına yarayan bölüm.

köksüz *s.* **1.** Kökü olmayan. **2.** *mec.* Temeli, dayanağı veya gerçekliği olmayan.

köksüzlük, -ğü *is.* Köksüz olma durumu.

kökten *s.* Yüzeyde kalmayıp derine inen, asıl konuyu da içine alan, köklü, cezrî, radikal: *Kökten bir değişiklik.*

→ ***kökten sürme***

köktenci *is.* ve *s.* Köktencilikten yana olan, köktencilik yanlısı, radikal.

köktencilik, -ği *is.* **1.** Bilimde, dinde, siyasette kökten yenilikler yapma eğilimi, radikalizm. **2.** *fel.* Ele alınan konunun temel sebeplerine, köklerine kadar inen düşünce biçimi, radikalizm. **3.** *fel.* Yaşama biçimlerini, yaşama ilişkilerini eleştirip kökten değiştirme eğiliminde sonuna kadar giden görüş. **4.** *sos.* Kurulu düzenin temellerine yönelik toplumsal ve ekonomik değiştirmelerden yana olan tutum veya öğreti, radikalizm.

kökten çiçekli *s. bot.* Çiçekleri kök saptan veya kök yanından süren bitki çeşitlerine denir.

kökten dinci *is. sos.* Kökten dincilik

yanlısı olan kimse.

kökten dincilik, -ği *is. sos.* Kurulu düzenin temellerini dinî kural ve inançlar doğrultusunda değiştirip uygulamadan yana olan tutum veya öğreti.

kökten sürme *is.* Niteliğini soydan almış, türedi olmayan, soylu.

kökteş *s. gr.* Aynı kökten gelen çeşitli yapı ve görevdeki kelimeler: ***Sevgi, sevinç, sevme; vergi, verim, veri; başlık, başlangıç, başarı*** gibi.

→ ***kökteş tümleç***

kökteş tümleç, -ci *is.* Fiille aynı kökten olan tümleç: *Çalgı çalmak. Ekin ekmek* gibi.

Köktürkçe *öz. is.* Göktürkçe.

kölçer *is.* Tanelere zarar veren bir buğday hastalığı.

köle *is. tar.* **1.** Savaşta tutsak alınan, yabancı ülkelerden zorla kaçırılıp özgürlükten mahrum bırakılan veya başkasından satın alınan erkek, kul, esir. **2.** Birinin emri altında bulunan, özgür olmayan kimse. **3.** *mec.* Herhangi bir şeye aşırı derecede bağlı olan kimse: *İçkinin kölesi. Paranın kölesi.* **kölen olayım!** *hlk.* yalvarma anlatır. **köleniz (veya köleleri)** *esk.* **1)** söz söyleyen erkek tarafından söz söylenen kimseye aşırı bir saygı gösterilmiş olmak için ben zamiri yerine kullanılırdı; **2)** saygı amacıyla, biri, yakınlarından söz ederken onları anlatan kelimelere de bu söz katılır: *Oğlum köleniz.*

köleci *is. zool.* Karıncaların başka türlerin yuvalarını talan etmesi durumu.

köleleşme *is.* Köleleşmek işi.

köleleşmek *(nsz)* Köle durumuna gelmek.

köleleştiriş *is.* Köleleştirmek işi veya biçimi.

köleleştirme *is.* Köleleştirmek işi.

köleleştirmek *(-i)* Köle durumuna getirmek: *"Köleleştiren vazifeden kaç, içinden gelmeyen işi yapma."* -C. Meriç.

köleli *s.* Kölesi olan.

kölelik, -ği *is.* Köle olma durumu, esirlik, kulluk, esaret.

→ ***kölelik düzeni***

kölelik düzeni *is. sos.* Eski çağlarda kölelerin baş üretim gücü olarak kullanıldığı rejim: *Sömürgelerde kölelik düzeni uzun süre geçerli olmuştur.*

kölemen *is. tar.* **1.** Kölelerden kurulan bir asker sınıfı: *Mısır kölemenleri.* **2.** Birinin sahip olduğu köle veya karavaş.

kölesiz *s.* Kölesi olmayan.

kölük, -ğü *is.* İş ve yük hayvanı.

kömbe *is.* Un, tuz ve yağ ile yoğurulan hamurun kızgın küle gömülmesi yoluyla elde edilen ekmek.

kömeç, -ci *is. bot.* Papatya ve ay çiçeğinde olduğu gibi, sapın yassılaşmış ve genişlemiş ucu üzerinde çiçeklerin yan yana toplanması biçimindeki çiçek durumu.

kömür *is.* **1.** Karbonlu maddelerin kapalı ve havasız yerlerde için için yanmasından veya çok uzun süre derin toprak katmanları altında kalıp birtakım kimyasal değişmelere uğramasından oluşan, siyah renkli, bitkisel kaynaklı, içinde yüksek oranda karbon bulunan katı yakıt: *Odun kömürü. Maden kömürü.* **2.** *s.* Koyu kara rengi belirtmek için kullanılır: *Kömür gözlü.* **kömür başa vurmak** kömürün iyi yanmamasından çıkan karbon oksidiyle zehirlenmekten baş ağrımak. **kömür gibi** simsiyah.

→ ***kömür kalem, kömür kayası***

kömürcü *is.* **1.** Kömür alıp satan veya odun kömürü yapan kimse: *"Yoksul kömürcü olduğundan Amanos ormanlarının kurdu idi."* -R. H. Karay. **2.** Vapurda, fabrikada vb.de ocağa kömür taşıyan işçi. **kömürcü çırağına dönmek** yüzü, üstü başı siyah lekeler içinde kalmak.

kömürcülük, -ğü *is.* Kömürcü olma durumu veya kömürcünün yaptığı iş.

kömüren *is. bot.* Sarımsağa benzer bir yaban otu, yaban sarımsağı *(Allium rotuntum).*

kömür kalem *is. bk.* füzen.

kömür kayası *is. zool.* Kaya balığı cinsinden kara renkli bir balık.

kömürleşme *is.* **1.** Kömürleşmek işi. **2.** *jeol.* Bitki kalıntılarının kömüre dönüş-

mesine yol açan doğal olay.

kömürleşmek *(nsz)* Kömür durumuna gelmek.

kömürleştirilme *is.* Kömürleştirilmek işi.

kömürleştirilmek *(nsz)* Kömür durumuna getirilmek.

kömürleştiriş *is.* Kömürleştirmek işi veya biçimi.

kömürleştirme *is.* Kömürleştirmek işi.

kömürleştirmek *(-i)* Kömür durumuna getirmek.

kömürlü *s.* **1.** Birleşiminde kömür olan. **2.** Yakıt olarak kömür kullanan: *Kömürlü lokomotif. Kömürlü kalorifer.*

kömürlük, -ğü *is.* Kömür saklanan veya konulan yer.

kömüş *is. Far. gāvmīş hlk.* Manda, su sığırı, camız.

köpek, -ği *is. zool.* **1.** Köpekgillerden, boy ve biçim bakımından pek çok cinsleri olan, çok iyi koku alan, sadık; bekçilik, avcılık gibi işler için beslenen memeli hayvan *(Canis familiaris): Av köpeği. Çoban köpeği. Kurt köpeği. "Köpek, ekmek yediği kapıyı tanır."* -Atasözü. *"Onun vaktiyle pek sevdiği küçük, sırtı siyah ve göğsü beyaz, oynak bir köpeği varmış."* -A. Ş. Hisar. **2.** *mec.* Aşağılık niyetlerle yaltaklanan veya davranışları kötü olan kimse için sövgü sözü olarak kullanılır: *"Ben bu ite çattığıma bin pişman oldum. Bu köpekten de aşağı köpeğe uyma."* -Y. Kemal. **köpek gibi** çok yaltaklananlar için söylenir: *"Kız ona derdini yanarken, paşanın Tevfik'i buldurması için köpek gibi yalvarırken, o gözlerini tavana dikiyor, cevap vermiyordu."* -H. E. Adıvar. **köpek yese kudurur** çok ağır ve onur kırıcı sözler için söylenir. **köpeğe atsan yemez** (yiyecek için) çok kötü. **köpeğe hoşt, kediye pişt dememek** kendisine zarar verenlerden korunmak için en küçük bir tepkide bulunmamak. **köpeği bağlasan durmaz** yaşamaya elverişsiz yerler için kullanılır. **köpekle yatan pire ile kalkar** uygunsuz kişilerle ilişkide bulunmanın doğal olan kötü sonucunu anlatır. **köpeğin ağzına kemik atmak** *hkr.* karşı gelerek bağırıp çağıran birini susturmak için ona bir çıkar sağlamak. **köpeksiz köy bulmuş da çomaksız** (veya **değneksiz**) **geziyor** kendisine engel olacak, karşı çıkacak kimse olmadığı için istediği gibi davrananlara söylenir. **köpeksiz köye** (veya **sürüye**) **kurt iner** (veya **girer**) koruyucusuz kalan yere veya ülkeye düşman girer.

→ ***köpekayası, köpek balığı, köpek balıkları, köpek dişi, köpekkuyruğu, köpek memesi, köpekoğlu, köpek sarımsağı, köpek soğanı, köpek soyu, köpek üzümü***

köpekayası *is. bot.* Ballı babagillerden, çiçekleri sap çevresinde demet durumunda toplanmış, ilaçlı birçok türü olan bir bitki *(Marrubium vulgare).*

köpek balığı *is. zool.* Köpek balıklarından, gövdesi mekik biçiminde, burun kısmı sivri, solungaç yarıkları boynun iki yanında bulunan, kıkırdaklı, yırtıcı balıkların genel adı *(Mustelus mustelus).*

köpek balıkları *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan balıklar sınıfına giren bir takım.

köpek dişi *is. anat.* Azı dişleri ile kesici dişler arasında, iki yanda ve altlı üstlü birer tane bulunan sivri diş.

köpekgiller *ç. is. zool.* Köpek, kurt, çakal, tilki gibi et obur memelileri içine alan hayvan familyası.

köpekkuyruğu *is. sp.* Alttaki güreşçi, sarmadan kurtulmak üzere dönerken, rakibinin sırtını yere getirmek için, onu çenesinden, alnından veya gırtlağından elle çekip sırtını yere getirmeye çalışma.

köpekleme *is.* Köpeklemek işi.

köpeklemek *(nsz) hlk.* **1.** Çok yorulmak. **2.** Varlık, güç ve sağlık yönünden düşkünleşmek.

köpekleniş *is.* Köpeklenmek işi veya biçimi.

köpeklenme *is.* Köpeklenmek işi.

köpeklenmek *(nsz)* Yalvarıp yaltaklanarak aşağılık bir duruma düşmek.

köpekleşiş *is.* Köpekleşmek işi veya biçimi.

köpekleşme *is.* Köpekleşmek işi.

köpekleşmek *(nsz)* Onurunu yitirip yaltaklanmak.

köpekli *s.* Köpeği olan.

köpeklik, -ği *is. mec.* Köpekçe davranma, köpek gibi yaltaklanma.

köpek memesi *is. hlk.* Koltuk altında çıkan iltihaplı çıban.

köpekoğlu *is. bk.* köpoğlu.

köpekoğlu köpek, -ği *is.* Köpoğlu sövgüsünün pekiştirilmiş biçimi.

köpek sarımsağı *is. hlk.* Yaban sarımsağı.

köpeksiz *s.* Köpeği olmayan: *Köpeksiz köy.*

köpek soğanı *is. hlk.* Yaban sarımsağı.

köpek soyu *is. hlk.* "Alçak, soysuz" anlamına gelen bir sövgü.

köpek üzümü *is. bot.* İt üzümü.

köpoğlu *is. (köpo'ğlu) kaba* **1.** "Hain", "düzenbaz" anlamında kullanılan sövgü. **2.** *tkz.* Kurnaz, işini bilir, zeki kimseler için sevgiyle söylenir: *Vay köpoğlu, ne de güzel işini biliyor!*

köpoğluluk, -ğu *is. (köpo'ğluluk) mec.* Kurnazlık, düzencilik.

köprü *is.* **1.** Herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan veya trafik akımının, başka bir trafik akımını kesmeden üstten geçmesini sağlayan, ahşap, kâgir, beton veya demir yapı: *"Bu camiler, bu çeşmeler, bu köprüler rasgele yapılmadı."* -O. S. Orhon. *"Eskiden Sakarya, bu köprünün altından akarmış."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *den.* Geminin önünü iyice görecek bir yükseklikte, sancaktan iskeleye kadar kurulan kumanda yeri. **3.** *mec.* İki şey arasında bağ veya ilişkiyi sağlayan şey. **4.** *tıp* Olmayan dişlerin yerini tutmak veya takma dişleri ağızdaki dişlere sağlam tutturmak amacıyla yapılan diş protezi. **5.** *sp.* Güreşte omuzları yere değdirmemek için ayakları ve alnı yere dayayıp beli yukarı kaldırarak alınan durum. **6.** *sp.* Vücudun, sırt yere dönük olarak el, baş veya diz yere dayanarak yay biçimi aldığı durum. **köprü kurmak** *sp.* **1)** akar su veya göl vb. üzerinde köprü inşa etmek: *"Ama siz öteki kıyıya köprü kurmadan geçtiniz."* -S. Birsel. **2)** *mec.* elleri arkadan yere dayayıp ayak uçlarına basarak vücudu yay gibi germek. **köprüden (veya köprüyü) geçinceye kadar ayıya dayı derler** kişi işini gördürünceye kadar yardım beklediği kimseye dil döker. **köprüleri atmak** bir işten vazgeçme veya geri dönme imkânı kalmayacak biçimde kesin bir davranışta bulunmak. **köprünün (veya köprülerin) altından çok su (veya sular) aktı (veya geçti)** "zamanla şartlar çok değişti, eski durum kalmadı" anlamında kullanılır.

→ ***köprü altı çocuğu, köprü başı, köprü yol***

köprü altı çocuğu *is.* Kimsesi ve gideceği yeri olmayan kimseler için kullanılır.

köprü başı *is.* **1.** Bir köprünün başlangıç veya bitiş noktası. **2.** *ask.* İlerlemek için çıkılan elverişli kıyı veya tutulan önemli nokta. **3.** *mec.* Önemli mevki. **köprü başını (veya köprü başlarını) tutmak** çok önemli bir mevkii (veya mevkileri) ele geçirmek.

köprücü *is.* **1.** Köprü yapan kimse. **2.** *s. ask.* Tombazlarla köprü kuran (istihkâm kıtası). **3.** *tar.* Osmanlı ülkelerinde, özellikle ordunun geçeceği yollar üzerindeki köprüleri onarmak ve korumakla görevli takım.

köprücük, -ğü *is. bk.* köprücük kemiği.

→ ***köprücük kemiği***

köprücük kemiği *is. anat.* Omuz başıyla göğüs kemiğinin üst ucu arasında bulunan ve derinin altında belli olan uzunca kemik.

köprücülük, -ğü *is.* Köprü yapma işi.

köprüleniş *is.* Köprülenmek işi veya biçimi.

köprülenme *is.* Köprülenmek işi.

köprülenmek *(nsz)* Köprülü duruma gelmek, köprüsü olmak.

köprülü *s.* **1.** Köprüsü olan. **2.** *mim.* İki bölümü bir köprü ile birbirine bağlanmış (yapı): *Köprülü konak.*

köprü yol *is.* Vadiler, koyaklar veya derin dere yatakları üzerine kurulan ve

beton direkleri üzerinde duran kara yolu köprüsü, viyadük.

köpük, -ğü *is.* **1.** Çalkanan, kaynatılan, mayalanan, yukarıdan dökülen sıvıların üzerinde oluşan hava kabarcıkları yığını: *Deniz köpüğü. Kahve köpüğü. Sabun köpüğü.* **2.** Yapay olarak elde edilen, yumuşak ve esnek dolgu gereci. **3.** *kim.* Gaz ve buharların sıvı katmanları ile kuşatılmasından oluşan yığın. **4.** *mec.* Hayvanların, bazı kez de insanların ağzında görülen salyaması kabarcıklar: *"Hayvanın ağzından taşan beyaz köpüklere biraz da kan karıştı."* -H. Taner. *"Lütfi, köpürmüş, ağzından köpükler saçarak veryansın ediyordu."* -Y. Kemal. **köpük gibi** beyaz, hafif ve köpük görünüşündeki şeyler için kullanılır.

köpükleniş *is.* Köpüklenmek işi veya biçimi.

köpüklenme *is.* Köpüklenmek işi.

köpüklenmek *(nsz)* Üstü köpük bağlamak: *Reçel kaynarken köpüklenir.*

köpüklü *s.* Köpüğü olan, köpüklenen: *"Köpüklü denizin üstünde serseri martılar uçuşuyor."* -Ö. Seyfettin. *"Yağsız köpüklü ayranlar içmiş, bulgur pilâvı yemişler."* -S. F. Abasıyanık.

köpüksüz *s.* Köpüğü olmayan, köpüklenmemiş: *Köpüksüz ayran.*

köpüleme *is.* Köpülemek işi.

köpülemek *(-i) hlk.* Şilte, yastık, yorgan gibi şeyleri kalın ve aralıklı, sıkıca dikmek.

köpüre köpüre *zf.* Köpürerek.

köpürme *is.* **1.** Köpürmek işi. **2.** *mec.* Sinirlenme, öfkelenme: *"Ama bu, bütün bakanların köpürmelerine yol açar."* -S. Birsel.

köpürmek *(nsz)* **1.** Köpük yapmak, köpük oluşmak, köpük çıkararak kabarmak: *Kahve köpürdü. Sabun köpürdü. "Dalgalar küpeştede köpürdü."* -A. Gündüz. **2.** Ekşiyip köpüklenmek: *Reçel köpürdü.* **3.** *mec.* Çok kızmak, birdenbire öfkelenip taşmak, feveran etmek: *"Topların köpüren, azan, çıldıran ilâhileri arasında bir şey işitilmez oldu."* -H. E. Adıvar. *"Yavaş yavaş her vakit sebepsiz bir hiddetten köpüren babamı da bir horoza benzetmeye başladım."* -Ö. Seyfettin.

köpürtme *is.* Köpürtmek işi.

köpürtmek *(-i)* Köpürmesini sağlamak.

köpürtücü *s.* Köpürtme özelliği taşıyan.

köpürtüş *is.* Köpürtmek işi veya biçimi.

köpürüş *is.* Köpürmek işi veya biçimi.

kör *s.* ve *is. Far. kūr* **1.** Görme duygusu olmayan, görmez: *Kör göz. "Körü körüne duygululuk sanatçıyı da, körün değneğiyle yolunu araması gibi zavallı duruma düşürür."* -N. Cumalı. **2.** Keskinliği yeterli olmayan: *Kör bıçak. Kör makas.* **3.** Az aydınlık veren: *"Sahanlığın üstünde bir kör kandil yanıyordu."* -H. R. Gürpınar. **4.** *mec.* Arkası tıkalı olan veya işlek olmayan: *Kör hat. Kör sokak. Kör yer.* **5.** *mec.* Olguları sezme ve kavrama yetisi, dikkati olmayan. **6.** *mec.* Duyarlığını yitirmiş: *"Muhitimiz bize karşı her an kör, sağır ve şuursuzdur."* -A. Ş. Hisar. **7.** Bu kelime bazı deyimlerde kötüleyici bir sıfat gibi kullanılır: *Kör talih. Kör şeytan. "Vakıa bu kör siyaset yüzünden Türklük Rumeli'den çıktı."* -Y. K. Beyatlı. **kör değneğini beller gibi** hep aynı biçimde davranıp hiçbir yenilik veya değişiklik yapmayı düşünmeyenlerin tutumunu niteler: *"Evde, kör değneğini bellemiş gibi, sabahları, biraz kızarmış ekmek, tereyağı ve reçelle çay içtiğimiz hâlde, bunlar, enîştemizin köşkünde bir öğle yemeği miktarına çıkar."* -A. Ş. Hisar. **kör düğüm** kördüğüm. **kör kör parmağım gözüne 1)** çok belli, göze batacak kadar ortada: *Meğerse iş kör kör parmağım gözüne imiş!* **2)** *"Orada da bazı kimseler sanat denince, ille kuru, basit, yalın kat, kör kör parmağım gözüne bir üslûbu anlıyorlar."* -H. Taner. **kör kurttan bile vazgeçmemek** en küçük varlığı bile hor görmeden korumak. **kör oğlu** *bk.* Köroğlu. **kör olası (veya kör olasıca, olsun)** bir ilenme sözü olarak kullanılır: *"Kör olası sanatın ne ölçüsü var, ne de tartısı."* -O. V. Kanık. *"Ne kör olası hastalıkmış o öyle!"* -S.

Eyuboğlu. **kör ölür badem gözlü olur, kel ölür sırma saçlı olur** bir kimse veya bir şey yok olunca değer kazanır: *Neden, kör ölür badem gözlü olur, denildiğini, o körolası dünyada Tahtalıköy'e gelince çok iyi anladım.* **kör satıcının kör alıcısı olur** "herkes dengiyle iş yapar" anlamında kullanılır. **kör şeytandan bulmak** ilenme sözü olarak kullanılır. **körle yatan şaşı kalkar** değersiz, kötü kimselerle ilişki kuranlar kötü huylar edinirler. **körler mahallesinde ayna satmak** bir şeyi ona hiç ihtiyaç duymayacak olan çevreye götürmek. **körün istediği bir göz, Allah verdi iki göz** istenilen şey fazlasıyla elde edildi. **körün taşı** rastlantı sonucu birine zarar veren, hesapta olmayan iş. **körünü kırmak** *hlk.* hevesini almak. **körünü öldürmek** *hlk.* gururunu kırmak, güçsüzlüğünü kabul etmek.

→ ***kör ağaç, kör alan, kör bağırsak, kör boğaz, kör çapa, kör dövüşü, kör duman, kördüğüm, körebe, kör fare, kör faregiller, kör hat, kör kadı, kör kandil, kör kaya, kör köstebek, kör kurşun, kör kuyu, körkütük, kör nişancı, kör nişancılık, kör nokta, kör ocak, olsun), kör sıçan, kör şans, kör şeytan, kör talih, kör tapa, kör topal, kör uçuş, körü körüne, kör yılan, kör yılangiller***

kör ağaç, -cı *is.* **1.** Kontratablada orta katı oluşturan ve genellikle yumuşak ağaçlardan hazırlanan bölüm. **2.** *is.* Kontratablanın orta kısmında tabla kalınlığının en az yarısını oluşturan, yumuşak ağaçlardan değişik yöntemlerle elde edilen masif ağaç tabakası.

kör alan *is.* Trafikte sürücünün geriden gelenleri aynasında göremediği bölge.

kör baca *is. mdn.* Herhangi bir çıkışı bulunmayan baca.

kör bağırsak, -ğı *is. anat.* **1.** Kalın bağırsağın ilk parçası. **2.** *zool.* Kalın bağırsağın ince bağırsakla birleştiği yerde bulunan çıkıntı bölümü.

kör boğaz *is.* **1.** Yemek ihtiyacı, yemeğe düşkün, boğaza düşkün: *Giyimden kuşamdan vazgeçilir, ama kör boğaz durmaz ki!* **2.** Mide: *"Yemiş toplamak için ağaca çıkardıkları zaman en iyilerini kendi kör boğazına tıkınıyor."* -R. N. Güntekin. **3.** Pis boğaz, obur (kimse).

körcesine *s.* ve *zf. (kö'rcesine)* Gerçeklerden büsbütün habersiz olan (olarak), gerçekleri görmeyen (görmeyerek).

kör çapa *is.* Toprak topaklarını dağıtmakta kullanılan, ucu küt çapa.

kör dövüşü *is.* Aynı şeyi gerçekleştirecek kimselerin birbirinden habersiz ve birbirini engelleyecek biçimdeki düzensiz çabaları: *"Önümüzdeki yıllarda eski kör dövüşü bu gidişle daha da hızlanacak görünüyor."* -N. Cumalı.

kör duman *is.* Çok yoğun sis: *"Kör duman yamaçlara kadar inmiş, etekteki bahçelerin kavak ağaçlarını da perdelemeğe başlamıştı."* -T. Buğra.

kördüğüm *is.* **1.** Çözülemeyen, ilmiksiz düğüm. **2.** *mec.* Çözülmesi hemen hemen imkânsız olan sorun: *"Bu misalin neticesini iyi tahlil etmek fikrimce bizim çözemediğimiz kördüğümü çözmek demektir."* -Y. K. Beyatlı.

köre *is. Far. küre hlk.* **1.** Karınca yuvası. **2.** Demirci körüğünün, kömürlerin yandığı bölüme açılan deliği.

körebe *is.* Gözleri bağlı olan ebenin, oyuna katılan öteki çocukları yakalamaya çalıştığı çocuk oyunu.

köreliş *is.* Körelmek işi veya biçimi.

körelme *is.* **1.** Körelmek işi. **2.** *biy.* Görevi kalmadığı için veya başka sebeplerle bir organın beslenemeyerek küçülmesi, dumur.

körelmek *(nsz)* **1.** Keskinliğini yitirmek: *Bıçak köreldi.* **2.** Suyu çekilmek: *Kuyu köreldi.* **3.** (ateş veya ışık için) Sönecek duruma gelmek. **4.** *mec.* Değer, önem veya yeteneğini yitirmek. **5.** Soyu tükenmek: *Bu aile köreldi.* **6.** *biy.* Görevi kalmadığı için veya başka sebeplerden dolayı bir organ beslenemeyerek küçülmek, dumura uğramak.

köreltme *is.* Köreltmek işi.

köreltmek *(-i)* **1.** Körelmesini sağlamak. **2.** Dumura uğratmak. **3.** *mec.* Yete-

neğini kaybettirmek.

köreşe *is.* Yerdeki karın yüzünde buz tutmuş olan tabaka.

kör fare *is. zool.* Kör faregillerden, toprak altında yuva yapan bir memeli hayvan *(Spalax typhlus)*.

kör faregiller *ç. is. zool.* Kemiriciler sınıfına giren, gözleri küçük bir deri ile örtülü, kuyruksuz, örnek hayvanı kör fare olan bir familya.

körfez *is. Yun. kolpos coğr.* **1.** Karanın içine sokulmuş deniz parçası: *"Körfezin karşı kıyısında bir kömürcü kayığı demirlemişti."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *s. mec.* Kuytu, işlek olmayan: *Orası pek körfez bir yer. "Körfezdeki dalgın suya bir bak göreceksin / Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde."* -Y. K. Beyatlı.

körfezcik, -ği *is.* Küçük körfez: *"Körfezciğin ortasında sular kaynayıp köpürmekteydi."* -Halikarnas Balıkçısı.

kör hat, -tt *is.* Demir yollarında arkası kesik hat: *"Çekildi kör hatta gecede boş trenler."* -B. Necatigil.

kör kadı *is.* Hatıra gönüle bakmadan doğru bildiğini herkesin yüzüne söyleyen, sözünü esirgemeyen: *"Selâmün aleyküm behey kör kadı!"* -M. Â. Ersoy.

kör kandil *is.* **1.** Işığı çok az olan kandil: *"Sahanlığın üstünde bir kör kandil yanıyordu."* -H. R. Gürpınar. **2.** *s.* Aşırı derecede sarhoş, gök kandil.

kör kaya *is.* Deniz yüzüne çok yakın olan tehlikeli kaya veya sığlık.

kör köstebek, -ği *is. zool.* Kör faregillerden kemirici bir memeli hayvan.

kör kurşun *is.* Bir başkasına veya amaçsız atıldığı hâlde bir kimsenin ölmesine veya yaralanmasına sebep olan kurşun, serseri kurşun.

kör kuyu *is.* Suyu kurumuş, su çıkmayan, susuz kuyu.

körkütük, -ğü *is.* ve *s. (kö'rkütük)* Kendini bilmeyecek kadar çok (sarhoş, âşık vb.).

körlemeden *zf.* **1.** Bilmeden, anlamadan, bilmeksizin. **2.** Nişan almadan: *Körlemeden attı ve vurdu.*

körleniş *is.* Körleşme.

körlenme *is. bk.* körleşme.

körlenmek *(nsz) bk.* körleşmek.

körleşme *is.* Körleşmek işi.

körleşmek *(nsz)* **1.** Kesmez, işlemez veya yararlanılmaz duruma gelmek: *Bıçak körleşti.* **2.** *mec.* Değer, önem veya yeteneğini yitirmiş duruma gelmek.

körleştiriş *is.* Körleştirmek işi veya biçimi.

körleştirme *is.* Körleştirme işi.

körleştirmek *(-i)* Körleşmesine yol açmak: *Makası körleştirdi.*

körletiş *is.* Körletmek işi veya biçimi.

körletme *is.* Körletmek işi.

körletmek *(-i)* **1.** Keskinliğin azalmasına veya yitirilmesine sebep olmak. **2.** *mec.* Değer ve yeteneklerinin yitirilmesine sebep olmak.

körlük, -ğü *is.* **1.** Kör olma durumu. **2.** Kesmez olma durumu: *"Bileği taşındaki bıçak bir ileri gidiyor, bir geriliyor, ağzının körlüğünü yok ediyordu."* -T. Dursun K. **3.** *mec.* Dikkatsizce ve beceriksizce yapılan iş. **4.** *mec.* Gerçeği görememe durumu. **5.** *bot.* Bitkilerin tomurcuk vermemesi durumu.

kör nişancı *is.* Hedefi rastlantı ile vuran kimse.

kör nişancılık, -ğı *is.* Hedefi, iyi nişan almasını bilerek değil, rastlantı ile vurma.

kör nokta *is.* Kör alan.

kör ocak, -ğı *is.* Çocuksuz aile.

Köroğlu, -nu *öz. is. (ünlü halk kahramanının adından) hlk.* Kocanın karısına verdiği ad: *Evde iki kişiyiz, bir Köroğlu, bir Ayvaz. "Benim Köroğlu yamandır. Üç tavuk besler bizim gecekondunun önünde, bir kafes içinde."* -N. Cumalı.

körpe *s.* **1.** (bitki için) Dalından yeni koparılmış, tazeliği üstünde, daha büyümemiş, **kart** karşıtı: *Körpe fidan. Körpe hıyar.* **2.** (insan için) Yeni yetişmekte olan: *"Köşedeki masada körpe, ötekinde olgun birer hoş kadın..."* -R. H. Karay. *"Sait, öykülerine tutkun bu körpe karikatürcünün konuşmasından pek memnun kalmıştır."* -S. Birsel. **3.** (hayvan için) Büyümemiş: *Körpe*

kuzu. "Kaplan ve yılan, körpe ceylanların hayaliyle gözlerini kapadılar." -H. E. Adıvar. **4.** *mec.* Genç, hoş, güzel, yeni yetişmiş, henüz bozulmamış, yıpranmamış: *Körpe dimağlar. "Bir vakitler, Mahinur'un körpe rayihasıyla doldurduğu odalar şimdi boş ve sahipsiz."* -H. Taner.

körpecik, -ği *s.* Çok körpe, çok taze.

körpelik, -ği *is.* Körpe olma durumu, tazelik, taravet: *"O zaman yüzünün çocuklara mahsus körpeliği masuniyetle birleşmişti."* -P. Safa.

kör sıçan *is. hlk.* Köstebek.

kör şans *is.* Kötü talih: *"Kör şansa bak...Burada da yetişti."* -Z. Selimoğlu.

kör şeytan *is.* Kötü kader: *"Gideyidim Çukurova düzüne / Uymaz olam kör şeytanın sözüne."* -Halk türküsü.

kör talih *is.* Kötü kader: *"Muvaffak olursan ne âlâ... olamazsan -Ne yapalım, elimizden geleni yaptık ama olmadı der, kabahati kör talihe yükler geçersin."* -H. E. Adıvar.

kör tapa *is.* Borunun kullanılmayan veya kullanılması istenilmeyen deliğine takılan dişli tapa.

kör topal *s.* Yarım yamalak, iyi kötü idare edecek biçimde: *"Konuşmalar da kör topal, gene havalara, sulara, alış verişlere aktarıldı."* -T. Buğra.

kör uçuş *is.* Uçağı karanlıkta veya sis içinde sadece uçuş aletlerini kullanarak yönetme.

körük, -ğü *is.* **1.** Ateşi canlandırmak için kullanılan ve açılıp kapandıkça içindeki havayı üfleyen araç: *"Bir taraftan ha bire körüğün ipini çekiyordu."* -R. Enis. **2.** Bazı araçların açılıp kapanabilir üst üste katlanmış bölümü: *Fayton körüğü.* **3.** Bazı müzik araçlarında hava vermeye yarayan, el veya ayakla işletilen meşin veya kâğıt bölüm: *Akordeon körüğü.* **körük gibi** körüğe benzeyen bir biçimde, körüğü andırırcasına: *"Cılız göğsü bir körük gibi kalkıp iniyor."* -H. E. Adıvar.

körükçü *is.* **1.** Körük yapan veya satan kimse. **2.** Körük kullanan kimse. **3.** *mec.* Körükleyici.

körükçülük, -ğü *is.* Körükçünün yaptığı iş.

körükleme *is.* Körükleme işi.

körüklemek *(-i)* **1.** Körükle üflemek: *Ateşi körükleyin.* **2.** *mec.* Kızıştırmak, kışkırtmak, şiddetlendirmek: *"Bana çatmağa yer arıyor, siz de gidip körüklüyorsunuz."* -M. Ş. Esendal. *"İmamın burnunu kırmak için bu münasebeti körükleyen mahalleli, gençlere yardım etti."* -H. E. Adıvar.

körüklenme *is.* Körüklenmek işi.

körüklenmek *(nsz)* Körüklemek işine konu olmak veya körüklemek işi yapılmak.

körükleyici *s.* Kışkırtıcı.

körüklü *s.* Körüğü olan: *Körüklü fotoğraf makinesi. "Karşı geçidin ağzında körüklü bir fayton arabası göründü."* -R. N. Güntekin.

körü körüne *zf.* Davranışının gerekçesini ve nasıl sonuçlanacağını bilmeden, düşünüp taşınmadan: *"Körü körüne inanılan kıymetler nelerdir, bunları anlatıyordum."* -O. V. Kanık.

körüksüz *s.* Körüğü olmayan.

kör yılan *is. zool.* Kör yılangillerden, solucanla beslenen, yılana benzer, ayaksız bir sürüngen *(Typhlops vermicularis).*

kör yılangiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan sürüngenler sınıfına giren, bütün sıcak bölgelerde rastlanan, kaygan pullu, 1 m boyundaki yılanlar familyası.

kös *is. Far. küs esk.* Savaşlarda, alaylarda at, deve veya araba üzerinde taşınan ve işaret vermek için kullanılan büyük davul. **kös dinlemek** türlü olaylar yaşadığı için bilgi ve tecrübe sahibi olarak benzer veya daha basit olaylar karşısında aldırış etmemek: *"Politikacılar onun olumlu isteklerini kös dinler mi, dinlemezler mi o zaman görürüz."* -H. Taner. **kös dinlemiş** *tkz.* birçok olaylar görüp geçirdiğinden buna benzer şeylere aldırış etmeyen (kimse).

→ ***kös kös***

kösçü *is.* Mehter takımında kös çalan kimse.

köse *s. Far. kose* **1.** Bıyığı, sakalı çıkmayan (erkek): *"Köse kâtip, gözlerini kır-*

pıştırarak dinlemeye başlamıştı." -K. Tahir. **2.** Köse buğday. **köseyle alay edenin top sakalı kara gerek** başkasının eksikleriyle eğlenen kimsenin kendisi kusursuz olmalıdır.

→ ***köse buğday, köse sakal***

köse buğday *is. bot.* Başağı kılçıksız bir çeşit buğday.

köseği *is. hlk.* **1.** Ateş karıştırmaya yarayan odun veya demir. **2.** Ucu yanık odun, eğsi.

kösele *is. Far. gosāle* **1.** Ayakkabı tabanı, bavul, çanta yapımında kullanılan, büyük baş hayvanların işlenmiş derisi. **2.** *s.* Köseleden yapılmış olan: *Kösele ayakkabı.* **kösele gibi** (aslında yumuşak olan şeyler için) çok sert, çiğnenmesi güç, koparılamaz: *Kösele gibi et.*

→ ***kösele suratlı, kösele taşı***

kösele suratlı *s. tkz.* Utanmaz, sıkılmaz.

kösele taşı *is.* **1.** Mermerleri parlatmakta kullanılan kefeki taşı. **2.** Kunduracıların üstünde kösele dövdükleri taş. **3.** *den.* Avadanlıkların ağızlarındaki pürüzleri düzeltmek ve inceltmek için kullanılan bir tür taş.

köselik, -ği *is.* Köse olma durumu.

kösem *is. hlk.* Kösemen: *Kösem koyun.*

kösemen *is. hlk.* **1.** Sürünün önünden giderek ona kılavuzluk eden koç veya teke. **2.** Dövüşken iri koç veya teke. **3.** Yol gösteren kılavuz. **4.** *ekon.* Borsada öncülük yapan hisse.

kösemenlik, -ği *is.* Yol gösterme, kılavuzluk. **kösemenlik etmek** yol göstermek, kılavuzluk etmek.

köse sakal *is.* Çok seyrek sakallı.

köskelmek *(-e) hlk.* Bir yere yaslanarak oturmak.

kös kös *zf.* Başı önde, sağa sola bakmadan, yorgun, üzgün, düşünceli bir durumda: *"Acı bir şey söylememek için birkaç kere yutkunduktan sonra başını eğdi ve kös kös aşağı inmeye başladı."* -R. N. Güntekin. *"Böyle pişmiş, bitkin bir hâlde kös kös gidiyorduk."* -R. H. Karay.

köskötürüm *s. (kö'skötürüm)* Büsbütün kötürüm.

kösnü *is. hlk.* Erkek ve dişinin birbirine karşı duydukları cinsel istek, şehvet.

kösnük, -ğü *s. hlk.* Eş isteme zamanı gelmiş (hayvan).

kösnül *s.* **1.** Kösnüyle ilgili, şehvanî, şehevî, erotik. **2.** *psikol.* Cinsel duyumlar veya onlara bağlı olan duyumların uyandırdığı duygu ve coşkularla ilgili olan, erotik. **3.** Özellikle cinsel aşkı işleyen, şehvet uyandıran (resim, heykel), erotik.

kösnüllük, -ğü *is.* **1.** Kösnül olma durumu, şehvaniyet, erotizm. **2.** *psikol.* Cinsel uyaranlara karşı aşırı duyarlık gösterme durumu, erotizm.

kösnülme *is.* Kösnülmek işi veya durumu.

kösnülmek *(nsz)* (hayvan için) Eş isteme zamanı gelmek.

kösnülü *s.* Aşırı cinsel isteği olan, şehvetli.

köstebek, -ği *is. zool.* Köstebekgillerden, toprak altında oyduğu yuvalarda yaşayan, gözleri hemen hiç görmeyen, derisinden kürk yapılan küçük bir hayvan, sokur, yer sıçanı *(Talpa).*

→ ***köstebek illeti***

köstebekgiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan, memeliler sınıfının böcekçiller takımına giren bir familya.

köstebek illeti *is.* Atların ensesinde oluşan hücre dokusu iltihabı.

köstek, -ği *is.* **1.** Hayvanın kaçmasını önlemek için iki ayağına bağlanan kısa ip veya zincir. **2.** Saat, kılıç, anahtar gibi şeylerin ucuna takılan zincir: *"Koltuklara kurulur, altın kösteklerini parmakları ile çevirir."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Koşulan atların tepmesini önlemek için kuskun kayışına eklenen kayış. **4.** Balık iğnesini oltaya bağlayan, bir iki karış uzunluğunda kıl veya misina parçası. **5.** *mec.* Engel. **köstek olmak** engel olmak. **köstek vurmak 1)** hayvanın ayağına köstek bağlamak; **2)** *mec.* kösteklemek; **3)** *sp.* güreşte hasmın bir veya iki ayağını sımsıkı yakalamak. **kösteği kırmak 1)** çocuk yürümeğe baş-

lamak; 2) bağlı bulunduğu yerle ilişiğini kesmek.

köstekleme *is.* Kösteklemek işi.

kösteklemek *(-i)* **1.** (hayvanın) Ayağına köstek vurmak. **2.** *mec.* (bir işi) Yürümez duruma getirmek, engellemek: *"Şiirin öz, hayal, duygu gücünü kösteklediğini sanır."* -S. Birsel.

kösteklenış *is.* Kösteklenmek işi veya biçimi.

kösteklenme *is.* Kösteklenmek işi.

kösteklenmek *(nsz)* **1.** Ayağına köstek vurulmak. **2.** Ayağına bir engel takılarak düşer gibi olmak veya düşmek. **3.** *mec.* (bir iş) Yürümez duruma getirilmek, engellenmek: *"Fikrim, zihnim kösteklendi."* -H. R. Gürpınar.

köstekleyiş *is.* Kösteklemek işi veya biçimi.

köstekli *s.* **1.** Kösteği olan: *"Köstekli saatini çıkarıp bakan ırgatbaşı işçileri yirmi beş dakika fazla çalıştırmış olduğunu gördü."* -H. Taner. **2.** Ayağına köstek vurulmuş olan.

kösteksiz *s.* Kösteği olmayan.

köstere *is.* Tahta rendesi.

köşe *is. Far. güşe* **1.** Birbirini kesen iki çizginin, iki düzlemin oluşturduğu açı, zaviye: *Mendilin köşesi. Kutunun sivri köşesi.* **2.** İki duvarın birleştiği girintili veya çıkıntılı yer: *"Seniha Hanım parmağını odanın köşesine uzattı."* -P. Safa. **3.** İki sokağın veya caddenin kesiştiği yer: *"Türk kadınları alacalı bir ipek kumaş gibi köşeye birikmişlerdi."* -Ö. Seyfettin. **4.** Bölüm, yer veya yan: *"Burgaz'ın sokaklarında her köşeden Türkçe işitiliyor."* -Y. K. Beyatlı. *"Burası memleketin bir temiz köşesi, şehrin kirlaşmış bir bucağı."* -M. Ş. Esendal. **5.** *mec.* Kuytu, tenha veya ücra yer: *"Nihayet, bir köşede oturan jandarma çavuşu söze karışıp işi kesti attı."* -M. Ş. Esendal. **6.** *mec.* Kimsenin uğramadığı, aramadığı yer: *"İlk adımda otel, han, kahve köşeleri bulmak ihtiyacı baş gösterecek."* -R. H. Karay. **7.** *sp.* Futbol alanını oluşturan yan ve kale çizgilerinin kesişme noktalarından her biri, korner. **köşe başını tutmak** etkili olabilecek en önemli makamda bulunmak veya yeri ele geçirmek: *"Amatör diplomatlar, küme küme köşe başlarını tutmuş ve bozgunculuk propagandasına girmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **köşe kapmaca oynamak** *mec.* biri başkasına gidip bulamadığı sırada, o da kendisine gelip bulamamak, birbirini arayıp durmak. **köşe tutmak** karışmak, kendini belli etmek, görünmek: *"Kemanın ince gıy gıy'larına boş mağaralardaki ses akisleri gibi öten pes perdeden bir öksürük köşe tutuyor."* -H. E. Adıvar. **köşede bucakta kalmak** ilgisizlikten gözden uzakta bulunmak: *"Koca Sinan'ın en önemli yapısı bu durumda olursa, köşede bucakta kalmış olanlara selâm olsun!"* -B. R. Eyuboğlu. **(bir) köşeye atılmak** önem vermemek, gözden uzakta tutmak, ilgilenmemek: *"Böyle bir köşeye atılmak, iktidardan uzak kalmak, diri diri gömülmekti benim için."* -T. Oflazoğlu. **(bir) köşeye çekilmek** hiçbir işe karışmayarak yaşamak: *"Bir köşeye çekilip ölümü beklemek."* -Ö. Seyfettin. *"Günden güne bunalan hükûmet işlerinden tiksinerek bir köşeye çekildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **köşeye oturmak** (kız için) gelin olmak, evlenmek. **köşeye sinmek** kimsenin görmeyeceği bir yere saklanmak, gizlenmek, sesi çıkmaz olmak: *"En militan muhaliflere kadar hepsi bir köşeye sinmedi mi?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **köşeyi dönmek 1)** hiçbir çaba göstermeden kısa sürede zengin olmak; **2)** kısa yoldan ve büyük bir emek harcamadan sosyal ve ekonomik güç edinmek.

→ ***köşe atışı, köşe başı, köşebent, köşe bucak, köşe demiri, köşe dolabı, köşe dönmeci, köşe dönücü, köşe kadısı, köşe kapmaca, köşe koltuğu, köşe minderi, köşe penceresi, köşe rafı, köşe taşı, köşe vuruşu, köşe yastığı, köşe yazarı, köşe yazarlığı, köşe yazısı***

köşe atışı *is. sp.* Futbolda bir oyuncu, topu kendi kale çizgisi dışına çıkarırsa, karşı taraf lehine kale çizgisi ile yan çizgisinin kesiştiği noktadan verilen serbest vuruş hakkı, korner atışı.

köşe başı *is.* Bir sokağın başka bir sokakla veya caddeyle kesiştiği yer: *"Şu iki köşe başı arasında senelerden beri ne hatıralar?"* -P. Safa.

köşebent, -di *is. Far. güşe-bend* **1.** Bir yere fotoğraf yapıştırmaya yarayan, üçgen biçiminde arkası zamklı küçük kâğıt. **2.** Birleşen iki kereste vb. ni tutturmaya yarayan, dik açı biçiminde bükülmüş demir. L demiri.

köşe bucak, -ğı *is.* Göze çarpmayan yer: *"Doktorun hanımı da Nadir hanıma evin köşesini bucağını göstermeye başladı."* -M. Ş. Esendal. **köşe bucak kaçmak** kimseye görünmek istememek: *"Anası köşe bucak kaçıyor, tenha bir yer buldukça hıçkırıyordu."* -R. Enis.

köşe demiri *is.* Dik açı biçiminde üretilmiş demir.

köşe dolabı *is.* Köşe yere yerleştirilen dik açı biçiminde yapılmış dolap.

köşe dönmeci *is.* Köşe dönücü.

köşe dönücü *is.* Çıkarını, en kısa zamanda sonuç alacak biçimde düşünen kimse.

köşe dönücülük, -ğü *is.* Kısa sürede çıkar sağlamak işi.

köşegen *is. mat.* Bir çokgende ardışık olmayan veya bir çok yüzlüde aynı düzlem üzerinde bulunmayan iki köşe arasına çekilen çizgi, kutur, diyagonal.

köşek, -ği *is. hlk.* Deve yavrusu.

köşe kadısı *is. mec.* İş yapmayı sevmeyen, rahatına düşkün kimse.

köşe kapmaca *is.* Çocukların köşeleri tutup bunları birbirlerine kaptırmamaya çalışarak oynadıkları oyun.

köşekleme *is.* Köşeklemek işi.

köşeklemek *(nsz) hlk.* Deve yavrulamak.

köşe koltuğu *is.* Odanın veya salonun köşesini kaplayacak biçimde ürctilmiş koltuk.

köşeleme *is.* **1.** Köşelemek işi. **2.** *zf.* Köşeye çapraz gelecek biçimde: *Kanepeyi köşeleme koymuşlar. "Sonra aynı mendili üç köşeleme katlayarak boynu ile kolalı yakasının arasına sıkıştırdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

köşelemek *(-i)* Köşeye gelecek biçimde koymak.

köşeli *s.* Köşesi veya köşeleri olan: *Köşeli ayraç.*

→ ***köşeli ayraç, köşeli parantez***

köşeli ayraç, -cı *is.* İçinde bulunan bir anlatımda, ayrıca parantez içine alınması gereken bir açıklama için kullanılan köşeleri kırık, düz ayraç.

köşelik, -ği *is.* **1.** İki duvarın kesiştiği yere aralarındaki açıyı doldurmak için uygulanan ahşap veya kâğir işçiliği. **2.** Kapı veya pencere aralığının köşesini oluşturan taş. **3.** Duvar köşelerinde, üstüne lâmba vb. şeyler konan el yapımı, ahşap, süslü eşya: *"Zengin sanılan evlere gidip boyun büktü Sultan. Değerli bir köşeliği, bir fotoğraf çerçevesini, bir seccadeyi satmak için..."* -A. Kutlu.

köşeli parantez *is.* Köşeli ayraç.

köşe minderi *is.* Köşeye yerleştirilmiş kabarık büyük minder: *"Köşe minderi üzerinde yanlamasına uzanarak, yarı bitmiş cümlelerle bize bir mevzu verdi."* -F. R. Atay.

köşe penceresi *is.* Duvarlar arasındaki köşede bulunan pencere: *"Adamcağız vaktini köşe penceresinde gazetesini okumakla geçirdi."* -R. H. Karay.

köşe rafı *is.* Köşeyi kaplayacak biçimde yapılmış raf.

köşesiz *s.* Köşesi olmayan.

köşe taşı *is.* Binalarda tek parça biçiminde köşeleri tutan taş.

köşe vuruşu *is. sp.* Köşe atışı.

köşe yastığı *is.* Köşe minderi üzerine dik olarak konan ve köşeleri tutan yastık.

köşe yazarı *is.* Fıkra yazan kimse.

köşe yazarlığı *is.* Fıkra yazarlığı.

köşe yazısı *is.* Fıkra.

köşk *is. Far. kuşk* Bahçe içinde yapılmış süslü ev, kasır: *"Bozuk ve tozlu yollardan tam bizim köşkün önüne geldik."* -Ö. Seyfettin. *"İstanbul yazlıklarında zengin köşklerin biraz ötesinde köy kulübelerine benzer derme çatma evler görüldü."* -R. E. Ünaydın.

köşker *is. Far. kevşger* Yemenici, ayakkabı tamircisi: *"Deli terzi, kör köşger, iğneyi ipliği yitirmese günde bir kaftan diker."* -Atasözü. *"Zaten azıcık güzel olsaydım, topal bir köşkere varmazdım."* -A. Kutlu.

köşkerlik, -ği *is.* Köşkerin yaptığı iş.

köşklü *is. tar.* Yangınları haber vermesi için yangın kulelerinde ve başka uygun yerlerde bekletilen gözetleyici.

kötek, -ği (I) *is. Far. kütek* **1.** Baston, sopa. **2.** Sopayla atılan dayak. **kötek atmak** (veya **çekmek**) dövmek, dayak atmak. **kötek yemek** dövülmek, dayak yemek.

kötek, -ği (II) *is.* Büyük, beyaz pullu bir çeşit balık, taş levreği, minakop.

kötü *s.* **1.** (nesneler için) İstenilen, beğenilen nitelikte olmayan, fena, **iyi** karşıtı: *Kötü bir kalem. "En samimî heyecanlarım, onları anlatmağa ve yazmağa giriştiğim zaman yanlış ve kötü oluyorlar"* -S. F. Abasıyanık. **2.** Zararlı, tehlikeli: *Kötü hava.* **3.** Korku, endişe veren: *Kötü olaylar yaşandı. "Yabancının bu kötü kasdına yalnız azmimizle karşı koyduk."* -R. E. Ünaydın. **4.** Hoşa gitmeyen: *Kötü bir parfüm.* **5.** Kaba ve kırıcı: *"Kızına söylemedik kötü lâkırdı bırakmamış."* -M. Ş. Esendal. **6.** Az, yetersiz: *"Kötü, çirkin tarafları bırakınız bilim adamları ayırdetsin."* -R. H. Karay. **7.** Kişi veya toplum üzerinde olumsuz etkileri olan. **8.** (insan için) İyi, gerekli niteliklere sahip olmayan. **9.** *is.* İstenilmeyen, gereksiz davranışları olan veya bu davranışlara eğilimli olan (kimse). **10.** *zf.* İstenilmeyen, beğenilmeyen, yararsız, uygun olmayan bir biçimde. **11.** *zf.* Aşırı, çok: *Kız, oğlana kötü tutuldu.* **kötü gözle bakmak 1)** bir kimse için iyi olmayan düşünceler beslemek, bunu belli edercesine bakmak: *"Tiyatroda kimse kimseye kötü gözle bakamaz."* -S. F. Abasıyanık. **2)** cinsel duygu ile bakmak: *"Ben bu kambur kızdan hoşlanmışsam, onu sevmişsem, neden ona kötü gözle bakmış olayım?"* -O. V. Kanık. **kötü haber tez duyulur** *bk.* kara haber tez duyulur. **kötü kişi olmak** bazı kimseler birtakım insanların düşmanlığını kazanmak. **kötü kötü düşünmek** üzüntülü düşüncelere dalmak: *"Bir yıldırım gelse de beni de yok etse bari diye kötü kötü düşündüğü oluyordu."* -H. Taner. **kötü olmak 1)** olumsuz bir durum almak; **2)** beğenilmemek, takdir edilmemek; **3)** (kadın) kötü yola düşmek: *"... en insaflıları biraz acır, ah zavallı kötü oldu, alnının yazısı imiş derler."* -Ö. Seyfettin. **(biri için) kötü söylemek** bir takım olumsuz, beğenilmeyen, istenmeyen tutum ve davranışları olduğunu söylemek, kötülemek. **kötü yola düşmek** kötü kadın olmak. **kötü yola sapmak** doğruluktan ayrılıp istenilmeyen ve yanlış işler yapmak. **kötü yola sürüklemek** (veya **saptırmak**) yasa dışı, uygunsuz veya hoşa gitmeyen bir yaşayış içine sokmak: *"Kız kardeşini kötü yola sürükledi diye babası reddetmişti."* -S. F. Abasıyanık. *"Parmak kadar çocuğu kötü yollara saptıranların kökünü kazırım."* -S. Ali. **kötüye çekmek** yanlış, beğenilmeyen bir anlam vermek: *"Ne oldu ki Ömer ağa, dedi. Lâfımı yanlış anladın, kötüye çektin?"* -S. F. Abasıyanık. **kötüye kullanmak 1)** yetkisini yasalara aykırı yolda kullanmak: *Görevlerini kötüye kullandılar.* **2)** birinin iyi davranışından istenilmeyen yolda yararlanmak: *"O benim dinlemekteki sabrımı, saflığımı kötüye kullandı."* -H. R. Gürpınar.

→ ***kötü adam, kötü göz, kötü kadın***

kötü adam *is. sin.* Filmlerde izleyiciye sevimsiz gelen, filmin kahramanıyla çekişme durumunda olan ve sonunda çoğu kez alt olan kimse.

kötücül *s.* ve *is.* **1.** Kötülük isteyen (kimse). **2.** Kötülük eden, zarar veren. **3.** (hastalık veya ruh için) Tehlikesi olan, habis.

kötü göz *is.* Baktığı kimseye zarar veren veya nazar değdiren göz, kem göz.

kötü kadın *is.* Orospu.

kötüleme *is.* Kötülemek işi.

kötülemek *(-i)* **1.** Biri veya bir şey için olumsuz, aşağılayıcı, hoş olmayan sözler söylemek: *"İsveçli doktorun suyu kötüle-*

mekteki asıl amacı, Viyana'da bir bira fabrikası açmak iznini elde etmekmiş." -S. Birsel. **2.** *(nsz)* (insan için) Sağlığı bozulmak. **3.** (nesneler için) Niteliği bozulmak, kalitesi bozulmak.

kötüleniş *is.* Kötülenmek işi veya biçimi.

kötülenme *is.* Kötülenmek işi.

kötülenmek *(nsz)* Kötülenmek işi yapılmak veya kötülemek işine konu olmak.

kötüleşme *is.* Kötüleşmek işi.

kötüleşmek *(nsz)* **1.** Kötü duruma gelmek: *Havalar kötüleşti.* **2.** (kadın) Toplumun ahlâk kurallarına aykırı davranmaya başlamak.

kötüleştiriş *is.* Kötüleştirmek işi veya biçimi.

kötüleştirme *is.* Kötüleştirmek işi.

kötüleştirmek *(-i)* Kötü duruma gelmesine yol açmak.

kötüleyici *is.* ve *s.* Kötüleyen, yeren (söz, yazı vb.): *"Şiirlerim için yazılan kötüleyici tenkitlere çoğu zaman cevap vermedim."* -O. V. Kanık.

kötüleyiş *is.* Kötülemek işi veya biçimi.

kötülük, -ğü *is.* **1.** Kötü olma durumu: *Havaların kötülüğü yüzünden...* **2.** Zarar verecek davranış veya söz: *"Hiç çare yok, bu tüller yırtılacak ve bütün korkunçluğuyla kötülük ateşi çıkarılacaktır ortaya."* -Ç. Altan. **3.** Kemlik, şer. **kötülük etmek** (veya **yapmak**) kötü davranmak, zarar vermek: *"Kötülük edeni öldürür veya ayetlerin emrettiği cezalardan birini verir."* -F. R. Atay.

kötülükçü *s.* Her türlü kötülüğü yapacak ahlâkta olan, şerir.

kötülükçülük, -ğü *is.* Kötülükçü olma durumu, şerirlik.

kötümseme *is.* Kötümsemek işi.

kötümsemek *(-i)* Bir olayı, bir konuyu vb.yi yalnız olumsuz yönleriyle düşünmek veya ele almak.

kötümser *s.* Her şeyi kötü yanıyla ele alan, her durumu karanlık gören, hep en kötüyü bekleyen, kötüye yorumlayan, karamsar, bedbin, pesimist. **iyimser** karşıtı: *"Günlerimi neşeli ve hülyalı iki kısma ayıran iki tabiatım, kötümser ve iyimser, iki felsefem vardı."* -A. Ş. Hisar. *"Hiç lüzumu yokken, bu yolda acıklı ve kötümser bir hikâye yazacaktım."* -H. Taner.

kötümserleşme *is.* Kötümserleşmek işi.

kötümserleşmek *(nsz)* Kötümser duruma gelmek, karamsarlaşmak.

kötümserlik, -ği *is.* **1.** Kötümser olma durumu, karamsarlık, bedbinlik, pesimizm. **2.** *fel.* Her şeyi en kötü yanından ele alan, her durumu karanlık gören ve hep en kötüyü bekleyen dünya görüşü, pesimizm.

kötürüm *s.* **1.** Yaşlılık veya sakatlık sebebiyle yürüyemeyen: *"Duvar diplerinde kötürüm gibi yatıyorlar, uyukluyorlardı."* -Ö. Seyfettin. **2.** (bacak için) Yürüyemeyecek derecede sakat: *"O vakit, iki yanmış odundan hiç fark edilmeyen kötürüm bacaklarını gördük."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *mec.* İşleyemeyen, iş yapamayan. **kötürüm olmak** (veya **kalmak**) **1)** yaşlılık veya sakatlık sebebiyle yürüyememek: *"Mağdurun belinden aşağısını felce uğrattı, bütün hayatı boyunca kötürüm kaldı."* -B. Felek. **2)** *mec.* güçsüz kalmak: *"Acılıyım karım öleli / Kalmışım yarı kötürüm."* -B. Necatigil.

kötürümleşme *is.* Kötürümleşmek işi.

kötürümleşmek *(nsz)* Kötürüm duruma gelmek: *"Vakitsiz kötürümleşen ruh, onun mucizesiyle ısındı, kımıldandı, doğruldu; bir sağlığa kavuşuyordu."* -R. E. Ünaydın.

kötürümlük, -ğü *is.* Kötürüm olma durumu.

köy *is. Far. küy* **1.** Yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri veya nüfus yoğunluğu yönünden şehirden ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışmak gibi işlevlerle belirlenen, konutları ve öteki yapıları bu hayatı yansıtan yerleşme birimi: *"Bizim en küçük bir köy hocamız bile etnografya hakikatına vâkıftır."* -Ö. Seyfettin. *"Vatanseverlik, doğduğu yeri, evini, köyünü, müstakil devlet sınırları içinde memleketini sevmektir."* -O. S. Orhon. **2.**

Köy halkı.

→ ***köy ağası, köy ekmeği, köy ihtiyar heyeti, köy ihtiyar meclisi, köy imamı, köy koruculuğu, köy korucusu, köy köy, köy meydanı, köy muhtarı, köy odası, köy oyunu, köy romanı, köy türküsü, köy yeri***

köy ağası *is.* Köyde, malı, toprağı vb. çok olan, sözü dinlenen kimse: *"Yüzünden de bir Rumelili olduğu pek belliydi; hatta köy ağalarına benziyordu."* -M. Ş. Esendal.

köycü *is.* Köy sorunlarını kendine iş edinen, köylerin ve köylülerin kalkınması yolunda çalışan kimse.

köycülük, -ğü *is.* Köy sorunları ile ilgilenme anlayışı veya köyü kalkındırma çalışması: *"Köycülük kollarında gecemi gündüzüme kattım."* -Y. Z. Ortaç. *"Kendisi Tavşanlı'da yapılacak olan köycülük harekâtına çok bağlı olduğu için siyasî bir güçlük çıkmasını istemiyordu."* -H. E. Adıvar.

köydeş *is.* Aynı köyde oturan kimselerin birbirine göre her biri.

köy ekmeği *is.* Tandırda veya sacda pişirilen bir tür pide veya somun.

köy ihtiyar heyeti *is.* Muhtarla birlikte köyün sorunlarını halletmekle görevli kurul, köy ihtiyar meclisi.

köy ihtiyar meclisi *is.* Köy ihtiyar heyeti.

köy imamı *is.* Köyde din işleriyle görevli kimse.

köy koruculuğu *is.* Köy korucusunun işi.

köy korucusu *is.* Köyün çevresinin ve kırsal emniyeti ile görevlendirilmiş kimse.

köy köy *zf.* Her taraf, pek çok yer: *Köy köy dolaşmak.*

köyleşme *is.* **1.** Köyleşmek işi. **2.** *sos.* Köyden şehre nüfus göçü dolayısıyla kırsal alanlara özgü davranış ve tutumların şehirlerde görülmesi.

köyleşmek *(nsz)* Köy durumuna gelmek.

köyleştirmek *(-i)* Köy durumuna getirmek.

köylü *s.* **1.** Köyde yaşayan veya köyde doğmuş olan: *"Biz duyarız en büyük zevkini ruhumuzun / Görünce bir köylünün kıvrılmayan belini."* -Ö. B. Uşaklı. *"Genç, gürbüz bir köylü çocuğu idi."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *is.* Köy halkı: *"Köylüler ne temiz ne güçlü insanlardı."* -A. Gündüz. *"Köylüleri, özellikle onları çok iyi tanıyordu."* -T. Buğra. **3.** *is.* Aynı köyden olan: *Hasan benim köylümdür.* **4.** *mec.* Kaba, anlayışsız kişi: *"Otomobilin içinden köylü kılıklı, tıknaz bir adam çıktı."* -H. Taner.

→ ***köylü çorbası, köylü kentli***

köylü çorbası *is.* Tavuk eti, pırasa, patates, kereviz, havuç ve şalgam kullanılarak un ve yağ karışımına yedirilmesi sonucunda hazırlanan malzemenin bol su içerisinde pişirilmesiyle yapılan bir çorba türü.

köylük, -ğü *s.* Köy bulunan yer: *"Köylük yerlerde on, on iki çocuklu babalar çok görülür."* -R. N. Güntekin.

köylü kentli *s.* Çeşitli yerleşim yerlerinden olan (kimse).

köylülük, -ğü *is.* **1.** Köylü olma durumu. **2.** Köylülere özgü davranış.

köy meydanı *is.* Genellikle köyün ortasında bulunan geniş alan.

köy muhtarı *is.* Köyü idare eden kimse, mutar.

köy odası *is.* Köylülerin çeşitli toplantılar yaptıkları veya konukların köyde kalması için hazırlanmış yer.

köy oyunu *is. tiy.* Kırsal kesimde köylülerin hazırlayıp sunduğu seyirlik oyun.

köy romanı *is.* Konusunu köyün ve kırsal hayatın özelliklerinden alan roman.

köy türküsü *is.* Köy veya köylülük özelliği olan türkü: *"Türklerin şiirdeki aşkına misâli, bütün köy türküleridir."* -Y. K. Beyatlı.

köy yeri *is.* Köy, kırsal kesim: *"İnsan köy yerinde ne olsa yapar."* -M. Ş. Esendal.

köz *is.* Küçük kor parçası.

közleme *is.* **1.** Közlemek işi. **2.** Köz üzerinde pişirilen yiyecek, özellikte ateşle pişirilen et, külbastı.

közlemek *(-i)* Et, sebze, meyve, hamur

vb. yi köz üzerinde pişirmek.

közleşme *is.* Közleşmek işi.

közleşmek *(nsz)* Köz durumuna gelmek.

Kr *kim.* Kripton'un kısaltması.

kraça *is. (kra'ça) zool.* İstavrit balığının küçüğü.

kraft kâğıdı *is. Alm. Kraft* "güç, kuvvet + kâğıt Dayanıklı ambalaj kâğıdı.

kral *is. Sl. kral* **1.** En yüksek devlet otoritesini, bütün devlet başkanlığı yetkilerini kalıtım veya soylularca seçilme yoluyla elinde bulunduran kimse: *İngiliz kralı.* **2.** *mec.* Herhangi bir alanda başkalarından üstün olan kimse: *Satranç kralı.* **3.** *mec.* Çok başarılı ve zengin iş adamı: *Şeker kralı. Petrol kralı. "Şimdiki adı konserve kralı olan birisi ile tanıştım."* -A. Gündüz. **4.** *s.* Üstün, çok iyi: *"Firuzağa'da şirin, kutu gibi, manzarası çok kral bir çatı katına taşındı."* -A. İlhan. **kraldan çok kralcı olmak** birinin davasını ondan çok savunur olmak. **krallara lâyık** çok üstün nitelikli şeyleri belirtmek için kullanılır.

kralcı *is.* ve *s.* Krallık yanlısı (kimse vb.).

kralcılık, -ğı *is.* Krallık yanlısı olma.

kraliçe *is. (krali'çe) Sl. kralitsa* **1.** Kral karısı veya krallığı yöneten kadın: *İngiltere kraliçesi.* **2.** *mec.* Kendi cinsleri arasında herhangi bir bakımdan üstünlüğü olan: *Güzellik kraliçesi. Dans kraliçesi.* **3.** *argo* İngiliz sterlini. **kraliçe gibi** gösterişli ve ağır giyinmiş, güzel (kadın).

kraliçelik, -ği *is.* Kraliçe olma durumu.

kraliyet *is. Sl. kral + Ar. iyyet* Krallık.

krallık, -ğı *is.* **1.** Kral olma durumu veya görevi. **2.** Kral tarafından yönetilen devlet ve bu devletin toprağı.

kramp *is. Fr. crampe* Bir veya birkaç kasın irade dışı, ağrılı ve geçici olarak kasılması, kasınç. **kramp girmek** kasılmak.

krampon *is. Fr. crampon sp.* **1.** Futbol ayakkabılarının altındaki, çimende rahat hareket etmeyi sağlayan, deri veya sentetik kabara: *"Gözü kızmış gole gideni engeller, çoğu zaman da kramponu karınlarına onlar yerler."* -H. Taner. **2.** İki parçayı sıkıca tutup sıkmaya yarayan metal parçası. **3.** Tuğla bacaların sağlamca durması için çevresine sarılan kuşak.

kraniyoloji *is. Fr. craniologie < Yun.* Kafatasının içgüdü ve yeteneklerle olan ilgisini inceleyen bilim kolu.

krank *is. İng. crank tek.* **1.** Bir motorda bilyelerin almaşık hareketini dairesel harekete çeviren dingil. **2.** Saç, çinko, dökme demir, bakır vb. borunun yönünü değiştirmeye yarayan kıvrım.

krater *is. Fr. cratère jeol.* Yanardağ ağzı.

→ ***krater gölü***

krater gölü *is. coğr.* Krater ağzında oluşmuş göl.

kravat *is. Fr. cravate* Boyun bağı: *"Muallim Bey, kravatınızın rengi gömleğinize uymamış, dedi, suratıma güldü."* -F. R. Atay. *"Cepkeni, damalı mintanını çıkarmış, kolalı gömleğine kravatını bağlıyordu."* -T. Buğra.

kravatlı *s.* Kravatı olan veya kravat takmış olan.

kravatsız *s.* Kravatı olmayan veya kravat takmamış olan.

kravl *is. İng. crawl sp.* Dizleri bükmeksizin bacakları hızla hareket ettirerek kulaçla yüzme: *"Sen önce kravl yüzüşünü düzeltmelisin."* -F. R. Atay.

kreasyon *is. Fr. création* **1.** Yaratmak işi veya yaratılan şey, yaratı. **2.** Bir terzinin veya moda evinin yarattığı her türlü yeni model.

kreatör *is.* ve *s. Fr. créateur* Bir şeyi yaratan, ortaya koyan (kimse).

kredi *is. Fr. crédit* **1.** Borç ödemede güvenilir olma durumu: *Piyasada kredisi var.* **2.** Ödünç alınan veya verilen mal, para: *"Bazen bankaya bir müşteri geliyor, kredisini artırma olanaklarını arıyordu."* -Ç. Altan. *"Kredi almada, senet ödemede, şunda bunda oldum olası kolaylık göstermişlerdir."* -A. İlhan. **3.** *mec.* Güven, saygınlık, itibar. **4.** *ped.* Belli bir öğrenimin tamamlanması için öğrencilerden istenen

her türlü kuramsal ve uygulamalı çalışmalar göz önünde tutularak, bir yarı yıl veya bir öğretim yılı okutulan herhangi bir dersin, okul programı bütünlüğü içindeki değerini nicelik olarak gösteren birim. **(birine) kredi açmak 1)** birine peşin para istemeden belirli bir ölçüye kadar mal vermeyi kabul etmek; **2)** ödünç para vermeyi üstüne almak. **kredisi düşmek** *mec.* güvenilirliği, saygınlığı yitmek.

→ ***kredi anlaşması, kredi kartı, kredi limiti, kredi mektubu, kredi sözleşmesi***

kredi anlaşması *is.* Kredi alınması için yapılan anlaşma: *"Doktor tarla kiralıyor, kredi anlaşmalarıyla ortak oluyordu ekicilerle."* -N. Cumalı.

kredi kartı *is.* Günlük satın almalarda nakit para ve çek kullanımını azaltmayı amaçlayan bir ödeme biçimi.

kredileme *is.* Kredilemek işi.

kredilemek *(-i)* Kredi açmak.

kredilendirme *is.* Kredilendirmek işi.

kredilendirmek *(-i)* Kredilemek işi yaptırmak.

kredi limiti *is.* Açılan kredinin azamî miktarı.

kredili satış *is.* Peşin olmayan ve kredi açma esasına dayanan vadeli satış.

kredi mektubu *is.* Bankaların veya malî kuruluşların müşterilerine ticarî işlemlerle ilgili kredi hesabı açtırmak için şubelerine veya muhabirlerine gönderdikleri yazı, akreditif.

kredi sözleşmesi *is.* Banka veya malî kuruluşların kredi açarken müşteriyle yaptıkları sözleşme.

krem *is. Fr. crème* **1.** Tene yumuşaklık vermek veya güneş, yağmur gibi dış etkilerden korunmak için sürülen güzel kokulu merhem. **2.** *s.* Krem kıvamında hazırlanmış olan: *Krem deterjan.* **3.** *is.* Açık saman rengi: *"Arkasında krem renkli bir entari var."* -H. E. Adıvar. **4.** *s.* Bu renkte olan: *"Vücutlarının yumuşaklığını gösteren açık renk, krem veya beyaz elbiseler içinde..."* -A. Ş. Hisar.

krema *is. (kre'ma) İt. crema* **1.** Bir çeşit yumurtalı süt tatlısı. **2.** Sütün yüzünden toplanan yağlı katman. **3.** Kevgirden geçirilmiş, krema veya sütle koyulaştırılmış çorba.

kremalı *s.* Kreması olan: *Kremalı pasta.*

kremasız *s.* Kreması olmayan.

krematoryum *is. Fr. crématorium* Ölülerin yakıldığı yer.

kremleme *is.* Kremlemek işi.

kremlemek *(-i)* Krem sürmek.

kreozot *is. Fr. créosote kim.* Çeşitli katranların damıtılmasından elde edilen, hekimlikte kullanılan, keskin kokulu bir sıvı.

krep *is. Fr. crêpe* **1.** Çok bükümlü iplikle dokunmuş bir çeşit ince kumaş. **2.** Yumurta, süt, un ile tavada kızartılarak yapılan, küçük yuvarlak tatlı veya tuzlu yiyecek.

krepdöşin *is. Fr. crêpe de Chine* Çin krepi.

kreplin *is. Fr. crépeline* Çok ince bir tür ipekli kumaş.

krepon *is. Fr. crépon* **1.** Kıvrımları olan yün, pamuk veya ipek kumaş. **2.** Krepon kâğıdı.

→ ***krepon kâğıdı***

krepon kâğıdı *is.* Süslemede kullanılan, çabuk yırtılmayan, esnek bir tür kâğıt.

krepsaten *is. Fr. crêpe satin* İpekli, parlak ve kaygan bir tür ince kumaş: *"Sırtında geniş, beyaz omuzlarını açık bırakan, mavi krepsatenden kısacık bir kombinezon vardı."* -C. Uçuk.

kreş *is. Fr. crèche* Çocuk yuvası.

kreşendo *is. bk.* crescendo.

kretase *is. Fr. crétacé jeol.* Genellikle alt bölümü killi ve kumlu, üst bölümü tebeşir olan II. çağın son dönemi.

kreten *is. Fr. crétin tıp* Kretenizme tutulmuş (kimse).

kretenizm *is. Fr. crétinisme tıp* Tiroit bezinin kana yeterince salgı vermemesi sonucu oluşan, fiziksel, ruhsal ve duygusal gelişimin duraklamasıyla beliren hastalık.

kreton *is. Fr. crétonne (Creton şehrinin adından)* Bir tür keten, patiska veya

basma.

krezol, -lü *is. Fr. crésol kim.* Tolüenden türeyen üç fenol izomerinden biri, lizol.

kriket *is. İng. cricket sp.* On birer kişilik iki takım arasında, küçük ve ağır bir topu, ucu kıvrılmış sopalarla vurarak karşı kaleye sokmak amacıyla oynanan bir oyun.

kriko *is. (kri'ko) İt. crioco tek.* Ağır bir yükü, özellikle alt tarafında yapılacak bir çalışmada otomobil vb. taşıtların yerden yükseltilmesini sağlayan alet, kaldırıcı.

krikocu *is.* Kriko yapan, tamir eden veya satan kimse.

krikoculuk, -ğu *is.* Krikocunun işi veya mesleği.

kriminolog, -ğu *is. Fr. criminologue* Kriminoloji ile uğraşan kimse.

kriminoloji *is. Fr. criminologie < Yun.* Toplumsal bir olgu olarak suç ve suçluluğu inceleyen bilim.

kripto *s. Fr. crypto < Yun. kryptos* "saklı" Siyasî inancını gizleyen kimse.

kriptolog, -ğu *is. Fr. cryptologue* Kriptoloji uzmanı.

kriptoloji *is. Fr. cryptologie* Gizli yazılar, şifreli belgeler bilimi veya incelemesi.

kripton *is. Fr. krypton < Yun. kryptos* "gizli, saklı" *kim.* Atom numarası 36, atom ağırlığı 83, 8 olan, atmosferde yarım milyonda bir oranında bulunan, renksiz, kokusuz bir soy gaz.Kısaltması Kr.

kristal, -li *is. Fr. cristal < Yun. krystallos* **1.** Billûr. **2.** *s.* Billûrdan yapılmış.

→ ***kristal cam, kristal mavisi***

kristal cam *is.* Potasyum, kireç ve silisin yüksek ısıda ergitilerek hamur hâline getirilmesi, sonra da biçimlendirilmesi ile elde edilen cam.

kristalleşme *is.* Billûrlaşma.

kristalleşmek *(nsz)* Billûrlaşmak.

kristal mavisi *is.* Kristalin yansıttığı açıklık ve parlaklıktaki mavi rengi.

kristaloit, -di *is.* ve *s. Fr. cristalloïde* Billûrsu.

kriter *is. Fr. critère* Ölçüt, kıstas.

kritik, -ği *s. Fr. critique* **1.** Tehlikeli, endişe veren (durum). **2.** *is.* Eleştiri. **3.** *is.* Eleştirmen. **kritik etmek** eleştirmek: *"Orhan'ın apartmanını kritik etmek için ince bahaneler arıyordu."* -P. Safa.

kritisizm *is. Fr. criticisme fel.* Eleştiricilik.

kriyoskopi *is. Fr. cryoscopie < Yun. fiz.* Tuzlu eriyiklerin donma yasalarını inceleyen fizik kolu.

kriz *is. Fr. crise* **1.** Bunalım, buhran: *Kalp krizi. "Krizler sıkıştırdığı zaman özel kliniklerde yatmaya gidiyordu."* -Ç. Altan. *"Öğleye doğru bütün kriz geçmişti."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Bir toplumun, bir kuruluşun veya bir kimsenin yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran: *"Krizin ne kadar sürdüğünü bilmiyorum."* -F. R. Atay. **kriz geçirmek** 1) bir organda birdenbire fizyolojik değişiklik olmak: *Bir kalp krizi geçirdi.* 2) *mec.* bunalım içinde bulunmak.

→ ***kriz masası, kriz yöneticisi, kriz yönetimi***

krizalit, -di *is. Fr. chrysalide biy.* Kelebek olmadan önce bir böceğin, koza veya kozasız olarak geçirdiği başkalaşma durumu.

krizantem *is. Fr. chrysanthème bot.* Kasımpatı.

kriz masası *is.* Aniden ortaya çıkan bir afeti geçiştirmek için yetkililerden ve uzmanlardan oluşturulan kurul.

krizolit *is. Fr. chrysolite min.* Zebercet.

kriz yöneticisi *is.* Zorda kalan işletmeye belirli bir sürede yardım ederek sorunu çözen tecrübeli kimse.

kriz yönetimi *is.* İşletmelerde hatalı üretim, ham madde, kalite düşüklüğü, pazarlama vb. sebeplerle ortaya çıkan sorunlu dönemde iş başına getirilen yöneticilerin davranışı.

kroki *is. (kro'ki) Fr. croquis* Bir konu veya nesnenin başlıca özelliklerini yansıtacak biçimde hazırlanmış taslağı: *"Bu mek-*

tuba, korunun bir de küçük krokisini ilâve ettim." -P. Safa.

krokodil *is. Fr. crocodile* **1.** İşlenmiş timsah derisi. **2.** *s.* Bu deriden yapılmış olan.

krom *is. Fr. chrome kim.* **1.** Atom numarası 24, atom ağırlığı 52,01 olan, ısıya dayanıklı, 1514° C de eriyen, 6,92 yoğunluğunda, havada oksitlenmeyen bir element. Kısaltması Cr. **2.** *s.* Kromdan yapılmış: *Krom kaplama.*

kromaj *is. Fr. chromage* **1.** Metal yüzeyleri kromla kaplama işlemi. **2.** Bu işlemle kaplanmış yer.

kromatik, -ği *is.* ve *s. Fr. chromatique* **1.** Renklerle ilgili, renkser. **2.** *biy.* Kromozomlarla ilgili. **3.** *müz.* Yarım tonlardan oluşan (ses dizisi).

→ ***kromatik iplik***

kromatik iplik, -ği *is. biy.* Karyokinez sırasında kromatin maddesinin iplik biçimindeki durumu.

kromatin *is. Fr. chromatine biy.* Hücre çekirdeğinde küçük tanecikler, düzensiz kitleler veya ağ biçiminde bulunan, soya çekim olaylarını sağlayan, bazı boyalarla hemen boyanabilen madde.

kromatit *is. Fr. chromatite biy.* Bir kromozomun uzunlamasına iki yarısından her biri.

kromatofor *is. Fr. chromatophore < Yun. biy.* Plâzması pigmet tanecikleriyle dolu, çokgen veya yıldız biçiminde, belirli uzunlukta veya kısalabilir uzantıları bulunan hücre.

krome *s. Fr. chromé* Kromdan yapılmış veya krom kaplama: *"Kolundaki krome saate göz attı."* -R. H. Karay.

kromlu *s.* Birleşiminde krom bulunan.

kromoplâst *is. Fr. chromoplaste < Yun. biy.* Değişik renkler taşıyan kromatofor.

kromosfer *is. Fr. chromosphère < Yun. astr.* Renk yuvarı.

kromotropizm *is. Fr. chromotropisme* Canlı bir varlığın, belli renkte bir nesneye doğru yönelme hareketi.

kromozom *is. Fr. chromosome < Yun. biy.* Karyokinez bölünme sırasında hücre çekirdeğinin içinde beliren ve kromatin ipliklerinin parçalara ayrılmasıyla oluşan, bazı yeteneklerin yeni bireylere geçmesine yarayan, kıvrık çubuk biçimindeki cisim: *İnsanda kromozom sayısı üç çifttir.*

kron *is.* Çek para birimi.

kronaksi *is. Fr. chronaxie < Yun. biy.* Bir elektrik akımının bir sinir veya kasla uyarım oluşturabilmesi için gereken kısa süre.

kronik, -ği *is. Fr. chronique* **1.** Olayların birbiri ardınca sıra ile yazıldığı tarih, vekayinâme. **2.** *s.* Süreğen: *Kronik bir hastalık.* **3.** *s. mec.* Uzun süredir bir çözüm getirilmemiş: *Kronik işsizlik.*

kronikçi *is.* Kronik yazarı: *"Çok ilginç dönemlerin yakın tanığı olarak, Türk toplumunun seviyeli bir kronikçisi olabilirdi."* -H. Taner.

kronikleşme *is.* Kronikleşmek işi.

kronikleşmek *(nsz)* Kronik bir hâl almak.

kronograf *is. Fr. choronographe* Süreyazar.

kronoloji *is. Fr. chronologie < Yun.* Zaman bilimi.

kronolojik *s. Fr. chronologique* Zaman bilimsel: *"Galiba en iyisi her şeyi başından alıp kronolojik sırayı takip etmek olacak."* -H. Taner.

kronometre *is. Fr. chronomètre < Yun.* Süreölçer.

kros *is. İng. cross sp.* Kırlarda ve ormanlarda, hendeklerden, yükseltilerden, çukurlardan ve akarsulardan geçerek yaya yapılan koşu.

kroşe *is. Fr. croche* Boksta bir yumruk vuruş şekli.

kruasan *is. Fr. croisan* Ay çöreği.

krupiye *is. Fr. croupier* Bir kumarhanede veya oyun oynanan bir yerde oyunu yöneten kimse: *"Uzakta bir krupiyenin kalın sesi işitiliyordu."* -H. C. Yalçın.

krupiyelik, -ği *is.* Krupiye olma durumu veya krupiyenin işi.

kruvaze *s. Fr. croisé* (ceket, yelek için) ön parçaları birbiri üzerine gelecek biçimde yapılmış olan: *"Bir kruvaze yelek giymiş: Ön cepleri büyük."* -S. F. Abasıyanık. *"Arkasında gri kruvaze bir elbise, ayaklarında kahve rengi podösuet ayakkabılar."* -H. Taner.

kruvazör *is. Fr. croiseur ask.* Deniz yollarını gözetme, deniz ve hava filolarına kılavuzluk etme amacıyla, topla silâhlandırılmış hızlı savaş gemisi: *"Zırhlıları ile kruvazörleri ile İngiliz donanması orada idi."* -F. R. Atay.

ksenofobi *is. Fr. xénophobie* Yabancı düşmanlığı.

ksenon *is. (kse'non) Fr. xénon kim.* Atom numarası 54, atom ağırlığı 131, 30 olan, havada on milyonda bir oranında bulunan, renksiz, kokusuz asal gaz. Kısaltması Xe.

ksilofon *is. (l ince okunur) Fr. xylophone < Yun. müz.* Değişik sayıda akortlu tahta veya metal çubukların gam sırasıyla dizilmesinden oluşan, iki değnekle vurularak çalınan bir çalgı.

-ku *bk.* -gı / -gi.

Ku *kim.* Kurçatovyum'un kısaltması.

kuaför *is. Fr. coiffeur* **1.** Kadın berberi. **2.** Erkek berberi. **3.** Güzellik salonu.

kuartet *is. Fr. quartette müz.* Dörtlü: *Ses kuarteti. Yaylı sazlar kuarteti.*

kubarma *is.* Kubarmak işi.

kubarmak *(nsz) hlk.* **1.** (hindi, güvercin) Tüyleri kabarmak. **2.** *mec.* Çalımlı bir tavır takınmak: *"Sap kabarır, sahibi kubarır."* -Atasözü.

kubaşma *is.* Kubaşmak işi.

kubaşmak *(nsz, -le) hlk.* İmece ile iş yapmak, yardımlaşmak.

kubat *s. hlk.* **1.** Kaba, biçimsiz. **2.** Davranışları kaba olan.

kubatlık, -ğı *is. hlk.* Kubat olma durumu.

kubbe *is. Ar. kubbe* **1.** Yarım küre biçiminde olan ve yapıyı örten dam: *"Onun ışıkları, kubbeler ve şehirler üzerine sevap, rahmet döker."* -R. E. Ünaydın. *Büyük bir camiydi bu. Minareleri, kubbeleri, kemerleri ve parmaklıklı pencereleri filân hepsi tamamdı."* -O. Atay. **2.** *s.* Kubbe biçiminde olan.

Kubbealtı, -nı *öz. is. tar.* Topkapı Sarayında, Osmanlı vezirlerinin, devlet işlerini görüşmek için toplandıkları alan.

kubbeli *s.* **1.** Kubbesi olan: *Kubbeli hamam.* **2.** Kubbe biçiminde olan.

→ ***kubbeli delik, kubbeli fırın***

kubbeli delik, -ği *is.* Trakeit gözelerinin uçlarında bulunan ve besin suyunun düşey yönde ilerlemesini sağlayan geçiş yolu.

kubbeli fırın *is.* Üzerinde kubbesi olan fırın.

kubbesiz *s.* Kubbesi olmayan.

kubur *is.* **1.** Ayak yolu deliğinden lâğıma inen boru. **2.** Boru biçiminde kap: *Ok kuburu.* **3.** *esk.* Bir çeşit tabanca, dolma tabanca. **kubur sıkmak** silâh atmak, tabanca sıkmak: *"Oğlum, ben karanlığa kubur sıkmam."* -H. R. Gürpınar.

kuburluk, -ğu *is. esk.* **1.** Tabanca kılıfı. **2.** Sadak.

kucak, -ğı *is.* **1.** Açık kollarla göğüs arasındaki bölüm: *"Tayfalardan biri onu kucağına alıp denize atmak istiyor."* -R. N. Güntekin. *"Kucağımdaki yavrumla yapayalnız kalmıştık."* -S. M. Alus. **2.** *s.* Açık kollarla göğüs arasına sığabilen miktarda olan. **3.** *mec.* Herhangi bir durumun veya şeyin sınırlarının arası, iç: *"Oralar her saldırganlıktan korunmuş Türk kucağı idi."* -R. E. Ünaydın. *"On yıl var ayrıyım Kına Dağı'ndan / Baba ocağından, yâr kucağından."* -F. N. Çamlıbel. **kucağına düşmek** düşman, felâket, sefalet gibi kötü şeylerin veya durumların içine düşmek, onlarla karşılaşmak. **(birinin) kucağına oturmak** dizlerinin üstüne oturmak. **(birine) kucak açmak** korumak, sığınacak yer vermek: *"Her çalışmak isteyene kucak açmışlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Paris'teki hemşehriler bana büyük bir sevgi ve emniyetle kucaklarını açmışlardı."* -R. N. Güntekin. **kucak kucak** 1) bol bol: *"İşte kucak kucak çiçek, işte sepet sepet meyve!"* -R. H. Ka-

ray. **2)** kucaklanabilecek miktarda olan. **kucakta** henüz yürüyemeyen, küçük (çocuk).

→ kucak çocuğu, kucak dolusu, kucak kucağa, kucaktan kucağa

kucak çocuğu *is.* Yürüyemeyen, kucakta gezdirilen çocuk.

kucak dolusu *s.* Pek çok, pek bol.

kucak kucağa *zf.* **1.** Birbirine sarılmış veya birbirine yüz yüze sokulmuş bir durumda: *"Topla sürülen karışık topraklar, kucak kucağa kanları içinde yatan savaşçılar."* -H. E. Adıvar. **2.** İç içe, yan yana, beraberce: *"Şiirle dua, felsefe ile din, inkârla iman kucak kucağa."* -C. Meriç.

kucaklama *is.* Kucaklamak işi.

kucaklamak *(-i)* **1.** Kollarla sarıp göğüs uzerine bastırma: *"Nihat bir kelime söylemeden, Muazzez'i kucakladı, hareketsiz durdu."* -P. Safa. *"Onlar, daha fazlasını yaparak sessizce birbirlerini kucakladılar."* -R. N. Güntekin. **2.** Kucağına almak, kucağında taşımak. **3.** İçine almak veya çepeçevre sarmak: *Ovayı kucaklayan yüksek dağlar. "Şaşılacak kadar tatlı, sevimli, nazik eli, elimi kucakladı."* -Y. Z. Ortaç.

kucaklanış *is.* Kucaklanmak işi veya biçimi.

kucaklanma *is.* Kucaklanmak işi veya durumu.

kucaklanmak *(nsz)* Kucaklamak işi yapılmak: *"Büyük bir şefkatle kucaklanmış, hıçkırıklar içinde odadan çıkarıyorlar."* -Y. Z. Ortaç.

kucaklaşma *is.* Kucaklaşmak işi: *"Bu kucaklaşma fazla sürmedi."* -Ö. Seyfettin.

kucaklaşmak *(nsz, -le)* Birbirini kucaklamak: *"İki kardeş özlemle kucaklaştılar."* -A. İlhan.

kucaklayış *is.* Kucaklamak işi veya biçimi.

kucaktan kucağa *zf.* Pek çok kişi ile ilişki kurarak. **kucaktan kucağa dolaşmak** (veya **gezmek**) (kadın) pek çok kişiyle yasal olmayan ilişkide bulunmak.

kuçukuçu *is.* (çocuk dilinde) Köpek.

kuçu kuçu *ünl.* Köpekleri çağırmak için kullanılır.

kudas *is. (kuda:s) Ar. kudâs* İsa Peygamber'in havarileriyle birlikte yediği son yemeği anmak için, Hristiyanların kilisede bir kap içinde ekmek ve şarabı kutsayarak yaptıkları tören, liturya.

kudema *is. (kudema:) Ar. kudemâ, kadîm'* in çokluk biçimi **1.** Eskiler, eski insanlar. **2.** Eskiliği bakımından ileri gelenler, öne çıkanlar: *"Kudemanın şiirde iddiaları ancak kendi şiirlerinin bambaşka bir cevher olduğu sadedine kadar giderdi.."* -Y. K. Beyatlı.

kudret *is. Ar. kudret* **1.** Güç, erk, erke, iktidar: *"Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur."* -Atatürk. *"İnsanı tekrar kalp ve fikir cennetine eriştirebilecek tek kudret kadındır."* -H. E. Adıvar. **2.** Yetenek: *"Hep birden kollarını havaya kaldırarak dönmeye başlayışları bana insan kudretinin üstünde gibi geliyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Maddî güç, zenginlik. **4.** Tanrı yapısı. **5.** Tanrı'nın ezelî gücü.

→ kudret hamamı, kudret helvası, kudret narı

kudret hamamı *is.* Ilıca.

kudret helvası *is.* **1.** Türlü bitkilerden, öz sularının kurutulmasıyla elde edilen macun; hekimlikte iç sürdürücü olarak kullanılır: *"Tohumdan kudret helvasına bir düştesin / Göz yaşlarını mutluluk bahçesine saç."* -F. Halıcı. **2.** Beyaz çiçekli, 5,9 yaprakçıklı, 20 m kadar yükselebilen, Kuzeybatı ve Batı Anadolu'da yaygın olan bir ağaç *(Fraxinus ornus).*

kudretli *s.* **1.** Gücü olan, güçlü: *"İnsan değilmiyiz, kudretliyi çekemez, düşmüş olanı, bize benzediği için severiz."* -H. Taner. **2.** Başarılı, üstün: *"Celâl Bey'in kudretli çalışması onu dünyanın her tarafında tanıtmıştır."* -E. İ. Benice.

kudret narı *is.* **1.** Sarı çiçekli, parçalı yapraklı, tırmanıcı ve bir yıllık otsu bir bitki *(Momordica charantia).* **2.** Bu bitkinin 10,15 cm uzunlukta, iğ biçiminde, üzeri pürtüklü, önce yeşil ve sonra parlak sarı veya turuncu renkli meyvesi.

kudretsiz *s.* Gücü olmayan, argın, ta-

katsız.

kudretsizlik, -ği *is.* Güçsüz olma durumu, argınlık, takatsizlik.

kudretten *zf.* İnsan eli değmeden oluşmuş: *Kudretten insan biçiminde bir kaya. "Kirpikleri kudretten sürmelidir."* -S. F. Abasıyanık.

kudurgan *s.* Azgın.

kudurganlık, -ğı *is.* Azgınlık.

kudurma *is.* Kudurmak işi.

kudurmak *(nsz)* **1.** Kuduz hastalığına yakalanmak, kuduz olmak. **2.** *mec.* Aşırı davranışlarda bulunmak, taşkınlık göstermek: *"Kudurmuş bir heyecanla döndü."* -Ö. Seyfettin. **3.** *mec.* Çok yaramazlaşmak, ele avuca sığmamak: *Çocuklar yine kudurdu. "Dört tarafı haraca kesen bu kudurmuş oğlanı kodese attırana kadar el birliğiyle çalışacağımıza söz veriyor muyuz?"* -H. Taner. **4.** *mec.* Gücünü artırmak, tehlikeli bir durum almak, tehlikeli bir duruma gelmek: *"Oraya üşüşen Avrupalılar, doymak bilmez kudurmuş bir açlıkla din kardeşlerimizin kanlarını emip dururlar."* -Ö. Seyfettin. **5.** *mec.* Çok kızmak, öfkelenmek.

kudurtma *is.* Kudurtmak işi.

kudurtmak *(-i)* **1.** Kudurmasına sebep olmak. **2.** *mec.* Öfkelenmesine yol açmak.

kudurtucu *is.* Kudurmasına sebep olan: *"Gene o perdelenmiş gözlerinden kudurtucu bir manasızlık fışkırıyor."* -P. Safa.

kuduruk, -ğu *s.* **1.** Kudurmuş (insan veya hayvan). **2.** *mec.* Azgın, saldırgan. **3.** *mec.* Çok yaramaz.

kuduruş *is.* Kudurmak işi veya biçimi: *"Bu sebepsiz kuduruş beni şaşalattı."* -Ö. Seyfettin.

kuduz *is.* **1.** Köpek, kedi, tilki gibi bazı memeli hayvanlardan insana geçen, genellikle çırpınma, sudan korkma, inme ile beliren, ölümle sonuçlanan hastalık. **2.** *s. mec.* Azmış: *"Ama dokunsalar ağlayacağı veya kuduz köpek gibi sağa sola saldıracağı belliydi."* -T. Buğra. **3.** *s.* Kuduz hastalığına yakalanmış (hayvan).

→ ***kuduz böceği***, ***kuduz böcekleri***, ***kuduz otu***

kuduz böceği *is. zool.* Kın kanatlılardan, hekimlikte yakı yakmak için kullanılan, 2 cm uzunluğunda, parlak yeşil renkli bir böcek, kunduz böceği *(Cantharis).*

kuduz böcekleri *ç. is. zool.* Ateş böceklerine benzemekle birlikte, onlar gibi ışık vermeyen, kuduz böceği türlerini içine alan kın kanatlılar familyası.

kuduzluk, -ğu *is.* Kuduz olma durumu.

kuduz otu *is. bot. bk.* deli otu.

kudüm *is. Ar. kudūm* Mehter takımlarında ve tekkelerde kullanılmış olan, metal kâseli, küçük iki davuldan oluşmuş usul vurma aracı.

kudümzen *is. Ar. kudūm + Far. zen* Kudüm çalan.

kûfî *s. (ku:fi:) Ar. kūfī esk.* Arap yazısının düz ve köşeli çizgilerle yazılan eski bir biçimi: *"Kendi ismi akik üzerine kûfî bir yazıyla hakkedilmiş kıymetli bir yüzük taşırdı."* -A. Ş. Hisar.

kuğu *is. zool.* Perde ayaklılardan, yaban ve evcil türleri bulunan, çok uzun ve kıvrık boyunlu, geniş gagalı, geniş kanatlı bir su kuşu *(Cygnus olor).* **kuğu (gibi)** ince uzun, narin (boyun): *"Kısa peçesinin altında, beyaz, gergin bir kuğu boynu ile ışıl ışıl gözleri var."* -Y. Z. Ortaç.

kuğurma *is.* Kuğurmak işi.

kuğurmak *(nsz) hlk.* Güvercin ötmek.

kuhi *s. (ku:hi:) Far. kūhī* Issız: *"Karacaahmet'ten daha karanlık, daha kuhidir."* -S. M. Alus.

kuintet *is. Fr. quintette müz.* Beşli, kentet: *Ses kuinteti. Yaylı sazlar kuinteti.*

kuka (I) *is. Yun. koka* **1.** Dantel veya nakış ipliği yumağı. **2.** Bir çocuk oyunu.

kuka (II) *is. Yun. kuki* **1.** Tespih, sigara ağızlığı gibi şeylerin yapımında kullanılan, siyah veya sütlü kahve renginde Hindistan cevizi kökü. **2.** *s.* Bu kökten yapılmış olan: *"Pek kıymetli olan ve hemen daima elleğiği siyah kuka bir tespihle dolaşırdı."* -A. Ş. Hisar.

kukla *is. (ku'kla) Yun. koukla* **1.** Hareketli yerleri iplikle sanatçının parmaklarına bağlanarak veya eldiven benzeri bir kesiti

kullanarak, bir perdenin üzerinden oynatılan, bez ve karton gibi hafif nesnelerden yapılmış bebek: *"Salıncağın üzerindeki kızlar, iki zarif kukla gibi fıldır fıldır dönüyorlardı."* -O. C. Kaygılı. **2.** Ayakları olmayan, alttan içine el sokularak oynatılan çeşitli nesnelerden yapılmış bebek. **3.** Bu bebeklerle oynatılan oyun. **4.** *mec.* Kendi istek ve kararıyla iş görmeyip başkasının etkisinde olan kimse. **kukla gibi 1)** ufak tefek, çelimsiz; **2)** *mec.* kişiliksiz. **(birini) kukla gibi oynatmak 1)** birine her istediğini yaptırmak; **2)** birinin istediğini yapıyor görüncrek onu oyalamak. **kukla hükûmet** bir ülkede, yabancı bir devlet tarafından kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kurulmuş sözde hükûmet.

→ ***kukla oyunu, kukla tiyatrosu***

kuklacı *is.* Kukla oynatan kimse: *"O aksi kuklacı ile az kalsın kavga edecekmiş."* -S. M. Alus.

kuklacılık, -ğı *is.* Kukla oynatma veya yapıp satma işi.

kuklalık, -ğı *is. mec.* Başkasının istediğine göre davranma.

kukla oyunu *is.* Yapma bebeklerin alttan el sokularak veya başka yollarla hareketlendirilerek oynatıldığı oyun, gösteri.

kukla tiyatrosu *is.* Kukla oyununun yapıldığı tiyatro.

kuklavari *zf. Yun. koukla + Far. -vāri* Kukla gibi, kuklaya benzer biçimde: *"Kuklavari bir tempo ve üslûp içinde görünüp, bize dönüyor, sonra yine kayboluyordu."* -H. Taner.

kukuleta *is. (kukule'ta) İt. cocoletta* Yağmur, soğuk gibi dış etkilere karşı başa geçirilen, giysiye dikili veya ayrı olarak kullanılan başlık.

kukuletalı *s.* Kukuletası olan.

kukuletasız *s.* Kukuletası olmayan.

kukumav *is. Yun. kukkuvagia zool.* Baykuşgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'da yaşayan bir kuş *(Athene noctua).* **kukumav gibi** tek başına, kimsesiz: *"Annenle ben sofra başında iki kukumav gibi seni bekliyoruz."* -A. Gündüz. *"Çıkmış kukumav gibi oraya tünemiş!"* -A. İlhan. **kukumav gibi düşünüp durmak** çok üzüntülü bir durumda düşünmek.

kul *is.* **1.** Tanrı'ya göre insan: *Kul ile Tanrı'nın arasına girilmez.* **2.** Yabancı ülkelerden tutsak olarak getirilen ve alınıp satılabilen köle veya karavaş: *"Kendisi kabilenin beyinin kullarından birinin kızıydı. Ve beyler yalnız kendi kullarını değil, kullarının evlâdını da satabilirlerdi."* -H. E. Adıvar. **(birine) kul köle (veya kul kurban) olmak** tam bir doğruluk ve özveri ile bağlanarak, bütün isteklerini yerine getirmeye hazır olmak. **(bir şeye) kul olmak** aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek: *"Ben serüvenlere kul olmayacağım, serüvenler bana kul olacak."* -A. İlhan. **kul sıkılmayınca Hızır yetişmez** sıkıntıda olanları avutmak ve yüreklendirmek için söylenir. **kula kul olmak** bir kimsenin buyruğu altında bulunmak. **kulunuz** alçak gönüllülük göstermiş olmak için ben zamiri yerine kullanılırdı: *"Kulunuz bu kadar yıl yaşadım, kahveye adımımı atmış değilim."* -H. Taner.

→ ***kul cinsi, kul hakkı, kul kâhyası, kul oğlanı, kuloğlu, kul taksimi, kul yapısı***

kula *is.* **1.** Gövdesi sarı veya kirli sarı renkte, yele, kuyruk ve bacağın alt kısmındaki kılların koyu renkte olduğu at donu: *"Yanında dizgini boynuna bırakılmış bir kula at vardı."* -R. N. Güntekin. **2.** *is.* Bu renkte olan at.

kulacık, -ğı *is. anat. bk.* kulakçık.

kulaç, -cı *is.* Gerilerek açılmış iki kolun parmak uçları arasındaki uzaklık: *İki kulaç ip. "Hortum beş on kulaç ötemize yanaşmıştı."* -Halikarnas Balıkçısı. **kulaç atmak** yüzerken kolları, sırayla üstten ileriye doğru atıp suyu arkaya doğru çekmek.

kulaçlama *is.* Kulaçlamak işi.

kulaçlamak *(-i)* **1.** Kaç kulaç olduğunu ölçmek: *Kuyuyu kulaçlamak.* **2.** *(nsz)* Kulaç atarak yüzmek.

kulaçlayış *is.* Kulaçlama işi veya biçimi.

kulağakaçan *is. zool.* Düz kanatlılardan, karnında çatal biçiminde iki uzantı bulunan, meyve ve sebzelere zarar veren

otçul bir böcek *(Forficula auricularia).*

kulağı delik, -ği *is.* ve *s.* Olup bitenleri çabuk haber alan.

kulağı tıkalı *s.* **1.** Sağır, ağır işiten. **2.** dinlemek istemeyen, dinlemeyen.

kulak, -ğı (I) *is.* **1.** Başın her iki yanında bulunan işitme organı: *"Kulaklarımın uğultusu içinde, söylediği lâkırdıların hiçbirini duymuyordum."* -H. C. Yalçın. **2.** Bu organın, sesleri toplayıp içeriye almaya yarayan dış bölümü: *Kulakları küçük. "Elleriyle kulaklarını tıkayıp yatağının yanında tortop oldu."* -H. E. Adıvar. **3.** Balıklarda başın iki yanında bulunan ve ağızdan alıp solungaçlardan geçirdiği suyu dışarıya vermeye yarayan yarıklardan her biri. **4.** Telli çalgılarda tel germeye yarayan burgu. **5.** *mec.* Seslerin uygunluğunu seçebilme ve değerlendirebilme yeteneği. **6.** Sabanın toprağa giren kısmının iki yanında bulunan ve toprağı yollara dökmeye yarayan parça. **7.** Akarsuların ve özellikle göllerin karaya giren ve durgunlaşan yerleri. **kulak ardı etmek** dikkate almamak, göz önünde tutmamak: *"Bazıları hava kirlenmesinde olduğu gibi, bu eleştirileri kulak ardı ediyorlar."* -H. Taner. **kulak asma!** "önemseme, dimleme!" anlamında uyarı sözü. **kulak asmak** (veya **asmamak**) önem vermek (vermemek), dinlemek (dinlememek): *"Susun yahu, durun yahu, başlasın, dinleyelim diye bağırmak istiyor, fakat bu çeşit ikazlara kulak asan olmuyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Bunların sözlerine ne diye kulak asıyor, ona göre yapacağın işi kestiriyorsun?"* -M. Ş. Esendal. *"Kirazlıyayla'da o kadar az kaldı ki, bir şey gördük dersem kulak asmayın."* -B. R. Eyuboğlu. **kulak kabartmak** belli etmemeye çalışarak dinlemek: *"Havanın bir an evvel açılması için ara sıra kulak kabartarak, ağaçlardan en vahşî bir hışırtı ile esen rüzgârı dinlemeye çalışıyorlar."* -K. Hulûsi. *"Köylülerden birkaçı sesin geldiği tarafa kulak kabarttılar."* -H. Taner. **kulak kesilmek** büyük bir dikkatle dinlemek: *"Bir kere söze başladı mı, isterdi ki herkes kulak kesilip onu dinlesin."* -H. Taner. **kulak kıvırmak** tarımda domatesin olgunlaşması sırasında yapılan bir işlem. **(bir şeye) kulak tıkamak** bir şeyi duymazlıktan gelmek: *"Vücudu içinden duyduğu çöküntülere kulaklarını tıkar, gözlerini yumar."* -A. Ş. Hisar. **kulak tırmalamak** (ses için) kulağı rahatsız etmek: *"Evde kimse yoktu sözü kulağını tırmaladı."* -M. Ş. Esendal. **kulak tutmak** dinlemek, işitmek istemek. **kulak vermek** merak edip dinlemek, işitmeye çalışmak: *"Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın / Bir vatan kalbinin attığı yerdir."* -N. H. Onan. *"Merdiven başından kulak verdim. Sokak kapısı gayet hafif kapandı."* -P. Safa. **kulağı ağır işitmek** kulağı iyi işitmemek. **kulağı** (veya **kulaktan**) **çınlasın** konuşulan yerde bulunmayan, sevilen biri anıldığında söylenir: *Kulağı çınlasın, bizim arkadaş öyle derdi.* **kulağı duvar olmak** sağır olmak: *"Kulakları duvar olan ihtiyarla avaz avaz ilişki kurmaya üşenmişler."* -H. Taner. **kulağı kirişte (olmak)** söylenecek sözü, gelecek haberi bekleyerek (beklemekte): *"Sınır boylarında Mehmet, gözünü dört açmış, kulağı kirişte nöbet tutuyordu."* -H. Taner. **kulağı okşamak** kulağa hoş gelmek. **kulağı (bir şeyde) olmak** dikkatini (bir şeye) vermek. **kulağı kirişte** (veya **tetikte olmak**) söylenecek sözü, gelecek haberi bekleyerek (beklemek): *"Herkesin kulağı kirişteydi, herkes olacak şeyleri takip ediyordu."* -Y. K. Beyatlı. *"Kulağı tetikte, avuçları terlemiş, yüreği küt küt atıyor, çıkıyor odadan."* -A. İlhan. **kulağı ters taraftan göstermek** kolay yolu varken bir işi daha zor ve uzun yollar kullanarak yapmak: *"Tahkike, mahkike, kulağı ters taraftan göstermeye ne lüzûm var?"* -S. M. Alus. **kulağına çalınmak** başkasına söylenirken kendisi de duymuş olmak: *"Bu gürültüler arasında Vildan'ın bağırarak ve daha ziyade kıymet vererek telâffuz ettiği bazı kelimeler, cümleler kulağıma çalınıyordu."* -P. Safa. **kulağına çarpmak** duyulmak: *"Barın kalabalığı, hareketliliği, çalgısı ve dumanı içinde ortaya atılan bu söz, tam bir isabetle geldi, Ahmet Samim'in kulağına çarptı."* -

Y. K. Karaosmanoğlu. **kulağına fısıldamak** çok alçak ve hafif bir ses tonuyla kulağına eğilip konuşmak: *"Emrullah'ı yanına çağırıp kulağına usulca bir şeyler fısıldadı."* -H. Taner. **kulağına gelmek** 1) kulağına çalınmak; 2) biri tarafından duyulmak. **kulağına girmek** söylenilen sözlere önem vermek, söylenenleri anlamak, benimsemek. **kulağına inanmamak** duyduklarının doğruluğundan şüphe etmek: *"Kulaklarıma inanamıyordum, bu kadar narin, bu kadar nahif bir vücutta böyle bir ruh..."* -Ö. Seyfettin. **kulağına kar suyu kaçmak** sıkışık bir duruma düşmek. **kulağına koymak** (veya **sokmak**) bir duruma veya söze hazırlamak için önceden kısaca anlatmak; düşünce aşılamak, telkin etmek: *"Bunu Bayram ağanın kulağına koydular."* -H. E. Adıvar. **kulağına küpe olmak** (veya **etmek**) başa gelen bir durumdan alınan dersi hiç unutmamak: *"Bu sözümü kulağına küpe et kızım!"* -R. N. Güntekin. **kulağına söylemek** fısıldamak. **(bir kimse) kulağını açmak** dikkatle dinlemek. **(birinin) kulağını bükmek** bir sorun karşısında dikkatli davranması için uyarıda bulunmak. **(birinin) kulağını çekmek** 1) ceza olarak kulağını tutup bükerek çekmek; 2) uyarmak için hafif bir ceza vermek. **(birinin) kulağını çınlatmak** birini anmak. **kulağı dikilmek** konuşulanları dinlemek için dikkat kesilmek: *"Şimdi kulakları, seslerimize dikilmiş bir köpek gibi yatıyordu."* -S. F. Abasıyanık. **(birinin) kulağını doldurmak** bir kimseye -başkasından bilgi almadan önce konu üzerinde bilgi verirken kendi düşüncesini aşılamak. **kulakları dolmak** aynı şeyi dinlemekten usanmak. **kulakları paslanmak** çoktan beri müzik dinlememiş olmak. **kulaklarına kadar kızarmak** çok utanmak. **kulaklarını dikmek** (hayvan) dikkat kesilmek. **(bir şeye) kulaklarını tıkamak** dinlemek, istememek. **kulaklarının pasını gidermek** çoktan beri dinlememişken müzik dinlemek.

→ ***kulak altı bezi, kulak çivisi, kulak davulu, kulak demiri, kulak dolgunluğu, kulak erimi, kulak kepçesi, kulak kulağa, kulak memesi, kulak misafiri, kulak tıkacı, kulak tırmalayıcı, kulak tozu, kulak zarı, kulaklı somun***

kulak, *-ğı* **(II)** *is. Rus. < Tatarca* Varlıklı eski Rus köylülerine verilen ad.

kulak altı bezi *is. anat.* Kulağın yakınında bulunan, tükürük bezlerinin en büyüğü.

kulakçı *is.* Kulak, burun, boğaz hekimi.

kulakçık, *-ğı s. anat.* Kalbin üst bölümünde bulunan ve biri (sağdaki) anatoplar damarlardan, öbürü (soldaki) akciğer toplardamarlarından kanı alıp karıncıklara veren iki boşluğun adı, kulacık.

kulak çivisi *is.* Kağnıda tekerleğin çıkmaması için mazının ucuna takılan çivi.

kulak davulu *is. anat.* Kulak zarı.

kulak demiri *is.* Pulluklarda, uç demirinin kaldırdığı toprağı ters çeviren demir.

kulak dolgunluğu *is.* İşiterek elde edilen bilgi: *"Siyasî malûmatları hep ağızdan kapma, kulak dolgunluğu şeylerdir."* -Ö. Seyfettin.

kulak erimi *is.* Sesin işitilebileceği uzaklık.

kulak kepçesi *is. anat.* Sesi toplayarak orta kulağa göndermeye yarayan, kulağın, yarım daire biçimindeki bölümü.

kulak kulağa *zf.* Gizlice, başkası duymaksızın: *"Kalemlere girip kâtiplerle kulak kulağa, sıkı fıkı konuşan, pullu mühürlü kâğıtlar alıp veren sinsi bir adam vardır."* -R. H. Karay.

kulaklı *s.* **1.** Kulağı herhangi bir biçimde olan: *Küçük kulaklı.* **2.** Kulağa benzer çıkıntısı olan. **3.** *is.* Sapının ucunda kulak biçiminde iki geniş çatalı bulunan bir çeşit yatağan. **4.** *is.* İki tarafında tutulacak yeri olan yayvan tencere, kazan.

→ ***kulaklı somun***

kulaklık, *-ğı is.* **1.** Kulakları soğuk, rüzgâr gibi dış etkilerden korumak için kulak kepçesini örtecek biçimde yapılmış kılıf. **2.** Radyo, telefon veya telsizde kulak ile verici arasında ses bağlantısı kurmaya yarayan alıcı. **3.** Ağır işitenlerin kullandıkları pilli araç.

kulaklı somun *is. tek.* Yanlarında kanat gibi çıkıntıları olan bir somun türü.

kulak memesi *is. anat.* Kulağın yumuşak ve kıkırdaksız olan alt ucu.

kulak misafiri *is.* Yanında konuşulan bir şeyi, konuşmaya katılmadan dinleyen kimse. **kulak misafiri olmak** yanında konuşulan bir şeyi konuşmaya katılmadan dinlemek: *"Her önünden geçtiğim insanın söylediklerine kulak misafiri oluyorum."* -O. V. Kanık. *"O esnada müsteşar konuşan misafirlerin sözlerine kulak misafiri olup, lâkırdılarına karıştığı için sözünü bitiremedi."* -M. Ş. Esendal.

kulaksız *s.* Kulak kepçesi olmayan.

kulaktan *zf.* Sadece duyarak, dinleyerek: *"Fırat sultan bu okçu şehzadeye kulaktan âşık olmuş."* -R. H. Karay.

→ ***kulaktan dolma, kulaktan kulağa***

kulaktan dolma *is.* ve *s.* Başkalarından işitilerek edinilen bilgi.

kulaktan kulağa *zf.* Bir kimseden bir başkasına, gizlice söyleyerek.

kulak tıkacı *is.* Çok şiddetli sesleri, gürültüleri hafifletmek için, kulağın içine veya üzerine konulan araç.

kulak tırmalayıcı *is.* Kulağı rahatsız eden: *"Bu ses ona şimdi çatlak bir zurnadan çıkan sesler gibi kulak tırmalayıcı geliyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kulak tozu *is.* Kulağın arkasındaki tümseklik. **kulak tozuna vurmak** tam kulağın üstüne vurmak.

kulak zarı *is. anat.* Dış kulakla orta kulağı birbirine bağlayan zar, kulak davulu.

kulampara *is. Ar. ġulām + Far. -pāre kaba* Oğlancı.

kulamparalık, -ğı *is. kaba* Oğlancılık.

kul cinsi *is.* Osmanlılarda köle veya karavaşlıktan yetişen kadınlara verilen ad.

kule *is. Ar. ḳulle* **1.** Çoğunlukla kare veya silindir biçimindeki yüksek yapı: *Yangın kulesi. Saat kulesi. "İkinci günün akşamında yağmurun şiddetinden kadınlar kulelerine dönemediler."* -R. N. Güntekin. *"Şu muazzam kule bir mühendisin hayaliydi."* -O. S. Orhon. **2.** *esk.* Cihannüma.

kul hakkı *is.* İnsanların birbirlerine geçen emekleri, hakları.

kulis *is. Fr. coulisse* **1.** Tiyatroda, sahnenin gerisinde ve yanlarında bulunan bölüm: *"Sahneye girişlerinde kuliste sırasını bekliyorlardı."* -N. Cumalı. **2.** *mec.* Bir işin, bir hareketin iç yüzü, bilinmeyen yönleri: *"Lozan'daki Türk heyetinin kulisleri hakkında pek az şey biliyoruz."* -H. Taner. **3.** Borsa dışında alış veriş yeri. **kulis yapmak** *mec.* herhangi bir toplulukta oturumlar dışında gizli çalışmalar yapmak.

→ ***kulis çalışması, kulis faaliyeti***

kulis çalışması *is.* Kulis faaliyeti.

kulis faaliyeti *is.* Toplantı yerlerinde, oturum dışında çeşitli grupların yaptığı gizli girişim veya çalışma: *"Bu başarılı seçimde Türk delegasyonunun kulis çalışmaları bu unsurlardan çok sonra geliyor."* -H. Taner.

kul kâhyası *is. tar.* Yeniçeri Ocağında yeniçeri ağasından sonra gelen en yüksek düzeydeki subay, kul kethüdası.

kullandırma *is.* Kullandırmak iş.

kullandırmak *(-ı, -e)* Kullanmak işini yaptırmak.

kullanılma *is.* Kullanılmak işi.

kullanılmak *(nsz)* Kullanmak işine konu olmak: *"Allık kullanılmakta ise de, dudakları kırmızıya boyamak henüz âdet değil."* -R. H. Karay.

kullanılmış *s.* Az veya çok bir zaman için başkasının malı olmuş, yeni olmayan, müstamel: *Kullanılmış saat.*

kullanım *is.* Kullanma, yararlanma, tasarruf.

kullanış *is.* Kullanmak işi veya biçimi.

kullanışlı *s.* Rahatça kullanılabilen: *Kullanışlı bir giysi. "Belki mahallenin en büyük evi değildi ama en kullanışlı, en sevimlisi idi."* -S. F. Abasıyanık.

kullanışsız *s.* Kullanılması güç, kullanılmaya elverişli olmayan: *Kullanışsız bir ev.*

kullanma *is.* Kullanmak işi, istimal.

kullanmak *(-ı)* **1.** Bir şeyden belli bir amaçla yararlanmak: *"Parmaklarının arasındaki mendili eskiyinceye kadar kullan-*

dığın hiç oldu mu?" -H. C. Yalçın. *"Kendisi de yere diz çöküp bu minderi tuvalet masası yerine kullanmaktadır."* -R. H. Karay. **2.** Bir kimseyi bir hizmette bulundurmak, çalıştırmak: *Aşçı kullanmak. "Siz anlarınızı nasıl esir gibi kullandınızsa, biz de sizi öyle kullanacağız."* -H. E. Adıvar. **3.** İşletmek, değerlendirmek: *Parasını ticarette kullanmak.* **4.** Giymek, takmak: *Hiç yağmurluk kullanmazdı.* **5.** Bir şeye alışmış olmak, içmek: *Sigara kullanmak.* **6.** (kelime için) Yazmak, söylemek: *"Lâkırdılarında çok kere çifter çifter kelimeler kullanırdı ki bunlar bazen manayı değiştirir."* -A. Ş. Hisar. **7.** Harcamak, sarf etmek: *Su kullanmak. "Sattıkları küpenin parasını çok idareli kullanıyorlardı."* -P. Safa. **8.** (birinden veya bir şeyden) Amacına ulaşmak için yararlanmak, onu amacına alet etmek, sömürmek, istismar etmek: *"Halbuki onlar, işte bu saflığı istismar ediyorlar. Bütün düşünceleri seni kullanmak, o kadar!"* -A. İlhan. **9.** Araç veya aleti işletmek, yönetmek: *"Nitekim çocuklarımın bile kullandıkları hesap makineleri, bunların küçük modelleridir."* -B. Felek.

kullap, -bı *is. Ar. ḫullāb esk.* **1.** İplik üzerine sırma sarmaya yarar bir dolap. **2.** Bir tür menteşe.

kullaşma *is.* Kullaşmak işi veya durumu.

kullaşmak *(nsz)* Kul durumuna gelmek.

kulluk, -ğu *is.* **1.** Kul olma durumu, kölelik: *"Tanzimat, ...Türkleri de asılmaktan veya malları mülkleri müsadere edilmekten, düpedüz kulluktan kurtarma hareketi idi."* -F. R. Atay. **2.** Kulun yaptığı iş. **3.** *tar.* Kamu düzenini korumakla görevli daire, karakol. **kulluk etmek** kul olmak.

→ ***kulluk kölelik***

kullukçu *is. tar.* Kullukta görevli yeniçeri.

kulluk kölelik, -ği *is.* Birinin buyruklarına boyun eğerek yaşama durumu.

kul oğlanı *is. tar.* Vergi toplayan belediye tahsildarı.

kuloğlu *is. tar.* Ölen evli yeniçerilerin babaları gibi, ocakta askerlik yapan çocukları.

kul oğlu *is. bk.* kuloğlu.

kulp *is. Yun. kolpas* **1.** Kapların, sap gibi halka biçiminde olan tutulacak yeri: *Fincanın kulpu. "Heybeden çıkardığı kulpu kopuk küçük bir teneke maşrapa ile su getirdi."* -O. C. Kaygılı. **2.** *mec.* Uydurma sebep, bahane. **kulp takmak** bir kimseyi, bir şeyi kusurlu göstermek için bahane, kusur bulmak: *"Herkesin işine karışır, her işe bir kulp takar, dedikodu yoksa bulur çıkarır bir adamdı."* -M. Ş. Esendal. *"Başa çıkılmaz kötülerle; her meziyete kulp takarlar."* -C. Meriç. **kulpunu bulmak** yapılacak uygunsuz bir iş için, yasallığı tartışılabilecek bir çözüm yolu bulmak: *"Öbür seferler arkasında Servet Bey vardı; bir kulpunu bulur, uzattırıverirdi mühletleri."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kulplu *s.* Kulpu olan, kulpu bulunan: *Kulplu bardak. Kulplu altın.*

→ ***kulplu beygir***

kulplu beygir *is. sp.* Jimnastik alıştırmalarında destek olarak kullanılan, gövdesinin ortasında gereğinde sökülüp takılabilen yarım halka biçiminde aralıklı iki kulpu olan araç.

kulpsuz *s.* Kulpu olmayan: *Kulpsuz kova. "Kulpsuz iri fincanı avcunun içine alarak kahveyi içti."* -F. R. Atay.

kul taksimi *is.* Eşit olarak yapılan üleştirme.

kuluçka *is. Sl. kloçka* Civciv çıkarmış, yumurtaya yatmış veya yatmak üzere kızmış durumda olan dişi kuş veya dişi kümes hayvanı, gurk. **kuluçka olmak** (dişi kuş) yumurtaya yatma zamanı gelmek. **kuluçkaya oturmak** (veya **yatmak**) dişi kuş civciv çıkarmak için yumurtaların üzerine yatmak.

→ ***kuluçka devri, kuluçka dönemi , kuluçka makinesi***

kuluçka devri *is. bk.* kuluçka dönemi.

kuluçka dönemi *is.* **1.** Civciv, yavru çıkarmak için, her tür kuşun yumurtaları üstüne yatması gereken süre. **2.** Döllenmeden sonra canlı bir organizma oluncaya

kadar geçen süre. **3.** *tıp* Bir mikrobun vücuda girmesiyle hastalığın belirmesi arasında geçen süre.

kuluçkahane *is. (kuluçkaha:ne) Sl. kloçka + Far. ḫāne* Kuluçkalık.

kuluçkalık, -ğı *is.* **1.** Kuluçka olma durumu. **2.** *s.* Kuluçkada kullanılmaya elverişli: *Kuluçkalık yumurta.*

kuluçka makinesi *is.* Gereken sıcaklığı sağlayacak düzeni bulunan ve çok sayıda civciv çıkarmaya yarayan araç.

kulun *is.* Doğumdan altı ay sonra kadar olan erkek veya dişi at veya eşek yavrusu. **kulun atmak** (kısrak veya eşek) yavru düşürmek.

kulunç, -cu *is. Ar. ḳulunc* Şiddetli ağrı ve özellikle omuz ağrısı: *"Nefesi, kulunca, sıtmaya, havaleye saraya, çarpıntıya bire birmiş."* -H. R. Gürpınar. **kulunç kırmak** ağrıyan yeri ovmak. **kulunç girmek** (bir organda veya vücut bölgesinde) birdenbire veya şiddetli sancı oluşmak, tutulmak: *"Avağıma fena kulunç girdi, diye topallayarak onları takip etti."* -B. Felek.

kulunlama *is.* Kulunlamak işi.

kulunlamak *(nsz, -i)* Kısrak veya eşek yavrulamak.

kulunluk, -ğu *is. hlk.* Kısrak veya eşek gibi hayvanlarda döl yatağı.

kulübe *is. (kulü'be) Far. kulbe* **1.** Kerpiç, saman veya ağaçtan yapılmış küçük, basit, ilkel ev: *"Ahırların öteki yamacında bir bahçıvan kulübesi vardı."* -S. F. Abasıyanık. *"Köyün üst tarafında, saman, taş ve yangın arsasında, üstü sazlarla örtülmüş bir kulübenin önünde ateş yanıyor."* -H. E. Adıvar. **2.** Bir yeri beklemekle görevli kimsenin içinde bulunduğu küçük barınak: *Nöbetçi kulübesi.* **3.** Hayvanlar için yapılmış barınak: *Köpek kulübesi.* **4.** *mec.* Alçak gönüllülük göstermek amacıyla "ev" anlamında kullanılır.

kulüp, -bü *is. Fr. club < İng. club* **1.** Görüşmek, konuşmak, okumak, spor yapmak gibi amaçlarla yalnız üye olanların toplandıkları yer: *"İkisi de şehrin satranç kulübü üyelerindendir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Spor derneği: *"Geceleri kapalı olan kulübün salonu aydınlanmıştı."* -Ö. Seyfettin.

kulüpçü *is.* Kulüp işleten kimse.

kulüpçülük, -ğü *is.* Kulüp yanlısı ve kulüp işleriyle uğraşan kimse.

kulüpler arası *is. sp.* Birçok kulübün takımlarını karşı karşıya getiren sportif faaliyetler için kullanılır: *Kulüpler arası atletizm yarışması.*

kulvar *is. Fr. couloir sp.* Bazı yarışlarda koşucu veya yüzücünün koştuğu, yüzdüğü yarış şeridi.

kul yapısı *s.* İnsan eliyle yapılmış olan.

kulyuç *is. coğr.* Geniş ve derin ağızlı mağara.

kum *is.* **1.** Silisli kütlelerin, kayaların, doğal etkenlerle parçalanarak ufalanmasından oluşan ufak, sert taneciklerin bütünü: *"Çocuklar kumdan bir fırın yaparak oynuyorlardı."* -M. Ş. Esendal. **2.** Armut, ayva gibi bazı meyvelerin etli bölümlerindeki sert tanecikler. **3.** Vücuttaki bezlerin, özellikle böbreğin ürettiği ince ve katı tanecikler. **kum gibi** pek çok. **kumda oynamak** bir fırsat kaçırarak umulanı elde edememek.

→ kum balığı, kum balığıgiller, kum çölü, kum engereği, kum fırtınası, kum grisi, kum havucu, kum havuzu, kum kamyonu, kum kayası, kum kekliği, kum otu, kum saati, kum taşı, kum torbası

kuma *is.* Aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre adı, ortak: *"Bir sene onunla dağlarda dolaşmış, anamın üstüne kuma getirmiş."* -H. E. Adıvar. *Kuma gemisi yürümüş, etli gemisi yürümemiş. "Ayaklarımız basar sıcak kuma / Yarim, geçen zamana olma kuma."* -F. Halıcı.

kumalı *s.* Kuması olan.

Kuman *öz. is.* Kıpçak.

Kumanca *is.* Kıpçakça.

kumanda *is. (kuma'nda) İt. comando* Komuta. **kumanda etmek 1)** komut vermek; **2)** yönetmek: *"Büyük kuvvetlere kumanda etmek istiyorum, demişti."* -F. R. Atay.

kumandan *is. Fr. commandent* Komutan: *"Jandarma kumandanı ölüm habe-*

rini âdeta resmi tebliğ gibi civara telefonla bildirmiş." -R. N. Güntekin.

→ ***kumandan gemisi***

kumandan gemisi *is. den.* Kumandanın komuta ettiği donanma gemisi.

kumandanlı *s.* Kumandanı olan.

kumandanlık, -ğı *is.* Komutanlık: *"Bir ordu kumandanlığı bölgesinde iki büyük otoritenin birlikte bulunmalarına da ihtimal yoktu."* -F. R. Atay.

kumandansız *s.* Kumandanı olmayan: *"Efendisiz, kumandansız, âmirsiz, emirsiz bir hayat istiyorum."* -Ö. Seyfettin.

Kumandı *öz. is.* Kuzey Altaylarda yaşayan bir Türk boyu ve bu boydan olan kimse.

kumanya *is. (kuma'nya) İt. comania* **1.** Yolculuk için hazırlanan yiyecek, azık: *"Her sabah, dağarcığına kumanyasını kor, çıngıraklı kara keçilerini patikalardan dağ aralıklarına sürerdi."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** Sefer durumundaki askerler için hazırlanan yiyecek.

kumanyacı *is.* Kumanya hazırlayan veya dağıtan (kimse).

kumanyacılık, -ğı *is.* Kumanyacının işi.

kumar *is. Ar. ḳimār* Ortaya para koyarak oynanan talih oyunu: *"Yalnız kumarla geçiniyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Ağır bir kumar borcunu ödemek zorunda kalan soylular gibiydi."* -N. Cumalı. **kumar oynamak 1)** ortaya para koyarak talih oyunu oynamak: *"Kazanacağından emin olmadıkça kumar oynamak deliliktir."* -A. İlhan. **2)** *mec.* olumlu sonuçlanması şüpheli olan bir işe bile bile girişmek.

→ ***kumarbaz, kumar ebesi, kumarhane***

kumarbaz *s.* ve *is. Ar. ḳimār + Far. -bāz* Kumarcı: *"İnsan oyun oynamalı ama kumarbaz olmamalı."* -S. F. Abasıyanık.

kumarbazlık, -ğı *is.* Kumarcılık.

kumarcı *s.* ve *is.* Kumara düşkün, sürekli kumar oynayan (kimse), kumarbaz.

kumarcılık, -ğı *is.* Kumarcı olma durumu, kumarbazlık.

kumar ebesi *is.* Kumar oynatan kimse veya kumarcı.

kumarhane *is. (kumarha:ne) Ar. ḳimār + Far. ḫāne* Kumar oynanan yer.

kumarhaneci *is.* Kumarhane işleten kimse.

kumarhanecilik, -ği *is.* Kumarhane işletme işi.

kumasız *s.* Kuması olmayan.

kumaş *is. Ar. ḳumāş* **1.** Pamuk, yün, ipek gibi şeylerden makinede dokunmuş her türlü dokuma: *Elbiselik kumaş. Perdelik kumaş. Döşemelik kumaş. "Her şey, esvap ve eşya Bursa'da dokunan ipek kumaşlardan yapılmıştır."* -F. R. Atay. **2.** *mec.* Bir varlığı veya kişiliği oluşturan nitelik veya malzeme.

→ ***kumaş mengenesi***

kumaşçı *is.* Kumaş fabrikası olan veya kumaş satan kimse.

kumaşçılık, -ğı *is.* Kumaş üreten veya satan kimse.

kumaşlı *s.* Kumaşı olan: *"Esvapları buruşuk kumaşlı, gülünç şeylerdi."* -A. Ş. Hisar.

kumaş mengenesi *is.* Yeni dokunmuş veya yıkanmış kumaşların ütülenmek amacıyla içinden geçirildiği silindir alet.

kumaşsız *s.* Kumaşı olmayan: *Kumaşsız terzi.*

kum balığı *is. zool.* Kum balığıgillerden, dişleri ve karın yüzgeçleri olmayan küçük bir balık *(Ammodytes).*

kum balığıgiller *ç. is. zool.* Kemikli balıklar takımının, kefallar alt takımına giren bir familya.

kumbara *is. (ku'mbara) Far. ḫumbere* **1.** Para biriktirmek için kullanılan, bozuk veya kâğıt para atılan deliği olan, metal, toprak, plâstikten yapılmış küçük kap. **2.** *esk.* Humbara.

→ ***kumbarahane***

kumbaracı *is. esk.* Humbaracı.

kumbarahane *is. (kumbaraha:ne) Far. ḫumbere - ḫāne esk.* Humbarahane.

kumbaşı *is.* Kumsal.

kumcu *is.* Kum getirip satan kimse.

kumcul *s. bot.* (bitki için) Kumlu toprakta yetişen, kumlu toprağı seven.

kum çölü *is.* İnce kumla örtülü çöl.

kum engereği *is. zool.* Özellikle Balkanlarda görülen üçgen kafalı iri engerek *(Vipera ammodytes).*

kum fırtınası *is.* Çöllerde kumu havaya karıştıran kasırga.

kum grisi *is.* Kum renginde olan.

kum havucu *is. bot.* Kumluk yerlerde yetiştirilen bir tür havuç.

kum havuzu *is. sp.* Atletlerin atlamada inişlerini yumuşatmaları için düştükleri yere yapılmış, içi kumla doldurulmuş alan.

kum kamyonu *is.* Karoseri ve diğer mekanik parçaları kum taşımaya uygun bir biçimde düzenlenmiş kamyon.

kum kayası *is. zool.* Sıcak ve ılık denizlerde ve özellikle kayalık yerlerde yaşayan kemikli balık *(Neogobius).*

kumkazan *is. zool.* Kemirgenlerden, Afrika'nın güneyinde yaşayan bir memeli türü *(Bathyergus maritimus).*

kumkuma *is. Ar. kumkume* **1.** Küçük testi, çömlek. **2.** *mec.* Kötü, olumsuz bir özelliği kendinde fazlasıyla toplayan kimse, olay, olgu veya yer: *Fesat kumkuması. Dedikodu kumkuması. "Burnundan kıl aldırmayacak kadar kompleks kumkuması bir adamdı."* -H. Taner.

kumla *is.* **1.** Kumluk yer, geniş kumsal, plâj. **2.** Güneş banyosu yapmak için düzenlenmiş kumsal.

kumlama *is.* **1.** Çam türü ağaçlarda yıl halkaları arasındaki görüntü ayrımını daha da belirtmek için yüzeye, hava basıncından yararlanarak kum püskürtme. **2.** Oyma işlerinde, çukurda kalan yüzeyleri özel dişli araçlarla pütürlendirme.

kumlamak *(-i)* Kumla kaplamak veya kum dökmek.

kumlu *s.* **1.** İçinde kum bulunan: *Kumlu toprak.* **2.** *mec.* Çok ufak ve sık benekli: *Kumlu kumaş.*

kumluk, -ğu *s.* **1.** Kumu çok olan: *Kumluk arazi.* **2.** *is.* Kumsal. **3.** Kumluk yer: *"Çocuklar kumlukta oynarken, o, arabalarının tekerleği dibinde çömelip oturur."* -R. N. Güntekin.

kum otu *is. bot.* Uyuz otu.

kumpanya *is. (kumpa'nya) İt. compagna* **1.** Daha çok yabancı sınaî, ticarî ortaklık: *"Geminin batırılması emrini ben vermiş ve sigorta kumpanyasından ihtiyacım olan parayı sessizce koparıvermiştim."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Tiyatro topluluğu: *"O küçük kasabada arada bir uğrayan tiyatro kumpanyaları da olmasa biz neyle avunurduk?"* -N. Cumalı. **3.** *mec.* Aynı görüşü paylaşan, aynı eylemi yapan kimseler topluluğu: *Hırsız kumpanyası.*

kumpas *is. Fr. compas* Dizicilerin harfleri satır durumuna getirirken içine yerleştirdikleri ayarlanabilir demir yuva. **kumpas kurmak** *mec.* gizli bir iş, düzen hazırlamak.

kumpir *is.* Kaynamış ve kabuğu soyulmadan özel fırında pişirilmiş iri patates.

kumral *is.* **1.** (saç, bıyık, sakal için) Koyu sarı veya açık kestane rengi: *"Uzun kumral saçlarından bu şaşı göze bile bir sevimlilik gelir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *s.* Bu renkte olan (kimse veya şey): *"Şimdiye kadar hiç böyle kırmızıya çalan kumral kadın görmemişti."* -S. F. Abasıyanık.

kumru *is. Far. kumrī zool.* Güvercinler takımından, güvercinden küçük, boz, gri renkli bir kuş *(Streptopelia).* **kumru gibi** *mec.* kendi dünyalarına çekilmiş, sevecen: *"Başlarını dinlerler, kumru gibi yuvalarında oturur, şunun bunun aleyhinde konuşmazlar."* -B. Felek.

kum saati *is.* Dar bir boğazla birbirine bağlanmış iki cam kaptan oluşan ve üstteki kapta bulunan kumun aşağıya akmasından yararlanarak zamanı anlamaya, ölçmeye yarayan araç.

kumsal *is.* **1.** Su kıyılarında oluşan kumlu yer, plâj: *"Kumsal boyunca deli gibi koşuyorlardı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *s.* Kumlu: *Kumsal toprak.*

kumsallık, -ğı *is.* Kumsal olma durumu.

kumsuz *s.* Kumu olmayan.

kum taşı *is. jeol.* Kum tanelerinin kaynaşmasıyla oluşmuş bir çeşit tortul kayaç.

kum torbası *is. sp.* **1.** İçine kum dol-

durup boks antremanlarında kullanılan torba. 2. Savaşta veya sel sırasında korunması gereken yerlere yığılan içi kum dolu torba. 3. *mec.* Çok şişman, dayanıksız, lapacı (kimse).

kumuç, -cu *is. hlk.* 1. Sivrisineğe benzer çok küçük bir tür sinek. 2. İçine et veya peynir konarak yapılan bir çeşit sigara böreği.

Kumuk, -ğu *öz. is.* Dağıstan'da yaşayan bir Türk boyu ve bu boydan olan kimse.

Kumukça *is. (kumuk'kça)* Kumuk dili.

kumul *is. jeol.* Çöllerde veya deniz kıyılarında rüzgârların yığdığı kum tepesi.

-kun *bk.* -gın / -gin.

kunda *is.* Bir çeşit büyük ve zehirli örümcek.

kundak, -ğı *is. Yun. kontaki* 1. Yeni doğmuş çocuğu ilk aylarda sıkıca sarıp sarmalamaya yarayan geniş bez: *"Kendisine uzattıkları ince ve beyaz bir kundağa sarılmış kızına baktı."* -Ö. Seyfettin. 2. Kundağa sarılmış bebek: *"Dikmen Yıldızı kundağı kucaklayarak ağır, sarsıntılı adımlarla savcının arkasından yürüdü."* -A. Gündüz. 3. Yangın çıkarmak için bir yere konulan tutuşmuş yağlı bez parçası vb: *"Ben şamdanımla evveli kapının önüne yığılan şeyleri, sonra cibinliği, perdeleri, bütün duvarları çeviren kundakları tutuşturacağım."* -H. Z. Uşaklıgil. 4. Saçları yemeninin içine alıp bağlama: *Baş kundağı.* 5. Tüfek gibi bazı ateşli silâhlarda bunları çeşitli yönlere çevirmeye yarayan, namlunun altında bulunan ağaç veya metal bölüm: *"Amcası Mustafa geldi eve, ona bir kundağı sedefli tüfek getirdi."* -Y. Kemal. 6. *mec.* Ara bozma, fitne, fesat. 7. Arabalarda dingil yatağı. 8. *mec.* Korunmak için sıkı sıkıya sarılmış şey: *"Dutların tomurcukları büyümüş, yaprakları burunlarını kundaklarından çıkarmışlardı."* -S. F. Abasıyanık. **kundak sokmak (veya koymak)** 1) yangın çıkarmak için bir yere tutuşmuş yağlı bez parçası koymak; 2) *mec.* ara bozacak bir söz söylemek veya böyle bir davranışta bulunmak.

kundakçı *is.* 1. Yangın çıkarmak için kundak koyan kimse: *"Fakat ne çare ki, Rum kundakçıları tarafından baştan başa yakılıp yıkılmış."* -Y. K. Karaosmanoğlu. 2. Tüfek kundakları yapan kimse. 3. *mec.* Ara bozucu.

kundakçılık, -ğı *is.* 1. Yangın çıkarmak için kundak koyma işi. 2. *mec.* Ara bozuculuk.

kundaklama *is.* Kundaklamak işi.

kundaklamak *(-i)* 1. Bebeği kundağa sarmak: *"Dikmen Yıldızı yapma bebeğini büyük bir dikkat ve özenle tekrar kundakladı."* -A. Gündüz. 2. (bir yeri) Kundakla yakmak. 3. Saçları yemeninin içine toplayarak bağlamak. 4. Tüfek namlusunu kundağa bağlamak. 5. *mec.* Ara bozmak, aldatmak: *"Onu yalnız politika kurtları kundaklamıştır."* -S. Birsel.

kundaklanış *is.* Kundaklanma işi veya biçimi.

kundaklanma *is.* Kundaklanmak işi.

kundaklanmak *(nsz)* Kundaklama işi yapılmak veya kundaklamak işine konu olmak.

kundaklayış *is.* Kundaklama işi veya biçimi.

kundaklı *s.* Kundağı olan, kundağa sarılmış olan.

kundaksız *s.* Kundağı olmayan.

kundura *is. (ku'ndura) Yun. kothurne* Kaba işlenmiş, bağsız, konçsuz ayakkabı: *"Kundurasının tahta ökçeleri, ıssız Babıali kaldırımlarına vurdukça bir çekiç sesiyle ötüyordu."* -P. Safa.

kunduracı *is.* Kundura yapan veya satan kimse: *"Bir gün ana oğul kunduracının önünden geçiyorlardı."* -P. Safa.

kunduracılık, -ğı *is.* Kunduracının işi.

kunduru *is. hlk.* Başağı dört sıradan oluşan, bir tür sert, sarı, iyi buğday: *"Beyimizden, evvel bahardan önce tohumluk kunduru buğday isterim."* -N. Araz.

kunduz *is. zool.* Kemirgenlerden, kuyruğu geniş ve yassı, art ayak parmaklarının arası perdeli, ağaçları kemirerek beslenen, su kıyılarında yaşayan, yuvalar ve su setleri kuran, postu değerli bir hayvan *(Castor*

fiber).

→ ***kunduz böceği***

kunduz böceği *is. bk.* kuduz böceği.

kungfu *is. (Çinceden) sp.* Kendini savunma temeline dayalı, karateye benzeyen Çin kökenli spor.

kunt *s. Far. kund hlk.* Ağır, kalın, dayanıklı ve sağlam: *Kunt yapı. Kunt ayakkabı.*

kup *is. Fr. coupe mod.* Giysi kesimi, kesimle verilen biçim.

kupa (I) *is. (ku'pa) İt. cuppa* **1.** Genellikle genişliği derinliğinden çok olan, altın, gümüş, bronz veya kristalden yapılmış ayaklı kap. **2.** Bardak. **3.** Yarışma ödülü olarak verilen herhangi bir sanat eseri. **4.** İskambil kâğıtlarının dört grubundan benekleri kırmızı, kalp biçiminde olanı. **5.** *s.* Bir kupanın alabileceği miktarda olan.

kupa (II) *is. (ku'pa) Fr. coupé esk.* Kapalı ve yalnız arkada oturulacak yeri olan, dört tekerlekli araba: *"Araba, hususuyla kupa biçimindekiler, evin ve odanın bir divanı gibidir."* -R. H. Karay.

kupes *is. (ku'pes) zool.* İzmaritgillerden, ılıman denizlerde yaşayan bir balık *(Boops boops).*

kupkuru *s. (ku'pkuru)* **1.** Çok kuru: *"Ağaçlar çıplak, demir gibi kaskatı ve kupkuru."* -P. Safa. **2.** *mec.* Belirgin, net: *"Kazanç, her yerde kupkuru, dümdüz, apaçık menfaattir."* -F. R. Atay. **kupkuru etmek** çok kurutmak. **kupkuru kesilmek** çok kurumak: *"...ağzım kupkuru kesildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kupon *is. Fr. coupon* **1.** Piyango biçiminde düzenlenmiş, çekilişlerde kesilerek kullanılan basılı parça. **2.** Değerli kâğıtların (devlet tahvili veya hisse senetleri) üzerinde bulunan ve belirli zamanlarda sahibine faiz veya kazanç payı olarak belirli bir gelir sağlayan kesilmiş parça. **3.** *is.* ve *s.* Yalnız bir giysilik dokunmuş, üstün nitelikte (kumaş parçası): *Kupon kumaş.*

kupür *is. Fr. coupure* Kesik: *"Bunu yazmaktan kupürlerini buraya yapıştırmak daha iyi."* -A. Gündüz.

kur (I) *is. Fr. cours* **1.** Yabancı paraların ulusal para cinsinden değeri: *Resmî kura göre doların değeri yeniden ayarlandı.* **2.** Kurs değeri (II).

kur (II) *Fr. cour* **1.** Karşı cinsten birine ilgi göstererek onun hoşuna gitme, gönlünü kazanmaya çalışma. **2.** Birinin duygularını okşayacak biçimde davranarak onu elde etmeye çalışma. **kur yapmak 1)** karşı cinsten birine ilgi göstererek onun hoşuna gitmek, gönlünü kazanmaya çalışmak: *"Yere uzanmış, bir taraftan kızınızla meşgul, bir taraftan da o soğuk ve yapmacıklı halazadeniz Münire'ye kur yapıyordunuz."* -H. E. Adıvar. *"Hepsi de aynı yavan, tatsız sözlerle kur yapacaklardı."* -H. C. Yalçın. **2)** birinin duygularını okşayacak biçimde davranarak onu elde etmeye çalışmak: *"Muhtaç hemşehrilerin bir kısmı etrafımda dolaşmaya, bana kur yapmaya başladılar."* -R. N. Güntekin.

kur'a *is. Ar. ḳur'a* Ad çekme: *"Okulu bitirirken kur'ada Karaköse'yi çekince, dağda taşta doya doya ata bineceği için seviniyordu."* -N. Cumalı. **kur'a çekmek** ad çekmek. **(herhangi bir yılın) kur'ası olmak** o yıl askerlik çağına girenlerden olmak.

kurabiye *is. (kura:biye)* Un, yağ veya badem, fıstık gibi şeylerle yapılan, şekerli küçük çörek. **kurabiye gibi** çok gevrek, ağızda dağılıveren (yiyecek).

kurabiyeci *is.* Kurabiye yapan veya satan kimse.

kurabiyecilik, -ği *is.* Kurabiye yapma veya satma işi.

kur'acı *is. esk.* Askere alınacak gençlerin belli olması için onlara kur'a çektiren subay.

kurada *s. Ar. ḳurāża'dan hlk.* **1.** İşe yaramaz, yıpranmış, eskimiş, bozulmuş (eşya). **2.** Gelişmemiş, cılız (insan ve hayvan): *"Pencereyi açar açmaz bu karı çarpık bacakları, kurada kolları, porsuk gerdanla karşıma çıkar."* -H. R. Gürpınar.

kur'a efradı *is. esk.* Kur'a çekerek yeni asker olan erler.

kurak, -ğı *is.* ve *s.* **1.** (hava, mevsim,

yıl için) Yağışsız: *Kurak bir yıl geçiriyoruz.* **2.** (toprak için) Nem tutmayan, çabuk kuruyuveren, çorak: *Kurak tarla. "Bulunduğu toprağın ve yerin sulak, kurak, sıcak ve soğuk olmasına göre gelişir."* -B. Felek.

kurakçıl *s.* (bitki için) Kurak yerde yetişen, kurak yerden hoşlanan: *Kurakçıl bitkiler.*

kuraklık, -ğı *is.* Kurak olma durumu, kurak hava, yağışsızlık: *"Kuraklık her yanı kasıp kavuruyor ve berbat ediyor bostanları."* -Halikarnas Balıkçısı.

kural *is.* **1.** Bir sanata, bir bilime, bir düşünce ve davranış sistemine temel olan, yön veren ilke: *Gramer kuralları. "Hiç bir protokol kuralına, ezilip büzülmeye yer vermeyen bir duruşu vardı."* -Ç. Altan. **2.** Davranışlarımıza yön veren, uyulması gereken ilke: *"O yirmi beş yaşına kadar umumî kurallara, yargılara sığmayan bir hayat yaşamıştır."* -H. E. Adıvar. **kural dışı** *bk.* kural dışı.

→ ***kural dışı, kurala aykırı***

kurala aykırı *s. bk.* kural dışı.

kurala aykırılık, -ğı *is. ed.* Dil kurallarına aykırı olarak kelime kullanma, kıyasa muhalefet.

kuralcı *s.* Kurala, kurallara bağlı olan, kaideci.

kuralcılık, -ğı *is.* Kuralcı olma durumu.

kural dışı *s.* Kurala uymayan, kurala aykırı olan, ayrık, müstesna, şaz.

kurallaşma *is.* Kurallaşmak işi.

kurallaşmak *(nsz)* Kural durumuna gelmek.

kurallaştırma *is.* Kurallaştırmak işi.

kurallaştırmak *(-i)* Kural durumuna getirmek.

kurallı *s.* Kuralı olan, kurala uygun olan, kaideli, kıyasî.

→ ***kurallı cümle***

kurallı cümle *is. gr.* Yüklemi sonda yer alan cümle.

kuralsız *s.* Kuralı olmayan, kurala uygun olmayan, kaidesiz, gayri kıyasî.

kuram *is.* **1.** Uygulamalardan bağımsız olarak ele alınan soyut bilgi. **2.** Belirli bir konuda düşüncelerin, görüşlerin bütünü: *"İnsanlar da görünen dünyanın bir parçası olarak bu kurama girerler."* -H. Taner. **3.** Sistemli bir biçimde düzenlenmiş birçok olayı açıklayan ve bir bilime temel olan kurallar, yasalar bütünü, nazariye, teori: *"Onun bir başka anlamı da bir düşüncenin, bir kuramın soyutça anlatılmasından doğar."* -S. Birsel.

Kurama *öz. is.* Türkistan'da yaşayan bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse.

kuramcı *is.* Kuram ortaya koyan kimse, kurama bağlı olan kimse, teorisyen.

kuramcılık, -ğı *is.* Kuram ortaya koyma, kurama bağlı olma durumu.

kuramlaştırma *is.* Kuramlaştırmak işi.

kuramlaştırmak *(-i)* Kuram durumuna getirmek.

kuramsal *s.* Kuramla ilgili, kuram durumunda bulunan, kuram niteliğinde olan, nazarî, teorik.

Kur'an *öz. is. (ku'ra:n) Ar. Ḳur'ān* İslâm dininin temel ilkelerini, Hz. Muhammed'e gönderilen Tanrı buyruklarını içeren, Müslümanlığın temel kitabı, Kur'anıkerim, Kelâmıkadim, Mushaf: *"Yeni icatların hepsine dair Kur'an'da ve daha başka din kitaplarında işaretler bulmak huyundan da vazgeçemez."* -R. N. Güntekin. **Kur'an (veya ekmek) çarpsın!** karşısındakini dediği şeye inandırmak için edilen yemin.

kurander *is. Fr. courant d'air* Hava akımı, cereyan: *"İçtiğim Fernet'in serinliği birdenbire kesildi; kuranderini duymaktan başka, az evvel poyraz rüzgârı alan kalbim şimdi bir lâv akıntısının altında!"* -R. H. Karay.

Kur'anıkerim *öz. is. (kura:'nıkeri:m) Ar. Ḳur'ān-i kerīm* Kur'an.

kurbağa *is. zool.* Kurbağalardan, yumurta ile üreyen, yavruları gelişimlerini durgun sularda tamamladıktan sonra kuyruğu ve solungacı körelerek karada yaşayabilen, sıçrayarak yürüyen ve suda iyi yüzen küçük hayvan.

→ ***kurbağa adam, kurbağa balığı,***

kurbağa balığıgiller, kurbağa otu, kurbağa testi, kurbağa zehiri, kurbağa zehirigiller

kurbağa adam *is.* Balık adam.

kurbağa balığı *is. zool.* Sıcak ve ılık denizlerde yaşayan kemikli balık *(Uranoscopus scaber).*

kurbağa balığıgiller *ç. is. zool.* Sıcak ve ılık denizlerde yaşayan kemikli balıklar familyası.

kurbağacık, -ğı *is.* **1.** Kurbağa yavrusu, küçük kurbağa. **2.** *tıp* Ağız tabanında çıkan bir çeşit küçük ur. **3.** Küçük İngiliz anahtarı. **4.** Ayarlanabilir somun anahtarı. **5.** Pencere çerçevesi gibi yukarıya sürülen şeylerin alt kenarlarına yerleştirilen tutacak.

kurbağalama *is. sp.* **1.** Kurbağanın yüzmesine benzer yatay hareketler yaparak yüzme. **2.** Birbirine parelel iki tırmanma sırığına baldırları ve ayak sırtlarını kenetleyerek veya dışarıdan diz altına sıkıştırarak tırmanma.

kurbağalar *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan, amfibyumlar sınıfına giren bir takım.

kurbağa otu *is. bot.* Düğün çiçeğigillerden bir bitki *(Bufonia).*

kurbağa testi *is. tıp* Kadının gebe olup olmadığını anlamak için, idrarının kurbağa karnına şırınga edilmesi yoluyla yapılan test.

kurbağa zehiri *is. bot.* Kurbağa zehirigillerden, tatlı sularda yaşayan, beyaz çiçekli, yürek biçimi yapraklı bir süs bitkisi *(Hydrocharis).*

kurbağa zehirigiller *ç. is. bot.* Bir çeneklilerden, bütünü veya bir kesimi su içinde yaşayan, kurbağa zehri ve benzeri su bitkilerini içine alan bir familya.

kurban *is. Ar. kurbân* **1.** Dinin bir buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan: *"Yarım okka et, onun elinde bir kurban kadar bereketli."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Müslümanlarda kurban bayramı: *Kurbanda geleceklermiş.* **3.** *mec.* Bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse: *Hava kurbanları.* **4.** *mec.* Bir kazada veya felâkette ölen kimse: *"Vardar, her sene Üsküp'ten beş on kurban alan bir nehirdi."* -Y. K. Beyatlı. *"Cinayetin kurbanı yirmi beş yaşlarında bir genç kızdır."* -S. F. Abasıyanık. **5.** *is. mec.* Maddî ve manevî bakımdan felâkete sürüklenmiş veya insanî değerlerini yitirmek zorunda kalmış veya bırakılmış kimse: *"Benim gibi nice kızlar beyaz kadın ticaretinin kurbanı olmuşlardır."* -A. Gündüz. **6.** *ünl. hlk.* Bazı bölgelerde seslenme sözü olarak kullanılır: *Kurban, nerede kaldın?* **kurban etmek 1)** *bk.* kurban kesmek; **2)** *mec.* kendi çıkarı için birini veya bir şeyi feda etmek. **kurban gitmek** suçsuz yere ölmek, zarara uğramak: *"Muhakkak bir ihanete kurban gitmiştir."* -F. F. Tülbentçi. **kurban kesmek** din buyruğunu yerine getirmek için bir hayvanı keserek etini dağıtmak. **kurban olayım! 1)** aşırı sevgi ve hayranlık anlatır: *Kurban olayım, ne güzel memleket!* **2)** yalvarmak için söylenir: *"Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl."* -M. Â. Ersoy. **kurban olmak** bir kimse veya bir şey için kendini feda etmek: *"Hiç, bir suikast öncesinde o suikasttan haberi olması lâzım gelen adamla, onun kurbanı olacak insan arasında böyle bir konuşma olur mu?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kurban vermek** can kaybına uğramak: *"Arada bizim gibi birkaç kurban verilebilir."* -F. R. Atay. **(bir şeyin veya birinin) kurbanı olmak** uğruna ıstırap veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek: *"Israr edip üsteledikleri hâlde dinlememiş, gitmiş; sonunda bu pervasızlığının kurbanı olmuş."* -F. R. Atay. *"Üçümüzün müşterek kurbanı olduğumuz acı bir devirbahçenin tatlı havasını ağırlaştırmıştı."* -H. E. Adıvar.

→ ***Kurban Bayramı, kurban eti***

Kurban Bayramı *is.* Arabî takvime göre Zilhicce ayının onunda başlayıp dört gün süren ve bu süre içinde yoksullara dağıtılmak için kurban kesilen dinî bayram.

kurban eti *is.* Kesilen kurbanın dağıtılan parçaları.

kurbanlık, -ğı *is.* ve *s.* Kurban edilmek için ayrılmış, kurban edilmeye uygun:

Kurbanlık koyun.

→ ***kurbanlık koyun***

kurbanlık koyun *is.* **1.** Kurban olmaya elverişli koyun. **2.** *mec.* Başına gelecekleri bilmeden habersiz: *"Kâh yollarda tabur olmuş yürüyorlar, kâh garlarda, istasyonlarda kurbanlık koyun gibi bekleşip duruyorlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kurca *is. esk.* Karıştırma, kaşıma.

→ ***kurca çıbanı***

kurca çıbanı *is.* Kaşıyıp kurcalamaktan azan çıban.

kurcalama *is.* Kurcalamak işi.

kurcalamak *(-i)* **1.** Ellemek, karıştırarak bakmak: *Radyoyu kurcalayıp iyice bozdu.* **2.** Sivri bir şey sokup karıştırarak zorlamak: *Kilidi kurcalamışlar.* **3.** Karıştırıp azdırmak, tahriş etmek: *Çıbanı kurcalamamalı.* **4.** *mec.* Meşgul ve rahatsız etmek: *"Bu sorunun cevabı zihnimi bir hayli kurcalayıp durmuştur."* -H. Taner. **5.** Bir konuyu araştırmak, üstünde durmak, eşelemek: *"Şiiri iyi okumak bahsini hangi taraftan kurcalarsak daima bir noktaya varırız."* -Y. K. Beyatlı. *"Tam bu bahsi kurcalayacak vakti buldum, doğrusu!"* -R. H. Karay.

kurcalanış *is.* Kurcalanma işi veya biçimi.

kurcalanma *is.* Kurcalanmak işi.

kurcalanmak *(nsz)* Kurcalamak işi yapılmak: *"Kadıncağız kapı kurcalanırken hırsız sanıp bayılmış."* -H. Taner.

kurcalayış *is.* Kurcalamak işi veya biçimi.

kurçatovyum *is. kim.* Atom numarası 104, atom ağırlığı 260 olan yapay element. Kısaltması Ku.

kurdele *is. (kurde'le) İt. cordella* Geniş ipekli şerit: *"Biraz evvel kurdeleyi kestiği makasla oynarken parmağını kanatmıştı."* -R. N. Güntekin.

→ ***kurdele balığı, kurdele balığıgiller***

kurdele balığı *is. zool.* Kurdele balığıgillerden, uzun, yassı vücutlu, pulları çok küçük, kuyruk yüzgeci ipliğe benzeyen, kemikli bir Akdeniz balığı, flândra balığı *(Cepola rubescens).*

kurdele balığıgiller *ç. is. zool.* Örnek hayvanı kurdele balığı olan balıklar familyası.

kurdeleli *s.* Kurdelesi olan: *"Analarına cici kurdeleli armağanlar alıp onları öpücüklere boğan çocuklar..."* -H. Taner.

kurdelesiz *s.* Kurdelesi olmayan.

kurdeşen *is. tıp* Ciltte çeşitli sebeplerle oluşan kaşıntılı döküntüler, ürtiker.

kurdurma *is.* Kurdurmak işi.

kurdurmak *(-i, -e)* Kurmak işini yaptırmak.

kurdurtma *is.* Kurdurtmak işi veya durumu.

kurdurtmak *(-i, -e)* Kurmak işini yaptırmak.

kurgan *is.* **1.** İlk Çağda mezar üzerine toprak yığılarak yapılan küçük tepe. **2.** Kale. **3.** (arkeolojide) Tepe biçiminde mezar, höyük.

kurgu *is.* **1.** Bir şeyin zembereğini kurmak için kullanılan araç, anahtar. **2.** Zembereğin kurulmuş olma durumu: *Saatin kurgusu bitmiş.* **3.** Bir bütün oluşturmak için parçaları takıp birleştirme işi, montaj: *Demir fabrikasının kurgusu bitti, işletmeye açıldı.* **4.** *sin.* Bir filmin değişik süre ve yerlerde çekilen bölümlerini, bir anlam ve uyum bütünlüğü sağlayarak birleştirme, montaj. **5.** *fel.* İş alanına geçmeyip yalnız bilmek ve açıklamak amacını güden düşünce, kuramsal araştırma, spekülâsyon: *"Eğitim, kültür bile az çok bir kurgu mekanizmasına benzetilemez mi?"* -H. Taner. **6.** Bir işe hazırlamak için yapılan telkin: *"Bankacılardan birkaçının kurgularıyla Belediye başkanlığına adaylığını koymuştu."* -M. Ş. Esendal.

→ ***kurgu bilimi***

kurgu bilimi *is.* Teknolojideki gelişmelere göre ileri düzeyde sayılabilecek buluşlara bağlı kalarak düşünülen veya yapılan iş.

kurgucu *is.* Kurgu işini yapan kimse, montajcı.

kurguculuk, -ğu *is.* Kurgu işini yapma, montajcılık.

kurgulama *is.* Kurgulamak işi veya

durumu.

kurgulamak *(-i)* Bir filmin değişik yerlerde çekilen bölümlerini bir bütün oluşturmak için birleştirmek.

kurgulanma *is.* Kurgulanmak işi.

kurgulanmak *(nsz)* Kurgu durumuna gelmek: *"Oynanan üç oyunu da, tiyatro ögeleri içinde, tiyatro bilgisiyle düşünülmüş, kurgulanmış oyunlardı."* -N. Cumalı.

kurgulu *s.* Kurgusu olan.

kurgusal *s. fel.* Kurgu ile ilgili, spekülâtif.

kurgusuz *s.* Kurgusu olmayan.

kurk *is. hlk.* Kuluçka, gurk.

kurlağan *is. tıp* Etyaran.

kurma *is.* **1.** Kurmak işi. **2.** *s.* Kurularak, parçaları birleştirilerek oluşturulan, prefabrike: *Kurma ev.*

kurmaca *s.* ve *zf.* Tasarlanıp üretilen, tasarlayarak.

kurmacılık, -ğı *is.* Resim ve heykelde, eseri geometrik ögeleri ile kurmayı temel alan anlayış, konstrüktivizm.

kurmak, -ar *(-i)* **1.** Bir şeyin oluşmasına yardım eden parçaları birleştirerek bütün durumuna getirmek, monte etmek: *Karyolayı kurmak: "Geniş çöl ufukları arasında çadırlarımızı kurduk."* -F. R. Atay. **2.** Hazırlamak: *"Kurduğu sofraya, yaptığı salataya git de bak."* -R. H. Karay. **3.** (yaylı, zemberekli şeylerde) Yayı veya zembereği germek: *"Çocukça bir sevinçle kurduğun çalar saatleri çalıp duruyor."* -H. Taner. **4.** Gereken şartları hazırlayıp kendi kendine olmaya bırakmak: *Turşu kurmak.* **5.** (etkisi ve önemi geniş, sürekli şeyler için): Meydana getirmek, tesis etmek: *Fabrika kurmak. "Dünyanın en büyük imparatorluklarını kuran kimlerdi?"* -O. S. Orhon. **6.** Yapmak, inşa etmek: *"Çirkin yapıları örtecek güzel yapılar kuralım."* -N. Ataç. **7.** Yapmak, oluşturmak: *"Belki on aile keçelerden, kilimlerden çergelerini meyve ağaçlarının altlarına kurdular."* -Ö. Seyfettin. **8.** Ortaklık sağlamak: *Ortaklık kurmak.* **9.** Belli bir işte beraber çalışacak kimseleri belirlemek: *"Aramızda ekipler kuracağız, maçlar yapacağız."* -Ç. Altan. *"Teşkilâtı ilçede sevilip sayılan bir avukat kurmuştu."* -T. Buğra. **10.** Bir araya getirmek, toplamak: *Divan kurmak.* **11.** Gizlice hazırlamak, tasarlamak: *Kumpas kurmak. Dolap kurmak. "Çocukların top oynadıkları kumluktan iskeleye doğru yürürken: hep plânlar kuruyordu."* -C. Uçuk. **12.** Düşünmek: *"Yalnız hayalle geçiniyorum, ben yalnız hayal kuruyorum."* -S. F. Abasıyanık. **13.** Aklına koymak: *O gitmeyi bir kez kurdu mu, artık durmaz.* **14.** Zihinde büyütmek: *"Bayram ağa, uşakların söylediklerini kurdukça kurdu."* -H. E. Adıvar. **15.** *mec.* Bir kimseyi dedikodu veya telkinlerle başkasına karşı öfkelendirmek. **16.** Sağlamak, oluşturmak: *Dostluk kurmak. İlişki kurmak.* **kurup takma** araç ve cihazların tesisata bağlanması işi, montaj.

kurmay *is. ask.* **1.** Harp akademilerine girerek eğitimlerini başarıyla bitirmiş subay, erkânıharp. **2.** *s.* Kurmaylık yetkisi ve niteliği olan (subay): *"Bir de erkek kardeşleri varmış, bir kurmay binbaşı."* -M. Ş. Esendal.

→ ***kurmay başkanı***

kurmay başkanı *is. ask.* Ordu, tümen, tugay gibi birliklerde ve askerî akademilerde karargâh subayı: *"Kurmay başkanının ailesi, dün kolorduya gideceklerini söyledi."* -H. E. Adıvar.

kurmaylık, -ğı *is. ask.* Kurmay olma durumu.

kurna *is. (ku'rna) Ar. kurne* Hamamlarda, musluk altında, içinde su biriktirilen, yuvarlak ve çoğunlukla mermer veya taş tekne: *"Yıkanmak için, aralık yerdeki kurnaya müracaat..."* -S. F. Abasıyanık.

kurnalı *s.* Kurnası olan.

kurnasız *s.* Kurnası olmayan.

kurnaz *s. Far. kurnâs* Kolay kanmayan, başkalarını kandırmasını ve ufak tefek oyunlarla amacına erişmesini beceren, açıkgöz: *"Nedim kurnaz, benden iki gün evvel izin aldı."* -A. Gündüz. *"Bu yazıhanenin içinde orta boylu, kurnaz yüzlü, tuhaf bir adam otururdu."* -S. F. Abasıyanık.

kurnazca *zf. (kurna'zca)* Kurnaz bir

biçimde, kandırarak, aldatarak: *"Bizi aldatmak için onlar bu yolu tutmayı pek kurnazca bir şey zannetmişlerdir."* -H. C. Yalçın.

kurnazlaşma *is.* Kurnazlaşmak işi.

kurnazlaşmak *(nsz)* Kurnaz duruma girmek.

kurnazlık, -ğı *is.* Kurnaz olma durumu veya kurnazca iş: *"Ön tarafta bir yer bulup otururken kurnazlığına pek sevindi."* -H. Taner.

kuron *is. Fr. couronne tıp* Korumak için diş üzerine dişçi tarafından geçirilen metal kaplama.

kurs (I) *is. Ar. kurş* **1.** Yuvarlak ve yassı biçimli nesne, ağırşak. **2.** *astr.* Bir gök cisminin teker biçimde görülen yüzü, çörek.

kurs (II) *is. Fr. cours* Resmî ve özel kuruluşlarca ilgililere belirli bir konuda bilgi, beceri ve davranışlar kazandırmak amacıyla düzenlenen ve kısa süreli derslere dayanan eğitim etkinliği, kur: *Şoför kursu. Yabancılara Türkçe kursu. "Lisan kursunu filân pek alıp sattığı yokmuş."* -H. Taner.

kursak, -ğı *is. zool.* **1.** Kuşların yemek borusu üzerinde bulunan, yiyeceklerin toplandığı torba biçiminde şişkin organ. **2.** Kuş kursağı şişirilip kurutularak yapılan veya ona benzetilen şişkin şey: *Düdüğün kursağı patlamış.* **3.** *hlk.* Mide. **4.** *s.* Kursak zarı ile yapılmış: *Kursak tef.* **5.** *zool.* Böceklerin ve solucanların sindirim kanallarında bulunan, kuşların kursağına benzeyen yapı. **(bir şey) kursağında kalmak** istenilen bir şey gerçekleşememek, yarım kalmak.

kursaklı *s.* **1.** Kursağı olan: *Kursaklı düdük.* **2.** *hlk.* Guatr hastalığı olan (kimse).

kursaksız *s.* Kursağı olmayan.

kursiyer *is.* Kurs öğrencisi.

kurşun *is. kim.* **1.** Atom numarası 82, atom ağırlığı 207,21, yoğunluğu 11,3 olan, 327,4°C de eriyen, yumuşak ve bükülgen, mavimtırak esmer renkte bir element. Kısaltması Pb. **2.** Tüfek, tabanca gibi hafif ateşli silâhlarda kullanılan mermi: *"Kurşun, kızın göğsünden girip sırtından çıkmış."* -F. R. Atay. *"Kanatları kurşunla parçalanmış bir kartal / Benim gibi seyreder, yerden, mavilikleri."* -Y. N. Nayır. **3.** *s.* Kurşundan yapılmış: *Kurşun boru.* **kurşun atmak 1)** silâhla mermi atmak: *"Yarın, öbür gün Arap çeteleri ile sarılacaksınız, Peygamberin yeşil kubbesine kurşun atacaklar."* -F. R. Atay. **2)** *mec.* düşmanlık etmek. **kurşun dokunmak** mermi isabet etmek: *"Suriye'de bel kemiğine bir kurşun dokunmuştu."* -Ö. Seyfettin. **kurşun dökmek** halk inanışına göre erimiş kurşunu, hastanın üstünde, içinde su bulunan bir kaba dökerek ortaya çıkan şekillerin yorumuyla nazar, büyü, hastalık vb. şeyleri önlemek, iyileştirmek. **kurşun gibi** çok ağır: *"Gurbet acısı kurşun gibi içine çökmüştü şimdi."* -H. Taner. **kurşun sıkmak** silâhı ateşlemek, mermi yakmak: *"Az bir sürede bütün köy bu kurşunları sıkanın Hasan olduğunu öğrendi."* -Y. Kemal. **(bir şeyi veya bir kimseyi) kurşun tutmak** kurşuna hedef olmak, kurşun değecek gibi olmak: *"Çatın arkadaşlar da atları çatın / Kurşun bizi tutuyor sipere yatın."* -Halk türküsü. **kurşun yağdırmak** çok sayıda kurşun atmak. **(birini** veya **bir şeyi) kurşun yağmuruna tutmak** çok sayıda ve sürekli kurşun atmak. **kurşun yemek** vurulmak: *"Kurşunu yer yemez, kayalardan aşağı yuvarlanmış leşi, ta derenin kucağına!"* -T. Oflazoğlu. **(birini) kurşuna dizmek** verilen ölüm cezasını askerî bir kıtanın attığı kurşunlarla yerine getirmek: *"Seni tardederler, kurşuna dizerler..."* -R. N. Güntekin. *"Sarı çam deresinde bu otuz kadar eşkıyayı kurşuna dizdiler."* -Y. Kemal.

→ ***kurşun erimi, kurşungeçirmez, kurşun grisi, kurşun kalem, kurşun otu, kurşun rengi***

kurşuncu *is.* **1.** Kurşun satan veya işleyen kimse. **2.** Kurşun döken kimse.

kurşunculuk, -ğu *is.* **1.** Kurşun satma veya işleme. **2.** Kurşuncunun işi.

kurşun erimi *is.* Merminin en çok ulaşabildiği uzaklık.

kurşungeçirmez *s.* Ateşli silâhlardan

atılan mermilerin girmesini engelleyecek yapıda ve özellikte olan (yelek, cam vb.).

kurşun grisi *is.* Koyu gri renk.

kurşunî *is. (kurşu:ni:) T. kurşun + Ar. -î* **1.** Koyu kül rengi, kurşun rengi. **2.** *s.* Bu renkte olan: *"Kurşunî cübbe giyen kadınlar sokak sokak dolaşıyor, hastalara koşuyorlar."* -Y. K. Beyatlı. *"Herkesin gözünde koyu, kurşunî, nihayetsiz bir yas dumanı vardı."* -H. E. Adıvar.

kurşunîleşme *is.* Kurşunîleşmek işi.

kurşunîleşmek *(nsz)* Kurşunî bir duruma girmek.

kurşun kalem *is.* Dışı tahta, içi grafitli kalem.

kurşunlama *is.* Kurşunlamak işi.

kurşunlamak *(-i)* **1.** Kurşunla kaplamak: *Kubbeyi kurşunladılar.* **2.** Kurşunla mühürlemek: *Damacanayı kurşunlamak.* **3.** Kurşun ile ateş etmek, vurmak.

kurşunlanma *is.* Kurşunlanmak işi.

kurşunlanmak *(nsz)* Kurşunlamak işi yapılmak.

kurşunlaşma *is.* Kurşunlaşmak işi.

kurşunlaşmak *(nsz)* Kurşun gibi ağırlaşmak: *"...bavulu kurşunlaştı, top gülleleri daha hafif gelirdi."* -T. Dursun K.

kurşunlu *s.* **1.** İçinde kurşun bulunan: *Kurşunlu antimon.* **2.** Kurşunlanmış olan. **3.** Kubbesi kurşunla örtülü: *Kurşunlu Cami.*

kurşun otu *is. bot. bk.* diş otu.

kurşun rengi *is.* **1.** Kurşunun rengi, koyu kül rengi. **2.** *s.* Bu renkte olan.

kurşunsuz *s.* Kurşunu olmayan: *Kurşunsuz benzin.*

kurt, -du (I) *is. zool.* **1.** Köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşayan, gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan *(Canis lupus): "Kurt kocayınca köpeklere maskara olur."* -Atasözü. **2.** *mec.* Bir yeri, bir şeyi iyi bilen. **3.** *mec.* İşini iyi bilen, aldanmaz, kurnaz: *"Deminden beri sus pus olmuş, fırsat bekleyen kurt müşterilerin ilk defa sesi duyuluyor."* -H. Taner. **kurt dumanlı havayı sever** kötü niyetli kimselerin ortalıktaki karışıklıklardan yararlandıklarını anlatır. **kurt gibi** işini bilir, girişken (kimse). **kurt kocayınca çakallara (köpeklere) maskara olur** güç ve yeteneğini yitiren insanlar, basit ve kendini bilmezlerce aşağılanırlar.

→ ***kurtağzı, kurtbağrı, kurt baklası, kurt bilimci, kurt bilimi, kurtboğan, kurt kapanı, kurtkayan, kurt köpeği, kurt kuş, kurt kuyusu, kurt mantarı, kurt masalı, kurtpençesi, kurt sineği, kurttırnağı***

kurt, -du (II) *is. zool.* **1.** Yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı küçük hayvan. **2.** Bazı böceklere veya bazı böcek lârvalarına verilen ad. **(bir şey) kurt gibi kemirmek** (veya **yemek**) aşırı derecede kuşku ve tedirginlige düşürmek: *"Ben sizin yerinizde olsam, soy adı, içimi kurt gibi yer."* -M. Ş. Esendal. **kurtlarını dökmek** çoktan beri özlediği bir şeyi bol bol yapıp hevesini almak: *"Üçü de aşüftedir, ben bilirim... Bu akşam gittiler, iyice kurtlarını döktüler."* -H. R. Gürpınar. *"Daha sonra Paris'te kurtlarını dökmeye gelen her milletten insanlara rastladık."* -B. R. Eyuboğlu. **kurdun oğlu akıbet kurt olur** sonunda kendi karakterini, aslını, düşüncesini atalarına benzer şekilde ortaya koyar: *"Kurdun oğlu akıbet kurt olur, demiş ve bu söz beş muallinin meslek ve ilim haysiyetine dokunmuştur."* -R. N. Güntekin. **kurdunu kırmak** hevesini almak, isteğini yerine getirmek.

kurtağzı *is.* **1.** Gemi ve sandallarda halatın geçmesi için teknenin kenarına tutturulmuş, açık ağız biçiminde metal parçalara verilen ad. **2.** Doğramanın birbirine geçen dişleri.

kurtarıcı *s.* **1.** Kurtaran, halâskâr: *"Üvey anası ona bir kurtarıcı gibi geldi."* -T. Buğra. **2.** *is.* Kendi hayatını tehlikeye atarak bir kimseyi, bir topluluğu güç bir durumdan veya yok olmaktan kurtaran kimse: *Kurtarıcımız Atatürk.*

kurtarıcılık, -ğı *is.* Kurtarma işi veya biçimi.

kurtarılma *is.* Kurtarılmak işi.

kurtarılmak *(nsz)* Kurtarmak işi yapılmak veya kurtarmak işine konu olmak.

kurtarım *is.* Kurtarmak işi.

kurtarış *is.* Kurtarmak işi veya biçimi.

kurtarma *is.* Kurtarmak işi.

→ ***kurtarma aracı, kurtarma gemisi, kurtarma kazısı***

kurtarma aracı *is.* Trafikte arızalanan, kaza geçiren aracı yerinden kaldırıp istenen yere götüren özel donanımlı motorlu araç, kurtarıcı.

kurtarma gemisi *is. den.* Deniz trafiğinde arızalanan, kaza geçiren gemi, şilep vb. araçları uygun bir yere çekip götüren özel donanımlı deniz aracı.

kurtarmak *(-i)* **1.** Bir canlıyı bir felâketten tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak: *"Şu durup dururken şimşek gibi çakan ağrılardan kurtarsınlar, servetimin yarısını anamın ak sütü gibi vereyim."* -R. N. Güntekin. **2.** Kurtulmasını sağlamak; uzaklaştırmak. **3.** Kazandırmak, yeniden ele geçirmek: *Evi rehinden kurtardı. "Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır."* -Atatürk. **4.** Bir şeye zarar gelmesini önlemek: *"Bu kız beni ilk defa çevreme karşı isyandan kurtardı."* -H. E. Adıvar. **5.** Birinin cezalandırılmasına engel olmak: *Onu ancak iyi bir avukat kurtarabilir. "Baban bana vaktiyle iyilik yaptı, seni kurtaracağım."* -H. E. Adıvar. **6.** (olumsuz olarak): Bir şeyin değerini karşılamamak: *Beş bin liradan aşağısı kurtarmaz!*

kurtarma kazısı *is.* Yeni kurulacak olan baraj, göl ve yerleşim yerleri gibi yapıların arazileri içinde bulunan arkeolojik eserlerin çıkarılması.

kurtayağı *is. bot.* Damarlı çiçeksizlerden, küçük yapraklarla örtülü ince bir sap görünüşünde olan bir bitki *(Lycopodium clavatum).*

→ ***kurtayağı tozu***

kurtayağı tozu *is. tıp* Kurtayağının sporlu başaklarından elde edilen, hekimlikte kullanılan sarı bir toz.

kurtbağrı *is. bot.* Zeytingillerden, yaprakları mızrağa benzer, çiçekleri beyaz, kokulu ve salkım durumunda olan, çit yapmakta kullanılan bir süs bitkisi *(Ligustrum vulgare).*

kurt baklası *is. bot.* Acı bakla.

kurt bilimci *is.* Kurt (II) bilimi ile uğraşan kimse.

kurt bilimi *is. zool.* Solucanların yapılarını, yaşayışlarını ve yaptıkları hastalıklarla, bu hastalıklara karşı mücadeleyi anlatan asalak bilimi dalı, helmintoloji.

kurtboğan *is. bot.* Çok yıllık otsu bir bitki, boğan otunun bir türü *(Aconitum napellus).*

kurtçuk, -ğu *is. zool.* Bazı hayvanların, özellikle böceklerin yumurtadan çıktıktan sonra, krizalit veya ergin karakterlerini kazanmadan önceki evresi, sürfe, lârva.

kurtçul *s. zool.* Kurtçuklarla beslenen (hayvan).

kurt kapanı *is. sp.* Güreşte hasmı alta düşürdükten sonra üstünü oturarak uyluklarının arasında ayak bağlama, bir yandan da iki kolu altından el geçirerek ağırlığı bel üzerine verme.

kurtkıyan *is. zool.* Afrika'da yaşayan sığırcıkgiller familyasının genel adı.

kurt köpeği *is. zool.* Çoban köpeği, koyun köpeği.

kurt kuş *zf.* Bütün yaratıklar, bütün canlılar: *"Kurdun kuşun tadını çıkardığı şu havayı doya doya çekemiyorum içime."* -T. Oflazoğlu. *"Kurdun kuşun yuvasına çekildiği şu sıra, bu gelenler kim?"* -N. Araz.

kurt kuyusu *is.* Dibine ucu sivri bir kazık çakılmış ve koni biçiminde kazılmış, tuzak olarak kullanılan derin çukur.

kurtlandırma *is.* Kurtlandırmak işi veya durumu.

kurtlandırmak *(-i)* Kurtlanmasına sebep olmak.

kurtlanış *is.* Kurtlanmak işi veya biçimi.

kurtlanma *is.* Kurtlanmak işi.

kurtlanmak *(nsz)* **1.** İçinde veya üzerinde kurt üremek: *Kirazlar kurtlanmış.* **2.** *mec.* Rahat oturmayıp telâş ve sabırsızlık göstermek veya sürekli kımıldanmak. **3.** *mec.* Bir yerde çok oturmaktan bıkarak gezme gereği duymak: *Sabahtan beri bu-*

rada kurtlandım, biraz çıkalım.

kurtlaşma *is.* Kurtlaşmak işi.

kurtlaşmak *(nsz)* Kurt durumuna gelmek, kurt gibi olmak: *"Birkaç vurgun yaptın mı, alışır, kurtlaşırsın."* -H. R. Gürpınar.

kurtlu *s.* **1.** İçinde kurt bulunan, kurtlanmış: *Kurtlu kiraz. Kurtlu baklanın kör alıcısı olurmuş. "Bunlar düşmüş, buruşmuş, iyi değil, kurtludurlar."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Yerinde rahat duramayan, sürekli kıpırdanan (kimse).

kurtluca *is. bot.* **1.** Ballı babagillerden, tırmanıcı sarı çiçekleri olan, kokusu sarımsağı andıran, göl ve akarsu kıyıları gibi nemli yerlerde yetişen bir bitki, meşecik, yer meşesi, yer palamudu, su sarımsağı. **2.** Loğusa otu, zeravent.

kurtluk, -ğu *is.* Kurt olma durumu: *"Kurtlukta düşeni yemek kanundur."* -K. Tahir.

kurt mantarı *is. bot.* Tazeyken yenebilen, olgunlaştığında basılınca sporlar saçan, beyaz renkli, yuvarlak biçimli, bazitli bir mantar *(Lycoperdon).*

kurt masalı *is. mec.* Birini oyalamak, kendini suçsuz göstermek için ileri sürülen gerçeksiz, inandırıcı olmayan sözler: *Bana gene bir sürü kurt masalı okudu.*

kurtpençesi *is. bot.* Kara buğdaygillerden 20-50 cm yükseklikte, pembe çiçekleri salkım biçiminde, sap ve kökünde bol tanen bulunan çok yıllık otsu bir bitki *(Polygonum bistorta).*

kurt sineği *is. zool.* Kurtlara dayanan bir sinek türü.

kurtsuz *s.* Kurdu olmayan.

kurttırnağı *is. bk.* kurtpençesi.

kurtulma *is.* Kurtulmak işi: *"Öyle ya, hasta olduklarını bilseler, bu hastalıktan kurtulmaya çalışmazlar mı?"* -O. V. Kanık.

kurtulmak *(nsz)* **1.** Tehlikeli veya kötü bir durumu atlatmak: *"Şirketin işlerinin kurtulması için mutlaka hazır para bulunması tasavvur edilsin."* -A. Ş. Hisar. *"Beni musluğa götüren namuslu polisler kurtulduğumu görünce sevindiler."* -A. Gündüz. **2.** İstenmeyen, sıkıntı veren, hoşlanılmayan bir kimseden, bir yerden, bir durumdan uzaklaşmak: *"Kayıtsızlıktan, tembellikten, gerilikten kurtulmak için inanmak lâzım."* -O. S. Orhon. *"Okuduklarının tesirinden kurtulmak için vazoların yerlerini değiştirdi ve çiçekleri düzeltti."* -P. Safa. **3.** Doğurmak: *Kadın sabaha karşı kurtulmuş.* **4.** *(nsz, -den)* (bir şey) Bulunduğu veya bağlı olduğu yerden ayrılmak: *Bıçak elimden kurtuldu. Makinenin vidası kurtulmuş. "Yüksek dallardaki fazla olgun, ballı şeftaliler, saplarından kurtularak dolgun, yumuşak bir sesle yerlere, çimenler içine durmamacasına yavaş yavaş dökülürdü."* -R. H. Karay. **5.** Bağını koparıp kaçmak: *At kurtulmuş.*

kurtulmalık, -ğı *is.* Tutsak veya rehine olan birini kurtarmak için verilen para, fidye, fidyecinecat.

kurtuluş *is.* **1.** Bir şeyden, bir yerden kurtulma, halâs, necat: *"Doktor o kaosun içinde yalnızlığı seçmiş, kurtuluşu onda bulmuştu."* -T. Buğra. **2.** Bir yerin düşman işgalinden kurtulma günü: *Her yıl İzmir'in kurtuluşu 9 Eylül'de kutlanır.*

kurt yeniği *is.* **1.** Kurt tarafından yenilen yer: *"Kurt yenikleriyle dolu adî bir ceviz masa."* -R. N. Güntekin. **2.** *bk.* bit yeniği.

kuru *s.* **1.** Suyu, nemi olmayan, **yaş** ve **nemli** karşıtı: *Kuru odun. "Yanakları kuruydu, fakat gözleri tamamıyla siyah yaştı."* -H. E. Adıvar. **2.** Yağış almayan veya üzerinde bitki olmayan: *Kuru çöl. Kuru tepeler.* **3.** Daha sonra kullanılmak için kurutulmuş, **taze** ve **yeşil** karşıtı: *Kuru üzüm. Kuru balık. "Evlerin önlerine kuru meşe dallarıyla örtülü çardaklar yapmışlar."* -R. H. Karay. **4.** (bitki için) Canlılığını yitirmiş: *"Çiçek açmaz kuru bir ağaç, ötmeyi unutmuş bir kuş mu oldum?"* -H. E. Adıvar. **5.** Arık, sıska, lâgar, kaknem: *"Kara, kuru, kibirli, kazık gibi bir kadın!"* -H. E. Adıvar. **6.** Salgısı olmayan: *Kuru öksürük. Kuru egzama.* **7.** Döşenmemiş, çıplak: *Kuru tahtaya oturma!* **8.** Katıksız, yanında başka şey olmayan (yiyecek): *Kuru ekmek. Kuru çayla karın doyar mı?* **9.** Etkisi ve

sonucu olmayan: *Kuru vaatler. "Şahsına topluluğun isteğini emanet edenler boş bir riya, kuru bir şeref olsun diye lâf etmediler."* -R. E. Ünaydm. **10.** Bazı deyimlerde "yoksunluk, yoksulluk, yalnızlık" bildirir: *Kuru hasır üzerinde kalmak. Kuru başına (veya canına) kalmak.* **11.** *mec.* Heyecanı, tadı olmayan, tekdüze: *Kuru, zevksiz bir hayat.* **12.** *mec.* Akıcı olmayan; duygudan yoksun: *Kuru bir anlatım.* **13.** *is.* Kuru olan şey: *"Kurunun yanında yaş da yanar."* -Atasözü. **14.** Kuru fasulye yemeğinin kısa söylenişi. **kuru başına kalmak** hayatında veya yanında kimsesi kalmamak, kimsesiz, yalnız kalmak. **kuru gürültüye pabuç bırakmamak** bir durum karşısında telâşsız, korkusuz, dilediğince davranmak. **kuru hasır** (veya **kilim**) **üstünde kalmak** aç, parasız, evsiz kalmak. **kuru tahtada kalmak** eşyası elinden gitmek, çıplak evde oturma durumunda kalmak. **kuruda kalmak** deniz alçaldığında (gemi) karaya oturmak.

→ ***kuru çay, kuru çeşme, kuru dere, kuru duvar, kuru ekmek, kuru erik, kuru fasulye, kuru filtre, kuru gürültü, kuru hava, kuru iftira, kuru incir, kuru kafa, kuru kahve, kuru kahveci, kuru kahvecilik, kuru kalabalık, kuru kayısı, kuru kemik, kuru köfte, kuru kuruya, kuru kuyu, kuru meyve, kuru öksürük, kuru pasta, kuru pil, kuru sebze, kuru sıkı, kuru soğan, kuru soğuk, kuru söz, kuru tarım, kuru temizleme, kuru temizleyici, kuru üzüm, kuru yemiş, kuru yemişçi, kuru yük, kuru yük gemisi, kuru ziraat***

kurucu *s.* **1.** Bir kurumun, bir işin kurulmasını sağlayan, müessis. **2.** *is.* Bir kuruluşu oluşturan kimse: *Gazetenin kurucusu.*

kuruculuk, -ğu *is.* Kurma işini yapmak.

kuru çay *is.* Yeşil çay yapraklarının çeşitli işlemlerden sonra satışa hazır durumu.

kuru çayır *is.* Yaz aylarında bitkilerinin çoğunun kuruduğu tabiî çayır.

kuru çeşme *is.* Suyu çekilmiş çeşme.

kuru dere *is.* Suyu olmayan dere.

kuru duvar *is.* Taşların arasına harç konulmadan örülen duvar.

kuru ekmek, -ği *is.* Katıksız ekmek.

kuru erik, -ği *is.* Eriğin kurutulmuşu.

kuru fasulye *is.* **1.** Fasulye bitkisinin beyaz tohumu. **2.** Fasulye tohumundan yapılan etli veya etsiz salçalı, sulu yemek. **3.** Yeşil kabuklarından ayıklanıp kurutulmuş fasulye.

kuru filtre *is.* Hava içindeki kirleri, bezden torbalar yardımıyla ayıran süzgeç.

kuru gürültü *is.* Gereksiz, önemsiz, sonu alınamayacak söz veya davranış: *"Bu konuşmalar onun için bir kuru gürültüden ibaretti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kuru hava *is.* Nemi çok az olan hava.

kuru iftira *is.* Gerçekle hiçbir ilişiği, hiçbir dayanağı olmayan iftira.

kuru incir *is.* Özel olarak güneşte kurutulan incir.

kuru kafa *is.* **1.** Baş iskeleti. **2.** *mec.* Akılsız kafa. **3.** *zool.* Tırtılları patates yaprağı yiyen, alt kanatları sarı, üstü kahverengi bir tür kelebek *(Acherantia adrophos).*

kuru kahve *is.* Dövülmüş veya çekilmiş kahve.

kuru kahveci *is.* **1.** Kuru kahve hazırlayıp satan kimse. **2.** Kuru kahve satılan yer.

kuru kahvecilik, -ği *is.* Kuru kahve yapma veya satma işi.

kuru kalabalık, -ğı *is.* **1.** Hiçbir iş yapmayan insan topluluğu. **2.** Hiçbir işe yaramayan, kırık dökük eşya.

kuru kayısı *is.* Kayısının kurutulmuşu.

kuru kemik, -ği *is.* Çok zayıf kimse.

kuru köfte *is.* Kıyma ve ekmek içi ile yapılıp tavada kızartılan köfte: *"İçinde kuru köfteler bulunan bir tası oğluna uzattı."* -S. F. Abasıyanık.

kuru kuruya *zf.* **1.** Boşuna, boşu boşuna, yararsız yere. **2.** Kuru olarak, yanında başka bir içecek veya yiyecek olmaksızın.

kuru kuyu *is.* Pis suyun toprak altına sızdırılmasında kullanılan, duvarları harç-

sız kuyu.

kurul *is.* Bir işi yapmak veya yönetmek için görevlendirilmiş kişilerden oluşmuş topluluk, heyet, konsey.

kuru lâf *is.* Gerçekleşmeyeceği belli olan boş ve anlamsız söz.

kurulama *is.* Kurulamak işi.

kurulamak *(-i)* Bir şeyin üzerindeki ıslaklığı gidermek: *Saçını kurulamak. Ellerini kurulamak.*

kurulanış *is.* Kurulanma işi veya biçimi.

kurulanma *is.* Kurulanmak işi.

kurulanmak *(nsz)* **1.** Kurulamak işi yapılmak veya kurulamak işine konu olmak: *Tabaklar kurulandı.* **2.** Kendini kurulamak: *"Bir sürü memurun öteye beriye girip çıktıkları, mendilleriyle kurulandıkları... görülüyor."* -R. H. Karay.

kurulaşma *is.* Kurulaşmak işi: *"İşsiz bir ortamı sanatçılar da yadırgıyor, bu kurulaşmadan, yüzeyleşmeden onlar da yakınıyor."* -H. Taner.

kurulaşmak *(nsz)* **1.** Kuru duruma gelmek. **2.** Yoksullaşmak, yozlaşmak, muhtevasızlaşmak.

kurulayış *is.* Kurulamak işi veya biçimi.

kurulma *is.* Kurulmak işi.

kurulmak *(nsz)* **1.** Kurmak işine konu olmak veya kurmak işi yapılmak: *"Kurulmuştu benim adıma bir saray / Çevresini dolanmış gümüşten bir çay."* -A. M. Dıranas. *"Aslanhane, Sultan Abdülaziz zamanında kurulmuştur."* -S. Birsel. **2.** *mec.* Övünür biçimde davranışlarda bulunmak, kasılmak: *Adam amma da kuruluyor. "Hepsi böyle birer yapma bebek gibi bir süsle, bir eda ile bir sıraya otomobilin içine kuruldular."* -H. R. Gürpınar. **3.** *(-e)* Rahatça oturmak, yerleşmek: *Baş köşeye kuruldu. "Kurulmuşlar, locanın zevkini sürüyorlar."* -M. Ş. Esendal. *"Yırtık pırtık giysili serserilerin peykelere kurulduğunu görünce çok şaşırmıştır."* -S. Birsel.

kurultay *is. Moğ. kuriltay* **1.** Ulusal toplantı. **2.** Bir kuruluşun, temel işleri konuşmak için belli sürelerle veya gerektikçe yaptığı genel toplantı, kongre: *Dil Kurultayı.* **3.** *tar.* Eski Türklerde devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı meclis.

kurulu *s.* Kurulmuş olan, yerleşmiş, oturmuş.

→ ***kurulu düzen***

kurulu düzen *is.* Yerleşmiş, içinde bulunan toplumsal düzen.

kuruluk, -ğu *is.* Kuru olma durumu.

kuruluş *is.* **1.** Kurulma işi, yolu veya tarihi: *Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu 1923'tedir.* **2.** Topluma hizmet amaç ve göreviyle kurulan her şey, kurum, tesis, müessese: *Hastahaneler, okullar, bankalar, fabrikalar birer kuruluştur.* **3.** *mec.* Yapı, yapılış, bünye. **4.** *ask.* Bir sefer kuvvetini oluşturan birliklerin yapısı.

→ ***kuruluşlar bütünü***

kuruluşlar bütünü *is.* Kompleks.

kurum (I) *is.* Ocak bacalarında biriken veya çevrede savrulan kalın is: *"Vapur dumanı ve baca kurumuyla kapkara olan saçlarımla yastığı kirletmek istemiyordum."* -Halikarnas Balıkçısı.

kurum (II) *is.* **1.** Kuruluş, müessese, tesis: *Türk Dil Kurumu. Türk Tarih Kurumu.* **2.** *huk.* Evlilik, aile, ortaklık, mülkiyet gibi insanlar tarafından oluşturulan şey, müessese.

kurum (III) *is.* Kendini büyük ve önemli gösterme davranışı, büyüklenme, tekebbür, azamet: *"Sokakta bir sadrazam kurumu ile yürür."* -H. E. Adıvar. *"Bundan ötürü de hâllerinde görgüsüzce bir çalım, budalaca bir kurum sezilir."* -H. Taner. **kurum kurum kurumlanmak** (veya **kurulmak**) büyüklenmek, böbürlenmek. **kurum satmak** böbürlenmek, büyüklenmek: *"Senin kıratında bir tane daha bulsun da kurumunu ona satsın."* -S. M. Alus.

kuruma *is.* Kurumak işi.

kurumak *(nsz)* **1.** Islaklığını, nemini yitirerek kuru duruma gelmek: *Çamaşırlar kurudu. "Çıplak dallarda henüz kuruyamayan su damlaları parlak, mavi birer boncuk gibi parlıyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** (bitki) Suyu çekilip cansız duruma gelmek. **3.** *mec.* Cılızlaşmak, sıskalaşmak, zayıfla-

mak: *"Karısı hırçınlıktan kurumuş bir kadın."* -M. Ş. Esendal. **4.** (akarsu, göl için) Susuz kalmak: *"Kurumuş dere gibi taşlık bir yerden geçtik."* -H. R. Gürpınar. **5.** (bazı nesneler için) Yumuşaklığını yitirmek, sertleşmek: *"Darı ve mısır yemekten barsakları kurumuştu."* -R. H. Karay.

kuru meyve *is.* **1.** Yaş meyvenin kurutulmuşu. **2.** *bot.* Olgunlaşınca dış kabuğu kuruyan meyve.

kurumlanış *is.* Kurumlanmak işi veya biçimi.

kurumlanma *is.* Kurumlanmak işi.

kurumlanmak *(nsz)* **1.** Gururlanarak kasılmak. **2.** Kurum (I) tutmak.

kurumlaşma *is.* **1.** Kurum niteliği kazandırma, kurum niteliği verme. **2.** Özellikle politik ve ekonomik alanlarda denetim örgütlerinin, kurumların çoğaltılması eğilimi. **3.** *sos.* Herhangi bir davranış, düşünüş, inanış biçiminin tarih olarak durağan ve toplumca değer verilen kalıplara dönüşmesi süreci, müesseseleşme.

kurumlaşmak *(nsz)* Kurum durumuna gelmek, müesseseleşmek.

kurumlaştırma *is.* Kurumlaştırmak işi.

kurumlaştırmak *(-i)* Kurum durumuna getirmek.

kurumlu (I) *s.* Kurum (II) tutmuş olan.

kurumlu (II) *s.* Gururlanarak kasılan, mağrur.

kurumsal *s.* Kurumla ilgili.

kurumsallaşmak *(nsz)* Kurumsal duruma gelmek.

kurumsuz *s.* Kurumu olmayan.

kuruntu *is.* **1.** Yanlış ve yersiz düşünce: *"Evlenmek kuruntusu ile satılmağa giden iki mahalle kızı sol tarafta."* -A. Gündüz. **2.** Bir konuyla ilgili kötü ihtimalleri akla getirip tasalanma, işkil, evham, vesvese: *"Sözü dinlenmeyen bir siyasî liderin kuruntusu seziliyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Olmayacak bir şeyin olacağını sanma, vehim: *"Bu davranış yersiz kuruntuların tam bir panzehiridir."* -H. Taner. **kuruntu etmek** kötü ihtimalleri düşünüp üzülmek. **kuruntuya kapılmak** boş yere tasalanmak.

kuruntucu *s.* Sürekli kuruntuya kapılan (kimse), işkilli, müvesvis.

kuruntulu *s.* Kuruntusu olan (kimse), evhamlı, mütevehhim: *"Karısı Tevfik'ten daha kuruntulu, hırçınlıktan kurumuş bir kadın."* -M. Ş. Esendal.

kuruntusuz *s.* Kuruntusu olmayan.

kuru öksürük, -ğü *is.* Balgam çıkarılmayan öksürük: *"Bir müddetten beri onda kuru bir öksürük vardı."* -H. Z. Uşaklıgil.

kuru pasta *is.* Tuzlu veya tatlı, kremasız çörek.

kuru pil *is. fiz.* Akıntı yapmaması için elektroliti soğurucu bir maddeyle kaplı pil.

kuru sebze *is.* Yaş sebzelerin kurutulmuşu.

kuru sıkı *is.* **1.** Yalnız barutla sıkılanmış tüfek veya fişek dolgusu: *"İster istemez bu kuru sıkı atıcılıklarla yetinip gidiyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Korku vermek veya yıldırmak için söylenen söz, yapılan davranış, blöf: *"Bu sözler cilve ve nazdan, kuru sıkı tehditlerden ibaretti."* -R. N. Güntekin.

kuru soğan *is.* Toprak altında kalan yumru soğanın kurutulmuşu.

kuru soğuk, -ğu *is.* Yağışsız havadaki sert soğuk.

kuru söz *is.* Gerçekle ilgisi olmayan, değer taşımayan boş söz.

kuruş (I) *is. Alm. Groschen* Liranın yüzde biri değerinde Türk parası: *"Kırmızı meşin üzerine yaldızlı en iyi cildi beş kuruşa yapardı."* -H. C. Yalçın.

→ ***kuruş kuruş, kuruşu kuruşuna***

kuruş (II) Kurmak işi veya biçimi: *"Üniversiteyi kuruş yeni Türkiye'nin ilim inkılabının tekâmülüdür."* -E. İ. Benice.

kuruş kuruş *zf.* Kuruşu bile hesap ederek.

kuruşlandırma *is.* Kuruşlandırmak işi.

kuruşlandırmak *(-i)* Bir listede yer alan her maddenin fiyat tutarını hesap edip belirtmek.

kuruşluk, -ğu *s.* Herhangi bir kuruşa karşılık olan: *"Elli kuruşluk bir kükürtlü ilâcın yarısı..."* -S. F. Abasıyanık.

kuruşu kuruşuna *zf.* Hesap tam çıkartılarak: *"Yaptığı masrafın hesabını kuruşu kuruşuna verdi."* -S. Eyüpoğlu.

kurut *is. hlk.* Kurutulmuş süt ürünü: *Yoğurt kurutu. Kaymak kurutu.*

kurutaç, -cı *is. tek.* Kurutma kabı.

kuru tarım *is.* Kurak veya yarı kurak bölgelerde, sulama yapmadan tarladan ürün alınması yollarını gösteren tarımsal tekniklerin bütünü. kuru ziraat.

kuru temizleme *is.* Kimyasal maddelerle veya buharla giysi, eşya vb. yi temizleme, ütüleme.

kuru temizleyici *is.* Kuru temizleme yapan kimse.

kurutma *is.* Kurutmak işi.

→ kurutma kabı, kurutma kâğıdı, kurutma makinesi

kurutmaç, -cı *is.* Mürekkebi kurutmak için kullanılan kurutma kâğıdı ve bunun takılı bulunduğu araç.

kurutmak *(-i)* **1.** Suyunu ve ıslaklığını giderip kuru duruma getirmek: *Bataklığı kurutmak. "Göz yaşlarını kurut, dedi; bilirsin ki kader değişmez."* -C. Meriç. **2.** (bitkiler için) Canlılığını yitirmek: *Fırtına bütün gülleri kuruttu.* **3.** Bazı sebze ve meyvelerin buharlaştırılmasıyla kuru bir durum almasını sağlamak. **4.** *mec.* Cılız duruma getirmek, zayıflatmak: *Bu hastalık onu kurutmuş.* **5.** *mec.* Yiyecek ve içecekleri yiyip bitirmek. **6.** *mec.* Uğursuzluk getirmek, yok etmek: *"Dahilde bütün milli kuvvetlerimizi dağıttılar, bütün kabiliyetlerimizi kuruttular."* -P. Safa.

kurutma kabı *is.* İçinde nemçeker bir kimyasal madde bulunan ve bazı maddeleri kurutmak veya nemlenmelerini önlemek için kullanılan kapaklı cam kap. desikatör.

kurutma kâğıdı *is.* Yazıda mürekkebin ıslaklığını gidermek için kullanılan nem emici bir tür kâğıt.

kurutmalı *s.* Kurutma sistemi olan: *Kurutmalı çamaşır makinesi.*

kurutmalık, -ğı *s.* Kurutmaya yarar, kurutmak için ayrılmış: *Kurutmalık erik.*

kurutma makinesi *is.* Yıkanmış ve sıkılmış çamaşırları sıcak hava içinde döndürerek kurutan araç.

kurutucu *is.* **1.** Nemi, ısı veya hava akımıyla uzaklaştırıp içine konulan maddeleri kurutan alet: *Çamaşır kurutucusu. Saç kurutucusu.* **2.** Boya ve parlatıcıların çabuk kurumalarını sağlamak amacıyla içlerine katılan madde.

kurutulma *is.* Kurutulmak işi.

kurutulmak *(nsz)* Kurutmak işi yapılmak veya kurutmak işine konu olmak.

kurutuş *is.* Kurutma işi veya biçimi.

kuru üzüm *is.* **1.** Haşlanıp ardından güneşte kurutulmak suretiyle hazırlanan iri veya küçük taneli üzüm. **2.** Yaş üzümün kurutulmuşu.

kuruyasıca *s.* İşe yaramaz, kötü anlamında bir ilenme sözü: *"Senin kuruyasıca huyunun bana ziyanı olmasa ben de kırk yıl söylemem. Ziyanın bana dokunuyor."* -M. Ş. Esendal.

kuru yemiş *is.* Fındık, fıstık, leblebi gibi yemek dışında yenilen yiyecekler.

kuru yemişçi *is.* Kuru yemiş satan kimse veya kuru yemiş satılan yer.

kuruyuş *is.* Kurutma işi veya biçimi.

kuru yük *s.* ve *is.* Kara ve deniz taşıtlarıyla nakledilen katı madde, ticarî eşya.

kuru yük gemisi *is. den.* Deniz taşımacılığında katı maddeleri taşıma özelliğine göre ima edilen gemi.

kuru ziraat, -ti *is.* Kuru tarım.

kurvaziyer *is. cruise den.* Belirli bir programa göre deniz yolu ile yapılan turistik nitelikte gezi.

kurya *is.* Vatikanı yöneten yürütme ve yargılama organlarının bütünü.

kurye *is. Fr. courrier* **1.** Genellikle elçilik postasını yerine ulaştırmakla görevli kimse. **2.** Uçakla gönderilen mektup, koli veya havale. **3.** Düzenli olarak ticarî bir hizmet gören taşıt aracı.

kuryelik, -ği *is.* Kuryenin görevi.

kuskun *is.* Hayvanın kuyruğu altından geçirilerek eyere bağlanan kayış: *"O başta: kuskunu kopmuş eğerli düldüller / Bu baş-*

ta: Paldım düşmüş semerli bülbüller." -M. Â. Ersoy.

→ ***kuskunu düşük***

kuskunlu *s.* Kuskunu olan.

kuskunsuz *s.* **1.** Kuskunu olmayan. **2.** *mec.* Perişan, derbeder.

kuskunu düşük, -ğü *is.* ve *s.* **1.** Kuskun yeri sağrıdan aşağı olan at. **2.** *mec.* Gözden düşmüş kimse.

kuskus *is. Ar. kuskus* Un, süt, yumurta ile yapılan ufak ve yuvarlak taneler biçiminde kurutulmuş hamur.

→ ***kuskus çorbası, kuskus pilâvı***

kuskus çorbası *is.* Kuskus kullanılarak yapılan çorba: *"Kocaman bakır kâsede kuskus çorbası vardı."* -N. Araz.

kuskus pilâvı *is.* Kuskus kullanılarak yapılan pilâv.

kusma *is.* Kusmak işi, istifra.

kusmak *(nsz, -i)* **1.** Midesinin içindekilerini ağız yolu ile dışarı atmak, kay etmek, istifra etmek. **2.** Reddetmek: *"İhanetin böylesini tarih kabul etmez, kusardı."* -T. Buğra. **3.** *(-i)* (boyanan veya temizlenen şeyler için) Yeniden ortaya çıkmak, dışarıya vermek: *Kumaş lekeyi kustu. Helva yağını kusmuş.* **4.** *mec.* Birikmiş öfkesini söylemek.

kusmuk, -ğu *is.* Kusulan şey.

kusturma *is.* Kusturmak işi.

kusturmak *(-i, -e)* Kusmasına yol açmak.

kusturucu *s.* **1.** Kusturan, kusmaya yol açan. **2.** *is.* Kısa süre içinde kusmaya sebep olan ilâç.

kusturuş *is.* Kusturma işi veya biçimi.

kusuntu *is.* Kusmuk.

kusur *is. Ar. kuṣûr* **1.** Eksiklik, noksan, nakısa: *"Yahya Kemal tecessüsü, abartmayı, üstelemeyi doğuluların bir kusuru olarak görür."* -S. Birsel. *"Biz bu meslek kusurundan oldum olası kendimizi kurtaramamışız ve hâlâ kurtaramamaktayız."* -B. Felek. **2.** Özür. **3.** Bilerek veya bilmeyerek bir işi gereği gibi yapmamak. **4.** Elverişsiz durum. **5.** *hlk.* Bir şeyden artan kısım, üst, küsur. **kusur aramak** yanlışını, eksikliğini, elverişsizliğini aramak: *"Hepsi de yeni gelende bir kusur arıyorlar."* -R. H. Karay. **kusur bulmak 1)** bir şeyin özrünü görmek; **2)** gereğinden çok titiz ve hoşgörüsüz davranmak: *"Nesine itiraz ederseniz ediniz, boyun bağına, pantolonun ütüsüne kusur bulamazsınız."* -H. E. Adıvar. **kusur etmek** (veya **etmemek**) hoş karşılanmayacak bir davranışta bulunmak (veya bulunmamak): *"Saygıda kusur etmemek için âdeta birbirleriyle yarış ediyorlardı."* -F. F. Tülbentçi. **kusur işlemek** yanlış davranışta bulunmak. **kusura bakmamak** (veya **kalmamak**) hoş görmek: *"Kusura bakma, hatırını soramadım."* -S. F. Abasıyanık.

kusurlu *s.* Kusuru olan.

kusurluluk, -ğu *is.* Kusurlu olma durumu.

kusursuz *s.* Kusuru olmayan, mükemmel: *Kusursuz güzel. Kusursuz bir yazı. "Kusursuz dost arayan dostsuz kalır."* -Atasözü. *"Kadının kendi şiir, hem kusursuz bir şiir."* -A. Gündüz.

kusursuzluk, -ğu *is.* Kusursuz olma durumu: *"Başının çizgilerine, kusursuzluğuna hayran kaldığım Amerikalı değil."* -H. C. Yalçın.

kuş *is. zool.* Yumurtlayan omurgalılardan, akciğerli, sıcak kanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı: *"Çalıların üstünde kuşlar cıvıldayarak uçuşuyordu."* -Ö. Seyfettin. **kuş gibi 1)** çok hafif; **2)** çabuk iş gören, eline ayağına çabuk. **kuş gibi (veya kadar) yemek** çok az yemek. **kuş gibi çırpınmak** çaresizlik içinde telâşlı davranmak: *"Sokağa çıkmak, çocukların arasına karışmak için pencerede, kafeste kuş gibi çırpınırım."* -R. N. Güntekin. **kuş gibi uçup gitmek 1)** çok kısa süren bir hastalıkla ölmek; **2)** çok kısa sürmek, geçmek: *"Baktım seneler kuş gibi uçuyor / Baktım sonum bir avuç toprak."* -B. Necatigil. **kuş kadar canı olmak** küçük, cılız, güçsüz bir yaratık olmak: *"Kaç gündür helâk oluyor fukara, biraz dinlensin; kuş kadar canı var, temelli eriyip bitecek!"* -A. İlhan. **kuş kafesi gibi** ufak ve güzel (yapı). **kuş kanadıyla gitmek** çok hızlı

gitmek. **kuş mu konduracak?** "yapacağı şey görülmemiş bir sanat eseri mi olacak?" anlamında kullanılır. **kuş uçmaz, kervan geçmez** kimsenin uğramadığı ıssız ve sapa kır yeri: *"Ege kıyısının kuş uçmaz, kervan geçmez bir nahiyesinde muallimdim."* - Halikarnas Balıkçısı. *"Andaval da o gün bu gün kuş uçmaz, kervan geçmez bir virane hâlini almış."* -R. N. Güntekin. **kuş uçurmamak** hiçbir şeyin veya kimsenin kaçmasına, geçmesine imkân vermemek: *"Zavallının yanına kimseyi sokmaz, bağından, bahçesinden kuş uçurmazmış."* -F. R. Atay. **kuşa benzemek** (veya **dönmek**) bir şey düzeltilmek istenirken komik veya biçimsiz bir duruma gelmek.

→ ***kuş bakışı, kuşbaşı, kuşbaşılı, kuş beyinli, kuş bilimci, kuş bilimi, kuşburnu, kuşdili, kuş dili, kuşekmeği, kuşgömü, kuş kafesi, kuş kanadı, kuş kirazı, kuşkonmaz, kuş lokumu, kuş otu, kuş palazı, kuş sütü, kuş tüyü, kuş uçuşu, kuş uykusu, kuş üzümü, kuş yemi, kuş yuvası***

kuşak, -ğı *is.* **1.** Bele sarılan uzun ve enli kumaş: *"Arkamıza kefenimsi bezler geçirip kuşakla bağladılar."* -F. R. Atay. *"Kuşağının arasından bir iri tütün tabakası çıkarıp bana uzattıktan sonra..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Sağlamlığını artırmak için, bir şeyin çevresine geçirilen ağaçtan veya metalden bağ. **3.** *sos.* Yaklaşık olarak yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın: *"Bugünkü kuşak benim kuşağımın bir hikâyesini dinlemelidir."* -F. R. Atay. *"Biz istediğimiz kadar bilgiç geçinelim, bu konularda yeni kuşağın yanında her zaman cahil kalmaya mahkûmuz."* -H. Taner. **4.** *fel.* Yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu: *Sanat kuşağı.* **5.** *mat.* Bir küre yüzeyi, paralel iki düzlemle kesildiğinde iki kesitin arasında kalan bölüm. **6.** *coğr.* Yeryüzünün kutuplar, kutup daireleri ve dönencelerle belirlenen beş bölümünden her biri: *Isı kuşak.* **7.** *astr.* Yer yüzünde veya herhangi bir gök cisminde belli şartları sağlayan bölge: *İklim kuşakları. Zaman kuşakları.* **8.** *sin.* Henüz birleştirilmemiş ses ve görüntü taşıyan filmler.

→ ***kuşak bağlama***

kuşak bağlama *is.* **1.** Düğün sırasında geline koltuğa verilmesi töreninden önce baba veya başka bir büyük tarafından gelinin şal kuşak dolama, bağlama, kemer: *"Baba ... belindeki şal kuşağı çözer, gelinin beline bağlar, iki genci el ele verir, bu merasimin adı kuşak bağlamadır."* -R. H. Karay. **2.** Tarikatlarda, medreselerde belli bir düzeye gelen öğrencilere kuşak takma töreni, kemer bağlama. **3.** *sp.* Karate, judo gibi Uzak Doğu oyunlarında aşama kaydetme.

kuşaklama *is.* **1.** Kuşaklamak işi veya biçimi. **2.** *s.* Kuşak durumunda olan: *Duvarın içine kuşaklama bir ağaç koymalı.*

kuşaklamak *(-i)* Kuşaklarla sağlamlaştırmak: *Duvarı kuşaklamalı.*

kuşaklı *s.* Kuşağı olan: *"Kıpkızıl ve gırtlaktan aşağı kuşaklı gömlek, tuhaf bir kasket ve elde silâh!"* -A. Gündüz.

kuşaksız *s.* Kuşağı olmayan.

kuşam *is. bk.* giyim kuşam.

kuşamlı *s. bk.* giyimli kuşamlı.

kuşane *is. (kuşa:ne) hlk.* Yayvan küçük tencere.

kuşanılma *is.* Kuşanılmak işi.

kuşanılmak *(nsz)* Kuşanmak işi yapılmak.

kuşanış *is.* Kuşanmak işi veya biçimi.

kuşanma *is.* Kuşanmak işi.

kuşanmak *(-i)* **1.** Beline kuşak, kılıç, kemer gibi şeyler bağlamak. **2.** Giyinmek: *"Takkesini geçirmiş, entarisini kuşanmış, elma soyuyordu."* -A. Gündüz.

kuşantı *is.* Giyecek, kuşanılacak şey.

kuşatılma *is.* Kuşatılmak işi.

kuşatılmak *(nsz)* Kuşatmak işi yapılmak, çevresi sarılmak.

kuşatış *is.* Kuşatmak işi veya biçimi.

kuşatma *is.* Kuşatmak işi, çevirme, çevreleme, sarma, abluka, ihata: *Viyana kuşatması. "Bir türlü, ne yapsa, nereye gitse bu kuşatmadan kurtulamıyordu bir*

türlü." -Y. Kemal.

kuşatmak *(-i)* **1.** Çevresini sarmak, çevrelemek, çevirmek, ablukaya almak, ihata etmek, muhasara etmek: *Asker şehri kuşattı. "Denize bakan yönü ile yan sınırlarını rüzgârı kesen sık kargılıklar kuşatıyordu."* -N. Cumalı. **2.** Çevrelemek, çokça bulunmak. **3.** Kaplamak: *Fabrika dumanları bütün şehri kuşattı.* **4.** Bele sarılıp bağlanan şeyleri başkasının beline bağlamak.

kuş bakışı *is.* **1.** Yüksek bir yerden aşağıya doğru, bütün genişliği içine alacak biçimde bakma: *"İstanbul'un kuş bakışı ile bu kadar güzel olduğunu bilmiyordum."* -P. Safa. **2.** *zf. mec.* Genel olarak: *"Zaman içinde bir an geri dönelim ve geçmiş yüzyıllara şöyle kuş bakışı bir bakalım."* -N. Araz.

kuşbaşı *s.* Küçük bir kuşun başı büyüklüğünde olan (parça): *Kuşbaşı et. Eti kuşbaşı doğramak.*

kuşbaşılı *s.* İçinde kuşbaşı olan: *"Çocuklara kuşbaşılı bulgur pilâvı ziyafeti çekiliyor."* -A. Gündüz.

kuşbaz *is. T. kuş + Far. -bāz* "oynayan" **1.** Süs kuşları yetiştiren kuş meraklısı. **2.** *tar.* Padişahların av kuşlarını yetiştiren görevli.

kuş beyinli *s.* Akılsız, aptal: *"Beni sakın kuş beyinli bir kız sanmayınız."* -H. E. Adıvar.

kuş bilimci *is. zool.* Kuş bilimi uzmanı, ornitolog.

kuş bilimi *is. zool.* Kuşları inceleyen bilim, ornitoloji.

kuşburnu *is. bot.* Yaban gülü ağacı ve meyvesi *(Rosa canina).*

kuşçu *is.* **1.** Süs kuşları yetiştirip satan kimse: *"Kendimi tanımağa ve etrafımdakileri seçmeye başladığım zaman bir kuşçu dükkânında bulunuyordum."* -R. H. Karay. **2.** *tar.* Saraylarda şahin, doğan gibi avcı kuşlarını bakımıyla görevli kimse. **3.** *tar.* Suç işleyen saray hasekilerini cezalandırmak ve yola getirmekle görevli haseki subayı.

→ ***kuşçubaşı***

kuşçubaşı *is.* Kuşçulardan sorumlu olan üst görevli.

kuşçuluk, -ğu *is.* Kuş yetiştirme meraklı veya kuş yetiştirip satma işi.

kuşdili *is. bot.* Bir tür dişbudak.

kuş dili *is.* Daha çok çocukların, kelimelerin biçimlerini değiştirerek kelimelerin başına, hecelerin arasına başka kelime veya hece ekleyerek uydurdukları bir tür konuşma.

kuşe *is. Fr. couché* Kaymak kâğıdı.

→ ***kuşe kâğıdı***

kuşe kâğıdı *is.* Kuşe.

kuşekmeği *is. bot.* Turpgillerden, çorak yerlerde yetişen, beyaz veya mor çiçekli, eskiden hekimlikte kullanılmış olan otçul bir bitki, çoban dağarcığı *(Thlaspi).*

kuşet *is. Fr. couchette* Gemi veya tren yatağı.

kuşetli *s.* Kuşeti olan: *Kuşetli vagon.*

kuşetsiz *s.* Kuşeti olmayan: *Kuşetsiz vagon.*

kuşgömü *is.* Pastırmanın fileto bölümü.

kuşhane *is. (kuşhane) T. kuş + Far. ḫāne* İçinde süs kuşları beslenilen ve üretilen küçük oda veya büyük kafes.

kuş kafesi *is.* Kuşun içinde barındırıldığı yuva.

kuşkanadı *is. tıp* Göz akı zarının göz bebeğine doğru bir ok ucu biçiminde ilerlemesi.

kuş kirazı *is. bot.* **1.** Gülgillerden, yaprak açmadan önce beyaz çiçek veren, kaplamacılıkta kullanılan yabani ağaç, ilgıncar, gelinfeneri *(Cerasus padus).* **2.** Bu ağacın reçeli ve likörü yapılan meyvesi.

kuşkonmaz *is. bot.* **1.** Zambakgillerden, uç dalları yapraksı görünüşte, toprak altı kök saplarından çıkan taze sürgünleri yenen bir bitki *(Asparagus officinalis).* **2.** Aynı familyadan, saksılarda yetiştirilen, uzun saplı, ince ve küçük yapraklı bir süs bitkisi *(Asparagus plumosus).*

kuşku *is.* **1.** Bir olguyla ilgili gerçeğin ne olduğunu kestirmemekten doğan kararsızlık, işkil, şüphe: *"Bütün bunlar hatırlanınca, onun zaten bilinen ve kabul edilen*

samimiyeti kuşku konusu yapılmazdı." -T. Buğra. **2.** *psikol.* Başkalarının iyi niyet ve amaçlarını kötüye yorarak işkillenme duygusu. **kuşku beslemek (veya kuşku duymak)** kuşkulanmak. **kuşku uyanmak** işkillenmek, kuşkulanmak, şüphe uyanmak: *"Fakat bu mektubun yazısı önceki gün gelen zarf üzerindeki yazıya çok benzediği için genç adamın yüreğinde bir kuşku uyanıyor..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **kuşkusu kalmamak** bir konuda her şeyi bilmek, şüphe duymamak: *"Tek kuşkum kalmamış evrende; hangi konu açılsa tek sözle ağzını tıkarım bütün bilgilerin."* -T. Oflazoğlu. **kuşkuya düşmek** kuşkulanmak, kuşku beslemek, kuşku duymak, şüpheye düşmek.

kuşkucu *s.* **1.** Açık bir biçimde kanıtlanmamış her şeyden kuşkuya düşen, şüpheci, septik. **2.** *fel.* Kuşkuculuk yanlısı olan, septik.

kuşkuculuk, -ğu *is. fel.* Özellikle doğa ötesi konularda olumlu veya olumsuz yargıda bulunmaktan çekinme temeline dayanan öğreti, şüphecilik, septisizm.

kuşkulandırma *is.* Kuşkulandırmak işi.

kuşkulandırmak *(-i)* Kuşkuya düşürmek, kuşkulanmasına yol açmak, şüphelendirmek: *"Baş başa kaldıkları zaman o hem sıcak, hem de kuşkulandıran gülümseyişi ile..."* -T. Buğra.

kuşkulanma *is.* Kuşkulanmak işi.

kuşkulanmak *(nsz)* Kuşku içinde bulunmak, kuşku duymak, şüphelenmek: *"Bu süküttan kuşkulanan Mebrure, yarı beline kadar hastanın üstüne düşerek elini yakaladı."* -P. Safa.

kuşkulu *s.* **1.** Kuşku belirten, kuşku anlatan, şüpheli: *"Demir parmaklıklı penceresinden içeriye kuşkulu bir göz atıyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Kuşku içinde olan, şüpheli: *"Beynimizde biriken bayağı ve kuşkulu fikirleri çam kokularına sürünmüş nazlı hava alıp götürdü."* -R. H. Karay. **3.** Kuşkucu.

→ *kuşkulu kuşkulu*

kuşkulu kuşkulu *zf.* Kuşku içinde olarak, şüphelenerek: *"Kuşkulu kuşkulu bakınıyorlardı çevrelerine."* -Ç. Altan.

kuşkusuz *s.* **1.** Kuşkusu olmayan, işkilsiz. **2.** *zf.* Elbette, şüphesiz: *"Neşem, iştiham var ve kuşkusuz sağlıklıyım."* -R. H. Karay.

kuşlak, -ğı *is. esk.* Av kuşları bol olan yer.

kuşlar *ç. is. zool.* Çok hücreli hayvanlardan, omurgalıların geniş bir sınıfı.

kuşlokumu *is.* Yumurta, un ve şekerle yapılan bir tür kurabiye.

kuşluk, -ğu *is.* Günün sabahla öğle arasındaki bölümü: *"Tarhana çorbasıyla birer baş soğan, birer çeyrek ekmekti kuşlukta yedikleri."* -N. Cumalı.

→ *kuşluk namazı, kuşluk vakti, kuşluk yemeği*

kuşluk namazı *is. hlk.* Vaktinde kılınmayan sabah namazı için güneş bir mızrak boyu yükseldikten sonra kaza edilen namaz.

kuşluk vakti *is.* Günün ilk ışıkları ile güneşin bir mızrak boyu yükselmesi arasında kalan süresi: *"Kuşluk vaktinin sıcağına rağmen bina loş ve serin."* -R. H. Karay.

kuşluk yemeği *is.* Kuşluk vakti yenilen yemek: *"İş sahibi bir kuşluk, bir de öğle yemeği veriyordu."* -N. Cumalı.

kuşmar *is.* Kuş avlamak için hazırlanmış tuzak, kuş tuzağı.

kuş otu *is.* Yol kenarları, duvar dipleri ve bahçelerde yetişen bir yıllık ve otsu bir bitki *(Stellaria media).*

kuşpalazı *is. tıp* Difteri.

kuş sütü *is.* "Bulunmayan şey" anlamında bazı deyimlerde geçer. **kuş sütü ile beslemek** hiç eksiksiz, özenle beslemek: *"...dadılar, tayalarla şımartılmış, kuş sütüyle beslenmiş, beyaz tasvir gibi bir civan."* -H. Taner. **kuş sütünden başka her şey var** her türlü yiyecek var.

kuş tüyü *is.* **1.** Yatak, yorgan, yastık doldurmaya yarayan bazı kuşların tüyü. **2.** *s.* Bu tüylerle doldurulmuş olan: *"Kuş tüyü yastıklı hasır sandalyelere oturdular."* -R. H. Karay. **kuş tüyü gibi** çok yumuşak (o-

turacak, yatacak yer).

kuş uçuşu *is.* İki nokta arasında doğrultu yönünde alınan mesafe.

kuş uykusu *is.* Hafif uyku, tavşan uykusu.

kuş üzümü *is. bot.* Siyah, çok ufak taneli çekirdeksiz bir üzüm çeşidi.

kuşyemi *is. bot.* **1.** Buğdaygillerden, durgun sularda yetişen bir bitki *(Phalaris canariensis).* **2.** Bu bitkinin taneleri. **3.** Kuşlara yedirilen çişitli tahıl taneleri, dane.

kuş yuvası *is.* Kuşun içinde barındığı yer.

kut *is. esk.* **1.** Uğur, baht, talih. **2.** Mutluluk.

kutan *is.* Saka kuşu.

kutlama *is.* **1.** Kutlamak işi, tebrik. **2.** Kutlama töreni.

kutlamak *(-i)* **1.** Mutlu bir olay sebebiyle buna sevinildiğini birine söz, yazı veya armağanla anlatmak, tebrik etmek: *"Bu yılki analar günü kutlayacak ne hevesimiz, ne de yüzümüz kaldı."* -H. Taner. **2.** Önemli bir olayın gerçekleşmesi yıl dönümü dolayısıyla tören yapmak, tes'it etmek: *Cumhuriyet bayramını kutlamak. "Ben her sene 11 mayısta doğum günümü kutlarım."* -B. Felek.

kutlanış *is.* Kutlanmak işi veya biçimi.

kutlanma *is.* Kutlanmak işi.

kutlanmak *(nsz)* Kutlamak işi yapılmak, tebrik edilmek.

kutlayış *is.* Kutlamak işi veya biçimi.

kutlu *s.* Uğur getirdiğine inanılan, uğurlu, ongun, mübarek: *"İşte akşam oldu, bizim artık her yer / Doldur kutlu ellerinle kadehimi."* -A. M. Duranas. **kutlu olsun** "uğurlu olsun, bolluk ve iyilik getirsin" anlamında bir kutlama sözü.

kutlulamak *(-i)* Kutlamak.

kutluluk, -ğu *is.* Kutlu olma durumu.

kutnu *is.* ve *s. Ar. ḳuṭnî* Pamuk veya ipekle karışık pamuktan dokunmuş kalın, ensiz kumaş çeşidi: *"Kutnu kumaş dökülmüş, şala kim bakar / Ger Ali'nin kurşunu dağları yakar."* -Halk türküsü.

kutsal *s.* **1.** Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsî, mukaddes. **2.** Tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, kutsî, mukaddes: *"Aşkın kutsal tarafına inanmamı sarhoşluk belirtisi diye yorumladım."* -H. E. Adıvar. **3.** Bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titremilen: *Aile en kutsal varlıktır. "Demokraside, insanın en doğal en kutsal hakları bir pazarlık konusu olur."* -N. Cumalı. **4.** *fel.* Tanrı'ya adanmış olan, tanrısal olan.

kutsallaşma *is.* Kutsallaşmak işi.

kutsallaşmak *(nsz)* Kutsal duruma gelmek.

kutsallaştırış *is.* Kutsallaştırmak işi veya biçimi.

kutsallaştırma *is.* Kutsallaştırmak işi, kutsama.

kutsallaştırmak *(-i)* Kutsal duruma getirmek, kutsamak: *"Ana muhabbetini böylece kutsallaştırmış bulunuyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

kutsallık, -ğı *is.* Kutsal olma durumu, kutsiyet: *"Çok eski zamanlarda ineğe bu kutsallık boşuna verilmemiştir."* -H. Taner.

kutsama *is.* Kutsamak işi, takdis.

kutsamak *(-i)* **1.** Kutsallaştırmak. **2.** Kutluluk dilemek, takdis etmek.

kutsî *s. (kutsi:) Ar. ḳudsî* Kutsal: *"Falih Rıfkı, Türk gazeteciliğini bir vatan hizmeti telâkki etmiş ve kutsî bir vazife gibi ifa ediyor."* -Y. K. Beyatlı.

kutsîleşme *is. Ar.* Kutsîleşmek işi veya durumu.

kutsîleşmek *(nsz)* Kutsal duruma gelmek: *"Bizim hayatımız için böyle kutsîleşmiş yerlerimiz vardır."* -A. Ş. Hisar.

kutsiyet *is. Ar. ḳudsiyyet* Kutsallık.

kutsuz *s. Ar.* **1.** Uğursuz, kötü, menhus. **2.** Mutsuz, zavallı.

kutsuzluk, -ğu *is.* Kutsuz olma durumu.

kutu *is.* **1.** İnce tahta, mukavva, teneke, plâstik vb. den yapılmış, genellikle kapaklı kap: *"Enfiyesini, üstü mineli bir kutudan çekerdi."* -A. Ş. Hisar. *"O, kibrit kutularıyla sigara paketlerini de atmaya kıyamazmış."* -S. Birsel. **2.** Elektrik akımı devrelerinde birleştirme yapmak veya akı-

mı bir veya daha fazla kollara ayırmak için kullanılan araç. buat. **3.** Elektrik veya telefon tellerinin toplanıp bağlandığı kap. **4.** *mec.* (bir kimsede, bir yerde veya şeyde) İyi veya kötü bir özelliğin fazlalığını belirtir: *Akıl kutusu. Fesat kutusu.* **5.** *s.* Kutunun alabildiği kadar olan: *Bir kutu lokum.* **kutu gibi** küçük fakat kullanışlı ve şirin: *"Eviniz kutu gibi küçücük bir evdi / Sarmaşıklarla balkonu örtük bir evdi."* -A. M. Dıranas.

→ ***kutu kutu***

kutucu *is.* Kutu yapan veya satan kimse.

kutuculuk, -ğu *is.* Kutu yapmak veya satmak işi.

kutu kutu *is.* 1'den 10'a kadar sayıların gizlice yazılması, tahmin edilmesine dayanan ve iki çocuk arasında oynanan bir oyun.

kutulama *is.* Kutulamak işi.

kutulamak *(-i)* Kutuya yerleştirmek, kutuya koymak.

kutulanış *is.* Kutulanmak işi veya biçimi.

kutulanma *is.* Kutulanmak işi.

kutulanmak *(nsz)* Kutulamak işi yapılmak.

kutulayış *is.* Kutulamak işi veya biçimi.

kutulu *s.* Kutusu olan.

→ ***kutulu telefon***

kutulu telefon *is.* Halkın kullanımına sunulan, para, jeton veya manyetik özelliği olan kartla çalışan telefon, ankesörlü telefon.

kutup, -tbu *is. Ar. ḳuṭb* **1.** Yer yuvarlağının, ekvatordan en uzak olan yer ekseninin geçtiği var sayılan iki noktasından her biri: *"Kutuplara gitmeği bile çok düşündüm."* -P. Safa. **2.** *mec.* Birbiriyle karşıt olan şeylerden her biri: *"Çalışanlarla çalıştıranları ayrı kutuplarda toplayarak birbirine düşman ediyor."* -N. Cumalı. **3.** *esk.* ve *mec.* Bir konuda yüksek bilgisi ve yetkisi olan kimse: *"kendini kaza halkına âdeta bir kutup diye tanıtmışın."* -E. E. Talu. **4.** *astr.* Gök küresinin, dolayında döndüğü var sayılan eksenin iki ucundan her biri. **5.** *fiz.* Elektrik akımını oluşturan gerilim ayrılığının en yüksek dereceyi bulduğu iki noktadan her biri. **6.** *fiz.* Bir mıknatıs demirinin iki ucundan her biri.

→ ***kutup engel, Kutup Yıldızı***

kutup engel *is.* ve *s. fiz.* Bir pilde elektromotor kuvveti düşüren polorma olayına karşı gelmek ve elektirk akımının durmasını önlemek için kullanılan (kimyasal maddelerden her biri): *Bir Daniel pilinde bakır sülfatı, bir Bunsen pilinde azot asidi, Leclanche pilinde kömürle karışık manganez bioksidi birer kutup engelidir.*

kutuplanma *is.* Kutuplanmak işi, polârizasyon.

kutuplanmak *(nsz) fiz.* **1.** İki kutupta toplanmak. **2.** (pusula ibresi için) Kutba doğru yönelmek.

kutuplaşma *is.* Kutuplaşmak işi.

kutuplaşmak *(nsz)* (bir topluluk) Birbirine karşıt gruplara ayrılmak.

kutupsal *s.* Kutupla ilgili.

Kutup Yıldızı *öz. is. astr.* Gök küresinin kutbuna en yakın olan küçükayı denilen takım yıldızın en ucunda bulunan, kuzeyi belirleyen, durağan yıldız, Demirkazık, Kuzey Yıldızı.

kutur, -tru *is. Ar. ḳuṭr mat. esk.* **1.** (daire ve kürede) Çap. **2.** (bazı geometrik şekillerde) Köşegen.

kuvars *is. Alm. Quarz jeol.* Billûrlaşmış silisin doğada çok yaygın bir türü.

kuvarsit *is. Fr. quartzite jeol.* Yalnız kuvars tanelerinden birleşik bir kayaç, kum taşı.

kuvertür *is. Fr. couverture* Örtü: *...kuşe kâğıt üstüne dört renkli bir kuvertür geçirilecektir.*

kuvöz *is. Fr. couveuse* Özellikle erken veya yeni doğmuş bebeklerin, bulaşıcı hastalıklardan korunması amacıyla içine yerleştirildiği, belirli sıcaklığı olan araç.

kuvve *is. Ar. ḳuvve esk.* **1.** Düşünce, niyet. **2.** Bir devletin silâhlı kuvvetlerinin durumu veya gücü. **3.** Yeti. **(bir şeyi) kuvveden fiile çıkarmak** düşünülen, tasarlanan şeyi gerçekleştirmek.

kuvvet *is. Ar. kuvvet* **1.** Fiziksel güç, takat: *"Bu kadar cesur bir hamleye yetecek kuvvetim yok."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Güç: *"Halbuki devlet kuvvetlerinin yerini, hangi şahsî kuvvet tutabilirdi?"* -F. R. Atay. **3.** Şiddet, zor, cebir: *Kuvvet kullanmak.* **4.** Yetke, erk, nüfuz. **5.** Dayanıklı olma durumu, tahammül, mukavemet. **6.** *mat.* Bir niceliğin kendisi ile çarpılarak yükseltildiği derecelerden her biri: *$2x2x2=2^3$ denkleminde, 3 sayısı 2'nin kuvvetini gösterir.* **7.** *ask.* Bir ülkenin savaşçı silâhlı kuruluşları veya gücü: *"Nasıl ki düşmanın da her gün ümidi ve kuvveti eksilecektir."* -R. E. Ünaydın. **8.** *fiz.* Durgunluğu hareketc veya hareketi durgun bir duruma çeviren etken, direnci kıran veya direnç doğuran özellik. **... -e kuvvet** herhangi bir şeye ağırlık verildiğinde kullanılır: *İlâca kuvvet. Paraya kuvvet.* **kuvvet almak** herhangi bir yardımla gücü artmak, kuvvetlenmek. **kuvvet bulamamak** cesaret edememek. **(bir şeye) kuvvet vermek** bir konuya çok önem vermek: *Matematiğe kuvvet verince öbür derslerini yetiştiremedi.* **kuvvetini toplamak** gücünü artırmak, kuvvetlenmek. **kuvvetle 1)** güçlü ve sağlam bir biçimde; **2)** *mec.* üzerinde durarak, direnerek: *Kuvvetle iddia edilebilir.* **kuvvetten düşmek** gücü azalmak.

→ ***kuvvet çifti, kuvvet komutanları***

kuvvet çifti *is. fiz.* Birbirine paralel ters yönde ve eşit ağırlıkta iki kuvvetin oluşturduğu kuvvet takımı.

kuvvet komutanları *is.* Kara, deniz ve hava kuvvetleri komutanlarına toplu olarak verilen ad.

kuvvetlendirici *s.* **1.** Gücü artıran, güçlendirici. **2.** *is.* (fotoğrafçılıkta) Negatiflerin güçlendirilmesini sağlayan banyo.

kuvvetlendiriş *is.* Kuvvetlendirmek işi veya biçimi.

kuvvetlendirme *is.* Kuvvetlendirmek işi.

kuvvetlendirmek *(-i)* Güçlenmesini sağlamak, gücünü artırmak: *"Garp medeniyetine girmek ve Türk harsını kuvvetlendirmek, Türkçülüğün ikiz çocuklarıdır."* -O. S. Orhon.

kuvvetleniş *is.* Kuvvetlenmek işi veya biçimi.

kuvvetlenme *is.* Kuvvetlenmek işi.

kuvvetlenmek *(nsz)* Güç kazanmak, direnci veya gücü artmak: *"İnsanların talihlerini kendilerinin yaptıkları hakkındaki kanaatimiz kuvvetlenir."* -A. Ş. Hisar.

kuvvetli *s.* **1.** Gücü çok olan, zorlu, şiddetli: *"Güneşin en yüksek, rüzgârın en kuvvetli olduğu an kavga azıyor."* -H. E. Adıvar. **2.** Sağlam, dayanıklı olan: *"Beyaz şayaklar giymiş, kuvvetli gürbüz yüzü, ensesi güneşten yanmış sporcu."* -Ö. Seyfettin. **3.** Görevini iyi yapan, keskin: *Kuvvetli gözleri var.* **4.** Çok etkileyici, inandırıcı, önemli: *"En kuvvetli inatlar ve zulmetler bile artık mukavemet edemiyor."* -Ö. Seyfettin. **5.** Saygın, nüfuzlu. **6.** Üstün. **7.** Etkili: *"Kuvvetli bir kahvaltı edeyim diye tel dolaba geldim."* -P. Safa. *"İkinci gün sıtmadan şüphelendik, kuvvetli dozda kinin verdik."* -R. N. Güntekin.

kuvvetlice *zf. (kuvvetli'ce)* **1.** Oldukça güçlü, kuvvetli. **2.** *s.* Biraz güçlü, biraz kuvvetli: *Kuvvetlice bir çocuk.*

kuvvetölçer *is. Ar. kuvvet + T. ölçer fiz.* Kuvvetleri ölçmeye yarayan cihaz, dinamometre.

kuvvetsiz *s.* **1.** Gücü, kuvveti olmayan, güçsüz. **2.** Etkisiz: *Kuvvetsiz bir ilâç.*

kuvvetsizlik, -ği *is.* Kuvvetsiz olma durumu, güçsüzlük.

kuymak, -ğı *is.* **1.** Mısır ununun erimiş teryağıyla kavrulması, su ilâve edilmesi, bir miktar peynir katılması ve bir süre kaynatılmasıyla elde edilen yemek. **2.** Karadeniz bölgesinde ve özellikle Trabzon'da yapılan bir tür yemek: *Mısır kuymağı.*

kuyruk, -ğu *is.* **1.** Hayvanların çoğunda, gövdenin art yanında bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ. **2.** Kuşlarda gövdenin art yanında bulunan tüy demeti. **3.** Koyunun bazı türlerinde eritilerek yağı alınan bir uzantısı. **4.** *mec.* Bazı şeylerde kuyruğa benzeyen uzantı veya baş tarafın aksi yönünde kalan bölüm: *Uçağın kuyruğu. Gelinliğin kuyruğu.* **5.** *alay* Biri-

sinin arkasına takılıp hiç ayrılmayan kimse: *Falanca kuyruğu ile birlikte geliyor.* **6.** İnsanların sıra beklemek için, art arda durarak oluşturduğu dizi: *"Çoğu yirmi yaş civarında, sürü sepet öğrenci genç, kuyruğa girmiş, sırasını bekliyor."* -A. İlhan. **7.** Başın arkasına toplanmış saç demeti. **8.** Bir harfin bitiş çizgisine yakın yerde, birden bir dönüş yapan kısa çizgi. **kuyruk çekmek** gözün çevresine kalem veya sürme ile çizgi çekmek: *"Zehra elinde kalem, gözlerine kuyruk çekiyordu."* -A. İlhan. **kuyruk olmak** arka arkaya dizilmek, sıralanmak. **kuyruk sallamak** yaltaklanmak: *"Gül gibi yavrusunu bırakıp da evlenecekmiş. Kuyruk sallaya sallaya oğlumu öldürtü."* -Y. Kemal. **kuyruğa girmek** ayakta arka arkaya durulan diziye girmek: *"İki kişinin arkasından kuyruğa girdiği sırada, seyis biletlerini alıyordu."* -N. Cumalı. **kuyruğu dikmek 1)** (hayvan) koşmaya, başlamak; **2)** (insan) bulunduğu yerden uzaklaşmaya başlamak. **kuyruğu kapana kısılmak** (veya **sıkışmak**) çok zor duruma düşmek. **kuyruğu titretmek** *argo* ölmek. **(birinin) kuyruğuna basmak** birini incitip saldırıda bulunmasına yol açmak, tahrik etmek. **(birinin) kuyruğuna teneke bağlamak 1)** biriyle aşırı derecede alay etmek; **2)** birini, herkesin alay edeceği biçimde kovmak. **kuyruğunu kısmak** korkup sinmek. **(birinin) kuyruğunu kıstırmak** birini güç bir duruma düşürmek. **kuyruğunu tava sapına çevirmek** haddini bildirmek, gereken dersi vermek: *"Sonra benim kuyruğumu tava sapına çevirirler efendim, diye bağırıyor, masa başındaki erkândan tekrar yardım istiyor."* -R. N. Güntekin. **kuyruk yapmak** uzun ve peşpeşe bir sıra oluşturmak: *"Ama hâlâ bilet var diye bekleyen en aşağı beş bin kişi güzel bir kuyruk yapmışlar."* -B. R. Eyuboğlu.

→ ***kuyruk acısı, kuyrukkakan, kuyruk kemiği, kuyruksallayan, kuyruk sokumu, kuyruk sokumu kemiği, kuyruksüren, kuyruk yağı***

kuyruk acısı *is.* Hınç, alınacak öç.

kuyrukkakan *is. zool.* Kara tavukgillerden, böcek ve meyve ile beslenen küçük ötücü bir kuş *(Saxicola).*

kuyruk kemiği *is. biy.* Omurganın alt ucunda bulunan, kuyruk sokumu kemiği ile eklemlenen, önden arkaya doğru yassı, üçgen biçiminde kemik.

kuyruklu *s.* **1.** Kuyruğu olan. **2.** *is. hlk.* Akrep: *"Sandığın üstündeki ikinci yatağı kucaklayıp kaldırdığı sırada bir kuyruklu, yatağın altından fırladı, sandığın gerisine doğru hızla kaçtı."* -N. Cumalı.

→ ***kuyruklu kelebek, kuyruklu kurbağa, kuyruklu piyano, kuyruklu yalan, kuyruklu yıldız***

kuyruklu kelebek, -ği *is. zool.* Kanatları siyah benekli sarı renkte bir Avrupa kelebeği *(Papillio machaon).*

kuyruklu kurbağa *is. zool.* Yumurtadan yeni çıkmış ve evrim geçirmemiş yavru kurbağa.

kuyruklular *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan, amfibyumlar sınıfının, vücut ve kuyrukları uzun, bacakları zayıf, birçok semender türlerini içine alan bir alt takımı, urodel.

kuyruklu piyano *is.* Duvar piyanosu gibi dik olmayan, gövdesi üç ayak üstünde yatık bir durumda bulunan piyano.

kuyruklu yalan *is.* Çok büyük yalan.

kuyruklu yıldız *is. astr.* Güneş çevresinde büyük yuvarlak bir elips veya bir parabol çizen, kuyruk denilen ışıklı bir uzantısı olan gök cismi. **kuyruklu yıldız başı** kuyruklu yıldızın önde giden yuvarlak parçası. **kuyruklu yıldız çekirdeği** kuyruklu yıldız başının ortasında yıldıza benzeyen parlak nokta. **kuyruklu yıldız saçı** kuyruklu yıldız çekirdeğini saran ışıklı gaz yuvarı.

kuyruksallayan *is. zool.* Kuyruksallayangillerden, kanatları ve vücudunun üst bölümü kül rengi, alt bölümü değişik sarı olan, uzun kuyruklu, küçük, ötücü kuş, yont kuşu *(Motacilla).*

kuyruksallayangiller *is. zool.* Kuyruksallayan, incir kuşu gibi ötücü kuşları içine alan familya.

kuyruk sokumu *is. anat.* İnsanda o-

murganın alt ucunun bitim yeri.

kuyruk sokumu kemiği *is. anat.* Omurganın bitiminde, beş kuyruk omurunun kaynaşmasından oluşan, üçgen biçiminde kemik.

kuyruksuz *s.* Kuyruğu olmayan.

kuyruksuzlar *ç. is. zool.* Kurbağalar.

kuyruksüren *is.* Bir kuş.

kuyruk yağı *is.* Koyun kuyruğunun eritilmesinden elde edilen yağ.

kuytu *s.* **1.** Issız, sessiz ve göze çarpmayan (yer): *"Kahvenin kuytu bir köşesinde, bağıra bağıra konuşuyorlardı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Uğrak olmayan, içerlek, sapa (yer): *Dükkân kuytu yerde olduğundan işlemiyor.* **3.** *is.* Sessiz, ıssız, tenha yer. **4.** Gün ışığı almayan.

kuytuluk, -ğu *is.* Kuytu, sessiz yer: *"Mehtapta, çardak altlarının gemi tentesi gibi beyazımsı bir kuytuluğu var."* -R. H. Karay.

kuyu *is.* **1.** Su katmanına varıncaya kadar derinliğine kazılan, genellikle silindir biçiminde, çevresine duvar örülen, suyundan yararlanılan çukur: *Kuyudan su çekmek. "Maksadı beni boğdurmak idiyse buraya getireceğine bir battal kuyuya attırsaydı daha iyi ederdi."* -H. R. Gürpınar. *"Kahveci Salih eğilmiş, az evvel sarkıttığı gazozları kuyudan çıkarıyordu."* -H. Taner. **2.** Toprağa kazılan derince çukur: *Kireç kuyusu. Buğday saklanan kuyu.* **3.** *mec.* İçinden çıkılamayan durum veya yer. **4.** *mdn.* Yer altındaki iş yerlerine ulaşmak için açılmış ve kesit boyutları derinliğine oranla sınırlı, düşey veya düşeye yakın bağlantı yolu. **kuyu açmak** kuyu yapmak. **kuyu gibi 1)** çok derin; **2)** basık ve karanlık yer. **kuyudan adam çıkarmak 1)** olumsuz, uygunsuz veya yasal olmayan bir durumda son vererek birini haklarına kavuşturmak; **2)** unutulmaktan kurtarmak. **(birinin) kuyusunu kazmak** birinin yıkımına çalışmak, kötü duruma düşmesini istemek: *"Yüzden ağır durup arkadan kabinenin kuyusunu kazacaksın!"* -M. Ş. Esendal.

→ ***kuyu bileziği, kuyu fındığı, kuyu kebabı, kuyu suyu, kuyu topuğu***

kuyu bileziği *is.* Su kuyusunun ağzına oturtulan tek parça yontma taş.

kuyucu *is.* Kuyu kazmayı iş edinmiş kimse.

kuyuculuk, -ğu *is.* Kuyucunun işi veya kuyu kazma işi.

kuyudat *ç. is. (kuyu:da:t) Ar. ḳuyūdāt, ḳayd'* ın çokluk biçimi olan *ḳuyūd'* un çokluk biçimi. *esk.* (resmî defterdeki) Kayıtlar.

kuyu fındığı *is.* Yeşilken toprağa gömülerek ayrı bir çeşni verilen fındık.

kuyu kebabı *is.* Toprak altında özel olarak kazılıp hazırlanmış kuyuda pişirilen çebiç veya kuzu kebabı.

kuyum *is.* Değerli metal ve taşlardan yapılan süs eşyası.

kuyumcu *is.* Değerli metal ve taşlardan bilezik, küpe gibi süs eşyası yapan veya satan kimse, mücevherci: *"Kuyumcu vitrini önünde nadir bir zümrüdü seyrettiğim sırada yanıma sokulmuş..."* -H. C. Yalçın.

→ ***kuyumcu terazisi***

kuyumculuk, -ğu *is.* Kuyumcunun işi ve zanaatı, mücevhercilik.

kuyumcu terazisi *is.* Hassas terazi.

kuyu suyu *is.* Kuyudan çıkarılan içme ve sulamada kullanılan su.

kuyu topuğu *is. mdn.* Kuyunun yapısını veya kuyu başındaki tesisleri, çökme sırasında oluşabilecek hasara veya zarara karşı korumak amacıyla kuyu çevresinde bırakılan güvenlik topuğu.

kuz *s. esk.* Gölgede kalan (yan).

kuzen *is. Fr. cousin* Teyze, dayı, hala veya amcanın erkek çocuğu, erkek yeğen.

kuzey *is.* **1.** Sağını doğuya, solunu batıya veren kimsenin tam karşısına düşen yön, dört ana yönden biri, **şimal, güney** karşıtı. **2.** Bulunduğu noktaya göre kuzeyde kalan yer: *Zonguldak Ankara'nın kuzeyindedir.* **3.** *s.* Bu yöne düşen, bu yönle ilgili olan, şimalî.

→ ***kuzeybatı, kuzeydoğu, Kuzey Kutbu, kuzey noktası, Kuzey Yıldızı***

kuzeybatı *is.* **1.** Ufkun kuzeye ve batı-

ya eşit uzaklıkta olan noktası. **2.** *s.* Bu yönle ilgili olan.

kuzeydoğu *is.* **1.** Ufkun kuzeye ve doğuya eşit uzaklıkta olan noktası. **2.** *s.* Bu yönle ilgili olan.

Kuzey Kutbu, -nu *öz. is. coğr.* İki kutuptan ekvatorun kuzey tarafında yer alan kutup bölgesi.

kuzeyli *is.* ve *s.* Kuzey ülkeleri halkından olan (kimse).

kuzey noktası *is. astr.* Ufukta kuzey doğrultusunun gök küresini deldiği nokta.

Kuzey Yıldızı *öz. is. astr.* Kutup Yıldızı.

kuzgun *is. zool.* Birçok karga türüne, özellikle kara kargaya verilen ad *(Corvus corone)*: *"Atasözlerinde, ya devlet başa, ya kuzgun leşe demişiz."* -B. Felek. **kuzgun gibi** çok kara, çok koyu. **kuzguna yavrusu şahin** (veya **anka**) **görünür** herkesin kendi yarattığı şey çirkin de olsa, gözüne güzel görünür.

kuzguncuk, -ğu *is.* Hapishane kapılarındaki demir kafesli pencere.

kuzgunî *s. (kuzgu:ni:) T. kuzgun + Ar. -î* Çok koyu, kara: *"O kuzgunî çehrenin üzerindeki parlak gözler, habire dövecek bir adam arıyor."* -A. Rasim.

→ ***kuzgunî siyah***

kuzgunî siyah *is.* Çok koyu, kara renkli: *"Öte yanında kuzgunî siyah, iri bir kedi vardı."* -H. R. Gürpınar. *"Kuzgunî siyah saçları hâlâ ıslaktı."* -H. Taner.

kuzgunkılıcı *is. bot.* Süsengillerden, uzun, ensiz ve sivri yapraklı bir süs bitkisi, glayöl *(Gladiolus illyricus)*.

kuzin *is. Fr. cousine* Teyze, dayı, hala veya amcanın kız çocuğu, kız yeğen.

kuzine *is. İt. cusina* **1.** Hem ısıtmaya, hem de üzerinde yemek pişirmeye yarayan büyük mutfak sobası. **2.** *den.* Gemilerde yemek pişirilen yer, mutfak: *"Yolcunun kuzinede işi ne?"* -Z. Selimoğlu.

kuzu *is.* **1.** Koyun yavrusu: *"Belki beş kuzunun derisinden yapılmış, siyah bir kalpak."* -Ö. Seyfettin. **2.** Bir meyve veya sebzeye bitişik olan küçük meyve veya sebze. **3.** *s.* Kuzu etinden yapılmış olan (yiyecek). **kuzu çevirmek** kuzunun gövdesini şişe geçirip ateş korunun üzerinde çevirerek pişirmek. **kuzu gibi** çok uysal: *"O sert Arif ağa kuzu gibi yumuşar."* -R. N. Güntekin. **kuzu gibi olmak** uslanmak, sessizleşmek, sakinleşmek. **kuzu kesilmek** uysallaşmak, sessizleşmek,sakin bir durum almak: *"...sabık komiserin sahiden bir komisermiş gibi tavır aldığı anlarda kadın kuzu kesilirdi."* -H. E. Adıvar. **kuzu postuna bürünmek** karşısındakini aldatmak için gerçek kişiliğini saklamak, kendini zararsız ve uysal göstermek. **kuzum!** *tkz.* okşamalık, yalvarma veya dikkat çekme anlamları taşıyan bir ünlem: *Kuzum, şu kalemi verir misin? "Kuzum anne, doktora etki yapma!"* -H. E. Adıvar.

→ ***kuzu dişi, kuzu eti, kuzugöbeği, kuzu kapama, kuzu kapısı, kuzu kestanesi, kuzukulağı, kuzu kuzu, kuzu mantarı, kuzu sarmaşığı***

kuzu dişi *is.* **1.** Süt dişi. **2.** *hlk.* İleri yaşlarda çıkan diş, peynir dişi.

kuzu eti *is.* Kesilmiş kuzunun parçalanıp satılan eti.

kuzugöbeği *is. bot.* Sulak çayırlarda yetişen, şapkası kalın ve etli, yenir bir mantar çeşidi *(Agaricus campestris)*.

kuzu kapama *is.* Kemikli kuzu etinin, arpacık soğanı, yeşil soğan, havuç, dereotu ile birlikte ağır ateşte pişirilmesiyle yapılan bir yemek türü.

kuzu kapısı *is.* Büyük bir kapının içinde veya yanında bulunan küçük kapı, kuzuluk.

kuzu kestanesi *is. bot.* Yabanî ağaçlardan elde edilen, küçük, lezzetli bir kestane türü.

kuzukulağı *is. bot.* Kara buğdaygillerden, sulak yerlerde yetişen, çiçekleri iki evcikli ve kırmızımtırak bir bitki, yaprakları salata olarak kullanılır *(Rumex acetosa)*.

→ ***kuzukulağı asidi***

kuzukulağı asidi *is. kim.* Oksalik asit.

kuzu kuzu *zf.* Hiç ses çıkarmadan, karşı gelmeden, uysal bir biçimde: *"Üç parti, kuzu kuzu birleştiler, kendisini cunhurbaşkanı yaptılar."* -N. Cumalı.

kuzulama *is.* **1.** (koyun) Yavrulama. **2.** Kuzu yürüyüşü gibi emekleme: *Çocuk kuzulama emekliyor.*

kuzulamak *(nsz)* **1.** (koyun) Yavrulamak. **2.** (çocuk) Ellerini yere dayayarak dizleri üstünde emeklemek.

kuzulaşma *is.* Kuzulaşmak işi.

kuzulaşmak *(nsz)* Kuzu gibi uysal ve zararsız duruma gelmek.

kuzulu *s.* **1.** (koyun için) Kuzusu olan. **2.** (meyve ve sebze için) Kendisine bitişik olarak aynı cinsten küçük tanesi olan.

kuzuluk, -ğu *is.* **1.** Kuzu barınağı, ağıl. **2.** *mec.* Yumuşak huyluluk. **3.** *hlk.* Büyük kapıların ortasındaki küçük kapı, kuzu kapısı.

→ ***kuzuluk kapısı***

kuzuluk kapısı *is.* Hanlarda büyük kapı üzerindeki küçük kapı.

kuzu mantarı *is. bot.* Bazitli mantarlardan, çayırlarda, sulak yerlerde yetişen, şapkası etli, kalın, koni biçiminde, pürüzlü, yenilir bir mantar *(Boletus edulis).*

kuzu sarmaşığı *is. bot.* Boyu 3 m kadar olabilen, tırmanıcı, beyaz sütlü, çok yıllık ve otsu bir bitki *(Convolvulus arvensis).*

-kü *bk.* -ki.

Kübalı *s.* Küba halkından olan.

kübik, -ği *s. Fr. cubique* **1.** Küp ve kesme biçiminde olan. **2.** Kübizm akımına uyularak yapılmış olan: *Kübik yapı. Kübik resim.* **3.** *mat.* Küp (II) biçiminde olan.

kübist *s. Fr. cubiste* **1.** Kübizmle ilgili olan. **2.** *is.* ve *s.* Kübizmi uygulayan, kübizm yanlısı (kimse).

kübizm *is. Fr. cubisme* Nesneleri geometrik biçimlerde gösteren bir sanat akımı.

-küç *bk.* -gıç / -giç.

küçücük, -ğü *s. (kü'çücük)* Çok küçük: *"İçeride küçücük tezgâhların önünde iki müşteri onu süzüyordu."* -S. F. Abasıyanık.

küçük, -ğü *s.* **1.** Boyutları, benzerlerininkinden daha ufak olan, **büyük** karşıtı: *Küçük ev. Küçük ağaç. "Bir aralık başımın üstünde kartaldan küçük, atmacadan büyük yırtıcı kuşlardan birinin döndüğünü gördüm."* -M. Ş. Esendal. **2.** Eni, boyu az: *Küçük bahçe. Küçük mendil. "Nazan, çantasından çok sayfalı küçük bir defter çıkardı."* -Ö. Seyfettin. **3.** Daha az yaşlı: *Küçük kardeş. "Ortanca ve küçük ablalar ... beni, arabanın beklediği sokağa indirdiler."* -R. N. Güntekin. **4.** Niceliği az olan: *Küçük bir kalabalık. "Kimseden en küçük bir alâka görmüyordum."* -S. F. Abasıyanık. **5.** Niteliği aşağı olan, bayağı: *Küçük adam.* **6.** Geri aşamada: *Küçük bir memur.* **7.** Üstün yeteneği olmayan: *Küçük bir yazar. "Bu iyi temiz, sıhhatli, küçük insanların uykusu bambaşka bir şey."* -S. F. Abasıyanık. **8.** Büyümesini, gelişmesini henüz tamamlamış olan: *Küçük bir kedi. "Düşüncesi bu noktaya gelince birdenbire Azize'nin küçük kızını hatırladı."* -H. E. Adıvar. **9.** *is.* Çocuk: *Küçük, buraya gel!* **10.** (ses) Kısık, parlak olmayan: *"Küçük, tatlı bir sesle kovboy şarkıları söyledi."* -R. H. Karay. **11.** *is.* Yaş, makam, rütbe, derece bakımından daha aşağı olan (kimse): *"Küçüğü tümen kumandanı idi."* -F. R. Atay. *"Benim küçüğüm görünürlerde yoktu."* -N. Cumalı. **12.** Küçük abdest. **küçük dağları ben yarattım demek** çok böbürlenmek, kibirlenmek: *"Aslarda o küçük dağları ben yarattım diyen heybet...varken...o güdük, o boynu bükük konçinalar onlara bir türlü el kaldıramıyorlar."* -H. Taner. **küçük düşmek** değeri veya onuru sarsılmak: *"Kimsenin yanında küçük düşmeni istemem."* -R. N. Güntekin. **küçük düşürmek** değerini veya şerefini sarsmak: *"Handan'ı küçük düşürdüğünü, asıl suçun da bu olduğunu kabul etmişti."* -T. Buğra. **küçük görmek** değer, önem vermemek: *"Bütün bu fanilikleri küçük görerek, bunları ancak gönül oyalayıcı şeyler diye telâkki ettiklerini gösteriyordu."* -A. Ş. Hisar. **küçükle küçük, büyükle büyük olmak** 1) her yaştaki kişilere karşı dostça, arkadaşça davranmak; 2) her makam ve durumdaki kişilere karşı dostça ve anlayış gösterek davranmak: *"Protokol kaidelerini, çok zaman, bir yana atıp, küçükle küçük, büyükle büyük olması.*

nı biliyordu." -Y. K. Karaosmanoğlu. **küçük köyün büyük ağası** büyüklük taslayanlar için söylenir. **küçük oynamak** kumarda az para ile oynamak.

→ ***küçük abdest, küçük ad, Küçük Asya, küçük ay, Küçükayı, küçükbaş, küçük bey, küçük burjuva, küçük çaplı, küçük çapta, küçük dalga, küçük dil, küçük gezegen, küçük hanım, küçük harf, küçük Hindistan cevizi, küçük kan dolaşımı, küçük karga, küçük köprü , küçük kumru, küçük martı, küçük mevlit ayı, küçük önerme, küçük parmak, küçük sakarca, küçük sesli uyumu, küçük şalgam, küçük tansiyon, küçük terim, küçük tövbe ayı, küçük ünlü uyumu***

küçük abdest *is.* İşeme ihtiyacı, çiş, idrar.

küçük ad *is.* İlk ad, soyadı olmayan ön ad.

Küçük Asya *is.* Anadolu.

küçük ay *is.* Şubat ayı, gücük ay.

Küçükayı *öz. is. astr.* Göğün kuzey kutup bölgesinde, Büyük Ayı'nın tersi durumda, bir takım yıldız, Dübbüasgar.

küçükbaş *is.* Kasaplık hayvanlardan koyun ve keçiye verilen ortak ad.

küçük bey *is.* **1.** Evin küçük erkek çocuğu. **2.** *mec.* Çıtkırıldım, şımarık genç.

küçük burjuva *is.* Gelir düzeyi düşük şehirli halk.

küçük çaplı *is.* Değeri ve ağırlığı az.

küçük çapta *s.* **1.** Belirli bir ölçüde. **2.** Yaygın olmayan.

küçükçe *s.* Biraz küçük.

küçük dalga *is. fiz.* Orta dalga.

küçük dil *is. anat.* Damak eteğinin ortasında bulunan küçük uzantı. **küçük dilini yutmak** şaşırmak, donakalmak: *"Patronu onun böyle düşündüğünü bilse şaşkınlıktan küçük dilini yutardı."* -S. F. Abasıyanık. *"Kadıncağız beni bu hâlde görünce az kalsın küçük dilini yutacaktı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***küçük dil ünsüzü***

küçük dil ünsüzü *is. gr.* Akciğerlerden gelen havanın art damakta küçük dilin çevresinden sızarak çıkmasıyla oluşan ünsüz: ğ.

küçük gezegen *is. astr.* Bilinen dokuz büyük gezegene göre çok küçük olan gezegen.

küçük hanım *is.* Evin kızı veya genç gelini: *"Küçük hanımların bayram hediyesi zevklerinin bütün incelikleriyle uygun olacaktır."* -H. Z. Uşaklıgil.

küçük harf *is.* Büyük harflerden ayrı biçimde yazılan harf, minüskül.

küçük Hindistan cevizi *is. bot.* **1.** İki çeneklilerden, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç *(Myristica frangrans).* **2.** Bu ağacın baharat olarak da kullanılan ceviz biçimindeki yemiş.

küçük kan dolaşımı *is. tıp* Çeşitli organlardan gelen toplardamarların kanı sağ kulakçık ve sağ karıncığa taşıması, oradan da atardamarlarla kanın akciğerlere ulaştırılması ve oradan sol kulakçığa taşınması düzeni.

küçük karga *is. zool.* Karga cinsi bir tür kuş.

küçük köprü *is.* Vücudun, sırt yere dönük olarak avuçlar ve dizler üstünde dayalı ve gergin bulunduğu durum, el diz köprüsü.

küçük kumru *is. zool.* Kumru cinsi bir tür kuş.

küçükleşme *is.* Küçükleşmek işi.

küçükleşmek *(nsz)* Değerini yitirmek.

küçüklü büyüklü *s.* "Küçüğü de büyüğü de birlikte" anlamında kullanılır: *Küçüklü büyüklü bütün aile bize geldiler.*

küçüklük, -ğü *is.* **1.** Küçük olma durumu. **2.** *mec.* İnsana yakışmayacak, insanın değerini azaltacak davranış: *Ondan böyle bir küçüklük beklenmez.*

küçük martı *is. zool.* Martı cinsi bir tür kuş.

küçük mevlit ayı *is.* Kamer takviminin dördüncü ayı, rebiyülâhir.

küçük önerme *is. man.* Bir tasımda, küçük terimi taşıyan öncül, minor.

küçük parmak, -ğı *is. bk.* serçe parmak.

küçük sakarca *is. zool.* Sakarya cinsi bir tür kuş.

küçüksemek *(-i)* Küçümsemek.

küçük sesli uyumu *is. bk.* küçük ünlü uyumu.

küçük şalgam *is. bot.* Turpgillerden, çiçekleri kokulu, tohumlarından ışık araçlarında ve sabun yapımında kullanılan bir yağ çıkarılan, kolzaya benzeyen bir bitki, yağ şalgamı *(Brassica rapa)*.

küçük tansiyon *is. (minima)* Kanın beyin içindeki basıncı.

küçük terim *is. man.* Bir tasımda, vargının konusu olan terim.

küçük tövbe ayı *is.* Kamer takviminin altıncı ayı, cemaziyülâhır.

küçük ünlü uyumu *is. gr.* Türkçe bir kelimede düz ünlülerden **(a, e, ı, i)** sonra düz ünlülerin, yuvarlak ünlülerden **(o,ö,u,ü)** sonra dar yuvarlak (u,ü) veya düz geniş (a,e) ünlülerin gelmesi: *Evler. Etek. Salkımlar. Ördek, Okul, Sucuların* gibi.

küçülme *is.* Küçülmek işi.

küçülmek *(nsz)* **1.** Büyükken herhangi bir sebeple ufak duruma gelmek: *Pantolon yıkanınca küçüldü.* **2.** Büzülmek, hacimce ufalmak. **3.** *mec.* Değer ve onurunu azaltacak davranışta bulunmak.

küçültme *s.* **1.** Küçültmek işi, tasgir. **2.** *gr.* Bir şeyin küçüğünü gösteren söz biçimi.

*→ **küçültme eki***

küçültme eki *is.* Kelimelerin anlamına küçüklük, azlık, sevgi, acıma kavramları katan ekler. Türkçede bu kavramlar şu eklerle sağlanır: *cik, -cek, -ceğiz, -imsi, -imtırak, -rek, -ce.*

küçültmek *(-i)* **1.** Büyükken daha küçük duruma getirmek: *Masa örtüsünü keserek küçültmek. "Lokmasını bir iki kez çiğneyerek küçülttü."* -N. Cumalı. **2.** *mec.* Değerini ve onurunu azaltmak: *"Adamcağızı küçülten, küçük düşürmek isteyen numara anlaşılmıyor."* -T. Buğra. **3.** Yaşını gizleyerek küçük göstermek.

küçülüş *is.* Küçülmek işi veya biçimi.

küçümen *s.* Benzerlerinden daha küçük olan, pek küçük.

küçümencik *s.* İyi ve küçük: *"Torun bunları da kendi kendine ölçüp biçiyor, küçümencik zihnine yerleştiriyordu."* -E. İ. Benice.

küçümseme *is.* Küçümsemek işi: *"Lüks mevki müşterilerinin, güverte yolcularına bakışı gibi sinire batan bir küçümseme ile bakıyor bana."* -H. Taner.

küçümsemek *(-i)* Değer ve önem vermemek, küçük görmek, küçümsemek: *"Alay mı ediyorum, onu küçümsüyor diye her an tetikte."* -Y. Kemal.

küçümsenme *is.* Küçümsenmek işi.

küçümsenmek *(nsz)* Küçümsemek işi yapılmak: *"Ama yığınlar hiç mi hiç ahlâk değerlerinin küçümsenmesine evet dememişlerdi."* -S. Birsel.

küçümseyiş *is.* Küçümsemek işi veya biçimi.

küçürek *s. hlk.* Biraz küçük.

küf *is.* **1.** Ekmek, peynir gibi organik maddelerin üzerinde, nem ve ısının etkisiyle oluşan, çoğu yeşil renkli mantar. **2.** *hlk.* Pas. **küf bağlamak (veya tutmak) 1)** küflenmek; **2)** *mec.* unutulmak; **3)** *mec.* bitmek, kalmamak: *"İsteksiz isteksiz oluyorsun tıraşı, bir küf bağlamışsa bütün heyecanların."* -Ç. Altan. **(bir yer veya bir şey) küf kokmak** kapalı, nemli yerler gibi ağır kokmak.

*→ **küf kokusu, küf yeşili***

küfe *is. Yun. kophinos* **1.** Genellikle söğüt veya başka ağaç dallarından örülen, yük taşımaya yarayan, kaba ve dayanıklı sepet: *"Bir şey yapamazsan sırtına bir küfe al...hamallık et!"* -B. Felek. **2.** *mec.* Kaba et, kıç. **3.** *s.* Bir küfenin alabildiği miktar: *"Çardağın önünde o gün dizmeleri gereken sekiz küfe tütün duruyordu."* -N. Cumalı.

küfeci *is.* **1.** Küfe yapan veya satan kimse. **2.** Küfe ile sırtında öte beri taşıyan hamal: *"Arka arabalara takılmış küfeci çocuklara kıskanarak bakıyorum."* -Y. Z. Ortaç.

küfecilik, -ği *is.* Küfecinin işi.

küfelik, -ği *is.* ve *s.* **1.** Bir küfeyi dolduracak miktarda: *İki küfelik üzüm toplandı.* **2.** *is. mec.* Kendi kendine yürüyemeyecek derecede sarhoş (kimse). **küfelik olmak** çok sarhoş olmak.

küffar *is. (küfla:r) Ar. kuffâr, kâfir'* in çokluk biçimi. Müslüman olmayanlar, kâfirler.

küf kokusu *is.* Ağır, pis ve bunaltıcı koku.

küflendirme *is.* Küflendirmek işi.

küflendirmek *(-i)* Küf bağlamasına yol açmak.

küflenme *is.* Küflenmek işi.

küflenmek *(nsz)* **1.** Küf oluşmak: *Bu peynir küflenmiş. "Zincirler küflendi, çürüdü, kırıldı."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Zamanı geçmek, köhneleşmek: *Küflenmiş düşünceler. "Seniha, kendisinin de bu kirli aydınlığın altında bu eşya ile beraber küflendiğini hissetti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *mec.* Çalışma fırsatı bulamayarak özelliklerini veya yeteneğini yitirmek: *"Sahte banknotlar küflenmiş tekerlekler gibidir."* -R. N. Güntekin.

küfletme *is.* Küflendirme.

küfletmek *(-i)* Küflendirmek.

küflü *s.* **1.** Küflenmiş olan: *Küflü ekmek.* **2.** *mec.* Zamanı geçmiş, köhne. **3.** *is.* Saklanmış altın para: *Galiba sıra küflülere gelmiş.*

küflüce *is. bk.* mantar hastalığı.

küfran *is. (küfra:n) Ar. kufrân esk.* Nankörlük.

küfretme *is.* Küfretmek işi, sövme.

küfretmek *(-e) Ar. kufr + T. etmek* Sövmek.

küfür, -frü *is. Ar. kufr* **1.** Sövme, sövmek için söylenen söz, sövgü: *"Neydi o kaba saba konuşmalar, o çirkin küfürler!"* -A. İlhan. **2.** Tanrı 'nın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan inançları inkâr etme ve bu yolda söylenen söz. **3.** *mec.* Olumlu işleri kötü gösterme, varlıkları inkâr etme: *"Her şeyi inkâr eden küfür devresi gelmemiş olsaydı, şüphesiz bu güzel şeyler sönüp gitmeyecekti."* -M. Ş. Esendal. **küfür savurmak** küfretmek: *"Onlara ağza alınmaz birkaç küfür savurdu."* -O. C. Kaygılı. **küfür yemek** kendisine küfredilmek: *"Kapının eşiğinde, şiş yarasının kabuklarını ayıklayan bir Arap eteğine basıp halis Kur'an şivesiyle şiddetli bir küfür yedikten sonra otele döndüm."* -F. R. Atay. **küfürü basmak** küfretmek.

→ ***küfürbaz***

küfürbaz *is. Ar. kufr + Far. -bâz.* Kaba sövgüleri çok kullanan, ağzı bozuk.

küfürbazlık, -ğı *is.* Küfürbaz olma durumu.

küfür küfür *zf.* (rüzgâr için) Tatlı, serin ve hafif bir biçimde eserek: *Rüzgâr küfür küfür esiyor.*

küfüv, -ffü *is. Ar. kufv esk.* Birbirine benzeyen veya yakışan, denk: *"Yavaş yavaş Rabia'ya anlatmaya çalıştı. Birbirlerinin küffü değildiler."* -H. E. Adıvar. *"Bunun en büyük sebebi de kendine küfüv bir adam bulamamasıydı."* -M. Ş. Esendal.

küf yeşili *is.* (renk için) Açık yeşil.

küheylân *is. (küheylâ:n) Ar. kuheylân* Soylu Arap atı: *"Dağın ardında bir nazlı sultanım / Tavlamda doru bir küheylânım."* -A. M. Dıranas.

kükre *s. hlk.* Öfke veya cinsel istek yüzünden saldırıcı bir durum alan (hayvan).

kükreme *is.* Kükremek işi.

kükremek *(nsz)* **1.** (aslan) Bağırmak. **2.** *mec.* Coşmak, taşkınlık göstermek: *"Tutkuların kükrediği günlerde, akıl sözünü dinletemez ki?"* -N. Ataç. **3.** (deniz, nehir için) Kabarmak, taşmak: *"Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner aşarım / Yırtarım dağları enginlere sığmam taşarım."* -M. Â. Ersoy. **4.** Kızgınlık ve öfke ile yüksek sesle bağırmak. **5.** Coşkuyla saldırmak: *Ordu kükremiş aslan gibiydi.* **6.** Mayalanıp kabarmak. **7.** Gür bir biçimde yetişmek: *"Kükredi çimenler, açıldı güller / Al şala bürünür bahçeler, bağlar."* -Âşık Veysel.

kükreyiş *is.* Kükremek işi veya biçimi.

kükürt, -dü *is. Far. gügird kim.* Atom numarası 16, atom ağırlığı 32,06 olan, doğada saf veya başka cisimlerle birleşik olarak bulunan, sarı renkli, 119 C° de eriyen ve 444 C° de kaynayan element, sulf. Kısaltması S.

→ ***kükürtatar, kükürt çiçeği***

kükürtatar *is. jeol.* Kükürtlü buhar

çıkaran ve üzerinde kükürt biriken alan.

kükürt çiçeği *is.* Kükürt buharının birdenbire soğutulmasıyla elde edilen kükürt.

kükürtleme *is.* Kükürtlemek işi.

kükürtlemek *(-i)* Toz kükürt serpmek.

kükürtlenme *is.* Kükürtlenmek işi.

kükürtlenmek *(nsz)* Kükürtlemek işine konu olmak veya kükürtlemek işi yapılmak: *Bağ kükürtlendi.*

kükürtlü *s.* İçinde kükürt bulunan: *Kükürtlü ılıca. Kükürtlü sabun.*

kükürtsüz *s.* İçinde kükürt bulunmayan.

kül (I) *is.* **1.** Yanan şeylerden arta kalan toz madde: *"Ocağın külleri üstünde duran tenceredeki fasulyeyi bitirdiler."* -M. Ş. Esendal. **2.** Yanmış bir yapının kalıntısı: *"Bu yangın yerinde soğuk kül vardır."* -B. Felek. **kül bağlamak 1)** (ateş için) sönmek; **2)** *mec.* gücünü, etkisini yitirmek. **kül etmek 1)** yakmak, kavurmak; **2)** *mec.* birinin varını yoğunu yok etmek. **kül gibi** (bet beniz için) soluk, renksiz. **(yüzü, rengi** veya **benzi) kül kesilmek** heyacandan rengi solmak: *"Baksana, beni benzi kül kesildi."* -H. R. Gürpınar. **kül olmak 1)** bütünüyle yanmak: *"Tatlı bir cızırtı çıkararak, çabucak tutuşur, mavi ve sincabî bir buhar bırakarak kül oluverirdi."* -Ö. Seyfettin. **2)** *mec.* varını yoğunu yitirmek. **kül ufak olmak** çok küçük parçalara ayrılmak. **kül yemek** (veya **yutmak**) *argo* kumazca yapılan bir oyuna düşmek, aldatılmak. **külünü savurmak** bir şeyi bütünüyle bitirip yok etmek.

→ ***külbastı, kül çöreği, küldöken, külkedisi, kül rengi, kül tablası, külyutmaz***

kül, -lli (II) *is. Ar. kull esk.* Bütün, tüm: *"Bir asırdan beri şiirimizi bir kül olarak göz önüne getirince bu misal canlanmaz mı?"* -Y. K. Beyatlı.

külâh *is. Far. kulâh esk.* **1.** Erkeklerin giydiği genellikle keçeden, ucu sivri veya yüksek başlık: *"Bunun sırtında öbürleri gibi bir uzun cübbe, başında bir uzun külâh vardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** İçine bazı şeyler koymak için huni biçiminde bükülmüş kâğıt kap. **3.** Bu kabın alabileceği miktar: *"Meydanda bekleyen mektep çocuklarına birer külâh şeker dağıtıldı."* -Y. K. Beyatlı. **4.** *mec.* Oyun, hile. **Ali'nin külâhını Veli'ye, Veli'nin külâhını Ali'ye giydirmek** birinden aldığını öbürüne, bir başkasından aldığını da ona vererek işini yürütmek. **(birine) külâh giydirmek** hile ile, oyunla aldatmak. **külâh kapmak** düzen, dalavere ile bir işin başına geçmek: *"Hatta bunlar arasında öyleleri vardır ki, zamana ayak uydurmak, göze girmek ve külâh kapmak için gâvur mukallitliğinde birbiriyle âdeta yarışa girişmişlerdir."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **külâh peşinde olmak** yalan ve dolanla bir işin başına geçmeye çalışmak. **külâh takmak** hile ile, oyunla kandırıp parasını almak: *"Önüme gelene külâh takacaktım. Külâh takacağım kimseler de mutlaka benim gibi olanlardı."* -Halikarnas Balıkçısı. **külâhıma anlat!** söylediklerine hiç inanamıyorum, beni kandıramazsın: *"Anlat sen benim külâhıma! Ah, ben hükümette olsam, size gık dedirtmem!"* -Ö. Seyfettin. **külâhını havaya atmak** pek çok sevinmek. **(birine) külâhını ters giydirmek** çok kurnaz olmak. **külâhları değiştirmek** (veya **değişmek**) "bozuşmak" anlamıyla ve tehdit olarak kullanılır.

külâhçı *is.* ve *s. esk.* Külâh yapan veya satan kimse.

külâhımsı *s.* Külâha benzer, külâhı andıran: *"Eski zamanın külâhımsı bir fesi altında görünen bu adam..."* -A. Ş. Hisar.

külâhlı *s.* **1.** Külâhı olan. **2.** Koni biçiminde tavanı olan.

külâhsız *s.* Külâhı olmayan.

külbastı *is.* Izgarada pişirilen kemiksiz et: *"Biraz et suyu ile iki parça külbastı yiyebildim."* -A. Gündüz.

külbastılık, -ğı *is.* ve *s.* Külbastı yapmaya elverişli olan (et).

külçe *is. Far. kulîçe* **1.** Eritilerek kalıba dökülmüş maden veya alaşım: *On kiloluk altın külçesi.* **2.** Yığın durumundaki nesnelerin oluşturduğu küme. **3.** *s.* Külçe

durumunda olan: *"Yüzlerce yıllık göz yaşı, bir külçe altına değmez."* -F. R. Atay. **külçe gibi oturmak** yorgun veya bitkin bir durumda çöküvermek.

külçeleşme *is.* Külçeleşmek işi.

külçeleşmek *(nsz)* **1.** Külçe durumuna gelmek. **2.** *mec.* Çok yorulmak.

kül çöreği *is. hlk.* Külde pişirilen çörek.

küldöken *is. hlk.* Kadın, eş.

küldür *zf. bk.* paldır küldür.

külek, -ği *is.* Bal, yağ, yoğurt gibi şeyler koymaya yarar tahta kova.

külfet *is. Ar. kulfet* **1.** Sıkıntılı zorluk, yorgunluk: *"Bu üç şairimizin divanlarını tercüme etmek beyhude bir külfet olur."* -Y. K. Beyatlı. *"Dört defa gezdiği bu yeri tekrar görmek, artık onun için bir külfet."* -R. H. Karay. **2.** Büyük masraf: *"Bu kadar uzun külfetlere ne lüzûm var?"* -Ö. Seyfettin. **külfete katlanmak** sıkıntıya, zorluğa önem vermemek: *"Ben en hain, en merhametsiz hücumları yapmak için bu kadar külfetlere katlanıp buralara gelmiştim."* -A. Gündüz.

külfetli *s.* **1.** Sıkıcı, zor, yorucu, özen isteyen. **2.** Büyük masraf gerektiren: *"Gece sokağa çıkmaktan korktuğum için değil, bizim tarafta sokağa çıkmak külfetli oluyor da ondan."* -B. Felek.

külfetsiz *s.* **1.** Sıkıntısız, kolay, özen istemeyen: *"Evinde külfetsiz ve içten bir konukseverlikle de ben karşılaştım."* -H. Taner. **2.** Az masrafla yapılan: *"Beni, gene evindeki gibi, sevimli ve külfetsiz karşılamıştı."* -F. R. Atay.

külfetsizce *zf. (külfetsi'zce)* Külfet altına girmeden, külfete katlanmadan: *"Günün asıl konusu olan şu Brüksel sergisini, külfetsizce beraber gezelim."* -H. Taner.

külhan *is. Far. kulhân* Hamamları ısıtan, hamamın altında bulunan kapalı ve geniş ocak, cehennemlik: *"Havada yanık bir hamam külhanı kokusu var."* -R. H. Karay. *"Evin bir ucunda bir fırın, öbür ucunda bir külhan vardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***külhanbeyi, külhan makinesi***

külhanbeyce *zf. (külhanbe'yce)* Külhanbeye benzer biçimde, külhanbey gibi: *"O sırada, içeriye aykırı şık, serbest tavırlı, külhanbeyce, şen bir genç girdi."* -P. Safa.

külhanbeyi *is.* Kendilerine özgü giyiniş ve konuşma biçimleri olan, argo kullanan, başıboş, haylaz delikanlı, kabadayı, serseri, hayta, külhanî, apaş: *"Kahveci, kadınların yanına gittiği zaman bir kasaba külhanbeyinin olabileceği kadar kibar tavırlar, mahcup edalar altıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***külhanbeyce, külhanbeyi***

külhanbeyi ağzı *is. argo* Külhanbeye yakışır biçimde konuşma: *"Deli enîştemizin lâkırdıları külhanbeyi ağzı birtakım tabirlerle donanırdı."* -A. Ş. Hisar.

külhanbeylik, -ği *is.* **1.** Külhanbeyi olma durumu, kabadayılık. **2.** Külhanbeyine yakışır davranış.

külhancı *is.* Hamam ocağını yakan kimse.

külhanî *is. (külhan:i:) Far. kulhânî* **1.** Külhanbeyi, kabadayı, serseri, hayta, apaş: *"Balıkçı Yakup iyidir, haştur, sevimlidir, edepsizdir, külhanîdir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Hafif sövgü anlamı taşıyan bir okşama sözü: *Külhanî, bak neler de biliyor!*

külhan makinesi *is.* Enerji üreten makinelerde yanmayı sağlayan ana bölüm, yanma hücresi.

külkedisi *is.* ve *s. mec.* **1.** Çok üşüyen, ateşin yanından ayrılmayan (kimse). **2.** Uyuşuk, miskin (kimse). **3.** Pasaklı, görgüsüz (kadın): *"O kibar adam bu külkedisine tenezzül eder mi hiç."* -E. E. Talu.

külleme *is.* **1.** Küllemek işi. **2.** Bir mantarın yaptığı bağ hastalığı.

küllemek *(-i)* Genellikle ateşin üzerini külle örtmek.

külleniş *is.* Küllenmek işi veya biçimi.

küllenme *is.* Küllenmek işi.

küllenmek *(nsz)* **1.** Genellikle ateşin üzerinde kül oluşmak. **2.** *mec.* Bir acı, bir sıkıntı unutulur gibi olmak.

küllî *s. (külli:) Ar. kullî esk.* **1.** Bütüne ve genele ilişkin. **2.** *man.* Tümel.

külliyat *is. (külliya:t) Ar. kulliyyāt esk.* Bir yazarın bütün eserlerini içeren dizi: *"Başlıca şair ve nasirleri tamamıyla öğrenmek için külliyat okumak merakına düştüm."* -Y. K. Beyatlı.

külliye *is. Ar. kulliyye* Bir caminin çevresinde cami ile birlikte kurulmuş medrese, imaret, sebil, kitaplık, hastahane gibi çeşitli yapıların bütünü: *Fatih külliyesi.*

külliyen *zf. (külli'yen) Ar. kulliyyen esk.* Bütünüyle, tamamıyla, tamamen.

külliyet *is. Ar. kulliyyet esk.* **1.** Bütünlük, tümlük. **2.** Çokluk, bolluk.

külliyetli *s.* Pek çok, bir hayli.

küllü *s.* İçinde veya üzerinde kül bulunan.

→ ***küllü su***

küllük, -ğü *is.* **1.** Kül ve süprüntü atılan yer, çöplük. **2.** Sigara tablası. **3.** Kazan ve sobada küllerin döküldüğü yer.

→ ***küllük ağzı***

küllük ağzı *is.* Külhanbeylerinin kullandığı dil, argo: *"Küllük ağzıyla konuşma, doğru anlat."* -P. Safa.

küllü su *is.* İçinde kül eritilip süzülerek elde edilen su.

külot *is. Fr. culotte* **1.** Kısa, beli lâstikli iç çamaşırı, don. **2.** Daha çok binicilerin giydikleri, paçası dar, üst bölümü geniş pantolon: *"Adamın sırtında yakasız bir mintan, bacaklarında da dolaksız bir külot vardı."* -H. Taner.

→ ***külot pantolon***

külotlu çorap, -bı *is.* Kalçaları da içine alabilecek biçimde üretilmiş çorap.

külot pantolon *is. bk.* külot.

kül rengi *is.* **1.** Odunun yanmasıyla oluşan, külün akla kara arasındaki rengi, gri: *"Dağlar kül rengi bir aydınlığın içinde kapkara yükseliyorlardı."* -T. Buğra. *"Yaldızlı parmaklık demirdendi.Ama kül rengine boyanmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *s.* Bu renkte olan.

kül rengi et sineği *is. zool.* Eklem bacaklıların böcekler sınıfından, larvalarını hayvan ölüsü veya et üzerine bırakan bir tür sinek *(Sartophaga carnaria).*

kült *is. Fr. culte* **1.** Tapma, tapınma. **2.** Din. **3.** Dini tören, ibadet, âyin.

kül tablası *is.* Sigara külünün, içine dökülüp biriktirildiği cam veya metal kap.

külte *is.* **1.** Külçe. **2.** *jeol.* Kayaç. **3.** *hlk.* Demet, bağlam.

kültivatör *is. Fr. cultivateur* Toprağı yüzeyden işlemeye yarayan dişli alet.

kültür *is. Fr. culture* **1.** Tarihî, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddî ve manevî değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin: *"Harf inkılâbı, Türk kültür inkılâbının temelidir."* -E. İ. Benice. **2.** Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü: *"Doğrusu, teknik ve kültür her gün biraz daha ilerlemektedir."* -S. Birsel. **3.** Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi. **4.** Bireyin kazandığı bilgi: *Tarih kültürü kuvvetli bir kişi.* **5.** *biy.* Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme. **6.** Tarım.

→ ***kültür akımı, kültür balıkçılığı, kültür bitkileri, kültür çevresi, kültüre alma, kültürfizik, kültür göçü, kültür sarayı, kültür sitesi, kültür varlıkları***

kültür akımı *is.* Bir toplumun kültüründen bazı öğelerin başka bir topluma geçişi: *"Yer yüzünde gelişmiş ve az gelişmiş toplumlar bulundukça, ister istemez gelişmişten az gelişmişe doğru bir mal ve kültür akımı olacaktır."* -O. Rifat.

kültür balıkçılığı *is.* Belli merkezlerde özel olarak hazırlanmış havuzlarda bilimsel yöntemlerle balık üretme işi.

kültür bitkileri *is.* İnsanlarca yetiştirilen bitkilerin bütünü.

kültür çevresi *is.* Bir ulusun kültürünü, başka ulusların kültürleriyle ilişki içinde gelişerek katmanlaşmış ve bağlılaşmış bir özellikler bütünü olarak tanımlayan kuram.

kültüre alma *is.* Küf mantarı çeşitleri ve bakteri gibi mikroorganizmaların bir

kültür ortamında üretilmesi işlemi.

kültürel *s. Fr. culturel* Kültüre ilişkin, kültürle ilgili.

→ ***kültürel antropoloji***

kültürel antropoloji *is. bk.* sosyal antropoloji.

kültürfizik, -ği *is.* Jimnastik.

kültür göçü *is. sos.* Bir kültür motifinin veya kültürel bir uygulamanın bir başka kültüre geçmesi.

kültürlenme *is. sos.* Kültürlenmek işi veya durumu.

kültürlenmek *(nsz) sos.* Bir arada bulunan iki bireyin veya etnik grubun değer yargıları ile kültürel birikiminin özellikleri birbirinden etkilenerek değişikliğe uğramak.

kültürlü *s.* Kültürü gelişmiş olan.

kültürlülük, -ğü *is.* Kültürlü olma durumu.

kültür ortamı *is. biy.* Canlı veya uyku durumunda olan belirli mikroorganizmaların yetiştirmek ve geliştirmek üzere aşılandığı besin maddeleri ortamı.

kültür sarayı *is.* İçinde çeşitli kültür çalışmaları için ayrılmış salon, işlik, kitaplık vb. yerler bulunan büyük bina.

kültür sitesi *is.* Kültüre ve kültürün gelişimine hizmet etmek amacıyla kurulmuş opera, tiyatro, sergi sarayı vb. binalar topluluğu.

kültürsüz *s.* Kültürü olmayan: *"Kültürsüz bir ifadeydi ama muhakkak maksadını gönüle hitap ederek anlatıyordu."* -R. H. Karay.

kültürsüzlük, -ğü *is.* Kültürsüz olma durumu.

kültür varlıkları *ç. is.* Bir bölgede bulunan maddî kültür ürünleri veya eserleri.

külünk, -gü *is. Far. kulunk* Taşları, kayaları parçalamakta kullanılan sivri kazma: *"Bir yaz sabahı, külüngün ve kazmanın sivri burunları taş odanın tepesini delmeğe başladı."* -M. Ş. Esendal.

külüstür *s. tkz.* **1.** Yıpranmış, eski görünüşlü olan. **2.** *hlk.* Bakımsız: *Külüstür giyinişli. Külüstür bir evde oturuyor. "Yakın dostlardan birisinin beş beygirlik külüstür bir deniz motoru var."* -B. R. Eyuboğlu.

külüstürlük, -ğü *is.* Külüstür olma durumu.

külyutmaz *s.* Aldanmaz, kolay inanmaz.

kümbet *is. Far. gunbed* **1.** Kubbe. **2.** Damı kubbe biçiminde olan yapı. **3.** Kubbe biçiminde toparlak kabartı.

küme *is.* **1.** Tümsek biçimindeki yığın. **2.** Birçok canlının veya nesnenin oluşturduğu topluluk, grup: *"Tarla kuşları Mustafa'nın sabanı altından yeni kurtulmuş olan kaba çığır üzerine kümeyle konarak buldukları tohumlara gaga çalmakta idiler."* -N. Nâzım. **3.** *s.* Küme biçiminde olan, kümeyi andıran: *"Yaver Bey bir küme mektubu usulcacık Mustafa Kemal Paşa'nın önüne koymuş."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4.** *sp.* Takımların durum ve nitelikleri göz önünde bulundurularak belli sayıdaki takımdan oluşturulan topluluk, lig. **5.** *sp.* Koşularda, kendiliğinden oluşan yarışçı gruplarının her birine verilen ad. **6.** *ped.* Bir dershanede öğrencilerin, belli bir eğitim veya öğretim amacıyla bir süre için oluşturdukları takım veya öbek.

→ ***küme bulut, küme çalışması, kümeden düşme, küme küme***

küme bulut *is.* Üst bölümleri bembeyaz ve küme durumunda, tabanı da çoğu kez yatay ve esmer bulut, kümülüs.

küme çalışması *is. ped.* Öğrencilerin, aralarında seçtikleri bir başkanın kılavuzluğu altında iş birliği yaparak ortak amaçlar doğrultusunda çalışmalarına imkân sağlayan eğitim yöntemi.

kümeden düşme *is. sp.* Bulunduğu kümedeki takımlardan en az puan alarak veya puan eşitliğinde daha kötü averaja sahip olması yüzünden bir alt kümeye inme, ligden düşme.

küme küme *s.* ve *zf.* Kümeler durumunda: *"Yoldan taşan kalabalığın bir kısmı yaya olarak küme küme bizim bağın içinden geçiyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Bu adamın tarlalarının*

verdiği mahsul küme küme yığıldığı zaman şaşar kalırsın." -S. F. Abasıyanık.

kümeleme *is.* **1.** Kümelemek işi. **2.** *sin.* Film yapımını kolaylaştırmak amacıyla aynı dekor içindeki çekimleri bir araya toplama, oyuncuların çalışma durumlarını düzenleme.

kümelemek *(-i)* Küme durumuna getirmek, yığmak, biriktirmek.

kümeleniş *is.* Kümelenmek işi veya biçimi.

kümelenme *is.* Kümelenmek işi: *"Yağmur bulutları yine kümelenmeye başladı."* -S. F. Abasıyanık.

kümelenmek *(nsz)* Bir yere toplanmak, yığılmak: *"Bin bir kuş parlak yapraklı ağaçlara kümelendi."* -S. F. Abasıyanık.

kümeleşim *is. biy.* Bir hastalığa karşı aşılanmış olan veya hastalık geçirmiş bir canlının kanında bulunan maddenin, hastalığın mikroplarını küme durumuna getirme olayı, aglütinasyon.

kümeleşme *is.* Kümeleşmek işi.

kümeleşmek *(nsz)* Küme durumunda toplanmak.

kümeli *s.* Kümesi olan.

kümes *is. Yun. kumasi* **1.** Tavuk, hindi gibi evcil hayvanların barınmasına yarayan kapalı yer: *"Ne kümeste tavuk bırakırmış, ne ahırda hayvan, ne de ağılda koyun..."* -H. R. Gürpınar. **2.** *mec.* Ufak ev: *Biriktirdiğimiz para ile bir kümes edindik.*

kümülâtif *is. Fr. cumulatif* Katlanmış, birikmiş, yoğun, kümeli: *Felsefi bilgi, kümülâtif bilgidir.*

kümültü *is. hlk.* Kırlarda, ormanlarda eğreti olarak yapılmış bekçi veya avcı kulübesi.

kümülüs *is. (kü'mülüs, l ince okunur) Lât. cumulus* Küme bulut.

-kün *bk.* -gın/-gin.

küncü *is. Far. kuncud hlk.* Susam (taneleri).

künde *is. Far. kunde esk.* **1.** Suçluların ayağına bağlanan demir halka, köstek. **2.** *sp.* Güreşçinin, hasmını altına alıp bir elini önden, ötekini arkadan geçirerek kilitlemesi. **3.** *mec.* Düzen, tuzak, oyun, hile. **kündeden atmak** *mec.* aldatarak tuzağa düşürmek. **kündeye gelmek** aldanmak, tuzağa düşmek: *"Barut yoktu. Kalenin dar kapısından çıkmak imkânı yoktu. Öyle korkunç bir kündeye gelmişlerdi ki..."* -Ö. Seyfettin. **kündeye getirilmek** aldatılmak, tuzağa düşürülmek: *"Akıllı bir evlât olan Ali Harun Bey, annesinin böyle bir kündeye getirilmesini hazmedemez."* -H. R. Gürpınar. **kündeye getirmek** 1) künde de durumuna girmesini sağlamak: *"Plân kurar, tertip yaparlar; kendilerini kurtarmaya, yeni müdürü de kündeye getirmeye çalışırlar."* -M. Ş. Esendal. 2) oyuna getirmek, tuzağa düşürmek.

kündeleme *is. sp.* Künde oyununu yapma.

kündelemek *(-i) sp.* Künde oyununu yapmak.

künefe *is.* Sıcak yenilen bir çeşit peynirli tel kadayıf.

küney *is. coğr.* Güneşe bakan yan, güney, **kuzey** karşıtı.

küngüldeme *is.* Küngüldemek işi.

küngüldemek *(nsz) hlk.* **1.** Uyuklamak. **2.** Elden ayaktan düşmek: *"Bu kış geçirdiği krizden sonra büsbütün küngürdedi. Kendi işini kendi göremez oldu."* -H. Taner.

küngürdemek *(nsz)* Küngüldemek.

künh *is. Ar. kunh esk.* Öz, kök, iç yüz: *"Bu şiirin künhü dimağla, gözle görülmez, yalnız kalple anlaşılır."* -Y. K. Beyatlı. *"Meselenin künhü bir türlü keşif ve halledilemiyor."* -R. H. Karay. **(bir şeyin) künhüne varmak** bir şeyin özünü, aslını anlamak.

künk, -gü *is. Far. kunk* Pişmiş toprak veya çimentodan yapılmış kalın su borusu: *"Bir gün bu künklerin bir tanesinin, bir yerinden delinmiş olduğu görülür."* -S. F. Abasıyanık.

künye *is. Ar. kunye* **1.** Bir kimsenin adı, soyadı, ülkesi, doğumu, mesleği gibi özelliklerini gösteren kayıt: *"Kara Hüseyin'in künyesini yazdığım defteri belki on kere açtırıyor, parmağını künyenin üstüne*

büyük bir hızla koyuyor." -H. E. Adıvar. **2.** Bu özelliklerin yazılı olduğu bilezik, kolye gibi metalden eşya: *"Güzel bir şeritle künyemi göğsüme bağladım ve gittim."* -F. R. Atay. **3.** Soyu sopu ile ilgili kimlik bilgileri: *"Künyesi bile, daha doğarken onun yönünü belirlemiş gibi idi."* -H. Taner. **künyesi gelmek** (savaşta) Bir askerin ölüm haberi kendi evine bildirilmek: *"Geçen sene künyesi geldi, dedi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **(birinin) künyesini okumak** ayıplarını yüzüne vurarak bir kimseye sövmek.

→ *künyesi bozuk*

künyesi bozuk, -ğu *is.* ve *s.* Kötü durumları görülmüş olan, sabıkalı.

küp (I) *is. Ar. kūb* **1.** Su, pekmez, yağ gibi sıvıları veya un, buğday gibi tahılları saklamaya yarayan, geniş karınlı, dibi dar toprak kap: *"Ahırda kırık bir küpün içine, samanlarla çuvalların altına saklamış, gitti, getirdi."* -H. Taner. **2.** *argo* Sarhoş. **3.** Bazı deyimlerde çokluk, fazlalık bildirir: *Sinir küpü. Akıl küpü.* **küp gibi** pek şişman. **küpe dönmek** çok şişmanlamak: *"O zamandan beri küpe dönmüş. Halbuki o zamanlar ne ince bir kızdı."* -H. Taner. **küplere binmek** çok öfkelenmek: *"Ertesi günü babam horozun ölüsünü bulunca, küplere bindi."* -S. F. Abasıyanık. **küpünü doldurmak** eline fırsat geçmişken çokça para biriktirmek: *"Hamiyetini bu felsefeye uydurarak küplerini doldurmayı bilenler bu memlekette bolluk içinde yaşarlar."* -H. R. Gürpınar.

küp (II) *is. Fr. cube mat.* **1.** Birbirine eşit karelerden oluşan altı yüzlü dikdörtgen, mikâp: *Tavla zarı küp biçimindedir.* **2.** Bir cismin hacminin ölçü birimi: *Bu havuz 20 metre küp su alıyor.* **3.** Bir sayının üçüncü kuvveti: *(4^3)=4x4x4=64.* **4.** Küp biçiminde nesne.

→ *küp şeker*

küpe *is.* **1.** Kadınların kulak memelerine taktıkları süs takısı: *"Kızın kulaklarında mavi küpeler vardı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bazı hayvanların boynunlarının iki yanından sarkan deri uzantıları: *Horozun küpeleri. Keçinin küpeleri.*

→ *küpe çiçeği, küpe çiçeğigiller*

küpe çiçeği *is. bot.* **1.** Küpe çiçeğigillerin örneği olan süs bitkisi *(Fuchsia).* **2.** Bu bitkinin kırmızı, pembe, mor veya beyaz renkli çiçeği.

küpe çiçeğigiller *ç. is. bot.* Ayrı çanak yapraklı iki çeneklilerden, küpe çiçeği, yakı otu, göl kestanesi gibi bitkileri içine alan bir familya.

küpeli *s.* **1.** Küpe takmış olan. **2.** Küpeye benzer bir deri uzantısı olan: *Küpeli horoz.*

küpelik, -ğı *is. den.* Dalyan direklerini dikerken alt ucun batmasını sağlamak için bağlanan taş veya zincir.

küpeşte *is. (küpe'şte) Yun. koupasti den.* **1.** Gemilerde güverte hizasında iskarmoz bağlarına tutturulan dikmelerin dış yüzlerine kaplanan kaplamaların oluşturduğu siperler, borda kaplamalarının en üstü, güverteden yukarı kalan bölümler, parapet: *"Dalgalar küpeştede köpürdü."* -A. Gündüz. *"Küpeşteye ellerini dayayarak denize baktı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Duvarların üzerine, balkon veya pencerelerin içine çimento ve mozayik karışımı ile yapılan dolgu set.

küpleği *is. hlk.* Küreğin, baltanın sap takılan yeri.

küpleme *is. hlk.* Karında su birikmesi sebebiyle olan, şişmeyle belirten hastalık.

küplü *s.* **1.** Küpü olan. **2.** *is. argo* Rakısı bol, ucuz meyhane. **3.** *is. argo* Çok rakı içen, ayyaş.

küp şeker *is.* Küp biçiminde altı yüzü olan şeker, kesme şeker.

kür *is. Fr. cure* **1.** İyi bakım ve ilâç tedavisi: *"Daireden yıllık iznimi alınca, kürümü günde on iki saate çıkardım."* -H. Taner. **2.** Özel tedavi yöntemi. **kür yapmak** sağlığı korumak amacıyla herhangi bir yöntemi bir süre uygulamak.

kürar *is. Fr. curare (Antil dilinden)* Güney Amerika yerlilerinin oklarına sürdükleri bitkisel zehir.

küraso *is. Fr. curaçao (Antil adalarının birinin dilinden)* Acı portakal kabu-

ğundan yapılan bir içki.

kürdan *is. Fr. cure-dent* Dişleri temizlemek için kullanılan küçük araç. **kürdan gibi** çok zayıf, incecik, çelimsiz.

kürdanlık, -ğı *is.* Kürdan koymaya yarayan kap.

kürdî *is. (kürdi:) Far. kurdî müz.* **1.** Klâsik Türk müziğinde si bemol notasını andıran perde. **2.** Dügâh perdesindeki bir makam.

→ ***kürdîlihicazkâr***

kürdîlihicazkâr *is. (kürdi:lihicazkâ:r)* Klâsik Türk müziğinde, rast perdesinde bir makam.

küre (I) *is. Ar. kure mat.* **1.** Bütün noktaları merkezden aynı uzaklıkta bulunan bir yüzeyle sınırlı cisim. **2.** Yeryüzü, dünya: *"Ben de yıldızlar gibi, küre gibi, ben de yalnız ve herkese uzaktım."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***küre kuşağı***

küre (II) *is. mdn.* Madenci ocağı, maden fırını.

kürek, -ği *is.* **1.** Toprak, kömür gibi şeyleri bir yerden bir yere alıp atmaya, taşımaya yarayan ve yayvan bir bölümü, buna bağlı uzun bir sapı bulunan araç: *"Ölünün cesedi üstüne atılan birkaç kürek toprak gibi, hatırası üzerine kapanan birkaç satır yazı!"* -A. Ş. Hisar. **2.** Küçük deniz teknelerini yürütmeye yarayan, bir ucu yassı, uzun ağaç. **3.** Kürek cezası. **kürek çekmek** deniz teknesini yürütmek için küreği kullanmak: *"Sandalın içine hızla atıldıktan sonra kürekleri var kuvvetiyle çekerek meskûn adanın kömür iskelesine yanaştı."* -S. F. Abasıyanık. **kürek kadar (veya papuç kadar) dili olmak** saygısızca davrananlar için söylenir.

→ ***kürek ayaklılar, kürek cezası, kürek kemiği, kürek kürek***

kürek ayaklılar *ç. is. zool.* Pelikanları, kara batakgilleri içine alan kuşlar takımı.

kürek cezası *is.* **1.** *esk.* Gemilerde kürek çekme yoluyla uygulanan ceza. **2.** (daha sonra) Ağır hapis cezası: *"Bu on gün bana on senelik bir kürek cezası gibi geldi."* -Ö. Seyfettin.

kürekçi *is.* **1.** Kürek yapan veya satan kimse. **2.** Sandal vb. de kürek çeken kimse: *"Sicilya'da bir yalı şehrine yaptığım baskında yeteri kadar kürekçi sağladım."* -F. F. Tülbentçi. **3.** Fırın, tren, vapur gibi yerlerde ocağa kürekle kömür atan kimse.

kürekçilik, -ği *is.* **1.** Kürek yapma veya satma işi. **2.** Sandal vb. de kürek çekme işi. **3.** Fırın, tren, vapur gibi yerlerde kürekle ocağa kömür atma işi.

kürek kemiği *is. anat.* Omzun art bölümünde bulunan, üçgen biçiminde geniş ve ince kemik.

kürek kürek *zf.* Kürekler dolusu, pek çok.

küre kuşağı *bk.* kuşak.

küreleme *is.* Kürelemek işi.

kürelemek *(-i)* Kürekle atıp temizlemek.

kürelenme *is.* Kürelenmek işi.

kürelenmek *(nsz)* Kürekle atılmak, kürekle yığılmak: *"Gönül hak arzular canım hay hayda / Toprağım üstüme kürelendi gel."* -Halk türküsü.

küreme *is.* Küremek işi.

küremek *(-i)* Kürekle atıp temizlemek, kürelemek.

küremsi *s.* **1.** Küreye benzeyen. **2.** *is.* Eğriliği azar azar değişen ve biçimi küreye yakın olan katı cisim.

küresel *s.* **1.** Küre ile ilgili olan. **2.** Küre biçiminde olan, kürevî.

→ ***küresel gök bilimi, küresel üçgen, küresel valf***

küresel gök bilimi *is. astr.* Gök küresindeki cisimlerin yerlerinden söz eden bilim.

küreselleşme *is.* Küreselleşmek durumu, globalleşme.

küreselleşmek *(nsz)* Dünya milletleri, ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaşma ve bir bütün olmaya götürmek, globalleşmek.

küresel üçgen *is. mat.* Bir küre yüzeyi üzerine çizilen ve kenarları üç büyük çember yayı olan üçgen.

küresel valf *is.* Doğal gaz sisteminde

gaz akışını kesmeye yarayan âlet.

küreví *s. (küreví:) Ar. kureví esk.* Küresel, toparlak.

küreyici *is. mdn.* Cevher veya posayı, sabit bir makara üzerinden dönüş yapan sonsuz halat aracılığıyla arkaya doğru küreyen mekanik düzen.

küreyve *is. Ar. kureyve biy. esk.* Yuvar: *"Canan, kanında dolaşan küreyveler gibi, damarlar gibi, âsab gibi vücuduna sarılmış, içine işlemişti, ayrılamazdı."* -P. Safa.

kürit *is. Fr. curide kim.* Atom numaraları 96 ile103 arasında bulunan elementlerin genel adı.

küriyum *is. (kü'riyum) Fr. curium (Curie özel adından) kim.* Aktinitlerden, plütonyum 239 'un helyum çekirdekleriyle bombardımanından elde edilen, atom numarası 96 atom ağırlığı 248 olan, radyoaktif bir element. Kısaltması Cm.

kürk *is.* **1.** Bazı hayvanların, giyecek yapmak için işlenmiş postu: *"Ben yatağımın üstünde, kürkümün içinde soğuktan titreyerek oturuyorum."* -H. E. Adıvar. **2.** *s.* Kürkten yapılmış: *Kürk manto.*

→ ***kürk böceği***

kürkas *is. bot.* Sütleğengillerden, meyve çekirdekleri zehirli bir bitki, Hint fıstığı *(Jatropha curcas).*

kürk böceği *is. zool.* Kın kanatlılardan, esmer uzun kıllı, kürk, halı, keçe ve yünlüleri kemiren bir böcek *(Attegenus pellio).*

kürkçü *is.* Hayvan postlarından kürk hazırlayan veya bu işin ticaretini yapan kimse.

kürkçülük, -ğü *is.* **1.** Kürk hazırlama sanatı. **2.** Kürk ticareti.

kürklü *s.* **1.** Kürkü olan, kürk giymiş. **2.** Kürkle süslenmiş: *"Hizmetçi kadın gri pardösüsünü, içleri kürklü eldivenlerini, şapkasını getirip verdi."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Postu kürk olarak kullanılan (hayvan).

kürneme *is.* Kürnemek işi.

kürnemek *(nsz) hlk.* (hayvanlar için) Sıcağın veya soğuğun etkisiyle birbirine sokulup toplanmak.

kürsü *is. Ar. kursî* **1.** Kalabalığa karşı söz söyleyenlerin üzerine çıktıkları yüksekçe yer: *Ders kürsüsü. Meclis kürsüsü. "İki gün süren tartışmalardan sonra Mustafa Kemal kürsüye geldi."* -F. R. Atay. **2.** *esk.* Bir fakültede araştırma ve öğretim birimi: *Türk Dili Kürsüsü. Yakın Çağ Tarihi Kürsüsü.* **3.** *hlk.* Sandalye.

→ ***kürsü başkanı, kürsü hocası, kürsü şeyhi***

kürsü başkanı *is. esk.* Üniversitede bir bölümün idarî işlerinden ve eğitim, öğretim, araştırma görevlerinden sorumlu öğretim üyesi.

kürsü hocası *is. esk.* **1.** Camilerde kürsiden vaaz veren hoca. **2.** Üniversitede bir kürsüde görevli olan öğretim üyesi: *"Her kürsünün hocası o kürsünün gerektirdiği nitelikleri kendinde toplamış bulunuyordu."* -H. Taner.

kürsü şeyhi *is. bk.* kürsü hocası.

Kürt *öz. is.* Ön Asya'da yaşayan bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse.

kürtaj *is. Fr. curettage tıp* **1.** Vücutta boşluklar içinde bulunan yabancı cisimleri, hasta veya zararlı sayılan dokuları kazıyarak alma, kazıma. **2.** Döl yatağının içini kazıyıp dölütü alma işi.

kürtajcı *is.* Kürtaj yapan (kimse).

kürtün (I) *is. hlk.* Yük hayvanlarına vurulan semer, palan.

kürtün (II) *is. hlk.* Rüzgârın etkisiyle kuytu yerlere toplanmış kar yığını.

kürüme *is.* Kürümek işi.

kürümek *(-i)* Küremek.

küs *s.* Küsmüş, dargın: *Bu sınıfta küs çocuklar var.*

→ ***küs küs***

küseğen *s. hlk.* **1.** Çabuk ve sık sık küsen (kimse). **2.** *is. bot.* Küstüm otu.

küskü *is.* **1.** Taşa veya duvara delik açmak için kullanılan uzun, ağır ve bir ucu sivri demir. **2.** *hlk.* Taş kaldırmakta kullanılan, uzun demir çubuk veya basit, ağaçtan kaldıraç: *"Taşı tekrar yerine koymazsak, balta ve küskü ile onu kaldırır, aşağı yuvarlarız."* -R. H. Karay.

küskün *s.* **1.** Küsmüş olan, gücenik.

muğber: *"Hamdune Hanım, aksi, küskün bir kadındı."* -Ö. Seyfettin. *"Biraz evvel daha kızgın, daha küskün bir tavırla dışarı çıktı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *hlk.* Gelişmemiş, küçük kalmış. **3.** *is. bot.* Küstüm otu.

→ ***küskün küskün***

küskün küskün *zf.* Gücenik, dargın bir biçimde.

küskünleşme *is.* Küskünleşmek işi.

küskünleşmek Küskün duruma gelmek.

küskünlük, -ğü *is.* Küskün olma durumu, küsü: *"Azarlanmış bir çocuk küskünlüğü ile denize baktı."* -Ö. Seyfettin. *"İçimde sebepsiz bir küskünlük duyuyordum."* -M. Ş. Esendal.

küs küs *zf.* Sessizce ve büzülmüş bir durumda: *Küs küs gidip bir köşeye oturdu.*

küsküt *is. Fr. cuscute bot.* Çit sarmaşığıgillerden, ince uzun ipliksi saplarıyla, asma, baklagiller ve bazı meyve ağaçlarına sarılarak onları sömüren, klorofilsiz bir asalak bitki, şeytan saçı *(Cuscuta).*

küskütük *s. (kü'skütük) mec.* Çok sarhoş, körkütük: *"Sarhoşlar gibi, meçhul bir istikamete doğru, küskütük ilerliyorsun."* -P. Safa.

küslük, -ğü *is.* Küs olma durumu, dargınlık.

küsme *is.* Küsmek işi.

küsmek, -er *(-e)* **1.** Darılmak: *"Tavşan dağa küsmüş de dağın haberi olmamış."* -Atasözü. *"Bak Celâl, şimdiye değin seninle birkaç kez küstük."* -S. Birsel. **2.** *(nsz)* Gelişememek, büyüyememek: *Ağaç yerini sevmedi, küstü.* **3.** Görevini yerine getirememek: *Yemek zamanı geçerse mide küser.* **4.** Bir madde, herhangi bir sebeple istenilen niteliğini yitirmek.

küspe *is. Far. kusbe* **1.** Hayvan yemi, yakacak ve gübre olarak kullanılan, yağı veya suyu çıkarılmış her türlü yağlı tohum ve bitki artığı: *"O gövdeleri küspe terleri döken ve dallarından mis kokulu ballar akan yemiş ağaçlarıyla..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Özü alınmış meyvelerin kalan bölümü.

küstah *is.* ve *s. Far. gustāḫ* Sıra, saygı tanımadan davranan (kimse): *"Babasının koltuğuna küstah bir tarzda oturmuş, bacaklarını, yatar gibi uzatmış ve lâubalî şeyler söylüyor."* -R. N. Güntekin.

küstahça *s.* ve *zf. (küsta'hça)* Küstah, saygısız (bir biçimde).

küstahlaşma *is.* Küstahlaşmak işi.

küstahlaşmak *(nsz)* Küstah duruma gelmek: *"Daha ziyade küstahlaştım."* -Ö. Seyfettin.

küstahlık, -ğı *is.* Küstah olma durumu veya küstahça davranış: *"Bu lisan hoppa bir küstahlık kıratında değildi."* -Y. K. Beyatlı. *"Bu ne kadar küstahlık anana karşı?"* -H. R. Gürpınar. **küstahlık etmek** küstahça davranışlarda bulunmak.

küstere *is. Yun. ksystra* **1.** Bir çeşit uzun rende. **2.** Değirmen taşı yapılan taş. **3.** Bileği çarkı.

küstüm otu *is. bot.* Baklagillerden, dokunulduğunda yaprakları pörsüyen bir bitki, küseğen *(Mimosa pudica).*

küstürme *is.* Küstürmek işi.

küstürmek *(-i)* Küsmesine yol açmak. **İsa'yı küstürdü, Muhammed'i memnun edemedi** iyilik edeyim derken kimseyi memnun edemedi.

küsuf *is. (küsu:f) Ar. kusûf esk.* Güneş tutulması.

küsur *ç. is. (küsu:r) Ar. kusûr, kesr'* in çokluk biçimi. **1.** Artan bölümler, geriye kalan bölümler, kesirler: *Bu paranın küsurundan vazgeçelim.* **2.** Tam sayıdan sonra gelen kesirli sayı: *Bu işe on bin küsur lira harcadım.*

küsurat *ç. is. (küsu:ra:t) Ar. kusûrât, kusûr*'un çokluk biçimi. Artan, geriye kalan parçalar, kesirler, küsur.

küsurlu *s.* Küsuru olan: *"Adımları küsurlu idi. İki buçuk, iki buçuk..."* -H. Taner.

küsursuz *s.* Küsuru olmayan.

küsü *is. hlk.* Küskünlük.

küsülü *s. hlk.* Aralarında dargınlık, küskünlük bulunan: *Bu iki komşu küsülüdürler. "Bayram gelir küsülüler barışır."* -Halk türküsü.

küsüşme *is.* Küsüşmek işi: *"Sevgimizi hep canlı tuttuğumuzu sandık. Küsüşmelerimiz, dargınlıklarımız sanki iz bırakmadan geçti gitti."* -E. Bener.

küsüşmek *(nsz, -le)* Birbirine küsmek, karşılıklı darılmak.

küşade *(küşa:de) Far. guşāde esk.* Açık, açılmış.

küşat, -dı *is. (küşa:t) Far. guşād esk.* **1.** Açma, açılış. **2.** *mec.* Güzellik, hoşluk. **3.** Tavlada bir çeşit oyun.

küşayiş *is. Far. guşāyiş* Açıklık, ferahlık: *"Bu yıl Çamlıca horozlarının sesleri harikulâde bir küşayişle gür ve işlekti."* -A. Ş. Hisar.

küşne *is. hlk.* Kara burçak.

küşüm *is. hlk.* **1.** Kuşku. **2.** Kaygı.

küşümlenme *is.* Küşümlenmek işi.

küşümlenmek *(nsz)* **1.** Kuşkulanmak. **2.** Kaygılanmak.

küt (I) *s.* **1.** Kısa ve kalınca; sivri ve uzun olmayan: *Küt parmaklar.* **2.** Keskin olmayan.

küt (II) *is.* Tahta gibi katı şeylere vurulduğunda çıkan sesi anlatır: *Küt diye vurdu.*

→ ***küt küt***

kütikül *is. Fr. cuticule bot.* **1.** Yaprakların her iki yüzünde bulunan ve suyu sızdırmadığı için bitkinin kurumasına engel olan ince zar. **2.** *zool.* Kabukluların ve böceklerin örteneğinin koruyucu, kitinli katmanı.

kütin *is. Fr. cutine bot.* Bitkilerin kutiküllerini oluşturan, geçirgen olmayan bal mumu yapısında madde.

kütinleşme *is.* Selülozun kütin biçimine dönüşmesi.

küt küt *zf.* Üst üste küt sesi çıkararak: *Küt küt kapı vuruldu.*

kütle *is. Ar. kutle* **1.** (katı maddeler için) Büyük parça, küme, yığın. **2.** Bir yerde toplanmış, bir araya gelmiş insan topluluğu, kitle. **3.** Belirli işleviyle özellik gösteren büyük insan topluluğu. **4.** İnsanların büyük çoğunluğu: *Seçmen kütlesi.* **5.** *fiz.* Bir nesneye uygulanan kuvvetle, oluşan ivme arasındaki orantıyı veren kat sayı veya nesne niceliği.

kütleme *is.* Kütlemek işi.

kütlemek *(nsz)* Bir yere çarpıp küt diye ses çıkarmak.

kütlesel *s.* Kütle ile ilgili olan.

kütleşme *is.* Kütleşmek işi.

kütleşmek *(nsz)* Küt duruma gelmek.

kütleştirme *is.* Kütleştirmek işi veya durumu.

kütleştirmek *(-i)* Küt duruma getirmek.

kütletme *is.* Kütletmek işi.

kütletmek *(-i)* Küt diye ses çıkartmak.

kütlü *s.* ve *is.* Çekirdekli, çiğitli (pamuk): *"Kütlüler ak öbeklerle ovaya yayılmıştı."* -Y. Kemal.

kütlük, -ğü *is.* Küt olma durumu.

küttedek *zf. (kü'ttedek)* Birdenbire ve küt diye ses çıkararak: *"Bir ara küttedek bir şeye çarptık."* -Ö. Seyfettin.

kütük, -ğü *is.* **1.** Kalın ağaç gövdesi: *"Etrafıma gölge salmayan, yemiş vermeyen hangi kütük baltadan kurtulur?"* -H. E. Adıvar. **2.** Kesilmiş ağaç gövdesi: *"Kenara iri zeytin kütükleri istif edilmişti."* -R. H. Karay. **3.** Kesimden sonra ağaç gövdesinin toprakta kalan bölümü: *"Çamlıkları yarıyoruz, ağaçların kütüklerinden atlıyoruz, ne bir köy, ne bir ses var."* -M. Ş. Esendal. **4.** Asma fidanı: *"Kütüklerin üstündeki koruklara otlar tırmanan bahçeyi bir daha geçiyoruz."* -F. R. Atay. **5.** Resmî kayıt defteri, ana defter. **6.** *s. mec.* Görgüsüz, kaba (kimse): *"Biraz sonra bizim kütük kanepenin üstüne oturmuş, ayaklarıyla yerdeki yaprakları eziyordu."* -H. E. Adıvar. **kütük gibi 1)** çok şişmiş; **2)** çok sarhoş. **kütüğe geçirmek** ana deftere yazmak.

kütükleşme *is.* Kütükleşmek işi.

kütükleşmek *(nsz) mec.* Sert ve duygusuz bir duruma gelmek.

kütüklük, -ğü *is. ask.* İçine şarjöre geçirilmiş tüfek fişeği konulan ve palaska kayışına geçirilen kösele çanta, fişeklik.

kütüphane *is. (kütüpha:ne) Ar. kutub + Far. ḫāne* **1.** Kuruluş amaç ve görevine uygun kitap, film, plâk gibi her türlü dü-

şünce ve sanat ürününü toplayan, düzenleyen ve genel olarak ilgilenen okurlara sunan kuruluş. 2. *esk.* Kitap satılan dükkân, kitap evi.

kütüphaneci *is.* 1. Kitaplıkta görevli kimse. 2. Kitaplık bilimci. 3. *esk.* Kitap evi sahibi, kitapçı.

kütüphanecilik, -ği *is.* 1. Kitaplık görevlisinin işi. 2. Kitaplık bilimi.

kütürdeme *is.* Kütürdemek işi.

kütürdemek *(nsz)* Kütür kütür diye ses çıkarmak: *"Savrulma hareketini pek ciddî tutmuş olacaktı ki belî kütürdedi ve acıdı."* -H. Taner.

kütürdetme *is.* Kütürdetmek işi.

kütürdetmek *(-i)* Kütür kütür diye ses çıkartmak.

kütür kütür *zf.* 1. Elma, ayva, karpuz gibi gevrek meyveler kesilir veya ısırılırken çıkan sesi anlatır. 2. *s.* Bu türlü ses çıkaran, taze: *Kütür kütür bir ayva.*

kütürtü *is.* Kütür kütür diye çıkan ses.

küvet *is. Fr. cuvette* 1. İçinde bazı şeyler veya el yıkanan kap: *"Ufak bir küvetin içine siyah görünen bir mayi döktü."* -R. H. Karay. 2. Banyoda içinde yıkanılan tekne: *"İçeri girince gözüme ilk ilişen şey küvetle oturak oldu."* -R. N. Güntekin.

Küveytli *s.* Küveyt halkından olan.

L

l, L Türk alfabesinin on beşinci harfi. *Le* adı verilen bu harf, ses bilimi bakımından ötümlü diş eti-avurt ünsüzünü gösterir. L ünsüzünün biri art (kalın), öbürü de ön (ince) olmak üzere iki türü vardır.

L Romen rakamları dizisinde 50 sayısını gösterir.

-l (I) İsimden sıfat türeten ek: *yeşil* < *yaş-ı-l, doğal* < *doğa-l, yasal* < *yasa-l* vb.

-l (II) Fiilden isim türeten ek: *okul* < *oku-l, inal* < *ina-l* vb.

-l- (IV) Fiilden fiil türeten ek: edilgen fiil çatıları kurar: *yaz-ı-l-, ver-i-l-, yedir-i-l-, içir-i-l-, düşün-ü-l-* vb.

La *kim.* Lântan'ın kısaltması.

-la / -le (I) İsimden isim türeten ek: yer isimleri yapar: *tuz-la, kum-la.*

-la / -le (II) İsimden fiil türeten ek: *sula-, taş-la-, tuz-la-, göz-le-, gece-le-, hece-le-* vb.

lâ *is. (lâ:) İt. müz.* **1.** Gam dizisinde "sol" ile "si" arasındaki ses. **2.** Bu sesi gösteren nota işareti.

lâakal *zf. (lâ:akal, k kalın okunur) Ar. lâ-akall* En azından, hiç olmazsa: *"Büyük hanın altında sıra kahveler vardır ya; her birinde lâakal iki, üç dava vekiline tesadüf edilir."* -R. N. Güntekin.

lâbada *is. (lâ'bada) Yun. lapothon bot.* Karabuğdaygillerden, dere kıyılarında, sulak çayırlarda kendiliğinden yetişen, çok yıllık ve yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, efelek *(Rumex petientia).*

lâbirent *is. Fr. labyrinthe* **1.** Çıkış yeri kolaylıkla bulunamayacak kadar karışık koridorları olan yapı: *"Bu lâbirentte yolumu kaybedip gitmem işten değildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mec.* İçinden çıkılması güç veya imkânsız durum, sorun.

lâborant *is. Alm. Laborant* Araştırmalarda, lâboratuvar deneylerinde yardımcı olarak çalıştırılan kimse: *"Röntgen hademesi ile lâborantı kandırıp bir radyografisini çektirmişti."* -H. Taner.

lâborantlık, -ğı *is.* Lâborantın işi veya mesleği.

lâboratuvar *is. Fr. laboratoire* **1.** Bilimsel ve teknik araştırmalar, çalışmalar için gerekli araç ve gereçlerin bulunduğu yer: *Fizik lâboratuvarı.* **2.** *bk.* dil lâboratuvarı.

lâboratuvar muayenesi *is. tıp* Bir hastalıkta teşhisin konması ve gereken tedavinin belirlenmesi amacıyla yapılan tahlil ve muayene.

lâbrador *is. İng. Fr. Labrador (Kanada'da bir yarımadanın adından) jeol.* Labrador kıyılarında parlak bir türüne rastlanan, feldspatlar grubundan ve plâjiyoklâz serisinden olan alüminyum, kalsiyum ve sodyum silikatı.

lâbros *is. (lâ'bros) İng. < Fr. labrus Lât. zool.* Lâpina balığının büyük cinsi.

lâciverdî *s. Far. lâcverd + Ar. -î* Lâcivert renkli, lâciverde çalan.

lâcivert,-di *is. (lâ:civert) Far. lâcverd* **1.** Koyu mavi renk. **2.** *s.* Koyu mavi renkte olan: *"Bir lâcivert pardösü almanın daha iyi olacağına karar verdi."* -S. F. Abasıyanık.

lâcivertlik, -ği *is.* Lâcivert renklilik: *"Fakat Emma, uzakta ilk mimozaların arasında tropikal bir lâcivertlikle uzanan denize dalmıştı."* -A. H. Tanpınar.

lâcivert taşı *is. jeol.* İçinde düzgün bir biçimde dağılmış kükürt bulunan sodyumla alüminyum silikatın oluşturduğu değerli, lâcivert renkli taş.

lâçin *is.* Bir tür şahin, doğan.

lâçka *is. (lâ'çka) İt. lasca den.* **1.** Gemi halatının gevşetilip boşa bırakılması. **2.** *s. mec.* Gevşemiş, verimsiz duruma gelmiş, düzeni bozulmuş. **lâçka etmek** *den.* **1)** bir halatı koyuverip boşaltmak; **2)** *mec.* gevşetmek, bitkin bir duruma getirmek: *"Ne oluyorum demeye vakit bulamadan her tarafını lâçka eden bir kesiklik duydu."* -S. F. Abasıyanık. **lâçka olmak 1)** vida, mil gibi makine bölümleri aşınarak veya yuvaları genişleyerek gevşemek; **2)** *mec.* herhangi bir düzen iyi işlemez olmak.

lâçkalaşma *is.* Lâçkalaşmak işi.

lâçkalaşmak *(nsz)* **1.** Lâçka olmak. **2.** *mec.* Herhangi bir düzen iyi işlemez olmak, gevşemek, bozulmak.

lâçkalık, -ğı *is.* Laçka olma durumu.

lâden *is. (lâ:den) Far. lâden bot.* **1.** Lâdengillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen tüylü ve genellikle yapışkan yapraklı, beyaz veya pembe çiçekli, reçinesi hekimlikte kullanılan bir bitki *(Cistus creticus).* **2.** *esk.* Bu bitkiden elde edilen sürme, rastık.

lâdengiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, lâden ve benzeri türleri içine alan bir bitki familyası.

lâdenli *s. esk.* Lâden sürmüş olan: *"...yanağı lâdenli falcı kadın."* -H. R. Gürpınar.

lâdes *is. Far. yâd-est* Tavuğun lâdes kemiğini iki kişinin birer ucundan tutarak kırması, birinin "aklımda" veya "hatırımda" demeden bir şeyi ötekinden almasıyla yenilmiş sayılarak biten oyun: *"Uzayacağa benzer / Tutuştuğumuz lâdes."* -B. Necatigil. **lâdes tutuşmak** tavuğun lâdes kemiğini birer ucundan karşılıklı tutup kırarak lâdes oyununa başlamak: *"Lâdes tutuşmadık ki her defasında hatırımda diyorsun."* -A. Ş. Hisar.

→ ***lâdes kemiği, lâdes oyunu***

lâdes kemiği *is. anat.* Kuşlarda göğüs kemiğinin üstünde iki kanat arasında bulunan V biçimindeki ince kemik: *"Dün de muhallebicide tavuk yedik, lâdes kemiği çıktı."* -B. Felek.

lâdes oyunu *is. bk.* lâdes.

lâdin *is. bot.* Çamgillerden, 50-60 m kadar yükseklikte olan, düz gövdeli, kozalağı aşağıya doğru sarkık, kerestesi ve reçinesi çok beğenilen, çam türüne çok yakın bir orman ağacı *(Picea).*

lâdînî *s. (lâ:di:ni:) Ar. lâ-dînî esk.* Din dışı.

lâedri *is.* ve *s. (lâ:edri:) Ar. lâ-edrî* **1.** Yazarı bilinmeyen, anonim. **2.** *fel. esk.* Bilinemezci.

lâedriye *is. (lâ:edriye) Ar. lâ-edriyye fel. esk.* Bilinemezcilik.

lâf *is. Far. lâf* **1.** Söz, lâkırdı: *Ben lâfımı bitirmeden o atıldı.* **2.** Sonuçsuz, yararı olmayan söz: *Onun söyledikleri lâftan ibaret.* **3.** Konuşma. **4.** Konu, mevzu, bahis: *Lâfı değiştirdi.* **5.** *ünl.* "Öyle şey olamaz", "bu sözün hiçbir değeri yok" anlamında hafifseme yollu kullanılır: *Şunu yapacakmış, bunu yapacakmış, lâf!* **lâf açmak** söz etmek, söz açmak, konuya girmek. **lâf (veya söz) altında kalmamak** kendisini inciten, itham eden veya rahatsız bir duruma düşüren söze gereken karşılığı verip durumu düzeltmek. **lâf anlamaz 1)** söz dinlemeyip kendi bildiğinde inat eden; **2)** kaba, aptal (kimse). **lâf anlatmak** sözünü dinletmek, karşıdakini ikna edinceye kadar konuşmak: *"Aralarından bir tanesi ille de lâf anlatacağım diye çene patlatıp duruyormuş."* -Ç. Altan. **lâf aramızda** "söz aramızda, başkaları bilmesin, duymasın" anlamında kullanılır. **lâf atmak 1)** söyleşmek, konuşmak: *"Tabii Hayri Efendiyle biraz lâf atacak, belki de biraz işten güçten bahsedecekti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** uzaktan, dolayısıyla dokunacak söz söyleyip işittirmek: *"Yakınındaki erkeği kime benzetirse onun lisanından bir şarkı ile lâf atıyor."* -F. R. Atay. **3)** sözle sarkıntılık etmek: *"Bu parlak gözlü, meşe boylu delikanlıya her biri alaya, ciddiye benzer bir sürü lâf attılar."* -S. F. Abasıyanık. *"Seyircilerin alışılmış sululuklarından, lâf atmalardan kaçındıklarını söyledi."* -T. Buğra. **lâf çıkarmak 1)** yeni bir şey söylemek, ortaya atmak: *"Şimdi unutup lâf mı çıkarı-*

yorsun?" -Ö. Seyfettin. **2)** dedikodu yapmak. **lâf çıkmak** dedikodu başlamak. **lâf kalabalığı** üzerinde konuşulan konuyla, esasla veya sorunla ilgisi olmayan boş söz yığını: *"Daha da beteri, politikacıların lâf kalabalığını dinlemek zorunda bırakılıyoruz."* -N. Cumalı. **lâf kaynayıp gitmek** söz boşa söylenmek, anlaşılmaz olmak, hiçbir etki yapmamak: *"Her kafadan bir ses çıkıyor, söylenen lâflar gülüşmeler arasında kaynayıp gidiyordu."* -H. Taner. **lâf lâfı açar** "bir konu üzerinde konuşulurken ilgisi dolayısıyla söz başka bir konuya geçer, sohbet uzar, gider" anlamında kullanılır. **lâf ola beri gele!** konuşulan konu ile ilgili olmayan bir söz söylendiğinde veya bir sorun tartışılırken hiç ilgisiz bir şey ifade edildiğinde söylenir. **lâf olsun âdet yerini bulsun** konuşacak herhangi bir konu bulunmadığı durumlarda rastgele söz sarfetmek: *"A hiç olur mu cümlesini de lâf kıtlığında lâf olsun âdet yerini bulsun diye söylemişti."* -H. Taner. **lâf oturtmak** gerektiği yerde, beklenilmeyen bir durumda, karşı tarafa esaslı ve gereken bir lâf söylemek. **lâf söyledi bal kabağı!** konuşurken gereksiz yere ve aptalca söz söylendiği zaman, bunu alaya almak için kullanılır. **lâf taşımak** dedikodu ederek lâf götürüp getirmek. **lâf yakıştırmak** konuşma sırasında yerinde söz söylemek, gerekeni ifade etmek. **lâf yapmak** dedikodu yapmak. **lâf yetiştirmek** birinin söylediklerine olur olmaz karşılık vermek, çene yarıştırmaya kalkmak. **lâf yok!** "mükemmel, çok güzel, kusursuz, eleştirilecek bir tarafı yok" anlamında kullanılır. **lâfa boğmak** üzerinde konuşulan konu içerisinde, hiç ilgisiz, gereksiz ve anlamsız bir biçimde söz edip asıl konuyu değiştirmek, unutturmak, karıştırmak. **lâfa dalmak** uzun süren bir sohbette bulunmak, çok konuşmak: *"Kız Binnaz, kapının önünde kiminle lâfa daldın yine?"* -N. Cumalı. **lâfa karışmak** biri veya birileri konuşurken bir başkası konuşmak, konuşmaya katılmak: *"Müsteşar bile sözüne itiraz edemiyor, diye lâfa karışıyor."* -H. Taner. **lâfa tutmak** yersiz ve zamansız olarak ve sürekli konuşarak meşgul etmek, oyalamak. **lâfı ağzına tıkamak** birinin rahatça konuşmasını engelleyip susturmak, söyleyeceğine imkân tanımamak. **lâfı ağzında bırakmak** birinin konuşmasını kesmek, sözlerini bitirmesine fırsat vermemek. **lâfı ağzında kalmak** sözü ağzında kalmak. **lâfı bağlamak** bir konu üzerinde son sözü söylemek. **lâfı değiştirmek** başka konuyu dile getirmek, başka bir şeyden söz etmek: *"İhtiyarcığı böyle gözü yaşlı gördün mü, lâfı hemen değiştirip onun sevdiği askeri mevzulara getirivermelidir."* -H. Taner. **lâfı geçmek** **1)** sözü etkili olmak, sözü dinlenmek; **2)** bahsedilmek: *"Kocasının erkek kardeşinin süt kardeşi imişsiniz, ben sizi hiç görmedimdi, fakat bu evde lâfınız geçerdi."* -P. Safa. **lâfı kıçından dinlemek** (veya **anlamak**) konuşulan konuyu ilgisiz, üstünkörü veya önem vermeden dinlemek (veya yanlış, ters anlamak). **lâfı kısa kesmek** söyleyeceğini kısa veya özet olarak belirtmek, az ve öz konuşmak. **lâfı mı olur?** **1)** "şimdi onun sırası değil, daha önemli konular var" anlamında kullanılır; **2)** "(bir iş yapmak için) seve seve zahmete girerim, hiç önemi yok" anlamında kullanılır. **lâfı sulandırmak** bir konu üzerinde ciddiyetle durup konuşurken araya ilgisiz, anlamsız veya tutarsız boş lâf katmak. **lâfı uzatmak** konuşmayı gereksiz bir biçimde başka sözlerle sürdürmek. **lâfı yabana atmamak** söylenen söze değer vermek: *"Yooo, lâfımı yabana atma, bu işi rahmetli anneciğim de bilirdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **lâfını (veya lâfınızı) balla kestim** bir kimsenin sözünü kesmek gerektiğinde "izin verin" anlamında kullanılır. **lâfını bilmek** akıllı uslu konuşup başkasını rahatsız etmemek, güzel ve tutarlı konuşmak. **lâfını etmek** birinden veya bir konudan söz etmek, onunla ilgili olarak konuşmak. **lâfını kesmek** araya girip, birinin sözünü bitirmesine fırsat vermemek: *"Vedia yine feylosofun lâfını kesti."* -Ö. Seyfettin. **lâfını şaşırmak** ne diyeceğini bilememek, şaşırarak başka şeyler söylemek. **lâfını yedirmek** iddialı olarak söyle-

diği sözü geri alma zorunda bırakmak. **lâfta kalmak** bir iş düşünce aşamasında kalıp gerçekleşmemek. **lâftan anlamak** söyleneni dinleyip uymak veya uygulamak: *"Adam değil ki lâftan anlasın!"* -N. Cumalı.

*→ **lâf cambazı**, **lâf cambazlığı**, **lâf ebeliği**, **lâf ebesi**, **lâf salatası**, **lâflaya lâflaya**, **lâfügüzaf***

lâfazan *s. Far. lāf-zen* Geveze: *"Çok lâfazan ve bilgilisiniz, ama jeton sizde biraz geç düşüyor anlaşılan."* -H. Taner.

lâfazanlık, -ğı *is.* Gevezelik: *"Artık lâfazanlığı bırakalım da biraz biraz iş görelim, değil mi?"* -P. Safa.

lâf cambazı *is.* Etkileyici ve kandırıcı söz söyleyebilen kimse.

lâf cambazlığı *is.* Kandırıcı ve etkileyici söz söyleme.

lâfçı *s.* **1.** Çok konuşan, geveze. **2.** İyi, etkili konuşan. **3.** *mec.* Söz götürüp getiren, dedikoducu.

lâfçılık, -ğı *is.* Lâfçı olma durumu.

lâf ebeliği *is.* Lâf ebesi olma durumu: *"Kalabalıkları coşturan siyasal bir konuşmayı, güldürücü bir lâf ebeliği, bir gevezelik bulur."* -N. Cumalı.

lâf ebesi *s.* Çok konuşan, herkese lâf yetiştiren: *"Bir de lâf ebesi mübarek, kimseye ağız açtırmaz."* -H. Taner.

lâfız, -fzı *is. Ar. lafẓ esk.* **1.** Söz, kelime: *"Lâfız ve mana, tıpkı eskisi gibi birbirinden ayrı telâkki ediliyor."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *huk.* Yasanın sözle anlatmak, bildirmek istediği anlam.

lâflama *is. hlk.* Lâflamak işi.

lâflamak *(nsz) hlk.* Konuşmak, sohbet etmek.

lâflaya lâflaya *zf.* Sürekli konuşarak, oradan buradan söz açıp sohbet ederek.

laforizma *is.* Çok bilinen bir sözü veya atasözünü biraz değiştirip eklemeler yaparak güncel sorunları belirten cümle, kıssadan hayat hisseleri: *Bir toplumda değerler haklandıkça, o toplumda hep hırsızlar aklanır. Akılsız başın cezasını halklar çeker.* sözü gibi.

lâf salatası *is. mec.* Çeşitli konuları içine alan anlamsız, boş sözler.

lâfügüzaf *is. (lâ:füguza:f) Far. lāf-ı güzāf* Boş söz.

lâfzen *zf (la'fzen) Ar. lafẓen* Sözün gelişine, söylenişine, yapısına göre, yazılı olmayarak: *"Şantajcılıkla şarlatanlık arasında lâfzen ve maddeten benzerlik var."* -H. R. Gürpınar.

lâfzî *s. (lâfzi:) Ar. lafẓî* Sözün söylenişine, yapısına ait, sözle ilgili.

lâgar *s. (lâ:gar) Far. lāğar* Zayıf, çelimsiz, etsiz: *"Babam önde bir lâgar beygir sırtındadır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

lâgos *is. bk.* lâhos.

lâgün *is. İt. laguna coğr.* Denizden dar bir kıyı kordonu veya bir kanal ile ayrılmış göl, deniz kulağı.

lâğım *is. Yun. lakkoma* **1.** Bir yerleşim merkezinde pis suların akıp gitmesi için yer altında açılmış kanal, geriz. **2.** *tar.* Düşmanın kale duvarlarını yıkmak veya düşman ordugâhına zarar vermek amacıyla, düşman siperlerine doğru yer altından açılan dar yol: *"Eğrikapı, girmek için başlıca bir hedef olmuştu, oradan lâğımlarla suru yıkmağa girişilmişti."* -Y. K. Beyatlı. **lâğımla atmak** (bir kayayı) delip, içine patlayıcı maddeler koyduktan sonra bu maddeleri ateşleyerek parçalamak.

*→ **lâğım çukuru**, **lâğım döşemi***

lâğımcı *is.* **1.** Pis su kanallarını açıp temizleyen işçi. **2.** *tar.* Düşman kalelerini yıkmak için lâğım kazan asker.

lâğımcılık, -ğı *is.* Lâğımcının yaptığı iş.

lâğım çukuru *is.* Abdesthanelerin pis sularını ve pisliklerini toplamak için kazılmış kapalı kuyu, fosseptik.

lâğım döşemi *is. bk.* kanalizasyon.

lâğv, -ğvı *is. Ar. laġv* **1.** (bir kuruluşu) Kaldırma: *"Şehremaneti lağvına karar vermiş, dediler."* -H. F. Ozansoy. **2.** Hükümsüz kılma, feshetme.

lâğvedilme *is.* Lâğvedilmek işi.

lâğvedilmek *(nsz) Ar. laġv + T. edilmek* **1.** (bir kuruluş) Kaldırılmak. **2.** Hükümsüz kılınmak, feshedilmek: *Dernek lâğvedildi.*

lâğvetme *is.* Lâğvetmek işi veya durumu.

lâğvetmek *(-i) Ar. laġv + T. etmek* **1.** (bir kuruluş) Kaldırılmak. **2.** Hükümsüz kılmak, feshetmek, dağıtmak.

lâğvolma *is.* Lâğvolmak işi.

lağvolmak *(nsz) Ar. laġv + T. olmak* **1.** (bir kuruluş) Kaldırılmak. **2.** Hükümsüz kılınmak, dağıtılmak.

lâğvolunma *is.* Lağvolunmak işi veya durumu.

lâğvolunmak *(nsz) Ar. laġv + T. olunmak* Lâğvedilmek.

lâhana *is. (lâha'na) Yun. lahanon bot.* Turpgillerden, güz ve kış sebzesi olarak yetiştirilen ve birçok türü olan bitki, kelem *(Brassica oleracea).*

lâhavle *ünl. (lâ:havle) Ar. lâ-ḥavle* Sabrın tükendiğini belirtmek için söylenir. **lâhavle çekmek** (veya **okumak**) bir sıkıntıyı, öfkeyi yatıştırmak için "lâhavle"ile başlayan Arapça duayı okumak: *"Cömertliği karşısında olduğumu anlayınca lâhavle çekip yola devam ettim."* -A. Rasim.

lâhika *is. (lâ:hika, k kalın okunur) Ar. lâḥika* Ek.

lâhit, -hdi *is. Ar. laḥd* **1.** Kenarları kâgir, üstü kapak taşlarıyla örtülü mezar: *"Firavunun açık lâhitlerindeki boğuk yankıları dinledim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *ark.* Taş veya mermerden oyma mezar.

lâhmacun *is. O. T. < Ar. laḥm et; ʿacîn hamur* Üstüne kıyma, kıyılmış soğan ve baharat konularak fırında pişirilen pide.

lâhmacuncu *is.* Lâhmacun yapan ve satan kimse.

lâhmacunculuk, -ğu *is.* Lâhmacuncunun işi veya mesleği.

lâhos *is. Yun. zool.* Hanigillerden, Akdeniz ve Ege'de yaşayan lezzetli bir balık, kaya hanisi.

lâhurakî *s. (lâ:hura:ki:, k kalın okunur)* Lâhor'a ait: *"Hasan lâhurakî kumaştan bir entariyi Fatma Hanım'a uzattı."* -O. C. Kaygılı.

lâhurî *is. (lâ:hu:ri:) Ar. lâhūrî (Batı Pakistan'da Lâhor şehrinin adından)* Lâhor'da yapılan her tür şal, Lahor şalı.

lâhut *is. (lâ:hu:t) Ar. lâhūt* **1.** Tanrı âlemi. **2.** *s.* Kutsal: *"Dünya senin bu lâhut avazeni duymadıktan sonra kimin sesini dinler, kime kulak asar?"* -S. Ayverdi.

lâhutî *s. (lâ:hu:ti:) Ar. lâhūtî esk.* İlâhî, Tanrısal: *"Musiki mucizesinin en coşkun, en lâhutî, en temiz örneklerini veren bestekâr."* -S. Ayverdi.

lâhza *is. Ar. laḥza* Zamanın bölünemeyecek kadar kısa bir parçası, an: *"Top gürleyip oruç bozulan lâhzadan beri / Bir nurlu neşe kapladı kerpiçten evleri."* -Y. K. Beyatlı. *"Günlerden beri bir lâhza yalnız kalmadım."* -R. N. Güntekin.

lâhzacık *zf. (lâ'hzacık)* Kısa bir an: *"Bir lâhzacık bulunduğu yerden tekrar gürültüye atıldı."* -M. Ş. Esendal.

lâhzada *zf. (lâ'hzada)* Çarçabuk, bir anda, hemen, bekletmeden: *"Bir lâhzada bir pancur açılmış gibi yazdan / Bir bestenin engin sesi yükseldi Boğaz'dan."* -Y. K. Beyatlı. *"Bir lâhzada on sekiz yaşından sekiz yaşına inivermiştim."* -Y. Z. Ortaç.

lâik *s. Fr. laïque* Din işlerini devlet işlerine karıştırmayan, devlet işlerini dinden ayrı tutan: *"Türkiye Cumhuriyeti...lâik ve sosyal bir hukuk devletidir."* -Anayasa.

lâikleşme *is.* Lâikleşmek işi veya durumu.

lâikleşmek *(nsz)* Lâik duruma gelmek.

lâikleştirme *is.* Lâikleştirmek işi.

lâikleştirmek *(-i)* Dinle ilgili olmayan işleri dini görüşlerin dışında tutmak.

lâiklik, -ği *is.* **1.** Lâik olma durumu, lâisizm. **2.** *huk.* Devlet ile din işlerinin ayrılığı; devletin, din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesi bakımından yansız olması, lâisizm: *"Türkiye Cumhuriyeti, lâikliği umdeleri arasına koymakla dini, tecavüzden, istismardan, menfaate, şerre âlet etmekten kurtardı."* -O. S. Orhon.

lâin *s. (lâi:n) Ar. laʿîn* Lânetlenmiş, mel'un.

lâisizm *is. Fr. laïcisme* Lâiklik.

-lak / -lek İsim ve sıfatlardan isim ve sıfat türeten ek: *Teker-lek, yuvar-lak, dişlek* vb.

lâka *is. (lâ'ka) İt. lacca* **1.** Uzak Doğu'da yetişen Amerika elmasından çıkan zamk. **2.** Boyacılıkta kullanılan, kırmız böceğinin üst deri bezlerinin salgıladığı madde.

lâkacı *is.* Lâka veya vernik süren işçi.

lâkap, -bı *is. (k kalın okunur) Ar. laḳab* Bir kimseye veya bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad: *"Bilindiği gibi yiğit lâkabı ile anılır."* -A. Rasim. **lâkap takmak** bir kimseye onun bir özelliğini belirtecek bir ad vermek: *"Ona takılan bu lâkap kendisini ihmal etmek için bir sebep sayılmaz."* -A. Ş. Hisar. *"Arkadaşının taktığı bu lâkabı, Ger Ali, soyadı kanunu çıkınca, isminin başından alıp sonuna koydu mu, bilmiyorum."* -Y. Z. Ortaç.

lâkaplı *s.* Herhangi bir lâkabı olan; lâkap takılmış olan.

lâkaydî *is. (lâ:kaydi:) Ar. lā-ḳaydī* Aldırmazlık, ilgisizlik, umursamazlık, kayıtsızlık: *"Hâlinde bir gevşeklik ve lâkaydî vardı."* -P. Safa.

lâkayt *s. (lâ:kayt) Ar. lā-ḳayd* İlgisiz, aldırmaz, umursamaz, kayıtsız: *"Ben, ayakta sırtımı duvara dayayarak, lâkayt seyrediyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Yüzündeki gülümseyiş geçti, yeniden lâkayt, uzak ve donmuş hâlini takındı."* -S. F. Abasıyanık. **lâkayt kalmak** ilgisiz davranmak, aldırmamak: *"Onun göz yaşlarına lâkayt kalmak mecburiyetinde bulunuyorum."* -M. Ş. Esendal.

lâkaytlık, -ğı *is.* Lâkayt olma durumu: *"Hiç alâkaları yokmuş gibi, büyük bir lâkaytlık içinde, kuru bir lisanla söylüyorlardı."* -C. Uçuk.

lâke *s. Fr. laqué* Lâka ile cilâlanmış: *"Yanda da beyaz lâke boyaları yer yer kabarmış bir küçük dolap."* -H. Taner. *"Yaldızlı beyaz lâke karyolasının yanındaki koltukta dadısı uyukluyordu."* -C. Uçuk.

lâkerda *is. (lâke'rda) Yun.* Palamut, torik gibi balıklardan dilim dilim kesilerek yapılan salamura: *"Aşçı kadın ömründe lâkerda görmemiş."* -A. Gündüz.

lâkerdacı *is.* Lâkerda yapan veya satan kimse.

lâkırdı *is.* **1.** Söz: *"İki lâkırdı ile, bana, yapacağımı, evvelden öğrettiklerini tekrar etti."* -Ö. Seyfettin. *"Biz burada lâkırdıya başlayalı iki dakika ya oldu, ya olmadı."* -P. Safa. **2.** Boş söz, dedikodu, lâf: *Lâkırdıdır o, aldırma!* **lâkırdı taşımak** *bk.* lâf taşımak. **lâkırdı ağzından dökülmek** isteksiz konuşmak. **lâkırdı altında kalmamak** *bk.* lâf altında kalmamak. **lâkırdı çıkarmak** *bk.* lâf çıkarmak: *"Sonra tahsisat yoktur, gelecek sene bütçesine para konulacak diye lâkırdı çıkardılar."* -M. Ş. Esendal. **lâkırdı etmek 1)** konuşmak: *"Bir gün sinirli olur da ters bir lâkırdı ederse, ben susarım."* -M. Ş. Esendal. **2)** dedikodu konusu etmek. **lâkırdı olmak** sohbet edilmek: *"Yemekten sonra babam kahvesini içer, biraz lâkırdı olurdu."* -H. C. Yalçın. **lâkırdı yetiştirmek** bir söze karşılık vermekte gecikmemek: *"Birbirine lâkırdı yetiştirmeğe, cevap bulmağa çalışıyorlar."* -M. Ş. Esendal. **lâkırdısı ağzında kalmak** konuşan kimsenin, bir başkasının söze başlaması veya anî bir olay sonucunda sözü yarım kalmak. **lâkırdısı az** sessiz, az konuşan, durgun kimse: *"Rıza, sağ olsun, lâkırdısı az bir oğlandı."* -H. Taner. **lâkırdısı mı olur?** konuşulan bir şeyin önemsizliğini veya yersizliğini anlatmak için söylenir. **lâkırdısını etmek lâkırdısını etmek** hakkında konuşmak: *"Köylü ile Gülsüm, çocukları o kadar eğlendirmişti ki, sofrada hep onların lâkırdısını ediyorlar, durmadan gülüyorlardı."* -R. N. Güntekin. **lâkırdıya boğmak** gereksiz ve boş sözlerle konuşmayı uzatmak. **lâkırdıya tutmak** konuşarak oyalamak: *"Şükran, elleri atımın dizginında, beni bırakmıyor, lâkırdıya tutuyordu."* -R. N. Güntekin. **lâkırdıyı ağzına tıkamak** birinin sözünü bitirmesine imkân vermeden onu ters bir karşılıkla susmak zorunda bırakmak. **lâkırdıyı ezip büzmek** konuşmasını beceremeyip aynı şeyleri tekrarlamak.

→ ***lâkırdı ebesi, lâkırdı kavafı***

lâkırdıcı *s.* **1.** Lâkırdı bulup söyleyen,

konuşkan. **2.** Geveze. **3.** *mec.* Dedikoducu.

lâkırdı ebesi *is.* Geveze: *"Karı lâkırdı ebesidir."* -H. R. Gürpınar.

lâkırdı kavafı *is.* Geveze.

lâkin *bağ. (lâ:kin) Ar. lâkin* Ama, fakat: *"Halis bir şiir fena okunabilir, lâkin sahte bir şiir iyi okunamaz."* -Y. K. Beyatlı. *"Anasını görüyor, ne güzel kadın... Lâkin her çocuk için anneler güzeldir."* -R. H. Karay.

lâklâk, -ğı *s. Ar. laklâk* **1.** Leyleğin gagasıyla çıkardığı ses. **2.** *mec.* Ara vermeden söylenilen saçma sapan söz dizisi, gevezelik. **lâklak etmek** karşılıklı, gelişigüzel, havadan sudan konuşmak.

lâklâka *is. Ar. laklaka* Gereksiz, anlamsız, boş söz.

lâklâkıyat *ç. is. (lâklakıya:t) Ar. laklakiyyât; laklaka'*nın çokluk biçimi Boş lâkırdılar, değersiz sözler.

lâkonik *s. Fr. laconique* Kısa ve özlü (söz), Veciz: *"Son derece lâkonik olan bu tebliği..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

lâkoz *is. Yun. zool.* Hanigiller familyasından yuvarlak kuyruğu bulunan bir balık türü *(Epinephelus zeneus).*

lâkrimal *s. Fr. lacrymal* Gözyaşı ile ilgili: *"İçindeki trajedi barutunu lâkrimal bezelerinde ıslatıyor."* -P. Safa.

lâktaz *is. Fr. lactase kim.* Süt şekerini (laktoz) üzüm şekerine (glikoz) çeviren bir bağırsak enzimi.

lâktik asit, -di *is. Fr. acide lactique kim.* Ekşi sütte ve bitkilerin çoğunda bulunan asit alkol, süt asidi.

lâktoz *is. Fr. lactose kim.* Sütte bulunan, sütün buharlaşmasıyla kristal durumunda toplanan şeker, süt şekeri ($C_{12}H_{22}O_{11}$).

lâl *s. (lâ:l) Far. lâl* Dili tutulmuş, konuşamaz hâle gelmiş, dilsiz. **lâl etmek** konuşamaz duruma sokmak: *"Bazı ihtiyar âlimlerimizin lisana vukuflarına hayran oldum, mantıklarıyla bizi lâl ettiler."* -Y. K. Beyatlı.

→ ***lâlüebkem***

lâl, -li *is. (lâ:l) Ar. la'l* **1.** Parlak kırmızı renkte, billûrlaşmış, saydam bir alüminyum oksidi olan değerli bir taş. **2.** *esk.* Kırmızı renkli bir çeşit mürekkebe verilen ad. **3.** *s.* Parlak kırmızı renkte olan.

lala *is. (la'la) Far. lâlâ esk.* **1.** Çocuğun bakım, eğitim ve öğretimiyle görevli kimse: *"Mekteple ev arasında daima bir lalanın refakatinde gidip gelmeğe alıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *tar.* Şehzadelerin özel eğitmenleri. **3.** *tar.* Padişahların vezirlerine seslenirken kullandıkları hitap sözü. **lala paşa eğlendirmek** işini gücünü bırakıp karşısındakinin hoş vakit geçirmesini sağlamak.

lalalık, -ğı *is.* Lala olma durumu veya lalanın görevi: *"Onlara da lalalık galiba bize düştü."* -H. E. Adıvar.

lâlanga *is. Yun. lalangion* Yağda kızartılarak, üzerine şeker veya şerbet dökülen bir hamur tatlısı: *"Rana bir lâlanga yapar, alimallah parmaklarını yalarsın."* -E. E. Talu.

lâle *is. (lâ:le) Far. lâle bot.* **1.** Zambakgillerden, yaprakları uzun ve mızraksı, çiçekleri kadeh biçiminde, türlü renkte bir süs bitkisi *(Tulipa Gesneriana).* **2.** Meyve koparmak için ucuna üçlü veya dörtlü bir çatal geçirilmiş sırık. **3.** *tar.* Ağır hapis mahkûmlarının boynuna geçirilen demir halka.

→ ***lâle ağacı***

lâle ağacı *is. bot.* Manolyagillerden, ana yurdu Güney Amerika olan, çiçekleri lâleye benzeyen bir süs ağacı *(Liriodendron tulipifera).*

lâleli *s.* **1.** Lâle bulunan veya yetiştirilen (yer). **2.** Üzerinde lâle deseni veya motifi bulunan.

lâlelik, -ği *is.* Osmanlı seramik ve cam sanatının güzel örneklerinden olan ve içine lâle konulan vazo.

lâlettayin *s.* ve *zf. (lâ:letta,yi:n) Ar. lâ-ale't-ta'yîn* Ayırt etmeksizin, gelişigüzel, özensiz, rastgele: *"Lâlettayin bir mart gününün, lâlettayin bir pazartesi..."* -S. F. Abasıyanık.

lâlezar *is. (lâ:leza:r) Far. lâle-zâr esk.* Lâle yetiştirilen yer, lâle bahçesi.

lâlüebkem *s. (lâ:lüebkem) Far. lâl ü + Ar. ebkem* Dili tutulmuş, konuşamaz hâle gelmiş, dilsiz.

lâm (I) *is. Ar. lâm* **1.** Arap alfabesinde l harfinin adı. **2.** *esk.* Ebcet hesabında otuz sayısının adı. **lâm elif çevirmek (veya çizmek)** kısa bir süre dolaşıp gelmek: *"Akşam üstü gelirken, Langa' dan doğru bir lâm elif çevirelim dedik."* -H. R. Gürpınar. **lâmı cimi yok** değişmez, kesin, başka yolu yok: *"Lütfü'ye akardeon çaldırıyorlar, lâmı cimi yok, çalacak."* -A. İlhan. *"Lâmı cimi yok, diri diri yanacak."* -H. Taner.

lâm (II) *is. Fr. lame* **1.** Mikroskopta incelenecek maddelerin üzerine konulduğu dar, uzun cam parçası. **2.** Dar, çok ince metal parça.

lâma (I) *is. (Peru dilinden) Fr. lama zool.* Geviş getirenlerden, Güney Amerika'nın dağlık bölgelerinde yaşayan, yük hayvanı olarak kullanılan, karadan aka kadar türlü renklerde olabilen, tüyleri uzun, boyu yüksek, boynu uzun hayvan *(Lama).*

lâma (II) *is. (Tibetçeden) İng. Fr. lama* Tibetlilerde ve Moğollarda Buddha rahibi. Lâmaların en büyüğüne dalay lâma denir.

lâmacı *s.* Lâmacılık yanlısı olan (kimse).

lâmacılık, -ğı *is.* **1.** Budizmin Orta Asya ve özellikle Tibet'te yaşayan biçimi. **2.** Tibet Budizminde oluşan hiyerarşik düzen.

lâmaist *s. Fr. lamaist* Lâmacı.

lâmaizm *is. Fr. lamaism* Lâmacılık.

lâmba *is. (lâ'mba) Yun. lampas* **1.** Petrol gibi yanıcı bir madde yakarak veya elektrik akımıyla içindeki teller akkor durumuna geçerek ışık veren alet: *Hava gazı lâmbası. Asetilen lâmbası. Elektrik lâmbası. "Bir gaz lâmbasının ışığında önüme serdiğim haritayı tetkik ediyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Radyo alıcılarında ve televizyon yayınlarında kullanılan, havası boşaltılmış veya içine düşük basınçlı bir gaz doldurulmuş cam, seramik veya çelikten ampul. **3.** Kapı, pencere kenarlarına açılan, genellikle dik açılı girinti. **lâmba açmak** kapı; pencere kenarlarında genellikle dik açılı girinti açmak. **lâmbayı açmak 1)** ışığı yakmak; **2)** lâmbanın fitilini yükseltip ışığını çoğaltmak.

→ ***lâmba karpuzu***

lâmbada *is.* Güney Amerika'da yapılan bir dans.

→ ***lâmbada dansı***

lâmbada dansı *is. bk.* lâmbada.

lâmba karpuzu *is.* Işığı yumuşatmak için lâmbalara geçirilen, mat camdan, basık vazo biçiminde nesne.

lâmbalama *is.* Lâmbalamak işi.

lâmbalamak *-i* **1.** Lâmba ışığıyla incelemek: *Yumurtaları lâmbalamışlar.* **2.** Kapı ve pencere kenarlarına girinti açmak.

lâmbalı *s.* **1.** Herhangi bir sayıda lâmbası olan: *Üç lâmbalı avize.* **2.** Lâmba ile çalışan: *Beş lâmbalı radyo.* **3.** Birbirinin içine geçebilecek biçimde yapılmış: *Lâmbalı döşeme tahtası.*

lâmbalık, -ğı *is.* **1.** Eski evlerde lâmba koyacak veya takılacak yer. **2.** *s.* Bir lâmbanın alabileceği kadar: *Bir lâmbalık gaz yağı.*

lâmbasız *s.* Lâmbası olmayan.

lâmbri *is. Fr. lambris* **1.** Bir yapının iç duvar kaplaması: *Mermer lâmbri. Ahşap lâmbri.* **2.** Tavan kaplaması.

lâme *s. Fr. lamé* **1.** Dokusunda çoğunlukla gümüş ve altın renginde tel bulunan (kumaş) veya metal parlaklığı verilmiş (deri). **2.** Böyle bir kumaş veya deriden yapılmış olan: *Lâme giysi. "Zehra, lâme balo pabuçlarından görünecek olan ayak tırnaklarını da cilâladı."* -C. Uçuk.

lâmekân *s. (lâ:mekâ:n) Ar. lâ-mekân* **1.** Mekânı olmayan, mekânsız (Allah'ın sıfatlarından). **2.** Yersiz yurtsuz, belli bir adresi olmayan.

→ ***lâmekân takımı***

lâmekân takımı *is.* Yersiz yurtsuz, adresi belirsiz kişiler topluluğu.

lâmel *is. Fr. lamelle* **1.** Mikroskopla yapılan incelemede bazen lâmların üstüne kapatılan dört köşe, küçük ve ince cam parçası. **2.** *biy.* Çok ince tabaka.

lâminarya *is. Lât. bot.* Bütün denizlerde yetişen, sarı veya esmer renkte, emici köklerle kayalara tutunan, uzun şeritler durumunda bir deniz yosunu *(Laminaria).*

lâmise *is. (lâ:mise) Ar. lâmise esk.* **1.** Dokunum. **2.** Duyarga. **3.** Anten.

lan *is. argo* Ulan sözünün kısa söylenişi, kaba hitap, ey: *"İte bak lan, dedi, nasıl da horozlanıyor?"* -N. Cumalı.

lânarkit *is. Fr. lanarkite (Lanark Kontluğunun adından) kim.* Hidratlı doğal kurşun sülfat.

lândo *is. (la'ndo) Fr. landau (Almanya'daki Landau yer adından)* Dört tekerlekli, içinde dingillere paralel olarak düzenlenmiş karşılıklı iki oturma sırası bulunan, üstü açılıp kapanabilen çift körüklü binek arabası.

lândon *is. (lâ'ndon) bk.* lândo.

lânet *is. (lâ:net) Ar. lâ'net* **1.** Tanrı'nın sevgi ve ilgisinden mahrum olma, beddua: *"Başıma yağan bu ana lâneti beni ürpertiyor."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *s.* Ters, berbat, çok kötü: *Öyle lânet bir yer ki...* **lânet etmek** ilenmek, kötülüğünü istemek: *"Bu nesil öyle zamanlar geçirdi ki doğduğuna lânet etti."* -F. R. Atay. *"Birbirlerine lânetler ede ede yetişecek nesillerle bir cemiyetin yükselmesine imkân var mıdır?"* -O. S. Orhon. **lânet okumak** bir kimsenin Tanrı'nın merhametinden mahrum kalmasını dilemek: *"Hele sevgilisinin de hastalandığı bu korkunç haftalarda, fabrikanın cinayetlerine ne kadar lânet okuyor, biraz da kendisi vasıta olduğundan dolayı ne derece ıstırap çekiyordu."* -R. H. Karay. **lânet olsun!** ilenme sözü olarak kullanılır: *"Bir sabah lânet olsun dedim, yaptığım iyilik gözüne dizine dursun!"* -S. F. Abasıyanık.

lânetleme *is.* **1.** Lânetlemek işi. **2.** *s.* Lânetlenmiş: *"Ben, yalnız, evsiz barksız, anasız babasız bir serseri değildim. Yurdu yad ellere geçmiş, bayrağı yırtılmış, milleti perişan olmuş, yeryüzünde ne idiği belirsiz, bir garip insan, bir lânetleme idim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

lânetlemek *(-i)* **1.** Kargımak, lânet etmek. **2.** (Tanrı) Merhametinden mahrum bırakmak. **3.** Dinden kovmak.

lânetlenme *is.* Lânetlenmek işi.

lânetlenmek *(nsz)* Lânet edilmek, lânete uğramak.

lânetli *s.* Lânetlenmiş, kargınmış, kargışlı, mel'un.

langır lungur *zf.* **1.** Metalsi bir ses çıkararak: *Araba langır lungur bozuk kaldırımdan geçti.* **2.** *mec.* Dikkatsizce, savruk bir biçimde: *Onun langır lungur söylemesine bakmayın.*

lângırt *is.* Dikdörtgen masa üzerinde türlü aletleri yönetmek yoluyla küçük bilyeleri belirli deliklere sokmak veya bu deliklere girmesini önlemek amacına dayanan oyun.

lângur *is. İng. langur zool.* Maymunlardan, Hindistan'da yaşayan, kül rengi veya kırmızıya çalan sarı tüylü, büyük bir maymun *(Presbytis entellus).*

lângust *is. Fr. langouste zool.* Kabuklulardan, makasları olmaması, duyargalarının daha uzun ve güçlü olmasıyla istakozdan ayrılan, eti için avlanan bir deniz hayvanı *(Palinurus vulgaris).*

lânolin *is. Fr. lanoline kim.* Yapağıdan elde edilen, eczacılıkta ve parfümeride kullanılan, sarımtırak renkte bir yağ.

lânse *s. Fr. lancé* İleri atılmış, ortaya çıkarılmış. **lânse etmek** tanıtmak amacıyla öne sürmek, ortaya çıkarmak.

lântan *is. Fr. lanthane kim.* Atom numarası 57, atom ağırlığı 138,9, yoğunluğu 6,1 olan, beyaz, havada çabuk oksitlenen, parlak bir alevle yanan, seyrek bulunur bir element. Kısaltması La.

lântanit *is. Fr. lanthanide kim.* Birbirine çok yakın kimyasal özellikler gösteren, atom numarası 57 ile 71 arasında olan, seyrek bulunan elementlerin genel adı.

lâp *is.* Yumuşak ve ağır bir şey düştüğünde çıkan sesi anlatır: *Hamur lâp diye yere düştü.*

→ ***lâp lâp, lâpa lâpa***

lâpa *is.* **1.** Nişastalı tanelerin, su ile kaynatılarak bulamaç kıvamına getirilmiş durumu: *Bulgur lâpası. Pirinç lâpası.* **2.** Keten tohumu ve benzeri bitkilerin kayna-

tılmasıyla elde edilen, sıcak olarak tülbent içinde vücuda dıştan uygulanan ılâç: *Keten tohumu lâpası. Hatmi lâpası.* **lâpa gibi** yumuşak, gevşek: *"Sen de kendini lâpa gibi bırakma!"* -B. Felek. **lâpa vurmak** ağrıyı kesmek, iyileştirmek amacıyla lâpa koymak.

lâpacı *s. mec.* **1.** Vücutça toplu ve iri olmasına rağmen direnci az olan: *Gösterişine bakmayın, lâpacının biridir.* **2.** Yorgun, bitmiş tükenmiş: *"Belki o ılık kışlarda biraz fazla nezle oluyor, lodostan belki biraz fazla lâpacı oluyorduk ama memnunduk."* -S. F. Abasıyanık.

lâpacılık, -ğı *is.* Tembellik gevşeklik.

lâpa lâpa *zf.* Yassı ve iri taneler durumunda: *"Sokakta lâpa lâpa kar yağarken ben, köşe minderinde göğsümde udum ile durmadan çalıyordum."* -R. N. Güntekin.

lâpçın *is.* Tabanı meşinden olan, mest, edik: *"Sarığı ile cübbesi ve lâpçınları ile tam bir hoca efendi idi."* -T. Buğra.

lâpçınlı *s.* Ayağına lâpçın giymiş olan.

lâpilli *is. İt. lapilli jeol.* Yanardağlardan fırlayan çok küçük katı parça.

lâpina *is. zool.* Lapinagillerden, kayalık kıyılarda, sığ sularda yaşayan 25, 35 cm uzunluğunda, kırmızı benekli, mavi veya yeşil balık *(Crenilabrus pavo).*

lâpinagiller *ç. is. zool.* Kemikli balıklar takımına giren bir familya.

lâp lâp *is.* Köpek ve kedi gibi hayvanların su içerken çıkardıkları sesi anlatır: *Köpek sütü lâp lâp içiverdi.*

Lâpon *öz. is. (lâpo'n)* **1.** Lâponya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** *s.* Lâponya veya Lâponlara özgü olan (şey): *"Şimdi uzun karlıklarda bir lâpon kızağı / Önünde Ren geyiği."* -B. Necatigil.

Lâponca *öz. (lâpo'nca)* Lâpon dili.

Lâponyalı *s. (Lâpo'nyalı) bk.* Lâpon.

lâppadak *zf. (lâppadak)* Bir şeyin düşerken lâp sesi çıkardığını anlatmak için kullanılır.

lârenjit *is. Fr. larynigite tıp* Girtlaktaki aşırı ve süreğen iltihap.

larghetto *zf. İt. müz.* **1.** Bir parçanın lârgodan çabuk ve hafif çalınacağını anlatır. **2.** *is.* Bu biçimde çalınan müzik parçası.

largo *is. İt. müz.* **1.** Bir parçanın ağır ve görkemli çalınacağını veya söyleneceğini anlatır. **2.** *müz.* Bu ağırlıkta çalınan müzik parçası.

lârp *zf.* Ansızın ve güçlü bir biçimde: *Lârp diye önümüze çıkıverdi.*

lârpadak *zf. (lâ'rpadak)* Lârp diye, ansızın: *Lârpadak yakaladı.*

lârva *is. Lât. biy.* Kurtçuk.

lârvacıl *s. zool.* Lârvayla beslenen hayvanlar.

laser *is. İng. bk.* lâzer.

lâskî *is. (lâskî:) Ar. lâskī esk.* Yakı ile ilgili.

lâskine *is. Fr. lansquenet* İskambil kâğıtlarıyla oynanan bir oyun.

lâso *is. Fr. lasso* Kement.

lâsta *is. Fr. laste (Hollanda dilinden)* Kuzey Avrupa'da kullanılan, 2000 kg'a yakın gemi yüklerine ve büyük miktardaki ticaret mallarına değer biçmeye yarayan kütle ölçü birimi.

lâsteks *is. İng. lastex* **1.** Kauçuk, ipek, pamuk veya yün karışımı bir tür yapma kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış olan: *Lâsteks mayo.*

lâstik, -ğı *s. Fr. élastique* **1.** Kauçuktan yapılmış (şey): *Lâstik boru. Lâstik çizme. "Rıza, lâstik yakalığı fırlamış, gözleri dönmüş, kan ter içinde içeriye düşer."* -R. N. Güntekin. **2.** *is.* Yağmurlu havalarda ayakkabı üzerine giyilen kauçuktan pabuç: *"Lâstikleri ayağında, bastonu koluna asılı, erkenciydi yine."* -N. Cumalı. **3.** *is.* Kauçuktan yazı silgisi. **4.** *is.* Bazı taşıtların tekerleklerine geçirilen kauçuk çember: *"Şoförle bahçıvan arabanın ön sol lâstiğini pompalıyorlar."* -H. Taner. **5.** *is.* Esnek, ince kauçuk veya kauçuklu şerit. **6.** *is.* Bir tür esnek örgü. **7.** Korse: *"Yanımdaki şişman kadın lâstikle karışık ekşi bir ter kokusu neşrediyor."* -H. Taner. **lâstik gibi 1)** çevik: *"Neme lâzım lâstik gibi kaleci."* -H. Taner. **2)** (et için) az pişmiş,sert.

→ ***lâstik ağacı, lâstik tutkalı***

lâstik ağacı *is. bot.* Kauçuk.

lâstikçi *is.* **1.** Lâstik ürünlerini yapan veya satan kimse. **2.** Otomobil lâstiğini satan kimse.

lâstikli *is.* **1.** İçinde veya üzerinde lâstik bulunan: *Lâstikli şerit. Lâstikli tekerlek.* **2.** *mec.* Türlü anlamlar verilebilen (söz, konuşma).

→ ***lâstikli söz***

lâstikli söz *is.* Değişik anlamlara gelebilen, farklı değerlendirilebilen konuşma: *"Anlamamazlıktan geldiğim, bazı lâstikli lâkırdılarla bunu bana dokunduruyorlardı."* -R. N. Güntekin.

lâstikotin *is. İng. leasting coating* **1.** İnce iplik ile çok sık dokunmuş yünlü kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış olan: *Lâstikotin pantolon.*

lâstik tutkalı *is.* Lâstiklerin kasnağa yapıştırılmasını sağlayan madde.

lâşe *is. (lâ:şe) Far. lâşe* Leş.

lâşka *is. bk.* lâçka.

lâta (I) *is. Alm. Latte* Dar ve kalınca tahta.

lâta (II) *is. İt. cocaletta'dan esk.* Osmanlılarda ilmiyenin giydiği bir tür üstlük: *"Lâtasının kollarını geçirerek kapıya doğru yürüdü."* -P. Safa. *"Adamın ayaklarının dibine, soluk mavi lâtalı, sarı basma gömlekli, yırtık pabuçlu bir sarıklı çömelmişti."* -R. N. Güntekin.

lâtanya *is. Fr. latania bot.* (Karaip dilinden) Bazı türleri evlerde süs bitkisi olarak yetiştirilen, bazı türlerinden de dokumalık iplik elde edilen bir tür palmiye *(Latania rubra).*

lâteks *is. Fr. latex* Bazı bitkilerin genellikle süt görünüşünde olan öz suyu.

lâteksli *s.* Özünde lâteks bulunduran.

lâterit *is. Fr. laterite jeol.* Sıcak, nemli iklimlerde oluşan, parlak kırmızı veya kahverengiye çalan kırmızı renkli, demir oksit ve alüminyum bakımından zengin toprak.

lâteritli *s.* Özünde laterit bulunduran.

lâterna *is. (lâte'rna) İt. lanterna* Kolu çevrilerek çalınan, sandık biçiminde bir tür org: *"İlkin lâterna eşliğinde sirtakiler yapıldı, sonra hızlı danslara geçildi."* -H. Taner. *"Komşular burda eski bir lâternanın çaldığını ve naralar atıldığını duymuşlar."* -M. Ş. Esendal.

lâternacı *is.* ve *s.* Lâterna yapan, satan veya çalan kimse.

lâtif *s. Ar. laṭîf* Yumuşak, hoş, ince bir güzelliği olan: *"Bu lâtif yere rüzgâr nüfuz edemez, güneyin kızgın ateşi orayı yakamazdı."* -H. E. Adıvar.

lâtifçe *zf. (lâti'fce)* Lâtif olarak, hoş: *"Soyadı günlerinin lâtifçe bir hatırası vardır."* -F. R. Atay.

lâtife *is. (lâti:fe) Ar. laṭîfe* Şaka. **lâtife etmek** şaka etmek: *"Hesap işleri müdürüne lâtife ederek durgunluğu bozmak istedi ise de söze karışan olmadı."* -M. Ş. Esendal. **lâtife götürmek** şaka kaldırmak: *"Hiç lâtife götürecek hâlim yokken, kendimi tutamadım; kahkahaları atmağa başladım."* -S. M. Alus. **lâtife lâtif gerek** şaka yaparken bile incelikten ayrılmamak gerek anlamında kullanılır.

lâtifeci *s.* Şakacı: *"Acaba küçük hanım, lâtifeci bir adam diye işittiği için benimle böyle, zarifane bir şaka mı ediyordu?"* -R. H. Karay.

lâtiflik, -ği *is.* Lâtif olma durumu: *"Gölün lâtifliğini üstündeki yüksek ve çıplak dağ bozuyor."* -Ö. Seyfettin.

lâtifundia *is. Lât. latifundia* İlkel yöntemlerle ve düşük verimle işletilen geniş tarım alanları.

lâtifundiacılık, -ğı *is.* Lâtifundia sistemi ile geniş tarım alanlarını işletme yöntemi veya biçimi.

lâtilokum *is. bk.* lokum.

Lâtin *öz. is. tar.* **1.** İtalya'da Lâtium bölgesi halkından olan kimse. **2.** *bk.* Lâtin halkları. **3.** *s.* Lâtinlerle ilgili olan (şey): *Lâtin müziği. "Lâtin harfinin iyiliklerinden biri; Türk yazısını, sırmadan yaldızdan, yıldızdan ayıklamasıdır."* -F. R. Atay.

→ ***Lâtin çiçeği, Lâtin çiçeğigiller, Lâtin çiçekleri, Lâtin dilleri, Lâtin halkları, Lâtin yelkeni***

Lâtince *öz. is. (lâti'nce)* Lâtin dili.

Lâtin çiçeği *is.* Lâtin çiçeklerinden,

kalkan biçiminde yuvarlak yapraklı, sarı ve kırmızı çiçekli, bir süs bitkisi *(Tropeoalum).*

Lâtin çiçeğigiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, örneği Lâtin çiçeği olan bir familya.

Lâtin çiçekleri *ç. is. bk.* Lâtin çiçeği.

Lâtin dilleri *ç. is.* Fransızca, İspanyolca, İtalyanca, Portekizce gibi dillerin ortak adı.

Lâtin halkları *ç. is.* Dilleri Lâtinceden türemiş İtalyan, Fransız, İspanyol, Portekiz halkları.

Lâtinlik, -ği *is.* Lâtin gibi olma, davranma.

Lâtin yelkeni *is. den.* Bir serene bağlanarak direğe eğik bir durumda kaldırılan üçgen yelken.

lâubalî *s. (lâ:uba:li:) Ar. lā-'ubālī* **1.** Saygısız, çekinmesi olmayan: *"O ilk gönderdiği lâubalî ve kaba haberi yumuşatmış."* -S. Ayverdi. **2.** Senli benli, teklifsiz: *"Gelenlerden biri gülerek lâubalî bir tavırla ona yaklaştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *zf.* Aşırı samimî, teklifsizce. **lâubalî olmak** aşırı samimî veya teklifsizce davranmak: *"Bütün işkencelerime eziyetlerime rağmen yine benimle lâubalî oluyordu."* -S. F. Abasıyanık.

lâubalice *zf.* ve *s. (la:uba:li'ce)* Lâubaliye yakın: *"Memur biraz daha lâubalice suallerle genç kızı oyalamaya çalıştı."* -P. Safa.

lâubalîleşme *is.* Lâubalîleşmek işi.

lâubalîleşmek *(nsz)* Lâubalî davranışta bulunmak.

lâubalîlik, -ği *s. (lâ:uba:li:lik)* Lâubali olma durumu veya lâubalîye yakışır davranış: *"Salih biraz daha lâubaliliği ele alarak dedi ki ..."* -P. Safa. *"Fazla lâubalîlik ettiğimi, canımızı sıktığımı bilmiyordum."* -H. E. Adıvar.

lâubaliyane *zf. (lâubali'yane) Ar. lā-'ubālī + Far. -āne* Saygısızca, terbiyesizce.

lâv *is. İt. lava* Yanardağların püskürme sırasında yeryüzüne çıkardıkları dünyanın derinliklerinden gelen kızgın, erimiş maddeler.

→ lâv silâhı, lâv taşması

lâva *is. İt.* Herhangi bir yere yanaşmış filikanın kürek çekmeksizin ilerlemesi için verilen emir. **lâva etmek 1)** bir filikayı ilerletmek; **2)** *mec.* birini çekiştirmek.

lâvabo *is. İt. lavabo < Lât.* **1.** Üzerinde sıcak ve soğuk su muslukları bulunan, porselen, emaye veya sacdan yapılmış, el, yüz, bulaşık yıkamaya yarar, çukur yer veya eşya: *"Ev sahibine ait eski bir lâvabonun aynası önünde durdu."* -P. Safa. *"Lâvabonun kırık aynasında saçlarını taradı."* -H. Taner. **2.** Lokanta, gar gibi yerlerde bu düzenin bulunduğu yer. **3.** Ayak yolu, helâ, yüz numara, tuvalet.

→ lâvabo bataryası, lâvabo musluğu

lâvabo bataryası *is.* Lâvabolarda kullanılan birkaç aygıtın bir araya getirilerek belirli biçimde eklenmesinden oluşan takım.

lâvabo musluğu *is.* Lâvaboya gelen soğuk ve sıcak suyu açıp kapayan ve akmasını ayarlayan musluk.

lâvaj *is. Fr. lavage* **1.** (metalürjide) Bir işlem sonrası, metal yüzeyleri su ile yıkama. **2.** *tıp* Bir organı su vererek yıkayıp temizleme. **lâvaj yapmak** herhangi bir organı mikroplardan temizlemek amacıyla yıkamak, arıtmak: *"Nuruosmaniye semtindeki kârgir evinden, hastalarına lâvaj yaparken, siyah çarşafını taktırarak bir kupa arabasına bindirip acele gitmişlerdi."* -R. H. Karay.

lâvanta *is. (lâva'nta) İt. lavanda* Lâvanta çiçeğinden yapılan ispirtolu esans: *"Aşağıdan caz sesi, lâvanta kokusu ve alkollü bir hava geliyor."* -R. H. Karay.

→ lâvanta çiçeği, lâvanta mavisi

lâvantacı *is.* Lâvanta yapan veya gezici olarak esans satan kimse.

lâvantacılık, -ğı *is.* Lâvanta yapma ve satma işi.

lâvanta çiçeği *is. bot.* Ballıbabagillerden, mavi veya mor renkli çiçekleri koku sanayiinde kullanılan bir bitki *(Lavandula angustifolia): "Öğle uykuma daldığım hasır üzerinde başımın altına konmuş yastık lâvanta çiçeği kokardı."* -Z. O. Saba.

lâvantalık, -ğı *is.* Lâvanta kokusunu koymaya yarayan şişe.

lâvanta mavisi *is.* Lavanta rengindeki mavi.

lâvantin *is. İt. lavantin bot.* Lâvanta çiçeğinin bir başka türü.

lâvaş *is.* **1.** Mayalı hamurdan tandırda pişirilerek yapılan ve yapıldığı yere göre büyüklüğü değişen ince ekmek türü. **2.** Yufka inceliğinde açılmış uzun sade pide.

lâvdanom *is. Fr. laudanum esk.* İçinde afyon bulunan sulu bir ilâç.

lâvman *is. Fr. lavement* **1.** Kalın bağırsağı anüs yoluyla su fışkırtarak yıkama. **2.** Bu iş için kullanılan alet ve sıvı.

lâvrensiyum *is. kim. bk.* lorentiyum.

lâvrovit *is. Fr. lawrowite jeol.* Piroksen grubundan doğal silikat.

lâv silâhı *is. zool.* Uzun menzilli, ateşli bir silâh türü.

lâvsonit *is. Far. lawsonite (A. Comper Lawson'un adından) jeol.* Hidratlı alüminyum ve kalsiyum çift silikatı.

lâvta (I) *is. (lâ'vta) Alm. Laute < Ar.* Mızrapla çalınan, gövdesi uttan küçük bir çalgı.

lâvta (II) *is. (lâ'vta) İt. levatrice* **1.** Ebe. **2.** Doğacak çocuğu ana rahminden çekmeye yarayan alet. **3.** *esk.* Erkek doğum hekimi.

lâvtacı *is.* Lâvta (I) çalan kimse.

lâvtacılık, -ğı *is.* Lâvtacının mesleği.

lâv taşması *is.* Lâvın püskürme sırasında yanardağ ağzından çıkarak alçak yerlere doğru yayılması.

lâyemut *s. (lâ:yemu:t) Ar. lâ-yemût esk.* Ölümsüz, ölmez.

lâyenkati *is. (lâ:yen:kati) Ar. lâ-yenkaṭi' esk.* Kesintisiz, aralıksız.

lâyık, -ğı *is. (lâ:yık) Ar. lâyiḳ* Nitelikleri, özü, hareketleri, davranışlarıyla bir şeyi elde etmeye hak kazanmış olan; bir kimseye uygun olan yaraşan: *"Sevilmeğe o herkesten fazla lâyıktır."* -P. Safa. **lâyık görmek** yakıştırmak, uygun görmek: *"Ben işte oyum, şimdi söylemeye lâyık görmediğiniz Dikmen Yıldızı..."* -A. Gündüz. **lâyık olmak 1)** hak kazanmış olmak: *"Bu itimada ne kadar az lâyık olduklarının farkına ancak yıllar sonra varabilmişimdir."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** Uygun olmak. **lâyığını bulmak 1)** dengini, yaraşır eşini bulmak; **2)** hak ettiği cezayı bulmak: *"İster misin, Tayfun'un da gözüne ilişsin: lâyığını bulmuş diye sevinsin."* -S. M. Alus.

lâyıkıyla *zf. (lâ:yıka'yla)* Gerektiği gibi, gerektiğince: *"Düşmanın ancak bir bataryası var, lâkin bizim martinelli lâyıkıyla cevap veriyor."* -Ö. Seyfettin.

lâyiha *is. (lâ:yiha) Ar. lâyiḥa* **1.** Herhangi bir konuda bir görüş ve düşünceyi bildiren yazı: *"Yazılacak raporlarım, lâyihalarım var gibi bahanelerle İstanbul'a bile inmezmiş."* -A. Ş. Hisar. **2.** Tasarı.

lâytmotif *is. Alm. Leitmotiv müz.* **1.** Bir eserde, bir duyguyu, bir düşünceyi veya kişiliği göstermek için sürekli tekrarlanan motif, ana motif. **2.** *mec.* Bir edebî eserde, bir kültür ürününde pek çok tekrarlanan formül.

lâyuhti *s. (lâ:yuhti:) Ar. lâ-yuḥṭî esk.* Hata işlemeyen, yanlış yapmayan.

Lâz *öz. is.* **1.** Güney Kafkasyalı bir halk veya bu halktan olan kimse. **2.** *s.* Bu halkla ilgili olan.

lâza *is. hlk.* Bal koymaya yarayan küçük tekne.

lâzanya *is. (lâza'nya) İt. lasagna* Bir çeşit İtalyan makarnası.

Lâzca *öz. is. (lâ'zca)* Lâzların kullandığı dil.

lâzer *is. İng. laser fiz.* Çok güçlü ışık pırıltıları oluşturan, iletişimde ve biyolojide yararlanılan ışık kaynağı.

lâzım *s. (lâ:zım) Ar. lâzim* **1.** Gerek, gerekli: *"Yaşamak lâzım, iyi yaşamak lâzım, rahat yaşamak lâzım."* -P. Safa. *"Yaratıcı hamleler yapmak isteyen bir millet için mutlaka bir şeye inanmak lâzım."* -O. S. Orhon. **2.** *gr. esk.* Geçişsiz (fiil). **lâzım gelmek** (veya **olmak**) gerekmek: *"Onu düzeltmek, yerine yerleştirmek için orada beş, on dakika durmak lâzım gelmişti."* -O. C. Kaygılı.

lâzıme *is. (lâ:zıme) Ar. lâzime esk.* **1.**

Yapılması gerekli olan şey. **2.** *man.* ve *mat.* Gerekçe.

lâzımlık, -ğı *is. (lâ:zımlık)* Oturak.

lâzlık, -ğı *is.* Lâz olma durumu, lâz gibi davranma.

lâzut *is. hlk.* Mısır.

L demiri *is.* Sanayide kullanılan L biçiminde bükülmüş demir çubuk.

-le (I) *bk.* -la / -le.

-le (II) *bk.* -la / -le.

-l-, -al- / -el- (III) Sıfattan fiil türeten ek: *kısa-l-, yüce-l-, sivri-l-* vb.

le (I) *is.* Türk alfabesinin on beşinci harfinin adı.

leb *is.* "Daha söze başlanırken ne denmek istenildiğini çabucak anlamak" anlamında **leb demeden lebleyi anlamak** deyiminde geçer: *"Doğrusu leb demeden leblebiyi anlarmışsınız, demek ister."* -O. Kemal.

lebalep *s.* ve *zf. (le'ba:lep) Far. leb-â-leb esk.* Ağzına kadar dolmuş (olarak), silme: *"Kahve lebalep dolu, tavan ve duvarlar donanmış."* -Y. K. Beyatlı.

lebbeyk *ünl. Ar. lebbeyk esk.* Buyrun, efendim, emredin.

lebiderya *is.* ve *s. Far. leb-i deryâ* Deniz kenarı.

leblebi *is. Far. leblebi* Dış kabuğu çıkarıldıktan sonra fırında kavrulup eğlencelik olarak yenen nohut. **leblebiden nem kapmak** en küçük bir olay veya davranıştan olumsuz etkilenmek: *"Leblebiden nem kapar."* -F. Celâlettin.

→ ***leblebi şekeri***

leblebici *is.* Leblebi yapan veya satan kimse.

leblebicilik, -ği *is.* Leblebi yapma veya satma işi.

leblebi şekeri *is.* İçinde leblebi olan şeker: *"İkimize bir külâh leblebi şekeri çıkarırdı ceplerinden."* -N. Cumalı.

leçe *is. hlk.* Taşlı tarla.

leçek, -gi *is. hlk.* Baş örtüsü, yün atkı.

leçelik, -ği *is.* Leçe.

ledün, -nnü *is. Ar. ledünn esk.* Tanrı katı.

→ ***ledün ilmi***

ledün ilmi *is. din b.* Tanrı ile ilgili bilgi.

lef, -ffi *is. Ar. leff esk.* İçine sokma, iliştirme. **lef etmek** *bk.* leffetmek.

leffetme *is.* Leffetmek işi veya durumu.

leffetmek *(-i, -e) Ar. leff + T. etmek esk.* İçine sokmak, iliştirmek.

leffüneşir, -şri *is. Ar. leff ü neşr ed.* Birkaç adı bir sözün başında söyledikten sonra bunların sıfat veya fiillerini daha aşağıda sıralama: *İlk ve orta öğretim, beş ve altı yıl sürer cümlesinde leff ü neşir vardır.*

legal, -li *s. Fr. légal* Kanuni, yasal, meşru.

legalleşme *is.* Legalleşmek işi veya durumu.

legalleşmek *(nsz)* Legal, yasal duruma gelmek.

legato *zf. İt. müz.* Bir parçanın notalarının, ara vermeden birbirine bağlanarak söyleneceğini veya çalınacağını anlatır.

legorn *is. İng. leghorn* Yumurta verimi çok, genellikle beyaz tüylü bir tavuk ırkı: *"İki sarılı yumurta yumurtlayan bu canım legornlar, iki üç gün ara ile birer birer helâk olup gitmişlerdi."* -H. Taner.

leğen *is. Far. legen* **1.** Genellikle, içinde bir şey yıkamak için kullanılan metal veya plâstikten, yayvan kap: *"Hırkamı çıkardılar, kollarımı sıvadılar, aptes leğeninin yanına çömeldim."* -Ö. Seyfettin. *"Adam, önündeki leğene eğilmiş, bardak yıkıyordu."* -N. Cumalı. **2.** *anat.* Bütün üstün yapılı omurgalılarda, gövdenin arka veya alt ucunda bulunan, bir yandan omurganın bel bölümüyle, öte yandan basaklarla eklemlenen kemik çatı, havsala. **(bir kızı) leğen başından almak** hamarat diye seçerek almak.

→ ***leğen ibrik***

leğen ibrik, -ği *is.* El ve yüz yıkamak, abdest almak için kullanılan, leğen ve ibrikten oluşan takım.

Leh *öz. is. Rus.* Polonya halkından ve-

ya bu halkın soyundan olan kimse.

leh *e. Ar. leh* **1.** Onun için, onun tarafına, ondan yana. **2.** Bir şeyden veya bir kimseden yana olma: *"Babanın fikri, her zaman için senin lehinedir."* -A. Gündüz. **3.** Yarar, menfaat, fayda. **lehinde olmak** bir şeyin tarafını tutmuş olmak veya birinin yararına olmak. **lehinde söylemek** (veya **bulunmak**) iyiliğini söylemek. **lehine olmak** bir kimsenin iyiliğine yardım eder olmak. **lehte olmak** (bir şeyden) yana olmak: *"Ben oldum olası ihtiyarlığın ve ihtiyarlamanın lehindeyim."* -B. Felek.

Lehçe *öz. is. (le'hçe)* Polonya dili.

lehçe *is. Ar. lehce* **1.** Bir dilin tarihî, bölgesel, siyasî sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu, diyalekt: *"Onun lehçesine aşina olanlara göre gayet derin hikmet, pek ince manalar taşırdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *is.* Şive, konuşma tarzı.

*→ **lehçe bilimi***

lehçe bilimi *is.* ve *d.b.* Bir dilin lehçelerini inceleyen bilim dalı, diyalektoloji.

lehçeci *is.* Lehçe bilimi uzmanı.

lehdar *is. Ar. leh + Far. dār esk.* Yandaş, taraftar.

lehim *is. Ar. lahm* **1.** Erime noktaları düşük metalleri tutturma işlemlerinde kullanılan, kalay ve kurşun alaşımlarının genel adı. **2.** Bu alaşımla yapılan işlem.

lehimci *is.* Lehim yapan kimse.

lehimcilik, -ği *is.* Lehim yapma işi.

lehimleme *is.* Lehimlemek işi.

lehimlemek *(-i)* Lehimle yapıştırmak, lehimle tutturmak.

lehimlenme *is.* Lehimlenmek işi.

lehimlenmek *(nsz)* Lehimle yapıştırılmak.

lehimletme *is.* Lehimletmek işi.

lehimletmek *(-i)* Lehim yaptırmak.

lehimli *s.* Lehimle tutturulmuş.

lejant, -dı *is. Fr. légende* Bir fotoğrafın, desenin veya karikatürün özünü anlatan yazı.

lejitimist *is. Fr. Légitimiste* Meşrutiyetçi.

lejyon *is. Fr. légion tar.* **1.** Eski Romalılarda, piyade ve süvarinin oluşturduğu askerî birlik. **2.** *ask.* Birkaç takımdan oluşan asker birliği.

lejyoner *is. Fr. légionaire* **1.** Lejyon asker. **2.** Fransa'da légion d'honneur nişanı almış kimse.

-lek *bk.* -lak / -lek.

leke *is. Far. leke, lekke* **1.** Kirliliği gösteren iz: *Yağ lekesi. Mürekkep lekesi. Kan lekesi. "Adî madenî kol düğmeleri bunları yeşilimtırak bir leke ile kirletirdi."* -A. Ş. Hisar. **2.** Bir yüzeyde türlü sebepler dolayısıyla oluşan renk değişikliği: *"Kuyruğunun ucu ile alnının orta yerinde beyaz lekeler vardı."* -Ö. Seyfettin. *"Vücutlarının teri koyu bir leke hâlinde mintanlarının üstüne çıkmıştı."* -H. Taner. **3.** *mec.* Yüz kızartacak durum, namussuzluk, kara, şaibe: *O adamın hiçbir lekesi yoktur. "Kendi vicdanında kendi durumunu düzeltmek, geçmişin lekesini yıkamak istiyordu."* -H. E. Adıvar. **4.** Vücudun herhangi bir yerinde oluşan renk değişmesi. **5.** *astr.* Parlak bir yüzeyde görülen karanlık bölüm (Güneş, Ay, gezegen için). **(bir şeyi) leke etmek** (veya **yapmak**) lekelemek: *Çocuk giysisini leke etmiş.* **leke getirmek** yüz kızartacak, onur kıracak durumla karşılaşmak. **leke olmak** üstünde leke oluşmak. **leke sürmek** birine onurunu sarsacak biçimde iftirada bulunmak, suç yüklemek, lekelemek: *"Kendi işledikleri günahı örtmek için din kardeşlerimize bu kara lekeyi sürmek istediler."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Annemi kıskanıyor, bana leke sürmek istiyor."* -H. E. Adıvar.

lekeci *is. esk.* Kuru temizleme yapan, kuru temizleyici: *"Fahim Bey bütün bunları lekeciye temizletip, yine giyermiş."* -A. Ş. Hisar.

*→ **lekeci kili***

lekeci kili *is.* Kumaşlardaki lekeleri çıkarmak için kullanılan bir tür kil.

lekecilik, -ği *is.* Doğa biçimlerini değil, boya biçimlerini değerlendiren ve boya vuruşundan doğan görüntünün, insanın iç coşkusunu anlatmaya yeter olduğuna ina-

nan soyut resim anlayışı, taşizm.

lekeleme *is.* **1.** Lekelemek işi. **2.** *mec.* Namusa dokunur bir suç yükleme: *"O zamanın suçlama, lekeleme ve taşlama furyası içinde böyle bir tenkit sesini kim işitir?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Eski müdürlerini her gittikleri yerde olmadık iftiralarla lekelemeye çalışıyorlardı."* -H. Taner.

lekelemek *(-i)* **1.** Bir şeyi kirletmek, bir şey üzerinde leke oluşturmak: *Kumaşı lekelemek.* **2.** *mec.* Birine, namusa dokunur bir suç yüklemek: *"Durup dururken bir genci lekelemek güzel bir şey değil..."* -Ç. Altan.

lekelenme *is.* **1.** Lekelenmek işi. **2.** *mec.* Adı kötüye çıkma.

lekelenmek *(nsz)* **1.** Leke oluşmak. **2.** *mec.* Kötü tanınmak.

lekeli *s.* **1.** Herhangi bir sebeple üzerinde leke olmuş, lekesi olan: *"Armutların en fenası, en kavruk, en lekeli ve en hamı bile asildir."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Kötü tanınmış, lekelenmiş.

→ ***lekeli humma***

lekeli humma *is.* Tifüs.

lekende *is.* Kaba dikiş.

lekesiz *s.* **1.** Lekesi olmayan, tertemiz: *"Akşam, lekesiz, saf, iyi bir yüz gibi akşam."* -Y. K. Beyatlı. *"Ayşe'nin güneşli yanık ayakları, lekesiz pembe halıya gömülüyordu."* -C. Uçuk. **2.** *mec.* Namuslu.

leksikbirim *is.* Sözlük birimi.

leksikograf *is. Fr. lexicographe* Sözlük yazarı, sözlükçü.

leksikografi *is. Fr. lexicographie* Sözlük yazarlığı; sözlük bilgisi.

leksikolog *is. Fr. lexicologue* Sözlük bilimci.

leksikoloji *is. Fr. lexicologie* Sözlük bilimi.

lektör *is. Fr. lecteur* **1.** (üniversitede) Okutman. **2.** Yayın evlerinde yayınlanması düşünülen eserleri inceleyerek değerlendiren okuyucu: *"Yayın evi on onbeş lektörle çalışıp çok daha fazla iş çıkarabiliyor."* -H. Taner.

lektörlük, -ğü *is.* Okutmanlık.

lemis, -msi *is. Ar. lems esk.* El ile dokunarak duyma, bir şeye el ile dokunma.

lenduha *is.* ve *s.* Çok iri ve kaba (şey): *Lenduha gibi bir dolap. "O lenduha kapının mandalına erişip de ağır ve paslı demirini yerinden oynatmak kolayca becereceği iş değildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

lenf *is. Fr. lymphe anat.* Lenf damarlarında dolaşan kanla, doku ögeleri arasında aracı görevi yapan, kan plâzması ve lenfositten oluşan saydam, sarı renkte bir sıvı, ak kan.

lenfa *is. Fr. lympha* Lenf.

lenfatik, -ği *s. Fr. lymphatique* **1.** Lenfle ilgili olan. **2.** *is.* ve *s.* Lenfatizme tutulmuş olan (kimse). **3.** *"En iyi çocuk tipi...uykudan baş kaldırmayan lâpacı yani, kof, şişman lenfatik çocuktur."* -R. H. Karay.

lenfatizm *is. Fr. lymphatisme tıp* Vitamin azlığından veya lenf boğumlarının hacminin artmasından doğan, derinin aşırı beyazlığı, tenin çok yumuşak olması, ayaklarda şişme ve boyundaki bezlerde büyüme gibi belirtilerle kendini gösteren bir hastalık.

lenfosit *is. Fr. lymphocyte biy.* Kanda, kemik iliğinde, lenfte bulunan, tek ve çok iri çekirdekli, küçük, renksiz bir kan hücresi.

lenger *is. Far. lenger* **1.** Yayvan ve kenarları geniş, büyük bakır kap: *"Tenha köyün sokaklarında lengerler içinde balık götüren ateş bacaklı çocuklara baktım."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *s.* Bir lengerin alabileceği miktarda olan: *"Beykoz çayırında iddiaya girip bütün bir kuzuyla bir lenger iç pilavını gövdeye rüyamızda mı indirmiştik."* -A. İlhan. **3.** *den.* Gemi demiri.

lengüistik, -ği *is. Fr. linguistique bk.* Dil bilimi.

Leninci *is.* ve *s.* Leninciliği benimsemiş veya Lenincilik yanlısı kimse.

Lenincilik, -ği *is.* Lenin'in düşüncelerine dayanan bir akım.

Leninist *is.* ve *s.* Leninci.

Leninizm *is.* Lenincilik.

lens *is. İng. lens* **1.** Mercek. **2.** *bk.*

Kontak lens.

***lento* (I)** *zf. (le'nto) İt. müz.* **1.** Bir parçanın ağır çalınacağını anlatır. **2.** *is.* Bu tempoda çalınan parça.

lento (II) *is. (le'nto) Fr. lento* Kapı ve pencerelerin ağaç, taş veya betondan üst eşiği, boyunduruk.

leopar *is. Fr. léopard zool.* Pars.

lepiska *is. (lepi'ska) (Leipzig şehrinin adından)* **1.** Leipzig şehrinde üretilen ipek. **2.** *s.* Uzun, sarı ve yumuşak (saç için): *"Küçüğü bağrıma bastım ve sezdirmeden lepiska saçlarını gözyaşlarımla ıslattım."* -A. Gündüz.

lepra *is. Yun. tıp* Cüzam.

lerzan *s. Far. Lerzân* Titrek: *"Uzak fenerler, ateş böcekleri gibi, lerzan ve donuk bir ziya neşrediyordu."* -Ö. Seyfettin.

lerze *is. Far. lerze* Titreme, titreyiş: *"Aşklarının düşüncesi artık lerze değil yeis ve meraret veriyordu."* -H. E. Adıvar.

lesepase *is. Fr. laissez-passer* **1.** Bir sınırdan geçebilmek için verilen yazılı izin. **2.** Bu izni gösteren belge: *"Elimdeki lesepase buraya kadarmış."* -A. Gündüz.

leş *is. Far. lâşe* **1.** Kokmuş hayvan ölüsü: *"Yollarda insan, at ve deve leşleri nadir değildir."* -F. R. Atay. *"Leşler tozlara karışmış, boynuz, bağırsak parçaları yerlerde sürünüyor."* -M. Ş. Esendal. **2.** *is.* ve *s.* Çok kötü kokan (şey). **leş gibi 1)** (yer için) çok pis; **2)** (koku için) rahatsız edici, ağır; **3)** tembel veya çok yorgun. **leş gibi sarhoş** kör kütük sarhoş, çok sarhoş. **leş gibi serilmek** kollarını bacaklarını yayarak kımıldamadan yatmak. **(birinin) leşini çıkarmak** çok dövmek, adamakıllı dövmek. **(birinin) leşini sermek** (göz dağı olarak) öldürmek: *"Evin içini allak bullak edip leşini gözünün önüne sereyim mi?"* -S. M. Alus.

→ *leş kargası*

leşcil *is.* ve *s.* Leşle beslenen (hayvan).

leşcil akbaba *is. zool.* Tüyleri beyazımsı, kanat uçları siyah, çıplak başlı küçük akbaba.

leş kargası *is. zool.* Kargagillerden, Avrupa ve Asya'da orman, çayır ve bahçelerde yaşayan, başı kara, vücudu kül rengi bir kuş *(Corvus cornis).*

leşker *is. Far. leşker* **1.** Asker: *"Aldı gam leşkeri gönül şehrini."* -Dertli. **2.** Ordu.

letafet *is. (leta.fet) Ar. letâfet* **1.** Güzellik, hoşluk: *"Evet, bu kadının tebessümünde başka letafet var..."* -A. Rasim. **2.** Yumuşaklık, incelik: *"Bu ne letafet, bu ne güzellik yarabbi, diye mırıldandı."* -Ö. Seyfettin.

letarji *is. Fr. léthargie tıp* Yaşama işlevlerinin çok zayıfladığı, çok derin ve sürekli patolojik uyku durumu.

Letçe *is. (le'tçe)* Leton dili.

Leton dili *öz. is.* Letonya'da kullanılan dil.

leva *is. (le'va) Bulg. leva* Bulgar para birimi.

Levanten *öz. is. Fr. levantin* **1.** Yakın Doğuda yerleşmiş veya evlenerek soyu karışmış Avrupa asıllı kimse. **2.** *s.* (küçük l ile)Levantene özgü olan: *"Beyoğlu'nun dar, soğuk ve levanten bir salonu..."* -Ö. Seyfettin.

levanti *is.* Bir rüzgâr türü: *"Kışın sırtındaki paltoyu artık ne diramudana, ne de levanti rüzgârı uçurabiliyordu."* -S. F. Abasıyanık.

levazım *ç. is. (leva:zım) Ar. levâzim, lâzime'* nin çokluk biçimi **1.** Değişik iş kollarında gerekli olan şeyler, araç ve gereçler. **2.** Gerekli araç ve gereçleri sağlayan büro: *"Kızkardeşi Denizyolları levazımında çalışan sessiz bir adamla evlidir."* -M. Ş. Esendal. *"Hayri efendi ayakta bekledi, müsteşar kâğıdı okudu, levazım müdürü ile konuştu."* -M. Ş. Esendal. **3.** *ask.* Ordunun lojistik hizmetinde bulunan bütün malzeme veya bu malzemeyi sağlayan bölüm: *"Sağlık, levazım gibi geri hizmetlerde çalıştırılıyor, sedye, karavana taşıyorduk."* -N. Cumalı.

→ *levazım bölüğü, levazım sınıfı*

levazımat *is. (Leva:zımat) Ar. levâzimât, lâzime'* nin çokluk biçimi olan

levâzim' in çokluk biçimi **1.** Gerekenler, lâzım olan şeyler: *"Çamaşırlarını, elbiselerini, bütün eşya ve levazımatını da İngiltere'den getirtti."* -R. H. Karay. **2.** Askerî araç gereçlerin tümü.

levazımatçı *is.* **1.** Levazımat satan veya alan kimse. **2.** Öleni gömmek için gerekli malzemeyi satan kimse.

levazım bölüğü *is. ask.* Levazım işleriyle uğraşan askerî birlik.

levazımcı *is.* ve *s.* Levazım sınıfından olan kimse.

levazımcılık, -ğı *is.* Levazımcının görevi: *"İyi asker olmayan Cemal Paşa, mükemmel levazımcılık yapıyor."* -F. R. Atay.

levazım sınıfı *is. ask.* Silâhlı kuvvetlerin, silâh ve cephanenin dışında kalan yiyecek, giyecek gibi ihtiyaçlarını sağlayan asker sınıfı.

levendane *zf. Far. levend* + *âne esk.* Levende yakışır biçimde, yakışıklı ve gösterişli bir tarzda.

levent, -di *is. Far. levend tar.* **1.** Osmanlı donanmasında ve kıyılarında görev yapan asker sınıfı. **2.** *is.* ve *s. mec.* Boylu boslu, yakışıklı (kimse): *"Ötekilerle çalışmaktansa çiftliğin levent sahibi ile uyuşmayı daha uygun buldu."* -R. H. Karay. *"Kıyıdaki barakadan bizim leventler birer birer çıkıp denize dalarlardı."* -C. Uçuk. **3.** Boyca uzun olan: *"Kuvvetle büyüyen levent kavaklardan başlar; sırasıyla meşe, ayva, köknar ve çamlarla biterdi."* -S. F. Abasıyanık.

leventlik, -ği *is.* **1.** Levent olma durumu. **2.** Levendin görevi.

levha *is. Ar. levḥa* **1.** Bir yere asılmak için yazılmış yazı, safiha: *"İçeri girince göze ilk çarpan şey duvardaki yazı levhaları oluyordu."* -R. N. Güntekin. **2.** Tablo, resim: *"Resimci dükkânlarında Türkler aleyhinde birçok levhalar asılmıştı."* -Ö. Seyfettin. **3.** Tabelâ.

levhacı *is.* Levha yapan veya satan kimse.

levhacık, -ğı *is.* Çok ince ve çok küçük levha.

levhacılık, -ğı *is.* Levhacının yaptığı iş veya mesleği.

levrek, -ği *is. Yun. lavraki zool.* Levrekgillerden, eti beyaz, üzeri pullu iri bir balık *(Labrax labrax).*

levrekgiller *ç. is. zool.* Kemikli balıklardan, bir bölümü tatlı sularda yaşayan, yüzgeçleri dikenli bir familya.

levüloz *is. Fr. lévulose kim.* Balda ve birçok meyvede bulunan bir tür şeker, meyve şekeri, früktoz.

levye *is. Fr. levier* **1.** Bir mekanizmanın kumanda kolu. **2.** Bir şeyi yerinden oynatmak, kaldırmak, harekete geçirmek, gevşetmek vb. için kullanılan, kaldıraca benzer araç: *"Sonra bir el çekti gemiyi tezgâhtan ayıracak levyeyi."* -Ç. Altan.

ley *is.* Rumence Rumen para birimi.

-leyin İsimlerden zaman zarfı türeten ve ses uyumuna uymayan ek (vurgusuz): *sabah-leyin, akşam-leyin, gece-leyin* vb.

leylâk, -ğı *is. (leylâ:k, k kalın okunur) Ar. leylâḳ bot.* **1.** Zeytingillerden, yaprakları karşılıklı bir ağaççık *(Syringa vulgaris).* **2.** Bu ağacın koni durumunda toplanmış, beyaz, eflâtun veya pembe renkte, güzel kokulu çiçekleri: *"Bahar yağmuru ancak mor salkımlarla leylâkların açtığı bir memlekette çekilebilir."* -R. H. Karay.

leylâkî *s. (leylâ:kî:) Ar. leylâḳî* Leylâk renginde olan: *"Erguvan göklerin altında sular leylâkî."* -F. N. Çamlıbel.

leylek, -ği *is. Far. legleg zool.* Leyleksilerden, kışın tropikal Afrika'da yaşayan, siyah telekli, uzun gagalı, uzun bacaklı, büyük, beyaz, göçmen kuş *(Ciconia ciconia): "Ona en çok hüzün veren leyleklerin gidişleriydi."* -C. Uçuk. **leylek gibi** zayıf ve uzun bacaklı. **leyleği havada görmek** *şaka* çok gezenlere takılmak için söylenir. **leyleğin (yuvadan) attığı yavru** çevresinde gereği kadar ilgi görmeyen kimse: *"Gözlerimi önüme indirmiştim, başım dönüyor, kulaklarım vınlıyordu. Ben, bilhassa ben, leyleğin attığı yavru."* -O. Kemal. **leyleğin ömrü (veya günü) lâklâkla geçer** boş, anlamsız konuşanların durumunu anlatmak için söylenir.

→ ***leylekgagası***

leylekgagası *is.* Bir çizimin oranları, bozulmadan daha küçük veya daha büyük çizimi için kullanılan araç.

leylekgiller *ç. is. zool.* Leyleksilerden bir familya *(Ciconiidae).*

leylekler *ç. is. zool.* Leyleksiler takımının bir alt takımı *(Ciconiiformes).*

leyleksiler *ç. is. zool.* Kuşlar sınıfından leylekler, sümsükgiller, balıkçıllar ve flâmanları içine alan omurgalı hayvanlar takımı.

leylî *s. (leyli:) Ar. leylî esk.* **1.** Yatılı: *"Orada Amerikan mektebine leylî verdi."* -P. Safa. **2.** *esk.* Geceye özgü: *"Kadınlar orada güzel, ince, saf, leylidir."* -A. Haşim.

→ ***leylî meccanî***

leylî meccanî *is.* ve *s. esk.* Parasız yatılı.

lezar *is. Fr. lézard* Kertenkele derisinin sepilenmesiyle elde edilen bir tür deri.

lezbiyen *is. Fr. lesbien* Eşcinsel, sevici kadın.

lezbiyenizm *is. Fr. lesbianisme* Kadınlar arası eşcinsellik, sevicilik.

lezbiyenlik, -ği *is.* Lezbiyen olma durumu: *"Mektep kaçkınımsı hâlleri, aşırı neşeleri, Roksan'la aralarında lezbiyenlik gibi şeyler bile düşündürebilir."* -H. Taner.

leziz *s. (lezi:z) Ar. leziz* **1.** Tadı güzel, lezzetli. **2.** *mec.* Hoş, güzel, zevkli, lâtif: *"Bunun öte tarafında hayalî, leziz bir âlem mevcuttur."* -M. Ş. Esendal.

lezyon *is. Fr. lésion tıp bk.* doku bozukluğu.

lezzet *is. Ar. lezzet* **1.** Ağız yoluyla alınan tat: *"Tekrar odaya dönse bu kaynağın suyunda umduğu lezzeti tekrar bulabilecek miydi?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mec.* Herhangi bir şey karşısında duyulan zevk, haz: *"Ona da dinlenmek gibi bir lezzet yetişir."* -A. Rasim. **lezzet almak** hoşlanmak: *"Uysal hayatımız daima gönlümün de, aklımın da en lezzet aldığı meşgalesi."* -R. H. Karay.

lezzetlendirme *is.* Lezzetlendirmek işi.

lezzetlendirmek *(-i)* Tat vermek; lezzetlenmesini sağlamak.

lezzetlenme *is.* Lezzetlenmek işi.

lezzetlenmek *(nsz)* İyi bir tat kazanmak, tat verilmek, lezzetli bir duruma gelmek.

lezzetli *s.* **1.** Tadı güzel: *"Bizim yazıcı için bundan daha iyi, bundan daha lezzetli bir ilâç olamaz."* -A. Rasim. **2.** Zevkli, haz dolu: *"Bu gayretli millet önünde, bu gayretli millet için yaşamak ve gülmek, ne lezzetli bir sonuçtur."* -H. E. Adıvar.

lezzetlilik, -ği *is.* Tadı güzel olma durumu.

lezzetsiz *s.* Tadı güzel olmayan, tatsız.

lezzetsizlik, -ği *is.* Tatsız olma durumu.

-lı / -li, / -lu / -lü İsimden sıfat türeten ek: *tat-lı, biber-li, tuz-lu, bilgi-li, görgü-lü, sözlü, yaş-lı* vb.

lığ *is.* Alüvyon.

lığlama *is.* Lığlamak işi.

lığlamak *(nsz)* Sel, akarsu, ince çamur, birikinti getirip yığmak.

lığlanma *is.* Lığlanmak işi.

lığlanmak *(nsz)* Üstünde lığ birikmek.

lığlı *s. jeol.* Lığdan oluşmuş veya üzerinde lığ birikmiş: *Lığlı katman.*

-lık / -lik, -luk / -lük **1.** İsimden isim türeten ek. **2.** Yer isimleri yapar: *Odun-luk, kömür-lük, vişne-lik* vb. **3.** Alet isimleri yapar: *Tuz-luk, biber-lik, göz-lük, ağız-lık.* **4.** Soyut isimler kurar: *Ana-lık, genç-lik, insan-lık, iyi-lik, güzel-lik.* **5.** Sıfatlar türetir: *Dağ-lık, yaz-lık, kış-lık, elbise-lik, mevsim-lik.*

lıkır *is.* Sıvıların bir kaptan akarken çıkardığı ses.

→ ***lıkır lıkır***

lıkırdama *is.* Lıkırdamak işi.

lıkırdamak *(nsz)* (kaptaki sıvı) Akarken lık lık diye ses çıkarmak.

lıkır lıkır *zf.* (kaptaki sıvı) Akarken lık lık diye ses çıkararak: *"Kız, herkesten önce çeşmenin musluksuz olduğuna ağzını dayayıp lıkır lıkır ve kana kana suyunu içti."* -O. C. Kaygılı.

-li (I) -lı / -li

-li (II) -ılı / -ili.

Li (III) *kim.* Lityum 'un kısaltması.

libas *is. (liba:s) Ar. libās esk.* Giysi.

liberal, -li *s. Fr. libéral* **1.** Hürriyet ve serbestlikle ilgili. **2.** *mec.* Hoşgörülü. **3.** *is.* Serbest ekonomiden yana olan kimse.

liberalizm *is. Fr. libéralisme* Serbestlik: *"Bizim demokrasi dahi on sekizinci ve on dokuzuncu asır liberalizm basmakalıplarını sırtına yükleyip yurdumuza öyle geldi."* -F. R. Atay.

liberalleşme *is.* Liberalleşmek işi.

liberalleşmek *(nsz)* Serbest bir duruma gelmek.

liberallik, -ği *is.* Liberal olma durumu: *"Milli şuura ermiş bir insana göre muhafazakârlık, liberallik ve daha ileri fikirler arasında fark azdır."* -Y. K. Beyatlı.

liberasyon *is. Fr. libération ekon.* İthalâtı serbest bırakma, ithalâta konulmuş miktar sınırlamalarını kaldırma.

→ ***liberasyon listesi***

liberasyon listesi *is.* İthal yolu ile girmesine izin verilen malların listesi: *"(Ü)zerinde hükmü geçmiş liberasyon listesi bulunan bu soluk sayfa..."* -H. Taner.

libido *is. Fr. libido psikol.* Cinsel iç güdünün belirtilerini gösteren, yaşama gücünün bütünü: *"Daha evlenirken yaşamalarının libidoları belliydi."* -N. Cumalı.

liboş *is.* Liberal ekonomiyi ve liberal siyaseti savunurken çabucak zengin olmayı amaçlayan ve bu yolda hiçbir değer yargısını kabul etmeyen, her şeyi mubah gören kimse.

libre *is. Fr. libre esk.* Yarım kilogramlık bir ağırlık ölçü birimi.

libretto *is. (libre'tto) İt. libretto müz.* **1.** Bir operanın sözlerinin yazılı bulunduğu kitap. **2.** Bir pantomimi veya baleyi açıklayan kitap.

Libyalı *öz. is.* ve *s. (li'byalı)* Libya halkından olan (kimse).

lider *is. İng. leader* **1.** Yönetimde gücü ve etkisi olan kimse, önder, şef: *"İhtilâl partisinin liderini yakından ilk defa tanıyacaktım."* -F. R. Atay. **2.** Bir partinin veya bir kuruluşun en üst düzeyde yönetimiyle görevli kimse: *"Politika kargaşalarına gömülmüş liderler, ufukta bekleyen tehlikeyi göremiyorlardı."* -S. Ayverdi. **3.** *sp.* Bir yarışmada başta bulunan takım veya yarışmacı.

liderlik, -ği *is.* **1.** Liderin görevi. **2.** Lider olma durumu.

liet, -di *is. Alm.* Şarkı.

lif *is. Ar. lîf* **1.** Çok ince ve uzun parça: *"Ihlamur lifleriyle tavana asılmış kış kavunları gözünün önüne geliyordu."* -F. R. Atay. **2.** Yıkanmak için kullanılan bitki telleri demeti veya bu amaçla türlü ipliklerden yapılmış örgü. **3.** *biy.* Tel.

→ ***lif lif***

lifleme *is.* Liflemek işi.

liflemek *(-i)* Vücudu lifle sabunlamak.

liflenme *is.* Liflenmek işi.

liflenmek *(nsz)* **1.** Lif oluşmak: *Kavunlar liflenmiş.* **2.** Lifle sabunlanmak.

lifleşme *is.* Lifleşmek durumu veya biçimi.

lifleşmek *(nsz)* Lif durumuna gelmek.

lifleştirme *is.* Lifleştirmek işi.

lifleştirmek *(-i)* Lifleşmesini sağlamak.

lifli *s.* Lifi olan.

lif lif *s.* Tel tel, ince ince: *"Dalgaların getirip attığı lif lif yosunlar, bir parlayıp bir matlaşarak orada duruyorlardı."* -H. Taner.

lift *is. İng. lift* Teniste topa arkadan öne ve yukarıdan aşağıya doğru vurma.

lig *is. Fr. ligue* Küme. **ligden düşmek** kümeden düşmek.

liga *is. İt. ligare den.* Üç deniz mili uzunluğunda eski bir ölçü birimi.

lignin *is. biy.* Bitkide kök ve gövdenin sert ve odunsu yapısını oluşturan madde.

lik *bk.* -lık / -lik.

lika *is. (li'ka) Ar. lîḳa esk.* Mürekkep hokkalarına konulan ham ipek.

liken *is. Yun. leikhen* **1.** *bot.* Bir mantarla bir su yosununun ortak yaşamasıyla ortaya çıkan bitkilerin genel adı. **2.** *tıp* Kaşındırıcı bir deri hastalığı.

→ ***liken bilimi***

liken bilimi *is. bot.* Likenleri inceleyen bilim dalı.

likidasyon *is. Fr. liquidation tic.* Tasfiye.

likide *is. Fr. liquide* Alacak ve verecekleri hesaplayarak sonucu belirtmek anlamında **likide etmek** teriminde geçer.

likidite *is. Fr. liquidité tic.* **1.** Para ve ticaretle ilgili işlemlerde kullanılabilecek durumda olan satın alma gücü. **2.** Kolaylıkla paraya çevrilebilme özelliği fazla olan varlıklar.

likit, -di *is. Fr. liquide* **1.** Sıvı, akışkan: *Likit gaz.* **2.** *tic.* Kullanılması hemen mümkün olan para.

likorinoz *is. (likori'noz) Yun.* Balıkların iste kurutularak yapılan pastırması.

likör *is. Fr. liqueur* Meyve, alkol, esans karışımıyla yapılan şekerli içki: *"Bu likör vakitsiz, amma şişeleri açmış bulunduk."* -P. Safa. *"Nane likörü nereden aklına gelmiş? Damağında soğuk soğuk, şurup gibi tatlı."* -A. İlhan.

→ ***likör bardağı***

likör bardağı *is.* Likör ikram edilen küçük, ince ve zarif cam bardak.

limaki *is. İt. lima* Ayakkabıcılıkta kullanılan küçük eğe.

liman *is. Yun. limen* Gemilerin barınarak yük alıp boşaltmalarına, yolcu indirip bindirmelerine uygun kuruluşları olan doğal veya yapay sığınak: *"On beş gün sonra, geldiği gibi büyük törenle limanımızdan ayrıldı."* -H. Taner. *"Boğaz, küçük dalgaların arasında sayısız güneşler kaynatan bir liman güzelliğinde görünüyor."* -H. R. Gürpınar.

→ ***liman cüzdanı, liman işçisi, liman reisi***

liman cüzdanı *is. den.* Deniz adamlarının özel kimlik belgesi yerine seferlerde kullandığı küçük defter: *"Bundan böyle nüfus kâğıdının yerini şu liman cüzdanı alacak."* -Z. Selimoğlu.

liman işçisi *is.* Limanda çalışan işçi.

limanlama *is.* Limanlanmak işi veya durumu.

limanlamak *(nsz)* **1.** (gemi) Bir limana girip orada kalmak. **2.** *mec.* Yatışmak, sakinleşmek.

limanlık, -ğı *s.* **1.** Liman gibi kullanılan, liman kurmaya elverişli (yer). **2.** (deniz, hava için) Yatışmış, dalgasız, sakin.

liman reisi *is.* Gemilerin limana girip çıkması, yük alıp vermesi işlerine bakan yetkili kimse: *"Kız kardeşi Nazime'yi yaşlı bir liman reisi istedi."* -M. Ş. Esendal.

limbo *is. (li'mbo) İt. limbo* **1.** Irmaklarda, sığ sularda yük taşıyan bir tür tekne. **2.** Bir ticaret gemisinin içindeki yükü, bordasına yanaşan başka bir gemiye aktarma işlemi.

lime *is. (li:me) Far. līme esk.* Parça.

→ ***lime lime***

lime lime *zf.* ve *s.* Parça parça, ayrılmış, yırtık: *"Bu arkasında paçavra hâlinde lime lime bir don gömlekten başka bir şey olmayan karışık saçlı bir çocuktur."* -R. N. Güntekin. **lime lime olmak** parçalanıp ufalanmak, parça parça olmak: *"Bir naaş nasıl yavaş yavaş solar, çürür, lime lime olur, bir kemik çevresi kalırsa Türk şiirinin de öyle önce, suyu çekildi."* -Y. K. Beyatlı.

limit *is. Fr. limite* **1.** Bir şeyin nicelik bakımından erişebileceği en son nokta veya yer. **2.** *mat.* Değişken bir büyüklüğün istenildiği kadar yaklaşabildiği durağan büyüklük: *Daire, iç çokgenlerin çevresinin üst limitidir.*

limitet *s. İng. limited* Sınırlandırılmış, sınırlı.

→ ***limitet ortaklık, limitet şirket***

limitet ortaklık, -ğı *is. huk.* ve *tic.* Ortaklarının sorumluluğu, koydukları sermaye ile sınırlı bulunan ortaklık.

limitet şirket *is. bk.* limitet ortaklık.

limitsiz *s.* Sınırsız, herhangi bir kısıtlama olmaksızın.

limnoloji *is. Fr. limnologie* Göl bilimi.

limon *is. Yun. lemoni bot.* **1.** Turunçgillerden, 3,5 m yükseklikte, kışın yapraklarını dökmeyen, beyaz çiçekli bir ağaç *(Citrus limonum).* **2.** *bot.* Bu ağacın sarı

renkli, kabuğu kokulu, suyu ekşi meyvesi. **limon gibi 1)** sarı, çok sarı: *"Benzi limon gibi sararmaya, gözleri ateş gibi parlamaya başladı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** çok ekşi. **limon kabuğu gibi** *tkz.* küçük ve biçimsiz (şapka).

→ ***limon asidi, limon esansı, limon kabuğu, limon küfü, limon otu, limon sarısı, limon suyu, limon tozu, limon tuzu***

limon asidi *is. bk.* sitrik asit.

limonata *is. (limona'ta) İt. limonada* Su, şeker ve limon suyundan yapılan şerbet: *"Fahri'nin canı soğuk bir limonata istiyor."* -S. F. Abasıyanık. **limonata gibi** sıcak günlerde serin esen hafif rüzgâr için söylenir.

→ ***limonata bardağı***

limonata bardağı *is* Limonata ikram etmek için kullanılan ince, uzun cam bardak.

limonatacı *is.* Limonata yapan veya satan kimse: *"Limonatacı tezgâhtarlığını da galiba iş bulamadığı için kabul zorunda kalmış."* -R. H. Karay.

limonatacılık, -ğı *is.* Limonata yapmak veya satmak işi.

limoncu *is.* Limon yetiştiren veya satan kimse.

limon esansı *is.* Taze limon kabuğunun sıkılmasıyla elde edilen uçucu yağ.

limonî *s. (limo:ni:) Yun. lemon + Ar. -î* **1.** Limon renginde olan, yeşile çalan açık sarı. **2.** *mec.* Alıngan, beklenmeyen bir zamanda öfkelenen: *Limonî tabiatlı bir adam. "Anasını alacak değilim, ama bilirim, çok şişman kadınların huyları biraz limonî olur."* -A. Gündüz. **3.** (insan ilişkileri için) Biraz bozuk: *Bu günlerde aramız limonî.*

→ ***limonî hava***

limonî hava *is.* Yağmur yağıp yağmayacağı belli olmayan kapalı hava.

limonit *is. Fr. limonite jeol.* Sarı veya kahverengi doğal hidratlı demir oksit.

limon kabuğu *is.* Çeşitli maddelerin yapımında kullanılan ve limonu çevreleyen kabuk.

limon küfü *is.* **1.** Yeşile çalan mavi renk. **2.** *s.* Bu renkte olan: *"Yüzü büsbütün küçülmüş, limon küfü bir renk almış."* -H. Taner.

limonlama *is.* Limonlamak işi.

limonlamak *(-i)* İçine veya üstüne limonun suyunu sıkmak veya katmak.

limonlu *s.* İçine limon sıkılmış veya limon doğranmış: *Limonlu çay.*

limonluk, -ğu *is.* **1.** Sıcak iklim bitkilerinin korunduğu ve yetiştirildiği, bir bölümü veya bütünü camlı, kapalı yer, ser, sera: *"Köşkün yanından kıvrılıp arkadaki limonluğa doğru yürüyorlardı."* -M. Yesari. *"Taksim gezisi öğleden sonra ılık bir limonluk gibidir."* -B. Felek. **2.** Üzerine kesilmiş limon bastırılıp sıkılan, ortası tümsek ve oluklu küçük araç. **3.** Merdiven, balkon gibi yerlerin kıyılarına çekilen, 20, 30 cm yüksekliğindeki set, tavhane.

limon otu *is. bot.* Kışın yapraklarını döken, salkım çiçekli bir ağaççık *(Lippia citriodora).*

limon sarısı *is.* Limon kabuğunun rengi.

limon suyu *is.* Limon sıkılarak elde edilen meyve suyu.

limon tozu *is. hlk.* Sitrik asit.

limon tuzu *is. hlk.* Sitrik asit.

linç, -ci *is. İng. lynch* Birden çok kimsenin kendilerine göre suç olan bir davranışından ötürü birini, yasa dışı ve yargılamasız olarak, taş, sopa gibi araçlarla döverek öldürmesi. **(birini) linç etmek** (kalabalık, topluluk) yargılamadan öldürmek: *"Yakalamışlar adamı. Ahali linç edecekmiş az kalsın."* -S. F. Abasıyanık.

lineer *s. Fr. linéaire mat.* **1.** Çizgilerle ilgili olan. **2.** *mat.* Değişmesi bir doğru ile gösterilebilen: *Lineer bir fonksiyon, birinci dereceden bir fonksiyondur.*

linet *is. (li:net) Ar. linet esk.* Sürgün.

linin *is. Fr. linine biy.* Hücre çekirdeğinde bulunan ve kromatin tanelerini taşıyan ağ biçimindeki ipliksi yapıya verilen ad.

link (I) *is. hlk.* Atın eşkin yürüyüşü.

link (II) *is. İng. link* İletişim dizgesi birliği.

linolyum *is. (lino'lyum) Fr. linoléum < Lât.* Yer döşemesi olarak kullanılan, üzeri keten yağı ve mantar tozuyla kaplanmış jüt bezi, muşamba: *"Ben bir tek odada oturuyorum. Döşeme linolyum döşeli."* -M. Ş. Esendal.

linotip *is. İng. linotype* Basım evinde harfleri dizen ve satırları blok durumunda döken dizgi makinesi.

linyit *is. Fr. lignite < Lât. jeol.* Birleşimindeki karbon oranı % 60, 70 olan, kahverengi veya siyah taşıl kömür.

lipari *is. (lipa'ri) Yun. liparis zool.* Çirozluktan sonra yağlanmaya başlayan uskumru.

liparit *(Lipari adalarının adından) jeol.* Riyolit.

lipit, -di *is. Fr. lipide* Her tür organik yağa verilen ad.

lipom *is. Fr. lipome tıp* Yağ dokusunun, bulunduğu yerde büyümesiyle oluşan zararsız ur, yağ uru.

lipsos *is. (li'psos) Yun. zool.* İskorpitgillerden, Akdeniz ve Atlas Okyanusu'nda yaşayan, yüzgeçlerindeki dikenlerde yaralara sebep olan bir zehir bulunan, 40 cm uzunluğunda, eti çok beğenilen bir balık *(Scorpaena porcus).*

lir *is. Fr. lyre müz.* Kaynağı mitolojik çağlara dayanan kirişli bir çalgı.

lira *is. (li'ra) İt. lira* **1.** Yüz kuruş değerinde Türk para birimi: *"Lira, para denildi mi, zihnin gidişatı derhal değişiyor."* -A. Rasim. *"Bu pazarlığın yapıldığı zamanda liranın kıymeti vardı."* -R. H. Karay. **2.** Bazı ülkelerin para birimlerini de gösterir: *Mısır lirası.Suriye lirası.* **3.** *esk.* Yedi gram ağırlığında altın sikke: *Sarı lira. İngiliz lirası.*

liralık, -ğı *s.* **1.** Herhangi bir lira değerinde olan: *Beş milyon liralık alışveriş. On milyon liralık kumaş.* **2.** *is.* Lira.

liret *is. İt.* İtalyan para birimi.

lirik, -ği *s. Fr. lyrique* **1.** Coşkun, ilhamla dolu: *"Hiç bir millet Fuzuli ve Nedim ayarında iki büyük lirik şair gösteremez."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *ed.* Eski Yunan edebiyatında lir eşliğinde söylenen (şiir). **3.** *is. ed.* Çok etkili, coşkun, genellikle kişisel duyguları dile getiren edebiyat.

→ ***lirik şiir***

lirik şiir *is. esk.* **1.** Yunanlılarda lir eşliğinde okunan şiir. **2.** Coşkun ve ateşli bir anlatımı olan, toplumun ortak veya şairin kişisel duygularını yansıtan şiir.

lirizm *is. Fr. lyrisme* Kişisel duyguların ilham yolu ile coşkulu ve etkili anlatımı.

lisan *is. (lisa:n) Ar. lisân* Dil, zeban: *"Mektup uzun değildi, biraz da ticarî bir lisanla yazılmıştı."* -P. Safa. **lisana gelmek** (konuşmaz şeyler) konuşmaya başlamak, dile gelmek, dillenmek: *Ağaç lisana gelerek...*

→ ***lisanıhâl, lisanımünasip***

lisanıhâl, -li *is. (lisa:nıha:l) Ar. lisan-ı hâl* Hâl diliyle, davranışla düşünce ve istenileni anlatma.

lisanımünasip, -bi *is. (lisa:nımüna:sip) Ar. lisân-ı münâsib* Karşısındakinin kolayca anlayabileceği dil ve uslûp.

lisanî *is. (lisa:ni:) Ar. lisânî* Dille ilgili.

lisaniyat *ç. is. (lisa:niya:t) Ar. lisâniyyât, lisâniyye'* nin çokluk biçimi *esk.* Dil bilimi; lengüistik, filoloji.

lisans *is. Fr. licence* **1.** Genellikle dört yıl süren üniversite veya yüksek okul öğrenimi: *"Doktora veya lisanslarını hazırladıkları sırada maişet parasını büro ve otel garsonluğu yapmakla çıkarıyorlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Bu öğrenim sonunda elde edilen ve diploma ile belgelendirilen akademik derece. **3.** *tic.* Yurda mal sokma veya yurttan mal çıkarma izni: *İthal lisansı.İhraç lisansı.* **4.** *huk.* Bir malı yabancı firma adına üretme izni. **5.** *sp.* Bir sporcunun resmî yarışmalara katılabilmesi için spor federasyonunun kendisine verdiği kayıt fişi veya kimlik kartı.

lisansiyer *is. Fr.* Üniversitede okuyan öğrenci: *"Lisansiyerler listesi üniversitenin dehlizine nihayet asılmıştı."* -S. F.

Abasıyanık.

lisanslı *s.* Lisansı olan: *Alman lisanslı elektrik sayacı.*

lisansüstü *is. Fr. licence* + *T. üstü* Lisans eğitimi sonrası.

→ ***lisansüstü eğitim***

lisansüstü eğitim *is.* Lisans eğitimi bittikten sonra yapılan yüksek öğretim.

lise *is. (li'se) Fr. lycée* Sekiz yıllık ilköğretimden sonra en az üç yıllık bir eğitimle hayata veya yüksek öğretime hazırlayan orta öğretim kurumu: *"Liseyi bitirince Avrupa'da tahsilini ben üzerime alırım."* -R. H. Karay.

liseli *is.* ve *s.* Lise öğrencisi: *"Kadın liseli bir öğrenci, adam delikanlı..."* -Ç. Altan.

liste *is. İt. lista* Alt alta yazılmış şeylerin bütünü: *"Nihayet listeyi getirtirler. Üç baş birden yazılı yemeklerin üzerine eğilir."* -H. R. Gürpınar. *"İhtiyar garson yazılmış listeleri masalara bırakıyor."* -H. Taner.

→ ***liste başı***

liste başı *is.* Herhangi bir seçimde, listenin en başında olan isim.

listeci *is.* **1.** Liste yapan kimse. **2.** İnternet aracılığıyla, alıcıya gönderilen mesaj, mektup veya dosyaları düzenli bir biçimde listeleyen düzenek.

listeleme *is.* Listelemek işi veya durumu.

listelemek *(-i)* Liste durumuna getirmek.

literatür *is. Fr. littérature* **1.** Edebiyat, yazın. **2.** Herhangi bir bilim dalında yazılmış olan yazı veya eserlerin bütünü: *"Alman subaylarıyla ilerlettiği Almancası ile askeri literatürü günü gününe takip eder."* -H. Taner.

litografi *is. bk.* litografya.

litografya *is. Yun.* **1.** Taş basması. **2.** *s.* Bu yöntemle basılmış (yazı, resim).

→ ***litografya taşı***

litografyacı *is.* Litografya işi ile uğraşan, litografya yapan kimse.

litografya taşı *is.* Taş basmasında kullanılan çok düzgün bir kalker.

litoloji *is. Fr. lithologie* < *Yun.* Taş bilimi.

litosfer *is. Fr. lithosphère* < *Yun.* Taş yuvarı.

litre *is. (li'tre) Yun. litra* **1.** Sıvıları ölçmede kullanılan, bir desimetre küp hacminde ölçü birimi. **2.** *s.* Bir litrenin alabileceği miktarda olan: *"Şimdi yedek iki litre kan var elimizde."* -N. Cumalı.

litrelik, -ği *s.* Herhangi bir litre ölçüsünde sıvı alan: *İki litrelik şişe, Beş litrelik kap.*

liturya *is. Yun. bk.* kudas.

lityum *is. Fr. lithium kim.* Atom sayısı 3, atom ağırlığı 6,94, yoğunluğu 0,55 olan, 180° C de eriyen, gümüş parlaklığında, bilinen en hafif element. Kısaltması Li.

lityumlu *s. kim.* Lityum içeren bir madde.

liva *is. (liva:) Ar. livā esk.* **1.** Sancak: *"Eski İzmir vilayetiyle livalarında beklenmedik zorluklarla karşılaşmıştır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *ask. esk.* Tugay: *"Süvari livalarında uzun hizmeti geçmiş olan Fahrettin Bey..."* -A. İlhan. **3.** *ask.* Tuğgeneral. **açıklar livası** işi gücü olmayan, boşta kalan kimse.

livar *is. İt. livaio den.* **1.** Avlanan balıkları canlı olarak saklamak için ağzı içine doğru konik örülmüş sepet: *"Keçi kellesinin ince derisini parça parça kesip de ağlara takmak için hazır edip livarına tıktığı zaman ..."* -S. F. Abasıyanık. **2.** İçinde diri balık saklanan, denizden ayrılmış havuz.

livarlı *s.* Livarı olan.

→ ***livarlı tekne***

livarlı tekne *is. den.* Avlanan balıkları canlı saklamak için denizde bağlantılı bölümleri olan gemi.

liyakat, -ti *is. (liya:kat) Ar. liyāḳat* **1.** Lâyık olma, yaraşırlık, uygunluk, değim. **2.** Yeterlilik, kifayet: *"Her birimiz kendi liyakatimize göre, üzerimize bir vazife almalıyız."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **liyakat göstermek** başarmak.

→ ***liyakat sahibi***

liyakatli *s.* Liyakati olan, başarılı, yetenekli, değimli: *"Ciddî bir gazetede liyakatli, genç bir muharririn şu sözleri beni hâlâ düşündürüyor."* -O. S. Orhon.

liyakat sahibi *is.* Başarılı, erdemli, yetenekli.

liyakatsiz *s.* Liyakati olmayan, başarısız, yeteneksiz, değimsiz.

liyakatsizlik, -ği *is.* Liyakatsiz olma durumu.

lizol, -lü *is. Fr. lysol* Krezol: *"Koridor, kızarmış ekmek, lizol ve eter kokuyordu."* -H. Taner.

lizöz *is. Fr. liseuse* Yatakta kadınların giydiği bir çeşit yün hırka.

lobelya *is. (lobe'lya) Lât. bot.* Salkım durumunda mavi çiçekleri bulunan bir veya çok yıllık Kuzey Amerika bitkisi *(Lobelia)*.

lobi *is. İng. lobby mim.* **1.** Bir yapının kapısından içeri girildiğinde görülen ilk boşluk, dalan. **2.** Otel, tiyatro gibi yerlerde girişe yakın geniş yer. **3.** *mec.* Bazı ortak çıkarları olan grupların temsilcilerinden oluşan topluluk.

lobici *is.* Çıkarları ortak olan grupların temsilcisi, dalancı.

lobicilik, -ği *is.* Dalancılık.

lobut *is. Ar. nebbût* **1.** Kalın, kısa ve düzgün sopa. **2.** *sp.* Kol gücünü geliştirmek için kullanılan, gürgenden jimnastik aracı.

loca *is. İt. loggia* **1.** Tiyatro, sinema gibi eğlence yerlerinde veya parlâmento salonlarında özel bölme: *"İkinci mevki sıralar oldukça dolmuş, localardan ise ancak bir ikisi tutulmuş."* -M. Ş. Esendal. *"O burada, cebinde loca bileti, rezil gibi bekliyordu."* -H. Taner. **2.** Masonların toplantı yeri.

loça *is. İt. occhio den.* Gemilerin baş bodoslamalarının her iki yanında, çapayı içine alabilen ve güverteye açılan demir zincirin geçtiği delik.

loda *is. hlk.* **1.** Küme, yığın: *Saman lodası.* **2.** Demet. **3.** Taneli veya tanesiz saman yığını. **4.** Üzeri toprak veya otla örtülmüş saman yığını.

lodos *is. Yun. notos* **1.** Güneyden veya güneybatıdan esen ve bazen de yağış getiren yerel rüzgâr, kaba yel: *"Dinmiş lodosların uğultusu içinde / İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı."* -O. V. Kanık. *"Lodos desem lodos değil, bir acaip rüzgâr esiyordu."* -H. Taner. **2.** Bu rüzgârın estiği gün veya zaman: *Lodosta balığa çıkılmaz.* **3.** Güney yönü: **(bir şeyi) lodosa çevirmek (veya dönmek)** hava soğuk iken lodosla ısınmak: *"Hava öğleden beri lodosa çevirdiği için soğuk değildi."* -P. Safa.

→ lodos balığı

lodos balığı *is.* **1.** Lodos estiğinde sersemleyip kolayca avlanan balık. **2.** *mec.* Alık, sersem, şaşkın, ne yaptığını bilmez hâlde dolaşan (kimse).

lodoslama *is.* Lodoslamak işi.

lodoslamak *(nsz)* **1.** Lodos esmeye başlamak. **2.** (rüzgâr) Lodosa çevirmek.

lodoslu *s.* Lodosu olan, lodosa sahip veya lodosa maruz kalan: *"Lodoslu deniz aşağıdaki kayığı dövdükçe koca bina derinden derine yalpalardı."* -C. Uçuk.

lodosluk, -ğu *is.* Lodosun estiği yön, güney.

logaritma *is. Fr. logarithme Yun. mat.* Büyük çarpmaları, bölmeleri, kök ve kuvvet alışlarını yapabilmek için bulunan bir yol; biri geometrik, öbürü aritmetik olarak kurulan iki sayı dizisinden aritmetik olanın her sayısı, karşılaştığı geometrik sayının logaritmasıdır: *1 10 100 1000 10000... 0 1 2 3 4... dizilerinde 100 sayısının logaritmasının 2, 1000 sayısının ise 3 olduğu görülüyor.*

→ logaritma tablosu

logaritma tablosu *is.* Sayıların logaritmalarını gösteren çizelge.

logaritmik *s. Fr. logarithmique mat.* Logaritmaya ilişkin.

logistik, -ği *is. Yun. lojistik bk.* lojistik.

logo *is.* Arma.

logos *is. (lo'gos) Yun. fel. bk.* deyi.

loğ *is. hlk.* Yollarda, toprak damlarda yeri bastırmak veya tarlalarda toprağı ezmek için gezdirilen taş silindir.

loğlama *is.* Loğlamak işi.

loğlamak *(-i) hlk.* Üzerinde loğ gezdirip toprağı bastırmak, sıkıştırmak.

loğusa *is. (loğu'sa) Yun. lokhusa* Yeni doğum yapmış kadın: *"Annemin loğusa yatağı, evin cepheye doğru, sonundaki ön odada idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

*→ **loğusa humması, loğusa otu, loğusa şekeri, loğusa şerbeti***

loğusa humması *is. tıp* Albastı.

loğusalık, -ğı *is.* **1.** Loğusa olma durumu. **2.** Doğumdan sonraki yedi veya kırk günlük dönem.

loğusa otu *is. bot.* İki çeneklilerden, çiçekleri koyu kahverengi ve pis kokulu, tırmanıcı bir bitki *(Aristolochia).*

loğusa şekeri *is.* İçinde karanfil, baharat ve şekerci boyası bulunan, baklava biçiminde kırmızı şeker.

loğusa şerbeti *is.* Loğusa şekerinden yapılan, doğum dolayısıyla kutlamaya gelenlere sunulan şerbet.

lojik *is. Fr. logique* Mantık.

lojistik, -ği *is. Fr. logistique man.* **1.** Askerlik mesleğinin savaşta veya askeri harekâtta, yol, haberleşme, sağlık, yiyecek, içecek ve silâh sağlama gibi çok yönlü hizmetleri en akılcı, etkili ve seri bir biçimde plân ve programa bağlayıp uygulayan hizmetler bütünü. **2.** *man.* Modern mantık. **3.** *s. ask.* Lojistik hizmetle ilgili.

*→ **lojistik dairesi, lojistik hizmet***

lojistik dairesi *is. ask.* Askerlikte lojistik hizmetlerin görüldüğü bölüm.

lojistik hizmet *is. ask.* Askerlik mesleğinin savaşta veya harekâtta çok yönlü görevlerini yerine getirme.

lojman *is. Fr. logement* Bir çalışma yerinde görevlilere, işçilere parasız veya az bir kira karşılığında verilen konut.

lok *is. İng. lock den.* Gemileri, farklı iki su düzeyinin birinden öbürüne aşırmak için yapılmış ara havuz.

lokal, -li *s. Fr. local* **1.** Belli bir yerle, bölgeyle ilgili, yerel, mahalli, mevzii. **2.** *tıp* Sınırlı bir yerle ilgili olan, yerel, mevzii: *Lokal anestezi.* **3.** *is.* Bir dernek veya kuruluşun üyelerinin buluşmaları için ayrılmış yer, dernek evi: *"Siyasal kuruluşların lokallerini, yakıp yıkmaya kalkacaklardır."* -N. Cumalı. **4.** Müzikli eğlencelerin yapıldığı yer, gece kulübü: *"Onlarla beraber Beyoğlu lokanta ve gece lokallerine büsbütün başka bir uslup geldi."* -F. R. Atay.

lokalizasyon *is. Fr. localisation* Kuruluş yeri seçimi.

lokanta *is. (loka'nta) İt. locanda* Kazanç amacıyla açılmış, para karşılığında yemek yenilen yer, restoran: *"Galata lokantalarının yemekleri üzerine tetkikler yapmağa başlamış."* -A. Rasim.

lokantacı *is.* Lokanta işleten kimse: *"Lokantacı parmağını ağzına götürdü."* -R. H. Karay.

lokantacılık, -ğı *is.* Lokanta işletme işi.

lokantalı *s.* Lokantası olan: *"Yemekten sonra lokantalı vagondan birer de kahve getirttiler."* -M. Ş. Esendal.

lokatif *is. Fr. locatif gr. esk.* İsim hâllerinden bulunma durumu, -de hâli.

lokavt *is. İng. lock-out* İş verenin işçileri topluca işten uzaklaştırma veya işten çıkarma kararı.

lokma *is. Ar. lukme* **1.** Ağza bir defada alınıp götürülen yiyecek parçası, sokum: *"Öbür yemeklerden bile ağzına bir lokma koyamadı."* -Ö. Seyfettin. *"Yavaş yavaş koynundan küçük lokmalara ayırarak çıkardığı peksimedi yemesini bekledi."* -H. E. Adıvar. **2.** Mayalı hamuru yuvarlak lokmalar durumunda kızgın yağa döküp kızarttıktan sonra şerbete atarak yapılan bir tatlı. **3.** Türlü kalınlıktaki cıvataları, boşluğuna geçirip sökmeye veya sıkıştırmaya yarayan metalden alet. **4.** Yemek: *"Bu akşam lokmayı beraber yeriz, tanışmış olursunuz."* -T. Buğra. **5.** *mec.* Genellikle haksız olarak ele geçirilen mal veya para: *"Bu lokma sizin için çok büyüktür; boğazınızdan geçmez, yutamayacaksınız ve boğulacaksınız."* -P. Safa. **lokma çiğnenmeden yutulmaz** her işin emekle yapılır. **lokma dökmek** 1) lokma tatlısı yapmak; 2) konuk için yemek hazırlamak. **lokma etmek** 1) (dervişler arasında) yemek yemek; 2) ye-

mek: *"Ben de uskumru aldım. Kendim kızartacağım. Ne olur kalın, beraber lokma edelim."* -H. E. Adıvar. **lokması ağzında büyümek** üzüntü veya iştahsızlık sebebiyle lokmasını yutamamak: *"Ağzımızda lokmalar büyürdü, muşambanın buz gibi teması adeta ellerimizi yakardı."* -R. H. Karay. **(birinin) lokmasını dökmek** bir ölünün hatırası için lokma döküp dağıtmak. **(birinin) lokmasını saymak** sofrasında yemek yiyen kimsenin ne kadar yediğine dikkat etmek.

→ ***lokma anahtar***, ***lokma başlığı***, ***lokma göz***, ***lokma gözlü***, ***lokma lokma***, ***lokma tatlısı***

lokma anahtar *is.* Altı veya sekiz köşeli, vidaları sökmeye yarayan alet.

lokma başlığı *is.* Lokmaların takıldığı parça.

lokmacı *is.* Lokma yapan veya satan kimse.

lokmacık, -ğı *is.* Küçük bir lokma: *"Doktor her gün tahlil bahanesiyle bir lokmacık olsun pilâv yiyordu."* -S. F. Abasıyanık.

lokmacılık, -ğı *is.* Lokmacı olma durumu veya lokmacının işi.

lokma göz *s.* Dışarı fırlamış göz, patlak göz.

lokma gözlü *is.* Fırlak, patlak gözlü.

lokma lokma *zf.* Lokmalar durumunda, lokma biçiminde bölünmüş olarak.

lokman ruhu *is. hlk.* Eter: *"Bana biraz lâvanta çiçeği, biraz limon, biraz lokman ruhu getirin."* -O. C. Kaygılı.

lokma tatlısı *is.* Mayalı hamuru küçük yuvarlak lokmalar durumunda kızgın yağa döküp kızarttıktan sonra şerbete atarak yapılan bir tatlı, lokma.

lokomobil *is. Fr. locomobile* Sanayi ve tarımda kullanılan, tekerlekler üzerine kurulmuş, istenilen yere çekilebilen patlamalı motor veya buhar makinesi.

lokomotif *is. Fr. locomotive* Vagonları çeken, tekerlekli, buharlı, elektrikli, termik motorlu veya sıkıştırılmış havalı makine: *"Aynı sene içinde lokomotif fabrikası işletmeye açılmıştır."* -F. R. Atay.

lokomotifli *s.* Lokomotifi olan.

lokomotifsiz *s.* Lokomotifi olmayan: *"Her nedense dört beş tramvay birikmiş, lokomotifsiz bir tren gibi duruyordu."* -Ö. Seyfettin.

lokosit *is. Fr. tıp* Akyuvar.

lokum *is. Ar. râhatu'l-hulkûm >lâtilokum.* Şekerli nişasta eriyiğini pişirip hafif ağdalaştırarak yapılan, küçük küp veya dikdörtgen biçiminde kesilen şekerleme, kesme, lâtilokum: *"Üsküdara gider iken bir mendil buldum / Mendilimin içine lokum doldurdum."* -Halk türküsü. **lokum gibi** 1) tatlı, güzel, yumuşak şeyler için söylenir; 2) çok güzel (kadın).

lolo *is. argo* Gösteriş, kabadayılık: *Bize de mi lolo?*

lololo *is. argo* Ters ve olumsuz davranış için söylenen bir söz: *"Canım bana da lololo olur mu?"* -F. Celâlettin.

lombar *is. İt. den.* Gemi bordalarına, küpeştelerine açılan dörtgen biçiminde delik.

lomboz *is. Yun. den.* Kamaralarla alt güverteleri aydınlatmak için bordalardan ve güvertelerden açılan yuvarlak pencere.

lonca *is. (lo'nca) İt. loggia esk.* Belli bir iş kolunda usta, kalfa ve çırakları içine alan dernek, korporasyon: *"Bu iş için loncada, isim duası yapılır."* -S. Ayverdi.

→ ***lonca ustası***

loncacılık, -ğı *is.* Lonca kuruluşlarına dayanan ekonomi ve devlet anlayışı.

lonca ustası *is.* Lonca başkanı.

london *is.* Landon.

longa *is. (lo'nga) müz.* Türk müziğinde yörük özellik taşıyan oyun havası.

longoz *is. Yun.* Deniz veya ırmaklarda birdenbire derinleşen yer.

longpley *is. İng. long-play* Uzun devirli plâk, uzunçalar: *"Ben buradan, bir iki longpley klâsik plâk alabilirim."* -H. Taner.

lop (I) *s.* Yumuşak, yuvarlak ve irice: *Lop et.*

→ ***lop et***, ***lop incir***, ***lop lop***, ***lop yumurta***

lop (II) *is. Fr. lobe Yun. anat.* Bir or-

ganın yuvarlak ve birbirinden ayrılmış parçalarından her biri: *Sağ akciğerde üç, soldakinde iki lop vardır.*

lopçuk, -ğu *is. anat.* Küçük lop: *Akciğer lopçuğu.*

lop et *is.* Yağsız, iyi pişmiş, iri parça et.

lop incir *is. bot.* İri ve yumuşak bir tür incir.

lop lop *zf.* İri parçalar durumunda (yemek veya yutmak).

loppadak *zf. (lo'ppadak)* Lop diye ses çıkararak: *Et loppadak yere düştü. Koca dolmayı loppadak ağzına attı.*

lopur *is.* Bir şeyi yerken veya yutarken çıkan ses.

lopur lopur *zf.* Lopur sesi çıkararak: *Bir sepet inciri lopur lopur yiyiverdi.*

lop yumurta *is.* Suda çok kaynatılmış kabuklu yumurta.

lor *is. Far. lor* Bir tür taze, yumuşak ve tuzsuz beyaz peynir: *"Teyzem iki dolu kaşık lora, günlük iki yumurta kardı."* -N. Cumalı.

lorentiyum *is. Fr. lawrencium (E. O. Lawrence'in adından) kim.* Atom numarası 103 olan, 1961 'de Berkeley'de kaliforniyum atomlarının bor çekirdekleriyle bombardımanından elde edilen yapma element. Kısaltması Lr (eskiden Lw).

lort, -du *is. İng. lort hlk.* **1.** İngitere'de babadan oğula veya ailenin ilk erkek kişisine geçen veya kral tarafından bağışlanan soyluluk unvanı: *"O sırada yaşlı bir lort beni pek sevdi."* -R. H. Karay. **2.** Lortlar Kamarası üyesi. **3.** *mec.* ve *hlk.* Çok zengin kimse. **4.** *mec.* Sükseli, kalantor, gösterişli (kimse): *"O bildiğimiz doktor gitmiş, yerine bir lort gelmiş."* -S. M. Alus. **lort gibi** bolluk içinde ve rahat bir biçimde: *"Onların öyle lort gibi kurulup durduklarına bakmayın."* -R. N. Güntekin.

→ lortlar kamarası

lorta *is. (lo'rta) İt. lorta* Ayakkabı kalıbının çapı: *Baş lorta.Orta lorta. Aşağı lorta.*

lortlar kamarası *is.* İngiliz parlâmentosunda senato.

lostra *is. (lo'stra) İt. lustra* Ayakkabı boyama.

→ lostra salonu

lostracı *is.* Lostra salonunda çalışan ayakkabı boyacısı.

lostra salonu *is.* Ayakkabı boyanılan yer.

lostromo *is. (lostro'mo) İt. nostromo den.* Ticaret gemilerinde tayfaların başı: *"Lostromo filikaya atlıyor, ayaklarımın altında tahtalar takılıyor."* -Z. Selimoğlu.

lostromoluk, -ğu *is.* Lostromonun yaptığı iş.

losyon *is. Fr. lotion* Deri ve saç bakımında kullanılan alkollü veya alkolsüz, kokulu sıvı: *"Yüzüne tıraştan sonra losyonunu sürdü."* -C. Uçuk.

loş *s. (l ince okunur)* **1.** Yeterince aydınlık olmayan, yarı karanlık, az ışık alan: *"Yer yer sıvaları dökülmüş mezbele kokan loş bir antreden yürüdü."* -H. R. Gürpınar. *"İçeriye doğru gittiler, loş bir köşede, küçük bir masaya yerleştiler."* -H. E. Adıvar. **2.** Az ışık veren.

loşça *s.* ve *zf. (lo'şça, l ince okunur)* Az ışık almış, yarı karanlık: *"Loşça bir köşeye çekilerek ortalığı gözden geçirmekten başka yapacağı bir şey yoktu."* -P. Safa.

loşlaşma *is.* Loşlaşmak işi.

loşlaşmak *(nsz)* Loş duruma gelmek.

loşlaştırma *is.* Loşlaştırmak işi.

loşlaştırmak *(-i)* Loş bir duruma getirmek: *"Ağır perdelerin loşlaştırdığı bir salona girdim."* -Y. Z. Ortaç.

loşluk, -ğu *is.* Loş olma durumu: *"Bir mahzen loşluğunu hatırlatan yarı karanlık içinde, Nadir odayı gösterdi."* -P. Safa. *"Henüz lâmba yanmamış ve köşelerde akşamın loşluğu derinleşmeye başlamıştı."* -H. E. Adıvar.

lota *is. (lo'ta) Lât. zool.* Tatlı sularda yaşayan, bir tür gelincik balığı *(Lota vulgaris).*

lotarya *is. (lota'rya) İt. lotteria* Ad veya numara çekilerek oynanan şans oyunlarının genel adı.

lotaryacı *is.* Lotarya yolu ile kazanç

sağlayan kimse.

lotaryacılık, -ğı *is.* Lotarya oynatma işi.

lotus *is. Lât. lotus < Yun. lotos bot.* Nilüfer cinsinden birçok bitkiye verilen genel ad.

lök (I) *is. hlk.* Bir tür erkek deve. **lök gibi oturmak** (veya **çökmek, dikilmek**) bir yere bütün heybetiyle, ağırlığıyla oturmak (veya çökmek, dikilmek): *"Cabi Efendi, lök gibi karşılarına dikilmişti."* -Ö. Seyfettin.

lök (II) *is. hlk.* Kireç, zeytinyağı, pamuk ve yumurta akının karıştırılmasından elde edilen, kırık, çatlak çanak çömlekleri, künkleri birleştirmekte kullanılan macun, lökün.

lökleme *is.* Löklemek işi.

löklemek *(-i) hlk.* Lökle yapıştırmak.

lökoplâst *is. Fr. leucoplaste bot.* Bitki hücrelerinde veya bazı kamçılılarda sitoplazma içinde bulunan ve genellikle nişasta taneciğini oluşturan cisimcik.

lökosit *is. Fr. leucocyte tıp* Akyuvar.

lökoz *is. Fr. leucose tıp* Lösemi durumu.

lökün *is. hlk. bk.* Lök.

löp *s.* İri ve yumuşak.

→ ***löp löp***

löp löp *s.* İri ve yumuşak olan: *"Esvabının içine tıkıştırdığı löp löp etleri her yerinden pırtlıyor."* -H. E. Adıvar. *"Delikanlı şişman, löp löp yanaklı, kara bıyıklı, güzel sesli idi."* -S. F. Abasıyanık.

löpür *is.* Bir şeyi yerken veya yutarken çıkan ses.

→ ***löpür löpür***

löpür löpür *zf.* Löpür sesi çıkararak.

lös *is. Alm. löss jeol.* En çok vadilerde, yamaçlarda bulunan, kil ve kum karışımı, sarı renkli verimli balçık.

lösemi *is. Fr. leucémile bk.* kan kanseri.

lösemit *is. Fr. leucémide tıp* Lösemilerde görülen deri belirtileri.

Lr *kim.* Lorentiyum'un kısaltması.

-lu (I) *bk.* -lı / -li.

-lu (II) *bk.* -lı / -ili.

Lu (III) *kim.* Lütesyum'un kısaltması.

-luk *bk.* -lık / -lik.

lûmbago *is. (lûmba'go) Fr. < Lât tıp* Soğuğun etkisiyle veya bir bükülme sonucunda, bel bölgesinde birdenbire beliren ağrı.

lûnapark *is. İt. İng. luna+park* Türlü eğlence ve oyun kuruluşları bulunan alan: *"Lûnaparklarda döner salıncaklar vardır hani."* -Ç. Altan.

lup *is. Fr. loupe* Büyüteç: *"Sol gözüne lupunu iliştirmiş, beyaz taş yüzüğü, bir türlü elinden bırakamıyordu."* -C. Uçuk.

lustrin *s.* Parlak kumaş kullanılarak yapılmış bir ayakkabı türü: *"Tramvaydan inip incecik lustrin kunduralarla sulu karda yürüyerek gazinoya gidinceye kadar ayaklarım dondu."* -B. Felek.

lût *is. (lut:) Ar. lût esk.* Lût kavminin sapık davranışlarını huy edinen, kulampara, oğlancı.

lûtr *is. Fr. loutre zool.* **1.** Su samuru. **2.** Su samurundan elde edilen post. **3.** *s.* Bu posttan yapılmış olan: *"İyi, ama kışın arkanda lûtr manto vardı."* -H. E. Adıvar.

-lû *bk.* -lı / -li.

Lübnanlı *öz. s.* ve *is.* Lübnan halkından olan kimse.

lüfer *is. Yun. lofari zool.* Hanigillerden, eti beyaz, tadı güzel, gövdesi pullu bir balık *(Temnodon saltator).* Lüfer, büyüklüğüne göre sırasıyla şu adları alır: Defneyaprağı, çinakop, sarıkanat, lüfer, sırtıkara, kofana: *"Lüfer varken palamut yenir mi, diye çıkıştım."* -A. Rasim. **lüfere çıkmak** lüfer avlamak: *"Sarıyer'de otururlarken kaç gece karanlıkta lüfere çıkmış ve bir gecede bazen otuz tane lüfer tutmuştu."* -A. Ş. Hisar.

lüferci *is.* Lüfer avcısı veya lüfer yemesini seven kimse.

lüfergiller *ç. is. zool.* Sıcak ve ılık denizlerde yaşayan kemikli balıklar familyası *(Pomatomidae).*

lügat, -ti *is. Ar. luğat esk.* **1.** Kelime, söz, sözcük. **2.** Sözlük: *"Bu arada bizim diyalekt dediğimiz mahallî sözleri umumî*

lügate aktarmak da kabildir." -B. Felek.

lügat paralamak konuşma dilinde geçmeyen yabancı kelimeler kullanmak; ağdalı konuşmak: *"Deli enişteniz, dil dökerek ve lügat paralayarak âlim görünmek isterdi."* -A. Ş. Hisar.

lügatçe *is. Ar. luġat + Far. -çe esk.* **1.** Küçük sözlük. **2.** *esk.* Herhangi bir eserin sonunda yer alan ek sözlük.

lügatçi *is. esk.* Sözlük yazarı veya hazırlayanı.

lügatçilik, -ği *is. esk.* Sözlük yazarlığı veya hazırlayıcılığı.

lügol, -lü *is. Fr. lugol kim.* Yüz birim suya bir birim iyodo-iyodür katılarak oluşturulan güçlü bir çözelti.

-lük *bk.* -lık / -lik.

lük *is. O. T. < Far. lāk esk.* Boyacılıkta kullanılan Hint zamkı.

→ ***lük boyası***

lük boyası *is. esk.* Kırmızı boya.

lüknet *is. O. T. > Ar. luknet esk.* Dilde pelteklik, tutukluk.

lüks (I) *s.* ve *is. Fr. luxe* **1.** Giyimde, eşyada, harcamada aşırı gitme, gösteriş, şatafat. **2.** Gösterişli, şatafatlı: *"Bu lüks lokantada öğle yemeği yiyor."* -T. Buğra. *"Lüksleri, rahatları, eğlenceleri yerindedir."* -N. Cumalı. **3.** Gerekli olanın sınırlarını aşan: *"Kim demiş onu, diye arsız arsız sırıtmış ve lüks mevkiye doğru yürümüş."* -H. Taner.

→ ***lüks baskı, lüks hayat, lüks koltuk, lüks mevki, lüks tarife***

lüks (II) *is. Fr. lux Lât. < fiz.* **1.** Aydınlatma ölçü birimi (kısaltması Lx). **2.** Hava basınçlı bir tür petrol lâmbası: *"Lüksün kuvvetli ışığı altında saçları ve yüzü bembeyaz, gözleri kamaşmış."* -R. N. Güntekin.

→ ***lüks lâmbası, lüksmetre***

lüks baskı *is. min.* (matbaacılıkta) Kitapların normal baskı sayısı dışında iyi cins kâğıt ve özel ciltli kapaklara basılan biçimi.

lüks hayat *is.* Fazla masraf gerektiren tantanalı, gösterişli ve göz kamaştırıcı yaşama biçimi.

lüks koltuk, -ğu *is. sin.* ve *tiy.* Salonun arka ve yan taraflarında özel bölmelerde yer alan ve ücreti farklı olan koltuk.

lüks lâmbası *is.* Lüks (II).

lüksmetre *is. (lüksme'tre) Fr. luxmètre* Aydınlıkölçer.

lüks mevki, -i *is.* Normal tarifeden daha pahalı olan ve iyi hizmet verilen mevki.

lüks tarife *is.* Normal fiyattan yüksek olan iyi hizmet verilen yerlere uygulanan ücret.

lüle *is. Far. lüle esk.* **1.** Bükülmüş, dürülmüş şey: *Bir lüle kaymak.* **2.** Tütün çubuğu, pipo, nargile vb.nin ucuna takılan, tütün konulan yuva: *"Duman ocak gibi çıkmakta çünkü her lüleden."* -M. Â. Ersoy. *"Zayıf olan lülenin ateşini nargilenin kehribar ağırlığıyla düzeltti."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *esk.* Musluksuz su borusu. **4.** Saç kıvrımı. **5.** *hlk.* Su akan musluksuz boru: *"Lüleden akan su bollaşmıştı."* -A. Sayar.

→ ***lüle lüle, lüle taşı***

lüleci *is.* Çubuk, nargile, pipo vb'nde kullanılan lülcyi yapan kimse.

→ ***lüleci çamuru***

lüleci çamuru *is.* Lüle yapılan özlü ve kızıl balçık.

lülecilik, -ği *is.* Lüle taşı işçiliği.

lüleli *s.* Kıvrık kıvrık (saç).

lüle lüle *s.* Kıvrımları olan, kıvrım kıvrım: *"Halamın bir kucak, sapsarı, lüle lüle saçları vardı."* -O. Kemal.

lüle taşı *is.* Deniz köpüğü.

lümen *is. Fr. lumen < Lât. fiz.* Işık şiddeti 1 mum olan, eşit dağıtımlı bir nokta kaynağının 1 steradyan içine yayımladığı ışık akısı.

→ ***lümensaat***

lümensaat, -ti *is. fiz.* Işık miktarı birimi lümenlik ışık akısıyla 1 saatte yayılan ışık ölçüsü.

lünet *is. Fr. lunète* Gözlük camı, gözlük: *"Gözümde ince yeşil tek lünetle sertâser."* -A. Rasim.

lüp *is. argo* **1.** Hiç emek vermeden ele geçirilen şey: *Lüpe bayılır. Lüp buldu mu*

dayanamaz. **2.** Büyükçe bir şeyin birdenbire ve kolaylıkla yutulmasını anlatan ses.

lüpçü *s. argo* Lüpe konmasını seven.

lüpçülük, -ğü *is. argo* Lüpçü olma durumu.

lüpletme *is.* Lüpletmek işi.

lüpletmek *(-i)* Hızlı bir biçimde yiyecekleri mideye indirmek: *"...baklavaları, börekleri lüpletiyor."* -H. F. Ozansoy.

lüpten *zf. argo* Açıktan, bedavadan, parasız olarak: *"Malûm ya bize lüpten bilet verirler."* -H. Taner.

Lütterci *öz. is.* ve *s.* **1.** Lütercilikle ilgili olan. **2.** *is.* Lütercilikten yana olan (kimse).

Lütercilik, -ği *öz. is.* Kilise öğretisinin yalnızca kutsal kitaba dayanmasını isteyen Martin Luther'in kurduğu mezhep.

lütesyum *is. (lüte'syum) Fr. lutécium (Paris'in eski adı Lutetia'dan) kim.* Atom numarası 71, atom ağırlığı 175 olan, iterbiyumun çözüşmesi ile oluşan, renksiz tuzlar veren, henüz uygulama alanı olmayan çok ender bir element. Sembolü Lu.

lütfen *zf. (lü'tfen) Ar. lutfen* **1.** Birinden bir şey isterken "dilerim, rica ederim" anlamlarında kullanılır: *"Lütfen yukarıya teşrif buyurun beyefendi!"* -O. C. Kaygılı. *"Lütfen beş dakika için beni görmeye gelir misiniz?"* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Bir işin, bir davranışın istenmeyerek, gönülsüz yapıldığını sitem yollu anlatır: *Aylarca sonra lütfen uğradı.*

lütfetme *is.* Lütfetmek işi.

lütfetmek *(-i, -e) Ar. lutf + T. etmek* **1.** Vermek, ihsan etmek: *"Okuduğumuz şiiri bana lütfeder misiniz?"* -Y. Z. Ortaç. **2.** Söylemek, bildirmek: *Adınızı lütfeder misiniz?* **3.** İzin vermek, müsaade etmek: *"Acep bir morsa daha lütfeder misiniz, gibi nazikâne ve hatır alıcı cümleler sarfettiği de olmuyor değildi."* -H. Taner. **4.** (yüksek veya saygın bir kimse) Alçak gönüllülük göstermek: *Lütfedip gelseniz?*

lütfeyleme *is.* Lütfeylemek işi.

lütfeylemek *(-i) Ar. lutf + T. eylemek* Lütfetmek.

lütuf, -tfu *is. Ar. lutf* Önem verilen, sayılan birinden gelen iyilik, yardım, ihsan, inayet, atıfet: *"Allah'ın lütuflarına karşı minnet ve şükran duygularıyla dolmuştu."* -C. Uçuk. **lütuf dilemek** yardım istemek: *Merhametin biricik kaynağı olan senden lütuf diliyorum.*

lütufkâr *s. (lütufkâ:r) Ar. lutf + Far. -kâr* İyiliksever, kibar: *"Lütufkâr bir genç kızla beraber olmadığı için otomobile binemez."* -P. Safa.

lütufkârane *zf. (lütufkâ:ra:ne) Ar. lutf + Far. -kârâne* İyilikle davranarak.

lütufkârlık, -ğı *is.* Lütufkâr olma durumu: *"Size geldiği zaman lütufkârlığınızda devam edebilirsiniz."* -H. E. Adıvar.

lüzucet *is. (lüzu:cet) Ar. luzûcet esk.* **1.** Yapışkanlık, yapışkan olma durumu. **2.** Yapışıp uzayan şeyin durumu.

lüzucî *s. (lüzu:ci:) Ar. luzûcî esk.* Yapışkan.

lüzum *is. (lüzu:m) Ar. luzûm* Gerek, gereklik, gereklilik, icap: *"Sizden saklamağa lüzum yok, dedi."* -R. H. Karay. **lüzum görmek (veya görmemek)** gerekli bulmak (bulmamak) gerekli görmek (görmemek): *"Bütün bunlardan bahsetmeye lüzum görmedim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **lüzum var** gerekli. **lüzum yok** gereksiz. **lüzumundan fazla** gerekenden çok.

lüzumlu *s.* Gerek, gerekli, lâzım.

→ ***lüzumlu lüzumsuz***

lüzumlu lüzumsuz *zf.* Yerli yersiz, gerekli gereksiz: *"Bu toy müdürü küçümsediğini her hâliyle belli ediyor, bir mesele hakkında izahat verirken, lüzumlu lüzumsuz bilgiçlik taslıyordu."* -H. Taner.

lüzumsuz *s.* Gereksiz: *"Evin bir ucunda bir fırın, öbür ucunda bir külhan vardı ki tıpkı bu merdiven gibi lüzumsuzdu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **lüzumsuz görmek** gereksiz bulmak. **lüzumsuz yere** boş yere, gerek yokken: *"Lüzumsuz yere kendini yeni tehlikelere atmasam, zahmetlere katlanmasam mı?"* -R. H. Karay.

→ ***lüzumsuz adam***

lüzumsuz adam *is.* Bir iş için gereken nitelikleri taşımadığı hâlde orada görevli

olarak bulunan veya avare, boş ve ilgisiz kimse.

lüzumsuzca *zf.* Gereksiz olarak: *"Yürek çarpıntıları içinde bulunduğumu biliyorum, ama duymuyorum, kendimi hatta lüzumsuzca uyuşmuş sanmaktayım."* -R. H. Karay.

lüzumsuzluk, -ğu *is.* Gereksizlik.

Lw *kim.* Lorentiyum'un eski kısaltması.

M

m, M Türk alfabesinin on altıncı harfi. *Me* adı verilen bu harf, ses bilimi bakımından genizsi çift dudak ünsüzünü gösterir.

M Romen rakamlarında 1000 sayısını gösterir.

m Metrenin kısaltması.

-m (I) Fiilden isim türeten ek: *doğ-u-m, öl-ü-m, kal-ı-m, bil-i-m, ver-i-m, sür-ü-m, anla-m, bağla-m, kavra-m, tanı-m.*

-m (II) Teklik I. kişi iyelik eki: *ninem, diş-i-m, baş-ı-m, kol-u-m, göz-ü-m.*

-m (III) Bazı fiil çekimlerinde teklik 1. kişi eki: *gel-di-m, gör-dü-m, ol-sa-m, ver-se-m.*

-ma- / -me- (I) Fiillerin olumsuzluk çatılarını kuran vurgusuz ek: *al-ma, ver-me, uyu-ma, gizle-me.*

-ma / -me (II) 1. Fiilden isim ve sıfat türeten vurgulu ek. **2. İş** isimleri: *oku-ma, yaz-ma, gel-me, git-me* vb. **3.** Somut isimler: *dol-ma, kaz-ma, kapa-ma, dondur-ma, çek-me* vb. **4.** Sıfatlar: *as-ma (köprü), emme bas-ma (tulumba), göm-me (dolap)* vb.

maada *e. (ma:'ada:) Ar. mā-'adā esk.* -den başka, gayri: *"Karakol Cemiyeti'nin de, İstanbul'dan maada, Bursa havalisinde de faaliyette bulunduğu anlaşıldı."* - Atatürk. *"Bu acıklı hoş geldin onlara bir altın saat, iki kat elbise, üç adet halıdan maada bir hayli de doktor parasına mal oldu."* -H. Taner.

maaile *zf. (ma:'a:ile) Ar. ma' a-' ā'ile esk.* Ailece, ev halkıyla birlikte: *"Bir perşembe akşamı maaile atölyeye davet olunduk."* -H. Taner.

maalesef *zf. (maa'lesef) Ar. ma'a-l-esef* "Üzülerek söylüyorum ki, ne yazık ki" anlamında kullanılır: *Maalesef size yardım edemeyeceğim.*

maalmemnuniye *zf. (maa'lmemnu:niye) Ar. ma'a-l-memnūniyye esk.* İsteye isteye, seve seve, memnunlukla, memnuniyetle: *"Eğer sen ahlâkıyla çalışıp da buhran sebebiyle işi bozulmuş bir adam olaydın maalmemnuniye yardım ederdim."* -H. R. Gürpınar.

maarif *is. (maa:rif) Ar. ma'ārif esk.* **1.** Bilgi ve kültür. **2.** Öğretim ve eğitim sistemi: *"En büyük emelim, maarif vekili olarak yurdumun irfanını yükseltmektir."* - Atatürk.

maarifçi *is.* ve *s. esk.* Öğretim ve eğitim kurum veya kuruluşlarında çalışan kimse.

maaş *is. Ar. ma'āş* Aylık. **maaş almak** aylık almak. **maaş bağlamak** aylık bağlamak. **maaş vermek** aylık vermek. **maaşa geçmek** aylığa geçmek.

maaş bordrosu *is.* Çalışanların bir aylık hizmet bedelini, vergi matrahını ve kesintileri ile aylık net ücretini gösterir cetvel, aylık bordro.

maaşlı *s.* Aylıklı: *"Biri bir koca görür rüyasında / Yüz lira maaşlı kibar bir adam."* -O. V. Kanık.

maaşsız *s.* Aylıksız.

maatteessüf *zf. (maa'tteessüf) Ar. ma'a't-te'essuf esk.* "Üzülerek söylüyorum, ne yazık ki..." anlamında kullanılır: *"Hayır Belediye nizamnamesinde maattessüf -evet aynen böyle söyledi- maattessüf buna dair bir kayda tesadüf edemedik."* -H. Taner.

maazallah *ünl. (maa'zallah) Ar. ma'āz-Allah* Tanrı korusun, Tanrı esirgesin: *"Maazallah, birimize kitaptan rastgele bir şey soracak olsa, yandığımız gündü."* - H. Taner. *"Sözü geçen yazarları övmeye gelmez, hele yermeye hiç gelmez; maazal-*

lah belâ getirirler insanın başına." -N. Ataç.

mabat, -dı *is. (ma:ba:t) Ar. mā-ba'd esk.* **1.** (bitmemiş yazı, roman vb. için) Arka, devam, sonra. **2.** *mec.* Kıç.

mabet, -di *is. (ma:bet) Ar. ma'bed* **1.** Tapınak, ibadet yeri, ibadethane: *"Bütün mabetler içinde güneşten ilk ışık alan camidir."* -A. Haşim. **2.** *mec.* Özel bir konuda, sevgi ve saygı ile bağlanmanın ortaya konulduğu yer: *"Burası jüri heyetinin toplanacağı mukaddes sanat mabedidir."* -H. F. Ozansoy.

mabeyin, -yni *is. (ma:beyin) Ar. mābeyn esk.* **1.** Ara: *Meseleyi mabeyninizde halletmelisiniz.* **2.** *tar.* Eski konaklarda harem ile selâmlık arasındaki daire. **3.** *tar.* Padişah sarayı. **4.** *mec.* İki kişi arasındaki soğukluk.

mabeyinci *is. tar.* Osmanlı devletinde padişahların dışarıyla olan ilişkilerine bakan, buyruklarını ilgililere bildiren, bazı kişilerin dileklerini kendisine ileten görevli.

mabeyincilik, -ği *is.* Mabeyincinin görevi.

mablak, -ğı *is. Ar. mibla' esk.* **1.** Hamur, merhem, boya gibi şeyleri ezip karıştırarak yoğurmak için kullanılan ve bir ucu ele alınacak biçimde saplı, öbür ucu yassı olan alet. **2.** Aşure kazanlarını karıştırmakta kullanılan, uzun saplı ve yayvan uçlu tahta kepçe.

mabude *is. (ma:bu:de) Ar. ma'būde* **1.** Çok tanrılı dinlerde kendisine tapınılan dişi tanrı, tanrıça, ilâhe. **2.** *mec.* Tapınırcasına sevilen kadın, sevgili.

mabut, -du *is. (ma:bu:t) Ar. ma'būd* Kendisine tapılan varlık, tapacak, tanrı, ilâh.

-maca / -mece Fiilden isim türeten ek: *bul -maca, bil-mece, çek-mece, seç-mece, kes-mece* vb.

Macar *öz. is.* **1.** Macaristan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** Macaristan veya Macarlarla ilgili olan şey: *Macar salamı.*

→ ***Macar biberi, Macar ineği, Macar salamı***

Macar biberi *is.* Hafif acı kırmızı biber.

Macarca *öz. is. (maca'rca)* Macar dili.

Macar ineği *is.* İyi besiye gelen, eti ve sütü için beslenen bir tür inek.

Macarlık, -ğı *is.* Macar olma durumu.

Macar salamı *is.* Bir tür salam.

-macasına / -mecesine Fiilden zarf türeten ek: *Dur-mamacasına, iç-mecesine (maç yapmak).*

macera *is. (ma:cera:) Ar. mācerā* **1.** Baştan geçen ilginç olay veya olaylar zinciri, serüven, sergüzeşt, avantür: *"Bakalım bu adam maceranın iç yüzünden tamamıyla haberdar mı idi?"* -H. R. Gürpınar. *"Türk şiirinin ve Türk musikisinin bir gurbet macerası olduğunu bilirdim."* -A. H. Tanpınar. **2.** *mec.* Hiç olmayacak gibi görünen iş. **macera aramak** başına gelecekleri bilmeden, sonu bilinmeyen, tehlikeli, heyecanlı bir işe girişmek. **maceraya atılmak** tehlikeli, yorucu, sıkıcı ve ne olacağı bilinmeyen bir işe kalkışmak.

maceracı *s. (ma:cera:cı)* İlginç ve tehlikeli olayları göze alan, maceraperest: *"Bizim gibi maceracı insanlarda ne gibi meziyetler bulunduğunu anlamak herkesin kârı değildir."* -R. H. Karay.

maceracılık, -ğı *is.* Serüvencilik.

maceralı *s. (ma:cera:lı)* Serüvenli, heyecan veren, karmaşık, olağandışı.

maceraperest *s. (ma:cera:perest) Ar. mācerā + Far. -perest* Serüvenci, maceracı.

macerasız *s.* Serüvensiz, heyecan vermeyen, basit, sıradan.

macun *is. (ma:cun) Ar. ma'cūn* **1.** Hamur kıvamına getirilmiş madde. **2.** Boyacılıkta çatlak ve aralıkları kapamak, camcılıkta camları tutturmak için kullanılan hamur kıvamında karışım: *Cam macunu. Yağlı boya macunu.* **3.** Baharlı, tarçınlı, yumuşak ve yapışkan şekerleme: *"Sakın anneme söylemeyin! Söylemezseniz size macun alırım."* -O. V. Kanık. **macun çekmek** boyacılıkta, düzgünlük ve dayanıklı-

lık sağlamak için boyanacak yüzeye macun sürmek.

→ ***macun küreği***

macuncu *is. (ma:cuncu)* Macun yapan veya satan kimse.

macunculuk, -ğu *is.* Macun yapmak veya satmak işi.

macun küreği *is.* Üzerinde macun hazırlanan ve sıva işlerinde kullanılan yardımcı el aleti.

macunlama *is.* Macunlamak işi.

macunlamak *(-i)* Çatlak, delik yerleri veya boyanacak yüzeyleri macun sürerek kapatmak: *Camı macunlamak. Kapıları macunlamak.*

macunlanma *is.* Macunlanmak işi.

macunlanmak *(nsz)* Macunlamak işine konu olmak veya macunlamak işi yapılmak.

macunlaşma *is.* Macunlaşmak işi.

macunlaşmak *(nsz)* Macun koyuluğuna gelmek.

macunluk, -ğu *is.* İçine macun konulmaya yarayan özel kap.

maç *is. İng. match* Bazı spor dallarında iki takım, iki kişi, iki taraf arasında yapılan karşılaşma: *"Paris'te maça gitmek şöyle dursun, stadyumların yerini bile öğrenmek aklımdan geçmedi."* -B. R. Eyuboğlu. **maç satmak** müsabaka sonucunu belirlemek amacıyla meşru olmayan yollardan veya para karşılığı anlaşmaya varmak. **maç yapmak** iki takım veya iki kişi arasında kazanmak amacıyla karşılaşma yapmak: *"Ben onları maçtan önce tısınmaya çıkmış çurçur yedek oyuncularına benzetirim."* -H. Taner.

-maç / -meç Fiilden isim türeten ek: *bula-maç, yırt-maç, de-meç* vb.

maça *is. (ma'ça) İt. mazza* **1.** Oyun kâğıtlarında, mızrak ucuna benzer, ayaklı siyah beneklerle oluşan dizi, pik. **2.** Döküm parçasında, içi boş, kopya elde etmek için kullanılan kum, maden veya erimiş durumdaki döküm maddesine dayanıklı başka bir maddeden yapılmış dolgu kalıp. **maça beyi gibi kurulmak** saygısızca yayılarak oturmak.

→ ***maça beyi, maça kızı***

maça beyi *is.* İskambil destesinde maça dizisinde yer alan as, birli.

maça kızı *is.* **1.** İskambil destesinde maça dizisinde yer alan kız. **2.** Bir tür iskambil oyunu.

maç maç *zf.* Sakız çiğnerken çıkan ses: *"Bunların ağdalanır maç maç öterken sakızı."* -M. Â. Ersoy.

maçuna *is. (maçu'na) İt. macchina den.* İslimle çalışan ağırlık kaldırma makası.

Madagaskarlı *s.* Madagaskar halkından olan.

madalya *is. (mada'lya) İt. medaglia* Yararlık gösterenlere, yarışlarda ve sergilerde derece alanlara ödül, bazen de önemli bir olay dolayısıyla ilgililere hatıra olarak verilen metal nişan: *İstiklâl madalyası. "Hemen, gümüş ve mineden kendi madalyamı verdim."* -F. R. Atay. **madalyanın (veya madalyonun) ters tarafı (veya tersi)** olumlu bir iş, bir durum veya bir olayın düşünülmesi, hesaba katılması gereken olumsuz yönü.

→ ***madalya töreni***

madalyalı *s.* Madalya almış olan.

madalyasız *s.* Madalyası olmayan.

madalya töreni *is.* Yararlılık gösteren birine madalya verilirken yapılan toplantı.

madalyon *is. İt. medaglione* İçine küçücük resim, saç teli gibi şeyler konulan, boyna zincirle asılan, genellikle değerli metalden yapılmış, türlü biçimde süs eşyası.

madalyoncu *is.* Madalyon yapan veya satan kimse.

madam *is. Fr. madame* **1.** Fransa'da evli kadınlara verilen san. **2.** Türkiye'de Müslüman olmayan evli kadın.

madama *is. (mada'ma) hlk.* Madam.

-madan/-meden Fiilden zarf türeten ek (vurgusuz): *oku-madan, sor-madan, bilmeden, öğren-meden* vb.

madara *s. argo* Kötü, sevimsiz. **madara etmek** kötü duruma düşürmek, yalanını, yanlışını çıkarmak. **madara olmak** kötü duruma düşmek, yalanı, yanlışı ortaya

çıkmak.

madaralaşma *is.* Madaralaşmak işi.

madaralaşmak *(nsz)* Madara durumunda olmak.

madde *is. Ar. mādde* **1.** Duyularla algılanabilen, bölünebilen, ağırlığı olan nesne: *Taş, hava birer maddedir. "Bütün uyuşturucu maddeler gibi, vazgeçemeyeceği kadar bağlanarak yalana alışır."* -N. Cumalı. **2.** Öge, unsur: *Cam yapmak için silisli maddeler kullanılır.* **3.** Yasa, sözleşme, antlaşma gibi metinlerde, her biri başlı başına bir yargı getiren ve çoğu kez rakamla belirtilen bölüm: *"Kanun tatbikatında merhamet bilmez. Suçları maddeleriyle ölçer. Hükmünü verir, çarpar."* -H. R. Gürpınar. **4.** Sözlük ve ansiklopedilerde tanımlanan, anlatılan kelime, ad veya konulardan her biri: *Türkçe Sözlük'teki dil maddesi. "Bir uzmanla buluşacağı zaman ansiklopediyi açar, o konuyla ilgili maddeyi okur."* -S. Birsel. **5.** İleri sürülen sorun: *Bu maddeyi ileride inceleriz.* **6.** Para, mal vb. ile ilgili şey: *Maddeye önem vermek.*

→ ***madde başı, maddesel nokta***

madde başı *s.* Sözlük yapma düzeninde başlı başına bir anlam ifade eden ve siyah olarak yazılan, tanımı verilen sözlük birimi.

maddeci *s.* ve *is. fel.* **1.** Materyalist. **2.** *mec.* Para, mal vb. ne çok önem veren kimse.

maddecilik, -ği *is. fel.* **1.** Materyalizm. **2.** *mec.* Para, mal vb. ne çok önem verme.

maddeleşme *is.* Maddeleşmek işi.

maddeleşmek *(nsz)* Madde durumuna gelmek: *"...kuvvetin ise hayatta maddeleşmiş timsali ancak paraydı."* -Ö. Seyfettin.

maddesel *s.* **1.** Madde ile ilgili, maddî. **2.** *fiz.* Madde niteliğinde olan, maddî.

→ ***maddesel nokta***

maddesel nokta *is.* Bir maddenin, üç boyuttan soyutlanmış var sayılan çok küçük parçası.

maddeten *zf. (ma'ddeten) Ar. maddeten* Madde bakımından, maddî bakımdan. **manen** karşıtı: *"Milletini maddeten ve manen yükseltmek istemeyen adam nasıl samimi Türkçü olabilir?"* -O. S. Orhon.

maddî *s. (maddi:) Ar. māddî* **1.** Madde ile ilgili, maddesel. **manevî** karşıtı: *"Devletin temel amaç ve görevleri... insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır."* -Anayasa. **2.** Maddeden oluşan: *Maddî dünya.* **3.** Nesnelerle ilgili olan: *Maddî şartlar.* **4.** *mec.* Paraya, mala çok önem veren (kimse).

maddîleşme *is.* Maddîleşmek işi.

maddîleşmek *(nsz)* Maddeye önem verir duruma gelmek.

maddîlik, -ği *is.* Maddî olma durumu.

maddiyat *ç. is. (maddiya:t) Ar. māddiyyāt; māddiyet'* in çokluk biçimi Madde ile ilgili şeyler.

maddiyet *is. Ar. māddiyet* Maddîlik, nesnel varlık: *"Gittikçe artan sessizlik içinde bu iki adamın maddiyetleri birer gürültü çıkarıyor gibi geliyor."* -H. R. Gürpınar.

madem *bağ. (ma:dem) Ar. mā-dām* "Değil mi ki..., -diği için,... -diğine göre" anlamlarında sebep göstermek için, başına getirildiği cümleyi daha sonraki cümleye bağlar: *"Madem sanat iddiasıyla yazmıyormuş, ne diye kitap çıkarıyor, bizim de okumamızı istiyor?"* -N. Ataç. *"Bakma sen, madem tanıdıkmış, bulur bir çaresini."* -Ç. Altan.

mademki *bağ. (ma:demki) Ar. mādām + Far. -ki* Madem.

maden *is. (ma:den) Ar. ma'den jeol.* **1.** Yer kabuğunun bazı bölgelerinde çeşitli iç ve dış doğal etkenlerle oluşan, ekonomik yönden değer taşıyan mineral. **2.** *kim.* Metal. **3.** Maden ocağı veya maden işletmesi. **4.** *mec.* Çok değerli şeyleri kapsayan kaynak: *Bu kütüphane bir madendir, değerini bilin.* **5.** *tkz.* Kolay ve iyi kazanç sağlayan iş veya parası elinden kolaylıkla alınan kimse. **6.** *s.* Madenden yapılmış: *Maden kap.* **7.** *argo* Uyuşturucu, esrar, eroin: *"İstersen sana biraz maden vereyim de çek!"* -O. C. Kaygılı.

→ ***maden cevheri, maden damarı,***

maden devri, maden filizi, maden gazı, madenkarmız, maden kömürü, maden mavisi, maden ocağı, maden sodası, maden suyu, maden yatağı, maden yünü

maden bilimi *is. min.* Mineraloji.

maden cevheri *is.* İçindeki maden oranı işletilmeye elverişli miktarda olan filiz.

madenci *is.* **1.** Maden işleten kimse. **2.** Maden ocaklarında çalışan işçi.

madencilik, -ği *is.* **1.** Yer altındaki madenlerin araştırılması, çıkarılması ve işletilmesiyle ilgili teknik ve yöntemlerin bütünü. **2.** Madencinin yaptığı iş.

maden damarı *is.* Maden cevherinin yoğun olarak bulunduğu bölüm.

maden devri *is. tar.* Tarihten önceki zamanların ayrıldığı üç çağdan sonuncusu olan ve madenlerin kullanılmaya başladığı zaman kesimine verilen ad.

maden filizi *is.* Maden cevheri.

maden gazı *is.* Madende oluşan gaz.

madenî *s. (ma:deni:) Ar. ma'denî* Madensel, madenle ilgili.

→ ***madenî para, madenî yağ, madenî yün***

madenî para *is.* Altın, gümüş, bakır, bronz, alüminyum vb. maddelerin alaşımından yapılan para, demir para.

madenî yağ *is.* Madensel ürünlerden elde edilen yağ.

madenî yün *is.* Maden yünü.

madenkırmız *is. kim.* Antimon birleşimlerinden al renkte bir madde.

maden kirası *is. huk.* Maden işletilsin veya işletilmesin verilen para.

maden kömürü *is. jeol.* Taş kömürü.

maden kuyusu *is.* Maden ocağı.

maden mavisi *is.* Kül rengine çalan parlak mavi.

maden ocağı *is.* Kazılarak maden cevheri çıkarılan yer.

madensel *s.* **1.** Madenle ilgili veya madene özgü olan, madenî, metalik: *Madensel bir renk.* **2.** Madenden yapılmış.

madenselleşmek *(nsz)* Maden durumuna girmek, madensel özellik kazanmak: *"Hoparlörden daha da madenselleşen ses uğulduyordu kasabanın her köşesinde."* -N. Cumalı.

madensi *s.* **1.** Maden gibi olan. **2.** *is. kim.* Metalsi.

maden sodası *is.* Maden suyu içine sıkıştırılmış gaz doldurulduktan sonra elde edilen şişe suyu.

maden suyu *is.* İçinde, erimiş mineraller bulunan ve bazı hastalıkların tedavisinde kullanılan kaynak suyu.

maden yatağı *is.* Maden filizi katmanlarının bulunduğu alan.

maden yünü *is.* Yalıtkan olarak kullanılan bir madde.

mader *is. (ma:der) Far. mâder esk.* Ana, anne.

maderşahî *is. (ma:derşa:hi:) Far. mâder-şâhî sos.* Anaerkil, matriarkal.

maderşahîlik, -ği *s. sos.* Anaerki.

maderzat, -dı *is. Far. mâder + zâd* Anadan doğma.

madımak, -ğı *is. hlk.* İlkbaharda kırlarda yetişen, ufak yeşil yapraklı, ıspanak gibi yenilen bir bitki.

madik, -ği *is. Erm. madig* **1.** Miskete fiske vurarak oynanan zıpzıp oyunu. **2.** *argo* Dolap, hile: *"Gazetecilerin pintiliklerinden, kitapçıların madiklerinden uzak ve serbest yaşıyorum."* -H. R. Gürpınar. **(birine) madik atmak (etmek** veya **oynamak)** *argo* dolap çevirmek, hile yapmak.

madikçi *is.* ve *s. argo* Hile yapan, hileci kimse.

madikleme *is.* Madiklemek işi veya durumu.

madiklemek *(-i)* Hile yapmak, dolap çevirmek.

madlen *is.* Bir marka olmakla beraber çikolata anlamında kullanılır: *"Şu mendebur şekersiz madlenlerle dolu kavanozu uzattı."* -B. Felek.

madrabaz *is. Ar. matrak + Far. -bâz* **1.** Hayvan, balık, sebze, meyve gibi yiyecekleri, yerinden getirerek toptan satan kimse. **2.** *s. mec.* Hile yapan, hileci: *"...bunlar kusurlu, adî camlardır, köy evi camları! Madrabazlar böylelerini köylere satarlar."* -R. H. Karay.

madrabazlık, -ğı *is.* **1.** Madrabaz olma durumu. **2.** Madrabaza yakışır davranış: *"Öyle ya, hırsızlık et, katillik et, madrabazlığın envaını yap, sonra Allah'a avuç açarak af dile...Böyle şey olmaz!"* -P. Safa.

madreporlar *ç. is. İt. madrepora zool.* Mercanlar sınıfının kalkerli hayvanları içine alan bir takımı.

madrup, -bu *s. Ar. madrûb esk.* **1.** Dövülmüş (kimse). **2.** *is. mat.* Çarpılan.

madun *is. (ma:du:n) Ar. mâ-dûn esk.* **1.** Alt aşamada bulunan. **2.** *is.* Ast.

maestoso *zf. (maesto'so) İt. müz.* **1.** Bir parçanın görkemli ve ağır tempoyla çalınacağını anlatır. **2.** *is.* Bu tempo ile çalınan parça.

maestro *is. (mae'stro) İt. maestro* **1.** Besteci. **2.** Orkestra şefi.

mafevk *s. (ma:fevk, k kalın okunur) Ar. mâ-fevk esk.* **1.** Üst aşamada bulunan. **2.** *is.* Üst, yukarı.

mafiş *s. Ar. mâ fîhi şey' tkz.* **1.** Yok, kalmadı: *Bende para mafiş!* **2.** *is.* Bir çeşit yumurtalı ve hafif hamur tatlısı.

mafsal *is. Ar. mafṣal* **1.** Eklem. **2.** Birbirine bağlanmış parçaların her yönden dönmesini sağlayan bağlantı öğesi.

mafya *is. İt. mafia* **1.** Yasa dışı işlerle uğraşan, zor kullanarak birtakım gizli çıkarlar sağlayan örgüt veya bu örgüte mensup olan kimse. **2.** Gizli örgüt.

mafyacı *is.* Mafya gibi davranan.

mafyacılık, -ğı *is.* Mafyacı olma durumu, mafya üyesi olma.

mafyalaşma *is.* Mafyalaşmak işi veya durumu.

mafyalaşmak *(nsz)* **1.** Mafya durumuna gelmek. **2.** Mafya özelliğini kazanmak. **3.** Mafya işleriyle uğraşmak.

mafyalık, -ğı *is.* Mafyanın yaptığı iş.

maganda *is. argo* Görgüsüz, kaba, anlayışsız, terbiyesiz ve uyumsuz kimse.

magandalık, -ğı *is. argo* Maganda olma durumu.

magazin *is. İng. magasine* **1.** Çoğunluğu ilgilendirecek, çeşitli konulardan söz eden, bol resimli yayın: *"Jimmy, ince belli, uzun bacaklı, filmlerde, magazinlerde gördüğümüz standart Amerikan bahriyelisi..."* -H. Taner. **2.** *tek.* Depo.

magazinleşme *is.* Magazinleşmek işi.

magazinleşmek *(nsz)* Magazin hâlini almak: *"Hem unutmayalım ki magazinleşen bir edebiyat dergisi asıl maksadından ve kalitesinden çok şey kaybetmeye ... mahkûmdur."* -Y. N. Nayır.

magma *is. (ma'gma) Yun. jeol.* Yerin içinde, sıvı veya hamur kıvamında uçucu gazlarla doymuş olarak bulunan eriyik.

magmasal *s. jeol.* Magma ile ilgili.

magmatik *s. Fr. magmatique jeol.* Magma ile ilgili, magmasal.

magnezyum *is. Fr. magnésium kim.* Atom numarası 12, atom ağırlığı 24,30, yoğunluğu 1,7 olan, gümüş renginde, parlak bir alevle yanan, çok hafif bir element. Kısaltması Mg.

→ ***magnezyum karbonat***, ***magnezyum klorür***, ***magnezyum sülfat***

magnezyum karbonat *is. kim.* Magnezit ve özellikle kalsiyum ve magnezyum karbonat tuzu olan dolomit biçiminde madde, $MgCO_3$

magnezyum klorür *is. kim.* Hidratlı billûrlar vererek billûrlaşan, deniz suyunun damıtılmasıyla elde edilen madde, $MgCl_2$

magnezyumlu *s.* Özünde magnezyum bulunduran, magnezyum içeren.

magnezyum sülfat *is.* Renksiz, küçük iğneler biçiminde ve hidratlı olarak billûrlaşan, deniz suyunda ve bazı maden sularında bulunan madde, $MgSO_4$

magri *is. Yun. zool.* Yılan balığıgillerden, Avrupa kıyılarında yaşayan, eti lezzetli büyük bir balık *(Conger conger).*

mağara *is. (mağa'ra) Ar. maġâre* **1.** Bir yamaca veya kaya içine doğru uzanan, barınak olarak kullanılabilen yer kovuğu, in: *"Şu karşıki dağda derin bir mağara vardır."* -A. Gündüz. **2.** *jeol.* ve *coğr.* Karst bölgelerinde kireç taşlarının erimesiyle oluşan, büyük, birbirine koridorlarla bağlı yer altı kovukları.

→ ***mağara bilimci***, ***mağara bilimi***,

mağara resmi, mağara sesi

mağara bilimci *is.* Mağara bilimi ile uğraşan kimse.

mağara bilimi *is. jeol.* Konusu mağaraları, yer altındaki uçurumları, yarıkları, oyukları, yer altı akarsularını araştırmak ve incelemek olan bilim.

mağara resmi *is.* Tarih öncesi insanların mağara duvarlarına yaptıkları resim.

mağara sesi *is.* Derin, boğuk ve korkmuş vurgulu ses.

mağaza *is. (mağa'za) Fr. magasin < Ar. mahāzin* **1.** Büyük dükkân: *"Mahmutpaşa'da bir manifatura mağazası işletiyor ve ayrıca iyi iş yapan bir düğme fabrikasının da yarı yarıya sahibi bulunuyordu."* -H. Taner. **2.** Eşya ve azık deposu.

mağazacı *is.* **1.** Mağazası olan veya mağaza işleten kimse. **2.** *e. esk.* Depo bekçisi.

mağdur *s. (mağdu:r) Ar. maġdūr* Haksızlığa uğramış, kıygın: *"Efendiler, asırlardır şarkta mağdur ve mazlum olan milletimiz..."* -Atatürk. **mağdur etmek** zarara uğratmak. **mağdur olmak** zarara uğramak.

mağduriyet *is. (mağdu:riyet) Ar. maġdūriyyet* Mağdur olma durumu, kıygınlık, mağdurluk.

mağdurluk, -ğu *is.* Kıygınlık, mağduriyet: *"Oy kavgasında kazanılmaya değer bir kalabalık saymadıklarından olacak, onların mağdurluğunu gidermek, onların hakkını korumak çabasına üşenmişler."* -H. Taner.

mağfiret *is. Ar. maġfiret esk.* Af, bağışlama. **mağfiret etmek** (Tanrı) bağışlamak.

mağfur *s. (mağfu:r) Ar. maġfūr esk.* Affolunmuş, bağışlanmış.

mağlûbiyet *is. (mağlû:biyet) Ar. maġlūbiyyet* Yenilme, yenilgi: *"Biz orada zannederdik ki, mağlâbiyet ve işgal herkesi intibaha getirmiştir."* -A. İlhan.

mağlûp, -bu *s. (mağlû:p) Ar. maġlūb* Yenilen, yenik düşen. **mağlûp etmek** yenmek: *"Zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları behemehal mağlûp edeceğimize dair olan emniyet ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır."* -Atatürk. **mağlûp olmak 1)** yenilmek: *"Gelen imdat kuvvetinden vaktiyle haber alamıyor, mağlûp oluyoruz."* -O. S. Orhon. **2)** *mec.* isteğine karşı duramamak, gerçekleşmemesi gereken bir şey için iradesizlik göstermek direnememek ve yapılmasını kabul etmek: *"Bu hevesine mağlûp olmasına bıçak sırtı kaldı."* -R. N. Güntekin.

mağmum *s. Ar. maġmūm esk.* **1.** Tasalı, üzgün. **2.** (hava için) Sıkıcı, kapanık.

Mağribî *öz. is. (mağribi:) Ar. maġribī* Mağrip halkından olan kimse.

mağrip, -bi *is. Ar. maġrib esk.* **1.** Batı: *"Mağripten maşrıka dünyanın ucu / Sarrafı bilir altını, tuncu."* -Pir Sultan Abdal. **2.** *is. öz.* Afrika'nın, Mısır dışındaki kuzey ülkeleri.

mağrur *s. (mağru:r) Ar. maġrūr* **1.** Kurumlu, gururlu: *"İdris bir imparator gibi mağrurdu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Gurur belirten: *"Şair ince, fakat mağrur bir gülümseyişle şu cevabı verdi."* -Y. Z. Ortaç.

mağrurane *zf. (mağru:ra:ne) Ar. maġrūrāne* Mağrurca: *"Bohçacı mağrurane güldü."* -E. E. Talu.

mağrurca *zf. (mağru'rca)* Gururlanarak, kibirlenerek, büyüklenerek.

mağrurcasına *zf. (mağru'rcasına)* Mağrur gibi davranarak.

mağrurlanma *is.* Mağrurlanmak işi.

mağrurlanmak *(nsz)* Kurumlanmak, gururlanmak: *"...hakikati unutmaz, mağrurlanmaz, para, servet, ihtişam, saltanat gibi şeylere tenezzül bile etmezdi."* -Ö. Seyfettin.

mağrurluk, -ğu *is.* Mağrur olma durumu.

mağşuş *s. Ar. maġşūş esk.* Karışık.

mahal, -lli *is. Ar. maḥall* Yer, yöre, mevzi: *"Böyle heyecanlı bir mülâkat resmî bir mahalde olamazdı."* -H. R. Gürpınar. *"Nihayet, güç belâ bilet mahallini aşıp merdivenlere doğru boşandılar."* -H. Taner. **mahal kalmamak** gerek kalmamak,

gereği olmamak. **mahal yok** yeri, gereği yok: *"Otomobilin dinmeyen yaygarasını üstüne alınmaya mahal yoktu."* -Ö. Seyfettin.

mahalle *is. Ar. maḥalle* **1.** Bir şehrin bir kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri: *"Bugünün mahallesi artık eskiden olduğu gibi her uzvu birbirine bağlı yaşayan topluluk değildir!"* -A. H. Tanpınar. *"Mahallemizin bunca yıllık kasabı, bakkalı bir gece yok oldular."* -N. Cumalı. **2.** Bir mahallede oturan insanlar, mahalle halkı. **mahalle kahvesi gibi** havasız, gürültülü ve kalabalık (yer). **mahalleyi ayağa kaldırmak** bağırıp çağırarak konu komşuyu tedirgin etmek.

→ ***mahalle arası, mahalle arkadaşı, mahalle bekçisi, mahalle çapkını, mahalle imamı, mahalle kahvesi, mahalle karısı, mahalle mektebi, mahalle muhtarı***

mahalle arası *is.* Mahallenin sokakları arasında kalan yer.

mahalle arkadaşı *is.* Aynı mahallede oturan komşu veya dost: *"O gün haşarı mahalle arkadaşlarından altı yedi kişi ile birlikte buralarda dolaşıyordu."* -O. C. Kaygılı.

mahalle bekçisi *is.* Mahallenin güvenliğini, düzenini sağlamada yardımcı olan güvenlik görevlisi.

mahallebi *is. bk.* muhallebi.

mahallebici *is. bk.* muhallebici.

mahallebicilik, -ği *is. bk.* Muhallebicilik.

mahallece *zf. (mahalle'ce)* Mahallede oturanlar tarafından, mahalleliye göre: *"Mahallece merhamet edildi."* -Ö. Seyfettin.

mahalle çapkını *is.* Beceriksiz çapkın.

mahalle imamı *is.* Mahalledeki mescitte veya camide görevli imam.

mahalle kahvesi *is.* Mahallede oturanların devam ettiği, oyun oynadığı, çay vb. meşrubat içtiği kahve.

mahalle karısı *is. kaba* Görgüsüz, kavgacı kadın.

mahalleli *is.* **1.** Aynı mahalleden olan. **2.** *is.* Aynı mahallede oturan kimselerin bütünü.

mahalle mektebi *is. esk.* Mahallede bulunan ilkokul: *"Henüz beş yaşında mahalle mektebinde okurken, öğleye yakın zelzele olmuştu."* -O. C. Kaygılı.

mahalle muhtarı *is.* Mahallenin yasal işlerini yapmak üzere, o mahallede oturanlar tarafından seçilen kimse.

mahallî *s. (mahalli:) Ar. maḥallî* Yöresel, yerel: *Mahallî âdetler. Mahallî hükûmet.*

→ ***mahallî idare, mahallî seçim***

mahallî idare *is. bk.* yerel yönetim.

mahallîleşme *is.* Yöreselleşme, yerelleşme.

mahallîleşmek *(nsz)* Yöreselleşmek, yerelleşmek.

mahallî seçim *is. bk.* Yerel seçim.

mahana *is. Far. behâne hlk.* Bahane, ileri sürülen sözde sebep.

maharet *is. (maha:ret) Ar. mehâret* İş görmede becerikli, uzluk, beceri, ustalık: *"Hâlindeki kargınlıktan, büyük bir derdi olduğunu anlamış, epeyce bir maharetle ağzını aramıştım."* -R. N. Güntekin. **maharet kazanmak** beceri edinmek, ustalaşmak.

maharetli *s.* Eli işe yatkın, becerikli, usta.

maharetsiz *s.* Eli işe yatkın olmayan, beceriksiz.

maharetsizlik, -ği *is.* Maharetsiz olma durumu.

mahbes *is. Ar. maḥbes* Ceza evi, hapishane.

mahbube *is. (mahbu:be) Ar. maḥbûbe* Sevilen kadın.

mahbup, -bu *is. (-bu:bu) Ar. maḥbûb* Sevilen erkek.

mahcubiyet *is. (mahcu:biyet) Ar. maḥcûbiyet* Utangaçlık, sıkılganlık.

mahcup, -bu *s. (-cu:bu) Ar. maḥcûb* Utangaç, sıkılgan: *"Kenara mahcup bir çocuk gibi büzüldü."* -S. F. Abasıyanık. **mahcup çıkarmak** (veya **çıkarmamak**) utandırmak (veya utandırmamak): *"Her yazdığımı tutan hocayı mahcup çıkarma-*

mak için yazdıklarımı daha ciddî bir özeleştiri eleğinden geçirir olmuştum." -H. Taner. **mahcup etmek** utandırmak. **mahcup kalmak** utanmış olmak: *"Bu tekdir karşısında mahcup kalmak şöyle dursun, geniş geniş güldü."* -H. R. Gürpınar. **mahcup olmak** utanmak.

mahcupluk, -ğu *is.* Mahcup olma durumu, utangaçlık.

mahcur *s. Ar. maḥcūr* Kısıtlı.

mahcuz *s. (mahcu:z) Ar. maḥcūz* Haciz altına alınmış, hacizli.

mahdum *is. (-du:mu) Ar. maḥdūm esk.* Erkek evlât, oğul: *"Fakat ne olmuşsa olmuş, geçen gün bizim mahdum top oynarken koca alâmeti devirmiş."* -H. Taner.

mahdut, -du *s. (mahdu:t) Ar. maḥdūd esk.* **1.** Çevrilmiş, sınırlanmış. **2.** Sayısı belli olan, sayılı, az: *"Hükûmetler mahdut bir zaman içinde yaşar."* -O. S. Orhon. **3.** *mec.* Dar, basit: *"Heyhat, dedi, siz de mahdut fikirli bir muharrirmişsiniz!"* -Ö. Seyfettin.

mahfaza *is. Ar. maḥfaẓa* İçinde küpe, yüzük, bilezik vb. gibi değerli süs eşyalarının saklandığı kutu: *"Kadife bir mahfazayı usulcacık karısının yastığının altına koydu."* -E. E. Talu.

mahfazalı *s.* **1.** Mahfazası olan. **2.** Korunan, mahfuz: *Mahfazalı köy.*

mahfe *is. Ar. maḥaffe esk.* Deve, fil gibi hayvanların sırtına konulan, üzerine oturmaya yarayan sepet: *"İkide bir beni mahfesinin yanına çağırarak biraz sonra uzağından geçeceğimiz... ebediyetin adını, varsa hikâyesini söylerdi."* -A. H. Tanpınar.

mahfel *is. bk.* mahfil.

mahfi *s. (mahfi:) Ar. maḥfî* Gizli, saklanmış: *"Bu hatıra kalbin mahfi bir köşesinde saklanır."* -H. C. Yalçın.

mahfil *is. Ar. maḥfil esk.* **1.** Toplantı yeri. **2.** Toplanmış kimseler. **3.** Camilerde, parmaklıkla ayrılmış yüksek yer.

mahfuz *s. Ar. maḥfūẓ* Saklanmış, korunmuş, korunan, saklı.

mahfuzen *zf. (mahfu:'zen) Ar. maḥfūẓen esk.* Gözaltında olarak: *İstanbul'dan mahfuzen getirmişler.*

mahıv, -hvı *is. Ar. maḥv* Yok etme, yok olma: *"Bunlara mağlûp görünmek büsbütün mahvımı hazırlamak demekti."* -H. R. Gürpınar.

mahir *s. (ma:hir) Ar. māhir* **1.** Becerikli: *"Erkek aldatmakta çok mahirsin."* -H. R. Gürpınar. **2.** Uzman, işini iyi bilen, usta: *"Harp fenninin bütün inceliklerini bilen mahir bir kumandandı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

mahirane *zf. (ma:'hira:ne) Ar. māhir + Far. -āne* Becerikli bir biçimde, becerikli olarak, ustaca: *"Her hâlde gayet gizli ve mahirane bir tahkikata ihtiyaç vardı."* -R. N. Güntekin.

mahitap, -bı *is.* (*ma:hitap*) *bk.* Mehtap.

mahiye *is. (ma:hiye) Far. māh"ay" + Ar. -iyye esk.* **1.** Aylık. **2.** *zf.* Aylık olarak.

mahiyet *is. (ma:hiyet) Ar. māhiyyet* **1.** Nitelik, vasıf, öz, asıl, esas: *"Bu kadar dahi bir kocayı kâfi derecede aydınlatacak mahiyette idi."* -H. Taner. **2.** *mec.* İç yüz: *Meselenin mahiyeti anlaşıldı.*

mahkeme *is. Ar. maḥkeme* **1.** Bir yargıçtan veya bazen savcı ve yargıçlardan oluşan bir kurulun, yargı görevini yerine getirdikleri yargı yeri. **2.** Dava, duruşma, mahkeme: *Mahkeme tam yedi yıl sürdü.* **mahkeme kadıya mülk değil** hiçbir kimse, bulunduğu kamu hizmetinde ömrünün sonuna kadar kalmaz. **(birinin) mahkemede dayısı olmak** yüksek bir makamda koruyucusu, kayırıcısı bulunmak. **(iş) mahkemeye düşmek** anlaşmazlık konusu mahkemeye götürülmek: *"Korkma, ona zırnık vermem. İcap ederse mahkemeye düşeriz."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***mahkeme duvarı, mahkeme kapısı, mahkeme kararı, mahkeme masrafı***

mahkeme duvarı *is. bk.* yüzü mahkeme duvarı.

mahkeme kapısı *is.* Mahkeme: *Yıllarca mahkeme kapılarında süründü.*

mahkeme kararı *is.* Dava sonunda a-

çıklanan karar, hüküm.

mahkemeleşme *is.* Mahkemeleşmek işi veya durumu.

mahkemeleşmek *(nsz)* Karşılıklı olarak birbirini dava etmek.

mahkemeli *s.* Mahkemeye düşmüş, davalı.

mahkemelik *s.* Mahkemede yargılanması, çözümlenmesi gereken: *Mahkemelik bir iş.* **mahkemelik olmak (biri başkasıyla)** mahkemeye düşmek.

mahkeme masrafı *s.* Mahkeme açılırken ödenen ücret ile avukatlık giderleri.

mahkûk *s. (mahkû:k) Ar. maḥkūk esk.* Kazılmış, hakkedilmiş.

mahkûkât *ç. is. (mahkû:kâ:t) Ar. maḥkūkāt, maḥkūk'* un çokluk biçimi *esk.* Kazılmış, hakkedilmiş şeyler.

mahkûm *s. Ar. maḥkūm* **1.** Hüküm giymiş, hükümlü: *Müebbet hapse mahkûm bir suçlu.* **2.** *mec.* Zorunda olan, mecbur: *Ben burada oturmaya mahkûmum.* **3.** Kötü bir sonuca varması kaçınılmaz olan. **4.** *is.* Hüküm giymiş kimse: *Yeni af kanunuyla mahkûmlar bağışlandı.* **mahkûm etmek 1)** hüküm giydirmek: *"On beş yıl hapse mahkûm ettiler."* -A. İlhan. **2)** kötü bir duruma sürüklemek: *"Herkes kadını mahkûm etmeye çalıştı."* -S. F. Abasıyanık. **3)** mecbur etmek. **mahkûm olmak 1)** hüküm giymek; **2)** kötü bir duruma düşmek; **3)** mecbur olmak: *"Fakat mensup olduğu içtimai sınıf, musiki ile hayatını kazanmayı ayıp saydığı için işsizliğe mahkûm olmuştu."* -H. E. Adıvar.

mahkûmane *zf. (mahkû:ma:ne) Ar. maḥkūm* + *Far. -āne* Mahkûm gibi, mahkûmmuşcasına: *"Onun emrini yerine getirmekten mahkûmane bir zevk alıyor."* -P. Safa.

mahkûmiyet *is. (mahkû:miyet) Ar. maḥkūmiyyet* **1.** Hüküm giymiş olma durumu: *Hiçbir mahkûmiyeti yoktur.* **2.** Hüküm giyilen süre: *Mahkûmiyetini bitirmeden öldü.*

mahlâs *is. Ar. maḥlaṣ esk.* **1.** Bir kimsenin ikinci adı. **2.** Şairlerin eserlerinde kullandıkları takma ad.

mahlep, -bi *is. Ar. maḥleb bot.* **1.** Gülgillerden, 6-10 m yüksekliğinde bir ağaç, kokulu kiraz, idris ağacı *(Prunus mahaleb).* **2.** Bu ağacın bahar olarak kullanılan, nohut büyüklüğündeki yemişi.

mahlûk *is. (mahlû:k) Ar. maḥlūḳ esk.* Yaratık, yaratılmış: *"Bütün arzum, bu kinsiz, gursuz, sade ve sakin mahlûkların içinde yaşamaktan ibaretti."* -R. N. Güntekin. *"Yanımda bir keçiden başka canlı mahlûk yoktu."* -R. H. Karay.

mahlûkat *ç. is. (mahlû:ka:t, k kalın okunur) Ar. maḥlūḳāt, maḥlūḳ'* un çokluk biçimi *esk.* Yaratıklar.

mahlûl, -lü *s. Ar. maḥlūl esk.* **1.** Hallolmuş, çözülmüş, dağılmış. **2.** Eriyik. **3.** Mirasçısı olmayan bir kimseden hükûmete kalan (mülk).

mahlût *s. (mahlû:t) Ar. maḥlūṭ esk.* **1.** Katışık. **2.** *is. kim.* Karışım.

mahmude *is. (mahmu:de) Ar. maḥmūde bot.* **1.** Çit sarmaşığıgillerden, yaprakları ok ucu biçiminde, çiçekleri soluk sarı renkte, 50-100 cm boyunda, çok yıllık ve otsu bir bitki *(Convolvulus scammonia): İzmir mahmudesi. Haleb mahmudesi.* **2.** Bu bitkinin köklerinden çıkarılan, hekimlikte kullanılan, reçineye benzer bir madde.

mahmudiye *is. (mahmu:diye) Ar. maḥmûdiyye* Bugün süs altını gibi kullanılan, II. Mahmut zamanında basılmış, ince altın sikke: *"Karısının altınlarını, kızının mahmudiyelerini neleri varsa hep aldılar."* -H. F. Ozansoy.

mahmul, -lü *s. (mahmu:l) Ar. maḥmūl esk.* **1.** Yüklü, dolu: *"Telgraf hatları ziyadesiyle mahmul, çektikleri telgrafı babasıyla annesi bakalım alabilecekler mi?"* -A. İlhan. **2.** Yükletilmiş. **3.** *is. man.* ve *gr.* Yüklem. **mahmul olmak** dolu bulunmak: *"Asıl şair, dilinin bütün imkânlarını, zenginliklerini bilen, hudutsuz bir sevgi, sonsuz bir hırs ve şehvetle mahmul olan kimsedir."* -B. R. Eyuboğlu.

mahmur *s. (mahmu:r) Ar. maḥmūr* **1.**

Sarhoşluğun sebep olduğu sersemlik içinde olan. **2.** Uykudan sonra üzerinde sersemlik, ağırlık bulunan. **3.** Süzgün, dalgın bakışlı (göz).

→ ***mahmur bakış, mahmur çiçeği***

mahmur bakış *is.* Yumuşak, süzgün bakış: *"Gözlerinin her daim mahmur bakışını ben pek hayra yormuyorum."* -H. Taner.

mahmur çiçeği *is. bot.* Çiğdem.

mahmurlaşma *is.* Mahmurlaşmak işi veya durumu.

mahmurlaşmak *(nsz)* Mahmur bir duruma gelmek: *"Odanın bir köşesinde, mahmurlaşmış gözleriyle bir annelerine, bir bana bakıyorlardı."* -R. N. Güntekin.

mahmurluk, -ğu *is.* **1.** İçki içmiş bir kimsenin duyduğu baş ağrısı ve sersemlik, ayılık: *"Yeşil gözlerinde mahmurluk, sarhoşluk ve çılgınlığa benzer acayip pırıltılar vardı."* -H. Taner. **2.** Uykudan sonra duyulan ağırlık ve sersemlik.

mahmuz *is. Ar. mihmāz* **1.** Çizmenin veya potinin arkasına takılan ve binek hayvanlarını dürtüp hızlandırmaya yarayan demir veya çelik parça: *"Konağın içinde kılıç ve mahmuz şakırtıları duyuldu."* -A. Gündüz. **2.** Tavukgillerin ve bazı kuşların ayakları ardında bulunan, boynuz yapısındaki sivri uzantı. **3.** *den.* Eski tür savaş gemilerinde su kesimi altında, ileriye doğru uzanan, karşısındaki gemiyi batırabilen uzantı. **4.** Köprü ayaklarında, basıncı azaltmak için suyun geldiği ve gittiği yanlardaki çıkıntı.

mahmuz çiçeği *is. bot.* İki çeneklıler familyasından Akdeniz bölgesinde yetişen kırmızı, pembe veya beyaz çiçekler açan iki yıllık otsu bir bitki *(Centranthus).*

mahmuzlama *is.* Mahmuzlamak işi.

mahmuzlamak *(-i)* Mahmuzla dürtmek: *"İçeri girer girmez bileğimden kavradı; önüne beni oturttu, hayvanı mahmuzladı."* -S. M. Alus.

mahmuzlanma *is.* Mahmuzlanmak işi.

mahmuzlanmak *(nsz)* Mahmuzlamak işine konu olmak veya mahmuzlamak işi yapılmak.

mahmuzlu *s.* Mahmuzu olan.

mahna *is.* Mahana: *"Babası eve geldikten sonra ne mahna bulacaktı da çıkacaktı evden."* -Ç. Altan.

mahpus *s.* ve *is. (-pu:su) Ar. maḥbūs* **1.** Kapatılmış, hapsedilmiş (kimse). **2.** *is.* Bir çeşit tavla oyunu.

mahpushane *is. (mahpusha:ne) Ar. maḥbūs + Far. ḫāne* Ceza evi, hapishane.

mahpusluk, -ğu *is.* **1.** Mahpus olma durumu. **2.** Mahpus olma süresi.

mahra *is. Ar. mahrā* Üzüm taşımaya yarayan ağzı geniş, dibi dar tahta kap.

mahrama *is. Ar. maḥreme esk.* Bazı bölgelerde kadınların sokağa çıkarken manto üstüne örtündükleri işlemeli geniş örtü.

mahreç, -ci *is. Ar. maḥrec esk.* **1.** Çıkış yeri, çıkak. **2.** *gr.* Boğumlanma noktası. **3.** *mat.* Payda.

mahrek, -ği *is. Ar. maḥrek astr. esk.* Yörünge.

mahrem *s. Ar. maḥrem* **1.** Yakın akrabadan olduğu için nikâh düşmeyen. **2.** Başkalarına söylenmeyen, gizli: *"Müdür, dosyadan başka bir rapor çıkardı.Kenarında kırmızı bir damga: Mahrem."* -R. H. Karay. **3.** *is.* Sırdaş: *"Az vakitte mahremlerimden biri oldu."* -H. R. Gürpınar.

mahremiyet *is. Ar. maḥremiyyet* Gizli olma durumu, gizlilik. **(birinin) mahremiyetine girmek** bir kimsenin özel hayatını öğrenecek kadar ona yakın olmak: *"Türkünün bir tarafında kapılar açılıyor ve siz durup dururken hiç tanımadığınız bir insanın mahremiyetine girmiş oluyorsunuz."* -B. R. Eyuboğlu.

mahremlik, -ği *is.* Mahrem olma durumu.

mahrukat *ç. is. (mahru:ka:t) Ar. maḥrūḳāt, maḥrūḳ'* un çokluk biçimi *esk.* Yakacak, yakıt.

mahrum *s. (mahru:m) Ar. maḥrūm* Yoksun: *"Esef olunur ki memleket, ilmi ehliyeti haiz, üstün insanlardan mahrum-*

du." -S. Ayverdi. **(bir şeyden) mahrum olmak** yoksun kalmak: *"Servet, ondan mahrum olanların ahlâklarını bozmakta büyük bir amil değil midir?"* -H. R. Gürpınar.

mahrumiyet *is. (mahru:miyet) Ar. mahrûmiyyet* Yoksunluk.

mahrut *is. (mahru:t) Ar. mahrût mat. esk.* Koni.

mahrutî *s. (mahru:ti:) Ar. mahrûtî mat. esk.* Konik.

mahsuben *zf. (mahsu:'ben) Ar. mahsûben* Hesaba geçirilerek, alacağa sayılarak, hesabına sayılmak üzere: *"Bazen sıkışınca da, ileride getireceği reklâmlara mahsuben avans olarak şarap istiyordu."* -Ç. Altan.

mahsul, -lü *is. (-su:lü) Ar. mahsûl* **1.** Ürün. **2.** *mec.* Ortaya çıkan, elde edilen şey, verim: *"Her yeni âlem bir eski kıyametin mahsulü değil midir?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

mahsulât *ç. is. (mahsu:lâ:t) Ar. mahsûlât esk.* **1.** Ürünler. **2.** *mec.* Ortaya çıkan, elde edilen şeyler.

mahsuldar *s. (mahsu:lda:r) Ar. mahsûl + Far. -dâr esk.* Bitek, verimli: *"İstediğiniz kadar cennet köyler, sevişen insanlar, mahsuldar topraklar tahayyül edebiliriz."* -S. F. Abasıyanık.

mahsup, -bu *s. (-su:bu) Ar. mahsûb esk.* Hesap edilmiş, hesaba geçirilmiş. **mahsup etmek** hesap etmek, hesaba geçirmek. **mahsubunu yapmak** hesabını yapmak, hesabına geçirmek.

mahsur *s. Ar. mahsûr* Kuşatılmış, sarılmış, çevrilmiş. **mahsur kalmak** kuşatılmak, sarılmak, çevrilmek.

mahsus (I) *s. Ar. mahsûs* **1.** Özgü: *"Her sanata mahsus âletler vardır. Bize de böyle bir şeyler lâzım..."* -H. R. Gürpınar. **2.** Biri veya bir şey için ayrılmış, münhasır: *Çocuklara mahsus bir bahçe. "Vatan bizim kılıcımızın ekmeğidir. Daima kendimize mahsus, kendimize münhasır biliriz."* -N. Kemal. **3.** *zf.* Özel olarak, bilhassa: *Buraya, mahsus bunun için geldim.* **4.** *zf.* Bilerek, isteyerek: *"...kapıyı mahsus açık bırakmıştı."* -A. İlhan. **5.** *zf.* Şaka olarak, şakadan: *Mahsus söylüyor, inanmayın.*

mahsus (II) *s. Ar. mahsûs esk.* **1.** Duyulan, anlaşılan, hissedilen. **2.** Belli, ortada, aşikâr. **3.** Özellikle, yürekten: *"Kayseri'nin sayın valisine mahsus selâm ederim."* -B. R. Eyuboğlu.

mahsusen *zf. (mahsu:'sen) Ar. mahsûsen* Özellikle.

mahşer *is. Ar. mahşer* **1.** Kıyamet günü dirilenlerin toplanacaklarına inanılan yer. **2.** *mec.* Büyük kalabalık: *"Yangın yeri bir mahşer."* -H. Taner. **mahşer gibi** çok kalabalık. **(bir yer) mahşere dönmek** çok kalabalıklaşmak.

→ ***mahşer günü, mahşer midillisi***

mahşer günü *is.* Kıyamet.

mahşerî *s. (mahşeri:) Ar. mahşerî* Mahşeri andıran: *Mahşerî kalabalık.*

mahşer midillisi *is. argo* Kısa boylu, fitneci (kimse).

mahunya *is. (mahu'nya) Fr. mahonia (botanikçi Mc Mahon'un adından) bot.* İki çeneklilerden, çiçekleri sarı renkte, kokulu ve salkım durumunda olan, köklerinden sarı boya çıkarılan bir süs bitkisi *(Mahonia).*

mahur *is. (ma:hu:r) Far. mâhûr müz.* Klâsik Türk müziğinde bir makam.

mahurbuselik, -ği *is. (ma:hu:rbuselik) müz.* Klâsik Türk müziğinde bir makam.

mahut *s. (ma:hut) Ar. ma'hûd* Bilinen, adı geçen, sözü geçen: *"Kümbetin duvarı içinden mahut kutuyu çıkaran bendim."* -R. H. Karay.

mahvetme *is.* Mahvetmek işi.

mahvetmek *(-i) (ma'hvetmek) Ar. mahv + T. etmek* **1.** Yok etmek. **2.** Bozup işe yaramaz durumuna getirmek: *Kuraklık ekinleri mahvetti.* **3.** Onmaz duruma getirmek: *"Beni bu güzel havalar mahvetti / Böyle havada istifa ettim / Evkafiaki memuriyetimden."* -O. V. Kanık. **4.** Boşa gitmesine sebep olmak, heba etmek: *Ufak bir dikkatsizlik bütün emeklerimi mahvetti.*

mahviyet *is. Ar. mahviyyet esk.* Alçak gönüllülük.

mahvolma *is.* Mahvolmak işi.

mahvolmak *(nsz) (ma'hvolmak) Ar. mahv + T. olmak* **1.** Yok olmak: *"Bu derece intibak kabiliyeti, tekâmül kuvveti olan dinamik bir millet olmasak mahvolurduk."* -O. S. Orhon. **2.** Bozulup yararsız duruma gelmek. **3.** Onulmaz duruma gelmek. **4.** Boşa gitmek, heba olmak.

mahya *is. (ma'hya) O. T. māhiyye: Far. māh "ay" + Ar. -iyye* **1.** Ramazan gecelerinde, camilerde iki minare arasına gerilen ipler üzerine kandil veya elektrik ampulleriyle yazılan yazı veya yapılan resim: *"Japon fenerlerinin, mahyaların ve yıldızların renk renk birbirine karıştığı bir gece buraya gelmişlerdi."* -A. İlhan. **2.** Çatılarda iki eğik yüzeyin birleştiği bölüm.

→ ***mahya ışıklığı***, ***mahya kiremidi***, ***mahya şenliği***

mahyacı *is.* **1.** Mahya yapan kimse. **2.** Kiremit aktarıcısı.

mahyacılık, -ğı *is.* Mahya yapma işi.

mahya ışıklığı *is.* Mahya üzerine yazılan ışıklı yazı.

mahya kiremidi *is.* Mahyayı örtmek için dizilen, uzunca ve oluk biçiminde kiremit.

mahyalık, -ğı *is.* Bir çatının köşelerini örten kurşun levha.

mahya şenliği *is.* Batı Trakya'da (İskeçe'de) et ve pilâv yemeğinin topluca yenmesi geleneği.

mahzar *is. Ar. maḥżar esk.* **1.** Yüksek makamlı bir kimsenin yanı, huzuru. **2.** Yüksek bir makama sunulmak için yazılan çok imzalı dilekçe. **3.** *huk.* Mahkeme sicil defteri.

mahzen *is. Ar. maḥzen* Yapılarda yer altı deposu: *"Bakanlığın bu değerli birikimini tozlu mahzenlerden çıkarıp hiç değilse bir defa okumasını rica ederim."* -H. Taner.

mahzun *s. (mahzu:n) Ar. maḥzūn* Üzgün, üzüntülü: *"Kızlar mahzun bir sessizlik içinde parça parça dökülüyordu."* -R. N. Güntekin. **mahzun etmek** üzüntü vermek: *"Harap mezarlığın öyle bir hâli vardır ki, insanı ister istemez mahzun eder."* -M. Ş. Esendal. **mahzun olmak** üzgün durumda olmak, boynu bükülmek.

→ ***mahzunane***, ***mahzun mahzun***

mahzunane *zf. (mahzu':na:ne) Ar. maḥzūn + Far. -āne* Mahzuncasına, üzüntüyle.

mahzunlaşma *is.* Mahzunlaşmak işi.

mahzunlaşmak *(nsz)* Mahzun duruma girmek, mahzun olmak.

mahzunluk, -ğu *is.* Mahzun olma durumu: *"Garipliğim, mahzunluğum duyurmayın anama."* -O. V. Kanık.

mahzun mahzun *zf.* Mahzun olarak, mahzun bir biçimde: *"O zaman bütün gayretlerinin boşa gittiğini gören Beatris ellerini dizlerinin üzerinde kenetleyerek mahzun mahzun susmak zorunda kaldı."* -H. Taner.

mahzur *is. Ar. maḥẓūr* **1.** Sakınca. **2.** Engel. **mahzur doğurmak** engel ortaya çıkarmak, sakınca yaratmak: *"Ne gibi mahzurlar doğurabileceğini görmemezlikten gelmek mümkün değildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **mahzur görmek** sakıncalı bulmak.

mahzurlu *s.* Sakıncalı.

maî *s. (ma:i:) Ar. mā'î* "su ile ilgili,suya ilişkin" *esk.* Mavi.

mail *s. (ma:il) Ar. mā'il* **1.** Eğilimi olan. **2.** Eğilmiş olan, eğik, eğinik, yalman. **3.** Benzeyen, andıran. **4.** *hlk.* Sevmek, gönlünü kaptırmak: *"Tavfur Bey'e mail oluverdin, buna sözümüz yok."* -S. M. Alus.

maile *is. (ma:ile) Ar. mā'ile coğr. esk.* Aklan.

main *is. Ar. ma'în mat. esk.* Eşkenar dörtgen.

maişet *is. (mai:şet) Ar. ma'îşet esk.* Geçim, geçinme: *"Elindeki para kendini bir sene geçindirebilirdi. Bir müddet için artık onun ensesine şaklıyacak maişet kamçısı kalmıştı."* -H. R. Gürpınar.

maiyet *is. Ar. ma'iyyet* **1.** Üst görevli-

nin yanında bulunan kimseler. **2.** Bir kimsenin buyruğu altında çalışma. **maiyetinde** yanında: *"Bunların da maiyetinde gönüllü ağası denen bir zabit bulunurdu."* -S. Ayverdi.

*→ **maiyet memuru***

maiyet memuru *is.* Yüksek makamlı bir devlet memurunun yanında görev yapan resmî memur.

majeste *is. Fr. majesté* **1.** Hükümdarlara verilen san. **2.** *mec.* Devlet başkanları için kullanılan san. **majesteleri** devlet başkanlarına seslenme sözü olarak kullanılır.

majör *s. Fr. majeur* **1.** Büyük, önemli. **2.** *müz.* Bir makam, bir akort veya bir aralığın oluşma biçimi. **3.** *is. fel.* ve *man.* Büyük önerme.

*→ **majör gam***

majör gam *is. müz.* Beş tonla iki yarım tondan oluşan gam.

majüskül *s.* ve *is. Fr. majuscule* Büyük (harf).

-mak / -mek 1. Fiilden isim türeten ek. **2.** Eylem isimleri: *al- mak, ver-mek* vb. **3.** Somut isimler: *çak-mak, tokmak (< toku-mak), ye-mek* vb.

makabil, -bli *is. (ma:kabil) Ar. mâḳabl esk.* (bir şeyin) Öncesi, geçmişi.

*→ **makabline şamil***

makabline şamil *s.* Önceyi kapsayan: *Yasaların, genel olarak, makabline şamil bir etkileri yoktur.*

makadam *is. İng. macadam (Bulucusu Mc Adam'ın adından)* Kırılmış taş döşenip silindir geçirilerek yapılan yol.

makadamlama *is.* Makadamlamak işi.

makadamlamak *(-i)* Makadamla kaplamak.

makak, -ğı *is. Fr. macaque zool.* Güneydoğu Asya'da yaşayan kuyruklu bir maymun *(Macacus).*

makale *is. (maka:le) Ar. maḳāle* Bilim, fen konularıyla siyasî, ekonomik ve toplumsal konuları açıklayıcı veya yorumlayıcı niteliği olan gazete veya dergi yazısı.

makam *is. (maka:m) Ar. maḳām* **1.** Mevki, kat, yer: *"İnsan değil gökyüzündeki makamını şaşırarak yere inmiş bir melektir."* -H. R. Gürpınar. **2.** *müz.* Klâsik Türk müziğinde bir dizinin işleniş biçimine verilen ad. **3.** Yer: *Makamın cennet olsun.*

*→ **makam arabası, makam odası, makam otomobili, makam ödeneği, makam şoförü, makam tazminatı***

makam arabası *is.* Yüksek makamdaki bir kimse için ayrılan araba.

makam odası *is.* Yüksek makamdaki bir kimse için ayrılan oda.

makam otomobili *is. bk.* makam arabası.

makam ödeneği *is.* Makam tazminatı.

makam şoförü *is.* Makam arabasını kullanan şoför.

makam tazminatı *is.* Yüksek makamda görevli bulunanlara aylık maaşları dışında fazladan ödenen ücret.

makara *is. (maka'ra) Ar. bekere* veya *bekkāre* **1.** Üzerine iplik, tel, şerit gibi şeyler sarılan, kenarları çıkıntılı, ekseni boyunca delik silindir. **2.** *den.* Bir yükün yukarıya kaldırılmasını sağlayan araç. **3.** *den.* Ağır yüklerin kaldırılma ve indirilmesinde kullanılan, birbirine paralel iki veya daha çok tabla arasında dönen, kenarı çepeçevre oluklu tekerlek veya tekerleklerden oluşmuş mekanik alet. **4.** Sürme kapak rayları üzerinde hareket edecek biçimde metal veya plâstikten yapılmış değişik tiplerdeki sürme kapak aleti. **makara çekmek** (ötücü kuşlar için) sürekli ötmek. **makara gibi** ardını arasını kesmeden (konuşma). **makaraları koyuvermek (zapt edememek** veya **salıvermek)** *tkz.* kendini tutamayarak kahkahayla gülmeye başlamak: *"Dersin ciddiliğine bakmadan koyuverdik makaraları."* -A. İlhan. **(birini) makaraya almak** bir kimseyle alay etmek.

makaralı *s.* Makarası olan, makara ile çalışan.

*→ **makaralı kuş***

makaralı kuş *is. zool.* Sürekli öten kuş.

makarena *is.* El kol hareketleri ile birlikte yapılan bir tür hızlı dans.

makarna *is. (maka'rna) İt.*

maccherone **1.** İrmik veya una yumurta karıştırılarak hazırlanmış türlü biçimlerdeki kuru hamur ve bu hamurdan yapılan yemek. **2.** *argo* İtalyan lireti.

makarnacı *s.* **1.** Makarna yapan veya satan kimse. **2.** *şaka* İtalyan: *"Şimdi kralımızdan jandarma çavuşuna kadar hepimiz makarnacıların emrindeyiz."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *s.* Makarnayı çok seven (kimse). **4.** *mec.* Şişman, hareketsiz (kimse).

makarnacılık, -ğı *is.* Makarna yapma veya satma işi.

makas *is. Ar. miḳaṣṣ* **1.** Bir eksen çevresinde dönebilecek biçimde çapraz eklemlenmiş, birbirine bakan yüzleri keskin iki çelik lâmadan oluşmuş, arasına yerleştirilen herhangi bir şeyi kesmeye yarayan araç: *"Her iki eliyle kullanırdı makasıyla tarağını."* -N. Cumalı. **2.** Birbirine komşu iki demir yolu hattını hemen bunların uzantısındaki üçüncü hatta bağlamaya yarayan alet. **3.** Uygun bir açı oluşturacak biçimde birbirini kesen demir yolu hatları. **4.** Üst üste konulmuş birkaç yassı çelikten yapılan araba yayı. **5.** *den.* Üst uçları birbirine bağlı, alt uçları açık olan iki direkten kurulmuş, ağırlık kaldırma düzeni. **6.** Çatı ve köprülerde genellikle ağaç veya çelikten yapılan, ağırlığı karşılıklı iki ayağa veya duvara aktaran çatılmış kiriş sistemi. **7.** *mec.* Çalma, kırpma. **8.** Dirsek. **9.** *zool.* Bazı eklem bacaklı hayvanların ön ayaklarında bulunan, savunma ve saldırmada kullanılan kıskaç. **10.** Mobilyalarda yukarıdan aşağıya doğru açılan kapakları yatay konumda tutmak amacıyla yapılmış mafsallı, kollu kapak aracı. **makas almak** yanağı orta parmak ile işaret parmağı arasına alıp sıkıştırmak, makaslamak. **makas vurmak** makasla kesmek.

→ ***makas hakkı***, ***makaskâr***, ***makas payı***, ***makastar***

makasçı *is.* **1.** Makas yapan veya satan kimse. **2.** Demir yollarında makasları açıp kapayarak trenlere yol veren görevli.

makasçılık, -ğı *is.* **1.** Makasçının görevi. **2.** (basında) Başka gazetelerdeki haberleri kesip olduğu gibi aktarma işi.

makas hakkı *is. bk.* makas payı.

makaskâr *is. (makaskâ:r) O. T. < Ar. maḳaṣ + Far. -kār* Kâğıt oymacılığı ile uğraşan kimse, oymacı, kesme ve oyma sanatı ile uğraşan kimse.

makaslama *is.* **1.** Makaslamak işi. **2.** *s.* Çaprazlama.

makaslamak *(-i)* **1.** Makasla kesmek. **2.** (yazı, film vb. için) Kısaltmak, kesmek. **3.** Makas almak.

makaslanma *is.* Makaslanmak işi.

makaslanmak *(nsz)* **1.** Makaslamak işine konu olmak. **2.** Kesilmek: *Bu film makaslanmış.*

makaslı *s.* Makası olan: *Makaslı otomobil.*

→ ***makaslı böcek***

makaslı böcek, -ği *is. zool.* Kın kanatlılarından, başı ve makasları iri bir böcek, bağkesen *(Lucanius).*

makas payı *is.* **1.** Kumaş biçerken ihtiyat olarak bırakılan pay. **2.** *mec.* Ölçüden fazla bırakılan veya fazlalığı hoş görülen miktar.

makastar *is. Ar. miḳaṣṣ + Far. -dār* Kumaş biçen, prova yapan, parçaları patrona göre ayarlayan, iş dağıtımını yapan usta.

makat *is. Ar. maḳ'ad* **1.** Kıç. **2.** Anüs, şerç. **3.** Minderli alçak sedir: *"...duvardaki çiviye lâmbayı asarken odanın makatına yığılır gibi oldu."* -A. Sayar. **4.** Minder yüzü, minderin üzerine yayılan kumaş.

makber *is. Ar. maḳber* Mezar, kabir, medfen: *"Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın / Gömelim gel seni tarihe desem sığmazsın."* -M. A. Ersoy.

makbul, -lü *s. Ar. maḳbûl* **1.** Kabul edilen. **2.** Beğenilen, hoş karşılanan: *"Kahvenin dibekte döğüleni her zaman daha makbul ve içimi şöhretliydi."* -S. Ayverdi. **3.** Geçer, geçerli. **makbul olmak** beğenilmek: *"Neden kemanın çok çalınmışı makbul oluyor?"* -H. Taner. **makbule geçmek** çok beğenilmek, hoşa gitmek, işe yaramak: *"O vakit o kış kıyamette / Ne kadar makbule geçer tatlı."* -B. Necatigil.

makbuz *is. (makbu'z) Ar. makbûz* Alındı.

Makedon *öz. is.* Makedonya halkından olan kimse.

Makedonca *öz. is. (makedo'nca)* Makedonya'da kullanılan dil.

Makedonyalı *öz. is.* ve *s. (makedo'nyalı)* Makedonya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse: *"Ben de her Makedonyalı gibi o hızlı yaşamın akışı içindeydim."* -N. Cumalı.

maket *is. Fr. maquette* **1.** Yapı, heykel gibi şeylerin taslak durumundaki küçük örneği: *"Yıllardan beri duvarlarımdaki raflar maketlerle dolmuştu."* -R. N. Güntekin. **2.** Mimarlıkta, sanayide ve bazı sanat dallarında yer alan eserlerin taslak durumundaki küçük örneği: *"Servet Bey, benim maketleri incelemekle meşguldü."* -R. N. Güntekin.

→ ***maket bıçağı***

maket bıçağı *is.* Maket yapımında kullanılan ince ve keskin bıçak.

maketçi *is.* Maket yapan kimse.

maketçilik, -ği *is.* Maket yapmak veya satmak işi.

makferlân *is. İng. (Mc Fairlane adından)* Omuzdan yarı bele kadar inen pelerini olan palto: *"Eskiden melon şapkalı ve siyah makferlânlı bir Rum doktoru sinirden, demişti."* -Y. Z. Ortaç.

maki (I) *is. İt. macchia bot.* Akdeniz dolaylarında yaygın bodur ağaç ve çalılardan oluşan bitki örtüsü.

maki (II) *is. (Madagaskar yerlilerinin dilinden) zool.* Makigillerden, Madagaskar adasında sık rastlanan, uzun kuyruklu, yumuşak tüylü bir memeli primat *(Lemur)*.

makigiller *ç. is. zool.* Örneği maki (II) olan primatlar sınıfı.

makilik, -ği *is.* Maki yetişen yer.

makine *is. (maki'ne) İt. macchina* **1.** Herhangi bir enerji türünü başka bir enerjiye dönüştürmek veya belli bir etki oluşturmak için birleştirilmiş aletler bütünü: *Kıyma makinesi. Dikiş makinesi. "Tıraş makineleri ile usturalar çekmecelerde durdu."* -N. Cumalı. **2.** Bir alet veya taşıtın hareket sağlayan mekanizması: *Saatin makinesi. Gramofonun makinesi.* **3.** *hlk.* Araba, otomobil. **makine çekmek** dikiş makinesinde dikmek. **makine gibi** çok çabuk, art arda, aynı biçimde yapılan veya olan. **makine gibi adam** düzgün, çok ve çabuk iş çıkaran adam. **makineyi bozmak** *şaka* bağırsakları bozulmak, ishal olmak.

→ ***makine dolabı, makine gücü, makine odası, makine yağı***

makineci *is.* Makine satan veya onaran kimse.

makine dolabı *is.* Makineler için özel yapılan dolap.

makine gücü *is.* Bir makinenin bir saniyede yapabildiği iş miktarı; uygulamada beygir gücü, vat veya kilovat ile ölçülür.

makineleşme *is.* Makineleşmek işi.

makineleşmek *(nsz)* **1.** Üretimde makine gücünden, giderek daha çok yararlanmak: *Tarım işleri makineleşiyor.* **2.** *mec.* Davranışları, hareketleri makinelerinkine benzer duruma gelmek, bazı işleri alışkanlıkla yapmak.

makineleştirme *is.* Makineleştirmek işi.

makineleştirmek *(-i)* Makine ile yapılmasını sağlamak: *Tarımı makineleştirmek.*

makineli *s.* **1.** Makinesi olan, makine ile işleyen. **2.** *is.* Makineli tüfek.

→ ***makineli tabanca, makineli tüfek***

makineli tabanca *is.* Bir tür otomatik silâh.

makineli tüfek, -ği *is.* Tetiğine basılınca sürekli kurşun atan bir çeşit tüfek, mitralyöz. **makineli tüfek gibi** çok hızlı, birbiri ardınca: *Makineli tüfek gibi konuşuyor.*

makine odası *is.* **1.** Makinelerin tamir edildiği yer. **2.** (sinemalarda) Sinema makinesinin bulunduğu yer.

makine yağı *is.* **1.** Orta sıcaklıkta ve hafif yük altında çalışan makinelerin hareketli parçalarının yağlanmasında kullanılan bir yağlama yağı. **2.** Gres.

makinist *is. Fr. machiniste* **1.** Loko-

motif, vapur, fabrika vb. nin makinesini işleten kimse. **2.** Makinelerden anlayan, makineleri onarabilen usta.

makinistlik, -ği *is.* Makinistin görevi.

makrama *is. bk.* Mahrama.

makro- *Fr. macro-*< *Yun.* Birçok kelimenin önünde "büyük" anlamı veren ön ek.

makrome *is. Fr. macramé* Kalın iplikle elde örülmüş iş.

makromeli *is. Fr. macromélie* Kol veya bacaklardan birinin veya birkaçının aşırı gelişmesi.

makrosefal, -li *s.* ve *is. Fr. macrocéphale* Başı anormal derecede büyük olan (kimse).

maksat, -dı *is. Ar. maḳṣad* İstenilen şey, amaç, gaye, erek: *"Bu gün oraya gitmeden evvel, Maarif idaresine uğradım. Maksadım evrakı geriye almaktı."* -R. N. Güntekin. *"Şehri güzelleştirmek maksadıyla arabacıların tek çeşit elbise giymeye mecbur edilecekleri söylendi."* -A. Rasim. **maksat gütmek** (bir işi yaparken) gizli amacı olmak: *"Hiçbir maksat gütmeyerek yaptığım bu ufak tefek hizmetler boşa gitti."* -R. N. Güntekin. **maksat hâsıl olmak** amaca ulaşılmak, amaç gerçekleşmek: *"İmzanın arkasına saklanan adam dost, düşman her kim olursa olsun maksat hâsıl olmuştu."* -H. R. Gürpınar.

maksatlı *s.* **1.** Bir amacı olan. **2.** *zf.* Kötü niyetli, kasıtlı.

maksatsız *s.* **1.** Bir amacı olmayan. **2.** *zf. mec.* Bilmeden, istemeden, kasıtsız.

maksi *s. Fr. maxi* Uzun.

→ ***maksi etek***

maksi etek, -ği *is.* Boyu topuklara kadar uzanan etek.

maksimal, -li *s. Fr. maximale* Maksimum.

maksimum *is.* ve *s. (ma'ksimum) Fr. maximum* **1.** Bir şey için gerekli en büyük (derece, nicelik), maksimal. **2.** *mat.* Değişebilen bir niceliğin varabileceği en yüksek olan (sınır), azamî, maksimal.

maksure *is. (maksu:re) Ar. maḳṣūre esk.* **1.** Camilerde, parmaklıklarla çevrilmiş yer. **2.** Bir evin yabancıların girmesine izin verilmeyen bölümü.

maksut, -du *s. (maksu:t) Ar. maḳṣūd esk.* İstenen, niyet edilen, güdülen, amaçlanan: *Erişir menzil-i maksuduna aheste giden.*

makta, -ı *is. Ar. maḳṭa' esk.* **1.** Bir şeyin kesildiği yer, kesit. **2.** *ed.* Divan edebiyatında gazelin veya kasidenin son beyti. **3.** *esk.* Kemikten yapılmış kalem ucunu düzeltmeye yarayan araç: *"Bu tabakta kamış kalem, kalemtraş, kalemi yarmaya ve ucunu düzeltmeye yarayan kemik makta...vardır."* -R. H. Karay.

-makta / -mekte Şimdiki zaman görevinde kullanılan ek: *Yaz-maktayım. Sürmektedir.*

maktel *is. Ar. maḳtel esk.* Cinayet işlenen yer.

maktu, -u *s. (maktu:) Ar. maḳṭū' esk.* **1.** Kesilmiş, kesik. **2.** Kesin olarak değeri biçilmiş. **3.** Ölçü ile satılmayan, götürü.

maktu fiyat *is.* Değişmez olarak tespit edilmiş, pazarlık edilmeyen fiyat, kesin fiyat.

maktul, -lü *s. Ar. maḳtūl* Öldürülmüş, öldürülen: *"Tarlasında, maktul bulunmuş bir çiftçiyi muayene etmiş, rapor vermiştim."* -R. N. Güntekin. **maktul düşmek** (veya **olmak**) vurulup ölmek, öldürülmek, katledilmek.

makul, -lü *s. (ma:kul) Ar. ma'ḳūl* **1.** Akla uygun, akıllıca: *Makul bir düşünce.* **2.** Akıllıca iş gören, mantıklı: *Makul bir adam.* **3.** *mec.* Aşırı olmayan, uygun, elverişli: *Ev için makul bir fiyat istedi.* **4.** Belirli: *"Tutuklanan kişilerin makul süre içinde yargılanmayı... isteme hakları vardır."* - Anayasa. **makul olmak** akıllıca, akla uygun davranmak: *"Öyle bir gazetenin yazarına da biraz daha makul, biraz daha dürüst, biraz daha geniş düşünceli olmak yaraşır."* -O. V. Kanık.

makule *is. (maku:le) Ar. maḳūle esk.* **1.** Takım, çeşit. **2.** *man.* ve *fel.* Ulam, kategori.

makûs *s. (ma:kû:s) Ar. ma'kūs esk.* **1.** Ters çevrilmiş, baş aşağı getirilmiş. **2.** *mec.* Uğursuz, kötü: *"Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz."* -Atatürk.

makyaj *is. Fr. maquillage* **1.** Yüzü güzelleştirmek için boyama, yüz boyama, yüz bakımı, düzgün. **2.** *sin.* ve *TV* İyi görüntü sağlamak, belli bir tipi yaratmak veya yalnızca bazı düzeltmeler yapmak için oyuncunun yüzünde ve başka organlarında yapılan boyama ve değişmeler. **makyaj yapmak** yüzü çeşitli işlemlerle temizlemek, boyamak ve diğer işlemlerle daha bakımlı ve güzel göstermek.

→ ***makyaj odası, makyaj takımı***

makyajcı *is.* Makyaj yaparak geçimini sağlayan kimse, düzgüncü.

makyajcılık, -ğı *is.* Makyajcının görevi, düzgüncülük.

makyajlama *is.* Makyajlamak işi veya durumu.

makyajlamak *(-i)* Makyaj yapmak.

makyajlı *s.* Makyajı olan.

makyaj odası *is.* Televizyon, sinema, fotoğrafçılık ve reklâmcılıkta filmin çekiminden önce gerekli makyajın yapıldığı yer.

makyajsız *s.* Makyajı olmayan.

makyaj takımı *is.* Makyaj için gerekli olan malzemeleri bir arada bulunduran set.

Makyavelcilik, -ği *öz. is. (Machiavelli'nin adından)* Politikada, amaca ulaşmak için ahlâka aykırı da olsa, her türlü aracı hoş gören anlayış, Makyavelizm.

Makyavelizm *öz. is.* Makyavelcilik.

-mal Fiilden sıfat türeten ek: *sağ-mal.*

mal *is. Ar. māl* **1.** Bir kimsenin veya bir tüzel kişinin mülkiyeti altında bulunan, taşınır veya taşınmaz varlıkların bütünü: *"Mal vardı, mülk vardı. At vardı, araba vardı."* -Ö. Seyfettin. **2.** Birinin mülkiyeti altında bulunan büyükbaş hayvanların bütünü: *"Boz atlar yağız değildi, artık; mallar erimiş, zayıflamıştı."* -N. Araz. **3.** Alınıp satılabilen her türlü ticaret eşyası, tüccar malı, emtia. **4.** *mec.* Bayağı, aşağılık, kötü kimse: *"İyi bir mal olsa buraya gönderirler miydi?"* -R. H. Karay. **5.** *argo* Esrar. **mal bulmuş mağribî gibi** büyük bir zenginliğe kavuşmuşçasına büyük sevinç ve coşku ile: *"Başka bir gazeteci olsa bu fırsata mal bulmuş mağribî gibi atlardı."* -H. Tanrı. **mal canın yongasıdır** insan, malına gelen zarardan, canına gelmişçesine acı duyar. **mal da yalan mülk de yalan, var biraz da sen oyalan** bu dünya gelip geçicidir, mala mülke fazla değer vermemek gerekir. **mal edinmek** kendine mal sağlamak, mal sahibi olmak. **mal etmek 1)** bir değer karşılığında sahip olmak: *"Sen şimdilik buna karşılık diyeceksin ki, dün yüze mal ettiğin arsaları bine, bine olanları on binlere sattın."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** kendi malı, eseri, buluşu gibi benimsemek veya saymak: *"Nereden, kimden almış olursak olalım, bin yıldır onu kendimize mal etmişiz,benimsemişiz."* -N. Ataç. *"Bir mecliste hikâyeler anlatmayı, kadınlara üstü kapalı lâkırdılar söylemeyi, oturup kalkmayı, piyano çalmayı, dans etmeyi, hulâsa garplı salon adamının bütün gösterişlerini kendine tamamıyla mal etmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3)** yüklemek, ait olduğunu göstermek: *"Başkalarından kazandığı iki çocuğu da bu zengin ihtiyara mal ederek mirasa sokacak."* -H. R. Gürpınar. *"Bu sözü daha çok öğretmenlere mal etmek isterdim."* -B. R. Eyuboğlu. **mal kaldırmak** ürün elde etmek: *"Kendisi şu kadarcık tarla sayesinde ancak akşamları bir kaşık sıcak çorba içecek kadar mal kaldırabiliyor."* -N. Nâzım. **mal kapatmak** para karşılığında herhangi bir üretim alanındaki verimin sırf kendisine ayrılmasını sağlamak. **mal-meydanda** bir işin gizli bir yönünün olmadığını belirtir. **mal olmak 1)** bir değer karşılığında birinin iyeliği altına girmek; **2)** bir iş, bir davranış sonucu zarara uğramak: *Avcılık hayatına mal oldu.* **3)** (bir yeri,bir şeyi) benimsemek: *"Gerçi Meclisi mebusandaki bağımsızlarla hizipçiler henüz tamamıyla bu partiye mal olmamışlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **mal**

yapmak servet sahibi olmak.

→ ***mal beyanı, mal bildirimi, mal birliği, mal canlısı, mal müdürlüğü, mal müdürü, mal mülk, mal para, mal sahibi, mal sandığı, mal varlığı***

mala *is. (ma'la) Far. māle* Harç alıp sürmeye yarayan, çoğu üçgen biçiminde, yassı, demirden, üstten tahta saplı, duvarcı ve sıva aracı, sürgü.

malafa *is.* Önceden delinmiş parçaları tornalamaya özgü torna tezgâhı bağlama aleti.

malaga *is. Fr. malaga (Malaga şehrinin adından)* **1.** İspanya'nın Malanga yöresinde yapılan bir tür şarap. **2.** İri taneli misket üzümü.

malak, -ğı *is.* Manda yavrusu.

malakit *is. Fr. malacihte min.* Yeşil renkli, yontulup parlatılabilen, doğal bakırlı, hidratlı karbonat, bakır taşı.

malaklama *is.* Malaklamak işi.

malaklamak *(-i) hlk.* (manda) Yavrulamak.

malalama *is.* Malalamak işi.

malalamak *(-i)* Çimento veya alçı sürülmüş bir yüzeyi mala sürerek düzeltmek.

malama *is. Yun. hlk.* Samanla karışık tahıl.

malarya *is. (malar'ya) İt. malaria tıp* Sıtma.

malayani *s. (ma:la:ya:ni:) Ar. mālāya'nī esk.* Boş ve yararsız, saçma: *Malayani sözler.*

malaz *is. hlk.* **1.** Sulak yer. **2.** Sürülmemiş, ot bürümüş toprak. **3.** Su altında kalan, su basmış tarla.

mal beyanı *is. bk.* mal bildirimi.

mal bildirimi *is.* Mülkiyeti altında bulunan taşınır ve taşınmaz malların listelenerek istenen makama sunulması: *"Kamu hizmetine girenlerin mal bildiriminde bulunmaları... kanunla düzenlenir."* - Anayasa.

mal birliği *is. huk.* Hukuk bakımından karı ve koca mallarının bir bütün sayılması.

malca *zf. (ma'lca)* Mal olarak, mal bakımından.

mal canlısı *is. mec.* Mala çok düşkün, malı çok seven.

malç, -cı *is.* Toprak ve rutubet muhafazası amaçları ile çayır ve mera üzerine bırakılan veya başka yerlerden getirilip serpilen her türlü bitki artığı.

malen *zf. (ma':len) Ar. mālen* Mal olarak, malca.

malgama *is. Lât. amalgama < Ar. kim.* Cıvanın herhangi bir madenle birleşerek yaptığı alaşım, amalgam.

-malı / -meli Gereklilik kipi eki: *çalışmalı, görmeli, bil-meli-yiz* vb.

malın gözü *is. mec.* **1.** En iyisi, en güzeli: *"Anam da hep malın gözünü bulur, ama bize göstermez."* -S. Ali. **2.** *mec.* Açık göz, kurnaz, çok bilmiş. **3.** *tkz.* Aşağılık ve düzenci kimse: *"İlk pansiyoncum, kendi zaten malın gözü olduğu için, herkese en olmadık lekeleri bulaştırmak için fırsat kollardı."* -H. Taner. **4.** İffetsiz: *"Kız ne kadar kaknem veya malın gözü olursa olsun..."* -T. Buğra.

malı taşı *is. den.* Bazen kayıklarda çapa yerine kullanılan, ipe bağlı büyükçe taş.

malî (I) *s. (ma:li:) Ar. mālî* **1.** Mal ve para ile ilgili, parasal: *"Malî durumu zaten kötü."* -H. Taner. **2.** Maliyeye ilişkin, maliye ile ilgili: *Malî önlemler.*

→ ***malî analist, malî belge, malî cebir, malî senet, malî yıl***

malî (II) *is.* ve *s. (ma:li:) Far. mālî* **1.** Yüklü, dolu. **2.** Çok fazla.

malî analist *is. ekon.* Ekonomik ve malî konuları çözümleyen uzman.

malî belge *is. tic.* Kredi açılışını göstermek için çıkarılan ve ikrazcı bankaya finansman yenilemesi yapmayı sağlayan senet.

malî cebir *is. ekon.* Paraya ilişkin konuları esas alan bilim dalı.

malihulya *is. (ma:lihulya) Ar. mālihulyā < Yun. melankholia esk.* **1.** Kara sevda. **2.** Kuruntu: *"Bu motiflerle ileride hazırlayacağı operanın hulyalarını, daha doğrusu malihulyalarını kurarak dalga geçiyordu."* -O. C. Kaygılı.

malik *is. (ma:lik) Ar. mālik* Sahip, iye: *"Üstelik varlıklı bir babanın tek varisi olmak gibi çok cazip bir hususiyete de maliktir."* -H. Taner. *"Yersiz yurtsuz bir aile görünce sekiz kat apartmanlara malik iratçıyı hatırlayınız."* -H. R. Gürpınar. **malik olmak** sahip olmak.

malikâne *is. (ma:likâ:ne) Ar. mālik + Far. -āne* Yurtluk.

Malikî *öz. is. (ma:liki:) Ar. mālikī; İmam Mālik'in adından* **1.** İslâmlıkta sünnet ehli denilen dört mezhepten biri. **2.** Bu mezhepten olan kimse.

Malikîlik, -ği *is. (Ma:liki:lik)* Malikî mezhebi.

malikiyet *is. (ma:likiyet) Ar. mālikiyyet* Malik olma durumu: *"İnsanlar bir şeye malikiyetle mağrurdurlar: Kültür."* -H. R. Gürpınar.

malî senet, -di *is.* Malî belge.

maliye *is. (ma:liye) Ar. māliyye* **1.** Kamu ile ilgili işlerin yürütülmesi için gerekli gelirleri ve harcanan paraları düzenleyen kuralların bütünü. **2.** Konusu bu kuralları incelemek olan bilim dalı. **3.** Devlet gelir ve giderlerini yöneten kuruluş, Maliye Bakanlığı: *Maliyede çalışıyor. "Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı maliye politikasının sosyal amacıdır."* - Anayasa.

maliyeci *is.* Maliye işlerinde uzman olan veya devletin maliye kuruluşlarında çalışan kimse.

maliyecilik, -ği *is.* **1.** Bir devletin mali işleri. **2.** Maliyecinin görevi.

maliyet *is. (ma:liyet) Ar. māliyyet ekon.* Üretimde bir mal elde edilinceye değin harcanan değerlerin toplamı.

→ ***maliyet fiyatı***

maliyet fiyatı *is. tic.* Bir malın çeşitli üretim ve dağıtım dönemlerinde, o döneme kadar yapılmış olan harcamaların bütünü: *Mallar, maliyet fiyatına bir kâr eklenerek satılır.*

maliyetli *s.* Maliyeti olan, değerli: *"Sandıktan maliyetli bir şey çıkmayacağından emin bulunduklarını bu tavırlarıyla anlatmış oluyorlardı."* -H. R. Gürpınar.

maliyetsiz *s.* Maliyeti olmayan, değersiz.

malî yıl *is. ekon. esk.* Her yıl bütçenin uygulanması için, martın birinden başlayıp ertesi yıl şubat sonunda kapanan süre.

Malkar *öz. is.* Kuzey Kafkasya'da Kabarda-Balkar Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse, Balkar.

Malkarca *öz. is.* Malkar Türkçesi.

malkıran *is. Ar. māl + T. kıran hlk.* Hayvan vebası.

malkoç *is. tar.* Osmanlılarda akıncılar ocağının komutanı.

mallanma *is.* Mallanmak işi veya durumu.

mallanmak *(nsz)* Mal edinmek, zenginleşmek.

mal müdürlüğü *is.* Bir ilçede devlet gelirlerinin toplandığı maliye dairesi.

mal müdürü *is.* Maliye Bakanlığının ilçelerdeki mal işlerini yürütmekle görevli memuru.

mal mülk *is.* Her türlü taşınır ve taşınmaz maddî varlık.

mal para *is.* Kendi öz değerleri, yani ihtiva ettikleri satın alma gücüne çok yakın olan ödeme aracı.

mal sahibi *is.* Bir malı, mülkiyeti altında bulunduran kimse.

mal sandığı *is.* Para alıp veren devlet dairesi.

malt *is. Fr. malthe* Bira yapmak için çimlendirilip kurutularak hazırlanmış arpa.

malta *s.* Malta eriği renginde: *"Biraz ötede malta renkli, yeşil pancurlu, yüksek taş bir binanın önünde bir otomobil bekliyordu."* -H. R. Gürpınar.

→ ***Malta eriği, Malta humması, Malta palamudu, Malta taşı***

Malta eriği *is. bot.* **1.** Gülgillerden bir ağaç, yeni dünya *(Eriobotrya japonia).* **2.** Bu ağacın erik büyüklüğündeki, iri çekirdekli, sarı renkli, sulu ve mayhoş yemişi.

Malta humması *is. tıp* Akdeniz ülkelerinde görülen, en çok keçi sütü ile bulaşan ateşli bir hastalık, kalaazar.

Maltalı *öz. is.* Maltız (I).

Malta palamudu *is. zool.* Uskumrugillerden, ılık ve sıcak denizlerde yaşayan, üzerinde enlemesine mavi çizgiler bulunan, gri renkli bir balık *(Naucrates ductor).*

Malta taşı *is.* Bahçe, mutfak gibi yerleri döşemekte kullanılan, dört köşe, yassı, kolay kırılan bir tür taş: *"Hepsi Malta taşından yapılmış, kırk elli kolonlu, muhteşem bir binayı solumuzda bıraktık."* -A. Gündüz. *"Malta taşı döşeli avlunun sonunda başlayan bahçeye geçerdim."* -N. Cumalı.

Maltız (I) *öz. is. İt. maltese* Malta adası halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

→ ***Maltız keçisi***

maltız (II) *is. İt. maltese (Malta adasının adından)* Çoğunlukla yemek pişirmekte kullanılan, içinde ızgarası bulunan, ayaklı ve taşınır ocak: *"Bahçenin bir köşesinde akşam için maltıza kömür yerleştiren aşçı, ellerini önündeki önlüğe silerek kapıda göründü."* -N. Cumalı.

Maltız keçisi *is. zool.* Ana yurdu Malta adası olan, çok süt veren, kısa tüylü, küçük bir cins keçi.

maltlanma *is.* Maltlanmak işi.

maltlanmak *(nsz)* Malt ile işlem görmek, içine malt katılmak.

maltoz *is. Fr. maltose kim.* Nişastasının tam olmayan hidroloji sırasında ortaya çıkan ve simgesi $C_{12}H_{12}O_{11}$ olan madde.

malûl, -lü *s.* ve *is. (ma:lûl) Ar. ma'lûl* Sakat (kimse).

→ ***malûl gazi***

malûlen *zf. (ma:lû:len) Ar. ma'lûlen* Sakat, hasta bir biçimde.

malûl gazi *is.* Bir savaştan sakat olarak çıkmış kimse: *"Devlet...malûl ve gazileri korur."* -Anayasa.

malûliyet *is. (ma:lû:liyet) Ar. ma'lûliyyet* (insanda) Sakatlık, hastalık, malûllük.

malûllük, -ğü *is.* Sakat olma durumu, malûliyet.

malûm *s. (ma:lûm) Ar. ma'lûm* **1.** Bilinen, belli. **2.** *is.* Bilinen konu, iş vb. **3.** *zf.* Evet, belli, biliniyor, kuşkusuz. **4.** *gr.* Etken (fiil). **malûm değil** olup olmayacağı kesinlikle bilinmeyen konular için kullanılır. **(birine) malûm olmak** içine doğmak: *"Ona da malûm oldu haber / Koşup geldi odama."* -B. Necatigil. **malûm ya!** bilinen şey: *"Bana gücenmeyiniz hanım efendi, malûm ya, elçiye zaval yoktur."* -H. R. Gürpınar. **malûmu ilâm etmek** bilinen ve açık olan bir şeyi söylemeye, açıklamaya kalkmak.

malûmat *ç. is. (ma:lû:ma:t) Ar. ma'lûmât, ma'lûm'* un çokluk biçimi **1.** Bilgi: *"Bu hakikatler artık çocukların bildikleri en basit malûmat sırasına geçmiştir."* -H. R. Gürpınar. **2.** *fel.* Bilgi. **malûmat almak** bilgi edinmek. **malûmat edinmek** bilgi edinmek, öğrenmek. **malûmat vermek** bilgi vermek.

→ ***malûmatfuruş, malûmat sahibi, malûmattar***

malûmatfuruş *is. (ma:lû:matfuru:ş) Ar. ma'lûmât + Far. -furûş "satan" esk.* Bilgiçlik taslayan.

malûmatfuruşluk, -ğu *is.* Bilgiçlik taslama, malûmatfuruş olma durumu.

malûmatlı *s.* Bilgili: *"Namuslu, çalışkan ve oldukça malûmatlı bir adamdı."* -R. N. Güntekin.

malûmat sahibi *is.* Bir konuda bilgisi olan.

malûmatsız *s.* Bilgisiz.

malûmattar *is. (ma:lû:mattar) Ar. ma'lûmât + Far. -dâr* Bilgili, malûmat sahibi. **malûmattar etmek** malûmat vermek: *"Tahkikatın neticesinden beni de malûmattar edeniz."* -A. İlhan.

mal varlığı *is.* Bir kişiye ait para ile ölçülebilen hakların bütünü, mamelek.

malya *is. (ma'lya)* Deniz dibinde otlara takılmış oltayı kurtarmaya ve deniz derinliklerinden ağ, halat, sicim vb. şeyleri çıkarmaya yarayan dört tırnaklı demir.

malzeme *is. (l ince okunur) Ar. mâ + lezime* **1.** Gereç, materyal. **2.** Bir eserin hazırlanmasında yararlanılan bütün bilgi ve

kaynaklar.

mama *is.* **1.** Bebek için hazırlanan yiyeceklerin genel adı: *"Babam Ayşe'ye mama yaptı, ana."* -A. Gündüz. **2.** Çaça.

mamafih *bağ. (ma:ma:fi) Ar. ma'amā-fîh* Bununla birlikte, durum böyle iken: *"...tansiyon tatmin edicidir, mamafih ihtiyatı elden bırakmayacağız."* -A. İlhan.

mamaliga *is. (mamali'ga)* Kaynar suda haşlanıp üzerine yağ gezdirilen mısır unu yemeği.

mambo *is. (ma'mbo) İng. mambo < İsp.* **1.** Haiti kökenli, rumba ve çaçaya benzeyen bir dans. **2.** Bu dansın müziği.

mamelek, -ği *is. (ma:melek) Ar. māmelek esk.* (birinin veya tüzel kişinin) Olanca malı, her nesi varsa, varı yoğu, mal varlığı.

mamul, -lü *s.* ve *is. (ma:mul) Ar. ma'mūl* Yapılmış, işlenmiş, imal edilmiş (eşya, yiyecek).

mamulât *ç. is. (ma:mu:lâ:t) Ar. ma'mūlât, ma'mūl'* ün çokluk biçimi Yapılmış şeyler.

mamur *s. (ma:mu:r) Ar. ma'mūr* Bayındır: *"Yıkılmış dilberin mamur illeri / Susmuş bülbüllerin taze dilleri."* - Karacaoğlan.

mamure *is. (ma:mu:re) Ar. ma'mūre esk.* Bayındır yer, bayındırlık: *"Şu kıraç dağın teras biçiminde kesilmiş tepesinde benim, kaç akşamüstü, büyük hisarlar üstüne kurulmuş, saraylı, kuleli kaç masal mamuresi seyrettiğimi bilemezsiniz."* -R. N. Güntekin.

mamut *is. Fr. mammouth* Filgillerden, dördüncü zamanda Avrupa ve Asya'da yaşamış olan, şimdi ancak fosili bulunan iri, kıllı bir hayvan *(Elephas primigenius).*

-man / -men (I) Sıfattan küçültme sıfatı türeten ek: *koca-man, köle-men, köse-men, Türkmen, uz-man, küçümen (küçük'ten)* vb.

-man / -men (II) Fiilden isim türeten ek: *az-man, değir-men, öğret-men, yönet-men, okut-man, say-man* vb.

mana *is. (ma:na:) Ar. ma'nā* Anlam: *"Ne halk buyruğun tutarsın, ne kul sözün işitirsin / Hiç bilmezsin mana nedir, ne dilde çağırmak gerek."* -Yunus Emre. *"Mana insanın beş duyusuna değil kafasına hitap eder."* -O. V. Kanık. **mana çıkarmak 1)** yersiz bir yargıya varmak; yanlış değerlendirmek; bir söze, söyleyenin aklından geçmeyen bir anlam vermek; **2)** anlam çıkarmak. **(bir şeyden) mana çıkmak** anlamına gelmek, anlamını taşımak: *"Kızın adını Emel koydu. Oğlanınkini Fethi...Sanki bundan emelini fethetmiş manası çıkıyordu."* -H. R. Gürpınar. **mana vermek** kendince bir yargıya varmak, yorumlamak. **manaya gelmek 1)** anlam bildirmek; **2)** anlama gelmek.

manaca *zf. (ma:'naca)* Anlamca.

manalandırma *is.* Manalandırmak işi.

manalandırmak *(-i)* Anlam vermek.

manalı *s.* **1.** Anlamlı. **2.** *mec.* Gizli anlamı olan, manidar: *Manalı bir bakışla baktı.*

→ ***manalı manalı***

manalı manalı *zf.* Bir şey sezdirmeye çalışarak, anlamlı olarak, anlamlı anlamlı: *"Anlaştıkları kızlarla ikişer dörder çekilince garsonlar bizim arkadaşların yüzlerine manalı manalı bakmaya başladılar."* -A. Midhat.

manas *is. zool.* Kın kanatlılardan, ergin evrede yaprakları, kurtçuk evresinde kökleri kemirerek tarım bitkilerine ve orman ağaçlarına büyük zarar veren bir böcek *(Polyhylla fullo).*

manasız *s.* **1.** Anlamsız: *"Kim bilir nasıl manasız şeyler karalayıp oraya atmışım."* -H. R. Gürpınar. **2.** *zf. mec.* Yersiz, boş, yararsız: *"Arkasından koşanlar bu kokudan kaçtılar; onu ağır ve manasız buldular."* -H. C. Yalçın.

manasızlık, -ğı *is.* Manasız olma durumu, anlamsızlık.

manastır *is. Yun. manasterion* Bazı kesin kurallara bağlı rahip veya rahibelerin dünya ile ilgilerini keserek yaşadıkları yapı, keşişhane: *"İnsan manastıra kapansın, rahibe olsun daha iyi öyleyse."* -A. İlhan. *"Henüz genç, ama manastıra kapanmış*

gibi yaşıyor..." -N. Cumalı.

manat *is.* Azerbaycan ve Türkmenistan para birimi.

manav *is. Yun. manavis* **1.** Meyve ve sebze satan yer: *"Manav, kasap dükkanlarında alış veriş etmek için sıra beklerken görürdüm."* -N. Cumalı. **2.** Meyve ve sebze satan kimse. **3.** Genellikle Romanya ve Bulgaristan'dan göç etmiş kimse.

manavlık, -ğı *is.* Manavın işi veya mesleği.

manca *is. (ma'nca) İt. mangia* **1.** Yiyecek. **2.** Kedi, köpek yiyeceği.

mancana *is. (manca'na) İt.* Sütleğengillerden, Antil Adalarında yetişen, çok zehirli bir ağaç: *(Manzenilla).*

mancınık, -ğı *is. Ar. mancanîk < Yun.* **1.** Top yapımının bilinmediği çağlarda, kale kuşatmalarında, ağır taş gülle fırlatmakta kullanılan basit bir savaş aracı: *"Ok, mancınık gibi silâhlar nasıl eskimişse bu günün tankları, uçakları da eskiyebilir."* -N. Ataç. **2.** İpekçi çıkrığı.

mancınıkçı *is.* İpekçi çıkrığını kullanan kimse.

mancınık işi *is.* Kozadan ipek sağlama işi.

Mançu *öz. is.* Mançurya halkından olan kimse.

Mançuca *öz. is. (mançu'ca)* Mançu dili.

manda (I) *is. zool.* Geviş getirenlerden, derisinin rengi siyaha yakın, uzun seyrek kıllı bir hayvan, su sığırı *(Buffelus).* **manda gibi** çok iri ve hantal. **manda gibi yayılmak** dikkatsizce ve bütün ağırlığıyla oturmak. **manda gibi yemek** çok ve acele ile yemek.

manda (II) *is. Fr. mandat huk.* Birinci Dünya Savaşından sonra bazı az gelişmiş ülkeleri, kendi kendilerini yönetecek bir düzeye eriştirip bağımsızlığa kavuşturuncaya kadar Milletler Cemiyeti (Cemiyetiakvam) adına yönetmek için bazı büyük devletlere verilen vekillik.

mandacı *s.* ve *is.* **1.** Bir ülkeyi manda temeline göre yönetmesi için Milletler Cemiyetince görevlendirilen (devlet), mandater. **2.** *tar.* Osmanlı İmparatorluğunda, tersanedeki gemilerin bakımı ile görevli kimse.

mandacılık, -ğı *is.* Mandacı olan veya mandacı yanlısı.

mandagözü *is. esk.* ve *hlk.* Nikel yirmi kuruş.

mandal (I) *is. Ar. mandâl* **1.** Kapı gibi şeyleri kapalı tutmaya yarayan, döner tahta veya metal parça. **2.** İpe serilen çamaşırı tutturmak için kullanılan yaylı kıskaç. **3.** Ut, kanun, keman gibi çalgıların tellerini geren düğme.

mandal (II) *is. hlk.* Evlek.

mandalina *is. (mandali'na) İt. mandarina bot.* **1.** Turunçgillerden, portakala çok benzeyen bir ağaç *(Citrus nobilis).* **2.** Bu ağacın tatlı, kokulu, lezzetli meyvesi.

mandallama *is.* Mandallamak işi.

mandallamak *(-i)* **1.** (kapı, pencere kanadı için) Mandalla tutturmak. **2.** Çamaşırı mandalla tutturmak.

mandallanma *is.* Mandallanmak işi.

mandallanmak *(nsz)* Mandallamak işi yapılmak, mandalla tutturulmak.

mandallı *s.* **1.** Üzerinde mandal bulunan. **2.** Mandalla kapatılmış olan (kapı, pencere). **3.** Mandalla ipe tutturulmuş.

mandalsız *s.* **1.** Üzerinde mandal bulunmayan. **2.** Mandalla kapatılmamış olan (kapı, pencere). **3.** Mandalla ipe tutturulmamış.

mandapost *is. Fr. mandat-poste* Posta havalesi.

mandar *is. Yun.* (gemilerde) Küçük makara.

mandarin *is. Port. mandarine esk.* Avrupalıların Çin devlet memurlarına verdikleri ad.

mandarinlik, -ği *is.* **1.** Mandarin olma durumu. **2.** Mandarinin görevi veya makamı.

mandater *s. Fr. mandataire* Mandacı.

mandepsi *is. (mande'psi) argo* Tuzak, oyun. **mandepsiye basmak** (veya **bastırmak, düşmek**) aldatılmak, tuzağa düşmek: *"Karı kocaya benzemiyordu ya, neyse beni*

adamakıllı mandepsiye bastırdılar." -A. Gündüz.

mandıra *is. (ma'ndıra) Yun. mandra* Koyun, keçi gibi süt veren hayvanların barındırıldığı, süt ve süt ürünlerinin elde edildiği yer: *"Şehirden iki saat ötedeki mandırasından o gün satılacak koyunları ona getiriyor, ona kestiriyor."* -Ö. Seyfettin.

mandıracı *is.* Mandıra işleten kimse: *"Yalnız kendi koruculari, kolcuları, çobanları, mandıracıları silâhlıydı."* -Ö. Seyfettin.

mandıracılık, -ğı *is.* Mandıra işletme işi veya biçimi.

mandolin *is. Fr. mandoline* İkişer ikişer aynı değerde dört çift telli, kısa saplı bir çalgı.

mandolinci *is.* **1.** Mandolin yapan veya satan kimse. **2.** Mandolin çalan kimse.

manej *is. Fr. manège* **1.** At eğitimi. **2.** Bu eğitimin yapıldığı yer. **3.** (bir atlı gösteride) Binicilik gösterilerinin tümü.

manen *zf. (ma:'nen) Ar. ma'nen* İç varlık bakımından, manevî yönden, **maddeten** karşıtı: *"Milletini maddeten ve manen yükseltmek istemeyen adam nasıl samimî Türkçü olabilir."* -O. S. Orhon.

manevî *s. (ma:nevi:) Ar. ma'nevî* Görülmeyen, duyularla sezilebilen, soyut, tinsel.

→ ***manevî evlât, manevî ilim, manevî tazminat, manevî zarar***

manevî evlât, -dı *is.* Bir kişinin kanunlara göre evlât edindiği kimse.

manevî ilim, -lmi *is. sos.* Anlayış yöntemini esas alan bilim dalı.

manevî tazminat *is. huk.* Manevî zarar ve ziyan ödenmesini kapsayan şahsî dava, tazminat davası.

maneviyat *ç. is. (ma:neviya:t) Ar. ma'neviyyât, ma'nevî* nin çokluk biçimi **1.** Maddî olmayan, manevî şeyler: *"Maddî faydalar temin etmeyen zaferin maneviyatıyla övünmekten ne çıkar?"* -H. R. Gürpınar. **2.** *mec.* Yürek gücü, moral: *"Bu hastalıkta mühim olan maneviyattır, maneviyatınızı kuvvetli tutunuz."* -A. İlhan. **maneviyatı bozulmak** moral gücü sarsılmak. **maneviyatını kırmak** moral gücünü sarsmak.

manevî zarar *is.* Manevî yönden uğranılan kayıp.

manevra *is. (mane'vra) İt. manovra* **1.** Bir aletin işleyişini düzenleme, yönetme işi veya biçimi. **2.** Geminin bir yere yanaşmak veya bir yerden çıkmak için yaptığı hareket. **3.** Lokomotifin, katar katmak veya katar dağıtmak için ileri geri giderek hattan hatta geçmesi. **4.** Hareket, gidiş geliş. **5.** *ask.* Asker birliklerini savaşa hazırlamak amacıyla, arazi üzerinde yapılan geniş ölçüde savaş denemesi. **6.** *mec.* İstenilen amaca ulaşmak için tutulması gereken yol: *"Bu alaylı sözler altında Hüsnü'yü faaliyete teşvik manevrası sırıtıyor."* -H. R. Gürpınar. **manevra yapmak 1)** bir araca istenilen hareketi yaptırmak: *"Sonra yolun başında ileri geri manevra yapan traktörün Rum şoförüne bir işmar geçti."* -H. Taner. **2)** *ask.* (asker birlikleri) savaş denemesi yapmak.

manevra fişeği *is. ask.* Askerî harekâtta kullanılan ve kuru sıkı atım yapan fişek.

manga *is. (ma'nga) İt. banco ask.* **1.** On kişilik asker birliği: *"Ormanın kıyısından dönen yoldan, neredeyse bir manga silâhlı adam çıktı."* -N. Cumalı. **2.** Savaş gemilerinde deniz erlerinin yattığı koğuş.

mangal *is. Ar. mankal* İçine kor konulan, sacdan, bakır veya pirinçten, türlü biçimlerde üstü açık kap, korluk: *"Masanın solunda küçük bir sac mangal yaz kış sürekli olarak yanardı."* -S. Birsel. **mangal gibi yüreği olmak** cesareti çok olmak: *"Sen bana iyi baksana, bende mangal gibi yürek var!"* -O. Kemal. **mangalda kül bırakmamak** yapamayacağı işleri yapabilirmiş gibi söylemek.

→ ***mangal kömürü, mangal yağı, mangal yürekli***

mangal kömürü *is.* Odun kömürü.

mangal yağı *is.* Etin yapışmaması için mangaldaki ızgaraya sürülen yağ.

mangal yürekli *s.* Korkusuz, gereğinden fazla cesur, gözünü daldan budaktan esirgemeyen, gözü pek.

mangan *is. Fr. kim.* Manganez.

manganez *is. Fr. manganèse kim.* Atom numarası 25, atom ağırlığı 54,93, yoğunluğu 7,39 olan, 1244° C de eriyen, doğada oksit durumunda bulunan, çeliği sertleştirmek için kullanılan, çok sert ve kırılgan bir element. Kısaltması Mn.

manganin *is. Fr. manganine kim.* Manganezin bakır ve nikelle yaptığı alaşım.

mangır *is. esk.* **1.** Bakırdan yapılmış, iki buçuk para değerinde sikke. **2.** Nargile lülesine konulmak için kömür tozundan yapılan, çabuk tutuşur, tavla pulu biçiminde bir çeşit yakacak. **3.** *mec.* ve *argo* Para: *Bende mangır kalmadı. "Muhakkak işin ucunda mangır olmalı amca, yoksa içeriye giremezsin."* -H. E. Adıvar.

mangırlı *s.* Bol parası olan.

mangırsız *s.* Hiç parası olmayan.

mangiz *is. argo* Para.

mango *is. Port. manga bot.* Hint Kirazı.

mani (I) *is. Fr. manie psikol.* Kişinin sevinç, güven ve her türlü etkinliklerinin normal olmayan bir biçimde arttığı ruh hastalığı.

mâni (II) *is. (ma:ni:) Ar. ma'nâ'dan ed.* Genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan, daha çok hecenin yedili ölçüsüyle söylenen halk şiiri: *"Her köyde mani, türkü söyleyen biri var."* -M. C. Anday. **mani düzmek** (veya **yakmak**) mani okumak veya müzik eşliğinde mani söylemek.

mâni,-i, -yi *is. (ma:ni:) Ar. mâni'* Bir şeyin yapılmasını önleyen şey, engel: *"Kaç zamandır beynimi, kanımı ateşlendiren bu idealimin lezzetini tatmak için her manii çiğneyeceğim."* -H. R. Gürpınar. **mâni olmak** önüne geçmek, engellemek, önlemek: *Leylâ Hanım. Mâni oluyor hâlimi takrire hicabım.*

mânia *is. (ma:nia) Ar. mâni'a* Engel.

mânialı *s.* Engelli: *Mânialı arazi.*

manicilik, -ği *is.* İranlı düşünür Mani'nin III. yüzyılda kurduğu ve iyilik kötülük esasına dayalı dinî doktrin.

manidar *s. (ma:ni:dar) Ar. ma'nî* + *Far. -dâr* Anlamlı olan, manalı.

manifatura *is. (manifatu'ra) İt. manifattura* Fabrika yapımı her türlü kumaş ve bez gibi dokumalar: *Manifatura dükkânı.*

manifaturacı *is.* **1.** Manifatura eşyası satan kimse: *"Manifaturacılar balonun tarihini pek fena bir güne, ay sonuna düşürmüşlerdi."* -R. N. Güntekin. **2.** Manifatura eşyasının satıldığı yer: *"Çarşı içinde küçük bir manifaturacı dükkânı vardı."* -N. Cumalı.

manifaturacılık, -ğı *is.* Manifaturacı olma durumu.

manifesto *is. (manife'sto) İt. manifesto* **1.** Bir gemideki malları göstermek için kaptan tarafından boşaltma işlemlerinin yapılacağı gümrük idaresine verilen liste. **2.** Bildiri.

Maniheizm *is. Fr. manichéisme fel.* Manicilik.

manika *is. (mani'ka) İt. manica den.* Gemilerde, ambarlara ve makine bölümüne hava vermek için güverteye açılan baca.

manikür *is. Fr. manicure* Elin ve özellikle el tırnaklarının bakımı.

manikürcü *is.* Mesleği manikür yapmak olan kimse.

manikürcülük, -ğü *is.* Manikürcünün yaptığı iş: *"Melek manikürcülük de öğreniyormuş."* -S. F. Abasıyanık.

manikürlü *s.* Manikürü yapılmış, manikürü olan: *"Manikürlü parmaklarıyla kırmızı tırnaklı ayak parmaklarını tutuyordu."* -Ç. Altan.

manikürsüz *s.* Manikürü olmayan.

maniple *is. (mani'ple) Fr. manipuler* Telgraf işaretlerini göndermek için, bir devredeki akımı kesmekte veya yeniden vermekte kullanılan araç.

manipülâsyon *is. Fr. manipulation* Varlıkları yapıcı, açıklayıcı ve yararlı bir

biçimde kullanma işi.

manipülâtör *is. Fr. manipulateur* **1.** Manipleyi kullanan kimse. **2.** Maniple.

Manisa kebabı *is.* Manisa yöresine özgü bir kebap türü.

Manisa lâlesi *is. bot.* Düğün çiçeğigillerden, korularda, kırlarda yetişen bir bitki *(Anemone pulsatilla).*

manişka *is. İt. manesco den.* İki dilli iki makara ile yapılan palanga.

manita *is. (mani'ta) İt. argo* **1.** Hileyle, düzenle, tanışır gibi bir hâl takınarak para sızdırma, hırsızlık. **2.** *argo* Sevgili.

manitacı *is.* Manitacılıkla para sızdıran dolandırıcı: *"Bu Kılçık Nazım filân, manitacı herifler."* -A. İlhan.

manitacılık, -ğı *is. argo* Tanışıyormuş gibi yaparak veya çevredeki yandaşlarından destek alarak birinden para sızdırmak işi, bir çeşit dolandırıcılık.

manivelâ *is. (manive'la) İt. manovella* **1.** Bir ucunun bağlı bulunduğu bir nokta çevresinde dönen kol. **2.** Kaldıraç.

manivelâlı *s.* Manivelâsı olan: *"Hep birden harekete geçen kayıkları birer manivelâlı oyuncak zannettim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

mankafa *s. (ma'nkafa)* **1.** Anlayışsız, aptal. **2.** *hlk.* Sakağı hastalığına tutulmuş (at).

mankafalık, -ğı *is.* **1.** Mankafa olma durumu, anlayışsızlık, aptallık. **2.** *hlk.* Atlarda görülen süreğen, şiddetli sakağı.

manken *is. Fr. mannequin* **1.** Genellikle moda evlerinde giysileri alıcılara göstermek işiyle görevli kimse, model. **2.** Ressam ve heykeltraşların gerektikçe model gibi kullandıkları, türlü durumları alabilen eklemli, çoğunlukla tahtadan yapılmış insan veya hayvan örneği. **3.** Terzilerin, giysi denemek, sergilemek için kullandıkları insan vücudu biçimindeki tahta, mukavva vb. kalıp. **manken gibi** vücut ölçüleri düzgün ve ince olan.

mankenlik, -ği *is.* Mankenlik işi.

manolya *is. (manolya) Fr. magnolia (Pierrre Magnol'un adından) bot.* **1.** Manolyagillerden, yaprakları almaşık, iri ve parlak yeşil renkte bir süs ağacı *(Magnolia grandiflora).* **2.** Bu ağacın çok iri, beyaz ve limon kokusunda güzel çiçeği.

manolyagiller *ç. is. bot.* Ayrı taç yapraklı iki çeneklilerden, manolya gibi çoğu güzel kokulu bitkileri içine alan familya.

manometre *is. (manome'tre) Fr. manomètre fiz.* Buharın veya herhangi bir gazın bulunduğu kabın iç yüzeylerine yaptığı basıncı ölçen alet, basıölçer.

mansap, -bı *is. Ar. munṣabb coğr. esk* Bir ırmağın denize veya başka bir ırmağa döküldüğü veya kavuştuğu yer, ırmak ağzı, kavşak, munsap.

mansıp, -bı *is. Ar. manṣib esk.* Makam, yüksek memuriyet: *"Paraya, pula, mevkiye, mansıba hiç mi hiç önem vermez."* -H. Taner.

mansiyon *is. Fr. mention* Bir yarışmada konulan ödüle yeterli nitelikte görülmemekle birlikte, anılmaya değer bulunan kimseye veya esere verilen derece.

manşet *is. Fr. manchette* **1.** Bir gömleğin kol ağzına geçirilen, genellikle çift katlı kumaştan yapılan bölüm, kolluk. **2.** Gazetelerin ilk sayfalarının üst bölümüne iri puntolarla konulan başlık: *"Gazete manşetlerinden bezmişim, on gün gazete yüzü görmeyeyim."* -H. Taner.

manşon *is. Fr. manchon* **1.** Elleri soğuktan korumak için kullanılan, astarlanmış kürk, el kürkü. **2.** *bk.* ck bileziği.

mantar *is. Yun. manitari bot.* **1.** Mantarlardan, içinde zehirlileri de bulunan, emeçleri bir gövde ve bunun üstünde bir şapka biçiminde gelişmiş, ilkel bitkilerin genel adı *(Fungi): Çayır mantarı. Horoz mantarı. Kuzu mantarı.* **2.** Esnek ve sudan hafif olduğundan şişe tapası, cankurtaran simidi, cankurtaran yeleği, ayakkabı tabanı ve daha birçok şeylerin yapımında kullanılan, su geçirmesiz, meşe ağacı tabakası: *"İpek çorap ve altı mantar iskarpin giymeyen kadınlar âdeta sınıf dışı ve eski biçim insanlardır."* -H. E. Adıvar. **3.** Bu tabakadan yapılan şişe tapası. **4.** Çocukların özel tabanca ile patlattıkları barutlu madde. **5.**

Balık ağlarını su yüzünde tutmaya veya olta sarmaya yarayan mantar parçası. **6.** (hayvanlarda) Burun ucu. **7.** *tıp* Çoğunlukla yüzde, deri üzerinde koyu kızıl veya mor renkte oluşan bir cilt hastalığı, küflüce. **8.** Bazı mantarların yol açtığı bitki veya hayvan hastalığı, küflüce. **9.** *argo* Uydurma söz, yalan. **mantar atmak** *argo* yalan söylemek, martaval atmak. **mantar gibi yerden bitmek** birdenbire veya kendiliğinden ortaya çıkmak. **mantara basmak** *argo* birinin hazırladığı oyuna düşmek, oyuna gelmek: *"Beni mantara bastıramazsın demek ister gibi bakışlarını yukarı kaldırıp başını öteye çevirdi."* -M. Ş. Esendal.

→ ***mantar ağacı, mantar bilimci, mantar bilimi, mantar çorbası, mantardoğuran, mantarhane, mantar hastalığı, mantar kent, mantar meşesi, mantar özü, mantar tabakası, mantar tabancası***

mantar ağacı *is. bot.* Turunçgillerden, kerestesi çok gözenekli, süngerimsi, açık sarı renkli bir ağaç *(Phelloderidron amurense).*

mantar bilimci *is.* Mantar bilimi ile uğraşan kimse.

mantar bilimi *is. bot.* Mantarların yapılarını, yaşayışlarını ve yol açtıkları hastalıkları inceleyen bilim dalı, mikoloji.

mantarcı *is.* ve *s. argo* **1.** İnsanları birtakım hilelerle saşırtıp paralarını çalan (kimse), yalancı, düzenbaz. **2.** Mantar yetiştiren veya satan kimse.

mantarcılık, -ğı *is. argo* **1.** Mantarcı olma durumu. **2.** Mantar yetiştirme veya satma işi.

mantar çorbası *is.* Mantarların pişirilmesinden sonra unun yoğurtla karışımının tereyağı, sarımsak ile birlikte bol su içinde kaynatılmasıyla yapılan bir çorba türü.

mantardoğuran *s. bot.* Mantarlaşmış hücreler oluşturacak mantar tabakasını doğuran (büyütken doku).

mantarhane *is. (mantarha:ne) Yun. manitari + Far. hâne* Mantarların işlendiği yer.

mantar hastalığı *is. tıp* Mantar, küflüce.

mantar kent *is.* Nüfusu hızla artan yerleşim bölgesi.

mantarlama *is.* Mantarlamak işi.

mantarlamak *(-i) argo* Aldatmak, yalan söylemek.

mantarlar *ç. is. bot.* Sap, yaprak, çiçek gibi organlar yerine dallı veya düz iplikler görünüşünde emeçlerden oluşan, klorofilsiz, çiçeksiz, ilkel bitkiler sınıfı; ekmek, peynir, limon gibi bazı yiyeceklerin üzerinde gelişen küfleri ve zehirsiz olanları yenen kır mantarlarını içine alır.

mantarlaşma *is.* Mantarlaşmak işi.

mantarlaşmak *(nsz) bot.* Hücre zarlarına mantar özü karışarak geçirimsiz duruma gelmek.

mantarlı *s.* **1.** İçinde mantar bulunan, içine mantar konulmuş olan: *Mantarlı çorba.* **2.** Mantarı olan: *Mantarlı şişe.Mantarlı ayakkabı.* **3.** Mantar hastalığına yakalanmış: *"Arabalarda, manda sırtında, insan omzunda, kel, kör, uyuz, egzamalı, mantarlı, cüzamlıya kadar bir köylü kafilesi tam bu zamanda gelir."* -S. F. Abasıyanık.

mantarlık, -ğı *is.* **1.** Yenilebilen mantarların yetiştirildiği yer. **2.** İncelenmek amacıyla mantar kültürlerinin saklandığı yer.

mantar meşesi *is. bot.* Batı Akdeniz bölgesinde yetişen bir tür meşe *(Quercus suber).*

mantar özü *is. bot.* Karbon, hidrojen ve oksijenden oluşan bazı bitki hücrelerinin çeperlerini kaplayarak sıvı ve gazların geçmesini önleyen, bu sebeple hücrenin ölümüne veya mantar oluşumuna yol açan madde.

mantarsı *is.* Mantara benzeyen.

mantar tabakası *is. bot.* Ağaçlarda hücrelerin çeperlerine mantar özü yığarak ve protoplâzmasını yitirerek mantar oluşumuna yol açan, dış büyütken tabaka.

mantar tabancası *is.* Tabanca biçiminde, borusunun ucuna içi barutlu mantar takılarak patlatılan bir çeşit çocuk oyuncağı.

mantı (I) *is.* İçine kıyma konularak

küçük bohçalar biçiminde dürülmüş hamur parçalarıyla hazırlanan yemek: *Kayseri mantısı. Yağ mantısı.*

mantı (II) *is. İt. mante den.* Gabya serenini kaldıran halat ve makara.

mantıcı *is.* Mantı yapan veya satan kimse.

mantık, -ğı *is. Ar. mantık* **1.** Doğru düşünme sanatı ve bilimi: *"Akılla, mantıkla açıklanmayacak durumlar vardır dünyada."* -N. Cumalı. **2.** Doğru düşünmenin yolu ve yöntemi: *"Ali Rıza bey gerçi bir vakit bu mantığa kulak vermiyor göründü."* -R. N. Güntekin. **3.** *fel.* Düşüncenin ve düşüncenin varlık biçimlerinin, ögelerinin, türlerinin, olanaklarının, yasalarının ve düşünce bağlamlarının bilimi.

→ ***mantık dışı, mantık öncesi***

mantıkça *zf.* Mantık bakımından, mantığa göre.

mantıkçı *is.* ve *s.* **1.** Mantık bilimiyle uğraşan (kimse). **2.** Kesin ve sağlam bir yönteme göre akıl yürüten (kimse). **3.** Mantık derslerini veren öğretmen.

mantıkçılık, -ğı *is. fel.* **1.** Mantık biliminin her şeyin üstünde olduğunu benimseyen felsefe. **2.** *man.* Bütün bilimleri matematik biçime indirgeyen ve matematiği mantığın bir uygulaması durumuna getiren öğreti.

mantık dışı *s.* **1.** Mantıkla hiçbir ilgisi olmayan. **2.** Mantıkla çözümlenemeyen: *Mantık dışı mantıksız demek değildir.*

mantıken *zf. bk.* mantıkça.

mantıkî *s. (mantıkî:, k kalın okunur) Ar. manṭıkî* Mantıklı, mantıkla ilgili, mantıksal: *"Birkaç türlü tefsire imkân bırakmayan, tek manalı, sarih ve mantıkî söz."* -P. Safa.

mantıklı *s.* **1.** Mantığa uygun, akla uygun, mantıksal, mantıkî: *Mantıklı söz.* **2.** Mantığa uygun davranan: *Mantıklı adam.*

mantık öncesi *is.* Mantıksal düşüncesinin henüz oluşmadığı dönem.

mantıksal *s.* Mantıkla ilgili olan, mantığa uygun, mantıklı, mantıkî.

mantıksız *s.* **1.** Mantığa, akla aykırı olan: *"Şuuru yerinde bir adam için bu sevinç mantıksız ve çirkindir."* -R. H. Karay. **2.** Mantığa uygun davranmayan: *Mantıksız adam.*

mantıksızlık, -ğı *is.* Mantıksız davranma durumu: *"...milliyetle dinin aleyhinde bulunmaktaki mantıksızlığı, zırvopluğu anlıyor gibi oluyordum."* -Ö. Seyfettin.

manti *is. den.* Yelkenlide abaşo gabya sereni kandilisası.

mantin *is. Fr. mantille esk.* Canfese benzeyen bir tür ipekli kumaş.

mantinota *is. (mantino'ta) İt. mantenuta argo* Kapatma, metres.

mantis *is. Fr. mantisse mat.* Bir sayının logaritmasının ondalık bölümü.

manto *is. (ma'nto) Fr. manteau* Kadın paltosu: *"Kürklü, zarif ve epeyce pahalı bir mantoya büründüğü için, kadının yüzü görünmüyordu."* -A. Gündüz.

mantolu *s.* Mantosu olan: *"Daha çok küçükken akranlarımla oynarken, koyu kahverengi mantolu kadınları birden annem sanırdım."* -N. Cumalı.

mantoluk, -ğu *s.* ve *is.* Manto yapmaya elverişli (kumaş): *Mantoluk kumaş.*

mantosuz *s.* Mantosu olmayan.

manüel *is. Fr. manuel* El kitabı.

manyak, -ğı *s. Fr. maniaque* **1.** Maniyc (I) uğramış (hasta). **2.** *mec.* Gülünç, garip, şaşırtıcı davranışları olan (kimse). **3.** *hlk.* Hakaret sözü.

manyakça *s.* ve *zf. (manya'kça)* Manyağa yakışır (biçimde).

manyaklaşma *is.* Manyaklaşmak işi.

manyaklaşmak *(nsz)* Manyak durumuna girmek, manyak gibi davranmak.

manyaklık, -ğı *is.* Manyak olma durumu veya manyakça davranış.

manyat *is. İt. menaida den.* **1.** Alamanadan küçük, üç çifte balıkçı kayığı. **2.** Bu kayıklarla atılıp karadan çekilen küçük ağ.

manyetik *s. Fr. manetique fiz.* **1.** Mıknatısla ilgili, kendinde mıknatıs özellikleri bulunan. **2.** *is. bl.* Yüzetine manyetik kayıt yoluyla bilginin depolanabildiği bir mıknatıslanabilir kaplaması olan plâk şekilli tabaka.

→ ***manyetik alan, manyetik disk, manyetik kart, manyetik kartuş, manyetik kaset, manyetik şerit, manyetik tambur***

manyetik alan *is.* Bir mıknatısın N ucundan dışarı çıkıp dağıldıktan sonra yine toplanıp S ucundan içine giren kuvvet çizgilerinin yayılmış bulunduğu alan.

manyetik disk *is. bl.* Yüzeyinde manyetik kayıt yoluyla bilginin depolanabildiği bir mıknatıslanabilir kaplaması olan plâk şekilli tabaka.

manyetik kart *is. bl.* Üzerine manyetik kayıt yoluyla bilginin depolanabileceği mıknatıslanabilir bir yüzeyi olan kart.

manyetik kartuş *is. bl.* Bir koruyucu içinde bulunan ve koruyucusundan çıkarmaksızın kullanılabilir manyetik şerit ve koruyucu bileşim.

manyetik kaset, -di *is. bl.* Manyetik kartuş.

manyetik şerit, -di *is. bl.* Yüzeyine manyetik kayıt yoluyla bilginin depolanabildiği bir mıknatıslanabilir kaplaması olan bir şerit.

manyetik tambur *is. bl.* Yüzeyinde manyetik kayıt yoluyla bilginin depolanabildiği bir mıknatıslanabilir kaplaması olan dik bir dairesel silindir.

manyetit *is. Fr. magnétite kim.* Mıknatıs özelliği olan doğal demir oksidi(Fe_2O_4).

manyetize *s. Fr. magnétisé* Manyetizma ile etki altına alınmış. **manyetize etmek** manyetizma ile etkilemek. **manyetize olmak** manyetizma ile etkilenmek: *"...bütün köpekler sanki manyetize olmuş gibi iki geçeli dizilmişler."* -Ö. Seyfettin.

manyetizma *is. (manyeti'zma) Fr. magnétisme* **1.** Mıknatıs özelliklerinin bütünü. **2.** Fiziğin bu özellikleri inceleyen bölümü. **3.** Telkin ve hipnozla bir kimseyi etkileme.

manyetizmacı *is.* Manyetizma yapan kimse.

manyetizmacılık, -ğı *is.* Manyetizmacının yaptığı iş.

manyeto *is. (manye'to) Fr. magnéto fiz.* Sürekli bir mıknatısın manyetik alanıyla indüklenen elektrik üreteci: *Kahve değirmenini andıran telefon manyetosunu çevirip İlçe Jandarma Komutanlığını aradı.*

manyetolu *s.* Manyetosu olan.

manyetometre *is. Fr. magnétomètre fiz.* Manyetik momentleri ve manyetik alanların momentlerini ölçmeye, karşılaştırmaya yarayan alet.

manyezi *is. Fr. magnésie tıp* İç sürdürücü olarak kullanılan, beyaz renkli, suda az eriyen, hiçbir tadı olmayan, magnezyum oksidinin bir adı.

manyezit *is. Fr. magnésite kim.* Doğal magnezyum silikat, lüle taşı, Eskişehir taşı.

manyok *is. bot.* Sütleğengillerden, sıcak ülkelerde yetişen, yaprakları almaşık, üçü veya yedisi bir arada yelpaze durumunda olan, büyük bir ağaç *(Manihot utilissima).*

manzara *is. Ar. manzara* **1.** Bakışı, dikkati çeken her şey. **2.** Görünüş: *"Boğaz'ın ucundan Karadeniz'e bir kapı gibi açılan manzara..."* -H. R. Gürpınar. **3.** *mec.* Görünüş, durum, tablo: *"Bu sade dekor ölümün manzarasını ulvi bir tablo gibi güzelleştirmişti."* -O. S. Orhon. **4.** Konusu bir doğa veya şehir parçası olan resim, gravür veya desen. **manzara koymak** *TV* yayın sırasında beklenmeyen kesinti aralarını doldurmak için ekrana değişik manzara resimlerini getirip göstermek.

manzaralı *s.* **1.** Manzarası olan. **2.** Manzarası iyi olan: *Manzaralı bir ev.*

manzarasız *s.* **1.** Manzarası olmayan. **2.** Manzarası kötü olan.

manzum *s. Ar. manẓûm ed.* **1.** Nazım ifade şekli ile, ölçülü ve uyaklı biçimde yazılmış. **2.** *esk.* Düzenli, muntazam.

manzume *is. (manzu:me) Ar. manẓûme ed.* **1.** Genellikle ölçülü, uyaklı yazılmış eser, manzum parça: *"Başladı kâh ezbere, kâh cep defterinden manzumeler okumağa."* -R. N. Güntekin. **2.** *esk.* Dizge, sistem.

Maocu *is.* ve *s.* Maoculuğu benimsemiş veya Maoculuk yanlısı (kimse).

Maoculuk, -ğu *is.* Mao Zı-dong'un

düşüncelerine dayanan Marksist akım.

mapa *is. (ma'pa) İt. mappa den.* **1.** Ucu halkalı civata. **2.** Gemi içini aydınlatmaya yarayan zeytinyağıyla yanan siperli fener.

mapus *is. Ar. maḥbūs hlk.* **1.** Mahpus. **2.** Mapushane: *"Mapuslarda çürüyemem / Başımı belâya sokma benim."* -O. V. Karuk.

mapushane *is. (mahpusha:ne) Ar. maḥbūs + Far. ḫāne hlk.* Mahpushane: *"Mapushane çesmesi yandan akıyor yandan."* -H. Türküsü.

maraba *is. hlk.* **1.** Çiftçi. **2.** Çiftçilikte, toprağı işleyerek ürüne ortak olan kimse, ortakçı, ortak, yarıcı.

marabacılık, -ğı *is.* Ortakçılığa dayanan tarım işçiliği.

marabut *is. (mura:but) Ar. murābiṭ esk.* Kuzey Afrika'da dervişlere verilen ad.

maral *is. Moğ.* Dişi geyik, meral.

marangoz *is. Yun. maraggus* Ağaç işleriyle uğraşan ve ağaçtan çeşitli eşya yapan usta.

→ ***marangoz balığı, marangozhane, marangoz mengenesi***

marangoz balığı *is. zool. bk.* testere balığı.

marangozhane *is. (marangozha:ne) Yun. maraggus + Far. ḫāne* Marangozun çalıştığı iş yeri: *Bir marangozhanesi var.*

marangozluk, -ğu *is.* **1.** Marangozun işi: *"Kasabada ustalarının yanında marangozluk öğrenenlerin de onların ardından göç ettikleri duyuluyordu."* -N. Cumalı. **2.** Marangozun zanaatı.

marangoz mengenesi *is.* Tutkallanmış veya işlenecek olan tahtaların tutturulduğu kıskaç.

maranta *is. (mara'nta) İt. (botanik bilgini Bartolomeo Maranta'nın adından) bot.* Bir çeneklikler sınıfından, Antillerde ve bütün tropikal bölgelerde yetiştirilen, kökündeki yumrulardan ararot çıkarılan bir kamış çeşidi, ararot kamışı *(Maranta arundinaca).*

Maraş dondurması *is.* Maraş yöresine özgü sert ve kıvamlı dondurma.

Maraş işi *is.* Karton üzerine gerilmiş kumaşa sim, sırma gibi gereçler sarılarak yapılan bir tür nakış.

maraton *is. Fr. marathon < Yun. sp.* 42.195 m lik en uzun yaya koşusu.

maratoncu *is.* Maratonda yarışan sporcu.

maraz *is. Ar. maraż* **1.** Hastalık, illet. **2.** Dayanılması güç durum. **3.** *s. mec.* Huysuzluğu ve titizliği ile can sıkan: *Aman ne maraz adamsın!*

maraza *is. Ar. hlk.* Hastalık, illet, anlaşmazlık, çekişme, kavga. **maraza aramak** çekişmek, olay çıkarmak için bahane aramak: *"İkinci yarıda herkesin dili bir karış dışarı çıktığı, maraza aradığı, çamurlaştığı zaman, seninki, oyuna yeni girmiş gibi terütaze koşar durur."* -H. Taner. **maraza çıkarmak** kavgaya yol açmak, kavga çıkarmak, anlaşmazlığa yol açacak işler yapmak.

marazî *s. Ar. marażî* **1.** Hastalıkla ilgili, hastalıklı: *"O marazî psikolojik an geçtikten sonra bunların manaları ne olduğunu yazan da seçemez."* -H. R. Gürpınar. **2.** *mec.* Hastalık derecesinde: *Marazî kıskançlık.*

marazlanma *is.* Marazlanmak işi.

marazlanmak *(nsz) hlk.* Hastalanmak, hasta olmak: *"Acep marazlandı mı ki?"* -R. H. Karay.

marazlı *s.* Hastalık, hasta.

marazlık, -ğı *is. mec.* Güç, sıkıntılı, huzursuz durum. **marazlık etmek** güç, sıkıntı veren, huzursuzluk doğuran bir durum yaratmak: *"Bu günlerde başım zaten dertte, bir de sen marazlık etme!"* -A. İlhan.

marda *is. Yun.* Iskarta mal.

mareşal, -li *is. Fr. maréchal ask.* En yüksek askerî unvan; bu unvanı taşıyan asker, müşir: *Mareşal Fevzi Çakmak.*

mareşallik, -ği *is. ask.* **1.** Mareşal olma durumu, müşirlik. **2.** Mareşal sınıfı.

→ ***mareşallik asası***

mareşallik asası *is.* Törenlerde mareşallerin ellerinde tuttukları kısa ve üzeri

süslü sopa.

margarik asit, -di *is. Fr. acide margarique kim.* Margarin yapımında kullanılan, palmatik asitle stearik asit arasında, billûr durumunda yapay yağ asidi.

margarin *is. Fr. margarine kim.* İç yağlarında bulunan, margarik asidin gliserinle birleştirilmesiyle de yapay olarak elde edilen, 47°C de eriyen ve besin değeri olan bitki yağı.

marifet *is. (ma:rifet) Ar. ma'rifet* **1.** Ustalık, hüner, uzmanlık: *"Marifet iltifata tabidir."* -Atasözü. *"Meğer ne marifetleri varmış o gösterişsiz saatin!"* -H. Taner. **2.** Uygun olmayan, hoşa gitmeyen, can sıkıcı iş veya davranış: *Yaptığın marifeti beğendin mi?* **3.** *esk.* Bilim, bilgi. **4.** *esk.* Aracı, ikinci el. **marifetiyle** eliyle, aracılığıyla.

marifetli *s.* Ustalıklı, hünerli.

marifetsiz *s.* Ustalığı olmayan, hüner gerektirmeyen.

marihuana *is. bot.* Hindistan'da yetişen kenevirin çiçeklerinden ve yapraklarından elde edilen uyuşturucu madde.

marina *is. (mari'na) İt. marina* Küçük teknelerin ve yatların barınabilmeleri için özel bir mendirekle çevrilen veya bir liman içinde ayrılan deniz alanı, yat limanı.

marinacılık, -ğı *is.* Marina işletmeciliği.

mariz *s. (mari:z) Ar. marîż esk.* Hastalıklı, hasta olan.

marizleme *is.* Marizlemek işi veya durumu: *"Seni arkadaşlarıyla tenha bir yerde kıstırıp marizlemeye karar vermiş."* -O. C. Kaygılı.

marizlemek *(-i)* Dövmek, dayak atmak.

marj *is. Fr. marge* **1.** Ticari bir işlemde zarar tehlikesine karşı ayrılan pay. **2.** Yazılmış veya basılı bir kâğıdın kenarında bırakılmış boşluk.

marjinal *s. Fr. marginal* Toplum dışında yer alan.

marjlı *s.* ve *is.* Marjı olan: *Marjlı defter.*

mark *is. Alm. Mark* **1.** Alman para birimi. **2.** Finlandiya para birimi, markka.

marka *is. (ma'rka) İt. marca < Alm. mark* **1.** Resim veya harfle yapılan işaret. **2.** Bilet, para yerine kullanılan metal veya başka şeyden parça.

markacı *is.* Marka satan kimse.

markaj *is. Fr. marquage sp.* Bazı takım oyunlarında ayakla veya vücutla karşı takım oyuncusunun davranışına engel olma.

markalama *is.* Markalamak işi.

markalamak *(-i)* Bir nesneyi tanıtmak veya benzerlerinden ayırmak için işaret koymak.

markalanma *is.* Markalanmak işi.

markalanmak *(nsz)* Markalamak işi yapılmak.

markalı *s.* Markası olan.

markasız *s.* Markası olmayan.

marke *s. Fr. marqué* İşaretlenmiş, belirtilmiş. **marke etmek** *sp.* takım oyunlarında karşı takımdaki bir oyuncuyu yakından izlemek, tutmak.

market *is. İng. market* Alıcının kendi işini kendisinin gördüğü, daha çok her türlü yiyecek maddesinin ve mutfak gerecinin satıldığı dükkân.

marketçi *is.* Market işleten kimse.

marketçilik, -ği *is.* Market işletme işi.

marketing *is. İng. marketing* Pazarlama.

marki *is. Fr. marguis* Bazı Batı devletlerinde kont ile dük arasındaki bir soyluluk unvanı.

markiz *is. Fr. marquise* **1.** Markinin karısı. **2.** İki kişilik, alçak, oldukça geniş koltuk. **3.** *mim.* Bir kapı veya pencere önünde yağmurdan korunmak için yapılan saçak.

markizet *is. Fr. marquisette* Bir çeşit ince ve çoğu kez çiçekli, pamuklu kumaş.

markka *is.* Finlandiya para birimi, mark.

markör *s. Fr. marqueur* Önemli ibareleri veya dikkati çekmek istenilen yerleri işaretlemeye yarayan kalem.

Marksçı *öz. is.* ve *s.* Marksçılık yanlısı

olan (görüş, kimse).

Marksçılık, -ğı *is.* Marx'ın düşüncelerine dayanan devrimci sosyalist akım.

Marksist *is.* ve *s. Fr. marxiste* Marksçı.

Marksizm *öz. is. Fr. marxisme* Marksçılık.

marley *is. (bir marka adından)* Yapılarda döşeme gereci olarak kullanılan plâstik madde.

Marmara çırası *is.* Perişan etmek, mahvetmek veya perişan olmak, mahvolmak" anlamında. **marmara çırası gibi (yakmak** veya **yanmak)** deyiminde geçer: *"Bunlar kendilerine tutulanları Marmara çırası gibi cayır cayır yakıyorlar."* -O. C. Kaygılı.

marmelât, -dı *is. Fr. marmelade < Yun.* Şeker karıştırılarak pişirilmiş meyve ezmesi: *Ayva marmelâdı. Kayısı marmelâdı. Elma marmelâdı.*

marn *is. Fr. marne* Çok ince taneli kil minerallerinden ve kalsitin değişik oranlardaki karışımından oluşan tortul kayaç, pekmez toprağı.

marnlama *is.* Marnlamak işi veya durumu.

marnlamak *(-i)* Kireci az olan toprağın içine marn katarak daha iyi duruma getirmek.

maroken *is. Fr. maroquin < Maroc "Fas"* **1.** Fas'ta işlenen yumuşak bir çeşit keçi derisi. **2.** Üzerine benekler basılarak marokene benzetilen koyun derisi. **3.** Marokenden yapılmış veya marokenle kaplanmış: *Maroken koltuk. "Garp cephesi kumandanıyla maroken bir kanepede yanyana oturuyorduk."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

marokenci *is.* Maroken eşya yapan kimse.

marokencilik, -ği *is.* Maroken deriden çeşitli eşya yapma sanatı.

maron *s. Fr. marron* Kestane rengi.

marpuç, -cu *is. Far. mārpīç* spiral; *mār* yılan + *pīç* kıvrık Nargileyi kolayca içmeyi sağlayan ve nargileye takılan hortum biçiminde uzun ve bükülgen boru: *"Nargilesinin marpucunu ayırdı dudaklarının arasından."* -N. Cumalı.

marpuççu *is.* Marpuç yapan veya satan kimse.

mars (I) *is.* Tavlada oyunculardan birinin, karşı taraf pul toplamaya başlayamadan, bütün pullarını toplayıp oyunu bitirerek iki sayı kazanması: *"Terlikçi İhsan, üst üste iki düşeş atmakla marsı sağlamış gibiydi."* -H. Taner. **mars etmek 1)** tavla oyununda karşısındakine hiçbir pul toplamaya fırsat vermeden, kendi pullarını toplayıp oyunu kazanmak; **2)** *tkz.* karşısındakini söz söyleyemeyecek duruma getirmek. **mars olmak 1)** bu şekilde oyunu kaybetmek; **2)** *tkz.* söz söyleyemeyecek duruma gelmek.

Mars (II) *is.* Merih gezegeni, Sakıt.

marsama *is. bot.* Barsama.

marsık, -ğı *is.* Yapılırken iyice yakılmadığı için, yakıldığında duman ve koku vererek baş ağrısı yapan odun kömürü: *"Mangalın üstünde bir boru, marsık kokusu dar sokağı doldurmuş."* -S. F. Abasıyanık. **marsık gibi** koyu esmer, kömür gibi, simsiyah.

marsıvan *is. Far. merzbān, merzebān tar.* **1.** Sınır beyi. **2.** Eşek.

→ ***marsıvan ayısı, marsıvan eşeği, marsıvan otu***

marsıvan ayısı *is. bk.* marsıvan eşeği.

marsıvan eşeği *is. mec.* Geri zekâlı, çok kaba ve aptal.

marsıvan otu *is. bot.* Birleşikgillerden bir cins kokulu bitki *(Tanacetum balsamita).*

marş *ünl. Fr. marche* **1.** Askerlikte yürüyüşe geçmek için verilen komut. **2.** *is.* Ritmi, yürüyen bir kimsenin veya topluluğun adımlarını hatırlatan müzik parçası: *"Bu şiir, ya da manzumeyi marş biçimine bile sokmuştur."* -S. Birsel. **3.** *is.* Bir topluluğu simgelemek için düzenlenmiş müzik parçası: *"Millî marş İstiklâl Marşıdır."* -Anayasa. **4.** *is.* Otomobil, kamyon gibi motorlu araçlarda motoru işletme düzeni: *Marş anahtarı.*

→ ***marş marş!***

marşandiz *is. Fr. marchandise* "mal eşya" *(train de) marchandises*'den kısaltma Yük katarı, yük treni.

marş marş! *ünl.* Koşma komutu.

mart *is. Lât. Martius* Yılın 31 gün süren üçüncü ayı: *"Mart ayı, dert ayı."* -Atasözü. **mart havası gibi** kararsız, huysuz kimseler için kullanılır. **mart içeri, pire dışarı** tedirgin edici biri gelince öbürü gitmeye kalkan kimseler için kullanılır. **mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır** mart ayında şiddetli soğuklar olur, insanlar kazma kürek saplarını yakacak duruma düşerler.

→ ***mart dokuzu, mart kedisi***

martaloz *is. Yun. bk.* martolos.

martaval *is. argo* Yalan, uydurma söz, palavra: *"Dünkü yazdıklarının bütün martaval olduğunu bugün itiraf etmez misin?"* -H. R. Gürpınar. **martaval atmak** (veya **okumak**) inanılmayacak sözler söylemek, yalan söylemek.

martavalcı *s. argo* Yalan söyleyen, palavracı.

martavalcılık, -ğı *is.* Yalan söyleme, yalancılık.

mart dokuzu *is. esk.* Martın üçüncü haftasında görülen bir fırtına *(Gregoryen takvimine göre): "Mart dokuzunda çıra yak, bağ buda."* -Atasözü.

martı *is. İt. martin zool.* Martıgillerden, çoğu beyaz renkte, eti yenmez, yüzücü, perde ayaklı deniz kuşlarının ortak adı *(Larus).*

martıgiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfına giren, birçok türü bulunan bir familya.

martin *is. İt. martini (Martini özel adından)* Tek kurşun atan bir çeşit tüfek: *"At martini Debreli Hasan, dağlar inlesin / Drama mahpusunda, aman dostlar dinlesin."* -Halk türküsü.

martini *is. (martı'ni) İt. martini* Portakal kabuğu, cin ve vermutla yapılan içki.

mart kedisi *is. mec.* Çapkın ve azgın kimse: *"Mart kedisi gibi camlara çıkıp karnını doldıran yabanın kaltağını buradan atmaktan başka çaremiz yoktur."* -E. E. Talu.

martolos *is. Yun. armatolos ask. esk.* Türk garnizonlarında hizmet eden garson.

maruf *s. (ma:ru:f) Ar. ma'rûf* **1.** Herkesçe bilinen, tanınan, belli, sanlı: *"Her kapısından çıplak bir baldır uzanan maruf mahalle burnumuzun dibinde değil."* -H. Taner. **2.** *huk.* Şeriatın uygun gördüğü, beğendiği ve buyurduğu.

marufiyet *is. (ma:ru:fiyet) Ar. ma'rûfiyet* Bilinme, tanınma belli olma: *"Memuriyetlerinin marufeti icabıyla birbirini ismen tanımamaları mümkün değildi."* -H. R. Gürpınar.

marul *is. Yun. marouli bot.* Birleşikgillerden, geniş ve uzun olan yeşil yaprakları taze olarak yenilen bir bitki *(Lactuca sativa).*

→ ***marul gübresi***

marulcu *is.* Marul yetiştiren veya satan kimse.

marulcuk, -ğu *is. bot.* Çöpleme.

Marunî *öz. is. (ma:ru:ni:) Ar. mârûnî* **1.** Lübnan ve Suriye'de oturan Katolik Süryanî topluluğu. **2.** Bu topluluktan olan kimse.

maruz *s. (ma:ru:z) Ar. ma'rûz* **1.** Bir olay veya durumun etkisinde veya karşısında bulunan: *"Herkes, her an müthiş bir tehlikeye maruzdur."* -P. Safa. **2.** *esk.* Arz edilen, sunulan, verilen: *Falan tarafından maruz bir mektup.* **maruz bırakmak** bir olay veya durum karşısında veya etkisinde bırakmak: *"Türk Cumhuriyeti varlığını, istikbâlini safsatalarla tehlikeye maruz bırakamaz."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **maruz bulunmak** (veya **olmak**) bir olay veya durum etkisinde veya karşısında bulunmak. **maruz kalmak** (veya **kalmamak**) bir olay veya bir durumla karşı karşıya olmak (olmamak): *"Taraf taraf işgallere, istilâlara maruz kaldık."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

maruzat *ç. is. (ma:ru:za:t) Ar. ma'rûzât, ma'rûz'* un çokluk biçimi Mevki, makam veya yaş bakımından büyük birine

sunulan, bildirilen dilek veya bilgi, sunuş: *Size maruzatım var.*

marya *is. (ma'rya) Yun. margia* **1.** Beş yaşından büyük veya damızlık dışı bırakılmış dişi koyun. **2.** Dişi hayvan. **3.** Bir tür küçük balık.

→ ***marya ağı***

marya ağı *is.* Uzunluğu altmış, genişliği üç dört kulaç olan bir tür balık ağı.

mas, -ssı *is. Ar. maşş esk.* Emme, emerek içine çekme, soğurma. **mas etmek** *bk.* massetmek.

masa *is. (ma'sa) İt. mensa < Lât.* **1.** Bir destek üzerine oturtulmuş bir tabladan oluşan mobilya: *"Çoğunlukla akşam yemeğinden sonra, sofra kaldırılınca, yemek masasında yazardım o öyküleri."* -N. Cumalı. **2.** Aynı masada oturanların tümü. **3.** Dairelerde, kurumlarda belli konularla ilgili işlerin görüldüğü bölüm: *Kaçakçılık masası.* **4.** *tic. bk.* İflâs masası. **5.** *sp.* İç içe geçme ayaklarıyla yüksekliği ayarlanabilen masa biçiminde atlama aracı.

→ ***masa başı, masa örtüsü, masa saati, masa tablası, masa takvimi, masa tenisi, masa topu, masa üstü yayıncılık***

masa başı *s.* ve *zf.* Masada, masada oturarak: *Masa başı çalışması.*

masaj *is. Fr. massage* Vücut yüzeyinde el, elektrik, su aracılığıyla çeşitli işlemler yapma biçiminde, iyileştirme ve bakım yöntemi; ovma, ovuşturma: *"Kolonya çarpar, pudralar, kremle ikinci bir masaj daha yapardı yüze."* -N. Cumalı.

masajcı *is.* Sağlık veya tedavi amacıyla masaj yapan kimse, masör.

masajlama *is.* Masajlamak işi veya durumu.

masajlamak *(-i)* Masaj yapmak.

masal *is. Ar. meşel* **1.** Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâye: *"...içerde masal söylüyorlardı, onu dinledim dedim."* -M. Ş. Esendal. *"Masal olsun roman olsun, ikisi de anlatı sanatıdır."* -N. Cumalı. **2.** Öğüt verici, ahlâk dersi veren alegorik eser: *La Fontaine'in masalları.* **3.** *mec.* Boş ve yalan söz: *"Müttefikler karşı hücuma geçtikten sonra, milleti aynı masalla uyutmak olanaksızlaştı."* -H. Taner. **4.** *mec.* Değersiz, önemsiz şey: *"Yaratıcı gücü kalmayan bir yazıcı bir masaldan başka nedir?"* -H. E. Adıvar. **masal gibi** olmayacak biçimde. **masal okumak** (veya **anlatmak**) inandırıcı olmayan, oyalayıcı sözlerle kandırmaya çalışmak.

→ ***masal âlemi***

masal âlemi *is.* Doğaüstü, gerçek dışı, ancak masallarda rastlanabilecek yerler için kullanılır. **masal âleminde yaşamak** **1)** gerçek olmayan, gerçekleşmesi güç olan şeyler düşünerek yaşamak; **2)** masallardaki gibi olağanüstü güzel anlar yaşamak.

masalcı *is.* **1.** Masal anlatan, yazan veya okuyan kimse. **2.** *mec.* Yalan uyduran, hayalî şeyler anlatan kimse.

masalımsı *s.* Masalı andıran, masala benzeyen.

masallaştırmak *(-i)* Masal durumuna getirmek.

masa örtüsü *is.* Masa üzerine serilen kumaş vb. maddeden yapılan örtü.

masara *is. Ar. ma'şara* Küçük, dar yer veya hücre: *"Adına masara denen ayak yolu gibi taş bir hücreye yatırmışlar."* -R. N. Güntekin.

masarif *ç. is. (masa:rif) Ar. maşârif esk.* Giderler, masraflar.

masarika *is. (masarı'ka) Yun. mesenterion anat.* Bağırsakları tutan karın iç zarı.

masa saati *is.* Masa üzeri için yapılan saat.

masat, -dı *is. O. T. maşâd < Ar. mişhaz* Bıçak bilemeye yarayan çelikten, çubuk biçiminde araç: *Kasap masadı. Aşçı masadı.*

masa tablası *is.* Masa üzerine konulan veya masa için yapılmış tabla.

masa takvimi *is.* Masa üzerinde bulundurmak üzere özel olarak yapılmış bir tür takvim.

masa tenisi *is. sp.* Masa topu.

masa topu *is. sp.* Kuralları tenisinkine

benzeyen, masa üzerinde özel top ve raketlerle oynanan bir oyun, masa tenisi.

masa üstü yayıncılık, -ğı *is.* Kitap, dergi vb. güncel yayınları ön plânda tutan yayıncılık mesleği.

masif *s. Fr. massif* Kütlesi, görünürdeki bütün hacmi kaplayan, kaplama veya doldurma olmayan, som.

masiko *is. Fr. massicot kim.* Rengi kırmızı ile sarı arasında değişen, doğal kurşun oksit (PbO).

mask *is. Fr. masque* Genellikle ölünün yüzüne uygulanarak elde edilen yüz kalıbı.

maskanyin *is. Fr. mascagnine kim.* Doğal amonyum sülfat.

maskara *is.* ve *s. Ar. mashara* **1.** Eğlendirici, sevimli, güldürücü, hoş: *Görseniz ne maskara şey!* **2.** (küfür olarak söylendiğinde) Şerefsiz, haysiyetsiz, rezil: *Bırak şu maskarayı.* **3.** *is.* Karnaval maskesi: *Çocuk bir maskara satın aldı.* **4.** *is.* Kirpik boyası, rimel. **maskara etmek 1)** bir kimseyi veya şeyi gülünç ve şerefsiz duruma düşürmek: *"Şu kendini bütün memlekete maskara eden münevver züppenin eksik tarafı millî şuurdan başka nedir?"* -O. S. Orhon. **2)** bir şeyi bozmak, berbat etmek. **maskara olmak** gülünç bir duruma düşmek. **(birinin) maskarası olmak** birinin eğlencesi olmak: *"Hazır yemeğe tamah edip insanların maskarası olmanın âlemi var mı?"* -H. Taner. **(birinin) maskarasını çıkarmak** birini rezil etmek, küçük düşürerek gülünç duruma sokmak. **(birini) maskaraya almak** biriyle eğlenmek, alay etmek. **(birini) maskaraya çevirmek** gülünç bir duruma sokmak.

maskaraca *zf.* Maskara gibi, maskaraya benzer.

maskaralanma *is.* Maskaralanmak işi veya durumu.

maskaralanmak *(nsz)* **1.** Maskaralık etmek. **2.** Şerefsiz, haysiyetsiz ve gülünç davranışlarda bulunup herkesin eğlencesi olmak.

maskaralaşma *is.* Maskaralaşmak işi.

maskaralaşmak *(nsz)* **1.** Eğlendirici, hoş bir durum almak. **2.** Herkesin eğlencesi durumuna gelmek.

maskaralık, -ğı *is.* **1.** Eğlendirici, güldürücü davranış, soytarılık: *"Sarhoşun salıncak üzerindeki bu maskaralıklarını kahkahalarla seyrediyorlardı."* -O. C. Kaygılı. **2.** Şerefsizce, haysiyetsizce davranış, rezalet.

maskarat *is. İt.* Maskarata.

maskarata *is. (maskara'ta) İt. mascherata* Ayakkabının üst yüzünün ön tarafında dikişle ayrılan burun bölümü.

maske *is. (ma'ske) Fr. masque* **1.** Boyalı karton, kumaş, plâstikten yapılmış olan ve başkalarınca tanınmamış olmak için yüze geçirilerek kullanılan yapma yüz. **2.** Korunmak için, özel olarak yapılmış, yüze geçirilmiş şey: *Gaz maskesi.* **3.** Yüz ve boyun güzelliği için cilde sürülen krem, macun vb. **4.** *mec.* Gerçek duyguları veya bir şeyin gerçek görünüşünü gizleyen aldatıcı görünüş, davranış: *Hayırseverlik maskesiyle kendi çıkarını yürütüyor.* **5.** *psikol.* Kişinin oynadığı rol veya hem kendisine hem de çevresine karşı takındığı davranış. **maskesi düşmek** gerçek niyeti ve niteliği ortaya çıkmak. **(kendi) maskesini atmak** amaçlarını gizlemesini bilen kimse, bu tutumunu bırakarak gerçek kişiliğini ve amaçlarını açığa vurmak. **maskesini düşürmek (veya sıyırmak)** gerçekleri ortaya çıkarmak: *"Yüzlerinden yalancı maskeleri sıyırmak, hiçlikleri meydana çıkarmak Çalıkuşu'nun en büyük eğlencesiydi."* -R. N. Güntekin. **(birinin) maskesini kaldırmak** gizli amaçlarını, gerçek kişiliğini ortaya çıkarmak.

maskeleme *is.* Maskelemek işi: *"...böyle bir şeye inanmaktaki utancını sahte bir istihza gülüşüyle maskelemeye çalışarak sordu."* -P. Safa.

maskelemek *(-i)* **1.** Görünmemesini sağlamak, maske ile örtmek, alalamak, kamufle etmek. **2.** *mec.* Gerçek görünüşünü saklamak, gizlemek: *"Nefsine itimadı o kadar kuvvetli idi ki, aşırı bir resmiyetle maskelenen nazik istiskalleri anlamamazlığa vurur."* -H. Taner.

maskelenme *is.* Maskelenmek işi.

maskelenmek *(nsz)* Maskelemek işi yapılmak veya maskelemek işine konu olmak.

maskeli *s.* **1.** Maskesi olan, maskelenmiş. **2.** *mec.* Davranış ve tutumunda gerçek kişiliğini saklayan.

→ ***maskeli balo***

maskeli balo *is.* Yüze maske takılarak gidilen balo.

maskesiz *s.* **1.** Maskesi olmayan. **2.** *mec.* Davranış ve tutumunda gerçek kişiliğini saklamayan: *"Hah işte, şimdi maskesiz, açık konuşalım."* -H. R. Gürpınar.

maskot *is. Fr. mascotte* **1.** Uğur getireceğine inanılan şey. **2.** Uğur sayılan kimse veya hayvan, uğurluk.

maslahat *is. Ar. maṣlaḥat esk.* **1.** İş, önemli iş, mesele. **2.** *kaba* Erkeklik organı.

maslahatgüzar *is. (maslahatgüza:r) Ar. maṣlaḥat + Far. -guzār* "gören, yapan, eden" Bir büyük elçinin temsilci olarak bulunduğu ülke dışına çıkması durumunda veya o ülkeye gelmesinden önce ona vekâlet eden diplomat, işgüder.

maslahatgüzarlık, -ğı *is.* **1.** Maslahatgüzar olma durumu, maslahatgüzarın mesleği. **2.** Maslahatgüzarın makamı, işgüderlik.

maslak, -ğı *is. O. T. maṣlāḳ esk.* **1.** Sürekli su akan boru: *"İlerideki maslaktan su doldurmağa giden simsiyah bir zenci kızının yakasından asıldı."* -O. C. Kaygılı. **2.** Su yolu üzerinde bulunan su haznesi. **3.** Büyük yalak.

maslûp, -bu *s. (maslū:p) Ar. maṣlūb esk.* Asılmış; asılarak öldürülmüş (kimse).

masmavi *s. (ma'sma:vi)* Her yanı mavi, gömgök: *"Gök yüzü mavi, masmaviydi. Güneş gittikçe ısıtıyordu."* -O. V. Kanık.

masnu *s.* ve *is. (masnu:) Ar. maṣnū' esk.* **1.** Sanatla yapılmış, sanat ürünü. **2.** Aslı olmayan, uydurma, yapma, düzme, düzmece, sahte.

masnuat *ç. is. (masnu:at) Ar. maṣnū'āt, maṣnū''un* çokluk biçimi *esk.* **1.** Sanatla yapılmış şeyler, sanat eserleri. **2.** Aslı olmayan şeyler, yapma ve düzme şeyler.

mason *is. Fr. maçon* Masonluk derneği üyesi, farmason.

→ ***mason locası***

mason locası *is.* Çeşitli derecelerdeki masonlardan oluşan gruplardan her biri.

masonluk, -ğu *is.* **1.** Birtakım kardeşlik ilkelerini benimseyen, birbirlerini parola ve işaretlerle tanıyan, loca denilen bölümlere ayrılan kimselerden kurulu dernek. **2.** Mason olma durumu, farmasonluk.

masör *is. Fr. masseur* Erkek masajcı, ovucu.

masöz *is. Fr. masseuse* Bayan masajcı, ovucu.

masraf *is. Ar. maṣraf* **1.** Harcanan para, gider: *Onların masrafı çoktur.* **2.** Bir şeyin yapımında kullanılan gereç, harç: *Bu yemeğin masrafı bol tutulmuş.* **masraf etmek** para harcamak. **masraf görmek** alış veriş veya ödeme işlerini yapmak. **masraf kapısı açmak** para harcamayı gerektiren bir işe girişmek. **masrafa girmek** bir iş veya yapım için çok para harcamak: *"Bir adamın hiç tanımadığı insanlar için bu kadar zahmet ve masrafa girmesine bir türlü akıl erdiremiyorum."* -R. N. Güntekin. **masrafı çekmek** bir iş için gereken parayı ödemek, gideri karşılamak. **masraftan çıkmak** beklenmedik bir sırada para harcama durumunda kalmak, paradan çıkmak.

→ ***masraf kapısı***

masraf kapısı *is.* Para harcamayı gerektiren bir iş: *"Şampiyon olunca takım şımardı, ille dış seyahat diye tutturuyor, hadi sana yeni masraf kapısı."* -H. Taner.

masraflı *s.* Çok masraf gerektiren, pahalıya çıkan: *Bu, masraflı bir iş.*

masrafsız *s.* **1.** Masraf gerektirmeyen veya az masrafı olan, ucuza mal olan. **2.** *mec.* Külfeti az olan: *"Emeksiz, masrafsız birer çocuk sahibi olduk."* -R. N. Güntekin.

masruf *s. (masru:f) Ar. maṣrūf esk.* Sarf edilmiş, harcanmış.

massetme *is. (mas'setme)* Emme, içine çekme, soğurma.

massetmek *(-i) Ar. maşş + T. etmek* Emmek, içine çekmek, soğurmak.

mastar (I) *is. Ar. maşdar gr.* Fiilin -mak/-mek veya -ma/-me ekleri alan ve isim gibi kullanılan şekli: *al-mak, üşü-mek, gör-me, bul-ma* vb.

mastar (II) *is. Ar. mistār* Sıvacı ve duvarcıların, cetvel gibi kullandıkları, uzun, ensiz ve düz tahta, mıstar.

mastara *is. Ar. mistara mat. esk.* Açı ölçme cetveli, iletki, mıstara.

master *is. İng. master* Üniversite diplomasıyla doktora arasındaki akademik derece, yüksek lisans derecesi.

mastı *is.* Kulakları uzun ve düşük, bacakları kısa, bodur bir köpek cinsi.

→ ***mastı çiçeği***

mastı çiçeği *is. bot.* Öküzgözü.

mastika *is. (masti'ka) Yun. mastikhe* **1.** Sakızla tatlandırılmış rakı, sakız rakısı: *"Elinde kesme kristal bir sürahi, kadeh boşaldıkça koşup mastika dolduruyor."* -A. İlhan. **2.** Sakız ağacından çıkarılan reçine.

mastor *s. argo* Çok sarhoş.

mastur *s.* Mastor.

masturi *is. (mastu'ri) Yun. den.* Geminin en geniş yeri.

mastürbasyon *is. Fr. masturbation* Cinsel bölgelere dokunarak orgazm sağlama.

masum *s. (ma:su:m) Ar. ma'şūm* **1.** Suçsuz, günahsız: *"Tetiklerinizde elbette birçok masum mücrimlerle karşılaşmışsınızdır."* -H. R. Gürpınar. **2.** Temiz, saf: *"Hem, bizim çocuklarımız gözü kapalı, masum çocuklar..."* -R. N. Güntekin. **3.** *is. hlk.* Küçük çocuk: *Dört tane masumu var.*

→ ***masum masum***

masumane *zf. (ma:su:ma:ne) Ar. ma'şūm + Far. -āne* Suçsuz, temiz, masum bir biçimde.

masume *s. (ma:su:me) Ar. ma'sūme* **1.** Suçsuz, günahsız (kadın): *"O masumeyi yataklarda inletmek senin şanına yakışır mı?"* -R. N. Güntekin. **2.** Temiz, saf (kadın).

masumiyet *is. (ma:su:miyet) Ar. ma'şūmiyyet* Masumluk: *"Masumiyetini ispat edebildiği için şimdi başka vazifeye verilmiş."* -H. Taner.

masumluk, -ğu *is.* Masum olma durumu, masumiyet: *"O acı, adi, iğrenç tecrübelerden sonra bulmaya çalıştığım masumluk, şimdi bir hayal değil, bir hakikattır."* -S. F. Abasıyanık.

masum masum *zf.* Masumlukla, masum bir biçimde: *"Beyaz çiçeklerinden birkaçını önüme döküyorlar, benimle masum masum şakalaşıyorlardı."* -R. N. Güntekin.

masun *is. (masu:n) Ar. maşūn esk.* **1.** Korunan, korunmuş: *"Poyrazdan masun bir kulübe göreceksin."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Saklanmış.

masuniyet *is. (masu:niyet) Ar. maşūniyyet esk.* **1.** Korunmuş olma durumu. **2.** Dokunulmazlık.

masura *is. (masu'ra) Yun. masuri* **1.** Karton, tahta veya plâstikten yapılan, üzerine şerit, iplik vb. sarılan koni veya silindir. **2.** Çeşme zıvanası. **3.** *esk.* Bir akarsu ölçü birimi.

maş *is. Far. māş bot.* Bir çeşit börülce *(Phaseolus aureus).*

maşa *is. Far. māşe* **1.** Ateş veya kızgın bir şey tutmaya, korları karıştırmaya yarayan iki kollu metal araç: *"Kahveci ocaktan maşayı kapmış, o da fırlamıştı dışarı."* -Ç. Altan. **2.** Çok küçük şeyleri tutmaya yarayan küçük, kollu araç: *Saatçi maşası.* **3.** *mec.* Başkasının isteklerine, amaçlarına alet olan kimse. **4.** *sp.* Bisiklet çatısının ön ve arkasında, çatal biçiminde, tekerleklerin takıldığı parça. **5.** Saçları kıvırmak, düzeltmek için elektrik veya ateşle ısıtılan maşa biçiminde alet: *"Maşa ile kıvrılmış gibi dalgalı saçları vardı."* -P. Safa. **maşa gibi** zayıf ve kuru (kimse). **(birini) maşa gibi kullanmak** *bk.* maşası olmak. **maşa kadar** (yeni doğan çocuklar için) çok ufak. **maşa varken elini yakmak** bir işten gelebilecek zarardan kendini koruyacak bir yol varken o yolu tutmamak. **(birinin) maşası olmak** sakıncalı bir işte biri tarafından araç olarak kullanılmak.

maşacı *is.* Maşa yapan veya satan kimse.

maşacılık, -ğı *is.* Maşacının işi veya mesleği.

maşala *is. hlk.* Bağ ve bahçelerde ekilmek için ayrılmış toprak parçası, evlek.

maşalama *is.* Maşalamak işi.

maşalamak *(-i)* Saçları maşa ile kıvırmak veya düzeltmek.

maşalanmak *(-i)* Maşa ile tutturulmak: *Saçları maşalanarak...*

maşalı *s.* **1.** Maşası olan: *Maşalı saat.* **2.** (saç için) Maşa ile kıvrılmış.

maşalık, -ğı *is. mec.* **1.** Başkasının pek de hoş olmayan, sakıncalı isteklerine, amaçlarına alet olma durumu. **2.** *mec.* Aşırı hırçınlık, yaramazlık yüzünden dayak yemeye aday (çocuk). **maşalık etmek** başkalarının çıkarı, isteği ve amaçları doğrultusunda çalışmak.

maşallah *ünl. (ma:şallah) Ar. mā-şā'a Allāh* "Allah'ın istediği olur." **1.** "Ne güzel", "Allah nazardan saklasın" gibi beğenme duyguları anlatır: *Maşallah, çabucak gitti geldi. "Maşallah, şu güzelliğe bak, Ruhsar..."* -A. İlhan. **2.** Umulmadık durumlar karşısında şaşkınlık ve sitem belirtmek için söylenir: *"Baksana..Maşallah üçü de çocukluktan çoktan çıkmışlar."* -O. C. Kaygılı. **3.** *is.* Nazar değmemesi için çocukların üzerine iliştirilen veya çeşitli araçlara, binalara vb. yerlere asılan, üstünde "maşallah" yazılı nazarlık. **maşallahı var** bir kimsenin veya bir şeyin iyi bir durumu anlatılırken söylenir: *Çocuğun bugün maşallahı var, hiç huysuzluk etmedi.*

maşatlık, -ğı *is. Ar. meşhed "şehit olunan yer" T. -lık* Müslüman olmayanların, özellikle Yahudilerin mezarlığına verilen ad, meşatlık: *Yahudi maşatlığı.*

maşer *is. (ma:şer) Ar. ma'şer esk.* İnsan topluluğu, toplum.

maşerî *s. (ma:şeri:) Ar. ma'şerî esk.* **1.** Topluluğa ait olan, toplumu ilgilendiren. **2.** Toplumsal: *Maşerî vicdan. "Mitingler, maşerî bir tepkinin varlığını ortaya çıkardı."* -A. İlhan.

maşlah *is. Ar. maṣlaḥ* **1.** Tek parçalı ve kol yerine yarıkları olan bir çeşit kadın üstlüğü: *"Kalın bir doğu maşlahı giymiş, işlemeli beyaz bir baş örtüsü örtmüştü."* -A. Gündüz. **2.** Bazı varlıklı Arapların giydiği ipekten harmani.

maşrapa *is. Ar. maṣraba* Metal, toprak vb. den yapılmış, ağzı açık kulplu, bardağa benzeyen, küçük kap: *"Su testisinin ağzına ters kapatılmış maşrapaya su doldurdu."* -N. Cumalı.

maşrık *is. Ar. maṣrıḳ esk.* Doğu.

maşuk *s. (ma:şu:k) Ar. ma'şūḳ esk.* Sevilen, âşık olunan (erkek): *"Biz sevdik, âşık olduk, sevildik, maşuk olduk."* -Yunus Emre.

maşuka *is. (ma:şu:ka) Ar. ma'şūḳa esk.* Sevilen, âşık olunan (kadın): *"Demek hamal Mehmet'in, sürücü Ahmet'in maşukalarına yaptıklarını sen de bana yapacaksın?"* -H. R. Gürpınar.

mat (I) *is. Far. māt < Ar. māte* "öldü" Satranç oyununda taraflardan birinin yenilgisi. **mat etmek 1)** (satranç oyununda) yenmek: *"İki kişiyi birden satrançta mat ettim."* -A. Gündüz. **2)** bir tartışma sonunda karşısındakini cevap veremez duruma düşürmek: *"Başkaları onları mat etmeden onlar kendi çelişkileri ile kendilerini çelmeliyorlardı."* -H. Taner. **3)** kötü duruma düşürmek, bozmak: *"Başka bir çocuk arabasındaki hafif cümbüşü birdenbire bu araba mat etti."* -O. C. Kaygılı. **mat olmak 1)** (satranç oyununda) yenilmek; **2)** bir tartışma sonunda veya benzeri bir durumda yenik düşmek.

mat (II) *s. Fr. mat* Parlak olmayan, donuk.

matador *is. Fr. matador < İsp.* Boğa güreşçisi, torcador.

matafora *is. (matafo'ra) İt. mattofore den.* Sandalları asmaya yarayan ve gemilerin bordalarında bulunan dikmelere verilen ad.

matafyon *is. İt. matafioni den.* Yelkenlere ve teknelere açılan delik.

matah *is. Ar. meṭā'* "satılacak mal" (hafifseme duygusu ile) İnsan, mal, eşya

vb. için kullanılır: *"Bir kere sen, o kadar güzel bir matah değilsin; senin gibisi İzmir'de çoook."* -M. Ş. Esendal. *"Kadının çantası da matah bir şey değil zaten."* -Ç. Altan.

matara *is. (mata'ra) Ar. miṭhare* "taharetlenme, temizlenme aracı" Yolculukta veya askerlikte kullanılan, boyna veya bele asılı olarak taşınan, genellikle aba veya deri kaplı, metal su kabı: *"Çatlağın ilerisindeki kaynaktan da mataralara su doldurulmuş."* -A. Gündüz. *"Kumandanlığın ikinci emri, her insan için yirmi dört saatte bir matara suya izin veriyor."* -F. R. Atay.

matbaa *is. Ar. maṭba'a* Basım evi.

matbaacı *is.* Basımcı, basım evi sahibi.

matbaacılık, -ğı *is.* Basımcılık, basım evi işletmeciliği.

matbah *is. Ar. maṭbaḫ esk.* Mutfak.

matbu, -u *s. (matbu:) Ar. maṭbū'* Basılı, basılmış.

matbua *is. (matbu:a) Ar. maṭbū'a esk.* Basma.

matbuat *ç. is. (matbu:a:t) Ar. maṭbū'āt, maṭbū'* un çokluk biçimi. Basın.

matem *is. (ma:tem) Ar. mātem* Yas: *"Her ev gibi, onların evi de büyük muharebenin musibet ve matemlerinden hissesini almıştı."* -R. N. Güntekin. *"Camiin methali, minberi, kâmilen siyah matem bayraklarıyla kaplı."* -A. İlhan. **matem tutmak** *bk.* yas tutmak.

→ ***matem ayı, matem havası***

matematik, -ği *is. Fr. mathématique* **1.** Aritmetik, cebir, geometri gibi sayı ve ölçü temeline dayanarak niceliklerin özelliklerini inceleyen bilimlerinin ortak adı, riyaziye. **2.** Sayıya dayalı, mantıklı, ince hesaba bağlı: *"Eski yorumcular daha ileri gitmiş, evrenin yaratılmasında ve doğanın kurallarında bile matematik bir öz bulmuşlardır."* -H. Taner.

matematikçi *is.* **1.** Matematikle uğraşan kimse, riyaziyeci. **2.** Matematik öğretmeni.

matematiksel *s.* **1.** Matematik bilimi ile ilgili olan, riyazî. **2.** *mec.* Kesin, sağlam, bütün kuşkulardan, bütün ters ihtimallerden uzak olan.

matem ayı *is. esk.* Kamer aylarından muharrem ayı.

matem havası *is.* Bir yerde herhangi bir sebeple ortaya çıkan üzüntülü durum.

matemli *s.* Yaslı.

materyal, -li *is. Fr. matériel* Malzeme, gereç.

materyalist *s. Fr. matérialiste fel.* Materyalizmden yana olan (kimse, görüş), maddeci.

materyalizm *is. Fr. matérialisme fel.* Dünyada, yalnızca maddenin varlığını kabul eden, tanrı, ruh gibi manevî kavramları ret ve inkâr eden felsefî görüş, maddecilik, özdekçilik.

matine *is. Fr. matinée* **1.** Tiyatro, sinema, konser salonu vb.de gündüz gösterisi: *"Hani yani isteyen arasın bulsun beni / Yedi matinesindeyim."* -B. Necatigil. **2.** Herhangi bir eserin tanıtılması, okunması, yorumlanması veya bir sanatçıyı anma amacıyla düzenlenen toplantı: *"Bir dönemde yaygınlaşan şiir matineleri değişik nedenlerle çok çabuk yozlaştı."* -N. Cumalı.

matiz (I) *is. Yun. matizo den.* İki halatı ek yeri kalınlaşmayacak biçimde birbirine ekleme işi.

matiz (II) *s. Yun. methusos argo* **1.** Çok sarhoş. **2.** *tiy.* (orta oyununda ve Karagöz'de) Sarhoş. **matiz olmak** *argo* sarhoşluktan sızacak duruma gelmek.

matizlik, -ği *is. argo* Sarhoşluk.

matkap, -bı *is. Ar. miṣḳab* Tahta, maden, beton vb.gibi sert maddeler üzerinde delik açmağa yarayan alet, delik açma aleti, delgi.

matla, -ı *is. (matla:) Ar. maṭla' esk.* **1.** Gök cisimlerinin doğması. **2.** Gök cisimlerinin doğduğu yer. **3.** *ed.* Divan edebiyatında kaside veya gazelin ilk beyti.

matlaşma *is.* Matlaşmak işi.

matlaşmak *(nsz)* Mat duruma gelmek.

matlaştırma *is.* Matlaştırmak işi.

matlaştırmak *(-i)* Mat duruma getir-

mek.

matlık, -ğı *is.* Mat olma durumu.

matlup, -bu *s.* ve *is. Ar. matlūb esk.* **1.** İstenilen, aranılan. **2.** *is. tic. esk.* Alacak.

matmazel *is.* ve *s. Fr. mademoiselle* **1.** Fransızcada evlenmemiş kızlar için kullanılan unvan. **2.** Türkçede evlenmemiş Hristiyan kızlar için "bayan" sözü yerine kullanılır: *Matmazel Noralya'nın Koltuğu. "Matmazelin saçı başı birbirine karışmıştı."* -S. F. Abasıyanık.

matrah *is. Ar. matraḥ* Bir verginin miktarını belirtmek için temel olarak alınan değer.

matrak, -ğı *is. Ar. miṭrak esk.* **1.** Kalın sopa, değnek. **2.** *s. argo* Eğlenceli, gülünç, hoş: *Matrak adam. "Cavcav gibi matrak oğlan var mı yahu?"* -A. İlhan. **matrak geçmek** *argo* alay etmek, eğlenmek: *"Vallahi aptal bir şey Erdemciğim. Hep matrak geçerdik."* -H. Taner. *"Matrak mı geçiyorsun benimle?"* -N. Cumalı. **matrağa almak** alaya almak, eğlenmek.

matrakçı *is. tar.* Osmanlı ordusunda acemilere matrak denilen silâhla savaşmayı öğreten usta.

matriarkal, -li *s. Fr. matriarcal sos.* Anaerkil.

matriks *is.* İçinde birçok biyolojik olayın meydana geldiği, akıcılığı az, cansız bir sıvı ortam.

matris *is. Fr. matrice* **1.** Hesap ve kumanda işlerini gerçekleştirmeye yarayan elektronik devre. **2.** İstatistikte, bir elemanlar topluluğunun düzenlenmiş biçimi. **3.** *mat.* Gerçek ve karmaşık sayıların dikdörtgen biçiminde tablosu. **4.** Baskı yoluyla teksir için kullanılan, girintili çıkıntılı metal veya mukavva kalıp, baskı kalıbı.

→ ***matris kâğıdı***

matris kâğıdı *is.* Basılacak formanın kalıbını almada kullanılan yumuşak karton.

matruş *s. O. T. matrūş (Far. terāş "tıraş" sözünden Arapça mef'ul kalıbına göre uydurulmuş)* Tıraş olmuş: *"Matruş biri görüldü mü, herhâlde ecnebidir diye kestirilir atılırdı."* -H. Taner.

matruşluk, -ğu *is.* Sakalsız, bıyıksız olma durumu: *"Matruşluk, bugünkü deyimiyle sakalsızlık, bıyıksızlık bizde cumhuriyetle başlamış."* -H. Taner.

matrut, -du *s. (matru:t) Ar. maṭrūd esk.* Kovulmuş, çıkarılmış.

matuf *s. (ma:tu:f) Ar. ma'ṭūf esk.* **1.** Bir yöne eğilmiş. **2.** Yöneltilmiş. **matuf olmak** bir şeye yöneltilmek.

matuh *s. (ma:tu:h) Ar. ma'tūh esk.* Bunamış, bunak.

maun *is. (Amerika yerlilerinin dillerinden) bot.* **1.** Tespih ağacıgillerden, Hindistan ve Honduras'ta yetişen büyük bir orman ağacı, akaju *(Swietenia mahagoni).* **2.** Bu ağacın parlak kırmızımtırak renkte, sert ve iyi cilâlanan kerestesi. **3.** *s.* Bu keresteden yapılan: *Maun yemek odası takımı. "Parası olsa o deminki maun yemek odası takımını üç bin dokuz yüze koparıverirdi."* -H. Taner.

maval *is. Ar. mevvāl* "kaval eşliğinde söylenen türkü" *argo* Yalan, uydurma söz: *"Bu sürgünlük mavalı neyin nesi? Aslı astarı var mı? Ya varsa, ne yaparım ben?"* -A. İlhan. **maval okumak** yalan söylemek, yalan söyleyerek oyalamak, masal okumak.

mavera *is. (ma:vera:) Ar. māverā' esk.* **1.** Öte. **2.** Görülen âlemin ötesi.

mavi *is.* ve *s. (ma:vi) Ar. mā'ī* "su ile ilgili, su rengi" **1.** Yeşil ile menekşe rengi arasında bir renk; bulutsuz gökyüzünün rengi. **2.** *s.* Bu renkte olan. **mavi boncuk dağıtmak** birçok kişiye birden sevgi göstermek ve söz konusu kişileri, bu sevginin yalnız kendisine verildiğine inandırmak. **mavi boncuk kimde?** (birçoklarına ayrı ayrı "en çok sevdiğim sensin" diyen kimsenin) şimdi en çok sevdiği kim?

→ ***mavi boncuk, mavi hastalık, mavikantaron, mavi küf***

mavi boncuk, -ğu *is.* **1.** Mavi renkli boncuk. **2.** Nazar değmesin veya göze gelmesin inancıyla takılan boncuk.

mavi hastalık, -ğı *is. tıp* Kalbi ikiye ayıran bölmenin kapanması sonucu temiz

ve kirli kanın birbirine karışmasına yol açan hastalık.

mavikantaron *is. bot.* Birleşikgillerden, baharda buğday tarlalarında mor renkli çiçekler açan bir bitki, belemir, peygamber çiçeği *(Centaurea cyanus).*

mavi küf *is.* Özellikle tütün fidelerinde üreyerek, yaprak hastalığına yol açan asalak mantar.

mavileşme *is.* Mavileşmek işi.

mavileşmek *(nsz)* Mavi duruma gelmek.

mavili *is.* ve *s.* **1.** Üzerinde mavi renk olan (şey). **2.** Mavi renkte giysi giymiş olan (kimse).

mavilik, -ği *is.* Mavi renkte olma durumu.

mavimsi *s.* Mavi gibi olan, rengi maviye çalan.

mavimtırak, -ğı *s.* ve *is. (ma:vimtırak)* Maviyi andıran.

maviş *is.* ve *s. (ma:viş) hlk.* Ak tenli, mavi gözlü olan (kimse). **maviş maviş (bakmak)** mavi gözlerle (bakmak): *"Dudaklarını yalıyor, sesler çıkarıyor ve maviş maviş bakıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

mavna *is. (ma'vna) Ar. ma'üne* **1.** Gemilere ve yakın kıyılara yük taşıyan, güvertesiz büyük tekne: *"Mavnalar kocaman gövdeleriyle sallanır..."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *esk.* Büyük, üç köşe yelkenli yük gemisi: *"Köpüklü denizin üstünde serseri martılar uçuşuyor, yanımızdan yelkenli bir mavna geçiyordu."* -Ö. Seyfettin.

mavnacı *is.* ve *s.* Mavna işleten (kimse).

mavruka *is. (mavru'ka)* Kurşundan dökülmüş uzun ve yuvarlak, iki ucu delikli, mazgallanıp cıvayla parlatılmış veya sarı madenden döküm yapılıp nikelâjlanmış, 80-130 gr ağırlığında bir av aleti.

mavuna *is. (mavu'na) Ar. ma'üne* Mavna: *"Motorun arkasında mavunalar doluydu."* -S. F. Abasıyanık.

mavzer *is. Alm. Mauser (yapıcısı Wilhelm von Mauser'in adından)* Atış hızı dakikada ortalama altı mermi olan ve orduda kullanılan bir tüfek tipi.

maya (I) *is. Far. māye* **1.** Bazı besinlerin yapımında mayalanmayı sağlamak için kullanılan madde, ferment: *Ekmek mayası. Yoğurt mayası. Kımız mayası.* **2.** *mec.* Yaradılış, öz nitelik: *Mayası bozuk bir insan. "Belki biri soyutlanmaya daha az yatkın, öteki daha fazla tetikti, ama mayaları galiba birdi."* -A. İlhan. **3.** *kim.* İçerdikleri enzimlerin katalizör niteliği etkisiyle şekerleri karbondioksit ve alkole dönüştüren bir hücreli bitki organizmaları. **4.** *argo* Arsız, utanmaz kimse.

→ ***maya ağacı, mayabozan, mayası bozuk***

maya (II) *is. hlk.* **1.** Damızlık dişi hayvan. **2.** Dişi deve.

maya (III) *is.* Bir tür halk türküsü.

maya ağacı *is. bot.* Meyvelerinden yemek yağı çıkarılan bir tür hurma ağacı *(Elaels).*

mayabozan *is.* Bir mayanın etkisine karşı koyan, protein yapısında madde.

mayalama *is.* Mayalamak işi.

mayalamak *(-i)* Maya koymak, içine maya karıştırmak.

mayalandırma *is.* Mayalandırmak işi.

mayalandırmak *(-i)* Mayalanmasını sağlamak.

mayalanma *is.* **1.** Organik maddelerin bazı mikroorganizmalarca salgılanan enzimler etkisiyle uğradığı değişiklik, tahammür, fermantasyon. **2.** Sıvı veya hamur durumda bulunan organik maddelerin kendiliğinden kabarıp köpürerek gaz çıkarması olayı.

mayalanmak *(nsz)* Mayanın etkisiyle ekşiyip kabarmak: *Hamur mayalandı.*

mayalı *s.* **1.** İçine maya karıştırılmış. **2.** Maya ile ekşiyip kabarmış. **3.** *is.* Daire şeklinde açılan mayalanmış hamurun, sac veya fırında pişirilmesiyle elde edilen ekmek.

mayalık, -ğı *s.* **1.** Maya olarak kullanılmak için ayrılmış, maya olmaya yarar. **2.** *is. hlk.* Damızlık hayvan: *Mayalık koyun.*

mayası bozuk *s.* **1.** Kötü yaradılışlı,

karaktersiz. **2.** Hain.

mayasıl *is. tıp* **1.** Birdenbire ortaya çıkarak gelişen kızartı, kaşınma, sulanma, kabuk bağlama gibi doku bozukluklarıyla kendini gösteren ve bulaşıcı olmayan bir deri hastalığı, egzama: *"Rıza Beyin ayak parmakları mayasıl olmuştur."* -H. Taner. **2.** Basur.

→ ***mayasıl otu***

mayasıl otu *is. bot.* Bir deri hastalığına karşı kullanılan bitki türlerine (özellikle Ajuga, Hypericum, Digitalis, Teucrium) verilen ad.

mayasız *s.* İçinde maya bulunmayan.

maydanoz *is. Yun. makedonesi bot.* Maydanozgillerden, 50-80 cm yükseklikte, ufak yeşil yapraklı, özel kokulu iki yıllık otsu bir bitki *(Petroselinum crispum)*.

maydanozgiller *is. bot.* Ayrı çanak yapraklı iki çeneklilerden, çiçekleri şemsiye durumunda olan, anason, kereviz, maydanoz ve kimyon gibi bitkileri içine alan bir familya.

mayhoş *s. Far. mey-hôş* **1.** Tadı şekerli ve az ekşi olan: *Mayhoş bir şerbet.* **2.** *mec.* (dostluk ilişkisi için) Bozulmuş veya bozulmaya yüz tutmuş olan: *Onların aralarının mayhoş.Bu günlerde aramız mayhoş bir durum aldı.*

mayhoşluk, -ğu *is.* Mayhoş olma durumu.

mayın *is. İng. mine* Toprak altına, üstüne veya suyun içine yerleştirilen, doğrudan doğruya, çarpma veya basınç etkisiyle patlayarak zarara yol açan patlayıcı madde: *Akustik mayın. Mıknatıslı mayın.* **mayın dökmek** denize mayın bırakmak, denizi mayınlamak.

→ ***mayın gemisi, mayın tarlası***

mayıncı *is.* Mayın dökmeye yardım eden veya mayın döşeyen kimse.

mayın gemisi *is. ask.* Denize mayın dökmek için özel olarak yapılmış gemi.

mayınlama *is.* Mayınlamak işi.

mayınlamak *(-i)* (bir yere) Mayın dökmek veya döşemek.

mayınlanma *is.* Mayınlanmak işi.

mayınlanmak *(nsz)* Mayınlamak işi yapılmak.

mayınlı *s.* Mayınlanmış yer: *Sınırlarda mayınlı bölgeler vardır.*

mayınsız *s.* Mayını olmayan, mayınlanmamış yer: *Mayınsız arazi.*

mayın tarlası *is.* Patlayıcı maddelerin döşendiği veya çokça bulunduğu yer.

mayıs (I) *is. Lât. maius* Yılın 31 gün süren beşinci ayı.

mayıs (II) *is. hlk.* Taze sığır gübresi: *"Küçük kızların mayıs kokan toprak sofalarda yetiştirdikleri koza sepetleri..."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***mayıs böceği, mayıs böcekleri***

mayıs böceği *is. zool.* Kın kanatlılardan, uzunluğu 20-25 mm olan, gelişmesi üç beş yıl süren, bitkilere zararlı bir böcek *(Melolontha vulgaris)*.

mayıs böcekleri *ç. is. zool.* Otçul özellikleri dolayısıyla bitki sağlığı yönünden önem taşıyan böcekler topluluğu.

mayıslı *s.* Bol gübreli: *"Elleri ayakları kadın değildi, ama geri kalan her yanından dişilik, mayıslı toprak gibi gür, bereketli fışkırıvermişti."* -T. Dursun K.

mayışma *is.* Mayışmak işi.

mayışmak *(nsz) hlk.* Çok yemekten, sıcaktan veya zevkten gevşemek.

mayi, -i *s.* ve *is. (ma:yi:) Ar. mâyi'* Sıvı: *"Ufak bir küvetin içine siyah gibi görünen bir mayi döktü."* -R. H. Karay.

mayistra *is. (mayi'stra) İt. maistro den.* **1.** Grandi direğinin en alt sereni ve bu serene çekilen yelken. **2.** Kuzeybatı rüzgârı.

maymun *is. Ar. meymûn < Yun.* **1.** İnsandan başka bütün primatlara verilen genel ad. **2.** *s. mec.* Çirkin ve gülünç: *Maymun herif.* **3.** *s.* Taklitçi. **maymun gibi 1)** tuhaf, gülünç hareketler yapanlar için söylenir. **2)** taklitçi. **maymun gözünü açtı** geçen bir olaydan ders alındığını anlatır. **(bir şeyi) maymuna benzetmek (çevirmek** veya **döndürmek)** gülünç ve çirkin duruma sokmak. **maymuna dönmek 1)** çirkin ve gülünç duruma girmek; **2)** uslanmak.

→ ***maymun balığı, maymun iştahlı***

maymun balığı *is. zool.* Yuvarlak başlı bir cins köpek balığı *(Squatina vulgaris).*

maymuncuk, -ğu *is.* **1.** Küçük maymun. **2.** Her kilidi açmaya yarayan, demirden, eğri ve sivri araç: *"Çakısını, maymuncuk gibi kullanarak kapıyı açmak istedi."* -R. N. Güntekin. **3.** *zool.* Ergin evrede bağ üzümlerinin yaprak ve sürgünlerini, kurtçuk evresinde kökleri kemiren, parlak siyah kın kanatlı böcek *(Otiorrhyncus peregrinus).*

maymun iştahlı *s.* Hevesi çabuk geçen, kararsız.

maymunlar *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan, memeliler sınıfının etenliler alt sınıfına giren bir takım, primatlar.

maymunlaşma *is.* Maymunlaşmak işi.

maymunlaşmak *(nsz)* **1.** Maymuna benzemek, maymun gibi davranmak. **2.** *mec.* Taklitçi davranmak: *"Şimdi ne vakit kendimden başka birisini taklide kalksam bu maskara hayvan aklıma gelir, içimden: -Maymunlaşmışım, derim."* -Ö. Seyfettin.

maymunlaştırma *is.* Maymunlaştırmak durumu.

maymunlaştırmak *(-i)* Maymun davranışları ile hareket ettirmek: *"İnsanları o kadar maymunlaştırdınız ki yarın, öbür gün Afrika ve Amerikan ormanlarının birinde maymun medeniyeti zuhur edeceği ihtimali önünde insanın düşüneceği geliyor."* -H. R. Gürpınar.

maymunluk, -ğu *is. mec.* Güldürmek veya dikkati çekmek için yapılan tuhaflık.

maymunsu *s.* Maymun gibi, maymuna benzer.

mayna *ünl. (ma'yna) İt. ammainape den.* **1.** Yelken indirme. **fora** karşıtı. **2.** *ünl.* İndir: *"Martı'ya beş metre kala "Mayna!" diye bağrıldı."* -Halikarnas Balıkçısı. **3.** *argo* Bırakılma, son verilme: *Kavga mayna oldu.* **mayna etmek 1)** herhangi bir şeyi halat ve palanga aracılığıyla denize veya yere indirmek: *"...filikalarını mayna etmişlerdi."* -A. İlhan. **2)** (fırtına için) yatışmak.

mayo *is. (ma'yo) Fr. maillot* Genellikle denize girerken ten üzerine giyilen, vücudun gerekli kısımlarını sıkıca örten giysi.

mayocu *is.* Mayo diken veya satan kimse.

mayoculuk, -ğu *is.* Mayo üretmek, dikmek veya satmak işi veya mesleği.

mayonez *is. Fr. mayonnaise* Yumurta sarısı, zeytinyağı ve limonla yapılan bir çeşit koyu, soğuk salça.

mayonezli *s.* Mayonez katılmış veya karıştırılmış: *"Ellerini yıkayıp dairesine, mayonezli levrekle fasulye pilâkisi yemeye gitti."* -H. Taner.

mayşor *is. Fr. maillechort (alaşımı ilk kez yapan Maillot ve Chorier'in adlarından)* Alman gümüşü.

maytap, -bı *is. Far. māhtāb* "ay ışığı" Yandığında renkli ve parlak ışıklar saçan, şenlik gecelerinde yakılan havaî fişek. **(birini) maytaba almak** biriyle alay etmek, eğlenmek: *"Bu evde hepsi beni maytaba alıyor."* -H. R. Gürpınar.

-maz / -mez 1. Olumsuz geniş zaman eki: *anla-maz-sın , oku-maz-sınız , yaz-maz , bil-mez-ler* vb. **2.** Fiilden sıfat türeten ek: *çık-maz (sokak) tüken-mez (kalem)* vb.

mazak, -ğı *is. zool.* Kırlangıç balığıgillerden. Atlantik Okyanusu, Akdeniz ve Marmara denizinde yaşayan, kırmızı renkli, lezzetli bir balık *(Trigla lineata).*

mazarrat *is. Ar. mażarrat esk.* Zarara uğrama, zarar.

mazbata *is. Ar. maẓbaṭa esk.* Tutanak.
→ ***mazbata muharriri***

mazbata muharriri *is. esk.* Bir komisyon kararının gerekçesini kaleme alan üye.

mazbut *s. Ar. maẓbūṭ* **1.** Ele geçirilmiş, zapt edilmiş. **2.** Bir yere yazılmış, defterе geçirilmiş. **3.** Unutulmamış, hatırda kalmış. **4.** Düzenli, düzgün, beğenilen: *Mazbut bir adam. "Bunlar arasında aklı başında, mazbut devlet adamları da vardı."* -B. R. Eyuboğlu. **5.** Doğa olaylarından etkilenmeyecek biçimde korunmuş olan (yapı).

mazeret *is. (ma:zeret) Ar. ma'zeret* **1.** Kendini veya başka birini özürlü göstermek için ileri sürülen sebep, özür: *"Kabahatime mazeret, haklı sebep aramıyorum."* -A. Gündüz. **2.** Bir kimseyi özürlü gösteren durum veya olay. **3.** Bir şeyden kurtulmak veya kaçınmak için ileri sürülen gerekçe, bahane. **mazeret bulmak** içinde bulunulan durumu açıklayacak bir sebebi ortaya koymak: *"Kendini gösterdiğine pişman olmuş gibi görünüyor, bir mazeret bulmağa çalışıyordu."* -R. N. Güntekin.

*→ **mazeret kâğıdı***

mazeret kâğıdı *is.* Öğrencinin okula gelemeyişinin sebebini bildiren ve velisi tarafından imzalanarak okul yönetimine verilen belge, tezkere.

mazeretli *s.* Mazereti olan, mazur.

mazeretsiz *s.* Mazereti olmayan.

mazgal *is. Yun. maskhali* Kale duvarlarında iç yanı geniş, dış yanı dar delik.

mazgallı *s.* Mazgalları olan.

mazhar *is. Ar. mazhar esk.* **1.** Bir şeyin ortaya çıktığı, göründüğü yer veya kimse. **2.** *s.* (bir iyiliğe) Erişmiş, erişen (kimse). **mazhar olmak** iyi bir şeye ermek, ulaşmak.

mazhariyet *is. Ar. mazhariyyet esk.* Erişme, elde etme: *"Her şeyde olduğu gibi, her nesilden birkaç kişi bu umumî mazhariyetin üstüne çıkar."* -A. H. Tanpınar.

mazı (I) *is. Far. māzū bot.* **1.** Servigillerden, yaprakları almaşık ve küçük pullar biçiminde, gövdesi düz olan, dipten dallanan bir süs bitkisi *(Thuya).* **2.** Hayvansal ve bitkisel asalakların bitkilerde oluşturduğu ur.

*→ **mazı meşesi***

mazı (II) *is. hlk.* Kağnı ve arabalarda iki tekerleği birbirine bağlayan ağaç dingil.

mazılık, -ğı *is.* Mazı ağaçlarının çok olduğu yer.

mazı meşesi *is. bot.* Mazı üstünde urların oluştuğu meşe türü *(Quercus infectoria).*

mazi *s. (ma:zi:) Ar. māżī* **1.** Geçmiş: *"Genç olmak maziyi ulu orta tahkir için bir mazeret değildir."* -H. R. Gürpınar. **2.** *gr.* Geçmiş zaman: *Görmüş, gördü.* **maziye karışmak** geçmişte kalmak, yürürlükten ve işlerlikten çıkmak.

mazlum *s. (-lu:mu) Ar. maẓlūm* **1.** Kendisine zulmedilen: *"Millî Mücadele, mazlum bir milletin kaynayan benliğinden taşmıştır."* -A. Gündüz. **2.** *mec.* Sessiz ve uysal, boynu bükük.

mazlumluk, -ğu *is.* **1.** Haksızlığa ve zulme uğramış olma durumu, ezilmişlik. **2.** *mec.* Sessizlik, uysallık.

mazmun *is. (mazmu:n) Ar. maẓmūn esk.* **1.** Anlam, kavram. **2.** *ed.* Divan edebiyatında bazı kavramları dolaylı anlatmak için kullanılan nükteli ve sanatlı söz.

maznun *is.* ve *s. Ar. maẓnūn esk.* Sanık.

mazoşist *is.* ve *s. Fr. masochiste psikol.* Cinsel zevk almak için kendisine eziyet edilmesi gereken, eziyet çekerek cinsel zevk alan (sapık), özezer.

mazoşizm *is. Fr. masochisme psikol.* Eziyet ve acı ile cinsel zevk alma eğilimi, özezerlik.

mazot *is. Rus.* Yakıt olarak kullanılan ham petrolün damıtma ürünlerinden biri.

mazotlama *is.* Mazotlamak işi.

mazotlamak *(-i)* **1.** Mazot tabakasıyla kaplamak. **2.** Yağlı parçaları mazotla temizlemek, yıkamak.

mazruf *is. (mazru:f) Ar. maẓrūf esk.* **1.** Zarf içine konmuş, zarflı: *Zarfa değil, mazrufa bakmalı.* **2.** *is.* Zarflı kâğıt.

mazur *is.* ve *s. (ma:zu:r) Ar. ma'zūr* Mazereti olan, mazeretli. **mazur görmek** kusura bakmamak, hoş görmek, bağışlamak, affetmek: *"Büyük işler deruhte etmemiş insanların, bu hususiaki tereddütlerini mazur görmelidir."* -Atatürk. **mazur olmak** mazeretli olmak, bahanesi bulunmak: *"Bununla taş atan çocuğun mazur olması icap etmez."* -P. Safa.

mazurka *is. (mazu'rka) Slav.* **1.** Bir çeşit Leh dansı. **2.** Bu dansın müziği.

mazuryum *is. Fr. masurium* Teknetyumun eski adı.

me (I) *is.* Türk alfabesinin on altıncı harfinin adı.

me (II) *is.* Koyun, kuzu gibi hayvanların çıkardığı ses: *"Kara koyun kuzular kuzulamaz / Me deme."* -F. H. Dağlarca.

-me (I) *bk.* -ma / -me (I).

-me (II) *bk.* -ma / -me (II).

meal, -li *is. (mea:l) Ar. me'āl esk.* **1.** Anlam, kavram, mefhum: *"Her cepheden tek mealde bir telgraf geliyor."* -A. Gündüz. **2.** Ortaya çıkan şey, sonuç, netice.

mealen *zf. (mea:'len) Ar. me'ālen esk.* Özünü, anlamını alarak, anlamınca.

mebde, -i *is. (mebde:) Ar. mebde' esk.* **1.** Baş, başlangıç. **2.** İlke, unsur, prensip. **3.** Kaynak, kök.

mebiz *is. anat. esk.* Yumurtalık.

meblâğ *is. Ar. meblāġ* Para miktarı, tutar.

mebni *e. (mebni:) Ar. mebnī esk.* **1.** -den dolayı, -den ötürü: *Hastalığına mebni gelemedi.* **2.** Yapılmış, kurulmuş, bina olunmuş.

mebus *is. (mebu:s) Ar. meb'üş* Milletvekili: *"Söz istemişken unutulan bir mebus tekrar söz istedi."* -M. Ş. Esendal.

mebusluk, -ğu *is.* Milletvekilliği.

mebzul, -lü *is. (mebzu:l) Ar. mebzūl esk.* Bol, çok.

mebzuliyet *is. (mebzu:liyet) Ar. mebzūliyyet esk.* Çokluk, bolluk.

mecal, -li *is. (-ca:li) Ar. mecāl* Güçlük, dinçlik, derman, takat: *"Sesini çıkarmak, bağırmak istiyor, mecal bulamıyordu."* -P. Safa. **mecal kalmamak** güç kalmamak, güçsüzleşmek: *"Artık huzurunuzda cürümlerimden bir zerresini inkâra mecalim kalmadı."* -H. R. Gürpınar. *"Artık ne yürümeye, ne de ayak üstünde durmaya mecali kalmıştı."* -M. Ş. Esendal.

mecalsiz *s.* Argın, dermansız, takatsiz: *"Kendimi öyle yalnız, öyle mecalsiz, öyle bitkin hissediyorum ki..."* -S. F. Abasıyanık. **mecalsiz düşmek** güçsüzleşmek, takati kalmamak: *"Bir aralık kadının mecalsiz düştüğünü fark ettiler."* -R. H. Karay.

mecalsizlik, -ği *is.* Argınlık, dermansızlık, takatsizlik: *"Genç kız mecalsizlikle bükülerek düşündü, düşündü."* -P. Safa.

mecaz *is. Ar. mecāz* Bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz.

mecazen *zf. (meca:'zen) Ar. mecāzen esk.* Mecaz yoluyla, mecaz olarak.

mecazî *s. (meca:zi:) Ar. mecāzī* Mecazla ilgili, mecaz niteliğinde olan.

mecazlı *s.* Gerçek anlamından saptırılarak benzetmeli olarak kullanılmış (söz).

mecbur *s. (mecbu:r) Ar. mecbūr* **1.** Herhangi bir konuda yükümlü, bir şeyi yapmak zorunda olan: *"Biz toprağımızdan düşmanı atmağa mecburuz."* -R. E. Ünaydın. **2.** *esk.* Bağlı, düşkün, tutkun. **mecbur etmek** zorlamak. **mecbur kalmak** (veya **olmak**) herhangi bir şeyi yapmak zorunda bulunmak. **(birini) mecbur tutmak** zorlamak, yükümlü saymak, mecbur etmek: *"Memleketin büyük menfaati, beni bu yolda harekete mecbur tutuyordu."* -Atatürk.

mecburen *zf. (mecbu:'ren) Ar. mecbūren* Kendi isteğinin dışında, zorla, kaçınılmaz, zorunlu olarak.

mecburî *s. (mecbu:ri:) Ar. mecbūrī* Kaçınılmaz, zorunlu: *Mecburî iniş. Mecburî hizmet.*

mecburiyet *is. (mecbu:riyet) Ar. mecbūriyyet* Yükümlü, zorunlu olma durumu: *"Ayağımızı yorganımıza göre uzatmak mecburiyetindeyiz."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

meccanen *zf. (mecca:'nen) Ar. meccānen mec.* Parasız olarak, bedava.

meccanî *zf. (mecca:ni:) Ar. meccānī esk.* Parasız olarak, bedava.

-mece *bk.* -maca/-mece.

mecelle *is. Ar. mecelle* **1.** Kitap. **2.** Fıkıh hükümleriyle bu konudaki türlü içtihadı bir araya getiren, Tanzimattan sonra hazırlanmış olan, yasa yerine kullanılan eser.

mecidit *is. Fr. medjidite min.* Uranyum ve kalsiyum hidratlı doğal sülfatı.

mecidiye *is. Ar. mecîdiyye (Abdülmecid'in adından)* Osmanlı Devletinde 1840 yılında basılmış, 20 kuruş değerinde olan gümüş sikke: *"On iki mecidiyeyi almadan şuradan şuraya gitmezmiş."* -S. M. Alus. *"Hamamcı, herifin eline mecidiyeyi sıkıştırırken, son bir sual sormaya yeltendi."* -E. E. Talu.

meclis *is. Ar. meclis* **1.** Bir konuyu konuşmak veya görüşmek için yapılan toplantı ve bu toplantının yapıldığı yer, şura: *Türkiye Büyük Millet Meclisi. İdare meclisi. Aile meclisi.* **2.** Bir konuyu konuşmak veya görüşmek için bir araya gelmiş kimseler topluluğu: *"Yemekten sonra meclis gruplara ayrılmıştı."* -P. Safa. *"Ben özel meclislerde tiyatro ve edebiyat konuşmaktan hoşlanmam."* -H. Taner. **3.** (özel ad olarak) Türkiye Büyük Millet Meclisinin kısaltılmışı. **4.** Dostlar toplantısı: *"Meclisi aranan, hoş sohbet, coşkulu, şair ruhlu bir insandı."* -H. Taner. **meclis kurmak** birkaç kişi konuşmak veya eğlenmek için toplanmak: *"Nihayet bir akşam bütün ihtiyarlar, kadın erkek meclis kurar, ahenge başlarlarmış."* -H. E. Adıvar.

→ ***meclisara, meclis araştırması***

meclisara *is.* ve *s. (meclisa:ra:) Ar. meclis + Far. -ârâ esk.* Güzel konuşan, kendini toplantılarda konuşmasıyla sevdiren (kişi): *"Eskilerin hoşsohbet, meclisara, ağzına baktırır dedikleri kişiler vardı."* -H. Taner.

meclis araştırması *is.* Belli bir konuda Türkiye Büyük Millet Meclisinde bilgi edinmek için yapılan inceleme.

meclûp, -bu *s.* ve *is. (-lû:bu) Ar. meclûb esk.* Tutkun.

mecmu, -u *s. (mecmu:) Ar. mecmû' esk.* **1.** Bir araya getirilmiş, toplanmış, bütün, hep. **2.** Toplam.

mecmua *is. (mecmu:a) Ar. mecmû'a esk.* Dergi.

mecmuacı *is.* Dergi işleriyle uğraşan kimse.

mecmuacılık, -ğı *is.* Dergi işleriyle uğraşma: *"Şimdi mizah gazeteciliği, hatta mecmuacılık da hemen hemen yarı kusur, yarı kabahat bir acayip şekil aldı."* -R. H. Karay.

mecnun *s. (mecnu:n) Ar. mecnûn esk.* **1.** Sevdadan ötürü kendini kaybetmiş. **2.** Çılgın, deli. **mecnun olmak 1)** sevda sebebiyle kendini kaybetmek; **2)** *mec.* delirmek, çıldırmak: *"Alelâde, herkesteki gibi, beş on kuruşluk bir maldı, buna kıymet verebilmek için insan mecnun olmalı."* -R. H. Karay.

mecnunane *s. (mecnu:na:ne) Ar. mecnûn + Far. -âne* **1.** Çılgın gibi, çılgınca olan: *"O anda zihnimden mecnunane bir fikir geçiverdi..."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *zf.* Çılgın bir biçimde.

mecnunca *zf. (mecnu'nca)* Mecnun gibi, deli gibi; delice: *"Şehriban'a hayran, meftun mecnunca bağlı idim."* -R. H. Karay.

mecra *is. (mecra:) Ar. mecrâ* **1.** (akar sularda) Yatak, akak, su yolu. **2.** *mec.* Bir işin gidişi, bir olayın doğrultusu. **mecrası değişmek** (bir iş, bir olay için) gidişi, yönü, doğrultusu değişmek.

mecruh *is.* ve *s. (mecru:h) Ar. mecrûh esk.* **1.** Yaralı, yaralanmış olan (kimse). **2.** *mec.* İncinmiş olan (kimse).

Mecus *öz. is. Ar. mecûs* **1.** Ateş, inek, timsah vb.ne tapan kimseler. **2.** Zerdüşt dininde olanlar.

Mecusî *öz. is.* ve *s. (mecu:si:) Ar. mecûsî* Mecus dininden olan kimse, Zerdüştî.

Mecusîlik, -ği *öz. is.* Mecusî dini veya Mecusî topluluğu.

meczup, -bu *s. (meczu:p) Ar. meczûb esk.* **1.** Tanrı aşkıyla aklını yitirmiş kimse. **2.** Aklını yitirmiş, deli, sapık: *"Bunlardan başka, köyün iki meczubu, bir cücesi vardır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

-meç *bk.* -maç / -meç.

meç (I) *is. Fr. mèche* Süngü gibi yalnız batırılarak yaralamaya yarayan, kısa, düz ve ensiz kılıç.

meç (II) *is. Fr. mèche* Saçın küçük tutamlar biçiminde değişik renklerde bo-

yanmış durumu.

meçhul, -lü *s. (meçhu:l) Ar. mechūl* **1.** Bilinmeyen, bilinmedik: *"Artık demir almak günü gelmişse zamandan / Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan."* -Y. K. Beyatlı. *"Genç ve meçhul kadın kucağındaki bebeği uyandırmamak için büyük bir dikkatle oturdu."* -A. Gündüz. **2.** *gr.* Edilgen (fiil).

meçhulât *ç. is. (meçhu:lâ:t) Ar. mechūlāt, mechūl'* ün çokluk biçimi *esk.* Bilinmeyen, anlaşılmayan şeyler, meçhuller.

medar *is. (meda:r) Ar. medār esk.* **1.** Dönence. **2.** Dayanak, yardımcı. **medar olmak** yardımı, yararlığı dokunmak.

medarıftihar *(meda:rıftiha:r) Ar. medār-ı iftihār esk.* Övünülen, onur duyulan, iftihar edilen şey veya kimse.

medcezir *is. bk.* meddücezir, gelgit.

meddah *is. (medda:h) Ar. meddāḥ esk.* **1.** Taklitler yaparak, hoş hikâye anlatarak halkı eğlendiren sanatçı: *"Ramazan geceleri bu kahveye meddahlar, cura, bağlama gibi meşhur saz çalanlar geliyordu."* -O. C. Kaygılı. **2.** *mec.* Öven, aşırı övgüde bulunan kimse.

meddahlık, -ğı *is.* **1.** Meddah sanatı, meddahın işi: *"Meddahlıkta kendinden önce gelenleri geçmiş bir adam olarak tanınmıştır."* -M. Ş. Esendal. **2.** Övücülük.

meddücezir, -zri *is. (med'dücezir) Ar. medd* "uzatma, uzanma", + *Far. u* + *Ar. cezr* "çekilme, düşme" *coğr. bk.* gelgit.

-meden *bk.* -madan / -meden.

medenî *s. (medeni:) Ar. medenî* Kentleşmiş, kırsallıktan kurtulmuş, uygar: *"Orada medenî bir insan gibi yaşamak, hâsılı oraya yerleşmek istiyordu."* -Y. K. Beyatlı.

→ ***Medenî Kanun, medenî nikâh***

Medenî Kanun *is. huk.* Yurttaşlar yasası.

medenîleşme *is.* Uygarlaşma.

medenîleşmek *(nsz)* Uygarlaşmak.

medenîleştirme *is.* Medenileştirmek işi veya durumu.

medenileştirmek *(-i)* Medenî duruma getirmek, medeniyet seviyesini yükseltmek.

medenîlik, -ği *is.* Uygarlık.

medenî nikâh *is. huk.* Nüfus idaresince kabul edilen ve yasalara göre yapılan resmî evlenme işlemi.

medeniyeci *is.* Medenî hukuk dersini veren öğretim üyesi.

medeniyet *is. Ar. medeniyyet* Uygarlık.

medeniyetçilik, -ği *is.* Medeniyet yanlısı olma durumu.

medeniyetsiz *s.* Uygarlaşmamış.

medeniyetsizlik, -ği *is.* Medeniyetsiz olma durumu.

medet, -di *is. Ar. meded* **1.** Yardım, imdat: *"Bekleyiniz ha başlıyor, ha başlayacak, habire medet efendim..."* -H. R. Gürpınar. **2.** *ünl.* Yardım et, imdat: *"Medete başladım mı kadehler kırılıyor, paralar serpiliyor."* -S. M. Alus. **medet Allah!** zor bir durumda bulunulurken söylenir. **medet ummak** (veya **beklemek**) yardım beklemek: *"Emin ol ki, dağınık ve kasvetli bir cemiyet içinde aşktan bile medet ummayız."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

medhüsenâ *is. (medhüsena:) Ar. medḥ u şenā* Övgü.

medih, -thi *is. Ar. medḥ bk.* meth.

Medine kurdu *is. zool.* İnsan ve birçok başka memelinin deri altı katılgan dokusunda yaşayan sıcak ülkeler solucanı *(Filaria medinensis).*

mediyastin *is. Fr. médiastin anat.* Göğsün, yanlardan akciğerler, önden göğüs kemiği, arkadan omurga ile sınırlanan orta bölgesi.

medlûl, -lü *is. (medlu:l) Ar. medlūl esk.* Anlam.

medrese *is. Ar. medrese* **1.** İslâm ülkelerinde, genellikle İslâm dini kurallarına uygun bilgilerin okutulduğu yer: *"Geceleri de ya bir cami ya da bir medrese köşesinde kıvrılır yatarmış."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *esk.* Fakülte. **(bir iş) medreseye düşmek** *alay* içinden çıkılmaz boş tartışmala-

rın konusu olmak.

medreseli *is.* Medrese öğrencisi.

medüz *is. Fr. (Yunan mitolojisindeki Medusa'dan)* Denizanası.

medya *is.* **1.** Büyük iletişim ve yayın organlarının bütününe verilen ad. **2.** İletişim ortamı, iletişim araçları, kitle iletişim araçlarının tümü.

→ ***medya camiası, medya maydonozu, medya starı***

medya camiası *is. bk.* basın dünyası.

medyacı *is.* Medya görevlisi.

medya maydonozu *is. alay* Televizyonlarda sık sık programlara katılarak kendinden söz ettiren kimse.

medya starı *is.* Kitle iletişim araçlarında çok sık yer alan, görünen kimse, medya yıldızı.

medyatik *s. İng. mediatic* İletişim araçlarına özgü, iletişim araçlarıyla ilgili.

medyum *is. (me'dyum) Fr. medium < Lât.* Ruh ötesi iletişim kurma deneylerinde, ruhlarla insanlar arasında aracılık ettiğini ileri süren kimse.

medyumluk, -ğu *is.* Medyum olma durumu.

medyun *s. (medyu:n) Ar. medyūn esk.* Verecekli, borçlu. **(birine) medyun olmak** kendini borçlu hissetmek.

mefahir *ç. is. (mefa:hir) Ar. mefāḫir esk.* Övünülecek şeyler, övünceler.

mefharet *is. Ar. mefḫaret esk.* Övünme, övünce, iftihar etme.

mefhum *is. (mefhu:m) Ar. mefhūm esk.* Kavram: *"Hâlbuki hiçbir mefhumun dar çerçevesine sığmayan hayat okumağa lâyıktı."* -Ö. Seyfettin.

mefhumcu *is.* Mefhumlara bağlı kalan kimse.

mefhumculuk, -ğu *is.* Mefhumcunun işi: *"Siz onu mefhumculukla itham ederken, sadece kelimeleri değiştirerek aynı mefhumculuğu yaptınız."* -P. Safa.

mefkûre *is. (mefkû:re) O. T. mefkūre Ar. fikr'den esk.* Ülkü, ideal.

mefkûreci *is.* Mefkûre sahibi olan: *"Çoğu zaman ihtirasların davalara yardımı mefkûrelerin ve mefkûrecilerin yardımı kadar müspetti."* -T. Buğra.

mefkûrecilik, -ği *is.* Mefkûre sahibi olma işi veya görevi.

meflûç, -cu *s.* ve *is. (meflû:ç) Ar. meflūc esk.* İnmeli, felçli: *"Meflûç kadın, başını eğiyor, ensesini Bedia'ya uzatıyor."* -P. Safa.

mefret *s. Ar. mefred* Kocaman, iri, büyük, muazzam: *"Cehennem, zincire vurulmuş mefret bir ejderhadır. Bırakınız beni, günahkârları yutayım diye nâra atar durur."* -H. R. Gürpınar.

mefruş *s. (mefru:ş) Ar. mefrūş esk.* Döşeli.

mefruşat *ç. is. (mefru:şa:t) Ar. mefrūşāt, mefrūş'* un çokluk biçimi. Ev döşemek için gerekli eşya, döşeme: *"Burası, yeni mefruşatla döşenmiş zarif bir yatak odası."* -P. Safa.

mefruşatçı *is.* Mefruşat satan kimse, döşemeci.

mefruşatçılık, -ğı *is.* Mefruşatçının işi.

mefsuh *s. (mefsu:h) Ar. mefsūḫ esk.* Feshedilmiş, kaldırılmış, dağıtılmış, bozulmuş.

meftun *s. (meftu:n) Ar. meftūn* Tutkun, gönül vermiş, vurulmuş: *"Şehriban'a hayran, meftun mecnunca bağlı idim."* -R. H. Karay. **meftun etmek** kendine bağlamak. **(birine) meftun olmak** tutulmak, gönül vermek, vurulmak.

meftuniyet *is. (meftu:niyet) Ar. meftūniyyet esk.* Meftunluk.

meftunluk, -ğu *is.* Tutkunluk, gönül vermişlik.

mef'ul, -lü *s. (me'f'ul) Ar. mef'ūl esk.* **1.** Yapılmış, işlenmiş. **2.** Bir işin etkisinde olan. **3.** *gr.* Tümleç.

mega *s. Fr. méga- < Yun. megas ed.* Bir birimin önüne geldiğinde, bu birimi bir milyonla çarpan ön ek, dev, devasa. Kısaltması M.

→ ***mega store***

megafon *is. Fr. mégaphone; megaphone* "ses" Sesi büyütüp uzağa iletmeye

yarayan koni biçiminde alet.

megahertz *is. Fr. mégahertz fiz.* Değeri bir milyon hertz olan frekans birimi. Kısaltması MHz.

megaloman *is.* ve *s. Fr. megalomane* Megalomaniye tutulmuş olan (kimse): *"Megalomanların at oynattığı edebiyat dünyamız, bu kabil gerçekçi itiraflara pek alışık değildir."* -H. Taner.

megalomani *is. Fr. mégalomanie (mega* büyük, *manla* hastalık*) tıp* Büyüklük hastalığı: *"Megalomaninin kökeninde çoğu zaman aşağılık kompleksi yatar."* -H. Taner.

mega store *is. bk.* Büyük mağaza.

megaton *is. Fr. mégatonne* **1.** Bir milyon ton değerinde kütle birimi.Kısaltması Mt. **2.** Nükleer bir bombanın veya merminin gücünü ölçmeye yarayan birim.

megatonluk, -ğu *s.* Herhangi bir megaton değerinde olan.

megavat *is. Fr. mégawatt fiz.* Bir milyon vat değerinde elektrik güç birimi.Kısaltması MW.

megavatlık, -ğı *is.* ve *s.* Herhangi bir megavat değerinde olan.

meğer *bağ. (me'ğer) Far. meger* Bilinmeyen, farkında olunmayan bir durum için kullanılır, meğerse, oysaki: *"Meğer bizi o koca tayfun umduğumdan çok fazla şeyle süründemiş."* -S. F. Abasıyanık. *"Evinin şaşmaz düzenine, sürekli durgunluğuna, meğer ne de alışmış?"* -A. İlhan.

meğerki *bağ. (me'ğerki) Far. meger ki* İstek veya emir kipinde olan ve biri diğerini engelleyecek durumda bulunan iki cümleyi birbirine bağlar: *Bu iş bitmeyecek, meğerki, siz de yardım edesiniz.*

meğerse *bağ. (me'ğerse)* Meğer, hâlbuki; oysa: *"Meğerse bana öğretilen o kısa ve sade cümlenin ne sihirli bir tesiri varmış."* -R. H. Karay.

mehabet *is. (meha:bet) Ar. mehābet esk.* **1.** Büyük ve saygıdeğer kimselere duyulan saygı. **2.** Büyüklük, ululuk, yücelik: *"Dağlar ufkunda mehabet ova ufkunda huzur."* -Y. K. Beyatlı.

mehabetli *s.* Büyük, ulu, yüce: *"Dış görünüm de önemlidir. İlle iri kıyım, merhabetli olmak şart değildir."* -H. Taner.

mehaz *is. (me:haz) Ar. meḥaz esk.* (bir eser yazılırken başvurulan) Kaynak.

mehdî *is. (mehdi:) Ar. mehdî esk.* Doğru yolda olan, hidayete ermiş olan.

mehel *s. hlk.* Uygun, yerinde, denk.

mehil, -hli *is. Ar. mehl esk.* Bir işin bitirilmesi için tanınan ek süre, önel. **mehil vermek** süre tanımak.

→ ***mehil müddeti***

mehil müddeti *is.* Önceden tanınan süre, zaman tanıma.

mehle *is. hlk.* Kasaplık hayvanların omuz başından çıkan külbastılık veya pastırmalık yumuşak et.

Mehmetçik, -ği *öz. is.* Sevgi duygusu ile Türk askerine verilen ad: *"Evvelâ o çok sevdiğim Mehmetçik adı, askere giden masum köylümüzün kahramalığını değil, kimsesizliğini, garipliğini, saflığını hatıra getiriyor."* -P. Safa.

mehr *is. bk.* mihr.

mehtap, -bı *is. Far. mehtāb* Ay ışığı: *"Oklar gibi saplanmada kalbe / Vurdukça semadan yere mehtap."* -A. Haşim. **mehtaba çıkmak** ay ışığında gezip dolaşmak: *"O gece mehtaba çıkmak için bir hayli evvelinden başlayan tatlı bir hazırlık devresi vardı."* -A. Ş. Hisar.

mehtaplı *s.* Mehtabı olan: *"Nihayet mehtaplı ılık ağustos akşamında atıma atladım."* -H. E. Adıvar.

mehter *is. Far. mihter tar.* **1.** Mehterhane takımında görevli kimse. **2.** Osmanlılarda, çadırlara bakan uşak.

→ ***mehterbaşı, mehterhane, mehter musikisi, mehter müziği, mehter takımı, mehter yürüyüşü***

mehteran *ç. is. Far. mihterān tar.* Mehterler.

mehterbaşı *is. tar.* Mehter takımının yetiştirilmesinden ve çalışmasından sorumlu kimse.

mehterhane *is. (mehterha:ne) Far. mihter + ḫāne tar.* **1.** Osmanlılarda kös,

nakkare, zil, zurna ve borulardan kurulan askeri mızıka takımı. **2.** *tar.* Bu takımın bulunduğu yer. **3.** *argo* Hapishane: *"Samatya'da sekiz yerinden vurarak üç sene mehterhanede yatmıştı."* -Ö. Seyfettin. *"Beş para etmez ciğeri diye haydi mehterhaneye! Yat on beş sene."* -A. Gündüz.

mehter musikisi *is. bk.* mehter müziği.

mehter müziği *is.* Klâsik Türk müziği makamları ile usullerinin kullanıldığı tek sesli bir müzik türü.

mehter takımı *is.* Mehterhane.

mehter yürüyüşü *is.* İki adım ileri, bir adım geri yapılan yürüyüş.

-mek *bk.* -mak / -mek.

mekân *is. Ar. mekân* **1.** Yer, bulunulan yer. **2.** Ev, yurt. **3.** *fiz. esk.* Uzay, feza. **mekân tutmak** bir yere yerleşmek.

→ ***mekân akustiği, mekân grupları, mekân zarfı***

mekân akustiği *is.* İçinde bulunulan yerin ses düzeninin uyumu.

mekâncı *is.* Mekân tutan kimse.

mekân grupları *ç. is.* Bir yeri dolduran ögeler.

mekanik, -ği *is. (k kalın okunur) Fr. méchanique* **1.** Kuvvetlerin maddeler ve hareketler üzerine etkisini inceleyen fizik dalı. **2.** *s.* Denge veya hareket kurallarıyla ilgili. **3.** *s.* El veya makine ile yapılan. **4.** *zf.* ve *s. mec.* Düşünmeden (yapılan).

mekanikçi *is.* ve *s.* Mekanikçiliğe ilişkin veya mekanikçilikten yana olan (görüş, kimse vb.).

mekanikçilik, -ği *is. fel.* **1.** Bütün fiziksel olayları, uzay ve uzayda yer değiştirmelerle açıklayan görüş, mekanizm. **2.** Canlı varlıkları, organik olayları, mekanik yasalara göre açıklayan öğreti, mekanizm.

mekanikleştiricilik, -ği *is.* Makine-insan ikilemini model alan maddeci kuram.

mekanizasyon *is. Fr. mécanisation* Mekanik düzeni sağlama.

mekanize *s. Fr. mécanisé ask.* Savaş ve taşıma gereçlerleriyle donatılmış (kıta veya birlik).

→ ***mekanize birliği***

mekanize birliği *is. ask.* Savaş ve ulaştırma araçlarıyla donatılmış birlik.

mekanizm *is. Fr. mécanisme* Mekanikçilik.

mekanizma *is. (mekani'zma, k kalın okunur) İt. mechanisma* **1.** Belli bir sonuca ulaşmak için karmaşık bir biçimde düzenlenmiş organ veya parçalar birleşimi, sistem, düzenek. **2.** Organların işleyiş biçimi: *İnsan vücudunun mekanizması. "Akıl, henüz insan mekanizmasındaki tam yerini bulmamıştır."* -F. R. Atay. **3.** Ateşli silâhların işlemesini sağlayan mekanik bölüm. **4.** *mec.* Oluş, ortaya çıkış, işleyiş: *"Oyunların mekanizmasını sezince, tekdüzeleşiyor birden dünya."* -H. Taner.

mekân zarfı *is. gr.* Yer zarfı.

mekik, -ği *is. Far. mekük* **1.** El veya otomatik dokuma tezgâhlarında atkı veya argaç denilen ve enine olan iplikleri, uzunlamasına olan arışların arasından geçirmeye yarayan masuralı araç. **2.** Oya yapmakta kullanılan, kemik, ağaç veya plâstikten, iki ucu sivri, arasından iplik geçecek bir yarığı bulunan küçük araç. **mekik atmak 1)** mekiği arışlar arasından hızla geçirmek; **2)** *mec.* hiçbir yerde duramayıp iki yer arasında gidip gelmek. **mekik dokumak** *mec.* iki yer arasında sürekli gidip gelmek: *"Sağa gittik, sola gittik, mekik dokuduk, on gün uğraştık, bir türlü yem bulamadık."* -Halikarnas Balıkçısı. *"Görüntümüz iyi ile kötü arasında mekik dokudu."* -T. Halman. **mekik gibi** sürekli gidip gelen şeyler için söylenir.

mekik diplomasisi *is.* Bir sorunun çözümü için devletler arasında gerçekleştirilen seri diplomatik temaslar.

mekik oyası *is.* Dantel.

mekkâre *is. (mekkâ:re) Ar. mekkâre tar. esk.* Osmanlı ordusunda taşıma işlerinde kullanılan at, deve, katır gibi hayvanlara verilen ad; bu amaçla halktan ücret karşılığında kiralanan yük hayvanı: *"Gündüzkü muharebede obüs isabetiyle yaralanmış bir mekkare katırının canhıraş çığlığı..."* -A. İlhan.

mekkâreci *is. esk.* Yük hayvanı kiralayarak taşıma işi yapan kimse: *"Mehmed'i doğru Çanakkale'ye sevk ettiler ve mekkâreci yaptılar."* -H. E. Adıvar.

meknuz *s. (meknu:z) Ar. meknûz* " hazineye konmuş" *esk.* Gömülü, saklı.

mekruh *s. (mekru:h) Ar. mekrûh* **1.** İğrenç, tiksindirici. **2.** İslâm dininde, dince yasaklanmadığı hâlde yapılmaması istenen.

meksefe *is. O. T. mikşefe (Ar. kesâfet' ten) fiz.* Kondansatör, içine elektrik enerjisi yığılan alet.

Meksikalı *öz. is.* ve *s.* Meksika halkından olan (kimse).

mektep, -bi *is. Ar. mekteb* " yazı yazılan yer, yazıhane, büro" *esk.* Okul: *"Atatürk'ün hemen herkesin gördüğü, mektep kitaplarına kadar geçmiş bir fotoğrafı vardır."* -A. H. Tanpınar. **mektep görmemiş** 1) okula gitmemiş; **2)** *tkz.* kaba, saygısız. **mektep medrese görmüş** okumuş, öğrenim görmüş. **mektepten çıkan eşek Marsuvan'dan çıkmaz** yüksek öğrenim yapmış olsalar bile bazıları hiç eğitilmemiş gibi davranabilirler: *"Türkiye'de bedbinler, her şeyi siyah ve mübalâğalı surette berbat görenler, mektepten çıkan eşek marsıvandan çıkmaz, derler."* -Ö. Seyfettin. **mektebi asmak** okula derslere girmemek için keyfi olarak gitmemek, okulu asmak: *"Güzel havada mektebi asamamış bir ilkokul öğrencisi somurtkanlığı ile kafileye katıldım."* -H. Taner.

→ ***mektep çocuğu, mektep kaçağı***

mektep çocuğu *is.* **1.** Öğrenci, okul çocuğu. **2.** *argo* Acemi, toy.

mektep kaçağı *is.* Okul kaçağı.

mektepli *is.* ve *s.* **1.** Okula giden (kimse), öğrenci. **2.** Okulda yetişmiş olan. **alaylı** karşıtı: *"Kazada mektepli dişçi olmadığı için onu vilâyete götürdüm."* -R. N. Güntekin.

mektup, -bu *is. (-tu:bu) Ar. mektûb* Bir şey haber vermek, bir şey sormak veya istemek için, birine çoğunlukla posta yoluyla gönderilen, zarfa konulmuş yazılı kâğıt, name: *"Mektubunda diyorsun ki gel gayri / Sütler kaymak tutar tutmaz ordayım."* -B. S. Erdoğan. **mektup almak** yazılan mektup adrese gelip ele geçmek: *"Bir gün, bilmediğim bir memleketten bir mektup aldım."* -A. Gündüz. **mektup atmak** mektubu postaya vermek. **mektubu dışından okumak** bir kimsenin yüz çizgilerinden içinden geçeni anlamak.

→ ***mektup üstü***

mektupçu *is. tar.* **1.** Osmanlılarda, bir resmi dairenin yazı işlerini yönetmekle yükümlü yüksek görevli kişi. **2.** *esk.* Bir il idaresinin yazı işlerini yöneten görevli.

mektupçuluk, -ğu *is. esk.* Mektupçunun görevi.

mektuplaşma *is.* Mektuplaşmak işi.

mektuplaşmak *(nsz, -le)* Birbirine mektup yazmak: *"Anlaşılıyor ki, kocasıyla mektuplaşmak istiyormuş."* -M. Ş. Esendal.

mektupüstü *is.* Mektubun gideceği adres.

melâike *ç. is. (melâ:ike) Ar. melâ'ike, melek'* in çokluk biçimi **1.** Melekler. **2.** *hlk.* Melek gibi güzel (kadın): *"Yerin melâikesi misin, yoksa cennetin hurisi mi?"* -S. M. Alus.

melâl, -li *is. (melâ:l) Ar. melâl esk.* Can sıkıntısı, usanç: *"Melâlimizi avutmak için bin türlü eğlence, bin türlü zevk icat ettik."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Her zaman, doğduğu, çocukluğunu geçirdiği memleketin rüzgârlarıyla bir melâl duyardı."* -S. F. Abasıyanık.

melâmet *is. (melâ:met) Ar. melâmet* Kınama, ayıplama, azarlama, çıkışma.

Melâmî *öz. is.* ve *s. (melâ:mi:) Ar. melâmî* Melâmîlik yanlısı olan kimse.

Melâmîlik, -ği *öz. is.* Her türlü gösteriş ve dünya kaygılarından uzak kalmayı öğütleyen Sünnî tarikatı: *"Mevlevilikten, Melâmilikten dem vuruyorlardı."* -R. H. Karay.

mel'anet *is. (mela' net) Ar. mel'anet esk.* Büyük kötülük, lânetlenecek iş veya davranış.

melânit *is. Fr. mélanite min.* Doğal demir ve kalsiyum silikat.

melânkoli *is. Fr. mélancoli < Yun. melankholia* "kara safra" *(melan* kara, *khole* safra) Kara sevda, malihulya: *"Babam melânkoliye uğramış, köşesinde düşünüp duruyor."* -A. Gündüz.

melânkolik *s. Fr. mélancolique* **1.** Kara sevdaya tutulmuş, kara sevdalı: *"Tanzimat devrinin en lirik ve en melânkolik simasını kaybettik."* -O. S. Orhon. **2.** *mec.* Hüzün veren, hüzün belirtisi olan: *"Bu memleket musiki gibi hem melânkolik, hem şakrak bir memlekettir."* -S. F. Abasıyanık. *"Zayıf bir doktor, melânkolik bir yüzle duvarda bir levhaya gözlerini dikmişti."* -S. F. Abasıyanık.

melânurya *is. (melânu'rya) Lât. melanuria zool.* İzmaritgillerden, gümüş renkli, eti kılçıklı bir Akdeniz balığı *(Sparus melanuiya).*

melâs *is. Fr. mélasse < İsp.* Şeker üretiminde, billûrlaşan şeker alındıktan sonra kalan şekerli posa.

melce *is. Ar. melce'* Sığınak, barınak.

melek, -ği *is. Ar. melek* **1.** Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan olduğuna inanılan manevî varlık. **2.** *mec.* Terbiyeli, uysal (kimse): *"Yanlarındaki kızlar ise sahici birer melekti."* -S. F. Abasıyanık. **melek gibi** sessiz, sakin, çok temiz ve iyi huylu: *"Kimi tarafları pek ince delikanlılar melek gibi kızları övüyorlardı."* -S. F. Abasıyanık. **melekler gibi** günahsız, iyiliksever, iyi kalpli: *"Annem melekler gibi iyi kadındır."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***melek otu***

meleke *is. Ar. meleke* **1.** Tekrarlama sonucu kazanılan yatkınlık, alışkanlık: *"Tahmin yapmaya yapmaya ya bu melekem büsbütün körleşirse..."* -H. Taner. **2.** *psikol.* Yeti. **3.** *is.* Yelken makarası.

melek otu *is. zool.* Maydanozgillerden, su kenarlarında yetişen, çiçekleri yeşilimtırak beyaz çok yıllık bir bitki *(Angelica sylvestris).*

melekût *is. (melekû:t) Ar. melekût* Ruhlar ve melekler âlemi.

meleme *is.* **1.** Melemek işi. **2.** Koyun veya keçi sesi: *"Uzaktan ağıla giren koyunlarla kuzuların telâşlı uzun melemeleri sessizliği parçalıyordu."* -H. E. Adıvar. **3.** *s. hlk.* Ağırkanlı, rahatına düşkün.

melemek *(nsz)* (koyun veya keçi) Bağırmak.

melengiç, -ci *is. hlk.* Çitlembik.

meles *is. hlk.* Beli çökük at.

meleş *is. hlk.* İki kuzulu koyun.

meleşme *is.* Meleşmek işi.

meleşmek *(nsz)* Birlikte melemek.

melez *is. Ar. meles* **1.** *biy.* Değişik türden hayvan veya bitkiden üremiş (hayvan veya bitki), kırma, azına, metis. **2.** Değişik ırkta ana babadan doğmuş olan (kimse): *"Melez bir insan ırkının karışımı, bu adama kuvvet vermiş."* -M. Ş. Esendal. *"Melek, melez bir ırk güzelliği taşıyordu."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *mec.* Katışık: *Melez bir dil.*

melezleme *is.* Melezlemek işi.

melezlemek *(-i)* İki ayrı türü çiftleştirip birleştirmek.

melezleşme *is.* Melezleşmek işi.

melezleşmek *(nsz)* **1.** *bot.* (bir bitki) Başka bir bitki türünün çiçekleriyle döllenmek. **2.** *mec.* Yabancılaşmak.

melezleştirme *is.* Melezleştirmek işi veya biçimi.

melezleştirmek *(-i)* Melez duruma getirmek.

melezlik, -ği *is.* Melez olma durumu: *"Dinde de, cemiyette de bu kırmalık, bu melezlik tuhaf oluyor."* -A. Gündüz.

melfuf *s. (melfu:f) Ar. melfûf esk.* Sarılmış, bağlanmış, eklenmiş.

melfufen *zf. (melfu:fen) Ar. melfûfen esk.* Eklenmiş olarak.

melhem *is. bk.* merhem.

melhuz *s. (melhu:z) Ar. mel̂hûz esk.* Mülâhaza edilen, düşünülen.

melik *is. Ar. melik esk.* Padişah, hükümdar, hakan.

melike *is. (meli:ke) Ar. melîke esk.* Kadın hükümdar, padişah karısı: *"Loş, esrar dolu ülkesini devre çıkmış bir orman melikesi gibi..."* -R. H. Karay.

melinit *is. Fr. mélinite kim.* Aslı pikrik asit olan patlayıcı bir madde.

melisa *is. (meli'sa) Yun. bot.* Oğul otu: *"Nilgün'ün yolladığı melisa ruhundan bir kaşık dolusu içtim."* -R. H. Karay.

mel mel *zf. hlk.* **1.** Aptal aptal, bön bön. **2.** Üzgün üzgün, bel bel. **mel mel bakmak** aptal aptal veya üzgün üzgün bakmak.

melodi *is. Fr. mélodie* Ezgi: *"Biz bu melodileri ilk olarak Cemal Sahir operetlerinden duymuş, bellemiştik."* -H. Taner.

melodik *s. Fr. mélodique* Melodi ile ilgili, ezgili.

melodram *is. Fr. mélodrame tiy.* **1.** Yunan trajedilerinde koro başı ile bir oyuncu arasında geçen şarkılı diyalog. **2.** Müzik eşliğinde oyuncuların sahneye girip çıktıkları bir oyun türü. **3.** Çağdaş tiyatroda, hareketli ve duygusal olaylara dayalı bir oyun türü.

melon *is. Fr. melon* "kavun" *(chapeau melon'dan)* Yuvarlak ve bombeli bir tür şapka: *"Şimdilerde kimsenin giymediği melon bir şapka, boynunda yün atkısı olan bir adam..."* -M. Ş. Esendal.

meltem *is.* Yazın karadan denize doğru esen mevsim rüzgârı: *"Yaz ortalarına doğru meltemler bir aralık durdu."* -S. F. Abasıyanık. *"Ne sert kış, ne gümrah ve gölgeli yaz / Ne ılık meltemler ve keskin ayaz."* -A. K. Tecer.

mel'un *s. Ar. mel'ûn* **1.** Tanrı tarafından lânetlenmiş olan, lânetli: *Melun şeytan.* **2.** *mec.* Nefretle karşılanan, kötü. **3.** *is.* Lânetlenmiş kimse: *"Kendisini Müslüman adıyla takdim eden bu kır saçlı mel'unu da tanıdım."* -A. Gündüz.

mel'unca *s.* ve *zf.* Mel'una yakışır biçimde, melun gibi: *"Bu mel'unca muammanın düğümü bugün çözülecek."* -S. F. Abasıyanık. *"O bakışta hiç de mel'unca bir kandırma fikri gizlenemez."* -F. F. Tülbentçi.

melûl *s. Ar. melûl* **1.** Üzgün. **2.** Boynu bükük, zavallı, yoksul: *"Garipler köyü az çok çıplak ve kayalık bir yar ortasında sıkışmış, ıssız ve melûl duruyor."* -M. Ş. Esendal.

melûl mahzun *s.* ve *zf.* Çok üzgün, sıkıntılı, ağlamaklı: *"Sebati Bey, çaresizlik içinde melûl mahzun etrafına bakındı."* -H. Taner. *"Bülbül ne yatarsın sette kayada / Yavruların melûl mahzun yuvada."* -Halk türküsü.

melûl melûl *zf.* Üzgün üzgün: *"Beni aldatırsan doyma yaşına / Gez benim aşkımla gel melûl melûl."* -Karacaoğlan. *"Yahya Kemal ilk defa milletvekili olarak Ankara'ya geldiği gün, oturduğu hanın penceresinden melûl melûl bakarak..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

memalik, -ği *ç. is. (mema:lik) Ar. memâlik, memleket'* in çokluk biçimi *esk.* Memleketler.

memat *is. (mema:t) Ar. memât esk.* Ölüm: *Hayat memat meselesi.*

memba, -ı *is. (memba:) Ar. menba'* **1.** Kaynak, pınar: *"Siyah gözleri, siyah birer kaynar su membaı gibiydi."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Bir şeyin çıktığı yer: *"Böyle bir siyaset, sabit ve payidar bir membadan çıkar."* -M. Ş. Esendal.

→ ***memba suyu***

memba suyu *is.* İçinde erimiş olarak mineraller bulunan, içme suyu olarak veya tedavi amacıyla kullanılan su: *"Uzun değneklerine dayanmış çobanlar iddia ederler ki memba sularının her biri, bir derde devadır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

meme *is.* **1.** Yavrularını emzirmek için, memelilerin göğsünde türlü biçim ve sayıda bulunan ve meme başı denilen çıkıntıları olan organ. **2.** Bazı araçların meme başına benzeyen bölümü: *"Tam topu şişirmiş, memesini bağlıyordu."* -R. Ilgaz. **3.** Vücudun herhangi bir yerinde oluşmuş küçük çıkıntı: *Basur memesi. "O, sağ elinin parmaklarını bükerek kulak memesinin altına koymuş, ağzı açıktı."* -S. F. Abasıyanık. **4.** Ateşli silâhların veya bazı patlayıcıların ateşlendiği çıkıntı: *Tüfek memesi.* **5.** *den.* Gemi çapasında kolların birleştiği şişkin yer. **6.** *hlk. bk.* Emcek, emcik. **meme vermek** emzirmek: *"Genç kadın arkasını dönerek göğsünü açtı ve özenle meme vermeye başladı."* -A. Gündüz.

meme yapmak *tek.* motorlu araçlarda plâtin elektrik akımını geçirmeyecek ölçüde oksitlenmek, işlevini yapmaz olmak. **memede olmak** henüz meme ile beslenmek. **memeden kesmek** artık emzirmemek.

→ ***meme başı, meme bezi, meme süngeri***

meme başı *is. anat.* Memenin ucundaki çıkıntı.

meme bezi *is. anat.* Memenin süt salgılayan dokusu.

memecik, -ği *is. anat.* Deri ve sümük doku üzerinde görülen küçük, sivri çıkıntı.

memeli *s.* ve *is.* **1.** Memesi olan: *Memeli hayvanlar.* **2.** Herhangi bir biçimde memesi olan: *"Birden bire uzun boylu, diri memeli bir hatun askerin önüne çıktı."* -S. F. Abasıyanık.

memeliler *ç. is. zool.* Doğurarak üreyen, memeleri olan, sıcak kanlı, iki akciğerli, yüreğinde dört boşluğu olan, vücutları genellikle tüylerle örtülü omurgalı hayvanlar sınıfı.

mememsi *s.* Meme başı biçiminde olan.

meme süngeri *is. anat.* Meme başının çevresindeki koyu renkli yuvarlak bölüm.

memişhane *is. (memişha:ne) hlk.* Ayak yolu, abdesthane.

memleha *is. Ar. memlaḥa esk.* Tuzla.

memleket *is. Ar. memleket* **1.** Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke: *"Memleketin dahilinde iktidara sahip olanlar, gaflet ve dalâlet ve hatta hıyanet içinde olabilirler."* -Atatürk. **2.** Bir kimsenin doğup büyüdüğü yer, yurt: *"Dört nala gelip uzak Asya'dan / Akdeniz'e kısrak başı gibi uzanan / Bu memleket bizim."* -N. Hikmet. *"Bizim memleketimizde soyadımız var, onu alalım bitsin gitsin!"* -M. Ş. Esendal. **3.** İklim ve üretim bakımından ele alınan bölge: *"Lübnan; portakal, turuncu, hurma ve muz memleketiydi."* -R. H. Karay. **4.** Bir ülkede yaşayan bireylerin bütünü: *"Bütün memleketin kadınları bugün, en fakiri bile, beyaz giymişler, beyaz örtünmüşler."* -H. E. Adıvar.

→ ***memleket havası, memleketler arası***

memleketçi *is.* Memleketin her bakımdan yükselmesini, gelişmesini isteyen, bu yolda çaba harcayan kimse.

memleketçilik, -ği *is.* Memleketçi olma durumu.

memleket havası *is.* Halk türküsü: *"Gülmek istedim, tutturdum bir memleket havası..."* -S. F. Abasıyanık.

memleketler arası *is.* Uluslar arası.

memleketli *s.* ve *is.* **1.** Aynı memleketten olan (kimse), hemşehri: *"Süleyman, çavuşun memleketlisi olduğundan bu gibi teklifsizliklere kendinde hak görürdü."* -H. Taner. **2.** *is.* Memleket halkı.

memlûk, -kü *is. Ar. memlūk esk.* **1.** Köle. **2.** *tar.* (özel ad olarak) Kölemenlerden olan kimse.

memnu, -u *is. (memnu:) Ar. memnū'* Men edilmiş, yasaklanmış, yasak: *"İnsan ise memnu olan şeye düşkündür."* -B. Felek.

→ ***memnu meyve, memnu mıntaka***

memnuiyet *is. (memnu:iyet) Ar. memnū'iyyet* Yasak olma, yasak edilme durumu.

memnu meyve *is.* **1.** Tanrı'nın yasaklamasına rağmen Adem'in, Havva'nın elinden yediği meyve. **2.** *mec.* Elde edilmesi yasaklanan şey.

memnu mıntaka *is. esk.* Girilmesi, film ve fotoğraf çekilmesi yasak olan yer, yasak bölge.

memnun *s. (memnu:n) Ar. memnūn* Herhangi bir olaydan veya durumdan ötürü sevinç duyan, kıvançlı, mutlu: *"Halk, oyunun bittiğini anlayarak memnun, sessizce tiyatroyu boşalttılar."* -M. Ş. Esendal. **memnun etmek 1)** (bir kimseyi) sevindirmek, kıvanç vermek: *"Eski arkadaşı kaybetmemek hepsini memnun ediyor."* -R. N. Güntekin. **2)** yüklüce para veya bol bahşiş vermek: *"Birader hafif bir yükümüz var, Aksaray'a götürürsen seni memnun ederiz."* -H. R. Gürpınar. **memnun olmak** sevinmek, sevinç duymak, kıvanmak: *"Halinden memnun olduğu yüzünden anla-*

şılıyor." -S. F. Abasıyanık.

→ ***memnun memnun***

memnunca *zf.* Memnun gibi, az çok memnun.

memnuniyet *is. (memnu:niyet) Ar. memnūniyyet* Sevinç, sevinme, kıvanç, kıvanma: *"Sonra memnuniyetimi celbetmek için olacak bir türkü çağırmaya başladı."* -R. H. Karay.

memnuniyetle *zf.* Kıvanç duyarak, kıvançla.

memnuniyetsiz *s.* Memnun olmayan.

memnuniyetsizlik, -ği *is.* Memnun olmama durumu.

memnunluk, -ğu *is. Ar. memnūn + T. -luk* Kıvanma, kıvanç: *"Dudak uçlarında ancak sezilebilen bir memnunluk yanıp sönmüştü."* -H. Taner.

memnun memnun *zf.* Memnun bir biçimde, memnun olarak, memnuniyetle: *"Dönüp evine memnun memnun, keyifli keyifli baktı."* -S. F. Abasıyanık.

memorandum *is. (memora'ndum) Fr. mémorandum* < *Lât.* Muhtıra, nota.

memul, -lü *is. (me:mul) Ar. me'mūl esk.* Umulan, düşünülen. **memul etmek** beklemek, ummak: *"Bu hareketleri terbiyenizden hiç memul etmezdim."* -H. R. Gürpınar. **memul olmak** umulmak, beklenilmek.

memur *is. (-mu:ru) Ar. me'mūr* **1.** Devlet hizmetinde aylıkla çalışan kimse, görevli: *"Kasabaya gelen her yeni memur ilk olarak beni tanır."* -T. Buğra. **2.** *s.* Bir işle görevlendirilmiş olan, yükümlü: *"Sen de kaçmamasına dikkat edeceksin.Muhafazasına memursun."* -R. H. Karay. **memur etmek** görevlendirmek.

memure *is. (me:mu:re) Ar. me'mūre* Bayan memur: *"Patronun, benim gibi bir memurenin nazını çekmeye ne mecburiyeti var?"* -R. N. Güntekin.

memurin *ç. is. (me:mu:ri:n) Ar. me'mūrīn, me'mūr'* un çokluk biçimi *esk.* Memurlar.

memuriyet *is. (me:mu:riyet) Ar. me'mūriyyet* **1.** Memur olma durumu, memurluk: *"Eski memuriyetleri bulsam, ne yapacağımı bilirim."* -F. R. Atay. **2.** Görev, vazife: *Sizin memuriyetiniz nedir? "Bizim bildiğimiz memuriyet böyledir, arkadaşlık böyledir."* -M. Ş. Esendal.

memurluk, -ğu *is. (me:murluk)* Memur olma durumu: *"Bankacılıkmış, hariciye memurluğu imiş, boş verirdi böyle tıvır zıvır mesleklere..."* -H. Taner.

men, -n'i *is. Ar. men'* Yasaklama, izin vermeme.

-men (I) *bk.* -man / -men (I).

-men (II) *bk.* -man / -men (II).

menafi, -i *ç. is. (mena:fi:) Ar. menāfi', menfa'at'* ın çokluk biçimi *esk.* Yararlar, faydalar.

→ ***menafiiumumiye***

menafiiumumiye *is. (mena:fiiumu:miye) Ar. menāfi'-i 'umūmiyye* Kamu yararı.

menajer *is. Fr. manager* Menecer.

menajerlik, -ği *is.* Menecerlik.

menakıp, -bı *ç. is. (mena:kıp) Ar. menāḳib: menḳabe'* nin çokluk biçimi. Menkıbeler.

menakıpname *is. (mena:kıbname) Ar. menāḳib + Far. nāme ed.* Menkıbelerı konu edinen eserlerin ortak adı.

mendebur *s. Far. mendebūr* Sümsük, sünepe, pis, iğrenç: *"Karşımıza kör, topal, sakat, mendebur bir mahlûk da çıkabilir."* -N. Araz.

mendeburluk, -ğu *is.* Mendebur olma durumu.

mendelevyum *is. Fr. mendélévium; (Mendeleyev'in adından) kim.* Atom numarası 101, kütle numarası 256 olan, izotopu 1957'de yapma olarak elde edilmiş olan element. Kısaltması Md.

menderes *is. (me'nderes) Yun. maindros coğr.* Bir akarsu yatağının az eğimli koyak tabanlarında ve ova düzlüklerinde çizdiği S harfine benzeyen kıvrım.

mendil *is. Ar. mendīl* **1.** Burun ve ter silmekte, bazen de el ve yüz kurulamakta kullanılan küçük, kare biçiminde dokuma veya yumuşak, ince kâğıt: *"Sallanmaz o*

kalkışta ne mendil, ne de bir kol." -Y. K. Beyatlı. *"Kuşağının arasından çıkardığı kırmızı mendile yüzünün, ensesinin terlerini silerek uzaklaştı."* -Ö. Seyfettin. **2.** İçine bazı şeyler konulan dokuma, yağlık: *"Sabahleyin erkenden işine gider, akşamüstü elinde dolu mendiliyle evine dönerdi."* -R. N. Güntekin. **mendil atmak** herhangi bir duyguyu, gizli bir mesajı haberleşilen insana çeşitli anlamları olan renkli mendille bildirmek: *"Pencereyi açıp, gözünün önünde oyalı yeşil mendil mi atacağım Ferit'e?"* -N. Cumalı. **mendil kadar** (alan için) çok küçük: *"Mendil kadar olsun tarlamızı ayır/ Beni doyuracak ağacı göster."* -B. R. Eyuboğlu. **mendil sallamak** birini uzaktan mendil sallayarak selâmlamak veya uğurlamak: *"Arabalar yaklaşıyor, mendil sallayalım mı?"* -A. Gündüz.

mendilli *s.* Mendili olan: *"Mendilli eliyle karşıdan el kol işaretlerine başladı."* -N. Cumalı.

mendilsiz *s.* Mendili olmayan.

mendirek, -ği *is. (me'ndirek) Yun. mandraki* Dalgakıranla yapılmış liman: *"Bir mendirek inşa edip denizle sahilin alâkasını kestiler."* -H. Taner.

menecer *is. Fr. manager < İng. to manage* "yönetmek" **1.** Yönetici. **2.** Bir sporcunun veya sanatçının mesleki işlerini yöneten kimse, menajer: *"Ben mendebur bir menecer gibi iş gördüm."* -T. Buğra. **3.** *sp.* Bir spor dalının, takımının teknik yöneticisi: *"Patraslı kızla ben menecerimizin sözde yeğenleriyiz."* -A. Gündüz.

menecerlik, -ği *is.* **1.** Menecer olma durumu. **2.** Menecerin görevi.

menedilme *is. (me'nedilme)* Menedilmek işi.

menedilmek *(nsz) (me'nedilmek) Ar. men' + T. edilmek* Yasak edilmek, yasaklanmak, önüne geçilmek.

menejer *is. hlk. bk.* Menecer.

menekşe *is. (mene'kşe) Far. benefşe bot.* **1.** Menekşegillerden, bir veya çok yıllık otsu bitki *(Viola tricolor).* **2.** Bu bitkinin mor renkli, güzel kokulu çiçeği.

→ ***menekşe gözlü, menekşe gülü, menekşe rengi***

menekşegiller *ç. is. bot.* Çiçekleri ayrı taç yapraklı iki çenekli bitkiler familyası.

menekşe gözlü *s.* Gözleri koyu lâcivert renkte olan.

menekşe gülü *is. bot.* Tırmanıcı, küçük çiçekli bir gül *(Rosa chinensis).*

menekşe rengi *is.* **1.** Menekşe çiçeğinin mor rengi. **2.** *s.* Bu renkte olan.

menemen *is.* Yumurtalı sivri biber, domates yemeği.

menengiç, -çi *is. bk.* melengiç.

menenjit *is. Fr. méningite tıp* Ateş, şiddetli baş ağrısı, kusma, ense katılaşması, sayıklama gibi belirtilerle ortaya çıkan beyin zarları iltihabı.

menent, -di *is. Far. mânend* Benzer, eş: *"Çubuğum yok yâr yoluna uzatam / Menendin yok seni kime benzetem."* -Halk türküsü.

menetme *is.* Menetmek işi.

menetmek *(-i) (me'netmek) Ar. men' + T. etmek* Yasak etmek, yasaklamak, engel olmak: *"Bildiğim bir şey varsa o da patronun odanızdan dışarıya çıkmayı size menettiğidir."* -S. F. Abasıyanık.

meneviş *is. Far. meneviş* **1.** Bir yüzeyde renk dalgalanması sonucu görülen parlaklık, hare. **2.** *bot.* Terementi ağacının tohumu.

menevişlenme *is.* Menevişlenmek işi.

menevişlenmek *(nsz)* Bir yüzeyde renk dalgalanmaları oluşmak, harelenmek.

menevişli *s.* Menevişleri olan: *"Üstü menevişli kristal bir nargilenin ucunda şıngır şıngır bilezikleriyle Kalyopi..."* -A. İlhan.

menfa *is. (menfa:) Ar. menfâ esk.* Bir kimsenin sürgüne gönderildiği yer, sürgün yeri: *"Paris'teki menfa hayatında epeyce frenk alışkanlığı edinmiş."* -A. İlhan.

menfaat, -ti *is. Ar. menfa'at* Yarar, çıkar, kâr, fayda: *"İnsanları ayıran da, birleştiren de hep menfaat davasıdır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Gelip gidenlerden çok menfaat oluyor."* -H. E. Adıvar. **menfaat**

gütmek (veya **gütmemek**) çıkarını ön plânda tutmak (veya tutmamak): *"Hayatımda hiçbir zaman menfaat gütmedim, para gözlü olmadım."* -S. M. Alus. **menfaatine** yararına.

→ ***menfaat düşkünü, menfaatperest, menfaatperver, menfaattar***

menfaatçi *is.* ve *s.* Çıkarcı, çıkarına düşkün (kimse).

menfaat düşkünü *is.* Sadece kendi çıkarını düşünen, her şeyi kendine yontan kimse: *"Şu milletini üstün görmeyen, şu menfaat düşkünü, şu bozguncu, millî şuura erememiş insanlardır."* -O. S. Orhon.

menfaatperest *s. Ar. menfa'at + Far. -perest* "sever, seven" Çıkarcı.

menfaatperestlik, -ği *is.* Çıkarcılık.

menfaatperver *s. Ar. menfa'at + Far. -perver* "seven" Çıkarına düşkün: *"Şimdiye kadar eğilmeyen boynunu menfaatperver, hesapçı bir zahit gibi büktü."* -Ö. Seyfettin.

menfaattar *is. Ar. menfa'at + Far. -dâr* Menfaatçi: *"Biz birbirimizi çekemeyiz. Ve menfaattar olmadıkça da hiçbir şeyi methetmeyiz."* -H. R. Gürpınar.

menfez *is. Ar. menfeẕ esk.* Girecek veya geçecek yer, delik, açma: *"Atılan gülle ve lâğımlardan kale duvarlarında geniş menfezler açıldı."* -O. S. Orhon.

menfi *s. (menfi:) Ar. menfî* **1.** Olumsuz: *"Hayatım üzerine yaptığı bu menfi tesirden kurtulamayacak mıyım?"* -A. Gündüz. **2.** Her şeyi olumsuz ve kötü yanlarıyla ele alan: *"Ortaya konanda kusur ararsanız, kusur bulursanız, o zaman menfi adamsınız, yıkıcı adamsınız."* -N. Ataç. **3.** *esk.* Sürgün edilmiş. **4.** *mat.* Negatif. **5.** *gr.* Olumsuz.

menfilik, -ği *is. gr. esk. bk.* olumsuzluk.

menfur *s. (menfu:r) Ar. menfûr* Nefret edilen, iğrenç, tiksindirici.

mengene *is. (me'ngene) Yun.* **1.** Onarma, işleme, düzeltme gibi işlemlerin uygulanacağı nesneyi sıkıştırıp istenildiği gibi tuttumaya yarayan bir çeşit sıkıştırıcı alet. **2.** Yağını veya suyunu çıkarmak için ürünleri sıkmaya yarayan alet veya araç, pres: *Zeytin mengenesi. Üzüm mengenesi.* **mengene gibi** kuvvetle iyice sıkıştırarak: *"Yıldız, bileğimi bir mengene gibi sıktı."* -A. Gündüz.

menhiyat *is. (menhiya:t) Ar. menhiyât esk.* Din yasakları.

menhus *s. (menhu:s) Ar. menḥûs esk.* Uğursuz: *"Odanın içinde yine o menhus koku, o cehennem mazinin kokusu vardı."* -A. Gündüz.

meni *is. (meni:) Ar. menî fizy.* Döl suyu, bel suyu, atmık, sperma.

menisk *is. Fr. ménisque < Yun. meniskos* "küçük ay" **1.** Bir yüzü içbükey, öbür yüzü dışbükey olan mercek. **2.** *anat.* Bazı eklemlerde kemik arasında bulunan kıkırdak bölüm.

meniskûs *is. Lât. meniscus tıp* Diz meniski travması.

menkıbe *is. Ar. menḳabe ed.* Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye: *"Kemalettin Bey, bize sağda ve solda, alçak, yüksek nihayetsiz tepelerin harp menkıbelerini anlatıyordu."* -H. E. Adıvar.

menkul, -lü *is. (menku:l) Ar. menḳûl esk.* **1.** Bir yerden başka bir yere taşınmış olan. **2.** *esk.* Ağızdan ağıza geçerek gelmiş, söylenegelmiş: *"Kerameti kendinden menkul şeyhler gibi bu armağanlar onların eksik olan kabiliyetlerinin bir çeşit icazeti oluyor."* -H. Taner. **3.** *is.* ve *s. huk.* Bir yerden bir yere taşınabilen (mal), taşınır.

menolunma *is.* Menolunmak işi.

menolunmak *(nsz) (me'nolunmak) Ar. men' + T. olunmak* Yasak olmak, yasaklanmak.

menopoz *is. Fr. ménopause tıp* Kadınlarda gebe kalma ve doğurma yeteneğinin sona ermesi, yaş dönümü. **menopoza girmek** kadınlar için aybaşı hâlinin ve yumurtlamanın tamamen sona erdiği dönem başlamak.

mensubiyet *is. (mensu:biyet) Ar. mensûbiyyet* Bir yerle, bir kimse ile ilgili,

ilişkili olma durumu, ilgililik: *"Kendilerine, mensubiyetimi duyup derhâl beni satın almasaydı."* -R. H. Karay.

mensucat *ç. is. (mensu:ca:t) Ar. mensūcāt, mensūc'* un çokluk biçimi. Dokuma, dokumalar, tekstil.

mensup, -bu *is.* ve *s. (-su:bu) Ar. mensūb* Bir yerle veya bir kimseyle bağlantısı olan, ilişkili, -den olan, -e bağlı (kimse): *"Bu cemiyetin mevcudiyeti ve faaliyeti ordu mensuplarının asabiyetini tahrik ediyordu."* -Atatürk. **mensup olmak** bir şey veya kimseyle bağıntısı olmak: *"Bizde devlet ve devlete mensup olanlar imtiyazlıdır."* -B. Felek. *"Fakat mensup olduğu içtimaî sınıf, musiki ile hayatını kazanmayı ayıp saydığı için işsizliğe mahkum olmuştu."* -H. E. Adıvar.

mensur *s. Ar. menşūr esk.* Düz yazı biçiminde olan, manzum olmayan: *"Manzum teliflerim ve mensur tercümelerimle Türk sahnesine ettiğim hizmetin hakikaten bir değeri var mı?"* -H. F. Ozansoy.

*→ **mensur şiir***

mensur şiir *is.* Şiir yönü ağır basan düz yazı, şiirce.

menşe, -i *is. (menşe:) Ar. menşe' esk.* Başlangıç, bir şeyin çıktığı yer, köken, kaynak, sebep: *"Yeter ki marazın menşei anlaşılmış olsun."* -A. Gündüz.

*→ **menşe şahadetnamesi***

menşeli *s.* Kökeni olan, kökenli.

menşe şahadetnamesi *is. tic. bk.* köken belgesi.

Menşevik, -ği *öz. is. Rus.* Menşeviklik yanlısı olan kimse.

Menşeviklik, -ği *öz. is.* Rus sosyalizmi içinde Bolşevikliğe karşıt olarak gelişen akım.

menşur *s. (menşu:r) Ar. menşūr esk.* **1.** Yayılmış, dağıtılmış, neşredilmiş. **2.** *mat.* Biçme. **3.** *tar.* Padişah tarafından verilen vezirlik, beylerbeyilik veya başka bir unvanı gösteren bir ferman türü.

menteşe *is. Far. bend-keşe* Bir mille birbirine tutturulmuş, biri sabit, öbürü hareketli iki parçadan oluşmuş metal parça.

reze.

mentol, -lü *is. Fr. menthol* **1.** Nane kokusu. **2.** *kim.* Nane ruhunda görülen CHO formüllü alkol billûrü.

mentollü *s.* İçinde mentol bulunan: *Mentollü sigara. Mentollü kâğıt mendil.*

menus *s. (me:nu:s) Ar. me'nūs esk.* **1.** Alışılmış olan. **2.** Yabancılık çekmeyen, alışmış, alışık.

menü *is. Fr. menu* **1.** Yenecek yemeklerin listesi, mönü. **2.** Sofraya çıkarılacak yemeklerin hepsi.

menüsküs *is. Lât. meniscus anat.* Menisk.

menzil *is. Ar. menzil esk.* **1.** Yolculukta dinlenmek amacıyla durulan yer, konak: *"Gurbet ve sürgün yollarımın ilk menzili burası oldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Tanrı yardımcı olsun gayri yolda kalana / Biz menzile vararak atları çektik hana."* -F. N. Çamlıbel. **2.** İki konak arasındaki uzaklık. **3.** Bir merminin ulaşabildiği uzaklık, erim: *Top menzili.* **4.** *ask.* Ordunun cephe gerisi işlerinin bütünü: *Menzil komutanlığı. "Ne yedi, ne içti, bir menzil subayının bütün gayreti ile çalıştı."* -F. R. Atay. **5.** Bir günlük yol. **6.** *tar.* At değiştirmek veya konaklamak için kervanların ve posta tatarlarının indikleri bina veya han. **7.** *tar.* Ok atma yarışlarında erişilen mesafe: *"Sonra yine menzil ölçülmüş, yeni bir rekor kırdığı anlaşılmıştır."* -S. Birsel. **menzil atmak** *tar.* ok atış yarışmalarında rekor kırmak. **menzil dikmek** *tar.* atılan ok ile kırılan rekorun yerini belirten taş dikmek.

menzilci *is. tar.* Uzak yerlere menzil beygirleriyle giden posta tatarı. **menzilci beygiri gibi koşmak** durup dinlenmeden çalışmak.

menzile *is. Ar. menzile esk.* Aşama, kerte, yüksekllik derecesi.

mepsuten *zf. (me'psu:ten) Ar. mebsūten* Yayılmış, açılmış.

mera, -sı *is. (mera:) Ar. mer'ā* Çayırlık, otlak: *"Yağmurun altında çobanıyla beraber meraya çıktı, birdenbire şaşırdı."* -

Ö. Seyfettin.

mera bitkileri *ç. is.* Meralarda kendiliğinden yetişen veya sun'i olarak yetiştirilen, yem değeri olan veya olmayan tüm bitki türleri.

merak *is. (-ra:kı) Ar. merâk* **1.** Bir şeyi anlamak veya öğrenmek için duyulan istek: *"Ona bu merak nereden, nasıl, niçin, ne zaman illet olmuştur diye az kafa yormadım."* -H. Taner. **2.** Bir şeyi edinmek, yapmak, bir şeyle uğraşmak isteği: *Bahçeye, çiçeğe merakı olmak. "Öteden beri güzel giyinmeye, güzel konuşmaya merakım vardır."* -R. N. Güntekin. **3.** Düşkünlük, heves. **4.** Kaygı, tasa. **merak etme!** (k kalın okunur) kaygılanma! *"Merak etme, tam namusluca ve gizlice bir iflâs!"* -A. Gündüz. **(bir şeyi) merak etmek (k kalın okunur) 1)** anlamak veya öğrenmek istemek: *"Bir gün, böyle dalgın oynarken, anası onun elini bağlı gördü, merak etti."* -M. Ş. Esendal. **2)** kaygılanmak: *"Hele okuyanı, araştıranı, hatta sadece neler oluyor diye merak edeni hiç yoktu aralarında."* -T. Buğra. **merak getirmek** kara sevdaya tutulmak. **merak olmak** anlamak veya öğrenmek istemek: *Bu iş bana merak oldu.* **(bir şeye) merak sarmak (duymak** veya **salmak)** bir şeyi edinmek, yapmak veya onunla uğraşmak isteğine kapılmak, bir şeye eğilim duymak: *"Halide Hanımı gördükten sonra onu da okul, ilim ve teftiş merakı sarmıştı."* -F. R. Atay. *"Bu adama, her gördüğüm vakit, merhamet ve korku ile karışık bir merak duyuyordum."* -R. N. Güntekin. *"Miralay beyimiz, emekli olduktan sonra komisyonculuğa kalkan veya cins tavuk yetiştirmeye merak salan soydan değildir."* -H. Taner. **meraka düşmek** kaygılanmak: *"Sevecek birini görse bile, acaba daha güzeli bulunmaz mı diye meraka düşer."* -S. Birsel. **merakına dokunmak** (veya **merakına mucip olmak**) ilgisini çekmek. **merakını uyandırmak** merak etmesine sebep olmak, meraklanmak: *"Kızın en çok merakını uyandıran şey, Hasan'ın yeni kıyafetiydi."* -O. C. Kaygılı. **merakta bırakmak** kaygı içinde bırakmak. **merakta kalmak** kaygı içinde olmak. **meraktan çatlamak 1)** çok kaygılanmak; **2)** bir şeyi öğrenmek isteğini aşırı ölçüde duymak: *"Rica ederim söyleyiniz, merakımdan çatlayacağım."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

meraklandırma *is.* Meraklandırmak işi.

meraklandırmak *(-i)* Meraklanmasına yol açmak, kaygılandırmak, tasalandırmak.

meraklanış *is.* Meraklanmak işi veya biçimi.

meraklanma *is.* Meraklanmak işi.

meraklanmak *(-e)* Kaygılanmak, üzülmek, tasalanmak, sebebini anlamak için çaba harcamak.

meraklı *s.* **1.** Her şeyi anlamak ve bilmek isteyen, müteccessis: *"Büyük kapının önünde binlerce meraklı birikmişti."* -H. Taner. **2.** Bir şeye çok düşkün olan, sürekli onunla uğraşan: *Ava meraklı. Edebiyata meraklı. "Sedef ve gümüş kakmalı bıçaklara, revolverlere meraklıydı."* -Y. K. Beyatlı. **3.** Titiz: *Giyime meraklı. "Rakım Bey yaşlı, ak saçlı, temizlik meraklısı, temizlik mütehassısı bir adamdı."* -A. Ş. Hisar. **4.** *hlk.* Kaygılı: *O meraklı bir kadındır, patırtı çekemez.* **5.** *is.* Bir şeye düşkün olan kimse: *Tiyatro meraklısı.* **6.** *is.* Kendisini ilgilendirmeyen bir konuda bilgi sahibi olmaya çalışan kimse.

meraksız *s.* **1.** Anlamak, öğrenmek isteğini duymayan. **2.** Kaygısız, aldırışsız.

meraksızlık, -ğı *is.* Meraksız olma durumu.

meral, -li *is.* Maral, dişi geyik: *"Hangi bağda bulsam ben o merali."* -Bayburtlu Zihni.

meram *is. (mera:m) Ar. merâm* İstek, amaç, gaye, maksat: *"Meramın elinden bir şey kurtulmaz."* -Atasözü. *"Benim meramımı sana yalnız bir şey sormak."* -Ö. Seyfettin. **meram anlatmak** (veya **meramını anlatmak)** isteğini, derdini anlatmak: *"Gözlerini siyasî ihtiraslar bürüyen kimselere meram anlatmak mümkün olmamıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **meram etmek** üstüne düşmek, yapmak istemek: *"İşte o.*

meram ettiği zaman etrafındakilere böyle tahakküm ederdi." -R. N. Güntekin.

merasim *is. (mera:sim) Ar. marâsim, resm'* in çokluk biçimi **1.** Tören: *"Herkes Taksim'e merasime gitmiş, kalabalık orada birikmiştir, diye avundu."* -H. Taner. **2.** *mec.* (resmî işler için) Yol yöntem, yol yordam.

→ ***merasim salonu***

merasimli *s.* Kurallara, törelere aşırı bağlı olan.

merasim salonu *is. bk.* tören salonu.

merasimsiz *s.* **1.** Törensiz. **2.** *mec.* Resmî davranıştan uzak, yalın, sade.

merbut *s. (merbu:t) Ar. merbût* **1.** Bağlı, bağlanmış. **2.** İlişik, ilişkin. **merbut olmak** bağlı bulunmak.

merbutiyet *is. (merbu:tiyet) Ar. merbûtiyyet* Bağlılık, ilgi: *"Birkaç günlük yol arkadaşına, hatta alelâde bir arkadaşa bu kadar merbutiyet göstermek tabiî değildi."* -R. N. Güntekin.

mercan *is. Ar. mercân zool.* **1.** Tropik ve ılık denizlerde yaşayan, geniş resifler oluşturan, mercanlar sınıfının örneği olan, kırmızı kalker iskeletli hayvan *(Corallium rubrum).* **2.** Bu hayvanın iskeletinden elde edilen, süs eşyaları yapımında kullanılan madde: *"Alafrangalık, parmaklarımızı narin bir mercan gibi ortaya çıkaran kınalarımızı bile ortadan kaldırmıştı."* -Ö. Seyfettin. **3.** *s.* Bu maddeden yapılmış: *"Mercandan bir kolye ile mercan küpeler takmıştı."* -N. Cumalı. **4.** *zool.* İzmaritgillerden, Atlantik Okyanusu, Akdeniz ve Karadeniz'de bulunan, açık kırmızı renkte, eti beğenilen bir balık *(Pagrus pagrus).*

→ ***mercan adası, mercan ağacı, mercan balığı, mercan iğnesi, mercanköşk, mercan otu, mercan teknesi, mercan terliği, mercan tespih, mercan yeşili, mercan yılanı***

mercan adası *is.* Su yüzüne kadar çıkan mercan resiflerinden oluşmuş ada, atol.

mercan ağacı *is. bot.* Fasulyegillerden, sıcak ülkelerde yetişen, çiçekleri parlak kırmızı, tırmanıcı bir süs bitkisi *(Erythrina).*

mercan balığı *is. bk.* mercan.

mercancı *is.* **1.** Mercan avlayan kimse. **2.** Mercan işleyen kimse.

mercan iğnesi *is.* Soldan sağa ve köşelerde birer düğüm oluşturarak yapılan zikzak işleme.

mercanköşk *is. (Ar. mercân ve Far. merzengoş* "sıçan kulağı otu" *kelimesinin birbirine karıştırılması ile) bot.* Ballı babagillerden, küçük yapraklı, güzel kokulu bir saksı bitkisi, şile, merzengûş *(Origanum majorana).*

mercanlar *ç. is. zool.* Örnek hayvanı mercan olan, selenterelerden bir sınıf.

mercanlı *s.* İçinde mercan bulunduran.

mercan otu *is. bot.* Karanfilgillerden, nemli yerlerde yetişen, yaprakları karşılıklı, çiçekleri beyaz, çok yıllık otsu bir bitki *(Sagyna procumbens).*

mercan resifi *is.* Yıllık ortalama deniz suyu sıcaklığı 20^0 C nin üzerinde bulunan bölgelerde kıtasal kenardaki adaların sığ sahillerinde, kalkerli bitkisel ve hayvansal organizmaların yığılımı.

mercan teknesi *is. den.* Mercan avlamak için yapılan özel bir tür tekne.

mercan terliği *is.* Ayak topuğunu kavrayan, arka bölümü olmayan, ökçesiz, genellikle kırmızı deriden terlik.

mercan tespih *is.* Mercandan yapılan otuz üçlük veya doksan dokuzluk değerli tespih.

mercan yeşili *is.* Mercan renginde olan yeşil renk.

mercan yılanı *is. zool.* Kırmızı olan vücudunda halka biçiminde siyah lekeler bulunan bir Amerika yılanı *(Elaps corallinus).*

mercek, -ği *is. fiz.* İçinden geçen paralel ışınları düzenli bir biçimde birbirine yaklaştıran veya birbirinden uzaklaştıran, camdan veya ışık kırıcı herhangi bir maddeden yapılmış, genellikle küresel yüzeylerle sınırlanmış saydam cisim, lens.

mercekli *s.* Merceği olan: *"İrfan'ın kalın mercekli bağa gözlüğü gözündeydi."* -A. İlhan.

merci, -i *is. (merci:) Ar. merci'* Başvurulacak yer veya makam: *"...kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça kimsenin konutuna girilemez."* -Anayasa. *"O devirlerde devletin yüksek kademeli mercilerine 'kapu' denirdi."* -S. Ayverdi.

mercimek, -ği *is. Far. merdumek bot.* **1.** Baklagillerden, beyaz çiçekli bir tarım bitkisi *(Lens culinaris).* **2.** Bu bitkinin, besin değeri yüksek, ufak, yeşil veya kahverenkli, yuvarlak ve yassıca tohumu, yasmık. **mercimek kadar** çok küçük ve yuvarlak. **mercimeği fırına vermek** *tkz.* kadınla erkek gizlice aşk ilişkisi kurmak.

→ mercimek çorbası, mercimek kemiği, mercimek köfte, mercimek köftesi

mercimek çorbası *is.* Kırmızı veya yeşil mercimeğin ana malzemesini oluşturan, soğan, un, tereyağı, et suyu, tuz, kırmızı veya karabiber ile hazırlanan çorba.

mercimek kemiği *is. anat.* Orta kulakta örs ve üzengi kemiği arasında bulunan küçük kemik.

mercimek köfte *is.* İçine önceden hafifçe pişen mercimek, soğan, ince bulgur ve baharat katılarak yoğurulan köfte.

mercimek köftesi *is.* Kırmızı mercimeğin hafifçe pişmesinden sonra soğan, maydanoz, taze nane ve yeşil soğan karışımına katılıp iyice yoğrulması sonunda hazırlanan bir yemek türü.

merdane (I) *zf.* ve *s. (me'rda:ne) Far. merd-āne esk.* Erkeğe yakışır biçimde, mertçe, yiğitçe: *"Mesirelere gittiği günlerde, merdane lâubaliliğiyle yiyecek ve içeceğe mütealik hazırlıkların başına geçerdi."* -Y. K. Beyatlı.

merdane (II) *is. Ar. merdāne* **1.** Türlü işlerde kullanılan, silindir biçiminde araç. **2.** Oklava.

merdaneleme *is.* Merdanelemek işi.

merdanelemek *(-i)* Bir şeyin üzerinden merdane (II) geçirmek.

merdiven *is. Far. nerdubān* Bir yere çıkmaya veya bir yerden inmeye yarayan basamaklar dizisi: *"Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden..."* -A. Haşim. *"Bu merdivenleri yapıldığı günden beri bu kadar teläşla çıkmamışımdır."* -Y. Z. Ortaç. **merdiven dayamak** (büyük bir yaş için) bu yaşa basmak veya yaklaşmak: *"Elliye merdiven dayadık, ötesine de geçtik."* -N. Araz.

→ merdiven altı, merdiven boşluğu, merdiven evi, merdiven korkuluğu, merdiven sahanlığı

merdiven altı *is.* Katlar arasındaki merdivenlerin altında kalan boşluk.

merdiven boşluğu *is.* Çok katlı evlerde bulunan merdivenler çevresinde bulunan boşluk.

merdivenci *is.* Yapılardaki beton merdivenleri döken kimse.

merdiven evi *is.* Merdiven yapılan duvarlarla çevrili kısım.

merdiven korkuluğu *is.* Demir veya ahşap merdivenlerin boşluk kenarındaki çıkıntıların üstündeki bölüm, trabzan: *"Merdiven korkuluğu demek olan trabzanın başındaki direk başlığa trabzan babası denir."* -B. Felek.

merdiven kovası *is. mim.* Dönerek çıkılan merdivenlerde yukarıdan aşağıya bakıldığında ortada görülen boşluk.

merdivenli *s.* Merdiveni olan: *"Köşe başını dönünce karşımıza merdivenli bir setin üstünde kubbeli bir bina çıktı."* -R. N. Güntekin.

merdiven sahanlığı *is.* Merdiven boşluğu veya başı.

merdivensi *s.* Merdiveni andıran.

merdümgiriz *s. Far. merdum-giriz esk.* İnsanlara karışmaktan hoşlanmayan, insanlardan kaçan (kimse), mizantrop.

merek, -ği *is. hlk.* Samanlık, odunluk, hayvan yemi deposu veya ahır.

meres *is. hlk.* (köpek için) Yaş.

meret, -di *s.* ve *is. Ar. mārid* "inatçı" *kaba* **1.** Sıkıntı veren, hoşlanılmayan şeyler veya kimseler için sövgü sözü olarak kullanılır: *Bu ne meret şeymiş, her gün bir tarafı bozuluyor. "... istediği kahveyi zamanında getirmedi diye kızıp -Ulan ne fasarya oğlan şu Kâzım be, meretin çaylak çaylak bakınmaktan başka işe yaradığı yok diye bağırmış."* -H. Taner. **2.** *hlk.* Uğursuz.

mergup, -bu *is.* ve *s. Ar. merġūb esk.* Sevilip aranan, istenilen, beğenilen: *"Böyle altı erkekli, iki kadınlı bir mecliste, kadınların en güzeli pek nadir ve merguptur."* -P. Safa.

merhaba *ünl. (me'rhaba:) Ar. merḥabā* Yayılın, rahat oturun!" "Günaydın" veya "hoş geldiniz." anlamında bir esenleşme veya selâmlaşma sözü: *"Merhaba, arkadaş! -Merhaba, kardeşim."Sıkı fıkı dostluklarını değil, şöyle uzaktan bile merhabalarını istemiyorum."* -M. Yesari. **merhaba etmek** hâl hatır sormak, görüşüp konuşmak: *"Bir oturun bakalım, bir merhaba edelim!"* -M. Ş. Esendal. **(biriyle) merhabası olmak** esenleşecek kadar tanışıklığı, yakınlığı olmak. **(biriyle) merhabayı kesmek** biriyle ilgisini kesmek.

merhabalaşma *is.* Merhabalaşmak işi.

merhabalaşmak *(nsz, -le)* Birini merhaba sözüyle esenlemek.

merhale *is. Ar. merḥale* **1.** Derece, basamak, aşama, evre: *"Benim anladığım milliyetçilik, esir milletlerin kurtuluşu için bir merhaledir."* -P. Safa. *"Bu yolun üstünde Edirne bir konak, hürriyet bir merhaledir."* -F. R. Atay. **2.** *esk.* Varılması istenen noktaya kadar aşılması gereken yerlerin her biri, konak, menzil. **3.** *esk.* Bir yolcunun ortalama bir günde, sekiz saatte gidebileceği mesafe.

merhamet *is. Ar. merḥamet* Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan duyulan üzüntü, acıma: *"Ömrümde hiç kimseye bu kadar saf ve derin merhamet duymamıştım."* -P. Safa. **merhamet etmek** acımak. **merhamete gelmek** acıma duygusuna kapılmak.

merhameten *zf. Ar. merḥameten* Acıyarak, merhamet ederek.

merhametli *s.* Acıması olan, merhamet eden.

merhametsiz *s.* Acıması olmayan, acımasız, katı yürekli, kalpsiz: *"Babam, kararını merhametsiz bir kalple icra etti."* -Y. K. Beyatlı. **merhametsiz olmak** merhamet etmemek: *"Kadınlar ve çocuklar, hep bu sesin arkasından koşuyorlar, belki eğleniyorlar, belki merhametsiz oluyorlar."* -H. E. Adıvar.

merhametsizce *zf. (merhametsi'zce)* Merhamet etmeksizin, merhametsiz bir biçimde, acımadan: *"Bunun dışına çıkacak olanları merhametsizce cezalandıracağını bildirdi."* -H. Taner.

merhametsizlik, -ği *is.* Acımasız olma durumu, acımasızlık, kalpsizlik.

merhem *is. Ar. merhem* **1.** Deriye sürülerek kullanılan, içinde birçok etkili madde bulunan, yumuşak ve koyu kıvamda, yağlı veya yağsız ilâç: *"O eller seni kurtarmak içindi, o eller yarana merhem sürmek içindi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mec.* Çare: *"Her merhemi her yareye merhem mi sanırsın?"* -Z. Paşa. **merhem olmak** bir derde çare olmak.

merhemleme *is.* Merhemlemek işi.

merhemlemek *(-i)* Merhem sürmek.

merhum *s. (-hu:mu) Ar. merḥūm* **1.** Ölmüş bir Müslümandan söz edilirken "Tanrı'nın rahmetine kavuşmuş" anlamında kullanılır. **2.** *is.* Ölmüş Müslüman erkek. **merhum olmak** ölmek.

merhume *is. (merhu:me) Ar. merḥūme* Ölmüş Müslüman kadın: *"Merhumenin vasiyeti varmış, Karacaahmet'e defnolunacak."* -M. Ş. Esendal.

mer'i *s. (mer'i:) Ar. mer'î* Yürürlükte olan, geçerli.

meridyen *is. Fr. méridien astr.* Ekvatoru dik olarak kestiği ve iki kutup noktasından geçerek dünyayı çevrelediği varsayılan daire: *Ekvator dairesi, birer derece aralıkla 360 eşit parçaya bölündükten sonra her dereceden bir meridyen yayı geçirilir.*

→ meridyen aralığı, meridyen dairesi, meridyen düzlemi

meridyen dairesi *is. astr.* Meridyen düzleminin gök küresiyle ara kesiti.

meridyen düzlemi *is. astr.* İki kutup arasındaki doğru ile o yerin çekül doğrultusunun belirttiği düzlem, öğlen, nısfınnehar.

Merih *öz. is. Ar. mirrīḫ astr.* Güneş'e olan uzaklığı, Yer'in Güneş'e olan uzaklı-

ğından daha çok olan dış gezegenlerin ilki. Sakıt. Mars.

merinos *is. (meri'nos) Fr. mérinos < marino < Ar. benü merîn sülâle adından zool.* **1.** Uzun, çok ince, beyaz ve bol tüylü yapağısından dokumacılıkta yararlanılan bir koyun cinsi *(Ovis aries hispanica).* **2.** Bu koyundan elde edilen yün. **3.** *s.* Bu yünden yapılmış olan.

→ ***merinos koyunu***

merinos koyunu *is. bk.* merinos.

meristem *is. Fr. méristème* Sürgen doku.

mer'iyet *is. Ar. mer'iyet* Yürürlük.

merkantilist *is. Fr. mercantiliste* Merkantilizm yanlısı olan kimse.

merkantilizm *is. Fr. mercantilisme* Ülkenin refahını sahip olduğu altın ve gümüş gibi değerli madenlere bağlayan, ülkedeki değerli maden yataklarının işletilmesine önem veren ve ihracatı artırıp ithalatı azaltmaya çalışan iktisat öğretisi.

merkat, -di *is. Ar. merḳad esk.* Mezar, kabir: *"Bir evliya merkadi veya bir mukaddes emanet önünde dua edecekti."* -R. H. Karay.

merkep, -bi *is. Ar. merkeb* "binilecek şey, binek" Eşek.

merkepçi *is.* Eşekçi.

merkez *is. Ar. merkez mat.* **1.** Bir dairenin veya bir küre yüzeyinin her noktasından aynı uzaklıkta bulunan iç nokta, özek: *Daire merkezi.Küre merkezi.* **2.** *mat.* Bir kapalı eğrinin veya bazı çokgenlerde köşegenlerin kesişme noktası. **3.** Bir ülkenin, bölgenin veya kuruluşun yönetim yeri: *Ankara Türkiye'nin merkezidir.Kurum merkezi.* **4.** Bir işin öğretildiği yer: *Er eğitim merkezi.* **5.** Bir işin yoğun olarak yapıldığı yer: *Alış veriş merkezi. Kültür merkezi. "İki harp esnasında, burası kolay kazançların, vurgunculuğun en işlek merkezlerinden biriydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **6.** Belirli bir yerin ortası: *Şehir merkezi.* **7.** Polis karakolu: *"Sizi merkezimize gönderip tevkif ettireceğim."* -A.Gündüz. **8.** *mec.* Biçim, durum, yol. **merkezde** *mec.* yolda, durumda: *Benim düşünüşüm bu merkezdedir.*

→ ***merkez açı***

merkez açı *is. mat.* Köşesi çemberin merkezinde bulunan açı.

merkezce *zf. (merke'zce)* Merkeze göre, merkez bakımından.

merkezci *s.* Merkeziyetçi.

merkezcil *s. fiz.* Merkeze doğru yaklaşan.

merkezcilik, -ği *is.* Merkeziyetçilik.

merkezî *s. (merkezi:) Ar. merkezî* Merkezde olan, merkezi oluşturan: *"Dur bakalım; biraz daha merkezî mahallelere yaklaşalım, diyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***merkezî ısıtma, merkezî idare, merkezî ülke, merkezî yıkama, merkezî yönetim***

merkezî ısıtma *is.* Merkeze bağlı ortak ısıtma sistemi.

merkezî idare *is.* Merkezî yönetim.

merkezîleşme *is.* Merkezîleşmek işi.

merkezîleşmek *(nsz)* Merkez durumuna gelmek.

merkezîleştirme *is.* Merkezîleştirmek işi.

merkezîleştirmek *(-i)* Otoriteyi ve işi bir merkezde toplamak.

merkezî ülke *is.* Yönetme, denetleme ve konumu bakımından merkezde bulunan ülke.

merkeziyet *is. Ar. merkeziyyet* Merkeziyetçilik: *"Türkiye'de en sıkı ve katı bir merkeziyet sistemi, bugün diğer faaliyet merkezlerini bloke edebilir."* -B. Felek.

merkeziyetçi *is.* Merkeziyetçilik yanlısı olan (kimse) veya merkeziyetçiliğe uygun (iş, yönetim), merkezci.

merkeziyetçilik, -ği *is.* **1.** Otoritenin ve işin tek bir merkezde toplanmasını amaçlayan görüş, merkezcilik. **2.** Bu görüşe dayanan yönetim biçimi.

merkezî yıkama *is.* Merkeze bağlı veya bir merkezden yönetilen temizlik sistemi.

merkezî yönetim *is.* Yönetme, denetleme ve işletme bakımından yetkinin bir

yerde toplandığı yönetim tarzı.

merkezkaç *s. fiz.* Merkezden uzaklaşan, santrifüj.

→ ***merkezkaç kuvvet***

merkezkaç kuvvet *is.* Bir merkez çevresinde dönen bir cismi merkezden uzaklaştıran kuvvet: *Hızla çevirdiğimiz bir sapanda elimizi çeken güç merkezkaç bir kuvvettir.*

merkezkaçlama *is. kim.* Bir karışımın bileşenlerini merkezkaç kuvvetiyle ayırma işlemi.

merkezleme *is.* Merkezlemek işi veya durumu.

merkezlemek *(-i)* Merkez durumuna getirmek.

merkezlenme *is.* Merkezlenmek işi.

merkezlenmek *(nsz)* **1.** Aynı merkezde toplanmak, temerküz etmek. **2.** Merkezî bir yönetime bağlanmak.

merkezleşme *is.* Merkezleşmek işi veya durumu.

merkezleşmek *(nsz)* Merkez durumuna gelmek.

merkezleştirme *is.* Merkezleştirmek işi.

merkezleştirmek *(-i)* Merkez durumuna getirmek.

merkum *s. (merku:m) Ar. merḳūm esk.* **1.** Yazılmış. **2.** Adı geçen, az önce anılan (kimse).

merkûp, -bu *s. Ar. merkūb esk.* Üzerine binilmiş olan.

Merkür *öz. is. Fr. mercure astr.* Güneş sisteminin Güneş'e en yakın olan gezegeni. Utarit.

merlanos *is. zool.* Bir tür mezgit balığı *(Merlangus communis).*

mermer *is. Ar. mermer < Yun. marmaron jeol.* **1.** Birleşiminde %75 'ten çok kalsiyum karbonat bulunan, genellikle beyaz, renkli ve damarlısı da olan, cilâlanabilen billûrlaşmış kireç taşı: *"Mermerler sanki binlerce yılın gurup ve şafaklarının pembesini eme eme utanan gelin yanağı gibi kızarmışlardır."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** *s.* Bu taştan yapılmış: *Mermer heykel. "Başhemşire, hastanenin mermer salonunda karşıladı doktoru."* -N. Cumalı. **mermer gibi** beyaz, parlak, sert ve pürüzsüz.

→ ***mermer kireci***

mermerci *is.* Mermer çıkaran, işleyen, satan, mermer ve benzeri taşlardan yapılarda ıslak zemin işleri, mutfak döşemesi, eviye veya mezar taşları yapan kimse.

mermercilik, -ği *is.* **1.** Cilâlı yüzeyler elde etmek için sert taşları işleme sanayii. **2.** Mermer işleme sanatı.

mermer kireci *is.* Mermerden yapılmış kireç.

mermerleşme *is. jeol.* Genellikle başkalaşma etkisiyle, kireç taşlarının yeniden billûrlaşma sonucu mermere dönüşmesi.

mermerleşmek *(nsz)* Mermer durumuna dönüşmek.

mermerli *s.* Mermeri olan: *"Şair Yusuf Ali'ye ait olması en şüpheli görünen masa, kırık mermerli, yuvarlak bir kahve masasıydı."* -R. N. Güntekin.

mermerlik, -ği *is.* Mermerle döşeli yer.

mermerşahi *is. (mermerşa:hi:) Ar. mermer + Far şāhī* Tülbent ile patiska arasında ince bir tür pamuklu kumaş: *"Apış arasına fazla tülbent ve mermerşahi tıkarak bebeği çarpık ve ayrık bacaklı, tenasüpsüz olmaktan korur."* -R. H. Karay.

mermi *is. Ar. mermī* "atılmış şey, atılan şey" Ateşli silâhlar tarafından atılan delici, patlayıcı madde, kurşun: *Piyade mermisi. Topçu mermisi.*

merserize *is. Fr. merceriseˊ (İngiliz kimyacısı John Mercer'in adından)* **1.** Kimyasal bir yöntemle parlaklık verilmiş pamuk ipliği. **2.** *s.* Bu iplikle yapılmış olan: *Merserize fanilâ.*

mersi *ünl. Fr. merci* "Teşekkür ederim!"anlamında kullanılır.

mersin *is. Yun. myrsine bot.* Mersingillerden, Güney ve Batı Anadolu dağlarında yetişen, yaprakları yaz kış yeşil kalan, beyaz çiçekli bir ağaç *(Myrtus communis).*

→ ***mersin balığı, mersin balığıgiller, mersin balıkları, mersin morinası***

mersin balığı *is. zool.* Mersin balığıgillerden, ılık denizlerde, göllerde yaşayan, tatlı sularda yumurtlayan, yumurtalarından havyar yapılan bir balık *(Acipenser sturio).*

mersin balığıgiller *ç. is. zool.* Örneği mersin balığı olan, vücutları parlak pullarla veya kemik düğmeciklerle örtülü, çoğu yumurtlama zamanında ırmak ağızlarına gelen iğ biçiminde uzun balıklar familyası.

mersin balıkları *ç. is. zool.* Mersin balığıgiller familyasını içine alan balıklar takımı.

mersingiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, mersin, karanfil, okaliptus gibi yaprakları almaşık, çiçekleri genel olarak talkım durumunda bulunan ıtırlı bitkileri içine alan bir familya.

mersin morinası *is. zool.* Mersin balığıgillerden, Karadeniz, Hazar Denizi ve bu denizlere dökülen ırmaklarda yaşayan, yumurtasından havyar yapılan bir balık *(Huso huso).*

mersiye *is. Ar. merşiye* Ağıt.

mersiyehan *is. (mersiyeha:n) Ar. merşiyye + Far. -ḫān* Ağıt okuyan, ağıtçı.

mert, -di *s. Far. merd* **1.** Yiğit: *"Merttir, yiğittir, yüreği de, bileği de pektir."* -T. Buğra. **2.** Sözünün eri, güvenilir (kimse).

mertçe *zf. (me'rtçe)* Erkekçe, yiğitçe, merdane (I).

mertebe *is. Ar. mertebe* **1.** Aşama, derece, rütbe: *"Bu sanatkârı bir yarım ilâh mertebesine yükselten ne kuvvet ne de hususiyettir."* -A. Ş. Hisar. **2.** Evre, safha.

mertek, -ği *is. Erm. martog* Yapıda kullanılan dört köşe veya yuvarlak, kalınca sırık.

mertlik, -ği *is.* Yiğitlik, erkeklik: *"Umudu olmadığı için, mertlik bende kalsın diye öyle görünürdü."* -H. Taner.

meryemana asması *is. bot. bk.* ak asma.

meryemana dikeni *is. bot. bk.* deve dikeni.

meryemanaeldiveni *is. bot.* Çan çiçeğinin bir türü *(Campanula medium).*

meryemana kuşağı *is. hlk.* Gök kuşağı, yağmur kuşağı.

meryem pelesengi *is. bot.* Kabuklarından aynı adla anılan bir reçine çıkarılan ve Antil adalarında yetişen bir ağaç *(Calophyllum calaba).*

merzengûş *is. Far. merzengōş* Mercanköşk: *"Havada kekik ve merzengûş kokuyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

mesabe *is. (mesa:be) Ar. meṣābe esk.* Derece, değer, rütbe. **mesabesinde** yerinde, değerinde, hükmünde: *"Bu davetler, âdeta, diplomasi tarikatının ayinleri mesabesindedir."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

mesafe *is. (mesa:fe) Ar. meṣāfe* **1.** Ara, uzaklık: *"Beş kilometrelik mesafede yine konuşmadık."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* İlişkilerde çok içten olmama durumu, resmiyet. **mesafe bırakmak** (veya **koymak**) ilişkilerde samimi olmamak.

mesafeli *s.* **1.** Arası olan, uzaklığı bulunan. **2.** *mec.* İlişkilerde içtenliğe yer vermeyen: *"Mesafeli ve ölçülü, tam bir İstanbul efendisi konuşması vardı."* -H. Taner. *"Benimle ne kadar mesafeli konuşuyorsun, âdeta resmi."* -A. İlhan.

mesafelik, -ği *is.* Aralık.

mesaha *is. (mesa:ha) Ar. misāḥa esk.* **1.** Yeri ölçme. **2.** Yüz ölçümü.

mesai *ç. is. (mesa:i:) Ar. mesā'ī, mes'a'* nın çokluk biçimi. Çalışma, emek. **mesai yapmak** (veya **mesaiye kalmak**) bir iş yerinde, yasal günlük iş süresi dışında ek bir ücretle fazla çalışmak.

→ ***mesai saati***

mesai saati *is.* Çalışma saatleri, iş zamanı.

mesaj *is. Fr. message* **1.** Bir devlet büyüğünün, bir sorumlunun belirli bir olay veya durum dolayısıyla ilgililere gönderdiği bildiri. **2.** *mec.* Yazı veya sözle verilen, gönderilen bilgi; bildirme yazısı, ileti: *"Kendisi ile bir mesaj yollamak istiyorum."* -F. R. Atay. **3.** *mec.* Yazı veya sözle anlatılması amaçlanan duygu veya düşünce. **mesaj bırakmak** (yazı veya sözle) bilgi vermek: *"Giderken ona bir mesaj bırakmamış, haber de vermemiş."* -A. Ş. Hisar.

mesamat *ç. is. (mesa:ma:t) Ar. mesâmmât, mesâmme'* nin çokluk biçimi. *esk.* Cilt üzerindeki küçük delikler, gözenekler.

mesame *is. (mesa:me) Ar. mesâmme anat. esk.* Gözenek.

mesane *is. (mesa:ne) Ar. meşâne anat.* İdrar torbası, kavuk.

mescit, -di *is. Ar. mescid* **1.** Cami: *"Bir dem varır mescitlere yüz sürer anda yerlere."* -Yunus Emre. **2.** İçinde cuma ve bayram namazı kılınmayan, minaresiz, küçük cami: *"Hac parasıyla mescidin tamir olunmasını vasiyet etmek istiyordu."* -Ö. Seyfettin.

mesel *is. Ar. meşel esk.* **1.** Örnek alınacak söz: *"Büyük annemin sık sık kullandığı bir mesel belleğimde beliriyor."* -H. Taner. **2.** Atasözü. **3.** Eğitici hikâye veya masal. **mesel olmak** (söz, cümle, dize vb.) atasözü durumuna gelmek.

meselâ *zf. (me'selâ:) Ar. meşelâ* Söz gelişi, söz gelimi, örneğin: *Bir hayvan, meselâ bir kedi...*

mesele *is. Ar. mes'ele* **1.** Sorun: *"Nevin meseleyi derhâl anlayarak kapıya geldi, arabacıya seslendi."* -P. Safa. **2.** *mat. esk.* Problem. **3.** Güç iş: *Oraya gitmek şimdi bir meseledir. "Bunların Fransızcasını sökmek bir mesele, manalarını sökmek ikinci bir meseledir."* -R. N. Güntekin. **mesele çıkarmak** üzüntü verecek veya içinden güç çıkılır bir durum yaratmak. **(bir şeyi) mesele yapmak** önemsiz bir şeyi önemli bir sorun durumuna getirmek. **mesele yok!** herhangi bir güçlük yok!

mesen *is. Fr. mécène* Sanat ve bilim adamlarını koruyan kimse: *"Anacığı Sait Faik'in tek meseni, en anlayışlı dostu, sır yoldaşı oldu dünyada."* -H. Taner.

meserret *is. Ar. meserret esk.* Sevinç.

meserretle *zf. (meserre'tle) esk.* Sevinçle: *"Arabacı birdenbire meserretle bağırdı."* -R. N. Güntekin.

meses *is. Ar. messâs [mesis, messes, meşes) hlk.* Hayvanları dürtmekte kullanılan, ucu demirli değnek, üvendire.

mesh *is. Ar. mesh esk.* **1.** Bir şeyi elle sıvazlama. **2.** Abdest alırken ıslak eli başa ve meste sürme.

meshetme *is.* Meshetmek işi.

meshetmek *(-e) (me'shetmek) Ar. mesh + T. etmek* Abdest alırken ıslak eli başa ve meste sürmek.

Mesih *öz. is. Ar. mesîh* "el süren, el sığayan." İsa Peygamber'e verilen adlardan biri.

mesire *is. (mesi:re) Ar. mesîre esk.* Gezinti yeri, gezilecek yer: *"Halk mesire yeri gibi geliyor buraya."* -H. Taner.

mesirelik, -ği *is.* Gezmeye elverişli yer, mesire yeri.

mesken *is. Ar. mesken* Konut, ikametgâh: *"Bu acaip meskeninde yaz kış kalın kepeneğe sarılmış otururdu."* -M. Ş. Esendal. **mesken tutmak** yerleşmek: *"Yârim İstanbul'u mesken mi tuttun / Gördün güzelleri beni unuttun."* -H. Türküsü.

meskenet *is. Ar. meskenet esk.* **1.** Miskinlik, beceriksizlik. **2.** Yoksulluk, fakirlik.

Mesket Türkleri *ç. öz. is. bk.* Afuska Türkleri.

meskûkât *ç. is. (meskû:kâ:t) Ar. meskûkât esk.* Sikkeler, metal paralar.

meskûn *s. (meskû:n) Ar. meskûn* **1.** İnsan oturan, şeneltilmiş (yer): *"Kürekleri var gücüyle çekerek meskûn adanın kömür iskelesine yanaştı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Yurt edinilmiş (yer). **meskûn kılmak** bir yeri şeneltmek.

→ ***meskûn mahal***

meskûn mahal *is.* Yerleşim merkezi.

meskût *s. (meskû:t) Ar. meskût esk.* Söylenmemiş. **meskût geçmek** söylemeden geçmek. **meskût kalmak** konuşulmamak.

meslek, -ği *is. Ar. meslek* "tutulan yol" **1.** Bir kimsenin geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş: *"Mesleği ile ilgili olanlar bir yana bırakılırsa çok az kitabı vardı."* -T. Buğra. **2.** Uğraş. **3.** *esk.* Çığır, okul, ekol: *Edebî meslekler.* **4.** *fel.* Birbirine bağlı bilimsel veya felsefi düşünceler birliği; bir fikir çevresinde toplanmış çeşitli bilgiler.

dizge, sistem. **meslek icabı** mesleğinin gereği olarak: *"Bir yandan meslek icabı, bir yandan da herkesçe sevilip sayılan babayani bir adam olarak kadın, erkek farkı gözetmem."* -R. N. Güntekin. **meslek seçmek** geçimini sağlamak için yeteneklerine ve isteğine göre bir işi sürekli yapmak. **mesleğinin eri olmak** işinin uzmanı veya ustası olmak: *"Mesleğimin eri olduğumu takdir edersiniz."* -R. N. Güntekin.

→ ***meslek içi eğitim***

meslekî *s. (mesleki:) Ar. meslekī* Mesleğe ilişkin, meslekle ilgili olan.

meslek içi eğitim *is.* Meslekteyken görevlinin kendini geliştirmesi için çağrıldığı kurs: *"Hâkim ve Savcıların ... meslek içi eğitimleri ... kanunla düzenlenir."* - Anayasa.

mesleksel *s.* Meslekî, meslekle ilgili.

mesleksiz *s.* Mesleği olmayan, işsiz güçsüz (kimse).

mesleksizlik, -ği *is.* Mesleksiz olma durumu.

meslektaş *is. Ar. meslek + T. -taş* Aynı meslekten olan: *"Avrupa'daki yeni tıp hareketlerini, bazı meslektaşlar gibi büsbütün ihmal etmiş değilimdir."* -R. N. Güntekin.

meslektaşlık, -ğı *is.* Meslektaş olma durumu.

mesmu, -u *s. (mesmu:) Ar. mesmū' esk.* İşitilmiş, duyulmuş olan.

mesnet, -di *is. Ar. mesned* **1.** Dayanak. **2.** *esk.* Mevki, makam.

mesnetli *s.* Dayanağı olan.

mesnetsiz *s.* Dayanağı olmayan: *Mesnetsiz iddialarla bir sonuç alınmaz.*

mesnevî *is. (mesnevi:) Ar. mesnevī ed.* **1.** Her beyti ayrı uyaklı bir divan edebiyatı nazım biçimi. **2.** Bu türdeki eserlerin genel adı.

mesrur *s. (mesru:r) Ar. mesrūr esk.* Sevinmiş, sevinçli.

mest (I) *s. Far. mest* Sarhoş, kendinden geçmiş, esrik. **mest etmek** kendinden geçirmek: *"Kendisini mest eden, krallaştıran kuvvet, artık kendi başını yiyecek kadar büyümüştü."* -T. Buğra. **mest olmak** kendinden geçmek, sarhoş olmak.

mest (II) *is. Ar. (mesh'ten bozma)* Üzerine ayakkabı giyilen kısa konçlu, hafif ve yumuşak bir tür ayakkabı.

mestane *zf. (mesta:ne) Far. mest-āne* Sarhoş gibi, kendinden geçmişçesine: *"Bir de yağmur sesi var ki, Sabahattin ona da âşıkane, mestane kulak kabartır."* -S. Birsel.

mestçi *is.* Mest yapan veya satan kimse.

mestçilik, -ği *is.* Mest yapma veya satma işi.

mestur *s. (mestu:r) Ar. mestūr esk.* Örtülü, kapalı, gizli.

mesture *s. (mestu:re) Ar. mestūre esk.* **1.** Örtülü. **2.** *bk.* Tahsisatı mesture.

mes'udane *zf. (mes'u:da:ne) Ar. mes'ūd + Far. -ane* Mes'ut bir biçimde, mes'ut olarak: *"Mes'udane bir hayat geçireceğimizi, annemin bizi yakında cennette beklediğini söylüyorlardı."* -Y. K. Beyatlı.

mes'ul, -lü *s. Ar. mes'ūl esk.* Sorumlu. **mes'ul olmak** sorumlu olmak. **mes'ul tutmak** sorumlu görmek.

mes'uliyet *is. (mes'u:liyet) Ar. mes'ūliyyet esk.* Sorum, sorumluluk: *"Hatta utanmasalar bütün Çırçır yangınının mes'uliyetini ona yükleyecekler."* -R. N. Güntekin. **mes'uliyet almak** sorumluluk yüklenmek: *"Üstümüze ağır bir mes'uliyet aldık."* -A. Gündüz.

mes'uliyetli *s. esk.* **1.** Sorumlu. **2.** Sorumluluk gerektiren: *Mes'uliyetli bir iş.*

mes'uliyetsiz *s. esk.* **1.** Sorumsuz. **2.** Sorumluluk gerektirmeyen: *Mes'uliyetsiz bir iş.*

mes'uliyetsizlik, -ği *is. esk.* Sorumsuzluk.

mes'ut, -du *s. (mes'u:t) Ar. mes'ūd* Mutlu, sevinçli, ongun: *"Bu eseri vücuda getiren bir milletin evlâdı, bir ordunun başkumandanı olduğumdan, ilelebet mes'ut ve bahtiyarım."* -Atatürk. *"Süleyman o kadar mes'uttu ki neredeyse arkadaşını kucağında taşıyacaktı."* -A. H. Tanpınar.

mes'ut etmek mutlu kılmak. **mes'ut olmak** mutlu olmak, onmak: *"Azizim, mes'ut olmak için akıllı olmak kifayet eder; baht, talih bunlar boş şeydir."* -M. Ş. Esendal. *"O olmasa ne kadar rahat edeceğim, ne kadar mes'ut olacağım!"* -H. C. Yalçın.

meşakkat, -ti *is. Ar. maşakkat* Güçlük, sıkıntı, zorluk. **meşakkat çekmek** sıkıntı içinde olmak: *"Elazığ'a kadar çektiği yol meşakkatlerini anlatıyor."* -P. Safa. **meşakkate katlanmak** güçlüğe, sıkıntıya göğüs germek.

meşakkatli *s.* Güç, sıkıntılı.

meşakkatsiz *s.* Güç olmayan, sıkıntısız.

meş'ale *is. Ar. meş'ale* Ucunda, alev çıkararak yanıcı bir madde bulunan, aydınlatmaya yarayan değnek: *"Jandarmalar petrolle külü karıştırarak meşale yapıyorlardı."* -M. Ş. Esendal. *"Donanan minareler sanki yolun üzerinde yakılan meşalelerdir."* -R. E. Ünaydın. **meşale çekmek** önderlik etmek, önayak olmak.

meşaleci *is. ask.* Ortalığı aydınlatmak için çıra vb. yakmakla görevli kimse.

meşatlık, -ğı *is.* Musevîlere özgü mezarlık, maşatlık: *"Meşatlığın ince bir yosun tabakasıyla örtülü mermerleri güneşle kaziyor, tatlı bir göbektaşı sıcaklığı alıyordu."* -R. N. Güntekin.

meşbu, -u *s. (meşbu:) Ar. meşbû' esk.* **1.** Dolmuş, dolu. **2.** *kim.* Doymuş.

meşe *is. Far. bîşe* "orman, meşelik, sazlık" *bot.* **1.** Kayıngillerden, üç yüz kadar türü arasında, kış yaz yapraklarını dökmeyenleri de bulunan, kerestesi dayanıklı bir orman ağacı *(Quercus).* **2.** *s.* Bu ağaçtan yapılmış olan.

→ ***meşe kömürü, meşe odunu, meşe palamudu***

meşecik, -ği *is. bk.* Kurtluca.

meşe kömürü *is.* Meşenin yakılması ile elde edilen dayanıklı kömür.

meşelik, -ği *is.* Meşe korusu veya meşe ormanı.

meşe odunu *is. mec.* **1.** Meşe ağacından elde edilen dayanıklı odun. **2.** *mec.* Anlayışsız, görgüsüz ve kaba saba kimse.

meşe palamudu *is. bot.* Meşe türü bir cins palamut.

meşgale *is. Ar. meşgale* Uğraşılan şey, iş güç, uğraşı: *"Bu yeşillik köşesini kurutmamak bizim için de bir meşgale teşkil etmişti."* -H. C. Yalçın.

meşgul, -lü *s. Ar. meşgûl* **1.** Bir işle uğraşan, iş görmekte olan: *"Belediye doktoru, kışın kimya tecrübeleri ile meşguldü."* -S. F. Abasıyanık. *"Çalışacağım baba...Soran olursa meşgul dersin."* -T. Buğra. **2.** Çalışır, kullanılır durumda olan, dolu: *Telefon meşgul.* **meşgul etmek 1)** vaktini almak; **2)** uğraştırmak; **3)** oyalamak. **meşgul olmak** vaktini vermek, uğraşmak, oyalanmak: *"Kâtip daha fazla meşgul olmaya lüzum görmeden genç kızı yalnız bırakıp gitti."* -P. Safa.

meşguliyet *is. (meşgu:liyet) Ar. meşgûliyyet* **1.** Meşgul olma, uğraşma durumu. **2.** Uğraş: *"O zamanlarda yirmi yaşındakilerin şimdikiler gibi ne tahsil, ne spor, belli başlı hiçbir ciddi meşguliyetleri yoktu."* -R. H. Karay.

meşher *is. Ar. meşher esk.* Sergi: *"Güzele yönelen bir merkezin dolayı, zevksizlik meşheri olamaz."* -H. Taner.

meşhet, -di *is. Ar. meşhed esk.* Şehit düşülen yer veya şehidin gömüldüğü yer.

meşhur *s. (meşhu:r) Ar. meşhûr* **1.** Ünlü, tanınmış, herkesçe bilinen, angın: *"Yeni Park gazinosunda kasabanın meşhur kara dut şerbetiyle beraber bir parça da içki içilir."* -R. N. Güntekin. **2.** *is.* Ünlü, tanınmış kimse. **meşhur olmak** ün kazanmak, tanınmak, ün almak, ünlenmek.

meşhurluk, -ğu *is.* Meşhur olma durumu, ünlülük, tanınmışlık.

meşhut *s. (meşhu:t) Ar. meşhûd* "tanık olunan" Görülen, gözle görülmüş, tanık olunmuş.

→ ***meşhut suç***

meşhut cürümler mahkemesi *is. bk.* suçüstü mahkemesi.

meşhut suç *is. bk.* suçüstü, cürümmeşhut.

meşihat *is. (meşi:hat) Ar. meşîhat esk.*

1. Şeyhlik. 2. Şeyhülislâmın makamı, şeyhülislâmlık.

meşime *is. (meşi:me) Ar. meşîme anat.* 1. Döl yatağı. 2. Etene, son, döl eşi.

meşin *s. Far. mîşîn* 1. Sepilenmiş koyun derisi. 2. *s.* Bu deriden yapılmış olan: *"Yağız atlar kışnedi / Meşin kırbaç şakladı / Bir dakika araba yerinde durakladı."* -F. N. Çamlıbel. **meşin gibi** 1) kararmış ve sertleşmiş (insan derisi); 2) iyi pişirilmeyip çiğ kalmış et.

→ ***meşin suratlı, meşin yuvarlak***

meşin suratlı *s. mec.* Utanmaz, şerefsiz (kimse).

meşin yuvarlak, -ğı *is.* (futbolda) Top.

meşk *is. (k kalın okunur) Ar. meşk esk.* 1. Bir öğretmenin, aynını yazmaları için öğrencilerine verdiği yazı örneği. 2. (yazı ve müzikte) Alışmak ve öğrenmek için yapılan çalışma, el alıştırması. 3. Yazı veya müzik dersi. **meşk almak** ders almak. **meşk etmek** alışmak veya öğrenmek için çalışmak: *"Her sabah saatlerce keman meşkederek yanık birtakım havalar çalarmış."* -A. Ş. Hisar. **meşk vermek** ders vermek: *"Esasen hemen onun meşk vereceği kızları getirmiş, ona takdim etmişti."* -H. E. Adıvar.

meşkûk *is. (meşkû:k) Ar. meşkûk* Şüphe uyandıran, şüpheli: *"Biz her gün gazateler yüzünden hem doğruluğu, hem cinsimeşkûk bir çok şeyler duyup öğreniyoruz."* -A. Ş. Hisar.

meşkûr *s. (meşkû:r) Ar. meşkûr esk.* Beğenilmiş, övülmüş.

meşrep, -bi *is. Ar. meşreb esk.* 1. Yaradılış, huy, karakter, mizaç: *"Bunların arasında bilhassa Vehbi Dede isminde Mevlevî bir musikişinas tanıdı ve meşrebine uygun buldu."* -H. E. Adıvar. 2. Davranış biçimi: *"Kişilik genel çizgisi meşrep olarak bilinir."* -N. Ataç.

meşru, -u *s. (meşru:) Ar. meşrû'* Yasanın, dinin ve kamu vicdanının doğru bulduğu: *"Meşru, gayrimeşru, ölümlü, ölümsüz, çocuklarının sayısını bilen yok."* -H. Taner. *"Yaşamının her şeklini meşru, kitaba uyar bir hâle soktuktan sonra, hiçbir şeyin zararı yoktu."* -S. F. Abasıyanık. **meşru saymak** geçerli bulmak.

→ ***meşru müdafaa***

meşrubat *ç. is. (meşru:ba:t) Ar. meşrûbât, meşrûb'* un çokluk biçimi. İçilecek şeyler, içecekler.

meşrubatçı *is.* Meşrubat hazırlayan, üreten veya satan kimse.

meşruhat *ç. is. (meşru:ha:t) Ar. meşrûhât, meşrûh'* un çokluk biçimi. *esk.* Bir maddenin açıklanması için yazılanlar, açıklamalar.

meşruiyet *is. (meşru:iyet) Ar. meşrû'iyyet* Meşru, geçerli olma durumu.

meşrulaşma *is.* Meşrulaşmak işi.

meşrulaşmak *(nsz)* Meşru duruma gelmek.

meşrulaştırma *is.* Meşrulaştırmak işi.

meşrulaştırmak *(-i)* Meşru duruma getirmek: *"Bürokrasi bilhassa bizde tembelliği, kararsızlığı, kafasızlığı, kötü niyeti, bilgisizliği meşrulaştırmak demek olmuştur."* -F. R. Atay.

meşru müdafaa *is.* Uğranılan bir saldırı karşısında kişinin kendisini korumak için başvurduğu yol.

meşrut *s. (meşru:t) Ar. meşrût* Şarta bağlı, şartlı.

meşruta *is. (meşru:ta) Ar. meşrûta esk.* Satılmamak şartı ile bir kimseye, mirasçılara veya bir kuruluşa verilmiş mülk: *Cami meşrutası.*

meşruten *zf. (meşru:'ten) Ar. meşrûten* Şarta bağlı olarak.

→ ***meşruten tahliye***

meşruten tahliye *is. huk.* Özgürlüğü bağlayıcı cezanın bir bölümünü iyi hâl ile geçiren hükümlünün, şartlara uymaması durumunda yeniden hapsedilmesi şartıyla salıverilmesi.

meşrutî *s. (meşru:ti:) Ar. meşrûtî esk.* Meşrutiyetle ilgili olan.

meşrutiyet *is. (meşru:tiyet) Ar. meşrûtiyyet* 1. Hükümdarla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükümet bi-

çimi. **2.** *tar.* Osmanlı İmparatorluğunda 1876 Anayasasıyla başlayan ve 1918 Mondros Mütarekesine kadar süren ve I. ve II. Meşrutiyet dönemi adlarıyla anılan süre.

meşrutiyetçi *is.* Meşrutiyet yanlısı olan kimse.

meş'um *s. (meşu:'m) Ar. meş'ûm* Uğursuz, kötü: *"Düşman ilerliyor mu? Eyvah o kötü, o meş'um söylentilere demek, ben de inanmaya başladım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"İlk çocuğunu doğuran genç bir kadına meş'um şeyler söylememeliydim, sustum."* -A. Gündüz.

meşveret *is. Ar. meşveret esk.* Bir konu hakkında birinin düşüncesini sorma, danışma: *"Ne kadar hükümetler varsa, meşveret usulüne kabul etmiş."* -Ö. Seyfettin. **meşveret etmek** danışmak.

met, -ddi (I) *is. Ar. medd coğr.* Gelgit olayında denizin kabarması: *"Bir met zamanı gökyüzü kurşunla örtülü / Gördüm deniz dedikleri binbaşlı ejderi."* -Y. K. Beyatlı.

met (II) *is.* **1.** Çelik çomak oyunu. **2.** Bu oyunda kullanılan, 10-15 cm uzunluğundaki değnek.

meta, -ı *is. (meta:) Ar. metâ'* **1.** Mal, ticaret malı. **2.** Elde bulunan varlık, sermaye: *"Batıdan aldığımız öteberi arasında en kıymetli meta kendi memleketimizi karış karış dolaşma arzusu olmalıdır."* -B. R. Eyuboğlu.

metabolizma *is. Fr. métabolisme biy.* Canlı organizmada veya canlı hücrelerde hareketi, enerjiyi sağlamak için oluşan, biyolojik ve kimyasal değişimlerin bütünü.

metafizik, -ği *is.* ve *s. Fr. métaphysique fel.* Doğa ötesi, fizik ötesi.

metafizikçi *is.* Metafizik ile uğraşan kimse: *"Metafizikçilerin söyledikleri cihan ötesi, o sır âlemi nerede idi?"* -H. R. Gürpınar.

metafizikçilik, -ği *is.* Metafizikçinin işi veya mesleği.

metafor *is. Fr. métaphore ed* İstiare, ödünçleme.

metal, -li *is. Fr. métal kim.* **1.** Çok yüksek elektrik ve ısı iletkenliği, kendine özgü parlaklığı olan, oksijenli birleşimiyle çoğunlukla bazik oksitler veren madde, maden. **2.** Dizgi makinelerinde satırları oluşturmak için eritilen antimon ve kurşun alaşımına verilen ad.

→ ***metal bilimi, metal çatı, metal örtü, metal yatak***

metal bilimi *is.* Genellikle elementleri, özellikle metalleri saf olarak elde eden ve bunların işleme tekniğini belirleyen kimya endüstrisi kolu, metalürji.

metalik, -ği *s. Fr. métallique* **1.** Madensel, madenle ilgili. **2.** Madenden yapılmış, madeni.

metalografi *is. Fr. métallographie* Maden, alaşım ve maden filizlerinin yüzeylerini, kesitlerini ve billûrlaşma özelliklerini mikroskopla inceleyerek çözümünü yapan bilim kolu.

metaloit, -di *is. Fr. métalloïde kim.* Metalsi.

metalsi *is. kim.* Metallerin fiziksel özelliklerini, metal olmayan ögelerin ise kimyasal özelliklerini taşıyan element, madensi, metaloit.

metalürji *is. Fr. métallurgie kim.* Metal bilimi.

metalürjik *s. Fr. métallurgique kim.* Metal bilimi ile ilgili.

metal yatak, -ğı *is. tek.* Özü, temeli metalden oluşan yatak.

metamorfik *s. Fr. métamorphique* Başkalaşıma uğramış olan.

metamorfizm *is. Fr. métamorphisme jeol.* Başkalaşım.

metamorfoz *is. Fr. métamorphose* Başkalaşma.

metan *is. Fr. méthane kim.* Çürümekte olan karbonlu maddelerden çıkan, havada sarı bir alevle yanan, renksiz bir gaz, bataklık gazı (CH_4).

metanet *is. (meta:net) Ar. metânet* Metin olma, dayanma, dayanıklılık, sağlamlık: *"Kalbimde tüzumundan fazla metanet var."* -A. Gündüz. **metanet göstermek** kötü bir duruma katlanmak, dayanmak.

metanetli *s.* Dayanıklı, metin.

metanetsiz *s.* Dayanıksız.

metanetsizlik, -ği *is.* Dayanıksızlık.

metapsişik *s. Fr. métapsychique psikol.* Ruh ötesi.

metastaz *is. Fr. métastase tıp* Organizmanın herhangi bir noktasında bulunan bir hastalık olayının organizmanın başka bir yerine sıçraması, göçüm.

metatez *is. Fr. métathèse d.b.* Göçüşme, yer değiştirme.

metazori *zf. Yun. me to zori hlk.* Zorla.

metbu, -u *s. (metbu:) Ar. metbū' esk.* Kendisine uyruk olunan.

metelik, -ği *is. Fr. metallique esk.* **1.** On para değerinde olan sikke: *"Köprüyü yelek cebimdeki son metelikle geçtim."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *mec.* Çok az para: *"Bende tek metelik yok diye kahkahayı bastı."* -Ö. Seyfettin. **metelik etmez** çok değersiz görülen nesne veya kimseler için kullanılır: *"Gözümde milyonu olsa da, kalp para ile metelik etmez."* -S. F. Abasıyanık. **metelik vermemek** değer ve önem vermemek, umursamamak, aldırış etmemek: *"Orayı gördükten sonra ben, gayri dünyanın hiçbir tarafına metelik vermem."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Zaten değerli değersiz ortaya saçılan sayfalara kimsenin metelik verdiği yok."* -H. R. Gürpınar. **meteliğe kurşun atmak** hiç parası kalmamak.

meteliksiz *s.* Parası olmayan, züğürt: *"Artık senin gibi sarhoş, meteliksiz herifle yaşayamam."* -S. Birsel.

meteliksizlik, -ği *is.* Parasızlık, züğürtlük.

meteor *is. Fr. météore Yun. (meteoron* havada olagelen şey*) astr.* **1.** Atmosfer içinde oluşan sıcaklık değişmeleri, rüzgâr, yıldırım, yağmur, dolu gibi olaylara verilen genel ad. **2.** Akan yıldız.

→ ***meteor taşı***

meteorit *is. Fr. météorite* Gök taşı, meteor taşı.

meteorolog, -ğu *is. Fr. météorologue* Meteoroloji uzmanı.

meteoroloji *is. Fr. météorologie* Atmosfer içinde oluşan sıcaklık değişmelerini, rüzgâr, yıldırım, yağmur, dolu gibi olayları inceleyen fizik dalı, hava bilgisi.

→ ***meteoroloji istasyonu***

meteoroloji istasyonu *is.* Hava kürede sık sık görülen değişiklikleri inceleyen ve ölçen gözlem evi.

meteorolojik *s. Fr. météorologique* Meteoroloji ile ilgili olan.

meteor taşı *is.* Gök taşı.

metfen *is. Ar. medfen* "defnolunacak yer, gömülecek yer" *esk.* Mezar, kabir, sin, makber.

metfun *s. (metfu:n) Ar. medfūn esk.* Gömülmüş olan, gömülü.

meth, -thi *is. Ar. medḥ* Övme, övgü: *"Gel ha güzel ha methin söyleyim / Ağzın şeker, dudakların bal gibi."* -Dadaloğlu. **methini işitmek** (veya **duymak**) ününden haberdar olmak.

methal, -li *is. Ar. medḫal esk.* **1.** Bir yapının giriş yeri, giriş antre: *"Methalin solundaki ocaklı bir salon mahkemelik ederdi."* -F. R. Atay. *"Küçük methalin tavanında bir tek kandil yanmaktaydı."* -C. Uçuk. **2.** Bir kitabın giriş bölümü. **3.** *müz.* Giriş. **(bir işte) methali olmak** bir işe karışmış bulunmak, bir işte parmağı olmak.

methaldar *s. Ar. medḫal + Far. -dār esk.* Bir işe karışmış olan, bir işte parmağı olan.

methetme *is.* Methetmek işi: *"Boksör Vehip, onun mektupta kendini methetmesine hak vermişti."* -R. N. Güntekin.

methetmek *(-i) Ar. medḥ + T. etmek* Övmek: *"Evet kendimi methediyorum, bile bile methediyorum, bana deli doktor derler..."* -P. Safa.

methiye *is. Ar. medḥiyye esk.* **1.** Övgü. **2.** *ed.* Bir kimseyi veya bir şeyi övmek için yazılmış şiir. **methiye düzmek** övmek, övgü şiiri yazmak: *"Bu olayın oluşturduğu efsanelerin başında ana sevgisine düzülen mathiyeler en büyük yeri alır."* -H. Taner.

methüsena *is. Ar. medḥ ü şenā* Övme, ululama.

metil *is. Fr. méthyle kim.* Yapısında

metil kökü bulunan birleşikleri adlandırmakta kullanılan ön ek.

metilen *is. Fr. méthylène kim.* Metanın iki hidrojen atomunu yitirmesiyle türeyen bir kök (CH_2).

metilik, -ği *s. Fr. méthylique kim.* Metan birleşimlerinin sıfatı: *Metilik alkol.*

metin, -tni (I) *is. Ar. metn* **1.** (eser, yasa, belge için) Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst. **2.** Basılı veya el yazması parça, tekst.

metin (II) *s. (meti:n) Ar. metîn* Acılar karşısında dayanma gücünü yitirmeyen, sağlam, dayanıklı, metanetli: *"Geçimi yolunda, maddeten ve manen metin bir ailedir."* -R. H. Karay. **metin olmak** dayanıklı ve sağlam olmak, metanetini yitirmemek: *"Buhran içinde olduğunuzu hissediyorum, direksiyonu başkasına veriniz ve metin olmaya çalışınız."* -A. Gündüz.

metis *is. Fr. métis* Kırma, azma, melez.

metodik, -ği *s. Fr. méthodique* **1.** Yöntemli: *"Yazdığı anıları metodik bir şekilde inceleyen bu kürsü oldu."* -H. Taner. **2.** Düzenli, derli toplu.

metodoloji *is. Far. méthodologie man.* Yöntem bilimi.

metodolojik *s. Fr. méthodologique* Yöntem bilimi ile ilgili, yöntem bilimsel.

metot, -du *is. Fr. méthode* Yöntem.

metotlu *s.* Yöntemli.

metotsuz *s.* Yöntemsiz.

metotsuzluk, -ğu *is.* Yöntemsizlik.

metraj *is. Fr. métrage* **1.** Metre olarak uzunluk. **2.** Metre ile ölçme.

metrajlı *s.* Herhangi bir metre uzunluğunda olan: *Kısa metrajlı filmler yaklaşık 300-600 m, orta metrajlı filmler 600-2500 m, uzun metrajlı filmler de 2500 m den uzun olurlar.*

metrdotel *is. Fr. maître d'hôtel* Başgarson.

metrdotellik, -ği *is.* Başgarsonluk.

metre *is. (me'tre) Fr. mètre* **1.** Yer meridyen dairesinin kırk milyonda biri olarak kabul edilen, temel uzunluk ölçüsü birimi (kısaltması m^2): *"İskenderun körfezine sekiz yüz metre yukarıdan bakıyordum."* -R. H. Karay. **2.** Genellikle desimetre, santimetre, milimetrelere bölünmüş, bir metre uzunluğundaki ölçü aracı. **3.** *s.* Herhangi bir metre uzunluğunda olan: *Üç metre kumaş.*

→ ***metre kare, metre küp, metre sistemi***

metre kare *is. mat.* Kenarı bir metre olan bir karenin alanına eşit yüzey ölçüsü birimi (kısaltması m^3).

metre küp *is. mat.* Kenarı bir metre olan bir küpün oylumuna eşit, oylum ölçüsü birimi (kısaltması m): *Beş metre küp kum.*

metrelik, -ği *is.* ve *s.* Uzunluğu herhangi bir metre olan: *Üç metrelik kumaş.*

metres *is. Fr. maîtresse* Bir erkekle nikâhsız yaşayan kadın, kapatma. **metres tutmak** metresle yaşamak.

metre sistemi *is.* Metre, metre kare, metre küp, kilogram, litre gibi kökü metreye dayanan ölçü sistemi, metrik sistem.

metreslik, -ği *is.* Metres olma durumu. **metreslik etmek** metres olarak yaşamak: *"Şimdi onun bir sucuk tüccarına metreslik ettiğini söylüyorlardı."* -H. Taner.

metrik *s. Fr. métrique* Metre veya metreyi temel olarak alan ölçülerle ilgili.

→ ***metrik sistem***

metrik sistem *is. bk.* metre sistemi.

metris *is. Ar. metres < Far. metres* "korkma" Askerin çarpışma sırasında korunması için yapılan toprak siper.

metro *is. (me'tro) Fr. métro; (métropolitain* kelimesinin kısaltılmış biçimi*)* **1.** Büyük şehirlerde semtler arasında işleyen yer altı demir yolu hattı. **2.** Bu hatta çalışan taşıt.

metroloji *is. Fr. métrologie* **1.** Ölçme ile ilgili bir bilim dalı. **2.** Ağırlıklar ve ölçüler üstüne inceleme kitabı: *Paucton'un metrolojisi.*

metronom *is. Fr. métronome müz.* Bir müzik parçasının hangi hızla çalınması

gerektiğini gösteren alet: *"İki cam silici demir şimdi bir metronom temposuyla sağa sola gitmeğe başladılar."* -H. Taner.

metropol, -lü *is. Fr. métropole* Bir bölgenin veya ülkenin en önemli şehri, ana şehir, ana kent.

metropolit *is. Fr. métropolite* Ortodokslarda patrikten sonra gelen ve bir bölgenin din işlerine başkanlık eden din adamı.

metropoliten *s. Fr. métropolitain* **1.** Bir devletin veya bir ülkenin ana şehrine ilişkin. **2.** *is.* Metro.

metrûk, -kû *s. (metrû:k) Ar. metrūk* **1.** Bırakılmış, terk edilmiş: *"İki gün sonra onun ölüsünü civardaki metrûk bir köşkün kuyusunda buldular."* -R. N. Güntekin. **2.** Kullanılmayan.

metrûkât *ç. is. (metrû:kâ:t) Ar. metrūkāt, metrūk'* un çokluk biçimi *esk.* Ölen birinin bıraktığı şeyler.

metruke *s. (metru:ke) Ar. metrūke* Bırakılmış, geriye kalmış: *Evrakımetruke.*

metrukiyet *ç. is. (metru:kiyet) Ar. metrūkiyyet esk.* **1.** Bırakılma, terk edilme. **2.** Ayrılma, boşanma.

mevali *is. (meva:li:) Ar. mevālī tar.* Osmanlı Devletinde görev yapan yüksek dereceli ilmiye mensuplarına verilen ad.

mevcudat *ç. is. (mevcu:da:t) Ar. mevcūdāt, mevcūd'* un çokluk biçimi. *esk.* **1.** Var olan şeyler, varlıklar. **2.** Yaratıklar.

mevcudiyet *is. (mevcu:diyet) Ar. mevcūdiyyet esk.* Var olma, varlık, var oluş: *"Birinci vazifen, Türk istiklâl ve Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur."* -Atatürk.

mevcut, -du *s. (mevcu:t) Ar. mevcūd* **1.** Var olan, bulunan: *"Gerçi, bir nevi kara borsa mevcuttu ama, bundan faydalanmak hem alan, hem satan için hayli tehlikeli idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *is.* Bir topluluğu oluşturan bireylerin tümü. *Okulun öğrenci mevcudu.* **mevcut olmak** var olmak, bulunmak: *"Bir insanın aklını bozabilmesi için evvelce bu aklın mevcut olması lâzım gelir."* -A. Ş. Hisar.

mevdu, -u *s. (mevdu:) Ar. mevdū' esk.* Emanet edilmiş, verilmiş, bırakılmış.

mevduat *ç. is. (mevdu:a:t) Ar. mevdū'āt, mevdū''* un çokluk biçimi. **1.** Belli bir süre sonunda veya istenildiğinde çekilmek üzere bankalara faizle yatırılan para, tevdiat: *Vadeli mevduat. Vadesiz mevduat. İhbarlı mevduat.* **2.** *esk.* Yatırım.

→ *mevduat defteri*

mevduat defteri *is. bk.* banka cüzdanı.

mevhibe *is. Ar. mevhibe esk.* Bağış, vergi, ihsan: *"Bu, sanatımın bana bahşettiği bir mevhibedir."* -S. F. Abasıyanık.

→ *mevhibeiilâhiye*

mevhibeiilâhiye *is. (mevhibeiilâ:hiye) Ar. mevhibe-i ilāhiyye* Tanrı vergisi.

mevhum *s. (mevhu:m) Ar. mevhūm esk.* Gerçekte olmayıp var sanılan, var diye düşünülen, kuruntuya dayanan, vehmolunmuş: *"Onun mevhum bir büyüklüğe bile tahammülü olamazdı."* -M. C. Kuntay.

mevizе *is. Ar. mev'ize* Öğüt.

mevki, -i *is. (mevki:, k kalın okunur) Ar. mevki'* **1.** Yer, mahal: *"Gelibolu civarında Akbaş mevkiinde bir cephane deposu vardı."* -Atatürk. **2.** Makam: *"...senelerce devletin yüksek mevkilerinde bulundu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Bazı ulaşım araçlarında yolculara veya tiyatro, sinema gibi yerlerde seyircilere sağlanan konfora ve bilet ücretlerine göre düzenlenmiş yer: *"İkinci mevki sıralar oldukça dolmuş, localardan ise ancak bir ikisi tutulmuş."* -M. Ş. Esendal. **4.** Durum: *"Hey Allah'ım ben ne müşkülâtlı bir mevkide kalmışım şimdi."* -O. C. Kaygılı. **mevkii olmak** bir işte önemli bir makamda bulunmak.

mevkuf *s. Ar. mevkūf esk.* Vakfedilmiş: *"...şirketin başlıca müdürleri orada mevkuf."* -A. İlhan.

mevkufen *zf. (mevku:fen) Ar. mevkūfen esk.* Tutuklu olarak: *"Muhittin Paşa mevkufen Sivas'a getirilmiştir."* -Atatürk.

mevkufiyet *is. (mevku:fiyet) Ar. mevḳūfiyyet esk.* Tutukluluk durumu: *"Bu sıkıcı evin içinde, bu mevkufiyetin yalnızlığı içinde çıldırayım mı?"* -Y. Z. Ortaç.

mevkut *s. (mevku:t) Ar. mevḳūt esk.* Süreli, periyodik, vakfedilmiş.

mevkute *is. (mevku:te) Ar. mevḳūte esk.* Belli zaman aralıkları ile çıkan yayın, süreli yayın, periyodik.

Mevlâ *is. (Mevlâ:) Ar. mevlā* Tanrı: *"Bakalım Mevlâ'm neler eyler, ne eylerse güzel eyler."* -R. H. Karay.

mevlâ *is. (mevlâ:) Ar. mevlā esk.* **1.** Efendi, sahip, malik. **2.** (büyük M ile) Tanrı. **mevlâsını bulmak** istediğine erişmek.

Mevlevî *öz. is. (mevlevi:) Ar. mevlevī* Mevlevîlik tarikatına bağlı kimse.

→ ***mevlevîhane, mevlevî pilâvı***

Mevlevîhane *is. (Mevlevi:ha:ne) Ar. mevlevī + Far. ḫāne* Mevlevî tekkesi.

Mevlevîlik, -ği *öz. is.* Mevlâna Celâlettin Rumî'nin görüşlerine dayanan ve oğlu tarafından kurulan tarikat.

mevlevî pilâvı *is.* Kemiksiz koyun etinin hafifçe pişirilmesinden sonra nohut, kestane, havuç, soğan, yağ, fıstık ve pirinçle karıştırılıp, kısık ateşte hazırlanan bir pilâv türü.

mevlit, -di *is. Ar. mevlid esk.* **1.** Doğma, doğum. **2.** *esk.* Doğum yeri, insanın doğduğu yer. **3.** Hz. Muhammed'in doğumunu, hayatını anlatan mesnevî: *"Sesi de çok güzelmiş, haftada bir defa köyün kadınlarına mevlit okurdu."* -M. Ş. Esendal. **4.** Süleyman Çelebi'nin 15. yüzyılın başında yazdığı "Vesiletünnecat" adlı mesnevî. **5.** Bu mesnevînin okunduğu dinî tören: *"Daha mevlit bitmeden dört aydır yağmayan yağmur dışarısını sel içinde bıraktı."* -Ö. Seyfettin.

→ ***mevlit alayı, mevlithan, Mevlit Kandili, mevlit şekeri***

mevlit alayı *is. esk.* Hz. Muhammed'in doğum günü olarak benimsenen Rebiülevvel'in 12. günü düzenlenen tören.

mevlithan *is. (mevlitha:n) Ar. mevlid + Far. -ḫān* Mevlit okuyan kimse.

Mevlit Kandili *is.* Hz. Muhammed'in doğum yıldönümü.

mevlit şekeri *is.* Mevlit okunurken dağıtılan özel olarak yapılmış şeker.

mevlûd, -du *is. Ar. mevlūd esk.* **1.** Doğum. **2.** Yeni doğmuş çocuk.

mevrut, -du *s. (mevru:t) Ar. mevrūd esk.* Gelen, gelmiş: *"Dahiliye Nezaretinden mevrut telgrafta dahi azimetim bildirilmekte."* -Atatürk.

mevsim *is. Ar. mevsim* **1.** Yılın, güneşten ısı, ışık alma süresi ve dolayısıyla iklim şartları bakımından farklılık gösteren dört bölümünden her biri, sezon: *Yaz, en sıcak mevsimdir. "Bütün bir mevsim vur patlasın çal oynasın, eğlenildi."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bazı atmosfer olaylarının en çok belirdikleri zaman: *Yağmur mevsimi. Fırtına mevsimi.* **3.** Herhangi bir ekimin yapıldığı veya bir ürünün yetiştiği dönem: *"Kütahya'ya bir kiraz ve Bursa'ya bir şeftali mevsiminde gitmiştim."* -A.Gündüz. **4.** Herhangi bir şeyin etkinlik dönemi, sezon: *Tiyatro mevsimi.* **5.** *mec.* Yaşam bölümü: *Yaşlılık yaşamın kış mevsimidir.*

mevsimli *s.* "Yersiz, gereksiz, zamansız konuşmak" anlamındaki mevsimli mevsimsiz konuşmak deyiminde geçer.

→ ***mevsimli mevsimsiz***

mevsimlik, -ği *s.* **1.** İlkbahar ve sonbaharda giyilen: *"Sırtında mevsimlik bir manto vardı."* -M. Yesari. **2.** *zf.* Bir mevsim için, bir mevsim süresince: *Bu köşk mevsimlik tutulmuş. "Hemen şeftali, portakal, mevsimlik sulu meyve, ne varsa satmaya başlıyorum."* -S. F. Abasıyanık.

mevsimli mevsimsiz *zf. bk.* mevsimli.

mevsimsiz *s.* **1.** Zamanı iyi seçilmemiş. **2.** Uygun zamanı gelmeden olan veya yapılan: *"Bunlar kendi aralarında mevsimsiz bir mevki paylaşması kavgasına girmiş görünüyorlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

mevsuf *s. (mevsu:f) Ar. mevṣūf esk.* **1.** Nitelenmiş, nitelikleriyle belirlenmiş. **2.** *gr.* (sıfat tamlamalarında) Tamlanan.

mevsuk *s. (mevsu:k) Ar. mevṯūḳ esk.* Belgeye dayanan, doğru, doğruluğuna güvenilen, sağlam.

mevt *is. Ar. mevt esk.* Ölüm.

mevta *ç. is. (mevta:) Ar. mevtâ, meyyit'* in çokluk biçimi. *esk.* Ölüler, ölmüşler, ölü, ölmüş: *"Mevta gene ortada kalacaktı ve çürümeye, korkmaya başlayacaktı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Kimi mevtasına kefen biçmiyor / Kimi helâl rızkı yiyip içmiyor."* -Seyranî.

mevut *s. (mev'u:t) Ar. mev'ûd esk.* Vaat olunmuş, söz verilmiş.

mevzi, -i *is. (mevzi:) Ar. mevzi'* **1.** Yer, mahal. **2.** *ask.* Bir askerî birliğin yeri veya bu birlik tarafından ele geçirilen bölge: *"Ne olursa olsun, bizim vazifemiz cephaneyi topçu mevzilerine yetiştirmektir."* -A.Gündüz.

mevzîî *s. (mevzii:) Ar. mevzi'î* **1.** Genel olmayan, bir yere özgü olan, yayılmamış, dar, sınırlı, mahallî, yerel: *Mevzîî yağış olacak.* **2.** *tıp* Yerel, lokal.

mevzilenme *is.* Mevzilenmek işi.

mevzilenmek *(nsz) ask.* Mevzide yerini almak, mevziye girmek.

mevzu, -u *is. (mevzu:) Ar. mevżû'* "vazedilmiş, konulmuş" Konu: *"Para aklımdan geçen bir mevzu olmamıştır."* -A.Gündüz. *"Yaptığı teşbihlerin mevzu ile alâkası ya hiç yok, yahut pek uzaktandı."* -S. F. Abasıyanık. **mevzua girmek** asıl konuyu ele almak.

mevzuat *ç. is. (mevzu:a:t) Ar. mevzû'ât, mevżû'* un çokluk biçimi **1.** Bir ülkede yürürlükte olan yasa, tüzük, yönetmelik vb. nin bütünü: *"Mahkemenin hangi süre içinde başlaması gerektiğine dair bir kayıt da yoktu mevzuatta."* -Ç. Altan. **2.** *tic. esk.* Sandık, çuval, tenceke gibi içine ticaret malı konulan koyacaklar.

mevzulu *s.* Konulu.

mevzun *s. (mevzu:n) Ar. mevzûn* **1.** Biçimli, düzgün, oranlı, uyumlu: *Mevzun vücut.* **2.** *ed.* Ölçülü, vezinli: *Mevzun bir söz.*

mevzusuz *s.* Konusuz.

mevzuubahis, -hsi *s. (mevzu:'ubahis) Ar. mevżû'-i bahş esk.* Konu olan, söz konusu; adı geçen, sözü geçen: *"O hâlde burada yine kanmak ve kandırmak mevzuubahistir."* -S. F. Abasıyanık. **mevzuubahis etmek** söz konusu etmek, hakkında konuşmak.

mevzuubahsetme *is.* Mevzubahsetmek durumu.

mevzuubahsetmek *(nsz) (mevzu':ubahsetmek) Ar. mevżû'-i bahş + T. etmek* Söz etmek.

mey (I) *is. Far. mey esk.* Şarap.

mey (II) *is.* Doğu Anadolu'da kullanılan bir tür küçük zurna.

meyal *is. bk.* hayal meyal.

meyan (I) *is. bk.* meyan kökü.

→ ***meyan balı, meyan kökü***

meyan (II) *is. Far. miyân esk.* Ara, orta: *"Bu meyanda kendi elinden çıkma üç telli curalar sattığını hatırlıyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Meclis azaları meyanından aykırı birtakım prensiplere temayül gösterenler zuhura başlamıştı."* -Atatürk.

meyan balı *is.* Meyan kökünden elde edilen şurup.

meyancı *is.* Aracı, aracılık eden kimse.

meyancılık, -ğı *is.* Aracılık eden kimsenin durumu: *"Ben bu iki rivayetin arasında meyancılık edecek değilim."* -H. R. Gürpınar.

meyane *is. (meya:ne) Far. miyâne* Çorba gibi yiyeceklere lezzet kazandırmak için un ve yağla yapılan sos. **meyanesi gelmek** (helva vb. için) kıvamına gelmek.

meyan kökü *is. bot.* Fasulyegillerden, 30-60 cm yükseklikte, tüysü yapraklı, mavimsi, mor çiçekli, tatlı olan toprak altı bölümleri hekimlikte ve serinletici içkilerin yapımında kullanılan, çok yıllık otsu bir bitki *(Glycyrrhiza glabra).*

meydan *is. Ar. meydân* **1.** Alan, saha: *Hürriyet Meydanı. Kızılay Meydanı. "Yüzbinlerce asker sokakları, meydanları, kırları dolduruyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** Yarışma, eğlence veya karşılaşma yeri: *Savaş meydanı. Ok meydanı. "Şehir kapılarının önündeki meydanlarda davul zurna çalınıyor, cirit, bar oynanıyordu."* -A. H. Tanpınar. **3.** Bulunulan yer ve çevresi, or-

talık: *Meydanda kimseler yok. "Kileri kilitlemezdi, paraları meydanda dururdu."* -Ö. Seyfettin. **4.** Fırsat, imkân veya vakit. **5.** (Mevlevî tekkelerinde) Ayin yapılan yer. **meydan (bir şeye** veya **kimseye) kalmamak** fırsat bulamamak: *"Bu belâdan kurtulabilmek için bir çare düşünmeye meydan kalmadan Ali, bir gece kasabaya girdi."* -M. Ş. Esendal. **meydan açmak** sebep olmak: *"Bu hareket, daha ileride kimbilir ne boğuşmalara meydan açacaktır?"* -R. N. Güntekin. **meydan almak** *esk.* gelişmek, yayılmak, geniş ölçüde olmak. **meydan bırakmamak** fırsat vermemek: *"Ona ağız açmaya meydan bırakmadım."* -R. N. Güntekin. **meydan bulamamak** fırsat bulamamak. **(birini) meydan dayağına çekmek** herkesin içinde veya çok dövmek. **meydan okumak** korkmadığını, çekinmediğini açıkça bildirmek; kavga veya yarışmaya çağırmak: *"Hulâsa yüz türlü yüzmek bilir, dalgıçlara meydan okurdu."* -R. H. Karay. **meydan vermemek** kötü bir durumun gerçekleşmesi için imkân veya zaman bırakmamak: *"Sonra sultanın cevabına meydan vermeden döndü."* -Ö. Seyfettin. **meydana atılmak** ortaya çıkmak. **meydana atmak** ortaya çıkarmak. **meydana çıkarmak 1)** açıklığa kavuşturmak, ortaya çıkarmak, belli etmek: *"Marifetlerini birer birer meydana çıkarıyor."* -R. H. Karay. **2)** bularak ortaya çıkarmak. **meydana çıkmak 1)** ortaya çıkmak, görünmek: *"Yüzündeki karlar eriyince beyaz, yuvarlak bir yüz meydana çıkmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **2)** belli olmak: *Askerlikte hasta olduğu meydana çıktı.* **3)** yetişmek, büyümek: *"Altınyaprak Şirketi bizim son ekmek kapımızdı, bundan sonra iş bulabileceğim şüpheli, kardeşlerim daha meydana çıkmış sayılmaz."* -R. N. Güntekin. **meydana dökmek** hepsini sergilemek, ortaya dökmek. **meydana düşmek** bir iş yapmak için kendini ortaya atmak. **meydana gelmek 1)** olmak, oluşmak: *"Siyasi parti grupları en az yirmi üyeden meydana gelir."* -Anayasa. **2)** ortaya çıkmak: *"Savaş hukukuna uygun fiilen sonucu meydana gelen ölümler... dışında kişinin yaşama hakkına ... dokunulamaz."* -Anayasa. **meydana getirmek** olmasını sağlamak, oluşturmak. **meydana koymak** yapıp ortaya çıkarmak, göstermek. **meydana vurmak** belli etmek, ortaya çıkarmak: *"Beşikten beri ruhlarına akıtılan düşmanlığı meydana vurmak için tam fırsatı bulmuşlardı."* -Ö. Seyfettin. **meydanda bırakmak 1)** açıkta, evsiz barksız bırakmak; **2)** ortada, herkesin gözü önünde bırakmak. **meydanı (birine** veya **bir şeye) bırakmak** savunduğu şeyden vazgeçmek veya yarışmadan çekilmek: *"Çok güzel görünen bir şey var ki, o da iki tarafın da meydanı bırakıp kaçmamalarıdır."* -M. Ş. Esendal. **meydanı boş bulmak** kendisini engelleyecek kimse görmeyerek aşırı davranışlarda bulunmak.

→ ***meydan dayağı, meydan korkusu, meydan muharebesi, meydan saati, meydan savaşı, meydan sazı***

meydancı *is.* **1.** Avlu, bahçe gibi yerleri süpürüp temizleyen hizmetli. **2.** Hapishane koğuşlarında ayak işlerini gören kimse: *"O kimseyi beklemezdi, böyle olduğu hâlde meydancılar birini çağırmaya geldikleri zaman, kalbi şiddetli şiddetli çarpmağa başlardı."* -S. Derviş. **3.** Mevlevî tekkelerinde konukları, Mevlevîleri karşılayan, meydanı açan, Mevlevî raksını düzenleyen tarikat adamı.

meydancık, -ğı *is.* Küçük meydan: *Küçük bir grup meydancığa toplanmıştı.*

meydancılık, -ğı *is.* Meydancı olma durumu.

meydanda *zf.* **1.** Ortada, belli, açık, aşikâr. **2.** *is.* Ortada bulunan, gözle görülen şey: *"Bu genç bir deve idi. Semeri yoktu. Çok tüylü kamburu meydandaydı."* -Ö. Seyfettin.

meydan dayağı *is. esk.* Ceza olarak açıkta ve kalabalık içinde suçlulara atılan dayak: *"Vallahi meydan dayağı yesem bu kadar perişan olmazdım."* -R. N. Güntekin.

meydanî *is. (meydani:)* Bir tür çiçek: *O titrekler, o kabak çiçekleri, o meydaniler, o akarsular...*

meydan korkusu *is. tıp bk.* alan kor-

kusu.

meydanlık, -ğı *is.* Geniş, meydana benzeyen yer, açıklık: *"Deve güreşinin yapılacağı meydanlık orada idi."* -S. F. Abasıyanık.

meydan muharebesi *is.* Meydan savaşı: *"Meydan muharebesi yüz kilometrelik bir cephe üzerinde cereyan ediyordu."* -Atatürk. *"Babamın babası ordu kumandanlığı etmiş, bir meydan muharebesi vermiş ve kazanmış bir adamdır."* -M. Ş. Esendal.

meydan saati *is.* Halkın yararlanabilmesi için alanlara konulan büyük saat.

meydan savaşı *is.* Bir savaşta kesin sonuç almak için düşmana karşı bütün güçlerle yüklenilen ölüm kalım savaşı.

meydan sazı *is. müz.* On iki teli olan, sesinin yüksekliği sebebiyle açık yerlerde çalınmaya uygun, halk ozanlarının kullandığı en büyük saz, divan sazı.

meyhane *is. (meyha:ne) Far. meyḫâne* **1.** İçki satılan ve içilen yer, içki yeri: *"Çiçek Pasajı, sade Beyoğlu'nun değil, belki dünyanın da en civcivli meyhanesi idi."* -H. Taner. **2.** Kabare.

→ ***meyhane pilâvı***

meyhaneci *is.* Meyhane işleten kimse.

→ ***meyhaneci otu***

meyhanecilik, -ği *is.* Meyhane işletme işi.

meyhaneci otu *is. bot.* Çobandüdüğü.

meyhane pilâvı *is.* **1.** Kıyma, soğan, biber ve domates kullanılarak bulgurdan yapılan bir pilâv türü. **2.** Meyhane havasına özgü ve mezelik niteliğinde olan pilâv.

meyil, -yli *is. Ar. meyl* **1.** Eğiklik, eğim, akıntı: *"Fazılpaşa yokuşunda akşam olurken, tatlı bir meyille denize uzanan kırmızı damların üzeri kararır."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Sevme, gönül verme: *"Beni görüp yönün öte döndürme / Yine gitmez meylim sendedir sende."* -Pir Sultan Abdal. *"Bu erkeğin komşu kızına karşı meylini sezmiş, yüreğine kıskançlık düşmüştü."* -R. H. Karay. **meyil vermek 1)** eğiklik sağlamak; **2)** *mec.* sevmek, gönül vermek: *"Her dilbere meyil verme / Ya sevilir ya sevilmez."* -Erzurumlu Emrah. **meyli olmak** beğenmek, sevmek, hoşuna gitmek: *"Kızın sana meyli olduğunu görünce seni kızdan soğutmak için bu plânı yaptı."* -O. C. Kaygılı.

meyilli *s.* **1.** Bir yana eğimi olan, eğik: *"Ağaçlı tarlaları, tek tük bağ kulübeleri olan arkası meyilli bir arazi."* -H. E. Adıvar. **2.** Sevmiş, gönül vermiş, âşık.

meyilsiz *s.* Meyli olmayan.

meyletme *is.* Meyletmek işi.

meyletmek *(-e) Ar. meyl + T. etmek* **1.** Eğilmek. **2.** Eğinmek.

meymenet *is. Ar. meymenet* İyi nitelik, uğur, hayır, bereket.

meymenetli *s.* Uğurlu.

meymenetsiz *s.* **1.** Uğursuz. **2.** Suratsız, kılıksız, huysuz, ters (kimse): *"Bir takım uygunsuz, meymenetsiz heriflerle geziyormuş."* -H. Taner.

meymenetsizlik, -ği *is.* Uğursuzluk, kademsizlik, şeamet, nuhuset.

meyus *s. (me:yu:s) Ar. me'yûs esk.* **1.** Üzgün: *"Ağır ve meyus adımlarla yürüdü."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Umutsuz, karamsar: *"Odaya girince Remzi'yi şaşkın ve meyus bir hâlde gördüm."* -M. Ş. Esendal. **meyus etmek** üzmek: *"Müsteşar yanında böyle kalmak onu meyus ediyordu."* -M. Ş. Esendal. **meyus olmak** üzgün ve umutsuz bir duruma düşmek: *"...işsiz kaldı, bir hayli ümitlenmiş iken birdenbire tekrar meyus oldu."* -M. Ş. Esendal. *"Bir ümidin çıkmaması, insanın ikinci defa meyus olması demektir."* -R. N. Güntekin.

meyusiyet *is. (me:yu:siyet) Ar. me'yûsiyyet esk.* Umutsuzluk, karamsarlık: *"Bu meyusiyet ve bedbinlik gecesini muhteşem bir sabah takip edecekmiş!"* -H. C. Yalçın.

meyve *is. Far. mîve* **1.** *bot.* Bitkilerde çiçeğin döllenmesinden sonra yumurtalığın gelişmesiyle oluşan tohumları taşıyan organ, yemiş. **2.** *mec.* Ürün, sonuç, kâr: *"Mektebimizin şapirografla basılan haftalık Fidan'ında, en güzel meyve benim imzamdır."* -Y. Z. Ortaç.

→ ***meyve ağacı***, ***meyve bahçesi***.

meyvedar, meyve dışı, meyve ezmesi, meyvehoş, meyve içi, meyve kabuğu, meyve ortası, meyve reçeli, meyve sineği, meyve sineğigiller, meyve suyu, meyve şekeri, meyve yaprak

meyve ağacı *is.* Meyve veren ağaç.

meyve bahçesi *is.* İçinde meyve ağaçları olan bahçe.

meyveci *is.* Meyve yetiştiren veya satan kimse, yemişçi.

meyvecilik, -ği *is.* **1.** Meyve yetiştirme işi. **2.** Meyve alıp satma işi.

meyvedar *s. Far. mîve-dâr esk.* Meyveli, meyvesi olan, meyve veren.

meyve dışı *is. bot.* Meyvelerin derisi.

meyve ezmesi *is.* Meyvelerin ezilmesi sonucu elde edilen yiyecek.

meyvehoş *is. Far. mîve-i ḫuşk esk.* **1.** Kuru yemiş. **2.** Yemiş çarşısı.

meyve içi *is. bot.* Meyvelerde, tohumların bulunduğu iç bölüm.

meyve kabuğu *is. bot.* Meyvenin dış yüzeyini kaplayan kalın tabaka.

meyvelenme *is.* Meyvelenmek işi.

meyvelenmek *(nsz)* Meyveli duruma gelmek, meyve vermek.

meyveli *s.* **1.** Meyvesi olan, meyve veren yemişli: *Meyveli ağaç.* **2.** Meyve ile yapılmış, içinde meyve bulunan: *Meyveli gazoz. Meyveli pasta.* **3.** *mec.* Yaratıcı olan, olumlu birşey ortaya koyabilen. **meyveli ağacı taşlarlar** çoğu kez bilgili, hünerli kimselere sataşırlar.

meyvelik, -ği *is.* **1.** Meyve ağacı dikili, belirli büyüklükte yer, yemişlik. **2.** Meyve konulan kap, yemişlik: *"Meyvelikte portakallarla bir tek elma vardı."* -S. F. Abasıyanık.

meyve ortası *is. bot.* Yemişlerin meyve dışı ve meyve içi arasında bulunan sulu ve etli bölümü.

meyve reçeli *is.* Meyveden yapılan şekerli tatlı.

meyve sineği *is. zool.* Meyvelere musallat olan sinek türü.

meyve sineğigiller *ç. is. zool.* Kanatlarında koyu renkli lekeler bulunan bir tür sinek familyası *(Trypetidae).*

meyvesiz *s.* Meyvesi olmayan, meyve vermeyen: *"İçi yer yer kümeleşip yer yer seyrekleşen meyveli meyvesiz ağaçlarla doluydu."* -N. Cumalı.

meyvesizlik, -ği *is.* Meyvesiz olma durumu.

meyve suyu *is.* Meyveden elde edilen su.

meyve şekeri *is. bk.* levüloz.

meyve yaprak, -ğı *is. bot.* Çiçeğin, döllenmeden sonra yemişi oluşturan yaprağı.

meyyal, -li *s. (meyya:l) Ar. meyyāl esk.* Eğilimli, eğimli: *"Kuraldı; semizliğe meyyal bir bünyedeydi."* -Y. K. Beyatlı.

meyyit *is. Ar. meyyit* Ölü.

-mez *bk.* -maz / -mez.

mezalim *ç. is. (meza:lim) Ar. mezālim, ẓulüm'* un çokluk biçimi. *esk.* Zulümler, haksızlıklar, kıyımlar.

mezamir *ç. is. (meza:mir) Ar. mezāmir, mezmūr'* un çokluk biçimi. *esk.* **1.** Düdükler. **2.** Makamla okunan Zebur sureleri.

mezar *is. Ar. mezār* "ziyaret yeri, ziyaret edilen yer" Ölünün gömülü olduğu yer, kabir, sin, makber, gömüt: *"Mezar, tabuta yakın yerdeymiş ve cenaze dilencilerle kalabalıklaşmıştı."* -M. Ş. Esendal. **mezardan çıkarmak** bir kimseyi ölümden kurtarmak. **mezarını kazmak** kötülüğünü istemek, kötü duruma düşürmek için uğraşmak.

→ ***mezar kaçkını, mezar taşı***

mezarcı *is.* Mezar kazan ve mezarlığa bakan kimse.

mezarcılık, -ğı *is.* Mezar kazma ve mezar bakma işi.

mezar kaçkını *is.* Çok zayıflamış kimse.

mezarlık, -ğı *is.* Mezarların bulunduğu yer, kabristan, gömütlük, sinlik: *"Kasabanın kenar mahallelerinden sonra bir mezarlık başlardı."* -S. F. Abasıyanık.

mezar taşı *is.* Gömülen kişiye ait kimlik bilgileri, dua vb. yazıları kazınmış olarak üzerinde bulunduran ve mezarın baş

ucuna dikilen taş: *"Aklımız ahret ve ölüm fikrine mermerden mezar taşlarıyla alışırdı."* -R. H. Karay.

mezat, -dı *is. Ar. mezâd* Artırma ile satış: *Bu masayı mezattan aldım.* **mezata çıkarmak** (veya **koymak**) açık artırma yoluyla bir malı satışa çıkarmak: *"Nesi var nesi yoksa, toplar, buraya getirir, mezada koyardı."* -M. Ş. Esendal.

→ ***mezat malı***

mezatçı *is.* **1.** Arttırma ile satışı yönlendiren kimse: *"Mezatçı bağırıyordu: Elli bir lira, yok mu arttıran?"* -Ç. Altan. **2.** Sürekli olarak mezadı takip eden kimse.

mezat malı *is.* Bayağı ve ucuz mal.

mezbaha *is. Ar. mezbaha* Hayvan kesilen yer, kesim evi, kanara,salhane.

mezbele *is. Ar. mezbele* **1.** Çöplük, süprüntülük, çöp ve süprüntü dökülen yer, küllük: *"Köyün mezbelesinde, köpek enikleriyle, insan yavruları birbirine karışmış oynaşıyorlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mec.* Aşağılık ve kötü durum.

mezbelelik, -ği *is. hlk.* Çöplük, mezbele.

mezcetme *is.* Mezcetmek işi.

mezcetmek *(-i, -e; -le) Ar. mezc + T. etmek esk.* Birbirine katmak, katıştırmak.

meze *is. (me'ze) Far. meze* **1.** İçki içilirken yenilen yiyecek: *"Salatayı, peyniri yenilediler. Bu kadar mezenin yenilip, bu kadar içkinin içilmesi gene de bir saat sürmedi."* -N. Cumalı. **2.** *mec.* Eğlence, alay.

mezeci *is.* Meze satan kimse.

mezecilik, -ği *is.* Meze yapıp satma işi.

mezelik, -ği *s.* **1.** Meze yapılmaya elverişli, meze olarak kullanılan. **2.** *is.* Meze olarak yenilen şey: *Mezelik almaya gitti.*

mezellet *is. Ar. mezellet esk.* Alçalma, bayağılaşma.

mezesiz *s.* **1.** Meze yemeden içilen (içki). **2.** *zf.* Meze yemeyerek: *"Çiftçiler bardak kadar büyük ve kalın kadehlerden, susuz ve mezesiz rakı içerlerdi."* -Y. K. Beyatlı.

mezgit *is. zool.* Mezgitgillerden, Avrupa ve Türkiye denizlerinde yaşayan, uzun vücutlu, büyük ağızlı, eti lezzetli bir balık, tavuk balığı *(Gadus merlangus).*

mezgitgiller *ç. is. zool.* Balıklar sınıfının, kemikli balıklar takımına giren, genellikle tatlı sularda yaşayan bir familya.

mezhebi geniş *s.* Namus konusunda aşırı hoşgörülü davranan (kimse): *"Mezhebi ne kadar geniş olursa olsun, evinin içinde böyle bir münasebete nasıl göz yumar?"* -P. Safa.

mezhep, -bi *is. Ar. mezheb* **1.** Bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri: *"Anasının hatırasına bu derin hürmet, ömrünün sonlarına doğru, babamda âdeta bir mezhep hâlini almıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *esk.* Öğreti. **3.** *mec.* Anlayış, görüş.

mezhepçi *is.* Mezhep yanlısı olan kimse.

mezhepçilik, -ği *is.* Mezhepçi olma durumu.

meziyet *is. Ar. meziyyet* Bir kişiyi veya nesneyi benzerinden üstün gösteren nitelik: *"Cemal Paşa'da anlamadığı işi ehline bırakmak ve güvendiği kimseye her türlü yardımı yapmak meziyeti vardı."* -F. R. Atay.

meziyetli *s.* Beğenilen, üstün nitelikleri bulunan: *"Köy halkı meziyetli insanlardı.Haksızlıktan ve yalanlardan ürkerlerdi."* -S. F. Abasıyanık.

mezkûr *s. Ar. mezkûr esk.* Adı geçen, az önce anılan, sözü geçen, zikredilen, zikrolunan: *"Mezkûr evi de kiraya vermiştim."* -S. F. Abasıyanık.

mezoderm *is. Fr. mésoderme biy.* Orta deri.

mezon *is. Fr. mezon + electron son eki fiz.* Eloktrondan ağır, protondan hafif bir atom cisimciği.

mezosfer *is. Fr. mésosphère astr.* Orta yuvar.

mezozoik, -ği *is.* ve *s. Fr. mésozoïque jeol.* İkinci çağ.

mezozom *is.* Bakterinin üremesi sırasında bakteri zarından kıvrımlar yaparak meydana gelen mitokondri benzeri yapı.

mezra *is. (mezra:) Ar. mezra' esk.* **1.** Ekime elverişli, ekilecek tarla veya yer. **2.** En küçük yerleşim birimi.

mezraa *is. Ar. mezra'a bk.* mezra.

mezru *s. (mezru:) Ar. mezrū esk.* Ekilmiş, ekili.

mezun *is.* ve *s. (me:zu:n) Ar. me'zūn esk.* **1.** İzin almış, izinli: *"Vedia'dan öğrendim, seyahate çıkacakmışsınız, mezunmuşsunuz."* -P. Safa. **2.** Bir okulu bitirerek diploma almış (kimse): *"Olsa olsa sanat enstitüsü mezunudur."* -H. Taner. **3.** Bir iş için yetki verilmiş, yetkili: *Bunu yapmaya mezun değilim.* **mezun olmak** (okulu) bitirmek: *"En az ilkokul mezunu olmayanlar milletvekili seçilemezler."* -Anayasa.

mezuniyet *is. (me:zu:niyet) Ar. me'zūniyyet esk.* **1.** İzinli olma durumu. **2.** (okulu) Bitirme: *Mezuniyet sınavı.* **3.** Yetki.

mezura *is. (mezu'ra) İt. misura* Terzilikte ölçü almak için kullanılan, genellikle 1,5 m uzunluğunda şerit metre.

mezür *is. Fr. mesure* **1.** *bk.* mezura. **2.** Ölçü: *"Kunduraları galiba ayağını sıktığı için mezürü bozuyor, aktrisi kızdırıyordu."* -R. N. Güntekin.

mezzosoprano *is. İt. müz.* **1.** Soprano ile kontralto arasında kadın sesi. **2.** Sesi böyle olan sanatçı.

Mg *kim.* Magnezyum'un kısaltması.

mı / mi, mu / mü *Soru eki (vurgusuz)* **1.** Sonuna getirildiği cümleye veya kelimeye, söyleyiş biçimine ve tonlamaya göre soru, şaşma veya inkâr anlamı verir: *Bu su içilir mi?* **2.** Soru anlamıyla rica ve emir cümleleri yapar: *Bize buyurmaz mısınız? Bana bir bardak su verir misin?* **3.** Tekrarlanan kelime arasında kullanılarak kelimenin anlamını pekiştirir: *Zengin mi zengin! Güzel mi güzel!* **4.** Belirli geçmiş zamanlı bir cümle ile başka bir cümleyi zaman, şart veya sebep ilişkisi ile birbirine bağlar: *Anamız bağırdı mı herkes köşesine çekilirdi. Sınıfa girdi mi bütün öğrenciler yerlerine geçer otururlardı.*

mıcır *is. bk.* mucur.

mığırlık, -ğı *is.* Mığır olma durumu.

mığri *is. zool.* Sularımızda yaşayan bir yılan balığı türü *(Conger conger).*

mıh *is. Far. mīḫ* Büyük çivi.

mıhlama *is.* Mıhlamak işi.

mıhlamak *(-ı, -e)* **1.** Mıhla tutturmak, çakmak, çivilemek. **2.** *mec.* Birini veya bir şeyi bir yerden ayrılmaz, kıpırdayamaz duruma getirmek: *"Korku ikimizi de sanki mıhlamıştı."* -A. Rasim.

mıhlanma *is.* Mıhlanmak işi.

mıhlanmak *(nsz)* **1.** Mıhlamak işine konu olmak veya mıhlamak işi yapılmak, çivilenmek: *"Mukavva yahut kontraplak mıhlanmıştı cam yerine."* -Ç. Altan. **2.** *mec.* Olduğu yerde kalıp bir yere kıpırdayamaz olmak: *"Peşinden koşmak \istedi. Fakat vücudu sallandı ve bir adım atamadı, mıhlandı."* -P. Safa.

mıhlayıcı *is.* Altın, gümüş vb. taşları metal yuvalara işleyen ve sıkıştıran usta.

mıhlı *s.* **1.** Mıhı olan. **2.** Mıhlanmış, mıhla tutturulmuş. **3.** *mec.* Dimdik, sabit, kımıldamaksızın: *"O telâş durumunda kımıldanamayarak sürekli mıhlı duruşları gözlerini yoruyor ve yüreğimi eziyor."* -R. H. Karay.

mıhsıçtı *is. argo* Eli sıkı, cimri.

mıhsıçtılık, -ğı *is. argo* Cimrilik.

-mık / -mik, -muk / -mük Fiilden isim türeten ek: *kay-mık , il-mik , kus-muk ,soy-muk, kes-mik, yala-muk* vb.

mıklep, -bi *is. Ar. miḳleb* Eski Türk ve İslâm aletlerinde alt kapağa sertap ile bağlanmış, ucu üçgenimsi, katlanabilir parça.

mıknatıs *is. Ar. miḳnāṭīs < Yun.* **1.** Demiri ve daha başka bazı metalleri çeken demir oksit. **2.** Demiri çekme özelliği taşıyan veya sonradan bu özelliği kazanan her türlü madde. **3.** *mec.* Çekiciliği, albenisi olan kimse.

mıknatısî *s. (mıknatısi:) Ar. miḳnāṭīsī esk.* Mıknatısla ilgili, manyetik.

mıknatısiyet *is. Ar. miḳnāṭīsiyyet esk.* Mıknatıslık.

mıknatıslama *is.* Mıknatıslamak işi.

mıknatıslamak *(-i)* (bir demir çubuğuna) Mıknatıs özelliği vermek.

mıknatıslanma *is.* Mıknatıslanmak işi.

mıknatıslanmak *(nsz)* Mıknatıs özelliği kazanmak; mıknatıslı bir duruma gelmek.

mıknatıslı *s.* **1.** Mıknatısı olan. **2.** Mıknatıslanmış olan.

→ ***mıknatıslı iğne***

mıknatıslı iğne *is.* Merkezinden bir iple asılı bulunan, dar ve sivri bir eşkenar dörtgen biçiminde yapılmış mıknatıs çubuğu.

mıknatıslık, -ğı *is.* Mıknatıslı olma özelliği, mıknatısiyet.

mıncıklama *is.* Mıncıklamak işi.

mıncıklamak *(-i)* Örseleyecek veya biçimini bozacak gibi ellemek, sıkıştırmak: *"Ellerinin parmakları bir lâstik top mıncıklar gibi açılıp kapanıyor."* -P. Safa.

mıncıklanma *is.* Mıncıklanmak işi.

mıncıklanmak *(nsz)* Mıncıklamak işi yapılmak veya mıncıklamak işine konu olmak.

mıncık mıncık *zf.* Mıncıklayarak.

mıncırık, -ğı *is.* ve *s.* Küçük, afacan, zeki (çocuk): *"Bu nitelikleriyle bu sevimli mıncırıklar, bazen nice büyüklerden bile zeki olabiliyorlar."* -H. Taner.

mıntıka *is. Ar. mıntaḳa* Bölge.

mırıldama *is.* Mırıldamak işi.

mırıldamak *(-i)* Alçak ve güç anlaşılır bir sesle bir şeyler söylemek.

mırıldanış *is.* Mırıldanmak işi veya biçimi.

mırıldanma *is.* Mırıldanmak işi.

mırıldanmak *(nsz)* **1.** Alçak sesle kendi kendine birşeyler söylemek: *"Bir hasta çocuk gibi mırıldanıyor."* -H. E. Adıvar. **2.** Alçak bir sesle şarkı söylemek: *"Eve dönünce yatakta uyuyuncaya kadar hep o şarkıları mırıldanıyordu."* -O. C. Kaygılı. **3.** Ancak yanındakinin duyabileceği bir biçimde konuşmak: *"Mescidin önünde mırıldanarak söylediğini açık olarak tekrarladı."* -T. Buğra.

mırıl mırıl *zf.* Mırıldanarak.

mırıltı *is.* Mırıldanırken çıkan ses: *"Doktorların mırıltılarından, artık yalnız harpten değil, ayaktan da mahrum kaldığımı hissettim."* -F. R. Atay. *"Dinleyiciler arasında dolaşan mırıltı birden uğultu hâlini aldı."* -N. Cumalı.

mırın kırın *is.* Bir isteği kabul etmeme, nazlanma. **mırın kırın etmek** bir isteği yerine getirmemek için çeşitli sebepler ileri sürmek, nazlanmak: *"Mırın kırın etme, çabuk söyle!"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

mırlama *is.* Mırlamak işi.

mırlamak (kedi) Mır mır diye ses çıkarmak.

mırmır *is.* **1.** Bir tür kedi. **2.** Yüzgeçsiz, uzun çıplak gövdeli balık.

mır mır *is. zool.* **1.** Sularımızda yaşayan bir yılan balığı türü *(Echelus myrus).* **2.** *zf.* Mırıldamak fiili ile kullanılan bir söz: *Mır mır mırıldanıyor.*

mırmırık, -ğı *s.* **1.** Mırlanan. **2.** Sürekli sorun çıkaran.

mırnav *is.* Miyavlama sesi.

mırra *is.* Kahve çeşidi, bir tür acı kahve.

mısdak, -ğı *is. Ar. miṣdāḳ esk.* Bir şeyin doğru olduğunu kanıtlayan şey, ölçüt.

mısır *is. Ar. miṣr bot.* **1.** Buğdaygillerden gövdesi kalın, yaprakları büyük, boyu yaklaşık 2 m olabilen erkek çiçekleri tepede salkım durumunda, dişi çiçekleri yaprakla gövde arasında koçan biçiminde olan bir kültür bitkisi *(Zea mays).* **2.** Bu bitkinin koçan üzerindeki taneli ürünü. **mısır patlatmak** cin mısırını kalburda ve ateş üzerine tutarak patlamasını sağlamak. **mısır püskülü gibi** (saç için) seyrek, ince ve cansız.

→ ***Mısır baklası, mısır ekmeği, Mısır fulü, mısır kalburu, mısır özü, mısır püskülü, Mısır tavuğu, Mısır turnası, mısır unu, mısır yağı***

Mısır baklası *is. bot.* Acı bakla.

mısırcı *is.* Mısır yetiştiren veya satan kimse.

mısır ekmeği *is.* Mısır unu, tuz ve suyun karışımı yoluyla yapılan hamurun bir

kap içinde pişirilmesiyle hazırlanan ekmek türü.

Mısır fulü *is. bot.* Hint fulü.

mısır kalburu *is.* Aleve tutularak içinde mısır patlatılan kalbur biçiminde bir kap.

Mısırlı *öz. is. (mı'sırlı) Ar. mişr + T. -lı* Mısır halkından olan kimse.

mısırlık, -ğı *is.* Geniş mısır tarlaları bulunan yer.

mısır özü *is.* Mısırdan elde edilen öz madde.

mısır püskülü *is.* Mısır koçanının ucundan sarkan sarı renkli püskül biçimindeki tepeciği.

Mısır tavuğu *is.* Hindi.

Mısır turnası *is. zool.* İbis.

mısır unu *is.* Kuru mısır tanelerinin öğütülmesiyle elde edilen un.

mısır yağı *is.* Mısır tanelerinden çıkarılan sıvı yağ.

mıskal *is. Ar. miṣḳāl esk.* Her biri başka perdede bir sıra kamış boğumundan yapılmış düdük, musikar.

mıskala *is. Ar. miskale esk.* Metal parlatmaya yarar alet.

mısmıl *s. hlk.* Eti yenilebilen, murdar olmayan.

mısra, -ı *is. (mısra:) Ar. miṣrā'* Manzumenin satırlarından her biri, dize: *Bir beyitte iki mısra bulunur.*

mıstar *is. Ar. miṣṭar esk.* Mastar.

mıstara *is. bk.* mastar.

-mış / -miş,-muş / -müş *Fiilden sıfat ve isim türeten ek.* **1.** Belirsiz geçmiş zaman eki: *al-mış,yer-miş, yaz-muş-sın, gitmiş-siniz* vb. **2.** Sıfatlar: *piş-miş (aş), ölmüş (eşek), haşlan-mış (et)* vb. **3.** İsimler: *dol-muş, er-miş, geç-miş* vb.

mışıldama *is.* Mışıldamak işi.

mışıldamak *(nsz)* Mışıl mışıl ses çıkararak.

mışıl mışıl *zf.* Rahat sessiz ve derin soluk alarak: *"Yusuf oda kapısından adımını atar atmaz, saatlerden beri mışıl mışıl uyuyan Zehra birdenbire haykıra haykıra uyanır."* -P. Safa.

mışmış *is. Ar. mişmiş hlk.* Kayısı veya zerdali.

mıymıntı *s.* İnsanın sabrını tüketecek derecede yavaş ve mızmızca iş gören: *"Sen gençliğinde de böyle mıymıntının biri imişsin ya!"* -O. C. Kaygılı.

mıymıntılık, -ğı *is.* Mıymıntı olma durumu: *"Kızları ile büyük hanım, kendisini açıktan açığa mıymıntılıkla itham ettiler."* -Ö. Seyfettin.

-mız / -miz,-muz / -müz Çokluk 1. kişi iyelik eki: *Baba-mız,anne-miz ,ordumuz, köy-ü -müz* vb.

mızıka *is. (mızı'ka) İt. musica müz.* **1.** Bando: *"Bu rolü, kız kıyafetine soktuğumuz bir mızıka neferine vermiştik."* -R. N. Güntekin. **2.** Armonika.

mızıkacı *is.* ve *s.* **1.** Bandocu. **2.** Armonika çalan (kimse).

mızıkalı *is. tar.* Sarayın müzik takımında çalışan kimse.

mızıkçı *is.* ve *s.* Çeşitli sebeplerle oyun bozan, yenilgiyi kabul etmeyen, kolayca darılan (kimse), ordubozan, oyunbozan.

mızıkçılık, -ğı *is.* Mızıkçı olma durumu,ordubozanlık, oyunbozanlık. **mızıkçılık etmek** mızıklanmak, oyunbozanlık etmek: *"Alır mıydın? Sevinir miydin? Yoksa mızıkçılık eder: Olmaz, sayım suyum yok. Siz birlik olup bana oyun ettiniz mi derdin?"* -H. Taner.

mızıklanma *is.* Mızıklanmak işi.

mızıklanmak *(nsz)* Çeşitli sebeplerle oyun bozmak, yenilgiyi kabul etmemek, oyunbozanlık etmek, mızıkçılık etmek.

mızıldanma *is.* Mızıldanma, şikâyetçi bir sesle konuşma, sızıldanma.

mızıldanmak *(-den)* Mızıldanmak, şikâyetçi bir sesle konuşmak, sızıldanmak.

mızıma *is.* Mızımak işi veya durumu.

mızımak *(nsz)* Mızıkçılık etmek: *Mızımak imkânı da yok mudur?*

mızırdanma *is.* Mızırdanmak işi.

mızırdanmak *(-den)* Yakınarak konuşmak, sızıldanmak, homurdanmak.

mızmız *s.* **1.** Her şeyde kusur bularak hiçbir şeyden memnun olmayan: *Ne mız*

mız adam, ona iş beğendirmenin imkânı yok. **2.** Çevresindekileri rahatsız edecek kadar tembel olan.

mızmızca *s.* ve *zf. (mızmı'zca)* Mızmıza yakışır (biçimde), mızmız gibi.

mızmızlanma *is.* Mızmızlanmak işi: *"...son zamanlarda bir parça yaşlanmıştı ve her yaşlı gibi azim iradesi zayıflamış mızmızlanmaya başlamıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

mızmızlanmak *(nsz)* Mızmızca davranışlarda bulunmak, mızmızlık etmek.

mızmızlık, -ğı *is.* Mızmız olma durumu veya mızmızca davranış. **mızmızlık etmek** mızmızlanmak.

mızrak, -ğı *is. Ar. mizrâḳ* **1.** Uzun saplı, sivri demir uçlu silâh, cıda. **2.** *sp.* Atletizmde kullanılan cirit. **mızrak çuvala girmez (sığmaz)** gizli tutulması imkânsız durumlar karşısında söylenir.

mızraklı *s.* Mızrağı olan, mızrak taşıyan: *Mızraklı suvari.*

→ ***mızraklı ilmihâl***

mızraklı ilmihâl, -li *is.* İslâm dininin ilkelerini öğreten ilmihâl kitaplarından biri.

mızraksı *s.* Mızrağa veya mızrak ucuna benzeyen.

mızraksız *s.* Mızrağı olmayan.

mızrap, -bı *is. Ar. miżrâb* Telli çalgıları çalmaya yarayan ve ağaç, kemik, maden veya kiraz ağacından yapılan alet, çalgıç, tezene.

mızraplı *s. müz.* Telleri bir mızrap veya parmakla çalınan (saz).

mi (I) *bk.* mı / mi.

mi (II) *is. İt. mi müz.* Gam dizisinde re ile fa arasındaki ses ve bu sesi gösteren nota işareti.

miat, -dı *is. (mi:a:t) Ar. mi'âd esk.* **1.** Bir şeyin yapılması için tanınan süre. **2.** Bir şeyin yerine yenisinin verilebilmesi için kabul edilmiş bulunan süre, kullanma süresi: *Asker ayakkabısının miadı altı aydır.* **miadı gelmek** zamanı gelmek: *"Bakkalın veresiyeyi kestiği bir gün, artık bu işin miadı geldiğine kanaat ederek, satış hususunda ısrar edecek olmuş."* -A. Ş. Hisar. **miadı dolmak** bir şeyin kullanım süresi bitmek,eskimek.

mibzer *is. Ar. mibzer esk.* Tohum ekme aleti.

miçel *is. biy.* Selüloz moleküllerinin en küçük parçası.

miço *is. (mi'ço)* Muço.

mide *(mi:de) Ar. mi'de anat.* **1.** Omurgalılarda, sindirim sisteminin, yemek borusu ile onikiparmak bağırsağı arasında besinlerin sindirime hazır duruma getirildiği omurgasız hayvanlarda sindirim kanalının bu bölgeye karşılık olan parçası. **2.** *mec.* Karın, karın bölgesi. **3.** *mec.* Yemek yeme isteği. **mide bulandırmak 1)** kusacak bir duruma getirmek: *"Dibinde, kıyılmış kertenkele ve yılan parçaları varmış gibi midesini bulandırmıştı."* -P. Safa. **2)** *mec.* Kuşkulandırmak: *"Şinek ufak ama, mide bulandırır."* -Atasözü. *"Mide bulandıracak haberler getiriyor."* -A. Rasim. **mide fesadına uğramak** çok ve çeşitli yiyecekler yemekten midesi bozulmak. **midesi (veya içi) ezilmek (veya kazınmak)** açlık duymak. **midesi almamak (kaldırmamak, kabul etmemek** veya **götürmemek) 1)** hastalık, tiksinme gibi sebeplerle bir şeyi yiyememek; **2)** *mec.* çirkin bir şey karşısında huzursuz olmak, rahatı kaçmak. **midesi bulanmak 1)** kusacak gibi olmak; **2)** *mec.* iğrenmek, tiksinmek; **3)** *mec.* kuşkulanmak, işkillenmek; **4)** *mec.* huzursuz olmak, rahatı kaçıp tedirgin olmak, hoşlanmamak: *"Bu rahatlık, bolluk, ferahlık havasına esir ticareti, sömürgecilik gibi kokular karışınca insanın midesi bulanıyor."* -B. R. Eyuboğlu. **midesi ekşimek (kaynamak** veya **yanmak)** yeni yenilmiş yiyeceklerden ötürü midede rahatsızlık duymak: *"Mebuslardan midesi ekşiyen birine bizmut, başı ağrıyan bir başkasına veronal verdim."* -R. N. Güntekin. **mideye oturmak** yenilen şey sindirilmeyip mideye rahatsızlık vermek. **mideyi bastırmak** hafif şeyler yiyerek açlığını gidermek.

→ ***mide ağzı, mide fesadı, mide kapısı***

mide ağzı *is. anat.* Yemek borusunun mideye açılan alt ucu.

mideci *is.* ve *s. mec.* Kendi çıkarların-

dan başka bir şey düşünmeyen (kimse): *"Mademki her baktığı insanın ciğerini dahi okuyordu, nasıl olup da etrafını saran mideci dalkavukların ikiyüzlülüğünü anlayamıyordu."* -H. Taner.

mide fesadı *is.* Çok ve çeşitli yemenin yol açtığı mide bozukluğu.

mide kapısı *is. anat.* Midenin onikiparmak bağırsağına açılan alt ucu.

midesiz *s. mec.* **1.** Yenmeyecek şeyleri yiyen. **2.** Hiçbir şeyden tiksinmeyen, en iğrenilecek şeyler karşısında bile tiksinti duymayan.

midevî *s. (mi:devi:) Ar. mi'devî* **1.** Mide ile ilgili olan. **2.** Mideye uygun olan, mideye iyi gelen.

midi *s. Fr. midi* Orta.

→ ***midi etek***

midibüs *is. Fr. midi* + *İng. bus* Küçük otobüs.

midibüsçü *is.* Midibüs alıp satan, işleten veya kullanan kimse.

midi etek, -ği *is.* Diz kapağını örten veya diz kapağından üç dört santim kadar aşağı inebilen etek.

midilli *is. (midi'lli) Yun. zool.* Normalden daha küçük boyda, bir tür at.

midye *is. (mi'dye) Yun. midia zool.* Yassı solungaçlı, yumuşakçalardan, kabukları birbirine eşit, denizlerin kayalık yerlerinde kümeler durumunda yaşayan eti yenir bir hayvan *(Mytilus).*

midyeci *is.* Midye avlayan veya satan kimse.

midyecilik, -ği *is.* Midyecinin işi.

midyelik, -ği *is.* Yapay olarak midye üretilen yer.

miftah *is. Ar. miftaḥ esk.* Anahtar.

migmatit *is. Fr. migmatite jeol.* Tortul katmanlar arasına magma girmesiyle oluşan değişim kayacı.

migren *is. Fr. migraine tıp* Yarım baş ağrısı.

miğfer *is. Ar. miġfer* Savaşta başı dış darbelerden koruyan, demir, çelik vb. yapılmış başlık, tolga: *"Yollar, dereler taş dipleri, koparılmış apoletler, atılmış miğferler, terk edilmiş silâhlarla dolu."* -A.Gündüz.

mihanikî *s. (miha:niki:) Ar. mihânikî* < *Yun.* Düşünmeden, ölçülerek değil de yalnızca alışkanlığın verdiği kolaylıkla veya yalnız kasların hareketiyle yapılan (iş, hareket vb.), mekanik: *"Mihanikî bir sükûn ile keserini eline aldı."* -Ö. Seyfettin. *"Ağızların alışkın olduğu bu nida mihanikî bir tesirle diğerlerini de bağırmağa sevk edecektir."* -H. C. Yalçın.

mihenk, -ği *is. Ar. mihekk* **1.** Denek taşı. **2.** *is. mec.* Birinin değerini, ahlâkını anlamaya yarayan ölçüt. **mihenge vurmak** denemek: *"Lütfun zamaneliği olmaz, eğrisi, doğrusu olur. Söz ancak bu cihetten mihenge vurulabilir."* -Ö. Seyfettin.

mihman *is. Far. mihmān esk.* **1.** Konuk misafir. **2.** Kalıcı: *"Tren en aşağı yarın sabaha kadar burada mihmandır."* -R. N. Güntekin. **mihman olmak** konuk olarak bulunmak: *"Bir gece yanında mihman olduğum / Sabah oldu deyi kaldırdın beni."* - Halk türküsü.

mihmandar *is. Far. mihmān-dār* Resmî konukları ağırlamak ve onlara kılavuzluk etmekle görevlendirilen kimse, konukçu.

mihmandarlık, -ğı *is.* Mihmandarın yaptığı iş.

mihnet *is. Ar. miḥnet* Sıkıntı, üzüntü: *"Her mihnet kabulüm yeter ki / Gün eksilmesin penceremden."* -C. S. Tarancı. **mihnet çekmek** sıkıntılı bir duruma katlanmak, sıkıntı çekmek.

mihr *is. Ar. mehr huk.* Müslüman bir erkeğin nikâh esnasında eşine vermeyi kabullendiği mal veya para.

mihrabımsı *s. Ar. miḥrāb* + *T. -ımsı* Mihraba benzeyen: *"Annemin hazırlamış olduğu bir şilteyi mihrabımsı yerin arkasına koydular."* -Y. K. Beyatlı.

mihrace *is. (mihra:ce) Far. mihrāce* < *Sanskritçe maharāca* dan Hindistan'da racadan daha büyük hükümdarlara verilen unvan.

mihrak *is. Ar. maḥrāḳ esk.* Odak.

mihrap, -bı *is. Ar. miḥrāb* **1.** Cami, mescit gibi yerlerde Kâbe yönünü gösteren, duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk veya girintili yer: *"Cennetten, cehennemden bahseden ihtiyar imamı, mihrabın yanındaki kürsüye çıkardı."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Umut bağlanan yer: *"Bir mihrap istiyorum, önünde diz çökmeye ."* -B. K. Çağlar.

mihver *is. Ar. miḥver esk.* **1.** Eksen: *"Bir dolap beygiri gibi bir mihverin etrafında dönüp dolaşarak ağaçları muayene eder, zerzavatları sulardı."* -R. N. Güntekin. **2.** *mec.* Konuşulan, yazılan, tartışılan veya düşünülen bir konunun en önemli noktası: *"Biz, onların mihver kelimelerini ve meselelerini âdeta atlayarak geçeriz."* -A. H. Tanpınar.

-mik *bk.* -mık / -mik.

mika *is. Fr. mica min.* **1.** Püskürük ve başkalaşmış kayalar içinde bulunan, alüminyum silikat ile potasyumdan oluşmuş, yapraklar durumunda ayrılabilen parlak bir minarel, evren pulu. **2.** *s.* Bu minaralden yapılmış olan.

mikado *is. (mika'do) Jap.* **1.** Japon imparatorlarına verilen unvan. **2.** Fil dişi, tahta veya kemikten yapılmış küçük çubuklarla oynanan bir oyun.

mikalı *s.* Yapımında mika maddesi kullanılan.

mikalı cam *is.* Yapımında mika maddesi kullanılan, darbe aldığında tuz buz olup dağılmayan cam türü.

mikâp, -bı *is. O. T. mik'ap < Ar. muka''ab mat. esk.* Küp: *Bir metre mikâp su.*

mikaşist *is. Fr. micaschiste jeol.* Küçük kuvars billûrlarıyla mikadan oluşmuş, yaprak biçiminde başkalaşıma uğramış kaya.

mikoloji *is. Fr. mycologie* Mantar bilimi.

mikos *is. Fr. mycose tıp* Mantar asalaklarından oluşan hastalık.

mikoz *is. Fr. mycose* Mantar.

mikro- *Fr. micro < Yun. mikros* "Küçük" anlamı veren ön ek.

mikroamper *is. Fr. micro-ampère fiz.* Amperin milyonda birine eşit akım şiddet birimi.

mikrobik, -ği *s. Fr. microbique tıp* Mikropla ilgili; mikroplu: *Mikrobik hastalık.*

mikrobiyolog, -ğu *is. Fr. microbiologue* Mikrobiyoloji uzmanı.

mikrobiyoloji *is. Fr. microbiologie* Mikropları konu alan bilim dalı.

mikrodalga *is.* Boyları 1 mm. ile 1 m. arasında değişen (milimetre, santimetre ve desimetre cinsinden) elektromagnetik dalga.

mikrofilm *is. İng. microfilm* Herhangi bir belgeyi, yayını vb. yi küçük sinema filmi gibi bir şerit üzerine çeken, özel bir fotograf makinesiyle elde edilmiş film.

mikrofon *is. Fr. microphone < Yun.* Elektrik akımı etkisiyle sesi uzakta bulunan alıcıya ulaştıran araç. **mikrofona koymak** hikâye, roman, oyun gibi eserleri radyo için elverişli duruma getirip yayımlamak.

mikrofoncu *is. sin.* ve *TV* Ses kaynağının yer değiştirmesine göre mikrofonu yöneten kimse.

mikrofonik, -ği *s. Fr. microphonique* Mikrofona uygun düşen: *Mikrofonik ses.*

mikrokok *is. Fr. microcoque biy.* Nokta biçimdeki mikroplara verilen genel ad.

mikrolit *is. Fr. microlite* Bazı taşların yapısında bulunan, prizma biçiminde ve ancak mikroskopla görülebilen billûrlar.

mikrometre *is. (mikrome'tre) Fr. micromètre* **1.** Büyük ölçüde büyütme gücü olan teleskop, mikroskop gibi optik aletlerle incelenen nesnelerin oylumlarını ölçmede kullanılan alet. **2.** Çok küçük uzunlukları ölçmeye, incelemeye yarayan alet. **3.** Mikron.

mikron *is. Fr. micron mat.* Bir metrenin milyonda biri, milimetrenin binde biri, mikrometre.

mikroorganizma *is. Fr. micro-*

organisme Mikroskopla görülebilen organizma.

mikrop, -bu *is. Fr. microbe* **1.** *biy.* Mikroskopla görülebilen, çürümeye, mayalanmaya ve hastalıklara yol açan bir hücreli canlı. **2.** *mec.* Kendisinden kötülük ve zarar gelen kimse.

mikroplanma *is.* Mikroplanmak işi.

mikroplanmak *(nsz)* **1.** Mikroplu duruma gelmek. **2.** Kirlenmek.

mikroplu *s.* Mikrobu olan, mikropla buluşan, intanî: *"Mikroplu ellerimizle hastanın eşyasına dokunmayacağız."* -R. N. Güntekin.

mikropluk, -ğu *is. mec.* Yaramazlık, kötülük, fesatlık: *"Sarı saçlı mıncırık bir çocuk, yine senden çıktı mikropluk, dedi."* -Ç. Altan.

mikropsuz *s.* Mikrobu olmayan, mikrobu öldürülmüş olan: *Mikropsuz pamuk.*

mikropsuzlandırma *is.* Mikropsuzlandırmak işi.

mikropsuzlandırmak *(-i)* Bir şeyin mikroplarını kimyasal maddeler veya ısı yardımıyla öldürmek, dezenfekte etmek: *Ameliyatta kullanılan her şeyi daha önce mikropsuzlandırmak gerekir.*

mikropsuzlaştırma *is.* Mikropsuzlaştırmak işi veya durumu.

mikropsuzlaştırmak *(-i)* Mikropsuzlandırmak.

mikrosefal, -li *s.* ve *is. Fr. microcéphale* < *Yun.* Yetersiz gelişme sonunda beyni ve kafatası küçük olan (kimse).

mikrosinema *is. Fr. microsinéma sin.* Mikroskopla görülebilecek nesnelerin görüntülerini tespit etmekle uğraşan sinema kolu.

mikroskobik, -ği *s. Fr. microscopique* Mikroskopla görülebilecek kadar küçük olan: *Mikroskobik canlı.*

mikroskop, -bu *is. Fr. microscope* < *Yun.* Bir mercek yardımıyla küçük nesneleri büyültüp daha iyi belirtmeye veya çıplak gözle görülmeyenleri göstermeye yarayan alet. **mikroskop altına koymak** en ince noktasına kadar araştırmak, didik didik edip incelemek: *"Başkalarını nasıl mikroskop altına koydunsa, kendini de öylece koy!"* -H. E. Adıvar.

miksefe *is. O. T. milksefe (Ar. keşafet'ten) bk.* meksefe.

mikser *is. İng. mixer* **1.** Çeşitli yiyecek maddelerini karıştırmaya yarayan elektrikli alet, karıştırıcı. **2.** Harç karma aleti, karmaç.

miktar *is. (-ta:rı) Ar. miḳdār* **1.** Bir şeyin ölçülebilen, sayılabilen veya azalıp çoğabilen durumu, nicelik. **2.** Ölçü, para, kısım: *Yapılan yardımın miktarı artırıldı.*

mikyas *is. (mikya:s) Ar. miḳyās esk.* Ölçek, ölçü: *"Bankaları büyük mikyasta kurulan dolandırıcılık dolabı sanırdı."* -Ö. Seyfettin.

mikyaslı *s.* Ölçeği veya ölçüsü olan.

mikyassız *s.* **1.** Ölçeği veya ölçüsü olmayan. **2.** *mec.* Hadsiz hesapsız, hesaba kitaba sığmayan: *"Küçük kabahatlilerin cezası ise nispetsiz, mikyassız idi."* -Ö. Seyfettin.

mil (I) *is. Yun.* Selin sürükleyip getirdiği çok küçük taneli çamurlaşmış kum ve toprak karışımı.

mil (II) *is. Ar. mil* **1.** Türlü işlerde kullanılmak için yapılan ince ve uzun metal çubuk. **2.** Göze sürme çekmeye yarayan, kemik veya fil dişinden yapılmış ince ve uzun araç. **(birinin gözlerine) mil çekmek** birinin gözlerini kızgın mille kör etmek.

mil (III) *is. Fr. mille* Yer yer uzunluğu değişen bir uzaklık ölçü birimi, kara mili, deniz mili: *İngiliz deniz mili 1852 m dir. "Köprü ile Kadıköy arasındaki mesafenin kaç mil olduğunu bilmiyordum."* -A. Rasim.

milâdî *s. (mi:lâ:di:) Ar. milâdî* Milâda dayanan, milâtla ilgili olan.

→ ***milâdî takvim, milâdî tarih***

milâdî takvim *is.* İsa peygamberin doğumunu (aslında, doğumunun yaklaşık olarak dördüncü yılını) başlangıç olarak alan takvim.

milâdî tarih *is.* Milâdî takvimin belirttiği tarih.

milât, -dı *is. (mi:lâ:t) Ar. mîlâd* İsa peygamber'in doğduğu gün.

*→ **milâttan önce, milâttan sonra***

milâttan önce *is.* Milâdî tarih başlangıcından geriye doğru sayılan yıllara göre belirtilen tarih (kısaltılmış biçimde: M. Ö.).

milâttan sonra *is.* Milâdî tarih başlangıcından bu yana sayılan yıllara göre belirtilen tarih (kısaltılmış biçimde: M. S.).

mildiyu *is. (mi'ldiyu) Fr. mildiou < İng. mildew* En çok bağlarda görülen, peronospora cinsinden, emeçlerini bitkilerin yapraklarına salarak yaşayan aslak bir mantarın oluşturduğu hastalık.

milel *ç. is. Ar. milel; millet'* in çokluk biçimi *esk.* Milletler, uluslar.

milföy *is. Fr. mille-feuille* Çok ince yufka ve kremayla yapılan bir tür pasta.

mili- *Fr. milli- < Lât. mille "bin"* Bir ölçü biriminin önüne getirildiğinde bu birimi binle bölen ön ek. Kısaltması m.

milibar *is. Far. milibar* Bir barın binde biri değerinde atmosfer basıncı ölçü birimi.

miligram *is. Fr. milligramme* Bir gramın binde birine eşit ağırlık ölçüsü birimi (mgr).

mililitre *is. (milili'tre) Fr. millilitre* Bir litrenin binde birine eşit oylum ölçü birimi (ml).

milim *is. Fr. millimètre'den kısaltma* Santimetrenin onda biri. **milim oynamamak** 1) ölçüsüne tam olarak uygun düşmek; 2) hiç kıpırdamamak. **milim şaşmamak** tam denk düşmek.

*→ **milimi milimine***

milimetre *is. (milime'tre) Fr. millimètre* **1.** Metrenin binde birine eşit uzunluk ölçü birimi (mm). **2.** *mec.* En küçük miktar, en az: *"Musikide teganni eden ve çalan notadan bir milimetre ayrılmaz."* -Y. K. Beyatlı.

milimetrik *s. Fr. millimètrique* **1.** Milimetre ilgili olan. **2.** Milimetrelere bölünmüş.

milimikron *is. Fr. millimicron mat.* Bir mikronun binde biri (m).

milimi milimine *s.* Tam, tastamam, iyice.

milis *is. Fr. milice < Lât. militia* **1.** Savaş sırasında orduya yardımcı olarak toplanan halk gücü. **2.** Bazı ülkelerde yardımcı güvenlik gücü: *"Şehirde fenalık olmasın diye yerli İslâmlardan milis teşkil ediyorlar."* -Ö. Seyfettin.

militan *s. Fr. militant* **1.** Bir düşüncenin, bir görüşün başarı kazanması için savaşan, mücadele eden: *"Adını öğrenmek istediğinde, kim olduğunu bilmediği birtakım yaşlı militanlar, cigaralarını suçlu suçlu içerek..."* -A. İlhan. **2.** *is.* Bir örgütün etkin üyesi. **3.** *is.* Mücadelesini zor kullanarak ve yasa dışı yollarla yapan taraftar.

militanlaşma *is.* Militanlaşmak işi veya durumu.

militanlaşmak *(nsz)* Militan olmak, militan durumuna girmek.

militanlaştırma *is.* Militanlaştırmak işi veya durumu.

militanlaştırmak *(-i)* Militan durumuna getirmek.

militanlık, -ğı *is.* Militan olma durumu.

militarist *is.* ve *s. Fr. millitariste* Militarizm yanlısı.

militarizm *is. Fr. militarisme* **1.** Bir ülkede ordu gücünün aşırı derecede ağır basması. **2.** Bütün yurt sorunlarının yalnız ordu gücüyle çözülebileceğini savunan görüş.

millenme *is.* Millenmek işi veya durumu.

millenmek *(nsz)* Akarsuyun getirdiği kumlu, çamurlu toprak bir yere yığılmak.

millet *is. Ar. millet* **1.** Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan; aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus: *"Bu eser, Türk milletinin hürriyet ve istiklâl fikrinin lâyemut âbidesidir."* -Atatürk. **2.** *hlk.* Benzer özellikleri olan topluluk: *Şoför milleti bu, gözü açık olur. "Şu kadın milletinin kıskançlığının hiç sonu yok."* -A. Mithat. **3.**

Bir yerde bulunan kimselerin bütünü, herkes: *"Millet tütün paralarını alınca borcunu öder."* -N. Cumalı.

→ ***millet meclisi, milletler arası, milletler arasıcı, milletler arasıcılık, milletsever, milletseverlik, millettaş, milletvekili, milletvekilliği***

milletçe *zf. (mille'tçe)* Millet tarafından, millete göre, millet olarak: *"Türk ata yurduna ve Türk'ün istiklâline tecavüz edenler kimler olursa olsun, onlara bütün milletçe mukabele ve onlarla mücadele eylemek icap ediyordu."* -Atatürk.

milletler arası *s.* Milletler arasında yapılan; milletler arasındaki ilişkilerle ilgili olan, uluslar arası: *Milletler arası telefon görüşmesi. Milletler arası ticaret.*

milletler arasıcı *is. bk.* Uluslar arasıcı.

milletler arasıcılık, -ğı *is. bk.* Uluslar arasıcılık.

millet meclisi *is.* **1.** Milletvekillerinin oluşturduğu kurul: *"Yola birlikte ve aynı amaç için çıkmış insanlardan kurulu bir gerçek millet meclisi vardı."* -T. Buğra. **2.** Bu kurulun toplandığı yapı.

milletsever *is.* Milletini seven kimse.

milletseverlik, -ği *is.* Milletsever olma durumu: *"Her şey gibi, vatan ve milletseverliğin de büyüğü ve küçüğü var."* -O. S. Orhon.

millettaş *is. Ar. millet + T. -daş* Aynı milletten olan: *"Kırk senedir hasret kaldığı millettaşlarını görmekten şaşırmıştı."* -Ö. Seyfettin.

milletvekili *is. Ar. millet + vekîl + T. -i* Anayasaya göre yasama meclisine seçimle giren millet temsilcisi, mebus.

milletvekilliği *is.* Milletvekilinin görevi, mebusluk.

millî *s. (milli:) Ar. millî* Milletle ilgili, millete özgü, ulusal: *"Bunların arasında millî, şahsî, tarihî bütün elemleri, zaferleri, mazi ve istikballeriyle yaşamıştım."* -H. E. Adıvar.

→ ***millî eğitim, millî ekonomi, millî gelir, millî güvenlik, millî hüviyet, millî iktisat, millî irade, millî kimlik, millî marş, millî mücadele, millî müdafaa, millî savunma, millî takım***

millî eğitim *is.* Eğitimin ulusal olması.

millî ekonomi *is.* Bir milletin kendine özgü ekonomi siyaseti.

millî gelir *is.* Bir yıllık toplumsal üretimde, üretim araçları için harcananların düşülmesinden sonra kalan bölüm, ulusal gelir.

millî güvenlik, -ği *is.* Kamu düzeni ve emniyeti: *"...yetkili merci...millî güvenlik gereklerinin ihlâl edilmesi...hâlinde belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir."* -Anayasa.

millî hüviyet *is. bk.* millî kimlik: *"Garp medeniyetine girişimiz millî hüviyetimizi yok etmek için değil, onu yaşatmak, geliştirmek içindir."* -O. S. Orhon.

millî iktisat, -dı *is.* Ulusal ekonomi.

millî irade *is. huk.* Ulusça kullanılan ve hiçbir gücün etkileyemeyeceği kuvvet.

millî kimlik *is.* Bir milletin kendine özgü düşünüş ve yaşayış biçimi, dil, töre ve gelenekleri, toplumsal değer yargıları ve kuralları ile oluşan özellikler bütünü, millî hüviyet.

millîleşme *is.* Millî nitelik kazanma: *"Genç Kalemler dergisinde beliren bu hareketle sadeleşmekten millileşmeye doğru ciddî bir adım atılmıştır."* -F. R. Atay.

millîleşmek *(nsz)* Millî nitelik kazanmak.

millîleştirme *is.* Millî bir nitelik verme, millîleştirmek işi veya durumu.

millîleştirmek *(-i)* **1.** Millî bir nitelik vermek. **2.** Özel sektöre ait yerli ve yabancı firmaları devlet mülkiyetine geçirmek, ulusallaştırmak.

millîlik, -ği *is.* Millî olma durumu.

millî marş *is.* İstiklâl marşı.

millî mücadele *is.* İstiklâl Savaşı, Kurtuluş Savaşı: *"Belki millî mücadele yıllarının bıraktığı bir tesirdir; Ankara, bana daima dasitani ve muharip göründü."* -A. H. Tanpınar.

millî müdafaa *is.* Millî savunma.

millî savunma *is.* Ulusal savunma.

millî takım *is.* Uluslar arası yarışmalarda bir ülkeyi temsil etmek için bir araya

gelmiş sporcular grubu.

milliyet *is. Ar. milliyyet* **1.** Millete özgü olma durumu veya millî olma durumu, ulusallık: *Milliyet davası.* **2.** Bağlı bulunan millet, tabiiyet: *Bu adamın milliyeti nedir?*

*→ **milliyetperver, milliyetsever***

milliyetçi *s.* Milliyet ilkesini benimseyen, ulusçu.

milliyetçilik, -ği *is.* Maddî ve manevî açılardan millet ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışı, ulusalcılık: *"Bu şüphe, bu hayal sukutu beni çok geçmeden sert ve mutaassıp bir milliyetçiliğe atacaktı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

milliyetperver *is. Ar. milliyet + Far. -perver* Milletini seven, milletine bağlı olan (kimse), ulussever.

milliyetperverlik, -ği *is.* Milliyetperver olma durumu, ulusseverlik.

milliyetsever *is.* Milliyetini benimseyen, milliyetçi.

milliyetseverlik, -ği *is.* Milliyetçi olma durumu, milliyetini benimseme durumu: *"Millî şuuru uyandırmak için küçük vatan ve milliyetseverliğin dar sınırı içinde kalamayız."* -O. S. Orhon.

milliyetsiz *is.* ve *s.* Millet sevgisi olmayan, millî duyguları zayıf (kimse).

milyar *is. Fr. milliard* **1.** Milyon kere bin, 1.000.000.000. **2.** Bu sayının adı.

milyarder *is.* ve *s. Fr. milliardaire* **1.** Bir veya daha çok milyarı olan (kimse). **2.** Maddî varlığı bakımından zengin sayılan (kimse): *"Sue, yetmiş yaşındaki milyarderin karkını geçmiş karısı."* -A. İlhan.

milyarderlik, -ği *is.* Milyarder olma durumu.

milyarlarca *zf. (milyarla'rca)* Milyar milyar, birçok milyar bir arada olarak.

milyarlık *s.* **1.** Niceliği milyarla ölçülen: *Beş yüz milyarlık bütçe.* **2.** Maddî varlığı milyar değerinde olan: *Milyarlık sporcular.*

milyon *is.* ve *s. Fr. million* **1.** Bin kere bin, 1.000.000. **2.** *is.* Bu sayının adı.

milyoner *is.* ve *s. Fr. millionnaire* **1.** Bir veya daha çok milyonu olan kimse. **2.** Maddî varlığı bakımından zengince sayılan kimse: *"Ben oldum bittim milyoner olmak istiyorum."* -A. İlhan.

milyonerlik, -ği *is.* Milyoner olma durumu.

milyonlarca *zf. (milyonla'rca)* Milyon milyon, birçok milyon bir arada olarak: *"Her milletten milyonlarca insan kafiyeyi bu gözlerle görür."* -Y. K. Beyatlı.

milyonluk *s.* **1.** Niceliği milyonla ölçülen: *"Çanakkale'de hemen bir milyonluk düşman ordusu eritildi."* -Ö. Seyfettin. **2.** Maddî varlığı milyon değerinde olan: *Milyonluk öğrenci.*

mim (I) *is. Ar. mîm* **1.** Arap alfabesinde m harfinin adı. **2.** Ebcet hesabında karşılığı 40 olan harf. **3.** *esk.* Biten bir yazının altına konulan işaret. **mim koymak** 1) unutulmaması için işaret koymak; 2) önemli bularak üstünde ısrarla durmak: *"Bu lâfıma mim koy dedi Sabri bey."* -A. İlhan.

mim (II) *is. Fr. mime < Yun.* **1.** Eski Yunan ve Roma'da yaşamı, töreleri taklit amacı güden komedi türü. **2.** Bir oyuncunun herhangi bir davranış veya duyguyu yüz ve vücut hareketleriyle anlattığı komedi türü. **3.** Bu türü gerçekleştiren sanatçı.

mimar *is. (mi:ma:r) Ar. mi'mâr* Yapıların plânını yapıp bunların gerçekleşmesini sağlayan, yöneten kimse: *"Binanın mimarını da bulsanız, bu sualinize cevap vermez."* -H. F. Ozansoy.

*→ **mimarbaşı***

mimarbaşı *is. tar.* Osmanlı sarayında, resmî yapıların onarım ve yapım işleriyle uğraşan mimarların başı.

mimarî *s. (mi:ma:ri:) Ar. mi'mârî* **1.** Mimarlık. **2.** Mimarlıkla ilgili, mimarlığa ilişkin.

mimarîsiz *s.* Plânı mimar tarafından yapılmayan, kaba yapı: *"Bu mimarîsiz, çirkin fakat heybetli barbar bina..."* -S. F. Abasıyanık.

mimarlık, -ğı *is.* **1.** Mimar olma durumu. **2.** Belirli ölçü ve kurallara göre yapılar yapma sanatı, mimarî.

mimik, -ği *is. Fr. mimique* **1.** Yüz, el, kol hareketleriyle düşünceyi anlatma sana-

tı: *"Bütün rolleri, şahısların tavırları, mimikleriyle tek başına oynamıştı."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Duyguları, düşünceleri belirtecek biçimde yüzde beliren kımıldanışlar, hareketler: *"Kaşlarında, gözlerinde pantolonun durumunu küçümseyen mimikler beliriyordu."* -Ç. Altan. *"Bu özelliği anıldığında hanımlar tiksinti ve korku mimikleri yaparlardı."* -H. Taner.

mimleme *is.* Mimlemek işi.

mimlemek *(-i)* Birini, hoşa gitmeyen veya iyi olmayan bir davranışı dolayısıyla hakkında iyi düşünülmeyenler arasına koymak: *Bir gün ters cevap verdiğim için beni mimledi. "Kışkırtıcıları, elebaşıları mimleyelim, sonra tek tek haklarından geliriz, dedi."* -N. Cumalı.

mimlenme *is.* Mimlenmek işi.

mimlenmek *(nsz)* Mimlemek işine konu olmak.

mimli *s.* **1.** Genellikle davranışlarından kuşku duyulan, kötü olarak bilinen, mimlenmiş. **2.** Arap alfabesinde mim harfi ile işaret konmuş olan (kitap, yazı vb.).

mimoza *is. (mimo'za) Fr. mimosa bot.* Baklagillerden, çiçekleri sarı ve bazı türlerine beyaz veya menekşe renginde, yaprakları akasya yaprağına benzeyen bir süs bitkisi *(Mimosa)*.

minakop, -bu *is. zool.* Gölge balığı, taş levreği.

minare *is. (mina:re) Ar. menāre* Namaz vaktinin geldiğini bildirmek için müezzinin çıkıp ezan okuduğu, bir veya birkaç şerefeli, çoğunlukla taştan, yüksek ve ince yapı: *"Asfalt ilerledikçe, minareler de uzaklaşmakta devam ediyordu."* -F. R. Atay. *"Sokak kapısını çalarken, minarede akşam ezanı okunuyordu."* -Y. Z. Ortaç. **minare gibi** çok uzun. **minareyi çalan kılıfını hazırlar** kolay kolay gizlenemeyecek kadar büyük bir yolsuzluğu yapan kimse, sorumluluktan kurtulma yollarını önceden düşünür.

→ ***minare boyu, minare gölgesi, minare kırması***

minare boyu *is.* Aşağı yukarı 10 ile 20 m arasında yüksekliği anlatmak için kullanılır: *"Bir anda uykunun dibine doğru birkaç minare boyundaki yüksekliklerden atılmış gibiydi."* -P. Safa.

minareci *is.* Minare yapan usta.

minarecik, -ği *is.* Küçük minare: *"Bu minarecik köyün bütün evlerinden, bütün bacalarından yüksekti."* -M. Ş. Esendal.

minarecilik, -ği *is.* Minarecinin yaptığı iş.

minare gölgesi *is. argo* Gerçekleşmesi imkânsız durumlar için kullanılır.

minare kırması *is.* Çok uzun boylu (kimse).

minareli *s.* Minaresi olan: *"Beyaz minareli küçük ve sakin mahalle camileri..."* -Ö. Seyfettin.

minaresiz *s.* Minaresi olmayan.

minber *is. Ar. minber* Camilerde hatibin çıkıp hutbe okuduğu merdivenli, yüksekçe yer.

minder *is.* **1.** İçi yumuşak bir madde ile doldurularak dikilen, oturmaya, yaslanmaya yarar şilte: *"Köşkte, yerlerdeki hasırlara serilen halılar üstüne konmuş minderlerde oturulurdu."* -A. Ş. Hisar. **2.** *sp.* Yer alıştırmalarında ve atlamalarda, yerin ve düşmelerin sertliğini gidermek için kullanılan, deri veya kauçuktan yapılmış şilte. **3.** *sp.* Güreş karşılaşmalarının üzerinde yapıldığı, en az 10 cm kalınlığında, 9 m çapında bir çember çizilmiş olan, çaprazlama köşeleri kırmızı ve mavi renklerle belirlenmiş yaygı. **minder altı etmek** *bk.* hasır altı etmek. **minder çürütmek 1)** işsiz, güçsüz oturmak; **2)** bir yerde uzun süre oturmak; **3)** otururken yapılan işlerle uzun yıllar uğraşmak. **(birini) minder dışına atmak** ortadan kaldırmak, silmek, kovmak: *"Kötü para iyi parayı kovduğu gibi, kötü yazar da iyi yazarı minder dışına atmaya çabalamaktadır."* -S. Birsel.

minderaltı *is.* Değerli eşyaların veya paraların saklandığı yer.

mine *is. (mi'ne) Far. minā* **1.** Metal eşya üzerine vurulan renkli cam katmanı. **2.** Saat kadranı: *"Hurdalanmış mineleri çatlayıp akrep ve yelkovanları kopmuş."* -R. H. Karay. **3.** Dişlerin taç kısmını kapla-

yan beyaz ve sert doku. **4.** *mec.* İnce ve parlak nakış.

→ ***mine çiçeği, mine çiçeğigiller***

mineci *is.* Mine yapan sanatçı.

mine çiçeği *is. bot.* **1.** Mine çiçeğigillerden, yaprakları karşılıklı ve oymalı, çiçekleri başak durumunda alacalı, mavi veya menekşe renginde, sapı dört köşeli olan ıtırlı bir bitki *(Verbena).* **2.** Bu bitkinin çiçeği.

mine çiçeğigiller *ç. is. bot.* Bitişik taç yapraklı iki çeneklilerden, mine çiçeği ve benzeri türleri içine alan bir bitki familyası.

minelcme *is.* Minelemek işi.

minelemek *(-i)* Mine ile süslemek.

mineli *s.* Mine ile bezenmiş: *"Enfiyesini, üstü mineli bir kukadan çekerdi."* -A. Ş. Hisar.

mineral, -li *is. Fr. minéral jeol.* **1.** Normal sıcaklıkta doğada katı durumda birtakım maddelerle karışık veya birleşik olarak bulunan veya kimyasal yollarla elde edilen inorganik madde. **2.** *s.* İçinde inorganik maddeler bulunan: *Mineral maddeler.* **mineralli yağlar** neft, mazot gibi yerden çıkanlan yağlar.

→ ***mineral bilimci, mineral bilimi***

mineral bilimci *is.* Minerolog.

mineral bilimi *is. jeol.* Mineral ve billûrlarla, onların fiziksel ve kimyasal özelliklerini inceleyen bilim, mineroloji.

mineralleştirici *s.* ve *is.* Bir madenle birleşerek onu mineral duruma dönüştüren (madde).

mineralleştirme *is.* Mineralleştirmek işi.

mineralleştirmek *(-i) kim.* **1.** Bir metali mineral duruma getirmek. **2.** İçinde mineral maddeler eritilerek suyu, maden suyu niteliğine getirmek.

minerolog, -ğu *is. Fr. minéralogue* Mineral bilimi ile uğraşan kimse.

mineroloji *Fr. minéralogie* Mineral bilimi, maden bilimi.

mini *s. Fr. mini* Küçük.

→ ***mini etek***

minibüs *is. Fr. mini* + *İng. bus* 10, 12 kişilik küçük otobüs.

minibüsçü *is.* Minibüsü olan, minibüs alıp satan veya işleten kimse.

minibüsçülük, -ğü *is.* Minibüs işletme işi.

minicik, -ği *s.* ve *is. (mi'nicik)* Çok küçük, ufacık: *"Minicik ellerini uzatarak, bu taş nedir, diye soruşu hâlâ hatırımızda."* -O. S. Orhon.

mini etek, -ği *is.* Diz kapağından yukarıda, çeşitli kısalıkta etek.

minik, -ği *is.* ve *s.* Küçük ve sevimli: *Ne minik şey!*

minimal, -li *is. Fr. minimal* Minimum.

minimetre *is. (minime'tre) Fr. minimètre tek.* Silindir biçimindeki nesnelerin iç çaplarını denetlemekte kullanılan ölçü aleti.

minimini *s.* ve *is. (mini'mini)* **1.** Küçücük: *"Minimini gül yağı şişesini getirdi, içine kolanya koydum."* -H. E. Adıvar. **2.** Pek küçük (çocuk): *"Büyükçe çocuklar onun bu hâline gülüşürlerken miniminiler yüzlerini buruşturuyorlardı."* -O. C. Kaygılı.

minimum *is.* ve *s. (mi'nimum) Fr. minimum* **1.** Bir şey için gerekli en az veya en küçük (derece, nicelik). **2.** *mat.* Değişken bir niceliğin inebildiği en alt, asgarî, minimal.

miniskül *s. Fr. miniscule* Küçük (harf).

mink *is. İng. mink bk.* vizon.

minkale *is. Ar. minkale mat. esk.* İletki.

minnacık, -ğı *is.* ve *s. (mi'nnacık)* Çok küçük, minimini.

minnet *is. Ar. minnet* **1.** Yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu sayma, gönül borcu: *"Teşekkür edilmesini bile istemeyen bir adama karşı içimdeki minnet arttı."* -H. E. Adıvar. *"Sesinde bir minnetin sıcaklığı vardı."* -H. Taner. **2.** Bir iyiliğe karşı teşekkür etme, memnuniyet duyma: *"Oğlunun elinden ne gelse borç sayıyor, ödeyemeyeceği bir minnet duygusu altında eziliyordu."* -N. Cumalı. **minnet altında kal-**

mamak birinin iyiliğine karşı kendini borçlu durumdan kurtarmak için, karşılık olarak bir iyilikte bulunmak. **minnet duymak** birinin iyiliğine karşı kendini ona borçlu saymak: *"Bana karşı gösterilen bu güven ve sevgiden dolayı çok minnet duymama rağmen, siyasî hayata atılmak istemiyordum."* -H. E. Adıvar. **minnet etmek** boyun eğip yalvarmak.

→ ***minnettar***

minnettar *is. Ar. minnet + Far. -dār* Bir kimsenin gördüğü iyiliğe karşı teşekkür borcu olan, gönül borçlusu: *"Beni de aranıza aldığınıza minnettarım."* -H. Taner. **minnettar kalmak** birinden görülen iyiliğe karşı teşekkür duygusu beslemek: *"Kendine minnettar kalan ahalinin elleri üzerinde geziyor."* -Ö. Seyfettin.

minnettarane *zf. Ar. minnet + Far. dār + āne* Minnettarca.

minnettarlık, -ğı *is.* Minnettar olma durumu, şükran: *"...büyük adama memleketin minnettarlığı anlatılacak gibi değildi."* -F. R. Atay.

minnoş *is. tkz.* Küçük ve sevimli kimselere söylenen seslenme sözü.

minorka *is. zool.* (tavukçulukta) Akdeniz ırkları içerisinde en iri yapılı olan bir yumurta ırkı.

minör *s. Fr. mineur* **1.** Daha küçük. **2.** *müz.* Bir makam, bir akort, bir gam, bir aralık özelliği olan. **3.** *is. fel.* ve *man.* Küçük önerme.

mintan *is. Far. nīm-ten "yarım beden"* **1.** Yakasız, uzun kollu erkek gömleği: *"Cepkenini, damalı mintanını çıkarmış, kolalı gömleğine kravatını bağlıyordu."* -T. Buğra. **2.** Gömlek üzerine giyilen kollu yelek.

mintanlık, -ğı *s.* Mintan yapmaya elverişli olan.

minüskül *is. Fr. minuscule* Küçük harf.

minüsküs *is. bk.* menisk.

minval, -li *is. Ar. minvāl esk.* Biçim, yol, tarz: *"Bu minval üzere uskumruyu bir hayli yumuşattıktan sonra..."* -R. N. Güntekin. *"Akşamı bu minval üzere ettik."* -S. F. Abasıyanık.

minyatür *is. Fr. miniature* **1.** Çoğunlukla eski yazma kitaplarda görülen, ışık, gölge ve hacim duygusu yansıtılmayan küçük, renkli resim sanatı. **2.** Bu biçimde yapılmış küçük resim. **3.** *mec.* Bir şeyin küçük ölçekte kopyası veya benzeri: *"Ufacık, minyatür bir yüzü, aynı ufaklıkta vücudu vardı."* -S. F. Abasıyanık.

minyatürcü *is.* Minyatür yapan sanatçı.

minyatürcülük, -ğü *is.* Minyatür yapma sanatı.

minyatürleştirme *is.* Minyatürleştirmek işi veya durumu.

minyatürleştirmek *(-i)* Bir bütüne veya onun bir parçasına en güzel ve kusursuz boyuta vermek, küçültmek.

minyon *s. Fr. mignon* İnce, küçük, sevimli, cici, çıtı pıtı.

mir *is. Far. mīr < Ar. emīr esk.* **1.** Baş, kumandan, amir. **2.** Bey, emir.

mira *is. (mi'ra) İt. mira* Arazi üzerinde seçilmiş bir işaret noktasının düşeyini (şakul doğrultusunu) gösteren, yön belirtmek için uzaktan gözlenen, geometrik biçimli tahta lâta.

miraç, -cı *is. (mi:ra:ç) Ar. mi'rāc* Göğe çıkma.

→ ***Miraç Gecesi, Miraç Kandili***

Miraç Gecesi *is.* Recep ayının yirmi yedinci gecesine rastlayan Hz. Muhammed'in göğe çıktığına inanılan gece.

Miraç Kandili *is.* Miraç Gecesi ile ilgili kandil.

miralay *is. Far. mīrālāy < mīr-i ālāy ask. esk.* Albay.

miralaylık, -ğı *is. esk.* Miralay olma durumu veya aşaması, albaylık.

miras *is. (mi:ra:s) Ar. mīrāṣ* **1.** Birine, ölen bir yakınından kalan mal mülk, para veya servet, kalıt. **2.** *mec.* Kalıtım yoluyla gelen herhangi bir özellik. **3.** *mec.* Bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey: *Konukseverlik bize atalarımızdan mi-*

rastır. **miras yemek 1)** kendine miras kalmak: *"Erkek çocuk ne kadar miras yerse kız çocuk da o kadar miras yer."* -F. R. Atay. **2)** kendine kalan mirası tüketmek: *"Son zamanlarda İzmir'deki gazinocu bir amcasından beş bin liralık bir de miras yemişti."* -H. Taner. **mirasa konmak** bir kimseye önemlice bir kalıt kalmak: *"Bizimkiler okkalı bir mirasa konmuşlar da o hergelenin hakkını mı yemişler ne?"* -H. Taner.

mirasçı *is. (mi:rasçı)* **1.** Kendisine miras kalan, varis: *"Aradım buldum tarlanın mirasçısını, adamı Ödemiş'ten aldım geldim."* -N. Cumalı. **2.** *mec.* Başkasının iyi veya kötü yönlerini aynı şekilde ortaya koyan: *"Anasının kıskançlığına mirasçı olan çelimsiz solgun çocuk da yaşamayacağa benziyordu."* -H. R. Gürpınar.

mirasyedi *is.* ve *s. (mi:rasyedi) Ar. mîrâs + T. yedi,* "yemek" fiilinden **1.** Kendisine önemli bir miras kalan, mirasa konan (kimse): *"Kiraladıkları otlakların sahibi yıllardır Manastır'a yerleşmiş bir mirasyediydi."* -N. Cumalı. **2.** *mec.* Çok savurgan (kimse): *"Hayatını, gençliğini bir mirasyedi gibi hiç düşünmeden yiyip bitirmiş."* -M. Yesari.

mirasyedilik, -ği *is.* Mirasyedi olma durumu veya mirasyediye yaraşır davranış.

mirat *is. Ar. mir'at esk.* Ayna.

mirî *s. (mi:ri:) Far. mîrî < Ar. esk.* **1.** Hükûmetin, hazinenin malı olan, beylik. **2.** *is.* Devlet hazinesi.

→ ***mirî kâtibi, mirî mal***

mirici *is. (mi:ri:ci)* Osmanlı maliyesinde, koyunları sayıp vergilerini toplayan görevli.

mirî kâtibi *is. tar.* Osmanlı devletinde maliye ile halk arasında davalara bakan yargıç.

mirim *ünl.* Seslenme sözü olarak kullanılır. Beyim, aziz dostum, arkadaşım!

mirî mal *is. tar.* Devlet malı, hazine malı.

mirliva *is. (mirliva:) Far. mîrlivâ ≤ mîr-i livâ ask. esk.* Tuğgeneral.

mirlivalık, -ğı *is.* Mirlivalık makamı veya mirliva olma durumu.

mirza *is. (mirza:) Far. mîrzâ esk.* Bazı Türk topluluklarında ve İran'da kullanılan bir soyluluk sanı.

mis (I) *is. Ar. misk* Güzel kokulu bir madde. **mis gibi 1)** temiz ve güzel kokulu: *"Hava mis gibi çam kokuyor."* -H. E. Adıvar. **2)** çok iyi, usta; elverişli: *"Ben mis gibi tornacıyım, sanatımı bırakamam."* -S. F. Abasıyanık. **3)** pekâlâ, elbette.

→ ***mis sabunu, mis üzümü***

mis (II) *is. İng. miss* İngilizcede evlenmemiş kadınlar için kullanılan unvan.

misafir *is. (misa:fir) Ar. musâfir* "sefer eden, yoldan gelen, yolcu" **1.** Konuk: *"Misafir umduğunu değil, bulduğunu yer."* -Atasözü. *"Misafirimiz olarak bir müddet kalmak için beraber geliniz."* -R. H. Karay. **2.** *tıp esk.* Gözün saydam tabakasında herhangi bir sebeple oluşan beyaz leke. **misafir ağırlamak** konuğa gerekli ilgiyi göstermek, ikramda bulunmak: *"Bir değil, birkaç misafiri dahi ağırlayabiliriz."* -M. Yesari. **misafir etmek** konuk olarak karşılayıp yedirip içirmek, yatırmak: *"Onu, evin çocuklarıyla bir odada misafir etmişlerdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **misafir gibi oturmak** bulunduğu yerden her an ayrılacakmış gibi eğreti, üstünkörü oturmak. **misafir kalmak** bir yerde yiyip içmek, yatmak ve konuk olarak ilgi görmek: *"Cemile sekiz, on gün çiftlikte misafir kalacaktı."* -R. N. Güntekin. **misafir olmak** bir yerde konuk olarak karşılanıp, gerekli ilgiyi, izzet ve ikramı görmek: *"Aklına esince atına atlar ve Rüstem Bey'e beş on gün misafir olur."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***misafirhane, misafir odası, misafirperver, misafir salonu***

misafirhane *is. (misa:firha:ne) Ar. musâfir + Far. hâne esk.* **1.** Yolcuların konakladıkları han, kervansaray vb. **2.** Konuk evi.

misafirlik, -ği *is.* Konukluk: *"Misafirlik üç gündür."* -Atasözü. *"Ne misafirliğe gidersiz, ne de bize gelirler."* -Ö. Seyfettin. *"Gelir gelmez o konağı tatlı bir misafirlik*

havasıyla doldurduk." -Y. K. Beyatlı.

misafir odası *is.* Evlerde konukların alındığı oda: *"Anamı, misafir odasını düzeltirken bulurduk."* -N. Cumalı.

misafirperver *is. Ar. musâfir + Far. -perver* Konuksever.

misafirperverlik, -ği *is.* Konuseverlik.

misafir salonu *is.* Evlerde veya resmî konutlarda konuklara ayrılan salon.

misak *is. (mi:sa:k) Ar. mîşâk esk.* Sözleşme, antlaşma, bağlaşma.

→ ***misakımillî***

misakımillî *is. (mi:sa:kımillî:) Ar. mîşâk-ı millî* Erzurum ve Sivas kongrelerinde tespit edilip, Osmanlı Mebusan Meclisinde 28 Ocak 1920'de kabul edilen ve milletçe sonuna kadar uygulanmasına karar verilen altı maddelik millî sözleşme.

misal, -li *is. (misa:l) Ar. mişâl* **1.** Örnek olarak alınabilen, gösterilen şey, örnek: *"Cumhuriyet tarihimizde bunun iki misali vardır."* -F. R. Atay. **2.** Benzer, eş gibi: *"Şimdi artık insan kuş misalidir."* -S. F. Abasıyanık. *"Bir namazlık saltanatın olacak / Taht misali o musalla taşında."* -C. S. Tarancı.

misel *is. Fr. micelle kim.* Koloit iyonlarında molekül yığılmasından oluşan ve yalnız başına koloidin bütün niteliğini taşıdığı kabul edilen bölüm.

misil, -sli *is. Ar. mişl esk.* **1.** Eş, benzer: *"Misli görülmemiş bir refaha, bir saadete ermiştim."* -R. H. Karay. **2.** Miktar. **3.** Kat: *"Ona edeceğiniz her hareketi yüz misli ile size iade ederim."* -A.Gündüz. **misli menendi yok** benzeri, eşi yok: *"Bu sonbahar sabahında Gülhane Parkının misli menendi yoktur."* -S. F. Abasıyanık.

misilleme *is.* (kötü bir davranış) Dengiyle karşılama.

misina *is. (misi'na) İt. messina* **1.** Yapay ve sentetik ham madde ile tek kat çekilmiş, değişik kalınlıkta iplik. **2.** Balıkçıların olta ipi olarak kullandıkları kıl veya naylondan iplik: *"Kopmuş, çürümüş misinaları tamir ediyor, paslı iğneleri değiştiriyordu."* -S. F. Abasıyanık.

misis *is. İng. mistress* İngilizcede evlenmiş kadınlar için kullanılan bir unvan.

misk *is. Ar. misk* Asyanın yüksek dağlarında yaşayan bir tür erkek ceylanın karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde. **misk gibi** *bk.* mis gibi. **misk yerini belli eder** değerli kişi nerede olsa varlığını gösterir.

miskal, -li *is. Ar. miskâl esk.* Bir buçuk dirhem değerinde eski bir ağırlık ölçü birimi. **miskalle** çok az ölçüde, çok az miktarda: *Muhabbet kantarla, alış veriş miskalle.*

misket (I) *is. Fr. muscat < Ar. misk* **1.** Güzel kokulu meyveleri nitelemek için kullanılır: *Misket üzümü. Misket elması. Misket armudu.* **2.** Misket üzümünden yapılan şarap.

misket (II) *is. Fr. mousquet* **1.** Bomba ve şarapnellerin içinde bulunan kurşun veya demir tanelerin adı. **2.** Bilye.

→ ***misket oyunu***

misket oyunu *is.* **1.** Bilyelerle oynanan oyun. **2.** Ankara ve çevresinde bir tür halk oyunu.

miskin *s.* ve *is. Ar. miskîn* **1.** Çok uyuşuk olan (kimse): *"Hayran olduğum adamı miskin bir mektep çocuğu gibi yaka paça alıp götürdü."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *is.* Hoş görülemeyecek durumlar karşısında tepki göstermeyen (kimse). **3.** *esk.* Aciz, zavallı: *"Âşık olan miskin olur hak yoluna teslim olur."* -Yunus Emre. **4.** *is.* Cüzam hastalığına tutulmuş olan (kimse).

→ ***miskinhane, miskinler tekkesi, miskin miskin***

miskinane *zf. (miskina:ne) Ar. miskin + Far. -âne* Miskincesine.

miskince *zf. (miski:nce)* Miskin gibi, miskin bir biçimde.

miskinhane *is. (miskinha:ne) Ar. miskîn + Far. hâne esk.* Cüzamlıların yerleştirildikleri yer.

miskinler tekkesi *is. mec.* İşsiz güçsüz oturanların, tembellerin toplandıkları yer.

miskinleşme *is.* Miskinleşmek işi veya

durumu.

miskinleşmek *(nsz)* Uyuşuk, tembel duruma gelmek.

miskinlik, -ği *is.* Uyuşuk, tembel olma durumu veya miskine yakışacak davranış, meskenet.

miskin miskin *zf.* Miskin gibi, miskinleşmiş olarak: *"Yazın toprak odasının kapısına arkasını dayar, miskin miskin saatlerce güneşte otururdu."* -H. E. Adıvar.

mis sabunu *is.* Güzel kokulu sabun.

mister *is. İng. mister* İngilizcede bay.

mistik, -ği *is. Fr. mystique* **1.** Mistisizm yanlısı olan, ilâhiyat veya mistik yaşamla uğraşan kimse, gizemci. **2.** *s.* Mistisizm ile ilgili: *"Gaipten sesler duyuyor, ruhuna fısıldanan mistik şiirler yazıyordu artık."* -Y. Z. Ortaç.

mistisizm *is. Fr. mysticisme fel.* **1.** Tanrıya ve gerçeğe akıl ve araştırma yolu ile değil de gönül yolu ile, duygu ve sezgi ile ulaşabileceğini kabul eden felsefe ve din doktrini, gizemcilik. **2.** Bir konuda en üst derecede bulunabilme tutkusu: *"Bizi sıhhatimize iman ettiren, kuvvetlerimizin arttığını duyuran spor mistisizmi daha teessüs etmemişti."* -A. Ş. Hisar.

mis üzümü *is.* Kokulu üzüm.

misvak *is. Ar. misvâk esk.* **1.** *bot.* Kuzey Afrika, İran ve Hindistan'da yetişen dikensiz küçük bir ağaç *(Salvadora persica).* **2.** Bu ağacın ucu dövülüp fırça durumuna getirilen ve diş temizliğinde kullanılması Müslümanlıkça sünnet olan çubuğu.

misyon *is. Fr. mission* **1.** Bir kimseye veya bir kurula verilen özel görev: *"Bu kadar mühim bir diplomatik misyon bir askere nasıl tevdi edilir?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Dinsel, bilimsel veya diplomatik bir görev yüklenmiş kimselerden oluşan kurul. **misyon üstlenmek** özel bir görevi üzerine almak: *"Günün birinde böyle bir misyon üstleneceğini umduran bir yaşamı yoktur."* -H. Taner.

misyoner *is. Fr. missionnaire* **1.** Bir dini, özellikle Hristiyanlığı yaymakla görevli kimse. **2.** *mec.* Bir düşünceye, bir ülküye kendini adayan kimse.

misyonerlik, -ği *is.* Misyoner olma durumu veya misyonerin görevi.

-miş *bk.* -mış /- miş.

-mişli geçmiş *is. gr. bk.* belirsiz geçmiş.

mit *is. Fr. mythe* Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren, tanrı, tanrıça, evrenin doğuşu ile ilgili hayali, alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi, mitos: *Ergenekon efsanesi bir mittir.*

mitil *is. Yun.* **1.** İçine yün, pamuk vb. doldurulan beyaz yastık veya yorgan kılıfı. **2.** İki yüzü beyaz kapsız yorgan.

miting *is. İng. meeting* Gösteri amacıyla veya bir olaya dikkati çekmek için, genellikle açık yerlerde yapılan toplantı: *"Maçlara, mitinglere gidenler kendi değer ölçülerini yitirir, kalabalığın akışına kapılırlar."* -N. Cumalı.

mitingci *is.* Miting düzenleyen veya mitinge katılan kimse.

mitleşme *is.* Mitleşmek durumu.

mitleşmek *(nsz)* Mit durumuna gelmek.

mitleştirme *is.* Mitleştirmek işi.

mitleştirmek *(-i)* Birini, bir varlığı, bir olayı vb.yi hayal gücü ile büyütmek, yüceltmek, mit durumuna getirmek.

mitokondri *is. Fr. mitochondrie biy.* Kondriyom ögesi hâlinde stoplâzmanın içinde bulunan organcık.

mitoloji *is. Fr. mythologie* **1.** Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim: *"Tezini mitolojiden hazırlayan gözlüklü bir delikanlı."* -H. Taner. **2.** Bir ulusa, bir dine, özellikle Yunan, Latin uygarlığına ait mitlerin, efsanelerin bütünü: *Yunan mitolojisi.*

mitolojik *s. Fr. mythogique* Mitoloji ile ilgili, mitolojiye ait.

mitos *is. Yun. mythos bk.* mit.

mitoz *is. Fr. mitose bk.* karyokinez.

mitral, -li *s. Fr. mitral anat.* Kalpte sol kulakçık ile sol karıncık arasını kapayan.

→ ***mitral darlığı, mitral hücreler, mitral kapakçığı, mitral yetersizlik***

mitral darlığı *is. tıp* Kanın kulakçıktan karıncığa geçişini zorlaştıran mitral kapakçığının iki parçasının kısmen birbirine kaynaması.

mitral hücreler *ç. is.* Beyinde koku lobu içinde bulunan sinir hücreleri.

mitral kapakçığı *is.* Sol kulakçık ile sol karıncık arasında kanın akışını düzenleyen, iki parçadan oluşan kapak.

mitral yetersizlik, -ği *is. tıp* Karıncığın büzülmesi sırasında kanın kulakçığa geri gelmesine sebep olan mitral bozukluk.

mitralyöz *is. Fr. mitrailleuse* Makineli tüfek, makineli: *"Yandaki odadan mitralyöz ateşini andıran daktilo tıkırtıları geliyordu."* -H. Taner. **mitralyöz gibi** (konuşma için) hiç durmadan, ara vermeden.

miyane *is. Far. miyâne bk.* meyane.

miyar *is. (mi:ya:r) Ar. mi'yâr* **1.** Değerli madenlerde yasanın istediği ağırlık, saflık ve değer derecesini gösteren ölçü. **2.** *mec.* Ölçüt, ölçü: *"Pakize bu son fikri fazla beğenmişti ve itiraf edeyim ki Pakize'nin zevki benim için bir çeşit miyar olmuştu."* -A.H.Tanpınar. **3.** *kim.* Ayıraç.

miyasma *is. (miya'sma) Fr. miasma* Eskiden salgın hastalıklara yol açtığına inanılan etken.

miyav *is.* Kedinin çıkardığı ses, kedi sesi.

miyavlama *is.* Miyavlamak işi: *"Kedinin miyavlamaları âdeta yanık bir yalvarıştır."* -A. Haşim.

miyavlamak *(nsz)* (kedi) Bağırmak.

miyavlatma *is.* Miyavlatmak işi.

miyavlatmak *(-i)* (kediyi) Bağırtmak.

miyaz *is. Fr. myase* Sinek kurtçuklarının insanda ve hayvanlarda ortaya çıkardığı bozukluk.

miyokart, -dı *is. Fr. myocarde anat.* Kalp kası.

miyom *is. Fr. myome* Kas uru.

miyon *is. Fr. myone tıp* Kas dokusu uru.

miyop, -bu *s.* ve *is. Fr. myope tıp* **1.** Nesnelerin görüntüleri ağ tabakanın ön tarafında kaldığı için uzağı iyi göremeyen (göz): *"Saffet... miyop gözlerininin en sevimli gülümseyişiyle yanımıza geldi."* -H. E. Adıvar. **2.** Gözleri böyle olan (kimse).

miyopluk, -ğu *is.* Miyop olma durumu.

miyosen *is.* ve *s. Fr. miocène jeol.* **1.** Üçüncü çağın memeliler ve maymunların gelişmiş olduğu dönemi. **2.** *s.* Bu döneme ilişkin: *Miyosen yerey.*

miza *is. (mi'za) İt. misa* Kumarda ortaya sürülen para.

mizaç, -cı *is. (miza:ç) Ar. mizâc* **1.** Huy, yaradılış, tabiat: *"Birdenbire mizacı değişen Sabri'yi kadınlardan bile tanımayan kalmadı."* -Ö. Seyfettin. *"Deniz kadın ise volkan da tabiatın erkeğidir: aynı mizaçtadırlar."* -R. H. Karay. **2.** *esk.* İnsan vücudunun fizyolojik yapısı, sağlık.

→ ***mizaçgir***

mizaçgir *s. Ar. mizâc + Far. -gîr esk.* Herkesin huyuna ve keyfine göre davranan, nabza göre şerbet vermesini bilen.

mizaçgirlik, -ği *is. esk.* Mizaçgir olma durumu: *"Nüfuzlu akrabasından yardım ve kendi mizaçgirliği sayesinde bir iki senede parlamış, büyük bir hariciye memuru olmuş."* -R. N. Güntekin.

mizaçlı *s.* Mizacı herhangi bir özellikte olan: *Uysal mizaçlı. "Fransa'da bütün ömrünü bir vilâyet köşesinde yol mühendisi olarak geçirmiş, sakin ve yumuşak mizaçlı bir adamcağız..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

mizaçsız *s. esk.* Sağlığı iyi olmayan, rahatsız, keyifsiz.

mizah *is. (miza:h) Ar. mizâh* Gülmece: *"İnci gibi güzel bir yazısı ve mizaha da istidadı varmış."* -Y. K. Beyatlı.

mizahçı *is.* Gülmece sanatçısı.

mizahçılık, -ğı *is.* Gülmece sanatçılığı.

mizahî *s. (miza:hi:) Ar. mizâhî* İçinde gülmece bulunan, gülmece niteliği taşıyan (yazı, karikatür vb.).

mizan *is. (mi:za:n) Ar. mîzân esk.* **1.** Terazi. **2.** Tartı, ölçü aleti. **3.** *mec.* Ölçü. **4.**

mat. Sağlama. **5.** *tic.* Bir tüccarın, ticari durumunu, işinin genel sonucunu gösteren, belirli zamanlarda yaptığı hesap özeti.

mizana *is. (miza'na) İt. mezana den.* Üç veya daha çok direği bulunan yelkenli gemilerde arka direk.

mizanpaj *is. Fr. mise en pages* Gazete, dergi gibi yayınlarda sayfa düzeni.

mizanpli *is. Fr. mise en plis* Islak saçın sarılıp sıcak hava yardımıyla kurutulmasından sonra fırça ve tarakla yapılan kadın saç tualeti.

mizansen *is. Fr. mise en scène tiy.* **1.** Yönetmenin belli bir oyun içinde oyuncuları düzene alması ve onları oyuna uygun bir uyum içine sokması için yaptığı hazırlık, çalışma. **2.** *mec.* Bir şeyi, bir durumu olduğundan değişik göstermek amacıyla hazırlanan düzen: *"Bu bir mizansendi, inceden inceye düzenlenmiş bir sahne."* -T. Buğra.

mizantrop *is. Fr. misanthrope* **1.** Toplumdan, insandan kaçan kimse, merdüm. **2.** İnsandan nefret eden kimse.

Mn *kim.* Manganez'in kısaltması.

mnemoteknı *is. Fr. mnémotechnie* Bir takım alıştırma ve çağrışımlardan yararlanarak belleği geliştirme yöntemi.

Mo *kim.* Molibden'in kısaltması.

mobil *s. Fr. mobile* **1.** Hareketli. **2.** *is.* Hava olayları etkisiyle hareketlenen heykel.

mobilet *is. Fr. mobylette* Bir motosiklet markası.

mobilize *s. Fr. mobiliser* Hareketli, devingen. **mobilize etmek** harekete geçirmek.

mobilya *is. (mobi'lya) İt. mobilia* Oturulan, yemek yenilen, çalışılan, yatılan yerlerin döşenmesine yarayan taşınabilir eşyalara verilen genel ad, möble.

mobilyacı *is.* **1.** Mobilya yapan veya satan kimse. **2.** Mobilya satılan dükkân.

mobilyacılık, -ğı *is.* Mobilya yapma veya satma işi.

mobilyalı *s.* Mobilyası olan, döşenmiş, möbleli.

mobilyasız *s.* Mobilyası olmayan, döşenmemiş, möblesiz.

moda *is. (mo'da) İt. mode* **1.** Değişiklik ihtiyacı veya süslenme özentisiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik: *Uzun etek modası. Saç modası.* **2.** Belirli bir süre etkin olan toplumsal beğeni, bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük: *Köy romanı modası.* **3.** *s.* Geçici olarak yeniliğe ve toplumsal beğeniye uygun olan: *Moda şapka. "Moda sandığımız birçok şeylerin hayatın kendi bünyesinden geldiği anlaşılır."* -A. H. Tanpınar. **(bir şey) moda olmak** yaygın duruma gelmek, herkesçe kabul edilmek. **modası geçmek 1)** moda olmaktan çıkmak; **2)** *mec.* önemini yitirmek, geçersiz duruma gelmek, artık aranmamak: *Bu işin modası geçti, onu vaktiyle yapmak gerekti.*

→ ***moda evi***

modacı *is.* Moda işleriyle uğraşan kimse.

modacılık, -ğı *is.* Modacının işi veya mesleği.

moda evi *is.* Moda giysilerin yapıldığı ve satıldığı yer.

modalaşma *is.* Modalaşmak işi veya durumu.

modalaşmak *(nsz)* Moda değeri kazanmak.

modalaştırma *is.* Modalaştırmak işi veya durumu.

modalaştırmak *(-i)* Moda durumuna getirmek.

modalist *is. Fr. modéliste* Modacının yaratıcı gücünü kalıplayan teknisyen.

model *is. Fr. modèle* **1.** Resim, heykel veya buna benzer şeyler yapılırken baka baka benzetilmeğe çalışılan nesne, örnek. **2.** Bir özelliği olan nesne veya kişi: *Sadakat modeli.* **3.** Bir sanatçıya poz veren kimse: *Akademide model olarak çalışıyor.* **4.** Biçim: *Bu elbisenin modelini beğenmedim.* **5.** Örnekleri içinde toplayan dergi: *Bu biçimi modelden aldık.* **6.** Tip: *1998 model bir otomobil. "Eski mi eski, otuz dokuz modeli bir taksisi vardı."* -N. Cumalı. **7.** Benzer, örnek: *Bu çocuk babasının küçük*

bir modeli. **8.** Örnek olmaya değer kimse veya şey. **9.** Manken: *"Paris'in en son, en pahalı modelleri gibi giyinmişler."* -R. H. Karay.

→ ***model salonu***

modelaj *is. Fr. modelage* Kil, bal mumu gibi kolayca biçimlendirilebilen maddelerin yapılacak heykellere model hazırlamak üzere hacimli olarak biçimlendirme, taslak yapma, oylumlama.

modelci *is.* Model hazırlayan sanatçı.

modelcilik, -ği *is.* Model yapma sanatı.

modellik, -ği *is.* Modelin işi veya mesleği.

model salonu *is.* Modellerin sergilendiği alan, yer.

modem *is. Fr. mo[dulateur]* + *dem[odulateur]* Bilgi işlem.

moderato *is. (modera'to) İt. müz.* **1.** Tek başına kullanıldığı zaman orta hızda bir tempoyu belirtir. **2.** Başka bir terimle birlikte kullanıldığında, gösterilen temponun biraz yavaşlatılması gerektiğini anlatır.

modern *s. Fr. moderne* Çağa uygun, çağcıl, asri, çağdaş: *"O ücra bayırlarda yepyeni modern bir sayfiye doğuverdi."* -H. Taner.

modernizasyon *is. Fr. modernisation* Modernleşmek.

modernize *s. Fr. modernisé* Yenileştirilmiş, modern, çağcıl duruma getirilmiş. **modernize etmek** yenileştirmek, çağcıl duruma getirmek.

modernleşme *is.* Çağcıllaşma.

modernleşmek *(nsz)* Çağcıllaşmak.

modernleştirme *is.* Çağcıllaştırma.

modernleştirmek *(-i)* Çağcıllaştırmak.

modernlik, -ği *is.* Çağcıllık.

modern mobilya *is.* Antika, taklit, stil mobilyaların dışında kalan ve genellikle düz hatlardan meydana gelen mobilya.

modifikasyon *is. Fr. modification biy.* Bireyde meydana gelen değişiklik, değişme.

modistra *is. (modi'stra) İt. modistra* Kadın terzi.

modul *is. bk.* nodul.

modullamak *(-i) bk.* nodullamak.

modül *is. Fr. module mim.* **1.** Bir yapının çeşitli bölümleri arasında orantıyı sağlamak için kullanılan ölçü birimi. **2.** *fiz.* Herhangi bir mekanik özelliği belirten kat sayı. **3.** Bir uzay taşıtının bütün yapısı içinde yer alan bağımsız bölüm, parça.

modülâsyon *is. Fr. modulation* **1.** Bir sesin yayınmasında ortaya çıkan yeğinlik, vurgu, ton değişimlerinden her biri. **2.** *fiz.* Bir dalganın genlik, evre ve sıklığının bir yasaya göre zaman içinde farklılaşması. **3.** *müz.* Bir tondan başka bir tona geçiş.

modüler *s. Fr.* Modüllü.

modüler sistem *is. mim.* Parçalı sistem.

modüllü *s.* Modülü olan.

Moğol *öz. is.* **1.** Moğolistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** *s.* Moğollara özgü, Moğollarla ilgili (şey).

Moğolca *öz. is. (moğo'lca)* Moğol dili.

mohs ölçeği *is.* Zımpara taneciklerinin sertliğini saptamada kullanılan değerler tablosu.

moka *is. (Moka şehrinin adından)* **1.** Çok kokulu bir tür kahve. **2.** Bu kahveden yapılan içecek.

mokasen *is. Fr. mocassin (Kızılderililerinin dilinden)* **1.** Kuzey Amerika Kızılderililerinin giydiği deriden yapılmış, tek parça ayakkabı. **2.** Kısa ökçeli, bağsız ayakkabı.

mola *is. (mo'la) İt. molla* "bırak!" < *mollare* "yavaşlatmak, gevşetmek, bırakmak" **1.** Yorgunluğu gidermek için duraklama: *Köye gidinceye kadar iki yerde mola verdik.* **2.** *den.* Koyverme: *Halatı, mola ettiler.* **3.** *sp.* (voleybol ve basketbolda) Takımların oyun arasında aldıkları birer dakikalık dinlenme süresi. **mola vermek** uzun süren yolculuğa, yürüyüşe veya çalışmaya, dinlenmek amacıyla bir süre ara vermek, oturup dinlenmek: *"Bisikletlerle gelip karşı dondurmacının önünde mola verdiler."* -H. Taner. *"Otobüs, yol üzerinde bir kasabanın çarşısında yarım saat mola*

vermişti." -R. N. Güntekin.

→ ***mola taşı***

molas *is. Fr. mollase jeol.* Karbonatlı kum taşı.

molasız *s. bk.* duraksız.

mola taşı *is.* Hamalların sırtlarındaki yükü dayayarak dinlenmeleri için sokak kenarlarına konulmuş yüksekçe taş: *"Yumurtacının dinlenmek için mola taşına koyduğu küfesini devirmek için arkadaşlarına yardım ediyordu."* -O. C. Kaygılı.

molekül *is. Fr. molécule kim.* **1.** Element veya birleşikleri oluşturan ve onların özgül niteliklerini gösteren en küçük birim, madde. **2.** (fiziksel kimyada) Bir veya birkaç atomun birleşmesinden oluşan, birkaç çekirdek veya elektronlu yapı. **3.** *mec.* Bir bütünün en küçük parçası.

moleküler *s. Fr. moléculaire* Moleküle ilişkin, molekülle ilgili: *Moleküler kimya.*

molibden *is. Fr. molybdène kim.* Atom numarası 42, atom ağırlığı 95, 94 olan ve 617° C ye doğru eriyen, gümüş beyazlığında, kırılgan, türlü çeliklerin alaşımına giren element. Kısaltması Mo.

molibdin *is. Fr. molybdine min.* Doğada ancak amorf durumunda bulunan, doğal molibden oksit.

molla *is. Ar. mevlā tar.* **1.** Büyük kadı: *Mısır mollası.* **2.** Medrese öğrencisi. **3.** *esk.* Büyük bilgin.

mollalık, -ğı *is.* ve *s.* Molla olma durumu.

Molotof kokteyli *s. (Sovyet siyaset adamı Molotov'un adından)* Bir şişeye benzin, makine yağı, deterjan doldurularak yapılan fitilli bir tür yangın bombası.

moloz *is. Yun.* **1.** Toprak ve kireçle karışık taş kırıntıları, yapı döküntüsü. **2.** *mec.* Değersiz, işe yaramaz şey veya kimse.

→ ***moloz duvar, moloz taş***

moloz duvar *is.* Moloz taşlarla yapılan duvar.

molozluk, -ğu *is.* **1.** Molozla dolu toprak yığını. **2.** *mec.* Değersiz, işe yaramaz olma durumu.

moloz taş *is.* Kaba, pürüzlü taş.

moment *is. Alm. Moment fiz.* Kuvvetin, bir cismi bir nokta veya bir eksen yöründesinde döndürme etkisini belirleyen vektör niceliği.

momentum *is. Lât. momentum fiz.* **1.** Bir cismin hareket miktarı, kütlenin sürat ile çarpımı. **2.** Hız, hızlılık.

monadizm *is. Fr. monadisme fel. bk.* monatçılık.

monarşi *is. Fr. monarchie < Yun.* Siyasî otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejim, tek erklik.

monarşist *is.* ve *s. Fr. monarchiste* Monarşizme ilişkin, bu rejimi benimseyen ve savunan kimse, tek erkçi.

monarşizm *is. Fr. monarchisme* Monarşi yanlılarının siyasî doktrini, tek erklik.

monat, -dı *is. Fr. monade fel.* **1.** Eski Yunan felsefesinde bölünmez birlik. **2.** Leibniz'in felsefesinde artık bölünemez bir birlik olan sonsuz sayıdaki cevherlerin her biri.

monatçılık, -ğı *is. fel.* Evrenin monatlardan oluştuğunu ileri süren Leibniz'in öğretisi.

monden *s. Fr. mondain* **1.** Toplum yaşamı ile ilgili. **2.** Yüksek sosyete yaşamını seven: *"Cigaralarından birini yakmaya davranmıştı; Abdi Bey, monden bir teâşa, ateş yetiştirdi."* -A. İlhan.

Mongolist *öz. is.* Moğol dili ve kültürü ile uğraşan kimse.

Mongolistik, -ği *öz. is.* Moğol dili ve kültürü araştırmaları.

monist *is. Fr. moniste* Tekçi.

monitör *is. Fr. moniteur* **1.** Her tür çalışmalarda yetiştirici: *Beden eğitimi monitörü.* **2.** *fiz.* Işınım yeğinlik düzeyini algılayıp ölçen alet. **3.** *fiz.* Ses dalgası iletiminde, iletimi bozmadan ve kesmeden niteliğini denetleyen alet. **4.** *tek.* Televizyonda görüntü ile sesin niteliğini eşleme, görüntü seçimini gerçekleştirme, görüntüyü yayımlama gibi işlerin denetlenmesinde kullanılan alet.

monizm *is. Fr. monisme fel.* Tekçilik.

monogam *s. Fr. monogame* Tek eşli.

monogami *s. Fr. monogamie sos.* Tek eşlilik; tek karılık, tek kocalık.

monografi *is. Fr. monographie* Bilimsel alanlarda özel bir konu veya sorun üzerine yazılan inceleme, tek yazı.

monokl, -lü *is. Fr. monocle* Kaş kemerinin altına sıkıştırılarak kullanılan gözlük camı.

monolog, -ğu *is. Fr. monologue < Yun. tiy.* **1.** Bir oyunda, kişilerden birinin kendi kendine yaptığı konuşma. **2.** *tiy.* Dinleyicilere bir kişinin anlattığı, gencilikle, güldüren olay. **3.** *mec.* Çevresindekilere fırsat vermeden bir kimsenin yaptığı konuşma.

monopol, -lü *is. Fr. monopole* Tekel.

monoray *is. Fr. monorail* Tek bir raydan oluşan demir yolu.

monoteist *is. Fr. monothéiste* Tek tanrıcı.

monoteizm *is. Fr. monothéisme* Tek tanrıcılık.

monotip, -bi *is. Fr. monotype* Harfleri ayrı ayrı dizip döken dizgi makinesi.

monoton *s. Fr. monotone* Tekdüze, yeknesak.

monotonlaşma *is.* Monotonlaşmak işi veya durumu.

monotonlaşmak *(nsz)* Monoton duruma gelmek.

monotonluk, -ğu *is.* Tekdüzelik, yeknesaklık.

monsenyör *is. Fr. mon seigneur esk.* **1.** Hristiyan prenslerine verilen unvan. **2.** Yüksek aşamalı din adamlarına verilen unvan.

mont *is. İng. General (Montgomery'nin adından kısaltılarak)* Kumaş veya deriden yapılan, genellikle belden kemerli, üstünde cepleri bulunan, gömlek veya hırka üzerine giyilen kısa, hafif giysi.

montaj *is. Fr. montage* Kurgu.

montajcı *is.* Kurgucu.

montajcılık, -ğı *is.* Kurguculuk.

monte etmek *(-i)* Kurmak, bir makine veya cihazın sökülü parçalarını yerli yerine takmak.

mor *is.* **1.** Kırmızı ile mavinin karışmasından oluşan renk, menekşe renginin kırmızıya çalanı. **2.** *s.* Bu renkte olan: *Mor patlıcan.*

→ ***mor ötesi, mor salkım***

moral, -li *is. Fr. morale* Bir insanın ruhsal gücü, yürek gücü, maneviyat: *Morali bozuk bir insan.* **moral vermek** bir kimsenin ruhsal direnme gücünü artırmak, cesaretlendirmek, yüreklendirmek. **morali bozulmak** ruhsal yönden direnme gücünü yitirmek, içine korku düşmek. **moralini bozmak** bir kimsenin ruhsal yönden direnme gücünü azaltmak, sarsmak.

→ ***moral çöküntü, moral eğitimi***

moral çöküntü *is.* Manevî dirençsizlik, ruhsal yönden direnememe, cesareti yitirme: *"Güneybatı Anadolu ekicileri arasında umutsuzluk belirtileri, moral çöküntüsü açıktı."* -N. Cumalı.

moral eğitimi *is.* Ruhsal gücü, maneviyatı güçlendirme.

moralizm *is. Fr. moralisme* Ahlâkçılık doktrini, ahlâkı araç değil, amaç sayan doktrin, törelcilik.

morarış *is.* Morarmak işi veya biçimi.

morarma *is.* Morarmak işi.

morarmak *(nsz)* **1.** Mor bir renk almak. **2.** Herhangi bir sıkıntı veya hastalıkla vücudun bir organı mor renk almak: *Hastanın tırnakları morardı.*

morartı *is.* Morarmış yer, morluk.

morartma *is.* Morartmak işi.

morartmak *(-i)* Morarmasına sebep olmak, mor renk vermek.

moratoryum *is. (morato'ryum) İng. moratorium ekon.* **1.** Çok bunalımlı dönemlerde bir ülkede, bölgede bir bölüm veya tüm borçlardaki ödeme zorunluğunun geri bırakılması. **2.** Resmî geciktirme: *Taraflar, Kıbrıs üzerindeki askerî uçuşlarda moratoryuma gidilmesini müzakere edecek.*

moren *is. Fr. moraine jeol.* Buzul taş.

morfem *is. Fr. morphème gr.* Kelimelere gramer bakımından biçim veren çoğu ek hâlinde olan kelime parçaları, biçim birimi.

morfin *is. Fr. morphine kim.* Afyonda % 10 oranında bulunan, uyuşturucu, önemli bir alkaloit.

morfinlenme *is.* Morfinlenmek işi.

morfinlenmek *(nsz)* **1.** Morfinle uyuşturulmak. **2.** *mec.* Yüksek sesle gevezelik yüzünden yarı uykulu, yarı aptal duruma girmek.

morfinoman *is. Fr. morphinomane* Morfin kullanma alışkanlığı olan kimse, morfin tiryakisi.

morfoloji *is. Fr. morphologie gr.* **1.** Şekil bilgisi, biçim bilgisi, yapı bilgisi. **2.** *bot.* ve *zool. bk.* biçim bilimi.

morfolojik *s. Fr. morphologique* Morfoloji ile ilgili, morfolojiye ilişkin.

morg *is. Fr. morgue* Adliyede kovuşturmayı gerektiren olaylar sonucu veya birdenbire ve şüpheli ölümlerde, ölüm sebebinin ve ölünün kim olduğunun tespit edilmesi için ölülerin konulduğu ve inceleme yapılan yer veya yapı. **morga kaldırmak** ölüleri incelenmek için morga götürmek.

→ ***morg raporu***

morg raporu *is.* Ölülerin muayene ve otopsisinden sonra düzenlenen rapor.

morina *is. (mori'na) İng. morina zool.* Mezgitgillerden, kuzey denizlerinde yaşayan, eti yenilen, karaciğerinden balık yağı çıkarılan bir balık *(Gadus morrhua).*

Moritanyalı *öz. is.* ve *s.* Moritanya halkından olan.

mor karaman *is. zool.* Kızıldan mora kadar değişen renklerde, göz, ağız, burun etrafı, daha açık, baş ve ayaklar vücuduna göre daha koyu renkte, kaba karışık yapağılı Doğu Anadolu bölgesi ile kuzeydoğu illerimizde yetiştirilen bir tür koyun.

morlaşma *is.* Morlaşmak işi.

morlaşmak *(nsz)* Mor duruma gelmek.

morluk, -ğu *is.* **1.** Mor olma durumu. **2.** Moraran yer.

mormenekşe *is. bot.* Rengi mora çalan bir tür menekşe.

mor ötesi *is.* Gözle görülmeyen, dalga boyları yaklaşık 4000 angströmle 200 angström arasında olan, mor ışının ötesinde yer alan, yapay olarak da elde edilip tıpta kullanılan bir ışınım, ültraviyole.

mors (I) *is. Fr. morse < Fin mursu zool.* Morsgillerden, Kuzey Atlantikte yaşayan, 4 m uzunluğunda, derisi, dişi ve yağı için avlanan bir memeli *(Odobenus rosmarus).*

mors (II) *is. İng. morse (Morse özel adından)* **1.** Nokta ve çizgilerden oluşan bir alfabe kullanan telgraf dizgesi. **2.** Bu işaretleri almaya ve göndermeye yarayan alet. **3.** *mec.* Gizli işaret: *"Ya iflâh olmaz bir utangaçlığın, ya da ondan beter bir budala kurnazlığın morsudur bunlar."* -T. Buğra.

→ ***mors alfabesi***

mors alfabesi *is.* Telgrafçılıkta kullanılan, nokta ve çizgilerden oluşan alfabe.

mor salkım *is. bot.* Baklagillerden, salkım durumunda mavi, mor, beyaz, pembe renkli çiçekler açan, 20 m ye kadar uzayabilen çok yıllık bir sarmaşık *(Wisteria sinensis).*

morsgiller *ç. is. zool.* Memeliler sınıfının yüzgeç ayaklılar alt takımına giren bir familya.

mortadella *is. İt. mortadella* Bir tür İtalyan sucuğu ve böreği.

mortlama *is.* Mortlamak işi veya durumu.

mortlamak *(nsz) argo* Ölmek.

morto *is. (mo'rta) İt. morto* Ölü. **mortoyu çekmek** *argo* ölmek.

mortocu *is. (mor'tocu)* **1.** Hristiyanlarda cenaze taşımak için tutulan kimse. **2.** *mec.* Cenazelerde ağıt okuyarak aldığı parayla geçinen kimse. **3.** *argo* İmam.

moruk, -ğu *is. Erm. argo* Yaşlı erkek, baba: *"Bizim moruk ertesi güne devrisi der de dilim ondan alışmış."* -S. F. Abasıyanık.

moruklaşma *is.* Moruklaşmak işi veya durumu.

moruklaşmak *(nsz) argo* Yaşlanmak, ihtiyarlamak.

morulâ *is. biy.* Yumurta hücresinin embriyon oluşurken gelişerek aldığı ilk biçim, blâstulâ.

morumsu *s.* Mora çalan, moru andıran.

morumtırak *s.* Morumsu.

Moskof *öz. is. Rus. hlk.* **1.** Rus. **2.** *mec.* Acımasız, zalim.

→ ***Moskof camı, Moskof gâvuru, Moskof toprağı***

Moskof camı *is. min.* Bir tür beyaz mika.

Moskof gâvuru *is. argo* Rus.

Moskofluk, -ğu *is.* **1.** Moskof olma durumu. **2.** *mec.* Acımasızca davranış.

Moskof toprağı *is.* Maden parlatmak için kullanılan, sarı renkte bir tür gevrek taş.

mosmor *s. (mo'smor)* Her yanı mor, koyu mor. **mosmor kesilmek** herhangi bir sebeple morarmak. **mosmor olmak** kötü duruma düşmek, bozulmak, mahcup olmak.

mostra *is. (mo'stra) İt. mostra* Örnek, göstermelik, model. **mostra olmak** *argo* kendini gülünç bir duruma sokmak.

mostralık, -ğı *is. (mo'stralık)* **1.** Göstermelik, numune. **2.** *argo* Kötü veya yersiz davranışlarıyla göze batan kimse.

motamot *s.* ve *zf. Fr. motà mot* Kelimesi kelimesine, hiç değiştirmeden, aynen.

motamot çeviri *is.* Aslına bağlı kalınarak yapılan çeviri.

motel *is. İng. motel (motor kelimesinin ilk hecesi ile hotel kelimesinin ikinci hecesi birleştirilerek yapılmış bir kelime)* Motorlu taşıtlarla yolculuk edenlerin barınmalarını, arabalarını park etmelerini ve başka ihtiyaçlarını karşılamak için işlek kara yolları üzerinde yapılmış otel.

motelci *is.* Motel işleten kimse.

motelcilik, -ği *is.* Motel işletme işi.

motif *is. Fr. motif* **1.** Yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan ögelerden her biri: *Halı motifi. Danteldeki motifler.* **2.** Bir eserde sık sık tekrarlanan süsleyici öge. **3.** *müz.* Bestenin bir parçasına çeşitli yönlerden birlik sağlayan belirleyici küçük birim: *Melodi motifi.*

motifli *s.* Motifi olan: *"Daha önce kahvaltıyı gül motifli, basma örtülü küçük masaya dizmişti."* -H. Taner.

motifsiz *s.* Motifi olmayan.

motivasyon *is. Fr. motivation* Güdülenme.

moto- *Fr. moto- (moteur'un kısaltılmış şekli, ön ek)* Motorlu, motorla ilgili.

motopomp *is. Fr. motopompe* Motorlu tulumba.

motor *is. Fr. moteur* **1.** Herhangi bir enerjiyi mekanik enerjiye dönüştüren sistem: *Buhar motoru. Elektrik motoru. "Taşındıkları kamyon önünde durunca motorun patırtısı kesildi."* -N. Cumalı. **2.** Akaryakıt motoruyla işleyen deniz aracı: *"Rıhtıma varabildiği zaman vapura gidecek olan son motor kalkmak üzere idi."* -F. R. Atay. **3.** *hlk.* Motosiklet.

→ ***motor yağı***

motorbot *is. İng. motor-boat* Motorla çalışan küçük deniz taşıtı.

motorcu *is.* Deniz motoru işleten kimse.

motorculuk, -ğu *is.* Deniz motoru işletmeciliği.

motorin *is. Fr. motorine* Motorlu taşıtları çalıştırmada kullanılan bir yağ.

motorize *s. Fr. motorisé ask.* Motorlu taşıtlarla donatılmış (kıta veya birlik).

motorkros *is. İng. motor - cross sp.* Kırlarda ve engebeli arazilerde motorsikletle yapılan yarış.

motorkrosçu *is.* Motorkros yarışçısı.

motorlu *s.* Motorla çalışan: *"Fethi Bey'in çift kanatlı, tek motorlu uçağı ile uçuşunu izledik."* -N. Cumalı.

→ ***motorlu tren, motorlu taşıt***

motorlu taşıt *is.* İnsan veya yük taşıyan iki veya daha çok dingilli, motor gücüyle hareket eden araçlara verilen genel ad.

motorlu tren *is. bk.* mototren.

motor yağı *is.* Motorlarda sürtünmeyi azaltarak aşınmayı önlemeye yarayan bir tür yağ.

motosiklet *is. Fr. motocyclette* Motor silindirinin hacmi 125 cm^3 den büyük olan, iki tekerlekli motorlu taşıt.

mototren *is. Fr. mototrain* Bir termik motorla çalışan, yolcu taşıyan demir yolu taşıtı.

motris *is. Fr. motrice* Birkaç arabalı bir katarda elektrik motoru veya patlamalı motorla çalışan ve öbür arabaları çekmeye yarayan taşıt.

mozaik, -ği *is. Fr. mosaïque* **1.** Türlü renklerde, küçük küp biçiminde mermer, taş veya pişmiş toprak parçalarının yan yana getirilmesiyle yapılan resim ve bezeme işi. **2.** Bu iş için kullanılan mermer parçaları. **3.** İnce kum, çimento ve küçük mermer parçalarından oluşan karışımla döşeme sıvası. **4.** *is.* Tatlı bisküvi parçalarıyla yapılan kakaolu pasta. **5.** *s.* Çimento içine küçük mermer parçaları konulup doldurularak yapılan (döşeme, merdiven vb.). **6.** *mec.* Değişik dillere ve kültürlere sahip insan topluluğu: *"Adları bize kadar gelenlerin bünyelerine dikkat edilirse gerçekten acaip bir mozaik elde edilir."* -A. H. Tanpınar.

→ ***mozaik döşeme, mozaik plâka***

mozaikçi *is.* **1.** Mozaik yapan veya satan kimse. **2.** Yapılarda mozaik işlerini düzenleyen kimse.

mozaik döşeme *is.* Mozaik karışımı yapılan yer döşemesi.

mozaik plâka *is.* Mozaikle yapılmış kalıp döşeme maddesi.

mozak, -ğı *is. hlk.* Domuz yavrusu.

mozole *is. Fr. mausolée* < *Yun.* Büyük, gösterişli gömüt, anıtkabir.

möble *is. Fr. meuble* Mobilya.

möbleli *is.* Mobilyalı.

möblesiz *s.* Mobilyasız.

mönü *is. bk.* menü.

mösyö *is. Fr. monsieur* **1.** Fransızcada erkeklere verilen bir unvan. **2.** (yabancı erkekler için) Bay.

-msa- / -mse- İsimden fiil türeten ek: *az-ı-msamak, çoğ-u-msa-mak, küçü-mse-mek* vb.

-msı / -msi Küçültme sıfatları türeten ek: *sarı-msı, mavi-msi, pembe-msi, mor-u-msu, tatlı-msı, ekşi-msi* vb.

-mtırak / -mturak Küçültme sıfatları türeten ek: *sarı-mtırak, mavi-mtırak, boz-u-mturak, ekşi-mtırak, yeşil-i-mtırak vb.*

mu *bk.* mı / mi.

muaccel *s. Ar. mu'accel esk.* **1.** Acele olunmuş. **2.** *huk.* Peşin, hemen ödenmesi gereken.

muacciz *s. Ar. mu'acciz* **1.** Sıkıntı veren, taciz eden, bıktıran, usandıran: *"Bu buhran tatsız, münasebetsiz, muacciz bir buhrandı."* -Ö. Seyfettin. **2.** Yapışkan, sırnaşık, ukalâ (kimse).

muaddel *s. Ar. mu'addel esk.* Değiştirilmiş, değişikliğe uğramış, değişkin.

muadele *is. (mua:dele) Ar. mu'ādele esk.* **1.** Eşitlik, beraberlik, denklik. **2.** *mec.* Anlaşılmaz iş. **3.** *mat.* Denklem.

muadelet *is. (mua:delet) Ar. mu'ādelet esk.* Eşitlik, denklik, eş değerlik.

muadil *s. (mua:dil) Ar. mu'ādil esk.* Eşit, denk, eş değer.

muaf *s. (mua:f) Ar. mu'āf esk.* **1.** Bağışlanmış, affedilmiş. **2.** Ayrı tutulmuş, ayrıcalık tanınmış. **3.** Özgür, serbest. **muaf tutmak** (veya **tutulmak**) bir ödevi, bir görevi bağışlamak, ayrıcalık tanımak: *Düşkünler evi bina vergisinden muaf tutulmuştur. Askerlikten muaf tutuldu.*

muafiyet *is. (mua:fiyet) Ar. mu'āfiyyet* **1.** Ayrı tutulma, kendisine uygulanmama, bağışıklık. **2.** *biy.* Bağışıklık. **muafiyet tanımak** kendisinden beklenilen veya istenilenlerin bütününü istememek.

→ ***muafiyet sınavı***

muafiyet sınavı *is.* Eğitimde veya herhangi bir dalda bilgi birikiminin önceden yeterli olup olmadığının belirlenmesi için yapılan sınav.

muaflık, -ğı *is.* Muaf olma durumu.

muahede *is. (mua:hede) Ar. mu'āhede*

esk. Anlaşma.

→ ***muahedename***

muahedename *is. (mua:hedena:me) Ar. mu'āhede + Far. nāme* Antlaşma metni.

muaheze *is. (mua:heze) Ar. mu'āḫaze* **1.** Kınama, paylama, ayıplama. **2.** Eleştiri. **muaheze etmek** paylamak, ayıplamak, kınamak.

→ ***muahezename***

muahezename *is. (mua:hezena:me) Ar. mu'āḫeze + Far. nāme* Eleştiri yazısı ve kitabı.

muahhar *s. Ar. mu'aḫḫar esk.* Sonraki, sonradan gelen, ertelenmiş, daha sonraki.

muahharen *zf. Ar. mu'aḫḫaren* Sonradan.

muakkip, -bi *s. (k'ler kalın okunur) Ar. mu'aḳḳib esk.* **1.** İzleyen, arkasından koşan, takip eden. **2.** (iş) Yürüten.

muallâ *s. (mualla:) Ar. mu'allā* Yüksek, yüce.

muallâk *s. Ar. mu'allaḳ esk.* **1.** Asılmış, asılı. **2.** *mec.* Sonuca bağlanmamış, sürüncemede kalmış: *"Komite mahkemesince verilip de nasılsa icra olunmayan muallâk kararları yerine getirirdi."* -Ö. Seyfettin. **3.** *mec.* Bağlı: *Bu iş sizin kararınıza muallâktır.* **(bir şey) muallâkta olmak** (veya **muallâkta kalmak**) sonuca bağlanmak, sürüncemede kalmak.

muallel *s. Ar. mu'allel esk.* Sakat, eksik.

muallim *is. Ar. mu'allim esk.* Öğretmen.

muallime *is. Ar. mu'allime esk.* Bayan öğretmen: *"Zavallı muallime bir heyecan numunesi gösteriyordu."* -S. F. Abasıyanık.

muallimlik, -ği *is.* Öğretmenlik: *"Yedek subay yetiştiren Levazım Mektebinde muallimlik yaptım."* -B. Felek.

muamelât *is. (mua:melâ:t) Ar. mu'āmelāt esk.* Dairelerde evrak üzerinde yapılan işlemler, işlem: *Muamelât müdürü.*

muamele *is. (mua:mele) Ar. mu'āmele* **1.** Davranma, davranış: *Bana karşı olan muamelesini beğenmedim.* **2.** Yol, yöntem, iz: *Bu adam muamele bilmiyor.* **3.** İşlem: *Bu evrakın muamelesi henüz bitmedi. "Onlar gündelik muamelelere başlayınca da benim ağzım açık kaldı."* -R. N. Güntekin. **4.** *tic. esk.* Alış veriş: *Borsada bugün muamele olmadı.* **5.** *kim. esk.* İşlem. **muamele etmek** davranmak: *"Hanımefendimin hayatını kurtardığı için bütün hizmetkârlar ona güler yüz gösteriyor, iyi muamele ediyorlardı."* -H. Taner. **muamele görmek** işlem uygulanmak, davranılmak: *"İyi muamele görmekle beraber eski neşesini kaybetmişti."* -Y. K. Beyatlı. *"Hasan Paşa karakolunda son derece fena muamele gördüm."* -R. N. Güntekin.

muamma *is. (muamma:) Ar. mu'ammā* **1.** Bilmece: *"Eski kadınlar, çocukların zihinlerini bilmek için, muammalara başvururlardı."* -A. Rasim. *"Ruhu uykuda farz ettiğim kadın bana pek yaman bir muamma gibi geldi."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Anlaşılmayan, bilinmeyen şey: *"Bu mel'unca muammanın düğümü bugün çözülecek."* -S. F. Abasıyanık. **muamma asmak** âşıklık geleneğinde herhangi bir konuyu manzum olarak bilmece türünde düzenleyip genellikle kahvehanelerde herkesin göreceği bir yere koymak.

muammalı *s.* Bilmeceli, muamma dolu: *"Bu muammalı İhsan Efendi'yi İstanbul'un hangi köşesinde aramalı?"* -P. Safa.

muammalık, -ğı *is.* Muamma dolu olma durumu: *"Kadın ruhunun muammalığı ne zaman görülmüş ki?"* -A. Gündüz.

muammer *s. Ar. mu'ammer esk.* Yaşamış. **muammer olmak 1)** yaşamak; **2)** uzun ve mutlu yaşamak.

muannit, -di *s. Ar. mu'annid esk.* İnat eden, inatçı, direngeç, anut.

muaraza *is. (mua:raza) Ar. mu'āraża esk.* Çekişme, kavga.

muare *is. Fr. moiré* **1.** Dalgalı parıltılar verilmiş olan bir tür kumaş, kareli kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış olan.

muarefe *is. (mua:refe) Ar. mu'ārefe esk.* Karşılıklı birbirini tanıma, tanışma.

tanışıklık: *"Sizi tanıdığım günden beri aramızda muarefenin alabileceği şekiller üstünde her gün düşünüyorum."* -P. Safa.

muarız *s. (mua:riz) Ar. mu'āriż esk.* Karşı koyan, karşı çıkan: *"Dışarı çıktığında kulağında kalmış rivayetleri ileri sürerek muarızlarını iknaya çalıştı."* -H. Taner.

muasır *s. (mua:sır) Ar. mu'āṣir* **1.** Aynı yüzyıl içinde olan. **2.** Çağdaş: *Muasır medeniyet.*

muasırlaşma *is.* Muasırlaşmak işi, çağdaşlaşma.

muasırlaşmak *(nsz)* Çağdaşlaşmak.

muaşaka *is. (mua:şaka) Ar. mu'āşaka esk.* Sevişme, sevgi, âşıktaşlık: *"Hiç biriyle muaşakaya vakit bulamamıştı."* -R. H. Karay. **muaşakada olmak** sevişmek, birbirine âşık olmak: *"Ahmet'le Fazilet'in muaşakada oldukları ve evlenmeğe hazırlandıkları anlaşıldı."* -Y. K. Beyatlı.

muaşeret *is. (mua:şeret) Ar. mu'āşeret* Birbiriyle toplumsal ilişkiler içinde bulunma: *"Biz bu farkın muaşeretten üslûba, insan ve zevke kadar derinleştiğine inanıyoruz."* -A. H. Tanpınar.

→ ***muaşeret adabı***

muaşeret adabı *is.* Görgü kuralları, adabımuaşeret: *"Sen de ortaya bir adabımuaşeret meselesi atma!"* -P. Safa.

muattal *s. Ar. mu'aṭṭal esk.* **1.** İşlemez, kullanılmaz duruma gelmiş. **2.** Boş, işsiz.

muattar *s. Ar. mu'aṭṭar esk.* Itırlı, güzel kokulu.

muavenet *is. (mua:venet) Ar. mu'āvenet esk.* Yardım: *"Muavenetine ne kadar muhtacım, vicdan azabından nasıl perişanım, görmüyor musun?"* -A. İlhan. **muavenet etmek** yardım etmek.

muavin *s. (mua:vin) Ar. mu'āvin* **1.** Yardımcı, yardım eden: *"Kalkmak üzere olan otobüsün muavini seslendi."* -N. Cumalı. **2.** *is.* Bir görevlinin, bir yöneticinin işine yardım eden, yokluğunda yerini ve yetkilerini üzerine alan kimse.

muavinlik, -ği *is.* **1.** Muavin olma durumu. **2.** Muavinin görevi.

muayede *is. (mua:yede) Ar. mu'āyede esk.* Bayramlaşma, birbirinin bayramını kutlama.

muayene *is. (mua:yene) Ar. mu'āyene tıp* **1.** Bir kimsenin hasta olup olmadığını veya hastalığın nerede olduğunu araştırma: *"O nabız, dil, bilmem ne muayeneleri iki para etmez."* -R. N. Güntekin. *"En son bir de kan muayenesi yaptılar."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Gözden geçirme, araştırma, yoklama: *Gümrük muayenesi.* **muayene etmek 1)** bir kimsenin hasta olup olmadığını veya hastalığının nerede olduğunu araştırmak: *"Ben de hastaları muayene ettiğim küçük odada yatıp kalkacağım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** araştırmak, incelemek: *"Bir yerde gözüne, oyma bir yazı takımı mı ilişti, hemen muayene edecek, ihlamurdan mı imiş, yoksa gül ağacından mı?"* -H. Taner. *"Küçük yokuşu muayene ettim, kimseler yok."* -A. Gündüz. **muayene olmak** hekimce bakılmak.

→ ***muayenehane***

muayeneci *is.* Araştıran, yoklayan kimse: *"Eskiden İstanbul gümrüğünde muayeneciymiş."* -M. Ş. Esendal.

muayenehane *is. (mua'yeneha:ne) Ar. mu'āyene + Far. ḫāne* Hekimlerin hastalarını kabul ettikleri yer.

muayyen *s. Ar. mu'ayyen* **1.** Belli, belirli; kesin olarak belirlenmiş: *"Sizi muayyen bir kimseye benzetmek istiyorum."* -H. Taner. **2.** Kararlaştırılan: *"Yadırganan bir yığın eser, mimarinin sadece muayyen bir malzemeyi, muayyen bir gaye uğrunda kullanmaktan ibaret olmadığını gösterirler."* -A. H. Tanpınar.

muayyeniyet *is. Ar. mu'ayyeniyyet esk.* Belli olma durumu, bellilik.

muazzam *s. Ar. mu'aẓẓam* **1.** Çok büyük, çok iri, koskoca, koskocaman: *"Muazzam, biraz da esrarlı, karanlık, eski bir konaktaydı."* -H. E. Adıvar. **2.** Alışılmışın sınırlarını aşan. **3.** *mec.* Güçlü, önemli: *"Fakat muazzam hakikatlere karşı göz yumanlardan değilim."* -A. Gündüz.

muazzep *s. Ar. mu'aẕẕeb esk.* Acı, sıkıntı, azap çeken. **muazzep olmak** acı,

azap çekmek. **muazzep etmek** acı, azap çektirmek.

muazzez *s. Ar. mu'azzez* Sayılan, saygı duyulan, sevgili, aziz.

mubah *s. (muba:h) Ar. mubāḥ* **1.** Dince yapılmasında sakınca olmayan, yapılması günah veya sevap olmayan: *Gülmek, gezmek mubahtır.* **2.** *mec.* Yapılmasında sakınca görülmeyen. **mubah görmek** hoş görmek, sakıncasız bulmak: *"Kendine mubah gördüğünü bana yasak ederek beni susturmak mı istiyordun?"* -P. Safa.

mubassır *is. Ar. mubaşşir esk.* Okullarda öğrencilerin durumu ile ilgilenen ve düzeni sağlamakla görevli kimse: *"Mubassır Uzun Osman'dan bir izinsiz cezası almıştım."* -Y. Z. Ortaç.

mubayaa *is. (muba:yaa) Ar. mubāya'a* Satın alma. **mubayaa etmek** satın almak.

mubayaacı *is.* Satın alan kimse.

mucibince *zf. (mu:cibince) Ar. mūcib + T. -ince* Gereğince.

mucip, -bi *s. (mu:cip) Ar. mūcib* **1.** Gerektiren, gerektirici. **2.** *is.* Sebep. **mucip olmak** gerektirmek.

→ ***mucip sebep***

mucip sebep, -bi *is.* Gerekçe.

mucir *is.* ve *s. (mu:cir) Ar. mu'cir esk.* Kiraya veren kimse.

mucit, -di *is. (mu:cit) Ar. mūcid* **1.** Yeni bir buluş ortaya koyan, icat eden kimse. **2.** *s.* Yaratıcı, yaratan.

mucize *is. (mu:cize) Ar. mu'cize* **1.** İnsanları hayran bırakan, tabiatüstü sayılan olay, tansık. **2.** İnsan aklının alamayacağı olay: *"Şıringa nasılsa umduğumdan çok daha iyi bir tesir yaptı ve zavallı Hacı Ömer, bunu benim bir mucizem gibi gördü."* -R. N. Güntekin. **3.** *s. mec.* Olağanüstü, şaşırtıcı: *"Onların aşkı ve evlilikleri zaten bir mucize değil miydi?"* -T. Buğra. **mucize göstermek** olağanüstü bir olay yaratmak: *"Milli hareket bu son bir sene zarfında o kadar süratli bir mucize gösterdi ki büyüklüğüyle gözleri kamaştırıyor."* -Y. K. Beyatlı. **mucize kabilinden** umulmayan, beklenmeyen bir biçimde.

mucizeli *s.* Mucize niteliği bulunan: *"Bu rüzgâr, bu mucizeli gemi ile insanı nerelere götürmez."* -A.H.Tanpınar.

mucuk, -ğu *is. hlk.* Bir çeşit küçük sinek.

mucur *is. Erm.* **1.** Kömür kırıntısı, mıcır. **2.** Yol yapımında kullanılan taş kırıntısı. **3.** Bir şeyin işe yaramayan bölümü.

muço *is. (mu'ço) İt. mozzo* **1.** Gemilerde, küçük yaşta tayfa yamağı, miço. **2.** Meyhaneci çırağı.

mudarebe *is. Ar. mudârebe tic.* Bir yandan sermaye, öte yandan emek konularak kurulan şirket.

mudi, -i *is. (mu:di:) Ar. mūdi' esk.* **1.** Emanet bırakan kimse. **2.** (bankaya) Para yatıran kimse.

mudil *is. (mu:dil) Ar. mu'dil esk.* Karmaşık, güç, çetin.

mufassal *s. Ar. mufaṣṣal esk.* Ayrıntılı: *"Kağnı arabalarının değiştirilmesi lüzumuna dair mufassal lâyihalar vermişti."* -R. H. Karay.

mufla *is. Fr. moufle kim.* **1.** Cisimleri, aleve değdirmeden ateşin etkisine uğratmak için kullanılan büyük toprak kap. **2.** Porselen fırını.

muflon *is. Fr. mouflon* **1.** Yabani koyun, argali. **2.** Pardösülerin içine iliklenerek geçirilen bir çeşit çok kalın, eğreti astar.

muflonlu *is.* **1.** İçinde keçe bulunan çok kalın, yumuşak, parlak tüylü kumaş. **2.** *s.* Bu kumaş geçirilerek yapılmış olan: *Muflonlu yağmurluk.*

mugaddi *is. (mugaddi:) Ar. muġaddī esk.* Besleyici, besleyen.

mugalâta *is. (muga:lâta) Ar. muġâlaṭa* Yanıltacak söz, yanıltmaca: *"Bu adam mugalâtaya, lâf cambazlığına pabuç bırakmaz."* -H. Taner.

mugalâtacı *is.* Mugalâta yapan kimse.

muganni *is. (muganni:) Ar. muġannī esk.* Şarkı söyleyen kimse, şarkıcı: *"Her muganninin okuyuşu, her çalanın çalışı yine şahsîdir ve ayrıdır."* -Y. K. Beyatlı.

muganniye *is. Ar. muġanniyye esk.* Şarkıcı kadın.

mugayeret *is. (muga:yeret) Ar. muġāyeret esk.* Uygun olmama durumu, uymazlık, aykırılık.

mugayir *is. (muga:yir) Ar. muġāyir esk.* Uymaz, aykırı.

muğber *s. Ar. muġber esk.* Gücenmiş, gücenik, küskün. **muğber olmak** gücenmek, küsmek.

muğlâk *s. Ar. muġlaḳ esk.* Anlaşılması güç, anlaşılmaz, karışık, çapraşık: *"Son günlerin karşı, muğlâk vak'alarını tahlil edemedi."* -P. Safa.

muhabbet *is. Ar. maḥabbet* **1.** Sevgi: *"Mutfakta onlara yemek, kahvaltı hazırlanırken yukarıda her akşamdan fazla bir muhabbet havası esiyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** Dostça konuşma, yarenlik: *"Karın doyuracak değiliz, maksat biraz muhabbet olsun."* -N. Cumalı. **muhabbet beslemek** sevgi duymak. **muhabbet etmek** karşılıklı, dostça konuşmak: *"Bir geçitten ziyade bir toplantı yeri. Mahalle orada muhabbet eder, konuşur, kavga eder."* -H. E. Adıvar.

→ ***muhabbet çiçeği, muhabbet çiçeğigiller, muhabbet kuşu, muhabbetname, muhabbet tellâlı***

muhabbet çiçeği *is. bot.* Muhabbet çiçeğigillerden, ekleri yeşilimtırak beyaz, güzel kokulu bir süs bitkisi *(Reseda odorata).*

muhabbet çiçeğigiller *ç. is. bot.* Ayrı taç yapraklı, iki çenekli bitkiler sınıfı.

muhabbet kuşu *is. zool.* Papağangillerden, asıl yurdu Avustralya olan, yurdumuzda da kafeslerde üretilen, eşine çok düşkün, sarı, yeşil ve kül rengi tüylü, uzun ve sivri kuyruklu bir kuş *(Melopsittacus undulatus).*

muhabbetname *is. (muhabbetna:me) Ar. muḥabbet + Far. nāme* **1.** Aşk mektubu. **2.** Arkadaş, dost mektubu.

muhabbet tellâlı *is.* Kadınla erkek arasında yolsuz ilişkilere aracılık eden kimse, pezevenk, kavat.

muhaberat *ç. is. (muha:bera:t) Ar. muḥāberāt, muḥabere'* nin çokluk biçimi. Haberleşmeler, haberleşme dolayısıyla yapılan yazışmalar: *"Bu yolda cereyan etmiş olan muhaberattan bazılarını arz etmekliğime müsaadenizi rica ederim."* - Atatürk.

muhabere *is. (muha:bere) Ar. muḥābere* Haberleşme, yazışma. **muhabere etmek** haberleşmek, yazışmak.

→ ***muhabere memuru, muhabere sınıfı***

muhabereci *is. ask.* Muhabere sınıfından olan asker.

muhabere memuru *is.* Telgrafçı, haberleşmeyi sağlayan kimse.

muhabere sınıfı *is. ask.* Savaşta haberleşme düzeninin kurulmasını, düşmanın elektronik araçlar kullanmasını engellemeyi veya bunu sınırlandırmayı sağlayan yardımcı sınıf.

muhabir *is. (muha:bir) Ar. muḥābir* **1.** Basın ve yayın organlarına haber toplayan, bildiren veya yazan kimse: *"Ben de Tanin muhabiri olarak aynı trenle gidecektim."* - F. R. Atay. **2.** Herhangi bir kuruluşun çalışmasıyla ilgili olarak, merkezle başka bir ülke arasında bağlantıyı sağlayan görevli: *Banka muhabir üyesi.*

muhabirlik, -ği *is.* **1.** Muhabir olma durumu: *"Diyarbakır'da İstanbul gazetelerine parasız muhabirlik eden uygar ve zeki bir genç tanımıştım."* -H. E. Adıvar. **2.** Muhabirin görevi.

muhaceret *is. (muha:ceret) Ar. muhāceret esk.* **1.** Göç, göçme. **2.** *huk.* (yaşamakta olduğu ülkeden) Yabancı bir ülkeye uzun veya kısa süreli yerleşmek için gitme. **muhaceret etmek** yaşadığı ülkeden ayrılmak.

muhacim *is. (muha:cim) Ar. muhācim esk.* **1.** Saldıran, saldırıcı. **2.** *sp.* Futbolda ileri uç oyuncusu: *"Fener takımının muhacimleri arasında şimşek diye anılan Mustafa'dan şikâyet etti."* -A. Gündüz.

muhacir *is.* ve *s. (muha:cir) Ar. muhācir* Göçmen: *"Yolda uzun bir muhacir kafilesine tesadüf ettik."* -Ö. Seyfettin.

muhacir gitmek göç etmek: *"Bunlar Kozan'dan Kırım'a, oradan da Tuna'ya muhacir gitmişler."* -P. Safa. **muhacir olmak** göçmen durumuna girmek.

→ ***muhacir arabası***

muhacir arabası *is.* Üstü ve yanları örtülü, dört tekerlekli, yaysız araba: *"Bu kız tenteli muhacir arabasında tanıştığı kıza da benzemiyor değildi."* -O. C. Kaygılı.

muhacirlik, -ği *is.* Göçmenlik: *"Yine o kadar muhacirlik olacak, çoluk çocuk meydanda kalacak."* -Ö. Seyfettin.

muhaddep, -bi *is. Ar. muḥaddeb esk.* Dışbükey, konveks.

muhaddis *is. Ar. muḥaddiṣ* Hadis ile meşgul olan, Hz. Muhammed'in sözlerini bildirmiş olan kimse.

muhafaza *is. (muha:faza) Ar. muḥâfaẓa* Koruma, saklama, korunum: *"Zamanımızda kıymetli şeylerin muhafazası güçleşti."* -B. Felek. **muhafaza altına almak** korumak, saklamak, bir yerde tutmak, kapatmak. **muhafaza etmek** (veya **edilmek**) **1)** korumak, saklamak (veya korunmak saklanmak); **2)** olduğu gibi bırakmak, kapatmak (veya bırakılmak, kapatılmak): *"On sene evvelki külhanbeyi modasını o, tek başına hâlâ muhafaza ediyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Ev olduğu gibi muhafaza edilmişti."* -A. Haşim.

muhafazakâr *is. (muha:fazakâ:r) Ar. muḥâfaẓa + Far. -kār* Tutucu: *"Yeni prens halk hürriyetleri aleyhinde idi ve muhafazakârlara dayanıyordu."* -F. R. Atay.

muhafazakârlık, -ğı *is.* Tutuculuk: *"Hiçbir şeye inanmayan ne inkılâpçı, ne muhafazakâr, ne âlim, ne şair olabilir."* -O. S. Orhon.

muhafazalı *s.* Muhafazası olan.

muhafazasız *s.* Muhafazası olmayan.

muhafız *is. (muha:fız) Ar. muḥâfiẓ* **1.** Birini veya bir şeyi koruyan, kollayan, gözeten kimse, koruyucu: *"Hecinlerimizi bir iki muhafızla tepecikler arasına yerleştirmiştik."* -F. R. Atay. **2.** *esk.* Bir kalenin veya bir şehrin önemli yerlerini korumak, düzeni ve güvenliği sağlamakla görevli komutan: *"İstasyonda veliahdı uğurlayanlar arasında İstanbul muhafızı da vardı."* -F. R. Atay.

→ ***muhafız alayı***

muhafız alayı *is. ask.* Devlet başkanlarını, kralları korumakla görevli askerî birlik.

muhafızlık, -ğı *is.* **1.** Muhafız olma durumu. **2.** Muhafızın görevi.

muhakeme *is. (muha:keme) Ar. muḥâkeme* **1.** Birbirine karşı olan iki tarafı dinleyerek bir yargıya varma, yargılama. **2.** Bir konuyu zihinde iyice düşünüp inceleyerek karar verme, akıl süzgecinden geçirme, usa vurma, uslamlama: *"Daima felsefe yapmağa hazır, kurulmuş bir makineye benzeyen ukalâ dimağım muhakemeye başladı."* -Ö. Seyfettin. **3.** *mec.* Bir sorunu çözmek için çıkar yol arama: *"Güldüm, şu muhakemem ne garip münasebetsizlikti."* -Ö. Seyfettin. **muhakeme etmek 1)** yargılamak; **2)** akıl süzgecinden geçirmek, düşünmek. **muhakeme yürütmek** düşünmek, soruna bir çözüm aramak: *"Ferit bu aralık kendi kendine muhakemeler yürütmüş..."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***muhakeme usulü***

muhakeme usulü *is. huk.* Yargı yolu, muhakeme tarzı.

muhakkak *s. Ar. muḥaḳḳaḳ* **1.** Doğruluğu, gerçekliği kesin olarak bilinen, gerçekliği kesinleşmiş: *"Muhakkak olan birşey varsa, herkese benzemediği idi."* -H. Taner. **2.** *zf.* Her hâlde ne olursa olsun, kesinlikle: *Muhakkak geleceğiz. "Eski terbiyeyi bilmesi de muhakkak tesirli oluyordu."* -R. H. Karay.

muhakkik *s. (k'ler kalın okunur) Ar. muḥaḳḳiḳ esk.* **1.** Gerçeği araştıran. **2.** *is.* Soruşturucu, soruşturmacı.

muhal, -li *is. (muha:l) Ar. muḥâl esk.* Olamaz, olmaz, olmayacak; olması, gerçekleşmesi olanaksız: *"Gizli düşmanların elinden memleketi kurtarmak muhal bulunuyordu."* -S. Ayverdi.

muhalefet *is. (muha:lefet) Ar. muḫâlefet* **1.** Bir tutuma, bir görüşe, bir

davranışa karşı olma durumu, aykırılık. **2.** Karşı görüşte, tutumda olan kimseler topluluğu. **3.** Demokraside iktidarın dışında olan parti veya partiler. **muhalefet etmek** karşı davranışta bulunmak, karşı çıkmak.

→ ***muhalefet partisi***

muhalefet partisi *is.* Hükûmet kurmaya katılmamış parti.

muhalefet şerhi *is.* Karşı olma yazısı, muhalefet gerekçesi.

muhalif *is. (muha:lif) Ar. muḫālif* **1.** Bir tutuma, bir görüşe, bir davranışta karşı olan, aykırı olan: *Muhalif gazete. Muhalif parti. "Muhaliflerin, Mecliste ordu aleyhine açtıkları cereyan devam ediyordu."* -A.Atatürk. **2.** Aykırılık eden, uymayan, uygunluk göstermeyen: *"Fikrine, ümidine, arzusuna muhalif bir şeye rast gelince hemen bozulur."* -Ö. Seyfettin.

muhallebi *is. O. T. muḫallebi (Ar. ḫaleb* "süt" *kelimesinden)* Süte, şeker ve pirinç unu katılarak yapılan bir tatlı.

→ ***muhallebi çocuğu***

muhallebici *is.* **1.** Muhallebi yapan veya satan kimse. **2.** Muhallebi satılan yer: *"Sabahın bu saatinde yalnız muhallebicilerle mandıralar açık, oralardaysa içki bulunmaz."* -A. İlhan. **3.** *s.* Nazlı büyütülmüş kimse.

muhallebicilik, -ği *is.* **1.** Muhallebici olma durumu. **2.** Muhallebi yapma ve satma işi.

muhallebi çocuğu *is.* Nazlı büyütülmüş çocuk: *"Burnundan ateş saçarak alay komutanına muhallebi çocuğu bir ihtiyat zabitini rapor ediyor."* -A. İlhan.

Muhammedî *öz. is. (muhammedi:) Ar. muḥammedî* Hz.Muhammed ümmetinden olan kimse, Müslüman.

muhammen *s. Ar. muḫammen esk.* Oranlanan, tahmin edilen.

muhammes *s. Ar. muḫammes esk.* **1.** Beş parçası olan, beşli. **2.** *is. mat.* Beşgen. **3.** *ed.* Beşli.

muhammin *s. Ar. muḫāmmin esk.* Oranlayan, tahmin eden.

muharebe *is. (muha:rebe) Ar. muḥārebe* **1.** *ask.* Savaşma, vuruşma, harp etme, iki ordu arasındaki çarpışma, savaş: *"Muharebe zamanında ailemiz büyük felâketler geçirdi."* -R. N. Güntekin. **2.** *mec.* Güçlü tartışma.

muharip, -bi *is. (muha:rip) Ar. muḥārib ask.* Savaşa katılan, savaşan, savaşçı.

muharrem *is. Ar. muḥarrem* Kamer takviminin birinci ayı, aşure ayı.

muharrer *s. Ar. muḥarrer esk.* Yazılmış, yazılı yazıya geçirilmiş: *Nama muharrer senet.*

muharrik *s. Ar. muḥarrik esk.* **1.** Hareketini sağlayan, harekete gelen: *Muharrik kuvvet.* **2.** *mec.* Kışkırtıcı, ayartıcı.

muharrir *is. Ar. muḥarrir esk.* Yazar: *"Bir meşhur muharrire birisi bir roman götürmüş."* -S. F. Abasıyanık.

muharrirlik, -ği *is. esk.* Yazarlık.

muharriş *s. Ar. muḥarriş esk.* **1.** Tırmalayan, tahriş eden. **2.** İrkilten, korku veren.

muhasamat *ç. is. (muha:sama:t) Ar. muḫāṣamāt, muḫāsama'* nın çokluk biçimi *esk.* **1.** Düşmanlık. **2.** (savaşta) Çarpışma.

muhasara *is. (muha:sara) Ar. muḫāṣara esk.* Kuşatma, sarma, çevirme: *"Avluda neden bir köşede muhasara altına alındığımı o vakit anlamıştım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **muhasara etmek** kuşatmak.

muhasebat *ç. is. (muha:seba:t) Ar. muḫāsebāt, muḫāsebe'* nin çokluk biçimi *esk.* Hesap işleri.

muhasebe *is. (muha:sebe) Ar. muḫāsebe esk.* **1.** Hesaplaşma, karşılıklı hesap görme. **2.** Hesap işleriyle uğraşma. **3.** Hesapların bütünü. **4.** Hesap işlerinin yürütüldüğü yer, saymanlık: *"Nedir bu benim çilem / Hesap bilmem / Muhasebede memurum."* -O. Rifat. **(bir şeyin) muhasebesini yapmak** bir şeyin olumlu veya olumsuz yönlerini gözden geçirerek bir yargıya varmak.

muhasebeci *is.* Sayman, muhasip.

muhasebecilik, -ği *is.* Saymanın göre

vi, saymanlık: *"Babam muhasebecilikle Serez'e gittiği ve bizi de birlikte götürdüğü zaman sekiz yaşındaydım."* -H. C. Yalçın.

muhasım *is. (muha:sım) Ar. muḥāṣim esk.* Birbirine düşman olanlardan her biri.

muhasır *is. (muha:sır) Ar. muḥāṣir esk.* Kuşatan, saran.

muhasip, -bi *is. (muha:sip) Ar. muḥāsib* Sayman, muhasebeci.

muhasiplik, -ği *is.* Saymanlık.

muhassala *is. Ar. muḥaṣṣale esk.* **1.** Elde edilen sonuç. **2.** *fiz.* Bileşke.

muhassas *s. Ar. muḥaṣṣaṣ esk.* (birine) Ayrılmış, tahsis olunmuş.

muhassasat *ç. is. (muhassasa:t) Ar. muḥaṣṣaṣāt, muḥaṣṣaṣ'* ın çokluk biçimi *esk.* **1.** Bir kimseye maaş, tayın vb. olarak verilmiş şeyler. **2.** Devlet bütçesinde devlet kuruluşları için ayrılmış para, ödenek.

muhassenat *ç. is. (muhassena:t) Ar. muḥassenāt, muḥasses'* in çokluk biçimi *esk.* Yararlı, güzel, hayırlı, işler.

muhassıl *is. Ar. muḥaṣṣıl tar.* Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimattan önceki dönemde vergi tahsildarına verilen isim.

muhat *is. (muha:t) Ar. muḥāṭ esk.* **1.** Kuşatılmış, sarılmış, çevrilmiş. **2.** Kitabın sırt kâğıdı ile mukavvasının arasında isteka ile bastırılarak oluşturulmuş hafif çukurluk.

muhatap, -bı *is. (muha:tap) Ar. muḫāṭab* Kendisine söz söylenilen kimse, kendisiyle konuşulan kimse. **muhatap olmak 1)** kendisine söz söylenmek, hitap edilmek: *"Konuşmalardan usanmıştım, hiçbir konuşmaya muhatap ve tanık olmayayım."* -H. Taner. **2)** karşısında kalmak: *Onun çirkin davranışlarına ben muhatap oldum.*

muhatara *is. (muha:tara) Ar. muḫāṭara esk.* **1.** Korku verici durum, tehlike. **2.** Zarar, ziyan.

muhataralı *is. esk.* Korkulu, tehlikeli: *"Böyle bir zabiti birlik komutanı atamak, Binbaşı Ferid'e muhataralı göründüğünden, taburun ikmal subayı yapıyor onu."* -A. İlhan.

muhavere *is. (muha:vere) Ar. muḥāvere esk.* İki kişi arasında karşılıklı olarak yapılan konuşma: *"Basit muhavereye yetecek kadar birkaç lisandan konuştuğunu biliyordum."* -R. H. Karay. **muhavere etmek** birbiriyle konuşmak.

muhavvil *s. Ar. muḥavvil esk.* Değiştiren, dönüştüren.

muhavvile *is. Ar. muḥavvile fiz. esk.* Dönüştürücü, transformatör.

muhayyel *s. Ar. muḫayyel esk.* Hayal gücüyle yaratılan, hayal edilen: *"Gülümser bir resimdir / Muhayyel sevgilimdir."* -Y. K. Beyatlı.

muhayyer *s. Ar. muḫayyer esk.* **1.** Beğenilmediğinde geri verilmek şartıyla alınan (eşya vb), seçmece. **2.** Seçmeli. **3.** *is. müz.* Türk müziğinde bir makam. **muhayyer bırakmak** seçmeli bırakmak, seçmeye izin vermek.

→ ***muhayyerbuselik, muhayyerkürdî, muhayyersümbüle***

muhayyerbuselik, -ği *is. müz.* Türk müziğinde bir makam.

muhayyerkürdî *is. Ar. muḫayyer + kurdî müz.* Türk müziğinde bir makam.

muhayyerlik, -ği *is.* **1.** Seçmeli olma durumu. **2.** *huk.* Seçme hakkı.

muhayyersümbüle *is. Ar. muḫayyer + Far. sünbüle müz.* Türk müziğinde bir makam.

muhayyile *is. Ar. muḫayyile* Hayal etme gücü: *"Muhayyile demek, uydurma gücü demekmiş."* -S. F. Abasıyanık. *"O andan itibaren muhayyilesi çalışmaya başlamıştı."* -A. H. Tanpınar.

muhbir *s. Ar. muḫbir esk.* **1.** Haber ulaştırıcı, haber veren: *"Genç muhbirler bu defa Hazım Aslan'ın peşinde koşuyorlardı."* -H. E. Adıvar. **2.** *is.* Yasa dışı olan bir durumu yetkili makamlara bildiren kimse, ihbarcı.

muhbirlik, -ği *is.* Muhbir olma durumu veya muhbirin yaptığı iş.

muhik, -kkı *s. (k kalın okunur) Ar. muḥikk esk.* Haklı, doğru.

muhil, -lli *s. Ar. muḫill esk.* Dokunan, bozan, ihlâl eden.

muhip, -bbi *s. Ar. muḥibb esk.* Seven, sevgi besleyen, dost.

muhit *is. (muhi:t) Ar. muḥīṭ* **1.** Çevre, yöre. **2.** Bir kimsenin sürekli ilişkide bulunduğu insanlar topluluğu, çevre: *"Bir de şuuraltı dahi olsa, muhitin onu göçüp giden, sönen bir insan telâkki ettiğini hissetmiştim."* -H. E. Adıvar. **muhit yapmak** (veya **edinmek**) ilişkili olduğu, tanışık olduğu kimselerin sayısını çoğaltmak.

muhkem *s. Ar. muḥkem* Sağlam, sağlamlaştırılmış: *"Duvarlar ses geçmeyecek derecede muhkemdi."* -Ö. Seyfettin.

muhlis *s. Ar. muḫliṣ esk.* **1.** Dostluğunda ve inançlarında içten olan. **2.** *bk.* halis muhlis.

muhrik *s. (k kalın okunur) Ar. muḥrik esk.* **1.** Yakıcı. **2.** *mec.* Yanık, dokunaklı (ses).

muhrip, -bi *is. Ar. muḫrib ask.* Torpido, top ve denizaltılara karşı silâhlarla donatılmış, küçük, hızlı giden savaş gemisi, destroyer.

muhtaç, -cı *is. (-ta:cı) Ar. muḥtāc* **1.** Bir şeye ihtiyaç duyan. **2.** *is.* Yoksul, fakir (kimse): *"Muhtaç hemşehrilerin bir kısmı etrafımda dolaşmaya, bana kur yapmaya başladılar."* -R. N. Güntekin. **3.** Bakmaya mecbur olduğu aile bireylerini veya kendisini geçindirmeye yetecek geliri, malı, kazancı bulunmayanlar. **(birine) muhtaç etmek** birini, ihtiyaç duyduğu bir şeyi başkasından sağlamak zorunda bırakmak. **muhtaç olmak** ihtiyaç duymak: *"Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asîl kanda mevcuttur."* -Atatürk.

muhtaçlık, -ğı *is.* Bakmaya mecbur olduğu aile bireylerini veya kendisini geçindirmeye yetecek geliri, malı, kazancı olmayanların içinde bulunduğu durum.

muhtar *is. (muhta:r) Ar. muḫtār esk.* **1.** Özerk. **2.** *is.* Köy veya mahallenin yasalarla belirtilmiş işlerini yürütmek için o köy veya mahallede oturanların seçtikleri kimse: *"Bir sabah kalktım, sofaya muhtar önde bütün köylü yığılmış."* -H. E. Adıvar.

muhtariyet *is. (muhta:riyet) Ar. muḫtāriyyet esk.* Özerklik: *"Belgrad paşalığının muhtariyeti hakkında şifahî bir anlaşma yaptı."* -F. R. Atay. *"Biz kendi muhtariyetini arayan bir münevverler aşiretinden başka neyiz, diye sordu."* -P. Safa.

muhtarlık, -ğı *is.* **1.** Muhtarın görevi veya makamı. **2.** Muhtarın görevini yaptığı yer.

muhtasar *s. Ar. muḫtaṣar esk.* Kısaltılmış olan, kısa; özet.

muhtasaran *zf. (muhta'saran) Ar. muḫtaṣaran esk.* Kısaca, kısaltarak, özet olarak.

muhtekir *s. Ar. muḥtekir esk.* Vurguncu, spekülâtör.

muhtel, -lli *s. Ar. muḫtell esk.* Düzeni bozulmuş, bozuk.

muhtelif *s. Ar. muḫtelif esk.* **1.** Zıt, birbirini tutmayan. **2.** Çeşit çeşit, çeşitli: *"Genç kız ve arabacı, birbirlerine muhtelif hislerle bakışarak beklediler."* -P. Safa.

muhtelis *s. Ar. muḫtelis esk.* Beylik mal veya parayı zimmetine geçiren, çalan.

muhtelit *s. Ar. muḫtelit esk.* Karma, karışık.

muhtemel *s. Ar. muḫtemel* İhtimal dahilinde olan, beklenen, beklenir, umulur, olası, olasılı, mümkün: *"Bir insan için güzel olanın, daha birçok insan için de güzel olması pek muhtemeldir."* -N. Ataç. **muhtemel olmak** umulmak, beklenmek.

muhtemelen *zf. (muhte'melen) Ar. muḫtemelen* Umulur ki, beklenir ki, görünüşe bakılarak.

muhterem *s. Ar. muḫterem* Saygıdeğer, sayın: *"Bendenizle birlikte muhterem okuyucuların hepsi de güler, durur."* -A. Rasim.

muhteri *is. (muhteri:) Ar. muḫteri' esk.* **1.** Yeni bir şey yaratan, icat eden. **2.** *mec.* Yalanlar uydurarak bir kimseye iftirada bulunan.

muhteris *s. Ar. muḫteriṣ* Hırslı: *"Bizim doğru yolda bulmadıklarımız, muhteris ve kendi ikballeri için çalışıyor zannettiklerimizdir."* -T. Buğra.

muhteriz *s. Ar. muḫteriz esk.* Çekin-

gen.

muhtesip, -bi *is. Ar. muḥtesib* İslâm şehirlerinde çarşı ve pazar esnafını din kurallarına göre denetleyen görevli, belediye memuru.

muhteşem *s. Ar. muḥteşem* Görkemli, gösterişli, büyük ve göz alıcı: *"Ne büyümüş, ne koca göbekli muhteşem bir mahlûk olmuştu."* -S. F. Abasıyanık. *"Kırk elli kolonlu, muhteşem bir binayı solumuzda bıraktık."* -A. Gündüz.

muhteva *is. (muhteva:) Ar. muḥtevâ* Bir şeyin içindeki, içteki, içerik: *"Nesir olarak Naima tarihini hem muhteva, hem ifade bakımından beğenirim."* -B. Felek.

muhtevi *is. (muhtevi:) Ar. muḥtevî esk.* İhtiva eden, içine alan, kapsayan, içinde bulunduran.

muhteviyat *ç. is. (muhteviya:t) Ar. muḥteveyât, muḥtevâ'* nın çokluk biçimi *esk.* İçindekiler: *"Bu üç vesika muhteviyatını göz önünde tutarak, hep beraber, kısa bir tahlil yapalım!"* -Atatürk.

muhtıra *is. Ar. muḥtıra* **1.** Herhangi bir şeyi hatırlatma, uyarma amacıyla yazılan yazı. **2.** Bir devletin başka bir devlete politik sorunlarla ilgili olarak yolladığı uyarı yazısı, diplomatik nota. **3.** Andaç. **4.** Günlük.

muhzır *is. Ar. muḥżir tar.* İlgililerin mahkemede bulunmalarını sağlayan görevli: *"Kadı ola davacı ve muhzır dahi şahit / Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet."* -Ziya Paşa.

muin *s. (mui:n) Ar. mu'în esk.* Yardım eden, yardımcı: *Tanrı muinin olsun.*

muinli *s. tar.* Askere alındığında ailesine bakacak kimsesi olan.

muinsiz *s. tar.* Askere alındığında ailesine bakacak kimsesi olmayan.

muit, -di *is. (mui:t) Ar. mu'îd esk.* Okullarda çocukları çalıştırmakla görevli kimse, öğretmen yardımcısı.

mujik, -ği *is. Rus.* Rus köylüsü.

-muk *bk.* -mık / -mik.

mukaar *is. Ar. muka''ar esk.* İçbükey, obruk, konkav.

mukabele *is. (muka:bele) Ar. muḳâbele* **1.** Karşılık verme, karşılama, karşılık: *"Hakkımız var beyefendi, diye mukabele ettim."* -H. Taner. **2.** *esk.* Karşılaştırma, karşılıklı yapılan okuma. **3.** Karşı gelme, baş kaldırma. **4.** Camilerde Kur'an okunurken, hafızların da karşılık olarak ezbere Kur'an okumaları. **mukabele etmek 1)** karşılık vermek, karşılıkta bulunmak: *"Dahilî isyanlara mukabele ve mukavemet ettik."* -Atatürk. **2)** karşı gelmek. **mukabele okumak** ramazanda, en çok camide yüksek sesle ezbere kur'an okumak. **mukabelede bulunmak** karşılık vermek.

mukabeleci *is.* **1.** Camilerde Kur'an okuyan kimse. **2.** *esk.* Bürolarda temize çekilmiş hesapları müsveddeleri ile karşılaştıran görevli. **3.** *esk.* Askerin yoklamasını yapan kimse.

mukabeleli *s.* Karşılığı olan, mukabelesi bulunan.

mukabelesiz *s.* Karşılığı olmayan, mukabelesi bulunmayan: *"Mukabelesiz selâm askerliğe yaraşmaz."* -H. Taner.

mukabil *s. (muka:bil) Ar. muḳâbil* **1.** Bir şeye karşılık olarak yapılan, bir şeyin karşılığı olan: *Mukabil taarruz. "Düşmanlarla beraber Anadolu'da mukabil teşkilât yapmak üzere yetmiş beş kişi kadar göndermiş."* -Atatürk. **2.** Bir şeyin karşısında bulunan. **3.** *is.* Karşılık: *"Bir iki iyi habere mukabil her gün nice kaza ve belâ haberleri verir."* -A. Ş. Hisar. **4.** *zf.* Karşılık olarak, karşılığında: *"Annemi çok sevmesine mukabil, teyzemle arası bozuktu."* -R. N. Güntekin.

mukaddem *s. Ar. muḳaddem esk.* **1.** Önce gelen, öteki. **2.** *sos.* ve *man.* Öncül.

mukaddema *zf. (muka'ddema:) Ar. muḳaddemâ esk.* Önce, evvelce, eskiden.

mukaddeme *is. Ar. muḳaddime esk. bk.* mukaddime.

mukadder *s. Ar. muḳadder esk.* Yazgıda var olan, yazgı ile ilgili olan, alında yazılı olan: *"Cennet denilen şeyin bir gün gelip insanlara mukadder olabileceğini düşündüm."* -H. E. Adıvar.

mukadderat *ç. is. (mukaddera:t) Ar. mukadderāt, mukadder'* in çokluk biçimi. Yazgı: *"Ben öyle istiyorum..Mukadderat denilen büyük kuvvet öyle istiyor."* -A. Gündüz.

mukaddes *s. Ar. mukaddes* Kutsal: *"Bizim vazifemiz her şeyden mukaddestir."* -Ö. Seyfettin. *"Emeline kavuşmak için mukaddes tanıdığı her şeyi feda edebileceğini açıkça söyledi."* -P. Safa.

mukaddesat *ç. is. (mukaddesa:t) Ar. mukaddesāt, mukaddes'* in çokluk biçimi. *esk.* Kutsal sayılan her türlü inanç ve davranışlar.

mukaddesatçı *is.* ve *s.* Kutsal tanınan şeylere aşırı ölçüde bağlılık gösteren kimse.

mukaddime *is. Ar. mukaddime esk.* **1.** Ön söz. **2.** Bir olayın başlangıcı: *"Babam, 'eti senin, kemiği benim!' mukaddimesiyle beni hocaya emanet ettiğini söyledi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

mukaffa *s. (mukaffa:) Ar. mukaffā* Kafiyeli, uyaklı.

mukallit, -di *s.* ve *is. Ar. mukallid esk.* Taklitçi.

mukallitlik, -ği *is.* Mukallit olma durumu, mukallidin işi.

mukannen *s. Ar. mukannen esk.* **1.** Belli, belirli, kesinleşmiş, şaşmaz. **2.** Kanun durumuna gelmiş, kanunlaşmış.

mukarenet *is. (muka:renet) Ar. mukārenet esk.* **1.** Yaklaşma, kavuşma, bitişme. **2.** Yakınlık.

mukarrer *s. Ar. mukarrer esk.* Kararlaşmış, kararlaştırılmış. **mukarrer bulunmak** kararlaşmak.

mukarrerat *ç. is. (mukarrera:t) Ar. mukarrerāt, mukarrer'* in çokluk biçimi. *esk.* Alınan kararlar, kararlaştırılmış şeyler.

mukassem *s. Ar. mukassem esk.* Ayrılmış, bölünmüş.

mukassi *s. (mukassi:) Ar. mukassī esk.* Sıkıntılı, sıkıntı verici, bunaltıcı: *"Meyhane mukassi görünür taşradan amma / Bir başka ferah, başka letafet var içinde."* -Nedim.

mukataa *is. (muka:taa) Ar. mukāṭa'a tar.* Kesim.

mukataalı *s.* Kesime verilmiş (yer).

mukattar *s. Ar. muḳaṭṭar esk.* Damıtılmış, damıtık.

mukavele *is. (muka:vele) Ar. mukāvele* Sözleşme: *"Meşhur aktör davet edilmiş, hatta mukavelesi bile yapılmak üzere imiş!"* -H. F. Ozansoy. **mukavele yapmak** sözleşmek.

→ ***mukavelename***

mukaveleli *s.* Sözleşmeli.

mukavelename *is. (muka:velena:me) Ar. mukāvele + Far. nāme* Sözleşme.

mukavelesiz *s.* Sözleşmesiz.

mukavemet *is. (muka:vemet) Ar. mukāvemet* **1.** Dayanma, karşı durma, karşı koyma, direnme, direniş, dayanırlık: *"Şuurlu, realist ve uyanık bir mukavemet cephesinin mevcudiyetine ne büyük ihtiyaç vardı."* -S. Ayverdi. **2.** *fiz.* Direnç. **mukavemet etmek** direnmek, dayanmak, karşı koymak: *"Belinden tuttu ve öpmek istedi Magda mukavemet etti ve ağlamaya başladı."* -Ö. Seyfettin. **mukavemet göstermek** direnmek, karşı koymak. **mukavemeti kırılmak** direnci, gücü azalmak.

→ ***mukavemet koşusu***

mukavemetçi *is.* ve *s.* **1.** Düşman saldırısına boyun eğmeyip her çeşit araçla karşı gelen yurtsever. **2.** *sp.* Uzun mesafe koşucusu.

mukavemet koşusu *is. sp.* 3-15 km arasındaki uzun mesafeli koşular.

mukavemetli *s.* Dayanıklı, güçlü, dirençli.

mukavemetsiz *s.* Dayanıksız, güçsüz, dirençsiz.

mukavim *s. (muka:vim) Ar. mukāvim esk.* **1.** Dayanıklı, güçlü, dirençli. **2.** *mec.* Karşı koyan, baş kaldıran.

mukavva *is. (muka'vva) Ar. mukavvā* **1.** Karton. **2.** *s.* Bu kâğıttan yapılmış: *"Balık pişirmiş mangalda ve dumanını / Mukavvadan yelpazesiyle / Genzine doldurmuş arkadaşım."* -O. V. Kanık.

mukavves *s. Ar. mukavves esk.* Kavisli, eğri, eğmeçli.

mukavvi *s. (mukavvi:) Ar. mukavvî esk.* Kuvvetlendirici, güç katıcı.

mukayese *is. (muka:yese) Ar. mukâyese* Benzeterek veya karşılaştırarak değerlendirme, karşılaştırma, kıyaslama: *"Bu kitabın kahramanıyla hakikat arasında yeniden mukayeseye başladı."* -P. Safa. **mukayese etmek** karşılaştırmak, kıyaslamak.

mukayeseli *s.* Karşılaştırmalı: *"Politika felsefesine ve mukayeseli devletçilik şuuruna âşina olarak yetişmemişti."* -S. Ayverdi.

mukayyet *s. Ar. mukayyed esk.* **1.** Bağlı olan, bağlanmış. **2.** Bir şart veya kayıtla bağlı olan. **3.** Yazılmış, yazılı, kayıtlı. **mukayyet olmak** korumak, gözetmek: *"İstanbul pek havalandı, balolar , danslar ...Kıza mukayyet olamayacağız."* -R. H. Karay.

mukayyit, -di *is. Ar. mukayyid esk.* **1.** Bir kalemde, kayıt işlerini yapan kimse. **2.** Kaydedici makine.

mukim *s. (muki:m, k kalın okunur) Ar. mukîm esk.* (bir yerde, bir evde) Oturan, eğleşen, ikamet eden.

mukni, -i *s. (mukni:, k kalın okunur) Ar. mukni esk.* İnandıran, ikna eden.

mukoza *is. Lât. anat.* Sümük doku.

mukriz *s. (k kalın okunur) Ar. mukriż esk.* Ödünç para veren, borç veren.

muktebes *s. Ar. muktebes esk.* Yararlanmak için alınmış, aktarılmış.

muktedir *s. Ar. muktedir* Bir şeyi yapmaya, başarmaya gücü yeten, erkli. **muktedir olmak** gücü yetmek, yapabilmek.

muktesit, -di *s. Ar. muktesid esk.* Tutumlu.

mukteza *s. (mukteza:) Ar. muktezâ esk.* **1.** Gereken, gerekli olan. **2.** *s.* Bir iş yapılırken gerekli işlemlerin bütünü.

muktezi *s. (muktezi:) Ar. muktezî esk.* Gereken, gerekli olan.

mukus *is.* Solunum yolları ve sindirim organlarının hücreleri tarafından salgılanan madde.

mulaj *is. Fr. moulage* **1.** Bir şeyin bal mumu, alçı gibi bir madde ile kalıbını çıkarmak için yapılan işlemlerin bütünü. **2.** Bu işlemler sonunda elde edilen kalıp.

→ ***mulaj kâğıdı***

mulaj kâğıdı *is.* Terzilerin patron çıkarmak için kullandıkları bir çeşit saydam kâğıt.

mum *is. Far. mûm* **1.** Bir fitilin üzerine erimiş bal mumu, iç yağı, stearik asit veya parafin dökülüp genellikle silindir biçiminde dondurulan ince, uzun ışık aracı: *"Kandil geceleri bu velilerin yerleri mumlarla donanırdı."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Bal mumu. **3.** *fiz.* Işık yoğinliği birimi, kandelâ. **4.** *min.* Kısmen oksitlenmiş katı hidrokarbonlar: *En bilinen mum, yer mumudur.* **mum dibine ışık vermez** güçlü kişilerin kendi yakınlarını kayırmaktan çekindiklerini anlatır. **mum etmek** *bk.* muma çevirmek. **mum gibi** 1) dosdoğru, dimdik; 2) uslu, kıpırtısız; 3) tertemiz düzgün; 4) zayıflamak sararıp solmak. **mum kesilmek** sessiz, uslu, doğru düzgün durmak: *"Öteki çocuklar mum kesilmişler, sahte bir sessizlikle birer disiplin modeli olmuşlardı."* -Ç. Altan. **mum olmak** 1) hırçınlığı ,yaramazlığı bırakmak; 2) *argo* razı olmak: *O bu işe çoktan mumdur, ama kendini naza çekiyor.* **mum yakmak** kutsal sayılan bir yere giderek adak adadığında mum yakıp koymak. **mum yapıştırmak** 1) bir şeyi kırmızı mumla mühürlemek; 2) *mec.* önemli bir şeyi unutmayıp akılda tutmak. **muma döndürmek (veya çevirmek)** her sözü dinler duruma getirmek, uslandırmak. **mumla aramak** çok isteyerek ve özlenle aramak: *"Kısacası, böyle bir komşuyu mumla arasa bulamayacaktır."* -T. Buğra. **(bir şey başka bir şeyi) mumla aratmak** daha kötü olan yeni bir şey, bir durum, bir kimse, pek iyi olmayan eskisini aratmak.

→ ***mum ağacı, mum ampul, mum aydınlatma, mum boya, mum boyası, mum cilâsı, mum çiçeği, mum direk, mum duruşu, mumhane, mum palmiyesi, mum söndü***

mum ağacı *is. bot.* Sıcak ülkeler ile

Kuzey ve Batı Avrupa'da yetişen bir tür mum palmiyesi *(Myrica cerifera)*.

mumaileyh *zf. (mu:ma:ileyh) Ar. mümâ- ileyh esk.* Adı geçen, yukarıda anılan, sözü geçen kimse.

mum ampul *is.* Mum biçiminde ampul.

mum aydınlatma *is.* Mum yapılarak yapılan aydınlatma.

mum boya *is. bk.* mum boyası.

mum boyası *is.* Mum, terebentin, su ve toprak boyalarla hazırlanan boya.

mum cilâsı *is.* Parafin ve bal mumunun terebentin veya nefi yağında çözüştürülmesi ile elde edilen, ağaç eşyaları cilâlamakta kullanılan madde.

mumcu *is.* **1.** Mum yapan veya satan kimse. **2.** *esk.* Fitilli tüfek kullanan asker. **3.** *tar.* Yeniçeri ocağında çavuşlardan sonra gelen, yeniçeri ağasına bağlı on iki subaydan her biri.

mum çiçeği *is. bot.* İki çeneklilerden, güzel kokulu, şemsiye biçiminde küçük beyaz çiçekler açan, etli yapraklı, sarılıcı bir süs bitkisi *(Cerinthe minor ve Cerinthe retortra)*.

mum direk *s.* **1.** Dimdik. **2.** Çok uslu, yaramazlık yapmayan.

mum duruşu *is. sp.* Vücudun, ense ve omuzlara dayanarak ellerin kalçayı desteklemesiyle baş aşağı, yere dikey bulunduğu durum.

mumhane *is. (mumha:ne) Far. mûm + hâne esk.* Mum üretim yeri.

mumlama *is.* **1.** Mumlamak işi. **2.** *bot.* Bitki hücrelerinin değişikliğe uğrayarak kendilerini sıı geçirmez duruma getirir biçimde mum bağlaması olayı. **3.** *sin.* Lâboratuvarlardan çıkmış bir filmin çeşitli aletlerde kolayca dönmesini sağlamak için iki kenarına ince bir bal mumu katmanı sürmek.

mumlamak *(-i)* **1.** Bal mumu sürmek, bal mumuna batırmak. **2.** Mühürlemek, mühür mumu sürmek. **3.** Mum cilâsı yapmak.

mumlanma *is.* Mumlanmak işi.

mumlanmak *(nsz)* Mumlamak işi yapılmak veya mumlamak işine konu olmak.

mumlaşma *is.* Mumlaşmak işi.

mumlaşmak *(nsz)* Bal mumu durumuna gelmek.

mumlayıcı *is. sin.* Filmleri mumlamakta kullanılan alet.

mumlu *s.* **1.** Mumu olan, mum konulmuş olan: *Yedi mumlu pasta.* **2.** Muma batırılmış, mumla hazırlanmış olan.

→ ***mumlu kâğıt***

mumluk, -ğu *is.* ve *s.* **1.** Mumu olan: *Üç mumluk şamdan.* **2.** *fiz.* Herhangi bir mum gücünde olan: *Yüz mumluk ampul.* **3.** *is.* Şamdan.

mumlu kâğıt, -dı *is.* Mürekkep geçirmeyen ve delinebilir bir dolgu maddesi emdirilmiş, mürekkebi geçiren, fakat kolay delinmeyen bir cins pelürden veya lifli bir dokudan oluşturulmuş, teksir makinesinde basılacak yazıların yazıldığı kâğıt.

mum palmiyesi *is. bot.* Ilıman bölgelerde yetişen, gövdesi boyunca 1 cm kalınlığında bir mum katmanı bulunan, yaprakları hurma yaprağına benzeyen bir ağaç *(Cerexylon andicola)*.

mumsöndü *is.* Alevî geleneğinde var olduğu ileri sürülen bir tür tören.

mumya *is. (mu:mya) Far. mümiyâ* **1.** Birtakım özel ilâçlar kullanılarak bozulmayacak duruma getirilmiş olan ve bugün kazılarla ortaya çıkarılan ceset. **2.** *mec.* Çok zayıf kimse. **mumya gibi** çok zayıf ve renksiz (kimse).

mumyalama *is.* Mumyalamak işi.

mumyalamak *(-i)* Bir cesedi, bozulmaması için özel ilâçlarla mumya durumuna getirmek.

mumyalanma *is.* Mumyalanmak işi veya durumu.

mumyalanmak *(nsz)* Mumya durumuna gelmek.

mumyalaşma *s.* Mumyalaşmak işi.

mumyalaşmak *(nsz)* Mumya durumuna gelmek: *"Burası... başkalarınca unutulmuş ve kendi gönlüyle biraz mumyalaşmış gibi bir yer."* -A. Ş. Hisar.

mundar *s. hlk. bk.* murdar.

mundarlık, -ğı *is.* Mundar olma du-

rumu: *"Ben buranın yalnız pisliğinden, mundarlığından mustariptim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

munfasıl *s. Ar. munfaṣil esk.* Ayrı duran, ayrılmış, ayrık.

munis *s. (mu:nis) Ar. mūnis esk.* **1.** Alışılan, alışılmış, yabancı olmayan. **2.** Cana yakın, uysal, sevimli: *"Ağlamaktan renkleri silinmiş zannolunan küçük munis gözleriyle bakıyordu."* -O. S. Orhon. **3.** *mec.* Uygun: *"Bu fikir birdenbire bana o kadar munis, yapılabilmesi o kadar kolay göründü ki hemen yola düştüm."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

munkabız *s. Ar. munḳabiż esk.* **1.** Büzülmüş, toplanmış. **2.** Pekliği olan, peklik çeken. **3.** *mec.* Verimsiz, işe yaramaz.

munkalip, -bi *s. Ar. munḳalib esk.* Değişmiş, dönüşmüş olan.

munkariz *s. Ar. munḳariż esk.* Batmış, çökmüş, tükenmiş.

munsap, -bı *s. Ar. munṣabb esk.* **1.** Kavuşan. **2.** *is. coğr. bk.* mansap.

muntazam *s. Ar. muntaẓam* **1.** Düzgün. **2.** Düzenli, derli toplu: *Odası çok muntazam. "Hizmetçi muntazam bir içki sofrası hazırlamak için paketleri toplayıp giderken..."* -P. Safa. **3.** *zf.* Düzenli, sürekli ve düzgün bir biçimde: *"Bizi beslemek için muntazam yumurtlarlar."* -Ö. Seyfettin.

muntazaman *zf. (munta'zaman) Ar. muntaẓaman* Düzenli olarak: *"Bu garip ve yorucu vazifeyi, derslerini ve müzakerelerini yaptığı gibi muntazaman başardı."* -S. F. Abasıyanık.

muntazır *s. Ar. muntaẓir esk.* Bekleyen, gözleyen. **muntazır olmak** beklemek, gözlemek.

munzam *s. Ar. munẓam esk.* Katma, katılmış, ulanmış, eklenmiş, ekleme, ek.

-mur Fiilden isim türeten ek: *yağ-mur.*

murabaha *is. (mura:baha) Ar. murābaḥa esk.* **1.** Bir malı çok fazla kârla satma. **2.** Kanunun izin verdiği sınırdan aşkın faiz alma, tefecilik.

murabahacı *is.* **1.** Bir malı çok fazla kârla satan kimse. **2.** Kanunun gösterdiği sınırı aşarak aşırı faizle ödünç para veren kimse, tefeci.

murabahacılık, -ğı *is.* Murabahacı olma durumu, tefecilik.

murabba, -ı (I) *s. Ar. murabba' esk.* **1.** Dört şeyden oluşan, dörtlü. **2.** Dördül, kare. **3.** *ed.* Dört mısralı bentlerden oluşan divan edebiyatı şiiri.

murabba (II) *s. (murabba:) Ar. murebbā' esk.* **1.** Terbiye edilmiş. **2.** *is.* Kaynatılıp kıvama geldikten sonra donduruları meyve suyu tatlısı.

murabıt *is. Ar. murābiṭ* **1.** Savaşçı derviş. **2.** Murabut.

murabut *is. (mura:but) Ar. murābiṭ esk.* Kuzey Afrika'da dervişlere verilen ad.

→ ***murabut kuşu***

murabut kuşu *is. zool.* Uzun bacaklılardan, leyleğe benzeyen, gagası iri ve uzun bir kuş *(Leptoptilus).*

murafaa *is. (mura:faa) Ar. murāfa'a esk.* **1.** Duruşma. **2.** *huk.* Yargıtayda yapılan duruşma.

murahhas *is. Ar. murahhaṣ esk.* Delege.

murahhaslık, -ğı *is. esk.* Delegelik.

murakabe *is. (mura:kabe) Ar. murāḳabe esk.* **1.** Denetleme, denetim: *"Onun tatlı sert murakabesi, konağın her ferdince kabul edilmiş."* -S. Ayverdi. **2.** (tasavvufta) Tanrı'ya bağlanarak çile doldurma. **murakabe etmek** denetlemek.

murakıp, -bı *is. (mura:kıp) Ar. murāḳib esk.* **1.** Denetçi. **2.** Tanrı'ya bağlanarak çile dolduran kimse.

murakıplık, -ğı *is.* Denetçilik.

murana *is. Lât. muraena zool.* Yılan balığına benzeyen, çok yırtıcı, sıcak denizlerde yaşayan, göğüs yüzgeci olmayan, eti beğenilen bir deniz balığı *(Muraena).*

murassa, -ı *is. (murassa:) Ar. muraṣṣā' esk.* Değerli taşlarla bezenmiş, cevahirle süslenmiş: *"Cemal Paşa'nın göğsünde murassa bir nişan takılıyordu."* -F. R. Atay.

murat, -dı *is. (mura:t) Ar. murād* **1.** İstek, dilek. **2.** Amaç, erek, gaye. **murat**

almak dileğine kavuşmak. **murat etmek** dilemek, istemek: *"Enişteleri murat etseler ona iyi bir koca bulamazlar mıydı sanki?"* -R. N. Güntekin. **murada ermek** isteğine kavuşmak, arzusu yerine gelmek: *"Sevdalılar nihayet murada eriyorlar."* -R. N. Güntekin. **muradına ermek** dileği gerçekleşmek, çok istediği şeye kavuşmak.

murç, -cu *is. Erm.* Betona delik açmakta kullanılan sivri uçlu, çelikten yapılmış bir alet.

murdar *s. Far. murdâr* **1.** Kirli, pis: *"Bu murdar kümeste nasıl oturuyorsun bilmem?"* -A. Mithat. **2.** Cinsel birleşmeden sonra yıkanmamış (kimse). **3.** Şeriata uygun olarak kesilmemiş olan (hayvan).

→ ***murdarilik***

murdarilik, -ği *is. anat. esk.* Omurilik.

murdarlık, -ğı *is.* Murdar olma durumu.

muris *s. (mu:ris) Ar. müriş esk.* Miras bırakan, mirasçı.

murt *is. Far. mürd bot.* Mersin ağacı. **murt yememek** oyuna gelmemek: *"Engin dallardan murt yemezdi. Onun alacağı kız ya çok zengin, ya da tanınmış bir aileye mensup olmalıydı."* -O. Kemal.

musaffa *s. (musaffa:) Ar. muṣaffâ esk.* Temizlenmiş, arıtılmış.

musahabe *is. (musa:habe) Ar. muṣâḥabe esk.* Konuşma, görüşme, söyleşi.

musahhih *is. Ar. muṣaḥḥiḥ esk.* Düzeltici, düzelten.

musahhihlik, -ği *is.* **1.** Musahhih olma durumu. **2.** Düzelticinin görevi, düzeltmecilik.

musahip, -bi *is. (musa:hip) Ar. muṣâḥib esk.* **1.** Sohbet, arkadaşlık eden kimse. **2.** *is. tar.* Tatlı konuşmaları ile büyüklerin, özellikle padişahların güzel zaman geçirmelerini sağlamakla görevli kimselere verilen unvan.

musahiplik, -ği *is.* Musahibin yaptığı iş.

musakka *is. Ar. musakkā* Ufak parçalar biçiminde doğranmış sebzelerin, kuşbaşı et veya kıyma ve soğanla pişirilmesiyle yapılan bir yemek: *Patlıcan musakkası. Kabak musakkası.*

musalla *is. (musalla:) Ar. muṣallā* **1.** Namaz kılmaya yarayan açık yer. **2.** Camilerde cenaze konulup önünde namaz kılınan yer.

→ ***musalla taşı***

musallat *s. Ar. musallaṭ* Bir kimse veya şeyin üzerine bıktıracak kadar düşen. **musallat etmek** birini, bir başkasının başına belâ etmek. **musallat olmak** birini sürekli rahatsız etmek, birine sataşmak, hiç peşini bırakmamak: *"Şayet bana da musallat olmaya kalkarsa ona yüz vermemem lâzım."* -R. N. Güntekin. *"Akşamdan beri yüreğine musallat olan o sıkıntı gene yerini almağa başlamıştı."* -N. Cumalı.

musalla taşı *is.* Namazı kılınmak için üstüne cenaze konulan masa biçiminde yüksek taş: *"Bir namazlık saltanatın olacak / Taht misâli o musalla taşında."* -C. S. Tarancı.

musalli *s. (musalli:) Ar. muṣallî esk.* Beş vakit namazını sürekli olarak kılan.

musandıra *is. (musa'ndıra) Yun. musantra* **1.** Evlerde yatak yorgan konulan yer, yüklük. **2.** Mutfakta yüksek ve geniş raf: *"Ocağın soluna gelen alçak musandıraya el yordamıyla çıktı.Büyük bir ayı pöstekisinden ibaret olan yatağına uzandı."* -Ö. Seyfettin.

musanna, -ı *s. (musanna:) Ar. muṣanna' esk.* **1.** Uydurma, düzme. **2.** Sanatla yapılmış, bir usta elinden çıkmış, sanatlı. **3.** *fel.* Yapıntılı.

musannif *is. Ar. muṣannif esk.* **1.** Sınıflandıran. **2.** Kitap yazan, yazar.

musap, -bı *s. (musa:p) Ar. muṣâb esk.* **1.** Başına bir kötülük, felâket gelmiş olan. **2.** Hastalığa yakalanmış, tutulmuş, uğramış: *"Herkes, hastalığın cinsine göre, aşağı yukarı musap sayılır."* -S. F. Abasıyanık.

musavver *s. Ar. muṣavver esk.* **1.** Resim konulmuş, resimli. **2.** Zihinde tasarlanmış, düşünülmüş olan.

Musevî *öz. is. (Mu:sevi:) Ar. mûsevî* Musa Peygamberin dininden olan kimse.

Musevîlik, -ği *öz. is.* Musa Peygamberin dini, Yahudilik.

Mushaf *öz. is. Ar. muṣḥaf* Kur'an: *"Yarın gel, burada Mushaf'a el bas, tövbe et, seni köyde bırakayım."* -H. E. Adıvar. *"Annemin, çocukluğundan beri yanından ayırmadığı köhne ciltli, küçük bir Mushaf'ı vardı."* -Y. K. Beyatlı.

musır, -rrı *is. Ar. muṣirr esk.* Bir söz veya düşüncede direnen, ayak direyen.

musibet *is. (musi:bet) Ar. muṣîbet* **1.** Ansızın gelen felâket, sıkıntı veren şey: *"Bir musibet bin nasihatten yeğdir."* -Atasözü. *"Bütün bu musibetlerin sebebi tek kişiydi."* -N. Cumalı. **2.** *s. mec.* Uğursuz.

musikar *is. (mu:sika:r, k kalın okunur) Far. mūsīkār esk.* **1.** Gagasındaki deliklerden rüzgâr estikçe türlü sesler çıktığına inanılan bir masal kuşu. **2.** Mıskal.

musiki *is. (mu:siki:, k kalın okunur) Ar. mūsīḳī* **1.** Müzik: *"Musikisinde bir taraftan din / Bir taraftan bütün hayat akmış."* -Y. K. Beyatlı. *"Musiki ruhun gıdasıdır / Musikiye bayılıyorum."* -O. V. Kanık. **2.** *mec.* Kulağa hoş gelen sesler dizisi: *"Şiirin musikisi demek, resmin musikisi demek gibi bir şeydir."* -N. Ataç.

musikişinas *s.* ve *is. (mu:siki:şina:s, k kalın okunur) Ar. musīḳī + Far. şinās esk.* Müzikle uğraşan kimse.

muska *is. Ar. nuṣḥa* **1.** İçinde dinî ve büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, taşıyanı, takanı veya sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan bir nesne veya yazılı kâğıt, hamaylı: *"İnsan, üstünde tercihan boynunda mutlaka bir muska taşımalıydı."* -A. Ş. Hisar. **2.** Üçgen biçiminde katlanmış olan şey.

→ ***muska böreği***

muska böreği *is.* İçine peynir, kıyma gibi şeyler konularak üçgen biçiminde katlanan bir tür börek.

muskacı *is.* Muska yazan kimse.

muskacılık, -ğı *is.* Muskacının işi.

muslihane *zf. (musliha:ne) Ar. muṣliḥ + Far. -āne esk.* Barışçı bir yolla.

muslin *is. Fr. mousseline (Musul şehrinin adından)* **1.** Sık dokunmuş, parlak, ince, yumuşak bir tür kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış olan.

musluk, -ğu *is. Ar. maṣlūḳ* **1.** Takılmış bulunduğu boru veya kabın içindeki akışkanı, istenildiğinde akıtabilecek bir düzende yapılmış açılır kapanır alet. **2.** El yıkamaya yarayan yer: *"Beni musluğa götüren namuslu polisler kurtulduğumu görünce sevindiler."* -A. Gündüz.

muslukçu *is.* **1.** Musluk satan veya onaran kimse. **2.** *argo* Abdest almak için ceketini çıkaranların para veya değerli şeylerini çalarak hırsızlık yapan kimse.

muslukçuluk, -ğu *is.* **1.** Muslukçunun yaptığı iş. **2.** *argo* Abdest almak için ceketini çıkaranların para veya değerli şeylerini çalarak yapılan hırsızlık.

musluklu *s.* Musluğu olan.

musluksuz *s.* Musluğu olmayan.

muson *is. Fr. mousson < Ar. coğr.* Güney Asya kıyılarıyla Hint Denizi'nde yaz ve kış mevsimlerinde birbirine ters yönlerden esen geniş alanlı rüzgâr: *Yaz musonu nemlidir.*

mustarip, -bi *s. Ar. muẓṭarib* **1.** Istırap ve acı çeken: *"Büyük bir millet, gururunda, haklarında, tarihinde mağdur ve mustaripti."* -A. H. Tanpınar. **2.** Sağlıksız, hasta: *"Annem kalp ağrılarından mustariptir."* -P. Safa. **mustarip etmek** acı ve ıstırap vermek: *"Adada bulundukları haberi beni ne kadar heyecana düşürdüyse, gitmeleri ihtimali de o derece mustarip etti."* -A. Gündüz.

mustatil *(mustati:l) Ar. muṣṭaṭīl* Dikdörtgen: *"O siyah ağaç gövdesi, o mustatilin içine ne kadar güzel oturmuş."* -O. V. Kanık.

-muş *bk.* -mış / -miş.

muş *is. Fr. mouche* Altı düz, küçük gezinti vapuru: *"Ertuğrul yatına bir muş yaklaştı.O muştan redingotlu asker üniformalı birçok paşalar çıktılar."* -Y. K. Beyatlı. *"Mihri hanımın konukları sandallara ve elçilik muşuna doluşup Göksu'nun yolunu tutarlar."* -S. Birsel.

muşamba *is. Ar. muşamma'* **1.** Bir ta-

rafına kauçuk veya yağlı boya sürülerek su geçirmeyecek duruma getirilen kalın bez. **2.** *s.* Bu bezden yapılmış olan: *"Arabacı, yaylının muşamba perdelerini bağladı."* -H. E. Adıvar. **3.** Su geçirmeyecek biçimde yapılmış yağmurluk. **4.** Linolyum. **muşamba gibi** çok kirlenmiş çamaşır, kumaş, örtü vb. için söylenir.

muşambalaşma *is.* Muşambalaşmak işi veya durumu.

muşambalaşmak *(nsz)* Muşamba gibi olmak, muşamba durumunu almak, muşambaya dönmek.

muşmula *is. (mu'şmula) Yun. mespilon bot.* **1.** Gülgillerden, 2-3 m yükseklikte dikenli küçük bir ağaççık *(Mespilus germanica).* **2.** Bu ağacın olgunlaşıp çürüdükten sonra yenilebilen, yuvarlak, mayhoş, buruk ve beş çekirdekli meyvesi, döngel, beşbıyık. **muşmula gibi** yüzünde pek çok buruşuk ve kırışık bulunan.

muşta *is. (mu'şta) Far. muşte* **1.** Karşısındakine vurmak için özel olarak açılmış deliklerine parmakların geçirilmesi ile kullanılan demir parçası. **2.** Kunduracıların, derileri vurarak inceltmek için kullandıkları metalden tokmak. **3.** Parmağın biri bükülüp sivriltilerek vurulan yumruk.

muştalama *is.* Muştalamak işi.

muştalamak *(-i)* Muşta ile vurmak.

muştu *is. Far. mujde* Sevindiren haber, sava, müjde: *"Ne zaman tutarsa gönlümü hüzün / Işır gözlerimde gecen, gündüzün / Çiçeklenir takvim yapraklarından / Muştular içinde şavkır gül yüzün."* -F. Halıcı.

muştucu *is.* Muştu getiren, savacı, müjdeci: *"Ona göre çocuklar sadece savaşa sürülecek erlerin bir muştucusudur."* -S. Birsel.

muştulama *is.* Muştulamak işi.

muştulamak *(-i, -e)* Sevinilecek bir işin, olayın, vb. nin olduğunu birine haber vermek, mujdelemek.

muştulanma *is.* Muştulanmak işi, müjdelenme.

muştulanmak *(nsz)* Sevinçli bir haber verilmek, müjdelenmek.

muştulu *s.* Muştu bildiren, sevindirici, müjdeli.

muştuluk, -ğu *is.* Muştucuya verilen armağan, müjdelik.

mut (I) *is.* Bütün özlemlerin eksiksiz ve sürekli olarak yerine gelmesinden duyulan kıvanç, kut, saadet.

mut (II) *is. hlk.* Elli şiniklik tahıl ölçeği: *"Koca imamdan gündeliği yarım mut zahireyle iğreti aldığı öküzler gibi bir çift öküzün kendisinde de olması hâlinde duyacağı bahtiyarlığı düşünmekteydi."* -N. Nâzım.

muta *is. (mu:ta:) Ar. mu'ṭā esk.* Veri.

mutaassıp, -bı *s. Ar. muta'aṣṣıb* Bağnaz: *"Mutaassıptır, okuduğu birkaç esere saplanmıştır."* -H. E. Adıvar.

mutabakat *is. (muta:bakat) Ar. muṭābakat esk.* **1.** Uyuşma, anlaşma, itilâf. **2.** Uygunluk. **3.** *biy.* Uyum.

mutabık *s. (muta:bık) Ar. muṭābik esk.* **1.** Birbirine uyan, aralarında anlaşmazlık olmayan. **2.** Uygun. **mutabık kalmak** uyuşmak, anlaşmaya varmak: *"O akşam da müzakere sonunda bu yaşıtım üvey dayımla mutabık kaldık."* -H. F. Ozansoy. **mutabık olmak** aralarında anlaşmazlık olmamak, anlaşmak.

mutaf *is. Far. müytāb esk.* **1.** Keçi kılından hayvan çulu, yem torbası gibi şeyler dokuyan kimse. **2.** Keçi kılından dokunmuş veya örülmüş hayvan çulu, yem torbası gibi şey.

mutallâka *is. Ar. muṭallaḳa esk.* Boşanarak dul kalmış kadın.

mutantan *s. Ar. muṭanṭan esk.* Görkemli, şatafatlı: *"Salih Paşa'ya, uğrayacağı iskelelerde mutantan istikballer yapılması hakkında talimat verilmişti."* -Atatürk.

mutariza *is. (mu:tarıza) Ar. mu'tariża esk.* Yayayraç, parantez.

mutasarrıf *s. Ar. muṭaṣarrif esk.* **1.** Kendinde kullanım hakkı olan, elinde bulunduran. **2.** *is. tar.* Tanzimat'tan sonra, Osmanlı yönetim teşkilâtında sancakların yöneticisine verilen ad.

mutasarrıflık, -ğı *is. esk.* **1.** Mutasarrıfın görev ve makamı: *"On sekiz sene kaymakamlık ve mutasarrıflık ettim."* -Ö. Seyfettin. **2.** *tar.* Sancak.

mutasavver *s. Ar. mutaṣavver esk.* Tasarlanmış, düşünülmüş.

mutasavvıf *is. Ar. mutaṣavvif* Tasavvuf inançlarını benimseyerek kendini Tanrı'ya adamış kimse, sofi.

mutasyon *is. Fr. mutation biy.* Değişinim.

mutasyonist *is. Fr. mutationiste* Değişinimci.

mutasyonizm *is. Fr. mutationnisme* Değişinimcilik.

mutat, -dı *s. (mu:ta:t) Ar. mu'tād esk.* **1.** Alışılmış, alışılan: *"Kendilerine güçlükle yol açan mutat zevat da onun peşi sıra otomobilleriyle uzaklaştılar."* -H. Taner. **2.** *is.* Alışkanlık, alışılmış şey: *"Kahveye mutattan pek sonra gelebildim."* -S. F. Abasıyanık.

mutatabbip, -bi *is. Ar. mutaṭabbib esk.* Hekimlik taslayan kimse.

mutavaat *is. (muta:vaat) Ar. muṭāva'at* **1.** Boyun eğme, uyma, itaat etme. **2.** *gr.* Dönüşlü.

→ ***mutavaat fiili***

mutavaat fiili *is. bk.* dönüşlü fiil.

mutavassıt *is. Ar. mutavassiṭ esk.* **1.** Aracı. **2.** *s.* Orta, ortalama.

mutazarrır *s. Ar. muṭażarrir esk.* Zarar görmüş, zarara uğramış.

mutçuluk, -ğu *is. fel.* Hayatın anlamını mutlulukta bulan, insan davranışlarının mutluluk isteğiyle belirlendiği görüşüne dayanan ahlâk öğretisi, evdemonizm.

muteber *s. (mu:teber) Ar. mu'teber* **1.** Saygın, itibarı olan, hatırı sayılır: *"Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi / Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi."* -Muhibbî. *"Döndü geldi. Dokuz on sene mesut ve muteber hayat sürdü, kitaplar yazdı."* -B. Felek. **2.** İnanılır, güvenilir, sözü geçer: *"Selânik'in en varlıklı, en muteber, en güzide ailelerinden sayılıyor."* -A. İlhan. **3.** Yürürlükte olan, geçerliliği olan.

muteber olmak yürürlükte olmak, geçerli olmak: *"Hükmün muteber olması için ittifakla alınması elzemdir."* -T. Buğra. **muteber olmak üzere** geçerli olarak.

mutedil *s. (mu:tedil) Ar. mu'tedil esk.* **1.** Düşünce, iş vb.de aşırıya kaçmayan, ılımlı, itidalli: *"O, tarafsızlığın mutedil duygularından ziyade taraftarlığın şiddetli hırslarından zevk alırdı."* -A. Ş. Hisar. **2.** *coğr.* Ilıman.

mutedillik, -ği *is.* Ilımanlık.

mutekit, -di *s. (mu:tekit, k kalın okunur) Ar. mu'tekit esk.* Bir şeye inanan, itikat eden, inançlı, inanlı, imanlı, mümin, dindar.

mutemet, -di *is. (mu:temet) Ar. mu'temed esk.* **1.** Kendisine inanılıp güvenilen kimse. **2.** Dairelerde, iş yerlerinde bazı para işlerine bakan görevli.

mutemetlik, -ği *is.* Mutemedin görevi.

mutena *s. (mu:tena:) Ar. mu'tenā esk.* **1.** Özenilmiş, özenle yapılmış: *"En mutena çiçek muhakkak ki menekşedir."* -R. H. Karay. **2.** Seçkin, önemli: *"Bir dakika evvelki mutena alayın hayalini heyecanlı... gözlerle takip ediyorlardı."* -H. E. Adıvar.

muteriz *s. (mu:teriz) Ar. mu'teriż esk.* **1.** Karşı gelen, itiraz eden, itirazcı. **2.** *huk.* İtiraz eden (kimse).

mutezile *is. (mu:tezile) Ar. mu'tezile esk.* Kaderi inkâr ederek "kul, ettiklerinin yaratıcısıdır" diyen ve Tanrı'nın sıfatları konusunda sünnet ehlinden ayrılan bir Müslüman felsefesi.

mutfak, -ğı *is. Ar. maṭbaḫ* **1.** Yemek pişirilen yer. **2.** Yiyecekleri hazırlama sanatı: *Türk mutfağı.*

→ ***mutfak avlusu, mutfak dolabı, mutfak havalandırması, mutfak merdiveni***

mutfak dolabı *is.* Mutfak aletlerinin yerleştirilmesi için yaptırılan özel dolap.

mutfak havalandırması *is.* Mutfaklara yerleştirilen havalandırma sistemi.

mutfak havlusu *is.* Mutfakta kullanılan havlu, el bezi.

mutfak merdiveni *is.* Mutfak ile dış

avluyu birbirine bağlayan merdiven.

muti, -i *s. (muti:) Ar. muṭī' esk.* Yumuşak başlı, itaat eden: *"Genç Çerkez'in daima kendisine muti ve ikinci safta kalacağını ümit ederek, dışarıdan gelin almamayı tercih etmişti."* -H. E. Adıvar.

mutlak *s. Ar. muṭlaḳ* **1.** Salt: *"Eskilerden üstün olmasa da onlar kadar mutlak bir roman yazmak istiyorum."* -H. E. Adıvar. **2.** Saltık. **3.** *zf.* Kesin olarak, mutlaka.

→ ***mutlak değer, mutlak nem, mutlak sıcaklık, mutlak sıfır***

mutlaka *zf. (mu'tlaka:) Ar. muṭlaḳā* **1.** Kaçınılmaz bir biçimde, her hâlde, ne olursa olsun: *"Mutlaka sabırsızlığından kendi kendine soyunmağa girmiştir."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Çocuk, etrafını saran hayaletlerin dehşeti karşısında mutlaka korkudan çıldırırdı."* -R. N. Güntekin. **2.** Kesinlikle, mutlak: *"Ben nisanın on beşinde mutlaka hareket etmek zorundayım."* -H. E. Adıvar.

mutlakçı *s.* Saltçılık yanlısı olan.

mutlakçılık, -ğı *is.* Saltçılık.

mutlak değer *is. mat. bk.* salt değer.

mutlakiyet *is. Ar. muṭlaḳiyyet esk.* Saltçılık.

mutlak mera *is. coğr.* Üzerinde kendiliğinden gelişen ve otlatmaya elverişli bir bitki örtüsü taşıyan mera.

mutlak nem *is. bk.* salt nem.

mutlak sıcaklık, -ğı *is. fiz. bk.* salt sıcaklık.

mutlak sıfır *is. fiz.* ve *kim. bk.* salt sıfır.

mutlandırma *is.* Mutlandırmak işi.

mutlandırmak *(-i)* Mutlanmasına yol açmak, mutlanmasını sağlamak: *"Seninle bir dakika mutlandırıyor beni."* -H. M. Ebcioğlu.

mutlanma *is.* Mutlanmak işi.

mutlanmak *(nsz)* Mutlu olmak.

mutlu *s.* **1.** Mutluluğa erişmiş olan, ongun, mes'ut: *"Bu yüz neşeli değil, taşkın denecek kadar mutlu idi."* -T. Buğra. **2.** Mutluluk veren: *Mutlu bir olay.* **mutlu etmek** mutluluk vermek, bahtiyar etmek. **mutlu olmak** mutluluk duymak, bahtiyar olmak.

mutluca *s.* Mutlu olmaya yakın: *"Fırtınalı yaşamının ender mutluca dönemlerinden birinde, aydınlık kafa ile aydınlık bir karar aldı."* -H. Taner.

mutlulandırma *is.* Mutlulandırmak işi.

mutlulandırmak *(-i)* Mutlanmasına yol açmak, mutlanmasını sağlamak.

mutlulanma *is.* Mutlulanmak işi.

mutlulanmak *(nsz)* Mutlu bir duruma gelmek, mutlanmak.

mutluluk, -ğu *is.* Bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, ongunluk, kut, saadet: *"Kâmuran'ın bahçesi ikisi arasında tam bir mutluluk durağı."* -H. E. Adıvar. *"Mutluluğu andıran neşe bir kutlama neşesi idi, belliydi bu!"* -T. Buğra.

→ ***mutluluk çubuğu***

mutluluk çubuğu *is.* İktidarsızlık sorunu bulunanlara sağlıklı cinsel yaşantı için özel olarak takılan yapay organ.

mutmain *s. Ar. muṭma'in esk.* İnanmış, gönlü kanmış, emin olan. **mutmain olmak** inanmak, gönlü kanmak.

mutsuz *s.* Mutlu olmayan, bedbaht.

mutsuzlaşma *is.* Mutsuzlaşmak işi.

mutsuzlaşmak *(nsz)* Mutsuz duruma gelmek.

mutsuzluk, -ğu *is.* Mutsuz olma durumu, bedbahtlık.

muttali, -i *s. (muttali) Ar. muṭṭali' esk.* Öğrenmiş, haber almış, bilgi edinmiş. **muttali olmak** bir durumdan haberi olmak, bir durum üzerine bilgi edinmek.

muttarit *s. Ar. muṭṭarid esk.* Düzenli, tek düze: *"Küçük, muttarit, muhteriz darbeler / Kafeslerde, camlarda pür-ihtizaz..."* -Tevfik Fikret.

muttasıf *s. Ar. muttaṣif esk.* Nitelenmiş, nitelikli, vasıflı.

muttasıl *s. Ar. muttaṣil esk.* **1.** Bitişik, yan yana olan. **2.** *zf. esk.* Aralık vermeden, aralıksız, hiç durmadan, biteviye: *Muttasıl yağmur yağıyor. "Tokmak muttasıl dövülüyor."* -R. H. Karay. *"Eğilmiş arza, kanar*

muttasıl kanar güller / Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller." -A. Haşim.

muvacehe *is. (muva:cehe) Ar. muvâcehe esk.* Yüzleşme, yüz yüze gelme. **muvacehesinde** (bir durum) Karşısında, yüzüne karşı.

muvafakat, -ti *is. (muva:fakat) Ar. muvâfakat esk.* Uygun görme, onama, kabul etme. **muvafakat etmek** uygun görmek, onaylamak, kabul etmek.

muvaffak *s. Ar. muvaffak esk.* **1.** Başarmış, başarılı (kimse). **2.** Başarılmış, başarılı (iş). **muvaffak olmak** başarmak, başarılı olmak; becermek: *"Birdenbire vali yapsalardı belki daha ziyade muvaffak olacaktım."* -R. N. Güntekin.

muvaffakiyet *is. Ar. muvaffakiyyet esk.* Başarı: *"Ben bu tedaviyi gayet muvaffakiyetle yeğenim Ziya'ya tatbik ettim."* -R. N. Güntekin.

muvaffakiyetli *s. esk.* Başarılı: *"Kadınlara ve kızlara yaptığı muvaffakiyetli taarruzları hatırlamaya çalışıyordum."* -P. Safa.

muvaffakiyetsiz *s. esk.* Başarısız.

muvaffakiyetsizlik, -ği *is. esk.* Başarısızlık: *"Köylü kadınlar senin muvaffakiyetsizliğine gülüyorlardı."* -M. Ş. Esendal.

muvafık, -ğı *s. (muva:fık) Ar. muvâfik esk.* Uygun: *"Böyle bir teklifi kabul etmek kolay ve muvafık değildir."* -Atatürk. **muvafık bulma(ma)k** uygun görme(me)k, kabul etme(me)k: *"Bu, saadet, hürriyet vaat eden düşman kumandanının karşısında inat etmeyi muvafık bulmadı."* -Ö. Seyfettin. **muvafık olmak** uygun düşmek, kabul edilebilir olmak: *"Balkanlardan denizi seyretsek daha muvafık olur."* -R. H. Karay.

muvahhit, -di *s. Ar. muvahhid esk.* Tanrı'nın birliğine inanan.

muvakkat, -ti *s. Ar. muvakkat esk.* Belirli bir zaman süren, sürekli olmayan, geçici, palyatif: *"Her muvakkat memuriyet odası gibi sade ve dağınık döşemeli bir yere girdiler."* -P. Safa.

muvakkaten *zf. (muva'kkaten) Ar. muvakkaten* Az bir zaman süresince, geçici olarak, eğreti olarak: *"Muvakkaten onu nöbetçi asistanın odasına yatırmışlar."* -P. Safa. *"Dünyanın hiçbir yerinde bulamadığım saadete, muvakkaten orada kavuştum."* -R. N. Güntekin.

muvakkit *is. (k kalın okunur) Ar. muvakkit esk.* Güneşe bakarak namaz vakitlerini bildiren kimse.

muvakkithane *is. (muvakkitha:ne, k kalın okunur) Ar. muvakkit + Far. hâne* Genellikle büyük camilerin yanında bulunan ve zamanı ayarlayan oda.

muvasala *is. (muva:sala) Ar. muvâṣala esk.* Gidip gelme imkânı, ulaşım, erişim.

muvasalat *is. (muva:salat) Ar. muvâṣalat esk.* Bir yere ulaşma, varma: *"Salih Paşa'ya ait telgrafı, Amasya'ya muvasalatında kendisine verirdim."* -Atatürk. **muvasalat etmek** varmak, ulaşmak.

muvaşşah *is. Ar. muvaşşaḥ esk.* Akrostiş.

muvazaa *is. (muva:zaa) Ar. muvâża'a esk.* Danışık, danışıklık.

muvazaalı *s. esk.* Danışıklı.

muvazat *is. (muva:za:t) Ar. muvâzât esk.* Koşutluk, paralellik.

muvazene *is. (muva:zene) Ar. muvâzene esk.* **1.** Denge: *"Bilirsiniz ki bizde deli tabiri sadece... aklî muvazenesi bozulmuş manasına gelmez."* -A. Ş. Hisar. **2.** Dengelemek.

muvazeneli *s. esk.* **1.** Dengeli, ölçülü: *"Beyaz kalın boynu üzerinde kafası çok muvazeneli, çok yerinde, çok erkek görünüyor."* -A. Ş. Hisar. **2.** *mec.* Davranışları ölçülü olan.

muvazenesiz *s. esk.* **1.** Dengesiz, ölsüsüz. **2.** *mec.* Ne yaptığını bilmeyen, bir sözü bir sözünü, bir davranışı bir başka davranışını tutmayan.

muvazenesizlik, -ği *is. esk.* Dengesizlik, ölçüsüzlük: *"Hepsi muvazanesizlik alâmetleri."* -R. H. Karay.

muvazi *s. (muva:zi:) Ar. muvâzî esk.* Koşut, paralel.

muvazzaf *s. Ar. muvazzaf esk.* **1.** Bir görev ve hizmetle yükümlü olan (kimse). **2.** *is. ask.* Silâhlı Kuvvetlerde çalışan meslekten subay ve astsubaylarla askerlik hizmetini yapan erler.

→ ***muvazzaf hizmet, muvazzaf subay***

muvazzaf hizmet *is.* Askerlik çağına girince erkeklerin yapmakla yükümlü bulundukları askerlik görevi.

muvazzaflık, -ğı *is.* Muvazzaf olma durumu.

muvazzaf subay *is.* Mesleği askerlik olan subay.

muylu *is. tek.* **1.** Başka bir parça için dönme ekseni görevini yapan, silindir biçiminde parça. **2.** Bir milin yatağında dönmesini sağlayan bölüm. **3.** Bir top namlusunun iki yanına tutturulan millere verilen ad.

→ ***muylu yatağı***

muylu yatağı *is.* Top kundağının yanlarında bulunan, silâh muyluların geçmesi için açılmış delikli bölüm.

muymul *is. zool.* Atmaca ve doğana benzeyen bir tür yırtıcı kuş.

muz (I) *is. Ar. mūz bot.* **1.** Muzgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, bir çenekli, çok yıllık bir bitki *(Musa sapientum).* **2.** Bu bitkinin kendine özgü hoş kokulu, tatlı, besleyici, kalın kabuklu, uzun meyvesi.

-muz (II) -mız / -miz.

muzaffer *s. Ar. muẓaffer esk.* **1.** Üstünlük elde etmiş, zafer kazanmış, yenmiş, utkulu: *"Boş sokakta bir dakika evvelki mutena alayın hayalini heyecanlı ve muzaffer gözlerle takip ediyorlardı."* -H. E. Adıvar. **2.** *is.* Zafer kazanmış, üstünlük elde etmiş kimse veya ulus. **muzaffer olmak** üstün gelmek, yenmek, zafer kazanmak: *"Yaşayabilmek için muzaffer olmaya mecburduk."* -F. R. Atay.

muzafferane *zf (muza'ffera:ne) Ar. muẓaffer + Far. -āne esk.* Üstün bir biçimde, zafer kazanmışa yaraşır biçimde.

muzafferiyet *is. Ar. muẓafferiyyet esk.* Üstün gelme, üstünlük, zafer kazanma: *"Bir sene, her gün başka bir muzafferiyet haberi getirerek geçti."* -Ö. Seyfettin. *"Senin bu muzafferiyetini hepimiz sevinçle karşılamıştık."* -M. Ş. Esendal.

muzaheret *is. (muza:heret) Ar. muẓāheret esk.* Destekleme, yardım etme, arka çıkma: *"... istiklâlimize halel vermemek şartıyla bitaraf bir hükûmetin muzahereti kabul olunabilir."* -Atatürk.

muzahir *s. Ar. muẓāhir esk.* Destekleyen, yardım eden, arka çıkan.

muzgiller *ç. is. bot.* Sıcak bölgelerde yetişen, özellikle muzları içine alan bir çenekliler familyası.

muzır, -rrı *s. Ar. muẓirr esk.* **1.** Sağlığı bozan, zararı dokunan, zararlı: *Muzır yayın.* **2.** Yaramaz, cinsel gelişmeye zararlı. **3.** (çocuk için) Her şeyi bozan, karıştıran.

muzırlaşma *is.* Muzırlaşmak işi veya durumu.

muzırlaşmak *(nsz)* Muzır duruma gelmek.

muzırlık, -ğı *is.* **1.** Zararlı olma, zararlı iş veya davranışlarda bulunma durumu. **2.** (çocuk için) Zarar verici yaramazlıklar.

muzip, -bi *s. (mu:zip) Ar. mu'zib* Şaka etmekten hoşlanan, takılgan: *"Hiç de yaramaz ve muzip bir çocuk olamamakla beraber ona kötü oyunlar oynamaktan çekinmemişimdir."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

muzipçe *zf. (muzi'pçe)* Muzibe yakışır biçimde, muzip gibi.

muzipleşme *is.* Muzipleşmek işi.

muzipleşmek *(nsz)* Takılgan davranışta bulunmak.

muziplik, -ği *is.* Takılganlık, yaramazlık: *"Mektepte böyle değildir...sörlerin katmerli taassuplarını her gün şahlandıracak muziplikler bulurdu."* -A. Gündüz. **(birine) muziplik etmek** bir kimseye şaka yollu sözler söylemek: *"Genç kadın, ona muziplik etmekten hoşlanır gibi gülerek devam ediyordu."* -R. N. Güntekin. **(birinin) muzipliğine uğramak** aldatılmak, şakaya hedef olmak: *"Gülmüşler ve kendisine, arkadaşının bir muzipliğine uğradığını söylemişler."* -F. R. Atay.

muzlim *s. Ar. muẓlim esk.* **1.** Karanlık. **2.** *mec.* Gizli, belirsiz.

muzmahil, -lli *s. Ar. muẓmaḥill esk.* Çökmüş, çöküntüye uğramış.

muztar *s. Ar. muẓṭarr esk.* Bir işi yapmak zorunda kalan, zorunlu. **muztar kalmak** zorunda kalmak.

mü *bk.* mı / mi.

mübadele *is. (müba:dele) Ar. mubâdele esk.* Değiş, değiş tokuş. **mübadele etmek** değiş tokuş etmek.

mübadil *is.* ve *s. (müba:dil) mubâdil esk.* **1.** Başkasının yerine getirilmiş, mübadele edilmiş. **2.** Lozan antlaşmasına göre, Türkiye'de, İstanbul dışında oturan Rumlarla değiştirilerek Batı Trakya dışındaki Yunanistan'dan getirilen Türklere verilen ad: *Bir mübadil kafilesi.*

mübahase *is. (müba:hase) Ar. mubâḥaşe esk.* Konuşma.

mübalâğa *is. (müba:lâğa) Ar. mubâlaġa* Abartma, abartı. **mübalâğa etmek** abartmak.

mübalâğacı *s.* Abartıcı.

mübalâğacılık, -ğı *is.* Abartıcılık.

mübalâğalı *s.* Abartılı: *"Çok mübalâğalı sözler söylediğinden âdeta yalanları ile şöhret kazanmış."* -A. Ş. Hisar.

mübalâğasız *s.* Abartısız.

mübarek, -ği *s. (müba:rek) Ar. mubârek* **1.** Verimli, bereketli. **2.** Kutlu, uğurlu, kutsal: *"Bunlar senin mübarek elini öpmeye geldiler."* -O. C. Kaygılı. **3.** Beğenilen, sevilen şeyler için söylenir: *Mübarek, ne güzel yer!* **4.** Kızılan, şaşılan kimse veya şeyler için alay yollu kullanılır: *Aklın nerede idi, mübarek! "Ne de hafıza vardı mübarekte, neler de anlatmazdı."* -H. Taner. **5.** Çok saygı duyulan: *Mübarek yüzlü bir ihtiyar.* **mübarek olsun!** "hayırlı, uğurlu olsun" anlamında bir kutlama sözü.

→ ***mübarek ay, mübarek gün, mübarek otu***

mübarek ay *is.* Dinî bakımdan kutsal sayılan, özelliği veya önemi olduğuna inanılan ay.

mübarek gün *is.* Dinî bakımdan özelliği ve önemi olan gün (günler).

mübarek otu *is. bot.* Birleşikgillerden, sarı çiçekli, bir yıllık ve otsu bir bitki *(Cnicus benedictus).*

mübareze *is. (müba:reze) Ar. mubâreze esk.* İki düşman taraftan çıkan birer kişinin çarpışması.

mübaşeret *is. (muba:şeret) Ar. mubâşeret esk.* Bir işe başlama, girişme.

mübaşir *is. (müba:şir) Ar. mubâşir* Mahkemede duruşmaya girecekleri ve tanıkları çağıran, yargıcın emirlerini bildiren, kâğıtları getirip götüren görevli, çağrıcı: *"Bekliyorlar, mübaşirlerden biri seslensin, sanıklardan sırası geleni çağırsın."* -N. Cumalı.

mübaşirlik, -ği *is.* **1.** Mübaşir olma durumu. **2.** Mübaşirin görevi.

mübayenet *is. (muba:yenet) Ar. mubâyenet esk.* **1.** Ayrılık, başkalık. **2.** Tutmazlık, karşıtlık, uyuşmazlık.

mübeşşir *s. Ar. mubeşşir esk.* Müştu veren, müjde getiren (kimse).

mübeyyiz *is. Ar. mubeyyiż esk.* (yazıları) Temize çeken kimse.

mübrem *s. Ar. muḥrem esk.* Çok gerekli olan, kaçınılmaz, vazgeçilmez.

mücadele *is. (müca:dele) Ar. mucâdele* **1.** İki taraf arasında, birbirlerine isteklerini kabul ettirmek için yapılan zorlu çalışma, savaş. **2.** Herhangi bir amaca erişmek veya bir kuvvete karşı koyabilmek için bir kişi veya topluluğun güçlü, sürekli çabası, savaşım: *"Bu islâm merkezinde içten içe bir yığın mücadele vardı."* -A. H. Tanpınar. **3.** Hasmını yere sermek için göğüs göğüse yapılan çarpışma: *Güreşçilerin mücadelesi seyircileri heyecanlandırdı.* **mücadele etmek** uğraşmak, savaşmak, çatışmak. **mücadele vermek** savaş vermek, mücadele etmek.

mücadeleci *s.* Mücadele etmeyi seven, savaşımcı.

mücahit, -di *is.* ve *s. (müca:hit) Ar. mucâhid* Kutsal ülküler uğruna savaşan (kimse), alp eren.

mücahitlik, -ği *is.* Mücahit olma durumu.

mücamaa *is. (müca:maa) Ar.*

mucâma'a esk. Cinsel ilişkide bulunma.

mücavir *s. (müca:vir) Ar. mucâvir esk.* Yakın komşu: *Mücavir alan.*

mücazat *is. (müca:za:t) Ar. mucâzât esk.* İşlenen bir suçtan ötürü ceza verme: *"Her şeyde mükâfatla mücazatı, tatlıyla acıyı muvazene ederdi."* -H. R. Gürpınar.

mücbir *s. Ar. mucbir esk.* Zorlayan, zorlayıcı.

→ ***mücbir sebep***

mücbir sebep, -bi *is. huk.* Herhangi bir kimse tarafından alınacak önlemlere karşı, önüne geçilmesi olanaksız, borcun yerine getirilmesine engel, borçlunun iradesi dışında beklenmedik olaylar.

mücehhez *s. Ar. mucehhez esk.* **1.** Donanmış. **2.** Hazırlıklı, hazırlanmış. **mücehhez olmak** taşımak, kendinde bulundurmak: *"Ama asıl tüm ulus çocuklarının bu kafa disiplini ile mücehhez olması gerek."* -H. Taner.

mücellâ *s. (mücellâ:) Ar. mucellâ esk.* Parlatılmış, parlak: *"Mücellâ mermer tezgâhın sathında hafif bir çizgi bile yoktu."* -Ö. Seyfettin.

mücellit, -di *is. Ar. mucellid esk.* Ciltçi.

mücellithane *is. (mücellitha:ne) Ar. mucellid + Far. hane* Cilt evi.

mücellitlik, -ği *is. esk.* Ciltçilik.

mücerrep, -bi *s. Ar. mucerreb esk.* Denenmiş, sınanmış.

mücerret, -di *s. Ar. mucerred esk.* **1.** Soyut. **2.** Evlenmemiş, bekâr: *"Yavrum, gençsin, dilbersin, mücerretsin."* -S. M. Alus. **3.** *is. gr.* Yalın durum. **4.** *fel.* Soyut. **5.** *zf. hlk.* Yalnız, ancak.

mücessem *s. Ar. mucessem esk.* **1.** Cisim durumunda olan. **2.** (soyut kavramlar için) Somut bir varlıkta tam olarak belirmiş olan.

mücevher *is. Ar. mucevher* Değerli süs eşyası: *"Sevdiği kadını mücevherler ve pırlantalara garkeden çılgın ve müsrif, fakat zevk sahibi bir âşık..."* -A. H. Tanpınar.

→ ***mücevher tarih***

mücevherat *ç. is. (mücevhera:t) Ar. mucevherât, mucevher'* in çokluk biçimi. Mücevherler.

mücevherci *is.* Değerli süs eşyası satan kimse, kuyumcu.

mücevhercilik, -ği *is.* Mücevhercinin işi, kuyumculuk.

mücevher kutusu *is.* Mücevherlerin saklandığı küçük kapalı kutu.

mücevher mahfazası *is.* Mücevher kutusu: *"Eski mücevher mahfazalarına koyup da sandığına mı kilitledi?"* -H. R. Gürpınar.

mücevher tarih *is. ed.* Divan edebiyatında, ebcet hesabına göre yalnız noktalı harfleri sayıldığında söz konusu olayın tarihini gösteren dize veya söz.

mücmel *s. Ar. mucmel esk.* Özet olarak anlatılmış, kısa ve özlü.

mücrim *s. Ar. mucrim esk.* Suçlu.

mücver *is.* Rendelenmiş kabağa un, yumurta, peynir, dereotu, tuz, karabiber, taze soğan katılarak yapılan bir tür köfte.

müçtehit, -di *is. Ar. muctehid esk.* Ayet ve hadislere dayanarak yargıya varan, karar veren din düşünürü.

müdafaa *is. (müda:faa) Ar. mudâfa'a* Savunma, koruma. **müdafaa etmek** savunmak, korumak.

→ ***müdafaaname***

müdafaaname *is. (müda:faana:me) Ar. mudâfa'a + Far. nâme esk.* Savunma.

müdafi, -i *s. (müda:fi:) Ar. mudâfi'* **1.** Savunucu. **2.** *huk.* Bir davada, davacı veya davalının haklarını savunan (kimse).

müdahale *is. (müda:hale) Ar. mudâhale* **1.** Karışma, araya girme: *"Sözümü âdi bir müdehale zanneder diye korktum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *huk.* Bir dava sonucu verilecek olan kararın, dolaylı olarak etkileyeceği üçüncü kişilerin davaya katılmaları. **müdahale etmek** karışmak, araya girmek, el atmak: *"Kat'iyen, müzakereye müdahale etmeyeceğimi ve hiçbir söz söylemek niyetinde olmadığımı... bildirdim."* -Atatürk.

müdahil *s. (müda:hil) Ar. mudâhil*

esk. **1.** Karışan. **2.** *huk.* Davaya müdahale eden: *Müdahil avukat.*

müdana *is. (müda:na:) Ar. mudânâ hlk.* Minnet. **müdana etmek** minnet etmek.

müdara *is. (müda:ra:) Ar. mudârâ esk.* Yüze gülme, yüze gülücülük, dost gibi görünen. **müdara etmek** dost gibi görünmek, yüze gülmek: *"Ateşe düşmüş bir kül olup gittim de ona müdara etmedim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

müdavi *s. (müda:vi:) Ar. mudâvî esk.* (hastaya) Bakan.

müdavim *is. (müda:vim) Ar. mudâvim* Bir yere sürekli olarak giden (kimse), gedikli: *"Her kanepenin önünde ayrı ayrı durarak parkta müdavimleri selâmlarlar."* -R. N. Güntekin. **müdavim olmak** bir yere sürekli gidip gelmek.

müddei *s. (müddei:) Ar. mudde'î esk.* Dava eden, bir savda bulunan (kimse), savlayıcı, davacı.

müddeialeyh *is. Ar. mudde'âleyh esk.* Davalı.

müddeiumumî *is. (müddei'umu:mi:) Ar. mudde'î-i 'umûmî esk.* Savcı.

müddeiumumîlik, -ği *is. esk.* Savcılık.

müddet *is. Ar. muddet* Süre: *"Odada yalnız kalınca iki eski arkadaş bir müddet daha ağlaştılar."* -Ö. Seyfettin.

müddetli *s.* Süreli, süresi olan.

müddetsiz *s.* Süresiz, süresi olmayan.

müdebbir *s. Ar. mudebbir esk.* Tedbirli: *"Bu kız, çocuk gibi görünürmüş, amma yüz yaşındaki bir ihtiyar kadar müdebbir ve ağır başlı imiş."* -R. N. Güntekin.

müdekkik *s. (k'ler kalın okunur) Ar. mudekkik esk.* İnceleyici.

müdellel *s. Ar. mudellel esk.* Kanıtlanmış, kanıtlı.

müderris *is. Ar. muderris esk.* **1.** Ders veren, profesör. **2.** Medresede veya camide öğretmen.

müderrislik, -ği *is. esk.* Müderris olma durumu veya müderrisin görevi.

müdevven *s. Ar. mudevven esk.* **1.** Bir araya getirilerek divan durumunda toplanmış (şiir vb.). **2.** Bir araya toplanmış, düzenlenmiş.

müdevvenat *ç. s. (müdevvena:t) Ar. mudevvanât, müdevven'* in çokluk biçimi. *esk.* Bir araya toplanmış eserler.

müdevver *s. Ar. mudevver esk.* Yuvarlak.

müdir *is. Ar. mudîr bk.* müdür.

müdire *is. (müdi:re) Ar. mudîre* Bayan müdür, bayan yönetmen.

müdiriyet *is. Ar. mudîriyyet bk.* müdüriyet.

müdrik *s. Ar. mudrik esk.* Anlamış, aklı ermiş.

müdrike *s. Ar. mudrike psikol. esk.* Anlık.

müdrir *s. Ar. mudrîr esk.* İdrarı artıran, idrar söktürücü: *Müdrir bir ilâç.*

müdür *s. Ar. mudîr* İdare eden, yöneten, yönetmen, direktör: *"Yazı işleri müdürleri böyle öyküler istiyorlar."* -N. Cumalı.

→ ***müdür muavini, müdür yardımcısı***

müdüriyet *is. Ar. mudîriyyet* Müdürlük: *"Müdüriyet polisi elinde kâğıtlar dış kapıya doğru yürüyordu."* -Ç. Altan.

müdürlük, -ğü *is.* **1.** Yönetmenlik, direktörlük. **2.** Yönetmenin, müdürün makamı.

müdür muavini *is. bk.* müdür yardımcısı.

müdür yardımcısı *is.* Müdürün işlerine yardım eden, yokluğunda yetkileri üzerine alıp işleri yöneten kimse.

müebbet, -di *s. Ar. mu'ebbed* **1.** Sonu olmayan. **2.** Yaşdıkça süren, ömür boyunca olan: *Müebbet sürgün cezası.*

müeccel *s. Ar. mu'eccel esk.* İleriye atılmış, ertelenmiş.

müeddep, -bi *s. Ar. mu'eddep esk.* Uslu, terbiyeli, edepli.

müellefat *ç. is. (müellefa:t) Ar. mu'ellefât, mu'ellef'* in çokluk biçimi. *esk.* Yazılı eserler.

müellif *is. Ar. mu'ellif* Kitap yazan veya kitap hazırlayan, bir eseri ortaya koyan ve eserin sahibi olan kimse, yazar.

müemmen *s. Ar. mu'emmen esk.* Sağlanmış, emniyete alınmış, güvenilir.

müennes *s. Ar. mu'enneş gr. esk.* Dişil.

müesses *s. Ar. mu'esses esk.* Kurulu, kurulmuş.

müessese *is. Ar. mu'essese* **1.** Kuruluş, kurum (I). **2.** *huk.* Kurum (I). **3.** *mec.* Bir toplumda bazı sorunların çözümlenebilmesi için uygulanan yöntem: *"Halbuki bu dayak müessesesi cennetten çıkmadır."* -Ö. Seyfettin.

müesseseleşme *s.* Kurumlaşma.

müesseseleşmek *(nsz)* Kurumlaşmak.

müessif *s. Ar. mu'essif esk.* **1.** Üzücü, üzüntü veren. **2.** Hoşa gitmeyen, kötü (olay, durum).

müessir *s. Ar. mu'eşşir esk.* **1.** Dokunaklı. **2.** Etkili, sonuçlu: *"Cümlelerin altında hafif müessir bir eda vardı."* -R. E. Ünaydın. **3.** *kim.* Etken. **müessir olmak** etkilemek.

müessiriyet *is. Ar. mu'eşşiriyyet esk.* Etkinlik.

müessis *is. Ar. mu'essis esk.* Kurucu.

müeyyide *s. Ar. mu'eyyide* Yaptırım, yaptırma gücü.

müezzin *is. Ar. mu'ezzin* Namaz vakitlerini bildirmek için ezan okuyan din görevlisi.

müezzinlik, -ği *is.* Müezzin olma durumu veya müezzinin görevi.

müfekkire *is. Ar. mufekkire psikol. esk.* Düşünme yetisi veya gücü.

müferrih *s. Ar. muferriḥ esk.* İç açıcı, ferahlık verici.

müfessir *is.* ve *s. Ar. mufessir esk.* **1.** Kısa ve anlaşılması güç bir metni açıklayan, açıklığa kavuşturan, metnin anlam ve amacı üstünde yorumda bulunan (kimse). **2.** Kur'an'ı yorumlayan (kimse).

müfettiş *is. Ar. mufettiş* Bir kuruluştaki işlerin konu ve tüzüklere uygun olarak yürütülüp yürütülmediğini denetleyen kimse.

müfettişlik, -ği *is.* Müfettişin görevi veya makamı.

müfid, -di *s. Ar. mufid esk.* **1.** Yararlı, faydalı. **2.** Anlatan, ifade eden.

müflis *s. Ar. muflis* Bir işte bütün parasını batırmış, batkın, iflâs etmiş.

müfredat *ç. is. (müfreda:t) Ar. mufredāt, mufred'* in çokluk biçimi. *esk.* Bir bütünü oluşturan bireyler, ayrıntılar: *Bir listenin, bir hesabın müfredatı.*

→ ***müfredat programı***

müfredat programı *is. bk.* öğretim programı.

müfret, -di *s. Ar. mufred gr. esk.* Tekil.

müfrez *s. Ar. mufrez esk.* Bir bütünden ayrılmış: *Müfrez arsalar.*

müfreze *is. Ar. mufreze ask. esk.* Türlü askerî görev ve hizmetlerin yapılması için, küçük birliklerden, belli bir kuruluşa bağlı kalmadan geçici olarak oluşturulan gruplara verilen ad: *"Dört kişilik müfreze atlarını durdurmuştu."* -R. H. Karay.

müfrit *s. Ar. mufriṭ* Aşırı.

müfritlik, -ği *is.* Aşırı olma durumu.

müfsit, -di *s.* ve *is. Ar. mufsid esk.* Ara bozucu, karıştırıcı, fesatçı, münafık.

müft *s. Far. muft* Bedava, beleş: *"Müft olsun da zift olsun."* -Atasözü.

müftehir *s. Ar. muftehir esk.* Bir şeyi övünç bilerek onunla sevinen, övünen, iftihar eden.

müfteri *s. (müfteri:) Ar. mufteri esk.* Karacı, kara çalan, iftiracı.

müftü *is. Ar. mufti* İl ve ilçelerde Müslümanların din işlerine bakan görevli.

müftülük, -ğü *is.* **1.** Müftü olma durumu. **2.** Müftünün görevi veya makamı.

müge *is.* İnci çiçeği.

mühendis *is. Ar. muhendis* Mühendislik mesleğinden olan kimse.

→ ***mühendishane***

mühendishane *is. (mühendisha:ne) Ar. muhendis + Far. ḫāne esk.* Osmanlı Devletinde mühendis yetiştiren yüksek okul.

mühendislik, -ği *is.* Yol, köprü, yapı, makine, gemi ve uçak yapımı vb. ile maden, su ve elektrik işleri gibi bayındırlık ve

zanaatla ilgili teknik çalışmalardan birini konu edinen meslek.

müheyya *s. (muheyya:) Ar. muheyyā esk.* Hazır: *Emre müheyya.*

müheyyiç, -ci *s. Ar. muheyyic esk.* Coşturucu, heyecan verici.

mühim, -mmi *s. Ar. muhimm* Önemli: *"Sivas'tan yükseltilen bu sadanın düşmanlar için ne kadar kuvvetli ve mühim olduğu takdir buyurulur."* -Atatürk.

mühimmat *ç. is. (mühimma:t) Ar. muhimmāt, muhimm'* in çokluk biçimi. Savaş gereçleri, cephane: *"Otomobillerdeki topçu mühimmatını kurtarıp mahalline ulaştırmak elzemdi."* -A. Gündüz.

mühimseme *s.* Mühimsemek işi.

mühimsemek *(-i) esk.* Önemsemek, önem vermek.

mühimsemezlik, -ği *is.* Önem vermemezlik: *"Hiç kimse bekçi deyip de mühimsemezlik edemezdi."* -S. Ayverdi.

mühlet *is. Ar. muhlet* Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi için gösterilen süre, vade, mehil. **mühlet istemek** bir işin yapılması, tamamlanması için belirli bir süre verilmesini istemek. **mühlet vermek** (bir iş veya borç için) belirli bir süre tanımak: *"Hatta merkez kumandanı kendisine üç gün mühlet vermiş, hemen yola çıkması için diretmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

mühlik *s. Ar. muhlik esk.* Öldürücü, tehlikeli.

mühliye *is. bot.* Adana bölgesinde yetiştirilen ve yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki *(Corchlorus olitorius).*

mühmel *s. Ar. muhmel esk.* Bırakılmış, bakılmamış, ilgisizliğe uğramış.

mühre *is. Far. muhre esk.* **1.** Her tür yuvarlak şey, küçük top. **2.** Cam boncuk. **3.** Kâğıda yumuşaklık, parlaklık ve düzlük vermek için kullanılan camdan araç. **4.** Deniz böceği kabuğu. **5.** Demirci çekici. **6.** Yılanın başında bulunan taca benzer çıkıntı. **7.** Bazı av hayvanlarını çekmek için kullanılan çığırtkan kuş: *"Gökten çekilirken / Ördekleri çeker mühre."* -A. K. Tecer.

mühreleme *is.* Mührelemek işi.

mührelemek *(-i) esk.* Kâğıdı mühre ile cilâlamak, parlatmak, düzeltmek.

mühreli *s. esk.* Mühre ile cilâlanmış.

mühresenk, -ği *is. Far. muhre-seng* **1.** *jeol.* Alaca somaki, balgam taşı. **2.** Süsleme nakışlarını ve yaldızları mührelemekte kullanılan araç.

mührüsüleyman *is. (mü'hrüsüleyman) O. T. muhr-i Suleymān* Kuzey Anadolu 'da orman ve çalılıklar altında bulunan, 30-80 cm. yüksekliğinde, tüysüz, çok yıllık ve otsu bir bitki *(Polygonatum multiflorum).*

mühtedi *s. (mühtedi:) Ar. muhtedī esk.* Dönme.

mühür, -hrü *is. Far. muhr* **1.** Bir kimsenin, bir kuruluşun adının veya unvanının tersine kazılı bulunduğu, metal, lâstik gibi şeylerden yapılmış araç, damga, kaşe. **2.** Bu araçla basılan ve imza yerine geçen ad. **mühür basmak** mühürlemek. **mühür kazmak** bir metal üzerine, bir kimsenin, bir kuruluşun adını, unvanını ters olarak kazımak. **mühür kimde ise Süleyman odur** bir işte yetki kimde ise kuvvet ondadır.

→ ***mühür gözlü, mühür mumu, mühür pensi***

mühürcü *is.* Mühür kazıyan kimse.

mühürcülük, -ğü *is.* **1.** Mühürcü olma durumu. **2.** Mühürcünün görevi veya zanaatı.

mühürdar *is. (mühürda:r) Far. muhrdār tar.* Devlet büyüklerinin mühürlerini taşımak ve gereken kâğıtları mühürlemekle yükümlü görevli: *"Mühürdar, vezirin mührünü muhafaza eden ve gene onun emriyle kullanabilen adamdı."* -S. Ayverdi.

mühür gözlü *is.* **1.** Koyu renkte, iri, beğenilen gözleri nitelemek için kullanılır. **2.** *ed. mec.* Sevgili.

mühürleme *is.* Mühürlemek işi.

mühürlemek *(-i)* **1.** Bir yazı, belge vb.nin doğruluğunu veya kabul ve onayını belirtmek amacı ile altına mühür koymak, mühür basmak. **2.** (yetkili makamlara) Açılırsa, belli olsun diye bir şeyin üzerine yapıştırılan kırmızı muma mühür basmak.

Kapıyı mühürlemek. **3.** Yasalara, ahlâk veya sağlık kurallarına aykırı görülen iş veya eğlence yerlerinin çalışmasını durdurmak amacıyla, kapısının açılmasını engellemek için uygun yere mumu yapıştırıp, üzerine mühür basmak, kapatmak.

mühürlenme *is.* Mühürlenmek işi.

mühürlenmek *(nsz)* Mühürlemek işi yapılmak, mühür basmak.

mühürletme *is.* Mühürletmek işi.

mühürletmek *(-i)* Mühürlemek işini yaptırmak.

mühürlü *s.* **1.** Mühür basılmış. **2.** Mühürle kapatılmış.

mühür mumu *is.* Üstüne mühür basılan ve bal mumu ile reçineden yapılan genellikle kırmızı renkli madde.

mühür pensi *is.* Elektrik, su ve doğalgaz sayaçlarını mühürlemek amacıyla bir kurşun parçasının teller üzerine tutturulup sıkıştırılması için kullanılan araç.

mühürsüz *s.* **1.** Mührü olmayan. **2.** Mühür basılmamış olan: *Mühürsüz nushalar sahtedir.*

müjde *is. Far. mujde* **1.** Sevindirici haber, müştu: *"Anasından para geldiği müjdesini ilkin ben verdim."* -O. Kemal. **2.** Müştuluk: *Müjdemi isterim, sınıfı geçtim.* **3.** *ünl.* Sevindirici haber verileceği zaman söylenir: *Müjde! Bir oğlunuz oldu!* **müjde koşturmak** bir müştuyu bir kimseye ivedilikle ulaştırmak. **müjde vermek** (veya **götürmek**) bir kimseye sevindirici, mutlu bir haberi ulaştırmak.

müjdeci *is.* **1.** Müştucu. **2.** Öncü: *"Biz hecenin beş şairi, artık yeni bir çağın müjdecileriydik."* -Y. Z. Ortaç.

müjdeleme *is.* Müştulama.

müjdelemek *(-i, -e)* Müştulamak: *"Kız Hasan'a gelecek baharda yine burada misafir kalacaklarını müjdeledi."* -O. C. Kaygılı.

müjdelenme *is.* Müştulanma.

müjdelenmek *(nsz)* Müştulanmak.

müjdeli *s.* Müştulu.

müjdelik, -ği *is.* Müştuluk.

mükâfat *is. (mükâ:fa:t) Ar. mukâfât* **1.** Ödül. **2.** Değerlendirici, sevindirici davranış. **mükâfat almak** ödül almak. **mükâfatını görmek** herhangi bir olumlu davranışın, özverinin, sıkıntının iyi sonucunu elde etmek: *"Zavallı babam geçirdiği yetmiş senelik azabın mükâfatını görecek."* -Ö. Seyfettin.

mükâfaten *zf. (mükâ:fa'ten) Ar. mukâfâten* Mükâfat olarak: *"Anadolu'daki mağlubiyetlerine mükâfeten ne kazanç elde edeceğini sarahaten öğrenmek istiyor."* -Y. K. Beyatlı.

mükâfatlandırma *is.* Ödüllendirme.

mükâfatlandırmak *(-i)* Ödüllendirmek: *"Atatürk, bu vefalı dostunu, tekrar mebus yaparak mükâfatlandırdı."* -Y. Z. Ortaç.

mükâleme *is. (mükâ:leme) Ar. mukâleme esk.* Karşılıklı konuşma.

mükedder *s. Ar. mukedder esk.* Üzgün, acılı, üzüntülü, kederli. **mükedder olmak** üzülmek, kederlenmek.

mükellef *s. Ar. mukellef* **1.** Bir şeyi yapmak zorunluluğu olan, yükümlü. **2.** Eksiksiz, özenli bir biçimde yapılmış: *"Aralanan kapıdan girdim; mükellef fakat loş antrede Mapa kraliçesi ayakta duruyor."* -R. H. Karay. **3.** *is. ekon.* Vergi vermekle yükümlü olan kimse veya kuruluş.

mükellefiyet *is. Ar. mukellefiyyet* Yüküm, yükümlülük.

mükemmel *s. Ar. mukemmel* Eksiksiz, kusursuz, tam yetkin: *"Sırtında İngiliz kumaşından karyağdılı mükemmel bir elbise."* -R. H. Karay.

mükemmelen *zf. (müke'mmelen) Ar. mukemmelen* Eksiksiz, kusursuz olarak: *Görevini mükemmelen yaptı.*

mükemmeliyet *is. Ar. mukemmeliyyet* Mükemmellik.

mükemmellik, -ği *is.* Eksiksiz, kusursuz, tam, yetkin olma.

mükerrer *s. Ar. mukerrer esk.* Tekrarlanmış, yenilenmiş: *Mükerrer nüsha.*

mükerreren *zf. (müke'rreren) Ar. mukerreren esk.* Tekrarlanarak, tekrar edilmiş olarak.

mükevvenat *ç. is. (mükevvena:t) Ar.*

mukevvenât, mükevven' in çokluk biçimi. *esk.* Yaratıkların bütünü.

mükeyyifat *ç. is. (mükeyyifa:t) Ar. mukeyyifât, mukeyyif'* in çokluk biçimi. *esk.* Keyif verici, uyuşturucu maddeler.

mükrim *s. Ar. mukrim esk.* İkram eden, konuksever, ikramcı, ağırlayan.

müktesebat *ç. is. (mükteseba:t) Ar. muktesebât, mukteseb'* in çokluk biçimi. *esk.* Edinilen, kazanılan bilgiler.

müktesep, -bi *s. Ar. mukteseb* Kazanılmış, edinilmiş: *Müktesep haklar.*

mülâhaza *is. (mülâ:haza) Ar. mulâḥaza esk.* Düşünce: *"Bu mülâhazaya binaen, padişaha hitaben bir telgrafname hazırlandı."* -Atatürk. **mülâhaza yapmak** düşünmek: *"Bu mülâhazayı kafasında değil, bağıra bağıra yaptı."* -S. F. Abasıyanık.

mülâhazat *ç. is. (mülâ:haza:t) Ar. mulâḥaẓât, mulâḥaza'* nın çokluk biçimi. *esk.* Düşünceler. **mülâhazat hanesini açık bırakmak** bir kimse hakkında kesin bir kanıya varamayarak zamanla ortaya çıkacak gelişmeleri beklemek.

→ ***mülâhazat hanesi***

mülâhazat hanesi *is.* Bir şey hakkındaki düşüncelerin yazıldığı yer.

mülâhham *s. Ar. mulâḥḥam esk.* Şişman.

mülâkat *is. (mülâ:ka:t) Ar. mulâḳat esk.* **1.** Buluşma, görüşme: *"Mülâkattan sonra da kendilerinin avdetine müsaade etmemek lüzumu bence tabiî idi."* -Atatürk. **2.** *esk.* Röportaj. **3.** Bir işe alınacak kişiler arasından seçim yapabilmek amacıyla kendileriyle karşılıklı konuşma, görüşme. **mülâkat vermek** (belli bir konuda) konuşmak, demeç vermek. **(biriyle) mülâkat yapmak** bir kimsenin bir konu veya sorunla ilgili görüşlerini almak.

mülâki *s. (mülâ:ki:, k kalın okunur) Ar. mulâḳî esk.* Buluşan, kavuşan, görüşen. **mülâki olmak** buluşmak, kavuşmak, görüşmek: *"Serbest kalır kalmaz ona mülâki olursa, sevinecekmiş."* -A. İlhan.

mülâyemet *is. (mülâ:yemet) Ar. mulâyemet esk.* **1.** Yumuşak huyluluk, uysallık. **2.** Bağırsakların yumuşaklığı: *Sebzeler bağırsaklara mülâyemet verir.*

mülâyim *s. (mülâ:yim) Ar. mulâyim esk.* **1.** Uygun, hoş görülebilir: *Mülâyim bir teklif.* **2.** Yumuşak huylu: *Mülâyim bir adam.* **3.** *esk.* Pekliği olmayan.

mülâyimlik, -ği *is. esk.* Mülâyim olma durumu.

mülâzım *s. (mülâ:zım) Ar. mulâzım esk.* **1.** Bir işe girmek için bir süre parasız olarak o işe devam eden. **2.** *is. ask. esk.* Teğmen.

mülemma, -ı *s. (mülemma:) Ar. mulemma' esk.* **1.** Alaca renkli, renk renk. **2.** *is. ed.* Mısralarından her biri başka dille yazılmış şiir. **3.** *s. mec.* Bulaşmış, sıvanmış: *Çamurla mülemma.*

mülevven *s. Ar. mülevven* Renk renk, renkli.

mülevves *s. Ar. mulevveṣ esk.* **1.** Kirli, pis. **2.** Karışık, düzensiz.

müleyyin *s. Ar. muleyyin esk.* **1.** Yumuşaklık veren, yumuşatıcı. **2.** *tıp* Bağırsakları boşaltan, dışkının dışarı çıkmasını kolaylaştıran ilâç.

mülga *s. (mülga:) Ar. mulġâ esk.* Varlığı kaldırılan, kapatılan.

mülhak *s. Ar. mulḥaḳ esk.* **1.** Bir bütüne sonradan katılmış olan, eklenmiş. **2.** *is. ask.* Bir asker karargâhında subay yardımcısı.

→ ***mülhak bütçe***

mülhakat *ç. is. (mülhaka:t) Ar. mulḥaḳât, mulḥaḳ'* ın çokluk biçimi. *esk.* **1.** Bir bütüne katılanlar, ekler. **2.** Bir merkeze bağlı olan yerler: *Ankara'nın mülhakatı.*

mülhak bütçe *is. bk.* katma bütçesi.

mülhem *s. Ar. mulhem esk.* İçe doğmuş, birinin içine doğmuş, esinlenmiş. **mülhem olmak** esinlenmek.

mülhit, -di *s. Ar. mulḥid esk.* **1.** Tanrısız. **2.** Doğru yoldan çıkmış.

mülk *is. Ar. mulk* **1.** Ev, dükkân, arazi gibi taşınmaz mal. **2.** *esk.* Devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke: *Adalet mülkün temelidir.* **3.** Vakıf

olmayıp doğrudan doğruya birinin malı olan yer veya yapı.

mülkî *s. (mülkî:) Ar. mulkî esk.* **1.** Bir ülkeyle ilgili olan. **2.** Ülke yönetimine ilişkin. **3.** Asker sınıfı dışında kalan: *Mülkî heyet. Mülkî erkân.*

→ ***mülkî idare, mülkî idare amiri***

mülkî idare *is.* Yerel yönetim.

mülkî idare amiri *is.* Yerel yönetimlerde en yüksek devlet memuru.

mülkiye *is. Ar. mulkiyye* **1.** Asker olmayanlar sınıfı: *Mülkiye memuru.* **2.** *esk.* Siyasal bilgiler okulu.

→ ***mülkiye idadîsi, mülkiye memuru, mülkiye müfettişi***

mülkiye idadîsi *is. esk.* İdarecilik öğrenimi yapılan okul, lise.

mülkiyeli *is.* Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi veya bu fakülteyi bitirmiş kişi.

mülkiye mektebi *is.* Siyasal Bilgiler Fakültesinin eski adı.

mülkiye memuru *is. esk.* Sivil devlet görevlisi.

mülkiye müfettişi *is. esk.* Sivil devlet müfettişi.

mülkiyet *is. Ar. mulkiyyet* İyelik.

mülteci *is. (mülteci:) Ar. multecî* Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kimse, sığınık.

mültefit *s. Ar. multefit esk.* Güler yüz gösteren, hoş davranan.

mültezim *is. Ar. multezim esk.* Kesenekçi, kesimci.

mültipleks *is.* ve *s. Fr. multiplex < Lât.* Aynı zamanda, aynı hat üzerinde birçok iletişim sağlayan veya bu özellikte olan (alet).

mümanaat *is. (müma:naat) Ar. mumâna'at esk.* Engel olmak, karşı koymak. **mümanaat etmek** karşı koymak, engel olmak.

mümarese *is. (müma:rese) Ar. mumârese esk.* Alışma, yatkınlık, el yatkınlığı.

mümas *s. (müma:s) Ar. mumâss esk.* **1.** Dokunan, temas eden. **2.** *is. mat.* Teğet.

mümasil *s. (müma:sil) Ar. mumâsil esk.* Benzeyen, andıran: *"Adapazarı havalisinde de buna mümasil bir hadise vukua geldi."* -Atatürk.

mümbit *s. Ar. munbit* Verimli, bitek: *Mümbit topraklar.*

mümessil *is. Ar. mumessil* Temsilci: *Sınıf mümessili.*

mümessillik, -ği *is.* Temsilcilik.

mümeyyiz *s. Ar. mumeyyiz esk.* **1.** İyiyi, kötüyü, doğru ve yanlışı ayıran, seçen. **2.** *ped.* Ayırtman: *"Neşemden duramıyor, öbür mümeyyizlerle konuşuyor, gülüyordum."* -Ö. Seyfettin. **3.** *s. esk.* Yazıları beyaz kâğıda temize çeken kimse: *"O, yazıla işaretini koydu mu, mümeyyiz temize çeker."* -R. H. Karay.

mümeyyizlik, -ği *is.* **1.** Ayırtmanlık. **2.** Mümeyyizin görevi.

mümin *s. (mü'min) Ar. mu'min* **1.** İnanan, inançlı, imanlı, mutekit. **2.** *is.* Müslüman: *"Koca Mustafapaşa ücra ve fakir İstanbul / Ta Fetih'ten beri mümin, mütevekkil, yoksul."* -Y. K. Beyatlı.

müminlik, -ği *is.* Mümin olma durumu.

mümkün *s. Ar. mumkin* Muhtemel, olabilir, olası. **mümkün olmak** imkân bulunmak: *"İhtiyar adamın ağzından bir kelime almak mümkün olmuyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***mümkün mertebe***

mümkün mertebe *zf.* Olabildiğince, yapabildiği kadar: *"İçinin sıkıntısını ondan mümkün mertebe gizlemeye çalışarak, dereden tepeden konuşarak oyalandı."* -P. Safa.

mümtaz *s. (mümta:z) Ar. mumtâz* Seçkin.

mümteni, -i *s. (mümteni:) Ar. mumteni' esk.* **1.** Bir şeyi yapmaktan çekinen, kaçman. **2.** Olamaz, olmayacak.

münacat *is. (müna:ca:t) Ar. munâcât esk.* **1.** Tanrı'ya yakarma, yakarış. **2.** *ed.* Divan edebiyatında Tanrı'yı öven şiir türü veya şiirin bir bölümü.

münadi *is. (müna:di:) Ar. munâdî esk.* Kamuya duyurulmak istenilen şeyleri yük-

sek sesle haber vermeyi iş edinmiş olan kimse.

münafık, -ğı *is.* ve *s. (müna:fik) Ar. münâfik* Arabozan, bölücü, karıştırıcı, fesatçı, müfsit.

münafıklık, -ğı *is.* Arabozanlık.

münakalât *is. (muna:kalâ:t) Ar. münâḳalât esk.* Ulaştırma.

münakale *is. (müna:kale) Ar. münâḳale esk.* **1.** Ulaşım. **2.** Bir şeyi bir yerden bir yere aktarma.

münakasa *is. (müna:kasa) Ar. münâḳaşa esk.* Eksiltme.

münakaşa *is. (müna:kaşa) Ar. münâḳaşa* Tartışma. **münakaşa etmek** tartışmak. **münakaşa götürmemek** tartışmaya yer vermeyecek biçimde kesin olmak.

münakaşalı *s.* Münakaşası olan, içinde veya üzerinde münakaşa edilen.

münasebat *ç. is. (müna:seba:t) Ar. münâsebât, munasebet'* in çokluk biçimi. *esk.* İlgiler, ilişkiler: *İki devletin münasebatı.*

münasebet *is. (müna:sebet) Ar. münâsebet* **1.** İlişik, ilişki, ilinti: *"İzmir'den ordunun başından ve temasa geldiğim siyasî münasebetlerden uzaklaşamazdım."* -Atatürk. **2.** İki şey arasındaki uygunluk: *"Yüzle ahlâk arasında her hâlde müthiş bir münasebet vardır."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Sebep, vesile, gerekçe, neden. **münasebet almak** (veya **almamak**) uygun düşmek (veya uygun olmamak, yakışıksız olmak). **münasebet düşmek** uygun bir durum ortaya çıkmak. **münasebet kurmak** iki şey arasında ilişki bulmak, yakınlık görmek. **münasebete girmek 1)** tanışma yolu açmak, ilişki kurmak: *"Onunla temas ve münasebete girmektense, hiçbir şey yapmamayı ve hazır paradan yemeyi tercih ediyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** cinsel yaklaşımda bulunmak. **münasebeti düşmek** sırası gelmek: *Bir münasebeti düşerse söylerim.* **münasebetini getirmek** sırasını getirmek. **münasebette bulunmak 1)** ilişkisi olmak; **2)** ilişki kurmak; **3)** cinsel ilişkiyi gerçekleştirmek.

münasebetiyle *zf.* Dolayısıyla, sebebiyle, itibarıyla, ilgisinden dolayı.

münasebetli *s.* **1.** İlişiği olan, ilişkili. **2.** Uygun, yakışık alan.

münasebetli münasebetsiz *zf.* Yakışık alsın almasın, yerli yersiz.

münasebetsiz *s.* **1.** Uygun olmayan, yakışıksız, çirkin: *Münasebetsiz bir davranış.* **2.** Ters, aksi: *"Hep böyle münasebetsiz sıralarda beni arar."* -N. Cumalı. **3.** Yakışıksız iş gören, sıra, saygı gözetmeyen (kimse): *"Doğrusu kızın huyunu bozan, bütün bu münasebetsiz kimselerdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

münasebetsizlik, -ği *is.* Münasebetsiz olma durumu veya münasebetsiz davranış, saygısızlık: *"Uslu otur, yoksa ufak bir münasebetsizliğini duyarsam seni karakola çeker, eşek sudan gelinceye kadar döverim."* -R. H. Karay. *"Bir daha böyle münasebetsizlik yapmayacağına yemin etmesi şartıyla karımı affettim."* -R. N. Güntekin.

münasip, -bi *s. (müna:sip) Ar. münâsib* **1.** Uygun, yerinde: *"O şekilde yaşayacak olsam İstanbul daha münasiptir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Beğenilen, hoşa giden, uygun: *"Yaşta küçük amma boyda münasip / Sallanıyor bir fidanca dal gibi."* -Dadaloğlu. **münasip bulmak** uygun olduğunu, yerinde görüldüğünü kabul etmek: *"Karısını affederek onunla barışmayı daha münasip bulduğunu bildiriyordu."* -H. Taner. **münasip görmek** uygun ve yerinde bulmak: *"Kendi çocukları hep kız olduğu için yeğeni Bilâl'i bu işe münasip gördü."* -H. E. Adıvar.

münavebe *is. (müna:vebe) Ar. münâvebe* Nöbetleşme, keşikleme. **münavebe ile** nöbetleşe, nöbetle, sıra ile.

münazaa *is. (müna:zaa) Ar. münâza'a esk.* **1.** Ağız kavgası, çekişme, münakaşa. **2.** İki taraf arasındaki kavga, düşmanlık.

münazara *is. (müna:zara) Ar. münâẓara* **1.** Bir konu üzerinde, belli kural ve yöntemlere uyularak yapılan tartışma. **2.** *ed.* Divan edebiyatında zıt varlıklar ve kavramlar arasındaki karşıtlığı anlatan yazı

türü.

müncer, -rri *s. Ar. muncerr esk.* Bir yana doğru çekilip sürüklenen. **müncer olmak** ...-e dökülmek, -e varmak.

mündemiç, -ci *s.* ve *is. Ar. mundemic esk.* **1.** Bir şeyin içinde var olan, bulunan, saklı olan: *Bu harekette mündemiç bulunan mana...* **2.** *fel.* İçkin.

mündericat *ç. is. (münderica:t) mundericāt, munderic'* ın çokluk biçimi. *esk.* İçindekiler.

münderiç, -ci *s.* ve *is. Ar. munderic esk.* Bir şeyin içinde yer almış: *Kitapta bu bahis münderiç değil.*

münebbih *s. Ar. munebbih esk.* Uyarıcı.

müneccim *is. Ar. muneccim* **1.** Yıldızların durum ve hareketlerinden anlam çıkaran kimse, yıldız falcısı, astrolog. **2.** *esk.* Gök bilimci, astronom.

→ ***müneccimbaşı***

müneccimbaşı *is. Ar. muneccim* + *T. başı esk.* Saray hizmetinde bulunan bilginlerden gök bilimiyle uğraşanlara verilen unvan.

müneccimlik, -ği *is.* **1.** Yıldız falcılığı, astroloji. **2.** *esk.* Müneccimin makamı.

münekkit, -di *is. (k'ler kalın okunur) Ar. munekkid esk.* Eleştirmen, eleştirici, eleştirmeci: *"Bir münekkidin oturup okuyup uğraşacağı bir konuyu ben oturup nasıl yazayım?"* -Y. N. Nayır.

münekkitlik, -ği *is. esk.* Eleştirmenlik, eleştirmecilik.

münevver *is.* ve *s. Ar. munevver esk.* **1.** Aydın: *"Biz şu anda bir münevverler aşiretinden başka neyiz?"* -P. Safa. **2.** Aydınlatılmış.

münezzeh *s. Ar. munezzeh esk.* Temiz, arı; uzak.

münfail *s. Ar. munfa'il esk.* **1.** Gücenmiş, alınmış, kırgın: *"Sende kalmıştı münfail, kırgın / Mustarip gönlümün son ümidi."* -T. Fikret. **2.** *biy.* ve *fel.* Edilgin.

münferiden *zf. (münfe'riden) Ar. munferiden esk.* Tek başına, yalnız olarak.

münferit, -di *s.* ve *is. Ar. munferid esk.* Tek, ayrı, kendi başına olan şey.

münfesih *s. Ar. munfesih esk.* Bozulmuş, dağılmış, feshedilmiş.

münhal, -li *s. Ar. munhall* **1.** Boş olan, açık bulunan (memuriyet vb.), boş, açık: *Münhal kadro.* **2.** *kim. esk.* Erir, eriyebilen, çözülen.

münhani *s. (münhani:) Ar. munḥanī esk.* Eğri.

münharif *s. Ar. munḥarif esk.* Bir tarafa sapmış, doğruluğunu yitirmiş.

münhasır *s. Ar. munḥaṣir* **1.** Bir kimse veya bir şey için ayrılmış, mahsus: *"Onu yalnız ince hastalığa münhasır zanneder, başka hastalıklara aldırmadığı hâlde, veremliden son derece çekinirdi."* -R. N. Güntekin. **2.** Sınırlanmış, sınırlı: *Harp yalnız Avrupa'ya münhasır kalmadı.*

münhasıran *zf. (münha'sıran) Ar. munḥaṣiran esk.* Yalnız, özellikle: *Kendisi münhasıran bu işle uğraşır.*

münhat, -tı *s. Ar. munḥatt esk.* İngin, alçak: *Münhat arazi.*

münhezim *s. Ar. munhezim* Bozguna uğramış, bozulmuş, yenilmiş.

münkesir *s. Ar. munkesir esk.* **1.** Kırılmış, kırık. **2.** *mec.* Kırgın, gücenmiş.

münkir *s. Ar. munkir* **1.** İnkâr eden, kabul etmeyen: *"Kurban olayım bu canı aşka münkir olmayayım / Aşktır bu derdin dermanı aşk yolunda verem canı."* -Yunus Emre. **2.** Tanrı'nın varlığına inanmayan.

münşeat *is. (münşea:t) Ar. munşe'āt ed. esk.* **1.** Sanatlı düz yazı veya mektupların toplandığı dergi. **2.** Kaleme alınmış, yazılmış şeyler.

münşi *s. (münşi:) Ar. munşī ed. esk.* Mektup türünde usta ve başarılı olan, inşası güçlü (kimse).

müntahabat *ç. is. (müntahaba:t) Ar. muntaḫabāt, muntaḫab'* ın çokluk biçimi. *esk.* Seçmeler.

müntahap, -bı *s. Ar. muntaḫab esk.* Seçilmiş, seçme.

müntahip, -bi *is. Ar. muntaḫib esk.* Seçmen.

münteha *is. (münteha:) Ar. muntehā*

esk. 1. Son. 2. Sona ermiş, bitmiş.

müntehir *s. Ar. muntehir esk.* Kendini öldüren, intihar eden.

müntesip, -bi *s. Ar. muntesib esk.* 1. Bir yere, birine bağlanmış, kapılanmış, intisap etmiş olan. 2. İlgisi bulunan, ilgili.

münteşir *s. Ar. munteşir esk.* 1. Yaygın, yayılmış. 2. (gazete, dergi vb. için) Yayımlanan, yayımlanmış olan.

münzevi *is. (münzevi:) Ar. munzevî* Topluluktan kaçan, yalnız başına kalmayı seven.

müphem *s. Ar. mubhem* 1. Belirsiz: *"... müphem kalan noktalar hakkında bana daha fazla malûmat verebilir misiniz?"* -R. H. Karay. *"Akşamları, başında müphem bir hararet; oysa elleri ayakları buz."* -A. İlhan. 2. *zf.* Açık ve seçik olmadan: *Müphem konuşuyor.*

müphemiyet *is. Ar. mubhemiyyet* Belirsizlik.

müphemlik, -ği *is.* Belirsiz olma durumu.

müptedi *s. (müptedi:) Ar. mubtedî esk.* Bir şey öğrenmeye yeni başlayan, başlayıcı.

müptelâ *s. (müptelâ:) Ar. mubtelâ* 1. Kötü alışkanlıkları olan, düşkün; meraklı: *Kumara müptelâ.* 2. Tutulmuş: *Vereme müptelâ.* 3. Âşık, vurgun: *Aşka müptelâ.* **müptelâ olmak** alışmak, düşkün olmak, tutulmak.

müptezel *s. Ar. mubtezel esk.* 1. Saygınlığını yitirmiş. 2. Çokluğundan dolayı değerini yitiren, değersiz.

müracaat *is. (müra:caat) Ar. murâca'at* 1. Başvuru: *"Bize daha önce yapmış olduğunuz müracaatla evlenmek istediğinizi bildirmişsiniz."* -Ç. Altan. 2. Danışma. 3. Herhangi bir eserden yararlanma. **müracaat etmek** (veya **müracatta bulunmak**) başvurmak: *"Madem ki böyledir, müracaat eder, müsaadesini alırız, dedim."* -H. Taner.

müracaatçı *is.* Başvurucu.

müradif *is. (müra:dif) Ar. murâdif gr. esk.* Anlamdaş, eş anlamlı.

mürai *is. (müra:i:) Ar. murâ'î esk.* İkiyüzlü: *"Pek nazik olduğu için onu görenler mürai zannederler."* -A. Ş. Hisar.

mürailik, -ği *is. esk.* İkiyüzlülük.

mürdesenk, -gi *is. Far. murde-seng kim.* Doğal kurşun oksit, PbO.

mürdüm *is. bot.* Mürdüm eriği.

→ ***mürdüm eriği***

mürdüm eriği *is.* Reçeli veya hoşafı yapılan bir cins küçük ve kara erik.

mürdümük, -ğü *is. bot.* Baklagillerden, yazın ekilen bir yıllık otsu bir bitki *(Hyrus sativus).*

mürebbi *is. (mürebbi:) Ar. murebbî esk.* Eğitici.

mürebbiye *is. Ar. mürebbiye* Kendisine bir çocuğun eğitim ve bakımı verilmiş olan kadın.

mürebbiyelik, -ği *is.* 1. Mürebbiye olma durumu. 2. Mürebbiyenin görevi.

müreccah *s. Ar. müreccah esk.* Bir başkasından daha çok beğenilip tercih edilen, üstün görülen, yeğ, yeğrek.

müreffeh *s. Ar. mureffeh esk.* Refah ve varlık içinde yaşayan, gönençli.

müreffehen *zf. (müre'ffehen) Ar. mureffehen esk.* Gönençle, sıkıntısız bir biçimde, bolluk içinde.

mürekkep, -bi (I) *is. Ar. murekkeb* Yazı yazmak, desen çizmek veya basmak için kullanılan, türlü renklerde sıvı madde: *"Delikanlının elinden yere kocaman bir mürekkep şişesi düşüp patladı."* -R. N. Güntekin. **mürekkep yalamak** öğrenim görmek: *"Her hâlde aile terbiyemin, görgümün ve az buçuk mürekkep yalamış olmamın da bu Tanrı vergisini beslemekte tesiri olacaktır."* -R. N. Güntekin. **mürekkep yalamış** öğrenim görmüş, kültürlü: *"Şöyle az buçuk mürekkep yalamış bir insanı böylesine üç kutuk çılgına döndürür."* -S. F. Abasıyanık. **mürekkebi kurumadan bozmak** karar, sözleşme, anlaşmayı yazılmasından çok kısa süre sonra bozmak.

→ ***mürekkep balığı***

mürekkep, -bi (II) *s. Ar. murekkeb* 1. Birleşmiş, birleşik. 2. -den oluşmuş, -den

olma: *"Emri altında altışar kişiden mürekkep iki kıta vardı."* -R. H. Karay. **mürekkep olmak** ...den oluşmak.

mürekkep balığı *is. zool.* Kafadan bacaklılardan, ılıman ve sıcak denizlerde yaşayan, eti yenen, kendini korumak için siyah renkli bir sıvı salarak suyu bulandıran bir yumuşakça, supya *(Sepia officinalis).*

mürekkepçi *is.* Mürekkep (I) yapan veya satan kimse.

mürekkepleme *is.* Mürekkeplemek işi.

mürekkeplemek *(-i)* Mürekkep sürmek, mürekkep dökerek veya damlatarak bir yüzeyi lekelemek.

mürekkeplenme *is.* Mürekkeplenmek işi.

mürekkeplenmek *(nsz)* Mürekkep sürülmek, dökülmek veya damlatılmak.

mürekkepli *s.* **1.** Mürekkep sürülmüş, dökülmüş veya damlatılmış olan: *Mürekkepli kâğıt istemem.* **2.** İçine mürekkep konularak kullanılan: *Mürekkepli kalem.*

mürettebat *ç. is. (müretteba:t) Ar. murettebât, muretteb'* in çokluk biçimi. Gemi, uçak gibi taşıtlarda iş başındaki görevli olan kişiler.

mürettep, -bi *s. Ar. muretteb esk.* **1.** Dizilmiş, dizili. **2.** Gizli bir amaçla düzenlenmiş, yapılmış (iş). **3.** Sonradan düzenlenmiş, derlenmiş: *Mürettep divan.*

mürettip, -bi *is. Ar. murettib esk.* **1.** Düzenleyen, hazırlayan, sıraya koyan. **2.** *is.* (basım evinde) Dizgici: *"Eli yüzü karalı, elleri dirseklerine kadar sıvalı mürettipler harıl harıl çalışırlarken arada bana bakıyorlardı."* -O. Kemal.

mürettiphane *is. (mürettipha:ne) Ar. murettib + Far. hane* Bir basım evinde dizgicilerin çalıştığı bölüm.

mürettiplik, -ği *is.* Dizgicilik: *"Mürettiplik ediyordu, birkaç para faydası da oluyordu."* -M. Ş. Esendal.

mürevviç, -çi *s. Ar. murevvic esk.* Bir düşüncenin tarafları veya yayıcısı.

mürit, -di *is. (müri:t) murîd* Bir tarikat şeyhine bağlanarak ondan tasavvufun yollarını öğrenen, onun doğrultusunda ilerleyen kimse: *"Ankara'ya geldiği zaman Hacı Bayram'ı müritleriyle ovada mahsul toplarken görür."* -A. H. Tanpınar.

müritlik, -ği *is.* Mürit olma durumu.

mürşit, -di *is.* ve *s. Ar. murşid esk.* **1.** Doğru yolu gösteren, kılavuz: *"Hayatta en hakikî mürşit ilimdir."* -Atatürk. **2.** Müritlerine tasavvufu öğreten, sırları ve gerçekleri gösteren tarikat şeyhi.

mürt *s. Far. murd* Ölmüş, gebermiş (hayvan). **mürt olmak** ölmek, gebermek.

mürteci, -i *s.* ve *is. (mürteci:) Ar. murteci' esk.* Yeni düzene karşı direnen gerici.

mürtefi, -i *is.* ve *is. (mürtefi:) Ar. murtefi' esk.* **1.** Yükselen, yüksek bir yere çıkmış olan. **2.** Yüksek, yüce.

mürtekip, -bi *s.* ve *is. Ar. murtekib esk.* **1.** (para, kazanç karşılığı olarak) Kötü, uygunsuz işler çeviren. **2.** Rüşvet yiyen, yiyici.

mürtesem *is. Ar. murtesem mat. esk.* İz düşüm, projeksiyon.

mürtet, -ddi *s. Ar. murtedd esk.* Müslümanlığı bırakıp başka bir dine geçmiş olan (kimse).

mürur *is. (müru:r) Ar. murûr esk.* **1.** Geçme, bir taraftan girip diğer taraftan çıkma. **2.** Geçip gitme, sona erme.

müruriye *is. (müru:riye) Ar. murûriyye esk.* Geçmelik.

müruruzaman *is. (muru:'ruzama:n) Ar. murûr-i zamân esk.* Süre aşımı, zaman aşımı.

mürüvvet *is. Ar. muruvvet* **1.** Bir ailede çocukların doğumu, sünneti, evliliği, iyi bir göreve geçmeleri gibi olaylardan duyulan mutluluk, sevinç. **2.** *esk.* Yiğitlik, mertlik. **3.** İyilikseverlik, cömertlik: *Mürüvvete endaze olmaz.* **mürüvvetini görmek** (anne, baba için) çocuklarının sevinçli günlerini görerek mutluluk duymak.

mürüvvetli *s.* İnsanlığı olan, iyilikseven, insaniyetli.

mürüvvetsiz *s.* İnsanlığı olmayan, in-

saniyetsiz.

mürver *is. bot.* Hanımeligillerden, yaprakları karşılıklı, demet durumundaki beyaz çiçeklerinden hekimlikte yararlanılan, meyvesi zeytine benzer bir ağaççık *(Sambucus nigra).*

müsaade *is. (müsa:ade) Ar. musâ'ade* **1.** İzin, icazet, ruhsat. **2.** Elverişli, uygun olma durumu. **müsaade etmek (veya buyurmak) 1)** izin vermek: *"Rica ederim, bize artık müsaade edin!"* -O. C. Kaygılı. **2)** geçiş için yol vermek, yol açmak; **3)** elverişli, uygun olmak.

müsabaka *is. (müsa:baka) Ar. musâbaka esk.* Yarış, yarışma, karşılaşma. **müsabakaya girmek** yarışmak, yarışmaya katılmak.

müsabık *is. (müsa:bık) Ar. musâbik* Yarışmacı, yarışçı.

müsademe *is. (müsa:deme) Ar. muşâdeme esk.* **1.** Silâhlı iki grup arasındaki kısa çatışma, çarpışma. **2.** *mec.* Uğraşma.

müsadere *is. (müsa:dere) Ar. muşâdere* **1.** İşlenen bir suç karşılığı olarak, suçlunun malının bütünü veya bir bölümü üstündeki sahipliğine son verilmesi ve bu sahipliğin bir başka kuruluşa devredilmesi. **2.** *esk.* Tanzimat'tan önce herhangi bir kişiye ait mallara, padişah adına el konulması. **müsadere etmek** bir şeye kanuni olarak el koymak.

müsadif *is. (müsa:dif) Ar. muşâdif esk.* Rastlayan.

müsait, -di *s. (müsa:it) Ar. musâ'id* **1.** Uygun, elverişli: *Müsait bir gün geleceğim.* **2.** *tkz.* Flört etmeye hazır olan, kolayca flört edebilen (kadın).

müsakkafat *ç. is. (müsakkafa:t) Ar. musakkafât, musakkaf'ın* çokluk biçimi. *esk.* Üzeri damla örtülmüş olan yapılar.

müsamaha *is. (müsa:maha) Ar. musâmaha* **1.** Hoşgörü, tolerans. **2.** Görmezlikten gelme, göz yumma. **musamaha etmek** hoşgörü ile davranmak.

müsamahakâr *is. (müsa:mahakâ:r) Ar. musamaha + Far. -kâr* Hoşgörülü davranan, toleranslı.

müsamahakârlık, -ğı *is.* Hoşgörülük.

müsamahalı *s.* Hoşgörülü, toleranslı: *"Bir bakıma hayat, ufak tefek tepkilere rağmen hiç olmazsa münakaşa kabul edecek derecede müsamahalı idi."* -A. H. Tanpınar.

müsamahasız *s.* Hoşgörüsü olmayan.

müsamahasızlık, -ğı *is.* Hoşgörüsüzlük, toleranssızlık.

müsamere *is. (müsa:mere) Ar. musâmere* **1.** Okullarda öğrencilerin sunduğu, programında koşuk, oyun, gibi gösterilenlerin yer aldığı eğlence: *"Bir gün Şişli Ermeni yetimhanesi menfaatine verilen bir müsamereye gitmişlerdi."* -H. Taner. **2.** *esk.* Çoğunlukla akşam toplantısı, akşam eğlencesi.

müsavat *is. (müsa:va:t) Ar. musâvât* Eşitlik, denklik.

müsavatçılık, -ğı *is.* Eşitçilik.

müsavatsız *s.* Eşit olmayan.

müsavatsızlık, -ğı *is.* Eşitsizlik.

müsavi *s. (müsa:vi:) Ar. musâvî* Eşit, denk.

müsbet ilimler *ç. is.* Pozitif bilimler: *"Devlet... gençlerin müsbet ilmin ışığında Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda... yetişme ve gelişmelerini sağlayacağı tedbirleri alır."* -Anayasa.

müsebbip, -bi *s. Ar. musebbib esk.* Bir şeyin olmasına, yapılmasına sebep olan, yol açan (kimse veya şey).

müseccel *s. Ar. museccel* Kütüğe geçirilmiş, tescil edilmiş, sicilli.

müseddes *is.* ve *s. Ar. museddes esk.* **1.** *mat.* Altıgen. **2.** *ed.* Divan edebiyatında her bendi altı mısradan oluşmuş nazım biçimi.

müsekkin *s. Ar. musekkin* Yatıştırıcı.

müsellem *s. Ar. musellem esk.* İnkâr edilemeyen, karşı çıkılamayan, söz götürmez.

müselles *is. Ar. muşelleş mat.* **1.** Üçgen. **2.** *is.* ve *s.* Üç bölümden oluşan, üçlü. **3.** *is. esk.* Kokteyl türünden karışık bir içki. **4.** Üç kere damıtılarak yapılmış özel bir

şarap.

müsellesat *is. (müsellesa:t) Ar. muşelleşāt mat. esk.* Trigonometri.

müsellim *is. Ar. müsellim tar.* Osmanlı Devletinde eyalet ve sancakta yönetimi elinde bulunduran kişilere verilen ad.

müselsel *s. Ar. muselsel esk.* Birbirine bağlı olan, art arda zincirleme olarak gelen: *"Birbirini yaratan müselsel esrarlerle söylüyordu."* -P. Safa.

müsemma *s. (müsemma:) Ar. musemmā esk.* Ad verilmiş, adı olan.

müsemmen *s. Ar. muşemmen ed. esk.* **1.** Sekiz bölümden oluşan, sekizli. **2.** *is.* Sekizer mısralı bentlerden oluşan şiir.

müsevvit, -di *is. Ar. musevvid esk.* **1.** Müsvedde yapan kimse, kâtip. **2.** Taslak yapan kimse: *"Müsevvit, bir tezkerenin müsveddesini yapan kâtibin unvanıdır. Dört satırlık bir şey de olsa onun yazdığını başmüsevvit görür, tashih eder."* -R. H. Karay.

müshil *s. Ar. mushil* Bağırsakları çalıştırıp temizleyen, dışkının kolaylıkla dışarı atılmasını sağlayan ilâç.

müskirat *ç. is. (müskira:t) Ar. muskirāt, muskir'* in çokluk biçimi *esk.* Sarhoş eden şeyler, alkollü içkiler.

Müslim *öz. is. Ar. muslim* Müslüman.

Müslüman *öz. is. Far. muslimān < Ar. muslim + Far. -ān* **1.** İslâm dininden olan kimse. **2.** *hlk.* Dine bağlı, dindar. **3.** *mec.* Doğru, haktan ayrılmaz kimse. **Müslüman mahallesinde salyangoz satmak** *bk.* körler mahallesinde ayna satmak.

→ ***Müslüman adam***

Müslüman adam *is.* Doğruluktan ayrılmaz, dürüst, hakyemez adam.

Müslümanlaştırma *is.* Müslümanlaştırmak işi, İslâmlaştırma.

Müslümanlaştırmak *(-i)* Bir topluluğu veya bir kimseyi İslâm dinine sokmak, İslâmlaştırmak.

Müslümanlık, -ğı *öz. is.* **1.** Hz. Muhammed'in yaydığı din, İslâm dini, İslâmlık, İslâmiyet. **2.** Müslüman olma durumu. **3.** Müslüman topluluğu.

müsmir *s. Ar. muşmir esk.* **1.** Yararlı, verimli. **2.** Sonuç veren.

müspet *s. Ar. muşbet* **1.** Olumlu. **2.** *fiz.* ve *mat.* Pozitif.

→ ***müspet ilimler***

müspet ilimler *ç. is.* Pozitif bilimler.

müsrif *s. Ar. musrif* Tutumsuz, savurgan: *"Müsrif zannettiği karısı, evin hayatını, kendisi yokken, en akıllı adamlar gibi zamaneye uydurmuştu."* -Ö. Seyfettin.

müsriflik, -ği *is.* Tutumsuzluk, savurganlık, israf.

müstacel *s. (müsta:cel) Ar. musta'cel esk.* Acele yapılması gereken, ivedi, evgin.

müstacelen *zf. (müsta:'celen) Ar. musta'celen esk.* Çabuk olarak, ivedilikle.

müstaceliyet *iş. (müsta:celiyet) Ar. musta'celiyyet esk.* İvedilik.

müstafi *s. (müsta:fi:) Ar. musta'fī esk.* Kendi isteğiyle işinden çekilmiş, istifa etmiş.

müstağni *s. (müstağni:) Ar. mustaġnī esk.* **1.** Elinde olanla yetinen, doygun. **2.** *mec.* Nazlı davranan.

müstahak, -kkı *s. Ar. mustaḥakk* **1.** Hak etmiş, hak kazanmış, lâyık. **2.** *is.* Bir kimsenin lâyık olduğu ödül veya ceza: *"Sen bu kafayla daha beterine de müstahaksın!"* -N. Cumalı. **müstahak olmak** hak kazanmak, lâyık olmak: *"Sen bu akıbete iki defa müstahak olmuşsun çocuğum."* -R. N. Güntekin.

müstahdem *s.* ve *is. Ar. mustaḥdem* Hizmette bulundurulan (kimse), hizmetli, odacı, hademe.

müstahkem *s. Ar. mustaḥkem esk.* Belirtilmiş, tahkim edilmiş, sağlamlaştırılmış.

→ ***müstahkem mevki***

müstahkem mevki, -i *is. ask.* Türlü savunma tesislerini kapsayan bölge.

müstahsil *is. Ar. mustaḥṣil esk.* Üretici, yetiştirici.

müstahzar *s. Ar. mustaḥżar esk.* **1.** Kullanıma hazır duruma getirilmiş, hazırlanmış. **2.** *is. tıp* Önceden hazırlanarak eczahanede bulundurulan hazır ilâç.

müstahzarat *ç. is. Ar. mustaḥzarāt, mustaḥzar'* ın çokluk biçimi. *tıp* Eczahanelerde hazır olarak bulundurulan ilâçlar.

müstait, -ddi *s. Ar. musta'idd esk.* Doğuştan yetenekli, kabiliyetli olan.

müstakar, -rrı *s. Ar. mustaḳarr esk.* **1.** İstikrar bulmuş, durulmuş. **2.** *is.* Karar kılınan, yerleşilen yer.

müstakbel *s. Ar. mustaḳbel* **1.** İleri bir tarihte beklenen, gelecek: *"Nasfet ve merhamet dilenmek gibi bir prensip yoktur. Türk milleti, Türkiye'nin müstakbel çocukları, bunu, bir an hatırdan çıkarmamalıdırlar."* -Atatürk. **2.** *is.* ve *s.* Gelecek (zaman), istikbal.

müstakil, -lli *s. (k kalın okunur) Ar. mustaḳill* **1.** Bağımsız. **2.** Kullanış yönünden başka bir yapı ile bağlantısı olmayan: *Müstakil ev.* **3.** Kullanış yönünden belli kişi veya kişiler için ayrılmış olan: *"Daireye on yıl, yirmi yıl sonra girenlerin her biri baş köşelere kurulsun, müstakil oda sahipleri olsun ve hatta sana emirler versin..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

müstakim *s. (müstaki:m, k kalın okunur) Ar. mustaḳîm esk.* **1.** Doğru, doğruluktan şaşmayan. **2.** *mat. esk.* Doğrulu.

müstamel *s. (müsta:mel) Ar. musta'mel esk.* **1.** Kullanılmış olan. **2.** Yeni olmayan, eski.

müstantik *is. (k kalın okunur) Ar. mustantik esk.* Sorgu yargıcı.

müstantiklik, -ği *s. esk.* Sorgu yargıçlığı.

müstear *s. (müstea:r) Ar. musta'ār esk.* **1.** Eğreti olarak alınmış, takma: *"Müstear adların hakikilerini saymaya başladı."* -O. C. Kaygılı. **2.** *is. müz.* Klâsik Türk müziğinde bir makam.

müstebat *s. (müsteba:t) Ar. mustaḥ'ad esk.* Olacağı sanılmayan, uzak görülen.

müstebit, -di *s. Ar. mustebidd esk.* Hükmü altında bulunanlara söz hakkı ve davranış özgürlüğü tanımayan, zorba, despot: *Müstebit bir hükümdar.*

müstebitlik, -ği *is. esk.* Müstebit olma durumu veya müstebitçe davranış, zorbalık, despotluk.

müstecir *is. (müste:cir) Ar. muste'cir esk.* Kira karşılığında bir yeri tutan kimse, kiracı.

müstefit *s. (müstefi:t) Ar. mustefîd esk.* Yararlanma. **müstefit etmek** yararlandırmak: *"İlminden, irfanından, büyük küçük herkesi müstefit ederdi."* -Ö. Seyfettin. **müstefit olmak** yararlanmak, faydalanmak.

müstehase *is. (müsteha:se) Ar. mustehâşe esk.* Fosil, taşıl: *"Hayalsiz adam bir müstehase bile sayılmaz, o kadar hiçtir."* -O. S. Orhon.

müstehcen *s. Ar. mustehcen* Açık saçık, edebe aykırı, yakışıksız: *Müstehcen yayın.*

müstehcenleşme *is.* Müstehcenleşmek işi veya durumu.

müstehcenleşmek *(nsz)* Müstehcen duruma gelmek: *"Boyanmış dar dizlik ahlâk sayılıyor da, sımsıkı bağlanmış paçalı don müstehcenleşiyor."* -F. R. Atay.

müstehcenlik, -ği *is.* Müstehcen olma durumu.

müstehlik *is. Ar. mustehlik esk.* Tüketici.

müstehzi *s. (müstehzi:) Ar. mustehzî* Alaycı: *"Dans edenlerin dansını beğenmiyormuş gibi müstehzi bir ağız çarpıklığıyla dudaklarını kıvırıyordu."* -Ç. Altan.

müstekreh *s. Ar. mustekreh esk.* İğrenç.

müstelzim *s. Ar. mustelzim esk.* **1.** Gerektiren. **2.** Gerekli olan, gereken.

müstemirren *zf. (müstemi'rren) Ar. mustemirren esk.* Ara vermeden, sürekli olarak.

müstemleke *is. Ar. mustemleke esk.* Sömürge.

müstemlekeci *s. esk.* Sömürgeci.

müstemlekecilik, -ği *is. esk.* Sömürgecilik.

müsteniden *zf. (müste'niden) Ar. musteniden esk.* Dayanarak.

müstenit, -di *s. Ar. mustenid esk.* Da-

yanan, yaslanan.

müstenkif *s. Ar. mustenkif esk.* Oy vermekten veya bir karara katılmaktan çekinen, çekimser.

müstensih *is. Ar. mustensih esk.* **1.** İstinsah eden, suret çıkaran kimse. **2.** (yazıları) Çoğaltma makinesi, teksir makinesi.

müsterih *s. (müsteri:h) Ar. musterih* Bütün kaygılardan kurtulup gönlü rahata kavuşan, içi rahat olan. **müsterih olmak** içi rahat olmak, kaygıdan kurtulmak: *"Müsterih ol, artık hiç korkmayacak, mesut olacaksın."* -Ö. Seyfettin.

müstesna *s. (müstesna:) Ar. musteşnâ* **1.** Bir bütünün veya kuralın dışında olan, kural dışı, şaz. **2.** Benzerlerinden üstün olan, benzerleri az bulunan: *"Kendisi bu resimlerin hepsinden daha sevimli, daha canlı, daha müstesna bir simaydı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Ayrıcalı, ayrı tutulan, ayrık. **4.** *zf.* Dışındaki, ayrı tutularak, hariç: *"Bir iki gazete müstesna, bütün İstanbul basını da Serbest Fıkra taraflısı idi."* -F. R. Atay.

müşeşar *is.* ve *s. (müşeşa:r) Ar. muşeşâr* **1.** Kendisinden bilgi alınan, kendisine danışılan kimse. **2.** Bakanlıklarda, elçiliklerde bakan veya büyük elçiden sonra gelen en büyük yönetici.

müşeşarlık, -ğı *is.* **1.** Müşeşar olma durumu. **2.** Müşeşarın görevi veya makamı.

müşeşrik *is. (k kalın okunur) Ar. muşeşrik esk.* Doğu bilimci, şarkiyatçı, oryantalist.

müstevi *is.* ve *s. Ar. mustevî esk.* **1.** Her yeri aynı düzeyde olan, düz. **2.** *mat.* Düzlem.

müstevli *is.* ve *s. (müstevli:) Ar. mustevlî esk.* **1.** Bir yeri istilâ eden, yönetimi altına alan (kimse, devlet, ordu vb.): *"Hatta bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler."* -Atatürk. **2.** Salgın.

müstezat, -dı *is. Ar. mustezâd esk.* **1.** Çoğalması istenilen, artmış. **2.** *ed.* Her dizesine bir küçük dize eklenmiş divan edebiyatı nazım türü.

müsvedde *is. Ar. musvedde esk.* **1.** Yazı taslağı, karalama. **2.** Bir şeyin kötü benzeri: *Anne değil ki anne müsveddesi.*

→ ***müsvedde defteri***

müsvedde defteri *is.* Karalama defteri.

müsveddelik, -ği *s.* Müsvedde yapmaya elverişli: *Müsveddelik kâğıt.*

→ ***müsveddelik kâğıt***

müsveddelik kâğıt, -dı *is.* Karalama için kullanılan kâğıt.

-müş *bk.* -mış / miş.

müşabehet *is. (müşa:behet) Ar. muşâbehet esk.* İki şey arasında benzerlik, benzeşlik.

müşabih *s. (müşa:bih) Ar. muşâbih esk.* Aralarında benzerlik olan, benzer, benzeş.

müşahede *is. (müşa:hede) Ar. muşâhede esk.* **1.** Görme. **2.** Gözlem. **müşahede etmek** gözlemlemek: *"Burada, bir hakikati beraber müşahede etmeliyiz."* -Atatürk.

müşahhas *s. Ar. muşahhaş esk.* Somut, konkre: *"Bazen hayalim daha müşahhas olur, tanıdığım İstanbul sebillerini, mahallemizin küçük ve fakir süslü çeşmesini görür gibi olurdum."* -A. H. Tanpınar.

müşahit, -di *is.* ve *s. (müşa:hit) Ar. muşâhid esk.* **1.** Bir şeyi gören, gözleyici. **2.** Gözlemci.

müşareket *is. (müşa:reket) Ar. muşâreket esk.* Ortaklık, ortaklaşma. **müşareket etmek** ortaklaşa çalışmak.

→ ***müşareket fiili***

müşareket fiili *is. gr.* İşteş fiili.

müşarünileyh *is. (müşa:rünileyh) Ar. muşârun-ileyh esk.* (bir kimse için) Adı geçen, adı anılan kişi.

müşavere *is. (müşa:vere) Ar. muşâvere esk.* Danışma, danış.

müşavir *is.* ve *s. (müşa:vir) Ar. muşâvir esk.* Danışman.

müşavirlik, -ği *is. esk.* Danışmanlık.

müşebbeh *s. Ar. muşebbeh esk.* Bir

şeyle arasında benzerlik bulunan, benzetilen.

müşekkel *s. Ar. muşekkel esk.* **1.** Biçim verilmiş. **2.** İri, gösterişli.

müşerref *s. Ar. muşerref* Onur verilerek yüceltilmiş. **müşerref olmak** onurlanmak, onur kazanmak, şereflenmek.

müşevveş *s. Ar. muşevveş, esk.* Belirsiz, karışık, düzensiz.

müşevvik *s. (k kalın okunur) Ar. muşevvik esk.* **1.** Arzusunu çoğaltan, isteğini artıran. **2.** Ayartan, kışkırtan, önayak olan: *"Mukavemet müşevviklerine itibar etmeyiniz, felâket getirir."* -A. İlhan.

müşfik *s. (k kalın okunur) Ar. muşfik esk.* Sevecen, şefkatli: *"Annem müşfik aferinlerle saçlarımı okşadı."* -Ö. Seyfettin.

müşir (I) *is. (müşi:r) Ar. muşīr esk.* Mareşal.

müşir (II) *s. (müş'ir) Ar. muş'ir esk.* **1.** Yazı ile bildiren, haber veren. **2.** *is. fiz.* Gösterge.

müşirlik, -ği *is. esk.* Mareşallik.

müşkül *s. Ar. muşkil* **1.** Güç, zor, çetin: *"Yutkunuyor, ara sıra parmaklarıyla alnındaki terleri siliyordu. Çok müşkül bir vaziyette kalmıştı."* -R. N. Güntekin. **2.** *is.* Engel, güçlük, zorluk: *"Müşkül budur ki ölmeden evvel ölür kişi."* -Y. K. Beyatlı.

müşkülât *ç. is. (müşkülâ:t) Ar. muşkilât, muşkil'* in çokluk biçimi. Güçlük, güçlükler, zorluklar. **(birine) müşkilât çıkarmak** yapmakta bulunduğu işi güçleştirecek durumlar yaratmak. **müşkülât çekmek** zorluk, güçlük içinde kalmak: *"Görüyorsunuz ki, cevap vermekte müşkülât çekiyorsunuz."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

müşkülâtlı *s.* Güçlüğü olan, zorluk içinde olan: *"Hey Allah'ım, ben ne müşkülâtlı mevkide kalmışım şimdi..."* -O. C. Kaygılı.

müşküle *is. (mü'şküle)* Bağ bozumuna yakın bir zamanda yetişen, kalınca kabuklu, iri ve uzun taneli bir üzüm.

müşkülleşme *is.* Müşkülleşmek işi veya durumu.

müşkülleşmek *(nsz)* Müşkül duruma girmek, güçleşmek, zorlaşmak: *"Fırkayı kurmak son derece müşkülleşir."* -A. İlhan.

müşkülpesent, -di *is. Ar. muşkil + Far. -pesend* Güç beğenen, titiz.

müşrik *s. Ar. muşrik esk.* Tanrı'ya ortak koşan.

müştak (I) *s. Ar. muştakk esk.* **1.** Başka bir kelime veya kökten türemiş, çıkmış. **2.** *is.* Türev.

müştak, -kı (II) *s. (müşta:k) Ar. muştāk esk.* Özleyen, göreceği gelen.

müştehi *s. (müştehi:) Ar. muştehī esk.* **1.** Bir şey için çok istek gösteren, istekli. **2.** İştahlı.

müşteki *s. (müşteki:) Ar. muştekī esk.* Yakınan, sızlanan, şikâyetçi. **müşteki olmak** yakınmak, şikâyetçi olmak.

müştemilât *ç. is. (müştemilâ:t) Ar. muştemelāt, müştemel'* in çokluk biçimi. Herhangi bir yapıya göre ayrı bir işlevi bulunan bölüm veya yapı, eklentiler.

müşterek, -ği *s.* ve *is. Ar. muşterek* **1.** Ortak: *Müşterek mal.* **2.** Birlik: *Bu işte her ikinizde müştereksiniz.* **3.** Ortaklaşa, el birliğiyle yapılan veya hazırlanan: *Müşterek idare.*

→ *müşterek bahis*

müşterek bahis, -hsi *is.* At yarışlarında, en az iki koşuda yarışan hayvanlardan birinin kazanmasına bağlanan talih oyunu.

müştereken *zf. (müşter'eken) Ar. muştereken* Ortaklaşa, birlikte, el birliğiyle: *"Eğer o razı olmazsa masrafı müştereken veririz."* -M. Ş. Esendal.

Müşteri *öz. is. Ar. muşterī astr.* Erendiz, Jüpiter.

müşteri *is. Ar. muşteri* Alıcı, hizmet gören ve karşılığında ücret ödeyen kimse: *"(herber) Fırçayı iyice sabunlar, hoş vuruşlarla dolaştırırdı müşterinin yüzünde."* -N. Cumalı.

→ *müşteri hizmeti*

müşteri hizmeti *is.* Müşteriye verilen hizmet.

müt'a *is. Ar. mut'a esk.* **1.** Geçici kazanç. **2.** Geçici olarak yapılan nikâh.

→ ***müt'a nikâhı***

mütalâa *is. (müta:lâa:) Ar. muṭâla'a esk.* **1.** Okuma, ders çalışma: *"Mütalâada önüne biyoloji kitabını açmış, iki satır okuyor, beş satır dalga geçiyordu."* -Ç. Altan. **2.** İrdeleme, müzakere, görüş, etüt: *"Kolordu kumandanlarının fikir ve mütalâalarını bilmek, bence pek faydalı idi."* -Atatürk. **3.** Düşünce, oy. **mütalâa etmek 1)** okumak; **2)** üzerinde düşünmek, iyice incelemek. **mütalâada bulunmak** görüş veya düşünce ileri sürmek.

müt'a nikâhı *is.* Bazı yerlerde kadına verilen para karşılığında yapılan geçici nikâh, evlenme.

mütareke *is. (müta:reke) Ar. mutâreke esk.* Savaşan tarafların ateşi belli bir süre için kesmesi, ateşkes, bırakışma.

müteaddit, -di *s. Ar. mute'addid* Çok, birçok.

müteaffin *s. Ar. mute'affin esk.* Kokuşuk, pis kokulu: *"Gün görmez rutubetli mezbele hâlini almış müteaffin aralıklardan sefaletin kokusu sızıyordu."* -H. R. Gürpınar.

müteahhit, -di *is. Ar. mute'ahhid* Başkasıyla ilgili bir işi yapmayı üzerine alan kimse, üstenci.

müteahhitlik, -ği *is.* Üstencilik.

müteakiben *zf. (mütea:'kiben, k kalın okunur) Ar. mute'ākiben esk.* Sonra, arkadan, ardı sıra.

müteakip, -bi *s. (mütea:kip, k kalın okunur) Ar. mute'ākib esk.* **1.** Arkadan gelen, ardı sonra gelen. **2.** *-e* ve *-den* Sonra: *Dersi müteakip...*

mütealiye *is. (mütea:liye) Ar. mute'āliyye fel. esk.* Deneyüstücülük, transandantalizm.

müteallik *s. (k kalın okunur) Ar. mute'allik esk.* İlişkin, ilgili.

müteammim *s. Ar. mute'ammim esk.* Yaygın duruma gelmiş, genelleşmiş.

mütearife *is. (mütea:rife) Ar. mute'ārife esk.* Aksiyom, belit.

mütebahhir *s. Ar. mutebahhir esk.* Geniş, derin bilgisi olan.

mütebaki *s. (müteba:ki:, k kalın okunur) Ar. mutebāki esk.* Geri kalan, kalan.

mütebasbıs *s. Ar. mutebaṣbiṣ esk.* Yaltak, yaltaklanan, yaltakçı.

mütebeddil *s. Ar. mutebeddil esk.* **1.** Değişen. **2.** Kararsız.

mütebessim *s. Ar. mutebessim* Gülümseyen, güleç.

mütecanis *s. (müteca:nis) Ar. mutecānis esk.* Bağdaşık, homojen.

mütecasir *s. (müteca:sir) Ar. mutecâsir esk.* Yeltenen, cüret eden.

mütecaviz *s. (müteca:viz) Ar. mutecāviz esk.* **1.** Saldırgan, saldırıcı, sataşkan. **2.** ...-den çok.... -i aşan: *Bir seneyi mütecaviz bir zamandan beri...*

mütecessis *s. Ar. mutecessis esk.* Gizliyi arayan, gizliyi gözetleyen: *"Tesadüf, nihayet aradığım şeyi ayağıma getirmişti, fazla mütecessis görünerek, ürkütmekten korkuyordum."* -R. N. Güntekin.

mütedair *s. (müteda:ir) O. T. mutedā'ir < Ar. devr' den.* Ait, için, dolayı, üzerine, ... ile ilgili: *"Bu meseleye mütedair verdiğim cevapları, şu suretle hulâsa edebilirim."* -Atatürk.

mütedavil *s. (müteda:vil) Ar. mutedāvil esk.* Tedavülde bulunan, elden ele gezen.

→ ***mütedavil sermaye***

mütedavil sermaye *is. bk.* döner sermaye.

mütedeyyin *s. Ar. mutedeyyin esk.* **1.** Dindar. **2.** Belli bir dini kabul etmiş: *İslâm diniyle mütedeyyin.*

müteessif *s. Ar. mute'essif* Üzülen, acınan, yerinen, esef eden. **müteessif olmak** üzülmek, acınmak, yerinmek, esef etmek.

müteessir *s. Ar. mute'essir esk.* **1.** Üzülmüş, üzüntülü: *"Hatta çirkin yaratılışımdan bile / O kadar müteessir değildi."* -O. V. Kanık. **2.** Etkilenmiş. **müteessir olmak 1)** üzülmek: *"Onun fazla müteessir ve telâşlı olduğunu görünce, birdenbire boynuna sarıldı."* -R. N. Güntekin. **2)** etkilenmek.

mütefekkir *is. Ar. mutefekkir esk.* Düşünür.

mütefennin *is. Ar. mutefennin esk.* Fen bilgini.

müteferrik *s. (k kalın okunur) Ar. muteferrik esk.* Ayrılmış, dağınık.

müteferrika *is. Ar. muteferrika esk.* **1.** Küçük giderler için ayrılan para. **2.** Güvenlik kuruluşlarında şüpheli kimselerin ilgili yerlere gönderilmek için geçici olarak barındırıldıkları bölüm. **3.** *tar.* Padişah, vezir ve daha başka devlet büyüklerinin yanında, türlü hizmetlerde çalışan kimse.

mütegallibe *is. Ar. mutegallibe esk.* Zorba, zorba takımı.

mütehakkim *s. Ar. mutehakkim esk.* **1.** Hâkim olan, hükmeden. **2.** Zorbalık eden, hükmünü zorla yürüten.

mütehammil *s. Ar. mutehammil esk.* Dayanıklı görünümlü.

müteharrik *s. Ar. mutehar̆rik esk.* **1.** Yer değiştirebilen, oynar, devingen, hareketli. **2.** İşleyen, çalışan: *Benzinle müteharrik. Buharla müteharrik.*

mütehassıs *is.* ve *s. Ar. mutehaṣṣıṣ* Uzman.

mütehassıslık, -ğı *is.* Uzmanlık.

mütehassis *s. Ar. mutehassis esk.* Duygulanmış. **(birini) mütehassis etmek** bir kimseyi duygulandırmak. **mütehassis olmak** herhangi bir sebeple duygulanmak: *"Deli torununa alâkamdan biraz mütehassis olmuş."* -H. E. Adıvar.

mütehavvil *s. Ar. mutehavvil esk.* Değişken, kararsız.

mütehayyir *s. Ar. mutehayyir esk.* Şaşmış, şaşırmış olan.

mütehevvir *s. Ar. mutehevvir esk.* Öfkeli, kızgın.

müteheyyiç, -ci *s. Ar. mutehey̆yic esk.* Heyecana kapılmış, heyecanlı.

mütekabil *s. (muteka:bil, k kalın okunur) Ar. mutekābil esk.* Karşılıklı.

mütekabiliyet *is. (muteka:biliyet, k kalın okunur) Ar. mutekābiliyyet esk.* Karşılıklı olma durumu. **mütekabiliyet esası üzerine** karşılıklı olarak.

mütekait, -di *s. (mütekā:it, k kalın okunur) Ar. mutekā'id esk.* Emekli: *"Onu komşularından bir mütekait askeri doktor tedavi ediyor."* -R. N. Güntekin.

mütekâmil *s. (mütekâ:mil) Ar. mutekāmil esk.* Olgunlaşmış, gelişmiş, gelişkin.

mütekâsif *s. (mütekâ:sif) Ar. mutekāṣif esk.* Yoğunlaşmış, koyulaşmış, derişik.

mütekebbir *s. Ar. mutekebbir esk.* Kibirli, kendini beğenmiş.

mütekellim *s. Ar. mutekellim esk.* **1.** Söyleyen, konuşan. **2.** *is. gr.* Teklik birinci kişi.

mütelezziz *s. Ar. mütelezziz* Lezzet bulan, tat alan, mutlu olan, hoşlanan. **mütelezziz olmak** lezzet duymak, tat almak, mutlu olmak: *"Bu kelimeyi söylerken sanki mütelezziz olur, hep tekrarlardım."* -Ö. Seyfettin.

mütemadi *s. (mütema:di:) Ar. mutemādī* Sürekli, aralıksız: *"Karadeniz limanlarından Ankara'ya doğru mütemadi bir akın var."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

mütemadiyen *s. (mütema:'diyen) Ar. mutemādiyen* Ara vermeden, sürekli olarak, biteviye: *"Mütemadiyen vahşilerden, korsanlardan bahsettik."* -S. F. Abasıyanık. *"Merhum hep bunları okurdu ve beynini mütemadiyen hayal doldururdu."* -M. Ş. Esendal.

mütemayil *s. (mütema:yil) Ar. mutemāyil esk.* İstekli görünen, eğilimi olan: *Yeniliğe mütemayil.*

mütemayiz *s. (mütema:yiz) Ar. mutemāyiz esk.* Kendini gösteren, sivrilen.

mütemekkin *s. Ar. mutemekkin esk.* Yerleşmiş olan, yerleşik.

mütemerkiz *s. Ar. mutemerkiz esk.* Derişik, mütekâsif.

mütemmim *s.* ve *is. Ar. mutemmim esk.* **1.** Tamamlayan, bütünleyen, bitiren: *Mütemmim bilgi. "Hâlbuki birçok kadınlar malûmatlarını zarafetlerinin bir mütemmimi addederler."* -P. Safa. **2.** *mat.* Bütünler. **3.** *is. gr.* Tümleç.

mütenakıs *s. (mütena:kıs) Ar. mutenâkıṣ* Azalan, eksilen.

mütenakız *s. (mütena:kız) Ar. mutenâkiz esk.* Çelişkili, çatışık, çelişik.

mütenasip, -bi *s. (mütena:sip) Ar. mutenâsib* Oranlı, oranlı, uygun.

mütenavip, -bi *s. (mütena:vip) Ar. mutenâvib esk.* Almaşık.

mütenazır *s. (mütena:zır) Ar. mutenâẓir esk.* Bakışımlı, simetrik.

mütenebbih *s. Ar. mutenebbih esk.* Aklını başına toplamış, akıllanmış, uslanmış.

müteneffir *s. Ar. muteneffir esk.* İğrenmiş, tiksinmiş: *"Dünyasından bezgin bir adam...Sanki bütün hayattan müteneffir, hayat onun için karanlık."* -M. Ş. Esendal.

mütenekkir *s. Ar. mutenekkir esk.* Kılık değiştiren, takma ad kullanan, kendini tanıtmak istemeyen.

mütenekkiren *zf. (mütene'kkiren) Ar. mutenekkiren esk.* Kılık değiştirerek, takma ad kullanarak, kendini tanıtmadan.

mütenevvi, -i *s. (mütenevvi:) Ar. mutenevvi' esk.* Türlü, çeşitli.

müteradif *s. (mütera:dif) Ar. muterâdif gr. esk.* Eş anlamlı, anlamdaş, sinonim.

müterakim *s. (mütera:kim) Ar. muterâkim esk.* Birikmiş, toplanmış, yığılmış.

müterakki *s. (müterakki:, k kalın okunur) Ar. muterakkî esk.* İleri, ilerlemiş.

mütercem *is. Ar.* Çevrilmiş, tercüme edilmiş.

mütercim *is. Ar. mutercim esk.* Çevirmen.

mütercimlik, -ği *is. esk.* Çevirmenlik.

müteredddi *s. (mütereddi:) Ar. mutereddî esk.* Soysuzlaşmış.

müteredddit, -di *is.* ve *s. Ar. mutereddid* Tereddüt eden, çekingen, kararsız, ikircimli kimse.

mütesanit, -di *is.* ve *s. (mütesa:nit) Ar. mutesânid esk.* Dayanışma içinde olan kimse.

müteselli *s. (müteselli:) Ar. mutesellî esk.* Avunan. **müteselli olmak** avunmak.

müteselsil *s. Ar. mutesalsil esk.* Arası kesilmeden birbirini izleyen, zincirleme.

müteşebbis *s. Ar. mutaşebbiṣ* Girişken, girişimci: *"Bu hıyanetin müşterek müteşebbislerine karşı, alınması lâzım gelen vaziyet sarihtir."* -Atatürk.

müteşekkil *s. Ar. mutaşekkil* Oluşmuş, meydana gelmiş.

müteşekkir *s. Ar. mutaşekkir* Teşekkür eden, teşekkür borcu olan.

mütetebbi, -i *s. Ar. mutetebbi' esk.* Bir konuyu dikkatle araştıran, irdeleyici, araştırıcı.

mütevakkıf *s. Ar. mutevakkif esk.* (gerçekleşmesi) Bir şeye bağlı bulunan.

mütevali *s. (müteva:li:) Ar. mutevâlî esk.* Art arda gelen, üst üste olan, ardışık.

mütevazı, -ı *s. (müteva:zı) Ar. mutevâżi'* **1.** Alçak gönüllü: *"Çok mütevazı bir kadın olan annesinden edep, erkân, ev kadınlığı ve el hüneri almış."* -S. Ayverdi. **2.** Gösterişsiz, iddiasız: *Mütevazı bir ev.*

mütevazi *s. (müteva:zi:) Ar. mutevâzî esk.* Birbirine paralel olan.

mütevazin *s. (müteva:zin) Ar. mutevâzin esk.* Birbirine uyan, oranlı.

müteveccih *s. Ar. muteveccih esk.* **1.** Bir yere gitmeye, bir şeyi yapmaya karar veren. **2.** Yönelmiş.

müteveccihen *zf. (müteve'ccihen) Ar. muteveccihen esk.* **1.** Bir yere doğru gitmek üzere. **2.** Bir şeyi yapmaya yönelmiş olarak.

müteveffa *s. (müteveffa:) Ar. mutevefâ esk.* (insan için) Ölmüş, ölü.

mütevehhim *s. Ar. mutevehhim esk.* **1.** Kuruntulu, evhamlı. **2.** Korkak, ödlek.

mütevekkil *s. Ar. mutevekkil* Her işini Tanrı'ya veya oluruna bırakmış, kadere boyun eğmiş: *"Komşularının bu mütevekkil hâline pek şaştı."* -H. Taner.

mütevelli *is. (mütevelli:) Ar. mutevellî huk.* Bir vakfın yönetimi kendisine veril-

miş olan kimse.

→ mütevelli heyeti

mütevelli heyeti *is.* Bir vakfın veya bir kuruluşun yönetim işlerinin doğrudan bağlı bulunduğu kurul.

mütevellit *s. Ar. mutevellid esk.* **1.** Doğmuş, dünyaya gelmiş. **2.** *mec.* Meydana gelmiş, ileri gelmiş.

müteverrim *s. Ar. muteverrim tıp esk.* Veremli.

müteyakkız *s. Ar. muteyakkiz esk.* Uyanık, tetikte, sak.

müteza yit *s. (müteza:yit) Ar. mutezâyid esk.* Artan, çoğalan.

müthiş *s. Ar. mudhiş* **1.** Korkuya düşüren, korkunç, dehşetli: *Müthiş bir fırtına çıktı.* **2.** Çok rahatsız eden, dayanılmaz: *Müthiş bir sancı. "Bu müthiş yokluğa, bu derin acıya tahammül edemiyordum."* -Y. K. Beyatlı. *"Bir kapım vardı ki, yavaş açınca müthiş gıcırdar, hızla açınca ses vermezdi."* -H. Taner. **3.** Şaşılacak kadar değişik. **4.** *ünl.* "Ne şaşılacak şey" anlamında kullanılır: *Müthiş kuvvet!*

müttefik *is.* ve *s. Ar. muttefik* Bağlaşık.

müttefikan *zf. (mütte'fikan) Ar. muttefikan esk.* **1.** El birliğiyle, hep birlikte. **2.** Oy birliğiyle.

müttehiden *zf. (mütte'hiden) Ar. muttehiden esk.* Birlikte, birlik olarak.

müttehit, -di *s. Ar. muttehid esk.* **1.** Birlik durumuna gelmiş, birleşik, birlik olmuş. **2.** *is.* Birleşik.

müvekkil *is. Ar. muvekkil* Birini kendine vekil olarak seçen kimse.

müvellidülhumuza *is. (müve'llidülhumu:za) Ar. muvellidu'l-ḥumûża kim. esk.* Oksijen.

müvellidülma *is. (müve'llidülma:) Ar. muvellidu'l-mâ' kim. esk.* Hidrojen.

müverrih *is. Ar. muverriḫ esk.* Tarih yazan kimse, tarihçi: *"Romalı müverrihler bunların hiç birine barbar lâkabını vermemiştir."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

müvesvis *s. Ar. muvesvis esk.* İşkilli, kuruntulu, vesveseli.

müvezzi, -i *is. Ar. muvezzi'* Dağıtıcı: *Posta müvezzii.*

müvezzilik, -ği *is.* Müvezzi olma durumu: *"O zamana kadar hamallık, boyacılık, müvezzilik yapmıştı."* -S. F. Abasıyanık.

müyesser *s. Ar. muyesser esk.* Kolaylıkla ortaya çıkan. **müyesser olmak 1)** kolaylıkla ortaya çıkmak, kolaylıkla elde edilmek; **2)** nasip olmak: *"...şoförün yanına yerleşmek imtiyazı çok şükür bana müyesser oldu."* -R. H. Karay.

-müz *bk.* –mız / -miz.

müzaheret *is. (müza:heret) Ar. muẓâheret esk.* Yardım etme, arkalama, destekleme, arka çıkma. **müzaheret etmek** yardım etmek, arkalamak, arka çıkmak.

müzahir *s. (müza:hir) Ar. muẓâhir esk.* Arkalayan, destekleyici, arka çıkan, yardımcı.

müzahrefat *ç. is. (müzahrefa:t) Ar. muzaḫrefât, muzaḫref'* in çokluk biçimi, *esk.* **1.** Süprüntüler, pislik. **2.** Yalanlar, saptırmalar.

müzakerat *ç. is. (müza:kera:t) Ar. muẓâkerât, muẓâkere'* nin çokluk biçimi, *esk.* Bir konuyla ilgili konuşmalar, danışmalar, müzakereler: *"Üç gün devam eden müzakerat neticesinde, ikişer nüsha olmak üzere protokol tanzim edildi."* -Atatürk.

müzakere *is. (müza:kere) Ar. muẓâkere* **1.** Bir konuyla ilgili görüşme, danışma: *"Cumhuriyet ilânına karar vermek için Ankara'da bulunan bütün arkadaşlarımı davete ve onlarla müzakere ve münakaşaya asla lüzum ve ihtiyaç görmedim."* -Atatürk. **2.** Sözlü sınav. **3.** Etüt, mütalâa. **müzakere etmek (veya yapmak) 1)** bir konuyu görüşmek, konuşmak; **2)** sözlü sınav yapmak.

müzakereci *is. esk.* Öğrencileri çalıştıran kimse.

müzayaka *is. (müza:yaka) Ar. muẓâyaka esk.* Sıkıntı, darlık, parasızlık.

müzayede *is. (müza:yede) Ar. muzâyede* Artırma.

müze *is. (mü'ze) Fr. musée < Yun.* Sanat ve bilim eserlerinin veya sanat ve bilime yarayan nesnelerin saklandığı, halka gösterilmek için sergilendiği yer veya yapı: *Resim müzesi. Eski eserler müzesi. "O devirlere ait yatağanlar, baltalar paslanmamış çelikleriyle müzelerimizdedir."* -O. S. Orhon. **müze gibi** eski ve değerli eşyaları olan (yer).

müzebzep *s. Ar. muzebzeb esk.* **1.** (yönetim için) Bozuk. **2.** Çok karışık, karmakarışık.

müzeci *is.* Müze kuran veya müzede çalışan kimse: *Müzeci Hamit Bey.*

müzecilik, -ği *s.* Müze kurma veya işletme işi.

müzehhep, -bi *s. Ar. muzehheb esk.* **1.** Altın suyuna batırılmış olan. **2.** Yaldızla süslenmiş, yaldızlanmış.

müzekker *s. Ar. muzekker gr. esk.* Eril.

müzekkere *is. Ar. muzekkere* **1.** Bir iş için, herhangi bir üst makama yazılan yazı: *"Yarın kaymakama müzekkere verecekti."* -R. N. Güntekin. **2.** *huk.* Yargılama makamının, bir kararın yerine getirilmesi konusunda belli bir makama yazdığı yazı.

müzelik, -ği *s.* **1.** Müzeye konulacak değerde veya eskilikte olan: *Müzelik gümüş bilezik.* **2.** *s.* ve *is. alay* Eski, köhne.

müzevir *s. Ar. muzevvir* Söz götürüp getiren, arabozan.

müzevirleme *is.* Müzevirlemek işi.

müzevirlemek *(-i)* Birinin başkası aleyhine yaptıkları veya söylediklerini karşı tarafa iletmek, ara bozmak: *"Çocuklar Ömer'i hoca efendiye müzevirlemişler, -İffet'i kandırıp köftelerini alıyor- demişler."* -R. N. Güntekin.

müzevirlik, -ği *is.* Müzevir olma durumu. **müzevirlik etmek** söz getirip götürmek, ara bozmak.

müzeyyen *s. Ar. muzeyyen esk.* Süslenmiş, bezenmiş.

müziç, -ci *s. Ar. muz'ic esk.* Bunaltıcı, tedirgin edici, sıkıcı.

müzik, -ği *is. Fr. musique < Yun.* **1.** Duygu, düşünce ve tek sesli veya çok sesli olarak anlatma sanatı, musiki: *Müzik eğitimi.* **2.** Bu biçimde düzenlenmiş seslerden oluşan eserlerin okunması veya çalınması: *Bu akşam güzel bir müzik dinledik.*

→ ***müzik bilimci, müzik bilimi, müzik corner, müzik dolabı, müzikhol, müzik köşesi, müzik market, müzik odası, müzik salonu, müziksever***

müzikal, -li *s. Fr. musical* **1.** Müzikle ilgili. **2.** *is.* Müzik eşliğinde sergilenen film veya tiyatro oyunu: *Halk müzikallere ilgi göstermeye başlıyor.*

müzikalite *is. Fr. musicalité* Ahenkli, uyumlu olma.

müzik bilimci *is.* Müzik bilimi alanında araştırmalar yapan bilgin veya uzman, müzikolog.

müzik bilimi *is.* Müzik konularını, bilimsel yöntemlerle inceleyen bilim, müzikoloji.

müzik corner *is. bk.* müzik köşesi.

müzikçi *is.* **1.** Müzik eserleri yaratan, besteleyen veya besteleri çalan kimse, müzisyen: *"Başarılı oyunların hemen hepsinde bu yönetmen, müzikçi, dekorcu, ışıkçı iş birliği görülüyordu."* -S. Birsel. **2.** Müzik öğretmeni.

müzikçilik, -ği *is.* Müzikçi olma durumu.

müzik dolabı *is.* Radyo, televizyon, teyp, pikap, video ve benzeri ses cihaz ve aksesuarları koymaya yarayan mobilya.

müzikhol, -lü *is. İng. music hall* Fon müziğinden yararlanılarak eğlenceli, fantezi oyunların oynandığı yer.

müzik köşesi *is.* Değişik müzik türlerinin bir mağazanın belli bir bölümünde veya köşesinde, plâk, kaset, uzunçalar vb. olarak satışa sunulduğu yer.

müziklendirmek *(-i)* Müzik ile çeşitlemek, süslemek: *Bir filmi müziklendirmek.*

müzikli *s.* (film ve oyun için) Bazı bölümlerinde müzikten de yararlanılan.

müzik market *is.* Değişik müzik türlerinin plâk, kaset, uzunçalar vb. yollarla halka pazarlandığı yer.

müzik odası *is.* Müzik dinlemeye ay-

nlmış yer.

müzikolog, -ğu *is. Fr. musicoloque* Müzik bilimci.

müzikoloji *is. Fr. musicoloqie* Müzik bilimi.

müzik salonu *is.* Müzik dinlenen geniş salon.

müziksever *is.* ve *s.* Müzik tutkusu olan, müziği seven (kimse).

müziksiz *s.* **1.** Müziği olmayan. **2.** Herhangi bir müzik parçası çalınmayan.

müzisyen *is. Fr. musicien* Müzikçi, müzik sanatçısı.

müzmin *s. Ar. muzmin* **1.** Uzun süreli, süreğen, kronik: *"... kadıncağızın müzmin romatizması vardı."* -H. Taner. *"Niteliğini kestiremediği müzmin iştahsızlıktan, sürekli kırıklıklardan yorgun düşmüş."* -A. İlhan. **2.** *mec.* Ne kadar süreceği belli olmayan, uzun süreli olan, sürekli: *Müzmin bekâr. "Genç kadınlara bakmak, bu adamda müzmin bir illetti."* -R. N. Güntekin.

müzminleşme *is.* Müzminleşmek işi, süreğenleşme.

müzminleşmek *(nsz)* Süreğenleşmek: *Hastalık müzminleşti.*

müzminleştirme *is.* Müzminleştirmek işi veya durumu.

müzminleştirmek *(-i)* Müzmin duruma getirmek.

müzminlik, -ği *is.* Müzmin olma durumu.

Mv Mendelevyum'un kısaltması.

N

n, N Türk alfabesinin on yedinci harfi. *Ne* adı verilen bu harf, ses bilimi bakımından genizsi diş, diş eti ünsüzünü gösterir.

N *kim.* Azot'un kısaltması.

-n (I) Teklik 2. kişi iyelik eki: *anne-n, baba-n, kitab-ı-n, defter-i-n* vb.

-n (II) Bazı fiil çekimlerinde teklik 2. kişi eki: *gel-di-n, gör-dü-n, yap-sa-n, et-se-n* vb.

-n (III) Fiillerin dönüşlülük ve edilgenlik çatılarını türeten ek: *döv-ü-n-, öv-ü-n-, tara-n-, yıka-n-, bekle-n-, bul-u-n-, çal-ı-n-* vb.

Na *kim.* Sodyum'un kısaltması.

naaş *is. Ar. na'ş esk.* Ölen kimsenin vücudu, ceset: *"Annemin naaşı teneşir üzerinde beyaz bir kefenle örtülüydü."* -Y. K. Beyatlı.

naat *is. Ar. na't esk.* **1.** Bir şeyin niteliklerini övme. **2.** *ed.* Hz.Muhammed'in niteliklerini övmek, ondan şefaat dilemek amacıyla yazılan kaside.

nabekâr *s. (na:bekâ:r) Far. nā + Ar. bekār esk.* **1.** Yararsız, işe yaramaz: *"Muhbirlere göre nabekâr zenginin hüviyeti keşfedilmeden mayısın birinci günü geldi çattı."* -H. E. Adıvar. **2.** Serseri, haylaz, avare, işsiz.

nabız, -bzı *is. Ar. nabż tıp* **1.** Kalp vuruşunun sağladığı kan basıncından dolayı atardamarlara ve özellikle bilekteki atardamara parmakla basıldığında duyulan kımıldama. **2.** *mec.* Eğilim, düşünce, niyet. **nabız almak** *bk.* nabzını saymak. **nabzı atmak 1)** kalp vuruşu sürmek; **2)** *mec.* ortaya çıkmak, görünmek, belli olmak: *"Viyana'da hayat sevincinin nabzı kahvelerde atar."* -H. Tanrı. **nabzı durmak** ölmek: *"Nabzı durdu, nefesi durdu galiba."* -Y. Z. Ortaç. **(birinin) nabzına girmek** *mec.* elindeki imkânları kullanarak birinin hoşnutluğunu kazanmak, birini yola getirmek ve düşüncelerini benimsetmek. **(birinin) nabzına göre şerbet vermek** birinin hoşuna gidecek, gururunu okşayacak yolda davranmak. **nabzını saymak** bir dakikadaki kalp atışını saymak. **nabzını tutmak** nabzını saymak için bileğini tutmak: *"Doktor Hallac'ın yanına vardı. Nabzını tuttu."* -S. F. Abasıyanık. **nabzını yoklamak (veya nabız yoklamak)** niyetini, düşüncesini, eğilimini anlamaya çalışmak: *"Milletin sesini işitmek, nabzını yoklamak, meselesini ve durumunu kaynakta öğrenmek istiyordu."* -T. Buğra.

nacak, -ğı *is. Far.* Sapı kısa, küçük odun baltası: *"Silâhsız kaldık, köylüler bize dipçik, üvendire, nacak yetiştirdi."* -A. Gündüz.

naçar *s. (na:ça:r) Far. nā-çār* **1.** Çaresi olmayan, çaresiz. **2.** Zavallı, düşkün. **naçar kalmak** bir çare, çıkar yol bulamamak: *"Pek naçar kaldığı anlarda bu kapıyı çalar"* -H. R. Gürpınar.

naçiz *s. (na:çi:z) Far. nā-çīz* Değersiz, önemsiz: *"Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır, fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır."* -Atatürk.

naçizane *zf. (na:'çiza:ne) Far. nā-çīzāne* Çok küçük, önemsiz bir şey olarak: *"Bunun için sizlere, naçizane bir tavsiyem olacak."* -T. Buğra.

nadan *s. (na:da:n) Far. nā-dān esk.* **1.** Bilgisiz, cahil. **2.** *mec.* Nobran, kaba, kötü: *"Heyhat ki, iyiler gider, nadanlar kalır."* -A. İlhan.

nadanca *s.* ve *zf. (na:da'nca)* Nadan

davranışına benzer bir tarzda.

nadanlık, -ğı *is.* Nadan olma durumu veya nadanca davranış.

nadas *is.* Tarlayı sürerek dinlenmeye bırakmak: *Tarlayı baharda nadas edip güzün ekmeli.* **nadas etmek** bir tarlayı sürerek dinlenmeye bırakmak: *"İki tarla ötede Çetecioğlu Mustafa, bu yıl mahsulünü kaldırdığı tarlayı nadas etmekle uğraşıyordu."* -N. Nâzım. **nadasa bırakmak** (veya **nadasa yatırmak**) tarlayı nadas etmek için ekmeyip bırakmak.

nadaslı *s.* Nadasa bırakılmış: *"Olgunlaşan çürüyen meyva, yaprak, kök kokuları nadaslı tarlalardan yayılan ekşili kokular sızıyordu bir yerlerden."* -N. Cumalı.

nadaslık, -ğı *s.* Nadas için ayrılmış: *Nadaslık tarla.*

nadide *s. (na:di:de) Far. nādide* Az görülür, görülmedik, seyrek görülen, çok değerli: *Nadide elmas. "Bir çift nadide gümüş kupayı göstermek için ... etrafını alırlar."* -R. E. Ünaydın.

nadim *s. (na:dim) Ar. nādim esk.* Yaptığı bir davranıştan pişmanlık duyan, pişman. **nadim olmak** pişman olmak: *"Bunlar denizden çıktıklarına nadim olarak yine denize dönmeye karar verir."* -A. Ş. Hisar.

nadir *s. (na:dir) Ar. nādir* Seyrek, az, az bulunur: *"Üsküp'e o gün nadir görülür bir kar yağmış."* -Y. K. Beyatlı. *"Nadir de olsa, penaltı kaçırmak onu hep tedirgin eder."* -H. Tanrı.

nadirat *ç. is. (na:dira:t) Ar. nādirāt, nādir'* in çokluk biçimi. Seyrek, az görülen, az bulunan şey veya durum.

nadiren *zf. (na:diren) Ar. nādiren* Seyrek, seyrek olarak, pek az, binde bir: *"Onların evine nadiren yemeğe gittiğim akşamlar..."* -H. E. Adıvar.

nafaka *is. Ar. nafaḳa* **1.** Geçinmek için gerekli olan şeylerin bütünü, geçimlik. **2.** *huk.* Birinin geçindirmekle yükümlü bulunduğu kimselere, mahkeme kararıyla bağlanan aylık. **nafaka bağlanmak** (yasaca, bakılması zorunlu olan kişiye) mahkeme kararıyla evlât, koca gibi bir kimsenin, geçim parası vermesini sağlamak. **nafaka sağlamak** geçinecek kadar para temin etmek.

nafakalanma *is.* Nafakalanmak işi.

nafakalanmak *(nsz)* Geçimi sağlanmak.

nafıa *is. (na:fıa) Ar. nāfi'a' esk.* Bir yeri bayındır duruma getirmek için yapılan işlerin tamamı, bayındırlık işleri.

nafi, -i *s. (na:fi:) Ar. nāfi' esk.* Yararlı, kazançlı.

nafile *s. (na:file) Ar. nāfile* **1.** Yararsız, boşa giden, boş, işe yaramayan: *"Delikanlı çağımızdaki cevher / Yalvarmak, yakarmak nafile bugün."* -C. S. Tarancı. **2.** *zf.* Boşuna, boş yere: *"Avukata söyle, nafile beklemesin."* -R. H. Karay. **3.** Fazladan kılınan (namaz veya tutulan oruç).

→ ***nafile namazı, nafile yere***

nafile namazı *is.* Fazladan kılınan namaz.

nafile yere *zf.* Boş yere, boşu boşuna: *"Ekseriyetle hep şahsî hesaplardan gizlenen bu sebepleri, nafile yere böyle yüksekte ararız."* -A. Ş. Hisar.

nafiz *s. (na:fiz) Ar. nāfiẕ esk.* **1.** Delip geçen. **2.** *esk.* İçe işleyen. **3.** *mec.* Sözü geçen, etkili olan.

nafta *is. İng. naphta* Petrolden 100-250°C arasında damıtılan ürün.

naftalin *is. Fr. naphtaline* < *Doğu dillerinden kim.* Maden kömürü katranının kuru kuruya damıtılmasından elde edilen, özel kokulu, beyaz, 1,158 yoğunluğunda, 80° C de eriyen, 218° C de kaynayan, suda erimeyen, alkol, benzol ve eterde kolaylıkla eriyen, antiseptik bir hidrokarbon.

naftalinleme *is.* Naftalinlemek işi.

naftalinlemek *(-i)* Güveden korumak için yünlüler üzerine veya arasına naftalin serpmek veya atmak.

naftalinlenme *is.* Naftalinlemek işi.

naftalinlenmek *(nsz)* Naftalin serpilmek, naftalin dökülmek.

nagehan *zf. (na:geha:n) Far. nāgehān esk.* Ansızın, birdenbire, ani olarak.

nağme *is. Ar. naġme* **1.** Güzel, uyumlu

ses, ezgi: *"Boyuna Arapçayı andırır bir nağme mırıldanıyor."* -S. M. Alus. **2.** Ezgi bölümü, nota. **3.** *mec.* Birinin yalandan ve nazlanarak söylediği söz. **nağme yapmak** *tkz.* **1)** bildiği bir şeyi bilmez görünmek; **2)** bahane ileri sürmek.

nağmeli *s.* Nağmesi olan.

nağmesiz *s.* Nağmesi olmayan: *"Nağmesiz çalar ama usul bilir."* -P. Safa. *"Gül bülbülsüz, bülbül nağmesiz olur; gönlüm sensiz olmaz."* -F. R. Atay.

nahak *s. (na:hak) Far. nā* + *Ar. ḥakk esk.* **1.** Haksız, gereksiz: *"Talihin sana bilâsebep verdiği nahak bir mükâfatın kıymetini takdir edemiyorsun."* -Ö. Seyfettin. **2.** *zf.* Boşuna, boş yere.

→ *nahak yere*

nahak yere *zf.* Haksız, gereksiz olarak, boş yere, boşuna: *Kendini nahak yere üzüyorsun. "Her seferinde kıyasıya kapıştıklarını, nahak yere kalp kıracaklarını sanıyor."* -A. İlhan.

nahır *is. hlk.* Sığır sürüsü.

nahırcı *is. hlk.* Çoban.

nahif *s. (nahi:f) Ar. naḥīf* **1.** Zayıf, cılız, çelimsiz: *"Elleri çok ince, lâdes kemiklerinden yapılmış gibi nahif parmaklar..."* -P. Safa. **2.** *bk.* zayıf nahif.

nahiv, -hvi *is. Ar. naḥv gr. esk.* Cümle bilgisi, söz dizimi, sentaks.

nahiye *is. (na:hiye) Ar. nāḥiye* **1.** Bucak: *"Kendi kazamızın beş on saat ötesinde bir nahiye merkezinde bulunuyorduk."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Bölge: *Kalp nahiyesinde bir ağrım var.*

→ *nahiye müdürü*

nahiye müdürü *is.* Bucaktaki görevlerin sorumlu yöneticisi: *"Hemen ahlâk mücadelesi yapmağa gelmiş bir nahiye müdürü tavrı takındım."* -H. E. Adıvar.

nahoş *s. (na:hoş) Far. nā-ḫoş* Hoş olmayan, hoşa gitmeyen, kötü, çirkin: *"Öteden beri denemişimdir, bu, daima bana bir nahoş vak'a haber verir."* -B. Felek.

naif *is. Fr. naïf* Kendi kendisini yetiştirmiş, doğal bir plâstik sanat yeteneğine sahip sanatçılar tarafından yaratılan resim sanatı.

nail *s. (na:il) Ar. nā'il* Erişmiş, ele geçirmiş, başarmış, kazanmış, ulaşmış. **nail olmak** erişmek, ulaşmak, kavuşmak: *"Ondan öteki hayvanların kaçmadığını görünce emeline nail oldu."* -H. E. Adıvar. *"Bir an, bu sıkı esaretten azat edileceklerini, insanlık hakkına nail olacaklarını ümit etmişlerdi."* -Ö. Seyfettin.

naip, -bi *is. (na:ip) Ar. nā'ib tar.* **1.** Tahtta hükümdar olmadığı zaman veya hükümdarın çocukluğu sırasında devleti yönetten kimse: *Kral naibi.* **2.** *s.* Naiplik yapan: *Naip prens.*

naiplik, -ği *is.* Naip olma durumu, niyabet.

nakarat *is. (nakara:t) Ar. naḳarāt; naḳra'* nın çokluk biçimi **1.** *müz.* Bir şarkıda her kıtadan sonra tekrarlanan ve bestesi değişmeyen parça: *"Şirket vapurları, bir şarkının nakaratı gibi, ikide bir geçerlerdi."* -A. Ş. Hisar. **2.** *mec.* Çok sık tekrarlanan, bundan dolayı bıkkınlık vererek önemini yitiren söz: *"Bir yandan da Necla: - Ay yoruldu, ay hastalanacak, ay ölecekdiye eski nakaratına devam ediyor."* -H. Taner. **3.** *ed.* Bir şiirin içinde iki veya daha çok kez tekrarlanan bölüm.

nakaratlı *s.* Nakaratı olan: *"Keten helvacı, keten helvam nakaratlı bir türkü ile methederek satardı."* -A. Ş. Hisar.

nakaratsız *s.* Nakaratı olmayan.

nakavt *is. İng. knock out sp.* Boks maçında yumruk etkisiyle yere düşen ve 10 saniye içinde kalkıp devam edemeyen oyuncunun yenilmesi durumu. **nakavt etmek 1)** boks maçında nakavtla yenmek; **2)** *mec.* mat etmek: *"Şekip Tunç'u nakavt etmişti."* -Y. Z. Ortaç. **nakavt olmak** boks maçında nakavtla yenilmek: *"Yüzüm gözüm kan içinde, yarı nakavt olmuş bir vaziyetle kapaklandım."* -S. F. Abasıyanık.

nakden *zf. (na'kden) Ar. nakden* **1.** Para olarak: *"Kamulaştırma bedeli nakden ve peşin olarak ödenir."* -Anayasa. **2.** Peşin olarak.

nakdî *s. (nakdi:) Ar. nakdî* Para ile ilgili, para bakımından, paraca, parasal: *"Si-*

yasî partiler... herhangi bir suretle aynî ve nakdî yardım alamazlar." -Anayasa.

→ ***nakdî ceza, nakdî kıymet, nakdî teminat, nakdî vergi, nakdî yardım***

nakdî ceza *is.* Para cezası.

nakdî kıymet *is.* Para bakımından değeri.

nakdî teminat *is.* **1.** Borcun ödenecek olduğuna dair, alacaklıya parayla sağlanan güvence. **2.** Kredi kullanılması durumunda güvence olarak gösterilen nakit değer.

nakdî vergi *is.* Mal veya hizmet yerine para olarak ödenen vergi.

nakdî yardım *is.* Para olarak yapılan yardım.

nakıs *s. (na:kıs) Ar. nâkiş esk.* **1.** Eksik, tam olmayan, bitmemiş, noksan: *"Nakıs kalan bilgilerimizi ikmale uğraşırlar."* -H. C. Yalçın. **2.** *mec.* Özrü, kusuru olan. **3.** *is.* ve *s. mat.* Eksi.

nakış, -kşı *is. Ar. nakş* **1.** Genellikle kumaş üzerine renkli iplikler veya sırma ve sim kullanarak elle, makineyle yapılan işleme: *"Kilimi kilim yapan özelliklerden biri de, nakış aralarındaki boşlukların düzenidir."* -B. R. Eyuboğlu. **2.** Özellikle duvar ve tavanları süslemek için yapılan resim: *"Bu hatlar, bu çiniler, bu nakışlar olmasa bu âbideler de olmazdı."* -O. S. Orhon. *"Tavanı altın nakışlarla süslenmiştir."* -S. Birsel. **3.** *müz.* Beste ve semailerin, dört yerine iki haneli olanlarına verilen ad. **4.** *mec.* Hile. **nakış işlemek** kumaş üzerine renkli iplikler, sırma veya sim kullanarak işleme yapmak.

→ ***nakış ipliği, nakşetme, nakşetmek, Nakşibendî, nakşolma, nakşolmak***

nakışçı *is.* Nakış yapan kimse.

nakışçılık, -ğı *is.* Nakış yapma işi.

nakış ipliği *is.* Çeşitli motifleri kumaş üzerine işlemek için pamuk, ipek, yün veya başka maddelerden hazırlanan sırma, sim gibi özel iplik.

nakışlama *is.* Nakışlamak işi.

nakışlamak *(-i)* Nakışla bezemek, işlemek.

nakışlı *s.* Nakışı olan.

nakışlık, -ğı *is.* Nakış olma durumu veya değeri: *"Mimarî değişmiş, heykel değişmiş, diller değişmiş, fakat nakış her zaman nakışlığını korumuştur."* -B. R. Eyuboğlu.

nakış makinesi *is.* Nakış işleyen özel olarak yapılmış makine.

nakışsız *s.* Nakışı olmayan: *"Ben bu çevreyi motifsiz, nakışsız, dümdüz getiriyorum göz önüne."* -B. R. Eyuboğlu.

nakız, -kzı *is. Ar. nakż esk.* Bozma, çözme; kırma.

nakibüleşraf *is. Ar. nakîbu'l-eşrâf esk.* Peygamber soyundan olanların işlerine bakmak üzere kendi aralarından atanan görevli.

nakil, -kli *is. (k kalın okunur) Ar. nakl esk.* **1.** Bir yerden alıp başka bir yere iletme, aktarma, taşıma, geçirme, aktarım: *"Boğaziçi hayatında suların ve üstündeki nakil vasıtaları olan kayık, sandal, yelkenli ve vapurların büyük ehemmiyeti vardı."* -A. Ş. Hisar. **2.** *is.* Göç, taşınma: *"İşte, nakil masrafı da avucumda, diyerek otuz lirayı saydı."* -S. M. Alus. **3.** Anlatma, söyleme, hikâye etme. **4.** *is.* Bir görevden başka bir görev e atanma, tayin. **5.** *is.* (yazı, resim için) Aynısını başka bir şeyin üzerine yapma, kopya etme. **6.** *is.* Başka dilden bir eseri kendi diline çevirme, tercüme etme. **nakil etmek** *bk.* nakletmek.

→ ***nakledilme, nakledilmek, nakletme, nakletmek, naklettirme, naklettirmek, nakil vasıtası***

nâkil *s. (na:kil, k kalın okunur) Ar. nâkil esk.* **1.** Taşıyan, aktaran, geçiren. **2.** Anlatan, hikâye eden. **3.** *fiz.* İletken.

nakil vasıtası *is.* Taşıma aracı, taşıt.

nakip, -bi *is.* ve *s. Ar. nakîb esk.* **1.** Bir kavmin veya kabilenin başkanı yahut onun vekili. **2.** Bir tekkede en yaşlı derviş veya dede.

nakisa *is. (naki:sa, k kalın okunur) Ar. nakîşa esk.* Eksiklik, kusur.

nakit, -kdi *is. (k kalın okunur) Ar. nakd ekon.* Para, akçe: *"Vakit nakittir."* -Atasözü. *"Bana koca bir çiftlik ve epeyce de nakit bırakıp giden halama neredeyse*

öfkeleneceğim." -R. H. Karay.

→ ***nakit para***

nakit para *is.* Birikmiş, kullanılmaya hazır para, efektif.

nakkare *is. (nakka:re) Ar. naḳḳâre tar.* Mehterhanede yer alan, biribirine bağlı iki yarımküre benzeri ve iki değnekle vurularak çalınan bir tür küçük kös.

→ ***nakkarhane***

nakkarhane *is. (nakka:rha:ne) Ar. naḳḳâr + Far. ḫâne tar.* Mehtar takımına ve bunun bulunduğu yere verilen ad.

nakkaş *is. (nakka:ş) Ar. naḳḳâş esk.* **1.** Yapıların duvar ve tavanlarına süslemeler yapan usta, bezekçi. **2.** Nakışçı.

nakkaşlık, -ğı *is.* **1.** Nakkaş olma durumu. **2.** Nakkaşın işi.

nakledilme *is.* Nakledilmek işi.

nakledilmek *(nsz) Ar. nakl + T. edilmek* Nakletmek işi yapılmak veya nakletmek işine konu olmak: *"Bir gün Edirne'ye nakledilen bir arkadaşımı uğurlamak için istasyona gitmiştik."* -R. N. Güntekin. *"Malzeme deniz yoluyla daha ucuza nakledilecektir."* -H. Taner.

naklen *zf. (na'klen) Ar. naklen* Nakil yoluyla, aktarılarak.

→ ***naklen yayın***

naklen yayın *is.* Bazı olay veya gösterilerin olduğu sırada radyo veya televizyonda yerinden aktarılması, duyurulması, gösterilmesi, anlatılması, canlı yayın.

nakletme *is.* Nakletmek işi.

nakletmek *(-i) Ar. nakl + T. etmek* **1.** Nakil işini yapmak, bir yerden başka bir yere geçirmek, iletmek: *"İkisi de koluna girerek hastayı otomobile naklettiler."* -P. Safa. **2.** Anlatmak, aktarmak: *"Olanı biteni, olduğu gibi bir bir naklederim de yüreğiniz rahat etsin."* -S. M. Alus.

naklettirme *is.* Naklettirmek işi.

naklettirmek *(-i) Ar. nakl + T. ettirmek* Nakil işini yaptırmak, nakledilmesini sağlamak.

naklî *s. (nakli:) Ar. naḳlî esk.* **1.** Taşıma ile ilgili olan. **2.** Nakle dayanan, anlatılan, söylenen (gerçek).

naklî *s. Ar. naḳlî* Nakille ilgili.

→ ***naklî mazi***

naklî mazi *is. gr. esk.* Belirsiz geçmiş.

nakliyat *is. (nakliya:t) Ar. naḳliyyât, naḳliyye'nin* çokluk biçimi. Taşıma işleri, taşımacılık.

nakliyatçı *is.* ve *s.* Taşıma işleri yapan (kimse), taşımacı.

nakliyatçılık, -ğı *is.* **1.** Nakliyatçı olma durumu. **2.** Nakliyatçının işi.

nakliye *is. Ar. naḳliyye* **1.** Taşıma işi. **2.** Taşıma parası, taşımalık.

nakliyeci *is.* Taşımacı.

nakliyecilik, -ği *is.* Taşımacılık: *"Samsun ile içeri iller arasında kamyonla nakliyecilik yapmak için birleşmişlerdi."* -H. C. Yalçın.

nakşetme *is.* Nakşetmek işi.

nakşetmek *(-i, -e) Ar. naḳş + T. etmek* **1.** Süslemek, bezemek, nakış yapmak. **2.** *mec.* Kalıcı ve etkili olmasını sağlamak: *Zihnine nakşetmek. "Yüzünü hayalime nakşetmek için kalbimin bütün kuvvetiyle bakıyordum."* -Y. K. Beyatlı.

Nakşibendî *öz. is. (na'kşibendi:) Ar. naḳş + Far. bendî* Nakşibendilik tarikatından olan kimse.

Nakşibendilik, -ği *öz. is.* Şeyh Muhammed Bahaüddin Nakşibend'in kurduğu, gizli ibadete dayanan bir tarikat.

Nakşîlik, -ği *is.* Nakşibendilik.

nakşolma *is.* Nakşolmak işi: *"Hafızalara nakşolması lâzım gelen mucizeler bile unutuluyor."* -A. Ş. Hisar.

nakşolmak *(-e) Ar. naḳş + T. olmak* Bir yerde belirli bir iz bırakmak, yer etmek.

nakşolunma *is.* Nakşolunmak işi veya durumu.

nakşolunmak *(nsz)* Nakşolmak işi yapılmak.

nakzen *zf. (na'kzen) Ar. naḳzen esk.* Bozarak. **(davayı) nakzen görmek** *huk.* yargıtay tarafından bozulan bir karar üzerine bozma sebeplerini de göz önünde tutarak davaya yeniden bakmak. **(davayı) nakzen iade etmek** *huk.* bir yargı kararını,

yargılama yöntemine ilişkin hükümler bakımından yerinde görmeyip bozarak, hükmü veren mahkemeye geri göndermek.

nakzetme *is.* Nakzetmek işi.

nakzetmek *(-i) Ar. nakż + T. etmek esk.* **1.** Bozmak: *Yemini nakzetmek.* **2.** *huk.* Yargıtay, bir mahkemenin yargısını yerinde veya yolunda bulmayarak geri çevirmek.

nal *is. Ar. na'l* At, öküz gibi hizmet hayvanlarının tırnaklarına çakılan demir parçası: *"Atların nal tıkırtıları, demir tekerlek gürültüleri işitildi."* -Ö. Seyfettin. **nal çakmak** nallamak. **nal deyip mıh dememek** bir düşüncede direnmek. **nal toplamak** (at) yarışta sonlara kalmak veya sonuncu olmak. **nalları dikmek** *argo* (hayvan veya hayvana benzetilen kişi) ölmek: *"Kitap bastırmak, yazı yazmak takatinden mahrum, nalları dikeceksiniz."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***nalbant, naldöken***

nalân *is. (na:lâ:n) Far. nālān* İnleyici, inleyen.

nalâyık, -ğı *is.* ve *s. (na:lâ:yık) Ar. nālâyık* Yakışıksız, hoş olmayan: *"Başka kızların böyle nalâyık hâllerde bulunması senin için bir mazeret değildir kızım."* -R. N. Güntekin.

nalbant, -dı *is. Ar. na'l + Far. bend* Hayvanları nallayan kimse: *"Nalbant oldum kardım nalın çoğunu / Bir katır nalladım dinle oyunu."* -Âşık Sadık. *"Odun yardı, tarlalarda çalıştı, nalbanda yardım etti."* -S. F. Abasıyanık.

nalbantlık, -ğı *is.* **1.** Nalbant olma durumu. **2.** Nalbandın işi: *"Köyde dülgerlik ve nalbantlık yapardı."* -S. F. Abasıyanık.

nalbur *is. Ar. na'l + Far. -ber esk.* **1.** At nalı yapan demirci. **2.** Çivi, kilit, menteşe gibi yapı işlerinde kullanılan şeyleri satan kimse, hırdavatçı.

nalburluk, -ğu *is.* Nalbur olma durumu, hırdavatçılık.

nalça *is. Ar. na'l + Far. -çe* **1.** Ayakkabıların altına çakılan demir. **2.** Katır, eşek, sığır gibi hayvanların tırnakları altına çakılan demir parçası.

nalçalı *s.* Nalçası olan: *"Neferlerin nalçalı kunduraları onları çiğneyip geçiyor."* -H. Taner.

nalçasız *s.* Nalçası olmayan.

naldöken *s.* Taşlı, çakıllı (yol).

nale *is. (na:le) Far. nāle* İnleme, inilti.

nalekâr *is.* ve *s. (na:lekâ:r) Far. nāle + kār* İnleyen: *"İçlerinden biri de ince, hazin, nâlekâr bir sesle yavaş yavaş Kur'an okuyordu."* -M. Ş. Esendal.

nalın *is. Ar. na'lîn* Hamam gibi tabanı ıslak olan yerlerde kullanılan, üstü tasmalı, tabanı yüksek, ağaçtan bir tür takunya: *"Çarşı hamamlarındaki nalınlar da boy boymuş."* -S. Birsel.

nalıncı *is.* Nalın yapan veya satan kimse, takunyacı.

→ ***nalıncı keseri***

nalıncı keseri *is. mec.* Hep kendi çıkarına çalışan. **nalıncı keseri gibi kendine yontmak** yaptığı işlerde hep kendi çıkarını düşünmek: *"Türk aydını daha ne kadar, nalıncı keseri gibi, böyle kendine yontacak?"* -A. İlhan.

nalıncılık, -ğı *is.* Nalıncının işi.

nalınlı *s.* Nalın giymiş olan, takunyalı.

nalınsız *s.* Nalını olmayan, takunyasız.

nallama *is.* Nallamak işi.

nallamak *(-i)* **1.** Nal çakmak (hayvanın ayağına). **2.** *argo* Öldürmek.

nallanış *is.* Nallanmak işi veya biçimi.

nallanma *is.* Nallanmak işi.

nallanmak *(nsz)* Nallamak işine konu olmak.

nam *is. (na:m) Far. nām* **1.** Ad: *"İzdivaç namında bir zincir yaptık ki, bugün onun dayanılmaz ağırlığı altında yalnız riya ve isyan yaşayabiliyor."* -Ö. Seyfettin. *"Çemberlitaş'ta bir kahvede sizin namınıza bir mektup varmış."* -P. Safa. **2.** Ün. **nam almak** şöhret sahibi olmak, tanınmak. **nam kazanmak** ün sahibi olarak tanınmak: *"Karaman alayı, bizim harp tarihimizde büyük nam kazanmış bir alaydır."* -A. Gündüz. **nam salmak** ününü her yana yaymak. **nam vermek** (veya **salmak**) ün kazanmak. **nama** adına, kendine, kendisi-

ne: *Nama yazılı senet.* **namı nişanı kalmamak** yok olup unutulmak. **namına 1)** adına, kendisine: *"Bunlardan bazıları kitapçı tarafından kendi namına saklanmıştır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Kadınlık namına düşündüğüm şeylerin hiçbirini karımda bulamadım."* -Ö. Seyfettin. **2)** yerine, olarak.

namağlup, -bu *s. (na:mağlup) Far. + nā + Ar. mağlūb* Mağlup olmamış, hiçbir yenilgi almamış.

namahrem *s. (na:mahrem) Far. nā + Ar. maḥrem esk.* **1.** Evlenmelerinde yasa bakımından sakınca olmayan (kadın ve erkek). **2.** *esk.* Yabancı, el: *"Doğrusunu istersenız beni aldatmamıştır: ama namahrem karşısında oynamıştır."* -S. F. Abasıyanık. *"Hepiniz biraderim yerindesiniz, fakat ne de olsa namahremsiniz."* -S. M. Alus.

namahremlik, -ği *is.* Namahrem olma durumu.

namaz *is. Far. nemāz* Müslümanların günde beş kez yapmaları dince buyrulan ve dua okuyarak kıyam, rükû, sücut, kuut denilen beden durumlarını, kuralınca tekrarlayarak Tanrı'ya edilen ibadet, salât: *"İki rekât namazı nerede olsa kılarız."* -P. Safa. **namaz kılmak** namaz ibadetini yerine getirmek: *"Bu adamlar birer ikişer gidip bir odada namazlarını kıldılar, gene geldiler."* -M. Ş. Esendal. **namaza durmak** namaz kılmak: *"Arabalar uzaktan görününce, köyüne, adamına göre kâh derviş, kâh sofu olur, hemen namaza dururdu."* -M. Ş. Esendal. **namazı kılınmak** (Müslüman cenazesi için) cenaze namazı kılınmak: *"Bir akşam uyudu / Uyanmayıverdi / Aldılar götürdüler / Yıkandı, namazı kılındı, gömüldü."* -O. V. Kanık. **namazında niyazında (olmak)** din görevlerini gerektiği gibi yerine getirmek: *"O halim selim, namazında niyazında hatun kişi on dakikanın içinde bir ifritleşsin, bir şirretleşsin."* -H. Taner.

→ ***namaz bezi, namazbozan, namazgâh, namaz niyaz, namaz örtüsü, namaz seccadesi, namaz vakti***

namaz bezi *is.* **1.** Namaz kılarken kadınların başlarına örttükleri tülbent vb. kumaştan yapılan örtü: *"Başında kalın ve beyaz ipekten bir namaz bezi vardı."* -Ö. Seyfettin. **2.** Başa örtülen bir tür örtü: *"Sırtında dört peşli entari, belinde şal kuşak, başında namaz bezi."* -R. H. Karay.

namazbozan *is. bot.* Eğrelti otu türünden bir bitki.

namazcı *s.* Namazını düzenli kılan: *"Okul arkadaşlarından birkaçı dine bağlılık gösterir gibiydiler, büyüdüler, gene namazcı kaldılar."* -M. Ş. Esendal.

namazgâh *is. (namazgā:h) Far. namāz-gāh* Açıkta namaz kılmak için hazırlanmış olan ve kıble yönüne doğru dikili bir taşı bulunan yer: *"Yanımdaki kırık taşa bakılırsa burası bir eski namazgâhtı."* -R. N. Güntekin.

namazlağı *is. hlk.* Üstünde namaz kılınan kilim, post gibi şeylerden yapılmış seccade.

namazlık, -ğı *is.* **1.** Üzerinde namaz kılınan seccade veya başka şey. **2.** *hlk.* Namazda okunan kısa dualar. **3.** *s.* Namaz kadar süresi olan, süren: *"Bir namazlık saltanatın olacak / Taht misali o musalla taşında."* -C. S. Tarancı.

namaz niyaz *is.* İbadet: *"Vaktim yok diye namaz niyazı bıraktı."* -Ö. Seyfettin.

namaz örtüsü *is. bk.* namaz bezi.

namaz seccadesi *is.* Üzerinde namaz kılınan seccade.

namazsız *s.* Aybaşı durumunda olan (kadın).

namaz vakti *is.* Namazın kılınacağı vakit.

namdar *s. (na:mda:r) Far. nām-dār esk.* Ünlü.

name *is. (na:me) Far. nāme esk.* Mektup. **name okumak** herkesin bildiği deyimleri veya sözleri söylemek.

namert, -di *s. (na:mert) Far. nā-merd* Korkak, alçak, mert olmayan: *"Sana karşı aşktan başka bir şey duydumsa namert olayım."* -T. Buğra. **namerde muhtaç olmak** (veya **namerde muhtaç bırakmak**) güvenilmeyecek kimselerden yardım iste-

mek zorunda kalmak (bırakmak): *"İş ki kocam olacak, erkek olsun, beni namerde muhtaç bırakmasın diyormuş."* -H. Taner.

namertçe *zf. (Name'rtçe)* Korkakça, mert olmayan bir biçimde: *"Hâlbuki Türk paşası, böyle namertçe bir oyun düşünmemiş, teklif etmemişti."* -Ö. Seyfettin.

namertlik, -ği *is.* Alçaklık, korkaklık.

namevcut, -du *(na:mevcut; -u:du) Far. nā + Ar. mevcūd* Mevcut olmayan, bulunmayan, yok.

Namibyalı *is.* Namibya halkından olan.

namlı (I) *s.* Ünlü, tanınmış: *"Namlı müzelerin hepsi bazı evleri büyük bir önemle sunarlar."* -B. R. Eyuboğlu.

→ ***namlı şanlı***

namlı (II) *is. hlk.* Samanından ayrılmamış arpa, buğday yığını.

namlı şanlı *s.* Çok ünlü.

namlu *is. Yun.* **1.** Tüfek, tabanca, top vb. ateşli silâhların ucunda bulunan boru biçimindeki parça. **2.** Kasatura, kılıç, meç ve bıçak gibi kesici silâhların uzun ve keskin bölümü.

namus *is. (na:mus) Ar. nāmūs* **1.** Bir toplum içinde ahlâk kurallarına karşı beslenen bağlılık. **2.** Dürüstlük, doğruluk: *"Korkmadan buraya bakmak o zavallı için de bir namus borcu olmuştu."* -R. N. Güntekin. **3.** Sililik, iffet. **namusu iki paralık olmak** biri onursuz bir duruma düşmek. **namusu temizlenmek** (bir işin içinden) kendi saygınlığını yitirmeden çıkmak: *"Öyleyse, evvelâ, senin istediğin dava görülmüş olur. Yani hırsız olmadığın meydana çıkar. Namusun temizlenmiş olur."* -Ö. Seyfettin. **namusuna dokunmak** birinin namus ve onurunu olumsuz biçimde etkilemek. **namusuna sinek kondurmamak** **1)** kollamak, gözetlemek: *"Ben Ali Ağabeyin namusuna sinek kondurmam, keşkem aleyhisselam."* -H. Taner. **2)** namusuna, onuruna lâf söylettirmemek. **namusunu temizlemek** ahlâk ve onuruna ters düşen bir durumdan kurtulmak için birini veya kendini öldürmek. **namusuyla yaşamak** ahlâk ve onuruna bağlı yaşamak.

→ ***namus belâsı, namus davası, namus sözü***

namus belâsı *is.* Namusunu ve halk arasındaki saygınlığını korumak için katlanılan sıkıntı.

namus davası *is.* **1.** *huk.* Namusuna dokunulan kişinin açtığı dava. **2.** *mec.* Onur meselesi.

namuskâr *s. (na:muskâ:r) Ar. nāmūs + Far. -kār* Namuslu, namusuna düşkün.

namuslu *s.* **1.** Ahlâk kurallarına uygun olarak davranan: *"Benim babam namuslu bir vatanperverdi."* -A. Gündüz. *"Emine, köyünün en zengin ve en namuslu bir genciyle nişanlandı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *tkz.* Uygun, hilesiz, gereği gibi: *"Sallanma, git bana namuslu bir kahve pişir."* -M. Ş. Esendal.

namusluluk, -ğu *is.* Namuslu olma durumu: *"Öyle bir namusluluk ki bu, irili ufaklı bir sürü namussuzluktan ve ihanetten alınma derslerle oluşmuş."* -A. İlhan.

namus sözü *is.* Namus ve onur üzerine verilen söz, şeref sözü.

namussuz *s.* Ahlâk kurallarına uygun olarak davranmayan, ahlâk kurallarını çiğneyen.

namussuzca *s.* ve *zf. (namussu'zca)* Namussuz bir biçimde.

namussuzluk, -ğu *is.* Namussuz olma durumu veya namussuzca davranış: *"Çıplak bir erkeğe sürünmek namussuzluğunu yapmaktansa ölmeyi tercih ediyor."* -R. N. Güntekin.

namünasip, -bi *(na:münâ:sip) Far. nā + Ar. münāsib* Uygunsuz: *"Bazı kimseler, bana müracaat ederek, bu namünasip hâllerden şikâyet ettiler."* -R. N. Güntekin.

namüsait, -di *s. (na:müsâ:it) Far. nā + Ar. müsā'id* Uygun olmayan, elverişsiz: *"Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir."* -Atatürk. *"Siz Sebati Beydeki azme bakın ki böyle namüsait iklimde dahi çiçek yetiştiriyor."* -H. Taner.

namütenahi *s. (na:'mutena:hi) Far. nā + Ar. mütenāhī esk.* Sonsuz, ucu bucağı

olmayan: *"Öğleye yakın bu sis dağılınca gökyüzü namütenahi açılıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

namütenahilik, -ği *is.* Sonsuz olma durumu: *"Sanki birdenbire, ona, nihayetsiz derinlikleri, renksiz ve lekesiz namütenahilikleri gösteriyor."* -P. Safa.

namzet, -di *is. (na:mzet) Far. nāmzed* **1.** Aday: *"Ben kalkar, namzedin yüzüne dik dik bakarım."* -Ö. Seyfettin. *"Bu sözüyle kendi kendisini de namzetler içine sokmuş olacağını biliyordu."* -P. Safa. **2.** *hlk.* Sözlü, yavuklu. **namzet göstermek** bir iş için aday belirleyip sunmak.

namzetlik, -ği *is.* Namzet olma durumu, adaylık.

nan *is. (na:n) Far. nān* Ekmek: *"Alçak, nan ve nimet nankörü hain!"* -S. M. Alus.

*→ **nanıaziz***

nanay *s. argo* Yok: *Bende para nanay!*

nane *is. (na:ne) Ar. na'na' bot.* Ballıbabagillerden, yaprakları sapsız, çiçekleri beyaz veya menekşe renginde, ıtırlı, çok yıllık ve otsu bir kültür bitkisi *(Mentha piperita).* **nane yemek** yakışıksız bir davranışta bulunmak, uygunsuz bir iş yapmak.

*→ **nane likörü, nanemolla, nane ruhu, nane suyu, nane şekeri***

naneli *s.* **1.** Nanesi olan. **2.** İçinde nane ruhu olan.

nane likörü *is.* İçine nane esansı katılarak yapılan likör.

nanemolla *is.* ve *s. alay* **1.** Güçsüz, dayanıksız (kimse). **2.** Çok sık hastalanan, sağlıksız (kimse): *"Nanemollalar gibi boyuna hastalık derken, derdi nedir diye içine vesvese girecek..."* -S. M. Alus. **3.** İşten kaçınan, üşengeç.

nane ruhu *is.* Nane yapraklarından çıkarılan esans.

nanesiz *s.* Nanesi olmayan.

nane suyu *is.* İçinde nane ruhu eritilmiş su.

nane şekeri *is.* Nane ruhu karıştırılarak yapılan bir çeşit şeker.

nanıaziz *is. (na:nıazi:z) Far. nān + Ar. 'aziz* **1.** Tanrı tarafından ihsan edilen, besin olarak verilen nimet: *"O sofraya otururken tabağındaki nanıaziz dediği beyaz, sıcak ve mis kokulu ekmeği öpüp başına koyardı."* -A. Ş. Hisar. **2.** En kutsal yiyecek: *"Ah mübarek nimet, sana evvelden nanıaziz derlerdi."* -H. R. Gürpınar.

nanik, -ği *is.* Başparmağı burna değdirip öteki parmakları açarak ve sallayarak yapılan alay işareti.

nanikleme *is.* Naniklemek işi.

naniklemek *(-i)* Başparmağı burun ucuna değdirip diğer parmakları sallayarak alay işareti yapmak.

nankör *s. Far. nān-kūr* Kendisine yapılan iyiliğin değerini bilmeyen, iyilik bilmez: *"Şu kadınlar bir bakıma pek nankör, bir bakıma da pek hakikatli oluyorlar."* -H. Taner. *"Ben galiba biraz nankör tabiatliyim."* -S. F. Abasıyanık.

nankörce *s.* ve *zf. (nankö'rce)* Nankör (bir biçimde).

nankörleşme *is.* Nankörleşmek durumu.

nankörleşmek *(nsz)* Nankör duruma gelmek.

nankörlük, -ğü *is.* **1.** Nankör olma durumu. **2.** Nankörce davranış, küfran: *"Kadın ağzını açmış, gözünü yummuş, ne nankörlüğünü, ne taş yürekliliğini bırakmıştı."* -H. E. Adıvar. **nankörlük görmek** nankörce davranışla karşılaşmak: *"Annen bu yalıya o kadar emek vermiş, sonra nankörlük görmüş."* -P. Safa.

nansuk, -ğu *is. Fr. nansouk* Bir cins ince, sık dokunmuş patiska: *"Annesine gelince, şu anda nansuk üzerine pembe pamukkaki ile fisto yapmakta."* -H. Taner.

napalm *is. Fr. napalm (sodyumun kısaltması Na ve palmitat kelimelerinden) kim.* Yangın bombalarının doldurulmasında kullanılan, alüminyum veya sodyum palmitatla kıvamlaştırılmış madde.

*→ **napalm bombası***

napalm bombası *is.* Napalm doldurulmuş türlü biçimlerde bomba.

nar (I) *is. Far. nār, enâ bot.* **1.** Nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri

büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağaç *(Punica granatum).* **2.** Bu ağacın kırmızımtırak sarı sert bir kabukla örtülü, içinde çok sayıda kırmızımtırak, sulu taneler bulunduran yuvarlak yemişi. **nar gibi** iyice kızarmış (yiyecek).

→ ***nar çiçeği***

nâr (II) *is. (na:r) Ar. nār esk.* Ateş. **nâra yakmak** bir kimseye veya kendine zarar vermek. **nârına (veya nâra) yanmak** 1) *bk.* ateşine yanmak; 2) zarara uğramak, kötülükle karşılaşmak: *"Bizim çocukluğumuz, söğüt ağacından düdük yontmakla geçerken bir gün ele avuca sığmayan bir arkadaşın nârına yandık."* -B. R. Eyuboğlu.

→ ***narıbeyaz***

nara *is. (na:ra) Ar. na're* **1.** Haykırma, bağırma: *Akıncıların naralarıyla savaş alanı çınladı.* **2.** Sarhoş veya külhan beyi bağırması. **nara atmak (veya basmak)** yüksek sesle uzun uzun haykırmak: *"Boyuna bağırıyor, şarkı söylüyor, nara atıyorlar."* -Ö. Seyfettin. *"Sevinçten az daha bir nara atacaktım."* -R. H. Karay.

nar balinası *is. zool.* Narval.

narcıl *is. Ar. nārcīl bot. esk.* Hindistan cevizi.

nar çiçeği *is.* **1.** Parlak kırmızı renk. **2.** *s.* Bu renkte olan: *"İri, nar çiçeği dudaklarında tatlı bir gülümseyiş."* -R. H. Karay.

nardenk, -gi *is. Far. nārdeng esk.* Nar, erik, kızılcık gibi yemişlerden yapılan pekmez.

nardin *is. Far. nārdīn bot.* Maydanozgillerden, çayırlarda yetişen ve hayvanlara yem olarak verilen, başakçıkları tek çiçekli küçük bir bitki *(Eryngium campestre).*

narenc *is. Ar. nārenc bot.* Turunç.

narenciye *is. (na:renciye) Ar. nārenciyye bot.* Turunçgiller.

narenciyeci *is.* Narenciye üreticisi.

nargile *is. Far. nārgīle, nārgile* Tömbeki denilen bir cins tütünün dumanının sudan geçirilerek içilmesini sağlayan araç: *"Sağdan soldan nargile gurultularının yükseldiği işitiliyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***nargile tütünü***

nargile tütünü *is.* Tömbeki.

nargiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, nar çeşitlerini içine alan küçük bir familya.

narh *is. Far. narḫ nirḫ* Tüketiciyi korumak amacıyla, özellikle temel ihtiyaç maddeleri için resmî makamlarca belirlenen ve her yerde geçerli olan fiyat. **narh koymak** ihtiyaç maddeleri için değişmez fiyat belirlemek.

nârıbeyza *s. (na:'rıbeyza:) Ar. nār-i beyżā' esk.* Akkor.

narin *s. (na:rin) Far. nārīn* **1.** İnce yapılı, yepelek, nazenin: *"Bir tezgâhta tülbent dokuyan narin bir kıza âşık oldum."* -S. F. Abasıyanık. **2.** İnce, nazik: *"Söğüdün yaprağı narindir narin."* -Halk türküsü.

narinlik, -ği *is.* Narin olma durumu.

narkotik, -ği *is.* ve *s. Fr. narcotique* Uyuşturucu.

narkotizm *is. Fr. narcotisme* Uzun süre ve çok miktarda uyuşturucu madde kullanmaktan doğan bozuklukların bütünü.

narkoz *is. Fr. narcose tıp* İlâçla yapay olarak sağlanan ve vücutta bir veya birkaç görevin azalmasına yol açan uyku durumu. **narkoz vermek** ilâç vererek hastayı bilinçsiz ve ağrı duymaz duruma getirmek.

narkozcu *is. tıp* Ameliyat sırasında hastaya narkoz veren uzman.

narkozculuk, -ğu *is.* Narkozcunun işi.

narkozitör *is. Fr. narcositeur tıp* Narkozcu.

narsis *s. (mitolojideki Narkissas adından)* Kendi benliğini seven.

→ ***narsis kompleksi***

narsisizm *is. Fr. narcissisme (mitolojideki Narkissos adından)* İnsanın kendi benliğini sevmesi, özseverlik.

narsis kompleksi *is.* Kendini sevme özelliğini ön plâna çıkarmak işi: *"Narsis kompleksi az buçuk herkeste vardır."* -H. Taner.

narsislik, -ği *is.* Narsisizm.

narval, -li *is. (Danca nahrval'den) zool.* Atlas Okyanusunun Antartika bölge-

sinde yaşayan bir tür balina *(Monodon monoceros).*

narven *is. bot.* Karaağaç.

nas, -sı *is. Ar. naşş esk.* **1.** Açıklık, açık ve kesin yargı. **2.** *fel.* İnak, dogma.

nasbetme *is. esk.* Nasbetmek işi.

nasbetmek *(-i, -e) Ar. naşb + T. etmek esk.* Atamak.

nasfet *is. Ar. naşfet esk.* Hak ve adalete uygunluk, hakkaniyet, nisfet.

nasıl *s. (na'sıl) T. ne + Ar. aşl* **1.** (bir kimse, bir olay veya bir konu için) Ne gibi, ne türlü: *Nasıl kâğıt istiyorsunuz? -Nasıl kızdır? Melek gibi.* **2.** *zf.* Bir işin ne biçimde, hangi yolla olduğunu belirtmek için kullanılır: *"Ben dudaklarımın ucuna gelen bir suali nasıl sorduğumu, niçin sorduğumu bilmiyorum."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Bir hareketin yapılış biçimine duyulan şaşkınlığı belirtir: *Nasıl geldiniz? "Falih Rıfkı Atay gibi en güzel Türkçeyi yazan bir muhabirin kaleminden bu satırlar nasıl çıktı?"* -O. S. Orhon. **4.** "Yapmama imkânı var mı?" anlamında: *Bu yaptıklarından sonra ona nasıl kızmam?* **5.** Ne kadar çok: *Seni nasıl seviyorum.* **6.** Elbette, kesinlikle: *Bak nasıl sınıfını geçecek!* **7.** Ben sana dememiş miydim, gördün mü? *Nasıl, kitap kiminmiş?* **8.** İşin zorunlu olduğunu belirtir: *Okula nasıl gitmez!* **9.** *ünl.* Ne dediniz? veya "iyi mi, beğendiniz mi?" anlamlarında: *Nasıl, bir daha söyler misiniz? -Nasıl, iyi oldu mu?* **nasıl ki** iki cümle arasındaki anlam ilişkisini "olduğu gibi" anlamında bağlar: *"Acele etmez ağırdan alır, nasıl ki bu akşam da ağırdan alıyor."* -M. Ş. Esendal. **nasıl olmuşsa** her nasılsa: *"Nasıl olmuşsa, gece anam şişenin kırıldığının farkına varmamış."* -M. Ş. Esendal. **nasıl olsa** her durumda, er geç: *"Ölüm nasıl olsa gelecek diye düşündü."* -M. Ş. Esendal. **nasılsınız** bir kimsenin sağlığını ve durumunu öğrenmek içir sorulan nezaket sorusu.

nasılsa *zf. (na'sılsa)* **1.** Herhangi bir sebeple veya bilinmeyen bir sebeple: *"Araba tam duracağı sırada nasılsa sol tekerlekler küçük bir hendeğin içine kaydı."* -O. C. Kaygılı. **2.** Kuşkusuz, er geç, elbette: *"Her kurban bayramında onu kesmeye kıyamıyor -inşallah gelecek seneye- diye çarşıdan başka kurbanlar aldırıyordu. Fakat bir gün nasılsa kesilecekti."* -Ö. Seyfettin.

nasıp, -sıbı *is. Ar. naşb esk.* Atama.

nasır *is. Ar. nâsûr* En çok el ve ayağın sürekli sürtünmelere uğrayan noktalarında üst derinin kalınlaşması ve sertleşmesiyle oluşmuş deri: *"Ellerinde nasır, yüzlerinde nur / Yarına ümitle yürüyenlere / Bir selâm uçuralım."* -O. V. Kanık. **nasır bağlamak** (veya **tutmak**) **1)** nasırlanmak; **2)** *mec.* duygusuzlaşmak, duyarlığını yitirmek: *O adamın kalbi nasır bağlamış.* **nasırına basmak** menfaatlerine dokunmak: *"Tütün alıcılarının nasırına basmamak, gölgelerini bile çiğnemeden dolanıp da geçmek gerektiğini biliyordu."* -N. Cumalı.

nasırlanma *is.* Nasırlaşma.

nasırlanmak *(nsz)* Nasırlaşmak.

nasırlaşma *is.* Nasırlaşmak işi.

nasırlaşmak *(nsz)* **1.** Nasır oluşmak. **2.** *mec.* Duyarlığını yitirmek.

nasırlı *s.* Nasırı olan, nasır bağlamış, nasırlaşmış: *"Beni yontan eller nasırlı... köylü elleriydi."* -B. R. Eyuboğlu.

nasırsız *s.* Nasırı olmayan.

nasihat, -ti *is. (nasi:hat) Ar. naṣîhat* Öğüt: *"Nasihatleri sonuna kadar dinler ve bitince hiç sesini çıkarmaz."* -M. Ş. Esendal. **nasihat etmek (vermek** veya **nasihatte bulunmak)** öğüt vermek: *"Dinle sana bir nasihat edeyim / Hatırdan gönülden geçici olma."* -Karacaoğlan. *"Ayrılırlarken anası, Ayşe'ye son bir nasihat verdi."* -N. Cumalı.

→ ***nasihatname, nasihat yollu***

nasihatçi *is.* ve *s.* Öğüt veren kimse, öğütçü: *"Birinci ciltte garip, kaçık, bön, saf gördüğümüz Don Kişot, ikinci ciltte nasihatçi, oldukça muvazeneli bir adam oluyor."* -Ö. Seyfettin.

nasihatçilik, -ği *is.* Nasihatçinin işi.

nasihatname *is. (na:sihatna:me) Ar. naṣîhat + Far. nâme* Dinî konularda öğüt veren eser.

nasihat yollu *zf.* Öğüde benzer bir biçimde.

nasip, -bi *is. (nasi:p) Ar. naṣîb* **1.** Birinin payına düşen şey. **2.** Bir kimsenin elde edebildiği, sahip olabildiği şey: *"Türk'e ve Türk vatanına bir kurtuluş nasip ise onu gene Mehmetçiklerden beklemeliyiz."* -A. Gündüz. **3.** Kısmet, talih, baht: *Tembellerin nasibi aç kalmaktır.* **4.** Günlük kazanç. **nasip almak 1)** (Bektaşilikte) tarikata girme töreni yapılmak; **2)** yararlanmak, kısmetine düşeni elde etmek: *"Konaktaki hamamlardan halayıklar, hizmetçiler de nasiplerini alırmış."* -S. Birsel. **nasip etmek** (veya **etmemek**) **1)** fırsat vermek; **2)** eriştirmek: *"Allah bana o rezaletle gelmeyi nasip etmesin, ölmek daha iyi."* -H. E. Adıvar. **nasip olmak 1)** fırsat düşmek, elvermek: *"Acaba İstanbul'u bir daha görmek nasip olacak mı?"* -H. E. Adıvar. **2)** (mutluluk veren ve güzel şeyler için) erişmek, ulaşmak, kavuşmak: *Büyük kahramanlar yetiştirmek ancak büyük uluslara nasip olur. "Hiçbir erkeğe nasip olmadığını iddia edeceğim hayat, hep kaçamaklarla dolu idi."* -R. H. Karay. **nasibini almak 1)** güzel, hoşa giden bir şeyden kısa bir süre de olsa yararlanmak, sebeplenmek: *"Herkes ondan haz veya hüzün, kendi nasibini alırdı."* -A. Ş. Hisar. *"Ya ben sana kavuşur nasibimi alırım, ya bu yolda ölür, adımı yaşatırım."* -T. Oflazoğlu. **2)** nasiplenmek: *"Bugün, resim dünyasından nasip almış mimarlar yaptıkları yapıların dışlarını da içleri gibi türlü çeşit renklerle donatıyorlar."* -B. R. Eyuboğlu.

nasiplenme *is.* Nasiplenmek işi.

nasiplenmek *(-den)* Nasibini almak, sebeplenmek.

nasir *is. (na:sir) Ar. nāṣir esk.* Nesir yazan, nesir ustası.

Nasranî *öz. is. (nasra:ni:) Ar. naṣrānî (İsa Peygamber'in doğduğu Nasıra köyünün adından)* Hristiyan, İsevî.

Nasranîlik, -ği *öz. is.* Hristiyanlık, İsevîlik.

nasyonalist *s. Fr. nationaliste* Ulusculuk yanlısı.

nasyonalizm *is. Fr. nationalisme* Ulusculuk.

nasyonal sosyalizm *öz. is.* Hitler ve Nasyonal Sosyalist Partisinin öğretisi, Hitlercilik.

naşi *e. (na:şi:) Ar. nāşî esk.* Ötürü, dolayı: *Hastalığından naşi gelemedi.*

naşir *is. (na:şir) Ar. nāşir esk.* **1.** Yayan, saçan. **2.** *esk.* (gazete, dergi, kitap) Yayımlayan, çıkaran, yayımcı, tâbi, editör.

natamam *s. (na:'tamam) Far. nā + Ar. temām esk.* Eksik, tamamlanmamış, bitmemiş.

natıka *is. (na:tıka) Ar. nāṭika esk.* **1.** Düşünüp söyleme yeteneği. **2.** Düzgün ve iyi konuşma yeteneği.

natıkalı *s.* Düzgün ve iyi konuşan.

natıkasız *s.* Natıkası olmayan.

natır *is. Ar. nāṭir* Kadınlar hamamında hizmet eden ve müşterileri yıkayan kadın.

→ ***natır nalını***

natırlık, -ğı *is.* Natır olma durumu veya natırın işi.

natır nalını *is.* Kadın hamamında en yüksek ökçeli nalın türü.

nativizm *is. Fr. nativisme* Doğuştancılık.

nato *s. (na'to)* Söz dinlemez, söz anlamaz, taş gibi kafa" anlamındaki **nato kafa, nato mermer** deyiminde geçer.

natron *is. Fr. natron kim.* Hidratlı doğal sodyum karbonat.

natuk *s. (natu:k) Ar. naṭūḳ esk.* Düzgün, güzel ve kolaylıkla söz söyleyen.

natura *is. (natu'ra) Lât.* İnsanın yaradılış özelliği: *"Biraz da hastanın naturasını kollamadan ilâç yazar."* -R. N. Güntekin.

natür *is. Fr. nature* Tabiat, doğa.

natüralist *s. Fr. naturaliste* Natüralizm akımını benimseyen (kişi).

natüralizm *is.* ve *s. Fr. naturalisme* **1.** Gerçeğin doğaya uygun biçimde yansıtılmasını amaçlayan sanat akımı. **2.** *fel.* Gerçeğin yalnızca doğa ile açıklanması.

natürel *is. Fr. naturel* Doğada rastlandığı gibi, doğaya uygun olan, doğa güçle-

rine, kurallarına uyan, doğal, tabiî: *Natürel renk.*

natürist *is. Fr. naturiste* Natürizm öğretisini benimseyen kimse.

natürizm *is. Fr. naturisme* Toplumsal kuruluşların ve yaşayış biçiminin doğaya dönük olmasını amaç edinen öğreti.

natürmort, -tu *is.* ve *s. Fr. nature morte* Konusu, cansız varlıklar veya nesneler olan resim.

navçağan *is. bot.* Çiçekleri katmerli ve mor renkte olan bir tatula türü *(Datura).*

navlun *is. (navlu:n) Yun. navlon* **1.** Bir yerden başka yere ulaştırmak için gemiye alınan eşyanın bütünü: *"Kendi kesemden navlun parasını ödeyecektim, nasıl olsa."* -E. E. Talu. **2.** Taşıyıcı tarafından, gemisinde taşınacak yük için istenen ücret.

naylon *is. (na'ylon) İng. nylon (fabrikaca konulan ad)* **1.** Temel maddesi poliamit reçinesi olan, birçok giyim ve ev eşyası yapımına yarayan, sert, dayanıklı ve esnek madde: *"Apartmanın kapıcısı naylonlara sardığı çöpleri yamaçtan aşağı attı."* -H. Taner. **2.** *s.* Bu maddeden yapılmış olan. **3.** *s. mec.* Düzme, sahte.

→ ***naylon fatura, naylon kız***

naylon fatura *is.* Giriş faturası olmayan bir mal için alıcıya verilen ve birini harcama yapmış gibi göstermek amacıyla düzenlenen faturanın halk arasındaki adı.

naylon kız *is.* Asrî, modern kız.

naz *is. (na:z) Far. nāz* **1.** Kendini beğendirmek amacıyla yapılan davranış, cilve. **2.** İsteksiz gibi görünerek yalvartmak amacıyla yapılan davranış: *Çok naz âşık usandırır.* **3.** Şımarıklık: *Ben onun nazını çekmem.* **naz etmek** nazlanmak: *"Bu kız araya girmemiş olsaydı, Sevim, belki bana bir parça naz ederdi."* -R. N. Güntekin. **(kendini) naza çekmek** istekli olduğu hâlde yapmacıklı davranışlarla isteksiz gibi davranmak. **(birine) nazı geçmek** dilediğini kabul ettirecek kadar hatırı sayılmak. **nazına katlanmak** istenen her şeyi hangi durumda olursa olsun yerine getirmek: *"Cemal Paşa, gençlik akımı içinde hatırı sayılır olduğunu bildiği için sonuna kadar Halide Hanımın nazına katlandı."* -F. R. Atay. **(birinin) nazını çekmek** her istediğini yerine getirmek: *"Ben karım için çalışıyorum. Epeyce kazanıyorum. Onun nazını çekerek bütün çocuklarına katlanıyorum."* -M. Ş. Esendal.

nazal *s. Fr. nasal gr.* Genizsil.

nazar *is. Ar. naẓar esk.* **1.** Bakış, bakma, göz atma: *"İlk nazarda mağrur, azametli tesirini veriyor."* -S. M. Alus. **2.** *esk.* Bir konu hakkında düşünme, görüş: *"Nazarında herkes zındıktı, hırsızdı, yalancıydı."* -Ö. Seyfettin. *"Nazarımda daima küçük ve kusurlu kalacaktır."* -R. N. Güntekin. **3.** Belli kimselerde bulunduğuna inanılan; insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala, mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç. **nazar değmek** (veya **nazara gelmek**) göz değmek: *"Hele marangoz Halil'in gözünü de denemiş. Nazara gelmemek için kendi kendine okuyup üflüyor, nerede tahta görürse tak tak vuruyor."* -H. Taner. **(birinin) nazarında** birinin düşüncesine göre, birinin gözünde: *"Bu, İsviçreliler nazarında bizim itibarımızı hayli yükseltmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **(bir şeye şu** veya **bu) nazarıyla bakmak** ona öyle imiş gibi, o gözle bakmak: *Ona düşman nazarıyla bakıyor.*

→ ***nazar boncuğu, nazardikkat, nazarıtibar***

nazaran *zf. Ar. naẓaran* Göre, oranla, kıyasla: *"Buna nazaran şimdi vereceğim malûmat ve izahatı anlamak daha kolay olacaktır."* -Atatürk. *"Pasaportlarını başka bir yer için vize ettirmediklerine nazaran ikisi de henüz adadırlar."* -A. Gündüz.

nazar boncuğu *is.* **1.** Göz değmesin diye takılan mavi boncuk veya bunun yerini tutan başka şey, göz boncuğu. **2.** Eşi benzeri olmayan, tek.

nazardikkat, -ti *is. Ar. naẓar-ı dikkat* İlgi. **nazardikkatini çekmek** ilgisini çekmek.

nazarıtibar *is. Ar. naẓar-ı i'tibâr esk.* İlgi, dikkat. **nazarıtibara almak** dikkat

etmek, dikkate almak.

nazarî *s. (nazarî:) Ar. nazarî esk.* Kuram niteliğinde olan, kuramsal, teorik: *"Bazı nazarî dersler bir kısım talebeye hiç şüphesiz daha eğlenceli gelecektir."* -H. F. Ozansoy.

nazariyat *ç. is. (nazariya:t) Ar. nazariyyât, nazariyye'* nin çokluk biçimi *esk.* Kuramlar.

nazariyatçı *is. esk.* Kuramcı.

nazariye *is. Ar. nazariyye esk.* Kuram, teori: *"Hiçbir fikir, hiçbir nazariye bu sevgiyle karşılaşamaz."* -O. S. Orhon.

nazariyeci *is.* Teorisyen, kuramcı.

nazarlık, -ğı *is.* Nazarı etkisiz duruma getirdiğine inanılan, kumaş parçası, mavi boncuk, kurşun, dua yazılı kâğıt, muska gibi şey: *"Aman nazar değmesin, buna derhal bir nazarlık astırmalı!"* -A. Ş. Hisar.

nazenin *s. (na:zeni:n) Far. nâzenîn* **1.** Cilveli, nazlı: *"Kenarın dilberi nazik de olsa nazenin olmaz."* -Atasözü. *"Sana bizim gibi nazik, nazenin dilberler yaramaz."* -O. C. Kaygılı. **2.** Narin, ince yapılı. **3.** *is.* (yerme amacıyla) Şımarık, nazlı yetiştirilmiş: *Nazeninim, kimseyi de beğenmez! "Gel gelelim bu nazeninim, gümrük kolcularıyla fingirdemeye başlamış."* -R. N. Güntekin. **4.** *esk.* Bir Bektaşî tarikatının adı.

nazım, -zmı *is. Ar. nazm ed.* Hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan kafiyeli söz dizisi, manzume, koşuk.

→ ***nazım birimi, nazım türü, nazmetme, nazmetmek***

nâzım *s. (na:zım) Ar. nâzim* **1.** Düzenleyen, düzene koyan, tertip eden: *İstanbul nâzım planı.* **2.** *is. ed.* Manzume yazan kimse.

→ ***nâzım plân***

nazım birimi *is. ed.* Şiirde en küçük anlam bütünlüğünü sağlayan ve kendi içinde bağımsız dize topluluğu.

nâzım plân *is.* Bir yerleşim bölgesinin bütün bayındırlık işlerinde göz önünde tutulmak için hazırlanmış plân.

nazım türü *is. ed.* İçeriğine ve konusuna göre şiirin kendi içinde ayrılması ve adlandırılması.

nazır *s. (na:zır) Ar. nâzır* **1.** Bir yere doğru bakan (ev, oda vb.): *"Babam... denize nazır, güzel bir ev bulmuştu."* -Y. K. Beyatlı. *"Küçük fakat çok şirin bir oda, gölgelik, denize nazır."* -H. Taner. **2.** *is. esk.* Bakan: *Hariciye nazırı. Dahiliye nazırı. "Eski nazırlardan birisine ilk defa burada rastladım."* -A. Gündüz.

Nazi *öz. is.* ve *s. (na'zi) Alm. Nazi* Nazizm yanlısı (kimse).

nazik, -ğı *s. (na:zik) Far. nâzuk* **1.** Başkalarına karşı saygılı davranan: *Nazik adam.* **2.** İnce yapılı, narin. **3.** Özen, dikkat gösterilmezse kırılabilen, bozulabilen: *Nazik bir araç.* **4.** Özen gösterilmezse, gerekli önlemler alınmazsa kötüleşebilen, kritik: *Nazik bir durum. "Şimdi devleti tehlikeden kurtaracak pek nazik zamandır."* -A. Ş. Hisar. **5.** Dikkat isteyen, özen gerektiren: *Nazik bir iş.*

nazikâne *zf (na:zikâ:ne) Far. nâzukâne* İncelikle, saygıyla, nezaketle.

nazikçe *zf. (na:zi'kçe)* Nazik, ince, saygılı (bir biçimde).

nazikleşme *is.* Nazikleşmek işi.

nazikleşmek *(nsz)* **1.** Nazik davranmak. **2.** Özen gösterilmezse kötüleşebilecek bir duruma girmek: *Uluslar arası durum nazikleşti. "...bahsin nazikleştiği bu sırada bir söz sarf etmiş olmak için..."* -M. Ş. Esendal.

naziklik, -ği *is.* Nazik olma durumu veya nazikçe davranış, nezaket.

nazil *s. (na:zil) Ar. nâzil esk.* **1.** İnen, iniş. **2.** Konaklayan.

Nazileştirme *is.* Nazileştirmek işi.

Nazileştirmek *(-i)* Propaganda yolu ile Nazizm yanlısı yapmak.

nazir *s. (nazi:r) Ar. nazîr esk.* Benzer, eş, örnek: *"Bazan geçen sene görmüş olduğumuz bir perçemin nazirini görürdük."* -A. Ş. Hisar.

nazire *is. (nazi:re) Ar. nazîre esk.* **1.**

(davranış, söz için) Karşılık olarak, benzetilerek yapılan davranış, söz. **2.** *ed.* Başka bir manzume örnek alınarak aynı ölçü ve aynı uyakla yazılan manzume: *"Yahya Kemal'e hayılıyor, boş zamanlarında onun rubailerine nazireler yazmaya çalışıyordu."* -H. Taner. **nazire yapmak** bir söze, bir davranışa benzeriyle karşılık vermek.

nazirsiz *s.* Benzersiz, eşsiz: *"Evvelce nazirsiz güzel olması lâzım gelen yüzü, artık buruşmuş..."* -R. E. Ünaydın.

Nazizm *is. Fr. nazisme* Almanya'da 1930'lu yıllarda Hitler tarafından kurulan Nasyonal Sosyalist Partisinin, Alman ırkının üstünlüğünü savunan politikası, Hitlercilik.

nazlanı nazlanı *zf. hlk.* Nazlanarak: *"Nazlanı nazlanı çözer kuşağı / Çevresinde gülü olsam Döndü'nün."* -Halk türküsü.

nazlanış *is.* Nazlanmak işi veya biçimi.

nazlanma *is.* Nazlanmak işi.

nazlanmak *(nsz)* **1.** Kolayca gönlü olmamak, ısrar beklemek: *Bu işi kabul edinceye kadar pek nazlandı. "Ara sıra buluşup içer, birbirine nazlanıp türlü lâkırdılar söylemekten hoşlanırlar."* -M. Ş. Esendal. **2.** İsteksiz görünmek.

nazlı *s.* **1.** Kolayca gönlü olmayan, kendini ağır satan, işveli, edalı: *"Nazlı mı nazlı, süzüm süzüm süzülen bir kız çocuğuydu."* -T. Buğra. **2.** Üstüne titrenilen, değer verilen, sevgili: *"Ben çocukluğumdan beri gayet nazlı büyüdüm."* -P. Safa. **3.** Özen isteyen, nazik.

nazlılık, -ğı *is.* Nazlı olma durumu.

nazmen *zf. Ar. nazmen* Şiir olarak.

nazmetme *is.* Nazmetmek işi veya durumu.

nazmetmek *(-i) Ar. nazm + T. etmek* Nazım biçimine sokmak, nazım olarak düzenlemek: *"Şair doğmuş olanlar bile nazmetmek kabiliyetini yavaş yavaş edinirler."* -Y. K. Beyatlı.

Nb *kim.* Niyobyum'un kısaltması.

-ncı/-nci, -ncu/-ncü Sayı adlarından, sıra sayıları türeten ek: *altı-ncı, üç-ü-ncü.*

-nç Fiilden isim ve sıfat türeten ek: *bas-ı-nç, kork-u-nç, gül-ü-nç* vb.

Nd *kim.* Neodim'in kısaltması.

ne (I) *is.* Türk alfabesinin on yedinci harfinin adı.

ne, -yi (II) *zm.* **1.** Hangi şey: *O size ne söyledi? Bana ne vereceksiniz? "Ne ekersen onu biçersin."* -Atasözü. **2.** Soru biçiminde şaşma bildiren ünlem: *Ne, yıkıldı ha!* **3.** (şart birleşik zamanıyla) Her şey: *Ne görse ister. Kimin nesi varsa. Ne isterse yapar.* **4.** (çokluk ekiyle) Birçok şeyler: *Neler söylüyor?İnsan aklı neler keşfediyor?* **5.** *s.* Hangi: *Ne gün gelecekler? "Elimdeki malı ne cehenneme göndereyim ben şimdi?"* -H. Taner. *"Güzel heykel, ne yandan bakarsan, ne yana çevirirsen gene güzeldir."* -B. R. Eyuboğlu. **6.** *s.* ve *zf.* Soru yoluyla itiraz anlatır: *Ne karışıyorsun?* **7.** *s.* Nasıl: *Bu ne kıyafet?* **8.** *zf.* Şaşma veya çokluk bildirir: *Ne sıcak, ne sıcak! Ne güzel çiçekler! Ne kaba adam!* **9.** Sana ne, bana ne gibi soru cümlelerinde "ne ilgisi var" anlamındadır: *Zahmeti ben çekeceğim, sana ne?* **ne âlâ memleket** haksız ve yersiz işlerin hoş görüldüğü, kurallaştığı bir ortam için ters anlatışla "diyecek yok" ne güzel!" anlamında kullanılır. **ne âlem** yadırganan ama kızılmayan davranışları olan kimseler için kullanılır: *Ne âlem çocuksun!* **ne âlemde?** nasıl? **ne alıp veremiyor?** isteği, dileği nedir, niçin musallat oluyor? **ne arar** (veya **onda ... ne gezer**) onda yoktur: *Onda para ne arar!* **(herhangi bir yerde) ne arıyor** ne, neden oraya gitmiş: *Sen burada ne arıyorsun, haydi çabuk eve!* **ne biçim?** nasıl? **ne buyrulur?** onun nasıl bir şey olduğunu gördünüz, buna ne diyorsunuz? **ne çare** çaresi yok, elden ne gelir. **ne çıkar 1)** ne zararı var? *"Dar bir gün gelmiş, birinden üç beş kuruş almışım, bundan ne çıkar?"* -M. Ş. Esendal. **2)** bir sonuç vermez! **3)** nasıl bir yarar umulur? **ne dağda bağım var, ne çakaldan davam** tuttuğum bir taraf yok ki ona saldıranların karşısında olayım. **ne çiçektir, biliriz** ne yeteneksiz, niteliksiz olduğunu biliriz. **ne dedim de** pişmanlık gösterir: *Ne dedim de seni dinlemedim!* **ne de olsa** ne denli eksi-

ği, kusuru olursa olsun, böyle olmakla birlikte: *Ne de olsa, o bizden tecrübelidir.* **ne demek? 1)** bunun anlamı nedir? *Bu kelime ne demek? Ne dedim de darıldın?* **2)** hiç öyle şey olur mu, o nasıl şey, hiç yakışık alır mı? *Vazifeden kaçmak ne demek! "Sizi hiç han bucağına kor muyuz, herkes bize ne der?"* -M. Ş. Esendal. **ne demek olsun** *bk.* ne demek. **ne demeye 1)** ne diye, nasıl bir düşünceyle, hangi maksatla, niçin? **2)** hangi anlama? **ne denir!** (veya **ne dersin**) bir konuda söyleyecek söz kalmadığını anlatır. **ne denli** ne kadar: *"Fakat şaşkınlığı ne denli büyük olursa olsun, oranın güzelliği daha büyüktü."* -Halikarnas Balıkçısı. **ne dese beğenirsin?** "nasıl beklenmeyen bir söz söylendi biliyor musun" anlamında kullanılır. **ne de olsa** ne kadar eksiği olursa olsun. **ne diye?** nasıl bir düşünceyle, niçin? *Bu sözü ne diye söyledin? "Sen bundan on yıl önce kişiliğini bulmuştun, ne diye bunu bırakıp başka şeyler arıyorsun?"* -B. R. Eyuboğlu. **ne ekersen onu biçersin** nasıl davranırsan öyle karşılık görürsün. **ne fayda** iş işten geçtikten sonra alınan boş önlemler için "neye yarar" anlamında kullanılır. **ne gezer** bulunmaz, yoktur: *"Burada böyle şeyler ne gezer efendim?"* -M. Ş. Esendal. *"Kâr mı, ne gezer efendim? Hatta ziyanına satıyordu."* -Halikarnas Balıkçısı. **ne gibi?** nasıl, ne türlü? **ne gözle bakmak** inancını belirtir biçimde bakmak; değerlendirmek: *"Bana ne gözle bakıldığını bu kadınların ağzından açıkça işitince, evimden, kocamdan, her şeyden, hepsinden soğudum."* -M. Ş. Esendal. **ne güne duruyor? 1)** ... varken başka şey gerekmez: *Biz ne güne duruyoruz?* **2)** şimdi yapmazsa (kullanmazsa) ne zaman yapacak (kullanacak)? **ne günlere kaldık!** zamanın olaylarından yakınma anlatır. **ne haber?** bir şey biliyor musunuz? **ne hacet** gereksiz: *"Bir gamlı hazanın seherinde / Israra ne hacet yine bülbül?"* -A. Haşim. **ne haddine!** ona mı düşmüş, ona mı kalmış, ona düşmez: *Böyle yazı yazmak onun ne haddine!* **ne hâlde?** hangi durumda? **ne hâli varsa görsün** (öğüt ve uyarı dinlemeyenler için) ne yaparsa yapsın, beni ilgilendirmez" anlamında kullanılır. **ne hikmetse (hikmettir)** bilinmeyen bir sebepten dolayı: *"Elektrik ampulü ne hikmetse hep bozulmuş olurdu."* -H. Taner. *"Yalnız ne hikmettir, yapılan yolların bir kısmı çok çabuk bozuluyor."* -R. N. Güntekin. **ne idiği belirsiz** ne olduğu, soyu sopu belirsiz: *"Ben âdeta bu ne idiği belirsiz herife gittikçe ısınıyorum."* -O. C. Kaygılı. **ne imiş?** ne değeri var? **ne ise** neyse. **ne istediğini bilmek** amacını kesin ve kararlı bir biçimde belirlemek: *"Ne istediğini bilen iradeli bir kişiliği ve dişiliği vardı."* -H. Taner. **ne iyi!** mutluluk ve beğenme anlatır. **ne kadar 1)** niceliği anlamıyla soru bildirir: *Ne kadar kaldı?* **2)** çok, oldukça: *Ne kadar sıcak! "Bizim arkadaşın ne kadar bahtlı büyük anası varmış."* -M. Ş. Esendal. **3)** ne ölçüde: *Siz ne kadar çalışsanız ona yetişemezsiniz. "Bu çocuğa ne kadar alıştığımı bu dakikaya kadar fark etmemiştim."* -R. N. Güntekin. **ne kadar olsa** ne de olsa, sonuçta: *"Eh ne kadar olsa anadır. Ben de acıdım."* -M. Ş. Esendal. **ne mal olduğunu bilmek** (veya **anlamak**) (birinin) nasıl bir nitelikte, yetenekte ve yaratılışta olduğunu bilmek, kestirmek: *"Fıldır fıldır dönen aç gözlerini gördüğüm zaman ne mal olduğunu hemen anladım."* -H. R. Gürpınar. *"Büyük hanım, bir bakışta onun ne mal olduğunu anlamıştı."* -R. N. Güntekin. **ne mal olduğunu biliriz** işe yaramaz, hatta kötü kişi olduğunu biliriz. **ne mene** *hlk.* ne çeşit, ne türlü: *"Bu artırma dedikleri de ne mene şeymiş diye kalktın buraya geldin?"* -H. Taner. **ne mümkün** olacak şey değil, imkânsız: *"Görüp de sevmemek ne mümkün seni / Güzelsin, incesin, tatlısın, şensin."* -O. S. Orhon. **ne münasebet!** hiç öyle şey mi olur, hiç ilgisi yok: *"Ümit, ideal, şahsiyet dediğiniz zaman da hep aynı şeyleri mi anlıyorsunuz? Ne münasebet!"* -P. Safa. **ne o?** ne var, ne oluyor? **ne olacak! 1)** küçümseme anlatır: *Ne olacak, kenarın dilberi.* **2)** ne değeri var, önemi yok. **ne olduğunu bilememek** şaşırmak, aklı başından gitmek. **ne oldum delisi olmak** ummadığı bir duruma

ulaşan kimse çok şımarmak. **ne olur** (veya **ne olursun, ne olursunuz**) yalvarırım, lütfen, rica ederim: *Ne olursunuz, bunu yapmayın. "Ah ne olur büyük bir adam çıksa da sanatı da böyle tarif etseydi."* -B. R. Eyuboğlu. **ne olur ne olmaz** her ihtimale karşı, ne olacağı belli değil. **ne olursa olsun** her durumda, olumlu veya olumsuz bütün şartlarda: *"Ne olursa olsun tahtı ele geçirmek amacını gütmüyorum ben."* -T. Oflazoğlu. **ne oluyor?** ne gereği var veya ne karışıyor? **ne pahasına olursa olsun** ne büyük özveri isterse istesin; her türlü sıkıntı ve tehlikeyi göze alarak. **ne söylüyorsun? 1)** söylediğine dikkat ediyor musun? **2)** gerçek mi? doğru mu? **ne sularda?** ne durumda, ne merkezde? *Sizin kovaladığınız iş ne sularda?* **ne var ki** aralarında aykırılık bulunan cümleleri bağlamaya yarar, ama, fakat, lâkin: *"Ne var ki Halide Edib'i bu yüzden eleştirmek doğru olmaz."* -H. Taner. **ne var ne yok 1)** ne haberler var, işler nasıl? **2)** olanların bütünü: *"İş, hemen ne var ne yok yüklenip yola çıkmaya kalıyordu."* -S. F. Abasıyanık. *"Müzede ne var ne yok hepsini göreyim de bir sorarlarsa mahcup olmayayım."* -B. R. Eyuboğlu. **ne yaparsın ki** (veya **ne yapmalı ki**) ne çare ki. **ne yapıp yapıp** her ne durumda olursa olsun bir çözüm yolu bularak: *"Seni ne yapıp yapıp memleketine göndereceğim."* -F. R. Atay. **ne yârdan geçer ne serden** elde etmek istenen şey özveri gerektirir: *"Ne yârdan geçerim, ne serden / Ne denizlerden ne gökyüzünden."* -O. V. Kanık. **ne yazar** *argo* hükmü olur mu? değeri var mı? *"Tut ki para babası olduk, kültür ve sanat alanında bir karış yol alamazsak bütün bunlar ne yazar?"* -H. Taner. **ne yüzle** hiç utanmadan. **neden ise** *bk.* nedense. **neden sonra** gereğinden çok sonra: *"Ferit bu yüze bakarken o kadar şaşırdı ki, kazın yattığı karyolanın ayak tarafında, annesinin tavandaki ampule uzanarak havlu ısıttığını neden sonra görebildi."* -P. Safa. **nedir ki 1)** şu var ki: *Nedir ki onların sözü pek dinlenmez.* **2)** hangi nedenle? **3)** önemsiz, değersiz. **neler** çok ve çeşitli şeyler: *Bugün neler gördük.* **neler de neler, maydanozlu köfteler** (alay yollu) akla gelmedik şaşılacak şeyler. **ne lâzım** niçin ilgileniyorsun, ilgilenme. **nesi 1)** bazen insanlar için zamir olarak kullanılır: *Ali, Ahmed'in nesidir?* **2)** hangi yönü, hangi tarafı: *Bu odanın nesi değişmiş?* **3)** çok iyi, çok güzel: *"Hem nesi var yahu, akça pakça kız."* -S. F. Abasıyanık. **nesi var nesi yok** bütün serveti: *"Eşkıyalar yolun gerisini de tutmuşlardı. Can maldan tatlı. Herkes nesi var nesi yok efenin önüne döktü."* -Ö. Seyfettin. **neye uğradığını bilememek** (veya **şaşırmak**) ansızın üzücü, sıkıcı, neşeli, güzel veya hoş bir durum karşısında kalmak: *"Martı gibi, şiirli duygu dolu bir oyunla karşılaşınca neye uğradığını şaşırır."* -N. Cumalı. **neyin nesi (kimin fesi)** "kimdir, nasıl bir kişidir? ne idiği belirsiz" anlamında kullanılır: *"En iyisi, adam böyle böyle, evi kiraya istiyor, git, sor, soruştur, neyin nesi, kimin fesidir, derim."* -O. Kemal. **neyleyim** ne yapabilirim, elden ne gelir? **neymiş** söylendiğine göre, güya: *"Neymiş, arkadaşlarını getiriyor, kumar oynuyorlarmış."* -M. Ş. Esendal.

ne âlâ *is.* Ne iyi, diyecek bir şey yok: *Gelirse ne âlâ, gelmezse hakkını kaybeder. "Pamuk tutarsa ne âlâ, ama bu yıl bir de çeltiği deneyelim demişler."* -B. R. Eyuboğlu.

nebat *is. (neba:t) Ar. nebât bot. esk.* Bitki: *"Hepsi kır nebatları gibi gelişigüzel, bu mevsim burada, öbür mevsim orada doğup yaşıyorlar."* -A. Gündüz.

nebatat *ç. is. (neba:ta:t) Ar. nebâtât, nebât'ın* çokluk biçimi *bot. esk.* **1.** Bitkiler. **2.** Bitki bilimi, botanik.

→ ***nebatat bahçesi***

nebatat bahçesi *is.* Her türlü bitkinin örnek olarak yetiştirilip meraklıların incelemesine açık bulundurulan yer, botanik bahçesi.

nebatî *s. (neba:ti:) Ar. nebâtî esk.* Bitki ile ilgili, bitkisel.

nebevî *s. (nebevi:) Ar. nebevî esk.* Hz. Muhammed'le ilgili, Hz. Muhammed'e ilişkin.

nebi *is. (nebi:) Ar. nebî* Peygamber, savacı. **Nuh nebiden kalma** çok eski, modası çoktan geçmiş olan.

nebülöz *is. Fr. nébuleuse astr.* Bulutsu.

nebze *is. Ar. nebze* **1.** Az şey, az. **2.** Biraz, kısa bir süre, bir parçacık: *"Hiddetlenmeden bir nebze de beni dinle!"* -S. M. Alus.

nebzecik, -ği *is.* ve *s.* Pek az, küçücük: *"Söylediği lâflardan hiçbirinin bir nebzecik samimî, bir nebzecik eğilir bükülür, nahiyeye faydası dokunur ciheti yoktu."* -S. F. Abasıyanık.

necabet *is. (neca:bet) Ar. necâbet esk.* Temiz bir soydan gelme, soyluluk: *"Eşyanın bile ihtiyarlamasında bir necabet vardı."* -M. C. Kuntay.

necaset *is. (neca:set) Ar. necâset esk.* **1.** Pislik. **2.** Dışkı, ters (II).

necat *is. (neca:t) Ar. necât esk.* Kurtuluş: *"Esirliğin ağır ve ateşli zincirleri altında inleyen her Müslüman, bir necat gününden ümidini kesmemiş."* -Ö. Seyfettin. **necat bulmak** kurtulmak.

nece *zf. (ne'ce)* Hangi dilde, hangi dilden? *Bu adam nece konuşuyor? Bu yazı necedir?*

Necef taşı *is. Ar. necef jeol.* Parlak ve saydam bir çeşit kuvars billûrü.

neci *is.* Ne iş yapar, ne ile uğraşır? *Bu adam necidir? "Benim babam neciydi anne?"* -S. F. Abasıyanık. **neci oluyor!** niçin karışıyor, ona ne? *Sen neci oluyorsun, kendi işine bak!*

necip, -bi *is. (-ci:bi) Ar. necîb esk.* Soylu, soyu temiz.

nedamet *is. (neda:met) Ar. nedâmet* Pişmanlık: *"Gözlerime iki damla nedamet yaşı getirmek için dudaklarımı bütün kuvvetimle ısırıyordum."* -H. C. Yalçın. **nedamet duymak** (veya **getirmek**) pişman olmak: *"Ben şimdi nedamet getirdim."* -P. Safa. *"Hanım durumunun ayıbını hissedip, nedamet getirmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

nedametle *zf. (neda:me'tle)* Pişmanlık duyarak: *"Nedametle, kendimden ve etrafımdakilerden tiksinti içinde inzivama dönerim."* -R. H. Karay.

nedbe *is. Ar. nedbe esk.* Yara izi.

neden *is.* **1.** Bir olayı veya durumu gerektiren veya doğuran başka olay veya durum, sebep: *Bunun nedenini sorma.* **2.** *zf.* Bir olayı doğuran başka bir olayı sormak için kullanılır; niçin: *"Biz şarklılar neden ille her şeyi büyütüp efsaneleştiririz?"* -H. Taner. **3.** *is. fel.* Bir varlığı veya olayı etkileyen, oluşturan, doğuran şey, sebep, illet: *"İzmir'in işgali faciası, özel nedenlerden, onu ayrıca ilgilendiriyor."* -A. İlhan. **neden olmak** bir şeyin olmasına veya ortaya çıkmasına yol açmak, sebep olmak.

→ ***neden bilimi, neden sonra, neden tanrıcılık***

neden bilimi *is. fel.* **1.** Olgulara yol açan sebeplerin bütünü, etiyoloji. **2.** *tıp* Hastalık sebeplerini araştıran tıp dalı, etiyoloji.

nedeniyle *zf. (nedeni'yle)* Yüzünden, dolayısıyla, sebebiyle.

nedenli *s.* Nedeni olan, sebepli.

nedenli nedensiz *zf.* Hiçbir dayanağı yokken, nedeni olsun veya olmasın, sebepli sebepsiz.

nedense *zf. (nede'nse)* Bilinmeyen, belli olmayan bir sebep dolayısıyla: *"Eline sarılmak istedi, o da nedense elini vermekten çekiniyor."* -M. Ş. Esendal.

nedensel *s.* Nedenle ilgili olan, sebep niteliğinde olan, illi.

nedensellik, -ği *is.* Nedensel olma durumu, illiyet.

→ ***nedensellik ilkesi***

nedensellik ilkesi *is.* Her şeyin bir sebebi vardır ve aynı şartlar altında, aynı nedenler, aynı etkileri doğurur biçiminde özetlenebilen ilke.

nedensiz *s.* **1.** Nedeni olmayan, sebepsiz. **2.** *zf.* Bir sebebi olmadan: *Nedensiz gülerdi.*

neden sonra *zf.* **1.** Aradan bir hayli zaman geçince: *"O adamın neden sonra ismini öğrendiler."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Aradan bir süre geçince: *"Neden sonra diz*

çökmüş vaziyette başını yaklaştırdım." -R. H. Karay.

neden tanrıcılık, -ğı *is.* Deizm.

nedim *is. (nedi:m) Ar. nedîm esk.* **1.** Arkadaş, yakın dost. **2.** Yüksek makamdaki kişileri hoş sözlerle, güzel fıkra ve hikâyelerle eğlendiren kimse.

nedime *is. (nedi:me) Ar. esk.* **1.** Hanım arkadaş. **2.** Hanım sultanın, yüksek makamda bulunan kadınların yardımcısı olan hanım.

nedret *is. Ar. nedret esk.* Nicelik bakımından alışılanın, umulanın veya gerekenin altında olma durumu, azlık, seyreklik. **nedret kesbetmek** seyrelmek.

nefaset *is. (nefa:set) Ar. nefâset* Nefis olma durumu: *"Yemekler her günküne üstün bir nefasete ermiş."* -A. Ş. Hisar.

nefer *is. Ar. nefer esk.* **1.** Derecesi olmayan asker, er: *"En kuvvetli, en dikkate değer nefer daima kapının önünde oturuyor."* -H. E. Adıvar. **2.** Kimse.

nefes *is. Ar. nefes* **1.** Soluk: *"Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi."* -Muhibbî. **2.** (boş bir inançla) Şifa verir diye hastaya okuyup üfleme. **3.** Sigara, pipo içilirken içe çekilen duman: *"Sigarasını efkârlı olduğu zamanlar yaptığı gibi sık nefeslerle çabuk çabuk içiyordu."* -H. Taner. **4.** *mec.* Canlı varlık: *"Bir insan daha var çok şükür evde / Nefes var / Ayak sesi var / Çok şükür, çok şükür."* -O. V. Kanık. **5.** Bektaşî ve Alevîlerin görüş ve düşüncelerini belirtmek için yazılmış şiir. **nefes aldırmamak** dinlenmesine fırsat vermemek, aralık vermemek. **nefes almak 1)** havayı ciğerlerine çekmek, soluk almak: *"Nefes aldıkça içime kurum ve is kokusu doluyor sanıyorum."* -R. E. Ünaydın. **2)** dinlenmek; **3)** ferahlamak, rahatlamak: *"Bu telgrafı okur okumaz, geniş bir nefes aldım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4)** mutlu bir biçimde yaşamak: *"Gezecek, eğlenecek, nefes alacak hiçbir yer yok."* -M. Ş. Esendal. **nefes çekmek 1)** sigara veya başka bir şeyin dumanını içine çekmek: *"Ramazan sigarasının izmaritinden birkaç nefes çekti."* -Ç. Altan. **2)** esrar içmek. **nefes etmek** boş bir inanışa göre, rahatsızlığı, illeti geçirmek için okuyup üflemek: *"Ahalinin büyük bir kayıtsızlıkla "çiçek" ismini verdiği frengiye nefes eder, tütsü yapardı."* -R. H. Karay. **nefes nefese kalmak 1)** soluğu tıkanacak gibi olmak: *"Delikanlı, sonunda gömleği terden sırtına yapışıp nefes nefese kaldığı bir an, gömleğinin yeniyle alnının terini silerek oyunu bıraktı."* -N. Cumalı. **2)** dara dar. **nefes tüketmek** çok konuşmaktan yorulmak: *"Arkadaşlarıyla kendi arasında kaç zamandır devam edegelen bu münakaşalara rağmen, hiçbirini kendi fikrine, kendi kanaatine çekemediğini ve boş yere nefes tükettiğini hissediyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Enişte istediği kadar nefes tüketsin, hepsi bir kulağımdan girer, öteki kulağımdan çıkar."* -S. M. Alus. **nefesi durmak 1)** ölmek: *"Nabzı durdu, nefesi durdu galiba."* -Y. Z. Ortaç. **2)** *mec.* şaşkınlık içinde kalmak. **nefesi kesilmek (daralmak** veya **tutulmak) 1)** güç soluk alacak duruma gelmek veya soluğu büsbütün durmak: *"Nefesi daralıyor, yüzü kızarıyor, böğrüne bir ağrı giriyor ve yol ona gittikçe uzuyordu."* -M. Ş. Esendal. **2)** *mec.* bunalmak, sıkılmak: *"İki güzel filmin arkasından peş peşe on tane moloz film sıralanınca, insanın nefesi kesiliyor."* -B. R. Eyuboğlu. **3)** *mec.* hayran kalmak, etkilenmek.

→ ***nefes borusu, nefes darlığı, nefes kesici, nefes nefese***

nefes borusu *is. bk.* soluk borusu.

nefes darlığı *is.* Solumada yaşanan sıkıntı.

nefes kesici *s.* Heyecanlı, coşkulu.

nefesleme *is.* Nefeslemek işi.

nefeslemek *(-i)* **1.** Nefesini bir şeye yöneltmek, üflemek. **2.** Okuyup, üflemek, nefes etmek.

nefeslenme *is.* Nefeslenmek işi.

nefeslenmek *(nsz)* Nefes alacak kadar duraklamak, biraz dinlenmek: *"Halazadem burada biraz nefeslendi."* -B. Felek.

nefesli *s.* Soluk alıp vermeden uzunca bir zaman durabilen, nefesi güçlü olan: *"Bir kere hepimizden nefesli idi."* -H. Ta-

ner.

→ ***nefesli çalgı***

nefesli çalgı *is. bk.* üflemeli çalgı.

nefeslik, -ği *is.* **1.** Bir soluk alıncaya kadar geçen süre. **2.** Hava alma yeri, hava deliği: *"Bir vapur ocağı başında çalışan ateşçilere taze deniz havası ulaştıran nefeslikler gibi ferahlatmasa."* -R. H. Karay.

nefes nefese *zf.* Soluyarak, soluk soluğa: *"Mermer merdivenleri nefes nefese çıkıp elektrik düğmesine basarken kalbi ... yırtılacak gibi çarpıyordu."* -Ö. Seyfettin. *"...eteği takıldı. Nefes nefese bir dakika durdular."* -R. N. Güntekin.

nefha *is. Ar. nefḥa esk.* **1.** Güzel koku. **2.** Esinti.

nefir *is. (nefi:r) Ar. nefîr esk.* Boynuzdan yapılan bir tür boru.

nefis, -fsi (I) *is. Ar. nefs* **1.** Öz varlık, kişilik: *İnsan yalnız nefsini düşünmemeli. "Çoğunu kendi nefsini kurtarmak için öldürmüştü."* -Ö. Seyfettin. **2.** İnsanın yeme içme gibi ihtiyaçlarının bütünü. **nefsine düşkün** bencil. **nefsine uymak** bedenin isteklerine uymak, günah işlemek: *"Nefsine uyanların, zevkten başka bir şey tanımayanların, hayvanlardan ne farkı var?"* -Ö. Seyfettin. **(bir şey yapmayı) nefsine yedirememek** bir şey yapmayı kendisi için ağır, onur kırıcı bulmak: *"Riyakârlığı da bir türlü nefsine yediremiyordu."* -S. F. Abasıyanık. **nefsini körletmek** beden isteklerinden herhangi birini üstünkörü gidermek, nefsini yatıştırmak.

→ ***nefis muhasebesi, nefis mücadelesi, nefis müdafaası***

nefis (II) *s. (nefi:s) Ar. nefîs* Pek hoş, istek uyandıran, çok güzel: *"Akşamları soğuk yemekler yiyorum, ama nefis şeylerdi."* -R. H. Karay.

nefis muhasebesi *is.* İnsanın isteklerini, hırslarını ve yaptıklarını gözden geçirmesi, doğru veya yanlışlarını vicdanının süzgecinden geçirip bir değerlendirme yapması: *"Normal yaşamının çekişmeleri içinde tekerlenip giden insan, bayramlarda bir nefis muhasebesi yapmak imkânı bulur."* -H. Taner.

nefis mücadelesi *is.* İnsanın, kendi nefsinin isteklerini önleme çabası.

nefis müdafaası *is. bk.* nefsi müdafaa.

nefiy, -fyi *is. Ar. nefy esk.* **1.** Sürme, sürgüne gönderme: *"Bu nefiy hadisesinin dehşetli konakta, için için hissolunurdu."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *gr.* Olumsuzluk ve olumsuz kılma. **3.** *man.* İnkâr etme. **nefiy edilmek** *bk.* nefyedilmek. **nefiy etmek** *bk.* nefyetmek.

nefret *is. Ar. nefret* **1.** Bir kimsenin kötülüğünü, mutsuzluğunu istemeye yönelik duygu. **2.** Tiksinme, tiksinti: *"Şimdi bu satırlarımı hiddetle, nefretle, iç bulantısı ile yazıyorum."* -A. Gündüz. **nefret duymak** (birinden) tiksinmek, hoşlanmamak: *"Gönlümde o zamana kadar duyduğum nefret yerine büyük bir korku titriyordu."* -M. Ş. Esendal. **nefret etmek 1)** birine veya bir şeye karşı nefret duygusuyla dolu olmak: *"Şu dakikada senden nefret ediyorum, senden böyle hareket beklemezdim."* -P. Safa. **2)** tiksinti duymak. **nefret uyandırmak** nefret etmesine sebep olmak: *"Çünkü Ömer Bey, başka birinde son derece nefret uyandıran bir kabalık, bir kusur sayılması lâzım gelen o gurur ve azamet buhranları içinde bile, bir çocuk saflığını saklıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

nefrit *is. Fr. néphrite tıp* Böbrek iltihabı.

nefsanî *s. (nefsa:ni:) Ar. nefsânî esk.* Canlılığın zorunlu kıldığı ihtiyaç ve isteklerle ilgili, beden arzularıyla ilgili.

nefsaniyet *is. (nefsa:niyet) Ar. nefsâniyyet esk.* Düşmanlık duygusu, kin besleme.

nefsi müdafaa *is.* Korunma, kendini, öz benliğini koruma.

neft *is. Far. neft* **1.** Organik maddelerin ayrışmasından oluşan tutuşur sıvıların birçoğuna verilen ad. **2.** Çoğunlukla boyacılıkta kullanılan, petrol türevlerinden bir çeşit mineral yağ, nafta yağı.

→ ***neft yağı***

neftî *s. (nefti:) Far. neft + Ar. -î* Siyaha yakın koyu yeşil: *"Karacaahmet'in koyu*

selvileri bulutsuz ufukta neftî bir leke hâlinde göze batıyordu." -H. Taner.

neftîleşme *is.* Neftîleşmek işi veya durumu.

neftîleşmek *(nsz)* Neftî olmak, rengi neftiye dönmek.

neftîleştirme *is.* Neftîleştirmek işi veya durumu.

neftîleştirmek *(-i)* Rengini neftiye çevirmek, neftîleşmesine yol açmak: *"Arkamda çam korularının parça parça neftîleştirdiği yeşil bir dağ."* -R. H. Karay.

neftimsi *s.* **1.** Nefte benzer, neftî andırır, neft gibi. **2.** Neftiye benzer, neftî gibi.

neft yağı *is. bk.* neft.

nefyedilme *is. esk.* Nefyedilmek işi.

nefyedilmek *(-e) Ar. nefy + T. edilmek esk.* **1.** Sürgüne gönderilmek, sürülmek: *"Anadolu'nun her tarafına nefyedilenlerin hatıralarıdır."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *(nsz) gr.* Olumsuz kılınmak.

nefyetme *is.* Nefyetmek işi.

nefyetmek *(-i, -e) Ar. nefy + T. etmek esk.* **1.** Sürgüne göndermek: *"Şimdilik sizleri ve ailelerinizi Anadolu'ya nefyetmekle iktifa ediyorum."* -F. R. Atay. **2.** *(-i) gr.* Olumsuz kılmak.

negatif *s. Fr. négatif* **1.** Olumsuz, menfi. **2.** *mat.* ve *fiz.* Eksi, **pozitif** karşıtı. **3.** *is.* Gerçekteki aydınlık ve karanlık bölümleri tersine gösteren fotoğraf camı veya filmi: *"Bütün mahzuru otuz altı film bitmeden negatifi çıkaramıyorsunuz."* -H. Taner.

→ ***negatif büyüklük, negatif sayı***

negatif büyüklük, -ğü *is. mat.* Aynı türden pozitif bir büyüklükle ters yönde olan büyüklük.

negatif sayı *is. bk.* eksi sayı.

neharî *is. (neha:ri:) Ar. neharî esk.* Yatısız, gündüzlü okul veya öğrenci: *"En arka sırada, derslerde nadiren gözüken bir neharî talebe yalnız başına oturuyordu."* -S. F. Abasıyanık.

nehir, -hri *is. Ar. nehr* Irmak.

→ ***nehir roman***

nehir roman *is. bk.* ırmak roman.

nehiy, -hyi *is. Ar. esk.* Bir işin yapılmasını yasak etme, engelleme, menetme.

nekahet *is. (neka:het, k kalın okunur) Ar. nekâhet* Hastalık sonrası, sağlıklı duruma geçme dönemi: *"His var mı bu âlemde nekahet gibi tatlı."* -Y. K. Beyatlı. *"Ne müthiş hastalık geçirmiş ki, nekaheti bu kadar uzun sürüyor?"* -A. Gündüz.

nekahethane *is. (neka:hetha:ne, k kalın okunur) Ar. nekâhet + Far. hâne* Şifa yurdu, dinlenme yurdu, evi: *"O kadar ki sonunda şık ve iyi nekahethanede yatırmak mecburiyeti hasıl olmuş."* -S. F. Abasıyanık.

nekais *ç. (neka:is, k kalın okunur) Ar. nekâ'iş nokşân'* ın çokluk biçimi Eksiklikler, noksanlıklar.

nekbet *is. Ar. nekbet esk.* **1.** Şanssızlık, talihsizlik. **2.** Düşkünlük.

nekes *s. Far. nekes < nâ-kes* Eli sıkı, cimri.

nekeslik, -ği *is.* Cimri olma durumu veya cimrice davranış, cimrilik.

nekre *s. Ar. nekre esk.* Beklenmedik hoş ve şaşırtıcı sözler söyleyen, güldürücü hikâye anlatan (kimse), nükteci: *"Nekre ve zarif, iyi bir hatipti."* -F. R. Atay.

nekrelik, -ği *is.* Nekre olma durumu.

nekroloji *is. Fr. nécrologie* Nekroz bilimi.

nekrotik *s. Fr. nécrotique* Nekroz görünümünde veya durumunda olan.

nekroz *is. Fr. nécrose* Canlı maddelerin fiziksel ve kimyasal değişimi.

nektar *is. Fr. nectar < Yun.* **1.** Yunan mitolojisinde, içenleri ölümsüzlüğe kavuşturan tanrı içkisi. **2.** *bot.* Bal özü.

nem *is. Far. nem* **1.** Havada bulunan su buharı. **2.** Hafif ıslaklık, rutubet.

→ ***nemçeker, nemdenetir, nemölçer***

nema *is. (nema:) Ar. nemâ esk.* **1.** Büyüme, gelişme, çoğalma. **2.** *ekon.* Faiz, ürem.

nemalandırma *is.* Nemalandırmak işi veya durumu.

nemalandırmak *(-i)* Nemalanmasını sağlamak.

nemalanma *is.* Nemalanmak işi.

nemalanmak *(nsz) (nema:lanmak)* **1.** (faizin katılmasıyla para) Çoğalmak. **2.** *mec.* Beslenmek.

nemcil *s.* Nemden ve nemli yerden hoşlanan (bitki), hidrofil.

Nemçe *öz. is. (ne'mçe) Sl. tar.* Osmanlılarca, Avusturya'ya ve halkına verilen ad.

nemçeker *is.* **1.** Havadaki nemin niceliğini ölçüp gösteren alet, higroskop. **2.** *s.* Havadaki nemi emme özelliği olan, higroskopik.

nemdenetir *is. fiz.* Bir yerdeki nemlilik derecesini durağan durumda bulunduran alet, higrostat.

neme gerek *is.* Neme lâzım.

neme lâzım *is.* **1.** "Bu işle ilgilenmem, buna karışmam" anlamında kullanılır: *"Sen gel benim canımı al, sonra da Cennete ilet / Sen onu cinlere vadet, cansız neme lâzım Cennet?"* -B. R. Eyuboğlu. **2.** Gereksiz, ihtiyaç olmama. **3.** Doğrusunu isterseniz, doğruyu söylemek gerekirse: *"Neme lâzım, adamcağız hiç falso vermedi, fırsat bu fırsat deyip şahsî işlerini açmaya yeltenmedi."* -H. Taner. *"Orada da aynı şey ama neme lâzım, orasını da edebiyatçılar düşünsün!..."* -B. R. Eyuboğlu.

neme lâzımcı *s.* İlgilenilmesi gereken şeylerle ilgilenmekten kaçınan (kimse).

neme lâzımcılık, -ğı *is.* Gerekli şeylerle ilgilenmekten kaçınma durumu, bir şeyi umursamama durumu: *"Belki de gerekli olan bizim de bu neme lâzımcılığa katılmamız ve olup olmadık şeylere burnumuzu sokmamamızdır."* -S. Birsel.

neme yönelim *is. biy.* Canlıların zorunlu olarak havanın nemine göre yönelmesi ve yer değiştirmesi, higrotropizm.

nemf *is. Fr. nymphe zool.* Böceklerin kurtçuk durumundan yetişkin duruma geçerken, arada aldıkları özel biçim.

nemlendirici *s.* **1.** Nemlendirmeye yarayan: *Nemlendirici krem.* **2.** *is.* Klima tesisatında havanın nemlenmesini sağlayan bölüm.

→ ***nemlendirici krem***

nemlendirici krem *is.* Kuru ciltlerin bakımından veya makyaj öncesinde kullanılan özel krem.

nemlendirme *is.* Nemlendirmek işi.

nemlendirmek *(-i)* Nemli duruma getirmek, rutubetlendirmek.

nemleniş *is.* Nemlenmek işi veya biçimi.

nemlenme *is.* Nemlenmek işi.

nemlenmek *(nsz)* Nemli duruma gelmek, rutubetlenmek: *"Kayıkta üstlerine oturduğumuz minderlerin nemlenen yastıklarına sürdüğüm elim..."* -A. Ş. Hisar.

nemletme *is.* Nemletmek işi veya durumu.

nemletmek *(-i)* Nemli duruma getirmek.

nemli *s.* **1.** Nemi olan, az ıslak, rutubetli: *"Hafif bir rüzgâr dalgası nemli saçlarının arasından geçti."* -P. Safa. **2.** *mec.* (göz için) Yaşlı.

→ ***nemli nemli***

nemlilik, -ği *is.* Nemli olma durumu.

nemli nemli *zf.* Islak olarak, ıslak biçimde.

nemölçer *is.* Havanın nem derecesini ölçmeye yarayan alet, higrometre.

nemrut, -du *s. Ar. nemrûd (Babil hükümdarı Nemrud'un adından)* Yüzü gülmez, acımaz, can yakıcı.

nemrutlaşma *is.* Nemrutlaşmak işi.

nemrutlaşmak *(nsz)* Nemrut gibi davranmak, acımasız olmak, yüzü gülmemek.

nemrutluk, -ğu *is.* Nemrut olma durumu.

Nemse *öz. is. (ne'mse)* Nemçe.

ne... ne... *bağ. Far.* **1.** Birden fazla özne, tümleç veya fiili birlikte inkâr etmek için, bunlardan önce yer alan kelimelerin başlarına getirilen tekrarlamalı bağlaç. **hem...hem** karşıtı. Bu bağlaç, anlamca olumsuz olan cümlelerdeki fiilin olumlu kalmasını gerektirir: *Onu ne gördüm, ne tanıdım. Ne kendi eyledi rahat, ne halka verdi huzur. Ne şiş yansın ne kebap. "Günlerce ne gördüm, ne de bir kimseye sordum."* -Y. K. Beyatlı. *"Gitti, ne bir tel çekti ne de mektup yazdı."* -M. Ş. Esendal. *"Ne tokat para ederdi, ne nasihat!"* -S. F. Abasıyanık. **2.** *Ne* ile bağlanan özne veya

cümlelerden önceki fiiller aşağıda gösterilen durumlarda olumsuz kullanılırlar a) Fiil, **ne** ile bağlanan özne veya cümlelerden önce gelirse: *"Benimle hemzeban olmaz ne Firdevsî ne Hakanî."* - *Nefî*. b) ne'li cümlenin fiili şartlı olursa: Sen ne yaz, ne kış dinlemezsen çabuk çökersin. c) fiilden önce olumsuz bir anlam veren bir ünlem veya zarf bulunursa: *Ne tütüne, ne içkiye sakın alışmayın. Ne İzmir'e ne Bursa'ya hiç gitmemiş.* d) -diği, -cli beri, -inceye kadar, -ince, -dikçe, -dikten sonra veya -den önceki biçimindeki zarf-fiillerle: *Ne memlekette konuşulan dili, ne oranın âdetlerini bilmediğinden çok zahmet çekti. Ne çay ne kahve içmeyeli rahat ettim. Ne parası, ne malı kalmayıncaya kadar saçtı savurdu. Ne kitabı, ne defteri bulamayınca kızdı. Ne sigara ne içki içmedikçe korkmasın. Ne sen, ne o gelmedikten sonra (veya gelmeden önce) ben yalnız ne yapayım?* **3.** İki sıfat veya sıfat durumunda olan iki kelimenin başına getirildiğinde, iki kavramın ortalaması olan üçüncü bir kavram anlatır: *Ne sıcak ne soğuk. Ne uzun ne kısa. Ne az ne çok.* **4.** *s.* **ne ... ne** çokluk, güzellik vb. anlatır: *"Fakat ne eşya ne eşya!"* -P. Safa. **ne altını bırakmak ne üstünü** bir şeyin veya yerin her tarafını karıştırmak (dolaşmak): *Geze dolaşa şehrin ne altını bıraktık ne üstünü.* **ne hesaba gelmek, ne de kantara** elle tutulur olmamak, tutarlı ve sağlam görünmek: *Anlattıkların ne hesaba gelir, ne de kantara Ankara'da bir seminere katılacağım diye tutturmuşsun...* **(tavşan boku gibi) ne kokar ne bulaşır** (iyilik yapacak durumda olmakla birlikte) kimseye iyiliği de dokunmaz, kötülüğü de. **ne od var ne ocak** yoksulluk ve perişanlık içinde. **ne olur ne olmaz** her ihtimali düşünmek gerekir: *"Ben, kendi hayvanımı ne olur ne olmaz diye söğüt ağaçlarından birinin kütüğüne bağlamak lüzumunu gördüm."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **ne sakala minnet ne bıyığa** en yakın akrabalarının bile yardımını istemeyerek kendi imkânlarıyla yetinme. **ne Şam'ın şekeri ne Arap'ın zekeri** (veya **yüzü**) yararı olsa bile istenmeyen kimseler için söylenir. **ne şeytanı gör ne salavat getir** gücünün yetmediği işe kalkışmamayı, kalkıştırsa da başkalarından medet ummamayı anlatmak için söylenir: *"Gerçi çiğ yememişler karınları ağrımıyordu ama, gene de ne şeytanı görmek, ne de salavat getirmekten yanaydılar."* -O. Kemal. **ne şiş yansın ne kebap** iki taraf da gücendirilmesin veya korunsun.

nene *is. hlk.* **1.** Anne. **2.** *hlk.* Büyük anne, nine: *Nene Hatun.*

neodim *is. Fr. neodyme kim.* Atom sayısı 60, atom ağırlığı 144,3 olan, seryumdan daha sert, 6,96 yoğunluğunda bir element. Kısaltması Nd.

neojen *s. Fr. néogène jeol.* **1.** Üçüncü zamanın bölündüğü dört büyük devirden son ikisi olan pliyosen ile miyoseni birden kavrayan sistem. **2.** *is.* Bu sistemle ilgili.

neolitik, -ği *s. Fr. néolithique < Yun. tar.* Taş devrinin son çağı ile ilgili.

neolojizm *is. Fr. néologisme gr.* ve *d.b.* Söz türetmecilik ve uydurmacılık.

neon *is. (ne'on) Fr. néon < Yun. kim.* **1.** Sıvı durumuna getirilmiş havadan elde edilerek ışık araçlarında kullanılan, atom sayısı 10, atom ağırlığı 20,2 yoğunluğu 0,7 olan ve havada pek az olarak bulunan asal gazlar sınıfından bir element. Kısaltması Ne. **2.** Neon lâmbası: *"O koca çınarın altındaki fıskiyeli, kameriyeli, neon ışıklı havuz kaça çıkardı?"* -S. F. Abasıyanık.

→ ***neon lâmbası, neon tüpü***

neon lâmbası *is.* Neon tüpü kullanılarak yapılan aydınlatma aracı.

neon tüpü *is.* İçinde neon gazı bulunan boru biçiminde bir çeşit ampul.

neoplâzma *is. Fr. néoplasme tıp* **1.** Yeniden oluşan doku. **2.** Ur.

neozoik, -ği *s. Fr. néozoïque jeol.* Üçüncü ve dördüncü zamanla ilgili.

nepotist *is. İng. nepotist* Akraba ve yakın arkadaşlarını kayıran.

nepotizm *is. İng. nepotism* Akraba ve yakın arkadaşları kayırma.

Neptün *öz. is. Fr. Néptun* Güneş'e ya-

kınlığı bakımından sekizinci olan gezegen.

neptünyum *is. (neptü'nyum) Fr. neptunium kim.* Uranyumun nötronlarla bombardımandan yapay olarak elde edilen, atom numarası 93, atom ağırlığı 239 olan, radyoaktif bir element. Kısaltması Np.

nerde *zf. (ne'rde)* Nerede sözünün kısalmış biçimi.

nerden *zf. (ne'rden)* Nereden sözünün kısalmış biçimi.

nerdeyse *zf. bk.* neredeyse.

nere *zm. (ne're)* **1.** Hangi yer anlamında yer sormak için kullanılır: *Buranın nere (veya neresi) olduğunu biliyor musunuz? Bu, nerenin (veya neresinin) resmi?* **2.** Hangi taraf veya organ (vücut için): *Nereniz ağrıyor?* **nerede akşam orada sabah** bir kimsenin gece kalacak belli bir yeri olmadığını, rastgele bir yerde kalabileceğini anlatır. **nerede bu bolluk** bu işi yapmak sanıldığı kadar kolay değil, imkânlar sınırlı. **nerede hareket, orada bereket** hareket olan yerde bolluk olur. **nerede ise** *bk.* neredeyse. **nerede kaldı** ne yararı oldu? *"Senin filozofluğun nerede kaldı?"* -Ö. Seyfettin. **nerede kaldı ki** olacak gibi görülmeyen bir düşünceyi anlatan sözün başına getirilir: *O kendisi bilmez, nerede kaldı ki başkasına öğretsin.*

nerede *zf. (ne'rede)* **1.** "Hangi yerde?" anlamına yer zarfı: *"Bu kadın nerede imiş, babası onu nerede görmüş?"* -M. Ş. Esendal. **2.** "Özlem, arayış imkânı var mı, imkânsız" anlamlarında kullanılır: *"Sözde hislerimi, hatıralarımı günü gününe yazacaktım. Nerede?"* -Ö. Seyfettin. **nerede, ... nerede** iki şeyin aralarındaki uzaklığı veya nitelik ayrımını belirtir: *Ankara nerede, Konya nerede! Nerede sen, nerede o, aramızda dağlar kadar fark var.*

nereden *zf. (ne'reden)* **1.** "Hangi yerden?" anlamına yer zarfı. **2.** Nasıl, ne gibi bir ilişki ile: *Nereden hatırınıza geldi de, bu işi ortaya koydunuz?*

→ ***nereden nereye***

nereden nereye *zf.* **1.** İki olay arasındaki ilişkiye şaşıldığını anlatır: *Nereden nereye, siz böyle bir iş isteyebilir miydiniz?* **2.** Uzak, dolambaçlı bir ilişki ile.

neredeyse *zf. (ne'redeyse)* Kısa bir süre içinde, hemen hemen: *"Arabacım neredeyse donmak üzereydi."* -K. Hulûsi. *"Neredeyse farkında olmayarak direksiyonda horlayıvereceğim."* -A. Gündüz.

nereli *s. (ne'reli)* Birinin memleketini, doğum yerini sormak için kullanılır: *Siz nerelisiniz?*

neresi *zm. (ne'resi)* **1.** Hangi yönü: *Bunun neresi güzel?* **2.** Nerede, hangi yer: *İlkokul neresi?* **3.** Tekrarlandığında karşılaştırılan şeylerin uzaklığını belirtir: *İzmir neresi, Ankara neresi?*

nereye *zf. (ne'reye)* "Hangi yere?" anlamına yer zarfı: *Kitabı nereye koydun?*

nergis *is. Far. nergis bot.* Nergisgillerden, çiçekleri ayrı veya bir kök sap üzerinde şemsiye durumunda, açılmadan önce bir yenle örtülü bulunan ve bazı türlerinde beyaz, bazılarında sarı renkte, 20-80 cm yükseklikte, soğanlı bir süs bitkisi *(Narcissus).*

→ ***nergis zambağı***

nergisgiller *ç. is. bot.* Bir çeneklilerden, nergis, fulya, kardelen gibi çoğu küçük ve kokulu çiçekleri içine alan bir bitki familyası.

nergis zambağı *is. bot.* Soğanla üretilen, iri ve güzel çiçekli bir süs bitkisi, güzelhatun çiçeği *(Amaryllis).*

neritik, -ği *s. Fr. néritique coğr.* Kıyı şeridinde deniz kabukları, kum, çakıl gibi şeylerle oluşan yığınakla ilgili.

nervür *is. Fr. nervure* **1.** Bir veya iki milimlik pli. **2.** Direnci artıran çıkıntı: *Bazı demirlerin üzerinde nervür vardır.*

nervürlü *s.* Nervürü olan.

nesebi gayrisahih *s. huk.* Kanunî olmayan bir birleşme sonunda doğan (çocuk).

nesebi sahih *s. huk.* Kanuna uygun bir evlenme sonunda doğan (çocuk).

nesep, -bi *is. Ar. neseb esk.* Soy, baba soyu.

→ ***nesebi gayrisahih, nesebi sahih***

nesi *is.* Hangi yönü, hangi tarafı: *"Bunun nesi iyi?"* -H. Taner.

nesiç, -sci *is. Ar. nesc esk.* Doku.

nesih, -shi *is. Ar. nesh esk.* **1.** Kaldırma, hükümsüz bırakma. **2.** Arap harflerinin, basımda ve yazma kitaplarda en çok kullanılan çeşidi.

nesil, -sli *is. Ar. nesl* **1.** Göbek, kuşak: *"İki inkılâp devri içinde yetişip gelişmiş yazarlar neslinden idim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Bu nesil öyle zamanlar geçirdi ki doğduğuna lânet etti."* -F. R. Atay. **2.** (hayvanlar için) Döl. **nesilden nesile** kuşaktan kuşağa, kuşaklar boyunca: *"Bir şehrin hayalimizde aldığı çehreleri, insandan insana değiştiği gibi nesilden nesile de değişir."* -A.H.Tanpınar. **nesli tükenmek** bitmek, tamamen yok olmak, ortadan kalkmak: *"Oralarda nesli tükenmiş sandığımız âşıklar, halkı coşturmak için ozanların kopuzlarını çalıyorlar."* -O. S. Orhon.

nesim *is. Ar. nesîm esk.* Hafif yel, esinti.

nesir, -sri *is. Ar. neşr ed.* Dilin söz dizimi kurallarına uygun olarak kullanılan anlatım biçimi, manzum olmayan söz ve yazı, düz yazı: *Divan nesri. "Her millette olduğu gibi bizde de kelimeleri şiir canlandırmış, nesir sadece kullanmıştır."* -Y. K. Beyatlı.

neskafe *is. (tescilli marka)* Hazır kahve.

nesne *is.* **1.** Belli bir ağırlığı ve hacmi, rengi, maddesi olan her türlü canlı varlık, şey, obje: *Taş, toprak bir nesnedir. "Yoksulluk ve bilgisizlik, öyle ha deyince kolundan tutulup kapı dışarı atılacak nesneler değildir, elbet."* -N. Cumalı. *"Ağzımıza koyduğumuz şey değil, tadını tuzunu bildiğimiz nesne değil."* -S. M. Alus. **2.** *fel.* Öznenin dışında kalan her konu, obje: *"Her nesne ve olaya alaycı bir gözle bakmak ilkesinden yola çıkar bu görüş."* -S. Birsel. **3.** *gr.* Geçişli fiili bütünleyen yalın veya belirtme durumunda bulunan tümleç: *Ali bir kitap almış" cümlesinde "kitap" nesnedir.*

→ ***nesne öbeği***

nesnel *s.* **1.** Nesne ile ilgili, nesneye ilişkin. **öznel** karşıtı. **2.** *mec.* Gerçeğe varmak amacıyla, taraf tutmadan inceleme yapan, hüküm veren, afakî, objektif. **3.** *fel.* Bireyin kişisel görüşünden bağımsız olan, objektif.

nesnelci *s. fel.* **1.** Nesnelcilikle ilgili olan. **2.** *is.* Nesnelcilik yanlısı olan kimse, objektivist.

nesnelcilik, -ği *is. fel.* Öznel olmayan, yani herkes için geçer, öznenin değil nesnenin gerçekliğine dayanan bilgileri arayan akıl yolu, objektivizm.

nesnelleşme *is. fel.* Nesnel duruma gelme.

nesnelleşmek *(nsz)* Nesnel duruma gelmek.

nesnellik, -ği *is.* Nesnel olma veya nesnelerin gerçeğine dayanma durumu.

nesne öbeği *is. gr.* Nesneyle ilgili olarak kullanılan kelimelerin bütünü: *Bir adam, yan taraftaki geniş kapının iki kanadını birden açtı.*

nesnesel *s.* Nesneye ilişkin.

nesnesiz *s. gr.* **1.** Nesnesi olmayan. **2.** *is. psikol.* Belli bir nesneye dayanmayan ruhsal durum.

Nesturî *öz. is.* ve *s. Ar. nestûrî* Nastur adlı Süryanî rahiplerinden birinin ortaya koyduğu mezhepten olan (kimse).

neşe *is. Ar. neş'e* **1.** Üzüntüsü olmamaktan doğan, dışa vuran sevinç, şetaret: *"Yüzü, gözlerinin içi yüreklere şenlik veren bir neşeyle pırıl pırıldı."* -R. N. Güntekin. *"Zaferin bütün neşesi bu ihtiyarda idi."* -F. R. Atay. **2.** Hafif sarhoşluk, çakırkeyf olma. **neşesi kaçmak** sevinci azalmak, kederlenmek: *"O günden sonra Canan'ın uzun müddet neşesi kaçtı."* -P. Safa. **neşesi yerinde** neşeli: *"O, neşesi yerinde, beyti tekrarlayarak kadehini kaldırdı."* -Y. Z. Ortaç. **neşesini bulmak** neşeli bir duruma gelmek, neşelenmek.

neşelendirme *is.* Neşelendirmek işi.

neşelendirmek *(-i)* Neşeli duruma getirmek, şenlendirmek, keyiflendirmek.

neşeleniş *is.* Neşelenmek işi veya biçimi.

neşelenme *is.* Neşelenmek işi.

neşelenmek *(-e, -den)* Neşeli duruma gelmek, şenlenmek, keyiflenmek.

neşeli *s.* Sevinçli, keyifli, şen: *"Onu o kadar neşeli karşıladı ki, hemen keyfi yerine geldi."* -P. Safa. *"Bugün ne kadar iyi, ne kadar neşeli olduğumu görüyor musunuz?"* -R. N. Güntekin.

neşesiz *s.* Üzgün, düşünceli, keyifsiz.

neşesizlik, -ği *is.* Neşesiz olma durumu, üzgünlük: *"Odada derin bir neşesizlik yüzleri buruşturmuştu."* -P. Safa.

neşet *is. Ar. neş'et esk.* Çıkma, ileri gelme. **neşet etmek** kaynağını bir yerden almak, doğmak.

neşetli *s.* Çıkışlı: *1940 yılı neşetlilerinden...*

neşide *is. (neşi:de) Ar. neşîde esk.* **1.** Bir toplulukta okunmaya değer şiir: *"Neşidesini okurken, birdenbire bir açılışı, bir derinleşmesi vardır."* -M. Ş. Esendal. **2.** Atasözü gibi kullanılan beyit veya dize.

neşir, -şri *is. Ar. neşr esk.* **1.** Yayma, dağıtma, saçma. **2.** *esk.* Yayım.

→ ***neşredilme, neşredilmek, neşretme, neşretmek, neşrolunma, neşrolunmak***

neşredilme *is.* Yayımlanma.

neşredilmek *(nsz) Ar. neşr + T. edilmek* Yayımlanmak: *"Hususî değil, bilâkis gazetelerde neşredilecek kadar güzel bir yazı..."* -P. Safa.

neşren *zf. (ne'şren) Ar. neşren esk.* Yayım yoluyla.

neşretme *is.* Neşretmek işi.

neşretmek *(-i) Ar. neşr + T. etmek esk.* **1.** Yaymak, dağıtmak, saçmak. **2.** Yayımlamak: *"Neşrettiğim programı, bir fırkaisiyasiye için kısa bulanlar oldu."* -Atatürk. *"Alacağımız fazla haberleri yine neşredeceğiz."* -A. Gündüz.

neşriyat *is. (neşriya:t) Ar. neşriyyât* Yayın.

neşrolunma *is.* Neşrolunmak işi veya durumu.

neşrolunmak *(nsz)* Yayımlanmak.

neşter *is. Far. nişter tıp* Kan almak, aşı yapmak veya küçük apseleri açmak için kullanılan ufak bıçak. **neşter vurmak** kesin bir sonuca ulaşmak amacıyla bir sorunu ele almak.

neşterleme *is.* Neşterlemek işi.

neşterlemek *(-i)* **1.** Neşterle kesmek. **2.** *mec.* Üzüntü verecek bir durumu veya sorunu hatırlatmak, deşmek: *"Cemiyetin böyle üstü kapalı işleyen yaralarını açıp da neşterlemelidir."* -Ö. Seyfettin.

neşveli *s. esk.* Neşeli.

neşvünema *is. (ne'şvünema:) Ar. neşv ü nemâ esk.* Gelişme, yetişme. **neşvünema bulmak** gelişmek.

net *s. Fr. net* **1.** Bütün çizgileri belirgin olan, gözün bütün ayrıntılarıyla algıladığı iyi görünen (şey). **2.** İyi duyulan (ses). **3.** Kesintilerden sonra geri kalan (miktar), safi: *"Bin beş yüz net veriyorlardı, vergi, sigorta çıktıktan sonra."* -H. Taner. **4.** *mec.* Açık seçik olan, anlaşılmaz yanı bulunmayan: *"Hayatını didik didik etmek, son beş altı yıllık çizgisini net olarak ortaya çıkarmak istiyordu."* -T. Buğra.

→ ***net resim, net ücret***

netameli *s. (neta:meli)* **1.** Gizli bir tehlikesi olduğu sanılan, tekin olmayan: *"Son derece netameli bir iş olduğundan, ne olur ne olmaz, tedbir almak lâzım."* -S. M. Alus. *"Artık yürüyelim, bir an önce çıkalım bu netameli yerden."* -O. C. Kaygılı. **2.** Başına sık sık kaza gelen: *Netameli çocuk.*

netekim *bağ. bk.* nitekim.

netice *is. Ar. netîce* Sonuç.

neticelendirme *is.* Neticelendirmek işi, sonuçlandırma.

neticelendirmek *(-i)* Sonuçlandırmak.

neticeleniş *is.* Neticelenmek işi veya biçimi.

neticelenme *is.* Neticelemek işi, sonuçlanma.

neticelenmek *(nsz)* Sonuçlanmak: *"Bu, bir türlü neticelenmeyen maceranın artık hiç şüphesiz sonudur."* -R. H. Karay.

neticeleşme *is.* Neticeleşmek işi veya durumu.

neticeleşmek *(nsz)* Sonuca erişmek.

neticesiz *s.* Sona ulaşmayan, sonuçsuz: *"Sizi şu neticesiz hevesten vazgeçirmek için tehlikeyi göze aldım, geldim."* -R. H. Ka-

ray.

neticeten *zf. (neti:'ceten) Ar. neticeten esk.* Sonuç olarak.

netleşme *is.* Netleşmek işi veya durumu.

netleşmek *(nsz)* Net, açık seçik, iyi bir duruma gelmek.

netleştirme *is.* Netleştirmek işi.

netleştirmek *(-i)* Net ve açık bir duruma kavuşturmak.

netlik, -ği *is.* Net olma durumu: *"Ferit gözlerini açınca, evvelâ etrafı görüşündeki netliğin verdiği hayret içinde Vafi Beyin açık yeşil gözlerindeki berrak huzurla karşılaştı."* -P. Safa.

net resim *is.* Genellikle 1/10 ölçeğinde çizilen ve işin; önden, yandan üstten görünüşünü veren teknik resim.

net ücret *is.* Brüt ücretten gelir vergisi, sigorta primi vb. kesildikten sonra ele geçen ücret.

neuzübillâh *is. (neu:'zubillâh) Ar. ne'üzu-billâh* "Tanrı'ya sığındık", "Tanrı korusun" anlamında, tehlikeli bir durum karşısında kullanılır.

neva *is. (neva:) Far. nevâ esk.* **1.** Ses, ahenk, nağme. **2.** *müz.* Klâsik Türk müziğinde bir makam adı ve yegâhtan bir oktav tiz olan "re" perdesi.

→ ***nevabuselik***

nevabuselik, -ği *is. (neva:buselik) müz.* Klâsik Türk müziğinde bir birleşik makam.

nevale *is. (neva:le) Ar. nevâle* Gereken yiyecek ve içecek şeyler, azık: *"Halk, sırtlarında heybeleri, ellerinde nevale sepetleriyle vapura girdi."* -Y. K. Beyatlı. **nevaleyi düzmek** gerekli yiyecek ve içeceği sağlamak, sofrayı hazırlamak: *"Elinde yiyecek paketleriyle evin nevalesini düzmüş, geri dönüyor."* -R. H. Karay.

nevazil *is. (neva:zil) Ar. nevâzil* Nezle, ingin, dumağı: *"Sabah erkenden ayaza çıkarsan nevazil olursun..."* -B. Felek.

nevaziş *is. (neva:ziş) Far. nevâziş* İltifat, gönül alma, okşama: *"Vaktiyle en tatlı iltifatları, en sıcak nevazişleri ondan işittim."* -O. S. Orhon. *"Müstakbel bir damada yapılacak her türlü nevazişi gösterdi."* -S. F. Abasıyanık.

nevbet *is. Ar. nevbet esk.* Nöbet.

neveser *is. Far. nev + Ar. eşer müz.* Klâsik Türk müziğinde birleşik bir makam.

nevi, -v'i *is. Ar. nev'* Çeşit, cins, tür: *"Bu kadının hastalığı, isterinin çok şiddetli bir nev'idir."* -P. Safa.

nevir, -vri *is. Ar. nevr hlk.* Yüzün rengi, bet beniz. **nevri dönmek** belli etmemeye çalıştığı bir öfkeye kapılmak, çok sinirlenmek: *"Halit'in tavrını beğenmemişti. Herifin birdenbire nevri dönmüştü."* -S. F. Abasıyanık.

nev'i şahsına münhasır *s.* ve *is.* Kendine özgü davranış ve karakteri olan kimseler için kullanılır: *"Nevi şahsına münhasır bir ziyankâr hırsız, iki üç günde bir eve giriyor..."* -R. N. Güntekin.

nevmit *s. (nevmi:t) Far. nevmîd esk.* Umutsuz, çaresiz: *"Bir kısmı geceyi burada geçirmek zarurî olduğu kanaatinde idi, ona göre bir şey yapalım, ateş yakalım diye, nevmit ve şaşkın söyleniyorlardı."* -R. N. Güntekin. **nevmit olmak** çaresiz kalmak, umudu kalmamak: *"Bu dönüşlerde Fahim Bey yorgun, bezgin, nevmit olurmuş."* -A. Ş. Hisar.

nevralji *is. Fr. névralgie < Yun.* Sinir üzerinde duyulan, genellikle şiddetli ve batıcı ağrı.

nevraljik, -ği *s. Fr. névralgique* Nevraljiyle ilgili, nevralji türünden olan: *Nevraljik ağrılar.*

nevrasteni *is. Fr. neurasthénie < Yun. psikol.* ve *tıp* Baş ağrıları, sindirim güçlükleri gibi fiziki rahatsızlıklar ve ruhsal görevlerde gevşeme ve bitkinlik biçiminde görülen, sinirsel güçlerin zayıflamasından doğan nevroz: *"Mefkûre birdenbire kaybolmayıp yavaş yavaş zayıflarsa, şeker hastalığı, nevrasteni, isteri başlarmış."* -O. Seyfettin.

nevresim *is. Far. nev + Ar. resm* Torba biçiminde dikilmiş yorgan çarşafı.

nevrofik *is. bk.* nörotik.

nevroloji *is. Fr. neurologie < Yun. bk.* nöroloji.

nevropat *s. Fr. névropathe < Yun. tıp* Sinir hastası.

nevroz *is. Fr. névrose < Yun. bk.* Sinirce.

nevruz *is. (nevru:z) Far. nev-rūz* **1.** Eski takvimlere göre yılın ve baharın ilk günü sayılan martın yirmi birine rastlayan gün. **2.** Nevruz Bayramı.

→ *Nevruz Bayramı, nevruz otu*

Nevruz Bayramı *is.* Nevruz günü kırlarda baharın gelişini kutlamak için yapılan bayram.

nevruz otu *is. bot.* İki çeneklilerden, çiçekleri aslanağzına benzeyen, türlü renkte, taşıdığı glikozit sebebiyle iç söktürücü olarak kullanılan bir kır bitkisi *(Linaria vulgaris).*

nevton *is. İng. newton (Newton özel adından) fiz.* Uluslar arası birim sisteminde, kütlesi 1 kg olan cisme saniye karede 1 m lik bir ivme veren güç birimi.

nevyunanîlik, -ği *is. ed.* 20. yüzyıl başında Yahya Kemal ve Yakup Kadri'nin başlattıkları Akdeniz mitolojisine yönelen edebiyat hareketi ve anlayışı.

nevzat *is. (nevza:t) Far. nev-zād esk.* Yeni doğan çocuk.

ney *is. Far. ney müz.* Klâsik Türk müziğinde ve özellikle tekke müziğinde yer alan, kaval biçiminde, yanık sesli, kamıştan bir üfleme çalgısı: *"Bu ücra ve metrûk sarayda yalnız arada sırada bir Türk gencinin neyi işitiliyor."* -Y. K. Beyatlı. **ney üflemek** (veya **üfürmek**) ney çalmak: *"Astımı olmasa, babası gibi ney üfürmeye bile heves edecektir."* -H. Taner.

neyçe *is. Far. neyçe esk.* **1.** Küçük ney. **2.** Dokumacıların kullandığı küçük kamış.

neye *zf. bk.* Niye.

neyi *zf.* Hangisi.

neyse *bağ. (ne'yse)* **1.** Önemi yok, olan oldu. **2.** Çok şükür, bereket versin. **3.** Konuyu kapatalım, uzatmayalım, her ne ise. **neyse ne** bir yere, bir dereceye kadar: *"Erkekler neyse ne, ama kadınlar..."* -S. F. Abasıyanık.

neyzen *is. Far. ney-zen* Ney üfleyici, ney çalan kimse: *"Neyzen Tevfik'in neyine, şiirine, nüktelerine de tutkundur."* -S. Birsel.

→ ***neyzen bakışlı***

neyzen bakışlı *s.* Boynunu yana çarpıtarak bakan.

nezafet *is. (neza:fet) Ar. neẓāfet esk.* Temizlik, paklık.

nezahet *is. (neza:het) Ar. nezāhet esk.* Temizlik, ahlâk temizliği.

nezaket *is. (neza:ket) Far. nezāket (Far.nāzuk'*ten Arapça kalıbına yakıştırılmış bir kelime) **1.** Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik, naziklik: *"Ben bu kıza bir türlü nezaket öğretemedim."* -M. Ş. Esendal. **2.** *is. mec.* (bir iş veya durum için) Önemli olma, dikkatli davranmayı gerektirme. **nezaket göstermek** davranışlarda nazik olmak: *"Galiba beni tanımış olacak, ondan sonra biraz fazla nezaket göstermek istedi."* -M. Ş. Esendal. **nezaket kesp etmek** sıkıntılı, nazik, kritik bir durum almak.

nezaketen *zf. (neza:'keten) Ar. nezāketen* Nezaket olarak, nazik davranarak: *"Senede dört kelime konuşmadığım adama nezaketen gülmeye bile mecbur değilim."* -S. F. Abasıyanık.

nezaketli *s.* İnce, nazik: *"...geniş bilgili, çok nezaketli, şahsına hürmet telkin ettirmiş ve dostları tarafından çok sevilmiş bir zattı."* -A. Ş. Hisar.

nezaketlilik, -ği *is.* Nezaketli olma durumu.

nezaketsiz *s.* Nazik olmayan: *"Birdenbire tavırlarını değiştirmişler, nezaketsiz diyemeyeceğim, ama oldukça soğuk bir eda takınmışlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

nezaketsizlik, -ği *is.* İnce ve nazik olmama durumu, kabalık: *"Bir iki kere aklıma geldi, nezaketsizlik olmasın diye sormadım."* -A. İlhan.

nezaret *is. (neza:ret) Ar. nezāret* **1.** Bakma, gözetme. **2.** *esk.* Bakanlık. **3.** *esk.* Görü. **4.** Gözaltı, gözetim: *"Bizi yalnızca*

dışarıya bırakıyorlar, nezaret altında tutuyorlardı." -R. H. Karay. **5.** Denetim, kontrol. **6.** *is.* Nezarethane: *"Zaptiye nezaretinde temiz bir dayaktan sonra hepimizi bir yere sürdüler."* -R. N. Güntekin. **nezaret etmek** denetlemek, bakmak: *"Sevincimi belli etmemek için tekerleklerin çıkarılmasına hâlâ nezaret ediyorum."* -A. Gündüz. *"Mutfaktaki hazırlığa nezaret etmek özrüne sığınarak, bir süre kayboluyor."* -A. İlhan. **nezarete almak** göz altına almak.

nezarethane *is. (neza:retha:ne) Ar. nezâret + Far. hâne* Gözaltına alınan kimselerin konulduğu yer: *"Emniyet müdürlüğünde nezarethane dedikleri yerdi burası."* -Ç. Altan.

nezaretli *s.* Görünüşlü, görüntüye sahip: *"Yüksek, havadar, nezaretli bir ev."* -S. M. Alus.

nezaretsiz *s.* Görünüşü olmayan, manzarasız, görüntüsüz: *"O oda hem daraş, hem nezaretsiz, hem de lodosa karşı..."* -S. M. Alus.

nezdinde *zf.* Yanında: *"Aynı günde ve ferdası cuma günü Heyetivekile Çankaya'da nezdimde içtima etti."* -Atatürk.

nez'etme *is.* Nezetmek işi veya durumu.

nez'etmek *(-i) Ar. nez' + T. etmek esk.* Ayırmak, çekip almak: *Bu hakkı benden nezedemezsiniz.*

nez hâli *is.* Ölüm hâli.

nezif, -zfi *is. Ar. nezf esk.* Kanama: *"Bu şiddetli nezfin önüne geçememekten korkuyordu."* -P. Safa.

nezih *is. (nezi:h) Ar. nezîh esk.* Temiz, temiz ahlâklı.

nezir, -zri *is. Ar. nezr esk.* Adak: *"Yerden bir avuç saman aldı, ellerinin arasında bir nezri yerine getirir gibi ovuşturup havaya üfledi."* -A. H. Tanpınar. **nezir etmek** *bk.* nezretmek.

→ nezretme, nezretmek

nezle *is. Ar. nezle tıp* Soğuk almaktan ileri gelen, burun akması, aksırma ile beliren hastalık, ingin, dumağı: *"Havaların değişik gitmesi, bir sıcak bir soğuk olması adamcağızı nezle etmiş, üstelik nezle göğsüne inmiştir."* -B. Felek.

→ nezle otu

nezleli *s.* Nezlesi olan: *"Bu nevi rahatsızlığı nezleli ve hafifçe sıtmalı olduğumuz zaman da duyarız."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

nezle otu *is. bk.* pirekapan.

nezretme *is.* Nezretmek işi veya durumu.

nezretmek *(-i, -e) Ar. nezr + T. etmek esk.* Adamak.

nezt, -zdi *is. Far. nezd esk.* Yan, kat.

nıkris *is. Ar. nikris tıp* Damla hastalığı, gut.

nısfet *is. Ar. nişfet bk.* nasfet.

nısfınnehar *is. Ar. nişfu'n-nehâr astr. esk.* Meridyen düzlemi.

nısfiye *is. Ar. nişfiyye müz.* Bir çeşit kısa ney: *"Rahmi Bey ince uzun, al atlas bir kılıftan nısfiyesini de çıkarmıştır."* -S. Birsel.

nısıf, -sfı *s. Ar. nişf esk.* Yarı, yarım.

→ nısfınnehar, nısıf kutur

nısıf kutur *is. geom.* Yarıçap.

nışadır *is. Far. nişâdûr kim.* Amonyak tuzu.

→ nışadır kaymağı, nışadır ruhu

nışadır kaymağı *is. kim.* Amonyum karbonat.

nışadır ruhu *is. kim.* Amonyak.

Ni *kim.* Nikel'in kısaltması.

nice *s.* ve *zf. (ni'ce)* **1.** Kaç, ne kadar. **2.** Oldukça çok: *Nice insanlar var ki... "Yalılarda nice yük odaları, oda gibi büyük kilerler vardı."* -A. Ş. Hisar. *"Bir bardak su gibi durulmuş nice dizeler bulabilirsiniz."* -N. Cumalı. **3.** Nasıl. **4.** Uzun süreden beri.

→ nice nice

nicel *s.* Nicelik bakımından olan, nicelikle ilgili.

niceleme *is.* Nicelemek işi.

nicelemek *(-i)* **1.** Bir şeyi sayı, ölçü vb.ile bildirmek. **2.** *man.* Bir terime, tek veya çok oluşuna göre bir nicelik yüklemek.

niceleyici *s.* Niceleme niteliği olan.

niceleyiş *is.* Nicelemek işi veya biçi-

mi.

nicelik, -ği *is.* **1.** Bir şeyin sayılabilen, ölçülebilen veya azalıp çoğalabilen durumu, kemiyet, miktar: *Bir şeyin niceliğinden çok niteliğine önem vermeli.* **2.** Bir şeyin eşit parçalara bölünebilen ve ölçülebilir olan yanları. **3.** Genellikle sayılabilen, toplamı doğrudan sayı olarak belirtilebilen genel özellik.

nice nice *zf.* Pek çok: *Allah nice nice yıllara eriştirsin.*

niçin *zf. (ni'çin)* Bir olayın amacını, sebebini sormak için kullanılır: *"Sen misin Çalıkuşu, dedi, niçin böyle kendi kendine yavaş yavaş yürüyorsun?"* -R. N. Güntekin. *"Niçin seslenmedim, niçin buyurun girin demedim?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

nida *is. (nida:) Ar. nidâ' esk.* **1.** Çağırma, bağırma, seslenme. **2.** *gr.* Ünlem.

nifak *is. (nifa:k) Ar. nifâk* Geçimsizlik, anlaşmazlık, ara bozma, ayırma: *"Nifak unsurları her ikisinin iyi niyetlerinden yavaş yavaş, sinsi sinsi kendi çıkarlarına yararlanmasını bilecekti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **nifak sokmak** ara açmak, anlaşmazlık çıkarmak: *"Bülent ile haminnesinin arasına derin bir nifak sokmuştu."* -R. N. Güntekin.

nifakçı *is.* ve *s.* Arabozan, araaçan (kimse).

nihaî *s. (niha:i:) Ar. nihâ'î esk.* İşi sona erdiren, işi kesen, sonuncu.

→ ***nihaî karar***

nihaî karar *is. huk.* Muhakeme sonunda verilen karar.

nihale *is. (niha:le) Far. nihâle* Sofrada kullanılan sahan altlığı.

nihan *s. Far. nihân* Gizli.

nihavent, -di *is. (niha:vent) Far. nihâvend müz.* Türk müziğinde bir makam.

nihayet *is. (niha:yet) Ar. nihâyet* **1.** Son: *"Ben nihayete doğru yanımdaki çocuğu dürterek kalktım."* -Ö. Seyfettin. *"Temmuz nihayetiydi, harmanlar yeni dövülmeye başlamıştı."* -M. Ş. Esendal. **2.** *zf. (ni'ha:yet)* Sonunda: *"Nihayet akşamüstü benzin vagonunun Şam'dan ilerlediğini öğrenerek telgrafhaneden çıktı."* -F. R. Atay. *"Uzun bir münakaşadan sonra nihayet işi şakaya dökmek zorunda kaldı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *zf.* -den başka bir şey değil: *"Ama bu, nihayet bir nüktedir."* -Y. Z. Ortaç. **nihayet vermek 1)** ilişkiyi kesmek, bir işi, alışkanlığı yapmaktan vazgeçmek: *"Tekaüt olduktan sonra doktorlara inat, oburluğa, nargileye bir nihayet vermemişti."* -Ö. Seyfettin. **2)** bitirmek, tamamlamak, sonuçlandırmak: *"Bu komediye nihayet vermek, buraya bir daha gelmemek üzere çıkıp gitmek isterdim."* -H. E. Adıvar.

nihayetinde *zf.* Sonunda.

nihayetlenme *is.* Nihayetlenmek işi.

nihayetlenmek *(nsz)* Bitmek, son bulmak, sona ermek.

nihayetsiz *s.* Sonsuz, sonu gelmez, bitip tükenmez: *"Kırk yaşına gelince bir yorgunluk hisseder, nihayetsiz ve sebepsiz bir can sıkıntısı duyarsınız."* -Ö. Seyfettin.

nihilist *s. Fr. nihiliste* Nihilizm yanlısı: *"Bu şiddetli yasağa karşı duranlar, iş devresine girmiş anarşistlerin, nihilistlerin, yahut eski zamandaki dinsizlerin akıbetine uğrarlar."* -Ö. Seyfettin.

nihilizm *is. Fr. nihilisme* **1.** Moral gerçeği ve değerleri reddeden bir öğreti. **2.** Her türlü gerçek varlığı inkâr eden aşırı bireycilik, yokçuluk. **3.** Her türlü siyasî düzeni inkâr eden, toplumun birey üzerinde hiçbir baskısını kabul etmeyen görüş: *"Bir nevi şiddetli mefkürecilik, bir nevi nihilizm, daha doğrusu bir nevi...zırdelilik."* -P. Safa.

Nijeryalı *is.* ve *s.* Nijerya halkından olan kimse.

nikâh *is. Ar. nikâh* **1.** Bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak kanunî işlem. **2.** *esk.* Nikâh sırasında erkeğin kadına borçlandığı para: *Kadın nikâhından vazgeçmiş.* **nikâh düşmek** birbiriyle evlenmelerine kanunî veya örf bakımından engel bulunmamak: *"Ben kardeşinin yavuklusuyum, sana nikâh düşmez, cevabını alırdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

(bir kadını) nikâh etmek bir erkek bir kadını nikâhla almak. **nikâh kıymak** nikâh memuru kanuna göre çiftlerin karı koca olduklarını bildirmek. **nikâh tazelemek** boşandığı kişiyle yeniden evlenmek. **nikâhı olmak** *"On beş güne kadar nikâhınız oluyor diye işittim, pek sevindim."* -R. N. Güntekin. **nikâhta keramet vardır** nikâh evlenenleri sevgi bağıyla bağlar.

*→ **nikâh memuru, nikâh şekeri***

nikâhlama *is.* Nikâhlamak işi.

nikâhlamak *(-i)* **1.** Nikâh etmek. **2.** Nikâh kıymak.

nikâhlanış *is.* Nikâhlanmak işi veya biçimi.

nikâhlanma *is.* Nikâhlanmak işi.

nikâhlanmak *(nsz, -e; -le)* **1.** Bir kimseye nikâhla bağlanmak. **2.** Kanunî olarak nikâh işlemleri yapılmak.

nikâhlayış *is.* Nikâhlamak işi veya biçimi.

nikâhlı *is.* ve *s.* Kanunî olarak nikâh işlemi yapılmış olan karı veya koca: *"Yedi ay nikâhlı durduk, sekizinci ay düğün."* -M. Ş. Esendal. *"Arkadaşlar da tanırlar. Çokları yenge diye çağırıyor. Nikâhlı karım sanıyorlar."* -S. F. Abasıyanık.

nikâhlık, -ğı *is.* ve *s.* Nikâhla ilgili olma durumu.

nikâhlılık, -ğı *is.* Nikâhlı olma durumu veya biçimi.

nikâh memuru *is.* Kanunlara uygun olarak nikâh işlemini yapan, nikâh kıyan görevli: *"Sevim'le Turgut'u nikâh memuru gibi yan yana karşıma oturttum."* -R. N. Güntekin.

nikâhsız *s.* **1.** Aralarında nikâh olmadığı hâlde karı koca hayatı süren: *"Siz erkekler ekseriya nikâhlı kadınla nikâhsız kadınlarınız arasında bir fark gözetirsiniz."* -H. C. Yalçın. **2.** *zf.* Nikâhsız olarak: *Nikâhsız yaşıyorlar. "Ben de onlara karşı, komşulara karşı nikâhsız oturmaktan sıkılıyorum."* -M. Ş. Esendal.

nikâhsızlık, -ğı *is.* Nikâhsız olma durumu veya biçimi.

nikâh şekeri *is.* Nikâh töreninde davetlilere dağıtılmak üzere özel olarak yaptırılan şeker.

nikap, -bı *is. (nika:p, k kalın okunur) Ar. niḳāb esk.* Yüz örtüsü, peçe.

Nikaragualı *is.* ve *s.* Nikaragua halkından olan kimse.

nikbet *is. Ar. nekbet esk.* Düşkünlük, talihsizlik, felâket: *"Siyasî ikbal veya nikbet yellerine göre yön alan bir huy sahibi olduğunu bilirdim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

nikbin *s. Far. nik-bîn* İyimser, optimist: *"Zaten yaratılışı icabı çok nikbin bir gençti."* -H. C. Yalçın.

nikbinlik, -ği *is.* İyimserlik, optimizm.

nikel *is. Alm. Nickel (İsveççeden) kim.* Atom sayısı 28, atom ağırlığı 58,71, yoğunluğu 8,9 olan, gümüş parlaklığında, demir sertliğinde, kolay işlenir ve kolayca tel durumuna getirilir bir element. Kısaltması Ni.

*→ **nikel kaplama***

nikelâj *is. Fr. nickelage* **1.** Metal bir yüzeyi nikelle kaplama. **2.** Nikel kaplanmış metal: *Arabanın nikelâjı. "Nikelâjı çoktan bozulmuş ucuz çatallar..."* -Ç. Altan.

nikel kaplama *is.* Nikelâj.

nikelleme *is.* Nikelâj.

nikellemek *(-i)* Nikelâj yapmak.

nikelli *s.* **1.** Birleşiminde nikel bulunan. **2.** Nikelle kaplanmış.

nikelsiz *s.* Nikeli olmayan, içinde nikel bulunmayan.

nikotin *is. Fr. nicotine (Nicot özel adından) kim.* Tütün yapraklarından çıkarılan, renksiz, açıkta bırakılınca havadan oksijen alarak esmerleşen, 247°C de kaynayan ve 1,033 yoğunluğunda çok zehirli bir alkaloit ($C_{10}H_{14}N_2$).

nikris *is. bk.* nikris.

nikriz *is. Far. nikrîz müz.* Klâsik Türk müziğinde, dizisi bir sekizli içinde gösterilebilen basit görünüşlü bir birleşik makam.

nilüfer *is. Far. nîlûfer bot.* Nilüfergillerden, yaprakları yuvarlak ve geniş, çiçekleri beyaz, sarı, mavi, pembe renkte, durgun sularda veya havuzlarda yetişen bir

su bitkisi *(Nymphea)*.

nilüfergiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, örnek bitkisi nilüfer olan bir familya.

nim *s. (ni:m) Far. nîm esk.* Yarı: *Nim resmî.*

nimbus *is. (ni'mbus) Lât. nimbus* Kara bulut.

nimet *is. (ni:met) Ar. ni'met* **1.** İyilik, lütuf, ihsan: *"Başımızdan gitmesi, ekşi suratından kurtulmamız da bir nimetti."* -S. M. Alus. **2.** İyi yaşamak için gerekli her şey. **3.** Yiyecek içecek, özellikle ekmek: *"Desem ki sen benim için hava kadar lâzım / Ekmek kadar mübarek / Su gibi aziz bir şeysin / Nimetsin, nimettensin."* -C. S. Tarancı. **4.** *mec.* Yararlanılan imkân: *Evinizin iş yerinize bu kadar yakın oluşu nimet.* **nimet bilmek** şeref saymak: *"Çaylarımıza koşarlar, evimize davet edilmeyi nimet bilirler, etrafımızda dolaşırlar."* -H. C. Yalçın. **nimeti ayağıyla tepmek** *bk.* kısmetini ayağıyla tepmek.

→ nimet hakkı

nimet hakkı *is.* Yenen, içilen şeyler üstüne yemin sözü: *"Affetmezsenız, şu nimet hakkı, ateşte yanarım."* -M. Ş. Esendal.

nimetşinas *s. (ni:metşina:s) Ar. ni'met + Far. şinâs esk.* İyilik bilir (kimse).

nine *is.* **1.** Torunu olan kadın, büyük anne: *"Altmışlık bir ninenin evinde oda tutmuştum."* -A. Gündüz. *"Ninem de bu son yıllarda ölünce, tek başıma kaldım."* -M. Ş. Esendal. **2.** Yaşlı kadınlara seslenmek için kullanılır.

ninni *is. (ni'nni)* **1.** Küçük çocukları uyutmak için söylenen türkü: *"Gırç gırç bir beşik sallanıyor, kalın, uzun bir kadın sesi ninni söylüyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** *ünl.* Söylenen ninnilerin sonunda tekrarlanan söz: *Uyusun da büyüsün ninni!* **3.** *müz.* Bu tür bestelenmiş eser: *Chopin'in ninnisi.*

nipel *is. Fr. nippel* İki bağlantı parçasını birbirine yakın olarak eklemekte kullanılan özel parça.

nirengi *is. Far. nîrengî* Belli sayıda noktanın konumunu kesinlikle tespit edebilmek için, bu noktaları tepe olarak kabul ederek, bir alanı üçgenlere bölme işi.

→ nirengi haritası, nirengi noktası

nirengi haritası *is.* Nirengi yoluyla çıkarılan harita.

nirengi noktası *is.* **1.** Nirengi işleminde ayrılan üçgenlerin tepe noktası. **2.** *den.* Gemicilerin seyir için kullandığı doğal yön noktası. **3.** Başlangıç: *"Biz de yılın ilk gününü önce bir nirengi noktası, sonra da giderek bir bayram olarak aldık."* -H. Taner.

nisaî *s. (nisa:i:) Ar. nisâ'î* **1.** Kadınla ilgili: *Nisaî hastalık.* **2.** Kadın hastalıkları ile ilgili. **3.** Kadınsı.

nisaiye *is. (nisa:iye) Ar. nisâ'iyye tıp* **1.** Kadın hastalıkları, jinekoloji. **2.** Hastahanelerde kadın hastalıkları ile ilgili bölüm.

nisaiyeci *is.* ve *s.* Kadın hastalıkları uzmanı, jinekolog.

nisaiyecilik, -ği *is.* Nisaiyecinin işi.

nisan *is. (ni:san) Ar. nîsân (Süryaniceden)* Yılın 30 gün süren dördüncü ayı: *"Nisan yağar çeç olur, mayıs yağar sap olur."* -Atasözü.

→ nisan balığı, nisan yağmuru

nisan balığı *is. Fr. (poisson d'avril'* den çevirme*)* Nisanın birinci gününde yapılan aldatma ve şaka.

nisan yağmuru *is.* Nisan ayında yağan ve bereketine inanılan yağmur.

nisap, -bı *is. (nisa:p) Ar. nişâb* Yeter sayı.

nispet *is. Ar. nisbet* **1.** Oran: *"Zira melâl devri uzadığı nispette teheyyüç kuvvetli ve devamlı oluyor."* -R. H. Karay. *"Bu üçüncü gidişimde Erzurum'u bir öncekine nispetle daha çok toparlanmış, gelişmiş buldum."* -A. H. Tanpınar. **2.** Bağıntı, ilgi, ilinti. **3.** *hlk.* Birini üzmek için veya mat olsun diye yapılan iş. **4.** *zf.* Kıskandırmak veya üzmek için: *Bunu bana nispet yapıyor.* **nispet etmek** eşit tutmak, oranlamak. **nispet kabul etmek** eşit tutmak, oranlamak. **nispet kabul etmemek** eşit tutulamamak. **nispet vermek** (veya **yapmak**) karşısındakini kızdırmak için ona gösteriş

yapmak: *"Yolun ortasında bir kolumu belime dolayarak bana şöylece nispet vermesin mi?"* -O. C. Kaygılı. **nispeti olmak** ilgisi olmak, bağlantısı olmak.

→ ***nispet eki***

nispetçi *s.* Nispet vermek huyu olan.

nispet eki *is. gr.* Bazı yabancı isimlerin anlamlarına bağlı yabancı sıfatlar kuran ek: *Millî, edebî, tarihî, ilmî.*

nispeten *zf. (ni'speten) Ar. nisbeten* **1.** Göre, kıyaslayarak, oranla: *Bu, ötekine nispeten çok iyi. "Böylece hem kızı almağa taksiyle gelmiş olacak, hem de taksiye nispeten daha az para ödemiş olacaktı."* -Ç. Altan. **2.** Bir dereceye kadar, oldukça: *Bugün hava nispeten iyi.*

nispetli *s.* Oranlı.

nispetsiz *s.* **1.** Oransız. **2.** Birbirine uymayan, farklı.

nispetsizlik, -ği *is.* Oransızlık.

nispî *s. (nispi:) Ar. nisbî esk.* **1.** Görcli, bağıntılı, izafi, rölatif: *Zenginlik, fukaralık nispî durumlardır.* **2.** Birbirine göre (olan), önceki duruma göre: *Bugün hastada nispî bir iyileşme var.*

nispî temsil *is.* Çoğunluk partisi dışındaki partilerin de kuvvetleri oranında üye seçimlerini sağlayan seçim biçimi.

nisyan *is. (-a:nı) Ar. nisyân esk.* Unutma: *"Resmî vesikalar toplanıp tasnif edilir ve nisyandan kurtulabilir."* -Y. K. Beyatlı.

niş *is. Fr. niche mim.* Duvar içinde bırakılan oyuk, göz, hücre.

nişaburek, -ği *is. (nişa:burek) Far. nişâbûrek* Klâsik Türk müziğinde rast makamı ve uşşak makamının buselik "si" perdesiyle oluşmuş bir makam.

nişan *is. Far. nişân* **1.** İşaret, iz, belirti, alâmet. **2.** Nişanlanma sırasında yapılan tören: *Bizi nişana çağırdılar.* **3.** Evlenmek üzere birbirine söz verme, nişanlanma: *Nişanı bozmuşlar.* **4.** Kurşun, taş vb.ile vurulmak istenen hedef. **5.** Hedefi vurmak için silâh, taş vb.ye gerekli doğrultuyu verme. **6.** Gördükleri önemli işlerden dolayı kişileri onurlandırmak için devletçe verilen anmalık. **nişan almak 1)** (ateşli silâhlara) bir hedefi vurmak için gerekli doğrultuyu vermek, gözlemek: *"Tabancasını kılıfından çıkarmış ve nişan almak üzereydi."* -A. Gündüz. **2)** kendisine nişan verilmek: *"Doktor, Türk ordusunda çalıştığını, üniformamızı taşıdığını, nişan aldığını, övünerek anlattı."* -R. H. Karay. **nişan atmak** ateşli silâhlarla atış yapmak. **(bir şeyi veya bir şeye) nişan koymak** ilerde tanıyabilmek veya ölçebilmek için bir şeyin durumunu, onun herhangi bir özelliğini akılda tutmak veya iz bırakmak: *Dönüşte yolumuzu şaşırmamak için şu çifte kavakları nişan koymuştuk.* **nişan takmak 1)** (nişanlanan çift için) nişan yüzüklerini parmaklarına geçirmek: *"Birkaç gün sonra akrabalarımıza bir davet vereceğiz. Nişan takacağız."* -R. N. Güntekin. **2)** göğsüne nişan iliştirmek. **nişan vermek** birini nişan ile ödüllendirmek: *"İngiltere kralı, bana diz bağı nişanı verecekmiş."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **nişan yapmak** nişan töreni düzenlemek: *Şimdilik nişan yapacaklarmış.* **nişanı atmak** (veya **bozmak**) (kadın veya erkek) nişandan vazgeçmek.

→ ***nişangâh, nişangeç, nişan halkası, nişan yüzüğü***

nişancı *s.* **1.** Attığı kurşun, taş vb.ile hedefi vurmakta ustalık kazanmış olan: *"Nişancı dükkânlarındaki kuvvet oyuncağının zili çın çın öttü."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *is. tar.* Padişah divanı üyesi olan, antlaşma, berat, menşur, name ve fermanların başına tuğra çeken görevli, tevkici.

nişancılık, -ğı *is.* Nişancı olma durumu.

nişane *is. (nişa:ne) Far. nişâne* **1.** Ateşli silâhlarda, namluya hedefin uzaklığına ve bulunduğu yerin yüksekliğine göre gereken yükseliş açısını veren, silâhı bu hedefe doğrultmaya yarayan alet. **2.** Hedef. **3.** Eser, iz, belirti: *"Toprak üzerinden nişaneleri kaldırmak ilim karşısında maziyi unutturmaz."* -Y. K. Beyatlı.

nişangâh *is. (nişangâ:h) Far. nişângâh* **1.** Ateşli silâhlarda namluya hedefin uzaklığına ve bulunduğu yerin yüksekliği-

ne göre gereken yükseliş açısını veren, silâhı bu hedefe doğrultmaya yarayan alet. **2.** Hedef.

nişangeç, -ci *is. Far. nişān + T. geç* Düzeltilmiş bir ağaç parçasının kenarına değişik aralıklarda paralel çizgiler çizmek için, marangozlukta kullanılan el aracı.

nişan halkası *is.* Evlenecek olan çiftin nişanlanınca taktıkları ve düğünden sonra da taşıdıkları halka biçiminde yüzük, nişan yüzüğü.

nişanlama *is.* Nişanlamak işi.

nişanlamak *(-i, -le)* **1.** Bir çiftin evlenme işinin kararlaştığına belirti olarak parmaklarına yüzük takmak, yavuklamak: *"Ali Ağa'nın kızını yarı yalvarma, yarı yıldırma ile bana nişanlayıvermişlerdi."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bir hedefi vurmak için silâh, taş vb.ye belli bir doğrultu vermek. **3.** Bir şeyin yerini belirtmek, işaretlemek, nişan koymak.

nişanlanış *is.* Nişanlanma işi veya biçimi.

nişanlanma *is.* **1.** Nişanlamak işi. **2.** Bir erkekle bir kadının ileride birbirleriyle evlenmek için yaptıkları sözleşme.

nişanlanmak *(nsz, -le)* **1.** Nişanlı duruma gelmek. **2.** Evlenmeye söz verme belirtisi olarak yüzük takmak: *"Bu, bizim nişanlandığımız gündür."* -R. H. Karay.

nişanlı *s.* **1.** Evlenmek için söz verip yüzük takmış olan (kimse): *"Nişanlısını alıp gelmiş genç bir efendi, ikisi de terbiyeli oturuyorlar."* -M. Ş. Esendal. *"Bir gün nişanlınız size koyu al renkli karanfiller gönderecektir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *is.* Belirleyici bir işareti, alâmeti, nişanı olan kimse.

nişanlık, -ğı *is.* Nişanlılık.

nişanlılık, -ğı *is.* Nişanlı olma durumu, yavukluluk: *"Dayımla yengem, bu ağzı süt kokan masum kızın birkaç saat içinde nişanlılığını haber alınca şaşırdılar."* -R. N. Güntekin.

nişansız *s.* Belirleyici bir işareti, alâmeti, nişanı olmayan: *"Ve bütün seferden bize yine ve yalnız bir Türk çocuğunun isimsiz, nişansız mezarından başka bir şey kalmadı."* -F. R. Atay.

nişan yüzüğü *is.* Nişan halkası.

nişasta *is. (nişa'sta) Far. nişāste* Tahıl tanelerinden mercimek, bezelye gibi bazı baklagillerden veya patates gibi birtakım yumrulardan özel yöntemlerle çıkarılan una benzer bir madde: *Buğday nişastası. Mısır nişastası. Patates nişastası. Pirinç nişastası.*

→ ***nişasta buğdayı***

nişasta buğdayı *is. bot.* Kaplıcayı andıran, ufak taneli, nişastası çok, dağlık yerlerde yetişen bir buğday türü.

nişastacılık, -ğı *is.* Nişasta yapmak veya satmak işi.

nişastalanma *is.* Nişastalanmak işi veya durumu.

nişastalanmak *(nsz)* Nişastaya karışmış olmak, nişasta ile işlem görmek.

nite *zf. (ni'te) esk.* Nasıl, niçin.

nitekim *bağ. (ni'tekim)* Gerçekten, nasıl ki, hakikaten: *"Nitekim, kendisi de bunu anlamış gibi, vapurda bütün yolculuğumuz boyunca bir köşeye çekilip oturmuş."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Arkanda idi, nitekim köşke kadar arkandan ayrılmadı, daima arkanda bulunacak."* -R. H. Karay.

nitel *s.* Nitelik bakımından olan, nitelikle ilgili bulunan.

niteleme *is.* Nitelemek işi.

→ ***niteleme belirteci, niteleme sıfatı, niteleme zarfı***

niteleme belirteci *is. gr.* Niteleme zarfı.

nitelemek *(-i)* Bir şeyin niteliğini belirtmek.

niteleme sıfatı *is. gr.* Bir ismi niteleyen sıfat: *Çok çalışkan. Pek yaramaz* vb.

niteleme zarfı *is. gr.* Bir fiilin, bir sıfatın veya bir başka zarfın anlamını nitelik bakımından etkileyen zarf: ***Böyle*** *konuşmayınız.* ***Gülerek*** *gitti.* ***İyi*** *etti.*

nitelendirilme *is.* Nitelendirmek işi.

nitelendirilmek *(nsz)* Nitelendirmek işine konu olmak.

nitelendirme *is.* Nitelendirmek işi, vasıflandırma.

nitelendirmek *(-i)* Niteliğini belirt-

mek, nitelik kazandırmak, vasıflandırmak.

niteleniş *is.* Nitelenmek işi veya biçimi.

nitelenme *is.* Nitelenmek işi, vasıflanma.

nitelenmek *(nsz)* Niteliği belirtilmek, nitelik kazanmak, vasıflanmak.

niteleyiş *is.* Nitelemek işi veya biçimi.

nitelik, -ği *is.* **1.** Bir şeyin nasıl olduğunu belirten, onu başka şeylerden ayıran özellik, vasıf, keyfiyet: *"Cumhuriyet çağında burası eski niteliğini yitirmeye başlar."* -S. Birsel. *"Niteliğini kestiremediği müzmin iştahsızlıktan yorgun düşmüş."* -A. İlhan. **2.** Bir şeyin iyi veya kötü oluşu, kalite. **3.** *fel.* Bireyi, nesne veya yaşantının bir yönünü, ötekilerden ayırt etmeye yarayan ve ölçebilen özellik, keyfiyet.

nitelikli *s.* **1.** Bir şeye ayırt edici özellik veren, vasıflı. **2.** Bir şeye nitelik bakımından üstünlük kazandıran, kaliteli.

→ ***nitelikli işçi***

nitelikli işçi *is.* İstenilen nitelikleri taşıyan, iyi yetişmiş, usta işçi, kalifiye işçi, vasıflı işçi.

niteliksiz *s.* **1.** Ayırt edici özelliği olmayan, basit, düz. **2.** Nitelik bakımından üstün olmayan, kalitesiz.

niteliksizlik, -ği *is.* Niteliksiz olma durumu, kalitesizlik.

nitramit *is. Fr. nitramite min.* Doğal amonyum nitrat.

nitrat *is. Fr. nitrate kim.* Nitrik asit tuzu.

nitratin *is. Fr. nitratine min.* Doğal sodyum nitrat.

nitratlaşma *is. kim.* Organik maddelerin nitrat durumuna dönüşmesi.

nitratlı *s.* **1.** Temel maddesi nitrat olan: *Nitratlı patlayıcı madde.* **2.** Nitrat emdirilmiş: *Nitratlı kâğıt.*

nitrik asit, -di *is. Fr. kim.* Organik maddeler üzerinde yakıcı ve sarartıcı bir etki gösteren, birleşiminde bir azot, üç oksijen ve bir hidrojen bulunan yoğunluğu 1,52 olan 86° C'de kaynayan, sanayide kullanılan asit (HNO_3), kezzap.

nitrik oksit, -di *is. kim.* Nitrojen veya amonyağın oksitlenmesiyle elde edilen, renksiz zehirli gaz (NO).

nitrogliserin *is. Fr. nitroglycerine kim.* Nitrik asit içine gliserin konularak elde edilen, uçuk sarı renkte, yağ kıvamında, güçlü patlayıcı özelliği olan madde.

nitrojen *is. Fr. nitrogène kim.* Azotun başka bir adı.

nitroselüloz *is. Fr. nitrocellulose kim.* Kâğıt yapımında kullanılan, pamuk veya odun hamuru biçimindeki selüloz üzerine nitrik ve sülfürik asit karışımının etkimesiyle elde edilen selülozun nitrat esteri.

niyabet *is. (niya:bet) Ar. niyâbet esk.* Naiplik.

niyaz *is. (niya:z) Far. niyāz* Yalvarma, yakarma: *"Şeyh, sonu gelmez bir ibadet ve niyaz hâlinde, gözleri kapalı, okuyor, üflüyordu."* -R. H. Karay. **niyaz etmek** (veya **eylemek**) yalvarmak.

niye *zf. (ni'ye)* Bir olayın amacını veya sebebini sormak için kullanılır: *Niye doğrusunu söylemiyorsunuz? "Sen bana niye söylemedin, sadaka verirdik, adak adardık."* -M. Ş. Esendal.

niyet *is. Ar. niyyet* **1.** Bir şeyi yapmayı önceden isteyip düşünme, maksat: *Öyle bir niyetim yok. "Niyeti ilk önüne gelen telefonlu dükkâna dalmaktı."* -H. Taner. **2.** Fal gibi kullanılmak amacıyla içine mani yazılıp katlanmış veya şekerlere sarılmış kâğıt parçası. **3.** Namaz kılmaya, oruç tutmaya ve abdest almaya karar verip başlangıç duası okuma. **niyet çekmek** niyetçiden niyet almak: *"Birisi niyet çeksin de biz de bir lokma yiyelim."* -S. F. Abasıyanık. **niyet etmek** bir şeyi yapmayı zihinde tasarlamak, düşünmek, niyetlenmek. **niyet tutmak** fala bakılırken olması istenilen şeyi aklından geçirmek.

niyetçi *is.* Alıştırılmış güvercin, saka kuşu, tavşan gibi hayvanlara para karşılığında niyet çektiren kimse.

niyetçilik, -ği *is.* Niyetçinin işi.

niyeti bozuk *s.* Kötü bir davranışta bulunması beklenen.

niyetleniş *is.* Niyetlenmek işi veya biçimi.

niyetlenme *is.* Niyetlenmek işi.

niyetlenmek *(-e)* **1.** Niyet etmek, tasarlamak: *"Acıbadem'de bir ev yaptırıp orada ölünceye kadar yalnız oturmaya niyetlenmiş."* -P. Safa. *"Birkaç kere gitmeye niyetlendi."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Oruç tutmaya karar vermek.

niyetli *s.* **1.** Niyeti olan, niyet eden: *"En kuşkulu insanlar çoğu zaman en kötü niyetliler arasından çıkıyor."* -H. Taner. **2.** Oruçlu.

niyetsiz *s.* **1.** Niyeti olmayan, niyet etmeyen. **2.** Oruç tutmayan.

niyobyum *is. Fr. niobium kim.* Atom sayısı 41, atom ağırlığı 92,91, yoğunluğu 8,57 olan, oksijen, kükürt ve klor gibi maddelerle birleşikler veren bir element, kolombiyum. Kısaltması Nb.

niza, -ı *is. (niza:) Ar. nizā' esk.* Çekişme, bozuşma, kavga.

nizam *is. (niza:m) Ar. nizām* **1.** Düzen: *"Aşık oldu ve... ora nizamına göre, fakat gizlice kendisine nikâh etti."* -H. E. Adıvar. *"Evin nizamında Türk kadınlarının vakur zarafeti göze çarpar."* -O. S. Orhon. **2.** Kural: *"Şimdi, eski sıralar bozuldu, yeni sıralar, yeni nizamlar gelinceye kadar böyle olacak!"* -M. Ş. Esendal.

nizamî *s. (niza:mi:) Ar. nizāmî esk.* **1.** İstenilen düzende olan, düzene uygun olan, kurallara uygun olan. **2.** Kanunlarla ilgili olan.

nizamiye *is. (niza:miye) Ar. nizāmiyye ask. esk.* Kara ordusu: *Bahriyeden nizamiyeye geçmiş. "Henüz nizamiye ve gönüllü taburcuların neferleri dağılmamıştı."* -Ö. Seyfettin.

→ ***nizamiye kapısı, nizamiye karakolu***

nizamiye kapısı *is. ask.* Kışla ve garnizonlarda giriş kapısı.

nizamiye karakolu *is.* Nizamiye kapısındaki karakol.

nizamlı *s.* **1.** Düzenli, tertipli. **2.** Tüzüğe uygun.

nizamname *is. (nizamna:me) Ar. nizām + Far. nāme* Tüzük.

nizamsız *is.* **1.** Düzensiz, tertipsiz. **2.** Tüzüğe aykırı.

nizamsızlık, -ğı *is.* **1.** Nizamsız olma durumu, düzensizlik, tertipsizlik: *"Ben hem müfrit, hem mutedil olmak isterim, azamî bir nizamsızlıkta azamî bir nizam ararım."* -P. Safa. **2.** Tüzüğe aykırılık.

No *kim.* Nobelyum'un kısaltması.

nobelyum *is. Fr. nobélium (İsveçli kimyacı Nobel'in adından) kim.* Atom numarası 102 olan radyoaktif element. Kısaltması No.

nobran *s.* Davranışı kaba, sert ve gönül kırıcı olan, nadan: *"Kadın, seni sevmiş de konuşuyor oğlum, öyle nobran olma."* -S. F. Abasıyanık.

nobranca *s. (nobra'nca)* Kaba, sert, kırıcı (bir biçimde).

nobranlık, -ğı *is.* Nobran olma durumu veya nobranca davranış.

noda *is. hlk. bk.* loda.

nodul *is. Yun. hlk.* Üvendirenin ucuna çakılmış sivri demir çivi.

nodullama *is.* Nodullamak işi.

nodullamak *(-i) hlk.* **1.** Hayvanı üvendire ile dürtmek. **2.** *mec.* (iş için) Dürtmek, uyarmak, hatırlatmak.

nodullanma *is.* Nodullanmak işi.

nodullanmak *(nsz)* Nodullamak işine konu olmak.

Noel *öz. is. Fr. Noël* Hristiyanların, İsa'nın doğum gününü kutladıkları yortu: *"Bizim çocukluğumuzda Noel ve yılbaşı gâvur bayramları idi."* -H. Taner.

→ ***Noel ağacı, Noel baba***

Noel ağacı *is.* **1.** Noel yortusunda Hristiyanların mumlarla ve oyuncaklarla süsledikleri küçük çam ağacı. **2.** *den.* Gemilerde çeşitli anlamlar taşıyan ışıklı işaretlerin topluca sıralandığı direk.

Noel baba *is.* Hristiyan çocuklarına Noel gecesi gelip kendilerine armağan bıraktığı anlatılan ak sakallı masal ve efsane kahramanı.

Nogay *öz. is.* **1.** Altın Ordu devleti başbuğlarından biri olan Nogay'ın yönetimindeki Kıpçaklara verilen ad. **2.** Bugün Kuzey Kafkasya'da yaşayan bir Türk bo-

yunun adı.

Nogayca *öz. is. (noga'yca)* Nogay dili.

nohudî *is. (nohu:dî:) Far. nohūdī* Kirli veya donuk sarı (renk): *"Üstünde daima saz rengi, hardal rengi...nohudi renklerde veya bunları andıran bir renkte bir esvabı...vardı."* -A. Ş. Hisar.

nohut, -du *is. Far. nohūd bot.* **1.** Baklagillerden, birleşik telek yapraklı, çiçekleri sarımtırak renkte, meyvesi baklamsı, bol nişastalı bir bitki *(Cicer arietinum).* **2.** Bu bitkinin yuvarlak tanesi. **nohut oda, bakla sofa** bir evin küçüklüğünü ve darlığını anlatmak için söylenir: *"Nohut oda, bakla sofa, bizim de evimiz olacak, diye mırıldandı."* -H. Taner.

nohutlu *s.* (genellikle yiyecekler için) İçine nohut katılmış: *Nohutlu pilâv.*

nohutsuz *s.* Nohudu olmayan.

nokra *is.* Büveleğin sebep olduğu, daha çok davar ve sığırlarda, seyrek olarak insanlarda rastlanan, ortası delik şişkinliklerle tanınan hastalık.

noksan *is. Ar. nuḳṣān* Eksik, eksiklik, kusur: *"O, noksanını bilgi ve akıl ile gidermesini bilir."* -R. H. Karay. **noksan bulmak** beğenmemek, uygun bulmamak: *"Enişte zaten bizim terbiye ve tahsilimizi bir çok bakımdan noksan bulurdu."* -A. Ş. Hisar.

noksanlık, -ğı *is.* Noksan olma durumu, eksiklik.

noksansız *s.* ve *zf.* Eksiksiz (bir biçimde): *"Analığıyla, yârlık ve eşliği ile noksansız bir kadınlık özlediğini sezdirten bir mizaç..."* -T. Buğra.

nokta *is. Ar. nuḳṭa* **1.** Çok küçük boyutlarda işaret, benek. **2.** *mat.* Hiçbir boyutu olmayan işaret. **3.** Bazı harflerin üzerine konulan ufak işaret. **4.** *gr.* Cümlenin bittiğini anlatmak için sonuna konulan küçük benek biçimindeki işaret, durak. **5.** Yer: *"Ferit, vapurdan çıkacak yolcuların hepsini rahatça görebilecek yüksek bir nokta aradı."* -P. Safa. *"Köşkten çıktık ve bahçenin her noktasını uzun uzun durup konuşarak dolaştık."* -A. Haşim. **6.** Konu, konu ile ilgili önemli bölüm: *"Genç adam, o noktada alâka uyandırıcı bir şey keşfetmiş gibiydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"...müphem kalan noktalar hakkında bana daha fazla malûmat verebilir misiniz?"* -R. H. Karay. **7.** Tek nöbetçi bulunan yer: *Orada polis noktası var.* **8.** Sınır, derece, radde: *Savaşın gerçekleşme noktasına yaklaştığı sırada...* **9.** Nöbetçi, gözcü, bekçi: *"O yokuşun başındaki küçücük karakolun her gece çıkardığı noktayı unutuyorsunuz."* -Ö. Seyfettin.

→ ***noktainazar, nokta memuru, nokta nokta***

noktacı *is.* ve *s.* Noktacılıkla ilgili, noktacılığı uygulayan (kimse).

noktacılık, -gı *is.* (resimde) Tonların bölünmesini yan yana renkli noktalarla göstererek, ışığın titreşimini daha iyi yansıtmak isteyen sanat anlayışı.

noktainazar *is. (nokta'inazar) Ar. nuḳṭa + Far. -i naẓar esk.* Görüş, görüş açısı: *"... ve şair mesail hakkında da noktainazarlarımız bildirildi."* -Atatürk. **noktainazardan** herhangi bir bakımdan.

noktalama *is.* **1.** Noktalamak işi. **2.** *sin.* Bir filmin çekim, sahne, ayrım, bölüm gibi çeşitli parçalarını birbirinden ayırmakta kullanılan işlemlerin bütünü.

→ ***noktalama işareti***

noktalama işareti *is. gr.* Noktalama işaretleri.

noktalama işaretleri *ç. is. gr.* Cümle veya yan cümledeki türlü ögeleri birbirinden ayırmaya yarayan, nokta, virgül, noktalı virgül, iki nokta, üç nokta, soru işareti, ünlem işareti, parantez vb. işaretleri.

noktalamak *(-i)* **1.** Nokta koymak. **2.** Yazıda noktalama işaretlerini yerli yerine koymak: *Yazınızı iyi noktalamadınız.* **3.** *mec.* Sona erdirmek: *"Tartışmayı kendisi nokta'mak istiyordu."* -T. Buğra.

noktalanma *is.* Noktalanmak işi.

noktalanmak *(nsz)* Noktalamak işi yapılmak.

noktalayış *is.* Noktalamak işi veya biçimi.

noktalı *s.* Nokta konmuş olan, üstünde noktalar olan: *Kırmızı noktalı basma.*

→ ***noktalı delik, noktalı virgül***

noktalı delik *is. biy.* Trakeit hücreleri ile öz ışınların kesişme noktalarında bulunan ve yatay yönde besin suyu iletimini sağlayan geçiş yolu.

noktalı virgül *is.* Bağımsız fakat mantıkî açıdan birbirini bütünleyen cümleleri bağlayan noktalama işareti (;).

nokta memuru *is.* Kavşaklarda durup trafik akışını düzenleyen görevli: *"Nokta memuru otomobilin hızını yedi buçuk, müfettiş on üç olarak iddia ediyorlardı."* -M. Ş. Esendal.

nokta nokta *zf.* Hafif hafif, belli belirsiz: *"Allı gelin pullu gelin has gelin / Ayağını nokta nokta bas gelin."* -Halk türküsü.

noktası noktasına *zf.* Eksiksiz, tastamam, tamamen: *"Oynamadığımız budalalık komedisinin son perdesini -sanki kapanmış gibi- noktası noktasına hatırlıyorum."* -Ö. Seyfettin.

noktasız *s.* Noktası olmayan.

nom *is. tar.* Eski Mısır'da şehir devletlerine verilen isim.

nominal, -li *s. Fr. nominal* Ad belirtilerek yapılan.

→ ***nominal değer***

nominal değer *is. ekon.* Hisse senedi, tahvil vb. için üzerinde belirtilmiş değer.

nominalizm *is. Fr. nominalisme fel.* Adcılık, isimcilik.

nominatif *is. Fr. nominatif gr.* Yalın durum.

nomografi *is. Fr. nomographie* Sayısal hesaplar yerine, başka çizgilerle kesim noktaları çözümleri veren, uygun biçimde çizilmiş çizgi veya grafiklerden yararlanmaya dayanan yöntem.

nonfigüratif *s. (no'nfiguratif) Fr. nonfiguratif* İnsanı, hayvan ve tabiat ögelerini işlemeyen sanat, betisiz sanat.

nonoş *is.* **1.** Sevgi sözü olarak söylenir. **2.** *argo* Homoseksüel erkek.

non-stop *s. İng. non-stop bk.* duraksız.

norm *is. Fr. norme* Kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilke veya kanuna uygun durum, düzgü: *Norma göre yapılmış eser.*

normal, -li *s. Fr. normal* **1.** Kurala uyan, alışılagelene uyan, düzgüye uygun, düzgülü: *"Atatürk'ün normal zamanlarda insana okşamak arzusu veren ipek gibi saçları, birden bire yelelenirdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *is.* Bu durumda olan şey: *Normalin üstünde bir çalışma.* **3.** *is. mat.* Bir eğrinin bir teğetine değme noktasından çizilen dikme.

→ ***normalaltı, normalüstü***

normalaltı *is. mat.* Bir eğriye ilişkin normalin, bir doğruyu kestiği nokta ile normalin ayağı arasındaki parçanın o doğru üzerindeki iz düşümü.

normalleşme *is.* Normalleşmek işi.

normalleşmek *(nsz)* Normal duruma gelmek, normal olmak.

normalleştirme *is.* Normalleştirmek işi.

normalleştirmek *(-i)* Normal duruma getirmek.

normallik, -ği *is.* Normal olma durumu.

normalüstü *s.* Olağan dışı.

normatif *s. Fr. normatif* Bir kural değerini, gücünü taşıyan, norma ilişkin, düzgüsel: *Normatif gramer.*

norton eleği *is.* Zımpara taneciklerinin büyüklüklerini saptamak ve birbirlerinden ayırmak işinde kullanılan elekler grubu.

Norveççe *öz. is. (no'rveççe)* Norveç dili.

Norveçli *öz. is. (no'rveçli)* Norveç halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

nostalji *is. Fr. nostalgie* **1.** Yurt özlemi, yurtsama, daüssıla. **2.** Geçmiş bir zamana duyulan aşırı bir özlem: *"Geçmişi özlemle, nostalji ile anarı ise nedense daha bir doğal karşılarlar."* -H. Taner.

nostaljik, -ği *s. Fr. nostalgique* Yurt özlemiyle ilgili.

nosyon *is. Fr. notion* Bir şey üzerindeki gerekli bilgi, kavram.

not *is. Fr. note* **1.** Bir şeyi hatırlamak için yazılan kısa yazı: *Bunu not edin de.*

unutmayın. "Kitaplardan birinin kenarına bir not yazmışsın." -R. N. Güntekin. **2.** Okullarda her öğrencinin bilgisi üzerine edinilen kanıyı gösteren sayı veya derece, numara. **3.** *mec.* Bir şeyin niteliği üzerine edinilen kanı. **not almak 1)** bir şeyi başlıca noktalarını özetleyerek yazmak; biri konuşurken onun söylediklerini yazmak: *"Not alıyorum, Türkçeye mısra mısra hemen tercüme ediyorum."* -R. H. Karay. *"Birtakım kâğıtçıklara notlar alır ve sonra bu notlar üzerinde aylarca düşünceye dalar."* -S. Birsel. **2)** (öğrenci için) iyi veya kötü numara, derece almak; **3)** bir şeyin niteliğiyle ilgili bir karar verilmek. **not atmak** öğretmen, öğrencinin çalışma durumunu not vererek değerlendirmek. **not düşmek** not yazmak: *"Cevdet Paşa tezkeresine şöyle bir not düşmek zorunda kalır."* -S. Birsel. **not etmek** not olarak yazmak, kaydetmek. **not kırmak** verilen notu düşürmek azaltmak veya az not vermek. **not tutmak** biri söz söylerken başkası onun söylediklerini yazmak. **not vermek 1)** bir şeyin değeri üzerinde olumlu veya olumsuz bir kanıya varmak; **2)** öğrencinin bilgisini bir sayı veya derece ile belirlemek. **(birinin) notunu** (veya **numarasını**) **vermek** bir kimse için kötü bir kanıya varmak.

nota *is. (no'ta) İt. nota müz.* **1.** Bir müzik sesini belirtmeye yarayan işaret: *"Saz sesleri bazen aynı notaları, ruhumuza mıhlamak istenen bir altın çiviye vurulan darbeler gibi tekrar ederdi."* -A. Ş. Hisar. **2.** Bir devletin başka bir devlete veya elçisine yaptığı bildiri: *"Bu notaya verdiğim kısa bir cevapta, Mudanya Konferansını kabul ettiğimi bildirdim."* -Atatürk.

notalama *is. müz.* **1.** Notalamak işi. **2.** Seslerin ve icranın işaretleri olarak belirlenen şekiller bütünü.

notalamak *(-i) müz.* Bir eseri notaya almak.

notam *is. ask.* Havacılar ve pilotlar için yayımlanan bülten.

noter *is. Fr. notaire* **1.** Çeşitli belge ve işlemlere geçerlik kazandırmak, yasanın öngördüğü diğer görevleri yerine getirmekle yükümlü, belli nitelikleri ve kendine özgü bir hukuk statüsü olan kamu görevlisi: *"Notere işi düşen insanlara yardım etmeyi pek güzel bilirdi."* -M. Ş. Esendal. **2.** Noterin çalıştığı yer.

noterlik, -ği *is.* **1.** Noterin görevi veya makamı. **2.** Noter.

nova *is. Lât. astr.* Parlaklığı birdenbire artan, değişen yıldız.

nöbet *is. Ar. nevbet* **1.** Sıra, keşik: *Bu akşam nöbet sizde, masrafı siz yapacaksınız.* **2.** Sıra ile yapılan görev, keşik: *Nöbete çıkmak. "Karlı dağlar başında nöbet geceleri, siper içlerindeki yağmurlu uzun günler."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Hastalık sebebiyle titreme, yüksek ateş: *Hastanın nöbeti var mı? "Bir aralık nöbeti artmış olacak, kebenin* altından arabacıya seslendi."* -M. Ş. Esendal. **4.** Vakit vakit ortaya çıkan aynı türden fizyolojik bozuklukların bütünü: *Öksürük nöbeti tuttu. "Bir sıtma nöbeti içinde titreyerek olduğu yere çöreklendi."* -S. F. Abasıyanık. **5.** Kez, defa: *"Akşamları gelince, sofra kalktıktan sonra çocuklarla bir nöbet daha oyun oynanır."* -R. N. Güntekin. **nöbet beklemek** (veya **tutmak) 1)** (asker, polis vb.) bir yeri, bir kimseyi, bir aracı gözetlemek, korumak gibi amaçlarla bulunduğu yerden belli bir süre ayrılmamak: *"Geceleyin nöbet bekleyen muhafızlara ve hizmetçilere görünmeden ... inermiş."* -R. H. Karay. **2)** sıra ile bekleme. **nöbet çalmak** belli zamanlarda mızıka çalmak.

→ ***nöbet şekeri***

nöbetçi *s.* ve *is.* Nöbet bekleyen, nöbet sırası kendisinde olan (kimse): *"Nöbetçiler tabanları keçeden ayakkabılarıyla etrafta dolaşacaklar."* -S. F. Abasıyanık. *"Nöbetçi doktor orada, odasında idi."* -Ö. Seyfettin.

nöbetçilik, -ği *is.* Nöbetçi olma durumu.

nöbetleşe *zf.* Nöbet sırasıyla, nöbetle, münavebe ile: *"Şoföre lüzum yoktu; ikimiz nöbetleşe kullanırdık."* -R. H. Karay.

nöbetleşme *is.* Nöbetleşmek işi.

nöbetleşmek *(nsz)* Sıra ile nöbet görevini yapmak.

nöbet şekeri *is.* Halk arasında ilâç olarak kullanılan billûrlaşmış şeker.

nörolog, -ğu *is. Fr. neurologue tıp* Sinir hastalıkları uzmanı.

nöroloji *is. Fr. neurologie tıp* **1.** Sinir sistemini inceleyen ve tedavisi ile uğraşan tıp dalı, sinir bilimi, nevroloji. **2.** Hastahanelerde sinir hastalıklarıyla ilgili bölüm.

nöron *is. Fr. neurone tıp* Asıl hücre ile protoplazma uzantılarından ve bir silindir eksenden oluşmuş sinir hücresi.

nörotik, -ği *is. tıp* **1.** Sinir sisteminde rahatsızlığı olan kimse. **2.** *s.* Sinir sistemi üzerinde etki yapan.

→ ***nörotik karakter, nörotik kişilik***

nörotik karakter *is. psikol.* Toplumun koyduğu değer yargılarına karşı ters davranışlarda bulunan kimsenin sahip olduğu özellik.

nörotik kişilik, -ği *is.* Nöratik karakter.

nötr *s. Fr. neutre* **1.** Tarafsız, yansız. **2.** Kimyada turnusol gibi bir ayraç karşısında ne asit ne alkali tepkisi göstermeyen, yansız. **3.** Fizikte elektriğe karşı hiçbir tepkisi olmayan, yansız. **4.** *s. kim.* Turnusal gibi bir ayraç karşısında asit veya alkali tepkisi göstermeyen, yansız.

nötrleme *is.* Nötrlemek işi.

nötrlemek *(-i) kim.* Asit veya alkali tepkisi gösteren bir eriyiği alkali veya asit katarak nötr duruma getirmek.

nötrleşme *is.* Nötrleşmek işi.

nötrleşmek *(nsz)* Nötr duruma gelmek.

nötrleştirme *is.* Nötrleştirmek işi veya durumu.

nötrleştirmek *(-i)* Nötr duruma gelmesini sağlamak.

nötrlük, -ğü *is. kim.* ve *fiz.* Nötr bir cismin veya ortamın durumu, niteliği.

nötron *is. Fr. neutron* < *İng.* Yaklaşık olarak proton ağırlığında ve elektrik yüklü olmayan bir atom cisimciği.

-ntı / -nti, -ntu / -ntü Fiilden isim türeten ek: *ak-ı-ntı, sil-i-nti, kur-u-ntu, gör-ü-ntü* vb.

Nuh *öz. is. Ar. Nūḥ* Adem, Şit ve İdris'ten sonra gelen dördüncü peygamber. **Nuh der, peygamber demez** inanç ve düşüncelerini kolay kolay değiştirmez. **Nuh nebiden kalma** çok eski, çoktan modası geçmiş, köhnemiş.

nuhuset *is. (nuhu:set) Ar. nuḫūset esk.* Uğursuzluk, kademsizlik, şeamet, kötü, berbat: *"Menhus bir sesle nuhuset bir türküye başlayınca deli enişteniz ifrit kesilmişti."* -A. Ş. Hisar.

nukut *ç. is. (nuku:t) Ar. nuḳūd, naḳd'* in çokluk biçimi *esk.* Paralar.

numara *is. (nu'mara) İt. numero* **1.** Bir şeyin bir dizi içindeki yerini gösteren sayı, rakam: *Kitap sayfasının numarası.* **2.** Ölçü, derece: *Kırk numara ayakkabı. Sıfır numara tıraş.* **3.** Benzer şeyleri ayırt etmek için her birinin üzerine işaret olarak yazılan sayı. **4.** Öğrenciye verilen not: *"Ben ki coğrafya derslerinde daima tam numara almış bir zabitim."* -R. N. Güntekin. **5.** Bir telefonun açılmasını sağlayan sayılar: *Bilinmeyen numaralar.* **6.** Eğlendirici oyunlardan her biri: *Sirkteki numaraların hepsi güzeldi. "Bu numaralar da olmasa yazlık bahçelerin tadı olmayacak."* -B. Felek. **7.** *argo* Hile, düzen: *"Bırak şimdi numarayı."* -H. Taner. **8.** Okullarda öğrencileri birbirinden ayırt etmek için her birine verilen sayı. **numara yapmak** *argo* bir hareketi yalandan yapmak veya yapar gibi görünmek: *"Numara yapıyorum gibi bir şey gelmesin aklınıza."* -R. N. Güntekin. *"Sonunda bayılma numarası yapmaktan başka çare bulamayacaktır."* -S. Birsel. **numarasını vermek** bir kimse için kötü bir kanıya varmak.

numaracı *s. (nu'maracı) tkz.* Davranışları yapmacıklı olan (kimse).

numaracılık, -ğı *is.* Numaracının işi.

numaralama *is.* Numaralamak işi.

numaralamak *(-i)* Bir veya daha fazla sıra numarasıyla göstermek, numara koymak.

numaralandırma *is.* Numaralandırmak işi.

numaralandırmak *(-i)* Numara ver-

mek, numaralamak işini yaptırmak.

numaralanış *is.* Numaralanmak işi veya biçimi.

numaralanma *is.* Numaralanmak işi.

numaralanmak *(nsz)* Numaralamak işine konu olmak.

numaralayış *is.* Numaralamak işi veya biçimi.

numaralı *is.* **1.** Numarası olan: *Yerler numaralı.* **2.** Belli bir numarası olan: *"Tokatlıyan'ın sırasındaki yirmi beş numaralı apartmanı arıyorum."* -Ö. Seyfettin.

numarasız *s.* **1.** Numara verilerek belirtilmemiş: *Numarasız yer.* **2.** (gözlük veya gözlük camı için) Gözün görme gücünü artırma özelliği bulunmayan: *Numarasız gözlük.*

numen *is. Fr. noumène < Alm. fel.* Nesnenin kendisi, **görüngü** karşıtı; Kant'ın modern felsefesinde, insanlar duyularla bağlı olduğundan nesnenin görünüşünü, olayları bilebilir, nesnenin özünü bilemezler, onu yalnız düşünebilirler.

numune *is. (numu:ne) Far. numūne* Örnek: *"Ahlâk bozukluğu adına ne kadar rezillik varsa, her biri için orada numuneler bulunabilir."* -A. Rasim.

numunelik, -ği *is.* Örneklik: *"Ortanca hanım dedikleri, Tayfur'un teyzesi de numunelikti."* -S. M. Alus.

nur *is. (nu:r) Ar. nūr* **1.** Aydınlık, ışık, parıltı. **2.** İlâhî bir güç tarafından gönderildiğine inanılan parlaklık: *"Kuru Kadın okurken önündeki mezarın bir yeşil nurla tutuştuğunu gördü."* -Ö. Seyfettin. **nur gibi** parlak, pırıl pırıl. **nur içinde yatsın** sevgiyle anılan ölüler için söylenir. **nur inmek** kutsal bir yere gökten ilâhî ışık yağmak. **nur ol!** beğenme, alkış sözü. **nur topu gibi** sağlıklı, çok güzel ve temiz (çocuk): *"Oğlan nur topu gibi idi."* -P. Safa.

→ ***nuruaynım, nuruçeşmim, nurudidem, nur yüzlü***

nuranî *s. (nu:ra:ni:) Ar. nūrānî* **1.** Işıklı. **2.** *mec.* Saygı uyandıran, nurlu: *"Nuranî, babacan, hoşlanılır bir ihtiyar olamazsın."* -R. H. Karay.

nurlandırma *is.* Nurlandırmak işi veya biçimi.

nurlandırmak *(-i)* Nur gibi yapmak, parlak ve tertemiz bir duruma getirmek.

nurlanış *is.* Nurlanmak işi veya biçimi.

nurlanma *is.* Nurlanmak işi.

nurlanmak *(nsz)* **1.** Işık içinde kalmak. **2.** *mec.* Temiz, parlak bir duruma gelmek.

nurlu *s.* **1.** Aydınlık, ışıklı, parlak: *"Mehtap bize bir nurlu avize gibi gelirdi."* -A. Ş. Hisar. **2.** *mec.* Saygı uyandıran, temiz, nuranî.

nursuz *s. mec.* Saygı uyandırmayan, sevimsiz.

→ ***nursuz pirsiz***

nursuz pirsiz *s.* Sevimsiz, bakımsız.

nuruaynım *is.* Gözümün nuru.

nuruçeşmim *is.* Gözümün nuru.

nurudidem *is.* Nur yüzlüm.

nur yüzlü *s.* Saygı uyandıran, pak yüzlü ihtiyarlardan söz ederken kullanılır.

Nusayrî *öz. is. (nusayri:) Ar. nuṣayrī* Hatay ili ve çevrelerinde yaşayan bir Türk topluluğuna eskiden verilen ad.

nutuk, -tku *is. Ar. nuṭk* **1.** Söz, konuşma: *"Onun nutkundan sonra bu meselenin artık münakaşa edilmemesi, bitmesi lâzımdı."* -M. Ş. Esendal. **2.** Söylev: *Atatürk'ün onuncu yıl nutku.* **nutuk atmak** (veya **çekmek**) bir kimsenin uzun, sıkıcı bir konuşma yaptığını veya özden yoksun bir söylev verdiğini belirtmek için kullanılan küçümseyici bir söz: *"En sonunda dayanamadım, ben de Fransızca üstüne Fransızca bir nutuk çektim."* -B. R. Eyuboğlu. *"Kıyıda dalgalara nutuk çekip kekemeliğini düzeltmeye çalışıyor."* -H. Taner. **nutuk vermek** bir konuda özel olarak hazırlanıp konuşmak: *"Kapıdan içeri bir adım attıktan sonra durdu, nutuk verir gibi elini sallayarak..."* -R. N. Güntekin. **nutku tutulmak** korkudan, şaşkınlıktan ve öfkeden konuşamaz olmak: *"Fakat, işte onu karşısında görünce nutku tutulmuş."* -H. Taner.

nü *is. Fr. nu* Çıplak.

nüans *is. Fr. nuance* Ayırtı, çalar.

fark: *"Ellerini ve kollarını hiç kullanmaya lüzum duymadan nüanslarını sesiyle vererek oynadı."* -H. Taner.

nübüvvet *is. Ar. nubuvvet esk.* Nebilik, savacılık, peygamberlik.

nüfus *is. (nüfu:s) Ar. nufûs* **1.** Kişi: *Burada beş nüfus var.* **2.** Bir ülkede, bir bölgede, bir evde belirli bir anda yaşayanların oluşturduğu toplam sayı: *Nüfus sayımı. Nüfusu çoğalmak.* **3.** Ortak bir özellik gösteren kimselerin bütünü: *Tarım nüfusu. Gecekondu nüfusu.* **nüfusunu çıkarmak** nüfus kütüğüne kayıt yaptırarak nüfus cüzdanı almak: *"Kızının çocuklarının nüfusunu çıkartacağım."* -H. E. Adıvar.

→ ***nüfus bilimci, nüfus bilimi, nüfus bilimsel, nüfus coğrafyası, nüfus cüzdanı, nüfus kâğıdı, nüfus kalemi, nüfus kaydı, nüfus kesafeti, nüfus kütüğü, nüfus memurluğu, nüfus patlaması, nüfus plânlaması, nüfus sayımı, nüfus tezkeresi, nüfus yoğunluğu***

nüfus bilimci *is.* Nüfus bilimiyle uğraşan kimse, demograf.

nüfus bilimi *is.* İnsan nüfusunu yapı, gelişme ve dağılım açısından inceleyen bilim, demografi.

nüfus bilimsel *s.* Nüfus bilimiyle ilgili, demografik.

nüfus coğrafyası *is.* Yeryüzündeki nüfus yoğunluğunun dağılışını inceleyen ve bunu türlü yönleriyle açıklayan coğrafya kolu.

nüfus cüzdanı *is.* Bir ülkenin vatandaşlarına devletçe verilen, kimlikleriyle kişisel durumlarını gösteren resmî belge, kafa kağıdı, nüfus tezkeresi.

nüfusçu *is.* Nüfus memuru.

nüfus kâğıdı *is.* Nüfus cüzdanı: *"Dün nüfus kâğıdıma baktım, orada bir de Ayşe ismi var."* -S. F. Abasıyanık. *"Öğleden sonra nüfus kâğıdını getir, kaydını düzeltelim."* -B. Felek.

nüfus kalemi *is. esk.* Nüfus memurluğu: *"Ancak başkası daha önce bu adı almış olduğundan, nüfus kaleminde başına bir de öz koydular."* -M. Ş. Esendal.

nüfus kaydı *is.* Nüfusa yazılma.

nüfus kesafeti *is.* Nüfus yoğunluğu.

nüfus kütüğü *is.* Nüfusa kayıtlı olunan defter.

nüfus memurluğu *is.* Nüfus kayıtlarının yapıldığı ve nüfus işlerinin düzenlendiği resmî daire.

nüfus patlaması *is.* Günümüz toplumlarında hayat şartlarındaki türlü iyileşmeler sonucu ölüm oranlarının düşmesi, doğum oranlarının ise değişmemesi sonucu nüfusun büyük hızla çoğalması.

nüfus plânlaması *is.* Ailelere, sahip olmak istedikleri ve yetiştirebilecekleri çocuk sayısı konusunda karar verebilme ve bunu gerçekleştirecek yöntemleri uygulayabilme imkânlarının verilmesi.

nüfus sayımı *is.* Ülkenin nüfus sayısını tespit etmek için yapılan sayım.

nüfus tezkeresi *is.* Nüfus kâğıdı, nüfus cüzdanı: *"Her zaman çantasında bu resimli nüfus tezkeresi bulunurdu."* -S. F. Abasıyanık.

nüfus yoğunluğu *is.* Nüfus ile bu nüfusun üzerinde yaşadığı toprakların yüzölçümü arasındaki oran.

nüfuz *is. (nüfu:z) Ar. nufûz* **1.** (içine) Geçme. **2.** *mec.* Söz geçirme, güçlü olma, erk: *"Birbirlerinin servetlerini, nüfuzlarını, rütbelerini, kabiliyetlerini bilirlerdi."* -A. Ş. Hisar. **nüfuz etmek 1)** bir şeyin içine işlemek, geçmek: *"Tatlı bir duman, bütün varlığını sararak en derin yerlerine kadar nüfuz ediyordu."* -P. Safa. **2)** inceliğine varmak, anlamak; **3)** etkili olmak: *"Ecnebiler ona değil, o ecnebilere nüfuz ediyordu."* -Y. K. Beyatlı. **nüfuzu altında tutmak** söz geçirme gücünü üstün kılmak, egemenliği altında bulundurmak: *"Onu uzun müddet nüfuzu altında tuttuğuna bir misal olarak..."* -A. Ş. Hisar.

→ ***nüfuz ticareti***

nüfuzkâr *s. (nüfu:zkâ:r) Ar. nufûz + Far. -kâr* Etkileyici, güçlü: *"Tekrar nüfuzkâr gözlerini bana atfederek manasız bir tebessümle cevap verdi."* -Ö. Seyfettin.

nüfuzlu *s.* **1.** Sözü geçer, istediğini yaptıran, erkli: *"Mülkiyeden çıktıktan sonra Avrupa'ya kaçmış, fakat nüfuzlulardan*

birinin aracılığıyla İstanbul'a dönmüştü." -R. H. Karay. **2.** Yüksek makam, üst kademe: *"Arkadaşlarının nüfuzlu yerlerde bulunmasına karşın o hep kenarda kalmayı yeğledi."* -H. Taner.

nüfuzsuz *s.* Nüfuzu olmayan.

nüfuz ticareti *is.* Bir kimsenin bulunduğu makamın gücüne dayanarak bazı işlere karışıp kendine çıkar sağlaması: *"Ben yıllardan beri bir türlü bu nüfuz ticareti üzerinde davamı anlatamamışımdır."* -F. R. Atay.

nühüft *is. Far. nuhuft esk.* Klâsik Türk müziğinde bir birleşik makam.

nükleer *s. Fr. nucléaire fiz.* Atom çekirdeği ile ilgili, çekirdeksel.

→ ***nükleer enerji, nükleer reaktör, nükleer santral, nükleer silâh***

nükleer enerji *is. fiz.* Atom çekirdeğinin parçalanmasından doğan enerji.

nükleer reaktör *is. fiz.* Uranyum, plutonyum gibi atom çekirdeklerinin parçalanmasından yararlanılarak enerji elde edilen kaynak.

nükleer santral, -li *is. fiz.* Nükleer reaktör yardımıyla elde edilen enerjiyi dağıtan merkez.

nükleer silâh *is. fiz.* Nükleer enerji ile yıkım gücü sağlayan silâh.

nükleon *is. Fr. nucléon fiz.* Atom çekirdeğini oluşturan proton ve nötronun ortak adı.

nükleoprotein *is. kim.* Proteinlerin nükleik asitlerle kurduğu moleküler birlik.

nüksetme *is.* Nüksetmek işi.

nüksetmek *(nsz) (nü'ksetmek) Ar. nuks + T. etmek* (hastalık veya başka bir durum) Geri dönmek, yeniden başlamak, depreşmek: *"Hastalığı üç senede bir nükseder."* -R. H. Karay.

nükte *is. Ar. nukte* **1.** İnce anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, espri: *"Hoş konuşur, nükteleri kahvelere intikal etmiştir. kıyafeti ve tavrı zariftir."* -H. E. Adıvar. **2.** *esk.* Yazıda, resimde, sözde ve davranışta ince, derin anlam, espri: *Bu fikradaki nükteyi anlayamadım.* **nükte yapmak** nükteli söz söylemek.

nükteci *s.* İnce, güzel nükteler yapan (kimse): *"Bu hazırcevap, nükteci ve biraz da tok sözlü Barba ile hemen ahbap olduk."* -O. C. Kaygılı.

nüktecilik, -ği *is.* Nükteci olma durumu.

nüktedan *s. (nükteda:n) Ar. nukte + Far. -dān* Nükteci: *"Necmi'yi bilirsiniz, nev çalar, edebiyata meraklı, nüktedan ... bir çocuk."* -B. Felek.

nüktedanlık, -ğı *is.* Nüktecilik.

nükteli *s.* Nükte ile süslenmiş, nüktesi olan, esprili: *"Hazırcevap ve nükteli sözler söylemek şöhretini kazanmış."* -A. Ş. Hisar.

nüktesiz *s.* Nüktesi olmayan.

nükul, -lü *is. (nuku:l) Ar. nukūl esk.* Vazgeçme. **nükul etmek** caymak, vazgeçmek.

nümayiş *is. (nüma:yiş) Far. numāyiş esk.* **1.** Gösteri: *"Darülfünun gençleri İstanbul'da büyük bir nümayiş yapmışlardı."* -F. R. Atay. **2.** *esk.* Gösteriş: *"Sizden çok emin olduğum için hiçbir nümayiş beklemem ve istemem."* -P. Safa.

nümayişçi *is.* **1.** Bir gösteride yer alan kimse, gösterici. **2.** Gösterişçi: *"...nümayişçi neşesi fazla seziliyor."* -R. H. Karay.

nümayişkâr *s. (nüma:yişkâ:r) Far. numāyişkār esk.* Gösteri ile, gösteriş ile ilgisi olan.

nüsha *is. Ar. nusha* **1.** Birbirinin tıpkısı olan yazılı şeylerin her biri: *Bu yazma eserin üç nüshası daha var.* **2.** (gazete, dergi vb. için) Sayı: *"Geçende Sarıkamış'ta çıkan Varlık gazetesinin bir nüshası geldi."* -F. R. Atay. **3.** Benzer, aynı, kopya: *"Rasim, Kâmuran'ın erkek ve kudretli bir nüshası."* -H. E. Adıvar.

nütasyon *is. Fr. nutation bk.* üğrüm.

nüvaziş *is. Ar. bk.* nevaziş.

nüve *is. Ar. nuve* Bir şeyin özü, çekirdek.

nüzul, -lü *is. (nüzu:l) Ar. nuzūl esk.* İnme, felç: *"Zavallıyı bir de nüzul örselemiş, sağ kolu ile sağ bacağını işlemez hâle getirmişti."* -R. N. Güntekin. **nüzul inmek**

(veya gelmek) *hlk.* felç geçirmek, felce uğramak: *"Kendisine nüzul inmediğinden şüphe edecek kadar zihninde fikir uzanışları yok."* -P. Safa.

nüzullü *s.* İnmeli, felçli: *"Yorganın üstüne bıraktığı nüzullü kolu gözümün önünden gitmiyor."* -P. Safa.

O

o, O Türk alfabesinin on sekizinci harfi; ses bilimi bakımından kalın, yuvarlak ve geniş ünlüyü gösterir.

O *kim.* Oksijen'in kısaltması.

o (I) *ünl. (o:)* Başına getirildiği cümlenin anlattığı duyguyu belirtir: *O, maşallah ne güzel! O, bu da oldu mu ya!*

o (II) *zm.* **1.** Teklik üçüncü kişiyi gösterir: *O gelmedi, ben geldim. "Ben uyandığım zaman o gitmişti."* -R. H. Karay. **2.** İki veya daha çok şeyden, daha önce sözü geçeni gösterir. **3.** *s.* Uzakta olan, hakkında konuşulan kimse veya şeyi belirtir: *O adamı tanır mısınız? O ev bundan geniş değil. O iyi değil, bu iyidir. "O kış, önceki kışlardan daha az üşüdüm."* -N. Cumalı. **o duvar senin, bu duvar benim** birinin yalpalayacak kadar sarhoş olduğunu anlatır: *"O duvar senin, bu duvar benim, sağdan sola, soldan sağa yalpa vurarak halkın önüne çıkıvermiş."* -H. F. Ozansoy. **o gün bugün(dür)** o zamandan beri: *"... o gün bu gün bir kere bile hastalanıp yatmamıştı."* -R. N. Güntekin. **o hâlde** bu durum karşısında, demek oluyor ki, öyleyse. **o kadar 1)** aşırılık belirtir: *"Oyunları o kadar güzel olurmuş ki, bunlar millî bir edebiyat eseri sayılırmış."* -A. Ş. Hisar. *"O kadar ehemmiyet verilmeye değer miydi?"* -S. F. Abasıyanık. **2)** tehdit ve kızgınlık bildirir: *O kadar deyip, kesti attı.* **o kapı (mahalle) senin bu kapı (mahalle) benim** sürekli gezip dolaşmayı anlatır: *O kapı senin bu kapı benim, akşamı eder.* **o taraflı olmamak** ilgi göstermemek, konuyla ilgisi yokmuş gibi davranmak. **o tarakta bezi olmamak** o şeyle ilişiği bulunmamak. **o yolda** öyle, o gidiş ve düzenle. **o yolun yolcusu 1)** (toplumun ahlâk anlayışına göre) kötü bir hayat sürdüren kimse; **2)** ölümle sonuçlanacak bir durumda olan kimse. **onun için** bundan dolayı, bundan ötürü.

oba *is.* **1.** Göçebelerin konak yeri: *"Yarın daha gün ışımadan kovduracağım onları obadan."* -Y. Kemal. **2.** Bu konak yerinde konaklayan göçebe halk veya aile: *"Dayısı, amcası dâhil, obadan, oymaktan kimse dünür gitmeye gönüllü değildir."* -T. Buğra. **3.** Genellikle bölmeli göçebe çadırı.

→ ***odabaşı***

obabaşı *is.* Obanın başı olan kimse.

obartı *is. bk.* abartı.

obartıcı *s. bk.* abartıcı.

obartılmak *(nsz) bk.* abartılmak.

obartma *is. bk.* abartma.

obartmak *(-i) bk.* abartmak.

obelisk *is. Fr. obélisque* Dikili taş.

oberj *is. Fr. auberge* Şehir merkezinin dışında sade, basit kurulmuş konaklama tesisi.

obje *is. Fr. objet* Nesne: *"Şimdi bunlar sırf müzelik birer obje olarak duruyorlar."* -H. Taner.

objektif *s. Fr. objectif* **1.** Nesnel, afakî: *"Size karşı bitaraf adam değilim ki, sizin hakkınızda objektif ve tam adaletçe bir fikrim olabilsin..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Olayları elden geldiğince objektif bir şekilde vermeye özen gösterirdi."* -H. Taner. **2.** *is. fiz.* Fotoğraf makinesi, mikroskop, dürbün gibi optik âletlerle, cisimlerden gelen ışınları alıp ekran üzerine yansıtan mercek veya mercek sistemi: *"Örtümün aralığında objektifin bebeksiz gözü bakıyor."* -F. R. Atay. **objektif olmak 1)** nesnel olmak; **2)** tarafsız davranmak.

objektiflik, -ği *is.* Objektif olma durumu.

objektivist *is.* ve *s. Fr. objectiviste* Nesnelci.

objektivite *is. Fr. objectivité* Objektiflik: *"Objektiviteyi yitirince, belgesel piyes yazmanın âlemi yoktu."* -H. Taner.

objektivizm *is. Fr. objectivisme* Nesnelcilik.

obruk, -ğu *s.* **1.** İçbükey, mukaar, konkav. **2.** *is.* İçinde su biriken çukur yer, doğal kuyu.

obruklu *s.* Obruğu olan: *"Sadece Vedia ile evlenmeleri bile yılanlı, timsahlı, obruklu koskoca bir bataklığı geçişe benzerdi."* -T. Buğra.

observatuvar *is. Fr. observatoire astr.* Gözlem evi, rasathane.

obstrüksiyon *is. Fr. obstruction* Engelleme.

o bu *zm.* Bazı kimseler ve nesneler: *O bu ne karışır?*

obua *is. (o'bua) Fr. hautbois müz.* Orkestrada yer alan çift kamışlı, tahta üflemeli çalgı.

obuacı *is.* Obua çalan kimse.

obur *s.* Gereğinden çok yemek yiyen, doymak bilmeyen (kimse): *"Kendi derecesinde olmamakla beraber o da hatırı sayılan oburlardan."* -R. N. Güntekin.

oburca *zf. (obu'rca)* Doymak bilmezcesine, gereğinden çok (yiyen): *"Yaşamaya, hayattan kâm almaya oburcasına koşarım."* -R. H. Karay.

oburlaşma *is.* Oburlaşmak işi.

oburlaşmak *(nsz)* Obur duruma gelmek: *"Günde dört defa yiyecek şekilde oburlaştım."* -A. Gündüz.

oburluk, -ğu *is.* Obur olma durumu: *"Tekaüt olduktan sonra doktorlara inat oburluğa, nargileye bir nihayet vermemişti."* -Ö. Seyfettin.

obüs *is. Fr. obus < Alm. Haubitze* Yüksek ve alçaktan mermi atabilen, top ve havanların bazı özelliklerine sahip kısa namlulu top.

ocak, -ğı *is.* **1.** Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma gibi amaçlarla kullanılan yer: *"Üç balıkçı güneş batarken kumların üzerine iki taştan bir ocak yaptılar ve ateş yaktılar."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** Odalarda, genellikle duvar kenarlarında tuğla veya taştan yapılmış, bacası olan yer, şömine: *"Ocağın önünde oturup acaip bir dikkatle odunların yanışına bakar."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Isı vererek üzerine veya içine konulan maddeleri ısıtan, pişiren, kaynatan, eriten araç veya âlet: *Hava gazı ocağı. Demirci ocağı. "Anlaşılan çamaşırcı giderken ocağı tam söndürmemiş olacak."* -H. Taner. **4.** Kahvelerde, kuruluşlarda çay, kahve vb.nin yapıldığı yer: *Çay ocağı. "Konuşmalar iyice kızışmaya başladığı vakit kahve ocağının önünde görünür."* -S. Birsel. **5.** Yer üstünde veya yer altında cevher çıkarılan yer: *Mermer ocağı. Kömür ocağı.* **6.** Bahçelerde ve bostanlarda her tür meyve ve sebze ekimine ayrılmış, çevresinden biraz yükseltilmiş toprak parçası: *Fındık ocağı. Biber ocağı. "Mustafa, arkasına güçlü kuvvetli bir kadın takmış, üç evleğine çizgiler, ocaklar açıyordu."* -S. F. Abasıyanık. **7.** *mec.* Bir şeyin en çok bulunduğu veya yapıldığı yer: *Bilim ocağı. Hayır ocağı. Asker ocağı.* **8.** Aynı amaç ve düşünceyi paylaşanların kurdukları kuruluş veya toplandıkları, görev yaptıkları yer: *Yeniçeri ocağı. "Başlangıçtan beri burası bir vatansever ocağı idi."* -F. R. Atay. *"Nihayet seni asker ocağına verdim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **9.** (bazı deyimlerde) Ev, aile, soy: *Ocağı sönmek. "Henüz temelleri atılmayan kendi ocağım kurulmadan yıkılmıştı."* -A. Gündüz. **10.** Bazı hastalıkları iyi ettiğine inanılan aile. **11.** Yılın 31 gün süren birinci ayı, kânunusani: *"Ocak ayını sevmem, oldum olası."* -B. Felek. **ocağı batmak** yuvası yıkılmak veya soyu tükenmek. **ocağı kör kalmak** soyu tükenmek, çocuğu bulunmamak. **ocağı sönmek** aile dağılmak, yok olmak, çoluk çocuk yok olmak: *"Aşk tuzakları birçok ocakların sönmesine sebep olmuştur."* -F. R. Atay. **ocağı tütmek** soyu devam etmek: *"Birini bulup da evlenirsem, birkaç yıl içinde, yeniden bir ocak tütmeye başlar, diye düşü-*

nüyordum." -M. Ş. Esendal. **ocağına darı ekmek** *bk.* ocağına incir dikmek. **(birinin) ocağına düşmek** birine koruması için sığınmak veya yardım etmesi için yalvarmak: *"Hanımefendi, gençliğin kadrini biliniz... Ocağınıza düştük."* -P. Safa. **(birinin) ocağına incir dikmek** birinin evini barkını dağıtmak: *"İhmal bütün ocaklara incir diker."* -Ö. Seyfettin. *"Şimdi bir kör kocakarı ile bir tembel ve kısır karı koca besliyor, ocağına incir dikiyor, fukara ve kepaze oluyordu."* -H. E. Adıvar. **ocağını yeşertmek**, aile yuvasını canlandırmak: *"Aşkla, şevkle ocağını yeşertecek birini istiyordu."* -Y. Kemal.

→ ***ocak başı, ocak eşeği, ocak kaşı, ocak taşı***

ocak başı *is.* Ocağın başında yemek yenilen yer.

ocakçı *is.* **1.** Ateşçi. **2.** Ocak bacaları temizleyicisi. **3.** Kahvelerde ocak başında kahve, çay gibi şeyleri hazırlayan kimse.

ocakçılık, -ğı *is.* Ocakçı olma, ocakçının işi.

ocak eşeği *is.* Ocakta odunları dayayarak çatmaya yarayan üç ayaklı demir araç.

ocak kaşı *is.* Ocağın içinde üstüne kazan, tencere oturtmaya yarayan yer.

ocak katı *mdn.* Belirli bir düzeyde hazırlanmış galeri ağının tümü.

ocaklı *s.* **1.** Ocağı olan, içinde ocağı bulunan: *"Yemekten sonra evin üst katında, ocaklı bir odaya çıktık."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *tar.* Ocaktan olan (yeniçeri).

ocaklık, -ğı *is.* **1.** Bir aileye, babadan oğula geçmesi için verilen (mülk). **2.** *is.* Ateş yakılan yer, ocak. **3.** Bir yapının temelini veya çatısını oluşturan büyük kereste, temel direği. **4.** *hlk.* Mutfak. **5.** *hlk.* Baca.

ocak taşı *is.* Ocağın çevresine yerleştirilen ateşe dayanıklı taş.

ocumak *(-den) hlk.* **1.** Bir şeyden korkmak, ürkmek, çekinmek. **2.** Bir şeyden soğumak.

od *is. esk.* Ateş: *"Yaz bahar ayında bir od verdiler / Yandım gittim ala karlı dağ iken."* -Karacaoğlan. *"Yüreğine bir od düştü ki yerinde duramaz oldu."* -Y. Kemal. **od yok ocak yok** "çok yoksul" anlamında kullanılır.

oda *is.* **1.** Evin veya herhangi bir yapının oturmak, çalışmak, yatmak gibi işlere yarayan, banyo, salon, giriş vb. dışında kalan, bir veya birden fazla çıkışı olan bölmesi, göz: *"Odalarımızda salkım saçak, öteye beriye atılmış yahut bir yere asılmış tek giyim eşyası bulunmazdı."* -R. H. Karay. *"Hâlâ kapısı aralık duran odaya doğru koştu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Serbest meslek adamlarını içinde toplayan resmî birlik: *Sanayi odası. Ticaret odası.* **3.** *tar.* Yeniçeri kışlası.

→ ***odabaşı, oda hapsi, oda müziği, oda spreyi***

odabaşı *is. (oda'başı)* **1.** Hanlarda çalışan uşakların başı. **2.** *tar.* Yeniçeri kuruluşunda görevi alaylarda selâm törenlerini düzenlemek ve yönetmek olan subay.

odacı *is.* Resmî kuruluşlarda, iş yerlerinde, temizlik ve getir, götür işlerine bakan görevli, hizmetli, hademe, müstahdem: *"Şişman odacı sahanlıkta bir daha gözüktü."* -E. E. Talu. *"İçeri giren odacıdan iki kahve istedi."* -N. Cumalı.

odacık, -ğı *is.* Küçük oda: *"Babadan kalma bu arsaya önce dört duvar örüp bir odacık yaptırmıştı."* -R. Enis.

odacılık, -ğı *is.* Odacı olma durumu veya odacının görevi, hademelik.

oda hapsi *is.* Askerî ceza hukukunda kabul edilmiş bir ceza türü.

odak, -ğı *is. fiz.* **1.** Bir ışık veya ısı kaynağından yayılan ışınların toplandığı yer, mihrak. **2.** *mec.* Herhangi bir düşüncede, nitelikte olan kimselerin kaynağı veya bir şeyin toplandığı, yoğunlaştığı yer, mihrak.

→ ***odak noktası***

odaklama *is. sin.* İyi bir görüntü elde etmek, görüntüyü tam odak noktasına düşürmek için alıcı merceğinde yapılan düzenleme.

odaklamak *(-i) sin.* İyi görüntü elde etmek, görüntüyü tam odak noktasına düşürmek için alıcı merceğini düzenlemek.

odaklanma *is.* Odaklanmak işi.

odaklanmak *(nsz)* **1.** Odaklamak işine konu olmak. **2.** *mec.* Belli bir noktada, yerde veya olguda toplanmak: *Bütün sporseverler Dünya Futbol kupasına odaklandı.*

odaklaşma *is.* Odaklaşmak durumu.

odaklaşmak *(-e)* **1.** Bir ışık demeti veya elektron akışı bir noktada toplanmak. **2.** *mec.* Odak durumuna gelmek.

odaklaştırma *is. fiz.* Odaklaştırmak işi.

odaklaştırmak *(-i) fiz.* **1.** Bir ışık demetini veya elektron akışını bir noktaya toplamak. **2.** *mec.* Odak durumuna getirmek.

odaklayıcı *is. sin.* Alıcısının çalıştırılması sırasında odaklamayı gerçekleştiren alıcı yönetmeni yardımcısı.

odak noktası *is.* Bir merceğe paralel olarak gelen ışınların, mercekten geçip kırıldıktan sonra merceğin öte yanında birleştikleri nokta.

odalı *s.* **1.** Herhangi bir sayıda odası olan: *"Bunlara Yenişehir'de, üç odalı bir ev de buldum."* -M. Ş. Esendal. **2.** *is. tar.* Topkapı sarayında oturan saray adamları.

odalık, -ğı *is. esk.* **1.** Bir erkeğin nikâhsız olarak aldığı cariye: *"Eskiden bu senin dediklerini yapanlara odalık denirdi."* -B. Felek. **2.** *tar.* Padişah ve şehzadelerin, saraya alınan karavaşlar arasından seçtikleri kadın, ikbal: *"Rahmetli bilmem ne paşanın odalığı imiş."* -E. E. Talu.

oda müziği *is. müz.* Az sayıda çalgı için ve özel toplantılarda çalınmak amacıyla bestelenmiş müzik.

oda spreyi *is.* Havasız kalan veya havası ağırlaşan odalarda güzel ve hoş koku veren bir sprey türü.

o denli *zf.* Öyle, o kadar.

odeon *is. Fr. odéon < Yun. odeion* Eski Yunan'da müzisyenlerin konser verdiği basamaklı yer.

oditoryum *is. (odit:ryum) Fr. auditorium < Lât. auditorium* Dinleme salonu.

od ocak, -ğı *is.* Mal, mülk, maddî zenginlik: *"Evi barkı, odu ocağı yerinde, parası cebindeydi."* -C. Uçuk.

odsuz *s.* Ateşsiz.

→ ***odsuz ocaksız***

odsuz ocaksız *s.* Çok yoksul, aç ve barınaksız: *"Köysüz, odsuz ocaksız, sessiz yollarda birdenbire insanlar peyda oluyordu."* -S. F. Abasıyanık.

odun *is.* **1.** Yakılmak için kesilmiş, parçalanmış ağaç: *"Sobada çıralar hemen alev almış, odunları da tutuşturmuştu."* -T. Buğra. **2.** *s. mec.* Anlayışsız ve kaba (kimse). **odun gibi** anlayışsız, görgüsüz.

→ ***odun bilimi, odun kömürü, odun özü, odun sobası***

odun bilimi *is.* Odunun yapısını; fiziksel, mekanik ve kimyasal özelliklerini inceleyen bilim dalı, ksiloloji.

oduncu *is.* Odun kesen veya satan kimse: *"Oduncunun gözü omçada, dilencinin gözü çömcede."* -Atasözü.

oduncul *is.* ve *s.* Odunla beslenen böcek.

odunculuk, -ğu *is.* Odun kesme ve satma işi.

odun kömürü *is.* Odunun kömürleştirilmesiyle elde edilen, kalori değeri düşük kömür, mangal kömürü.

odunlaşma *is. bot.* **1.** Bazı bitki hücrelerinde odun özü denilen bir kimyasal madde alarak odunsu bir duruma girmeleri olayı. **2.** Kabalaşma.

odunlaşmak *nsz* **1.** (bitkilerde) Odun durumuna gelmek. **2.** *mec.* Kabalaşmak.

odunluk, -ğu *is.* **1.** Odun konulan yer: *"Aşağıda mutfak, yanında bir bulaşıkhane ile bir uşak odası, bir odunluk, bir kömürlük."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *s.* Odun durumuna getirilip yakılmaya elverişli (ağaç). **3.** *mec.* Kabalık, anlayışsızlık.

odun özü *is. bot.* Bitkiye destek olan, besi suyunu taşıyan, odunda bulunan katı maddelerden her biri.

odun sobası *is.* Sadece odun yakılmasına elverişli bir soba türü: *"Bir hademe, kocaman odun sobasının önüne çömelmiş, bekliyordu."* -T. Buğra.

odunsu *is. bot.* Oduna benzeyen, odunu andıran.

odunumsu *is.* **1.** Oduna benzer, odun gibi. **2.** *mec.* Kaba, iri, heybetli: *"Bekledi; odunumsu, bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir Arap bekledi."* -M. N. Sepetçioğlu.

odyometre *is. (odyome'tre) Fr. audiomètre* İşitme organı ve sisteminin niteliklerini değerlendiren, işitmeyi ölçen araç.

odyovizüel *s. Fr. audio-visuel* Görsel-işitsel.

of *ünl.* Sıkıntı, bezginlik, usanç, acı gibi duyguları bildirir: *"Of, bıktım artık! Of, kolum acıdı! Bu da ne karışık bir rüya imiş, diye söyleniyordu."* -A. Ş. Hisar. *"Yusuf gözlerine mil çekilirken of bile demedi."* -Y. Kemal. **of çekmek** oflamak: *"Bir of çeksem karşıki dağlar yıkılır."* -Halk türküsü.

ofis *is. Fr. office* İş yeri, daire, büro: *"Alım satım ofisi müdürü resmî kanaldan bir şey yapılamayacağını anlamıştı."* -R. H. Karay. *"Müdürden yarım saat için izin alıp ofise, Hicriye adındaki arkadaşının yanına gitti."* -M. Ş. Esendal.

oflama *is.* Oflamak işi.

oflamak *(nsz)* "Of" diyerek sıkıntı, bezginlik, usanç, acı veya yorgunluk duyduğunu belli etmek. **oflatıp puflatmak** bunaltıp sıkıntı çekmeye sebep olmak: *"Bunaltıcı, öğürtücü, uyku getiren bir sıcak, oflatıp puflatıyordu."* -O. Kemal. **oflaya puflaya** sıkılarak, acı çekerek, bunalarak: *"Oflaya puflaya neleri varsa hepsini vermek zorunda kalırlar."* -Ç. Altan.

oflaz *s. hlk.* İyi, güzel, mükemmel.

ofris *is. Fr. ophrys < Yun. ophrus bot.* Salepgillerden, çiçekleri sinek, örümcek gibi birtakım böcekleri andıran, yumrulu, otsu bir bitki *(Ophrys).*

ofsayt, -dı *is. İng. off side sp.* Futbolda hücuma geçen takımın en az bir oyuncusunun topla oynandığı anda rakip takımın kale çizgisine, o takımın en yakın oyuncusundan daha yakın bulunması durumu: *"Maçta da kendini pek yormaz, yarı ofsayt durumlarından beleş goller çıkarırdı."* -H. Taner.

ofset *is. İng. offset* Kalıp izlerini önce kauçuğa, kauçuktan da kâğıda geçirmeye dayanan çift kopyalı baskı yöntemi, düz baskı.

ofsetçi *is.* Ofset baskı yapan kimse.

oftalmolog *is. Fr. ophtalmologue tıp* Göz hekimi.

oftalmoloji *is. Fr. ophtalmologie tıp* Göz hekimliği.

oftalmoskop, -bu *is. Fr. ophtalmoscope tıp* Gözün içini aydınlatıp görmek ve gözü muayene etmek için kullanılan ayna.

oğalamak *(-i) bk.* ovalamak.

Oğan *öz. is. esk.* Tanrı.

oğdurmak *(-i, -e) bk.* ovdurmak.

oğlak, -ğı (I) *is.* Keçi yavrusu.

Oğlak (II) *öz. İs. astr.* Zodyakta Yay ile Kova arasındaki burç. Cedi. *bk.* Zodyak.

→ ***Oğlak dönencesi***

Oğlak dönencesi *is. astr.* ve *coğr.* Güney yarı kürenin 23^0 27'lik enleminde, güneşin 23 Aralık'ta, öğle üzeri dimdik durduğu çember, kış dönencesi.

oğlaklamak (keçi) Yavrulamak.

oğlan *is.* **1.** Erkek çocuk: *"Biraz sonra oğlan da doğrulup kızın karşısına geçti."* -O. C. Kaygılı. *"Oğlan beş, kız dört yaşındaydı."* -H. R. Gürpınar. **2.** Yetişkin erkek: *"Askerde sevdiği vardı, ama oğlan dönmedi."* -H. E. Adıvar. *"Yakışıklı, erkek güzeli olmaya aday bir oğlandı."* -T. Buğra. **3.** İskambil kâğıtlarında genç erkek resimli kâğıt, bacak, vale. **4.** Cinsel bakımdan erkeklerin zevkine hizmet eden sapık erkek çocuk.

→ ***oğlan evi***

oğlancı *is.* Erkeklerle cinsel ilişki kuran eş cinsel aktif erkek, kulampara.

oğlancık, -ğı *is.* Küçük oğlan çocuk.

oğlancılık, -ğı *is.* Oğlancı olma durumu, kulamparalık.

oğlan evi *is.* Nişan, düğün gibi törenlerde erkek tarafının bulunduğu ev: *"Bir gün kız, bir gün oğlan evinde iki gün sürecekti düğün."* -N. Cumalı.

oğmaç, -cı *is. bk.* ovmaç.

oğmak, -ar *(-i) bk.* ovmak.

oğul, -ğlu *is.* **1.** Erkek evlât: *İki kızı, bir oğlu var. "Ertesi günü kardeşimin büyük oğlu geldi."* -M. Ş. Esendal. *"Şimdi baba oğul virane köyde yapayalnız kalmışlardı."* -Y. Kemal. **2.** Yaşlı kimselerin genç erkeklere söylediği bir seslenme: *Tanrı'dan ümit kesilmez ki oğul! "Sizin gazeteciliğiniz pek basmakalıp, oğlum!"* -R. H. Karay. *"Bu su onu da devirir oğul!"* -S. F. Abasıyanık. **3.** Bazı kelimelerin anlamını pekiştirmek için kullanılır: *Hinoğluhin.* **4.** Bey veya ana arı denilen bir dişi arıyla kovandan çıkan arı topluluğu: *Oğul arısı.* **oğul çıkarmak** bir kovan, yeni bir oğul arısı topluluğu meydana getirmek. **oğul vermek** oğul arılarının bir bölüğü kovandan ayrılıp ayrı bir kovana gitmek.

→ ***oğul balı, oğul otu, oğul uşak***

oğul balı *is.* **1.** Oğul arılarının yaptığı bal. **2.** *mec.* Bir büyük anneye veya büyük babaya göre oğuldan olan erkek torun.

oğulcuk, -ğu *is.* **1.** Oğul sözünün sevgi bildiren küçültme veya okşama biçimi. **2.** *biy.* Döllenmiş yumurtacığın gelişmeye başladığı andan dölüt olmasına kadar geçen süredeki adı, rüşeym, embriyon. **3.** *bot.* Bitki tohumlarında bir kökçük ile bir filizcikten oluşan ana bölüm.

oğulduruk, -ğu *is. hlk.* Döl yatağı.

oğullanma *is.* Oğullanmak işi veya durumu.

oğullanmak *(nsz)* Arılar, oğul durumuna gelmek.

oğullu *s.* Oğlu olan.

oğulluk, -ğu *is.* **1.** Oğul olma durumu: *Oğulluk görevini yerine getirmiyor.* **2.** *hlk.* Üvey oğul.

oğul oğul *zf.* Gruplar hâlinde, bölük bölük: *"Böyle küme küme, böyle oğul oğul nerelerde toplanırdı bunlar?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

oğul otu *is. bot.* Ballı babagillerden, 20-150 cm yükseklikte, tıpta yapraklarından yararlanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, kovan otu, melisa *(Melissa officinalis).*

oğulsuz *s.* Oğlu olmayan: *"O, oğulsuz yaşardı da atsız yaşamazdı."* -Y. Kemal.

oğul uşak, -ğu *is.* Çocuklar ve torunlar: *"Doksan yaşına kadar yaşamış, yokluk yüzü görmemiş, oğul uşak toplansa koca bir mahalle olacak kadar bereketlenmiş."* -M. Ş. Esendal.

oğunmak *bk.* ovunmak.

oğuşturmak *(-i) bk.* ovuşturmak.

Oğuz *öz. is.* XI. yüzyılda Harezm bölgesinde toplu olarak yaşayan ve daha sonra batıya doğru göç ederek, bugünkü Türkmen, Azeri, Gagavuz ve Türkiye Türklerinin aslını oluşturan büyük bir Türk boyu.

oğuz *is.* ve *s. hlk.* İyi huylu (kimse).

Oğuzca *öz. is. (oğu'zca)* Türk dilinin Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmence, Gagavuzca ile Kırım'ın güney bölgelerinde kullanılan Türkçeyi içine alan grubun ortak adı.

oh *ünl.* Sevinç, beğenme, hayranlık, rahatlama gibi çeşitli duyguları belirtir: *"Oh, hele şükür! Hepsinin ellerinden kurtulduk."* -A. Ş. Hisar. *"Oh ne âlâ, kimsecikler yok."* -S. F. Abasıyanık. **oh çekmek** birinin kötü duruma düşmesine sevinildiğini anlatır: *"Mahalleli bir oh çekti bu hâlleri işitince."* -Y. N. Nayır. **oh demek** rahata ermek, rahata kavuşmak, rahat bir soluk almak. **oh olsun!** söz dinlemeyerek, yanlış davranarak kötü duruma düşenlere "çok iyi olmuş" anlamında söylenir: *Oh olsun, benim sözümü niye dinlemedin!*

oha *ünl. (o:ha)* **1.** Büyük baş hayvanları durdurmak için kullanılan seslenme. **2.** *kaba* Kaba ve yakışıksız bir davranışta bulunana karşı kullanılır.

ohlama *is.* Ohlamak işi veya durumu.

ohlamak *(nsz)* Oh sesini çıkarmak, oh demek: *"Nefesini boşaltmış gibi ohlayarak bekledi."* -F. R. Atay.

ohm *is. fiz. bk.* om.

oje *is. Fr. (tescil edilmiş ad)* Tırnak cilâsı.

ojeli *s.* **1.** İçinde oje bulunan. **2.** Oje sürülmüş: *Ojeli tırnak.*

ojit *is. Fr. augite < Yun. jeol.* Yanardağ kütlelerinde bulunan ve feldspatla birlikte bazaltların temelini oluşturan piroksen cinsinden mineral madde.

ok *is.* **1.** Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk. **2.** Yön göstermek amacıyla belli yerlere konulabilen, oka benzeyen işaret. **3.** Bazı âletlerde veya araçlarda düz ve uzun bölüm: *"Dört nala koşan bir yük arabasının oku böğrüme çarptı."* -Ö. Seyfettin. *"Bir arabanın okundan kendini dar kurtararak karşıya geçti."* -M. Ş. Esendal. **4.** *mat.* Bir dairede bir kirişin ortasında bu kirişi gören yayın ortasına indirilen doğru parçası. **ok atmak** *hlk.* miras kalan malları pay etmek için ad çekmek. **ok gibi (yerinden) fırlamak** çok hızlı gitmek: *"Affedersiniz, beni burada görürse kızar, diye ok gibi fırladı."* -B. Felek. **ok meydanında buhurdan yakmak 1)** geniş bir yeri yetersiz bir şeyle ısıtmaya çalışmak; **2)** önemli bir iş için yetersiz imkânlardan yararlanmaya çalışmak. **ok yaydan (veya yayından) çıkmak** geri dönülemeyecek bir iş yapmak: *"Amcam, beni bir kahraman gibi müdafaaya çalıştı; çalmadığı kapı bırakmadı. Fakat ok yaydan çıkmıştı."* -R. N. Güntekin.

→ ***ok meydanı, ok yılanı***

okaliptüs *is. Fr. eucalyptus < Yun. bot.* Mersingillerden, asıl yurdu Avustralya olan, boyu 100 m'yi aşabilen, toprağın suyunu çekerek yerin bataklık duruma gelmesini önleyen bir ağaç *(Eucalyptus globulus).*

okapi *s. Fr. İng. okapi (Afrika yerlilerinin dilinden) zool.* Geviş getirenlerden, Kongo'da bataklık ormanlarda yaşayan, büyük bir antilop boyunda, gövdesi kızıl kestane, bacakları beyaz çizgili bir memeli hayvan *(Okapia johnstoni).*

okar *is.* Telli balıkçıl.

okazyon *is. Fr. occasion* **1.** Fırsat. **2.** *mec.* Kelepir: *"İlk zamanlar bilseniz ne okazyon şeyler düşüyordu."* -H. Taner.

okçu *is.* **1.** Ok yapan veya satan kimse. **2.** Okçuluk sporunu yapan kimse, kemankeş.

okçuluk, -ğu *is.* **1.** Ok yapma veya satma işi. **2.** *sp.* Ok ve yay kullanılarak yapılan spor, ok atıcılığı.

okey *is.* Plâstik, tahta veya mika benzeri maddelerden yapılmış taşlarla oynanan ve konkene benzeyen bir tür oyun.

okka *is. Ar. 'ukka esk.* 1283 gr'lık ağırlık ölçüsü birimi; 400 dirhem bir okka ederdi, kıyye: *"Beş okka şekeri tam on gün idare ettik."* -A. Gündüz. *"Yarım okka et, onun elinde bir kurban kadar bereketli."* -Y. Z. Ortaç. **okka çekmek** hacminden umulmayacak kadar ağır gelmek. **okka her yerde dört yüz dirhem** konuşulan bir gerçeğin açıklığını ve tartışma götürmezliğini anlatmak için söylenir. **okkanın altına gitmek** haksız yere ezilmek, bir zarar veya ceza görmek: *"Eğer gözünü açmaz, bu kör dövüşüne bir nihayet vermezsen, muhakkak okkanın altına gidersin."* -R. N. Güntekin.

okkalama *is.* Okkalamak işi.

okkalamak *(-i)* **1.** Bir şeyin ağırlığını yaklaşık olarak anlayabilmek için elle yoklamak. **2.** *mec.* Gereğinden çok övmek veya ilgi göstermek, koltuklamak, pohpohlamak.

okkalı *mec.* **1.** Kiloca fazla olan, ağır çeken: *"... ablak yüzlü, okkalı bir adamdı nazır hazretleri."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *mec.* Büyük: *Okkalı bir fincan. "Müfettiş Bey, öncekilerden çok daha okkalı bir yudum içti."* -T. Buğra. *"Bizimkiler, okkalı bir mirasa konmuşlar da o hergelenin hakkını mı yemişler ne?"* -H. Taner. **3.** Ağır: *"Önce Bekir'in omzuna okkalı bir sille indirdi."* -N. Cumalı.

→ ***okkalı kahve***

okkalık *s.* Herhangi bir okka ağırlığında veya oylumunda olan: *"Açlık, sıcak, ihtiyarlık üç bin okkalık bir yük gibi sırtına çökmüştü."* -Ö. Seyfettin. *"Adamcağız yarım okkalık bir şişe almış, içecek yer bulamamış."* -A. Gündüz.

okkalı kahve *is.* Bol kahve ile yapılmış ve büyük fincana konulmuş kahve.

oklama *is.* Oklamak işi veya durumu.

oklamak *(nsz)* **1.** Ok gibi fırlama. **2.** *(-i)* Okla vurmak.

oklanma *is.* Oklanmak işi veya durumu.

oklanmak *(nsz)* Okla vurulmak.

oklava *is.* Hamur açmakta kullanılan

silindir biçiminde uzunca değnek: *"Yufkacılar burada açarlar, koskocaman oklavalarla."* -S. F. Abasıyanık. **oklava (veya baston) yutmuş gibi** dimdik duranlar için söylenir.

okluk, -ğu *is. esk.* İçine ok konulan ve sırtta taşınan meşinden yapılmış ok kılıfı, sadak.

oklu kirpi *is. zool.* Kemirgenlerden, kirpiye benzeyen, uzun dikenleri olan bir hayvan *(Hystrix cristatus)*.

ok meydanı *is. tar.* Ok atma ustalığı edinilen veya ok atma yarışlarının yapıldığı alan.

okrama *is.* Okramak işi veya durumu.

okramak *(nsz) hlk.* (acıkmış, susamış olan at için) Yiyecek veya su gördüğü zaman kişnemek.

oksalat *is. Fr. oxalate < Yun. kim.* Billûrları idrarda bulunabilen ve idrar yolunda taş yapan kalsiyum oksalatın kısa biçimi.

oksalik *s. Fr. oxalique kim.* Kuzu kulağı gibi birçok bitkilerde rastlanan, özellikle temizleme maddesi olarak kullanılan, "keskin, zehirli asit" anlamına gelen oksalik asit teriminde geçer. (HOCOCOOH), kuzu kulağı asidi.

→ ***oksalik asit***

oksalik asit, -di *is. kim.* Oksalik.

oksidiyon taşı *is. jeol.* Oltu taşı.

oksijen *is. Fr. oxygène < Yun.* Hidrojenle birleşerek suyu oluşturan, atom numarası 8, atom ağırlığı 16, rengi, kokusu ve tadı olmayan, havada beşte bir oranında bulunan bir gaz, müvellidülhumuza. Kısaltması O.

→ ***oksijen çadırı***

oksijen çadırı *is.* Hava geçirmeyen bir dokumadan veya plâstikten yapılan, birini normak bir havadan ayırıp saf oksijen veya karbojen etkisi altına koymaya yarayan alet.

oksijenleme *is.* **1.** Oksijenlenmek durumu veya biçimi. **2.** *is.* Oksijenlemek işi.

→ ***oksijenlenme***

oksijenlemek *(-i) kim.* **1.** Bir maddenin birleşimine oksijen katmak. **2.** Saçların rengini sulandırılmış oksijenli su ile sarartmak.

oksijenlenebilir *is. kim.* Oksijenle birleşebilen madde.

oksijenlenmek *(nsz) kim.* **1.** Oksijen ile birleşmek. **2.** Özünde oksijen bulunmak.

oksijenli *s.* **1.** Birleşiminde oksijen bulunan. **2.** (saç için) Oksijenli su ile sarartılmış: *"Kadına oksijenli saçın, yaşı gizlemekten ziyade, olduğundan ilerlemiş gösterdiğini anlatamazsınız."* -R. H. Karay.

→ ***oksijenli su***

oksijenli su *is. kim.* Hidrojen peroksidin (H_2O_2) sulu çözeltisi.

oksilit, -di *is. Fr. oxylithe kim.* Suyla birleştiğinde oksijen açığa çıkaran, birleşiminde nikel ve bakır tozları bulunan sodyum ve potasyum peroksit.

oksit, -di *is. Fr. oxide < Yun. oksy asit kim.* Oksijenin bir element veya kökle birleşmesiyle oluşan madde.

oksitleme *is.* Oksitlemek işi, yükseltgeme.

oksitlemek *(-i) kim.* Oksit durumuna getirmek, oksijenle birleştirmek, yükseltgemek.

oksitlenme *is.* Oksitlenmek işi, yükseltgenme.

oksitlenmek *(nsz) kim.* Oksit durumuna girmek, oksijenle birleşmek, yükseltgenmek.

oksiyür *is. Fr. oxyure < Yun. bk.* sivrikuyruk.

okşama *is.* Okşamak işi.

okşamak *(-i)* **1.** Sevgi veya şefkat belirtisi olarak elini bir şeyin üzerinde yavaş yavaş gezdirmek veya ona hafifçe vurmak: *"Küçük, esmer ellerinin biri yanağımın altında, öteki başımı okşarken sana bakıyorum."* -H. E. Adıvar. *"Oğlan kızın yanına geldi, saçlarını okşuyor."* -H. Taner. **2.** *mec.* Hafifçe dövmek: *Camı kıran çocuğu adam biraz okşadı. "Bir gün hani bir huysuzluk ettiği zaman, al eline, biraz okşayiver."* -B. Felek. **3.** *esk.* Benzemek, andırmak, hatırlatmak: *Bu iki sarı birbirini okşuyor. "Kim bilir belki ölmeden önce bu*

malların birazını Hurî'nin üstüne çevirtir; hatta geçenlerde Hurî, Gülsüm'ün ağzından bu umudu okşar birkaç söz işitmiştir." -N. Nâzım. **4.** Bir kimseyi hoşnut etmek: *"Mektuplarında onun onurunu okşayacak, endişelerini hafifletecek cümleleri artırdı."* -Ç. Altan.

okşamalık *s.* Gönül okşayıcı özelliği olan: *Okşamalık söz.*

okşanma *is.* Okşanmak işi.

okşanmak *(nsz)* Okşamak işine konu olmak: *Çocuk okşanmak ister. "Zavallı çocuk bu okşanıp öpülmelerden pancar gibi kızarmış bir hâlde kurtuldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

okşantı *is.* Okşama.

okşatma *is.* Okşatmak işi veya durumu.

okşatmak *(-i, -e)* Okşamak işini yaptırmak.

okşayıcı *s.* (söz, davranış vb. için) Hoşa giden, gönül alan: *"... okşayıcı sözlerle çocuk gönüllerimizi kanatlandırıyordu."* -Y. Z. Ortaç.

okşayış *is.* Okşamak işi veya biçimi: *"Orada sıcak alna lâtif bir serinlik veren bir okşayış meltemi eser."* -H. C. Yalçın.

oktan *is. Fr. octane* Parafinler serisinden, birçok izomerli doymuş hidrokarbür (C_8H_{18}).

oktant *is. Fr. octant astr.* Yıldızların yüksekliğini ve açı uzaklığını gözlemeye yarayan alet.

oktav *is. Fr. octave < Lât. octavus müz.* Sekiz sesten oluşan ses dizisi; bir do sesiyle ondan sonraki do sesi arasındaki uzaklık.

oktrua *is. (o'ktrua) Fr. octroi esk.* Şehre giren şeylerden alınan vergi.

okul *is.* **1.** Okuyup yazmadan başlayarak en yüksek düzeyde bilim ve sanat bilgisi vermeye kadar, çeşitli derecede toplu olarak öğretimin yapıldığı yer, mektep: *Yüksek okul. Dil okulu. "Daha gelir gelmez, ayağının tozu ile vilâyet merkezinin okullarını gezdi."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bir okuldaki öğrenci ve görevlilerin bütünü: *Okul dağıldı.* **3.** Bir bilim veya sanat kolunda ayrı nitelik ve özellikleri bulunan yöntem veya akım, ekol. **okuldan ayrılmak** öğrenime son vermek: *"Ortaokulun üçüncü yılına geçince okuldan ayrıldı."* -N. Cumalı. **okulu asmak** (veya **kırmak**) okuldan kaçmak, derslere girmemek.

→ ***okul çocuğu, okuldaş, okul kaçağı, okul kooperatifi, okul öncesi, okul sonrası***

okul çocuğu *is.* Öğrenci.

okuldaş *is.* Okul arkadaşı.

okul kaçağı *s.* Derslere girmeyip, okul dışında vakit geçiren.

okul kooperatifi *is.* Okulda öğrencilerin kalem, defter, kitap, yiyecek vb. ihtiyaçlarını karşılayan kuruluş ve satış yeri.

okullaşma *is.* Okullaşmak durumu: *İlimizde okullaşma oranı çok yükseldi.*

okullaşmak *(-de)* Okul durumuna gelmek.

okullu *is.* ve *s.* Bir okula devam eden kimse, öğrenci.

okul öncesi *is.* **1.** Çocuğun okul çağına girmesinden önceki çağı. **2.** *s.* Bu çağla ilgili, bu çağa özgü: *Okul öncesi eğitim.*

okul sonrası *is.* **1.** Okul çağından sonra gelen çağ. **2.** *s.* Bu çağla ilgili, bu çağa özgü: *Okul sonrası eğitim.*

okuma *is.* Okumak işi, kıraat: *"Hiç kimseyi bir kitabı esneye esneye, sıkıla sıkıla okumaya mecbur edemeyiz."* -N. Ataç. *"Okuması vardı, yazması azdı."* -B. Felek.

→ ***okuma kitabı, okuma saati, okuma yazma, okuma yitimi***

okumak *(-i)* **1.** Yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek: *Ben sizin yazınızı kolaylıkla okurum. "Bana umutsuz bir sesle son raporları okudu."* -F. R. Atay. **2.** Bu biçimde yazılmış olan bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek: *"Gazete bile okumak istemiyorum."* -B. Felek. *"Çocukken okuduğumuz kitapların hepsi aynı kıymette miydiler?"* -Y. K. Beyatlı. **3.** Bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek: *"Hukuk'ta bereber okumuşuz."* -R. H. Ka-

ray. *"Çabuk dil öğrenmedi, okumak istemedi."* -H. E. Adıvar. **4.** (şarkı, türkü veya şiir vb. için) Sesli olarak veya ezgi ile söylemek: *Ezan okumak. "Salon boşalmaya başladı; biz şiirler okuyup dinliyoruz."* -R. H. Karay. **5.** Bir şeyin anlamını çözmek: *Şifre okumak.* **6.** Bazı belirtilerle bir anlamı, gizli bir duyguyu anlamak, kavramak: *"Yüzünü benden saklıyor. Niçin? Çehresinde, mel'âlinde aşkının matemini okumayayım, diye mi?"* -Ö. Seyfettin. **7.** Hastalığı iyi edeceğini ileri sürerek okuyup üflemek, üfürükçülük etmek. **8.** *hlk.* Bir yere çağırmak, davet etmek, okuntu göndermek. **9.** *argo* Sövmek, küfretmek. **okuyup üflemek** dinî inanca göre bir duayı okuduktan sonra, üfleyerek ruhlara yollamak: *"Gerçi her gece yatmadan evvel okuyup, üflerse de çok geçmeden yine uyanır ve kalkardı."* -A. Ş. Hisar.

okuma kitabı *is.* Okuma becerisini kazandırmak amacıyla içinde değişik metinlerin bulunduğu kitap.

okuma saati *is.* Zamanın belli bir bölümünü okumaya ayırma anı, okuma vakti.

okuma yazma *is.* Okuma ve yazma bilgisi.

okuma yitimi *is. tıp* Görmede hiçbir bozukluk olmadığı hâlde okuma yetisinin yok olması, aleksi.

okume *is. Lât. bot.* Afrika'da yetişen, kerestesi parlak, öz odunu mor, dış odunu pembe renkli bir ağaç *(Aucoumea).*

okumuş *s.* Okuyarak bilgisini genişletmiş, öğrenim görmüş (kimse): *"Çok okumuş, ömrün uzun yıllarını kitaplar arasında geçirmiş olanlar biraz sert olur, derler."* -M. Ş. Esendal. *"İki yabancı dil bilen, okumuş, kibar bir tıbbiye talebesi."* -R. N. Güntekin. **okumuş olmak** okunmuş gibi görünmek, öyle farzedilmek.

okumuşluk, -ğu *is.* Okur yazar, öğrenim görmüş olma durumu.

okunaklı *s.* (yazı için) Açık ve düzgün harflerle yazılmış, kolaylıkla okunabilen: *"Eksik olmasın, bizim vergi dairelerinden okunaklı makbuz alınmaz."* -B. Felek.

okunaksız *s.* (yazı için) Güçlükle okunabilen, düzgün olmayan.

okunma *is.* Okunmak işi: *"Her şairin içinde bir okunma, bir yayılma, bir beğenilme hırsı vardır."* -O. V. Kanık.

okunmak *(nsz)* **1.** Okumak işine konu olmak: *Kitap okundu. Eski Türk yazıtları okundu. "Sokak kapısını çalarken akşam ezanı okunuyordu."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Okunulmak. **3.** *mec.* Belli olmak, açıkça görünmek: *"Bütün söyleyecekleri yüzünden okunuyor."* -Y. Z. Ortaç.

okuntu *is. hlk.* Çağrı kâğıdı, çağrılık, davetiye.

okunulma *is.* Okunulmak işi veya durumu.

okunulmak *(nsz)* Okumak işi yapılmak: *Karanlıkta okunulmaz.*

okunuş *is.* Okunmak işi veya biçimi.

okur *is.* Okuyan kimse, okuyucu, kari: *"Bu iki yazar çok okuru olmanın tadını çıkarmasını da bilmişlerdir."* -S. Birsel.

→ ***okuryazar, okuryazarlık***

okuryazar *is.* Okuması yazması olan, öğrenim görmüş (kimse): *"Şimdi Diyarbakır'ın okuryazar gençlerinin hepsi beni tanıyor."* -H. E. Adıvar.

okuryazarlık, -ğı *is.* Okuryazar olma durumu.

okus pokus *is.* Dolap, düzen, hile.

okutma *is.* Okutmak işi: *"Ertesi gün, onu okutmaya başlayacağını, adam edeceğini müjdeledi."* -H. E. Adıvar.

okutmak *(-i, -e)* **1.** Okumasını, öğrenim görmesini sağlamak. **2.** Okumak işini yaptırmak: *"Kumandan Paşaya bu akşam şiir okutmak istiyoruz."* -F. R. Atay. **3.** Ders vermek, bir konu üzerinde yetiştirmek: *Lisede İngilizce okutuyor.* **4.** *argo* Satarak elinden çıkarmak: *"Bana iki sandık çay verdi. Bunları al okut! dedi."* -S. F. Abasıyanık.

okutman *is.* Üniversitede yabancı dil, Türkçe, tarih öğretimi ile görevlendirilen, uygulamalı çalışmaları yöneten öğretim üyesi yardımcısı, lektör.

okutmanlık, -ğı *is.* Okutmanın görevi, lektörlük.

okutturma *is.* Okutturmak işi.

okutturmak *(-i, -e)* Okutmak işini yaptırmak.

okutulma *is.* Okutulmak işi.

okutulmak *(nsz)* Okutmak işine konu olmak.

okutuş *is.* Okutmak işi veya biçimi.

okuyucu *is.* **1.** Sürekli olarak gazete, dergi vb. okuyan, okur, kari: *"Sevgili okuyucularım, hepinize şen, mes'ut, kısmetli ve bereketli yıllar dilerim."* -B. Felek. **2.** Şarkı, türkü okuyan kimse, şarkıcı, türkücü. **3.** *hlk.* Düğüne çağrı yapan kimse.

okuyuş *is.* Okumak işi veya biçimi.

oküler *is. Fr. oculaire fiz.* Optik alet lerinde objektiften aldığı ışınları göze veren mercek sistemi.

okültizm *is. bk.* gizlicilik.

okyanus *is. Yun. okeanos coğr.* Kıtaları birbirinden ayıran engin, açık deniz, ana deniz, umman: *Atlas Okyanusu. Hint Okyanusu.*

→ ***okyanus çukuru, okyanus mavisi***

okyanus çukuru *is.* 3000-4000 m derinlikten 6000-7000 m derinliğe kadar devam eden deniz dibi çukuru.

okyanus mavisi *is.* Koyu mavi.

ok yılanı *is. zool.* Başı pullu, boyu 2 m kadar olan, zehirli ve tehlikeli bir yılan.

ol *s. esk.* O gösterme sıfatı: *"Dedi gördüm ol habibin anesin."* -Süleyman Çelebi.

olabilir *s.* Gerçekleşme imkânı bulunan, olur, mümkün, kabil: *Olabilir her yola başvurdum.*

olabilirlik, -ği *is.* Olasılık, ihtimal.

olabilme *is.* Olabilmek işi veya durumu.

olabilmek *(-i)* Gerçekleşmesi mümkün olmak, uygulanabilir olmak: *"Kendi hatamı itiraf etmek, bir takvim meselesini açıklamaya vesile vermesi yönünden ilginç olabiliyor."* -B. Felek. *"Bir kumandan karısına karşı saygılı bir durumda olabilecek kadar iradesine hakimdi."* -H. E. Adıvar.

olacak, -ğı *s.* **1.** Olması, yapılması uygun olan: *Bu olacak iş mi? Olacak bir şey söyle, yapayım.* **2.** Kendinden beklenilen davranışı gösteremeyen: *Arkadaşım olacak adam beni yarı yolda bıraktı.* **3.** *is.* Olma, gerçekleşme olasılığı bulunan şey: *Olmuşa değil, olacağa bak! "Olacakla öleceğe çare bulunmaz."* -Atasözü. **4.** *is.* Olmasının önüne geçilemeyen durum: *İş olacağına varır.* **olacak gibi değil** olamaz, olmuyor, olacağa benzemiyor.

olagelme *is.* Olagelmek işi.

olagelmek *(nsz)* Sürmek, süregelmek, devam etmek: *"Bu Doğu'da da olmuştur, Batı'da da olmuştur ve olagelmektedir."* -B. Felek.

olağan *s.* **1.** Sık sık olan, olagelen, tabii: *Bu olağan işlerdendir, artık alıştık. "Dilimizi doğru yazmak, doğru konuşmak olağan değil, ulusal bir görevdir."* -T. Buğra. **2.** Alışılmış olan, normal: *"Mutluluğa, bolluğa alışmayacak, bunları olağan görmeyecek insan yoktur."* -H. E. Adıvar.

→ ***olağan dışı, olağanüstü***

olağan dışı *s.* Olağan olmayan, gayri tabii.

olağanlaşma *is.* Olağanlaşmak işi: *"... Suat'ın bunca yıl düşman olduğu annesiyle ilişkisinin olağanlaşması o günlerde mi başlamıştır?"* -A. İlhan.

olağanlaşmak *(nsz)* Olağan duruma gelmek.

olağanlaştırma *is.* Olağanlaştırmak işi veya durumu.

olağanlaştırmak *(-i)* Olağan duruma getirmek.

olağanlık, -ğı *is.* Olağan olma durumu.

olağanüstü *s.* **1.** Alışılmıştan, benzerlerinden farklı olan, fevkalâde: *"Bazı kentlerin, insanın üstünde olağanüstü bir etkisi oluyor."* -H. E. Adıvar. **2.** Beklenmedik bir zamanda yapılan, önceden tasarlanmış olan, fevkalâde: *Olağanüstü toplantı. "İlk önemli dedikodu, olağanüstü vergiler yüzünden çıkmış."* -K. Tahir. **3.** Büyük bir hayranlığa yol açan, harikulâde: *Olağanüstü zekâ. "Kadın milletinin bu gibi ince hesaplarda olağanüstü bir kabiliyeti var."* -H. Taner.

→ ***olağanüstü hâl***

olağanüstü hâl, -li *is.* Sıkıyönetimden önce, sonra veya bundan tamamen bağımsız olarak kanunla belirtilen olağanüstü

yetkilerin sivil yönetime verilmesi ve kullanılması durumu.

olağanüstülük, -ğü *is.* Olağanüstü olma durumu: *"Bu yalılarda da hıdrellezi belirtir hiçbir olağanüstülük görülmüyordu."* -S. Birsel.

olamaz *s. (ola'maz)* **1.** Olmasını önleyecek derecede güçlü engelleri bulunan, olanaksız, gayrimümkün: *Havada uçmak, eskiden insan için olamaz sanılırdı.* **2.** Hayret, şaşırma bildirmek için kullanılır.

olanak, -ğı *is.* Yararlanılan uygun şart, imkân: *Teknik olanaklar. "Zamanını istediği gibi tasarruf etme olanağı elindedir."* -H. Taner. **olanak sağlamak** bir işin olmasına elverişli ortamı hazırlamak.

olanaklı *s.* Olma ihtimali bulunan, mümkün, kabil.

olanaksız *s.* Olanağı olmayan, olma ihtimali bulunmayan, gayrimümkün, imkânsız.

olanaksızlaşma *is.* Olanaksızlaşmak işi, imkânsızlaşma.

olanaksızlaşmak *(nsz)* Olanaksız duruma gelmek, imkânsızlaşmak.

olanaksızlık, -ğı *is.* Olanaksız olma durumu, imkânsızlık.

olanca *s. (ola'nca)* Bütün, elde bulunanın hepsi: *"Bunları unutmak, sarsılmamak, olanca dikkatini konu bulmaya sarf etmek gerekti."* -H. E. Adıvar.

olası *s.* Görünüşe göre olacağı sanılan, muhtemel, mümkün.

olasıcılık, -ğı *is. fel.* Bilginin ancak olasılık değeri olduğunu, kesin doğrunun bilinemeyeceğini, bilginin yalnız olasılığa erişebileceğini ileri süren teoriye dayanan kuşkucu öğreti, probabilizm.

olasılı *s.* **1.** Olasılığa dayanan, belkili, ihtimal, muhtemel: *Olasılı hesaplarla böyle önemli işlere girişilemez.* **2.** *fel.* Belkili.

olasılık, -ğı *is.* **1.** Bir şeyin olabilmesi durumu, olabilirlik, ihtimal: *"İkinci kriz, bir üçüncüsünün olasılığını yakınlaştırdı."* -A. Ilhan. *"O gün biyolojicinin yazılı yapma olasılığı vardı."* -Ç. Altan. **2.** *fel.* O zamana kadar yapılan deneylerle bir olayın ortaya çıkmasının beklenilmesi, ama yine de tam bir kesinliliği bulunmaması durumu.

→ ***olasılık hesabı***

olasılık hesabı *is. mat.* Bir olayın gerçekleşmesi şanslarının yüzdesini bulmaya yarayan kuralları inceleyen matematik dalı, ihtimaller hesabı.

olasıya *zf. (o'lasıya)* Olabileceği ölçüde, olabileceği kadar: *"Uzakta ufacık, bambaşka, olasıya beyaz ve beyaz sevimli bir ışık belirdi."* -R. H. Karay.

olay *is.* **1.** Ortaya çıkan, oluşan durum, ilgiyi çeken veya çekebilecek nitelikte olan her türlü iş, hâdise, vak'a: *"Günümüzün büyük şairleri, bize günümüzün olaylarının, sevinçlerimizin, acılarımızın şiirlerini söyleyemiyorlar."* -N. Ataç. *"O olaydan sonra bir daha yanlız kalmamıştık onunla."* -N. Cumalı. **2.** Önemli tarihi olgu: *Nötron bombası günümüzün olayıdır.* **olay çıkarmak** hoş olmayan bir durum yaratmak, hâdise çıkarmak. **olay yapmak** olduğundan önemli veya büyük düşüncesini yaratmak, sorun çıkarmak.

→ ***olay bilimi***

olay bilimi *is. fel.* Görüngü bilimi, fenomenoloji.

olaycılık, -ğı *is. fel.* Görüngücülük, fenomenizm.

olaylaştırma *is.* Olaylaştırmak işi veya durumu.

olaylaştırmak *(-i)* Olay durumuna getirmek, olay yapmak.

olaylı *s.* Olayı olan, olay çıkmış olan, hâdiseli: *Olaylı bir toplantı.*

olaysız *s.* Olayı olmayan, hiçbir olay çıkmamış olan, hâdisesiz: *Olaysız bir gün görebildik.*

olçum *is. hlk.* **1.** Hekimlik taslayan kimse. **2.** Kendini becerikli, usta gösteren kimse. **3.** *hlk.* Eli işe yatkın, becerikli kimse.

oldu *zf.* Peki, evet, tamam, hay hay, elbette, baş üstüne, olur, tabii, memnuniyetle.

→ ***oldubitti, oldum bittim, oldum olası, oldu olacak***

oldubitti *is.* Başkasına karışma fırsatı vermeden bir işi aceleye ve kargaşalığa getirip sonuca bağlama, olup bitti, emrivaki. **oldubittiye (veya olupbittiye) getirmek** geri dönülmesi güç veya olanaksız bir durum yaratmak, emrivaki yapmak.

oldukça *zf. (oldu'kça)* Yetecek kadar, epey, hayli: *"Geceyi oldukça rahat geçireceğinizi ümit ederim."* -R. H. Karay. *"Oldukça çetin, yorucu bir çatışmadan geliyormuş gibi saldı kendini."* -N. Cumalı.

oldum bittim *zf.* Eskiden beri, bildim bileli: *"Ben oldum bittim ağlamaya dayanamam."* -H. Taner.

oldum olası *zf. bk.* olmak.

oldu olacak *zf.* Artık çekinilecek bir şey kalmadı: *Oldu olacak, bari ben de geleyim. "Oldu olacak bunu makamla söyle de bari biraz eğlenelim."* -O. C. Kaygılı.

oldurgan *s. gr.* Geçişli değilken bir ek katılarak geçişli duruma getirilen (fiil).

oldurma *is.* Oldurmak işi veya durumu.

oldurmak *(-i)* **1.** Olmasını sağlamak. **2.** Olgunlaştırmak.

ole *ünl. İsp. ole* Yüreklendirmeye yarayan İspanyolca kelime, yaşa: *"Gözler kamaştıran şala, meftun eden güle / Her kalbi dolduran zile, her sineden ole!"* -Y. K. Beyatlı.

olefin *is. Fr. oléfine kim.* Etilen gibi yapısına başka bir öge veya kök sokulabilen, karbonlu hidrojenlerin genel adı.

oleik *is. Fr. oléique kim.* Yağlarda gliserin ile birlikte bulunan, rengi, kokusu, tadı olmayan, 4°C de billûr durumunda katılaşan sıvı bir madde olan **oleik asit** teriminde geçer.

*→ **oleik asit***

oleik asit, -di *is. kim.* Oleik.

olein *is. Fr. oléine kim.* Sıvı yağlarda ve margarinlerde bulunan oleik asidin bir esteri.

oleometre *is. (oleome'tre) Fr. oléomètre* Yağların yoğunluğunu ölçmeye yarayan sıvıöçler.

olgu *is.* **1.** Birtakım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuç, vakıa: *"Bilim yoluyla olguları kavrayıp sıralayabiliriz."* -O. Hançerlioğlu. *"Felsefe diliyle söylersek her ozan bir fenomendir, yani olgudur."* -N. Cumalı. **2.** *fel.* Düşünülmüş olanın karşıtı, olmuş olan, gerçek olan, gerçekleşmiş olan, vakıa.

olgucu *s.* **1.** Olguculukla ilgili olan, pozitivist. **2.** *is.* ve *s.* Olguculuk yanlısı olan (kimse).

olguculuk, -ğu *is. fel.* Araştırmalarını olgulara, deneylere, gerçeklere dayayan, fizik ötesi açıklamaları kuramsal olarak olanaksız ve yararsız gören Auguste Comte 'un açtığı felsefe çığırı, pozitivizm.

olgun *s.* **1.** (meyveler için) Yenecek duruma gelmiş: *Olgun armut. "Oluğun altına bir sepet iri, olgun, renkli şeftali koymuşlar."* -R. H. Karay. **2.** (insanlar için) Bilgi, görgü ve hoşgörüsü gereği kadar gelişmiş, kâmil: *Olgun bir sanatçı. "Benim bütün cefama olgun adam gibi katlanmasını bilmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

*→ **olgun odun***

olgunca *s.* ve *zf.* Olgun gibi, olguna benzer.

olgunlaşma *is.* Olgunlaşmak işi: *Çocuğun gelişmesi bir ölçüde olgunlaşma, bir ölçüde öğrenme yoluyla olur.*

olgunlaşmak *(nsz)* **1.** (meyveler için) Olgun duruma gelmek. **2.** (insanlar için) Bilgi, görgü ve hoşgörüsü gereği kadar gelişmiş olmak: *"O zamanlar hepsi de daha gençti, bugün yaşlandılar, elbette daha olgunlaştılar."* -N. Ataç.

olgunlaştırma *is.* Olgunlaştırmak işi.

olgunlaştırmak *(-i)* Olgun duruma getirmek.

olgunluk, -ğu *is.* **1.** (meyveler için) Olgun, yenilebilir olma durumu. **2.** (insanlar için) Bilgi, görgü ve hoşgörü bakımından gereği kadar gelişmiş olma durumu, yetkinlik, kemal: *"Yüzündeki incelik, olgunluk onu bambaşka seviyede bir erkek gösteriyor."* -H. E. Adıvar.

*→ **olgunluk çağı, olgunluk sınavı, olgunluk yaşı***

olgunluk çağı *is.* İnsan hayatında beden ve ruhî yeteneklerinin en yetkin oldu-

ğu dönem.

olgunluk sınavı *is. esk.* Bilgi, görgü ve hoşgörü bakımından gereği kadar gelişmiş olma durumu, yetkinlik, kemal.

olgunluk yaşı *is. bk.* olgunluk çağı.

olgun odun *is.* Ağaç gövdesinin öz odun ile dış odun arasında oluşan, ağaç işleri gereci olarak en üstün niteliği taşıyan bölümü.

oligarşi *is. Fr. oligarchie < Yun.* Siyasî gücün birkaç kişilik bir grubun elinde toplandığı yönetim, aristokrasinin daralmış biçimi, takım erki: *"Bugün Fransa gibi iki yüz yıl önce oligarşiyi yıkmış bir ülkede hâlâ kral diye bağıranlar vardır."* -N. Cumalı.

oligoklâz *is. Fr. oligoclase jeol.* Billûr kütlelerde serpme durumunda bulunan, beyazımtırak bir tür feldspat.

oligosen *is. Fr. oligocène jeol.* III. çağın miyosen ile eosen arasındaki dönemi.

olijist *is. Fr. oligiste jeol.* Kızıl renkli, kayaçlarda rastlanan doğal demir oksidi.

olimpik *s. Fr. olympique* Olimpiyatlarla ilgili, olimpiyat ölçülerinde olan: *Olimpik yüzme havuzu.*

olimpiyat, -dı *is. Fr. olympiade < Yun.* **1.** Eskiden Yunanistan'da Zeus onuruna yapılan yarışmalara verilen ad. **2.** Her dört yılda bir başka ülkede yapılan, yalnızca amatörlerin katıldığı uluslar arası spor yarışmaları, olimpiyat oyunları. **3.** Çeşitli spor dallarında düzenlenen yarışma: *Yaz olimpiyat oyunları. "Balkan Olimpiyatı'na birinciler gidecek dendi mi, bizim ekip hava aldı demektir."* -H. Taner.

olivin *is. Fr. olivine jeol.* Sarımsı yeşil renkli, cam parıltılı, magnezyum ve demirli silikat, peridot.

olma *is.* Olmak işi veya durumu.

olmadık *s. (o'lmadık)* **1.** Daha önce hiç olmamış, alışılmamış, hiç beklenmeyen, **olağan** karşıtı: *"Aslı olmadık şeye nasıl inanırım?"* -Ö. Seyfettin. **2.** Gereksiz, yerinde olmayan davranış veya söz: *"Bir taktılar mı, olmadık yerde olmadık belâ çıkarırlar insanın başına."* -Ç. Altan.

olmak, -ur *(nsz)* **1.** Varlık kazanmak, meydana gelmek, vuku bulmak: *Her gün fırtına oluyor. "En şiddetli münakaşa, kumpanyanın ismi için oldu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Gerçekleşmek veya yapılmak. **3.** Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak: *Doktor olmak. Öğretmen olmak. Adam olmak. "Okumak, eczacı olmak bu sayılı inatlarından biri ve ilkidir."* -T. Buğra. **4.** Bir şeyi elde etmek, edinmek: *Haberi olmak. "Nihayet ben mal sahibi olacağıma göre rahattım."* -S. F. Abasıyanık. **5.** Bir durumdan başka bir duruma geçmek: *Şarap, sirke olmuş. "İşte önümüzdeki sırtlar görünmez oldu."* -R. H. Karay. **6.** Herhangi bir durumda bulunmak: *İnsan sabırlı olmalı. "Bekâr olduğumuza bir yiyelim de bin şükredelim."* -R. N. Güntekin. **7.** Uygun düşmek, yerinde görülmek: *Böyle iş olmaz. Oraya gitmesek de olur.* **8.** Yetişmek, olgunlaşmak: *Ekinler oldu. Üzümler daha olmadı.* **9.** Hazırlanmak, hazır duruma gelmek: *Çay oldu.* **10.** Bulunmak: *Öğleden sonra orada olmalıyım. "Şimdi gelir; kalkmıştır, giyindi bile... Neredeyse burada olur."* -R. H. Karay. *"Kız da hemen olduğu yere oturdu."* -M. Ş. Esendal. **11.** (özne olarak zaman bildiren kelimelerle) Geçmek, tamamlanmak: *İki yıl oldu. Nerede ise üç yıl olacak.* **12.** Sürdürmek, yürütmek: *İlişkilerimiz dostça olsun istiyorum.* **13.** Bir kuruluşla, örgütle ilgili bulunmak, mensup olmak: *Partili olmak.* **14.** (zaman bildiren bir isimle) Yaklaşmak, gelip çatmak: *Sabah oldu. Gece oluyor. "Kış müthiş olacak."* -S. F. Abasıyanık. **15.** Bir şey, birinin mülkiyetine geçmek: *Arsa onun oldu. "Pırlanta gerdanlığı da tek taş küpesi de, zümrüt yüzüğü de kendinin olsun!"* -S. M. Alus. **16.** Özne bir isim tamlaması olduğunda, belirtenin belirtilene ait olduğu düşüncesini anlatır: *Çocuğun on bin lirası oldu. Evimizin bahçesi olmalı. Yarın misafirimiz olacak.* **17.** Ek fiilin geniş zamanı olan -dır (-dir) anlamında kullanılır: *Annesi oluyor. Yeğeni olur.* **18.** *(nsz) tkz.* Sarhoş olmak: *Sen adamakıllı olmuşsun.* **19.** *(-e)* Uymak, tam gelmek: *Bu*

şapka başıma oluyor. **20.** *(-den)* Yitirmek, elinden kaçırmak: *Tembelliği yüzünden işinden oldu. Ekmeğinden olmak. Canından olmak.* **21.** *(-den)* Bir yerde doğmuş, yaşamış olmak: *Köyden, kasabadan olmayan, düveni, dirgeni nasıl bilebilir.* **22.** Bu fiilin geniş zamanının tekil üçüncü kişisi olumlu olduğunda kabul, olumsuz olduğunda ret anlatır: *Demin söylediğin iş olur, ama öteki olmaz.* **23.** *(-e)* (bir şeyle birlikte) Bir olayla karşılaşmak; başına kötü bir şey gelmek: *Aman, ona bir şey olmasın! Kimseye bir şey olmadı.* **24.** *(-e)* (ne ile birlikte) Ne gibi bir ilginin bulunduğunu sormak veya hiçbir ilgi olmayacağını belirtmek için kullanılır: *Size ne oldu da karıştınız? Ona ne oluyor! Bana ne olacak, ha gelmiş, ha gelmemiş.* **25.** *(-e)* Yol açmak: *Bu davranışın ona çok zararı oldu.* **26.** *(-de, yar)* Bir isim veya sıfatın belirttiği durumu almak: *Su, buz oldu.* **27.** *(yar)* Sıfat-fiil eki almış kelimelerle birlikte başlama, bitirme vb. bildiren fiilleri oluşturur: *Artık bize gelmez oldu. Bu işi yapmış olacak. Söyleyecek olursa...* **28.** *(yar)* (hastalık anlatan bir kelimeyle) Hastalığa yakalanmak, tutulmak: *Tifo olmak. Verem olmak.* **ola** acaba, sahi, bulunabilir. **ola ki** olabilir ki, belki: *Ola ki geleceği tutar. "Ola ki, bir oldubitti yaratmayı kendi çıkarlarına uygun görmüşlerdir."* -S. Birsel. **olan 1)** olmak fiilinin şimdiki zaman sıfat-fiili: *İyi olan hasta. Orada olanlar. Malından mülkünden olan bu adam.* **2)** isim tamlaması belirtileni durumunda bulunan bir isimden sonra getirildiğinde o ismin sıfatı değerinde bir birleşik oluşturur: *Bilgisi olan bir kimse (=Bilgili bir kimse). Beş çocuğu olan bir baba (=Beş çocuklu bir baba).* **olan biten** (veya **olup biten**) meydana gelen olaylar, ortaya çıkan durum veya oluşan her şey: *"Kilisede olup bitenleri, papazın söylediklerini nihayetine kadar anlattı."* -O. Seyfettin. **olan oldu** iş işten geçti, artık yapacak bir şey kalmadı. **oldu olacak, kırıldı nacak** *hlk.* her şey olup bitti, iş işten geçti. **oldu olanlar** hoş olmayan kötü birtakım olaylar oldu: *Bize oldu olanlar!* **oldum bittim (oldum olası** veya **oldum olasıya)** kendimi bildiğimden beri: *"Biz bu meslek kusurundan oldum olası kendimizi kurtaramamış ve hâlâ kurtaramamaktayız."* -B. Felek. *"Düğünlerde oyun oynayan bu fikırdak kadından oldum bittim pek hazzederdi."* -H. Taner. **... olsun, ... olsun,** sözü geçen her şey: *"Er olsun subay olsun, harpte ölen her askerin müşterek sembolü meçhul askerdir."* -P. Safa. **olup olacağı** hepsi bu kadar. **olur olmaz 1)** rastgele, sıradan: *Olur olmaz kimselerle konuşma.* **2)** önemsiz, gereksiz, yersiz: *Olur olmaz konuşma. "Olur olmaz sebeplerle birbirleriyle dalaşırlardı."* -H. Taner. **olur ki** belki, muhtemelen: *"Olur ki kıza bir söz atar, olur ki sarkıntılık ederler."* -M. Ş. Esendal. **olur şey değil** olabileceği düşünülmeyen veya gerçekleşmesi beklenmeyen (şey). **oluruna bırakmak** (bir işi) kendi gidişine bırakmak.

olmamış *s. (o'lmamış)* Olgunlaşmamış, ham: *Olmamış bir şeftali.*

olmayacak *s. (o'lmayacak)* **1.** Gerçekleşmesi imkânsız. **2.** *s.* Olması hoş görülmeyen, uygun olmayan: *Olmayacak sözler söyledi.* **olmayacak duaya âmin demek** gerçekleşmeyecek, sonuç vermeyecek işlerle uğraşmak.

olmaz *s.* **1.** İmkânsız, gerçekleşemez. **2.** *is.* Yapılamayacak iş, tutum veya davranış: *"Onun o gözüpekliği, onurla ölümü göze alışıdır ki, Atatürk'e olmazları oldurtmak gücünü vermiştir."* -H. Taner. **olmaz olmaz** olamayacak, imkânsız şey yoktur.

olmazlı *s. man.* Olması ihtimal dışı olan.

olmazlık, -ğı *is. man.* Olmazlı olma durumu veya olmazlı olan şey.

olmuş *s.* **1.** Olgunlaşmış, ergin: *Bu karpuz fazla olmuş.* **2.** Oluşmuş: *Yüzünde sivilce olmuş.* **olmuş** (veya **pişmiş**) **armut gibi eline düşmek** emeksiz ve zahmetsizce eline geçmek.

olsa olsa *zf.* **1.** Son ihtimal olarak, nihayet: *"Olsa olsa aynı aileden biriyle evlenebilirdi."* -R. H. Karay. **2.** Ancak: *"Olsa*

olsa sanat enstitüsü mezunudur." -H. Taner.

olta *is. (o'lta) Yun. volta* **1.** Genellikle, bir olta takımının ava hazır bütününe verilen ad. **2.** Balık avlamada kullanılan, ucuna çengelli iğne takılı, en çoğu at kuyruğu kılından olan veya naylon tellerden yapılmış iplik: *"Oltanın ucuna bir şeyler takılmış olmalıydı."* -T. Buğra. **3.** *mec.* Hile, düzen, oyun, yem: *"Ankara'nın sorumluları bu oltanın yabancısı değillerdi."* -T. Buğra. **oltaya düşmek** hileyle karşılaşmak, oyun veya düzen içinde girmek: *"Sersem balık gibi bu oltaya düşeceklerdi."* -H. F. Ozansoy. **oltaya vurmak** (balık) oltaya takılmak. **oltayı yutmak** *argo* aldanmak.

→ ***olta balığı, olta takımı***

olta balığı *is.* Olta ile avlanan balık: *"Kayıkçı Hasan'ın oğlu Cemal, olta balığı getirmiştir."* -M. Ş. Esendal.

oltacı *is.* **1.** Olta vb. balık avı gereci satan kimse. **2.** Olta ile balık avlamada usta kimse.

oltacılık, -ğı *is.* **1.** Olta yapmak veya satmak işi. **2.** Olta ile balık avlama işi.

olta iğnesi *is.* Olta takımının ucuna takılan ve biçimlerine göre değişik adlarla anılıp esas balığın yakalanmasında kullanılan küçük çengel.

olta takımı *is.* Olta ile balık avlamada kullanılan iğne, zoka gibi gereçlerin bütünü.

Oltu kebabı *is.* Oltu yöresine özgü yatay olarak şişe geçirilip kızartılan ve küçük küçük kesilen bir tür kebap.

Oltu taşı *is.* Çeşitli süs eşyalarının yapımında kullanılan kara kehribar, oksidiyon taşı.

Oltu tozu *is. bot. bk.* pire otu.

oluk, -ğu *is.* **1.** Bir şeyin akmasına yarayan üst yanı açık boru: *Değirmen oluğu.* **2.** Yağmur sularını damların kenarlarına toplayıp akıtan yatay konumlu, genellikle çinko vb. boru: *"Oluklardan kol gibi buzlar sarkıyordu."* -T. Buğra. **3.** Bir şeyin üzerinde oyulmuş yol. **4.** *astr.* Ay yüzeyinde görülen uzun yarıklardan her biri. **oluk gibi akmak** çok bol ve arası kesilmeden gelmek: *"Para oluk gibi akıyordu Nahit'e."* -T. Buğra.

olukçuk, -ğu *is.* **1.** Küçük oluk. **2.** *anat.* Bazı organların yüzeyinde bulunan çentikler.

oluklaşma *is.* Oluklaşmak işi.

oluklaşmak *(nsz)* Oluk durumuna girmek, oluk görünümü almak.

oluklu *s.* **1.** Oluğu olan. **2.** Üstünde yol yol olukları bulunan: *Oluklu saç, Oluklu mukavva.*

oluk oluk *zf.* Pek çok: *"Haziran gecesinin sıcağı bir yandan, ateş bir yandan, yüzlerinde oluk oluk ter akıyordu."* -Y. Kemal.

olumlama *is. man.* Olumluluğu ortaya koyma, icap.

olumlu *s.* **1.** Gözetilen amaca veya beklenilene uygun, yararlı, müspet: *"Spor sayfalarını okuyarak toplumumuzdaki olumlu gelişmeleri de izleyebilirsiniz."* -N. Cumalı. **2.** Yapıcı: *"Olumlu tip, olumlu sanat diye bir şeyler tutturmuşlardı."* -N. Cumalı. **3.** Onaylayan, kabul eden, lehte olan: *Olumlu bir cevap.* **4.** Olgulara, deneylere dayalı olarak bazı nitelikleri belli olan, müspet, pozitif.

→ ***olumlu bildirme eki, olumlu cümle, olumlu eylem, olumlu fiil, olumlu tümce***

olumlu bildirme eki *is. gr.* Çoğu sürerlik, kesinlik veya kuvvetli ihtimal kavramlarını vermek için yüklemin sonuna gelen **durur** kelimesinin ekleşmiş biçimi olan **-dır, -dir** eki: *Belki söylemişimdir. Mutlaka gitmişimdir.*

olumlu cümle *is. gr.* Yüklemi olumlu olan cümle: *Çocuk okula gitti. Öğrencinin bilgisiz olduğu anlaşılıyordu* gibi.

olumlu eylem *is. bk.* olumlu fiil.

olumlu fiil *is. gr.* Bir işin, bir davranışın, bir oluşun olduğunu bildiren fiil: *Söylemiş, yazacak...* gibi.

olumluluk, -ğu *is.* Olumlu olma durumu.

olumlu tümce *is. bk.* olumlu cümle.

olumsal *s. fel.* Olması kadar olmaması da mümkün bulunan, mümkün, **zorunlu**

karşıtı.

olumsallık, -ğı *is. fel.* Olumsal olanın niteliği; olumsal olma durumu, imkân, **zorunluluk** karşıtı.

olumsuz *s.* **1.** Yapıcı ve yararlı olmayan, hiçbir sonuca ulaşmayan, menfi, negatif. **2.** Davranışları beğenilmeyen, yıkıcı düşünceleri olan, zararlı, menfi: *"İnsan içinde olumsuz duyguların oluşmasını önlemeli."* -H. Taner. **3.** *fel.* Bir şeyi inkâr eden, inkâr veya ret özelliği taşıyan.

→ ***olumsuz cümle, olumsuz eylem, olumsuz fiil, olumsuz tümce***

olumsuz cümle *is. gr.* Yüklemi olumsuzluk kavramı veren cümle: *Çocuk hasta değilmiş. Parası yok. Gelmezseniz biz de gitmeyiz* gibi.

olumsuz eylem *is. bk.* olumsuz fiil.

olumsuz fiil *is. gr.* Olumsuzluk kavramı veren fiil, Türkçede **-ma, -me** olumsuzluk eki, **-maz, -mez** olumsuz geniş zaman eki alan fiil: *Söylememeliydi, hastalanmaz, gelmeyince, yorgun değildir* gibi.

olumsuzluk, -ğu *is.* Olumsuz olma niteliği veya durumu, nefiy.

→ ***olumsuzluk eki, olumsuzluk kelimesi***

olumsuzluk eki *is. gr.* Kökü fiil olan bir kelimeye olumsuzluk kavramı veren ek. Türkçe'de bu kavram **-ma, -me** eki ile verilir: *Sevmemek, sevmeyecek, okumamış* gibi.

olumsuzluk kelimesi *is.* Cümle içinde art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi, aralarından bazılarına olumsuzluk kavramı vererek birbirine bağlayan veya yüklemin olumsuz çekimini sağlayan **değil** kelimesi: *Bu işi Ali ve Mehmet değil, Ayşe yapar.*

olumsuz tümce *is. bk.* olumsuz cümle.

olunma *is.* Olunmak işi veya durumu.

olunmak *(nsz)* Olmak fiiline konu olmak: *Bu ilâçla iyi olunmaz.*

olupbitti *is.* Oldubitti, emrivaki. **olupbittiye getirmek** *bk.* oldubittiye getirmek.

olur *s.* **1.** Olabilir: *Bu olur iş mi?* **2.** *zf.* Peki: *Gazeteyi okur musun? -Olur.* **3.** Geniş zamanın üçüncü tekil kişisi: *Kışın soğuk olur.* **4.** Onay, tasdik, yapabilme izni. **olur almak** yetkili makamdan bir uygulamayı yapabilmek için yazılı izin almak. **olur şey** olağan, görülegelen, sıradan, alelâde. **olur şey** (veya **olur ... değil**) şaşma anlatır: *Olur şey değil, bir dakika rahat duramıyor. "Olur tesadüf değil, dün Büyükada iskelesinde karşı karşıya gelince şaşırakaldım."* -R. H. Karay. **oluruna bakmak** bir işin yapılabilirliğini araştırmak, yapmaya çalışmak. **(bir işi) oluruna bırakmak** (veya **bağlamak**) sonucu önemsemeyerek, bir işin yapılabildiği, olabildiği kadarıyla yetinmek. **oluruyla yetinmek** elde olanları yeterli bulmak, kanaat etmek.

→ ***olur olmaz***

olurluk, -ğu *is.* Olabilme durumu.

olur olmaz *zf.* ve *s.* **1.** Olunca, olmasından hemen sonra. **2.** *s.* Doğru mu, yanlış mı, yerinde mi yersiz mi olduğu düşünülmeden söylenen (söz), iyi mi kötü mü olduğuna bakılmadan seçilen (şey): *"Ayla'nın sanat gereği en olağan ilişkilerini bile kıskançlıkla karşılıyor, olur olmaz nedenlerle kavgaya kalkıyordu kızı."* -N. Cumalı. **3.** Rastgele, sıradan, kimliği, niteliği belirsiz (kişi): *"Öyle olur olmaza ağzını açıp da bir çift lâf etmez."* -Y. Kemal.

oluş *is.* **1.** Olmak işi veya biçimi, vuku. **2.** Oluşma, teşekkül, tekevvün. **3.** *fel.* Bir durumdan öteki duruma geçiş.

oluşma *is.* Oluşmak işi, teşekkül.

oluşmak *(nsz)* Belli bir varlık kazanmak, ortaya çıkmak, meydana gelmek, teşekkül etmek, tekevvün etmek: *Kamuoyu oluşmak. "Gün batımına yakın İskenderun körfezini sis basıyor, sisten dağlar oluşuyor."* -R. H. Karay.

oluşturma *is.* Oluşturmak işi.

oluşturmak *(-i)* Oluşmasını sağlamak, meydana getirmek, teşekkül ettirmek, tekvin etmek: *"Bu kahraman orduyu doğuran ve oluşturan bu millet var oldukça: Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!"* -B. Felek.

oluşturulma *is.* Oluşturulmak işi.

oluşturulmak *(nsz)* Oluşması sağlan

mak, teşekkül ettirilmek: *"Kanun... yönetim organlarının oluşturulmasında ve her türlü radyo ve televizyon yayınlarında tarafsızlık ilkesini gösterir."* -Anayasa.

oluşuk, -ğu *s. jeol.* **1.** Oluşmuş. **2.** *is. jeol.* Bir jeoloji döneminde meydana gelmiş katmanlar dizisi: *Üçüncü zaman oluşukları.*

oluşum *is.* **1.** Oluşmak işi, teşekkül, teşkil. **2.** *jeol.* ve *astr.* (katman, kütle, gök cismi vb. için) Biçimlenme süreci.

oluşumcu *is.* ve *s.* Oluşumculuk yanlısı olan kimse.

oluşumculuk, -ğu *is. psikol.* İnsanın ruh dünyasında oluşan ve gelişen bir durumun yaşla geliştiğini ileri süren görüş.

om *is.* Kemiklerin toparlak ucu.

om *is. Alm. Ohm (Fizikçi Georg Ohm'un adından) fiz.* Elektrik direnç birimi, ohm.

oma *is. hlk.* **1.** Kalça kemiği. **2.** *hlk.* Bel kemiği.

omaca *is. hlk.* **1.** Kesilmiş ağaç kökü, bağ kütüğü. **2.** İri kemik.

ombra *is. (o'mbra) İt. ombra* Doğrama işlerini kahverengine boyamakta kullanılan toprak boya.

omça *is.* **1.** Kalça kemiğinin bir bölümü. **2.** Bağ kütüğü.

omfazit *is. Fr. omphazite min.* Piroksen grubundan, yeşil renkli doğal silikat.

omlet *is. Fr. omlette* Çırpılmış yumurta, peynir, kıyma, mantar vb. katılarak tavada pişirilen bir yemek, kaygana: *"Mantarlı omleti yedikten sonra uykudan bayılıyorduk."* -R. H. Karay.

ommatidyum *is. İng. ommatidium < Lât. zool.* Görme hücresi.

omnibüs *is. Fr. omnibus < Lât.* **1.** Dolmuş yapan büyük at arabası. **2.** Yolcu taşıyan büyük motorlu taşıt.

omnivor *is. biy.* Hem et hem ot ile beslenen canlı.

omur *is. anat.* Omurgayı oluşturan kemiklerden her biri, fıkra: *Boyun omurları. Bel omurları. Sağrı omurları. Kuyruk omurları.*

omurga *is. (omu'rga)* **1.** Birbiriyle eklemlenince kafatasından kuyruk sokumuna kadar uzanan bir kemik eksen oluşturan omurların bütünü, bel kemiği. **2.** Gemi kaburgasının aşağı taraftan bağlı bulunduğu boy ekseni doğrultusunda boydan boya geçen ana yapı ögesi. **3.** *mec.* Bir şeyin varlığı ile ilgili en önemli bölümü, temel, bel kemiği, esas.

omurgalılar *ç. is. zool.* Memelileri, kuşları, amfibyumları, sürüngenleri, yuvarlak ağızlıları ve balıkları içine alan hayvan bölümü *(Vertebrata).*

omurgasızlar *ç. is. zool.* Omurgasız çok hücreli hayvanlar *(Protostomia).*

omurilik, -ği *is. anat.* Omurga içinde bulunan kanal boyunca uzanan, boz madde ve ak maddeden oluşan sinir dokusu, murdar ilik.

omuz, -mzu, -unu *is.* Boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm: *Omuzları düşük. "Bu sefer yaklaştılar, omuzlarımdan tutup kaldırmak istediler."* -R. H. Karay. *"Başı omuzları içine çökmüş gibi idi."* -F. R. Atay. **omuz kaldırmak** bilmez gibi davranmak. **omuz öpüşmek** eşit derecede olmak. **omuz silkmek** aldırmamak, önem vermemek: *"Seni hizmetime alacağım, dedim. Âdeta omuz silkerek: - Pekâlâ, dedi."* -F. R. Atay. *"Bizim başımızda esen kara yelin yanında bunun lâfı mı olur? der gibi omuz silkip boyun bükenlerin sayısı saymakla bitmiyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **omuz vermek** 1) omzuyla dayanmak; 2) destek olmak: *"Bu, insanı yanlış yollara itelese de, bir çıkış noktası bulunmasına omuz verebilir."* -S. Birsel. **omuzda taşımak** çok saygı göstermek, yüceltmek, övmek. **omuzları çökmek** bitkin, perişan ve yıkılmış bir durumda olmak. **(birinin) omzuna binmek** yük olmak, ağırlık vermek.

→ ***omuz başı, omuzdaş, omuz eklemi, omuz omza***

omuz başı *is.* **1.** Kol ile omzun birleştiği yer: *"Hem bunu soruyorum hem de omuz başından öpüyorum."* -R. H. Karay. **2.** Yanıbaşı, üstten aşağı: *"Akşamları*

Altındiş'in kahvesinde bom oynarken gelir, omuz başımda durur, beni seyrederdi." -S. F. Abasıyanık.

omuzdaş *is.* (daha çok, iyi olmayan işlerde) Arkadaş, hempa: *"Eski omuzdaşları gibi ne kahve, ne kuşçu dükkânı açmaya, ne kolcu yazılmaya, ne de gazete müvezziliğine tenezzül etti."* -Ö. Seyfettin.

omuzdaşlık, -ğı *is.* Arkadaşlık, dayanışma, tesanüt.

omuz eklemi *is. anat.* Kol kemiğinin başını kürek kemiğinin yuva çukuruyla birleştiren eklem.

omuzlama *is.* **1.** Omzuna alma, omzuna vurma. **2.** Destek olma.

omuzlamak *(-i)* **1.** Omzuna almak. **2.** Omzuyla dayayıp itmek. **3.** Destek almak: *Adam olanı bir defa omuzlamak yeter.* **4.** (bir iş veya görevi) Yüklenmek, sorumluluk almak. **5.** *argo* Alıp götürmek, sırtlayıp kaçırmak, aşırmak.

omuzlanma *is.* Omuzlanmak işi veya durumu.

omuzlanmak *(-i)* Omuzlamak işine konu olmak.

omuzlu *s.* Omzu olan: *"İçeriye orta boylu, geniş omuzlu, iri gövdeli bir adam girdi."* -M. Ş. Esendal.

omuzluk, -ğu *is. ask.* **1.** Rütbeyi göstermek amacıyla omuzlara takılan işaret, apolet. **2.** *den.* Gemilerde baş ve kıç bölümlerinin her bir yanı. **3.** *hlk.* Omza alınıp iki ucuna yük asılan kısa sırık, çiğindirik.

omuz omza *zf.* **1.** Çok sıkışık bir durumda, yan yana; dayanışarak: *"Omuz omza durup kapıdan bahçeyi seyre çalışan bir bedevi kümesi yolunu kesmişti."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Dayanışarak, birlikte: *"Öfkeli insanlar, el ele, omuz omza, Taksim'e doğru akıyorlardı."* -Y. Z. Ortaç.

on *is.* **1.** Dokuzdan bir artık. **2.** *is.* Dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam: 10, X. **on (defa** veya **kere)** pek çok. **on (veya beş) para etmez** değersiz: *Aldığınız bu ayakkabı on para etmez. "Güzelliğin on para etmez / Bu bendeki aşk olmasa."* -Âşık Veysel. **on para on aslanın ağzında** para kazanmak çok güçleşti. **(birini) on paralık etmek** birine hakarette bulunmak, birini kötü duruma düşürmek. **on paraya on taklak atar** küçük çıkar sağlamak için her türlü onur kırıcı işe katlanır. **on parmağı boğazında olmak** isteği yapılmazsa sıkıntıya düşme, düşürme anlamında kullanılan bir söz: *"Haftada iki gün oruç tutmazsan, on parmağım boğazında olsun, dedi."* -R. N. Güntekin. **on parmağında on hüner** (veya **marifet)** elinden her iş gelir, çok becerikli. **on parmağında on kara** herkesi lekelemek huyu olanlar için kullanılır: *"On parmağınızda on kara, iftira üstüne iftira çalıyorsunuz."* -T. Buğra.

→ ***on altılık, on ayaklılar, onbaşı, onbeş, on binlerce, on binlik, onbir, on bir aylık, onikiparmak bağırsağı, on iki telli, onar onar, on paralık, on parasız***

ona *zm.* **O** zamirinin yönelme durumu: *"Ona bazen koru, bazen orman derdik."* -A. Ş. Hisar. *"Yeğeninin ona çeken tek yanı yoktur."* -T. Buğra. **ona buna dil uzatmak** herkes için ileri geri konuşmak. **ona göre hava hoş** onun için fark etmez, tutulacak yolu başkaları düşünsün.

on altılık, -ğı *is. müz.* Birlik notanın on altıda biri uzunluğunda nota.

onama *is.* Onamak işi, uygun bulma, tasvip: *"Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı resmi ve özel herhangi bir işle görevlendirilemez."* - Anayasa.

onamak *(-i)* Bir işi doğru ve uygun bulmak, tasvip etmek.

onanizm *is. Fr. onanisme (Tevrat'ta sözü edilen Onan'*ın adından*)* Mastürbasyon, istimna.

onanma *is.* Onanmak işi.

onanmak *(nsz)* Onamak işine konu olmak: *Bu tutum herkesçe onandı.*

onar *s.* On sayının üleştirme sayı sıfatı, her birine on; her defasında onu bir arada.

→ ***onar onar***

onarıcı *is.* **1.** Onarmak işini yapan kimse. **2.** Hasar görmüş hücreleri canlı

durumu getiren madde.

onarılma *is.* Onarılmak işi.

onarılmak *(nsz)* Onarmak işine konu olmak, onarmak işi yapılmak.

onarım *is.* **1.** Onarmak işi, tamirat, tamir: *"Onarımı yeni bitmiş yapının önünde hayvanın dizginlerini tıpkı tıpkısına bir erkek gibi çekti."* -O. Kemal. **2.** Bir yapının, bir heykelin, bir resmin bozulmuş yerlerini yeniden yapma, ilk durumuna getirme, restore etme. **onarım görmek** onarılmak: *"Ondan sonra da birkaç kez onarım görmüştür."* -S. Birsel.

onarımcı *is.* Onarma işini yapan kimse, tamirci.

onarımcılık, -ğı *is.* Bozulmuş olan nesneleri onarıp yararlı bir duruma getirme, tamircilik.

onarma *is.* Onarmak işi.

onarmak *(-i)* **1.** Bozulmuş, eskimiş olan bir şeyi düzeltip işler veya kullanılır duruma sokmak, işe yarar duruma getirmek, tamir etmek: *Bozuk bir saati onarmak. "Günün birinde kolları sıvayıp ve eline irili ufaklı aletler alıp bunu onarmaya kalkışmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Bir yapının, bir heykelin, bir resmin bozulmuş yerlerini yeniden yapmak, ilk durumuna getirmek, restore etmek. **3.** *mec.* İşlenen bir kusuru veya yapılan bir yanlışlığı giderecek veya önleyecek davranışlarda bulunmak.

onar onar *s.* Her biri on tane, her biri on taneden oluşmuş olan.

onartma *is.* Onartmak işi veya durumu.

onartmak *(-i)* Onarmak işini birine yaptırmak, tamir ettirmek: *"Fatih Sultan Mehmet onu onarttığı gibi, II. Murat da 1582 yılında yenilemiştir."* -S. Birsel.

onaşmak *(nsz)* Karşılıklı rıza göstermek, razı olmak.

onat *s.* **1.** Özenli, düzgün, uygun. **2.** Yararlı. **3.** Dürüst, iyi ahlâklı.

onay *s.* Uygun bulma, tasdik. **onay almak** onaylanmasını sağlamak, kabul veya tasdik ettirmek: *"Orhan Veli'nin Garip'i arkadaşlarının onayını almadan çıkardığını anlatmıştır."* -S. Birsel. **onayına sunmak** tasdike arz edilmek: *"... olağanüstü hâl ilânına karar verilmesi durumunda, bu karar Resmî Gazetede yayınlanır ve hemen Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur."* -Anayasa.

on ayaklılar *ç. öz. is. zool.* Çeşitli istakoz, yengeç ve karides türlerini içine alan eklem bacaklı kabuklular takımı.

onaylama *is.* Onaylamak işi, tasdik.

onaylamak *(-i)* Yapılan bir işi doğru ve yerinde bularak kabul etmek, tasdik etmek: *Meclis anlaşmayı onayladı. "Bu kitabın ahlâk bozucu olduğunu elbet siz de onaylarsınız."* -S. Birsel.

onaylanış *is.* Onaylanmak işi veya biçimi.

onaylanma *is.* Onaylanmak işi.

onaylanmak *(nsz)* Onaylamak işi yapılmak veya onaylamak işine konu olmak, tasdik edilmek.

onaylatma *is.* Onaylatmak işi.

onaylatmak *(-i)* Onaylamak işini birine yaptırmak, tasdik ettirmek: *"Hele kendimizi güçlü sanıyorsak, niyetimiz parlak fikirlerimizi karşımızdakilere onaylatmaktır."* -K. Tahir.

onaylı *s.* Onaylanmış olan, tasdik edilmiş.

onaysız *s.* Onaylanmamış, tasdik edilmemiş.

onbaşı, -yı *is. ask.* Erbaş sıralamasının ilk basamağı: *"Askerî çavuşlar, onbaşılar talim ettiriyorlardı."* -Ö. Seyfettin.

onbaşılık, -ğı *is.* Onbaşı olma durumu, onbaşının rütbesi.

onbeş *is. sp.* **1.** On beş oyuncudan oluşan rugby takımı. **2.** Teniste yapılan ilk sayı.

on binlerce *s.* Sayısal olarak çokluk ifade eder.

on binlik, -ği *is.* On bin liralık bütün kâğıt veya madenî para.

onbir *is. sp.* On bir oyuncudan oluşan futbol takımı: *Fenerbahçe'nin ilk onbirinde oynamak büyük başarı.*

on bir aylık, -ğı *is. bk.* çuha çiçeği.

onbirli *is. ed.* **1.** Dizeleri on bir heceli

şiir. **2.** *ed.* Bentleri on bir dizeden oluşan manzume. **3.** *müz.* On bir dereceyle ayrılan iki noktanın aralığı.

onca *zf. (o'nca)* **1.** Ona göre, onun düşüncesince: *"Onca yapılacak şey bir gelin entarisi, iki sofra da yemek..."* -M. Ş. Esendal. **2.** (çok olan şeyler için) O kadar, o denli: *Onca emek boşa gitti. "Koca Yusuf onca atın içinden üç at seçememişti."* -Y. Kemal.

onculayın *zf. (o'nculayın)* Ona göre, onun gibi.

onda *zm.* **O** zamirinin kalma durumu.

ondalık, -ğı *is.* **1.** Onda bir olarak alınan veya verilen ücret. **2.** *tar.* Toprak ürünlerinden onda bir oranında alınan vergi, öşür, aşar. **3.** *s. mat.* Temel olarak on sayısını alan, aşarî: *Ondalık sayılama. Ondalık kesir*

→ ***ondalık kesir, ondalık sayı***

ondalıkçı *is.* Onda bir pay alarak çalışan kimse.

ondalık kesir *is. mat.* Paydası 10 veya 10'un herhangi bir kuvveti olan kesir: *0,3 (onda üç), 0,15 (yüzde on beş), 0,007 (binde yedi)* gibi.

ondalık sayı *is. mat.* Payda olarak 10 veya 10'un herhangi bir kuvvetini alan kesirli sayı.

ondan *zm.* **1. O** zamirinin çıkma durumu: *"Ondan ayrılırken içimde çocukça bir sual beliriyordu."* -A. Ş. Hisar. *"Ne ondan öncesini, ne ondan sonrasını hatırlıyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *zf.* O sebeple.

ondurma *is.* Ondurmak işi.

ondurmak *(-i)* Onmasını sağlamak, iyiye döndürmek: *"Onu, ağına düşmüş bir av gibi ne öldürdü, ne ondurdu."* -S. Ayverdi.

ondurmaz *s.* Öldürücü, kötüleştirici.

ondülâtör *is. Fr. ondulateur* Telgraf yazısı.

ondüle *s. Fr. ondulé* Dalgalı, kıvrımlı, kıvrılmış.

ondüleli *s.* Ondülesi olan: *"İri yarı, saçları ondüleli, mavi gözlü bir kadın."* -Ç. Altan.

ondülesiz *s.* Ondülesi olmayan.

onejit *is. Fr. onégite min.* Hidratlı doğal oksit.

ongen *is. mat.* On açısı, on kenarı olan çokgen.

ongun (I) *s.* **1.** Çok verimli, bol, eksiksiz: *"Malı ongun olanın adı angın olur."* -Atasözü. **2.** Yarar duruma gelmiş, bayındır. **3.** Mutlu. **4.** Kutlu, uğurlu.

→ ***ongun besi suyu***

ongun (II) *is.* **1.** İlkel toplumlarda topluluğun kendisinden türediği sanılarak kutsal sayılan hayvan, ağaç, rüzgâr gibi herhangi bir doğal nesne veya olay, totem. **2.** *is.* Arma.

ongun besi suyu *is.* Yapraklarda yeni maddelerle zenginleştikten sonra bitkiyi beslemek için her yana inen besi suyu.

ongunculuk, -ğu *is. sos.* Bir onguna duyulan inanca dayanan toplumsal kuruluş ve din uygulama biçimi, totemizm.

ongunluk, -ğu *is.* Ongun olma durumu, mutluluk, bolluk, bereket, feyiz, saadet.

onikiparmak bağırsağı *is. anat.* Mideden sonra gelen ince bağırsak bölümü.

on iki telli *is.* Tambura cinsinden, on iki telli bir halk çalgısı.

oniks *is. Fr. onyx < Yun.* Balgam taşı.

onkoloji *is. Fr. oncologie tıp* Urları inceleyen tıp dalı.

onlar (I) *zm.* **O** zamirinin çoğulu: *"Onlar hesaplarını yapmış, havuzu seyrediyorlar."* -S. F. Abasıyanık.

onlar (II) *is. mat.* Ondalık sayı sistemine göre yazılan bir tam sayıda sağdan sola doğru ikinci basamağa verilen ad.

onlarca *s.* Çokluk ifade etmek için kullanılır.

onlu *s.* **1.** On parçadan oluşan, kendinde herhangi bir şeyden on tane bulunan. **2.** *is.* On işaretli iskambil kâğıdı.

onluk, -ğu *s.* **1.** On birimden, on parçadan oluşan. **2.** On üzerinden tam not alan: *Onluk bir öğrenci.* **3.** *is.* On para, on kuruş, on lira veya on bin lira değerinde para: *"Bir iki mecidiyenin arasına sıkışmış bir onluğu ararken arkadan bir araba ge-*

liyordu." -M. Ş. Esendal. **onluk bozma** *mat.* onluğu, on tane birliğe çevirme.

onma *is.* Onmak işi veya durumu.

onmadık *s.* **1.** Talihi yaver gitmeyen, başı belâdan kurtulmayan. **2.** Bereketsiz: *"Onmadık yılın yağmuru harman vakti yanar."* -Atasözü.

onmak, -ar *(nsz)* **1.** Daha iyi bir duruma girmek, salâh bulmak. **2.** Eksiği kalmayıp gönül ferahlığına ermek, mutlu olmak, mesut olmak. **3.** Hastalıktan, dertten kurtulmak, şifa bulmak, felah bulmak, iflâh olmak.

onmaz *s.* İyileşme ihtimali bulunmayan: *"Yeni icat edilen sinemaya karşı da onmaz bir tutku duyuyorlarmış."* -T. Dursun K.

onomastik, -ği *is. Fr. onomastique* Özel adlar ve özellikle kişi adları bilimi.

onomatope *is. Fr. onomatopée bk.* yansıma.

on paralık *s.* Değeri çok az veya değersiz, hiç: *"Eskiden böyle şeylere biraz aldırırdım, şimdi on paralık etkisi yok."* -H. E. Adıvar.

on parasız *s.* ve *zf.* Hiç parası olmaksızın, parasız: *"Mösyö Vitali, Meşrutiyet ilânından sonra Türkiye'de işlerin iyi gitmeyeceğini vehmederek binlerce lira ile on parasız geldiği İtalya'ya gitmişti."* -Ö. Seyfettin. *"Memuriuktan on parasız çekilmişti."* -R. H. Karay.

ons *is. Fr. once* Fransa'da 30,59 gr, İngiltere'de 28,349 gr ağırlığında bir ağırlık birimi.

onsuz *zf.* ve *is.* O olmaksızın: *"Onsuz kalınacak uzun günler ve geceleri nasıl geçirecektik?"* -A. Ş. Hisar.

ontik *s. Fr. ontique fel.* Varlıksal.

ontojenez *is. Fr. ontogénèse biy.* Birey oluş.

ontoloji *is. Fr. ontologie fel.* Varlık bilimi.

ontolojik *s. Fr. ontologiqeu* Varlık bilimi ile ilgili, varlık bilimine ait.

ontolojizm *is. Fr. ontologisme* Tanrı bilgisinin insan için doğal olduğunu ileri süren kuram.

onu *zm.* O zamirinin belirtme durumu: *Bugün onu gördüm.*

onulma *is.* Onulmak işi.

onulmak *(-den)* Onmak işine konu olmak: *Bu dertten kolay kolay onulmaz.*

onulmaz *s.* İyileşmez, şifa bulmaz.

onum *is.* Kötü bir durumdan kurtulma.

onun *zm.* O zamirinin tamlayan durumu: *"Onun yerine gelen çocuk oturmuş, bir şeyler yazıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

onuncu *s.* **1.** On sayısının sıra sıfatı, sırada dokuzuncudan sonra gelen. **2.** Onuncu sırayı alan şey veya kimse.

onur *is. Fr. honneur* **1.** İnsanın kendine karşı duyduğu saygı, öz saygı, haysiyet, izzetinefis: *"Sanat ve kültür de gazetenin onur ve prestijini artıran ayrı bir önem taşıyordu."* -H. Taner. **2.** Başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, gurur, şeref: *"Çok bilmiş görünmek, onuruna toz kondurmak istemez."* -T. Buğra. **onuruna dokunmak** (birinin) gururunu, haysiyetini incitmek. **(birinin) onuruna ... vermek** birine saygı göstermek için yemek, toplantı gibi bir ağırlamada bulunmak. **onuruna yedirememek** bir kimse, kendine duyduğu saygıyla bağdaşmayan ve onur kırıcı olay veya davranışlar karşısında tepkide bulunmak, kendine yedirememek: *"Birdenbire kadına karşı soğuk, çekingen davranmayı da onuruma yediremiyorum."* -R. H. Karay.

→ ***onur belgesi, onur kurulu, onur üyesi***

onur belgesi *is.* Şeref belgesi.

onur kurulu *is.* Bir kuruluş veya derneğin üyeleri arasında çıkan onur davalarını gören veya bu kuruluş veya derneğin ilkelerine aykırı davranan üyelerin bu davranışlarını inceleyip karara bağlayan kurul, haysiyet divanı.

onurlandırma *is.* Onurlandırmak işi.

onurlandırmak *(-i)* Kendisine saygı duyulan bir kimse, bir yere gelerek oradakileri mutlu etmek, onur kazandırmak, onurunu artırmak, şereflendirmek, şeref vermek.

onurlanma *is.* Onurlanmak işi, şereflenme, teşerrüf.

onurlanmak *(nsz)* Onur duymak, şereflenmek, teşerrüf etmek.

onurlu *s.* Onuru olan veya onurunu üstün tutan, şerefli, gururlu: *"Hint kızları onun için şaşılacak derecede mahcup, çekingen ve onurludur."* -H. Taner.

onursal *s.* Saygı için verilen veya övünç için kabul edilen (başkanlık, üyelik, profesörlük gibi unvan), fahrî: *Türk Dil Kurumunun onursal üyeleri.*

→ ***onursal başkan***

onursal başkan *is.* Bir kuruluşa onur vermek için sorumsuz ve yetkisiz olarak başkan seçilen kimse.

onursuz *s.* Onuru olmayan veya onura aykırı davranışlarda bulunan, şerefsiz, haysiyetsiz.

onursuzluk, -ğu *is.* Onursuz olma durumu, şerefsizlik.

onur üyesi *is.* Bir kuruluş veya derneğe kişiliği ile onur katacağı düşünülerek seçilen kimse.

oosfer *is. Fr. oosphère < Yun. biy.* Bitkilerde erkek gamet tarafından döllenerek yumurtayı oluşturan dişi gamet.

oosit *is. Fr. oocyte < Yun. biy.* Büyüme evresini tamamlamış, fakat henüz döllenebilecek duruma gelmemiş dişi gamet.

op *bk.* opus.

opal, -li *is. Fr. opale < Lât. jeol.* **1.** Silis grubundan değerli bir mineral; silisin hidratlı ve jelâtinli bütün türlerini kapsar. **2.** *jeol.* İnce, düzgün dokunmuş pamuklu kumaş.

opalin *is. Fr. opaline* Opali andıran camdan yapılmış vazo, kupa vb.ne verilen ad.

opalleşme *is.* Saydam bir camın, özündeki kristallerin çökmesiyle opal renge girmesi.

oparlör *Fr. haut-parleure bk.* Hoparlör.

opera *is. (ope'ra) İt. opera* **1.** Sözlerinin bütünü veya çoğu şarkılı olarak söylenen müzikli tiyatro eseri: *"Viyana tiyatrolarına, operasına, aktris hayatına, gece eğlencelerine dair bildiklerini, gördüklerini hep anlattı, anlattı."* -P. Safa. **2.** Bu eseri uygulayan sanatçı topluluğu. **3.** Böyle eserlerin oynandığı yapı: *"Burası Malta'nın milli opera binası imiş."* -A. Gündüz.

→ ***operakomik***

operacı *is.* Opera sanatçısı.

operakomik, -ği *is. Fr. opéra-comique* Konuşmalı ve şarkılı bölümlerin bir arada bulunduğu oyun.

operasyon *is. Fr. opération* **1.** Ameliyat. **2.** *mec.* Elde edilecek sonuç için alınan önlem ve yürütülen işlemlerin bütünü.

operatör *is. Fr. opérateur* **1.** Ameliyat yapan, uzmanlığı ameliyat yapmak olan hekim, cerrah. **2.** Bazı teknik aletleri işletenlere verilen ad. **3.** Bilgisayarı çalıştırıp gerekli uygulamayı yapan kimse, işletmen. **4.** Basılacak metinleri dizgi makinesinde dizen kimse: *"Mürettiphanede operatörler İhsan Babanın etrafını çevirmişler."* -A. İlhan.

operatörleşme *is.* Operatörleşmek işi.

operatörleşmek *(nsz)* Operatör olmak, operatör gibi davranmak: *"Erci, telefonun başına geçince, birden operatörleşmişti."* -H. Taner.

operatörlük, -ğü *is.* Operatör olma durumu.

operatris *is. Fr. opératrice* Operatör.

operet *is. Fr. opérette* **1.** Eğlenceli, hafif konulu, içinde bestesiz konuşmalar bulunan sahne eseri: *"Onun çalıp söylediği bir operet parçasını tekrarlıyordum."* -R. H. Karay. **2.** Operet oynayan oyunculardan oluşan kuruluş: *"Bizim, operetlerimiz cinsinden bir sürü halk tiyatroları var."* -H. Taner.

operetçi *is.* Operet metni yazan, besteleyen veya operette rol alan sanatçı: *"Briç masasında operetçi Muhlis Sabahattin başı çeker."* -S. Birsel.

oportünist *s. Fr. opportuniste* Duruma göre davranan, içinde bulunduğu şartları değerlendirmeyi bilen (kimse).

oportünizm *is. Fr. opportunisme* Güç durumlarda, davranışlarını ahlâk kuralları

veya düzenli bir düşünceden çok, çıkarlarına uyacak biçimde ayarlamayı amaçlayan tutum.

opsiyon *is. Fr. option* **1.** (bankacılıkta) Borç senetlerinin, bankalara ödenmesi için vade tarihinden başlayarak tanınan iki gün. **2.** (ticarette) Bir alış verişin karara bağlanması için genellikle satıcının alıcıya tanıdığı süre. **3.** Belli bir tarih için, vapur, uçak, vb. nde önceden ödeme yapmadan, şarta bağlı yer ayırtma.

optik, -ği *s. Fr. optique < Yun. optikos görmeye ilişkin* **1.** Görme ile ilgili olan. **2.** *is.* Fizik biliminin ışık olaylarını inceleyen kolu.

*→ **optik kaydırma***

optikçi *is.* Gözlükçü.

optik kaydırma *is. sin.* Alıcının değişir odaklı merceğinin yakından uzağa veya uzaktan yakına doğru odaklanmasıyla elde edilen sonuç, zum.

optimal *s. Fr. optimal* En elverişli durum, optimum.

optimetri *is. Fr. optimétrie fiz.* Görmeyi inceleyen optik veya fizik dalı.

optimist *s. Fr. optimiste* **1.** Yaradılışı gereği her şeyin iyi yanını görme eğiliminde olan, iyimser, nikbin **pesimist** karşıtı. **2.** *sp.* Tek yelkenli, tek kişilik yarış.

optimizm *is. Fr. optimisme fel.* Her şeyi en iyi yanından gören, her durumda iyi bir çıkış yolu uman dünya görüşü, iyimserlik, nikbinlik.

optimum *is. (o'ptimum) Fr. optimum < Lât.* **1.** (sıcaklık, nem veya tutumda) En elverişli durum. **2.** *s.* En elverişli, en iyi olan, optimal.

opus *is. Lât.* Bestecinin, besteleniş sırasına göre numaralanmış müzik eseri. Kısaltması Op.

or Ordu kelimesinin kısaltması: *orgeneral, oramiral.*

*→ **oramiral***

ora *is. (o'ra)* O yer: *"Oralar her saldırganlıktan korunmuş Türk kucağı idi."* -R. E. Ünaydın. *"Bizimkiler ora senin, bura benim derken bir ulu dağın başına geldiler."* -Y. Kemal. **orada burada** her yerde: *Orada burada benim dedikodumu yapmışsın.* **oradan buradan** belli bir sıra gözetmeksizin, karışık olarak. **oralarda olmamak** işi sezmemiş gibi davranmak, anlamamazlıktan gelmek. **orasına burasına** dağınık olarak, gelişigüzel.

oracık *zf.* Hemen o yer, bulunduğu yer: *"Kadın, çekinerek yaklaştı ve oracığa, toprağın üzerine çöktü."* -O. C. Kaygılı.

oracıkta *zf. (o'racıkta)* Hemen o yerde, olduğu yerde: *"Şaşılacak bir hafıza gücü ile benden mısralar bile okudu oracıkta."* -Y. Z. Ortaç. *"Yemeğini son günlerde oracıkta, pasaj içindeki Macar lokantasında yiyordu."* -R. H. Karay.

orada *zf.* Sözü edilen yerde, bulunduğu yerde: *"Orada okuduğunu belli etmeyi de pek severdi."* -S. F. Abasıyanık. *"Tuhaf bir tesadüf; o gün orada da hava İstanbul'daki gibi lodostu."* -H. Taner.

oradan *zf.* Sözü edilen yerden.

orak, -ğı *is.* **1.** Ekin biçmekte kullanılan, yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin biçme aracı. **2.** Ekin biçme zamanı: *Orakta köylünün işi çok olur. "Ot orağından dönen birkaç köylü, omuzlarında uzun tırpanlarıyla geçiyorlardı."* -M. Ş. Esendal.

*→ **orak ayı, orak böceği***

orak ayı *is. hlk.* Temmuz.

orak böceği *is. zool.* Ağustos böceği.

orakçı *is.* Orakla ekin biçen kimse: *"Bunların kimi, gördüğün gibi, sepetçi, kimi orakçı, kimi harmancı..."* -O. C. Kaygılı. *"Orakçılar bu türküyü mırıldanarak saplara tırpan sallıyorlardı."* -R. Enis.

orakçılık, -ğı *is.* Orakçının işi.

oraklaşma *is.* Oraklaşmak işi veya durumu.

oraklaşmak *(-i)* Orak biçimini almak: *"Birdenbire başını şöyle bir çevirdi ve bir kaldırdı o şakağa doğru oraklaşan kaşını."* -T. Buğra.

oralı *s. (o'ralı)* O yerden olan: *Siz de oralı mısınız? "Oralı mıdır, değil midir, beni zerre kadar ilgilendirmez."* -S. F.

Abasıyanık. **oralı olmamak (veya oralı bile olmamak)** önemsememek, umursamamak, aldırmamak, ilgilenmemek: *"Hiç oralı olmaz ve hâlinden yakınır."* -S. Birsel. *"Siyah başörtülü bir kadınla çene çalmakta olan ırgatbaşı hiç oralı olmuyordu."* -H. Taner.

oralılık, -ğı *is.* Oralı olma durumu: *"Gözlerinde bir uzaklık, bir oralılık hâli sezerdim."* -A. Ş. Hisar.

oramiral, -li *is. (o'ramiral) T. or- + Fr. amiral* Deniz kuvvetlerinde, kara kuvvetlerindeki orgeneralin dengi olan en yüksek rütbeli amiral.

oramirallik, -ği *is.* **1.** Oramiral rütbesi. **2.** Oramiral makamı ve görevi.

oran *is.* **1.** Büyüklük, nicelik, derece bakımından iki şey arasında veya parça ile bütün arasında bulunan bağıntı, nispet: *"Dini, dili ne olursa olsun her insan doğup büyüdüğü, ekmeğini kazandığı toprak üstünde korkusuz, güven altında yaşadığı oranda kendini mutlu duyuyordu."* -N. Cumalı. **2.** İki şeyin birbirini tutması, karşılıklı uygunluk, tenasüp. **3.** Akıl yoluyla gerçeğe yakın olduğuna inanılarak verilen yargı, tahmin. **4.** *mat.* İki büyüklük, iki nicelik arasındaki bağıntı: *Üçün dokuza oranı.*

→ ***oran dışı***

oranca *zf. (ora'nca)* Oran bakımından, orana göre.

oran dışı *is. mat.* İki tam sayının bölümü olmayan (sayı).

orangutan *is. Fr. orang-outan (Malezya dilinden) zool.* Sumatra ve Borneo'da yaşayan, insana benzeyen, yemişle beslenen bir cins maymun *(Pongo pygmaeus).*

oranla *zf. (ora'nla)* Herhangi bir şeye göre, herhangi bir şeyle kıyaslayarak, nispeten: *"Kahve caddeye oranla azıcık geride, bir bahçe içinde."* -S. Birsel.

oranlama *is.* Oranlamak işi, tahmin, kıyas.

oranlamak *(-i) hlk.* **1.** Ölçmek, hesaplamak, hesap etmek. **2.** Akıl yoluyla gerçeğe yakın olduğuna inanılarak hüküm vermek, tahmin etmek. **3.** Karşılaştırmak, kıyaslamak. **4.** *(-i, -le)* Eşit tutmak.

oranlı *s.* Kendinde oran bulunan, nispetli, mütenasip, mütevazin.

oransız *s.* Kendinde oran bulunmayan, nispetsiz.

oransızlık, -ğı *is.* Oransız olma durumu, nispetsizlik.

orantı *is.* **1.** Bir şeyi oluşturan parçaların kendi aralarında ve parçalarla bütün arasında bulunan uygunluk, oran, tenasüp. **2.** *mat.* Birincinin ikinciye oranı, üçüncünün dördüncüye oranına eşit olan dört terim arasındaki bağıntı.

orantılama *is.* Orantılamak işi veya durumu.

orantılamak *(-i)* Orantılı olarak düşünmek veya değerlendirmek.

orantılanma *is.* Orantılanmak işi veya durumu.

orantılanmak *(-i)* Orantılı olarak düşünülmek.

orantılı *s.* **1.** Bir orantıyla ilgili olan, aralarında orantı bulunan, mütenasip: *"Gazetecilik de, spor da o kitlelerin genel seviyesiyle doğrudan orantılıdır."* -H. Taner. **2.** *mat.* Bir niceliğin iki, üç, ... kez çoğalması veya azalması başka bir niceliğin o nispette çoğalmasını veya azalmasını gerekli kılarsa "bu iki nicelik birbiriyle orantılıdır" denir.

orası, -nı *is. (o'rası)* **1.** O yer, ora: *"Odam orası, dedi, sağ tarafa düşen kapı."* -R. H. Karay. *"Âşıkların başbaşa kalmasına uygundur orası."* -N. Cumalı. **2.** O yönü: *İşin orası önemli değil. "Orasını doğrusunu tetkik etmiş değilim."* -B. Felek. **orası senin, burası benim dolaşmak** (veya **gezmek**) durmadan gezip dolaşmak.

oratoryo *is. (orato'ryo) Fr. oratorio < İt. müz.* Solo sesler, koro ve orkestra için yazılmış, oyun ögesi bulunmayan, kutsal nitelikte müzik eseri: *Yunus Emre oratoryosu.*

oraya *zf.* O yere, o yöne: *"Bunun için mebusların oraya kadar gitmesine ne lüzum var?"* -R. H. Karay. *"Bir kahkaha fırtınası koptu, hepimiz oraya gittik."* -M. Ş. Esendal.

orcik, -ği *is. hlk.* Şeker ile kaplanmış ceviz içi.

ordinaryüs *is. (ordina'ryüs) Lât. ordinarius esk.* Türk üniversitelerinde 1960 öncesinde, en az beş yıl profesörlük yapmış, bilimsel çalışmalarıyla kendini tanıtmış öğretim üyeleri arasından seçilerek bir kürsünün yönetimiyle görevlendirilen kimselere verilen unvan.

ordinat *is. İng. ordinate < Lât. mat.* Bir noktanın uzaydaki yerini belirtmeye yarayan çizgilerden biri; en çoğu apsise dikey olarak çizilir. *bk.* koordinat.

ordino *is. (ordi'no) İt. ordino* **1.** Bir poliçenin arkasına ciro edildiği kişiye ödenmesi için yazılan havale emri. **2.** Tüccarın malını gümrükten çekebilmesi için vapur kumpanyasından yük konşimentosuna karşılık verilen havale. **3.** *den.* Denizcilik işletmelerinde gemi adamlarını gemilere atama belgesi.

ordonat *is. (o'rdonat) ask.* Silâhlı kuvvetlerin savaş gereçlerini, araçlarını ve bunlara benzer her türlü ihtiyaçlarını sağlamakla görevli sınıf (**ordu donatım** işleri sözünün kısaltması).

ordövr *is. Fr. hors-d'oevre* Yemekten önce sofraya getirilen soğuk yiyecekler, çerez, meze.

→ ***ordövr arabası, ordövr tabağı***

ordövr arabası *is.* Ordövlerin servisinde kullanılan küçük el arabası.

ordövr tabağı *is.* İçine genellikle soğuk mezelerin konduğu özel olarak hazırlanmış tabak.

ordu *is.* **1.** Bir devletin silâhlı kuvvetlerinin tümü: *Türk ordusu. "Şu kopan fırtına Türk ordusudur yarabbi / Senin uğrunda ölen ordu budur yarabbi."* -Y. K. Beyatlı. *"Birinci Dünya Savaşı boyunca Türk ordusunda çalıştığını övünerek anlattı."* -R. H. Karay. **2.** *is.* Bu topluluğun başlıca bölümlerinden her biri: *Birinci Ordu. "Dördüncü Ordu karargâhına gidiş, artık bir mabede çıkılıyor gibi, baş döndürür."* -F. R. Atay. **3.** Amaç, nitelik vb. yönlerden benzeyen insanların bütünü. **4.** *is.* Çok sayıda insan, kalabalık: *Bir ordu çocuk, kirazı çabucak bitirdi.*

→ ***ordubozan, ordu donatım, ordu evi, ordugâh, ordu komutanı, ordu merkezi***

ordubozan *s.* **1.** Mızıkçı, dönek, oyunbozan. **2.** Fesat çıkaran, fesatçı. **3.** *is. hlk.* Bacaklardaki varis hastalığı.

ordubozanlık, -ğı *is.* Ordubozan olma durumu, fesatçılık, mızıkçılık.

orducu *is. tar.* Savaş alanına gitmek için yola çıkan Osmanlı ordusunun her türlü ihtiyaçlarını sağlamak için birlikte giden zanaatçılar ve esnafa topluca verilen ad.

ordu donatım *is.* Ordonat.

ordu evi *is.* Kara, deniz ve hava subay ve astsubaylarının buluştukları, sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecek biçimde yapılmış lokal veya yapı.

ordugâh *is. T. ordu + Far. gâh ask.* Ordunun konakladığı yer: *"Komanova'ya giden derenin içinde ordugâh kurduk."* -Ö. Seyfettin. *"Ben geç kalmamak için ordugâha dönmeye mecburdum."* -F. R. Atay.

ordu komutanı *is.* Bir orduya komuta eden ve genellikle orgeneral rütbesinde olan asker.

ordu merkezi *is.* Ordu karargâhının bulunduğu yer.

ordusuz *s.* Ordusu olmayan: *"Devlet hem ordusuz, hem donanmasız kalıyor."* -A. Ş. Hisar.

orfoz *is. zool.* Hanigillerden, Ege ve Akdeniz'de bulunan, eti beyaz ve lezzetli, 10 kg dan 50 kg a kadar ağırlığı olan bir balık türü *(Epinepheles gigas).*

org *is. Fr. orgue < Lât. organum müz.* Klâvyeli büyük ve küçük borulardan yapılmış, körüklerden elde edilen havanın bu borulardan geçmesiyle değişik ses tonları verebilen, genellikle kilise çalgısı, erganun.

organ *is. Fr. organe anat.* **1.** Canlı bir vücudun, belirli bir görev yapan ve sınırları kesin olarak belirlenmiş bölümü, üye, uzuv: *Sindirim organları. "Bütün iç organlarım burkulur gibi oldu."* -N. Cumalı. **2.** *mec.* Bir görevi, bir işi yerine getirmekle yükümlü kuruluş: *Devlet organları. Bu gazete, derneğin çalışmalarını duyuran bir organdır.*

→ ***organ aktarımı, organ nakli***

organ aktarımı *is. bk.* organ nakli.

organik *s. Fr. organique* **1.** Organlarla ilgili, uzvî. **2.** *mec.* Bir görevi yerine getirmekle yükümlü kuruluşla ilgili olan: *"Ne ki, organik bütünlüğü ve büyüklüğü kalmamıştı."* -S. Ayverdi. **3.** *mec.* Canlı, güçlü (ilişki).

→ ***organik kimya, organik kütle***

organikçi *is.* Organik kimya uzmanı.

organik kimya *is. kim.* Karbon birleşiklerinin incelenmesini konu alan kimya bölümü.

organik kütle *is. jeol.* Birleşimindeki ögelerin büyük ve belirgin bölümü canlı varlıklardan oluşan kayaç.

organizasyon *is. Fr. organisation* **1.** Düzenlemek işi, düzenleme, tertip: *"Kütüphanesi ile, kadrosu ile, organizasyonu ile, ülkenin övünülür gazetelerinden biri hâline getirmede katkısı büyüktü."* -H. Taner. **2.** Devlet, idare, toplum vb.nin düzenleniş biçimi. **3.** Düzenli bir grup üyelerinin bütünü. **4.** Kuruluş, kurum, teşkilât.

organizatör *is. Fr. organisateur* Düzenleyici.

organize *s.* Düzenlenmiş, düzenli. **organize etmek** düzenlemek.

→ ***organize sanayi, organize suç***

organize sanayi *is.* Birbirini bütünleyen, değişik sanayi kollarının ve kuruluşlarının oluşturduğu iş alanı.

organize suç *is.* Çeşitli kişi ve örgütlerce plânlanıp işlenen suç.

organizma *is. (organi'zma) Fr. organisme biy.* **1.** Canlı bir varlığı oluşturan organların bütünü, uzviyet. **2.** *biy.* Herhangi bir canlı varlık.

organlaşma *is.* Organlaşmak işi.

organlaşmak *(nsz)* (canlılar için) Organlar oluşmak.

organlık *s.* Organ olma durumu: *"Mahallî idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kazanmalarına ilişkin itirazların çözümü... yargı yolu ile olur."* - Anayasa.

organ nakli *is. tıp* İşlevini yitirmiş bir organın yerine sağlam bir organı koyma, organ aktarımı, transplântasyon: *"Nasıl bazı organ nakillerinde vücut yabancı organı atıyorsa, dil de bunu atar."* -B. Felek.

organoleptik, -ği *is. Fr. organoleptique* Cisimlerin duyu organlarını etkileme yeteneği.

organtin *is. Fr. organtine* **1.** Seyrek dokunmuş, ince, sert bir kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış: *"Sahnede siyah organtin tuvaletiyle beli incelmiş, göğsü kabarmış."* -R. H. Karay.

organze *is. Fr. organza* **1.** İpek veya keten iplikle dokunmuş, tülbent inceliğinde bir çeşit kolalı kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış.

orgazm *is. Fr. orgasme* Cinsel uyarım ve zevkin en yüksek noktası.

orgcu *is.* Org çalan sanatçı.

orgeneral, -li *is. (o'rgeneral) T. or- + Fr. général ask.* Asıl görevi ordu komutanlığı olan rütbesi en yüksek general.

orgeneralllik, -ği *is.* **1.** Orgeneralin rütbesi. **2.** Orgeneralin makamı ve görevi.

orijin *is. Fr. origine* **1.** Soy sop. **2.** Köken, başlangıç, kaynak.

orijinal, -li *s. Fr. original* **1.** Özgün: *"Teslim, bu orijinal isimli kadın, dayımın emektar aşçısıdır."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Alışagelenden daha değişik, şaşırtıcı nitelikte olan: *"Ankara ikliminin en orijinal tarafını ısıda buluruz."* -F. R. Atay. *"Zihnim boşaldıkça, Türkçenin güzelliklerini, orijinal cilvelerini düşünürüm."* -B. Felek. **3.** *s.* ve *is.* Fabrikasınca yapılmış olan, taklit olmayan (araç ve gereç). **4.** Otantik.

orijinalite *is. Fr. originalité* **1.** Özgünlük. **2.** *mec.* Alışılagelenden değişik, şaşırtıcı nitelikte olma durumu: *"Eleştirmenlerce sırf bir orjinalite trüğü olarak değerlendiriliyordu."* -H. Taner.

orijinallik, -gi *is.* Orijinal olma durumu, özgünlük.

orkestra *is. (orke'stra) Fr. orchestre < Yun. müz.* **1.** Yaylı ve üflemeli çalgılar topluluğu: *"Locadan çıkarken, davulu üstüne on lira atılan orkestra, zeybek havası*

çalmaya başlar." -F. R. Atay. **2.** *tiy.* Eski Yunan tiyatrolarında, sahne ve seyirciler arasındaki çember biçiminde koro yeri. **3.** Bazı tiyatroların birinci katında sahne veya perdeye en yakın koltuklara verilen ad: *"Butterfly'ı ben orkestrada koltuktan seyrederken sen locada ... idin."* -H. C. Yalçın.

orkestracı *is.* Orkestrada görevli kimse: *"Eczacı, bankacı olup da geceleri orkestracı kesilen derme çatma orkestramız..."* -H. Taner.

orkestralama *is. müz.* Bir çalgı topluluğu için yazılmış parçanın notalarını, çalgıların tını farklarını göz önünde tutarak, bu topluluğu oluşturan çalgılar arasında paylaştırma sanatı.

orkestralı *s.* Orkestrası olan.

orkestrasız *s.* Orkestrası olmayan: *"Orkestrasız, takırtısız bir felâket filmi seyrede ede yol alıyoruz."* -A. Gündüz.

orkide *is. (orki'de) Fr. orchidée* < *Yun. bot.* Salepgillerden, çiçeklerinin güzelliği dolayısıyla camlıklarda yetiştirilen birtakım bitki türlerinin ortak adı.

orkinos *is. (o'rkinos) Yun. zool.* Uskumrugillerden, boyu 2,5 m kadar olabilen, eti yenir bir balık, ton *(Thunnus).*

orkit *is. Fr. orchite tıp* Er bezlerinin iltihaplanıp şişmesi.

orlon *is. (marka adından)* **1.** Yapay dokuma ipliği. **2.** Bu iplikle dokunmuş kumaş.

orman *is.* Ağaçlarla örtülü geniş alan; bu ağaçların bütünü: *"Bitmez tükenmez bir orman, bir çalılık içinde gidiyorduk."* -M. Ş. Esendal. **orman gibi** (saç, kaş vb. için) gür, çok. **orman taşlamak** bir kimsenin düşüncesini dolaylı olarak öğrenmeye çalışmak.

→ ***orman çayırı, orman evi, orman gülü, orman işletmesi, orman kebabı, orman kibarı, orman köylüsü, orman köyü, orman kuşağı, orman sarmaşığı, orman sıçanı, orman tavuğu, orman yeşili***

ormancı *is.* **1.** Orman işlerine bakan kimse. **2.** Orman mühendisi. **3.** *argo* Kaba, görgüsüz kimse.

ormancılık, -ğı *is.* **1.** Orman işi ile uğraşma: *"Adam eskiden ormancılık edermiş, sonradan bırakmış."* -M. Ş. Esendal. **2.** Ormanların yetiştirilmesi ve bakımını konu alan bilim. **3.** Ormana değer verme anlayışı: *Okullarda ormancılık sevgisini aşılamalıyız.*

orman çayırı *is. bot.* Orman içerisindeki açıklıklarda veya orman ağaçlarının altında yetişen tabii çayır.

orman evi *is.* Orman koruma memurunun evi.

orman gülü *is.* Avrupa, Asya dağlarında yetişen açelyaya benzer bitki.

orman işletmesi *is.* Ormanla ilgili işleri yürüten kamu kurumu.

orman kebabı *is.* Tas kebabına benzer bir çeşit et yemeği.

orman kibarı *is. alay* **1.** Ayı. **2.** *mec.* Kaba, görgüsüz, bayağı (adam).

orman köylüsü *is.* Orman köyünde yaşayan ve geçimini orman ağaçlarını kesip satarak temin eden kimse.

orman köyü *is.* Orman arazisinde kurulmuş köy.

orman kuşağı *is.* Sıralı ormanların oluşturduğu dizi, orman dizisi.

ormanlaşma *is.* Orman durumuna gelme.

ormanlaşmak *(nsz)* Orman durumuna gelmek.

ormanlaştırma *is.* Ormanlaştırmak işi.

ormanlaştırmak *(-i)* Orman durumuna getirmek.

ormanlık, -ğı *is.* ve *s.* Ormanı çok olan, ormanla kaplı veya orman gibi olan (yer).

orman sarmaşığı *is. bot.* Ak asma.

orman sıçanı *is. zool.* Ormanlık bölgede yaşayan bir sıçan türü *(Mus sylvaticus).*

ormansız *s.* Ormanı olmayan.

ormansızlaşma *is.* Ormansızlaşmak durumu.

ormansızlaşmak *(nsz)* Ormansız kalmak, ormanı bulunmamak.

orman tavuğu *is. zool.* Orman

tavuğugillerden kuşların, özellikle Avrupa ve Asya'da yaşayan siyah tüylü türlerinin ortak adı.

orman tavuğugiller *ç. is. zool.* Dünyanın soğuk ve ılıman bölgelerinde yaşayan, orta veya büyük yapıda, mat veya parlak renkli, orman tavuğu, çil ve çayır tavuğunu içine alan bir familya.

orman yeşili *is.* Koyu yeşil: *"Yazıhanenin orman yeşili muşambası üzerine yağan ışık altında parıldayan kalemlere baktım."* -H. R. Gürpınar.

ornatma *is.* **1.** Ornatmak işi, ikame etme. **2.** *biy.* Bir türün yerine onun değişik bir biçiminin geçmesi. **3.** *kim.* Molekülün geri kalan bölümünde değişikliğe yol açmadan bir atom veya bir kök yerine bir başka atom veya kökün geçmesi. **4.** *mat.* Bir cebirsel ifadenin yerine bir başkasını koyma işlemi.

ornatmak *(-i)* Bir şeyin yerine başka bir şeyi koymak, ikame etmek.

ornitolog *is. Fr. ornithologue* Kuş bilimi uzmanı.

ornitoloji *is. Fr. ornithologie* Kuş bilimi.

ornitorenk *is. Fr. ornithorynque zool. bk.* gagalı memeli.

orojeni *is. Fr. orogénie* < *Yun. jeol.* Dağ oluş.

orospu *is. Far. rüspî kaba* **1.** Erkeklerin cinsel zevklerine para karşılığı hizmet eden ve bu işi meslek edinen kadın, fahişe. **2.** *mec.* Kolay elde edilen, düşük ahlâklı kadın: *"Ama kimsenin dili Nevin'e orospu diyememişti."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***orospu bohçası, orospu böreği, orospu çocuğu, orospu yemeği***

orospu bohçası *is. hlk.* **1.** Derli toplu olmayan, sarsak ve düğümlü, düğümleri tavşan kulaklı, kötü düzenlenmiş bohça. **2.** Acele yapılmış, fındık yerine az miktarda ceviz konmuş, ekmek içi iyi ezilmemiş, sarımsakları diş diş kalmış bir tür tarator.

orospu böreği *is.* El ayası büyüklüğünde hazırlanmış hamurun içine kıyma konarak tavada aceleyle pişirilmiş börek türü.

orospu çocuğu *is.* Serseri, haylaz, hinoğluhin, hilekâr, kalleş.

orospuluk, -ğu *is. kaba* **1.** Orospu olma durumu veya orospunun mesleği, fahişelik: *"Sevmiyordum bu hayatı, orospuluğu sevmiyordum."* -O. Kemal. **2.** *mec.* Kalleşlik.

orospu yemeği *is.* Domates, yeşil biber, soğan, maydanoz vb. sebzelerin düzensiz doğranması ile yağda acele pişirilmiş bir tür yemek.

orostopolluk, -ğu *is. argo* Kurnazca iş, dalavere, dolap: *"Kim bilir ne orostopolluk var bu oyunda."* -H. Taner.

orsa *is. (o'rsa) İt. orza den.* **1.** Yelkenleri rüzgârın estiği yöne çevirmekte kullanılan, her iki taraftan yelkenin ortasına bağlanan ip. **2.** Geminin rüzgâr alan yanı, rüzgâr üstü, **poca** veya **rüzgâr altı** karşıtı. **3.** Geminin, rüzgârın geldiği yöne döndürülmesi: *"Orsa! diye bağırmasıyla dümeni basması bir oldu."* -Halikarnas Balıkçısı.

→ ***orsa alabanda, orsa boca, orsa poca***

orsa alabanda *is.* Geminin birdenbire rüzgârın üstüne çevirme.

orsa boca *is. bk.* orsa poca.

orsalama *is.* Orsalamak işi.

orsalamak *(nsz)* (gemi) Rüzgâr alan tarafa dönmek.

orsa poca *zf.* **1.** Geminin bazen rüzgâr yönüne yaklaşarak, bazen ondan uzaklaşarak yol alması. **2.** *mec.* Bata çıka, iyi kötü: *"Sonra orsa poca tekrar salıncağa doğru yollandı."* -O. C. Kaygılı.

orta *is.* **1.** İki uçtan eşit uzaklıkta olan yer veya durum: *Yolun ortası. Meydanın ortası. "Tam bağın ortasına geldikleri zaman düşman askerlerini gördüler."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Mavi Marmara'nın ortasında, güneşten uzanan tellerle pırıl pırıl yanan Adalar'a baktı."* -H. E. Adıvar. **2.** (zaman için) Başlangıcı ile bitimi arasında eşit uzaklıkta olan süre: *Yılın ortası. Haftanın ortası. Günün ortası. Kışın ortası.* **3.** Bir şeyin kenarlarından yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer: *"Odanın ortasında*

geziniyor, yüksek sesle söyleniyordu." -P. Safa. **4.** Bir şeyin eşit olarak ayrılabileceği bölüm: *Elmayı ortasından böl. "Seccadesini ortasından kesip ikiye böldüler."* -Ö. Seyfettin. **5.** Görünür, algılanır durum: *Her şey ortaya konuldu. "Moralinin, inadının, zaman zaman da aşırı ataklığının nedeni ortadadır."* -H. Taner. **6.** (topluluk) İçinde, arasında. **7.** Eğitimde zayıf ile iyi arasındaki derece: *Orta ile geçti.* **8.** Siyasette sorunların çözümünde aşırılıklardan kaçınan, ölçülü bir yöntem izleyen (siyasî parti). **9.** *s.* Her iki yanda kendi türünden eşit sayıda nesneler bulunan: *Orta parmak. Orta kat. "Hademe orta bölmeyi açmak üzere koştu."* -R. H. Karay. **10.** *s.* İki karşıt nitelik veya durum arasında bulunan, tutarlı, ılımlı, vasat: *"... gürültüden, şöhret avcılığından çekiniliyor, ölçülü bir orta yol tutuluyordu."* -H. E. Adıvar. **11.** *fiz.* Bir olayın, içinde gerçekleştiği yer. **12.** *mat. bk.* orantı. **13.** *sp.* Güreşte pehlivanların ayrıldıkları beş dereceden üçüncüsüne **büyük orta**, dördüncüsüne de **küçük orta** denir. **14.** *sp.* Futbolda oyunculardan birinin, topu, kale ağzında duran arkadaşlarına havadan yollamak için yaptığı vuruş: *"Avut çizgisinden nefis bir orta..."* -H. Taner. **15.** *tar.* Yeniçeri ocağında tabur. **ortada 1)** görünür yerde, göz önünde; **2)** (sporda) sonucu belli olmayan karşılaşmalar için kullanılır. **ortada bırakmak** birini çok güç bir durumdayken terk etmek. **ortada fol yok yumurta yok** *bk.* fol yok yumurta yok. **ortada kalmak 1)** yersiz kalmak, barınacak yer bulamamak; **2)** güç bir durumda veya iki şey arasında kalmak; **3)** (bir şeyi) kimse üzerine almamak. **ortada olmak** düşünülmesi ve yapılması gerekmek: *Ortada bu kadar iş varken...* **ortadan kaldırmak 1)** saklamak; **2)** yok etmek: *"Önemli olan, kötülüğü iyilikle beraber ortadan kaldırmaktır."* -S. F. Abasıyanık. **3)** *mec.* öldürmek: *"Mithat Paşa ve emsalini ortadan kaldırmak için..."* -Y. Z. Ortaç. **(bir şey) ortadan kaybolmak 1)** saklanılmak, bulunmaz olmak; **2)** yok edilmek, kullanılmamak: *"Eski, büyük teşrifat kayıkları ortadan kalkmışsa da, yine iki, üç çifte kayıklara rast gelinirdi."* -A. Ş. Hisar. **3)** öldürülmek. **(biri) ortadan kaybolmak** nereye gittiği bilinmemek, kimseye sezdirmeden gitmek: *"Ses duyan kız günün birinde ortadan kayboldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **ortadan sır olmak** kaybolmak, arkada iz bırakmadan gitmek: *"Böylelerinin kirayı biriktirdikten sonra bir para vermeden ortadan sır olanları çoktur."* -H. R. Gürpınar. **ortadan söylemek** herkesin içinde, belli bir kimseyi amaçlamadan konuşmak. **ortasını bulmak** ılımlı derecesini bulmak, uzlaştırmak. **ortaya almak** her yanını çevirmek, kuşatmak. **ortaya atılmak 1)** ileri sürülmek, herkesin bilgisine sunulmak; **2)** (bir kimse) bir işi yapmak için kendini göstermek, ortaya atılmak: *"Ve yarından itibaren kılıcım - yani kalemim- elimde ortaya atılacaktım."* -Ö. Seyfettin. **ortaya atmak** söylemek, ileri sürmek: *"İşte bu söz üzerinedir ki Servet Bey, apartmana çıkmak emelini ciddî bir tasavvur hâlinde ortaya atmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **ortaya bir balgam atmak** *kaba* bir iş kıvamında iken, biri herkesin zihnini bulandıracak bir söz söylemek. **ortaya çıkarmak** delilleriyle göstermek, ispat etmek. **ortaya çıkmak 1)** yokken var olmak, meydana çıkmak, türemek: *"... yani tam muhalefetin istediği gibi bir kabine buhranı ortaya çıkmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** biri kendini göstermek: *"Lânet filozofum diyerek ortaya çıkıp Allah'a ve kullara karşı hezeyan eden timarhanelik herifler!"* -Ö. Seyfettin. **ortaya dökmek 1)** çıkarmak, göstermek; **2)** açıklamak: *"Bunun için dağarcığında ne var ne yok, tümünü ortaya döker."* -S. Birsel. **ortaya düşmek** (kadın) orta malı olmak, sokağa düşmek. **ortaya koymak 1)** herkesin görebileceği yere koymak; **2)** yaratmak, yapmak. **ortaya sürülmek** anlatılmak, belirtilmek, söylenmek: *"Artık yazılacak satır, söylenecek söz, ortaya sürülecek düşünce kalmadı."* -Y. K. Beyatlı. **ortaya yayılmak** herkes tarafından duyulmak, yayılmak: *"Günün birinde ortaya yayılan ölüm haberinde bir olağanüstülük yoktu."* -

Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***orta ağırlık, orta boy, Orta Çağ, orta dalga, orta damar, orta deri, orta dikme, orta direk, Orta Doğu, orta elçi, orta hâlli, orta hece yutumu, orta hizmetçisi, orta hizmeti, orta işi, orta karar, orta karın, orta kulak, orta kulak boşluğu, orta kulak iltihabı, orta kuşak, orta malı, orta mektep, orta nokta, ortaokul, orta oyunculuğu, orta oyuncusu, orta oyunu, orta öğrenim, orta öğretim, orta parmak, orta saha, orta sıklet, Orta Şark, orta şekerli, orta tedrisat, orta terim, orta uç, orta yaşlı, orta yol, orta yolcu, orta yolculuk, orta yuvar, orta yuvarlak***

orta ağırlık, -ğı *is. sp.* **1.** Boksta 71 kg dan 75 kg a kadar olan boksörlerin ayrıldığı kategori. **2.** *sp.* Güreşte, güllede ve halterde 72-79 kg ağırlıktaki oyuncuların ayrıldığı kategori.

orta boy *s.* Orta büyüklükte olan.

orta boylu *s.* Orta yükseklikte, boyda olan: *"Hatırlayabildiğim kadar, annem orta boylu idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

ortaç, -cı *is. gr.* Sıfat-fiil, partisip: *Hiç tanıdığım kalmadı. Gelen çocuk. Adı babası adam.*

Orta Çağ *is. tar.* Batı Roma İmparatorluğunun çöküşünden (476) başlayarak 1453 'e veya 1492'ye kadar süren çağ.

orta dalga *is. fiz.* Dalga boyu 200 ile 600 m arasında değişen dalga.

orta damar *is. bot.* Bitki yapraklarının tam ortasında bulunan ve yan damarlara göre daha kalın olan damar.

orta deri *is.* Dış deri ve iç deri arasındaki hücre katmanı, mezoderm.

orta dikme *is. mat.* Bir doğru parçasına orta noktasında dik olan doğru.

orta direk, -ği *is.* **1.** Çadırda veya çeşitli yapılarda merkezi ağırlığı yüklenen ve dengeli dağılımı sağlayan direk: *"Orta direğin yanında ayakta duran iki delikanlıdan biri başını salladı."* -N. Araz. **2.** *is. mec.* Toplumun memur, emekli, küçük esnaf, küçük çiftçi gibi dar ve sabit gelirli kişilerden oluşan kesimi.

Orta Doğu *öz. is.* Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Suriye, Mısır, İsrail, Lübnan, Filistin, S. Arabistan, Irak ve İran'ı içine alan ülkelere verilen ad.

orta elçi *is.* Büyük elçiden önceki elçilik aşaması ve bu aşamada olan kimse.

orta hâlli *s.* Ne zengin, ne yoksul olan: *"Kimsesiz ve orta hâlli bir kadınla evlenmeyi tercih etmiş."* -A. Ş. Hisar. *"Uzakça vilâyetlerden birinde yaşamış, orta hâlli bir ailenin çocuğuydu."* -M. Ş. Esendal. *"Bu şehirde orta hâlli insanların eğlence yerlerinden birisini gördük."* -B. R. Eyuboğlu.

orta hece yutumu *is. gr.* Bazı durumlarda orta hecede bulunan vurgusuz ünlülerin düşmesi, haploloji: *ağız > ağzın, oğulu > oğlu, gönülüm > gönlüm.*

orta hizmetçisi *is.* Bir evin temizlik işlerine bakan hizmetçi.

orta hizmeti *is.* Bir evin temizlik işlerinin bütünü, orta işi: *"Orta hizmetini bile Himmet'e gördürüyor, koca evi ona sildirip süpürtüyordu."* -Ö. Seyfettin.

orta işi *is.* Orta hizmeti.

ortak, -ğı *is.* **1.** Birlikte iş yapan, ortaklaşa yararlarla birbirlerine bağlı kimselerden her biri, şerik, hissedar: *"Bırakın ortağıma bir telefon edeyim."* -H. Taner. **2.** Kuma: *"Kendi üstüne bir ortağın getirilmesi Emeti'nin pek ziyade gücüne gitmişti."* -E. E. Talu. **3.**[1] *s.* Birden çok kimse veya nesneyi ilgilendiren, onlara özgü olan, onların katılmasıyla oluşan, müşterek: *"Edebiyata şiirle başlamak, büyük küçük bütün yazarlarda görülen ortak bir yöndür."* -N. Cumalı. **ortak etmek** bir şeyi paylaşmaya razı olmak, katılmaya onay vermek. **ortak (veya kuma) gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş** bir erkeğin karıları birbirleriyle anlaşabilirler, ama kardeşlerin karıları geçinemezler. **ortak olmak** bir şeyi paylaşmak veya bir şeye katılmak: *"Bu düşünceler, Hasan'la ortak olan geçmiş heyecanların bazılarını hafızasında parlattı, söndürdü."* -H. E. Adıvar. *"Kadınları hayata ortak olmayan millet öksüzdü, yarı kuvvetini kullanamıyor demektı."* -T. Buğra.

→ ***ortak bölen, ortak çarpan, ortak dil, ortak fark, ortak hesap, ortak kat, ortak mülkiyet, ortak nesne, ortak ölçülmez sayılar, ortak özne, ortak payda, ortak tam bölen, ortak tümleç, ortak yapım, ortak yaşama, ortakyaşar, ortak yönetim, ortak yüklem***

orta karar *s.* Orta derecede, biraz uygun.

orta karın *is.* Göbeğin üstünde kalan karın bölgesi.

ortak bölen *is.* İki veya daha çok sayıyı bölen sayı.

ortak çarpan *is. mat.* İki veya ikiden artık sayıyı çarpan sayı.

ortakçı *is.* **1.** Başkasının tarlasında çalışarak veya sürüsüne bakarak, belli bir anlaşmaya göre ürününe ortak olan kimse, maraba: *"Tarlada ortakçısıyla her gün çalışabilen Şaban, Zeyno'nun hâlini acınacak buluyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** Konakçının sindirilmemiş besininden yararlanan konuk.

ortakçılık, -ğı *is.* **1.** Ortakçı olma durumu. **2.** Ortakçı yaşama durumu: *"Öküzlerle kocasız iki kadının tarlasını yıllarca sürmüş, ortakçılık etmiş, ninesini, kardeşini beslemiş, hatta kız kardeşini ere vermişti."* -H. E. Adıvar.

ortak dil *is. d.b.* Ana dilleri farklı toplulukların arasında anlaşmayı sağlayan dil.

ortak fark *is. mat.* Bir aritmetik dizide bir ögeyi elde etmek için ondan öncekine katılan sayı.

ortak gider *is.* Kat mülkiyetinde her dairenin aylık giderlere eşit ölçüde katılma payı.

ortak hesap, -bı *is.* Birden fazla kişi veya kuruluşun kullandığı banka hesabı.

ortak kat *is. mat.* Birtakım tam sayıların katı olabilecek sayı.

ortaklaşa *zf.* Ortak olarak, el birliğiyle, müştereken, kolektif: *"... yan yana geldiler mi, konuşabilecek daha çok ortaklaşa konu bulabiliyorlar."* -A. İlhan. *"Ortaklaşa bir oyun yazmamızı önerecek kadar beni onurlandırdı idi."* -H. Taner.

ortaklaşacı *s. sos.* Ortaklaşacılık yanlısı, kolektivist.

ortaklaşacılık, -ğı *is. sos.* Üretim araçlarından kişisel sahipliği kaldırıp ortak kullanmayı ve toplum içinde her türlü harekette ortak davranışı savunan öğreti, kolektivizm.

ortaklaşma *is.* Ortaklaşmak işi.

ortaklaşmak *(nsz)* Ortak olarak davranmak, ortak olmak.

ortaklaştırma *is.* Ortaklaştırmak işi veya durumu.

ortaklaştırmak *(-i)* Ortak duruma getirmek, kolektifleştirmek.

ortaklık, -ğı *is.* **1.** Ortak olma durumu, iştirak, müşareket: *"Öküz öldü, ortaklık bozuldu."* -Atasözü. **2.** İki veya daha çok kimsenin iş yaparak kazanç elde etmek için birleşmeleri, şirket, kumpanya. **ortaklık etmek** ortak olma durumuna gelmek: *"İkisi de kendisine yardım ve ortaklık etmek istiyor."* -R. H. Karay. **ortaklık kurmak** şirket, kumpanya açmak veya çalıştırmak: *"Eğer bugün hepimiz bu işe karar verir ve bir ortaklık kurarsak bu gazete çıkar."* -S. Birsel.

→ ***ortaklık senedi, ortaklık sözleşmesi***

ortaklık senedi *is. huk.* Anonim şirketlerde veya kooperatiflerde her ortağın üyelik haklarını gösteren ada yazılı senet.

ortaklık sözleşmesi *is. tic.* Ortak ticarî kuruluşların oluşumunda ortaklık şartlarını içeren belge.

ortak mülkiyet *is.* Malların ortak kullanımı.

ortak nesne *is. gr.* Birleşik cümlede yer alan yüklemlere ortak olarak bağlanan nesne: *"Çamlıca'daki eniştemiz köşkün içindeki ruhunu arıyor, fakat artık bulamıyordu."* -A. Ş. Hisar.

ortak ölçülmez sayılar *ç. is. mat.* Aralarında ortak tam bölen bulunmayan sayılar.

ortak özne *is. gr.* Birleşik cümleyi oluşturan yüklemlerle bağımlı olan özne: *"Dileklerine eremeyenler gelir, aynı yerde hiddetle haykırır, yumruklarıyla kapıları, perdeleri döverlermiş."* -F. R. Atay.

ortak payda *is.* Asgarî müşterek: *"Asgari müşterek terimi aslında, bir matematik terimidir. Öz Türkçesi de ortak payda olan bu terim üzerine küçük bir fikra anlatabilir miyim?"* -H. Taner.

ortak tam bölen *is. mat.* İki veya ikiden artık sayının hepsini tam olarak bölebilen sayı.

ortak tümleç, -ci *is. gr.* Birleşik cümledeki yüklemlere bağımlı zarf tümleci, nesne veya dolaylı tümleç.

orta kulak, -ğı *is. anat.* Kulak zarı, çekiç, örs, üzengi kemiklerinin bulunduğu, dış kulakla iç kulak arasındaki bölüm.

orta kulak boşluğu *is. anat.* Dış kulak ile iç kulak arasındaki boşluk.

orta kulak iltihabı *is. tıp* Orta kulakta oluşan iltihaplı hastalık.

orta kuşak, -ğı *is.* Toplumda genç kuşak ile yaşlı kuşak arasında yer alan yaş grubu.

ortak yapım *is. sin.* Çeşitli ülkelerde iki veya daha çok yapımcının iş birliğinden doğan film çalışması.

ortak yaşama *is. biy.* Başka türden iki canlının dengeli ve sıkı bir iş birliği ile birbirinden yararlanarak yaşamaları durumu.

ortakyaşar *is. biy.* Ortak yaşama durumunda bulunan (canlı).

ortakyaşarlık, -ğı *is.* Ortakyaşar olma durumu.

ortak yönetim *is.* Koalisyon.

ortak yüklem *is. gr.* Birden çok öznenin bağlı bulunduğu yüklem: *Biri kalemi aldı, öbürü kitabı. Biri gezmeye, biri çalışmaya gitti.*

ortalama *is.* **1.** Ortalamak işi. **2.** *s.* İki veya ikiden artık nicelik toplamının, bu niceliklerin sayısına bölünmesinden çıkan (sayı), vasatî: *Yarısı 700, yarısı da 800 liradan alınan bir malın ortalama fiyatı 750 liradır. "Ortalama bir hesapla doksan yıllık bir ev demektir."* -M. Ş. Esendal. **3.** *zf.* Orta yerinden: *Baltayı ortalama vurdu. Ağacı ortalama kesti.* **4.** *s. mec.* İki karşıt düşünce arasında olan, yaklaşık: *Soruna ortalama bir çözüm yolu bulduk.*

ortalamak *(-i)* **1.** Ortasını bulmak, ortasına varmak: *İşi ortaladık.* **2.** *sp.* Topla oynanan bazı oyunlarda, oyuncu topu alanın ortasına doğru atmak: *Sol açık topu güzel ortaladı.*

ortalamasına *zf.* Ortalayarak.

ortalı *s.* Defterde, bir araya getirilmiş belli sayıda yaprakların oluşturduğu bölümlerden olan: *Beş ortalı defter.*

ortalık, -ğı *is.* **1.** Bulunulan yer, çevre: *"Ortalık karanlık, bizi kimse görmez, merak etme."* -P. Safa. *"Ortalık yeşillenmiş, çiğdemler açmaya başlamış."* -R. N. Güntekin. **2.** İçinde bulunulan, yaşanılan ev, oda gibi yer: *"Artık benim gündelikle çamaşıra, ortalık temizlemeye gitmeden başka çare kalmadı."* -H. E. Adıvar. **3.** Herkes: *Ortalık kaynıyor. "Bu neşe ortalığa sirayet etti."* -P. Safa. **4.** Yeryüzünün görünen bölümü; çevre, etraf: *"Ortalıkta güneş olmadığı, hava yine bulutlu olduğu hâlde, tatlı bir aydınlık vardı."* -S. F. Abasıyanık. **ortalık ağarmak** sabah olmaya başlamak: *"Bu akşamki gerçek, ortalık ağarmadan tersine döner."* -F. R. Atay. **ortalık düzelmek** toplum içindeki karışıklık yok olmak, tedirginlik kalmamak: *"Ben de ödünç para bulsam hiç düşünmeden alırım. Ortalık elbet düzelir, öderim."* -M. Ş. Esendal. **ortalık kararmak** akşam olmak: *"O gün ortalık kararırken eve iki sivil memur girmiş."* -R. N. Güntekin. *"Ortalık iyice kararıp da akşam ezanı okunana kadar ... konuştular."* -T. Buğra. **ortalık karışmak** toplumda veya devletler arasında düzensizlik baş göstermek. **ortalık yatışmak** toplum içindeki düzensizlik ve kargaşa sona erip düzenli yaşayış yeniden başlamak. **ortalığı birbirine katmak** kargaşa çıkarmak. **ortalığı ... almak** kaplamak. **ortalığı ... götürmek** kaplamak: *"Ev miskinler tekkesine dönüşmüştü, ortalığı pislik götürüyordu."* -Ö. Seyfettin. *"O gün de bir yağmur yağmıştı, ortalığı sel götürmüştü ya, o gün işte."* -S. F. Abasıyanık. **ortalığı kırıp geçirmek** 1) herkesi heyecana sürüklemek: *"Avrupa tiyatrosunda işveli gerdan kırışları, meşhur kantolarıyla, ortalığı*

kırıp geçirdiği zamanlar!" -A. İlhan. **2)** çok kızarak çevresindekilere bağırıp çağırmak.

ortalıkçı *is.* Lokanta, gazino, pastahane gibi yerlerde ayak işlerine bakan kimse: *"Tam bu sırada yanlarından elindeki boşlarla ortalıkçı bir çocuk geçmekte-dir."* -T. Buğra.

ortalıkta *zf.* Göz önünde, meydanda: *"Demek ortalıkta geziyor, bir tarafa çekil-memiş, uyumamış."* -R. H. Karay.

ortam *is.* **1.** Canlı bir varlığın içinde bulunduğu doğal veya maddî şartların bü-tünü: *Tropikal bitkiler için uygun bir or-tam. "Bu ağustos ayı, bir cinayet için hiç de uygun ortam değildi."* -H. Taner. **2.** *mec.* Bir kimsenin veya bir insan toplu-luğunun yaşayışını etkileyen ruhsal, toplum-sal ve kültürel etkilerin bütünü: *Sanat or-tamı. Çalışma ortamı.* **3.** *psikol.* Nesnel ve toplumsal yönlerle bazen kişinin iç dünya-sını da kapsayan yakın çevre, vasat. **ortam yaratmak** imkân sağlamak: *"Devlet ... elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır."* -Anayasa.

orta malı *is.* **1.** Herkesin yararlandığı. **2.** Yaygın, özgünlüğü olmayan, basmakalıp: *"Ne kadar orta malı, kalitesiz tartış-malar yaptığınızın farkında mısınız?"* -H. Taner. **3.** Her isteyenle ilişkide bulunan kadın, hayat kadını, fahişe, orospu: *"Orta malı bayağı birinin tesiri altında..."* -R. H. Karay.

orta masası *is.* Değişik sayıdaki kısa ayaklar üzerine yatay olarak yerleştirilmiş tablası olan genellikle oturma grubu ile kullanılan mobilya.

orta mektep, -bi *is. bk.* ortaokul.

ortanca (I) *is.* **1.** Yaş bakımından üç kardeşin büyüğü ile küçüğü arasında bulu-nan: *"Hayriye Hanım bu evin ortanca kızı, daha kız sanılacak kadar taze görünen güzel bir kadın..."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bü-yüklük, irilik bakımından üç nesne arasın-da sondan veya baştan ikinci gelen.

ortanca (II) *is. (orta'nca) Lât. hortensia bot.* Taşkırangillerden, kırmızı, pembe veya mor renkli çiçeklerini yaz ba-şında açan, gölgelik yerlerde yetiştirilen bir süs bitkisi *(Hydrangea hortensia).*

ortancalı *s.* Ortancası olan: *"Badanalı, balkonları sarmaşıklı, fesleğenli, ortancalı iki sıra evin önünden geçtik."* -S. F. Abasıyanık.

ortanın sağı *is.* Ilımlı siyasî görüşe göre, sosyal alanla ilgili sosyal yapıyı ko-ruma veya olduğu gibi sürdürme eğiliminde bulunan partilerin benimsedikleri görüş.

ortanın solu *is.* Ilımlı siyasî görüşe göre, sosyal alanla ilgili köklü değişimleri gerçekleştirmek çabasında bulunan partile-rin benimsedikleri görüş.

orta nokta *is. sp.* Futbolda başlama vuruşunun yapıldığı yer, nokta.

ortaokul *is. esk.* Öğrencileri genel e-ğitim yoluyla bir yandan hayata, bir yan-dan da liseye hazırlayan üç yıllık orta öğ-retim okulu.

orta oyunculuğu *is.* Orta oyuncusu-nun sanatı: *"Her şeye rağmen hâlâ bu ka-dına bu kadar şiddetle tutkun olmasa, çoktan başını alıp orta oyunculuğuna dö-necek."* -H. E. Adıvar.

orta oyuncusu *is.* Orta oyununda oy-nayan (sanatçı).

orta oyunu *is.* Sahne, perde, dekor, suflör kullanmadan, halkın ortasında oyna-nan Türk halk tiyatrosu: *"Öteki arkadaşla-rının girdiği orta oyununa girmeyi düşün-dü."* -O. C. Kaygılı.

orta öğrenim *is.* İlk öğrenim ile yük-sek öğrenim arasında görülen öğretim dö-nemi.

orta öğretim *is.* **1.** İlköğretim ile yük-sek öğretim kurumları arasında yer alan, genel okulları, teknik ve meslek okullarını yönetmek görev ve sorumluluğunu yük-lenmiş bulunan kuruluş. **2.** İlköğretimden geçtikten sonra öğrenimini sürdürmek iste-yen öğrencileri daha üst öğrenime veya teknik ve meslek alanlarında hazırlamak için planlanan öğretim dönemi.

orta parmak, -ğı *is.* El parmaklarının sağdan ve soldan üçüncü olanı.

orta saha *is. sp.* Futbol, hentbol vb. o-yunlarda topun oynandığı sahanın orta bö-lümü.

orta sıklet *is. bk.* orta ağırlık.

Orta şark *is.* Orta Doğu.

orta şekerli *s.* **1.** Ne az ne de çok şekeri olan. **2.** (durum için) Ne çok iyi ne de çok kötü, şöyle böyle.

orta tedrisat *is. bk.* orta öğretim.

orta terim *is. man.* İki öncülü içine alan terim.

orta uç, -cu *is.* Orta bölgenin en ilerisi.

ortay *s. mat.* **1.** Bir düzlem şeklin aynı yöndeki paralel bütün kirişlerini eşit parçalara bölen (çizgi). **2.** *mat.* Bir uzayı, bir yüzeyi eşit iki parçaya bölen (düzlem, çizgi).

orta yaşlı *s.* Ne genç ne de yaşlı olan: *"Onu en evvel çocuk, sonra genç, sonra orta yaşlı gözlerimle görmüştüm."* -A. Ş. Hisar.

orta yaylak, -ğı *is.* Devamlı oturma ve normal tahıl tarımı yapılan bölge sınırının üstündeki, genellikle deniz seviyesinden 1200-1600 metre yükseklikteki yaylak.

orta yol *is.* Çözüme açık, herkes tarafından kabul edilebilir olan davranış ve tutum: *"En sert tartışmalarda ılımlı, orta yolu bulup öneren, çoğu zaman Tecer olurdu."* -H. Taner.

orta yolcu *is.* Orta yolu seçen, orta yoldan yana olan: *"Hacı Reşit'in dükkânında post kuran orta yolcular arasında Muallim Naci başı çeker."* -S. Birsel.

orta yolculuk, -ğu *is.* Orta yolcu olma durumu.

orta yuvar *is. astr.* Yer hava yuvarında kat yuvarının üzerinde, sıcaklığın azaldığı yaklaşık olarak 60-80 km arasındaki katman, mezosfer.

orta yuvarlak, -ğı *is. sp.* Futbol, basketbol vb. oyunların sahasında ortada bulunan ve başlama vuruşu veya atışının yapıldığı noktanın merkez olduğu alan, santra yuvarlağı.

Ortodoks *öz. is. Fr. orthodoxe* **1.** Doğmaya ve kilise öğretisine uygun olan. **2.** Ortodoksluk mezhebinden olan (kimse).

Ortodoksluk, -ğu *öz. is.* **1.** Meşru kilisenin resmî kararlarına uygun öğreti ve düşüncelerin bütünü. **2.** Doğu Hristiyan kiliselerince sürdürülen, Yunan ve Slâvların çoğunun benimsediği mezhep.

ortodonti *is. Fr. orthodontie* Diş hekimliğinin, dişleri çenelerin üzerine estetik ve görev bakımlarından düzenli bir biçimde yerleştirmekle uğraşan kolu.

ortoklâz *is. Fr. orthoclase jeol.* Dik açı biçiminde ayrıtları olan, billûrları parça hâlinde dilinen bir çeşit potasyum feldspat.

ortopedi *is. Fr. orthopédie Yun. tıp* **1.** Hekimliğin çocuklardaki vücut biçimsizliklerini düzelten veya önleyen bir kolu. **2.** Vücutta kemikler, eklemler, kaslar, kirişler, sinirler gibi hareketi sağlayan organların bozukluklarını düzelten, tedavi eden cerrahî kolu.

ortopedik *s. Fr. orthopédique tıp* Ortopedi ile ilgili olan: *Ortopedik sakatlık.*

ortopedist *is. Fr. orthopédiste tıp* **1.** Ortopedi uzmanı. **2.** Ortopedi protezleri yapan kimse.

ortoz *is. Fr. orthose jeol.* Ortoklâz.

oruç, -cu *is. Far.* **1.** Tanrı'ya ibadet amacıyla yeme, içme gibi birçok şeylerden belli bir süre veya biçimlerde kendini alıkoyma: *"Eh, biz her vakit duamızı, orucumuzu eksik etmeyiz, çok şükür!"* -N. Cumalı. **2.** *mec.* Haz veren şeylerden sağlanan yoksunluk. **oruç açmak** vakit gelince oruç bozmak, iftar etmek. **oruç bozmak** bir şey yiyerek, içerek orucunu kesmek veya sona erdirmek: *"Akşam Rabia ile beraber oruç bozuyor, iftar ediyoruz."* -H. E. Adıvar. **oruç tutmak** oruç ibadetini yerine getirmek: *"Bütün sene cumadan gayrı günlerde oruç tutarım."* -R. N. Güntekin. **oruç yemek** oruç tutmamak. **(bir şeyin) orucunda olmak** herhangi bir şeyi yemez içmez olmak: *"Ayıplama kardeş, üç gündür lâkırdı orucundayım."* -H. R. Gürpınar.

oruçlu *s.* Oruç tutan (kimse), niyetli: *"Semtin oruçlu halkı süzülmüş benizliler / Sessizce çarşıdan dönüyorlar birer birer."* -Y. K. Beyatlı.

oruçsuz *s.* Oruç tutmayan (kimse).

orun *is.* **1.** Özel yer. **2.** Makam, mansıp, mesnet, mevki.

orunlama *is. tiy.* Bir konunun yerine onunla benzerlikleri olan bir başka konuyu anlatma.

orya *is. (o'rya) İt. ori* Karo.

oryantal, -li *s. Fr. oriental* Doğu ile ilgili, doğuyu hatırlatan: *Oryantal dans.*

oryantalist *is. Fr. orientaliste* Doğu bilimci, şarkiyatçı, müsteşrik.

oryantalizm *is. Fr. orientalisme* Doğu bilimi.

Os *kim.* Osmiyum'un kısaltması.

o saat *zf.* Hemen, o anda: *Mektup aldın mı, o saat yazarım.*

o sırada *zf.* İçinde bulunulan zamanda: *"O sırada sıcaktan alıklaşan keçi, sonunda kararını verdi."* -N. Cumalı.

Osmanî *s. (Osma:ni:)* Osmanlılarla ilgili.

Osmanlı *öz. is.* **1.** XIII. yüzyılda Osman Gazi tarafından Anadolu'da kurulan ve birinci Dünya Savaşından sonra dağılan büyük Türk İmparatorluğunun uyruklarına verilen ad. **2.** *s.* Düşündüğünü çekinmeden, açıkça söyleyen, bulunduğu toplulukta yetki sahibi olan: *"Benim bildiğim Osmanlı kadınlar dobra dobradır."* -N. Cumalı.

Osmanlıca *öz. is. (osmanlı'ca) bk.* Osmanlı Türkçesi.

Osmanlıcacılık, -ğı *is.* Osmanlıcadan yana olan kimsenin tutumu.

Osmanlıcılık, -ğı *is.* Osmanlılık düşüncesini benimseyen ve yayan düşünce akımı.

Osmanlılık, -ğı *öz. is.* Osmanlı olma durumu: *"Osmanlılık ne yalnız Türklük, ne de yalnız Müslümanlık demektir."* -Ö. Seyfettin.

Osmanlı Türkçesi *is. d.b.* XIII-XX. yüzyıllar arasında Anadolu'da ve Osmanlı Devleti'nin yayıldığı bütün ülkelerde kullanılmış olan, Arapça ve Farsçanın ağır baskısı altında kalan Türk diline verilen ad.

osmiyum *is. (o'smiyum) Fr. osmium kim.* Mavi renkte, 2700° C de eriyen, platin filizlerinde bulunan çok kırılgan bir element. Kısaltması Os.

osmiyumlu *s.* Bileşiminde osmiyum içeren (madde).

osteoloji *is. Fr. ostéologie tıp.* Kemik bilimi.

osurgan *s. tkz.* Çok yellenen.

*→ **osurgan böceği***

osurgan böceği *is. zool.* Kendisini, çıkardığı pis bir koku ile savunan bir böcek *(Brachynus crepitans).*

osurma *is.* Osurmak işi.

osurmak *(nsz) kaba* Yellenmek.

osuruğu cinli *is. tkz.* Çabuk ve olmayacak şeylere bile kızıp öfkelenen kimse.

osuruk, -ğu *is. kaba* Yellenme.

oşinografi *is. İng. oceonography coğr.* Okyanus ve denizlerin fiziksel, kimyasal ve biyolojik özellikleri üzerine deneysel araştırmalar yapan bilim kolu, ana deniz bilimi.

ot *is. bot.* **1.** Toprak üstündeki bölümleri odunlaşmayıp yumuşak kalan, ilkbaharda bitip, bir iki mevsim sonra kuruyan küçük bitkilere verilen ortak ad: *"Etrafımızda uzun otlar, yalçın kayalar vardı."* - A. Gündüz. **2.** Ağı, zehir. **3.** İlâç. **4.** *s.* Otla yapılmış veya otla doldurulmuş: *Ot minder. Ot çuvalı.* **5.** *argo* Esrar. **ot tutunmak** vücuttaki istemneyen kılları düşürmek için ilâç sürünmek. **(birine) ot yoldurmak** çok zor bir iş gördürmek, çok uğraştırmak. **otu çek köküne bak** kişinin kimliğini öğrenmek için soyunu sopunu bilmek gerekir.

*→ **ot yiyenler***

otacı *is. hlk.* Hekim.

otacılık, -ğı *is.* Hekimlik.

otağ, -ğı *is. Far. otâġ < T.* Büyük ve süslü çadır.

otak, -ğı *bk.* otağ.

otakçı *is.* **1.** Otağ yapan veya satan kimse. **2.** *tar.* Orduda otağ kuran er.

otalama *is. hlk.* Otalamak işi.

otalamak *(-i) hlk.* **1.** Zehirlemek, ağılamak. **2.** Otamak.

otama *is.* Otamak işi, tedavi.

otamak *(-i) hlk.* İlâç vererek hastalığı iyi etmeye çalışmak, tedavi etmek.

otantik *s. Fr. authentique* Gerçek olan, gerçeğe veya aslına dayanan, orijinal, mevsuk: *Otantik bir belge.*

otarma *is.* Otarmak işi veya durumu.

otarmak *(-i) hlk.* Otlatmak.

otarsi *is. Fr. autarcie* Bir ülkede ekonomik alandaki ihtiyaçları kendi kendine karşılamaya yönelen tutum.

otarşi *bk.* otokrasi.

otçu *is. hlk.* Köylerde hekimlik yapan kimse: *"Sonbahar sonları olduğu için orada ancak iki ihtiyar otçu ile bir bahçıvan iskambil oynuyorlardı."* -O. C. Kaygılı.

otçul *s. zool.* Otla beslenen (hayvan).

otel *is. Fr. hôtel* Yolcu ve turistlere geceleme imkânı sağlamak, bunun yanında yemek, eğlence gibi türlü hizmetleri sunmak amacıyla kurulmuş işletme: *"Beyoğlu civarında bir otelde yatmıştım."* -S. F. Abasıyanık.

otelci *is.* **1.** Otel sahibi kimse. **2.** Otel işleten kimse: *"Otelci boş yere rahatsız edilen bir kimse tavrı ile omuzlarını silkti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

otelcilik, -ği *is.* **1.** Otel sahibi olma durumu. **2.** Otel işletme işi: *"Çölden geçecekler hep bu köyde kaldıkları için burada bir çeşit ilkel otelcilik hissi vardı."* -H. E. Adıvar.

otist *is. Fr. autiste* İçine kapanık, psikolojik sorunları olan kimse.

otizm *is. Fr. autisme psikol.* İçe yöneliklik.

otlak, -ğı *is.* Hayvan otlatılan yer, salmalık, yayla, mera: *"Otlaktan çıktıkları sırada hava kuru soğuktu."* -N. Cumalı.

otlakçı *s. argo* Para ve emek harcamadan başkalarının sırtından geçinen (kimse): *"Bizim rahmetli İlhami de otlakçı idi ama, hiç olmazsa bir inceliği vardı, adamı eğlendirirdi."* -M. Ş. Esendal.

otlakçılık, -ğı *is. argo* Başkalarının sırtından geçinme durumu.

otlakiye *is. (otla:kiye) T. otlak + Ar. -iyye tar.* Osmanlı döneminde, devlet malı otlaklarda yayılan hayvanlardan alınan vergi.

otlama *is.* Otlamak işi.

otlamak *(nsz)* **1.** (hayvan) Dolaşarak yerdeki ot, çimen, yaprak vb.ni yemek, meşgul olmak, bulunmak. **2.** *argo* Para ve emek harcamadan başkalarının sırtından geçinmek: *"Liseyi bitirmiş, üniversiteye gitmiş, birkaç sene otlamış orada, çakmış."* -A. İlhan.

otlanma *is.* Otlanmak işi.

otlanmak *(nsz)* **1.** (hayvan) Otlamak. **2.** (otlak) Hayvanlar tarafından yenilmek.

otlatılma *is.* Otlatılmak işi.

otlatılmak *(nsz)* Otlamaya bırakılmak.

otlatma *is.* Otlatmak işi.

otlatmak *(-i)* Hayvanı veya sürüyü otlayabileceği bir yere götürmek, otlamaya bırakmak, otlamasını sağlamak.

otlatma sistemi *is.* Bir meradan beklenen maksimum yararı, özellikle vejetasyona devamlı bir zarar vermeden elde etmek ve bununla birlikte meranın her tarafının aynı derecede otlatılmasını sağlamak için uygulanan bir otlatma plânı.

otlu *s.* Otu olan: *"Ona çok güzel, sulak, otlu bir ova buldum."* -Y. Kemal.

→ ***otlu bağa, otlu peynir***

otlu bağa *is. zool.* Kara kurbağa *(Bufa).*

otluk, -ğu *is.* **1.** Otu bol olan yer. **2.** Kış için kurutulmuş ot yığını. **3.** Ot konulan yer.

otlu peynir *is.* Güzel kokulu otların, özellikle yaban sarımsağının içine katılmasıyla yapılan bir çeşit beyaz peynir.

oto (I) *Fr. auto < Yun. autos* Bazı kelimelerin birleşimine girerek "kendi kendine" anlamını veren ön ek.

oto (II) *is. Fr. auto* Otomobil kelimesinin kısaltılmışı.

→ ***otoban, otobüs, otogar, otokar, otomobil, otomotiv, oto park, otoray, otostop, otoyol***

otoban *is. Alm. Autobahn* Otoyol.

otobiyografi *is. Fr. autobiographie* Bir kişinin kendi hayatını anlattığı yazı, öz yaşam öyküsü: *"Otobiyografi, eğer yazan kendine güçlü bir iç disiplin koyamamış biri ise, yaşamını istediği gibi, yahut gerçeğe çok ters düşmeden rötüş edebileceği bir fırsat sağlar."* -H. Taner.

otobiyografik *s. Fr. autobiographique* Otobiyografi ile ilgili: *Otobiyografik eser.*

otobüs *is. Fr. autobus* < *Lât.* < *Yun.* Yolcu taşıyan, motorlu, büyük taşıt.

otobüsçü *is.* **1.** Otobüs işletmecisi. **2.** Otobüs şoförü.

otobüsçülük, -ğü *is.* Otobüs işletmeciliği.

otodidakt *s. Fr. autodidacte* Öz öğrenimli.

otoerotizm *is. Fr. auto-érotisme psikol.* Kişinin kendi vücudu üzerinde cinsel etkinliklerde bulunma sapıncı.

otogar *is. Fr. autogare* Şehirler arası çalışan motorlu taşıtların yolcularını aldıkları ve indirdikleri yer, garaj.

otograf *s. Fr. outograph* Bir yazarın veya kişinin kendi elinden çıkan (yazı).

otografi *is. Fr. outographie* Yağlı mürekkeple özel kâğıda çizilen şekillerin litografya tekniği ile taş üzerine yazılması.

otojestiyon *is. Fr. autogestion* Öz yönetim.

otokar *is. İng. autocar* Toplu geziler için yapılmış büyük otobüs.

otoklâv *is. Fr. autoclave* < *Yun.* **1.** Vida ve civatalarla tutturulmuş basit bir kapağı olan, iç basınca dayanıklı kap. **2.** Lâboratuvar işlerinde ve ameliyatlarda yararlanılan her türlü araç ve gereçleri mikropsuzlaştırmak için kullanılan basınçlı buhar kazanı.

otokontrol, -lü *is. Fr. auto-contrôle psikol.* Öz denetim.

otokrasi *is. Fr. autocratie* < *Yun.* Hükümdarın, bütün siyasal kudreti elinde bulundurduğu yönetim biçimi.

otokrat *is. Fr. autocrate* Siyasal kudreti elinde bulunduran (hükümdar).

otokritik, -ği *is. Fr. autocritque* Öz eleştiri.

otokton *is. Fr. autochtone* Yerli.

otolit *is. Fr. otolite anat. bk.* işitme taşı.

otoman *is. Fr. ottoman* "Osmanlı" **1.** Bir tür ipekli kumaş. **2.** Sedir biçiminde kanepe.

otomasyon *is. Fr. automation Yun.* Endüstride, yönetimde ve bilimsel işlerde insan aracılığı olmadan işlerin otomatik olarak yapılması.

otomat *is. Fr. automate* < *Yun.* **1.** Canlı bir varlığın yapabileceği bazı işleri yapan mekanik veya elektrikli araç. **2.** Sıcak su verecek biçimde hazırlanmış, hava gazı ocaklı cihaz. **3.** Yapılarda, merdivenleri aydınlatacak biçimde düzenlenmiş elektrik tesisatı.

otomatik *s. Fr. automatique* **1.** Mekanik yollarla hareket ettirilen veya kendi kendini yöneten (alet): *Otomatik tabanca.* **2.** (insan için) İrade dışında yapılan (davranış). **otomatiğe almak** (veya **bağlamak**) kendi kendine yeniden düzenc sokmak. **otomatiğe geçmek** otomatik olarak çalışmaya başlamak. **otomatik olarak** kendiliğinden: *"Polis şikâyetçi olunca, savcı otomatik olarak harekete geçer, kamu davası açılır."* -Ç. Altan.

→ ***otomatik sigorta***

otomatikleşme *is.* Otomatikleşmek işi.

otomatikleşmek *(nsz)* Otomatik duruma gelmek.

otomatiklik, -ği *is.* Otomatik olma durumu.

otomatikman *zf.* Otomatik olarak.

otomatik sigorta *is.* Fazla akım geçtiğinde manyetik veya termik mekanizmalarla devreyi açan alet.

otomatizm *s. Fr. automatisme* Bir cihaza, bir alete otomatik bir işleyiş kazandırmak için gerekli olan düzen: *"Zihnî yapının üstünlüğü, şuursuz bir otomatizmden kurtulmuş olmasıdır."* -S. Ayverdi.

otomobil *is. Fr. automobile* Patlamalı, içten yanmalı, elektrikli bir motor veya gaz türbiniyle hareket eden taşıt: *"Otomobiller, atlar, arabalar coşkun bir sel uğultusu ile geçiyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

otomobilci *is.* Otomobil alıp satan kimse.

otomobilcilik, -ği *is.* Otomobil alıp satma işi.

otomotiv *is. İng. automotive* Motorlu taşıt yapımını konu alan endüstri kolu.

otonom *s. Fr. autonome* Özerk, muhtar.

otonomi *is. Fr. autonomie < Yun.* Özerklik, muhtariyet.

otopark *is. Fr. auto parc* Motorlu taşıtların belli bir süre için bırakıldığı yer.

otoparkçı *is.* Otoparkta çalışan görevli.

oto parkçılık, -ğı *is.* Otoparkçı işini yapan kimse.

otoplâsti *is. Fr. autoplastie < Yun. tıp* Eksik bir organa, kişinin başka bir yerinden parça alıp eklemek yoluyla yapılan onarım.

otopsi *is. Fr. autopsie < Yun. tıp* Ölüm sebebini belirlemek amacıyla bir cesedi açıp inceleme işi.

otoray *is. İng. autorail* Ray üzerinde işleyen motorlu taşıma aracı.

otorite *is. Fr. autorité* Yetke, sulta, velâyet: *"Sakarya zaferi ile gazi ve müşir Mustafa Kemal Paşa tam otoritesini elde etmiştir."* -F. R. Atay. **otorite sağlamak (veya temin etmek)** yetki kurmak veya sahibi olmak: *"Reisleri de tam bir otorite temin etmiş olduğunu her vesile ile belli ediyordu."* -E. İ. Benice.

otoriter *s. Fr. autoritaire* Yetkeli, otoriteli.

otoriterli *s.* Otoritesi olan, otoriter: *"Gruba yaklaşan Saniye Hanım otoriteli bir duruşla söze karıştı."* -P. Safa.

otosist *is. Fr. autocyste anat. bk.* işitme kesesi.

otostop *is. İng. auto-stop* Bir yayanın yoldan geçen bir otomobili durdurarak binmesi ve gideceği yere para vermeden gitmesi. **otostop yapmak** bu biçimde yolculuk etmek.

otostopçu *s.* Otostop yapan (kimse).

otostopçuluk, -ğu *is.* Otostop yapma işi.

ototrof *s. Fr. autotrophe* Öz beslenen.

ototrofi *is. Fr. autotrophie* Öz beslenme.

otoyol *is. Fr. auto + T. yol* Hızlı bir trafik akımı sağlamak amacıyla yapılan, üç veya dört şeritli, çift yönlü geniş yol, otoban.

otsu *s. bot.* Ot gibi olan, gövdesi odunlaşmayan, kısa ömürlü (bitki).

→ ***otsu topluluk***

otsul *s. bk.* otsu.

otsu topluluk, -ğu *is.* Gövdesi odunlaşmayan kısa ömürlü bitki topluluğu.

otsuz *s.* Otu olmayan.

oturacak, -ğı *is.* Sandalye, tabure, kanepe gibi üstüne oturulan şey.

oturak, -ğı *is.* **1.** Oturulacak yer veya şey. **2.** Tahtadan alçak iskemle. **3.** Bir şeyin yere gelen tarafı, taban. **4.** İçine abdest bozulan kap, lâzımlık. **5.** İçkili, çalgılı ve kadınlı eğlenti. **6.** *s.* Bacaklarında veya başka bir yerinde, gezmesine engel olacak bir özrü olduğundan hep evde oturan (kimse), kötürüm. **7.** Boru mengenesinin tezgâha oturduğu ve vidalandığı bölüm. **8.** *den.* Kürekli teknelerde kürekçilerin oturduğu enli tahta.

→ ***oturak âlemi, oturak kündesi***

oturak âlemi *is.* Anadolu'nun bazı yörelerinde, sadece erkeklerin katıldığı, kadın oynatılan içkili toplantı.

oturak kündesi *is. sp.* Güreşte bir elin arkadan iki bacak arasından, ötekinin de önden getirilerek kasık üzerinde kilitlenmesi biçimindeki kündeleme: *"Biraz savaştıktan sonra bir oturak kündesiyle çocuğu yere vurdum."* -B. Felek.

oturaklı *s.* **1.** Sağlam, gösterişli: *Oturaklı bir yapı. "Çoğu dört köşe, kalın, oturaklı olan Arap üslûbu minareler o ruhaniliği vermez."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Saygı uyandıran, ağırbaşlı: *"Seçmenleriniz sizin daha bir oturaklı, daha bir ağırbaşlı, daha bir ölçülü olmanızı isterler."* -H. Taner. **3.** (söz için) Yerinde ve sırasında söylenen.

oturaklılık, -ğı *is.* Oturaklı davranış, ağırbaşlılık, oturmuşluk.

oturma *is.* **1.** Oturmak işi. **2.** (kısa süre ile) Konukluğa gitme: *"Yemeğini yedikten sonra gece Vehbi Dedeye oturmaya gitti."* -H. E. Adıvar.

→ ***oturma belgesi, oturma duvarı, oturma grevi, oturma izni, oturma mobilyası, oturma odası***

oturma belgesi *is.* Bazı ülkelerde çalı-

şan veya ticaret yapan kimselere verilen oturma izni belgesi.

oturma duvarı *is.* Su basmanı, oturmalık.

oturma grevi *is.* Bir isteği gerçekleştirmek amacıyla, işçilerin iş yerlerinden ayrılmaksızın bulundukları yere otururak grev yapmaktan kaçınmaları.

oturma grubu *is.* Koltuk, kanepe, sandalye, kolçaklı sandalye, sallanan koltuk vb. mobilyalardan oluşan grup.

oturma izni *is.* Belli bir bölgede resmî makamlarca verilen oturma belgesi.

oturmak *(-e)* **1.** Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek: *"Bir sandalyenin üzerinde oturmuş, önüne bakıyordu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bu biçimde yerleştiği yerde kalmak: *"Bakın, hikâye zordur, acımasız ve hoşgörüsüzdür. Otursunuz ve başından kalkamazsınız."* -T. Dursun K. **3.** Uygun gelmek: *Ceket üzerine iyice oturdu. Kapak tencereye oturdu. "Ütüsüz ve beli oturmamış pantolonunu çekti."* -T. Buğra. **4.** Bir yerde sürekli olarak kalmak, ikamet etmek: *"Aynı semtte oturdukları için komşu da sayılırlar."* -B. Felek. **5.** *(nsz)* Hiçbir iş yapmadan boş vakit geçirmek, boş durmak: *Böyle oturacağınıza çalışsanız olmaz mı?* **6.** *(nsz)* (toprak veya yapı için) Çökmek, aşağı inmek: *Temelin bu tarafı on santim oturmuş.* **7.** Biriyle beraber yaşamak: *"O günden beri, enişte beyle oturuyorum."* -S. M. Alus. *"Ben, bizimki ile artık bir arada oturamaz oldum."* -E. E. Talu. **8.** Bir işi yapmakta olmak, bir işe başlamak üzere olmak: *"Bu saat, kendimi bildim bileli sofraya oturma saatimizdir."* -Y. Z. Ortaç. **9.** *hlk.* Mal olmak: *Bu bize pahalıya oturdu.* **10.** Yer almak, geçmek: *Valilik makamına oturdu.* **11.** Benimsenmek, yerleşmek, kökleşmek: *Toplumda bağlı gelenekler iyice oturdu.* **12.** Belli bir yörüngede dönmeye başlamak: *Uydu yörüngeye oturdu.* **13.** (sıvı tortuları için) Dibe çökmek, dipte toplanmak. **14.** Herhangi bir durumda belli bir süre kalmak: *"Arif gibi bir adamla çene yarışına girmek istememekle beraber susup oturamazdı."* -M. Ş. Esendal. **oturup kalkmak** hareket etmek: *"Daha ilk gecesinden karı läfı ile oturup kalkmaya başlarsa konu nereye varır?"* -M. Ş. Esendal.

oturmalık, -ğı *is.* Su basmanı, oturma duvarı.

oturma mobilyası *is.* Boyutları ve şekli insan vücudunun ölçülerine uygun olan ve rahat oturmayı sağlayan, oturma yüzeyi elâstik veya elâstik olmayan malzemeden yapılan mobilya.

oturma odası *is.* Ev halkının oturması için ayrılmış oda.

oturmuş *s. mec.* Yerleşik, yerleşmiş, güçlenmiş: *Oturmuş bir kurum.*

oturmuşluk, -ğu *is.* **1.** Oturmuş olma durumu. **2.** *mec.* Benimsenmiş, yerleşmiş olma durumu: *"Kontrbas öğretmeni Rıza'nın daha bir oturmuşluğu vardır rolüne."* -H. Taner.

oturtma *is.* **1.** Oturtmak işi. **2.** Halka halka kesilmiş patates, patlıcan, kabak gibi sebzelerden yapılan bir çeşit kıymalı yemek.

oturtmak *(-i, -e)* **1.** Oturmak işini yaptırmak: *"Tevfik'i bir sandalyeye oturttular, eline bir sigara verdiler."* -H. E. Adıvar. *"Elini ayağını bağladım, bir köşeye oturttum."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Koymak; yapmak, yerleştirmek: *"Kalemi aldım ve kâğıda yazının başlığını oturttum."* -Y. Z. Ortaç.

oturtmalık, -ğı *is. mim.* Yapının toprak üstünde kalan, 1 m kadar yükseklikte, bütün yapı boyunca devam eden, üstüne gelen duvarlardan birkaç santim dışarı çıkıntılı ana temel duvarı.

oturtulma *is.* Oturtulmak işi.

oturtulmak *(-e, nsz)* Oturtmak işine konu olmak: *"Her sandala böyle bütün devrin mümessili bir hanımefendi oturtulmuş gibi..."* -A. Ş. Hisar.

oturulma *is.* Oturulmak işi.

oturulmak *(-e, -de)* Herhangi biri tarafından oturmak işi yapılmak: *Bu evde oturulmaz.*

oturum *is.* **1.** Bir meclis veya kurulun

çözümlenmesi gereken sorunları görüşüp tartışmak için yaptığı toplantı, celse: *"Onun adaylığı konuşulurken, kıdemli doçent olarak ben de oturuma katılmıştım."* -H. Taner. **2.** *huk.* Yasama meclislerinin birleşimlerinden her biri.

oturuş *is.* Oturmak işi veya biçimi: *"Başta delikanlılar, çoğunun oturuşunda bir büyüklenme var."* -T. Buğra.

oturuşma *is.* Oturuşmak işi.

oturuşmak *(nsz)* Yatışmak, hızı azalmak.

otuz *is.* **1.** Yirmi dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren işaret: 30, XXX. **2.** *s. mat.* Üç kere on, yirmi dokuzdan bir artık.

→ *otuz beşlik*

otuzar *s. mat.* Otuz sayısının üleştirme biçimi; her birine otuz; her defasında otuzu bir arada.

otuz beşlik, -ği *is.* **1.** İçinde sıvı maddelerden, 0,50 lt. ölçüsünde bulunan şişe. **2.** *hlk.* Küçük rakı.

otuzluk, -ğu *is.* ve *s.* **1.** Yaşı otuz civarında olan. **2.** İçinde otuz âdet bulunan. **3.** Otuz lira değerinde olan.

otuzuncu *s. mat.* Otuz sayısının sıra sıfatı; sırada yirmi dokuzuncudan sonra gelen.

ot yiyenler *ç. is.* Bitki yiyerek beslenenler.

ova *is.* Çevrelerine göre çukurda kalmış, çoğunlukla alüvyonla örtülü, eğimi az, akarsuların derine gömülmemiş olduğu, genellikle geniş veya dar düzlük, yazı: *"Tabiatın karlara, ovalara verdiği dovulmaz güzellikte bir parça var."* -M. Ş. Esendal.

oval, -li *s. Fr. ovale* **1.** Yumurta biçiminde olan, yumurtamsı, sobe, beyzi. **2.** *mat.* Kapalı, dış bükey ve uzunca bütün eğriler, özellikle elips gibi iki simetri ekseni olan (simetrik eğri).

ovalama *is.* Ovalamak işi: *"Alnına ve şakaklarına soğuk su serperek başını ovalamaya devam etti."* -P. Safa.

ovalamak *(-i)* **1.** Ellerini bir şeye veya birbirine sürtmek: *"Kocası okurken gözleriyle satırları takip ediyor, elleriyle boncuk çantasını ovalıyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** Sertçe ovmak: *"Sert bir havlu ile vücudunu kızartıncaya kadar ovaladı."* -H. Taner. **3.** Ezmek veya ufak parçalara ayırmak.

ovalanma *is.* Ovalanmak işi.

ovalanmak *(nsz)* **1.** Ovalamak işine konu olmak. **2.** Kendi kendini ovmak.

ovalatma *is.* Ovalatmak işi.

ovalatmak *(-i, -e)* Ovalamak işini başkasına yaptırmak.

ovalı *s.* Ovada yaşayan, ova halkından olan.

ovalık *s.* Ovası olan, ovalarla kaplı: *Ovalık memleket.*

ovasız *s.* Ovası olmayan.

ovdurma *is.* Ovdurmak işi.

ovdurmak *(-i, -e)* Ovmak işini yaptırmak: *"Başdoktor birkaç günden beri genç bir hasta bakıcı kızı odasına alarak ayaklarını ovduruyormuş."* -R. N. Güntekin.

ovdurtma *is.* Ovdurtmak işi.

ovdurtmak *(-i, -e)* Ovdurmak işini birine yaptırmak.

ovma *is.* Ovmak işi.

ovmaç, -cı *is. hlk.* **1.** Hamuru ovalayarak yapılmış kırıntılarla pişirilmiş çorba. **2.** Taze tarhana.

ovmak 1. Bir şeyin üzerine bastırarak el gezdirmek: *"Şakaklarını, bileklerini kolonya ile ovdum."* -S. M. Alus. *"Kollarını, bacaklarını ovuyorlar ve yüzüne hafif tokatlar atıyorlardı."* -P. Safa. **2.** Bir temizleyiciyle bir yeri veya bir şeyi kuvvetle sürterek temizlemek: *Tencereyi ovmak. Tahtaları ovmak.*

ovogon *is. Fr. oogone < Yun. biy.* Alg, mantar gibi ilkel bitkilerde dişi cinslik hücresi.

→ *ovogon dağarcığı*

ovogon dağarcığı *is.* Çiçeksiz bitkilerin çoğunda üreme organlarını barındıran boşluk.

ovolit *is. Fr. oolithe < Yun. jeol.* İç içe mineral kabuklardan oluşan balık yumurtası biçiminde kalker.

ovulma *is.* Ovulmak işi.

ovulmak *(nsz)* Ovmak işine konu olmak: *"Tavanlar bir sabunla ovulmaktan parıl parıl parlıyor."* -Ö. Seyfettin.

ovunma *is.* Ovunmak işi.

ovunmak *(nsz)* Kendi kendini ovmak.

ovuşmak *is.* Ovuşturmak işi.

ovuşturma *is.* Ovuşturmak işi.

ovuşturmak *(-i)* **1.** Bir şeyi bastırarak başka bir şey üzerinden geçirmek. **2.** (el için) Birbirine sürtmek: *"Ahmet kahveden içeri girerken ellerini ovuşturarak söyleniyordu."* -B. Felek.

oy *is.* **1.** Bir toplantıya katılanların, bir sorunla ilgili birkaç seçenekten birini tercih etmesi, rey. **2.** Bu tercihi belirten işaret, söz veya yazı. **oy vermek** (veya **oyunu kullanmak**) bir sorun üzerindeki görüşünü belirtmek, rey vermek: *"Aday kim olursa olsun, şimdi rahatlıkla menfi oy kullanabilirdi."* -H. Taner. **oya koymak** bir konuda sonucu belirlemek için oy verilmesini istemek, oylama yoluyla bir topluğun görüşünü almak.

→ ***oy birliği, oy çokluğu, oydaş, oy hakkı, oy sandığı***

oya *is.* Genellikle ipek ibrişim kullanarak iğne, mekik, tığ veya firkete ile yapılan ince dantel. **oya gibi** ince, güzel, zarif: *"Kadın fevkalâde nazik ve güzel, çocuklar oya gibi idiler."* -S. F. Abasıyanık.

oyacı *is.* Oya yapan veya satan kimse.

oyacılık, -ğı *is.* Oya yapma ve satma işi.

oya çiçeği *is. bot.* Koyu menekşe veya pembe renkte çiçekler açan süs bitkisi *(Lagerstroemia indica).*

oyalama *is.* Oyalamak işi: *"Bilirim bu oyalama usullerini."* -R. H. Karay.

oyalamak (I) *(-i)* **1.** Belirli bir süre birinin dikkat ve ilgisini başka bir şey üzerine çekmek, meşgul etmek: *"Gazino varmış / Denize karşı / Beni oyalarmış / Dükkânlarıyla çarşı."* -B. Necatigil. **2.** Vakit kazanmak için aldatmak. **3.** Eğlendirmek, hoşça vakit geçirtmek: *"Biz onu eğlendirdiğimiz kadar o da bizi oyalamıştı."* -F. R. Atay.

oyalamak (II) *(-i)* Oya ile süslemek.

oyalandırma *is.* Oyalandırmak işi veya durumu.

oyalandırmak *(-i)* Oyalanmasına yol açmak, oyalanmasını sağlamak.

oyalanma *is.* Oyalanmak işi.

oyalanmak *(nsz)* **1.** Oyalamak işine konu olmak: *"Ormanda çiçek toplamak için oyalanan kızı beklemeye başladı."* -T. Buğra. **2.** Kendi kendini oyalamak: *"Bazen kahvelerde oyalandıktan sonra eve dönerdik."* -N. Cumalı. **3.** Boşuna zaman harcamak, vakit geçirmek.

oyalantı *is.* Oyalanmak için yapılan şey, hobi: *"Araban, yazlığın, kışlığın, çiftliğin, hafta sonu evin, hobilerin, oyalantıların var."* -H. Taner.

oyalayıcı *s.* Vakit geçirmeye yol açan, eğlendiren, hoş vakit geçirten.

oyalı *s.* Kenarına oya yapılmış veya geçirilmiş: *"Başına kenarları yeşil oyalı mor bir gaz boyaması krep bağlıyordu."* -O. C. Kaygılı.

oy birliği *is.* Bir toplantıda oylamaya katılan bütün üyelerin aynı yönde oy kullanması. **oy birliği ile** oylamaya katılan bütün üyeler aynı yönde birleşerek: *"Kararın oy birliği ile alınması gerekiyordu."* -T. Buğra.

oyculuk, -ğu *is.* Oy alabilmek için türlü yollara başvurma işi.

oy çokluğu *is.* Oylamaya katılanların yarıdan fazlasının aynı yönde oy kullanmaları.

oydaş *s.* Aynı düşüncede, aynı inançta olan, hemfikir: *"Benimle oydaş olmayan başka gazeteci."* -F. R. Atay.

oydurma *is.* Oydurmak işi.

oydurmak *(-i)* Oymasını sağlamak.

oy hakkı *is.* Kişilere tanınan oy verme yetkisi.

oylama *is.* Oy kullanma işi: *"Bir oylamada hakkım olan bir oyu bile bile esirgemiş, kırmıştı beni."* -N. Cumalı. **oylamaya geçmek** oy verme işlemine başvurmak. **oylamaya koymak** bir toplantıdaki oy sayısını belirlemek, oy verilmesini istemek, oya sunmak.

oylamak *(-i)* Oya koymak veya oya

sunmak.

oylanış *is.* Oylamak işi veya biçimi.

oylanma *is.* Oylanmak işi.

oylanmak *(nsz)* Oylamak işi yapılmak: *"... Bakanlar Kurulunun güven isteği, bir tam gün geçtikten sonra oylanır."* -Anayasa.

oyluk, -ğu *is.* Uyluk: *"Cebinden çıkardığı sağ elini hızla oyluğuna vurdu."* -Ö. Seyfettin.

oylum *is. hlk.* **1.** Hacim, cirim. **2.** *s.* İçi oyulmuş, çukur duruma getirilmiş. **3.** Resimde derinlik, üç boyutluk etkisi, mimarlıkta mekân karşılığı.

→ ***oylum oylum***

oylumlama *is.* Resim ve heykel sanatında ögelere hacim duygusu ve biçim verme işi, modelâj.

oylumlamak *(-i)* **1.** Resim ve heykelde ögelere oylum duygusu ve biçim vermek. **2.** Küçülterek yapmak.

oylumlu *s.* **1.** Oylumu olan, hacimli. **2.** *mec.* Büyük, geniş.

oylum oylum *s.* Oymalı, girintili çıkıntılı: *"Benim için açtı bu güller / Oylum oylum, katmer katmer."* -B. R. Eyuboğlu.

oyma *is.* **1.** Oymak işi. **2.** *is.* Bir nesnenin yüzeyini özel araçlarla oyarak veya delerek türlü biçimler verme. **3.** *is.* Ağaç yongası: *"Gürgen dibine vardım / Oyma alırım oyma."* -Halk türküsü. **4.** *is.* Oyularak yapılan süsleme: *"Boyalı ve kabarık oymaları birer çiçek demetini hatırlatan bir yalı vardı."* -A. Ş. Hisar. **5.** *s.* Oyularak yapılmış: *Oyma yazı. "Abanoz oyma bastonuna dayanarak gelip, salonda kendi koltuğuna oturuyor."* -M. Ş. Esendal.

→ ***oyma akıl, oyma baskı***

oyma akıl *is.* Yer etmiş, uzun tecrübeler sonunda kabul görmüş nasihat: *"Atalarımızın çok güzel bir sözü vardır. Aklı ikiye ayırırlar: Koyma akıl, oyma akıl. Koyma akıl ancak kapıya kadar sürer. Oyma akıl ise bütün hayata siner, derler."* -H. Taner.

oyma baskı *is.* Çinko, bakır, tahta gibi levhalara kazıma ile yapılan, resimleri kâğıda basma tekniği.

oymacı *is.* Oyma işleri yapan sanatçı, hakkâk.

oymacılık, -ğı *is.* Oyma yapma sanatı.

oymak (I) *(-i)* **1.** Keskin, sivri uçlu bir cisimle bir şeyi yontarak veya delerek çukur oluşturmak: *"Bir çıbana bile bakamam fakat senin gözlerini oyabilirim."* -P. Safa. *"Bir ağaç kütüğünü keser, oyar, nakışlayıp bezerdi."* -S. Ayverdi. **2.** Kumaş gibi bir şeyi girintili bir biçimde kesmek: *Gömleğin yakasını ve koltuğunu biraz oydu.*

→ ***oymak oymak***

oymak (II) *is.* **1.** Dil ve kültür yönünden büyük bir türdeşlik gösteren, bir çok boydan oluşan, yapısındaki aileler arasında toplum, ekonomi, din, kan veya evlilik bağları bulunan göçebe veya yerleşik nitelikteki topluluk, aşiret: *"Dayısı, amcası dahil, obadan, oymaktan kimse dünür gitmeye gönüllü değildir."* -T. Buğra. **2.** İzcilikte küçük birlik: *Oymak beyi.*

→ ***oymakbaşı***

oymak (III) *is. astr.* Hemen hemen benzer veya aynı tür yıldızlardan oluşmuş, Samanyolunun seyrek yapılı genç kümelerinden her biri.

oymakbaşı *is.* **1.** Oymakların lideri, önde geleni. **2.** İzcilikte küçük birliklerin başı.

oymak oymak *zf.* Top top, küme küme: *"Karanfil oymak oymak / Olur mu yâre doymak."* -Halk türküsü.

oymalı *s.* Oymaları bulunan, oymalarla süslenmiş olan: *"Anasını yanındaki oymalı, yaldızlı kanapeye oturttu."* -R. Enis. *"En göze çarpan yerlerinde de oymalı ya da çinili ocaklar vardır."* -S. Birsel.

→ ***oymalı yaprak***

oymalı yaprak, -ğı *is. bot.* Meşe yaprağı gibi kenarları girintili çıkıntılı olan yaprak.

oynak *s.* **1.** Kımıldayan, yerinde sağlam durmayan, hareketli: *Masanın ayağı çok oynak. "Bir geniş bayırdan oynak Çerkez atları sökün etti."* -F. R. Atay. *"Boğaz'ın oynak ve çırpıntılı sularına açıldı mı, korkuya benzer bir ürperti geçirilir."* -S. Ayverdi. **2.** Hareket, canlılık veren:

Zeybek oynak bir müziktir. **3.** Değişken, kararsız: *Altın fiyatları oynak.* **4.** (kadın veya kız için) Davranışları ağırbaşlı olmayan: *"Bu, otuz yaşlarında çenebaz ve oynak bir duldu."* -R. N. Güntekin. **5.** *is. anat.* Eklemlerin bükülüp doğrulmaya elverişli olan çeşidi, oynar eklem: *"Bütün vücudunda, damarlarında, kemiklerinin oynak yerlerinde, etlerinde bir sızı, bir gevşeklik..."* -P. Safa.

→ ***oynak kemiği***

oynakça *s.* ve *zf. (oynak'ça)* Oynak (bir biçimde), oynak olarak: *Oynakça davranış. Oynakça davranıyor.*

oynak kemiği *is. hlk.* Diz kapağı kemiği.

oynaklık, -ğı *is.* **1.** Oynak olma durumu. **2.** Oynakça davranış: *"Kadınlarda ne bir oynaklık, erkeklerinde ne bir haşarılık."* -R. H. Karay.

oynama *is.* Oynamak işi.

oynamak *(nsz)* **1.** Vakit geçirme, eğlenme, oyalanma gibi amaçlarla bir şeyle uğraşmak: *"Dükkânı çırağa bırakıp akşama kadar, Kayserilinin kahvesinde oynar mı oynar."* -M. Ş. Esendal. *"Çimenler üzerinde çocuklar oynuyor, kuzular otluyor."* -H. R. Gürpınar. **2.** Herhangi bir tutku, ilgi veya oyalanma gibi sebeple bir şeye kendini vermek: *"Babalar çocuklarının yanında rakı içer, kumar oynarsa, çocuklar da ayyaş ... olurlar."* -B. Felek. **3.** Kımıldamak, hareket etmek. **4.** *(-le)* Bir şeyi sürekli evirip çevirmek veya sürekli olarak dokunmak. **5.** Bir temsilde rol almak: *"Bütün rolleri, şahısların sesleri, tavırları, mimikleriyle tek başına oynamıştı."* -Y. Z. Ortaç. **6.** Film gösterilmek: *Bu akşam televizyonda hangi film oynuyor?* **7.** (tiyatro için) Sahneye konmak: *"Bu iki perdelik bir oyun imiş, bitince ötekini oynayacaklarmış."* -M. Ş. Esendal. **8.** *mec.* Tedirgin etmek, rahatsız edici davranışta bulunmak. **9.** (eşya için) Herhangi bir parçası kımıldamak, hareket etmek: *Masanın ayağı oynuyor. "Birdenbire apartman kapısının oynadığını hissettim."* -P. Safa. **10.** (insan için) (olumsuz olarak) Gerekli görevini yapacak hareketten yoksun olmak: *Hastanın bacağı oynamıyor.* **11.** Sarsılmak, yeri değişmek: *Depremde yapı oynadı.* **12.** Sporla ilgili çalışmalara katılmak: *Tenis oynamak.* **13.** Müziğin gerektirdiği uyumlu hareketleri yapmak: *Zeybek oynamak. "Ne oynadığı gazinonun ismini söyledi, ne de danslarından bahsetti."* -R. H. Karay. **14.** *mec.* Rastgele yön vermek, aldatmak: *Talih bizimle oynuyor.* **15.** *mec.* Herhangi birine karşı önemsemeyici davranışlarda bulunmak: *Koca adamla oynamaya utanmıyor musun?* **16.** Büyük bir ustalık, beceri ve kolaylıkla bir işi yapmak: *Sözlerle oynuyor. "Borsada istediği gibi oynuyordu fiyatlarla."* -N. Cumalı. **17.** *(-le)* Tehlikeye koymak: *Birinin ekmeği ile oynamak.* **18.** Değişiklik göstermek: *Bunların fiyatı iki bin ile üç bin lira arasında oynar.* **oynama!** (olumsuz olarak) "oyalanma, gereği gibi yap, boşuna vakit geçirme!" anlamında kullanılır.

oynanış *is.* Oynanmak işi veya biçimi.

oynanma *is.* Oynanmak işi.

oynanmak *(nsz)* **1.** Oynamak işine konu olmak: *"O gece orada ne oynanacağına bakmadan içeri daldılar."* -O. C. Kaygılı. **2.** Herhangi biri oynamak.

oynaş *is.* Aralarında toplumca hoş karşılanmayan ilişkiler bulunan kadın veya erkekten her biri: *"Bu da öğretmen gibi; gözü işte, aklı oynaşta!"* -M. Ş. Esendal.

oynaşlık, -ğı *is.* Oynaşın işi veya mesleği. **oynaşlık etmek** toplumda hoş karşılanmayan ilişkilerde bulunmak: *"Para ile gart garılara oynaşlık ediyormuşsun, diye arsız arsız sırıtmıştı."* -H. Taner.

oynaşma *is.* Oynaşmak işi.

oynaşmak *(nsz, -le)* **1.** Birbiriyle oynamak: *"Kardeşleri ile oynaşıyor, güreşiyor ve onları yeniyordu."* -A. H. Müftüoğlu. **2.** Âşıktaşlık etmek: *"Bu anlarda, en güzel bildiği birisiyle oynaşmak bile zevksizdir."* -S. F. Abasıyanık.

oynatılma *is.* Oynatılmak işi.

oynatılmak *(nsz)* Oynatmak işine konu olmak: *"Biri gelir bakarsa taşı eski hâlinde bulmalıdır; oynatıldığı belli olma-*

malıdır." -R. H. Karay.

oynatım *is.* **1.** Oynatmak işi. **2.** *sin.* Sinema endüstrisinin, filmlerin seyircilere gösterilmesi işiyle uğraşan kolu.

oynatımcı *is.* Oynatım işiyle uğraşan kimse.

oynatış *is.* Oynatmak işi veya biçimi.

oynatma *is.* Oynatmak işi: *"Acemiliğimi görünce beni atlamaya, oynatmaya kalktılar."* -R. N. Güntekin.

oynatmak *(-i)* **1.** Oynamasını sağlamak: *"Bir curcuna havası söyledi ve salondakilerin hepsini oynattı."* -P. Safa. **2.** Kımıldamasına yol açmak: *"Elindeki kamçıyı oynatarak güneş altında yanan ovalarda gözlerini gezdirdi."* -M. Ş. Esendal. **3.** Herhangi bir canlıya istenilen hareketleri yaptırmak: *Ayı oynatmak.* **4.** *mec.* Korkutmak, heyecanlandırmak: *Yüreğimi oynattın.* **5.** *mec.* Herhangi bir ödevi yerine getirmeyerek karşı tarafı düzenle oyalamak: *Borçlu alacaklıyı iki aydır oynatıyor.* **6.** *tiy.* Sahneye koymak: *"Bu ramazan geceleri Karagöz oynatacağız."* -H. E. Adıvar. **7.** Bir araç, gereç kullanmak: *"Akıllı bir adam mermer üzerinde keser oynatır mı?"* -Ö. Seyfettin. **8.** *(nsz)* Aklını yitirmek: *Zavallı, az kalsın oynatıyordu. "Sizinle iki gün daha çalışsam, aklımı oynatabilirim."* -F. R. Atay.

oynaya oynaya *zf.* Sevine sevine, büyük bir sevinçle.

oynayış *is.* Oynamak işi veya biçimi.

oysa *bağ. (o'ysa)* Aralarında karşıtlık, aykırılık bulunan iki cümleyi "tersine olarak, -diği hâlde" anlamlarıyla birbirine bağlar, hâlbuki.

oysaki *bağ. (oysa'ki)* Oysa, hâlbuki: *"Oysaki insanlar onu bu hayalin içinde rahat bırakmıyorlardı."* -A. Ş. Hisar. *"Oysaki daha önce onunla tanışmayı çok istemiştim."* -N. Cumalı.

oy sandığı *is.* Seçimlerde oy kâğıtlarının içine atıldığı mühürlü sandık.

oyuk, -ğu *s.* **1.** Oyulmuş, içi boş ve çukur olan. **2.** *is.* Oyulmuş yer: *"Birbirine karışmış nal oyuklarından gündüz beş on kişilik bir devriyenin geçip gittiği anlaşılıyordu."* -F. R. Atay.

oyuklu *s.* Oyuğu olan, oyukları bulunan.

oyulga *is.* Elle yapılan kalın, seyrek dikiş.

oyulgalama *is.* Oyulgalamak işi.

oyulgalamak *(-i) hlk.* **1.** (kumaş) Gelişi güzel dikmek. **2.** Saplamak, sokmak.

oyulgalanma *is.* Oyulgalanmak işi.

oyulgalanmak *(nsz) hlk.* **1.** Kumaş gelişigüzel dikilmek. **2.** Birikmek, sıralanmak: *"Ellerinde çakal eriği sepetleri, boyalı şerbet ve gazoz şişeleriyle kalabalığın içinde oyulgalanan satıcılar..."* -R. N. Güntekin.

oyulgama *is. hlk.* Elle yapılan kalın, seyrek, gelişigüzel dikiş.

oyulgamak *(-i)* Oyulgalamak.

oyulganma *is.* Oyulganmak işi.

oyulganmak *(nsz) hlk.* Bir şeyin içine iyice girmek.

oyulma *is.* Oyulmak işi.

oyulmak *(nsz)* Oymak işi yapılmak: *"Nefer şoförün kayadan oyulmuş gibi sabit erkek yüzü garip bir gülümsemeyle harekete geldi."* -H. E. Adıvar.

oyuluş *is.* Oyulmak işi veya biçimi.

oyum *is.* Oymak işi: *Tünel açmak için bu dağın oyumu iki ay sürdü.*

oyumlama *is.* Oyumlamak durumu veya biçimi.

oyumlamak *(nsz)* (bitki) Kök salmak, tutmak.

oyun *is.* **1.** Vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence: *Tenis, tavla, dama, çelik çomak, bale oyundur.* **2.** Kumar: *"Bazıları oyun başından kalkar kalkmaz her şeyi unuturlar."* -P. Safa. **3.** Şaşkınlık uyandırıcı hüner: *Hokkabazın oyunu. Cambazın oyunu.* **4.** Tiyatro veya sinemada sanatçının rolünü yorumlama biçimi. **5.** Müzik eşliğinde yapılan hareketlerin bütünü: *Zeybek oyunu. "Büyük annem yeni dansları eski kabakçı Arapların oyunu kadar bile güzel bulmuyor."* -H. E. Adıvar. **6.** Sahne veya mikrofonda oynamak için hazırlanmış eser, temsil, piyes: *"Onun oyuncularını bir iki haftada çırpıştırdığına ina-*

nırmış." -S. Birsel. **7.** Bedence ve kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışma: *Olimpiyat oyunları. Akdeniz oyunları.* **8.** Hile, düzen, desise, entrika: *"Atatürk hiçbir zaman onların oyununa kanmış değildir."* -H. Taner. **9.** *sp.* (güreşte) Hasmını yenmek için yapılan türlü biçimlerde şaşırtıcı hareket. **10.** *sp.* (teniste) Taraflardan birinin dört sayı kazanmasıyla elde edilen sonuç. **oyun almak** oyunda kazanmak, sayı sahibi olmak. **oyun bağlamak** *sp.* güreşte rakibe bir oyun uygulayıp onu sonuçlandırmadan beklemek. **oyun bozmak 1)** tasarlanmış bir işi yersiz ve vakitsiz olarak karıştırmak, plânları alt üst etmek: *"Ömer de bizimle idi, ama oyunumu bozacağı için sana yüzünü göstermemiştim."* -R. H. Karay. **2)** mızıkçılık etmek. **oyun çıkarmak** *sp.* başarılı oyun oynamak: *Millî takım güzel bir oyun çıkardı.* **(birine) oyun etmek** kurnazlıkla birini aldatmak: *"Kendisine oyun ettim diye, benden kuşkulandığı hâlde gene bana başvuruyor."* -O. C. Kaygılı. **oyun kurmak** *sp.* bir yarışmayı kazanmak için belirli bir taktik uygulamak. **oyun oynamak** birini aldatmak, kandırmak: *"Üç aydan beri bana mütemadiyen aynı oyunu oynuyorsunuz."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **oyun vermek** oyunda kaybetmek. **oyun yapmak** *sp.* güreşte rakibe oyun uygulamak. **oyuna çıkmak** oyun için sahneye çıkmak: *"Ben ilk defa oyuna çıkıyorum, beyefendi de gelmiş burda allık pudra sürüştürüyor."* -T. Buğra. **oyuna gelmek** aldatılmak: *"Kadından para esirgemem; lâkin oyuna gelmeyi de istemem."* -R. H. Karay. *"Bir oyuna geldin, onuruna yediremiyorsun."* -H. Taner. **oyuna getirmek** birini tuzağa düşürmek, aldatmak: *"Orada da Arif denilen hergele bizi oyuna getirdi."* -M. Ş. Esendal. **oyuna kurban gitmek** bir hile, düzen sonunda zarara, iftiraya uğramak: *"Yakalanan bir komşunun garazına, yahut bir el birliğine, yahut da bir oyununa kurban gitmiştir."* -S. F. Abasıyanık. **oyunu almak** oyunu kazanmak.

→ ***oyun alanı, oyunbaz, oyunbozan, oyun ebesi, oyun havası, oyun kâğıdı, oyun kurucu, oyun masası, oyun sahası, oyun salonu, oyun yazarı, oyun yazarlığı***

oyun alanı *is. sp.* Maçların yapıldığı yer.

oyunbaz *s. T. oyun + Far. -bāz* **1.** Oynamayı seven. **2.** *mec.* Düzenci, hileci: *"O zavallı Çolak'ın nasıl bir oyunbaz olduğunu şimdi biliyordu."* -T. Buğra.

oyunbazlık, -ğı *is.* Düzencilik, hilecilik.

oyunbozan *is.* ve *s.* Birlikte yapılmasına karar verilen bir işten tek taraflı cayan (kimse), mızıkçı.

oyunbozanlık, -ğı *is.* Oyunbozan olma durumu, mızıkçılık: *"Ama hiçbir arkadaş böyle işlerde oyunbozanlığı kabul etmezdi."* -T. Buğra. **oyunbozanlık etmek** birlikte yapılması plânlanan bir işten çekilmek: *"Şimdi arkadaşlarım oyunbozanlık ettiğim için bana ne kadar kızgındırlar."* -O. C. Kaygılı.

oyuncak, -ğı *is.* **1.** Oynayıp eğlenmeye yarayan her şey: *"Çocuğun elinde oyuncak bir köpek."* -B. Felek. *"Çocukken oyuncaklar içinde en çok uçurtmaları sevmiş olduğumu hatırlıyorum."* -A. Ş. Hisar. **2.** *mec.* Önemsiz ve kolay iş: *Oyuncak değil, mesele çok ciddî.* **3.** *mec.* Başkalarınca bir araç gibi kullanılan, hiçe sayılan, güçsüz kimse.

oyuncakçı *is.* Oyuncak yapan veya satan kimse.

oyuncakçılık, -ğı *is.* Oyuncak yapma veya satma işi.

oyuncaklı *s.* **1.** Oyuncağı olan. **2.** *mec.* Çocuksu, çocuk gibi davranan: *"Şimdi oyuncaklı kadın ruhuyla değil, açık söylüyorum."* -P. Safa.

oyuncu *is.* **1.** Herhangi bir oyunda oynayan kimse: *Bu takımın seçme oyuncuları var. "Oyuncuları meydana çağırıyor ve düdüğümü çalıyorum."* -P. Safa. **2.** Sahne, perde veya bir gösteride rol alan sanatçı, aktör, aktris: *"Hiç kibar sınıfından, asilzade bir gencin oyuncu olduğunu gördünüz mü?"* -P. Safa. **3.** *s.* Oyunu seven: *Oyuncu kedi.* **4.** *mec.* Düzenci, hileci. **5.** *sp.* Çok

oyun yapan, oyundan oyuna geçen kimse: *Oyuncu bir pehlivan.*

oyunculuk, -ğu *is.* **1.** Oyun oynama işi. **2.** Sahne sanatçılığı: *"Oyunculuk ki, o devirde toplum dışı bir parya işi sayılmaktadır."* -H. Taner. **3.** *mec.* Düzencilik, hilecilik.

oyun ebesi *is.* Çocuk oyunlarında oyunun başı veya cezalısı, ebe.

oyun havası *is. müz.* Kıvrak ritmli ezgi.

oyun kâğıdı *is.* İskambil kâğıdı.

oyun kurucu *is. sp.* (futbolda) Takımda, savunucular ile akıncılar arasında yer alan, görevi hem savunucular, hem de akıncılara yardım etmek olan üç oyuncudan her biri, haf.

oyunlaştırılma *is.* Oyunlaştırılmak durumu.

oyunlaştırılmak *(nsz)* Oyun biçimine getirilmek.

oyunlaştırma *is.* Oyunlaştırmak işi.

oyunlaştırmak *(-i)* Tiyatro türünden olmayan herhangi bir eseri teknik yönden oynanabilir duruma getirmek.

oyunluk, -ğu *is.* Tiyatroda oyun oynanan yer, sahne.

oyun masası *is.* Üzeri genellikle yeşil ile kaplanmış masa: *"Yemekten sonra, köşkün büyük salonunda üç dört oyun masası kurulmuştu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

oyun sahası *is.* Oyun alanı.

oyun salonu *is.* Oyun masalarının bulunduğu geniş oda: *"Barda yok, oyun salonunda, alt güvertede hiçbir yerde yok."* -R. H. Karay.

oyuntu *is.* **1.** Oyulmuş bölüm: *Ceketin kol oyuntusu iyi açılmamış.* **2.** Oyuk, çukur.

oyun yazarı *is. tiy.* Tiyatro, radyo ve televizyonda sahnelenmek veya oynanmak üzere piyes, skeç türü eserler kaleme alan sanatçı.

oyun yazarlığı *is.* **1.** Oyun yazma işi. **2.** Oyun yazarının mesleği.

oyuş *is.* Oymak işi veya biçimi.

ozalit, -di *is. Fr. ozalid* Yüzeyi ışığa karşı duyarlı bir madde ile kaplı kâğıt üzerine, kalıptan çekilmiş resim kopyası.

ozalitçi *is.* Ozalit yapan veya çıkaran kimse.

ozan *is.* **1.** Halk şairi: *"Oralarda âşıklar, halkı coşturmak için ozanların kopuzlarını çalıyorlar."* -O. S. Orhon. **2.** Şiir yazar kimse, şair.

ozanca *zf. (oza'nca)* Ozana yakışır (biçimde), ozan gibi.

ozanlık, -ğı *is.* Ozan olma özelliği.

ozansı *s.* Ozana yakışır biçimde, ozan gibi, şairane.

ozansılık, -ğı *is.* Ozansı olma durumu, şairanelik.

ozmonoloji *is. Fr. osmonologie fiz.* Ozmos bilimi.

ozmos *is. Fr. osmose fiz.* Geçişme.

ozokerit *is. Fr. ozocérite veya ozokérite mim.* Yer mumu.

ozon *is. Fr. ozone* < *Yun. kim.* Molekülünde üç atom bulunan oksijenden oluşan, ağır kokulu, gaz durumundaki basit element (O_3).

→ ***ozonometre, ozonosfer, ozonoskop, ozonölçer, ozon ölçüm, ozon tedavisi, ozon yuvarı***

ozonlama *is. kim.* Ozonlamak işi.

→ ***ozonlama cihazı***

ozonlama cihazı *is. kim.* Ozonlanmış oksijen elde etmeye yarayan, duyarlı bir alet, ozonlayıcı.

ozonlamak *(-i)* Oksijeni ozon durumuna getirmek.

ozonlaşma *is.* Ozonlaşmak durumu.

ozonlaşmak *(nsz)* Ozon durumuna gelmek.

ozonlaştırıcı *is. kim.* Ozonlu oksijen veya hava hazırlayan alet.

ozonlayıcı *is. kim.* Ozonlama cihazı.

ozonoliz *is. Fr. ozonolyse kim.* Ozonla ayrışma.

ozonometre *is. (ozonome'tre) Fr. ozonomètre* Ozonölçer.

ozonosfer *is. Fr. ozonosphèr astr.* Ozon yuvarı.

ozonoskop, -bu *is. Fr. ozonoscope kim.* Ozonun varlığını tespit etmeye yara-

yan düzenek.

ozonölçer *is. kim.* Atmosferdeki ozon niceliğini tespit etmeye yarayan alet.

ozon ölçüm *is. kim.* Havada ve oksijen içindeki ozonu ölçme işi.

ozon tedavisi *is.* Lokal veya genel banyo, pansuman veya şırınga hâlinde ozon ve oksijen vererek yapılan tedavi.

ozonür *is. Fr. ozonure* Ozonun çift bağlı organik maddelerle meydana getirdiği katılma bileşiği.

ozon yuvarı *is. astr.* Atmosferin 15-40 km arasında bulunan tabakası.

ozuga *is. bot.* Tropikal Afrika ve ormanlık alanlarda yetişen ince dokulu bir ağaç türü *(Saccoglottis gabonensis)*.

Ö

ö, Ö Türk alfabesinin on dokuzuncu harfi; ses bilimi bakımından ince, yuvarlak, geniş ünlüyü gösterir.

ö *ünl.* Tikinme veya bıkma anlatır.

öbek, -ği *is.* **1.** Birbirine benzer veya aynı cinsten olan şeylerin oluşturduğu bütün, takım, küme grup: *"Bahçeye iner, bir çiçek öbeğinin dibinde bir hasır iskemleye otururdu."* -F. R. Atay. **2.** *gr.* Özne, yüklem veya çeşitli tümleçlerle birlikte kullanılan sözlerin bütünü: *Özne öbeği. Yüklem öbeği.* **3.** *astr.* Genel olarak yaş, yapı, uzay dağılımları ve hızları bakımından benzer özellik gösteren dizgelere ilişkin yıldızlar kümesi.

→ ***öbek öbek***

öbeklenme *is.* Öbeklenmek durumu veya biçimi.

öbeklenmek *(nsz)* Öbek durumuna gelmek, öbek öbek olmak.

öbekleşme *is.* Öbekleşmek durumu.

öbekleşmek *(nsz)* Bir grup oluşturmak, öbek durumunu almak.

öbek öbek *zf.* Yığın yığın, küme küme toplu bir biçimde: *"Sokak aralarında öbek öbek çalı ateşleri parlamaya başlamıştı."* -R. N. Güntekin. *"Mevsim yazdı, yerlerde öbek öbek benzin lekeleri vardı."* -B. R. Eyuboğlu.

öbür *s.* **1.** "Bu" zamiriyle belirtilen bir şeyden sonda olan, öteki, diğer: *Bu kitabı değil, öbür kitabı istiyorum. "Tünelin öbür ucunda tekrar ufak tefek ışıklar belirmişti."* -R. N. Güntekin. *"Öbür tiyatrolar mesele ile daha da ilgilendiler."* -T. Buğra. **2.** (zaman için) Önümüzdekinden bir sonraki: *"Annem öbür gün kendi kendine gidiyor."* -R. N. Güntekin.

→ ***öbür dünya***

öbür dünya *is.* Öldükten sonra ruhun yaşayacağına inanılan âlem, ahret. **öbür dünyayı boylamak** ölmek: *"O rahmetli katırın yerine ben öbür dünyayı boylardım."* -O. C. Kaygılı.

öbürkü *zm. hlk.* Öbürü.

öbürü *zm.* Öteki, öbür kişi veya şey, diğeri: *"Öbürleri, elleri silâhlarında bu oyunu seyrediyorlardı."* -Ö. Seyfettin.

öcü *is.* (çocuk dilinde) Umacı.

öç, -cü *is.* Kötü bir davranış veya sözü cezalandırmak için kötülükle karşılık verme isteği ve işi, intikam: *"Bunda da biraz öç, biraz nispet, biraz kurum arzusu vardır."* -A. Gündüz. **öç almak** (veya **öcünü almak**) yapılan bir kötülüğün acısını kötülük yaparak çıkarmak, intikam almak: *"Tıraştan canı sıkılmış olan öteki, öç almak için bağırır."* -B. Felek. *"Öç almak ister gibi konuşuyordu, ama kime taş attığı belli olmuyordu."* -H. Taner. **öcünü çıkarmak** *bk.* öç almak.

öçbe *s. hlk.* **1.** Gevezе, çok konuşan. **2.** Ukalâ, bilgiç geçinen.

öçlenme *is.* Öçlenmek işi veya durumu: *"Dayanışma, evet ama öçlenmeyi sürdürmek hayır demişti içinden."* -H. Taner.

öçlenmek *(-e)* Öç beslemek, öç ile dolu duruma gelmek, hınç beslemek, kin duymak: *"Karikatürünü piposuz çizdiği için bir karikatüriste öçlenen bir profesör tanırım."* -H. Taner.

öçlü *s.* Kin ve intikam dolu, öç alma isteğinde olan: *"Fransız General beyaz at üstünde Galata'dan geçtiği gün, tıpkı 1908 Meşrutiyeti'nin ilk günlerindeki gazete başyazıları gibi hınçlı ve öçlü idi."* -F. R. Atay.

öd (I) *is.* Karaciğerin salgıladığı yeşil,

sarı renkte acı sıvı, sıvı safra. **ödü bokuna karışmak** *kaba* çok korkmak. **ödü kopmak** (veya **patlamak**) ansızın çok korkmak: *"Benim at sineği ile hamam böceğinden ödüm kopar."* -Ö. Seyfettin. *"Bu kocaman orfozu görünce ödüm patladı korkudan."* -Halikarnas Balıkçısı. **(birinin) ödünü koparmak** (veya **patlatmak**) çok korkutmak.

→ öd dışı, öd kanalı, öd kesesi

öd (II) *Ar. 'ūd* **1.** Yanarken güzel koku veren bir ağaç, öd ağacı. **2.** Bu ağacın kıyılmış parçalarından yapılan tütsü.

→ öd ağacı

öd ağacı *is. bot.* Dulaptal otugillerden, sıcak ülkelerde yetişen, dinî törenlerde yakılan ve yanarken güzel koku veren, tropik bölgelerde yetişen, odunu ve kabuğu hoş kokulu bir ağaç *(Aquilaria agallocha): "Mangalında iki de bir de birtakım tütsüler, öd ağacı, günlük, defne yaprağı yakarır."* -A. Ş. Hisar.

öd dışı *s. fel.* Dışınlı.

ödem *is. Fr. oedème tıp* Bazı hastalıklarda yüzde, ellerde, ayaklarda görülen iltihapsız şiş.

ödeme *is.* Ödemek işi, tediye.

ödemek *(-i)* **1.** Bir alış veriş ilişkisinde, borçlu olunan şeyin karşılığını alacaklıya vermek, tediye etmek: *"Borç varsa benimkidir, onu ödemek ve teşekkür etmek lâzım."* -R. H. Karay. *"Artırmanın sonunu bekleyecek, parasını ödeyip malını teslim alacaktım."* -H. Taner. **2.** Bedelini vererek bir zararı karşılamak, tazmin etmek. **3.** (bir iş, bir kuruluş için) Harcanan, yatırılan parayı çıkartmak, itfa etmek: *Bu fabrika sermayesini beş yılda ödedi.* **4.** *mec.* Bir işin, bir görevin karşılığını vermek: *"Bir gece de onunla kal. Bize yaptıklarını ödemiş olursun."* -S. F. Abasıyanık. **5.** *mec.* Bir şeye özveri ile, zahmetle kavuşmak: *Kazandığımız zaferi kanımızla ödedik.*

ödemeli *s.* **1.** Değeri postahaneye ödendikten sonra alıcıya verilecek olan: *Ödemeli paket.* **2.** Karşı tarafça ödenmek şartıyla edilen (telefon) veya çekilen (telgraf).

ödemli *s. tıp* Ödemi olan.

ödenek, -ği 1. Bir iş için ayrılan belli para, tahsisat. **2.** *huk.* Devlet harcamalarının yapılabilmesi için, her yılın bütçesiyle yürütme organına verilen harcama izni. **3.** Parlamento üyelerine, görevleri sebebiyle verilen, yolluk dışında kalan para.

ödenekli *s.* **1.** Ödeneği olan. **2.** Belli dönemlerde devlet bütçesinden yardım veya belirli bir pay alan kişi veya kuruluş: *"Ödenekli tiyatroların tersine, hep elini Türk yazarlara uzattı."* -H. Taner.

ödeniş *is.* Ödenmek işi veya biçimi.

ödenme *is.* Ödenmek işi.

ödenmek *(nsz)* Ödemek işine konu olmak: *"Buğday, ot, deve ve tekmil hizmetler Suriye'de bütün harp müddeti altınla ödenmiştir."* -F. R. Atay.

ödenmez *s.* Ödenemeyecek kadar, ödenmeyecek biçimde: *"Kendisine ödenmez iyilik ettiklerine inanmıştı."* -M. Ş. Esendal.

ödenti *is.* Dernek, kuruluş vb. üyelerinin dernek kasasına ödemeyi üstlerine aldıkları para, aidat.

ödeşme *is.* Ödeşmek işi.

ödeşmek *(nsz, -le)* **1.** Birbirine olan borçları ödeyip, alacak verecek bırakmamak. **2.** Karşılık olarak benzer iş, hareket yapıp veya bir şey verip manen borçlu kalmamak: *"İçinden, yarın paydosu biraz erken çalar, ödeşiriz, diye düşündü."* -H. Taner.

ödetme *is.* Ödetmek işi.

ödetmek *(-i, -e)* Ödemek işini yaptırmak: *"Biletini düşürür ceza alırlar; camekân kırar ödetirler."* -R. H. Karay. *"Şimdi Yusuf, işte o faturayı ödetiyordu."* -T. Buğra.

ödev *is.* **1.** Yapılması, yerine getirilmesi, insanlık duygusu, töre veya yasa bakımından gerekli olan iş veya davranış, vazife: *Haksızlıklara karşı gelmek ödevimizdir. "Doktor da rahattır. Ödevini yapmıştır."* -H. Taner. **2.** Öğretmenin öğrencilere verdiği çalışma. **ödev bilmek** (veya **saymak**) bir şey yapmayı kendisi için yerine getirilmesi zorunlu bir iş olarak kabul etmek, borç bilmek.

→ ***ödev bilgisi***

ödev bilgisi *is.* Herhangi bir meslekte bulunanların birbirleriyle ve başkalarıyla olan işlerinde tutmaları gereken yollar ve yerine getirmek zorunda bulundukları ödevler üzerinde duran, bilgi, deontoloji.

ödevcil *s.* ödevine bağlı olan, ödevlerini yerine getirmeyi seven, vazifeşinas.

ödevlendirilme *is.* Ödevlendirilmek işi veya durumu.

ödevlendirilmek *(nsz)* Ödevlendirmek işine konu olmak.

ödevlendirme *is.* Ödevlendirmek işi veya durumu.

ödevlendirmek *(-i)* Birine ödev vermek.

ödevli *s.* Ödev yüklenmiş, olan, vazifeli.

ödiyometre *is. Fr. eudiomètre kim. bk.* odyometre.

öd kanalı *is. anat.* Karaciğer ve öd kesesi kanallarının birleşmesinden oluşan, safrayı bağırsağa veren kanal, koledok.

öd kesesi *is. anat.* Karaciğere yapışık, armut biçiminde, öd salgılayan küçük organ, safra kesesi.

ödlek *s.* Korkak, tabansız, yüreksiz: *"Oda arkadaşım geceleri bir tavşan gibi ödlekti."* -H. Taner.

ödlekçe *s.* ve *zf. (ödle'kçe)* Ödleğe yaraşır (bir biçimde), ödlek gibi.

ödleklik, -ği *is.* Ödlek olma durumu veya ödlekçe davranış.

ödül *is.* **1.** Bir başarı karşılığında verilen armağan, mükâfat: *"İki Nobel Edebiyat ödülü Balkanlı yazarlara verildi."* -H. Taner. **2.** Bir iyiliğe karşılık olarak verilen armağan, mükâfat. **ödül almak** herhangi bir başarı karşısında armağana lâyık görülmek. **ödül vermek** ödüllendirmek.

ödüllendirme *is.* Ödüllendirmek işi.

ödüllendirmek *(-i)* Bir başarıyı veya bir iyiliği ödülle değerlendirmek, mükâfatlandırmak.

ödün *is.* Uzlaşmaya varabilmek için hak, istek veya savlarının bir bölümünden, karşı taraf yararına vazgeçme, ivaz, taviz: *"Kalabalığa verilen her ödün, verenleri kendi benliğinden, kişiliğinden uzaklaştırıyor."* -N. Cumalı. **ödün vermek** ödünle uzlaşma sağlamak: *"Yaşamı boyunca ekmek parası yüzünden olmayacak ödünler verdi."* -H. Taner.

ödüncü *is.* Ödün veren, tavizci: *"Yüze gülücülüğün at oynattığı bir aydınlar ortamında küsebilmek bile insanı ödüncülerden ayıran bir nitelik oluyor."* -H. Taner.

ödünç, -cü *zf.* ve *s.* İleride geri verilmek veya alınmak şartıyla (alınan veya verilen): *"Kısa ve uzun vâdeli hiç bir ödünç alma imkânı yoktu."* -F. R. Atay. *"Şoför arkadaştan biraz ödünç para almağa geldim."* -A. Gündüz. **ödünç alma** ödünçleme.

ödünçleşme *is.* **1.** Ödünç olarak alınmış ariyet. **2.** *gr.* Başka bir dilden alınmış ve bütünüyle özümsenmemiş (söz).

ödünleme *is.* **1.** Ödünlemek işi, taviz. **2.** *psikol.* Engellenen ve doyurulmayan dilek, istek ve davranışların yarattığı tedirginliği, onların yerine geçebilecek başka dilek, istek ve davranışlarla giderme.

ödünlemek *(-i)* Ödünle karşılamak, taviz vermek.

ödünlü *s.* **1.** Ödün niteliğinde olan, ödün vererek yapılan, ivazlı. **2.** Ödün veren (kimse).

ödünsüz *s.* **1.** Ödün niteliğinde olmayan, ödün vermeksizin yapılan, ivazsız. **2.** Ödün vermeyen (kimse).

ödyometre *is. (ödyome'tre) Fr. eudiomètre < Yun. kim.* Kimyasal tepkimelerde gazların hacim değişmelerini ölçmeye yarayan araç.

öf *ünl.* Usanç, bezginlik, tiksinti gibi duygular anlatır: *Öf, ne kaba adam! Öf, ne pis koku!*

öfke *ünl.* Engelleme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hışım, hiddet, gazap: *"Eve gelinceye kadar hiç öfkesi kalmadı."* -Ö. Seyfettin. *"Daha öfkeleri geçmemiş olan halka öğüt vermek istedi."* -M. Ş. Esendal. **öfke baldan tatlıdır** öfkeye kapılınca bağırıp çağırmak insanı rahatlatır. **öfke ile kalkan ziyanla (zararla) oturur**

öfkesine kapılarak iş gören sonunda güç duruma düşer: *"Hanım, dedi, yapmayın, öfke ile kalkan ziyanla oturur!"* -O. C. Kaygılı. **(birinin) öfke topuklarına çıkmak** çok öfkelenmek. **öfkesi burnunda** çok öfkeli: *"...habire yenilmekte olduğu için zaten öfkesi burnunda bir altmış altı tiryakisi kahveyi zamanında getirmedi diye kızıp..."* -H. Taner. **öfkesi kabarmak** çok kızmak, sakinleşmişken yeniden öfkelenmek, tekrar sinirlenmek. **(bir kimseden) öfkesini çıkarmak (veya almak)** (öfkeli kişi) haksız yere birine çatmak: *"Evde önüne gelenin öfkesini kendisinden çıkarmasına alışıktı."* -N. Cumalı. *"Adamı pataklamadan bırakmazdım, pataklamadıkça öfkemi alamazdım."* -R. H. Karay. **öfkesini yenmek** iradesini kullanarak öfkesini gidermek. **öfkeye kapılmak** çok sinirlenmek, kızmak, hiddetlenmek: *"Siz gelin de böyle bir adamın herhangi bir öfkeye kapılacağını tahmin edin."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

öfkelendirme *is.* Öfkelendirmek işi.

öfkelendirmek *(-i)* Öfkelenmesine yol açmak, kızdırmak.

öfkeleniş *is.* Öfkelenmek işi veya biçimi: *"Bütün öfkelenişlerimde olduğu gibi mırıldanıyordu."* -T. Buğra.

öfkelenme *is.* Öfkelenmek işi: *"Ne kadar enerjim varsa öfkelenmeler, giyinmeler, anlatmalarla tükettiğimden artık konuşamazdım zaten."* -R. H. Karay.

öfkelenmek *(-e)* Öfkeli duruma düşmek, kızmak: *"Her şeyden alınıyorlar, her şeye öfkeleniyorlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Onun bu serinkanlılığını gördükçe ben fena öfkeleniyordum."* -P. Safa.

öfkeli *s.* Öfkelenmiş, kızgın, hiddetli, gazap: *"Meydan okuyan öfkeli bekleyiş karşısında sustum."* -H. E. Adıvar. *"Epeyice huysuz ve öfkeli adam olmakla beraber herifin bu tavrına pek o kadar kızmadı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

öfkesiz *s.* **1.** Çabuk öfkenmeyen: *"Öfkesiz bir sesle dedi ki ..."* -R. H. Karay. **2.** Kızgın olmayan.

öge *is.* **1.** Birleşik bir şeyi oluşturan basit şeylerden her biri, unsur, eleman. **2.** *man.* Bir sınıf veya bir topluluğun bireylerinden her biri: *"O savaşı başarıya ulaştıran en kuvvetli öge, ne yabancıdan gördüğümüz yardım, ne de bugünkü özel girişimcilerin gayretleridir."* -N. Cumalı. **3.** *gr.* Bir cümleyi oluşturan özne, yüklem, tümleç gibi birimlerden her biri.

öglena *is. (ögle'na) Fr. euglène zool.* Tatlı sularda yaşayan, kamçı biçimindeki uzantısı ile hareket eden mekik biçimindeki bir hücreli.

öglenagiller *ç. is. zool.* Örnek hayvanı öglena olan kamçılı bir hücreliler sınıfı.

öğle *is.* **1.** Gün ortası: *"Ertesi gün öğleye kadar nasıl vakit geçireceğini bilemedi."* -P. Safa. *"Öğleden sonra şöyle bir şekerleme yapıp bir de ılık duş aldı."* -H. Taner. **2.** Öğleyin kılınan namaz: *"Öğleyi de kılar, sonra ağıla çıkarım."* -Ö. Seyfettin.

→ ***öğle ezanı, öğle namazı, öğle paydosu, öğle tatili, öğle uykusu, öğle üstü, öğle üzeri, öğle vakti, öğle yemeği***

öğle ezanı *is.* Öğle namazını haber vermek için okunan ezan.

öğlen *is. hlk.* **1.** Öğle. **2.** *astr.* Meridyen düzlemi, nısfınnehar.

öğle namazı *is.* Öğle vakti kılınan namaz.

öğlenci *s.* (ikili öğretim yapan okulda) Öğleden sonra ders gören (öğrenci), **sabahçı** karşıtı.

öğlende *zf.* Öğleyin.

öğle paydosu *is.* Çalışma yerlerinde öğle vaktinde yemek yeme, dinlenme gibi amaçlarla işi bir süre bırakma.

öğle tatili *is. bk.* öğle paydosu.

öğle uykusu *is.* Genellikle öğle yemeğinden sonraki kısa süreli uyku.

öğleüstü *zf.* Öğleye yakın bir zamanda: *"Öğleüstü güreş başladı."* -M. Ş. Esendal.

öğleüzeri *zf.* Öğleye yakın zaman.

öğle vakti *is.* Günün öğle saatleri: *"Bütün aile öğle vakti, mutfakta, kapı önlerinde bir şeyler atıştırırdı."* -S. F.

Abasıyanık.

öğle yemeği *is.* Öğle saatlerinde yenen yemek.

öğleyin *zf. (ö'ğleyin)* Öğle vakti, öğle üzeri: *"Her zaman öğleyin gelir, akşama doğru kalkardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Öğleyin üçüncü sınıf bir lokantada az pilâv, kuru fasulye yerler."* -N. Cumalı.

öğmek *bk.* övmek.

öğrek, -ği *is. hlk.* At sürüsü.

öğrencelik, -ği *is. hlk.* Öğrenme amacıyla ilk yapılan iş.

öğrenci *is.* **1.** Öğrenim görmek amacıyla herhangi bir öğretim kurumunda okuyan kimse, talebe, şakirt. **2.** Bir bilim veya sanat yetkilisinin gözetimi ve yol göstericiliği altında belli bir konuda çalışan kimse: *Kant'ın öğrencisi.* **3.** Özel ders alan kimse.

→ ***öğrenci belgesi, öğrenci bileti, öğrenci kartı, öğrenci kimliği, öğrenci yurdu***

öğrenci belgesi *is.* Öğrenci olunduğunu gösteren yazılı belge.

öğrenci bileti *is.* Öğrenciler için indirimli fiyatla satılan giriş bileti.

öğrenci kartı *is.* Bir kimsenin öğrenci olduğunu gösterir belge.

öğrenci kimliği *is.* Öğrencinin adını ve soyadını gösterir belge.

öğrencilik, -ği *is.* Öğrenci olma durumu, talebelik: *"Almanya'daki öğrenciliğim Hitler'in iktidar yıllarına rastlar."* -H. Taner.

öğrenci yurdu *is.* Öğrencilerin barınma, yeme ve çalışmalarını kolayca karşılayabilecek özel olarak yapılmış yer veya bina.

öğrenilme Öğrenilmek işi.

öğrenilmek *(nsz)* Öğrenmek işi yapılmak.

öğrenim *is.* Herhangi bir meslek, sanat veya iş için gerekli bilgi, beceri ve alışkanlıkların elde edilmesi maeıyla yapılan çalışma, tahsil: *Yüksek öğrenim, üniversitede ve yüksek okullarda sağlanır. "Öğrenimini bitirmeye bir yıl kala Türkiye'deki büyük fabrika sahiplerinden çağrılar alıyormuş."* -M. C. Anday.

→ ***öğrenim belgesi***

öğrenim belgesi *is.* Bir kimsenin herhangi bir öğretim kurumunda kayıtlı bulunduğunu gösterir belge.

öğrenimli *s.* Öğrenim görmüş, okumuş, tahsilli.

öğreniş *is.* Öğrenmek işi veya biçimi.

öğrenme *is.* Öğrenmek işi, ıttıla: *"Benim kafam böyle bir öğrenme usulüne de yaradılıştan müsait değildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

öğrenmek *(-i)* **1.** Bilgi edinmek, bellemek: *Dersini öğrenmek. "Gerçi yeni nesil, eskiyi öğrenmekte bir fayda görmüyor ama, ben gene de yazayım."* -B. Felek. **2.** Yetenek, beceri kazanmak: *Okuma yazma öğrenmek. "Her şeye dikkatli baktığı için öğrenmişti."* -R. H. Karay. **3.** Haber almak: *"Hüseyin, ayrılma kararını öğrenince, tabancayı göğsüne dayamış, ateş etmiş."* -M. Ş. Esendal. **Hanya'yı Konya'yı öğrenmek** *bk.* anlamak.

öğrenmelik, -ği *is.* Bir öğrenciye öğrenimini yapması veya bir kimsenin bilgi ve görgüsünü artırması için bir kuruluşça verilen para, burs.

öğreti *is.* **1.** Bilimde bir düzenli görüşü oluşturan ilke ve dogmaların bütünü, meslek, doktrin: *"Öğretisini başkalarına ilete-bilmekten umudunu kestiği anlar bile oluyordu."* -H. Taner. **2.** Belli bir anlayışa, düşünceye dayalı olan ilke veya ilkeler dizisi, doktrin: *"Bunlar Çinli düşünürün kitaplarını yaktıkları gibi, öğretilerini izleyenleri de öldüreceklerdir."* -S. Birsel.

öğretici *s.* Öğretme, yetiştirme ve açıklama niteliğinde olan, didaktik: *Öğretici film.*

öğreticilik, -ği *is.* Öğretici olma durumu.

öğretilme *is.* Öğretilmek işi.

öğretilmek *(-e)* Öğretmek işi yapılmak: *"Meğerse bana öğretilen o kısa ve sade cümlenin ne sihirli, ne müthiş bir tesiri varmış."* -R. H. Karay.

öğretim *is.* **1.** Belli bir amaca göre gereken bilgileri verme işi, tedris, tedrisat, talim: *"Ben bizzat bölükte ilk öğretim ho-*

calığı yaptım." -F. R. Atay. **2.** Öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme gereçleri sağlama ve kılavuzluk etme işi.

→ ***öğretim bilgisi, öğretim görevlisi, öğretim programı, öğretim üyesi, öğretim yardımcıları, öğretim yılı***

öğretim bilgisi *is.* Öğretim ilke, yöntem ve yollarına ilişkin genel sorunları inceleyen bilgi dalı, didaktik.

öğretim görevlisi *is.* Üniversitelerde öğretim üyesi bulunmayan dersler için geçici veya sürekli olarak görevlendirilen, ders veren ve uygulama yaptıran kimse.

öğretim programı *is.* Bir okulu bitirmek veya bir alanda uzmanlaşmak için okunması gereken ders ve konuları kapsayan plân, müfredat, ders programı.

öğretim üyesi *is.* Yüksek öğretim kuruluşlarında görevli profesör, doçent ve yardımcı doçent.

öğretim yardımcıları *ç. is.* Yüksek öğretim kurumlarında belirli süreler için görevlendirilen uzmanlar, çeviriciler, araştırma görevlileri ve eğitim öğretim plânlamacıları, rektörün onayıyla atanan öğretim görevlileri, okutmanlar.

öğretim yılı *is.* İlk, orta ve yüksek okullar ile üniversitelerde öğretimin başladığı ve sona erdiği gün arasında geçen süre.

öğretiş *is.* Öğretmek işi veya biçimi.

öğretme *is.* Öğretmek işi.

öğretmek *(-i, -e)* **1.** Bir kimseye bir konuda bilgi ve beceri kazandırmak: *"Böyle görünmesini öğretmişler, sağlam bir terbiye almış."* -R. H. Karay. **2.** Yetenek kazandırmak. **3.** Bilinmeyen bir konuda bilgi sahibi olmasını sağlamak: *"Bir şeyi bir adama öğretmek için öğretenle öğrenen arasında mutlaka ruhî bir yakınlık lâzımdır."* -B. Felek.

öğretmen *is.* Mesleği bir bilim dalını, bir sanatı veya teknik bilgileri öğretmek olan kimse, muallim, muallime: *"Öğretmenimizin verdiği konuları manzum yazardım bazen."* -Y. Z. Ortaç.

→ ***öğretmen evi***

öğretmen evi *is.* Öğretmenlerin barınma, yemek ve eğlence ihtiyacını karşılamak üzere yapılmış bina.

öğretmenlik, -ği *is.* Öğretmenin görevi: *"Hayatımızın askerlikte ve sivillikte kırk beş senesi öğretmenlik ile geçti."* -B. Felek.

öğün *is.* (yemek için) Kez: *"Her öğün tıka basa yediği iki katlı ekmek kadayıfı ile.."* -H. E. Adıvar.

öğünme *bk.* övünme.

öğünmek *bk.* övünmek.

öğür *s.* **1.** Yaşça yakın, boydaş, yaşıt, taydaş, akran. **2.** Öğrenmiş, alışmış. **3.** Alışmış, yadırganmaz olmuş, menus. **4.** *is.* Takım, fırka, zümre. **öğür olmak** çokça birlikte bulunmaktan çok sıkı bir alışkanlık edinmek: *"Çoluk çocuk öylesine öğür oldular ki, anları dışardan gören pek âlâ çok nüfuslu tek bir aile sanabilirdi."* -H. Taner.

öğürleşme *is.* Öğürleşmek işi.

öğürleşmek *(-e)* Öğür olmak, birbirine alışmak, istinas etmek.

öğürlük, -ğü *is.* Öğür olma durumu, istinas.

öğürme *is.* Öğürmek işi.

öğürmek *(nsz)* **1.** Kusarken veya kusacak gibi olurken öğürtü sesi çıkarmak: *"Elini göğsüne bastırarak üst üste öğürdü."* -P. Safa. **2.** *hlk.* Böğürmek. **öğüreceği gelmek** çok iğrenmek.

öğürtleme *is.* Öğürtlemek işi veya durumu.

öğürtlemek *(-i) hlk.* Ayırmak, ayıklamak, seçmek, temizlemek.

öğürtme *is.* Öğürtmek işi veya biçimi.

öğürtmek *(-i)* Öğürmesine yol açmak.

öğürtü *is.* **1.** Öğürmek işi: *"İnsan rakı masasının başına eğlenelim, iş görelim diye oturur ve ekseriya eğlence öğürtü, iş gürültü ile biter."* -R. H. Karay. **2.** Öğürürken çıkan ses: *"Cevap beklemeden hastanın öğürtüleri işitilen odaya koştu."* -P. Safa. **öğürtü gelmek** öğürmeye başlamak.

öğürtücü *s.* Öğürten: *"Akşamları az mı öğürtücü çiğ etlerle yapılmış yemekler yemişti."* -S. F. Abasıyanık.

öğürüş *is.* Öğürmek işi veya biçimi.

öğüt, -dü *is.* Bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için söylenen

söz, nasihat: *"Böyle bir öğütte bulunacak olduktan sonra bu öğrencimizin okumasının anlamı kalmazdı."* -M. C. Anday. *"Bütün öğütlerine itaat ettiğim hâlde hiç bir şeye muvaffak olamıyorduk."* -A. Gündüz. **öğüt vermek** (veya **öğütte bulunmak**) bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için yol göstermek, nasihat etmek: *"Bavulumu hazırlarken türlü türlü ukalâca öğüt verecek bir aile çocuğu olmadığıma şükrediyordum."* -H. E. Adıvar. *"Ayağını denk al yavrum, ateşle oyun olmaz, diye öğüt verdi."* -H. Taner.

öğütçü *is.* **1.** Öğüt veren kimse, nasihatçi. **2.** Vaiz.

öğütleme *is.* Öğütlemek işi, nasihat.

öğütlemek *(-i, -e)* Birine bir şeyi yapmasını veya yapmamasını salık vermek, nasihat etmek: *"Güzel olanın yıkılmasını kimse öğütlemez."* -N. Ataç. *"İhtiyar kadın, allığını Ramazan'a vermesini değil, çocuk hesabına kendisinin saklamasını öğütledi."* -H. E. Adıvar.

öğütme *is.* Öğütmek işi: *"Bizim oralarda buğdaylarını öğütmeğe gelip değirmende kalan köylülere nöbetçi derler."* -M. Ş. Esendal.

*→ **öğütme haznesi***

öğütme haznesi *is.* Mutfaklarda yemek artıklarını atık su borusuna aktarmadan önce küçük parçalara ayıran, evyeye bağlı araç.

öğütmek *(-i)* **1.** Bir araçla tane durumundaki nesneleri ezerek un durumuna getirmek: *"Bu değirmen, günde ancak kırk elli çuval öğütebilirdi."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Ezmek, çiğnemek.

öğütücü *s.* **1.** Öğütme özelliği olan. **2.** *is.* Öğütme işini yapan makine. **3.** (kâğıtçılıkta) Gerekli özelliklerdeki kâğıt veya karton hamuruna istenen bazı özellikleri kazandırmak için sulu ortamda elyaflı maddelerin işlenmesinde kullanılan diskli veya konik rotor ve statoru olan makine.

*→ **öğütücü diş***

öğütücü diş *is.* Azı dişi, azı.

öğütülme *is.* Öğütülmek işi.

öğütülmek *(nsz)* Öğütmek işine konu olmak: *"Un ortadan çekilince, ekmeği süpürge tohumu ile öğütülmüş mısır koçanıyla yapmağa başlamışlardı."* -E. E. Talu.

öğütülüş *is.* Öğütülmek işi veya biçimi.

öğütüş *is.* Öğütmek işi veya biçimi.

öhö *ünl.* **1.** Öksürme sesi. **2.** Bir kimsenin kendi varlığını belli etmek, söylenen bir şey üzerine dikkati çekmek, birine takılmak veya biriyle eğlenmek gibi amaçlarla, öksürür gibi yaparak çıkardığı ses.

ökçe *is.* **1.** Ayakkabı altının topuğa rastlayan yüksek bölümü: *"Ökçesi yenmiş ayakkabıların üstünde çamurlu paçaları lime lime sarkıyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** Topuğun arka bölümü: *"Ökçesi basık pabucunun içinde kara ve çatlak topuklu ayakları ellerinden ziyade ortadadır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *hlk.* Saban demirinin geçtiği ağaç parçası.

*→ **ökçe çene***

ökçeci *is.* Ayakkabılar için ökçe yapan veya satan kimse.

ökçe çene *is.* Boru anahtarının kola bağlı olan setleri dışa dönük, hareketsiz çenesi.

ökçeli *s.* Ökçesi olan veya ökçesi yüksek olan topuklu: *"Ayaklarında kalın ökçeli kauçuk pabuçlar."* -A. İlhan.

ökçesiz *s.* Ökçesi olmayan (ayakkabı): *"Ayaklarında kauçuk altlı, ökçesiz ayakkabılar var."* -N. Cumalı.

öke *is.* Deha sahibi kimse, dahi.

ökelik, -ği *is.* Öke alma durumu.

ökleme *is.* Küçük işletmelerde, hayvanların yere çakılan bir kazığa uzun bir iple bağlanarak belirli bir daire içerisinde otlamalarına izin verilen ve bu alandaki yem tamamen otlandıktan sonra kazığın yeri değiştirilmek suretiyle devam edilen bir otlatma sistemi.

ökse *is. Yun. iksos* **1.** Ökse otu saplarından veya çoban püskülü kabuklarından çıkarılan yapışkan macun. **2.** Kuş tutmakta kullanılan, bu macunla bulanmış değnek: *"Tepelere çıkıp kuşlara ökse kuralım."* -A. Gündüz. **3.** *mec.* Erkekleri kendine bağlamasını bilen çok alımlı kadın. **ökseye**

basmak dikkatsizlik ederek zarara uğramak veya yanılmak.

*→ **ökse çubuğu**, **ökse kuşu**, **ökse otu**, **ökse otugiller***

ökse çubuğu *is.* Üzerine ökse sürülmüş değnek.

ökse kuşu *is. zool.* Saka kuşu.

ökseleme *is.* Ökselemek işi veya durumu.

ökselemek Ökse ile yakalamak.

ökseme *is. hlk.* Özlemek, göreceği gelmek, istemek.

ökse otu *is. bot.* Ökse otugillerden, elma, armut, ıhlamur, kiraz,erik gibi ağaçların dalları üzerinde asalak olarak yaşayan, üzüme benzer yemiş veren, saplarından ökse çıkarılan zararlı bitki *(Viscum album).*

ökse otugiller *ç. is. bot.* Taçsız iki çeneklilerden, ökse otu gibi ağaç dalları üzerinde asalak olarak yaşayan bitkileri içine alan bir familya.

öksürme *is.* Öksürmek işi.

öksürmek *(nsz)* **1.** Solunum yolları zarlarının rahatsızlığı sebebiyle akciğerlerdeki havayı birdenbire ve gürültülü bir sesle dışarı vermek: *"Küçük dilini gıcıklayan hıçkırık parçalarını zaptetmek için yutkunuyor, hafif hafif öksürüyordu."* -P. Safa. *"Efendim, çocuk durmaz, koşar, terler, öksürür."* -B. Felek. **2.** Öksürtücü hastalığa tutulmuş olmak: *Çocuk öksürüyor, sokağa çıkarmamalı.* **öksürüp tıksırmak** öksürmek.

öksürtme *is.* Öksürtmek işi.

öksürtmek *(-i)* Öksürmesini sağlamak.

öksürtücü *s.* Öksürten, öksürüğe yol açan.

öksürük, -ğü *s.* **1.** Ciğerlerdeki havanın, solunum organlarının kasılması ve zorlanmasıyla ağızdan gürültü ile çıkması: *"Trende herkes uyuyor, uzun bir öksürük silsilesi ve bazı inliltilerden başka ses yok."* -H. E. Adıvar. **2.** *tıp* Üşütme gibi bir sebeple ortaya çıkan göğüs ingini: *"Sancılı bir öksürükle öksürerek ağlamaya başladım."* -A. Gündüz.

*→ **öksürük otu***

öksürüklü *s.* **1.** Öksürüğü olan, sürekli öksüren. **2.** *mec.* Yaşlı ve hasta: *"Ekseriyeti öksürüklü ise de, henüz rey verecek kadar kolunu oynatabilir."* -F. R. Atay.

*→ **öksürüklü tıksırıklı***

öksürüklü tıksırıklı *s.* Sağlıksız, sağlığı bozuk.

öksürük otu *is. bot.* Gövdesi pullarala kaplı, sarı çiçekli,ekin tarlaları için zararlı, çok yıllık ve otsu bir bitki *(Tussilago farfara).*

öksürük tıksırık, -ğı *is.* Sık sık öksürürken göğüs ingini hastalığı: *"İnsana çok yararmış, hem de öksürüğe, tıksırığa birebirmiş."* -O. C. Kaygılı.

öksürüş *is.* Öksürmek işi veya biçimi.

öksüz *is.* ve *s.* **1.** Anası veya hem anası hem babası ölmüş olan (çocuk): *"Nihayet iki saat uzakta bir köyde öksüz bir kız bulundu."* -Ö. Seyfettin. *"Mektubunu, öksüz bir çocuğun anasını bekler gibi beklediğini unutma."* -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Kimsesiz. **öksüz kalmak 1)** anası veya hem anası hem babası ölmüş olmak; **2)** *kaba* kimsesiz olmak: *Buralarda öksüz kaldım. "O güne kadar yalnızlığımı pek o kadar duymamıştım, birden öksüz kaldım."* -R. H. Karay. **öksüzler anası, öksüzler babası** yoksul ve kimsesiz olanları gözeten kadın veya erkek.

*→ **öksüzdoyuran**, **öksüzsevindiren***

öksüzdoyuran *s.* Çok büyük bardak, çanak ve bunların içindeki yiyecek ve içecek.

öksüzlük, -ğü *is.* **1.** Öksüz olma durumu. **2.** Kimsesizlik: *"Deminki öksüzlük hâlim birden, acaip bir merakla dayanılmaz bir tecessüs hissine dönmüştü."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

öksüzsevindiren *s.* Değeri az, cicili bicili şeyler için söylenir.

öküz *is.* **1.** Çift sürmekte, araba çekmekte kullanılan, etinden yararlanılan, iğdiş edilmiş erkek sığır: *"Öküzünün biri ölünce tarlasını süremedi."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Bön, görgüsüz, kaba, anlayışsız, yeteneksiz kimse. **3.** *argo* Cıvalı zar. **öküz**

arabası gibi çok yavaş. **öküz gibi** aptal, anlayışsız: *"Usta şoför olsa tramvay fren yapınca bunu sezer, gelip öyle öküz gibi bindirmezdi."* -H. Taner. **öküz gibi bakmak** aptalca, hiçbir şey anlamadan bakmak. **öküz öldü, ortaklık bozuldu (veya bitti)** iki ortak veya taraf arasındaki yakınlığın dayandığı sebep yok olunca, bu yakınlık da çözülür. **öküz trene baktığı gibi bakmak** *bk.* öküz gibi bakmak. **öküze boynuzu yük olmaz (veya ağır gelmez)** *tkz.* insan kendi yakınlarını ve kendi işlerini yük saymaz. **öküzün altında buzağı aramak** olmayacak sebeplerle suç ve suçlu bulma çabasında olmak.

→ ***öküz arabası, öküz balığı, öküzburnu, öküz damı, öküzdili, öküzgözü, öküz soğuğu***

öküz arabası *is.* Öküz koşulmuş araba: *"Çeşmenin önünde birkaç öküz arabası ve bir dizi kağnı dinleniyor."* -A. Gündüz.

öküz balığı *is. zool.* Dört kısa ayağı ve üst çenesinden aşağıya doğru sarkık iki büyük dişi olan, 6 m boyunda, foka benzer bir deniz memelisi *(Trigia lyra).*

öküzburnu *is. zool.* Serçegillerden, gagası uzun ve çok kalın, eti yenir bir kuş *(Calao).*

öküz damı *is.* Öküz ahırı.

öküzdili *is. bot.* Sığırdili.

öküzgözü *is. bot.* Birleşikgillerden, sarı renkte, papatyayı andırır bir çiçek ve onun bitkisi, sığır gözü, mastı çiçeği, arnika *(Arnica montana).*

öküzlük, -gü *is. mec.* **1.** Budalalık, sersemlik. **2.** Budalaca, sersemce iş.

öküz soğuğu *is.* Nisanın 15'inden sonra olan fırtınanın adı, sitteisevir.

öl *is. hlk.* Toprağın nemi, yaşlık, höl.

ölçek, -çi *is.* **1.** Birim kabul edilen herhangi bir şeyin alabildiği kadar ölçü. **2.** Tahıl ölçmeye yarar kap, kile. **3.** *esk.* Dört okkaya eşit ağırlık ölçüsü. **4.** *s.* Herhangi bir ölçek miktarında olan: *İki ölçek buğday.* **5.** *coğr.* Bir harita veya resimde görülen uzaklıklarla bunların işaret ettiği, karşılandığı gerçek uzunluklar arasındaki oran: *Yüz binde bir ölçeğinde bir harita.* **6.** *fiz.* Bir ölçü aletinin üzerinde çizgilerle ayrılmış bölüm, kadran.

→ ***ölçek çizgisi***

ölçek çizgisi *is.* Haritanın ölçeğini göstermek için, kenarına çizilen ve her santimetresinin gerçekte kaç kilometreye karşılık olduğunu gösteren doğru.

ölçekli *s. geom.* Ölçek farkıyla aynen bütünü veren geometrik şekil veya eleman.

ölçer *is. hlk.* Ateşi karıştıracak demir kol.

ölçerme *is.* Ölçermek işi veya durumu.

ölçermek *(-i) hlk.* Sönmekte olan ateşi, lambayı canlandırmak.

ölçme *is.* Ölçmek işi.

ölçmek, -er *(-i)* **1.** En, boy, hacim süre gibi nicelikleri kendi cinslerinden seçilmiş bir birimle karşılaştırıp kaç birim geldiklerini belirtmek: *Tarlayı ölçmek. Buğdayı ölçmek. Zamanı ölçmek. "Dükkânda arşınla kumaş ölçmekle ömür çürütemeyeceğimi söyledim."* -N. Cumalı. **2.** *mec.* Aşırı olmamasına dikkat etmek, kontrol etmek: *Sözünü ölçmek. Davranışlarını ölçmek. "Behiç cesaretini ölçtüğü zaman kendisini oldukça kuvvetli buldu."* -P. Safa. **ölçüp biçmek** bir konuda çok ayrıntılı düşünmek, inceden inceye düşünmek, değerlendirmek: *"Bütün söylediklerini geceler süren ölçüp biçmeler sonunda, delillerini bir bir bularak tespit etmiş gibiydi."* -T. Buğra.

ölçtürme *is.* Ölçtürmek işi.

ölçtürmek *(-i)* Ölçmek işini yaptırmak: *"Sanatı yol mühendislerine ölçtürmeyiniz."* -F. R. Atay.

ölçü *is.* **1.** Bir niceliği, o nicelik için kabul edilmiş birimlerden birine göre oranlayarak değerlendirme, mizan. **2.** Bu değerlerlendirmede kullanılan birim, ölçme birimi: *Metre, kilo, litre birer ölçüdür. "Hayalimde birdenbire zaman ölçüsü değişti, gece uzadı, derinleşti."* -R. N. Güntekin. *"Ziyanımız, ölçülere sığmayacak kadar büyüktür."* -R. E. Ünaydın. **3.** Ölçme sunucu bulunan rakam: *Odanın ölçüsü.* **4.** Belirlenmiş boyut: *Elbise ölçüsü. Bel ölçüsü.* **5.** *mec.* Aşırı olmama, ılımlı, uygun olma durumu: *Hiçbir şeyde ölçüyü aşma-*

malı. **6.** *mec.* Değer, itibar: *"Şimdiki ölçülere uymaz bir biçimi vardı."* -Y. Z. Ortaç. **7.** *mec.* Ölçüt. **8.** *müz.* Bir ezginin eşit bölümlere ayrılışı. **9.** *ed.* Bir manzumedeki dizelerin hece ve durak bakımından denk oluşu, vezin. **ölçü almak** 1) yapılacak bir şeyin üzerinde kullanılacağı nesneye uygunluğunu sağlayabilmek için o nesneyi ölçmek; 2) (terzi) vücut ölçülerini tespit etmek. **ölçü vermek** (terziye, ayakkabıcıya, marangoza) yapılacak işle ilgili ölçüleri bildirmek. **ölçüyü kaçırmak** yiyip içmekte veya davranışlarda aşırı gitmek: *"Adetinin aksine, ölçüyü biraz kaçırmış, dayanabileceğinden çok içmişti."* -H. Z. Uşaklıgil. *"Ateşli tartışmalara girdiği zaman bile ölçüyü kaçırmazdı."* -H. Taner.

→ ***ölçülü biçili***

ölçü bilimci *is.* Ölçü bilimi ile uğraşan kimse.

ölçü bilimi *is.* Ağırlıkları ve ölçüleri inceleyen bilim dalı, metroloji.

ölçücü *is.* Ölçme işini yapan kimse.

ölçülebilir *s.* Ölçme işine konu olabilir fiziksel büyüklük.

ölçülen *is. fiz.* Bir ölçme işlemine imkân sağlayan fiziksel büyüklük.

ölçülendirme *is.* Ölçülendirmek işi.

ölçülendirmek *(-i)* Ölçme işlemlerini bir düzlem üzerine aktarmak.

ölçülme *is.* Ölçülmek işi.

ölçülmek *(nsz, -le)* Ölçmek işine konu olmak: *"Bu eksiklik ve yenilik temsilcileri her zaman yaşla ölçülmez."* -H. E. Adıvar.

ölçülü *s.* **1.** Ölçüsü alınmış, ölçülmüş. **2.** *ed.* Belli bir ölçüye göre düzenlenmiş olan (manzume, düz yazı), vezinli: *"...şiirleri, ölçülü, uyaklı sağlam şiirler."* -N. Cumalı. **3.** *mec.* Davranış ve düşüncelerinde aşırı olmayan, ılımlı, mutedil, hesaplı: *"Rabia ile iki dansımda da gayet ölçülü, vakarlı hareket etmiştim."* -R. H. Karay. *"Her gün birbirine benzeyen ölçülü, kavgasız yaşayış bilmeyerek, ikisini de usandırdı."* -M. Ş. Esendal.

→ ***ölçü bilimci, ölçü bilimi***

ölçülü biçili *s.* Özenle hazırlanmış, iyice hesaplanmış: *"Fakat bütün bu ölçülü biçili büyük adam tedbirlerine rağmen ne de olsa çocuktum."* -R. N. Güntekin.

ölçülülük, -lü *is.* Ölçülü, dengeli olma durumu, ılım, itidal.

ölçüm *is.* **1.** Ölçmek işi. **2.** Ölçerek elde edilen sonuç: *Bu alanın ölçümü iki kilometre karedir.* **3.** Ölçümlemek sonucu, takdir.

ölçümleme *is.* Değerlendirme, değer biçme.

ölçümlemek *(-i)* **1.** Muhakeme etmek. **2.** Akıl süzgecinden geçirmek, sonuç almak, takdir etmek.

ölçümlü *is. geom.* Metrik.

ölçün *is.* Standart.

ölçünlü *s.* Standart.

ölçünme *is.* Ölçünmek işi veya durumu.

ölçünmek *(-i)* Bir şeyi uzun uzun düşünüp hesaplamak, teemmül etmek.

ölçüsüz *s.* **1.** Ölçülmemiş, ölçüsü alınmamış olan. **2.** Pek çok, aşırı, gelişigüzel, rastgele: *"Şüphe yok ki ölçüsüz bir para israfı bu boçları daha çoğaltacak, hiç azatmayacaktı."* -P. Safa. **3.** *zf.* Nereye varacağı düşünülmeksizin, yerli yersiz: *Ölçüsüz konuşmak.* **4.** *ed.* Ölçüsü olmayan, vezinsiz.

ölçüsüzlük, -lü *is.* Ölçüsüz olma durumu: *"Golleri ballandıra ballandıra anlatmak ölçüsüzlük ve basitlikti."* -H. Taner.

ölçüş *is.* Ölçmek işi veya biçimi.

ölçüşme *is.* Ölçüşmek işi.

ölçüşmek *(nsz, -le)* **1.** (biriyle) Yan yana gelerek boy bakımından ölçülmek. **2.** Yarışmak, müsabaka yapmak. **3.** *mec.* Karşılaştırmak, mukayese etmek: *"Zekâ ölçüşmesinde çoğu erkeklerden üstün olan Halide Edip..."* -H. Taner.

ölçüştürme *is.* Ölçüştürmek işi veya durumu.

ölçüştürmek *(-i)* **1.** Ölçüşmek işini yaptırmak. **2.** Aradaki farkı bulmak için iki şeyi yan yana getirmek, karşılaştırmak, mukayese etmek.

ölçüt *is.* Bir yargıya varmak veya değer vermek için başvurulan ilke, kıstas, mısdak, kriter: *Zenginlik her zaman çalış-*

kanlığın ölçütü olamaz. "Geç kalmış bile olsak, biz Batı'ya, Batı'nın uygarlık ölçü ve ölçütlerine çoktan uymuşuz." -T. Dursun K.

öldüresiye *zf.* Öldürürcesine: *"Zil zurna sarhoş gelir, gık diyeni öldüresiye dövermiş."* -A. İlhan.

öldürme *is.* Öldürmek işi: *"Meğer eskiden, öldürme vasıtası ne kadar az ve korunma çaresi ne kadar çokmuş."* -R. E. Ünaydın.

öldürmek *(-i)* **1.** Bir canlının hayatına son vermek: *"Öldüreceği, lâf söyleteceği adamı diri diri fırına kor, gözünün önünde yakardı."* -Ö. Seyfettin. **2.** (bitki için) Solup kurumasına sebep olmak: *Susuzluktan çiçekleri öldürdü.* **3.** *mec.* (bazı şeylerin) Dirliğini, tazeliğini veya sertliğini gidermek: *Soğanı tuzla ezip öldürmek.* **4.** Çok üzmek veya aşırı yormak: *Bu yol bizi öldürdü. "Ölüm bir eve girince sağ kalanları da biraz öldürüyor."* -P. Safa. **5.** (zaman anlatan kelimelerle) Boşuna geçmek: *Bütün bir günü öldürdük.* **6.** Ölmesine yol açmak: *Bu adamı içki öldürdü.* **7.** Sağlığını bozmak, rahatsızlık vermek: *Bu hava bizi öldürüyor.* **8.** *mec.* Yok olmasına, ortadan kalkmasına, azalmasına yol açmak: *Savaş birtakım sanayi kollarını öldürdü.* **9.** *mec.* Etkisini ve gücünü azaltmak: *"Sırf kendi için okuyan, gezen, eğlenen bir aydın, kendini yaşarken öldürmüyor mu?"* -H. Taner.

öldürtme *is.* Öldürmek işi.

öldürtmek *(-i, -e)* Öldürmek işini yaptırmak.

öldürücü *s.* **1.** Öldüren, ölüme sebep olan, ölüme yol açan: *Sıçan otu öldürücü bir maddedir. "Öldürücü bir kalp aksesinin bazen saatlerce sürebileceğini gayet iyi biliyor."* -P. Safa. **2.** *mec.* Bayıltıcı, bunaltıcı, sıkıcı, yorucu: *Öldürücü sıcaklar başladı. "Paketin kayboImuş, çalınmış olması ihtimalinin verdiği korku, öldürücü bir korkuydu."* -S. F. Abasıyanık.

öldürülme *is.* Öldürülmek işi.

öldürülmek *(nsz)* Öldürmek işine konu olmak: *"Meçhul birisi tarafından öldürülmüştü."* -A. Gündüz.

öldürüş *is.* Öldürmek işi veya biçimi.

ölesiye *zf.* Ölecek kadar: *"Yusuf Efendi seni ölesiye seviyor Feride, dedi."* -R. N. Güntekin.

ölet *is. hlk.* Öldürücü hastalık salgını, kıran.

öleyazma *is.* Öleyazmak işi veya durumu.

öleyazmak *(nsz) (öle'yazmak)* Ölecek duruma gelmek, yaklaşmak: *Sıcaktan öleyazdı.*

ölgün *s.* **1.** Dirliği, canlılığı, tazeliği kalmamış, pörsümüş, solmuş: *"Bataklıklardan henüz sazlar süzgün, nilüferler çürük, kurbağalar yorgun ve sular ölgün değildi."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Gücü azalmış, zayıflamış: *"Canlı olmaya çalışan ölgün adımlarla kapağı odasına attı."* -H. Taner.

ölgünlük, -gü *is.* Ölgün olma durumu.

ölme *is.* Ölmek işi: *"O kafile her vatandaşın maddi ve manevi hak selâmet ve saadeti için ölmeye gidiyordu."* -H. E. Adıvar.

ölmek, -ür *(nsz)* **1.** Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek. **2.** (bitki için) Solmak: *Bu çiçekler dayanmaz, çabuk ölür.* **3.** *mec.* Bazı sebeplerle çok sıkıntı veya acı çekmek. **4.** *mec.* Değerini, geçerliğini, gücünü yitirmek, kullanılmamak: *Bu usul öldü artık. Ölmüş diller.* **(birinin) öl dediği yerde ölmek, kal dediği yerde kalmak** onun sözünden hiç çıkmamak. **ölenle ölünmez** çok sevilen birinin ölümünde çok yas tutulmamasını, hayatın sürüp gideceğini anlatır: *"Allah geride kalanlara ömür versin, ölenle ölünmez; konuşacağız da, gezeceğiz de, yiyeceğiz de, içeceğiz de..."* -R. N. Güntekin. **ölme eşeğim, ölme (yaza yonca bitecek)** *tkz.* umutsuz bir bekleyişi anlatmak için söylenir. **ölmek var, dönmek yok!** "neye mal olursa olsun bu iş yapılacak; yapılmasından kaçınılmayacak" anlamında kullanılır: *"Bu defa artık ölmek var, dönmek yoktur."* -R. N. Güntekin. **ölüp ölüp dirilmek** çok sıkıntı, acı çekmek veya çok ağır hastalık geçirmek: *"Çünkü çiçek kokusu, Proust'un tıknefes nöbetlerinde ölüp ölüp dirilmesine*

yol açarmış." -S. Birsel. **ölür müsün, öldürür müsün?** çok kızılacak bir terslik karşısında kalındığında söylenir.

ölmez *s.* **1.** Ölümsüz olduğuna inanılan, kalıcı olan: *"Her kim ki olursa bu sırra mazhar / Dünyaya bırakır ölmez bir eser."* -Âşık Veysel. **2.** *mec.* Çok dayanıklı, kolay eskimeyen. **ölmez çiçek** *bk.* ölmez çiçek. **ölmez oğlu** *bk.* ölmezoğlu.

→ ***ölmez çiçek, ölmez otu***

ölmez çiçek, -ği *is. bot.* Basit ve tüylü yapraklı, parlak sarı çiçekleri uzun zaman saklanabilen, özel kokulu, çok yıllık ve otsu bir bitki, yayla gülü *(Helichrysum).*

ölmezleştirme *is.* Ölmezleştirmek işi.

ölmezleştirmek *(-i)* Ölümsüzleştirmek.

ölmezlik, -ği *is.* Ölmez olma durumu, ölümsüzlük.

ölmezoğlu *s. hlk.* Çok dayanıklı şeyler için söylenir: *Bu kumaş ölmezoğlu.*

ölmez otu *is. bot.* Beyaz, mor veya firfiri çiçek açan otsu bitki *(Xeranthemum).*

ölmüş *s.* **1.** Ölen, ölü olan: *Ölmüş bir hayvan.* **2.** *is.* Geçmişte ölen kimse: *Ölmüşlerinin canı için. "Avni Hurufi Efendi, iki ölmüş çocuk babası olan bu adama acıdı."* -M. Ş. Esendal.

ölü *s.* **1.** Hayatı sona ermiş olan, artık yaşamıyor olan: *"Bir gün gelip ölülerimizi parayla taşıtacağımızda şüphe yok."* -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Sönük, güçsüz: *Ölü kandil.* **3.** *mec.* Yaşanılmayan veya çok durgun, hareketsiz: *"Ölü kentler, boş kaleler, eski saraylar."* -N. Cumalı. **4.** *mec.* Sıcaklığı, canlılığı olmayan: *Ölü bir konuşması var.* **5.** *is.* Ölmüş insan, müteveffa, mevta: *Ölüyü gömmüşler. "Boş ver diyordu uykumda, ölüler / boş ver kardeşim dünya işlerine."* -C. S. Tarancı. **6.** *is.* (isim tamlamalarında belirtilen durumda) Hayvan leşi: *Bir tavuk ölüsü.* **ölü gibi** hiç kımıldamadan, hareketsiz: *"Arkadaşlarım ölü gibi uyuklarken, ben sabahlara kadar dansediyordum."* -R. N. Güntekin. **ölü gözü gibi** (ışık için) sönük, fersiz. **ölü gözü kadar** çok az, damla, bu katre: *"Üç yıldır bizim oralarda kuraklık var. Hele bu yıl ölü gözü kadar rahmet görmedik."* -R. N. Güntekin. **ölü gözünden yaş ummak** hiç olmayacak yerden, mümkün olmayan durumda yardım veya destek beklemek: *"Ölü gözünden yaş imam evinden aş umardı."* -R. H. Karay. **ölümü öp** bir konuda karşısındakini ikna etmek için kullanılan kesin yemin sözü: *"Sevim, Beyhan'ın ölümü öp diye ısrarla getirdiği pastasından bir dilim yedi."* -H. Taner. **ölüsü ortada kalmak** cenazesini kaldıracak kimse bulunmamak. **(birinin) ölüsünü öpmek** yemin sözü olarak kullanılır: *Anamın ölüsünü öpeyim ki doğru söylüyorum.* **ölüyü güldürmek** çok güldürmek: *"Nadide Hanım, ilâhi kadın nereden de bulur? Vallahi ölüyü güldürür, derdi."* -R. N. Güntekin.

→ ***ölü açı, ölü dalga, ölü deniz, ölü dil, ölü doğum, ölü fiyatına, ölü helvası, ölü kandilli, ölü mevsim, ölü nokta, ölü örtü, ölü renk, ölü saat, ölü salı, ölü sezon, ölü yatırım, ölü yemeği, ölü yıkama, ölü yıkayıcı, ölü zaman***

ölü açı *is. ask.* Doğal veya yapay bir engel dolayısıyla gözetlemenin veya atışın mümkün olmadığı yer veya bölge.

ölü dalga *is. coğr.* Hızı azalmış olarak gelen dalga.

ölü deniz *is.* **1.** Fırtınadan sonra tamamıyla sakin duruma gelmiş deniz. **2.** Dalgasız, açık denizden etkilenmeyen deniz.

ölü dil *is.* Günümüzde kullanılmayan, konuşulmayan, sadece elimizde belgeleri olan dil.

ölü doğum *is. tıp* Bebeğin ölü doğması durumu.

ölü fiyatına *zf.* Değerinden çok ucuza, yok pahasına.

ölü helvası *is.* Ölü evinde pişirilip konuklara dağıtılan un veya irmik helvası.

ölük *s. hlk.* Canlılığı azalmış, hâlsiz.

ölülük, -ğü *is.* Cansız kalma durumu, cansızlık: *"Kış müthiş olacak, kar yolları kapayacak, bembeyaz ovada ölülük uzayıp gidecek."* -S. F. Abasıyanık.

ölüm *is.* **1.** Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona

ermesi, mevt, irtihal, vefat: *Her hastalığın sonu ölüm değildir. "Çenesinde babamın ölüm günü gördüğüm asabî buruşmalar var."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Ölme biçimi: *Yanarak ölümü, feciydi.* **3.** İdam cezası: *Ölüme mahkum oldu.* **4.** Sona erme, yok olma, ortadan kalkma: *Küçük sanayiin ölümü.* **5.** *mec.* Çok büyük sıkıntı, üzüntü: *Oraya gitmek bizler için ölümdür. "Sürgün benim için ölüm gibi bir şey olmuştu."* -R. N. Güntekin. **6.** *ünl.* Ölmesi istenen kimse veya şey için kullanılır: *Zalimlere ölüm!* **ölüm Allah'ın emri 1)** herkes ölecek, ölmek mukadderdir; **2)** tehlikeli bir karar verme durumunda "ölümden korkmuyorum, ölümü bile göze alıyorum" anlamında kullanılır: *Ölüm Allah'ın emri bu işi yapacağım.* **ölüm hak miras helâl** ölüm nasıl normal bir olaysa mirasın paylaşılması da olağan bir iştir. **ölüm ölüm de, hırlamaya ne borcum var?** sıkıntı, üzüntü, keder, dert veya yoksulluk çekmektense ölüm daha iyidir. **ölüm var dirim var** "insan her an ölebilir de yaşayabilir de" anlamında önlem almayı öğütler: *Ölüm var dirim var, bu parayı alıp saklamalı. Ölüm var dirim var, ayrılmadan helâlleşelim.* **ölümle burun buruna gelmek** ölümle sonuçlanabilecek çok büyük bir tehlike ile karşılaşmak. **ölümle öç alınmaz** düşmanların ölümünden sevinç duymak insanlığa yakışmaz. **ölümü göze almak** elde etmek istediği sonuç uğruna ölmekten korkmamak: *"Kimbilir hangi aşiftenin biri idi bu, ölümü göze alarak arkasından koştuğun mahlûk?"* -R. H. Karay. **ölümün soluğunu ensesinde duymak** her an öleceğini beklemek, ölüm korkusu ile dolu olmak: *"Yüz yaşından daha çok insan ne kadar yaşar ki, ölümün soluğunu ensemde duyuyorum."* -Y. Kemal. **ölümüne susamak** (veya **ölüme koşmak**) ölümü kendi üzerine çekecek tehlikeli davranışta bulunmak: *"Ölümüne susamış kimse meydana çıksın."* -O. V. Kanık.

→ ***ölüm cezası, ölüm dirim, ölüm döşeği, ölüm emri, ölüm fermanı, ölüm kalım, ölüm kalım meselesi, ölüm kalım savaşı, ölüm korkusu, ölüm oranı, ölüm orucu, ölüm sessizliği, ölüm sigortası, ölüm sükûtu, ölüm tazminatı***

ölüm cezası *is. bk.* idam cezası.

ölümcül *s.* **1.** Ölümle sona erme ihtimali olan veya ölümle sona eren: *Ölümcül bir hastalık.* **2.** Can çekişen.

ölüm dirim *s.* Hayatî önemi olan.

ölüm döşeği *is.* **1.** Ölüm hâlinde, ölmek üzere: *"Gelemezdim annemi ölüm döşeğinde nasıl bırakardım?"* -Ö. Seyfettin. *"Ali Nusret yatağına, daha doğrusu ölüm döşeğine düşmüş."* -A. Ş. Hisar. **2.** Son nefesinin verileceği yatak veya yer: *"Ölüm döşeğine yattığı zaman geçmiş olsuna uğrayan postacı Hafiz'a garip bir ümitle baktığı hâlâ gözümün önüne gelir."* -S. F. Abasıyanık.

ölüm emri *is.* Birinin mutlaka ölmesi gerektiğini bildiren emir.

ölü mevsim *is.* Herhangi bir işin, faaliyetin veya hareketliliğin durgunlaşıp yavaşladığı süre.

ölüm fermanı *is.* Bir kimsenin, ölmesini gerektiren durum, iş vb.

ölüm kalım *is.* Her türlü tehlikeyi göze alma.

ölüm kalım meselesi *is.* Yok olmamak amacıyla girişilen mücadele.

ölüm kalım savaşı *is.* Ölüm kalım meselesi: *"Kurtuluş Savaşı'nda bir ölüm kalım savaşı içinde idik."* -H. Taner.

ölüm korkusu *is.* Ölme tehlikesiyle yüz yüze gelmekten duyulan korku, can korkusu.

ölümlü *s.* **1.** Gelip geçici, kalımsız, fani: *"Onu hâlâ hiç olmazsa rüyalarında ölümlülerin sevdiği gibi sevebilir."* -H. E. Adıvar. **2.** *is.* İnsan.

→ ***ölümlü dünya***

ölümlü dünya *is.* Sonunda öleceğimiz dünya, fani dünya: *"Şu ölümlü dünyada gençliklerinin keyfini güzel güzel çıkarıyorlar."* -H. Taner.

ölümlük, -ğü *is.* Bazı kimselerin, öldüklerinde cenazelerinin kaldırılmasına harcanmak için biriktirdikleri para.

→ ***ölümlük dirimlik***

ölümlük dirimlik *s.* Ölüm döşeğinde, ağır hasta yatarken kimseye muhtaç olmamak için elde tutulan (para, mal): *"Ölümlük dirimlik parasından birazını kocasına verdi. Yiyecek almaya gönderdi."* -A. Kutlu.

ölümlülük, -ğü *is.* Ölümlü olma durumu, fena (II).

ölüm oranı *is.* Bir ülkede toplam nüfus içindeki ölüm sayısının ortaya çıkardığı oran.

ölüm orucu *is.* Herhangi bir amaca ulaşmak için sonunda ölümü bile göze alarak tutulan oruç.

ölümsek *s. hlk.* Ölümcül: *"Bir ölümsek tay için gözlerini verdi, şimdi de neredeyse canını verecek."* -Y. Kemal.

ölüm sessizliği *is.* Derin sessizlik.

ölüm sigortası *is.* Sigortalının ölümü hâlinde sigortalayan tarafından ödenmesi kabul edilen parayı gösteren sigorta türü.

ölümsü *s.* Ölümü andıran, ölüm durumuna yakışan: *Ölümsü bir sessizlik.*

ölüm sükûtu *is.* Yoğun ve derin sessizlik. **ölüm sükûtu çökmek** yoğun ve derin sessizlik kaplamak: *"Masanın başına oturduğum zaman ortalığa gerçekten ölüm sessizliği çöktü."* -R. N. Güntekin.

ölümsüz *s.* **1.** Hiçbir zaman ölmeyecek olan, ebedî, lâyemut: *"Nerede o süngü takmış birliğinin önünde ölümsüz gibi saldıran genç subay?"* -A. İlhan. **2.** Hiç unutulmayacak, daima anılacak olan, ebedî. **3.** *is.* Hiç unutulmayacak olan kimse.

ölümsüzleşme *is.* Ölümsüzleşmek işi.

ölümsüzleşmek Ölümsüz olmak, ölümsüz duruma gelmek: *"Ne olursa olsun tanrılaşır, ölümsüzleşir, o tiyatroda."* -N. Cumalı.

ölümsüzleştirme *is.* Ölümsüzleştirmek işi.

ölümsüzleştirmek *(-i)* Ölümsüz duruma getirmek.

ölümsüzlük, -ğü *is.* **1.** Ölümsüz olma durumu, ölmezlik. **2.** Kalıcılık, ebedîlik.

ölüm tazminatı *is.* Sözleşmeye göre, ölüm hâlinde ölenin geride bıraktıklarına işveren tarafından ödenen para.

ölünme *is.* Ölünmek işi veya durumu.

ölünmek Herhangi biri ölmek: *Yurt, uğurunda ölünür.*

ölü nokta *is.* Gözden uzak yer.

ölü örtü *is.* Dökülen yaprak ve başka bitki kalıntılarından oluşan örtü.

ölü renk, -gi *is.* Parlaklığı olmayan, donuk renk.

ölü saat, -ti *is.* Herhangi bir faaliyet, iş veya durum sırasında yitirilmiş süre veya zaman: *"Hâlde iş gecenin ölü saatlerinde biter."* -N. Cumalı.

ölü salı *is. hlk.* Teneşir.

ölü sezon *is.* Turizm sezonunun en durgun olduğu dönem.

ölüsü kandilli *is. argo* İyi gitmeyen bir iş için sövgü yerine kullanılır.

ölüsü kınalı *is. bk.* ölüsü kandilli.

ölüş *is.* Ölmek işi veya biçimi.

ölü yatırım *is.* Ticaret veya sanayide kâr getirmeyen, geleceğe veya pazar imkânı bulunmayan yatırım.

ölü yemeği *is.* Ölü evine komşu veya akrabalar tarafından hazırlanıp getirilen yemek.

ölü yıkama *is.* Dinî kurallara göre, ölüyü gömülmeden veya kefene sarmadan önce yıkamak işi.

ölü yıkayıcı *is.* Dinî kurallara göre, ölüyü kefenlenmeden veya gömülmeden önce yıkayan kimse.

ölü zaman *is. bk.* ölü saat.

ömrübillâh *zf. (ömrübillâ:h) Ar. 'umru bi'l-lah hlk.* Şimdiye değin veya hiçbir vakit: *"Ömrübillâh güneşi üzerine doğdurmamış olmakla övünüyor."* -H. Taner.

ömrühayat *is. (-ya:tı) Ar. 'umr u ḥayât* Geçirilen, yaşanılan bütün ömür boyu: *"Ben ömrühayatımda bir gün bile şekvacı olmadım."* -A. İlhan.

ömrünce *zf. (ömrü'nce)* Ömrü boyunca, yaşadığı süre içinde: *"Bizim salaş bütün ömrünce kaç defa süpürülmüş, kaç defa yıkanmış?"* -A. Gündüz.

ömür, -mrü *Ar. 'umr* **1.** Yaşama veya var olma süresi, yaşam, hayat: *Çınarın ömrü uzun olur. "Yok yere geçirdim günü,*

ah nideyim ömrüm seni." -Yunus Emre. *"Ömründe ilk defa harp mıntıkasına giren bir asker heyecanı duyuyorduk."* -Ö. Seyfettin. **2.** *s. mec.* Çok hoşa giden: *Bu adamın arkadaşlığı ömürdür.* **ömür çürütmek** uzun zaman emek vermiş olmak veya boşuna vakit geçirmiş olmak. **ömür geçirmek** yaşamak: *"...ihtiyar adam hazin bir ömür geçiriyordu."* -F. R. Atay. **ömür sürmek 1)** iyi ve rahat yaşamak; **2)** yaşamı belli şartlar içinde sürüp gitmek. **ömre bedel** bir ömre değecek kadar (iyi, güzel, değerli): *"Orada ümitler ve hayal sukutlarıyla geçen, bir ömre bedel hareketli hayatı!"* -R. H. Karay. **ömürler olsun** eli öpülenin öpene "çok yaşa" anlamında söylediği söz. **ömrü oldukça** yaşadıkça. **ömrü uzamak** uzun süre yaşamak veya çok dayanmak. **ömrü vefa etmemek** bir sonuca ulaşmadan ölmek. **ömrümün varı** sevgi sözü olarak kullanılır: *"Yürü dilber, yürü ömrümün varı."* -Halk türküsü. **ömründe** hiçbir zaman: *"Ömrümde bu kadar sıkıntı çektiğimi bilmiyordum."* -A. Gündüz. **ömrüne bereket** "ömrün uzun olsun!", "var ol!", "sağ ol" anlamında kullanılır.

→ ***ömrübillah, ömrühayat, ömür adam, ömür boyu, ömür boyunca, ömür törpüsü***

ömür adam *is.* Neşeli, hoş sohbet, komik, eğlendiren ve beğenilen kimse.

ömür boyu *zf.* Sağ kalındığı, yaşandığı sürece.

ömür boyunca *zf.* Hayatı devam ettiği süre içinde, sağ olduğu sürece: *"Senin yüzünden bir hâl olursa, azabını ömür boyunca çekersin ağabey, diye söyleniyor."* -H. Taner.

ömürlü *s.* **1.** Ömrü uzun olan: *Tanrı ömürlü etsin.* **2.** Uzun süreli: *Arkadaşlıkları ömürlü olmadı.*

ömürsüz *s.* **1.** Ömrü kısa olan. **2.** *mec.* Kısa süren, yararsız.

ömür törpüsü *is.* Uzun ve üzücü iş.

ön *is.* **1.** Bir şeyin esas tutulan yüzü. **arka** karşıtı: *"Bir garip duygu ile pencerenin önüne gittim."* -R. E. Ünaydın. *"Beş on kişi, köşkün önünde toplandık."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bir şeyin esas tutulan yüzünün baktığı yer, karşı: *"Altmış yaşında anamın önünde sigara içmek istemezdim."* -B. Felek. **3.** Bir kimsenin ilerisi: *"Bir aralık önümüzden şarkı sesleri geldi."* -S. F. Abasıyanık. **4.** Yakın gelecek zaman: *Önümüz kış.* **5.** Giyeceklerin genellikle göğsü örten bölümü: *"Uçuk siyah renkli çarşaf pelerinin önü açık."* -P. Safa. **6.** *s.* Benzerler arasında bakılan veya gidilen yönde olan: *"Ben, Anafartalar'da Mustafa Kemal'in bulunduğu en ön siperlerde de kurşun attım."* -A. Gündüz. **7.** Bazı kelimelerin başına getirilerek kelimenin anlamına "önce olan" veya "ilk kavramı" katar: *Ön söz. Ön görüşme. Ön sezi.* **8.** Civar, yöre: *Kanlıca önlerine geldiler.* **önde gelmek** önemli durumda olmak. **öne almak** (veya **alınmak**) bir şey veya bir kimseye öncelik tanımak (tanınmak): *"Sıraya koyunca en önemlisini öne almak lâzım geldi."* -B. Felek. **öne düşmek 1)** önden yürümek; **2)** kılavuzluk etmek: *"Siz öne düşün. Ne derseniz onu deriz."* -A. Rasim. **öne sermek** ortaya koymak, meydana çıkarmak, göstermek: *"Yendiğimiz orduların bize üstün gelişi, bu çok acı hakikatı önümüze serdi."* -O. S. Orhon. **öne sürmek 1)** (birini) ilkin harekete geçmesi için önermek; **2)** ileri sürmek. **önü alınmak** önlenmek: *Yangının önü alındı.* **önünce** (veya **önünden**) -den biraz önce. **önünde ardında gidilmez** arkadaşlığına güvenilmez. **(birinin) önünde perende atılmamak** aldatılmamak. **önüne arkasına bakmadan** iyi hesap etmeden, düşüncesizce. **önüne bakmak** utanmak, utancından cevap vermemek: *"Yeni gelen, birkaç dakika sustuktan, önüne baktıktan sonra birdenbire söylenmeğe başladı."* -M. Ş. Esendal. **önüne bir kemik atmak** *bk.* ağzına bir kemik atmak. **önüne çıkmak 1)** rastlaşmak, karşılaşmak, karşısına çıkmak; **2)** *mec.* ilk defa görmek, yüz yüze gelmek: *"Kim olursa olsun önüme çıkanla yeniden evleneceğim."* -S. F. Abasıyanık. **3)** yolunu kesmek için birdenbire karşı durmak: *"Kasabaya kömür indiren dağ köylülerinin önlerine çıkıp yol kesen haydutlar."* -M. Ş.

Esendal. **önüne dikilmek 1)** gelip karşısında durmak; karşısına dikilmek; **2)** karşısındakine engel olmak istediğini söz veya davranışıyla göstermek. **(bir işin) önüne geçmek 1)** birinin önünden yürümek: *"Adam hemen geldi, önüne düştü, konuşmadan evine vardılar."* -Y. Kemal. **2)** birine kılavuzluk etmek: *"Delikanlı Haydar Usta'nın önüne düştü, Hasip Beyin evine geldiler."* -Y. Kemal. *"Bütün siyasi tedbirler öyle bir tehlikeli hareketin önüne geçmek için alınmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **önüne geçmek önüne geçmek 1)** yolunu kesmek; **2)** önlemek: *"Bütün siyasi tedbirler öyle bir tehlikeli hareketin önüne geçmek için alınmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **önüne gelen** karşısına çıkan, rasgele, olur olmaz kimse: *Önüne gelene derdini anlatıyor.* **önüne geleni kapar, ardına geleni teper** arsız, huysuz, geçimsiz (kimse). **önüne katmak** önden yürütüp kendisi ardı sıra gitmek: *"Hep birden ayağa kalktılar, bizi de önlerine kattılar, yola düştük."* -M. Ş. Esendal. **(bir şeyin) önünü almak** önlemek: *"...fakat bunun derecesini yanlış hesap ettikleri için önünü almak hususunda lâzım gelen tetikliği gösteremediler."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **önünü ardını düşünmemek** sonucun ne olacağını hesaplamamak, ilerisini gerisini düşünmemek. **önünü kesmek 1)** yolunu kesmek; **2)** (akarsu için) akmasına engel olmak.

→ ön ad, ön alım, ön alım hakkı, ön avurt, ön avurt ünsüzü, önayak, ön belirti, ön bilgi, ön bilim, ön çalışma, ön damak, ön damak ünsüzü, ön denetim, ön deyi, ön deyiş, ön ek, ön göğüs, ön gün, ön kol, ön kol kemiği, ön koşul, ön lisans, ön oda, ön oluş, ön oluşum, ön seçici, ön seçim, ön ses, ön ses düşmesi, ön sezi, ön sezili, ön soruşturma, ön söz, ön sözleşme, ön şart, ön tasar, ön tasım, ön teker, ön türeme, ön uyum, ön vurgu, ön yargı, ön yargılı, ön yüzbaşı

ön ad *is. gr.* **1.** Kişilere verilen ilk ad. **2.** Sıfat.

ön alım *is. huk.* Bir mülk kaça satın alınmışsa, o mülke o para ile sahip olma, şufa.

→ ön alım hakkı

ön alım hakkı *is. huk.* Üçüncü kişiye satılan bir mülkü bir kimsenin öncelikle satın almasına yetki veren hak, şufa hakkı.

ön avurt *is. anat.* Avurdun ön bölümü.

→ ön avurt ünsüzü

ön avurt ünsüzü *is. gr.* Dil ucunun ön damağa çarpmasından oluşan ve dilin yanlarından çıkan ünsüz.

önayak *s.* Bir işte öncü, işi yürüten (kimse). **önayak etmek** bir işe, birinin başlamasını, girişmesini istemek: *"O kadar şiddetle karşı koyduğu bir teşebbüse şimdi neden kendisini önayak etmek istiyordu?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **önayak olmak** bir işe ilkin başlayıp herkesi arkasından sürüklemek: *"Bu işte de önayak olmuş ve neler becermiş."* -R. N. Güntekin. *"Bu ad takmada, büyüklerimiz önayak olurlarsa başkaları ne demezler?"* -H. R. Gürpınar. *"Ertesi gün, eşe dosta, bu işe önayak olanlara yardım etti."* -A. Gündüz.

ön belirti *is.* Belirtilerin ilk olarak belli olanı.

ön bilgi *is.* Herhangi bir konuda derinlemesine bir araştırma yapmadan sağlanan birtakım bilgiler.

ön bilim *is. fel. esk.* Dinî inanışa göre Tanrının gelecekteki her şeyi önceden bilmesi.

önce *zf.* **1.** İlk olarak, başlangıçta: *Önce o söyledi. "Önce, sabahleyin bir defa yalnız yürümeye çıkıyorum."* -H. E. Adıvar. *"Önce hep birlikte basın suçunu tarif edelim."* -B. Felek. **2.** (zaman anlatan kelimelerden sonra getirilerek) Şu kadar zamanın geçmiş bulunduğunu anlatır: *"On yedi yıl önce bu kasabada geçirdiğim ilk gece gözümün önüne geliyor."* -R. N. Güntekin. *"Demin söyledikleri bana sadece daha önce olup bitenleri düşündürdü."* -T. Buğra. **3.** *is.* Baştaki, geçmişteki bölüm, geçmiş zaman. **önce can sonra canan** insanların bencil olduklarını, önce kendilerini, sonra yakınlarını ve sevdiklerini düşündüklerini belirtir.

→ önce bilim

önce bilim *is. bk.* ön bilim.

öncecilik, -ği **1.** Bir şeyi başkalarından önce yapma işi, insiyatif. **2.** Önde gelmek işi.

önceden *zf. (ö'nceden)* Başlarken, başlangıçta, daha önce, evvelce: *Önceden bilmiyordu, sonra öğrendi.*

önceki *is.* Önce olan, evvelki, mukaddem, sabık: *Önceki başkan.*

öncel *is.* **1.** Bir görevde, meslekte kandinden önce yerini tutmuş olan kimse, selef, **ardıl** karşıtı. **2.** (çokluk olarak) Bizden önce yaşamış olanlar. **3.** *man.* Sonucun çıkarıldığı önerme veya önermeler.

→ öncel belirleme, öncel düzen

öncel belirleme *is. fel.* Tanrının her şeyi önceden bildiği dogmasına dayanılarak, her şeyin önceden Tanrıca düzenlenmiş olduğunu anlatan terim.

öncel düzen *is. fel.* Ruhla beden arasındaki ilişkinin Tanrıca önceden düzenlendiğini ileri süren öğreti.

önceleme *is.* Öncelemek işi.

öncelemek *(-i)* Bir şeyi önceden yapmak, geri bırakmakmak, önc almak, takdim etmek.

önceleri *zf. (ö'nceleri)* Önceki zamanda, başlangıçta: *Önceleri böyle şeyler yoktu. "Önceleri kapıldığım münasebetsiz düşünce, kafamdan defolup gitmişti."* -R. H. Karay.

öncelik, -ği *is.* Bir şeyin öbüründen önce olması durumu, takaddüm.

öncelikle *zf. (önceli'kle)* Öne alınarak, daha önce olarak: *Bu tasarı, mecliste öncelikle görüşülecek.*

öncelikli *s.* Önceliği olan.

öncesiz *s.* Zamanda başlangıcı olmayan, ezeli: *Evren öncesizdir.*

öncesizlik, -ği *is.* **1.** Öncesi olma durumu, ezeliyet. **2.** Başlangıcı olmadığı düşünülen zaman, ezel: *Evren, öncesizlikten beri vardır.*

öncü *is.* **1.** Önde gidip haber ulaştıran kimse. **2.** Bir sanat veya düşünce akımını, çağına göre yeni bir görüşü başlatan kimse veya eser, müjdeci, avangart. **3.** *hlk.* Önder, kılavuz. **4.** *ask.* Yürüyüşte kolun ilerisinden giden kıta, pişdar, **artçı** karşıtı.

→ öncü oyun, öncü tiyatro

öncül *is. man.* **1.** Bir çıkarımın öncüller kümesini oluşturan önermelerden herhangi biri mukaddem. **2.** *sos.* Bir tasımda sonucu hazırlayan ilk iki önermeden her biri, mukaddem. **3.** *sos.* Bir bilimsel çalışmada işe koyulurken, araştırmaya konu edilmeksizin doğru sayılan önerme. **4.** *hlk.* Kılavuz, öncü. **öncül olmak** *hlk.* Kılavuzluk, öncülük yapmak: *"Top top olmuş güzellerin sürüsü / Öncül olmuş çeker gider birisi."* -Halk türküsü.

öncülük, -ğü *is.* **1.** Öncü olma durumu. **2.** Önderlik: *"Bu millet Batı tipi tiyatroyu Muhsin Ertuğrul'un öncülüğüne borçlu..."* -H. Taner. **öncülük etmek** bir işi başlatmak, bir işin başlamasına önayak olmak.

öncü oyun *is. tiy.* Gelenksel tiyatrodan ayrılan, kuruluş ve anlatım yönünden yenilikler getirmek isteyen oyun.

öncü tiyatro *is. tiy.* Herhangi bir akımda veya dönemde birtakım yenilikler getiren tiyatro.

ön çalışma *is.* Bir çalışmaya başlayabilmek için yapılması gereken hazırlık.

ön damak, -ğı *is. anat.* Damağın ön bölümü.

→ ön damak ünsüzü

ön damak ünsüzü *is. gr.* Ciğerlerden gelen havanın dil sırtı yardımıyla ön damağın çeşitli noktalarında patlayarak veya sızarak oluşturduğu ünsüz: *k, g, ğ, y.*

öndelik, -ği Anlaşmaya göre, yapılacak bir hizmet veya satın alınacak bir mal karşılığı gerçekleşecek borçtan, öncelikle ödenen bölüm, avans: *"Üstelik Dostoyevski bunun için 4500 ruble öndelik almış, ama romanı yayıncıya göndereceği gün yazdıklarını beğenmeyerek yırtmıştır."* -S. Birsel.

ön denetim *is.* Yapılması düşünülen bir işe başlamadan önce gereken ön araştırmanın ve incelemenin yapılması.

önder *is.* Gücü, ünü veya toplumsal yeri dolayısıyla, belli zaman ve durumlar

içinde, ilişkili bulunduğu küme veya toplumun tutum, davranış ve etkinliklerini değiştirip yöneltme yeteneğini gösteren kimse, lider, şef.

önderlik, -ği *is.* Önder olma durumu veya öndere yakışır davranış, öncülük, liderlik: *"Bu önderliği onların yapması daha doğru olmaz mı?"* -H. Taner.

ön deyi *is.* Sunuş, prediksiyon.

ön deyiş *is.* Bir eserde asıl konu olarak ele alınan olaylardan önce, geçmiş birtakım başka olguları anlatan ilk bölüm, prolog.

ön ek *is. gr.* Bazı yabancı dillerde kelime kökünün önüne gelerek kelimeye belirli bir anlam katan ek: *normal, anormal* gibi.

önel *is.* **1.** Bir işin tamamlanması için tanınan ek süre, mehil. **2.** *huk.* İş sözleşmesine göre işçinin işten çıkarılması durumunda tanınan süre.

önem *is.* Bir şeyin nitelik veya nicelik bakımından değeri olma durumu, ehemmiyet. **önem vermek** değer vermek, önemli saymak: *"Mustafa Kemal'in hareketine gittikçe daha çok önem vermektedir."* -F. R. Atay.

önemli *s.* Önemi olan, mühim, ehemmiyetli: *"Benim için ne kadar önemli olduğunu tahmin edebilirsiniz."* -T. Buğra.

önemlice *s.* **1.** Önemli sayılabilecek kadar: *"Eğer önemlice bir iş olmuş ise plân kurar, tertip yaparlar."* -M. Ş. Esendal. **2.** *s.* Ciddî: *"İzmir'in B. ilçesine, önemlice bir soruşturma yapmak üzere görevlendirilmiştim."* -E. Bener.

önemseme *is.* Önemsemek işi.

önemsemek *(-i)* Önemli saymak, önem vermek, mühimsemek: *"Maarif müdürü olduğunu söylese her hâlde Atatürk kendisini daha bir önemserdi."* -H. Taner.

önemseniş *is.* Önemsenmek işi veya biçimi.

önemsenme *is.* Önemsenmek işi: *"Bu hadise para meselelerinin aşırı bir şekilde önemsenmesine sebep oldu."* -T. Buğra.

önemsenmek *(nsz)* Önem verilmek, üzerinde durulmak.

önemseyiş *is.* Önemsemek işi veya biçimi.

önemsiz *s.* Önemi olmayan, ehemmiyetsiz: *"O şiirlerde Baki'nin, konusuyla kişisel bağlantısı yok denilecek kadar önemsizdir."* -N. Cumalı.

önemsizce *s.* Önemli sayılmayacak kadar.

önemsizlik, -ği *is.* Önemsiz olma durumu.

önerge *is.* Meclis, kongre gibi resmî bir toplantıda, herhangi bir konu veya sorunla ilgili olarak bir önermede bulunmak için, üyelerden biri veya birçoğu tarafından başkanlığa verilen, oya konularak karar verilmesi istenen yazılı kâğıt, takrir. **önerge vermek** bu tür bir yazıyı ilgili meclis veya kongre başkanlığına sunmak, takrir vermek.

öneri *is.* Bir sorunu çözmek üzere öne sürülen görüş, düşünce, teklif. **öneride bulunmak** önermek, teklif etmek.

öneriş *is.* Önermek işi veya biçimi.

önerme *is.* **1.** Önermek işi. **2.** Kabul edilmesi için öne sürülen düşünce, teklif. **3.** *man.* Bir savı öne süren veya bir durumu dile getiren cümle; belli bir yorumda belli bir doğruluk değeri kazanan düzgün deyim, kaziye.

önermek *(-i)* Bir sorunu çözmek üzere bir şey öne sürmek, teklif etmek: *"Birtakım pratik öğütler, temrinler önerir."* -H. Taner.

önerti *is. man.* Şartlı bir önermenin şartı anlatan ön bülümü: "Duman çıkıyorsa ateş vardır" sözünde "duman çıkıyorsa" şartı bir önertidir.

öneze *is. hlk.* **1.** Avcıların av beklemek için taş yığınlarından yaptıkları pusu, evsin. **2.** Sürek avında pusuda av bekleyen avcı.

ön göğüs *is.* Böceklerde göğüs gölgesinde bulunan üç hakladan en öndeki.

öngörme *is.* Öngörmek işi.

öngörmek *(-i)* İlerisi için kararlaştırmak, göz önünde tutmak, derpiş etmek: *"Bilindiği üzere, bu anlaşmalar, Osmanlı Devleti'nin taksimini öngörüyordu."* -A.

İlhan.

öngörü *is. (ö'ngörü)* Bir işin ilerisini kestirme veya bir işin nasıl bir yol alacağını önceden anlayabilme ve ona göre davranma.

öngörülme *is.* Öngörülmek işi veya durumu.

öngörülmek *(nsz)* İlerisi için kararlaştırılmak, göz önünde tutulmak.

öngörülü *s.* Bir işin ileride nasıl olacağını kestirerek ona göre davranan, öngörüsü olan, durendiş.

ön gün *is.* Bir önceki gün, arife.

ön kol *is. anat.* Kolun dirsekle bilek arasındaki bölümü.

*→ **ön kol kemiği***

ön kol kemiği *is.* Ön kolun iskeletini oluşturan iki uzun kemikten dışta olanı.

ön koşul *is.* Ön şart.

önlem *is.* Bir şeyi sağlayacak önleyecek yol, tedbir. **önlem almak** kötü veya yanlış bir şeyi ortadan kaldırmak veya engel olmak amacıyla hazırlık yapmak ve bu amacı gerçekleştirmek için birtakım çarelere baş vurmak, tedbir almak.

önleme *is.* Önlemek işi.

önlemek *(-i)* **1.** Bir şeyin olmasına veya yapılmasına engel olmak: *"Her an bu tempoyu duymamı kim, nasıl önleyecek?"* -H. Taner. **2.** Ortaya çıkan veya çıkacağı düşünülen bir tehlikeyi durdurmak, önüne geçmek: *Yangını önlemek. "Bu işi, şimdiden tezi yok, önlemek lâzım geliyordu."* -E. E. Talu. *"Yakın felâketi önlemek için esaslı tedbir almak güçtür."* -F. R. Atay.

önleniş *is.* Önlenmek işi veya biçimi.

önlenme *is.* Önlenmek işi.

önlenmek *(nsz)* Önlemek işi yapılmak: *Yangın önlendi. Salgın önlendi.*

önleyici *s.* Önlemek veya engel olmak amacıyla yapılmış: *Karışıklıkları önleyici girişimler.*

önleyiş *is.* Önlemek işi veya biçimi.

ön lisans *is.* Yüksek öğretimde ilk iki yıllık lisans programı.

önlük, -gü *is.* **1.** İş yaparken giysinin önü kirlenmesin diye bele bağlanan örtü: *"Önünde önlük bağlı, kırk yaşlarında kadar bir kadın geldi."* -M. Ş. Esendal. *"Önlüğünü taktığı zaman balo fistanı giymiş gibi oluyor."* -B. Felek. **2.** İlkokul öğrencilerinin giydiği bir örnek üstlük. **3.** İş yaparken, çalışırken giysiyi korumak için giysi üzerine giyilen önden veya arkadan ilikli, kollu giyecek. **4.** Küçük çocuklara yemek yedirirken üstlerini korumak için boyunlarına bağlanan örtü.

önlüklü *s.* Önlük giymiş olan: *"Şimdi odada biri kadın, öbürü erkek iki kişi var, ikisi de beyaz önlüklü, hasta bakıcı veya doktor."* -R. H. Karay.

önlüklük, -gü *s.* ve *is.* Önlük yapmaya elverişi (kumaş).

ön oda *is. anat.* Gözde saydam tabaka ile iris arasında kalan boşluk.

ön oluş *is. biy.* Varlığın yoktan oluşmadığını, tohum durumunda, son derece küçük ve tam olarak önceden var olduğunu, sonradan büyüyüp geliştiğini ileri süren teori.

ön oluşum *is. bk.* ön oluş.

ön seçici *is.* Ön elemeyi yapan (kimse, kurul).

ön seçim *is.* **1.** Genel seçimde aday gösterilecek kişileri belirlemek için, bir parti üyesi olan belli sayıdaki seçmenlerin katılmasıya yapılan seçim. **2.** Bir yarışmada yarışmaya katılanlar arasında ön eleme yapma işi. **3.** *fiz.* Bir antenin aldığı çeşitli yayınlar arasında bir alıcının giriş devreleriyle yapılan seçim.

önsel *s.* ve *zf. fel.* Hiçbir denemeye dayanmadan ve yalnız akıl yoluyla, apriori.

önsellik, -gi *is. gr.* Önsel olma durumu.

ön ses *is.* Kelimenin oluştuğu seslerden ilki.

*→ **ön ses düşmesi***

ön ses düşmesi *is. gr.* Kelime başındaki bir sesin kaybolması : *Isıcak > sıcak, ısıtma > sıtma* gibi.

ön sezi *is.* **1.** Hiçbir belirti yokken bir şeyin olacağını sezme, içe doğma, hissikablelvuku, altıncı duygu veya his: *"Bir ön sezi benliğini derinden derine yokluyor kuruntusuna kapılmıştı."* -T. Buğra. *"İn-*

sanları ve hayvanları için için ürküten bir deprem önsezisi." -A. İlhan. **2.** *fel.* Temellendirilmeyen duygu; verilmemiş olanın, bilinmeyenin, özellikle gelecekle ilgili olanın önceden duyulması, doğru sayılması.

ön sezili *s.* Ön sezisi olan.

ön soruşturma *is. huk.* Yapılacak soruşturmayla ilgili olarak önceden yapılan soruşturma.

ön söz *is.* Bir eserin konusunu tanıtan, amacını, işleniş biçimini açıklayan, bazen hazırlanmada emeği geçen kişileri belirten yazı, mukaddime: *"Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın ön söz yazmadığı roman yok gibidir."* -S. Birsel.

ön sözleşme *is. huk.* Gelecekteki bir sözleşmenin gerçekleştirilmesi amacıyla geçici olarak yapılan sözleşme, akit vaadi.

ön şart *is.* Bir işin çözümlenmesinde ilk önce yerine getirilmesi gereken şart, ön koşul.

ön tasar *is.* Herhangi bir tasarın ilk biçimi.

ön tasım *is. man.* Vargısı başka bir tasımda küçük veya büyük önerme durumunda olan tasım.

ön teker *is.* **1.** Araçların ön düzeninde yer alan tekerlek. **2.** *mec.* Önder, lider, başı çeken kişi: *"Ön teker nereye giderse, arka teker de oraya gider."* -Atasözü.

ön türeme *is. gr.* Aslında kelimede bulunmayan bir ünsüzün veya ünlünün ön seste belirmesi: *urmak > vurmak, Rum > Urum* gibi.

ön uyum *is.* Bir canlı varlığın belli bir ortama kendini uydurma yatkınlığı.

önü sıra *is.* Önünden, çok uzak olmayan bir aralıkla.

ön vurgu *is. gr.* Yer adlarında, zarf, bağlaç ve ünlem olarak kullanılan bazı kelimelerde, ilk hecede bulunan vurgu: *A'nkara, Ka'yseri, a'nsızın* gibi.

ön yargı *is.* Bir kimse veya bir şeyle ilgili olarak belirli şart, olay veya görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargı, peşin yargı, peşin hüküm: *"Farazîyenizi çok yanlış ön yargılara oturtuyorsunuz."* -H. Taner.

ön yargılı *s.* Ön yargıları olan, ön yargı ile karar veren.

ön yaylak, -ğı *is.* Esas yaylaktan daha aşağıda bulunan yaylağa çıkarken veya yaylaktan dönerken bir süre otlatılan ve bir miktar ot biçilip kurutulan yaylak.

ön yüzbaşı, -yı *is. ask.* Kıdemi iki rütbe artırılmış yüzbaşı.

öpme *is.* Öpmek işi: *"İlk defa arkadaşının yanında boynuma sarılıp beni öpmeğe başlamıştı."* -H. E. Adıvar.

öpmek, -er *(-i, -den)* Sevgi, saygı, bağlılık, teşekkür belirtmek amacıyla dudaklarını bir şeye değdirmek: *El öpmek. "Prenses karşıdan gelip yanağımı öptü."* -A. Gündüz. **öp babanın elini** *tkz.* beklenmedik, elverişsiz bir durum karşısında "şimdi ne olacak?" anlamında kullanılır. **öperken ısırır** gösterdiği güler yüze güvenilmemesi gereken kimseler için söylenir. **öpüp başına koymak 1)** bir nimeti veya kutsal sayılan bir varlığı saygıyla el üstünde tutmak, yüksekte tutmak; **2)** bir şeyi memnunlukla karşılamak, saygı duymak, saygıyla karşılamak: *"Ne dediği bilinmez, anlaşılmaz kapalı kutu şiirleri öpüp başımıza koymak lâzım geliyor."* -R. H. Karay.

öptürme *is.* Öptürmek işi.

öptürmek *(-i, -e)* Öpmek işini yaptırmak veya öpmesine izin vermek: *"Onu karga tulumba edince yanıma getirdiler ve zorla ona elimi öptürdüler."* -O. C. Kaygılı.

öpücük, -ğü Öpme, öpüş, buse. **öpücük göndermek (veya yollamak)** parmaklarının iç ucunu öpüp birine atar gibi yaparak onu selâmlamak: *"Kocaman avuçlarından bir öpücük gönderdi."* -S. F. Abasıyanık. **öpücük kondurmak** hafifçe öpmek: *"Avcunun içine çikolata kokulu buz gibi bir dudak bir öpücük kondurdu."* -S. F. Abasıyanık.

öpülme *is.* Öpülmek işi.

öpülmek *(nsz)* Öpmek işine konu olmak: *"Görüyorum ki bir prens tarafından öpülmek size uğur getirmiş."* -R. H. Karay. *"Kaynana eli öper gibi adam öpülmez."* -B.

Felek.

öpüş *is.* Öpmek işi veya biçimi: *"O annesini her öpüşte, böyle bir defa yalanmayı âdet edinmişti."* -S. F. Abasıyanık.

öpüşme *is.* Öpüşmek işi.

öpüşmek *(nsz, -le)* **1.** Birbirini öpmek: *"Çok göreceğim geldi diye boynuna sarıldı, öpüştüler..."* -B. Felek. **2.** (nesnelerin parçaları) Birbiriyle tam olarak yanyana bulunmak, teması olmak: *"Parmaklıklı demir kapılar birbiriyle tam öpüşmemişti."* -Ç. Altan.

örcin *is. esk.* İp merdiven.

ördek, -ği *is.* **1.** *zool.* Perde ayaklılardan, evcil ve yabanî türleri bulunan su kuşu *(Anas)*: *"Üç ördek onları görünce paytak paytak kaçıştılar."* -H. Taner. **2.** Erkek hastaların yataktan kalkmadan içine idrar yapmak için kullandıkları boynu eğri kap. **3.** *argo* Uzak yolculuklarda sürücülerin yollardan aldıkları yolcu.

*→ **ördek balığı, ördekbaşı, ördekgagası, ördek yürüyüşü***

ördek balığı *is. zool.* Lapinagillerden, Akdeniz ve Avrupa kıyılarında yaşayan, 25-35 cm uzunluğunda, çeşitli ve güzel renkleri olan bir balık *(Labrus mixtus)*.

ördekbaşı *is.* **1.** Yeşille lâcivert arası renk: *Elâ değil, yeşil! Ördekbaşı* gibi: *""* -P. Safa. **2.** *s.* Bu renkte olan: *Ördekbaşı ipekli bir giysi aldım.*

ördekgagası *is.* **1.** Açık turuncu renk. **2.** *s.* Bu renkte olan.

ördekgiller *ç. is. zool.* Kısa bacaklı, perde ayaklı, süzgeç gagalı su kuşları familyası.

ördek yürüyüşü *is.* Ördek gibi badi badi yürüme.

ördürme *is.* Ördürmek işi.

ördürmek *(-i, -e)* Örmek işini yaptırmak, örmesini sağlamak: *"Yün gelmiş, kızınıza bir kazak ördüreceksiniz."* -O. S. Orhon.

örek, -ği *is. hlk.* Duvar.

öreke *is. Yun. röka* Eğrilmekte olan yün, keten gibi şeylerin tutturulduğu, bir ucu çatal değnek.

ören *is.* Eski yapı veya şehir kalıntısı, harabe, virane.

örenlik, -ği Ören durumuna gelmiş yer, harabelik.

örf *is. Ar. 'urf* Yasalarla belirlenmemiş olan, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek, âdet: *"Yaşandığı asrın örf ve âdetlerini belirtmek bakımından kıymetli bulmuyor değilim."* -R. H. Karay.

örfî *s. (örfi:) Ar. 'urfî* Örfle ilgili.

*→ **örfî idare***

örfî idare *is.* Sıkıyönetim.

örge *is.* Motif.

örgen *is.* Organ, uzuv.

örgensel *s.* Örgenle ilgili, organik, uzvî.

örgü *is.* **1.** Örmek işi veya biçimi. **2.** Tığ ve şişlerle, özel makinesiyle ilmiklerin yan yana getirilmesiyle örülerek yapılmış şey: *"İstediğiniz kadar tel örgü engelleri koyunuz."* -F. R. Atay. **3.** Örülmüş saç bölüğü, belik: *"Başı yemenili, saçları iki örgü, ayağı takunyalı sarışın bir köylü kızı bana sordu."* -R. H. Karay. **4.** Dokumacılıkta atkı ve çözgü ipliklerinin, dokumayı oluşturacak biçimde belli bir desene göre kesişmesi. **5.** *anat.* Bazı sinir veya damarların birbirine geçip dolaşmasından ortaya çıkan oluşum. **6.** İletişim, ulaşım vb'nin ülke yüzeyinde yayılmış biçimi, ağ. **7.** *tiy.* Konunun ana çizgisi, oyunun işlenişi veya çatısı. **8.** *s.* Örülerek yapılmış olan, örme: *Örgü bir giysi.* **9.** Yapı: *"Batı Avrupa medeniyeti bütün dış ve iç örgüleriyle bana ilk defa orada ayan olmuştu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

örgücü *s.* **1.** Örgüsü olan, örülmüş: *Örgülü saçlarını başına dolamış.* **2.** Örgü görünüşünde olan. **3.** *is.* Örgü örüp satan kimse.

örgülü *s.* Örgüsü olan, örgü biçiminde bulunan: *"Külâhının altındaki örgülü beyaz saçlarını tutup koparmak... ihtiyacını duydu."* -Ö. Seyfettin.

*→ **örgülü pilâv***

örgülü pilâv *is.* Tavuk ve tavuk ciğerinin kısık ateşte pişirilmesinden sonra pirinç, tere yağı, fıstık, un ve yumurta karışımıyla hazırlanan bir pilâv türü.

örgün *s.* Bir işi gerçekleştirmek amacıyla türlü ve düzenli görevler yapan organlardan oluşan.

→ örgün eğitim

örgün eğitim *is.* **1.** Kişilerin hayata atılmadan, iş ve meslek kollarında çalışmaya başlamadan önce okul veya okul niteliği taşıyan yerlerde, genel ve özel bilgiler bakımından yetişmelerini sağlamak amacıyla belli kanunlara göre düzenlenen eğitim. **2.** Düzenli, plânlı, yöntemli biçimde verilen herhangi bir eğitim.

örgüsüz *s.* Örgüsü olmayan.

örgüt *is.* **1.** Ortak bir amaç veya işi gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu birlik, teşekkül, teşkilât: *"Örgütteki dosyası da çoktan dürülmüştü."* -T. Buğra. **2.** Bir kuruluşa bağlı alt bölümlerin bütünü. **örgüt kurmak** teşkilât oluşturmak, birliği düzenlemek: *"Sizler Batı'da yerleştiğiniz her karış toprakta Oğuz töresini yaşatacak örgütleri kuracaksınız."* -N. Araz.

örgütçü *is.* Örgütleme işleriyle uğraşan, bu işlerde yetenekli kimse, teşkilâtçı.

örgütçülük, -ğü *is.* Örgüt kurma işi, teşkilâtçılık.

örgütleme *is.* Örgütlemek işi, teşkil, teşkilâtlandırma.

örgütlemek *(-i)* Belli bir işin gereği gibi görülebilmesi için örgüt kurmak, teşkilâtlandırmak: *"Adamları...örgütlüyor ve çalıştırıyordu."* -T. Buğra.

örgütlendirilme *is.* Örgütlendirilmek işi, teşkilâtlandırılma.

örgütlendirilmek *(nsz)* Örgütlendirmek işi yapılmak, teşkilâtlandırılmak.

örgütlendirme *is.* Örgütlendirmek işi, teşkilâtlandırma.

örgütlendirmek *(-i)* Örgütlenmesini sağlamak, teşkilâtlandırmak.

örgütleniş *is.* Örgütlenmek işi veya biçimi.

örgütlenme *is.* Örgütlenmek işi, teşkilâtlanma: *"Doğrusu, Osmanlıların örgütlenmede üstlerine pek yoktur."* -S. Birsel.

örgütlenmek *(nsz)* **1.** Örgütlemek işine konu olmak, teşkilâtlanmak: *"Çeşitli bölüklerden yirmi kadar öğrenci aralarında örgütlenmişler."* -A. İlhan. *"Akhisarlı ekiciler daha iyi örgütlenmişlerdi."* -N. Cumalı. **2.** Örgüt durumuna girmek.

örgütleyiş *is.* Örgütlemek işi veya biçimi.

örgütlü *s.* Örgütlenmiş olan, teşkilâtlı.

örgütsel *s.* Örgütle ilgili: *Örgütsel doküman.*

örgütsüz *s.* Örgütlenmiş olmayan, teşkilâtsız.

örgütsüzlük, -ğü *is.* Herhangi bir örgütlenmenin bulunmaması durumu.

örk *is. hlk.* Hayvanları çayıra bağlamaya yarayan kalın ip, örük.

örkleme *is.* Örklemek işi veya durumu.

örklemek *(-i) hlk.* Hayvanları otlamaları için uzun bir iple çayıra bağlamak, örüklemek.

örme *is.* **1.** Örmek işi. **2.** *s.* Örülerek yapılmış: *"Üstüne açık kahverengi yün örme bir ceket giymişti."* -P. Safa. *"Bu eşya, en fena örme bezden en güzel ipek kumaşlara kadar değişir."* -F. R. Atay.

→ örme kepenek

örmek, -er *(-i)* **1.** İplik, yün, tel, saz gibi şeyleri elde şiş, tığ yardımıyla birbirine dolayarak işlemek veya tezgâhta dokumak: *"Sazdan külâh örmekte de eli çabuk bir usta idi."* -O. C. Kaygılı. *"Balık ağı örerken, ağları tamir ederken okur o!"* -S. F. Abasıyanık. **2.** Kumaşlardaki delikleri elde iplikle besleyerek kapatmak: *"Paltonun sırtını güve yemişti de ben örmüştüm."* -B. Felek. **3.** (saç, yele gibi şeyler için) Telleri birkaç bölüme ayırıp bir birine geçirmek yolu ile dağınıklıktan kurtarmak: *Kız saçlarını örmüş.* **4.** Duvar yapmak veya onarmak: *Bu duvarı iki günde ördüler.* **5.** *mec.* (müzik, edebiyat vb. için) Bir özelliği oluşturmak, ortaya koymak: *"Yaşadıkça kendi kabuğunu yetiştiren sümüklü böcek gibi talihimizi biz kendimiz öreriz."* -A. Ş. Hisar. **6.** Estetik kaygıyla, duygulu biçimde bir güzelliği ortaya koymak: *"Bu yeni zevke göre, şiir ve nesir örenler yok."*

-Y. K. Beyatlı.

örme kepenek, -ği *is.* Dükkânların ön cephesine çekilen çubuk demirle yapılmış korumalık.

örneğin *zf. (ö'rneğin)* Söz gelişi, söz gelimi, söz misali, örnek olarak, meselâ.

örnek, -ği *is.* **1.** Benzeri yapılacak olan; benzetilmek istenen şey, model: *"Cemal Paşa ecnebî mütehassısların yardımı ile örnek çiftlikler de yapmıştır."* -F. R. Atay. **2.** Bir bütünün niteliğini anlatmak için bütünden ayrılarak verilen küçük parça, göstermelik, numune: *Kumaş örnekleri. "Vali, burada yapılmış olan peynirlerden bir örnek görmek istedi."* -M. Ş. Esendal. **3.** Bir şeyin benzeri, tıpkısı, misil: *Bu yapının bir örneği daha yoktur.* **4.** Bir düşünceyi, kuralı, gözlemi veya savı desteklemek ve açıklamak amacıyla ileri sürülen söz, yapılan davranış, misal. **5.** Durum ve niteliği benimsenmeye değer kimse veya şey: *"Örnek aransa, öyle sanıyorum ki, bizimkinden âlâsı bulunmaz."* -H. Taner. **6.** *s.* En iyi biçimde olan: *"Bir dahinin, olağanüstü bir adamın, örnek bir hoca olmamasını doğal karşılamalı."* -H. Taner. **örnek almak 1)** bir kimseye huy ve davranışta uymak, birini ölçü olarak benimsemek: *"Atatürk sarı bıyıklarını kestiğinden bu yana devlet adamlarının çoğu onu örnek aldılar."* -H. Taner. **2)** bir şeyden kendisi için ders çıkarmak: *Bu çocuk babasından örnek alıyor.* **3)** *tıp* incelemek üzere insan ve hayvan vücudunun veya bitkinin herhangi bir yerinden doku parçası almak. **örnek olmak** hayır ve davranış yönünden başkasının kendisine benzemesi yolunda etkili olmak: *"Ama işin bir haysiyeti vardı ve geleceklere de, gelmişlere de kötü örnek olurdu."* -T. Buğra. *"Ne örnek olmaya değerim; ne de gülünç olmaktan zevk alırım."* -F. R. Atay. **(bir şeyin) örneğini almak** biçimini çizmek. **(bir şeyin) örneğini çıkarmak** benzerini yapmak veya çizmek.

örneklem *is. sos.* Bir araştırmada bütünü anlamak için bütünden seçilen araştırma tekniklerinin uygulanacağı grup.

örnekleme *is.* Örneklemek işi veya durumu.

örneklemek *(-i)* Örnek vermek.

örneklendirme *is.* Örneklendirmek işi veya durumu.

örneklendirmek *(-i)* Örneklerle göstermek, örneklerle açıklamak.

örneklenme *is.* Örneklenmek işi veya durumu.

örneklenmek *(nsz)* Örnek verilmek.

örneklik, -ği *s.* Örnek olarak ayrılmış bulunan, numunelik: *"Dolap arkalarındaki örneklik bulgur kâğıtlarının arasında fareler yavrulamıştı."* -E. E. Talu. **örneklik etmek** örnek alınmak, örnek olarak kabul edilmek: *"Bu eşya yalnız Balkanlara değil, Avrupa tezgâhlarına dahi örneklik etti."* -F. R. Atay.

örnekseme *is.* **1.** Örneksemek işi. **2.** *gr.* Bir kelime örnek tutularak başka kelimelerin yaratılması, kıyas, analoji: *Örnekseme" sözü "mühimseme", "önemseme" sözleri örnek tutularak yapılmıştı.*

örneksemek *(-i)* Örnek olarak almak.

örs *is.* **1.** Biçimleri yapılacak işe göre değişen, üzerinde maden dövülen, çelik yüzeyli, demir araç: *"Demir yalım gibi kızarmıştı. Küçücük örsünün üstüne koydu, döğmeğe başladı."* -Y. Kemal. **2.** Üzerine çivi çakılacak ayakkabı geçirilen kunduracı aracı. **örs ve çekiç arasında kalmak** aynı derecede güçlü veya zorlu iki kişi veya düşünce arasında bulunmak: *"Bana örs ve çekiç arası bir durumda kaldığından yakınmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***örs kemiği***

örseleme *is.* Örselemek işi.

örselemek *(-i)* **1.** Yıpratmak, eskitmek, hırpalamak, zedelemek: *Rüzgâr çiçekleri örseledi.* **2.** *mec.* Gücünü azaltmak, canlılığını gidermek, sarsmak: *Hastalık onu epey örselemiş. "Naciye Hanım, kalkık kaşlarıyla başını sallayarak meclisin sükûtunu örseledi."* -P. Safa.

örseleniş *is.* Örselenmek işi veya biçimi.

örselenme *is.* Örselenmek işi.

örselenmek *(nsz)* Örselemek işine konu olmak: *"Örselenir, zedelenir ne kadar*

kollasan / Bu büyülü nakışlar bir tutam toz olacak." -B. Necatigil. *"Yalnız rengi bir parça bozulmuş, ötesi berisi örselenmiş."* -R. N. Güntekin.

örseleyiş *is.* Örselemek işi veya biçimi.

örs kemiği *is. anat.* Orta kulakta çekiç kemiğiyle üzengi kemiği arasında, örse benzeyen kemik.

örtbas *is.* "Bir durumun duyulmamasını, yayılmamasını sağlayan önlemler almak" anlamına gelen **örtbas olmak, örtbas etmek** deyimlerinde geçer: *"Onlar da rezaleti örtbas etmek için kızı Bursa'ya kaçırdılar."* -R. N. Güntekin. *"Her türlü ayıbın örtbas olacağını sandığı bir uzak diyara alıp götürmüştür."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

örtenek, -ği *is. anat.* **1.** Hayvanların vücudunu örten deri, kıl, tüy, pul gibi dokuların bütünü. **2.** Bazı organları örten zarlara verilen ad.

örtme *is.* **1.** Örtmek işi. **2.** *hlk.* Baş örtüsü. **3.** *hlk.* Üstü kapalı, önü açık yer: *"Damın örtmesinin altında hasta koyunlara bakıyordu bir adamla beraber."* -Y. Kemal.

örtmece *is.* **1.** *ed.* Söylenmesi kaba, çirkin veya sakıncalı görülen nesnelerin, kavramların, başka kelimelerle daha uygun biçimde anlatılması, edebikelâm. **2.** Kandırma, gizleme yolu ile: *"Fakat sabık dedektif bunun aldatmaca, örtmece hareket olduğunu..."* -R. H. Karay.

örtmek, -er *(-i)* **1.** Korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey koymak: *"Kadın bebeğini itina ile yatırdı, yüzünü örttü."* -A. Gündüz. *"Gece sıcak olduğu için üzerine yalnız ince bir pike örtü örttük."* -R. N. Güntekin. **2.** Kapamak: *Pencereyi örttü. "Perihan kızdı, gidip piyanonun kapağını örttü."* -P. Safa. **3.** Kaplamak: *Sarmaşıklar duvarları örmüş.* **4.** *mec.* (kötü bir durumu) Belli etmemek, gizlemek saklamak: *Birinin suçunu örtmek.* **örtü ki ölem** çok önemli şeyleri elde edemeyen kişilerce "nasıl yaşarım" anlamında kullanılır.

örttürme *is.* Öttürmek işi.

örttürmek *(-i, -e)* Örtmek işini yaptırmak.

örtü *is.* **1.** Örtmek için kullanılan şey: *Yatak örtüsü. "Hekim, hastanın üstündeki örtüyü açtı."* -M. Ş. Esendal. *"Siyah örtümü bir nevi Karadeniz başlığı zannediyorlar."* -H. E. Adıvar. **2.** Yapılarda çatı, dam.

*→ **örtülü ödenek, örtülü omurgalılar***

örtük *s.* Örtülü, kapalı.

örtülme *is.* **1.** Örtülmek işi. **2.** *astr.* Bir gök cisminin Yer'deki gözlemciye göre, başka bir gök cisminin arkasından geçmesi.

örtülmek *(nsz)* Örtmek işine konu olmak: *"Kamara deliklerinin üstleri küçücük camlarla örtülmüş."* -S. F. Abasıyanık.

örtülü *s.* **1.** Örtüsü olan: *"Orta yaşlı, başı örtülü bir kadın yanımda duruyor."* -R. H. Karay. **2.** Örtülmüş, bir şey ile kaplanmış: *"Yerler yemyeşil ve ıslak bir çimenle örtülü."* -A. Haşim. *"Tabanı baştan başa Kırşehir seccadesi ile örtülü."* -M. Ş. Esendal. **3.** *zf.* Açıklama yapmadan kapalı olarak, müphem.

*→ **örtülü omurgalılar, örtülü ödenek***

örtülü omurgalılar *ç. is. zool.* Vücutları yassı, göğüs yüzgeçleri büyük, omurlarında kat kat kireçlenmiş çemberleri olan, köpek balıklarının bir alt takımı.

örtülü ödenek, -ği *is.* Gizli tutulan işlerde harcanmak için yetkililerin emrine verilen para, tahsisat mesture.

örtünme *is.* Örtünmek işi.

örtünmek *(-i, -le)* **1.** Kendi üzerine bir şey örtmek: *"Üşümem merak etme / Sıcak tutar yün fanila / Olmazsa örtünürüm / Battaniyeyi iki katlı."* -B. Necatigil. **2.** *(nsz)* (kadın) Erkeğin görmemesi için başını ve yüzünü örtmek: *Kız, on beş yaşına girince örtündü. "Orta hâlli hanımlar renkli yeldirmeler giyerler ve beyaz tülbent baş örtüleri örtünürlerdi."* -A. Ş. Hisar.

örtüsüz *s.* **1.** Örtüsü olmayan. **2.** Örtülmemiş: *"İşte yalının penceresinde yengemin örtüsüz başı renkli bir demet..."* -Y. Z. Ortaç. **3.** *mec.* Açık seçik, gizlenmeyen: *"En ciddileri bile cıvıtan meclis, örtüsüz*

telmihlere, taşkın hareketlere de müsamaha etmeye başlamıştı." -P. Safa.

örtüş *is.* Örtmek işi veya biçimi.

örtüşme *is.* Örtüşmek durumu veya biçimi.

örtüşmek Aynı noktalarda ve düzlemlerde kesişmek.

örü (I) *is.* **1.** Örmek işi. **2.** *hlk.* Yama olarak yapılan örgü. **3.** *hlk.* Tarlalarda sele karşı taştan yapılmış set.

örü (II) *is. hlk.* Otlak.

örücü *is.* **1.** Örme işi yapan kimse. **2.** Kumaş veya örgülerdeki yırtıkları, delikleri onaran kimse veya bu işlerin yapıldığı yer. **3.** Duvar yapan veya onaran kimse, yapı ustası.

örücülük, -ğü *is.* Örücünün yaptığı iş.

örük, -ğü (I) **1.** Örülmüş olan yer: *"Eğer örük varsa, artık paltonun bizimkine ait olduğuna hükmederim."* -B. Felek. **2.** *hlk.* Saç örgüsü.

örük, -ğü (II) *is. hlk.* Örk.

örükleme *is.* Örüklemek işi veya durumu.

örüklemek *(-i) hlk.* Örklemek.

örülme *is.* Örülmek işi.

örülmek *(nsz)* Örmek işi yapılmak: *Çorap örüldü. Duvar örüldü. "Haftalık magazinlerin ağız sakızı ettiği konulardan ne ararsanız onlarla örülmüştür konuşmaları."* -N. Cumalı.

örülü *s.* Örülmüş olan. **örülü olmak** *ed.* her şeyiyle mükemmel, eksiksiz ve estetik bütünlüğe sahip bulunmak: *"Üçüncü itiraz, aruza, bütün yüksek şiirimizin örülü olduğunu görüp de sadık kalmak isteyenlerden geliyor."* -Y. K. Beyatlı.

örülüş *is.* Örülmek işi veya biçimi: *"Bu ağır ve etkili örülüşün ilmikleri arasında sıkışıp inceliyor, ufak ufak koparak toz olup dağılıyordu."* -A. İlhan.

örüm *is. hlk.* Sürünün gece veya sabaha karşı otlaması.

örümce *is. hlk.* Örümcek.

örümceğimsiler *is. zool.* Karada yaşayan akrepler, örümcekler, keneler ve uyuz böceklerini içine alan, dört çift ayaklı eklem bacaklılar sınıfı.

örümcek, -ği *is. zool.* **1.** Örümcekler takımından eklemli hayvan *(Aranea): "Köşede bir örümcek, ince ipliklerini tavandan duvara atarak ağını örüyor."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Bu hayvanın ördüğü ağ. **3.** Yürüteç. **(bir yer) örümcek bağlamak** **1)** üzerinde örümcek ağı olmak; **2)** *mec.* bir şey uzun süre kullanılmadan kendi hâline bırakılmış olmak. **(bir yeri) örümcek sarmak** bir yer örümcek ağları ile dolmak.

*→ **örümcek kafalı, örümcek kuşu, örümcek kuşugiller***

örümcek kafalı *is.* Eskiye saplanıp yeniliklere düşman olan eskiye bağlanıp kalmış olan, geri düşünceli.

örümcek kuşu *is. zool.* Örümcek kuşugillerden, orta boyda, tüyleri koyu kül rengi, siyah, beyaz; bazısında pembe veya koyu kırmızı benekler bulunan ötücü kuş *(Lanius).*

örümcek kuşugiller *ç. is. zool.* Örümcek kuşu ve benzerlerini içine alan ötücü kuşlar familyası.

örümceklenme *is.* Örümceklenmek işi.

örümceklenmek *(nsz)* **1.** (bir yer) Örümcek ağlarıyla dolmak. **2.** *mec.* Bakımsız ve terk edilmiş bulunmak. **3.** *tıp* Ateşli hastalıklarda göz, ağız gibi yerler kurumuş salgılarla perdelenir gibi olmak.

örümcekler *ç. is. zool.* Örümceklerle akrepleri içine alan bir eklem bacaklılar takımı.

örümcekli *s.* **1.** Örümcek ağlarıyla kaplanmış, örümcek bağlamış. **2.** *mec.* Eskimiş, modası geçmiş, köhne, çağ dışı: *"Bu genç öğretmen, annemin asrî dediği birçok şeylerine köhne, örümcekli dedi."* -H. E. Adıvar.

örümceksi *s.* Örümcek ağı gibi ince ve seyrek dokulu olan.

*→ **örümceksi zar***

örümceksi zar *is. anat.* Beyni ve omur iliği örten sert zar ile ince zar arasında bulunan ağ gibi ince, seyrek dokulu zar.

örüş *is.* Örmek işi veya biçimi.

östaki *is. Fr. (İtalyan fizikçisi Eustachio'nun adından)* Burun boşluğu ile

orta kulağı birleştiren boru biçimindeki yol anlamında östaki borusu teriminde geçer.

→ *östaki borusu*

östaki borusu *is. bk.* östaki.

öşür, -şrü *Ar. 'uşr esk.* Aşar, ondalık.

öşürcü *is. esk.* Öşür alan, toplayan görevli.

öt *is. anat. bk.* öd (I).

öte *is.* **1.** Konuşanın temel olarak aldığı bir şeyden daha uzak olan yer veya şey, mavera: *"Yanımızdaki genç, yolun ötesinde bir bina iskeleti gösterdi."* -F. R. Atay. *"Köşklerin biraz ötesinde köy kulüblerine benzer derme çatma evler görülürdü."* -R. E. Ünaydın. **2.** Bir şeyin arkadan gelen bölümü: *İşin ötesi kolay. Ötesini bana bırak. Ötesine karışma.* **3.** Öbür yan: *Öteden beri ses yükseldi. Öteye geç. "Evimizin bir yanı bahçe, öte yanı sokaktı."* -M. Ş. Esendal. **4.** *s.* (yer veya zaman için) Konuşana göre uzakta kalan: *Irmağın öte yakası.* **5.** *s.* Daha fazla, çok: *Sevimliden öte bir şeydi. "Güzel olduğu pek iddia edilmezdi ama, güzellikten de öte güçlü bir çekiciliği vardı."* -H. Taner. **6.** *s.* Bulunulan yere göre karşı yanda olan: *"Öte tarafı o kadar derin ki atlamak mümkün değil."* -R. H. Karay. **ötesi (var mı?)** korkum yok, daha diyecek var mı? *"Hasta da olsalar yapmıyorum işte! Ötesi var mı? İşte başhekim, git söyle."* -M. Ş. Esendal. *"Ötesi yok, bütün sinirlerim, iliklerim âşık oluverdi işte!"* -A. Gündüz.

→ ***öte beri, öte yandan***

öte beri *is.* Türlü, önemsiz, ufak tefek şeyler: *"Dört beş gün geçmişti ki, baktım anam, öte beri yıkamış, bahçeye seriyor."* -M. Ş. Esendal. *"Çıkıp öte beri almağa çarşıya gittim."* -R. H. Karay.

ötede beride *zf.* Çeşitli yerlerde, şurada burada: *"Burun kanaması, diş kırılması, ötede beride ufak tefek sıyrıklar ve şişler..."* -R. N. Güntekin.

öteden beri *zf.* Daha önceden olduğu gibi, başından itibaren: *"Olumlu olumsuz her yaptığımız üzerine, Batılıların dediklerine öteden beri gereğinden çok önem veririz."* -N. Cumalı.

öteden beriden *is.* Çeşitli yerlerden veya şeylerden, şundan bundan, şuradan buradan: *"Öteden beriden susturmak isteyenler oldu."* -M. Ş. Esendal.

öte gün *zf. hlk.* Geçen gün, yakın günlerden birinde.

öteki, -ni *s.* ve *zm.* **1.** Bilinenden, sözü edilenden ayrı, öbür. **2.** Sözü edilen veya benzer iki nesneden önem veya konum bakımından uzakta olan: *Bu kalemi değil, öteki kalemi veriniz. "Bu iki perdelik bir oyun imiş, bitince ötekini oynayacaklarmış!"* -M. Ş. Esendal.

→ ***öteki beriki***

öteki beriki *zm.* Olur olmaz kimseler, şu bu: *"Öteki berikine kefil olmayı bir nevi vazife telâkki edermiş."* -A. Ş. Hisar.

ötekisi *zm.* Ötede bulunan, diğeri, başkası: *Beriki sandalye kırık ötekisini al.*

öteleme *is. fiz.* Bir cismin, bütün noktalarının eşit, paralel ve yöndeş yollar çizmesiyle beliren hareketi, intikal.

ötelenme *is.* Öteleme.

ötesi berisi *is.* **1.** Neyi varsa, bütün eşyaları. **2.** Çeşitli yerleri veya şeyleri: *Bu işin ötesi berisi yok.*

ötesinde berisinde *is.* Çeşitli, dağınık yerlerde.

öte yandan *zf.* Diğer taraftan, başka bir yönden, karşılık olarak: *"Öte yandan da bir siyasi grup, başka cinsten bir faaliyete geçmiş görünüyordu."* -R. N. Güntekin.

öteye beriye *zf.* Türlü yerlere: *"Gözleri ateşler saçarak, telâşlı ve heyecanından çatlayacak gibi, öteye beriye gidip geliyordu."* -A. Ş. Hisar.

öteyi beriyi *zf.* Çeşitli yerleri: *"Bütün gün yalnız çalıştıktan sonra, akşam gözleriyle öteyi beriyi arayarak eve geldi."* -H. E. Adıvar.

ötleğen *is. zool.* Ötleğengillerden, kızıla çalan sarı, boz renkli ötücü kuş, çalı bülbülü *(Sylvia communis).*

ötleğengiller *ç. is. zool.* Örnek hayvanı ötleğen olan ötücü kuşlar familyası.

ötleği *is. hlk.* Bir cins kartal.

ötme *is.* Ötmek işi.

ötmek, -er *(nsz)* **1.** (kuş ve böcekler i-

çin) Değişik tonda ses çıkarmak: *"Kargaların tünediği çınara şimdi bir bülbül konmuş ötüyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Gelmiş o yaylanın baharı / öter bülbüller hoştur avazı."* -Âşık Veysel. **2.** (üfleme çalgıların) Sesi çıkmak: *Bu boru ötmüyor.* **3.** Yankı veya yankılı ses vermek: *Kubbe öter. "Nişancı dükkânlarındaki kuvvet oyuncağının zili çın çın öttü."* -S. F. Abasıyanık. **4.** *argo* Anlamsız, boş konuşmak: *"Onlar saçma sapan ötüp dururken, ben içimden şöyle düşünüyordum."* -R. H. Karay. **5.** *argo* (sarhoş) Kusmak.

ötre *is.* Arap yazısında bir sesin yuvarlak, dar ve kalın (u), Türkçede de yuvarlak (o, ö, u,ü) okunacağını gösteren işaret.

öttürme *is.* Öttürmek işi.

öttürmek Ötmesini sağlamak veya ses çıkartmak: *"Birkaç kere çarpıyor, her vuruşunda karyolanın demirini öttürüyordu."* -P. Safa. *"Uyuma be Şahin ağa, öttür şu zurnayı!"* -O. C. Kaygılı.

ötücü *s.* Güzel öten, ötüşü güzel olan.
→ ***ötücü kuşlar***

ötücü kuşlar *ç. is. zool.* Kuşlar sınıfının geniş bir takımı.

ötümlü *s.* ve *is. gr.* Ciğerlerden gelen havanın ses yolundaki sivrilmiş ve gerilmiş kapalı bir engele çarpmasıyla oluşan, titreşimli ses veren (ünsüz), sürekli, yumuşak, tonlu, sedalı: *b, c, d, g.*

ötümlüleşme Ötümlüleşmek işi.

ötümlüleşmek *(nsz) gr.* Kelimelerin son sesinde bulunan ötümsüz ünsüzler, ünlü ile başlayan bir ek aldığında ötümlü durumuna gelmek: *Ekmek-i > ekmeği; ağaç-a > ağaca; kanat-ı > kanadı; dip > dibi* gibi.

ötümlülük, -ğü *is.* Ötümlü olma durumu.

ötümsüz *is.* ve *s. gr.* Ciğerlerden gelen havanın ağız boşluğundaki tam kapalı veya yarı kapalı engellere çarpmasıyla oluşan, titreşimsiz ses veren (ünsüz), süreksiz, tonsuz, sedasız: *ç, f, h, k, p, s, ş, t.*

ötümsüzleşme *is.* Ötümsüzleşmek işi veya durumu.

ötümsüzleşmek *(nsz)* Ötümsüz duruma gelmek.

ötümsüzlük, -ğü *is.* Ötümsüz olma durumu.

ötürme *is.* Ötürmek işi veya durumu.

ötürmek *(nsz) hlk.* (hayvan veya insan) İshal olmak.

ötürü *(-e)* Bir şeyden dolayı, bir şey yüzünden: *"Çocuklarına karşı vazifelerini yapamamaktan ötürü, bir yandan vicdan azabı çekiyor..."* -H. E. Adıvar. *"Sonunda biz bu hareketimizden ötürü on bir ay hapse mahkûm olduk."* -S. F. Abasıyanık.

ötürük, -ğü *is. hlk.* İshal, sürgün, amel.

ötürüklü *s. hlk.* İshalli, amel olmuş (insan veya hayvan).

ötüş *is.* Ötmek işi veya biçimi: *"Oturmuş, ağustos böcekleriyle kurbağaların tatlı tatlı ötüşlerini dinliyorduk."* -O. C. Kaygılı.

ötüşme *is.* Ötüşmek işi.

ötüşmek *(nsz, -le)* Birlikte veya karşılıklı ötmek: *"Bir dakika evvel yaprakların arasında ötüşen kuşlar susuyor, gece oluyordu."* -M. Ş. Esendal.

öveç, -ci *is.* İki üç yaşındaki erkek koyun: *"Git kumandana söyle, öveç ise, ucuz olursa iki tane de benim için alsın, anladın mı?"* -M. Ş. Esendal.

öve öve *zf.* Sürekli överek, çok överek: *"Burasını öve öve bitiremiyor."* -A. Gündüz.

övgü *is.* Birini veya bir şeyi övmek için söylenen söz veya yazılan yazı, methiye: *"İstanbul camilerinin övgüsü üstüne açtıkları konuşmalar bitmek bilmezdi."* -N. Cumalı.

övgücü *is.* ve *s.* **1.** Birini veya bir şeyi öven (kimse). **2.** *mec.* Birini gereği yokken veya aşırı olarak öven (kimse).

övgücülük, -ğü *is.* Övgücü olma durumu.

övme *is.* Övmek işi, sena, medih: *"Şikâyetleri kesilince İstanbul'u övmeye başladı."* -R. H. Karay.

övmek, -er Birinin veya bir şeyin iyiliklerini, üstünlüklerini söyleyerek değerini yüceltmek, methetmek, sena etmek, yer-

mek karşıtı: *"Hani beklediğim övülmek, teşekkür filân olsa, içim yanmaz."* -T. Buğra.

övülme *is.* Övülmek işi.

övülmek *(nsz)* Övmek işine konu olmak.

övülüş *is.* Övülmek işi veya biçimi.

övünce *is.* Övünmeye yol açan veya hak kazandıran şey, mefharet.

övünç, -cü *is.* Övünme, kıvanç, iftihar: *"Bütün oba sevdalıları korumanın sevinci, övüncü içindeydi."* -Y. Kemal. **övünç duymak** iftihar etmek, kıvanmak: *"Sevgili eşini kaçırarak almış olmaktan büyük övünç duyardı."* -H. Taner.

→ övünç çizelgesi

övünç çizelgesi *is.* Bir okulda davranışları ve derslerindeki başarıları ile dikkat çeken seçkin öğrencilerin adlarının yazılıdığı çizelge, iftihar listesi.

övündürücü *is.* Övünmeye sebep olan, övünmeyi sağlayan: *"Parlak, övündürücü bir hatırası da vardı."* -R. H. Karay.

övündürücülük, -ğü *is.* Övündürücü olma durumu.

övünek, -ği *is.* Övünülecek şey, övünç kaynağı veya sebebi: *"İnsanoğlu işte şimdi yine başlıca dayanağı ve övüneği olan sağduyusu ve bilinci ile eli şakağında düşünüyor."* -H. Taner.

övüngen *s.* Çok övünen, farfara.

övüngenlik, -ği Çok övünme durumu.

övünme *is.* Övünmek işi, kıvanç iftihar: *"Bu hatıralar sonradan birçok defa övünmeme vesile teşkil etmiştir."* -R. N. Güntekin.

övünmek *(-le)* **1.** Bir niteliği sebebiyle kendini yücelmiş sayarak bundan abartmalı bir biçimde söz etmek, iftihar etmek: *"Sonra oyuncakları ile övünen bir çocuk gibi gülümseyerek ilâve ederdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *(nsz)* Kendi kendisini övmek, tefahür etmek: *"Yaptığı fedakârlıktan övünüyor diye kadına kızardık."* -A. Gündüz. **övünmek gibi olmasın** kendini övmeye hazırlanan kimselerce, övünmesini hoş göstermek veya alçak gönüllü görünmek için kullanılır: *Övünmek gibi olmasın, sesim güzeldir.*

övüntü *is.* Övünülecek tutum veya davranış: *"İstikbalini sağlamış olmanın o sinire batan, manasız güveni, budalaca övüntüsü..."* -H. Taner.

övür *is. bk.* öğür.

övüş *is.* Övmek işi veya biçimi.

öykü *is.* **1.** Ayrıntılarıyla anlatılan olay. **2.** *ed.* Hikâye.

öykücü *is.* Hikâyeci: *"Kentin bütün ozanları, öykücüleri oraya gelir akşamları."* -Ç. Altan.

öykücülük, -ğü *is.* Hikâyecilik.

öyküleme *is. ed.* Tahkiye.

öykülemek *(-i) ed.* Tahkiye etmek.

öyküleştirmek *(-i)* Öykü durumuna getirmek.

öykünce *is. ed.* Fabl.

öykünme *is. hlk.* Öykünmek işi, taklit: *"Gangster filmleri çoklukla gençler arasında öykünme isteği uyandırır."* -N. Cumalı.

öykünmeci *is.* ve *s.* Öykünen, benzemeyen çalışan, taklitçi.

öykünmek *(-e) hlk.* Birinin yaptığı gibi yapmak, birine veya bir şeye benzemeye çalışmak, taklit etmek: *"Ölçümüz ve ölçütümüz, varsa yoksa Batı. Batı'ya öykünüyoruz."* -T. Dursun K.

öyle *s.* **1.** Onun gibi olan, ona benzer: *"Ben öyle bir şey demedim."* -R. H. Karay, *"Ne öyle doğmak, ne böyle yaşamak isterdim."* -F. R. Atay, *"Dün akşam beni aramadın, öyle mi?"* -N. Cumalı. **2.** *zf.* O yolda, o biçimde, o tarzda: *"...öyle tembel tembel salınışları, birdenbire öyle bir duruşları, arkalarına bir bakışları var ki, insanı çileden çıkarıyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Harap mezarlığın öyle bir hâli vardır ki, insanı ister istemez mahzun eder."* -M. Ş. Esendal. **3.** *zf.* O denli, o kadar, o derece: *"Bu günlerde biraz üzüntü içindeysen de, kasavetlenmeyesin öyle."* -O. C. Kaygılı. **4.** *ünl.* İçinde "ne", "nasıl" gibi sorular bulunan cümlelerin sonuna geldiğinde, o cümlede anlatılan şeyin hoş karşılanmadığını veya ona şaşıldığını anlatır: *O ne biçim iş öyle! O nasıl hayvan öy-*

le! **öyle (veya öyle yağma) yok!** "öyle bir şey olmaz, öyle bir şey yapılmamalı" anlamında kullanılır. **(birine) öyle gelmek** sanmak, zannetmek: *"Bana öyle gelirdi ki, çocuklar yalnız kışın büyürler."* -S. F. Abasıyanık. *"Öyle geliyordu ki, terzi komşumuz gibi her akşam içeceğim."* -N. Cumalı. **öyle olsun** peki, pek âlâ. **öyle** veya **böyle** ne olursa olsun, her hâlde, bu durumda: *"Öyle veya böyle, bir amatör, bir heveskâr işte."* -T. Buğra. **öyle ya** kuşkusuz, tabiî, elbette.

öylece *zf. (ö'ylece)* **1.** O biçimde, tam öyle: *"Dudaklarının kenarını kıvıştıran bir nefret duygusuyla öylece kaldı."* -P. Safa. **2.** Öylelikle: *Öylece kendini herkese tanıttı.*

öylelikle *zf. (öyleli'kle)* O yoldan, o biçimde, sonunda, öylece: *Öylelikle güçlükler ortadan kalkar.*

öylemesine *zf. (ö'ylemesine)* Öylesine.

öyle öyle *zf.* Böylece, yavaş yavaş.

öylesi *s.* Ona benzer, onun gibisi: *"Bu otlakçıya canım kurban kardeşim! Bu herif öylesi değil ki!"* -M. Ş. Esendal.

öylesine *(ö'ylesine)* Aşırı bir biçimde, fazla, o kadar çok: *"Göz öylesine alışır ki yeni yapılara, insan ne kadar kendini zorlasa, o boş arsanın nasıl olduğunu gözünün önüne getiremez."* -N. Cumalı.

öz (I) *is.* **1.** Bir kimsenin benliği, kendi manevi varlığı, nefis, derun: *"Özünü bir yerde bırakıp sadece kalıbını gezdirmişti."* -H. Taner. **2.** *mec.* Bir şeyin temel öğesi, künh, zübde: *"Ortalıktaki krizi sebep gösteriyorlar ama asıl kriz şirketin kendi özünde."* -A. Gündüz. **3.** *zm.* Kendi, zat: *"Bir od düştü yanar tatlı özüme / Dünya zindan görünüyor gözüme."* -Karacaoğlan. *"Herkes kendi öz başının kaygısında idi."* -F. R. Atay. **4.** "Kendi" anlamında birleşik kelimeler türetir: *Öz eleştiri, öz geçmiş, öz yönetim.* **5.** Bir şeyin en kuvvetli veya kıvamlı bölümü, hulâsa: *Karaciğer özü. Meyve özü. Mısır özü.* **6.** *bot.* Bitkilerin kök, gövde ve dallarının boydan boya ortasında bulunan, hafif, gevrek ve çoğu yumuşak bölüm. **7.** Çıbanların içinde ölmüş dokudan oluşan irinle birlikte çıkan parça. **özü sözü bir** düşündüğü gibi söyleyen veya davranan: *"Özü sözü bir, yürekli bir kişi idi."* -H. Taner.

→ ***öz bağışıklık, öz beslenen, öz beslenme, öz denetim, öz devim, öz devinim, öz deyiş, öz dışı, öz dikeni, öz direnç, öz eleştiri, özezer, özezerlik, öz geçmiş, öz güven, öz ışın, öz indükleme, öz itme, öz itmeli, öz kedi balığıgiller, öz kesit, öz odun, öz öğrenim, öz öğrenimli, öz saygı, özsever, özseverlik, öz su, öz tahta, öz yapı, öz yaşam, öz yaşam öyküsü, öz yönetim***

öz (II) *s.* **1.** Kan bağı ile bağlı, üvey olmayan: *"Çocuğun bu yalanı bir anda onu bana bir öz evlât sevgisiyle bağladı."* -R. N. Güntekin. **2.** İçine, anlığını, saflığını bozacak hiçbir şey karışmamış olan, saf, arı.

→ ***öz be öz***

öz (III) *is. hlk.* **1.** Dere, çay. **2.** Sulak, verimli yer.

öz bağışıklık, -ğı *is. tıp* Bireyin, kendi vücudundan olan öğelere karşı antikor yapması.

Özbek *öz. is. (Özbek Hanın adından)* **1.** Özbekistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse. **2.** *s.* Özbeklere özgü olan, Özbeklerle ilgili olan.

→ ***özbek pilâvı***

Özbekçe *öz. is. (özbe'kçe)* Özbek dili.

Özbek pilâvı *is.* Havuç, et, üzüm karıştırılarak yapılan pirinç pilâvı.

özbeöz *is.* Gerçek, öz: *"Bu özbeöz İstanbul efendisi, makalelerini, romanlarını kendine özgü naif resimlerle süslerdi."* -H. Taner.

öz beslenen *s. biy.* Besinini bağımsız olarak sağlayan, inorganik azot, azotlu madde ve CO_2'den protein ve karbon hidratların sentezini yapabilen (bitki), kendi beslek, ototrof.

öz beslenme *is. biy.* Besinini bağımsız olarak sağlama, inorganik azot, azotlu maddeler ve karbon hidratların sentezini yapabilme, ototrofi.

özcesi *zf. (ö'zcesi)* Özet olarak, kısacası, sözün özü, sözün kısası.

özdek, -ği *is.* **1.** Duyularla algılanabilen, bölünebilen, ağırlığı olan nesne, madde. **2.** Kullanılmaya, harcamaya uygun, taşınması kolay eşya, ayniyat. **3.** İş yerlerinde eşya ve malzeme işleriyle ilgilenen bölüm, ayniyat. **4.** *fel.* İnsanın çalışmasıyla bir amaç uğruna biçim verdiği veya yararlandığı doğal cisimler, nesneler.

özdekçi *is.* ve *s. fel.* Materyalist, maddeci.

özdekçilik, -ği *is. fel.* Maddecilik, materyalizm.

özdeksel *s. fel.* Özdekle ilgili, özdek niteliğinde olan, maddi, materyalist, **tinsel** karşıtı: *"Adıyla sanıyla, tarihsel olayları özdeksel açıdan değerlendirmek demektir."* -N. Cumalı.

özden *s.* **1.** Özle, öz varlıkla, gerçekle ilgili: *"Ama ne kadar özden, ne kadar inandırıcıydı bir bilseniz."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *is. anat.* Timüs.

öz denetim *is. psikol.* Daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması.

özdenlik, -ği *is.* **1.** Özden olma durumu. **2.** *fel.* Varlığı kendinden olma, kendi özüyle var olma durumu: *Tanrı'nın özdenliği.*

özdeş *s.* **1.** Her türlü nitelik bakımından eşit olan, ayırt edilmeyecek kadar benzer olan, aynı. **2.** *fel.* Bir ve aynı olan, bir ve aynı anlama gelen. **3.** *mat.* Kendinde özdeşlik bulunan, idenük.

özdeşleme *is.* Özdeşlemek işi.

özdeşlemek *(-i)* Özdeş duruma getirmek.

özdeşleşme *is.* Özdeşleşmek işi.

özdeşleşmek *(nsz)* Özdeş duruma gelmek: *"Bir tiyatro sanatçısı yaşamdan ne bekler? Birtakım kişiliklerin kalıbına girmek, onlarla özdeşleşmek, beğenilmek, alkışlanmak."* -H. Taner.

özdeşleştirme *is.* Özdeşleştirmek işi.

özdeşleştirmek *(-i)* Özdeş duruma getirmek.

özdeşlik, -ği *is.* **1.** Özdeş olma durumu, ayniyet, aynılık. **2.** *fel.* Değişen durumlarda aynı kalma, aynı olma. **3.** *mat.* İki yanı birbirinin aynı olan veya harflerle verilen sayısal değerler ne olursa olsun iki yanı da sayıca eşit değerler alan eşitlik.

özdeştirme *is. sos.* Özdeştirmek işi veya durumu.

özdeştirmek *(-i)* Başka birinin ve bir grubun ölçülerini, beklentilerini benimsemek.

öz devim *is.* Endüstride, yönetim ve bilimsel işlerde insan aracılığı olmadan işlerin otomatik olarak yapılması, otomasyon.

öz devinim *is.* Bir aletc otomatik bir işleyiş kazandırmak için gerekli olan düzen, otomatizm.

öz deyiş *is.* Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir ilkeyi kısa ve kesin bir biçimde anlatan, genellikle kim tarafından söylendiği bilinen özlü söz, vecize, kelâmıkıbar: *"Kitabındaki her bölümün başına seçkin düşünürlerin ve sanatçıların konuşma sanatına ilişkin özdeyişlerini koymuş."* -H. Taner.

öz dışı *s.* Özde olmayan, dışta kalan.

öz dikeni *is. bot.* Dikenli, tırmanıcı ve kışın yapraklarını dökmeyen bir bitki, diken otu *(Smilax aspara).*

öz direnç *is. fiz.* Her cismin elektrik akımına karşı gösterdiği direnç.

öze *is. fiz.* Bir türde veya bireyde bulunan, aynı cinsten başka hiçbir türde veya bireyde rastlanılmayan, has: *Gülmek insan türüne öze bir durumdur.*

özek, -ği *is. hlk.* Bir şeyin çevreden aynı uzaklıkta olan yeri, merkez.

→ ***özek ağacı, özek demiri, özek doku***

özek ağacı *is.* Arabalarda ön ve arka dingili birbirine bağlayan uzun tahta.

özek demiri *is.* Özek ağacını arabaya bağlayan demir.

özek doku *is. biy.* Selüloz çeperleri kalınlaşmış, odunlaşmamış olan, değişik görevler yapan hücrelerin oluşturduğu doku, parankima.

özel *s.* **1.** Yalnız bir kişiye, bir şeye ait veya ilişkin olan: *Çileğin özel bir kokusu ve tadı vardır. "Kendisini özel olarak görmek istediğini söyledi."* -F. R. Atay. **2.** Bir

kişiyi ilgilendiren veya kişiye ait olan, hususî, zatî: *Özel iş. Özel mektup. "Özel bir diyeceği varmış gibi koluma girdi sokakta."* -N. Cumalı. *"Dört lâstik özel arabalara has şatafatlı bir hışırtı ile asfaltta uzaklaştı."* -H. Taner. **3.** Devlete değil, kişiye ait olan, hususî, **resmî** karşıtı. **4.** Dikkatle değer, istisnaî: *Özel bir ilgi gösterdi.* **5.** Her zaman görülenden, olağandan farklı: *Özel durumları da göz önüne alalım.*

→ ***özel ad, özel af, özel dil, özel girişim, özel girişimci, özel girişimcilik, özel hayat, özel kesim, özel mülkiyet, özel okul, özel radyo, özel sayı, özel sektör, özel televizyon, özel teşebbüs, özel tiyatro, özel ulak, özel yaşam***

özel ad *is. gr.* Tek varlığı bildiren ad: *Ali, Ayşe, Ankara, Sakarya, Kızılırmak* gibi.

özel af *is. huk.* Yaşlılık, hastalık gibi sebeplerle bir suçlunun cezasının kaldırılması.

özel dil *is.* Aynı meslekten olanların veya aynı iş alanında çalışanların kendi aralarında konuştukları dil: *Balıkçı dili. Kalaycı dili.*

öz eleştiri *is.* Bir kişinin kendi davranışları üzerine yönelttiği yargı, otokritik: *İnsan öz eleştiri ile yanlışlarını düzeltebilir.*

özel girişim *is. tic.* Ekonomi alanında özel kişilerin veya kuruluşların yaptığı işlerin bütünü, kamu kesimi dışında kalan iş alanı, hür teşebbüs.

özel girişimci *is.* Özel girişimcilik yanlısı (kimse veya görüş).

özel girişimcilik, -ği *is.* Ekonomik alanda özel girişimi tercih etme.

özel hayat *is.* Kişinin kendine özgü yaşayışı yaşama tarzı kendisini ilgilendiren tutum ve davranışı: *Onun özel hayatı beni ilgilendirmez.*

özelik, -ği *is. fel.* Herhangi bir durumu gösterebilme yeteneği.

özel kesim *is.* Resmî kesimden ayrı ve bağımsız çalışan grup.

özelleşme *is.* Özelleşmek işi.

özelleşmek *(nsz)* Özel bir duruma gelmek.

özelleştirme *is.* Devlete ait menkûl veya gayrimenkûllerin teklif alma ya da ihale yoluyla satışını yapma, özelleştirmek işi veya durumu.

özelleştirmek *(-i)* Bir şeyi özel duruma getirmek veya özel olarak kullanmak.

özellik, -ği *is.* Bir şeyin benzerlerinden veya başka şeylerden ayrılmasını sağlayan nitelik, hususiyet: *"Her kadının kendine göre bir özelliği oluyor."* -H. Taner. *"Hamit'in bir özelliği de gürültüsüz yerde çalışmamasıdır."* -S. Birsel.

özellikle *zf. (özellik'le)* Özel olarak, her şeyden önce, hele, bilhassa, hususuyla: *"Eşiğinde bulunduğu delilik üzerine konuşmaktan özellikle zevk alırmış."* -H. Taner.

özel mülkiyet *is.* Kişinin sahip olduğu menkûl veya gayrımenkûl.

özel okul *is.* Devlet yönetimininden ayrı mülkiyeti kişiye veya bir özel kuruluşa ait eğitim öğretim yeri.

özel radyo *is.* Kişi veya kuruluşlara ait radyo istasyonu.

özel sayı *is.* Belli bir süreli yayının, bir konuya ayrılmış bir sayısı: *Türk Dili dergisinin Türk şiiri özel sayısı çıktı.*

özel sektör *is.* Özel teşebbüs.

özel televizyon *is.* Kişi veya kuruluşlara ait televizyon kanalı.

özel teşebbüs *bk.* özel girişim.

özel tiyatro *is.* Kişi veya kuruluşlara ait tiyatro.

özel ulak, -ğı *is.* Geldiği postahanede hiç bekletilmeden, özel bir araç veya görevli ile yerine ulaştırılan (mektup, paket vb.), ekspres.

özel yaşam *is.* Özel hayat.

özeme *is.* Özemek işi veya durumu.

özemek *(-i) hlk.* Yoğurt, pekmez gibi koyu şeyleri suyla inceltmek, sulandırmak.

özen *is.* Bir işin elden geldiğince iyi olmasına çabalama, özenme, itina, ihtimam: *"Yenisini onlar özenle bileğime geçirdiler."* -H. Taner. **özen göstermek** bir şeyi özenerek, elden geldiğince iyi olmasına gayret ederek yapmak, itina etmek: *"Hiç*

değilse büyük mevkilere geçenlerin yine de dillerine biraz özen göstermeleri uygun olur." -H. Taner. *"Çay bitmesin diye yudum yudum içmeye büyük özen gösterirler."* -S. Birsel.

→ ***özene bezene***

özenci *is.* ve *s.* Özengen, amatör.

özenç, -çi *is. hlk.* **1.** İstek. **2.** İmrenme.

özendirme *is.* **1.** Özendirmek durumu, işi, teşvik. **2.** Promosyon.

özendirmek *(-i, -e)* Özenmesini sağlamak, teşvik etmek.

özene bezene *zf.* Özen ile itina ile, istekle: *"Bunu söyler söylemez önemsiz dediği kâğıtları büktü, özene bezene cebine yerleştirdi."* -H. E. Adıvar.

özengen *is.* ve *s.* Bir işi kazanç gözetmeksizin yalnız ve zevk için yapan kimse, özenci, hevesli, amatör.

özengenlik, -ği *is.* Özengen olma durumu, amatörlük.

özeni *is.* Özenme işi.

özenilme *is.* Özenilmek işi.

özenilmek *(-e)* Bir şeye özenti duyulmak: *Böyle şeye özenilir mi?*

özeniş *is.* Özenmek işi veya biçimi.

özenli *s.* **1.** Özen gösterilerek yapılan (iş), itinalı. **2.** Özenle çalışan (kimse).

özenme *is.* Özenmek işi, özen.

özenmek *(-e)* **1.** Bir şeyi yaparken elden geldiğince iyi yapmaya çabalamak, bir şeye büyük dikkat ve ilgi göstermek, itina etmek: *"O kadar özeniyorum da, şimdi çamaşırı öyle ütüleyip devşirip o bohçalara koyamıyorum."* -M. Ş. Esendal. *"Dünya güzelliği sendedir mevcut / Hususi özenmiş yaratmış mabut."* -Âşık Veysel. **2.** Kendisinde olmayan veya yapısına uymayan beğendiği bir durumda olmaya, beğendiği şeye benzemeye çalışmak, yapmaya kalkışmak: *Şairliğe özeniyor. "Biri hukuktan çıkar, hariciye memurluğuna göz diker; diğeri tıbbiyeyi bitirir, aktörlüğe özenir."* -R. H. Karay. **3.** *(-e, -den)* Birini veya bir şeyi taklit etmeye çalışmak. **özenip bezenmek** bir işi ayrıntılarına varıncaya değin büyük bir özenle ve titizlikle yapmak.

özensiz *is.* ve *s.* **1.** Özenmeden, kaba, baştan savma, gelişigüzel yapılan (iş), itinasız: *"Onun yanında kendisini inanılmayacak kadar özensiz ve çirkin buluyordu."* -A. İlhan. **2.** Özenmeden, isteksizce iş yapan (kimse).

özensizlik, -ği *is.* Özensiz olma durumu, itinasızlık.

özenti *is.* Beğendiği bir durumda olma, beğendiği şeye benzeme çabası: *"Taklit ve özenti devri en çok bizde sürmüştür."* -F. R. Atay. *"Bu zenci operasını yüzü siyaha boyanmış beyazlara oynatmak, beceriksiz bir özentiden öteye gidemez."* -H. Taner.

özentici *is.* Birine veya bir şeye benzemeye çalışan.

özenticilik, -ği *is.* Özentici olma durumu.

özentili *s.* Özenti ile yapılan.

özentisiz *s.* Özenti olmadan yapılan, özenti gösterilmeden yapılan, özenmeden yapılan.

özerk *s.* Ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme yetkisi olan (kuruluş), muhtar, otonom.

özerkleşme *is.* Özerkleşmek işi veya durumu.

özerkleşmek Özerk duruma gelmek.

özerkleştirme *is.* Özerkleştirmek işi veya durumu.

özerkleştirmek *(-i)* Özerk duruma getirmek, özerklik vermek.

özerklik, -ği *is.* **1.** Bir topluluğun, bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme, hakkı muhtariyet, otonomi: *Bilimsel özerklik. Üniversite özerkliği.* **2.** *fel.* Bir kişinin, bir topluluğun kendi uyacağı yasayı kendisinin koyması: *"Bu bayrak onun bir çeşit kendine güven ve özerklik bayrağıdır sanki."* -H. Taner.

özet *is.* **1.** Bir yazı veya sözün anlamını daha kısa ve özlü biçimde veren yazı veya söz, hülâsa, fezleke: *Romanın özeti.* **2.** *sin.* Filmin konusunu en kısa biçimde anlatan, bir senaryo çalışmasının ilk basamağı olan metin.

özetleme *is.* Özetlemek işi.

özetlemek *(-i)* Bir yazı veya sözü daha

az sözle, daha kısa bir biçimde anlatmak, özünü vermek, kısaltmak, hulâsa etmek.

özetlenme *is.* Özetlenmek işi.

özetlenmek *(nsz)* Özet durumuna getirilmek, hulâsa edilmek.

özezer *s. psikol.* **1.** Özezerlikle ilgili olan, mazoşist. **2.** *is.* Özezerlik sapıncı gösteren kimse, mazoşist.

özezerlik, -ği *is. psikol.* Fiziksel acı veya aşağılatıcı davranışlarla doyuma ulaşma biçiminde beliren cinsel sapkınlık, mazoşizm.

özge *s.* Başka: *"Güzel sever diye isnat ederler / Benim haktan özge sevdiğim mi var?"* -Karacaoğlan. *"Birini yakıştırsan, özüne özgesine bakacak değilim."* -M. Ş. Esendal.

özgeci *is.* ve *s.* Kişisel yarar gözetmeksizin başkasına yararlı olmaya çalışan (kimse) diğerkâm.

özgecil *s.* Özgeci tutumu olan: *"Kadın erkeğe göre daha özgecil, sevmeye daha uygun bir yapıdadır."* -O. Hançerlioğlu.

özgecilik, -ği *is.* Özgeci olma durumu, diğerkâmlık.

öz geçmiş *is.* Bir kişinin kendisinin anlattığı hayatı, tercümeihâl, hâl tercümesi: *Personelin öz geçmişleri.*

özgü *s.* Özellikle birine veya bir şeye ait olan, belli bir kimsede veya şeyde bulunan, has, mahsus: *"Halis sporculara özgü sevimli bir çocukluk ve candanlık içinde kocamışlardı."* -H. Taner.

özgül *s.* Bir türle ilgili, bir türe ilişkin.

→ ***özgül ağırlık***

özgül ağırlık, -ğı *is. fiz.* Bir cismin 1 cm^3 hacmindeki parçasının ağırlığı.

özgüleme *is.* Özgülemek işi.

özgülemek *(-i)* (bir şey veya bir yeri) Birine, bir şeye ayırmak, vermek, hasretmek, tahsis etmek.

özgüllük, -ğü *is.* Özgül olma durumu.

özgülük, -ğü *is.* Özgü olma durumu, hasiyet.

özgün *s.* **1.** Yalnız kendine özgü bir nitelik taşıyan, orjinal: *"Eskinin doğa ile uyuşan, özgün yapılarını yakıp, yerine yabancı, öykünme, yaratıcılıktan yoksun yapılar dikerek çirkinleştirdik."* -N. Cumalı. **2.** Bir buluş sonucu olan, nitelikleri bakımından benzerlerinden ayrı ve üstün olan: *Özgün biçim.* **3.** *is.* ve *s.* Çeviri olmayan, asıl olan (metin).

özgünleşme *is.* Özgünleşmek işi.

özgünleşmek *(nsz)* Özgün duruma gelmek.

özgünleştirme *is.* Özgünleştirmek işi.

özgünleştirmek *(-i)* Özgün duruma getirmek.

özgünlük, -ğü *is.* Özgün olma durumu, orjinallik.

özgür *s.* **1.** Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya, şarta bağlı olmayan, serbest, hür: *"Muallim Naci'den önceki çevirmenler de çok özgür bir çeviriden yanadırlar."* -S. Birsel. **2.** (ulus, ülke için) Yönetim bakımından yabancı bir gücün etkisi altında bulunmayan başka bir yönetime bağlı olmayan, bağımsız, hür. **3.** Kendi kendine hareket etme davranma, karar verme gücü olan. **4.** Tutuklu olmayan, hür. **5.** Başkasının kölesi olmayan, hür. **6.** Siyasî bir güç tarafından denetlenmeyen, engellenmeyen: *Özgür basın. Özgür girişim.* **7.** Toplumsal baskılara, özellikle görgü kurallarına boyun eğmeyen, tavır ve davranışlarında serbest olan.

özgürce *zf. (özgü'rce)* Özgür bir biçimde.

özgürleşme *is.* Özgürleşmek işi.

özgürleşmek *(nsz)* Özgür duruma gelmek.

özgürleştirme *is.* Özgürleştirmek işi.

özgürleştirmek *(-i)* Özgür duruma getirmek, özgür hâle gelmesini sağlamak.

özgürlük, -ğü *is.* **1.** Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî: *"...her çeşit baskı, sanatın özgürlüğünü yok eder."* -Y. N. Nayır. **2.** Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet.

özgürlükçü *is.* Özgürlük yanlısı.

→ ***özgürlükçü demokrasi***

özgürlükçü demokrasi *is.* Bireylerin her türlü düşüncelerine saygı gösteren, yasak koymayan demokrasi biçimi.

özgürlükçülük, -ğü *is.* Özgürlükçü olma durumu.

öz güven *is.* İnsanın kendine güvenme duygusu.

öz ışın *is. bot.* Ağaç gövdesinde yatay yönde besin iletimi yapan ve öz kesitte parıltılı görünen hücreler topluluğu.

öz indükleme *is. fiz.* Bir elektrik devresinde içinden geçtiği akımın değişmeleriyle oluşan indükleme.

öz itme *is.* İçine yerleştirilen öz itmeli düzenek yardımıyla otomatik olarak çalışma.

öz itmeli *s.* Atmosferde veya uzayda otomatik olarak çalışan düzeneğinin iticiliğiyle hareket eden (cihaz vb.).

öz kardeş *is.* Ana babaları veya yalnız babaları bir olan kardeşlerden her biri.

öz kedi balığıgiller *ç. is. zool.* Köpek balıklarının örtülü omurgalılara giren bir familyası.

öz kesit *is.* Tomruğun boyu yönünden alınan ve özünden geçen kesit yüzeyi.

özlem *is.* Bir kimseyi veya bir şeyi görme, kavuşma isteği, hasret, tahassür: *"Hele geceleyin sıtma nöbetiyle yanıp tutuşurken özlemim büsbütün arttı."* -R. H. Karay. *"Nasıl doysun, yılların özlemini gideriyor."* -A. İlhan. **özlemini çekmek** Arzulamak, çok özlemek, hasretini çekmek: *"Mustafa Kemal Paşa, özlemini çektiği bir yuvaya kavuşmuştur."* -H. Tanrı. **özlemini duymak** yürekten istemek, arzu etmek.

özleme *is.* Özlemek işi, iştiyak.

özlemek *(-i)* Bir kimseyi veya bir şeyi görmeyi, kavuşmayı istemek, göreceği gelmek: *"Bütün bir kış özlediğim bahardan ancak birkaç hatıra, daha şimdiden belirsizleşiveren birkaç hatıra kalacak."* -N. Ataç. *"Ben bütün hayatımda bu sadeliği özledim."* -P. Safa.

özlemli *s.* Özlemi olan, özleyen, hasretli.

özlenme *is.* Özlenmek işi.

özlenmek *(nsz)* Özlemek işine konu olmak: *"Ben özlenerek hatırlananlardan bahsediyorum."* -P. Safa.

özlenti *is.* Özlem, hasret.

özlentili *s.* Özlem taşıyan, özlem dolu: *"Özlentili kalbinde bütün çizgileriyle..."* -Y. K. Beyatlı.

özleşme *is.* **1.** Özleşmek işi, arılaşma. **2.** *bot.* Ağacın çoğunlukla öze yakın bölümlerinin artık öz su iletmemesi ve bunun sonucunda kuruyup sertleşmesi olayı.

özleşmek *(nsz)* **1.** Öz durumuna veya özlü bir duruma gelmek, arılaşmak. **2.** *hlk.* (tahıl için) Olgunlaşmak.

özleştirme *is.* Özleştirmek işi, arılaştırma.

özleştirmeci *is.* Özleştirmeden yana olan kimse.

özleştirmecilik, -ği *is.* Bir dili yabancı ögelerden arıtarak arı, katışıksız bir duruma getirme ve kendi imkânlarıyla geliştirmeyi amaçlayan çalışma.

özleştirmek *(-i)* Öz durumuna getirmek, özlü durum kazandırmak, arılaştırmak.

özletme *is.* Özletmek işi.

özletmek *(-i, -e)* Özlemesine yol açmak.

özleyiş *is.* Özlemek işi veya biçimi: *"Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sahile / Bitmez bir özleyiştir ölümden beter bile."* -Y. K. Beyatlı.

özlü *s.* **1.** Özü olan, öz bölümü çokça olan: *Özlü tane. "Gönlüm dolu İstanbul'un en özlü sesiyle."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Benliğinde, varlığında, yapısında herhangi bir nitelik bulunan: *"Her tümce, özlü bir düşünce yükü ile, ruh gerçeği ile doludur."* -N. Cumalı. *"Ben o kadar bedbaht, doğru özlü bir kadınım ki, beni sonra anlayacaksınız."* -A. Gündüz. **3.** (toprak için) Yapışkan, verimli. **4.** Gereksiz söz kullanmadan düşünceyi bildiren: *Özlü anlatım.*

→ ***özlü çamur, özlü söz, özlü un***

özlü çamur *is.* Yapışkan çamur.

özlük, -ğü *is.* **1.** Bir şeyin durumu, mahiyet. **2.** (görevli) Kişi, zat.

→ ***özlük hakkı, özlük işleri***

özlük hakkı *is. huk.* Genel memur statüsü içinde kişinin, kanunların öngördüğü şekil ve şartlara bağlı olduğu hakkı.

özlük işleri *ç. is. huk.* Bir kuruluşta görevlilerin atanmaları, yükselmeleri ve emeklilikleri gibi kişisel işlemlerin bütünü ve bu işleri yürüten bölüm, zat işleri.

özlü söz *is.* Gereksiz ayrıntılardan arınmış söz.

özlü un *is.* Hamuru yapışkan olan un.

özne *is. gr.* **1.** Bir cümlede bildirilen işi yapan veya yüklemin bildirdiği durumu üzerine alan kimse veya şey, fail: *Çocuk uyudu. Çocuk sevildi. Çocuk henüz küçüktür* cümlelerinde *çocuk* sözü öznedir. **2.** *fel.* Bilinci, sezgisi, düş gücü olan, bazı filozoflara göre de dış dünyaya karşıt olan birey.

→ ***özne grubu, özne öbeği***

özne grubu *is. gr.* Birden çok kelimeden oluşan ve cümlelerle bütünüyle özne görevinde bulunan sözler.

öznel *s.* Özneye ilişkin olan, öznede oluşan, nesnelerin gerçeğine değil, bireyin düşünce ve duygularına dayanan, enfüsî, sübjektif, **nesnel** karşıtı.

öznelci *is.* ve *s.* Öznelcilik yanlısı, öznelciliği benimseyen ve savunan (kimse), sübjektivist.

öznelcilik, -ği *is. fel.* Bütün bilgilerin özneye ilişkin ve değer yargılarının bireysel, öznel olduğunu ileri süren öğreti, sübjektivizm.

öznellik, -ği Öznel olma durumu, sübjektivite, nesnellik karşıtı.

özne öbeği *is. gr.* Özneyle ilgili olarak kullanılan sözlerin bütünü.

öz odun *is. biy.* Olgunlaşan ağaç gövdesinin öze yakın bölümü.

öz öğrenim *is.* Kendi kendini yetiştirme işi.

öz öğrenimli *is.* Bir okula gitmeden kendi kendini yetiştiren, otodidakt.

öz saygı *is.* İnsanın kendine duyduğu saygı onur, haysiyet, izzetinefis.

özsel *s.* Öz ile ilgili.

özsever *is. psikol.* Kişinin kendi benliğine karşı duyulan bağlanma, hayran olma, narsist.

özseverlik, -ği *is. psikol.* Kişinin kendi bedensel ve ruhsal benliğine karşı duyduğu hayranlık ve bağlılık, narsisizm.

öz su *is. biy.* **1.** Bitki ve hayvan dokularında bulunan sıvılara verilen ad, usare: *"Her yan öyle sessiz ki, insan kulak kesilse, dallara, yaprak uçlarına yürüyen öz suyun fısıltısını işitecek!"* -A. İlhan. **2.** Salgı ile oluşan ve içinde enzimler bulunan organik sıvı: *Mide öz suyu.*

öz tahta *is.* Tomruğun özünden geçecek biçimde kesilerek alınan tahta.

özümleme *is. biy.* **1.** Özümlemek işi, temessül, temsil, asimilasyon, anabolizma, **yadımlama** karşıtı. **2.** *mec.* Edinilmiş olan bilgileri kendi öz malı durumuna getirme.

→ ***özümleme dokusu***

özümleme dokusu *is. biy.* Bitkilerde, havadaki karbondioksidi karbonhidrata çeviren, daha çok yapraklarda bulunan doku.

özümlemek *(-i) biy.* **1.** (canlı varlıklar) Dışarıdan aldıkları besinleri, değişikliğe uğratarak yeni bir birleşimle, organizmanın gereksinme duyduğu maddeler durumuna getirmek, temsil etmek. **2.** *mec.* Edinilmiş olan bilgileri bireyin öz malı durumuna getirmek: *"Topraklar üzerinde gelmiş geçmiş eski insancıl kalıtını özümlemişti."* - N. Cumalı.

özümlenme *is. biy.* **1.** (besin için) Özümlemek işi. **2.** *mec.* Edinilmiş olan bilgiler bireyin öz malı durumuna gelme.

özümlenmek *(nsz)* Özümlemek işine konu olmak.

özümseme *is.* Özümsemek işi veya durumu.

özümsemek *(-i)* Özümlemek.

özümsenme *is.* Özümsenmek işi veya durumu.

özümsenmek *(-i)* Özümlenmek.

özün erosluk, -ğu *is. psikol.* Kişinin kendi vücudu üzerinde cinsel etkinliklerde bulunma sapıncı, otoerotizm.

özünlü *s. fel.* Bir şeyin aslında veya gerçeğinde olan, ilinekle ilgili olmayıp özde bulunan, deruni, zatî, **dışınlı** karşıtı.

özür, -zrü *Ar. 'uzr* **1.** Bir kusurun, bir suçun elde olmadan yapıldığını ileri sürme veya bu kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret: *Özrüm vardı, gelemedim. "Harp tarihi bu saldırı için hiçbir özür bulamayacaktır."* -F. R. Atay. **2.** Sakatlık, bozukluk, eksiklik veya elverişsizlik, kusur, defo: *Bu evin birtakım özürleri var. Özrüm var, uzun yol yürüyemem.* **özür dilemek 1)** özrünü ileri sürerek bir işi yapmayı istememek, bir işten bağışlanmasını istemek: *"Bahis dışına çıktığım için okurlarımdan özür dilerim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Onları, ayakta bekleyenleri görünce özür diledi."* -N. Araz. **2)** yaptığı bir yanlıştan ötürü bağışlanmasını istemek: *"Karyolasına ilişti, odası için özür dileyip dilememeyi düşündü."* -P. Safa. **özrü kabahatinden büyük** bir suç veya kabahat için özür dilerken daha büyük suç işleyen kimseler için söylenir.

özürlü *s.* **1.** Özrü olan. **2.** Eksiklik, sakat veya kusuru olan, defolu: *Özürlü kumaş.*

özürsüz *s.* **1.** Özrü olmayan. **2.** *zf.* Özrü olmaksızın: *Özürsüz geç kalanlar.*

özüt *is.* Ekstre, hulâsa.

özveren *s.* Özverili.

özveri *is.* Bir amaç uğruna veya gerçekleştirilmesi istenen herhangi bir şey için kendi menfaatlerinden vazgeçme, fedakârlık: *"Özveri, kadında ille çocuk doğurmakla da başlamaz."* -H. Taner.

özverili *s.* Özveri ile davranan, özverisi olan, fedakâr: *Özverili bir ana. "Bugün yaşıyorsam ben de hayatımı o doktorun özverili çalışmasına borçluyum."* -N. Cumalı.

öz yapı *is.* Karakter.

öz yaşam *is.* Bir kişinin yalnız kendini ilgilendiren özel yaşamı.

→ ***öz yaşam öyküsü***

öz yaşam öyküsü *is.* Bir kişinin kendi yaşam öyküsü üzerine yazdığı yazı veya eser; hayat hikâyesi, otobiyografi.

öz yönetim *is.* Öğretim kuruluşlarında, öğrencilerin yönetmeliklere ve okul kurallarına göre söz ve karar sahibi olmaları ilkesine dayanan yönetim.

P

p, P Türk alfabesinin yirminci harfi. *Pe* adı verilen bu harf, ses bilimi bakımından ötümsüz, patlayıcı çift dudak ünsüzünü gösterir.

P *kim.* Fosfor'un kısaltması.

Pa *kim.* Protaktinyum'un kısaltması.

pabuç, -cu *is. Far. pāpūş (pā* "ayak" + *pūş* "örten") **1.** Ayakkabı: *"Ökçesi basık pabucunun içinde kara ve çatlak topuklu ayakları ellerinden ziyade ortadadır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Masa, sandalye gibi mobilyaların ayaklarına takılan metal veya plâstik eklenti. **3.** *fiz.* İletken telleri elektrik birimlerine bağlayan veya civatalı bağlantıyı sağlayan parça. **4.** *mim.* Bina kolonlarının temeldeki basma yüzeyinin geniş ve daha güçlü olarak yoğunlaştırılmış bölümü. **(bir şeye) pabuç bırakmamak** yılmayıp, yapacağından vazgeçmemek, aldırmamak, korkmamak: *"Olur olmaz adama pabuç bırakmaz."* -S. F. Abasıyanık. **pabuç eskitmek** (veya **paralamak**) bir iş için bir yere çok gidip gelmek, işi takip etmek. **pabuç kadar dili olmak** kabaca ve terbiyesizce karşılık vermek. **pabuç pahalı 1)** birinin uğraşmaya kalktığı kimsenin, kendinden güçlü çıkması durumunda söylenir: *Baktı pabuç pahalı, işi şakaya vurdu.* **2)** herhangi bir durum veya girişilen işin sonunda zararlı çıkma ihtimali bulunduğunu belirtir. **(birinin) pabuçlarını çevirmek** dolaylı olarak kovmak. **pabuçtan aşağı** aşağılık. **(kendini) pabucu büyüğe okutmak** akılsızca davrananlar için alaylı bir öğüt olarak kullanılır: *Bu ne hâl, sen kendini pabucu büyüğe okut.* **pabucunu dama atmak** (veya **pabucu dama atılmak**) kendinden üstün birinin çıkmasıyla gözden düşmek: *"Güzel bir kız alırlarsa, kardeşlerinin yahut oğullarının onu seveceğini onun lâfını dinleyeceğini ve sonra kendi pabuçlarının dama atılacağını düşünmek onları çıldırtır."* -Ö. Seyfettin. *"Her girdiği çevrede öbür kadınların pabucunu dama atmış, hep birinci kadın rolüne çıkmıştı."* -H. Taner. **pabucuna kum dolmak** (veya **taş kaçmak**) ortaya çıkan durum karşısında tedirgin olmak. **pabucunu eline vermek** kovmak. **pabucunu ters giydirmek** güç bir duruma sokarak telâşla kaçırmak.

pabuççu *is.* **1.** Ayakkabı yapan veya satan kimse, ayakkabıcı. **2.** Ayakkabı çıkarılarak girilen yerlerde ayakkabıları bekleyen kimse: *"Her cami kapısında pabuççular ayakkabı toplar, numara verirdi."* -H. E. Adıvar.

pabuççuluk, -ğu *is.* Ayakkabıcının işi, ayakkabıcılık.

pabuçlu *s.* Ayağında pabucu olan.

pabuçluk, -ğu *is.* Evlerde veya cami girişlerinde kapıdan girilince ayakkabı çıkarılan veya konulan, genellikle rafları olan yer: *"Pabuçlukta yabancı iskarpinler var."* -Y. Z. Ortaç.

pabuçsuz *s.* Ayağında pabucu olmayan.

paç *is. hlk.* Baç.

paça *is. Far. pāçe* "küçük ayak" *(pā* "ayak" + *çe* küçültme eki*)* **1.** Pantolon, don, şalvar gibi giyeceklerde bacakların çıktığı aşağı bölüm. **2.** Kasaplık hayvanların kesilmiş ayağı. **3.** Kasaplık hayvanların ayaklarından yapılan çorba. **paçaları** (veya **kolları**) **sıvamak** bir işe girişmek için hazırlanmak: *"Paçaları sıvadı: bir beygir kiralayıp köy köy dolaştı."* -E. E. Talu. **paçalarından akmak** pislik ve kirin çokluğunu belirtmek için kullanılır. **paçasın-**

dan tutup atmak hakaretle kovmak. **paçasını çekecek (veya toplayacak) hâli olmamak** güçsüz, beceriksiz olmak. **paçayı kaptırmak** 1) yakalanmak, ele geçirmek; 2) karıştığı, ama sonradan ayrılmak istediği bir işten kendini kurtaramamak; 3) dilediği gibi davranamamak. **paçayı kurtarmak** kendini bir dertten, tehlikeden veya zor durumdan kurtarmak: *"Varımızı yoğumuzu teknenin oturmamış tarafına aktararak paçayı kurtardık."* -B. R. Eyuboğlu.

→ ***paça günü, paça kasnak, paçası düşük***

paçacı *is.* 1. Kasaplık hayvanların ayaklarını satan kimse. 2. Paça, işkembe pişirilen dükkân.

paçacılık, -ğı *is.* Paçacının işi veya mesleği.

paça günü *is. hlk.* Düğünün paça çorbası ziyafeti çekildiği ertesi günü.

paça kasnak, -ğı *is. sp.* Yağlı güreşte, güreşçinin bir elini hasmının paçasından, öteki elini de apış arasından geçirerek kispetin belinden kavrayıp karşısındakini yenmek için sırtüstü çevirmesi biçiminde uygulanan bir oyun: *Parmağını paça kasnağına taktı mı rakibinin kurtulmasının olanağı yoktur.*

paçal *is.* 1. Ekmek yapmak için çeşitli tahılların yasaya göre belirlenen gerekli karışım oranı. 2. *hlk.* Çeşitli şeylerin karışımı.

paçalı *s.* 1. Herhangi bir biçimde paçası olan: *Geniş paçalı pantolon. "Boyanmış dar dizlik ahlâk sayılıyor da, sımsıkı bağlanmış paçalı don müstehcenleşiyor."* -F. R. Atay. 2. Tüyleri ayaklarına kadar uzanan (kuş veya kümes hayvanı): *Paçalı güvercin, paçalı tavuk.*

paçalık, -ğı *is.* 1. Pantolon, şalvar veya uzun külot paçasının ayak bileğini saran bölümü. 2. Paça çorbası yapmak için ayrılmış: *Paçalık ayak.* 3. *hlk.* Gelinin paça günü giydiği giysi. 4. Otomobilde tekerleğin taş, çamur atmasını önleyen ve tekerlek arkalarına takılan lâstik veya plâstikten yapılmış araç.

paçarız *s. Far. çeprâst* Çapraz.

paçası düşük *s.* Giyimine dikkat etmeyen, pasaklı.

paçasız *s.* Paçası olmayan veya içinde paça bulunmayan.

paçavra *is. (paça'vra) Yun. patsavra* 1. Eskimiş bez veya kumaş parçası, çaput: *"İpek entarisi, bu kimsesiz gurbet adamlarının çürük, yağlı ve kokmuş paçavrasına sürtünerek geçiyor."* -F. R. Atay. 2. *mec.* Değersiz ve iğrenç şey veya kimse. **paçavra gibi** değersiz kimse veya şeyleri nitelerken kullanılır. **paçavraya çevirmek (veya paçavrasını çıkarmak)** çok hırpalamak, dağınık, bozuk veya berbat bir duruma getirmek.

→ ***paçavra hastalığı***

paçavracı *is.* Paçavra toplayıp satan kimse.

paçavracılık, -ğı *is.* Paçavra toplayıp satma işi.

paçavra hastalığı *is. hlk.* Grip, nezle, enflüenza.

paçavralaşma *is.* Paçavralaşmak işi veya durumu.

paçavralaşmak *(nsz)* Paçavra durumuna girmek.

paçoz *is. Yun. patsos zool.* 1. Kefal türünden bir balık *(Mugil cephalus).* 2. *argo* Fahişe: *"Onların aftosuna hanımefendi derler, bizim paçozumuzun adı ya alüfledir, ya şıllık."* -A. Gündüz.

padalya *is. (pada'lya)* Öldürüldükten sonra süs amacıyla içi doldurulmuş hayvan.

padişah *is. (pa:dişah) Far. pâdşâh tar.* Osmanlı İmparatorluğunda devlet başkanına verilen unvan, hükümdar, sultan.

padişahî *s. (pa:dişa:hi:) Far. pâdşâh + Ar. -î* Padişah ile ilgili, padişaha ait.

padişahlık, -ğı *is.* 1. Padişah olma durumu, hükümdarlık, sultanlık. 2. Padişahın görevi. 3. Padişahın yönetimi. 4. Padişahın saltanat dönemi. 5. Padişah tarafından yönetilen ülke.

padok, -ğu *is. Fr. paddock < İng. paddock* (hipodromda) Yarış atlarının ye-

dekte gezdirildikleri yer.

pafta *is. (pa'fte) Far. bâfte* **1.** Büyük harita, plân veya modeli oluşturan ayrı parçalardan her biri. **2.** Metal çubuk ve borulara diş açan âlet, yivaçar. **3.** Süs için at takımlarına veya başka yerlere takılan metal pul veya çakılan iri başlı çivi. **4.** Büyük benek, leke.

paftalı *s.* Paftası olan: *"Bunlar genellikle taçlı, kenarları billûr paftalı büyük aynalardır."* -S. Birsel.

paftasız *s.* Paftası olmayan.

pagan *is.* ve *s. İng. pagan < Lât. paganus* Çok tanrılı dinden olan (kimse).

paganizm *is. Fr. paganisme* Çok tanrıcılık.

pagoda *is. (pago'da) Portekizce pagoda, Fr. pagode < Tamil dilinden* Çin, Japonya gibi Uzak Doğu ülkelerindeki tapınaklara verilen ad.

pah *is. Far. pâh* **1.** Eğik olarak kesilmiş kenar. **2.** Bir yapı elemanında eğik bir yüzey elde etmek amacıyla keskinliği giderme.

paha *is. Far. behâ* Değer, fiyat. **paha biçilmez** değeri ölçülemeyecek kadar yüksek: *"Başında ağır ve paha biçilmez emsalsiz ve füsunlu bir taç gibi duruyordu."* -Ö. Seyfettin. **paha biçmek** değerini tahmin etmek veya belirlemek. **(herhangi bir şey) pahasına** karşılığında uğruna, ... için: *Treni kaçırmak pahasına onu bekledim.* **pahaya çıkmak** pahalanmak, pahalılaşmak. **pahaya geçmek** değerli bir şeymiş gibi esirgenmek.

pahacı *s.* Pahalı mal satan kimse.

pahacılık, -ğı *is.* Pahacı olma durumu: *"Büyük terzilerin pahacılığına bazen şaşarız."* -R. N. Güntekin.

pahal *is. hlk.* Ters, aksi: *"Bazen - pahal gibi midemizden rahatsız olduğumuz günlerde - sık sık öğle ve akşam yemeklerine davetlisinizdir."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

pahalanma *is.* Pahalanmak işi.

pahalanmak *(nsz)* Pahalı duruma gelmek, fiyatı artmak, pahalılaşmak.

pahalı *s.* Pahası yüksek olan, **ucuz** karşıtı. **pahalıya oturmak (veya pahalıya mal olmak)** çok para, özveri, emek gerektirmek, kolay elde edilememek veya zarara, sıkıntıya yol açmak: *"Bu iptilâ bana ve ona çok pahalıya mal oldu."* -H. E. Adıvar. *"Bir tecrübe geçirmek, sana müthiş pahalıya mal oldu."* -P. Safa.

pahalıca *zf. (pahalı'ca)* Biraz, pahalı gibi.

pahalılaşma *is.* Pahalılaşmak işi.

pahalılaşmak *(nsz)* Pahalanmak.

pahalılık, -ğı *is.* **1.** Bir şeyin fiyatının yüksek olması durumu veya pahalı olma durumu. **2.** Fiyatların genel olarak yükselmesi fiyat artışı: *Bu pahalılıkta hâlimiz ne olacak?*

pahlama *is.* Pahlamak işi.

pahlamak *(-i)* Bir parçanın keskin kenarını keserek pah durumuna getirmek, keskinliğini gidermek.

pak *s. (pa:k, k ince okunur) Far. pâk* Temiz: *"Efendiler, bizim çehremiz her zaman temiz ve pak idi ve daima temiz ve pak kalacaktır."* -Atatürk.

paket *is. Fr. paquet (Hollanda dilinden)* **1.** İçinde bir veya birçok şey bulunan, kâğıda sarılarak hazırlanmış, elde taşınacak büyüklükte nesne: *Kumaş paketi. "Yemek paketini, raflarda yer bulamadığı için masa üstüne koydu."* -M. Ş. Esendal. **2.** Yiyecek, ilâç gibi şeylerin kâğıda sarılarak veya bir kutuya konularak satışa hazır duruma getirilmiş belli bir miktar: *Bir paket çikolata. Üç paket makarna.* **paket etmek** paketlemek.

→ ***paket program, paket taşı, paket tur***

paketleme *is.* Paketlemek işi.

paketlemek *(-i)* **1.** Bir veya birkaç şeyi kağıda sararak veya kutuya koyarak bağlamak: *"Öteberi paketlemiştim, annem paketime şüpheyle baktı."* -O. Kemal. **2.** *argo* Birini baştan savmak, atlatmak.

paketleniş *is.* Paketlenmek işi veya biçimi.

paketlenme *is.* Paketlenmek işi.

paketlenmek *(nsz)* Paketlemek işine konu olmak.

paketletme *is.* Paketletmek işi.

paketletmek *(-i)* Paketlemek işini yaptırmak.

paketleyiş *is.* Paketlemek işi veya biçimi.

paket program *is.* Banda veya filme alınıp gerektiğinde radyo ve televizyonda yayımlamak için hazırlanmış program.

paket taşı *is.* Dört köşe yontulmuş kaldırım taşı.

paket tur *is.* Bir veya birden fazla yere yönelik olarak düzenlenen ulaşım, konaklama gibi ihtiyaçları kapsayan tur.

Pakistanlı *öz. is. (pa:kistanlı)* Pakistan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

paklama *is.* Paklamak işi.

paklamak *(-i)* Temizlemek.

paklanma *is.* Paklanmak işi.

paklanmak *(nsz)* Temizlenmek.

paklık, -ğı *is.* Temizlik.

pakt *is. Fr. pacte* Antlaşma: *Balkan Paktı.*

pal *is.* Bir cins güvercin.

pala (I) *is. İt. pala* **1.** Kavisli, kısa, uç bölümü geniş, kabzasına doğru daralan bir tür kılıç: *"Belindeki kısa palasıyla ve omuzunda gri tüfeğiyle masanın kenarına oturdu."* -F. R. Atay. **2.** Kürek gibi bazı araçların, enli ve yassı bölümü. **3.** Bir yere çaprazlama konulan yassı kiriş veya kereste. **pala çalmak** (veya **sallamak**) uğraşmak, didinmek, çabalamak: *"Üstelik gazetecilikte de yıllarca pala çaldı."* -M. Ş. Esendal. **pala çekmek** palayı belinden çıkarıp vurmak. **pala sürtmek** çabalamak, uğraşmak: *"Biz de az çok pala sürttük."* -M. A. Ersoy.

→ ***pala bıyık, pala bıyıklı***

pala (II) *is. hlk.* **1.** Bez parçalarından dokunan basit kilim, yazgı: *"Kendi ürettiği kocaman sürünün yünlerinden Fadime Nine ne güzel palalar dokumuş."* -H. E. Adıvar. **2.** *hlk.* Eski, kullanılmış eşya veya giysi.

pala bıyık, -ğı *is.* **1.** Gür, uzun, yanaklara doğru kıvrık bıyık: *"Her şeyden önce, pala bıyıkları ile meşhur, popüler bir yazar."* -H. Taner. **2.** *s.* Pala bıyıkları olan, pala bıyıklı.

pala bıyıklı *s.* ve *is.* Gür, uzun ve kıvrık bıyıkları olan kimse.

paladyum *is. (pab'dyum) Fr. palladium < İng. Pallas gezegeninin adından kim.* Atom numarası 46, yoğunluğu 11,4 olan, 1500 C° de eriyen, tel durumuna getirilebilen, başlıca özelliği hidrojeni soğurmak olan çok sert bir element. Kısaltması Pd.

palalık, -ğı *is. mim.* Çatı kirişinin yanı.

palamar *is. Yun. palamari den.* Gemileri iskele, rıhtım veya şamandıraya bağlamaya yarayan kalın halat: *"Bir gün tekrar bıkkın demir alınır, palamar çözülür, flok açılıp kürek çekilir."* -S. F. Abasıyanık. **palamarı koparmak** (veya **çözmek**) *argo* kaçmak, sıvışmak: *"Bir kere palamarı çözmeye muvaffak olsa, bir yere kapağı atmanın çaresini bulabilirdi."* -H. R. Gürpınar.

→ ***palamar boyu, palamar parası, palamar resmi***

palamar boyu *is.* Deniz milinin onda biri, 120 kulaç.

palamarcı *is. den.* Görevi, gemilerin yanaşma, kalkma vb. sırasında gemiden verilen palamarı iskeleye, şamandıraya takmak, çıkarmak olan kimse.

palamar parası *is. den.* Gemilerin bir iskeleye yanaşmak için ödedikleri para.

palamar resmi *is. den. bk.* palamar parası.

palamut, -du (I) *is. Yun. palamyda zool.* Uskumrugillerden, ortalama 1 veya 2 kg gelen, eti esmer, kılçıksız ve pulsuz bir balık *(Pelamys sarda).* Büyüklüğüne göre türlü adlar alır: *Çingene palamudu, torik, sivri, altıparmak, piçuta.*

palamut, -du (II) *is. Yun. palamudi bot.* Yurdumuzda yetişen meşe türlerinin uzunca, fındığa benzeyen, sert ve pürüzlü, bir yüksük içinde bulunan, tanen bakımından zengin meyvesi, pelit.

→ ***palamut meşesi***

palamutlama *is.* Palamutlamak işi.

palamutlamak *(-i)* Deriyi sepilemek için palamut maddesi doldurulmuş çukura yatırmak.

palamutlular *ç. is. bot.* Kayıngiller.

palamut meşesi *is. bot.* Yurdumuzun batı bölgesinde yetişen 5-10 m yüksekliğinde, kışın yapraklarını döken bir meşe türü *(Valonea)*.

palan *is. Far. pālān* Genellikle eşeklere, bazen de atlara vurulan, kaşsız, enli, yayvan ve yumuşak bir çeşit eyer. **palan vurmak** palanı hayvanın sırtına koyup bağlamak.

→ ***palandöken***

palandız *is. hlk.* Çeşmenin musluk taşı.

palandöken *is.* Taşlık yokuş.

palanga *is. (pala'nga) İt. palanco* Bir halatla makaralardan oluşturulan, ağır cisimleri kaldırmaya, sağa sola döndürmeye yarayan donanım.

palangalı *s.* Palangası olan.

palangasız *s.* Palangası olmayan.

palanka *is. (pala'nka) Mac. palánk tar.* Ağaç ve toprakla yapılmış, hendekle çevrilmiş küçük hisar: *"Hasan Paşa palankası civarındaki hanlara geldiklerinde eşkıya hücumuna uğradılar."* -F. R. Atay.

palas (I) *is. Fr. palace* **1.** Lüks otel veya gösterişli yapı: *"Tanınmaz, anonim bir insan olmanın zevkine vardığımız oteller, palaslar yoktu."* -A. Ş. Hisar. **2.** *s. argo* Kolay, rahat: *Yarınki derslerin hepsi palas.* **3.** *s. argo* Kolaylık gösteren, hoşa giden (nesne, kimse, yer).

palas (II) *s. Far. pelās hlk.* Keçi kılından dokunmuş kaba kilim, yaygı.

palaska *is. (pala'ska) Mac. < Sl. ploska* Askerlerin bellerine bağladıkları veya göğüslerine çaprazlama taktıkları, üzerinde fişek, kasatura vb. koymak için yerleri bulunan, genellikle köseleden yapılmış kayış.

palas pandıras *zf.* Gereği gibi derlenip toparlanmaya vakit bulamadan, çarçabuk: *Bizi palas pandıras yola çıkardılar. "Bu skandal üzerine ertesi günü palas pandıras pansiyondan ayrılmak zorunda kaldı."* -H. Taner.

palaspare *is. (palaspa:re) Far. pelās + pāre* Pasaklı, yırtık giysi: *"Sarhoş sesi, ıskaralı ocağın yakınında duvara sırtını vermiş, palaspareler içinde bir adama hitap ediyordu."* -S. F. Abasıyanık.

palavra *is. (pala'vra) İsp. palabra argo* **1.** Herhangi bir konuda gerçeğe aykırı, uydurma söz veya haber; uzun ve boş konuşma, martaval: *"Madrid'de kahvehaneyi gördüm ki havradır / Bir yerdeyiz ki söz denilen şey palavradır."* -Y. K. Beyatlı. *"Delikanlı imparatorluk sözünün bir palavra olmadığını artık yavaş yavaş anlıyordu."* -T. Buğra. **2.** *den.* Genellikle posta vapurlarında üst güvertenin altındaki güverte. **palavra savurmak (atmak** veya **sıkmak)** *argo* uydurma, asılsız bir söz veya haberi gerçekmiş gibi ortaya atmak; abartarak konuşmak, büyük başarılardan söz etmek: *"Yalana yakın palavralar savurmaktan kendini alamayan Ragıp Bey, bu sefer tamamıyla masumdu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

palavracı *is.* ve *s. argo* Uydurma söz veya haber ortaya atan, yaptığı işleri abartan, bu davranışları huy edinmiş olan (kimse), tiraşçı: *"Haklısınız efendim, doktor gerçekten de palavracının birisi galiba."* -T. Buğra.

palavracılık, -ğı *is. argo* Palavra söyleme alışkanlığı.

palaz *is.* Kaz, ördek, güvercin gibi bazı kuş yavrularının civcivlikten sonraki durumu.

palazlama *is.* Palazlamak veya palazlanmak işi.

palazlamak *(nsz)* **1.** (kuş yavrusu) İrileşip semirmek. **2.** *mec.* (küçük çocuk) Gelişmek. **3.** *mec.* Varlığı artmak, zenginlemek.

palazlanma *is.* Palazlanmak işi veya durumu.

palazlanmak *(nsz)* **1.** Gelişmek, iri duruma gelmek, büyümek. **2.** *mec.* Varlığı artmak, zenginleşmek.

palazlaşma *is.* Palazlaşmak işi.

palazlaşmak *(nsz)* İrileşmek, gelişmek, büyümek: *"Ama palazlaştıkça da büsbütün çirkinleşmiş."* -Y. N. Nayır.

paldım *is. Far. pāldum* Yük ve binek hayvanının, semer veya eyerinin ileri kaymasını önlemek için arka ayaklarının kaba etleri üzerinden geçirilen kayış: *"O başta: Kuskunu kopmuş eğerli düldüller. Bu başta: Paldımı düşmüş semerli bülbüller."* -M. Â. Ersoy. **paldımı aşmak** başaramayacağı bir işe girişmek.

paldır küldür *zf.* **1.** Kaba bir gürültü çıkararak, gürültü ile: *"Bütün eşyamızın paldır küldür uçurumlardan yuvarlandığını gayet iyi hatırlarım."* -B. R. Eyuboğlu. **2.** Ansızın ve kurallara uyulmaksızın: *"Hem bir genç kadının, genç bir delikanlının odasına paldır küldür girmesi yakışık alır şey midir?"* -R. N. Güntekin.

paleograf *is. Fr. paléographe* Eski el yazıları uzmanı.

paleografi *is. Fr. paléographie* Eski el yazılarını okuma bilgisi.

paleontoloji *is. Fr. paléontologie* Jeolojik devirlerde yer yüzünde yaşamış varlıkları inceleyen bilim dalı.

paleozoik *is. Fr. paléozoïque* **1.** En eski fosillerin oluşturdukları jeolojik zaman. **2.** *s.* Bu zamanla ilgili.

palet *is. Fr. palette* **1.** Ressamların boyaları üzerine dizerek fırça ile karıştırdıkları tahta veya porselen levha: *"Ne atölyem, ne fırçam, ne paletim var."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Sanayide çeşitli amaçlarla kullanılan yayvan ve geniş levha. **3.** Hızlı yüzmek için ayağa geçirilen araç. **4.** Tankın her türlü arazide yol almasını sağlayan iki yanındaki tekerleklerini içine alan metal şerit, tırtıl (II).

paletli *s.* Paleti olan (taşıt).

paletsiz *s.* Paleti olmayan (taşıt).

palıt *is. bk.* pelit.

palikarya *is. (palika'rya) Yun. palikaria* **1.** Kabadayı Rum delikanlısı. **2.** (yermeli olarak) Yunanlı.

palisat, -dı *is. Fr. palissade* "tahta bölme" *bot.* Özümleme işini yapan yaprakların üst yüzündeki dokunun adı olan palisat dokusu teriminde geçer.

→ ***palisat dokusu***

palisat dokusu *is. bot.* Palisat.

palmitat *is. Fr. palmitate kim.* Palmitik asidin tuzu veya esteri.

palmitik, -ği *s. Fr. palmitique kim.* Doymuş bir yağ asidi CH_3-$(CH_2)_{14}$-CO_2H ve bu asitten türeyen birleşikler için kullanılır.

→ ***palmitik asit***

palmitik asit, -di *is. kim.* Yağlı maddelerin pek çoğunda palmitin durumunda bulunan, suda çözünmeyen, alkol ve eterde çözünen beyaz, tatsız bir katı.

palmitil *is. Fr. palmityle kim.* Palmitik asitten türeyen $C_{15}H_{31}$-CO formülündeki tek değerli kök.

palmitin *is. Fr. palmitine kim.* Gliserinin palmitik esteri.

palmiye *is. (pa'lmiye) Fr. palmier bot.* Palmiyegillerden olan ağaçların genel adı: *"Burası, iki köşesinde boynu bükük, uzun palmiye saksıları duran zarif bir methaldi."* -P. Safa.

palmiyegiller *ç. is. bot.* Genellikle sıcak bölgelerde yetişen, basit bir kon gövde ve bu gövdenin tepesinde yelpaze biçiminde telek damarlı yaprakları olan, hurma ve Hindistan cevizi ağaçlarını içine alan bir familya.

palmiyelik, -ği *is.* Palmiyesi çok olan yer.

palto *is. (pa'lto) Fr. paletot < İng. paltok* Soğuk havalarda öbür giyeceklerin üstüne giyilen kalın kumaştan giysi: *"Burası çok sıcak, çıkar paltonu, getir as şuraya!"* -M. Ş. Esendal.

paltolu *s.* Paltosu olan.

paltoluk, -ğu *is.* ve *s.* Palto yapmaya elverişli kumaş: *"Almış olduğu bir paltoluk kumaş yüzünden yerini bırakmak zorunda kaldı."* -F. R. Atay.

paltosuz *s.* Paltosu olmayan: *"Deli gibi fırlamış, kendimi karla örtülü sokağa paltosuz sokağa atmıştım."* -R. H. Karay.

palûze *is. (pa:lu:ze) Far. pālūde* Bir

çeşit pelte. **palûze gibi** beyaz, dolgun ve titrek (ten).

palyaço *is. (palya'ço) İt. pagliaccio* Genellikle panayır tiyatrolarında, sirklerde güldürücü rol oynayan acayip kılıklı, yüzü aşırı ve komik makyajlı oyuncu. **palyaço gibi** gülünç olacak derecede acayip kılıklı.

palyaçoluk, -ğu *is.* **1.** Palyaço olma durumu veya palyaçonun yaptığı iş. **2.** *mec.* Tavır ve davranışta güldürücülük.

palyatif *s. Fr. palliatif* Yeterli etkinliği olmayan, bir süre için olan, geçici, muvakkat: *Palyatif tedavi. Palyatif önlem.*

palyoş *is. İt. pala + T. şiş* Kısa ve iki yanı keskin, düz kılıç.

pampa *is. (pa'mpa) İng. Fr. pampa (Güney Amerika yerli dillerinden)* Güney Amerika'daki bozkırlara verilen ad.

pamuk, -ğu *is. Far. panbuk* **1.** *bot.* Ebe gümecigillerden, koza biçimindeki meyvesi üç, dört, beş dilimli olan, sıcak bölgelerde yetişen tarım bitkisi *(Gossypium).* **2.** Bu bitkinin tohumlarının çevresinde oluşmuş ince, yumuşak tellerin adı. **3.** İşlenmiş pamuk: *Yaraya pamuk koydu.* **4.** *s.* (dokumacılıkta) İşlenmiş pamuktan yapılmış: *Pamuk ipliği. Pamuk bezi.* **pamuk atmak** yay ve tokmakla pamuğu ditmek. **pamuk gibi 1)** çok yumuşak; **2)** *mec.* iyi huylu, munis. **(bir işi) pamuk ipliğiyle bağlamak** etkisi az sürecek bir çare ile geçiştirmek.

→ ***pamuk balı, pamuk balığı, pamuk bezi, pamuk elması, pamuk ipliği, pamuk taş, pamuk yağı***

pamukaki *is. (pamuka':ki) Yun. < T. pamuk* Beyaz iş işlemekte kullanılan bir çeşit parlak pamuk ipliği: *"Annesine gelince, şu anda nansuk üzerine pembe pamukakı ile fisto yapmakta."* -H. Taner.

pamuk balı *is.* Beyaz bal.

pamuk balığı *is. zool.* Ilıman denizlerde yaşayan, sırtı mavi, karnı beyaz, tehlikeli bir köpek balığı *(Carcharius glaucus).*

pamuk bezi *is.* Pamuktan dokunan bez.

pamukçu *is.* **1.** Pamuk yetiştiren kimse. **2.** Pamuk alıp satan kimse.

pamukçuk, -ğu *is. tıp* Genellikle bebeklerde görülen ve bir mantardan ileri gelen, sindirim organında, ağızda ortaya çıkan iltihaplı hastalık, aft.

pamukçuluk, -ğu *is.* Pamuk yetiştirme ve satma işi.

pamuk elması *is. bot.* Pamuk telleri ve tohumla dolu bir kapsülden oluşan pamuk bitkisinin meyvesi.

pamuk ipliği *is.* Pamuktan yapılan mat ve parlak dikiş ve nakış ipliği.

pamuklanma *is.* Pamuklanmak işi.

pamuklanmak *(nsz)* **1.** Üstü incecik pamuk biçiminde küf bağlamak. **2.** (toz için) Pamuk gibi olmak: *Yerler pamuklandı.*

pamuklu *is.* **1.** Pamuk ipliği veya başka iplikler karıştırılarak dokunmuş (kumaş): *Pamuklu kumaş.* **2.** Yüzüyle astarı arasına pamuk yayılarak dikilen hırka: *"Üstünde pamuklu Şam hırkası, daha üstünde yorganlar ve battaniyeler vardı."* -A. Ş. Hisar.

pamuk taş *is. jeol.* Birtakım kaynak sularının dibinde biriken, kalkerli veya silisli tortu, traverten.

pamuk yağı *is.* Pamuk çekirdeklerinden elde edilen, zeytinyağına benzer bitki yağı.

panama *is. (pana'ma) Fr. panama (Panama yer adından)* **1.** Orta Amerika'da yetişen bir bitkinin yapraklarından örülmüş yumuşak hasır şapka. **2.** Özel olarak dokunmuş bir kumaş türü.

Panamalı *öz. is.* ve *s.* Panama Cumhuriyeti halkından olan kimse.

panayır *is. Yun. panegryris* Belli zamanlarda ve genellikle küçük yerleşme birimlerinde kurulan, sergi niteliğini de taşıyan büyük pazar: *"Kasabada iş güç duruyor, cami meydanı dolduğu için panayır halkı sokakları tıkıyordu."* -R. N. Güntekin.

→ ***panayır yeri***

panayırcı *is.* Panayırda satış yapan kimse.

panayırcılık, -ğı *is.* Panayırcının işi veya mesleği.

panayır yeri *is.* **1.** Panayırın kurulduğu alan. **2.** *mec.* Çok kalabalık yer.

pancar *is. bot.* **1.** Ispanakgillerden, vitamince zengin bir bitki *(Beta vulgaris).* **2.** Bu bitkinin şeker elde edilen kalın ve etli kökü. **pancar gibi olmak** (veya **pancar kesilmek**) kan hücum edip çok kızarmak: *Yüzü pancar gibi oldu.*

pancarcı *is.* Pancar yetiştiren ve satan kimse.

pancarcılık, -ğı *is.* Pancar yetiştirme ve satma işi.

pancarlaşma *is.* Pancarlaşmak işi veya durumu.

pancarlaşmak *(nsz)* Pancar rengini almak: *Tendeki kan artınca yüz pancarlaşıyor.*

pancur *is. hlk. bk.* panjur.

panda *is. (pa'nda) İng. panda zool.* Etçillerden, Avustralya ile Himalaya ormanlarında yaşayan, tüyleri sık ve pas kırmızısı renginde, karnı, bacakları kara, postu beğenilen bir hayvan *(Ailurus fulgens).*

pandantif *is. Fr. pendentif* İnce bir zincirle boyna takılan değerli takı: *"Açık boyundaki iri zümrüt taşlı plâtin pandantifine, elindeki büyük altın çantaya bakarak şaşıyordu."* -Ö. Seyfettin.

pandispanya *is. (pandispa'nya) İt. pan di Spagna* "İspanya ekmeği." Yumurta katılarak yapılan şekerli, kabarık, yumuşak bir tür pasta: *"Karşısına kendi çay fincanını yerleştirdi, kocaman bir pandispanyayı fincana batırarak yemeğe koyuldu."* -H. E. Adıvar.

→ ***pandispanya gazetesi***

pandispanya gazetesi *is. argo* Uydurulmuş yalanlar, hikâyeler.

pandomima *is. (pandomi'ma) İt. pantomima < Yun. tiy.* **1.** Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki tiyatroların çoğunda izlenen oyunlar arasına sıkıştırılan sözsüz oyun: *"Konuşmayarak, bağırmayarak yapılan şeyin ismine pandomima denilir."* -F. R. Atay. **2.** Pantomim.

pandomima kopmak izleyenler için eğlendirici bir kavga çıkmak.

pandufla *is. bk.* pantufla.

pandül *is. Fr. pendule* Sarkaç, rakkas.

panel *is. Fr. panel < İng.* **1.** Dinleyiciler önünde, seçilmiş bir konuşmacı grubunun bir konuyu tartışmak amacıyla düzenlediği toplantı, toplu görüşme, açık oturum. **2.** Yerleştirileceği yüzeyin bir bölümüne uyan, çoğunlukla dikdörtgen biçiminde düzgün parça.

→ ***panel köprü***

panel köprü *is.* Aşılacak bir engelin bir yanında oluşturularak öbür yana ulaşımı sağlayan, taşıyıcı küçük elemanlardan oluşan köprü.

panik, -ği *is. Fr. panique < Yun.* Topluluğu kaplayan ani dehşet duygusu, büyük korku, ürkü. **panik olmak** büyük korku yaratan bir olay birdenbire ortaya çıkmak: *"Manalı bir sessizlik. Hissediyorum ki panik olmayacak."* -H. E. Adıvar. **panik yaratmak** korku, dehşet uyandırmak. **paniğe kapılmak** çok korkmak: *"Kendisi ile birlikte gelemeyeceğini anlayınca tam bir paniğe kapıldı."* -N. Cumalı. **paniğe vermek** büyük bir dehşete düşürmek, çok korkutmak.

panikleme *is.* Paniklemek işi veya durumu.

paniklemek *(nsz)* Paniğe kapılmak.

Panislâmcı *öz. is.* Panislâmizm yanlısı.

Panislâmcılık, -ğı *öz. is.* Panislâmizm akımını benimseme.

Panislâmizm *öz. is. Fr. panislamisme* Bütün Müslümanları aynı yönetim altında toplama amacını güden politik akım.

panjur *is. Fr. abat-jour "ışık kesen, ışık siperi,abajur"dan bozma.* Gereğine göre güneşi ve rüzgârı önlemeye, ışığı azaltmaya yarayan, açılır kapanır dar ve yatay tahtalardan, plâstikten veya metal gereçlerden yapılmış, pencerenin iki yanına takılan kapatma kanadı: *"Kalın camlardan, kapalı panjurların dışarısında şiddetli bir yağmurun ayak seslerine benzeyen şakırtılarını duyuyordum."* -Ö. Seyfettin.

"Açsam sonra tek panjuru / Yıllar yılı kapalı." -B. Necatigil.

pankart *s. Fr. pancarte* Toplantı ve gösterilerde taşınan, üzerinde benimsenen amacın birkaç sözle gösterildiği karton veya bezden levha: *"Gençler ellerindeki pankartları bir anda açarak uygun adım sahneye dalıverdiler."* -H. Taner.

pankartlı *s.* Pankartlı olan veya pankart bulunduran.

pankras *is. Fr. pancrace < Yun.* Güreşle boksu veya yumruk dövüşünü birleştiren spor karşılaşması.

pankreas *is. Fr. pancréas < Yun. anat.* Midenin arkasında bulunan, boşaltıcı kanallarıyla onikiparmak bağırsağına bağlı, iç ve dış salgıları olan iri bir bez.

pano *is. (pa'no) Fr. panneau* **1.** Üzerine bildiri, açıklama veya tanıtma kâğıtları tutturmak için hazırlanmış levha. **2.** Elektrikle çalışan araçların kontrol ve komuta düğmeleri, ekran, sinyal lâmbası gibi parçalarının bir arada toplandığı bölüm. **3.** Ağaç duvar kaplamalarına veya tavanlara süs işin konulan resim. **4.** Hafif malzemeden yapılan ve iki yüzü kontrplakla kaplanan levha: *"Odasına gelirken paravanaya çarpmış, panoyu omuzlamıştı."* -T. Buğra. **5.** *mdn.* Önceden belirlenmiş sınırlar içerisinde çalışan cevher alanı.

panorama *is. (panora'ma) Fr. panorama < İng.* **1.** Yüksek bir yerden bakılınca göz önüne serilen geniş görünüş: *"Belediye reisi bir panorama resmi çekmeyi akıl etmeyen fotoğrafçıya çıkışıyordu."* -R. N. Güntekin. **2.** *mec.* Genel görünüm.

panoramik *s. Fr. panoramique* Geniş görüş alanını kaplayan.

pansiyon *is. Fr. pension* **1.** Bütünü veya bir bölümü sürekli veya belli bir zaman için kiraya verilen, isteğe göre yemek de veren ev: *"Avrupa'da dolaştığı müddetçe... kâh orta hâlli pansiyonlarda ve bazen küçük köy misafirhanelerinde kalmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Ücretli öğrenci yurdu.

pansiyoncu *is.* **1.** Pansiyon sahibi: *"Gelip gelip kapıdan içerisini gözetleyen pansiyoncu karıya boş vererek biraz daha oturduk."* -H. Taner. **2.** Pansiyon işleten kimse.

pansiyonculuk, -ğu *is.* **1.** Pansiyon sahibi olma durumu. **2.** Pansiyon işletme işi.

pansiyoner *is. Fr. pensionnaire* Bir pansiyonda oturan kimse: *"Pansiyoner demek evin içinde bir yabancı demek."* -A. İlhan.

Panslavizm *öz. is. Fr. panslavisme* Slav asıllı bütün halkları aynı yönetim altında toplama amacı güden politik akım ve hareket.

pansuman *is. Fr. pansement tıp* Yara temizliği ve bakımı. **pansuman yapmak** yaranın temizlik ve bakımını yapmak: *"Hiç olmazsa bir soğuk pansuman yapalım."* -S. F. Abasıyanık.

pansumancı *is. tıp* Pansuman yapmayı meslek edinmiş kimse.

pansumancılık, -ğı *is. tıp* Pansuman yapma işi.

panteist *s. Fr. panthéiste fel.* Panteizm yanlısı.

panteizm *is. Fr. panthéisme fel.* Tanrı ile evreni birleştirip özleştiren felsefe öğretisi veya sistemi.

panteon *is. Fr. panthéon esk.* **1.** Yunanlı ve Romalıların en büyük tapınaklarına verdikleri ad. **2.** Bir halkın, bir ulusun bütün tanrıları: *Eski Yunan panteonu.* **3.** Büyük yararlık göstermiş kimselerin gömüldüğü ulusal anıt.

panter *is. Fr. panthère zool.* Pars: *"Adamın son panterini ben vurdum, neslini ben tükettim."* -R. H. Karay.

pantograf *is. Fr. pantographe* Bir biçimi büyülterek veya küçülterek kopya etmek için kullanılan kollu, eklemli bir tür cetvel.

pantol *is. hlk.* Pantolon.

pantolon *is. Fr. pantalon (İtalyan komedilerinde geçen bir kişinin adından)* Belden başlayan ve genellikle paçaları ayak bileklerine kadar inen giyecek: *"Re-*

dingot giymemiş olanlar kara ceket, yelek, çizgili pantolon giymişler." -M. Ş. Esendal.

pantoloncu *is.* Pantolon diken terzi.

pantolonculuk, -ğu *is.* Pantolon dikme veya satma işi.

pantomim *is. Fr. pantomime < Yun. tiy.* Düşünce ve duyguları müzik veya türlü eşyalar eşliğinde bazen dansla, bazen de gövde ve yüz hareketleriyle yansıtmayı amaçlayan oyun, sözsüz oyun: *"Kadın, bana uzaktan pantomim işaretiyle anlattığı hikâyeyi bir kere de ağzıyla tekrar etti."* -R. N. Güntekin.

pantufla *is. (pantu'fla) Yun. pantuphla* Aba terlik.

pantuflacı *is.* **1.** Pantufla yapan veya satan kimse. **2.** *s. argo* Dolandırıcı, yankesici.

pantuflacılık, -ğı *is.* Pantufla yapma veya satma işi.

Panturanizm *öz. is. bk.* Turancılık.

Pantürkizm *öz. is. bk.* Türkçülük.

panzehir, -hri *is. Far. pâdzehr* Zehrin etkisini ortadan kaldırabilme özelliği olan madde, antidot.

*→ **panzehir otu, panzehir taşı***

panzehir otu *is. bot.* Küçük, beyaz çiçekli, kökü zehirli, çok yıllık ve otsu bitki *(Cynanchum acutum).*

panzehir taşı *is.* **1.** Antilop gibi hayvanların midesinde oluşan, zehiri önleyici etkisi olan kütle. **2.** *bk.* opal.

panzer *is. Alm. Panzer* İkinci Dünya Savaşında Alman ordusunun kullandığı, günümüzde polisin kanunsuz sokak gösterileri gibi hareketleri bastırmak için yararlandığı, yüksek tekerlekli, zırhlı, hafif silâhlarla donatılmış araç: *"Panzer tümenlerinin saldırısını akşama sabaha bekliyorduk."* -A. İlhan.

papa *is. (pa'pa) İt. pappa* Katolik kilisesinin, bir meclis tarafından seçilen, Vatikan'da oturan ve İsa Peygamber'in vekili sayılan başkanı.

papağan *is. Ar. babağâ, babbağâ* **1.** Papağangillerden olan kuşlara verilen ad. **2.** *mec.* Duyduklarını düşünmeden olduğu gibi tekrarlayan kimse. **papağan gibi ezberlemek** anlamını bilmeden ezberlemek. **papağan gibi tekrarlamak** peşpeşe, art arda söylemek: *"Dört beş ay uğraşarak papağan gibi takrarladığım ilk cümleleri duyan Fransızlar gülmeye başladılar."* -B. R. Eyuboğlu.

*→ **papağan anahtarı, papağan yemi***

papağan anahtarı *is.* Sacdan yapılmış küçük çaplı boru ve bağlantı parçalarının sökülüp takılmasında kullanılan anahtar.

papağangiller *ç. is. zool.* Ayakları tırmanmaya uygun, canlı, zıt renkli, basit konuşmaya alıştırılabilen, papağan, muhabbet kuşu gibi sıcak ülke kuşlarını içine alan familya.

papağanlar *ç. is. zool.* Tek familyası papağangiller olan, papağan olarak bilinen bütün kuşları kapsayan takım.

papağanlık, -ğı *is. psikol.* Duyduklarını düşünmeden, anlamını bilmeden tekrarlama durumu.

papağan yemi *is. bk.* aspur.

papak, -ğı *is.* Uzun tüylü kalpak: *"Üst baş direğinden gocuğunu, papağını aldı, çizmelerinin kenar kürklerini düzledi."* -N. Araz.

papalık, -ğı *is.* **1.** Papanın makamı veya görevi. **2.** Başında papanın bulunduğu siyasî ve dinî kurum.

papalina *is. (papali'na) zool.* Sardalye yavrusu.

papara (I) *is. (papa'ra) Yun. pappara* **1.** Ekmek, peynir ve et suyu veya süt ile yapılan bir tür yemek. **2.** *hlk.* Azar. **papara (veya zılgıt) yemek** çok azarlanmak: *"Mebrure... Nesrin'in paparasını yedikten sonra başını yere eğerek kuyruğunu sallayan büyük köpeği gördü."* -P. Safa.

papara (II) *is. esk.* Orta oyununda zurnaya verilen ad.

papatya *is. (papa'tya) Yun. papadia bot.* Birleşikgillerden, 20-50 cm yükseklikte, baharda çiçek açan, taç yaprakları beyaz, ortası sarı kömeçli, bir yıllık otsu bir bitki *(Matricaria chamomilla).*

*→ **papatya falı***

papatya falı *is.* Niyet tutup "olacak, olmayacak" diye papatyanın yapraklarını

birer birer koparark bakılan fal.

papatyalı *s.* Papatyası olan: *"Toprak ve papatyalı yol keskin bir koku ile dolu, yıldızlar çok yakındı."* -S. F. Abasıyanık.

papatyasız *s.* Papatyası olmayan.

papaya *is.* Bir tür meyve.

papaz *is. Yun. pappas* **1.** Hristiyan din adamı. **2.** Üzerinde papaz resmi olan iskambil kâğıdı. **papaz her gün pilâv yemez** insanın önüne her zaman aynı nitelikte elverişli bir imkân çıkmaz. **papaz uçurmak** *argo* içkili eğlence düzenlemek: *"Bu gece beş, on para çıkarırsan izinli gecemde papaz uçururuz."* -K. Tahir. **papaza dönmek** saçları ve sakalı uzamak, darmadağın olmak. **papaza kızıp oruç (veya perhiz) bozmak** başkasına kızıp kendisine zarar verecek iş görmek.

→ ***papaz balığı, papazkaçtı, papaz karası, papaz yahnisi***

papaz balığı *is. zool.* Küçük bir çeşit kaya balığı *(Chromis chromis).*

papaz balığıgiller *ç. is. zool.* Ilıman denizlerde yaşayan kemikli balıklar familyası.

papazi *is. (papazi:) Yun. pampazi* Bir tür ince, ipekli kumaş.

papazkaçtı *is.* Bir tür iskambil oyunu.

papaz karası *is.* **1.** Kırmızı şarap yapımında kullanılan bir tür üzüm cinsi. **2.** Bu üzümden yapılan kırmızı şarap.

papazlık, -ğı *is.* Papaz olma durumu veya papazın görevi. **papazlık etmek** ders vermek, ikna edici sözlerle kandırmak: *"Aldırma. Bana da papazlık etmeye kalktı ama ağzının payını verdim. Biz keyfimize bakalım."* -A. Gündüz.

papaz yahnisi *is.* Soğanlı, sarımsaklı, şaraplı veya sirkeli bir et yemeği.

papel *is. İsp. papel argo* **1.** *esk.* Bir liralık kâğıt para: *"Git haber ver, üç papel göndermezse şuradan şuraya adımımı atmam."* -P. Safa. **2.** Para, özellikle kâğıt para: *"Ali Bey çıkardı, on papel verdi."* -S. F. Abasıyanık. **bir papel etmemek** hiç bir işe yaramamak, değeri olmamak: *"Topunuzu satsam bir papel etmezsiniz. Hele bunu şehirde yapaydınız dumanınızı savururlardı dedi."* -Halikarnas Balıkçısı.

papelci *is. argo* Sokaklarda iskambil kâğıtlarıyla halkı dolandıran bir tür dolandırıcı, zarfçı.

papelcilik, -ği *is. argo* Papelcinin yaptığı iş.

papikçi *is.* Sokak satıcısı.

papirüs *is. (papi'rüs) Fr. papyrus < Yun.* **1.** *bot.* Papirüsgillerden, Nil kıyılarında yetişen bir bitki *(Cyperus papirus).* **2.** Eski Mısırlıların papirüs saplarından yaptıkları kâğıt. **3.** Bu kâğıda yazılmış el yazması.

papirüsgiller *ç. is. bot.* Bir çeneklilerden, örneği papirüs olan otsu bitkiler familyası.

paprika *is. İng. paprika* Acısı az bir çeşit kırmızı biber.

papura *is.* İki çift öküzle çekilen ağır saban.

papyekuşe *is. Fr. papier cuché bk.* kuşe kâğıdı.

papyon *is. Fr. papillon* Kelebek biçiminde, bir çengelle veya lâstik bağla yakaya tutturulan kravat, papyon kravat: *"Çok biçimli bağlanmış olduğuna dikkat ettiğim siyah papyon kravatımı azıcık çarpıtıyor, gevşetiyorum."* -R. H. Karay.

para *is. Far. pâre* "parça" **1.** *ekon.* Devletçe bastırılan, üzerinde saymaca değeri yazılı kâğıt veya metalden ödeme aracı, nakit. **2.** *esk.* Kuruşun kırkta biri. **para basmak 1)** darphanede veya basım evinde metali veya kâğıdı para durumuna getirmek; **2)** kumarda ortaya para koymak. **para bozmak** büyük parayı ufak paralarla değiştirmek. **para çekmek 1)** bir yere yatırılmış paradan bir bölümünü geri almak: *"Murat Bey artık açık kapatmak için bankadan para çekmiyordu."* -T. Buğra. **2)** para sızdırmak, birinden birtakım gerekçelerle para almak: *"Şunu yaparız, bunu yaparız diye Paşa'yı aldatmaktan ve parasını çekmekten başka bir şey yaptıkları yok."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **para çıkarmak 1)** para basmak; **2)** başka yerde bulunan kimseye posta veya banka ile para göndermek. **para çıkışmamak** para yetiş-

memek: *"Emine göğsünün altından çıkardığı rutubetli bir meşin çantanın orta gözünü açtı, hesapladı, kırk para çıkışmıyordu."* -R. H. Karay. **para dökmek** bir iş için çok para harcamak. **para dönmek** rüşvetle iş yapılmak. **para etmek** değeri olmak. **para etmemek** 1) değeri pahasına satılamamak; 2) etkisi olmamak, işe yaramamak: *"Hasılı isyan bayrağını çekti Miralay Bey. Yalvarma yakarma artık hiçbir şey para etmiyor."* -H. Taner. **para getirmek** kazanç sağlamak: *"Hiç ömrümde bir saatimin bu kadar para getirdiğini bilmiyordum."* -M. Ş. Esendal. **para ile değil** çok ucuz. **para ile değil, sıra ile** her işin parayla yapılmayacağını anlatır. **para kesmek** 1) para basmak; 2) *mec.* çok para kazanmak: *"Büyük para kesiyor, yeni yeni bilezikler alıyor."* -H. R. Gürpınar. **para kırmak** çok kazanmak. **(bir şeyde) para olmak** kazanç sağlamak: *"Balıkçılıkta para vardır ama dalgıçlık kadar genç işidir."* -S. F. Abasıyanık. **para parayı çeker** elde para bulunursa onunla yeni paralar kazanılır. **para peşin, kırmızı meşin** her işin karşılığı anında ödenmeli, anlamında bir söz. **para saymak** ödemek. **para sızdırmak** (veya **koparmak**) zorlayarak veya kandırarak birinden para almak. **para tutmak** para biriktirmek. **para yapmak** para kazanıp biriktirmek: *"Açıkhava'da, Maksim'de verdiği temsillerle kısa zamanda ün ve para yaptı."* -H. Taner. **para yatırmak** gerektiğinde almak üzere bir yere para vermek. **para yedirmek** 1) gereksiz olarak başkasına çok para harcamak; 2) rüşvet vermek. **para yemek** 1) gereksiz olarak çok para harcamak; 2) görevli bulunduğu yerin imkânlarından yararlanarak para çalmak, rüşvet almak. **paradan çıkmak** para harcamak zorunda kalmak: *"Canım ne lüzumu var, paradan çıkıyorsun diye âdeta beni azarlıyor."* -R. N. Güntekin. **paranın üstü** satın alınan şeyin tutarından artan para. **paranın yüzü sıcaktır** paranın çekiciliğini ve geri çevrilemeyeceğini anlatır. **parasını çıkarmak** ana parayı kurtarmak, masrafını çıkarmak. **parasını sokağa atmak** değeri olmayan bir mala para vermek. **(birinin) parasını yemek** hiç çalışmadan bedavadan geçinmek, birinin sırtından geçinmek. **parasıyla rezil olmak** para vererek yaptırdığı bir şey iyi çıkmamak, parasının karşılığını alamamak. **paraya çevirmek** herhangi bir şeyi para ile değiştirmek. **paraya düşkün** parayı çok seven kimse: *"İnsan ne de olsa, paraya düşkün bir mahlûktur."* -B. Felek. **paraya kıymak** gereken yerde para harcamaktan kaçınmamak. **paraya para dememek** 1) çok para kazanır olmak; 2) elde edilen parayı az bulmak; 3) bol para harcamak. **paraya pul dememek** 1) para kazancı pek çok olmak; 2) herhangi bir parayı az bulmak, küçümsemek. **parayı araya değil, paraya vermeli** parayı gerekli yere harcamalı. **parayı denize atmak** boşuna harcamak, israf etmek. **parayı veren düdüğü çalar** para harcayınca insan istediğini elde edebilir: *"Bana kafa tutmaya hiç hakkın yok. Parayı veren düdüğü çalar. Verirsin bir görüşme parası daha."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***para alım satımı, para babası, para basma, para canlısı, para cezası, para cüzdanı, para çantası, para darlığı, para değişimi, paragöz, para kısıtlaması, para kısıtlayıcı, para şişkinliği***

para alım satımı *is.* Para değişimi.

para babası *is.* Parası çok, varlıklı kimse.

para basma *is.* **1.** *ekon.* Piyasaya yeni para çıkarma. **2.** *mec.* Çok para kazanma, işleri iyi gitme.

parabellum *is. (parabe'llum) Lât. para-bellum esk.* Eskiden Alman ordusunda kullanılan tabanca: *"Sol koluma değil, parabelluma pek güvenirim."* -T. Buğra.

parabol, -lü *is. Fr. parabole mat.* Bir düzlemin odak denen sabit bir noktadan ve doğrultman denen sabit bir doğrudan eşit uzaklıktaki noktalarının geometrik yeri.

parabolik, -ği *s. Fr. parabolique mat.* Parabol biçiminde olan, parabolle ilgili.

paraboloit, -di *is. Fr. paraboloïde mat.* Odağı olmayan, yalnız bir simetri

ekseni bulunan ikinci dereceden yüzey.

paraca *zf. (para'ca)* Para ile ilgili olarak, para bakımından: *"Kaç defa bana paraca yardım etmişti."* -R. H. Karay. *"Paraca cömert davranması yeterdi kadınların hoşlanması için."* -N. Cumalı.

para canlısı *is.* Paraya düşkün, para gözlü.

para cezası *is.* İşlenen bir suçun para karşılığının devlete ödenmesini öngören ceza.

para cüzdanı *is.* Para koymaya yarayan cüzdan.

para çantası *is.* Para taşımaya yarayan özel çanta.

paraçol *is. İt. bracciola den.* **1.** Gemi çatmasında eğri parça. **2.** Cumba vb. altına destek olarak konulan eğri ağaç. **3.** Tek at koşturularak çekilen, üzeri kapalı, yanları açık bir tür araba, paraşol.

para darlığı *is. ekon.* Para şişkinliğine karşı önlem olarak paranın piyasada azalmasıyla satın alma gücünün artması, deflâsyon.

para değişimi *is.* Para değiştirme işlemi.

paradi *is. Fr. paradis* Bir tiyatroda en üst balkon.

paradigma *is. (paradi'gma) Lât.* Dizi.

paradoks *is. Fr. paradoxe* Kökleşmiş inanışlara aykırı olarak ileri sürülen düşünce: *"Başından beri, çevremizde bize karşı bir kalabalık, gerçek dışı bir grup olarak kaldık, toplumsal bir paradoks olarak."* -A. İlhan.

paradoksal *s. Fr. paradoxal* Aykırı düşünce niteliğinde olan.

paraf *is. Fr. parafe, paraphe* Yalnız baş harflerle yazılan kısa imza.

parafazi *is. Fr. paraphasie tıp bk.* söz karışıklığı.

parafe *s. Fr. paraphé* Paraf konulmuş, parafla imzalanmış. **parafe etmek** adının ve soy adının yalnız baş harfleriyle imzalamak: *"Akşamdan başlayan müzakere devam etti, bitti, parafe edildi."* -A. Gündüz.

parafeleme *is.* Parafelemek işi veya durumu.

parafelemek *(-i)* Parafe etmek: *"Her üç ayda bir kocaman bir kâğıt yığını teşkil eden sarf evrakını imzalamakla, parafelemekle harcamışımdır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

parafin *is. Fr. paraffine kim.* Katran, petrol, neft gibi maddelerden çıkarılan, katı, beyaz, yarı saydam, buharı parlak bir alevle yanan, kimyasal etkenlere karşı ilgisiz, katı hidrokarbon, al kan.

parafinli *s.* **1.** Birleşiminde parafin bulunan. **2.** Parafine batırılmış.

parafinsiz *s.* Birleşiminde parafin olmayan.

paraflama *is.* Paraflamak işi veya durumu.

paraflamak *(-i)* Adının ve soyadının baş harflerini kullanarak imzalamak.

paragöz *s.* Parayı çok seven, paraya çok düşkün: *"Bundan dolayı bu paragöz adamın sırf körpeliğinden dolayı aldığı ufak tefek kazcağızı herkes görmek istiyordu."* -H. E. Adıvar.

paragraf *is. Fr. paragraphe* **1.** Herhangi bir yazının bir satır başından öteki satır başına kadar olan bölümü. **2.** Kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri. **3.** Çengel işaretinin (§) bir başka adı.

Paraguaylı *öz. is.* ve *s.* Paraguay halkından olan kimse.

paraka *is. (para'ka) İt. den.* İğneli uzun balık oltası.

parakete *is. (parake'te) İt. barchetta den.* **1.** Geminin saatteki hızını anlamak için kullanılan araç. **2.** *den.* Üzerinde yüzlerce iğneli köstek bulunan uzun balık oltası: *"Paraketelerimizi yemledik, av gereçlerimize çeki düzen verdik, şakalaştık."* - Halikarnas Balıkçısı.

paraketeci *is.* ve *s.* Parakete ile balık avlayan (kimse).

para kısıtlaması *is. ekon.* Piyasada likit para dolaşımını sınırlandırma.

para kısıtlayıcı *is.* Para kısıtlama işlemini yapan kimse.

paralâks *is. Fr. parallaxe astr.* Biri yerkürenin merkezinden, öbürü yeryüzünde bulunan bir kimsenin gözünden çıkan iki doğrunun, bir gök cisminin merkezinde birleşerek oluşturdukları düşünülen açı.

paralama *is.* Paralamak işi.

paralamak *(-i)* **1.** (genellikle yırtıcı hayvanlar için) Parçalamak: *Aslan geyiği paraladı.* **2.** Yıpratıp eskitmek: *Yepyeni ayakkabıları bir ayda paraladı.*

paralanma *is.* Paralanmak (I,II) işi.

paralanmak (I) *(nsz)* Parasız iken para elde etmek.

paralanmak (II) *(nsz)* **1.** Parça parça olmak. **2.** *mec.* Sıkıntı ve üzüntü içinde, olmayacak bir işle uğraşmak, didinmek. **3.** *mec.* Bir işte çok çaba ve özen göstermek.

paralatma *is.* Paralatmak işi.

paralatmak *(-i, -e)* Paralamak (II) işini yaptırmak veya paralamasına sebep olmak.

paralayıcı *s.* Paralamak işini yapan (kimse): *"Son yürek paralayıcı yalvarmama aldırış etmedi."* -H. R. Gürpınar.

paralel *s. Fr. parallèle* **1.** Yan yana ve birbirini kesmeden, birbirine kavuşmadan uzanıp giden (şeyler), koşut, muvazi: *"Bu, Çal Dağı'nın koyu mor sırtlarına paralel uzun ve yüce bir dağ."* -H. E. Adıvar. **2.** *is. astr.* Yerküresi üzerinde çizildiği var sayılan, ekvatora paralel çemberlerden her biri. **3.** *is. mat.* Bir dönel yüzeyin, eksene dik bir düzlemle kesiti: *Her paralel bir çemberdir.*

→ ***parelel akım, paralel kaidesi, paralelkenar, paralel yüz***

paralel akım *is. fiz.* Bir paralel bağlantıdan geçen akım.

paralelizm *is. Fr. parallélisme fel.* Koşutçuluk.

paralel kaidesi *is. mat.* Aynı noktaya uygulanan iki vektörün bileşkesini bulmak için her birinin bitim ucundan öbürüne paralel birer çizgi çizilerek bir paralel kenar oluşturduktan sonra vektörlerin uygulama noktasından (bileşkeli temsil etmek için) bir köşegen çekme yolu.

paralelkenar *is. mat.* Karşılıklı kenarları paralel olan dörtgen.

paralelleştirme *is.* Paralelleştirmek işi veya durumu.

paralelleştirmek *(-i)* Koşutlaştırmak.

paralellik, -ği *is. mat.* **1.** Paralel olma durumu, koşutluk. **2.** *mec.* Benzerlik.

paralel yüz *is. mat.* Her yüzü bir paralelkenar olan biçme.

paralı *s.* **1.** Parası çok olan, zengin (kimse). **2.** Para karşılığında sağlanan, bedava olmayan: *Paralı okul. Paralı iş.* **3.** Üzerinde yuvarlak ve ince benekleri olan: *Paralı basma.*

paralıca *s.* Biraz parası olan (kimse): *"O, bizim arkadaşı gönlünü eğlendirmeye gelmiş, paralıca bir delikanlı sanıyordu."* - O. C. Kaygılı.

paralık, -ğı *s.* ve *is.* **1.** Herhangi bir para değerinde olan. **2.** Genellikle değersizlik belirtir: *Beş paralık etmek. İki paralık olmak.*

paralizi *is. Fr. paralysie tıp* Felç.

paralojik *s. Fr. paralogique psikol.* Mantıksal sistem bozukluğu.

paralojizm *is. Fr. paralogisme man.* ve *fel.* Akıl süzgecinden geçirirken bilmeyerek düşülen yanılgı; mantığa uymazlık.

parametre *is. (parame'tre) Fr. paramètre mat.* **1.** Cebirde bir denklemin kat sayılarına giren değişken nicelik. **2.** Geometride, bir koninin odağından çıkan dikeyin konikle kesiştiği noktaya kadar olan parçanın uzunluğu.

parametreleme *is.* Parametrelemek işi.

parametrelemek *(-i) geom.* Parametreli bir eğri veya yüzey belirlemek.

parametreli *s.* Bir veya birçok parametre ile ilgili.

parametrik *is. Fr. paramétrique* Parametreli.

paramparça *s. (para'mparça)* Pek çok parçalara ayrılmış, parça parça olmuş: *"Yalnız paramparça gömleğinin üstünde kocaman bir kırmızı kravat var."* -R. N. Güntekin. **paramparça olmak** pek çok parçalara ayrılmak, kırılmak.

parankima *is. (para'nkima) Fr.*

parenchyme < *Yun. parenkhuma* Özek doku.

paranoya *is. Fr. paranoïa* < *Yun. tıp* Abartılı gurur, kuşku, güvensizlik, bencillikle belli olan bir ruh hastalığı.

paranoyak, -ğı *s. Fr. paranoïaque tıp* **1.** Paranoya ile ilgili. **2.** *is.* Paranoyaya tutulmuş kimse: *"İlk konuşmalarımızda delikanlıyı biz bir paranoyak sanmıştık."* -T. Buğra.

parantez *is. Fr. parenthèse* **1.** Cümle içinde geçen bir sözü metin dışı tutmak için o sözün başına ve sonuna getirilen yay biçimindeki işaret, yay ayraç. **2.** *mec.* Konunun dışında kalan söz ve yazı: *"Bu zorunlu parantezden sonra konumuza dönelim."* -H. Taner. **parantez açmak** söz veya yazının içine, sözü edilen konu ile ilgili bir bölüm koymak: *"Şimdi burada yeni bir uzun parantez açmak ve bu dağ gezintisi hikâyesinden çok gerilere dönmek ihtiyacını duyuyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **parantez kapatmak** sözü, konuşmayı bitirmek: *"Şair bu kaba imalı lâtife parantezini çoktan kapatmış, şarkısına devam etmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

parapet *is. İt. parapetto den.* **1.** Küpeşte, korkuluk. **2.** Yapılarda pencere önlerinde, beton, mozaik, mermer, tahta gibi şeylerden yapılmış dar çıkıntı.

para pul *is.* Para veya para eden şey: *"Kimi insan para pul budalası olur, kimisi icat ve keşif meraklısı, bazısı da müzik âşığı."* -Halikarnas Balıkçısı.

parasal *s.* Para ile ilgili, para bakımından, nakdî.

parasempatik *s. Fr. parasympathique* Parasempatik sinir sistemi ile ilgili olan.

*→ **parasempatik sinir sistemi***

parasempatik sinir sistemi *is. anat.* Yaşatkan sinir sistemini oluşturan iki sistemden biri; kalbin atışlarını yavaşlatır, sindirim sistemini, salgıları düzenler.

parasız *s.* **1.** Parası olmayan. **2.** Yoksul: *"Parasız günlerinde canı bin bir çeşit şeyler isteyerek ruhu... yoksulluğun acısını bin bir kere duyardı."* -A. Ş. Hisar. **3.** Para verilmeden elde edilen, bedava: *Parasız sinema. "İlk öğretim... Devlet okullarında parasızdır."* -Anayasa. **4.** *zf.* Para verilmeksizin, parasız olarak, bedavadan, bedava.

*→ **parasız pulsuz, parasız yatılı***

parasızlık, -ğı *is.* Parasız olma durumu: *"Artık, hicretlerin, parasızlıkların, hastalıkların adî ve çirkin üzüntüleriyle titremeye razı değildi."* -P. Safa.

parasız pulsuz *s.* **1.** Yoksul, züğürt: *"Herkesin yemeğe gittiği bir saatte benim parasız pulsuz buralarda dolaşmam bir suç gibi geliyor bana."* -O. V. Kanık. **2.** Hiç para harcamadan.

parasız yatılı *s.* Öğrenim giderleri, yatacak yer ve yemeği devletçe karşılanan (öğrenci).

para şişkinliği *is. ekon.* Dolanımdaki para miktarıyla, malların ve satın alınabilir hizmetlerin toplamı arasındaki açığın büyümesinden ortaya çıkan ve fiyatların toplam yükselişi, paranın değerinin düşmesi biçiminde kendini gösteren ekonomik parasal süreç, enflâsyon.

paraşol *is. bk.* paraçol.

paraşüt *is. Fr. parachute* Yüksek bir yerden düşen veya inen bir cismin, bir insanın, düşüşünü ağırlaştırarak yere inmesini sağlayan genellikle ipekten araç. **paraşüt ile atlama** 1) paraşüt kulesinden atlama; 2) *astr.* taktik amaçlarla belli bir bölgeye havadan inme veya bir tehlikeden kurtulmak için uçaktan paraşütle atlama.

*→ **paraşüt birlikleri***

paraşüt birlikleri *ç. is. ask.* Paraşütle iniş yapmak için yetiştirilmiş asker birlikleri.

paraşütçü *is.* **1.** Bir uçaktan paraşütle atlamak ve yere iner inmez savaşabilmek amacıyla eğitilmiş asker. **2.** Bir hava taşıtından paraşütle atlayarak yere inen kimse.

paraşütçülük, -ğü *is.* Paraşüt kullanma veya paraşütle atlama işi.

paraşüt kulesi *is.* Paraşütle atlama eğitiminin yapıldığı kule.

paraşütlü *s.* Paraşütü olan.

paratoner *is. Fr. paratonnerre* Yıldırımsavar, şimşeksavar.

paratüberküloz *is. Fr. paratuberculose* Geviş getirenlerde aside dirençli bir bakterinin sebep olduğu hastalık.

paravan *is. Fr. paravent* **1.** Menteşelerle birbirine bağlı birkaç parçadan oluşan ve yapılarda bazı bölümleri ayırmakta kullanılan, katlanır, taşınır çerçeveli perde: *"Merdivenin başındaki paravanın arkasında garip bir sahne gördüm."* -A. Gündüz. **2.** *is.* ve *s. mec.* Adından, yetkisinden, gücünden kendisine belli etmeden yararlanılan (kimse veya kuruluş). **(birini) paravan yapmak** başkasının adından, yetkisinden, gücünden, kendini belli etmeyerek, yararlanmak.

→ ***paravan menteşesi***

paravana *is. (parava'na) İt. paravento* Paravan: *"Tuvalet masası paravana ile yatak odasından ayrılmıştı."* -P. Safa.

paravan menteşesi *is.* Düz yaprak menteşelerinin benzeri, üç yapraklı ve iki milli menteşe.

parazit *is.* ve *s. Fr. parasite biy.* **1.** Asalak. **2.** Radyo yayınına karışan yabancı ses veya cızırtı. **3.** *s. mec.* Başkalarının sırtından geçinen kimse, asalak.

parazitlenme *is.* Parazitlenmek işi veya durumu.

parazitlenmek *(nsz)* Radyo, telsiz gibi cihazların yayınlarına yabancı ses karışmak.

parazitli *s.* Paraziti olan.

parazitlik, -ği *is.* Asalaklık.

parazitoloji *is. Fr. parasitologie biy.* Asalak bilimi.

parazitsiz *s.* Paraziti olmayan: *"Dünyaya ne yapmak için gelmişse engelsiz, parazitsiz kendini o işe adayabiliyor."* -H. Taner.

parça *is. Far. pārça; pāre kelimelerinin küçültme şekli* **1.** Bir bütünden ayrılan, ayrı sayılan veya artakalan şey: *Yolun bu parçası bozuk.* **2.** Bir bütünden kopmak, kırılmak, yırtılmak vb.yoluyla ayrılmış bölüm: *"Köpekler, yılanın parçalarını kokluyor, yemek istemiyorlardı."* -M. Ş. Esendal. *"Alınacakları bir gece önceden küçük bir karton parçasına yazmıştır."* -H. Taner. **3.** Birkaçı bir araya gelince bir bütünü oluşturan şeylerin her biri: *On parçadan yapılmış bir oda takımı.* **4.** Sayı sıfatıyla "tane" anlamına gelir: *Üç parça elbiselik kumaş.* **5.** Bir edebiyat veya müzik eserinin bir bölümü: *Bu parçayı beğenmedim. "Hayatımın en acı ve tatlı saatleri bunun başında geçti, eserimin en güzel parçalarını onun kenarında yazdım."* -R. N. Güntekin. **6.** *mec.* (isim tamlamalarında) Belirtilen durumunda bazen küçümseme ve değersiz sayma anlatır: *Bir kavas parçası. "Bir çoban parçasısın, olmasa bile koyun / Daima eğeceksin başkalarına boyun."* -K. Kamu. **7.** Az bir miktar: *"Yeni Park gazinosunda kasabanın meşhur kara dut şerbeti ile beraber bir parça da içki içilir."* -R. N. Güntekin. **8. ay parçası, elmas parçası** gibi deyimlerde "benzeri", "bir örneği" gibi anlamlarda kullanılır. **9.** Az miktarda: *"Söğüt ağaçlarını ve serin kaynağı görünce bir parça durup dinlenmek ihtiyacını hissettik."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **parça almak** *tıp* biyopsiyi gerektiren incelemelerde canlının belli bir yerinden doku parçası çıkarmak. **parça başına** her parça için.

→ ***parça bohçası, parça bölük, parça parça, parça pürçük***

parça bohçası *is.* Biçkiden artan çeşit çeşit kumaş parçalarının içine konulduğu bohça.

parça bölük *zf.* Kısım kısım, azar azar, oradan buradan: *"Tutunan sadece Tanrı vergisi kabiliyeti idi, parça bölük edindiği bilgilerdi."* -T. Buğra.

parçacı *is.* **1.** Kumaş toplarından artmış parçaları satan kimse. **2.** Makine yedek parçaları satan kimse.

parçacık, -ğı *is. fiz.* Elektron, proton, nötron gibi atomu oluşturan parçaların her biri, partikül.

parçacılık, -ğı *is.* Parçacının işi.

parçalama *is.* Parçalamak işi, parçalara ayırma.

parçalamak *(-i)* **1.** Parçalara ayırmak.

bütünlüğünü bozmak, parça parça etmek: *"Biraz iyi bakınca gördüm ki, kuş, yılanı parçalayıp yiyor."* -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Birliği bozmak amacıyla bölmek.

parçalanış *is.* Parçalanmak işi veya biçimi.

parçalanma *is.* Parçalanmak işi.

parçalanmak *(nsz)* **1.** Parçalanmak işine konu olmak, parçalara ayrılmak: *"Rayların üstüne düşüp parçalanacaksın dedi, hem bak, herkes bizimle eğleniyor."* -R. N. Güntekin. *"Demek ki, zavallı gemimiz bunlardan birine bindirmiş, parçalanmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Başkasını mutlu etmek için elden gelen her şeyi yapmak, didinmek: *Evine gittik mi, ağırlayacağım diye parçalanır!*

parçalatma *is.* Parçalatmak işi.

parçalatmak *(-i)* Parçalamak işini yaptırmak.

parçalayıcı *s.* Parçalara ayıran.

parçalayış *s.* Parçalamak işi veya biçimi.

parçalı *s.* Birden çok parçadan oluşmuş: *Parçalı etekler moda.*

→ parçalı bohça

parçalı bohça *is.* Renk renk ve çeşit çeşit kumaş parçaları birbirine eklenerek yapılan bohça. **parçalı bohça gibi** birbirini tutmaz parçalardan oluşan.

parça parça *zf.* **1.** Parçalanmış bir durumda, lime lime: *"Hepsinin tıraşları uzamış, esvapları parça parça idi."* -Ö. Seyfettin. **2.** Azar azar, bölüm bölüm: *"Denize parça parça dökülmüş kayaların kenarından bir çakıl yol, geniş meydanlığa varırdı."* -S. F. Abasıyanık. **parça parça etmek** parçalara ayırmak: *"Nevin zarfı da mektubu da parça parça etti. Yürüdü."* -S. F. Abasıyanık.

parça pürçük *s.* Az, önemsiz.

pardon *ünl. Fr. pardon* "Özür dilerim", "affedersiniz" anlamında kullanılan bir söz: *"Miras işini babama, pardon... annemin Türk kocasına bırakıyorum."* -Ö. Seyfettin.

pardösü *is. Fr. pardessus* Serin havalarda öbür giysilerin üzerine giyilen ince üstlük: *"Pardösüsü bir kabahatin cezası olarak vücuduna yapıştırılmış çürük bir hayvan derisi gibi idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Sırtında kumaştan kül rengi bir pardösü, ayaklarında da alçak topuklu kahverengi ayakkabılarla çıktı."* -Ç. Altan.

pare *is. (pa:re) Far. pâre* **1.** Parça, kısım. **2.** Tane, adet: *Yirmi pare top. "Hür ufuklarda donanmış iki yüz pare gemi / Yeni doğmuş ayı gördükleri yerden geliyor."* -Y. K. Beyatlı.

→ pare pare

pare pare *zf.* Parça parça.

parfüm *is. Fr. parfum* Güzel koku.

parfümcü *is.* Parfümeri ürünleri üreten veya satan kimse.

parfümcülük, *-gü is.* Parfümcünün mesleği.

parfümeri *is. Fr. parfumerie* **1.** Çeşitli kozmetiklerin ve kokuların yapımı ve satımı. **2.** Kozmetiklerin ve kokuların tümü. **3.** Bunların satıldığı dükkân.

parıldama *is.* Parıldamak işi.

parıldamak *(nsz)* **1.** Işık saçmak: *Güneş vurunca camlar parıldar. "Suların kenarında Sarayburnu içli, hisli ve sırlı bir nur içinde parıldar."* -A. Ş. Hisar. **2.** *mec.* Gelişmek, yükselmek: *"İnsan sanatında ilerledikçe parıldar."* -S. F. Abasıyanık.

parıldatma *is.* Parıldatmak işi.

parıldatmak *(-i)* Parıldamasını sağlamak.

parıldayıcı *is.* Parıldama özelliği veya niteliği bulunan madde.

parıldayış *is.* Parıldamak işi veya biçimi: *"Bir dakika sonra başka bir parıldayış geçiyor gibi gelirdi."* -A. Ş. Hisar.

parıl parıl *zf.* Parıldayarak, ışık saçarak: *"Bu kubbelerin yaldızı Sofya civarının her tarafından parıl parıl sırıtıyor."* -Y. K. Beyatlı.

parıltı *is.* Parıldama, göze çarpan parlaklık: *"Bütün gözler onun gittikçe artan parıltısıyla kamaşmış gibiydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

parıltılı *s.* Parlaklığı olan, parıldayan, ışıltılı, yalabık.

parıltısız *s.* Parlaklığı olmayan.

parite *is. Fr. parité* İki ülke parasının karşılıklı değeri.

park *is. İng. parc, İng. park* **1.** Bir yerleşme merkezinde halkın gezip hava alması için düzenlenmiş ağaçlık ve çiçekli büyük bahçe, millet bahçesi: *"Yeşil alanların, parkların, koruların klorofili, kirli havayı süzer, temizler."* -H. Taner. *"Park ismi de güzel ya, millet bahçesi uzunca ama daha güzel."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Otopark. **3.** Trafik zorunlukları dışında durma biçimi. **4.** Cephane, makine veya otomobillerin bulunduğu yer. **park etmek (veya yapmak)** taşıtları trafik kuralları bakımından uygun bir yerde belli süre bırakmak, park yapmak: *"Kamyonlar, pikaplar arka arkaya park etmiş duruyorlardı yan sokaklarda."* -Ç. Altan.

→ ***park yeri***

parka *is. (pa'rka) İng. parka, parkee (Aleut dillerinden)* Genellikle askerin açık hava eğitimi ve manevra sırasında kaput yerine giydiği soğuğa karşı koruyucu, başlıklı bir çeşit üstlük.

parkçı *is.* Oto parkı işleten kimse.

parkçılık, -ğı *is.* Parkta görev yapan kimse.

parke *is. Fr. parquet* **1.** Küçük, ince, uzunca, ölçüleri eşit tahta parçalarının belirli bir düzene göre yerleştirilmesiyle yapılan döşeme: *"Yerden halıyı kaldırttı, parke döşemeleri iyice sildirdi, parlattırdı."* -P. Safa. **2.** Düzgün bir biçimde yontulmuş, köşeli taşlarla yapılmış kaldırım: *"Bastığım parkelerin her tekini bile ayrı ayrı görmek istiyorum."* -A. Gündüz.

→ ***parke taşı***

parkeci *is.* Parke yapan, satan veya döşeyen kimse.

parkecilik, -ği *is.* **1.** Parkeci olma durumu. **2.** Parkecinin işi veya mesleği.

parkeleme *is.* Parkelemek işi.

parkelemek *(-i)* Parke ile döşemek.

parkeletme *is.* Parkeletmek işi.

parkeletmek *(-i)* Parke ile döşetmek.

parke taşı *is.* Yol yapımında kullanılan, düzgün ve köşeli taş: *"Biraz ötede, tramvay yolunu tamir için yığılmış parke taşlarının ilerisinde..."* -Ö. Seyfettin.

parkmetre *is. (parkme'tre) İng. park + Fr. mètre* Park saati.

park saati *is.* Paralı park yerlerinde park eden aracın kaldığı süreyi belirleyen saat, parkmetre.

parkur *is. Fr. parcours* Binicilik, bisiklet, atletizm gibi yarışmaların yapıldığı özel yol.

park yeri *is.* Taşıtların trafik bakımından uygun olan ve belli bir süre bırakıldıkları açık veya kapalı yer.

parlak, -ğı *s.* **1.** Parlayan, ışıldayan: *Parlak bir maden. "Siyah, çıplak dallarda henüz kuruyamayan su damlaları parlak, mavi birer boncuk gibi parlıyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** Temiz ve ışıklı: *"Sabahleyin gökyüzü parlak, ufuk açıktı / Güneşli bir havada yaylımız yola çıktı."* -F. N. Çamlıbel. **3.** Göze çarpacak kadar başarılı: *Parlak bir düşünce. Parlak bir yönetici. "Birinci İnönü Harbini parlak bir zaferle kazandık."* -A. Gündüz. **4.** *kaba* Yüzü güzel (oğlan).

parlaklaşma *is.* Parlaklaşmak işi.

parlaklaşmak *(nsz)* Parlak duruma gelmek.

parlaklık, -ğı *is.* **1.** Parlak olma durumu, revnak: *"Saçlar, vücut öldükten sonra da bir zaman canlı bir parlaklıkla dalga dalga yaşamakta ve büyümekte devam ederler."* -R. N. Güntekin. **2.** *mec.* İlgi ve dikkat çekici olma durumu. **3.** *astr.* Bir ışık kaynağının (yıldızın) verdiği ışığın, alıcı (göz) üzerinde yaptığı etki.

parlama *is.* Parlamak işi.

parlamak *(nsz)* **1.** Güçlü bir ışık çıkarmak, ışık saçmak: *"Gözlerimin içinde diyecek kadar yakınımda bir alev parladı."* -R. N. Güntekin. *"O benim milletimin yıldızıdır parlayacak."* -M. Â. Ersoy. **2.** Bir ışık kaynağından gelen ışınları yansıtmak: *Ayna parlıyor.* **3.** Tutuşup alev çıkarmak: *Lâmba parladı. Benzin parladı. "Pof diye gaz parladı ve zaten sevrek olan kirpiklerimi ütüledi."* -B. Felek. **4.** *mec.* Ün, san kazanmak; herkesçe tanınmak, mevkii

yükselmek: *"Nüfuzlu akrabalarının yardımı sayesinde bir iki senede parlamış, büyük bir hariciye memuru olmuş."* -R. N. Güntekin. **5.** *mec.* Birdenbire öfkelenmek: *"En büyük zaafı da, kendisine çıkar sağlayacak insanlara karşı bile, yoktan yere parlayıverişleri idi."* -T. Buğra. **6.** *mec.* Işıldamak: *"Feride'nin yüzünde bir çocuk sevinci parladı."* -R. N. Güntekin.

parlâmentarizm *is. Fr. parlementarisme* Yürütme organının, seçimle kurulmuş yasama organlarına karşı sorumlu olduğu politik düzen: *"Parlâmentarizmin türlü yararları içinde bazı sakıncaları oluyor."* -H. Taner.

parlâmenter *is. Fr. parlementaire* **1.** Parlamento üyesi. **2.** *s.* Parlâmentoya dayanan, parlamento ile ilgili: *Parlâmenter düzen.*

parlâmento *is. (parlame'nto) İt. parlamento* Başlıca görevi yasama, devlet bütçesini çıkarma, hükûmeti denetleme olan ve üyeleri halk oyu ile belirli bir süre için seçilen meclis veya meclisler: *"Parlâmento, devlet statüsü ve millî ordu için yeni kanunlar neşretti."* -F. R. Atay.

parlatıcı *is.* ve *s.* Parlatma özelliği olan (nesne), cilâ.

parlatma *is.* Parlatmak işi.

parlatmak *(-i)* **1.** Bir yüzeyi düzgün ve parlak duruma getirmek, parlamasını sağlamak: *"Derdini anlayan birini bulmak sevinci küçük gözlerini parlatmıştı."* -H. E. Adıvar. **2.** *argo* (içki için) İçmek: *Bir iki kadeh parlatmadan edemez.*

parlayış *is.* Parlamak işi veya biçimi.

parmak, -ğı *is.* **1.** İnsanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri: *"Uzun, sınırlı parmakları locanın kenarında uzanmış, boksörün kulağını koparıyordu."* -R. N. Güntekin. **2.** Bir tekerleğin merkezinden çemberine kadar uzanan çubukların her biri. **3.** İngiliz uzunluk ölçüsü olan ayak'ın (fut) on ikide biri, inç. pus. 25, 4 mm ye eşittir. **4.** *esk.* **Zira** ve **arşın**'ın yirmi dörtte biri: 3 cm kadar gelir. **5.** *s.* El parmağının eni kadar olan: *Değneği iki parmak kısaltmalı.* **6.** *s.* Koyu sıvılara daldırıp çıkarılınca parmağa bulaşan (miktar): *Bir parmak bal.* **7.** *mec.* Bir işe karışmış olma ilgisi: *Bu işte onun parmağı var.* **parmak atmak** sorun yaratmak. **(bir yere) parmak basmak 1)** imza yerine parmağını mürekkebe batırarak bir yere bastırmak; **2)** bir konu üzerine dikkati, ilgiyi çekmek: *"Bu arada benim öteden beri gözume çarpan bir noktaya şimdi parmak basacağım."* -B. Felek. *"Er geç bozulacak olsa bile, bu yeni yıl yeminleri hiç değilse, sorunlara parmak bastığı, hatta neşter vurduğu için hayırlıdır."* -T. Halman. **parmak bozmak** (çocuklar arasında) arkadaşlığı sona erdirmek, küsmek. **parmak ısırmak** büyük şaşkınlık duymak: *"Hele geçen gün o Meşincioğlu Kerim Beye yaptığın işe parmak ısırdım."* -R. N. Güntekin. **parmak ısırtmak** herhangi bir davranışıyla şaşkınlık içinde bırakmak, şaşırtmak: *"Bu küçak beldede kocaman işler göreceğini, herkese parmak ısırtacak eserler çıkaracağını zannediyordu."* -R. H. Karay. **parmak kadar** yaşça çok küçük: *"Ne istersin çocuk, çocuktan? dedi. Daha parmak kadar, kemikleri karılacak, öyle ince."* -O. Kemal. **parmak kaldı** az kaldı, az kalsın, neredeyse. **parmak kaldırmak** bir toplulukta söz istemek için işaret parmağını açık bırakarak kapalı eli yukarı kaldırmak. **parmak yalamak** kendine, hakkı olmaksızın bir çıkar sağlamak: *"Bal tutan parmağını yalar."* -Atasözü. **parmağı ağzında kalmak** şaşakalmak, şaşmak, hayret etmek: *"Haftasına kalmadı, o sert şiş kayboldu, semirmeye başladım. Doktorların parmağı ağzında kaldı."* -P. Safa. **(bir işte) parmağı olmak** bir işi olumsuz yönde etkilemek, bir işe karışmış olmak. **(bir işte) parmağı var** (bir işle) ilgisi var, (işe) karışmış. **parmağına dolamak** bir konuyu, bir kimseyi ele alıp sürekli uğraşmak, diline dolamak: *"Çarşının alavcıları, gevezeleri... Halil'in yüreğinin yandığını anlayınca, onu parmaklarına doladılar, ateşini körüklemeğe başladılar."* -M. Ş. Esendal. **(birini) parmağında oynatmak**

her istediğini yaptırmak, kukla gibi kullanmak. **parmağını bile kıpırdatmamak** (veya **oynatmamak**) bir iş için hiçbir davranışta bulunmamak. **parmağını yaranın üzerine basmak** asıl derdi veya bir derdin asıl sebebini göstermek. **parmağının ucuyla** (veya **ucunda**) **çevirmek** bir işi kolayca ve ustalıkla yapabilmek. **parmakla gösterilmek** 1) bir şey az bulunmak; 2) seçkin, ünlü olmak. **parmakla sayılmak** çok az olmak: *"Liderin dehasına gerçekten inanmış olanlar parmakla sayılacak kadar azdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **parmaklarını (birlikte) yemek** yediği yemeği çok beğenmek.

→ ***parmak hesabı, parmak izi, parmak tatlısı, parmak üzümü***

parmak hesabı *is.* **1.** Parmakları kullanarak yapılan hesap. **2.** *ed.* Hece ölçüsü: *"Öyle bir şey ki, ne Acem aruzu, ne de parmak hesabı."* -Ö. Seyfettin.

parmak izi *is.* Genellikle kimlik belirlemede yararlanılan, parmak uçlarının içi tarafındaki derinin her kişide değişik olan izi.

parmaklama *is.* Parmaklamak işi.

parmaklamak *(-i)* **1.** Parmakla yemek; parmakla dokunmak: *Balı parmakladı.* **2.** Dürtmek.

parmaklık, -ğı *is.* **1.** Dik ve biraz aralıklı olarak yan yana dizilmiş tahta, demir vb.çubuklarla yapılmış bölme veya korkuluk: *"Köşkün tahta parmaklıkları önünde rahatsız etmekten çekinerek hatır soruyorlar."* -A. Gündüz. **2.** Kesik veya yara bulunan parmağı korumak için üzerine geçirilen, çoğunlukla plâstik kılıf.

parmaklıklı *s.* Parmaklığı olan: *"Ayaklarımın ucunda yükselerek onun demir parmaklıklı penceresine bir göz atıyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

parmaklıksız *s.* Parmaklığı olmayan.

parmak parmak *s.* **1.** Parmak biçiminde: *Duvarda parmak parmak yağ lekeleri var.* **2.** *zf.* Parmaklayarak. **parmak parmak yemek** parmaklayarak yemek: *"Sen şeker ol ben kaymak / haydi yiyelim parmak parmak."* -Halk türküsü.

parmaksı *s.* Elin parmaklarını andırır biçimde olan.

parmak tatlısı *is.* Parmak biçiminde yapılan bir tür hamur tatlısı.

parmak üzümü *is.* Uzun taneli bir üzüm türü.

parmıcan *is. İt. parmigiano (Parma şehrinin adından)* Bir çeşit İtalyan peyniri.

parodi *is. Fr. parodie tiy.* Ciddi sayılan bir eserin bir bölümü veya bütününü alaya alarak, biçimini bozmadan ona bambaşka bir öz vererek biçimle öz arasındaki bu ayrılıktan gülünç etki çıkaran tür.

parola *is. (paro'la) İt. parola "kelime"* **1.** Askerlerin veya gizli derneklerin toplantılarına katılan kimselerin birbirlerini tanımalarını sağlayan ve kendi aralarında önceden kararlaştırdıkları kelime veya söz: *"Bir asker uzaktan, görünmeyen bir yerden parola soruyordu."* -M. Ş. Esendal. *"Korkulu mıntakalara geldiğimiz vakit, dağıldık, uzaktan ses parolamız Bağdat, cevabı Şam kelimesiydi."* -F. R. Atay. **2.** *ask.* Varılmak istenen amacı özetleyen söz. **3.** Gizlilik ortamında insanların birbirini tanımalarını ve anlaşmalarını sağlayan işaret: *"Eşinin balkona asacağı çamaşırların parolasından İngiliz polisinin o gün kendini evde arayıp aramadığını ve civarda nöbet tutup tutmadığını anlar."* -H. Taner.

parpa *is.* Kalkan balığının yavrusu.

par par *zf.* Bir parıltıyı veya titremeyi anlatır. **par par yanmak** yüksek ateşi olmak: *"Fakat o dolu dizgin, kırkı boylamış bir ateşle par par yanıyordu."* -R. N. Güntekin.

pars *is. Far. pārs zool.* Kedigillerden, genellikle Asya ve Afrika'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, postu benekli, bazen de düz siyah, çevik, yırtıcı, etçil memeli hayvan, leopar *(Felis pardus).*

parsa *is. (pa'rsa) Far. pārse* "dilenme, dilencilik" Bir izleyici topluluğu önünde yapılan gösteriden sonra toplanan para. **parsa toplamak** gösteriden sonra bir kutu, tepsi vb. gezdirerek izleyicilerden para istemek: *"Ali direkten indikten sonra eline aldığı bir tepsi ile ahaliye sarıldı ve parsa*

toplamaya başladı." -R. N. Güntekin. **parsayı başkası toplamak** bir emeğin karşılığını o emeği çeken değil, başka biri almak.

parsel *is. Fr. parcelle* İmar yasalarına göre ayrılıp sınırlanmış arazi parçası.

parselâsyon *is. Fr. parcellation* Parselleme.

parselleme *is.* Parsellemek işi.

parsellemek *(-i)* **1.** Parsellere ayırmak. **2.** Çeşitli kişiler belirli bir toprağı aralarında paylaşmak. **3.** *mec.* Çeşitli kuruluş veya iş yerlerinde mevki ve makamlara sahip çıkmak, paylaşmak.

parsellenme *is.* Parsellenmek işi.

parsellenmek *(nsz)* Parsellenmek işi yapılmak.

parselletme *is.* Parselletmek işi.

parselletmek *(-i)* **1.** Parsellere ayırtmak. **2.** *mec.* Paylaştırmak.

parselli *s.* Parsellere ayrılmış: *Parselli arazi.*

parşömen *is. Fr. parchemin Yun. Pergamene* ("Bergama derisi") Yazı yazmak, resim yapmak için özel olarak hazırlanan deri, tirşe.

→ ***parşömen kâğıdı***

parşömen kâğıdı *is.* Parşömene benzetilerek yapılan, mat, dayanıklı ve hafifçe saydam kâğıt.

partal *is.* ve *s.* **1.** Çok kullanılmaktan yıpranmış, eskimiş: *"Vücudu eski partal esvapları içinde çarpık çurpuk eski bir değneğe dönmüştü."* -H. E. Adıvar. *"Üstü partal içinde, başı kabak tıraşlı birisiydi."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *hlk.* Abartılmış söz, yalan.

partenojenez *is. Fr. parténogénèse biy.* Döllenmesiz üreme, döllenmesiz çoğalma.

parter *is. Fr. parterre* Tiyatro, sinema gibi yerlerde, sahnenin bulunduğu ilk kata ve burada bulunan koltuklara verilen ad: *"Parter, her sınıftan insanla hıncahınç dolu idi."* -R. N. Güntekin.

parti (I) *is. Fr. parti* Ortak düşünce ve görüşteki kişilerin oluşturdukları siyasi topluluk, fırka: *"Seçmenler yeni güç santrallerinin doğayı bozacağını düşündükleri için karşı partiyi tutmuşlar."* -H. Taner.

parti (II) *Fr. partie* **1.** Bir bütünün parçası, kısım: *Bir parti mal. "Yedi sekiz balyalık bir partiden bir buçuk, iki kilo tütün yürütüyordu."* -N. Cumalı. **2.** Bazı oyunlarda bir kez: *Bir parti iskambil oynamak. Satranç partisi. "Öğle sonları birkaç parti tavla oynamaktan hiç vazgeçmiyorduk."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Bir kişi, bir kuruluş veya bir topluluğun, çoğu belli bir şeyi kutlama amacıyla düzenledikleri eğlence: *"Gece partileri için arkadaşlarını buldu mu, artık dünya istediği gibi dönsün, umurunda olmazdı."* -A. Ş. Hisar. *"Gülümhan'ın partisinde tanışır gibi olmuştuk."* -A. İlhan. **4.** *mec.* Çok ucuza elde edilen şey, kelepir. **5.** *mec.* Vurgun, kazanç: *"Kazanmakta olduğu partinin güme gitmesinden korkan terlikçi İhsan..."* -H. Taner. *"Bir partide otuz bini vurmuyor muyuz?"* -S. F. Abasıyanık. **6.** *müz.* Armoniyi oluşturan ezgilerden her biri. **parti çevirmek** kâğıt oyunları, tavla vb. için bir parti oynamak. **parti vermek** bir şeyi kutlamak veya eğlenmek için birçok kimseyi bir araya toplamak. **partiyi kaybetmek 1)** elde etmeye çalıştığı bir kazancı karşısındakine kaptırmak; **2)** başkasıyla çekiştiği bir konuda yenilmek: *"Kızın gözlerinden damla damla yaşlar akıyordu. İmam partiyi kaybediyordu."* -H. E. Adıvar. **partiyi vurmak** büyük bir kazanç sağlamak.

partici *is.* **1.** Parti üyesi: *Partililer köyleri dolaşıyorlar.* **2.** *s.* Bir partiye çok bağlı olan, o partinin öğretisini savunmayı, onun çıkarlarını korumayı amaç edinen. **3.** *s.* ve *is.* Siyasî gücünü yalnız kendi yandaşlarına çıkar sağlamak için kullanan (kimse).

particilik, -ği *is.* Bir partiden yana olma, fırkacılık, partizanlık.

partikül *is. Fr. particule fiz.* Parçacık.

partileşme *is.* Partileşmek işi veya durumu.

partileşmek *(nsz)* Parti durumuna gelmek.

partili *is.* Bir partiden olan kimse.

"Partilıler bulduklarını alıp götürmüşler." -R. H. Karay.

partisip, -bi *is. Fr. participe gr.* Fiilin sıfat gibi kullanılabilen şekli, sıfat-fiil, ortaç.

partisyon *is. Fr. partition müz.* Bir orkestra eserinde bölümlerin bütününü içine alan nota defteri.

partizan *is. Fr. partisan* **1.** Partici. **2.** Düşmanlarına karşı mücadele verirken silâhlı harekete katılan kimse.

partizanca *s.* ve *zf. (partiza'nca)* Partizana yakışır (bir biçimde).

partizanlık, -ğı *is.* **1.** Partizan olma durumu veya partizanca davranma. **2.** Parti cilik: *"Eğer partizanlık edeceksen bizim tarafı tutacaksın."* -M. Yesari.

partner *is. İng. partner* **1.** Eş. **2.** İş arkadaşı, ortak. **3.** Cinsellikte tarafların her biri.

partöner *is. Fr. partenaire < İng.* **1.** Tiyatro, sinema vb.sanat kollarında özellikle başrol oynayan sanatçının rol arkadaşı. **2.** Kâğıt oyunlarında ortak. **3.** Birlikte dans eden kimse.

parttaym *is. (pa'rttaym) İng. part time* Yarı gün.

parya *is. (pa'rya) Fr. paria < Tamil dilinden sos.* **1.** Hindistan'da kast dışı olanlara verilen ad: *Paryalar her türlü toplumsal haklardan yoksundurlar.* **2.** *sos.* Herkes tarafından hor görülen ve aşağılanan kimse, ayak takımı.

pas (I) *is.* **1.** Su içinde ve nemli havada metallerin, özellikle demirin yüzeyinde oksitlenme sonucunda oluşan madde: *"Kapılardan ve kilitlerden paslar dökülüyordu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *tıp* Genellikle midenin bozulmasından ötürü dilin üzerinde oluşan beyaz tabaka, bar: *Hastanın dilindeki pas.* **3.** Bazı asalak mantarların çeşitli bitkilerde oluşturduğu portakal sarısı veya kahve rengi lekeler; bu lekelerden ileri gelen bitki hastalığı. **pas açmak** bir şeyin pasını giderip parlatmak. **pas tutmak** 1) paslı duruma gelmek, paslanmak: *"İşleyen demir pas tutmaz."* -Atasözü. 2) çalışamaz duruma gelmek: *"Hokkaların içinde mürekkep kurumuş, kalemler pas tutmuştu."* -E. E. Talu.

→ ***pas mantarı, pas mantarıgiller, pas rengi***

pas (II) *is. İng. pass* **1.** Bazı top oyunlarında oyunculardan birinin topu başkasına geçirmesi. **2.** *ünl.* Bazı iskambil oyunlarında sırası kendisine gelen oyuncunun oyuna o elde katılmayacağını belirtir. **pas almak** *sp.* bazı top oyunlarında bir oyuncu öbür oyuncudan gelen topu kullanmak: *"Biçimli yerlerde durup paslar alır, ofsayt durumlarında beleş goller çıkarırdı."* -H. Taner. **pas geçmek** 1) bazı iskambil oyunlarında o ele katılmamak; 2) *argo* vazgeçmek, caymak, aldırış etmemek. **pas vermek** *sp.* 1) bazı top oyunlarında bir oyuncu öbür oyuncuya top geçirmek; 2) *argo* kadın, bakışı ve davranışı ile erkeğe umut ve cesaret vermek.

pasaj *is. Fr. passage* **1.** İçinde dükkânlar bulunan, üzeri kapalı veya açık çarşı: *Çiçek pasajı. "Yemeğini son günlerde oracıkta, pasaj içindeki Macar lokantasında yiyordu."* -R. H. Karay. **2.** Bir yazıdan, bir eserden alınan bölüm, parça: *"Roman veya hikâyede güzel pasajlar hâlinde bizi sürükleyecek bu şiir ne yazık ki, bir hikâye içinde değil!"* -S. F. Abasıyanık.

pasak, -ğı *is. hlk.* Kir: *"Başta yağlı bir fes, boyunda pasak içinde yakalık ve kravat."* -S. Birsel.

pasaklı *s.* Giyimine veya eşyanın temizliğine, düzenine önem vermeyen, çapaçul.

pasaklılık, -ğı *is.* Pasaklı olma durumu: *"Saçlarını ihmal etmesi, ne tembelliğinden, ne de pasaklılığındandır."* -S. F. Abasıyanık.

pasaparola *is. (pasaparo'la) İt. passa parola* Bir birliğe verilen ve ağızdan ağıza bütün askerlere yayılan emir.

pasaport *is. Fr. passeport* Yabancı ülkelere gidecek olanlara yetkili kuruluşça verilen, yabancı ülke yetkililerinin kimlik incelemesinde geçerli olan belge: *"Pasaportlar için Emniyet Dairesine gittim, ora-*

da lâfa daldım." -R. H. Karay. **(birinin) pasaportunu eline vermek** kovmak, işten atmak.

pasata *is.* Bir tür kumar oyunu.

pasavan *is. Fr. passavant* Türkiye Cumhuriyeti ile sınırları olan ülkelerin sınır bölgeleri içinde oturan Türk vatandaşlarına serbestçe gidip gelmeleri için verilen belge.

pasif *s. Fr. passif* **1.** Bir şeye karşı tepki göstermeyen, etkinliği olmayan, başkasının etkisine katlanan, edilgin: *"Yalnız müdafaa hâlinde ve pasif bir mücadeleyi sevdiğini zannettim."* -P. Safa. **2.** *gr.* Edilgen. **3.** *is. tic.* Bir mal varlığı üstünde etki yapan, para ile değerlendirilebilir borç ve yükümlülüklerin toplamı. **4.** *s.* Çekingen, durgun: *"Dolmabahçe, bir sis bulutu gibi silik, sessiz ve pasif, âdeta varlığından utanır gibi uzanmaktadır."* -H. Taner.

→ ***pasif korunma***

pasifik *s. Fr. pacifique* **1.** Bir okyanus çukuruyla sınırlı, dengesiz ve depremle ilgili kıta kenarı. **2.** Büyük Okyanus.

pasif korunma *is.* Savaş sırasında düşman saldırılarından korunmak için yapılan alalama, gizlenme gibi yöntemlerin bütünü.

pasifleşme *is.* Pasif olma durumu.

pasifleşmek *(nsz)* Pasif duruma gelmek.

pasifleştirme *is.* Pasifleştirmek işi.

pasifleştirmek *(-i)* Etkisiz duruma getirmek.

pasiflik, -ği *is.* Pasif olma durumu: *"Kalabalıktan kaçmış, pasiflik, kendi içine çekilmişlik içinde bir çeşit anarşizme yaklaşmış."* -H. Taner.

pasiyans *is. Fr. patience* İskambille açılan bir fal.

paskal *is. Fr. pascal* İnsanı güldürüp eğlendiren (kimse): *Ne paskal adam!*

paskallık, -ğı *is.* İnsanı güldürüp eğlendirecek söz ve davranış: *"İ'e daha bin türlü paskallıklar yaparak beni güldürmeye çalışıyordu."* -Ö. Seyfettin.

paskalya *is. (paska'lya) Yun. paskhalia* < *İbr.* Hristiyanların, her yıl İsa Peygamberin dirildiğine inanılan günün yıl dönümünde kutladığı bayram: *"Paskalya yortusunda, dinî tatillerde, büyük tatillerde Manisa'ya gelirdim."* -P. Safa.

→ ***paskalya çöreği, paskalya yumurtası***

paskalya çöreği *is.* Paskalyada yapılan bir çeşit tatlı çörek.

paskalya yumurtası *is.* Paskalyada Hristiyanların çeşitli renklere boyadıkları yumurta. **paskalya yumurtası gibi** yüzünce çok allık sürenler için kullanılır.

paslandırma *is.* Paslandırmak işi.

paslandırmak *(-i)* Paslanmasına yol açmak.

paslanış *is.* Paslanmak işi veya biçimi.

paslanma *is.* Paslanmak işi.

paslanmak *(nsz)* **1.** Üzerinde pas oluşmak: *Bıçak paslandı.* **2.** *mec.* İşsizlikten, tembellikten, hareketsizlikten canlılığını yitirmek, uyuşup kalmak: *İnsan okumazsa kafası paslanır. "İşe koyulmak tam tersine paslanmamızı önler, bizi diri tutar."* -H. Taner.

paslanmaz *s.* Paslanmaya karşı dayanıklılığı olan (alaşım veya metal): *Paslanmaz çelik.*

paslanmaz çelik, -ği *is.* Paslanmaya karşı özel olarak dayanıklılığı sağlanmış olan çelik türü.

paslaşma *is.* Paslaşmak işi.

paslaşmak *(nsz, -le) sp.* **1.** Bazı top oyunlarında oyuncular topu birbirine geçirmek: *"Kaleye inerlerse, paslaşarak inerler."* -S. Birsel. **2.** *argo* Bakışlarla anlaşmak.

paslatma *is.* Paslatmak işi veya durumu.

paslatmak *(-i)* Paslanmasına sebep olmak, paslandırmak: *Su, demiri paslatır.*

paslı *s.* **1.** Üzerine pas oluşmuş, pas tutmuş, paslanmış: *"Duvarlarında ağır ve büyük paslı kılıçlar, kalkanlar, zincirler asılı dururdu."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *tıp* Hastalık dolayısıyla dilin beyaz tabakayla paslanmış olması. **3.** *mec.* Huzursuz, sıkıntılı, üzgün, kararsız: *"Bir haftadan fazla*

süren yağmurlardan, rutubetten içinde paslı, kapanık ve sıkıntılı bir duygu belirmiş." -H. E. Adıvar.

pas mantarı *is. bot.* Pas mantarıgillerden, buğdaygillerde ve baklagillerde pas hastalığına sebep olan mantar *(Uromyces).*

pas mantarıgiller *ç. is. bot.* Bitkilerin üzerinde yaşayarak pas denilen lekeler yapan asalak bir mantar takımı.

paso *is. (pa'so) İt. passo* Bir kimsenin, herhangi bir ücretin bütününden veya bir bölümünden bağışık tutulduğunu gösteren belge.

pasör *is. İng. pass + Fr. -eur sp.* Top oyunlarında topu başkasına geçiren kişi.

paspal *is. Yun. paspale* **1.** Çok kepekli un: *"Dört sene çamurlu paspaldan ekmek yiye yiye biktılar."* -A. Gündüz. **2.** Bu un karıştırılarak hazırlanan yem: *"Bu boğayı iyi besle, kepeğini, paspalını eksik etme."* -Halikarnas Balıkçısı. **3.** *argo* Kötü cins esrar. **4.** *s.* Bakımsız, dağınık, pis (kimse, kılık vb.).

paspallık, -ğı *is.* Bakımsızlık, dağınıklık.

paspartu *is. Fr. passe-partout* Aynı boyda baskı, desen ve fotoğrafların yerleştirildiği karton çerçeve.

paspas *is.* **1.** Ayakkabıların altını temizlemek için kapı önlerine konulan kıl, plâstik vb. den yapılmış yüzü tırtıklı silecek. **2.** Yer silmekte kullanılan, özel olarak yapılmış bir sopa ve ona geçirilmiş bezden oluşan temizlik aracı. **paspas yapmak** paspaslamak.

paspasçı *is.* Paspasla yerleri silen kimse.

paspasçılık, -ğı *is.* Paspasçının işi.

paspaslama *is.* Paspaslamak işi.

paspaslamak *(-i)* Paspas ile yerleri silmek.

paspaslanma *is.* Paspaslanmak işi veya durumu.

paspaslanmak *(nsz)* Paspaslamak işine konu olmak.

paspaslatma *is.* Paspaslatmak işi.

paspaslatmak *(-i)* Paspas yaptırmak.

pas rengi *is.* **1.** Kırmızıyla kahverengi arasındaki renk. **2.** *s.* Bu renkte olan.

passız *s.* Pası olmayan.

pasta (I) *is. (pa'sta) İt. pasta* "hamur" İçine katılmış türlü maddelerle özel bir tat verilmiş, fırında veya başka bir yolla pişirilerek hazırlanmış bir tür hamur tatlısı.

→ ***pastahane, pasta kalıbı***

pasta (II) *is. (pa'sta) İt. pasta* Giysilerde dikişli kıvrım.

pastacı *is.* **1.** Pasta (I) yapan veya satan kimse. **2.** Pastahane: *"Bu kadını... tramvayların durduğu yerdeki bir pastacıya davet ettim."* -P. Safa.

pastacılık, -ğı *is.* Pasta yapma veya satma işi.

pastahane *is. (pastaha:ne) İt. pasta + Far. hâne* içinde pasta satılan, oturularak veya ayakta pasta yenilen yer, pastacı: *"Akşama doğru küçük bir pastahanede Ginette'le oturmuştuk."* -S. F. Abasıyanık.

pastahaneci *s.* Pasta yapan veya satan (kimse).

pastahanecilik, -ği *is.* Pastahanecinin işi veya mesleği.

pasta kalıbı *is.* İçinde pasta hamurunun pişirildiği değişik şekillerdeki kalıp.

pastal *is. hlk.* Tütün yaprağı dizisi.

pastalı *is. hlk.* Üzerinde pasta bulunan: *Pastalı masa.*

pastav *is. Bulg. esk.* Çuha kumaşının sarıldığı top.

→ ***pastav makinesi***

pastavla pazarlık, -ğı *is.* Toptan pazarlık.

pastav makinesi *is.* Kumaş toplarının üst üste katlanarak yığılmasını yapan alet.

pastel *is. Fr. pastel* **1.** Resim yapmakta kullanılan renkli boya kalemi: *"Duvarda Nadir'in pastelle yapılmış çerçevesiz bir portresi."* -P. Safa. **2.** Böyle kalemlerle yapılan resim. **3.** *s.* Soluk renk.

pastırma *is.* Tuz, çemen, kırmızı biber karışımının et üzerine sürülerek güneşte veya iste kurutulması yoluyla yapılan yiyecek: *Kayseri pastırması.* **pastırmasını çıkarmak** *tkz.* bir kimseyi iyice dövmek.

hırpalamak, pestilini çıkarmak.

→ ***pastırma ayazı, pastırma yazı***

pastırma ayazı *is. esk.* Pastırma yazı.

pastırmacı *is.* **1.** Pastırma yapan veya satan kimse. **2.** Pastırma satılan yer.

pastırmacılık, -ğı *is.* Pastırma yapma veya satma işi.

pastırmalı *s.* İçinde pastırma bulunan (yemek).

→ ***pastırmalı yumurta***

pastırmalık, -ğı *s.* Pastırma yapmaya elverişli: *Eti kemiğinden sıyrıp pastırmalıklarını ayırdı.*

pastırmalı yumurta *is.* İçine kavrulmuş pastırma ve yumurta konularak hazırlanan bir tür yemek.

pastırma yazı *is.* Güzün sonundaki sıcak günler.

pastil *is. Fr. pastille* Ağızda eritilmek için yapılmış şekerli ilâç tableti.

pastis *is. Fr. pastis* Anason kokulu bir tür alkollü içki: *"Önce evde yapılmış vişne likörü, yahut bizdeki rakıya benzeyen pastisler içilir."* -Ç. Altan.

pastiş *is. Fr. pastiche* **1.** Başka sanatçıların eserlerini taklit yoluyla meydana getirilen sanat eseri. **2.** Bir ekolün özelliklerine göre meydana getirilmiş eser.

pastişçi *is.* Pastiş yazarı.

pastoral, -li *s. Fr. pastoral ed.* ve *müz.* Kır hayatını ve törelerini anlatan: *Pastoral manzume.*

→ ***pastoral oyun***

pastoral oyun *is. tiy.* Kişileri kadın ve erkek çobanlar olan tiyatro eseri.

pastörizasyon *is. Fr. pasteurisation* Süt, bira, meyve suyu gibi maddelerin mikroplarını öldürmek için özel aletlerde ısıtılarak birdenbire soğutulmak yoluyla uygulanan işlem.

pastörize *s. Fr. pasteurisé (Pasteur'ün adından)* Özel aletlerde 75° C ye kadar ısıtılarak birdenbire soğutulmak yoluyla, içindeki mikropları öldürülmüş olan (süt, bira vb.). **pastörize etmek** (süt vb. için) mikroplardan arınmış duruma getirmek.

pastra *is. (pa'stra) Yun.* Bir tür iskambil oyunu, pişti: *"Elli ikilik iskambillerle fal açar yahut birini bulabilirse pastra oynardı."* -N. Cumalı.

paşa *is.* **1.** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu zamanında yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen unvan: *Talât Paşa. Ziya Paşa. Nazır Paşa.* **2.** Cumhuriyet döneminde general. **3.** *s.* Uslu, ağırbaşlı: *O ne paşa çocuk.* **paşa gibi yaşamak** bolluk içinde yaşamak, bey gibi yaşamak. **paşa olmak** *hlk.* fazlaca içki içmiş olmak.

→ ***paşa ağacı, paşababa, paşaçadırı, paşa çayı, paşa kapısı, paşa paşa, paşazade***

paşa ağacı *is. bot.* Kerestesi açık sarı, yeşilimsi renkte, iri gözenekli, genellikle kaplama olarak kullanılan değerli bir mobilya ağacı.

paşababa *is.* Paşalık yapmış büyük baba.

paşaçadırı *is. bot.* Begonyagillerden, kalp biçimindeki yapraklarının altı kırmızımtırak, üstü koyu yeşil, gövdesi sürünücü ve etli bir süs bitkisi *(Begonia feasti).*

paşa çayı *is.* Çok açık ve ılık çay.

paşa kapısı *is. esk.* Hükûmet konağı.

paşalı *is.* Paşa sarığı alan büyük devlet adamlarının yakın hizmetinde bulunan gedikli ağa.

paşalık, -ğı *is.* **1.** Paşa unvanı veya paşa olma durumu: *"Onun umum kumandanlığı, boş çöller içinde bedevi şeyhlerine verilen fahrî paşalıklar gibi bir şey idi."* -F. R. Atay. **2.** *tar.* Bir paşanın yönetimindeki bölge.

paşa paşa *zf.* Uslu uslu, güzel güzel: *Senin oğlan paşa paşa oturuyor.*

paşazade *is. (paşaza:de) T. paşa + Far. zâde* **1.** Paşa oğlu. **2.** Rahatına düşkün, gösterişi seven.

paşmak *is. bk.* başmak.

paşmakçı *is. bk.* başmakçı.

pat (I) *s.* Yassı, basık: *Pat burun.*

pat (II) *is.* Yassı bir şeyle vurulunca çıkan ses. **pat diye** birdenbire, ansızın.

→ ***pat küt, pat pat, pat sut***

pat (III) *is. bot.* **1.** Birleşikgillerden,

kasımpatına benzeyen bir çiçek. 2. Bu çiçek biçiminde elmas iğne.

pata *is. (pa'ta) İt. patta* Oyunda yenen ve yenilen olmaması, berabere kalma. **pata çakmak** *argo* askerce selâm vermek. **pata gelmek** 1) kâğıt oyunlarında berabere kalmak; 2) ödeşmek, razı olmak. **pata olmak** rakibine göre üstünlük kazanmak.

patadak *zf. (pa'tadak)* Birdenbire, aniden: *"Ellerim kulaklarımda olduğundan ikide birde patadak odanın ortasına yuvarlanıyorum."* -H. R. Gürpınar.

patak, -ğı *is.* Dayak, kötek.

pataklama *is.* Pataklamak işi.

pataklamak *(-i)* Rastgele vurarak dövmek: *"Babam yerinden fırlayıp beni bir iyi pataklayacak sanıyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

pataklanma *is.* Pataklanmak işi.

pataklanmak *(nsz)* Dövülmek.

pata krem *is.* Yüz ve boyundaki bozuklukları ve pürüzleri gideren pudra ile fondöten karışımı bir madde.

patalya *is. (pata'lya) İt. battella den.* Her iki küreği bir kişi tarafından çekilen, birden üç çifteye kadar savaş gemisi sandalı.

patates *is. (pata'tes) İt. patata < Amerika yerlilerinin dilinden bot.* **1.** Patlıcangillerden, yaprakları ve sürgünleri acı bir bitki *(Solanum tuberosum).* **2.** Bu bitkinin toprak altında oluşan, nişastaca zengin, yenebilen yumruları.

→ ***patates böceği***, ***patates çorbası***, ***patates köftesi***, ***patates peronosporası***, ***patates püresi***, ***patates salatası***, ***patates sufle***

patates böceği *is. bot.* Patates ve patlıcangillere dadanan sarı ve kızıl renkli böcek.

patates çorbası *is.* Haşlanıp rendelenmiş patates, salça, tereyağı, nane ve kırmızı biber karışımının pişirilmesiyle yapılan bir çorba türü.

patates köftesi *is.* Haşlanmış ve rendelenmiş patates, bayat ekmek içi, rendelenmiş kaşar peyniri, yumurta, maydanoz, tuz ve biber karışımının köfte biçiminde fırında pişirilmesiyle yapılan bir yemek türü.

patatesli *s.* İçinde patates olan, patatesle yapılmış: *"Sonra kızarmış patatesli sığır etini kesmeğe koyuldu."* -S. F. Abasıyanık.

patates peronosporası *is.* Patatesin sürgünlerine ve yapraklarına dadanan, yumrularını çürüten peronospora.

patates püresi *is.* Haşlanmış ve ezilmiş patatesi süt, yağ ve et suyu ile karıştırarak elde edilen yiyecek.

patates salatası *is.* Haşlanmış ve fındık büyüklüğünde doğranmış patateslere, soğan, nane, reyhan karışımının eklenmesinden sonra yağ, limon suyu, tuz ve baharatla hazırlanan bir salata türü.

patates sufle *is. İt. + Fr. souffler* Yumurta akı ile sarısı çırpılarak ve patates ezmesi karıştırılarak kabarıncaya kadar pişirilen yemek: *"Patates sufle olacak, İngiliz sosunu da unutma."* -H. R. Gürpınar.

patavatsız *s.* Sözlerinin nereye varacağını düşünmeden saygısızca konuşan, davranışlarına dikkat etmeyen: *"Patavatsız bir tavırla iskemle çekerek derhal oturdu."* -P. Safa. *"Münire'nin bazı patavatsız cümlelerini dudaklarını sıkarak bir dinleyişi vardı."* -H. E. Adıvar.

patavatsızca *zf. (patavatsı'zca)* Patavatsız (bir biçimde).

patavatsızlık, -ğı *is.* Patavatsızca davranış.

paten *is. Fr. patin* **1.** Buz üstünde kaymak için kullanılan, çoğunlukla tabanına, dar uzun bir çelik takılı ayakkabı. **2.** Bu ayakkabının düz yerlerde kaymakta kullanılan tekerlekli türü.

patenci *is.* Buz pateni yapan veya patenle kayan kimse.

patent *is. İng. patent* **1.** Bir buluşun veya o buluşu uygulama alanında kullanma hakkının bir kimseye ait olduğunu gösteren belge. **2.** Uyrukluk belgesi. **3.** Gemilere ayrıldıkları limanın sağlık durumu için verilen belge. **4.** *mec.* Bir durum veya bir işi yalnızca kendi yetkisi altında görme:

"Çünkü Türkiye'de patenti yabancı şöhretlerin elinde bulunan heykeltıraşlık Türk sanatkârına para getirmez." -P. Safa. **(birini) patentinin altına almak** egemenliği altına almak.

→ ***patent damgası. patent hakkı***

patent damgası *is.* Altın, gümüş gibi maddelerin altına vurulan ve oranını belirten damga.

patent hakkı *is. tic.* İmalât izni.

patetik *s. Fr. pathétique* Dokunaklı, etkili.

patırdama *is.* Patırdamak işi.

patırdamak *(nsz)* Patırtılı ses çıkarmak.

patırdatma *is.* Patırdatmak işi veya durumu.

patırdatmak *(-i)* Patırtılı ses çıkartmak.

patır kütür *zf.* Genellikle yürüme, düşme, dökülme gibi hareketlerin gürültülü, güçlü bir biçimde, acele ile yapıldığını veya ortaya çıktığını anlatır: *Patı kütür inip çıkıyorlardı.*

patır patır *zf.* Genellikle yürüme, düşme, dökülme gibi hareketler olurken güçlü, gürültülü ses çıktığını anlatır: *"Evin sıvaları patır patır yere düştü."* -Halikarnas Balıkçısı.

patırtı *is.* **1.** Herhangi bir biçimde çıkarılan veya ayakları yere kuvvetle basarak yürüme sonucu çıkan gürültü: *İçerideki odada bir patırtı duydum. "Dışarıdan akseden birtakım motosiklet patırtılarıyla ikimiz birden yerimizden fırlayıp merdiven başına koştuk."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Gürültülü çalışma, arbede: *"Bütün bu patırtının içinde, arkadaşıma bir sokak başında rastladım."* -S. F. Abasıyanık. **patırtı çıkarmak** kavgaya sebep olmak, kavga çıkarmak. **patırtı kopmak** kavga çıkmak, kargaşalık olmak. **(bir yeri) patırtıya (veya gürültüye) vermek** telâş ve karışıklığa yol açmak. **patırtıya pabuç bırakmamak** önemli bir tehlike yaratmayacağını bildiği kışkırtmalara, yıldırmalara aldırmayıp bildiğini yapmak.

patırtılı *s.* Patırtısı olan: *"Tam o sırada sakin suların içinden patırtılı bir motor sesi geldi."* -S. F. Abasıyanık.

patırtısız *s.* Patırtısı olmayan.

pati *is.* **1.** (kedi, köpek için) Ön ayak. **2.** *hlk.* Küçük çocuk ayağı.

patik, -ği *is. Yun. patiki* Altı yumuşak veya ince deriden, genellikle üstten bağlı küçük çocuk ayakkabısı.

patika *is. (pati'ka) Bulg. păteka* Keçi yolu, çığır: *"Böğürtlenler, yabanî erguvanlar, mersinlerle kaplı patikadan Topal Avni Beyin tarlasına doğru koşmaya başladılar."* -N. Cumalı.

patinaj *is. Fr. patinage sp.* **1.** Patenle kayma işi. **2.** Yolun kaygan olması dolayısıyla tekerlekler dönmeksizin bir taşıtın kayması veya tekerleklerin dönmesine rağmen taşıtın ilerleyememesi. **patinaj yapmak** tekerlek için, yapışma eksikliği sebebiyle ilerlemeksizin aynı noktada dönmek.

→ ***patinaj zinciri***

patinaj zinciri *is.* Patinajı önlemek için tekerleğe takılan zincir.

patis *is.* Patiskanın kısaltılmış şekli.

patiska *is. (pati'ska) İt. batista* **1.** Çoğu pamuktan dokunmuş sık ve düzgün bez. **2.** *s.* Bu bezden yapılmış: *"Bu patiska perdelerin dantelalarını beraber örecektik."* -A. Gündüz. *"Çıplak ayağında terlik, üstünde beyaz patiska entarisi, çıplak göğsünü kaşıyarak geldi."* -F. R. Atay.

pat krem *is.* Pata krem.

pat küt *zf.* Sopa gibi bir şeyle veya elle üst üste vurmayı belirtmek için kullanılır.

patlak, -ğı *s.* **1.** Patlayarak açılmış, yırtık, yarık: *Patlak davul.* **2.** *is.* Patlamış yer: *"Karşısındakini kalpağından taa patlakları gözüken kunduralarına kadar bir süzdü."* -Ö. Seyfettin. **3.** *bk.* galon. **patlak vermek** gizli kalması istenen veya beklenmedik bir olay, ansızın ortaya çıkmak: *"Kim bilir belki o zamana kadar savaş da patlak verecek."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"İlk önce bende patlak veren bu hoşnutsuzluk, yavaş yavaş başka yerlerde de görünmeye başlamıştı."* -R. N. Güntekin.

→ *patlak göz*

patlakça *zf.* Patlak gibi, patlağa benzer: *"Yeni gelen başhekim...orta boylu, ıtlız, patlakça gök gözlü bir adam."* -M. Ş. Esendal.

patlak göz *is.* ve *s.* **1.** Dışarıya doğru biraz fırlamış göz: *"Yüzü yanık, gözleri patlak, alının etleri büklüm büklüm kırışmış..."* -P. Safa. **2.** Gözleri iri ve dışarı fırlamış kimse.

patlama *is.* **1.** Patlamak işi. **2.** *mec.* Birdenbire gelişme: *Bu yıl, turizmin patlama yılı olacak.*

patlamak *(nsz)* **1.** (nesneler için) İç basıncın etkisiyle ve çoğunlukla büyük ses çıkararak dağılmak, infilak etmek: *Balon patladı. Dinamit patladı. "Fukaranın hem sağ bileği çıkmış, hem davulu patlamıştı."* -R. N. Güntekin. **2.** Yırtılıp açılmak: *"Gözlerim gene ayakkabılarıma kaydı, yanları patlamıştı."* -O. Kemal. **3.** Genellikle iç basıncın artması yüzünden bir şey yarılmak: *"Kanalizasyon çukurları yer yer patlamıştı."* -S. F. Abasıyanık. **4.** Görünür duruma gelmek, ortaya çıkmak, yeşermek: *Tomurcuklar patladı.* **5.** *mec.* Ansızın, tehlikeli ve gürültülü bir şey baş göstermek: *Fırtına patladı.* **6.** *mec.* Çok sıkılmak, sıkıntı ve sabırsızlığını belli etmek: *"Sanıyorum ki, istimi fazla gelmiş kazanlar gibi hırslarından patlayacaklar."* -O. C. Kaygılı. **7.** *mec.* Zorlu tepki göstermek. **8.** *mec.* Ansızın bir gürültü duyulmak. **9.** *tkz.* Herhangi bir durum veya bir değerin yitirilmesine yol açmak, mal olmak. **patlama** "sabret, sakin ol" anlamında yatıştırıcı bir söz.

patlamalı *s.* Hava etkisiyle benzinin, petrolün, alkolün hızlı yanması sonucu beslenen (motor).

patlangaç, -cı *is.* **1.** Kamış veya ağaç dalından yapılıp tabanca gibi ses veren pistonlu çocuk oyuncağı. **2.** Yere vurulmak yoluyla patlatılarak eğlenilen bir çeşit şenlik fişeği.

patlangıç, -cı *is.* Patlangaç.

patlatma *is.* Patlatmak işi.

patlatmak *(-ı, -e)* **1.** Patlamak işine yol açmak: *"Kulakları patlatan bir ses bütün ormanı, bütün kuşları, bütün dünyayı susturdu."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bir silâhı veya patlayıcı bir maddeyi ateşlemek. **3.** *mec.* Bir insanın sabrını tüketmek, bir kimseyi nispet vererek kızdırmak. **4.** *(nsz)* Tokat atmak: *Şimdi patlatırım ha!*

patlayıcı *is.* ve *s.* Patlama özelliği olan (madde).

→ *patlayıcı ünsüz*

patlayıcı ünsüz *is. gr.* Ciğerlerden gelen havanın, ağızdaki tam kapalı engellere çarparak patlaması ile oluşan ünsüz, patlamalı ünsüz: *b, p, d, t, c, ç, k, g.*

patlayış *is.* Patlamak işi veya biçimi: *"İki patlayış birbirini takip etti, hemen dışarı çıktım."* -F. R. Atay.

patlıcan *is. Ar. bâdincân < Far. bâdingân bot.* **1.** Patlıcangillerden, kalın saplı, uzunca yapraklı otsu bitki *(Solanum melongena).* **2.** Bu bitkinin mor renkli, uzunca veya toparlak ürünü.

→ ***patlıcan böreği, patlıcan inciri, patlıcan kebap, patlıcan kızartması, patlıcan oturtması, patlıcan salatası***

patlıcan böreği *is.* Hafif pişirilmiş ve boylamasına iki veya üçe bölünmüş maydanoz, domates, yumurta ve kıyma karışımının eklenmesi ve fırında pişirilmesiyle yapılan bir yemek türü.

patlıcangiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, örnek bitkisi patlıcan olan, içine domates, biber, patates, tütün gibi birçok bitkileri alan familya.

patlıcanî *s. (patlıca:nî:)* Patlıcan renginde olan.

patlıcan inciri *is.* İncirin iri ve mor bir türü.

patlıcan kebap, -bı *is.* Fındık büyüklüğünde doğranmış kemiksiz koyun etinin domates, patlıcan, soğan karışımıyla birlikte kısık ateşte pişirilmesinden sonra karabiber, yenibahar ve tuzla karıştırılıp orta sıcaklıktaki fırında pişirilmesiyle yapılan bir yemek türü.

patlıcan kızartması *is.* Kabuğu soyulduktan sonra ince dilimlenmiş patlıcanın kızarmış sıvı yağda yapılan kızartması.

patlıcanlı *s.* Patlıcanla yapılmış: *Patlı-*

canlı kebap.

patlıcan oturtması *is.* Dilimlenmiş ve kızartılmış patlıcanın üzerine kavrulmuş kıyma, domates ve sebze eklenerek pişirilen yemek.

patlıcan salatası *is.* Közlenip soyulmuş ve ince kıyılmış patlıcanlara sarımsak, domates, yeşil biber, maydanoz karışımının eklenmesiyle hazırlanan bir salata türü.

patojen *is. Fr. pathogène tıp* Hastalık oluşturan: *Patojen mikrop.*

patolog *is. Fr. pathologue tıp* Özellikle patoloji ile uğraşan doktor.

patoloji *is. Fr. pathologie < Yun. tıp* Hastalıklar bilimi.

patolojik, -ği *s. Fr. pathologique tıp* Patoloji ile ilgili.

patpat *is. bot.* Kökü yumru şekilde şişkin, Doğu Anadolu'da yetişen bir bitki.

pat pat *zf.* El veya yassı bir şeyle birçok kez vurmayı anlatır.

patriarkal *s. Fr. patriarcal sos.* Ataerkil.

patrik, -ği *is. Yun. patriarkhis* Ortodoks ve Doğu kiliselerinin başkanlarına verilen ad: *Rum patriği. Ermeni patriği. "Patriklerini otele getirmek büyük bir hadise idi."* -F. R. Atay.

→ ***patrikhane***

patrikhane *is. (patrikha:ne) Yun. patriarkhis + Far. hâne* Patriğin görev yeri: *"Dimitro'nun babası patrikhanede memurdu."* -S. F. Abasıyanık.

patriklik, -ği *is.* **1.** Patrik olma durumu. **2.** Patriğin görevi veya makamı.

patron (I) *is. Fr. patron* **1.** Bir ticaret veya sanayi kurumunun sahibi, başı, işvereni: *"Bizim gazetecilerin çoğu patronu hesabına suç yüklenir."* -B. Felek. **2.** *mec.* Bir kuruluşta, bir iş yerinde makam bakımından yetkili kimse. **3.** *mec.* Sözü geçen paralı kimse.

patron (II) *is. Fr. patron* Kumaşın biçilmesine yarayan, bir giysi örneğindeki parçaların biçimine göre kesilmiş kâğıt, kalıp. **patron çıkarmak** patronları çizili olduğu modelden kopya yolu ile bir kâğıda geçirip kesmek.

patrona *is. (patro'na) İt. padrone esk.* Osmanlı devletinde tümamirale yakın bir deniz subaylığı unvanı.

patronaj *is. Fr. patronage* **1.** *huk.* Ceza evinden serbest bırakılan suçlunun toplum yaşantısına yeniden uyabilmesini sağlamak amacıyla yapılan yardım çalışması. **2.** Yönetim, gözetim.

patronca *zf. (patro'nca)* Patron gibi, patrona yakışır bir biçimde (davranmak).

patroncu *is.* Örneğe göre ölçüp biçerek ilk patronu çıkaran niteliklı işçi.

patronculuk, -ğu *is.* Patroncunun yaptığı iş.

patronluk, -ğu *is.* **1.** Patron olma durumu. **2.** Patron olmaya elverişli kâğıt vb.

pat sat *zf. hlk.* Zaman zaman, ara sıra, tek tük: *Çocuk pat sat konuşmaya başladı.*

pattadak *zf. (pa'ttadak)* Ansızın, beklenmedik (bir biçimde veya anda): *Pattadak misafir geldi. "Bugün böyle, yarın şöyle derken, hiç olmadığı bir adam oldu; geveze, övünme meraklısı, ağzına geleni pattadak söyleyen!"* -A. İlhan.

pattadan *zf. (pa'ttadan)* Pattadak.

pavkırma *is.* Pavkırmak işi veya durumu.

pavkırmak *(nsz)* **1.** (tilki veya çakal) Ulumak. **2.** *hlk.* Ateş, alev alev yanmak: alev, bir yere doğru yönelmek. **3.** *hlk.* Çok öfkelenmek.

pavurya *is. (pavu'rya) Yun.* Bir cins iri yengeç.

pavyon *is. Fr. pavillon* **1.** Bir kuruluşun, bir kurumun, bir bahçe içindeki yapılarından her biri: *"Gölün karşı yanında kalan büyük pavyonların gölgeleri, gittikçe kendilerine doğru uzanıyordu."* -N. Cumalı. **2.** Geceleri açık, içkili eğlence yeri.

pavyoncu *is.* Pavyon işleten kimse.

pavyonculuk, -ğu *is.* Pavyon işletme işi.

pay *is.* **1.** Birden fazla kişi arasında bölüşülmüş bir bütünden, bu kişilerin her birine düşen bölüm, hisse: *Bu işte sizin emek payınız hepimizden çoktur. "Bu lâflarda gerçek payı ne kadar çoksa, duygu*

payı da ondan az değildir." -B. Felek. **2.** Eşit bölüm: *Bunu beş pay yapın.* **3.** *mat.* Bayağı kesirlerden birinin eşit parçalardan kaç tane alındığını gösteren sayı: paydanın üstüne yazılarak yatık bir çizgi ile ondan ayrılır: *1/2 kesrinin payı 1 sayısıdır.* **(birinden veya bir şeyden) pay biçmek** durumu bir kişi veya bir şeyin durumu ile karşılaştırıp yargıya varmak. **pay bırakmak 1)** kesme, biçme, yapma sırasında, bir şeyde daha sonra kullanılmak için fazlalık bırakmak: *"Daha güzel günlere pay bırakmak için bir fedakârlık edelim."* -P. Safa. **2)** *mec.* bir ilişkide fazla samimi olmamak, mesafe bırakmak. **pay çıkarmak** bir olay veya durumdan gereken tecrübeyi kazanmak, tutulacak yolu belirlemek: *"Bununla beraber muhtar, bu vak'adan köyün davası için bir pay çıkarmayı ihmal etmemektedir."* -R. N. Güntekin. **pay etmek** bölüşmek, üleşmek: *Gelin şu kitapları pay edelim.* **pay vermek 1)** hisse vermek, bölüşmede bulunan parçalardan ayırmak: *"Batı, beynini sömürdüğü insanlara kendi uyruklarına sağladığı konfordan pay verip gönül alır."* -H. Taner. **2)** *mec.* (küçük büyüğe) karşılık vermek, saygısızca davranmak. **payına düşmek** bölüşmede hisse ayrılmak, belirli bir bölüm verilmek: *"Uşak'a kadar yirmi beş otuz esir de bizim payımıza düştü."* -A. Gündüz. **payını almak 1)** kendine ayrılanı almak: *"İnsan için bunları bilmek, bunların seyrine dalmak, bunlarla yetinmek, bunlarla gülüp bunlarla sevişmek varken ve bu Tanrı ihsanı nimetlerden herkesin kendi payını alması kabilken..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** *mec.* azarlanmak, paylanmak.

payam *is. Far. bādem hlk.* Badem.

payan *is. (pa:ya:n) Far. pāyān esk.* Son, sonuç, nihayet. **payan olmamak** sevinç, zevk vb. için sınırsızlığı belirtir: *"Hele hep birden uçtukları zaman neşesine payan olmazdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

payanda *is. (paya:nda) Far. pāyende* **1.** Yerinden oynamış bir şeyin düşmemesi için konulan eğik veya düz destek, dayak. **2.** *mec.* Maddi ve manevi destek. **payanda vurmak** payandalamak. **(bir yerden) payandaları çözmek** *argo* ayrılmak, kaçmak, uzaklaşmak.

payandalama *is.* Payandalamak işi.

payandalamak *(-ı)* Bir yeri veya şeyi payandalarla sağlamlaştırmak: *"Bakalım, devrilmek üzere olan orta direği payandalayabilecek mi?"* -H. Taner.

payandalı *s.* Payandası olan.

payansız *s.* Sonu olmayan: *"Seyretmekteki payansız hazdan bahseden sıcak hatıralarla doluydu."* -P. Safa. **payansız olmak** sonsuz, bitmez tükenmez olmak: *"Bizim minnet ve şükranlarımızın ne kadar payansız olduğunu hatırlamaktan derin bir teselli bul!"* -A. Gündüz.

payansızlık, -ğı *is. esk.* Sonsuzluk.

payda *is. mat.* Bayağı kesirlerde birimin kaç eşit parçaya bölünmüş olduğunu gösteren sayı, mahreç; payda, payın altına yazılarak yatık bir çizgi ile ondan ayrılır: *1/2 kesrinin paydası 2 sayısıdır.*

paydaş *is.* Bir ortaklık veya mal üzerinde payı olan kimse, hissedâr.

paydaşlı *s.* Birden fazla paydaşın malı olan, paylı, hisseli.

paydaşlık, -ğı *is.* Paydaş olma durumu, iştirak.

paydos *is. (pa'ydos) Yun. fagetos* **1.** İşi veya çalışmayı geçici olarak bırakma: *Bu yıl okullar geç paydos olacak. Çalışmamız paydos edildi. "Atatürk mektepten ayrılmak üzere iken paydos trampeti çaldığından hepimiz bahçeye boşandık."* -H. Taner. **2.** *ünl.* Herhangi bir işi bıraktırmak için söylenir: *Paydos, vakit geldi! "...Paydos! Ne nakış dersi var ne Türkçe."* -A. Gündüz. **paydos demek** yapılageleń bir işten vazgeçmek. **paydos etmek** işi durdurmak, çalışmayı bırakmak: *"Birisi işini dokuzda paydos ederdi."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***paydos borusu, paydos vakti***

paydos borusu *is.* Paydos zamanının geldiğini bildiren boru sesi. **paydos borusu çalmak** işi bırakma zamanı gelmek.

paydos vakti *is.* İşi bırakma zamanı.

paye *is. (pa:ye) Far. pāye esk.* Rütbe, derece aşama: *"Lalalık, kavaslık derecele-*

rinden kalfalık payesine yükseldiği bir sırada yanımdan uzaklaştırıldı, gitti." -Y. K. Karaosmanoğlu. **paye vermek** değer, önem vermek: *"Onları bize bir esirden fazla bir paye vermemek fikirdedirler."* -H. C. Yalçın.

payelendirme *is.* Payelendirmek işi veya durumu.

payelendirmek *(-i)* Paye vermek, belli bir payeye ulaştırmak.

payen *is.* ve *s. Fr. païen bk.* pagan.

payet *is. Fr. paillette* Giysi vb. işlemek için kullanılan küçük, pırıltılı pul.

payidar *s. (pa:yida:r) Far. pây-dâr esk.* Kalımlı, kalıcı, sabit: *"Böyle bir siyaset, sabit ve payidar bir menbadan çıkar."* -M. Ş. Esendal. **payidar olmak** kalmak, yok olmamak, yaşamak: *"Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar olacaktır."* -Atatürk.

payitaht *is. (pa:yitaht) Far. pây-i taht* "tahtın ayağı" *esk.* Başşehir, başkent.

paylama *is.* Paylamak işi, azarlama, tekdir, tevbih.

paylamak *(-i)* Birine kusurundan ötürü sert sözler söylemek, azarlamak: *"Görümcesi onu paylıyor, o ise Kutlu'nun yüzüne bakıyordu, duymamacasına."* -N. Araz.

paylanma *is.* Paylanmak işi.

paylanmak *(nsz)* Paylanmak işi yapılmak.

paylaşılma *is.* Paylaşılmak işi.

paylaşılmak *(nsz)* Paylaşmak işi yapılmak.

paylaşma *is.* Paylaşmak işi.

paylaşmak *(-i)* **1.** Aralarında bölüşmek, pay etmek, üleşmek: *"Alkışı, mükâfatı, arkadaşıyla paylaştıktan sonra onun elinden tuttu, çıktı, gitti."* -H. E. Adıvar. *"Biz de bu yayınları onlarla paylaşmayı kabul ettik."* -H. Taner. **2.** *mec.* Katılmak: *Acısını paylaşmak. "Akşam okşayacağı yavruları, sevincini ve kederini paylaşacak bir eşi olmadı."* -B. Felek.

paylaştırma *is.* Paylaştırmak işi.

paylaştırmak *(-i, -e)* Herkese kendi payına düşeni aldırmak veya vermek.

paylatma *is.* Paylatmak işi veya durumu.

paylatmak *(-i, -e)* Birinin, başkasını paylamasına sebep olmak.

paylı *s.* Hisseli, hissedarları olan.

payplayn *is. (pa'yplayn) İng. pipe line* Boru hattı, boru yolu.

payreks *is. (pa'yreks) İng. pyrex* Sıcaklığa dayanıklı bir türlü cam.

paytak, -ğı *is. Ar. haydak* Çarpık, eğri bacaklı, satranç oyununda piyade taşı.

*→ **paytak adım, paytak paytak***

paytak adım *is.* İki yana sallanarak yürüme: *"Çocuk, hızlı, paytak adımlarla parkın kapısına doğruldu."* -S. F. Abasıyanık.

paytakça *s.* ve *zf.* Biraz paytak, paytak gibi, paytağa benzer: *"Yaşlıca bir erkekle biraz paytakça bir kadın ağır ağır yürüyorlar."* -A. Gündüz.

paytaklık, -ğı *is.* Paytak olma durumu.

paytak paytak *zf.* İki yana sallanarak.

payton *is.* Fayton: *"Babam bir yanına beni, bir yanına kız kardeşimi alıp da paytona kurulduğumuz an, sanki dünyalar benim olurdu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

paytoncu *is.* Faytoncu.

pazar *is. Far. bâzâr* **1.** Satıcıların belirli günlerde mallarını satmak için sergiledikleri belirli geçici yer: *Perşembe pazarı. Salı pazarı.* **2.** Belli bir şeyin satıldığı yer: *Balık pazarı.* **3.** Haftanın birinci günü, cumartesi ile pazartesi arası olan gün: *"Ertesi gün pazardı; öğleye kadar tembellik edersiniz."* -M. Ş. Esendal. **4.** Alım satım, alış veriş: *Allah hayırlı pazar versin.* **pazar kayığı gibi** çok yüklenmiş taşıtlar için söylenir. **pazar ola!** satıcılara "satışın bol olsun!" anlamında söylenen bir iyi dilek sözü. **pazara çıkarmak** satılığa çıkarmak. **pazarlığa girişmek** pazarlık yapmaya başlamak: *"Saatlerce gazinoda ciddi ciddi oturan delikanlılar genç kızlarla mahcup mahcup pazarlığa girişiyorlar."* -B. R. Eyuboğlu.

*→ **pazarbaşı, pazar kayığı, pazar yeri***

pazarbaşı *is. esk.* Pazarı yöneten, ona düzen veren kimse.

pazarcı *is.* Değişik günlerde kurulan

pazarlarda mal satan kimse.

pazarcılık, -ğı *is.* Pazarcının işi.

pazar kayığı *is. esk.* İstanbul'da eşya taşıyan büyük kayık.

pazarlama *is.* **1.** Pazarlamak işi. **2.** *tic.* Bir ürünün, bir malın, bir hizmetin satışını geliştirmek amacıyla tanıtmayı, paketlemeyi, satış elemanlarının yetişmesini, piyasa ihtiyaçlarını tespit etme ve karşılamayı içeren etkinliklerin bütünü.

pazarlamacı *is. tic.* Pazarlama işi ile uğraşan görevli, pazarlama uzmanı.

pazarlamacılık, -ğı *is.* Pazarlamacının işi.

pazarlamak *(-i) tic.* Malı satacak uygun piyasa bulmak.

pazarlanma *is.* Pazarlanmak işi veya durumu.

pazarlanmak *(nsz)* Satışa sunulmak.

pazarlaşma *is.* Pazarlaşmak işi veya durumu.

pazarlaşmak *(nsz, -le)* Bir fiyat üzerinde anlaşmak, pazarlık etmek.

pazarlık, -ğı *is.* **1.** Bir alış verişte tarafların kendileri için en elverişli fiyatı karşısındakine kabul ettirmek amacıyla yaptıkları görüşme: *"...pazarlığa girişmez, müşterileri ne verirse alırdı."* -Ö. Seyfettin. **2.** Özellikle pazar günleri giyilen şık, gösterişli giysi: *"Yakından ise biraz acayip pazarlığını giymiş, fazla süslenmiş gibiydi."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *mec.* Bazı kolaylıklar elde etmek veya daha iyi bir çözüme varmak amacıyla yapılan görüşme. **pazarlık etmek 1)** bir şeyin fiyatı üzerinde karşılıklı çekişmek; **2)** bir konuda anlaşmak için görüşme yapmak. **pazarlığı pişirmek** pazarlıkta uyuşma sağlayacak duruma gelmek: *"Ne olacak efendim! Pazarlığı pişirdiler."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

pazarlıkçı *is.* Pazarlık yapmayı seven kimse.

pazarlıklı *s.* Pazarlığa bağlı. **(içinden veya içten) pazarlıklı** sinsi: *"Artık fazla içinden pazarlıklı olmanın geçerliliği kalmadı."* -B. Felek.

→ ***pazarlıklı alış veriş***

pazarlıklı alış veriş *is.* Pazarlaşmak suretiyle yapılan alım satım.

pazarlıksız *s.* Pazarlık yapılmadan.

pazartesi, -yi *is. Far. bāzār + T. ertesi* Haftanın ikinci günü, pazar ile salı arası olan gün: *"Cumartesiye, olmazsa pazartesiye taburcu edeceğiz."* -H. Taner.

pazar yeri *is.* **1.** Pazar kurulan yer. **2.** Yabancı bir ülkenin mallarını satma olanağını sağladığı ülke. **(bir yer) pazar yerine dönmek** kalabalıklaşmak.

pazen *is. (pa:zen) Fr. basin* Dokuması kalın, sık ve yumuşak, bir tür pamuklu bez.

pazı (I) *is. bot.* Ispanakgillerden yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, yaban pancarı, yabanî ıspanak *(Beta vulgaris varcicla).*

pazı (II) *is. Far. bāzū* Kolun omuz ile dirsek arasındaki bölümünde bulunan, şişkince kas kitlesi: *"Pazılarına pek güvendiği için bu kürek oynatılmayan havada adayı dolaşmaya kalkar."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***pazıbent, pazı kemiği***

pazı (III) *is.* Bir ekmeklik hamur topağı, beze.

pazıbent, -di *is. Far. bāzū + bend* Belli bir amaçla kola geçirilen enli kuşak, kolçak.

pazıbentli *s.* Pazıbendi olan veya pazıbent takan: *"Otomobilin içinden kolları pazıbentli, iki adam çıktı."* -H. Taner.

pazı kemiği *is. bk.* kol kemiği.

pazılı *s.* Pazısı olan: *"Gözleri geniş omuzlu, demir pazılı Hüseyin'deydi."* -H. E. Adıvar.

pazısız *s.* Pazısı olmayan.

pazval *is.* Kunduracıların çalışırken kundurayı dizleri üzerinde tutmak için kullandıkları kayış.

pazvant *is. Far. pāsbān esk.* Osmanlı imparatorluğunda Rumeli'de gece bekçilerine verilen ad.

Pb *kim.* Kurşun'un kısaltması.

Pd *kim.* Paladyum'un kısaltması.

pe *is.* P harfinin adı.

peç, -ci *is.* Rus mimarîsinde odaları ısıtmak için yapılan fırın tarzı ocak.

peçe *is. İt. pezza* **1.** Eskiden ülkemizde, bu gün bazı ülkelerde kadınların so-

kakta yüzlerine örtükleri ince siyah örtü. nikap: *"En büyük günahımız yüzümüzde bir peçe, sırtımızda bir çarşaf olması."* -A. Gündüz. **2.** *mec.* Bir şeyi gizlemek için üzerine çekilen örtü. **3.** *astr. mec.* Maske, sır, giz: *"Bu düzme cadının peçesini kaldırmalıyız."* -H. R. Gürpınar. **4.** *astr.* Yıldız resimlerinin alındığı plânların yüzeyinde görülen hafif karartı.

peçeleme *is.* Peçelemek işi.

peçelemek *(-i)* **1.** Bir şeyi örtmek, gizlemek: *"Nasıl bir dirhem et bin ayıbı örterse, bir kese akçe ondan da fazlasını peçeler."* -B. Felek. **2.** Uzaktan seçilmesin diye bir şeyin üzerine ağaç dalı, çalı gibi şeyler örtmek, alalamak, kamufle etmek.

peçelenme *is.* Peçelenmek işi veya durumu.

peçelenmek *(nsz)* Peçelemek işi yapılmak.

peçeli *s.* Yüzünü örtmek için peçe takmış olan.

Peçenek, -ği *öz. is.* VIII-XI. yüzyıllar arasında Türkistan'da, Güneydoğu Avrupa ve Balkanlarda yaşamış olan bir Türk kavmi.

Peçenekçe *is. (peçene'kçe)* Peçenek Türkçesi.

peçesiz *s.* Peçe takmamış olan.

peçete *is. (peçe'te) İt. pezzetta* Yemek yerken sofra örtüsünü veya giysiyi korumak, ağız kurulamak için kullanılan ince, küçük kâğıt veya kumaş parçası.

peçiç, -ci *is.* **1.** Zar yerine yedi tane küçük deniz hayvanı kabuğu atılarak bunların açık taraflarının üste veya alta gelmelerine göre taş ilerleterek oynanan bir oyun: *"Muşamba fenerlerle kadın misafirler geldi; epeyce bir zaman peçiç ve yüzük oynandı."* -R. N. Güntekin. **2.** Bir tür kâğıt oyunu: *"Pek neşeli vaktinde hizmetçi kadınla peçiç oynar."* -H. R. Gürpınar.

pedagog *is. Fr. pédagoge* Eğitimci, terbiyeci.

pedagoji *is. Fr. pédagogie < Yun.* Eğitim bilimi.

pedagojik *s. Fr. pédagogique* Pedagoji veya eğitimle ilgili olan, eğitimsel.

pedal *is. Fr. pédale < Lât.* Bir makinede, bir araçta ayak yardımıyla dönmeyi veya hareketi sağlayan düzen, ayaklık.

pedavra *is. (peda'vra) Yun. pedavra* Köknar ve ladin ağaçlarından elde edilen, çatı örtüsü olarak kullanılan ince tahta. **pedavra gibi (veya pedavrası çıkmış)** kaburga kemikleri sayılacak kadar zayıf insanlar için söylenir.

peder *is. Far. peder esk.* Baba: *"Pederinize büyük ikramiye isabet etmiş."* -R. H. Karay.

pederane *zf. (pedera:ne) Far. pederâne esk.* Babaya yakışır biçimde.

pederşahî *is. (pederşa:hi:) Far. pederşâhî sos.* Soyda, temel olarak babayı alan ve ailede çocukları baba soyuna mal eden topluluk durumu, ataerkil: *"Devlet adamı, pederşahî toplumlarda kalabalıkların idealize ettiği bir örnek kişilik olmak zorundadır."* -H. Taner.

pederşahîlik, -ği *is. sos.* Pederşahî olma durumu, ataerkil: *"Dünkü cemiyetin pederşahîlik sistemiyle idare şekline aldanarak kendilerini bir önemli şahıs sanan babalar..."* -B. Felek.

pediatri *is. Fr. pédiatrie tıp* Çocuk hastalıkları ile ilgili hekimlik dalı.

pediatrik *s. Fr. pédiatrique tıp* Çocuk hastalıkları ile ilgili.

pedikür *is. Fr. pédicure* Deriye batmış tırnakları düzeltmek, nasırları yumuşatmak veya çıkarmak gibi işlerle uğraşma, ayak bakımı.

pedikürcü *is.* Pedikür yapan kimse.

pedikürcülük, -ğü *is.* Pedikürcünün işi.

pedodonti *is. Fr. pédodontie tıp* Diş hekimliğinde çocuk dişlerinin tedavisine ağırlık veren uzmanlık alanı.

pedolog *is. Fr. pédologue* Toprak bilimci.

pedoloji (I) *is. Fr. pédologie, paidologie* Çocuk bilimi.

pedoloji (II) *is. Fr. pédologie* Toprak bilimi.

pedometre *is. Fr. pédomètre*

Adımsayar.

peganit *is. Fr. péganite min.* Hidratlı doğal alüminyum fosfat.

pegmatit *is. Fr. pegmatite jeol.* Başlıca kuvars, feldspat ve Moskof camından oluşan, açık renkli bir tür magma taşı.

pehlivan *is. Far. pehlevān* **1.** Güreşçi. **2.** *mec.* Boylu poslu ve güçlü kimse: *"Pehlivan yapılıydı, fakat yüzünü tam göremedim."* -R. H. Karay.

→ ***pehlivanane, pehlivan duası, pehlivan yakısı***

pehlivanane *zf. (pehleva:na:ne)* Pehlivane yakışır biçimde, pehlivanca, yiğitçe.

pehlivan duası *is.* Yağlı güreşte güreşe başlamadan önce cazgır tarafından söylenilen uyaklı sözler.

pehlivanlık, -ğı *is.* **1.** Pehlivan olma durumu. **2.** Güreşçilik: *"Pehlivanlık yapacakken cambazlık yapmıştı."* -M. C. Kuntay. **3.** *mec.* Güçlülük: *Her işte pehlivanlık sökmez.*

pehlivan yakısı *is.* Keskin yakı.

pehpeh *ünl. Far. peh peh* Beğenme, şaşma anlatır: *Pehpeh, ne güzel yakışmış!*

pehpehleme *is.* Pehpehlemek işi.

pehpehlemek *(-i)* Pohpohlamak.

pejmürde *s. Far. pijmurde* **1.** Eski püskü, yırtık. **2.** Dağınık, perişan: *"Bütün kasaba ahalisi gibi bunun da üstü başı pejmürde idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

pejmürdelik, -ği *is.* Pejmürde olma durumu: *"On beş yaşın bütün güzelliği, pejmürdeliği, karmakarışıklığı ile..."* -S. F. Abasıyanık.

pejoratif *Fr. pejoratif* Küçümseyici, aşağılayıcı, kötüleyici, yerici, yermeli.

pek *s.* **1.** Sert, katı. **2.** Sağlam, dayanıklı: *"İnsan gülden nazik, taştan pektir."* -H. R. Gürpınar. **3.** *zf.* Gereken, beklenen veya alışılmış olandan çok: *"Pek beğendikleri ve pek sevdikleri hâlde aldatırlar."* -H. C. Yalçın. *"Başım alkolle pek hoş değildi."* -R. H. Karay. **4.** *zf. hlk.* Hızlı olarak: *Pek gittiği için çabuk yoruldu.* **pek söylemek** kırıcı ve sert konuşmak.

→ ***pekâlâ, pek başlı, pek canlı, pek çok, pek doku, pek gözlü, pekiyi, pek yürekli, pek yüzlü***

pekâlâ *s. (pek:a:lâ:) T. pek + Ar. a'lā* **1.** Benzerlerinden aşağı olmayan: *Pekâlâ bir ev, niçin beğenmediniz?* **2.** *zf.* "Dediğin gibi olsun", "öyle kabul edelim" anlamında genellikle bir itiraz cümlesinden önce getirilir: *Pekâlâ, madem biliyordun, ne diye söylemedin?* **3.** *zf.* Karşı durum alınacağını anlatan cümlelerin başına getirilir: *Pekâlâ gideceğim, siz ne karışıyorsunuz?* **4.** *zf.* Çok iyi: *"Hâlbuki, yalının rehinde olduğunu pekâlâ işitmiştim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

pek başlı *s.* İnatçı.

pek canlı *s.* Dayanıklı.

pekçe *zf. (pe'kçe)* İstekle, iyice: *"Düğüncüler akşama kadar güneş altında pişmiş, bıkmış, yanmış, oldukları için rakı sofrasına pekçe sokuldular."* -M. Ş. Esendal.

pek çok *s.* Yeterinden fazla, bir hayli.

pek doku *is. bot.* Selüloz çeperleri değişik kalınlıkta hücrelerden oluşan, dalların dik durmasını sağlayan doku.

pekent, -di *is. jeol.* Kolayca geçit vermeyen, aşılması çok güç doğal engel: *Toros pekendi.*

pek gözlü *s.* Yılmaz, yürekli, gözü pek.

peki *zf. (pe'ki) < pek iyi* **1.** Verilen buyruk veya söylenen sözün onaylandığını, kabul edildiğini anlatır: *-Dersine çalış! - Peki!* **2.** İtiraz cümlelerine "pekâlâ, madem öyle" anlamında kullanılır: *Peki, ya dün nerede idin. "Peki ama benim ne olduğumu henüz muayene etmediniz."* -R. H. Karay.

Pekin ördeği *is. zool.* Çin kökenli özellikle Amerika'da yaşayan bir tür ördek.

pekişme *is.* Pekişmek işi.

pekişmek *(nsz)* **1.** Sertleşmek, katılaşmak. **2.** Sıkışmak, tıkanmak. **3.** *mec.* Güçlenmek, artmak, çoğalmak, kuvvetlenmek.

pekiştirme *is.* Pekiştirmek işi.

→ ***pekiştirme ünlüsü***

pekiştirmek *(-i)* **1.** Sertleşmek, katı-

laştırmak. **2.** Sağlamlaştırmak, tahkim etmek. **3.** *mec.* Güçlendirmek.

pekiştirmeli *s.* Pekiştirilmiş olan.

→ ***pekiştirmeli isim, pekiştirmeli kelime, pekiştirmeli özne, pekiştirmeli sıfat, pekiştirmeli zarf***

pekiştirmeli isim *is. gr.* Pekiştirmeli kelime biçiminde kurulmuş isim: *Tortop (tor-top), güpegündüz (güp-e-gündüz).*

pekiştirmeli kelime *is. gr.* Türkçede çoğu kez sıfatın, bazen de ismin ilk hecesindeki ünlünün, baştaki ünsüzle birlikte, **-p, -m-, -r-, -s-** ünsüzlerinden biriyle veya ünlüyle başlayan bir ismin veya sıfatın yalnız **-p-** ünsüzüyle kapatılmasıyla ortaya çıkan hecenin, aynı sıfatın veya ismin başına eklenmesiyle kurulan kelime: *Kıpkırmızı (kıp kırmızı), kupkuru (kup-kuru).*

pekiştirmeli özne *is. gr.* Kendi kendisi dönüşlü zamirle kuvvetlendirilmiş özne: *Ben kendim gördüm. Siz kendiniz verdiniz.*

pekiştirmeli sıfat *is.* Pekiştirmeli kelime biçiminde kurulmuş sıfat: *Tertemiz elbiseler.*

pekiştirmeli zarf *is. gr.* Pekiştirmeli kelime biçiminde kurulmuş zarf: *Apansız karşılaştık. Mosmor oldu.*

pekiştirme ünlüsü *is. gr.* Pekiştirmeli kelimelerde kavramı güçlendirmek için türeyen ünlü: *Yap-a-yalnız, çep-e-çevre, güp-e-gündüz* gibi.

pekitme *is.* Pekitmek işi, tekit.

pekitmek *(-i)* **1.** Güç vermek, güçlendirmek, tekit etmek. **2.** Daha önce istenip de yerine getirilmemiş bir iş için yeniden resmî bir yazı yazmak, tekit etmek.

pekiyi *is.* Öğretimde, öğrencinin değerlendirilmesinde kullanılan en yüksek başarı derecesi: *Sınıfını pekiyi derece ile geçtim.*

pekleşme *is.* Pekleşmek işi.

pekleşmek *(nsz)* **1.** Sertleşmek, katılaşmak. **2.** *mec.* Güçlenmek, sağlamlaşmak: *"Hatta Hüsmen, bir gece rüyasında eşeğin palanını yeşil bir kadifeyle kaplı görmüş, inancı pekleşmişti."* -R. H. Karay.

pekleştirme *is.* Pekleştirmek işi.

pekleştirmek *(-i)* **1.** Pekleşmesine yol açmak, pekleşmek işini yaptırmak. **2.** *mec.* Güçlenmesini sağlamak: *"... onun gibi şöhretini pekleştirdi."* -B. Felek.

peklik, -ği *is.* **1.** Pek olma durumu. **2.** Dışkının katılığı yüzünden büyük abdest bozamama veya güçlükle bozma durumu, inkıbaz, kabız. **3.** Sağlamlık, dayanıklılık, direnç. **peklik çekmek** (sürekli olarak) güçlükle büyük abdest bozmak.

pekmez *is.* Genellikle üzüm, dut gibi meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış suyu: *"Pekmez gibi malın olsun. Antalya'dan sinek gelir."* -Atasözü. **pekmez kaynatmak** pekmez yapmak: *"Karısı ile kaynatası çoktan kalkmışlar, bahçede pekmez kaynatıyorlar."* -M. Ş. Esendal.

→ ***pekmez helvası, pekmezkefi, pekmezköpüğü, pekmez köpüğü, pekmez toprağı***

pekmezci *is.* Pekmez yapan veya satan kimse.

pekmezcilik, -ği *is.* Pekmez yapmak veya satmak işi.

pekmez helvası *is.* Eritilen tereyağında unun hafifçe kavrulmasından sonra pekmezle karıştırılmasıyla yapılan ve cevizle sunulan bir tatlı türü.

pekmezkefi *is.* Kula ile doru arasında bir at donu.

pekmezköpüğü *is.* Açık kahverengi.

pekmez köpüğü *is.* Pekmez kaynatılırken kazanın üzerinde oluşan tatlı köpük.

pekmezli *s.* **1.** Pekmezi olan veya içinde pekmez bulunan: *"Kendim için üzeri pekmezli bir su muhallebisi... ısmarlamıştım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Tadı fazla olan, çok tatlı: *Pekmezli üzüm.*

pekmezlik, -ği *s.* **1.** Pekmez yapmak için ayrılmış. **2.** Pekmez yapmaya elverişli. **3.** *is.* Köy evlerinin yanında pekmez yapmak için kullanılan, şaraphane ve ocağı bulunan özel bina veya bölme.

pekmez toprağı *is.* Üzüm şırasını kestirmek için kullanılan, kil ile karışık kireçli toprak, marn.

pek pek *zf.* Olsa olsa, en üstün olarak: *Pek pek on bin lira eder.*

peksimet, -di *is. Yun. paksimadi* Pişi-

rildikten sonra dilimler hâlinde kesilerek ısı ile kurutulmuş, uzun süre dayanabilen ekmek: *"Yanımızda, ne olur ne olmaz diye alınmış yarım çuval peksimet vardı."* -H. E. Adıvar.

pektin *is.* **1.** Bitki dokularında bulunan renksiz, amorf, metil grubundan madde. **2.** *is.* Göze zarının peltemsi kabuğu. **3.** Özellikle bitki hücrelerinin orta lâmelinde bulunan büyük moleküllü karbohidrat karışımı madde.

pektoral *s. Fr. pectoral tıp* **1.** Göğse ait. **2.** Göğse veya akciğer hastalıklarına ait, göğüs hastalıklarına ilişkin.

pek yürekli *s.* Acıması olmayan, yüreksiz, merhametsiz.

pek yüzlü *s.* **1.** Karşısındakilerin kırılacağını bildiği hâlde duygularını veya isteklerini söylemekten çekinmeyen. **2.** Utanması olmayan, sıkılmaz.

peleme *is.* Irmaklarda işleyen, bir çeşit altı düz kayık.

pelemir *is. bk.* belemir.

peleng *is. Far. peleng* Panter.

pelerin *is. Fr. pèlerine* Omuzlardan aşağı dökülen, geniş, kolsuz bir çeşit üstlük, harmani: *"Kollarını yarısına kadar örten bir pelerini dirseklerinin ucu ile bir kanat gibi açıp kapıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

pelesenk, -ği *is. Ar. belesān bot.* **1.** Türlü bitkilerden çıkarılan kokulu bir reçine. **2.** Pelesenk ağacından elde edilen değerli kereste.

→ ***pelesenk ağacı***

pelesenk ağacı *is. bot.* Kızıldeniz'in Afrika ve Asya kıyılarında yetişen ve kışın yapraklarını dökmeyen, değerli kerestesi kahverengi, mor veya esmer, hatta vişne çürüğü olabilen, doğramacılıkta kullanılan bir ağaç. *(Commiphora opobalsamum).*

pelikan *is. Fr. pélican zool.* Pelikangillerden, pembeye çalan beyaz tüylü, kanatları gri renkli, alt gagasında deriden bir kesesi olan iri kuş *(Pelecanus onocrotalus).*

pelikangiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanların kuşlar sınıfının, leyleksiler takımının bir alt familyası.

pelikansılar *ç. is. zool.* Bazı sınıflandırmalara göre, pelikangiller, karabatakgiller ve sümsükgiller familyalarını içine alan bir takım.

pelikül *is. pellicule* Boş film, film şeridi.

pelin *is. Yun. pelinos bot.* Birleşikgillerden, yapraklarında ve öteki bölümlerinde çok acı, tuzlu bir madde bulunan, hekimlikte kullanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, pelin otu, acı pelin, akpelin *(Artemisia absinthium).*

pelit, -di *is. Ar. bellūt* Meşe ağacının meyvesi, palamut.

pelte *is. Far. pālūde* **1.** Nişasta, şeker ve su karışımının pişirilerek soğutulmasıyla yapılan bir tür tatlı. **2.** Bu kıvamda olan madde. **3.** *kim.* Koloidal bir katı içine bir sıvının işlemesinden sonra, ya bu sıvıya daldırılan koloidin doğrudan doğruya şişmesiyle ya da sıcakta hazırlanan oldukça konsantre çözeltinin soğutularak kıvamlaşmasıyla oluşan esnek madde. **4.** *mec.* Denizanası: *"Denizde canlanmış bir köpük gibi açılan kapanan peltenin hayatını gördükçe bu hayatlar nedir ve niçindir, demek ihtiyacını duyardım."* -A. Ş. Hisar. **pelte gibi 1)** çok gevşek; **2)** *mec.* çok yorgun.

peltek, -ği *s.* **1.** Dilini dişlerinin arasına alır gibi konuşan ve bu yüzden s, z gibi sesleri kusurlu söyleyen: *"Çiçekleri sulayan Mürüvvet bacının peltek konuşmasını dinleyip, yengesiyle bahçede akşam çayını içerken..."* -A. İlhan. **2.** (konuşma için) Tutuk, titrek bir biçimde: *"Hafif peltek, bozuk diksiyonuyla tiyatroda tutunamazdı."* -N. Cumalı.

→ ***peltek diş ünsüzü***

peltek diş ünsüzü *is. gr.* Dil ucunun, ön dişlerin arasına girmesiyle oluşan ünsüz: *İngilizce th.*

peltekleşme *is.* Peltekleşmek işi.

peltekleşmek *(nsz)* Peltek duruma gelmek: *"O geceden sonra çenesi biraz yana çarpıldı. Dili belli belirsiz peltekleşti."* -R. N. Güntekin.

pelteklik, -ği *is.* Peltek olma durumu.

peltek konuşma.

peltelenme *is.* Peltelenmek işi veya durumu.

peltelenmek *(nsz)* Pelte kıvamında olmak.

pelteleşme *is.* **1.** Pelteleşmek. **2.** *bot.* Bitkisel hücre zarlarındaki selülozun değişmesi ve jelâtin kıvamını alması.

pelteleşmek *(nsz)* **1.** Pelte kıvamını almak. **2.** *mec.* Çok yorulmak. **3.** *mec.* Donuklaşmak, yumuşamak, ağırlaşmak: *"Tramvay çanları bile sertliklerini kaybederek pelteleşmiş bir hâlde kulak zarına yapışıyorlardı."* -P. Safa.

pelür *is. Fr. pelure* Daktiloda yazıyı çoğaltmak için kullanılan ince kâğıt.

pelüş *is. Fr. peluche* Bir yüzü uzun tüylü, yumuşak ve parlak, kadifeye benzer bir kumaş türü.

pembe *is. Far. penbe* **1.** Beyazla biraz kırmızının karışmasından oluşan açık renk. **2.** *s.* Bu renkte olan. **pembe görmek** çok iyimser olmak, her şeyi iyimser bir gözle görmek.

→ ***pembe gemre, pembekurt, pembezar***

pembe gemre *is.* Bir çeşit üzüm.

pembekurt, -du *is. zool.* Pamuk ve bamya tarlalarında zarara yol açan kırmızımsı tırtıl.

pembeleşme *is.* Pembeleşmek işi.

pembeleşmek *(nsz)* Pembe bir renk almak: *"Siyah buruşuk dudakları açılmış, pembeleşmişti."* -S. F. Abasıyanık. *Soğan pembeleşinceye kadar kavrulur.*

pembeleştirme *is.* Pembeleştirmek işi.

pembeleştirmek *(-i)* Pembe bir duruma getirmek: *"Şeffaf ve ergıvanî bir fecir dumanı karşı tepeleri pembeleştirmiş."* -Ö. Seyfettin. *"Genç kız, hep öyle dudağını ısırıyor, yüzünü pembeleştiren tatlı bir utançla gülümsüyordu."* -H. Taner.

pembelik, -ği *is.* Pembe olma durumu veya pembe yer: *"Hatice'nin yüzü o leylâk rengine çalan pembeliği ile dalgalanıverdi."* -T. Buğra.

pembemsi *s.* Rengi pembeye yakın olan, pembeye çalan.

pembezar *is. Far. penbe-zâr* **1.** Genellikle gömlek yapımında kullanılan bir tür ince ve yumuşak bez. **2.** *s.* Bu bezden yapılan.

pena *is. (pe'na) İt. penna* Telli sazları çalmaya yarayan ve kemik, boynuz gibi şeylerden yapılan çalma aracı, mızrap, çalgıç.

penaltı *is. (pe'naltı) İng. penalty* Futbolda ceza olarak topun yalnız kalecinin koruduğu kaleye ortadan ve tam karşıdan on iki adım uzaklıktaki noktadan şutlanması: *"En tutulmaz penaltıları çeler ama bazen de bakarsın bacak arasından en olmayacak golleri yerdi."* -H. Taner.

→ ***penaltı alanı, penaltı atışı, penaltı noktası***

penaltı alanı *is.* Futbolda ceza alanı içinde penaltının kullanılması.

penaltı atışı *is.* Futbolda ceza alanı içinde penaltının kullanılması.

penaltı noktası *is.* Penaltı atışının yapıldığı nokta.

pencere *is. (pe'ncere) Far. pencere* Yapıları ve ulaşım araçlarını (tren, vapur gibi) aydınlatmak, havalandırmak amacıyla yapılan, çerçeve, cam, panjur, perde gibi eklentilerle daha kullanışlı bir duruma getirilen açıklık: *"Bu şarkı, bu sesler... herkesi pencereye koşturuyordu."* -H. C. Yalçın. *"Bavulu açtım, kâğıdı parçaladım, pencereden attım."* -R. H. Karay. **pencere açmak** yeni bir görüş açısı kazandırmak: *"Bir insana bir şey öğrettiğiniz, ona yeni bir pencere açtığınız zamanki o parlayan bakışlar var ya, hocanın en büyük mükâfatı budur."* -H. Taner.

→ ***pencere eteği, pencere kanadı***

pencere eteği *is.* Pencere ile döşeme arasındaki bölüm.

pencere kanadı *is.* Sabit veya menteşe yardımıyla açılıp kapanan pencere elemanı.

pencereli *s.* Penceresi olan: *"O sekiz pencereli odayı bir türlü açamadı."* -R. H. Karay.

pencik, -ği *is. Far. penc-yek tar.* **1.** Asker yetiştirilmek için savaş tutsaklarından beşte bir oranında ayrılan acemi oğlan

adaylarına verilen ad. **2.** Bir kölenin kime ait olduğunu gösteren satış senedi, kölelik kâğıdı.

pencüdü *is. (pe'ncüdü) Far. penc u du* "beş ve iki" Tavla oyununda zarların üst yüzünün birinin beşli, öbürünün ikili gelmesi.

pencüse *is. (pe'ncüse) Far. penc u se* "beş ve üç" Tavla oyununda zarların üst yüzünün birinin beşli, öbürünün üçlü gelmesi.

pencüyek *is. (pe'ncüyek) Far. penc u yek* "beş ve bir" Tavla oyununda zarların üst yüzünün birinin beşli, öbürünün birli gelmesi.

pençe *is. Far. pence* **1.** Yırtıcı hayvanların ön ayaklarının parmaklarıyla tırnakları: *Aslanın pençesi. "Kuş, beni görünce korktu, pençesinde yılanla havalandı."* -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Etkisinden kurtulmak olanaksız, etkisi çok olan güç: *Adaletin pençesi. "Bu vicdan azabının demirden pençesi yüreğini sıkmağa başlıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Ayakkabının tabanındaki kösele. **4.** *hlk.* El: *"Bir yumruğunu gırtlağıma dayadı, bir pençesiyle kalbimi kavradı."* -A. Gündüz. **pençe atmak 1)** (yırtıcı hayvan) ön ayaklarıyla saldırmak, vurmak: *"Aslan bir pençe atarak soysuz köpeğin kemiklerini kırmış."* -F. R. Atay. **2)** *mec.* gücüne güvenerek bir şeyi elde etmeye çalışmak: *"Bilirim atarsın bana pençeni / Nefsine kahretmek istedikçe sen."* -F. N. Çamlıbel. **pençe pençeye gelmek** kıyasıya, öldürücesine dövüşmek. **pençe vurmak 1)** pençelemek; **2)** ayakkabıya pençe çekmek. **pençesine düşmek** yakalanmak: *"Kara borsa davalarında ise bunların nüfuzları sıfırdan aşağıdır, çünkü bu hususta birçoğu Milli Korunmanın pençesine düşmeye namzettir."* -H. E. Adıvar.

→ *pençe pençe*

pençeleme *is.* Pençelemek işi.

pençelemek *(-i)* **1.** Pençesiyle kapmak, yakalamak, pençe vurmak. **2.** Ayakkabıya pençe vurmak.

pençelenme *is.* Pençelenmek işi.

pençelenmek *(nsz)* Pençelenmek işine konu olmak veya pençelemek işi yapılmak.

pençeleşme *is.* Pençeleşmek işi.

pençeleşmek *(nsz, -le)* **1.** Pençe pençeye gelmek, kavga etmek, dövüşmek. **2.** *mec.* Çok uğraşmak, mücadele etmek: *"Delikanlı beş saat dalgalarla aslanlar gibi pençeleşmiştir."* -S. F. Abasıyanık. *"...ömrü boyunca, zulme karşı, kahra karşı pençeleşmiştir."* -Y. Z. Ortaç.

pençeletme *(-i)* Pençelemek işini yaptırmak.

pençeletmek *(-i)* Pençelemek işini yaptırmak.

pençeli *s.* **1.** Pençesi olan. **2.** Pençe vurulmuş (ayakkabı): *"Altları delinmiş, kat kat pençeli pabuçlarını çıkardı, ağır ağır çıktı merdiveni."* -O. Kemal. **3.** *mec.* Güçlü. **4.** *mec.* Sataşkan.

pençe pençe *zf.* Genişçe ve sık lekeler durumunda, yer yer kırmızı (yanak): *"Şişman beyefendi tombul ve beyaz elleriyle karnını tutarak gülüyor, al yanakları pençe pençe kızarıyordu."* -Ö. Seyfettin.

pençesiz *s.* Pençesi olmayan.

pençgâh *is. (pençgâ:h) Far. penc-gāh müz.* Klâsik Türk müziğinde rast ve bayatî dizilerinden oluşan birleşik makam.

pençik, -ği *is. Far. penc (beş'ten) esk.* Gümrük idaresince belirli bir vergi karşılığında köle sahibine verilen sahiplik hakkını gösterir senet.

pendname *is. (pend-na:me) Far. pend-nāme esk.* Öğüt kitabı.

peneplen *is. Fr. pénéplaine < İng. peneplain coğr.* Erozyon etkisiyle oluşmuş, yumuşak engebeli yeryüzü parçası, yontuk düz.

penes *is. Mac.* Süs olarak kullanılan, ziynet altını taklidi, sarı tenekeden pul.

pengö *is. (pe'ngö) Mac. pengö* İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar kullanılan Macar para birimi.

penguen *is. Fr. pingouin zool.* Penguengillerden, Güney Kutbunda yaşayan, sırtı kara, göğsü ak, iyi yüzen, deniz hayvanlarıyla beslenen kısa kanatlı deniz kuşu

(Aptenodytes patagonica).

penguengiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan, kuşlar sınıfının penguenler takımının bir familyası.

penguenler *ç. is. zool.* Penguengiller familyasını içine alan takım.

peni *is. (pe'ni) İng. penny* Sterlinin yüzde biri değerindeki para birimi.

penis *is. (pe'nis) Lât. penis* Erkeklik organı.

penisilin *is. Fr. pénicilline, İng. penicillin tıp* Metabolizma ürünlerinden elde edilen antibiyotik.

pens *is. Fr. pince* Pense.

pense *is. (pe'nse) Fr. pince* **1.** Çeşitli biçim ve büyüklükte maşa veya kıskaç: *"Önce topu ateşe gösterdi, elinin yandığını anlayınca uzun bir pensle tuttu, ateşe uzattı."* -R. Ilgaz. **2.** Giysilerde bazı yerlerden içeriye doğru daraltılarak dikilmiş bölüm.

pentan *is. Fr. pentane kim.* Formülü C_5H_{12} olan doymuş hidrokarbon.

pentatlon *is. Fr. pentathlon sp.* **1.** Eski Yunan'da koşu, uzun atlama, cirit atma, disk atma ve güreşi kapsayan atletizm yarışması. **2.** *sp.* Modern pentatlonda beş spor dalını (uzun atlama, mızrak atma, 200 m koşusu, disk atma, 1500 m koşusu) kapsayan atletizm yarışması.

penuar *is. Fr. peignoir* Bir tür sabahlık.

penye *s. Fr. peigné* Dokumacılıkta özel aralarla apresi yapılmış olan (kumaş).

pepe *s.* Dudak sesleriyle başlayan kelimelerin ilk seslerini güçlükle söyleyen ve birkaç kez tekrarladıktan sonra arkasını getirebilen tutuk dilli.

pepeleme *is.* Pepelemek işi.

pepelemek *(nsz)* Pepe gibi konuşmak.

pepelik, -ği *is.* Pepe olma durumu: *"Bugünkü günde ise, pepeliğe tutulmamış tek yazar gösteremezsiniz."* -S. Birsel.

pepeme *s.* Pepe.

pepemelik, -ği *is.* Pepelik, rekâket.

pepsin *is. Fr. pepsine < Yun. pepsis* "sindirim, sindirme" *biy.* Mide mukozasının salgıladığı albüminli besinleri peptona çeviren enzim.

pepton *is. Fr. peptone biy.* Vücutça özümlenebilecek duruma gelmiş albüminli besin.

perakende *s. (pera:kende) Far. perâkende* "dağınık, dağılmış" *esk.* **1.** Düzenli olmayan, ayrı ayrı, dağınık, perişan: *"Geçen gün İzmir sokaklarında perakende bir askere tesadüf etmişler."* -F. R. Atay. *"Tiyatro müzesi konusunda gerçi bizden çok önce de bazı perakende teşebbüsler olmamış değildi."* -H. Taner. **2.** Malların teker teker veya birkaç parça durumunda azar azar satılmasına dayanan (satış biçimi). **toptan** karşıtı. **3.** Bu biçimde alınan veya satılan.

perakendeci *is.* Malını perakende olarak satan tüccar.

perakendecilik, -ği *is.* Perakende olarak yapılan alış veriş.

perçem *is. Far. perçem esk.* **1.** Başlarını tıraş edenlerin tepede bıraktıkları saç tutamı. **2.** Yele: *At perçemi.* **3.** Kâkül: *"Selma alnına düşen bir perçemi eliyle kaldırıyor."* -A. İlhan.

perçemli *s.* Perçemi, kâkülü olan.

perçin *is. Far. perçîn* İki veya daha çok levhayı birbirine bağlamak için geçirilen çivinin, ezilerek baş durumuna getirilen ucu.

→ ***perçin tabancası***

perçinleme *is.* Perçinlemek işi.

perçinlemek *(-i)* **1.** Bir bağıntıyı perçinle tutturmak. **2.** İki veya daha çok parçayı, karşılıklı bölümlerini birbiri üzerinde ezerek birleştirmek. **3.** *mec.* Sağlamlaştırmak, güçlendirmek: *"Yüksek sosyeteye girmek, orada tutunmak, adını perçinlemek istiyordu."* -N. Nadi.

perçinleniş *is.* Perçinlenmek işi veya biçimi.

perçinlenme *is.* Perçinlenmek işi.

perçinlenmek *(nsz)* Perçinlenmek işine konu olmak.

perçinleşme *is.* Perçinleşmek işi.

perçinleşmek *(nsz) mec.* (arkadaşlık, dostluk ilişkileri için) Çok güçlenmek, pekişmek, sağlamlaşmak: *"Zamanla dost-*

lukları daha da perçinleşti." -H. Taner.

perçinleştirme *is.* Perçinleştirmek işi veya durumu.

perçinleştirmek *(-i)* Perçinli duruma getirmek, perçinleşmeyi sağlamak, sağlamlaştırmak.

perçinleyiş *is.* Perçinlemek işi veya biçimi.

perçinli *s.* Perçin yapılarak sağlamlaştırılmış.

perçinsiz *s.* Perçin yapılmamış olan.

perçin tabancası *is.* Levha olarak üretilmiş parçaları birbirine üst üste koyarak birleştirmek, kaynaştırmak için kullanılan el âleti.

perdah *is. Far. perdâḫt* **1.** Parlatma, parlaklık verme. **2.** Sakal tıraşından sonra kıl çıkış yönünün tersine yapılan ikinci tıraş. **perdah çekmek** sakalı bir daha ve kıl çıkışının ters yönünde olmak üzere tıraş etmek. **perdah vurmak** (veya **etmek**) parlatmak.

perdahçı *is.* **1.** Bazı parlatıcı maddelerle cilâ yapan kimse. **2.** *argo* Birini asılsız sözlerle kandırmaya çalışan kimse.

perdahçılık, -ğı *is.* Perdahçının işi.

perdahlama *is.* Perdahlamak işi.

perdahlamak *(-i)* **1.** Parlatmak. **2.** *argo* Birini asılsız sözlerle kandırmaya çalışmak. **3.** *argo* Sövmek, küfretmek.

perdahlanma *is.* Perdahlanmak işi.

perdahlanmak *(nsz)* Parlatılmak.

perdahlı *s.* Parlatılmış, perdah edilmiş.

perdahsız *s.* Parlatılmamış, perdahı olmayan.

perde *is. Far. perde* **1.** Görüşü, ışığı engellemek veya bir şeyi gizlemek için bir açıklığın önüne gerilen örtü: *"Perdeleri nasıl kendi eliyle pencerelere taktığını... düşündü."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Üzerine bir cismin görüntüsü yansıtılan saydam olmayan yüzey: *Sinema perdesi. Karagöz perdesi.* **3.** İki yeri birbirinden ayıran bölme: *"Duvarın önüne çekilen tahta perdeye yapıştırılmış ilânlara bakıyordu."* -M. Ş. Esendal. **4.** *mec.* Doğruyu görmeye engel olan şey: *Bu sözü duyunca gözlerimdeki perde kalkıverdi.* **5.** *tıp* Katarakt, ak su, ak basma: *Gözlerine perde inmiş.* **6.** *tiy.* Bir sahne eserinin büyük bölümlerinin her biri: *"Birinci perde neredeyse kapanacak, ışıklar yanacaktı."* -R. N. Güntekin. *"Oyunun üç perdesi de böyle alkışlar içinde geçti."* -M. Ş. Esendal. **7.** *müz.* Bir müzik parçasını oluşturan seslerden her birinin kalınlık veya incelik derecesi. **8.** Bu ses derecelerini sağlamak için çalgılarda bulunup parmaklarla basılan yer. **9.** (ses için) Pes perde: *"Sonra da ince ve çok acıklı bir perdeden şarkı söylemeğe başladı."* -A. Mithat. **10.** *zool.* Kaz, ördek, martı gibi hayvanların parmaklarını birbirine bitiştiren zar. **11.** Utanma duygusu: *"Hicap, perde, peçe manasına geldiği gibi utanma manasına da gelir."* -B. Felek. **perde arkasında (veya arkasından)** olayı yönetenin kendisi olduğunu belli etmeyerek, gizliden gizliye. **perde çekmek 1)** (bir şeyin önünde) perde germek; **2)** gözlemek, örtmek. **perde inmek** *hlk.* **1)** gözde katarakt olmak; **2)** gizlemek, örtmek. **perde kurmak** Karagöz oyununa başlamak. **perdelerini açmak** tiyatro yeni mevsimde temsillerine başlamak: *"Oyuncular meyus olmayarak perdelerini açtılar."* -M. Ş. Esendal.

→ ***perde arkası, perde ayaklılar, perde perde, perdesi sıyrık, perdesi yırtık***

perde arkası *is.* Bir şeyin görünürde olmayan gizli yanı: *"Bir gün gelecek, işlerin aslını, perde arkasını bilenler..."* -T. Buğra.

perde ayaklılar *ç. is. zool.* (eski sınıflandırmalara göre) Kaz, ördek, martı gibi suda yüzen ve parmakları arasında perde bulunan kuşlar takımı.

perdeci *is.* **1.** Perde satan veya diken kimse. **2.** Sahne perdelerini açıp kapamakla görevli kimse: *"Perdeci, çapaklı gözlerini kirli yumruklarıyla oğuşturarak cevap verdi."* -P. Safa. **3.** *tar.* Osmanlılarda yüksek makamlı kimselerin kapılarında bekleyen ve girmeye izni olanları içeri alan görevli, perdedar.

perdecilik, -ği *is.* Perdecinin işi.

perdedar *is. (perdeda:r) Far. perde-*

dâr tar. Perdeci.

perdeleme *is.* **1.** Perdelemek işi. **2.** *sp.* Bir oyuncunun rakip oyunculardan birinin topu almasına engel olma amacıyla önünde bulunmak işi.

perdelemek *(-i)* **1.** Bir şeyin önüne perde çekmek, perde ile örtmek. **2.** *mec.* Bir durumun, bir olayın anlaşılmasına engel olmak, gizlemek. **3.** *sp.* Basketbolda rakibin önüne geçerek top almasını engellemek.

perdelenme *is.* **1.** Perdelenmek işi. **2.** *gr.* Söyleyişte sesin değişik bir perdeden çıkması.

perdelenmek *(nsz)* Perdelemek işine konu olmak: *"Gene o perdelenmiş gözlerinden kudurtucu bir manasızlık fışkırıyor."* -P. Safa.

perdeli *s.* **1.** Perdesi olan veya perde ile örtülü bulunan. **2.** Duvakdı. **3.** *müz.* Perde sağlamak için parmaklarla basılacak yerleri olan (çalgı): *Fagot, perdeli bir çalgıdır.*

→ ***perdeli pilâv***

perdelik, -ği *s.* ve *is.* **1.** Perde yapmaya elverişli kumaş. **2.** Perdeden oluşan: *"Birisi dedi ki, bu iki perdelik bir oyun imiş, bitince ötekini oynayacaklarmış!"* -M. Ş. Esendal.

perdeli pilâv *is.* Tavuk eti, badem içi, pirinç, kuş üzümü, un ve yumurta kullanarak hazırlanan bir pilâv türü.

perde perde *zf.* Yavaş yavaş, azar azar: *"Perde perde, döne döne dans eder gibi daireler çizerek dağılırdı."* -S. F. Abas yanık.

perdesi sıyrık *s. bk.* perdesi yırtık.

perdesi yırtık *s.* Utanmaz, arlanmaz.

perdesiz *s.* **1.** Perdesi olmayan. **2.** *mec.* Utanmaz, hayâsız.

perdesizlik, -ği *is.* **1.** Perdesi olmama durumu. **2.** *mec.* Utanmazlık, hayâsızlık.

pereme *is. Yun. perama esk.* Gondola benzeyen bir kayık.

peremeci *is.* Pereme kullanan veya yapan kimse.

peren *is. Far. peren esk.* Ülker yıldızı.

perende *is. (pere'nde) Far. perende* "uçan şey, kuş" Havada çark gibi dönerek atılan takla. **(birinin yanında) perende atamamak** *mec.* **1)** herhangi bir konuda birinden aşağı, beceriksiz olmak; **2)** *mec.* oyun çevirememek, aldatamamak. **perende atmak** havada çark gibi dönerek takla atmak: *"Ali çocuk gibi perendeler atarak otlarla, yamaçlarla sarmaş dolaş oluyordu."* -Halikarnas Balıkçısı.

perese *is.* **1.** Duvarcıların doğrultu bulmakta kullandıkları şakul ipi. **2.** *mec.* Durum, derece, kerte: *İş bu pereseye geldikten sonra...* **peresesine getirmek** tam sırasını, uygun zamanını bulmak, biçimine getirmek. **pereseye almak** bir işi düşünmek, göz önüne almak.

perestiş *is. Far. perestiş esk.* Tapınma, taparcasına sevme. **(birini) perestiş etmek** sevmek: *"Küçük hanıma bütün ruhumla perestiş ediyorum."* -Ö. Seyfettin.

perestişkâr *s. (perestiskâ:r) Far. perestiş + -kār esk.* Taparcasına seven, tapınan.

perforaj *is. Fr. perforage* Delme.

performans *is. Fr. performance* < *İng.* Başarım, takat sınırı.

pergament kâğıdı *is.* Sülfürik asitli işlem ile sürekli doku oluşturularak, yüzey sertliği arttırılmış ve organik sıvıların genellikle belirli katı yağların, sıvı yağların ve gres yağının kâğıda nüfuz etmesine karşı yüksek derecede dayanıklılık kazandırılmış kâğıt.

pergel *is. Far. pergāl mat.* Yay veya çember çizmekte ve ölçmekte kullanılan araç. **pergelleri açmak** *tkz.* uzun adımlarla yürümek: *"Kalem Şakir düştü peşine, öylesine açmıştı ki pergelleri, koridorun ortasında yakaladı."* -R. Ilgaz.

→ ***pergel hareketi***

pergel hareketi *is.* Pergele özgü ve pergel yönünde hareket etme.

pergelleme *is.* Pergellemek işi.

pergellemek *(-i)* Pergelle ölçmek.

pergola *is. İt. pergola* Kazıkların ve belli kalınlıktaki dikmelerin üzerine bindirilmiş bir tür demir veya ahşap çardak.

perhiz *is. Far. perhîz* **1.** Sağlığı korumak, düzeltmek veya fazla para harcamamak amacıyla uygulanan beslenme düzeni. imsak, riyazet, diyet, rejim: *Ölçülü bir perhiz sağlığa yardım eder. Bazı hastalıklar sıkı perhiz ister. "Biraz perhizle idare edersek biz burada iki ay daha yaşayabiliriz."* -A. Mithat. **2.** Hristiyanların ve Yahudilerin belli günlerde et, yağ gibi bazı yiyecekleri yemeden tuttukları oruç. **perhiz yapmak (veya etmek)** sağlığı korumak veya düzeltmek amacıyla az veya özel bir beslenme düzeni uygulamak: *"Fiyatlar o kadar yükseldi ki, perhiz eder gibi yediğim hâlde, yine her yemek bir buçuk lirayı geçmeye başladı."* -Ö. Seyfettin.

perhizkâr *is. (perhizkâ:r) Far. perhîz+-kâr esk.* Perhiz yapan, perhize uyan: *"Vücudunu her şeyden mahrum etmek, perhizkâr yaşamak..."* -H. E. Adıvar.

perhizkârlık, -ğı *is.* Perhizkâr olma durumu: *"Alışmış olduğu perhizkârlığa rağmen bu gece şu ziyafet şerefine çok içmişti."* -H. Z. Uşaklıgil.

perhizli *s.* Perhiz yapan (kimse).

perhizsiz *s.* Perhiz yapmayan (kimse).

peri *is. Far. perî* **1.** Doğaüstü güçleri olduğuna inanılan, hayal dışı varlık: *"Cüceler, periler, küçük çocuk dünyası âleminde yaşar."* -S. F. Abasıyanık. *"Cinden, periden, umacıdan çok korkardım."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Çok güzel, alımlı, becerikli kadın. **peri gibi** çok güzel. **perileri bağdaşmak** uyuşup anlaşmak, yıldızları barışmak. **perisi hoşlanmamak** yakınlık duymamak, ısınamamak.

→ ***peri bacası, peri hastalığı, peri masalı, peri masası, peri oyunu, peri piramidi***

peri bacası *is. jeol.* Kolayca aşınabilen taş ve kayalardan oluşmuş, sivri kule veya piramit görünüşlü yer biçimi.

pericik, -ği *is.* **1.** Kilit dili. **2.** *tıp* Peri hastalığı.

peridot *is. Fr. péridot jeol.* Olivin.

peridotit *is. Fr. péridotite jeol.* Olivin ve piroksenden oluşmuş magma taşı.

peri hastalığı *is. tıp* Sara ve isteri gibi bazı hastalıklar.

perikart, -dı *is. Fr. péricarde anat.* Kalbin üzerini saran zar.

perili *s.* Kötü ruhlar bulunduğuna inanılan, tekin olmayan (yer).

peri masalı *is.* Kahramanlarını perilerin oluşturduğu bir tür masal.

peri masası *is. jeol.* Dik taşların üstüne yerleşmiş, masa biçimindeki yassı kaya.

peri oyunu *is. tiy.* Olağanüstü unsurlara ve büyüye ağırlık veren bir tür sahne eseri.

peripatetizm *is. Fr. péripatétisme fel.* Gezimcilik.

peri piramidi *is. jeol.* Bir taş yığını ile bunun altında kalmış topraktan oluşan, piramit biçiminde tümsek.

periskop, -bu *s. Fr. périscope* Denizaltılarda, tanklarda, siperlerde kullanılan, gözlemcinin gözünü çevirmeksizin çevreyi araştırmasını sağlayan optik araç.

perişan *s. (peri:şan; -şa:nı) Far. perîşân* **1.** Dağınık olma durumu, dağınık, düzensiz, karmakarışık: *"Ne kadar toplasan perişandır / Toplanır saçlarım dağılmak için."* -C. Şehabettin. **2.** Acınacak durumda olan, zavallı: *"Omuzlarındaki çamurlu tüfeklerin altında iki büklüm olmuş, yorgun ve perişan ağır ağır yürüyorlardı."* -Ö. Seyfettin. **perişan etmek 1)** dağıtmak, düzenini bozmak; **2)** acınacak duruma getirmek: *"Sonra, fena ruhlu güzel yüzün de, insanı perişan eden sihrini de inkâr etmeyeceğim."* -S. F. Abasıyanık. **perişan olmak 1)** dağılmak, düzeni bozulmak: *"Bir sürü lâf edildikten sonra facia başlayacak tabii aile perişan olacak."* -H. E. Adıvar. **2)** acınacak duruma gelmek: *"Vallahi meydan dayağı yesem bu kadar perişan olmazdım."* -R. N. Güntekin.

perişanlık, -ğı *is.* Perişan olma durumu: *"Lepiska saçlarına âmiyane bir perişanlık gelmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **perişanlık vermek** perişan duruma getirmek, perişan etmek: *"Kaç defa deve kafilelerinin bir at sesi yüzünden ortalığa perişanlık verdiğine rast geldim."* -F. R. Atay.

periton *is. Fr. péritone anat.* Karın za-

rı.

peritonit *is. Fr. péritonite tıp* Karın zarı iltihabı.

periyodik, -ği *s. Fr. periodique* **1.** Belli aralıklarla tekrarlanan, süreli. **2.** *is.* Süreli yayın.

periyot, -du *is. Fr. periode fiz.* **1.** Dönem: *"Yakın tarihin periyotlarını arka fon olarak kullanmak romana boyut verir, renk verir."* -H. Taner. **2.** *fiz.* Devir.

perki *is. Yun. zool.* Tatlı su levreği *(Perca fluviatilis).*

perlit *is. Fr. perlite* **1.** *kim.* Erimiş sodyum potasyum alüminyum silikattan ibaret olan cam gibi bir volkanik kayadan kabartılarak pudra hâline getirilmiş bulunan, yem maddelerinin preslenmesinde yardımcı madde veya kekleşmeyi önleyici bir madde. **2.** *is.* Feldspat cinsinden suyu az ve eridiği zaman inciye benzeyen taneleri olan yanardağ kaynaklı cam, inci taşı. **3.** *bk.* inci taşı.

perlitli *s.* Özünde perlit bulunduran.

perlon *is. (naylon örneğine dayanılarak türetilmiş bir marka adı)* **1.** İlk olarak Almanya'da yapılan sentetik dokuma ipliği. **2.** Bu iplikle dokunmuş kumaş.

→ perlon fırça

perlon fırça *is.* Boya işlerinde kullanılan perlondan yapılmış fırça.

permanant *is. Fr. permanente* Saçların uzun süre dalgalı kalmasını sağlamak için uygulanan işlem.

permanganat *is. Fr. permanganate kim.* Mikrop öldürücü olarak kullanılan, suda eriyiği menekşe renginde bulunan potasyum permanganatın kısa adı.

permeçe *is. (perme'çe) Yun. den.* Yedek olarak kullanılan ince halat.

permi *is. Fr. permis* **1.** Yazılı izin belgesi. **2.** Özellikle dış ticarete ilişkin olarak devletçe verilen izin. **3.** Devlet Demir Yollarında paso.

permiyen *is. Fr. permien (Perm şehrinin adından)* Birinci çağın altıncı ve sonuncu dönemi ve bu dönemde oluşmuş (yer katmanları).

peroksit, -di *is. Fr. peroxyde kim.* Birleşiminde normal oksitlerden daha çok oksijen bulunan oksitlerin genel adı.

peron *is. Fr. perron* Tren istasyonlarında tren yolu boyunca uzanan, inilip binilen, yüksekçe döşeme: *"Peronla yolcu vagonlarını ayıran parmaklığın otomatik demiri kapanıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

peronospora *is. (peronospo'ra) Lât.* Patates, pancar, asma ve daha başka bitkilerde mildiyu hastalığına yol açan mikroskobik mantar.

persenk, -gi *is. Far. pārseng* Konuşurken gereksiz tekrarlanan söz.

personel *is. Fr. personnel* **1.** Bir hizmet veya kuruluşun görevlileri, bir iş yerinde çalışanların tümü. **2.** Devlet ve diğer kamu kuruluşlarında çalışan, etkinliğe çeşitli görevleriyle katılan gerçek kişiler.

perspektif *is. Fr. perspective* **1.** Eşya ve nesnelerin uzaktan görünüşü. **2.** Nesneleri bir yüzey üzerine görüldükleri gibi çizme sanatı.

perşembe *is. Far. pençşenbe* "beşinci gün" Haftanın beşinci günü, çarşamba ile cuma arası olan gün. **perşembenin gelişi çarşambadan bellidir** bir işin sonunun nasıl olacağı şimdiki gidişinden belli olur.

pertavsız *is. Far. pertev* "ışık"+*-sūz* "yakan" *esk.* Büyüteç.

peruk, -ğu *is. bk.* peruka.

peruka *is. (peru'ka) İt. parrucca* Takma saç: *"Biraz dalgalı kısa saçları güzel bir peruka gibi görünüyor."* -H. E. Adıvar.

perukacı *is.* Peruka yapan, hazırlayan veya satan kimse.

perukacılık, -ğı *is.* Perukacının işi veya mesleği.

perukâr *is. İt. parrucchiere esk.* Berber: *"Kocamustafapaşa'daki perukâr Salim'in aynası karşısında çığ renkleri buna benzeyen çok süslü bir resim asılıydı."* -R. H. Karay.

Perulu *is.* ve *s.* Peru halkından olan kimse.

perva *is. (perva:) Far. pervā* Çekin-

me, sakınma, korku. **pervası olmamak** korkmamak, çekinmemek: *"Düşmanlara söyle ki hıyanetten pervam yoktur."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Islanmışın yağmurdan pervası mı olur?"* -R. Ilgaz.

pervane *is. (perva:ne) Far. pervāne* **1.** Geceleri ışık çevresinde dönen küçük kelebek: *"Ötede mum yanıyor bir şeyler dönüyor / Pervaneler art arda ne çabuk ölüyor."* -B. Necatigil. **2.** Döndüğünde bir mekanizmayı işleten bir eksene dikey olarak bağlanmış, iki veya ikiden çok kanattan yapılmış alet: *"Türk uçaklarının pervane gürültüleri uğulduyor."* -A. Gündüz. *"Vapurun pervanesi dönmeye başlayınca pencereden bir gürültü işitilir."* -S. Birsel. **3.** *tar.* Selçuklularda ve İlhanlılarda has, zeamet, tımar ile ilgili olarak verilen ferman. **pervane gibi 1)** sürekli dönen şeyleri nitelendirmek için kullanılır; **2)** *mec.* bir kimsenin yanından hiç ayrılmayan kimseler için kullanılır: *"Hanımefendinin etrafında pervane gibi dönüyor, isteyeceği şeyleri evvelden keşfetmek için gözünün içine bakıyordu."* -R. N. Güntekin. **pervane kesilmek 1)** saygı duyduğu bir kişiye hizmet edebilmek için devamlı etrafında olmak, didinip durmak; **2)** her isteği yapmak için çevrede dört dönmek: *"Hanımlara kafa tuttuğu hâlde, onların karşısında pervane kesilir."* -R. N. Güntekin. **3)** dönüp durmak: *"Herkesin çevresinde saygılı bir pervane kesildiği bu huzurlu ortamda, bu genç kızın sıcak ilgisini hissetmek..."* -H. Taner. **(birine) pervane olmak** büyük bir bağlılıkla yanından ayrılmamak: *"Nöbetçi doktor, başhasta bakıcı, kat hasta bakıcıları hemen koşup etrafında pervane oluyorlar."* -H. Taner.

→ ***pervane balığı***

pervane balığı *is. zool.* Ay balığı.

pervaneci *is. tar.* Selçuklu divanında bulunan, arazi defterlerine bakan görevli.

pervaneli *s.* Pervanesi olan: *Tek pervaneli uçak.*

pervanesiz *s.* Pervanesi olmayan: *Pervanesiz uçak.*

pervasız *Is. (perva:sız)* Çekinmez, sakınmaz, korkusuz: *"Karakolda beni en pervasız bir ihtilâlci sanıyorlardı."* -R. N. Güntekin. *"Hele hanımlar, şık mı şık, açık saçık, ama pervasız ve uzak hanımlar."* -T. Buğra.

pervasızca *s.* ve *zf. (perva:sı'zca)* Pervasız (bir biçimde), çekinmeden, sakınmadan: *"Yüzüme karşı pervasızca savurduğu bu palavralara fena canım sıkıldı."* -O. C. Kaygılı. *"Onlar, iskemlelerine pervasızca kurulur ve etrafa sıkılmadan bakarlar."* -B. R. Eyuboğlu.

pervasızlık, -ğı *is.* Çekinmezlik, sakınmazlık, korkusuzluk: *"Yemek saatinde, evimizin yirmi yıllık alışkanlığına meydan okuyan bir pervasızlıkla ben kapı çalıyordum."* -Y. Z. Ortaç.

pervaz *is. Far. pervāz* **1.** Kapı, pencere gibi yerlerin kenarlarına geçirilen ensiz parça: *"Kapının pervazına tebeşirle dört çizgi çekip çıktı, gitti."* -M. Ş. Esendal. *"Pencerenin pervazına oturup tekrar gökyüzüne baktım."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Giysilerin yaka, kol, etek gibi yerlerine veya kumaştan yapılmış diğer eşyaların kenarlarına geçirilmiş, dar, uzun parça. **3.** Cilt kapağının iç tarafına konulan deri parçası. **4.** Uçuş. **pervaz etmek** uçmak.

pervin *is. Far. pervīn* Ülker yıldızı.

pes (I) *ünl. Far. bes* "yeter, kâfi" Yenilgiyi kabul ettiğini belirtmek için veya birinin şaşkınlık veren davranışlarına karşılık olarak kullanılır. **pes demek** karşısındakinin kendisinden daha üstün olduğunu kabul etmek, boyun eğmek. **pes etmek 1)** yenilgiyi kabul etmek, pes demek; **2)** yenileceğini anlayıp sırtının yere gelmesini istemeyen pehlivan, yenildiğini kabul anlamına ya "pes ediyorum" demek, ya da hasmının kispetine eliyle vurarak işaret vermek; **3)** birinin aşırı kurnazlığı karşısında ancak bu kadar olur inancına varmak.

pes (II) *s. Far. pest* "alçak, aşağı" Hafif, yavaş sesle söylenen: *"Nihayet Zehra kapıya doğru yürüyünce pesten, sevinçli seslerle söyleşerek arkasından giderler."* -R. H. Karay. **pes perdeden (konuşmak) 1)** alçak ve kalın (sesle); **2)** alttan alarak, yu-

muşak bir dil kullanarak.

pesek, -ği *is.* Diş kiri, diş pası.

peseta *is. (pese:ta) İsp. peseta* İspanyol para birimi.

pesimist *is. Fr. pessimiste* Kötümser, karamsar, bedbin. **optimist** karşıtı.

pesimizm *is. Fr. pessimisme* Kötümserlik, karamsarlık, bedbinlik.

pesleşme *is.* Pesleşmek işi.

pesleşmek *(nsz)* (ses için) Hafif, yavaş duruma gelmek.

peso *is. (pe'zo) İsp. peso* Birçok Güney Amerika devletinde kullanılan para birimi.

pespaye *s. (pespa:ye) Far. pest + pāye* Alçak, soysuz, aşağılık: *"Zaten yemişleri asil ve pespaye olarak ikiye tasnif etmek pek kolaydır."* -R. H. Karay.

pespayelik, -ği *is.* Alçaklık, soysuzluk: *"Elmalarda da erikler gibi bir adilik, bir pespayelik vardır; hatta ne kadar iyisi olursa olsun..."* -R. H. Karay.

pespembe *zf. (pe'spembe)* Çok pembe.

pest *s.* Pes (II).

pestenkerani *s. (pestenkera:ni:) Far. pestenkirānī tkz.* Saçma, değersiz, önemsiz, uydurma: *"Ne yazık ki böyle yüksek istidatlar birtakım pestenkerani şarkılar, çifte telliler arasında ziyan, sefil olup gidiyor."* -O. C. Kaygılı.

pestil *is.* **1.** İnce yufka biçiminde kurutulmuş meyve ezmesi. **2.** *s.* Çok yorgun, güçsüz. **3.** *is. argo* Hasta. **4.** *mdn.* Tavan ile kömür damarı arasında yer alan ince, yumuşak killi tabaka. **pestil gibi** kımıldayamayacak kadar güçsüz, bitkin: *"Gerçekten yatak yorgan, kolu boynu sargılar içinde pestil gibi yatıyordu."* -H. Taner. **pestile çevirmek** çok yormak. **pestili çıkmak** çok yorulmak: *"Tulum Hayri dün voleybol oynamış, pestili çıkmıştı."* -R. Ilgaz. **(birinin) pestilini çıkarmak** 1) çok yormak; 2) çok dövmek.

pestilleşme *is.* Pestilleşmek işi veya durumu.

pestilleşmek *(nsz)* **1.** Pestil durumuna gelmek. **2.** *mec.* Yorgun duruma gelmek.

pesüs *is. Far. pīh-sūz* İçinde yağ yakılan toprak kandil.

peş (I) *is. Far. pes* "arka" Arka: *"Biz kuru canımıza razıyız, diye peşimizden geliyordu."* -F. R. Atay. **(birinin veya bir şeyin) peşinde** çok istenilen şeyi belirtir: *O şimdi koltuk peşinde.* **peşinde (veya peşinden) koşmak** elde etmek için uğraşmak: *Diploma peşinde koşuyor.* **(birinin) peşinde dolaşmak (veya gezmek)** bir amaçla birisini izlemek: *Tarlayı satın almak için peşinde dolaşıyor.* **peşinde gitmek** bir kimseyi izlemek. **(birinin) peşinde gitmek** 1) bir kimseyi izlemek; 2) düşünce ve görüşlerini benimsemek. **peşinden sürüklemek** birinin veya birçoklarının arkasından gelmesini sağlamak. **peşinden yürümek** 1) birinin arkasınadan yürümek, gitmek; 2) *mec.* bir kimseye her konuda uymak. **peşine düşmek (veya gitmek)** 1) arkasından gitmek, izlemek: *"Kaçarsa peşine düşerek ona korkulu dakikalar geçirtiyordu."* -Y. N. Nayır. 2) bir isteğin gerçekleşmesini sağlamaya çalışmak: *"Her biri bir yere, ekmek parası peşine gittiler, kendi başlarını da kurtardılar."* -M. Ş. Esendal. **peşine takılmak** ardından gitmek: *"Üftade hanımın peşine takılmış olan şamatalı, gösterişli ve her yaştan, her cinsten bir kalabalık..."* -H. E. Adıvar. **peşine takmak** yanında götürmek. **peşini bırakmak** (veya **bırakmamak**) bir kimseyi veya şeyi izlemekten vazgeçmek (veya vazgeçmemek): *"Başımın belâsı! Peşimi hiç bırakmaz."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***peş peşe, peşi peşine, peşi sıra***

peş (II) *is. Far. pīš* "ön" *hlk.* Bazı giysilerin bol olması için yanlarına eklenen kumaş parçası.

peşin *s.* ve *zf. Far. pīšīn* "erken, önce, önceki" **1.** Bir alış verişte, alış veriş yapıldığı anda, alınan şeyin teslîminden önce veya teslîmiyle birlikte ödenen. **veresiye** karşıtı: *"Parasını peşin vererek bir çay ısmarladı."* -R. N. Güntekin. **2.** Çalışmadan verilen (ücret, aylık): *O peşin parayla çalışıyor.* **3.** Daha önce, önceden: *Ben size peşin ödedim. "Sana peşin haber vereyim ki, onlar kızlarının başkası ile âşıkdaşlık*

yapmasını istemezler." -O. C. Kaygılı. **4.** *zf.* Tutarın, ücretin önceden ödenmesi şartı: *Kirayı peşin istiyorlar.* **peşine takılmak** arkasından gitmek, hiç ayrılmamak: *Her şeyi feda ederek onun peşine takılmış. "Niçin gideceğimizi evvelden uzun uzun konuşup kararlaştırmışız gibi peşine takıldım."* -R. N. Güntekin.

→ ***peşin cevap, peşin fikir, peşin hüküm, peşin pazarlık, peşin peşin, peşin piyasa, peşin satış, peşin yargı***

peşinat *is. (peşi:na:t) Far. pīšīn + Ar. -āt* Peşin olarak verilen para, avans: *Peşinatsız ne kadar?*

peşinatsız *s.* Peşin para almadan: *Peşinatsız taksitle satış.*

peşin cevap, -bı *is.* Sonradan söylenecek bir şeyi önceden bildirme.

peşinci *s.* Malı peşin para ile satan veya satın alan (kimse).

peşinde *is.* Sürekli izinde, takibinde: *"İşgal polisi büyük yurtseverin peşindedir."* -H. Taner.

peşinen *zf. (peşi:'nen) Far. pīšīn + Ar. -en* Peşin olarak, önceden: *"Birkaç arkadaşımın içeride olduğunu haber veriyor ve alacağım zevk için beni peşinen tebrik eden bir tebessümle gülüyordu."* -P. Safa.

peşin fikir *is.* Ön yargı, ön düşünce.

peşin hüküm *is.* Ön yargı: *"Mühim diyoruz ama, bu kendi kendimize verdiğimiz bir peşin hükümden başka bir şey değildir."* -S. F. Abasıyanık.

peşin pazarlık, -ğı *is.* Sonradan olacağı hatıra gelen şeyler üzerinde önceden konuşup anlaşma.

peşin peşin *zf.* Önceden benimsenmiş olarak: *"Doğruluğu peşin peşin kabul edilmiş bir hükme sudan sebepler aradılar."* -O. V. Kanık.

peşin piyasa *is. tic.* Peşin satışa bağlı alış veriş düzeni.

peşin satış *is. tic.* Bedeli peşin ödenerek yapılan satış.

peşin yargı *is. bk.* ön yargı.

peşi peşine *zf.* Arka arkaya.

peşi sıra *zf.* Arkasından, ardından, ardı sıra: *"Uçaklar birbiri peşi sıra birer bomba atıp gittiler."* -O. Kemal.

peşkeş *is. Far. pīš-kes esk.* Armağan. **peşkeş çekmek** başkasının malını birine bağışlamak; verilmemesi gereken bir şeyi uygunsuz bir amaçla veya yersiz olarak birine vermek: *Benim malımı elâleme ne hakla peşkeş çekersin? Benim kimseye peşkeş çekecek malım yok!*

peşkir *is. Far. pīš-gīr* **1.** (genellikle pamuk ipliğinden dokunmuş) Havlu. **2.** Yemek yerken kullanılan, el kurulanan, büyük mendil biçiminde pamuk veya keten bez, peçete: *"Henüz birkaç yudum içtiği şarabın ıslaklığını sapsarı bıyıklarının üstünden peşkiriyle silerek dedi ki:"* -P. Safa.

peşkirci *is.* Peşkir dokuyan veya satan kimse.

peşkircilik, -ği *is.* Peşkircinin işi.

peşli *is.* ve *s.* Peş (II) eklenerek genişletilmiş (giysi).

peşmelba *is. Fr. pêche Melba* Şeftalili, kremalı bir çeşit dondurma.

peş peşe *zf.* Birbiri ardından, arka arkaya.

peşrev *is. Far. pīşrev* "önde giden" *müz.* **1.** Klâsik Türk müziğinde, faslın giriş taksiminden sonra ilk çalınan dört haneli ve dört teslimli parça: *"Kahvenin radyosu, tam o sırada sultaniyegâh peşrevine başlamıştı."* -H. Taner. **2.** *sp.* Güreşe tutuşmadan önce pehlivanların ellerini birbirine ve uyluklarına vurarak ve hafifçe sıçrayarak yaptıkları gösteri. **3.** *ed.* Halk hikâyelerinde, türkülerin okunup çalmışı sırasında türkü aralarına katılan mani türünden küçük türküler.

peşrevlenme *is.* Peşrevlenmek işi.

peşrevlenmek *(nsz) sp.* Güreşe tutuşmadan önce pehlivanlar, ellerini birbirine ve uyluklarına vurarak, hafifçe sıçrayarak gösteri yapmak.

peştahta *is. Far. pīš* "ön"+ *tahte* **1.** İş masası gibi kullanılan çekmece. **2.** Sarrafların üzerinde para saydıkları tahta.

peştemal *is. Far. puştmāl* "arka sileceği, sırt sileceği" **1.** Hamamda örtünmek ve kurulanmak için kullanılan ince doku-

ma: *"Misafirlere mahsus bir sürü yedek silecek bohçaları peştamalından kesesine kadar hazır durur."* -R. H. Karay. **2.** İş yaparken bele bağlanan uzun, geniş dokuma. **3.** Başa örtülen dokuma: *"Sonra onun da arkasındaki peştemal kan içinde, saçları didik didik, yuvarlandığını gördüm."* -H. E. Adıvar. **peştamal kuşanmak** bir zanatta ustalık kazanmak.

peştemalcı *is.* Peştamal, futa, havlu gibi şeyler dokuyan veya satan kimse.

peştemalcılık, -ğı *is.* Peştamalcının işi.

peştemallı *s.* Peştemalı olan: *"Babam peştamallı başımı okşadı ve on dakika sonra yola çıktık."* -A. Gündüz.

peştemallık, -ğı *is. esk.* İşlek bir dükkânı kiralamak isteyenin o dükkânı işletene verdiği para.

peştemalsız *s.* Peştamalı olmayan.

Peştuca *öz. is. (peştu'ca)* Afgan kabilelerinin kullandığı dil.

petek, -ği *is.* **1.** Arıların yumurtalarını bırakmak ve bal depo etmek için yaptığı, düzgün altıgen ağızlı bal mumu yuvacıklar topluluğu. **2.** Bu yuvacıklar topluluğunun bal olmayanı. **3.** *hlk.* Balçıktan yapılan ve dikine duran sandık biçimindeki tahıl ambarı. **4.** *hlk.* Arı kovanı. **5.** *mim.* Minarelerde külâh ile şerefe arasındaki bölüm. **6.** Isıtma tesisatında ısı dağıtımını, içinden sıcak su geçerek sağlayan dilim, radyatör: *Kalorifer peteği.*

→ ***petek dokuma, petek göz, petek güvesi***

petek dokuma *is.* Üzerinde küçük petek motifleri bulunan pamuklu dokuma.

petek gözü *is. biy.* Eklem bacaklı hayvanlarda görülen, birçok görme hücresinden oluşan göz türü.

petek güvesi *is. bot.* Arı kovanlarında peteklere zarar veren iki asalağın adı.

petografi *is. Fr. pétrographie < Yun.* Taş bilimi.

petrifikasyon *is. kim.* Taş hâline dönüşme.

petrokimya *is. Fr. pétrochimie kim.* Petrolden organik kimyasal ürünler elde etmede kullanılan sanayi dalı.

petrokimyacı *is.* Petrokimya dalında uzmanlaşmış kimse.

petrol, -lü *is. Fr. pétrole < Lât. petra* "taş"+ *oleum* "yağ" Yoğunluğu 0,8'den 0,95'e kadar değişebilen, hidrokarbürlerden oluşmuş, kendisine özgü kokusu olan, koyu renkli, artılmamış, doğal yanıcı mineral yağ, yer yağı: *"Kamyonlar yarı benzin, yarı petrolle çalışmaya uğraşıyor."* -A. Gündüz. *"Orman konusunda, petroller konusunda boyuna istatistik soruyordum uzmanlara..."* -Ç. Altan.

→ ***petrol lâmbası, petrol mavisi***

petrolcü *is.* **1.** Petrol arama, bulma işiyle uğraşan kimse. **2.** Petrol ve türevlerini alıp satan kimse.

petrol lâmbası *is.* **1.** İçinde petrol ürünleri yakılarak aydınlatmayı sağlayan araç: *"Altındaki delikten söndürülen petrol lâmbaları, her yerde olduğu gibi kolejde de pek revaçta."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** Gaz yakan aydınlatma aracı: *"Ablam...petrol lâmbasının yanına oturur, dün gece bıraktığı yerden okumaya başlardı."* -H. C. Yalçın.

petrol mavisi *is.* Koyu mavi renk.

petroloji *is. Fr. pétrologie jeol.* Yer biliminde kayaçların oluşum mekanizmalarını inceleyen uzmanlık alanı.

pet şişe *is.* Naylondan yapılmış içecek kabı.

petunya *is. (petu'nya) Fr. pétunia < Lât. bot.* Patlıcangillerden, çeşitli renkte çiçekler açan, kokulu bir süs bitkisi *(Petunia).*

pey *is. Far. pey* Bir sözleşmede taraflardan birinin öbürüne işten caymayacağını belirtmek amacıyla önceden verdiği güvence parası: *Pey vermek. Pey almak.* **pey sürmek 1)** artırma ile satılan bir şey için önce bir miktar para vermek veya önermek. **2)** rekabet etmek: *"Onu, kendisine karşı pey sürecek kimsenin çıkmayacağına inanan Güdük Hacı olarak istemişti."* -T. Buğra.

→ ***pey akçesi***

pey akçesi *is. huk.* Sözleşme yapılır-

ken. tarafların bağlandıklarını göstermek amacıyla birinin diğerine verdiği para. kaparo.

peyda *s. (peyda:) Far. peydā* Belli. açık. **peyda etmek** çıkarmak. oluşturmak. ortaya çıkarmak. edinmek: *"Uzun boyu hafif bir kamburluk peyda etmiş."* -H. C. Yalçın. **peyda olmak** çıkmak. ortaya çıkmak. oluşmak: *"Tepeye tırmandıkça başımızın üstünde koyu mor bir aydınlık peyda oluyor."* -A. Gündüz.

peydahlama *is.* Peydahlamak işi.

peydahlamak *(-i)* **1.** Genellikle istenmeyen veya yolsuz görülen şeyler edinmek: *"Kimi de kadının karnındaki çocuğun o heriften peydahlanmış olabileceğini söylüyorlarmış."* -E. Bener. **2.** *mec.* Görünmek. ortaya çıkmak.

peydahlanma *is.* Peydahlanmak işi.

peydahlanmak *(nsz)* Çıkmak. oluşmak. ortaya çıkmak. peyda olmak: *"Kocaman gözlü bir adam kulübenin kapısında peydahlanıverdi."* -S. F. Abasıyanık.

peyderpey *zf. (pe'yderpey) Far. peyder-pey* "art arda, sürekli olarak" Azar azar. bölüm bölüm. yavaş yavaş: *Borcunu peyderpey ödedi.*

peygamber *öz. is. Far. peyġām-ber* "mesaj taşıcıyı" **1.** Tanrı'nın buyruklarını bildiren. haber getiren kimse. yalvaç. elçi. resul. nebi. **2.** *is.* Hazreti Muhammed.

→ ***peygamber ağacı, peygamber balığı, peygamber çiçeği, peygamber devesi, peygamberdikeni, peygamberöküzü, peygamber üzümü***

peygamber ağacı *is. bot.* Yabanî kimyongillerden. Antil Adalarında ve Venezuela'da yetişen. 10-15 m yüksekliktе. kışın yapraklarını dökmeyen. reçinesinden gayakol çıkarılan bir ağaç *(Guaiacum of cicinale).*

peygamberane *zf. (peygambera:ne) Far. peyġam-ber-āne esk.* Peygambere yaraşır biçimde.

peygamber balığı *is. zool. bk.* dülger balığı.

peygamber çiçeği *is. bot.* Mavi kantaron. belemir *(Centaurea cyanus).*

peygamber devesi *is. zool.* Sıcak ve ılıman ülkelerde yaşayan. genellikle yeşil renkte ve ortalama 5 cm boyunda. düz kanatlı. çok obur böcek *(Mantis religiosa).*

peygamberdikeni *is. bot. bk.* deve dikeni.

peygamberlik, -ği *is.* Peygamber olma durumu. yalvaçlık.

peygamberöküzü *is. hlk.* ve *mec.* Ahmak. budala.

peygamber üzümü *is.* Bir çeşit tatlı. iri üzüm.

peygambervari *s.* ve *zf. (peygamberva:ri:) Far. peyġam-ber-vārî* Peygamberce. peygamber gibi.

peyk *is. Far. peyk* **1.** Uydu. **2.** *s.* Bir başkasına bağımlılığı olan: *Peyk devletler.*

peyke *is. Far. pāygāh* Genellikle eski kahvelerde ve evlerde bulunan. duvara bitişik alçak. tahta sedir. kerevet: *"Berber dükkânının önüne tahtadan bir peyke konulmuş. üstü kitaplarla dolu."* -H. E. Adıvar. *"Tıpkı köyünde bir kahvenin peykesi üstüne oturur gibi oturuyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

peyklik, -ği *is.* Peyk olma durumu. uyduluk.

peyleme *is.* Peylemek işi.

peylemek *(-i)* Para vererek bir şeyi önceden kendine ayırtmak: *"Günlerce uzak köylerden jandarmalar. şöhretli zağarlar getiriyorlar. kış için tavşan avına tazılar peyliyorlardı."* -R. H. Karay. *"Ta uçta kendime bir yer peyleyip sineyim derken Gazi seslendi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

peylenme *is.* Peylenmek işi.

peylenmek *(nsz)* Peylemek işi yapılmak.

peynir *is. Far. penīr* Peynir mayası ile katılaştırılarak sütten yapılan ve birçok türü olan besin: *Kaşar peyniri. Beyaz peynir. Tulum peyniri. Dil peyniri. Lor peyniri. Çayır peyniri. "Kuru ekmekle bayat peyniri lezzetle yiyen / Çeşmeden her su içerken: şükür Allah'a diyen."* -Y. K. Beyatlı. **peynir ekmek gibi 1)** çok kolay biçimde. çabucacık: **2)** çok revaçta. çok tutulan. beğenilen.

→ ***peynir ağacı, peynir dişi, peynirhane, peynir helvası, peynir şekeri, peynir tatlısı***

peynir ağacı *is. bot.* Ebe gümecigillerden, tropikal bölgelerde yetişen, kozalarında kısa lifli pamuk bulunan ağaç *(Bombax criodendron).*

peynirci *is.* Peynir yapan veya satan kimse.

peynircilik, -ği *is.* Peynircinin işi.

peynir dişi *is.* Bazen ileri yaşta çıkan dişlerden her biri, kuzu dişi.

peynirhane *is. (peynirha:ne) Far. penîr+ḫāne* Peynir yapılan yer.

peynir helvası *is.* Rendelenmiş yağlı ve tuzsuz beyaz peynire, yumurta karıştırdıktan sonra un, yağ ve şeker eklenmesi ve kısık ateşte pişirilmesiyle yapılan bir tatlı türü.

peynirleşme *is.* Peynirleşmek işi.

peynirleşmek *(nsz)* (süt için) Kesilmek, peynir durumuna gelmek.

peynirli *s.* İçine peynir konulmuş: *Peynirli sandviç.*

→ ***peynirli börek, peynirli pide***

peynirli börek, -ği *is.* Maydanoz ve peynirin karışımının yufkalar arasına serilmesiyle yapılan börek türü.

peynirli pide *is.* Mayalanmış ve yağ ile yumurta karıştırarak hazırlanmış hamura peynir, maydanoz, yumurta eklenmesiyle hazırlanan bir pide türü.

peynirsiz *s.* İçine peynir konulmamış, peyniri olmayan.

peynir şekeri *is.* Ağızda kolayca eriyen, donuk beyaz bir tür şeker.

peynir tatlısı *is.* Tuzsuz taze peynir ve irmikle yapılan bir çeşit tatlı.

peyrev *is. Far. pey* "iz, art" + *-rev* "giden" *esk.* (başkasının) İzinden giden, izleyen, izleyici.

peyzaj *is. Fr. paysage* Kır resmi.

pezevenk, -ği *Far. pejvend kaba* Erkeklere yasa dışı yollardan kadın bularak paralı birleşmelere aracılık eden kimse.

pezevenklik, -ği *is. kaba* **1.** Pezevengin yaptığı iş. **2.** Yolsuz davranış.

pezo *is.* Peso.

pH *fiz.* ve *kim.* Bir sıvının asit veya bazlık derecesi, sertlik derecesi.

pıhtı *is. Far. pihtî, puhtî* Koyulaşarak yarı katı duruma gelmiş sıvı: *"Topla parçalanmış, taşlarında kan pıhtıları duran bir siper önünde sırayla şehit mezarlarına kadar gelmişim."* -H. E. Adıvar.

pıhtılanma *is.* Pıhtılanmak işi.

pıhtılanmak *(nsz)* İçinde pıhtılar olmak.

pıhtılaşma *is.* Sıvı durumdan pıhtı durumuna geçme, pıhtılaşmak işi.

pıhtılaşmak *(nsz)* Pıhtı durumuna gelmek.

pıhtılaştırma *is.* Pıhtılaştırmak işi.

pıhtılaştırmak *(-i)* Pıhtı durumuna getirmek.

pılı pırtı *is.* **1.** Eski eşya: *Şu pılı pırtıları kaldırmalı.* **2.** (hafifseme amacıyla) Eşya. **pılıyı pırtıyı (veya pılı pırtıyı) toplamak** gitmek üzere eski püsküleriyle birlikte bütün eşyalarını toplamak: *"Dört sene sonra ustası pılıyı pırtıyı toplamış, geldiği memlekete geri dönmüş."* -S. F. Abasıyanık.

pıllım pıllım *zf.* Köhne ve eskimiş olmayı anlatır. **pıllım pıllım olmak** köhneleşmek.

pınar *is.* **1.** Yerden kaynayarak çıkan su, kaynak: *"Paşaoluk Yaylasının her bucağından bir pınar kaynar."* -R. H. Karay. **2.** Bu suyun çıktığı yer, kaynak, memba: *"İşte bir pınar başındayım; oluğun altına bir sepet iri, olgun, renkli şeftali koymuşlar."* -R. H. Karay.

pır *is.* **1.** (**r** sesi uzatılarak söylenir) Kuş kanatlarının çıkardığı sesi anlatır: *Kuş, pır diye uçtu.* **2.** Bir yerden kaçıp gitme düşüncesini anlatır: *Dörtyol ağzında pır!*

→ ***pır pır***

pırasa *is. (pıra'sa) Yun. prason bot.* Zambakgillerden, sapından yararlanılan, çok yıllık bir kış sebzesi *(Allium porrum).*

→ ***pırasa bıyıklı***

pırasa bıyıklı *s.* Uzun, gür bıyıklı.

pırazvana *is. Far. birāzbān* Kılıç, bıçak gibi saplı şeylerin sap içinde kalan

bölümü.

pırıldak, -ğı *is.* Işık açıp kapamak yoluyla işaretler vererek anlaşmayı sağlayan araç.

pırıldakçı *is.* Pırıldak kullanmasını bilen ve bu işte çalışan kimse.

pırıldama *is.* Pırıldamak işi.

pırıldamak *(nsz)* Işık saçmak, ışıldamak: *Ateş böcekleri karanlıkta pırıldar. "Tıpkı annemin yelpazeleri gibi türlü renklerle pırıldayan kuyruklarını durmadan açıp kapar."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

pırıl pırıl *zf.* **1.** Çok parlak, çok ışıklı: *"Sabahleyin pırıl pırıl bir güneşle uyanırdı."* -S. F. Abasıyanık. *"Yüzünüz en sıhhatli, en rahat kimselerin hayat şevkiyle pırıl pırıl kalkar gidersiniz."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"İlk damlası dudaklarında sütün / Pırıl pırıl ilkbaharlı görüntün."* -F. Halıcı. **2.** Çok temiz, tertemiz: *"Bisikletini, o her tarafı pırıl pırıl nikelâjlı bisikletini alıp almamağı düşündü."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Çok yeni: *"Son sistem, pırıl pırıl rotatif almışlar."* -Y. Z. Ortaç. **4.** *s. mec.* Kusursuz, eksiği olmayan, tam: *Pırıl pırıl bir öğretmen. "Şimdi artık yepyeni, pırıl pırıl bir mizahçı kuşak yetişti."* -H. Taner. *"Naci, ilkin kendini pırıl pırıl röportajları ile duyurdu."* -H. Taner.

pırıltı *is.* Pırıldayan şeyin çıkardığı ışık: *"Enver Paşa, elinde tuttuğu bir kutuyu açtı ve içinden bütün çöl gecesine akseden bir pırıltı çıktı."* -F. R. Atay.

pırıltılı *s.* **1.** Pırıltısı olan, parlak. **2.** *mec.* Süslü, özentili: *"Ne kadar güzel, ne kadar pırıltılı seyahat mektupları yazmıştı Avrupa'dan."* -Y. Z. Ortaç.

pırlak, -ğı *is.* Doğan, atmaca gibi yırtıcı kuşları yakalamada çağırtkan olarak kullanılan, avcılarca bir kafes içinde av yerine bırakılan kuş.

pırlama *is.* Pırlamak durumu veya biçimi.

pırlamak *(nsz)* **1.** (kuş için) Herhangi bir şeyden ürküp uçmak. **2.** (insan için) Hemen uzaklaşmak, bulunduğu yerden koşarak uzaklaşmak.

pırlangıç, -cı *is.* Ses çıkararak dönen topaç.

pırlanmak *(nsz)* (yavru kuş) Uçmaya çabalamak.

pırlanta *is. (pırla'nta) İt. brillante* **1.** Birçok façetası olacak biçimde yontulmuş foyasız parlak elmas: *"Onlara hakiki pırlanta diye geçirilmek istenen yalancı elmaslara bir kuyumcunun baktığı gibi bakmıştı."* -H. E. Adıvar. **2.** *s.* Üzerinde pırlanta olan: *"Sonra kalan pırlanta salkım küpe, annesinin yadigârı da elinden çıktı."* -P. Safa. **pırlanta gibi** çok iyi nitelikleri olan, değerli, saf, temiz: *"Bunların arasında umutsuz yaşamayan pırlanta gibi delikanlılar vardı."* -T. Buğra.

pırlantalı *s.* Pırlantası olan: *"Başında yapma çiçekler ve pırlantalı iğnelerle süslü pembe bir hotoz vardır."* -S. Birsel.

pırnal *is. Yun. prinari bot.* Kışın yapraklarını dökmeyen bir tür meşe çalısı *(Quercus ilex).*

→ ***pırnal kömürü***

pırnal kömürü *is.* Çalıdan yapılan, kaliteli, iyi kömür.

pırnallık, -ğı *is.* Pırnal çalılığı: *"Sık pırnallıkları yer yer yolu boğuyordu."* -N. Cumalı.

pırpı *is.* Yılan sokmasına karşı ilâç olduğuna inanılan bir tür taş, yılan taşı.

pır pır *zf.* Genellikle kuş kanadının çıkardığı sesi andırır sesleri anlatmak için kullanılır. **pır pır etmek** (ışık için) yanıp sönmek: *"İdare lâmbası pır pır edip duruyordu sofadaki merdiven başında."* -Ç. Altan.

pırpırı *is. tar.* **1.** Yeniçeri salma erlerinin giydikleri kırmızı çuhadan yapılmış cübbe, pirpiri. **2.** Bir tür Bizans altını. **3.** *s. argo* Uçarı, hovarda.

pırpırlama *is.* Pırpırlamak işi veya durumu.

pırpırlamak *(nsz)* Yanıp sönmek.

pırpırlanma *is.* Pırpırlanmak işi veya durumu.

pırpırlanmak *(nsz)* Pırpırlanmak işine konu olmak.

pırpıt *s. Yun.* **1.** Eski püskü, değersiz, işe yaramayan. **2.** *is.* El tezgâhında dokun-

muş kaba yünlü. **3.** *is.* Pehlivanların güreşte kispet yerine giydikleri, kalın bezden yapılmış veya keçi kılından örülmüş don: *"Bularak bir de pırpırta benzer dizlik..."* -M. Â. Ersoy.

pırpıtçı *is.* Pıtpıt işi ile uğraşan kimse.

pırtı *is.* **1.** Değersiz şey, eşya. **2.** *hlk.* Ufak tefek ev eşyası. **3.** *hlk.* Basma ve ketenden yatak, yorgan yüzü, giysilik kumaş.

pırtık *bk.* yırtık pırtık.

pırtlak, -ğı *s.* **1.** Pırtlamış, dışarı fırlamış, patlak: *"Zatı Bey ellerini çırptı, pırtlak gözlü hafiye odaya girdi."* -H. E. Adıvar. **2.** Kolayca kabuğundan dışarı çıkabilen: *Pırtlak üzüm.*

pırtlama *is.* Pırtlamak işi veya durumu.

pırtlamak *(nsz)* Bulunduğu yerden kayıp dışarı çıkmak: *"Mayosu da dar, bütün kaba etleri pırtlamış kenardan."* -H. Taner.

pısırık, -ğı *s.* Tutuk, sünepe, aşırı çekingen, yüreksiz ve beceriksiz: *"Beceriksiz mi beceriksiz, pısırık mı pısırık! A, ne yapayım ben böyle erkeği!..."* -A. Ş. Hisar.

pısırıkça *zf.* Pısırık gibi, pısırığa yaraşır biçimde.

pısırıklaşma *is.* Pısırıklaşmak işi.

pısırıklaşmak *(nsz)* Pısırık olmak, pısırık duruma gelmek.

pısırıklık, -ğı *is.* Pısırık olma durumu veya pısırıkça davranış: *"Herkesten uzak duruşu, çekingenliğinden, pısırıklığından çok, birtakım sürtüşmelerden korunmak içindi."* -N. Cumalı.

pısmak *(nsz) bk.* pusmak: *"Bir daha böyle lâf edersen ağzını yırtarım deyince kız pıstı."* -S. F. Abasıyanık.

pışpışlama *is.* Pışpışlamak işi: *"Gitti, ablasının kucağında mızmızlanan bebeği kollarına aldı, pışpışlamaya başladı."* -N. Cumalı.

pışpışlamak *(-i)* Bebeği kucakta yavaş yavaş sallayarak uyutmaya çalışmak.

pışt *is.* Islıklı ses. **pışt demek** rahatsız edici bir söz söylemek: *...kimsenin kızına pışt demeden.*

pıt *is.* Çok küçük bir nesnenin, su damlasının yere veya herhangi bir şey üzerine düşmesiyle çıkan hafif ses. **pıt pıt atmak** korku ve heyecan gibi bir sebeple kalbi fazla çarpmak.

→ pıt pıt

pıtırdama *is.* Pıtırdamak işi.

pıtırdamak *(nsz)* Pıtırtı çıkarmak, pıtırtı etmek.

pıtırdatma *is.* Pıtırdatmak işi.

pıtırdatmak *(-i)* Pıtırtı çıkarmasına yol açmak.

pıtır pıtır *zf.* Hafif ses çıkararak sık ve düzgün bir şekilde: *Pıtır pıtır yürüdü gitti. "Bardağın içindeki maden suyu kabarcıklarının pıtır pıtır söndüğü bile duyuluyordu."* -H. Taner. *"Sol gözünden pıtır pıtır iki damla yaş dökülüverdi."* -T. Buğra.

pıtırtı *is.* Çok hafif patırtı, hafif gürültü. **pıtırtı etmek** çok hafif gürültü çıkmasına yol açmak.

pıt pıt *zf.* Pıt sesi çıkararak.

pıtrak, -ğı *is. bot.* **1.** Dikenli tohumları hayvanların kıllarına ve insanların giysilerine takılan bir yıllık ve otsu bir bitki *(Xantium spinosum).* **2.** Çok taneli, sık. **pıtrak gibi 1)** ağaç ve dal üzerinde çok sayıda meyve bulunduğunu belirtir; **2)** çok sayıda, tanecikli: *"Seher, elâ gözlerinden pıtrak gibi yaşlar dökerek ayrılık sahnesini düşündü."* -R. H. Karay.

pıyrım pıyrım *s.* Çok eskimiş, çok yıpranmış: *"Tıraşı bir karış uzamış, sırtındaki yağlı ceketin yakaları pıyrım pıyrım."* -H. Taner.

pianta *İt. pianta* Ayakkabının alt kenarı.

piç *is. Far. pîç* "tahrif, bozma, çarpıtma" **1.** Anası ile babası arasında evlilik bağı olmadan dünyaya gelen çocuk. **2.** *mec.* Terbiyesiz, arsız çocuk: *"Şimdi bir karış piçler bile zavallıya -Ulan, hödük, bana baksana- diye hitap ediyorlar."* -Ö. Seyfettin. **3.** *s.* Her şeyin küçüğü, aslına benzemeyeni. **4.** *bot.* Bir ana bitkinin çevresinde yeniden beliren sürgün ve filizler. **(bir işi) piç etmek** *tkz.* **1)** yapayım derken bozmak, çıkmaza sokmak; **2)** tadını kaçırmak, tatsız bir durum yaratmak: *"Can sı-*

kıntısı, pişmanlık ve öfkenin, bu Vaniköy akşamını nasıl piç edeceğini şimdiden kestirebiliyordum." -A. İlhan. **3)** boş geçirmek, boşa harcamak: *"Nasıl olsa bugünü de harcadık, piç ettik."* -A. İlhan. **piç olmak 1)** tadı bozulmak; **2)** boşa gitmek.

→ ***piç kurusu***

piç kurusu *is. kaba* Soysuz ve yaramaz çocuk: *"Defolun piç kuruları diye kovuluyorduk."* -Halikarnas Balıkçısı. *"O piç kurusuna bütün aylığını teslim ediyor."* -P. Safa.

piçleşme *is.* Piçleşmek işi.

piçleşmek *(nsz)* Yozlaşıp bozulmak.

piçlik, -ği *is.* **1.** Piç olma durumu: *"Anaları nikâhlı değil, benim diye kaydolurlarsa piçlikten kurtulurlar."* -H. E. Adıvar. **2.** *kaba* Kalleşçe yapılan kötü davranış.

piç sinek, -ği *is.* Bir tür olta iğnesi.

piçuta *is. (piçu'ta) Yun.* Palamut balığının iri bir türü.

pide *is. (pi'de) Yun. pita* Mayalı hamurdan yapılan, gereğinde üzerine yumurta, kıyma, peynir, pastırma vb konarak pişirilen, ekmek yerini tutan, ince, yayvan yiyecek: **pide gibi** yamyassı: *Minderler pide gibi olmuş.*

pideci *is.* Pide yapan veya satan kimse.

pidecilik, -ği *is.* Pidecinin işi veya mesleği.

pideli *s.* Pidesi olan, pideyle yapılan.

pigme *is. Fr. pygmée* Boy ortalaması 150 cm altında olan Afrika kökenli bir zenci topluluğun bireyi.

pigment *is. Fr. pigment biy.* Canlı bir organizmanın oluşturduğu, ona özel bir renk veren kimyasal madde.

pijama *is. (pija'ma) Fr. pyjama < İng. pyjama < Hindustanî* Ceket ve pantolondan oluşan yatak giysisi: *"Üçü de pijamalarının üstünü masaya bırakarak aşağı koştular."* -F. R. Atay.

pik (I) *is. İng. pig* Dökme demir, font.

→ ***pik boru***

pik (II) *is. İt. pic den.* Geminin kıç tarafındaki bayrak serenine açılan üçgen biçimindeki yelken.

pik (III) *is. bk.* maça.

pikaj *is. Fr. piquage* Bilgisayarda dizilen yazıları milimetrik kartona yapıştırıp düzenleme işi.

pikajcı *is.* Pikaj yapan kimse.

pikajcılık, -ğı *is.* Pikajcının yaptığı iş.

pikap, -bı *is. İng. pick-up* **1.** Elektrikle veya pille çalışan, plâk dinlemekte kullanılan araç. **2.** Küçük kamyon, kamyonet: *"Kamyonlar, pikaplar arka arkaya park etmiş duruyorlardı yan sokaklarda."* -Ç. Altan.

pik boru *is.* Kalın demir veya dökme boru.

pike (I) *is. Fr. piqué* **1.** Kabartmalı pamuklu kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılan. **3.** Bu kumaştan yapılan yatak örtüsü: *"Gece sıcak olduğu için üzerine yalnız ince bir pike örtü örttük."* -R. N. Güntekin.

pike (II) *is. Fr. piqué* (uçak) Yüksekten, hedef üzerine büyük bir açı ile inme; yüksekten hedefin üzerine dik olarak saldırma: **pike yapmak 1)** uçak dik biçimde inmek; **2)** bilârdoda, masaya dikey durumda tutulmuş isteka ile topa vurmak.

pike (III) *is.* İyi ayrılamama sebebiyle un veya irmik içerisinde kalmış olan, gözle görülebilen, iri ve koyu renkli kepek vb. parçacık.

piket *is. Fr. piquet* İki, üç veya dört kişi arasında ve 32 kâğıtla oynanan bir tür iskambil oyunu.

piknik, -ği *is. Fr. pique- nique< piguer* "atıştırmak"+*nique* "değersiz şey"; *İng. picnic* Kırda yenen yemek: *"Bizimkiler, bugün damat bey ailesi tarafından tertip edilmiş bir pikniğe davetli..."* -R. N. Güntekin. **piknik yapmak** kırda yemek yemek.

→ ***piknik alanı, piknik tip, piknik tüpü***

piknik alanı *is.* Piknik yapmaya elverişli geniş ve yeşil alan.

piknikçi *is.* Piknik yapmayı seven kimse.

piknik tip *is. tıp* Orta boylu, şişmanca, geniş ve yumuşak yüzlü, kalınca boyunlu.

yukarı doğru daralan şişkin göğüslü ve iri göbekli kimse.

piknik tüpü *is.* Piknikte yemek ısıtmak veya pişirmek için kullanılan küçük bütan gazı türü.

piknometre *is. (piknome'tre) Fr. pycnomètre fiz.* Özgül ağırlığı ölçmeye yarayan alet.

piko *is. Fr. picot* Makinede yapılan bir tür antika. **pikoya vermek** piko yapılması için bazı örtü, çarşaf, çamaşır vb. ni pikocuya götürmek.

pikocu *is.* Piko yapan kimse veya piko yapılan yer.

pikoculuk, -ğu *is.* Pikocunun işi veya mesleği.

pikrik asit, -di *is. Fr. acide picrique kim.* Nitrik asidin anilin, ipek, yün vb. maddelere etkimesiyle elde edilen asit $OH\text{-}C_6H_2(NO_2)_3$

pil *is. Fr. pile, İt. pila* "elek" Kimyasal enerjiyi elektrik enerjisine çeviren araç.

pilâki *is. (pilâ:ki) Yun. plaki* **1.** İçine soğan, sarımsak, maydanoz ve havuç gibi şeyler katılarak zeytinyağıyla pişirilen ve soğuk olarak servisi yapılan yemek: *Fasulye pilâkisi. Balık pilâkisi.* **2.** *s. argo* Aptal, ahmak.

pilâv *is. Far. pelâv, pilâv* Genellikle pirinçten veya bulgurdan yapılan bir yemek: *"Servis tabağını pilâvla doldurdu, tepesine de kale burcu gibi etleri dikti."* -M. İzgü. **pilâv yiyen kaşığını yanında (veya belinde) taşır** bir şeyden yararlanmak isteyen kişi, bunun için gereken aracı eli altında bulundurmalıdır. **pilâvdan dönenin kaşığı kırılsın** yararlı bir şeyi elde etmek için sonuna kadar uğraşılacağını, direnileceğini anlatmak için kullanılır.

pilâvlık, -ğı *s.* Pilâv yapmaya elverişli: *Pilâvlık pirinç.*

piliç, -ci *is.* Tavuğun küçüğü; erginleşmemiş tavuk veya horoz. **piliç gibi** *argo* genç, diri, güzel ve alımlı (kız).

piling *is. (pi:ling) İng. peeling* Cildin ölü hücrelerden arındırılmasını sağlayan, kan dolaşımını hızlandıran bir krem türü.

pilli *s.* Pili olan, pille çalışan: *Pilli radyo.*

pilot *is. Fr. pilote* **1.** Bir hava taşıtını kullanmak ve yönetmekle görevli kimse. **2.** *s.* Deneme niteliğinde olan: *Yüz milyon lira sermayeli bir pilot şirket kuruldu.*

→ ***pilot bölge, pilot kabini, pilot köşkü***

pilotaj *is. Fr. pilotage* Bir hava taşıtını yönetme: *Pilotaj hatası.*

pilot bölge *is.* Tarım, tıp, endüstri, eğitim gibi herhangi bir çalışma alanında, devletin ve halkın ortak çalışmasıyla kalkınma hareketini kolaylaştırmak ve örnek olmak için ayrılmış bölge.

pilot kabini *is.* Pilot köşkü.

pilot köşkü *is.* Uçakların ön tarafında pilot ile uçuş teknisyeninin bulunduğu uçağın yönetildiği özel bölüm, kokpit.

pilotluk, -ğu *is.* Pilotun görevi.

pim *is. İng. pin* **1.** İç içe geçen veya birbiri üzerine gelen parçaları tutturmaya yarayan bir tür tahta veya metal çivi. **2.** Mobilyalardaki cam rafları taşımak için yan tablalara yerleştirilen kapsüllerin içine takılan silindirik, yassı ve L biçimli raf taşıma aleti.

pimpirik *s.* **1.** Çok yaşlı ve güçsüz (kimse). **2.** *mec.* Harap, bozuk, virane: *"Üç katlı, tahtadan, pimpirik bir evdir burası."* -S. Birsel.

pinekleme *is.* Pineklemek işi.

pineklemek *(nsz)* **1.** Uyuklamak, uyuklar gibi hareketsiz oturmak: *"Uzakta, dere kenarında pinekleyen birkaç eşek gözüme ilişti."* -F. R. Atay. *"İki gün hemşehrilerinin kahvesinde pinekledi."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Bir yerde hiçbir iş yapmadan oturmak: *"Senin gibi baba evinde, dayı evinde pinekleyen taze dul çok!"* -H. R. Gürpınar.

pinel *is. İt. penelo den.* Rüzgârın estiği yönü göstermek için direk şapkalarının üstüne konulan yelkovan biçimindeki araç.

pines *is. (pi'nes) Yun. zool.* Yumuşakçalardan, midye biçiminde, ondan daha büyük kavkılı bir deniz hayvanı *(Pinna nobilis).*

pingpong *is. İng. ping-pong* Masa topu, masa tenisi.

pinhan *s. Far. pinhân, penhân esk.* Gizli, saklı, gizlenmiş.

pinpon *s. argo* Yaşlı, çökmüş.

pinti *s.* Aşırı derecede cimri, kısmık.

pintileşme *is.* Pintileşmek işi.

pintileşmek *(nsz)* Pinti duruma gelmek.

pintilik, -ği *is.* Pinti olma durumu veya pintice davranış, hisset: *"Sen kardeşinin, enîştenin ne pintiliğini gördün?"* -N. Cumalı.

pipet *is. Fr. pipette kim.* Sıvıları, solukla içine çekip kaptan kaba aktarmaya yarayan cam boru.

pipi *is.* (çocuk dilinde) Erkeklik organı.

pipiriklenme *is.* Pipiriklenmek işi veya durumu.

pipiriklenmek *(nsz)* Kuruntulu, vesveseli bir duruma düşmek.

pipo *is. (pi'po) İt. pippo* Ucundaki lüle içine tütün konulan ve yakılarak dumanı çekilen kısa, çubuk biçimideki tütün içme aracı: *"Birinin ağzında pipo, ötekinin boynunda akordeon, genç güzel iki delikanlı."* -S. F. Abasıyanık. *"Piposunu yaktı, kibriti sokağa attı."* -H. Taner.

pir *is. Far. pîr* **1.** Yaşlı, koca, ihtiyar: *"Ak sakallı pir, bunları söyleyerek sırra kadem basmış."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Bir tarikat veya sanatın ilk kurucusu: *"Büyük ıtriyı eskiler derler / Bizim öz musikimizin piri."* -Y. K. Beyatlı. **3.** *mec.* Herhangi bir konuda, bir meslekte tecrübe kazanmış, eskimiş kimse. **4.** *zf.* Adamakıllı, iyice: *Bir söyledi, ama pir söyledi.* **pir aşkına** karşılık gözetmeden veya karşılık görmeden tam inançla, gerçek bir sevgi ile: *İki ay pir aşkına çalıştık.* **pir ol!** "çok yaşa, var ol" anlamında şaka yollu bir beğenme sözü.

piramidal, -li *ünl. Fr. pyramidal mat.* "çok yaşa, var ol" anlamında şaka yollu bir beğenme sözü.

piramit, -di *is. Fr. pyramide* **1.** *mat.* Tepeleri ortak bir noktada birleşen, tabanları da herhangi bir çokgenin birer kenarı olan birtakım üçgenlerden oluşmuş cisim, ehram. **2.** *tar.* Mısır firavunlarının mezarlarına verilen ad. **3.** *sp.* Gösteri jimnastiklerinde, jimnastikçilerin, araçlı veya araçsız olarak birbirlerinin omuzlarında, dizlerinde oluşturdukları gösterişli ve düzenli biçimler.

piramitçik, -ği *is.* Eski Mısır piramitlerinde ve dikilitaşlarında tepelik olarak yer alan küçük piramit.

piramitli *s.* Piramit biçiminde olan.

piramitsi *s.* Piramide benzeyen veya piramidi andıran.

pire *is. zool.* Pirelerden, insanın ve bazı hayvanların kanını emerek yaşayan, iyi sıçradığı için kolay yakalanamayan, küçük asalak böcek *(Pulex).* **pire gibi** çevik, çok hareketli, yerinde duramayan. **pire için (veya pireye kızıp) yorgan yakmak** önemsiz bir durum karşısında kızarak kendisine daha büyük zarar verecek davranışta bulunmak. **pireyi deve yapmak** önemsiz bir olayı büyütmek: *"Onların başıboş duygusallıklarının deve yaptığı pireleri, büyüttükleri sorunlarını çözümlemeye çaba harcamıyor muyuz?"* -H. Taner. **pireyi gözünden vurmak** keskin bir nişancı olmak: *"Hem o kadar nişancıdır ki, pireyi gözünden vurur."* -H. R. Gürpınar.

→ ***pirekapan, pirekıran, pire otu***

pirekapan *is.* Pire otu.

pirekateşin *is. Alm.* Ağacın kimyasal yöntemle boyanmasında, ilk boya gereci olarak kullanılan renksiz, billûrsu cisim.

pirekıran *is.* Pireyi yok etmeye ve öldürmeye yarayan ilâç.

pirelendirme *is.* Pirelendirmek işi.

pirelendirmek *(-i) mec.* Kuşkulandırmak, işkillendirmek, şüphelendirmek, huylandırmak.

pirelenme *is.* Pirelenmek işi.

pirelenmek *(nsz)* **1.** Üzerinde pire olmak: *Kedi pirelenmiş.* **2.** Pirelerini ayıklamak. **3.** *mec.* İşkillenmek, huylanmak: *"Ulan, kalkmışlar benden pirelenıyorlar be!"* -A. İlhan. *"Ancak kız bunu o kadar diline dolamıştı ki büyük hanımın pirelen-*

mesine imkân olamazdı." -R. N. Güntekin.

pireler *ç. is. zool.* İnsanlarla hayvanlarda dış asalağı olarak yaşayan, ağız yapıları sokup emmeye elverişli, birçok familyaya ayrılan kanatlılar takımı.

pireli *s.* **1.** Pire bulunan: *Pireli yatak.* **2.** *mec.* Her şeyden bir anlam çıkaran, kuşkulu, işkilli, vesveseli: *Pireli bir adam.*

pire otu *is. bot.* Yaklaşık 25-50 cm yükseklikte, parçalı yapraklı, otsu bir bitki *(Tanacetum coccineum).*

pirîfanî *s. (pi:'rifa:ni:) Far. pîr-i + Ar. fânî* İhtiyar (kimse).

pirina *is. (pin'na) Yun. pyrin* Zeytinin, sıkıldıktan sonra yağ bakımından zenginliğini yitirmeyen, gübre veya hayvan yemi olarak kullanılan küspesi.

pirinç, -ci (I) *is. Far. birinc bot.* **1.** Buğdaygillerden, kökleri bol su içinde yetişen bir bitki *(Oryza sativa): "Oradaki uçsuz bucaksız pirinç bataklıklarının sahibidir."* -R. N. Güntekin. **2.** Bu bitkinin besin olarak kullanılan tanesi. **(birinin) pirinci (çok) su kaldırmamak** (veya **götürmemek**) alıngan, çabuk darılır olmak, şakadan anlamamak. **pirincin taşını ayıklamak** "ayıkla pirincin taşını" sözünde geçen bu deyim yapılacak işin zor ve karmaşık olduğunu anlatır. **(Dimyat'a) pirince giderken evdeki bulgurdan olmak** büyük bir kazanç arkasından koşarken eldekini de kaçırmak.

→ ***pirinç çorbası, pirinç örgü, pirinç pilâvı, pirinç taneleri, pirinç unu***

pirinç, -ci (II) *is. Far. birinc* **1.** Bakıra çinko katılarak elde edilen sarı renkte bir alaşım. **2.** *s.* Bu alaşımdan yapılmış: *Pirinç mangal.*

pirinç çorbası *is.* Pirinç suyu ile pişirilen çorba.

pirinç örgü *is.* İlmekleri bir ters bir düz örüp arka sırayı da buna uygun örme biçimi.

pirinç pilâvı *is.* Pirinçten yapılan pilâv.

pirinçsi *s.* Pirinç iriliğinde veya biçiminde olan.

pirinç taneleri *ç. is. astr.* Güneş'in küresinin Yer'den görünen yüzündeki tanecikler.

pirinç unu *is.* Kurutulmuş pirinç tanelerinin öğütülmesiyle elde edilen un.

pirit *s. Fr. pyrite jeol.* Bu alaşımdan yapılmış: *Pirinç mangal.*

pirogravür *is. Fr. pyrogravure bk.* dağlama resmi.

piroksen *is. Fr. pyroxène jeol.* Doğal kalsiyum, magnezyum ve demir silikatlarına verilen ad.

pirometre *is. (pirome'tre) Fr. pyromètre fiz.* Çok yüksek sıcaklıkları ölçmeye yarayan alet.

pirometri *is. Fr. pyrométrie* Çok yüksek sıcaklığı ölçme yöntemi.

pirosfer *is. Fr. pyrosphère jeol.* Barisfer.

pirpiri *bk.* pırpırı.

piruhi *is. Rus. "pirogi"* "börek" Bir çeşit hamur yemeği.

pirüpak *zf. (pi:'rüpa:k) Far. pîr u pâk* "yaşlı ve temiz" *hlk.* Tertemiz, lekesiz: *"İnsan o merhemden bir kere sürdü mü haftasına kalmaz, pirüpak olur."* -R. N. Güntekin. **pirüpak olmak** tamamen kurtulmak, rahatlamak, huzura kavuşmak: *"Akhöyükteki nar ağacının yanında bir gün yatarsanız, cümle dertlerinizden pirüpak olursunuz."* -Y. K. Beyatlı.

piryol *is. İt. (Prioli özel adından) esk.* Üzerinde kümbet biçiminde bir kapağı bulunan, oldukça büyük bir tür cep saati.

pirzola *is. (pi'rzola) İt. brisiola* **1.** Kasaplık hayvanda omurganın iki yanındaki bölge: *Koyun pirzolası. Kuzu pirzolası. Sığır pirzolası.* **2.** Bu bölgeden dilimler durumunda çıkarılan kemikli et parçası, kotlet: *"Ardiyelerin arkasındaki bahçede pirzolalar pişer..."* -S. F. Abasıyanık.

pirzolalık, -ğı *s.* Pirzola yapmaya elverişli: *Pirzolalık et.*

pis *s.* **1.** Leke, toz veya kirle kaplı olan, kirli, iğrendirici, murdar, mülevves. **2.** Kendinde pislik olan veya pislenmiş olan: *Lâğım suları pistir.* **3.** *mec.* Beğenilmeyecek durumda olan, kötü, zararlı: *Öyle bir*

pis huyu var ki... "Şu pis dünyanın acılarında bile öyle bir tat var ki, her şeye razıyım." -R. N. Güntekin. **4.** Kendinde pislik veya kir olmamasına rağmen bazı sebeplerden dolayı iğrenilen: *Şu peynir pistir, kenarını fare yemiş.* **5.** Çirkin, sevimsiz olan: *"Sanki bu yorganın altında kertenkele, yılan, kurbağa gibi pis, ıslak bir hayvan vardı."* -Ö. Seyfettin. *"Demin o pis, ukalâ suratıyla sırıta sırıta yanıma yaklaştı."* -R. N. Güntekin. **6.** (söz için) Dinleyenleri utandıracak durumda olan: *Pis sözler.* **7.** İçinden çıkılması çok güç, karışık: *Pis bir iş.*

→ ***pis bıyık, pisboğaz, pisboğazlık, pis lâkırdı, pis söz, pis su, pis su borusu, pis su tesisatı***

pi sayısı *is. mat.* Çember çevresinin uzunluğunun çapının uzunluğuna bölünmesi ile elde edilen sabit sayı (3,1416).

pis bıyık, -ğı *is.* **1.** Kılları gür olmayan ve biçime girmeyen bıyık. **2.** Yakışıksız ve seviyesiz kimse.

pisboğaz *s.* Zamansız ve ayırt etmeden, eline geçeni yiyen (kimse): *"Demek ki, küçük kız son derece pisboğaz olmasına rağmen bu paraları yemeyip biriktirmiş."* -R. N. Güntekin.

pisboğazlık, -ğı *is.* Pisboğaz olma durumu veya pisboğazca davranış.

pisi *is.* (çocuk dilinde) Kedi.

→ ***pisi balığı, pisi pisi, pisi pisi otu, pisi pisine***

pisi balığı *is. zool.* Kemikli balıklardan, uzunluğu 40 cm kadar olan, sırtı pürtüklü, esmer renkli, yassı bir tür balık *(Limanda limanda).*

pisik, -ği *is. hlk.* Kedi.

pisin *is.* Yüzme havuzu: *"Sadece kıyıdaki lüks klüpte bir pisin vardı."* -Ç. Altan.

pisi pisi *is.* **1.** (çocuk dilinde) Kedi. **2.** *ünl.* Kedileri çağırmak için kullanılır.

pisi pisine *zf.* Boş yere, boşuna: *Pisi pisine bu kadar masraftan çıktık. "Bırak vursun, temizlesin, ne hâli varsa görsün. Ya pisi pisine geberip gitseydin."* -H. Taner.

pisi pisi otu *is. bot.* Buğdaygillerden, tarla ve yol kenarlarında kendi kendine biten bir tür arpa; fazla kılçıklı olduğundan hayvan yemi bile olmaya elverişli değildir *(Hordeum murinum).*

piskopos *is. Yun. episkopos* Katoliklerde, bir bölgenin din işlerine başkanlık eden, papazlığın en yüksek aşamasında olan din görevlisi.

→ ***piskoposhane***

piskoposhane *is. (piskoposha:ne) Yun. + Far. hâne* Piskoposluk.

piskoposluk, -ğu *is.* **1.** Piskoposun yönettiği bölge. **2.** Piskoposun oturduğu bina. **3.** Piskoposun görevi.

pis lâkırdı *is.* Ayıp sayılan veya hakaret olarak kabul edilen, yakışık almayan söz.

pisleme *is.* Pislemek işi.

pislemek *(-i)* **1.** Büyük veya küçük abdestini etmek, kirletmek: *Kedi halıya pislemiş.* **2.** Pisletmek.

pislenme *is.* Pislenmek işi.

pislenmek *(nsz)* Pis olmak, pisliğe bulaşmak.

pisletme *is.* Pisletmek işi.

pisletmek *(-i)* **1.** Pis duruma getirmek, kirletmek: *Çocuk üstünü başını pisletecek. "Ortalığı pisletmekten başka bir işe yaramayan kediler..."* -R. N. Güntekin. **2.** *mec.* Kötü bir duruma sokmak: *Dikkat et, bu işi de pisletme.*

pislik, -ği *is.* **1.** Kir: *Çocuğun yüzü gözü pislik içinde kaldı.* **2.** Dışkı, necaset: *Şu kedi pisliğini temizlesinler.* **3.** Pis olanın durumu: *Şu mutfağın pisliğine bakın.* **4.** *mec.* Kötü, zararlı davranış veya iş: *Onun pisliklerinin cezasını çekiyoruz. "Bu emel bizi elimizden tutarak yükseltiyor, muhitin pisliğinden uzak tutuyordu."* -H. C. Yalçın. **5.** *mec.* Kötü durum. **(bir yeri) pislik götürmek** o yer, çok pis olmak. **pislik parmağından (veya paçalarından) akmak** çok kirli olmak.

pislik böceği *is. bot.* Bok böceği.

pislikçil *is.* Dışkısal.

pis pis *zf.* Hoşa gitmeyecek yolda. **pis pis düşünmek** derin ve üzüntülü düşünceye dalmak. **pis pis gülmek** başkalarını kız-

dıracak. sinirlendirecek biçimde gülmek.

pis söz 1. *bk.* pis lâkırdı. 2. *is.* Ayıp sayılan söz.

pis su *is.* Ayak yolu, banyo, mutfak gibi yerlerden gelen kirlenmiş, suların karışımı, lâğım suyu.

pis su borusu *is.* İçinde, ayak yolundan gelen pis su ve pisliklerin aktığı boru.

pis su tesisatı *is.* Pis suları yapıdan dışarı taşıyan boru ağı.

pist (I) *ünl.* Kediyi kovmak için kullanılır.

pist (II) *is. Fr. piste* 1. Gösteri yapmak, dans etmek vb.için düzenlenmiş, genellikle yuvarlak yer: *"Biz bunu bütün hüneri inceliği ile oynamağa başlayınca pistte ancak dört çift kalmıştı."* -R. H. Karay. 2. Bir hava alanında uçakların kalkıp inmesine, park yerlerine gidip gelmesine yarayan özel olarak hazırlanmış şerit. 3. *sp.* Yarışlar ve koşular için özel olarak düzenlenmiş yer, yarışlık.

piston *is. Fr. piston* 1. Bazı araçlarda, motorlarda bir silindir içinde düzenli hareket eden daha küçük çaplı silindir, itenek: *Şırınga pistonu sıvıyı önce çeker sonra dışarıya verir.* 2. *mec.* Kayıran kimse, arka, iltimas. 3. *s.* Pistona benzeyen, piston görevi yapan: *Piston vida.*

pistonlu *s.* 1. Pistonu olan. 2. *mec.* Arkalı, iltimaslı: *"Bu merdiven, pistonlu bir memuriyet olabilir, zengin bir evlilik olabilir."* -H. Taner.

pisuvar *is. Fr. pissoir* Su dökme yeri.

pişdar *is. Far. piş-dār esk.* Öncü, önde giden kimse: *"Pişdarlarımız son dağların üstünden İzmir'e bakıyor."* -F. R. Atay.

pişeğen *s.* Kolay pişen: *Pişeğen fasulye. Pişeğen nohut.*

pişek, -ği *s. hlk.* Pişeğen.

Pişekâr *öz. is. (pi:şekâ:r) Far. pişe* "iş, meslek" + *-kār* "yapan, eden" Orta oyununda kavuklu ile karşılıklı konuşarak oyunu açan kimse.

pişi *is. hlk.* Mayalı hamurdan yapılan, yağda kızartılarak pişirilen bir tür yiyecek: *"Şebit ekmekleri ve pişiler som altın gibi değerli: sarılmış düzülmüş, yol azığı diye ayrılmıştı."* -N. Araz.

pişik, -ği *is.* Apış yeri, koltuk altı gibi tenin birbirine sürtünen yerlerinde terin yakmasıyla oluşan kızartı: *"Yoluyor mu ne yapıyor, bilmiyorum, pişik suratlı olmuş."* -M. Ş. Esendal.

pişim *is.* 1. Pişmek işi veya biçimi. 2. *s.* Pişirim.

pişirgeç, -ci *is.* Ocakta börek pişirmeye yarayan alet.

pişirici *s.* 1. Pişirmeyi sağlayan. 2. *is.* Fırınlarda ekmek pişirme işini yapan kimse.

pişiriliş *is.* Pişirilmek işi veya biçimi.

pişirilme *is.* Pişirilmek işi.

pişirilmek *(nsz)* Pişirmek işine konu olmak.

pişirim *s.* Bir kez pişirmeye yetecek ölçüde olan, pişim: *Bir pişirim pirinç.*

pişirimlik, -ği *is.* Pişirim.

pişiriş *is.* Pişirmek işi veya biçimi.

pişirme *is.* Pişirmek işi.

pişirmek *(-i)* 1. Bir besin maddesini gerektiği kadar ısıda tutarak yenebilecek bir duruma getirmek: *Yemek pişirmek. "Kahvesini de pekâlâ kendi pişirebilecekken eşinin önüne getirmesini bekler."* -H. Taner. 2. Isı etkisiyle belirli bir kullanıma elverişli duruma getirmek: *Tuğla pişirmek. Çömlek pişirmek.* 3. *mec.* Çalışarak öğrenmek. 4. *mec.* Olgunlaştırmak, yoluna koymak: *"Feleğin nice çevir ve mihneti, nice aldanışlar, nice hayal ve ümit kırılışları beni pişirmeye kâfi gelmedi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. 5. *mec.* Bunaltacak kadar ısıtmak, yakmak: *Bu ceket beni pişirdi.* **pişirip kotarmak** bir işi sonuçlandırmak, tamamlamak.

pişirtme *is.* Pişirtmek işi.

pişirtmek *(-i, -e)* Pişirmek işini yaptırmak: *"Ben olsam kuru fasulye pişirtirdim."* -O. Kemal.

pişkin *s.* 1. Gereğince pişmiş: *Pişkin ekmek.* 2. Çabuk pişen, pişeğen, pişek: *Pişkin nohut.* 3. *mec.* Saygısızca davranarak işini yürüten: *"Hiç ıstırabını hoşmayan bir pek pişkin hırsız hâli buldum."* -S. F. Abasıyanık. 4. Girgin: *"Vasıf'ı hem arka-*

daş canlısı bir insan, hem de gayet pişkin bir politikacı olarak tanıyordum." -Y. K. Karaosmanoğlu. **5.** Tecrübesi olan, herhangi bir şeye alışmış olan, olgun: *"Anadolu'da yedi yaşında çocuk, yetmiş yaşında İstanbul'lu gibi pişkin, tutumlu ve olgundur."* -F. R. Atay. *"Onların çoğu şimdi, yaşını başını almış, akıllı uslu, pişkin adamlardır."* -R. N. Güntekin.

pişkince *s.* **1.** Biraz pişkin. **2.** *mec.* Pişkine yakışır (biçimde).

pişkinlik, -ği *is.* Pişkin olma durumu veya pişkince davranış: *"Eteklerini toplayıp kemençecinin yanına çömelirken hâlinde bir ihtiyar kadın pişkinliği vardı."* -R. N. Güntekin. *"Genç olmasına karşın belli bir pişkinliği, yırtılmışlığı, rutini vardı."* -H. Taner. **pişkinliğe vurmak** kötü bir davranışa veya söze aldırmamak.

pişman *s. Far. peşîmân* Yaptığı bir işin veya davranışın olumsuz sonucunu görerek üzülen, nadim. **pişman etmek** pişman olmasını sağlamak. **pişman olmak** yaptığı bir işin yanlış veya uygunsuz sonuç verdiğini anlamak: *"Aceleciliğinden ötürü pişman oldu ama verdiği sözden geri dönmek huyu yoktu."* -N. Cumalı.

pişmaniye *is. (pişma:niye) Far. peşîmân + Ar. -iyye* Telleri ince ince ayrılabilen bir tür helva.

pişmaniyeci *is.* Pişmaniye yapan veya satan kimse.

pişmanlık, -ğı *is.* Pişman olma durumu, nedamet: *"Son pişmanlık fayda vermez."* -Atasözü. *"Bir çırpıda anlatılması güç özlemler, pişmanlıklar içindeydi."* -N. Cumalı. **pişmanlık duymak** (veya **getirmek**) pişman olmak: *"Buraya kalkıp geldiğinden dolayı pişmanlık duyuyordu."* -E. E. Talu. *"Gerçekte, hükûmet görevine girmiş olduğuma pek çok pişmanlık getirdim."* -S. Birsel.

pişme *is.* Pişmek işi.

pişmek *(nsz)* **1.** Ateşte, fırında, kaynar suda veya yağda ısı etkisiyle yenilebilir duruma gelmek: *Kebap pişti. Börek pişiyor. "Gülşen kalfa bize yarım yamalak bir şeyler pişirir."* -R. N. Güntekin. **2.** Isıtma sonucu belirli bir kullanıma uygun duruma gelmek: *Tuğla, çanak çömlek özel ocaklarda pişer.* **3.** (meyve için) Olgun duruma gelmek: *"...yere düşenlerin beraberce yenmesine önce ses çıkarmadılar, fakat yemişler pişip tatlılaşınca iş değişti."* -R. H. Karay. **4.** Pişik oluşmak: *Çocuğun apış arası pişmiş.* **5.** *mec.* Bir konuyu iyice öğrenmek: *"Şef, gayretli bir adamdı.Pişmeye muhtaç olan parçaları durmadan tekrar ettiriyor..."* -R. N. Güntekin. **6.** *mec.* İşe alışıp beceri ve ustalık kazanmak, zorlukları göğüslemek: *"Bizim mayamız, vatan kanıyla yoğrulmuş, biz de babalarımız gibi, kanda yetişmiş ve pişmiş bir nesiliz."* -P. Safa. *"Ama ticarette küçükten pişmek lâzım."* -S. F. Abasıyanık. **7.** *mec.* (iş) Konuşulup hazırlanmak. **8.** *mec.* Bunalacak kadar sıcaklık duymak. **pişmiş armut gibi (birinin) eline düşmek** *bk.* olmuş armut gibi birinin eline düşmek. **pişmiş aşa (soğuk) su katmak** yoluna girmiş olan bir işi bozmak: *"Biz olanca gücümüzle batılılaşmaya çalışırken senin bu düşüncelerin pişmiş aşa soğuk su katıyor."* -H. E. Adıvar. **pişmiş kelle gibi sırıtmak** dişlerini göstererek yersiz ve aptalca gülmek. **pişmiş tavuğun başına gelmemek** Her türlü zarara, kötülüğe, felâkete uğramak, çok sıkıntı çekmek: *"Büyük kalabalığa varana kadar sanat eserinin başına gelenler pişmiş tavuğun başına bile gelmemiştir."* -B. R. Eyuboğlu.

pişpirik, -ği *is.* Bir çeşit iskambil oyunu: *"Rüyasında pişpirik oynar."* -S. F. Abasıyanık.

pişpirikçi *is.* Pişpirik oynayan kimse.

pişt *is.* Söylenen sözün onaylanmadığını ifade eden bir hareket: *...sağ gözünün kapağını pişt diye aşağıya çekti.*

pişti *is.* Bir çeşit iskambil oyunu, pastra.

piştov *is. İt. pistole, Fr. pistole, Alm. Pistol, Pistole < Çekçe* Bir tür tabanca: *"İbiş yıldırım gibi asılır piştovuna, hızla döner."* -T. Buğra.

piti piti *zf.* (adım için) Zorlukla, yavaş yavaş: *"Başını biteviye sağa sola titreterek*

küçücük adımlarla, piti piti uzaklaştı." -H. Taner.

piton *is. Fr. python < Yun. zool.* Boagillerden, Afrika ve Asya'da yaşayan, zehirsiz, çok güçlü büyük yılan *(Python).*

pitoresk *s. Fr. pittoresque* Durumu ve görünüşü resim konusu olmaya değer (görünüş): *"Şam, yabancılar için pek pitoresk olabilir."* -R. H. Karay.

piyade *is. (piya:de) Far. piyāde ask.* **1.** Yaya savaşan askerlerin oluşturduğu sınıf: *Genellikle piyadeler savaşta en önde giderler.* **2.** *ask.* Bu sınıftan olan asker: *"Sınıfımda piyade birincisi olarak çıktım."* -Ö. Seyfettin. **3.** Piyon. **4.** Bir çift kürekle yönetilen bir tür hafif kayık. **5.** *s. esk.* Yaya.

piyale *is. (piya:le) Far. piyāle esk.* Şarap bardağı, içki kadehi: *"Ateş doludur tutma, yanarsın / Karşındaki şu gülgûn piyale."* -A. Haşim.

piyan *is. tıp* Mantara benzeyen kabarcıklarla ortaya çıkan, ciltte yaralar yapan, bulaşıcı sıcak bölge hastalığı.

piyango *is. (piya'ngo) İt. bianco* **1.** Düzenleyenlerce bastırılmış numaralı kâğıtları satın alanlar içinden, kazananların kur'a ile tespit edildiği talih oyunu: *Milli piyango.* **2.** *mec.* Beklenmedik olay veya durum. **piyango çekmek** talih oyunu için hazırlanmış kâğıtlardan birini bulunduğu yerden almak. **piyango vurmak** veya **çıkmak 1)** piyangoda ikramiye kazanmak; **2)** beklenmedik bir yerden büyük kazanç sağlamak.

piyangocu *is.* Piyango satılan yer veya piyango satan kimse: *"Fatoş... piyangocu dükkânında çalışırdı."* -S. F. Abasıyanık.

piyangoculuk, -ğu *is.* Piyango satma veya düzenleme işi.

piyangolu *s.* Şanslı, talihli kimse: *"Esma, bu havalide sıtma çekmeyen tek tük piyangolulardan biridir."* -R. N. Güntekin.

piyanist *is. Fr. pianiste* İyi piyano çalan kimse.

piyano *is. (piya'no) İt. piano müz.* **1.** Klâvyeli, telli, değişik tuşlara basılarak çalınan ağır ve büyük çalgı: *"Her evden ut veya piyano, muhakkak bir saz sesi duyulur."* -R. H. Karay. **2.** *zf. müz.* Yavaş, sesleri hafifleterek.

→ ***piyano menteşe***

piyanocu *is.* Piyanoyu akort eden veya onaran kimse.

piyanoculuk, -ğu *is.* Piyangocunun işi.

piyano menteşe *is.* Boy menteşe.

piyasa *is. (piya'sa) İt. piazza* **1.** Satıcıların mal satmak için bir araya geldiği yer, pazar: *"Şimdi de pazar, piyasa yerlerinde, mahalle dolaylarında tanır, sayarlar."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bir yol üzerinde gidip gelerek gezinme: *"Bu kart hatunun hâlâ piyasa yeri araması beni çıldırtıyor."* -H. E. Adıvar. *"Kahvenin önünden dört beş kere daha geçer, akşam piyasasını yapardım."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Alış veriş fiyatı, geçerli fiyat: *Bugün piyasa yükseldi. "Sonbaharda, yakında açılacak tütün piyasasının haberleriyle ümitlenir, tasalanır, yüzleri bir gün gülerse beş gün kederli kalırdı."* -N. Cumalı. **4.** *ekon.* Arz ve talebin karşılaştığı alan. **5.** Ortalık: *"Bunlardan bir kısmı bugün piyasada alaturka çalgıcılığın en ileri gelenlerindendir."* -O. C. Kaygılı. **piyasa etmek** dolaşmak: *"Evin beyi çocuklarının mürebbiyesi ile buralarda baş başa piyasa ediyordu."* -A. Gündüz. *"Akşamları böyle kapı önünde piyasa eder."* -R. N. Güntekin. **piyasaya düşmek 1)** çok bulunur olmak; **2)** (kadın için) kötü kadın olmak.

→ ***piyasa ekonomisi***

piyasacı *is.* Piyasa yapan kimse.

piyasa ekonomisi *is. ekon.* Üretimin bir plâna göre değil, isteğe göre yapıldığı, fiyatının arz ve talebe göre belirlendiği ekonomi.

piyata *is. (piya'ta) İt. piatto* **1.** Yassı ve büyük yemek tabağı. **2.** *s.* Yassı.

→ ***piyata eğe, piyata tabağı***

piyata eğe *is.* Yassı eğe.

piyata tabağı *is. İt. piatto* Düz ve büyük yemek tabağı: *"Bu ipek gibi et, genelde bademli pilâvla birlikte gelirdi sofraya piyata tabağında."* -N. Araz.

piyaz *is. Far. piyāz* "soğan" **1.** Haş-

lanmış kuru fasulyenin üzerine ince doğranmış, tuzla ovulmuş soğan ve maydanoz katıldıktan sonra zeytinyağı, sirke dökülerek yapılan fasulye salatası. **2.** Kebap, ızgara köfte, balık gibi susuz yemeklerin yanına katılan, ince doğranmış ve tuzla öldürülmüş maydanozlu soğan. **3.** *argo* Bir çıkar sağlamak düşüncesiyle söylenen övücü söz: *Benim bu piyazlara karnım tok.*

piyazcı *is.* **1.** Piyaz yapıp satan kimse. **2.** *s. argo* Yüze gülücü, içten olmayan davranışlarda bulunan.

piyazcılık, -ğı *is.* Piyazcının işi.

piyazlama *is.* Piyazlamak işi.

piyazlamak *(-i)* **1.** Eti pişirmeden birkaç saat önce soğan ve karabiber, tarçın gibi baharatla ovup bir süre bırakmak. **2.** *argo* Bir çıkar sağlamak amacıyla birini aşırı övmek: *"Sen memleketin en iyi aktörüsün. Seni piyazlıyorum sanma!"* -S. F. Abasıyanık. *"Bu pazar, teğmen köşkte yemekte idi. Beni önce bir güzel piyazladı."* -H. Taner.

piyes *is. Fr. pièce* Oynanmak için yazılmış eser, tiyatro eseri veya oyunu, oyun: *"Geceleri tiyatroların önünde saatlerce bekleyerek ucuz yerlere yerleşirdik, sevdiğimiz piyesleri seyrederdik."* -Y. K. Beyatlı.

piyon *is. Fr. pion* **1.** Satrançta oyun başında ön sıraya dizilen, bulundukları sıra üzerinde ilk hamlede ister iki, ister bir hane gidebilen sekiz küçük taş, piyade. **2.** *mec.* Bir çıkar sağlamak için yararlanılan, istenildiği gibi kolayca kullanılabilen kimse.

piyore *is. Fr. pyorrhée tıp* Diş eti iltihabı.

pizolit *is. Fr. pisolithe jeol.* Kalsiyum karbonat birleşimli, nohut büyüklüğünde, yuvarlağımsı kalsit tanecikleri veya bunların bağlanmasıyla taş durumuna geçen kireç taşı.

pizza *is. İt. pizza* Üzerine konulmak üzere, genellikle domates, zeytin, peynir, mantar, ançuez, çeşitli et ve sebze türleri karışımıyla hazırlanıp fırında pişirilen pide.

pizzacı *is.* Pizza yapan veya satan kimse.

pizzacılık, -ğı *is.* Pizzacının yaptığı iş.

pizzicato *is. (pitsika'to) İt. müz.* (yaylı çalgılarda) Tellerin parmak çekişleriyle seslendirilmesi.

plâçka *is. (plâç'ka) Arn.* Çapul, vurgun.

plâçkacı *is.* Çapulcu.

plâj *is. Fr. plage* **1.** Deniz banyosu için düzenlenmiş genellikle kumluk alan, kumsal: *"Plajlarda sesin, mavi suların içine gömülmek, çam altlarında uyku çekmek dururken nereye gideceğiz?"* -S. F. Abasıyanık. **2.** Kumla.

plâjiyoklâz *is. Fr. plagioclase jeol.* Dilinimleri birbirine göre eğik bir durumda kalsiyum ve sodyum içeren feldspat.

plâk, -ğı *is. Fr. plaque* **1.** Metal yaprak, plâka. **2.** Sesleri kaydetmek ve kaydedilen sesleri yeniden pikap veya gramofonda dinlemek amacıyla hazırlanan plâstik daire biçiminde yaprak: *"Tanburi Cemil Bey çalıyor eski plâkta."* -Y. K. Beyatlı. *"O, çocuğu eğlendirmek için çok oynak ve gürültülü bir plâk koymuştu."* -H. E. Adıvar. **plâk bozulmak** *argo* can sıkmak, bıkkınlık verecek biçimde konuşmak, dırdır etmek.

plâka *(pla'ka) İt. placca* **1.** Metal yaprak. **2.** *is.* Plâk. **3.** Kamyon, otomobil gibi kara taşıtlarına takılan numara levhası.

plâkacı *is.* Plâka yapıp satan kimse.

plâkacılık, -ğı *is.* Plâka yapmak veya satmak işi.

plâkalı *s.* Üzerinde plâka bulunan.

plâkasız *s.* Plâkası olmayan.

plâkasız otomobil *is.* Trafiğe tescili yapılmamış, kaydedilmemiş araç.

plâkçı *is.* Plâk hazırlayan, yapan veya satan kimse.

plâkçılık, -ğı *is.* Plâkçının işi veya mesleği.

plâket *is. Fr. plaquette* Metalden, türlü biçimlerde yapılan, küçük, alçak kabartma levha.

plân *is. Fr. plan* **1.** Bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzen: *"Turist akınını karşılamak için şim-*

diden bir plân yapmışlar." -H. Taner. **2.** Bir şehrin, bir yapının, bir makinenin çeşitli bölümlerini gösteren çizim: *"O tarihte aramızda kasaba plânını yapmaya gelmiş bir iki mühendis ve mimar bulunuyordu."* -R. N. Güntekin. *"Oraya kendi plânlarıyla bir bina, bir dam, bir çit, bir de ahır yaptıracaktı."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *sin.* Çekim. **4.** *mec.* Düşünce, niyet, maksat, tasavvur: *Bu yaz için hiçbir plânımız yok. "Aşağıda kaynaşan kalabalığa bakarak plânını zihninden geçirdi."* -Ö. Seyfettin. **...ikinci plâna düşmek** bir kimsenin veya topluluğun gözünde eski önemini, değerini yitirmek: *Yanlış tutumu yüzünden ikinci plâna düştü.* **plân kurmak 1)** bir amacı gerçekleştirecek şeyleri düşünmek, tasarlamak: *"Yukarıdaki hizmetçisini karşısına almış, plân kuruyordu."* -E. E. Talu. **2)** *mec.* bir düzen hazırlamak. **plânda tutmak** bir işe veya kimseye ... kadar önem vermek: *Derslerini birinci plânda tutuyor.*

plâncı *is.* Plân hazırlayan veya yapan kimse.

plâncılık, -ğı *is.* Plâncının işi veya mesleği.

plânçete *is. (plançe'te) Fr. planchette* Harita çıkarmaya yarayan bir alet.

plânerit *is. Fr. planérite min.* Hidratlı doğal alüminyum fosfat.

plânet *is. Fr. planète* Gezegen.

plânetaryum *is. Fr. planétarium < Lât.* Gök evi, yıldız evi, yıldızlık.

plânkton *is. Fr. plancton, Alm. Plankton < Yun. bot.* Sularda bulunan, ancak mikroskopla görülebilen yaratıklar topluluğu.

plânlama *is.* **1.** Plânlamak işi. **2.** Hükümet tarafından ulaşılacak amaçları belirleyen, bazı kesimlerdeki artış ölçüsünü tespit eden ve uygulanması gerekli çareleri önceden gösteren ekonomik, sosyal programın belli süreler için hazırlanması işi.

plânlamacı *is.* Plânlama işlerinde çalışan, plânlama yapan kimse.

plânlamacılık, -ğı *is.* Plânlamacının işi veya mesleği.

plânlamak *(-i)* Yapılacak bir işi belli plâna göre düzenlemek.

plânlanış *is.* Plânlanmak işi veya biçimi.

plânlanma *is.* Plânlanmak işi.

plânlanmak *(nsz)* Plânlamak işi yapılmak.

plânlı *s.* **1.** Belirli bir plâna göre yapılan, yürütülen, düzenlenen: *Plânlı hareket. Plânlı kalkınma. "Okulla anlaşıp genç atletizm takımını plânlı şekilde hazırlamaya bakmalı."* -H. Taner. **2.** Önceden belirlenerek yapılan, ölçülü, hesaplı.

*→ **plânlı büyüme, plânlı ekonomi***

plânlı büyüme *is. ekon.* Plânlı bir gelişmeyle mal ve hizmetlerin gittikçe bollaşması.

plânlı ekonomi *is. ekon.* Toplumun ihtiyaçlarının karşılanması ve gelişmesi amacını güden ekonomi. **piyasa ekonomisi** karşıtı.

plânör *is. Fr. planeur* Hava akımlarından yararlanarak uçan, uçağa benzer motorsuz hava taşıtı.

plânörcü *is.* Plânör kullanan kimse.

plânörcülük, -ğü *is.* Plânörcünün işi.

plânsız *s.* **1.** Belirli bir plânı olmayan. **2.** *mec.* Önceden düşünülmeyen, ölçüsüz, hesapsız.

*→ **plânsız programsız***

plânsız programsız *s.* ve *zf.* Düzensiz, belli bir yönteme bağlı kalmaksızın: *"Bu sefer plânsız programsız hareket edelim."* -R. N. Güntekin.

plântasyon *is. Fr. plantation* Sanayide kullanılan bazı bitkilerin (kahve, kakao, kauçuk gibi) geniş ölçüde yetiştirildiği işletme.

plânya *is. (pla'nya) İt. plania* Ağaç rendelemekte kullanılan uzun marangoz rendesi.

plânyacı *is.* Plânya ile iş gören usta, plânya ustası.

plânyalama *is.* Plânyalamak işi veya durumu.

plânyalamak *(-i)* Ağacı plânya tezgâhında rendelemek.

plâse *is. Fr. placé* **1.** At yarışlarındaki müşterek bahislerde, sekiz atın katıldığı

yarışlarda ilk üç, dört atın katıldığı yarışlarda ise ilk iki dereceyi kazanacak atın bilinmesi biçiminde oynanan oyun. **2.** *sp.* Futbolda kavis verilerek yapılan yumuşak vuruş. **plâse etmek** kavisli ve yumuşak vuruş yapmak.

plâseleme *is.* Plâselemek işi.

plâselemek *(-i)* Topu kavisli vuruşla ileri göndermek.

plâsenta *is. Fr. placenta anat.* Etene, son, meşime.

plâsman *is. Fr. placement ekon.* Yatırım.

plâster *is. İng. plaster* Yara üzerine yapıştırılan, genellikle ilâçlı özel bant.

plâstik, -ği *s. Fr. plastique* **1.** Biçim verilmeye elverişli olan. **2.** *is.* Organik ve sentetik olarak yapılan madde. **3.** Bu maddeden yapılan.

→ ***plâstik ameliyat, plâstik boru, plâstik cam, plâstik cerrahî, plâstik sanatlar, plâstik tutkal***

plâstik ameliyat *is.* Vücudun gereken yerlerini düzgünleştirmek veya güzelleştirmek için yapılan ameliyat.

plâstik boru *is.* Plâstikten yapılan boru.

plâstik cam *is.* Testere ile kesilebilen, rendelenebilen, esnek, cam görünüşünde saydam malzeme.

plâstik cerrahî *is.* Vücut ve yüz bozukluklarını gidermek amacıyla yapılan operasyon, plâstik ameliyat.

plâstikçi *is.* Plâstik işi yapan kimse.

plâstikçilik, -ği *is.* Plâstikçinin işi veya mesleği.

plâstik sanatlar *ç. is.* Heykel, seramik gibi üç boyutlu olan sanatlar.

plâstik tutkal *is.* Mobilyacılıkta kullanılan ağaç yapıştırıcı.

plâstomer plâstik, -ği *is.* Isıtıldığında yumuşayan ve biçimlendirilebilen plâstik türü.

plâstron *is. Fr. plastron* **1.** Erkek giyiminde, gömleğin göğüs tarafının üzerine takılan parça: *"Yakası canfesten gri bir redingot giyiyordu ve kocaman bir plâstron boyun bağının ortasında nohut tanesi büyüklüğünde bir incisi vardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Üzerinde, uzun bir redingot, boynunda da kara bir plâstron boyun bağı vardı."* -M. Ş. Esendal. **2.** Kılıç oyunu oynarken kullanılan meşin göğüslük.

plâterina *is. (plateri'na) Yun.* Gümüş balığı.

plâtform *is. Fr. plate-forme* **1.** Yüksekçe yer. **2.** *jeol.* Büyük çaplı tabakaların çarpılması ve bunun sonucunda oluşan hafif eğimlerle nitelenen jeolojik yapı tipi. **3.** *mec.* Bir siyaset programında, dayanılan düşünce veya düşüncelerin tümü.

plâtika *is. zool.* Kemikli balıklardan, 15-25 cm uzunluğunda, sırtı zeytuni bir tatlı su balığı *(Acerina cernua).*

plâtin *is. Fr. platine* Atom numarası 78, atom ağırlığı 195,23 olan, 21,4 yoğunluğunda, 1755 C° de eriyen, kolay işlenen, çok dayanıklı, değerli bir element. Kısaltması Pt.

plâto *is. Fr. plateau coğr.* **1.** Yayla. **2.** *sin.* Dekorun kurulduğu yer.

Plâtoncu *is.* ve *s.* Plâtonculuk yanlısı.

Plâtonculuk, -ğu *öz. is. (Platon'un adından) fel.* Plâton'un kurduğu, sonradan kendisine bağlı öğrencilerin geliştirdiği, duyu dünyasından ve zihin ürünlerinden farklı, kavranabilir bir gerçekliğin varlığını kabul eden öğreti.

plâtonik, -ği *s. Fr. platonique* Gerçekte var olmayan, düşte kalan, hep öyle kalması istenilen (sevgi ve ilgiyi belirtmek için kullanılır): *"Ona duyduğu ilgi olsa olsa plâtonik bir ilgi olacaktı."* -H. Taner. *"Bir cana sığdırmışız dünyayı bütün / Aşkımızı sorarsanız, plâtonik."* -F. Halıcı.

Plâtonizm *is.* Plâtonculuk.

play-back *is. bk.* pleybek.

plâza *is.* Toplum için ayrılmış geniş alan: *Plâza iş hanı.*

plâzma *is. Fr. plasma* **1.** *biy.* Kanda alyuvarlarla akyuvarların içinde bulunduğu sıvı. **2.** *fiz.* Elektrik yükü yansız olan gaz moleküllerinden, pozitif iyonlardan ve negatif elektronlardan oluşan akışkan.

plâzma kimyası *is.* Plâzmayı kimyasal

açıdan inceleyen bilim dalı.

plâzmalaştırma *is.* Plâzmalaştırmak işi.

plâzmalaştırmak *(-i)* Bir gazı plâzmaya gönüştürmek.

plebisit *is. Fr. plébiscite huk.* **1.** Devletler hukukunda bir ulusun hangi devlete bağlanacağıyla ilgili oylama. **2.** Bir kimse veya bir sorun için halkın olumlu veya olumsuz kanısının belirmesi amacıyla yapılan oylama.

pleistosen *is. Fr. pléistocène jeol. bk.* buzul dönemi.

plevra *is. (ple'vra) İt. pleura, Fr. plèvre anat.* Göğüs boşluğunun iç yüzünü ve akciğerleri saran zar, göğüs zarı.

pleybek *is. (ple'ybek) İng. play-back sin.* ve *TV* Önceden kaydedilmiş bir şarkı çalınırken, seslendirmeye uygun olarak çeşitli mimik ve hareketlerin yapılması. **pleybek yapmak** pleybek işini gerçekleştirmek.

pli *is. Fr. pli* **1.** Kumaş, kâğıt vb.de bir bölümün öbürünün üzerine gelmesiyle oluşan kıvrım: *"Gayet ince pliler kulâhın tepesinde birleşiyordu."* -B. R. Eyuboğlu. **2.** *s.* Bu biçimde kıvrımı olan: *Pli etek.*

plili *s.* Plisi olan.

plisiz *s.* Plisi olmayan.

pliyosen *is. Fr. pliocène jeol.* Üçüncü çağın en son dönemi.

plonjon *is. Fr. plongeon sp.* Topu yakalamak amacıyla savunmadaki bir oyuncunun yatay olarak sıçraması: *"Plonjon yapar, gol kurtarır, bu arada yaralanır, bayginlık geçirir."* -H. Taner.

plüralist *s. Fr. pluraliste sos.* **1.** Çoğulcu. **2.** *is.* ve *s. fel.* Çokçu.

plüralizm *is. Fr. pluralisme sos.* **1.** Çoğulculuk. **2.** *fel.* Çokçuluk.

plütokrasi *is. Fr. ploutocratie < Yun.* Zenginler iktidarı, zenginlerin yönetimi.

Plüton *öz. is. (plü'ton) Yun. astr.* Güneş sisteminde Neptün'den daha uzakta olan, 1930 yılında bulunmuş olan küçük bir gezegen.

plütonyum *is. Fr. plutonium (Plüton gezegeninin adından) kim.* Atom numarası 94 olan, neptünyumdan elde edilen radyoaktif bir element. Kısaltması Pu.

plüviyometre *is. Fr. pluviomètre bk.* yağışölçer.

Pm *kim.* Prometyum'un kısaltması.

Po *kim.* Polonyum'un kısaltması.

poca *is. bk.* boca.

podösüet *is. Fr. peau de Suède "İsveç derisi"* **1.** Yumuşak, yüzü ince havlı bir tür deri, süet: *"Potinlerim, altı rugan, üstü podösüet, yandan düğmeli olacak."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *s.* Bu deriden yapılmış olan: *Podösüet ayakkabı. "Ayakkabıları podösüet, altları kalın kırmızı lâstikliydi."* -S. F. Abasıyanık.

podyum *is. (po'dyum) Fr. podium* Genellikle atletizm yarışmalarında derece alan atletlerin veya giysileri sergilemek için mankenlerin çıktıkları merdivenli, yüksekçe yer.

pof *is.* Yere düşen kaba ve yumuşakça bir şeyin veya havası boşalan bir nesnenin çıkardığı sesi anlatır: *Yastık pof diye yere düştü. Balon pof diye söndü.*

pofurdama *is.* Pofurdamak işi.

pofurdamak *(nsz)* Can sıkıntısı sebebiyle sesli nefes vermek: *Burada oturduğu sürece pofurdadı durdu.*

pofurdatma *is.* Pofurdatmak işi.

pofurdatmak *(-i)* Pofurdamasına sebep olmak.

pofur pofur *zf* **1.** Sürekli, düzenli olarak çıkan pof sesini anlatır. **2.** Bol ve sürekli çıkan dumanı belirtir.

pog *s.* (bıyık için) Gür ve uzun.

pogrom *is.* Katliam, soykırım: *Yahudileri hedef alan pogromlar.*

poğaça *is. (poğa'ça) İt. focaccia* İçine peynir, kıyma vb. konarak hazırlanan bir tür tuzlu çörek: *"İstersen öğleyin sana taze poğaça alır gelirim."* -S. F. Abasıyanık.

poğaçacı *is.* Poğaça yapan veya satan kimse.

poğaçacılık, -ğı *is.* Poğaçacının işi veya mesleği.

pohpoh *is.* Pohpohlama işi: *Bazı insanlar pohpohtan hoşlanır.*

pohpohçu *s.* ve *is.* Pohpohlamaktan hoşlanan (kimse).

pohpohlama *is.* Pohpohlamak işi.

pohpohlamak *(-i)* Birini, yüzüne karşı gereğinden çok övmek, koltuklamak; pehpehlemek: *Onu öyle pohpohlamayın, sonra böbürlenmeye başlar. "Yaparsın, edersin diye adamı pohpohladılar, borca soktular."* -R. N. Güntekin.

pohpohlanma *is.* Pohpohlanmak işi.

pohpohlanmak *(nsz)* Pohpohlamak işi yapılmak veya pohpohlamak işine konu olmak: *"Hayatta sanatçı da korunuyor, destekleniyor, pohpohlanıyor."* -H. Taner.

poker *is. Fr. poker* < *İng.* Bir tür kâğıt oyunu. **poker çevirmek** poker oynamak: *"Kış geceleri arkadaşlar arasında bir el poker çevirmek de keyiftir."* -P. Safa.

pokerci *is.* ve *s.* Poker oynayan kimse: *"Pokercileri evlerine bırakıp boş dönen taksiyi durdurdu."* -A. Gündüz.

pokercilik, -ği *is.* Poker oynama veya oynatma işi.

polargı *is. fiz.* Polarıcı.

polarıcı *is. fiz.* Işığı polarmaya yarayan alet.

polarılma *is.* Polarılmak işi veya durumu.

polarılmak *(nsz) fiz.* Polarma olayına uğramak: *Polarılmış ışık.*

polarimetre *is. (polarime'tre) Fr. polarimètre fiz.* Polarölçer.

polarimetri *is. Fr. polarimétrie fiz.* Polarma sisteminde etkin maddelerden geçerken oluşan dönmenin ölçülmesi.

polariskop, -bu *is. Fr. polariscope fiz.* Bir ışığın doğal veya polarılmış olup olmadığını belirlemeye yarayan alet.

polarite *is. Fr. polarité fiz.* Bir elektrik üretecinin kutuplarını birbirinden ayırt etmeyi sağlayan nitelik.

polarizasyon *is. Fr. polarisation fiz.* **1.** Kutuplanma. **2.** *fiz.* Polarma.

polarma *is. fiz.* **1.** Doğrudan doğruya kendi kaynağından çıkan bir ışığın, yansıdıktan veya kırıldıktan sonra gösterdiği özelliklerin tümü. **2.** *fiz.* Kimyasal tepkimeler dolayısıyla bir pildeki gerilimin düşmesi.

→ ***polarma düzlemi***

polarma düzlemi *is. fiz.* Polarılmış ışıkta, ışık titreşimlerinin doğrultusunu belirleyen düzlem.

polarmak *(-i) Fr. ve İng. polar + T. fiz.* Polarma olayına uğratmak.

polaroit, -di *is. Fr. polaroid fiz.* **1.** Geçirdiği ışığı polaran saydam yaprak. **2.** *fiz.* Çekim ve baskı işlemlerini çok çabuk ve otomatik olarak yapan fotoğraf makinesi.

polarölçer *is. fiz.* Bir ışığın polarma oranını ölçmeye yarayan alet.

polemik, -ği *is. Fr. polémique* Siyasî, bilimsel, edebî konularda sert tartışma: *"Kavgalarım, edebiyat polemiğinin en canlı örnekleriydi o zaman."* -Y. Z. Ortaç. **polemiğe girmek** (veya **girişmek**) siyasî, bilimsel veya edebî konularda sert tartışmalar yapmak: *"Polemiğe girdiği genç kuşak yazarların soluksuzluğunu yoksulluk yılları ürünü olmalarına bağlamıştı."* -H. Taner. *"Delegasyonumuz aleyhine çalakalem bir polemiğe girişmiş bulunuyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

polemikçi *is.* Polemik yapan kimse: *"Bir polemikçi, bir savaşın insanı değildi."* -H. Taner.

polemikçilik, -ği *is.* Polemikçinin işi.

poli *Yun. polys* "çok fazla" Bazı kelimelerin birleşiminde girerek "çok fazla" anlamı veren ön ek: *Poliasit. Polifoni.*

poliandri *is. Fr. polyandrie sos.* Çok kocalılık.

poliasit, -di *is. Fr. polyacide kim.* Birleşiminde birçok asit fonksiyonu bulunan madde.

poliçe *is. (poli'çe) İt. polizza* **1.** Belirli bir sürenin sonunda belirli bir parayı kendi adına veya bir başkasının emrine ödemesi için alacaklının borçluya yazdığı bildiri. **2.** Sigorta senedi. **poliçe çekmek** bir müşteriye ödeme yapması için bildiride bulunmak.

polietilen *is. Fr. polyéthylène kim.* Etilenin çeşitli yöntemlerle polimerleştirilmesinden elde edilen, dayanıklı, parlak, birçok kimyasal madde etki-

siyle bozulmayan saydam katı.

polifoni *is. Fr. polyphonie müz.* Çok seslilik.

polifonik, -ği *s. Fr. polyphonique müz.* **1.** Çok seslilikle ilgili, çok sesliliğe ilişkin. **2.** *mec.* Çok yönlü: *"...sosyal sorunları da insan sorunları ışığında ele alan çok polifonik bir yaklaşımı vardı."* -H. Taner.

poligam *is.* ve *s. Fr. polygame* Çok eşli.

poligami *s. Fr. polygamie* Çok eşlilik.

poligon *is. Fr. polygone* **1.** Ateşli silâhlarla atış yapılan yer, ateş yeri, atış yeri. **2.** *mat.* Çokgen.

polijini *is. Fr. polygynie sos.* Çok karılılık.

poliklinik, -ği *is. Fr. policlinique* Çeşitli hastalıkların bakıldığı klinik.

polimer *s. Fr. polymère kim.* Tekrarlanan yapısal kümelerin oluşturduğu yüksek molekül ağırlıklı (birleşikler).

polimeri *is. Fr. polymérie kim.* Polimerlik.

polimerleşme *is. kim.* Polimerleşmek işi veya durumu.

*→ **polimerleşme derecesi***

polimerleşme derecesi *is.* Bir plâstiğin makromolekülünü hazırlamak için gerekli olan molekül sayısı.

polimerleşmek *(nsz)* Benzer veya farklı birçok küçük molekül "polimer" denilen büyük moleküller biçiminde birleşmek.

polimerleştirme *is.* Polimerleştirmek işi.

polimerleştirmek *(-i) kim.* Bir maddeyi polimer durumuna dönüştürmek.

polimerlik, -ği *is. kim.* Biri, diğerinin polimeri olan iki molekül arasındaki bağıntı.

polip *is. Fr. polype zool.* **1.** Selenterelerden, toplu veya tek başına yaşayabilen basit yapılı hayvan. **2.** *tıp* Mukoza ile kaplı boşluklar içinde gelişen, yumuşak, telsel, genellikle saplı bir armut biçiminde ur.

polis *is. Fr. police* **1.** Şehirde kamu düzenini, huzur ve güvenliği sağlayan kuruluş, kolluk, zabıta. **2.** Bu kuruluşta yer alan görevli, kollukçu: *"Bana evvel, işi anlamak için polis karakoluna gitmemi tavsiye etti."* -R. N. Güntekin. *"İki gün sonra, polisler eve giderek annesini götürdüler."* -H. E. Adıvar.

*→ **polis arabası, polis evi, polis hafiyesi, polis noktası***

polisaj *is. Fr. polissage* **1.** Dokunmuş kumaşlardaki tarak izlerini yok etmek için bu kumaşları bir bıçaktan geçirme işlemi. **2.** Parlaklık verme.

polis arabası *is.* Polislerin görev sırasında kullandığı araba.

polis evi *is.* Polis hizmetinde bulunanların dinlenme ve barınma amacıyla kullandığı bina.

polis hafiyesi *is.* Suç sayılan bir işi veya bu işi yapanı ortaya çıkarmakla görevli kimse, detektif.

polisiye *s. Fr. policier* Konusu polisin ilgilendiği alanlarda olan: *Polisiye film. Polisiye roman.*

*→ **polisiye film, polisiye roman***

polisiye film *is.* Polis mesleğini ön plânda tutan film.

polisiye roman *is.* Polisiye olayları işleyen macera romanı.

polislik, -ği *is.* **1.** Polis olma durumu. **2.** Polisin görevi.

polis noktası *is.* Polis görev yeri.

politeist *s. Fr. polythéiste* Çok tanrıcı.

politeizm *is. Fr. polythéisme* Çok tanrıcılık.

politik, -ği *s. Fr. politique* Politika ile ilgili, siyasi, siyasal: *Politik sorunlar. "Politik partilerin tekelci görüşlerinin etkisinden daha kolay sıyrılıyor."* -H. Taner.

politika *is. (politi'ka) İt. politica* **1.** Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı, siyaset, siyasa: *"Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı maliye politikasının sosyal amacıdır."* -Anayasa. **2.** Yöntem: *Fiyat politikası. "Bir mirasyedi politikasıyla, birikmiş altını, el sürülmedik kaynaklarını har vurup harman savurdular."* -N. Cumalı. **3.** *mec.* Bir hedefe varmak için

karşısındakilerin duygularını okşamak, zayıf noktalarından veya aralarındaki uyuşmazlıklardan yararlanmak gibi yollarla işini yürütme: *"Bana karşı kullandığı tehdit ve şantaj politikası güverte halkınca malûmdu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **politika gütmek** politika izlemek. **politika yapmak** politika yoluyla bir işi çözümlemek istemek.

politikacı *is.* **1.** Politika ile uğraşan kimse, siyasetçi: *"Meşrutiyetten sonra en meşhur politikacılar bunlardan yetişmiştir."* -Ö. Seyfettin. *"Kimse onun evvelce bir memur mu, bir asker mi, bir politikacı mı, bir tacir mi olduğunu bilmez."* -A. Ş. Hisar. **2.** *s. mec.* Karşısındakinin duygularını okşayarak çıkar sağlayan (kimse), siyasetçi.

politikacılık, -ğı *is.* Politika ile uğraşma işi veya tutkusu: *"Mutlaka, Mustafa Kemal o esnada bunları düşünmüş ve kendisindeki büyük devlet adamı şuuru politikacılık ihtiraslarına galebe çalmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

poliüretan *is. Fr. polyuréthanne* Yoğunluğu çok düşük cam, vernik, kauçuk veya köpük görünüşündeki lâstiğe benzeyen madde.

polka *is. (po'lka) Leh. Polka* **1.** Bir çeşit Polonya dansı. **2.** Bu dansın müziği.

polo *is. (po'lo) İng. polo* < *Tibetçe* Çevgen.

Polonez *öz. is. Fr. polonaise* **1.** Polonyalı. **2.** *müz.* (küçük harfle) Bir çeşit dans. **3.** Bu dansın müziği: *Chopin'in polonezleri.*

Polonyalı *öz. is.* ve *s. (polo'nyalı)* Polonya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

polonyum *is. Fr. polonium (Marie Curie'nin doğduğu ülke olan Polonya adından) kim.* Atom numarası 84, atom ağırlığı 210 olan, ilk radyoaktif element. Kısaltması Po.

polyester *is.* ve *s. İng. polyester* Tahta üzerine sürüldüğünde koruyucu, parlak bir katman oluşturan poliasidin doymamış alkollere veya glikollere etkimesiyle elde edilen kimyasal madde.

Pomak *öz. is.* Rumeli'de Bulgarca konuşan bir Türk ve Müslüman topluluğu.

Pomakça *öz. is. (poma'kça)* Pomak dili.

pomat, -dı *is. Fr. pommade* Genellikle saça sürülen yağlı ve kokulu merhem.

pomel menteşe *is.* Yaprakları, milleri düz yaprak menteşelerden daha kalın ve mil yatakları palamut, mermi, yumurta ve silindir biçimlerinde olan menteşe.

pompa *is. (po'mpa) İt. pompa* **1.** Hava veya herhangi bir akışkanı bir yerden başka bir yere aktarmaya (basmaya) yarayan makine. **2.** Bir kapta boşluk oluşturmak için, o kaptaki havayı emmeye yarayan alet.

pompaj *is. Fr. pompage* Pompalama.

pompalama *is.* Pompalamak işi.

pompalamak *(-i)* **1.** Pompa ile şişirmek veya tulumba ile suyu çekmek veya vermek: *"Takım kaptanı Tulum Hayri, topu iki dizinin arasına almış habire pompalıyordu."* -R. Ilgaz. **2.** *mec.* Kızıştırmak, şiddetlendirmek, körüklemek.

pompalanma *is.* Pompalanmak işi.

pompalanmak *(nsz)* Pompalamak işi yapılmak: *"Sanki kafam fazla pompalanmış bir lüks lâmbası idi."* -R. H. Karay.

pompalı *s.* Pompası olan.

→ ***pompalı silâh, pompalı tüfek***

pompalı silâh *is.* Pompası olan, içindeki mermiyi mekanik olarak veya basınçlı hava yardımıyla fırlatan silâh.

pompalı tüfek, -ği *is.* Havanın sıkıştırılması ve basıncının artmasıyla patlayıcı madde atan silâh.

ponje *is. Fr. pongé, pongée, İng. pongee* < *Çince* Düz, ince ve sık dokunmuş bir tür ipekli.

→ ***ponje patis***

ponje patis *is.* Ponje gibi parlak ve ince patis.

ponksiyon *is. Fr. ponction tıp* Vücudun herhangi bir boşluğunda bulunan bir sıvıyı akıtmak veya çekmek için, içi boydan boya açık bir iğneyi batırma işi.

ponpon *is. Fr. pompon* **1.** Yuvarlak püskül. **2.** Pudra sürmek için kullanılan yumuşak, tüylü tuvalet gereci.

ponton *is. Fr. ponton, İng. pontoon den.* **1.** Batmış gemileri askıya almak işinde kullanılan büyük duba. **2.** Tombaz.

ponza *is. (po'nza) İt. pomice* Bazı yüzeylerin temizlenmesinde, mermerlerin parlatılmasında, ovma işlerinde kullanılan, çok gözenekli, çok hafif kaya, sünger taşı, ponza taşı.

→ ***ponza taşı***

ponzalama *is.* Ponzalamak işi.

ponzalamak *(-i)* Ponza ile silmek, ovmak, temizlemek.

ponzalanma *is.* Ponzalanmak işi.

ponzalanmak *(nsz)* Ponzalamak işi yapılmak.

ponza taşı *is. bk.* ponza.

pop *s. İng. pop* Halkın arasında yaşayan motiflere, ögelere yer veren, onlardan yararlanan (kültür) "halka ait" kelimesinden kısaltma.

→ ***pop müzik***

popçu *is.* Pop müziği ile uğraşan, ilgilenen ve bunu seven kimse.

popçuluk, -ğu *is.* Popçunun işi.

poplin *is. Fr. popeline, İng. poplin* **1.** Pamuk, keten veya ipekten sık dokunmuş ince bir tür kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış olan: *Poplin gömlek. "Dekolte, sade poplinden bir ev elbisesi giymişti."* -P. Safa.

pop müzik, -ği *is.* İngiliz ve Amerikalıların başlattıkları, hareketli, ritmli, yerel motiflerden yararlanılarak yapılan müzik.

popo *is. tkz.* Kaba et, kıç.

popülarite *Fr. popularité* Halk tarafından sevilme, tutulma. **popülarite kazanmak** halk tarafından sevilmek, tutulmak: *"Bir halk çocuğu olarak popülarite kazanmış, önce elinizde, sonra partinizde basamakları çıkmış, parlâmentoya girmişsiniz."* -H. Taner.

popüler *s. Fr. populaire* **1.** Halkın zevkine uygun, halk tarafından tutulan. **2.** Herkesin tanıdığı: *"Her şeyden önce, pala bıyıkları ile meşhur kırk, kırk iki yaşlarında popüler bir yazar."* -H. Taner.

popülerlik, -ği *is.* Popüler olma durumu: *"Onun erişilmez popülerliğinin sebeplerini şimdi tekrarlayacak değilim."* -H. Taner.

popülizm *is. Fr. populisme* Halkçılık.

porfir *is. Fr. porphyre jeol.* Feldspat gibi büyük minerallerden veya çok ince tanelerden oluşan iç kaya, kayaç.

porfirit *is. Fr. porphyrite jeol.* Andazit birleşiminde bir çeşit püskürük taş.

porno *is.* Pornografik sözünün kısaltılmışı.

pornografi *is. Fr. pornographie < Yun.* Açık saçık yayın veya resim; edebe aykırı kitap veya rçsim.

pornografik, -ği *is.* ve *s. Fr. pornographique* Pornografi ile ilgili olan: *"Danimarka'da pornografik kitap ve resimlerin yayınlanması yasağı kalktı."* -F. R. Atay.

porselen *is. Fr. porcelaine < İt. porcellana* **1.** Kaolinden yapılma, beyaz, sert ve yarı saydam çömlek hamuru. **2.** *s.* Bu hamurdan yapılmış (çanak, çömlek): *Porselen tabak. Porselen fincan. "Maroken bir koltuğa uzanmış, beyaz porselenden bir pipoyu içiyordu."* -Ö. Seyfettin.

porselenci *is.* Porselen yapan veya satan kimse.

porselencilik, -ği *is.* Porselen yapmak veya satmak işi.

porsiyon *is. Fr. portion* Herhangi bir yemekten bir kimseye verilen belirli miktar: *"Babaya bir tek daha! Bir porsiyon da uskumru yap!"* -S. F. Abasıyanık. *"Sosisin ekmeği ve hardalı o kadar boldur ki, bir porsiyonla iki kişi bile doyar."* -S. Birsel.

porsuk (I) *is. zool.* Sansargillerden, su kıyılarında kazdıkları deliklerde yaşayan, ot ve etle beslenen, pis kokulu, memeli bir hayvan *(Meles).*

porsuk (II) *s.* Porsumuş, pörsümüş.

porsuk ağacı *is. bot.* Porsukgillerden, yaprakları iğne biçiminde, kışın yapraklarını dökmeyen bir orman ve süs ağacı

(Taxus baccata).

porsukgiller *ç. is. bot.* Açık tohumlulardan, örneği porsuk ağacı olan bir familya.

porsuma *is.* Porsumak işi veya durumu.

porsumak *(nsz)* Pörsümek.

portakal *is. Fr. Portugal "Portekiz" bot.* **1.** Turunçgillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen bir ağaç *(Citrus aurantium).* **2.** Bu ağacın kırmızıya çalan sarı, toparlak veya söbe, kabuğu güzel kokulu meyvesi.

→ ***portakal bahçesi, portakal rengi, portakal suyu***

portakal bahçesi *is.* Portakal yetiştirilen yer.

portakallık, -ğı *is.* Portakal bahçesi: *"Bahçemizin cadde tarafındaki parçasında, alçak bir parmaklığın koruduğu küçük bir portakallık vardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

portakal rengi *is.* **1.** Portakalın kabuğunun rengi. **2.** *s.* Bu renkte olan.

portakal suyu *is.* Portakal sıkılarak elde edilen su.

portatif *s. Fr. portatif* **1.** Kolay taşınabilen, katlanarak taşınabilir duruma getirilebilen, seyyar: *"Bir köşede portatif bir çadır karyolası, bir küçük masa vardı."* -S. F. Abasıyanık. *"Karaköse'ye orta bir boy bavul, bir de yatağını, portatif karyolasını yerleştirdiği hurçla gelmişti."* -N. Cumalı. **2.** Sökülüp başka yerde kurulma imkânı bulunan: *Portatif ev.*

portbagaj *is. Fr. porte-bagages* Otomobil, bisiklet gibi taşıtlarda eşya konacak yer, yük yeri, bagaj.

portbebe *is. Fr. porte bébé* Bebekleri kucakta, elde ve sırtta taşımak için kullanılan çanta.

porte *is. Fr. portée* **1.** Bir işin genişlik, önem derecesi, etki alanı. **2.** Bir iş için gereken para tutarı. **3.** *müz.* Notaların, üzerinde veya arasında yazıldığı beş paralel çizgi. **4.** Değer, önem.

Portekizce *öz. is. (po'rtekizce)* Hint-Avrupa dillerinden, Portekiz'de, Brezilya'da ve Portekiz uygarlığını benimsemiş ülkelerde kullanılan dil.

Portekizli *öz. is.* ve *s. (po'rtekizli)* Portekiz halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

portföy *is. Fr. portefeuille* **1.** Para cüzdanı: *"Elindeki portföyü yazıhanenin üzerine atar."* -Ö. Seyfettin. **2.** *ekon.* Banka, simsar veya bir aracı kuruluşun kendi elinde tuttuğu, istediği gibi tasarruf ettiği menkul değerler toplamı.

portmanto *is. Fr. portemanteau* Palto, şapka gibi şeyleri asmak için yapılmış, raflı, bazıları aynalı askı yeri: *"İlk işi kapının arkasındaki portmantoda asılı duran paltosunu kapıp sırtına geçirmek oldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Antrede duran portmantonun aynasına göz attı."* -R. H. Karay.

portmone *is. Fr. porte- monnaie* Bozuk para cüzdanı.

porto *(po'rto) Portekiz'de Porto şehrinin adından)* Portekiz'de yapılan ünlü bir şarap.

portör *is. Fr. porteur* Taşıyıcı; dağıtıcı.

portörlük, -ğü *is.* **1.** Portör olma durumu. **2.** Taşıyıcının işi veya mesleği.

portre *is. Fr. portrait* **1.** Bir kimsenin yağlı boya, fotoğraf vb.bir yolla yapılmış resmi: *"Biri ötekinin portresini yapıyor, biri kitap okuyor ve öteki notlar alıyor."* -P. Safa. **2.** *ed.* Bir kimsenin, bir şeyin sözlü veya yazılı tasviri: *"Milliyet'in eski pazar eklerinde on beş hafta boyu portreler yazmıştım."* -H. Taner.

portreci *is.* Portre ressamı.

portrecilik, -ği *is.* Portrecinin işi.

pos *s.* (bıyık için) Gür ve uzun.

→ ***pos bıyık, pos bıyıklı***

posa *is. (po'sa)* **1.** Suyu alınmış her tür yiyecek maddesinin artığı. **2.** Tortu, çökelti. **3.** Ezilmiş pancarın soğuk suda birkaç kez sıkılmasından sonra geriye kalan ve suda erimeyen artık. **(bir şeyin) posasını çıkarmak** **1)** bir kişi veya şeyi sonuna kadar sömürmek: *"Onlar öyledir, adamın posasını çıkarırlar, dedi."* -R. H. Karay. **2)** birini çok dövmek.

posalanma *is.* Posalanmak işi.

posalanmak *(nsz)* Tortu durumuna gelmek, tortulanmak.

posalı *s.* Posası olan.

posasız *s.* Posası olmayan.

pos bıyık, -ğı *s.* Uzun ve gür bıyık: *"Pos bıyıklarını çekiştirerek düşündükten sonra kafasına vurur."* -R. N. Güntekin.

pos bıyıklı *s.* Pos bıyığı olan: *"O, pos bıyıklı, bahçıvan kılıklı birinin başını tıraş ediyordu."* -M. Yesari.

post *is. Far. pūst* **1.** Tüylü hayvan derisi: *Kaplan postu. Geyik postu.* **2.** *mec.* ve *esk.* Tarikatlarda şeyhlik makamı: *Hacı Bektaş postu.* **3.** *mec.* Makam: *Post kavgası. Post peşinde koşmak. "Tecrübeli bir arkadaşım ilk postuma gitmek üzere yola çıkarken bana demişti ki..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4.** Bazı deyimlerde "can" anlamında kullanılır. **post elden gitmek 1)** öldürülmek; **2)** bulunduğu yüksek makamdan ayrılmak zorunda kalmak. **post vermek** canını vermek, ölmek: *"Az değildir varmadan senin gibi yurduna / Post verenler yabanın hayduduna, kurduna."* -F. N. Çamlıbel. **postu deldirmek** *argo* **1)** kurşunla vurulmak; **2)** ölmek: *Sen o zamana kadar postu çoktan deldirmiş, kuyruğu titretmiş olursun.* **postu kurtarmak** öldürülmek tehlikesini atlatmak: *"Binlerce kişiden ancak birkaç kişi postunu kurtarabildi."* -F. R. Atay. **postu sermek** gittiği yerde, saygısızca ve sorumsuzca uzun bir süre kalmak: *"Sabiha Hanımı eğlendirmek bahanesiyle konağa postu sermiş."* -H. E. Adıvar. *"Millet sabah ezanında stadyumun önüne postu sermiş."* -B. R. Eyuboğlu. **postundan olmak** bulunduğu makamı yitirmek: *"Bizim Balkanlı arkadaşlar ise, böyle bir hadise neticesinde postundan olmak gibi fena bir akıbete uğrayacaklarından korkuyorlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***post kavgası, postnişin***

posta *is. (po'sta) İt. posta* **1.** Bir yere gelen veya bir yerden gönderilen mektup ve emanetlerin tümü: *Posta çantası. İstanbul'a postası. Sabah postası. "Eşyalarımı ilk posta ile bir denk yapıp İstanbul'a gönderdim."* -Ö. Seyfettin. **2.** Bu emanetleri toplayan ve dağıtan kuruluş ve bu kuruluşun bulunduğu yer: *Posta müdürlüğü. Mektupları postaya götürmek. "Yazısı silinmiş, kâğıdı sarı / Mektubunu geri getirdi / Dünya postaları."* -A. N. Asya. **3.** Genellikle posta götüren taşıt: *Posta vapuru. Posta treni. Posta arabası.* **4.** Takım, kol: *Sağa sola postalar çıkarıldı. İşçi postaları nöbetleşe çalışırlar.* **5.** *ask.* Hizmet nöbetinde bulunan er: *Posta, şu zarfı komutana götür.* **6.** Kez, defa, sefer: *Bu araba bütün eşyayı dört postada taşır.* **7.** *esk.* Vapur, tren, uçak gibi taşıtlarla yapılan yolculuk: *Karadeniz postası. Avrupa postası.* **8.** 24 saatlik çalışma gününün, çalışma bölümlerinden her biri, vardiya. **9.** Bir sanayi veya ticaret işletmesinde aynı süre içinde çalışanların tümü. **10.** *tar.* Tatar. **posta etmek 1)** görevliler, birini resmî bir daireye götürmek; **2)** birini, gönlü olmasa da bir kimseye teslim edip bir yere göndermek. **posta koymak (veya atmak)** *tkz.* birini korkutmak, gözdağı vermek: *"Daha dün Kel Mahmut'u yıkayıp yağlayan yavşak bugün kalkmış ona posta koyuyor."* -R. Ilgaz. *"Değil kömür pazarında, bütün bir çarşıda herkese postasını koymuştu."* -O. Kemal. **posta yapmak** bir yere gidip gelmek, sefer yapmak: *Araba şehre günde üç posta yapar.* **postaya atmak** (veya **vermek**) (mektup, gazete, paket vb. için) gideceği yere ulaşması için posta kuruluşuna vermek, postalamak: *"Kitapçının parasını postaya vermediniz mi? diye sordu."* -M. Ş. Esendal. *"Evet. Dilekçeyi de şimdi verdim postaya."* -T. Buğra. **postayı kesmek 1)** ilgiyi kesmek; **2)** bir şeyi yapmaktan vazgeçmek: *Ben postayı kestim, artık toplantılara gitmeyeceğim.*

→ ***postahane, posta kartı, posta kutusu, posta posta, posta pulu, posta treni***

postacı *is.* Mektup, gazete, havale, paket gibi maddeleri, gönderilen yere götüren posta idaresi görevlisi: *"Parlak yıllarında, postacı, her gün kadınlardan bir çanta dolusu mektup taşırdı ona."* -N. Cumalı.

postacılık, -ğı *is.* **1.** Posta işletme işi. **2.** Postacının görevi.

postahane *is. (postaha:ne) İt. posta + Far. ḫāne* Posta ile gönderilen maddelerin kabul edildiği, postaya verilmiş maddelerin ayrım ve dağıtımının yapıldığı kamu hizmeti yapısı.

posta kartı *is.* Sert ve dayanıklı kâğıttan yapılan, bir tarafı haberleşme için ve diğer tarafının yarısı alıcının adresi, pul veya postalama işaretleri için ayrılmış bulunan, zarfsız postalanarak kullanılan bir haberleşme malzemesi.

posta kutusu *is.* Postahanelerde veya halkın kolayca ulaşabileceği yerlerde bulunan mektup, kart gibi haberleşme evrakının konulduğu özel kutu.

postal *is. Far. postgāl* **1.** Konçlu ve kaba potin: *"Ayaklarındaki postalların yarısı yok bir hâlde mart havasının sert soğuğunda aciz ve sefil titriyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Düşkün kadın.

postalama *is.* Postalamak işi.

postalamak *(-i)* **1.** Postaya vermek. **2.** *tkz.* Herhangi bir sebeple birini yanından uzaklaştırmak.

postalanma *is.* Postalanmak işi.

postalanmak *(nsz)* Postalamak işi yapılmak.

posta posta *zf.* Grup grup, ayrı ayrı, öbek öbek: *"Generalin otomobili, düğünçüleri posta posta evlerine dağıtıyor, salon gitgide seyreliyordu."* -R. N. Güntekin.

posta pulu *is.* Posta ile gönderilen şeylere yapıştırılan ve para karşılığında alınan pul.

posta treni *is.* Daha çok ticari mal veya posta ulaşımını sağlayan tren: *"Bu kara saplanmış posta trenindeki köşemi de bir lüks gibi görmek lâzımdır."* -R. N. Güntekin.

poster *is. İng. poster* Duvara asılmak üzere kullanılan büyük boy resim.

postiş *is. Fr. postiche* Kadınların genellikle başlarının arkasına taktıkları ek saç.

post it *is. İng. post it* Hatırlanmak üzere üstüne not yazılan, kendinden yapışkanı olan küçük pusula.

post kavgası *is.* İktidarı veya bir makamı ele geçirme çekişmesi.

postlu *s.* Postu olan.

postnişin *is. Far. pūst+nişīn esk.* Postta oturan, tekkenin şeyhi olan kimse: *"Babası ölünce, yüzüne çok yakışan güzel bir sakal bıraktı ve tekkenin postnişini oldu."* -Y. Z. Ortaç.

postrestant *is. Fr. poste restante* Alıcısı tarafından postahaneden alınmak üzere gönderilen mektup veya paket.

post-scriptum *is. (post-skriptum) Lât.* Mektup kâğıdının sonlarına doğru, boş bir yerine yazılan ek, hamiş.

postsuz *s.* Postu olmayan.

postulât *is. Lât. postulatum man.* ve *mat.* Konut (II), koyut.

poşet *is. Fr. pochette* Küçük torba: *Çay poşeti.*

poşetleme *is.* Poşetlemek işi veya durumu.

poşetlemek *(-i)* Poşet içine sokup paketlemek.

poşu *is.* Bir tür kenarları saçaklı ipek, pamuk, yün vb. den yapılmış baş örtüsü: *"Ege köylülerinin güneşe karşı başlarına sardıkları renkli iki poşu, bir dizi de deve çanı almıştı."* -N. Cumalı.

poşulu *s.* Poşusu olan: *"Kadınların hepsi poşuluydu, yalnız gözleri görünüyordu."* -T. Dursun K.

pot (I) *is.* **1.** Kötü dikiş sebebiyle kumaşta oluşan büzülme veya kıvrım: *"Ceketinin arkasındaki potlar, bugün mutlaka her zamandan çok ensesine binmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mec.* Yanlışlık, hata, gaf. **3.** Poker gibi iskambil oyunlarında oyuncuların tümünce ortaya sürülen eşit miktardaki para veya fiş. **(iş) pot gelmek** sonu iyi olmamak, ters gelmek: *"İşlerin doğru gitmeyen, pot gelen yerleri çok ise de, sorulunca söylenecek karşılıklar bulunmuştu."* -M. Ş. Esendal. **pot kırmak** yersiz ve karşısındakine dokunacak söz söylemek, gaf yapmak: *"Gri redingotlu efendi, bir pot kırdığını hemen anlamış olacak ki sözünü çevirdi."* -Y. K.

Karaosmanoğlu. **pot yapmak** (dikişte) kabarıklık veya büzülme olmak.

→ ***pot başı, pot yeri***

pot (II) *is. (Boot) Alm.* Irmakları geçmek için kullanılan sal.

pota (I) *is. (po'ta) Far. bōte* İçinde maden eritilen kap.

pota (II) *is. Fr. poteau sp.* Basketbolda düşey bir levhaya monte edilmiş yatay çember ile ağdan meydana gelen kale.

potalı *s.* Potası olan.

potalı atış *is. sp.* Basketbolda topu potaya çarpıtarak çembere sokma.

potansiyel *s. Fr. potentiel* **1.** Varlığı, gücü ortaya çıkmamış olan, gizil. **2.** *is. fiz.* Gizil güç.

→ ***potansiyel farkı, potansiyel suçlu***

potansiyel farkı *is. bk.* gerilim.

potansiyel suçlu *is.* ve *s. huk.* Suçlu olduğu varsayılan veya tahmin edilen kimse.

potas *is. Fr. potasse kim.* Potasyum hidratı, potasyum karbonatı gibi potasyum birleşiklerine verilen genel ad.

→ ***potas kostik***

potas kostik *is. bk.* potasyum hidroksit.

potasyum *is. (pota'syum) Fr. potassium kim.* Potasyum hidroksit içinde bulunan, atom numarası 19, atom ağırlığı 39,10 olan, 0,87 yoğunluğunda, 62,5 C° de eriyen, 15 C° de mum gibi yumuşak, soğukta sert ve kırılgan element. Kısaltması K.

→ ***potasyum hidroksit, potasyum klorür, potasyum nitrat, potasyum sülfat, potasyum sülfür***

potasyum hidroksit, -di *is. kim.* Ak kor derecede uçucu olan, 360°C de eriyen, suda ısı açığa çıkararak çözünen, beyaz bir katı madde (KOH).

potasyum klorür *is. kim.* Öbür potasyum birleşiklerinin çoğunun hazırlanmasında kullanılan, susuz durumda 768°C de eriyen, renksiz küpler biçiminde billûrlaşan madde (KCl).

potasyum nitrat *is. bk.* güherçile.

potasyum sülfat *is. kim.* Potasyum klorür üstüne sülfürik asidin etkisiyle elde edilen, tarımda gübre olarak kullanılan madde (K_2SO_4).

potasyum sülfür *is. kim.* Kükürtlü hidrojenin potasyum hidroksite etkimesiyle oluşan birleşik (KHS).

pot başı *is.* Irmakta potun yanaştığı kıyı yeri.

potin *is. Fr. bottine* Koncu ayak bileğini örtecek kadar uzun olan, bağcıklı veya yan tarafı lâstikli ayakkabı, fotin: *"Soyunmağa, hatta potinlerini çıkarmağa takatı yoktu."* -S. F. Abasıyanık. *"Sevim'in beyaz potinleri âdeta çamurlanmaya başlamıştı."* -R. N. Güntekin.

potkal *is. İt. boccale* Kaza veya başka bir olayı karadakilere bildirmek için gemilerden denize salınan, içinde mektup olan şişe.

potlaç, -cı *is. Fr. potlatch < İng. (Kuzey Amerika yerli dillerinden) sos.* Kızıl derililerin birbirlerine armağanlar verdikleri dinî bayram.

potlanma *is.* Potlanmak işi.

potlanmak *(nsz)* Pot yapmak, potu olmak, kıvrımı olmak.

potpuri *is. Fr. pot-pourri müz.* Sevilen müzik eserlerinden seçilmiş bölümlerin sıralanmasıyla oluşan müzik parçası: *"Rumen orkestrası Balkan ülkelerinin folklorundan bir potpuri çalıyordu."* -H. Taner.

potrel *is. bk.* putrel.

potuk, -ğu (I) *s.* Kırmalı ve geniş.

potuk (II) *is. hlk.* Deve yavrusu.

potur *s.* **1.** Kırmalı ve potlu. **2.** *is.* Arka tarafında kırmaları çok, bacakları dar bir tür pantolon: *"Ayağında lâcivert Karamürsel kumaşı bir potur vardı."* -S. F. Abasıyanık.

poturlu *s.* Potur giymiş olan: *"Kıran Bey, şimdi bacaklarına dolak sarmış, siyah poturlu, keçe külâhlı, göğsünde fişeklikler ve elinde mavzer, tığ gibi bir delikanlıydı."* -R. H. Karay.

pot yeri *is.* Bozuk veya kötü dikiş yüzünden elbisede oluşan kıvrım veya bü-

zülme yeri.

pound *is. İng. pound* Yüz peniden oluşan İngiliz para birimi.

poy *is. bot.* Tohumları kırmızı bibere benzeyen, 10-50 cm yükseklikte, karabiberle karıştırılarak pastırma çemeninde kullanılan bir bitki, çemen otu *(Trigonella joenumgraecum)*.

poyra *is. (po'yra) Yun.* Ortasında, parmakların sokulduğu çevresi delikli ağırşak.

poyraz *is. Yun. boreas* **1.** Kuzeydoğudan esen soğuk rüzgâr: *"Vapur, Kız kulesi açıklarından geçiyor, poyraz solumuzdan çarpıyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Kasaba, coğrafi vaziyeti yüzünden lodosu, poyrazı pek az tutan bir limanda kurulmuştur."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Kuzey yönü: *Bu oda poyraza karşı.*

poyrazlama *is.* Poyrazlamak işi.

poyrazlamak *(nsz)* (hava için) Poyraz esmeye başlamak: *Hava poyrazladı.*

poz *is. Fr. pose* **1.** (resim ve fotoğrafta) Duruş: *"Yastıkları hastaya vereceğim yan oturma pozuna göre dizdim."* -R. N. Güntekin. **2.** Fotoğrafta objektifin açık kaldığı süre. **3.** *mec.* Kurum, çalım. **poz vermek** resim yaptırmak veya fotoğraf çektirmek için durum almak: *"Tam çizerken bir arkadaşı geliyor, poz veren çocuğun ensesine bir küfür ve bir de şamar yapıştırıyor."* -B. R. Eyuboğlu.

pozisyon *is. Fr. position* **1.** Bir şeyin, bir kimsenin bir yerde bulunuş durumu, konum. **2.** *mec.* Bir kimsenin toplumsal durumu.

pozitif *s. Fr. positif* Olgulara, deneylere dayalı olarak bazı nitelikleri belli olan, olumlu, müspet.

→ ***pozitif bilim(ler)***, ***pozitif elektrik***, ***pozitif film***, ***pozitif görüntü***, ***pozitif hukuk***, ***pozitif kutup***, ***pozitif sayı***

pozitif bilim(ler) *is.* Deney sonuçlarına dayanan bilim(ler), müspet ilim(ler).

pozitif elektrik, -ği *is. fiz.* Cam çubuğunun bir kumaşa sürtünmesi sonucu oluşan, artı (+) işaretiyle gösterilen elektrik.

pozitif film *is. sin.* Film üzerine alınan siyah beyaz görüntülerin, renklerinin aslına uygun olarak oluşmasını sağlamak için kopya yapılan düşük duyarlıkta film, kopya film.

pozitif görüntü *is. sin.* Renkli ve siyah beyaz filmlerde doğadaki renklerin aslına uygun olarak belirlendiği görüntü.

pozitif hukuk *is. huk.* Belli imkân ve zamanda konulmuş kurallar birliği.

pozitif kutup, -tbu *fiz.* Elektrik yükü artı (+) olan kutup.

pozitiflik, -ği *is.* **1.** Pozitif olma durumu. **2.** *fiz.* Pozitif elektriklenme olayları gösteren bir cismin durumu.

pozitif sayı *is. mat.* Kendisinden önce artı (+) işareti bulunan sıfırdan büyük sayı.

pozitivist *is.* ve *s. Fr. pozitiviste fel.* Olgucu.

pozitivizm *is. Fr. positivisme fel.* Olguculuk.

poziton *is. bk.* pozitron.

pozitonyum *is. Fr. positonium bk.* pozitronyum.

pozitron *is. Fr. positron fiz.* Pozitif elektron.

pozitronyum *is. Fr. positronium fiz.* Negatif bir elektronla bir pozitrondan oluşan, hidrojen atomuna benzeyen kararsız yapı.

pozsuz *s.* **1.** Poz vermeksizin. **2.** *mec.* Kurumsuz, çalımsız: *"Türk sahnesinde pozsuz konuşmanın, Türkçeyi Türkçe konuşmanın temsilcileri karagözcülerimiz, ortaoyuncularımız, tulûatçılarımızdı."* -H. Taner.

pöç, -cü *is. hlk.* Kuyruksokumu kemiği.

pöçük, -ğü *is. hlk.* Kuyruk sokumu, kuyruk.

pöf *ünl.* İğrenme anlatır: *Pöf, ne pis koku!*

pörsük *s.* Gevşeyip sarkmış, yıpranmış: *"Beni yanımdaki pörsük, sarışın yüze bağlayan başka ortak hatıralar da var."* -H. E. Adıvar.

pörsüklük, -ğü *is.* Pörsük olma durumu.

pörsüme *is.* Pörsümek işi.

pörsümek *(nsz)* Gevşeyip sarkmak: *"Rutubetten gevşeyerek, pörsüyerek saçaklanmış, parmakla dokunulsa sökülecek hâle gelmişti."* -P. Safa.

pörtlek *s. hlk.* **1.** (göz için) Dışarıya doğru çıkık, patlak. **2.** *is.* Cıvık şeylerin çatlayan kabuktan, delikten dışarıya çıkmış durumu.

pörtleme *is.* Pörtlemek işi.

pörtlemek *(nsz)* **1.** (göz) Çeşitli sebeplerle açılmak, dışarıya doğru fırlamak. **2.** Meyve kabuğu yarılıp içi dışarıya doğru çıkmak.

pösteki *is. Far. pūsteh* Koyun veya keçi postu: *"Bir siyah koyun pöstekisinin üzerine diz çöktü."* -S. F. Abasıyanık. **(birine) pösteki saydırmak** içinden çıkılmaz bir iş yükleyip uğraştırmak. **(birinin) pöstekini sermek** döverek kımıldamayacak duruma getirmek, pestilini çıkarmak. **pöstekiyi kurtarmak** hoş olmayan bir durumdan kurtulmak: *"Aman, bir karı ki, görme... Maymun mu maymun, biçimsiz mi biçimsiz, pis mi pis... Ne yaparsın... Pöstekiyi kurtarmak lâzım."* -Ö. Seyfettin.

pötibör *is. Fr. petit-beur* Tereyağlı küçük bisküvi.

pötifur *is. Fr. petit-four* Kuru hamurdan hazırlanan veya arasına krema doldurulan küçük pasta.

pötikare *is. Fr. petit-carré* **1.** Küçük kareli kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış olan.

Pr *kim.* Praseodim'in kısaltması.

prafa *is. (pra'fa)* İskambil kâğıtlarıyla oynanan bir tür oyun.

pragmacı *s. (pra'gmacı) fel.* Pragmacılığı kendine öğreti olarak kabul eden, pragmatist.

pragmacılık, -ğı *is. fel.* Doğruluğu ve gerçekliği tek yanlı olarak yalnızca hareketlerin sonuçları ve başarıları ile değerlendiren öğreti, pragmatizm.

pragmatist *is. Fr. pragmatiste* Pragmacı.

pragmatizm *is. Fr. pragmatisme* Pragmacılık.

pranga *is. (pra'nga) İt. branca esk.* Ağır cezalıların ayaklarına takılan kalın zincir: *"Kafile, kelepçe, zincir ve pranga sesleri ile meydanı geçti."* -F. R. Atay. **prangaya vurmak** ayağına pranga bağlamak, zincire vurmak.

→ ***pranga cezası, pranga kaçağı, pranga mahkûmu***

pranga cezası *is.* Pranga ile cezalandırma.

pranga kaçağı *is.* Azılı haydut.

prangalı *s.* Prangaya vurulmuş: *"Bu iki katil ayaklarından bellerine kadar, bellerinden boyunlarına kadar iki kat prangalı idiler."* -Y. K. Beyatlı.

pranga mahkûmu *is.* Pranga cezası almış kimse.

prangasız *s.* Prangası olmayan.

praseodim *is. Fr. praséodyme kim.* Atom numarası 59, atom ağırlığı 140,92 olan, soluk sarı renkli bir element. Kısaltması Pr.

pratik, -ği *is.* ve *s. Fr. pratique* **1.** Teoriye dayanmayan, davranış ve uygulama ile ilgili olan, kılgılı, uygulamalı, tatbikî, amelî. **2.** Kolaylıkla uygulanabilir, kullanışlı: *"Çok görmüş halk adamlarına muhsus pratik bir zekâsı vardı."* -R. N. Güntekin. **3.** Bir şeyi yapma yöntemi veya biçimi, teamül. **4.** Bir sanat ve bilim dalının ilkelerinin, kurallarının uygulanışı, kılgı, uygulama, tatbik, ameliye.

pratika *is. (prati'ka) İt. pratica* Kıyı sağlık idaresine gemilere verilen giriş çıkış izni.

pratikleşme *is.* Pratikleşmek işi.

pratikleşmek *nsz* Pratik duruma gelmek.

pratiklik, -ği *is.* Pratik olma durumu.

pratikte *zf.* Günlük yaşayışta, uygulamada.

pratisyen *is. Fr. praticien* Mesleğini, sanatını pratik yoluyla öğrenip uygulayan kimse.

prefabrikasyon *is. Fr. préfabricaton* (ev, gemi vb. şeylerin) Önceden hazırlanmış bir plâna göre, bir bütün olarak birleştirilmesi yöntemi.

prefabrike *s. Fr. préfabriqué* Parçaları

önceden hazırlanıp, konulacağı yerde bir bütün oluşturan, kurma.

prefabrik konut *is.* Duvar, kapı, pencere ve diğer elemanları fabrikasyon olarak üretilen ve konutun yapılacağı beton plâtform üzerine monte edilen konut.

prehistorik *s. Fr. préhistorique* Tarih öncesine ilişkin veya bu dönemden kalma.

prehistorya *is. Lât. préhistoria* Tarih öncesi.

prekambriyen *is. Fr. précambrien jeol.* Kambriyen öncesi.

prelüt, -dü *is. Fr. prélude müz.* Ses veya çalgı ile ilgili bir kompozisyona girişi sağlayan yazılı veya doğaçtan olan müzik parçası.

prematüre *s. Fr. prématuré* Vaktinden önce, erken doğmuş (bebek).

prens *is. Fr. prince* **1.** Hükümdar ailesinden olan erkeklere verilen unvan. **2.** Bir prensliğin başında bulunan kimse. **3.** Bazı ülkelerde en yüksek soyluluk unvanı.

prenses *Fr. princesse* **1.** Hükümdar ailesinden olan kadın veya kızlara verilen unvan: *"Yengem, ağzındaki lokmayla beraber, prensesten hiç de iyi haberler almadığını geveliyor."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Hükümdar karısı.

prenseslik, -ği *is.* Prenses olma durumu ve prensesin görevi.

prensip, -bi *is. Fr. principe* İlke, umde: *"Talihimize küseriz, ama millî menfaat prensiplerinin bizim yüzümüzden kötülenmesini istemeyiz."* -F. R. Atay. *"Bunlar için esaslı bir prensip kararı alınmalıdır."* -M. Ş. Esendal.

prenslik, -ği *is.* **1.** Prens olma durumu veya prensin görevi. **2.** Bir prensin yönetiminde olan ülke.

preparat *is. Alm. Preparat* Müstahzar.

pres *is. Fr. presse* **1.** İşletme, onarma, düzletme gibi işlemlerin uygulanması için bir nesneyi, iki ağırlık arasında mekanik olarak sıkıştırmaya yarayan alet, mengene. **2.** Üzüm, elma, zeytin gibi meyva sebzeleri sıkarak suyunu, yağını çıkarmakta kullanılan alet veya araç, cendere. **pres yapmak** *sp.* bir takımın karşı kaleye doğru akını sırasında öteki takımın oyuncuları tarafından engellemeye geçmek, baskı yapmak.

presbit *s. Fr. presbyte < Yun. presbytes "ihtiyar"* Presbitliğe uğramış (göz veya kimse).

presbiteryen *s. Fr. presbytérien < İng. presbyterian* Prensbiteryenlikle ilgili.

presbiteryenlik, -ği *is.* Protestan mezhebinin demokratik kurallara göre kurulmuş bir kolu.

presbitlik, -ği *is.* Gözde uyum gücünün azalması yüzünden, yakındaki nesneleri net görememe durumu.

presçi *is.* Pres kullanan kimse.

presçilik, -ği *is.* Pres yapmak, satmak veya kullanmak işi.

prese *s. Fr. pressé* Sıkıştırılmış, sıkılmış olan.

presesyon *Fr. précession astr. bk.* devinme olayı.

presleme *is.* **1.** Presle sıkıştırma. **2.** Kumaşları basınç altında tutarak yapılan işlem.

preslemek *(-i)* Presle sıkıştırmak.

preslenme *is.* Preslenmek işi.

preslenmek *(nsz)* Preslemek işi yapılmak.

prestij *is. Fr. prestige* Saygınlık, itibar: *"Prestiji, otoritesi, sorumluluk duygusu...ile makama en layık memleket çocuklarının başında geliyordu."* -H. Taner. *"Prestijinizi kaybedersiniz diye mesajlar, mektuplar gönderiyorlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

presto *zf. (pre'sto) İt. müz.* **1.** Çabuk, çok çabuk bir tempo ile. **2.** *is.* Bu tempo ile çalınan müzik parçası.

prevantoryum *is. (prevanto'ryum) Fr. préventorium tıp* Vücutlarına verem mikrobu girmesine rağmen henüz hastalığa yakalanmamış zayıf kimselerin, vereme yakalanmasını önlemek amacıyla bakıldıkları sağlık kurumu.

prezantabl *is. Fr. présentable* Sunulabilir.

prezantasyon *is. İng. présentation*

Tanıtma, takdim etme.

prezante *s. Fr. présenter* "Tanıtmak, takdim etmek" anlamında **etmek** yardımcı fiili ile birlikte kullanılır. **prezante etmek** takdim etmek, sunmak: *"Şu prezante ettikleri Bay Ahmet Müslim, hiç Türk'e benzemiyor."* -A. Gündüz.

prezervatif *is. Fr. préservatif* Kaput.

prezidyum *is. Lât. praesidium* Bütün yetkilerini eski S.S.C.B anayasasına özgü bir tarzda kullanan örgüt.

prim *is. Fr. prime* **1.** (işverence) İş hacmiyle orantılı olarak ve iş yapanı isteklendirip, iş hacmini ve verimi artırmak veya sonuca daha kolay ve çabuk ulaşmak amacıyla verilen para: *"Kimi mutluluğu attığı golde, aldığı primde, kırdığı rekorda bulur."* -H. Taner. **2.** Sosyal Sigortalar yasasına bağlı olan işçilerin ve bunları çalıştıran işverenlerin Sosyal Sigortalar Kurumuna ödemek zorunda oldukları ücretin belli bir yüzdesiyle belirlenen paraya verilen ad. **3.** *ekon.* Pay senetlerinin asıl fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki artış.

primadonna *is. (primado'nna) İt. prima donna "birinci kadın" müz.* Operada başkadın rolünü oynayan oyuncu.

primat *is. Fr. primate zool.* Bütün maymun türlerini ve bazı bilginlerin sınıflamasına göre, insanları içine alan memeliler takımı, primatlar.

primatlar *ç. is. zool.* Maymunlar.

primitif *is.* ve *s. Fr. primitif* İlkel, iptidaî.

primitivizm *is. Fr. primitivisme* İlkelcilik.

printer *is. İng. printer* Bilgiyazar, yazıcı.

priz *is. Fr. prise* Elektrik akımı almak için fişin sokulduğu yuva: *"Hatta bir keresinde prizdeki ütüyü devirip handiyse evi bile yakıyordu."* -H. Taner.

prizma *is. (pri'zma) Yun. prisma mat.* **1.** Biçme. **2.** *fiz.* Işık ışınlarını saptıran ve ayrıştıran, saydam maddeden yapılmış üçgen prizma.

probabilizm *is. Fr. probabilisme fel.* Olasıcılık.

problem *is. Fr. problème mat.* **1.** Teoremler veya kurallar yardımıyla çözülmesi istenen soru: *Geometri problemi.* **2.** Mesele, sorun: *"Atatürk öldüğü zaman Türkiye'nin ufak tefek sıkıntılar dışında hiçbir büyük problemi yoktu."* -B. Felek. **3.** *s. mec.* Davranışları normal olmayan ve özel olarak eğitilmesi gereken: *Problem çocuk.*

problematik, -ği *is.* ve *s. Fr. problématique* Problemli, sorunlu.

problemli *s.* Meselesi, sorunu olan.

problemsiz *s.* Meselesi, sorunu olmayan.

prodüksiyon *is. Fr. production* Yapım: *"Böyle muazzam bir prodüksiyonun ne kadar astronomik finansmana dayandığını siz tahmin edin artık."* -H. Taner.

prodüktivite *is. Fr. productivité* Verilen emeğe ve yapılan masrafa oranla üretilen miktar ürün verme gücü, üretkenlik.

prodüktör *is. Fr. producteur sin.* ve *TV* **1.** Yapımcı. **2.** *tic.* Üretici.

prodüktörlük, -ğü *is.* Prodüktörün işi.

profesör *is. Fr. professeur* Üniversitede ve yüksek öğretim kuruluşlarında en üst derecede olan öğretim üyesi: *"Bu kırk yaşını geçmiş profesörleri ve ressamları kapıcı tanıyor."* -P. Safa.

profesörlük, -ğü *is.* Profesör olma durumu veya profesörün görevi.

profesyonel *s. Fr. professionnel* Bir işi kazanç sağlamak amacıyla yapan (kimse) meraklı, hevesli, **amatör, özengen** karşıtı: *"Gümrükte, profesyonel kaçakçı imişiz gibi, bavullarımızı didik didik aradılar."* -H. Taner. **(bir işin) profesyoneli olmak** bir işin, bir uğraşın bütün inceliklerini veya açıklarını kavramış olmak.

profesyonelleşme *is.* Profesyonelleşmek işi.

profesyonelleşmek *(nsz)* Profesyonel duruma gelmek.

profesyonellik, -ği *is.* Profesyonel olma durumu.

profil *is. Fr. profil* **1.** Yandan görünüş. **2.** İnsanın yüzünün yandan görünüşü: *"Ben*

Murat'ı paslı tunç profiline daldım." -A. Gündüz. *"Yalnız sakallı sert profilinin bir parçasını görebiliyoruz."* -F. R. Atay. **3.** *mat.* Yanay: *Profil doğrusu. Profil düzlemi.*

proforma fatura *is. tic.* Bir malın satın alınmasını sağlayabilmek amacıyla ödemenin önceden yapılması için kesilen fatura: *"Nalburlardan, inşaat malzemesi satan dükkânlardan, proforma faturalar alarak, başhekimden yüklü avanslar çekerdi."* -Ç. Altan.

program *is. Fr. programme* **1.** Belirli şartlar ve düzene göre yapılması öngörülen işlemlerin bütünü: *Ders programı. "Ne yapacaksa, yapmada kurar, hatta programını yanındakilere de söylerdi."* -Ö. Seyfettin. *"Naftle yere yarın için kendisine bir Paris gezintisi program çizmeğe uğraştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Bilgisayara bir işlemi yaptırmak için yazılan komutlar dizisi.

programcı *is.* **1.** Program hazırlamakla görevlendirilmiş kimse, yapımcı: *Radyo programcısı.* **2.** Tiyatro, konser gibi yerlerde program satan veya dağıtan kimse.

programcılık, -ğı *is.* Program yapma veya hazırlama işi.

programlama *is.* Programlamak veya programlaştırmak işi.

programlamak *(-i)* Programa bağlamak, bir şeyin programını yapmak.

programlanma *is.* Programlanmak işi veya durumu.

programlanmak *(nsz)* Programlı duruma gelmek, programa bağlanmak.

programlaştırma *is.* Programlaştırmak işi.

programlaştırmak *(-i)* Bir işin programını yaptırmak.

programlı *s.* **1.** Programı olan. **2.** Programa bağlanmış, belli bir programa göre düzenlenmiş: *Programlı iş.*

programsız *s.* **1.** Belli bir programı olmayan. **2.** Belli bir programa göre düzenlenmemiş, programa bağlanmamış: *Programsız iş.*

proje *is. Fr. projet* **1.** Tasarlanmış şey, tasarı: *"Bu tasavvurun ne olduğunu bilmiyorum, yalnız korkunç bir proje olduğuna eminim."* -P. Safa. *"Babamın İstanbul seferi projesi kız kardeşimle bana değil, anneme de ciddi görünüyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mim.* Mal sahibinin isteğine göre yapılacak bir yapıyı, belli bir programa göre inşa edilecek bir yapı bütününü, bir makine veya bir kuruluşu plân durumunda gösteren çizim. **3.** Değişik alanlarda önceden plân ve programa alınmış, maliyeti hesaplanmış, kurum ve kuruluşların yönetim organlarınca onaylanmış, kısa ve uzun vadeye bağlanarak özel kurum veya devlet adına gerçekleştirilmesi kabul edilmiş bilimsel çalışma tasarısı. **proje yapmak** tasarlamak: *"Karpuz sergisi açabilmek için projeler yapmakta idi."* -S. F. Abasıyanık.

projeci *is.* Proje sahibi veya proje yapan kimse.

projeksiyon *is. Fr. projection* **1.** İz düşüm, irtisam, mürtesem. **2.** Gösterim, görüntüleri bir ekran üzerine yansıtma işlemi.

projektör *is. Fr. projecteur* **1.** Işıldak: *"Bu sırada gemilerden telâşla birkaç projektör yandı."* -F. R. Atay. **2.** Gösterici, projeksiyon aleti.

→ ***projektör ışığı***

projektör ışığı *is.* Işıldağın etrafa saçtığı ışık. **projektör ışığında olmak** göz önünde bulunmak, ortada olmak: *"Devlet adamları her ülkede projektör ışığında kişiler olarak, davranışlarına, sözlerine, görünümlerine dikkat etmek zorundadırlar."* -H. Taner.

projelendirme *is.* Projelendirmek işi veya durumu.

projelendirmek *(-i)* Proje durumuna getirmek, projesini hazırlamak.

proletarya *is. (proleta'rya) Fr. proletariat* Çalışanların oluşturduğu sosyal topluluk.

proleter *is. Fr. prolétaire* Çalışan, emekçi.

proleterleşme *is.* Proleterleşmek du-

rumu.

proleterleşmek *(nsz)* Emeğe önem veren sınıfı geliştirmek.

prolog *is. Fr. prologue* Ön deyiş.

prometyum *is. Fr. prométhium kim.* Atom numarası 61, atom ağırlığı 145 olan, nadir topraklar grubundan bir element.Kısaltması Pm.

promosyon *is. Fr. promotion* Özendirme.

promönat, -dı *is. Fr. Promenade* Gezinti yeri: *"Denizden kazanılan bu alanın otuz metresi bir promönat, elli metresi de yeşil alan olacak."* -H. Taner.

propaganda *is. (propaga'nda) İt. propaganda* (bir öğreti, düşünce veya inancı) Başkalarına tanıtma, benimsetme ve yayma amacıyla söz, yazı gibi yollarla gerçekleştirilen çalışma: *"Geldiği günden beri benim arkamdan kadınlar arasında kötü propagandalar yaptığını anlattı."* -H. E. Adıvar. *"Seçim günleri yaklaştıkça iki komşu da propaganda faaliyetini büsbütün artırdılar."* -H. Taner.

propagandacı *is.* Propaganda yapan kimse: *"Bin bir maskeli propagandacıları ile ajanları aynı temi işlemek için her fırsattan yararlanmakta."* -T. Buğra.

propagandacılık, -ğı *is.* Propaganda yapma işi.

propagandist *is. Fr. propagandiste* Tanıtıcı.

prosedür *is. Fr. procédure* Bir amaca ulaşmak için tutulan yol ve yöntem.

proses *is. İng. process < Lât.* Süreç.

prospektüs *is. (prospe'ktüs) Fr. prospectus* Tanıtmalık, tarife.

prostat *is. Fr. prostate anat.* **1.** Erkeklerde idrar torbasının altında bulunan, siyeğin başlangıç bölümünü çevreleyen ve meni yapımında görev alan, iç salgı da salgılayan bez, kestanecik. **2.** Bu organda oluşan hastalık.

prostelâ *is. (proste'la) Yun.* Önlük.

prostelâlı *s.* Önlüğü olan: *"Prostelâlı Rum kızından bir şampanya alıp, köşedeki bir koltuğa oturdu."* -A. İlhan.

protaktinyum *is. (protakti'nyum) Fr. protactinium kim.* Aktinit grubundan, atom numarası 91, atom ağırlığı 231 olan radyoaktif bir element. Kısaltması Pa.

protein *is. Fr. protéine kim.* Canlı hücrelerin ana maddesini oluşturan, genellikle sülfür, oksijen ve karbon öğeleri bulunan amino asit birleşiminden oluşmuş karmaşık yapılı doğal madde: *"Hayvani protein alamayan yerlerde, bu yol ile fakir fukaraya et yedirebilmek imkânı hazırlanmıştır."* -B. Felek.

proteinli *s.* Proteini olan: *Proteinli besin.*

proteinsiz *s.* Proteini olmayan.

Protestan *öz. is. Fr. protestant* **1.** Hristiyanlıkta reform hareketi sonucu doğan mezhep: *Protestan kilisesi.* **2.** *is.* ve *s.* Bu mezhebe bağlı olan kimse.

Protestanlık, -ğı *öz. is.* **1.** Protestan olma durumu. **2.** Anglikan, Lüterci, Kalvenci vb. gibi türlü kolları içine alan, papanın dinî başkanlığını ve Katolik kurallarını tanımayan kilise birliği.

protesto *is. (prote'sto) İt. protesto* **1.** Bir davranışı, bir düşünceyi, bir uygulamayı haksız, yersiz, gereksiz bularak karşı çıkma, kabul etmeme. **2.** Herhangi bir davranışın haksız, yersiz, gereksiz görülerek onaylanmadığını bildiren resmî açıklama: *"Efendiler, aynı günde muhtelif vesaitle şu protestoyu gönderdim."* -Atatürk. **3.** *huk.* Değerli evrak niteliğindeki borç senedinin ödenmemesi durumunda, özel bir biçime bağlı ve belli hukukî sonuçlar doğuran bildirim. **protesto çekmek** protesto yollamak. **protesto etmek 1)** itiraz etmek, reddetmek; **2)** protesto yollamak.

protez *is. Fr. prothèse* **1.** Eksik bir organın yerini tutmak, bir organın sakatlığını örtmek amacıyla yapılan yapma organ veya parça: *Diş protezi.* **2.** *s.* Bu amaçla yapılıp kullanılan (organ). **3.** *gr.* Ön türeme.

protezci *is.* Protez yapan kimse.

protezcilik, -ği *is.* Protez yapma işi.

protojin *is. Fr. protogine jeol.* Gnays yapısında, genellikle Alp dağlarında rastlanan bir granit.

protokol, -lü *is. Fr. protocole* **1.** Bir toplantı, oturum, soruşturma sonunda imzalanan belge. **2.** Diplomatlar arasında yapılan anlaşma tutanağı. **3.** Diplomatlıkta, devletler arasındaki ilişkilerde geçen yazışmalarda, resmî törenlerde, devlet başkanları ile onların temsilcileri arasındaki görüşmelerde uygulanan kurallar. **4.** Resmî ilişkilerde ve işlemlerde ciddiyet: *"Bunun nedenini merak eder, ama nezaket ve protokol belâsı soramazdı."* -H. Taner. **protokole dahil** resmî törenlere katılma hakkı olan (kimse).

protokolcü *is.* **1.** Protokol işleriyle uğraşan kimse. **2.** *mec.* Kurallara sıkı sıkıya bağlı olan kimse: *"Pek protokolcü olduğu için yemek sessiz geçiyordu."* -F. R. Atay.

proton *is. Fr. proton kim.* ve *fiz.* **1.** Atom çekirdeğinde her biri (+1) pozitif elektrik yükü taşıyan tanecik. **2.** Hidrojen atomunun çekirdeği.

protonema *is. (protone'ma) Fr. protonéma bot.* Yosun sporlarının çimlenmesinden oluşan iplik biçimindeki organ.

protoplâzma *is. (protoplâ'zma) Fr. protoplasma biy.* Yapı bakımından çekirdek ve sitoplazmadan oluşan, yan sıvı, saydam ve canlı hücrenin metabolizma olaylarının oluştuğu yer.

prototip *is. (pro'totip) Fr. prototype* İlk örnek, ilk tip.

prova *is. (pro'va) İt. prova* **1.** Bir şeyin amacına uygun, istenilen düzeyde olup olmadığını anlamak için yapılan deneme: *Oyun provası. "Aynanın karşısında prova edilmiş sinema yıldızlarının yüzlerinden alınmış pozlarla ağlıyor, inliyor, ellerini facia oyuncusu gibi sallıyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** Bir giysiye son biçimini vermeden önce giysiyi giyecek kişinin üzerinde yapılan düzeltme: *İlk prova.* **3.** Yazar veya düzeltmen tarafından üstünde düzeltmeler yapılan basılı metin: *"Gece yarısına kadar isli bir petrol lâmbasının ışığında gazetenin provalarını tashih ederdi."* -R. N. Güntekin. **prova yapmak** 1) gözden geçirmek; 2) oyunu sahnelemek için önceden denemek: *"Hâlbuki onu odasına çekip de başbaşa prova yaptığı zamanlarda pekâlâ kıvıracağa benziyordu."* -T. Buğra.

providansiyalizm *is. Fr. providentialisme fel.* Kayracılık.

provizyon *is. Fr. provision* Bir çekin para olarak karşılığı.

provizyonsuz *s.* Bankada karşılığı olmayan (çek).

provokasyon *is. Fr. provocation* Kışkırtma.

provokatör *is.* ve *s. Fr. provocateur* Kışkırtıcı.

provoke *s. Fr. provoquer* "Kışkırtmak" anlamında gelen **provoke etmek** şeklinde kullanılır.

prozodi *is. Fr. prosodie müz.* Bir şiir bestesinde, hece vurgularının müzik vurgu ve yükselişleriyle iyice uyuşmuş olması ve bu yoldaki kuralların bütünü.

prömiyer *is. Fr. première* Yeni oynanmaya başlayan tiyatro oyununun ilk temsili.

Prusyalı *s.* ve *is.* Almanya'nın Prusya bölgesinden olan kimse.

pruva *is. (pru'va) İt. prova den.* Geminin veya sandalın ön tarafı, baş bölümü: *"Üç, dört yedekçi atlayarak bu ipe sarılır, pruvası beyaz köpükler saçan kayığı güçlü kollarıyla çekerler."* -S. Birsel. *"Gök çakınca pruvadaki gemici: Oradalar! diye gösterdi."* -Halikarnas Balıkçısı.

→ *pruva hattı*

pruva hattı *is. den.* Gemilerin birbirinin ardı sıra gitmek için aldıkları durum.

psikanaliz *is. Fr. psychanalyse < Yun. psikol.* Freud'un geliştirdiği, insanın uyumlu veya uyumsuz davranışlarının kaynağı sayılan, bilinçaltı çatışma ve güdüleri araştırıp bilince çıkararak davranış sorunlarını çözme yöntemi, ruhî çözümleme.

psikanalizci *is.* **1.** Hastalarını psikanalizle tedavi eden hekim. **2.** Psikanalizle uğraşan kimse.

psikasteni *is. Fr. psychasthénie psikol.* Saplantıların çoğunun kökünde bulunan akıl ve ruh zayıflığı.

psikiyatr *is. Fr. psychiatre tıp* Psikiyatri uzmanı, ruh bilimci.

psikiyatri *is. Fr. psychiatrie tıp* ve *psikol.* Ruh ve sinir hastalıklarıyla, kişide görülen önemli uyumsuzlukları önleme, teşhis ve tedavi etmeyle uğraşan uzmanlık dalı.

psikolog *is. Fr. psychologue* Ruh bilimci: *"Âdeta mükemmel bir psikolog gibi Nihat'ın zaaflarıyla mücadele etti."* -P. Safa.

psikoloji *is. Fr. psychologie < Yun.* **1.** Ruh bilimi, ruhiyat. **2.** Bir grubu, bir bireyi belirleyen hareket etme, düşünme, duygulanma biçimlerinin bütünü: *Toplum psikolojisi.* **3.** *ed.* Herhangi bir edebiyat ürününde, kişilerin kişiliklerini belirleyen duyuş, düşünüş, davranış biçimi.

psikolojik *s. Fr. psychologique* **1.** Ruh bilimsel, ruh bilimi ile ilgili. **2.** Ruhsal: *"Kısacası, kışnemeyişinin psikolojik olduğu kadar, birtakım akla yakın fizyolojik sebepleri de vardı."* -H. Taner. **3.** Ruhu okşayan, hoşa giden, iyi karşılanan.

*→ **psikolojik savaş***

psikolojik savaş *is.* Temeli propagandaya dayanan, karşı düşünceli grupların birbirlerini etkileyebilmek ve kendi düşüncelerini kabul ettirmek için tehdit, şantaj, yıldırma gibi psikolojik öğelerin kullanıldığı mücadele türü.

psikolojizm *s. Fr. psycologisme fel.* Ruh bilimcilik.

psikometri *is. Fr. psychomètrie* Ruh ölçümü.

psikopat *s. Fr. psychopathe tıp* Ruh veya sinir hastalığına tutulmuş kimse, ruh hastası.

psikopati *s. Fr. psychopathie tıp* Akıl hastalığı.

psikopatoloji *s. Fr. psychopathologie* Akıl ve ruh sağlığını inceleyen bilim.

psikopatolojik *s. Fr. psycopathologique tıp* Psikopatoloji ile ilgili.

psikoterapi *s. Fr. psycothérapie tıp* Hekimin hastayı etkilemek için kullandığı psikolojik yöntemlerin bütünü.

psikoz *s. Fr. psychose psikol.* **1.** Türlü sebeplerle kişiliğin bütünlük ve uyum gücünü geniş ölçüde yıkan ruhi bozukluklar, akıl hastalıklarının genel adı. **2.** *psikol.* Toplumsal bir sarsıntıya bağlı olarak doğan ruh durumu: *Pahalılık psikozu yaratmak. "Sansür, sağlam rejimlerde, kimsenin aklına dahi gelmeyen bir korku psikozunun simgesidir."* -H. Taner.

psişik *s. Fr. psychique* Ruhla ilgili olan, ruhî, ruhsal: *"Ciddileşir, olanca psişik ve bedeni güçlerini, rollerine seferber ederlerdi."* -H. Taner.

Pt *kim.* Plâtin'in kısaltması.

ptiyalin *is. Fr. ptyaline biy.* Nişastanın sindirilmesine yarayan, tükürükte bulunan bir enzim.

Pu *kim.* Plütonyum'un kısaltması.

puan *is. Fr. point* **1.** Çeşitli sporlarda kullanılan ölçüsü ve değeri değişken birim. **2.** Genellikle test biçimindeki sınavlarda cevaplandırılacak soruların sayı olarak değeri veya cevaplayanın başarı değeri. **3.** Kumaşlardaki benek, nokta. **puan almak (veya kazanmak) 1)** spor karşılaşmalarında başarılı bir oyun çıkararak kendine sayı sağlamak; **2)** genellikle test biçimindeki sınavda herhangi bir puan elde etmek. **puan hesabıyla yenmek** *sp.* rakibinin aldığından daha çok puan alarak oyunu kazanmış sayılmak. **puan tutturmak** gereken sayıda para kazanmak. **puan vermek** değer biçmek, not vermek.

puanlama *s.* Puanlamak işi.

puanlamak *(-i)* (test kâğıtlarında) Sorulara verilen cevapları puan olarak değerlendirmek, puan vermek.

puanlandırma *is.* Puan vermek işi.

puanlandırmak *(-i)* Puan vermek.

puanlı *s.* Üzerinde puan bulunan: *Kırmızı puanlı elbise.*

puanlık, -ğı *is.* Puan değerinde olan: *Kırk puanlık iki soru ile yirmi puanlık bir soru vardı.*

puantaj *is. Fr. pointage* Bir şeyin denetlendiğini veya görüldüğünü belirtmek için işaretleme, işaret koyma.

puanter *is. İng. pointer < Fr. pointer* Bir av köpeği ırkı.

puantör *is. Fr. pointeur* Çalışanların giriş çıkış saatlerini işaretleyen kimse veya alet.

puding *is. Fr. pudding, < İng. pudding* **1.** Meyve, bisküvi vb. ile yapılan bir İngiliz tatlısı. **2.** *jeol.* Çakıl ve taş kırıntılarının kendi kendine çimentolaşmasından oluşmuş kütle.

pudra *is. (pu'dra) Fr. poudre* Bazı mineral ürünlerin karışımı ile elde edilen, cildi korumak, düzgün ve güzel göstermek veya kırışıklıkları, pürüzleri gizlemek amacıyla yüze ve tene sürülen, kokulu ince toz.

*→ **pudra şeker***

pudralama *is.* Pudralamak işi.

pudralamak *(-i)* Pudra sürmek.

pudralı *s.* Pudra sürülmüş olan (yüz, cilt): *"...yüzü biraz çokça pudralı, saçları biraz kabartılmış, tepesinde topuz yapılmış, esmer, kara kuru bir hanım."* -M. Ş. Esendal.

pudralık, -ğı *is.* Pudra kutusu.

pudra şeker *is.* Dövülerek ince un durumuna getirilmiş şeker.

pudriyer *is. Fr. poudrier* Pudralık.

puf (I) *is.* **1.** Arkalıksız, alçak, yumuşak, ayakları gözükmeyen oturacak: *"Doktor Hikmet'i yanı başında bir pufun üstüne oturttuktan sonra yavaş bir sesle..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Aynanın önündeki kumaş kaplı, arkalıksız, kabartık, yumuşacık pufa oturmuş."* -R. H. Karay. **2.** Kaba, kabartılmış, yumuşak minder.

*→ **puf böreği***

puf (II) *ünl.* Bezginlik, usanç anlatır.

puf böreği *is.* Mayalı hamurdan elde edilen yufkanın arasına peynir veya kıyma konularak yapılan ve tavada kızartılan bir çeşit börek: *"Kaynanasının da hiç olmazsa puf böreği pişirmeyi bilmesini isterdi."* -S. F. Abasıyanık.

pufla *is. (pu'fla)* **1.** *zool.* Perde ayaklılardan, Kuzey Kutbu'na yakın yerlerde, İskandinavya kıyılarında yaşayan, ince ve yumuşak tüyleri için avlanan bir kuş *(Somateria).* **2.** *s.* Bu kuşun tüyleriyle doldurulmuş: *"Tek atlı arabasının pufla ipek şiltesine uzanmış, kuş tüyünden, iri, pembe yastıklara dayanmış, gözleri açık, uyur gibi duran Masume hanım, yoldan yaya geçenleri hiç görmüyordu."* -Ö. Seyfettin.

pufla gibi çok yumuşak ve kabarık: *Pufla gibi yastık.*

puflama *is.* Puflamak işi: *"...fakat kocası gelir gelmez hanımın suratı değişiyor. İnlemeler, puflamalar..."* -Ö. Seyfettin.

puflamak *(nsz)* Puf diye ses çıkararak sıkıntı veya üzüntüsünü belli etmek.

puhu *is. zool.* Baykuşgillerden, orman, dağ ve kayalıklarda yaşayan, uzunluğu 65 cm, sırtı koyu kahve rengi bir kuş türü *(Bubo bubo).*

pul *is. Far. pūl* **1.** Posta parası karşılığı mektuplara, damga resmine karşılık kâğıtlara yapıştırılan, basılı küçük kâğıt parçası: *Posta pulu. Damga pulu. "Mektuplarına kendi pullarını yapıştırırlar, kendi memurlarıyla sevkederlerdi."* -F. R. Atay. **2.** Eskiden kullanılan akçeden küçük metal para. **3.** Bazı giysilerde süs olarak kullanılan parlak, inecik, genellikle metal levhacık: *"Arkasında bir omuzu tamamıyla açık, altın pul işlemeli bir akşam tualeti vardı."* -H. E. Adıvar. **4.** Tavla oyununda kullanılan, plâstik, tahta vb.den yapılmış yassı yuvarlak levhacık. **5.** Vida, cıvata vb.şeylerin boynuna geçirilen, ortası delik metal levhacık. **6.** *zool.* Balıkların, sürüngenlerin ve bazı kuşlarla memelilerin vücudunu kaplayan boynuzsu, sert levhacık: *"Bir adamla minimini bir kız çocuğu elleri balık pulu içinde balık avlıyordu."* -S. F. Abasıyanık. **7.** *bot.* Üzerinde bulunduğu organa yapışık, biçim ve yapıca çok basit yaprakların her biri. **8.** Propaganda amacıyla kullanılan yazılı küçük kâğıt. **9.** *s.* Pula benzeyen, pulu andıran.

*→ **pul biber, pul kanatlılar, pul pul, pul şişe***

pulat, -dı *is. Far. pūlād esk.* Çelik.

pulat gibi çelik gibi, güçlü kuvvetli: *"Atletinin örtmediği pazıları pulat gibi."* -R.

H. Karay.

pul biber *is.* Kurutulduktan sonra dövülerek pul pul olan biber.

pulcu *is.* **1.** Pul satan kimse. **2.** Pul derleyen veya derleyenlere pul satan kimse, pul koleksiyoncusu.

pulculuk, -ğu *is.* **1.** Pul satma işi. **2.** Pul derleyiciliği veya derleyenlere satma işi.

pul kanatlılar *ç. is. zool.* Eklem bacaklılardan, kanatları geniş ve sayısız küçük pullarla örtülü, sıvıları emmek için hortum biçiminde ağzı olan, başkalaşmaya uğramış böcekleri, kelebekleri içine alan böcekler takımı.

pullama *is.* Pullamak işi.

pullamak *(-i)* **1.** Üzerine pul yapıştırmak: *Zarfı pulladı. Duvarları pulladı.* **2.** Pullarla süslemek: *Gece elbisesini pulladılar, işlediler.*

pullanma *is.* **1.** Pullanmak işi: *Zarfların pullanması gerek.* **2.** Dış derinin boynuzsu küçük pullar veya büyük geniş parçalar durumunda dökülmesi: *Bazı ateşli hastalıklardan sonra deride pullanma görülebilir.*

pullanmak *(nsz)* **1.** (zarf, mektup, evrak vb. için) Üzerine pul yapıştırılmak. **2.** Pul pul olmak.

pullaştırma *is.* Pullaştırmak işi veya biçimi.

pullaştırmak *(-i)* Pul hâline getirmek.

pullu *s.* **1.** Üzerine pul yapıştırılmış: *Pullu dilekçe.* **2.** Üzerine pul işlenmiş: *Pullu gece elbisesi.* **3.** Pulu olan: *Pullu cıvata. Pullu balık.*

→ ***pullu sazan***

pulluk, -ğu *is. Sl. plug < Alm. Pflug* Toprağı sürmek için kullanılan tarım aracı.

pullukçu *is.* Pulluk yapan, hazırlayan veya satan kimse.

pullu sazan *is. zool.* Bir tür balık.

pulman *is. İng. pullman (yapımcısı Amerikalı Georg Pullmann'ın adından)* Yatar koltuk.

pul pul *zf.* Küçük parçalar durumunda: *"Fırınlanmış birader, iki yıl sonra pul pul olmaz mı bunun vernikleri?"* -H. Taner.

pulsuz *s.* Pulu olmayan.

pul şişe *is.* Yeşil camdan yapılan çok ince çeperli şişe.

puluç, -cu *s.* ve *is. esk.* Cinsel gücü olmayan (erkek).

puluçluk, -ğu *is. esk.* Puluç olma durumu, ananet.

puma *is. (pu'ma) Fr. puma < İsp. (Amerika yerlilerinin dilinden) zool.* Kedigillerden, uzunluğu 120 cm, kuyruğu 70 cm, sırtı kahverengi, karnı beyaz, Amerika'da yaşayan bir memeli türü, Yeni Dünya aslanı *(Feis concolor).*

pumba *s.* Kabartılmış, yumuşak duruma getirilmiş: *"Tün şilteler, pamuk şilteler, pumba yastıklar..."* -S. F. Abasıyanık.

pumpa *s. bk.* pumba.

punç, -cu *is. Fr. punch < İng. punch < Hint dillerinden* Çay, şeker, tarçın, limon karışımına rom veya kanyak gibi damıtılmış bir alkollü içkiyle yapılan ve bu içkinin buharlaşan alkolü yakıldıktan sonra içilen içki.

punt, -du *is. İt. punta* (bir şey için) Uygun zaman, fırsat. **punduna getirmek (veya pundunu bulmak)** bir şeyi yapmak için uygun zamanı seçmek: *"O döner dönmez bir punduna getirip tanıştırayım sizi."* -A. İlhan.

punto *is. (pu'nto) İt. punto* Basımcılıkta harflerin büyüklük ve küçüklüklerine göre aldığı ad: *8 punto, 10 punto.*

puntolu *s.* Herhangi bir büyüklükte puntosu olan: *İri puntolu başlık.*

pupa *is. (pu'pa) İt. poppa den.* **1.** Geminin arkası, kıç. **2.** *zf.* Arkadan: *Rüzgâr pupa esiyor. "Öyle bir denizci ki, rüzgârı pupasından aldı mı deniz atı gibi gidiyor düşmanın üzerine."* -Z. Selimoğlu. **pupa yelken ilerlemek (gitmek...)** 1) yelkenler, arkadan esen rüzgârla şişmiş olarak, tam yolla; 2) *mec.* alabildiğince, hiçbir şeye bağımlı olmadan: *"Hüseyin Rahmi de Ahmet Mithat'ın şaşmaz bir öğrencisidir. O da pupa yelken yazar yazılarını."* -S. Birsel. *"Batı'da bilimsel araştırmalar, dramatik icat ve keşifler, pupa yelken ilerliyor."* -

H. Talman.

puro *is. (Pu'ro) İt. puro* Yaprak tütünle yapılmış kalın ve uzun sigara.

pus (I) *is.* **1.** Görüş uzaklığını çok azaltmayan bir tür hafif sis: *"Ortalığa ilk pus düşer düşmez dönüş saatini sezmiş gibi köy yönüne geçti ve bekledi."* -A. Sayar. **2.** Bazı meyvelerin üzerinde oluşan, zamk veya sakıza benzeyen madde. **3.** Yaprakların üzerinde görülen, örümcek ağını andıran böcek veya kurt yuvası. **4.** Ağaçların kütük ve dallarındaki yosun. **5.** Bazen meme başında oluşan kabuk.

pus (II) *is. Fr. pouce "baş parmak"* Parmak, inç.

pusarık *s.* **1.** Puslu, puslanmış, sisli. **2.** *is.* Ilgım, yalgın, serap.

pusarma *is.* Pusarmak işi.

pusarmak *(nsz)* Puslu duruma gelmek, sislenmek.

pusat *is.* **1.** Araç. **2.** Silâh, zırh gibi savaş aracı. **3.** *hlk.* Giysi veya giysilik kumaş.

pusatçı *is. esk.* Orta oyununda şakşak ve tahta kılıç vb. kullanan oyuncu.

pusatlandırma *is.* Pusatlandırmak işi veya durumu.

pusatlandırmak *(nsz) esk.* Pusatlanmasını sağlamak, teçhiz etmek.

pusatlanma *is.* Pusatlanmak işi veya durumu.

pusatlanmak *(nsz) esk.* Gereken araç veya silâhları edinmek.

pusatlı *s. esk.* **1.** Pusatı olan. **2.** Zırh giymiş.

puselik *is. müz. bk.* buselik.

puset *is. Fr. poussette* Elle sürülen, hafif, küçük çocuk arabası.

pusetçi *is.* Puset yapan, satan veya onaran kimse.

pusla *is. (pu'sla) bk.* pusula (I), (II): *"Yazı makinesiyle yazılmış puslayı evirip çeviriyorum; üç cümleden ibaret ama içlilik ifade ediyor."* -R. H. Karay.

puslandırma *is.* Puslandırmak işi veya durumu.

puslandırmak *(-i)* Puslu duruma getirmek.

puslanma *is.* Puslanmak işi.

puslanmak *(nsz)* **1.** Hava hafif sisli bir durum almak. **2.** Buğulanmak: *"Zehra'nın gözleri puslanıyor. Uyku mu, kahır mı, acı mı bilinmez."* -A. İlhan.

puslu *s.* **1.** Puslanmış, pusarık, hafif sisli: *"Bu soğukta gök puslu, yerler beyaz."* -H. Taner. **2.** Üzerinde pus bulunan.

pusma *is.* Pusmak işi.

pusmak, -ar *(nsz)* **1.** Sinmek. **2.** Bir şeyi kendine siper edip saklanmak. **3.** Ortalığı hafif sis kaplamak, pusarmak: *"Yüce dağlar ne kararıp pusarsın."* -Karacaoğlan.

pusu *is.* **1.** Birine saldırmak için saklanarak beklenen yer. **2.** Birine saldırmak için hazırlanma durumu: *"Pencerenin kenarında pusuda bekleyen Sipsi, sinsice pencereye yaklaşır."* -H. Taner. **pusu kurmak** saldıracağı kimseye görünmemek için bir yerde gizlenip beklemek. **pusuya düşmek** pusu kuran kimsenin saldırı alanı içine girmek. **(birini) pusuya düşürmek** yolunu gizlice bekleyip kötülük etmek: *"Bir gece, pusuya düşürmek, arkasından vurmak tasarlanmıştı."* -H. E. Adıvar. **pusuya yatmak** pusuda beklemek: *"Sakarya galibiyeti, o güne kadar pek farkına varılmayan korkunç bir düğümün çözülmesine, sinmiş, pusuya yatmış kuvvetlerin meydana çıkmasına yol açmıştı."* -T. Buğra.

pusucu *is.* Pusu kuran veya pusuya yatan kimse.

pusula (I) *is. (pusu'la) İt. bussola* Üzerinde kuzey - güney doğrultusunu gösteren bir mıknatıs iğnesi bulunan ve yön tespit etmek için kullanılan kadranlı araç: *"Tam kutup noktasında pusula deli olmuş gibi dönmeğe başlar."* -Ö. Seyfettin. **pusulayı şaşırmak** 1) güç bir duruma düşerek ne yapacağını bilememek: *"Aramızda bir profesör, bir de doçent vardı, hepimiz çoktan pusulayı şaşırmıştık."* -B. R. Eyuboğlu. 2) doğru tutum ve davranıştan ayrılmak.

pusula (II) *is. (pusu'la) İt. bussola* **1.** Küçük bir kâğıda yazılmış kısa mektup, tezkere: *"...elinde pusulasıyla bir jandarma geldi, kımıldamaya mecali olmayan Emine'yi ite söve önüne kattı, şehrin dışın-*

dakı hapishaneye götürdü." -R. H. Karay. **2.** Üzerinde alacak hesabı yazılmış kâğıt.

pusulalı *s.* Pusulası olan.

pusulama *is.* Pusulamak işi veya durumu.

pusulamak *(nsz)* Pusu konumuna veya durumuna getirmek.

pusulasız *s.* Pusulası olmayan: *"Öyle bir tekne parçası ki, pusulasızdır, barometresizdir."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

pusuluk, -ğu *is.* Pusu kurulan yer.

pusval *is.* Yemenicilerin kullandığı ölçü.

puşt *is. Far. puşt "arka" kaba* **1.** Eş cinsel erkeklerin cinsel zevklerine hizmet eden sapık erkek çocuk. **2.** Ağır ve kaba sövgü sözü. **puşt olmak** birinin ilencine uğrayıp kötüleşmek, mahvolmak: *"Bu gurbet ellerde candan usandım / El kahrını çekmede ömrüm puşt oldu."* -Halk türküsü.

puştluk, -ğu *is. kaba* Puşt olma durumu.

put (I) *is. Far. but* **1.** Bazı ilkel toplumlarda doğaüstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, tapıncak, sanem, fetiş: *"Onu ben, büsbütün başka bir hayranlıkla âdeta bir puta taparcasına seviyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Haç. **put gibi** sessiz, anlamsız bir bakışla ve kımıldamaksızın: *"Düşündüklerimi lâkırdı ile gayet kolay anlattığım hâlde kalemi ele alınca put gibi tutuluyorum."* -R. N. Güntekin. **put kesilmek** sessiz ve hareketsiz bir durum almak: *"Görmediniz mi, adını söyleyince herkes put kesiliyor."* -A. H. Tanpınar.

put (II) *is.* Üç dört tel ipekten bükülmüş iplik.

putlaşma *is.* Putlaşmak işi.

putlaşmak *(nsz)* Gereğinden çok değer kazanmak.

putlaştırma *is.* Putlaştırmak işi.

putlaştırmak *(-i)* Bir şeyi olağanüstü görerek, gereğinden çok değer vermek, put durumuna getirmek: *"Bana işlerin en kolayı nedir diye sorarsanız, size bir insanı, bir yazarı putlaştırmaktır derim."* -S. Birsel.

putperest *is. Far. but-perest* Puta tapan: *"Bu mabet de bir putperest mabedi değilse bile her hâlde ilk kiliselerden biriymiş."* -Y. K. Beyatlı.

putperestlik, -ği *is.* Puta tapma durumu, fetişizm.

putrel *is. Fr. poutrelle* Yapılarda, demir yollarında kullanılan demir kiriş: *"Demir putreli bir bal mumu gibi bir vuruşta eritiveriyordu."* -S. F. Abasıyanık.

putrelli *s.* Putreli olan: *Putrelli bina.*

puya *is. bot.* And dağlarında yetişen 60-70 yılda bir en görklü tek çiçeğini veren bitki: *"Beklermiş ölüm ilk görklü çiçeğini 6 yıl / Kaçıncı çiçeğimde benim sıram bilmem Puya'lar?"* -Z. Ö. Defne.

püf *ünl.* Bir ateşi söndürmek, canlandırmak için dudakları hafifçe büzerek dışarı verilen soluğun çıkardığı ses: *Püf desen söner.* **püf desen uçacak** çok zayıf kimseler için kullanılır.

→ ***püf noktası***

püfkürme *is.* Püfkürmek işi.

püfkürmek *(-i)* Üfleyerek püskürmek.

püfleme *is.* Püflemek işi.

püflemek *(-i)* Söndürmek veya soğutmak için üflemek.

püf noktası *is.* Bir işin en ince, hassas ve önemli noktası: *"Pek doğru söylüyorsun, hem de bu işin iç yüzünü tafsilâtıyla bilmediğin hâlde püf noktasını buluyorsun, Davut ağa."* -R. H. Karay.

püfür püfür *zf.* (rüzgâr için) Hafif ve serin bir biçimde eserek: *"Çamlıca'nın püfür püfür esen rüzgârlarını ateşinin üstüne sallanan tılsımlı yelpazeler gibi duyar."* -A. Ş. Hisar.

püklü *bk.* ekli püklü.

pülverizatör *is. Fr. pulvérisateur* Püskürteç.

pünez *is. Fr. punaise* Raptiye.

pür (I) *s. Far. pur esk.* dolu, çok" anlamında birleşik sıfatlar yapar: *pürhiddet, pürneşe* vb: *"Gırtlağımı yırtarcasına haykırırken odaya efendim pürtelâş girdi."* -R. H. Karay.

pür (II) *is. hlk.* Çam, ardıç, lâdin ağaçlarının iğne gibi ince yaprakları.

pürçek, -ği *is. hlk.* **1.** Şakaklardan sar-

kan saç, zülüf. **2.** Bitkilerin saçaklı kökü veya püskülü.

pürçeklenme *is.* Pürçeklenmek işi.

pürçeklenmek *(nsz)* Pürçekli duruma gelmek, püsküllenmek.

pürçekli *s.* Pürçeği olan.

pürçeksiz *s.* Pürçeği olmayan.

pürçük, -ğü *is. hlk.* Pürçek.

pürçüklü *is. hlk.* Havuç.

pürdikkat, -ti *s. Far. pur + Ar. dikkat* Dikkatli.

püre *is. Fr. purée* Sebze veya eti ezerek veya süzgeçten geçirerek elde edilen ezme: *Patates püresi. Kestane püresi.*

püren *is. hlk.* Süpürge otu.

pürhiddet *s. Far. pur + Ar. ḥiddet* Hiddetli.

pürik *s. Fr. purique kim.* Pürinden türeyen baz.

pürin *is. Fr. purine kim.* Fosfor oksiklorünün ürik aside etkimesiyle oluşan trikloropürinin indirgenmesinden elde edilen baz.

püriten *s.* ve *is. Fr. puritain* Kutsal kitapları yeniden ve değişik bir anlayışla okumaya özen gösteren katı presbiteryen: *"Ben Avrupa'nın püriten papazlarıyla rekabet eden ruhiyat büyücülerinden değilim."* -P. Safa.

püritenlik, -ği *is.* **1.** Püriten olma durumu. **2.** *mec.* Ahlâkî, siyasî vb. konularda katı taassub.

pürizm *is. Fr. purisme ed.* Dilbilgisine, günlük kullanışa uymayan kelime ve deyimleri kullanmama veya eskiden kullanılan üslûba dönme isteği.

pürmelâl *s. Far. pur + Ar. melâl* Hüzüntülü, üzüntülü.

pürneşe *s. Far. pur + Ar. neş'e* Neşeli.

pürsıhhat, -ti *s. Far. pur + Ar. ṣıḥḥat* Sıhhatli, sağlıklı.

pürtelâş *s. Far. pur + telâş* Telâşlı: *"Girtlağımı yırtarcasına haykırırken odaya efendim pürtelâş girdi."* -R. H. Karay.

pürtük, -ğü *is.* **1.** Herhangi bir şeyin üzerindeki çıkıntı biçiminde küçük kabarcık, çıkıntı: *Portakalın pürtükleri.* **2.** (ses için) Cızırtı.

pürtüklenme *is.* Pürtüklenmek işi.

pürtüklenmek *(nsz)* Herhangi bir şeyin üzerinde pürtükler oluşmak.

pürtüklü *s.* Pürtükleri olan: *"Sanki bu daktilo gürültüleri içinden, sesi pürtüklü bir trombon, tek başına hâlâ o rumbayı çalmakta idi."* -H. Taner.

pürüz *is.* **1.** Bir şeyin düzgünlüğünü bozacak çıkıntı, gedik veya kusur: *Cildin pürüzleri.* **2.** *mec.* Engel, güçlük.

→ ***pürüzalır***

pürüzalır *is.* Bir borunun ağzına biçim vermek, genişletmek veya çapaklarını, pürüzlerini almak için kullanılan, çevresinde kesici yüzü bulunan alet, rayba.

pürüzlenme *is.* Pürüzlenmek işi.

pürüzlenmek *(nsz)* **1.** Pürüz oluşmak, pürüzlü duruma gelmek. **2.** (ses) Boğuk ve bozuk çıkmak: *"Konserlerde sesi pürüzlendiği zaman böyle yapardı."* -R. N. Güntekin. **3.** *mec.* Karışık ve güç bir duruma gelmek.

pürüzlü *s.* **1.** Pürüzü olan: *Pürüzlü cilt.* **2.** Boğuk ve bozuk (ses): *"Kılçıklı, pürüzlü ince sesiyle bu sükûtu dağıttı."* -P. Safa. *"Sesi hâlâ pürüzlü idi."* -H. Taner. **3.** *mec.* Karışık, güç (durum, iş): *"Mesele pürüzlüdür, bir skandal hâlini almasından korkulur."* -R. H. Karay.

pürüzsüz *s.* **1.** Pürüzü olmayan: *"Yüzü bir sabah gibi düz ve pürüzsüzdü."* -K. Hulûsi. *"Benim ümidim, pürüzsüz bir istikbalin yapayalnız ıstıraplarını sindire sindire yaşamaktır."* -A. Gündüz. **2.** Düzgün, falsosuz ses: *"Pürüzsüz, billûr gibi sesleri incirlik, Kanlıdere taraflarını çın çın öttürüyordu."* -O. C. Kaygılı.

pürüzsüzlük, -ğü *is.* Pürüzsüz olma durumu: *"Cenap Şehabettin Beyin aşk şiirlerinin pürüzsüzlüğü derecesinde değilse bile daha içinden gelen ve şahsî bir cazibeyle eserler yazmıştı."* -H. E. Adıvar.

püskü *s. bk.* eski püskü.

püskül *is.* Bir ucundan bazı şeylere süs olarak takılan, diğer ucu serbest saçak biçimindeki iplik demeti: *"Kuyruğunu ko-*

caman bir püskül gibi sallıyordu." -Ö. Seyfettin. *"Pantolon cebinin bir kenarında her zaman sarkan bir kehribar tespih püskülü vardır."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***püskül kuyruklular***

püskülcük *is. astr.* Güneş kursunun bazı tek renkli resimlerinde görülen parlak bulut.

püskül kuyruklular *ç. is. zool.* Vücutları iki, üç tüysü uzantıyla sonuçlanan, kanatsız, ince, yumuşak, en bilinen türü gümüşçün olan böcekler takımı.

püsküllü *s.* Püskülü olan, püskül takılmış olan: *Püsküllü perde. "Bu püsküllü şapka, boyunu biraz daha uzatmış."* -M. Ş. Esendal.

→ ***püsküllü belâ***

püsküllü belâ *is.* Büyük sıkıntı, zarar veren kimse veya şey: *"Başıma püsküllü belâ kesilen şemsiyeyi nerede unuttum, nerede bıraktımsa, er geç gelip beni buldu."* -S. Birsel.

püskülsüz *s.* Püskülü olmayan: *"Püskülsüz eski yemeni sarılı fesi en yağlı ve en kalıksız çocuk oydu."* -H. E. Adıvar.

püskürgeç, -ci *is.* Sıvıları ve toz durumundaki maddeleri duman hâlinde saçmaya veya atmaya yarayan tulumba veya körük biçimindeki aygıt.

püskürme *is.* **1.** Püskürmek işi. **2.** *s.* Sık ve tek tek benekler durumunda: *Püskürme benli.* **3.** *is. jeol.* Yanardağın, duman, kül ve lâv çıkarması, indifa.

püskürme benli *s.* Bir arada irili ufaklı benleri olan.

püskürmek *(-i)* **1.** Ağzında bulunan bir sıvı veya toz durumundaki bir şeyi hızla savurtarak dışarı çıkarmak. **2.** (yanardağ için) Lâv çıkarmak, indifa etmek. **3.** *mec.* (öfke vb. için) Patlarcasına dışarı vurmak: *"Yeniden yepyeni bir insan olmak için zaman zaman bir volkan hâliyle bir şeyler püskürüyordum."* -S. F. Abasıyanık. *"Bu soluyan, homurdanan, garip kelimelerle kilitlenmiş ağzından etrafa hiddet ve infial püsküren... dadım mıydı?"* -H. Z. Uşaklıgil.

püskürteç, -ci *is.* Sıvıları ve toz durumundaki maddeleri gaz veya toz durumunda saçmaya yarayan alet, pülverizatör.

püskürtme *is.* **1.** Püskürtmek işi: *"Kızın ipek çorapları püskürtme çamur içinde kalmıştı."* -H. Taner. **2.** Sulu boya püskürterek çeşitli tonlarda yüzeyler elde etme tekniği veya bu teknikle yapılmış resim. **3.** *s.* Püskürtülerek yapılmış: *Püskürtme sıva.* **4.** *s.* Sıçramış, fırlamış: *"Kızın ipek çorapları püskürtme çamur içinde kalmıştı."* -H. Taner.

→ ***püskürtme makinesi, püskürtme tabancası***

püskürtmek *(-i, -e)* **1.** Hızla ve savurtarak çıkarmak. **2.** Fışkırtmak. **3.** *(-i)* Geri dönmek zorunda bırakmak: *"Düşmanı, hem de kanadı kırık hâlimizle, hangi güçle geri püskürttük?"* -H. Taner.

püskürtme makinesi *is.* Püskürteç.

püskürtme tabancası *is.* Vernik veya boya sıvılarını basınçlı hava yardımı ile püskürterek sürmekte kullanılan tabanca biçiminde araç.

püskürtü *is. jeol.* Püskürme durumunda bulunan yanardağdan çıkan maddelerin bütünü, lâv.

püskürtücü *is.* Püskürtmek işini yapan araç veya kimse.

püskürtülme *is.* Püskürtülmek işi.

püskürtülmek *(nsz)* Püskürtmek işi yapılmak.

püskürtüş *is.* Püskürtmek işi veya biçimi.

püskürük, -gü *s. jeol.* Yanardağın püskürmesiyle ortaya çıkan: *Püskürük külte.*

→ ***püskürük külte, püskürük taş***

püskürük külte *is. jeol.* Yanardağından püskürme sonucu katılaşmış duruma gelen taş.

püskürük taş *is. jeol.* Püskürük.

püslü *bk.* süslü püslü.

püstül *is. tıp* İrinle dolu kabarcık veya sivilce.

püsür *Yun.* **1.** Bir şeyin can sıkıcı, karışık ayrıntısı veya pürüzü. **2.** Can sıkıcı, istenmeyen kimse: *Kendi yetişmiyormuş gibi, bir de peşine püsür takmış!* **3.** *s. hlk.* Tembel, kalpazan. **4.** *hlk.* (ip, saç vb. için)

Karışık, dolaşık. **5.** *hlk.* (iş için) Karışık, kusurlu. **6.** *is. bot. bk.* bok püsür.

püsürlü *s.* Püsürü olan, pürüzlü.

püsürsüz *s.* Püsürü olmayan, pürüzsüz.

pütür *is.* Küçük kabarcık, çıkıntı, pürüz, pürtük.

→ ***pütür pütür***

pütürlenme *is.* Pütürlenmek işi.

pütürlenmek Pütürlü olmak: *"Sırtını ve omuzlarını yoklamak kabil olsa, cildinin tavuk derisi gibi pütürlendiği hissedilecektir."* -R. N. Güntekin.

pütürlü *s.* Pütürü olan, pürüzlü, pürtüklü.

pütür pütür *s.* **1.** Üzerinde pek çok pütür bulunan. **2.** Sertleşip çatlamış: *Pütür pütür deri.*

pütürsüz *s.* Pütürü olmayan.

pütürsüzlük, -ğü *is.* Pütürsüz olma durumu.

R

r, R Türk alfabesinin yirmi birinci harfi. *Re* adı verilen bu harf, ses bilimi bakımından ötümlü, sürtünücü diş eti ünsüzünü gösterir.

Ra *kim.* Radyum'un kısaltması.

-ra / -re İsimlerden yer ve zaman zarfı türeten ek: *taş-ra (taş "diş"), iç-re, son-ra.*

Rab, -bbi *öz. is. Ar. rabb* Tanrı. **rabbim** Tanrım: *"Kem nazardan esirgesin Rabbim!"* -M. C. Kuntay.

rabbanî *s. (rabba:ni:) Ar. rabbânî esk.* **1.** Tanrı'dan gelen, **şeytanî** karşıtı. **2.** Tanrı'ya ulaşmış.

Rabbena *is. (rabbena:) Ar. rabbenâ "Tanrımız" esk.* Tanrı, Tanrım. **rabbena hakkı için** ant içerken inandırmak için kullanılır.

rabıt, -ptı *is. Ar. rabt esk.* Bağ, bağlama.

→ ***rabıt sıygası, rapretme, rapretmek***

rabıta *is. (ra:bıta) Ar. râbıta* **1.** Bağlayan şey, bağ: *"Bu dünya öyle bir dünya ki, zengin ile fakir arasında kardeşlik rabıtaları bile kalmıyor."* -R. N. Güntekin. **2.** İlgi, ilişki: *"Bu rabıtamı sizden gizlemek pek fazla azap veriyor, bu his beni tamamıyla değiştirdi, bambaşka bir insan yaptı."* -P. Safa. **3.** Bağlılık: *"Aramızda en küçük rabıta olmasa dahi, sizce bir arkadaşlık insaniyet vazifesi değil midir?"* -S. F. Abasıyanık. **4.** Birbirini tutma, tutarlık. **5.** Düzen, sıra.

rabıtalı *s.* **1.** Düzgün, düzenli: *"Acaba Gecik'te rabıtalı bir ev bulmak kabil mi?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"O böyle rabıtalı bir elbiseyi ne zamandır rüyasında görür dururdu."* -H. Taner. **2.** Sözünü bilen, tutarlı, ağırbaşlı: *"Gönül isterdi ki herkes akıllı ve rabıtalı olsun."* -A. Ş. Hisar. *"Pek rabıtalı kadına benziyormuş bu kadın."* -M. C. Kuntay.

rabıtasız *s.* **1.** Düzensiz, birbirini tutmaz: *Rabıtasız bir idare. "Rabıtasız, saçma sözlerinden ruhbana düşman olduğu anlaşılan bu güzel ve garip kadın..."* -Ö. Seyfettin. **2.** Ağırbaşlı olmayan, tutarsız: *Rabıtasız adam.* **3.** *zf.* Birbirine bağlı veya tutarlı olmadan.

rabıtasızlık, -ğı *is.* Rabıtasız olma durumu.

rabıt edatı *is. gr. esk.* Bağlaç.

raca *is. (ra'ca) İng. Fr. raja (Hint dillerinden)* Hindistan'da prenslere verilen unvan, mihrace.

raci, -i *s. (ra:ci:) Ar. râci' esk.* **1.** Geri dönen. **2.** Dokunan, ilgilendiren, dayanan. **raci olmak** dokunmak, dayanmak, ilgilenmek: *Bu sözün ona raci olmadığını temin ederim.*

racon *is. argo* **1.** Yol, yöntem, usul: *"Hayri bütün kumar raconunu bilirdi."* -S. F. Abasıyanık. *"Bir kere bozulmasın racon / Bıyığı terlememiş itler / Sokakta yol keser artık."* -A. İlhan. **2.** Gösteriş, fiyaka: *Racon meraklısı bir adam.* **racon kesmek** *argo* **1)** görünüşe göre hüküm vermek: **2)** gösteriş yapmak: *"Hayatı ortaya atılır, tosunca raconu keser, ya da dövülürdü."* -H. R. Gürpınar.

radansa *is. (rada'nsa) İt. radencia den.* Yelkenlere açılan deliklere ve halat ilmiklerine geçirilen metal halka.

radar *is. (ra'dar) İng. radar (Radio Detecting And Ranging* sözlerinden*)* **1.** Radyo dalgalarının yankısını alarak cisimlerin yerini ve uzaklığını bulabilen, genellikle uçak ve gemilerde kullanılan cihaz. **2.** *mec.* İçgüdü, seziş: *"... büyük yurt sevgisi-*

nin yüce boyutlarını analık radarı ile pek iyi sezebilmektedir." -H. Taner.

radarcı *is.* Radar kullanan veya radarın bakım ve onarımıyla görevli kimse.

radarcılık, -ğı *is.* Radarcının görevi.

radde *is. Ar. rädde* Derece, kerte: *"İşe polisi karıştırmadım. Son raddeye gelmedikçe de karıştırmak niyetinde değilim."* -R. H. Karay. *"Duyduğu ıstırap yüzünden okunur bir raddeye varınca bütün lokmalar boğazımda dizilip kalırdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

raddelerinde *zf.* (zaman için) Sıralarında, sularında: *"Ertesi sabah on iki raddelerinde kalkılır ve beyler iki buçuğa, üçe doğru işlerine giderlerdi."* -A. Ş. Hisar.

radika *is. (radi'ka) bot.* Yaprakları salata olarak yenen baharlı, çok yıllık bir bitki *(Taraxacum officinale).*

radikal, -li *s. Fr. radical* **1.** Köklü, kesin, kökten: *Radikal hareket.* **2.** *is.* ve *s.* Köktenci.

radikalizm *is. Fr. radicalisme fel.* Köktencilik.

radikalleşme *is.* Radikalleşmek durumu.

radikalleşmek *(nsz)* **1.** Köktenci olmak. **2.** Kesin durum almak.

radon *is. Lât. radon kim.* Atom numarası 86, atom ağırlığı 222 olan, radyum tuzunun su ile işlenmesinden, hidrojen ve oksijenle karışım durumunda elde edilen, boru yardımıyla sıvı hava içinden geçirilerek karışımdan ayrılan radyoaktif element. Kısaltması Rn.

radyan *is. Fr. radian mat.* **1.** Bir dairede yarıçap uzunluğundaki yay parçasını gören merkez açıya eşit açı ölçme birimi. **2.** *s. fiz.* Işın veya ısı yayan: *Radyan soba.*

radyasyon *is. Fr. radiation fiz.* Işınım.

radyatör *is. Fr. radiateur* **1.** Bir akaryakıtın yanmasından veya sıcak bir akışkandan aldığı ısıyı dışarı ileten dilimli borulardan oluşan ısıtma aracı: *"Radyatörün üzerine bırakılmış küçük kutudaki su kaynıyor, kutu tıkırdıyordu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bağlı bulunduğu motordaki ısı derecesinin yükselmesini önleyen soğutucu: *"Radyatörün suyunu tazeledikten sonra virajlı yokuşu tırmanmaya başladı."* -A. Gündüz.

radyatörcü *is.* Radyatör yapan, satan, onaran veya döşeyen usta.

radyo *is. (ra'dyo) Fr. radio (radiotelegraphy* kelimesinin kısa biçimi*)* **1.** Elektrik dalgalarının özelliğinden yararlanarak seslerin iletilmesi sistemi. **2.** Elektrik dalgalarıyla düzenli olarak yayın yapan istasyon ve bu istasyonun programlarını düzenlemekle görevli kuruluş. **3.** Radyo istasyonlarının yayınlarını alan araç: *"Kasabanın matemine hürmet olarak bu akşam radyo susturulmuştu."* -R. N. Güntekin. *"Dünya vaziyeti berbat; radyo başından ayrılamıyoruz."* -R. H. Karay.

→ ***radyo etkinliği, radyo evi, radyo muhabiri, radyo oyunu, radyo taksi, radyo yayını***

radyoaktif *s. Fr. radioactif fiz.* Işın etkinliği olan, ışın etkin.

→ ***radyoaktif izotoplar***

radyoaktif izotoplar *ç. is. tıp* ve *fiz.* Bazı hastalıkların teşhisinde ve iyileştirilmesinde yararlanılan izotoplar.

radyoaktifleştirme *is. fiz.* Bir elementi radyoaktif duruma getirmek.

radyoaktiflik, -ği *is.* Radyoaktif olma durumu.

radyoaktivite *is. Fr. radioactivité fiz.* Alfa, beta, gama ışınlarını yayma özelliği, ışın etkinliği: *"Üzerinde yedi türlü dert ile radyoaktiviteli sekiz on maden ve tuz adı yazılı etiketlerde satılan su, bu sudur işte..."* -S. F. Abasıyanık.

radyobiyoloji *is. Fr. radiobiologie biy.* ve *fiz.* X ışınlarının canlı dokular üzerindeki etkisini inceleyen bilim.

radyocu *is.* **1.** Radyo yapan, onaran veya satan kimse. **2.** Radyoda görevli kimse. **3.** Radyo yapılan veya onarılan yer.

radyoculuk, -ğu *is.* **1.** Radyo yapma, onarma veya satma işi. **2.** Radyo kuruluşlarını işletme ve yönetme işi.

radyoelektrik, -ği *is. Fr. radioélectrique fiz.* Fiziğin elektromanye-

tik dalgaların araştırılması ve uygulanması ile ilgili bölümü.

radyoelektriksel *s.* **1.** Radyoelektriğe ilişkin. **2.** Radyofrekans.

radyoelektronik, -ği *is. Fr. radioélectronique fiz.* Elektroniğin radyoelektriğe uygulanması.

radyo etkinliği *is.* Işın etkinlik, radyoaktivite.

radyo evi *is.* Radyo yayını yapılan yapı.

radyofizik, -ği *is. Fr. radiophysique fiz.* Radyoelektriğe ilişkin olayları inceleyen bilim dalı.

radyofizyoloji *is. Fr. radiophysiologie fiz.* Radyobiyoloji.

radyofoni *is. Fr. radiophonie fiz.* Elektromanyetik dalgaların özelliklerinden yararlanarak sesleri ileten sistem.

radyofonik, -ği *s. Fr. radiophonique* Radyo ile ilgili, radyo ile verilen: *Radyofonik oyun.*

→ ***radyofonik ses***

radyofonik ses *is.* Radyoda konuşma yapmaya uygun ses.

radyofoto *is. Fr. radiophoto fiz.* **1.** Fotoğraf, yazı gibi görüntülerin radyo dalgalarıyla uzaktan iletilmesini sağlayan sistem. **2.** Bu sistemle alınan fotoğraf.

radyo gazetesi *is.* Radyo aracılığı ile yayımlanan haber, yorum ve röportajların tümü.

radyografi *is. Fr. radiographie fiz.* ve *tıp* **1.** X ışınlarından yararlanılarak resim çekme: *Radyografi birçok hastalıkların teşhisine yardım eder.* **2.** Bu teknikle alınan fotoğraf: *"Ağzımın radyografisini, kalıbını alıp Paris'e gönderdiler."* -S. F. Abasıyanık.

radyogram *is. Fr. radiogramme* Telsiz telgrafla verilen haber ve bunun yazılı olduğu kâğıt.

radyo istasyonu *is.* **1.** Radyo vericilerinin bulunduğu merkez. **2.** Radyoda alınan veya bulunan her bir yayın.

radyoizotop *is. Fr. radio-isotope fiz.* Doğal bir elementin radyoaktif izotopu.

radyokimya *is. Fr. radio + Ar. kimyā fiz.* ve *kim.* Radyoaktif cisimleri ve onların kimyasal özelliklerini inceleyen bilim dalı.

radyolink *is. İng. radio link* Radyo, telefon, televizyon ve teleks gibi iletişim araçlarının kablo bağlantısı olmaksızın, istasyonlar arasında veya stüdyo ile verici istasyon arasında yüksek frekanslı radyo dalgaları ile bağlantı kurmaya yarayan sistem.

radyolog *is. Fr. radiologue fiz.* ve *tıp* Işın bilimi uzmanı, ışın bilimci.

radyoloji *is. Fr. radiologie fiz.* ve *tıp* Işık, elektrik ve ısı ışınımlarının uygulama alanlarını inceleyen bilim dalı, ışın bilimi.

radyometre *is. (radyome'tre) Fr. radiomètre fiz.* Işınölçer.

radyometri *is. Fr. radiométrie fiz.* Işına şiddetinin ölçümü.

radyometrik *s. Fr. radiométrique fiz.* Radyometri ile ilgili.

radyo muhabiri *is.* Radyo haber ve röportajlarını hazırlayan gazeteci.

radyo oyunu *is. tiy.* Radyoda oynanmak ve seslendirilmek üzere yazılan oyun.

radyoskopi *is. Fr. radioscopie fiz.* ve *tıp* Bir organ veya cismin ışınlar altında muayenesi.

radyo taksi *is.* Telsiz telefon ağı ile bir şirkete veya durağa bağlı olarak çalışan taksi.

radyoteknoloji *is. Fr. radiotechnologie* Elektro filmi çekme tekniği.

radyotelefon *is. Fr. radiotéléphone* Telsiz telefon.

radyotelgraf *is. Fr. radiotélégraphe* Telsiz telgraf.

radyoterapi *is. Fr. radiothérapie fiz.* ve *tıp* X ışınlarının biyolojik etkisine dayanan tedavi yöntemi.

radyo yayını *is.* Doğrudan kamuya seslenen ve sesli programları yayan iletişim aracı.

radyum *is. (ra'dyum) Fr. radium kim.* 1898 yılında Pierre Curie ve eşi tarafından bulunan, atom numarası 88, atom ağırlığı

226,05 olan, 700° C de eriyen, soğukta suyu ayrıştıran, ışın etkinliği çok bir element. Kısaltması Ra: *"Küçük ve radyum mineli zarif bir saat çıkardı."* -Ö. Seyfettin.

raf *is. Ar. reff* Üstüne öte beri koymak için dolaba veya bir dolabın içine birbirine paralel olarak tutturulmuş, genellikle geniş, uzun tahta veya metal levha: *"Yemek paketini, raflarda yer bulamadığı için masa üstüne koydu."* -M. Ş. Esendal. *"Dükkânın göze görünür rafları, fırdolayı rakı şişeleri ile çevrilmişti."* -S. F. Abasıyanık. **(bir işi) rafa koymak** (*veya* **kaldırmak**) savsamak, artık üstünde durmamak, ihmal etmek: *"Anayasayı rafa kaldırarak keyfî, gelişigüzel sınırlar çizmeye kalkışmak, bu yaygaraları koparanların başlıca özelliğidir."* -N. Cumalı.

rafadan *s.* Kaynar suda kabuğu ile az pişirilmiş (yumurta), alakok.

Rafızî *öz. is. (ra:fizi:) Ar. râfizî* Rafızîliği benimseyen kimse.

Rafızîlik, -ği *öz. is.* Şiî mezhebinin bir kolu ve bu koldan olanların inancı.

rafinaj *is. Fr. raffinage* Arıtım.

rafinatör *is. Fr. raffinateur* Odun liflerini içinde bulunabilecek yabancı maddelerden arıtma ünitesi.

rafine *s. Fr. raffiné* **1.** İncelmiş, ince, arıtılmış, saflaştırılmış: *Rafine yağ.* **2.** *mec.* Hassas, duygulu, nazik, ince, seçkin: *"Alabildiğine entelektüel, rafine, ayrıntılı bir duygululuk sahibi."* -H. Taner.

rafineri *is. Fr. raffinerie* Arıtım evi, tasfiyehane.

rafit, -di *is. Fr. raphide biy.* Bazı hayvan ve bitki hücrelerinde bulunan, iğne biçiminde bilfûr madde.

rafting *is. İng. rafting* Özellikle ırmaklarda azgın sular arasında yapılan salcılık, sal yarışı.

rafya *is. İng. raffia (Madagaskar yerlilerin dilinden) bot.* **1.** Afrika ve Amerika'da yetişen, iri gövdeli, uzun yapraklı palmiye *(Raphie).* **2.** Bu palmiyenin dokuma işlerinde kullanılan lifleri. **3.** *s.* Palmiye liflerinden yapılmış olan: *Rafya çanta.*

ragbi *is. bk.* rugby.

rağbet *is. Ar. raġbet* **1.** İstek, arzu. **2.** Beğenme, itibar: *"Rağbet güzel ile zenginedir."* -Atasözü. *"Fakat memlekette böylelerine rağbet yok."* -H. R. Gürpınar. **rağbet etmek** (veya **göstermek**) istemek, beğenmek, istekle karşılamak: *"İtalyan kadınları o kumaşlara o kadar rağbet göstermişlerdir ki..."* -F. R. Atay. **rağbet görmek** (veya **kazanmak**) istenilmek, beğenilmek, istekle karşılanmak: *"... haftanın bir gecesinde yalnız kadınlara oynayacak kadar mahallede rağbet kazandı."* -H. E. Adıvar.

rağbetli *s.* İstek gören, rağbet gören, rağbet edilen.

rağbetsiz *s.* **1.** İsteksiz, gönülsüz, rağbet etmeyen. **2.** İstenilmeyen, rağbet edilmeyen.

rağbetsizlik, -ği *is.* **1.** İsteksizlik, gönülsüzlük, rağbet etmeme. **2.** İstenilmeme, rağbet edilmeme.

rağm *is. Ar. raġm esk.* İnadına davranma. **(bir şeyin) rağmına** "bir şeye karşı terslik olsun diye, inadına" anlamıyla kullanılır.

rağmen *e. (ra'ğmen) Ar. raġmen* Karşın: *"Bütün isteğime rağmen, gerçi bu çocuğa içimi döknemiştim."* -H. E. Adıvar. *"Şükrü bütün çabalarına rağmen bir türlü alamadı birinciliği."* -T. Buğra.

rahat *is. Ar. râhat* **1.** İnsanda üzüntü, sıkıntı, tedirginlik olmama durumu, huzur: *"Eniştem de üşengeç bir adamdır, rahatı kaçar diye üstüne düşmedi."* -M. Ş. Esendal. **2.** *s.* Üzüntü, sıkıntı ve tedirginliği olmayan: *Şimdi rahat mısın? Hiç rahat değilim. "Ben o kadar rahatım, öyle okşayıcı, huzur ve mutluluk verici tatlı rüzgâr karşısındayım ki..."* -R. H. Karay. **3.** *s.* Sıkıntı veya yorgunluk, tedirginlik vermeyen: *"Ben sana güzel ve rahat bir oda hazırlattım."* -P. Safa. *"Yolda bir gecemiz, eski Sırbistan topraklarına düşen bir kaplıcanın rahat otelinde geçti."* -F. R. Atay. **4.** *s.* Aldırmaz, gamsız: *Rahat adam.* **5.** *zf.* Kolay bir biçimde, kolaylıkla: *"İstersen beraber gidelim. Haydi al torbanı. Bir sa-*

atte rahat varırız." -M. Ş. Esendal. **6.** *ünl.* "Hazır ol" durumunda bulunanlara, oldukları yerde serbest bir durum almaları için verilen komut. **rahat batmak** *tkz.* iyi bir durumdayken bu durumu olmayacak sebepler yüzünden bırakanlar için sitem yollu söylenir. **rahat bırakmamak** (veya **vermemek**) tedirgin etmek: *"Beni son nefesimde rahat bırakmayan herif, bana o vakitler akla gelmez cefalar çektirmişti."* -Ö. Seyfettin. *"Beni bir saat bile rahat bırakmıyor."* -S. F. Abasıyanık. **rahat durmak** yaramazlık etmemek veya kımıldamamak. **rahat etmek** sıkıntısız durumda olmak, ferahlanmak, dinlenmek: *"Benim ve kardeşimin mektep veya sokak dönüşü kirliliklerimiz yüzünden içlenirdi, bizi yıkayıp temizleyinceye kadar rahat etmezdi."* -Y. K. Beyatlı. **rahat kıçına batmak** *tkz.* bulunduğu rahat durumun değerini bilmemek. **rahat olmak** üzüntülü, sıkıntılı veya tedirgin durumda olmamak. **rahat yüzü görmemek** hiç rahat etmemek: *"Derler ki, bugünden itibaren Zeliha'nın kalbi rahat yüzü görmedi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **rahatı kaçmak** rahatsız, tedirgin olmak, üzülmek. **rahatına bakmak** hiçbir şeye aldırış etmeyerek rahatını sağlamaya çalışmak.

→ ***rahat döşeği, rahat duruş***

rahatça *s.* ve *zf. (raha'tça)* Rahat (bir biçimde): *"Paris'te ufak bir mevki bulur, rahatça yaşayabilirdim."* -Ö. Seyfettin. *"Buradan hem aşağı obayı, hem yukarı obayı rahatça seyredebiliyordu."* -N. Araz.

rahat döşeği *is.* **1.** Ölüyü kaldırıncaya değin içinde yatırdıkları döşek. **2.** Bir kimsenin öldüğü yerden söz edilirken deniz, savaş alanı gibi yerlere karşıt olarak evindeki yatağını ve dolayısıyla evini anlatır: *"Talihsiz hatun odasında, rahat döşeğinde mi can vermiş?"* -H. R. Gürpınar.

rahat duruş *is. sp.* Vücudun alıştırmalar arasında dinlendirilmesi için, eller arkaya dik olarak birleştirilmiş, bacaklar önde veya yana yarım adım duruşunda aldığı gevşek durum.

rahatlama *is.* Rahatlamak işi.

rahatlamak *(nsz)* Üzüntü, sıkıntı, tedirginlik veren veya bir ihtiyacın giderilmesi durumun ortadan kalkması, azalmasıyla rahata kavuşmak: *Hasta ilâcını içtikten sonra rahatladı.*

rahatlatma *is.* Rahatlatmak işi.

rahatlatmak *(-i)* Rahatlamasını sağlamak, ferahlatmak.

rahatlık, -ğı *is.* **1.** Üzüntüsü, sıkıntısı, tedirginliği olmama durumu, rahat: *"Nilgün'ü sükûna kavuşmuş görmenin rahatlığı içindeyim."* -R. H. Karay. **2.** Yorgunluk veya sıkıntı vermeme durumu: *Bu evin rahatlığını başka evde bulamayız. "Başkalarının rahatlık saydığı işlerde sıkıldım, sinir kesildim."* -N. Cumalı. **rahatlıkla** rahat bir biçimde, kolaylıkla: *Büyük bir kamyonet bu eşyayı rahatlıkla alabilir.*

rahat rahat *zf.* Rahat bir biçimde, kolaylıkla: *"Rabia, rahat rahat nefes alıyor. Belli ki korkulu rüya görmeden uyuyor."* -H. E. Adıvar. *"Yaz buğularının cibinliği altında, göğsü rahat rahat kabararak mışıl mışıl, çocuk saflığıyla her zaman tatlı bir gündüz uykusunda idi."* -R. H. Karay.

rahatsız *s.* **1.** Rahat olmayan, tedirgin, huzursuz: *Siz orada rahatsız oldunuz. "Bu üç zavallı bizden rahatsız oldular ve derslerini keserek çekildiler."* -M. Ş. Esendal. **2.** Rahat kullanılmayan, sıkıntı, tedirginlik veren: *Bu sandalye pek rahatsız.* **3.** Hasta, keyifsiz: *Ne o, rahatsız mısınız? "Onlar buradayken kendisini âdeta rahatsız hissediyordu."* -F. F. Tülbentçi. **rahatsız etmek** rahatını bozmak, rahatını, keyfini kaçırmak: *"Geceleyin aptalca tık tıklarıyla insanı rahatsız eden bir masa saati imiş."* -R. H. Karay. *"Kendi keyfimiz için birçoklarını, en sevdiklerimizi rahatsız etmeye hakkımız yok."* -S. F. Abasıyanık. **rahatsız olmak** rahatı bozulmak, keyfi kaçmak, sağlığı bozulmak: *"O rahatsız olunca, ben de inadına bakmaya başladım."* -S. F. Abasıyanık.

rahatsızlanma *is.* Rahatsızlanmak işi.

rahatsızlanmak *(nsz)* Sağlığı bozulmak, hastalanmak, rahatsız olmak.

rahatsızlaşma *is.* Rahatsızlaşmak işi

veya durumu.

rahatsızlaşmak *(nsz)* Rahatsızlanmak.

rahatsızlık, -ğı *is.* **1.** Rahatsız olma durumu, tedirginlik: *"Bununla beraber, içimde bir rahatsızlık var, unutulmaktan korkuyorum."* -H. E. Adıvar. **2.** Hastalık. **rahatsızlık duymak** tedirgin olmak, huzurunun ve rahatının kaçtığını hissetmek: *"Anasını ayakta, kara, korkunç bir yüzle görünce tuhaf bir rahatsızlık duydu."* -H. E. Adıvar. **rahatsızlık vermek** rahatını bozmak, rahatını, keyfini kaçırmak.

rahibe *is. (ra:hibe) Ar. rāhibe* Kadın rahip: *"İşgali müteakip tekmil yabancı kadınları, rahibeler ve hasta bakıcılar da dahil, alıp götürdüler"* -R. H. Karay.

rahibelik, -ği *is.* **1.** Rahibe olma durumu. **2.** Rahibenin görevi.

rahim, -hmi (I) *is. Ar. raḥm anat.* Döl yatağı: *"Benim ta ana rahmine düştüğüm andan beri olan hayatımı güya araştırmışlar."* -H. R. Gürpınar.

rahîm (II) *s. (rahi:m) Ar. raḥîm esk.* Koruyan, acıyan, merhamet eden: *"Fakat pederimiz hiçbir zaman bendenize rahîm davranmamıştır."* -F. F. Tülbentçi.

rahip, -bi *is. (ra:hip) Ar. rāhib* Hristiyanlarda genellikle manastırda yaşayan din adamı, keşiş: *"Biri bir rahipti; dağınık, birbirine karışmış uzun yağlı saçlarını parmaklarıyla taradı, kalpağının altında topladı."* -M. Ş. Esendal.

rahiplik, -ği *is.* **1.** Rahip olma durumu. **2.** Rahibin görevi.

rahle *is. Ar. raḥle* Üzerinde kitap okunan, yazı yazılan, bazıları açılıp kapanabilen alçak, küçük masa: *"İlk defa yeni usul bir rahleye oturtuldum."* -Y. K. Beyatlı. **(birinin) rahleitedrisinde** *esk.* yetişme, eğitim, düşünce bakımından "o kimsenin etkisinde" anlamında kullanılır.

rahman *is.* ve *s. (-a:ni) Ar. raḥmān* Herkese, her canlıya merhamet eden Tanrı.

rahmanî *s. (rahma:ni:) Ar. raḥmānî* Tanrı ile ilgili, tanrısal. **şeytanî** karşıtı: *"O, meyvelerin tadında, yarınki Cennet'in rahmanî kokularını duymasını bilirdi."* -A. Ş. Hisar.

rahmet *is. Ar. raḥmet* **1.** Birinin suçunu bağışlama, yarlıgama, merhamet etme: *Allah rahmet eylesin.* **2.** *hlk.* Yağmur: *"Kubbedeki açıktan rahmet yağar, güneş vurur."* -A. H. Tanpınar. *"Onun ışıkları, kubbeler ve şehirler üzerine sevap rahmeti döker."* -A. Gündüz. **rahmet okumak 1)** Tanrı'nın merhamet ve bağışlaması için dua etmek; **2)** biri, kötü bir kimseden daha kötü çıkmak: *"Demek danslar, balolar, kokteyl partileri, daha bilmem ne gibi modern şeyler yapılan bu muhteşem apartmanda, Cerrahpaşa'nın arka sokaklarında, izbelerde oturanlara rahmet okutacak adî sahneler olabiliyordu."* -H. E. Adıvar. **rahmet olsun canına** *hlk.* "Allah rahmet eylesin" anlamında ölüler anılırken kullanılan iyi dilek sözü.

rahmetli *s.* **1.** "Tanrı'nın rahmetine kavuşmuş, yarlıganmış" anlamında ölmüş kimseleri saygıyla anmak için ad veya unvanlarının başına getirilir, merhum: *"Hocamız rahmetli Muhsin Bey, bunu sınıfta okurken gözleri yaşarırdı."* -H. Taner. **2.** *is.* Ölmüş bir kimsenin adı yerine kullanılır: *"Rahmetli, insanların en iyilerinden biriydi."* -P. Safa. *"Sakın rahmetlinin elbiselerini başkasına verme, hanımcığım..."* -Y. Z. Ortaç. **rahmetli olmak** ölmek.

rahmetlik, -ği *is.* Rahmetli. **rahmetlik olmak** ölmek.

rahne *is. Far. raḥne esk.* Gedik, yarık: *"Bir taraftan aylık taksidi bütçesinde büyük bir rahne açan bu borcu senelerce ödeye ödeye bitirememiş."* -A. Ş. Hisar.

raht *is. Far. raḥt* **1.** At takımı. **2.** Yolda lâzım olacak şeyler. **3.** Döşeme vb. takımları. **4.** Pencere ve kapı kanatlarını çerçeveye tutturan menteşe takımı.

rahvan *is. Far. rāhvān* **1.** Koşarken bir yandaki iki bacağını aynı anda atan binek hayvanlarının biniciyi sarsmayan koşma biçimi: *"Hecin üstünde kısa rahvan en rahat yürüyüştür."* -F. R. Atay. **2.** *s.* Bu biçimde koşan (binek hayvanı). **3.** *zf.* (binek hayvanı için) Bu biçimde koşarak.

-rak / -rek Sıfatların karşılaştırma derecesini türeten ek: *ufarak "ufakça", küçü-*

rek "daha küçük" vb.

rakam *is. Ar. raḳam mat.* **1.** Sayıları göstermek için kullanılan işaretlerden her biri: *0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Romen rakamları.* **2.** Bu işaretlerle yazılmış sayı: *"Her şeyi paraya, hesaba, rakama irca ediyorlar."* -H. R. Gürpınar. **3.** Nicelik, miktar: *Kayıplar yüksek bir rakama çıktı.*

rakamlama *is. müz.* Rakamlamak işi.

rakamlamak *(-i) müz.* Bas notalarının üstüne akortlarını belirten rakam koymak.

rakamlı *s.* Rakamı olan, içinde rakam bulunan: *Üç rakamlı sayı.*

raket *is. Fr. raquette sp.* Pingpong, tenis gibi oyunlarda topa vurmak için kullanılan, oval tahta bir kasnağa gerilmiş bir ağla veya lâstikle kaplanmış olan, uzunca saplı araç, vuraç.

rakı *is. Ar. 'araḳī* Üzüm, incir, erik gibi meyvelerin alkolle mayalanarak damıtılmasıyla elde edilen içki: *"Mollanın ağzından sert bir rakı kokusu çıkıyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Canınız bir kadeh rakı ister, söyleyemezsiniz."* -R. H. Karay.

→ rakı âlemi, rakı bardağı, rakı meclisi

rakı âlemi *is.* Rakı meclisinde gerçekleştirilen eğlence.

rakı bardağı *is.* Rakı içmek için özel olarak üretilen, dar ve uzunca bardak.

rakıcı *is.* **1.** Rakı yapan veya satan kimse. **2.** *s.* Rakı içen (kimse).

rakıcılık, -ğı *is.* Rakı yapmak veya satmak işi.

rakım *is. (ra:kım) Ar. rāḳim* Yükselti.

rakı meclisi *is.* Rakı veya başka içki içip yemekler, mezeler yiyerek vakit heçirilen, çalınıp söylenerek eğlenilen toplantı.

rakibe *is. (rakı:be, k kalın okunur) Ar. raḳîbe* Kadın rakip: *"Kocalarının aşkına sahip ve hâkim olmak hususundaki mübarezede kadınlar rakibelerine nispetle pek müsait olmayan bir mevkide bulunurlar."* -H. C. Yalçın.

rakik, -kı *s.* ve *is. (rakı:k, k'ler kalın okunur) Ar. raḳîḳ esk.* **1.** İnce, narin: *"Yazılarında olduğu gibi konuşurken de kelimelerin en asil ve en rakiklerinden seçiyordu."* -O. S. Orhon. **2.** *mec.* Merhametli, yufka yürekli.

rakip, -bi *s. (rakı:p, k kalın okunur) Ar. raḳîb* Herhangi bir işte, bir yarışta, birbirini geçmeye çalışan, aynı şeyi elde etmeye uğraşan (kimse): *"Bakarsın erkek rakibini de, sevgilisini de öldürmüş."* -S. F. Abasıyanık.

rakiplik, -ği *is.* Birbirine rakip olma durumu, rekabet.

rakipsiz *s.* Daha üstünü, daha iyisi bulunamayan (kimse veya şey): *Rakipsiz şampiyon. "Bunlar mizah edebiyatımızın hâlâ rakipsiz romanlarıdır."* -Y. Z. Ortaç. *"Anadolu'nun dil birliğinde rakipsiz bir mimar, bir usta olarak yerini aldı."* -N. Araz.

rakit, -di *s. (ra:kit) Ar. râkid esk.* Durgun (su).

rakkas *is. (rakka:s, k'ler kalın okunur) Ar. raḳḳāṣ* **1.** Sarkaç, pandül: *"... rakkasın çıkardığı o muntazam taktuklar, gündüzkünden birkaç derece daha büyümüş gibi işitiliyordu."* -H. R. Gürpınar. **2.** *esk.* Raksı meslek edinmiş erkek.

rakkase *is. (rakka:se, k'ler kalın okunur) Ar. raḳḳāṣe esk.* Raksı meslek edinmiş kadın: *"Çeşitli gösteriler arasında bir rakkase vardı."* -T. Buğra.

rakkaslı *s.* Sarkacı olan: *"Evlerin başka odalarında duvara asılmış rakkaslı ve rakamları alaturka bir çalar saat işler."* -A. Ş. Hisar.

rakor *is. Fr. raccord* Sıhhî tesisatta iki boruyu döndürmeden birbirine bağlanmasını sağlayan bağlantı parçası.

→ rakorlu musluk

rakorlu musluk, -ğu *is.* Hortum bağlamak için kullanılan musluk.

raks *is. Ar. raḳṣ esk.* **1.** Dans: *"Zil, şal ve gül. Bu bahçede raksın bütün hızı."* -Y. K. Beyatlı. *"Danstan çekilen herkes durup bu iki genç, boylu ve canlı vücudun raksını seyrediyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** *fiz.* Salınım.

→ ***raks aksağı, raksetme, raksetmek***

raks aksağı *is. müz.* Klâsik Türk müziğinde bir küçük usul.

raksetme *is.* Raksetmek işi.

raksetmek *(nsz) Ar. rakş + T. etmek* Oynamak, dans etmek: *"Bu küçücük yaramaz, koşar gibi, sıçrar gibi herkes eğlenir gibi ayaklarını çarparak, memnun, güle güle raksediyordu."* -H. C. Yalçın.

ralli *is. İng. rally* Yarışmacıların otomobille belli yolları izleyerek ve özel kurallara uyarak belirli bir yere ulaşmalarına dayanan otomobil yarışması.

rallici *is.* Ralliye katılan yarışmacı.

ram *s. (ra:m) Far. râm esk.* Boyun eğen, kendini başkasının buyruğuna bırakan. **ram etmek** boyun eğdirmek, itaat ettirmek: *"İlk defa huzuruna çıkan herhangi bir kadını derhâl sersemletiyor, iradesini elinden alıp kendine ram ediveriyordu."* -E. E. Talu. **ram olmak** boyun eğmek, itaat etmek: *"Onun şekillerine ve anatomisine ram olmayı kendime bir zillet addederim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

ramak *is. Ar. ramak* "Bir şeyin olmasına çok az kalmak" anlamına gelen **ramak kalmak** deyiminde geçer: *"Gerçekten deli olmama ramak kalmıştı."* -A. Midhat. *"Düşmesine ramak kaldığı bu uçurumun baş dönmesinden henüz kurtulmuş da değildir."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

ramazan *is. Ar. ramażān* Ay takviminin dokuzuncu ayı, üç aylar adı verilen recep, şaban ve ramazan aylarının sonuncusu, oruç tutulan ay: *"Mübarek ramazanın... o misilli güzelliğini nasıl anlatabilirdim."* -R. H. Karay.

→ ***Ramazan Bayramı, ramazan keyfi, ramazan pidesi, ramazan topu***

Ramazan Bayramı *is. hlk.* Şeker Bayramı.

ramazan davulu *is.* Ramazan günlerinde oruç tutacakları sahura kaldırmak için mahalle aralarında çalınan davul.

ramazaniyelik, -ği *is. (ramaza:niyelik) esk.* Ramazanda iftar ve sahurda yenmek için alınan yiyecekler: *"Ramazan yaklaşırken, yakın dostları konağına ramazaniyelik gönderirlerdi. Yağ, şeker, pirinç, güllâç."* -Y. Z. Ortaç.

ramazan keyfi *is.* Oruç tutanlarda iftar saatine yakın görülen sinirlilik.

ramazanlık, -ğı *s.* Ramazan için ayrılmış (yiyecek): *Ramazanlık güllâç.*

ramazan pidesi *is.* Ramazan ayında özel olarak yaptırılan susamlı pide.

ramazan topu *is.* Ramazan günlerinde sahur ve iftar vakitlerini halka duyurmak için atılan top.

rambo *is.* Dövüşçü.

rami *is. İng. ramee (Malezya dilinden) bot.* **1.** Isırgangillerden, Çin, Vietnam ve Malezya'da yetişen değerli bir bitki *(Boehmeria nivea).* **2.** Bu bitkinin dokumacılıkta kullanılan lifi. **3.** Atıcı, atan kimse.

ramp *is. Fr. rampe tiy.* Bir tiyatro sahnesinin önünde, ışık ve ışıldakların yerleştirildiği, izleyiciye en yakın yer. **ramp ışığına çıkarmak** bir oyunu sahnelemek: *"Yasak oyunum bu rejimde aklandı, Ulvi Uraz onu ramp ışığına çıkardı."* -H. Taner.

rampa *is. (ra'mpa) İt. rampa* **1.** Bir arazinin, bir kara yolunun, bir demir yolu hattının yatay doğrultuya göre yokuş olan bölümü: *"Tren, rastgele bir yerlere gidiyor, rampalarda, küçük istasyonlarda saatlerce duruyordu."* -R. N. Güntekin. **2.** Özellikle istasyonlarda, vagonlara eşya yüklemek veya boşaltmak için yapılan, ambarın önünde bulunan set. **3.** Bir vagonu raya sokmak veya raydan çıkarmak için kullanılan araç. **4.** *den.* Bir geminin bir başka gemiye, dubaya, iskeleye veya sala değecek biçimde yanaşması. **5.** *den.* İki ağacı veya takozları birbirine kenetlemek için kullanılan, uçları eğriltilmiş ve sivriltilmiş demir çubuk. **6.** *ask.* Füzeli mermi veya makinelerin, havaya fırlatılmak için üstüne yerleştirildikleri eğik destek. **rampa etmek 1)** taşıt bir yere, bir şeye veya bir başka taşıta yanaşmak: *Gemi iskeleye rampa etti. "Bu arabalar her akşam Beyoğlu'nda Tokatlıyan'ın yaya kaldırımına rampa eder."* -H. R. Gürpınar. **2)** *argo* birinin içki masasına çağrılmadığı hâlde oturmak.

rampacı *is. tar.* Deniz savaşlarında, borda bordaya savaşıldığında karşı gemiden gelen saldırıları önleyen veya düşman gemisine atlayıp savaşan er.

rampalama *is.* Rampalamak işi.

rampalamak *(nsz)* Rampa etmek.

rampalı *s.* Yokuşu olan: *"Bu dönemeçli, rampalı saadet beni biraz ürkütmeye başladı."* -A. Gündüz.

randa *is. (ra'nda) İt. randa den.* Gemilerin mizana direğinin gerisindeki yelken.

randevu *is. Fr. rendez-vous* Belli bir saatte, belli bir yerde iki veya daha çok kişi arasında kararlaştırılan buluşma: *"Bunlar bana öyle gelir ki, vaktiyle verdikleri bir randevuya o gün canları istememiş de gitmemişler."* -S. F. Abasıyanık. **randevu almak** bir kimseden belli bir saat ve yerde buluşmak için söz almak, gün almak: *"Adamcağız, samimî bir refah ve zevkle yeni bir randevu aldıktan sonra gitti."* -A. Gündüz. **randevu vermek** belli bir saatte, belli bir yerde biriyle buluşmak için söz vermek: *"Az sonra birbirimize randevu vermişiz gibi ben de gelirim."* -R. H. Karay. **randevusu olmak** belli bir saatte, belli bir yerde buluşmak için biriyle sözleşmiş olmak: *"Bilmem ki anne, gene o Fahri'yle randevusu olmasın?"* -P. Safa.

→ ***randevu evi***

randevucu *is.* Randevu evi işleten kimse.

randevuculuk, -ğu *is.* Randevucunun işi.

randevu evi *is.* Gizli fuhuş amacıyla işletilen ev: *"Demek devlethaneyi pansiyona çevirdiniz, yahut yeni tabirle randevu evi yaptınız."* -H. R. Gürpınar.

randevulaşma *is.* Randevulaşmak işi.

randevulaşmak *(nsz)* İki veya daha çok kişi belli bir yerde veya zamanda buluşmak için sözleşmek.

randıman *is. Fr. rendement* Verim: *"Orada evin randımanı artıyorsa burada da kulübün randımanı artacak."* -M. N. Sepetçioğlu.

randımanlı *s.* Verimli.

rant *is. Fr. rente ekon.* Bir mal veya paranın, belirli bir süre içinde emek verilmeden sağladığı gelir, getirim.

rantabilite *is. Fr. rentabilité ekon.* Yatırılmış sermayenin bir kuruluşun veya bir plâsman konusunun gelir sağlayabilme olanağı, verimlilik.

rantabl *is. Fr. rentable ekon.* Gelir getiren, kâr sağlayan, verimli, getirimli.

rantçı *is.* Rant işiyle uğraşan kimse.

rantçılık, -ğı *is.* Rantçının yaptığı iş.

rantiye *is. Fr. rentier ekon.* Bankada bulunan paranın faiziyle veya sahibi bulunduğu değerli evrakın (hisse senedi vb.) geliriyle yaşayan kimse, getirimci.

rantiyeci *is.* Rantçı.

rantiyecilik, -ği *is.* Rantçılık.

ranza *is. (ra'nza) İt. rancio* Gemi, tren, kışla, yatılı okul gibi yerlerde üst üste yapılan yatak yeri.

rap *is.* "Birdenbire durmak" anlamında **rap diye durmak** deyiminde geçer: *Delikanlı, yokuşa saptı, arabayı rap diye cakalı bir tavırla durdurdu.*

→ ***rap rap***

rapor *is. Fr. rapport* **1.** Herhangi bir işte, bir konuda yapılan inceleme ve araştırma sonucunu, düşünceleri veya gözlemleri bildiren yazı: *"Yanımdaki küçük masanın üstünde çabucak raporunu yazdı."* -Ö. Seyfettin. **2.** *tıp* Hastalığın teşhisini, hastanın durumunun gerektirdiği dinlenme vb. ni gösteren, doktor veya doktorlar kurulunca verilen yazı. **rapor vermek** herhangi bir konuda yapılan inceleme, araştırma sonucu; düşünce veya gözlemleri yazıyla bildirmek.

raporcu *is.* Bir işi, bir konuyu inceleyerek onunla ilgili rapor vermekle görevli kimse.

raporlama *is.* Raporlamak durumu.

raporlamak *(-i)* Rapora bağlamak, rapor hâline getirmek.

raporlu *s.* **1.** Raporu olan. **2.** Hastalandığı için rapor alarak işinden ayrılmış olan. **3.** *hlk.* Ruh sağlığının bozuk olduğunu bildiren raporu olan, kaçık.

raportör *is. Fr. rapporteur* Sözcü.

raportörlük, -ğü *is.* Sözcülük.

rappadak *zf. (ra'ppadak)* Anstzın, beklenmedik bir biçimde ve anda.

rap rap *is.* Bir birliğin, yürüyüş düzenine girmiş bir topluluğun, uygun adım yürürken çıkardığı ses.

rapsodi *is. Fr. rhapsodie* **1.** *ed.* İçinde, Homeros'un şiirlerindeki olaylardan birini işleyen şarkı veya parça. **2.** *müz.* Milli veya mahalli konulardan esinlenerek oluşturulmuş müzik eseri: *Liszt'in Macar rapsodileri.*

rapten *zf. (ra'pten) Ar. rabṭan* Bağlı olarak, tutturulmuş biçimde: *"Oradan da bir mahzen kapağı açtılar, bir sopaya rapten beni içerisine indirdiler, üzerime de demir kapıyı kapadılar."* -R. H. Karay.

raptetme *is.* Raptetmek işi.

raptetmek *(-i) Ar. rapṭ + T. etmek* Bir şeyi bir yere iliştirmek, tutturmak.

raptiye *is. Ar. rabṭiyye* Düz, geniş başlı, kısa bir çivi görünüşünde, kâğıt veya karton gibi şeyleri bir yere tutturmak için kullanılan araç.

raptiyeleme *is.* Raptiyelemek işi.

raptiyelemek *(-i)* Raptiye ile tutturmak.

raptiyelenme *is.* Raptiyelenmek işi.

raptiyelenmek *(nsz)* Raptiye ile tutturulmak.

rasat, -dı *is. Ar. raṣad* Gözlem: *"Türkler Belgrad'a yaklaştıkları zaman evvelki keşif ve rasat merkezi olmak üzere Havale kalesini inşa etmişlerdi."* -F. R. Atay.

→ ***rasathane***

rasatçı *is.* Gözlemci.

rasathane *is. (rasatha:ne) Ar. raṣad + Far. ḫāne* Gözlem evi, observatuvar: *"Şimdi rasathane korusuna çıkarız, ben her şeyi hesapladım, korkma..."* -P. Safa.

rasıt *is. (ra:sıt) Ar. rāṣid esk.* Gözleyici.

raspa *is. (ra'spa) İt. raspa* **1.** Demir, tahta yüzeylerdeki boya, pas gibi şeyleri çıkarmak, pürüzleri gidermek için kullanılan iri dişli bir törpü. **2.** *is.* Kunduracılıkta köselenin yüzünü sıyırmaya ve perdahlamaya yarayan alet. **raspa etmek** raspalamak.

→ ***raspa taşı***

raspacı *is.* Raspa yapan (kimse).

raspalama *is.* Raspalamak işi.

raspalamak *(-i)* Raspa kullanarak boyaları, pasları kazımak, pürüzleri gidermek veya iki yüzeyi birbirine yapıştırmak, oturtmak.

raspalanma *is.* Raspalanmak işi.

raspalanmak *(nsz)* Raspalamak işine konu olmak.

raspa taşı *is.* Gemi güvertelerini temizlemek için kullanılan sünger taşı.

rast (I) *s. Far. rāst esk.* **1.** Doğru. **2.** *is.* Tesadüf. **3.** (atılan şey) Hedefi vurma. **rast gelmek 1)** düşünmediği, ummadığı hâlde karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek: *Bugün yolda kardeşinize rast geldim. "Bu kadın kadar tamahkâr bir insana ömründe rast gelmedi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** düşünmediği veya düşülmediği hâlde payına düşmek: *Kumaşın iyisi bana rast geldi.* **3)** (atılan şey) hedefi bulmak: *Çok ev aradım, ama hiçbir yerde rast gelmedi.* **4)** tesadüf etmek, denk gelmek: *"Yumrukları ile başına, ne tarafına rast gelirse vurmaya, tekrar vurmaya başladı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **rast getirmek 1)** rast gelmesini sağlamak: *Üç kurşun attı, ikisini rast getirdi.* **2)** kollamak, seçmek: *Neşeli bir anında rast getirip dilediğimi söyledim, hemen kabul etti.* **3)** aranmakta olan bir şeyi veya kimseyi umulmadık bir yer veya zamanda bulmak; **4)** (Tanrı) uygun getirmek, başarılı kılmak: *Allah işinizi rast getirsin.* **rast gitmek** uygun düşmek, istenilen biçimde gelişmek: *İşi rast gidiyor.*

→ ***rastgele, rastgeliş***

rast (II) *is. Far. rāst* Klâsik Türk müziğinde bir makam.

rastgele *s. Far. rāst + T. gele* **1.** Herhangi bir, gelişigüzel: *"Maazallah, birimize, kitaptan rastgele bir şey soracak olsa yandığımız gündü."* -H. Taner. **2.** *zf.* Seçmeden, iyisini kötüsünü ayırmadan, gelişi

güzel, lâlettayin. **3.** *ünl.* "İşiniz rast gitsin" anlamında kullanılan iyi dilek sözü.

rastgeliş *is.* Rast gelmek işi veya biçimi: *"Bilmem niçin, maziden bir simaya rastgeliş beni mesut etti."* -Ö. Seyfettin.

rastık, -ğı *is. Far. räsuht* **1.** Kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah boya: *"Rastıkla, yanağındaki beni boyamayı da unutmadı."* -S. M. Alus. **2.** Sürme mantargillerin yol açtığı ve tanelerin içini kurum karası bir tozla dolduran ekin hastalığı, sürme. **rastık çekmek** rastık sürmek.

rastıklı *s.* Rastık sürülmüş olan (kaş veya saç): *"O zamana kadar bir eşini daha görmediğim rastıklı, düzgünlü bir acaip kadın yüzünü bize doğru uzattı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Kaşları rastıklı taze, tatlı bir gözle şimdi kendilerine yaklaşmış askeri süzdü."* -S. F. Abasıyanık.

rastlama *is.* Rastlamak işi.

rastlamak *(-e)* **1.** Bir kimse ile karşı karşıya gelmek, karşılaşmak, rast gelmek, tesadüf etmek: *"Eskicizade'ye indiğim otelin kıraathanesinde rastladım."* -S. F. Abasıyanık. **2.** (atılan şey) Hedefi bulmak, rast gelmek: *Taş cama rastladı.*

rastlanma *is.* Rastlanmak işi veya durumu.

rastlanmak *(-e)* Karşılaşmak, rast gelinmek, tesadüf edilmek.

rastlantı *is.* Bilgiye, isteğe, kurala veya belli bir sebebe dayanmaksızın oluveren karşılaşma, tesadüf: *"Avlu kapısı önünde atından indiği sırada, iyi bir rastlantıyla, Hayrettin Ağa, oğlu ile avludaydı."* -N. Cumalı.

rastlaşma *is.* Rastlaşmak işi.

rastlaşmak *(nsz, -le)* **1.** Birbiriyle karşılaşmak, birbirine rastlamak, tesadüf etmek: *"Rastlaştığımız her Allah'ın kulu bir selâma değer, çıkarımız olmasa da."* -H. Taner. **2.** Aynı zamanda olmak, üst üste gelmek.

rastlayış *is.* Rastlamak işi veya biçimi.

rasyon *is. zool.* Bir hayvanın 24 saatlik bir periyot için besin maddeleri ve enerji ihtiyacını sağlayan toplam yem miktarı.

rasyonalist *is. Fr. rationaliste* Akılcı, usçu.

rasyonalite *is. Fr. rationalité* Ussallık.

rasyonalizasyon *is. Fr. rationalisation* Ussallaştırma, akla dayattırma.

rasyonalizm *is. Fr. rationalisme* Akılcılık, usçuluk.

rasyonel *s. Fr. rationnel* Usa dayanan, ölçülü, ussal, hesaplı: *Rasyonel bir çalışma.*

→ ***rasyonel sayı***

rasyonelleşme *is.* Rasyonelleşmek durumu.

rasyonelleşmek *(nsz)* Rasyonel duruma gelmek.

rasyonelleştirme *is.* Rasyonelleştirmek işi.

rasyonelleştirmek *(-i)* Rasyonel duruma getirmek.

rasyonel sayı *is. mat.* Tam veya kesirli sayıların ortak adı.

raşe *is. (ra:şe) Ar. ra'şe* Titreyiş, ürkme: *"Doktor Hikmet, ilk defa olarak ölüm korkusunun raşesini ta yüreğinin içinde hissetti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

raşelenme *is.* Raşelenmek durumu.

raşelenmek *(nsz)* Titremek, ürpermek.

raşi *is. (ra:şi:) Ar. râşî* Rüşvet veren kimse: *"Rüşvet yiyene mürteşi, rüşvet verene de raşi denir."* -B. Felek.

raşitik, -ği *is.* ve *s. Fr. rachitique* Raşitizm hastalığına yakalanmış (çocuk).

raşitizm *is. Fr. rachitisme tıp* Çocuklarda kalsiyum, fosfor eksikliğinden veya dengesizliğinden ileri gelen, biçim bozukluğuna sebep olan kemik hastalığı.

ratanya *is. (rat'anya) Fr. ratanhia (Peru dilinden) bot.* Kara buğdaygillerden, 20-40 cm yükseklikte, basit yapraklı, kökü sürgün kesici olarak kullanılan ağaççık *(Krameria triandra).*

rate *Alm. Ratte* **1.** *zool.* Büyük fare. **2.** *mec.* Yaşlı, verimsiz, geçimsiz (kimse): *"Kaldı ki, dikkat edilince görülür ki, bunlar gençliklerinde de olumlu bir şeyler verememiş olan ratelerdir."* -H. Taner.

ratıp, -bı *s. (ra:tıp) Ar. rātib esk.* Yaş, nemli.

rating *is. İng. rating* Reyting.

raunt, -du *is. İng. round bk.* dönem.

ravent *is. (ra:vent) Far. rāvend bot.* Karabuğdaygillerden, 1-2 m yükseklikte, büyük yapraklı, beyaz çiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitki *(Rheum officinale).*

ray *is. İng. rail* Tren, tramvay gibi taşıtlarda tekerleklerin üzerinde hareket ettiği demir yol. **raydan (veya rayından çıkmak)** düzeni bozulmak, alt üst olmak. **rayına girmek** (bir iş, bir girişim) düzene sokulmak, iyi bir duruma getirilmek. **rayına oturtmak** bir işi yoluna, yönteminc koymak, düzgün işler duruma getirmek.

rayba *is. (ra'yba) Alm. Reiber* Pürüzalır.

rayiç, -ci *is. (ra:yiç) Ar. rāyic* Bir para veya biriminin malın satış ve sürüm değeri: *"Türk lirasının rayicinin en yüksek olduğu bir dönemden söz ediyorum."* -H. Taner.

→ ***rayiç fiyat***

rayiç fiyat *is. tic.* Bir para biriminin malın sürüm değeri, piyasa fiyatı.

rayiha *is. (ra:yiha) Ar. rāyiḥa esk.* Koku, güzel koku: *"Yağmur yağar yeşil otlar bitirir / Yel estikçe rayihasın getirir."* -Karacaoğlan. *"Her tarafa bir şeftali rayihasının dolup sindiği durgun, sıcak günlerde, işsizler takım takım kasabadan inerler."* -R. H. Karay.

rayihalı *s. esk.* Güzel kokulu: *"Onun sıcacık vücudundan yükselen rayihalı dumanı teneffüs ederken, titremişti."* -P. Safa.

razaki *is. Ar. rāzikī* Kalınca kabuklu, iri ve uzunca taneli, şekeri çok bir tür üzüm.

razı *s. (ra:zı) Ar. rāżī* Uygun bulan, benimseyen, isteyen, kabul eden: *"O anda insan her felâkete, her musibete razıdır."* -R. H. Karay. *"Saadetinden geçtik / Ümidine razıydık / Hiçbirini bulamadık."* -O. V. Kanık. **razı etmek** kabul etmek: *"Yalvardı yakardı, beni, fabrikayı beklemeye razı etti."* -S. F. Abasıyanık. **razı gelmek** uygun bulmak, kabul etmek. **razı olmak** uygun bulmak, beğenmek, benimsemek, istemek, kabul etmek: *"Allah'ın emri, Peygamberin kavliyle varmaya belki razı olurum."* -H. R. Gürpınar. *"Kendisi vilâyetteki bir iki doktorla konsültasyon yapmama razı olmuyor, bunu bana karşı bir emniyetsizlik, bir nevi vefasızlık sayıyordu."* -R. N. Güntekin.

razmol, -lü *is. Rus.* İri, Kepekli un.

Rb *kim.* Rubidyum'un kısaltması.

-re *bk.* -ra / -re.

re (I) *is.* Re harfinin adı.

re (II) *is. müz.* **1.** Gam (II) dizisinde do ile mi arasındaki ses. **2.** Bu sesi gösteren nota kısaltması.

Re *kim.* Renyum'un kısaltması.

reaksiyon *is. Fr. réaction* **1.** Tepki, aksülâmel: *"İçinden gelen reaksiyonu ifade ettiği için, annesinin sözünü yarıda kesti."* -P. Safa. *"Bünyesinin de haricî tesirlere karşı reaksiyonu oldukça azalmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *kim.* Tepkime.

reaktör *is. Fr. réacteur fiz.* **1.** Yakıt olarak çevre havayı kullanan ve pervanelerin yardımı olmaksızın doğrudan doğruya tepki ile çalışan, iki ucu açık boru biçiminde itici. **2.** Bir katalizör yardımıyla kimyasal tepkime yaparak üretim elde edilen endüstri kuruluşu: *Atom reaktörü.*

realist *is.* ve *s. Fr. réaliste* Gerçekçi: *"Kukla oyunu realist bir yansıtma değil."* -H. Taner. **realist olmak** gerçekçi olmak: *"Her türlüsünde de faydalarını ve mahzurlarını görecek kadar realist olalım."* -P. Safa.

realite *is. Fr. réalité* Gerçek, gerçeklik: *"Bir realite hissi ile değil, bir tarih hissi ile kendimizi zorluyorduk."* -F. R. Atay. *"Bir meseleyle karşılaştı mı, realiteleri göremez."* -O. S. Orhon.

realizm *is. Fr. réalisme* Gerçekçilik.

reasürans *is. Fr. réassurance* Bir sigorta ortaklığının sigorta ettiği paranın bir bölümünü, olabilecek zarara karşı, başka bir ortaklığa yeniden sigorta ettirmesi işi.

reaya *is. (rea:ya:) Ar. re'āyā esk.* **1.** Bir hükümdarın yönetimi altındaki halk. **2.** Tanzimat'tan önce Osmanlı İmparatorluğu-

nun Müslüman olmayan uyrukları: *"Buradaki Türkler de tek tük reayayı görmemezliğe gelebiliyorlardı."* -A. Ş. Hisar. **3.** *mec.* Hristiyan.

rebabî *is. (reba:bi:) Ar. rebābî* **1.** Rebap çalan kimse. **2.** *s. mec.* İncc. duygulu: *"Meselâ, en rebabi olan bir fazilet... aşk, değil mi?"* -Ö. Seyfettin.

rebap, -bı *is. (reba:p) Ar. rebāb* Gövdesi Hindistan cevizi kabuğundan yapılmış uzun saplı saz.

rebiyülâhır *is. (rebi'yülâ:hır) Ar. rebi'u'l-āhir esk.* Ay takviminin dördüncü ayı, küçük mevlit ayı.

rebiyülevvel *is. (rebi'yülevvel) Ar. rebi'u'l-evvel esk.* Ay takviminin üçüncü ayı, büyük mevlit ayı.

recep, -bi *is. Ar. receb esk.* Ay takviminin yedinci ayı, üç ayların birincisi.

recim, -cmi *is. Ar. recm esk.* Taşa tutma, taşa tutarak öldürme.

→ ***recmetme, recmetmek***

recmetme *is.* Recmetmek işi.

recmetmek *(nsz) Ar. recm + T. etmek esk.* Taşa tutmak, taşa tutarak öldürmek.

reçel *is. Far. riçāl* Meyveleri şekerle kaynatarak hazırlanan tatlı: *Çilek reçeli. Kayısı reçeli. Vişne reçeli. "Onlar kahve, süt, hatta kışın salep içmeyi, zeytin, peynir, reçel ve ekmek yemeyi tercih ederler."* -A. Ş. Hisar.

reçelci *is.* Reçel yapan veya satan kimse.

reçelcilik, -ği *is.* Reçel yapma ve satma işi.

reçellik, -ği *s.* Reçel yapmaya uygun veya reçel yapmak için ayrılmış olan (meyve).

reçete *is. (reçe'te) İt. ricetta* **1.** Üzerinde doktorun hastası için gerekli gördüğü ilâçlarla, bunların kullanılış biçimleri yazılı olan kâğıt. **2.** *mec.* Yol, yöntem, çare: *"Reçete gibi kat'i ve veciz bir beyit ki, dört kelime ile bu derdin devasını söylüyor."* -R. N. Güntekin. **3.** *hlk.* Yemek veya halk tedavisinde kullanılan ilâç tarifesi: *"Beraberinde muskalar, reçeteler getirmiş ve işe koyulmuşlar bile..."* -T. Buğra. *"Hele bir portakal şurubu reçetesini tarif etti..."* -Ö. Seyfettin. **reçete gibi** okunaksız (yazı). **reçeteyi yaptırmak** reçetede yazılı olan ilâçları hazırlatmak veya satın almak: *"Tramvay caddesine çıktı, bir eczahaneye girdi, reçete yaptırdı."* -T. Buğra.

reçeteli *s.* Reçete karşılığında satılan (ilâç).

reçetesiz *s.* Reçete aranmaksızın satılan (ilâç).

reçine *is. (reçi'ne) İt. resina* **1.** *bot.* Bazı bitkilerde, özellikle çamlarda oluşan, katı veya yarı akışkan organik salgı maddesi: *"Ata Efendi, depoya yığılı kerestelerin reçine kokusundan hazzettiğini anladı."* -N. Araz. **2.** *kim.* Sonsuz polimerleşme ile elde edilen, büyük moleküllü yapay madde.

→ ***reçine kanalı, reçine kesesi, reçine yağı***

reçine kanalı *is. bot.* Genellikle çam türü ağaçlarda bulunan, başkesitte (gözeneklere benzeyen) küçük noktalar hâlinde görülen, içi reçine dolu bölüm.

reçine kesesi *is.* Ağacın yıl arasında görülen, içi reçine dolu kese biçimindeki bölümler.

reçineli *s.* Özünde reçine bulunduran.

reçine yağı *is.* Reçineden çıkan yağ.

redaksiyon *is. Fr. rédaction* **1.** Yazılmış bir metin üzerinde gereken düzeltmeleri yaparak yazıyı yayıma hazır duruma getirme. **2.** Yazı yazma, kaleme alma.

redaktör *is. Fr. rédacteur* **1.** Yazılmış bir metin üzerinde gereken düzeltmeleri yaparak yazıyı yayıma hazır duruma getiren kimse. **2.** Yazı yazan, bir yazıyı kaleme alan kimse.

redaktörlük, -ğü *is.* Redaktörün görevi.

reddedilme *is.* Reddedilmek durumu veya biçimi.

reddedilmek *(nsz) Ar. redd + T. edilmek* Reddetmek işine konu olmak.

reddediş *is.* Reddetmek işi veya biçimi: *"Çehov'un kendisine verilen bir şeref üyeliğini Gorki'ye verilmedi diye reddedişi*

herkesin malûmudur." -H. Taner.

reddetme *is.* Reddetmek işi.

reddetmek *(-i) Ar. redd + T. etmek* **1.** Verilen veya yapılması istenen bir şeyi kabul etmemek, geri çevirmek: *"Bir teklifte bulunur, reddedilince az sonra aynı şeyi başka şekilde sunar."* -B. Felek. *"Kendisine evlenme teklif ettim, reddetti."* -S. F. Abasıyanık. **2.** (aileden olan birini) Aileden bir kişi olarak saymamak, tanımamak: *"Evlâtlıktan reddettim, evime koymayacağım."* -H. E. Adıvar. *"O akrabanı biz vaktiyle seninle birlikte reddettik ve senin ne kadar rahata ihtiyacın varsa, benim de var."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Yalanlamak, çürütmek: *"Reddedersem gücenirsiniz diye korkmuştum."* -S. F. Abasıyanık.

reddeyleme *is.* Reddeylemek işi veya durumu.

reddeylemek *(-i) Ar. redd + T. eylemek* Reddetmek.

reddiye *is. Ar. reddiye esk.* Bir düşünceyi, bir öğretiyi çürütmek için yazılan yazı.

reddolunma *is.* Reddolunmak işi veya durumu.

reddolunmak *(nsz) Ar. redd + T. olunmak* Verilen veya yapılması istenen bir şey kabul edilmemek, geri çevrilmek: *"Belki reddolunmaktan korkuyor; fakat hiç şüphe etme, onun tarafından seviliyorsun."* -P. Safa. *"Fahim Bey böyle bir çok heyecanlar geçirdiği hâlde işinin reddolunmasından büyük bir sukutuhayale uğrayarak ümidini kaybetmiyor."* -A. Ş. Hisar.

redevans *is. Fr. redevance tic.* Bir berat, lisans hakkı veya ticarî marka sahibinin bunu devrettiği firmalardan aldığı maddî karşılık.

redif *is. (redi:f) Ar. redîf* **1.** *tar.* Son dönem Osmanlı ordusunda, askerlik görevini bitirdikten sonra yedeğe ayrılan er. **2.** *ed.* Şiirde uyaktan sonra tekrarlanan aynı anlamdaki kelime veya ek, yedek.

redingot *is. Fr. redingote < İng. riding coat* Arkası yırtmaçlı, etekleri uzun, çift sıra düğmeli, resmi erkek ceketi: *"Redingot giymemiş olanlar da kara ceket, yelek, çizgili pantolon giymişler."* -M. Ş. Esendal.

redingotlu *is.* Redingot giymiş olan: *"Sarıklı, şalvarlı ne isek, fesli, redingotlu veya silindirli, fraklı yine oyuz."* -F. R. Atay. *"Tahir Efendi, pencereden melûl melûl boş sokakları seyrederken kısa boylu, yağlı redingotlu, seyrek sakallı, tozlu potinli bir adam girdi."* -R. N. Güntekin.

redoks *is. İng. red (uction) + ox (idation) kim.* Bir atom veya molekülden ötekine bir veya daha çok elektronun geçişi olayı.

redresör *is. Fr. redresseur fiz.* Doğrultmaç.

redüksiyon *is. Fr. reduction* İndirgeme.

reel *s. Fr. réel* Gerçek.

reenkarnasyon *is. Fr. réincarnation* Ruh göçü, tenasuh.

reeskont *is. Fr. réescompte* Bir bankanın elinde bulundurduğu, vadesi gelmemiş senetlerin bir başka bankaya iskonto ettirmesi.

refah *is. (-a:hı) Ar. refâh* Bolluk, varlık ve rahatlık içinde yaşama, gönenç: *"Sağlığında borç içinde olmakla beraber müthiş bir refah havası içinde yüzen aile beş parasız kalıyor."* -S. F. Abasıyanık.

refahlı *s.* Müreffeh, rahat, huzurlu: *"Bu mesut ve refahlı hayat güzel güzel arızasız geçerken ne kıyametler koptu."* -R. H. Karay.

refakat, -ti *is. (refa:kat) Ar. refâkat* **1.** Arkadaşlık etme, birlikte bulunma: *"Nice yıllar devam eden bir refakatin hatırası bundan mı ibaretti?"* -A. Ş. Hisar. *"Refakatindeki mutat zevatla, öbür idarecilerse iki adım geriden geliyorlar."* -H. Taner. **2.** *müz.* Eşlik etme. **refakat etmek 1)** beraberinde gitmek, arkadaşlık etmek, eşlik etmek: *"Hâlbuki evvelden, ne vakit gazinoya gidecek olsam, refakat etmek isterdi."* -Ö. Seyfettin. *"Fahri, Cağaloğlu'na kadar onlara refakat etti."* -P. Safa. **2)** *müz.* eşlik

etmek: *"Sabih Hüsnü, kemanla bana refakat etti."* -Ö. Seyfettin.

refakatçi *is.* Hastahanelerde hastanın yanında kalan, hastaya yardımcı olan kimse.

referandum *is. (refera'ndum) Fr. referendum, référendum < Lât. ad referendum'dan* Halk oylaması.

referans *is. Fr. référence* **1.** Bir kimsenin yararlığını, yeteneğini gösteren belge. **2.** Başvurulması gereken kaynak.

refetme *is.* Refetmek işi.

refetmek *(-i) Ar. ref' + T. etmek esk.* **1.** Yukarı kaldırmak. **2.** Ortadan kaldırmak, gidermek.

refik *is. (refi:k, k kalın okunur) Ar. refîk esk.* **1.** Arkadaş, dost: *"Bey oğlum, bu zat benim en aziz, en eski refikimdir."* -Ö. Seyfettin. **2.** Koca, eş, zevç.

refika *is. (refi:ka) Ar. refîka esk.* Eş, karı, zevce: *"Bu adam, şayanıhayret bir yüzsüzlükle refikanın omuz başına yanaştı."* -R. N. Güntekin.

refleks *is. Fr. réflexe biy.* ve *psikol.* Dıştan gelen bir uyarım sonucu doğan hareket, salgı gibi iç tepkilere yol açan irade dışı sinir etkinliği, tepke, yansı: *"Parmakları yere dokununca, şiddetli bir refleks hareketiyle bacağı kasıldı."* -P. Safa.

→ ***refleks yayı***

refleks yayı *is. biy.* Uyarının alınması, duyu siniri ile merkeze iletilmesi, merkezden verilen cevabın motor sinir ile kasa aktarılması sonucunda meydana gelen bir sinir sistemi mekanizması.

reflektör *is. Fr. réflecteur* Gelen ışıkları yansıtan araç, yansıtaç: *Arabanın reflektörleri, çamurlanmış.*

reform *is. Fr. réforme* Daha iyi duruma getirmek için yapılan değişiklik, iyileştirme, düzeltme, ıslahat: *Dil reformu.*

reformcu *is.* Reform yanlısı, ıslahatçı.

reformculuk, -ğu *is.* Eldeki imkânlarla, ihtilâle başvurmadan toplum düzeninin daha iyi duruma getirilebileceğini, sosyal adaletin sağlanabileceğini ileri süren siyasî sistem, ıslahatçılık.

reformist *s. Fr. réformiste* Reform yanlısı olan.

reftiye *is. O. T. reftiyye tar.* Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat'a kadar ihraç edilen maldan alınan vergi.

refüj *is. Fr. refuge* Taşıt trafiğinin yoğun olduğu yollarda yayaların karşıdan karşıya geçmesi için yolun ortasında düzenlenmiş kaldırım, orta kaldırım.

regaip, -bi *is. (rega:ip) Ar. regâ'ib* **1.** Amine Hatunun Hz. Muhammed'e gebe kaldığı gece. **2.** Recep ayının kandil olarak kutlanan ilk cuma gecesi.

→ ***Regaip Gecesi, Regaip Kandili***

Regaip Gecesi *is.* Recep ayının ilk cuma gecesi.

Regaip Kandili *is.* Hz. Muhammed'in ana rahmine düştüğü kabul edilen gece.

reglân *is. İng. raglan (Lord Raglan'ın adından)* **1.** Pelerinli bir çeşit palto. **2.** *s.* Omuzlardan geçerek boyna kadar uzanan (kol): *Reglân kollu bir ceket.*

regresyon *is. Fr. régression* Diğer bir olayın belirli bir büyüklüğüne karşılık bulan bir olayın yaklaşık büyüklüğünü bulma amacını güden işlem.

regülâtör *is. Fr. régulateur* Düzenleyici.

reha *is. (reha:) Far. rehâ esk.* Kurtuluş, kurtulma.

rehabilitasyon *is. Fr. réhabilitation tıp* Bir kimsenin iş yapmaya engel olan sakatlığını veya yetersizliğini gidermek amacıyla uygulanan tedavi, iyileştirme.

rehavet *is. (reha:vet) Ar. rehâvet* Vücutta görülen gevşeklik, ağırlık, tembellik: *"Bayıltıcı bir rehavet hissediyordu, uykuya çok ihtiyacı vardı ve uyudu."* -P. Safa. **rehavet çökmek** (veya **basmak**) gevşeklik, ağırlık duymak ve uyumak istemek.

rehber *is. Far. rehber* **1.** Kılavuz. **2.** *mec.* Birinin doğruyu bulmasına yardımcı olan, yol gösteren kimse veya şey, delil: *"Ben bunları düşünürken rehberim eliyle bir büyük bina gösterdi."* -R. H. Karay.

→ ***rehber öğretmen***

rehberli *s.* Rehberi olan: *"Eli rehberli*

Amerikan turistleri gibi geldikleri şehrin önce tarihî anıtlarını ziyaret ederler." -H. Taner.

rehberlik, -ği *is.* **1.** Kılavuzluk: *"Şuursuz olarak, bir "eczahane" kelimesinin rehberliğini arıyordu."* -P. Safa. **2.** Öğrencilerinin sorunlarını öğrenerek onlara yardımda bulunma. **rehberlik etmek** yol göstermek, kılavuzluk etmek: *"Yenilik ve gençlik hareketine rehberlik etmektedir."* -F. R. Atay.

rehber öğretmen *is. ped.* Öğrencilerin özel durumlarıyla yakından ilgilenen ve öğrenciye, zorluklar karşısında yardımcı olan öğretmen.

rehbersiz *s.* Rehberi olmayan.

rehin *is. Ar. rehn* Bir borcun ödeneceğine teminat olarak, ödenince, geri alınmak şartıyla borçlunun alacaklıya verdiği değerli şey, tutu, ipotek: *"Hâlbuki, yalının rehinde olduğunu pekâlâ işitmiştim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **rehin etmek** rehin olarak vermek. **rehine koymak (veya vermek)** ödünç para almak için değerli bir şeyi rehin olarak vermek: *"Beş lira için ananın saatini rehine koyduğunu unuttun mu?"* -H. R. Gürpınar.

rehine *is. (rehi:ne) Ar. rehîne* Bir anlaşma, sözleşme veya isteğin yerine getirilmesini sağlamak için teminat olarak ele geçirilen kimse, tutak: *"Bu anda elimizde, bir rehinemiz var, onun için karşı karşıya olan vaziyetimiz sizinkinden çok sağlamdır."* -H. R. Gürpınar.

reis *is. Ar. re'îs* **1.** Başkan, ser: *"İstanbul'un belediye reisi olmak çok şerefli, fakat hiç de heves edilecek bir şey değildir."* -H. E. Adıvar. **2.** *den.* Küçük tekne kaptanı.

→ reis bey, reis efendi

reis bey *is. bk.* başkan.

reis efendi *is. bk.* reisülküttap.

reisicumhur *is. (rei'sicumhu:r) Ar. re'îs-i cumhûr* Cumhurbaşkanı.

reislik, -ği *is.* **1.** Başkanlık: *"Zavallı adam ihtiyarlıkta sürünmesin diye bir kulüp açarak, reisliğini ona verdiler."* -F. R. Atay. **2.** *den.* Küçük tekne kaptanlığı.

reisülküttap, -bı *is. (rei'sülkütta:p) Ar. re'îsu'l-kuttâb tar.* **1.** XVII. yüzyıla kadar Osmanlılarda padişah divanı kâtiplerinin başı, reis efendi. **2.** Tanzimat'tan önce Osmanlı İmparatorluğunun Dışişleri bakanı.

reji *is. Fr. régie* **1.** *esk.* Tekel idaresine verilen ad: *"Daha edeceğiniz nice iyilikleri bekleyen reji hademesi sizi evliya bilir."* -A. Ş. Hisar. **2.** *tiy.* ve *sin.* Sinema, tiyatro, radyo ve televizyon oyunlarında oyunu yönetme: *"Schweikart'ın rejisindeki temsili bir defter dolduracak kadar notlar alarak izlemiştim."* -H. Taner.

→ reji masası, reji odası

rejim *is. Fr. régime* **1.** Yönetme, düzenleme biçimi, düzen: *"Hiç kimse Türkiye'de normal, sürekli ve dengeli bir basın rejimi yaşamış olduğunu iddia edemez."* -B. Felek. **2.** Perhiz, diyet: *"Sıkı bir rejim takip etmelidir."* -R. H. Karay. **3.** Bir devletin yönetim biçimi: *Cumhuriyet rejimi. "Birinci Dünya Harbinden beri dünyanın temellerini sarsan totaliter rejimlerin hiçbiri lehinde beyanatta bulunmuş değildir."* -H. E. Adıvar. **4.** *coğr.* Akarsu debisinin yıl boyunca gösterdiği değişikliklerin tümü. **rejim yapmak** sağlığı korumak veya zayıflamak amacıyla belirli yiyecekleri yemek.

reji masası *is. tiy.* Rejisörün oyunu yönlendirdiği yer.

reji odası *is.* Yönetmenin çalıştığı oda.

rejisör *is. Fr. régisseur* Tiyatro ve sinema oyunlarında oyuncuların rollerini dağıtıp oyunu düzenleyen, metin, yorum, dekor, müzik gibi ögeler arasında birlik sağlamaya çalışan sanatçı, yönetmen: *"Bir piyes seyrederken o piyesin içine giren, dekorla, yabancı rüzgârla, kımıldayan mor ışıkla bizi korkutan rejisördür."* -S. F. Abasıyanık.

rejisörlük, -ğü *is.* Rejisörün görevi, yönetmenlik: *"Üç, beş dakikalık bir müzakereden sonra heyet, rejisörlük odasından çıktı."* -R. N. Güntekin. **rejisörlük etmek** tiyatro ve sinema sanatında yönetmenlik yapmak: *"Dublâj yapıyor, film çeviriyor,*

rejisörlük ediyor, senaryo yazıyor." -S. F. Abasıyanık.

-rek *bk.* -rak / -rek.

rekabet *is. (reka:bet, k kalın okunur) Ar. rekābet* Aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma, yarış: *"Bu seferki kovuluşun sebebi meslek rekabeti değil, meslek ahlâkı idi."* -R. N. Güntekin. *"İşin fena ciheti, Remzi'yle aramızda bir rekabet başlayacak gibi..."* -M. Ş. Esendal. **rekabet etmek** yarışmak: *"Herkesin size delilik isnat etmekte birbirleriyle âdeta rekabet etmeleri kaidedir."* -A. Ş. Hisar.

rekabetçi *is.* Rekabet yanlısı olan kimse, yarışçı.

rekâket *is. (rekâ:ket) Ar. rekâket esk.* Kekemelik, pepemelik.

rekât *is. Ar. rek'at* Namazda bir kıyam (ayakta durma), bir rükû (ayaktayken eğilme) ve iki secdeden (yere kapanma) oluşan bölüm: *"Öğle namazının kaç rekât olduğunu unutmuş, aklında hiç namaz suresi kalmamıştı."* -H. R. Gürpınar.

reklâm *is. Fr. réclame* **1.** Bir şeyi halka tanıtmak, beğendirmek ve böylelikle sürümünü sağlamak için denenen her türlü yol: *"Şehirde canlı reklâm dolaştırmak hiçbirimizin aklına gelmemişti."* -R. N. Güntekin. **2.** Bu amaç için kullanılan yazı, resim, film vb. **reklâm etmek** herhangi bir kimseyi veya olayı, durumu açığa vurmak, ilân etmek, afişe etmek, ifşa etmek. **reklâm yapmak** her türlü aracı kullanarak bir şeyi halka tanıtmak, ünlenmesini sağlamak: *"Sizin için geniş bir reklâm yapacağım, adımı ortaya koyacağım."* -T. Buğra.

→ ***reklâm filmi, reklâm ışıntısı, reklâm kuşağı, reklâm levhası***

reklâmcı *is.* Reklâm işi ile uğraşan kimse.

reklâmcılık, -ğı *is.* Reklâmcının işi.

reklâm filmi *is.* Herhangi bir ürünü tanıtmak amacıyla çevrilen kısa metrajlı film.

reklâm ışıntısı *is. bk.* spot.

reklâm kuşağı *s.* Reklâmların yayımlandığı belirli saat veya dakikalar.

reklâm levhası *is.* Herhangi bir ürünü tanıtan, duvara, özel hazırlanmış çerçevelere veya yerlere yapıştırılan, asılan veya tutturulan ilân: *"Nedir o tabelâların, reklâm levhalarının çirkinliği?"* -N. Cumalı.

rekolte *is. (reko'lte) İt. ricolta* Tarımda bir yılda derlenen ürünlerin bütünü: *Bu yılın buğday rekoltesi...*

rekonstrüksiyon *is. Fr. reconstruction* Yeniden kurma.

rekor *is. Fr. record < İng.* **1.** Bir sporda erişilmiş derecelerin en üstünü. **2.** *mec.* Daha önce elde edilmemiş olan sonucu aşan yeni sonuç. **rekor kırmak** daha iyi bir derece veya eski rekoru aşıp yeni, üstün bir sonuç elde etmek: *"Yolunuzu Ostand'a kadar uzatarak uzun bir seyahat rekoru kırdık."* -F. R. Atay. *"Dünya şampiyonası yapılsa birinci gelirim; deniz altında kalma rekoru kırarım."* -R. H. Karay.

rekortmen *is. İng. recordmen* Rekor kıran kimse.

rekortmenlik, -ği *is.* Rekor kırma işi.

rekreasyon *is. Fr. recreation* İnsanların boş zamanlarında, eğlence ve spor amacı ile gönüllü olarak katıldıkları faaliyetler, yeniden yapma.

rekreasyon alanı *is.* Rekreasyon amacıyla özel olarak düzenlenmiş alan.

rektör *is. Fr. recteur* Üniversitenin tüzel kişiliğini temsil eden, yönetimden, öğretimin düzenli yürütülmesinden sorumlu kimse.

rektörlük, -ğü *is.* **1.** Rektörün görevi. **2.** Rektörün makamı.

rektum *is. Lât. rectum anat.* Göden, göden bağırsağı.

rekzetme *is.* Rekzetmek işi.

rekzetmek *(-i) Ar. rekz + T. etmek* Dikmek, saplamak, kurmak.

remel *is. Ar. remel ed.* **1.** Aruz ölçülerinden biri. **2.** *müz.* Klâsik Türk müziğinde bir usul.

remi *is. İng. rummy* İskambillerle oynanan bir tür oyun.

remil, -mli *is. Ar. reml* **1.** Kumda birtakım çizgiler çizerek fala bakma. **2.** Bu biçimde bakılan fal. **remil atmak** (veya

dökmek) kumda bir takım çizgiler çizerek fala bakmak: *"Ondan sonra bakıcı hoca remil atsa nerede olduğumu bulamaz."* -H. R. Gürpınar.

remilci *is.* Kumla fala bakan kimse.

remilcilik, -ği *is.* Remilcinin işi.

remiz, -mzi *is. Ar. remz esk.* Sembol, rumuz: *"Kapısını herkese o kadar sağlam kapayışındaki remzi de sonradan az çok anlar oldum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Acaba iki kişi oturup birtakım remizler mi düşündüler?"* -S. F. Abasıyanık.

rencide *s. (renci:de) Far. rencîde esk.* İncinmiş, kalbi kırılmış. **rencide etmek** incitmek, kalbini kırmak: *"O gece sabaha kadar hiçbir ses, onların mukaddes uykularını rencide etmedi."* -M. Ş. Esendal. *"Faraziyenin bu kadar dallı budaklısı onun ilim adamı vicdanını bayağı rencide etmiştir."* -H. Taner. **rencide olmak** incinmek, kalbi kırılmak: *"Bir dostluk havası içinde bile olsa ferdin şahsî hürriyeti ve şahsi vekarı bundan rencide oluyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

rencidelik, -ği *is.* Rencide olma durumu: *"Rencideliklerini onulmaz yaralar gibi saklardı."* -Y. K. Beyatlı.

rençper *is. Far. rencber* **1.** Tarla, bağ, bahçe, yapı ve toprak işlerinde ağır işleri gören gündelikçi, ırgat: *"Kan tere batmış, rençper gibi çalışırdı."* -R. H. Karay. **2.** Çiftçi: *"Bizim dışarı giden işçilerimizin yüzde doksandan fazlası rençperdir."* -B. Felek. *"Ben dünyada balıkçıları, toprakla uğraşan rençperleri severim."* -S. F. Abasıyanık.

rençperlik, -ği *is.* Rençper olma durumu, rençperin işi, ırgatlık.

rende *is. Far. rende* **1.** Tahta yüzeyleri pürüzsüz duruma getirmek, biçim vermek için marangozların kullandığı araç. **2.** Üzerinde küçük delik ve keskici çıkıntıları bulunan, peynir, soğan, havuç vb. ufak parçalara ayırmak için kullanılan mutfak âleti. **3.** Bu âletle ufak parçalara ayrılmış şey: *Peynir rendesi. Sabun rendesi.*

rendeleme *is.* Rendelemek işi.

rendelemek *(-i)* **1.** Rende ile pürüzlerini gidermek, istenilen biçimi vermek: *Tahtayı rendelemek.* **2.** Rende ile ufak parçalara ayırmak: *Peynir rendelemek.*

rendelenme *is.* Rendelenmek işi.

rendelenmek *(nsz)* Rendelemek işi yapılmak.

rendeli *s.* Rendesi olan, rendelenmiş: *Rendeli tahta.*

rendesiz *s.* Rendesi olmayan, rendelenmemiş: *"Rendesiz, kuru ağaç dallarından yapılmış masanın üzerine dirseklerini dayayarak düşündü."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

rengârenk, -gi *s. (re'ngâ:renk) Far. reng-ā-reng* Çeşitli renkleri olan, renk renk: *"Rengârenk kâğıtlara sarılı paketlerde birtakım yiyecekler, içecekler alır."* -A. Ş. Hisar. *"Güneş batarken dünyaya öyle güzel, rengârenk ışıklar bırakıyordu ki..."* -S. F. Abasıyanık.

Ren geyiği *is. Alm. Renn zool.* Geyikgillerden Kuzey Kutbuna yakın soğuk bölgelerde koşum hayvanı olarak kullanılan ve etinden, sütünden, derisinden de yararlanılan evcil bir memeli türü *(Flangifer tarandus).*

renk, -gi *is. Far. reng* **1.** Cisimler tarafından yansılanan ışığın gözde oluşturduğu duyum: *"Birisi sütsüz çikolata renginde, uzun boylu, geniş omuzlu, Amerikan boksörlerine benziyordu."* -A. Gündüz. **2.** *mec.* Nitelik: *İşin rengi değişti.* **renk almak** yeni bir renk kazanmak. **(bir şeye) renk gelmek** renklenmek, canlanmak: *"Sarı yanaklarına hafif bir renk geldi."* -Ö. Seyfettin. **renk vermek** (veya **katmak**) neşe, canlılık veya değişiklik kazandırmak: *"Bir gün de, işe daha fazla renk vermiş olmak için, eve büyükçe bir kutu getirdi ve bu kutuda dinamit olduğunu gizlice karısına söyledi."* -M. Ş. Esendal. *"O bunu dostuna duyduğu hayranlığa yeni bir renk katmak sevinci ile yapıyordu."* -H. Taner. **renk vermek** (veya **rengini belli etmek**) duygularını, düşüncelerini veya başka bir durumunu belli etmemek, bir şeyi bildiği hâlde bilmez gibi görünmek: *"Fakat Hacı Ilhami Efendi ile kızını en çok çekemeyen*

ler bile onların vakur bir vaziyet aldıklarını, her ne olursa olsun, ele güne renk vermediklerini itirafa mecbur oldular." -H. E. Adıvar. **rengi atmak (kaçmak** veya **uçmak) 1)** solmak: *"Rengi uçmuş kenarları yenmiş... bir fotoğrafı var."* -A. Ş. Hisar. **2)** korku, heyecan gibi sebeplerle benzi sararmak: *"Kadınlar da bu defa Tevfik'i dükkânın kapısında yakaladılar, aynı şeyi ona açtılar, Tevfik'in rengi uçtu, dudakları titredi."* -H. E. Adıvar. **renkten renge girmek** korkudan veya utançtan yüzünün rengi değişmek, sıkılmak: *"Genç kız, renkten renge giriyor, verecek cevap bulamıyordu."* -R. N. Güntekin.

→ ***renk bilimi, renk cümbüşü, renkgideren, renk körlüğü, renk körü, renköl-çer, renk ölçme, renk renk, renksemez, renkser, renk yuvarı***

renk bilimi *is.* Rengi ve renk olaylarını inceleyen bilim dalı.

renk cümbüşü *is.* Türlü renklerin oluşturduğu karışım.

renkçi *is.* **1.** Işığı, gölgeyi ve biçimleri renk yoluyla veren ressam. **2.** Renklendiren kimse.

renkgideren *is. kim.* Bazı maddelerin rengini yok etmekte kullanılan kimyasal madde.

renk körlüğü *is. tıp* Bütün renkleri veya birkaç rengi, özellikle kırmızı ile yeşili birbirinden ayırt etmeye engel olan görme bozukluğu, daltonizm *(Akromatopsi).*

renk körü *is.* Renk körlüğüne tutulmuş (kimse).

renkleme *is.* Renklemek işi.

renklemek *(-i)* Boyamak, renk vermek.

renklendirici *s.* Renk veren (madde).

renklendirme *is.* **1.** Renklendirmek işi. **2.** *sin.* Kimyasal işlemlerle tek renkli pozitif görüntüde değişik renkli sonuçlar elde etme.

renklendirmek *(-i)* **1.** Bir şeyin renklenmesini sağlamak: *"Arka kapak için, dünya karikatürleri için seçtiklerini istif eder, o renklendirir..."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *mec.* Neşelendirmek, canlılık ve hareket kazandırmak: *"Hintli kadın, toplantıyı renklendirmek için, herkesin kendisine bazı şeyler sormasını teklif ediyordu."* -B. Felek.

renklenme *is.* Renklenmek işi.

renklenmek *(nsz)* **1.** Renkli duruma gelmek. **2.** *mec.* Canlılık, hareket kazanmak.

renkli *s.* **1.** Rengi olan: *"Narın ağacı ne kadar civelek, çiçeği ne ince, kabuğu ne renklidir."* -R. H. Karay. **2.** Beyaz dışında başka rengi veya renkleri olan: *Renkli çamaşır. "Havaya renkli fişekler atıyordu."* -P. Safa. **3.** *mec.* Neşeli, canlı, ilgi çekici: *Renkli bir toplantı. "Aşırı renkli ve hareketli ise onu yolculukla dengeleyin, frenleyin."* -H. Taner. **4.** *mec.* Kendine özgü, ilginç, çarpıcı nitelikleri olan (kimse): *Renkli bir politikacı.* **5.** *sin.* Doğadaki renkleri olduğu gibi görüntüye aktarmayı gözeten film.

→ ***renkli basın, renkli film, renkli işitme, renkli televizyon***

renkli basın *is. bk.* boyalı basın.

renkli film *is.* Renkleri yansıtan film.

renkli işitme *is. psikol.* Ses duyumu sırasında göze birtakım renklerin görünmesi durumu.

renklilik, -ği *is.* Renkli olma durumu.

renkli televizyon *is.* Renkleri olduğu gibi ekrana yansıtan televizyon sistemi veya aleti.

renkölçer *is. fiz.* Bir sıvının renk derecesini ölçmeye yarayan araç, kolorimetre.

renk ölçme *is.* Sıvıların, dağıtıcı yüzeylerin, canlıların vb.nin renklilik derecesini ölçme, kolorimetri.

renk renk *s.* Rengârenk, her renkte olan, çok renkli, türlü renklerde görünen (şey): *"Otuz, kırk çocuk yer yer, renk renk çiçeklerin arasında koşuşuyor, yuvarlanıyorlardı."* -O. C. Kaygılı. *"Sanat şahsi oldukça şahısların renk renk bir kalabalık olduğu anlaşıldı."* -Y. K. Beyatlı.

renksemez *s. fiz.* **1.** Beyaz ışığı çözümlemeden veren, akromatik. **2.** *biy.* Hücrede boyayı kabul etmeyen.

renkser *s. fiz.* Renklerle ilgili olan, kromatik.

renksiz *s.* **1.** Rengi olmayan: *"Islak topraklardan renksiz dumanlarla beraber keskin bir toprak kokusu yükseliyor."* -H. E. Adıvar. **2.** Gereği gibi rengi olmayan, solgun görünen, soluk: *"Bu sabah Munise biraz hasta ve renksiz uyandı."* -R. N. Güntekin. **3.** *mec.* Davranış ve düşünce yönünden belli bir niteliği olmayan: *Renksiz düşünceler. "Geriye kalan üç dört yolcuya gelince bunlar lâlettayin ve renksiz insanlardı."* -F. F. Tülbentçi.

renksizlik, -ği *is.* **1.** Renksiz olma durumu: *"Bu açık ve soluk havanın renksizliği içinde, adanın yeşillikleri, kıyılara ve havaya yeşil kurşuni gölgeler salıyor."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Kendini belirtecek, göze çarpıcı niteliği olmama durumu.

renktaş *is.* ve *s.* Aynı renkte olanlar.

renktaşlık, -ğı *is.* **1.** Aynı renge bağlı olma veya aynı rengi taşıma, renktaş olma durumu. **2.** *bot.* Bir hayvanla yaşadığı ortamda renk benzerliği sağlayarak hayvanın görülmesini, hiç değilse insan gözüyle görülmesini zorlaştıran renk (ve daha geniş anlamda görünüş) özdeşliği.

renk yuvarı *is. astr.* Güneşin yuvarını saran, yaklaşık olarak 10.000 km kalınlığındaki küre kabuğu, kromosfer.

renyum *is. Fr. rhénium (Ren ırmağının adından) kim.* Atom numarası 75, atom ağırlığı 186,2, yoğunluğu 21 olan, parlak beyaz renkte ve 3150 C° de eriyen bir element. Kısaltması Re.

reomür *is. Fr. (Réaumure adından) fiz.* Suyun buz tutması 0° C, kaynaması 80° C esas alınıp ikisi arası seksen eşit parçaya bölünerek elde edilen sıcaklık ölçer.

reorganizasyon *is. Fr. réorganisation (bir kurum, bir kuruluş vb. için)* Yeniden düzenlenme, yeniden düzen verme.

reosta *is. (reo'sta) Fr. rhéostat fiz.* Elektrik akımının şiddetini azaltıp çoğaltmaya yarayan araç, dimmer.

repertuar *is. Fr. répertoire* **1.** Bir tiyatro kurulunun oynamak için seçip hazırlamış olduğu oyunların listesi: *"Atılacak bu ilk adımdan sonra repertuar meselesi kalır."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Bir oyuncunun ezberlediği ve oynadığı rollerin listesi. **3.** Bir müzik topluluğunun veya sanatçının hazırlamış olduğu parçalar. **4.** *mec.* Birikim: *"Evrenin zengin repertuarı onun tükenmez ilham kaynağıdır."* -H. Taner.

replik, -ği *is. Fr. réplique tiy.* **1.** Oyuncunun sözü karşısındakine bırakırken söyleyeceği son söz. **2.** Oyunda, karşısındakinin sözüne gerekli karşılığı verme. **(dişi) replik almak** *tiy.* oyuncunun karşısındakinden kendi yapacağı espriye hazırlık mahiyetinde bir söz veya cümle almak: *"Spritüel dostum pişekârından dişi bir replik almış bir kavruklu kadar sevinçli, gülümsedi."* -H. Taner.

repo *is. ekon.* **1.** Bankalar arası işlemlerde bir gecelik faiz uygulaması. **2.** Faiz.

repocu *s.* Repo uygulayan veya repoya para yatıran (kimse).

repoculuk, -ğu *is.* Repocu olma durumu.

reprodüksiyon *is. Fr. reproduction* Aynısını yapma, tıpkısını meydana getirme.

resen *zf. (re:'sen) Ar. re'sen esk.* **1.** Kendi başına, kendiliğinden. **2.** Bağımsız olarak, kimseye bağlı olmaksızın: *"Cumhurbaşkanının resen imzaladığı kararlar ve emirler aleyhine... yargı mercilerine başvurulamaz."* -Anayasa.

resepsiyon *is. Fr. réception* **1.** Kabul, kabul etme. **2.** Resmî ziyafet, kabul töreni. **3.** Bir kuruluşta müşteri ile ilgili büro ve büroda çalışan kimselerin hepsi.

reseptör *is. Fr. récepteur fiz.* Almaç.

resesif *s. Fr. récessif biy.* Çekinik.

resesyon *is. Fr. recéssion* Durgunluk.

resif *is. Fr. résif < Ar. jeol.* Su düzeyindeki sıra kayalar.

resim, -smi *is. Ar. resm* **1.** Varlıkların, doğadaki görünüşlerinin kalem, fırça gibi araçlarla kâğıt, bez vb. üzerinde yapılan biçimleri: *"Konulu resim parçaları kendiliğinden ve doğru olarak yan yana gelivermiş, hikâye ortaya çıkmıştı."* -T. Buğra.

2. Bunu yapmak için gerekli yöntemleri öğreten sanat: *"Türkiye'de resim bir müddetten beri soysuz bir sanat hâline gelmeye başladı."* -O. S. Orhon. **3.** Fotoğraf: *"Güzel İnebolu kızı, duvara yapıştırılan Gazi'nin resmine uzun uzun baktı."* -A. Gündüz. **4.** *huk.* Bazı eşyadan ve işlerden alınan vergi veya harç: *Gümrük resmi. Damga resmi. "Osmanlı devletinin birçok vergi ve resimleri bu yüzden doğrudan doğruya yabancı alacakların cebine gider."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **5.** Tören. **resim almak 1)** bir şeyin resmini yapmak; **2)** resim çekmek; **3)** vergi ödetmek. **resim çekmek (veya çıkarmak)** fotoğraf makinesiyle bir şeyin biçimini kâğıda geçirmek. **resim gibi** çok güzel. **...nın resmidir...** bir durumun olacağı kesin ve bellidir: *"Beş dakika beklerse vapuru kaçırdığının resmidir."* -H. Taner. *"Ulan bugün de balık çıkmazsa hapı yuttuğunun resmidir."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***resim yazı, resmetme, resmetmek, resmigeçit, resmikabul***

resimci *is.* **1.** Fotoğrafçı. **2.** Resim öğretmeni. **3.** Nakkaş.

resimleme *is.* Resimlemek işi.

resimlemek *(-i)* **1.** Bir yazının konusu ile ilgili resimleri o yazının uygun yerine koymak. **2.** Herhangi bir konuyu resimlerle anlatmak: *Yazar, kitabını resimledi.*

resimlendirme *is.* Resimlendirmek işi.

resimlendirmek *(-i)* Resimlemek.

resimleşme *is.* Resimleşmek işi.

resimleşmek *(nsz)* Resim durumuna gelmek: *"Dünya güzel göründü resimleşmiş uykuda."* -Y. K. Beyatlı.

resimli *s.* İçinde resimler bulunan, musavver: *"Yağmurlu günlerde orada oturuyor, çay içiyoruz, resimli mecmualar karıştırıyoruz."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***resimli roman***

resimlik, -ği *is.* **1.** Resim takmaya yarayan çerçeve: *"Nevin salonda asabi dolaşıyor, bazı küçük vazoların, resimliklerin, heykellerin yerlerini değiştiriyor."* -P. Safa. **2.** Albüm.

resimli roman *is. ed.* Konusu bir dizi resimle anlatılan roman veya hikâye.

resimsi *s.* Resme özgü olan, resme benzeyen.

resim yazı *is.* Eski çağlarda, bazı uygar uluslarca kullanılan, nesnelerin yalınlaştırılmış resimlerine dayanan yazı, hiyeroglif.

resital, -li *is. Fr. récital müz.* Tek bir sanatçının tek bir çalgı ile verdiği konser: *Piyano resitali.*

resmen *zf. (re'smen) Ar. resmen* **1.** Devlet adına, devletçe, resmî olarak. **2.** Kanuna, yönteme uygun olarak, yönteminice. **3.** Kesinlikle, açıkça, kesin olarak: *"Kızların ikisi japone kollu, üçüncüsü resmen kombinezonlu idi."* -H. Taner.

resmetme *is.* Resmetmek işi.

resmetmek *(-i) Ar. resm + T. etmek* **1.** Bir şeyin resmini çizmek. **2.** *mec.* İz yapmak, işlemek, nakşetmek.

resmî *s. (resmi:) Ar. resmî* **1.** Devletin olan, devlete ait, devletle ilgili: *Resmî memur. "Bulunduğumuz yer resmî bir dairenin bürosudur."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Devletin öngördüğü yöntemlere uygun olarak yapılan: *Resmî muamele. Resmî müracaat.* **3.** *mec.* Samimî olmayan, teklifli, ciddî, içten olmayan: *"Kâmuran hemen hemen resmî tavırla hafifçe eğildi."* -R. N. Güntekin. *"Benimle ne kadar mesafeli konuşuyorsun, âdeta resmî."* -A. İlhan.

→ ***resmî dil, resmî elbise, resmî giysi, resmî nikâh***

resmî dil *is.* Bir ülkede kanunla kabul edilen dil: *Türkiye'nin resmî dili Türkçedir. "Türkçenin, Karamanoğlu'nun Türkçeyi resmî dil olarak kabullenmesinden çok evvel konuşulan zengin bir dil olduğu muhakkak."* -B. Felek.

resmî elbise *is.* **1.** Üniforma. **2.** Bazı bayram, toplantı, yemek vb.de giyilmek zorunda olunan belli niteliklerdeki giysi, kıyafet, resmî giysi: *"Uşakların hepsi resmi elbiseler giymişler."* -Ö. Seyfettin.

resmigeçit, -di *is. (re'smigeçit) Ar. T. resm-i geçit* Geçit töreni: *"Eğri kılıcının kabzasına dayanmış, süvarilerin resmigeçidine bakıyor."* -F. R. Atay. *"İsterseniz, numune olarak mutasarrıflara bir*

resmigeçit yaptıravım." -R. H. Karay.

resmî giysi *is.* Resmî elbise, üniforma.

resmikabul, -lü *is.* Kabul töreni.

resmîleşme *is.* Resmîleşmek durumu veya biçimi.

resmîleşmek *(nsz)* Resmî bir duruma girmek.

resmîleştirme *is.* Resmîleştirmek işi.

resmîleştirmek *(-i)* Resmî bir duruma getirmek.

resmîlik, -ği *is. (resmi:lik)* Resmî olma durumu, resmiyet.

resmî nikâh *is.* Kanunlara uygun olarak nikâh memurunun kıydığı, devlet kayıtlarına geçen nikâh.

resmiyet *is. Ar. resmiyyet* Resmîlik: *"Vecihe, aynı soğuk resmiyetle kısa cevaplar verdi."* -R. N. Güntekin. **(bir işi) resmiyete dökmek** (bir iş veya durum için) resmî bir yola sokmak, resmî bir nitelik vermek.

ressam *is. Ar. ressām* Resim yapan sanatçı: *"Ben kendi hesabıma ressam olmak isterdim."* -H. E. Adıvar.

ressamlık, -ğı *is.* **1.** Ressam olma durumu: *"Ressamlığı hayatta kendime bir mefkûre diye kabul ediyordum."* -H. C. Yalçın. **2.** Resim yapma sanatı.

rest *is. Fr. reste* Pokerde, bir oyuncunun önündeki paranın tümü. **rest çekmek** **1)** (oyuncu için) önündeki paranın tümünü ortaya koymak; **2)** *mec.* herhangi bir konuda sert ve kesin olarak son sözü söylemek. **resti görmek** ileri sürülen paranın miktarını kabul edip aynı miktarda parayı ortaya koymak.

restitüsyon *is. İng. restitution* Yeniden tasarımlama.

restleşme *is.* Restleşmek işi veya durumu.

restleşmek *nsz* ve *-le* Karşılıklı restim görmek.

restoran *is. Fr. restaurant* Lokanta.

restorasyon *is. Fr. restauration mim.* Eski bir yapıda yıkılmış, bozulmuş olan bölümleri aslına uygun bir biçimde onarma, yenileme.

restore *s. Fr. restauré mim.* Eski durumuna veya ilk biçimine getirilmiş. **restore etmek** (eski ve değerli bir yapıyı) onarıp eski durumuna getirmek.

resul, -lü *is. (resu:l) Ar. resūl esk.* **1.** Haberci. **2.** Kendisine kitap indirilmiş olduğuna inanılan peygamber, yalvaç.

resülmal, -li *is. (re:'sulma:l) re'su'lmāl esk.* Ana mal, ana para.

reşit, -di *s. Ar. reşîd huk. esk.* Ergin. **reşit olmak** erginleşmek.

reşme *is. hlk.* Hayvanın başlığı, yuları ve gemi.

ret, -ddi *is. Ar. redd* **1.** Uygun bulmama, geri çevirme, kabul etmeme: *"Dostundan ve ötekilerden kuvvetli bir ret bekliyordu."* -P. Safa. **2.** (aile bireylerinden birinin) Sorumluluğunu üstünden atma, varlığını tanımama, aileden saymama: *Evlâtlıktan ret.*

→ ***reddedilme, reddedilmek, reddediş, reddetme, reddetmek, reddeyleme, reddeylemek, reddolunma, reddolunmak***

retina *is. (reti'na) Lât. retina anat.* Ağ tabaka.

retorik, -ği *is. Fr. rhétorique ed.* **1.** Güzel söz söyleme, hitabet sanatı. **2.** Söz sanatlarını inceleyen bilim dalı, belâgat.

reva *s. (reva:) Far. revā* Yakışır, yerinde, uygun: *"Reva mı hiddetin, reva mı şiddetin / Zulmeden sen misin, bilmem ki ben miyim?"* -Şarkı. *"Fahim Beyi bu kadar çekiştirmek sanki reva mıydı?"* -A. Ş. Hisar. **(bir davranışı birine) reva görmek** (veya **görmemek**) bir davranışı, bir olayı bir kimse için uygun görmek (veya görmemek): *"Dadı'nın çocuğa reva gördüğü tedhiş ve işkenceler arasında bir tanesi vardı ki, onu hatırlayamaz, sadece haminnenin anlattığını işittirmiştir."* -H. E. Adıvar. *"İstanbul'da işgal kuvvetleri fertlerinin halka reva görmediği cefa ve zulüm kalmamıştır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

revaç, -cı *is. Ar. revac* Geçerli ve değerli olma, sürüm: *"Her milletin edebiyatında bu nevi eserlerin revacı da olmuştur."* -Y. K. Beyatlı. *"Geniş pencereli, manzaralı salonlar revaçta."* -R. H. Karay.

revaç bulmak geçerli ve değerli sayılmak: *"Yememek herkesin elinden geldiği için, sıskalaşmak revaç buldu."* -R. H. Karay. **revaçta olmak** değerli, üstün veya geçerli olmak: *"Şimdi dürüstlük ve doğru sözlülük pek revaçta değil."* -H. Taner. *"Sakal ve bıyığın revaçta olduğu bir dönemden geçmedik değil!"* -H. Taner.

revak *is. (reva:k) Ar. rivāḳ* Üstü örtülü, önü açık yer, sundurma.

revakiye *is. (reva:kiye, k kalın okunur) Ar. rivāḳiyye fel. esk.* Stoacılık.

revalüasyon *is. Fr. révaluation* Bir paranın değerini altına ve dövizlere göre yeniden ayarlama, değer katma.

revan *s. Far. revān esk.* Giden, yürüyen. **revan olmak** gitmek: *"Arabalarımıza binip Tiran yoluna revan, âdeta, kır gezintisine çıkmış bir aile hâlinde idik."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

revani *is. (reva:ni) Far. revānī* Yumurta ve irmikle yapılan, fırında kabarıp pişitken sonra şerbet dökülen bir tür tatlı: *"Ben bütün bu yemeklerin sonunda gelecek revani tatlısına bayılırım."* -S. F. Abasıyanık.

revanici *is.* Revani yapıp satan kimse.

revanicilik, -ği *is.* Revanicinin işi veya mesleği.

revanlaşma *is.* Revanlaşmak işi veya durumu.

revanlaşmak *(nsz)* Yürüyüp gitmek, uyum sağlamak: *"Her şey, arabacı ve atlar bile, artık bizim neşemizin ahengiyle revanlaşırdı."* -A. Ş. Hisar.

reverans *is. Fr. révérence* Selâm veya teşekkür için eğilerek veya dizleri kırarak yapılan hareket: *"Kalktı, bir reverans ve bir çöküş; başını uzattı, ellerini yere koydu."* -A. Gündüz.

revir *is. Alm. Revier* Okul, kışla gibi yerlerde hastalar için ayrılmış bölüm.

reviş *is. Far. reviş* **1.** Gidiş, yürüyüş. **2.** Üslûp. **3.** Tutum, yol.

revize *s. Fr. réviser* "Düzeltmek, yenilemek" anlamında **revize etmek** sözünde kullanılır.

revizyon *is. Fr. révision* Yeniden gözden geçirme, düzeltme, yenileme, yenilenme, inceleme, kontrol etme.

revizyoncu *is.* Revizyonist.

revizyonculuk, -ğu *is.* Revizyonizm.

revizyonist *is.* ve *s. Fr. révisionniste* Bir öğretinin, bir anayasanın, bir antlaşmanın yeniden gözden geçirilmesi için savaşan (kimse) veya yeniden gözden geçirmeyi gerektiren (görüş), revizyoncu.

revizyonizm *is. Fr. révisionnisme* Bir öğretinin, bir anayasanın, bir antlaşmanın ana temellerini tartışma konusu yapanların tutumu.

revnak *is. Ar. revnaḳ esk.* Parlaklık, göz alıcılık: *"İşe daha fazla revnak vermiş olmak için eve büyükçe bir kutu getirdi."* -M. Ş. Esendal. **revnak vermek** hoşluk, güzellik, renklilik katmak: *"Sefiremizin tiyatrosever oluşu konuşmalara daha da revnak verdi."* -H. Taner.

revnaklı *s.* Revnakı olan, renkli, popüler, göz alıcı olan: *"O devrin en revnaklı bir şahsiyeti idi."* -Y. K. Beyatlı.

revolver *is. Fr. revolver* < *İng.* Fişek koymaya yarayan bölümü silindir biçiminde ve namlu gerisinde olan, tek parçadan oluşmuş tabanca, altıpatlar: *"Sedef ve gümüş kakmalı bıçaklara, revolverlere meraklıydı."* -Y. K. Beyatlı.

revü *is. Fr. revue* Çeşitli dans ve oyunlardan oluşmuş, zengin görünümlü sahne gösterisi: *"Güzel bir kadın, filmlerdeki asker revü kızları gibi bir selâm verdi."* -S. F. Abasıyanık.

rey *is. Ar. reʾy esk.* **1.** Oy: *"Parlamentoda itimat reyi alamayan her hükûmet şüphesiz istifa etmek zorunda kalacaktır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Düşünce, görüş, fikir: *"Vicdanları ile baş başa düşünüp sonra da aralarında müşavere ederek reylerini bildireceklerdi."* -T. Buğra. **rey vermek** oy kullanmak: *"Ekseriyeti öksüzlü ise de, henüz rey verecek kadar kolunu oynatabilir."* -F. R. Atay.

reybî *is. (reybi:) Ar. reybī* Şüpheci.

reye *s. Fr. rayé* Çizgili çubuklu çizgi-

leri olan (kumaş): *"Fenerliler, sarı lâcivert reye fanilâ giymişler."* -H. Taner.

→ ***reye pantolon***

reye pantolon *is.* Çizgili kumaştan yapılmış pantolon.

reyhan *is. Ar. reyḥān bot.* Fesleğen: *"Yedi türlü çiçek vardır başında / Kokar reyhan ile gül karmakarış."* -Karacaoğlan.

reyhanî *s. (reyha:ni:) Ar. reyḥānî* **1.** İnce nakışlı. **2.** Arap harfleriyle yazılan bir yazı türü.

reyon *is. Fr. rayon* Bir mağazanın yalnız bir tür eşya satılan bölümü: *Ayakkabı reyonu.*

reyting *is. İng. rating* Kitle iletişim araçlarında izlenme durumu, değerlendirme, takdir, rating.

rezalet *is. (reza:let) Ar. rezâlet* Toplumun duygularını inciten olay veya durum, kepazelik, maskaralık, rezillik: *"Evimde böyle rezaletler olduğunu herkesin öğrenmesini ister miyim ?"* -P. Safa. *"Trafik düzeni rezalettir günden güne."* -N. Cumalı. **rezalet çıkarmak** rezalet sayılacak bir durumun ortaya çıkmasına yol açmak: *"Her kadının takdim edilmek için can attığı böyle büyük bir adamla dansı yarıda bırakıp rezalet çıkarmak için insanın aklı kaçık olmalı."* -H. E. Adıvar.

reze *is. Ar. rezze* **1.** Menteşe: *"Kapının reze tarafına yakın yerinde bir parmak kalınlığında bir çatlak gözüme ilişti."* -P. Safa. **2.** Kapıyı içeriden ve dışarıdan açıp kapamaya yarayan ve baş parmakla basılarak işletilen düzen: *"Gece yağan yağmurdan rezeler şişmiş mi şişmiştir."* -S. Birsel.

rezede *is. bot.* Muhabbet çiçeğigillerden, 1,5 m yüksekliğinde, tohumlarından kandil yağı, çiçeklerinden sarı boya çıkarılan otsu bir bitki *(Reseda luteola).*

rezede çiçeği *is. bot.* Rezede.

rezeksiyon *is. Fr. résection* Sağlam kısımları korumak ve gerekiyorsa o kısımların bağlantısını yeniden kurmak suretiyle bir organın bir parçasını kesip çıkarmak için yapılan cerrahî müdahale.

rezeleme *is.* Rezelemek işi.

rezelemek *(-i)* Reze ile kapamak.

rezene *is. (reze'ne) Far. râziyâne bot.* Maydanozgillerden, 1-1,5 m yüksekliğinde, sarı çiçekli, yaprakları iplik biçiminde parçalı hoş kokulu, baharlı meyveleri anason gibi yemeklerde ve bazı içkilerde tat verici olarak kullanılan, hekimlikte gaz söktürücü olarak yararlanılan çok yıllık otsu bir bitki *(Foeniculum vulgare).*

rezerv *is. Fr. réserve* **1.** Saklanmış, biriktirilmiş şey. **2.** Yedek, ihtiyat: *Döviz rezervi.* **3.** Yatağında veya havzasında bulunduğu hesaplanan, henüz işletilmemiş kömür, demir, petrol vb.

rezervasyon *is. Fr. réservation* **1.** Otel, gazino, lokanta, taşıt gibi yerlerde yer ayırtma işi. **2.** Bu tür kuruluşlarda müşterilere yer ayırma işini üstlenen bölüm.

rezervuar *is. Fr. réservoir* Tuvaletlerde kullanılmaya yarayan su deposu.

rezidans *is. Fr. résidence* Yüksek devlet görevlileri, elçiler vb.nin oturmalarına ayrılan konut.

rezil *s. (rezi:l) Ar. rezîl* Alçak, aşağılık. **(birini) rezil etmek** isteyerek veya istemeyerek birini çok utanacak güç bir duruma sokmak: *"Sadece rezil etmekle kalmayacağım, hapse de tıktıracağım."* -P. Safa. **rezil olmak** çok utanacak bir duruma gelmek: *"Parmaklarının bileğime yapışacağından ve daha fazla rezil olacağımdan şüphe etmiyordum."* -R. N. Güntekin. **rezil rüsva olmak** (veya **rezil kepaze olmak**) toplum içinde ayıplanacak bir duruma düşmek: *"Hasan, bu dediğini yapsaydı, dört başı mamur bir dayak yiyip âleme rezil rüsva olacaktı."* -O. C. Kaygılı. **(bir şeyin) rezili çıkmak** çok eskimek, bozulmak, parçalanmak: *"Şu gömleğe bak, rezili çıkmış!"* -Ç. Altan.

rezilce *s.* **1.** Aşağılık, alçak bir nitelikte olan. **2.** *zf.* Rezil bir biçimde.

rezilleşmek *(nsz)* Rezil duruma gelmek.

rezillik, -ği *is.* Rezil olma durumu, rezalet: *"Onlar ne rezillik yaparlarsa yapsınlar, bundan bize bir zarar gelmez."* -H.

R. Gürpınar.

rezistans *is. Fr. résistance fiz. bk.* direnç.

rezonans *is. Fr. résonance fiz.* Düzgün itmelerin etkisiyle bir salınım genliğinin artışı.

Rh *kim.* Rodyum'un kısaltması.

rıh *is. Far. rīg esk.* Yazıdaki mürekkebi kurutmak için dökülen çok ince ve renkli bir tür kum.

rıhdan *is. (-da:nı) Far. rīgdān esk.* Yazı kurutmak için kullanılan, özel kumun konduğu üzeri delikli kap.

rıhtım *is. Far. rīhtīm* Bir akarsu veya deniz kıyısında doldurularak yapılmış, gemilerin indirme bindirme veya yükleme boşaltma yapabileceği yer: *"O küçük hamalla beraber rıhtım boyuna yürüdüm; yolcuların sıra bekledikleri yere geldim."* -Y. K. Beyatlı. *"Gençlik neşesi, bahar güneşi aydınlığı ve şarkı sesleri içinde küçük rıhtımlara yanaşıyoruz."* -F. R. Atay.

rıza *is. (rıza:) Ar. rizā esk.* Razı olma, isteme, istek. **rıza göstermek** razı olmak, onamak, uygun bulmak: *"Yarım yamalak ıslahat tedbirlerine inanmaktansa kazaya rıza göstermek bana daha hoş görünür."* -Y. K. Beyatlı. *"... her zora katlanıp ne yapılsa sızıltısız rıza gösterdiğinden dolayı Emine'ye Yatık Emine derlerdi."* -R. H. Karay. **rızası olmak** izni olmak, müsaadesi olmak: *"... kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tâbi tutulamaz."* -Anayasa. **rızasını almak** onayını almak, müsaadesini almak.

rızk *is. Ar. rizk* **1.** Yiyecek, içecek şey, azık. **2.** Tanrı'nın herkese verdiğine inanılan nimet: *"Ah Mevlâm, yedi mahallenin rızkını toplayıp da bu Hacı ile Hafız'ın konaklarına doldurursun."* -H. R. Gürpınar. *"Bizden şerefli yırtıcı kuş, kan emen böcek / Tanrım o yolda rızkını vermiş, kusuru yok."* -M. Çınarlı. **3.** *mec.* Yaşamak için gerekli yiyecek, doygu: *"Arap kesesine Anadolu altını ve Arap kursağına Anadolu'nun rızkını akıtacağız."* -R. H. Karay. **rızkını çıkarmak** günlük yiyecek parasını çıkarmak.

riayet *is. (ria:yet) Ar. ri'āyet* **1.** Sayma, saygı, ağırlama, itibar etme. **2.** Uyma, boyun eğme: *Yapılan tavsiyeye riayet. "Edep ve erkâna riayet lâzım."* -R. H. Karay. **riayet etmek** uymak: *"Hakka riayet etmezsek sonra işimiz ters gider."* -H. R. Gürpınar.

riayetkâr *s. (ria:yetkâ:r) Ar. ri'āyet + Far. -kār esk.* Uyan, saygı gösteren, riayet eden: *"Mevzuata riayetkâr olmak lâzımdır."* -R. N. Güntekin.

riayetsiz *s. esk.* Saygısız, kaba.

riayetsizlik, -ği *is.* **1.** Saygısızlık. **2.** Uymazlık, dinlemezlik: *Usule riayetsizlik.*

rica *is. (rica:) Ar. recā* Dileyiş, dileme, dilek: *"İşinden atmışlar, tekrar işe almaları için patronuna ricaya gidiyormuş."* -Ç. Altan. **(birine) ricada bulunmak** (veya **birinden rica etmek**) dilemek: *"Rica ederim odamdan çıkınız, ben böyle şeylere tahammül edemem."* -P. Safa.

ricacı *is.* Birinin adına ricada bulunan, bir şey isteyen kimse: *"Bildik sarrafların çehreleri, teker teker, ricacı bakışların önünden geçiyor."* -A. Rasim.

rical, -li *ç. is. (rica:l) Ar. ricāl, recūl'* ün çokluk biçimi *esk.* **1.** Erkekler. **2.** Yüksek makamlardaki devlet adamları: *"Kendisi II. Abdülhamit devri ricalinden olmakla beraber bu servete hiçbir şey ilâve etmedi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

ric'at *is. Ar. ric'at esk.* **1.** Vazgeçme. **2.** *ask.* Gerileme, geri çekilme, geri kaçma: *"1683'te Viyana ric'atı ile imparatorluk, Avrupa fetihlerini kaybetmeye başlayacaktır."* -F. R. Atay. **ric'at etmek** gerilemek, geri çekilmek.

rik'a *is. Ar. rik'a esk.* Arap harflerinin en çok kullanılan el yazısı biçimi.

rikabdar *is. (rika:bda:r) Ar. rikāb + Far. -dār esk.* Osmanlılarda hükümdarın ata binerken üzengisini tutan kişi.

rikkat, -ti *is. Ar. rikkat esk.* **1.** İncelik, naziklik: *"Himmetin, nezaket ve rikkatin bu derecesine nasıl hayran olmaz."* -R. H. Karay. **2.** Sevecenlik, acıma: *"İğrençlikle-*

rine, çirkinliklerine rağmen, Rabia'nın bütün varlığını merhamet ve rikkat dalgalarına boğdu." -H. E. Adıvar. **rikkat vermek** duygulandırmak, etkilemek: *"Yıllardır devamı eden bağlılıkları, kendilerini bilenler için rikkat verici bir manzaraymış."* -A. Ş. Hisar.

rikkatli *s. esk.* Duygulu, sevecen: *"Fakat karıncayı incitmekten korkan, rikkatli, merhametli bir kadın için böyle sütsüz mahlûklarla uğraşmak ne zor!"* -H. Taner.

rimel *is. Fr. Rimmel (marka adından)* Kadınların kirpiklerini kıvırmak ve daha uzun göstermek için fırça ile sürdükleri yağlı sürme, maskara: *"Nihayet kirpiklerine de birer fırça rimel dokundurdu, onları da dikleştirdi."* -P. Safa.

rimelleme *is.* Rimellemek işi.

rimellemek *(-i)* Göze rimel sürmek: *"Gözlerini rimelledi."* -Y. Z. Ortaç.

rimellenme *is.* Rimellenmek işi.

rimellenmek *(nsz)* Rimellemek işi yapılmak.

rimelli *s.* Rimel sürülmüş: *"Kirpikleri rimelli..."* -M. Ş. Esendal.

rina *is. (ri'na) zool.* Tırpana.

rindane *zf. Far. rindâne* Rind gibi, rinde yakışır biçimde.

ring *is. İng. ring* Üzerinde boks yapılan, çevresi kordonla çevrilmiş yer.

*→ **ring seferi***

ringa *is. (ri'nga) Alm. Ringa zool.* Kemikli balıklardan, ılık denizlerde büyük sürüler hâlinde dolaşan ve tütsü ile kurutulmuşu sıkça tüketilen, uskumru iriliğinde bir balık *(Clupea harengus).*

ring seferi *is.* Genel taşıtların şehirde bir yerden kalkıp yaklaşık olarak bir daire çizdikten sonra aynı yere gelmesi.

rint, -di *is. Far. rind esk.* **1.** Hoşgörüsü geniş, açık yürekli, güvenilir kimse, gönül eri, kalender: *"Tam evvelzamankâri bir rint hayatı sürüyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** Dünya işlerini hoş gören, aldırışsız, kalender kimse: *"Çapkın mutassarrıflarla rint kadıların uğrağı olmaktan kasaba öyle serbestleşmiş, ahalisi öyle açılıp zevke sefaya dalmıştı ki..."* -R. H. Karay.

rintlik, -ği *is.* Rint olma durumu.

risale *is. (risa:le) Ar. risâle esk.* Küçük kitap, broşür: *"İstanbul'da çıkan gazetelerden başka bazı risaleler Girit faciasını milletin kalbine nakşetmişlerdi."* -Y. K. Beyatlı. *"Son derece kötü kâğıda basılmış bir risale idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

risk *is. Fr. risque* Riziko.

riskli *s.* Riski olan: *"Rastgele ve dağınık yeni bir oyun çatısı sunmak elbette riskli bir şeydi."* -H. Taner.

risling *is. İng. riesling* Bir çeşit üzüm veya bu üzümden yapılan beyaz, hafif buruk, hoş içimli şarap.

ritm *is. Fr. rythme ed.* ve *müz.* Olayların düzenli aralıklarla tekrarlanması niteliği, dizem, tartım.

ritmik *s. Fr. rythmique* Düzenli aralıklarla tekrarlanan, dizemli, tartımlı: *"Yan odadan ritmik bir ses gelmeye başlamıştı."* -Ç. Altan.

ritmik sayma *is. mat.* Bir kural dahilinde sayı aralıklarını değiştirmeden ileri, geri sayma.

ritmli *s.* Düzenli aralıklarla tekrarlanan, dizemli, tartımlı, ritmik.

ritmsiz *s.* Ritmi olmayan, düzensiz aralıklarla tekrarlanan.

rituel *is. Fr. ritual* Ayin.

rivayet *is. (riva:yet) Ar. rivâyet* **1.** Söylenti: *"O, yanıma oturarak kara haberlerden, kötü rivayetlerden bahsetti."* -F. R. Atay. *"Şiddetlenen sinir nöbetleri esnasında sabık yargıtay başkanına dayak attığı hakkında kuvvetli rivayetler vardır."* -R. N. Güntekin. **2.** Bir olay, bir haber veya sözü nakletme: *"Rivayete göre, ığrenç, akla gelmez uğursuzluklar işlemişler."* -R. H. Karay. **rivayet olunmak (veya edilmek)** (bir olay, bir haber vb. için) anlatılmak: *"Son nefesini vermeden önce, biraz daha ışık, diye söylendiği rivayet edilir."* -H. Taner.

*→ **rivayet bileşik zamanı***

rivayet birleşik zamanı *is. gr.* Yalın zamanlı bir kiple ek fiilin belirsiz geçmiş

zaman kavramı imiş(>-miş) ekinin birlikte kullanılmasından oluşan birleşik zaman: *Gelmişmiş, gelecekmiş* gibi.

riya *is. (riya:) Ar. riyā* İnandığı, düşündüğü gibi davranmama, özü sözü bir olmama huyu, ikiyüzlülük.

riyakâr *s. (riya:kâ:r) Ar. riyā + Far. -kār* İkiyüzlü, yüze gülen, mürai: *"Ah bu yarım sarhoşluk! İnsanı yalancı ediyor, riyâkar ediyor, lâfını şaşırtıyor."* -S. F. Abasıyanık.

riyakârane *s. (riya:kâ:ra:ne) Ar. riyā + Far. kār + āne esk.* İkiyüzlülükle.

riyakârlık, -ğı *is.* İkiyüzlülük, mürailik: *"Riyakârlık aşağılığın son haddidir."* -S. F. Abasıyanık. *"Hâlbuki oğlu hodkâm, azimsiz, müsrif, tembel, karaktersiz bir serseriydi. Daha küçükken riyakârlığa başlamış."* -Ö. Seyfettin.

riyal *is. İsp. real* **1.** Peseta'nın dörtte biri değerinde İspanyol parası. **2.** İran, Suudî Arabistan ve Yemen'de kullanılan para birimi.

riyala *is. (riya'la) İt. reale tar.* Osmanlı donanmasında tümgenerale eş bir rütbe.

riyaset *is. (riya:set) Ar. riyāset esk.* Başkanlık: *"Öğleden sonra Posta ve Telgraf Nezaretinin üst katındaki salonda içtimaa bizzat riyaset edecekti."* -Y. K. Beyatlı.

riyasız *s. (riya:sız)* Olduğu gibi görünen, ikiyüzlü davranmayan: *"Dünyayı ve şehri riyasız kucaklamak istiyordum."* -S. F. Abasıyanık. *"Riyasız Evliya Çelebi Beşiktaş'taki seyir yerinin de bülbüllerle kaynaştığını söyler."* -S. Birsel.

riyazet *is. (riya:zet) Ar. riyāżet esk.* **1.** Nefsin isteklerini kırma: *"Karargâhta âdeta bir manastır hayatının riyazeti içinde yaşıyorduk."* -H. E. Adıvar. **2.** Perhiz.

riyazî *is. (riya:zi:) Ar. riyāżî* Matematik, geometri gibi bilimlerle ilgili olan.

riyaziyat *is. (riya:ziya:t) Ar. riyāziyāt mat. esk.* Matematik bilgisi.

riyaziye *is. (riya:ziye) Ar. riyāż'iyye esk.* Matematik.

riyaziyeci *is. esk.* Matematikçi, matemetik öğretmeni.

riyolit *is. Fr. rhyolithe, rhyolite jeol.* Granitle aynı kimyasal yapıda, içinde mikrolitler olan kayaç, liparit.

riziko *is. (rizi'ko) İt. risico* Zarara uğrama tehlikesi: *"... sevgili bekâr dostun kendini bu rizikolardan korumak isteyen dirençli tutumuna elbet bir diyeceğimiz olamaz."* -H. Taner.

Rn *kim.* Radon'un kısaltması.

roba *is. (ro'ba) İt. roba esk.* **1.** Giysi, giyecek. **2.** Bir giyeceğin göğüsle omuz arasında kalan bölümüne eklenen parça.

robalı *s.* Robası olan: *Robalı gömlek.*

robdöşambr *is. bk.* ropdöşambr.

robot *is. Fr. robot (Çekçe robota "zorunlu iş", Karel Capek'in bir oyunundan)* **1.** Belirli bir işi yerine getirmek için manyetizma ile kendisine çeşitli işler yaptırılabilen otomatik araç. **2.** *mec.* Başkasının buyruğu ile iş yapan, kendi akıl ve iradesini kullanmayan kimse.

robotik, -ği *is. Fr. robotique* Birtakım işlevlerde insanın yerini alabilecek düzeneklerin hazırlanmasıyla ilgili çalışma ve tekniklerin bütünü.

robotlaşma *is.* Robotlaşmak durumu.

robotlaşmak *(nsz)* Robot durumuna gelmek.

robotlaştırma *is.* Robotlaştırmak işi veya durumu.

robotlaştırmak *(-i)* Robot durumuna getirmek.

robotluk, -ğu *is.* Robot gibi mekanik hareket etme durumu.

roda *is. (ro'da) İt. roda den.* Yöntemine uygun düzgün sarılmış halat yumağı.

rodaj *is. Fr. rodage* Bir motorun yavaş yavaş çalıştırılarak alıştırılması.

rodeo *is. İng. rodeo < İsp.* Bir binicinin yabanî at veya öküz üzerinde durabilmesine dayanan Amerikan oyunu.

rodeocu *is.* Rodeo yapan kimse.

Rodezyalı *is.* ve *s.* Rodezya halkından olan kimse.

rodyum *is. (ro'dyum) Fr. rhodium*

kim. Atom numarası 45, atom ağırlığı 102, 91 olan, 1970° C de eriyen, 12,33 yoğunluğunda, gümüş renginde, sert, kırılgan bir element. Kısaltması Rh.

roka *is. (ro'ka) Lât. ruca bot.* Turpgillerden, yaprakları salata gibi yenen, 20-40 cm yüksekliğinde, sebze olarak bahçelerde yetiştirilen kokulu, 1-2 yıllık bir bitki *(Eruca sativa).*

roket *is. İng. rocket < Alm.* **1.** Atış sırasında mekanik olarak yön verilen, yörüngesinin başlangıcında öz itmeli olarak yol alan ve daha sonra yalnız balistik kanunlarına bağlı kalan mermi. **2.** Bir çeşit füze.

→ ***roketatar***

roketatar *is. İng. rocket + T. atar ask.* Öz itmeli mermi atan, zırhlı araçlara karşı yakın savaş sırasında kullanılan hafif silâh.

rokfor *is. Fr. roquefort (Roquefort yer adından)* Koyun sütünden yapılan, mahzenlerde olgunlaştırılan, içi özel küflü peynir.

→ ***rokfor peyniri***

rokfor peyniri *is. bk.* rokfor.

rokoko *is. Fr. rococo mim.* **1.** XVIII. yüzyılın başında Fransa'da çok geçerli olan, kavisli çizgileri bol, gösterişli bir bezeme üslûbu. **2.** *s.* Bu üslûpta olan: *Rokoko mobilya.*

rol, -lü *is. Fr. rôle tiy.* ve *sin.* **1.** Bir kişiliği canlandıran oyuncunun söylemesi ve yapması gereken hareketlerin genel adı. **2.** *mec.* Bir işte bir kimse veya şeyin üstüne düşen görev: *"Ev kadını rolünü çok ciddiyetle ele almıştım."* -H. E. Adıvar. **3.** *mec.* Gerçek olmayan davranış, gösteriş. **rol almak** bir oyunda görev almak: *"Halide Edip Hanım'ın Kenan Çobanları'nda rol almıştı bu kız."* -Y. Z. Ortaç. **rol kesmek** yalan, uydurma söz söylemek veya içten olmayan davranışlarda bulunmak. **rol oynamak** 1) oyunda rol almak: *"Hasan Ağabey, yaralı rolü oynayan bir tulûat aktörü gibi elleriyle göğsünü tutarak kıvranıyordu."* -R. N. Güntekin. 2) *mec.* (birinin bir işte) önemli etkisi olmak: *"Bunda ne hocanın bilgisi, ne çocuğun çalışkanlığı rol oynar."* -B. Felek. **rol yapmak** davranışlarda içtenlik bulunmamak: *"Rol yapmaya kalkışsa yüzüne gözüne bulaştıracağını biliyordu."* -T. Buğra. **rolü olmak** etkisi bulunmak: *"Sizinle benim bunda bir rolümüz oldu muydu?"* -S. F. Abasıyanık. **rolüne çıkmak** oyunda belli bir kişiliği sahnede oynamak: *"Görgülü rolüne çıkmış zekâsız bir türediye benzeyecek."* -R. H. Karay. *"Sen bilir misin onun Otello'da Yoga rolüne çıkışını?"* -S. F. Abasıyanık.

→ ***rol çatışması, rol iflâsı***

rolcü *is.* Rol yapan kimse.

rolcülük, -lğü *is.* Rol yapma durumu: *"Onlar çevrelerinde olup bitenleri izleyen ve büyüklerin rolcülüğünü sezen cimcimeler olmuşlardır."* -H. Taner.

rol çatışması *is. sos.* ve *psikol.* Toplumun statülere bağlı olarak beklediği veya buyurduğu iki veya daha fazla şey karşısında ferdin gösterdiği çelişik istekler, davranışlar.

rol iflâsı *is. sos.* ve *psikol.* Buyrukların veya beklentilerin yönelttiği durumda ortaya çıkan davranışsızlık.

rom *is. İng. rum* Şeker kamışından şeker yapılırken elde edilen öz suyun, melâs ve artıkların mayalandırılarak kurutulmasıyla elde edilen alkollü sert içki.

Romalı *is.* Roma halkından olan.

roman *is. Fr. roman* İnsanın veya çevrenin karakterlerini, göreneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, itibarî veya gerçek olaylara dayanan uzun edebiyat türü: *"Hikâyem tıpkı hayalî, hissî bir roman kadar gariptir diye başladı."* -Ö. Seyfettin.

Roman *öz. is.* Çingene.

romancı *is.* Roman yazarı: *"Birçok kadınlar, ruh tahlillerini seven romancılar gibi, ömürlerin kuruluşunu ve bozuluşunu takip eder."* -A. Ş. Hisar.

romancılık, -ğı *is.* Roman yazma sanatı.

Roman dilleri *ç. öz. is.* Lâtinceden türemiş yaşayan diller.

romanesk *s. Fr. romanesque* **1.** Ro-

man özelliği olan: *"Hayattaki her vak'a, her sergüzeşti romanesk çeşide mevzu olabilir."* -F. R. Atay. **2.** Romanla ilgili olan. **3.** *mec.* Duygusal, düşçü: *"Sesinde öyle mazlum bir ahenk, uzun ve narin vücudunun hareketlerinde öyle romanesk bir hava vardı ki..."* -R. N. Güntekin. *"Hicabını, ayıbını da henüz duyamayacak kadar romanesk bir hüzün içindeydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

romanist *is. Fr. romaniste d.b.* Roman dilleri uzmanı.

romanlaştırma *is.* Romanlaştırmak işi.

romanlaştırmak *(-i)* Bir konuyu roman biçiminde yazmak: *"Eserlerinde hiçbir zaman romanlaştırmak hadisesine rastlayamıyoruz."* -S. F. Abasıyanık.

Romanoloji *is.* Roman dilleri bilimi.

romans *is. İsp. romence* **1.** *ed.* Sekiz hecelik dizelerden oluşmuş bir İspanyol şiir türü. **2.** *müz.* Şarkı türünde ve piyano için hazırlanmış, genellikle kıt'alar biçiminde beste.

romantik, -ği *s. Fr. romantique* **1.** Davranışlarında duygu ve coşkunun aşırı ölçüde etkisi bulunan: *"Kardeşimin hayatında oynadığınız rol sizi romantik bir insan gibi bana gösterdi."* -H. E. Adıvar. **2.** Romantizm ile ilgili: *Romantik edebiyat.* **3.** *is.* Romantizm çığırından olan yazar: *"Romantikler düş güçleriyle insanın mutluluk sınırlarını araştırırken, kendi açılarından gerçekçiydiler."* -N. Cumalı.

romantiklik, -ği *is.* Romantik olma durumu.

romantizm *is. Fr. romantisme* **1.** XVIII. yüzyıl sonunda başlayan; duygu, coşku ve sembole aşırı yer veren sanat akımı: *"Victor Hugo'yu seviyordum; bu merhaledeki düşünüşüme epeyi uygun olduğu için onun şiirini anlamakla, romantizme kolay bir kapıdan girmiş oldum."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *mec.* Duygusal eğilim. **3.** Romantik ortam veya durum.

Romanyalı *öz. is.* ve *s. (roma'nyalı)* Romanya halkından olan kimse.

romatizma *is. (romati'zma) Fr. rhumatisme < Yun. tıp* Kaslarda ve özellikle eklemlerde kendini gösteren ağrılı hastalıkların genel adı: *"Yazmıyor, okumuyor, gözünün ağrısını, parmaklarının romatizmasını bahane ediyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Dikkat ediniz, bu bir romatizma başlangıcıdır."* -S. F. Abasıyanık. **romatizması tutmak** romatizma ağrıları başlamak: *"Kardeşinin romatizmaları tutmuş."* -Ö. Seyfettin.

Romen *öz. is. Fr. romain esk.* Roma halkından olan kimse.

→ ***Romen rakamları***

Romen rakamları *ç. is.* Romalılardan kalma, sayıları göstermek için kullanılan I, V, X, L, C, D ve M işaretleri; sırasıyla 1, 5, 10, 50, 100, 500 ve 1000 rakamlarını göstermeye yarayan işaretler.

rondelâ *is. (ronde'la) İt. rondella* Ortası delik yuvarlak parça.

rop, -bu *Fr. robe* Çoğu tek parça kadın giysisi: *"Roplardan birini askıdan çektim. Bu kısa kollu bir emprime..."* -R. H. Karay. *"İlk gözüme çarpan şey, pembe renkli, ince yünlü, sade bir roptu."* -P. Safa.

ropdöşambr *is. Fr. robe de chambre* Ev içinde giyilen üstlük: *"... meraka kapıldım, ropdöşambrımı giyip fener elimde merdivenleri indim."* -R. H. Karay. *"Sırtına yeni aldığı devetüyü uzun ropdöşambrını geçirdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

rosto *is. (ro'sto) İt. arrosto* Haşlandıktan sonra veya doğrudan doğruya kızartılarak pişirilen, dilim dilim kesilen et.

rostoluk, -ğu *s.* Rosto yapmaya elverişli (et).

rot *is. İng. rod* Motorlu taşıtlarda direksiyon ile tekerlek arasındaki bağlantıyı sağlayan demir çubuk.

rota *is. (ro'ta) İt. rotta* **1.** Bir gemi veya uçağın gidiş yönü, izleyeceği yol: *"Sarhoş serseri, bir eliyle boyuna rotayı ayarlamaya çalışıyordu."* -Ç. Altan. **2.** *mec.* Görüş veya tutuma göre gidilen, izlenen yol. **rotayı değiştirmek** 1) gidilen yolu değiştirmek: *"Turgut, ani bir kararla rota-*

sını değiştirdi." -F. F. Tülbentçi. **2)** *mec.* tutumunu değiştirmek, izlediği yoldan ayrılmak.

rotasyon *is. Fr. rotation* Bir birimde çalışan görevlilerin düzenli bir biçimde yer değiştirmeleri.

rotatif *is. İng. rotative* Büyük bir çabuklukla dönerek işleyen ve saatte binlerce adet basan bir tür basım makinesi.

rotatifçi *is.* Rotatifte çalışan kimse.

rotil *is. Fr.* Otomobilin ön düzeninde yer alan parça.

rotor *is. İng. rotor fiz. bk.* döneç.

roza *is. (ro'za) İt. rosa* **1.** Bir tür pembe elmas. **2.** *s.* Bu elmasla yapılmış olan (takı): *Roza küpe.*

rozbif *is. İng. Fr. rosbif* < *İng. roast-beef* Kızartılmak amacıyla hazırlanmış veya kızartılmış sığır eti parçası.

roze *is. Fr. rose* Bir tür pembe şarap, gül şarabı.

rozet *is. Fr. rosette* **1.** Yakaya takılmak için çeşitli biçimlerde yapılan, bir kuruluşun sembolü sayılacak ufak kâğıt veya metal nesne: *"Bir süs bir rozet gibi yakasına iliştirmiştir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Musluğun, gizli döşenmiş boruya vidalandığı yerin çirkin görünüşünü kapatmak amacıyla kullanılan nikel veya krom kaplanmış çember biçimli sac parça. **3.** Kapı kolunun altına monte edilen metal parça. **4.** Güney Anadolu sahillerinde yetişen pembe ve beyaz çiçekleri olan süs bitkisi.

röfle *is. Fr. reflet* (saç için) Değişik tonlarda boyanma; yansıma.

rölâns *is. Fr. relance* Poker gibi oyunlarda konuşmadan önce zaman kazanmak veya sürülmüş olan parayı artırmak için söylenen söz.

rölânti *is. Fr. ralenti* Motorlu taşıtlarda motorun en az yakıtla çalışma ayarı. **rölântide durmak** (veya **çalışmak**) motorlu taşıtlarda, motor boşta çalışmak. **rölântiye almak 1)** (motorlu taşıtta) motoru boşa almak, boşta çalıştırmak; **2)** *mec.* herhangi bir işi yavaşlatmak.

rölâtif *s. Fr. relatif* Bağıntılı, izafi, nispî.

rölâtivist *is. Fr. relativiste* Bağıntıcı.

rölâtivite *is. Fr. relativité fel.* Bağıntı, görelik, izafet.

rölâtivizm *is. Fr. relativisme fel.* Bağıntıcılık, görecelik, izafiye.

röle *is. Fr. relais* Değiştirgeç.

rölyef *is. Fr. relief* Kabartma.

römork *is. Fr. remorque* Başka bir taşıt tarafından çekilen motorsuz taşıt: *"Traktörün arkasına bağlı römorkun üstüne tırmandı. Römorkun içinde bir deste boş çuval sadece."* -N. Cumalı.

römorkör *is. Fr. remorquer* Yedeğinde başka taşıtlar götüren taşıt ve özellikle deniz taşıtı.

Rönesans *öz. is. Fr. renaissance* XV. yüzyıldan başlayarak İtalya'da ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde hümanizmin etkisiyle ortaya çıkan, klâsik İlk Çağ kültür ve sanatına dayanarak gelişen bilim ve sanat akımı.

röntgen *is. (rö'ntgen) (1895'te X ışınlarını bulan Alman bilgini Röntgen'in adından) fiz.* **1.** X veya gama ışınlarının miktar ölçümü birimi. Kısaltması R. **2.** *tıp* Herhangi bir organın durumunu tespit etmek için çekilen film. **röntgen çekmek 1)** herhangi bir organın durumunu tespit etmek için film çekmek; **2)** *mec.* bir olayın bütün geçmişini ve durumunu belirlemek.

röntgenci *is.* **1.** Röntgen ışınları uzmanı. **2.** *argo* Kadınları gizlice gözetleme alışkanlığı olan erkek, dikizci.

röntgencilik, -ği *is.* **1.** Röntgen ışınları uzmanlığı. **2.** *argo* Kadınları gizlice gözetleme alışkanlığı, dikizcilik.

röntgenleme *is.* Röntgenlemek işi veya durumu.

röntgenlemek *(-i) argo* Kadınları gizlice gözetlemek.

röportaj *is. Fr. reportage* **1.** Konusu bir soruşturma, araştırma olan gazete veya dergi yazısı: *"Ben vaktiyle hayata İstanbul gazetelerine röportaj yapan bir genç olarak katılmıştım."* -H. E. Adıvar. **2.** Radyo ve televizyon habercisinin araştırma ve

soruşturma sonucunda hazırlamış olduğu program, mülâkat.

röportajcı *is.* Röportaj yazan ve yapan kimse.

röportajcılık, -ğı *is.* Röportajcının işi.

röportör *is. Fr. reporteur* Röportaj yazan veya yapan kimse: *"Romancı olmadan evvel ben de röportör olarak hayata atıldım."* -H. E. Adıvar.

röprodüksiyon *is. Fr. reproduction* **1.** Çoğaltma. **2.** Aslını bozmadan yapılan taklit. **3.** Bir sanat eserinin kopyası veya taklidi.

rötar *is. Fr. retard* Gecikme: *"Küçük bir rötarımız olduğu için Diyarbakır'a ancak saat bire doğru varıyoruz."* -R. N. Güntekin.

rötarlı *s.* Gecikmeli, tehirli.

rötuş *is. Fr. retouche* **1.** Fotoğrafçılıkta resimleri basmadan önce cam üzerinde düzeltme işi. **2.** Düzeltme amacıyla yapılan değiştirme: *"Benim kısaltılan makale ile Zühtü'nün rötuştan geçen makalesini birleştirdiler."* -H. C. Yalçın. **rötuş etmek (veya yapmak)** kusurları giderme amacıyla düzeltmek, değiştirmek: *"Artık hepsi her yeni yazacaklarını ana ilkeye göre ayarlıyor, eski yazdıklarını da buna göre rötuş ediyorlardı."* -H. Taner.

rötuşçu *is.* Rötuş yapan kimse.

rötuşlama *is.* Rötuşlamak işi.

rötuşlamak *(-i)* Rötuş yapmak.

rötuşlu *s.* Rötuş yapılmış, düzeltilmiş.

rövanş *is. Fr. revanche* Sporda veya oyunda yenilmiş olanın aynı rakiple oynadığı ikinci oyun. **rövanşı almak** ikinci karşılaşmayı kazanmak.

Ru *kim.* Rutenyum'un kısaltması.

ruam *is. (rua:m) Ar. ru'âm* En çok atlarda görülen, insanlara da bulaşan ölümcül bir hayvan hastalığı, sakağı.

ruba *is. (ru'ba) İt. roba esk.* Giysi, giyecek.

rubaî *is. (ruba:i:) Ar. rubâ'î ed.* Divan edebiyatında dört dizeden oluşan ve belirli aruz kalıpları ile yazılan şiir, dördül: *Hayyam'ın rubaileri.*

rubidyum *is. (rubi'dyum) Fr. rubidium < Lât. kim.* Atom numarası 37, atom ağırlığı 85,48 olan, 1,53 yoğunluğunda, 39° C de eriyen, çabuk oksitlenen, tütün, pancar gibi bazı bitkilerde, maden sularında bulunan, potasyuma benzer kimyasal element. Kısaltması Rb.

ruble *is. (ru'ble) Rus. rubl'* Birleşik Devletler Topluluğu'nda geçerli olan para birimi.

rubu *s. Ar. rub' esk.* Dörtte bir.

ruf *is. İng. roof* Çatı, dam.

Rufaî *öz. is.* ve *s. (rufa:i:) Ar. rifâ'î* Rufaîlik tarikatından olan kimse. **(bu işe) Rufaîler karışır** bu iş öyle karışık ki bunu kimse çözemez.

Rufaîlik, -ği *öz. is.* Ahmed Rifaî'nin kurduğu Sünnî bir tarikat.

rugan *is. Far. revgan* **1.** Ayakkabı, çanta vb. yapımında kullanılan parlak deri: *"Yağmurlu havalarda kaldırımlar ne güzeldirler, rugan gibi parlarlar."* -P. Safa. **2.** *s.* Bu deriden yapılmış: *"Nevin'in babası siyah ipek çoraplarıyla rugan ayakkabısını giymişti."* -S. F. Abasıyanık.

rugby *is. Fr. rugby < İng. rugby* On beşer kişilik iki takım arasında oval bir topla oynanan oyun.

ruh *is. (ru:hu) Ar. rûh* **1.** Dinlerin ve dinci felsefelerin insanda vücuttan ayrı bir varlık olarak kabul ettiği öz, tin. **2.** *mec.* Canlılık, duygu: *Bu adamda hiç ruh yoktur. "Nesri gibi güzel bir ruhu olan Falih Rıfkı Türk gazeteciliğini bir vatan hizmeti telâkki etmiş ve kutsi bir vazife gibi ifa ediyor."* -Y. K. Beyatlı. **3.** En önemli nokta, öz: *Meselenin bütün ruhu burada. "Lâkin oyunun ruhunu anlamak mümkün değil."* -M. Ş. Esendal. **4.** Esans: *Nane ruhu. "Bazısı ruh koklatır, bazısı alnına sirke sürer, bazısı kollarını, bileklerini ovuşturur."* -H. R. Gürpınar. **5.** *fel* Bedeni etkin kılan canlılık ilkesi, bedenin hayat gücü. **6.** Hayalet, görünmeyecek kadar zayıf: *"Doktor Hikmet, zayıflaya zayıflaya, âdeta bir ruh hâlini almıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **ruh kazandırmak** (veya

vermek) herhangi bir yeri veya şeyi canlı, hareketli, neşeli bir duruma getirmek. **ruhu (bile) duymamak** hiç haberi olmamak, anlamamak: *"Birinin yukardan topladığını öteki sokağa taşır, konak soyulduğu hâlde, kimsenin ruhu bile duymaz."* -H. E. Adıvar. **ruhu şad olsun!** (ölüler için) sevinsin, mutlu olsun. **ruhum!** sevgi anlatan bir söz: *"-Ne var ruhum? -Hiç!"* -Ö. Seyfettin. **ruhunda güneş açmak 1)** rahatlamak, huzura ermek; **2)** sevinmek, neşelenmek, coşmak: *"Saz dinleyenlerden bazılarının gözlerinde yaş olur, ruhlarında güneş açardı."* -A. Ş. Hisar. **ruhunu şad etmek** ölmüş bir kimseyi anarak onun ruhunu memnun etmek: *"Hepsi örslerinin üzerine birer mum yakmışlar, pederlerinin ruhunu şadediyorlar."* -Ö. Seyfettin. **ruhunu teslim etmek** ölmek: *"Hiçbir şey söylemeden ruhunu teslim etmiş."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***ruh bilgini***, ***ruh bilimci***, ***ruh bilimi***, ***ruh bilimsel***, ***ruh çöküntüsü***, ***ruh doktoru***, ***ruh göçü***, ***ruh hastası***, ***ruh hekimi***, ***ruh hekimliği***, ***ruh karmaşası***, ***ruh ölçümü***, ***ruh ötesi***, ***ruh sağlığı***

ruhanî *s. (ru:ha:ni:) Ar. rūḥānī esk.* **1.** Ruhla ilgili: *"Bir nur inmiş gibi yüreğime âdeta ruhanî diyebileceğim bir sükûnet çökmüştü."* -R. N. Güntekin. **2.** Din ve mezhep işlerini ele alan, bunlarla ilgili bulunan: *Ruhanî reis.* **3.** Manevî: *"Bunu artık ne pahasına ödersem ödeyeyim, duymuş olduğum bu ruhanî haz, bana kâfidir."* -A. Ş. Hisar.

ruhaniyet *is. (ru:ha:niyet) Ar. rūḥāniyyet esk.* **1.** Ruhtan ibaret olma durumu. **2.** Ölmüş kutsal bir kimsenin, bir inanışa göre sürüp gitmekte bulunan manevî gücü, manevîlik: *Evliyaların ruhaniyetine sığınmak.*

ruhban *ç. is. Ar. ruhbān esk.* Rahipler.

ruhbaniyet *is. (ruhba:niyet) Ar. ruhbāniyyet* **1.** Rahiplerin evlenmeyerek ve dünyadan el etek çekerek yaşamaları durumu. **2.** Ruhbanlık.

ruhbanlık, -ğı *is.* **1.** Ruhban olma durumu. **2.** Ruhban sınıfı.

ruh bilgini *is.* Ruh bilimi uzmanı.

ruh bilimci *is.* Ruh bilimi ile uğraşan uzman, ruhiyatçı, psikolog.

ruh bilimcilik, -ği *is.* **1.** Özellikle din, sanat, ahlâk gibi olayları tek yanlı olarak yalnızca ruh bilimsel açıdan inceleme ve açıklama, psikolojizm. **2.** Ruh bilimini bütün bilimlerin ve felsefenin temeli yapma eğilimi. **3.** Mantıkla ruh biliminin birbirine karıştırılması.

ruh bilimi *is.* Duyum, heyecan, düşünme gibi olguları ve bunların yasalarını inceleyen bilim, ruhiyat, psikoloji.

ruh bilimsel *s.* Ruh bilimi ile ilgili olan, psikolojik.

ruh çöküntüsü *is. psikol.* Ruhsal sıkıntı ve bunalım.

ruh doktoru *is.* Ruh hekimi.

ruhen *zf. (ru:'hen) Ar. rūḥen* Ruh bakımından.

ruh göçü *is.* Ruhun bir bedenden başka bir bedene geçerek varlığını sürdürdüğü inancı, tenasüh, reenkarnasyon.

ruh hastası *is.* Ruh veya sinir hastalığına tutulmuş kişi, psikopat.

ruh hekimi *is. tıp* Ruh hekimliği ile uğraşan uzman, sinir hastalıkları uzmanı.

ruh hekimliği *is. tıp* Ruh ve sinir hastalıklarıyla kişide görülen önemli uyuşmazlıkları önleme, teşhis ve tedavi ile uğraşan uzmanlık dalı.

ruhî *s. (ru:hî:) Ar. rūḥī* Ruhla ilgili, ruhsal: *"Bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar."* -Anayasa. *"Bir şeyi bir adama öğretmek için öğretenle öğrenen arasında mutlaka ruhî bir yakınlık lâzımdır."* -B. Felek.

ruhiyat *is. (ru:hiya:t) Ar. rūḥiyyât esk.* Ruh bilimi, psikoloji: *"Ben Avrupa'nın püriten papazlarıyla rekabet eden ruhiyat büyücülerinden değilim."* -P. Safa.

ruhiyatçı *is. (ru:hiyatçı) esk.* Ruh bilimi uzmanı, psikolog.

ruhiyatçılık, -ğı *is.* Ruh bilimi ile uğraşma.

ruh karmaşası *is.* Ruhsal sıkıntı.

ruhlu *s.* **1.** Görünüşü veya ruhî durumu herhangi bir nitelikte olan: *"Allah, ince*

ruhlu kibar yaratmıştı bu kızı." -N. Araz. **2.** *mec.* Canlı, etkili.

ruh ölçümü *is. psikol.* Ruhsal süreçlerin ölçülmesinde kullanılan, araçları ve yöntemleri gerektiren bir ruh bilimi dalı, psikometri.

ruh ötesi *is.* ve *s. psikol.* Ruhlarla ilişki kurma, gelecekten haber verme gibi ruh biliminin kapsamına girmeyen ve onun dışında incelenen olayları kapsayan (alan), metapsişik.

ruh sağlığı *is.* Ruhî bakımdan sağlıklı olma: *"Devlet, herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak ... amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler."* - Anayasa.

ruhsal *s. psikol.* **1.** Ruhla ilgili olan, ruhî, psişik. **2.** Ruh bilimi ile ilgili, ruh bilimsel, psikolojik.

ruhsat *is. Ar. ruḫṣat* **1.** İzin, müsaade. **2.** İzin belgesi, ruhsatname: *"Belediye doktoru tarafından tasdik edilerek gömülmesine ruhsat verilir."* -H. R. Gürpınar.

→ ***ruhsatname***

ruhsatiye *is. (ruhsa:tiye) Ar. ruḫṣatiyye* Bir izin belgesi gerektiği durumlarda iznin verilmesi dolayısıyla alınan para.

ruhsatlı *s.* Yapılması ve kullanılması vb. için gerekli izni olan, ruhsatı olan.

ruhsatname *is. (ruhsatna:me) Ar. ruḫṣat + Far. nāme esk.* Belli etkinliklerde bulunabilmek, kamu hizmet ve mallarından yararlanabilmek için kişilere, önceden belirlenmiş bazı şartlara uyma kaydıyla idarece verilen izin, ruhsat.

ruhsatsız *s.* Yapılması, kullanılması vb. için gerekli izni olmayan, ruhsatı olmayan.

ruhsuz *s.* Cansız, güçsüz, etkisiz, miskin.

ruhsuzlaşma *is.* Ruhsuzlaşmak işi veya durumu.

ruhsuzlaşmak *(nsz)* Ruhsuz duruma girmek.

ruhsuzlaştırma *is.* Ruhsuzlaştırmak işi veya biçimi.

ruhsuzlaştırmak *(-i)* Ruhsuz duruma getirmek veya sokmak.

ruhsuzluk, -ğu *is.* Ruhsuz olma durumu.

ruj *is. Fr. rouge* Dudak boyası: *"Yanaklara, dudaklara, gül renkli ruj sürülmüş, ama belli belirsiz."* -H. R. Gürpınar.

rujlama *is.* Rujlamak işi veya durumu.

rujlamak *is.* Ruj sürmek.

rujlanma *is.* Rujlanmak işi veya durumu.

rujlanmak *(nsz)* Ruj sürmek.

rulet *is. Fr. roulette* **1.** Bir bilyenin, dönmekte bulunan derin tepside yazılı numaralarından ve siyah ile kırmızı renklerden birinin üzerinde durmasıyla kazananı belirten kumar aracı ve bununla oynanan kumar. **2.** Pastacıların, terzilerin vb.nin kullandığı dişli, küçük demir çark.

rulman *is. Fr. roulement* Mekanik ve elektrikli sistemlerde kayma sürtünmesi yerine bir yuvarlanma sürtünmesi sağlayarak enerji kayıplarını azaltmak için yataklar ile muylular arasına yerleştirilen parça.

rulo *is. Fr. rouleau* **1.** Dürülerek boru biçimi verilmiş deri veya kâğıt tomar. **2.** Boya işlerinde kullanılan emici özelliğe sahip sünger veya sentetik silindir. **3.** Silindir biçiminde, içine değişik malzeme konularak hazırlanmış köfte, pasta, dondurma.

Rum *öz. is. Ar. rūm* **1.** Müslüman ülkelerde oturan Yunan asıllı kimse. **2.** *s.* Rumlara ilişkin, Rumlarla ilgili: *Rum kilisesi.* **3.** *tar.* Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan, Roma yurttaşı haklarına sahip olan halk. **4.** *esk.* Anadolu.

→ ***Rum ateşi***

Rum ateşi *is.* Denizde veya karadaki savaşlarda Bizanslılarca kullanılan ve sürekli yanan ateş, grejuva.

rumba *is. (ru'mba) Fr. rumba (Antil Adaları İspanyolcasından)* **1.** Küba'dan Amerika ve Avrupa'ya yayılan bir dans. **2.** Bu dansın müziği: *"Caz o yıl çok yayılan bir rumbayı çalıyor."* -N. Cumalı.

Rumca *öz. is. (ru'mca)* Rumların kul-

landığı yeni Yunanca.

Rumelili *öz. is. (ru'melili) tar.* Osmanlı İmparatorluğu zamanında Avrupa topraklarında yaşayan Türklerden olan kimse.

Rumen *öz. is.* ve *s. Fr. roumain* **1.** Romanya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** Romanya ve Rumenlerle ilgili olan şey: *Rumen petrolü. Rumen dansı.*

Rumence *öz. is. (rume'nce)* Rumen dili.

Rumî *(ru:mi:) Ar. rūmī* **1.** Miladî takvimden 13 gün geri bir güneş takvimi olan Rumî takvim adında kullanılır. **2.** *tar.* Anadolu ile ilgili, Anadolu'ya bağlı, Anadolu'da yaşayan. **3.** *s. esk.* Bizans İmparatorluğuna ve bu imparatorluğun egemenliği altındaki kimselere ilişkin. **4.** Anadolu Selçuklularının üslûplaştırdıkları filiz, yaprak ve hayvan motiflerinden oluşmuş dolaşık süsleme.

Rumlaşma *is.* Rumlaşmak işi veya durumu.

Rumlaşmak *(nsz)* Rum dilini benimsemek.

Rumlaştırma *is.* Rumlaştırmak işi veya durumu.

Rumlaştırmak *(-i)* Rum dilini ve kültürünü benimsetmek.

Rumluk, -ğu *is.* Rum olma durumu.

rumuz *is. (rumu:z) Ar. rumūz* **1.** Sembol, simge, remiz. **2.** Gizli anlamları olan işaretler ve sözler: *"Ne vurdum duymaz müsâfirdi bunlar... Ne surattan anlıyorlardı, ne rumuzdan, ne kinayeden..."* -H. R. Gürpınar.

rumuzlu *s.* Rumuzu olan: *"Hilmi Efendi bütün bu yarı rumuzlu sözlerden anlamıştı."* -R. H. Karay.

run *is. bk.* rün.

runik *s. Fr. runique bk.* rünik.

rupi *is. İng. rupee < Hint. rupya* Hindistan'da ve Asya devletlerinde para birimi.

Rus *öz. is.* ve *s.* **1.** Rusya Federasyonu'nda yaşayan Doğu Slav halkı veya bu halkın soyundan olan kimse. **2.** Rusya veya Ruslarla ilgili olan (şey): *Rus dili.*

→ *Rus ruleti, Rus salatası*

Rusça *öz. is. (ru'sça)* Rus dili.

Ruslaşma *is.* Ruslaşmak işi veya durumu.

Ruslaşmak *(nsz)* Rus dilini benimsemek.

Ruslaştırma *is.* Ruslaştırmak işi veya durumu.

Ruslaştırmak *(-i)* Rus dilini ve kültürünü benimsetmek.

Rusluk, -ğu *is.* Rus olma durumu.

Rus ruleti *is.* Toplu tabancada bir tek mermi bırakılarak topun gelişigüzel döndürülmesi ve başa dayayıp tetiğin bir kez çekilmesiyle karşılıklı ve iki kişinin karşılıklı oynadığı ölüm oyunu.

Rus salatası *is.* Patates, bezelye, pancar, havuç, hıyar turşusu, kapari, mayonez ile yapılan salata.

rustaî *is. (rusta:i:) Far. rustâ + Ar. -î esk.* Köyle ilgili, köylü: *"Fakat artık, korunun rustaî perisinden eser görmüyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Ne de o çok sevdiği rustaî kırlarda dolaşabiliyordu."* -O. C. Kaygılı.

rutenyum *is. (rute'nyum) Fr. ruthénium (Ruthenia adından) kim.* Atom numarası 44, atom ağırlığı 101,07, yoğunluğu 12,3 olan, 2400° C de eriyen, sert ve kırılgan, havada kolayca oksitlenen bir element. Kısaltması Ru.

rutherfordyum *is. (rutherfo'rdyum) Fr. rutherfordium kim.* Kurçatovyum elementine Amerikalıların verdiği ad. Kısaltması Rf.

rutin *s.* ve *is. Fr. routine* **1.** Alışılagelen, sıradan, sıradanlık, çeşitlilik göstermeyen, alışılagelmiş düzen içinde yapılan: *"Genç olmasına karşın belli bir pişkinliği, yırtılmışlığı, rutini vardı."* -H. Taner. *Rutin işlerle uğraşıyordum.* **2.** *is.* Alışkanlıkla elde edilmiş beceri: *Bunlar her gün yapılan rutin işler.*

rutubet *is. (rutu:bet) Ar. rutūbet* Yaşlık, nem: *"Kum tablasının rutubeti çektiği söylenirdi."* -N. Cumalı.

rutubetlendirme *is.* Rutubetlendirmek işi.

rutubetlendirmek *(-i)* Rutubetlenmesine yol açmak.

rutubetlenme *is.* Rutubetlenmek işi.

rutubetlenmek *(nsz)* Nemlenmek, ıslanmak.

rutubetli *s.* Rutubeti olan, nemli: *Rutubetli yer. "Geniş, bomboş bir taşlığın serin, rutubetli küf kokusu duyuldu."* -P. Safa.

rutubetsiz *s.* Rutubeti olmayan.

ruz *is. (ru:z) Far. rūz esk.* Gün.

*→ **ruznamçe, ruzname, ruzuşeb***

ruziklenmek *(nsz)* Sefil bir biçimde gün geçirmek veya geçinip gitmek: *"Hiç bu yaşa kadar mahkeme kapısına varmadık, adam yok, çocuklar askerde, güvey kayıp; işler, karı, çoluk çocuk elinde, köyde dört mevzerle ruzikleniriz."* -M. Ş. Esendal.

ruznamçe *is. (ruzna:mçe) Far. rūznāmçe tar.* Osmanlı Devletinde defterdarlıkta günlük hâdiselerin yazıldığı küçük defter.

ruzname *is. (ruzna:me) Far. rūz-nāme esk.* **1.** Günlük olayların yazıldığı defter. **2.** Gündem. **3.** *tar.* Olayların zaman sırasına göre yazılmış bulunduğu defter: *"Bugün elimde bir ruznamem olsaydı, belki hakikati anlayabilecektim."* -Ö. Seyfettin. **ruzname tutmak** günlük olayları bir deftere yazıp toplamak: *"Dünyada en birinci zevk ruzname tutmaktır derdi. Ben bunu boş ve manasız ve münasebetsiz bulurdum. Kendi kendime, ruzname tutmak tahrirî bir bir gevezeliktir... derdim."* -Ö. Seyfettin.

ruzuşeb *is. (ru:zuşeb) Far. rūz u şeb* Gece gündüz, sürekli.

rübap, -bı *bk.* rebap.

rücu, -u *is. (rücu:) Ar. rucū' esk.* **1.** Geri dönme, sözünü geri alma, cayma, tersinme. **2.** *fel.* Kayıtım. **rücu etmek** geri dönmek: *"Hakkı olmak hakkından kim rücu edecek?"* -P. Safa.

*→ **rücu hakkı***

rücu hakkı *is. huk.* Bir ödemede bulunmuş olan kimsenin bu ödeme için bundan yararlananlara geri dönüp başvurabilmesi: *"Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır."* -Anayasa.

rüçhan *is. (-ha:nı) Ar. ruchān esk.* Üstünlük, yeğlik: *"Yugoslav ucuzluğu ile ödediği için nakliyat hususunda büyük bir rüçhan kazanmıştır."* -F. R. Atay.

*→ **rüçhan hakkı***

rüçhan hakkı *is. huk.* Bir hakkın sıra bakımından kendinden sonra gelen hakka öncelik tanıması.

rüesa *ç. is. (rüesa:) Ar. ru'esā, re'īs'* in çokluk biçimi. *esk.* Başkanlar.

rüfeka *ç. is. (rüfeka:) Ar. rufeḳā, refīḳ'* in çokluk biçimi. *esk.* Arkadaşlar.

rükû, -u *is. (rüku:) Ar. rukū' esk.* **1.** Öne doğru eğilme. **2.** Namazda elleri dizlere dayayıp öne doğru eğilme.

rükün, -knü *is. Ar. rukn esk.* **1.** Bir şeyin en güçlü ve sağlam yönü. **2.** Bir kurulun, bir topluluğun en önemli üyelerinden her biri.

rüküş *is.* ve *s.* Gülünç bir biçimde giyinip süslenen (kadın): *"Sadece kasabanın adam çekiştirmesinden başka bir şey bilmeyen seviyesiz ve rüküş kadınlarını tenkit ediyordu."* -R. N. Güntekin.

rüküşlük, -ğü *is.* Rüküş olma durumu.

rün *is. Norv. rune* Rünik yazıdaki harflerin her biri.

rünik *s. Fr. runique* Rün yazılardaki biçimleri andıran yazı stili.

rüping sistemi *is.* Kapalı kazanlarda önce basıncı artırıp sonra düşürerek uygulanan ağaca koruyucu sıvı emdirme yöntemi.

rüstik *s. Fr. rustique* **1.** Köy evi veya köy görünüşü veren, kırsal: *"Rüstik barlarda her şey sıcacık ve tahtadır."* -Ç. Altan. **2.** Pencere üstlerine takılan ahşap korniş.

rüsum *ç. is. (rüsu:m) Ar. resūm, resm'*in çokluk biçimi. *esk.* Vergiler.

rüsumat *ç. is. (rüsu:ma:t) Ar. resūmāt, rusūm'*un çokluk biçimi. *esk.* Bazı mallardan devletçe alınan vergiler: *"Size ya rüsumat müdürlüğünde yahut da şehir eminliğinde gözü olduğunu söyler."* -R. H. Karay.

rüsup, -bu *is. (rüsu:p) Ar. resûb esk.* Tortu, çökel, çökelti.

rüsva *s. Far. rusvâ* Ayıplanacak hâlde olan, rezil.

rüsvalık, -ğı *is.* Rüsva olma durumu.

rüşeym *is. Ar. ruşeym biy. esk.* Oğulcuk, embriyon.

rüşt, -dü *is. Ar. ruşd* Erginlik. **rüşdünü isbat etmek** kanunlara göre ergin sayılacak yaşa gelmiş olmak.

rüştiye *is. Ar. ruşdiyye esk.* Ortaokul derecesinde olan eğitim kurumu.

rüşvet *is. Ar. rişvet* Yaptırılmak istenen bir işte yasa dışı kolaylık veya çabukluk sağlanması için bir kimseye mal veya para olarak sağlanan çıkar: *"Bu zat rüşvetin, hediyenin korkunç bir düşmanıymış!"* -Ö. Seyfettin. **rüşvet almak** rüşvet olarak verilen parayı veya malı kabul etmek. **rüşvet vermek** bir görevliye bir işi yaptırmak için para veya mal vermek. **rüşvet yemek** bir işi yapmak için birinden rüşvet almak.

rüşvetçi *is.* ve *s.* Rüşvet alarak iş gören kimse.

rüşvetçilik, -ği *is.* İş görmek için rüşvet alma tutumu.

rütbe *is. Ar. rutbe* **1.** Mertebe, derece, paye. **2.** Subay, astsubay ve polislerin sahip olduğu derece, mevki: *"Ben de nişancı taburunun subaylarını rütbeleriyle, isimleriyle bilirdim."* -N. Cumalı.

rütbeli *s.* Rütbesi olan: *Yüksek rütbeli subay.*

rütbesiz *s.* Rütbesi olmayan, kıdemsiz.

rüya *is. (rü:ya:) Ar. ru'yâ* **1.** Düş: *"Annemi ölmüş gördüm rüyamda / Ağlayarak uyanmışım."* -O. V. Kanık. **2.** *mec.* Gerçekleşmesi imkânsız durum, hayal: *"Bu saadetin bir ay, bir buçuk ay sonra yeniden bir rüya olacağını bile aklına getirmiyordu."* -R. N. Güntekin. **3.** *mec.* Gerçekleşmesi beklenen ve istenen şey, umut. **rüya gibi** olağan dışı, çok güzel: *Yolculuğumuz rüya gibi geçti.* **rüyalarına girmek 1)** rüyasında görmek: *"Geceleri Avrupa şehirlerini rüyama girer."* -Ö. Seyfettin. **2)** *mec.* bir şeyden çok etkilenmek, çok korkmak. **rüyası çıkmak** (görülen rüya) gerçekleşmek. **rüyasında görememek** olacağını, gerçekleşeceğini hiç düşünememek. **rüyasında görse hayra yormamak** hatır ve hayalinden geçirmemek, olacağına inanmamak.

rüyet *is. (rü:yet) Ar. ru'yet esk.* Görme.

rüzgâr *is. Far. rüzgâr* Havanın yer değiştirmesinden oluşan esinti, yel. **rüzgâr almak** yel esen bir yerde bulunmak: *Bu ev çok rüzgâr alıyor.* **rüzgâr ekip fırtına biçmek** yaptığı bir kötülüğün çok daha kötüsü ile karşılaşmak. **rüzgâr gelecek delikleri tıkamak** istenmeyen bir durum veya gelişmeye karşı her türlü önlemi almak. **rüzgâr gibi** çabucak, çok hızlı: *"Rüzgâr gibi geçip giden gençliğimin tanıkları / Şu yıpranmış fotoğraflar, soluk renkli, siyah beyaz."* -M. Çınarlı. **rüzgâr tutmak** (veya **tutmamak**) rüzgâra açık ve kapalı bulunmak: *"Rüzgâr tutmayan yerlerinde dadılar, çocuklar ve ihtiyarlar güneşlenirler."* -B. Felek. **rüzgârlı havanın kuytusu, yağmurlu havanın uykusu** rüzgârlı havada kuytu bir yer, yağmurlu bir havada da uyku tercih edilir.

→ ***rüzgâr altı, rüzgâr gülü, rüzgâr üstü***

rüzgâr altı *is.* Poca.

rüzgâr gülü *is.* Pusula kadranına yapıştırılan, rüzgârların yönünü ve adını gösteren levha.

rüzgârlama *is.* Rüzgârlamak işi.

rüzgârlamak *(-i)* Estirmek, savurmak.

rüzgârlanma *is.* Rüzgârlanmak işi.

rüzgârlanmak *(nsz)* **1.** Yel esmeye başlamak. **2.** Yele karşı durmak.

rüzgârlı *s.* Yel esen, yelin estiği, yelli: *Rüzgârlı bir hava. "Hava bulutlu ve üzerinde durduğumuz tepe rüzgârlı idi."* -A. Haşim.

rüzgârlık, -ğı *is.* **1.** Kapı üstlerine konulan eğik saçak biçimindeki örtme. **2.** Rüzgârdan korunmak için giysilerin üstüne giyilen bir tür üstlük.

rüzgârsız *s.* Rüzgârı olmayan, rüzgâr tutmayan, yel esmeyen.

rüzgâr üstü *is. bk.* orsa.

S

s, S Türk alfabesinin yirmi ikinci harfi. *Se* adı verilen bu harf ses bilimi bakımından ötümsüz sızıcı diş eti ünsüzünü gösterir.

S *kim.* Kükürt'ün kısaltması.

-sa / -se (I) Dilek eki: *(param) ol-sa, (bahar) gel-se* vb.

-sa / -se (II) Şart eki: *(ise'den kısalma, vurgusuz) çalışır-sa (kazanır), okur-sa (adam olur)* vb.

-sa / -se (III) İsimden fiil türeten ek: *umur-sa-mak, mühim-se-mek, önem-se-mek* vb.

saadet *is. (saa:det) Ar. sa'ādet* Mutluluk, ongunluk, mut, kut: *"...gecenin içinde onun parıldayan elâ gözlerini görmek öyle bir saadetti ki..."* -R. N. Güntekin. **saadetle** *esk.* güle güle yerine kullanılan bir uğurlama sözü.

→ ***saadet asrı, saadet zinciri***

saadet asrı *is.* **1.** Hz. Muhammed'in yaşadığı dönem. **2.** *is.* Devrisaadet.

saadethane *is. (saa:detha:ne) Ar. sa'ādet + Far. ḫāne* **1.** Yüksek rütbeli kimselerin evi. **2.** Mutlu ve huzur içinde yaşanılan yer.

saadetle *zf. (saa:detle) Ar. sa'ādet + T. -le* "Güle güle" anlamında esenleme sözü.

saadetlu *s. (saa:detlu:) O. T. < Ar. sa'ādet + T. -lu esk.* Osmanlı döneminde korgeneral ile albay arasındaki rütbeli subaylara ve bu derecedeki vezirlere verilen unvan.

saadet zinciri *is.* Bir dizi mutluluk.

saat, -ti *is. Ar. sā'at* **1.** Bir günlük sürenin yirmi dörtte birine eşit, altmış dakikalık zaman dilimi, zaman parçası: *Bu iş iki saatte olur.* **2.** Vakit, zaman: *O saatte orada kimse bulunmaz. "Oyuncular meyus olmayarak gene saati geldiği vakit perdelerini açtılar."* -M. Ş. Esendal. **3.** Bir işin yapıldığı belli bir zaman: *Yemek saati. Kahvaltı saati. Uyku saati. Çalışma saati.* **4.** Yürüyerek bir saatte alınan yol: *Orası buraya iki saattir. "Karabalçıklı çiftliği kasabadan sıkı yürüyüşlerle bir saat çeker."* -R. N. Güntekin. **5.** Günün hangi saati olduğunu gösteren alet: *"Kolundaki krom saate göz attı."* -R. H. Karay. **6.** Sayaç: *Elektrik saati. Su saati.* **saat başı galiba!** bir toplantıda, herkesin dalıp sustuğunda, bu durumu fark eden bir kimsenin söylediği şaka sözü. **saat bu saat** ele geçen fırsattan yararlanmanın tam zamanı. **saat gibi** tam bir düzgünlükte, dakik. **saat gibi işlemek** hiç aksamadan, ara vermeden çalışmak. **saat on bir buçuğu çalmak** yaşı çok ilerlemiş bulunmak. **saati tutmak** saate bakarak bir işin ne kadar sürdüğünü hesaplamak. **saati çalmak** bir şeyin vakti gelmek: *"...herkes ona artık vaktini ibadete hasretmek zamanının geldiğini, daha doğrusu ahreti düşünmek saati çaldığını ima ediyordu."* -H. E. Adıvar. **saati saatine (veya dakikası dakikasına) uymamak** sık sık durumu, huyu değişmek.

→ ***saat açısı, saat ayarı, saat başı, saat camı, saat cebi, saat çiçeği, saat dairesi, saat dilimi, saat farkı, saat kulesi***

saat açısı *is. den.* Konum üçgeninin içinde bulunulan yerin saatini veren açısı.

saat ayarı *is.* Vaktin ve saatin düzenli akışını sağlamak amacıyla yapılan ayar.

saat başı *is.* Her saatin ilk dakikaları, tam saat: *Saat başı telefon ediyor.*

saat camı *is.* Saat kadranı ve rakamlarını dış etkilerden koruyan özel yapılmış

cam.

saat cebi *is.* Saat konulmak üzere pantolonlara özellikle yeleklere yapılan cep.

saatçi *is.* Saat yapan, onaran veya satan kimse.

saat çiçeği *is. bot.* Bir tür çiçek.

saatçilik, -ği *is.* Saat yapma, onarma veya satma işi.

saat dairesi *is. astr.* Bir yıldızdan ve göğün kutuplarından geçen büyük daire.

saat dilimi *is. astr.* Greenwich başlangıç boylamından itibaren yer yüzünü 24 parçaya ayıran, 15' lık bölümlerden her biri.

saat farkı *is.* Dünyanın dönüşünden ve meridyen farklığından oluşan zaman aralığı.

saati saatine *zf.* Tam vaktinde.

saat kulesi *is. bk.* kule.

saatlerce *zf. (saatle'rce)* Uzun süre, uzun uzadıya: *"Yemekten sonra yukarı çıktı, saatlerce gezindi."* -M. Ş. Esendal.

saatli *s.* Saati olan, saati bulunan: *"Sınıfın bir tek saatlisi olduğu için, onu her derste birkaç defa çıkarıyor."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***saatli bomba***

saatli bomba *is.* İstenilen saatte patlaması önceden ayarlanmış bomba.

saatlik, -ği *s.* Herhangi bir saat süresince yapılan veya olan: *"Yeniköy bu yandan Banarlı nahiyesine yarım saatlik, kaza merkezine de olsa olsa bir buçuk saatlik bir yerde..."* -M. Ş. Esendal.

saba (I) *is. (saba:) Ar. ṣabā* Sabahleyin gün doğusundan esen hafif ve yumuşak rüzgâr.

→ ***saba rüzgârı***

saba (II) *is. (saba:) Ar. ṣabā* Klâsik Türk müziğinde bir birleşik makam.

saba (III) *bk.* kaba saba.

sababuselik, -ği *is. müz.* Klâsik Türk müziğinde bir birleşik makam.

sabah *is. (-a:h) Ar. ṣabāḥ* **1.** Gündüzün, günün başlangıcı: *"Havanın üşütecek kadar serinlemiş olmasına göre sabah yakın."* -R. N. Güntekin. **2.** *zf.* Güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman, sabahleyin, sabah vakti: *Bütün ev işlerini sabah bitirdim.* **sabah ola, hayır ola** "Sabah olsun, o vakte kadar iş belki düzelir" anlamında kullanılır: *"Bu kocakoca şehirde açlıktan ölecek değilim ya? Sabah ola hayır ola. Bir çaresini bulurum elbet."* -O. Hançerlioğlu. **(hasta) sabaha çıkmamak** sabaha kadar yaşayamamak, sabahtan önce ölmek: *"Akşama doğru birdenbire ağırlaştı. Altı saatten beri kendini bilmiyor. Sabaha çıkmayacak."* -R. N. Güntekin. **sabahı bulmak** (veya **etmek**) sabaha kadar uyumamak, sabahlamak: *"Hiç uyuyamadım. Her dakika gelip kaldıracaklar sanıyorum. Ama işte sabahı ettik."* -S. F. Abasıyanık. **sabahın köründe** sabahın en erken saatinde, erkenden, ortalık iyice aydınlanmadan: *"Koca Osman sabahın köründen, akşamın karanlığına kadar üç gün böylece yürüdü."* -Y. Kemal. **sabahlar hayrolsun!** günaydın!

→ ***sabaha doğru, sabah akşam, sabah ezanı, sabah kahvaltısı, sabah keyfi, sabah koşusu, sabah namazı, sabah sabah, sabah yeli, sabahyıldızı***

sabaha doğru *zf.* Gecenin sabaha yakın bir zamanında.

sabah akşam *zf.* Her vakit, daima, sürekli, devamlı.

sabahçı *is.* **1.** Nöbeti sabaha doğru olan veya sabaha rastlayan kimse. **2.** Uyumadan sabahı bulan kimse. **3.** Okula öğleden önce giden öğrenci.

→ ***sabahçı kahvesi***

sabahçı kahvesi *is.* Sabaha kadar açık kalan veya sabaha karşı açılan kahve.

sabah ezanı *is.* Sabah namazı vaktini duyuran ezan.

sabah kahvaltısı *is.* Sabah vakti yenilen yemek.

sabah keyfi *is.* Sabahleyin geç kalkma, yatak keyfi yapma.

sabahki *s.* Sabah olan, sabah yapılan.

sabah koşusu *is.* Sabahleyin spor amacıyla yapılan koşu.

sabahlama *is.* Sabahlamak işi: *"Bir de dışarıda sabahlamaya başlarsa büsbütün*

küplere binecekti." -Ç. Altan.

sabahlamak *(nsz)* **1.** Bir yerde sabaha kadar kalmak. **2.** Herhangi bir sebeple bütün geceyi uyumadan geçirmek.

sabahları *zf.* **1.** Sabah vaktinde. **2.** Her sabah.

sabahlatma *is.* Sabahlatmak işi.

sabahlatmak *(-i)* Sabahlamak işini yaptırmak.

sabahleyin *zf. (saba'hleyin)* Sabah vaktinde, sabahın ilk saatlerinde: *"Nihayet, dördüncü günü sabahleyin gelip annemle konuştu."* -H. C. Yalçın.

sabahlı *bk.* akşamlı sabahlı.

sabahlık, -ğı *is.* **1.** Sabahları yataktan kalkınca geçici olarak giyilen üstlük: *"Hemen onun üstüne sabahlığını geçirerek kapıyı açmağa koştu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *s.* Sabahla ilgili, sabaha özgü; sabaha yetecek kadar: *Bir sabahlık iş kaldı. Bir sabahlık kahvaltı.* **3.** *zf.* Sabaha özgü olmak üzere: *Bu sabahlık beni bağışlayınız.*

sabah namazı *is.* Günde beş vakit kılınan namazdan ilki olan ve sabahleyin eda edilen namaz.

sabah sabah *zf.* Sabahleyin, erkenden: *"Hem sabah sabah iki ayağımı bir pabuca sokuyorsunuz, hem ortalarda görünmüyorsunuz."* -A. İlhan.

sabahtan *zf.* Sabahleyin, sabah sabah: *"Sabahtan keçiyi o tarafa, yeni biçilmiş buğday tarlasına bağlamıştı."* -N. Cumalı. **sabahtan akşama** bütün gün: *"Yüz yaşıma kadar yaşasam, sabahtan akşama didinmezsem ölür giderim."* -S. F. Abasıyanık.

sabah yeli *is.* Sabahleyin gün doğusundan esen hafif ve yumuşak yel, saba rüzgârı.

sabahyıldızı *is. bot.* Afrika'da yetişen sert ve kaba dokulu, turuncu sarı renkli ağaç *(Nauclea didemichii).*

saban *is.* Tarlayı ekilir duruma getirmek için çift süren hayvanların koşulduğu demir uçlu tarım aracı. **saban sürmek 1)** toprağı sabanla kazıp alt üst etmek; **2)** *sp.* güreşte, yüzükoyun hasmı ayaklarından tutup yerde sürümek. **sabanın tutağına yapışan el aç kalmaz** çiftçilik yapan veya çalışan aç kalmaz.

→ ***saban balığı, saban demiri, saban kemiği, sabankıran, saban kulağı***

saban balığı *is. zool.* Dev köpek balığıgillerden, boyu 5 m kadar olabilen, kuyruğu sabana benzer bir köpek balığı, deniztilkisi *(Alopias vulpes).*

saban demiri *is.* Sabanın toprağı yarmaya yarayan taban kısmına takılan demir.

saban kemiği *is. anat.* Burun boşluklarını birbirinden ayıran çeperi arkasında bulunan ince uzun kemik.

sabankıran *is. bot.* Kayışkıran.

saban kulağı *is.* Sabanın, toprağın altını üstüne getiren bölümü.

saba rüzgârı *is.* Sabah vakti gün doğusundan esen yumuşak ve hafif rüzgâr, sabah yeli, saba.

sabık *s. (sa:bık) Ar. sābiḳ* Geçen, önceki, eski: *"Yorucu çalışmalar sonunda sabık bakanların ne derece hüner sahibi olduklarını tespit etmiştir."* -A. İlhan.

sabıka *is. (sa:bıka) Ar. sābiḳa* **1.** Geçmiş bulunan şey, geçmiş bulunan olay. **2.** Geçmişte işlenmiş, mahkemece ispatlanıp cezalandırılmış olan suç: *"Üstelik sabıkası olduğu için iş bulması daha da güçtür."* -N. Cumalı.

→ ***sabıka kaydı***

sabıka kaydı *is. huk.* Adlî sicilden verilen bilgiye göre bir kimsenin sabıka durumunu gösteren yazı.

sabıkalı *s.* Sabıkası olan: *"Bugün medeniyet ve insaniyetin düşmanları olan canileri, sabıkalıları o arıyor, o takip ediyor, o buluyor."* -Ö. Seyfettin.

sabıkasız *s.* Sabıkası olmayan.

sabır, -brı *is. Ar. ṣabr* **1.** Acı, yoksulluk, haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç: *Sabrın sonu selâmettir. "İki, üç akşamda bir, odasına uğrar, onun o sonu gelmez askerlik hatıralarını büyük bir sabırla dinlemeğe koyulurduk."* -H. Taner. **2.** Olacak veya gelecek bir şeyi telâş göstermeden bekleme. **sabır acıdır, meyvesi tatlıdır** sabretmenin zor bir iş olduğunu ancak güzel sonuç ver-

diğini anlatır. **sabır etmek** *bk.* sabretmek. **sabrı taşmak** (veya **tükenmek**) artık katlanmaz, dayanmaz duruma gelmek, sabrı kalmamak: *"Bu cevap kimbilir, birkaç defa tekrarlanmış olacak ki, sonunda herifin sabrı tükenmiş."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Sabrı tükenmiş olanlardan birkaçı, birden söze başlamak istedilerse de, reis izin vermedi."* -M. Ş. Esendal.

*→ **sabır taşı***

sabırla *zf.* Sabır göstererek, sabırlı davranarak.

sabırlı *s.* Sabır gösteren, katlanan, sabırdan: *"Halim, adı üstünde sabırlı bir adamdır."* -B. Felek.

sabırsız *s.* Sabır göstermeyen, sabrı olmayan.

sabırsızlanış *is.* Sabırsızlanmak işi veya biçimi.

sabırsızlanma *is.* Sabırsızlanmak işi.

sabırsızlanmak *(nsz)* Sabırlı davranmamak, sabırsızlık göstermek: *"Sizi bekleyen zat...fena hâlde sabırsızlanır sonra."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sabırsızlık, -ğı *is.* Sabır göstermeme, sabırlı davranmama durumu, sabırsız olma durumu: *"Donmuş ellerini ısıtarak, sabırsızlığını dışa vurmadan yazımı tamamlamamı beklerdi."* -N. Cumalı. **sabırsızlıkla** sabır göstermeyerek; merakla: *"Nihayet herkesin bu kadar sabırsızlıkla beklediği büyük gece gelirdi."* -A. Ş. Hisar. *"Ateş devam ediyordu ve biz sabırsızlıkla haber bekliyorduk."* -M. Ş. Esendal.

sabır taşı *is.* Çok sabırlı kimse.

sabi *is. (sabi:) Ar. şabî* Küçük çocuk: *"İki yaşında bir sabi masumluğuyla annemin yanına gidecek ve dizlerine kapanacaktır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sabit *s. (sa:bit) Ar. şâbit* **1.** Yerinden oynamayan, yer değiştirmeyen, durağan. **2.** Gerçekliği tespit edilmiş, kanıtlanmış olan. **3.** *mec.* Değişmeyen, hep aynı kalan, önceden ayarlanmış: *Sabit gelir.* **sabit olmak 1)** bir şeyin varlığı, gerçekliği kesin olarak belli olmak: *"Önceden koyduğu teşhislerin doğruluğu sonradan kaç defa sabit olmuş."* -A. Ş. Hisar. **2)** durağan durumda bulunmak.

*→ **sabit fikir, sabitkadem, sabit kalem***

sabite *(sa:bite) Ar. şâbite* **1.** *mat.* Bir formülde geçen ve önceden belirlenmiş bulunan değişmez nicelik. **2.** *astr.* Durağan yıldız.

sabit fikir, -kri *is.* Saplantı.

sabitkadem *s. (sa:bitkadem) Ar. şâbit + kadem esk.* **1.** Süreklilik gösteren. **2.** Sözüne sadık, sözünü tutan ve yerine getiren.

sabit kalem *is.* Kopya kalemi.

sabitleşme *is.* Sabitleşmek işi.

sabitleşmek *(nsz)* Sabit duruma gelmek.

sabitleştirme *is.* Sabitleştirmek işi.

sabitleştirmek *(-i)* Sabit duruma getirmek: *"Bir türlü tutamaz, durduramaz, sabitleştiremezsiniz."* -R. H. Karay.

sabitlik, -ği *is.* Sabit olma durumu: *"Fikirlerim gibi cisimlerimde de, talimimde de sabitlik yok. Her şey değişiyor."* -Ö. Seyfettin.

sabo *is. (sa'bo) Fr. sabot* **1.** Genellikle birçok Avrupa ülkesinde giyilen tahta ayakkabı. **2.** Üzerinde deri vb. bir bant bulunan bir tür sandal.

sabotaj *is. Fr. sabotage* Baltalama. **sabotaj yapmak 1)** yıkmak, tahrip etmek, kullanılır durumdan çıkarmak: *"Sırplar bu sırada ricat ordusuna hücumlar tertip etmek, postaları vurmak, geri hizmetlerde sabotaj yapmak gibi teşebbüslerle düşmanın ileri hareketini kolaylaştırdılar."* -F. R. Atay. **2)** bir işi kısıtlı olarak bozmak, baltalamak.

sabotajcı *is.* ve *s.* Sabotaj yapan kimse, baltalıyıcı.

sabotajcılık, -ğı *is.* Sabotaj yapma.

sabote *s. Fr. saboté* Baltalama. **sabote etmek** baltalamak.

sabretme *is.* Sabretmek işi.

sabretmek *(nsz) Ar. şabr + T. etmek* Sabır göstermek, sabırlı davranmak: *"Peygamber olsa ancak bu kadar sabrederdi."* -R. N. Güntekin. **sabreden derviş muradına ermiş** beklemesini bilen kimse sonunda amacına ulaşır.

sabreyleme *is.* Sabreylemek işi veya durumu.

sabreylemek *(nsz) Ar. ṣabr + T. eylemek* Sabır göstermek durumu: *"Sabreyle gönül bir gün olur bu hasret biter."* -Şarkı.

sabuh *is. Ar. ṣabūḥ* Sabah vakti içilen içki.

sabuk *bk.* abuk subuk.

sabuklanma *is. psikol.* Bazı hastalıklarda görülen abuk sabuk konuşma, anlamsız davranışlarda bulunma gibi belirtiler gösteren ruh bozukluğu, hezeyan.

sabuklanmak *(nsz)* Abuk sabuk konuşma, anlamsız davranışlar gösterme biçiminde belirtileri olan ruhsal bozukluğa yakalanmak.

sabun *is. Ar. ṣābūn* **1.** Kirli ve yağlı şeyleri temizlemekte kullanılan, türlü yağlarla alkaliler birleştirilerek yapılan madde. **2.** Bu maddenin kalıp durumunda olan biçimi. **sabun köpüğü gibi sönmek** gösterişli olmakla birlikte en hafif bir etki ile yok olmak: *"Hareket Ordusu gelince bir sabun köpüğü gibi isyanın ruhu söndü."* -Ö. Seyfettin.

→ ***sabun ağacı, sabun balığı, sabunhane, sabun otu, sabun taşı, sabun tozu***

sabun ağacı *is. bot.* Öz suyu köpüren ağaçlara verilen ad *(Sapindaceae).*

sabun balığı *is. zool.* Atlas okyanusu kıyılarında yaşayan ve bol miktarda mukus salgılayan küçük bedenli balık *(Rypticus saponacens).*

sabuncu *is.* Sabun yapan veya satan kimse.

sabunculuk, -ğu *is.* Sabun yapma veya satma işi.

sabunhane *is. (sabunha:ne) Ar. ṣābūn + Far. ḫāne* Sabun yapılan yer.

sabuniye *is. (sabu:niye) Ar. ṣābūniyye* Bir tür nişasta helvası.

sabunlama *is.* Sabunlamak işi.

sabunlamak *(-i)* Herhangi bir şeyi sabun sürerek yıkamak: *"Biri su döker / Biri sabunlar / Elinde kese sıra bekler biri."* -O. V. Kanık. *"Yüzünü sabunlarken ıslık çalıyordu."* -T. Buğra.

sabunlanış *is.* Sabunlamak işi veya biçimi.

sabunlanma *is.* Sabunlanmak işi.

sabunlanmak *(nsz)* Sabunla yıkanmak.

sabunlaşma *is. kim.* Bitkisel veya hayvansal yağların sabun durumuna dönüşmesi.

sabunlaşmak *(nsz)* Sabun durumuna gelmek.

sabunlaştırma *is.* Sabunlaştırmak işi.

sabunlaştırmak *(-i) kim.* Bir maddeyi sabun durumuna dönüştürmek.

sabunlayış *is.* Sabunlamak işi veya biçimi.

sabunlu *s.* **1.** İçinde sabun eritilmiş: *Sabunlu su.* **2.** Sabun sürülmüş fakat durulanmamış.

sabunluk, -ğu *is.* **1.** İçine sabun konulan küçük kap. **2.** *s.* Sabun yapımına elverişli olan: *Sabunluk yağ.*

sabun otu *is. bot.* Çöven.

sabunsuz *s.* **1.** İçinde sabun bulunmayan. **2.** *zf.* Sabun sürülmeden.

sabun taşı *is.* Terzilerin kumaşı işaretlemek için kullandıkları, yeşilimsi veya beyaz renkli, sertliği 1 olan magnezyum silikat.

sabun tozu *is.* Toz durumunda olan sabun.

sabur *s. (sabu:r) şabūr* Çok sabırlı.

sabura *is. (sabu'ra) İt. saburra den.* Gemi safrası.

sac *is.* **1.** Yassı demir çelik ürünü. **2.** Bu nesneden yapılmış dışbükey pişirme aracı: *"Esmer, sacta pişirilmiş bir somun ekmeği, eliyle parçalayıp sofradakilerin önüne dağıttı."* -N. Cumalı. **3.** Sactan yapılmış olan: *"Yüksek bir kahve masası, üstünde minimini bir sac soba."* -R. N. Güntekin.

→ ***sacayağı, sacayak, sac böreği, sac ekmeği, sac kavurması, sac kebabı***

sacayağı *is.* Üzerine tencere, tava gibi şeyler koymaya yarayan, ateş üzerine oturtulan, üç ayaklı çember veya üçgen biçiminde demir destek: *"Kimi kocaman kazanı sacayak şeklinde dizilmiş üç büyük*

taşın üstüne oturtmağa çalışıyordu." -Y. K. Karaosmanoğlu.

sacayak, -ğı *is. bk.* sacayağı.

sac böreği *is.* Mayalanmış hamurun yufka hâlinde açılıp içine kıyma, ıspanak, kavrulmuş soğan gibi malzeme konulmasıyla yapılan ve sacda pişirilen bir tür börek.

sac ekmeği *is.* Mayalanmış hamurun oklava ile daire şeklinde açılıp sac üzerinde pişirilmesiyle elde edilen ekmek.

sac kavurması *is.* Orta yağlı ve fındık büyüklüğünde doğranmış koyun etinin ağır ateşte pişirilmesi ve sonra soğan, domates, yeşil biber, dereotu eklenmesiyle hazırlanan karışımın tekrar kısık ateşte pişirilmesiyle yapılan bir yemek türü.

sac kebabı *is.* Sac üzerinde ateşte pişirilen kebap.

saç (I) *is.* Baş derisini kaplayan kıllar: *"Muntazam taranmış, noksansız, sarı, genç saçlar..."* -A. Haşim. **saç ağartmak** *bk.* saç sakal ağartmak. **saç saça baş başa (saç saça baş başa gelmek** veya **dövüşmek)** (daha çok kadınlar için) kıyasıya hırpalayarak kapışmak: *"Eğer bu patırdıdan, ikindi uykusu başına sıçrayan imam aşağı koşmasa, iki kadın, avluda saç saça baş başa dövüşeceklerdi."* -H. E. Adıvar. *"Kıbrıs'ta parti politikası da, bir ara, ana vatandaki gibi saç saça baş başa idi."* -T. Halman. **(bir işte) saç sakal ağartmak** o işte uzun zaman çalışmış, emek vermiş olmak. **saç sakala karışmış** saçı ve tıraşı uzamış, özensiz bir durumda. **saçı başı ağarmak** yaşlanmak. **saçı bitmedik (yetim)** doğalı çok olmamış (yetim). **saçı sakalı akar gibi** üstü başı perişan bir hâlde: *"Hani saçı sakalı akar gibi bir adam geliyor ya buraya, o işte."* -N. Ataç. **saçı topuklarını dövmek** saçı çok uzun olmak. **saçı uzun aklı kısa** eskiden kadınları aşağılamak için kullanılan bir söz: *"Ona oğluma olduğu kadar güvenmiyor. Kız çocuğu bu, ne kadar okusa da, saçı uzun aklı kısa olur der."* -E. Bener. **saçın ak mı kara mı, önüne düşünce görürsün** acele etme, sonucun ne olduğunu biraz sonra anlarsın. **saçına (sakalına) kar yağmak** saçı (sakalı) aklaşmaya başlamak. **saçına ak düşmek** saçı ağarmaya başlamak, yaşlanmak. **saçına başına bakmadan** ilerlemiş yaşına yakışmayacak biçimde. **saçını başını yolmak** çok üzülmek, üzüntüsünden dövünmek: *"Tanrıça Hebe çaresiz kalmış, saçını başını yoluyordu."* -S. F. Abasıyanık. **saçını süpürge etmek** (kadın) özveri ile çalışıp hizmet etmek. **saçları iki türlü olmak** yaşı ilerlemiş bulunmak.

→ ***saç baş, saçkaran, saç örgüsü, saç saça***

saç (II) *is. astr.* Kuyruklu yıldız çekirdeğini saran ışıklı gaz yuvarı.

saçak, -ğı *is.* **1.** Bazı giyim eşyalarında veya döşemeliklerde kumaş kenarlarına dikilen süslü iplikten püskül: *Perdenin saçağı.* **2.** (havlu, halı vb. için) Kenarlardaki iplik püsküllü. **3.** Bir yapının herhangi bir bölümünü güneş ve yağmurdan koruması için, o bölümden dışa taşkın ve altı boşta olarak yapılan örtü. **4.** *fiz.* Bir gaz ortama yerleştirilen ve yüksek bir potansiyel verilen ve nesnenin yüzeyinde oluşan ışık olayı. **5.** *s.* Görünüşü saçağı andıran, püskül: *"Bak gene bir tutam saçak tütün kalmadı, bana yalnız tozları kalıyor."* -M. Ş. Esendal. **saçak öpmek** *tar.* sarayda bayramlaşma törenine katılan büyükler, padişahın tahtından sarkıtılmış halı saçaklarını öpmek.

→ ***saçak bulut, saçak kök***

saçak bulut *is.* İnce, tüy gibi saçaklı görünüşü olan buz parçalarından oluşmuş beyaz bulut, sirrus: *Saçak bulutlar, iyi havada yağmur veya kar yağacağını haber verir.*

saçak kök *is. bot.* **1.** Buğdayda olduğu gibi asıl kökün çevresindeki ek köklerin gelişmesiyle oluşan kök topluluğu. **2.** *is.* Kök boğazının hemen alt kısmından başlayıp çok dallanmış olarak toprakta yüzeysel şekilde gelişen kök.

saçaklanma *is.* Saçaklanmak işi.

saçaklanmak *(nsz)* Kenarları saçak gibi olmak.

saçaklı *s.* Saçağı olan: *İpek saçaklı*

örtü.

saçalama *is.* Saçalamak işi.

saçalamak *is.* Saçmak, serpmek.

saçalanma *is.* Saçalanmak işi.

saçalanmak *(nsz)* Saçılmak, dökülmek.

saç baş *is.* Saçların tümü: *"Matmazelin saçı başı birbirine karışmıştı."* -S. F. Abasıyanık.

saçı *is. hlk.* **1.** Gelinin başından aşağı saçılan çiçek, şeker, arpa, para gibi şeyler. **2.** Düğün armağanı. **saçı kılmak (veya saçı atmak)** gelinin başından çiçek, şeker, arpa, para saçmak.

saçık, -ğı *s.* **1.** Saçılmış, serpilmiş. **2.** Açık saçık.

saçılış *is.* Saçılmak işi veya biçimi.

saçılma *is.* Saçılmak işi.

saçılmak *(nsz)* **1.** Saçmak işi yapılmak. **2.** Dağılmak, yayılmak. **3.** Açılıp saçılmak. **saçılıp dökülmek 1)** gereğinden veya kaldırabileceğinden çok harcamak; **2)** *mec.* içindekini söylemek.

saçıntı *is.* Saçılıp dağılan şey döküntü.

saçış *is.* Saçmak işi veya biçimi.

saçıştırma *(-i)* **1.** Azar azar saçmak, dağıtmak, serpmek. **2.** Rastgele saçmak.

saçıştırmak *(-i)* **1.** Dağıtmak. **2.** Rastgele geçmek.

saçkıran *is. tıp* Bir mantarın oluşturduğu, kılları döken bir deri hastalığı, kılkıran.

saçlı *s.* Saçı olan: *Ak saçlı. Sarı saçlı.*

→ *saçlı meşe, saçlı sakallı*

saçlı meşe *is. bot.* Bir tür meşe *(Quercus cerris).*

saçlı sakallı *s.* Yaşlanmış (kimse), aklı başında olması gereken: *"Soğukoluk'un çardaklı bir kahvesinde yaşlı başlı, saçlı sakallı, adlı sanlı koca adamlar, bizler, çocuklar gibi tombala oynuyoruz."* -R. H. Karay.

saçma *is.* **1.** Saçmak işi. **2.** *mec.* Yersiz, akla aykırı, tutarsız söz: *"Sanki alay ediyordu. Söyleyeceği saçmaları zaten biliyordum."* -Ö. Seyfettin. *"Bırak şu saçmaları! Bir daha bahsini etme."* -R. H. Karay. **3.** Bir tür balık ağı, serpme ağ. **4.** Avda kullanılan fişeklerin içine konulan, türlü boylardaki küçük ve yuvarlak kurşun tanesi: *"Ben fişeklerin barutunu, tapasını, saçmasını koyarım, hey baba!"* -A. Gündüz. **5.** *s.* Akla uygun olmayan, yersiz bulunan, pestenkerani: *Saçma bir iş.* **6.** *s.* Böyle söz söyleyen veya iş yapan: *Saçma adam.*

→ *saçma sapan*

saçmacı *s.* Saçma sapan söz söyleyen kimse.

saçmak *(-i)* **1.** Bir şeyi ortalığa dağıtmak, dökmek: *"Oraya birikmiş sulara basarak çamurları etrafa saçtı."* -M. Ş. Esendal. **2.** (ışık ve ısı için) Yaymak: *"Büyümüş gözler örste dövülen kızgın demir gibi kıvılcımlar saçtı."* -R. N. Güntekin. **3.** *mec.* Belli bir görüşü, düşünceyi yaymak. **saçıp savurmak** parasını düşüncesizce, boşuna harcamak.

saçmalama *is.* Saçmalamak işi.

saçmalamak *(nsz)* Anlamsız, gereksiz, tutarsız, saçma sapan sözler söylemek: *"Konuşması büsbütün dağıldı, tutarsızlaştı. Artık saçmalıyor."* -A. İlhan.

saçmalaşma *is.* Saçmalaşmak durumu veya işi.

saçmalaşmak *(nsz)* Saçma davranışlarda bulunmak.

saçmalık, -ğı *is.* **1.** Saçma konulan yer. **2.** *mec.* Yeri ve değeri olmayan söz, davranış: *"Bazen çekip gitmeyi kuruyordu, fakat bunun saçmalığını kendi de idrak ediyordu."* -H. Taner.

saçma sapan *s.* Çok tutarsız, çok saçma: *"Belki de kıymetli saatlerinizi benim saçma sapan sözlerimi dinleyerek öldüreceksiniz."* -O. V. Kanık. **saçma sapan konuşmak** ne söylediğini bilmeden düşüncesiz, tutarsız konuşmak.

saç örgüsü *is.* Nakış işlerinde bir tür motif adı.

saç saça *zf.* Saçlarından tutarak: *Saç saça baş başa birbirine girdiler.*

saçsız *s.* Saçı olmayan: *"On yedi yıldan sonra saçsız başımda tekrar eskisine yakın bir hızla esmeye başlamış kavak yelini..."* -R. N. Güntekin.

saçula *(saçu'la) İt. sassola* Dökümcü-

lerin kullandığı ağaçtan yapılmış kalıp.

sada *is. bk.* seda.

sadak, -ğı *is.* İçine ok konulan torba veya kutu biçiminde kılıf.

sadaka *is. Ar. ṣadaḳa* **1.** Dilenciye verilen para. **2.** Yoksullara yardım olarak karşılıksız verilen şey: *"Sen bana niye söylemedin, sadaka verirdik, adak adardık."* -M. Ş. Esendal.

sadakat, -ti *is. (sada:kat) Ar. ṣadāḳat* İçten bağlılık, sağlam, güçlü dostluk: *"Vazifemi sadakatle yaptığımdan dolayı memnun olduklarını sanıyorum."* -R. H. Karay.

sadakatli *s.* İçten bağlı, sadık.

sadakatlilik, -ği *is.* Sadakatli olma durumu.

sadakatsiz *s.* Sadık olmayan.

sadakatsizlik, -ği *is.* Sadakatsiz olma durumu: *"Kadının sadakatsizliğini ortaya koymak için bütün zekâsını seferber ediyordu."* -H. Taner. **sadakatsizlik göstermek** sadakatsiz olduğunu ortaya koymak, açıklamak: *"Ama kendi hesabına sadakatsizlik göstermemişti."* -S. F. Abasıyanık.

sadaklı *s.* Sadağı olan: *"Hepsi de kılıç kuşanmıştır; yaylı, sadaklı, topuzludur."* -T. Buğra.

sadakor *is. İt.* **1.** Düz dokunmuş, açık saman renginde bir tür ipek kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış olan: *"Sırtında tiril tiril sadakor gömlek..."* -H. Taner.

sadalı *s. bk.* sedalı.

sadaret, -ti *is. (sada:ret) Ar. ṣadāret tar.* Osmanlı İmparatorluğunda başvezirliğe, sadrazamlığa verilen ad.

sadasız *s. bk.* sedasız.

sade *s. (sa:de) Far. sāde* **1.** Süsü, gösterişi olmayan; yalın, gösterişsiz: *Sade bir giysi. "İki ufak çocuk konuşarak gidiyor, halleri o kadar sade, o kadar sevimli ki, imrenmemek mümkün değil."* -M. Ş. Esendal. **2.** (kahve için) Şekersiz: *Sade kahve.* **3.** *zf. (sa:'de)* Yalnızca, yalnız, ancak, sadece: *"Hem düşünmeli ki insan kısmı sade para ile doymaz."* -R. N. Güntekin. **4.** *ed.* (üslûp için) Yalın, süssüz, anlaşılır olan: *"Lirik şiir en halis şairlerin elinden gayet sadedir."* -Y. K. Beyatlı. **sade suya** yağsız: *Sade suya çorba.*

→ ***sade birimler bölüğü, sade kahve, sade kek, sadeyağ***

sade birimler bölüğü *is. mat.* Birden dokuza kadar olan sayılar bölüğü.

sadece *zf. (sa:'dece)* Başka bir şey bulunmaksızın, yalnızca, ancak, sade: *"Her millette olduğu gibi, bizde de kelimeleri, şiir canlandırmış, nesir sadece kullanmıştır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sade kahve *is.* İçine şeker konulmadan pişirilen Türk kahvesi.

sade kek *is.* İçine katkı ve süs maddesi katılmadan yapılan kek.

sadeleşme *is.* Sadeleşmek işi, yalınlaşma: *"Bu sadeleşme vücut ve keseye daha elverişli idi."* -F. R. Atay.

sadeleşmek *(nsz)* Yalın bir durum almak, yalınlaşmak.

sadeleştirme *is.* Sadeleştirmek işi.

sadeleştirmek *(-i)* Yalın bir duruma getirmek, yalınlaştırmak.

sadelik, -ği *is.* **1.** Yalın olma durumu: *"Bu kadın kalabalık meclislerde bile sadelikten kurtulamamıştır."* -P. Safa. **2.** *ed.* Yalınlık.

sadet, -di *is. Ar. ṣaded* Konuşulan asıl konu, asıl madde. **sadede gelmek** konuyla ilgisiz sözleri bırakarak asıl konuya dönmek: *"Ne ise bunlar hep dedikodu. Sadede gelelim."* -H. E. Adıvar.

sadeyağ *is.* Sütten çıkarılan yemeklik yağ.

sadık, -ğı *s. (sa:dık) Ar. ṣādiḳ esk.* **1.** Doğru, gerçek. **2.** Dostluğu ve bağlılığı içten olan, sadakatli: *"Birisi onu alsa, en sadık kadın olacak, en güzel yemekleri pişirecekmiş."* -Ç. Altan. **sadık kalmak** (birine, bir şeye) bağlılığını sürdürmek, bağlı kalmak: *"Haftada bir iki kere beni görmeye geleceğine dair verdiği söze sadık kalmıştır."* -R. N. Güntekin.

sadıkane *s. (sa:'dıka:ne) Ar. ṣādiḳ + Far. -āne* Sadıkça.

sadır, -dırı (I) *is. Ar. ṣadr* **1.** Göğüs. sine. **2.** Yürek, kalp. **3.** *tar.* Kazaskerlere verilen unvan. **4.** *tar.* Sadrazam sözünün kısa söylenişi. **sadra şifa vermek** gönlü.

yüreği rahatlatmak, ferahlatmak: *"Reha Beye de meseleyi biraz çıtlattım. Ondan da pek sadra şifa verecek bir şeyler öğrenemedim."* -O. C. Kaygılı.

sâdır (II) *s. (sa:dır) Ar. şādir esk.* Çıkan, görünen. **sadır olmak** ortaya çıkmak.

sadik, -ği *s. Fr. sadique* **1.** Sadistlik özelliği olan: *"Ah, siz sadik bir adamsınız. Bakışınızdan anladım."* -Ö. Seyfettin. **2.** *is.* ve *s.* Sadist.

sadiklik, -ği *is.* Sadik olma durumu.

sadist *s.* ve *is. Fr. sadiste* **1.** Başkalarına acı çektirerek cinsel doyum sağlayan kimse. **2.** *mec.* Başkalarına acı çektirmekten zevk duyan kimse. **3.** Sadistlik niteliğinde olan.

sadistçe *zf. (sadi'stçe)* Sadiste yakışır bir biçimde.

sadistlik, -ği *is.* **1.** Sadist olma durumu. **2.** *psikol.* Sadistçe davranma, sadizm.

sadizm *is. Fr. sadisme psikol.* Başkalarına acı çektirme yoluyla cinsî doyum sağlama biçiminde kendini gösteren bir tür sapıklık, sadistlik.

sadme *is. Ar. şadme* **1.** Çarpışma, tokuşma, vurma. **2.** *psikol.* Sarsıntı.

sadrazam *is. (sadra:zam) O. T. < Ar. şadr-i a'zam* Osmanlı İmparatorluğunda başbakan: *"Eski sadrazamlardan birinin kızı olan karısı, iyi bir kadındır."* -R. N. Güntekin.

sadrazamlık, -ğı *is.* **1.** Sadrazam olma durumu. **2.** Sadrazamın makamı veya görevi.

saf (I) *is. Ar. şaff* Dizi, sıra: *"Bütün garsonlar saf teşkil edip selâma dururlardı."* -E. E. Talu. **saf bağlamak** sıralanmak, sıraya girmek.

→ ***saf dışı, saf saf (I)***

saf (II) *s. Ar. şāf* **1.** Katıksız, arı, katışıksız, halis, has: *Saf tereyağı.* **2.** *mec.* Kurnazlığa aklı ermeyen, kolaylıkla aldatılabilen: *"Yenge, açık sözlü, saf bir kadıncağızdır."* -R. N. Güntekin. **3.** *mec.* İyi niyetli, art niyetsiz: *"Senin bu kadar, çocukça saf olduğunu bilmezdim."* -P. Safa.

→ ***saf kan, safderun, safdil***

safa *is. (safa:) Ar. şafā' bk.* sefa.

safahat *ç. is. (safaha:t) Ar. şafahāt, şafha'* nın çokluk biçimi. Evreler, safhalar.

safalı *s. (safa:lı)* Şenlikli, eğlenceli.

safari *is. Fr. safari < Ar. seferî* **1.** Afrikanın doğusunda toplu olarak yapılan vahşî hayvan avı. **2.** Toplu olarak ava çıkma. **3.** Genellikle ketenden yapılan kısa pantolon, büyük cepli uzun ceket ve geniş kenarlı mantar şapkadan oluşan av kılığı.

safça *s.* **1.** Biraz saf: *"Kopardığı parçayı safça bir gururla yere attı."* -N. Cumalı. **2.** *zf. (sa'fça)* Saf bir biçimde, saf olarak: *"Siz o kadar safçasına kandınız ki, evraka bakmak lüzumunu duymadınız."* -R. H. Karay.

safderun *s. (safderu:n) Ar. şāf + Far. derūn esk.* Kolayca aldatılan, saf: *"Tabanlarına indirilecek sopaların canını daha ziyade acıtacağını anlamayacak kadar da safderun değildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

saf dışı *s.* ve *zf.* **1.** Dizi dışı. **2.** İlgisiz, bağlantısız, işlemez. **saf dışı etmek 1)** dizinin dışına çıkarmak. **2)** *mec.* ilgisini kesmek, işin gereğinden alakoymak, işlemez duruma getirmek: *Bu oyunda taraflar birbirlerini boya tabancalarıyla saf dışı etmeye çalışıyor.*

safdil *s. Ar. şāf + Far. dil esk.* Kolayca aldatılan, saf: *"Bir safdil hanımefendi, kızıma iyi bir koca bulduğunu yemin billâh anlattı."* -A. Gündüz.

safer *is. Ar. şafer* Ay takviminin ikinci ayı, sefer ayı.

saffet *is. Ar. şafvet esk.* Temizlik, arılık: *"Gençlerin tecrübelerle yıpranmamış bir saffet içindeki yüzlerinde yorgunluk duyulmaz."* -A. Ş. Hisar. *"Eski zamanın saffetine varabilmek için o bol ve servetli zamanların yoksulluklarını bilmeli."* -A. Ş. Hisar.

safha *is. Ar. şafha* **1.** Evre: *"Gerçi sonradan, bu olayın şu son safhasını hatırladıkça, çok defa gülmekten katılmışımdır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *fiz.* Faz.

safi *s. (sa:fi:) Ar. şāfī* **1.** Katıksız, duru, temiz. **2.** Net. **3.** *zf. (sa:'fi)* Yalnız ola-

rak, yalnız, sadece.

safiha *is. (safi:ha) Ar. şafiḥa* İnce, yassı ve geniş metal nesne, levha.

safir *is. Fr. saphir* Mavi renkli, değerli bir korindon türü, gök yakut.

→ ***safir mavisi***

safir mavisi *is.* Koyu mavi renk.

safiyet *is. (sa:fiyet) Ar. ṣāfiyyet esk.* Saflık, temizlik.

saf kan *s.* Irkının katışıksız özelliklerini taşıyan (at).

saflaşma *is.* Saflaşmak işi.

saflaşmak *(nsz)* Saf (I.II) durumuna gelmek.

saflaştırma *is.* Saflaştırmak işi veya durumu.

saflaştırmak Saf durumuna getirmek.

saflık, -ğı *is.* **1.** Saf olma durumu; temizlik, arılık: *"Yıldız bir çocuk saflığı ile gülümsedi."* -A. Gündüz. **2.** *mec.* Kolayca aldatılabilme durumu: *"Gayet basit bir hile ile saflığımdan istifade ederek işi başardı."* -R. N. Güntekin.

safra (I) *is. İt. saburra den.* **1.** Gemileri ve her boyda deniz aracını dengede tutmak istenilen su düzeyine kadar batırabilmek için, dip bölümlerine konulan ağırlık. **2.** Bazı balık ağlarının alt tarafına takılan, ağın su içinde kalmasını sağlayan ağırlık. **3.** Balonlarda bulunan pilotların, yükselmek veya inişi yavaşlatmak istediklerinde attıkları ağırlık. **4.** *mec.* Sıkıntı, tedirginlik, rahatsızlık veren kimse. **safra atmak** *mec.* sıkıntı veren bir kimseden veya bir şeyden kurtulmak.

safra (II) *is. Ar. şafrā'* Öd. **safra bastırmak** açlığını yatıştıracak kadar az bir şey yemek. **safrası kabarmak** açlıktan midesi bulanmak.

→ ***safra kesesi, safra yeşili***

safra kesesi *is. anat.* Öd kesesi.

safralı *s.* Safrası olan.

safran *is. Ar. za'feran bot.* **1.** Süsengillerden, baharda çiçek açan, 20-30 cm boyunda, soğanlı bir kültür bitkisi *(Crocus sativus).* **2.** Bu bitkinin tepeciklerinin kurutulmasıyla elde edilen, bazı yiyecek ve içeceklere tat, koku ve sarı renk vermekte kullanılan toz. **safran gibi** çok sarı: *"Onun yüzü safran gibi sarıdır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

safra yeşili *is.* Siyaha çalan yeşil renk.

saf saf (I) *zf.* Dizilmiş olarak, dizi dizi.

saf saf (II) *zf.* Safça, kolayca aldatılarak.

safsata *is. Ar. safsaṭa* **1.** Boş, temelsiz, asılsız söz: *"Türk Cumhuriyeti, varlığını, istiklâlini safsatalarla tehlikeye maruz bırakamaz."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *fel.* Sofizm.

safsatacı *s.* ve *is.* Boş, temelsiz, asılsız konuşan (kimse).

safsatacılık, -ğı *is.* Bilgicilik.

sagar *is. (sa:gar) Far. sāġer* İçki bardağı.

sagu *is. (sa'gu) (Malezya dilinden)* Bazı hurma ağaçlarının özünden çıkarılan ve pirinç gibi kullanılan nişastalı bir madde. Hint irmiği.

sağ (I) *s.* **1.** Vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan. **sol** karşıtı: *Sağ el. Sağ kulak. Sağ omuz. "Sağ cebinde kocaman bir gazete tomarı görünüyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** *is.* Bu taraftaki yön: *Sağa dönmek. Sağdan yürümek.* **3.** *is.* ve *s.* Ekonomi ve siyasette eskiden yana olan, gelenekçi (kimse, görüş). **sağ çıkarmak** *sp.* boksta sağ elle rakibine yumruk atmak. **sağ elinin verdiğini sol elin görmesin** birine yaptığın iyiliği gizli tut. **sağ gözünü sol gözünden sakınmak** çok kıskanç olmak. **(birinin) sağ kolu** çok güvendiği kimse. **sağ yap!** direksiyonu sağa çevirerek sağ yöne git! **sağa kaymak** siyasette ve ekonomide sağ eğilimli olmak. **sağa sola** rastgele yerlere. **sağa sola bakmadan** ortalığı kollamadan, saygısızca. **sağdan geri dönmek** (veya **sağdan geri etmek**) geri dönmek, geri dönüp gitmek: *"Binbaşının gayriihtiyarî içi sızladı, yaşlı bir kadını dövmeye kalkmış gibi utanma hissi duyarak sağdan geri etti, başı önünde mağlup ve mahcup merdivenleri indi."* -R. N. Güntekin. **sağı solu olmamak** nasıl davranacağı kestirilmez olmak. **sağını solunu**

bilmemek düşüncesiz, dikkatsiz olmak. **sağlı sollu** 1) her iki yanda olan: *Sağlı sollu büyük yapılar.* 2) her iki yandan: *Sağlı sollu iki tokat patlattı.*

→ ***sağ açık, sağ bek, sağ çıkarma, sağ eğilimli, sağ haf, sağ iç, sağ kanat, sağ şerit***

sağ (II) *s.* 1. Sağlam, esen. 2. Katkısız: *Sağ yağ.* 3. Yaşamakta olan: *"Aliş sağ mı, yoksa boğuldu mu?"* -Halikarnas Balıkçısı. **sağ eliyle sol kulağını göstermek** kısa yoldan yapılacak bir işi dolambaçlı yollardan geçerek yapmaya çalışmak. **sağ kalmak** ömrünü devam ettirmek, yaşamasını sürdürmek: *Sağ kalsaydı daha çok kimseye yardımı olurdu.* **sağ olsun** 1) biri için sitem yollu bir şey söyleneceği zaman söyleyenin iyi niyetini belirtmek amacıyla sözün başına getirilir: *Sağ olsun, beni hiç dinlemedi.* 2) para, çalışma gücü vb. ye güven duymayı belirtir: *"Paran kıtsa itibarın sağ olsun."* -M. Ş. Esendal. **sağı solu olmamak** olumlu mu olumsuz mu davranacağı bilinmeyen bir kişi olmak.

→ ***sağ akçe, sağbeğeni, sağduyu, sağ esen, sağgörü, sağistem, sağ ol, sağ para, sağ sağ, sağ salim, sağyağ***

sağ açık, -ğı *is.* Futbolda forvettekiler arasında yer alan, sağ başta bulunan oyuncu: *"Eski bir sağ açık, gollerinden çok alnına düşen perçemi için sevilirdi."* -H. Taner.

sağ akçe *is.* Ayarı tam olan para. **çürük akçe** karşıtı.

sağalma *is.* Sağalmak işi.

sağalmak *(nsz)* Sağlığa kavuşmak, iyileşmek.

sağaltıcı *is.* ve *s.* 1. Sağaltma işini yapan. 2. Asalağı, doğrudan doğruya konakçı üzerinde ortadan kaldıran (ilâç veya işlem).

sağaltım *is.* 1. Sağaltma işi, tedavi. 2. *psikol.* Bir hastalığı yenecek etkenleri ve bu etkenlerin kullanılma yöntemlerini bularak hastanın sıkıntılarını giderme, iyi etme işi, terapi.

sağaltma *is.* Sağaltmak işi, tedavi.

sağaltmak *(-i)* Sağlığa kavuşturmak, iyileştirmek, iyi etmek, tedavi etmek.

sağanak, -ğı *is.* Birdenbire başlayan, genellikle kısa süren şiddetli yağmur: *"Evvelki gece sağanak başlayınca halazaden sevincinden göbek atıyordu."* -B. Felek.

sağanlar *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfının, gök kuzgunumsular takımının bir alt takımı.

sağbeğeni *is.* Güzeli çirkinden ayırt edebilme yetkisinin en yüksek.

sağ bek *is. sp.* Bir takımın, kalecinin önündeki iki savunucusundan sağ yönde yer alan oyuncusu: *"Sağ bek Rıza topu filelerden çıkarıp santraya gönderiyor."* -A. İlhan.

sağcı *s.* ve *is.* Parlâmentolarda başkanın sağında oturan, gelenek ve göreneklere, mevcut düzene bağlı kalan siyasî görüşü temsil eden kişi veya parti.

sağcılık, -ğı *is.* Sağcı olma durumu.

sağ çıkarma *is. sp.* Boksta sağ yumruk vurma.

sağdıç, -cı *is.* Düğünde gelin veya güveye kılavuzluk eden kimse.

→ ***sağdıç emeği***

sağdıç emeği *is.* Karşılığı alınmayan, boşa giden emek, çaba.

sağdıçlık, -ğı *is.* Sağdıç olma durumu.

sağdırma *is.* Sağdırma işi.

sağdırmak *(-i, -e)* 1. Sağmak işini yaptırmak. 2. Sağmasına sebep olmak.

sağduyu *is.* 1. Doğru, akla uygun yargılar verme yeteneği, aklıselim, hissiselim: *"Bu halk çocuğunun, sağduyusu, temiz bir yüreği, yiğitliği ve hepsiyle beraber saflığı vardır."* -F. R. Atay. 2. *fel.* Doğru ile yanlışı birbirinden ayırma ve doğru yargılama gücü.

sağduyulu *is.* Sağduyusu olan.

sağ eğilimli *s.* Dünya görüşü sağcılığa, muhafazakârlığa yatkın olan.

sağ esen *zf.* Sağlıkla, esenlikle.

sağgörü *is.* Gerçekleri yanılmadan görebilme yeteneği, basiret.

sağgörülü *is.* Sağgörüsü olan, basiretli.

sağgörüsüz *is.* Sağgörüsü olmayan, basiretsiz.

sağgörüsüzlük, -ğü *is.* Sağgörüsüz

olma durumu, basiretsizlik.

sağ haf *is. sp.* Futbolda oyun kuruculanın sağ ucunda yer alan oyuncu: *"Ben o zamana kadar takımda sağ haf oynuyordum."* -H. Taner.

sağı *is.* Kuş tersi, kuş gübresi.

sağıcı *is.* Sağım yapan kimse.

sağılış *is.* Sağılmak işi veya biçimi.

sağılma *is.* Sağılmak işi.

sağılmak *(nsz)* **1.** Sağmak işine konu olmak. **2.** (kumaşın) Bir yerinden iplik çıkıp sökülmek: *Kilimin kenarı sağıldı.* **3.** *hlk.* Akmak, kaymak, aşağıya doğru hızla inmek: *Yılan deliğe sağıldı.*

sağım *is.* **1.** Sağmak işi. **2.** Süt veren hayvan: *Onun epey sağımı var.*

sağımlı *is.* Süt veren, sağmal.

sağımlık, -ğı *s.* Sağılmak için beslenen (hayvan).

sağım makinesi *is.* Sağmal hayvanların sütünü sağmaya yarayan ve emme sistemi ile çalışan alet.

sağın *s. fel.* **1.** Doğruluk kuralına uygun olan. **2.** Sözün anlatılmak istenene tam karşılık olması, tam uygun düşmesi niteliği, sahih: *Sağın anlatım.*

→ ***sağın bilimler***

sağın bilimler *ç. is.* Denetlenebilir ölçü ve hesaplara dayanan bilimler; dar anlamda matematik.

sağır *s.* **1.** İşitme duyusundan yoksun, işitmeyen (kimse). **2.** Ses geçirmeyen, yankı yapmayan: *Sağır duvar.* **3.** Isıyı az veren, geç ısınan: *Sağır soba.* **4.** Vurulduğu zaman ses vermeyen: *Sağır davul.* **Mısır'daki sağır sultan bile duydu** duymayan kalmadı. **sağır etmek** sağırlaşmasına sebep olmak, işitemez duruma getirmek: *"Bu başını döndüren, kulağını sağır eden seslere karşı elinden ne gelirdi ki..."* -Y. Kemal. **sağır olmak** sağır duruma gelmek, sağırlaşmak.

→ ***sağır dilsiz, sağır duvar, sağır kapı, sağır kef, sağır nun, sağır pencere, sağır renk, sağır yılan***

sağır dilsiz *is.* Duymaz ve konuşamaz özürlü (kimse).

sağır duvar *is.* Ses geçirimsiz duvar.

sağır kapı *is.* Ses geçirmez özellikte yalıtılmış ve yapılmış kapı.

sağır kef *is. gr. esk.* Türkçedeki nazal "n" sesini karşılayan "kef" harfi.

sağırlaşma *is.* Sağırlaşmak işi.

sağırlaşmak *(nsz)* **1.** İşitemez duruma gelmek, sağır olmak. **2.** (tencere, soba vb. için) Güç ısınarak geç pişirmek: *"Bu gürültülü konuşmaların uğultusu yukarı katlara genişleyerek, sağırlaşarak çıkmaya başladı."* -M. Ş. Esendal.

sağırlık, -ğı *is.* Sağır olma durumu.

sağır nun *is. gr. esk.* Türkçede genizden gelen "n" sesini veren "nun" harfi.

sağır pencere *is.* Ses geçirmez özellikte yalıtılmış ve yapılmış pencere.

sağır renk, -ği *is.* Değişik renklerin veya boyaların karışmasından ortaya çıkan ve kesin bir adı olmayan renk: *"Biz atölyede bir türlü adını bağışlamayan renklere sağır renkler deriz. Sarı desem sarı değil, turuncu değil, şu değil, bu değil."* -B. R. Eyuboğlu.

sağır yılan *is. zool.* Engerekgillerden, daha çok dağlık yerlerde yaşayan, 65-75 cm uzunlukta, çok zehirli bir tür yılan *(Vipera aspis).*

sağ iç *is. sp.* Futbolda, forvet arasında yer alan beş oyuncudan, sağdan ikinci yerde bulunan oyuncu.

sağistem *is.* İyi niyet, hüsnüniyet.

sağ kanat *is. sp.* Futbol ve hentbolda hücum alanının sağ tarafı.

sağlam *s.* **1.** Dayanıklı, kolay bozulmaz, yıkılmaz: *Sağlam yapı. Sağlam ayakkabı. "En sağlam sütunlar üstünde durduğu sanılan devir, bir karton kale gibi yıkılmıştı."* -F. R. Atay. **2.** Zarar görmemiş, bozulmamış: *Bütün eşya sağlam.* **3.** Sakatlık veya hastalığı bulunmayan, sağlıklı, sıhhatli: *"Kendisi uzun boylu, sağlam, orta yaşlı bir adamdır; ama yıprandığını söylüyor."* -M. Ş. Esendal. **4.** Güvenilir: *Sağlam iş. Sağlam para.* **5.** Gerçek, inanılır bir temeli olan: *Sağlam haber. "Böyle sağlam adı nereden bulacaksın."* -M. Ş. Esendal. **6.** *zf. hlk. (sa'ğlam)* Her hâlde, muhakkak: *Çalışmazsa sağlam işten atılır: "Sağlam bu*

gece perilere karıştım gitti." -H. R. Gürpınar. **sağlam ayakkabı değil** bir kimsenin güvenilmez olduğunu belirtir: *"Sağlam bir ayakkabı olmadığını ben zaten görür görmez anladımdı."* -H. R. Gürpınar. *"Nasıl aldattı beni, meğer sağlam ayakkabı değilmiş."* -P. Safa. **sağlam durmak** gücünü, yeteneğini ve cesaretini toplamak: *"Daha bu günden sağlam durmayı beceremezse, kaptan köprüsüne adım atmasın."* -Z. Selimoğlu. **sağlam kazığa (veya sağlama) bağlamak** işin sonuçlanmasına engel olacak şeyleri ortadan kaldırmak, işin aksamadan yürümesini sağlayacak önlemleri almak.

→ ***sağlam para***

sağlama *is.* **1.** Sağlamak işi. **2.** *mat.* Bir problemin çözümü veya bir hesabın doğruluğunu denetlemek için yapılan işlem, muzan.

sağlamak (I) *(-i)* **1.** Bir işin olması için gerekli durumu, şartları hazırlamak, temin etmek: *"Biz bu ihtiyara son günlerinde hiç aklından geçirmediği bir saadet sağladık."* -H. Taner. **2.** Elde etmek, sahip olmak: *"...o sevimli yavru hâliyle sağladığı sempatinin büyük bir kısmını yitirmişti."* -Y. N. Nayır. **3.** *mat.* Bir işlemin doğruluğunu ortaya koymak.

sağlamak (II) *(nsz)* (taşıt araçları için) Yolun sağ yanına geçmek, sağlam bir biçimde.

sağlamca *s.* **1.** Oldukça sağlam, sağlama yakın. **2.** *zf. (sağla'mca)* Sağlam olarak.

sağlamcı *is.* İşini sağlama bağlayan kimse.

sağlamlama *is.* Sağlamlamak işi: *"Asım fikrini birçok sözlerle sağlamlamaya uğraşırken araya: -Olmaz mı? Ne dersiniz?- gibi sualler soruyor, cevap istiyordu."* -R. H. Karay.

sağlamlamak *(-i)* **1.** Sağlam bir duruma getirmek. **2.** *mec.* Bir durumun, bir sözün doğru, gerçek olduğunu kanıtlamak.

sağlamlaşma *is.* Sağlamlaşmak işi.

sağlamlaşmak *(nsz)* Sağlam duruma gelmek.

sağlamlaştırma *is.* Sağlamlaştırmak işi.

sağlamlaştırmak *(-i)* Sağlam bir duruma getirmek, pekiştirmek.

sağlamlık, -ğı *is.* Sağlam olma durumu: *"Ölenle, son zamanları gevşeyen, azalan, fakat kökleri mazinin sağlamlığı içinde kalan eski bir aşınalığım vardı."* -A. Ş. Hisar.

sağlam para *is. ekon.* Uluslar arası para piyasasında kolaylıkla değiştirilebilen ve kuru devamlı koruyan veya yükselen para.

sağlanış *is.* Sağlanmak işi veya biçimi.

sağlanma *is.* Sağlanmak işi.

sağlanmak *(nsz)* Sağlanmak işine konu olmak: *Onun da yardımı sağlandı.*

sağlayıcı *s.* Sağlam niteliği olan, sağlayan: *Temizliği sağlayıcı önlemler.*

sağlıcakla *zf. (sağlıca'kla)* Sağlıkla, esenlikle, rahatlık içinde: *"Şu çeltikçiler, ocağıma incir dikmeden sağlıcakla bir kurtulsam..."* -Y. Kemal. **sağlıcakla kal** ayrılırken kalanlara söylenen bir esenlik sözü, hoşça kal.

sağlık, -ğı (I) *is.* **1.** Vücudun hasta olmaması durumu, vücut esenliği, esenlik, sıhhat: *Sağlığa zarar veren şeylerden kaçınmalı.* **2.** Vücudun iyi veya kötü olması durumu: *Bu günlerde sağlığım kötü. Sağlığım iyi olduğu sürece çalışırım.* **3.** Sağ, canlı, diri olma durumu: *"Aradan dört beş yıl geçince, bir yerden de haber gelmeyince sağlığından umutlarını kesmişler."* -M. Ş. Esendal. **sağlık olsun!** üzücü bir durum veya bir zarar karşısında avunma sözü olarak söylenir: *Sürahi kırıldı diye üzülme, sağlık olsun!* **sağlığında** yaşamakta iken, yaşarken. **sağlığınıza** içki içerken "sağlıklı olmanız dileğiyle içiyorum" anlamında söylenen söz.

→ ***sağlık bilgisi, sağlık bilimi, sağlık evi, sağlık görevlisi, sağlık hizmeti, sağlık karnesi, sağlık kurulu, sağlık memuru, sağlık merkezi, sağlık muayenesi, sağlık ocağı, sağlık sigortası, sağlık taraması, sağlık yurdu***

sağlık (II) *is.* Salık.

sağlık bilgisi *is.* Sağlığın, hastalanma-

dan önce korunması ile ilgili bilimsel incelemelerle uğraşan tıp dalı, hijyen.

sağlık bilimi *is. tıp* Sağlık konularını içine alan tıp dalı.

sağlık evi *is.* Sağlık ocağı.

sağlık görevlisi *is.* Sağlıkla ilgili kurum ve kuruluşlarda görev yapan veya çalışan kimse.

sağlık hizmeti *is.* Sağlık konularını içeren çalışma alanı.

sağlık karnesi *is.* Sigortalının geçindirmekle yükümlü bulunduğu kimselerin hastalıklarında, sağlık yoklama ve bakımlarıyla ilâçları için kullanılan defter.

sağlık kurulu *is.* Kişi sağlığını inceleyen ve denetleyen hekimler kurulu.

sağlıklı *s.* **1.** Sağlık durumu iyi olan, sağlam; esen, sıhhatli. **2.** *mec.* Sağlam, doğru, güvenilir, gerçek: *Sağlıklı düşünce. "Kendine saygısı olan, sağlıklı bir adam başkalarına da en büyük saygıyı duyar."* -Y. Kemal.

→ ***sağlıklı yaşam***

sağlıklı yaşam *is.* Sağlık konuları ve kurallarına uygun olarak yaşama.

sağlık memuru *is.* Sağlık işleriyle görevli kimse, sağlık teknisyeni.

sağlık merkezi *is.* Sağlık işlerinin topluca görüldüğü yer.

sağlık muayenesi *is.* Sağlık kontrolü.

sağlık ocağı *is.* Kasaba ve köylerde hastalara bakmak için açılan kuruluş.

sağlıksal *is.* Sağlıkla ilgili, hijyenik.

sağlıksız *s.* **1.** Sağlık durumu iyi olmayan, sağlığı bozuk, sıhhatsiz. **2.** *mec.* Sağlam, doğru, güvenilir olmayan.

sağlıksızlık, -ğı *is.* Sağlıksız olma durumu.

sağlık sigortası *is.* Hastalık veya ölüm durumunda sigorta şirketinin yardımını sağlayan sigorta anlaşması.

sağlık taraması *is.* Halk sağlığının düzenli bir biçimde gözden geçirilmesi.

sağlık yurdu *is.* Şehirlerde veya büyük merkezlerde hastalara bakmak için açılan kuruluş, darüşşifa.

sağlı sollu *s.* **1.** Sağda ve solda olan: *Sağlı sollu evler.* **2.** *zf.* Sağda ve solda olarak, hem sağına hem soluna: *Sağlı sollu oturmuşlar.*

sağma *is.* Sağmak işi.

sağmak, -ar *(-i)* **1.** Memeyi parmaklar arasında sıkarak sütünü akıtmak: *"Gözümüzün önünde keçilerden sağdıkları köpüklü sütlerimizi yarıda bırakıp kalktık."* -A. Gündüz. **2.** (balı) Kovandaki peteklerden almak. **3.** Yumak durumundaki bir şeyi çözüp açmak: *İpek kozalarını sağmak.* **4.** *argo* Aldatarak parasını çekmek.

sağmal *s.* **1.** Süt veren, sağılan, sağımlı. **2.** *is.* Bol süt veren inek, sağılan: *"İri Hollanda cinsi sağmallardı, günde 42 - 45 kilogram arası süt verirlerdi."* -N. Cumalı. *"Koca mera dolu baştan başa sağmallarla."* -M. Â. Ersoy. **3.** *mec.* Sömürülen, kendisinden çıkar sağlanılan (kimse, ülke vb.).

→ ***sağmal inek***

sağmal inek, -ği *is. argo* Aptal yerine konularak, kendisinden sürekli çıkar sağlanan kimse: *"...onu iyice avcunun içine alıp, sağmal inek gibi istismar etmek istiyordu."* -E. E. Talu.

sağ ol *ünl.* Hoşa giden bir davranış için "çok yaşa, teşekkür ederim" anlamında söylenir.

sağ para *is.* **1.** Eskiden mecidiyenin on dokuz kuruş hesabıyla ödendiği zaman sağlam para yerine kullanılmış bir deyim. **çürük para** karşıtı. **2.** Sağlam para.

sağrı *is.* Memeli hayvanlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm: *Atın sağrısına binmek.*

→ ***sağrı kemiği***

sağrı kemiği *is. anat.* Bel kemiği ile kuyruk sokumu kemiği arasındaki kemik.

sağ salim *zf.* Hiçbir zarar görmeden: *"O fırtınadan sağ salim çıktıkları takdirde Allah'a ve evliyaya kurbar adayan gemiciler..."* -Halikarnas Balıkçısı.

sağ şerit *is.* Trafikte sağ tarafta yer alan yol çizgilerinin oluşturduğu bölüm.

sağu *is.* Ağıt. **sağu sağmak** *hlk.* ölünün arkasından parayla tutulan kadın yüksek sesle ağlamak, ağıt söylemek.

sağucu *is.* Ağıtçı.

sağuculuk, -ğu *is.* Sağu söyleme işiyle uğraşan kimse.

sağyağ *is. bk.* sadeyağ.

sah, -hhı *is. Ar. şaḥḥ esk.* Bir şeyin doğru olduğunu belirtmek için yapılan işaret. **sah çekmek** bir yazının doğru olduğunu bu işaretle belirtmek.

saha *is. (sa:ha) Ar. sāḥa* Alan: *"Futbol sahasının kenarında düşmanlarını seyrediyordu."* -S. F. Abasıyanık.

saha avantajı *is. sp.* Bir spor karşılaşmasında yarışmanın yapıldığı alanı tanıma ve seyirci desteğine sahip olma imkânı.

sahabe *ç. is. (saha:be) Ar. ṣaḥābe, ṣāḥib'* in çokluk biçimi **1.** Hz. Muhammed'in meclislerinde ve konuşmalarında bulunan kimseler. **2.** *esk.* Sahipler, sahip çıkanlar.

sahabet *is. (saha:bet) Ar. ṣaḥābet esk.* Koruma, kayırma. **sahabet etmek** korumak, kayırmak: *"Sen hayırlı bir mal mısın ki, Hatice'yi sahabet edeceksin."* -P. Safa.

sahabetçi *is. esk.* Koruyucu, kayırıcı (kimse): *"Kahpenin gözlerine mi tutulmuş ne, sahabetçi çıkıyor."* -R. H. Karay.

Sahaca *bk.* Yakutça.

sahaf *is. Ar. ṣaḥḥāf* Genellikle eski kitap alıp satan kitapçı.

sahaflık, -ğı *is.* Sahafın yaptığı iş, eski kitapları toplayıp satma işi.

sahan *is. Ar. ṣaḥn* İçinde yemek ısıtılan veya yumurta gibi şeyler pişirilen, derinliği az metal kap: *"Büyük bir bakır sahan içinde tarhana çorbası vardı."* -N. Cumalı.

sahanlık, -ğı *is.* **1.** Yapılarda ve bazı taşıtlarda kapı önünde, merdiven başlarında veya ortasında bulunan geniş yer: *"Üç hademe, ebe, hasta bakıcı merdivenin orta sahanlığında sıkışmışlar, sedyeyi çevirmeye çalışıyorlar."* -M. Ş. Esendal. **2.** *s.* Sahanın aldığı miktar kadar olan: *İki sahanlık yemek.*

sahavet *is. (saha:vet) Ar. seḫāvet esk.* El açıklığı, akıllık, seleklik, cömertlik.

sahi *zf. (sa:hi) Ar. ṣaḥīḥ* Gerçekten, gerçek olarak: *Sahi dedikleri kadar güzelmiş! Siz onu görmediniz mi sahi!*

sahibe *is. (sa:hibe) Ar. ṣaḥibe* Herhangi bir şey üzerinde mülkiyeti olan kadın.

sahici *s. (sa:hici)* Sahte olmayan, gerçek. **yapma** karşıtı: *Sahici elmas. "Raşit çocuk dediğime bakıp da onu sahici çocuk zannetmemeli."* -R. N. Güntekin. *"Sana tatlı ve sahici bir masal söyleyeyim de onu dinle!"* -S. M. Alus.

sahiden *zf. (sa:'hiden) Ar. ṣaḥīḥ + T. -den* Gerçek olarak, gerçekten: *"Sahiden de yorgundum, oturdum."* -M. Ş. Esendal. *"Şimdi kendisini sahiden hür hissediyordu."* -S. F. Abasıyanık.

sahife *is. (sahi:fe) Ar. ṣaḥīfe esk.* Sayfa.

sahih *s. Ar. ṣaḥīḥ* Gerçek, doğru, sağın, hakiki: *"Gazeteler bir şey yazmadılar, bize resmî, sahih hiçbir malûmat vermiyorlar."* -M. Ş. Esendal.

sahil *is. (sa:hil) Ar. sāḥil* Kıyı, yaka, yalı: *"Bir gün, adanın sahilinde, bir soğan yüklü kayık gelip demirledi."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***sahil boyu, sahil çizgisi, sahil kordonu, sahil şeridi***

sahil boyu *is.* Deniz kıyısı.

sahil çizgisi *is.* Kıyısal bölgede denizin sakin olduğu devrede suyun kara ile birleştiği hat.

sahileşme *is.* Sahileşmek işi.

sahileşmek *(nsz)* Gerçek bir durum almak, gerçekleşmek.

sahileştirme *is.* Sahileştirmek işi.

sahileştirmek *(-i)* Gerçek bir durum almasını sağlamak, gerçekleştirmek.

sahil kordonu *is. coğr.* Kıyı dili.

sahil şeridi *is. coğr.* Deniz kıyısı boyunca uzanan düzenli alan.

sahip, -bi *is. (sa:hip) Ar. ṣāḥib* **1.** Herhangi bir şey üstünde mülkiyeti olan, onu yasaya uygun bir biçimde dilediği gibi kullanabilen kimse, iye, malik: *"Ev sahibinin yanına gidileceğini tavrıyla belli ediyordu."* -R. H. Karay. **2.** Herhangi bir nite-

liği olan kimse, chil: *Bilgi sahibi. Zevk sahibi.* **3.** Bir iş yapmış, üstlenmiş veya bir eser ortaya koymuş kimse: *"Düğün sahipleri gibi adım başında bahşiş dağıttığım için hizmetçiler de yüksünmüyorlardı."* -R. N. Güntekin. **4.** Koruyan, arka çıkan, gözeten kimse. **sahip çıkmak 1)** kendinin olduğunu ileri sürmek; **2)** korumak, koruyucu olmak, ilgilenip gözetmek: *"Biri paylayacak olsa, öbürü çocuğa sahip çıkıp savunur."* -H. Taner. *"İlk şiirini okuduğu yetenekli bir şaire hemen sahip çıkar."* -N. Cumalı. **sahip kılmak** sahip olmasını sağlamak. **sahip olmak** mülkiyetinde olmak, elinde bulundurmak: *"Her hâlde bu kız da evlenecek, çoluk çocuk sahibi olacaktı."* -H. E. Adıvar.

→ ***sahipkıran***

sahipkıran *is. (sa:hipkıran) Ar. şāḥip + T. kıran esk.* Güçlü ve üstün hükümdar.

sahiplik, -ği *is.* Sahip olma durumu, iyelik.

sahipsiz *s.* **1.** Kimsenin malı olmayan, iyesiz: *"Bu evin saadetinden, diğer mesut aile ocaklarına sahipsiz, manevi bir selâm götürüyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Koruyucusu, gözeteni bulunmayan, kimsenin sahip çıkmadığı.

sahipsizlik, -ği *is.* Sahipsiz olma durumu.

sahlep, -bi *is. Ar. saḥleb esk.* Salep.

sahn *is. Ar. ṣaḥn* **1.** Avlu. **2.** Cami ve medreselerde umumun toplanmasına mahsus üstü kubbeli, örtülü yer.

sahne *is. Ar. ṣaḥne* **1.** İzleyicilerin kolayca görebilmeleri için genellikle yerden belli bir ölçüde yüksek yapılan, oyun, müzik gibi her tür gösteri yapmaya uygun yer. **2.** *tiy.* Bir oyun veya filmin başlıca bölümlerinden her biri. **3.** Görünüm, görüntü: *Resim bir av sahnesini canlandırıyordu.* **4.** *mec.* Tanık olunan, gözlenen olay: *Tren kazasından sonra insanların konuşması korkunç bir sahneydi. "Merdivenin başındaki paravanın arkasında garip bir sahne gördüm."* -A. Gündüz. **5.** *mec.* Gösteri sergilenen eğlence yeri veya tiyatro: *"Sahnemizin ilk Türk kadını Afife'yi polis yakalamaya gelince, edebî heyet azaları birer birer kaçmış, yalnız Celâl Sahir kalmıştı."* -Y. Z. Ortaç. **6.** *mec.* Bir konu veya çalışma çevresi, çalışma dalı: *Politika sahnesinde adları duyulan kişiler.* **sahne almak 1)** şarkı söylemek ve gösteri yapmak amacıyla gerekli düzenlemeleri yapmak; **2)** sırası gelip sahneye çıkmak. **(bir yer, bir olaya) sahne olmak** bir yerde bir olay geçmek. **sahneye çıkmak 1)** (tiyatro, müzik vb. sanatçılar için) sanatını izleyici önünde uygulamak, göstermek: *"Türk kızı, orada sahneye çıktı ilk defa."* -Y. Z. Ortaç. **2)** *mec.* kullanılmak, görünmek, ortaya çıkmak: *"Almanca yanında ara sıra Hırvatça da sahneye çıkıyor."* -F. R. Atay. **sahneye koymak** *tiy.* tiyatro eserini veya müzikal bir oyunu, metin, oyun, yorum, dekor, müzik vb. öğeleri birbiriyle uyumlu duruma getirerek sahne için uygulamak, sahnelemek.

sahneleme *is.* Sahnelemek işi.

sahnelemek *(-i)* (oyun) Sahneye koymak.

sahnelenme *is.* Sahnelenmek işi.

sahnelenmek *(nsz)* **1.** (oyun) Sahneye konulmak. **2.** *mec.* Bir durum, bir olay ortaya çıkmak, görünür olmak.

sahneleyiş *is.* Sahnelemek işi veya biçimi.

sahra *is. (sahra:) Ar. ṣaḥrā'* **1.** Kır. **2.** Çöl.

→ ***sahra topu***

sahra topu *is. ask.* Dağ topu gibi katır sırtında taşınmayıp atlarla çekilen top.

sahre *is. Ar. ṣaḥre jeol. esk.* Külte.

sahte *s. Far. sāḫte* **1.** Bir şeyin aslına benzetilerek yapılan, düzme, düzmece: *"Köylü kadınlar boyunlarında sıra sıra sahte altınlar... taşırlardı."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *mec.* İçten olmayan, yapmacık: *"Öteki çocuklar sahte bir sessizlikle sahte bir hamaratlık gösterisi içinde birer disiplin modeli olmuşlardı."* -Ç. Altan.

sahteci *s.* Düzmeci, sahtekâr.

sahtecilik, -ği *is.* Sahte işler yapma, düzmecilik, sahtekârlık.

sahtekâr *s. (sahtekâ:r) Far. sāḫte-kār*

Sahte işler yapan, düzmeci, sahteci: *"Behiç yalancı, sahtekâr, hodbin ve nankördü, fakat sevimliydi."* -P. Safa.

sahtekârlık, -ğı *is.* Sahtekâr olma durumu veya sahtekârın yaptığı iş, düzmecilik.

sahtelik, -ği *is.* Sahte olma durumu: *"Bu gibilerin sahteliğini sırıtan bir taraflarından görmek mümkündür."* -Y. K. Beyatlı.

sahtiyan *is. Far. sahtiyān* Tabaklanarak boyanmış ve cilâlanmış deri.

sahtiyancı *is.* Sahtiyan üreten, alan veya satan kimse.

sahtiyancılık, -ğı *is.* Sahtiyancının işi veya mesleği.

sahur *is. Ar. saḥūr* **1.** Ramazan ayında oruç tutanların gün doğmadan önce belirli saatte yedikleri yemek: *"Sonra sahur niyetine iki lokma bir şey yemek için otelin salonuna girdiğinde..."* -A. İlhan. **2.** Bu yemeğin yendiği vakit. **sahura kalkmak** (oruç tutan kimse) gün doğmadan, yemek yemek için yataktan kalkmak.

→ ***sahur yemeği***

sahurluk, -ğu *is.* **1.** Sahurda yenecek şeyler: *"Hacı İmadettin Efendinin yirmi senedir işaretle konuştuğu karısı Naciye Hanım, her akşam iftarlığını, her gece sahurluğunu değirmi bir tepesinin içine kor, ayaklarının ucuna basarak musluğun yanına bırakırdı."* -Ö. Seyfettin. **2.** *s.* Sahurda yenmeğe elverişli.

sahur yemeği *is.* Sahur zamanı yenen yemek.

saik *is. (sa:ik) Ar. sā'ik esk.* **1.** Sebep. **2.** *fel.* Güdü.

saika (I) *is. (sa:ika) Ar. ṣā'ika esk.* Yıldırım: *"Öteden saikalar parçalıyor âfâkı!"* -M. Â. Ersoy.

saika (II) *is. (sa:ika) Ar. sā'ika* Sebep: *Birçokları merak saikasıyla gelmişler. "Daha çok artan merakımın saikasıyla kapıya kadar ben de gittim."* -E. E. Talu.

sair *s. (sa:ir) Ar. sā'ir* Başka, ötekı, diğer: *"Onun sair işlerini bir dereceye kadar engelledi ise de ne zararı var!"* -M. Ş. Esendal.

sairfilmenam *s. (sa:irfilmena:m) Ar. sā'ir-i fi-l-menām esk.* Uyurgezer.

sak (I) *s. hlk.* **1.** Uyanık, gözü açık, müteyakkız. **2.** Uykusu hafif. **sak durmak** dikkatli, uyanık durumda bulunmak. **sak yatmak** derin uykuya dalmadan uyumak.

sak (II) *is. (sa:k) Ar. sāḳ bot. esk.* Sap.

saka (I) *is. Ar. sakkā* Evlere, çeşmeden su taşımayı iş edinmiş olan kimse. **saka beygiri gibi 1)** bir iş uğruna birçok yere uğrayarak dolaşan kimseler için kullanılır. **2)** *mec.* yalnız vakit geçirmek için amaçsız dolaşanlara söylenir.

saka (II) *is. zool.* Serçegillerden, başında ve boynunda kırmızı, sarı tüyler bulunan, güzel öttüğü için kafeste beslenen küçük bir kuş *(Carduelis cardelis).*

→ ***saka kuşu***

saka (III) *Ar. ṣa'ḳa* Baygınlık, kendinden geçme durumlarına yol açan bir hastalık.

sakaf *is. Ar. saḳf esk.* Çatı, dam: *"...genç âlimlerin, bin bir rica, yüz bin teşekkürle gezip yıkık sakaflarının, eğrilmiş camsız pencerelerinin, düşük kapılarının resimlerini almadıkları bu harabe, iki yüz yaşını çoktan doldurmuştu."* -Ö. Seyfettin.

sakağı *is.* Özellikle atlarda görülen ve insanlara da bulaşan ölümcül bir hayvan hastalığı, ruam.

sakak, -ğı *is.* Çene altı.

saka kuşu *is. bk.* saka.

sakal *is.* **1.** Yetişkin erkeklerde yanak ve çenede çıkan kılların tümü: *"Sakalı kır, yaşı elliyi aşkın fakat dinçti."* -F. R. Atay. **2.** Bazı hayvanlarda çene altında bulunan kılların tümü. **sakal bırakmak (koyuvermek, salıvermek** veya **uzatmak)** sakalını tıraş etmeyip büyütmek: *"Yaşıtlarının hemen hepsi sakal koyuverdi."* -Y. Z. Ortaç. **sakal oynatmaz** ağızda eriyecek kadar olgunlaşmış (yemiş, yiyecek). **(bir işin) sakalı bitmek** *tkz.* bir iş sürüncemede kalmak. **sakalı değirmende ağartmak** yaşlandığı hâlde bir şey öğrenmemiş olmak. **sakalı ele vermek** (veya **sakalı kaptırmak**) başkasının sözünden çıkmayacak bir duruma düşmek: *"Yumuşak durmak, yal-*

varmak, sakalı ele vermek demektir, sonra artık evin idaresi ne olacak?" -M. Ş. Esendal. **sakalı saydırmak** saygınlıktan düşmek. **sakalım yok ki sözüm dinlensin** "ancak yaşlı kimselerin söz ve öğütleri dinlenir" anlamında kullanılır. **sakalına göre tarak vurmak** birinin hoşlanacağı biçimde konuşmak veya davranmak: *"Sakalına göre tarak vurdum. Oğlunun çok selâmı var dedim. Tarla icarlarını toplar, kendi elleriyle verir dedim."* -O. Kemal. **(birinin) sakalına gülmek** ciddî gibi görünen sözlerle alay etmek. **(birinin) sakalının altına girmek** yakınlık kurarak ona düşüncesini aşılamak.

sakalı *s.* Saka hastalığına tutulmuş: *"İçlerinden biri sakalı bir at gibi fena fena öksürüyordu."* -R. H. Karay.

sakalık, -ğı *is.* Sakanın işi.

sakallanma *is.* Sakallanmak işi.

sakallanmak *(nsz)* Sakallı duruma gelmek; sakalı çıkmak: *"Fark, yalnız şurada ki, birbirinin kucağında oturan bayram çocukları otuzar, kırkar, ellişer yaş ihtiyarlamışlar, sakallanmışlar..."* -R. N. Güntekin.

sakallı *s.* **1.** Sakalı olan: *"Uzaktan çadırımıza doğru gelen siyah sakallı, kırk beşlik bir bedeviyi işaret ettiler."* -R. H. Karay. **2.** Sakalını tıraş etmemiş, tıraşı gelmiş, tıraşsız: *"Yalnız sakallı sert profilinin bir parçasını görebiliyoruz."* -F. R. Atay. **3.** *is. tar.* Savaş tutsaklarının yaşı geçkin olanları.

sakallı kartal *is. zool.* İri vücutlu, güçlü ve gagası çengelli yırtıcı kuş *(Gypaetus barbatus).*

sakalsız *s.* **1.** Sakalı olmayan. **2.** Tıraşı gelmemiş, tıraşsız.

sakamet *is. (saka:met) Ar. sakâmet* Bozukluk, yanlışlık, eksiklik.

sakametli *s. esk.* Kötü, bozuk.

sakandırık, -ğı *is. hlk.* Baş giysilerinde çene bağı.

sakar *is.* **1.** Bazı hayvanların, özellikle atların alınlarında bulunan beyaz leke, küçük akıtma. **2.** *s.* ve *is.* Sık sık küçük, önemsiz kazalar yapan (kimse): *"Orada ne babamın sakar hareketlerinden, ne annemin çehresindeki hüznünden haberim olurdu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***sakar meke***

sakarca *zf. (saka'rca)* Sakar gibi, sakara benzer.

sakarimetre *is. Fr. saccharimètre kim.* Bir sıvıda çözelti durumunda bulunan şeker miktarını belirlemeye yarayan alet.

sakarimetri *is. Fr. saccharimètrie kim.* Şekerli çözeltilerin dozunu belirleme yöntemi.

sakarin *is. Fr. saccharine kim.* Genellikle şeker hastalarının şeker yerine kullandığı, maden kömürü katranından elde edilen beyaz bir toz.

sakarlaşma *is.* Sakarlaşma işi.

sakarlaşmak *(nsz)* Sakar durumuna gelmek.

sakarlık, -ğı *is.* **1.** Sakar olma durumu veya sakarın yaptığı iş. **2.** Sık sık küçük kazalar yapma, çarpıp kırıp dökme işi.

sakar meke *is.* Yaban kazı.

sakarometre *is. Fr. saccharomètre kim.* Sakarozölçer.

sakar otu *is. bot.* Yuvarlak başlı, pembe veya beyaz çiçekli çalı tipi bir bitki *(Doryenium).*

sakaroz *is. Fr. saccharose kim.* Şeker kamışı veya şeker pancarından elde edilen bir tür şeker ($C_{12}H_{22}O_{11}$).

→ ***sakarozölçer***

sakarozölçer *is. kim.* Sakaroza göre derecelenen ve bir sıvının kuruluğunu tespit eden yoğunlukölçer.

sakat *s.* ve *is. Ar. sakaṭ* **1.** Vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan (canlı): *"Ben gördüğünüz gibi bir sakat askerim, malûl."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mec.* Bozuk veya eksik (şey): *Sakat bir anlatım. Sakat bir iş.* **sakat olmak** sakatlanmak: *"Şimdi koltuğumdan kımıldayamıyorum; bu yaşımda sakat oldum."* -R. H. Karay.

sakatat *ç. is. (sakata:t) Ar. sakaṭāt, sakṭa'* nın çokluk biçimi. Kesilmiş hayvanın ciğer, işkembe gibi iç organlarıyla baş ve ayakları, hayvanların, etin dışında ka-

lan kısımları, iç organları (yürek, karaciğer, böbrek, işkembe, beyin, dil, baş ve paça).

sakatatçı *is.* Sakatat satan kimse.

sakatatçılık, -ğı *is.* Sakatat satma işi.

sakatçı *is.* Sakatatçı: *"Emeğini alınca doğru hâldeki sakatçıya uğradı."* -M. Ş. Esendal.

sakatlama *is.* Sakatlamak işi.

sakatlamak *(-i)* **1.** Sakat bir duruma getirmek, sakat etmek. **2.** *mec.* Bozmak.

sakatlanış *is.* Sakatlanmak işi veya biçimi.

sakatlanma *is.* Sakatlanmak işi.

sakatlanmak *(nsz)* Sakat duruma gelmek: *"Doğru yürüsek atların ayakları sakatlanacaktı."* -Ö. Seyfettin. *"Yolda makineler sık sık sakatlanır."* -R. N. Güntekin.

sakatlık, -ğı *is.* **1.** Sakat olma durumu, malûliyet. **2.** Kaza, terslik: *Elinden bir sakatlık çıkmasın.* **3.** *mec.* Yanlış, kusur, hata: *Kumaşın sakatlığını biçerken çıkardım. "Sakatlığın sebebini gayet iyi görmüştür . Bunun nasıl tamir edileceğini biliyor."* -R. N. Güntekin.

sakın *ünl.* **1.** Yapmaktan çekin, çekinin, zinhar: *Sakın söylediklerimi unutmayın! "Aman matmazel, sakın dışarı çıkmayınız."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Korkulacak bir durum olmasın: *Sakın bulaşıcı bir hastalık olmasın!* **sakın ha!** "yapma! yapmaktan çekin! " anlamında yapılması istenmeyen bir davranışa engel olmak için söylenir.

sakınca *is.* Çekinilmesi, dikkatli olunması gereken, sakınmayı gerektiren durum, mahzur: *"Kabul etmekte bir sakınca yoktur."* -B. Felek.

sakıncalı *s.* Sakınmayı, çekinmeyi gerektiren mahzurlu: *Sakıncalı yayın.*

sakıncasız *s.* Sakınmayı gerektirmeyen, mahzursuz.

sakıngan *s.* Sakınarak davranan, ihtiyatlı, ihtiyatkâr.

sakınganlık, -ğı *is.* Sakıngan olma durumu.

sakınım *is.* Herhangi bir tehlikeye karşı alınan önlem, ihtiyat, tedbir.

sakınımlı *s.* İhtiyatlı, tedbirli.

sakınış *is.* Sakınmak işi veya biçimi.

sakınma *is.* **1.** Sakınmak işi, içtinap. **2.** Olabileceği düşünülen kötü durumlara karşı önlem alma, ihtiyat. **3.** *sp.* Boksörün korunmak için, ayaklarını oynatmadan eliyle, gövdesiyle sağa sola, öne arkaya yaptığı hareket. **sakınması olmamak** 1) korkusu, çekinmesi olmamak; 2) incelik kurallarına, saygıya aldırmadan davranmak.

sakınmak 1. Herhangi bir korku veya düşünce ile bir şeyi yapmaktan uzak durmak, içtinap etmek: *Günahtan sakınmak. "Gençliğinde gerçekten delifişek, gözünü daldan budaktan sakınmaz bir askermiş."* -H. Taner. **2.** Olabileceği düşünülen kötülüklere karşı önlemler almak: *Hastalıktan sakınmak. Soğuktan sakınmak. "Bir insanı, yanında uşak gibi kullandıracak her işten sakın."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *(-i)* Korumak, esirgemek, gözetmek: *"Kendini tramvay ve otomobil tehlikelerinden sakınarak yürüdü."* -H. R. Gürpınar. **sakınılan göze çöp batar** üzerine çok düşülen şeylerin daha çok kazaya veya zarara uğradığını belirtir.

sakıntı *is.* Sıkıntıya yol açabilecek durumlara karşı alınan önlem, ihtiyat.

sakıntılı *s.* Sakıntısı olan.

sakıntısız *s.* Sakıntısı olmayan.

sakırdama *is.* Sakırdamak işi veya durumu.

sakırdamak *(nsz)* Korkudan veya soğuktan titremek.

sakırga *is. (sakı'rga) hlk.* Kene.

sakır sakır *zf. hlk.* Aralıksız titremeyi anlatır: *"Okurdu, okurdu, nihayet bir zaman gelirdi, bütün vücudu sakır sakır titrerdi."* -H. Z. Uşaklıgil.

sakırtı *is. hlk.* Korkudan veya soğuktan titreme.

Sakıt *öz. is. astr.* Merih, Mars.

sakıt *s. (sa:kıt) Ar. sâkit* **1.** Düşen, düşmüş. **2.** Hükmü kalmamış, eski önemini yitirmiş. **3.** *is.* Düşük. **sakıt olmak** hükmü kalmamak.

sakız *is.* **1.** Bazı ağaçların ve özellikle sakız ağacının kabuğundan sızan, çiğnendiğinde yumuşayan, hoş kokulu, beyaz

renkli reçine. **2.** *zool.* Vücudu beyaz olup başta ve ayaklarda belirgin siyah işaretler bulunan, ince kemik yapılı ve yüksek ayaklı, ince yağsız uzun kuyruklu bir koyun türü. **3.** Sakız ağacı: *"Sizi İnce dağ yollarının sakız gölgeleri içinde yalnız bırakmak lâzım geldiğini hissediyordu."* -R. N. Güntekin. **sakız gibi 1)** çok temiz, çok beyaz: *"Kız kucağında hiç kullanılmamış, sakız gibi bir çamaşır sepeti ile çadırdan çıktı."* -O. C. Kaygılı. **2)** *mec.* ayrılmak bilmez, yapışkan.

→ ***sakız ağacı, sakız bademi, sakız baklası, sakız dikeni, sakız enginarı, sakız kabağı, sakız leblebisi, sakız rakısı, sakız tatlısı***

sakız ağacı *is. bot.* Antep fıstığigillerden, kışın yaprak dökmeyen, meyvesi üzümsü ve yağlı, bodur bir ağaç *(Pistacia lentiscus).*

sakız bademi *is. bk.* diş bademi.

sakız baklası *is. bot.* Uzun ve ince, çok lezzetli turfanda bakla çeşidi.

sakız dikeni *is. bot.* Sakız çıkarılan bir tür diken.

sakız enginarı *is. bot.* Yaprakları sivri, kenarları düzgün, lezzetli bir enginar türü.

sakız kabağı *is. bot.* Sebze olarak kullanılan kabak *(Cucurbita pepo).*

sakızlaşma *is.* Sakızlaşmak işi veya durumu.

sakızlaşmak *(nsz)* Sakız durumuna gelmek.

sakızlaştırma *is.* Sakızlaştırmak işi veya durumu.

sakızlaştırmak *(-i)* Sakız durumuna getirmek.

sakız leblebisi *is.* Bir tür kabuklu beyaz leblebi.

sakızlı *s.* Sakızı olan, içinde sakız bulunan.

sakız rakısı *is.* İçinde sakız bulunan rakı, mastika.

sakız tatlısı *is.* İçine sakız karıştırılarak hazırlanan bir tür tatlı.

saki *is. (sa:ki, k kalın okunur) Ar. sâkī esk.* İçki toplantılarında içki dağıtan kimse.

sakil *s. (saki:l, k kalın okunur) Ar. sakîl esk.* **1.** Ağır. **2.** *esk.* Sıkıntı veren, sıkıntılı. **3.** *s.* Çirkin, kaba, uyumsuz. **4.** *is. müz.* Türk müziğinde bir usul.

sakim *s. (saki:m, k kalın okunur) Ar. sakîm esk.* Bozuk, yanlış, eksik.

sakin *s. (sa:kin) Ar. sâkin* **1.** Durgun, hareket etmeyen, kımıldamayan, dingin. **2.** Sessiz: *"Dinlenmek için otelimizden daha sakinini bulacağınızı ummam."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Kimseyi rahatsız etmeyen, kızgınlık göstermeyen. **4.** Huysuzluğu, rahatsızlığı azalmış veya geçmiş: *Hasta şimdi sakin, uyuyor. "Sesi dinlediği müddetçe sakin ve uslu duruyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **5.** *esk.* Bir yerde oturan, sekene: *Ankara'da sakin. Mahalle sakinleri. "Sakinleri Müslümanlardan ibaret olan semtte, bakkal dükkânı, günün her saatinde dolup boşalır."* -S. Ayverdi. **sakin olmak 1)** bir yerde yerleşmek, oturmak; **2)** sakin duruma gelmek: *"Mümkün olduğu kadar sakin olmağa çalışarak tekrar masasına döndü."* -H. Taner.

→ ***sakin sakin***

sakince *s.* ve *zf. (sa:ki'nce)* Sakin (bir biçimde).

sakinleme *is.* Sakinlemek işi.

sakinlemek *(nsz)* Sakinleşmek.

sakinleşme *is.* Sakinleşmek işi.

sakinleşmek *(nsz)* **1.** Yatışmak, durgun duruma gelmek, durgunlaşmak: *"Bazı dalgalı gecelerin sabahları, metle yükselmiş ve şimdi sakinleşmiş suyun kenarında kedi leşleri bulurdum."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Sıkıntısı veya heyecanı geçmek.

sakinleştirme *is.* Sakinleştirmek işi.

sakinleştirmek *(-i)* Sakinleşmesini sağlamak, sessiz, dingin bir duruma getirmek.

sakinlik, -ği *is.* Sakin olma durumu, durgunluk, sessizlik, dinginlik, sükûnet: *"Ağaçlar, çimler, çiçekler, ikindi güneşinin sakinliği içindeydiler."* -Ç. Altan.

sakin sakin *zf.* **1.** Durgun, dingin olarak. **2.** Heyecan, telâş, kızgınlık göstermeyen: *"Nil, sakin sakin etrafa bakarak ve heyecanıma aldırmayarak sözüne devam ediyor."* -R. H. Karay. **3.** Uslu uslu.

sakit *(sa:kit) Ar. sākit esk.* Susmuş, sessiz: *"Nazmiye hanım hülyaları içinde sakit, uysal ve gevşek adımlarla yürüyordu."* -P. Safa. **sakit kalmak** söz söylemesi gerekirken susmak.

saklama *is.* Saklamak işi.

saklamak *(-i)* **1.** Elinde bulundurmak, tutmak: *Okul kitaplarımı saklıyorum.* **2.** Kaybolmaması için gizli bir yere koymak: *Paralarını kasada saklıyor.* **3.** Görünmesine engel olmak, ortalıkta bulundurmamak. **4.** Bozulmadan doğal durumları ile durmasını sağlamak, korumak, muhafaza etmek: *Eti buzdolabında saklamak. Peyniri tuzlu suda saklamak.* **5.** *(-den, -i)* Gizli tutmak, duyurmamak: *Ondan bu haberi saklamışlar.* **6.** *(-i, -e)* Birine vermek için ayırmak: *Bu kitabı size sakladım.* **7.** *mec.* Korumak, esirgemek: *Allah saklasın.* **sakla samanı, gelir zamanı** gereksiz görülen şey ileride gerekli olabilir.

saklambaç, -cı *is.* Oyunculardan birinin ebe olması ve saklanan arkadaşlarını bulması temeline dayanan bir çocuk oyunu.

saklanılma *is.* Saklanılmak işi.

saklanılmak *(-e)* **1.** Saklanmak işi yapılmak: *Bu yiyecek size saklanıldı.* **2.** *(-den)* Gizli tutulmak: *Durum benden saklanıldı.* **3.** *(ösz)* Herhangi biri saklanmak: *Buraya saklanılır mı?*

saklanış *is.* Saklanmak işi veya biçimi.

saklanma *is.* Saklanmak işi.

saklanmak *(nsz)* **1.** Kendini saklamak: *"O âdeta kaçıp saklanacak bir yer arıyormuş gibi sıkıntıdaydı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *(-den)* Saklanmak işi yapılmak: *"Şarap mahzende saklanır, aşkın kalbimde yıllanıyor."* -Şarkı.

saklantı *is.* Saklanan şey.

saklatma *is.* Saklatmak işi.

saklatmak *(-i, -e)* Saklamak işini yaptırmak: *"Bu eşyayı Kuzma'nın evinde saklatacağını söyledi."* -M. Ş. Esendal.

saklayış *is.* Saklamak işi veya biçimi.

saklı *s.* **1.** Saklanmış olan: *"Saklı, gizli demektir; sır manasına da gelir, kaybolmuşa da..."* -R. H. Karay. **2.** Elde tutulan, mahfuz: *Her hakkı saklıdır.* **3.** Gizli bir yere konarak kaybolması veya çalınması önlenen. **4.** Başkalarından gizlenen, gizli tutulan, hafi: *"Birbirlerinden saklı hiçbir işleri yoktur."* -B. Felek.

saklık, -ğı *hlk.* Uyanıklık, teyakkuz.

sako *is. İt. sacco esk.* Paltoya benzer bir tür üstlük: *"Hava sıcak, arkasındaki uzunca sako omuzlarından sarkıyor, fesi terden yapışıyor, ancak aldırmıyor, yürüyordu."* -M. Ş. Esendal.

saksağan *is. zool.* Kargagillerden, karnı beyaz, kanatları ve kuyruğu kül rengi diğer yerleri parlak kara uzun kuyruklu kuş *(Pica pica).*

saksı *is.* **1.** Pişmiş topraktan yapılan, içine toprak konularak çiçek yetiştirmekte yararlanılan kap: *"Yaz kış yeşil, bir saksı ıtır pencerede."* -A. M. Dıranas. **2.** *argo* Baş, kafa.

→ ***saksıgüzeli, saksı toprağı***

saksıgüzeli *is. bot.* Dam koruğugillerden, yaprakları etli, çiçekleri başak biçiminde bir süs bitkisi *(Cotyledon umbilicus).*

saksılık, -ğı *is.* **1.** Saksı koymaya yarar raf. **2.** İçine saksı oturtulan süslü kap. **3.** Kışın saksı çiçeklerinin saklandığı yer.

saksı toprağı *is.* Çiçek yetiştirmek için hazırlanmış özel bir tür toprak.

saksofon *is. Fr. saxophone müz.* Bandolarda ve caz topluluklarında kullanılan bir tür üflemeli çalgı.

saksofoncu *is.* Saksofon çalan kimse.

saksofonculuk, -ğu *is.* Saksofoncunun işi: *"Geceleri de Tepebaşı'nda bir barda saksofonculuk ediyordu."* -H. Taner.

saksonya *s. (sakso'nya Saksonya yer adından)* Almanya'da Saksonya bölgesinde yapılan, iyi nitelikli porselen tabak vb. türden (kap).

sakuleta *is. esk.* Silindir biçiminde bir demirin içine çivi, cıvata gibi maddelerin doldurulması ile yapılan bir tür mermi.

-sal / -sel (I) isimden sıfat türetme eki: *duygu-sal, kır-sal, bilim-sel, bölge-sel* vb.

-sal (II) Fiilden sıfat türetme eki: *uy-sal.*

sal *is.* Birçok kalın direk yan yana bağlanarak yapılan, düz ve korkuluksuz deniz veya ırmak taşıtı: *"Dalgaları ufukları örten bir denizde, küçük bir sal parçası üstünde bir boraya mı tutulduk?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

*→ **sal yarışı***

salâ *is. (salâ:) Ar. ṣalā'* Cemaati bayram veya cuma namazına çağırmak veya bazı yerlerde de cenaze için kılınacak namazı haber vermek amacıyla minarelerde okunan salât. **salâ vermek (veya okumak)** minarelerde, salât okuyarak namazı haber vermek.

salâbet *is. (salâ:bet) Ar. ṣalābet* Katılık, sağlamlık: *"Eski cumhurbaşkanı kendi görüşü uzantısında böyle bir salâbet örneği vermişti."* -H. Taner.

salacak, -ğı *is.* Üstünde ölü yıkanılan kerevet, teneşir.

salâh *is. (salâ:h) Ar. ṣalāḥ esk.* Düzelme, iyileşme, iyilik. **salâh bulmak** düzelmek, iyileşmek, onmak.

salâhiyet *is. (salâ:hiyet) Ar. ṣalāḥiyyet esk.* Yetki: *"...beni buraya alırken geniş salâhiyet verdi."* -Ö. Seyfettin.

salâhiyetli *s. esk.* Yetkili.

salâhiyetsiz *s. esk.* Yetkisiz.

salâhiyetsizlik, -ği *is.* Yetkisiz olma durumu, yetkisizlik.

salâhiyettar *s. (salâ:hiyetta:r) Ar. ṣalāḥiyyet* + *Far. -dār esk.* Yetkili.

salak, -ğı *s.* Giyinişinden, konuşma ve davranışlarından seviyesiz, dengesiz ve saf olduğu anlaşılan kimse.

salakça *s.* ve *zf.* Salağa yakışır (bir biçimde).

salaklaşma *is.* Salaklaşmak işi.

salaklaşmak *(nsz)* Salakça davranışlarda bulunmak.

salaklık, -ğı *is.* Salak olma durumu veya salakça davranış: *"Böyle yerlerde bana bir salaklık gelir."* -B. Felek.

salam *is. İt. salame* İri kıyılmış domuz veya sığır etinden yapılan, genellikle soğuk yenen bir yiyecek.

salamandra *is. (salama'ndra) Fr. salamandre < Yun. zool.* **1.** Semender. **2.** Odalar arasında gezdirilebilen bir tür kömür sobası.

salamanje *is. Fr. salle à manger* Yemek odası.

salamura *is. (salamu'ra) İt. salumiere* **1.** Peynir, et, balık, turşu, asma yaprağı gibi yiyeceklerin, bozulmaması için içinde tutuldukları tuzlu su. **2.** Bu suyun içinde tutulmuş yiyecek: *"...meze tabağını hazırlamıştır bile... Başta sazan balığı, yumurtası ve salamurası."* -T. Buğra. **3.** *s.* Bu suyun içinde tutulmuş olan: *Salamura balık.*

salamuracı *is.* Salamura yapan.

salamuracılık, -ğı *is.* Salamuracının yaptığı iş: *Zeytin salamuracılığı.*

salamuralık, -ğı *s.* **1.** Salamura yapmaya elverişli. **2.** Salamura yapmaya ayrılmış: *Salamuralık balık.*

salangan *is. (Filipin dilinden) zool.* Hint ve Çin denizleri kıyılarında yaşayan, uzun kanatlı, dört köşe kısa kuyruklu, esmer küçük kuş *(Collocalia).*

salapurya *is. (salapu'rya) İt. scialuppa'* dan. Ticaret eşyası taşımakta kullanılan, 10-15 tonluk, üçgen biçiminde yelkeni olan ticaret gemisi. **salapurya gibi** çok büyük olan veya ayağa büyük gelen (ayakkabı).

salaş *is. Mac. szállás* **1.** Sebze, meyve vb. satmak için kurulmuş, cğreti, derme çatma dükkân: *"Bizim salaş bütün ömrünce kaç defa süpürülmüş, kaç defa yıkanmış?"* -A. Gündüz. **2.** *is.* ve *s.* Tahtadan yapılmış (baraka): *"Kenar mahalleleri gezerken birtakım salaş barakalar göreceksiniz."* -R. N. Güntekin.

salaşpur *is. (Hindistan'daki Solapur şehrinin adından)* Seyrek dokunmuş, astarlık ince bez: *"Yalnız belinden fazla olarak murdar bir salaşpur sarkıyor."* -R. H. Karay.

salât *is. (salâ:t) Ar. ṣalāt* **1.** Namaz. **2.** Hz. Muhammed'in adı anıldığında saygı göstermek için okunan dua.

salata *(sala'ta) İt. insalata* Genellikle

bazı çiğ ot ve sebzelerle yapılan, yağ, limon gibi maddeler konulan, yemeklerle birlikte yenen yiyecek: *Domates salatası. Yeşil salata. Çoban salatası.*

salatalık, -ğı *is.* **1.** Hıyar: *"Küçük bostanda, yere çömelmiş, salatalıkları koparıyordu."* -P. Safa. **2.** *s.* Salata yapmak için kullanılan: *Salatalık domates.*

salâvat *ç. is. (salâva:t) Ar. şalavât* **1.** Namazlar. **2.** *esk.* Hz. Muhammed'e ve onun soyundan gelenlere saygı bildirmek için okunan dua. **3.** *sp.* Yağlı güreşte, yarışmalardan önce cazgırın okuduğu dua. **salâvat getirmek** tehlikeli bir durumda salavat okumak.

→ ***salâvat parmağı***

salâvat parmağı *is.* İşaret parmağı: *"Dur bak ben sana neler yaparım diye salâvat parmağından maadasını yumarak ve yalnız o parmağını kaldırarak verilen tembih ve tehdit işareti gibi bir şey oldu."* -A. Mithat.

salcı *is.* Sal ile yolcu ve yük taşıyan kimse.

salcılık, -ğı *is.* Sal ile yolcu ve yük taşıma işi.

salça *is. (sa'lça) İt. salsa dan* **1.** Yemeklere konulmak için yapılan domates veya biber ezmesi: *Biber salçası. domates salçası.* **2.** Bazı yemeklere ve en çoğu et yemeklerine katılan domates, bahar gibi şeylerle yapılan sos.

salçalama *is.* Salçalamak işi veya durumu.

salçalamak *(-i)* Yemeklere salça katmak.

salçalanma *is.* Salçalanmak işi veya durumu.

salçalanmak *(nsz)* Salça durumuna gelmek.

salçalı *s.* Salça konmuş, içinde salça olan.

→ ***salçalı makarna***

salçalık, -ğı *s.* **1.** Salça yapmaya elverişli. **2.** Salça yapmak için ayrılmış: *Salçalık domates.*

salçalı makarna *is.* Makarnanın pişmesinden sonra servis öncesinde, üzerine yağla hafifçe kavrulmuş salçanın dökülmesiyle hazırlanan makarna yemeği.

saldırgan *is.* ve *s.* Kışkırtan olmadan başkasına saldıran, yapısında saldırma özelliği olan (devlet, kimse, hayvan) mütecaviz.

saldırganlaşma *is.* Saldırganlaşmak işi veya durumu.

saldırganlaşmak *(nsz)* Saldırgan duruma gelmek.

saldırganlık, -ğı *is.* **1.** Saldırgan olma durumu: *"Oralar her saldırganlıktan korunmuş Türk kucağı idi."* -R. E. Ünaydın. **2.** Saldırgan bir biçimde davranma. **3.** *psikol.* Bireyin kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşı, zorla karşısındakine benimsetme çabası.

saldırı *is.* Kötülük veya yıpratma amacıyla, bir kimseye karşı doğrudan doğruya silâhlı veya silâhsız bir eylemde bulunma, hücum, taarruz, tecavüz. **saldırıya uğramak** saldırı karşısında kalmak, tecavüze uğramak.

saldırıcı *s.* Saldırgan, birinin üzerine atılan, mütecaviz.

saldırıcılık, -ğı *is.* Saldırıcının işi.

saldırısız *s.* Saldırısı olmayan, saldırı yapmadan.

saldırış *is.* Saldırmak işi veya biçimi: *"Her türlü saldırış ve sataşma sahneleri gene eksik değildi."* -F. R. Atay.

saldırma *is.* **1.** Saldırmak işi: *"...tütün tablasının kenarında kendimi kurtarmak için saldırmaya hazırlanmış kırmızı bir tilki duruyor."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bir tür büyük bıçak.

saldırmak *(-e)* **1.** Bir kimseye veya bir şeye karşı saldırı yöneltmek, zarar verici bir davranışta bulunmak, hücum etmek: *"Bugün şu dakikada onlar hâlâ düşmana saldırıyorlardı."* -H. C. Yalçın. **2.** *mec.* Yıkıcı ve sert eleştiriler yapmak: *Saldırmak onun içgüdülerinden biridir ve yöntemi çekiçle felsefe yapmaktır.* **3.** *(-i)* Bir şey veya kimse üzerine saldırı yapılmasına sebep olmak. **4.** *(-den)* Gemi, kalkmak için yelken açıp başını gideceği yola çevirmek. **5.** *kim.* Etkisiyle eritmek: *Asitler madenle-*

re saldırır.

saldırmazlık, -ğı *is.* Birbirine saldırmama durumu: *Saldırmazlık antlaşması.*

→ ***saldırmazlık antlaşması, saldırmazlık paktı***

saldırmazlık antlaşması *is.* Saldırmazlık paktı.

saldırmazlık paktı *is.* Devletlerin birbirlerine saldırmamaları ilkesine dayanan antlaşma.

salep, -bi *is. (sa:lep) Ar. sahleb* **1.** *bot.* Salepgillerin örnek bitkisi *(Orchis).* **2.** Bu bitkinin yumru durumundaki köklerinden dövülerek hazırlanan beyaz toz. **3.** Bu tozun, şekerli süt veya su ile kaynatılmasıyla yapılan sıcak içecek.

salepçi *is.* Salep yapıp satan kimse.

salepçilik, -ği *is.* Salepçinin işi.

salepgiller *ç. is. bot.* Güzel çiçekli, vanilya, orkide, venüsçarığı, salep gibi bitkileri kapsayan, tek çenelilerden bir familya.

salgı *is. biy.* **1.** Hücrelerin veya vücuttaki bezlerin kandan ayırıp oluşturdukları ve yeniden kana, başka organa veya dışarıya saldıkları sıvı madde, ifraz: *Tükürük bir salgıdır.* **2.** *astr.* Güneş'ten dışarı doğru madde fırlaması.

salgılama *is.* Salgılamak işi.

salgılamak *(-i) biy.* Salgı oluşturmak, bu salgıyı kana veya diğer organlara bırakmak.

salgılayıcı *is.* ve *s.* Salgı üreten organ veya doku.

salgılayış *is.* Salgılamak işi veya biçimi.

salgılı *s.* Salgı çıkaran veya üreten.

salgın *s.* **1.** Kısa zamanda çevredeki insan, hayvan veya bitkilerin büyük bir bölümüne bulaşan, müstevli: *Salgın hastalık.* **2.** *is.* Bir hastalığın veya başka bir durumun yaygınlaşması veya bir çok kimselere birden bulaşması: *Tifo salgını. Kumar salgını.* **3.** *is. esk.* Gereğinde herkesten para veya mal olarak toplanan geçici vergi. **4.** *is.* Bir şeyin bir yere girip her yanı kaplaması, istilâ: *Çekirge salgını.* **5.** *is. mec.* Belli bir hareketin, davranışın, sözün toplumda yaygınlaşması.

salgıncı *is. esk.* Salgın toplayan kimse.

salgınlaşma *is.* Salgınlaşmak işi veya durumu.

salgınlaşmak *(nsz)* Salgın durumuna gelmek.

salhane *is. (salha:ne) Ar. salḥ + Far. ḫāne* Kesim evi, kanara, mezbaha.

salı *is.* Haftanın üçüncü günü, pazartesi ile çarşamba arası olan gün.

salık, -ğı *is.* Olmuş veya olacak bir olay, bir olgu ile ilgili verilen bilgi, haber. **(birini veya bir şeyi) salık vermek** *esk.* **1)** haber vermek; **2)** iyi, uygun olduğunu söylemek, tavsiye etmek: *"Dün akşam, bana bu kahveyi salık verdikleri zaman bütün gece sevincimden gözüme uyku girmedi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

salına salına *zf.* Yürürken bir sağa bir sola hafifçe eğilerek; salınarak: *"Elindeki şemsiye ile yol kenarındaki otlara vurarak salına salına yürüyordu."* -R. N. Güntekin.

salıncak, -ğı *is.* **1.** İki ucundan iki iple yüksek bir yere asılan ve üzerine oturulup sallanılan eğlence aracı: *"Salıncağa annesi binmedi, o bindi yalnız."* -T. Dursun K. **2.** Küçük çocukları uyutmak için beşik yerine kullanılan ve karşılıklı iki yere iple bağlı bulunan asılı yatak.

salıncakçı *is.* Bayram yeri gibi bazı eğlence yerlerinde salıncak çalıştıran kimse: *"Salıncakçının oğlu herkese göz kulak oluyordu."* -T. Dursun K.

salıncaklı *s.* Salıncak gibi sallanmaya yarar biçimde olan, salıncağı olan: *Salıncaklı koltuk. Salıncaklı çocuk bahçesi.*

salıncaksız *s.* Salıncağı olmayan: *"Bayramım, çocukluk bayramım salıncaksız geçmiş gibi gözüme yaş doldu."* -S. F. Abasıyanık.

salınım *is.* **1.** Salınmak işi. **2.** *fiz.* Düzenli olarak hep aynı konumlardan aynı hızla geçen bir nesnenin hareketi. **3.** *astr.* Ay'ın yarım yüzeyinden biraz fazlasının yerden görülebilmesini sağlayan olay.

salınış *is.* Salınmak işi veya biçimi.

salınma *is.* Salınmak işi.

salınmak *(nsz)* **1.** Yürürken uyumlu

hareketlerle hafifçe bir yandan bir yana eğilmek: *"Vücudu o kadar narindi ki hafif rüzgârlarla sallanan salkım söğütler gibi oradan oraya salınıyor."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *(-e)* Salmak işine konu olmak: *"İlâçlar yazıldı. Eczahaneye adam salındı. Hekime kahve pişti, getirildi."* -M. Ş. Esendal.

salıntı *is.* Salınmak işi.

salıntılı *s.* **1.** Herhangi bir etkiyle sarsılabilen, sallanabilen: *Salıntılı bir ev.* **2.** (yürüyüş için) İki yana salınan.

salıverilme *is.* Salıverilmek işi.

salıverilmek *(nsz)* Salıvermek işine konu olmak.

salıverme *is.* Salıvermek işi.

salıvermek *(-i)* Bırakmak, koyuvermek, serbest bırakmak: *Kuşu salıverdi. "Nadide Hanım, yemekten sonra torunlarını bahçeye salıvermiş, kendisi büyüklerle beraber sofra başında kalmıştı."* -R. N. Güntekin.

salik *s. (sa:lik) Ar. sâlik* **1.** Bir yola giren, bir yolda giden. **2.** Bir tarikata bağlanan. **salik olmak** yola girmek: *"Güreşe merak sardı. Bir dine salik olanların fanatizmi ile güreş âşığı kesildi."* -H. Taner.

salim *s. (sa:lim) Ar. sâlim esk.* **1.** Esen, sağlam. **2.** Sakin, huzur içinde: *"Ben kahveye salim kafayla, serin kanlılıkla düşünmek için gittim."* -Z. Selimoğlu.

salimen *zf. (sa:limen) Ar. sâlimen* Sağ ve esen olarak, hiçbir kötü durumla karşılaşmadan.

salip, -bi *is. (sali:p) Ar. şalîb esk.* Haç.

salipli *s.* Salibi olan: *"Alman zabitlerinin rugan çizmeli, demir salipli ve tek gözlüklü saltanatını yadırgayıp..."* -A. İlhan.

salipsiz *s.* Salibi olmayan.

salise *is. (sa:lise) Ar. şâlişe* Saniyenin altmışta biri.

salisen *zf. (sa:lisen) Ar. şâlişen* Üçüncü olarak.

salisilât *is. Fr. salicylate kim.* **1.** Salisilik asidin tuzu. **2.** Salisilik asidin türlü alkollerle ve fenollerle yaptığı ester: *Salistilâtlar romatizmanın tedavisinde kullanılır.*

salisilik *s. Fr. salicylique* Söğüt kabuğundan çıkarılan antiseptiklerle ilgili olan.

→ ***salisilik asit***

salisilik asit, -di *is. kim.* Aldehidin yükseltgenmesiyle elde edilen, türlü uçucu yağlarda ester biçiminde bulunan, ekşi veya tatlı olabilen, 155° C de eriyen bir asit.

salkım *is.* **1.** Üzüm gibi, birçoğu bir sap üzerinde bir arada bulunan yemiş: *"Bunu görünce Behzat da iki salkım muzu oradakilere dağıtmış."* -M. Ş. Esendal. **2.** *bot.* Ana saptan çıkan yan çiçekleri sapları hep aynı uzunlukta olan çiçek durumu. **3.** *bot.* Baklagillerden, salkım durumunda mor çiçekler açan ve çoğu asma gibi çardağa sarılan ağaç türü ve çiçeği *(Wistaria sinensis).* **4.** *ask. esk.* topla atılan demir parçaları.

→ ***salkım ağacı, salkım başak, salkım küpe, salkım saçak, salkım salkım, salkım söğüt, salkım topu***

salkıma *is.* Salkımak durumu.

salkım ağacı *is. bot.* Akasya.

salkımak *(nsz)* Gevşeyip sarkmak, pörsümek.

salkım başak, -ğı *is. bot.* Tek veya birleşik başakların salkım şeklinde oluşturduğu bitki.

salkım küpe *is.* Değerli taşlardan yapılmış salkım biçiminde küpe.

salkım saçak *s.* **1.** Dağınık, düzensiz bir durumda: *"Sahanlıklara kadar salkım saçak insan doluydu."* -H. Taner. **2.** Parçaları ayrılmış.

salkım salkım *s.* ve *zf.* **1.** Salkım gibi, salkım olarak, salkım biçiminde: *"Pahada ve okkada salkım salkım küpeler; ağızda kenarlara doğru altın dişler."* -B. Felek. **2.** Öbek öbek, küme küme: *"Akasyaların salkım salkım çiçek açacakları tutmuş."* -B. R. Eyuboğlu.

salkımsı *s.* Salkımı andıran.

salkım söğüt, -dü *is. bot.* Dalları ve yaprakları yere sarkan bir çeşit söğüt *(Salix babylonica): "Gölün karşı kıyısındaki salkım söğütlerin gölgeleri, gittikçe kendileri-*

ne doğru uzuyordu." -N. Cumalı.

salkım topu *is. ask. esk.* Çevreye dağılan mermi parçaları atan top.

sallabaş *s.* **1.** Başı sürekli sallanan. **2.** *mec.* Her sözü düşünmeden onaylayan.

sallama *is.* Sallamak işi.

sallamak *(-i)* **1.** Düzenli bir biçimde ve hep aynı doğrultuda hareket ettirmek: *Beşik sallamak. Mendil sallamak. "Sen yine anahtarını çıkar, salla, eğlendir."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Bir işi sürekli olarak başka bir zamana ertelemek, savsaklamak: *"Ev sahibinin gözünü boyarım, kalan borcu bir müddet daha sallarım diyordu."* -S. M. Alus. **3.** *argo* Vurmak, tokat atmak: *"Sokaktan geçen bir adam, bunları ayırdı, ikisine birer tokat salladı..."* -M. Ş. Esendal. **sallamamak** *argo* önem vermemek.

sallana sallana *zf.* Sallanarak.

sallandırma *is.* Sallandırmak işi.

sallandırmak *(-i, -e)* **1.** Sallanmak işini yaptırmak. **2.** *mec.* Asmak, idam etmek.

sallanış *is.* Sallanmak işi veya biçimi.

sallanma *is.* Sallanmak işi.

sallanmak *(nsz)* **1.** Bağlı bulunduğu yerde gevşek durumda gelip yerinden oynamak, kımıldamak: *Dişi sallanıyor. Masa sallanıyor.* **2.** (bir şey için) Belli noktasından bir yere bağlı kalmak şartıyla, o noktanın iki tarafına aynı doğrultuda ve sürekli olarak gidip gelmek: *Lâmba sallanıyor. Panjur sallanıyor.* **3.** Salıncak, hamak vb. de kendini sallamak. **4.** Vaktini boş ve yararsız işlerle uğraşarak geçirmek, oyalanmak, savsaklanmak. **5.** Güçlü bir biçimde sarsılmak, titremek: *Son depremde bütün şehir sallandı. "Yere çivilenmiş koca masayı sarsarken oda bir salıncak gibi sallanıyor."* -S. F. Abasıyanık. **6.** *mec.* Makamından veya bulunduğu durumdan uzaklaşmak, yerini bir başkasına bırakmak tehlikesiyle karşılaşmak.

sallantı *is.* **1.** Sallanmak işi. **2.** *mec.* Sürüncemede bırakma, savsaklama. **sallantıda bırakmak** (bir şeyi) sonuca bağlamamak, savsaklamak. **(bir iş) sallantıda kalmak** bir çözüme bağlanmamak.

sallapati *s. (sallapa:ti)* **1.** Düşünmeden ve saygısızca davranan: *Sallapati bir adam.* **2.** *zf.* Düşüncesizce, saygısızca ve patavatsız bir biçimde: *Sallapati konuşmak.* **3.** Özensiz, dikkatsiz ve kaba saba yapılmış (nesne): *"Bu entarileri, basma veya patiska gibi adi ve ucuz kumaşlardan, kaba tire ile şıpın işi dikilmiş, iri taş düğmeli, sallapati bir şey sanmayınız."* -R. H. Karay.

sallapatilik *is.* **1.** Sallapati olma durumu. **2.** Ciddiyetsizlik.

sallasırt *is. hlk.* "Sırtına almak", "yüklenmek" anlamıyla **sallasırt etmek** deyiminde kullanılır. **sallasırt etmek** yüklenmek, omuzda taşımak: *"Kapının önünde bekleyen ufak bir cemaat gıcırdayan tabutu sallasırt ettiler."* -E. E. Talu.

sallı *s.* Büyük ve geniş, sal gibi yayvan: *Sallı bir yapı.*

salma *is.* **1.** Salmak işi. **2.** Pirinçle pişirilen bir tür yemek: *Midye salması.* **3.** Toplanacak para tutarını sağlamak için herkese biçilen pay. **4.** Bazı köylü giysilerinde kolun yeninden sarkan kumaş parçası. **5.** Kuşların üretilmesine ayrılan oda. **6.** *s.* Başıboş gezen (hayvan): *Salma sığır.* **7.** *s.* Sürekli akan (su). **8.** *tar.* Osmanlı devletinde kol gezen kolluk eri. **salma gezmek** başıboş hayvan gibi dolaşmak: *Sokaklarda salma geziyor.*

→ ***salma tomruk***

salmak, -ar *(-i, -e)* **1.** Bağımlılığına, tutukluluğuna veya baskı altındaki durumuna son vererek serbest kılmak, bırakmak, koyuvermek: *Annem beni dışarı salmıyor. Hayvanları çayıra salmak. "Derhal kapının zincirini salıvererek, kanadı arkasına kadar açtı."* -E. E. Talu. **2.** İvedilikle yollamak, hemen göndermek: *"Bununla beraber peşine adam salmak gerekir."* -A. Gündüz. **3.** Koymak, katmak: *Pilâvın pirincini salmak. "Halk ruhunun benliğinizde yeniden uyanıp hararetini gönlünüze saldığını duyarsınız."* -R. H. Karay. **4.** Sürmek: *"Bunun içindir ki dal budak saldı, yemiş vermeğe başladı."* -R. E. Ünaydın. **5.** Uğratmak: *Başını derde salmak.* **6.** (vergi)

Yüklemek: *Ona elli bin lira salmışlar.* 7. Üzerine yürütmek: *Tazıyı tavşana salmak.* **8.** *(-e)* Saldırmak: *"Aç kurt, yılana da salar, taşa da! dedi."* -M. Ş. Esendal. **9.** Sarkıtmak: *Soğutmak için kuyuya su kabı salmak.* **10.** (gemi) Demir üzerinde dört yana dönmek. **11.** *(-i) mec.* Bakmamak, ilgilenmemek, özen göstermemek.

salmalık, -ğı *is. hlk.* Otlak.

salmastra *is. (salma'stra) İt. salmastra* **1.** Halat tellerinden saç gibi örülmüş olan ip. **2.** *(-den)* Özellikle makinelerde birbirine sıkıca değen iki yüzey arasına yerleştirilerek, bu yüzeyler arasına su, buhar veya yağların sızmasını önleyen urgan.

salma tomruk, -ğu *is. tar.* Salma erlerin gece yakaladıkları suçluları kapadıkları yer.

salname *is. (sa:lna:me) Far. sāl-nāme esk.* Yıllık.

salon *is. Fr. salon* **1.** Bir evin en geniş bölümü: *"Hasta alt kattaki salona kadar gitti ve bir kanepenin üstüne düştü."* -P. Safa. **2.** Bir evde konukları ağırlamakta kullanılan oda. **3.** Toplantıların, kutlamaların, gösterilerin yapılabileceği geniş yer: *Düğün salonu. "Buzlu camlardan donuk, az bir aydınlık süzülüyordu yemek salonuna."* -Ç. Altan. **4.** Bazı dükkân ve mağazalara verilen ad: *Çay salonu. Berber salonu.*

→ ***salon adamı, salon çamı, salon çiçeği***

salon adamı *is.* Kadınlı erkekli özel toplantılara katılan, bu gibi yerlerde nasıl davranılacağını iyi bilen ve durumuyla dikkati çeken adam.

salon çamı *is. bot.* Küçük çam şeklinde, dalları üzerinde diken bulunan bir süs bitkisi *(Ara ucaria).*

salon çiçeği *is. bot.* Salonları süsleyen gösterişli ve bakımlı ev çiçeği.

saloz *s. argo* Salak.

salozlaşma *is.* Salozlaşmak işi veya durumu.

salozlaşmak *(nsz) argo* Saloz durumuna düşmek.

salozluk, -ğu *is. argo* Saloz olma durumu, salaklık.

salpa *s.* Gevşek, iş bilmez, tembel.

salpak, -ğı *s.* Salpa: *"Salpak kız, ayağının altına baksana!"* -S. M. Alus.

salt *zf.* **1.** Yalnız, sadece, tek, sırf: *"Sanat adına konuşmakta kendinde hak gören, her konuştuğunu da salt doğrudur diye karşısındakine kabullendirmek isteyen kimseler sardı etrafımızı."* -N. Cumalı. *"Salt benim elimde doksan üç kuruş var, dedi."* -R. N. Güntekin. **2.** *s.* İçinde yabancı bir öğe bulunmayan, mutlak: *Salt sevinç.* **3.** *s. fel.* İçine, kendisine yabancı hiçbir şey karışmamış, arı.

→ ***salt çoğunluk, salt değer, salt nem, salt sıcaklık, salt sıfır***

salta (I) *is. (sa'lta) İt. salto* Köpeğin arka ayakları üzerinç ayağa kalkması. **salta durmak** (köpek) arka ayakları üzerine kalkmak.

salta (II) *is. (sa'lta) İsp. salto den* Gergin duran bir halatı biraz koyuverme işi.

salta (III) *is. (sa'lta) İt. saltomarca'* nın kısaltılmış biçimi *esk.* Yakasız, iliksiz, kolları bolca bir tür kısa ceket: *"Saltasını omzuna attı. Dışarıya çıktı."* -Ö. Seyfettin.

saltanat *is. Ar. saltanat* **1.** Bir ülkede hükümdarın, padişahın, sultanın egemen olması: *"Bir medeniyetten öbürüne geçerken kaybolan şeylerin yanı başında gerçek saltanatlar da vardır."* -H. A. Yücel. **2.** *mec.* Bolluk ve zenginlik, gösterişli yaşayış. **3.** *mec.* Birinin bir işte, bir yerde bulunan kimseler üzerindeki egemenliği. **saltanat sürmek 1)** hükümdarlık etmek; **2)** bolluk içinde yaşamak.

saltanatçı *is.* Saltanat yanlısı olan kimse.

saltanatlı *s.* Gösterişli, görkemli: *"Saltanatlı bir üslûbu vardı: yıldızlar, nişanlar içinde."* -Y. Z. Ortaç.

saltanatsız *s.* Gösterişsiz, görkemsiz.

saltçılık, -ğı *is.* Hükümdarın bütün siyasal kudreti elinde bulundurduğu yönetim biçimi, mutlakiyet, mutlakçılık.

salt çoğunluk, -ğu *is.* Oylamada, yarıdan bir fazla üye sayısının oyuyla sağlanan çoğunluk.

salt değer *is. mat.* Bir cebirsel sayının, işareti göz önüne alınmaksızın değeri, mutlak değer.

saltık, -ğı *is. fel.* **1.** Kendi başına var olan, hiçbir şeye bağlı olmayan, bağımsız, mutlak. **2.** *sos.* Bağımsız, göreli olmayan ve kendi başına tam sayılan (bir olgunun niteliği).

salt nem *is. coğr.* Bir metreküp hava içinde bulunan su buğusu niceliği, mutlak nem.

salto *is. İt. sp.* Rakibin bedenini kollarıyla birlikte kavrayarak yana veya arkaya savurma, devirerek bastırma biçiminde uygulanan bir güreş oyunu. **salto atmak** rakibe salto oyunu uygulamak.

salt sıcaklık, -ğı *is. fiz.* -273°C yi sıfır olarak alan sıcaklık, mutlak sıcaklık.

salt sıfır *is. fiz.* Salt sıcaklık ölçeğinde sıfır noktası: -273° mutlak sıfır.

Salur *öz. is. tar.* Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri.

salvo *is. (sa'lvo) İt. salva ask.* Genellikle topla yapılan yaylım ateş: *"Ben, düşman donanmalarının göğüslerimize savurduğu salvoları da seyrettim, onları da seyrettim, onları da dinledim."* -A. Gündüz.

salya *is. (sa'lya)* Ağızdan sızan tükürük: *"Uyuyan, ağzından sızan salyasını yeniyle sildi."* -S. F. Abasıyanık.

salyamsı *s.* Salyaya benzeyen.

salyangoz *is. Yun. salliankos zool.* Yumuşakçalardan, bahçelerde yaşayan, sarmal kabuklu küçük hayvan *(Helix)*.

sal yarışı *is.* Genellikle nehirlerde sal ile yapılan bir tür yarış.

sam (I) *is. Ar. sämm* Çölde esen rüzgâr, sam yeli.

→ ***sam yeli***

sam (II) *is.* Rus yapısı karadan havaya güdümlü, **sol-air Missile** teriminin kısaltması ile anılan silâh.

saman *is.* Türlü ekinlerin taneleri ayrıldıktan sonra, harmanda kalan parçalanmış sapları. **saman altından su yürütmek** hiç belli etmeden iş çevirmek, ortalığı karıştırmak: *"Saman altından su yürüten, ürkek, kaypak görünüşlü insanoğlunu tanımışlığı var."* -Y. Kemal. **saman gibi** tatsız, yavan: *"Saman gibi bir yaşamdı günlük yaşamım, ama her şey dışarıdan bakılınca hiç de kötü değildi."* -E. Bener.

→ ***saman alevi, saman kâğıdı, samankapan, saman nezlesi, saman rengi, saman sarısı***

saman alevi *is.* Gelip geçici, basit, üstünkörü: *"Tabiî çerden çöpten, saman alevi tutkunlukları hesaba katmıyorum."* -R. H. Karay. **saman alevi gibi** birden parlayıp, arkasından hemen yatışan şeyler için söylenir.

samanî *s. (samaːniː) T. + Ar. -î* Saman rengi, açık sarı.

saman kâğıdı *is.* Daha çok kurşun kalemle yazı yazmaya elverişli olan veya ambalâj için kullanılan kaba kâğıt.

samankapan *is.* Kehribar.

samanlı *s.* Samanı olan.

→ ***samanlı gübre, samanlı kerpiç***

samanlı gübre *is.* Samanı gerektiği kadar yanmamış gübre.

samanlık, -ğı *is.* Saman saklanan yer: *"Onu evelâ kendi çiftliğinin samanlığında hapsetmişler."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

samanlı kerpiç, -ci *is.* İçine saman karıştırılarak dökülen kerpiç.

saman nezlesi *is.* Daha çok bahar aylarında görülen, çiçek tozlarına karşı alerjiden ileri gelen nezle, bahar nezlesi.

saman rengi *is.* **1.** Açık, soluk sarı renk. **2.** *s.* Bu renkte olan: *"Arkasında sadakor bir elbise, elinde ona benzer ipekten saman rengi bir şemsiye vardı."* -Y. Z. Ortaç.

saman sarısı *is.* Saman rengi.

Samanuğrusu *öz. is.* Samanyolu.

Samanyolu *öz. is. astr.* Açık gecelerde gök yüzünde boydan boya görülen uzun yıldız kümesi, Kehkeşan.

samaryum *is. (sama'ryum) Fr. samarium (Samarski* soy adından) *kim.* Atom sayısı 62, atom ağırlığı 150,4 ve yoğunluğu 7,75 olan seyrek bulunur element. Kısaltması Sm.

samba *is. (sa'mba (Portekizceden)* **1.**

Bir çeşit Brezilya dansı. **2.** Bu dansın müziği.

Samî *öz. is. (sa:mi:) Ar. sâmî* **1.** Hz. Nuh'un oğlu Sam'dan türediklerine inanılan beyaz ırkın Arapça, Asurca, İbranca ve Habeşçe konuşan çeşitli kavimlerinin toplandığı kol. **2.** *s.* Bu kola özgü olan: *Sami diller.*

samimî *s. (sami:mi:) Ar. şamîmî* **1.** İçten, içtenlikle: *"Sanatkâr, bizi söylediklerinin samimî olduğuna da inandırmalı."* -O. V. Kanık. **2.** Candan, açık yüreklilikle davranan: *Samimî bir arkadaş. "Diğerine gelince: Bu pek sıcak kanlı, pek samimî bir gençtir."* -M. Ş. Esendal. **3.** *zf.* İçli dışlı, senli benli olarak: *Onunla samimi konuştum.* **samimî olmak 1)** içten, açık yürekli-likle davranmak: *"Kocasının samimî olup olmadığını düşünmeden kadın insiyakıyla üzülüverdi."* -S. F. Abasıyanık. **2)** içli dışlı olmak.

samimîleşme *is.* Samimileşmek işi.

samimileşmek *(nsz)* İçten olmak, candan davranmak: *"Birdenbire samimileşiverdi, kırk yıllık tanış olup çıktı."* -T. Buğra.

samimîlik, -ği *is.* İçten olma durumu, içtenlik, samimiyet: *"Ya bu çocuklar benimle şimdi konuşurken samimîliklerini birdenbire kesiverirlerse..."* -S. F. Abasıyanık.

samimiyet *is. (sami:miyet) Ar. şamîmiyyet* **1.** İçtenlik: *"Hayatın kokusu ve rengi olan samimiyet sizden ucup gitmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Senli benli olma durumu, samimilik: *"Herhangi bir samimiyet bile mutlaka hakikat demek değildir."* -A. Ş. Hisar.

samimiyetle *zf. (sami:miye'tle)* İçtenlikle: *"Prens bizi büyük bir samimiyetle karşıladı."* -A. Gündüz.

samimiyetsiz *s.* Samimî davranmayan, içtenliksiz, içtensiz.

samimiyetsizlik, -ği *is.* Samimî olmama durumu, içtenliksizlik, içtensizlik: *"Bunu halka karşı bir samimiyetsizlik, ilk aldatma sayıyordum."* -R. N. Güntekin.

samsa *is. Far. senbûse* Baklavaya benzeyen bir tür hamur tatlısı.

samsun *is. Yun. esk.* Savaşta kullanılan köpeklere verilen ad.

samur *is. Ar. sammûr zool.* **1.** Kuzey Avrupa'da yaşayan, çok yumuşak ve ince tüyleri olan, postu için avlanan küçük hayvan *(Martes zibelilina).* **2.** *s.* Samur postundan yapılan.

*→ **samur kaşlı, samur kürk***

samuray *is. Jap. samurai* Bir derebeyinin hizmetindeki savaşçı.

samur kaşlı *s.* Kaşları kumral, yumuşak ve gür.

samur kürk *is.* Sansar veya sincap derisinden yapılan kürk.

samut *s. (samu:t) Ar. şamût esk.* Susan, suskun.

sam yeli *is.* Çölden esen sıcak rüzgâr, sam: *"Uçar kuşu yere düşüren zehirli bir sam yeli esiyordu."* -R. H. Karay.

san *is.* **1.** Ün, şan, şöhret: *"Ne adını sanını, ne kalıbını kıyafetini, ne oturup kalkmasını ... beğenirdim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Saygı veya belirtme sözü, unvan. **3.** *fel.* Herhangi bir şeyi, neyse o yapan nitelik. **kip** karşıtı.

sana *zm.* Sen zamirinin yönelme durumu. **sana taşla vurana sen aşla var** (veya **dokun**) sana sert davranana sen yumuşak davran. **sana vereyim bir öğüt: kendi ununu kendin öğüt** kişi kendi işini kendisi yapmalıdır. **sana yalan, bana gerçek** söylediğim şeyi sen bilmiyorsun, ama doğrudur, ben biliyorum.

sanal *s. mat.* **1.** Gerçekte yeri olmayıp, zihinde tasarlanan, mevhum, farazî, tahminî. **2.** Negatif bir sayı üzerinde alınan ve ikinci kuvvetten bir kök taşıyan cebirsel anlatım.

*→ **sanal sayı***

sanal sayı *is. mat.* Karmaşık sayı.

sanat *is. Ar. şan'at* **1.** Bir duygunun, tasarının veya güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık: *Selimiye Camii yüksek bir sanat eseridir. "Bir oyunun on beş gün sürmesi bir sanat hadisesi olduğunu gösterirdi."* -T.

Buğra. **2.** Belli bir uygarlığın veya topluluğun anlayış ve zevk ölçülerine uygun olarak yaratılmış anlatım: *Türk sanatı. "Caz ve caz havaları ne yazık ki bizim çok verimli o millî halk sanatımızı da baltaladı."* -R. H. Karay. **3.** Bir şey yapmadan gösterilen ustalık: *Konuşma sanatı.* **4.** Bir meslekte uyulması gereken kuralların tümü: *Askerlik sanatı.* **5.** Zanaat.

→ ***sanat adamı. sanat dünyası. sanat enstitüsü. sanat eri. sanat eseri. sanat evi. sanat filmi. sanat okulu. sanatsever***

sanat adamı *is. bk.* sanatçı.

sanatçı *is.* ve *s.* **1.** Güzel sanatların herhangi bir dalında yaratıcılığı olan, eser veren (kimse), sanatkâr. **2.** Sinema, tiyatro, müzik gibi sanat eserlerini oynayan, yorumlayan, uygulayan (kimse): *"Türk tiyatrosunun en önde gelen kadın sanatçıları arasında yerini alıverdi."* -H. Taner.

sanatçılık, -ğı *is.* Sanatçı olma durumu.

sanat dünyası *is.* Sanat çevresinin oluşturduğu atmosfer.

sanat enstitüsü *is.* Endüstrinin türlü dallarına ve küçük sanatlar alanına bilgili usta işçi ve teknisyen yetiştirmek amacını güden öğretim kurumu.

sanat eri *is. bk.* sanat adamı.

sanat eseri *is.* Yaratıcılık ve ustalık sonucu ortaya çıkan üstün ve değerli eser: *"Birçokları gibi Aziz Bey'den kalan sanat eserleri de kaybolup gitti."* -M. Ş. Esendal.

sanat evi *is.* Sanat eserlerinin üretildiği veya sergilendiği yer.

sanat filmi *is.* (kazanç düşünülmeden) Salt sanat kaygısıyla yapılan film.

sanatkâr *is.* ve *s. (sanatkâ:r) Ar. şan'at + Far. -kār* **1.** Sanatçı: *"Sanatkârı arkasından takip eden, onu yazısını yazmaktan meneden bir şey vardır."* -S. F. Abasıyanık. *"Eseri takdir edilmeyen bir sanatkâr elemi duydum."* -Ö. Seyfettin. **2.** El ile yaptığı işi kendisine meslek edinen (işçi veya usta). **3.** Bir işi ustalıkla yapan, usta, mahir.

sanatkârane *zf. (sanatkâ:ra:ne) Ar. şan'at + Far. -kār-āne* Sanatçıya yakışır biçimde.

sanatkârlık, -ğı *is.* Sanatçılık.

sanatlı *s.* Sanat gösterilmiş, ustaca yapılmış olan, musanna.

sanat okulu *is.* Ağırlıklı olarak sanat dallarında eğitim veren okul.

sanatoryum *is. (sanato'ryum) Fr. sanatorium* Özellikle veremli hastaların iyileştirilmesi için kurulmuş sağlık kuruluşu.

sanatsal *s.* Sanata ilişkin, sanatla ilgili.

sanatsever *is.* ve *s.* Sanatı tutan, sanatı koruyan ve yaşatan (kimse): *"Sanatsever olarak tanıdığım bir tanıdıkla karşı karşıyayız."* -N. Cumalı.

sanayi, -i *ç. (sana:yi) Ar. şanāyi', şinā'at'* nın çokluk biçimi. Ham maddeler işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü, endüstri.

→ ***sanayi bölgesi. sanayiinefise. sanayi kuruluşu. sanayi odası. sanayi sitesi. sanayi ülkesi. sanayi yatırımı***

sanayi bölgesi *is.* Sanayinin yoğun olarak yer aldığı bölge.

sanayici *is.* **1.** Herhangi bir sanayi dalına yatırım yapmış olan ve o alanda iş gören kimse. **2.** *s.* Sanayie önem veren: *Sanayici toplum.*

sanayicilik, -ği *is.* İnsanın sanayii tek amaç olarak benimsediği sistem, endüstriyalizm.

sanayiinefise *is. (sana:yiinefi:se) Ar. sanāyi'-i nefise* Güzel sanatlar.

sanayi kuruluşu *is.* Sanayi ham maddesini işleyen ve üretim sağlayan kuruluş.

sanayileşme *is.* Sanayileşmek işi, endüstrileşme.

sanayileşmek *(nsz)* Üretimde makine, tezgâh gibi maddî üretim araçlarına giderek daha çok yer vermek, endüstrileşmek.

sanayileştirme *is.* Sanayileştirmek işi.

sanayileştirmek *(-i)* Sanayileşmesini sağlamak.

sanayi odası *is.* Sanayiciler arasında dayanışmayı sağlamak, ortak sorunlarla uğraşmak, yabancı sanayicilerle ilişki kurmak, ortak çıkarları korumak için yasa ile

kurulan, tüzel kişiliğe sahip kurum.

sanayi sitesi *is.* Pek çok sanayi kuruluşunun bir arada bulunduğu semt veya bölge.

sanayi ülkesi *is.* Ekonomisinin ağırlığını sanayi ürünleri oluşturan ülke.

sanayi yatırımı *is.* Sermayesini sanayi alanında değerlendiren iş kolu.

sancak, -ğı *is.* **1.** Bayrak, liva. **2.** Çoğunlukla askeri birliklere verilen yazı işlemeli, kenarları saçaklı ve gönderli bayrak. **3.** *tar.* Osmanlı yönetim teşkilâtında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü, mutasarrıflık. **4.** *den.* Gemilerin sağ yanı: *"Uzakta, sancak tarafında fenerin ışığı bir yanıp bir sönüyor."* -Z. Selinoğlu.

→ ***sancak beyi***

sancak beyi *is. tar.* Sancağın asker ve askerin dışındaki yönetiminden sorumlu olan görevli.

sancaktar *is. T. sancak + Far. -dār* Sancağı taşıyan kimse.

sancı *is.* İç organlarda batar veya saplanır gibi duyulan, nöbetlerle azalıp çoğalan ağrı: *"Ani bir diş ağrısı gibi, manevî bir sancı ruhumu burmağa başladı."* -H. C. Yalçın. *"O yıldırıcı sancı, bir bıçak keskinliğiyle göğsünü dürterek Miralay Ferid'i terli yaz uykusundan uyandırdı."* -A. İlhan. **sancısı tutmak** birdenbire ve şiddetli bir ağrı gelmek: *"İlk kum sancısının nasıl tuttuğunu nakledecekmiş."* -S. M. Alus.

→ ***sancı otu***

sancılanma *is.* Sancılanmak işi: *"Bu, aklıma geldiği zaman kalbim sancılanmaya başladı."* -M. Yesari.

sancılanmak *(nsz)* Sancıya tutulmak: *"Sancılanmak ihtimalini de düşünerek uyuşturucu ilâç bile aldım yanıma!"* -R. H. Karay.

sancılı *s.* Sancıya tutulan veya sancı veren: *Sancılı hasta. Sancılı hastalık. "Yatağının içinde, sancılı bir adam gibi dönüp durdu."* -P. Safa.

sancıma *is.* Sancımak işi.

sancımak *(nsz)* Sancı vermek, ağrımak: *"Gözlerimin kökü kazılıyor gibi sancıyor."* -S. M. Alus.

sancı otu *is. hlk.* Tüylü dalak otu.

sançma *is.* Sançmak işi.

sançmak, -ar *(-i) hlk.* Saplanmak, batmak: *"Minnetle gül koklama, dikeni sancar."* -Atasözü.

sandal (I) *is. Ar. şandal bot.* Sandalgillerden, kerestesi sert ve kokulu bir ağaç *(Santalum album).*

sandal (II) *is.* İnsan taşıyacak biçimde yapılmış, kürekle yürütülen deniz teknesi: *"Sandal sahibi olur olmaz... balıkçılık sanatında karar kılmıştır."* -S. F. Abasıyanık.

sandal (III) *is. Fr. sandale* Yalnız tabanı bulunan, ayağa kordon ve kayışla bağlanan açık ayakkabı.

sandalcı *is.* Sandal (II) işleten kimse.

sandalcılık, -ğı *is.* Sandalcının yaptığı iş.

sandalet *is. Fr. sandalette* Sandal (III).

sandalgiller *ç. is. bot.* Tropikal ve ılıman bölgelerde yaşayan, iki yüzden çok türü olan taçsız iki çenekli bitkiler familyesi.

sandalye *is. (sanda'lye) Ar. şandāliyye* **1.** Arkalıklı, kol koyacak yerleri olmayan, bir kişilik oturma eşyası: *"Sandalyelerimizden doğrulduk, el sıktık, yer gösterdik."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Makam, koltuk, mevki: *"Bunların gençliğe karşı aldıkları vaziyeti ben biraz sandalye vehminden doğmuş telâkki ediyorum."* -H. E. Adıvar.

→ ***sandalye kavgası***

sandalyeci *is.* Sandalye yapan ve satan kimse.

sandalyecilik, -ği *is.* Sandalye yapma veya satma işi.

sandalye kavgası *is.* Makam kapmak veya makamını yitirmemek için gösterilen çaba.

sandalyeli *s.* Sandalyesi olan.

sandalyelik, -ği *is.* **1.** Sandalye yapmaya elverişli olan ağaç. **2.** Sandalyeden zedelenmemesi için duvara çakılan ince uzun tahta kaplama.

sandalyesiz *s.* **1.** Sandalyesi olmayan. **2.** Koltuktan inmiş, koltuğunu kaybetmiş.

sandık, -ğı *is. Ar. şandūk* **1.** İçine çe-

şitli şeyler konulan, tahtadan, dört köşe, kapaklı ev eşyası: *Elbise sandığı. Araç sandığı. Şeker sandığı. "Köhne kitap sandıklarının başında kendi sahiplerinden başka kimseler görünmüyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Bir kurumda para alınıp verilen yer: *Mal sandığı. Sandık emini.* **3.** Kamu kesiminde çalışan personelin sosyal güvenlik işlerini yürüten kuruluş: *Emniyet sandığı. Emekli Sandığı.* **4.** Yapılarda kum, çakıl gibi şeyleri ölçmek için kullanılan, üstü ve altı açık, dört köşeli tahtadan ölçü. **5.** *esk.* Mahalle tulumbacılarının omuzda taşıdıkları sandık biçimi tulumba. **6.** Kamu kesiminde çalışan personelin kendi durumunda düşük faiz ve taksitler hâlinde geri ödemek üzere borç para aldığı birim. **sandık düzmek** çeyiz hazırlamak: *"İleride yine ona gönderilmek üzere bir de sandık düzmesine ne mani vardı."* -R. N. Güntekin. **sandıktaki sırtında, ambardaki karnında** nesi varsa giyer, nesi varsa yer. **sandıktan çıkmak** *hlk.* seçimle iş başına gelmek.

→ ***sandık balığı, sandık balığıgiller, sandık başkanı, sandık emini, sandık eşyası, sandık kurulu, sandık lekesi, sandık odası, sandık sepet***

sandık balığı *is. zool.* Sandık balığıgillerden, tropikal denizlerde yaşayan, vücudu çok kenarlı sert kemik plâkalardan oluşan zırh ile kaplı, boyu yarım metre kadar olabilen bir balık *(Lactophrys triqueter).*

sandık balığıgiller *ç. is. zool.* Sandık biçimi vücutları kemik plâkalarla kaplı omurgalı hayvanlar sınıfı.

sandık başkanı *is.* Seçimlerde sandık kurulunun başkanlığına getirilen kimse.

sandıkçı *is.* Sandık yapan veya satan kimse.

sandıkçılık, -ğı *is.* Sandık yapma veya alıp satma işi.

sandık emini *is. esk.* Hükümet veznedarlığı.

sandık eşyası *is.* Çeyiz için toplanan çamaşır, havlu, örtü gibi şeyler.

sandık kurulu *is.* Seçimlerde bir sandık çevresinde oy verme işleminin düzenli yapılması işiyle görevli kimseler.

sandıklama *is.* Sandıklama işi.

sandıklamak *(-i)* Sandık içine koymak, yerleştirmek, ambalâjlamak.

sandıklanma *is.* Sandıklanmak işi.

sandıklanmak *(nsz)* Sandığa konulmak, sandığa yerleştirilmek.

sandık lekesi *is.* Sandıkta havalandırmadan uzun süre saklanan eşyada oluşan pas renginde leke.

sandıklı *is.* **1.** Duvar kaplamalarında kullanılan bir tür ince tahta. **2.** *esk.* Süs olarak kullanılan bir tür altın para.

sandık odası *is.* Sandık, sepet gibi çeşitli ev eşyasının konulduğu küçük oda: *"Giyilmemiş çamaşırlar nasıl kokar bilirsin / Sandık odalarında."* -O. V. Kanık. *"Ev halkının bazı eşyalarını muhafaza ettikleri sandıkları için, yukarı katlarda mutlaka bir iki sandık odası bulundururlardı."* -A. Ş. Hisar.

sandık sepet *is.* (eşya için) Ortada ne varsa: *Sandık sepet, topladı götürdü.*

sandırma *is.* Sandırmak işi.

sandırmak *(-i, -e)* Sanmasına sebep olmak, zannettirmek: *"Kendisini ona yaklaşmış, onunla baş başa kalmış sandıran tenhalığa sevindi."* -R. H. Karay.

sanduka *is. (sandu'ka) Ar. şandūḳa* Mezarın üzerine yerleştirilmiş, tabut büyüklüğünde tahta veya mermer sandık: *"Büyük demir parmaklıklı bir türbenin içinde yeşil sandukalarına örtülmüş beyaz yazma yemenileriyle yatan iki mezar vardı."* -M. Ş. Esendal.

sandviç *is. İng. sandwich* (İngiliz kontu *Sandwich*'in adından) İki ince ekmek dilimi arasına tereyağı, peynir veya sucuk gibi şeyler konularak hazırlanan yiyecek.

sandviççi *is.* Sandviç yapan ve satan kimse.

sanem *is. Ar. ṣanem esk.* **1.** Put. **2.** *mec.* Çok güzel kadın.

sangı *s. hlk.* Sersemleşmiş, şaşkınlaşmış olan, sözü kolayca anlamayan.

sangılama *is.* Sangılamak işi veya du-

rumu.

sangılamak *(nsz) hlk.* Sangı olmak, sersemleşmek, şaşkınlaşmak.

sangılık, -ğı *is. hlk.* Sersemlik, şaşkınlık: *"Nen var, niçin böyle küskün duruyorsun, dediler.-Hiç, dedi, başımda bir sangılık var."* -M. Ş. Esendal.

sanı *is.* Sanmak durumu veya sonucu, zan, zehap: *"Söylediklerimiz, yazdıklarımız, hayatın birtakım konulara bölünmüş olduğu sanısını sürdürüp yalanı berkitmekten başka neye yarar?"* -N. Ataç. **sanısına kapılmak** sanmak, zannetmek.

sanık, -ğı *s.* ve *is.* Suçlu olduğu sanılan (kimse) maznun: *"Atatürk'ün sofrasında ... sanık sandalyesine oturtuluşumun bu, birincisi değildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sanıklık, -ğı *is.* Sanık olma durumu.

sanılma *is.* Sanılmak işi.

sanılmak *(nsz)* Düşünülmek, olabileceğine inanılmak, zannedilmek: *"Sanki yakasından tutup yerine oturtacak ve -tek dursana- diyecek sanılıyordu."* -M. Ş. Esendal.

sanidin *is. Fr. sanidine jeol.* Volkanik kayaçlarda bulunan ortoz feldspat türü.

saniye *is. (sa:niye) Ar. şâniye* **1.** Bir dakikanın veya bir derecenin altmışta biri: *"Bütün bu hâdise hemen bir yirmi saniye içinde olup bitmişti."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Fizik ve mekanikte zaman birimi.

saniyelik, -ği *s.* Bir saniye süresinde olan, bir saniye kadar süren: *Saniyelik iş.*

sanki *zf. (sa'nki)* **1.** Soru cümlelerinde belirtilen konuya ilgiyi çekmek veya uyarıda bulunmak için kullanılır: *Ne olur sanki, sen de gelsen? Sanki aldın da ne kazandın? Sanki bu da güzel mi?* **2.** Sorulu olmayan cümlelerde anlatılan düşüncenin gerçekte var olmayıp öyle sanıldığını gösterir, sözüm ona, sözde: *Sanki yedim. Sanki haberi yokmuş. Sanki kabahat benimmiş. "Hatta görünmez bir delikten biri sanki bakıyor."* -R. H. Karay. **3.** Bu ikinci kullanışta cümlelerin sonuna "gibi" edatı da katılabilir: *Sanki gece olmuş gibi. "Gizli sırrım memlekete duyurdu Sanki benim bir ettiği var gibi."* -Âşık Veysel. *"Ben, sanki biraz şaşırmış gibi, başımı kaldırıp kuş nereye indi diye baktım."* -M. Ş. Esendal.

sanlı *s.* Sanı olan, ünlü: *Adlı sanlı bir adam.*

sanma *is.* Sanmak işi.

sanmak *(-i)* **1.** Bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak, zannetmek: *"Sahiden hasta sarıyorlar, tebdilihava tavsiye ediyorlardı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Gibi gelmek, farz etmek: *"Bu hareketini tamamıyla histen gelen bir şey sandı."* -P. Safa. **3.** Bir şey veya kimsenin... olduğunu düşünmek: *"Doktor Sevim, hastayı ilk gördüğü an kendinde değil sanmıştı."* -A. İlhan. *"Sinemadan çıktığı vakit kocası sanarak, yanlışlıkla başkasının koluna girer."* -F. R. Atay.

sanrı *is. psikol.* Uyanık bir kişinin, kendi dışında var sandığı ama gerçekte yok olan olguları algılaması, birsam: *"Olmaz, gerçek olamaz bu yaşadığımız, ya sanrı, ya sanrıya çok yakın bir şey."* -A. İlhan.

sanrılama *is.* Sanrılamak işi.

sanrılamak *(-i) psikol.* Gerçekte olmayan bir şeyin var olduğunu, görüldüğünü, duyulduğunu sanmak.

sanrısal *s. psikol.* Sanrıya ilişkin.

sansar *is. zool.* Türlü etçil hayvanların ortak adı *(Martes martes): Ağaç sansarı, Kaya sansarı.*

sansargiller *ç. is. zool.* Küçük, uzun yapılı, kürkleri beğenilen, sanar, porsuk, gelincik, vizon gibi hayvanları içine alan yırtıcı etçiller sınıfı.

sansasyon *is. Fr. sensation* Pek çok kimsede yaratılan güçlü heyecan. **sansasyon yaratmak** büyük bir ilgi ve heyecan yaratmak.

sansasyonel *is. Fr. sensationnel* Güçlü heyecan yaratan: *Sansasyonel haberler. "Onda bile meslek aşkı, sansasyonel bir röportaj yapmak hevesi insanlık ödevini biraz olsun erteletmiş."* -H. Taner.

Sanskeritçe *öz. is.* Sanskrit dili.

Sanskrit *öz. is.* **1.** Hint-Avrupa dilleri grubundan olan, klâsik Hint din ve edebi-

yat dili. **2.** *s.* Bu dille yazılmış olan.

sansüalizm *is. Fr. sensualisme* Duyumculuk.

sansür *is. Fr. censure* **1.** Her türlü yayının, sinema, tiyatro eserlerinin hükûmetçe önceden denetlenmesi işi; yayın ve gösterilmesinin izne bağlı olması, sıkı denetim. **2.** Denetleme işini yapan kurul. **sansür etmek** (veya **sansürden geçirmek**) bir sanat eserine veya herhangi bir yayına sansür işlemini uygulamak.

sansürcü *is.* ve *s.* **1.** Sansür yapan: *Sansürcü bir anlayış.* **2.** Sanat eserlerini denetlemekle görevlendirilmiş (kimse).

sansürcülük, -ğü *is.* Sansürcünün yaptığı iş.

sansürleme *is.* Sansürlemek işi.

sansürlemek *(-i)* Sansürden geçirmek.

sansürlenme *is.* Sansürlenmek işi.

sansürlenmek *(nsz)* Sansürden geçirilmek.

sansürlü *s.* Sansür edilmiş.

santiar *is. Fr. centiare mat.* Bir ar'ın yüzde biri, bir metre kare (ca).

santigram *is. Fr. centigramme mat.* Bir gramın yüzde biri, bir desigramın onda biri (cgr).

santigrat, -dı *is. Fr. centigrade fiz.* Suyun buz olma noktasını sıfır, buharlaşma noktasını 100 sayarak, arasını derece olarak adlandıran yüz eşit kısma bölme yoluyla bulunan ısı ölçeği.

santilitre *is. (santili'tre) Fr. centilitre mat.* Bir litrenin yüzde biri (cl).

santim *is. Fr. centime mat.* Herhangi bir birimin yüzde biri: *Metre santimi. Kuruş santimi.* **santim kaçırmamak** çok dikkatli ve hesaplı olmak.

santimantal, -li *s. Fr. sentimental* Duygulu, içli, hassas: *"Beni santimantal bulacaksınız."* -R. H. Karay.

santimantalite *is. Fr. sentimentalité* Hassaslık, duygululuk, içtenlik.

santimantalizm *is. Fr. sentimentalisme* Aşırı duygululuk, davranışlarına duygularıyla yön veren kimsenin durumu.

santimetre *is. (santime'tre) Fr. centimètre mat.* Bir metrenin yüzde biri (cm).

santimetrelik, -ği *is.* **1.** Santimetre ölçüsünde olan. **2.** Dalga boyu bir ile on santimetre arasında değişen radyo dalgaları arasında değişen radyo dalgaları gölgesi.

santra *is. Fr. centre* Orta, orta alan, merkez.

→ ***santra çizgisi, santra noktası, santra yuvarlağı***

santra çizgisi *is. sp.* Orta çizgi.

santral, -li *is. Fr. central* **1.** Doğadaki başka enerji türlerini elektrik enerjisine çeviren kuruluş: *Elektrik santrali. Nükleer santral.* **2.** Telefonların bağlı olduğu merkez: *Telefon santrali.* **3.** Telefon santralinde çalışan görevli, santralci.

santralci *is.* Santral memuru.

santra noktası *is. sp.* Orta nokta.

santra yuvarlağı *is. sp.* Orta yuvarlak.

santrfor *is. İbr. cent-fore sp.* Futbolda gol atmakla görevli, ileri uçta, ortada oynayan oyuncu.

santrhaf *is. İng. centr-half sp.* Futbolda üç kişilik haf hattının ortasında yer alan oyuncu.

santrifüj *s. Fr. centrifuge (kenton* merkez, *phyge* kaçış*)* **1.** Merkezkaç. **2.** *is.* Santrifüjör.

santrifüjör *is. Fr. centrifugeur* Merkezkaç kuvvetten yararlanarak bir karışımın taşıdığı çökebilir ögeleri ayırıp çöktürmekte kullanılan laboratuar aleti.

santrozom *is. Fr. centrosome < Yun. biy.* Hücre sitoplazması içinde çekirdeğin yakınında bulunan, açık renkli ve genellikle homojen plâzma kütlesi.

santur *is. Far. sentûr* Kanuna benzeyen, tokmaklarla çalınan bir tür telli çalgı.

santurcu *is.* Santur çalan kimse.

santurî *is. (santu:ri:) Far. sentûr + Ar. -î* Santur çalan kimse.

sap *is.* **1.** Bitkinin dal, yaprak, çiçek gibi bölümlerini taşıyan, ağaçlarda odunlaşarak gövde durumunu alan bölüm. **2.** Çiçek veya meyveyi dala bağlayan ince bö-

lüm, sak: *Armudun sapı. Gülün dikenli sapı.* **3.** Bir aracı tutmaya yarayan bölüm: *Tavanın sapı. Baltanın sapı. Bıçağın sapı. Valizin sapı. "Bir küçük çekmeceden sapı fil dişi bir revolver çıkarmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **4.** İplik, tire, ibrişim gibi şeylerde iğneye geçirilen bir dikişlik iplik: *Bir sap tire. İki sap ibrişim.* **5.** *hlk.* Demet durumundaki ekinler: *Bugün sap çekeceğiz.* **sap çekmek** biçilmiş ekini tarladan harmana kaldırmak. **sap derken saman demek** belirli ve doyurucu bir düşünce ortaya koyamamak: *"Konuşma sap derken saman demek kabilinden hiçten şeylerden ibaret kalmıştır."* -R. H. Karay. **sap döner, keser döner, gün gelir hesap döner** her şeyin zaman içinde plânlandığı gibi gerçekleşmeyebileceğini anlatır. **sap gibi** çok ince: *"Avurtları çökmüş, boynu yakasının ortasında sap gibi kalmıştı."* -H. Taner. **sap yiyip saman sıçmak** *kaba* bir olaya kızıp ateş püskürmek. **sapına kadar** (iyi bir nicelikte eksiksizlik veya aşırılık bildirmek için) pek çok; tam anlamıyla, bütünüyle: *"O sapına kadar askerdir. Asker doğmuş, asker ölecektir."* -H. Taner. **sapla samanı karıştırmak** iyi ile kötüyü ayıramamak.

→ *sapı silik*

sapa *s.* Gidilen yol üzerinde olmayan, sapılarak varılan: *"Eskiden sapa semtlerde küçücük dükkânlar görünürdü."* -S. F. Abasıyanık.

sapak, -ğı *s.* **1.** Sapaklığı olan. **2.** *is.* Bir ana yoldan ayrılan yolun başlangıç noktası. **3.** Akarsuyun kollara ayrıldığı yer.

sapaklık, -ğı *is.* **1.** Belli bir ölçüye, belli kurala uymama durumu. **2.** *psikol.* Hastalık niteliğinde olmamakla birlikte, normalden belirgin durumda sapma gösterme durumu, anomali.

sapan *is.* **1.** İki ucu ip, ortası örme veya meşin olan bir taş atma aracı: *"Gökçe bacı, bağrına saplanan bir okla, sapan sallayan eli havada, yere düşüyor."* -T. Buğra. **2.** Genellikle çocukların kuş vurmak için kullandıkları, iki ucuna lâstik ve lâstiklerin arasına da geniş bir meşin parçası bağlı bulunan çatal: *"Cebine sakız gibi kuru üzümü doldurdun mu elde sapan, incir kuşu avına çıkarsın."* -A. İlhan. **3.** Kaldırılacak bir şeyin üzerine geçirmek için halattan yapılan çember. **4.** Makarayı bir yere bağlamak için tabların çevresine geçirilen halat veya demir kuşaklar.

saparna *is. (sapa'rna, Amerika yerlilerinin dilinden) bot.* Eskiden kökü hekimlikte kullanılmış olan, zambakgillerden, yeşilimsi çiçekli, dikenli ve tırmanıcı, çok yıllık bir bitki *(Smilax)*.

saparta *is. (sapa'rta) İt. sabordo* **1.** Gemi bordasındaki top çıkarılan dört köşe boşluk ve açıklık. **2.** Bir batarya topun birden ateş etmesi, alabanda ateşi. **3.** *mec.* Azar, tersleme. **sapartayı vermek** azarlamak, terslemek: *"Hanımefendi kalkmış, ikisine de sapartayı vermiş."* -H. R. Gürpınar. **sapartayı yemek** azarlanmak, terslenmek.

sapasağlam *s. (sapa'sağlam)* Çok sağlam, her yanı sağlam: *"Kendi yaşında sırım gibi sapasağlam bir yerli kadın olan karısı bir hafta içinde tifodan ölüp gidivermişti."* -R. N. Güntekin. *"Ferit dayı bu savaştan da sapasağlam, üstelik miralay olarak dönmüştü."* -A. İlhan.

sapçık, -ğı *is.* **1.** Küçük sap. **2.** *anat.* Bir organı, organizmanın öteki bölümlerine bağlayan, içinde damarlar, sinirler ve görev kanalları bulunan öğelerin tümü: *Ak ciğer sapçığı.* **3.** *bot.* Ucunda çiçek bulunan dalcık.

sapık, -ğı *s.* **1.** Tavır ve davranışları doğanın gösterdiği yoldan veya geleneklerden, törelerden ayrılan (kimse), gayritabiî, anormal: *Sapık düşünce. Cinsî sapık.* **2.** Delice davranışları olan, meczup.

sapıkça *s.* ve *zf. (sapı'kça)* Sapık (bir biçimde).

sapıklaşma *is.* Sapıklaşma işi.

sapıklaşmak *(nsz)* Sapık duruma gelmek.

sapıklık, -ğı *is.* Sapık olma durumu veya sapıkça davranış.

sapılma *is.* Sapılmak işi.

sapılmak *(-e)* Sapmak işi yapılmak.

sapınç, -cı *is. psikol.* **1.** Özel bir göre-

vin normal sonucuna ulaşmasına engel olan sapıklık, dalâlet, aberasyon. **2.** *astr.* Bir gök cisminin, görünge hızının ışık hızı ile birleşmesinden ileri gelen, görünen yer değişimi, aberasyon.

sapır sapır *zf.* Çok sayıda ve kendiliğinden: *"Zavallının toprak rengi elleri sapır sapır titriyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Başı dönüyor, bacakları sapır sapır titriyordu."* -H. Taner.

sapı silik, -ği *is.* Kişiliksiz, başıboş, serseri, baldırı çıplak: *"Rasih Bey söz dinletecek adam değil zaten. Sapı siliğin biri."* -H. Taner.

sapış *is.* Sapmak işi veya biçimi.

sapıtış *is.* Sapıtmak işi veya biçimi.

sapıtma *is.* Sapıtmak işi.

sapıtmak *(nsz)* **1.** Ruhî bir düzensizlik içine düşmek. **2.** *mec.* Saçmalamaya başlamak. **3.** Şaşırmak. **4.** *tkz.* Aklını bozmak.

sapkı *is.* Bir görevin ve özellikle bir fizyoloji görevinin ters bir yön alması.

sapkın *s.* **1.** Doğru yoldan ayrılmış olan. **2.** Sapkıya uğramış olan.

*→ **sapkın kaya***

sapkın kaya *is. coğr.* Buzların etkisiyle yerinden oynayıp uzakalara sürüklenmiş olan kaya.

sapkınlık, -ğı *is.* Sapkın olma durumu.

saplama *is.* **1.** Saplamak işi. **2.** İç içe geçen veya başka bir parça üzerine eklenen parçaların bağlantısı için kullanılan, türlü kalınlık ve uzunlukta, bir yanı yivli, yuvarlak metal kama. **3.** Bir menteşenin iki oyanak parçasını birleştirmeye yarayan küçük, ince metal mil.

saplamak *(-i, -e)* Hızla batırmak: *Bıçağı sapladı.*

saplanış *is.* Saplanmak işi veya durumu.

saplanma *is.* Saplanmak işi.

saplanmak *(-e)* **1.** Hızla batmak: *Ok bacağına saplandı.* **2.** Batma sonucu hareket edemez olmak, batıp kalmak: *"Dönüşte Zeytinburnu açıklarında kara saplandık."* -Y. Z. Ortaç. **3.** *mec.* Bir şeyle ilgisini kesmemek, takılıp kalmak: *"Ahmet Kerim'in zihni, bir defa bu ihtimale saplandıktan sonra artık sabaha kadar gözüne uyku girmedi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Mistik olmayan felsefe görünüşünde de tamamen H. Spencer'e saplanmış kalmıştı."* -H. Taner.

saplantı *is. psikol.* Kişinin, etkisinden kendini kurtaramadığı yersiz saçma düşünce, sabit fikir, fikrisabit, idefiks: *"Üstadı bu saplantısından kurtarmak kolay olmamıştı."* -H. Taner.

saplantılı *is.* Saplantısı olan.

saplayış *is.* Saplamak işi veya biçimi.

saplı *s.* **1.** Sapı olan. **2.** Saplanmış: *Bıçak karpuza saplı duruyor.* **3.** *is.* Uzunca bir sapı olan kap. **4.** Büyük kepçe.

*→ **saplı meşe***

saplı meşe *is. bot.* Yurdumuzda yetişen bir meşe türü *(Quercus robur).*

sapma *is.* **1.** Sapmak işi. **2.** *fiz.* Serbest bir mıknatıslı iğnenin denge konumunda iken gösterdiği doğrultudan geçen düşey düzlemle, bulunulan noktasının meridyen düzlemi arasındaki açı. **3.** *fiz.* Bir ışının saydam bir biçmeden geçtikten sonraki doğrultusu arasında oluşan açı. **4.** *gr.* Bazı kelimelerin kurallara göre almaları gereken biçimlerden uzaklaşması durumu: *Ben-ge > bene* yerine *bana, sen-ge > sene* yerine *sana* olması gibi.

sapmak, -ar *(-e)* **1.** Yön değiştirmek: *"Evvelâ kuşların bulunduğu tarafa saptım."* -A. Haşim. *"Ben de bir yan sokağa sapıp arkamdan gelenler varmış gibi ayak sesleri işiterek koşuyorum."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Önceden belirlenmiş, tespit edilmiş görüş, düşünüş, amaç veya davranıştan ayrılmak: *Amacından saptı.* **3.** *mec.* Doğruluktan ayrılmak.

sapot ağacı *is. Fr. sapote (Antil adaları dilinden) bot.* Sapotgillerin örnek bitkisi olan, lezzetli meyvesi ve çiklet yapımında kullanılan sütlü salgısı için sıcak ülkelerde yetiştirilen bir ağaç *(Achras sapota).*

sapotgiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, örnek bitkisi sapot ağacı olan, sıcak ülkelerde, genellikle Orta Amerika'da yetişen, bazı cinslerinden gütaperka çıkarılan bir bitki familyası.

saprofit *s.* ve *is. Fr. saprophyte* < *Yun. sapros bot.* Çürükçül.

sapsarı *s. (sa'psarı)* Çok sarı veya her yanı sarı: *"Yüzüm de sapsarı mı, kâğıt gibi beyaz mı? Bilmiyorum, aynaya bakmaktan çekiniyorum."* -R. H. Karay. **sapsarı kesilmek** (veya **olmak**) çok sararmak: *"Heyecandan dudakları titriyordu ve benzi sapsarı kesilmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sapsız *s.* Sapı olmayan.

→ ***sapsız balta***

sapsız balta *is. mec.* Koruyucusu, dayanağı olmayan kimse.

saptama *is.* **1.** Saptamak işi, tespit. **2.** *sin.* Yıkanmış gümüş bromürlü batakanın, gümüş bromür kalıntılarını eritmek için filmin kimyasal bir eriyikten geçirilmesi.

saptamak *(-i)* Bir şeyi belirgin kılmak, tespit etmek.

saptanım *is.* Saptanmak işi.

saptanımcılık, -ğı *is. biy.* Hayvan türlerinin hiç değişmeyip hep aynı durumda kaldığını ileri süren öğreti, türlerin saptanımı öğretisi.

saptanış *is.* Saptanmak işi veya biçimi.

saptanma *is.* Saptanmak işi.

saptanmak *(nsz)* Saptanmak işi yapılmak, tespit edilmek.

saptayıcı *s.* **1.** Saptayan, sabit kılan, sürekli kılan. **2.** *is.* Tebeşir, boya, sulu boya, kurşun kalemi, çizim ve resimlerin bozulmalarını önlemek için bütün kâğıt yüzeyine püskürtücü ile sıkılan sakız ve alkol karışımı resim vernişi.

saptayış *is.* Saptamak işi veya biçimi.

saptırıcı *s.* Sapmaya yol açan, sapmaya sebep olan.

saptırılma *is.* Saptırılmak işi.

saptırılmak *(-e)* Sapmak işi yaptırılmak.

saptırma *is.* **1.** Saptırmak işi. **2.** *mim.* Süs olarak yapılan kırık çizgili silme.

saptırmak *(-i, -e)* Sapmak işini yaptırmak.

sara *is. Ar. ṣar'a tıp* Zaman zaman kendini kaybederek olduğu yere düşme, vücutta şiddetli çırpınmalar ve ağız köpürmesi ile ortaya çıkan bir sinir hastalığı, tutarak, tutarga, yılbik.

saraç, -cı *is. Ar. serrâc* **1.** Koşum ve eyer takımları yapan veya satan kimse. **2.** Koşum ve eyer takımlarını işleyen ve süsleyen kimse. **3.** Deri, muşamba gibi gereçlerden bavul, çanta yapan kimse.

saraçhane *is. (saraçha:ne) Ar. serrâc + Far. ḫâne* At takımları, araba koşumları, meşinden eşya yapılan ve satılan yer.

saraçlık, -ğı *is.* Saracın işi veya mesleği.

sarahat, -ti *is. (sara:hat) Ar. ṣarâḥat* Açık, belli, anlaşılır olma durumu.

sarahaten *zf. (sara:haten) Ar. ṣarâḥaten* Açıkça, apaçık, açaktan açığa: *"Sarahaten acaba söylesem darılmaz mı? Darılmak âdeti bilmem ki çapkının naz mı?"* -O. S. Orhon.

sarahatle *zf. (sara:hatle)* Açıklıkla: *"Ve biz ağustos böceklerinin ne dediklerirni sarahatle anlardık."* -A. Ş. Hisar.

sarak *is.* Yapı yüzeylerinde yatay, enli, az çıkıntılı, süslü veya düz silme.

saraka *is. argo* Alay, istihza. **saraka etmek** *argo* biriyle alay etmek, eğlenmek. **(birini) sarakaya almak** *argo* alay etmek, alaya almak: *"Taşralarda ağır başlı kitaplar okumaya kalkışan öğrencileri, arkadaşları sarakaya alır."* -S. Birsel.

sarakacı *s. argo* Alaycı, müstehzi.

saralı *s.* ve *is.* Sara hastalığı olan kimse: *"Çocuklar beni görünce saldırırlardı: Sıska, deli, saralı sıska...diye."* -S. F. Abasıyanık.

sararış *is.* Sararmak işi veya biçimi.

sararma *is.* Sararmak işi.

sararmak *(nsz)* **1.** Sarı olmak, rengi sarıya dönmek: *"Her sabah ağaçların sararan yapraklarıyla pek güzel olan karşıki dağlara bakarak uyanıyorum."* -M. Ş. Esendal. **2.** Korku, üzüntü, coşku gibi sebeplerle yüzün rengi solmak. **sararıp solmak** 1) giderek daha çok solmak: *"Sokakları dolduran sayılmaz şapkaların zalimce, kurnaz ve namuzsuz gölgelerinde sararmış solmuş."* -Ö. Seyfettin. 2) *mec.* sağlığı bo-

zulmak: *"Malı mülkü varken, hiçbir sıkıntısı yokken üzüntüsünden zayıflıyor, sararıp soluyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Yemeden içmeden kesildi, sarardı, soldu, içlendi."* -H. Taner.

sarartı *is.* Sararmış, sarıya benzer bir renge dönüşmüş: *"...bir ütü sarartısına benzer bir sarılıkta, gri renkteydi."* -S. F. Abasıyanık.

sarartma *is.* **1.** Sarartmak işi. **2.** *s. hlk.* Cılız ve soluk renkli kimse.

sarartmak *(-i)* Rengini sarıya çevirmek, sararmasına yol açmak.

sarat *is. hlk.* Büyük delikli kalbur.

saray *is. Far. serāy* **1.** Hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük yapı. **2.** Kamu işlerinin yürütüldüğü büyük yapı: *Emniyet Sarayı, Spor ve Sergi Sarayı.* **3.** Devlet başkanı ve çevresi: *Saraydan çağrılmış.* **4.** *mec.* Görkemli, iyi zevkle döşenmiş yapı: *Bu ev bir saray.*

→ ***saray çiçeği, saray lokması, saray menekşesi***

saray çiçeği *is. bot.* Hezaren.

saraylı *s.* Osmanlı İmparatorluğunda padişah sarayında bulunmuş olan (kadın): *"Fena değil, saraya gidecek, saraylı olacak."* -H. E. Adıvar.

saray lokması *is.* Bir çeşit yumurtalı lokma tatlısı.

saray menekşesi *is. bot.* Gösterişli ve bol çiçekli bir tür menekşe.

saraypatı *is. bot.* Güzel çiçekleri için yetiştirilen bir süs bitkisi *(Callistephus sinensis).*

sarban *is. Far. sār-bān esk.* Deve sürücüsü, deveci.

→ ***sarbanbaşı***

sarbanbaşı *is. esk.* Padişahların develerine bakan devecilerin başı.

sarbanlık, -ğı *is. esk.* Deve sürücülüğü yapan kimse, devecilik.

sardalye *is. (sarda'lye) İt. sardella zool.* Hamsigillerden, konservesi ve tuzlaması yapılan, gümüş renginde, pullu ve 10-15 cm boyunda, küçük bir balık, ateş balığı *(Clupea pilchardus).* **sardalye gibi istif olmak** bir yerde çok kalabalık ve sıkışık bulunmak.

sardırma *is.* Sardırmak işi.

sardırmak *(-i, -e)* **1.** Sarmak işini yaptırmak. **2.** *mec.* Sürekli olarak bir konuyu düşünmek.

sardoğan *is. zool.* Sarı renkli bir tür doğan.

sardun *is. Yun.* Balıkçıların kullandığı bir tür halat.

sardunya *is. (sardu'nya) İt. sardonya bot.* Çoğunlukla pembe çiçekler açan, sardunyagillerden bir bitki *(Geranium).*

sardunyagiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, sardunya, ıtır, turna gagası gibi bitkileri içine alan bir familya.

sarf *is. Ar. şarf* **1.** Harcama, tüketme, kullanma, masraf etme. **2.** *esk.* Dil bilgisi, yapı bilgisi. **sarf etmek 1)** tüketmek, harcamak: *"Kocalar sabahtan akşama çalışıyor, fakat kendilerine beş para sarf edemiyorlar."* -H. E. Adıvar. **2)** kullanmak: *Ağır sözler sarf etti.*

sarfınazar *is. (sa'rfınazar) Ar. şarf-i nazar* Sayılmama, vazgeçme, dikkate almama. **sarfınazar etmek** hesaba katmamak, saymamak, vazgeçmek: *Bu ufak tefek kusurlardan sarfınazar edilirse, fena adam değil. Dava ikame etmekten sarfınazar edilirdi.*

sarfiyat *ç. is. (sarfiya:t) Ar. şarfiyyāt, şarfiyye'* nin çokluk biçimi. Harcanan şeylerin tümü, harcamalar, masraflar: *"Sarfiyat, hususunda bir şart koşmuyolar."* -R. H. Karay.

sargı *is.* **1.** Esnek bir maddeden yapılmış uzun, dar ve ince şerit: *"Başımın sargılı, sargı bezinin kanlı olduğunu unutmuştum."* -R. H. Karay. **2.** Bir elektrik makinesinde veya aracında aynı devreyi oluşturan iletkenlerin tümü. **3.** *tıp* Vücudun bir bölümünü yerinde veya baskı altında tutmak amacıyla uygun biçimde sarılmış şerit: *"Kendisi ağır bir asker gölgesi, yalnız bir kolu beyaz bir sargı içinde."* -H. E. Adıvar.

sargılama *is.* Sargılamak işi.

sargılamak *(-i)* Sargı ile sarmak.

sargılı *s.* Sargı sarılmış, sargısı olan:

"Ak saçlı ve ağrılarına karşı sargılı başına kurumuş ellerinin yumruklarıyla vurarak..." -A. Ş. Hisar.

sargın *s. hlk.* İçten, yükekten.

sargısız *s.* Sargısı olmayan.

sarhoş *s.* ve *is. Far. ser-ḫoş* **1.** Alkollü içki veya keyif verici bir madde sebebiyle kendini bilmeyecek durumda olan kimse, esrik, esri, mest, sermest: *Sarhoştan deli bile korkar.* **2.** *mec.* Hoşa giden bir etki ile kendinden geçmiş olan: *Arılar bahar çiçekleriyle sarhoş dolaşıyorlar.* **3.** *mec.* Bir şeyden çok fazla mutluluk duyan: *Zafer sarhoşu.* **sarhoş etmek** (alkol veya keyif verici madde) sarhoş olmasına yol açmak. **sarhoş olmak** sarhoş bir duruma gelmek, esrimek.

sarhoşlaşma *is.* Sarhoşlaşmak durumu.

sarhoşlaşmak *(nsz)* Sarhoş duruma gelmek, sarhoş olmak: *"Kına gecesinde hizmet eden ev sahipleri, onlara yardım eden hamarat, becerikli komşular, saz takımından, sarhoşlaşmış davetlilerden daha çok gürültü ediyorlardı."* -M. Ş. Esendal.

sarhoşluk, -ğu *is.* **1.** Sarhoş olma durumu, esriklik: *"...ruhunda, dimağında, sinirlerinde kalan o sarhoşluğa benzer lezzet bozulacak sanıyordu."* -O. Seyfettin. **2.** *mec.* Dalgınlık, şaşkınlık: *"Deniz rüzgârı yüzümdeki sarhoşluğu yıkadı."* -Y. Z. Ortaç. **sarhoşluğa vurmak** kendini sarhoş gibi göstermek, sarhoş olmuşcasına davranmak: *"Hatta sarhoşluğa vurup, orada kaldığım geceler de oldu."* -M. Ş. Esendal.

sarı *is.* **1.** Güneş ışığının ayrışma tayfında yeşil ile portakal rengi arasında olan renk, altının rengi. **2.** Bu renkte olan. **3.** Soluk, solgun. **sarı çizmeli mehmet ağa** kim olduğu, nerede oturduğu bilinmeyen kimse. **sarı humma** *bk.* sarı humma.

→ ***sarıağız, sarıasma, sarıasmagiller, sarıbalık, sarı benek, sarı bez, sarıçalı, sarıçıyan, sarıçiçek, sarıçiğdem, sarıdiken, sarıerik, sarıfiğ, sarıgöz, sarıhalile, sarıhani, sarı humma, sarı ırk, sarıkanat, sarı kart, sarıkız, sarıkulak, sarıkuyruk, sarı lira, sarımercimek, sarıpapatya, sarısabır, sarısalkım, sarı sendika, sarı sıcak, sarı yağ, sarı yağız, sarıyonca, sarızambak***

sarıağı *is.* Kışın yapraklarını döken, sarı çiçekli ve çalı görünüşünde bir bitki, sifin, zifin.

sarıağız *is. zool.* Gölge balığıgillerden, ağzının içi sarı, büyük pullarla örtülü bir balık türü *(Sciaena aquilla).*

sarıasma *is. zool.* Ötücü kuşlar takımının, sarıasmagiller familyasından, paralak sarı tüylü, kara kuyruklu bir kuş türü *(Oriolus oriolus).*

sarıasmagiller *ç. is. zool.* Örnek hayvanı sarıasma olan bir kuş familyası.

sarıbalık, -ğı *is. zool.* Sazangillerden, büyük pullu, iri bir balık *(Idus jesses).*

sarı benek, -ği *is. biy.* Gözde, ağ tabakının ortasında bulunan ve cismin en net olarak oluştuğu sarı renkli duygun nokta.

sarı bez *is.* Görmeyenlerin tanınmak için kollarına taktıkları üzerinde üç siyah noktanın bulunduğu sarı renkli bant.

sarıca *s.* **1.** Sarıyı andıran, sarıya yakın. **2.** *is. zool.* Yaban arısı. **3.** *is. tar.* Eyalet valileri buyruğundaki başıbozuk asker.

sarıcalık, -ğı *is.* Kloroz.

sarıcı *is.* Sarmak işini yapan kimse, saran.

sarıcık, -ğı *is. zool.* Sarı asma.

sarıcılık, -ğı **1.** Sarıcı olma durumu. **2.** İlgiyi üzerinde toplayıcı olma durumu: *"Asıl önemlisi, yazarın anlatışına, ses tonuna egemen olan içtenliği ve sarıcılığıdır."* -H. Taner.

sarıçalı *is. bot.* Ayrı taç yapraklı iki çeneklilerden, çiçekleri sarı, meyvesi ekşi ve kırmızı renkte, kabuğu ve kökü solucan düşürücü ilâç olarak kullanılan bir bitki, kadıntuluğu, amberbaris *(Berberis vulgaris).*

sarıçıyan *s.* Sinsi, hain sarışın (kimse).

sarıçiçek, -ği *is. bot.* Ölmez çiçek.

sarıçiğdem *is. bot.* Çiçekleri sarı renkli çiğdem.

sarıdiken *is. bot.* Dikenli, tüylü, iki veya çok yıllık otsu bir bitki *(Scolymus*

hispanicus).

sarıerik *is. hlk.* Kayısı.

sarıfiğ *is.* Sarı renkli fiğ.

sarıgöz *is. zool.* İzmaritgillerden, rengi altın sarısı olan, Atlantik Okyanusu'nda ve Akdeniz'de yaşayan bir balık *(Sargus salvieri).*

sarığburma *is.* Burma sarık biçimi verilmiş bir çeşit hamur tatlısı.

sarıhalile *is.* Doğu Hindistan'da yetişen bir tür bitkinin olgunlaşmadan önce toplanan, kurutulan 3-5 cm uzunluğunda, erik biçiminde, sarımtırak esmer renkli sert kokusuz taneleri *(Terminalia citrina).*

sarıhani *is. zool.* Hanigillerden, uzunluğu 25 cm kadar olan bir Akdeniz salığı *(Epinepheles gigas).*

sarı humma *is. tıp* Çoğunlukla sıcak ülkelerde görülen, bir cins sivrisinek aracılığı ile bulaşan, tene sarı bir renk veren, ateşli bir hastalık.

sarı ırk *is.* Tenleri sarı renge yakın olan bir tür ırk.

sarık, -ğı *is.* Kavuk, fes gibi bazı başlıkların üzerine sarılan tülbent, abani veya şala verilen ad: *"() artık sarığı ile, cübbesi ve lapçınleri ile tam bir hoca efendi idi."* -T. Buğra.

sarıkanat *is. zool.* Çinakoptan biraz büyük lüfer.

sarı kart *is. sp.* Kurallara devamlı olarak uymayan, aşırı, sert veya kasıtlı faul yapan, centilmence davranışlardan uzak kalan oyuncuya hakemin ikazını gösteren kart. **sarı kart görmek** *sp.* futbol veya hentbolda oyun kurallarına aykırı hareket yapan oyuncu kart cezası almak.

sarıkçı *is. esk.* Sarık için gerekli tülbent, abani gibi kumaşları satan veya çeşitli biçimde sarık saran kimse.

sarıkız *is. argo* **1.** Esrar. **2.** *hlk.* İnek.

sarıklı *s.* **1.** Başına sarık sarmış olan, sarığı olan: *"Aralarında iki asker, birkaç da sarıklı efendi var."* -M. Ş. Esendal. **2.** *is. mec.* Müslüman din adamı, hoca.

sarıkuyruk, -ğu *is. zool.* Sıcak ve ılık denizlerin kıyı bölgelerinde yaşayan kemikli bir balık türü.

sarılaşma *is.* Sarılaşmak işi.

sarılaşmak *(nsz)* Sarı bir renk almak, sararmak.

sarılgan *s. bot.* Sapı yakınındaki başka bitkilere veya başka şeylere sarılıp yükselen, otsu veya odunsu (sap, bitki).

*→ **sarılgan gövde***

sarılgan gövde *is.* Tutunup sarılmaya yarayan uzun sürgün.

sarılı (I) *s.* Üstünde sarı renk bulunan.

sarılı (II) *s.* Sarılmış olan: *"...bavullarını, paketlerini, yiyicek sepetini, kâğıda sarılı terliklerini etrafındaki filelere dizmiş..."* -R. N. Güntekin.

sarılık, -ğı *is.* **1.** Sarı olma durumu. **2.** Sarı renk. **3.** *tıp* Derin, dokuların ve organizmadaki sıvıların sarı bir renk almasıyla beliren hastalık.

sarılıklı *s.* Sarılık olan (kimse).

sarılış *is.* Sarılmak işi veya biçimi.

sarılışma *is.* Sarılışmak işi.

sarılışmak *(nsz, -le)* Birbirlerine sarılmak.

sarı lira *is. esk.* Osmanlılar döneminde kullanılmış, altın karışımı para.

sarılma *is.* Sarılmak işi.

sarılmak *(nsz)* **1.** Sarmak işi yapılmak. **2.** *(-e)* Bir şeyin üzerine bir veya birkaç kez dolanmak: *"Ellerine sarıldım, öpüyorum, sorularını tekrarlıyorum."* -R. H. Karay. **3.** *(-e)* Kollarını dolamak, kucaklamak: *"Hasan tiril tiril titriyor, anasına sarılıyordu."* -S. F. Abasıyanık. **4.** Bütün gücü ile ele almak. **5.** *mec.* Büyük bir istekle kendini vermek, benimsemek: *"İkinci sınıfa geçtikten sonra derslerine daha fazla sarılmıştır."* -F. R. Atay. **6.** Hemen yapmaya koyulmak, girişmek: *"Hemen kaleme sarıldım, benim güzel kardeşim, sana geçen bir ayda başımdan geçenleri yazacağım."* -M. Ş. Esendal.

sarım *is.* **1.** Sarmak işi. **2.** Bir şeyi bir kez saracak miktar. **3.** *fiz.* Elektromıknatıslarda makara biçiminde sarılan iletken telin her bir halkası.

sarımercimek, -ği *is.* Sarı renkli bir tür mercimek.

sarımlı *s.* Otomatik olarak kendi ken-

dine saran: *Otomatik sarımlı emniyet kemeri (otoda).*

sarımsak, -ğı *is. bot.* **1.** Zambakgillerden, 25-100 cm yükseklikte, yapraklarında, saplarında ve toprak altındaki soğan biçimli sürgünlerinde kokulu yağ bulunan bir kültür bitkisi *(Allium sativum).* **2.** Bu bitkinin baharat olarak kullanılan dişli bölümü. **sarımsak yemedim ki ağzım koksun** kötü bir iş yapmadım ki sonucundan korkayım, sorumlu olayım. **sarımsağı gelin etmişler de kırk gün kokusu çıkmamış** insanlar kötü yanlarını kolay kolay belli etmezler, haklarında yargıda bulunmakta acele edilmemelidir.

→ ***sarımsak hardalı, sarımsak otu***

sarımsak hardalı *is. bk.* sarımsak otu.

sarımsaklama *is.* Sarımsaklamak işi.

sarımsaklamak *(-i)* İçine sarımsak katmak.

sarımsaklı *s.* İçinde sarımsak bulunan.

sarımsak otu *is. bot.* Turpgillerden, beyaz, küçük çiçekli, ovulduğunda sarımsak, kokusu veren bir bitki, sarımsak hardalı, kuş ekmeği *(Alliaria petolata).*

sarımsı *s.* Sarıya çalan, sarıya benzeyen: *"Sarımsı pürüzsüz meyva tazeliğinde teni meydana çıktı."* -C. Uçuk.

sarımtırak *s.* Sarıyı andıran, sarıya benzeyen.

sarınma *is.* Sarınmak işi.

sarınmak *(-e)* Kendi üstüne sarmak: *"Davut ile Ali paltolarına, kaşkollarına sarınıp caddeye çıktılar."* -S. F. Abasıyanık.

sarıpapatya *is. bot.* Çiçekleri sarı renkli papatya.

sarısabır *is. bot.* **1.** Zambakgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, yaprakları oldukça yüksek bir sapın tepesinde rozet biçiminde toplanmış bulunan bir süs bitkisi *(Aloe vera).* **2.** Bu bitkinin etli ve kalın yapraklarından çıkarılan, kırmızımtırak esmer renkli, hekimlikte ve boyacılıkta kullanılan bir madde.

sarısalkım *is. bot.* Baklagillerden, salkım durumunda sarı çiçekleri bulunan, bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilen bir ağaç *(Laburnum anagyroides).*

sarı sendika *is.* İşçi sendikalarına karşı mücadele eden sendikal örgüt.

sarı sendikacılık, -ğı *is.* Sarı sendika örgütü adına çalışma.

sarı sıcak, -ğı *is.* Türkiye'nin güney illerindeki yakıcı güneşe ve sıcağa verilen ad: *"Bakın şu sarı sıcağa, bir çökmüş ki, insanın kemiklerini kavuruyor, eritiyor."* -Y. Kemal.

sarış *is.* Sarmak işi veya biçimi.

sarışın *s.* **1.** Sarı saçlı ve ak tenli kimse: *"Yanındaki kapılardan biri açıldı, içeriye sarışın bir taze girdi."* -R. N. Güntekin. **2.** Sarıya yakın renkli: *"Sarışın bir kış güneşi maviyi billûrlaştırıyor, bulutları pamuk yığınlarına çeviriyordu."* -T. Buğra.

sarışınca *s.* Sarışına yakın.

sarışınlık, -ğı *is.* Sarışın olma durumu: *"Gönlümüz şenlenirdi sarışınlığından."* -A. İlhan.

sarı yağ *is.* Tereyağı.

sarı yağız *is.* Kula cinsi at.

sarıyonca *is. bot.* Sarı yapraklı yonca türü.

sarızambak, -ğı *is. bot.* Sarı çiçekli zambak.

sari *is. (Hintçeden)* Hint kadınlarına özgü giysi ve bu giysinin yapıldığı kumaş: *"Sari denir kumaşa bürünen, ayağı bilezikli ve burunları incili veya mücevherli kadınlar..."* -F. R. Atay.

sâri *s. (sa:ri) Ar. sârî* **1.** Başkasına geçen, geçici: *"Bu iş o kadar sâri bir şekilde olur ki, insan hayret eder."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bulaşıcı, bulaşık (hastalık).

sarig *is. Fr. sarigue (Amerika yerlilerinin dilinden) zool.* Amerika'da yaşayan, genellikle yavrularını sırtında taşıyan keseli hayvanlardan bir tür sıçan *(Didelphys dorsigera).*

sarih *(sari:h) Ar. şarîh* Açık kolay anlaşılır, belli belirgin, belgin: *"O zaman Müfi'i sarih bir şüphe yakaladı."* -P. Safa.

→ ***sarih mef'ul***

sarih mef'ul *is. gr. esk. bk.* belirtili nesne.

sarkaç, -cı *is. fiz.* Durağan bir nokta çevresinde ağırlığının etkisiyle salınım yapan hareketli katı cisim. rakkas. pandül.

sarkaçlama *is.* Sarkaçlamak işi.

sarkaçlamak *(-i) sp.* Türlü tutuş ve duruşlar gergin durumda bulunan vücut bölümlerini kendi ağırlıklarıyla düşmeye ve sallanmaya bırakmak.

sarkık, -ğı *s.* Aşağı doğru uzanmış. sarkmış. sölpük. salpa. gevşek: *"İri yarı, bıyıkları sarkık bir ozan elini dostça omzuna attı."* -Ç. Altan.

sarkıklık, -ğı *is.* Sarkık olma durumu.

sarkıl *s. fiz.* Sarkaçla ilgili. hareketi sarkaç hareketine benzeyen.

sarkıntı *is.* Aşağı doğru uzanan. sarkan şey: *"...kayışı siyaha yakın koyu lâvivertti. Gümüşten üç büyük sarkıntısı vardı."* -Ö. Seyfettin. **sarkıntı olmak** sataşmak. takılmak. musallat olmak.

sarkıntılık, -ğı *is.* Sataşma ve daha çok kadınlara sataşma. lâf atma. rahatsız etme. huzur bozma. tasallut. **sarkıntılık etmek** (veya **yapmak**) sataşmak. lâf atmak.

sarkış *is.* Sarkmak işi veya biçimi.

sarkıt *is. jeol.* Mağaraların tavanında oluşan. genel olarak koni biçiminde kalker birikintisi. damlataş. istalâktit.

sarkıtma *is.* **1.** Sarkıtmak işi. **2.** *mim.* Sarkıt biçimi süs.

sarkıtmak *(-i)* **1.** Bir şeyin sarkmasını sağlamak: *"Kayığın bordasına oturup bacaklarını dışarı sarkıtan da vardır."* -S. Birsel. **2.** *mec.* Asmak. dar ağacına çekmek.

sarkma *is.* Sarkmak işi.

sarkmak, -ar *(-e)* **1.** Aşağıya doğru uzanmak: *"Köprüden pek sarkma, suya düşersin, dalgalar seni kapıverir."* -S. F. Abasıyanık. *"Oluklardan kol gibi buzlar sarkıyordu."* -T. Buğra. **2.** *hlk.* Yolunu uzatmak. uğramak.

sarkom *is. Fr. sarcome tıp* Kötücül bağ dokusu uru.

sarma *is.* **1.** Sarmak işi. **2.** Saran. içine alan şey. zarf. **3.** *is.* Kuşatma. çevirme. ihata. **4.** Lâhana. pazı ve asma yaprağından iç hazırlanarak sarılıp yapılan etli veya zeytinyağlı yemek. **5.** *mdn.* Bir ayakta alınan paralel veya dik olarak dikmelerin üzerine yerleştirilen direk. **6.** *s. sp.* Sarılarak yapılan: *Sarma yay.*

→ ***sarma kafiye***

sarmak, -ar *(-i)* **1.** Çevresini çevirmek. çepeçevre dolanmak. **2.** Çevrelemek. dolayında yer almak. kuşatmak. çevirmek. ihata etmek: *Ordu düşmanı sardı. Vay canına! İki kişiyiz, etrafımızı belki üç bölük sardı.* **3.** Yayılıp etkisi altına almak. kaplamak: *Ateş her yanı sardı. "...her üçünü de tarifi güç bir samimiyet ve ahbaplık havası sarmış gibidir."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Kültür düşüklüğündeki çöküş, yaygın bir hastalık gibi sarar toplumu."* -N. Cumalı. **4.** Örtmek. **5.** Kucaklamak. **6.** Yumak yapmak: *İpliği sarmak.* **7.** Kâğıt veya bir bitki yaprağıyla dürmek: *"Dolma sarıyorum diye yaprağı parmağıma doladım."* -H. R. Gürpınar. *"Sardığı sigarayı tabakasına yerleştiriyor."* -T. Buğra. **8.** *mec.* Hoşuna gitmek. zevkini okşamak: *"Bu canlılık, insanı on yıl önce görmüş olduğum muhteşem yazdan daha başka türlü sarıyordu."* -A. H. Tanpınar. **9.** *(-e)* Sarılıp tırmanmak: *Asma çardağı sardı.* **10.** *(-i, -e)* Bir şeyi başka bir şeyin içine koyup onunla kaplamak: *Kitabı kâğıda sarmak.* **11.** *mec.* Sözle saldırmak. tedirgin etmek: *Evdekilerin hepsi bana sarıyor.* **12.** (taşıt için) Tırmanmak. yükseğe doğru çıkmak. **13.** Saldırmak. hücum etmek: *"Faik Efendi biliyordu ki saracaklar, hem de fena saracaklar."* -M. Ş. Esendal. **sarıp sarmalamak** sıkıca sarmak.

sarma kafiye *is. ed.* Bir dörtlüğün birinci ve dördüncü. ikinci ile üçüncü dizelerinin kafiyeli olmasıa b b a.

sarmal *s. fiz.* Helis biçiminde olan. helisel. helezoni.

sarmalama *is.* Sarmalamak işi.

sarmalamak *(-i)* Sıkı sıkı sarmak: *"Ben çocuğu sardım sarmaladım, çamaşırımızı yükledim, yola çıktık."* -H. E. Adıvar.

sarmalanma *is.* Sarmalanmak işi.

sarmalanmak *(nsz)* Sarmalanmak işine konu olmak veya sarmalamak işi yapmak.

sarman *s.* **1.** Azman, iri. **2.** *is.* Sarı tüylü kedi.

sarmaşan *s. bot.* Sarılgan.

sarmaş dolaş *zf.* Birbirine sarılıp kucaklaşmış bir durumda. **sarmaş dolaş olmak 1)** birbirine sarılıp kucaklaşmak: *"Artık gözleri iyi görmeyen anasıyla sarmaş dolaş oluyor."* -R. N. Güntekin. **2)** iç içe girmek, karman çorman olmak: *"Bu ülkede mevsimler de, çağlar da, inançlar da sarmaş dolaş."* -C. Meriç.

sarmaşık, -ğı *is. bot.* Sarmaşıkgillerden, koyu yeşil, renkli, değişik biçimli yaprakları olan, sap ve dallarından çıkan küçük ek köklerle dik, düz yerlere yapışarak tırmanan bitki *(Hedera helix)*: *"Rüzgârın balkon sarmaşıklarında tıslıklar çaldığı bir akşamdı."* -A. İlhan.

sarmaşıkgiller *ç. is. bot.* Örnek bitkisi sarmaşık olan, iki çeneklilerden bir bitki familyası.

sarmaşma *is.* Sarmaşmak işi.

sarmaşmak *(nsz. -le)* Birbirine sarılmak, kucaklaşmak.

sarnıç, -cı *is. Ar. şahrîc* **1.** Yağmur suyu biriktirmeye yarayan yer altı su deposu: *"Birlikte kalenin sarnıcına kadar yürüdüler."* -R. H. Karay. **2.** Gemilerde bulunan saçtan yapılmış tatlı su deposu.

→ ***sarnıç gemisi, sarnıç vagonu***

sarnıç gemisi *is.* Petrol, benzin gibi akar yakıtları taşımaya yarayan gemi.

sarnıçlı *s.* Sarnıcı olan.

sarnıç vagonu *is.* Akaryakıt taşımaya yarayan deposu olan vagon.

sarp *s.* **1.** Dik, çıkması ve geçilmesi güç, yalman: *"Ya bir derenin kenarındasınız, ya sarp bir tepenin eteğinde."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"İki gündür sarp dağ yollarını aşıyoruz."* -F. R. Atay. **2.** *is. mec.* Güç, güçlük: *"Düz ovada sarpa çekme yolunu / Ver mektebe okutsunlar oğlunu."* -Âşık Veysel. **(iş) sarpa sarmak** güçlükler ortaya çıkmak, çözülmesi çok güç bir duruma gelmek: *"Hele mektebin iç ve ruh tarafını mükemmelleştireyim diyecek olsam iş daha sarpa sarar."* -R. N. Güntekin. *"Bu mera işi gittikçe sarpa sarıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sarpa *is. (sa'rpa) Yun. zool.* İzmaritlerden, boyu 35 cm kadar olan bir Akdeniz balığı *(Boops salpa)*.

sarpın *is. Yun. sarpos hlk.* **1.** Tahıl kuyusu, zahire ambarı, silo. **2.** Ekmeği koymaya yarayan dört gözlü sandık.

sarpi *is. Fr. İng. den.* Altı düz, üçgen biçiminde tek direkli, iki yelkenli, iki kişilik tekne.

sarplaşma *is.* Sarplaşmak işi.

sarplaşmak *(nsz)* Sarp bir duruma girmek: *Yol birdenbire sarplaştı.*

sarplık, -ğı *is.* Sarp olma durumu.

sarraf *is. Ar. şarrâf* Mesleği, değerli kâğıt ve metal paraları birbiriyle değiştirmek, tahvil alış verişi yapmak olan kimse.

sarrafiye *is. (sarra:fiye) Ar. şarrâfiyye* Sarrafın altın bozmak, değiştirmek gibi işler için üstelik olarak aldığı para, sarraflık hakkı.

sarraflık, -ğı *is.* Sarrafın işi.

sarsak, -ğı *s.* Yaşlılık, hastalık gibi sebeplerle güçsüz kalarak vücudu titrer gibi sarsılan.

→ ***sarsak sarsak, sarsak sursak***

sarsakça *s.* ve *zf. (sarsa'kça)* Sarsak (bir biçimde), titrer gibi, titreyerek.

sarsaklık, -ğı *is.* Sarsak olma durumu: *"Kendini idare edemeyen bir milletin sarsaklığını görerek daha ziyade çıldırıyordu."* -Ö. Seyfettin.

sarsak sarsak *s.* ve *zf.* Sarsak bir biçimde, sarsak olarak.

sarsak sursak *s.* ve *zf.* Sarsakça, sarsılarak: *"Sarsak sursak bir yürüyüşle cenaze sahibine sokulur."* -H. R. Gürpınar.

sarsalama *is.* Sarsalamak işi.

sarsalamak *(-i)* Sarsmak.

sarsıcı *s.* Sarsma niteliği olan, sarsan.

sarsık, -ğı *s.* Sarsılmış.

sarsıla sarsıla *zf.* Sarsılarak: *"Kollarına atıldı ve sarsıla sarsıla herşeyi anlattı."* -H. Taner.

sarsılış *is.* Sarsılmak işi veya biçimi.

sarsılma *is.* **1.** Sarsılmak işi. **2.** Etkilenme: *"Onu kaybettiğimiz zaman sarsılmamız da hayatımızda büyük bir yeri olduğunu gösterir."* -H. A. Yücel.

sarsılmak *(nsz)* **1.** Sarsmak işine konu olmak: *Ev fırtınadan sarsılıyor. "Sabahtan beri bu hâlde serseri arabanın içinde sarsıla sarsıla gidiyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mec.* Güçsüz durumda kalmak: *Hastalıktan çok sarsıldı.* **3.** Beklenmedik bir olaydan çok etkilenmek: *"Cemil Kâzım inanmak istemediği bir şüphe ile sarsılmıştı."* -M. Yesari.

sarsım *is.* **1.** Sarsmak işi. **2.** *astr.* Gök cisimlerinin, genel çekim yasasına uygun olarak birbirine çekmesi sebebiyle herhangi bir gezegenin hareketinde görülen karışıklık.

sarsıntı *is.* **1.** Sarsılmak işi, birden sallanma: *Trenin sarsıntısıyla üst üste yığıldılar. "Bu sarsıntı ile başından fırlayıp yerde tekerlenen kasketini kovaladı, tekrar başına geçirdi."* -H. Taner. **2.** Titreme: *"Başını sırasının üstüne saklamış, omuzları hafif sarsıntılarla titriyordu."* -R. N. Güntekin. **3.** Deprem. **4.** Deprem sırasındaki yer hareketlerinin her biri: *İkinci sarsıntıda evlerin tümü yıkıldı.* **5.** *mec.* Bir kurum veya kuruluşun dengesini etkileyen bozukluk: *"Bu olgunluğa erişen toplumlar ise her türlü sarsıntıları en az zararla atlatırlar."* -N. Cumalı. **6.** *psikol.* Kaza, ilâç ve uyuşturucuların yarattığı, birdenbire gelişen karmaşık belirtilerin tümü.

sarsıntılı *s.* **1.** Sarsılan, sallanma. **2.** *s. mec.* Güven verici olmayan, düzenli olmayan: *Sarsıntılı bir evlilik yaşamları var.*

sarsıntısız *s.* **1.** Sarsıntısı olmayan, sarsılmayan. **2.** *mec.* Güven içinde olan, belli bir düzeni olan.

sarsış *is.* Sarsmak işi veya biçimi.

sarsma *is.* Sarsmak işi.

sarsmak *(-i)* **1.** Birdenbire ve güçle kımıldatmak, sallamak, oynatmak, titretmek: *"Edirne'den gelen bir yük treni, yerleri sarsarak, evleri sarsarak hızla geçip gidiyor."* -M. Ş. Esendal. *"Kalkın bakalım, diye çocukların karyolalarını sarsıyorlardı."* -Ç. Altan. **2.** *mec.* Zarar verecek yolda etkilemek, aksatmak: *"Sosyal hayatın huzurunu, düzenini sarsacak ne yazmıştı?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Çok sevdiği annesinin ölümü onu çok sarsmıştı."* -S. F. Abasıyanık.

sası *s.* **1.** Küf ve çürük gibi kokan. **2.** Kokuşmuş. **sası kokmak** (çoğunlukla yiyecek için) bozulmuş; çürümüş.

→ ***sası sası***

sasıma *is.* Sasımak işi, tefessüh.

sasımak *(nsz) hlk.* Kokuşmak, tefessüh etmek.

sası sası *zf.* Sası gibi, sasıya benzeyen.

sataşılma *is.* Sataşılmak işi.

sataşılmak *(-e)* Sataşmak işine konu olmak.

sataşkan *s.* Sataşan, saldırgan, müteca viz.

sataşma *is.* Sataşmak işi: *"Rabia bağırmakta devam ederse mahalle bunu yalnız vaktini gözetleyip bacak kadar kıza sataşmaya geldi sanacak, halbuki onun maksadı sadece biraz caka satmaktı."* -H. E. Adıvar.

sataşmak *(-e)* **1.** Bir kimseyi rahatsız edecek davranışta bulunmak, musallat olmak: *"Edepsiz bir sarhoş, eskiden tanıdığı bir kadına sataşıyor."* -N. Cumalı. **2.** Sarkıntılık etmek: *"Ne münasebet gider de komşunun hizmetçi kızına sataşırsın?"* -M. Ş. Esendal.

saten *is. Fr. satin* **1.** Atlas. **2.** Atlas gibi parlak, pamuklu kumaş.

sathî *s. (sathi:) Ar. sathî esk.* Yüzeysel, üstünkörü: *Sathî bir yara. Sathî bir inceleme.*

sathîleşme *is.* Sathîleşmek işi.

sathîleşmek *(nsz)* Yüzeysel duruma gelmek.

sathîleştirme *is.* Sathileştirmek işi.

sathîleştirmek *(-i)* Yüzeysel duruma getirmek.

sathîlik, -ği *is.* Yüzeysel olma durumu.

satı *is.* Satmak işi, satış. **satıya çıkarmak** satmaya karar verip bu kararını ilgililere bildirmek.

satıcı *is.* Alıcıya bir şey satan kimse: *"Gelen yolcuların çoğu bir Akbaba alıyordu satıcıdan."* -Y. Z. Ortaç.

satıcılık, -ğı *is.* **1.** Satıcı olma durumu veya satıcının işi. **2.** Küçük ölçüde ticaret yapma işi: *Pazar yerlerinde satıcılıkla işe başlamış.*

satıh, -thı *is. Ar. saṭḥ* Yüz, yüzey: *"Bu satıh baştan başa vatanın bütün yüzüdür."* -F. R. Atay.

satılık, -ğı *s.* Satışa çıkarılmış olan: *Satılık ev.* **satılık ziftin olsun, Selânik'ten kel gelir** işe yaramaz sandığın bir malı satılığa çıkarırsan görürsün ki akla gelmeyen yerlerden onu arayanlar gelir. **satılığa çıkarmak** satmak, satışa çıkarmak: *"Memleketine mi dönüyormuş neymiş bütün eşyasını satılığa çıkarmış."* -A. İlhan.

satılış *is.* Satılmak işi.

satılma *is.* Satılmak işi.

satılmak *(nsz. -e)* **1.** Satmak işi yapılmak: *Mallar satıldı. "Belki babam, güvercinlerin satıldıklarını iyi karşılamayacaktır."* -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Para veya çıkar karşılığı, gizlice karşı tarafa hizmet etmek.

satım *is.* Satmak işi, satış.

satımcı *is.* Satım işini yapan (kimse).

satımlık, -ğı *is.* Satıcının, mal sahibi adına sattığı şeyden aldığı yüzdelik, beyiye.

satın *is.* "Fiyatını vererek bir şey almak" anlamında kullanılan **satın almak** deyiminde geçer: *"Okuma yazma bilmesine rağmen bir Köroğlu gazetesi satın aldı."* -H. Taner.

*→ **satın alma, satın almacı***

satın alma *is.* Satın almak işi.

satın almacı *is.* Satın alma işlerini yürüten kimse, mübayaacı.

satır (I) *is. Ar. saṭr* Bir sayfa üzerinde yan yana dizilmiş kelimeler: *Bu sayfada on beş satır var. "Yazılardan bıkmışım artık, tek satır okumayayım."* -H. Taner.

*→ **satır başı, satır satır, satır sonu***

satır (II) *is. Ar. sāṭur* Et kesmeye, kemik kırmaya yarayan ağır ve enli bir tür bıçak. **satır atmak** herkesi öldürmek, kırıp geçirmek.

satır başı *is.* Yazıda her paragrafın, öteki satırlara göre biraz içerden alınarak belirtildiği yer.

satır satır *zf.* Bütün satırların hepsini, her satırla ilgilenerek: *"Yazılarımı satır satır inceliyordu."* -Y. Z. Ortaç.

satır sonu *is.* Satırın son kısmı.

satış *is.* Satıcı ile alıcı arasında yapılan ve bir malın alıcıya verilmesi ve bunun karşılığında bir fiyat, bir değer alınması yoluyla yapılan işlem, satım: *"Satış işinin güçlüğünü orada iyice öğrendim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **satış yapmak** satmak. **satışa çıkarmak** satmak için ortaya koymak.

*→ **satış bedeli, satış değeri, satış fiyatı, satış merkezi, satış mukavelesi, satış ruhsatı, satış sarayı, satış sözleşmesi, satış şartnamesi, satış yeri***

satış bedeli *is.* Satılan malın ücreti.

satış değeri *is. ekon.* Bir malın satılabileceği fiyat.

satış fiyatı *is.* Bir malın satış bedeli.

satış merkezi *is. ekon.* Bir malın satıldığı ana merkez.

satış mukavelesi *is.* Alım satım sırasında malın cinsi, miktarı ve ödeme şartlarını belirten yazılı anlaşma metni.

satış ruhsatı *is.* Bir malın satılmasına ilişkin izin belgesi.

satış sarayı *is.* Satış merkezi.

satış sözleşmesi *is. huk.* Satıcının ürettiği malın mülkiyetini belli şartlar altında alıcıya vermesi.

satış şartnamesi *is.* Satış mukavelesi.

satış yeri *s.* Bir malın satıldığı yer.

satir *is. Fr. satire* < *Lât. satira* Yergi.

satirik, -ği *s. Fr. satirique* Yergi ile ilgili, yergi niteliğinde olan.

satılcan *is. Ar. zātu'l-cenb hlk.* Göğüs sancısı, ateş, titreme, öksürük gibi belirtilerle ortaya çıkan akciğer zarı iltihabı, zatülcenp: *"Kayıkla gelip kurtarmasalardı satılcandan geberecektim."* -S. F. Abasıyanık.

satma *is.* Satmak işi.

satmak *(-i, -e)* **1.** Bir değer karşılığın-

da bir malı alıcıya vermek: *"Galata'daki hanı satarak parasını benim namıma... yatırmıştı."* -R. N. Güntekin. *"Geniş arazisini parselleyip sattı."* -T. Buğra. **2.** *mec.* Kendinde olmayan bir şeyi var gibi göstermek, taslamak: *"Onun yerinde kim olsa bu kadar azamet satardı."* -P. Safa. **3.** *argo* Bir yolunu bularak birinden ayrılmak: *Yanımdakini satamazsam size gelemeyeceğim.* **4.** *mec.* Bir kimse, kendini veya başkasını olduğundan daha önemli, yetkili ve değerli göstermek: *"Her hâlde beni de satmasını bilmiş olacaktı ki, hatırlılar masasında ehemmiyetli bir adam gibi karşılandım."* -R. N. Güntekin. **5.** *mec.* Bir çıkar karşılığında bir şeyi gözden çıkarmak, feda etmek. **satıp savmak** gereken parayı sağlamak için elindeki malı ucuza satıp tüketmek, yok pahasına elden çıkarmak.

satranç, -cı *is. Far. şadrenc* İki kişi arasında altmış dört kareli bir tahta üzerinde değerleri ve adları değişik olan on altışar siyah ve beyaz taşlarla oynanan bir oyun: *"İki kişiyi birden satrançta mat ettim."* -A. Gündüz. *"Ben politikanın satranç tahtası üstünde sadece bir piyonu idim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***satranç tahtası, satranç takımı, satranç taşı, satranç vezni***

satranççı *is.* Satranç oynayan kimse.

satranççılık, -ğı *is.* Satranççı olma durumu.

satrançlı *s.* Satranç tahtası gibi karelere ayrılmış bir biçimde çizilmiş veya basılmış olan, kareli: *Satrançlı kumaş. "Şalvar her vakitki, lâcivert beyaz karışık satrançlı şalvardı."* -O. C. Kaygılı.

satranç tahtası *is.* Üzerinde satranç oynanan altmış dört kareli tahta vb. yüzey.

satranç takımı *is.* Satranç oyununda gerekli olan altmış dört kareli tahta, siyah ve beyaz on altışardan otuz iki taşın oluşturduğu takım.

satranç taşı *is.* Satrançta kullanılan taşlardan her biri.

satranç vezni *is. ed. esk.* Halk şiirinde aruzun "Müfteilün müfteilün müfteilün müfteilün" kalıbına verilen ad.

satrap *is. Fr. satrape* < *Far. tar.* Perslerde il yöneticisi, vali.

satsuma *is. (satsu'ma)* Bir mandalina türü.

sattırma *is.* Sattırmak işi.

sattırmak *(-ı, -e)* Satmak işini yaptırmak veya satmak zorunda bırakmak.

Satürn *öz. is. Fr. saturne* < *Lât. astr.* Güneş'e yakınlık bakımından altıncı olan gezegen, Sekendiz, Zühal.

satvet *is. Ar. saṭvet esk.* Zorlu, sindirici güç.

sauna *is. (sau'na) Fr. sauna (Finceden)* **1.** Fin hamamı. **2.** Bu hamamın ve diğer bölümlerinin bulunduğu yer.

sav *is.* **1.** İddia, tez: *"Eleştiricilerimiz nasıl olur da böyle bir savda bulunabilirler?"* -N. Cumalı. **2.** *esk.* Haber, söz. **3.** *esk.* Atasözü. **4.** *man.* Tanıtlanması gereken önerme, tez.

→ ***savı kanıtsama***

sava *is.* **1.** Haber. **2.** Müştu, müjde.

savacı *is.* **1.** Haberci. **2.** Müştucu. **3.** *hlk.* Peygamber, nebi.

savak, -ğı *is. hlk.* **1.** Değirmen suyunu başka yöne akıtmak için yapılan düzen. **2.** Değirmen arkındaki fazla suyun akması için açılan ikinci su yolu. **3.** Bir barajın fazla suyunu akıtmak için yapılan düzen.

savaklama *is.* Savaklamak işi.

savaklamak *(-i) hlk.* Suyu arklara salmak.

savan *is. hlk.* **1.** Pamuk ipliğinden yapılan kalınca kilim. **2.** Yaygı, örtü.

savana *is. (sava'na) Fr. savane* < *İsp. sabana, (Haiti dilinden)* Ekvator kuşağındaki otsu bitkilerle kaplı çayırlara verilen ad.

savaş *is.* **1.** Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silâhlı mücadele, harp. **2.** Uğraşma, kavga, mücadele. **3.** Hayvanların birbirleriyle yaptığı mücadele: *Kartallarla leyleklerin savaşı.* **4.** Bir şeyi ortadan kaldırmak, yok etmek amacıyla girişilen mücadele: *Yeremle savaş.* **savaş açmak (veya ilân etmek)** 1) bir veya daha fazla devlete karşı savaş durumuna

geçmek: 2) ortadan kaldırmak için uğraşmak: *"Softalığa savaş açan ilk laikler orada toplanmıştır."* -Y. Z. Ortaç.

savaşçı *s.* 1. Savaşan, savaş durumunda bulunan, muharip. 2. İyi veya çok savaşan, savaşkan, cengâver. 3. *is.* Savaşa katılan kimse.

savaşçılık, -ğı *is.* Savaşçı olma durumu: *"Soylu ve çetin savaşçılık gururuna, bu eğiliş ağır geldi."* -F. R. Atay.

savaşım *is.* Herhangi bir amaca erişmek bir güce karşı koyabilmek amacıyla bir kişi veya grubun sürekli çabası, mücadele: *"Bir polemikçi, bir savaşım insanı değildi."* -H. Taner. **savaşım vermek** bir amaca erişmek, bir güce karşı koyabilmek için uğraşmak, çaba göstermek, mücadele etmek: *"Sen ancak iyi savlar için savaşım vermekte rahat ederdin."* -H. Taner.

savaşımcı *is.* ve *s.* Savaşım veren kimse, mücadeleci.

savaşkan *s.* İyi savaşan, çok savaşan, savaşçı, cengâver.

savaşma *is.* Savaşmak işi, muharebe.

savaşmak *(nsz, -le)* 1. Ordu ölçüsünde iki silâhlı kuvvet karşı karşıya gelip çarpışmak, muharebe etmek. 2. *mec.* Uğraşmak, mücadele etmek: *"Azmi'yi bizimle beraber gelmeğe pek güçlükle razı edebilmişizdir. Hatta bir kere de gazinonun kapısında bizden kaçmağa savaşmıştır."* -R. N. Güntekin.

savat *is. Ar. sevâd* Gümüş üstüne özel bir biçimde kurşunla işlenen kara nakış.

savatlama *is.* Savatlamak işi.

savatlamak *(-i)* Gümüş üstüne kurşunla kara nakışlar işlemek.

savatlı *s.* Savatı olan, savatlanmış: *"Belindeki yirmi sene evvel hediye gelen kayışın savatlı gümüş sarkıntıları pırıl pırıl parlıyorlar."* -Ö. Seyfettin. *"...kuyumcuya uğradı, o güne yetişmek üzere savatlı bir bilezik ısmarladı."* -R. H. Karay.

savca *is.* İddianame.

savcı *is.* Devlet adına ve yararına davalar açan, kamu haklarını ve hukuku yerine getirmek üzere yargıç katında sanıkları kovuşturan görevli, müddeiumumî.

savcılık, -ğı *is.* Savcı olma durumu; savcının görevi veya müddeiumumilik: *"Genç, temiz pak kadın nöbetçinin tarifi üzerine savcılığın önüne kadar geldi."* -A. Gündüz.

savdırma *is.* Savdırmak işi.

savdırmak *(-i, -e)* Savmak işini yaptırmak.

savı kanıtsama *man.* Bir şeyi genç kendisine dayanarak, kendisini kanıt göstererek tanıtlamaya çalışma.

savılma *is.* Savılmak işi veya durumu.

savılmak *(nsz)* Savmak işine konu olmak.

savla *(-den) (sa'vla) İt. sagola* Gemilerde bayrakları direğe çekmekte kullanılan ince ip.

savlama *is.* Savlamak işi veya durumu.

savlamak *(-i) hlk.* İddia etmek.

savlayıcı *s.* Bir savı ileri süren (kimse), davacı, müddei.

savlet *is. Ar. şavlet esk.* Hamle.

savma *is.* Savmak işi: *"Kasım, Tahir Beyi savmaya uğraşırken ben rastladım."* -P. Safa.

savmak, -ar *(-i)* 1. İstenmeyen birini yanından uzaklaştırmak: *"Böylece Arif Ağayı başımızdan savar ve sizinle bir mehtap gezintisi yaparız."* -R. N. Güntekin. *"Oğlanı çarçabuk savıp Suat'ı odasına alırken..."* -A. İlhan. 2. Sıkıcı bir durumu geçirmek, atlatmak: *Hastalığı savmak. "Kendini unutturmak ve bu ziyareti kazasız, belâsız savmaktan başka bir düşüncesi bulunmayan bizim kaymakam..."* -R. N. Güntekin. 3. Geçirmek. 4. *(-e, nsz) esk.* Geçmek: *Soğuk içime savdı. Vazodaki çiçekler savmış, yenilemeli.*

savruk, -ğu *s.* 1. Aklını işine vermeyen, dikkatsiz: *"Tavırları şiir gibi ahenktar olan Leylâ, ev hayatında ne kadar savruk, güler yüzü ne kadar abustu."* -R. N. Güntekin. 2. Düzensiz, dağınık: *Savruk bir çalışma.*

savrukluk, -ğu *is.* Savruk olma durumu.

savrulma *is.* Savrulmak işi: *"Savrulma*

hareketini pek ciddî tutmuş olacaktı ki beli kütürdedi ve acıdı." -H. Taner.

savrulmak *(nsz)* **1.** Dağılmak, saçılmak. **2.** Savurmak işi yapılmak: *"Ona savrulan küfürlerin, tükürülen tükrüklerin bini bir para oldu."* -H. Taner.

savruluş *is.* Savrulmak işi veya biçimi.

savruntu *is.* Savrulurken dökülen kırıntı.

savsak, -ğı *is.* İşlerine önem vermeyip onları gelişigüzel yapıveren veya daha sonraya bırakan, ihmalci, ihmalkâr.

savsaklama *is.* Savsaklamak işi, umursama, baştan savma, işi geciktirme, ihmal, ihmalkârlık: *"Onların sorunu kıramazdı, kıramayacağı da tuttuğu savsaklama yolundan anlaşılıyordu."* -T. Buğra. *"Çocuğu kendi havasına bırakma öğüdü, zaten savsaklama yanlısı bazı ana babaların pek işine gelir."* -H. Taner.

savsaklamak *(-i)* Belirli bir sebebi olmaksızın bir işi isteyerek geri bırakmak, geciktirmek, umursamamak, ertelemek, ihmal etmek: *"Yarın giderim, öbür gün giderim diye savsaklayıp duruyor."* -H. Taner.

savsaklanma *is.* Savsaklanmak işi.

savsaklanmak *(nsz)* Savsaklanmak işine konu olmak, ihtimal edilmek.

savsaklayış *is.* Savsaklamak işi veya biçimi.

savsama *is.* Savsaklama, ihmal.

savsamak *(-i)* Savsaklamak, ihmal etmek.

savulma *is.* Savulmak işi veya durumu.

savulmak *(nsz)* Bir şeyden çekinerek bulunduğu yerden uzaklaşmak. **savul, savulun!** yol yer(in), çekil(in), dokunma(yın)!

savunma *is.* **1.** Saldırıya karşı koyma, müdafaa: *"Mustafa Kemal'in orada seçtiği savunma hattı, Millî Misak'taki Türkiye sınırı idi."* -F. R. Atay. **2.** Bir kişi veya düşünceyi doğru, haklı göstermeyi amaçlayan yazı veya konuşma, savunu, müdafaaname. **3.** *sp.* (futbolda) Kaleyi korumak için oyun süresince bir takımın gösterdiği çaba, defans. **savunma yapmak 1)** haklı olduğunu ortaya koymaya çalışmak; **2)** *sp.* oyunda rakip tarafın hücumlarına karşı koymak.

savunmak *(-i)* **1.** Herhangi bir saldırıya karşı koymak, saldırıya karşı korumak, müdafaa etmek. **2.** (söz veya yazı ile) Bir kimseye hareket veya düşünceyi doğru, haklı göstermeye çalışmak, onun yanında olmak.

savunmalık, -ğı *s.* Savunmaya yarar, tedafüî.

savunmasız *s.* Savunma gücü olmayan.

savunu *is.* Savunma.

savunucu *s.* ve *is.* **1.** Bir şeyi savunan kimse, müdafi: *"Bu türlü hak savunucularının türlüsüyle karşılaştım hayatımda."* -N. Cumalı. **2.** *sp.* Kalecinin önünde yer alan, kaleyi savunan oyunculardan her biri, bek.

savunuculuk, -ğu *is.* Savunu yapma işi.

savunulma *is.* Savunulmak işi.

savunulmak *(nsz)* Savunmak işi yapılmak.

savunuş *is.* Savunmak işi veya biçimi.

savurgan *s.* Çok ve boşuna para harcayan, tutumsuz, müsrif.

savurganca *s.* ve *zf. (savurga'nca)* Savurgan (bir biçimde).

savurganlık, -ğı *is.* Savurgan olma durumu veya savurganca davranış, tutumsuzluk, müsriflik, israf: *"Her şeyimi seve seve bu tiyatro denilen ideale harcadım ve bu savurganlıktan mutluluk duydum."* -H. Taner.

savurma *is.* **1.** Savurmak işi: *"Ben de onlar gibi tekme atıp yumruk savurmasını biliyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *sp.* Kol, bacak gibi vücut bölümlerinin ağırlıklarından yararlanarak omuz ve uyluk eklemleri çevresinde türlü yönlere doğru hızla çevirme.

savurmak *(-i)* **1.** Havaya atıp dağıtmak, saçmak: *Harman savurmak. "Bir eğlence yerinde destelerle banknotu hava-*

ya savurduktan sonra..." -R. N. Güntekin. **2.** (rüzgâr) Bir yeri, bir şeyi şiddetle eserek alt üst etmek, havaya kaldırmak, dağıtmak. **3.** Kaldırıp atmak, fırlatmak. **4.** Şiddetle döndürerek sallamak, kaldırarak vurmak: *Kılıç savurmak. Değnek savurmak.* **5.** Bir sıvının havalanmasını veya kaynayan sıvının taşmasını önlemek, soğutmak amacıyla alıp yine kendi kabına dökmek: *Sarnıcın suyunu savurmak.* **6.** Sallamak, uçurmak, dalgalandırmak: *"Ayaklarını boşluğa savururken küçük dolap gürültüyle yıkıldı."* -P. Safa. **7.** (yalan, küfür vb. için) Söylemek: *Palavra savurmak. "...kaçakçıların aleyhinde küfürler savurarak içmeğe başladılar."* -Ö. Seyfettin. *"Onun bütün çapkınlığı Solmaz'a yoldan geçerken savurduğu birkaç kelimeden ibaretti."* -H. Taner. **8.** Boşuna ve çok miktarda harcamak, israf etmek: *Paraları savurmak.*

savurtma *is.* Savurtmak işi.

savurtmak *(-i)* Savrulmasına sebep olmak, savrulmasını sağlamak.

savurtuş *is.* Savurtmak işi veya durumu: *"Omuzlarına dalga dalga inen bal sarısı saçlarını, başının bir hareketiyle şöyle geriye savurtuşu, unutulur gibi miydi?"* -A. İlhan.

savuşma *is.* Savuşmak işi.

savuşmak *(nsz)* **1.** Bulunduğu yerden aceleyle, gizlice veya dikkati çekmeden ayrılmak: *"Hemen dükkâna koşuyorum, acele acele bir iki gazete alıp savuşuyorum."* -R. N. Güntekin. **2.** (hastalık veya başka kötü bir durum) Geçmek, iyileşmek. **savuşup gitmek** ilgi çekmeden, gizlice aceleyle ayrılmak: *"Yemek kotaracağım diye savuşup gitti."* -H. R. Gürpınar.

savuşturma *is.* Savuşturmak işi.

savuşturmak *(-i)* Geçiştirmek, atlatmak: *"Büyük bir felâketten henüz çıkmış bu adamda küçük bir sokak kavgası veya hafif bir araba kazasını savuşturmuş da şimdi üstünü başını düzeltmeye koyulmuş bir kimse hâli vardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

say *is. (sa:y) Ar. sa'y esk.* **1.** Çalışma, emek. **2.** *hlk.* Düz, ince, yassı taş: *"Yağmur yağar da ışılaşır sayları / Eli göçmüş de buzulaşır dayağı."* -Halk türküsü.

saya *is. (sa'ya)* **1.** Ayakkabının yumuşak olan üst bölümü. **2.** *hlk.* İş önlüğü: *"Sırtına giymiş sıkma sayayı / Yedeğine almış ağca mayayı."* -Halk türküsü.

sayacı *is.* Ayakkabıların sayalarını hazırlayan kimse.

sayacılık, -ğı *is.* Sayacının işi.

sayaç, -cı *is.* Hava gazı, elektrik, su gibi şeylerin kullanılan miktarını veya mekanik etkilenmeleri ölçen alet.

sayaç takımı *is.* Sayaç giriş tarafını gaz servis hattına çıkış tarafının tüketici yakıt hattına bağlanması amacıyla kurulan boru donanımı ve boru bağlantı parçaları.

saydam *s.* **1.** İçinden ışığın geçmesine ve arkasındaki şeylerin görülmesine engel olmayan (cisim), şeffaf: *Cam saydamdır. "Atlet vücudunu bütünüyle gösteren, saydam bir sabahlık giymişti."* -A. İlhan. **2.** Üzerindeki resim ve şekilleri beyaz bir zemin üzerine yansıtmak amacıyla tepegöz ve projeksiyona konan şeffaf, ışığı geçiren madde, slayt. **3.** *mec.* Açık seçik, belirgin: *Karmaşık gibi gözüken sorun son günlerde saydam bir görünüş kazandı.*

→ ***saydam resim, saydam tabaka***

saydamlaşma *is.* Saydamlaşmak işi, şeffaflaşma.

saydamlaşmak *(nsz)* **1.** Saydam bir duruma gelmek, şeffaflaşmak. **2.** *mec.* Belirgin, açık bir duruma gelmek.

saydamlaştırma *is.* Saydamlaştırmak işi.

saydamlaştırmak *(-i)* Saydam duruma getirmek, şeffaflaştırmak.

saydamlık, -ğı *is.* Saydam olma durumu, şeffaflık.

saydam resim, -smi *is.* Kolay anlaşılabilen resim.

saydamsız *s.* Saydam olmayan, ışığı geçirmeyen.

saydamsızlık, -ğı *is.* Saydam olmama durumu, ışığı geçirmeme özelliği.

saydam tabaka *is. anat.* Gözün ön bölümünde bulunan, ışığı geçiren küresel zar, kornea.

saydırma *is.* Saydırmak işi.

saydırmak 1. Saymak işini yaptırmak, sayısını buldurmak, sayı belirterek sonuç almak. 2. *(-i, -e)* Sözünü dinletmek, saygı gösterilmesini sağlamak: *"Şimdiye kadar hoşlandığı her kadına kendini sevdirmemişse bile saydırmıştır.Evde kendini saydırmak için yapmağa başladığı kavgalar başgösterdi."* -M. Ş. Esendal.

saye *is. (sa:ye) Far. sāye esk.* 1. Gölge. 2. *mec.* Koruma, yardım.

sayeban *is. (sa:yeban; -ba:nı) Far. sāye-bān esk.* Gölgelik.

sayesinde *zf. (sa:yesinde)* Bir şeyden dolayı, sebebiyle, yardımıyla: *"Çocuk öğrenmişse, ne yapmışsa Ramazan'ın sayesinde yapmıştı."* -H. E. Adıvar. **sayesinde sayeban olmak** istenilen bir şeyi başkasının aracılığıyla elde etmek: *"Sayende sayeban olduk İstanbul şehri / Sayende sebil olduk, aç kaldık, sefil olduk."* -A. İlhan.

sayfa *is. Ar. şahîfe* 1. Üzerine yazı yazılan veya basılan bir kâğıt yaprağın iki yüzünden her biri, sahife. 2. Gazete, dergi gibi yayınlarda özel bir alan için ayrılmış bölüm: *Sanat sayfası.* 3. *mec.* Konu. **sayfa bağlamak** basım evinde dizilen yazıları sayfa durumuna getirmek: *"Sayfayı öyle sıkı bağlardı ki, satırlar âdeta birbirine kenetlenirdi."* -Y. Z. Ortaç.

sayfa ekran *is.* Bilişim sisteminde kullanıcıyı bilgilendirmek amacıyla görüntü ekranının bütününü kaplayan bilgi.

sayfalama *is.* Sayfalamak işi.

sayfalamak *(-i)* Bilgisayarda sayfalara ayrılmış bir bellek kullanma düzenine dayalı sistemi uygulamak.

sayfalandırma *is.* Sayfalandırmak işi veya biçimi.

sayfalandırmak *(-i)* Gazetecilikte, basım evinde dizilen yazıları sayfa durumuna getirmek: *"Arka kapak için seçtiklerimi o istifeder, o sayfalandırır, o renklendirir."* -Y. Z. Ortaç.

sayfalanmış *s.* Sayfa durumuna getirilmiş.

sayfalanmış program *s.* Sayfalar hâlinde düzenlenmiş program.

sayfalık, -ğı *s.* 1. Herhangi bir sayıda sayfası olan: *Elli sayfalık kitap.* 2. Herhangi bir sayıda sayfaya sığabilen: *Bir sayfalık yazı.*

sayfiye *is. Ar. şayfiyye* Yazlık, yazlık ev: *"Kısa bir müddet sonra o hücra bayırlarda yepyeni modern bir sayfiye doğuverdi."* -H. Taner.

saygı *is.* 1. Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram: *"İnsanlara saygıyı yitirdin mi yandın bittin, on paralık oldun demektir."* -Y. Kemal. 2. Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu. **saygı duymak** (veya **beslemek**) birine, bir şeye karşı saygı hissetmek: *"Oğlunun hocası olduğu için Mesut Çağlayan'a hususî bir saygı besliyordu."* -H. Taner. **saygı göstermek** saymak, değer vermek: *"Hiç olmazsa yaşına saygı göstermeliydi."* -M. Ş. Esendal.

→ ***saygıdeğer, saygı duruşu***

saygıdeğer *s.* Kendisine saygı gösterilmeye değer, sayın, muhterem.

saygı duruşu *is.* Saygı belirtmek için alınan hazır ol durumu.

saygılı *s.* Saygısı olan, saygı gösteren, hürmetli: *"Bundan başka saygılı, temiz ve çalışkan bir kızdı."* -H. E. Adıvar.

saygın *s.* 1. Saygı gören, sayılan, hatırlı, itibarlı, muteber. 2. Hatırlı, itibarlı, muteber. 3. Değerli, değeri anlaşılmış, en üst düzeye ulaşmış: *"A.Ş.Hisar, Türk romanında saygın yerini haklı olarak almıştır."* -H. Taner.

saygınlık, -ğı *is.* Saygı görme, güvenilir olma durumu, itibar, prestij.

saygısız *s.* ve *is.* Gereken saygıyı göstermeyen, saygısı olmayan, hürmetsiz: *"Kimdir bilir misin? Vatanın... Şimdi saygısız / Bir göz bu nazlı çehreye - Allah esirgesin- / Kem bin nazarla baksa tahammül eder misin?"* -T. Fikret. *"Gürültüye, ağız kalabalığına getirilerek bu saygısız atlatılır."* -R. N. Güntekin.

saygısızca *s.* ve *zf. (saygısı'zca)* Saygısız (bir biçimde), saygısız olarak.

saygısızlık, -ğı *is.* Saygısız olma durumu veya saygısızca davranış, hürmetsizlik, münasebetsizlik. **saygısızlık etmek** saygısızca davranışta bulunmak veya söz sarfetmek: *"Hep birden yüklenmişlerdi Rahmi'ye saygısızlık etti, kırdın diye."* -T. Buğra.

sayha *is. Ar. şayha esk.* Bağırış, çığlık.

sayı *is. mat.* **1.** Sayma, ölçme, tartma gibi işlerin sonunda bulunan birimlerin kaç olduğunu anlatan söz: *Bir, beş, yüz, birer sayıdır.* **2.** Gazete ve dergi gibi sürekli yayınların bir bütün oluşturan, değişik tarih, numara taşıyan baskılarından her biri, nüsha: *Derginin son sayısında...* **3.** *sp.* Bir spor karşılaşmasında karşılaşanlardan her birinin başarı derecesini tespit eden nicelik. **sayı hesabıyla** bir spor yarışmasında bir sporcu veya takımın kazandığı sayı bakımından: *"Sayı hesabıyla bir galibiyeti bile öpüp de başımıza koyacaktık."* -H. Taner. **sayım suyum yok 1)** (çocuk oyunlarında) "kısa bir süre için oyun dışıyım" anlamında kullanılır. **2)** (çocuklar arasında) bir işte şakaya yer verilmeyeceğini anlatır: *"Alır mıydım? Sevinir miydim? Yoksa mızıkçılık eder, -Olmaz, sayım suyum yok... Siz birlik olup bana oyun ettiniz -mi derdim."* -H. Taner. **sayısını Allah bilir** o kadar çok ki, saymakla bitmez.

→ ***sayı boncuğu, sayı farkı, sayı göstergesi, sayı levhası, sayı sıfatı***

sayı boncuğu *is. mat.* Genellikle çocuklara hesap öğretmekte kullanılan, her teline onar boncuk geçirilmiş hesap aracı, çörkü, abaküs.

sayıca *zf. (sayı'ca)* Sayı bakımından, adetçe.

sayıcı *is.* Vergi almak için hayvan sayımı yapan kimse.

sayı farkı *is. sp.* Futbol gibi bazı karşılaşmalarda bir takımın elde ettiği sayıların, karşı takımın elde ettiklerine bölünmesiyle bulunan sayı, averaj.

sayı göstergesi *is.* Sayıları veya sayı durumunu gösteren levha, skorbort.

sayıklama *is.* Sayıklamak işi: *"Ne kadar korktuk bilseniz, diyordu; sayıklamanızı öteki odadan işitiyorduk."* -F. R. Atay.

sayıklamak *(nsz, -i)* **1.** Uykuda veya bir hastalığın verdiği dalgınlık sırasında anlamsız, tutarsız sözler söylemek: *"Bu onun ilâcı, tılsımı gibi bir şey... Onları sayıklayınca iyileşiyor."* -H. A. Yücel. **2.** *(-i) mec.* İstediği, özlediği bir şeyden sürekli söz etmek.

sayılama *is.* **1.** Sayılmak işi. **2.** Sayımlama.

sayılamak *(-i)* Nesnelerin veya olayların niceliğini rakamlarla belirtmek.

sayı levhası *is.* **1.** Sayı. **2.** Sayı göstergesi, skorbort.

sayılı *s.* **1.** Herhangi bir sayısı olan: *On sayılı kâğıt.* **2.** Sayısı belli olan, sayılmış olan: *Tabaklar sayılıdır.* **3.** Sayısı birkaçı geçmeyen, az olan, mahdut. **4.** *mec.* Az görülen, önemli, mahdut: *Tarihte bu gibi sayılı olaylar vardır. Er meydanında sayılı bir pehlivandı. "Bu hafta... huzur ve sükûn içinde sayılı yaz mehtaplarından birini daha yaşadık."* -R. H. Karay.

sayılı fırtına *is. argo* ve *mec.* Kabadayı: *"Arif Bey, Sultan Hamit çağının sayılı fırtınalarındandır."* -S. Birsel.

sayılma *is.* Sayılmak işi.

sayılmak *(nsz)* Saymak işine konu olmak, addedilmek, addolunmak: *"Bütün semt halkınca dünyanın en birinci âlimi sayılırdı."* -Ö. Seyfettin. *"İsmail'i yanıma alalı beri pek yalnız sayılmam."* -R. N. Güntekin.

sayım *is.* Saymak işi, tadat: *Nüfus sayımı.*

→ ***sayım bilimi, sayım vergisi***

sayım bilimi *is.* Bir dizi olayın veya sayı ile gösterilen olguların yöntemli öbekleştirilmesine dayanan ve ilkelerini olasılık kuramlarından alan, matematiğin uygulamalı dalı, istatistik.

sayımlama (I) *is.* Bir sonuç çıkarmak için olguları yöntemli bir biçimde toplayıp sayı olarak belirtme, istatistik.

sayımlama (II) *is.* Sayımlamak işi veya durumu.

sayımlamacı *is.* Sayımlama uzmanı, istatikçi.

sayımlamak *(nsz)* Sayım yapmak.

sayımlı *s.* Sayısı bulunan.

sayımsal *s.* Sayımlama veya sayım bilimi ile ilgili olan.

sayımsız *s.* Sayısı bulunmayan, sayısız: *"Kutuda bir damla sarı, bir damla mavi kalana kadar kardığımız hâlde orman yeşilinin sayımsız basamaklarından ancak birkaç tanesini bulduk!"* -B. R. Eyuboğlu.

sayım vergisi *is.* Her yıl tespit edilen hayvan sayısı üzerinden alınan vergi.

sayın *is.* Saygı belirtisi olarak konuşma ve yazışmalarda kişi adlarının önüne getirilen unvan, saygıdeğer, muhterem.

sayısal *is.* Sayı ile ilgili, sayıya dayanan: *Sayısal sınav. Sayısal telefon.*

→ ***sayısal lotto***

sayısal lotto *is.* Dönen bir küre içinden çekilecek toplar üzerine işaretlenmiş birden kırk dokuza kadar olan sayılardan altı tanesinin önceden tahmin edilmesine ve para yatırılmasına dayanan bir talih oyunu.

sayı sıfatı *is. gr.* İsim, sayı kavramı bakımından belirten sıfat: *Beş gün. Yarım yumurta.*

sayısız *s.* Sayılmayacak kadar çok, pek çok: *Sayısız başarılar kazandı. "Hünerli elleriyle halkımızın eli öpülesi sayısız çalışkan analarından biriydi."* -N. Cumalı.

sayısızlık, -ğı *is.* Sayısız olma durumu: *"Kahramanlıkların sayısızlığı akıllara hayret veriyor."* -A. Gündüz.

sayış *is.* Saymak işi veya biçimi.

sayışma *is.* **1.** Sayışmak işi, takas. **2.** (çocuk oyunlarında) Sayı sayarak ebeyi belirleme.

sayışmak *(nsz, -le)* **1.** Ödeşmek, hesaplaşmak, hesabına saymak, takas etmek. **2.** (çocuk oyunlarında) Sayı sayarak ebeyi belirlemek.

Sayıştay *öz. is.* Devletçe harcanan paraların hesaplarını denetleyen yüksek kurul, Divanımuhasebat.

saykal *is. Ar. şaykal esk.* **1.** Maden, ayna gibi nesneleri parlatmak için kullanılan cilâ. **2.** Cilâlamakta kullanılan araç. **3.** Bu cilâyı yapan kimse.

saykallama *is.* Saykallamak işi.

saykallamak *(-i) esk.* Saykal kullanarak parlatmak, cilâlamak.

saylama *is.* Saylamak işi.

saylamak *(-i) hlk.* Seçmek.

saylav *is.* (dil inkılâbının ilk yıllarında) Milletvekili, mebus.

sayma *is.* Saymak işi, tadat.

saymaca *s.* **1.** Gerçekte öyle olmadığı hâlde önce sayılan, itibarî: *Kâğıt paranın değeri saymaca bir değerdir.* **2.** Sayarak.

saymak, -ar *(-i)* **1.** Bir cinsten kaç parça bulunduğunu anlamak için, bunları birer birer gözden veya elden geçirirken, her defasında bir sayı yükselterek bir sonuca varmak, sayısını bulmak: *Bahçedeki ağaçları saymak. "Nara sormuşlar: - Tanelerin kaç tane? Yiyenler saysın bana ne - demiş."* -B. R. Eyuboğlu. **2.** Sayıları arka arkaya söylemek: *Birden ona kadar saymak.* **3.** Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı dolayısıyla bir kimseye veya bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmak, saygı göstermek, sözünü dinlemek, hürmet etmek: *"Anam babamı nasıl saydı ise ben de kocamı öyle sayacaktım."* -M. Ş. Esendal. **4.** Hesaba katmak, dikkate almak: *Bundan önce verdiğimi saymıyor musun?* **5.** Geçer tutmak: *Bunu saymam, sizi bir gün erkenden beklerim.* **6.** Önem vermek, önemsemek, mühimsemek: *"Susmasın da ne yapsın, kendini yasalar üstünde sayan bu şımarıklara?"* -N. Cumalı. **7.** Herhangi bir sıraya koymak, herhangi bir sırada yer aldığını kabul etmek: *Artık kışı geçti sayabiliriz.* **8.** Herhangi bir şey, yerine koymak veya herhangi bir şey gözüyle bakmak, addetmek: *"Her çiçekten bal eyledik / Arıya saydılar bizi."* -Pir Sultan Abdal. **9.** Var saymak, tutmak, farz etmek: *"Elimi uzatsam benim olacak bir vazoya sırt çevirip başkasına kaptırınca, onu benden çalınmış saymak neden?"* -H. Taner. **10.** Arka arkaya söylemek, sıralamak: *Birinin iyiliklerini saymak.* **11.** Gibi görmek, kabul etmek: *Teşekkürü borç sayarım. "Arzularını yapmayı belli büyük bir külfet saydığınız bu küçük kalpler, saadetin kapısından girmeden felâketin ortasına yuvarlanıyorlar."* -

A. Gündüz. **12.** Ödemek, peşin vermek: *"İki bin lira saydı, bana bir küpe aldı."* -M. Ş. Esendal. **say beni, sayayım seni** *bk.* sev beni, seveyim seni. **sayıp dökmek** ne var ne yok, hepsini söylemek: *"Böyle misaller sayıp dökmek gerekse satırlar değil, sütunlar dolar."* -R. E. Ünaydın. *"Sormuş soruşturmuş, ailesi ve çevresine ilişkin bir sürü bilgi toplamıştı. Onları da saydı döktü."* -A. İlhan. **saymakla bitmemek** (veya **tükenmemek**) pek çok olmak.

saymamazlık, -ğı *is.* Saymazlık.

sayman *is.* Hesap uzmanı, muhasip, muhasebeci.

saymanlık, -ğı *is.* Hesap işlerinin görüldüğü yer, muhasebe, muhasiplik.

saymazlık, -ğı *is.* Saygı göstermeme durumu.

sayrı *s.* ve *is. esk.* Hasta.

→ ***sayrılar evi***

sayrıl *s. esk.* Hastalıkla ilgili, marazi.

sayrılar evi *is.* Hastahane.

sayrılık, -ğı *is.* **1.** Hastalık, maraz, **esenlik** karşıtı. **2.** *mec.* Aşırı düşkünlük, tutku.

sayrımsak *s.* Gerçekte hasta olmadığı hâlde kendi hasta gösteren.

sayrımsama *is.* Sayrımsamak işi.

sayrımsamak *(nsz)* (dil inkılâbının ilk yıllarında) Gerçekte hasta olmadığı hâlde kendini hasta göstermek, temaruz etmek.

sayvan *is. Far. sāye-bān* **1.** Güneşten, yağmurdan korunmak için veya süs olarak bir şeyin üzerine çekilen dam saçağı gibi düz veya eğilimli örtü: *Saçak sayvanı. Perde sayvanı. Eteklik sayvanı. Karyola sayvanı.* **2.** Evlere bitişik, önü açık, direkler üzerine oturtulmuş, üzeri örtülü yer. **3.** *anat. esk.* Kulak kepçesi: *"Amma nasıl çocuk... Vücut tüylü, kulağın sayvanı yok."* -H. R. Gürpınar.

saz (I) *is.* **1.** İnce kamış, hasır otu, kiliz, kofa. **2.** *s.* Sazdan yapılmış: *"Köyün saz kaplı, karanlık çökmüş damlarına seslendi."* -H. E. Adıvar.

→ ***saz benizli, saz tavuğu***

saz (II) *is. Far. sāz* **1.** Her tür müzik aracı, çalgı. **2.** Türk halk müziğinde bağlama, cura, tar vb. mızraplı çalgıların genel adı. **3.** Türk halk müziğinde kullanılan, gövdesi oyularak yapılmış, telli, uzun saplı çalgı, bağlama: *"İnce ve yüksek bir sanat eseri olan saz da milliyetimizin bir hususiyetidir."* -A. Ş. Hisar. **4.** Çalgı takımı.

→ ***saz eseri, saz evi, saz semâisi, saz şairi, saz şüri, saz takımı***

sazak, -ğı *is.* **1.** Kuvvetli esen rüzgâr: *"Ne yaman esiyor Şad'ın sazağı / Kahpe felek bize kurdu tuzağı."* -Halk türküsü. **2.** Bataklık, sazlık.

sazan *is. zool.* Sazangillerden, Avrupa, Asya ve Amerika'nın tatlı sularında yaşayan, eti beğenilen kılçıklı bir balık *(Cyprinus carpio).*

sazangiller *is. zool.* Tatlı sularda yaşayan kılçıklı balıkların geniş bir familyası.

saz benizli *s.* ve *is.* Solgun, sarı renkli: *"Nasıl da incecik, saz benizli, hırçın ve fettan bir kızdı."* -R. H. Karay. *"Kapının önünde orta boylu, saz benizli, ince yapılı bir adam gördüm."* -M. Ş. Esendal.

sazcı *is. müz.* **1.** Saz çalan kimse: *"Bir sazcı ile beraber halk türküleri söylemeğe razı olursanız ne âlâ..."* -R. N. Güntekin. **2.** Saz yapan veya satan kimse.

sazcılık, -ğı *is.* Saz çalmak veya yapıp satmak işi.

sazende *is. (sa:zende) Far. sāz-ende esk.* Sazcı.

sazendelik, -ği *is.* Çalgıcılık, saz sanatçılığı.

saz eseri *is. müz.* Klâsik Türk müziğinde yalnızca saz takımının çalışması için bestelenen eser.

saz evi (I) *is.* Sazdan yapılmış basit barınak.

saz evi (II) *is.* **1.** Her türlü müzik aleti yapılan ve satılan yer. **2.** Sazlı sözlü eğlence yeri.

sazkâr *is. Far. sāz-kār müz.* Klâsik Türk müziğinde bir birleşik makam.

sazkayası *is. zool.* Kayalık bölgelerde yaşayan bir tür balık.

sazlı *s.* Saz çalınarak yapılan: *"Köşkte sık sık sazlı toplantılar olurmuş."* -R. N. Güntekin.

→ ***sazlı sözlü***

sazlık, -ğı *is.* Sazları (I) çok olan yer: *"Bu sık sazlığın gölgesinden kurtulan yerlerde, derenin sakin suları, buğulanmış bir gümüş rengiyle görünüyordu."* -M. Ş. Esendal.

sazlı sözlü *s.* Saz çalınarak yapılan (eğlence).

saz rengi *is.* Soluk, uçuk sarı: *Üstünde daima saz rengi, hardal rengi ... nohudi renklerde veya bunları andıran bir renkte bir esvabı ... vardı.*

saz semaîsi *is.* Klâsik Türk müziğinde faslın en son çalınan sözsüz parçası.

sazsız *s.* Sazı olmayan.

saz şairi *is. ed.* Saz çalarak şiirler, deyişler ve destanlar söyleyen halk sanatçısı, ozanı: *"Bütün saz şairleri gibi duyarak, kendini güfteye vererek söylüyordu."* -H. Taner.

saz şiiri *is.* Halk edebiyatında genellikle saz eşliğinde söylenen şiir.

saz takımı *is. müz.* Ut, keman, kanun, bağlama vb. müzik araçlarını çalanların oluşturduğu çalgı takımı: *"Hatır, gönül, nüfuz tesiri sayesinde bu saz takımlarının birbirlerine hemen denk olmasını temin ederdi."* -A. Ş. Hisar.

saz tavuğu *is. zool.* Bir tür tavuk.

Sb *kim.* Antimon'un kısaltması.

Sc *kim.* Skandiyum'un kısaltması.

score board *s. bk.* skorbord.

-se *bk.* -sa / -se (I).

-se (II) *bk.* -sa- / -se (II).

-se (III) *bk.* -sa / -se (III).

Se (I) *kim.* Selenyum'un kısaltması.

seans *is. Fr. séance* **1.** Mesleğini veya sanatını yapan bir kimsenin yanında, o kimsenin mesleğiyle ilgili bir iş için harcanan süre: *Ressam portresini üç seansta tamamladı.* **2.** Sinema, tiyatro, konser gibi sanat dallarında yapılan gösterilerden her biri: *Sinemalar günde üç seans yapıyor. "...film seansları için gruplar bir kapı aralığında kümeleşir."* -H. Taner. **3.** Aralıksız bir iş için harcanan süre.

sebat *is. (seba:t) Ar. şebât* Sözünden veya kararlarından dönmeme, bir işi sonuna değin sürdürme, direşme. **sebat etmek (veya göstermek)** sözünden veya kararından dönmemek, bir işi sonuna kadar götürmek, direşmek: *"Fakat şu var ki çocuklar arzularında sebat göstermiyorlar."* -H. E. Adıvar.

sebatkâr *s. (seba:tkâ:r) Ar. şebât + Far. -kâr* Direşken, sebatlı.

sebatlı *s.* Sebat eden, direşken, sebatkâr.

sebatsız *s.* Sebat etmeyen.

sebatsızlık, -ğı *is.* Sebatsız olma durumu.

sebayüdü *is. (seba:yüdü) Far. se-bâ-du* Tavla oyununda zarlardan birinin üçlü, öbürünün ikili gelmesi.

sebebiyet *is. Ar. sebebiyyet esk.* Bir şeye, bir olaya sebep olma, yol açma. **sebebiyet vermek** (bir şeye bir olaya) Sebep olmak, yol açmak.

sebep, -bi *is. Ar. sebeb* Bir şeyin olmasına veya belli bir hâlde bulunmasına yol açan şey: *"Bir otomobil başka bir otomobilin yolda kalmış olduğunu gördü mü hemen durur, sebebini sorar."* -R. N. Güntekin. *"Aynayı kırmamın hiçbir sebebi yoktur."* -S. F. Abasıyanık. **sebep olan sebepsiz kalsın** herhangi bir kötü duruma yol açanlar için kullanılan bir ilenme. **sebep olmak** neden olmak, yol açmak: *"Bir aralık, ne sebep oldu bilmem, daha sıkı uğramaya başladım."* -M. Ş. Esendal. *"Bir geminin batmasına sebep olduğun için Sulhun ilk ışıklarını göremeyeceksin."* -A. İlhan. **sebebiyle** nedeniyle, dolayısıyla, yüzünden: *Hırçınlığı sebebiyle hiçbir yerde tutunamıyor.*

→ ***sebep bilimi***

sebep bilimi *is.* Neden bilimi, etioloji.

sebeplenme *is.* Sebeplenmek işi.

sebeplenmek *(nsz)* Dolayısıyla yararlanmak: *"Evet, bunda pek bir fenalık yoktu. Fazla olarak arada bir fakir kör, sebeplenmiş olacak."* -H. E. Adıvar.

sebepli *s.* Sebebi olan.

→ ***sebepli sebepsiz***

sebepli sebepsiz *zf.* Hiçbir dayanağı

yokken, sebebi olsun veya olmasın.

sebepsiz *s.* **1.** Sebebi olmayan, nedensiz: *Sebepsiz bir öfke.* **2.** *zf.* Bir sebebi olmadan: *Sebepsiz gülerdi. "Bazen gece yarıları uyuyamuyorum ve sebepsiz korkuyorum."* -P. Safa. **sebepsiz kalmak** yoksul bir duruma düşmek.

sebepsizce *zf. (sebepsi'zce)* Bir sebebi olmaksızın: *"Sebepsizce ağlamamak hayatta nafile yere katlandığımız mahrumiyetlerden biridir."* -A. Ş. Hisar.

sebil *is. (sebi:l) Ar. sebîl* **1.** Kutsal günlerde karşılık beklemeden, hayır için dağıtılan içme suyu. **2.** Genellikle camilere bitişik özel bir biçimde yapılmış, karşılık beklemeden, hayır için içme suyu dağıtılan taş yapı, sebilhane. **3.** *hlk.* Meyan kökü şerbetini bir hayır için dağıtma. **sebil etmek** bol bol vermek, dağıtmak.

→ ***sebilhane***

sebilci *is.* **1.** Sokaklarda dolaşarak sebil dağıtan kimse. **2.** Sebilde su dağıtmakla görevli kimse.

sebilhane *is. (sebi:lha:ne) Ar. sebîl + Far. hâne* Sebil. **sebilhane bardağı gibi** hoşa gitmeyen kalabalık insan dizileri için kullanılır.

sebkihindi *is. (se'bkihindi:) Ar. sebk-i Hindî ed. esk.* XVII. yüzyılda divan şiirinde başlayan, karmaşık mazmunlara, hayal oyunlarına, güç anlaşılır, alışılmadık benzetmelere dayanan süslü bir anlatım biçimi.

sebze *is. Far. sebze* Genellikle pişirilerek yenen bitkiler veya bunların taneleri, göveri, zerzevat.

→ ***sebze çorbası***

sebzeci *is.* Sebze satan kimse, zerzevatçı.

sebzecilik, -ği *is.* Sebzecinin yaptığı iş, zerzevatçılık.

sebze çorbası *is.* İnce doğranmış soğanın yağda kavrulmasından sonra havuç, patates, maydanoz, pazı yaprağı, kereviz yaprağı ve pirinç karışımıyla pişirilmesi ve süzgeçten geçirilmesiyle hazırlanan karışımın süt ve yumurtayla çırpılması ve kısık ateşte kaynatılmasıyla yapılan bir çorba türü.

sebzelik, -ği *is.* **1.** Sebze bahçesi. **2.** Buz dolaplarında sebze konulan yer.

sebzevat *ç. is. (sebzeva:t) Far. sebze + Ar. -vât esk.* Sebzeler, zerzevat.

seccade *is. (secca:de) Ar. seccâde* Bir kişinin üzerinde namaz kılabileceği büyüklükte, halı veya kumaştan yaygı, namazlık: *"Bir zahit gibi seccadesinin üstünde, bir müddet daha şaşkın ve dalgın oturup kalıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

seccadeci *is.* Seccade dokuyan veya satan kimse.

secde *is. Ar. secde* Namaz kılarken alnı, el ayaklarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan durum. **secde etmek (secdeye varmak** veya **kapanmak)** namaz kılarken alnı, el ayaklarını, dizlerini, ayak parmaklarını yere getirmek.

seci *is. (seci:) Ar. seci' ed. esk.* Nesirde yapılan kafiye veya uyak.

seciye *is. Ar. seciyye* Yaradılış, huy, karakter: *"Halk seciyesi en fazla türkülerde abartılı bir şekil alır."* -R. H. Karay. *"İnsan bütün hayvan nevilerinin seciyelerini kendinde toplamış bir mahlûktur."* -P. Safa.

seciyeli *s.* Sağlam karakterli, kendisine güvenilir (kimse): *"Sadece ahlâklı, seciyeli bir insan olmasına bile imkân yoktur."* -O. S. Orhon.

seciyesiz *s.* Karakteri bakımından güvenilmez (kimse).

seciyesizlik, -ği *is.* Seciyesiz olma durumu.

seçal *is.* Selfservis.

seçenek, -ği *is.* Seçme durumunda, birinin yerine seçebilecek bir başka yol, yöntem, tutum, alternatif.

seçi *is.* Seçmek işi.

seçici *s.* Seçmek işini yapan (kimse, kurul vb.).

→ ***seçici kurul, seçiciler kurulu***

seçici kurul *is. bk.* seçiciler kurulu.

seçiciler kurulu *is.* Yarışma, sınav gibi etkinliklerde başarılı, üstün olanları seçmek amacıyla oluşturulmuş geçici kurul, jüri.

seçicilik, -ği *is.* Seçici durumunda olma.

seçik, -ği *is. bk.* açık seçik.

seçiliş *is.* Seçilmek durumu veya biçimi.

seçilme *is.* Seçilmek durumu.

seçilmek *(nsz)* Seçmek işine konu olmak: *"Seçilmiş ve görevlendirilmiş bir ekip tarafından satın alınıyordu."* -T. Buğra.

seçilmiş *s.* **1.** Seçerek ayrılmış: *Seçilmiş hikâyeler.* **2.** Aynı cinsten olan nesneler arasından iyi ve seçkin olanlar çıkıktan sonra geride kalanlar: *Bu seçilmiş kumaşların içinde iyileri de var.*

seçim *is.* **1.** Seçmek işi. **2.** *huk.* Kanunlar, yönetmelikler uyarınca kanun koymak ve yönetmek için bir veya daha çok aday arasından belli bir veya birkaçını seçme, intihap: *Milletvekili seçimi. Yerel seçimler. "Seçim günleri yaklaştıkça iki komşu da propaganda faaliyetini büsbütün artırdılar."* -H. Taner. **seçim yapmak** seçmek.

→ ***seçim bölgesi, seçim çevresi, seçim sandığı, seçim tutanağı, seçim yasağı***

seçim bölgesi *is.* Seçimlerde her muhtarlığa bağlı bölge.

seçim çevresi *is.* Bir milletvekilinin seçilmiş olduğu bölge.

seçimlik, -ği *is.* Seçme işine konu olma.

seçimlik ders *is.* Seçmeli olarak alınabilecek ders, seçmeli ders.

seçim sandığı *is.* Seçim bölgelerinde oyların kullanılacağı sandık.

seçim tutanağı *is.* Özellikle milletvekili seçiminde, yetkili kurulca seçim sonuçlarının tespit edildiği resmi belge.

seçim yasağı *is.* Seçim günü Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilân edilen yasaklar.

seçiş *is.* Seçmek işi veya durumu.

seçki *is.* Şairlerin, yazarların, bestecilerin eserlerinden alınmış, seçme parçalardan oluşan eser, güldeste, antoloji.

seçkin *s.* Benzerleri arasında niteliklerinin yüksekliğiyle göze çarpan, üstün, mümtaz, güzide, mutena, elit: *Seçkin bir yazar. "Aralarında yurt çapında ün yapmış bilim adamları vardı, mühendisler vardı, kadın erkek seçkin aydınlar vardı."* -H. Taner.

seçkincilik, -ği *is.* Seçkin kimselerden yana olma durumu: *Onu seçkincilikle itham ederler.*

seçkinler *ç. is.* Bir toplumda gücü ve saygınlığı olan küçük toplumsal küme, elit.

seçkinleşme *is.* Seçkinleşmek durumu.

seçkinleşmek *(nsz)* Seçkin duruma gelmek.

seçkinlik, -ği *is.* Seçkin olma durumu.

seçme *is.* **1.** Seçmek işi. **2.** *s.* Seçkin, seçilmiş: *Türk edebiyatının seçme hikâyeleri bir araya getirilerek yayımlandı. "Üsküp'ün kızları, hepsi de seçme."* -Halk türküsü.

→ ***seçme hakkı, seçme süresi, seçme yetkisi***

seçmece *zf.* **1.** Seçmek şartı ile, seçerek: *Seçmece verirsen sen on tane alırım.* **2.** *s.* Seçerek alınan veya satılan: *Seçmece karpuz.*

seçmeci *s. fel.* **1.** Seçmeciliği ilişkin, eklektik. **2.** *s.* ve *is.* Seçmecilik yanlısı olan (filozof, görüş).

seçmecilik, -ği *is. fel.* Kurulmuş olan dizgelerden değişik düşünceleri seçip alma ve kendi öğretisinde birleştirme yöntemi ve bu yöntemle çalışan filozofların öğretisi, eklektizm.

seçme hakkı *is. huk.* Bir sözleşme ile belirlenen ödeme biçimi yerine bir diğerini koyabilme yetkisi, muhayyerlik, hakkıhıyar.

seçmek, -er *(-i)* **1.** Benzerleri arasında hoşa gideni almak veya yararlanmak için ayırmak: *Ben bu kitabı seçtim.* **2.** Birine oy vererek bir göreve getirmek: *Biz sizi başkanlığa seçtik.* **3.** Üstün, iyi, uygun bularak yeğlemek: *"Benim ne akla hizmet edip de Almanca muallimliğini seçtiğime şaşıp şaşıp kalıyordu."* -H. Taner. **4.** Ne olduğunu anlamak, fark etmek: *"Sizler gezip tozmakta hür olduğunuz hâlde insan zekâsı ile bir adım ilerisini seçemiyorsunuz, sezemiyorsunuz."* -R. H. Karay. **5.** Farklı görmek.

üstün görmek: *O yemek seçer, her şeyi yemez.*

seçmeler *ç. is.* Seçme yazılar veya eserler, müntahabat.

seçmeli *s.* **1.** İstediğini seçmekte veya yapıp yapmamakta serbest olan, muhayyer. **2.** Mecburi olmayan: *Seçmeli ders.*

→ ***seçmeli ders, seçmeli yemek***

seçmeli ders *is.* Seçimlik ders.

seçmeli yemek, -ği *is.* Görerek ve beğenerek seçilen yemek.

seçmen *is.* Seçimde oy verme hakkı olan kimse, müntahip: *"Mahalli idareler... seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişilerdir."* -Anayasa.

→ ***seçmen kütüğü***

seçmen kütüğü *is.* Seçmen adlarının yazılı olduğu liste, defter.

seçmenlik, -ği *is.* Seçmen olma durumu.

seçmesiz yemek, -ği *is.* Seçme olanağı olmayan yemek, tabldot.

seçme süresi *is.* Seçme işinin yapılması için ayrılan süre.

seçme yetkisi *is.* Seçme işin verilmesi.

seçtirme *is.* Seçtirmek işi.

seçtirmek *(-i, -e)* Seçmek işini yaptırmak.

seda *is. (seda:) Ar. şadâ* Ses, sada: *"Bâki kalan bu kubbede bir hoş seda imiş."* -Bakî. *"Alenen ortaya çıkmak ve milletin hukuku namına, yüksek seda ile bağırmak ve bütün milleti bu sedaya iştirak ettirmek lâzımdır."* -Atatürk.

sedalı *s.* Sesli, ünlü.

sedalılık, -ğı *is.* Sedalı olma durumu.

sedasız *s. gr. esk.* Sessiz, ünsüz: *"Görürsünüz ki, cetlerimizin ağzından çıkmamış sedalı ve sedasız harfler bizim her an ağzımızdan çıkıyor."* -Y. K. Beyatlı.

sedasızlık, -ğı *is.* Sedasız olma durumu.

sedef *is. Ar. şadef* **1.** Midye ve istiridye gibi deniz hayvanlarının kabuğunda bulunan sedefçilikte kullanılan, pırıltılı, beyaz, sert bir madde. **2.** *s.* Bu maddeden yapılmış veya bu madde ile süslenmiş: *Sedef düğme. Sedef kakmalı çekmece. "Sedef saplı avcı bıçağı duvarda, taşın üstünde cızırdıyor sanki."* -T. Buğra. **3.** *tıp* Sedef hastalığı.

→ ***sedef hastalığı, sedef kakma, sedef otu, sedef otugiller***

sedefçi *is.* Sedef üzerinde çalışan, sedef kullanarak eşya yapan kimse.

sedefçilik, -ği *is.* Sedefçinin işi.

sedef hastalığı *is. tıp* Sedefi andıran pulcukların belirmesiyle ortaya çıkan bir deri hastalığı.

sedef kakma *is.* Abanoz, maun, ceviz gibi değerli ahşapların üzerine değişik motiflerin gömme yöntemiyle yapılan süsleme.

sedefkâr *is. (sedefkâ:r) Ar. şedef + Far. -kâr esk.* Sedefçi, sedef işleyen usta.

sedefli *s.* Sedefle işlenmiş.

→ ***sedefli kalker***

sedefli kalker *s. jeol.* Süsleme işlerinde kullanılan, yumuşakçaların kavkılarının birbirleriyle kaynaşmasından oluşan bir mermer türü.

sedef otu *is. bot.* Sedef otugillerden, 50 cm kadar yükselebilen, özel kokulu, sarı çiçekli ve hekimlikte kullanılan, çok yıllık bir ağaççık *(Ruta graveolens).*

sedef otugiller *is. bot.* Ayrı taç yapraklı iki çeneklilerden, örnek bitkisi sedef otu ve alt familyası turunçgiller olan geniş bir bitki familyası.

sedefsi *s.* Sedefe benzeyen, sedefi andıran.

→ ***sedefsi bulut***

sedefsi bulut *is.* Zaman zaman atmosferin yüksek tabakalarında görülen stratosfer bulutu.

sedimantasyon *is. Fr. sédimentation* **1.** Tortu oluşması, çökelme. **2.** *tıp* Pıhtılaşması önlenmiş kanda, al yuvarların dibe çökme hızının ölçülmesiyle yapılan bir tür kan muayenesi. **3.** *jeol.* Tortulaşma.

sedir (I) *is. Ar. şadr'dan* Kol koyacak yeri olmayan, arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen kerevet, divan: *"Ahmet sessizce yürüyerek kadının karşısındaki sedire oturdu."* -S. F. Abasıyanık. *"Bizi geniş sedirlerle çevrilmiş keten örtülü bir*

büyük odaya aldılar." -B. Felek.

sedir (II) *is. Lât. cedrus bot.* Kozalaklılardan, boyu 40 m kadar olabilen ve kerestesi yapı işlerinde kullanılan bir orman ağacı, dağ servisi *(Cerrust).*

sedye *is. (se'dye) İt. sedia* Hasta veya yaralı taşımaya yarayan katlanabilir hasta yatağı, teskere: *"Biraz sonra sedye yukarı çıkarılıp koridora konuldu."* -M. Ş. Esendal.

sedyeci *is.* Sedye taşıyan kimse.

sedyelik *s.* Sedye ile götürülebilecek durumda olan: *Sedyelik hasta.* **sedyelik olmak** ayakta duramayacak duruma gelmek.

sefa *is. (sefa:) Ar. safâ* **1.** Gönül rahatlığı, rahatlık, kaygısız ve sakin olma, safa. **2.** Eğlence, zevk, neşe: *"Beni tam manasıyla mesut eden de asıl bu çeşit tatil sefalarıydı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **sefa (veya sefalar) bulduk** "sefa geldin" veya "sefa geldiniz" sözüne "teşekkür ederim" anlamında karşılık olarak kullanılır. **sefa geldin (veya geldiniz)** hoş geldin (veya hoş geldiniz) anlamında kullanılan ağırlama, karşılama sözü: *"Her şahsa kendi ismiyle sefa geldin derdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **sefa geldine gitmek** bir kente, bir mahalleye yeni gelen veya geziden dönen birine ziyarete gitmek. **sefa pezevengi** *tkz.* zevk ve eğlenceye düşkün (kimse). **sefa sürmek** rahat, sakin ve eğlenceli yaşamak. **sefasını sürmek** bir durumun getirdiği, sağladığı olanaklardan yararlanmak: *"Uzun yıllar cefasını çektiği Yokuş'un sefasını sürecekti artık."* -Y. Z. Ortaç. *"Bırakın canım, beş on gün daha iktidar mevkiinin sefasını sürsünler."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sefahat, -ti *is. (sefa:hat) Ar. sefâhet* **1.** Zevk ve eğlenceye düşkünlük, uçarılık: *"Bir memlekette zenginlik başlar da bir parça eğlence ve sefahat da başlamaz olur mu?"* -R. N. Güntekin. **2.** Eğlence: *Sefahat âlemleri. "Geliri, istese veyahut karakteri uygun olsa, değil rahat yaşamaya, sefahat hayatı sürmeye müsaitti."* -H. E. Adıvar.

sefalet *is. (sefa:let) Ar. sefâlet* Yoksulluk, yoksulluk sıkıntısı: *"İnsan onu bir gördü mü evlerin, sokakların sefaletini unutur giderdi."* -T. Buğra. **sefalet çekmek** yoksul ve perişan yaşamak.

sefaret *is. (sefa:ret) Ar. sefâret* Elçilik, sefarethane: *"Bu ismi bana İranlı bir sefaret kâtibi buldu."* -R. H. Karay.

sefarethane *is. (sefa:retha:ne) Ar. sefâret + Far. hâne* Elçilik.

sefer (I) *is. Ar. sefer* **1.** Yolculuk: *"Üsküdar vapuruna uzun bir sefere gidiyor gibi yerleşirdik."* -A. Ş. Hisar. *"Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden / Birçok seneler geçti dönen yok seferinden."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Genellikle yurt dışına yapılan askerî harekât, sevaşa gitme, savaş. **3.** Kez, yol, defa: *"Bu sefer ben söylüyorum; tekrar ediyorum."* -R. H. Karay.

→ ***sefer tası***

sefer (II) *is. bk.* safer.

seferber *s. Ar. sefer + Far. -ber* Savaşa hazırlanmış veya girmiş (askerî birlik). **seferber etmek** bir iş, bir amaç için bütün olanakları kullanmak: *"Yarım saat içinde oteli bir hastahane şekline sokmuş, hepimizi seferber etmişti."* -R. N. Güntekin. **seferber olmak** bir iş, bir amaç için, birçok kimse bütün olanaklarıyla girişmek: *"...anası, kardeşi, konu komşu, bilen bilmeyen, polis, jandarma, herkes seferber oldu. Nevin bulunamadı."* -R. Çalapala.

seferberlik, -ği *is.* **1.** Bir ülkenin silâhlı kuvvetlerini savaşa hazır duruma getiren, ülkenin ekonomisini, yönetimini savaş gereklerine uyacak duruma sokan hazırlık ve önlemlerin tümü. **2.** Bu durumun ilân edildiği veya savaşın sürdürdüğü dönem. **seferberlik ilân etmek** bir ülkenin silâhlı kuvvetlerini savaşa hazır duruma getirmek için gerekli duyuruyu yapmak: *"O gün seferberlik ilân edilmiş, kasabaya da akşam üstü emri gelmişti."* -E. E. Talu.

seferî *s.* ve *is. (seferi:) Ar. seferî esk.* **1.** Yolculukla ilgili olan. **2.** Savaşla ilgili olan. **3.** Yolcu olduğundan, oruç tutmak ve namaz kılmak zorunda olmayan kimse.

→ ***seferî durum, seferî hâl***

seferî durum *is.* **1.** Savaş ortamı. **2.**

Yolculuk dolayısıyla namaz ve oruz ibadetinden izinli olma.

seferî hâl *is. bk.* seferî durum.

seferli *s.* Sefere giden veya sefere çıkan.

seferlik *s.* Herhangi bir defaya yetecek miktarda: *İki seferlik yol parası.*

sefer tası *is.* Yemek taşımakta kullanılan ve birbiri üzerine konulup bir sapa geçirilen kaplar takım veya bunlardan her biri: *"Tıka basa dolu sepetlerimizi, sefer taslarımızı açacağız, soğuk börekler ve taze meyveler yiyeceğiz."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **sefer tası gibi** her katında birer odası olan (yüksek ev).

sefih *s. (sefi:h) Ar. sefîh* Zevk ve eğlenceye düşkün, uçarı: *"İçer, kumar oynar, başına bir sürü sefih insan toplardı."* -H. E. Adıvar.

sefihane *zf. (sefi:ha:ne) Ar. sefîh + Far. -âne esk.* Alçakçasına.

sefil *s. (sefi:l) Ar. sefîl* **1.** Sefalet çeken, yoksul: *"...mart havasının sert soğuğunda âciz ve sefil titriyordu."* -H. E. Adıvar. *"Bu korkunç bir çocukluğun, sefil, bahtsız bir çocukluğun devamıdır."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Alçak.

sefilâne *zf. (sefi:lâ:ne) Ar. sefîl + Far. -âne* Sefilce, sefil gibi: *"Yalnız sefilâne gebermemek için bir lokma ekmek, bir gayret..."* -H. C. Yalçın.

sefillik, -ği *is.* **1.** Yoksulluk. **2.** Alçaklık.

sefine *is. (sefi:ne) Ar. sefîne esk.* Gemi: *"Kaptan Abdullah Bey yirmi beş sene harp sefinelerinde suvarilik yapmıştı."* -P. Safa.

sefir *is. Ar. sefîr* Elçi: *"Bu sefirlerin...kambiyo işlerinde mühim rolleri var."* -P. Safa.

→ ***sefirikebir***

sefire *is. (sefi:re) Ar. sefîre* **1.** Bayan elçi. **2.** Elçi karısı.

sefirikebir *is. (sefi:rikebi:r) Ar. sefîr-i kebîr esk.* Büyük elçi.

sefirlik, -ği *is.* Elçilik.

segâh *is. (segâ:h) Far. segâh* Klâsik Türk müziğinde si perdesi ve bu perdedeki makam.

segâh perdesi *is. müz.* Klâsik Türk müziğinde orta sekizlinin 22. perdesi.

segman *is. Fr. segment* Bir motorun alt bölümü ile üst bölümü arasındaki gaz geçişini önlemek amacıyla kullanılan esnek metal parça.

seğirdim *is.* **1.** Yaya koşusu. **2.** Top atıldığında kundağın geri tepmesi. **3.** Değirmene su veren oluğun eğimi. **4.** *tar.* Yeniçeri mutfakları için kullanılan etleri taşıyan hayvanların ön ve arkalarında yürüyen yeniçeri.

→ ***seğirdim yolu***

seğirdim yolu *is.* **1.** *tar.* Kale bedenlerinde korunmalı yol. **2.** *esk.* Han odaları önünde dar yol.

seğirme *is.* Seğirmek işi.

seğirmek *(nsz)* Hafif kımıldamak ve daha çok, vücudun bir yerinde deri ile birlikte dirinin hemen altındaki kaslar hafifçe oynamak: *"Üç dört gün oluyor, sol gözümün alt kapağı seğiriyordu."* -B. Felek.

seğirtme *is.* **1.** Seğirtmek işi. **2.** (balıkçılıkta) Yemsiz kullanılan olta.

seğirtmek *(nsz)* Çabuk adımlarla veya sıçrayarak yakın bir yere doğru yürümek: *"Pencereden dışarı bir gölge çıktı, arkasından seğirttiler."* -A. Gündüz. *"İçeriye girip de kalem odasına doğru seğirttiği anda odacı sokaktan seslendi."* -E. E. Talu.

seğmen *is. Far. seghân* Bayram günlerinde, düğünlerde törene yerli giysilerle, atlı ve silâhlı olarak katılan yiğit, seymen.

seğreme *is.* Seğirme: *"Sağ alt göz kapağında hanidir unuttuğu o lânetli seğreme."* -A. İlhan.

seğremek *(nsz)* Seğirmek.

seher *is. Ar. seher* Sabahın gün doğmadan önceki zamanı, tan ağartısı: *"...deniz ise sanki dibinden doğmağa başlayan güneşle seher vaktinin nemli, taze cilâsını almıştı."* -R. H. Karay.

→ ***seher yeli***

seher yeli *is.* Scherde esen yel: *"Eser seher yeli zülfün dağıtır / Gerdana dökülen tel incinmesin."* -Karacaoğlan.

sehim, -hmi *is. Ar. sehm esk.* **1.** Hisse bedeli. **2.** Pay, hisse.

sehiv, -hvi *is. Ar. sehv esk.* Sonucu bakımından çok önemli olmayan yanlışlık, yanıltı.

sehpa *is. (sehpa) Far. se-pâ üç ayak* **1.** Üstüne bir şey koymaya yarayan ayaklı destek, çatkı. **2.** Küçük masa. **3.** Dar ağacı. **4.** Ressamın üzerinde çalıştığı tablosunu yerleştirdiği genellikle tahtadan yapılmış destek. **sehpaya çekmek** asarak öldürmek, dar ağacına çekmek, asmak.

sehven *zf. (se'hven) Ar. sehven esk.* Yanlışlıkla.

sek *s. Fr. sec* **1.** İçine su, başka bir içki veya bir sıvı karıştırılmamış (içki): *Sek viski.* **2.** *zf.* (içki için) İçine su veya bir başka içki karıştırmadan: *Sek içmek.*

sekant *is. Fr. sécant* **1.** *man.* Kesen. **2.** *mat.* (trigonometride bir açının sekantı) Bu açının kosinüsünün tersi.

sekban *is. (sekba:n) Far. seghân tar.* **1.** Osmanlılarda, sınır boylarında görev yapan bir sınıf asker. **2.** Eyalet paşaları ve sancak beylerine bağlı olarak görev yapan bir sınıf asker.

→ ***sekbanbaşı***

sekbanbaşı *is. tar.* Osmanlı ordusunda sekbanların komutanı.

sekel *is. tıp* Bir hastalıktan sonra yerleşip kalan işlev veya doku bozukluğu: *Kırık ve çıkık sökellerine kaplıca yararlıdır.*

Sekendiz *öz. is. astr.* Satürn, Zühal.

sekene *ç. is. Ar. sekene, sākin'* in çokluk biçimi *esk.* Bir yerde oturanlar, sakinler.

seki (I) *is. hlk.* **1.** Evlerin önüne oturmak için taş ve çamurdan yapılan set. **2.** *hlk.* Oturulacak sedir biçiminde taş veya set. **3.** *hlk.* Toprak üstündeki yükseklik, doğal set. **4.** *coğr.* Akarsuların iki yakasındaki yamaçlarda, bazı deniz ve göl kıyılarında görülen basamak biçiminde yer yüzü şekli, set taça, teras.

seki (II) *is.* At, eşek ve sığırların ayaklarında bileğe veya dize kadar çıkan beyazlık.

sekileme *is.* Sekilemek işi, teraslama.

sekilemek *(-i)* Bir yamacı ağaçlandırmak için sekiler (I) yapmak, teraslamak.

sekili *s.* Sekisi olan.

sekincilik, -ği *is. fel. bk.* dingincilik.

sekiş *is.* Sekmek işi veya biçimi: *"Ahtapot kısa kısa sekişlerle usulcacık geminin yanına yanaşıyordu."* -Halikarnas Balıkçısı.

sekiz *is.* **1.** Yediden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 8 VII. **2.** *s.* Yediden bir artık.

→ ***sekiz on, sekiz tek, sekiz yüzlü***

sekizer *s.* Sekiz sayısının üleştirme sıfatı, her birine sekiz, her defasında sekizi bir arada olan.

sekizgen *is. mat.* Sekiz kenarlı çokgen.

sekizinci *s.* Sekiz sayısının sıra sıfatı, sırada yedinciden sonra gelen.

sekizli *s.* **1.** Kendinde sekiz sayısı bulunan. **2.** İskambil kâğıdında sekiz işareti bulunan kâğıt. **3.** *is.* Sekizlik.

sekizlik, -ği *s.* **1.** Sekizi bir arada, sekiz tane alabilen: *Sekizlik cezve.* **2.** *is. müz.* Birlik notanın sekizde biri.

sekiz tek *is. sp.* Kürek yarışlarında sancak ve iskelesinde dörder küreği olan tekne.

sekiz yüzlü *is.* Sekiz düzlem parçasıyla çevrelenmiş cisim.

seklem *is. hlk.* **1.** Kıldan, yünden dokunmuş çuval. **2.** On batman (un, vb).

sekme *is.* **1.** Sekmek işi. **2.** Bir merminin bir yere veya bir cisme vurduktan sonra sıçraması.

sekmek, -er *(nsz)* **1.** Tek veya iki ayak üzerinde sıçramak veya sıçrayarak ilerlemek: *"Evden yola, yoldan eve varabilmek için evvelce yerleştirilmiş iri kayalar üzerinde sekmek gerekirdi."* -H. Taner. **2.** Atılan bir nesne bir yere dokunduktan sonra sıçrayarak gitmek: *Taş seke seke gözden kayboldu.* **3.** Bir yere bir cisme çarparak yön değiştirmek: *Mermi sekti. "Köprüyü enine geçerken ayağı raya takılır ve seker."* -B. Felek. **4.** (olumsuz biçimiyle) Aralık vermeden sürüp gitmek: *Hastanın*

ateşi bir gün bile sekmedi.

sekmen *is.* **1.** Aralıksız iskemle. **2.** Basamak.

sekoya *is. (seko'ya) Lât. sequoia (Kaliforniya yerlilerinin dilinden) bot.* Kozalaklıların porsukgiller familyasından. Kaliforniya'da yetişen, 100-130 m boyunda, büyük bir orman ağacı *(Sequoia).*

sekretarya *(sekreta'rya) Fr. secrétariat* Sekreterlik işlerinin yapıldığı yer.

sekreter *is. Fr. secrétaire* **1.** Özel veya kamu kuruluşlarında haberleşmeyi sağlayan, yazışma yapabilen görevli, yazman, kâtip. **2.** Özel veya kamu kuruluşlarında yönetim ve yazışmalardan sorumlu kimse, yazman. **3.** (basında) Sayfa düzenlemesini yapan gazeteci.

sekreterlik, -ği *is.* **1.** Sekreterin görevi, yazmanlık, kâtiplik. **2.** Bir veya daha çok sekreterin çalaştığı yer veya büro.

seks *is. Fr. sexe* Cinsellik, cinslik, cinsiyet.

seksapel *is. İng. sex-appeal* Cinsel cazibe, cinsel çekicilik: *"Öğürtü sahnesinde enfesti; hele yeni kocasından utanması şaheserdi, seksapelin ta kendisiydi."* -R. H. Karay.

seksek, -ği *is.* Sekerek oynanan bir çocuk oyunu.

seksen *is.* **1.** Yetmiş dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 80, LXXX. **2.** *s.* Sekiz kere on, yetmiş dokuzdan bir artık. **seksen kapının ipini çekmek** içinde bulunduğu sorunu çözmek için kapı kapı dolaşmak, birçok yere uğramak: *"Ama şimdi, bir çift lâstik için seksen kapının ipini çekiyoruz."* -R. Enis.

seksener *s.* Seksen sayısının üleştirme sıfatı, her birine seksen, her defasında seksen bir arada olan.

sekseninci *s.* Seksen sayısının sıra sıfatı, sırada yetmiş dokuzuncudan sonra gelen.

seksenlik, -ği *s.* **1.** İçinde seksen sayı bulunan: *Seksenlik limon sandığı.* **2.** Seksen yaşında olan.

seksi *s. İng. sexy tkz.* Cinsel çekiciliği olan.

seksiyon *is. Fr. section* Bölüm.

seksolog *is. Fr. sexologue* Seksoloji uzmanı, cinsellik bilimci.

seksoloji *is. Fr. sexologie* Cinsellikle ilgili sorunların incelendiği bilim, cinsellik bilimi.

sekstant *is. Fr. sextant < Lât.* Güneşin, yıldızların açısal yüksekliğini ölçmeye yarayan bir alet.

seksüel *is. Fr. sexuel* Cinsel cinsellikle ilgili, cinsi.

sekte *is. Ar. sekte* **1.** Durma, kesentiye uğrama, kesilme, durgu: *"İki doktor da bunun bir kalp sektesinden olduğuna rapor verdiler."* -A. Gündüz. **2.** *esk.* Bozukluk. **3.** *esk.* İnme, felç. **sekte vermek** kesintiye uğramak. **sekte vurmak** kesilmesine sebep olmak, kesintiye uğratmak. **sekteye uğratmak** kesilmek, kesintiye uğramak: *"Sorular sorar ve dersimi sekteye uğratırdı."* -H. F. Ozansoy.

sekteikalp, -bi *is. (sekte'ikalp) Ar. sekte-i kalb esk.* Kalbin durması ve kalp sektesi.

sekter *s.* ve *is. Fr. sectaire* **1.** Başkalarının siyasî, dinî vb. düşüncelerine, inançlarına karşı çıkan, katı ve hoşgörüsüz davranan kimse. **2.** Katı, hoşgörüsüz (düşünce, tutum).

sektirme *is.* Sektirmek işi.

→ ***sektirme pas***

sektirmek *(-i)* Sekmesine sebep olmak: *Suyun üstünde taş sektiriyor.*

sektirmemek 1. Aksatmamak, aralık vermeden sürekli yapmak: *İşini hiç sektirmez.* **2.** Büyük bir dikkat içinde bulunmak: *O, santim sektirmez.*

sektirme pas *is. sp.* Basketbolda topu sektirerek verilen pas.

sektör *is. Fr. secteur* **1.** Bölüm, kol, dal, kesim: *Özel sektör.* **2.** *bl.* Manyetik tamburun, manyetik diskin veya bir disk paketinin üzerindeki, veri ortamının önceden belirlenmiş açılı yer değiştirmesi sırasında manyetik kafaların erişebildiği, bir iz

veya bant parçası.

-sel *bk.* -sal / -sel.

sel *is. Ar. seyl* **1.** Sürekli yağmurlardan veya eriyen karlardan oluşan, geçtiği yerlere zarar veren taşkın su. **2.** *mec.* Hareket hâlindeki büyük kalabalık, yığın: *"Gülmesini, konuşmasını, oturup kalkmasını bilmeyen, daha doğrusu bilmek istemeyen veya bildiği hâlde umursamayan insan selleri, insan yığınları..."* -T. Buğra. *"Ellerinde çantalı, küçük yiyecek paketleri, kadınlı erkekli bir memur seli, Ulus Meydanına doğru akıyor."* -N. Cumalı. **3.** *mec.* Etki ve iz bırakan güçlü durum veya davranış. **sel gibi (akmak)** 1) (sıvılar için) bol ve gür (akmak): *"Durmaz akar gözüm yaşı sel gibi."* -Âşık Veysel. 2) (zaman için) çabuk ve hızla geçmek; 3) (insanlar için) kalabalık bir yığın hâlinde gitmek, yürümek. **sel gider, kum kalır** geçici durumlara güvenmek doğru değildir: *"Sel gider kum kalır misali, türküler gidiyor, şiirler kalıyor."* -B. R. Eyuboğlu. **(bir yeri) sel götürmek** 1) çok yağmur yağmak; 2) çok yağmurdan dolayı bir bölgede, yollar zor geçilir duruma gelmek. **sel ile gelen yel ile gider** emek vermeden ele geçen para çarçur olur gider. **sel seli götürmek** çok fazla sel olmak. **sele gitmek** gereksiz yere telef olmak. **seli suyu kalmamış** (yemek veya meyva için) suyu kalmamış.

→ ***selzede***

selâm *is. (selâ:m) Ar. selâm* Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine sözle veya işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme. **selâm almak** birinin selâmlamasına karşılık vermek: *"...pazara indiği zaman kendine verilen selâmı bile almıyordu."* -Ö. Seyfettin. **selâm çakmak** *tkz.* selâm vermek: *"...çok sevimli bir asker, selâm çakar."* -Y. Z. Ortaç. **selâm durmak** (veya **selâma durmak**) bir büyüğe, bir üste veya saygı duyulan bir şeye ayakta selâm vermek: *"Ama birader, rahat mı edeceğiz bu bahçede, gelene geçene selâm mı duracağız?"* -Y. Z. Ortaç. *"Yollarda sarı ve zayıf halk selâma duruyor."* -F. R. Atay. **selâm etmek** uzakta olan birine bir kimse veya mektup aracılığıyla esenlik dilemek. **selâm olsun** "saygım, esenlik dileklerim ona ulaşsın" anlamında bir iyi dilek sözü. **selâm para, kelâm para** her davranış para harcamaya bağlıdır. **selâm söylemek** 1) selâmını birine götürmesini söylemek; 2) birinin gönderdiği selâmı başkasına iletmek. **(biriyle) selâm söylemek** (veya **yollamak**) birine esenleme haberi göndermek: *"Züğürlükten, telefonumuz kesildi mi, ona bir selâm yollar açtırırdık."* -Y. Z. Ortaç. **selâm verdik, borçlu çıktık** küçük bir ilgi gösterdik, üzerimize büyük bir iş yüklendik. **selâm vermek** 1) selâmlamak: *"Soğuk bir selâm verdi çıktı, merdivenleri koşarak."* -P. Safa. 2) başını sağ ve sol omuzlarına çevirerek namazı bitirmek. **(biriyle) selâmı sabahı kesmek** her türlü ilişkisine son vermek: *"Onunla tamamıyla selâmı sabahı kestim. Ne olursa olsun deyip adını bile artık ağzıma almaz oldum."* -O. C. Kaygılı.

→ ***selâm otu, selâm sabah***

selâmet *is. (selâ:met) Ar. selâmet* **1.** Esen olma durumu, esenlik: *"Kafam düşünme selâmetini kaybediyor, gözü açık bir sayıklama devresine giriyorum."* -R. N. Güntekin. *"Milletini seven her Türk için ana vatanın selâmeti her şeyden üstün gelir."* -O. S. Orhon. **2.** Her türlü korku, tasa ve tehlikeden uzak güvenlik içinde olma: *"Yıldız hanım emniyet ve selâmettedir."* -A. Gündüz. *"İki şimşek çakıp bir gök gürlemeye görsün, o zaman selâmeti kaçışta buluruz."* -H. Taner. **3.** *ed. esk.* Anlatımda temel olan düşüncenin her bakımdan doğru ve sağlam olması. **selâmete çıkmak** esenliğe kavuşmak, kurtulmak.

selâmetleme *is.* Selâmetlemek işi veya durumu.

selâmetlemek *(-i)* Yolcuyu, konuğu uğurlamak, geçirmek: *"...misafiri köşe başına kadar, fener tutarak selâmetlediler."* -R. H. Karay.

selâmlama *is.* Selâmlamak işi, selâm verme: *"Asker selâmlama gibi törenlerde ona kılavuzluk eder."* -F. R. Atay.

selâmlamak *(-i)* Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında selâm vermek, esenlemek: *"...şapkasını çıkarak kadını selâmlayacak olur, şapkasını, paketlerini koyacak bir yer bulamaz."* -M. Ş. Esendal. *"Onu ve onun gibi ateş altında, duman içinde memleketi için ölmeye atılanları birden selâmlıyorum."* -H. E. Adıvar.

selâmlanma *is.* Selâmlanmak işi.

selâmlanmak *(nsz)* Selâmlamak işi yapılmak.

selâmlaşma *is.* Selâmlaşmak işi, esenleşme.

selâmlaşmak *(nsz, -le)* **1.** Birbirine selâm vermek, esenleşmek. **2.** Çok az tanışmak: *Pek ahbap değiliz, selâmlaşırız.*

selâmlayış *is.* Selâmlamak işi veya biçimi.

selâmlık, -ğı *is. esk.* **1.** Saray, köşk veya konaklarda erkeklerin bulunduğu ve erkek konukların alındığı bölüm. **haremlik** karşıtı: *"Bu konuklarda salonlar evvelâ selâmlık tarafında idi."* -F. R. Atay. *"Selâmlıkta öyle inci oymalı ceviz kapılar, öyle başka hiçbir yerde eşi görülemez renkli camdan iç pencereler var ki..."* -A. İlhan. **2.** *tar.* Osmanlı padişahları cuma namazını kılmak için camiye giderken yapılan tören.

selâm otu *is. bot.* Maydanozgillerden, 1-2 m boyunda, pis kokulu, hekimlikte kullanılan bir bitki *(Levisticum).*

selâm sabah *is.* Selâmlaşıp hatır sorma: *"Merhaba küçük kuşlar merhaba / Nedir bu sessizlik hani selâm sabah?"* -M. C. Anday. *"Selâm sabah derken kendine bir soyadı buldun mu? diye sordum."* -M. Ş. Esendal.

selâmsız *zf.* "Saygısız bir biçimde, selâm vermeksizin, saygı göstermeksizin" anlamlarında kullanılan **selâmsız sabahsız** sözünde geçer.

*→ **selâmsız sabahsız***

selâmsız sabahsız *zf.* Saygısız bir biçimde, selâm vermeksizin, saygı göstermeksizin.

selâmünaleyküm *ünl. (selâ:münaleyküm) Ar. selâmün'aleykum* "Selâmet sizin üzerinizde olsun" anlamında bir esenleme sözü. **selâmünaleyküm kör kadı** aşırı tok sözlü kişiler için uyarma yollu söylenir.

selâmünkavlen *is. (selâ:mün kavlen) Ar. selâmün kavlen esk.* **1.** Sağlık dileme sözü. **2.** *hlk.* İnme, felç.

selâset *is. (selâ:set) Ar. selâset ed. esk.* Akıcılık.

selâtin *ç. is. (selâ:tin) Ar. selâtîn, sultân'* ın çokluk biçimi *esk.* Sultanlar.

*→ **selâtin camii, selâtin meyhanesi***

selâtin camii *is.* Osmanlı padişahlarının veya eşlerinin yaptırdıkları cami: *"Tevfik'in kızı selâtin camilere ramazanda mukabele için büyük ücretlerle çağrılıyordu."* -H. E. Adıvar.

selâtin meyhanesi *is.* Büyük meyhane: *"...selâtin meyhanesinde, cıgara dumanı ve alkol buharı öylesine yoğunlaşmıştı ki."* -A. İlhan.

selcik, -ği *is.* Küçük sel: *"Ufak bayırlardan akan billûr gibi selcikler arasından araba ile yavaş yavaş geçmek ne ömür oluyordu."* -O. C. Kaygılı.

Selçukî *öz. is. (Selçu:ki:, k kalın okunur) T. + Ar. î esk.* Selçuklu.

Selçuklu *öz. is.* **1.** XI. yüzyılda Anadolu, Orta bölümünde devlet ve imparatorluk kuran, çoğunluğunu Oğuzların oluşturduğu bir soy. **2.** Bu soyun kurduğu ve XIII. yüzyılda sona eren Türk devleti.

sele (I) *is. Ar. selle* Yayvan sepet.

*→ **sele zeytini***

sele (II) *is. Fr. selle sp.* Bisikletin oturulacak yeri.

sele (III) *bk.* sere.

selef *is. Ar. selef esk.* Bir görevde, bir makamda kendinden önce bulunmuş olan kimse, öncel. **ardıl** karşıtı: *"Halbuki yeni patron selefine hiç benzemiyordu."* -H. Taner.

selek, -ği *is. hlk.* Cömert, eli açık.

seleksiyon *is. Fr. sélection* Seçme.

selektör *is. Fr. sélecteur* **1.** Tahılı yabancı maddelerden ayırmak için kullanılan

aygıt. **2.** Otomobilde farların uzun ve kısa uzaklıkta yanmasını sağlayan araç.

selen *is. hlk.* Ses, haber, bilgi.

selentereler *is. Fr. celentérés zool.* Bitkimsi hayvanlardan deniz analarının, sifonluları ve mercanları içine alan önemli bir bölüm.

selenyum *is. Fr. sélénium kim.* Atom numarası 34, yoğunluğu 4,8 olan, 217° C de eriyen, ısı ve elektriği ileten, daha çok telsiz telefon, televizyon yapımında kullanılan bir element. Kısaltması Se.

sele zeytini *is.* Az tuzla hazırlanan bir çeşit zeytin.

selfdeterminasyon *is. İng. self + Fr. détermination* Kendini yönetme hakkını belirleme.

selfservis *is. (se'lfservis) İng. self-service* Kafeterya, lokanta, mağaza gibi yerlerde alıcının, görevli bir satıcının aracılığı olmaksızın kendine hizmet ettiği satış yöntemi, seçal.

selika *is. (seli:ka) Ar. selîka esk.* Güzel söyleme ve yazma yeteneği.

selim *s. (seli:m) Ar. selîm esk.* **1.** Doğru, dürüst, kusursuz. **2.** (ur veya bazı hastalıklar için) Sonu iyi, tehlikesiz, kötücül olmayan, iyicil.

selinti *is. coğr.* **1.** Yağış sebebiyle oluşan ufak sel. **2.** *hlk.* Sel sularının bıraktığı çer çöp.

selis *s. (seli:s) Ar. selîs ed. esk.* Akıcı (söz).

sellemehüsselâm *zf.* Ulu orta, çekinmeden, destursuz.

selofan *is. Fr. cellophane < İng. cellophane (cell (ulose). -o- ve phane ticaretteki adından)* Selülozdan yapılmış, ince, saydam, ambalâj yapımında kullanılan tabaka.

seloteyp, -bi *is. (se'loteyp) İng. cellotape* Yapıştırma işlerinde kullanılan, ince, saydam, bir yüzü yapışkan şerit.

selp, -bi *is. Ar. selb esk.* **1.** Zorla alma, kapma. **2.** Kaldırma, kaçırma, yok etme. **selp etmek** 1) zorla almak, kapmak; 2) kaldırmak, kaçırmak, yok etmek: *Bu gürültü rahatımı selp ediyor.*

selüloit, -di *is. Fr. celluloïd (ticaretteki adından)* Nitroselüloz ile kâfurdan oluşan, fotoğraf kâğıdı, sinema filmi, bilârdo yuvarlağı, tarak gibi şeylerin yapımında kullanılan plâstik madde.

selüloz *is. Fr. cellulose kim.* Bitkilerde hücre yapısının büyük bir bölümünü oluşturan kâğıt, yapay ipek ve patlayıcı maddelerin yapımında kullanılan bir karbonhidrat ($C_6H_{10}O_5$).

selülozik *s. Fr. cellulosique* İçinde selüloz bulunan: *Selülozik boya.*

selva *is. (se'lva) Port. selva < Lât. silva coğr.* Amerika'da Amazon, Afrika'da Nijer ırmakları gibi Ekvator bölgesindeki büyük suların geçtiği havzalarda bulunan geniş ve balta girmemiş ormanlara verilen ad.

selvi *is. bot. bk.* servi.

selviçe *is. (selvi'çe) İt. servizi den.* Gemi armasında bulunan oynak halat.

selzede *is. Ar. seyl + Far. -zede* Sel felâketine uğramış, selden zarar görmüş (kimse).

sem, -mmi *is. Ar. semm esk.* Zehir, ağı.

sema (I) *is. (sema:) Ar. semâ'* Gök, gökyüzü: *"Burası ufukları geniş, seması bulutsuz, güneşi berrak bir yeşil saha idi."* -H. C. Yalçın.

sema (II) *is. (sema:) Ar. semâ' esk.* **1.** İşitme, duyma. **2.** Mevlevî dervişlerinin ney, nısfiye gibi çalgılar eşliğinde, kollarını iki yana açıp dönerek yaptıkları âyin.

semafor *is. Fr. sémaphore* **1.** Demir yollarında gündüz mekanik olarak kırmızı bir kolla gece kırmızı ışıkla işaret veren âlet. **2.** *is.* İki gemi veya gemi ile kıyı istasyonu arasında haberleşmede kullanılan üç kollu işaret sütunu.

semah *is. Ar. semâ'* Orta Anadolu bölgesinde yaygın olan ve müzik eşliğinde oynanan, tören niteliği taşıyan oyun.

semahane *is. (sema:ha:ne) Ar. semâ' + Far. hâne* Mevlevi tekkelerinde dervişlerin sema âyini yaptıkları özel bölüm.

semahat *is. (sema:hat) Ar. semāḥat esk.* Cömertlik, iyilikseverlik.

semaî (I) *s. (sema:i:) Ar. semā'ī esk.* **1.** Bir kurala bağlı olmayıp ancak işitmekle öğrenilen (söz). **2.** *is. müz.* Klâsik Türk müziğinde iki basit usulden biri. **3.** *ed.* Sekizer hece ölçüsüyle yazılmış olan halk şiiri türü.

→ ***semaî kahvesi***

semaî (II) *s. (sema:i:) Ar. semā'ī esk.* Semavî.

semaî kahvesi *is.* Halk şairlerinin toplandıkları, sazlı sözlü eğlencelerin yapıldığı, semaî, mani ve türkülerin okunduğu kahve.

seman *is. Fr. cément* **1.** Bir metalle temas durumunda ısıtılan ve yüksek sıcaklıkta ayrışarak taşıdığı elementlerden bir veya birçoğunu o metalin yüzeyine yayan madde. **2.** Diş köklerini kaplayan sert madde.

semantik, -ği *is. Fr. sémantique* Anlam bilimi.

semaver *is. (sema:ver) Rus. samovar* Özellikle çay demlemekte kullanılan kömür ve yakacak ocağı kendi içinde bulunan, elektrikle de çalışabilen bakır, pirinç gibi metallerden yapılmış musluklu kap: *"Semaverde demlenmiş çayın zevki başkadır."* -R. H. Karay.

semavî *s. (sema:vi:) Ar. semāvī esk.* Gökle ilgili, göğe ilişkin: *"Eski hayatımızda takvim semavî bir şeydi."* -H. A. Yücel.

semazen *is. (sema:zen) Ar. semā' + Far. -zen* Sema eden, dönen derviş.

semazen başı *is.* Mevlevîlikte sema ayinini yöneten dede.

sembol, -lü *is. Fr. symbole* Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret, remiz, rumuz, timsal, simge: *Bayrak vatanın sembolüdür. "Baykuş ve karga uğursuzluğun, merkep bönlüğün, domuz pisliğin, kaz aptallığın, aslan cesaretin, at zekâ ve adaletin, köpek sadakatin, bülbül aşkın, kelebek gençliğin işaret ve sembolü olmuştur."* -A. Haşim.

sembolik, -ği *s. Fr. symbolique* Sembolle ilgili, sembol niteliğinde olan, simgesel.

sembolist *s.* ve *is. Fr. symboliste* **1.** Sembolizmle ilgili. **2.** Sembolizm yanlısı olan kimse, simgeci.

sembolizm *is. Fr. symbolisme* **1.** Olayları yorumlamaya veya inançları anlatmaya yarayan semboller sistemi, simgecilik. **2.** *ed.* Sanat eserinin değerini, gerçeğin olduğu gibi aktarılmasında değil, duygu ve düşüncelerin, işaret ve biçimlerin uygunluk içinde düzenlenişinde gören, ayrıca kelimelerin müzik ve sembol değerine dayanılarak en anlatılmaz duygu inceliklerinin bile sezdirilebileceğini savunan edebiyat ve sanat akımı, simgecilik.

sembolleşme *is.* Sembolleşmek işi veya durumu.

sembolleşmek *(nsz)* Sembol durumuna girmek, sembol olarak kabul edilmek.

sembolleştirme *is.* Sembolleştirmek işi.

sembolleştirmek *(-i)* Bir olayı, bir insan veya bir duyguyu sembollere başvurarak anlatmak, simgeleştirmek.

seme *s.* Sersem, ahmak, alık.

→ ***seme tavuk***

semeleşme *is.* Semeleşmek durumu.

semeleşmek *(nsz)* Seme duruma gelmek.

semen *is. Ar. semen esk.* Semizlik.

semen peyda etmek şişmanlamak.

semender *is. Far. semender* **1.** *zool.* Semendergilerden, uzun gövdeli, dört bacaklı, kuyruklu, kertenkeleye benzeyen, birçok türü bulunan bir hayvan *(Salamandra).* **2.** Ateşte yanmadığına, hatta ateşi söndürdüğüne inanılan efsanevî hayvan: *"Köse Vezir, ateş içinde yanmayan bir semender gibi sakindi."* -Ö. Seyfettin.

semendergiller *is. zool.* Omurgalı hayvanlardan amfibyumlar sınıfının, kuyruklu hayvanları içine alan bir familyası.

semer *is. Yun.* **1.** Beygir, katır gibi hayvanlarının sırtına yerleştirilen, üzerine yük bağlanan veya binilen, iskeleti ağaçtan yastık: *"Semere asılı bir sepeti çözüp, ağacın uygun bir dalına astı."* -N. Cumalı. **2.**

Hamalların yük taşırken kullandığı deriden sırt yastığı, arkalık. **3.** *jeol.* Yukaç. **semer vurmak** semeri, yük hayvanının sırtına koyup bağlamak, semerlemek. **semeri devirmek** eşek gibi kabaca yatmak.

semerci *is.* Semer yapan veya satan kimse.

semercilik, -ği *is.* Semercinin işi.

semere *is. Ar. şemere esk.* **1.** Yemiş, meyve, ürün. **2.** *mec.* İstenilen sonuç, verim. **semeresini vermek** bir şey istenilen verimi, sonucu vermek: *"Nitekim bu hummmalı faaliyet, semeresini vermekte gecikmedi."* -H. Taner.

semereli *s. esk.* Verimli.

semerleme *is.* Semerlemek işi.

semerlemek Semer vurmak.

semerlenme *is.* Semerlenmek işi veya durumu.

semerlenmek *(nsz)* Semerlemek işi yapılmak, semer vurulmak.

semerli *s.* (yük hayvanı için) Semeri olan.

semersiz *s.* (yük hayvanı için) Semeri olmayan.

seme tavuk, -ğu *is. hkr.* Ahmaklığı anlatmak için kullanılan bir söz.

semi, -m'i *is. Ar. sem' esk.* İşitme.

semih *s. (semi:h) Ar. semiḥ esk.* Cömert, eli açık.

seminer *is. Fr. séminaire* **1.** Bir konu ile ilgili bilgi vermek ve bu bilgiler üzerinde tartışmak amacıyla birkaç yetkilinin yönetimi altında düzenlenen toplantı. **2.** Üniversitelerde ve yüksek okullarda öğretim üyesinin yönetimi altında öğrencilerin yaptıkları araştırmalarla ilgili rapor hazırlama, tartışma biçiminde yürütülen grup çalışması, toplu çalışma.

semirgin *s.* **1.** Tembellikten yağ bağlayan, semiren (kimse). **2.** Semirmekten dolayı hareketleri ağırlaşmış (kimse).

semirme *is.* Semiz duruma gelme: *"Ben burada fena hâlde semirmeye başladım."* -B. Felek.

semirmek *(nsz)* Besili, yağlı bir duruma gelmek, semizlemek, şişmanlamak.

semirtme *is.* Semirtmek işi.

semirtmek *(-i)* Besili, yağlı bir duruma getirmek, semizletmek.

semiyoloji *is. Fr. sémiologie tıp* **1.** Hastalıkların belirti ve işaretleriyle ilgilenen hekimlik dalı. **2.** Gösterge bilimi.

semiyotik, -ği *is. Fr. sémiotique* **1.** Gösterge bilimi. **2.** *s.* Gösterge bilimi ile ilgili olan.

semiz *s.* **1.** Şişman: *"Semiz ve romatizmalı olan bu adama, suya ayağını bile değdirmemiştir."* -F. R. Atay. **2.** Eti, yağı çok olan, tavlı: *Semiz tavuk. Semiz bir inek. "Semizlerini seçin de kalan altı hindiyi... gönderin."* -B. Felek.

→ ***semiz otu, semiz otugiller***

semizce *zf. (semi'zce)* Semiz gibi, semize yakın, semizi andıran.

semizleme *is.* Semizlemek durumu.

semizlemek *(nsz)* Semiz duruma gelmek, semirmek.

semizlenme *is.* Semizlenmek işi veya durumu.

semizlenmek Semiz duruma gelmek, semiz olmak.

semizleşme *is.* Semizleşmek durumu.

semizleşmek *(nsz)* Semiz duruma gelmek.

semizlik, -ği *is.* Semiz olma durumu, tav, semen.

semiz otu *is. bot.* Semiz otugillerden, etli ve mayhoş yaprakları sebze olarak yenilen otsu bir bitki *(Portulaca oleracea).*

semiz otugiller *is. bot.* Ayrı taç yapraklı iki çeneklilerden, semiz otu, ipek çiçeği gibi bitkileri içine alan familya.

sempati *is. Fr. sympathie < Yun.* Bir insanın bir başkasına karşı doğal ve içgüdüsel olarak bir eğilim, sevgi ve yakınlık duyması, cana yakınlık, sıcak kanlılık. **(birine) sempati duymak (veya beslemek)** birini sevimli, cana yakın bulmak: *"...şahsıma karşı gerçek bir sempati besliyordu."* -R. H. Karay. **(birinin) sempatisini kazanmak** sevgi, ilgi ve yakınlığını kazanmak.

sempatik, -ği *s. Fr. sympatique* **1.** Cana yakın, sıcak kanlı, sevimli: *Sempatik bir çocuk.* **2.** Çok hoş, hoşa giden: *"Geçende*

girdiğim dükkân da böyle sempatik bir verdi." -B. Felek.

*→ **sempatik sinir sistemi***

sempatik sinir sistemi *is. anat.* Yaşatkan sinir sistemini oluşturan iki sinir sisteminden biri.

sempatizan *s.* ve *is. Fr. sympatisant* Üyesi olmadığı hâlde bir partinin, bir topluluğun görüşlerini benimseyen veya bir görüş, bir öğretiyi, bir akımı tutan kimse, duygudaş.

sempozyum *is. Fr. symposimum* < *İng.* < *Yun. sumposion* Belli bir konuda düzenlenen oturum veya seminer, bilgi şöleni.

semptom *is. Fr. symptome tıp* Bulgu, araz.

semt *is. Ar. semt* **1.** Yan, taraf, cihet. **2.** Yerleşim bölgesi: *"Şehri dolaşıyorum: Üç ayrı semte gittim."* -R. H. Karay. **semtine uğramamak 1)** bir yere özellikle gitmemek: *"Mektebin semtine bile uğramamışlar da hangi derse çalışmışlar acaba?"* -M. Yesari. **2)** (birini) hiç aramamak, onunla ilgisini kesmek: *"Nice iyiliklerde bulunduğu kimseler, onun semtine uğramaz olmuşlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

semtürreis, -re'si *is. (se'mtürreis) Ar. semtu'r-re's astr. esk.* Başucu noktası.

sen *is.* Teklik ikinci kişiyi gösteren zamir. **sen ağa ben ağa, koyunları (**veya **inekleri) kim sağa?** işten kaçınanlara şaka yollu söylenen bir uyarma sözü. **sen ben davası** (veya **kavgası)** bir konuda anlaşmazlığa düşüldüğünü anlatır: *"Nihayeti bulunmaz bir sen ben davasına düşmüşler."* -Ö. Seyfettin. **sen bilirsin** (veya **siz bilirsiniz)** nasıl uygun bulursan(ız), öyle yap(ınız): *"Kuşağından mendilini çıkarıp göz yaşlarını sildi. -Yarabbi sen bilirsin, yarabbi sen bilirsin diye söylendi."* -M. Ş. Esendal. **sen giderken ben geliyordum** ben bu oyunları senden iyi bilirim. **sen sağ, ben selâmet** iyi veya kötü bir sonuçla biten bir iş karşısında artık yapacak bir şey kalmadığını anlatır. **seni gidi seni** (veya **seni seni)** "yaramaz, haylaz, çapkın" anlamlarında kullanılır: *"Başını kaldırdı, seni seni diyerek başını sallayıp gülümsedi."* -H. Taner. **seninki can da benimki patlıcan mı?** *tkz.* "senin canının değeri var da benimkinin değeri yok mu" anlamında kullanılır.

sena *is. (sena:) Ar. senâ' esk.* Övme.

senarist *is. Fr. scénariste* Senaryo yazarı, senaryocu.

senaryo *is. (sena'ryo) Fr. scénario İt. scenario* **1.** Bir tiyatro, sinema, televizyon veya radyo eserinin sahnelerini ve akışını gösteren yazılı metin: *"Şuur altında yaşayan senaryo, kocasını yanlış rol oynaması ile baştan aşağı değişti."* -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Bir olayı başka bir yöne, bir amaca ulaştırmak için uydurulan yalan.

senaryocu *is.* Senaryo yazarı kimse, senarist.

senaryoculuk, -ğu *is.* Senaryo yazarlığı.

senato *is. (sena'to) İt. senato tar.* **1.** Eski Roma'da özellikle soylulardan oluşan yöneticiler meclisi. **2.** (bazı ülkelerde) Yaş ve eğitimlerine göre seçilmiş parlamento üyelerinden oluşan meclis. **3.** Üniversite yasasına göre seçilen ve rektör başkanlığında toplanan yüksek karar organı. **4.** Senatörlerin toplandıkları yer.

senatör *is. Fr. sénateur* Senato üyesi.

senatörlük, -ğü *is.* **1.** Senatör olma durumu. **2.** Senatörün görevi veya makamı.

sendeleme *is.* Sendelemek durumu.

sendelemek *(nsz)* **1.** Dengesi bozularak düşecek gibi olmak, adımlarını şaşırmak: *"Eşek sendeleyip yandaki çukurun içine düştü, kalkmak istedi ise de kalkamadı."* -M. Ş. Esendal. *"İkimiz de birbirine sarılmış sarhoşlar gibi bir sağa bir sola sendeliyorduk."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** *mec.* Herhangi bir olay karşısında ne yapacağını şaşıracak kadar sarsılmak: *Bu haberi alınca fena hâlde sendeledi.*

sendik, -ği *is. Fr. syndic* Bir birliğin, ortaklığın veya alacaklılar grubunun haklarını korumakla görevli kimse.

sendika *is. (sendi'ka) Fr. syndicat* İş-

çilerin veya iş verenlerin iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular bakımından çıkarlarını korumak ve daha da geliştirmek için aralarında kurdukları birlik.

sendikacı *is.* 1. Sendikacılık yapan kimse. 2. Sendikada çalışan kimse.

sendikacılık, -ğı *is.* 1. Aynı meslekte çalışan kimselerin iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular bakımından çıkarlarını korumak, daha da geliştirmek amacıyla birlik olmayı amaçlayan akım, sendikalizm. 2. Sendikaların etkinliği, sendikalizm. 3. Toplum yaşamında sendikalara önemli bir görev yüklemek amacını güden öğreti, sendikalizm.

sendikal *s. Fr. syndical* Sendika ile ilgili: *Sendikal haklar.*

sendikalaşma *is.* Sendikalaşmak işi veya durumu.

sendikalaşmak *(nsz)* Sendikalı duruma gelmek.

sendikalaştırma *is.* Sendikalaştırmak işi.

sendikalaştırmak *(-i)* Sendika hâlinde teşkilâtlandırmak.

sendikalı *s.* ve *is.* Sendikası olan veya sendika üyesi olan (işçi, iş yeri).

sendikalılık, -ğı *is.* Sendikalı olma durumu.

sendikalist *is. Fr. syndicalist* Sendikacı.

sendikalizm *is. Fr. syndicalisme* Sendikacılık.

sendikasız *s.* ve *is.* Sendikası olmayan veya sendika üyesi olmayan (işçi, iş yeri).

sendikasızlık, -ğı *is.* Sendikasız olma durumu.

sendrom *is. Fr. syndrome tıp* Özel bir bozukluğu belirleyen, bir arada görülen, teşhisi kolaylaştıran bulgu ve belirtilerin tümü: *Pazartesi sendromu, komşu sendromu.*

sene *is. Ar. sene* Yıl: *"Önde zeytin ağaçları arkasında yar / Sene 1946 / Mevsim sonbahar."* -B. R. Eyuboğlu.

Senegalli *s.* Senegal halkından olan (kimse).

seneidevriye *is. Ar. sene-i devriyye esk.* Yıl dönümü.

seneikebise *is. Ar. sene-i kebîse esk.* Artık yıl.

senek, -ği *is. hlk.* Çam ağacından yapılmış su testisi: *"Kışın kepeneksiz, yazın seneksiz yola çıkılmaz."* -Atasözü.

senelik *s.* Yıllık.

senet, -di *is. Ar. sened* 1. Bir kimsenin yapmaya veya ödemeye borçlu olduğu şeyi göstermek için imzaladığı resmi kâğıt, belgit: *"Bu zarflar hisse senedi dolu idi."* -F. R. Atay. 2. *esk.* Dayanılan veya dayanılacak olan şey. **senet vermek** 1) yazılı belge vermek; 2) "bir işin böyle olduğunu sana senet veririm" biçiminde bir inandırma sözü olarak kullanılır.

→ ***senet sepet, senetli sepetli, senetsiz sepetsiz***

senetleşmek *(nsz, -le)* Birbirine senet vermek.

senetli *s.* Senedi olan, senetle sağlamlaştırılmış olan: *Senetli alacak.*

→ ***senetli sepetli***

senetli sepetli *zf.* (bir işin) Yazılı bir belgeye dayanılarak yapıldığını anlatır.

senet sepet *is.* "Senet yerine geçebilecek şey, sözleşme" anlamında kullanılır.

senetsiz *s.* Senedi olmayan, senede dayanmayan: *Senetsiz para.*

→ ***senetsiz sepetsiz***

senetsiz sepetsiz *s.* ve *zf.* (bir işin) Yazılı bir belgeye dayanılmadan, gelişigüzel yapıldığını anlatır: *"Yeryüzünde tapulu on paralık malı olmayan Balıkçı Ahmet'e bir Yunan ortağı güvenerek, senetsiz sepetsiz dört beş bin lira vermişti."* -Halikarnas Balıkçısı.

senevî *s. (senevi:) Ar. senevî esk.* Yıllık.

senfoni *is. Fr. symphonie müz.* Sonat biçiminde orkestra eseri.

→ ***senfoni orkestrası***

senfonik, -ği *s. Fr. symphonique* Senfoni ile ilgili: senfoniye dayanan.

senfoni orkestrası *is. müz.* Senfonileri çalacak biçimde düzenlenmiş, üflemeli, telli, yaylı ve vurma çalgılardan oluşan

büyük orkestra.

sengin semaî *is. müz.* Yürük semaî.

senir *is. hlk.* İki dağ arasındaki sırt.

senit, -di *is. hlk.* Hamur tahtası.

senkretizm *is. Fr. syncrétisme* Birbirinden ayrı düşünce, inanış veya öğretileri kaynaştırmaya çalışan felsefe sistemi.

senkron *s. Fr. synchrone* Eş zaman.

senkroni *is. Fr. synchronie* Eş zamanlılık.

senkronik, -ği *s. Fr. synchronique* Eş zamanlı.

senkronizasyon *is. Fr. synchronisation sin.* Eşleme.

senli benli *zf.* Aşırı ölçüde samimî olarak, teklifsiz bir biçimde: *"Mal müdürü, vergi kâtibi, evkaf memuru gibi her zaman işinin düşeceği nüfuzlu adamlarla senli benli konuşur, odalarına uğradıkça baş köşede ikram görürdü."* -R. H. Karay. **senli benli olmak 1)** iç içe olmak, bütünleşmek: *"Altı ay önce tramvaylar tuhafıma gitmişti. Bu sefer onlarla daha senli benli olduk."* -B. R. Eyuboğlu. **2)** aşırı ölçüde içten, teklifsiz olmak: *"Salonda kahvelerini içerlerken senli benli olmuşlardı bile."* -A. İlhan.

senozoik, -ği *is. Fr. cénozoïque İng. cenozoic* Üçüncü çağ.

sensen *is.* Ağızdaki kokuları gidermek için çiğnenen baharlı bir madde.

sentagma *is. Fr. syntagme gr.* Dizim.

sentaks *is. Fr. syntaxe gr.* Cümle bilgisi, söz dizimi.

sentaktik *s. Fr. syntactique* Cümle ile ilgili.

sentetik, -ği *s. Fr. synthétique* Birleşim yolu ile elde edilen, birleşimli.

sentez *is. Fr. synthèse* Birleşim.

senyör *is. Fr. seigneur tar.* **1.** Orta Çağda Avrupa'da toprağı olan derebeyi. **2.** Fransa'da bir soyluluk unvanı.

senyörlük, -gü *is. tar.* **1.** Senyör olma durumu. **2.** *tar.* Senyörün toprağı.

sepek, -ği *is.* Değirmen taşının ekseni.

sepelek *bk.* sersem sepelek.

sepeleme *is.* Sepelemek işi.

sepelemek *(nsz)* Kısa süreler içinde ve serpinti hâlinde yağmak, dökülmek, serpelemek.

sepet *is. Far. seped* **1.** Saz, kamış veya ince dallardan örülerek yapılan, genellikle sapı olan, yiyecek ve eşya taşımak için kullanılan kap. **2.** *s.* Sepet gibi örülerek yapılmış: *Sepet sandık.Sepet araba.* **3.** *s.* Bir sepetin aldığı ölçüde: *Bir sepet elma.* **4.** Sazdan örülmüş balık kapanı. **5.** *sp.* Basketbolda sayı kazanmak için, içine top atılmaya çalışılan demir çembere geçirilmiş altı açık ağ. **6.** *bk.* senet sepet. **Karamusal (veya Karamürsel) sepeti** önemsiz kimse veya şey. **Karamusal (veya Karamürsel) sepeti sanmak** bir kimse veya şeyi ufak, önemsiz saymak. **(birine) sepet havası çalmak** *argo* **1)** işinden çıkarmak, sepetlemek: *"Patrona kalsa sepet havasını çoktan çalardı."* -M. Ş. Esendal. **2)** yanından uzaklaştırmak, gitmesini sağlamak. **sepette pamuğu olmamak** *tkz.* bilgisiz, boş kafalı olmak.

→ ***sepet kafalı, sepet sandık, sepet topu***

sepetçi *is.* **1.** Sepet yapan veya satan kimse. **2.** *hlk.* Çingene.

→ ***sepetçi söğüdü***

sepetçilik, -ği *is.* Sepet yapma veya satma işi.

sepetçi söğüdü *is. bot.* Söğütgillerden, yaprakları uzun, dalları sepet örmeye elverişli bir söğüt türü, sokrun *(Salix viminalis).*

sepet kafalı *tkz.* Bilgisiz ve akılsız.

sepetkulpu *is. mim.* Basık kemer veya tonoz.

sepetleme *is.* Sepetlemek işi.

sepetlemek *(-i)* **1.** (meyva, sebze vb. şeyleri) Sepete koymak, sepete yerleştirmek. **2.** *tkz.* Yanından kovarcasına uzaklaştırmak: *"Makbule, bu üç kocayı birer birer nasıl sepetlediğini hiç çekinmeden anlatıyor."* -R. N. Güntekin. *"Eski müdür zamanında hayli şımarmış olan bu miskin ve ukala herifi bir punduna getirip sepetledi, yerine genç ve uyanık bir hademe aldı."* -H. Taner.

sepetlenme *is.* Sepetlenmek işi.

sepetlenmek *(nsz)* **1.** Sepetlemek işi yapılmak. **2.** *tkz.* Bir yerden uzaklaştırılmak, kovulmak.

sepetli *s.* **1.** Sepeti olan. **2.** *bk.* senetli sepetli.

→ ***sepetli motosiklet***

sepetlik, -ği *s.* **1.** Sepet yapmaya elverişli olan: *Sepetlik saz.* **2.** *is.* Yapılarda çıkıntı. **3.** *is. hlk.* Göbek çevresindeki karın bölgesi.

sepetli motosiklet *is.* Yan tarafında tek tekerlekli sepet biçiminde eşya ve yolcu taşımaya elverişli motosiklet.

sepet sandık, -ğı *is.* Sepet gibi, ince dallardan örülmüş ve çoğu meşin ile kaplanmış sandık.

sepetsiz *s.* Sepeti olmayan.

sepet topu *is. sp.* Basketbol.

sepi *is.* Deri, post vb.yi kullanabilecek duruma getirmek için uygulanan işlemlerin tümü, tabaklık.

sepici *is.* Sepi işini yapan kimse, tabak (II).

sepicilik, -ği *is.* Sepicinin işi, tabaklık, debagat.

sepil *hlk.* "Sepil sepil" ikilemesinde kullanılır ve "hafifçe yağan yağmur"u anlatır.

→ ***sepil sepil***

sepileme *(-i)* Sepilemek işi, tabaklama.

sepilemek *(-i)* Deri, post vb. yi kullanabilecek bir duruma getirmek için değişik, çeşitli işlemlerden geçirmek, uygulamak, sepi yapmak, tabaklamak.

sepilenme *is.* Sepilenmek işi.

sepilenmek *(nsz)* Sepilemek işi yapılmak, tabaklanmak.

sepili *s.* Sepilenmiş, tabaklanmış (deri, post).

sepil sepil *zf. hlk.* Yağmur çiseleyerek veya hafif yağarak: *"Sepil sepil yağan kar m'ola / Çırpını çırpını gelen yâr m'ola?"* - Halk türküsü.

sepken *bk.* sulu sepken.

septik, -ği *s. Fr. sceptique fel.* Kuşkucu, şüpheci.

septisemi *is. Fr. septicemie < Yun. tıp* Kanda hastalık yapan bir bakteri bulunmasından ileri gelen her türlü hastalık.

septisizm *is. Fr. scepticisme fel.* Kuşkuculuk, şüphecilik.

sepya *is. (se'pya) İt. seppia* **1.** Mürekkep balığından alınan koyu siyah boya. **2.** *s.* Bu boya ile yapılan (resim).

ser (I) *is. Far. ser esk.* **1.** Baş, kafa (bazı birleşik kelimelerde) Başkan, reis: *Sertabip, Sermürettip.* **2.** *esk.* Başkan, reis (bazı birleşik kelimelerde): *Sertabip, Sermürettip.* **ser verip sır vermemek** sır vermeyen, dürüst ve güvenilir bir kimse olmak. **serde ... var** sözü edilen kimsedeki bir niteliği biraz alay ederek anlatır: *"Bakakalırım giden geminin ardından / Atamam kendimi denize, dünya güzel / Serde erkeklik var, ağlayamam."* -O. V. Kanık.

→ ***serasker, serazat, serbaz, serdümen, serencam, sergerde, sergüzeşt, serhat, serkeş, serlevha, sermaye, sermest, sermuharrir, sermürettip, serpuş, sersefil, sertabip, seryaver, serzeniş***

ser (II) *is. Fr. serre* Limonluk.

sera *is. (se'ra) İt. serra* Sebze ve meyvelerin yetiştirildiği ve hava şartlarına karşı korunduğu cam ve naylonla kaplı yer, ser.

seracı *is.* **1.** Sera yapan kişi. **2.** Serada turfanda sebze yetiştiren kimse.

seracılık, -ğı *is.* **1.** Sera yapma işi. **2.** Serada sebze yetiştirme işi.

serak, -ğı *is. Fr. sérac coğr.* Dik yerlerden inen buzullarda, derin yarılmalar sebebiyle buz parçalarının koparak aşağıya düşmesi.

seramik, -ği *s. Fr. céramique* **1.** Yüksek ısıda pişirilmiş toprak, fayans, porselen yapımıyla ilgili olan. **2.** *is.* Yüksek ısıda pişirilmiş topraktan yapılan vazo, çanak, çömlek gibi nesne.

seramikçi *is.* Seramikle uğraşan kimse.

seramikçilik, -ği *is.* **1.** Seramik yapma sanatı. **2.** Çömlekçilik.

serap, -bı *is. (-ra:bı) Far. serâb* Atmosferde ışık ışınlarının kırılmasından doğan ve çöllerde kolaylıkla gözlemi yapılabilen optik yanılma, uzaktaki bir cisme

bakarken sanki bir su yüzeyinden yansıyormuş gibi, cisimle birlikte ters görüntünün oluşumu, ılgın, yalgın, pusarık: *"Birdenbire uzakta... tatlı bir serap gördüm."* -M. Ş. Esendal.

serapa *zf. (sera:pa:) Far. ser-ā-pā esk.* Baştan başa, bütün olarak: *"İniverdik uyumuşların önüne karadan gemilerle / Kesildiler serapa nur, serapa hayret."* -F. H. Dağlarca.

serasker *is. Far. ser + Ar. 'asker tar.* Sadrazamlık göreviyle yükümlü olmayan ve Osmanlı ordusunun komutanlığını yapan vezirin unvanı.

→ ***serasker kapısı***

serasker kapısı *is. tar.* Seraskerin resmî görev yeri.

seraskerlik, -ği *is. tar.* Seraskerin görevi veya makamı.

serazat *s. (sera:za:t) Far. ser-āzād esk.* Serbest ve özgür.

serbaz *s. (serba:z) Far. ser-bāz esk.* Yürekli, yiğit, korkusuz olan (kimse).

serbest *s. Far. serbest* **1.** Hiçbir şarta bağlı olmayan, istediği gibi davranabilen, erkin. **2.** Tutuklu veya bağımlı olmayan, özgür, hür. **3.** Zamanını istediği gibi kullanabilen, yapacak bir işi olmayan: *Öğleyin serbestim, gelebilirsin.* **4.** Bazı kurallara bağlı olmayan: *Serbest ticaret.Serbest nazım.* **5.** Sıkılmadan, şaşırmadan konuşan ve davranan. **6.** (kadın için) Ağırbaşlı olmayan, hoppa. **7.** Hareketi herhangi bir biçimde engellenmeyen: *Piston kolu serbest.* **8.** *zf.* Rahat, özgür, bağımsız bir biçimde: *Serbest konuşuyor. "Ötekilere de pek serbest davranır isem de, onlar benden utanırlar."* -M. Ş. Esendal. **serbest bırakmak** (tutuklu veya göz altında bulunan birini) serbest, özgür duruma getirmek, tahliye etmek: *Elde hiçbir delil olmadığı için serbest bıraktık.*

→ ***serbest bölge, serbest çalışma, serbest elektron, serbest enerji, serbest güreş, serbest kart, serbest meslek, serbest mıntıka, serbest nazım, serbest su, serbest vuruş, serbest yük***

serbest bölge *is.* Bir ülkenin gümrük sınırları dışında konuşlandırılan ve ticaret rejimi açısından kısmen veya tamamen gümrük mevzuatı dışındaki düzenlemelere tabi olan, uluslararası liman veya hava alanına yakın yerlerde kurulan, açık bölge.

serbest çalışma *is.* Belli bir iş yerine bağlı kalmaksızın yapılan iş.

serbestçe *s.* ve *zf. (serbe'stçe)* Serbest (bir biçimde).

serbest elektron *is. fiz.* Doğal elektrik yükünün oluşturduğu demetler.

serbest enerji *is.* Kullanımı belli kurallara bağlı olmayan enerji.

serbest güreş *is. sp.* Tehlikeli olabilecek bazı oyunların dışında vücudun her yanına oyun uygulanabilen bir güreş türü.

serbestî *is. (serbesti:) Far. serbestî esk.* Erkinlik, serbestlik.

serbest kart *is.* Giriş kartı.

serbestleme *is.* Serbestlemek durumu.

serbestlemek *(nsz)* Sıkıcı bir durumdan veya kalabalıktan kurtulmak: *"Bir ara ortalık serbestlemiş, bir şey olmuş."* -P. Safa. *"...kasaba öyle serbestlemiş, ahalisi öyle açılıp zevkle sefaya dalmıştı ki artık mubah görülmeyen günah kalmamıştı."* -R. H. Karay.

serbestlik, -ği *is.* Serbest olma durumu: *"Ben, artık, bütün hareket serbestliğimi kaybedip kendimi bürokrasi denilen mengenenin paslı silindirine kaptırmıştım."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

serbest meslek, -ği *is.* Resmî veya yarı resmî meslekler dışında kalan meslek veya iş: *"Askerlikten sonra iki yıl adliyede mübaşirlik yapmış, sonra kendi deyimiyle devlet kapısından ayrılarak serbest çalışmayı seçmişti."* -N. Cumalı.

serbest mıntıka *is.* Açık bölge.

serbest nazım *is. ed.* Vezin ve kafiye gibi klâsik ve bağlayıcı kuralları bir kenara iten şiir tarzı.

serbest su *is. bot.* Ağacın göze boşluğunda toplanan su.

serbest vuruş *is. sp.* Kale önündeki ceza alanı dışındaki bir noktada, bir oyuncunun kural dışı davranışta bulunması üzerine, bu noktadan karşı takım oyuncuları

nın yaptığı vuruş, frikik.

serbest yük *is.* Belli sınırlamalara bağlı kalmayan yük.

serçe *is. zool.* Serçegillerden, insanlara yakın yerlerde yaşayan, kışın göçmeyen, koyu boz renkli, küçük ötücü bir kuş *(Passer domesticus).* **serçeden korkan darı ekmez** tehlikeleri gözde büyüterek işe girişmekte çekingen davrananlar amaçlarına ulaşamazlar.

→ serçe parmak

serçegiller *is. zool.* Gagaları koni biçiminde, böcek, meyve vb. ile beslenen, örnek hayvanı serçe olan kuşlar sınıfı.

serçe parmak, -ğı *is.* Beş parmağın en küçüğü.

serçin *is. Far. serçîn esk.* **1.** Mekik dili. **2.** *s.* Seçme, seçkin olan.

serdar *is. (serda:r) Far. ser-dâr esk.* (Osmanlı İmparatorluğunda) Başkomutan.

serdengeçti *is. esk.* Fedaî.

serdengeçtilik, -ği *is. esk.* Fedaîlik.

serdetme *is.* Serdetmek işi.

serdetmek *(-i) Ar. serd + T. etmek esk.* İleri sürmek: *"Enine boyuna birçok deliller serdetti."* -Y. K. Beyatlı.

serdirme *is.* Serdirmek işi.

serdirmek *(-i, -e)* Sermek işini yaptırmak.

serdümen *is. Far. ser + İt. timone* **1.** Dümen kullanmakla görevli bilgili ve tecrübeli tayfa. **2.** Savaş gemilerinde çavuştan yüksek bir aşamada bulunan er.

sere *is.* Açık duran baş parmağın ucundan işaret parmağının ucuna kadar olan uzaklık, sele.

→ sere serpe

seremoni *is. Fr. cérémonie* **1.** Tören. **2.** Genellikle resmî yerlerde, resmî işlerde uyulması gereken kural, yol ve yöntemlerin tümü.

seren *is. den.* **1.** Yelkenli gemilerde üzerine dört köşe yelken açmak ve işaret kaldırmak için direğe yatay olarak bağlanan gönder. **2.** Konut kapılarında menteşe ve kilidin takıldığı düşey konumdaki kalın parça.

serenat, -dı *is. Fr. sérénade < İt. serenata müz.* **1.** Sesli olarak söylenen veya müzik aracılığıyla çalınan serbest biçimli müzik parçası. **2.** Geceleyin, açık havada sevgi duyulan biri için bir müzik aracıyla verilen küçük konser.

serencam *is. (serenca:m) Far. serencâm esk.* **1.** Bir işin, bir olayın sonu, akıbet: *"Olsun deminiz, olmasın gamınız, hayra dönsün serencamınız."* -Y. Kemal. **2.** *esk.* Başa gelen bir durum veya olay.

serendi *is.* Dört, altı veya sekiz direk üstüne yapılmış tahıl, meyve ve sebze kurusunu saklamak için kullanılan kiler.

sere serpe *bk.* sermek.

seretan *is. Ar. şeytân esk.* **1.** *zool.* Yengeç. **2.** *astr.* Yengeç burcu.

serf *is. Fr. serf < Lât. servus* Derebeylik toplum düzeninde toprakla birlikte alınıp satılan köle.

sergen *is. hlk.* **1.** Raf. **2.** Göstermelik olarak veya satılan nesnelerin sergilendiği camlı bölme veya yer, camekân, vitrin.

sergerde *is. Far. ser-gerde esk.* (kötü, olumsuz işlerde) Elebaşı.

sergerdelik, -ği *is. esk.* Elebaşılık.

sergi *is.* **1.** Alıcının görmesi, seçmesi için dizilmiş şeylerin tümü ve bu nesnelerin serildiği yer: *"Bir karpuz sergisi açabilmek için projeler yapmakta idi."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Halkın gezip görmesi, tanıması için uygun biçimde yerleştirilmiş ürünlerin, sanat eserlerinin tümü: *"Resim, heykel, seramik, el işleri sergisi ne olursa gidiyorum."* -H. Taner. **3.** Bir yerin, bir ülkenin veya çeşitli ülkelerin kendine özgü, tarım sanayi vb.ürünlerini tanıtmak için bunların uygun bir biçimde gösterildiği yer, meşher. **4.** *hlk.* Yaygı, kilim. **sergi açmak** sergilemek: *"Şehir Galerisinde açtığı ilk sergide, yalnız zevkine ve hünerine değil, sabrına da şaştım."* -Y. Z. Ortaç. **sergi sermek** kurutmak veya göstermek için bir şeyi düz bir yere yaymak.

→ sergi evi

sergici *is.* Mallarını sergileyerek satan kimse.

sergi evi *is.* Sanat eserlerinin sergilenmesi için hazırlanmış yer.

sergileme *is.* Sergilemek işi, teşhir.

sergilemek *(-i)* **1.** Bazı şeyleri göstermek, tanıtmak veya satmak amacıyla herhangi bir biçimde, herkesin görebileceği bir yere yerleştirmek, teşhir etmek. **2.** *mec.* Vermek veya sunmak.

sergileniş *is.* Sergilenmek işi veya biçimi.

sergilenme *is.* Sergilenmek işi.

sergilenmek *(nsz)* **1.** Sergilemek işi yapılmak. **2.** *mec.* Verilmek veya sunulmak.

sergileyiş *is.* Sergilemek işi veya biçimi.

sergilik, -ği *is.* **1.** Sergi yeri. **2.** Sergilenenlerin bulunduğu yer, stand.

sergin *s.* **1.** Serilmiş olan. **2.** Yatan (hasta). **sergin vermek** hastalanıp yatağa yatmak.

sergüzeşt *is. Far. ser-guzeşt esk.* Serüven, macera: *"Hikâyesinin bu kısmıyla bu kızın şen gözlerinin yaşardığını gören Tevfik, sergüzeştinin başka bir safhasını anlattı."* -H. E. Adıvar. *"İnsan kendi memleketinden uzaklaşıp birtakım sergüzeştler geçirmek ister."* -R. H. Karay.

sergüzeştçi *is.* Macerayı seven, maceraya atılan kimse.

serhat, -ddi *is. Far. ser + Ar. ḥadd esk.* Sınır boyu: *"Keşke, yolum bir yalıya değil, bir serhat kışlasına gitseydi!"* -Y. Z. Ortaç.

seri (I) *is. Fr. série* **1.** Herhangi bir bakımdan bir bütün oluşturan şeylerin tümü, dizi: *"Bu, seri hâlinde yazılmış bir yazı değildir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bir fabrika veya atölyenin uzun bir süre aynı iş üzerinde çalıştığı üretim tipi: *Fabrika seri imalâta başlayınca fiyatlar düştü.*

seri (II) *s. (seri:) Ar. serî'* Hızlı: *"Nazik ve oynak tavırlar, seri kelimelerle sözüne devam etti."* -R. N. Güntekin.

serian *zf. (seri:'an) Ar. serî'an esk.* Çabuk, çarçabuk.

serigrafi *is. Fr. sérigraphie* Bir lâstik silindir ile uygun bir malzemenin şablon maskeye bastırılarak görüntünün bir yüzey üzerine geçirilmesi işlemi.

serili *s.* Serilmiş, yayılmış: *"Başını, masanın üzerine serili bir plâna eğdi."* -R. H. Karay.

seriliş *is.* Serilmek işi veya biçimi.

serilme *is.* Serilmek işi.

serilmek *(-e)* **1.** Sermek işi yapılmak: *"Sanki sedirlerine Bursa ipeklileri serilen bizim odalarımız değildi."* -O. S. Orhon. *"...Bahçede bir ip üzerine serilmiş kuruyan çamaşırları görünüyordu."* -M. Ş. Esendal. **2.** Uzanmak: *"Kum üstüne serilip derilerini yakan kadın, erkek ve çocukları seyrettim."* -F. R. Atay. *"Kanepenin birinden kalkıp ötekine serildim."* -S. F. Abasıyanık. **serilip serpilmek** 1) rahat bir biçimde yatmak; 2) gelişmek. **serilip yatmak** rahat bir biçimde yatmak.

serim *is. ed.* Genellikle tiyatro eserlerinde giriş bölümü.

serin *s.* **1.** (hava için) Az soğuk, ılık ile soğuk arası. **2.** Hoşa giden, hafif bir soğukluk veren (şey): *Serin su . "...kuşluk vaktinin sıcağına rağmen bina loş ve serin."* -R. H. Karay. **serin tutmak** sıcaktan etkilenmeden daha soğuk bir durumda bulundurmak: *"Dedelerimiz sıcakta serin tutan birtakım kürkler bulunduğunu bilirlerdi."* -R. H. Karay.

→ *serin kanlı, serin kanlılık*

serince *s.* Az serin, serine yakın.

serin kanlı *s.* Kolayca öfke, telâş ve heyecana kapılmayan, soğuk kanlı.

serin kanlılık, -ğı *is.* Serin kanlı olma durumu, soğuk kanlılık: *"Ben bütün utanmazlığımı ve serin kanlılığımı ele alarak cevap verdim."* -B. Felek.

serinleme *is.* Serinlemek işi.

serinlemek *(nsz)* **1.** (hava) Serin bir duruma gelmek, hafifçe soğumak, serinleşmek: *"Havanın üşütecek kadar serinlemiş olmasına göre sabah yakın."* -R. N. Güntekin. **2.** Hoşa giden hafif soğukluğu duymak. **3.** *mec.* Biraz avunarak ferahlamak.

serinlenme *is.* Serinlenmek işi veya durumu.

serinlenmek *(nsz)* Serinlik duymak: *Serinlenmek için soğuk bir şey içtiler. "Girin, oturun, dinlenin, serinlenin diye içeriye çağırıyor."* -T. Buğra.

serinleşme *is.* Serinleşmek durumu.

serinleşmek *(nsz)* Serin duruma gelmek, serinlemek, serinlik vermek: *"Artık havalar serinleşiyor, kış geliyordu."* -R. H. Karay.

serinletme *is.* Serinletmek işi veya durumu.

serinletmek *(-i)* Serin duruma getirmek, serinlik vermek: *"Kış rüzgârı, uykusuzluktan kızaran gözlerini, işretten kuruyan dudaklarını serinletir."* -R. H. Karay.

serinlik, -ği *is.* **1.** Serin olma durumu: *"Serinlik, gölgelik içinde, o kızgın yerlere hayretle bakıyorum."* -R. H. Karay. **2.** Serin hava: *"Latif bir akşam serinliği ortalığı kaplamıştı."* -M. Ş. Esendal. **serinlik vermek** 1) serin duruma getirmek; 2) *mec.* acısını, sıkıntısını azaltmak, avundurma; 3) *mec.* rahatlatmak, huzura kavuşturmak: *"Evimin cehennemi içinde bana biraz serinlik verebilecek, bir bu fikirler vardı."* -P. Safa.

seriş *is.* Sermek işi veya biçimi.

serkeş *s. Far. ser-keş* Kafa tutan, baş kaldıran: *"Ün salmış nice serkeş efeleri kendime bendetmiş, nice açları doyurmuş, nice çıplakları giydirmiş..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

serkeşlik, -ği *is.* Kafa tutma, baş kaldırma.

serlevha *is. Far. ser + Ar. levha esk.* (yazılarda) Başlık: *"Roman adına benzer bir serlevha seçtim."* -B. Felek.

sermaye *is. (serma:ye) Far. ser-māye* **1.** Bir ticaret işinin kurulması, yürütülmesi için gereken ana para ve paraya çevrilebilir malların tamamı, ana mal, kapital: *"Komisyoncu demek, metelik sermayesi olmayan tüccar demektir."* -A. Gündüz. **2.** *mec.* Varlık, servet. **3.** *mec.* Konu: *"Bu lâkırdı, bir hafta havuzlu kahvenin sermayesi oldu."* -R. H. Karay. **4.** *mec.* Genel ev kadını. **sermaye yapmak** iş yeri açmak için gereken parayı biriktirmek, vermek: *"Üç yüz lirayı alırlarsa, bunun yüz lirasını çocuğa sermaye yapacaktı."* -H. E. Adıvar. **sermayeyi doğrultmak** ticaret için ortaya konan ana parayı batırmadan işletmek ve para kazanmak: *"Köyden kopup, yabancı işçi olup, beş altı yılda sermayeyi doğrultup, yurtta özel teşebbüsçü bir yarım yamalak kapitalist olma özlemi görülüyor çoğunda."* -H. Taner. **sermayeyi kediye yüklemek** *şaka* parasını yiyip bitirmek.

sermayeci *is.* Bir işe sermaye koyan kimse, ana malcı, kapitalist.

sermayecilik, -ği *is.* Sermayeci olma durumu.

sermayedar *s. (serma:yeda:r) Far. ser-māye-dār ekon.* **1.** Sermayesi olan. **2.** *is.* Sermayeci, ana malcı, kapitalist.

sermayeli *s.* Sermayesi olan.

sermaye piyasası *is. ekon.* Kanunla düzenlenmiş hisse ve tahvil alım satımının yapıldığı ticaret merkezi.

sermayesiz *s.* Sermayesi olmayan.

sermayesizlik, -ği *is.* Sermayesiz olma durumu.

serme *is.* **1.** Sermek işi. **2.** *hlk.* Sac ekmeği.

sermek *(-i, -e)* **1.** Asmak: *"Kar gibi çamaşırları serip eve döndü."* -O. Rifat. **2.** Göstermek amacıyla asmak veya yaymak: *Çeyiz sermek.* **3.** Kurutmak için düz bir yere yaymak: *Üzüm sermek. Bulguru sermek.* **4.** Açarak yaymak veya döşemek: *"Çerçeveli çerçevesiz bir sürü fotoğraf çıkarıp masanın üzerine serdi."* -A. Gündüz. **5.** Boylu boyunca yere yatırmak, düşürmek veya hırpalamak: *"Onun için bir an önce leşlerini köpek leşi gibi İstanbul'un çamurlu kaldırımlarına sermek zamanı gelmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **6.** *mec.* Boşlamak, savsamak.

sermest *s. Far. ser-mest esk.* Esrik, sarhoş. **sermest olmak** *mec.* çok hoşlanmak: *"O okurdu, ben dinlerdim; o muharebe hikâyeleriyle sermest olurdum."* -Y. K. Beyatlı.

sermestane *zf. (sermesta:ne) Far. sermest + āne esk.* Sarhoşça, sarhoş olarak.

sermestî *is. (sermesti:) Far. ser-mest*

+ *Ar. -i esk.* Sarhoşluk.

sermestlik, -ği *is.* Sarhoş olma durumu: *"O sermestliğin nasıl bir mahmurlukla bittiğini bir yana bırakalım."* -Y. K. Beyatlı.

sermuharrir *is. (se'rmuharrır) Far. ser + Ar. muharrir esk.* Başyazar.

sermürettip, -bi *s. (se'rmürettip) Far. ser + Ar. murettib esk.* (basım evinde) Başdizgici, başmürettip.

serpantin *s. Fr. serpentin* **1.** Eğlencelerde kullanmak için kendi üzerine sarılarak hazırlanan, savrulduğunda çözülen, renkli kâğıttan yapılmış ince ve uzun şerit. **2.** Kalorifer tesisatında bükülmüş borularla yapılmış ısıtıcı. **3.** *jeol.* Yılan taşı.

serpeleme *s.* Serpelemek işi.

serpelemek *(nsz)* **1.** Seyrek damlalar durumunda yağmak: *"Yağmunun serpelediği olurdu eski yaz günlerinde, bulut geçti derlerdi."* -O. Rifat. **2.** Sürekli olarak ve az serpmek.

serpe serpe *zf.* Serbest, rahat bir biçimde, çekinmeden: *"Boş evde sere serpe dolaşıyorum."* -R. H. Karay. *"Uzanıp yatıvermiş, sere serpe / Entarisi sıyrılmış hafiften / Kolunu kaldırmış, koltuğu görünüyor."* -O. V. Kanık.

serpici *is.* Su serpen veya su saçan alet.

serpilme *is.* Serpilmek işi.

serpilmek *(nsz)* **1.** Serpmek işine konu olmak: *"Kocaman duvara sırtını vererek, üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi."* -S. F. Abasıyanık. *"Cam kırıkları su gibi dört tarafa serpildiler."* -A. İlhan. **2.** Gelişmek, büyümek: *"... büsbütün serpilmiş görenler hayran kalıyorlarmış."* -R. H. Karay. *"Şu on altı yıllık dönem içinde doğan, serpilen bütün partilerimiz birbiri içinden doğmuştur."* -N. Cumalı.

serpinti *is.* **1.** Dökülen veya akan bir şeyden sıçrayıp serpilen bölüm: *"Dalganın serpintileri ayaklarımın dibine düşüyor, rüzgâra karışan küçük damlacıkları yüzüme, üstüme başıma vuruyordu."* -N. Cumalı. *"Ali Rıza'nın ayaklarına kadar denizin serpintileri geliyordu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Azar azar, küçük damlalar veya tanecikler durumunda yağan yağmur veya kar. **3.** *mec.* Bir durumun etkisinin azalmış olduğu bölüm: *Burası depremin serpintisine rastladı.*

serpiş *is.* Serpmek işi veya biçimi.

serpiştirme *is.* Serpiştirme işi.

serpiştirmek *(-i, -e)* **1.** Azar azar, ince ince yağmak (yağmur veya kar için): *"Serpiştiriyordu kar soğuk gece yarısı."* -B. Necatigil. **2.** Gelişigüzel serpmek.

serpme *is.* **1.** Serpmek işi. **2.** Koni biçiminde, ucuna bir sıra kurşun dizilmiş balık ağı: *"Derenin oturduğumuz yerinden görünmeyen bir tarafında, serpmeyle derede avlanan bir adamın zaman zaman ağını derenin durgun sularına attığı işitiliyordu."* -M. Ş. Esendal. **3.** *s.* Serpilmiş durumda olan: *Serpme benli.*

serpmek *(-i, -e)* **1.** Bir şeyi dağılacak biçimde dökmek, saçmak. **2.** Belli bir yere dağılacak biçimde dökmek: *"Buzlarını atıp kara biberlerini serptikten sonra kadehleri iyice karıştırdım."* -N. Cumalı. **3.** *mec.* Vermek, saçmak. **4.** *(nsz)* Azar azar, ince ince yağmak: *Yağmur serpiyor.Kar serpiyor.*

serptirme *is.* Serpiştirmek işi veya durumu.

serptirmek *(-i, -e)* Serpmek işini yaptırmak.

serpuş *is. (serpu:ş) Far. ser-pūš esk.* Başlık.

sersefil *s. (se'rsefil) Far. ser + Ar. sefil* Çok sefil olan, yoksul: *"Onlar da olmasaydı sersefildim köy yerinde."* -A. Sayar.

sersem *s. Far. ser-sām* **1.** Herhangi bir sebeple bilinci ve duyguları zayıflamış olan: *Gürültüden sersem oldum.* **2.** Düşünmeden hareket eden, ne yaptığının farkında olmayan. **sersem etmek** (veya **serseme çevirmek**) sersemletmek. **sersem gibi** serseme yakışır biçimde.

→ ***sersem sepelek***

sersemce *s.* ve *zf. (serse'mce)* Sersem (bir biçimde): *"Hademeler, saçları dağınık, göğüsleri açık... sersemce durmuş bakıyorlar."* -M. Ş. Esendal.

sersemleme *is.* Sersemlemek, sersemleşmek durumu.

sersemlemek *(nsz)* Sersem duruma gelmek: *"Bekir ilk üç darbeden sonra büsbütün sersemledi."* -A. İlhan. *"Bu mektubu okuduktan sonra, hayretten, hiddetten büsbütün sersemleştim."* -Ö. Seyfettin.

sersemletme *is.* Sersemletmek işi.

sersemletmek *(-i)* Sersemlemesine sebep olmak: *"Bu başlangıç, ...küçük kafasını cılız omuzları üzerinde sarmış, sersemleşmişti."* -H. E. Adıvar.

sersemlik, -ği *is.* Sersem olma durumu veya sersemce iş: *"...görür görmez o sersemlik bulutundan sıyrıldı."* -Ö. Seyfettin.

sersem sepelek *zf.* Sersem bir biçimde, sersemliği geçmeden: *"Saçları perişan, gözleri süzük, sersem sepelek, ağır ağır gelir kapıyı açar."* -H. R. Gürpınar.

serseri *s.* ve *is. Far. serserî* **1.** Belli bir işi ve yeri olmayan başıboş kimse, kabadayı, hayta, holigan: *"Hayran Baba'yı bir serseri ile birlikte temizlemişlerdi."* -F. R. Atay. **2.** Tutarsız, beğenilmeyen davranışları olan. **3.** *mec.* Belli bir hedefi olmayan, belli bir hedefe atılmamış olan, rastlantıyla gelen: *Serseri torpil.Serseri kurşun. Serseri mayın. "Köpüklü denizin üstünde serseri martılar uçuşuyor, yanımızdan yelkenli bir mavna geçiyordu."* -Ö. Seyfettin.

→ ***serseri mayın***, ***serseri serseri***

serserice *s.* ve *zf. (serseri'ce)* Serseri (bir biçimde), serseri gibi.

serserileşme *is.* Serserileşmek durumu.

serserileşmek *(nsz)* Serseri duruma gelmek, serseri olmak.

serserilik, -ği *is.* Serseri olma durumu veya serserice davranış: *"Kurtulmuş olduğu serserilik hayatı o dakikadan itibaren yine başlamıştı."* -H. R. Gürpınar. **serserilik etmek** serserice davranmak. **serserilik yapmak** serseri tavrında davranmak, çevreye rahatsızlık vermek: *"Serserilik yapabilir, atılgan, dövüşken, gözünü budaktan sakınmaz cinsten adam istemiyorlar."* -M. Ş. Esendal.

serseri mayın *is.* Belli bir hedefi olmayan, rastgele yerleştirilen mayın: *"Bulgaristan'dan mangal kömürü getiren Yücel motoru Midye önlerinde serseri bir mayına çarparak battı."* -H. Taner.

serseri serseri *zf.* Başıboş, avare, amaçsızca: *"O gün kasabanın sokaklarını serseri serseri dolaştım."* -S. F. Abasıyanık.

sert *s. Far. serd* **1.** Çizilmesi, kırılması, kesilmesi veya çiğnenmesi güç olan, pek, katı, **yumuşak** karşıtı: *Sert tahta.* **2.** Esnekliği az olan, kolayca eğilip bükülmeyen: *Sert kösele. "Tabakanın sert yaylı kapağını tak diye kapatıyor."* -T. Buğra. **3.** Kolay dayanılmayan, zor katlanılan, etkili, **yumuşak** karşıtı: *Sert iklim.Sert hava.* **4.** Hırçın, öfkeli, hiddetli: *Sert ses. "Zaten Atatürk'ün ne vakit öfkesine kapılarak herhangi bir kimseye karşı herhangi bir sert harekette bulunduğunu kim hatırlar?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **5.** Titizlikle uygulanan, sıkı: *Sert bir yönetim.* **6.** Güçlü kuvvetli: *"Kapıyı kapadı, döndü, sert adımlarla ilerledi."* -M. Ş. Esendal. **7.** Sarsıcı niteliği olan, çarpıcı, keskin, **hafif** karşıtı: *Sert şarap.Sert tütün.* **8.** Bağışlaması, hoşgörüsü olmayan: *"Birçokları beni dik ve sert olduğum için belki sevmiyorlardı."* -M. Ş. Esendal. **9.** Gönül kırıcı, katı, ters: *Sert bir karşılık. "...sarardı, dudakları titredi, ama adam sert bir davranışla kadehi kadının eline tutuşturdu."* -H. E. Adıvar. **10.** *jeol.* Minerallerin çizilmeye karşı gösterdikleri direnç.

→ ***sert buğday***, ***sert damak***, ***sert doku***, ***sert sert***, ***sert su***, ***sert tabaka***, ***sert ünsüz***, ***sert zar***

sertabip, -bi *is. (se'rtabi:p) Far. ser Ar. ṭabīb esk.* Başhekim.

sert buğday *is.* Kırma ve öğütmeye karşı daha dirençli olan yoğunluğu diğer buğdaylara göre daha yüksek bulunan ve tane kesiti camsı görünen buğday.

sert damak, -ğı *is. anat.* Damağın ön bölümü.

sert doku *is. anat.* Gergin görünümlü esnek doku.

sertelme *is.* Sertelmek durumu.

sertelmek *(nsz)* **1.** Direnci artmak. **2.** *mec.* Sert, öfkeli bir durum almak, sertleşmek: *"Mercan Usta'nın suratı, elli derecelik rakı gibi sertleşmişti."* -S. F. Abasıyanık.

sertifika *is. Fr. certificat* Öğrenim belgesi.

sertifikalı *s.* Sertifikası olan.

sertifikasyon *Fr. certification* Tasdik etme, tasdik.

sertifikasız *s.* Sertifikası olmayan.

sertlenme *is.* Sertlenmek durumu: *"Eli sevgiyle çocuğun başını okşarken sesi sertlenmeye çalışarak tekrar tekrar soruyordu."* -H. E. Adıvar.

sertlenmek *(nsz)* Sert bir tavır almak.

sertleşme *is.* Sertleşmek işi.

sertleşmek *(nsz)* **1.** Sert bir durum almak, katılaşmak: *Beton sertleşmiş. "Yarı ağarmış yumuşak kumral sakal tersine dönerek diken gibi sertleşti."* -R. N. Güntekin. **2.** Gücü artmak, zorlu bir durum almak: *İklim sertleşti.* **3.** *mec.* Sert, kırıcı olmak.

sertleştirici *is. kim.* Kimyasal tepkimeli yapay reçine tutkalı ve verniklerinde, kuruma ve sertleşmeyi sağlamak için kullanılan, sıvı veya toz hâlinde olan kimyasal yardımcı madde.

sertleştirme *is.* Sertleştirmek işi.

sertleştirmek *(-i)* Sert bir duruma getirmek, sertleşmesine sebep olmak.

sertlik, -ği *is.* **1.** Sert, katı olma durumu: *Derinin altında bir sertlik hissettim.* **2.** *mec.* Sert, kırıcı, katı davranış, şiddet, husumet: *"Fazla içliliği erkekliğe yakıştıramadığından kendini her zaman yapma bir sertliğin arkasına gizlerdi."* -H. Taner.

sert sert *zf.* Sert olarak, sert bir biçimde: *"Sert sert yürüyüp gitse, yine de pek kimse ilişmeye cesaret edemeyecekti belki de..."* -Ç. Altan.

sert su *is.* Kireç derecesi yüksek su.

sert tabaka *is. anat.* Göz yuvarlağının dışını örten sağlam zar; ön bölümüne göz akı denir.

sert ünsüz *is. gr.* Sert damakta oluşan ç, h, f, k, p, s, ş, t ünsüzleri, ötümsüz, tonsuz ünsüzler.

sert zar *is. anat.* Beyni saran zarların en dışta ve en sert olanı.

serum *is. Fr. sérum < Lât. tıp* **1.** Pıhtılaşma sonunda kandan ayrılan sıvı bölüm. **2.** Mikroplu bir hastalığa veya zehirli bir maddeye karşı aşılanmış bir hayvanın özellikle atın kanından elde edilen sıvı madde: *Kuş palazı serumu.* **3.** Hücre yenilenmesini hızlandıran, deriyi besleyen, su kaybını, cildin solunumunu ve doğal savunmasını kuvvetlendiren sıvı.

serüven *is. Far. servân* Bir kimsenin başından geçen veya içine atılmış olduğu heyecanlı olay, macera, sergüzeşt, avantür.

serüvenci *s.* Serüven geçirmeye, serüvenlere atılmaya meraklı, maceracı, maceraperest.

serüvencilik, -ği *is.* Serüvenci olma durumu, maceracılık.

serüvenli *s.* Serüveni olan, maceralı.

serüvensiz *s.* Serüveni olmayan, macerasız.

servet *is. Ar. şervet* Varlık, zenginlik, mal mülk: *"Servet denen şey çok defa paradan ibarettir."* -F. R. Atay.

→ ***servet sahibi***

servet sahibi *is.* Malı mülkü çok olan kimse, varlıklı, zengin.

servi *is. Far. serv bot.* Servigillerden, Akdeniz bölgesinde çok yetişen, kışın yapraklarını dökmeyen, ince uzun bir ağaç *(Cupressus sempervirens).*

→ ***servi boylu***

servi boylu *s.* İnce ve uzun boylu (kimse).

servigiller *ç. is. bot.* Kozalaklılardan servi, ardıç, mazı gibi ağaçları içine alan, çiçekleri bir veya iki evcikli bir bitki familyası.

servilik, -ği *is.* Servisi çok olan yer: *"Gezgin Simeon'un demesine göre, İstanbul'da her bahçe bir serviliktir."* -S. Birsel.

servis *is. Fr. service* **1.** Sofrada hizmet etmekle görevli kimsenin yaptığı iş ve bu işin yapılma biçimi, sofra hizmeti. **2.** Yemekte gerekli olan tabak, çatal, bıçak, kaşık, peçete gibi şeylerin tümü. **3.** Bir yönc-

timde, bir kurum veya kuruluşta, bütünün bir parçasını oluşturan iş, hizmet; bu işin yapıldığı yer ve burada görevli kimselerin tümü: *"Gizli serviste çalıştığı için de acemisi değildir."* -R. H. Karay. **4.** Herhangi bir kuruluşun ulaşım işlerinde kullanılan taşıma aracı. **5.** *sp.* Voleybol, pingpong gibi oyunlarda oyuna başlama vuruşu. **servis atmak** *sp.* voleybol, pingpong gibi oyunlarda oyuna başlama vuruşunu yapmak. **servis yapmak** (sofrada) hizmet etmek ve yemeği dağıtmak: *"Özel olarak iki aşçıyla iki de ayrıca servis yapacak garson çağırıldı."* -Ç. Altan. **servise çıkmak** ulaşım aracı ile öğrencileri veya numaraları gidecekleri yere taşımak.

→ ***servis arabası, servis aracı, servis asansörü, servis istasyonu, servis kapısı, servis merdiveni, servis otobüsü, servis tabağı, servis takımı***

servis arabası *is.* **1.** Bir kurum veya kuruluşun görevlilerin, öğrencilerin taşınması için hizmet veren araç. **2.** Lokantalarda müşteriye hizmet vermek üzere kullanılan tekerlekli araba.

servis aracı *is.* Servis arabası.

servis asansörü *is.* Bir kurum ve kuruluşta hizmet için kullanılan asansör.

servisçi *is.* Yetkili serviste çalışan kimse, servis yapan kimse.

servis istasyonu *is.* Motorlu taşıtların benzin aldığı, bakımlarının yapıldığı yer.

servis kapısı *is.* Otel, büyük ev veya apartmanlarda hizmetlilerin ve satıcıların kullandığı ayrı kapı.

servis merdiveni *is.* Bir kurum veya kuruluşta yalnızca hizmet için kullanılan merdiven: *"Yol halıları ayakkabılarımın sesini duyurmayacağına emin, servis merdivenine yürüdüm."* -R. H. Karay.

servis otobüsü *is.* Bir kurum veya kuruluşun çalışanlarını taşımak için kullanılan otobüs.

servis tabağı *is.* Sofraya yemeğin getirildiği büyük tabak.

servis takımı *is.* Yemek takımı.

seryaver *is.* *(se'rya:ver) Far. seryāver* Başyaver.

seryum *is.* *(se'ryum) Fr. cérium kim.* Atom numarası 58, atom ağırlığı 140,1 olan, 6,7 yoğunluğunda, 810^0 C de eriyen, birleşme değeri bazı birleşiklerde 3, bazılarında 4 olan, gümüş parlaklığında, akkor temeline dayanan lâmbaların yapımında kullanılan bir element. Kısaltması Ce.

seryumlu *s.* Birleşiminde seryum bulunan: *Seryumlu topraklar.*

serzeniş *is.* *Far. ser-zeniş esk.* (bir şeyi) Başa kakma, sitem etme, takaza: *"Mütemadiyen ağlar, sızlanır, sitemler, serzenişler eder."* -E. E. Talu. **serzenişte bulunmak** (bir şeyi) başa kakmak, sitem etmek, takaza etmek.

ses *is.* **1.** Kulağın duyabildiği titreşim: *Davul sesi. Top sesi. Hayvan sesi. "Şafağa doğru otomobil sesi duyuldu."* -F. R. Atay. **2.** Ciğerlerden gelen havanın ses yolunda yaptığı titreşim: *"Boğukluğu benim kulağıma da ürkütücü gelen bir sesle sordum."* -R. H. Karay. **3.** Güzel ve etkileyici ses: *"Sendeki ses kimde var?"* -H. E. Adıvar. **4.** *mec.* Duygu ve düşünce: *"Gençliğin sesini duyuran başka bir dergide ..."* -Y. Z. Ortaç. **5.** *mec.* Herhangi bir davranış, tutum karşısında uyanan ruhi tepki: *Vicdanın sesi. Aklın sesi.* **6.** *müz.* Aralarında uyum bulunan titreşimler. **ses çıkarmamak** (veya **etmemek**) bir şeyi hoş görerek karşı çıkmamak, itiraz etmemek: *"Gülsüm bu fena muamelelere ses çıkarmazdı."* -R. N. Güntekin. **ses çıkmamak** haber gelmemek. **ses etmek** seslenmek. **ses kesilmek** ses, artık duyulmamak. **ses vermek** (veya **vermemek**) **1)** herhangi bir sesi çıkarmak (veya çıkarmamak): *"Üç defa ses veren bir küçük çanın altından bahçeye girdiler."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** bir çağrıya karşılık vermek (veya vermemek): *"Her biri bir türlü feryada başlar / Güller seda verir, bağlar ses verir."* -Âşık Veysel. **(bir kimsenin) sesi (veya sesi soluğu) çıkmamak** bir şey söylemeyerek susmak. **sesi ayyuka çıkmak** çok yüksek sesle bağırmak. **sesini çıkarmamak** bir şey üzerindeki düşüncesini söylememek. **sesini kesmek** söylemekte iken susmak. **sesini kısmak** sesini

alçaltmak. **sesini yükseltmek** yüksek, öfkeli bir sesle söylemek: *"Çardaktan kocasının sesini yükselterek söylediğini duyan kadın, kahve takımlarını alıp çıktı."* -N. Cumalı.

→ ***ses aleti, ses aygıtı, ses bilgisi, ses bilimi, ses birimi, ses dalgaları, ses değişmesi, ses duvarı, ses düşmesi, ses ikizleşmesi, ses kakışımı, ses karşılanması, ses kirişi, ses kuşağı, ses organları, ses perdesi, ses seda, ses soluk, ses telleri, ses türemesi, ses uyumu, sesyayar, sesyazar, ses yitimi, ses yolu, ses yönetmeni***

ses aleti *is.* Ses aygıtı.

ses aygıtı *is.* Sesin meydana gelmesi için gerekli olan aletler bütünü.

ses bilgisi *is. gr.* Bir dilin seslerini boğumlanma noktalarını, boğumlanma özellikleri vb. bakımınlardan inceleyen dil bilimi kolu, fonetik.

ses bilimi *is. gr.* Sözlü dilde, anlam ayrımı oluşturan yakın ses birimlerini, dil yapısı bakımından inceleyen dil bilimi kolu, fonoloji.

ses birimi *is. gr.* Dildeki başka seslerle kurduğu ilişki yönünden belirlenen ayırıcı özelliği bulunan ses öğesi, fonem.

sesçi *is.* Radyoda, televizyonda ses kaydı yapan ve yayın sırasında ses düzenini ayarlayan teknik görevli, tonmayster.

sesçil *s.* Sesleri bütün özellikleri ve ayrıntılarıyla gösteren, fonetik.

→ ***sesçil alfabe, sesçil yazım***

sesçil alfabe *is.* Bir konuşmanın ses özelliklerini ayrıntılı olarak gösteren alfabe.

sesçil yazım *is.* Kelimelerin seslendirilişteki değerlerini olduğu gibi yansıtan yazı.

ses dalgaları *ç. is. fiz.* Titreşim etkisiyle cisimlerde oluşan dalgalar.

ses değişmesi *is. gr.* Dilde kendiliğinden veya bir etkenle oluşan ses başkalaşması: *hidmet > hizmet, kaçtı > kaştı, Necdet > Nejdet* gibi.

ses duvarı *is. fiz.* Havada ses hızına yakın bir hızla hareket eden bir cismin oluşturduğu aerodinamik olayların tümü.

ses düşmesi *is. gr.* Kelimede bir sesin kaybolması: *ısıcak > sıcak, ısıtma > sıtma* gibi.

seselim *is. fiz.* Rezonans, tannanlık.

ses ikizlenmesi *is. gr.* Bazı sözlerde türlü sebeplerle aynı ünlünün veya aynı ünsüzün yan yana bulunması: *yaşa > yaşşa, sekiz > sekkiz, aşağılık > aşşağılık* gibi.

ses ikizleşmesi *is. gr.* Bazı kelimelerde iki ünlü veya iki ünsüzün yan yana gelerek tek sese dönüşmesi.

ses kakışımı *is.* Kulağa hoş gelmeyen hece veya sözlerin bir araya gelmesi.

ses karşılanması *is. gr.* Bir dilde bulunmayan bir sesi benzeri bir sese çevirme: *Arapça Fadıl > Türkçe Fazıl, Arapça hidmet > Türkçe hizmet* gibi.

ses kirişi *is. anat.* Gırtlağın içinde ikisi sağda, ikisi solda bulunan ve havanın titreşmesiyle ses çıkarmayı sağlayan kıvrım.

ses kirişleri *ç. is. anat.* Gırtlağın içinde ikisi sağda, ikisi solda bulunan ve havanın geçmesiyle titreşerek ses çıkaran dört kıvrım.

ses kuşağı *is. sin.* Üzerinde bir veya birkaç ses yolu bulunan kuşak.

seslem *is. gr.* Hece.

sesleme *is.* Seslemek işi veya durumu.

seslemek *(-i) hlk.* **1.** Dinlemek, kulak vermek. **2.** Çağırmak.

seslendiriş *is.* **1.** Seslendirmek işi veya biçimi. **2.** Seslendirme.

seslendirme *is.* **1.** Seslendirmek işi. **2.** *sin.* Sesin, çekimden sonra film üzerine geçirilmesi, kaydedilmesi.

seslendirmek *(-i)* **1.** Sesli duruma getirmek, sesli olmasını sağlamak. **2.** *müz.* (bir notayı) Perdeli okumak.

sesleniş *is.* Seslenmek işi veya biçimi: *"Akşamleyin anasına seslenen acı, boğuk sesleniş, boynundaki çıngırağı vardı."* -S. F. Abasıyanık.

seslenme *is.* **1.** Seslenmek işi. **2.** Sözü birine veya birilerine yöneltme, hitap.

seslenmek *(nsz, -e)* **1.** Uzaktan bağırarak, çağırmak, ünlemek: *"Birkaç adım yürüdü, seslendi.- Yusuf Bey, Yusuf Bey."* -S. Kocagöz. **2.** Bir şey söylemek için sesini

çıkarmak veya cevap vermek: *"Kendisini kurtarmaları için ev sahiplerine seslenecek, işaret edecek oldu."* -M. Ş. Esendal. **3.** *mec.* Sözü birine veya birilerine yöneltmek, birine karşı söylemek, hitap etmek.

sesli *s.* **1.** Sesi olan, ses çıkaran. **2.** *zf.* Ses çıkararak. **3.** *s.* ve *is. bk.* Ünlü.

→ ***sesli film, sesli harf, sesli okuma, sesli taş, sesli uyumu***

sesli film *is. sin.* Görüntülere ilişkin sesi de veren film.

sesli harf *is. gr.* Ünlü.

seslik, -ği *is.* Her tür sesli belgelerin saklandığı yer.

seslikçi *is.* Arşivlenmiş ses belgelerini koruyan, gözeten görevli.

sesli okuma *is.* Yüksek sesle okuma işi veya biçimi.

sesli taş *is. jeol.* Vurulduğunda çınlama sesi veren, gri veya yeşil renkli, ortoklazlı yanardağ kayası, fonolit.

sesli uyumu *is. gr.* Ünlü uyumu.

ses organları *is.* Ses çıkarmaya yarayan organların her biri.

ses perdesi *is.* Sesin alçak veya yüksek olması durumu.

ses seda *is.* Haber, iz, alâmet, belirti. **ses seda çıkmamak** haber çıkmamak veya hiçbir tepki görülmemek: *"Çok uzak, ama pek çok uzak birkaç akrabadan ses seda çıkmadı."* -A. Gündüz. **ses seda kesilmek (veya kalmamak)** hiçbir ses duyulmamak: *"Sanki bütün dünyada ses seda kesilmişti."* -S. F. Abasıyanık. *"Merak etme paşam, şimdi ses seda kesilir, çıt etmeyiniz."* -R. H. Karay. **ses seda yok** "hiç haber gelmedi" anlamında kullanılır.

sessiz *s.* **1.** Sesi olmayan, sesi çıkmayan. **2.** Ses, gürültü çıkarmadan yapılan: *Sessiz çalışma.* **3.** Az konuşan, suskun, sükûti. **4.** Yumuşak huylu, kendi hâlinde ve sakin (kimse): *"Kız kardeşi Deniz Yolları levazımında çalışan sessiz bir adamla evlidir."* -M. Ş. Esendal. **5.** *zf.* Ses ve gürültü çıkarmadan. **6.** *is.* ve *s. gr. bk.* Ünsüz.

→ ***sessiz film, sessiz harf, sessiz okuma, sessiz sedasız, sessiz sessiz, sessiz uyumu, sessiz yürüyüş***

sessizce *zf. (sessi'zce)* Sessiz bir biçimde, sessiz olarak: *"Bunu da mümkün mertebe sessizce yapalım."* -R. H. Karay. *"Üç kere bağrıştılar, ben de sessizce ağladım."* -M. Ş. Esendal.

sessiz film *is. sin.* Görüntülerin yanı sıra bu görüntülere ilişkin sesi vermeyen film.

sessiz harf *is. gr.* Ünsüz.

sessizleşme *is.* Sessizleşmek işi.

sessizleşmek *(nsz)* Sessiz duruma gelmek, sessiz olmak.

sessizlik, -ği *is.* **1.** Sessiz olma durumu. **2.** Ortalıkta gürültü olmama durumu, sükût: *"Bilmez yalnız yaşayanlar / Nasıl korku verir sessizlik insana."* -O. V. Kanık. *"Birdenbire ortalığa bir sessizlik çöktü, ev sahipleri koştular."* -M. Ş. Esendal. **sessizliğe gömülmek** hiç söz etmemek, sesi çıkmamak, susmak: *"Karanlık, içinden bir süre fısıltılar geldi, sonra her şey derin bir sessizliğe gömüldü."* -Y. Kemal.

sessiz okuma *is.* Yüksek sesle değil, içinden okuma.

sessiz sedasız *s.* ve *zf.* **1.** Sakin, kendi hâlinde (kimse): *"...yerdeki keçenin üstünde kucağında boyalı karton kırıntılarıyla sessiz sedasız bize bakan İsmail'i görüyor."* -R. N. Güntekin. *"Sessiz sedasız, gürültüsüz bir ilim adamıdır."* -H. Taner. **2.** Kimse duymadan, görmeden, sessiz ve gürültüsüz bir biçimde: *"Suat daha fazla dayanamayıp sessiz sedasız odasına çekildi."* -A. İlhan. *"Çocuklar yumruklarını ağızlarına tıkayarak sessiz sedasız ağlamaya başladılar."* -A. Gündüz.

sessiz sessiz *zf.* Sessiz olarak, sessiz bir biçimde: *"Bir köşede sessiz sessiz otururken, kız içki getirip götürüyor, servis yapıyordu."* -Ç. Altan.

sessiz uyumu *is. gr.* Ünsüz uyumu.

sessiz yürüyüş *is.* Bir düşünce, davranış veya uygulamayı, yersiz bularak karşı çıkmak amacıyla sessiz olarak yapılan toplu yürüyüş.

ses soluk *s.* **1.** Patırtı, gürültü. **2.** Haber: *Oğlundan bir aydır ses soluk yoktu.*

sestaş *is.* ve *s.* Eş sesli, eş adlı, homo-

mm.

ses telleri *ç. is.* Gırtlağın içinde havanın titreşmesi ile sesin oluşmasını sağlayan organlar.

sesteş *is. bk.* sestaş.

ses türemesi *is. gr.* Bir sözün aslında bulunmayan bir ünlü veya ünsüzün sonradan türemesi: *urmak > vurmak, hükm > hüküm* gibi.

ses uyumu *is. gr.* Ünlü ve ünsüz uyumu.

sesyayar *is.* Sesleri radyo dalgaları marifetiyle yayma aleti.

sesyazar *is.* Önceden özel bir madde üzerine tespit edilmiş sesleri, istenildiğinde tekrar eden alet, fonograf, gramofon.

ses yitimi *is.* Ses kirişlerinin çeşitli sebeplerle işleyememesi yüzünden sesin kısılıp yok olması, afoni.

ses yolu *is.* **1.** Sesin oluşması için ak ciğerlerden gelen havanın gırtlak, burun veya ağızda izlediği yol. **2.** *sin.* Bir ses kuşağında yer alan, ses titreşimlerinin görüntülerini taşıyan bir veya birkaç dar yol.

ses yönetmeni *is.* Radyo ve televizyonda ses düzenini sağlamakla görevli kimse.

set (I) *is. Ar. sedd* **1.** Toprağın kayıp akmasını veya suyun yayılmasını önlemek için yapılan kalın duvar: *"Karşımıza merdivenli bir setin üstünde hamama benzeyen kubbeli bir bina çıktı."* -R. N. Güntekin. **2.** Bulunulan yerden daha yüksekte kalan düzlük: *"Hurşit Efendinin kahvesi önündeki set üstünde, yıllanmış iki çınarın altında oturulur, kahve içilir, konuşulur."* -M. Ş. Esendal. **3.** Seki. **4.** Ateşli silâhlarda namlunun içindeki helisin çıkıntı bölümü. **set çekmek 1)** suyun akmasını, toprağın kaymasını önlemek için duvar yapmak; **2)** *mec.* bir işi, bir davranışı, bir isteği önlemek, engellemek.

set (II) *is. İng. set sp.* Pingpong, voleybol gibi oyunlarda maçın her bir bölümü.

seter *is. İng. setter* Uzun tüylü İngiliz köpeği.

setir, -tri *is. Ar. setr esk.* Bir şeyi örtme, gizleme.

setliç *is. Alm. Sedlitz (Çek Cumhuriyetinde Sedlitz köyünün adından)* **1.** İç sürdürücü bir maden suyu. **2.** Karbonat katılarak köpürtülmüş limonata.

setre *is. (se'tre) Ar. setre esk.* Düz yakalı, önü ilikli bir tür ceket: *"Müdür Bey, senelerden beri giymediği sırmalı setresini, kılıcını sandıktan çıkardı."* -M. Ş. Esendal.

setretme *is. esk.* Setretmek işi.

setretmek *(-i) Ar. setr + T. etmek esk.* Bir şeyi örtmek, gizlemek.

setriavret *is. (se'triavret) Ar. setr-i'avret esk.* Ayıp yerlerini örtme.

sevap, -bı *is. (seva:b) Ar. ṣevāb* **1.** Hayırlı bir davranış karşısında Tanrı tarafından verileceğine inanılan ödül. **2.** Tanrı tarafından ödüllendirileceğine inanılan davranış: *"Bunun günahı değil, olsa olsa sevabı vardır."* -H. Taner. **sevap kazanmak (veya işlemek)** hayırlı bir davranışta bulunmak: *"Gülsüm'ün sevinci sade sevap kazanmak ümidinden doğmuyordu."* -R. N. Güntekin.

sevda *is. (sevda:) Ar. sevdā* **1.** Güçlü sevgi, aşk: *"Ne şair yaş döker, ne âşık ağlar / Tarihe karıştı eski sevdalar."* -F. N. Çamlıbel. **2.** Aşırı ve güçlü tutku; istek. **sevda çekmek** birine tutkun olmak, aşk tutkusu içinde olmak. **sevdasına düşmek** bir şeyi amaçlamak, başarmaya çalışmak.

sevdalanış *is.* Sevdalanmak işi veya biçimi.

sevdalanma *is.* Sevdalanmak işi.

sevdalanmak *(nsz)* Sevdaya tutulmak.

sevdalı *s.* **1.** Sevdaya tutulmuş olan, tutkun, vurgun, aşık: *"Cömert sevgili bunların da parasını saydıktan sonra iki sevdalı oradan çıktılar."* -H. Taner. **2.** *mec.* Bir şeye gereğinden çok düşkünlük gösteren, eğilim duyan.

sevdiceğim *is. hlk.* Sevgilim.

sevdirme *is.* Sevdirmek işi.

sevdirmek *(-i, -e)* Sevmesini sağlamak: *Çocuklara okulu sevdirmeli. "Ona milletini sevdirmiş, gönlüne şanlı ve muntazam yaşamak için bir heves vermişti."* -

M. Ş. Esendal.

sevecen *s. hlk.* Acıyarak ve koruyarak seven, şefkatli, müşfik.

sevecenlik, -ği *is. hlk.* Acıyarak ve koruyarak sevme, şefkat: *"İçindeki engin sevgi kaynağında aşk kadar, hatta ondan da çok sevecenlik vardır."* -H. Taner.

sevgi *is.* İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu: *Yurt sevgisi. Evlât sevgisi. "...çıplak ayaklarına merhametle değil, sevgiyle baktım."* -S. F. Abasıyanık. *"Sevgi ve dostluk şu dünyada o kadar az bulunan şeyler ki."* -H. Taner. **sevgi beslemek** sevgi duymak, sevmek: *"Makedonya'da savaşmıştı ve Türk köylüsüne karşı büyük sevgi besliyordu."* -H. E. Adıvar.

→ ***sevgi seli***

sevgili *s.* **1.** Sevgi ve bağlılık duyulan: *"Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol / Ey hak, yaşa, ey sevgili millet, yaşa var ol."* -T. Fikret. **2.** *is.* Sevilen, âşık olunan kimse, dost, yar.

sevgi seli *is. mec.* Sevginin yoğun olarak sergilenmesi.

sevgisiz *s.* Sevgisi olmayan.

sevi *is.* Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, aşk: *"Ben gelmedim dava için / Benim işim sevi için."* -Yunus Emre. *"Sınırsızlıkta yüceldi bir sevi / Aşkımızla var oldu gönül evi."* -F. Halıcı.

sevici *is.* Eş cinsel kadın.

seviliş *is.* Sevilmek işi veya biçimi.

sevilme *is.* Sevilmek durumu.

sevilmek *(nsz)* Sevgi duyulmak, sevgi beslenilmek, beğenilmek: *"Pek sevilecek, beğenilecek yanı da yoktu zavallının."* -Y. N. Nayır. *"O civar halkınca pek sevilen bir başka şarkıya geçti."* -H. Taner.

sevim *is.* **1.** Sevmek işi, sevgi. **2.** Bir kimse veya bir şeyde bulunan ve o kimse veya şeyi başkalarına sevdiren özellik.

sevimli *s.* Hoşa gitme özelliği olan, hoşa giden, şirin (canlılar için): *"Küçük çocuğun yüzü çok sevimliydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Kendisi orta boylu, ancak otuz yaşlarında kadar, sevimli bir adam."* -M. Ş. Esendal.

sevimlileşme *is.* Sevimlileşmek işi.

sevimlileşmek *(nsz)* Sevimli duruma gelmek.

sevimlileştirme *is.* Sevimlileştirmek işi.

sevimlileştirmek *(-i)* Sevimli duruma getirmek, sevimli olmasını sağlamak.

sevimlilik, -ği *is.* Sevimli olma durumu: *"O ak sakalın derin çizgilerle süslenen çehreye verdiği sevimlilik, bakıştaki tatlılık..."* -M. Ş. Esendal.

sevimsiz *s.* **1.** Hoşa gitmeyen (canlılar için): *Sevimsiz bir yüz.* **2.** Hoşnutsuzluk, memnuniyetsizlik yaratan (şey): *"Bunu sormak sevimsiz gelmişti bana."* -Y. Z. Ortaç. *"Marsilya... limanının tatsız kalabalığıyla oldukça sevimsiz göründü."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sevimsizleşme *is.* Sevimsizleşmek işi.

sevimsizleşmek *(nsz)* Sevimsiz duruma gelmek.

sevimsizlik, -ği *is.* Sevimsiz olma durumu.

sevinç, -ci *is.* İstenen veya hoşa giden bir şeyin olmasıyla duyulan coşku: *"Derdini anlayan birini bulmak sevinci küçük gözlerini parlatmıştı."* -H. E. Adıvar. *"Yaşama sevinci her şeyin yerini tutar."* -R. H. Karay. **sevinç göz yaşları (veya sevinç yaşları) dökmek** sevinçten ağlamak: *"Şu mendilini burnuna tutmuş, sevinç yaşları döken hanım her hâlde gelinin anası olacaktı."* -H. Taner. **sevinci kursağında kalmak** bir engel sebebiyle sevinemez duruma gelmek. **sevincinden ağzı kulaklarına varmak** çok sevinmek. **sevinçten uçmak** çok sevinmek.

sevinçli *s.* Sevinci olan ve sevinç veren: *"Hüzünlü karanlıklar yerine, sevinçli bir lâmbanın yanmasını bu saatlerin böylece uğurlanmasını isterler."* -A. Ş. Hisar. *"Bu kederi dağıtmak için ha bire sevinçli türküler söylüyordu."* -Y. Kemal.

sevinçsiz *s.* Sevinci olmayan, sevinç vermeyen: *"İsteyip de elde ettiği şeyleri sevinçsiz karşılıyordu artık."* -N. Cumalı.

sevindirici *s.* Sevindiren, sevinilmesine yol açan, sevinç uyandıran: *Sevindirici*

haber.

sevindirme *is.* Sevindirmek işi.

sevindirmek *(-i)* Sevinmesine yol açmak, sevinmesini sağlamak: *Bu haber bizi sevindirdi. "Havanın, güneşin, denizin ve toprağın güzelliği, benim gibi orada toplananları da sevindiriyordu."* -M. Ş. Esendal.

seviniş *is.* Sevinmek işi veya biçimi.

sevinme *is.* Sevinmek işi.

sevinmek *(-e)* Sevinç duymak: *Bu habere çok sevindim. "Dönecektim, kurtuldum diyecektim ve sevinecektim."* -M. Ş. Esendal.

Sevir, -vri *öz. is. Ar. şevr astr. esk.* Boğa burcu.

seviş *is.* Sevmek işi veya biçimi.

sevişme *is.* Sevişmek işi.

sevişmek *(nsz, -le)* **1.** Birbirini sevmek. **2.** Cinsel ilişkide bulunmak, aşk yapmak.

seviye *is. Ar. seviyye* Düzey: *"Eski güzel sakalını bile birkaç günlük uzunca bir traş seviyesine indirmiştir."* -R. N. Güntekin.

seviyeli *s. mec.* Düzeyi, değeri yüksek olan: *"Bütün bir gün süren bu seminer ve panel çok seviyeli geçti."* -H. Taner.

seviyesiz *s. mec.* Düzeyi, değeri düşük, bayağı olan: *Seviyesiz bir konuşma.*

seviyesizlik, -ği *is.* Seviyesiz olma durumu.

sevk *is. Ar. sevḳ* **1.** Gönderme, götürme: *"Sevk gününü, raporun ismini, uğrayacağı limanları yazdım."* -R. H. Karay. **2.** Sürükleme, itme. **sevk etmek 1)** göndermek, götürmek: *Asker sevk etmek. "Bayanı emekliye sevk ederek kendisinin evleneceğini söyledi."* -R. N. Güntekin. **2)** *mec.* sürüklemek, itmek: *"Burada başka bir olay anlatacağım ki, bu, Türk'ü şuur altı bir kuvvetle İstiklâl Savaşı'nı sevk eden âmillerin biridir."* -H. E. Adıvar. **sevk olmak** gönderilmek.

sevkıtabii *is. (se'vkıtabi:i;) Ar. sevḳ-ı ṭabî'î* İçgüdü, insiyak.

sevkiyat *is. (sevkiya:t) Ar. sevḳiyyāt* Silâhlı Kuvvetlerde, personel, silâh, araç, yiyecek gibi ikmal maddelerinin, stratejik ve taktik amaçlarla bir yerden başka bir yere gönderilmesi.

sevk pusulası *is. ask.* Askerlik kararı alınarak birliğine gönderilecek askerin durumunu bildiren ve askerlik şubelerince verilen belge.

sevkulceyş *is. Ar. sevḳu'l-ceyş esk.* Strateji.

sevme *is.* Sevmek işi.

sevmek *(-i)* **1.** Sevgi ve bağlılık duymak: *Yurdunu sevmek. "Çok az lâkırdı söylediği için, sevdiği arkadaşları bile kendisini iyice anlayamamışlardı."* -Ö. Seyfettin. *"İnsanları sevmesini de bilir / Yaşamayı sevdiği kadar."* -O. V. Kanık. **2.** Birine sevgiyle bağlanmak, gönül vermek: *"O zamanın gençliği, çabuk sever, çabuk inanır ve bağlanırdık."* -F. R. Atay. *"Ne kadınlar sevdim zaten yoktular / Böyle bir sevmek görülmemiştir."* -A. İlhan. **3.** Çok hoşlanmak: *Yol yürümesini sevmek. "Bazıları entari üstüne kürk giymeyi daha çok severlerdi."* -R. H. Karay. *"İnsan bir yemeği seviyor, bir rengi seviyor, bir kadını seviyor."* -O. V. Kanık. **4.** Okşamak. **5.** Yerini, şartlarını uygun bulmak: *Bu ağaç nemli ortamı sever.* **sevsinler!** sevilmeyen, hoşa gitmeyen bir davranışta bulunan bir kimse için alay yollu söylenir.

seyahat *is. Ar. siyāḥat* Gezi, yolculuk: *"Her zamanki seyahat hatıralarını anlatmaya başladı."* -P. Safa. **seyahat etmek** uzak yerleri gezerek görmek, yolculuk etmek: *"Seyahat etmenin ilk defa olarak büyük bir faydasını gördüm."* -H. C. Yalçın.

seyahat acentesi *is.* Gezi sırasında yolcuların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan ticarî kuruluş: *"Tam karşısına düşen bir seyahat acentesinin reklâm ışıkları gecenin ayazını renk renk dağıtıyordu."* -A. İlhan.

seyahatname *is. (seyahatna:me) Ar. siyāḥat + Far. nāme* Bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği bilgi ve izlenimlerini anlattığı eser: *"Seyahatname okumanın tadını öteden beri bilirim."* -A. Haşim.

seyek *is. (se'yek) Far. se-yek* Tavla o-

yununda zarlardan birinin üçlü, öbürünün birli gelmesi, üç bir.

seyelân *is. (seyelâ:n) Ar. seyelān esk.* **1.** Akma, akıntı. **2.** *fiz.* Akı.

seyfiye *is. Ar. seyfiyye tar.* Osmanlı Devletinde Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra, yerine kurulan yeni ordu örgütünde görev yapan subayların oluşturduğu askeri sınıf.

seyir, -ri *is. Ar. seyr* **1.** Gidiş, yürüyüş, ilerleyiş: *Hastalığın seyri.* **2.** Bir yerden başka bir yere gitmek için yola çıkma: *Seyir durumunda bir gemi.* **3.** Eğlenmek için bakma, hoşlanarak bakma: *"Tevfik, orta oyununa çıkınca seyrine en sık gidenlerden birisi Selim Paşa'nın karısı oldu."* -H. E. Adıvar. **4.** Bakıp eğlenecek şey, eğlendirici durum: *"Bundan ala seyri nerde bulacak garipler?"* -T. Buğra. **seyir etmek** *bk.* seyretmek. **seyre dalmak** bir şeye kendini vererek bakmak: *"Sanki Rumeli baştan başa bir arena idi ve Avrupa siyaset adamları da birer Roma imparatoru gibi mermerden localarına kurulmuşlar, oradaki olumlu güreşleri seyre dalmışlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

seyirci *is.* **1.** Bir olayı gören, izleyen kimse, izleyici. **2.** İzlemek, eğlenmek için bakan kimse, izleyici: *"Tiyatrodan beklenen oyunla seyirci arasında bir bağlantı kurmaktır."* -N. Cumalı. *"Seyircilerin şakalarına tahammül edemedim, tiyatrodan çıktım."* -H. Taner. **seyirci kalmak** bir olay karşısında hiçbir tepki göstermeyerek işe karışmak: *"Ciğerparesi, bir tanesi içerde alevler içinde can verirken, Fasarya buna seyirci mi kalacaktı?"* -H. Taner. *"Millî Mücadelenin bazı zorlu safhalarında, onun âdeta, işlere seyirci kalır gibi bir kayıtsız, ilgisiz duruşu olurdu ki..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

seyirlik, -ği *s.* Seyir için olan.

→ seyirlik oyun

seyirlik oyun *is. tiy.* Seyirci önünde gösterilen, genellikle beceriye dayanan, eğlendirici nitelikteki oyun: *"Geleneksel Türk seyirlik oyunlarının içinde en önemlilerinden biri meddahtır."* -M. And.

seyirtme *is.* Seyirtmek işi.

seyirtmek Koşmak.

seyis *is.* ve *s. Ar. sāyis* Ata bakan, tımar eden kimse, at bakıcısı.

seyislik, -ği *is.* Ata bakma işi, at bakıcılığı.

seyit, -di *is. Ar. seyyid esk.* **1.** Bir topluluğun ileri gelen kişisi. **2.** *esk.* Hz. Muhammed'in soyundan olan kimse.

seylânî *is. (seyla:ni:) Ar. seylānî* Seylân taşı.

Seylân taşı *is. jeol.* Yapısında alüminyum ve demir bulunan bir granat türü, seylanî.

seylâp, -bi *is. (seyla:b) Ar. seyl + Far. āb esk.* Su baskını, taşma, taşkın, feyezan.

seymen *is. bk.* Seğmen.

seyran *is. (seyra:n) Ar. seyrān* Gezme, gezinme. **seyran etmek (veya eylemek)** gezmek, gezinmek, dolaşmak. **seyrana çıkmak** gezmeye, gezintiye çıkmak.

seyranlık, -ğı *is.* Gezinti yeri: *"Bu Osmanlı prensini de, 1910 sularında İstanbul'un bir seyranlığında görmüştüm."* -F. R. Atay.

seyredilme *is.* Seyredilmek işi veya durumu.

seyredilmek *(nsz) Ar. seyr + T. edilmek* Seyretmek işine konu olmak.

seyrek, -ği *s.* **1.** Benzerleri veya parçaları arasında çok aralık bulunan, aralıklı, sık karşıtı: *Ağaçları seyrek bir bahçe. Seyrek kumaş. Seyrek saç. "Öğle vapurlarının seyrek ahalisi içinden sıyrıldı, koşarak merdivenleri çıktı."* -P. Safa. **2.** Çok bulunmayan, az rastlanan. **3.** *zf.* Uzun zaman aralıklarıyla, arada sırada: *Bir yere seyrek gitmek. "Evinden pek seyrek zamanlarda içtiği nargilesini istedi."* -H. E. Adıvar. **4.** *zf.* Aralıklı olarak, aralıklı bir biçimde.

seyrekçe *s.* ve *zf. (seyrek'çe)* Biraz seyrek, seyrek (bir biçimde).

seyrekleşme *is.* Seyrekleşmek durumu.

seyrekleşmek *(nsz)* Seyrek duruma gelmek, seyrelmek: *Kalabalık seyrekleşti. Yağmurlar seyrekleşti. "On gün sonra ge-*

len giden seyrekleşti." -M. Ş. Esendal.

seyrekleştiriş *is.* Seyrekleştirmek işi veya biçimi: *"Buluşmaları seyrekleştirdiler. Bu seyrekleştiriş, ikisinin de ateşini arttırmaktan başka bir şeye yaramadı."* -M. Ş. Esendal.

seyrekleştirme *is.* Seyrekleştirmek işi, seyreltme.

seyrekleştirmek *(-i)* Seyrek duruma getirmek, seyreltmek.

seyreklik, -ği *is.* Seyrek olma durumu.

seyrek otlatma *is.* Otlayan hayvanların, genellikle koyun ve keçilerin, mera üzerine seyrek bir şekilde dağıtılarak, birbirini rahatsız etmeden, çobanlar tarafından otlatılması.

seyrelme *is.* Seyrelme işi.

seyrelmek *(nsz)* Seyrekleşmek.

seyreltik *s. kim.* Seyreltilmiş olan, **derişik** karşıtı: *Seyreltik sülfürik asit.*

seyreltiklik, -ği *is.* Seyreltik olma durumu.

seyreltilme *is.* Seyreltilmek durumu.

seyreltilmek *(nsz) kim.* (bir sıvı) Bir miktar su veya sıvı katılarak az yoğun duruma getirilmek.

seyreltme *is.* Seyreltmek işi, seyrekleştirme.

seyreltmek *(-i)* **1.** Seyrekleştirmek. **2.** (sıvıyı) Bir miktar su veya sıvı katarak az yoğun duruma getirmek.

seyretme *is.* Seyretmek işi: *"Bu gece buraya mehtabı seyretmeğe gelmiş."* -H. Taner.

seyretmek *(-i, nsz) Ar. seyr + T. etmek* **1.** Bir şeyin durumunu, oluşumunu gözlemek, bakmak: *"Kitapçı vitrinlerinde kendi eserlerini gördükçe durup hayran hayran seyrediyor."* -H. Taner. **2.** Bir olaya karışmadan bakmak: *"Rabia biraz şaşkın, salapuryada arkadaş olduğu çocuklu tazenin kocasıyla buluşmasını seyrediyordu."* -H. E. Adıvar. **3.** Eğlenmek, görmek, öğrenmek vb.için bakmak, izlemek: *Televizyon seyretmek.* **4.** (gemi için) İlerlemek, yol almak. **5.** (hastalık için) Sürmek, devam etmek. **seyret!** Beklenmedik bir şey olacağını anlatır: *Sen şimdi curcunayı seyret!*

seyreyleme *is.* Seyreylemek işi veya durumu.

seyreylemek *(-i) Ar. seyr + T. eylemek* (bir şeyi) Seyretmek, geriden gözlemek. **seyreyle gümbürtüyü** çıkacak olayları gör, ibretle seyret.

seyrüsefer *is. (se'yrüsefer) Ar. seyr + Far. u + Ar. sefer esk.* Gidiş geliş, trafik: *Seyrüsefer iki saat durdu.*

seyyah *is. (seyya:h) Ar. seyyāh esk.* Gezgin, turist: *"Seyyah olup şu âlemi gezerim / Bir dost bulamadım gün akşam oldu."* -Pir Sultan Abdal.

seyyal, -li *s. (seyya:l) Ar. seyyāl esk.* Akışkan.

seyyanen *zf. (seyya:nen) Ar. siyyānen* Eşit olarak.

seyyar *s. Ar. seyyār* **1.** Belli bir yeri olmayan, gezici, gezgin: *Seyyar satıcı.* **2.** Kolay taşınabilen, katlanarak taşınabilir duruma getirilebilen, portatif: *"Zira muharebeden beri seyyar karyolamı hiç bırakmadım."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***seyyar hastahane, seyyar satıcı***

seyyare *is. (seyya:re) Ar. seyyāre astr. esk.* Gezegen.

seyyar hastahane *is.* **1.** *ask.* Harekâtta veya acil durumlarda kullanılmak üzere motorize, gezgin hastahane. **2.** İlk yardım çantası niteliğinde sağlık malzemesinin bulunduğu dolap veya çanta: *"...büfenin üstünde benim seyyar hastahaneyi hemen açarak henüz evlerine gidememiş olanların ilk tedavilerini yaptım."* -R. N. Güntekin.

seyyar satıcı *is.* Belli bir satış yerinde çalışmayan, tüketicinin bulunduğu yere giderek malını satışa sunan kimse.

seyyiat *ç. is. (seyyia:t) Ar. seyyi'āt, seyyie'* nin çokluk biçimi *esk.* Din bakımından yapılan kötülükler, günahlar.

seyyibe *s. Ar. seyyibe esk.* Dul (kadın).

seyyie *is. Ar. seyyi'e esk.* **1.** Kötülük. **2.** *esk.* Yanlış veya kötü bir davranış sonucu karşılaşılan kötü durum.

seza *is. (seza:) Far. sezā esk.* Uygun, yaraşır, bir şeye değer: *"Hele, Topaç dedikleri o mollanın hâli görülmeye seza."* -

S. M. Alus.

sezaryen *is. Fr. sésarienne* Doğumun doğal olmadığı durumlarda karın ve döl yatağının kesilerek bebeğin alınması.

sezaryenli *s.* Sezaryen ameliyatı olmuş (kadın veya doğum).

sezaryensiz *s.* Sezaryen ameliyatı olmamış (kadın veya doğum).

sezdiriş *is.* Sezdirmek işi veya biçimi.

sezdirme *is.* Sezdirmek işi: *"İrlanda dilberini, Nil'e sezdirmeden fırsat buldukça süzüyorum."* -R. H. Karay.

sezdirmek *(-i, -e)* Sezmesine yol açmak, belli etmek, hissettirmek: *"Doktorlar ona bir şey sezdirmediler.O da çektiği acılardan, karısına, kızına hiçbir şey belli etmedi."* -Y. Z. Ortaç.

sezgi *is.* **1.** Sezme yeteneği, feraset: *"Kaynana, yaman halk kadını sezgisi ile teşhisi koymuştur."* -H. Taner. **2.** Sezme gücü yerinde olan kimse. **3.** *fel.* Gerçeğin deneye veya akla vurmadan, doğrudan doğruya kavranması.

sezgicilik, -gi *is. fel.* Bilginin sezgiyle elde edilebileceğini savunan öğretilerin genel adı.

sezgili *s.* Sezgi ile edinilen, sezgiye dayanan.

sezgisel *s.* Sezgili.

sezi *is.* Sezgi.

sezilme *is.* Sezilmek durumu.

sezilmek *(nsz)* Bir şey, bir durum anlaşılmak, hissedilmek: *"Dudak uçlarında ancak sezilebilen bir memnunluk yanıp sönmüştü."* -H. Taner.

sezindirme *is.* Sezindirmek işi.

sezindirmek *(-i)* Sezinlemesini sağlamak, sezdirmek.

sezinleme *is.* Sezinlemek işi, sezme.

sezinlemek *(-i)* Sezer gibi olmak, sezmek: *"Arkadaşlarından ayrıldığını, tam ters yola düştüğünü sezinlemedi bile."* -A. Sayar.

sezinleyiş *is.* Sezinlemek işi veya biçimi.

sezinme *is.* Sezinmek işi veya durumu.

sezinmek *bk.* Sezinlemek.

seziş *is.* Sezmek işi veya biçimi: *"Hazura ulaşınca, olağanüstü bir seziş ve özdeşleşme yetkisine varmış oluyordu."* -H. Taner.

sezme *is.* Sezmek işi.

sezmek, -er *(-i)* **1.** Açık bir kanıt olmaksızın, olmuş veya olacak bir şeyi anlamak, kestirmek, hissetmek: *"İkinci Dünya Savaşına doğru gittiğimizi en evvel sen sezmiştin."* -R. H. Karay. *"Bu adamda kendine karşı tepeden bir bakış seziyor ve bütün muamelesini küstah ve kaba buluyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Anlamak, fark etmek: *"Onun deli sayılmasının sebeplerini gizlice biz de sezerdik."* -A. Ş. Hisar.

sezon *is. Fr. saison* Mevsim: *"Böylece tiyatro sezonu hakkında insan yarım saat içinde fikir edinebilmiş oluyor."* -H. Taner.

sezû *is. bk.* Mantar meşesi.

sezyum *is. (se'zyum) Fr. césium kim.* Atom numarası 55, atom ağırlığı 133 olan, 1,90 yoğunluğunda, 28°C de eriyen ve doğada ender rastlanan bir element. Kısaltması Cs.

sfagnum *is. (sfa'gnum) Lât. sphagnum bot.* Bataklıklarda, nemli yerlerde kümeler durumunda yetişen, küçük yapraklı bir tür yosun *(Sphagnum).*

sfenks *is. Fr. sphinx < Yun. esk.* **1.** Yunan mitolojisinde, geçen yolculara bir takım bilmeceler sorarak bilmeyenleri yuttuğuna inanılan efsanevî yaratık. **2.** *esk.* Mısır'da eski Mısırlılar çağından kalma kadın başlı aslan vücutlu heykel: *"Suat, bir sfenks sessizliğiyle herşeyden uzak yaşamayı yeğler görünmektedir."* -A. İlhan.

-sı / -si / -su / -sü (I) Teklik üçüncü kişi iyelik ekinin ünlü ile biten kelimelere eklenen biçimi: *kapı-sı, köşe-si, ordu-su, ütü-sü* vb.

-sı / si / -su / -sü (II) İsimlerden "...gibi" anlamına sıfat türeten ek: *buğday-sı, kadın-sı, erkek-si, çocuk-su, çöl-sü* vb.

sıcacık, -ğı *s. (sı'cacık)* **1.** Yeter derecede ve hoşa giden bir sıcaklığı olan. **2.** *mec.* İçten, samimî, hoş, sevimli, güzel: *"Rustik barlarda her şey sıcacık tahtadır."* -Ç. Altan.

sıcağı sıcağına *zf.* Vakit geçirmeden, vakit geçip unutulmadan, hemen: *"Ali Rıza Bey, sıcağı sıcağına Muzaffer'le görüşmezse cesaretini kaybetmekten korkuyordu."* -R. N. Güntekin.

sıcak, -ğı *s.* **1.** Yakmayacak derecede ısısı olan, yakmayacak kadar ısı veren, **soğuk** karşıtı: *"Yorganın altında sıcak göz yaşları dökerek gecelerce beklemişti."* -O. Kemal. **2.** Isısı yüksek olan, çok ısınmış: *"Kız kardeşim ikindi üzeri bana sıcak, limonlu bir çorba içirdi."* -A. Gündüz. *"Sonbahar yağmurlarından sonra güneşli, sıcak, güzel bir gün."* -M. Ş. Esendal. **3.** *mec.* Dostça olan, sevgi dolu: *Sıcak bir karşılama. Sıcak bir yuva.* **4.** *is.* Havadaki yüksek ısı: *"Bu sıcakta arada bir şeyler içip yemeden çalışılmıyor."* -N. Cumalı. **5.** *is.* Sıcak yer: *"Burası bir makine dairesi kadar sıcaktı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **6.** *is.* Hamam. **sıcak bakmak** anlayışla karşılamak, olumlu değerlendirmek, ilgi duymak. **sıcak basmak** (veya **bastırmak**) hava çok ısınmak. **sıcak olmak** sıcak artmak. **sıcak yüz göstermek** yakınlık göstererek karşılamak.

→ ***sıcak dalgası, sıcak harp, sıcakkanlı, sıcak kuşak, sıcak para, sıcak renkler, sıcak savaş, sıcak sıcak***

sıcakça *s.* ve *zf.* Biraz sıcak, sıcağa yakın.

sıcak dalgası *is. coğr.* Atmosferde sıcaklığın yoğun olarak oluşması ve bir bölgeyi etkisi altına alması.

sıcak harp, -bi *is. bk.* sıcak savaş.

sıcakkanlı *s.* **1.** Normal vücut sıcaklığı, içinde bulundukları ortamın sıcaklığından bağımsız olan (hayvan): *Kuşlar, memeliler sıcakkanlı hayvanlardır.* **2.** *mec.* Sevimli, cana yakın, sempatik: *"Diğerine gelince: Bu pek sıcakkanlı, pek samimi bir gençtir."* -M. Ş. Esendal.

sıcakkanlılık, -ğı *is.* Sıcak kanlı olma durumu.

sıcak kuşak, -ğı *is. coğr.* Oğlak ve Yengeç dönenceleri arasında kalan geniş bölge.

sıcaklaşma *is.* Sıcaklaşmak işi.

sıcaklaşmak *(nsz)* Sıcak duruma gelmek.

sıcaklaştırma *is.* Sıcaklaştırmak işi.

sıcaklaştırmak *(-i)* Sıcak duruma getirmek.

sıcaklık, -ğı *is.* **1.** Sıcak olan şeyin durumu, etkisi veya sıcak olan şeyin niteliği, hararet: *Sobanın sıcaklığı.* **2.** Bir araçla veya cihazla ölçülebilen ısı derecesi, suhunet: *Havanın sıcaklığı.* **3.** Isı. **4.** Hamamlarda yıkanılan sıcak yer. **5.** *mec.* Sevgi, içtenlik ve sevimlilik: *"Bütün sıcaklığımla baktım karşımdaki yağız delikanlıya."* -Y. Z. Ortaç. *"Türkçesinde bir tutukluk vardır ama, anlatımındaki sıcaklık bütün aksaklıkları bir anda silip yok eder."* -S. Birsel.

→ ***sıcaklıkölçer, sıcaklık seviyesi, sıcaklıkyayar***

sıcaklıkölçer *is. fiz.* Havanın sıcaklığını veya vücudun ısısını ölçmeye, göstermeye yarayan araç, derece, termometre.

sıcaklık seviyesi *is.* Bir noktadan başka bir noktaya ısıl enerji gitmesine yol açan sıcaklık derecesi.

sıcaklıkyayar *is.* Termograf.

sıcak para *is. ekon.* Tedavülde olan para.

sıcak renkler *ç. is.* Sarı, kırmızı ve turuncu renk ve bu renklerin tonlarına verilen ad.

sıcak savaş *is.* Silâha başvurularak yapılan savaş.

sıcak sıcak *s.* **1.** Sıcacık, çok sıcak. **2.** *zf.* Soğutmadan, lezzeti tadı kaybolmadan: *"Böyle günlerde bir iki somun ekmek getirtir, bunları sıcak sıcak büyük parçalara doğrayarak onlara atardı."* -A. Ş. Hisar.

sıçan *is. zool.* **1.** Sıçangillerden, fareden iri, zararlı birçok türü bulunan kemirgen, memeli hayvan *(Rattus).* **2.** *zool.* Fare. **sıçan deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış** 1) kendisi sığıntı durumunda iken yanına bir kişi daha almış; 2) bir işi başaramayacak durumda iken bir iş daha yükleniyor. **sıçan deliği bin akçe** kaçıp saklanacak yer yok. **sıçan deliğine paha biçilmez olmak** güç bir durumda

sığınacak bir yer bulmakta güçlük çekmek. **sıçan düşse başı yarılır** (evde) yiyecek, kullanacak bir şey yok: *"Bir zamanlar hazinemiz tamtakırdı, sıçan düşse başı yarılırdı."* -T. Halman. **sıçana dönmek** üstü başı çok ıslanmak.

→ ***sıçandişi, sıçan kırı, sıçankulağı, sıçankuyruğu, sıçan otu, sıçan yolu***

sıçan dişi *is.* Giysi veya başka bir şey kenarını kıvırıp yapılan dikiş, antika.

sıçangiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan, sıçanları ve sıçanımsıları içine alan geniş bir familya.

sıçanımsılar *ç. is. zool.* Bazı sınıflandırmalara göre, omurgalı hayvanlardan memeliler sınıfının, kemiriciler takımının bir alt takımı.

sıçan kırı *is.* Sıçanın tüyü renginde olan.

sıçankulağı *is. bk.* farekulağı.

sıçankuyruğu *is.* Delikleri genişletmek için kullanılan konik ve uzun bir tür törpü.

sıçan otu *is. hlk.* Arsenik.

sıçan yolu *is.* Lâğım yolu veya buna benzer yer altı yolu: *"Gâvurdağlı oduncu yoksul, kalenin sıçan yolunu eskiden biliyordu."* -R. H. Karay.

sıçırgan *s.* Sürgüne tutulup her yanı pisleten: *Sıçırgan bir kedi.*

sıçırganlık, -gı *is.* Sıçırgan olma durumu.

sıçma *is. kaba* Sıçmak işi.

sıçmak *(nsz) kaba* **1.** Dışkıyı doğal yolla dışarı atmak. **2.** *mec.* Bozmak, berbat etmek. **sıçıp sıvamak** öfkelenip kaba küfürlerle dolu sözler söylemek. **sıçtı cafer, bez getir** *kaba* birinin berbat bir iş gördüğünü anlatır.

sıçrama *is.* **1.** Sıçramak işi. **2.** *sp.* Ayaklarla, birdenbire yeri teperek kısa süre havada kalma.

→ ***sıçrama tahtası***

sıçramak *(nsz, -e)* **1.** Ayaklarla, birdenbire ve kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak: *Çocuk taştan taşa sıçrayarak gitti.* **2.** Bir uyarı veya heyecan sebebiyle ürkerek birdenbire olduğu yerde doğrulur gibi sarsılmak: *"Uyumuş olacak ki yataktan sıçrayarak uyandı."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Yerinden koparak hızla, parçalar durumunda savrulmak: *Kıvılcım sıçradı. "Tarlalardan kalkan çamur parçaları etrafa, bazen de üstüme sıçrıyordu."* -Ö. Seyfettin. **4.** Yayılmak, bir yerden başka bir yere geçmek: *Yangın öte mahalleye sıçradı. "Hatta, az önce Birgi'ye de sıçramıştı satışlar."* -N. Cumalı.

sıçrama tahtası *is. sp.* Araçtan atlamalarda, üzerine hızla basarak yükselme hızı kazanılan yaylı veya esnek tahtadan eğik yüzeyli araç.

sıçraşmak *(nsz)* (sular için) Sıçramak, dalgalanmak.

sıçratma *is.* Sıçratmak işi.

sıçratmak *(-i, -e)* Sıçramak işini yaptırmak.

sıçrayıcı *s.* Sıçrayarak ilerleyen.

sıçrayış *is.* Sıçramak işi veya biçimi: *"Bir sıçrayışta eyerin üzerine oturuverdi."* -S. Kocagöz. *"Kuş gibi hafif bir sıçrayışla eşeğin üzerine hopladı."* -Halikarnas Balıkçısı.

sıdk, -dkı *is. Ar. şidk esk.* **1.** Doğruluk, gerçeklik. **2.** İçten bağlılık. **(bir kimsenin) sıdkı sıyrılmak** birine karşı duyulan güven ve inancı yitirmek: *"...adına en soylu dileklerde bulunduğumuz bu bağırgan, kaba ve düşüncesiz insan yığınından, o dakikada sıdkım sıyrılmaya yetti."* -A. İlhan.

sıfat *is. Ar. şifat* **1.** Bir kimsenin görev, ödev, toplumsal veya hukukî bakımdan yeri ve özelliği: *"Başvezir sıfatıyla hükümet işlerini idare eder."* -R. H. Karay. *"Bir gazetenin muhabiri sıfatıyla mülâkat etmek istedim."* -Ö. Seyfettin. **2.** *hlk.* Yüz, kılık ve dış görünüş: *Onun ne adam olduğu sıfatından belli. "Takındığı bu sıfalı boynundaki kravattan fazla mühimsediği yoktu."* -F. R. Atay. **3.** *gr.* Bir ismi, nitelik, nicelik, yer, sıra vb.bakımından niteleyen, belirten kelime: *Beyaz (ev), güzel (çocuk), beş (gün), bu (kitap) gibi.*

→ ***sıfat-fiil gruhu, sıfat takımı, sıfat tamlaması***

sıfat-fiil *is. gr.* Fiilden -an (-en), -r (-ır,

-ir, -ur, -ür), -acak (-ecek) gibi eklerle türetilmiş isim ve sıfat görevinde kullanılan kelimeler, ortaç, partisip: *gelen, mektup, gelen gideni aratır, çıkar yol, çıkarına bakmak.*

sıfat-fiil grubu *is. gr.* Sıfat-fiillerin cümlede birlikte kullanıldıkları kelimelerle oluşturduğu grup.

sıfatlandırma *is.* Sıfatlandırmak işi.

sıfatlandırmak *(-i)* Herhangi bir kimseye bir sıfat veya unvan vermek.

sıfatlaştırma *is.* Sıfatlaştırmak işi.

sıfatlaştırmak *(-i)* Bir sözü sıfat durumuna getirmek, sıfat olarak kullanmak.

sıfat takımı *is. gr.* Bir cümlede sıfatların oluşturduğu ayrı ayrı unsurlar.

sıfat tamlaması *is. gr.* Sıfatların kendilerinden sonra gelen bir adı niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlama: *Beyaz ev, Hangi kaz?*

sıfır *is. Ar. şifr* **1.** Kendi başına değeri olmayan, ondalık sayı sisteminde sağına geldiği rakamı on kere büyüten işaret (0). **2.** *s. mec.* Hiç yok. **3.** *s. mec.* Kötü, başarısız, verimsiz: *"Sorma, su içsem kilo alıyorum, bütün rejimleri denedim, netice sıfır."* -A. İlhan. **sıfıra inmek 1)** bitmek, tükenmek, yok olmak: *"Zannedersem kocamın ziyaretçileri de sıfıra indi."* -Ö. Seyfettin. **2)** *sp.* futbol, hentbol gibi oyunlarda hücum oyuncusu rakip alanda bitiş çizgisine kadar gitmek. **sıfıra sıfır, elde var sıfır** bütün çalışmaların boşa gittiğini, istenilen sonucun alınamadığını anlatır. **sıfırdan başlamak** en baştan, hiçbir şeye sahip olmadan bir işe girişmek: *"Sıfırdan başladım lisede, kitabım, tıbbiyede beyaz gömleğim yoktu, bu ev, Ihlamur'daki klinik, altımdaki araba, hepsini ben yaptım."* -A. İlhan. **sıfırı tüketmek 1)** gücü kalmamak: *"Türküler, nesrin sıfırı tükettiği yerde değil, olmayacak bir yerde karşımıza çıkardı."* -B. R. Eyuboğlu. *"Sonra ulusal sporumuzda hızla geriledik, çok geçmeden sıfırı tükettik."* -T. Halman. **2)** yoksul durumuna gelmek, yoksullaşmak; **3)** ölmek.

sıfırcı *s. argo* Derslerde, öğrencilere çok sıfır veren (öğretmen).

sıfırlama *is.* Sıfırlamak işi.

sıfırlamak *(-i) mat.* **1.** Bir denklemdeki bütün terimleri yalnız bir yanda toplayarak denklemin öbür yanını eşit duruma getirmek. **2.** Sayma işlemi yapan bir göstergeyi sıfır sayısına getirmek.

sığ *s.* **1.** (göl, deniz, akarsu vb. için) Derinliği az, dibi yüzeyine yakın olan: *"Mercan adaları sığ bir kayalığın etrafını alırlar."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Ayrıntıya inmeyen, yeterli olmayan, yüzeyde kalan: *Sığ düşünce.*

sığa *is. fiz.* Bir kondansatörün elektrik yığma sınırı, kapasite.

sığamak *bk.* sıvamak.

sığamsal *s. biy.* Besin maddelerinin sindirim kanalı içinde ilerlemesini sağlayan (hareket).

sığdırılma *is.* Sığdırılmak işi.

sığdırılmak *(nsz)* Sığdırmak işi yapılmak.

sığdırış *is.* Sığdırmak işi veya biçimi.

sığdırma *is.* Sığdırmak işi.

sığdırmak *(-i, -e)* (bir kabın veya bir yerin) İçine aldırmak: *Kitapları çantaya sığdıramadım.*

sığın *is.* Ala geyik.

sığınak, -ğı *is.* **1.** Yağmur, güneş veya çeşitli tehlikelerden korunmak için sığınılacak yer, melce. **2.** *ask.* Özellikle düşman atışlarından, hava bombardımanlarından korunmak için yapılmış yer. **3.** *mec.* Kötülüklerden koruyan, sığınılan kimse veya şey.

sığınık, -ğı *is.* Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kimse, mülteci, sığınmacı.

sığınılma *is.* Sığınılmak işi.

sığınılmak *(nsz)* Sığınmak işi yapılmak.

sığınış *is.* Sığınmak işi veya biçimi.

sığınma *is.* **1.** Sığınmak işi, iltica: *"Her millette halk tabakası hisler ve heyecanlar tesin altında sanata sığınma, sanattan faydalanma ve avunma... ihtiyacı duyar."* -R. H. Karay. **2.** *sp.* Yarış sırasında, rüzgarın etkisinden korunmak için başka bir yarışçının arkasına sinme.

→ ***sığınma cebi, sığınma hakkı***

sığınma cebi *is.* Kara yollarında araçların durmasına, beklemesine ayrılmış, sağ tarafta yer alan bölüm, alan: *Sığınma cebi yoksa yolun sağ tarafına iyice yanaşılır.*

sığınmacı *is.* **1.** Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci. **2.** Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse.

sığınmacılık, -ğı *is.* Sığınmacı olma durumu.

sığınma hakkı *is. huk.* Genellikle bir cezaî kovuşturma ve mahkûmiyetten kurtulmak amacıyla yabancı bir ülkeye kaçma veya yabancı ülkedeyken geri verilmemeyi isteme, iltica hakkı.

sığınmak *(-e)* **1.** Tehlikelerden kaçarak güvenilir bir yere çekilmek. **2.** Korunmak amacıyla bir yere veya birine başvurmak, başkalarının yardım ve korunmasına ihtiyaç duymak: *"Karı koca o evlerden birinde bir odacığa sığınmıştık."* -R. N. Güntekin. *"Sanki kendisinin, delikanlının elinden kaçıp kurtulmak için sığındığını vurguluyormuş gibi bir tutumları vardı."* -N. Cumalı. **3.** Genellikle siyasî sebeplerle kendi ülkesinden kaçıp başka ülkeye gitmek, iltica etmek. **4.** *mec.* Güvenmek, yardım istemek veya ummak: *"Kendisini küçük gören bir millet, insaniyet şefkatine sığınarak yaşayamaz."* -O. S. Orhon.

sığıntı *is.* Bulunduğu yerde kalması istenmeyen, varlığı gereksiz görülen kimse: *"Pek belli idi ki bu eve, hep bir sığıntı gibi girip çıkmış."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Yıllarca süren sığıntı ezikliğinin hatırlanışı da vardır amcasında."* -T. Buğra.

sığır *is.* **1.** Geviş getirenlerden, boynuzlu büyük baş evcil hayvanların genel adı. **2.** *kaba* Anlayışsız, kaba saba kimse.

→ ***sığırdili, sığırdiliğiller, sığır eti, sığırgözü, sığırkuyruğu, sığır mantarı, sığırödü, sığır sineği, sığır şeridi, sığır tenyası, sığır vebası***

sığırcı *is.* Sığır besleyen veya satan kimse.

sığırcık, -ğı *is. zool.* Serçegillerden, siyah renkli, uzun gagalı, serçeden iri, ötücü bir kuş, çekirge kuşu *(Sturnus vulgaris).*

sığırcılık, -ğı *is.* Sığırcının işi veya mesleği.

sığırdili *is.* **1.** *bot.* Sığır diligillerden, 30-60 cm yükseklikte, tüylü, çok yıllık ve otsu bir bitki, öküz dili *(Anchusa officinalis).* **2.** *ed.* Cönk.

sığırdiliğiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, sığır dili ve havacıva bitkilerini içine alan familya.

sığır eti *is.* Sığırdan elde edilen, besleyici bir kırmızı et türü: *"Sonra kızarmış patatesli sığır etini kesmeye koyuldu."* -S. F. Abasıyanık.

sığırgözü *is.* Öküz gözü, mastı çiçeği, arnika.

sığırkuyruğu *is. bot.* Sıracagillerden, ülkemizde yabanî olarak birçok türleri yetişen, tüylü yapraklı, sarı çiçekli bir kır bitkisi *(Verbascum).*

sığır mantarı *is. biy.* Sığır türünde görülen bir tür mantar.

sığırödü *is. bot.* Kırlarda görülen bir tür çalı cinsi bitki.

sığır sineği *is. zool.* Yumurtalarını sığırın teni altına bırakan sinek *(Tabanus bovinus).*

sığır şeridi *is. zool.* Sığır tenyası.

sığır tenyası *is. zool.* Şerit, aptesbozan.

sığırtmaç, -cı *is.* Sığır güden kimse, sığır çobanı: *"Çok geçmeden küçük Mehmet'in bütün köye sığırtmaç olacak kabiliyette olduğunu gördü."* -H. E. Adıvar.

sığır vebası *is.* Sığırlarda yaygın olarak görülen veba türü.

sığışma *is.* Sığışmak işi.

sığışmak *(nsz)* Ancak sığmak, güçlükle sığmak: *Biraz daha sıkışırsak hepimiz sığışırız.*

sığıştırma *is.* Sığıştırmak işi.

sığıştırmak *(-i, -e)* Güçlükle sığdırmak.

sığla *is. bot.* Ülkemizde Muğla ilinde yetişen, 20 m yüksekliğe erişebilen, çınar görünüşünde bir ağaç, sigala, günlük ağacı *(Liquidambar orientalis).*

→ ***sığla yağı***

sığlaşma *is.* Sığlaşmak işi.

sığlaşmak *(nsz)* Sığ duruma gelmek.

sığla yağı *is.* Sığla ağacının gövdesinden elde edilen bir yağ.

sığlık, -ğı *is.* **1.** Sığ olma durumu. **2.** *s.* Sığ (yer): *"İskelenin beri yanındaki sığlıktan yürüdük."* -M. Yesari. *"O taraflar sığlık, boyuna da kayalar var."* -S. M. Alus. **3.** *mec.* Yüzeyde kalma durumu, derine inmeme durumu.

sığma *is.* Sığmak işi veya durumu: *"Sokağa bıraktıkları otomobile altı kişi sığmaya çalıştılar."* -P. Safa.

sığmak, -ar *(-e)* **1.** Bir kaba, bir yere bütünüyle girebilmek veya içinden geçebilmek: *"Bugünkü ufacık beldenin altında dünyaya güç sığmış bir tarih gömülü."* -R. H. Karay. *"Bir tavla zarı kadar küçücük eve / Bir kadın iki çocuk nasıl sığar?"* -B. R. Eyuboğlu. **2.** *mec.* Uygun olmak: *Bu davranışın ne akla ne mantığa ne de insanlığa sığar! "Kin başka, aşk başkadır, kızım! Muhabbete cinayet sığmaz."* -Ö. Seyfettin.

sıhhat, -ti *is. Ar. ṣiḥḥat* **1.** Sağlık, esenlik: *"Sıhhati yerinde imiş, bir çocuğu daha olmuş."* -R. H. Karay. **2.** Doğruluk. **sıhhatler olsun** hamamdan çıkanlara veya tıraş olanlara söylenen bir nezaket sözü: *"Bir adam geriye çekilir, iç rahatlığıyla koltuktan kalkan müşteriye sıhhatler olsun, derdi."* -N. Cumalı.

sıhhatli *s.* Sağlıklı: *"Ne sıhhatli, ne gürbüz insandı, pastanecinin kızı..."* -S. F. Abasıyanık.

sıhhî *s. (sıhhi:) Ar. ṣiḥḥî* Sağlıkla ilgili, sağlığa yarar.

→ ***sıhhî imdat, sıhhî tesisat***

sıhhî imdat *is.* İlk yardım, acil yardım: *"Balolarda da bir sıhhî imdat ekibine ihtiyaç olabileceği nereden akla gelir?"* -R. N. Güntekin.

sıhhî tesisat *is.* Yapılarda temiz ve atık su ile ilgili donanım.

sıhhî tesisatçı *is.* Yapılarda temiz ve atık su ile ilgili işleri yapan donanımcı.

sıhhî tesisatçılık, -ğı *is.* Sıhhî tesisatçının işi veya mesleği.

sıhhiye *is. Ar. ṣiḥḥiyye* Sağlık işlerinin tümü.

sıhhiyeci *is.* **1.** Sağlık memuru, sağlık görevlisi. **2.** Orduda basit sağlık işleri görebilecek kadar bilgi ve tecrübesi olan er, çavuş veya başçavuş.

sıhrî *s. Ar. ṣihrî* Akrabalık, hısımlık.

sıhriyet *is. Ar. ṣihriyyet esk.* Evlenme sonucu oluşan yakınlık, akrabalık, dünürlük, hısımlık. **sıhriyet peyda etmek** akrabalık oluşturmak: *"Süleyman Şah, kurtuluşu Osman Oğulları ile sıhriyet peyda etmekte görüyordu."* -F. F. Tülbentçi.

sık *s.* **1.** Benzerleri veya parçaları arasında çok az aralık bulunan. **seyrek** karşıtı: *Ağaçları sık bir bahçe. Sık saç.* **2.** Çok bulunan, çok rastlanan. **3.** *zf.* Kısa zaman aralıklarıyla, az aralıklarla. **4.** *zf.* Aralıksız olarak, aralarında az aralık bırakarak: *Çiçekleri çok sık diktik.*

→ ***sık boğaz, sık sık***

sıkacak, -ğı *is.* **1.** Bir nesneyi, iki ağırlık arasında mekanik olarak sıkıştırmaya yarayan araç. **2.** Genellikle meyve sıkmak için kullanılan her tür araç.

sık boğaz *is.* Bir şey yaptırmak için "birini zorlamak, baskı yapmak" anlamına gelen **sık boğaz etmek** deyiminde geçer: *"Sen bizi sık boğaz ediyorsun diyorum, yani bu işi yarına bıraksak ha..."* -M. İzgü.

sıkça *zf. (sı'kça)* Oldukça sık.

sıkı *s.* **1.** Dar: *Sıkı bir kemer.* **2.** İyice sıkıştırılmış, doldurulmuş, tıkız; gevşek olmayan: *Sıkı bir denk.* **3.** Zorlu, güçlü ve etkili: *"En sıkı ve katı bir merkeziyet sistemi, bugün diğer faaliyet merkezlerini bloke edebilir."* -B. Felek. **4.** Dikkatli, titiz ve göz yummadan uygulanan: *Sıkı perhiz. Sıkı buyruk. "Ankaralılarla münasebetlerinde her zaman sıkı bir ahlâk ve seviye kontrolüne tabi tutuldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **5.** İlkelerine çok bağlı, hoşgörüsü olmayan, katı: *Sıkı bir yönetici. "Geri gidenler, sıkı din terbiyesi almışlar."* -S. F. Abasıyanık. **6.** Yoğun ve acele: *Son günlerde işlerimiz çok sıkı. "Samsun'a geldiğimi ve kendisiyle daha sıkı temasta bulunmak istediğimi bildirdim."* -Atatürk. **7.** Cimri. **8.** *zf.* Sıkıca,

iyice, disiplin: *Sıkı giyinmek. "Hafta başları derslerimi birlikte tekrarladığımız ağabeyimin sıkası altında sınıfları geçerdim."* -F. R. Atay. **9.** *is.* Zorlayıcı durum: *Sıkıya gelmek.Sıkıyı görünce kaçtı.* **10.** *is.* Ağızdan dolma ateşli silahlarda, barut ve kurşunun üstünden namluya sokulup bastırılan bez ve kağıt parçaları gibi şeylerin tümü: *"İlk sıkıyı babam attı."* -S. Kocagöz. **11.** Güçlü ve çabuk, hızlı: *"Karabalçıklı çiftliği, kasabadan sıkı yürüyüşle bir saat çeker."* -R. N. Güntekin. **sıkı basmak** güçlü davranmak, direnmek. **sıkı durmak** güçlü, dayanıklı olmak, dikkatli bulunmak. **sıkı tutmak** önem vermek: *İşini sıkı tut.* **sıkıya almak** 1) hareketlerini sınırlamak veya önlemler almak: *"Seniha etrafını bu kadar sıkıya alan bu adamlardan hiç sıkılmıyor mu?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) disiplin altına almak: *Başkan son zamanlarda işleri sıkıya aldı.* **sıkıya gelmek** güç bir durumla karşılaşmak: *"Sıkıya geldi mi borç etmekten çekinmez, sonra bu borçları ödemek için evinin eşyasını satar."* -R. N. Güntekin. **sıkıysa!** kendine güveniyorsa.

→ ***sıkı ağızlı, sıkı denetim, sıkı doku, sıkı düzen, sıkı fıkı, sıkı sıkı, sıkı sıkıya***

sıkı ağızlı *s.* Gizli kalması gerken şeyleri başkasına söylemeyen, sır tutabilen ketum: *"Bir şey var ana ama, sen babamdan daha sıkı ağızlısın, ölsen söylemezsin."* -Y. Kemal.

sıkıca *zf. (sıkı'ca)* Sıkı bir biçimde, iyice: *"İncecik belini alev renkli ipek bir kemerle sıkıca sardı."* -F. F. Tülbentçi.

sıkıcı *s.* İç sıkan, can sıkan, tedirgin eden: *"Etrafında her şey ona sıkıcı ve manasız geliyor."* -H. Taner.

sıkı denetim *is.* Sansür.

sıkı doku *is.* Gözenekleri ve öz ışınları açıkça görünmeyen, yıl halkaları biçimde birbirinden ayrılamayan ağaçların dokusu.

sıkı düzen *is.* Bir topluluğun yasa ve tüzüklere bağlı olması, disiplin, zapturapt.

sıkı fıkı *s.* ve *zf.* Birbirine bağlı ve teklifsiz: *Onlar pek sıkı fıkı. "Bu arada birçok bakan, senatör ve milletvekiliyle de sıkı fıkı dostluk kurmuştu."* -H. Taner.

sıkılama *is.* Sıkılamak işi.

sıkılamak *(-i)* **1.** Sıkı duruma getirmek. **2.** Dolma tüfek, tabanca gibi ateşli silâhları ağızdan doldurup sıkıştırma. **3.** Sıkıştırmak. **4.** *mec.* Sıkıştırmak, bunaltmak veya zorlamak.

sıkılanma *is.* Sıkılanmak durumu.

sıkılanmak *(nsz)* Sıkılamak işi yapılmak.

sıkılgan *s.* Kendinde gereken güven ve cesareti bulamayan, utangaç: *"Eski mahcup, sıkılgan Hüsam Efendi, şimdi çaçaron bir şey olmuştu."* -Ö. Seyfettin.

sıkılganlık, -ğı *is.* Sıkılgan olma durumu: *"Hâlinde, tereddüde, sıkılganlığa, korkaklığa benzer hafif bir şaşkınlık var."* -P. Safa.

sıkılık, -ğı *is.* **1.** Sıkı olma durumu. **2.** *mec.* Cimrilik, pintilik.

sıkılış *is.* Sıkılmak durumu veya biçimi.

sıkılma *is.* **1.** Sıkılma işi. **2.** *mec.* Utanma ve çekinme duygusu, hicap.

sıkılmak *(-e)* **1.** Sıkmak işi yapılmak: *Çamaşırlar sıkıldı.Çorbaya limon sıkılır.* **2.** *(nsz, -den)* Can sıkıntısı duymak: *"Bu merasimden fazla sıkıldığını belli eden bir sabırsızlıkla kapıdan yana bakmağa başladı."* -H. Taner. *"Vermiş olduğum sözün ağırlığı altında canım bile sıkıldı."* -H. C. Yalçın. **3.** *(nsz, -e)* Utanıp çekinmek: *Sıkıldım da söyleyemedim. Konuşmaya sıkılmış. "O dakikadan dakikaya daha ziyade şaşırıyor, sıkılıyor, buradan kurtulmak istiyordu."* -M. Ş. Esendal. **4.** *(nsz)* Sıkıntıya düşmek: *Sıkılırsam bu parayı harcarım.*

sıkılmaz *s.* Sıkılması olmayan, utanmaz, yüzsüz.

sıkılmazlık, -ğı *is.* Sıkılmaz olma durumu.

sıkım *is.* **1.** Sıkma işi. **2.** Kapalı elin alabildiği miktar. **3.** Bir defada sıkılan miktar. **4.** (ateşli silâhlarda) Bir atış için yeterli olan miktar.

sıkınma *is.* Sıkınmak işi.

sıkınmak *(nsz)* Kendini sıkmak, zorlamak.

sıkıntı *is.* **1.** İşsizlik, tekdüzelik, bez-

ginlik gibi sebeplerden doğan ruhî yorgunluk: *"İçinin sıkıntısını mümkün mertebe gizlemeye çalışarak, dereden tepeden konuşarak oyalandı."* -P. Safa. **2.** Bir bozukluğun, karışıklığın sebep olduğu etkili ve sürekli yorgunluk, meşakkat, mihnet: *"Sıkıntı ve ıstırapla sağa sola döndüm."* -A. Gündüz. **3.** Yolluk ve parasızlığın yol açtığı geçim darlığı: *"İhtiyarın bir para sıkıntısı içinde olduğunu o söylemeden ben keşfetmiştim."* -S. F. Abasıyanık. **4.** *mec.* Sorun, problem, mesele: *"Atatürk öldüğü zaman Türkiye'nin ufak tefek sıkıntılar dışında hiçbir büyük problemi yoktu."* -B. Felek. **5.** Darlık, yokluk: *"Bu kış yine, kok kömürü sıkıntısı baş gösterecekmiş."* -H. Taner. **sıkıntı basmak** çok sıkılmak, can sıkıntısı duymak. **sıkıntı çekmek** zorluk veya yoksulluk içinde yaşamak: *"İki ateş arasında epeyce sıkıntı çektik."* -A. Gündüz. **sıkıntı vermek** tedirgin etmek, bunaltmak. **sıkıntıda olmak** geçim darlığı çekmek. **sıkıntısı olmak 1)** tedirgin, rahatsız eden bir durumda bulunmak: *"Bir derdi, bir sıkıntısı olup da öyle susup durduğu akşamlar bile yanında bulunmaktan hoşlanıyoruz."* -N. Ataç. **2)** abdesti gelmek, sıkışmak. **sıkıntıya düşmek** darlık, yokluk içinde olmak. **sıkıntıya gelememek** güç işlere dayanamamak.

sıkıntılı *s.* **1.** Sıkıntısı olan: *"Ağrılar kesilmeyince çok sıkıntılı vaziyete düştüm."* -R. N. Güntekin. **2.** Sıkıntı veren, kasvetli, meşakkatli, mukassî: *"Son birkaç yılındaki oldukça sıkıntılı durumu bir yana bırakılacak olursa, maddî bakımdan rahat, ortanın epey üstünde bir hayatı olmuştur."* -A. Ş. Hisar.

sıkıntısız *s.* **1.** Sıkıntısı olmayan. **2.** Sıkıntı vermeyen, meşakkatsiz.

sıkı sıkı *s.* İyice: *"Daima sıkı sıkı kapalı demir kepenkler işlerini göremez hâle geliyorlardı."* -T. Buğra.

sıkı sıkıya 1. Çok sıkı olarak, sımsıkı. **2.** İyice: *Anne, çocuğuna yola çıkmaması için sıkı sıkıya tembih etti. "Bekçiyi sıkı sıkıya bağlayarak ötede hendeğin içine bıraktılar."* -M. Ş. Esendal.

sıkışık, -ğı *s.* Sıkışmış bir durumda olan: *"Size bu kadar ücreti niye ödemekteyiz, böyle sıkışık anlarımızda?"* -A. İlhan.

sıkışıklık, -ğı *is.* Sıkışık olma durumu.

sıkışma *is.* Sıkışmak durumu: *"İçinde garip bir sıkışma, ezilip büzülme duyuyordu."* -P. Safa.

sıkışmak *(nsz)* **1.** Birbirine basınç yapacak kadar yaklaşmak: *"Üç hademe, ebe, hastabakıcı merdivenin orta sahanlığında sıkışmışlar, sedyeyi çevirmeye çalışıyorlar."* -M. Ş. Esendal. **2.** Basınçla iki şey arasında kalmak: *Parmağı kapıya sıkışmış.* **3.** Dar bir yere zorla sığmak veya sığdırılmak: *"Karşıda apartmanın köşesine sıkışmış baraka kahveden bir adam, bir kürek ateş çıkardı."* -M. Ş. Esendal. **4.** Zor bir durumda kalmak: *"Biz ancak sıkıştığımız zaman bu büyük millî kuvvete el atıyoruz."* -B. Felek. *"Osmanlı İmparatorluğu sıkışınca üç milyon asker çıkarabiliyordu."* -E. İ. Benice. **5.** Sıkıntı ve darlık vermek, çarpıntı duymak: *Göğsü sıkışmış.* **6.** Abdesti gelmek.

sıkıştırıcı *is.* Sıkıştırma işini yapan âlet.

sıkıştırılma *is.* Sıkıştırılmak işi.

sıkıştırılmak *(nsz)* Sıkıştırılmak işi yapılmak: *"Anadolu kamyon yolcusu, kamyona yeni adam almak için sıkıştırıldıkça darılmıyor kızmıyor."* -R. N. Güntekin.

sıkıştırış *is.* Sıkıştırmak işi veya biçimi.

sıkıştırma *is.* Sıkıştırmak işi.

sıkıştırmak *(-i)* **1.** Bir şeyi dar bir yere zorla sığdırmak, tıkmak: *Çamaşırları bavula sıkıştırmak.* **2.** Bir nesneyi sıkıca duracak biçimde bir yere koymak, yerleştirmek veya orada tutmak. **3.** Gevşek veya seyrek olan şeyleri birbirine yaklaştırarak sıkı duruma getirmek: *"İstanbul tren yahut vapurunda hele bir kimseyi biraz sıkıştırın, hemen çarpılır, çay semaveri gibi oturduğu yerde fıkır fıkır kaynamağa başlar."* -R. N. Güntekin. **4.** Bir şeyin sıkışmasına, kısılmasına, ezilmesine sebep olmak: *Parmağını pencereye sıkıştırmak.* **5.** Ansızın, gizlice ve karşısındakinin isteyip istemediğine

bakmadan bir şeyi vermek, tutuşturmak: *"Eline dolu bir kadeh sıkıştırdılar."* -R. H. Karay. **6.** Kaçmayacak biçimde çembere almak, kıstırmak: *"Anlattığına göre Niğde yakınlarındaki köylerden birinde imiş, sıkıştırmışlar. Jandarmalarla vuruşmuş."* -M. Ş. Esendal. **7.** *mec.* Zorlamak: *Sıkıştırınca hepsini söyledi. "Kocakarı odadan çıktıkça ben Nuri'yi sıkıştırıyorum."* -H. R. Gürpınar. **8.** *argo* Elle sarkıntılık etmek.

sıkıt (I) *is.* Komprime.

sıkıt (II) *is. Ar. sikt* Düşük.

sıkıyönetim Olağanüstü zamanlarda ve durumlarda ülkede güvenliğin sağlanması ve korunması için ordunun gerçekleştirdiği yönetim biçimi, örfi idare.

sıkkın *s.* Çok sıkılmış.

sıkkınlık, -ğı *is.* Sıkkın olma durumu.

sıklamak *bk.* ıklaya sıklaya.

sıklaşma *is.* Sıklaşmak işi.

sıklaşmak *(nsz)* Sık duruma gelmek veya sıkça ortaya çıkmak, sık görülmek: *"Krizleri öyle bir sıklaştı ki, ne yapacağımızı şaşırıp kaldık."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sıklaştırılma *is.* Sıklaştırılmak işi.

sıklaştırılmak *(nsz)* Sıklaştırmak işi yapılmak.

sıklaştırma *is.* Sıklaşmak işi.

sıklaştırmak *(-i)* Sık duruma getirmek veya sıkça yapmak, sayısını artırmak: *"Böyle gecelerde karanlık, gölgeli yerlerden geçerlerken adımlarını sıklaştırırlardı."* -R. H. Karay.

sıklet *is. Ar. şiklet* **1.** Ağırlık, yük. **2.** *esk.* Sıkıntı.

sıklık, -ğı *is.* **1.** Sık olma durumu. **2.** *fiz.* Frekans. **3.** *is. gr.* Sıkça geçen, kullanımı sık olma.

sıkma *is.* **1.** Sıkmak işi. **2.** Bir tür pantolon veya şalvar. **3.** *hlk.* Dar bir tür kadın yeleği. **4.** *s.* Sıkılmaya, suyu alınmaya elverişli: *Sıkma portakal.* **5.** Bayat ekmeğin su ile ıslatılıp sıkılmasıyla elde edilen malzemeyi un, tuz ve suyla yoğurup hamur hâline getirdikten sonra pişirilmesi ve arasına kavrulmuş soğan, peynir konularak yapılan bir yemek.

sıkma baş *is.* **1.** Kadınların ince bir kumaşla saçlarını sararak yaptıkları bir saç bağlama biçimi. **2.** Bu şekilde taranan saçın bir örtüyle tamamen kapatılmış hâli. **3.** Bu şekilde giyinen kimse.

sıkmaç, -cı *is.* Kompresör.

sıkmak, -ar *(-i)* **1.** Çevresine sarılarak veya bir şey sararak çepçevre basınç altına almak: *Denkleri iyice sıkarak bağlamalı. "Yalnız kalan kadın titriyor, hıçkırarak kucağındaki yavrusunu sıkıyor."* -Ö. Seyfettin. **2.** Basınçla suyunu, yağını, sıvı kısmını çıkarıp akıtmak: *Limon sıkmak. Üzüm sıkmak.* **3.** Dar gelmek: *"Kemer belimi sıktı."* -Halk türküsü. **4.** Basınçlı bir araçla fışkırtmak, püskürtmek: *Yangına su sıkmak.* **5.** Tetiği çekip boşaltmak (ateşli silâhlar için): *İki el kurşun sıktı. "Küçük hanım, tabancayı kalbine sıkmak istemiş."* -H. R. Gürpınar. **6.** Baskı altına almak, üzmek, bunaltmak, zorlamak: *Çocuğu çok sıkıyorlar.* **7.** Sıkıntı vermek: *Böyle şeyler insanı sıkar. "...ihtimal inanmayacaksınız. Fakat ben sizi sıkmamak için uzatmayarak anlatacağım."* -Ö. Seyfettin.

sıkmalık *s.* Sıkılmaya elverişli: *Sıkmalık portakal.*

sık otlatma *is.* Otlayan hayvanların, genellikle koyun ve keçilerin, mera üzerinde çok sık bir sürü hâlinde, birbirlerine yakın bir şekilde çobanlar tarafından otlatılması.

sık sık *zf.* **1.** Az aralıklarla: *"Sahilde sık sık küçük köyler veya büyücek kasabalar birbirini kovalıyor."* -F. R. Atay. **2.** (zaman için) Arası çok geçmeden, az aralıkla, sık olarak, sıkça: *"Sık sık arkama dönüyor, dişlerini kısıyor, etraftan yardımcı bekliyordu."* -R. H. Karay.

sıktırma *is. mdn.* Tahkimat birimlerinin oynamasını veya kaymasını önlemek amacıyla birim ile arazi arasında kalan boşluklara sıkıştırılan bir tür takoz.

-sıl / -sil, -sul / -sül İsimden "...ile ilgili" anlamına sıfat türeten ek: *dudak-sıl, damak-sıl, diş-sil, yok-sul* vb.

sıla *is. Ar. şila* **1.** Bir süre ayrı kaldığı bir yere veya yakınlarına kavuşmak. **2.**

(gurbetteki bir kimse için) Doğup büyüdüğü ve özlediği yer: *"Bakarım bakarım sılam görünmez / Ara yerde yıkılası dağlar var."* -Karacaoğlan. **sılaya gitmek** bir süre ayrı kaldığı evini, yurdunu görmeye gitmek: *"...nasip olur da sılaya giderlerse oradan kendilerine birer veliaht getirirlerdi."* -E. E. Talu. *"Ara sıra memlekete, sılaya gitmek lâzım."* -R. H. Karay.

→ ***sıla özlemi, sıla sıygası***

sılacı *is.* Memleketine, doğup büyüdüğü yere dönerek yakınlarına kavuşan kimse: *"Sılacıların hepsi, Durmuş gibi on parasız evlerine döndüler."* -Ö. Seyfettin.

sıla özlemi *is.* Yurtsama, yurt özlemi.

sıla sıygası *is. gr. esk.* Zarf-fiil.

sıma *is.* Sımak durumu veya biçimi.

sımak *(-i) hlk.* **1.** Kırmak, bozmak. **2.** *hlk.* Yenmek, mağlup etmek.

sımsıcak *s.* ve *zf.* **1.** Çok sıcak (olarak), sıcak (bir biçimde), pek sıcak, sıpsıcak. **2.** *mec.* Çok samimi, çok duygulu: *"Siz hiç her satırı sımsıcak, yepyeni bir özle dolu şiirler hatırlar mısınız?"* -B. R. Eyuboğlu.

sımsıkı *s.* ve *zf. (sı'msıkı)* Çok sıkı (olarak), sıkı (bir biçimde): *"Etrafa dökülüyor bahanesiyle saçlarını sımsıkı bir yemeni ile bağlarlar."* -Ö. Seyfettin.

-sın / -sin / -sun / -sün (I) İsim ve fiil türünden yüklemlere eklenen teklik 2. kişi eki: *akıllısın, genç-sin, çocuk-sun, kötüsün, gelirsin, gelecek-sin, okuyor-sun, ölmüş-sün* vb.

-sın / -sin / -sun / -sün (II) Teklik 3. kişi emir eki: *sin-sun-sün, al-sın, gel-sin, otur-sun, gül-sün* vb.

sınaat *is. (sına:at) Ar. şinā'at esk.* Zanaat.

sınaî *s. (sına:i:) Ar. şinā'ī* Sanayi ile ilgili.

sınama *is.* Sınamak işi, deneme, tecrübe.

sınamak *(-i)* **1.** Değerini anlamak, gerekli niteliği taşıyıp taşımadığını bulmak için birini, bir nesneyi veya bir düşünceyi yoklamak, denemek, tecrübe etmek. **2.** Bilgisini, yeteneğini, yeterliliğini veya niteliğini yoklamak, imtihan etmek.

sınanma *is.* Sınanmak işi.

sınanmak *(nsz)* Sınamak işine konu olmak.

sınatma *is.* Sınatmak işi.

sınatmak *(-i, -e)* Sınamak işini yaptırmak.

sınav *is.* **1.** Öğrencilerin veya bir işe girmek isteyenlerin bilgi derecesini anlamak için yapılan yoklama, imtihan, test: *"...hukuk mektebinin bitirme sınavlarına hazırlandığı günlerde..."* -T. Buğra. *"O gün üniversite test sınavında kazanamadığını öğrenmiştir."* -H. Taner. **2.** *mec.* Direnme, dayanışma, güç gerektiren, sonuçta bir tecrübe kazandıran zor durum: *Evliliğin ilk yılları bir sınavdır.* **sınav vermek** sınavdan geçmek. **sınava çekilmek** (birinin) bilgisi ölçülmek. **sınava girmek** bir kimse, bir konu üzerindeki bilgisinin ölçülmesini sağlamak için yapılan yoklamada hazır bulunmak.

sınayış *is.* Sınamak işi veya biçimi.

sıncan *is. bot.* Sakızlı bir tür dikenli çalı *(Astragalus).*

sındı *is. hlk.* Makas.

sındırılma *is.* Sındırılmak işi veya durumu.

sındırılmak Sındırmak işine konu olmak.

sındırma *is.* Sındırmak işi veya durumu.

sındırmak *(-i) hlk.* **1.** Kırmak, parçalamak. **2.** Yenerek bozmak, mağlûp etmek. **3.** *hlk.* Sindirmek.

sıngın *s. hlk.* **1.** Gözü korkmuş, sinmiş (kimse). **2.** Çekingen, ürkek. **3.** *hlk.* Üzgün, düşünceli.

sınıf *is. Ar. şinf* **1.** Öğrencilerin yıllık öğrenime göre ayrıldıkları bölümlerden her biri: *Birinci sınıf öğrencileri.* **2.** Ders okutulan yer, dershane, derslik. **3.** *sos.* Bir toplumda, aynı görevi yapan, aynı menfaati sağlayan, aynı şartlarda yaşayan büyük insan grubu, klâs: *"Parter, her sınıftan insanla hıncahınç dolu idi."* -R. N. Güntekin. **4.** *biy.* Takımlardan oluşan birlik, dalların alt bölümü: *Memeliler, kuşlar,*

balıklar, omurgalılar dalının birer sınıfıdırlar. **5.** Önemlerine, niteliklerine göre kişi veya nesnelerin yerleştirildiği kategorilerden her biri: *Birinci sınıf işçilik. "Üçüncü sınıf bir gazeteciydi."* -N. Cumalı. *"Kendimi neden gençler sınıfına soktuğumu da pek anlayamıyorum."* -H. E. Adıvar. **6.** *man.* Belli ortak belirtileri olan tek tek nesneler öbeği. **sınıfta çakmak** *argo* sınıfta kalmak. **sınıfta çaktırmak** *argo* sınıfta bırakmak. **sınıfta kalmak** başarılı olamayan öğrenci, bir üst sınıfa geçemeyerek aynı sınıfta yeniden okumak.

sınıflama *is.* Bölümleme, tasnif.

sınıflamak *(-i)* Bölümlemek, tasnif etmek.

sınıflandırma *is.* **1.** Bölümlendirme. **2.** Karşılaştırma esasına bağlı olarak tasnif yapma.

sınıflandırmak *is.* **1.** Bölümlendirmek. **2.** Karşılaştırma esasına bağlı olarak tasnif yapmak.

sınıflanış *is.* Sınıflanmak durumu veya biçimi.

sınıflanma *is.* Bölümlenme.

sınıflanmak *(nsz)* Bölümlenmek.

sınıflaşma *is.* Sınıflaşmak işi.

sınıflaşmak *(nsz)* Toplumda sınıf farkları oluşmak.

sınıflı *s.* Sınıfı olan.

sınıfsal *s.* Sınıfla ilgili.

sınıfsız *s.* Sınıfı olmayan.

sınık *s. hlk.* **1.** Kırık, çıkık. **2.** Yenilmiş, bozguna uğramış.

sınıkçı *is. hlk.* Kırık, çıkık bağlayan kimse, çıkıkçı.

sınıkçılık, -ğı *is.* Sınıkçının yaptığı iş.

sınır *is. Yun. sinoron* **1.** İki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi, hudut. **2.** Komşu il, ilçe, köy veya kişilerin topraklarını birbirinden ayıran çizgi. **3.** Bir şeyin yayılabileceği veya genişleyebileceği son çizgi, uç: *Bataklığın sınırı.Ormanın sınırı.* **4.** *mec.* Uç, son. **sınır çekmek (veya çizmek) 1)** sınırını belirtmek; **2)** son vermek. **sınır dışı etmek** bir kimseye kendi ülkesinde veya yaşadığı başka bir ülkede bulunma, yaşama hakkını tanımamak, başka ülkeye göndermek.

→ ***sınır açı, sınır boyu, sınır dışı, sınır karakolu, sınır ötesi, sınır taşı***

sınır açı *is. fiz.* Bir ortamda gelip daha kırıcı başka bir ortama geçerken kırılan ışının oluşturabileceği en büyük açı.

sınır boyu *is.* Ülke sınırları.

sınırdaş *s.* Ortak sınırları olan, hemhudut.

sınırdaşlık, -ğı *is.* Sınırdaş olma durumu.

sınır dışı *is.* Ülke sınırlarının ötesi.

sınır karakolu *is.* Sınır bölgesinde görev yapan kolluk gücü.

sınırlama *is.* Sınırlamak işi.

sınırlamak *(-i)* **1.** Sınırını çizmek, sınırını belirtmek veya belirlemek. **2.** Belli bir sınır içinde bırakmak, belirlemek.

sınırlandırma *is.* Sınırlandırmak işi.

sınırlandırmak *(-i)* Sınırlamak, hudutlandırmak.

sınırlanış *is.* Sınırlanmak durumu veya biçimi.

sınırlanma *is.* Sınırlanmak durumu.

sınırlanmak *(nsz)* **1.** Sınır çekilmek. **2.** Belli bir sınır içinde bırakılmak, belirlenmek: *"Şairlerimizin duygu, düşünce dünyası, batılı ustalarının dünyalarıyla sınırlanmıştır."* -N. Cumalı.

sınırlayış *is.* Sınırlamak işi veya biçimi.

sınırlı *s.* **1.** Sınırı olan, bir sınırla ayrılmış olan, hudutlu. **2.** Sınırlanmış, belirlenmiş, belirli: *"Bizim divan edebiyatımızın da, halk edebiyatımızın da konuları sınırlıdır."* -N. Cumalı. **3.** Miktarca sınırlı: *"Sınırlı hoca aylığının yarısını her ay kitaplara yatırır."* -H. Taner.

→ ***sınırlı doğru, sınırlı ortaklık, sınırlı sayı, sınırlı sorumluluk***

sınırlı doğru *is. mat.* Başı ve sonu belli olan doğru.

sınırlı ortaklık, -ğı *is. tic.* Belirli bir sermaye ile kurulan ortaklık.

sınırlı sayı *is. mat.* Sonsuz değerli olmayan sayı.

sınırlı sorumluluk, -ğu *is. huk.* Borçlunun borcunu ödememesi durumunda,

bütün mal varlığıyla değil de mal varlığının bir bölümüyle sorumlu olması durumu.

sınır ötesi *is.* Ülke sınırlarının dışı.

sınırsız *s.* **1.** Sınırı olmayan, bir sınırla ayrılmamış olan, hudutsuz. **2.** *mec.* Pek çok, sonsuz: *"Bahar geleli kargalar sınırsız bir neşe içinde."* -A. Haşim.

→ ***sınırsız doğru, sınırsız sayı, sınırsız sorumluluk, sınırsız yetki***

sınırsız doğru *is. mat.* Başı ve sonu olmayan doğru.

sınırsız sayı *is. mat.* Sonsuz değerli sayı.

sınırsız sorumluluk, -ğu *is. huk.* Borçlunun borcunu ödememesi durumunda alacaklıya karşı bütün mal varlığıyla sorumlu olması durumu.

sınırsız yetki *is.* Yetkilerin alabildiğine genişletilmesi.

sınır taşı *is.* Sınırı belirlemek için koyulan taş veya benzeri madde.

sınma *is.* Sınmak işi veya durumu.

sınmak *(nsz) hlk.* **1.** Kırılmak, parçalanmak, bozulmak. **2.** Yenilmek, bozguna uğramak.

sıpa *is.* Eşek yavrusu.

sıpsıcak *s.* Pek sıcak, cana yakın, sımsıcak: *"Gelin çıtı pıtı, esmer güzeli, sıpsıcak bir kızdı."* -H. Taner.

sır (I) *is.* **1.** Bazı nesnelere parlaklık vermek, dış etkilerden korumak, sızmalarını önlemek gibi amaçlarla sürülen, saydam veya donuk vernik: *Küpün sırı dökülmüş.* **2.** Aynaların arkasına ve kaplama metal eşyanın yüzüne sürülen ince metal tabaka.

sır, -rrı (II) *is. Ar. sirr* **1.** Varlığı veya bazı yönleri açığa vurulmak istenmeyen, gizli kalan, gizli tutulan şey, giz: *"Söyleme sırrını dostuna, o da söyler dostuna."* -Atasözü. *"Kelleleri gider de sırlarını kimseye açmazlar."* -Y. Kemal. **2.** İnsan aklının yeterince açıklık getiremediği şey: *Doğanın sırları birer birer çözülüyor. "Bu bahçede açılan her gonca / Sırlar açıyor yerden gökten."* -T. Oflazoğlu. **3.** Bir işin, bir şeyin dikkat, yetenek, tecrübe ve sezgi yardımıyla kavranabilen en zor, en ince yanı. **4.** Bir amaca ulaşmak için kullanılan, başvurulan özel ve gizli yöntem. **sır olmak** *bk.* sırrolmak. **sır tutmak** (veya **saklamak**) bir sırrı açığa vurmamak, başkasına söylememek. **sır vermek** (veya **sızdırmak**) bir sırrı açığa vurmak, başkasına söylemek: *"Mustafa dışarı sır sızdırmıyordu, lâkin üzüntüden de eriyordu."* -R. H. Karay. **sırra ermek** gizli tutulan veya sır durumunda olan bir şeyi anlamak, kavramak: *"Fakat bu iki genç henüz bu sırra eremedikleri için sabırsızlanıyorlar, öfkeleniyorlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **sırra kadem basmak** bir kimse ortalıktan yok olmak, ortalıkta görünmemek: *"Denizde bazı balık türleri sırra kadem bastı ama, başka nice türler kıyılara akın etmeye başladılar."* -T. Halman. *"Dağ, tepe arayan arayana... günlerce Emine yok, Emine sırra kadem basmış."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***sır kâtibi, sır küpü***

sıra *is.* **1.** Bir çizgi üzerinde yan yana veya art arda olan şey veya kimselerin tümü, dizi: *"Şehir esnafı şekercisinden tutun da, berberine kadar iki sıra durup kendisini alkışladılar."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *is.* Bu biçimdeki topluluğun durumu: *Sırayı bozmayın.* **3.** *is.* Belirli bir düzene ve niteliğe göre dizilme durumu: *Boy sırası. Yaş sırası.* **4.** *is.* Bir şeye ayrılan, uygun görülen veya rastlayan zaman: *"Bu sırada, elinde paketiyle gelen Mustafa Efendi yaklaştı."* -M. Ş. Esendal. **5.** *is.* Üzerinde birkaç kişinin yer almasına yarar tahtadan oturacak yer: *"Oturacak yerler tahta sıralardan olur."* -S. Birsel. **6.** *is.* Dershane, meclis gibi yerlerde kullanılan ve oturup yazı yazacak biçimde yapılmış olan mobilya. **7.** *is.* Düzen: *Sıraya girmek. Sıraya dizilmek.* **8.** *s.* Sıra durumunda olan, sıra oluşturan: *Bir sıra dükkân.* **9.** *is.* **Sıra** kelimesi **ardı, arkası, önü** ve **yanı** kelimelerinden sonra gelerek tamlamalar kurar ve ardından, arkasından, önünden, yanından, beraberinde, anlamlarında kullanılır: *Ardı sıra gelmek. Arkası sıra koşmak. Önü sıra gitmek. Yanı sıra yürümek.* **sıra olmak** düzenli bir biçimde sıra oluşturmak, dizilmek. **sıra savmak** (veya **sırasını savmak**) görevini yerine

getirmek. **sırası düşmek** uygun zamanı gelmek: *"Söz arasında, bir sırası düşünce Salim Bey feminist'i ondan da sordu."* -M. Ş. Esendal. **sırası gelmek** 1) bir başkasından sonra sıra birinin veya bir şeyin olmak; 2) sırası düşmek: *"Hani bazen sırası geliyor da, maziye merbutiyet, filân diyoruz."* -M. Ş. Esendal. **sırası gelmişken** "fırsat düşmüşken, söz bu konudayken" anlamlarında kullanılır. **(adam, insan...) sırasına geçmek** adam, insan denecek bir değeri yokken nasılsa öyle sayılmak. **sırasına getirmek** (veya **sırasını getirmek**) uygun zamanını, fırsatını bulmak. **sırasına göre** durumun gerektirdiği gibi. **sırasında** gerekince, yerinde ve zamanında. **(çocuk, bebek) sırasını kaybetmek** hastalık veya başka bir sebep dolayısıyla uyku ve meme zamanını şaşırmak. **sıraya koymak** düzenlemek, sıralamak.

→ ***sıradağ, sıra dayağı, sıra dışı, sıra malı, sıra saygı, sıra sayı sıfatı, sıra sıra***

sıraca *is. tıp* Deride ve daha çok boyunda görülen değişiklik; lenf düğümlenmelerinin şişkinliğiyle beliren tüberküloz türü: *"Elif'i almış, başında keli, boynunda sıracası, sırtında da paçavra enterasıyle getirmişti."* -E. E. Talu.

→ ***sıraca otu***

sıracagiller *ç. is. bot.* Sıraca otu, bit otu gibi bitkileri içine alan, iki çeneklilerden bir bitki familyası.

sıracalı *s.* Sıracası olan.

sıraca otu *is. bot.* Sıracagillerden, birçok türünün kökleri hekimlikte kullanılmış olan bir bitki *(Scrophularia)*.

sıracı *is. hlk.* Esas çalgı takımı gelmediğinde onların yerine saz çalan ve türkü okuyan kimse: *"Sıracı elinde kemanla ayağa kalkarak ..."* -A. Rasim.

sıradağ *is.* Ortak özellikler gösteren, aralarında uzunlamasına vadilerin bulunduğu dağlar dizisi.

sıradan *s.* Herhangi bir, bayağı, alelâde: *"Bu kabil angaryalar sıradan bir memurun yaşamına hiç değilse bir renk ve canlılık katabilir."* -H. Taner.

sıradanlık, -ğı *is.* Sıradan olma durumu: *"Alt tarafı oyun, sıradanlığı oynanıp durmasında, sabah akşam, dün bugün."* -A. İlhan.

sıra dayağı *is.* Ayırım gözetmeksizin sıradan başlayarak kişileri tek tek dövmek. **sıra dayağı çekmek** birden çok kişiyi teker teker ve birbirinin ardı sıra dövmek: *"Hepimizi sıra dayağına çektiler."* -Ö. Seyfettin. *"Keşke bu sefer de kazayı bir sıra dayağı ile savuştursa."* -R. N. Güntekin.

sıra dışı *s.* Olağan dışı.

sıralaç, -cı *is.* İçinde belli bir sıraya göre kâğıtlar konacak bölmeleri olan dosya veya dolap, musannif, cilbent, klâsör.

sıralama *is.* Sıralamak işi.

sıralamak *(-i)* **1.** Birbiri ardı sıra veya yan yana koyarak sıra durumuna getirmek: *İskemleleri sıralamak.* **2.** Belirli bir düzene göre yerleştirmek veya düzenlemek, sıraya koymak: *Dosyaları sıralamak.* **3.** Söylenecek, yazılacak, yapılacak şeylere zihinde gerekli düzeni vermek. **4.** Aynı davranışı birbiri ardınca birçok kez yapmak: *Bize karşı bir sürü itiraz sıraladı.* **5.** Aynı davranışı birçok şey üstünde tekrarlamak: *Bekçi bütün kapıları sıraladı.* **6.** (küçük çocuk) Tutunarak yürümeye başlamak, tutunarak yürümek.

sıralanış *is.* Sıralanmak durumu veya biçimi.

sıralanma *is.* Sıralanmak işi.

sıralanmak *(nsz)* **1.** Sıra oluşturacak biçimde yer almak: *"Kadınlar, bir tiyatro perdesi karşısında gibi sıralanmışlar, beni seyrediyorlardı."* -R. N. Güntekin. *"Başımızın üzerinde tabaka tabaka yeşil sular sıralanarak yükseliyor."* -H. Z. Uşaklıgil. **2.** Sıraya, düzene konulmak: *"Her lâkırdı konuşulmuş, yapılacak şeyler sıralanmış, yalnız onları yapmak, yaptırmak kalmıştı."* -M. Ş. Esendal.

sıralatma *is.* Sıralatmak işi veya durumu.

sıralatmak *(-i, -e)* Sıralamak işini yaptırmak.

sıralayıcı *is.* Sıralayan, sıraya koyan (kimse).

→ ***sıralayıcı harf***

sıralayıcı harf *is.* Bir tam çok terimlinin çeşitli terimlerinde, artan veya eksilen kuvvetlerine göre bu terimlerin dizildiği sırayı gösteren harf.

sıralayış *is.* Sıralamak işi veya biçimi.

sıralı *s.* **1.** Sıralanmış, düzenlenmiş, dizili. **2.** Yere, zamana, konuya, yönteme uygun olan: *Sıralı konuşma.*

*→ **sıralı cümle**, **sıralı oluş**, **sıralı sırasız***

sıralı cümle *is. gr.* Anlam yakınlığıyla bağlanmış cümlelerin oluşturduğu cümle: *Sazının üstüne saz yok, sözünün üstüne söz yok. Anası gözyaşı dökmüş, babası boynuna sarılmış, yarenleri yolunu kesmiş, onu döndürememişler.* cümlelerinde olduğu gibi.

sıralı oluş *is.* Birbirini takip etmek.

sıralı sırasız *zf.* Yer veya zaman uygunluğu gözetmeksizin: *"Karısı genç, güzel bir kadındı. Sıralı sırasız ev sahiplerine gelir gider, sık sık merdivenlerde karşımıza çıkardı."* -N. Cumalı.

sıra malı *is.* Değeri ve özelliği olmayan mal.

sıram sıram *s.* Sıra durumunda veya sıralanmış olan: *"Çocukları sıram sıramdı."* -S. F. Abasıyanık. **sıram sıram dizilmek** sıra veya sıralar oluşturacak biçimde yan yana, arka arkaya gelmek: *"Sokaklarımızda sıram sıram dizili, üstü açık çöp varillerinden rızkını çıkarmaya başlamıştı."* -Y. N. Nayır.

sıra sayı sıfatı *is. gr.* Bir şeyin diziliş veya aşamadaki sırasını bildiren sıfat: *Üçüncü yol. Beşinci gün. İkinci sınıf.*

sıra sıra *zf.* Bir sıra hâlinde, sıralanmış bir biçimde: *"Köylü kadınlar boyunlarında sıra sıra sahte altınlar taşırlardı."* -Y. K. Beyatlı.

sırasıyla *zf.* Sırası gelince, sırasına dikkat ederek: *"Sonra sırasıyla zayıf, zayıfın arkadaşı ve Salih geldiler."* -S. F. Abasıyanık.

sırasız *s.* **1.** Sırada olmayan, sırası olmayan, düzensiz. **2.** Yere, zamana, konuya, yönteme uygun olmayan: *"O hep sırasız arzularla, varlıklar içinde, yoksulluklar çekerdi."* -A. Ş. Hisar.

sırat *is. Ar. şirāṭ esk.* Yol.

*→ **sırat köprüsü***

sırat köprüsü *is.* (İslâmî inanışa göre) Mahşer günü, üstünden geçilecceğine inanılan köprü: *"Sırat köprüsünü nasıl rahat geçeceğini tahayyül ederdi."* -Ö. Seyfettin. **sırat köprüsünden geçmek** sıkıntılı, eziyetli durumlardan zarar görmeden kurtulmak: *"Biz bu sevgiyi oluştururken, gerçekte bilinçli ya da bilinçsiz ne sırat köprülerinden geçtik."* -E. Bener.

sırça *is.* **1.** Cam: *"Mermere düşen sırça gibi tuz buz oldu."* -A. Gündüz. **2.** *s.* Camdan yapılmış: *Sırça kadeh. "Kadınlar kollarında birçok sırça bilezikler taşırlardı."* -Y. K. Beyatlı. **sırça köşkte oturan komşusuna taş atmamalı** kendinde herhangi bir kusur varken başkalarını aynı kusurla suçlamamalı.

sırdaş *is. Ar. sirr + T. -daş* Birinin sırlarını bilen kimse, mahrem: *Sırdaş hesap. "Bu kolay işi güçleştirme yavrum; arkadaş ol benimle, sırdaş ol."* -T. Oflazoğlu.

sırdaşça *zf. (sırda'şça)* Sırdaşlığa yakışır (bir biçimde): *"Baş başa verip birbirlerine sırdaşça bir şeyler fısıldıyorlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sırdaşlık, -ğı *is.* Sırdaş olma durumu.

sırf *zf. Ar. şirf* **1.** Salt, ancak, sadece, yalnız: *"Sırf vazife diye yaptığım bu ufak tefek hizmetler boşa gitti."* -R. N. Güntekin. **2.** Tümüyle, bütün olarak, büsbütün: *Bu söz sırf yalandır. "Kâhinliğimin sırf bir tesadüfe dayandığı oy birliği ile kabul edildi."* -H. Taner.

sırık, -ğı *is.* Değnekten uzun ve kalınca ağaç: *Fasulye sırığı. "Duvarların üstüne yanyana henüz kesilmiş kavak sırıkları dizilmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **sırık gibi** "uzun boylu" anlamında alaylı kullanılır.

*→ **sırık domatesi**, **sırık fasulyesi**, **sırık hamalı**, **sırıkla atlama***

sırıkçı *is. sp.* Atletizmde sırıkla atlayan sporcu.

sırık domatesi *is.* Dalları sırıkla des-

teklenerek yetiştirilen, iri, düzgün ve etli meyve veren bir tür domates.

sırık fasulyesi *is.* Dalları sırıkla desteklenerek yetiştirilen, ince, uzun, kılçıksız bir tür fasulye.

sırık hamalı *is.* Taşınacak yükleri sırığa geçirerek omuzlarında taşıyan hamal.

sırıkla atlama *is. sp.* Atletizmde, eldeki sırıktan güç kazanarak belirli yükseklikteki çıtayı aşmak için yapılan bir yarışma türü.

sırıklama *is.* Sırıklamak işi.

sırıklamak *(-i)* **1.** Fasulye, domates gibi bitkilerin tutunması, dallarının desteklenmesi için yanlarına sırık dikmek, hereklemek. **2.** *argo* Aşırıp götürmek, çalmak.

sırılsıklam *s. (sırı'lsıklam)* Büsbütün ıslak, çok ıslak, sırsıklam. **sırılsıklam âşık 1)** *bk.* sırsıklam âşık; **2)** delicesine sevdalı, kara sevdalı, tutkun. **sırılsıklam olmak** çok ıslanmak: *"Sessiz yaşlarla sırılsıklam olan yanaklarından öptüm."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sırım *is.* Bazı işlerde sicim yerine kullanılmak için, sicim kalınlığında, ince ve uzun, esnek deri parçası. **sırım gibi** ince yapılı ve güçlü (kimse): *"Şimdi, altmışını geçmiş olmasına rağmen, sırım gibi bir vücudu vardı."* -R. N. Güntekin.

sırıma *is.* Sırımak işi.

sırımak *(-i) hlk.* **1.** Yorgan, şilte gibi şeyleri iri ve aralıklı dikmek. **2.** *hlk.* Sağlam ve sıkıca dikmek.

sırıtık *s.* Sürekli olarak sırıtan.

sırıtış *is.* Sırıtmak işi veya biçimi: *"Cüce rolünde halkı gülmekten katılttan sırıtış, Rakım'ın bütün buruşukluklarını kaplamış, ayrık gözleri evlerinden uğramış."* -H. E. Adıvar.

sırıtkan *s.* Sürekli sırıtan, sırıtma huyu olan: *"Çantamı kapıyor ve sırıtkan suratı hâlâ bana dönük olarak uzaklaşıp gidiyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sırıtkanlık, -ğı *is.* Sırıtkan olma durumu: *"Söz, suratı her zaman asabî bir sırıtkanlıkla gergin olan zayıf, uzun boylu bir efendiye verildi."* -M. Ş. Esendal.

sırıtma *is.* Sırıtmak işi: *"Bu karşılıklı sırıtma ne kadar sürüyor, bilmem."* -Y. Z. Ortaç.

sırıtmak *(nsz)* **1.** Dişlerini göstererek aptallık, şaşkınlık, kurnazlık veya alay belirtir biçimde gülmek: *"Bir yandan karısını yatıştırmak istermiş gibi davranıyor, bir yandan hınzırca sırıtıyordu."* -O. Rifat. **2.** *mec.* Bütün çirkinliği ve kusuru ortaya çıkmak: *İşi biraz karıştırınca, bütün pürüzler sırıttı.*

sır kâtibi *is. esk.* Kendisine gizli yazılar yazdırılan kimse.

sır küpü *is.* Birçok sırları bildiği hâlde hiçbirini açığa vurmayan kimse.

sırlama *is.* Sırlamak işi.

sırlamak *(-i)* Bazı nesnelere, toprak kaplara sır (1) sürmek.

sırlanma *is.* Sırlanmak durumu.

sırlanmak *(nsz)* Sırlamak işi yapılmak.

sırlı *s.* Sır sürülmüş, sırı olan: *Sırlı küp. "Toprak olanları dahi pek zevkle yapılmış olup ekserisi cam gibi sırlıdır."* -F. R. Atay.

sırma *is.* **1.** Altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel: *"Açık grı etrafı iki parmak kalınlığında sarı sırma işlemeli, gayet zarif bir kumaş."* -R. H. Karay. **2.** Rütbe gösteren şerit. **3.** *s.* Sırmadan yapılmış veya sırma gibi olan: *"Altın yaldızlı ve siyah çiçekli aynalar duvarlara sırma kordonlarla asılıdır."* -S. Birsel.

→ ***sırmakeş, sırma saç***

sırmakeş *is. (sı'rma) T. sırma + Far. -keş esk.* Gümüş veya başka madenleri hadden çekip sırma yapan kimse.

→ ***sırmakeşhane***

sırmakeşhane *is. (sı'rmakeşha:ne) T. sırma + Far. -keş + Far. hâne esk.* Sırma yapılan yer.

sırmalı *s.* Sırma ile işlenmiş veya süslenmiş: *Sırmalı cepken. "Çarşıdan bana boyundan geçirilir, sırmalı bir cüzdanlık alınmıştı."* -Y. K. Beyatlı.

sırma saç *is.* Altın sarısı renginde saç.

sırnaşık, -ğı *s.* ve *is.* **1.** Can sıktığına, rahatsız ettiğine aldırmadan, bir kimseden

sürekli, yalvarırcasına istekte bulunan ve bu isteğinde direnen kimse. **2.** *mec.* Sıkıntı veren, rahatsız eden, tedirgin eden, musallat olan: *Ne sırnaşık adam, hiç de gitmeye niyeti yok. "Çavuş sırnaşık bir gülüşle sordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sırnaşıkça *s.* ve *zf. (sırnaşı'kça)* Sırnaşığa yakışır (bir biçimde).

sırnaşıklık, -ğı *is.* Sırnaşık olma durumu veya sırnaşıkça davranış: *"İzdivaç, erkek için solmuş ve yıkılmış bir kadının sırnaşıklıklarına, münasebetsizliklerine aldırmamaktan ibarettir."* -Ö. Seyfettin.

sırnaşış *is.* Sırnaşmak işi veya biçimi.

sırnaşma *is.* Sırnaşmak işi: *"Yataktan kalktıktan sonra Emine'ye mütemadiyen sırnaşması var ki buna, kadın hiç tahammül edemiyordu."* -H. E. Adıvar.

sırnaşmak *(nsz)* Sırnaşıkça davranmak: *Ters cevap alınca sırnaşmaya başladı.*

sırnaştırma *is.* Sarnaştırmak işi.

sırnaştırmak *(-i)* Sırnaşıklık yapmasına sebep olmak.

Sırp, -bı *öz. is.* Yugoslavya'nın Sırbistan bölgesinde yaşayan Slavların güney kolundan bir halk ve bu halkın soyundan olan kimse.

Sırpça *öz. is. (sı'rpça)* Sırpların kullandığı bir güney Slav dili, Sırp dili.

Sırplık, -ğı *is.* Sırp olma durumu.

sırretme *is.* Sırretmek işi.

sırretmek *(-i) Ar. sırr + T. etmek* Bir şey veya kimseyi akıl almaz bir biçimde ortadan yok etmek, görünmez kılmak.

sırrolma *is.* Sırrolmak işi.

sırrolmak *(nsz) Ar. sırr + T. olmak* Bir şey veya kimse akıl almaz bir biçimde ortadan yok olmak: *"Bu peri daima çamlığın içine kaçıyor, orada sırroluyor."* -Ö. Seyfettin.

sırsıklam *s. (sı'rsıklam)* Büsbütün ıslak, çok ıslak, sırılsıklam: *"Yağmur altında sırsıklam gelip yine pazar yoluna çömelmiş."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **sırsıklam olmak** çok ıslanmak.

sırsıklam âşık, -ğı *is.* Delicesine âşık.

sırsız *s.* **1.** Sır sürülmemiş; sırı olmayan: *Sırsız küp.* **2.** Sırrı olmayan, açık, gizliliği bulunmayan: *"Dünyanın en sırsız ve basit yeri orasıdır, çocuğum."* -P. Safa.

sırt *is.* **1.** Omurgalı veya omurgasız hayvanlarda boyundan kuyruk sokumuna kadar uzanan üst bölüm: *"Arabacı katırın sırtına binmiş."* -F. R. Atay. **2.** İnsanlarda boyundan bele kadar uzanan üst bölüm. **3.** Kesici araçların kesmeyen kenarı: *Bıçağın sırtı.* **4.** Dağların veya tepelerin üst bölümü: *"Beşiktaş sırtları pırıl pırıl, aradaki boğaz parçası masmaviydi."* -O. V. Kanık. **5.** (insan için) Üst, arka: *"Ona ikinci rastlayışımda sırtında bir pardösü vardı."* -H. Taner. **6.** Bir şeyin üstü, üst bölümü. **7.** Dikilmiş veya ciltlenmiş kitaplarda dikişin bulunduğu bölüm. **sırt çevirmek (çevirmemek) 1)** (birine) önem vermemek, iyi davranmamak; **2)** (bir şeye) önem vermemek, onu kabul etmemek, yapmamak veya sürdürmemek: *"İşte Mozart! Küçüklüğünde harika çocuk dediler, alkışladılar, pohpohladılar, sonra tam bir sanatçı olarak meyve vermeye başlayınca unuttular, ona sırt çevirdiler."* -N. Nadi. *"Batı âlemi Türkiye'den vazgeçemez, bizi yalnız bırakamaz, askerî ihtiyaçlarımıza sırt çeviremez..."* -T. Halman. **sırt sırta vermek** iş birliği yapmak: *"Düşmana karşı ilk defa sırt sırta verip direnirken birbirlerinin kalp atışını da duymuşlar."* -H. Taner. **sırtı kaşınıyor** dayak yemeyi hak edecek davranışta bulunanlar için kullanılır. **sırtı yere gelmek** yenilmek, alt olmak: *"Anladım ki hayat savaşının birinci büyük dönümünde Ayşe'nin sırtı yere gelmişti."* -H. E. Adıvar. **sırtına almak 1)** yüklenmek, çuvalı sırtına aldı; **2)** bir giyeceği giymek veya sırtına örtmek: *Sırtına bir şey almadan sokağa fırladı.* **sırtına geçirmek** bir şeyi giymek: *"Pardösüyü sırtıma geçirdim."* -S. F. Abasıyanık. **sırtında (veya arkasında) yumurta küfesi yok ya!** (veya **olmamak**) eski düşünce ve yönünü kolayca değiştiren veya sözünden caymakta sakınca görmeyen kimseler için kullanılır: *"Çelişki içinde konuşur ve sırtında yumurta küfesi olmadığından dün ak dediğine bugün rahatlıkla*

kara diyebilir." -H. Taner. **(birinin) sırtından (para) kazanmak** bir kimseden yararlanarak para sağlamak: *"Benim bu marifetimi bilmeyenlerle bahse girip sırtımdan para kazanan açık gözler bile oldu."* -H. Taner. **sırtından atmak** başından savmak veya birinin, bir şeyin sorumluluğunu, yükünü üzerine almamak. **(birinin) sırtından çıkarmak** o kimseye ödetmek. **(birinin) sırtından geçinmek** geçimini o kimseden sağlamak: *"Ben buraya başkalarının sırtından geçinmek için girmiş biri olmadığımı teslim ettirmekte gecikmeyeceğim."* -R. N. Güntekin. *"Öteki karınca türlerinin yuvalarını yağma edip kendi boyunduruklarına alıyor, onların sırtından geçiniyorlarmış."* -H. Talman. **(birinin) sırtını dayamak** (veya **vermek**) **1)** bir yere dayanmak, yaslanmak: *"...kocaman duvara sırtını vererek üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi."* -S. F. Abasıyanık. **2)** güçlü birine, bir yere güvenmek. **(birinin) sırtını yere getirmek 1)** güreşte hasmı sırtüstü yere yatırarak yenmek; **2)** üstün gelmek. **sırtüstü** *bk.* sırtüstü.

→ ***sırtıkara, sırtı pek, sırtı sıra, sırtı yufka, sırt sırta, sırtüstü***

sırtar *is.* Bir keler türü.

sırtar balığı *is. zool.* Göl izmariti.

sırtarma *is.* Sırtarmak işi.

sırtarmak *(nsz)* **1.** Sırıtmak. **2.** *hlk.* Karşı koymaya hazırlanmak. **3.** Açıkta kalarak görünmek.

sırtçı *is. hlk.* Hamal.

sırtçılık, -ğı *is. hlk.* Hammallık.

sırtıkara *is. zool.* Lüferin bir türü.

sırtı pek *s.* Kalın giyinmiş.

sırtı sıra *zf. hlk.* Birinin arkasından, izinden.

sırtı yufka *s.* **1.** İnce giyinmiş. **2.** *mec.* Etkili, güçlü veya makam sahibi bir dayanağı, arkası veya yakını olmayan (kimse).

sırtlama *is.* Sırtlamak işi.

sırtlamak *(-i)* **1.** Sırtına alıp yüklenmek: *"O gece yarısı yatağı benimki sırtladı, ben çocuğu sardım, sarmaladım."* -H. E. Adıvar. *"Paltoyu, battaniyeyi sırtlayıp, öbür odadaki sedirin üstüne yattım."* -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Birinin, bir şeyin sorumluluğunu, yükünü veya geçimini üzerine almak: *"Gazete satan Babuş daracık omuzlarıyla bir aileyi sırtlayacak."* -P. Safa.

sırtlan *is. zool.* Sırtlangillerden, daha çok leşle beslenen, etçil, postu benekli bir hayvan *(Hyaena).*

sırtlangiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan memeliler sınıfına giren birçok türü içine alan etçil hayvanlar familyası.

sırtlık, -ğı *is.* Sırt dayayacak yeri olan: *Yatar sırtlıklı koltuklar.*

sırt sırta *zf.* Arka arkaya, sırtları birbirine değecek biçimde.

sırtüstü *zf.* Sırtı yerde olmak üzere: *"İkide bir kendini sırtüstü saman dalgalarının içine atarak yüzme taklidi yapıyordu."* -R. N. Güntekin. **sırtüstü yatmak 1)** sırtı yere gelmek üzere yatmak: *"Sırtüstü yatıp gözlerinizi kara bir bezle bağlayın."* -H. Taner. **2)** *mec.* çalışmadan rahat bir yaşam sürmek.

sıska *s.* **1.** Çok zayıf ve kuru, kaknem, arık: *"...eskimiş zeytin yağında kızartıp meze diye sunduğu sıska balıkları geveliyoruz."* -E. E. Talu. *"Arabaların kuru otları üzerinde sıska çocuklar uyuyordu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *esk.* Karın boşluğuna su dolmuş olan. **sıska olmak** *esk.* **1)** karın boşluğuna su dolarak karnı şişmek; **2)** aşırı zayıf olmak. **sıskası çıkmak** çok zayıflamak, sıskalaşmak.

sıskalaşma *is.* Sıskalaşmak işi.

sıskalaşmak *(nsz)* Sıska duruma gelmek: *"Yememek herkesin elinden geldiği için, sıskalaşmak revaç buldu."* -F. R. Atay.

sıskalık, -ğı *is.* Sıska olma durumu.

sıtma *is. tıp* Anofel türü sivrisineğin sokmasıyla insandan insana bulaşan, titreme, ateş ve ter nöbetleriyle kendini gösteren bir hastalık, malarya: *"Sıtma, bir on beş gün içinde beni, çocuğa döndürmüştü."* -S. F. Abasıyanık. **sıtma görmemiş (ses)** gür ve kalın (ses). **sıtma tutmak** ateş ve ter nöbetleriyle titremeye başlamak.

→ ***sıtma bilimi, sıtma nöbeti***

sıtma bilimi *is.* Sıtma asalaklarını, sıtma sivrisineklerini, sıtma türlerini ve sıtmayla savaşı inceleyen asalak bilimi dalı.

sıtmalanma *is.* Sıtmalanmak işi.

sıtmalanmak *(nsz)* Sıtmaya tutulmak.

sıtmalı *s.* **1.** Sıtmaya tutulmuş (kimse): *"Bunların ikisi güzelce idi, ama pek zayıf ve sıtmalı idiler."* -Ö. Seyfettin. **2.** Sıtmanın salgın denecek kadar çok görüldüğü (yer).

sıtmalık, -ğı *is.* Sıtmaya çok yakalanılan yer.

sıtma nöbeti *is.* Sıtma hastalığında karşılaşılan ateş ve titreme durumu: *"Her tarafı bir sıtma nöbetine tutulmuş gibi titriyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Bunun ara sıra yoklayan zorlu nöbetlerinden biri olduğunu biliyorum."* -R. N. Güntekin.

sıva *is.* **1.** Herhangi bir yapıdaki yüzeyleri düzgünleştirmek için kullanılan, yarı akışkan, kum, kireç, çimento karışımı veya toprak harç. **2.** Bir yapının duvarlarına sürülen ince harç tabakası. **sıva vurmak** bir duvarı sıva kullanarak düzgünleştirmek, sıvamak.

sıvacı *is.* Duvarları sıvayan kimse.

→ ***sıvacı kuşu, sıvacı kuşugiller***

sıvacı kuşu *is. zool.* Sıvacı kuşugillerden, Avrupa ve Asya ormanlarında yaşayan, 15 cm uzunluğunda ötücü bir kuş *(Sitta europea).*

sıvacı kuşugiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan, birçok türü bulunan ötücü kuşları içine alan bir familya.

sıvacılık, -ğı *is.* Sıvacının işi.

sıvalama *is.* Sıvalamak işi.

sıvalamak *(-i)* Sıva vurmak, sıvamak.

sıvalı (I) *s.* **1.** Sıva vurulmuş, sıva sürülmüş: *Sıvalı duvar.* **2.** Sıvar gibi bulaşmış, sıvanmış.

sıvalı (II) *s.* (parça, kol için) Sıvanmış, kıvrılmış: *"Dirseklere kadar kolları sıvalı idi."* -S. F. Abasıyanık.

sıvama *is.* **1.** Sıvamak işi. **2.** *s.* Sıvanır gibi üstüne kaplanmış, örtülmüş veya çok sık takılmış: *Sıvama pırlanta bir taç.* **3.** *zf.* Zemini hemen hiç görülmeyecek kadar kaplanmış, örtülmüş veya takılmış olarak. **4.** *zf.* Ağzına kadar (dolu), sıkıca: *Bardağı sıvama doldurdu.*

sıvamak (I) *(-i)* **1.** Sıva ile kaplamak, sıva vurmak: *Duvarı sıvamak.* **2.** *(-i, -e)* Harcı bir yere vurmak: *Çimentoyu duvara sıvamak.* **3.** *(-i, -e) mec.* Sıvar gibi bulaştırmak: *"Yüzünün bütün derisini kulaklarının arkasına kadar bir krem tabakasıyla sıvadı."* -P. Safa. **4.** *(-i) mec.* Okşamak, sıvazlamak: *"Zehra Hanım Tevfik'in ebesiydi ve onu çok severdi. Arkasını sıvardı, teselli verdi."* -H. E. Adıvar.

sıvamak (II) *(-i)* (kol veya parça için) Yukarıya çekip toplamak veya kıvırmak: *"Kundura ve çoraplarımızı çıkardık, paçalarımızı sıvadık, ellerimizde tüfeklerimizi hazır tutup,ağır ağır bataklığın yapışkan sularında ilerlerdik."* -F. R. Atay. *"Sait elini kolunu sıvayıp istakozu çıtır çıtır kırmıştır."* -S. Birsel.

sıvanma *is.* Sıvanmak işi.

sıvanmak (I) *(nsz)* Sıvamak işi yapılmak: *Harç duvara sıvandı.Çocuğun elleri mürekkeple sıvandı.*

sıvanmak (II) *(-e)* **1.** Sıvamak (II) işi yapılmak: *"Sıvanmış, pembe kolunda bir kumral ben vardı."* -M. C. Kuntay. **2.** *mec.* Bir işe girişmek: *"Hepsi bit, sirke içinde; sıvandım, hepsini temizledim."* -H. E. Adıvar. **3.** İştahla yemek: *"Masa komşularını yan yan baktıracak bir rağbetle gelen balığa sıvandı."* -H. R. Gürpınar.

sıvaşma *is.* Sıvaşmak durumu.

sıvaşmak *(-e)* **1.** Bulaşmak, üstüne sürülmek. **2.** *(nsz)* Sıvık veya sıvışık bir duruma gelmek.

sıvaştırma *is.* Sıvaştırmak işi.

sıvaştırmak *(-i)* **1.** Bulaştırmak, üstüne sürmek. **2.** Sıvık veya sıvışık duruma getirmek.

sıvatma *is.* Sıvatmak işi.

sıvatmak *(-e, -i)* Sıvamak işini yaptırmak.

sıvazlama *is.* Sıvazlamak işi.

sıvazlamak *(-i)* **1.** Bir şeyin üstünde yavaş yavaş, hafifçe el gezdirmek: *Kumaşı sıvazlayarak buruşukluklarını gidermek.*

"Kaşlarından süzülen yağmur damlalarını eliyle sıvazlayarak onlara baktı." -O. Hançerlioğlu. **2.** Okşamak: *"Titriye titriye birkaç kere başımı, sırtımı sıvazladı."* -R. N. Güntekin.

sıvazlatma *is.* Sıvazlatma işi.

sıvazlatmak *(-i)* Sıvazlamak işini yaptırmak.

sıvı *s.* ve *is. fiz.* Bulunduğu kabın biçimini alabilen ve üstü yatay bir düzlem durumuna gelebilen (cisim). mayi.

*→ **sıvıölçer, sıvı yağ***

sıvık, -ğı *s.* Yumuşak kıvamlı, suyu fazla: *Sıvık hamur.*

sıvıklaştırma *is.* Sıvıklaştırmak işi.

sıvıklaştırmak *(-i)* Sıvık duruma getirmek.

sıvılaştırma *is. fiz.* Bir gazı sıvı durumuna dönüştürme.

sıvılaştırmak *(-i) fiz.* Sıvı duruma dönüştürmek.

sıvındırma *is.* Sıvındırmak işi.

sıvındırmak *(-i) fiz.* Bir gazın veya buharın sıcaklık derecesini düşürmek veya basıncını artırmak yoluyla onu sıvı durumuna getirmek.

sıvınma *is.* Sıvınmak işi.

sıvınmak *(nsz) fiz.* Gaz veya buhar durumundan sıvı durumuna geçmek.

sıvıölçer *is. kim.* Bir sıvının özgül ağırlığını ölçmeye yarayan alet, areometre.

sıvırya *zf. (sıvı'rya) İt. sigurya* **1.** (ticaret yaşamı için) Alabildiğine: *Alış veriş sıvırya gidiyor.* **2.** Sürekli olarak. **3.** Birbiri ardı sıra.

sıvışık, -ğı *s.* **1.** Yapışıp bulaşan: *"Üç çocuk, üzerlerine sıvışık bir madde sürülmüş birer dilim ekmeği geveleyip duruyorlar."* -H. R. Gürpınar. **2.** *mec.* Bir kimsenin yanından ayrılmayarak insanı tedirgin eden (kimse).

sıvışma *is.* Sıvışmak işi: *"Ben duvar kenarından sessizce sıvışmaya kalkıştım."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sıvışmak *(-e)* **1.** Bulaşmak, yayılmak, sıvaşmak. **2.** *(-den, nsz) mec.* Haber vermeden, sessizce gidivermek, kaçmak: *"...orada pusu kurmuşlar ve ortalık ağarınca sıvışıp gitmişler."* -F. R. Atay. *"Yalnız biriniz kapısını tutsun ki polis geldiğinde bir yere sıvışmış olmasın."* -H. Taner.

sıvı yağ *is.* Havanın normal sıcaklığında sıvı durumunda bulunan her türlü yağ.

sıyanet *is. (sıya:net) Ar. şiyânet esk.* Koruma. **sıyanet etmek** korumak.

sıyga *is. Ar. şîğa gr. esk.* Kip: *"Yarına kadar hepiniz bilmediğiniz sıygaları, lügatleri öğrenmelisiniz."* -Ö. Seyfettin. **sıygaya çekmek** birine sorular sorup cevaplarını istemek, sorguya çekmek: *"Yüksek tahsilli olup olmadığımızı anlamak için, bizi kara cümleden bile değil de, imlâdan sıygaya çektiler."* -F. R. Atay.

sıygı *is.* Hacim: *"Sayacağım adlar, vereceğim örnekler birkaç makale sıygısını doldurur, aşar, taşar bile..."* -R. H. Karay.

sıyırga *is.* ve *s. hlk.* **1.** Harmanda sap toplamaya veya damlardan karı küremeye yarayan araç. **2.** Kar küremekte kullanılan büyük kürek.

sıyırık, -ğı *s.* **1.** Yüzeyinden bir parça sıyrılmış olan. **2.** *mec.* Utanması olmayan. **3.** *is.* Sıyrılmış yer.

sıyırış *is.* Sıyırmak işi veya biçimi.

sıyırma *is.* Sıyırmak işi.

sıyırmak *(-i)* **1.** Hızla sürtünerek bir şeyin yüzünden bir parça soymak, koparmak veya üzerini hafifçe yırtmak: *Çark elini sıyırdı. Kurşun başını sıyırıp geçti.* **2.** Sürtünerek veya çekerek bir şeyi yerinden almak, kaldırmak veya düşürmek. **3.** Bir şeyin üstündeki örtüyü çekerek almak veya açmak: *"Genç adam ceketini çıkardı, kolunu sıyırdı, uzattı."* -P. Safa. **4.** Çekerek çıkarmak: *Kılıcını sıyırdı.* **5.** Kazıyarak, silerek üzerinde veya içinde hiçbir şey bırakmamak: *Tabağı sıyırmak. Eti sıyırmak.* **6.** *(-den) mec.* Çekip kurtarmak: *Onu bu bulaşık işten sıyırmak kolay değil. "Hem o kız on gündür, yağmurlarla beraber devam eden çökkünlüğümden beni sıyırıp kurtaracak kudrette mi?"* -R. H. Karay.

sıyırtma *is.* Sıyırtmak işi.

sıyırtmak *(-i, -e)* Sıyırmak işini yaptırmak.

sıyrık, -ğı *is.* Çarpma veya vurma so-

nucunda vücutta hafifçe kazınmış, zedelenmiş, soyulmuş, kanamış olan yer.

sıyrılış *is.* Sıyrılmak işi veya biçimi.

sıyrılma *is.* Sıyrılmak işi.

sıyrılmak *(nsz)* **1.** Sıyırmak işine konu olmak: *Elim sıyrıldı.Kılıçlar sıyrıldı. "Enseden topuğa kadar kıvrım kıvrım düşen esvaplarından yavaş yavaş sıyrılır."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *(-den)* Bir yerden veya bir durumdan çıkmak, kurtulmak: *"Etrafını saran kalabalıktan sıyrılıp yola düzülebilmek için çok güçlük çekti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Kaldırımı tıkayan insanların arasından sıyrılıp Bankalara doğru yürüdü."* -H. Taner.

sıyrıntı *is.* **1.** Kapta kalan yemek, yemek artığı. **2.** *hlk.* Bir bezden el ile koparılan uzunca parça. **3.** *hlk.* Sıyrık.

-sız / -siz, -suz / -süz İsimden olumsuz sıfat türeten ek: *tat-sız, bilgi-siz, su-suz, tuzsuz, ölüm-süz, ök-süz* vb.

sızak, -ğı *is. hlk.* Dağ sırtlarında, taş aralarından sızan su, küçük pınar.

sızdırılma *is.* Sızdırılmak işi.

sızdırılmak *(nsz)* Sızdırmak işi yapılmak.

sızdırma *is.* Sızdırmak işi.

sızdırmak *(-i)* **1.** Sızmasına yol açmak: *Bu küp suyu sızdırıyor.Son kadeh adamı sızdırdı.* **2.** (haber, sır vb.) Duyurmak, yaymak: *"Seyahat muamelen tamam oluncaya kadar kimseye bir şey sızdırmayacağım."* -H. Taner. **3.** Eritip süzerek temiz bir duruma getirmek. **4.** *mec.* Baskı veya türlü bahanelerle birinden para çekmek.

sızgıt *is. hlk.* Kavrulmuş et, kavurma.

sızı *is.* **1.** Hafif ve ince ağrı: *"Eli yarama dokunur dokunmaz bütün sızılarım birden dinliverecek."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *is.* Ruhî acı, ıstırap: *"Depremlerin acısını sızısını belirtmek de adı sanı bilinmez köylü şairlere düşer."* -B. R. Eyuboğlu.

sızıcı *s.* Sızma niteliği olan.

→ ***sızıcı ünsüz***

sızıcı ünsüz *is. gr.* Ciğerlerden gelen havanın, ağız boşluğundaki hafif kapalı bir engele çarpıp sızması ile oluşan ünsüz: *v, f, z, s, j, ş.*

sızıldanma *is.* Sızıldanmak işi.

sızıldanmak *(nsz)* Sızlanmak, yakınmak.

sızılı *s.* Sızısı olan.

sızıltı *is.* **1.** Sızlanma, yakınma, şekva, şikâyet: *"Bizim Aksaray kahveleri bu inilti ve sızıltı ile akşama kadar sızlıyor."* -H. E. Adıvar. **2.** Hoşnutsuzluk.

sızıltısız *s.* Sızlanmasız, yakınmadan: *"...her zora katlanıp ne yapılsa sızıltısız rıza gösterdiğinden dolayı Emine'ye Yanık Emine derlerdi."* -R. H. Karay.

sızım sızım *zf.* Sızlamak, sızlanmak gibi fiillerin anlamını pekiştirir: *"Ağlamaklı, acı, sızım sızım bir özlem burnunun direğini yaktı."* -M. N. Sepetçioğlu. **sızım sızım sızlanmak**

-sızın / -sizin İsimlerden ve mastarlardan zarf türeten vurgusuz ek: *an-sızın, durmak-sızın, dinlenmek-sizin* vb.

sızıntı *is.* **1.** Sızan şey: *"Bu testinin çatlağı hiç bir sızıntı göstermemişti."* -A. Gündüz. **2.** Genellikle iltihaplanma sebebiyle deri veya mukozada beliren sıvı, akıntı.

sızıntılı *s.* (hastalık için) Sızıntı yapan.

sızırma *is.* Sızırmak işi.

sızırmak *(-i)* Sızdırmak, süzmek.

sızış *is.* Sızmak işi veya biçimi.

sızlama *is.* Sızlamak işi.

sızlamak *(nsz)* **1.** Sızısı ortaya çıkmak, sızısı olmak: *"Bilmem kimden işitmiştim, bir adamın nasırı sızlarsa hava bozarmış."* -B. Felek. *"Kafa kemiklerine varıncaya kadar her yanı sızlıyordu."* -N. Cumalı. **2.** Sızlanmak: *Ağladı, sızladı.*

sızlanış *is.* Sızlanmak işi veya biçimi.

sızlanma *is.* Sızlanmak işi; yakınmak, şikâyet, şekva, tazallum: *"Sonra karısının, para yetiştiremiyorum diye sızlanmasını hatırladı."* -M. Ş. Esendal.

sızlanmak *(nsz)* Kendine yapılan bir haksızlığı, kendisini tedirgin eden bir durumu, çare bulması veya sadece sıkıntısına ortak olması için karşısındakine anlatmak, yakınmak, şikâyet etmek, şekva etmek.

tazallum etmek: *"Geldiği saatten beri, bana biraz kuru hurma bulun, diye sızlanıyormuş."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sızlatma *is.* Sızlatmak işi.

sızlatmak *(-i)* Sızlamasına sebep olmak: *"Nerime'yi hatırlamak içimi derin derin sızlattı."* -H. E. Adıvar.

sızlayış *is.* Sızlamak işi veya biçimi.

sızma *is.* **1.** Sızmak işi. **2.** Kapı, pencere aralıklarından oda havasının değişmesi.

sızmak, -ar *(nsz)* **1.** İnce aralıklardan veya gözeneklerden az miktarda ve belli olmadan yavaş yavaş akmak, çıkmak: *"Tahta kepenklerinden ışık sızan bir dükkânın kapısını vurdu."* -S. F. Abasıyanık. *"Cam kenarlarından sızacak esintiyle hasta olacağından korkar."* -S. Birsel. **2.** Gizli tutulan haber, sır gibi şeyler duyulmak, yayılmak. **3.** Düşman mevzileri arasına gizlice girmek ve ilerlemek: *"Dağlık bir hudut bölgesinde çıkan ve karşı topraktan sızan yabancı çetelerin yardımıyla günden güne ciddî bir hâl alan alçak bir isyanın bastırılmasıydı."* -R. N. Güntekin. **4.** Herhangi bir topluluğu, bir örgütü yolundan saptırmak için gizlice arasına girmek. **5.** Gizlice, haber vermeden gitmek, sıvışmak: *"Bekir, kaşla göz arasında dışarıya sızdı."* -A. İlhan. **6.** İçki veya yorgunluk gibi sebeplerle kendinden geçerek uyuyakalmak: *"Gece oldu mu sokaklarımızda sarhoştan geçilmez.Bir kısmının cadde ortalarında, köşe başlarında yıkılıp sızdığı olur."* -R. N. Güntekin. *"İlâcı konyağa döktüm. İki saat sonra Süleyman sızdı."* -A. Gündüz.

Si *kim.* Silisyum'un kısaltması.

si *is. müz.* **1.** Gam dizisinde la ile do arasındaki ses. **2.** Bu sesi gösteren nota işareti.

-si (I) *bk.* -sı / -si, -su / -sü (I).

-si (II) *bk.* -sı / -si, -su / -sü (II).

sibak *is. (siba:k) Ar. sibāḳ esk.* Bir şeyin geçmişi. **sibakusiyak** *bk.* siyakusibak.

sibernasyon *is. İng. cybernation* Güdüm biliminden yararlanarak özellikle fabrikalardaki üretimin, bilgisayarlar yardımıyla denetimi: *Otomasyon, sibernetiğin sağladığı imkânlarla gelmiştir. "Dünyada yeni bir üretim dönemi açılmıştır.Sibernasyon devrimi ile başlayan bir dönem bilgisayarlarla kendi kendini düzenleyen otomatik makinelerin karışımı ile belirlenmektedir."* -M. C. Anday.

sibernetik, -ği *is. Fr. cybernétique* Güdüm bilimi, kibernetik.

sicil *is. Ar. sicil* **1.** Resmî belgelerin kaydedildiği kütük. **2.** Görevlilerin her türlü durumlarının işlendiği dosya: *"Sicil ve bürokrasi baskı ve sıkısına pek gelemezdi."* -F. R. Atay. **sicil vermek** sorumlu bir görevli, yanında çalışan birinin bir aşamaya gelmesinde yeterli olup olmadığını gereken makama bildirmek.

sicilli *s.* **1.** Sicile geçmiş, sicili defterine işlenmiş, müseccel. **2.** *mec.* Suçu sicile geçmiş, sabıkalı, müseccel.

Sicilyalı *s.* Sicilya halkından olan.

sicim *is.* Keten, kenevir gibi bitkilerin liflerinden yapılan ince ip, kınnap. **sicim gibi** damlaları arka arkaya gelip sicim gibi akan (yağmur, gözyaşı).

siderit *is. Fr. sidérite* **1.** İçinde yalnız demir ve nikel bulunan gök taşı. **2.** Sideroz.

sideroz *is. Fr. sidérose jeol.* Çoğunlukla kahverengi demir karbonat birleşimli demir cevheri.

sidik, -ği *is.* Böbreklerde kandan süzülerek idrar yollarıyla dışarıya atılan sıvı, idrar: *"Bodrum, şimdi keskin bir eski çamaşır, sidik kokusu içinde idi."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***sidik borusu, sidik kavuğu, sidik söktürücü, sidik torbası, sidik yarışı, sidik yolu, sidik zoru***

sidik borusu *is. anat.* Sidiği böbreklerin her birinden sidik torbasına akıtan bir çift kanal.

sidik kavuğu *is.* Sidik torbası.

sidikli *s.* **1.** Üstüne sidik bulaşmış bulunan. **2.** Sidiğini tutamayan, üstüne işeyen.

→ ***sidikli meşe***

sidiklik, -ği *is.* **1.** Canlılarda sidiğin atıldığı organ: *Yumurta bu balıkların kar-*

nından...sağılmak veya yarılmak suretiyle sidiklikten çıkarılır. **2.** *argo* Tutuk evlerinde ağır suç işleyen kimselerin cezalandırılmak üzere kapatıldıkları hücre.

sidikli meşe *is. bot.* Yanarken su çıkaran bir meşe türü.

sidik söktürücü *is.* Sidiği artıran ilâç.

sidik torbası *is. anat.* Sidiğin biriktiği, yapısı zar ve kastan oluşmuş hazne, mesane.

sidik yarışı *is.* Önemsiz ve değersiz konularda inatlaşarak birbirinden üstün gelmeye çalışanların durumunu anlatmak için kullanılır.

sidik yolu *is. anat.* Sidik torbaları ve siyeğin ortak adı.

sidik zoru *is. tıp* Sidiğin yeterince kolaylıkla dışarı atılmaması durumu, idrar tutukluğu.

sif *is. İng. c(ost), i(nsurance) ve f(reight) tic.* İthalâtta bir malın bedeli, sigortası ve navlunu giderleriyle birlikte olmak üzere maliyeti.

sifilis *is. Fr. syphilis bk.* frengi.

sifon *is. Fr. siphon* **1.** Bir sıvıyı bir kaptan başka bir kaba aktarmaya yarayan, değişik uzunlukta iki kolu olan bükülmüş boru. **2.** Şose, demir yolu gibi yapıların altından bir akar suyu geçirmek için yapılan boru biçiminde kanal. **3.** Pis su tesisatındaki kokuların yapıya yayılmasını önleyen araç. **4.** Hızla fışkırtılan su yardımıyla pis su ile dışkıları atık su tesisatına aktan düzenek. **sifonu çekmek** (veya **sifon çekilmek**) sifondaki suyu boşaltmak veya su boşaltılmak: *"Yukarı katların birinde bir sifon çekiliyor."* -A. İlhan.

sifonlama *is.* Sifonlamak işi.

sifonlamak *(-i)* Sifonu çekmek.

sifonlular *ç. is. zool.* Yassı solungaçlılardan bir sınıf.

siftah *is. Ar. istiftâh* **1.** (bir şey satıp veya satın alıp) Alış verişe başlama: *"Daha sabahtan beri siftahım yok!"* -N. Cumalı. **2.** *zf. mec.* İlk kez olarak: *Bu haberi siftah ondan duydum.* **siftah etmek** (esnaf için) sabahleyin ilk alış verişi yapmak: *"Bu vakit kim gelecek? Her günkü gibi siftahı sen ediyorsun?"* -E. E. Talu.

siftahlama *is.* Siftahlamak işi.

siftahlamak *(-i)* **1.** Bir şeyi ilk kez satmak, siftah etmek. **2.** Turfanda bir şeyi ilk kez yemek.

siftinlik *s.* Adi, bayağı, berbat: *"Bu jurnalci, bu siftinlik yaratıklar köpeklik tarihinin yüz karası idiler."* -H. Taner.

siftinme *is.* Siftinmek işi.

siftinmek *(nsz) hlk.* **1.** Oyalanmak, vakit geçirmek: *"Bunamış işte. Kadın gördü mü dayanamıyor, siftiniyor. Bir halt edeceğinden mi?"* -M. Ş. Esendal. **2.** *hlk.* Bir yere sürtünerek kaşınmak: *"Mahallede duvar kenarlarında siftinip pinekleyen uyuz, kör, topal köpeklerden başka kimse yoktur."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sigala *bk.* sığla.

sigar *is. Fr. cigare* Puro.

sigara *is. (siga'ra) İsp. cigaro (Amerika yerlilerinin dilinden)* İnce kâğıda, kıyılmış tütün sarılarak hazırlanan, silindir biçiminde, ağızdan dumanı çekilen nesne: *"İhtiyar diplomat sigara üstüne sigara yakıyordu."* -Ö. Seyfettin. **sigara içmek** sigarayı bir ucundan yakıp öbür ucundan dumanını emerek içine çekmek: *"Sigarasını, sık nefeslerle çabuk çabuk içiyordu."* -H. Taner. **sigara kâğıdı gibi** çok ince. **sigara sarmak** sigara kâğıdına tütün koyarak sigara yapmak: *"Kalın sigarasını sararken onun lâfını kesti."* -Ö. Seyfettin. **sigarayı tellendirmek** keyifle sigara içmek: *"Birkaç tane bira çektikten sonra üzerlerine sigarayı tellendirdim mi, değme keyfime artık."* -Ö. Seyfettin.

→ ***sigara böceği, sigara böreği, sigara kâğıdı, sigara tabakası, sigara tablası, sigara tiryakisi***

sigara böceği *is. zool.* Kın kanatlılardan, tütünden başka, kiler ve mutfaklarda saklı birçok yiyecek maddelerine düşkünlüğü ile tanınan böcek *(Lasioderma serricorne).*

sigara böreği *is.* Yufka arasına peynir veya kıyma koyduktan sonra sigara gibi sarılıp tavada kızartılan börek.

sigaracı *is.* Sigara satan kimse.

sigara kâğıdı *is.* Sigara sarmaya yarar çok ince kâğıt.

sigaralı *s.* Sigarası olan.

sigaralık, -ğı *is.* **1.** Sigara konulan kap. **2.** Sigara ağızlığı.

sigarasız *s.* Sigarası olmayan, sigara içmeyen: *"Bu gençlerden hiçbiri sigarasız yaşayamaz."* -P. Safa.

sigara tabakası *is.* İçine sigara yerleştirilen, kapaklı, metal kutu: *"Elini cebine soktu, bir sigara tabakası çıkardı."* -H. E. Adıvar.

sigara tablası *is.* Sigara külü silkelenen ve sigara söndürülen kap, küllük.

sigara tiryakisi *is.* Sigaraya aşırı düşkün olan kimse.

sigorta *is. (sigo'rta) İt. sicurta* **1.** Bir şeyin veya bir kimsenin herhangi bir yönden ileride karşılaşabileceği zararı gidermek için, önceden ödenen prim karşılığında bu işle uğraşan kuruluşla yapılan iki taraflı bağlantı sözleşmesi: *.Hayat sigortası. "İsveç'te çok sağlam bir sigorta sistemi var."* -H. Taner. **2.** Bu tür sözleşmeleri yapan şirket. **3.** Özellikle elektrik devresinde, akım çok güçlü olduğunda eriyerek güvenliği sağlayan, kazayı önleyen nesne veya düzen: *"Bir hatta giden sigorta yanarsa o hattın lâmbaları soner."* -S. F. Abasıyanık. **sigorta atmak** bir arıza sonucu sigortada elektrik akımı kesilmek. **sigorta etmek** bir şeyi, bir kimseyi ileride olabileceği düşünülen kazanın zararını gidermek için sigortaya bağlamak. **sigorta olmak** bir kimse veya bir şey ileride olabileceği düşünülen kazanın zararını gidermek için sigortaya bağlanmak. **sigortası atmak** *argo* çığırından çıkmak, kötüleşmek.

sigortacı *is.* Belirli bir prim karşılığında, sigortalıya veya bir tazminattan yararlanacağı belirtilmiş olan kimseye, bir zarara uğraması durumunda bir para veya gelir ödemeyi üstlenen kimse.

sigortacılık, -ğı *is.* Sigortacının işi.

sigortalama *is.* Sigortalamak işi.

sigortalamak *(-i)* **1.** Sigorta etmek. **2.** *tkz.* (bir şeyi) Güven altına almak.

sigortalanma *is.* Sigortalanmak işi veya durumu.

sigortalanmak *(nsz)* Sigorta bağlanılmış olmak.

sigortalı *s.* **1.** Sigorta edilmiş: *Sigortalı işçi.Sigortalı araba.* **2.** *mec.* Güven altına alınmış, sağlama bağlanmış. **3.** *is.* Sosyal sigorta kapsamına alınmış işçi.

sigortalılık, -ğı *is.* Sigorta olma durumu.

sigortasız *s.* **1.** Sigorta edilmemiş: *Sigortasız işçi.Sigortasız araba.* **2.** *mec.* Güvence altına alınmamış, sağlama bağlanmamış. **3.** *is.* Sosyal sigorta kapsamına alınmamış işçi.

sigortasızlık, -ğı *is.* Sigortasız olma durumu.

siğil (I) *is.* Deride, özellikle ellerde oluşan zararsız, pürtüklü küçük ur.

→ siğil otu

siğil (II) *is. hlk.* Odun yarmakta kullanılan ağaç veya demir kama.

siğil otu *is. hlk.* Kalınca yaprakları, çiban ve yarayı işletip iyileştirmekte kullanılan, lâbadaya benzer bir çeşit ot.

sihir, -hri *is. Ar. sihr* Büyü, bağı.

sihirbaz *is. Ar. sihr + Far. -bāz* Büyücü.

sihirbazlık, -ğı *is.* Büyücülük.

sihirlenme *is.* Sihirlenmek işi veya durumu.

sihirlenmek *(nsz)* Büyülenmek.

sihirli *s.* Büyülü, afsunlu, füsunkâr: *"Bu sihirli şarapla para, Garden Bar'da, Tanrının gecesi su gibi akardı."* -E. E. Talu.

sik *is. kaba* Erkeklik organı.

sikalar *ç. is. bot.* Açık tohumlardan, parklarda süs bitkisi olarak yetiştirilen, yurdu Güney Asya olan, palmiyelere benzer ağaç ve ağaççıkları içine alan bir familya.

sikatif *s. Fr. siccatif kim.* **1.** Yükseltgenerek polimerleşmeye uygun olan. **2.** *is. kim.* Özellikle maden birleşiklerinden oluşan, katalitik özellikler taşıyan ve çabuk kurumasını sağlamak amacıyla boya, vernik ve yağlı boyalara az miktarda

katılan madde.

sikke (I) *is. Ar. sikke* **1.** Madenî para. **2.** Madenî paralara vurulan damga.

sikke (II) *is. hlk.* Hayvanları bağlamak için yere çakılan demir veya ağaç kazık.

sikke (III) *is.* Mevlevî dervişlerinin giydikleri yüksek ve tepesi düz keçe külâh.

sikkeleme *is.* Sikkelemek işi veya durumu.

sikkelemek *(-i) hlk.* **1.** Hayvanları sikkeye bağlamak. **2.** *esk.* Damgalatmak, mühürletmek.

siklâmen *is. Fr. cyclamen bot.* **1.** Tavşankulağı, buhurumeryem *(Cyclamen coum).* **2.** Kırmızıya çalar eflâtun renk. **3.** *s.* Bu renkte olan.

siklememek *(-i) kaba* Değer ve önem vermemek, aldırış etmemek.

siklon *is. Fr. cyclone* Atmosferde bir alçak basınç alanı çevresinde hızla dönen rüzgârların oluşturduğu şiddetli fırtına, kiklon.

sikmek *(-i) kaba* (erkek için) Cinsel ilişkide bulunmak.

siktirici *s. kaba* Bayağı, aşağılık, adi.

siktirmek *(nsz) kaba* Defolup gitmek. **siktir et!** 1) aldırma, önem verme! 2) kov, defet! **siktir!** defol! **siktirip gitmek** başını alıp gitmek.

-sil -sıl / -sil, -sul / -sül.

silâh *is. (-lâ:hı) Ar. silâḥ* **1.** Savunmak veya saldırmak amacıyla kullanılan araç. **2.** *mec.* Savunmak veya saldırmak için kullanılan, başvurulan her şey. **silâh başı etmek** askerlikte, verilen komut üzerine herkes görevi başına geçmek. **silâh başına** silâh başı etmek için verilen komut. **silâh çatmak** silâhları uç uca çapraz bir biçimde dayayarak durdurmak. **(birine) silâh çekmek** silâhla vurmaya davranmak veya silâhla vurmak. **silâh patlamak 1)** (silâh) ateş almak; **2)** *mec.* savaş başlamak. **silâh silâha girmek** karşılıklı olarak ateş etmek: *"Üç serseri birbirleriyle silâh silâha girmişler."* -R. H. Karay. **silâha davranmak** kullanmak için silâhına el atmak. **silâhaltına almak** askerlik görevine başlatmak. **silâhaltında bulunmak** silâhaltında olmak: *"Silâhaltında bulunan er ve erbaşlarla askeri öğrenciler ... oy kullanamazlar."* -Anayasa.

→ ***silâhaltı, silâhendaz, silâhhane, silâhşor, silâhtar***

silâhaltı *is.* Askerlik görevi.

silâhçı *is.* Silâh yapan veya satan kimse.

silâhendaz *is. (silâhenda:z) Ar. silâḥ + Far. -endāz esk.* Gereğinde karaya çıkarılan, özellikle tüfeklerle donatılmış deniz eri.

silâhhane *is. (silâhha:ne) Ar. silâḥ + Far. ḫāne* Silâhların saklandığı, korunduğu yer.

silâhlama *(-i)* Silâhlamak işi.

silâhlamak *(-i)* Silâhlandırmak.

silâhlandırma *is.* Silâhlandırmak işi.

silâhlandırmak *(-i)* Silâhlı duruma getirmek.

silâhlanma *is.* **1.** Silâhlanmak işi. **2.** Silâhını veya silâhlı kuvvetlerini çoğaltma ve güçlendirme.

silâhlanmak *(nsz)* Silâhlı duruma gelmek.

silâhlı *s.* Silâhı olan.

→ ***silâhlı kuvvetler***

silâhlık, -ğı *is. esk.* **1.** Tabanca, bıçak gibi silâhları yerleştirmek için kullanılmış olan, kat kat, enli, meşin kemer. **2.** Kışlada erlerin silâhlarını yerleştirip bıraktıkları yer.

silâhlı kuvvetler *ç. is.* Kara kuvvetleri, deniz kuvvetleri, hava kuvvetleri ve jandarma kuvvetlerinden oluşan kuruluş: *Türk Silâhlı Kuvvetleri.*

silâhsız *s.* Silâhı olmayan.

silâhsızlandırma *is.* Silâhsızlandırmak işi.

silâhsızlandırmak *(-i)* Silâhsızlanmasına sebep olmak, silâhsızlanmasını sağlamak, silâhlarını bıraktırmak.

silâhsızlanma *is.* Genel barış ve güvenlik için silâh gücünü, silâh kuvvetlerini azaltma veya büsbütün ortadan kaldırma.

silâhsızlanmak *(nsz)* Silâhlanmaktan vazgeçmek.

silâhşor *is. Ar. silâḥ + Far. -şor* Kul-

lanan kimse, savaşçı.

silâhşorluk, -ğu *is.* Silâhşor olma durumu: *"...silâhşörlük, bıçak ve ok atma idmanları, neler yapmadık beraber!"* -R. H. Karay.

silâhtar *is. Ar. silâḥ + Far. -dâr tar.* Osmanlılar döneminde padişah, sadrazam, vezir gibi devlet büyüklerinin silâhlarına bakan ve koruyan kimse.

→ silâhtar ağa

silâhtar ağa *is. tar.* Osmanlı döneminde görevi sarayda padişahı korumak, törende padişahın kılıcını taşımak olan kimse.

silâj *is. İng. silage* Taze bitkilerin kıyılmış biçiminin bir siloda sıkıştırılarak korumaya ve saklamaya alınması yöntemi.

sildirilme *is.* Sildirilmek işi.

sildirilmek *(nsz)* Silmek işi yapılmak.

sildirme *is.* Sildirmek işi.

sildirmek *(-i, -e)* Silmek işini yaptırmak.

sildirtme *is.* Sildirtmek işi.

sildirtmek *(-i)* Sildirmek işini yaptırmak.

silecek, -ği *is.* **1.** Yıkandıktan sonra kurulanmak için kullanılır büyük havlu, hamam havlusu. **2.** Motorlu taşıtlarda ön camı silmeye, temizlemeye yarayan alet. **3.** Evlerde ayakkabılarını temizlemek için kapı önlerine konulan bez, keçe gibi şey, paspas.

silgi *is.* **1.** Kalem veya daktiloyla yazılmış veya çizilmiş şeyleri silmeye yarayan, birleşiminde kauçuk olan madde. **2.** Tebeşirle yazılmış şeyleri silmeye yarayan keçe, sünger veya kumaş parçaları. **3.** *hlk.* Hamam takımı, havlu.

silgiç, -ci *is.* Silmeye yarayan alet, silecek.

sili (I) *is.* Kilim, yünden dokunmuş yaygı.

sili (II) *s.* **1.** Arı, temiz. **2.** *mec.* İffetli.

silici *is.* Silip temizleme, düzeltme, parlatma gibi işleri yapan kimse.

silik, -ği *s.* **1.** Üstündeki yazı veya çizgiler silinmiş, bozulmuş, aşınmış olan: *Silik para.Silik yazı.* **2.** *mec.* Kendini göstermeyen, dikkati çekmeyen veya önemli ve belirli olmayan: *Silik bir adam. "İşte, bu şahsiyetin yanında ötekiler âdeta silik ve sinmiş kalıyordu."* -R. E. Ünaydın.

silikat *is. Fr. silicate kim.* Silisik asidin bazlarla birleşerek oluşturduğu tuz; yapı malzemesi olarak kullanılan cam, çimento, tuğla gibi maddelerin birleşiminde bulunur.

silikatlama *is.* Silikatlamak işi.

silikatlamak *(-i)* Kireç, taş, tahta gibi maddeleri sertleştirmek üzere silikata batırmak.

silikatlaşma *is. kim.* Bir maden oksidin silisle birleşerek silikat durumunu alması.

silikatlaşmış *is.* Silisle birleşerek silikat durumu almış.

silikleşme *is.* Silikleşmek işi.

silikleşmek *(nsz)* Silik duruma gelmek.

silikleştirme *is.* Silikleştirmek işi.

silikleştirmek *(-i)* Silik duruma getirmek.

siliklik, -ği *is.* Silik olma durumu.

silikon *is. Fr. silicone kim.* Karbon yerine silisyumun geçtiği organik cisimlere benzer maddelerin genel adı; ısı ve suya karşı dayanıklı olduğu için yağ, plâstik, merhem gibi maddelerin yapımında kullanılır.

silikoz *is. Fr. silicose tıp* Silis tozu içinde çalışan işçilerin yakalandıkları hastalık.

sililik, -ği *is.* **1.** Sili olma durumu, arılık, temizlik. **2.** *mec.* İffet, namus.

silindir *is. Fr. cylindre mat.* **1.** Alt ve üst tabanları birbirine eşit dairelerden oluşan bir nesnenin eksenini dikey olarak kesen, birbirine paralel iki yüzeyin sınırladığı cisim, üstüvane. **2.** Metalleri inceltmek, kumaşları parlatmak, kâğıt üzerine baskı yapmak gibi işler için sanayide kullanılan merdane. **3.** Motorlu taşıtların motorunda pistona güçlü bir itiş sağlamak için gaz karışımının yandığı veya patladığı yer. **4.** Özellikle yol yapımında toprağı sıkıştırarak düzleştirmek için kullanılan genellikle

motorlu araç. **silindir gibi ezmek** bir kimseyi her yönüyle güçsüz duruma getirmek.

→ ***silindir kalıplama, silindir şapka, silindir yağı***

silindiraj *is. Fr. cylindrage* Bir şeyin üzerinden silindir geçirme.

silindirik *s. Fr. cylindrique* Silindirle ilgili, silindir biçiminde.

silindir kalıplama *is.* Plâka ve naylon benzeri ince levhaların silindir arasından geçirilerek üretilmeleri yöntemi.

silindirli *s.* Herhangi bir sayıda silindiri olan: *Dört silindirli araba.*

silindirsel *s. Fr. cylindre T. -sel* **1.** Silindirle ilgili. **2.** Silindir biçiminde olan, silindirik.

→ ***silindirsel yüzey***

silindirsel yüzey *is.* Doğrultman adı verilen düzlem bir eğriye dayanarak ve durağan bir doğruya paralel olarak yer değiştiren bir ana doğrunun çizdiği yüzey.

silindir şapka *is.* Resmî törenlerde sivillerin giydiği, silindir biçiminde siyah şapka.

silindir yağı *is.* Yüksek viskoziteli ve parlama noktası yüksek olan; buhar makinelerinin valf ve silindirlerini yağlamak amacıyla kullanılan bir yağlama yağı.

siliniş *is.* Silinmek işi veya biçimi.

silinme *is.* Silinmek işi.

silinmek *(nsz)* **1.** Silmek işine konu olmak. **2.** Kendini silmek. **3.** *mec.* Birden yok olmak, gözden kaybolmak: *"Nina'nın dudaklarındaki ferah, tatlı tebessüm silinmiştir."* -R. H. Karay. **silinip gitmek** bir şey birdenbire yok olmak veya unutulmak.

silinti *is.* Bir yazının silinmiş olduğunu gösteren iz: *Bu sayfada silintiler var.*

silis *is. Fr. silice kim.* Kum, çakmak taşı, kuvars gibi silisyumun oksijenli birleşimlerine verilen ad.

→ ***silisseven***

silişçil *s. bot.* Silisli yerde yetişen (bitki).

silisik asit, -di *is. Fr. acide silicique kim.* Silikatların asitlerle birleşmesiyle elde edilen zayıf bir asit.

silisiz *s.* ve *is.* Silisi olmayan. iffetsiz.

silisizlik, -gi *is.* Silisiz olma durumu. iffetsizlik.

silisli *s.* Yapısında veya birleşiminde silis bulunan.

silisseven *s.* ve *is. bot.* Silisli toprakları seven bitki.

silisyum *is. Fr. silicium kim.* Atom sayısı 14, atom ağırlığı 28,09, yoğunluğu 2,34 olan, 1420 C de eriyen, endüstride geniş ölçüde kullanılan ve doğada oksijenden sonra en bol bulunan element. Kısaltması Si.

siliş *is.* Silmek işi veya biçimi.

silkeleme *is.* Silkelemek işi.

silkelemek *(-i)* **1.** Üstündeki şeyleri düşürmek, kaydırmak için bir şeyi üst üste, birden silkmek. **2.** Kuvvetle sarsmak: *Birini yakasından tutup silkelemek.* **3.** *mec.* Sarsmak, etkilemek. **4.** *mec.* Yük olan, yük sayılan birinin geçim ve sorumluluğunu üstünden atmak: *"Seni ben değil, amma bu çeneyle galiba damadın sokağa silkeleyecek."* -R. N. Güntekin.

silkelenme *is.* Silkelenmek işi.

silkelenmek *(nsz)* **1.** Silkelemek işine konu olmak. **2.** Anî bir hareket yaparak vücudu sarsılmak, silkinmek.

silkeleyiş *is.* Silkelemek işi veya biçimi.

silki *is.* Uykuda sıçrama.

silkindirme *is.* Silkindirmek işi veya durumu.

silkindirmek *(-i)* Silkinmesini sağlamak.

silkiniş *is.* Silkinmek işi veya biçimi.

silkinme *is.* Silkinmek işi.

silkinmek *(nsz)* **1.** Üstünü silkmek. **2.** Anî bir hareketle, korkuyla vücudu sarsılmak, silkelenmek: *"Yanımda bir dal çıtırtısı duydum.Silkindim."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *(-den) mec.* Bir şeyi üstünden atmak, ondan kurtulmak: *Tembellikten silkinmek.* **silkinip sıyrılmak** kendine gelip kurtulmak: *"Sebepsiz duyduğu bu kederden bir türlü silkinip sıyrılamıyor."* -Ö. Seyfettin.

silkinti *is.* **1.** Ürkerek sıçramak. **2.** Bitkilerde çiçek düşürme durumu

silkme *is.* **1.** Silkmek işi. **2.** İri doğranmış kabak, patlıcan gibi sebzelerle yapılan et yemeği: *Patlıcan silkmesi.* **3.** *sp.* (halterde) Ayakları açarak, halteri baş üstünc kaldırma biçimi.

silkmek *(-i)* **1.** Üstündeki şeyleri düşürmek veya temizlemek için bir şeyi kuvvetle sallamak veya sarsmak: *Ağacı silkmek.Örtüyü silkmek. "Eline geçen her şeyi silkip akrepler varmış gibi bakıyor."* -H. R. Gürpınar. **2.** Ani bir hareketle sarsmak: *"Öteki, kolunu silkti, kurtardı."* -M. Ş. Esendal. *"Sağ elini silkerek yana doğru eğildi."* -P. Safa. **silkip atmak** her türlü ilgisini kesmek: *"...çocuğun olmazsa bir gün bu herif seni silker atar."* -M. Ş. Esendal.

silktirme *is.* Silktirmek işi veya durumu.

silktirmek *(-i, -e)* Silkmek işini yaptırmak.

sille *is. Far. sîlî* Açık elin iç yüzüyle vurulan tokat: *"Yediği sillelerin acısını çıkarmak isteyen aktör, mukabeleye kalkıştı."* -P. Safa. *"Adam keçinin gerisine hafif bir sille indirdi."* -N. Cumalı.

→ ***sille tokat***

sille tokat *zf.* Döve döve: *Adamı sille tokat götürdüler.*

silme *is.* **1.** Silmek işi. **2.** *mim.* Duvar veya tavan gibi yerlerde yapılan kabartma kenar. **3.** *s.* Ağzına kadar dolu, sıvama, lebalep: *"O çağlarda saraylar, konaklar, yalılar silme cariyedir."* -S. Birsel. **4.** *s.* ve *zf.* Baştan aşağı, tam (olarak), tamamen.

→ ***silme kalıbı, silme makinesi, silme tahtası***

silmece *zf.* Ağzına kadar dolacak biçimde.

silmeci *is.* Silme işini yapan usta.

silmek *(-i)* **1.** Bir şeyin ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek: *"Terlemiş gibi alnını elinin tersiyle sildi."* -Ö. Seyfettin. *"Dudaklarını sile sile kapıdan çıktı."* -R. N. Güntekin. **2.** Üzerine genellikle bir bez sürterek tozlarını, kirlerini almak veya parlatmak: *Cam silmek. Mermerleri silmek. "Türküler çağırarak tahta siliyorlar."* -Y. Z. Ortaç. **3.** (bir yazıyı veya çizgiyi) Kazıyarak veya sürterek yok etmek: *Daktilo yanlışlarını iğneyle kazıyarak sildi.* **4.** Tahta malzemeyi makineyle düzgün ve pürüzsüz hâle getirmek. **5.** *(-i, -den)* Üzerini çizerek atmak, yok etmek: *Defterden adını silmişler.* **6.** *(-i, -den) mec.* Üstünlük göstererek, o alanda üstün olanları ikinci plana atmak: *Sahneden silmek.Sahadan silmek.* **7.** *(-i, -den) mec.* Ortadan kaldırmak, yok etmek veya gidermek: *Haritadan silmek. "Senin gözlerin gönlümü dolduran kara düşünceleri silecek, beni korkulardan kurtaracaktır."* -M. Ş. Esendal. *"Ama bir başka devlet adamı dokunmuşsa onun tesirini silmek de bana vazife olur."* -Y. Z. Ortaç. **sil baştan** "olmadı, yeniden yapalım" anlamında kullanılır. **silip süpürmek** **1)** evi, ortalığı temizlemek; **2)** ne var ne yoksa hepsini yemek: *"Büyükdere'den yanına bir sepet kiraz aldığı vakit, sandalda bütün kirazı silip süpürür."* -S. Birsel. *"İnanılmaz bir çabuklukla ortada ne var ne yoksa silip süpürdüler."* -Y. Kemal. **3)** ne var ne yok hepsini alıp götürmek veya yok etmek: *"Bu, nereden ve kimden geldiği belli olmayan darbe son ümitlerini de silip süpürmüştü."* -E. E. Talu.

silme kalıbı *is. mim.* İnce madenî plâka üzerine oyulan ve taş yüzeyinde silme işlemini ayarlamaya yarayan alet.

silme makinesi *is. tek.* Profil, kaval çubuk gibi maddelerin silme işleminde kullanılan makine.

silme tahtası *is.* Ölçeğe tepeleme doldurulan tahılın doruğunu almakta kullanılan tahta.

silo *is. (si'lo) Fr. silo* < *Yun.* Tahıl, yumru kök gibi ürünlerin korunduğu, saklandığı veya depolandığı, genellikle silindir biçiminde ambar.

silolama *is.* Silolamak işi.

silolamak *(-ı)* Tarım ürünlerini siloya koyup yığmak veya saklamak.

silsile *is. Ar. silsile* **1.** Birbirine bağlı, birbiriyle ilgili şeylerin oluşturduğu dizi, sıra: *Dağ silsilesi. "Trende herkes uyuyor, uzun bir öksürük silsilesi ve bazı inlitiler*

den başka ses yok." -H. E. Adıvar. **2.** Bilinen en eski atalardan yaşayan torunlara kadar aile sırası: *"Kökten, silsileden, anadan, babadan, ecdattan asildi."* -Ö. Seyfettin.

→ ***silsilename***

silsilename *is. (silsilena:me) Ar. silsile + Far. nāme esk.* Bir kimsenin silsilesini gösteren çizelge.

siluet, -ti *is. Fr. silhouette* Bir şeyin yalnız kenar çizgileriyle tek renk olarak beliren görüntüsü, gölge: *Ankara kalesinin siluetı. "Bir kadın siluetinin koşarak silindiğini de görür gibi olmuştum."* -R. H. Karay.

silüryen *is.* ve *s. Fr. silurien jeol.* Birinci çağın ikinci dönemi ve bu dönemde oluşan (yer katmanları).

sim (I) *is. Far. sîm esk.* **1.** Gümüş. **2.** Genellikle işlemelerde kullanılan, gümüş görünüşünde ve parlaklığında olan iplik vb. **3.** *s.* Gümüş gibi parlayan.

sim (II) *is. hlk.* İşaret.

sima *is. (si:ma:) Far. sîmā* **1.** Yüz, çehre: *"Beni bu sima altında tanımazsın."* -H. C. Yalçın. **2.** Kimse, insan, tip: *"Eski tanıdığımız simalar bize şimdi, ne kadar uzak görünüyorlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Anladım ki bu bir şahsiyet; ahbaplığı küçük yeğenimin ruhuna gurur veren bir sima."* -H. E. Adıvar.

simetri *is. Fr. symétrie* **1.** İki veya daha çok şey arasında konum, biçim ve belirli bir eksene göre ölçü uygunluğu, bakışım. **2.** *mat.* Eksen olarak alınan bir doğrudan, benzer noktaları karşılıklı olarak aynı uzaklıkta bulunan iki benzer parçanın birbirine göre olan durumu, bakışım, tenazur.

simetrik, -ği *s. Fr. symétrique* Simetrisi olan, bakışımlı simetrik, mütenazır.

simetrili *s.* Simetrisi olan, bakışımlı, simetrik.

simetrisiz *s.* Simetrisi olmayan, bakışımsız, asimetrik.

simetrisizlik, -ği *is.* Bakışımsız olma durumu, bakışımsızlık.

simge *is.* Sembol.

simgeci *is.* ve *s.* Sembolist.

simgecilik, -ği *is.* Sembolizm.

simgeleme *is.* Simgelemek durumu.

simgelemek *(-i)* Sembol durumuna getirmek.

simgeleşme *is.* Simgeleşmek işi veya durumu.

simgeleşmek *(nsz)* Simge durumuna gelmek.

simgesel *s.* Sembolik: *"Simgesel formülleri ile matematik, bilimler içinde en kurularından biri olarak biliniyordu."* -H. Taner.

→ ***simgesel mantık***

simgesel mantık, -ğı *is.* Sembolik kalıplara verdiği önemli yerden dolayı çağdaş mantığa verilen ad.

simit, -di *is. Ar. semîd* **1.** Halka biçiminde, genellikle üzerine susam konmuş çörek. **2.** Denizde kullanılan halka biçiminde cankurtaran. **3.** *hlk.* İnce bulgur, düğürcük.

simitçi *is.* Simit yapan veya satan kimse: *"Safranbolulu Halil, al yanaklı, ürkek gözlü, köse bir simitçidir."* -S. F. Abasıyanık.

simitçilik, -ği *is.* Simit yapma veya satma işi.

simpozyum *is. bk.* Sempozyum.

simsar *is. Ar. simsār* Komisyoncu: *"Bu adam kıyafet itibarıyla öbür sandaldaki simsar tercüman, satıcı, gezdirici vesaireden farklı değildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

simsariye *is. (simsa:riye) Ar. simsāriyye* Komisyon.

simsarlık, -ğı *is.* Komisyonculuk: *"Başka iş görmez, yalnız pazarlarda ekin simsarlığı edermiş."* -M. Ş. Esendal.

simsiyah *s. (si'msiyah)* Çok kara, her yanı kara, kapkara: *"Karşımdaki karanlık odanın kapısı aralandı, simsiyah iki el dışarıya doğru uzandı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

simültane *s. Fr. simultané* Aynı anda olan, eş zamanlı: *Simültane tercüme.*

simya *is. (simya:) Ar. sîmiyā* Alşimi.

simyacı *is.* Alşimist.

sin, -nni (I) *is. esk.* Ölü gömülen yer, gömüt, mezar, kabir, metfen, makber: *"Sana ibret gerek ise / Gel göresin bu sinleri."* -Yunus Emre.

sin, -nni (II) *is. Ar. sinn* Yaşanılmış olan süre, yaş: *"Hoş uyanık da olsam, biz sındekileri artık erkekten saymazlar ya..."* -H. Taner.

sinagog *is. Yun. synagoge* Yahudi tapınağı, havra.

sinagrit *is. bk.* sinarit.

sinameki *is. (sina:meki) Ar. senāmekkī bot.* **1.** Baklagillerden, sıcak bölgelerde yetişen, birçok türü bulunan bir bitki *(Cassia).* **2.** Bu bitkinin meyvesi. **3.** Bu bitkinin bazı türlerinden elde edilen, hekimlikte iç sürdürücü olarak kullanılan madde. **4.** *mec.* Mızmız, sevimsiz, başkalarıyla ilişki kurmayan kimse. **sinameki gibi** mızmız, sevimsiz, kimseyle ilişki kurmayan (kimse).

sinara *is. Yun.* Büyük zoka.

sinarit *is. Yun. zool.* İzmaritgillerden, Akdeniz'de yaşayan, pullu, eti beğenilen bir balık *(Dentex vulgaris).*

sincabî *s.* ve *is. (sinca:bi:) Far. sincābī* Kahverengi ile kurşun rengi arasında olan (renk).

sincap, -bı *is. Far. sincāb zool.* Sincapgillerden, ağaçlarda yaşayan, daha çok yemişle beslenen, çok tüylü, uzun kuyruklu, ince gövdeli bir hayvan, değin *(Sciurus vulgaris).*

sincapgiller *ç. is. zool.* Kemirgen memeli hayvanları içine alan, geniş bir familya.

sindirilme *is.* Sindirilmek işi.

sindirilmek *(nsz)* Sindirmek işine konu olmak.

sindirim *is. biy.* Besinlerin çeşitli enzimlerle eritilerek, parçalanarak ince bağırsakta emilebilir, kana karışabilir duruma gelmesi için uğradıkları fiziksel ve kimyasal değişikliklerin bütünü, hazım.

→ ***sindirim aygıtı, sindirim bilimci, sindirim bilimi, sindirim organları, sindirim sistemi***

sindirim aygıtı *is.* Organizmada besin maddelerinin sindirilip emilmelerini ve geri kalan yararsız maddelerin dışarı atılmalarını sağlayan organların bütünü.

sindirim bilimci *is. tıp* Sindirim sistemi hastalıkları hekimi, gastroenterolog.

sindirim bilimi *is. tıp* Tıbbın sindirim organları hastalıklarını inceleyen dalı, gastroenteroloji.

sindirim organları *ç. is.* Sindirim aygıtı içinde yer alan organların bütünü.

sindirim sistemi *is. bk.* sindirim aygıtı.

sindiriş *is.* Sindirmek işi veya biçimi.

sindirme *is.* Sindirmek işi.

sindirmek *(-i, -e)* **1.** Sinmesini sağlamak veya sinmesine sebep olmak: *"Kartal burunlu, kalın kaşlı, çember sakallı ihtiyar, Sertman'ı biraz sindirdi."* -H. E. Adıvar. *"Mütarekenin bütün İstanbul'u sindirdiği günlerde onun başında Ankara'nın öfkeli kalpağını gördük."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *(-i)* (yenilen besin maddesini) Sindirim sisteminde gereken değişikliklere uğratarak kana karışabilir bir duruma getirmek, hazmetmek: *"Hoca, sabahleyin bir bahçıvanın ikram ettiği turp salatasını henüz sindirememişti."* -M. Yesari. **3.** *mec.* Kendine mal etmek: *"Bir de o düşünceleri gerçekten sindirmiş bilginlerin, bilge kişilerin tutumuna bir bakın."* -N. Cumalı.

sine *is. (si:ne) Far. sine* **1.** Göğüs. **2.** *mec.* Gönül, yürek: *"Elif kaşlarını çatar / Gamzesi sineme batar."* -Karacaoğlan. **3.** *mec.* Bağır, iç: *"Hangi semtin eczahanesi bu kadar değerli insanı sinesinde toplayabilmiştir?"* -H. Taner. **sineye çekmek** kötü bir davranış, söz veya olaya ister istemez katlanmak: *"Onlar hızla geçer veya düşer; musibeti sineye çekmek millete düşer."* -T. Halman. *"Aç kaldım, rezil oldum, türlü hakarete uğradım, hepsini sineye çektim, fakat namussuzluğa tahammül edemem."* -R. N. Güntekin.

sinek, -ği *is. zool.* **1.** Çift kanatlılardan, birtakım uçucu böceklerin genel adı. **2.** İskambil kâğıtlarının siyah renkte yoncayı andıranı, ispati. **sinek avlamak** işi veya

müşterisi olmayıp boş oturanlar için şaka yollu söylenir. **sinek ufak** (veya **küçük**), **ama mide bulandırır** önemsiz, küçük gibi görünen bir şeyin kötü ve olumsuz bir izlenim yarattığını anlatır. **sinekten yağ çıkarmak** olmayacak şeylerden yararlanmaya çalışmak: *"Elverişli durumların kokusunu hemencecik alıyor, sinekten yağ çıkartmasını biliyordu."* -T. Buğra.

→ ***sinek ağırlık, sinekkapan, sinekkapangiller, sinekkaydı, sinek kuşu, sinek mantarı, sineksavar, sinek sıklet, sinekyutan***

sinek ağırlık, -ğı *is. sp.* Boksta 48 kg dan 51 kg a kadar olan ağırlık, sinek sıklet.

sinek bar *is.* Atıştırma yeri, atıştırmlak.

sinekçil *is. zool.* Serçegillerden, sinekle beslenen, Amerika'nın sıcak bölgelerinde yaşayan bir kuş *(Muscicapa)*.

sinekkapan *is.* **1.** *bot.* Droseragillerden, Kuzey Karolina bataklıklarında yetişen, yapraklarına konan sinekleri, böcekleri sıkıp emen bir bitki *(Dionaea muscicapa)*. **2.** *zool.* Böcekleri, özellikle sinekleri yakalayarak beslenen küçük ötücü kuşlara verilen ad.

sinekkapangiller *ç. is.* **1.** *bot.* Sıcak ve ılıman bölgelerde, özellikle bataklıklarda böcekle beslenen bitkileri içine alan bir bitki familyası. **2.** *zool.* Omurgalı hayvanlardan çeşitli ötücü kuşları içine alan bir kuş familyası.

sinekkaydı *s.* (tıraş için) Özenle yapılmış: *"Her sabah siperlerde kan gövdeyi götürse sinekkaydı traşını olur, komutanına saygıda kusur etmez, efendiden bir genç..."* -A. İlhan.

sinek kuşu *is. zool.* Serçegillerden, küçük, güzel bir kuş türü *(Trochilus)*.

sineklenme *is.* Sineklenmek işi.

sineklenmek *(nsz)* **1.** Sineği çoğalmak, sinekli duruma gelmek. **2.** Sineklerini kovmak: *"Öküzler sağa sola bakınır / Göz kırpar sineklenir"* -N. Cumalı.

sinekler *ç. is. zool.* Birçok sinek türünü içine alan çift kanatlılar familyası.

sineklik, -ği *is.* **1.** Sinekleri kovmaya yarayan ucu püsküllü değnek. **2.** Sinceklerin yapışması için üzerine yapışkan madde sürülmüş kâğıt. **3.** Ucu yassı ve geniş plâstik, tel vb. den sinek öldürmek için kullanılan saplı araç. **4.** Özellikle kara sineklerin girmesini önlemek için dükkân kapısına takılan şerit, boncuk dizisi gibi şeylerden yapılmış eğreti perde. **5.** Sinekleri çok olan yer.

sinek mantarı *is. bot.* Bir mantar türü.

sinekoloji *is. Fr. synécologie biy.* Hayvan ve bitki topluluklarının ekolojisi.

sinekromi *is. Fr. sinéchromie* Filmlerin renklendirilmesi ile ilgili sinema kolu.

sineksavar *is.* Sinekleri savıp öldürmekte kullanılan ve ilâç püskürten sprey.

sinek sıklet *is. sp. bk.* Sinek ağırlık.

sinekyutan *is. zool.* Sinekçil.

sinema *is. (sine'ma) Fr. cinéma (cinématographe'in kısa biçimi)* **1.** Herhangi bir hareketi düzenli aralıklarla parçalara bölerek bunların resimlerini belirleme ve sonra bunları gösterici yardımıyla karanlık bir yerde, bir ekran üzerinde yansıtarak hareketi yeniden oluşturma işi. **2.** Film göstermeye yarayan özel bir makineyle görüntülerin beyaz perdeye yansıtıldığı salon veya yapı: *"Evvelâ Hayat pastahanesinde buluşmaya, sonraları da sinemalara devama başladılar."* -H. Taner. *"Bir haber bırakıp mahallenin sinemasına girdi."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Güzel sanatların dalı olarak, yansıtılmaya uygun olan filmleri gerçekleştirme ve yaratma sanatı: *"Sinemanın zevkimizi dışarıdan idare ettiği devirde yaşıyoruz."* -H. A. Yücel.

→ ***sinema endüstrisi, sinema perdesi, sinema salonu, sinema sanatçısı, sinema sanayii, sinemasever, sinema tekniği***

sinemacı *is.* **1.** Sinemanın çeşitli kollarından birinde çalışan kimse: filmci. **2.** Film yapımcısı veya yönetmeni, filmci. **3.** Sinema işleten kimse.

sinemacılık, -ğı *is. sin.* **1.** Sinema filmlerinin gerçekleştirilmesi için gerekli araç ve gereçleri yapmak, film çevirmek, bunların sürüm ve dağıtımını sağlamak amacıyla yapılan çalışmaların tümü, filmcilik. **2.** Bu çalışmaları yapanların işi. **3.**

Sinema çalışmalarıyla ilgili konular.

sinema endüstrisi *is. sin.* Film yapımını, dağıtımını gerçekleştiren, sinema araçlarını üreten endüstri.

sinemalaştırmak *(-i)* Sinema durumuna getirmek.

sinema perdesi *is.* Film görüntüsünün yansıtıldığı bez veya plâstik maddeden yapılmış beyaz satıh.

sinema salonu *is. sin.* Film gösterimi için seyircilere ayrılan geniş salon.

sinema sanatçısı *is. sin.* Sinema yapımında emeği geçen sanatçı.

sinema sanayii *is. bk.* sinema endüstrisi.

sinemasever *is.* Sinemayı seven, sinema sanatı, kültürü ve çalışmalarıyla ilgilenen kimse.

sinemaskop, -bu *is. Fr. cinémascope (firma adından) sin.* Geniş bir sahnenin 55 mm'lik film üzerindeki görüntüye sığdırılmasından sonra göstericiye takılan, ikinci bir merceğe sıkıştırılmış görüntüyü, asıl büyüklüğüne çevirmesi temeline dayanan geniş perde ve üç boyutlu sinema tekniği.

sinematek *is. Fr. cinémathèque sin.* Sinema filmlerinin sanat, eğitim ve genellikle kültür amaçları göz önünde tutularak toplandığı, korunduğu yer veya kurum.

sinema tekniği *is. sin.* Bir sinema filmini yaratmada kullanılan teknik araçlarla ilgili yöntem.

sinematograf *is. Fr. cinématographe > Yun.* Görüntüleri film üzerine kaydetmeye yarayan araç.

sinerama *is. Fr. cinérama < İng. (firma adından) sin.* Mercekleri 27 mm aralıklı üç ayrı alıcının yan yana birleştirilip eşlemeli olarak çalıştırılmasıyla ortaya çıkan bir geniş perde ve üç boyutlu sinema tekniği.

sinerji *is. Fr. synergie* Görevdeşlik.

sineroman *is.* Sinema için kaleme alınan roman.

sinestezi *is. Fr. symesthésie < Yun. psikol.* Duyum ikiliği.

singin *s. hlk.* Utangaç, sıkılgan.

sini *is. Far. sînî* Üzerinde yemek de yenilebilen yuvarlak, bakır veya pirinçten büyük tepsi: *"Sininin üstünde, çepçevre tahta kaşıklar ve yerde sını etrafında birer küçük minder dizilmişti."* -A. Haşim.

sinik, -ği (I) *s.* Sınmış, yılmış, pusmuş: *"Bundan zevk alan ve bazı kere de bununla kadının sempatisini kazanan sinik erkeklerden biri de Atıf'tır."* -R. H. Karay.

sinik (II) *bk.* kinik.

sinir *is. anat.* **1.** Duyu ve hareket uyarılarını beyinden organlara, organlardan beyne ileten beyazımsı teller ve bu tellerin oluşturduğu demet: *"Koket ruhu artık yüzünün sinirlerini idare etmiyordu."* -R. N. Güntekin. **2.** *hlk.* Kas kirişi ve zarı: *Etin sinirlerini ayırmak.* **3.** Rahatsız edici, hastalık derecesine varan özellik: *Bu kadının bir siniri var, kan görünce bayılır.* **4.** Herhangi bir şey, bir olay karşısında tepki gösterme duyarlığı ve kişinin ruhî niteliği: *Sende hiç sinir yok mu, bu kadar aldırmazlık olur mu? "Tren kalktıktan biraz sonra sinirlerdeki gerginlik geçer."* -R. N. Güntekin. **5.** *s.* Hoşa gitmeyen, can sıkan: *Ne sinir şey!* **sinir kesilmek** çok sinirlenmek, olmak sinirlenmek, öfkelenmek. **siniri oynamak** öfkelenmek, sinirlenmek. **siniri tutmak** birdenbire sinirlenmek veya davranışlarını denetleyememek: *"...onun içindir ki, Seniha'nın başı sıkıya geldiği zaman siniri tutardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"moda deyince çıldırmaz, çok gülerse siniri tutup sonra yarım saat ağlamaz."* -M. Ş. Esendal. **(bir durum, birinin) sinirine dokunmak)** hoşuna gitmemek, sinirlendirmek: *"Gözle görülen her seyin yabancı olduğunu, yabancılara ait bulunduğunu düşünmek sinirlerime dokunur."* -Ö. Seyfettin. *"Şeher, hep Bayram'ın sinirine dokunanlarla gezip tozdu."* -S. F. Abasıyanık. *"Bu söz sarhoş olmayan zevcesinin fena hâlde sinirine dokunmuş."* -R. N. Güntekin. **(birinin) sinirleri alt üst olmak** sinirleri bozulmak, sinirlenip ne yapacağını şaşırmak. **sinirleri ayakta olmak** çok sinirlenmiş veya öfkelenmiş bulunmak. **sinirleri boşanmak**

sinirlenip kendini tutamayarak gülmek, ağlamak veya bağırmak. **sinirleri bozulmak** çok sinirlenmek, ne yapıp edeceğini bilmeden şaşkın, karmaşık bir duruma düşmek: *"Genç kadının korkudan sinirleri bozuldu."* -H. Taner. **sinirleri gergin olmak** sinirlendirici yeni bir olay çıkarsa hemen tepki gösterecek durumda olmak. **(birinin) sinirleri gerilmek** sinirlenmeye hazır bir durumda bulunmak. **sinirleri gevşemek** (veya **yatışmak**) sinirliyken ferahlamak, sakinleşmek. **(bir kimse) sinirlerine hâkim olmak** davranışlarını ve kendini denetleyebilmek, soğukkanlı olmak. **(birinin) sinirlerini bozmak** kızdırmak, sinirlendirmek.

→ ***sinir argınlığı***, ***sinir bilimi***, ***sinir buhranı***, ***sinir doku***, ***sinir harbi***, ***sinir hastalığı***, ***sinir hastası***, ***sinir ilâcı***, ***sinir kanatlılar***, ***sinir küpü***, ***sinir otları***, ***sinir otu***, ***sinir otugiller***, ***sinir savaşı***, ***sinir sistemi***, ***sinir törpüsü***

sinir argınlığı *is. tıp* Beden ve ruhî görevlerde gevşeme ve bitkinlik biçiminde beliren bir sinirce, nevrasteni.

sinir bilimi *is. tıp* Sinir sistemini inceleyen tıp dalı, nöroloji.

sinir buhranı *is.* Sinir sisteminde görülen bozukluğun yarattığı sıkıntı veya hastalık.

sinirce *is. psikol.* Genellikle bunalım ve beden görevleri üzerinde yakınmalarla beliren, kişiliğin ve uyumun bütününü etkilemeyen, ruhî kaynaklı sinir hastalığı, nevroz.

sinir doku *is. anat.* Beyni ve sinirleri oluşturan ve nöron denilen hücrelerle örülmüş bulunan doku.

sinir harbi *is. psikol.* Söz veya davranışlarla birbirini sinirlendirme.

sinir hastalığı *is. psikol.* Sinir sistemiyle ilgili hastalıkların genel adı.

sinir hastası *is. psikol.* Sinir hastalığına tutulmuş olan, nevropat.

sinir ilâcı *is. psikol.* Sinir sistemiyle ilgili bir hastalığı tedavi etmek için kullanılan yatıştırıcı ilâç.

sinir kanatlılar *ç. is. bot.* Saydam olan kanatları ağ biçiminde damarlarla örülü, dört kanatlı böcekler takımı.

sinir küpü *is. psikol.* Çok sinirli olma durumu.

sinirleme *is.* Sinirlenmek işi.

sinirlemek *(-i)* **1.** Etin içindeki kas kirişlerini ve kalın zarları ayıklamak. **2.** Savaşlarda, hasmın altındaki Atın art ayak kirişlerini kılıçla kesmek. **3.** *hlk.* Sindirmek, hazmetmek.

sinirlendirici *s.* Sinirlenmeye yol açıcı: *"Konun hikâyesini sinirlendirici bir lezzetle dinlemekteyim."* -R. H. Karay.

sinirlendirme *is.* Sinirlendirmek işi.

sinirlendirmek *(-i)* Sinirlenmesine sebep olmak: *"Aklıma gelince sinirlendiriyor, hasta ediyor."* -N. Ataç.

sinirleniş *is.* Sinirlenmek işi veya biçimi.

sinirlenme *is.* Sinirlenmek işi.

sinirlenmek *(nsz, -e)* Duygu ve davranışlarını denetleyemeyecek duruma gelmek, öfkelenmek, köpürmek, feveran etmek: *Bu söze kim olsa sinirlenir. "Sinirlenmek, darılmak, kin taşımak ne olduğunu bilmezdi."* -Y. K. Beyatlı. *"Elindeki mendili didikleyerek, dudaklarını ısırarak yürüyor, gittikçe sinirleniyordu."* -P. Safa.

sinirleri kuvvetli *s.* Kolayca, çabuk heyecanlanmayan veya sinirlenmeyen.

sinirleri zayıf *s.* Kolayca, çabuk heyecanlanan veya sinirlenen.

sinirli *s.* **1.** İçinde sinir bulunan: *Sinirli et.* **2.** Kolayca ve çabuk sinirlenen, asabî: *"İskele memuru, zayıf, kuru, sinirli bir adamdı."* -S. F. Abasıyanık.

sinirlilik, -ği *is.* Sinirli olma durumu veya sinirli bir biçimde davranma, asabiyet: *"Çıplak ayağını o ana kadar görmediğim bir sinirlilikle oynatmaya başladı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sinir otları *ç. is. bot.* İki çenekli, çiçekli bitkiler takımı.

sinir otu *is. bot.* Sinir otugillerden, çiçekleri tek bir sapın ucunda başak durumunda, birçok yabanî türü bulunan ve hekimlikte kullanılan bir bitki *(Plantago)*.

sinir otugiller *ç. is. bot.* Sinir otların-

dan, iki çenekli, bitişik taç yapraklı bitkiler familyası.

sinir savaşı *is.* Sinir sisteminde oluşan zayıflık ve buhran.

sinirsel *s.* Sinirle ilgili, sinir bakımından, asabi.

sinir sistemi *is. psikol.* Yüksek yapılı organizmalarda, organizmanın yaşadığı ortama uymasını, çeşitli organların iş birliği durumunda çalışmasını sağlayan, sinir hücreleri, sinirler ve sinir merkezinden oluşan sistem.

sinirsiz *s.* **1.** Siniri olmayan. **2.** *mec.* Kolayca sinirlenmeyen, sakin. **sinirli** karşıtı.

sinirsizlik, -ği *is.* Sinirsiz olma durumu.

sinir törpüsü *is.* Sinirleri, ruhî durumu zayıflatan, yıpratan şey.

siniş *is.* Sinmek işi veya biçimi.

sinizm *is. Fr. cynisme bk.* Kinizm.

sinle *is. esk.* Mezarlık.

sinlik, -ği *is.* Mezarlık, kabristan, gömütlük.

sinme *is.* Sinmek işi.

sinmek, -er *(nsz, -e)* **1.** Kendini göstermemek için büzülmek, saklanmak, pusmak: *"Burada pençesi ve dişleri kudretli mahluklar zayıfları parçalayıp yutuyor, zayıflar ise, bunlardan korunmak için o kovuk senin, bu delik benim sinip saklanmaya çabalıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Salonda bulunan yirmiyi aşkın insan ürkmüş, sinmişti."* -T. Buğra. **2.** Korku, yılgınlık gibi sebeplerle konuşmamak, hareket etmemek veya tepki göstermemek: *"Artık Emine'nin takdirine, maskaralıklarına mukabele etmiyor, bir köşeye siniyor, düşünüyordu."* -H. E. Adıvar. *"O zaman kadıncağızların elleri ayakları kesilip her biri bir yana siner ve sessiz göz yaşlarıyla bu müthiş fırtınanın dinmesini beklerdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *(-e)* Hiç çıkmayacak veya güç çıkacak biçimde işlemek, nüfuz etmek. **4.** Huy, alışkanlık vb. iyice yerleşmek: *Kötülük damarlarına sinmiş. "Doktorun bütün ömrüne sinecek bir çirkin dedikodu başlayacak."* -M. Ş. Esendal.

Sinolog *öz. is. Fr. sinologue* Sinoloji bilgini.

Sinoloji *öz. is. Fr. sinologie* Konu olarak Çin ile ilgili bilgileri (dil, uygarlık, tarih) ele alan filoloji.

sinonim *is. Fr. synonyme* Eş anlamlı, anlamdaş, müteradif.

sinsi *s.* **1.** Kötülük yaparken gizli ve kurnaz olan: *Sinsi bir insan. "Bu kadın ne kadar inatçı, sinsi bir kadın!"* -M. Ş. Esendal. **2.** Gizlilik ve kurnazlık belirten: *"Beklenilmeyen, sessiz, sinsi bir giriş."* -R. H. Karay. **3.** Gizlice başlayan, yavaş gelişen ve ağır sonuçlar doğurabilen (hastalık vb.): *Şeker hastalığı sinsi bir hastalıktır. "Birtakım aslı faslı olmayan ağrılar yaratan sıtma mikrobu gibi sinsi bir yorgunluk vardı."* -S. F. Abasıyanık.

sinsice *s.* ve *zf. (sinsi'ce)* Gizlice, belli etmeden, el altından yapılan: *"Nasıl sinsice yaklaşmıştı baykuş, düşmanlarını nasıl gafil avlamıştı."* -C. Meriç.

sinsileşme *is.* Sinsileşmek işi.

sinsileşmek *(nsz)* Sinsi duruma gelmek.

sinsilik, -ği *is.* Sinsi olma durumu veya sinsice davranış: *""Karda yürüyüp izini belli etmemek", cümlesiyle tarif edilen bu sinsilik, hedefine asla varamayan adî bir hiledir."* -P. Safa.

sinsin *is.* Geceleyin, ateş çevresinde, genç erkeklerin davul, zurna eşliğinde oynadıkları bir halk oyunu.

sintigrafi *is. Fr. tıp* Gama ışınları yayan radyoaktif bir izotopun organizma içindeki yolunu izlemek temeline dayanan teşhis yöntemi.

sintine *is. (sintı'ne) İt. sentine den.* Geminin içinde en alt bölüm.

sinüs *is. (si'nüs) Fr. sinus < Lât anat.* **1.** Organların veya dokuların arasında bulunan boşluklar. **2.** *mat.* Trigonometrik bir çember üzerine taşınmış bir yayın ucunun ve bu yaya karşılık olan merkez açısının ordinatı. Kısaltması sin.

sinüzit *is. Fr. sinusite tıp* Ateş, baş ağrısı, burun tıkanıklığı ve akıntısı ile belirten

yüz sinüslerinin iltihaplanması.

sinüzoidal, -li *s. Fr. sinusoïdal* Sinüzoit ile ilgili olan.

sinüzoit, -di *is. Fr. sinusoïde mat.* Bir çemberin, sıfır dereceden 360 dereceye kadar olan yaylarının sinüslerinin değişmelerini grafik ile gösteren devirli düzlem eğri.

sinyal, -li *is. Fr. signal* **1.** Bir şey bildirmek için verilen işaret. **2.** Telefonda, hat bağlantısının olduğunu, numaraları çevirmeye başlanabileceğini haber veren ses. **sinyal vermek** bir şeyi işaretle bildirmek.

→ ***sinyal lâmbası, sinyal müziği***

sinyalizasyon *is. Fr. signalisation* (demir yolu, kara yolu ve limanlarda) Trafiği düzenleyen ışıklı sistem.

sinyal lâmbası *is.* Genellikle motorlu taşıtlarda, taşıtın hangi yöne döneceğini gösteren lâmba.

sinyal müziği *is.* Radyo ve televizyonda aynı programın başında çalınan müzik.

sinyor *is. İt. signore* İtalyanca "bay" karşılığında kullanılan bir unvan.

sipahi *is. (sipa:hi:) Far. sipāhī tar.* Osmanlılarda tımar sahibi bir sınıf atlı asker: *"Bazı sipahi ağası gibi mağrurdu, kimi cengâver tavırlı ve sakindi."* -Y. K. Beyatlı.

sipahilik, -ği *is. tar.* Sipahi olma durumu veya sipahinin görevi.

sipariş *is. (sipa:riş) Far. sipāriş* **1.** Bir şeyin yapılmasını, gönderilmesini, getirilmesini isteme, ısmarlama. **2.** Yapılması ısmarlanan şey: *"Bütün bu siparişleri bir ayrı defterе kaydetmeyi unutmazmış."* -A. Ş. Hisar. **3.** *esk.* Birinin kendi maaşından kesilerek başkasına gönderdiği, ödediği aylık para: *Bu kadının oğlundan 300 lira siparişi vardır.* **sipariş almak** bir şeyin yapılması veya gönderilmesi kendisine ısmarlanmak. **sipariş etmek** bir şeyin yapılmasını veya bir şeyin gönderilmesini istemek, ısmarlamak. **sipariş vermek** bir şeyin yapılmasını, getirilmesini veya gönderilmesini birine ısmarlamak.

siparişçi *s.* Sipariş veren (kimse).

sipastik, -ği *s.* **1.** Özürlü. **2.** *is.* Özürlü veya sakat kimse.

siper *is. Far. siper* **1.** Korunulacak, arkasına, altına veya içine girerek saklanılacak yer. **2.** Yağmur, güneş ve rüzgârın etkilemediği gizli, kuytu yer, dulda: *"Pencereden güneş yahut rüzgâr gelirse şu siper köşeye kaçacak."* -R. H. Karay. **3.** Güneş ve yağmurun etkisinden korunmak amacıyla şapka ve kasket gibi şeylerin önüne yapılan çıkıntı, siperlik: *"Sabahtan beri çektiği şaraplarla epeyce başı dönen meşhur kumandan tolgasının siperini geri itti."* -Ö. Seyfettin. **4.** *ask.* Askerlerin gidiş gelişinde veya savaşta karşı tarafa hedef olmadan ateş edebilmesi için kazılmış üstü açık hendek: *"Ateş yağmuru ikinci kat siperleri geçti."* -A. Gündüz. *"Arkasını çöle veren İngiliz ordusu ise, siperinde musluktan Nil suyu içiyor."* -F. R. Atay. **5.** *s.* Kuytu, korunabilen: *Burası siper bir yerdir.* **(bir şeyi veya bir yeri) siper almak** bir şeyi siper olarak kullanarak gizlenmek: *"Veysi köşeyi siper alarak kendini göstermedi."* -H. R. Gürpınar. *"Kayaların arasını siper aldım, çevreyi gözetlemeğe başladım."* -M. Yesari. **(bir şeyi veya kendini) siper etmek 1)** kendini veya bir şeyi korumak amacıyla bir başka şeyi siper olarak kullanmak: *"Tuğla harmanındaki ameleler durup ellerini gözlerine siper ederek etrafı aradılar."* -S. F. Abasıyanık. **2)** bir şey veya bir kimse için kendini tehlikeye atmak: *"Siper ederek etrafı aradılar."* -S. F. Abasıyanık. **sipere yatmak** siper içine saklanmak, gizlenmek: *"Çatın arkadaşlar da atları çatın / Kurşun bizi tutuyor sipere yatın."* -Halk türküsü.

siperisaika *is. (sipe'risa:ika) Far. Ar. siper-i şâ'ika esk.* Yıldırımsavar, yıldırımkıran, yıldırımlık, paratoner.

siperlenme *is.* Siperlenmek işi.

siperlenmek *(nsz)* Korunmak, saklanmak amacıyla bir yeri, bir şeyi kendine siper etmek veya siper altına, arkasına veya içine girmek.

siperli *s.* Siperi olan: *"Ceketini çıkar*

mış, masasının üstündeki yeşil siperli lâmbasını yakmış." -H. E. Adıvar.

siperlik, -ği *is.* **1.** Güneş ve yağmurun etkisinden korumak amacıyla şapka, kapı, lâmba gibi şeylere yapılan koruyucu engel, siper, güneşlik: *Şapka siperliği. Kapı siperliği. "Alanın elektrik lambalarının siperlikleri önünde pırıl pırıl, iri taneler halinde geçen yağmurun hızı daha iyi belli oluyordu."* -N. Cumalı. **2.** Siper olma özelliği bulunan yer.

sipolin *is. Fr. cipolin* < *İt. cipollino jeol.* Katmanlarında iç içe daireler bulunan billurlu bir kalker türü.

sipsi *is. hlk.* **1.** Ağaç dallarından yapılan düdük. **2.** Gemici düdüğü. **3.** Zurnanın dudaklara gelen kamış bölümü.

sipsipullah *is. hlk.* Yüzü uzun, kafası sivrice kimse: *"Sipsipullah sivri külâh gezer."* -F. Celâlettin.

sipsivri *s. (si'psivri)* Çok sivri: *"Uçları sipsivri demir kalemleri duvarlara atıyorum."* -S. F. Abasıyanık. **sipsivri kalmak** herkesin çekilmesiyle yalnız kalmak veya ortada kalmak.

sirayet *is. (sira:yet) Ar. sirâyet* **1.** (hastalık) Geçme, bulaşma: *"Yapılan muayene neticesinde, hastalığın kimseye sirayetine meydan verilmeyecektir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Yayılma, dağılma: *"Vehbi'nin bu şüphesi büyüklere sirayete başladı; çocuk bu fırtınada başka köye gitmiş olamaz."* -R. N. Güntekin. **sirayet etmek 1)** (hastalık) geçmek, bulaşmak: *"Yazın korkunç sıtması, gökyüzüne ve gökyüzünün yıldızlarına kadar sirayet eden bu küçük kasabayı terke hazırlanıyordu."* -S. F. Abasıyanık. **2)** *mec.* yayılmak, dağılmak: *"Bu dedikodular bizim eve bile sirayet etti."* -A. Gündüz.

siren *is. Fr. sirène* Taşıtlarda bulunan, tiz ses çıkaran alet, canavar düdüğü.

sirer *is.* Deniz kızı; üst tarafı kız, alt tarafı balık olduğuna inanılan deniz kızı.

sirk *is. Fr. cirque* Eğitilmiş hayvanların ve cambazların akrobasi hareketleri yaptıkları genellikle kapalı yer.

sirkat *is. Ar. sirkat esk.* Çalma, hırsızlık.

sirke (I) *is.* Bit, tahta kurusu gibi asalak böceklerin yumurtası: *"Hepsi bit, sirke içinde, sıvandım, hepsini temizledim."* -H. E. Adıvar.

sirke (II) *is. Far. sirke* **1.** Salatalara, yemeklere ekşilik vermek için kullanılan ekşimiş üzüm suyu. **2.** Birtakım kimyasal yöntemlerle hazırlanmış birleşiklerin ortak adı.

→ ***sirke ruhu, sirke sineği***

sirkeci *is.* Sirke yapan veya satan kimse.

sirkecilik, -ği *is.* Sirke yapma veya satma işi.

sirkelenme *is.* Sirkelenmek işi.

sirkelenmek *(nsz)* **1.** Birçok sirke türemek. **2.** İçine sirke konmak: *"Sakalının rengi kınaya, kokusu sirkelenmiş tarçına benzer."* -F. R. Atay.

sirkeleşme *is.* Sirkeleşmek işi.

sirkeleşmek *(nsz)* Sirke durumuna gelmek, ekşimek: *"Meyhanelerin şarabı sirkeleşmiştir."* -S. F. Abasıyanık.

sirkeli *s.* **1.** Üzerinde veya içinde sirke oluşmuş olan. **2.** İçinde sirke bulunan, içine sirke konmuş olan: *Sirkeli salata.*

sirkelik, -ği *s.* **1.** Sirke yapmaya yarar: *Sirkelik üzüm.* **2.** Sirke kabı.

sirken *is. hlk.* Yabanî ıspanak *(Chenopodium album).*

sirkengebin *is. Far. sirkengubîn esk.* Sirkeli bal şerbeti.

sirke ruhu *is. kim.* Asetik aside verilen ad.

sirke sineği *is. zool.* Eklem bacaklılardan, kısa duyargalı bir sinek *(Drosophila).*

sirkülâsyon *is. Fr. circulation* Dolanım, dolanış, tedavül.

sirküler *Fr. circulaire* **1.** Genelge, tamim. **2.** Özel olarak toplantılar için yapılan yazılı çağrılara duyurum.

sirmo *is. (si:rmo)* Doğu Anadolu'da yetişen bir yabanî soğan türü *(Allium atrovilaceum, Allium vineale).*

siroko *is. (siro'ko) İt. scirocco* Akdeniz havzasında görülen çok sıcak bir rüzgâr.

siroz *is. Fr. cirrhose tıp* Karaciğerin irileşmesi veya körelmesi ile belirlenen bir hastalık.

sirozlu *s.* Siroza tutulmuş olan.

sirrus *is. (si'rrus) Lât. cirrus coğr.* Saçak bulut.

sirtaki *is. Yun.* Bir çeşit dans.

sirto *is. (si'rto) Yun. syrtos* **1.** Türk müziğinde bir oyun havası. **2.** Bir tür halk oyunu.

sis *is. coğr.* Atmosferin alt tabakalarındaki küçük su veya buhar tanelerinden oluşan bulutların çok alçalarak yeryüzüne kadar inmesiyle oluşan duman: *"Sisler ve bulutlar arasında kalmış aciz bir yolcu gibiyim."* -H. C. Yalçın. *"Kalkuta'yı süt mavisi bir akşam sisi kaplıyor."* -R. H. Karay.

→ ***sis bombası, sis farı, sis lâmbası, sis perdesi***

sis bombası *is.* Sis oluşturmak için kullanılan bomba.

sis farı *is.* Otomobillerde sisli havalarda görüş mesafesini açan lâmba.

sis lâmbası *is.* Sisli havalarda trafiği kolaylaştırmak için kullanılan, sarı ışık veren bir lâmba.

sislendirme *is.* Sislendirmek işi.

sislendirmek *(-i)* Sislenmesine sebep olmak, sisli duruma getirmek.

sislenme *is.* Sislenmek işi.

sislenmek *(nsz)* Sisle kaplanmak, sise bürünmek, bulanmak.

sisli *s.* Üzerine sis inmiş olan, sislenmiş, bulanık: *"Haliç, aşağılarda, sisli bir bahar sabahının altında, erimiş gümüşlerin ırmağına benziyordu."* -T. Buğra.

sismik *s. Fr. sismique* Depremle ilgili: *Sismik araştırmalar.*

sismograf *is. Fr. sismographe < Yun.* **1.** Depremyazar. **2.** *mec.* En ince ayrıntıları bilen, her hareketi gözleyip değerlendiren (kimse): *"Halkın nabzını elinde tutan halk sanatçısı, halkın bir sismografi gibidir."* -H. Taner.

sismolog *is. Fr. sismologue* Deprem bilimi uzmanı.

sismoloji *is. Fr. sismologie* Deprem bilimi.

sis perdesi *is.* **1.** Ordunun hareketlerini düşmandan saklamak için istenilen bir yerde oluşturulan perde görünümünde sis. **2.** *mec.* Herhangi bir olayın gizli ve karanlık olduğunu belirtmek için kullanılır.

sistem *is. Fr. système* **1.** *bk.* Dizge. **2.** Düzen. **3.** Bir sonuç elde etmeye yarayan yöntemler düzeni: *Eğitim sistemi.Seçim sistemi. "Servet, nasıl kazanılmış olursa olsun, onun kontrolüne girecek rejim ve sistem memleketi mahvedecektir."* -H. E. Adıvar. **4.** Yol, yöntem: *Eski bir sistem.* **5.** Bir aracı oluşturan düzen, düzenek, tertibat: *Fren sistemi.* **6.** Model, tip: *"... son sistem, pırıl pırıl bir rotatif almışlar."* -Y. Z. Ortaç.

sistematik, -ği *s. Fr. systématique* Dizgeli, sistemli.

sistemcilik, -ği *is.* Toplum biliminde etkileşim alanlarını çeşitli sistemlere ayıran bilim yöntemi.

sistemik *s. Fr. systémique* Sayısal ve ekonomik konulara belli sistemler çerçevesinde bakan.

sistemleşme *is.* Sistemleşmek işi.

sistemleşmek *(nsz)* **1.** Sistemli duruma gelmek. **2.** Sistem durumuna gelmek.

sistemleştirme *is.* Sistemleştirmek işi.

sistemleştirmek *(-i)* **1.** Sistemli duruma getirmek. **2.** Sistem durumuna getirmek.

sistemli *s.* **1.** Düzenli. **2.** Belli ilkelere, kurallara uyan, dizgeli, sistematik.

sistemsiz *s.* **1.** Düzensiz. **2.** Belirli kural ve ilkelere uymayan, dizgesiz.

sistemsizlik, -ği *is.* Sistemsiz olma durumu.

sistire *is. (si'stire) Yun. ksystra* Bir tahtanın üzerindeki ufak pürüzleri giderip onu dümdüz bir duruma getirmeye yarayan ince çelik lâma.

sistireci *is.* Sistre yapan kimse.

sistireleme *is.* Sistirelemek işi.

sistirelemek *(-i)* Düzgün bir yüzey elde etmek için ağaç vb.şeyleri sistireden geçirmek.

sistit *is. Fr. cystite tıp* Genellikle bakterilerin sebep olduğu sidik torbası iltihabı.

sistol *is. Fr. systole fizy.* Kalp kasının kasılma devresi.

sit *is. Fr. site* Tarih öncesinden günümüze kadar değişik çağların ve uygarlıkların kültür değerlerini temsil eden eser veya kalıntı.

sit alanı *is.* Sit bütünlüğünü veya onun bir parçasını üzerinde bulunduran yer.

sitayiş *is. (sıta.yiş) Far. sitāyiş esk.* Övme veya övgü.

sitayişkâr *s. Far. sitāyiş + kār esk.* Övücü, öven.

site *is. Fr. cité < Lât.* **1.** Daha çok belli meslek adamları için yapılmış veya belli amaçlarla kurulmuş konutlar topluluğu. **2.** *tar.* İlk Çağda kendi yasalarıyla yönetilen bir veya birkaç kentten oluşan devlet. **3.** Kent, şehir.

sitem *is. Far. sitem* Bir kimseye, yaptığı bir hareketin veya söylediği sözün üzüntü, alınganlık, kırgınlık gibi duygular uyandırdığını öfkelenmeden belirtme: *"Hemşiresine birçok sitemden sonra, ümit vermeye çalıştı."* -P. Safa. *"Millî Mücadelenin başından o güne kadar Atatürk'ün en hafif bir sitemine uğramamıştım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **sitem etmek** bir kimseye üzüldüğünü, kırıldığını öfkelenmeden belirtmek: *"Ancak müsaade ederseniz size başka bir cihetten sitem edeceğim."* -R. N. Güntekin. *"Millî Mücadelenin başından o güne kadar Atatürk'ün en hafif bir sitemine uğramamıştım."* -Şarkı.

sitemkâr *s. (sitemkā:r) Far. sitem-kār* Sitem edici, sitem eden.

sitemli *s.* Sitem taşıyan: *"Ruhsar tatlı ama sitemli bakışıyla susturmasa, bacı daha kim bilir ne kadar konuşacak."* -A. İlhan.

sitil *is. hlk.* Büyük bakraç, su kovası.

sitoloji *is. Fr. cytologie biy.* Genel biyolojinin hücre bölümü, hücre bilimi.

sitoplâzma *is. Fr. cytoplasme biy.* Çekirdek dışta kalmak üzere protoplâzma yığını.

sitrik asit, -di *is. Fr. acide citrique kim.* Birçok meyve ve sebzede serbest durumda veya potasyum, kalsiyum tuzu olarak bulunan, hafifçe mayalanmış limon suyunun kaynar durumdaki kalsiyum karbonatla işlenmesinden elde edilen asit, limon asidi.

sittelsevir *is. (sitte'isevir) Ar. sitte-i sevr esk.* Nisan ayında çıkan ve ortalama altı gün süren fırtına. **sittelsevir her saati bir devir** bu fırtına günlerinde hava her saat değişikliğe uğrar. **sittelsevir kapıyı çevirir** bu fırtına günlerinde dışarı çıkmamayı öğütlüyen bir söz.

sittinsene *zf. (sitti'nsene) Ar. sittîn sene* Altmış yıl, sonu gelmeyecek kadar uzun zaman ömür boyu: *Sittinsene gelmese umurumda değil. "Ben radyosuz insan, ben... zevksiz, neşesiz,... ben hep böyle sittinsene başkalarının dilediğini mi dinleyecektim?"* -H. Taner.

sivil *s. Fr. civil* **1.** Askerî olmayan: *Sivil savunma.* **2.** Asker sınıfından olmayan (kimse). **3.** Özel bir biçimde olmayan, üniforma olmayan (giysi): *"Arkasında siyah şayaktan bir sivil elbise vardı."* -R. N. Güntekin. **4.** Üniforma veya özel giysi giymemiş olan (kimse): *"Çoğunlukla sivil insanları yadırgardım."* -F. R. Atay. *"Nina, iki subayla bir sivilin ortasında, ayakta."* -R. H. Karay. **5.** *is.* Sivil polis. **6.** *argo* Çıplak, çırçıplak.

→ ***sivil idare, sivil polis, sivil savunma, sivil yönetim***

sivilce *is.* İçinde irin bulunan küçük deri kabarcığı, en küçük çıban.

sivilceli *s.* Sivilceleri olan (kimse).

sivil idare *is. bk.* sivil yönetim.

sivilleşme *is.* Sivilleşmek işi veya durumu.

sivilleşmek *(nsz)* Sivil duruma gelmek.

sivilleştirme *is.* Sivilleştirmek işi veya durumu.

sivilleştirmek *(-i)* Sivil duruma getirmek.

sivillik, -ği *is.* Sivil olma durumu: *"Hayatımızın askerlikte ve sivillikte kırk*

beş senesi öğretmenlik ile geçti." -B. Felek.

sivil polis *is.* Özellikle üniformasız güvenlik görevlisi, sivil: *"Sivil polisle, fedai ve hizmetçi arasında bir adam bizi içeri aldı."* -F. R. Atay. *"Sivil polis daha fazla bir şey sormadı."* -R. H. Karay.

sivil savunma *is.* Barışta doğal afetlere karşı, savaşta sıcak çatışma içinde sivil halkı korumaya yönelik önlemler bütünü.

sivil yönetim *is.* Askerî açıdan bağımlı olmayan yönetim biçimi.

sivişmek *(nsz) bk.* Sıvışmak.

sivri *s.* **1.** Ucu keskin ve batıcı olan: *"Sivri gagasından kelimeler çıkarken sanki birer ok oluyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** Ucuna doğru gittikçe incelen: *Dik, sivri dağlar.Sivri burun. Sivri tepe. "Aşağıda gördüğümüz dik ve sivri bir binanın üst katında çay içmeğe gideceğiz."* -F. R. Atay. **3.** *mec.* Genel tutumun veya geleneklerin dışında kalan, göze batıcı özelliği olan, aşırı: *Sivri uçlar.Sivri bir adam.* **4.** *is. bk.* palamut.

→ ***sivri akıllı***, ***sivri biber***, ***sivri fare***, ***sivrikuyruk***, ***sivrisinek***

sivri akıllı *is.* Acayip düşünceleri olan ve kimsenin aklını beğenmeyen (kimse).

sivri biber *is. bot.* Uzunca ve ince yeşil biber.

sivriç *is. mdn.* Kaya çatlakları arasına sokulup üzerine balyozla vurulan, ucu sivri, yaklaşık bir metre boyunda çelik çubuk.

sivri fare *is. zool.* Kurt, fare gibi hayvanları yiyen ve bu bakımdan tarıma yararlı sayılan küçük bir memeli *(Sorex araneus).*

sivrikuyruk, -ğu *is. zool.* 3-12 mm uzunluğunda, insanların, özellikle çocukların bağırsaklarında yaşayan küçük bir solucan, oksiyür.

sivrileşme *is.* Sivrileşmek işi.

sivrileşmek *(nsz)* Sivri duruma gelmek.

sivrileştirme *is.* Sivrileştirmek işi.

sivrileştirmek *(-i)* Sivri duruma getirmek.

sivrilik, -ği *is.* Sivri olma durumu.

sivriliş *is.* Sivrilmek işi veya biçimi.

sivrilme *is.* Sivrilmek işi.

sivrilmek *(nsz)* **1.** Sivri duruma gelmek, sivrileşmek: *"Çenesine doğru sivrilen armudî bir yüzün, ince bir burnu, hâlâ beyaz ve düzgün dişleri vardı."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Başkalarını geride bırakıp yükselmek veya ün kazanmak: *"Ben kardeşlerimin en küçüğü olmakla beraber epeyce sivrilmiştim."* -R. N. Güntekin.

sivriltme *is.* Sivriltmek işi.

sivriltmek *(-i)* Sivri duruma getirmek.

sivrisinek, -ği *is. zool.* Çift kanatlılardan, insan ve memeli hayvanların kanıyla beslenen, birçok türü bulunan ve bir türü sıtma mikrobu aşılayan, sulak, bataklık yerlerde çok üreyen ve bulaşıcı hastalıkları yayan uçucu böcek *(Culexpipiens).*

siya *is. (si'ya) Yun. sia den.* Kürekleri tersine kullanarak sandalı geriye yürütme.

siyah *is. Far. siyāh* **1.** Kara (II): *"İri siyah gözlerini kalın kaşlarıyla beraber kaldırdı."* -Ö. Seyfettin. *"Siyah, çıplak dallarda henüz kuruyamayan su damlaları parlak, mavi birer boncuk gibi parlıyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Koyu renkte olan: *Siyah ekmek.* **3.** (baskıda) Başka harflerden daha koyu görünen harf türü.

→ ***siyah beyaz***, ***siyah gemre***, ***siyah ırk***, ***siyah kalem***

siyah beyaz *is.* **1.** Yalnız siyah çizgilerle kâğıdın beyazlığından oluşan resim veya bu iki rengi verecek gibi hazırlanmış klişe tekniği. **2.** *sin.* Tek renk temeline dayanan, siyahtan beyaza kadar çeşitli yoğunluk derecelerini gösteren film.

siyah gemre *is. hlk.* Siyah gübre.

siyahımsı *s.* Siyaha yakın.

siyahımtırak, -ğı *is.* Siyaha çalar, siyah gibi, siyaha yakın.

siyah ırk *is.* Orta Asya, Afrika'da yaşayan, teninin rengi siyah olan insan ırkı.

siyahî *s. (siyâhi:) Far. siyāhī* Zenci, fellah.

siyah kalem *is.* Kurşun kalem ile yapılmış resim sanatı.

siyahlanma *is.* Siyahlanmak işi veya durumu.

siyahlanmak *(nsz)* Siyahlaşmak.

siyahlaşma *is.* Siyahlaşmak işi.

siyahlaşmak *(nsz)* Rengi karaya dönmek, kararmak: *"...o mor karanlıkların siyahlaştığı yere yaklaşıyordu."* -Ö. Seyfettin.

siyahlatma *is.* Siyahlatmak işi.

siyahlatmak *(-i)* Rengini karaya çevirmek, karartmak.

siyahlık, -ğı *is.* **1.** Siyah olma durumu, kara renk. **2.** Karanlık veya koyuluk.

siyak *is. (siya:k) Ar. siyāḳ* Sözün gelişi, anlatım biçimi.

siyakat, -ti *is. (siya:kat) Ar. siyāḳat esk.* Genellikle devlet dairelerinde kullanılmış bir yazı türü.

*→ **siyakat yazısı***

siyakat yazısı *is.* Siyakat tarzı ile kaleme alınmış yazı.

siyakusibak *is. (siya:kusiba:k) Ar. siyāḳ u sibāḳ* Sözdeki uygunluk ve tutarlılık.

siyanojen *is. Fr. cyanogène < Yun. kim.* Oksalik asidin azot ve karbon birleşimi (C_2N_2).

siyanür *is. Fr. cyanure < Yun. kim.* Hidrosiyanik asidin tuzu veya esteri olan çok güçlü bir zehir.

siyanürik *s. Fr. cyanurique* İçinde siyanür bulunan asit.

siyanürleme *is.* Siyanürlemek işi.

siyanürlemek *(-i)* Siyanürden geçirmek.

siyasa *(siya:sa) Ar. siyāset'* den Politika, siyaset: *"Hükûmetin zararlarını hafifletmek yolundaki siyasî artık geçersiz kalacaktı."* -H. C. Yalçın.

siyasal *s. (siya:sal) Ar. siyāset + Fr. -l'* den bozma. Politika ile ilgili, siyasî, politik.

*→ **siyasal parti***

siyasal parti *is. bk.* siyasî parti.

siyaset *is. (siya:set) Ar. siyāset* **1.** Politika, siyasa: *"Siyaset alanında ismi zaman zaman çok geçen bir simadır."* -H. E. Adıvar. **2.** Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış.

*→ **siyaset bilimi, siyaset meydanı***

siyaset bilimi *is.* Siyasî kurum, kuruluş ve oluşumlarının çalışma işleyişlerini inceleyen ve irdeleyen bilim dalı.

siyasetçi *is.* Politikacı.

siyasetçilik, -ği *is.* Siyasetçinin işi.

siyaseten *zf. (siyā:seten) Ar. siyāseten* Siyaset bakımından, siyaset açısından.

siyaset meydanı *is. esk.* **1.** Ölüm cezalarının uygulandığı yer. **2.** Siyasî konularda çeşitli kesimlerden görüşlerin ortaya konduğu ve tartışıldığı yer veya ortam.

siyasetname *is. (siya:setna:me) Ar. siyāset + Far. nāme esk.* Siyaset bilimini anlatan ve bu konuda öğüt veren eser.

siyasî *s. (siya:sī:) Ar. siyāsī* **1.** Siyasetle ilgili, siyasal, politik: *"Siyasi işlere karışmamanı tavsiye ederim."* -P. Safa. **2.** *is.* Siyasetçi, politikacı.

*→ **siyasî ambargo, siyasî coğrafya, siyasî harita, siyasî parti***

siyasî ambargo *is.* Bir ülkeyi cezalandırmak amacıyla siyasî alanda yaptırım uygulama.

siyasî coğrafya *is.* Devlet ile ülke arasındaki ilgiyi kuran ve inceleyen beşerî coğrafyanın bir kolu.

siyasî harita *is.* Devlet ve ülke sınırlarını gösteren harita.

siyasî parti *is.* Politik hayatın en önemli unsuru olan ve belli bir siyasî görüşü temsil eden parti.

siya siya 1. Geri geri: *"Kimimiz kürek çeker, siya siya / Kimimiz midye çıkarır dubalardan."* -O. V. Kanık. **2.** Yavaş yavaş: *"Tanrı rast getirdi, avı bol oldu, küreklerini topladı, siya siya kıyıyı buldu."* -T. Dursun K. **siya siya gitmek** geri geri gitmek.

siyasiyat *is. (siya:siya:t) Ar. siyâsiyyāt esk.* Politika işleri.

siyatik, -ği *is. Fr. sciatique' tıp* Bacaktaki iki sinir ve bu sinirlerin ağrılı hastalığı.

siyek, -ği *is. anat.* Sidik torbasından başlayarak dışarıya kadar uzanan sidik yolunun son bölümü.

siyenit *is. Fr. syénite (Syene şehrinin adından) jeol.* Birleşiminde bol miktarda alkali feldspat bulunan bir granit.

siyer *is. Ar. siyer esk.* Hz. Muhammed'in hayatını anlatan kitap.

siyim siyim *zf.* İnce ince, yavaş yavaş: *Siyim siyim yağmur çiseliyordu.*

siyme *is.* Siymek işi.

siymek *(nsz)* Kedi, köpek İşemek.

siyonist *s. Fr. sioniste* **1.** Siyonizmle ilgili: *Siyonist hareket.* **2.** *is.* Siyonizm yanlısı.

siyonizm *is. Fr. sionisme (Kudüs'ün eski adı olan Sion'dan)* XIX. yüzyıl sonlarında çeşitli ülkelerde Yahudilerce ortaya atılan, Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti kurmayı amaçlayan akım.

-siz *bk.* -sız / -siz, -suz / -süz.

siz *zm.* **1.** Çokluk ikinci kişi zamiri. **2.** Saygı ve incelik belirtisi olarak tek kişi için kullanılan seslenme sözü. **siz bilirsiniz** nasıl istersiniz öyle olsun. **siz sağ olun** ne yapalım, ziyam yok. **sizden iyi olmasın** *hlk.* birinin, orada bulunmayan bir kimseyi överken karşısındakine söylediği bir nezaket sözü: *"...sizden iyi olmasın pek babacan, cana yakın bir adamdır."* -H. Taner. **size** (veya **sizlere**) **ömür** bir kimsenin öldüğünü bildirmek için kullanılır. **size doyum olmaz** bir yerden ayrılırken söylenen bir nezaket sözü: *"Doktor 'size doyum olmaz' diye gülerek müsaade istedi. Ayağa kalktı."* -Ö. Seyfettin.

-sizin *bk.* -sızın / -sizin.

skandal *is. Fr. scandale* Büyük yankı uyandıran, utanç verici veya küçük düşürücü olay: *"Ben evimde skandal istemem demedim mi?"* -P. Safa. *"İstedikleri hadise çıkarmak, bunu skandal hâlinde vurgulamak."* -H. Taner.

Skandinav *is. bk.* İskandinav.

skandiyum *is. (ska'ndiyum) Fr. scandium Lât. Scandia kim.* Atom numarası 21, atom ağırlığı 44,96 olan, az rastlanan bir element. Kısaltması Sc.

skavut *is. İng. scout < Lât. den.* Çok hızlı gidebilen bir tür keşif gemisi.

skeç, -çi *is. İng. sketch "taslak"* Daha çok radyo ile yayımlanmak için hazırlanmış, genellikle güldürü niteliğinde kısa oyun.

ski *is. İng. ski (Norveççden)* Kayak: *"Sokaktan sırtlarında skileriyle birkaç sporcu gülüşerek geçmiş."* -S. F. Abasıyanık.

skif *is. İng. skiff* İçine yalnız kürek çekenin girebildiği çok uzun ve çok dar yarış kayığı.

skink, -ği *is. İng. sking zool.* Skinkgillerden, çöl bölgelerinde, kurak bölgelerde yaşayan bir sürüngen türü *(Scincus).*

skinkgiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanların sürüngenler sınıfından, üzerleri pullarla örtülü, küçük vücutlu hayvanları içine alan bir familya.

skleroz *is. Fr. sclérose < Yun. tıp* İçindeki katılgan dokunun artmasından dolayı bir organ veya dokunun patolojik sertleşmesi.

Skoç *is. bk.* İskoç.

skolâstik, -ği *is. Fr. scolastique < Lât. < Yun. fel.* **1.** İnanç ve bilgiyi kiliseyle, özellikle Aristoteles'in bilimsel sistemini uyumlu bir biçimde birleştirmeye çalışan Orta Çağ felsefesi. **2.** *s.* Bu felsefe ile ilgili olan. **3.** *s. mec.* Orta Çağ yöntemlerine uygun, eski.

skor *is. İng. score* Durum veya sonuç.

skorbort, -du *is. İng. score board* Sayı göstergesi.

slâlom *is. sp.* Kayak sporunda bayraklarla işaretlenmiş birtakım dönemeçlerden oluşan pist üzerinde yapılan bir yarış türü.

slâlomcu *is. sp.* Slâlom yapan erkek veya kadın yarışçı.

Slav *öz. is.* **1.** Rus, Beyaz Rus, Ukraynalı, Leh, Sırp, Hırvat, Sloven, Bulgar, Slovak ve Çek halklarına dillerindeki yakınlık dolayısıyla verilen ortak ad. **2.** *s.* Slav halklarına özgü olan: *Slav dansları.*

Slavca *öz. is. (slâ'vca)* Slav dili.

Slavist *is.* Slavistik alanında çalışan

bilgin.

Slavistik, -ği *is. Alm. Slavistik* Slavlarla uğraşan bilim dalı.

slavlar *is.* Slav dilleri alanında yaşayan etnik grup.

slavlaşma *is.* Slavlaşmak işi veya durumu.

slavlaşmak Slav gibi davranmak.

slavlık, -ğı *is.* Slav olma durumu.

slâyt, -dı *is. İng. slide* Saydam bir yüzey üzerine alınmış, projeksiyonda kullanılmaya özgü pozitif görüntü, diyapozitif.

slip *is. İng. clip* **1.** Kısa kesilmiş, kısa biçilmiş, küçük deniz donu. **2.** Paçasız, kasıklara oturacak biçimde dikilmiş kilot. **3.** Kredi kartlı alış verişlerde ödemenin daha sonra denetlenmesi için verilen fiş.

slogan *is. İng. slogan* Kısa ve çarpıcı propaganda sözü: *"Seçim öncesi sloganlarını bugün yinelemeye kalkacak olanları halk tükürük sağanağında boğabilir."* -H. Taner. **slogan atmak** sloganı bağırarak söylemek.

slogancı *is.* Slogan hazırlayan veya atan kimse.

slogancılık, -ğı *is.* Slogancının işi.

sloganlaşma *is.* Sloganlaşmak işi veya durumu.

sloganlaşmak *nsz* Slogan durumuna gelmek.

sloganlaştırma *is.* Sloganlaştırmak işi.

sloganlaştırmak *(-i)* Slogan durumuna getirmek.

Slovak *öz. is.* **1.** Slovakya'da oturan Slav halkı ve bu halkın soyundan olan kimse. **2.** *s.* Slovak ulusuyla ilgili, Slovak ulusuna özgü olan.

Slovakça *öz. is. (slova'kça)* Slovakların kullandığı Slav dili.

Slovakyalı *öz. is.* Slovakya halkından olan kimse.

Sloven *öz. is.* Slavların güney kolundan bir ulus veya bu ulustan olan kimse.

Slovence *öz. is. (slove'nce)* Slovenlerin kullandığı dil.

Slovenyalı *öz. is. (slove'nyalı)* Slovenya halkından olan kimse.

Sm *kim.* Samaryum'un kısaltması.

smaç *is. İng. smash sp.* Voleybolde yukarıdan aşağıya topu sertçe yere vurmak.

smaçör *is. sp.* Voleybolda file üzerinde karşı alana doğru yukarıdan aşağıya topu sertçe yere vuran oyuncu.

smokin *is. İng. smoking* Gece ziyafetlerinde, galalarda ve gece eğlencelerinde erkeklerin giydikleri, önü açık, ceketi daha çok atlas yakalı takım giysi: *"Pantolonuyla kunduralarının eski olmalarına mukabil arkasında bir smokin vardı."* -R. N. Güntekin. *"Köylerinde akşamları smokin giyen İngiliz Yahudisi muhtarlık eder."* -F. R. Atay.

Sn *kim.* Kalay'ın kısaltması.

snack-bar *is. bk.* sinek bar.

snobizm *is. argo* Snop gibi davranmayı benimseme yanlısı olan.

snop, -bu *s. İng. snob argo* Seçkin görünmek için, bazı çevrelerdeki düşünceleri benimseyen, hayranlık duyan ve onlar gibi davranmaya özenen (kimse), züppe.

snopluk, -ğu *is.* Snop olma durumu, züppelik: *"Bunlar kendi kuruntularını ancak birtakım garip snopluklarla avutmaya çalışmaktadırlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

soba *is. (so'ba) Mac. szoba* Bir yeri ısıtmak için içinde kömür, odun veya gaz yakılarak kullanılan bir araç: *"Gözünü soba ateşine dikip ne düşünüyorsun."* -H. E. Adıvar. *"Saç mangala sobadan ateş çıkartıp odanın ortasına koydurdu."* -M. Ş. Esendal.

sobacı *is.* Soba yapan, satan, onaran veya kuran kimse.

sobacılık, -ğı *is.* Sobacının işi veya mesleği.

sobalık, -ğı *s.* **1.** Sobaya girebilecek büyüklükte olan: *Sobalık odun.* **2.** Soba yapmaya elverişli olan: *Sobalık saç.* **3.** Sobanın alabileceği miktarda olan: *Bir sobalık odun.*

sobe *is.* Genel olarak koşmaca, saklambaç vb. çocuk oyunlarında, ebeden önce davranıp daha önce kararlaştırılmış yere ulaşıldığında söylenen söz.

sobeleme *is.* Sobelemek işi.

sobelemek *(-i)* Sobe diyerek ebeden

önce kararlaştırılmış yere ulaşıldığını bildirmek.

soda *is. (so'da) İng. soda-water' ın kısaltması* **1.** Sindirimi kolaylaştırmak; susuzluğu gidermek, içkileri sulandırmak için kullanılan, içinde sodyum karbonat bulunan, köpüren su. **2.** Billürlaşmış sodyum karbonatın piyasadaki adı.

sodyum *is. (so'dyum) Fr. sodium < İng. kim.* Atom numarası 11, atom ağırlığı 22,990 olan, 0,971 yoğunluğunda, 97,5 C'de eriyen, deniz ve kaya tuzlarında, doğada birleşik olarak çok yaygın bulunan beyaz, parlak, mum gibi yumuşak bir element. Kısaltması Na.

→ ***sodyum bikarbonat, sodyum flüorit, sodyum fosfat, sodyum hidroksit, sodyum hiposülfit, sodyum karbonat, sodyum klorür, sodyum nitrat, sodyum sülfat***

sodyum bikarbonat *is. kim.* Özellikle kabartma tozu olarak kullanılan madde ($NaHCO_3$).

sodyum flüorit *is. kim.* Metalurjide, eczacılıkta kullanılan kristal madde (NaF).

sodyum fosfat *is. kim.* Eczacılıkta, hekimlikte kullanılan fosforik asidin sodyumlu tuzu (NaH_2, $NaHPO_4$, Na_3PO_4).

sodyum hidroksit, -di *is. kim.* Sabun yapımında kulanılan, 320 C de eriyen kuvvetli bir baz, sut kostik (NaOH).

sodyum hiposülfit *is. kim.* Fotoğrafçılıkta, eczacılıkta kullanılan, suda eriyebilen kristal madde ($Na_2S_2O_4$).

sodyum karbonat *is. kim.* Sabun yapımında, temizlik işlerinde kullanılan, güçlü bir alkali tuz (Na_2CO_3).

sodyum klorür *is. kim.* Tuz.

sodyumlu *s.* Birleşiminde sodyum bulunan.

sodyum nitrat *iş. kim.* Gübre yapımında, eti korumada kullanılan madde ($NaNO_3$).

sodyum sülfat *is. kim.* Tekstil, kâğıt, cam sanayiinde kullanılan madde ((Na_2SO_4)).

sof *is. Ar. esk.* **1.** Bir çeşit sertçe, ince yünlü kumaş. **2.** Hamı ipekten yapılmış astarlık kumaş: *Ankara sofu.*

sofa *is. Ar. şuffe* Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer, hol: *"Anne o evin önü sofalı bir odasında hasta yatıyordu."* -Y. K. Beyatlı. *"Bir sabah kalktım, sofaya muhtar önde bütün köylü yığılmış."* -H. E. Adıvar.

sofi *is. (so:fi:) Ar. şûfî* Tasavvuf felsefesine bağlı olan (kimse), mutasavvıf.

sofilik, -ği *is.* Sofi olma durumu.

sofist *is.* ve *s.* Sofizmden yana olan (kimse, düşünce vb.).

sofistik *s. Fr. sophistique* Safsatalı, yanıltmalı.

sofistike *s. Fr. sophistiqué* **1.** Aşırı ölçüde yapmacıklı davranan (kimse). **2.** Aşırı karmaşık olan (durum).

sofistlik, -ği *is.* Sofist olma durumu.

sofiyan *is. (so:fiya:n) Ar. sûfî + Far. -ân esk.* Sofiler.

sofiyane *s. (so:fiya:ne) Ar. şûfî + Far. -âne* Tasavvufla ilgili veya mutasavvıflara yakışır biçimde olan.

sofizm *is. Fr. sophisme fel.* Bilgicilik.

sofra *is. Ar. sufre* **1.** Masa, sini gibi şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu: *"Yemek vakti gelmiş, misafirler sofraya oturmuşlardı."* -R. N. Güntekin. *"Pırıl pırıl bir sofra, gümüş takımları, çiçeklerle yüklü kristal vazolar, duman tüten çorba kâsesi."* -A. İlhan. **2.** Yemek (yedirme ve yeme): *Onun sofrası herkese açıktır.* **3.** Birlikte yemek yiyenlerin tümü: *Bizim sofra çok şendir.* **4.** Genellikle tekerlek biçiminde, üzerinde yemek de yenebilen ayaklı hamur tahtası: *"Bir gün sofra masasının altına saklanmıştım da beni bir türlü bulamamıştın."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **5.** Anüs: *Çocuğun sofrası dışarı fırlamış.* **6.** Halı göbeğinde daire biçimindeki çiçekli bölüm. **sofra (veya sofrayı) kaldırmak (veya toplamak)** yemek yendikten sonra masa, sini vb. yi temizlemek: *"Sofrayı topladıktan sonra yanımıza uğramadı."* -M. Ş. Esendal. **sofra (veya sofrayı) kurmak** yemek yemek için sofra takımını dizmek ve yiyecekleri hazırlamak: *"Hanımlar sessiz hareketlerle ortaya iki sofra*

kurmuşlardı." -A. Gündüz. *"Sofra kurulup kaşıklar işlemeğe başlayınca iş değişiyor."* -R. N. Güntekin. **sofra donatmak** sofraya bol ve türlü yiyecekler koymak.

→ ***sofra başı, sofra bezi, sofra duası, sofra örtüsü, sofrası açık, sofra tahtası, sofra takımı***

sofra başı *is.* Sofranın etrafı, yemek yeme yeri.

sofra bezi *is.* Sofranın altına serilen yaygı.

sofracı *is. tar.* Saraylarda sofrayı kurmak, kaldırmak, yemeği dağıtmak gibi işlerle görevlendirilmiş kimse: *"Çatlasan sofracı Rumdan karı olmaz adama."* -M. A. Ersoy.

sofra duası *is.* Yemek sonunda yapılan yemek duası.

sofralık *s.* Sofrada yemeye yarayan: *Sofralık üzüm.Sofralık zeytin.*

sofra örtüsü *is.* Sofra kurulurken masanın üzerine serilen örtü.

sofrası açık *s.* Konuklarını yemeğe alıkoymayı seven, sofrasında konuk eksik olmayan.

sofra tahtası *is.* Yerde yemek yeneceği zaman üzerine sofra takımı konan alçak masa: *"Sofra tahtası, çardağın köşesinde kalan zeytinin gölgesinde kurulmuştu."* -N. Cumalı.

sofra takımı *is.* Yemek yerken kullanılan çatal, bıçak, tabak, örtü, peçete gibi şeylerin tümü.

softa *is. Far. sūhte esk.* **1.** Medrese öğrencisi: *"Okuyanlardan biri on altı, on yedi yaşlarında genç bir softa."* -M. Ş. Esendal. **2.** *esk.* İlmiyeden olanlara aşağılama amacıyla verilen ad. **3.** *mec.* Bir görüşe, bir inanışa körü körüne bağlanan kimse: *"İnandığından başka inanılacak şey olmadığına inanan insan softadır."* -O. V. Kamık. **4.** *mec.* Yaşadığı çağın gerisinde kalmış, geri kafalı kimse: *"Bizim moruk yeni kafalı görünmek ister amma halis muhlis softadır."* -P. Safa.

softaca *zf. (softa'ca)* Softaya yaraşır (bir biçimde).

softalaşma *is.* Softalaşmak işi.

softalaşmak *(nsz)* Bir görüşe, bir inanışa körü körüne bağlanmak, softa durumuna gelmek.

softalık, -ğı *is.* Softa olma durumu.

sofu *is.* ve *s. Ar. ṣūfī* Dinin buyruk ve yasaklarına bütünüyle uyan (kimse).

sofuca *s.* ve *zf.* Sofuya yaraşır (biçimde).

sofuluk, -ğu *is.* **1.** Sofu olma durumu: *"Gerek baba gerek de ana tarafından sofuluk göreneğine varis olamadım."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Sofuca davranma: *"Almanlar İstanbul'a gelince sofuluk taslıyorlar."* -Ö. Seyfettin.

soğan *is. bot.* **1.** Zambakgillerden, yemeklere tat vermek için yumrusu ve yeşil yaprakları kullanılan ıtırlı bitki *(Allium cepa).* **2.** *bot.* Çiğdem, lâle, zambak, sarımsak gibi bitkilerin toprak altındaki yumru kökü.

→ ***soğan çiçeği***

soğancı *is.* Soğan satan kimse.

soğancık, -ğı *is. bot.* **1.** Yalın kat yaprakla sarılı, besin bakımından zengin küçük soğan. **2.** Sarımsak dişi. **3.** *anat.* Beyinle omurilik arasında kalan beynin son bölgesi.

soğan çiçeği *is. hlk.* Fulya.

soğanlama *is.* Soğanlamak işi veya durumu.

soğanlamak *(nsz)* Soğan katmak.

soğanlı *s.* İçinde soğan bulunan, içine soğan doğranmış olan, soğanla pişirilmiş olan: *Soğanlı yahni.*

soğansı *s.* Soğana benzer, soğana yakın.

Soğdakça *öz. is.* Soğdca.

Soğdca *öz. is. (so'ğdca)* Orta Asya'da Soğdların kullandıkları İran kökenli ölü dil.

soğrulma *is.* Soğrulmak işi.

soğrulmak *(nsz)* Soğurmak işine konu olmak.

soğrumsama *is. bk.* yüze soğurma.

soğuk, -ğu *s.* **1.** Isısı düşük olan, sıcak karşıtı: *Soğuk su. "Bu el soğuktu ve titriyordu."* -P. Safa. **2.** Üşütecek derecede ısısı olan: *Soğuk hava. "Güneşli, soğuk bir gün-*

dü." -S. F. Abasıyanık. **3.** *mec.* Duygudan, sevgiden yoksun olan, sokulgan olmayan. **4.** *mec.* Yakın ve içten olmayan, ilgisiz: *Soğuk bir karşılama. "Soğuk tavırla birbirlerini selamlayıp uzaklaştılar."* -R. H. Karay. **5.** *mec.* Sevimsiz veya yersiz: *Soğuk bir espri. Soğuk bir cevap. "Bu soğuk, yavan sözler zevkimi rencide ediyordu."* -H. C. Yalçın. **6.** *mec.* (kadın için) Cinsel istek duymayan: *Soğuk bir kadın.* **7.** *zf* İlgisiz, sevimsiz bir biçimde veya memnuniyetsizliğini belli ederek: *"O günden beri bana karşı bütün davranışların soğuktu."* -H. R. Gürpınar. **8.** *is.* Isının üşütecek kadar az veya düşük olması durumu: *"Abant soğuktur; geceleri ateş yakmadan durulmaz."* -R. H. Karay. *"Karın soğuğu başka bir tür soğuktur."* -S. F. Abasıyanık. **soğuk almak** üşüyerek hastalanmak, üşütmek: *"Soğuk almak yahut hırsızlara soyulmak tehlikesi de yok."* -R. N. Güntekin. **soğuk çalmak** (bitki için) soğuk zarar vermek. **soğuk çıkmak** hava soğumak. **soğuk durmak** ilgisiz, sevimsiz davranmak: *"Suat ilgilerine heyecanla karşılık vermiyor, biraz uzak ve soğuk duruyordu."* -A. İlhan. **soğuk duş etkisi yapmak** (ansızın bildirilen tatsız bir haber için) olumsuz bir tepki yaratmak. **soğuk düşmek** (veya **kaçmak**) (söz, davranış vb. için) yersiz ve sevimsiz olmak: *Esprisi soğuk kaçtı. "Bir cenaze alayında böyle bir latife az buçuk soğuk kaçmakla beraber pek yersiz de sayılmazdı."* -R. N. Güntekin. **soğuk ter dökmek** (veya **soğuk ter basmak**) korku, heyecan anlarında birden terlemek: *"Safinaz kardeşini düşününce soğuk ter döktü."* -H. E. Adıvar. *"Hele ansızın alnını, bıyıklarının dibini ve ensesini basan soğuk ter, sinsi bir ölüm korkusunu içine yılan gibi akıtıyor."* -A. İlhan. **soğuk vurmak** (veya **yakmak**) (bitki için) çok soğuğun etkisiyle kurumak.

→ ***soğuk algınlığı, soğuk bez, soğuk büfe, soğuk dalgası, soğuk damga, soğuk harp, soğuk hava deposu, soğuk ısırması, soğukkan, soğukkanlı, soğukkanlı hayvanlar, soğukkanlılık, soğuk neva, soğuk nevale , soğuk renkler, soğuk savaş , soğuk şaka***

soğuk algınlığı *is.* Nezle, anjin, bronşit gibi üşütmeden ileri gelen rahatsızlık: *"Hafif bir soğuk algınlığı sebebiyle dışarı çıkmamaya, oteldeki odamda çalışmaya karar verdim."* -R. N. Güntekin.

soğuk bez *is.* Keten ipliğinden yapılmış, tülbende benzeyen bir tür ince, seyrek bez.

soğuk büfe *is.* Bazı toplantılarda, ayakta yenilmek için soğuk yiyecek ve içeceklerle hazırlanmış masa.

soğukça *zf.* **1.** Soğuk gibi, soğuğa benzer: *"Getir biraz para ver diye el açmak soğukça kaçıyor."* -R. N. Güntekin. *"Vekil ona soğukça davrandı ise de müsteşar arkadaşça karşılayıp ondan iş sordu."* -M. Ş. Esendal. **2.** *s.* Soğuğa yakın.

soğuk dalgası *is. meteor.* Yoğun olarak soğuk havanın art arda gelmesi.

soğuk damga *is.* Mürekkep kullanılmadan, baskı ile yapılan kabartma damga.

soğuk harp, -bi *is.* Soğuk savaş.

soğuk hava deposu *is.* Bozulabilen yiyeceklerin konulduğu, sürekli olarak soğutulan depo.

soğuk ısırması *is.* Soğuğun etkisiyle parmaklarda, kulak kenarlarında oluşan kırmızı, kaşındırıcı şiş.

soğukkan *s.* Kolayca öfke, telâş heyecana kapılmayan, serin kanlı: *"Atatürk, gündelik politika işlerinde, işte böylesine soğukkanlı telâşsız, hesaplı ve hatta hoş görür bir insandı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **soğukkanlı olmak** kolayca, öfke, telâş ve heyecana kapılmamak: *"Büyük kumandanların harp zamanı soğukkanlı olmasını tavsiye ederler, fakat elde değil, diyordu."* -F. R. Atay.

soğukkanlı *s.* Olaylara ve gelişmelere sakin, ılımlı ve temkinli yaklaşan (kimse).

soğukkanlı hayvanlar *ç. is. zool.* Vücut ısıları yaşadıkları ortamın ısısına göre değişen hayvanlar: *Balıklar, sürüngenler soğukkanlı hayvanlardandır.*

soğukkanlılık, -ğı *is.* Soğukkanlı olma durumu, serin kanlılık: *"...o derin ve müdrik sükûn, o cesur soğukkanlılık mizacını*

birden değiştirmiş, ağırlaştırmıştı." -Ö. Seyfettin. *"Soğukkanlılığımı kaybetmek, terbiyesizlik etmek üzereyim."* -R. H. Karay.

soğuklama *is. hlk.* Üşüterek hastalanma, soğuk algınlığı.

soğuklamak *(nsz) hlk.* Üşüterek hastalanmak, soğuk almak: *"Ertesi gün yataktan kalkamadım.Doktor -Fena hâlde soğuk almışsın- dedi."* -Ö. Seyfettin. *"Yetmişi geçmiş, o hâline bakmadan geçende kahveye gitmiş, soğuklamış mı sana."* -A. Gündüz.

soğuklaşma *is.* Soğuklaşmak işi.

soğuklaşmak *(nsz)* **1.** Soğumak. **2.** *mec.* İlgisiz, isteksiz, sevimsiz bir durum almak, soğuk davranmak.

soğuklaştırma *is.* Soğuklaştırmak işi.

soğuklaştırmak *(nsz)* Soğuk duruma getirmek.

soğukluk, -ğu *is.* **1.** Soğuk olma durumu, soğuk bir etki yapan şeyin özelliği: *"Yatağımın içinde bu takır takır tahtaların soğukluğunu, sertliğini duvar gibi olurdum."* -A. Ş. Hisar. **2.** Yemeğin sonunda yenen meyve, hoşaf, komposto gibi şeyler. **3.** Hamamlarda yıkanılan yerle giyinilen yer arasındaki az ısıtılan yer: *"Öğle namazını hamamın soğukluğunda kıldı."* -H. R. Gürpınar. **4.** *mec.* Soğuk, sevimsiz ve ilgisiz davranış, ilgisizlik: *"Delikanlı, soğukluğu iliklere işleyen soğuk bir sesle, evet efendim, dedi."* -M. Ş. Esendal. **5.** *mec.* Kırgınlığa, dargınlığa yol açabilen sevgi azalması. **6.** *mec.* Cinsel istek duymama durumu.

soğuk neva *is. bk.* soğuk nevale.

soğuk nevale *is.* İnsanlara yaklaşmayan, söz veya davranışları soğuk olan sevimsiz kimse.

soğuk renkler *ç. is.* Mavi, lâcivert ve mor renk ve bu renklerin tonlarına verilen ad.

soğuk savaş *is.* II. Dünya Savaşı'ndan sonra doğu ve batı bloklarının zaman zaman savaş çıkarma tehditlerinin bütün dünyada yarattığı gerginlik.

soğuk şaka *is.* Hoş karşılanmayan, yersiz nükte veya sözle yapılan şaka: *"Yoo sütnine, bak böyle soğuk şakalar istemem."* -R. N. Güntekin.

soğulma *is.* Soğulmak işi.

soğulmak *(nsz) hlk.* **1.** Suyu veya sütü çekilerek pörsümek. **2.** *coğr.* Irmak, kuyu, pınar gibi yerlerde su çekilip yok olmak.

soğuma *is.* Soğumak işi.

soğumak *(nsz)* **1.** Isısını hızla veya yavaş yavaş yitirerek soğuk duruma gelmek: *Hava soğumak. Çay soğumak. "Üşüyorum, vücudumun soğuduğunu duyuyorum, dişlerim birbirine vuruyor."* -R. H. Karay. **2.** *(-den) mec.* Birine karşı olan sevgi veya bir şey için duyulan istek kalmamak: *"Belki de benim başkasıyla evlenip gidişim üzerine hayattan soğudu, kendini koyverdi."* -H. Taner.

soğumölçer *is.* Soğuma durumunu ölçmeye yarayan alet.

soğurgan *s.* Emen, soğuran.

soğurganlık, -ğı *is. fiz.* Bir madde veya enerjiyi soğurma gücü, yeteneği.

soğurma *is.* **1.** Soğurmak işi, emme, massetme. **2.** *fiz.* Katı veya sıvı bir maddenin bir gazı, ışığı içine alması, emmesi. **3.** *astr.* Bir ortamın ışık enerjisini belli nicelikte emmesi olayı.

soğurmak *(-i)* **1.** (bir madde bir sıvıyı) İçine çekmek. **2.** *fiz.* Katı veya sıvı bir madde soğurma yoluyla bir gazı içine almak, emmek, massetmek: *Siyah yüzeyler ışık enerjisini soğurup ısıl enerji durumuna getirirler.*

soğurmalı *s.* Soğurma yoluyla çalışan.

soğurucu *is. fiz.* Soğurma özelliği gösteren madde.

soğuruş *is.* Soğurmak işi veya biçimi.

soğuşma *is.* Soğuşmak işi.

soğuşmak *(nsz)* (toprak için) Su soğurup tavlanmak.

soğutkan *s.* **1.** Sıcaklığı azaltan, soğutma özelliği olan. **2.** *is.* Soğutmaç, soğutucu.

soğutma *is.* Soğutmak işi.

soğutmaç, -cı *is.* Soğutucu.

soğutmak *(-i)* **1.** Soğumasını sağlamak, soğumasına sebep olmak: *Suyu so-*

ğutmak. **2.** *(-den) mec.* (herhangi bir durum, kişi veya olay) Birine, bir yere veya bir şeye karşı duyulan sevgi ve ilginin yok olmasına yol açmak: *"Fakat kız kardeşiyle annesinin iki ay ara ile ölmesi onu birdenbire İstanbul'dan soğutmuştu."* -R. N. Güntekin.

soğutucu *s.* **1.** Soğutma özelliği olan, frigorifik. **2.** *is.* Yiyeceklerin sıcaktan bozulmasını önleyen, içecekleri soğutan, motorla çalışan dolap biçiminde araç, buz dolabı, frijider. **3.** *is.* Bir makine veya yapıda, aşırı ısınmayı önlemek için yer alan düzen.

soğutulma *is.* Soğutulmak işi.

soğutulmak *(nsz, -den)* Soğutmak işine konu olmak.

soğutuş *is.* Soğutmak işi veya biçimi.

soğuyuş *is.* Soğumak işi veya biçimi.

sohbet *is. Ar. şuhbet* **1.** Dostça, arkadaşça konuşarak hoş bir vakit geçirme, söyleşi, yarenlik, hasbıhâl: *"Biraz evvelki sükûtu şimdi hararetli bir sohbet takip ediyordu."* -H. C. Yalçın. *"Herkesi alâkadar edecek sohbetin anahtarı bulunamıyordu."* -P. Safa. **2.** *ed.* Söyleşi: *"Tam fikir ve sanat sohbetlerine yakışan bir çerçeve içindeyiz."* -A. Haşim. **sohbet etmek** dostça, arkadaşça konuşarak hoş bir vakit geçirmek, söyleşide bulunmak, yarenlik etmek, hasbıhâl etmek: *"Sofra başında sohbet etmeyi sever..."* -A. Ş. Hisar.

→ sohbet ustası

sohbet ustası *is.* Konuşması zevkle dinlenen ve doyurucu olan, dinleyicileri âdeta büyüleyen kimse: *"Bu sohbet ustası radyo aracılığı ile tüm Türkiye'yi ağzına baktıran bir millî kahve ağabeyi hâline gelivermişti."* -H. Taner.

sokak, -ğı *is. Ar. zukâk* İl, ilçe gibi yerleşim bölgelerinde, iki yanında evler olan, caddeye oranla daha dar veya kısa olabilen yol: *"Biraz sonra şehrin bütün sokaklarında süvariler dört nala koşmaya başladılar."* -Ö. Seyfettin. **sokağa atmak** **1)** birini düşkün, yoksul kalacak biçimde evden, iş yerinden uzaklaştırmak veya kovmak: *"İnsanı kolundan tutup sokağa atmazlar."* -Halikarnas Balıkçısı. **2)** (para, eşya vb.yi) boş yere harcamak. **sokağa atsan** en aşağı fiyatla satılsa bile: *Sokağa atsan bir milyon lira eder.* **sokağa çıkmak** gezmek veya bir iş görmek için evden çıkmak. **sokağa dökülmek** herhangi bir sebeple dışarı çıkmak: *Depremde herkes sokağa döküldü. "Her zaman, saat on bir buçuk dedi mi, kadın erkek, kol kola sokağa dökülürlerdi."* -P. Safa. **sokağa (veya sokaklara) düşmek** **1)** (kadın) kötü yola saparak orta malı olmak; **2)** (bir şey) çoğalıp değerini yitirmek; **3)** sükûneti, huzuru evin dışında aramak: *"Babamın iğneli bakışlarından kurtulmak için o uyurken sokaklara düşerdim."* -O. Kemal. **(herhangi bir şeyi) sokakta bulmamak** (herhangi bir şeyi) değerli ve önemli bulmak: *"Ben böyle şeye gelemem efendim... Ben canımı sokakta bulmadım efendim."* -R. N. Güntekin. **sokakta kalmak** sığınacak yeri olmamak, bakacak kimsesi bulunmamak: *"Şimdi eski âdetler kalktı ama, bu öksüzün kimseciği yok, sokakta kaldı."* -R. N. Güntekin. **sokaktaki adam** **1)** genel olarak kamuoyunun görüşünü dile getirdiğine inanılan herhangi bir kişi; **2)** vatandaş, belirgin bir özelliği olmayan, sıradan adam: *"Hüsnü Paşa'nın oğlu olduğunu sık sık unutturup sokaktaki adam kişiliğine bürünmekten çok zevk alırdı."* -H. Taner. **(bir şeyi) sokaktan toplamak** *mec.* kolayca sağlamak, masrafsız ve zahmetsiz elde etmek: *"Baban parayı sokaktan topluyordu."* -M. Ş. Esendal.

→ sokak çocuğu, sokak kadını, sokak kapısı, sokak kızı, sokak süpürgesi

sokak çocuğu *is.* Genellikle vaktini sokaklarda geçirip eğitimden yoksun kalmış çocuk: *"Sokak çocuklarını bir muzırlık yapmasınlar diye mektep çocukları gibi ikişer ikişer tahura sokarak bahçeden geçirdi."* -R. N. Güntekin.

sokak kadını *is.* Kötü yola düşmüş kadın (veya kız).

sokak kapısı *is.* Evin sokağa açılan kapısı: *"Sokak kapısının usulcacık açıldığını duydum."* -R. H. Karay. *"Aradan on*

dakika geçmeden sokak kapısı vuruldu. Taşlıkta kadın sesleri duyuldu." -M. Ş. Esendal.

sokak kızı *is. bk.* sokak kadını.

sokak süpürgesi *is.* Evinde oturmayıp çok gezen kadın, sürtük kadın.

soket *is. İng. socket (Marka adından)* Kısa çorap.

sokma *is.* Sokmak işi.

sokmak, -ar *(-i)* **1.** İçine veya arasına girmesini sağlamak. **2.** Bir yere girmesini sağlamak, içeri almak: *Hastahaneye ziyaret saati dışında kimseyi sokmazlar. "Bizi içeriye aldı ve küçük bir odaya soktu."* -F. R. Atay. **3.** Batırmak, saplamak (bıçak, çakı, iğne vb. için). **4.** (böcek, zehirli hayvan için) İğnesini batırmak veya ısırmak; zehirlemek: *Çocuğu arı sokmuş. "Otların arasında bacaklarını yılan sokar."* -R. N. Güntekin. **5.** Yasak bir malı gizlice getirmek veya götürmek: *Ülkeye kaçak eşya sokmak.* **6.** *mec.* Belli etmeden kötü bir malı vermek: *Satıcı, elmaların çürüklerini sokmuş.* **7.** *mec.* Konuşma sırasında bir sözü, soruyu veya düşünceyi söyleyivermek: *"Asım, fikrini bir çok sözlerle sağlamlamaya uğraşırken, araya -Olmaz mı dersiniz, ne dersiniz?- gibi sualler sokuyor, cevap istiyordu."* -R. H. Karay. **8.** *mec.* Dokunaklı, kırıcı veya acı söz söylemek.

sokman *is. hlk.* Bir çeşit uzun konçlu çizme.

sokra *is. Yun. den.* (güverte döşemeleri vb.) İki ağacın uç uca gelmesiyle oluşan aralık.

sokranma *is.* Sokranmak işi veya durumu.

sokranmak *(nsz) hlk.* Söylenmek, homurdanmak, isteksiz iş görmek.

sokturma *is.* Sokturmak işi veya durumu.

sokturmak *(-i, -e)* Sokmak işini yaptırmak.

soku *is. hlk.* **1.** Taş dibek: *"Evlerinin önü bulgur sokusu / Yel estikçe gelir yarın kokusu."* -Halk türküsü. **2.** *hlk.* Dibekte, havanda tahıl dövmeye yarayan tokmak.

sokucu *s.* Sokan, sokmak işini yapan.

sokulgan *s.* Kısa sürede insanlarla kaynaşıp dost olabilen, kendini çabucak sevdiren: *"Kaçırmaktan korkar gibi pek hafif adımlar, pek sokulgan nazarlarla ona doğru yürüdü."* -R. H. Karay.

sokulganlık, -ğı *is.* Sokulgan olma durumu: *"Hayvanın sokulganlığından cesaret alan bir başka kız da usulca yanına yaklaştı."* -N. Cumalı.

sokulma *is.* Sokulmak işi.

sokulmak *(nsz, -e)* **1.** Sokmak işine konu olmak. **2.** Girmek: *Yorganın altına sokulmak.* **3.** Yanaşmak, yaklaşmak: *"Bazan da dayanamaz, yanına sokulur, saçlarını okşardı."* -T. Buğra.

sokulu *s.* **1.** Sokulmuş olan: *"...tokmağın altındaki kilitte bir sarı pirinç anahtar sokulu idi."* -H. R. Gürpınar. **2.** *zf.* Sokulmuş olarak.

sokuluş *is.* Sokulmak işi veya biçimi: *"Hepsinin bir sokuluşu ve birbirini sevişi vardı ki."* -H. E. Adıvar.

sokum *is. hlk.* **1.** Lokma. **2.** Yufka ekmeğinden yapılan dürüm. **3.** *bk.* kuyruk sokumu.

sokur *is. esk.* **1.** Köstebek. **2.** *s.* Sönmüş, içeriye batmış: *Sokur göz.* **3.** *s.* Bir gözü kör: *Sokur hayvan.*

sokuş *is.* Sokmak işi veya biçimi.

sokuşma *is.* Sokuşmak işi veya durumu.

sokuşmak *(-e)* **1.** Dar bir yere sokulmak. **2.** Usulcacık araya girmek.

sokuşturma *is.* Sokuşturmak işi.

sokuşturmak *(-i, -e)* **1.** Dar bir yere zorla veya iterek sokmak. **2.** *mec.* Belli etmeden kötü bir malı vermek: *Manav çürük elmaları sokuşturup çocuğa verdi.* **3.** *mec.* Dokunaklı, kırıcı veya acı söz söylemek: *"İkide birde başlarında Selman gibi adamlar olduğunu sokuşturuyordu."* -H. E. Adıvar.

sol (I) *s.* **1.** Kalbin bulunduğu tarafta olan, **sağ** karşıtı: *Sol el-Sol kulak.* **2.** *is.* Bu taraftaki yön: *Sola dönmek.* **3.** *is.* (parlâmentoda oturuş düzenine göre) Solcu grupların tümü. **4.** *is.* Bir parti içerisinde, sosyalizme yakın görüşte olan grup. **5.** *iš.*

sp. (boksta) Sol yumrukla vuruş. **sol eli beklemek** yemeğe beklenilen birine, yemeğe başlandığını şaka yollu anlatmak için kullanılır: *Sol elimiz bekliyor, çabuk gelin.* **sol tarafından kalkmak** 1) aksilik, huysuzluk, terslik edenler için kullanılır; 2) işleri ters gitmek, iyi gününde olmamak. **sol yapmak** direksiyonu sola doğru çevirerek sola yönetmek. **sola kaymak** siyasette ve ekonomide sol eğilimli olmak. **solda sıfır** hiçbir değeri ve önemi olmayan, benzerleriyle karşılaştırılınca değersizliği daha iyi anlaşılan: *"Olimpiyatlarda ne zamandır solda sıfırdık."* -T. Halman.

→ ***sol açık, sol anahtarı, sol bek, sol haf, sol iç, sol şerit***

sol, -lü (II) *is. Fr. sol müz.* **1.** Gam dizisinde fa ile la arasındaki ses. **2.** *müz.* Bu sesi gösteren nota işareti.

sol açık, -ğı *is. sp.* Futbolda forvette yer alan, sol başta bulunan oyuncu.

solak, -ğı *s.* **1.** Eller kullanılarak yapılan işlerde daha çok sol elini kullanan. **2.** *is. tar.* Yeniçeri ocağının, padişahın gözeticiliğini yapan asker sınıfı.

solaklık, -ğı *is.* Solak olma durumu.

sol anahtarı *is. müz.* Portedeki notaların fa yüksekliğinde olacağını gösteren işaret.

solaryum *is. Fr. solarium* < *Lât.* Hastalıkları güneş ışınları ile tedavi etmeyi amaçlayan kuruluş.

sol bek *is. sp.* Futbolda kalecinin önünde yer alan savunma oyuncularının solda bulunanı.

solcu *is.* ve *s.* Parlâmentolarda başkanın solunda oturan, sosyal ve ekonomik konularda sosyalizme yakın kabul edilen birtakım siyasî değişiklikler yapma görüşünü temsil eden (kişi veya parti).

solculuk, -ğu *is.* Solcu olma durumu.

soldat *Rus. soldat* < *Fr. soldat* Asker.

soldurma *is.* Soldurmak işi.

soldurmak *(-i)* Solmasına sebep olmak: *Güneş, boyaları soldurdu.*

sol eğilimli *s.* Dünya görüşü solculuğa yatkın olan.

solfej *is. Fr. solfège* < *İt. solfeggio müz.* **1.** Müzik ezgilerinin uygulanışı. **2.** Notaları değerlerine göre seslendirmeyi amaçlayan müzik çalışması.

solgun *s.* Rengini, tazeliğini, canlılığını veya parlaklığını yitirmiş olan, solmuş: *"Güneşin tunçladığı yanakları solgun ve dudakları etrafında derin ıstırap hatları var."* -H. E. Adıvar. *"Öyle solgun, öyle zayıftı ki, bir yolcudan ziyade bir hastaya benziyordu."* -O. S. Orhon.

solgunlaşma *is.* Solgunlaşmak işi: *"Tepedeki parmaklıklı delikten giren ışık, solgunlaşmaya başlamıştı."* -Ç. Altan.

solgunlaşmak *(nsz)* Solgun duruma gelmek.

solgunluk, -ğu *is.* Solgun olma durumu.

sol haf *is. T.* sol + *İng. half sp.* Futbolda oyun kurucularının sol ucunda yer alan oyuncu.

sol iç *is. sp.* Futbolda forvette bulunan beş oyuncudan, soldan ikinci yerde bulunanı.

solidarist *is. Fr. solidariste* Dayanışmacı.

solidarizm *is. Fr. solidarisme sos.* Dayanışmacılık.

solipsizm *is. Fr. solipsisme fel.* Tek bencilik.

solist *is. Fr. soliste müz.* Solocu: *"Sıra şarkıcılığından çıkarak Köroğlu gibi adı dağlarda gezen şöhretli bir solist oluyor."* -R. N. Güntekin.

solistlik, -ği *is. müz.* Solistin görevi.

sollama *is.* Sollamak işi. **sollama yapmak** sollamak.

sollamak *(nsz)* Bir taşıt başka bir taşıtı geçmek için solundan ilerlemek: *"Emirgan iskelesinin oralarda, ansızın sollayan serseri bir kamyondan kılpayı kurtuldu."* -A. İlhan.

sollayış *is.* Sollamak işi veya biçimi.

sollu *bk.* Sağlı sollu.

solluk, -ğu *is.* Sol olma durumu: *"Soluz dedim ama solluğu bir başka yönden kabullendim; siz acaba ne düşündünüz de solluğu bize lâyık gördünüz?"* -O. V. Kanık.

solma *is.* Solmak işi.

solmak, -ar *(nsz)* **1.** Rengini yitirmek, rengi uçmak: *"Sen, yüzü beyaz güller gibi solan / Adın ve senin?"* -T. Oflazoğlu. **2.** Tazeliğini, diriliğini veya parlaklığını yitirmek: *"Kuşlar ağlıyor, çiçekler soluyor, yapraklar dökülüyor, ufuklar kararıyordu."* -Ö. Seyfettin.

solmaz *s.* Solmayan, rengini yitirmeyen.

solo *is. (so'lo) İt. solo müz.* Bir kişi tarafından söylenen veya çalınan müzik parçası. **solo yapmak** müzik parçası bir kişi tarafından söylenmek veya çalınmak: *"Saksafoncu, saksafonun borusunu havalara kaldırarak sololor yapıyordu."* -Ç. Altan.

solocu *is. müz.* Sesiyle veya bir çalgıyla solo yapan kimse, solist.

sol şerit, -di *is.* Trafikte yolun veya caddenin sol tarafında yer alan yol çizgilerinin oluşturduğu bölüm.

solucan *is. zool.* Yuvarlak veya yassı, uzun kurtlara verilen genel ad. **solucan gibi** solgun ve zayıf kimseler için kullanılır: *"Solucan gibi cılız ve pis bir çocukmuş."* -R. N. Güntekin.

→ solucan düşürücü, solucan otu

solucan düşürücü *is. tıp* Bağırsak kurtlarını öldürmeye veya organizmadan dışarı atmaya yarayan ilâç.

solucanlar *ç. is. zool.* Halkalılardan, yer solucanı, tenya, askarit gibi, vücutları uzun, yumuşak ve ayaksız hayvanları içine alan takım.

solucan otu *is. bot.* Birleşikgillerden, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde yetişen, 15-35 cm yükseklikte, yuvarlak yapraklı çiçekleri solucan düşürücü olarak kullanılan çok yıllık ve otsu bir bitki *(Pelargonium endlicherianum).*

soluğan *s.* **1.** Nefes darlığına tutulmuş. **2.** *hlk.* Sık soluyan (hayvan). **3.** *is. den.* Uzaklarda esen rüzgârdan sonra başlayan dalga hareketi: *"Adaların kıyılarına gürleyen açık deniz soluğanları, ıssız koylara ak bir çizgi çekmişler."* -Halikarnas Balıkçısı. **soluğan etmek** soluk soluğa bırakmak.

soluk, -ğu (I) *is.* **1.** Akciğerlere çekilen, akciğerlerden atılan hava veya ciğerlere hava alıp verme, nefes: *"Odada yalnız Behiç'in kısa, kesik heyecanlı solukları işitiliyordu."* -P. Safa. *"Kalp gitgide hafifiemekteydi ve soluklarda hafif bir hışıltı başlamıştı."* -R. N. Güntekin. **2.** *mec.* Dikkat çekici, çarpıcı yanları olan kimse veya şey. **soluk aldırmamak** ara vermeden çalıştırmak, vakit bırakmamak. **soluk almadan (dinlemek, izlemek** veya **bakmak)** bir davranışın dikkatle ve heyecanla yapıldığını anlatır: *"Kendisini soluk almadan dinleyen sınıfın karşısında, talebesinden birini ayağa kaldırmış, konuşuyordu."* -Y. Z. Ortaç. **soluk almak 1)** havayı ciğerlere çekmek, nefes almak: *"Soluk aldığı bile hissedilmiyor."* -R. N. Güntekin. **2)** dinlenmek: *"Hem biraz soluk alırım, hem de adamcağızın gönlünü almış olurum."* -S. M. Alus. **soluğu kesmek** (bir şey) çok heyecan veya korku vermek: *"Adımı Türk Yurdu dergisinin kalın, kırmızı kapağında gördüğüm zaman sevinç soluğumu kesmişti."* -Y. Z. Ortaç. **soluk soluğa kalmak** nefes alamayacak duruma gelmek, çok yorulmak: *"Çıkrıkçılar yokuşunu bir sincap çevikliğiyle tırmanır ve yokuşun üst başında soluk soluğa kalırdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **soluğu (bir yerde) almak** bir yere hemen gitmek veya sığınmak: *"Ben, Falih'in tavsiyesi üzerine o gün saat üçe doğru soluğu başyaver Celâl'in yanında almıştım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **soluğu kesilmek** (veya **tutulmak)** soluk almaz duruma gelmek.

→ soluk borusu, soluk darlığı, soluk kesici, soluk soluğa

soluk, -ğu (II) *s.* **1.** (cilt için) Donuk bir beyazlığı olan, rengi atmış olan, solmuş: *"Dudağının soluk rengini bile fark ettirecek kadar rengi bir tuhaf kırmızıydı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** (ışık için) Parlaklığını, gücünü yitirmiş olan: *"Bahçeye, kafeslerden elenen solgun bir ışık vurmuş."* -Y. Z. Ortaç. **3.** (nesneler için) Rengi atmış olan: *Soluk kumaş.*

soluk borusu *is.* Gırtlakla bronşlar a-

rasında bulunan, yaklaşık 12 cm uzunluğunda, havanın akciğerlere girip çıkmasını sağlayan boru.

soluk darlığı *is.* Soluk alamaz duruma gelmek.

soluk kesici *is.* Çok heyecan veya korku veren.

soluklama *is.* Soluklamak işi veya durumu.

soluklamak *(nsz)* Soluk duruma gelmek.

soluklanma *is.* Soluklanmak işi.

soluklanmak *(nsz)* Geniş ve rahat soluk almak, dinlenmek, teneffüs edilmek: *Soluklanan hava.*

soluklaşma *is.* Soluklaşmak işi veya durumu.

soluklaşmak *(nsz)* Gerçek rengini yitirmek, rengi solmak.

solukluk, -ğu *is.* Soluk olma durumu: *"Kafa işlerimizin anemik bir soluklukta oluşunda yemeğe düşkünlüğümüzün rolü sanıldığından daha fazladır."* -H. Taner.

soluk soluğa *zf.* Koşmaktan güçlükle soluk alarak, sık sık soluyarak, yorgun, bitkin veya telâşla: *"Otomobilin önünde bir müddet koştuktan sonra soluk soluğa durmuştuk."* -R. N. Güntekin. *"Soluk soluğa gelmişti; mühim bir haber getirmişti, belli."* -E. E. Talu.

soluksuz *zf.* Soluk alamayacak biçimde.

soluksuzluk, -ğu *is.* **1.** Soluksuz olma durumu. **2.** *ed. mec.* Kolay, sürekli ve verimli yazamama: *"Üstat onları kısırlık, zayıflık, bücürlük ve soluksuzlukla suçlarken bu kuşağın saman ekmeği ile beslendiğini ileri sürmüştür."* -H. Taner.

soluma *is.* Solumak işi.

solumak 1. Nefes alıp vermek. **2.** *(nsz)* Sık ve kesik soluklar alıp vermek: *"İstasyon yokuşunu hızla çıktığı için soluyor, elini göğsüne bastırıyordu."* -R. N. Güntekin. *"Devlerle güreşmiş gibi soluyordu."* -T. Buğra. **3.** *mec.* Zorlanmak, gücünün hepsini harcamak: *"Otomobil soluyarak Kırmızıtepe'ye tırmanmaya başladı."* -H. E. Adıvar. *"Ot kokuları, bitki kokuları ile dolu o yumuşak Akdeniz havasını soluyarak, Körfezin koyu lâcivert sularını kuşatan kat kat ışıklarını seyrettiler bir süre."* -N. Cumalı.

solungaç, -cı *is. zool.* Suda yaşayan hayvanların solunum organı, galsame.

solunma *is.* Solunmak işi.

solunmak *(nsz)* Soluk alıp vermek, teneffüs etmek.

solunum *is. biy.* Bütün canlılarda, oksijen alıp karbondioksit verme biçiminde görülen hareket, teneffüs.

→ ***solunum aygıtı, solunum sistemi***

solunum aygıtı *is.* Organizmada solunumu sağlayan organların tümü.

solunum sistemi *is. bk.* solunum aygıtı.

solusyon *is. Fr.=solution* Özellikle lâstikleri yapıştırmakta kullanılan koyu, yapışkan madde.

soluş *is.* Solmak işi veya biçimi.

solutma *is.* Solutmak işi.

solutmak *(-i)* Solumasına sebep olmak: *Bu yokuş beni soluttu.*

soluyuş *is.* Solumak işi ve biçimi: *"Burnundan soluyordu ve koca sofada sadece bu soluyuşlar işitiliyordu."* -T. Buğra.

solüsyon *is. Fr. solution kim.* Çözelti.

som (I) *s.* **1.** İçi dolu olan ve dışı kaplama olmayan: *"Yirmi yıl önce bir balıkçı arkadaş, bu limanın dibinden som altından yapılmış iki şarap kupası çıkarmıştı."* -Halikarnas Balıkçısı. *"Köşk, som gümüş bir parmaklıkla ikiye bölünmüştür."* -S. Birsel. **2.** Katışıksız: *"Karşıki binaların som ve ağır gölgelerinde Orta Çağın bütün azametli sikleti var."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

som (II) *is.* Rıhtımın su üstünde olan bölümü.

som (III) *is. zool.* Kemikli balıklardan, hem denizde hem tatlı sularda yaşayan, eti beğenilen, irice bir balık *(Salmo salar).*

som (IV) Kırgısiztan para birimi.

soma (I) *is. (so'ma) Yun.* İlk damıtılan ve içinde anason bulunmayan rakı.

soma (II) *is. (so'ma) Yun. soma* Cinsiyet hücreleri dışında, vücut hücrelerinin

tümü.

somak, -ğı (I) *is. Ar. summaḳ bot. bk.* sumak.

somak, -ğı (II) *is. hlk.* Hayvanlarda yüzün çıkıntılı ve az çok sivri olan ön bölümü.

somaki *is. Ar. summaḳī* **1.** Kızıl veya yeşil renkte, damarlı ve çok sert bir porfir türü mermer. **2.** *s.* Bu mermerden yapılmış: *Somaki küllük. "Az sonra kraliçenin yeşil somaki banyosunda idim."* -R. H. Karay.

Somalili *öz. is.* Somali halkından olan.

soman *is.* Bir tür balık.

soman balığı *bk.* som (III).

somata *is. (soma'ta) Yun.* Bademden yapılan bir şerbet, badem subyesi.

somon *is. Fr. saumon bk.* som (III).

somun (I) *is. Yun.* Yuvarlak ve şişkin ekmek: *"Çocuk işe başlamadan Şaban amca bir çanak yoğurtla bir yarım somunu getiriyordu."* -H. E. Adıvar.

somun (II) *is. Fr. saumon* Civatanın ucuna geçirilen, içi yivli demir başlık.

somurdanma *is.* Somurdanmak işi.

somurdanmak *(nsz)* Homurdanmak, somurtarak söylenmek.

somurma *is.* Somurmak işi veya durumu.

somurmak *(-i)* Dudakları yapıştırıp kuvvetlice içine çekmek, emmek.

somurtkan *s.* Sürekli somurtan, asık suratlı: *"Yanında olmaktan memnunsun tabii... İstediğin kadar somurtkan dur; zaten somurtkanlığın da memnuniyetinden!"* -R. H. Karay.

somurtkanlık, -ğı *is.* Somurtkan olma durumu: *"Bu anlaşmazlık sofra halkına bir somurtkanlık getirdi."* -M. Ş. Esendal.

somurtma *is.* Somurtmak işi.

somurtmak *(nsz)* Küskünlüğünü, bir şeye sıkıldığını, keyifsizliğini anlatacak biçimde yüzünü buruşturmak, surat asmak: *"Rıza ona dik dik bakarak somurttu, cevap dahi vermedi."* -H. Taner.

somurtuk *s.* Asık suratlı, yüzü gülmez, sıkıntılı, çekilmez: *"Somurtuk, buruk ve pasif bir ortamın içinde sürekli canlılığı, neşesi, sevimliliği ile manevi bir vitamin gibidir."* -H. Taner.

somurtuş *is.* Somurtmak işi veya biçimi.

somurulma *is.* Somurulmak işi veya durumu.

somurulmak *(nsz)* Somurmak işi yapılmak veya somurmak işine konu olmak: *"Seninki gibi altı yedi seneliği, en ince elyafına kadar rahiyası somurulmuş, artık kalbe, damağa bir şey ihsan etmeyen bayat bir çiçektir."* -H. R. Gürpınar.

somut *s.* **1.** Gerçekliği algılanabilen, muşahhas, konkre, **soyut** karşıtı: *Taş, su, hava somut birer varlıktır.* **2.** *is.* Somut olan şey.

→ ***somut isim***

somut isim *is. gr.* Beş duyudan biriyle veya birkaçı ile belirlenen varlık: *Ev, deniz, ışık, ses gibi.*

somutlanma *is.* Somutlanmak işi veya durumu.

somutlanmak *(nsz)* Somut duruma gelmek.

somutlaşma *is.* Somutlaşmak işi.

somutlaşmak *(nsz)* Somut duruma gelmek.

somutlaştırma *is.* Somutlaştırmak işi: *"Tanpınar bu platonik aşkları somutlaştırmaya kalksa idi, bu Tanpınar olur mu idi?"* -H. Taner.

somutlaştırmak *(-i)* Somut duruma getirmek.

somutluk, -ğu *is.* Somut olma durumu.

somya *is. Fr. sommier Lât. sagmarium* Şilteyi taşımaya ve ona esneklik vermeye yarayan, yaylarla donatılmış kerevet: *"Onu uyandıran hafif bir somya gıcırtısı olmuştu."* -S. F. Abasıyanık.

son *s.* **1.** Şimdiki zamana en yakın zamandan beri olan veya bu zamanda yapılmış, olmuş olan, **ilk** karşıtı: *Son yağmurlar. "Böylece son söz ve hak kuvvete, kuvvetliye, kurnaza ve kurnazlığa kalıyordu."* -T. Buğra. *"Gündüzün son ışıklarıyla beraber sanki odadan eşya da çekiliyordu."* -P. Safa. **2.** En arkada bulunan: *Son vagon.* **3.** Artık ondan ötesi veya başkası olmayan:

"Son bir umutla üç kupayı tutup iki kart istemişti." -T. Buğra. *"Son altı karıncayı Kadırga meydanında birkaç yıl evvel görmüştüm."* -H. A. Yücel. **4.** *is.* Bir şeyin en arkadan gelen bölümü, bitimi, nihayet: *Kışın sonu.Bu yolun sonu.* **5.** *is. anat.* Etene, eş, döl eşi, meşime, plâsenta. **6.** *is. mec.* Ölüm. **7.** *zf.* Olanca: *Son hızla. "Son kuvvetiyle: Ya Ali!diye bağırdı."* -M. Ş. Esendal. **son bulmak (veya sona ermek)** bitmek, tükenmek: *"Kavga âdeta göz yaşları içinde sona eriyordu."* -R. N. Güntekin. *"Böylece sona erdi küçük serüveni bizim Aristo'nun."* -Y. N. Nayır. **son kozunu oynamak** elinde bulunan son imkânı kullanmak. **son nefes** ölümden önce yaşamın son dakikaları. **son nefesini vermek** ölmek: *"Adam, iskelenin üstüne yığılmış, son nefesini verirken biçarenin şapkasını aşırmışlar."* -B. R. Eyuboğlu. **son pişmanlık fayda vermez (veya etmez)** iş işten geçtikten sonra pişman olmanın yararı yoktur. **son vermek** bitirmek, sona erdirmek: *"Çok geçmeden büyük ağabeyim bu anarşiye son vermek ihtiyacını duydu."* -R. N. Güntekin. **sona kalan dona kalır** bir işte geç kalan istediği şeyi elde edemez. **sonu gelmek** bitmek, tükenmek, yok olmak, ölmek. **sonunu almak** bir işi bitirmek veya bir işin bittiğini görmek. **sonunu getirememek** iyi başladığı bir işi başarıyla bitirememek. **(bir işin) sonunu getirmek** o işi başarıp bitirmek.

→ ***son adam, sonbahar, son birim, son derece, son dört, son ek, son görev, son gürlüğü, son kânun, son nefes, son ses, sonteşrin, son turfanda, son vazife***

son adam *is. sp.* Futbolda en geride bulunan savunma oyuncusu.

sonar *is. İng. so(und) na(vigation) r(anging)* **1.** Batmış olan nesnenin yerini ve durumunu akustik dalgalarla belirleyen sistem. **2.** Bu sistemden yararlanılarak yapılmış, denizaltılarda kullanılan cihaz.

sonat *is. Fr. sonate < İt. sonata müz.* Bir veya iki çalgı için yazılmış, üç veya dört bölümden oluşan müzik eseri.

sonbahar *is. (so'nbahar) T. son + Far. behâr* Güz: *"Anadolu'nun sonbahar soğukları nasıl şeydir, bilir misiniz?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Sonbahar yağmurlarından sonra güneşli, sıcak, güzel bir gün."* -M. Ş. Esendal.

son birim *is.* En sonda yer alan yer.

soncul *s.* Son bulma özelliği olan.

sonda *is. (so'nda) İt. sonda* **1.** Suyun herhangi bir noktadaki derinliğini ölçmek, dip tabakaların yapısını incelemek için kullanılan araç. **2.** Bir boşluğun içini yoklamaya yarayan uzunca ve ucu küt demir araç. **3.** *tıp* Vücut içinde herhangi bir boşluk veya mesafeye sokulan, teşhis, inceleme, tedavi ve dışarı sıvı atmada kullanılan araç.

sondaj *is. Fr. sondage* **1.** Sonda ile yoklama, sondalama. **2.** *mec.* Bir durum, bir düşünce ile ilgili olarak yapılan yoklama, araştırma: *Bu konudaki sondajları iyi oldu.* **sondaj yapmak 1)** sonda ile yoklamak, sondalamak; **2)** *mec.* bir durum, bir düşünceyle ilgili olarak yoklama yapmak, araştırmak.

→ ***sondaj kuyusu***

sondajcı *is.* Sondalamacı.

sondaj kuyusu *is.* Sondaj çalışmalarının yapıldığı kuyu.

sondalama *is.* **1.** Sondalamak işi, sondaj. **2.** Dip tabakaların yapısını sonda kullanarak inceleme ve araştırma.

sondalamacı *is.* Sondalama yapan kimse, sondajcı.

sondalamacılık, -ğı *is.* Sondalamacının işi.

sondalamak *(-i)* **1.** Suyun derinliğini sonda ile ölçmek. **2.** Dip katmanların yapısını sonda kullanarak incelemek ve araştırmak. **3.** Su, maden, petrol vb.araştırmaları için toprağın derinliklerine sonda sokmak.

son derece *s.* Pek çok, çok fazla: *"Numaralı maroken koltukları, yataklı vagon gibi önceden kiralanan lüks otokarlardan, minimini kaptıkaçtlara kadar son derece zengin çeşitler."* -R. N. Güntekin.

son deyiş *is. ed.* Bazı edebî eserlerde yer alan son söz niteliğindeki bölüm, hati-

me.

son dört, -dü *is. ed.* Son dörtlük.

sondurmak *(-i) bk.* Sundurmak.

sone *is. Fr. sonnet ed.* İki dörtlü ve iki üçlüden oluşan, on dört dizeli bir batı şiir türü.

son ek *is. gr.* Kelimelerin kök veya gövdesine gelen ek.

son görev *is.* Bir akraba veya dostun ölümünde gerekli olan saygıyı göstermek, töreleri yerine getirmek: *"Gamlı günümün son vazifesini de tamamladıktan sonra odama girmek üzereydim."* -R. N. Güntekin.

son gürlüğü *is.* Bir kimsenin yaşlılığında kavuştuğu rahat, bolluk ve huzur.

son kânun *is. esk.* Ocak, kânunusani.

sonlama *is.* Sonlamak işi veya durumu.

sonlamak *(-i)* Bitirmek, sonuçlandırmak, sona erdirmek, noktalamak.

sonlu *s.* **1.** Sonu olan, bitimli. **2.** *mat.* Sonu olan, sonsuz olmayan.

→ ***sonlu büyüklük***

sonlu büyüklük, -ğü *is. mat.* Ölçüsü sonlu bir sayıyla ifade edilen büyüklük.

son nefes *is.* **1.** Ölümden önceki son anda alınan nefes: *"Son nefesinde bile halkı teşvik etmekten vazgeçmeyen bu adamı görmek istedim."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Hayatın sonu.

sonra *zf. (so'nra)* **1.** Daha ileri bir zamanda, müteakiben: *"Hadi sen git yağmur bastırmadan, ben sonra gelirim."* -A. İlhan. **2.** Daha uzak ve ileri bir yerde: *Yoldan sonra orman başlar. "Bahçeden sonra geriye dönerek biraz da sokaklarda dolaştık."* -R. N. Güntekin. **3.** Makam, sıra, değer ve önemde arkada oluşu bildirir: *İmza yetkisi genel müdürden sonra onundur. "Evvela arabada, sonra sundurmada uyuyup dinlendiğime fena etmiştim."* -R. N. Güntekin. **4.** Yoksa, aksi hâlde: *Tembellik etmesin, sonra sınıfta kalır.* **5.** *is.* Arkadan gelen bölüm veya zaman: *Bunun sonrası yok. Bu işi sonraya bırakmamalı.*

sonradan *zf. (so'nradan)* Konuşulan zamanın ardından gelen zamanda: *"Mehmet o günkü budalalığının farkına ancak sonradan vardı."* -H. Taner. **sonradan gelen devlet devlet değildir** kişi yaşlandıktan sonra gelen zenginlik işe yaramaz. **sonradan olma** başkasına kıyasla yeni olan, yeni ortaya çıkan: *"Şeftali suyu ile yapılacak gargaranın sonradan olma kekemeliğe birebir geleceğini söyler."* -S. Birsel.

→ ***sonradan görme, sonradan görmelik, sonradan görmüş, sonradan görmüşlük***

sonradan görme *is.* Sonradan zenginleşerek gösteriş, övünme gibi yersiz davranışlarda bulunan kimse: *"Hayri'nin attığı temeller üzerine ancak bir sonradan görme türedi evi kurulabilirdi."* -M. Ş. Esendal. *"Bizde sonradan görmelerin keseleri doldukça İstanbul'un orasına burasına saplanan reklâmların çirkinliği artıyor."* -N. Cumalı. **sonradan görme, gâvurdan dönme** sonradan görme olan bir kimsenin makbul bir adam olmadığını anlatan bir deyim: *Sonradan görme bir zibidinin böyle alıp yürümesi hayır getirmez. "Sonradan görme gâvurdan dönme" demişler.*

sonradan görmelik, -ği *is.* Sonradan görme özelliği veya durumu.

sonradan görmüş *is.* Sonradan zenginleşmiş kimse.

sonradan görmüşlük, -ğü *is.* Sonradan zenginleşerek gösteriş, övünme gibi yersiz davranışlarda bulunma: *"Beş sene bütün çılgınlıklarıyla, sonradan görmüşlüğün en kaba, zevksiz, tuhaf sahneleriyle bu hayat böyle sürdü."* -R. H. Karay.

sonraki *s. (so'nraki)* Sonra olan.

sonraları *zf. (so'nraları)* Sonraki zamanlarda: *Önce iyi idi, sonraları bozuldu.*

sonrasız *(so'nrasız) bk.* sonsuz.

sonrasızlık, -ğı *is. bk.* sonsuzluk.

sonsal *s. fel.* Deneyden çıkan ve deneye bağlı olan (bilgi), aposteriori: *Bir yerde duman görünce orada ateş yandığını kestirmek sonsal bir yargıdır.*

son ses *is. gr.* Bir kelimenin veya hecenin sonundaki ses.

→ ***son ses düşmesi***

son ses düşmesi *is.* Söz sonundaki bir sesin yok olması: *arıg > arı gibi.*

sonsuz *s.* **1.** Sonu olmayan, hiç bitmeyen, ebedi: *"Seninle arkadaşlığımız sonsuz olacak."* -M. Yesari. **2.** Ölçülemeyecek kadar çok veya büyük olan: *Sonsuz gök.* **3.** *mec.* Sonu, sınırı olmayan, çok: *"İçimdeki ülkede bu ordu insanlarına karşı sonsuz bir sevgi ve minnet var."* -R. E. Ünaydın. **4.** *mat.* Sonu olmayan, her niceliği aşabilen değişken (nicelik). **5.** *is.* Sonu ve sınırı olmayan şey.

→ ***sonsuz küçük***

sonsuz küçük, -ğü *is. mat.* Sıfıra eşit olmamak şartıyla, herhangi bir sayıdan daha çok sıfıra yakın olabilen değişken.

sonsuzlaşma *is.* Sonsuzlaşmak işi.

sonsuzlaşmak *(nsz)* Sonsuz duruma gelmek, sonu olmamak.

sonsuzluk, -ğu *is.* **1.** Sonsuz olma durumu. **2.** Sonu olmayan gelecek zaman, ebediyet: *"İyi ve yoğun yaşanan bir dakikada sonsuzluktan bir renk var."* -H. Taner. **3.** Sonu ve sınırı olmayan uzay.

sonteşrin *is. T. son + Ar. teşrîn esk.* Kasım, teşrinisani.

son turfanda *is.* Bir meyve veya sebzenin mevsiminin sonunda alınan en son ürünü.

sonuç, -cu *is.* **1.** Bir olayın doğurduğu başka bir olay veya durum, netice: *"Her koşu beklenilmeyen, şaşırtıcı bir sonuç verebilirdi."* -N. Cumalı. **2.** Bir gelişim veya girişimden elde edilen şey: *Sınav sonucu.* **3.** Öz, özet. **4.** *ed.* Yazının veya sözün bitim bölümü. **sonuç almak 1)** bir işi bitirmek, sonuçlandırmak; **2)** istenilen sonuca ulaşmak, verim almak: *Görüşmelerden sonuç alınamadı.* **sonuç vermek** bir durumun sağlanmasına imkân sağlamak: *Çalışmaları sonuç vermedi.*

→ ***sonuç karşılaşması, sonuç oyuncusu, sonuç takımı, sonuç yarışması***

sonuç karşılaşması *is. bk.* sonuç yarışması.

sonuçlama *is.* Sonuçlamak işi.

sonuçlamak *(-i)* **1.** Sonuca ulaştırmak, sonuçlandırmak, bitirmek: *Bu konuşmayı artık sonuçlayalım.* **2.** Sonuç vermek; yol açmak.

sonuçlandırma *is.* Sonuçlandırmak işi.

sonuçlandırmak *(-i)* Sonuca ulaştırmak, bitirmek, neticelendirmek, intaç etmek.

sonuçlanış *is.* Sonuçlanmak işi veya biçimi.

sonuçlanma *is.* Sonuçlanmak işi.

sonuçlanmak *(nsz)* Sonuca ulaştırılmak, sonuca bağlanmak, bitirilmek, neticelenmek, intaç edilmek: *Bu iş çabuk sonuçlandı. "Diyelim ki o düşündüğünüz sefer gerçekleşti, diyelim ki başarıyla sonuçlandı."* -T. Oflazoğlu.

sonuç oyuncusu *is. sp.* Maçın skorunda etkili olan oyuncu.

sonuçsuz *s.* Sonuca ulaşamayan, sonuç vermeyen, neticesiz.

sonuç takımı *is. sp.* Maçlarda sonuç almasını bilen takım.

sonuç yarışması *s.* Sonucu almak için yapılan yarış.

sonunda *zf.* (bir şeyin) Sırada sonda olan, en sona kalanı, nihayetinde: *"Söz verdim oğluma! Söz verdim" diye diritmişti ve sonunda araba alınmıştı."* -R. H. Karay.

sonurgu *is. fel.* Bir başlangıcın, bir olgunun, bir ilginin renkli ve zorunlu görülen sonucu, vargısı.

sonurtu *is. man.* Birbirine bağlı iki önermeden sonraki sözünde "ateş vardır" önermesi bir sonurtudur: *Duman çıkmıyorsa, ateş vardır.*

sonuşmaz *is. mat.* Sonsuza giden bir eğrinin çeşitli noktalarının gittikçe yaklaştığı başka bir eğri veya doğru, asimptot.

son vazife *is. bk.* son görev.

sop *bk.* soy sop.

sopa *is. (so'pa)* **1.** Kalın değnek: *"Erkekler ellerine birer sopa aldılar, köy halkı peşlerinde dere içine koştular."* -H. E. Adıvar. *"Elinde bir sopa ve sepetle sokakta zerzevat pazarlık ederken gördüm."* -R. N. Güntekin. **2.** Sopayla yapılan vuruş: *Ceza olarak elli sopa attılar.* **3.** *mec.* Dayak, kötek. **sopa atmak** (veya **çekmek**) döv-

mek: *"Şu budalaya bir sopa çekin de, bir daha para kazanmadan gurbette kalmayı öğrensin."* -Ö. Seyfettin. **sopa yemek** dövülmek, dayak yemek.

sopalama *is.* Sopalamak işi.

sopalamak *(-i)* Sopa ile vurmak, dövmek, sopalanmak.

sopalanma *is.* Sopalanmak işi veya durumu.

sopalanmak *nsz* Sopa ile vurulmak, sövülmek.

sopalı *s.* Elinde sopası olan.

soplu *bk.* soylu soplu.

soprano *is. (sopra'no) İt. soprano müz.* **1.** Kadın veya genç erkek çocuklarda en ince ses. **2.** *müz.* Sesi böyle olan sanatçı. **3.** *müz.* Bir çalgı topluluğunda en ince sesleri veren müzik araçları.

sopsoğuk, -ğu *s. (so'psoğuk)* Çok soğuk.

sora sora *zf.* Sorarak: *"Çocuk durmadan soran, sora sora dünyayı keşfeden bir yaratıktır."* -H. Taner.

sordurma *is.* Sordurmak işi.

sordurmak *(-i, -e)* Sormak işini yaptırmak.

sorgu *is.* **1.** Sormak işi: *"Adam, pek ala konuşacak hâlde olmasına rağmen onun sorgularına cevap verememekte inat ediyordu."* -R. N. Güntekin. *"Soracakları varmış yıllardır sorarlar / Anlaşılan bu sorgu daha yıllarca sürecek."* -A. İlhan. **2.** *huk.* Ceza muhakemeleri usul kanununa göre, sanığın araştırma konusu olayla ilgili olarak yargıç karşısındaki beyanı, istintak. **sorgu suale çekmek** sorguya çekmek. **sorguya çekmek** bir suçla ilgili olarak soru sorup cevap istemek: *"Hayalimde polislerin beni karakola sürüklediklerini ve sıkı bir sorguya çektiklerini görüyordum."* -H. E. Adıvar.

→ ***sorgu hakimi, sorgu sual, sorgu yargıcı, sorgusuz sualsiz***

sorguç, -cu *is.* **1.** Bazı kuşların tepelerinde bulunan uzunca tüy. **2.** *esk.* Serpuşların ön tarafına takılan tüy veya püskül biçimindeki süs.

sorguçlanmak *nsz* Sorguç biçimiyle şekillenmiş gibi görünmek: *"Sonra biz sıra dağların tepelerini bazen bir ağaç yahut bir orman parçası ile sorguçlansa da çok kere gökyüzünün mavi zemeni üstünde sert çizgilerle yürüyor görmeğe alışmışızdır."* -R. N. Güntekin.

sorguçlu *s.* Sorgucu olan: *Sorguçlu kuş.*

sorguçsuz *s.* Sorgucu olmayan.

sorgu hakimi *is. bk.* sorgu yargıcı.

sorgulama *is.* Sorgulamak işi.

sorgulamak *(-i)* Suç niteliğinde bulunan bir sorun üzerine ilgili bulunanlara sorular sormak.

sorgulanış *is.* Sorgulanmak işi veya biçimi.

sorgulanma *is.* Sorgulanmak işi.

sorgulanmak *(nsz)* Sorgulamak işine konu olmak veya sorgulamak işi yapılmak.

sorgun *is. bot. bk.* Sorkun.

sorgu sual *is.* Soruşturma: *"Çocuk, anlamadığı bir sorgu sualden sonra, işin tabiî yoluna girdiğine sevinmiş gibi hemen koltuktan atladı."* -M. Ş. Esendal.

sorgusuz *zf.* Sormadan, hiç soruşturmadan anlamında sorgusuz sualsiz ikilemesinde geçer: *"El evine girilir mi sorgusuz sualsiz?"* -R. N. Güntekin.

→ ***sorgusuz sualsiz***

sorgusuz sualsiz *zf.* Hiç soruşturmadan, sormadan.

sorgu yargıcı *is. huk.* Sanıkları sorguya çeken yargıç, sorgu hakimi, müstantik.

sorit *is. Fr. sorite man.* Öncül sayısı ikiden çok olan tasımsal çıkarım: *A=B, B=C, C=D ise A=D'dir.*

sorkun *is. bot.* Sepetçi söğüdü.

sorma *is.* Sormak işi.

sormaca *is.* Soruşturma, anket.

sormak (I) *(-i, -e; -den)* **1.** Birine soru yönelterek herhangi bir konuda ondan bilgi istemek, sual etmek: *Birine saatin kaç olduğunu sormak. "Hastahanenin nöbetçi doktoru yok mu? diye soruyorum."* -R. N. Güntekin. **2.** Bir işin sorumluluğu kendisinde olmak, bir işten sorumlu bulunmak: *Bu işi benden sorarlar.* **sora sora Bağdad (veya Kâbe) bulunur** insan sora sora çok

uzak yerleri bile bulur. **sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir** bir kişinin nasıl bir insan olduğu konuşmasından belli olur, soyunu sopunu öğrenmeye gerek yoktur. **sorma! (sormayın!** veya **sorma gitsin!)** çokluk, aşırılık ve kötü bir durum anlatır: *Öyle bir sıcak ki sorma gitsin! Sorma başımıza gelenleri! O işi sorma, sarpa sardı!* **sormak** (veya **sorması) ayıp olmasın** sorulması teklifsizlik sayılan bir şeyi sormadan önce özür dilemek için kullanılır.

sormak (II) *(-i)* Sorumak , emmek.

sormuk, -ğu *is. hlk.* **1.** Çocuk emziği. **2.** *hlk.* Tülbent içine lokum, şeker konularak küçük çocuklara verilen emzik.

sorti *is. Fr. sortie* **1.** Elektrik tesisatında lâmba veya fiş konacak kolların her biri: *Bu evde yirmi sorti vardır.* **2.** Çıkış. **sorti yapmak** *ask.* uçaklar havalanıp çıkış yapmak.

soru *is.* **1.** Bir şey öğrenmek için birine yöneltilen ve karşılık gerektiren söz veya yazı, sual: *"Minicik ellerini uzatarak, bu taş nedir, diyen sorusu hâlâ hatırımızda!"* -O. S. Orhon. **2.** Bir öğrenciye sınavda yöneltilen söz veya yazı, sual. **soru sormak** bir konu hakkında bilgi edinmek üzere soru yöneltmek.

→ ***soru cümlesi, soru eki, soru işareti, soru sıfatı, soru zamiri, soru zarfı***

soru cümlesi *is. gr.* Herhangi bir ögesinde soru kavramı bulunan cümle: *Ali geldi mi? Siz de geliyor musunuz? Nereden gelip nereye gideceksin?*

soru eki *is. gr.* Soru kavramı veren mi eki.

soru işareti *is.* Soru cümlelerinin sonuna konan işaret.

sorulma *is.* Sorulmak işi.

sorulmak *(nsz, -e; -den)* Sormak işine konu olmak.

sorulu görünüm *is. gr.* Soru biçimindeki bir fiilin bir başka fiilden önce gelerek zaman zarfı görevinde kullanılması: *Ali gitmem dedi mi gitmez.*

sorum *is.* Sorumluluk, mesuliyet: *"Başkalarının okuyacağı bir yazıyı yazarken o yazının bize ne türlü bir sorum yüklediğini hiçbir vakit hatırdan çıkarmamalıyız."* -O. V. Kanık.

soruma *is.* Sorumak işi.

sorumak *(-i)* Emmek.

sorumlu *s.* ve *is.* Üstüne aldığı veya yaptığı işlerden dolayı hesap vermek zorunda olan, sorumluluk taşıyan kimse, mesul: *"Ailede başkan odur, kararları o alır, hepimizin geleceğinin sorumlusu ve güvencesi odur."* -H. Taner. **sorumlu tutmak** sorumlu saymak, mesul olarak görmek: *"Ben Niyazi'yi yahut başka bir arkadaşı sorumlu mu tutardım, lâkırdısını bile ettirmezdim."* -M. Ş. Esendal.

sorumluluk, -ğu *is.* Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet: *Sorumluluk duygusu. "Babam bütün sorumluluğu üzerine aldı."* -M. Yesari. **sorumluluk düşmek** sorumlu sayılmak, sorumlu olarak görülmek: *"Ana babaya düşen sorumluluk, okula ve devlete düşen sorumluluğa kıyasla çok daha önemlidir."* -H. Taner.

sorumsuz *s.* Sorumlu olmayan, sorumluluk taşımayan, mesuliyetsiz, gayrimesul: *Sorumsuz insan.Sorumsuz davranış.*

sorumsuzca *s.* ve *zf. (sorumsu'zca)* Sorumsuz (bir biçimde).

sorumsuzlaşma *is.* Sorumsuzlaşmak işi veya durumu.

sorumsuzlaşmak *(nsz)* Sorumsuzca davranmak.

sorumsuzluk, -ğu *is.* Sorumsuz olma durumu veya sorumsuzca davranış, mesuliyetsizlik.

sorun *is.* **1.** Araştırılıp öğrenilmesi, düşünülüp çözümlenmesi, bir sonuca bağlanması gereken durum, mesele, problem. **2.** *mec.* Sıkıntı veren durum, dert.

sorunlu *s.* Sorunu olan, problemli.

sorunsal *s.* **1.** Çözümü belli olmayan. **2.** Doğru olma ihtimali bulunmakla birlikte, şüphe uyandıran, kesin olmayan, problematik.

sorunsuz *s.* Sorunu olmayan, problemsiz.

soru sıfatı *is. gr.* İsmi soru yoluyla belirten sıfat.

soruşma *is.* Soruşmak işi.

soruşmak (I) *(nsz)* Birine sormak.

soruşmak (II) *(nsz) hlk.* **1.** Emilip yok olmak: *Derenin suyu soruştu.* **2.** *hlk.* (çamaşır) Kurumaya başlamak.

soruşturma *is.* **1.** Soruşturmak işi. **2.** Herhangi bir konuda ilgili kişilere soru yöneltcrek bilgi toplama işi, sormaca, tetkik, tahkik, anket. **3.** Bir idarî veya adli makamın yöneltiği inceleme, tahkikat. **4.** Herhangi bir konuyla ilgili durum veya tutumu belirlemek için düzenlenmiş ayrıntılı ve kapsamlı soru dizisi. **soruşturma açmak** soruşturma yapmak.

→ ***soruşturma kurulu, soruşturma raporu***

soruşturmacı *is.* Soruşturma yapan, anketçi.

soruşturmacılık, -ğı *is.* Soruşturma yapma işi, anketçilik.

soruşturmak *(-ı, -e)* Öğrenmek istenilen şeyi inceden inceye ve birçok kişiye sormak: *"Paramıza mı göz dikiyorlar, hele bir inceden inceye soruşturalım."* -A. Gündüz. *"Soruşturmak lâzımdı; yolcuların isimlerini öğrenmeliydim."* -R. H. Karay.

soruşturma kurulu *is.* Herhangi bir konuda soruşturma yapmak üzere oluşturulmuş kurul, tahkikat komisyonu.

soruşturma raporu *is.* Soruşturma kurulunun hazırlamış olduğu yazılı belge.

soruşturucu *is.* ve *s.* Soruşturma yapan (kimse), muhakkik.

sorutkan *s.* Somurtkan.

sorutma *is.* Sorutmak işi.

sorutmak **1.** Ayakta durmak, dikilmek, beklemek. **2.** *(nsz)* Somurtmak, surat asmak.

soru zamiri *is. gr.* İsimlerin yerini soru yoluyla tutan zamir: *Neyi kaybettiniz? Ne oldu? Kim gelecek?*

soru zarfı *is. gr.* Bir fiilin anlamını soru yoluyla açıklayan zarf: *Nasıl, neden gelecek? Nereye gidecek?*

sos *is. Fr. sauce* Bazı yemeklerin üzerine dökülen, domates, baharat gibi şeylerle yapılan terbiye.

sosis *is. Fr. saucisse* Kıyılmış, baharat katılmış etle, tütsüleme ve pişirme gibi işlemlerden sonra yapılan bir tür sucuk: *Bir sosis daha yese öğle yemeğinden vazgeçebilirdi pek âlâ.*

sosluk, -ğu *is.* Sos konulmak için konulan kap.

sosyal, -li *s. Fr. social* Toplumla ilgili, toplumsal, içtimaî: *Sosyal adalet. Sosyal güvenlik. "Siz de vaktine, saatine göre ya etraftaki manzaraya, ya birtakım sosyal metafizik düşüncelere yahut da sadece kendi şahsî kavgalarınıza dalıp gitmişsinizdir."* -R. N. Güntekin.

→ ***sosyal adalet, sosyal antropoloji, sosyal bilgiler, sosyal bilim, sosyal bilimler, sosyal bünye, sosyal değerler, sosyal değişme, sosyal demokrasi, sosyal demokrat, sosyal devlet, sosyal düzen, sosyal faaliyet, sosyal gelişme, sosyal güvenlik, sosyal hayat, sosyal ilişki, sosyal konut, sosyal olay, sosyal olgu, sosyal oluşum, sosyal psikoloji, sosyal sigorta, sosyal statü, sosyal tabaka, sosyal yapı, sosyal yardım, sosyal yaşam***

sosyal adalet *is.* Toplumun değişik kesimlerinde hayat standardı, gelir düzeyi gibi birtakım ölçülerin fırsat eşitliği çerçevesinde dikkate alınmasıyla sosyal alanda sağlanan denge durumu: *"Anayasamız sosyal devlet, sosyal adalet temel ilkelerine dayanıyor."* -N. Cumalı.

sosyal antropoloji *is.* Kültürü bir bütün olarak inceleyen, kültür kalıpları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyan bilim dalı.

sosyal bilgiler *ç. is.* Sosyal konuları içeren bilgiler.

sosyal bilim *is.* Toplum olaylarını, insanın sosyal ve kültürel faaliyetlerini inceleyen bilimlerin ortak adı.

sosyal bilimler *ç. is.* Sosyal bilim dalında araştırma ve inceleme yapan bilimler.

sosyal bünye *is.* Sosyal yapı.

sosyal değerler *ç. is.* Toplumun fertlerini birbirine yaklaştıran, bir arada tutan, toplumun devamını sağlayan temel yargı-

lar, değerler.

sosyal değişme *is.* Sosyal bakımdan söz konusu olan değişme.

sosyal demokrasi *is.* Sosyal alanda emekçi toplum kesimlerinin çıkarlarının korunması ve üretimi artırmak yanında hakça bölüşümü de ön plânda tutan sosyal ve siyasî akım.

sosyal demokrat *is.* Sosyal demokrasi yanlısı olan kimse.

sosyal devlet *is.* Ekonomik ve sosyal alanlarda bireylere sosyal güvenlik ve adalet sağlayıcı politikalar üreten devlet modeli.

sosyal düzen *is.* Sosyal yapının düzenli bir biçimde oluşması.

sosyal faaliyet *is.* Sosyal konulu etkinlik.

sosyal gelişme *is.* Sosyolojik bakımdan gözlenen değişme ve gelişme.

sosyal güvenlik, -ği *is. huk.* Sosyal sigorta ve sosyal yardım gibi araçlarla halkın sosyal durumunu güvence altına alma.

sosyal hayat *is.* İnsanın toplum içindeki yaşama biçimi.

sosyal ilişki *sos.* Birbirlerinden haberi olan, en az iki insan arasında bir süre devam eden, anlamlı, belirli amaçları bulunan sosyal bağ.

sosyalist *is. Fr. socialiste sos.* Sosyalizm yanlısı, toplumcu.

sosyalistik *s. Fr.* Sosyalizm yanlısı: *"Avrupalıların yalanlarına, boş nazaryelere, sosyalistik hulyalarına aldanmamalıydı."* -Ö. Seyfettin.

sosyalizasyon *is. Fr. socialisation* Bazı imkânlardan, kuruluşlardan toplumun yararlanmasını sağlama, toplum hizmetine koyma, toplumsallaştırma.

sosyalizm *is. Fr. socialisme sos.* Toplumculuk.

sosyal konut *is.* Dar gelirliler için özel olarak yapılmış, sağlığa uygun ucuz konut.

sosyalleşme *is.* Toplumsallaşma.

sosyalleşmek *(nsz)* Toplumsallaşmak.

sosyalleştirme *is.* Toplumsallaştırma.

sosyalleştirmek *(-i)* **1.** Toplumsallaştırmak. **2.** Toplum kurallarına göre davranacak biçimde eğitmek.

sosyal olay *is.* İnsanlar arası ilişkilerden doğan ve bir defa olup biten sosyal oluşum, sosyal hadise.

sosyal olgu *is. sos.* Sosyal nitelikli olay, sosyal vakıa.

sosyal oluşum *is. sos.* Zaman içinde insanların oluşturduğu toplumla ilgili sosyal değişim.

sosyal psikoloji *is.* Toplumun insan davranışlarına etkisini konu edinen bilim dalı.

sosyal sigorta *is.* Bir işte ücret karşılığı çalışanların sağlığını, geleceğini güvence altına almak amacıyla kazançlarından bir bölümü kesilerek yapılan sigorta, işçi sigortası.

sosyal statü *is.* Bir sosyal pozisyonunun diğer sosyal pozisyona göre işgal ettiği duruma verilen ad.

sosyal tabaka *is. sos.* Bir toplumda yaşama biçimi, maddî imkânları, öğrenim durumu bakımlarından birbirine benzeyen kişilerin oluşturduğu sınıf.

sosyal yapı *is.* İçinde sosyal ilişkilerin, sosyal olayların meydana geldiği, sosyal grupların ve kurumların yer aldığı toplumun şekil ve çerçevesiyle ilgili dış görünüşe sahip olan bir sosyal varlık.

sosyal yardım *is.* Yoksul kimselere yiyecek, giyecek, yakacak, tedavi ve ilâç sağlanarak yapılan parasız yardım.

sosyal yaşam *is. bk.* sosyal hayat.

sosyete *is. Fr. société esk.* **1.** Topluluk, toplum, cemiyet: *"Sosyetemizde yerli zenginlerden bazıları ve birkaç İstanbullu büyük memur ailesi vardı."* -R. N. Güntekin. **2.** Bir topluluktaki gelir düzeyi yüksek ve kendilerine özgü yaşama biçimleri olan topluluk: *"Sosyetede bir kişinin etrafına toplanmak, öteki misafirleri açıkta bırakmak ayıptır."* -P. Safa. *"Onlar yüksek sosyete ile haşır neşir olduklarından..."* -H. Taner.

sosyetik, -ği *s. Fr. sociétique'* den analoji ile **1.** Sosyete ile ilgili. **2.** Yüksek sınıfın yaşama biçimine özenen.

sosyo- *Fr. socio* "Toplumla ilgili" an-

lamında ön ek.

sosyoekonomik *s. Fr. socio-économique* Aynı anda hem toplumsal alanı hem ekonomik alanı veya aralarındaki ilişkileri ilgilendiren.

sosyokültürel *s. Fr. socio-culturel* Aynı anda bir toplumu veya toplumsal bir grubu ve kendine özgü olan kültürü ilgilendiren.

sosyolengüistik, -ği *is. Fr. sociolingustique* Dil, toplum ve kültür arasındaki ilişkileri konu edinen dil bilimi dalı.

sosyolog *is. Fr. sociologue* Toplum bilimi uzmanı, toplum bilimci, içtimaiyatçı.

sosyoloji *is. Fr. sociologie* A. Comte'un türettiği bir terim *Lât. socius* ortak, arkadaş *Yun. logos* bilim Toplum bilimi, içtimaiyat.

sosyolojizm *is. Fr. sociologisme* Bütün sosyal bilimleri yalnız sosyolojinin bir dalı olarak sayan ve bunların sadece sosyolojik metotlarla açıklanabileceğini söyleyen görüşün adı.

sote *is. Fr. sauté* Küçük küçük doğranmış et, ciğer, böbrek gibi şeyler yağda hafifçe kavrulduktan sonra su, domates, biber vb. katılarak yapılan yemek: *Ciğer sotesi.*

sovhoz *is. Rus. sov*(etskoe) *hoz*(yaystvo) Sovyetler'de devlet eliyle yönetilen tarım işletmesi.

Sovyet *öz. is. Fr. Soviet < Rus. Sovyet* 1990 öncesi SSCB'de Danışma kurulu, şura, konsey: *Sovyetler Birliği.*

soy *is.* **1.** Manzum söz: *"Boy boyladı, soy soyladı."* -Dede Korkut. **2.** Bir atadan gelen kimselerin topluluğu, sülâle: *Hükümdar soyu. "Bizler hadi neyse, böyle biraz gülünç bir adamın hafif adına katlanalım ama, yarın, bizim soyumuzdan kimlerin yetişeceğini kim bilir."* -M. Ş. Esendal. **3.** *s.* İyi ve üstün nitelikleri bulunan. **4.** Cins, tür, çeşit. **soya çekmek** soyunun özelliklerini taşımak. **soydur çeker, boktur kokar** *kaba* her insan veya yaratık az çok soyuna benzer.

→ ***soyadı, soy ağacı, soy gazlar, soy kırımı, soy oluş, soy sop, soya çekim***

soya *is. (so'ya) Fr. soja İng. soja Japonca (Mançiu dilinden) bot.* Fasulyeye benzer bir bitki *(Soia hispida): Soya yağı. Soya unu.*

→ ***soya fasulyesi***

soya çekim *is.* Kalıtım, irsiyet, veraset.

soyadı *is.* Herkesin ailece anılmasına yarayan öz adından sonraki adı, aile adı: *"Babası evvelâ soyadını Öz-Cengiz diye kaydettirmişti."* -H. E. Adıvar.

soya fasulyesi *is. bot.* Kökeni Çin ve Japonya'ya uzanan bir tür fasulye, soya.

soy ağacı *is.* Bir ailenin kökenini ve sonraki üyelerini gösteren ağaç biçimindeki çizelge, hayat ağacı, şecere.

soydaş *is.* ve *s.* Soyları bir olan, türdeş, hemcins.

soydaşlık, -ğı *is.* Soyları bir olma, bir soydan olma durumu.

soydurma *is.* Soydurmak işi.

soydurmak *(-i, -e)* Soymak işini yaptırmak: *"Çadırda esvaplarını soydurdu, vücutlarına baktı, beğenmedi."* -Ö. Seyfettin.

soy gazlar *ç. is. kim. bk.* asal gazlar.

soygun *is.* **1.** Genellikle çete durumunda bir araya gelmiş haydutlar tarafından yapılan silâhlı hırsızlık. **2.** Hiçbir emek harcamadan ve yolsuz olarak elde edilen büyük kazanç, vurgun.

soyguncu *s.* ve *is.* Soygun yapan (kimse).

soygunculuk, -ğu *is.* Soygun yapma, haydutluk, şekavet: *"Belki de büsbütün başka bir şey; bir soygunculuk mu yoksa?"* -R. H. Karay.

soyka (I) *is. hlk.* Ölünün üzerinden çıkan giysi.

soyka (II) *is. Bulg. zool.* Tüyleri alacalı, küçük bir karga türü.

soy kırımı *is.* Bir insan topluluğunu ulusal, dinsel vb. sebeplerle yok etme, jenosit.

soylama *is.* Soylanmak işi.

soylamak *(nsz)* Manzum söz söylemek.

soylu *s. tar.* **1.** Doğuştan veya hükümdar buyruğuyla, bazı ayrıcalıklara sahip olan ve özel unvanlar taşıyan (kimse), asil: *"Soylu kişidir, iyi bir öğrenim görmüştür, zekidir, yeteneklidir."* -N. Cumalı. **2.** İyi tanınmış, köklü bir aileden gelen (kimse), necip, kişizade, asil: *"İzmir'in varlıklı ve soylu ailelerinden birinin tek erkek çocuğu."* -T. Buğra. **3.** Saygı uyandıran, yücelik taşıyan: *"Japonların soylu ve çetin savaşçılık gururuna, bu eğiliş ağır geldi."* -F. R. Atay.

→ ***soylu erki, soylu soplu***

soylu erki *is. sos.* Ekonomik, toplumsal ve siyasî gücün soylular sınıfının elinde bulunduğu yönetim biçimi, aristokrasi.

soyluluk, -ğu *is.* Soylu olan durumu, asillik, asalet, necabet.

soylu soplu *s. esk.* Köklü ve tanınmış bir aileden.

soyma *is.* Soymak işi.

soymak, -ar *(-i)* **1.** Bir şeyin üzerinden kabuk, deri, zar gibi şeyleri çıkarmak: *Patatesi soymak. "Takkesini geçirmiş, entarisini kuşanmış, elma soyuyordu."* -A. Gündüz. **2.** Birinin giysilerini çıkarmak: *Çocuğu soy da yatır. "Yaralıyı soyuyor ve ilk tedaviye başlıyorum."* -R. N. Güntekin. **3.** Birinin üstünde, yanında veya bir yerde bulunan şeyleri çalarak alıp götürmek: *Adamı yolda soymuşlar. "Hariçten ortak hırsızlar bulup evimizi soymağa kalkar."* -Ö. Seyfettin. **soyup soğana çevirmek 1)** hiçbir şey bırakmamacasına soymak: *"Şimdi bu herifi soyduk soğana çevirdik, değil mi?"* -A. Midhat. **2)** (hırsız) bir yeri veya bir kişiyi adamakıllı soymak.

soymuk, -ğu *is. bot.* **1.** Damarlı bitkilerin kök, gövde ve yapraklarında, ongun besi suyunu ileten borularla, yakın hücrelerden ve bunların arasını dolduran özek dokudan oluşan tabaka. **2.** *bot. hlk.* Çam ağacının çiğnenip emilen iç kabuğu ve bunu almak için ağacın gövdesine açılan yara, yalamuk.

soy oluş *is. biy.* Türlerin, ortaya çıktıkları zamandan bulundukları zamana kadar geçirdikleri gelişim evrelerinin tümü, filogenez, **birey oluş** karşıtı.

soysal *is.* Soyla ilgili.

soy sop *is.* Bütün soy ve hısımlar.

soysuz *s.* **1.** Soyunun özelliklerini yitirmiş olan (kimse, bitki vb.). **2.** Biyolojik ve toplumsal ölçüler yönünden göze batacak kadar kötüye giden (kimse), dejenere: *"Ağaç devip geçme, onun da soylusu olur, soysuzu olur."* -T. Buğra. **3.** Kötü tanınmış, ahlâksız.

soysuzca *is. (soysu'zca)* Soysuz bir biçimde, soysuzca yakışırcasına.

soysuzlaşma *is.* Soysuzlaşmak işi.

soysuzlaşmak *(nsz)* Biyolojik, toplumsal, doğal bozulmaya, dağılmaya uğramak; yaşama biçimi ve görevlerinde gerilemek, bozulmak, yozlaşmak, tefessüh etmek.

soysuzlaştırma *is.* Soysuzlaştırmak işi.

soysuzlaştırmak *(-i)* Soysuz bir duruma getirmek.

soysuzluk, -ğu *is.* Soysuz olma durumu veya soysuzca davranış: *"Meğer ne kadar soysuzluğa uğramışız."* -F. R. Atay.

soytarı *is. Ar. sa'terî* **1.** Söz ve davranışlarıyla halkı güldürüp eğlendiren kimse, maskara: *"Çirkin bir oyun bu. Soytarıların zaferinden tehlikeli sonuçlar çıkarıyorsunuz."* -T. Oflazoğlu. **2.** *mec.* Hileci, yaltak kimse, kaşmer.

soytarılık, -ğı *is.* Soytarı olma durumu veya soytarıya yakışır davranış, kaşmerlik, maskaralık: *"Vergi kâtibinin yaradılışında biraz soytarılık vardı."* -E. E. Talu. *"Bu sefer soytarılıkla elimden kurtulamayacaksın."* -R. H. Karay.

soyulma *is.* Soyulmak işi.

soyulmak *(nsz)* Soymak işine konu olmak: *"Küçük çocuğun gözü soyulmuş bir taze badem gibi parladı."* -S. F. Abasıyanık. *"Bu törenlerde soyulmamak, dolandırılmamak için alınacak tedbirleri uzun uzadıya izah ediyordu."* -R. N. Güntekin.

soyunma *is.* Soyunmak işi.

soyunmak *(nsz)* **1.** Üstündeki giysilerin bir bölümünü veya tümünü çıkarmak: *Soyunup yattı. "Daha soyunmamı bitirmemiştim ki elinde bir fenerle Hacı geldi."* -M. Ş. Esendal. *"Islıkla, hafif şarkılar mırıldanarak soyunuyorum."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *(-e) mec.* Kendini herhangi bir biçimde göstermeye çalışmak: *Yazarlığa soyundu.* **3.** (Mevlevilikte) Tarikata girmek. **soyunup dökünmek** sokak giysilerini çıkarıp ev içinde kullandığı rahat kılığını giymek.

soyuntu *is.* **1.** Soyulup atılan şey. **2.** *s.* Bir yer soyularak alınan (şey): *Soyuntu eşya.*

soyunuş *is.* Soyunmak işi veya biçimi.

soyuş *is.* Soymak işi veya biçimi.

soyut *is. fel.* **1.** Soyutlama ile elde edilen, varlığı ancak eşyada gerçekleşen müccerret. **somut** karşıtı, abstre: *"En soyut konuları çok çarpıcı somut örneklerle herkesin anlayacağı bir yalınlığa getirirdi."* -H. Taner. **2.** *mec.* Anlaşılması, kavranılması güç.

→ ***soyut isim, soyut sayı***

soyutçuluk, -ğu *is. fel.* Soyutlamalara, somut gerçeklerinkine eşit değer verme; amaç olarak soyutu alan tutum, abstraksiyonizm.

soyut isim *is. gr.* Düşünce yoluyla kabul edilen varlığın adı: *Akıl, hayal, ülkü* gibi.

soyutlama *is. fel.* Bir nesnenin özelliklerinden veya özellikleri arasındaki ilişkilerden herhangi birini tek başına ele alan zihnî işlem; gerçeklikte ayrılamaz olanı düşüncede ayırma.

soyutlamak *(-i) fel.* **1.** Bir şeye soyutlama işlemini uygulamak. **2.** *(-i, -den) mec.* (bir kimseyi, durumu, düşünce vb. yi) içinde bulunduğu toplum, durum veya düşünceden ayrı tutmak.

soyutlaşmak *(nsz)* Soyut duruma gelmek.

soyutlaştırmak *(-i)* Soyut duruma getirmek.

soyutluk, -ğu *is.* Soyut olma durumu.

soyut sayı *is. mat.* Birimlerinin türü belirlenmemiş sayı, abstre sayı.

söbe *s.* Biçimi yumurta gibi olan, beyzî, oval.

söğdürme *bk.* sövdürme.

söğdürmek *bk.* sövdürmek.

söğe *is.* Söve.

söğme *bk.* sövme.

söğmek *bk.* sövmek.

söğülme *bk.* sövülme.

söğülmek *bk.* sövülmek.

söğüntü *is. bk.* sövüntü: *"Birkaç kişiyi çarptı, birkaç arabacının kaba saba söğüntülerine uğradı, nihayet kan ter içinde, karşıki kaldırımlara varabildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

söğürme *is.* Ateşte közlenerek hazırlanmış patlıcan.

söğüş *is.* **1.** Suda kaynatılıp pişirilen, suyundan ayrılarak soğuk yenen et. **2.** Üzerine yağ ve limon konulmadan ve birbirine karıştırılmadan yenen dilimlenmiş domates, salatalık vb.

söğüşlemek *is. argo* Dolandırmak.

söğüşlük, -ğü *is.* Söğüş yapmaya elverişli et veya sebze.

söğüşme *bk.* sövüşme.

söğüşmek *bk.* sövüşmek.

söğüştürmek *bk.* sövüştürmek.

söğüt, -dü *is. bot.* Söğütgillerden, akarsu kenarlarında yetişen, yaprakları almaşık ve alt yüzleri havla örtülü büyük bir ağaç *(Salix).* Aksöğüt *(Salix alba).* Salkım söğüt *(Salix babylonica).* Keçi söğüdü *(Salix caprea).* Bozsöğüt *(Salix cinerea).*

söğütgiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, söğüt, kavak ve benzeri türleri içine alan bir bitki familyası.

söğütlü *s.* Söğüt ağaçları bulunan (yer).

söğütlük, -ğü *is.* Söğüt ağacı bol olan yer: *"Uzakta çay kenarında söğütlük içinde küçük bir köy vardı."* -H. E. Adıvar.

sökel *s. hlk.* **1.** Sakat (kimse), malûl. **2.** *hlk.* Güçsüz.

sökme *is.* Sökmek işi: *"Dikmenin vakti ve dikilmiş olanı sökmenin vakti var."* -H. Taner.

sökmek *(-i)* **1.** Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak veya gevşeterek

çıkarmak, çekip ayırmak: *"Bu çoban öyle güçlü görünüyor ki şu yandaki ağacı kavrasa dibinden söker götürür."* -Y. Kemal. **2.** Kurulmuş bir şeyi parçalarına ayırmak: *Makineyi sökmek.* **3.** Rüzgâr, sel, akarsu, bir şeyi yerinden çıkarmak, götürmek. **4.** Geçip gitmeye engel olan zorlukları atlatmak: *Araba çamuru sökemedi.Gemi akıntıyı söktü.* **5.** Karışık bir yazıyı okumak: *"Çok okunaksız bir yazı.Ben söker gibi oldum."* -H. Taner. **6.** Okuyabilme beceresini kazanmak: *Çocuk, üç ayda okumayı söktü. "Bunların Fransızcasını sökmek bir mesele, manalarını sökmek ikinci bir meseledir."* -R. N. Güntekin. **7.** *(nsz)* Çıkması, akması kolaylaşmak: *Balgam söktü.* **8.** *(nsz) tkz.* Gelmeye başlamak veya çıkagelmek: *"Gideli iki saat geçmişti.Nihayet fındıkçı karşıdan söktü."* -H. R. Gürpınar. *"Şermin'le Nermin tam bir saat sonra, yani saat beş buçukta söktüler."* -H. E. Adıvar. **9.** *argo* Geçmek, etki yapmak: *"Ne yaparsın, dedi, burada böyle söküyor!"* -F. R. Atay. *"...ciddileşmek ve yüzünü kabartmak istiyor. Fakat bu akşamın değişik havası içinde sökmeyeceğini anlayarak politikayı değiştiriyor."* -R. N. Güntekin. **10.** Ayırmak, uzaklaştırmak, vazgeçirmek: *"Saplandığı fikirlerden sökemezdiniz."* -Y. Z. Ortaç. **11.** Örülmüş veya dikilmiş şeyin, örgüsünü veya dikişini ayırmak. **söküp atmak** gözden çıkarmak, kıymak, feda etmek: *"...bütün nimet ve imtiyazları söküp atacak."* -A. Ş. Hisar.

söktürme *is.* Söktürmek işi.

söktürmek *(-i, -e)* Sökmek işini yaptırmak: *"Şüpheli dişleri birer birer söktürdük."* -R. N. Güntekin.

sökük, -ğü *is.* ve *s.* Dikişi sökülmüş veya örgüsü çözülmüş (şey). **sökük dikmek** sökülmüş olan bir şeyi onarmak: *"...teyzem buraya haftada üç defa sökük ve düğme dikmeye, çamaşırları tamir etmeye gelirdi."* -P. Safa.

sökükçü *is.* Sökük dikip yama yapan (kimse): *"Eve bir düzine sökükçü, terzi tutmaya kudretimiz var."* -R. N. Güntekin.

sökülme *is.* Sökülmek işi.

sökülmek *(nsz)* **1.** Sökmek işine konu olmak: *"Duvardaki bir pencerenin söküp alınamayacak kadar kuvvetle yerleştirilmiş demir parmaklıkları."* -R. N. Güntekin. **2.** *(-i) argo* (genellikle para için) istemeyerek vermek, harcamak.

sökülüş *is.* Sökülmek işi veya biçimi.

söküm *is.* Sökme işi: *Pancar sökümü.*

sökün *is.* (birçok kişi veya şey) birbiri ardından gelmek, görünmek, anlamına gelen **sökün etmek** deyiminde geçer: *"Bunun içindir ki bir hafta ya geçti ya geçmedi, İstanbul'da ev bakmaya gelenler hep birden Cihangir'deki konağa sökün etti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Bir geniş bayırdan oynak Çerkez atları sökün etti."* -F. R. Atay.

söküntü *is.* **1.** Sökülen şeyin parçası. **2.** Ağaçlık yerden açılan tarla.

sökü otu *is. bot.* Baklagillerden, kumlu topraklarda yetişen bir bitki *(Ornithopus).*

söküş *is.* Sökmek işi veya biçimi.

sölom *is. Fr. coelome < Yun. zool.* Orta derinin iki tabakası arasında bulunan ve oğulcukta genel vücut boşluğunu oluşturan oyuk.

sölomlular *ç. is. zool.* Bir vücut boşluğu bulunan hayvanlar.

sölpük, -ğü *s. tıp hlk.* Gevşeyip kendini koyuvermiş.

sölpüme *is.* Sölpümek işi veya durumu.

sölpümek *(nsz) hlk.* **1.** Şişmanken zayıflamak. **2.** Gevşemek, pörsümek.

sömestr *is. Fr. semestre* Öğretim yılının ayrıldığı iki dönemden her biri, yarıyıl: *Birinci sömestr.*

sömikok *is. Fr. semi-coke* Taş kömürünü çok yüksek olmayan sıcaklıkta (500-600 C°de) damıtarak elde edilen kömür.

sömürge *is.* Bir devletin kendi ülkesinin sınırları dışında egemenlik kurarak yönettiği ekonomik veya siyasal çıkarlar sağladığı ülke, sömürülen ülke, müstemleke, koloni.

sömürgeci *s.* **1.** Sömürgesi olan veya somürge elde etmek amacında olan, müs-

temlekeci: *"Şöyle olmuşuz, böyle olmuşuz, ama hiçbir zaman sömürgeci olmamışız."* -B. R. Eyuboğlu. **2.** Sömürgecilikle ilgili olan.

sömürgecilik, -ği *is.* Genel olarak bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesi, müstemlekecilik.

sömürgeleşme *is.* Sömürge durumuna gelme.

sömürgeleşmek *(nsz)* Sömürge durumuna gelmek.

sömürgeleştirme *is.* Sömürgeleştirmek işi: *"Bu kıt'aları ne sömürgeleştirmiş ne de vatanlaştırmıştık."* -F. R. Atay.

sömürgeleştirmek *(-i)* Sömürge durumuna getirmek, sömürge yapmak.

sömürgen *is.* ve *s.* Sömürücü.

sömürgenlik, -ği *is.* Sömürgen olma durumu.

sömürme *is.* Sömürmek işi.

sömürmek *(-i)* **1.** (yiyecek içecek için) hepsini birden yiyip bitirmek, silip süpürmek. **2.** Bir kimseden veya bir şeyden haksız ve sürekli çıkarlar sağlamak: *"Batı, beynini sömürdüğü insanlara kendi uyruklarına sağladığı konfordan pay verip gönül alır."* -H. Taner. **3.** Dudaklarını yapıştırarak soluğu ile çekip içmek. **4.** Üretim araçları sahipleri, başkalarının emeğine ve onların yarattıkları değerlere el koymak. **5.** Bir ulus veya devlet, diğer bir ulusun veya devletin doğal kaynaklarından, ekonomik değerlerinden çıkar sağlamak.

sömürü *is.* Sömürmek işi.

sömürücü *is.* Sömürüyü gerçekleştiren, sömürgen, istismarcı.

sömürücülük, -gü *is.* Sömürücü olma durumu.

sömürülme *is.* Sömürülmek işi veya durumu.

sömürülmek *(nsz)* Sömürmek işine konu olmak.

sömürüş *is.* Sömürmek işi veya biçimi.

söndürme *is.* Söndürmek işi.

söndürmek *(-i)* **1.** Ateş ve ışık için, yanmasına, aydınlatmasına son vermek: *"Parmağının ucuna kadar gelen alevi yere atıyor, terliğiyle basarak söndürüyor."* -P. Safa. **2.** Hava veya gaz ile şişirilmiş bir şeyin havasını veya gazını boşaltmak: *Çocuk balonu söndürdü.* **3.** *mec.* Tutku ve duygular için, yatıştırmak, etkisiz duruma getirmek: *"Böyle zamanlarda Hacı'da ateşi ateşle söndürmekten başka çare olmadığını bilirim."* -R. N. Güntekin.

söndürücü *is.* **1.** Yangın söndürmeye yarayan alet. **2.** *s.* Yangınları söndürmeye yarayan: *Söndürücü bomba.*

söndürülme *is.* Söndürülmek işi.

söndürülmek *(nsz)* Söndürmek işine konu olmak.

sönme *is.* Sönmek işi.

sönmek *(nsz)* **1.** Yanmaz, aydınlatmaz, parlamaz olmak, parlaklığını, ışığını yitirmek: *Uyanınca bütün yıldızların söndüğünü gördüm. "Son yıldız vadinin üstünde bir yanıp bir sönüyordu."* -T. Buğra. **2.** Hava veya başka bir gaz ile şişirilmiş bir şeyin havası kaçıp şişkinliği inmek: *Balon söndü.* **3.** (yanardağ için) Etkinliğini yitirmek. **4.** *mec.* (duygular için) Dinmek, yatışmak, etkisini yitirmek: *"Öfkeleri bir yaz fırtınası gibi birdenbire sönüverdi."* -Ö. Seyfettin. *"Genç kızın biraz evvelki coşkunluğu, delinmiş bir balon gibi sönüverdi."* -H. Taner. **5.** *mec.* Gerilemek, parlaklık ve önemini yitirmek: *"Türk çarşısı söndü, bütün bu değişikliğin silsilesi saymakla biter tükenir mi?"* -Y. K. Beyatlı. *"Münakaşa tekrar eski hızını alamayarak biraz sonra söndü."* -R. N. Güntekin. **6.** *mec.* (ses için) Duyulmaz olmak. **7.** *mec.* Tükenmek, yok olmak, yitmek: *"Esmer lekeler, sönmüş sivilcelerden arta kalan çukurlar, kabarcıklar yüzünü yavık ayranına çevirmiş."* -S. Birsel.

sönük, -gü *s.* ve *is.* **1.** Sönmüş olan: *Sönük balon. "Ağızlarında iki sönük sigarayla duran iki kız..."* -Ç. Altan. **2.** Parlaklığı, hızı az veya azalmış olan, etkisiz, zayıf: *Sönük ışık. Sönük bir duygu. "Karanlık, sessiz evlerden çocuklar önce sönük, sonra telâşlı, birbiri arkasından haykırır-*

lardı." -H. E. Adıvar. **3.** *mec.* Göze çarpmayan. silik: *Sönük bir adamı. "Bu şehirde satışı bini geçmez, yerli lisanlarda sönük cerideler çıkar."* -Y. K. Beyatlı.

sönüklük, -ğü *is.* Sönük olma durumu: *"Bir yaz gününün pırıl pırıl güneşli havası içinde bu sönüklük nereden geliyordu?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sönüm *is. fiz.* **1.** Bir salınım hareketinin genliğinin türlü dirençlerin etkisiyle küçülmesi, itfa: *Bir sarkaç salınımının sönümü, içinde bulunduğu ortamın direncine bağlıdır.* **2.** *tic.* Bir borcun her yıl ödenen taksitlerle belli bir zaman sonunda ödenmiş olması, itfa: *Bir borcun sönümü için her yıl verilmesi gereken taksit, vade uzunluğuna, ana borca ve faiz fiyatına bağlıdır.*

→ ***sönüm ayırımı***

sönüm ayırımı *is. tic.* Süresi gelmiş borç senetlerini ödemek amacıyla ayrılmış yedek para.

sönümleme *is.* Sönümlemek işi.

sönümlemek *(-i) fiz.* **1.** Bir salınım hareketinin genliğini sıfıra indirmek, itfa etmek. **2.** *tic.* Bir borcu, her yıl ödenen taksitlerle belli zaman sonra ödemek, itfa etmek.

sönümlü *s. fiz.* Belirli bir sürede genliği sıfıra inen (salınım hareketi).

sönümsüz *s. fiz.* Genliği hiçbir zaman sıfıra yaklaşmayan, her devirde beslenen (salınım hareketi), beslenen.

sör *is. Fr. soeur* **1.** Katolik mezhebinde kendini dine adayan ve manastırda yaşayan kadın. **2.** Katolik mezhebinde dinle ilgili bir yükümlülük almayan, ama din uğruna hemşirelik, hasta bakıcılık gibi işlerde çalışan kadın.

sörf *is. İng. surf sp.* Özel kayma aracı ve yelkenlisi ile denizde yapılan bir tür spor.

sörfçü *is.* Sörf sporu yapan kimse.

sövdürme *is.* Sövdürmek işi.

sövdürmek *(-i, -e)* Sövmek işini yaptırmak veya sövmesine yol açmak.

söve *is.* **1.** Kapı ve pencerenin yerleştiği kasa, çerçeve: *"Kendilerini ağaçlara, kapı sövelerine çarpmazlar."* -M. Ş. Esendal. **2.** Eşik. **3.** Avlu kapısının iki yanına konan uzun taşlar: *"Başını kapının taş sövesine koyup bir mektep çocuğu gibi bağıra bağıra ağlamak istiyordu."* -H. R. Gürpınar.

söven *is. hlk.* **1.** Büyük sopa: *Akşamdan sonra gelene ya soğan ya da söven.* **2.** *hlk.* Çit yapmakta kullanılan büyük kazık.

sövgü *is.* Sövmek için söylenen söz, sövme, küfür.

sövgücü *is.* ve *s.* Söven, küfreden.

sövme *is.* **1.** Sövmek işi, sövgü, küfretme. **2.** *huk.* Bir kimsenin namus, onur ve kişiliğine yapılan her türlü saldırı.

sövmek *(-e)* Onur kırıcı, çoğu basmakalıp kaba sözler söylemek, küfretmek: *"Daha dört yaşındayken en azılı köy erkekleri gibi sövermiş."* -H. E. Adıvar. **sövüp saymak** aralıksız küfürler sıralamak, uzun uzadıya söverek yermek: *"Kılıksız kıyafetsiz adamlardan biri güya kapımızdan içeri dalarak bize sövüp saymağa başlamış sanırdım."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sövülme *is.* Sövülmek işi.

sövülmek *(nsz)* Sövmek işine konu olmak.

sövüntü *is.* Hafif sövme yollu, kaba ve yakışıksız söz.

sövüş *is.* Sövmek işi veya biçimi: *"Ama sıtma doktoruna değil, kendisinedir bu sövüş."* -T. Buğra.

sövüşme *is.* Sövüşmek işi: *"Kapının önündeki sesler, sövüşmeler boğuklaştı."* -M. Ş. Esendal.

sövüşmek *(nsz, -le)* Birbirine sövmek.

sövüştürme *is.* Sövüştürmek işi veya durumu.

sövüştürmek *(-i, -le)* Birbirine sövdürmek.

söylem *is.* **1.** Söyleyiş, söyleniş, telâffuz. **2.** İfade, kalıplaşmış, klişeleşmiş söz.

söyleme *is.* Söylemek işi. **söylemesi ayıp** utanılacak bir durumun açıklanması sırasında kullanılır: *"O zamana kadar hamallık, boyacılık, müvezzilik ve söylemesi ayıp hırsızlık yapmıştı."* -S. F. Abasıyanık.

söylemek *(-i, -e)* **1.** Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak: *Siz bana her şeyi söylediniz. "Bu konak için de yine senelerden beri aynı şeyi söylerim."* -R. N. Güntekin. **2.** Bir düşünceyi ileri sürmek, ortaya atmak: *Benim için böyle bir şey söyleyemezsiniz. "Hececiler kendilerinden sonra yeni bir edebi neslin yetişmediğini söylüyorlar."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Bir şeyin yapılmasını sözle istemek: *Size bir mektup yazmamı söylediler. "Biraz sonra nazırın yine beni istediğini söylediler."* -F. R. Atay. **4.** Türkü, şarkı vb. okumak: *Şarkı söylemek. "Kanto söyler gibi hareketler ve taklitlerle söylediği şarkılar pek eğlenceli şeylerdi."* -R. N. Güntekin. *"Bütün saz şairleri gibi duyarak, kendini güfteye vererek söylüyordu."* -H. Taner. **5.** Yazmak, düzmek: *Şiir söylemek.* **6.** Haber vermek: *"Benim burada nasıl yaşadığımı görenler gidip babama da söylerler."* -A. Ş. Hisar. **7.** Önceden bildirmek, tahmin etmek: *"Bir değil iki tane olduğunu size söylemiştim."* -R. H. Karay. **8.** *mec.* Herhangi bir şeyi bildirmek, anlatmak, demek istemek, hatırlatmak: *"Ne söyler bu türküler / Ay karanlık gecelerde yüzen gemiler."* -N. Cumalı. **söylemediğini bırakmamak** bir kimse veya bir konu ile ilgili olarak iyice düşünmeden, gelişigüzel konuşmak: *"Bir vakitler aralarında su sızmayan hatun kişiler şimdi birbirlerini çekemiyorlar, birbirlerinin arkasından söylemediklerini bırakmıyorlardı."* -H. Taner. **söyleyeceği olmak** herhangi bir konuda kendisinin de diyecekleri bulunmak.

söylemseme *is.* Söylemsemek işi.

söylemsemek *(nsz)* Söyleniş özelliği taşımak; söylemeye özen göstermek.

söylence *is.* Efsane.

söylenilme *is.* Söylenilmek işi.

söylenilmek *(nsz)* **1.** Söylenmek: *Bir aralık öyle söylenildi.* **2.** Herhangi biri söylenmek: *Yabancıların önünde böyle ulu orta söylenilir mi?*

söyleniş *is.* Söyleyiş, söylem, telâffuz.

söylenme *is.* Söylenmek işi.

söylenmek *(nsz)* **1.** Söylemek işi yapılmak: *"Suçluların ikisini de sağ bırakmayacağı söylenmekteydi."* -H. R. Gürpınar. **2.** Çıkışmak, azarlamak, eleştirmek, sızlanmak: *"Benim kırdığımı anlayınca bana söylenmeye başladı."* -M. Ş. Esendal. *"Böyle bir kere söylenmeye başladı mı kolay kolay susmazdı artık."* -N. Cumalı.

söylenti *is.* Ağızdan ağıza dolaşan, kesinlik kazanmayan haber, rivayet: *"Önce kulaktan kulağa fısıldanan bu söylentilerin meclis kürsülerinde açıkça ifade edildiği oluyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

söyleşi *is.* **1.** Arkadaşça, dostça karşılıklı konuşma, hasbıhâl, sohbet: *"Rakısından mı, mezesinden mi, yoksa söyleşilerin bal kıvamı kazanıp tatlı tatlı ağdalaşmasından mı, nedense."* -A. İlhan. **2.** *ed.* Bir bilim veya sanat konusunu, konuşmayı andıran biçimde inceleyerek anlatan edebiyat türü, sohbet.

söyleşme *is.* Söyleşmek işi.

söyleşmek *(nsz, -le)* **1.** Karşılıklı konuşmak, hasbıhâl etmek, sohbet etmek: *"Tanıdıklardan biri rast gelirse, durup konuşmak, söyleşmek, dedikodu etmek de var."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bir işin nasıl yapılması gerektiği konusunda konuşmak, müzakere etmek.

söyletme *is.* Söyletmek işi.

söyletmek *(-i, -e)* **1.** Söylemesine yol açmak. **2.** Söylemek zorunda bırakmak, itiraf ettirmek: *Ben ona bunu söyletirim. "Öldüreceği, laf söyleteceği adamı diri diri fırına kor, gözünün önünde yakardı."* -Ö. Seyfettin.

söylev *is.* Bir topluluğa düşünceler, duygular aşılamak amacıyla söylenen, uzunca, coşkulu ve güzel söz, nutuk, hitabe: *"Gene sekreter, heykelin önünde verdiği söylev esnasında, biraz evvel kurdeleyi kestiği makasla oynarken parmağını kanatmıştı."* -R. N. Güntekin.

söylevci *is.* Coşkulu ve güzel konuşan, hitabede bulunan kimse: *"İttihat ve Terakki'nin en iyi söylevcisi odur."* -S. Birsel.

söyleyiş *is.* Bir kelimenin ses, hece, ton ve vurgu bakımından söylenme biçimi.

söyleniş, söylem, telâffuz.

söz *is.* **1.** Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lâkırdı, kelâm, kavil: *"Adam, hiç fena adam değildi. Söz ve hareketleri gayet derli toplu idi."* -R. N. Güntekin. *"Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir."* -Atasözü. **2.** Bir veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, kelime, sözcük. **3.** Bir konuyu yazılı olarak açıklamaya yarayan kelime dizisi: *"Yer yer birçok türküde rastladığımız beylik sözler de vardı içinde."* -B. R. Eyuboğlu. **4.** Kesinlik kazanmayan haber, söylenti: *Ortalıkta bir söz dolaşıyor.* **5.** Bir işi yapacağını kesin olarak vadetme: *O, sözünde duran bir adamdır.* **6.** Müzik parçalarının yazılı metni, güfte: *Şarkının sözleri çok anlamlı.* **söz (veya lâf) altında kalmamak** bir kimsenin kendisine dokunan sözüne gereken cevabı vermek. **söz (veya lâf) aramızda** söylenen sözün gizli kalması gerektiğini anlatır. **(birine) söz (veya lâf) düşmemek** 1) başkalarının konuşmasından kendisine sıra gelmemek; 2) başkaları dururken kendisinin söz söylemesine gereklik bulunmamak: *"Bu toplantıda büyüklere söz düşmüyor."* -H. E. Adıvar. **söz (veya lâf) işitmek** azarlanmak, birisi kendisine darılmak. **(bir şeyden) söz açmak** bir konu üzerine konuşmaya başlamak, lâf açmak: *"Bir afyon kaçakçılığından söz açınca papazın âdeta kaçakçılığın tarih ve tekniğini izah eden bir kitap gibi konuştuğunu görerek şaşırdım."* -R. N. Güntekin. *"Aklıma bu maaş meselesinden bir kere de Ahmet Kerim'e söz açmak geldi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **söz almak** 1) konuşmak için toplantı başkanından izin almak, konuşmaya başlamak: *Toplantıda ilk olarak başkan söz aldı.* 2) birinin bir işi yapacağını kesin olarak bildirmesini sağlamak: *İşimin yapılacağı konusunda bakandan söz aldım.* 3) erkek tarafı oğullarıyla evlendirmek üzere kızın ailesinden olumlu cevap almak. **söz anlayan beri gelsin** "hiçbiriniz lâf anlamıyorsunuz" anlamında kullanılır. **söz arasında** konuşma sırasında: *"Müjgan, söz arasında, gizlice Feride sana bir iyilik ettim, dedi."* -R. N. Güntekin. **söz atmak** 1) birine dokunacak bir sözü ortalığa söylermiş gibi söylemek, sözle takılmak, lâf atmak: *"Numaralar okunuyor, görüşüyoruz, gruplardan gruplara sözler atıyoruz, şakalar ediyoruz, ne hoş eğleniyoruz."* -R. H. Karay. 2) birine sözle sarkıntılık etmek: *"Sarhoşlar söz atıyor."* -H. E. Adıvar. **söz ayağa düşmek** bir sorun, karışmaları gerekmeyen veya yetkisiz ve sorumsuz kimselerin görüş bildirdikleri duruma gelmek. **söz bir, Allah bir** verilen sözden hiç dönülmeyeceğini anlatır: *"Söz bir, Allah bir, seni ele vermem."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **söz çıkmak** ortalıkta bir söylenti dolaşmak. **söz dinlemek (veya söz tutmak)** söylenen bir sözü, verilen bir öğüdü benimsemek, davranışlarını bunlara uydurmak. **söz düşürmek** konuşmayı belli bir konuya getirmek. **(bir şeyden) söz etmek** o şey üzerinde konuşmak. **(bir şeyi) söz etmek** o şeyin dedikodusunu yapmak. **(birine) söz geçirmek** söylediğini, istediğini yaptırmak: *"Düğün sahipleri onlara söz geçiremediler."* -M. Ş. Esendal. *"Yedi sekiz koyu demokrattan gayrisine söz geçiremedi."* -H. Taner. **(birine) söz gelmek** (bir davranışından dolayı) eleştiriye konu olmak, yerilmek. **(birine) söz getirmek** 1) birinin eleştirilmesine sebep olmak, bir kimseye söz gelmesine yol açmak; 2) bir kimseye söz gelmesine yol açmak: *"Hâlbuki bu münasebetsiz dedikodular mektebe de, söz getirmeye başladı."* -R. N. Güntekin. **söz götürmek** doğruluğu ve gerçekliği tartışabilir olmak. **söz götürmez** doğruluğu ve gerçekliği tartışılamayacak kadar açık olan, tersi savunulamayan. **söz gümüşse sükût altındır** susmak bazen konuşmaktan daha iyi sonuç verir: *"Söz gümüşse, sükût altındır diyen ben, yazmak hususunda da perhiz ediyorum."* -Ö. Seyfettin. **söz kaldırmamak** onuruna dokunan söze dayanamayıp karşılık verir yaradılışta olmak. **söz kesmek** genellikle evlenmek için anlaşıp kesin karar vermek: *"O evlenmek üzere söz kesmiş, işi pişirmiş."* -H. R. Gürpınar. *"Beni görmüş beğenmişler, söz*

kesmeye babama gitmişler." -M. Ş. Esendal. **söz konusu olmak** (veya **söz konusu etmek**) konuşulmak, konuşmak; söz edilmek, söz etmek. **söz olmak** dedikodu yapılmak veya bir iş hoş karşılanmamak. **söz sahibi olmak** bir konuda konuşma yetkisi olmak. **söz sırası** bir toplulukta konuşma yapma zamanı: *"Bu fırsattan istifade ederek söz sırasını elime geçirmek istedim."* -P. Safa. **söz sözü açmak** bir konudan konuşurken hemen arkasından türlü konulara geçmek: *"Söz sözü açarak bizim oraları konuşmaya başlıyor ve âdeta gurbette bulunduğumuzu unutuyoruz."* -R. N. Güntekin. **söz tutmak** söz dinlemek. **söz vermek** bir işi yapacağını kesinlikle bildirmek: *"Vaktim yok, bana para bul, şu borcu ödeyeyim, söz verdim."* -P. Safa. *"...söz veriyorum on beş gün içinde nerede ise bulurum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **söz yok!** hakkında hiçbir şey söylenilemez: *"Bizim kibarlığımıza söz yok, ama veresiye devince dayanamam."* -M. Ş. Esendal. **sözde kalmak** (yapılacağı bildirilmiş bir iş) konuşulup gerçekleşmemek. **söze atılmak** bir konu konuşulurken birden araya girip konuşmaya başlamak: *"Neyyire Hanım hemen söze atıldı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **söze başlamak** konuşmaya başlamak, bir konuya girmek: *"Heykelinizi diktirmek istiyormuşsunuz, diye söze başladı."* -H. Taner. **söze karışmak** başkaları konuşurken araya girip konuşmak: *"Birdenbire söze karışarak düdük gibi bir sesle işi doğruladı."* -R. N. Güntekin. *"Hakkı Bey karısının imdadına erişti. Selma Hanımın müşkül bir vaziyette kaldığını hissederek söze karıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **söze son vermek** konuşmayı bitirmek: *"Umarım ki sizi tatmin ettim diyerek sözlerine son verdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **söze yatmak** söz dinlemek. **sözü** (veya **lâfı**) **ağzında gevelemek** söylemek isteğini söyleyememek. **sözü açılmak** bir şey veya bir konu üzerinde konuşulmaya başlanmak. **sözü ağzına tıkamak** bir kimsenin konuşmasına fırsat vermeden kendisi konuşmaya başlamak. **sözü ağzında bırakmak** (veya **sözü ağzından almak**) (birinin) söylemekte olduğu şeyi bitirtmemek: *"Kız, sözü anasının ağzından alarak: -Zaten biz geleli daha kaç gün oldu? dedi."* -M. Ş. Esendal. **sözü ağzında kalmak** konuşmasını bitirememek: *"Doktorun sözü ağzında kaldı. Sevim hanım: -Hâl neresi oluyor? diye sordu."* -M. Ş. Esendal. **sözü bağlamak** konuşmayı bir sonuca vardırmak: *"Sözü şöyle mi bağlayacağız: aydın kişinin hem akıllı hem bilgili, hem zeki olması zorunludur."* -A. İlhan. **sözü çevirmek** konuşmanın sakıncalı bir biçim aldığı anlayınca başka bir konuya yönelmek, lâfı veya konuyu değiştirmek: *"Yüzüm biraz değişmiş olmalı ki, Hayri sözünü çevirdi."* -M. Ş. Esendal. **sözü dağıtmak** konuşurken birçok konuya değinerek anlatmak isteği konudan uzaklaşmak: *"Konuştuğu konu üstünde, sözü dağıtmadan, dikkatini, bilgisini onun kadar toplayan insan görmedim."* -Y. Z. Ortaç. **sözü edilmek** önemli sayılmak: *"Kendim askerlikte sözü edilir bir hizmet görmüş değilim."* -B. Felek. **sözü geçmek** 1) kendisini kabul ettirmiş olmak, hatırı sayılmak: *"Sağ olsun, tanıdıklardan hatırı sayılır, sözü geçer emekli bir millî eğitim müfettişi vardı."* -H. Taner. 2) adı anılmak, bahsedilmek. **sözü kesmek** 1) konuşmasını bitirmeden susmak; 2) başkasının konuşmasını önlemek. **sözü mü olur?** üzerinde konuşacak kadar önemi yok. **sözü sohbeti yerinde** güzel, oyalayıcı, kırmadan konuşan: *"Gelip gidenler arasında sözü sohbeti yerinde görünen birkaç erkeği haftalarca göz hapsine aldı."* -R. N. Güntekin. *"Bayanın kocası olan şişman adamcağız, sözü sohbeti yerinde, efendiden bir adam."* -M. Ş. Esendal. **sözü tartmak** ölçülü konuşmak. **sözü uzatmak** gereğinden çok konuşmak: *"Bu hesapları yapabildiğimi göstermek için bu kadar sözü uzatıyorum."* -A. Midhat. **sözüm yabana** (veya **sözüm meclisten dışarı**) konuşma arasında çirkin bir söz kullanmak gerektiğinde o sözden orada bulunanların alınmamasını belirtmek için söylenir: *Sözüm yabana, birtakım eşek*

herifler... "Gülseren, sözüm meclisten dışarı, uygunsuz bir çift yakalamış bekçi, dedi." -H. Taner. **sözün ardı boşa çıkmak** söz olumlu sonuca ulaşmamak: *"Her sefer ki gelişimde bu katakulliyi okursun, fakat sözün ardı hep boşa çıkar."* -H. R. Gürpınar. **sözünde durmak** verdiği sözü yerine getirmek, verdiği sözden dönmemek, verdiği sözü tutmak: *"Sözümüzde durmuştuk, benzeme bahsine girmedik."* -R. H. Karay. **sözünden çıkmamak** birinin isteklerine, öğütlerine, sözlerine uyarak davranmak: *"Halit Ağabey sen benim büyüğümsün, sözünden çıkmam."* -S. F. Abasıyanık. **(bir kimsenin) sözüne gelmek** sonunda birinin söylediğini kabul etmek. **sözünü (veya sözünüzü) balla kestim (veya kesiyorum)** karşısındakinin konuşmasını kesip arada hatırlatmak istenildiğinde, izin dilemek için söylenir. **sözünü bilmez** bir sözü, nereye varacağını düşünmeden söyleyen, patavatsız. **sözünü esirgememek (veya sakınmamak)** düşündüğünü, karşısındakini kıracak bir söz olsa bile söylemekten çekinmemek: *"Dik başlı ve sözünü esirgemez bir insan olduğundan orada bir köşede, küçük bir kâtip kalmıştı."* -Y. K. Beyatlı. *"Emine iskambil falı açıyor, dikiş dikiyor, çorap örüyor, kafasına uyan insanlarla konuşuyor, sözünü sakınmıyor."* -H. E. Adıvar. **sözünü geri almak 1)** üstüne aldığı bir işten vazgeçtiğini söylemek; **2)** söylemiş olduğu bir sözde haksız olduğunu kabul ederek onun söylenmemiş sayılmasını istemek. **sözünü kesmek** biri konuşurken söze karışıp onun konuşmasına fırsat vermemek: *"Sözünü kesmek istemiyorlarmışçasına bitmeden konuşmadılar."* -R. H. Karay. *"Birkaç söz daha söyleyip esasa geçmek istedi ise de arkada oturanlardan biri onun sözünü kesti."* -M. Ş. Esendal. **(birinin) sözünü tutmak** öğüdüne uymak. **(kendi) sözünü tutmak** verdiği sözü yerine getirmek: *"Sözümü tuttum gibime geliyor, siz istediğiniz kadar bana meşhursun devin."* -S. F. Abasıyanık. **sözünün eri olmak** verdiği sözü ne olursa olsun yerine getiren bir kişi olmak.

→ söz başı, söz birliği, söz bölüğü, söz bölükleri, söz cambazı, söz cambazlığı, söz dağarcığı, söz dalaşı, söz dizimi, söz dizimsel, söz düellosu, söz ebesi, söz ehli, söz gelimi, söz gelişi, söz gösterisi, söz karışıklığı, söz kesimi, söz konusu, söz meydanı, söz misali, söz rüşveti, söz sahihi, söz temsili, söz ustası, sözüm ona, sözün kısası, sözüne sahip, söz varlığı, söz yarışı, söz yazarı, söz yitimi, söz zinciri

söz başı *is.* Ön söz.

söz birliği *is.* Anlaşma, aynı görüşte olma. **söz birliği etmek** aynı şeyleri söylemeyi veya yapmayı kararlaştırmak, ağız birliği etmek: *"Çocuklar sanki söz birliği etmişçesine ortadan yok olmuşlar."* -H. Taner.

söz bölüğü *is.* Anlatımın parçası.

söz bölükleri *ç. is. gr.* Kelimelerin isim, sıfat, fiil, zamir, edat, bağlaç, zarf, ünlem diye adlandırılan türleri.

söz cambazı *is.* Söz söylemesini iyi bilen, ağzı lâf yapan kimse.

söz cambazlığı *is.* Sözü iyi kullanma becerisi.

sözcü *is.* **1.** Bir kurul, bir topluluk veya kişi adına söz söyleme, onun düşünce ve davranışlarını savunma yetkisi olan kimse: *"Kongrede bunların beş yüz sözcüsü bulunuyordu."* -H. Taner. **2.** Bir komisyonun verdiği kararların gerekçesini kaleme alıp genel kurul karşısında savunmakla görevlendirilen üye, raportör.

sözcük, -ğü *is.* Kelime.

→ sözcük hazinesi, sözcük türü, sözcük vurgusu

sözcük hazinesi *is. gr. bk.* söz varlığı.

sözcük türü *is. gr. bk.* kelime türü.

sözcük vurgusu *is.* Kelime vurgusu.

sözcülük, -ğü *is.* Bir kurul, bir topluluk veya kişi adına konuşma görevi, raportörlük: *"Bana sözcülük etmişsiniz, onun elçisine karşı benim elçim olmuşsunuz."* -T. Oflazoğlu.

söz dağarcığı *is.* Bir dilde kullanılan veya bir kimsenin bildiği, kullandığı sözlerin bütünü, söz varlığı, vokabüler, kelime hazinesi.

söz dalaşı *is.* Karşılıklı söz söyleme, sözle saldırma.

sözde *zf.* **1.** Soru anlamı taşımayan cümlelerde anlatılan düşüncenin gerçekte var olmayıp öyle sanıldığını gösterir, sözüm ona, sanki, güya: *Sözde eğlendik. "Yazı yazmakta o kadar tembelim ki sözde hislerimi, hatıralarımı günü gününe yazacaktım."* -Ö. Seyfettin. *"En meşhur şairlerimizin hayatlarını ve eserlerini sözde tasvir eden yazılara bakınız."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *s.* Gerçekte öyle olmayıp öyle geçinen veya bilinen: *Sözde bilgin.*

→ ***sözde özne***

sözde özne *is. gr.* Edilgen fiilin özne görevini yüklenmiş nesnesi: *Kapı açıldı* cümlesindeki **kapı** sözde öznedir.

söz dizimi *is. gr.* Bir cümleyi oluşturan kelime türlerinin arasındaki ilişkileri inceleyen dil bilgisi kolu, cümle bilgisi, nahiv, sentaks.

söz dizimsel *s. gr.* Söz dizimi ile ilgili olan, sentaktik.

söz düellosu *is.* İki kişi arasında sözle yapılan tartışma, söz yarışı.

söz ebesi *is. bk.* lâf ebesi.

söz ehli *is.* Konuşması istekle, zevkle dinlenen kimse.

sözel *s.* **1.** Sözle ilgili, söze dayanan. **2.** Sosyal konuları kapsayan sınav.

→ ***sözel öğrenme***

sözel öğrenme *is. ped.* Düşüncelerin iletişimi ve açıklanması için gerekli anlama ve anlatma becerilerini elde etme işi.

söz gelimi *zf.* Meselâ, örneğin, söz gelişi.

söz gelişi *zf.* Bir düşünceyi açıklamak için örnek gösterileceğinde o örneğe giriş olarak söylenir: *"Söz gelişi, dün sırtında torbasıyla eskicilik yapan biri, bugün özel arabasıyla tiyatroya geliyor."* -N. Cumalı.

söz gösterisi *is. TV* Toplumun ilgisini çeken, çeşitli konuların ele alındığı, karşılıklı şaka ve taklitlerle süslenen program, çene yarıştırma, tolkşov.

söz karışıklığı *is. tıp* Bir kelimenin yerine bir başkasını kullanma biçiminde görülen konuşma bozukluğu, kelime karışıklığı, parafazi.

söz kesimi *is.* Gençlerin evlenmeleri için ön anlaşma yapılması, sözlenme.

söz konusu *is.* Sözü edilen, üzerinde konuşulan şey.

sözlendirici *is. sin.* Bir filmin sözlendirilmesinde çalışan kimse, dublâjcı.

sözlendiricilik, -ği *is. sin.* Sözlendirici olma durumu ve sözlendiricinin işi, dublâjcılık.

sözlendirme *is. sin.* **1.** Bir filmin görüntüleriyle eş zamanlı olarak sözlü duruma getirilmesi, dublâj. **2.** Yabancı bir filmin dilini başka bir dile çevirme.

sözlendirmek *(-i) sin.* **1.** Bir filmi görüntüleriyle eş zamanlı olarak sözlü duruma getirmek. **2.** Yabancı bir filmin dilini başka bir dile çevirmek.

sözlenme *is.* Sözlenmek işi veya durumu.

sözlenmek *(nsz)* (evlenecek gençler) Anlaşarak kesin karar vermek.

sözleşme *is.* **1.** Sözleşmek işi. **2.** *huk.* Hukukî sonuç doğurmak amacıyla iki veya daha çok kişinin veya kuruluşun karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarıyla gerçekleşen işlem, bağıt, akit, mukavele, kontrat: *"Anayasa, her şeyden önce bütün vatandaşların uymak zorunda olduğu bir toplum sözleşmesidir."* -N. Cumalı. **3.** Bu işlemi gösteren belge, mukavelename.

sözleşme yapmak *huk.* bir sözleşmeyi yazılı olarak belirlemek, mukavele yapmak, kontrat yapmak.

→ ***sözleşme tutanağı***

sözleşmek *(nsz, -le)* **1.** Herhangi bir iş konusunda birbirine karşılıklı söz vermek. **2.** Belli bir yerde, belli bir saatte buluşmayı kararlaştırmak.

sözleşmeli *s.* **1.** Sözleşmeye dayanan, sözleşme yapılmış olan, mukaveleli, kontratlı. **2.** *zf.* Sözleşme yapılarak.

sözleşmesiz *s.* **1.** Sözleşmeye dayanmayan, sözleşme yapılmamış olan, mukavelesiz, kontratsız. **2.** *zf.* Sözleşme yapılmayarak, sözleşme olmaksızın.

sözleşme tutanağı *is.* Sözleşme şartlarını içeren belge.

sözlü *s.* **1.** Sözle, konuşma biçiminde yapılan, yazılı, **şifahî** karşıtı: *Sözlü sınav.* **2.** Herhangi bir konu ile ilgili olarak biri ile sözleşmesi bulunan. **3.** *is.* ve *s.* Evlenmek için birbirine söz vermiş olan (kimselerden her biri).

→ ***sözlü film, sözlü soru***

sözlü film *is. sin.* Oyuncuların yalnız davranışlarını değil, konuşmalarını da veren (film).

sözlük, -ğü *is.* Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan veya başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat: *Türkçe Sözlük. Tarama Sözlüğü. Fransızca-Türkçe Sözlük. Türkçeden Almancaya Sözlük.*

→ ***sözlük bilgisi, sözlük bilimci, sözlük bilimi, sözlük birimi***

sözlük bilgisi *is.* Sözlük bilimine ilişkin bilgiler.

sözlük bilimci *is.* Sözlük bilimi uzmanı, leksikograf.

sözlük bilimi *is.* Sözlük yazma ve hazırlama işi, leksikografi.

sözlük birimi *is.* Sözlükte madde başı olarak yer alacak anlamlı söz varlığı.

sözlükçe *is.* Herhangi bir bilim dalının söz varlığını içeren sözlük.

sözlükçü *is.* Sözlük yazarı.

sözlükçülük, -ğü *is.* Sözlük yazma veya hazırlama işi, sözlük yazarlığı.

sözlü soru *is.* Büyük Millet Meclisinde sözlü olarak cevaplandırılması istenen soru.

söz meydanı *is.* Serbestçe konuşulacak yer.

söz misali *is.* Sözün gelişi.

söz rüşveti *is.* Bir çıkar sağlamak için bir kimseyi övme: *"Hacı Ömer, beni bir kere de bir söz rüşveti ile yemlemeye çalıştı."* -R. N. Güntekin.

söz sahibi *is.* Bir konuda bilgisi veya yetkisi olan kimse.

sözsüz *s.* Konuşmadan yapılan.

→ ***sözsüz oyun***

sözsüz oyun *is. bk.* pantomim.

söz temsili *is.* Sözün gelişi, örneğin, meselâ: *"Değişik yüz görmek, değişik söz işitmek - insanın ne bileyim ben söz temsili bu - gözünü, gönlünü açıyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

söz ustası *is.* Söz söylemesini bilen veya ağzına söz yakışan kimse.

sözüm ona *zf.* Sanki, öylesine, güya: *"Sakal, toz pembe yanaklarına sözüm ona, erkeksi bir gölge katıyor kuruntusundalar."* -H. Taner.

sözüne sahip *s.* Söylediğini yerine getiren, sözünü tutan.

sözün kısası *zf.* Sonuç olarak, özet olarak, kısaca.

söz varlığı *is. gr.* Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, vokabüler, kelime hazinesi.

söz yarışı *is.* Söz düellosu.

söz yazarı *is.* Müzik parçalarının metnini yazan kimse, güfteci.

söz yitimi *is. tıp* Ses çıkarma yeteneği kaybolmadığı hâlde istenilen sözü bulup söyleyememe hastalığı, afazi.

söz zinciri *is. gr.* Dil birimlerinin birbirini izlemesinden doğan ve ardışıklığa dayanan düzen.

spaghetti *is. İt. spaghetti* Çeşit soslu İtalyan makarnası.

spazm *is. Fr. spasme* < *Yun. tıp* Kasların, özellikle diz kaslarının iradesiz kasılması.

spektroskop *is. Fr. spectroscope* < *Yun. fiz.* Tayfölçer.

spektroskopi *is. Fr. spectroscopie* Tayfölçümü.

spekülâsyon *is. Fr. spéculation* **1.** *fel.* Kurgu: *"Somut öğütlerden çok soyut spekülâsyonlara yönelir."* -H. Taner. **2.** İleride meydana gelebilecek fiyat dalgalanmalarından yararlanarak kazanç sağlama. **3.** *tic.* ve *ekon.* Vurgun, vurgunculuk, ihtikâr: *"Bulgur fiyatları üzerine korkunç bir spekülasyona girişmişlerdi."* -E. E. Talu.

spekülâtif *is. Fr. spéculatif ekon.* **1.** İlerde doğabilecek fiyat dalgalanmalarından yararlanarak gelir sağlama. **2.** *fel.* Kurgusal, düşüntülü.

spekülâtör *is. Fr. spéculateur ekon.* Vurguncu.

sperm *is. bk.* sperma.

sperma *is. (spe'rma) Fr. sperme < Yun. fizy.* **1.** Atmık, er suyu, bel, meni. **2.** *zool.* Bir başı, bir gövdesi, hareket etmeye yarayan kuyruğu olan, yumurtadan çok küçük erkek eşeylik hücresi.

→ ***sperma ana hücresi***

sperma ana hücresi *is. biy.* Erkek eşeylik organında atmıkları oluşturan ana hücre.

spermasızlık, -ğı *is. tıp* Sperma salgısının yokluğu.

spermatozoit *is. Fr. spermatozoïde* Er bezi borucuklarının ürettiği, atmığın içinde bulunan erkek döl hücresi.

spesifik *s. Fr. spécifique* Bir türün, bir olayın karakteristik yönünü veren.

spesiyal, -li *is. Fr. spécial* Özel, belli bir özelliği olan.

spesiyalist *is. Fr. spécialiste* Uzman: *"Kim bilir ne kadar hasta, en şöhretli üniversite spesiyalistlerini boşlayarak onun eteklerine sarılırdı."* -R. N. Güntekin.

spesiyalite *is. Fr. spécialité* Özelliği olan, değerli veya az bulunan: *"Müslüm Bey eczahanesinin nane suyu gibi, burasının çayı da bir spesiyalite idi."* -R. N. Güntekin.

spiker *is. (spi'ker) İng. speaker* Radyo ve televizyonda programları, haberleri sunan kimse: *"Oyuncuların düşüncelerini de seyircilere ancak spikerler iletir."* -S. Birsel.

spikerlik, -ği *is.* **1.** Spiker olma durumu. **2.** Spikerin yaptığı iş.

spiral, -li *s. Fr. spiral* **1.** Sarmal biçiminde olan. **2.** *is.* Döl yatağı içine konan, gebeliği önleyici sarmal biçiminde araç.

spiril *is. Fr. spirille < Lât. biy.* Sarmal biçiminde uzun ve kıvrık, bazıları titrek tüylerle kaplı, iplik biçimindeki bakterilerin genel adı.

spiritüalizm *is. Fr. spiritualisme psikol.* Tinselcilik.

sponsor *is. İng. sponsor* Bir işin, bir faaliyetin maddi ve manevî yönünü üstlenen kimse veya kurum.

sponsorluk, -ğu *is.* Sponsorun yaptığı iş: *Dede korkut'u anma törenlerinin sponsorluğunu Türk Dil Kurumu üstlenmiş.*

spontane *s.* ve *zf. Fr. spontané* **1.** Kendiliğinden (olan). **2.** Anında yapılan: *Spontane çeviri.*

spontaneizm *is. Fr. spontanéisme* Kendiliğindencilik.

spor (I) *is. Fr. sport < İng.* **1.** Kişisel veya toplu oyunlar biçiminde yapılan, genellikle yarışmaya yol açan, bazı kurallara göre uygulanan beden hareketlerinin tümü. **2.** *s.* Kullanışı rahat, kolay olan: *Spor ayakkabı. "Hiç değilse, spor bir ceket ister şöyle."* -H. Taner.

→ ***spor loto, sporsever, spor toto***

spor (II) *is. Fr. spore bot.* **1.** Çiçeksiz bitkilerde üreme organı. **2.** *zool.* Bir hücreli hayvanların çok özelleşmiş olan üreme hücresi.

→ ***spor kesesi***

sporcu *is.* ve *s.* Sporla uğraşan (kimse): *"Devlet başardı sporcuyu korur."* - Anayasa.

sporculuk, -ğu *is.* Sporla uğraşma, spor yapma.

spor kesesi *is. bot.* Çiçeksiz bitkilerde, içinde sporların bulunduğu küçük kese.

sporlanma *is. biy.* Spor oluşturma veya (bakterilerde) spora dönüşme.

sporlanmak *(nsz) biy.* Spor oluşturmak veya (bakterilerde) spora dönüşmek.

spor loto *is.* Çeşitli sayıları veya futbol maçlarındaki beraberlikleri önceden kestirip para ödülü kazanmak temeline dayanan bir oyun.

sporlular *ç. is. zool.* Bir hücrelilerin, omurgalı ve omurgasız hayvanlarda asalak olarak yaşayan, çok az hareket edebilen, sporla üreyen bir alt takımı.

sporsever *is.* ve *s.* Her türlü spora karşı ilgi duyan (kimse): *Son maçta stadyum sporseverlerle dolmuştu.*

sportif *s. Fr. sportif* Sporla ilgili: *"O eski sportif atletik gücünüz gün günden azalmaktadır."* -H. Taner.

sportmen *is. İng. spotman* **1.** Sporcu. **2.** *s.* Vücudu iyi gelişmiş.

spor toto *is.* Futbol maçlarının sonuçlarını önceden kestirip para ödülü kazanmak temeline dayanan bir oyun.

spot *is. İng. spot* **1.** Herhangi bir aynalı alet ile ekran üzerinde oluşturulan görüntü. **2.** *sin.* Dar bir alana çok güçlü ışık yöneltebilen stüdyo lâmbası. **3.** *ekon.* Bir malı çok miktarda toptancıdan veresiye aldıktan sonra piyasada değerinden daha aşağıya peşin olarak satma.

→ ***spot alım, spot lâmbası, spot mağaza, spot satım***

spot alım *is. ekon.* Fabrikalardan ve piyasalardan toptan ve vadeli senet karşılığında mal satın alma.

spotçu *is. tic.* Bir malı çok miktarda toptancıdan veresiye aldıktan sonra piyasada değerinden daha aşağıya peşin olarak satan kimse.

spot lâmbası *is. tiy.* Sahneyi aydınlatmak için yüksek ve görüş açısını bozmayacak yere konulan projektör.

spot mağaza *is.* Fabrikalardan toptan ve vadeli mal satın alarak bunları indirimli fiyatlarla peşin olarak satan iş yeri.

spot satım *is.* Fabrikalardan ve piyasalardan toptan ve vadeli mal satma.

sprey *is. İng. spray* **1.** Bir püskürtücü yardımıyla çok ince damlacıklar durumunda püskürtülen sıvı demeti. **2.** Püskürtme amacıyla kullanılan araç.

spritüel *bk.* espritüel.

Sr *kim.* Stronsiyum'un kısaltması.

stabilizasyon *is. Fr. stabilisation* İstikrar.

stabilizatör *is. Fr. stabilisateur* Dengeleyici.

stabilize *s. Fr. stabilisé* **1.** Düz duruma getirilmiş. **2.** Sağlamlaştırılmış. **stabilize etmek** kararlı bir duruma getirmek, sağlamlaştırmak.

→ ***stabilize yol***

stabilize yol *is.* Kum, çakıl veya mucur ve bağlayıcı olarak kil karışımıyla yapılan, silindirle sıkıştırılan yol.

stadya *is. (sta'dya) Fr. stadia < Yun. stadion* Bir noktanın takeometreye olan uzaklığını ölçmek için, bu nokta üzerine düşey doğrultuda konan santimetrelere bölünmüş mira.

stadyum *is. (sta'dyum) Lât. stadium* Takım oyunlarının, atletizm karşılaşmalarının vb.nin yapılabilmesi, seyircilerin törenleri veya oyunları izleyebilmesi için elverişli kuruluşları olan alan. stat: *"Bir gün stadyuma gittiğim zaman gençlik pek heyecanlı gösteriler yapmıştı."* -F. R. Atay.

stafilokok *is. Fr. staphilocoque* Mikroskopta üzüm salkımlarına benzer kümeler durumunda görülen mikroplar.

stagflâsyon *is. Fr. stagflation < İng.* Durgunluk içinde enflasyon.

staj *is. Fr. stage* **1.** Herhangi bir meslek edinecek olan kimsenin geçirdiği uygulamalı öğrenme dönemi: *"Kız stajını bitirince kasabada bir diş muayenehanesi açacaktı."* -R. N. Güntekin. *"Araya işler, imtihanlar, stajlar, askerlik şu bu girdi, mektuplaşma tavsadı."* -H. Taner. **2.** Bir kimsenin, meslek bilgisini artırmak için bir kurumun bir veya birçok bölümünde çalışarak geçirdiği dönem.

stajyer *is.* ve *s. Fr. stagiaire* Staj yapan kimse.

stajyerlik, -ği *is.* Stajyer olma durumu.

stalâgmit *is. Fr. stalagmite < Yun.* Dikit.

stalâktit *is. Fr. stalactite < Yun.* Sarkıt.

stand *is. İng. stand bk.* stant.

standardizasyon *is. Fr. standardisation* Standartlaşma.

standart, -dı *s. Fr. standard < İng.* **1.** Belli bir tipe göre yapılmış veya ayrılmış. **2.** Belirli ölçülere, yasaya, kullanıma uygun olan. **3.** Örnek veya temel olarak alınabilen, tek biçim: *Standart tütün.* **4.** *is.* Bir işletmede, bir ürünü, bir çalışma yöntemini, üretilecek miktarı, bir bütçenin para miktarını vb. yi belirlemek için konulmuş kural: *"Ortalama hayat standardı denen*

bir yaşama ölçüsü var." -F. R. Atay.

→ ***standart dil***

standart dil *is.* Bir ülkede yazılan ve konuşulan çağdaş dil, yazı dili.

standartlaşma *is.* Standartlaşmak işi veya durumu.

standartlaşmak *(nsz)* Standart duruma gelmek.

standartlaştırma *is.* **1.** Standartlaştırmak işi. **2.** *ekon.* Nitelikte belirli düzeyi, kaliteyi, pazarlamada kolaylığı ve değer birliğini sağlamak amacıyla, her tür üründen benzer nitelikte bulunanı ayırma.

standartlaştırmak *(-i)* Standart duruma getirmek.

stand-bay *is. (ste'ndbay) İng. stand-by* (kredi işlemlerinde) her an sarf edebilecek (kredi) anlamında kullanılır.

stand-by *is. bk.* stand-bay.

stant, -dı *is. İng. stand* **1.** At yarışlarında seyirci tribünü. **2.** Bir sergide veya fuarda malların sergilendiği yer, sergilik: *Kitap standı.*

star *is. İng. star* Sinema, tiyatro veya müzikhol sanatçısı, yıldız.

starking *is.* Bir çeşit elma.

start *is. İng. start sp.* Çıkış. **start almak 1)** yarışçılar başlama işaretiyle yarışa başlamak; **2)** plânlanan bir işe girişmek, başlamak: *Barış görüşmeleri start aldı.* **start vermek** yarışlarda başlama işaretini bayrak, tabanca vb ile belirtmek. **starta geçmek 1)** çalışmaya başlamak: *"Gümbürtülü bir ses birden... Motor starta geçti, demek bizden ayrılıyor."* -Z. Selimoğlu. **2)** koşmaya hazır duruma gelmek. **starta girmek** at veya motorlu araçların yarışlarında yarışçıların başlama çizgisi arkasında yerlerini almak.

→ ***start yeri***

start yeri *is.* Başlama yeri.

stat, -dı *is. Fr. stade bk.* stadyum.

statik, -ği *s. Fr. statique < Yun.* **1.** Hareketi olmayan, belirli bir süre değişmeyen, duruk. **2.** *fiz.* Kuvvetlerin dengelenmesi ile ilgili. **3.** *is. fiz.* Hareket etmeyen nesnelerin üzerindeki kuvvet dengelerini konu olarak alan bilim dalı. **4.** *is. fiz.* Dalgalı akımlı elektrik motor ve üreteçlerinde hareket etmeyen bölüm, statör. **5.** *mec.* Gelişme, ilerleme göstermeyen, duruk: *Statik bir kuruluş. "Bütün ömrü bu çeşit statik susanlara karşı mücadeleyle geçmiş Atatürk gibi bir büyük inkılapçı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

statolit *is. Fr. statolite anat.* Omurgalılarda, denge ve yönelimle olan ilgileri bakımından işitme taşlarına verilen ad.

stator *is. Fr. stator < Yun. fiz.* Duruk.

statosist *is. Fr. statocyste anat.* Statolitlerin içinde bulunduğu kesecik.

statü *is. Fr. statut* **1.** Bir topluluk veya bir toplum içinde bir kimsenin durumu veya kazandığı saygınlık. **2.** Kadro bakımından bağlı olduğu durum, pozisyon: *"Kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri siyasî partilere giremezler."* -Anayasa. **3.** Tüzük. **4.** Heykel: *"Eski bir bakır statü gibi güzel endamlı, göz kamaştıracak kadar beyaz dişliydi."* -H. E. Adıvar. *"Köyün evlerinin toprağından yapılmış, canlı, ilkel bir statü düşündüm."* -H. E. Adıvar.

statüko *is. (statü'ko) Fr. statuque < Lât. in statu quo* Yürürlükte bulunan antlaşmalara göre olması gereken veya süregelen durum.

stearik, -ği *s. Fr. stéarique kim.* Bitkisel ve özellikle hayvansal stearin durumunda bulunan stearik asit için kullanılır. $(CH_3\text{-}(CH^2)_{16}\text{-}CO_2H)$.

stearin *is. Fr. stéarine kim.* Gliserinin stearik asit esterlerine verilen ad.

sten (I) *is. İng. Sten* 9 mm çapında, İngiliz yapısı, hafif, kullanışı kolay bir tür makineli tüfek.

sten (II) *is. Fr. sthène M. T. S* (metre, ton, saniye) *fiz.* Sisteminde kuvvet ölçüsü birimi, bir tonluk bir kütleye bir saniyede bir metre hız artışı veren kuvvete eşittir. Kısaltması sn.

steno *is. (sténo) Fr. sténographe'in kısaltması.* **1.** Stenografi kelimesinin kısaltılmış biçimi. **2.** Stenografi işaretleriyle

herhangi bir metni konuşma hızıyla yazan kimse, stenograf.

stenograf *is. Fr. sténographe* Steno.

stenografi *is. Fr. sténographie < Yun.* Söylenen sözleri söylendiği kadar çabuk yazmaya elverişli, kısa ve yalın işaretlerden oluşan yazı yöntemi.

stenotip *is. Fr. sténotype < Yun.* Stenografi için yapılmış yazı makinesi.

step *is. Rus.* Bozkır: *"Steplerde akşamı güzel ve korkunçtur."* -H. E. Adıvar.

stepne *is. Fr.* Taşıtlarda janta takılı şişirilmiş vaziyette yedek olarak bulundurulan tekerlek.

ster *is. Fr. stère < Yun.* Yığın durumundaki yakacak odun için kullanılan, 1 metre küpe eşit hacim ölçüsü birimi.

steradyan *is. Fr. stéradian < Yun.* Bir kürenin merkezini tepe olarak alan ve küre yüzeyi üzerinde, kenarı bu kürenin yarı çapına eşit bir kare kadar alan ayıran, uzay açıya eşit, uzay açı birimi (sr).

stereo *is. Fr. stéréo* **Stereofoni** ve **stereofonik**'in kısaltılmış biçimi.

stereofoni *is. Fr. stéréophonie* Kaydedilen veya radyo ile yayımlanan sesleri, ses kaynaklarının mekândaki dağılımına uygun olarak iletme tekniği, stereo.

stereofonik, -ği *is. Fr. stéréophonique* Stereofoni ile ilgili olan.

stereografi *is. Fr. stéréographie < Yun. fiz.* Katı nesneleri bir düzlem üzerinde gösterme sanatı.

stereografik, -ği *s. Fr. stéréographique* Stereografi ile ilgili.

stereoskop *is. Fr. stéréoscope > Yun.* Stereoskopik çiftlerin incelenmesinde kullanılan ve konuyu kabartma olarak gösteren optik âlet.

stereoskopik *s. Fr. stéréoscopique* Stereoskopla ilgili olan.

→ ***stereoskopik çift***

stereoskopik çift *is.* Stereoskopla incelemek için aynı görünüşün, farklı görüş noktalarından alınmış iki fotoğrafından oluşan bütün.

stereotipi *is. Fr. stéréotypie < Yun.* Basımcılıkta, matris kâğıdı kullanarak formaları, klişeleri ve metinleri çoğaltmaya yarayan yöntem.

steril *s. Fr. stérile* **1.** Verimsiz, kısır. **2.** *tıp* Her çeşit mikroptan arınmış.

sterilizasyon *is. Fr. stérilisation* Bir yaranın, bir maddenin, lâboratuvar veya ameliyat alet ve araçlarının taşıdığı ferment ve mikropları yok etme.

sterilize *s. Fr. stérilisé* **1.** Her türlü mikroptan arınmış: *Sterilize şişe. Sterilize tüp.* **2.** Bozulmasına yol açabilecek mikroorganizmalardan ve fermentlerden sterilizasyon yöntemiyle arınmış olan (ürün vb.): *Sterilize süt. Sterilize sebze.* **3.** Kısırlaştırılmış. **sterilize etmek** mikroplarını öldürmek.

sterilleşme *is.* Sterilleşmek işi veya durumu.

sterilleşmek *(nsz)* Steril duruma getirilmek.

sterlin *is. İng. sterling* İngiliz lirası.

sterol, -lü *is. Fr. stérol kim.* Hayvanlarda, bitkilerde ve D vitamininde bulunan, daha çok karbon atomlarından oluşan, alkol niteliğinde organik bir madde.

stetoskop, -bu *is. Fr. stéthoscope tıp* Kalbin, iç organların hareketlerini dinlemeye yarayan araç.

steyşın *is.* ve *s. İng.* Arkasında kapısı ile bir veya iki koltuğu ve eşya konacak yeri aracın içine dahil edilmiş binek otomobili.

stil *is. Fr. style* Üslûp, biçem, tarz.

stilist *is. Fr. styliste* **1.** Bir moda evinde yeni ürünlerin oluşumunu ve yaratılmasını sağlayan kimse. **2.** Giyim eşyası alanında uzmanlaşmış moda desinatörü.

stilistik, -ği *is. Fr. stylistique* Üslûp yöntemlerini ve türlerini inceleyen edebî araştırma ve dil bilimi dalı, anlatım bilimi.

stil mobilya *is.* Antika mobilyanın özelliklerini kısmen yansıtan ve teknolojik gelişmelerden yararlanarak üretilen mobilya.

stilo *is. (sti'lo) Fr. stylo* Dolma kalem.

stoacı *is.* ve *s. Yun. stoa* revak + *T.*

Stoacılık yanlısı (kimse, görüş vb.).

stoacılık, -ğı *is. fel.* Aklın egemenliğini, doğaya uygun yaşamayı, ruhun duyumsamazlığı ve dünya yurttaşlığı ülküsünü amaç olarak koyan Kıbrıslı Zenon'un kurduğu öğreti. Zenon derslerini stoa denilen direkli galeride verdiği için bu öğretiye **stoacılık** adı verilmiştir.

stok *is. İng. stock* **1.** Bir satış yerinde satışa hazır bulundurulan malların tümü, istif. **2.** Bir sanayi dalında yararlanılan ham, işlenmiş veya yarı işlenmiş maddelerin tümü. **3.** Bir ihtiyacı karşılayacak maddeden çok miktarda yığma, istif. **4.** *tic.* Satılmamış, istif edilmiş mal: *"Bir kasabada tütün stoku mu buldu, hemen paraya çevirir."* -F. R. Atay. **stok etmek** bir şeyi bir yere çok miktarda yığmak, biriktirmek, istif etmek.

stokçu *is.* Stok yapan kimse, istifçi.

stokçuluk, -ğu *is.* Stokçu olma durumu, istifçilik.

stoklama *is.* Stoklamak işi veya durumu.

stoklamak *(-i)* İhtiyacın üstünde bir malı aşırı miktarda yığmak.

stop *ünl. İng. stop* **1.** Dur! **2.** Telgraf ve telefonla olan haberleşmelerde cümleleri birbirinden ayırmak için kullanılır. **stop etmek** *hlk.* durmak, duruvermek, çalışmaz olmak.

→ ***stop lâmbası, stop valf***

stopaj *is. Fr. stoppage* < *İng. stop* (vergi için) Ödenilen paradan kanunun öngördüğü ölçüde yapılan kesinti, kaynakta kesme.

stop lâmbası *is.* Otomobillerin arkasına yerleştirilen ve ayak frenine basılınca yanan lâmba.

stop valf *is.* Sıhhî tesisatta suyu kesmeye yarayan contalı vana.

stor *is. Fr. store* Ağaç, kumaş vb. den yapılmış bir kanal içinde hareket ederek açılıp kapanan perde: *"Pencerelere stor perdeleri çekilmişti."* -S. F. Abasıyanık.

stor kapak, -ğı *is.* İnce çıtaların esnek bir yüzeye yan yana dizilmesiyle yapılan ve kıvrılarak açılıp kapanan kapak.

storlu *s.* Storu bulunan: *"Pencerelerinde storlu mavi perdeler vardı."* -Ö. Seyfettin.

stratej *is. Fr. stratège ask.* Strateji uygulayan kimse veya uzman.

strateji *is. Fr. stratégie* < *Yun.* **1.** Önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol. **2.** Bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara en fazla desteği vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askeri güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı.

stratejik, -ği *s. Fr. stratégique* **1.** Stratejiye ilişkin. **2.** Askeri bir görüş açısının önemini belirten, savaşı doğrudan doğruya ilgilendiren (her şey için kullanılır): *Stratejik bir bölge. Stratejik bir silâh.*

stratigrafi *is. Fr. stratigraphie* < *Yun. jeol.* Jeolojinin katmanları inceleyen kolu.

stratosfer *is. Fr. stratosphère* Kat yuvarı.

stratus *is. Lât. stratus* Katman bulut.

streptokok *is. Fr. streptocoque* Sıvı ortamda zincir biçimde koloniler oluşturan, çoğu zaman patojen olan bir mikrokok.

streptomisin *is. Fr. streptomycine tıp* Verem basiline, şarbon, difteri, veba, menenjit, zatürree gibi hastalıklara sebep olan mikroplara karşı kullanılan bir antibiyotik.

stres *is. İng. stress tıp* Ameliyat şoku, aşırı yorgunluk, üzüntü, travma, soğuk, heyecan vb. etkenlerin organizmada, iç organlarda ve metabolizmada oluşturduğu bozuklukların tümü.

streslenme *is.* Streslenmek işi veya durumu.

streslenmek *(nsz)* Stresli duruma girmek veya gelmek.

stresli *s.* Stresi olan.

striknin *is. Fr. strychnine kim.* Kargabükenden çıkarılan etkili bir zehir.

striptiz *is. (stri'ptiz) İng. strip-tease* Genellikle gece kulüplerinde, pavyonlarda genç bir kadın oyuncunun müzik eşliğinde dans edip soyunarak yaptığı gösteri: *"Vals, kankan ve striptiz devri böylece sona erdi."*

-Halikarnas Balıkçısı.

striptizci *is.* ve *s.* Striptiz yapan (kadın).

stronsiyum *is. (stro'nsiyum) Fr. strontium kim.* Atom numarası 38, atom ağırlığı 87,63, doğada bazı maden filizlerinde bulunan, yoğunluğu 2,6 olan, 771°C de eriyen sarı bir element. Kısaltması Sr.

strüktür *is. Fr. structure* Yapı.

strüktüralist *is.* ve *s. Fr. structuraliste* Yapısalcı.

strüktüralizm *is. Fr. structuralisme* Yapısalcılık.

strüktürel *s. Fr. structurel* Yapısal.

stüdyo *is. (stü'dyo) Fr. studio < İt. studio* **1.** Sanat çalışmaları için düzenlenmiş oda: *Üst kattaki tek odayı bir çalışma stüdyosu hâline getirmişti.* **2.** Fotoğrafçının çalıştığı oda, alan, fotoğrafçı işliği. **3.** Sinema, televizyon ve radyo için film çekilen, ses alınan ve yayın yapılan yer: *"Yalnız Türk stüdyosunda değil, pek sevdiğin Hollywood stüdyolarında da başka türlü olduğunu zannetme!"* -F. R. Atay. **4.** Bir odalı daire.

-su (I) *bk.* -sı / -si, -su / -sü (I).

-su (II) *bk.* -sı / -si, -su / -sü (II).

su, -yu *is.* **1.** (kural dışı olarak, isim tamlamalarında belirten durumunda iken **suyun** ve belirtilen durumunda iken **suyu** biçimini alır). Hidrojenle oksijenden oluşan, oda sıcaklığında sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde: *"Dere suyu tekmil çamur. Halk kuyu suyu içmek mecburiyetinde..."* -R. N. Güntekin. *"Yemek yerken içtiğim iki şişe su, bir ter seli hâlinde ensemden boynuma doğru akıyordu."* -E. Bener. **2.** Bu sıvıdan oluşan kitle, deniz, akarsu: *Türk suları. "Koltuğuna oturdu, Haliç'in bulanık sularına daldı."* -F. R. Atay. **3.** Meyve, sebze gibi şeylerin sıkılmasıyla elde edilen sıvı: *Portakal suyu. Domates suyu.* **4.** Bazı kokulu yaprak veya çiçekler imbikten çekilerek elde edilen kokulu sıvı: *Çiçek suyu. Gül suyu.* **5.** Yemeğin sulu bölümü: *Yahninin suyu. "Belki de iki bardak turşu suyu içecek."* -S. F. Abasıyanık. **6. Yıkamak** sözü ile **bir su yıkamak, iki su yıkamak** biçiminde kullanılarak "kez" anlamına gelir. **7.** Demir araçları ateşte kızdırdıktan sonra, suya daldırılarak sağlanılan sertlik: *Bu bıçağın suyunu iyi vermemişler.* **8.** *mec.* Yön, taraf, cihat, yan. **su almak 1)** suyu içine çekmek: *Ayakkabılarım su alıyor.* **2)** *den.* (gemi, sandal) içine, dibinden su girmek; **3)** *den.* gemiye içme suyu doldurmak; **4)** *tıp* herhangi bir organdan tedavi maksadıyla su boşaltmak; **5)** *mec.* bozukluk, yozlaşma başlamak: *"Bu güven bir yerinden su alıyorsa, o gediği zamanında kapamak gerekir."* -H. Taner. **su basmak** (bir şey veya yer) sular altında kalmak, her yanı suyla dolmak. **su çarpmak** (yüzünü) su ile yıkamak. **su çekmek 1)** içine su almak; **2)** alçak bir yerden tulumba vb. ile su çıkarmak. **su dökmek** *hlk.* küçük abdest bozmak. **su dökünmek** yıkanmak: *"Kışın bile kar yağarken kova kova soğuk su dökünürüm."* -R. H. Karay. **su etmek** *den.* bir geminin içine herhangi bir yerinden su girmek veya su sızmak. **su gelmek** *tıp* doğumdan önce amniyos suyu döl yolundan akmak. **su gibi (olmak)** çok ıslak (olmak): *"Ben bir yere gidemem, arkamda gömlek su gibi."* -M. Ş. Esendal. **su gibi akmak 1)** zaman hızla geçmek; **2)** (para, yiyecek vb.) bol bol gelmek: *"Şoförlükten bir senede artırdığım para ile bu bağı almıştım. O vakit su gibi para akıyordu."* -R. N. Güntekin. *"Kuzu pirzolaları, böbrekler yenir, Hristo'nun şarabı su gibi akardı."* -S. F. Abasıyanık. **su gibi aziz ol!** su getirenlere iyi dilek olarak söylenir. **su gibi bilmek** (veya **okumak**) yanlışsız bilmek veya okumak. **su gibi ezberlemek** yanlışsız okuyabilecek kadar ezberlemek. **(bir kimse** veya **bir şey) su gibi gitmek** bol bol harcanmak. **su gibi terlemek** çok terlemek. **su (yüzü) görmemiş** (yüz, el) çok kirli. **su gösterdi** *den.* su etmek. **su** (veya **söz**) **götürmez** başka bir yoruma elverişli olmayan, kesin: *"Müftünün su götürmez bir mantığı vardı."* -R. N. Güntekin. *"Arkadaşları bu en su götürmez sebepten başka*

bir sebep aramamışlardı." -S. F. Abasıyanık. **su götürür yeri olmamak** başka türlü yorumlanacak bir yönü bulunmamak: *Yapılanların su götürür yeri kalmadı.* **su içinde** (fiyat için) en azından, kolaylıkla: *Bu masa su içinde on bin lira eder.* **su içinde kalmak** çok terlemek, su gibi ıslanmak. **su iktiza etmek** gusül gerekmek. **su kaçırmak 1)** su sızdırmak; **2)** *argo* baş ağrıtmak, can sıkmak. **su kapmak** (yaralar için) azmak. **su katılmamış** kendine özgü olan durumu koruyan, başka bir etkiyle değişmemiş, bozulmamış olan: *"O bizim su katılmamış biricik münekkidimizdir."* -B. R. Eyuboğlu. **su kesmek** (veya **su kesilmek**) sulanmak: *Bu yoğurt su kesmiş. Bu karpuz dura dura su kesmiş.* **su koyuvermek 1)** sebze ve et pişerken suyunu salıvermek; **2)** *argo* sözünde durmamak, cıvıtmak; **3)** *"Meâhat büsbütün su koyuvermiş, yerlere yatarak gülüyor."* -H. Taner. **su küçüğün, söz büyüğün** büyüklerin sayılması, küçüklerin korunması gerektiğini anlatır. **(birine) su serpilmek** ferahlamak. **su testisi su yolunda kırılır** bir kişi amaç edindiği işte kazaya uğrar. **su uyur, düşman uyumaz** düşmana karşı her zaman uyanık davranmak gerekir. **su vermek 1)** bitkileri sulamak; **2)** hayvanlara su içirmek; **3)** insanlara içmek için su getirmek; **4)** çeliğin sertlik, dayanıklılık ve esnekliğini artırmak için kızgınken suya batırmak: *"... yaptığı kasacık bıçaklar bile iki kat olur kırılmazdı, çeliğe su vermek, sanatının yalnız ona mahsus bir sırrı idi."* -Ö. Seyfettin. **su yapmak** *den.* (gemi, sandal) içine, dibinden su girmek, su almak: *"Bir adam için alın damarı çatlamış dediler mi, su yapan tekneden beterdir."* -B. Felek. **(ağaçlara) su yürümek** ilkbahara doğru ağaçlar tomurcuklanmaya başlamak. **su yüzüne çıkmak** (bir süre örtülü kalmış bir iş veya sorun) aydınlanmak, belli olmak. **suda pişmiş** kaynatılarak veya haşlanarak pişirilmiş. **sudan cevap** baştan savma, inandırıcı olmaktan uzak cevap. **sudan çıkmış balığa dönmek** herhangi bir sebeple ne yapacağını bilememek, çok şaşırmak. **sudan geçirmek 1)** (çamaşırlar için) üstünkörü yıkamak; **2)** (sabunlu çamaşırı) durulamak. **sudan ucuz** çok ucuz, bedava. **sular kararmak** akşam olmaya başlamak: *"...son vapur iskeleye sular kararırken yanaşırdı."* -A. Ş. Hisar. **suya düşmek** (genellikle bir iş veya tasarı için) gerçekleşememek: *"Bizim Londra seferi tasarısı da böylece suya düşmüş ve artık, kadere rızadan başka yapacak şey kalmamıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Dostlardan üç tanesi, otur oturduğun yerde, demiş olsalardı bizim gezi suya düşebilirdi."* -B. R. Eyuboğlu. **suya göstermek** hafifçe yıkamak. **suya götürüp susuz getirir** çok kurnaz, hileci kimseler için kullanılır. **suya sabuna dokunmamak** sakıncalı konularla ilgilenmemek; davranışlarını kimseyi incitmeyecek biçimde ayarlamak: *"İyisi mi bir yazar, hep suya sabuna dokunmayan yazılar yazmalı."* -O. V. Kanık. *"Bu keyif düşkünü memurlar, suya sabuna dokunan işlere karışmadıklarından, senelerce yerlerinde kalırlar."* -R. H. Karay. **suya salmak** boşuna harcamak. **suyu baştan** (veya **başından) kesmek** işin aslı üzerinde kesin bir şey söyleyip ayrıntılarını konuşmaya gerek duymamak. **suyu kesilmiş değirmene dönmek** işlemez, yararsız duruma gelmek. **suyu getiren de bir, testiyi kıran da** *bk.* testi. **suyu** (veya **çayı**) **görmeden paçaları sıvamak** henüz hiçbir belirti yokken veya gereğinden çok önceden hazırlanmaya kalkışmak. **suyu görünce teyemmüm bozulur** bir zorunluk dolayısıyla yapılmakta olan bir işin, bu zorunluk ortadan kalkınca gereği gibi yapılmak için yeni baştan ele alınması gerekir. **(bir şey) suyu nereden geliyor?** bir işi görmek için harcanan para hangi kaynaktan sağlanıyor? **suyu ısınmak** (veya **kaynamak**) *tkz.* iş başından uzaklaştırılması yaklaşmak veya gelmek. **(bıçak, çakı) suyu kesiyor** çok körleşmiş. **(bir yerin) suyu mu çıktı?** beğenilmeyecek nesini gördün? **suyu seli kalmamak** (sulu yemek) kaynaya kaynaya suyu azalmak. **suyun akıntısına gitmek** olayların veya durumun gelişmesine göre davran-

mak. uymak: *"Bunlarda sezilen intibakçı, hatta biraz suyun akıntısına giden ruh, Ayşe'nin mizacına pek uymuştu."* -H. E. Adıvar. **suyun başı** 1) suyun çıktığı yer, kaynak: *"Suyun başına çöküp ellerini, yüzünü yıkamaya koyuldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) *mec.* en çok yarar sağlanacak yer. 3) bir işin asıl yetkililerinin bulunduğu yer. **suyuna gitmek** suyunca gitmek. **suyuna tirit** baştan savma, değersiz, özensiz. **suyunca gitmek** bir kimseyi sınırlendirmeyecek biçimde davranmak. **(yemeğin) suyunu almak** kaynatılan yiyeceğin suyunu ayırmak. **suyunu çekmek** 1) yemek kaynayıp suyu kalmamak; 2) *tkz.* tükenmek: *"Esasen, paramız ... bu gidişle suyunu çekecek."* -E. E. Talu. **(tavşanın) suyunun suyu** bir şeyle ancak çok uzaktan uzağa ilgisi olan şey.

→ ***su akrebi, su altı, su askıları, su aygırı, su aygırıgiller, su baldıranı, su bardağı, su basıncı, su baskını, su basmanı, su bidonu, su bilimci, su bilimi, su biti, su bitkileri, su bombası, su borusu, su boyası, su böceği, su böreği, su cenderesi, su çıkrığı, suçiçeği, su çulluğu, su damarı, su değirmeni, su deposu, su dolabı, su düzeyi, su geçirmez, su hattı, su ısıtıcısı, suibriği, su kabağı, su kabı, su kamışı, su kamışgiller, su karanfili, su kayağı, su kaybı, su keleri, su kemeri, su kesesi, su kesimi, su keteni, su kireci, su korkusu, su küre, su mantarları, su mercimeği, su mermeri, su muhallebisi, su nanesi, suoku, suölçer, su örümceği, su perisi, su piresi, su rezenesi, su saati, su samuru, su sarımsağı, su sarnıcı, su sayacı, su seviyesi, su sığırı, su sineği, su tabakası, su tankeri, su taşkını, su tavuğu, su tedavisi, su terazisi, su teresi, su testisi, su topu, su tulumbası, su türbini, su ürünleri, su yatağı, su yelvesi, su yılanı, su yılanları, su yolcu, su yolu, su yoncası, su yosunları, su yosunu, su yuvarı***

su, -yu (II) *is. bk.* sutaşı.

su akrebi *is. zool.* Vücudu geniş ve yassı, durgun sularda yaşayan zehirli bir akrep türü.

sual, -li *is. (sua:l) Ar. su'âl esk.* Soru: *"Hatıralarını anlattığı sırada Atatürk'e bir sual sormuştum."* -F. R. Atay. *"Hangi suale hangi cevabın verileceğini biliyordu."* -S. F. Abasıyanık. **sual açmak** (üst bir mevki) sorumlu sayılan birine soru sormak. **sual etmek** sormak.

su altı *is.* Deniz, göl gibi suların yüzeyinin altında kalan bölüm: *Su altı araştırmaları.*

→ ***su altı arkeolojisi, su altı flâşı, su altı fotoğrafçılığı, su altı işleri***

su altı arkeolojisi *is.* Su altında gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalar.

su altı flâşı *is.* Suyun altında film çekmek için gerekli ışığı veren cihaz.

su altı fotoğrafçılığı *is.* Su altında fotoğraf çekme mesleği veya işi.

su altı işleri *ç. is.* Dalgıçlık, balık adamlık, inci, midye, sünger avcılığı gibi deniz, göl ve akarsularda su altında çalışmayı gerektiren işler.

suare *is. Fr. soirée* 1. Akşam yemeğinden sonra yapılan eğlence, toplantı: *"Karargâh, şerefine büyük bir suare vermek için hazırlanmakta idi."* -F. R. Atay. 2. Gece yapılan sinema, tiyatro gösterisi. **matine** karşıtı.

su askıları *ç. is. bot.* Tatlı sularda yaşayan bir alg familyası.

su aygırı *is. zool.* Çift parmaklılardan, Afrika ırmakları boyunca yaşayan, çok iri yapılı ve geniş ağızlı memeli hayvan, hipopotam *(Hippopotamus).*

su aygırıgiller *ç. is. zool.* Örnek türü su aygırı olan memeli hayvanlar familyası, hipopotamgiller.

su baldıranı *is. bot.* Maydanozgillerden, su kıyılarında ve bataklıklarda yetişen, zehirli, otsu bir bitki, su rezenesi *(Cicuta virosa).*

su bardağı *is.* Su içmeye yarayan bardak.

su basıncı *is. fiz.* Durgun bir su kütlesinin birim yüzeyini etkileyen yer çekimi.

su baskını *is.* Sellerin veya erîyen kar sularının katılmasıyla kabaran akarsuların yataklarından taşarak çevreyi basması.

taşkın, taşına, seylâp.

su basmanı *is. T. + Fr. sonbassement'* dan Sağlam bir taban oluşturmak için temel ile birlikte belli bir yüksekliğe ulaşmış yapının oturduğu bölüm.

subaşı *is. tar.* **1.** Şehirlerin güvenlik işlerine bakan görevlilerin başı. **2.** Acemi ocaklarında küçük aşamalı subay. **3.** *tar.* Osmanlılarda kapıkulu süvarileri arasından, savaş zamanı güvenlik işlerine bakmak, barış zamanı da vergi toplamak işleri için ayrılan kimse. **4.** Rumeli'de çiftlik kahyası.

subay *is.* Silâhlı kuvvetler içinde asteğmenden mareşale (deniz kuvvetlerinde büyük amirale) kadar rütbelere yükselebilen, özel kanunlara bağlı asker: *"Seni gelin edeceğiz, kılıçlı bir subayın koluna gireceksin."* -H. E. Adıvar.

subaylık, -ğı *is.* Subayın görevi veya rütbesi.

su bidonu *is.* Su taşımaya ve depolamaya yarayan bidon.

su bilimci *is.* Su bilimi uzmanı, hidrolog.

su bilimi *is.* Suların mekanik, fizik, kimya ve biyoloji bakımından özelliklerini inceleyen bilim, hidroloji.

su biti *is. zool. bk.* Su piresi.

su bitkileri *ç. is. bot.* Tek hücreli veya hücre toplulukları olan, suya uyum gösteren, Schizomycetes sınıfından, suda yaşayan bitki ve hayvanların ölülerinde saprofit ve su canlılarında parazit olarak yaşayan su bitkileri.

su bombası *is. ask.* Su altı bombalarını atmaya yarayan alet.

su borusu *is.* Su veya su buharını bir yerden bir yere aktarmaya yarayan demir veya naylon boru.

su boyası *is.* Su ile eriyebilen ağaç boyası.

su böceği *is. zool.* Kını kanatlılardan, küçük su birikintilerinde yaşayan, 18 mm uzunluğunda kahverengi bir böcek, hidrofil *(Hydrophilus caraboides).*

su bölümü çizgisi *is. coğr.* Komşu iki akarsuyun beslenme teknelerini ayıran çizgi.

su böreği *is.* Fırına koymadan önce yufkaları suda haşlanan, katları arasına peynir, kıyma konarak hazırlanan bir tür börek.

subra *is. (su'bra) Fr. sous bras* Koltukluk.

subret *is. Fr. soubrette* Komedilerde hafif meşrep genç kadın veya işveli hizmetçi rollerine çıkan kadın oyuncu.

subye *is. (su'bye) Fr. sous-pied, soupied* Ayağın altından geçen, tozluğa veya pantolon paçalarına bağlanan deriden veya kumaştan şerit.

su cenderesi *is.* Lokomotiflerin su haznelerine veya tenderlerine su vermeye yarayan araç.

sucu *is.* Su satan veya evlere su taşıyan kimse, saka.

sucuk, -ğu *is.* **1.** Şişirilip kurutulmuş bağırsak içine baharlı et kıyması doldurularak yapılan bir tür yiyecek. **2.** Ceviz, badem içi gibi şeyler, bir ipliğe dizildikten sonra nişasta ile koyulaştırılmış kaynar üzüm şırasına batırılarak yapılan tatlı yiyecek. **sucuk gibi olmak** (veya **ıslanmak**) baştan aşağı ıslanmak. **sucuğunu çıkarmak 1)** yormak; **2)** çok dövmek.

sucukçu *is.* Sucuk yapan veya satan kimse.

sucukçuluk, -ğu *is.* Sucuk yapma ve satma işi.

sucuklaşma *is.* Sucuklaşmak işi veya durumu.

sucuklaşmak *(nsz) esk.* Ter ve kirle sucuk rengini ve görünümünü almak: *"Bu kuşağın içindeki meşin kemer sucuklaştı."* -Ö. Seyfettin.

sucul *s.* **1.** Suyu seven, suya düşkün. **2.** Suyu çeken, hidrofil.

suculuk, -ğu *is.* Evlere su taşıma veya satma işi, sakalık.

suç *is.* **1.** Törelere, ahlâk kurallarına aykırı davranış. **2.** Yasalara aykırı davranış, cürüm: *"Casusluk suçundan yakalanıp müebbet hapse mahkûm olmadın mı?"* -R. H. Karay. **suç işlemek** yasaya, töreye aykırı bir davranışta veya harekette bulunmak.

"...ben de sizinle hapishane arkadaşlığı etmek için bir suç işleyeceğime söz veriyorum." -Y. Z. Ortaç. *"Sen bir suç işlemişsin, o da karşılığını vermiş."* -M. Ş. Esendal. **suç olmak** suç sayılmak. **suçunu bağışlamak** (veya **birinin suçundan geçmek**) bir kimseye işlediği suçun cezasını vermemek.

→ ***suç aleti, suç duyurusu, suç yükleme***

suç aleti *is.* Suçun işlendiği alet veya suçun işlenmesinde söz konusu olan alet: *"Basım evi ve eklentileri...milli güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkûm olma hâli hariç, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez."* -Anayasa.

suç duyurusu *is.* İşlenen suçu resmî makamlara bildirme, duyurma. **suç duyurusunda bulunmak** ilgiliye, ilgili makama suçu bildirmek.

su çıkrığı *is. esk.* Kuyudan su çıkarmaya yarayan çıkrık.

suçiçeği *is. tıp* Genellikle çocuklarda görülen döküntülü, bulaşıcı, salgın hastalık.

suçlama *is.* Suçlamak işi, itham: *"Hemen hemen her faturasının karşısında bir başka fatura, her suçlamaya da bir karşı suçlama vardı."* -T. Buğra.

suçlamak *(-i, -le)* Suç yüklemek, itham etmek: *"Bundan ötürü rahmetliyi suçlamak aklımın köşesinden geçmez."* -H. Tanrı.

suçlandırılma *is.* Suçlandırılmak işi veya durumu.

suçlandırılmak *(nsz)* Suç yüklendirilmek, itham ettirilmek.

suçlandırma *is.* Suçlandırmak işi.

suçlandırmak *(-i)* Suçlu olduğuna kanaat vermek, suçlu olduğunu ileri sürmek: *"Ama onu hiç kimse suçlandıramaz."* -Y. Z. Ortaç.

suçlanma *is.* Suçlanmak işi.

suçlanmak *(nsz, -le)* Suçlamak işine konu olmak, itham edilmek: *"Kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz."* -Anayasa.

suçlayış *is.* Suçlamak işi veya biçimi.

suçlu *is.* ve *s.* Suç işlemiş, suçu olan (kimse), kabahatli, mücrim: *"Suçluların ani, delice hareketleri gizli kalabilirdi."* -A. Gündüz. *"İmkânı mı var bir tek hain, bir tek suçlu cezasız kalsın!"* -T. Buğra. **suçlu olmak** suçlu sayılmak. **suçlu sayılmak** suçlu olduğu kabul edilmek: *"Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılmaz."* -Anayasa.

suçluluk, -ğu *is.* Suçlu olma durumu: *"Aramızda ortaklaşa bir suçluluk bağı kurulmuş gibi, çevreme bakamıyordum."* -E. Bener.

→ ***suçluluk duygusu***

suçluluk duygusu *is. psikol.* Kişinin ahlâkî veya dinî kuralları çiğnediğini sezmesi sonucu bilinçli veya bilinçsiz olarak kapıldığı ve kendisiyle ilgili değer yargılarını sarsan duygu.

suçsuz *s.* Suçu olmayan, suç işlememiş olan, masum.

suçsuzluk, -ğu *is.* Suç işlememiş olma durumu.

su çulluğu *is. zool.* Bataklık çulluğu.

suçüstü *zf.* Suçu işlerken, cürümüeşhut: *Hırsız suç üstü yakalandı.*

→ ***suçüstü mahkemesi, suçüstü yakalama***

suçüstü mahkemesi *is. huk.* Failin suç üstü yakalandığı durumlarda duruşmasının görüldüğü mahkeme, meşhut cürümler mahkemesi.

suçüstü yakalama *is. huk.* Suç işleyenin suçu işlediği sırada veya hareketinden çok az önce yakalanması.

suç yükleme *is.* Birine suç atma.

sudak, -ğı *is. zool.* Levrekgillerden, tatlı sularda yaşayan, eti beyaz ve lezzetli bir balık *(Lucioperca fluviatilis)*.

su damarı *is.* Su kayağının kolları.

sudan *s.* Önemsiz, saçma, baştan savma: *Sudan bir çalışma. "Doğruluğu peşin peşin kabul edilmiş bir hükme sudan sebepler aradılar."* -O. V. Kanık.

Sudanlı *öz. is.* ve *s. (su'danlı)* Sudan halkından veya bu halkın soyundan olan (kimse).

Sudan tavuğu *is. zool.* Beç tavuğunun bir türü.

su değirmeni *is.* Su gücü ile çalışan değirmen.

su deposu *is.* Su depo etmeye yarayan merkez.

su dolabı *is.* Kuyudan su çıkarmaya yarayan çark; küçükleri el, büyükleri at vb. yardımıyla çalıştırılır.

su düzeyi *is.* Su yüksekliğinin durumu.

sufle *is. Fr. souffler tiy.* **1.** Sahnedeki oyunculara, izleyicilere duyurmadan unutulmuş bir sözü veya cümleyi hatırlatma. **2.** Un, şeker, yumurta gibi maddelerin muhallebi kıvamına gelinceye kadar çırpılıp pişirilmesiyle yapılan bir tür tatlı. **sufle etmek 1)** *tiy.* oyunculara, izleyicilere duyurmadan söyleyecekleri sözü veya cümleyi fısıldamak; **2)** birine unuttuğu bir sözü veya cümleyi kimseye duyurmadan hatırlatmak.

suflileşmek *(nsz)* **1.** Aşağı bir durum almak, aşağılaşmak. **2.** Kılıksızlaşmak, pis kılıklı duruma gelmek.

suflör *is. Fr. souffleur tiy.* Oyunculara, rollerinde unuttukları sözleri izleyicilere duyurmadan söyleyip hatırlatan kimse: *"Elini ayağını kımıldatıyor, mimikler yapıyor, bir tiyatro sahnesindeki gibi suflörden aldıklarını tekrarlıyordu."* -H. R. Gürpınar. *"Suflör çırpınıyor, ama bu da kâr etmiyordu."* -T. Buğra.

suflörlük, -ğü *is.* Suflörün görevi.

su geçirmez *s.* Birleşiminden ötürü su geçirmeyen, suyu çekmeyen (kumaş, toprak vb.).

su hattı *is. bk.* su kesimi.

su ısıtıcısı *is.* Su ısıtmaya yarayan alet.

suibriği *is. bot.* Suibriğigillerden, yaprakları almaşık, sapları uzun ve sülüksü, yaprak ayası ibrik biçiminde gelişmiş olan, sıcak ülkelerde yetişen, tırmanıcı bir bitki *(Nepenthes destillatoria).*

suibriğigiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, otuz kadar bitki türünü içine alan ve örnek bitkisi suibriği olan bir bitki familyası.

suiistimal, -li *is. Ar. sū'-i istı'mâl* (görevini, yetkisini vb.yi) Kötüye kullanma, yolsuzluk: *"Hırsızlıkla veya suiistimalle elde ettiğini iddia etmek doğru olmaz."* -H. E. Adıvar. **suiistimal etmek** *bk.* kötüye kullanmak.

suikast *is. Ar. sū'-i kaṣd* **1.** Gizlice cana kıyma ve kötülük etmeye kalkışma: *"Bir nefes alayım derken iğrenç bir suikasta uğradım."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bir devlet büyüğünü veya önemli bir kişiyi plân kurarak öldürme. **suikastta parmağı olmak** düzenlenen suikast olayında rol oynamak.

suikastçi *is.* ve *s.* Suikast yapan (kimse).

suiniyet *is. Ar. sū'-i niyyet esk.* Kötü niyet.

suizan, -nnı *is. Ar. sū'-i zann esk.* Kötü san, kuşku.

su kabağı *is. bot.* Kabakgillerden, alt bölümü şişkin, birçok yerlerde kurutulup su kabı olarak kullanılan bir tür asma kabağı *(Lagenaria vulgaris).*

su kabı *is.* Su koymaya yarayan kap.

su kamışı *is. bot.* Su kamışgillerden, suda ve bataklıklarda yetişen, yaprakları almaşık, dişi ve erkek çiçekleri ayrı başaklar durumunda toplanmış küçük bir bitki *(Typha).*

su kamışıgiller *is. bot.* Bir çeneklilerden, su kamışı, su şeridi vb.türleri içine alan bir familya.

su karanfili *is. bot.* Ormanlarda, akarsu ve göl kenarlarında yetişen, 20-50 cm yüksekliktе, sarı çiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitki *(Geum urbanum).*

su kayağı *is. sp.* Su üzerinde yapılan kayık sporu.

su kaybı *is.* Vücutta çeşitli sebeplerle kaybolan su.

su keleri *is. zool.* Kurbağagillerden, durgun sularda ve karada yaşayan bir tür küçük hayvan *(Lophius).*

su kemeri *is.* Üzerinde su yolu bulunan kemerli köprü.

su kesesi *is. bot.* Su bitkilerinde içi hava ile dolu bölüm, şişkinlik.

su kesimi *is. den.* Geminin su üstünde

ve su altında kalan bölümlerinin kesiştiği yer.

su keteni *is. bot.* Birleşikgillerden, sulak yerlerde yetişen, boyu 1,5 m kadar olabilen, bir türü pembe çiçekli bitki, yaban ketemi *(Eupatorium cannabinum).*

su kireci *is.* Suyun içinde çabucak katılaşan bir tür kireç.

su korkusu *is.* Sudan korkma, hidrofobi.

sukut *is. (suku:t, k kalın okunur) Ar. sukūt esk.* Düşme: *"Bu davanın sukutunu talep ederim."* -S. F. Abasıyanık. **sukut etmek** düşmek.

sukutuhayal, -li *(sukuttıhaya:l) Ar. sukūt-ı hayāl esk.* Düş kırıklığı, hayal kırıklığı.

su küre *is. bk.* Su yuvarı.

-sul *bk.* -sıl / -sil, -sul / -sül.

sulak, -ğı *s.* **1.** Suyu olan, suyu bol: *"Sulak bir sazlığın başında, önümüze bir kaplumbağa çıkmıştı."* -O. C. Kaygılı. **2.** *is.* Kuşlar için su konulan küçük kap.

sulaklık, -ğı *is.* Sulak olma durumu.

sulama *is.* **1.** Sulamak işi. **2.** Arklar veya savaklar yardımı ile su akıtarak herhangi bir toprak bölgesini kuraklıktan kurtarma.

sulamak *(-i)* **1.** (toprak, bitki vb. için) Su vermek: *Tarlayı sulamak. "Babası çiçekleri suluyor ve öksürüyordu."* -P. Safa. **2.** Hayvana su vermek, suvarmak. **3.** *argo* (para için) Ödemek, vermek, harcamak: *Sabah sabah beş milyon lirayı suladık.*

sulandırıcı *is.* ve *s.* Sulandırmayı sağlayan (madde).

sulandırma *is.* Sulandırmak işi.

sulandırmak *(-i)* **1.** Sulu duruma gelmesini sağlamak. **2.** Su veya başka bir sıvı katıp karıştırarak yoğunluğunu azaltmak: *Yoğurdu sulandırmak.Reçeli sulandırmak. Boyayı sulandırmak.*

sulanma *is.* **1.** Sulanmak işi. **2.** Bazı nesnelerin, havanın nemini soğurarak çözünme özelliği.

sulanmak *(nsz)* **1.** Sulu duruma gelmek: *Bulamaç sulandı. "Geceye doğru kar sulanıyor ve gevşiyor."* -A. İlhan. **2.** Suyu çoğalıp yoğunluğu azalma: *Kanı sulandı.* **3.** Sulamak işi yapılmak: *Tarla sulandı.* **4.** (göz için) Yaşarmak: *"Otomobilde bir şey kaçtığı için durmadan gözü sulanıp akıyor."* -R. N. Güntekin. **5.** *(-e) argo* İmrendiğini açığa vurmak: *Bizim çiçeklere sulandı.* **6.** *argo* Birine karşı duyulan cinsel isteği kendisine sezdirmek, yeşillenmek.

sularında *zf. Far. sū civar + T.* **Yaş, saat** gibi kelimelerle birlikte yaklaşık bir zaman bildirir: *"Kısa bir zaman için, saat beş suları / İyidir beraber olmamız."* -B. Necatigil.

sulatma *is.* Sulatmak işi.

sulatmak *(-i, -e)* Sulamak işini yaptırmak: *"Belediye bahçeleri sulatıyor, yangın söndürmenin yedek sularını da kullanıyormuş."* -M. Ş. Esendal.

sulfata *is. (sulfa'ta) hlk.* Kinin sulfatına ve genel olarak kinin tuzlarına verilen ad: *"Sizin sulfatalarınız tesir etmiyor. İçine nişasta karıştırıyorsunuz."* -R. N. Güntekin.

sulh *is. (l ince okunur) Ar. şulḥ* Barış: *"Yurtta sulh, cihanda sulh."* -Atatürk. *"Ordu için sulha giden iki kısa yol vardır; zafer veya bozgun."* -F. R. Atay. **sulh olmak** uzlaşmak: *Yüz milyon lira alacaklı iken kırk milyon liraya sulh oldu.*

→ ***sulhperver, sulsever***

sulhçu *s.* Barış yanlısı olan, barışçı, barışsever, barışçıl.

sulhperver *s. Ar. şulḥ + Far. -perver* Barış yanlısı olan, barışçı, barışsever, barışçıl.

sulhsever *s.* Barışsever.

sulp, -bū *is. Ar. ṣulb esk.* **1.** Bel kemiği, omurga. **2.** *mec.* Döl, nesil, zürriyet. **3.** *s. fiz.* Katı. **(birinin) sulbünden gelmek** bir kimsenin öz evlâdı olmak: *"Yarım asır evvel göç etmiş Çekoslovak Yahudisi bir babanın sulbünden geliyordu."* -H. Taner.

sulta *is. Ar. sulṭa esk.* Yetke, otorite: *"Hareketlerimiz üzerinde muhitin şiddetli sultası vardır."* -P. Safa. *"Hepimiz insanız Süleyman, aynı mayanın sultasındayız."* -T. Oflazoğlu.

sultan *is. (-ta:n) Ar. sulṭān tar.* **1.**

Müslüman, özellikle Sünni hükümdarların kullandıkları unvan, padişah: *Kanunî Sultan Süleyman.* **2.** *tar.* Padişahların erkek ve kız çocukları ile anne ve eşlerine verilen unvan: *Naciye Sultan.Hürrem Sultan.* **3.** Bazı Bektaşî azizlerine verilen ad: *Balım Sultan, Kaygusuz Sultan.*

→ ***sultan böreği, sultan efendi, sultan kethüdası, sultanoğlu***

sultan böreği *is.* Yufka aralarına hafifçe pişirilmiş kuşbaşı et, soğan ve dil peyniri katılarak fırında hazırlanan bir börek.

sultan efendi *is. tar.* Osmanlılarda padişahın kız kardeşleri ile kızlarına verilen unvan.

sultanî *s. (sulta:ni:) Ar. sulṭānî* **1.** Sultanlara yaraşan veya sultanlarla ilgili: *"Zevcesi, bu sultanî, bu muhteşem guruyla ne kadar güzeldi."* -P. Safa. **2.** *is.* 1908'den sonra Osmanlı ülkelerinde, bugünkü lise dengi öğretim kurumu: *"Koskoca bir sultanî muallimînin anası olmak!"* -Y. Z. Ortaç. **3.** *tar.* Mısır, Trablus ve Cezayir darphanelerinde basılan Osmanlı altını. **4.** Çekirdeksiz bir tür üzüm.

→ ***sultanîbuselik, sultanîhüzzam, sultanî tembel, sultanîyegâh***

sultanîbuselik, -ği *is. müz.* Klâsik Türk müziğinde bir birleşik makam.

sultanîhüzzam *is. müz.* Klâsik Türk müziğinde bir birleşik makam.

sultanî tembel *is.* İş görmekten hiç hoşlanmayan, çok tembel.

sultanî tembellik, -ği *is.* İş görmekten hiç hoşlanmama, çok tembel olma durumu: *"Büfeye kadar yürümeye üşeniyor mu? Bu ne sultanî tembellik kuzum."* -F. R. Atay.

sultanîyegâh *is. müz.* Klâsik Türk müziği makamlarından biri.

sultan kethüdası *is. tar.* Padişahların ve şehzadelerin evlendirilen kızlarının dairelerindeki işlere bakan görevli.

sultanlık, -ğı *is.* **1.** Sultan olma durumu, padişahlık, saltanat. **2.** Sultan sanını taşıyan bir İslâm hükümdarının ülkesi: *Fas Sultanlığı.* **3.** *mec.* Rahat yaşama durumu: *Bekârlık sultanlıktır.*

sultanoğlu *is. tar.* Padişah kızlarının, padişah soyundan olmayan kocalarından doğan erkek çocuklarına verilen ad.

sulu *s.* **1.** Suyu olan, içinde su bulunan: *Sulu yemek. "Eczahanede acaba nane suyu yahut zararsız bir sulu ilâç var mıdır?"* -R. N. Güntekin. **2.** Suyu çok olan: *Sulu limon. "Onun getirdiği kızarmış eti, şarabı, iri ve sulu elmaları acele yuttu."* -Ö. Seyfettin. **3.** İçine su katılmış, sulandırılmış olan: *Sulu süt.* **4.** *s.* ve *is. mec.* Yersiz şakalar yapan, söz ve davranışları ile çevresini tedirgin eden veya kadınlara hoş olmayan iltifatlarda bulunan (kimse): *"Ben diyor, akşamdan beri onu kolluyorum. Bilirim sarhoşluğu suludur."* -M. Ş. Esendal.

→ ***sulu boya, sulu göz, sulu sepken, sulu tarım, sulu zırtlak***

sulu boya *is.* **1.** Su ile karıştırılarak kullanılan bir boya. **2.** *s.* Bu tür boya ile yapılmış olan (resim): *"... ve bir aralık bana sulu boya resimler yaptırmağa kalkışmıştı."* -R. N. Güntekin.

sulu göz *s. bk.* sulu gözlü.

sulu gözlü *s.* Göz yaşını tutamayan, hemen ağlayan.

suluk, -ğu *is. hlk.* **1.** Oda içinde yıkanmak için ayrılmış küçük yer, gusülhane. **2.** Kuş kafeslerinde su konan kap. **3.** *tıp* Küçük çocukların başlarında, yer yer saç dökülmesi ve kabartılarla beliren bir deri hastalığı. **4.** *sp.* Yarışçıların su, glikozlu su, çay veya meyve suları koymalarına yarayan su kabı. **5.** Tavukların su ihtiyaçlarını karşılamak üzere uzun, yuvarlak, küçük çanak veya damlalıklı biçimlerde değişik malzemeden yapılmış yarı otomatik veya otomatik düzen. **6.** Büyükbaş hayvanların barındığı yerlerde su içmelerini kolaylaştıran küçük tekne veya havuz: *"Ahırlarda her iki hayvandan birine suluk yapılması gerektiği de vurgulanmış."* -T. Dursun K.

→ ***suluk zinciri***

suluk zinciri *is.* At vb. hayvanların gemlerinin altına takılan küçük zincir.

sululaşma *is.* Sululaşmak işi.

sululaşmak *(nsz)* Yersiz, yavan şakalar yapmak veya kadınlara tatsız iltifatlarda

bulunmak: *"Cins ve terbiye bakımından Fransız olan kadınlar içtikçe coşuyorlar, sululaşıyorlar."* -S. F. Abasıyanık.

sululuk, -ğu *is.* **1.** Sulu olma durumu. **2.** *mec.* Yersiz şakalar yapma veya kadınlara tatsız iltifatlarda bulunma durumu: *"Seyircilerin alışılmış sululuklarından, lâf atmalarından kaçındıklarını gördü."* -T. Buğra. **sululuk yapmak (veya etmek)** sululaşmak: *"Bazen çok komiklik ve sululuk ettiği olur."* -H. Taner.

sulu sepken *zf.* Yağmurla karışık bir biçimde (yağan): *"Artık soğuklar başlamıştı, yağmurların ardı arkası kesilmiyor, bazen sulu sepken kar bile düşüyordu."* -R. H. Karay.

sulu tarım *is.* Sulamaya dayalı tarım.

sulu zırtlak, -ğı *is.* Oyunlarda kuralları bozup mızıkçılık eden, ağlayan, kaçan kimse.

sumak, -ğı *is. Ar. summâk bot.* **1.** Antep fıstığıgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, kabuğu hekimlikte, yaprakları dericilikte kullanılan bir ağaç, somak *(Rhus coriaria).* **2.** Bu ağacın, ekşilik vermek için dövülerek yemeklere katılan mercimeğe benzeyen meyvesi.

su mantarları *ç. is. bot.* Klorofilleri olmadığından su içindeki bozulmuş organik madde üzerinde saprofit veya su canlıları üzerinde parazit olarak yaşayan su bitkileri.

sumen *is. Fr. sous-main* Üzerinde yazı yazmaya, arasında evrak saklamaya yarayan deri kaplı altlık: *"...yazıhanenin sumeni üzerinde, ona gerekli kâğıtları imzalatırken..."* -A. İlhan. **sumen altı etmek** bir evrakın işleme konulmasını engellemek veya bir işin yapılmasını geciktirmek.

Sumer *öz. is.* Mezopotamya'da yaşamış bir ulus ve bu ulustan olan kimse.

Sumerce *öz. is. (sume'rce)* Sumer dili.

su mercimeği *is. bot.* Su mercimeğigillerden, mercimeğe benzeyen yaprakları suların yüzünü kaplayan bir su bitkisi *(Lemna).*

su mercimeğigiller *ç. is. bot.* Bir çeneklilerden, örnek bitkisi su mercimeği olan, küçük bir bitki familyası.

su mermeri *is.* Kaymak taşı, albatr.

Sumerolog *is. Fr. sumerologue* Sumer dili ve eserleri ile uğraşan bilim adamı.

Sumeroloji *is. Fr. sumerologie* Sumer dili ve eserlerini konu alan bilim dalı.

sumsuk, -ğu *is. hlk.* **1.** Yumruk. **2.** *hlk.* Yumrukla vurma.

sumsuklama *is.* Sumsuklamak işi veya durumu.

sumsuklamak *(-i) hlk.* Yumrukla vurmak, yumruklamak.

su muhallebisi *is.* Nişasta, süt ve su karışımının önce pişirilmesi, buzdolabında katılaşmasından sonra ceviz büyüklüğünde kesilip şeker ve gül suyu içinde üzerine fıstık serpilerek sunulan bir tatlı türü.

-sun (I) *bk.* -sın / -sin, -sun / -sün.

-sun (II) *bk.* -sın / -sin, -sun / -sün.

suna *is.* **1.** Erkek ördek: *"Uzatır boynunu arar eşini / Bir tek suna gördüm göl kenarında."* -Karacaoğlan. **2.** *hlk.* Göl ördeği. **suna gibi** boylu boslu ve yakışıklı.

→ ***suna boylu***

suna boylu *s. bk.* suna gibi.

sunak, -ğı *is.* Tapınaklarda, üzerinde kurban kesilen, günlük yakılan, dinî tören yapılan taş masa.

su nanesi *is. bot.* 20 ile 90 cm yükseklikte, kırmızımtırak renkli, az veya çok tüylü, yaprakları saplı ve kuvvetli kokulu, çok yıllık ve otsu bir bitki *(Mentha aquatica).*

sundurma *is.* **1.** Sundurmak işi. **2.** Yağmurdan, güneşten korunmak için yapılan ve arkası bir duvara verilen çatı: *"Odalarımıza gitmek üzere sundurmadan sofaya geçmeye hazırlandığımız sırada bir haberle karşılaştık."* -R. N. Güntekin. **3.** *s.* Sundurma biçiminde olan, sundurma görevini yapan: *Sundurma çatı.* **4.** *s. hlk.* Üstü kapalı balkon, evlerin önündeki taşlık: *"Hanın sundurmasına çıktığım zaman yemiş dolu tabaklar dizilmiş masa hazırdı."* -R. H. Karay.

sundurmak *(-i)* **1.** Sunmak işini yaptırmak. **2.** *hlk.* Vermek.

sungu *is.* **1.** Bir büyüğe sunulan arma-

ğan. **2.** Bir tanrıya veya tapınağa yapılan bağış.

sungur *s.* Doğana benzeyen, yırtıcı, avcı kuş.

sun'î *s. (suni:) Ar. şun'ī* **1.** Yapma, yapay, takma. **2.** *mec.* Yapmacık, eğreti.

→ ***sun'î böbrek, sun'î çayır, sun'î gübre, sun'î kalp, sun'î peyk, sun'î solunum, sun'î tahta, sun'î teneffüs***

sun'î böbrek, -ği *is.* Sonradan takılan böbrek.

sun'î çayır *is.* Rutubetli veya sulanabilen topraklarda buğdaygil ve baklagil yem bitkilerinin bir karışım olarak yetiştirildiği çayır.

sun'î gübre *is.* Bitki kalıntılarının ticarî gübre ile karıştırılmasında elde edilen gübre.

sun'î kalp, -bi *is.* Sonradan takılan kalp.

sun'îlik, -ği *is.* Yapma, yapay olma durumu veya özelliği, yapaylık.

sun'î peyk *is.* Yapma uydu.

sun'î solunum *is.* **1.** Normal solunumun yeterli olmadığı durumlarda onu takviye etmek amacıyla solunum aleti takma. **2.** Dış etki ile göğse bastırılarak yaptırılan solunum.

sun'î tahta *is.* **1.** Sunta. **2.** *is.* Odun lifi levhası, yonga ve talaş levhalarının bir türü.

sun'î teneffüs *is.* Sun'î solunum.

sunma *is.* Sunmak işi.

sunmak *(-i, -e)* Bir büyüğe veya nezaket gereğince bir kimseye bir şeyi vermek, yollamak, göndermek, takdim etmek: *Saygılarımı sunarım. Bu kitabı size sunmak istiyorum. "Bu küçük hadiseyi devlet adamlarımıza bir müşahede olarak sunuyorum."* -B. Felek.

sunta *is.* (< sunî tahta) Doğramacılıkta kereste olarak kullanılan, sıkıştırılmış talaş ve yongadan yapılan tahta.

suntıraç *s. Far. sumtêrâş* **1.** Nalbantların, nallanacak hayvanın tırnağını keserken kullandıkları keskin araç, nalbant keskisi. **2.** Saraçların derilere yiv açmakta kullandıkları, metalden U biçimindeki araç.

sunturlu *s.* **1.** Yaman, adamakıllı, dehşetli: *"Çorbaya herkesten önce daldığı için annesinden sunturlu bir azar işitiyor."* -A. İlhan. **2.** *hlk.* Gösterişli, görkemli: *"Nasıl, şimdi sizin falcıların içinde de böyle sunturlusu var mı?"* -O. C. Kaygılı.

→ ***sunturlu küfür***

sunturlu küfür *is.* Çok kötü, berbat, ağza alınmaz küfür: *"Odasına girip kapısını çekince, Binbaşı Ferit sövüp saymaya başladı, hem de sunturlu küfürler."* -A. İlhan.

sunu *is.* **1.** Sunulan şey. **2.** Piyasaya mal çıkartma, arz. **sunu ve istem** üreticinin piyasaya mal çıkarması ve tüketicinin piyasadan mal çekmesi olayları, arz ve talep.

sunucu *is.* ve *s.* Radyoda, televizyonda, bir eğlence yerinde programı sunan, açıklayan (kimse), takdimci.

sunuculuk, -ğu *is.* Sunucunun işi ve görevi.

sunulma *is.* Sunulmak işi.

sunulmak *(-e)* Sunmak işine konu olmak veya sunmak işi yapılmak.

sunuluş *is.* Sunulmak işi veya biçimi.

sunum *is. hlk.* Lokma, parça.

sunuş *is.* **1.** Sunmak işi veya biçimi. **2.** Büyüklere söylenilen söz, maruzat. **3.** Ön söz.

suoku *is. bot.* Su okugillerden, batalık bölgelerde ve su kenarlarında yetişen, kök sapları taze iken kekre olan, kurutulunca yenilebilen küçük bir bitki *(Sagitteria).*

suokugiller *ç. is. bot.* Bir çeneklilerden, örnek bitkisi suoku olan ve yetmiş kadar türü bilinen bir bitki familyası.

suölçer *is.* Su ve benzeri akışkanlara ilişkin derinliği ve ağırlığı, basıncı ölçmeye yarayan alet, hidrometre.

su örümceği *is. zool.* Su altında kendi ördüğü ipekten kese içinde yaşayan örümcek *(Argyroneta aquatica).*

su örümceğigiller *ç. is. zool.* Su örümceği ile yakın türleri kapsayan, suda çeşitli böceklerin üstünde veya yumuşakçaların solungaçlarında asalak olarak yaşayan böcekler familyası.

sup *is. Fr. soupe* Çikolata ile yapılan

bir çeşit tatlı.

supanglez *is. Fr. soupe-anglaise* Sup

supap, -bı *is. Fr. soupape* **1.** Bir yay yardımıyla gergin tutulan ve yatağın düzlemine dik olarak yaptığı gidip gelme hareketiyle bir akışkanın geçişini ayarlamaya yarayan kapak. **2.** *fiz.* Bir devreye yerleştirildiğinde, belirli şartlar altında, akımın yalnız bir yönde geçmesini sağlayan ve böylece dalgalı akımları doğrultmaya yarayan sistem.

supara *is. Far. si-pāre esk.* Osmanlı İmparatorluğunda okul kitaplarının genel adı.

su perisi *is. bot.* Çiçekleri tek eşeyli, gövdesi iki eşeyli olan su bitkisi.

suphanallah *ünl. (supha:nallah) Ar. subḥānallāh* "Tanrı'yı her türlü kusur, ayıp ve eksikliklerden, insanlığa özgü niteliklerden uzak tutarım" anlamında şaşkınlık bildirir.

su piresi *is. zool.* Kabuklulardan, durgun sularda yaşayan bir hayvan, su biti *(Daphnia pulex).*

suples *is. Fr. souplesse sp.* Güreşte hasmın sırtını yere getirmek için yapılan bir çevirme hareketi.

supya *is. Yun. sepia zool.* Mürekkep balığı.

sur (I) *is. (su:r) Ar. sūr* Kale duvarı.

sur (II) *is. hlk.* Uğur, alın yazısı, talih.

sura *is.* **1.** (Hindistan'da dokumacılık merkezi Surate'nin adından) Yumuşak ince bir tür ipekli kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış olan.

surat *s. Ar. şüret tkz.* **1.** Yüz, çehre: *"Biraz da alaylı gülen surat, yaşına göre fazla buruşuk."* -H. E. Adıvar. *"Neredense, suratına bir de sinek musallat olmuştu."* -A. İlhan. **2.** Somurtkanlık, asık yüzlülük. **3.** Soğuk davranma: *"Ne vurdum duymaz misafirdi bunlar, ne surattan anlıyorlardı, ne rumuzdan, ne kinayeden."* -H. R. Gürpınar. **surat (veya suratı) bir karış** öfkeli, kızgın ve somurtkan: *"Hemen suratları bir karış asılır, ona bir sövüp saymadıkları kalır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **surat asmak** kaşlarını çatıp yüzüne küskün veya dargın bir anlam vermek, somurtmak: *"Babam biraz surat astı ama, anam katıldı gülmekten."* -F. R. Atay. **surat etmek** birine karşı küskün durmak, asık yüzlü olmak: *"Şimdi ters yüzü eve dönsek çocuklar ağlar, bayan surat eder."* -R. N. Güntekin. **surat kalmamak** utanmaz duruma gelmek: *"İkimizde de birbirimize bakacak surat kalmamıştı."* -M. Ş. Esendal. **surat mahkeme duvarı 1)** asık suratlı, kimseye gülmeyen, suskun duran; **2)** utanmaz, sıkılmaz: *"Onda surat mahkeme duvarı, tükürsem yağmur yağıyor sanacak."* -R. N. Güntekin. **surata bak süngüye davran** *alay* çok asık suratlı kimseler için kullanılır. **suratı değişmek** bir kimseye karşı davranışı değişmek, daha sert bir durum almak. **suratı kasap süngeriyle silinmiş** utanması, sıkılması kalmamış. **suratına indirmek** tokat atmak. **suratından düşen bin parça olmak 1)** *bk.* yüzünden düşen bin parça olmak; **2)** çok somurtmak, can sıkıntısını açıkça belli etmek. **suratını ekşitmek** yüzüne memnun olmadığını belirten bir anlam vermek: *"İşte ilmin, âlimin kıymeti bilinmeye başladı diye suratımı ekşittim."* -Ö. Seyfettin.

→ ***surat düşkünü***

surat düşkünü *s.* Çirkin yüzlü, çehre züğürdü.

suratlı *s.* Yüzü gülmez, somurtkan: *"Bacı da ağzından dirhemle lâkırdı çıkan asık suratlı bir kadındı."* -R. N. Güntekin.

suratsız *s.* **1.** Somurtkan. **2.** Çirkin. **3.** Aksi, huysuz.

suratsızlık, -ğı *is.* Somurtkan olma durumu.

surdinlemek *(-i)* Sesini kesmek, sessiz hâle getirmek: *"Ölüm, bir zamanların bu acar röportajcısını susturmadan önce, mihnet onu çoktan surdinlemişti."* -H. Taner.

sure *is. (su:re) Ar. sūre* Kur'an'ın bölünmüş olduğu 114 bölümden her biri: *Fatiha suresi. Yusuf suresi. "İmam Efendi, bir selviye belini dayayıp çömelerek Melek suresini okumaya başladı."* -M. Ş. Esendal.

suret *is. (su:ret) Ar. şüret* **1.** Görünüş, biçim: *İnsan suretinde bir ağaç.* **2.** Yazı veya resim kopyası, nüsha: *Bunun bir suretini almalı.* **3.** Biçim, yol, tarz: *Bu suretle. Uygun gelecek surette. "Birbirimize karşı oynayacak bir rolümüz olmadığı açık surette görülüyordu."* -R. N. Güntekin. **4.** *esk.* Yüz, çehre. **5.** İslâm felsefesinde, varlığın görünen yanına, beş duyu ile algılanan yönüne verilen ad. **6.** *hlk.* Resim, fotoğraf. **suret almak** (veya **çıkarmak**) (bir belgenin) kopyasını çıkarmak. **sureti haktan görünmek** 1) kendisini iyi niyetli imiş gibi göstermek; 2) birinin iyiliği için çalışıyor görünmek. **suretine girmek** bir şeyin görünüşüne, biçimine benzemek.

sureta *zf. (su:'reta:) Ar. şüretâ* **1.** Görünüşe göre, görünüşte. **2.** Yalandan.

su rezenesi, -ni *s. bot.* Su baldıranı.

Suriyeli *öz. is.* Suriye halkından veya bu halkın soyundan olan (kimse).

su saati *is. bk.* su sayacı.

susak, -ğı *s. hlk.* **1.** Susamış olan, susayan. **2.** *mec.* Salak, aptal. **3.** *is. hlk.* Su kabağından yapılmış veya ağaçtan oyulmuş maşrapa.

→ ***susak ağızlı, susak burunlu***

susak ağızlı *is.* Anlamsız, boş konuşan (kimse).

susak burunlu *s.* İri, çirkin burunlu (kimse).

susaklık, -ğı *is.* **1.** Susamış olma durumu. **2.** *mec.* Salaklık, aptallık.

susallar *ç. is. bot.* Suda yaşayan bitki veya hayvan familyası.

susam *is. Ar. sîsâm bot.* **1.** Susamgillerden, sıcak bölgelerde yetişen küçük bir bitki *(Sesamum indicum).* **2.** Bu bitkinin küçük, sarımtrak tohumu. **3.** Süsen.

→ ***susam helvası, susam yağı***

susama *is.* Susamak işi.

susamak *(nsz)* **1.** Su içme ihtiyacı duymak: *"Yazın susamışken, birdenbire bir soğuk su içtiniz mi, bir sancı, bir ağırlık oturuverir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Çok istemek, zorlu bir ihtiyaç duymak, özlemek: *"Sinemaya susamış bir mevsim başı kalabalığı."* -A. İlhan.

susamgiller *is. bot.* İki çeneklilerden, en önemli ve örnek bitkisi susam olan, küçük bir bitki familyası.

susam helvası *is.* Kaynatılmış ağdalı şekerden yapılan ve susama bulanan bir tür tatlı.

su samuru *is. zool.* Sansargillerden, tüyleri koyu kahverengi, iyi yüzen, kürkü beğenilen, küçük bir tür hayvan, lutr *(Lutra).*

susam yağı *s.* Susam tanelerinden çıkarılan yağ, şırlağan.

su sarımsağı *is. bk.* Kurtluca.

su sarnıcı *is. esk.* Su biriktirmeye yarayan yer altı su deposu.

susatma *is.* Susatmak işi.

susatmak *(-i)* **1.** Susamasına yol açmak, susuz bırakmak. **2.** *mec.* Zorluk, güçlük çıkarmak.

su sayacı *is.* İçinden geçen suyun miktarını ölçen araç, su saati.

susayış *is.* Susamak işi veya biçimi: *"Hürriyetler dahi, milletten bu adalet susayışını gidermemiştir."* -F. R. Atay.

su seviyesi *is.* Su düzeyi.

su sığırı *is. hlk.* Manda.

su sineği *is. zool.* Kın kanatlılardan, durgun sular üzerinde yaşayan, parlak yeşilimsi siyah renkli bir böcek *(Hydrophilus).*

susku *is.* Az konuşma, susma, sükût.

suskun *s.* **1.** Çok az konuşan, sessiz, sakin olan, sükûtî: *"Suat, karım. Suskun, çok az konuşan..."* -A. İlhan. **2.** *zf.* Sessiz, sakin bir biçimde.

suskunlaşma *is.* Suskunlaşmak işi veya durumu.

suskunlaşmak *(nsz)* Suskun olmak.

suskunlaştırma *is.* Suskunlaştırmak işi veya durumu.

suskunlaştırmak *(-i)* Suskun hâle getirmek.

suskunluk, -ğu *is.* Suskun olma durumu, sükûtîlik: *"Neden suskunluğu ağır bir tehditle yüklü, belli değil."* -A. İlhan.

susma *is.* **1.** Susmak işi: *"On dakika bir mecliste insanların susması korkunç bir şeydir."* -S. F. Abasıyanık. *"Başka türlü*

konuşmalar, ama hiç olmazsa susmanın ne kadar değerli olduğunu anlamışlardır." -M. Ş. Esendal. **2.** Türk nakışlarında bir iğne türü.

→ ***susma hakkı***

susma hakkı *is. huk.* Bir soruşturma sırasında sanığın, ceza yönünden âleyhine sonuç doğuracak sorulara cevap vermeme hakkı.

susmak, -ar *(nsz)* **1.** Konuşmasını kesmek veya konuşmaktan kaçınmak: *"Kadın bu defa büsbütün susuyor ve başını önüne eğiyor."* -R. N. Güntekin. *"Son mısraları acele okuyarak susmuştu."* -H. F. Ozansoy. **2.** Ses veya gürültüyü kesmek, ses ve gürültü yapmamak. **3.** *mec.* Etkisini göstermemek, tepki göstermemek: *Adaletin sustuğu yerde haksızlık başlar.*

susmalık, -ğı *is.* Susması, karşı gelmemesi veya bildiği bir sırrı yaymaması için birine verilen para vb. şey, sus payı, hakkısükût.

sus payı *is.* Susmalık.

suspus *s.* Susmuş, sinmiş: *"Başını öne eğip suspus oluşlarında böyle bir huyun tesirini keşfedebilmekteyim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **suspus olmak** susmak, sinmek, hiç sesini çıkarmamak: *"Bir an üçü de suspus oldular, hiç kimse konuşmadı."* -T. Dursun K.

susta (I) *is. (su'sta) İt. su sta!* ayağa kalk! (köpek) Arka ayakları üzerinde durma. **susta durdurmak 1)** köpeği arka ayakları üzerinde durdurmak; **2)** *mec.* (bir kimseyi veya birilerini) yıldırmak: *"Sade kazada değil, vilâyette bile en belli başlı memurları ve eşrafı susta durdurur."* -R. N. Güntekin. **3)** etkisi altına almak: *"Yengeye yenge devip geçmeyelim. Bir mahalleyi susta durdurur."* -M. Ş. Esendal. **susta durmak 1)** (köpek) arka ayakları üzerinde durmak; **2)** *mec.* korktuğu bir kimsenin karşısında saygılı ve çekingen davranmak. **sustaya kalkmak** (köpek) susta durmak.

susta (II) *is. (su'sta)* Emniyet yayı: *Çakının sustası.*

sustalı *s.* **1.** Sustası olan: *"Elinde sustalı bir bıçakla köşeye oturdu."* -A. İlhan. **2.** *is.* Çakı.

→ ***sustalı çakı***

sustalı çakı *is.* Açıldıktan sonra sustasına basılmadıkça kapanmayan bir tür büyük çakı: *"Babamın mendilinden bir sustalı çakı ile bir altın halka, bir de meşin kaplı defter çıktı."* -R. N. Güntekin.

susturma *is.* Susturmak işi, ilzam.

susturmak *(-ı)* **1.** Susmasını sağlamak, susmasına sebep olmak: *"Hafif sesli bütün aletleri susturup davulu sabaha kadar vurdurmak istiyorum."* -F. R. Atay. **2.** Verdiği karşılıkla veya yaptığı bir davranışla birini artık söz söyleyemeyecek bir duruma getirmek, ilzam etmek: *Bilgili adam, hepsini susturdu.* **3.** *mec.* Etkisini, gücünü azaltmak, gidermek, bastırmak: *"İşimizi, gücümüzü bırakmış olmak düşüncesini bir vazife yapmakta olduğumuz fikri susturuyordu."* -M. Ş. Esendal.

susturucu *s.* **1.** Susmasını sağlayan, susmasına sebep olan: *Susturucu cevap.* **2.** *is.* Patlamalı veya tepkili motorlarda, yanmış gazların dışarıya atılmasından doğan gürültüyü önlemeye, azaltmaya yarayan araç, egzoz. **3.** *is.* Ateşli bir silâhın patlama gürültüsünü azaltan sistem: *Tabancaya susturucu takmışlar.*

susturulma *is.* Susturulmak işi.

susturulmak *(nsz)* **1.** Susması sağlanmak, konuşması önlenmek. **2.** Aldığı karşılıkla artık söz söyleyemeyecek bir duruma düşürülmek.

susuş *is.* Susmak işi veya biçimi: *"Bu susuş söyleyecek söz bulamadığı için değildi."* -T. Buğra.

susuz *s.* **1.** Suyu olmayan, suyu bulunmayan: *"Bir kadeh rakıyı susuz ve bir hamlede içti."* -P. Safa. **2.** Suyu çok az olan: *Susuz portakal.* **3.** Yağmursuz, kurak geçen: *Susuz bir yaz.* **4.** Susamış olan: *"Koca bir tarihin tutuştuğu çöllerde susuz yanan insanların çatlak dudaklarında temaşa ediyoruz."* -F. R. Atay. **5.** *zf.* Su olmadan: *Susuz bırakmak.*

susuzluk, -ğu *is.* **1.** Susuz olma durumu, kuraklık: *Yurtta susuzluk kalmamalı. "...bir genç memleketin en büyük bir nehri*

kenarında susuzluktan kavrulan bu şehri...temiz bir su getirmeye, büyük, küçük cakalı şişeler içinde satmaya başlıyor." -R. N. Güntekin. **2.** Susamış olma durumu: *Susuzluktan takati kesildi. "İnsanlar susuzluklarını gidermek için suya ağız uzattıklarından beri adaleti aramışlar."* -F. R. Atay.

suşeridi *is. bot.* Su kamışıgillerden, şeridi andıran, 1 m ye kadar uzayabilen, yaprakları açık yeşil renkte sucul bir bitki *(Sparmanaum).*

sut, -du *is. Fr. soude < Ar. kim.* Eskiden bazı bitkilerden, bu gün sodyum klorürden elde edilen sodyum karbonatın ticaretteki adı.

su tabakası *is.* Su ile kaplanmış yüzey.

su tankeri *is.* Su taşımaya yarayan tanker.

sutaşı *is. (su'taşı) Fr. soutache < Mac. sujtás* Bazı giysilerin yaka, kol, cep gibi yerlerini süslemekte kullanılan işlemeli şerit, suyolu.

su taşkını *is. bk.* sel.

su tavuğu *is. zool.* Su tavuğugillerden, gri, kızıl karışımı tonda, benekli veya çizgili tüyleri olan bir kuş *(Fulica atra).*

su tavuğugiller *ç. is. zool.* Bataklık ve su kıyılarında yaşayan, gagaları yandan basık, kanat ve kuyrukları kısa olan, su tavuğu, su yelvesi türlerini içine alan bir familya.

su tedavisi *is. bk.* hidroterapi.

su terazisi *is.* **1.** Basıncı çok olan suyun, basıncını azaltarak, künklerin patlamasını önleyen, belli aralıklarla yapılmış, depo görevindeki kule. **2.** Çeşitli yüzeyleri istenilen konuma getirmek için kullanılan ölçü aleti.

su teresi *is. bot.* Turpgillerden, su kenarlarında yetişen, tereye benzeyen, çok yıllık ve otsu bir bitki *(Nasturium officinale).*

su testisi *is.* Su koymaya yarayan topraktan yapılmış su kabı.

sut kostik, -ği *is. Fr. soude caustique kim.* Sodyum hidroksit.

su topu *is. sp.* Topu karşı takımın kalesine sokmak temeline dayanan, yedi yüzücüden oluşan iki takım arasında havuzda yapılan spor türü.

su tulumbası *is.* Kuyudan su çıkarmaya yarayan ve elle çalışan tulumba.

su türbini *is. fiz.* Su gücünden yararlanmayı sağlayan önemli bir makine sistemi.

sutyen *is. Fr. soutien* Göğüsleri dik tutup dolgun göstermek için kullanılan saten, dantel vb.kumaşlardan yapılan kadın iç çamaşırı.

sutyenci *is.* Sutyen diken ve satan kimse.

sutyencilik, -ği *is.* Sutyen dikip satma işi.

su ürünleri *is.* Denizlerde ve iç sularda bulunan bitkiler ve hayvanlar ile bunların yumurtaları.

suvare *is. bk.* Suare.

suvarım *is.* Bir suvarımada veya sulamada verilen su miktarı: *İki suvarım su.*

suvarma *is.* Suvarmak işi.

suvarmak *(-i)* (hayvana) Su vermek, su içirmek: *"Bülbülü suvardum altun tasınan / Gurbete yolladım kara yasınan."* -Halk türküsü.

suvat *is.* Hayvan suvaracak yer.

su yatağı *is.* Su kaynağı.

su yelvesi *is. zool.* Su tavuğugillerden, sırtı yeşil kahve rengi, karnı kara beyaz çizgili bir kuş *(Rallus aquaticus).*

su yılanı *is. zool.* Su yılanıgillerden, uzunluğu 50 cm olan, su kenarlarında ve bağlarda yaşayan bir sürüngen *(Natrix natrix).*

su yılanıgiller *ç. is. zool.* Örnek hayvanı su yılanı olan sürüngenler sınıfının bir familyası.

su yılanları *ç. is. zool.* Sürüngenler sınıfının bazı zehirli ve zehirsiz yılanları kapsayan geniş bir bölümü.

su yolcu *is. tar.* İstanbul'un su yollarının ve bunlara ilişkin kuruluşların bakım, onarım ve işletmesiyle uğraşan kimse.

suyolu *is.* Sutaşı.

su yolu *is.* **1.** Künk veya demir boru ile

yapılmış oluk, ark. **2.** Bazı kâğıtların dokusunda bulunan ve ancak ışığa tutulunca görülen çizgi, resim veya yazı, filigran. **3.** Kâğıt üzerine konulan noktaların aralarını çizgilerle birleştirerek oynanan bir çocuk oyunu: *"Biz, su yolu oynar gibi kasabanın dar ve karışık sokaklarında..."* -R. N. Güntekin.

su yoncası *is. bot.* Tacı beyaz salkım çiçekli çok yıllık su bitkisi.

su yosunları *ç. is. bot.* Denizlerde, tatlı ve durgun sularda, daha çok su yüzeyinde yaşayan, yaprak veya tel biçiminde tallı bitkiler alt şubesi, üşniye, algler.

su yosunu *is. bot.* Su yosunlarından, klorofilli bitki, alg.

suyuk, -ğu *is.* Organizmanın (kan, lenf gibi) sıvı bölümü.

suyukçuluk, -ğu *is. tıp* Organizmadaki hastalık belirtilerini suyukların bozukluğuna bağlayan tıp öğretisi.

su yuvarı *is.* Denizlerin yeryüzünde oluşturduğu yuvar, su küre, hidrosfer.

-suz *bk.* -sız / -siz, -suz / -süz.

suzidil *is. (su:'zidil) Far. sūz-i dil müz.* Klâsik Türk müziğinde bir birleşik makam.

suzidilâra *is. (su:'zidila:ra:) Far. sūz-i dilārā* Klâsik Türk müziğinde bir birleşik makam.

suzinak *is. (su:zina:k) Far. sūz-i nāk müz.* Klâsik Türk müziğinde bir basit makam.

-sü (I) -sı / -si, -su / -sü.

-sü (II) -sı / -si, -su / -su.

sübap *is. bk.* Supap.

sübek, -ği *is. hlk.* Bazı yerlerde beşikteki çocukların bacakları arasına yerleştirilen sidik şişesi veya sidiği bir kaba akıtacak boru: *"Sübekten çarpık kalan bacaklarını yanlara atar gibi yengeçvarî yürümeye başladı."* -Ö. Seyfettin.

sübekli *is.* Sübeği olan: *"Beşikler sübekli olduğu gibi bazı salıncakların alt kısmında da sübek geçecek bir delik mevcuttur."* -R. H. Karay.

sübjektif *s. Fr. subjectif* Öznel, **nesnel** karşıtı.

sübjektiflik, -ği *is.* Sübjektif olma durumu.

sübjektivist *is.* ve *s. Fr. subjectiviste* Öznelci.

sübjektivite *is. Fr. subjectivité* Öznellik.

sübjektivizm *is. Fr. subjectivisme* Öznelcilik.

süblime *is. Fr. sublimé kim.* **1.** Süblimleştirme yoluyla elde edilen ürün. **2.** Ak sülümen.

süblimleşme *is.* Süblimleşmek işi.

süblimleşmek *(nsz) kim.* Bir cisim, katı durumdan sıvı durumuna geçmeden, doğrudan doğruya gaz durumuna dönüşmek.

süblimleştirme *is. kim.* **1.** Bir cismi katı durumdan doğrudan doğruya gaz durumuna dönüştürmeye dayanan işlem. **2.** Bazı katı cisimleri ısıtarak buharlaştırdıktan sonra soğutma yoluyla yeniden katı durumda elde etmek için yapılan özel damıtma yöntemi.

süblimleştirmek *(-i)* Bir cismi katı durumdan doğrudan doğruya gaz duruma dönüştürmek.

sübut *is. (subu:t) Ar. şubūt esk.* Gerçekleşme, şüpheye yer bırakmayacak biçimde ortaya çıkma. **sübut bulmak** tanıtlanmak, ispat edilmek: *Suç sübut buldu.*

sübvansiyon *is. Fr. subvention* Devletçe yapılan para yardımı, destekleme.

sübyan *ç. is. Ar. şibyān: ṣabī'* nin çokluk biçimi. Çocuklar.

→ ***sübyan koğuşu***

sübyan koğuşu *is.* Tutuk evlerinde suçlu çocukların bulunduğu bölüm.

sübye *(sü'bye) İt. zuppa* **1.** *zool.* Mürekkep balığı. **2.** *is.* Badem içi, kavun çekirdeği gibi şeylerden yapılan boza koyuluğundaki şerbet.

sücut, -dü *is. (sücu:t) Ar. sucūd esk.* Secdeye varma, secde etme.

südreme *is.* Südremek işi.

südremek *(nsz)* Sarhoş olmak, esrimek.

süet *is. Fr. Suède bk.* podosüet.

süflî *s. (sufli:) Ar. sufli* **1.** Aşağı, aşa-

ğılık, bayağı, adî: *"Sabri'nin maceraları hep böyle süflî şeylerden ibaret değildi."* -R. N. Güntekin. **2.** Kılıksız, pis kılıklı, hırpanî.

süflîleşme *is.* Süflîleşmek işi.

süflîleşmek Süflî duruma gelmek, süflî olmak.

süflîlik, -ği *is.* Süflî olma durumu.

Süheyl *öz. is. Ar. Suheyl astr.* Güney yarım kürede bulunan parlak yıldız. Yıldırak.

sühulet *is. (sühu:let) Ar. suhūlet esk.* **1.** Kolaylık. **2.** *esk.* Yumuşaklık, naziklik. **3.** *esk.* Uygun ortam.

sühunet *is. (sühu:net) Ar. suhūnet esk.* Sıcaklık.

süit *is. Fr. suite müz.* **1.** Aynı tonda yazılmış çalgı parçaları dizisi. **2.** Otellerde değişik amaçlar için kullanılmak üzere donatılmış ve birden çok odaya sahip olan özel bölüm.

süje *is. Fr. sujet* **1.** Konu. **2.** *gr.* Özne.

süklüm püklüm *zf* Suç işlemiş gibi utanç veya korku içinde büzülmüş olarak: *"Güvey kırmızı kravatı, mavi elbisesi, fazla çıkmış ipek mendiliyle süklüm püklüm oturuyordu."* -Ç. Altan.

sükse *is. Fr. succès* **1.** Başarı. **2.** Gösteriş, ilgi çekecek durum: *"Nefsime itimadım, spordaki süksemle başlamıştır."* -A. İlhan. **sükse yapmak 1)** başarı kazanmak: *"Paris sosyetesinde büyük sükse yapmıştı."* -A. Gündüz. **2)** ilgi çekecek bir durum yaratmak.

sükûn *is. (sükû:n) Ar. sukūn* Sükûnet.

sükûnet *is. (süku:net) Ar. sukūnet* **1.** Durgunluk, dinginlik, hareketsizlik: *"Terbiye ve sükûnetlerini de hiç kaybetmeyen bakışlarına asla çirkin denemezdi."* -R. N. Güntekin. **2.** Huzur, rahat: *"Büyük gürültü gibi sükûnetin büyüğü de insanı yoruyordu."* -R. N. Güntekin. *"Sükûnu uykuda arıyor, ama o da bir türlü gelmiyor."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Dinme, yatışma. **sükûnet (veya sükûnet) bulmak** sakinleşmek, rahatlamak: *"Babam, gelinin göz yaşlarının dinmesini, sükûnet bulmasını bir müddet bekledi."* -H. R. Gürpınar. *"Azıcık sükûnet bulduktan sonra odayı terk etmediğime sevindim."* -R. H. Karay.

sükûnetli *s.* Durgun, sakin, hareketsiz.

sükût *is. (süku:t) Ar. sukūt* Susma, konuşmama, söz söylememe, sessizlik: *"Bu davanın sükûtunu talep ederim."* -P. Safa. **sükût ikrardan gelir** susmak kabul etmek demektir. **sükûtla geçiştirmek** sözü edilmesi gereken bir noktayı söylemeden atlamak, bile bile bir konuya hiç değinmemek.

sükût hakkı *is.* Susmalık, sus payı, susma hakkı.

sükûtî *s. (süku:ti:) Ar. esk.* Sessiz, suskun (kimse).

sükûtîlik, -ği *is. esk.* Sessizlik, suskunluk.

-sül *bk.* -sıl/-sil, -sul/-sül.

sülâle *is. Ar. sulāle* Soy; ev, aile: *"Ben, üç göbek öncesi sülâlemizin mezarları Üsküdar'da, yani İstanbulluyum."* -B. Felek.

sülf *is. Lât. sulf kim. esk.* Kükürt.

sülfamit, -di *is. Fr. sulfamide kim.* Mikroplara karşı etkili olan azotlu ve kükürtlü organik birleşimlerin ortak adı.

sülfat *is. Fr. sulfate kim.* Sülfürik asidin tuzu veya esteri.

sülfatlama *is.* Mantar hastalıklarına karşı bitkilere bakır sülfat, demir sülfat püskürtme veya bitkileri bu maddelere bulama işlemi.

sülfatlanma *is. fiz.* Bir akümülatörün levhaları üzerinde kurşun sülfat tabakasının oluşması.

sülfatlaşma *is. kim.* Doğal maden sülfürlerinin hava ve su etkisiyle yavaş yavaş sülfat durumuna dönüşmesi.

sülfit *is. Fr. sulfite kim.* Sülfürlü asit tuzu.

sülfitleme *is.* (şarapçılıkta) Üzüm, elma veya armut şırasını kükürtdioksitle temizleme yöntemi.

sülfür *is. Fr. sulfure kim.* Kükürdün başka bir elementle yaptığı birleşik.

sülfürik *s. Fr. sulfurique kim.* Kükürttrioksit ile bunun yerini tutan ve en önemlisi sülfürik asit olan asitler için kul-

lanılır.

sülfürik asit, -di *is. kim.* Suda çözünerek büyük bir ısı açığa çıkaran, şurup kıvamında, renksiz, kokusuz, 10^0 C de katılaşan bir sıvı, kara boya, zaç yağı.

sülfürimetre *is. Fr. sulfurimètre* Bir maddedeki kükürt oranını tespit etmek için kullanılan alet.

sülfürleme *is. kim.* 1. Kükürtle birleştirmek için yapılan işlem. 2. Kükürtleme.

sülfürlemek *(-i) kim.* Kükürtle birleştirmek: *Bakır sülfürlemek.*

süline *is. (süli'ne) Yun. zool.* Dar ve uzun kavkılı bir deniz yumuşakçası, deniz çakısı *(Solen).*

sülûk, -kü *is. (sülû:k) Ar. sulûk esk.* 1. Bir yola girme, bir yol tutma. 2. *esk.* Bir tarikata girme: *Sülûk ehli.* **sülûk etmek** 1) (bir işe) girmek; 2) bir tarikata girmek.

sülüğen *is.* Erimiş kurşunun, bir hava akımında yükseltgenmesiyle üretilen, çok yoğun ve zehirli, pas önleyici astar boyaların hazırlanmasında kullanılan kırmızı boya.

sülük, -ğü *is.* 1. *zool.* Sülüklerin örnek asalak hayvanı *(Hirudo).* 2. *zool.* Sülüklerden, tatlı sularda yaşayan, vücudunda 22 sindirim kesesi olduğu için bir kezde, ağırlığının sekiz katı kan emebilen, halk arasında bazı kan hastalıklarının tedavisinde yararlanılan hayvan *(Hirudo medicinalis).* 3. *bot.* Yaprak veya sapların yanlarında gelişen ince uzantı, asma bıyığı. **sülük gibi** çok şırnaşık, yapışkan (kimse). **sülük vurmak** tedavi amacıyla sülük yapıştırmak.

sülükçü *is.* 1. Sülük satan kimse. 2. Sülükle kan almayı meslek edinen kimse.

sülükler *ç. is. zool.* Tatlı ve tuzlu sularda yaşayan, halkalılar takımından, uzun ve yassı vücutları 34 parçadan oluşmuş, gözleri gelişmemiş, iki çekmenli, kan emen türlerinde tükürük bezlerinin bir salgısı, kanın pıhtılaşmasını önleyen bir enzim yapan asalaklar sınıfı.

sülümen *is. Ar. suleymânî kim.* Ak sülümen.

sülün *is. zool.* Sülüngillerden, kuyruğu çok uzun, eti beğenilir bir kuş *(Phasianus colchicus).* **sülün gibi** boylu boslu ve yürüyüşü güzel (kız veya kadın).

sülüngiller *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfının, tavuksular ve tavuklar alt takımına giren geniş bir familyası.

sülünlük, -ğü *is.* Sülünlerin üretildiği ve yetiştirildiği yer.

sülüs *is. Ar. şuluş* 1. Üçte bir. 2. Arap alfabesiyle yazılan bir tür süslü yazı: *"Havadaki bu ince duman yığını tıpkı girift bir sülüs yazıya benziyordu."* -Ö. Seyfettin. 3. *ask.* Erata yolculuklarda indirim sağlayan belge.

sümbül *is. Far. sunbul bot.* Zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 cm yükseklikte, çiçekleri kuvvetli kokulu ve türlü renkli çok yıllık bir süs bitkisi *(Hyacinthus orientalis): "Uçun kuşlar, uçun doğduğum yere / Şimdi dağlarında mor sümbül vardır."* -R. T. Bölükbaşı.

sümbüle *is. Ar. sunbule müz.* Klâsik Türk müziğinde bir makam.

sümbülî *s. (sümbüli:) Far. sunbulî* Yağmur yağdırmayan koyu renkli bulutlarla örtülü (hava).

sümbülteber *is. Far. sunbul-teber bot.* Zambakgillerden, güzel kokulu, beyaz renkli bir çiçek *(Polianthes).*

sümek, -ği *is. hlk.* Eğirilmek için temizlenmiş, taranmış yumak biçiminde yün.

sümkürme *is.* Sümkürmek işi.

sümkürmek *(nsz)* Soluğu burundan hızla vererek sümüğü dışarı atmak: *"Cebinden bir sümüklü mendil çıkarıp sümkürdü."* -B. Felek.

sümkürtmek *(-i)* Sümkürmesini sağlamak.

sümmettedarik *zf. (su'mmetteda:rik) Ar. şumme't-tedârük esk.* Son anda düşünülerek (yapılan): *Sümmettedarik bir eser.*

sümsük, -ğü (I) *s. hlk.* Uyuşuk davranan, miskin, aptal, mıymıntı, sünepe, pısırık: *"Beş yıl öncesine kadar kara kuru, sümsük bir kızken şimdi gelişivermiş bir dişi."* -H. Tanrı.

sümsük (II) *is. zool.* Sümsükgillerden,

sivri gagalı, kısa bacaklı deniz kuşu *(Sulabassana)*.

sümsükgiller *is. zool.* Leyleksiler takımının, kanatları, kuyrukları çok uzun deniz kuşları sınıfı.

sümsükleşme *is.* Sümsükleşmek işi.

sümsükleşmek *(nsz)* Uyuşuk duruma gelmek, miskinleşmek, pısırıklaşmak: *"Yalnız, işte hepsi sümsükleşti, galiba sizden çekiniyorlar."* -Ö. Seyfettin.

sümsüklük, -ğü *is.* Sümsük olma durumu.

sümter *is. hlk.* Kırmızımtırak, küçük taneli sert buğday.

sümük, -ğü *is.* **1.** Burun boşluklarından gelen yapışkan sıvı. **2.** Sümük doku hücrelerinin ve üzerinde bulunan bezlerin, doku yüzünde nemli, akıcı, kaygan bir tabaka oluşturan salgısı.

→ ***sümük doku, sümüklü böcek, sümüksü zar***

sümük doku *is. biy.* Üzerinde çok sayıda ince memecik ve salgı bezi delikleri bulunan, iç organları kaplayan koruyucu doku, mukoza.

sümüklü *s.* **1.** Sümüğü olan. **2.** Burnundan sürekli sümük akan: *"Şu yumurcakların içinde temizi, sümüklüsü, çarıklısı, yarım entarilisi hepsi hepsi vardı."* -A. Gündüz.

→ ***sümüklü böcek***

sümüklü böcek, -ği *is. zool.* Karından bacaklılardan, akciğerli, otçul ve kabuksuz yer yumuşakçası *(Limax)*.

sümüksel *s.* Sümükle ilgili.

sümüksü *s. anat.* Sümük özelliğinde olan, sümüğe benzer, sümük gibi.

→ ***sümüksü zar***

sümüksü zar *is. biy.* Burun boşluklarını yutağa kadar kaplayan sümük doku.

-sün (I) *bk.* sın/-sin, -sun/-sün.

-sün (II) *bk.* sın/-sin , -sun/-sün.

sündürme *is.* **1.** Sündürmek işi. **2.** *hlk.* Taze peynir ve şekerle yapılan bir tatlı.

sündürmek *(-i)* Bir şeyi çekerek uzatmak, esnetmek.

sündüs *is. Ar. sundus esk.* Dokunuşunda altın, gümüş tellerin de bulunduğu kaftan ve giysi dikiminde kullanılan bir tür ipekli kumaş.

süne *is. zool.* Yarım kanatlılardan, yumurtalarını ekin yapraklarına bırakan, esmer renkli, zararlı böcek *(Eurigaster integriceps)*.

sünepe *s.* Kılıksız ve uyuşuk, sümsük: *"Arap atı gibi durduğu zaman sünepe, yürümeğe başladığı zaman cilveli, rüzgârlı idi."* -S. F. Abasıyanık. *"Kızın adı Handan'dı, çünkü o sünepe herif vagona koşarken, Handan diye bağırmıştı."* -T. Buğra.

sünepelik, -ği *is.* Sünepe olma durumu.

sünger *is. Yun. sfungari* **1.** *zool.* Genellikle denizlerde bir yere tutunarak koloni durumunda yaşayan, çok hücreli ilkel hayvan. **2.** Bu hayvanın temizlik işlerinde kullanılan, suyu fazlaca çeken esnek iskeleti. **3.** Yapay olarak elde edilen dolgu gereci. **(bir şeyin üzerine** veya **üzerinde) sünger çekmek** bir şeyi hiç olmamış saymak, silmek, silip atmak, unutmak: *"Bir türlü doyamadığım hürriyetimin üstüne sünger çekmek lâzım geliyordu."* -O. Kemal. **(bir şeyin üstünden** veya **üzerinden) sünger geçirmek** silip atmak, unutmak. **sünger gibi** çok yumuşak.

→ ***sünger avcısı, sünger doku, sünger taşı***

sünger avcısı *is.* Sünger alıp satan kimse, süngerci.

süngerci *is.* **1.** Sünger avcılığı yapan kimse. **2.** Sünger alıp satan kimse.

süngercilik, -ği *is.* **1.** Sünger avcılığı. **2.** Sünger alıp satma işi.

sünger doku *is. bot.* Yaprağın alt yüzünde bulunan seyrek hücreli, gözenekli ve az klorofilli özek doku.

süngerler *ç. is. zool.* Vücutları, içten dar ve uzun kanalcıklardan oluşan, dıştan bu kanalcıklara açılan deliklerle kaplı, çoğu kayalara tutunmuş olarak, koloniler durumunda yaşayan hayvanlar takımı.

süngerleşme *is.* Süngerleşmek işi veya durumu.

süngerleşmek *(nsz)* Sünger durumuna

gelmek.

süngerli *s.* Süngerle döşenmiş veya süngerden yapılmış olan.

süngersi *s.* Süngerî gibi gözenekleri olan, süngere benzeyen.

sünger taşı *is. jeol.* Metal ve fil dişi parlatmakta kullanılan, çok gözenekli ve pürüzlü, ağırlığı az, sert bir yanardağ feldspatı.

süngü *is.* **1.** Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silâh: *"Geri kaldıkça düşman askeri arkasından süngü ile dürtüklüyormuş."* -R. N. Güntekin. *"Süngüler arasında iki kişi gören herkes başını çevirerek bir yana kaçıyor."* -F. R. Atay. *"Cephane suyunu çekti. Süngü hücumuna kalkılacak."* -A. İlhan. **2.** Mezar başına nişan olarak dikilen sırık. **3.** Isıtma kazanında kömürün karıştırılmasını sağlayan demir çubuk. **4.** *is. mdn.* Kavlakları düşürmek için kullanılan sivri uçlu, uzun çelik çubuk. **süngüsü depreşmesin** ölülerden kötü bir anışla söz edilirken söylenir: *Süngüsü depreşmesin, ama bana az kötülüğü dokunmadı.*

→ *süngüsü düşük*

süngüleme *is.* Süngülemek işi.

süngülemek *(-i)* **1.** Süngü batırmak: *"Üç yerinden süngüleyip yere serdikleri delikanlının başını taşla ezmediler mi?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Süngü ile ateşi karıştırıp külün ızgaradan aşağı dökülmesini sağlamak.

süngülenme *is.* Süngülenmek işi.

süngülenmek *(nsz)* Süngülemek işi yapılmak: *"...sabahleyin geçerken atının üzerinden, yolun kenarındaki hendekte bu kızların süngülenmiş ölülerini görmüştü."* -Ö. Seyfettin.

süngüleşme *is.* Süngüleşmek işi.

süngüleşmek *(nsz, -le)* Birbirine süngü ile saldırmak.

süngülü *s.* Süngü takmış olan: *"Süngülü düşman askerleri arasında başı açık kadınlar, yalın ayak çocuklar bir kasırgaya tutulmuş gibi tozu dumana katarak koşuşuyorlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

süngüsü düşük *s.* **1.** Sağlığı, esenliği bozuk. **2.** Ataklığı, etkinliği, neşesi kalmamış: *"Odadan bir hayli süngüsü düşük çıktı."* -H. E. Adıvar. *"Bakımsız, pıs, süngüsü düşük ufacık bir şeydi."* -Y. N. Nayır.

sünme *is.* Sünmek işi.

sünmek *(nsz)* **1.** Esnekliğini yitirerek gevşemek: *Bu kumaş kolay kolay sünmez.* **2.** Kopmadan uzamak, gerilmek.

sünnet *is. Ar. sunnet* **1.** Hz.Muhammed'in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu söz. **2.** Erkek çocukta, erkeklik organının ucundaki derinin çepeçevre kesilmesi. **3.** Sünnet düğünü. **sünnet etmek** (veya **yapmak**) erkek çocukta erkeklik organının ucundaki deriyi çepeçevre kesmek. **sünnet olmak** sünnet edilmek.

→ *sünnet çocuğu, sünnet düğünü, sünnet ehli*

sünnetçi *is.* Çocukları sünnet eden kimse.

sünnetçilik, -ği *is.* Sünnetçinin yaptığı iş.

sünnet çocuğu *is.* Sünnet edilmiş veya edilecek çocuk: *"Yaralı asker biraz sünnet çocuklarını andırır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

sünnet düğünü *is.* Erkek çocukların sünneti sırasında yapılan eğlence: *"Dükkân komşusu bu gece onu oğlunun sünnet düğününe çağırmış."* -R. N. Güntekin.

sünnet ehli *is.* Müslümanlıkta Hz. Muhammed'in koyduğu kuralları olduğu gibi uygulayan, onun izinden giden kimse.

sünnetleme *is.* Sünnetlemek işi veya durumu.

sünnetlemek *(-i) hlk.* (tabaktaki yemeği) Sıyırıp bitirmek.

sünnetli *s.* Sünnet edilmiş olan.

sünnetlik, -ği *s.* Sünnet için hazırlanmış olan.

sünnetsiz *s.* Sünnet edilmemiş olan.

Sünnî *öz. is.* ve *s. Ar. sunnî* Sünnet ehlinden olan kimse.

Sünnîlik, -gi *öz. is.* Kur'an'a ve Hz.Muhammed'in sünnetlerine göre davranmayı en doğru ve tek yol sayan dört

büyük mezhep (Hanefî, Malikî, Şafiî, Hanbelî).

süper *is. (sü'per) Fr. super < Lât.* 1. Nitelik, nicelik ve derece bakımından üstün olan. 2. Belli bir normun üstünde olan.

→ *süper benzin, süper çimento, süper fostat, süper lise, süpermarket, süper star*

süper benzin *is.* Oktan indisi 100 ve 100'ün üzerinde olan, yüksek nitelikte benzin.

süper çimento *is.* Yüksek dirençli, çabuk sertleşen çimento.

süper fostat *is. kim.* Doğal trikalsiyum fosfatın sülfürik asitle işlenmesinden elde edilen ve gübre olarak kullanılan ürün.

süper lise *is.* Özel eğitim sistemi ile desteklenmiş lise.

süpermarket *is. (sü'permarket) İng. supermarket* Türlü tüketim mallarının, özellikle her türlü yiyecek maddelerinin ve mutfak gereçlerinin alıcılarca seçilip satın alınabildiği büyük satış yeri, büyük mağaza.

süpermarketçi *is.* Süpermarket işleten kimse.

süpermarketçilik, -ği *is.* Süpermarketçinin işi veya mesleği.

süper star *is.* Çok ünlü veya tanınmış sanatçı.

süprülmek *bk.* süpürülmek.

süprüntü *is.* 1. Süpürge ile temizlik yapıldığında toplanan toz ve çöp: *"Bunları süprüntü arabasına at, bunlar yenmez."* -R. N. Güntekin. *"Elinde tuttuğu, içi süprüntü dolu faraşı merdivenlerin dibine boşalttı."* -E. E. Talu. 2. *mec.* Bayağı, aşağılık şey veya kimse.

süprüntücü *is.* 1. Herhangi bir yerin süprüntüsünü temizleyen kimse. 2. *mec.* Her şeyin en kötüsünü alan veya satan kimse.

süprüntülük, -ğü *is.* Süprüntü atılan yer, çöplük: *"Tamirden evvel Yeşil Cami bir harabe, bir süprüntülük idi."* -A. Haşim.

süpürge *is.* 1. Süpürmeye yarayan araç: *"Hasta bakıcının elinden süpürgeyi kaparak ut gibi çalmaya başlamış."* -R. N. Güntekin. 2. Elektrik süpürgesi.

→ *süpürge çalısı, süpürge darısı, süpürge otu*

süpürgeci *is.* 1. Süpürge yapan veya satan kimse. 2. Sokak süpürücüsü.

süpürgecilik, -ği *is.* Süpürge alıp satma veya sokak süpürme işi.

süpürge çalısı *is. bot.* Süpürge otu.

süpürge darısı *is. bot.* Buğdaygillerden, sıcak bölgelerde yetişen ve çiçek saplarından süpürge yapılan, darıya benzeyen bir bitki.

süpürgelik, -ği *is.* ve *s.* 1. Süpürge yapmaya elverişli olan (çalı, bitki vb.). 2. *is.* Yapıların içinde, duvarların döşemeyle birleştiği yerde tabandan 10-15 cm yüksek, dışarıya çıkıntılı ağaç, mermer veya mozaik kuşak.

süpürge otu *is. bot.* Fundagillerden, çiçekleri küçük bir çana benzeyen, işlenmemiş topraklar üzerinde yetişen, kökünden ağızlık, dallarından kaba süpürge yapılan, çalı görünüşünde bir bitki, funda, erika *(Erica)*.

süpürme *is.* Süpürme işi.

süpürmek *(-i)* 1. Bir şeyin, bir yerin üstündeki çer çöp, toz toprak gibi şeyleri süpürge, fırça veya başka bir araçla toplamak, temizlemek: *"Dükkânların önünü çocuklar süpürür."* -S. F. Abasıyanık. 2. *mec.* Çıkarıp atmak, kovmak: *"Yanında binlerce kurbanlık ile / Süpürdü düşmanı, bastı dayağı."* -Âşık Veysel. 3. *mec.* Tüketmek, bitirmek: *"Tatlıya öyle düşkünmüş ki geceleri usulcacık kalkar, tel dolaptaki muhallebiyi, revaniyi, kadayıfı ne bulursa hepsini süpürürmüş."* -P. Safa.

süpürtme *is.* Süpürtmek işi veya durumu.

süpürtmek *(-i, -e)* Süpürmek işini yaptırmak: *"Orta hizmetini bile ona gördürüyor, koca evi ona sildirip süpürtüyordu."* -Ö. Seyfettin.

süpürülme *is.* Süpürülmek işi veya durumu.

süpürülmek *(nsz)* Süpürmek işi yapılmak: *"Yaya kaldırımının iki tarafına yar gibi karlar süpürülmüş tenha bir sokakta*

idi." -S. F. Abasıyanık.

süpürüş *is.* Süpürmek işi veya biçimi.

sürahi *is. (sura:hi) Ar. şurâḥî* İçecek koymaya yarar, cam veya billûr: *"Bardaklara, sürahilere, kırılacak şeylere iyi dikkat ediniz."* -H. R. Gürpınar. *"...dehşetle uyanır, hırsla yanımdaki sürahiye saldırırım."* -R. N. Güntekin.

sür'at, -ti *is. Ar. sur'at* Hız, hızlılık, çabukluk, ivinti.

→ ***sür'at katarı***

sür'at katarı *is.* Ekspres tren.

sür'atle *zf. (sürat'tle)* Çabucak, çabuk, hızla: *"Gözlerinin bir şeyden ürkmüş gibi korkunç bir sür'atle birkaç defa oynadığını ve iki yana gidip geldiğini gördüm."* -R. N. Güntekin.

sür'atlendirme *is.* Sür'atlendirmek işi.

sür'atlendirmek *(-i)* Sür'at vermek, hız kazandırmak, hızlandırmak.

sür'atlenme *is.* Sür'atlenmek işi.

sür'atlenmek *(nsz)* Hızı artmak, hızlanmak.

sür'atli *s.* Çabuk hareketlenen, çabuk giden, çabuk işleyen, hızlı.

sürç *is.* Sürçme.

→ ***sürçülisan***

sürçme *is.* Sürçmek işi.

sürçmek *(nsz)* **1.** Yürürken yanlış adım atıp dengesini bozmak. **2.** *mec.* Dalgınlıkla yanlış bir iş yapmak, yanılmak: *"Yalnız bu oğlanı elden çıkarmak istemez.Bu oğlan uysaldır. Haylazlığı oldu ise de eh, bir sürçen atın başı kesilmez."* -M. Ş. Esendal.

sürçtürme *is.* Sürçtürmek işi veya durumu.

sürçtürmek *(-i)* Sürçmek işini yaptırmak.

sürçülisan *is. (-sa:nı) T. sürç + Far. -i Ar. lisân* Ağızdan yanlışlıkla çıkan söz, dil sürçmesi, anlamında kullanılır.

sürdürme *is.* Sürdürmek işi.

sürdürmek *(-i)* **1.** Sürmek işini yaptırmak: *Parmaklıklara boya sürdürdü.* **2.** (bir durumun, bir şeyin) sürmesini, olmasını sağlamak: *"Bugün de sürdürdüğü hizmetleri onu güvenilir kişi yapmış."* -T. Dursun K.

sürdürüm *is. bk.* abonman.

sürdürümcü *is. bk.* abone.

sürdürüş *is.* Sürdürmek işi veya biçimi.

süre *is.* Bir olayın başı ile sonu arasında geçen zaman parçası, zaman aralığı, zaman bölümü, müddet: *"Hükümdar gibi davrandığınız sürece hükümdar sayılırsınız."* -T. Oflazoğlu.

→ ***süre aşımı, süreduran, süredurum, süre ölçen, süreölçer, süre ölçümü, süre sonu, süreyazar***

süre aşımı *is.* Bir işin üzerinden belirli bir zaman geçerek, onun geçersiz kalması, zaman aşımı, müruruzaman: *Bazı borçlar süre aşımına uğrayabilir.*

süreç, -ci *is.* Aralarında birlik olan veya belli bir düzen veya zaman içinde tekrarlanan, ilerleyen, gelişen olay veya hareketler dizisi, vetire, proses: *"Kitaba aldığım bu yazılar, gerçekte siyasal kavgamın gelişme sürecinde önemli bir tavır takınmayı vurgulamaktadır."* -A. İlhan.

süreduran *s. fiz.* Süredurum durumunda olan.

süredurum *is. fiz.* Bir cismin içinde bulunduğu düzgün hareket veya hareketsizlik durumunun sürüp gitmesi, hareketsizliğe veya hareketsizlikten harekete kendi başına geçememesi özelliği, atalet.

süregelen *s.* Başlangıcından beri aynı biçimde süren, devam eden.

süregelme *is.* Süregelmek işi veya durumu.

süregelmek *(nsz)* Başlangıcından beri aynı biçimde sürmek, devam etmek.

süreğen *s.* **1.** Ne kadar süreceği belli olmaksızın sürüp giden, müzmin, kronik, **eveğen** karşıtı: *Süreğen bir anlaşmazlık.* **2.** *tıp* Uzun süreli olan (hastalık), müzmin, kronik, **akut** karşılığı: *Süreğen bir hastalık.*

süreğenleşme *is.* Süreğenleşmek işi, müzminleşme.

süreğenleşmek *(nsz)* Süreğen bir durum almak, müzminleşmek.

sürek, -ği *is.* **1.** Süren, devam eden

zaman. **2.** *hlk.* Satmak için pazara götürülen hayvan sürüsü. **3.** *s.* Hızlı süren, hızlı giden.

→ ***sürek avı***

sürek avı *is.* Birçok avcının katılmasıyla ve çoğu kez at üzerinde avı kuşatarak yapılan avlanma, sürgün avı.

sürekçi *is. hlk.* Davar alış verişiyle uğraşan kimse.

sürekli *s.* **1.** Kesintisiz olarak süren, devamlı. **2.** *zf.* Uzun süreli olarak, daima.

→ ***sürekli ünsüz***

süreklilik, -ği *is.* Sürekli olma, kesintisiz olarak sürüp gitme durumu, devamlılık.

→ ***süreklilik ilkesi***

süreklilik ilkesi *is. fel.* Her yerde sürekli bir gidiş olduğunu, doğada sıçramanın olmadığını, her şeyin bir bütün içinde örüldüğünü söyleyen temel ilke.

sürekli ünsüz *is. gr.* Ötümlü ünsüz.

süreksiz *s.* Az süren, devamsız: *Süreksiz bir mutluluk.*

→ ***süreksiz ünsüz***

süreksizlik, -ği *is.* Süreksiz olma durumu, devamsızlık.

süreksiz ünsüz *is. gr.* Ötümsüz ünsüz.

süreli *s.* Belirli aralıklarla yapılan, çıkan, mevkut, periyodik: *Süreli yayın.*

süre ölçen *is. sp.* Süreölçeri kullanarak bir yarışta zamanı belirlemekle görevli kimse.

süreölçer *is.* Belirli bir işin, işlemin, yarışmanın veya teknik alanında belli bir işin kısa süresini ölçmek amacıyla kullanılan alet, kronometre.

süre ölçümü *is.* Yarışlarda ve eğitimde harcanan süreyi ölçme.

sürerlik, -ği *is.* Uzun sürme durumu.

→ ***sürerlik fiili, sürerlik görünümü***

sürerlik fiili *is. gr.* Süreklilik kavramı veren fiil. Bu kavram herhangi bir fiilin -e'li zarf-fiil ekiyle **durmak, kalmak** ve bazen de **görmek** fiillerinden birinin kullanılması ile sağlanır: *Gidedurmak. Bakakalmak. Yapagörmek* gibi.

sürerlik görünümü *is. gr.* Türkçede bir zarf-fiille yardımcı fiilin veya herhangi bir fiille **durmak** fiilinin birlikte kullanılmasından oluşan ve sürerlik kavramı veren görünüm: *Gider olmak. Söylenip duruyor gibi.*

süresiz *s.* **1.** Süresi belirli olmayan: *Süresiz tatil.* **2.** *zf.* Süresi belli olmayarak: *Gazete süresiz kapatıldı.*

süre sonu *is.* Vade sonu.

süreyazar *is.* Belirli bir işin kısa süresini çizerek belirleyen araç, kronograf.

Süreyya *öz. is. (süreyya:) Ar. şureyyā astr.* Ülker.

sürfe *is. Ar. surfe zool. esk.* Kurtçuk.

sürfile *is. Fr. surfiller* Bir kumaşın tarazlanmaması için kıyılarına yapılan seyrek ve çapraz dikiş. **sürfile yapmak** bir kumaşın tarazlanmaması için kenarına seyrek ve çapraz dikiş yapmak.

→ ***sürfile makası, sürfile makinesi***

sürfile makası *is.* Kumaş kenarlarını zikzaklı bir biçimde kesen ve sürfile yapılmasını gerektirmeyen bir tür makas.

sürfile makinesi *is.* Sürfile işi yapan makine.

sürgen doku *is. bot.* Bitkilerde kök ve sapların gelişebilecek durumda olan uç bölümlerindeki, çok yüzlü, kolay üreyebilir hücrelerden oluşan bir doku türü, meristem.

sürgit *zf.* Sonsuz olarak, sonsuzluğa kadar, ilelebet. **sürgit yapmak** (iş için) uzatmak, sürdürüp durmak.

sürgü *is.* **1.** Kapının kapanması için arkasına yatay olarak yerleştirilen demir veya ağaç kol, tırkaz, sürme. **2.** Sürülmüş tarlayı bastırmak ve düzeltmek için kullanılan, taştan veya ağaç kütüğünden tarım aracı, tapan. **3.** Sıvayı bastırıp düzeltmek için kullanılan büyük mala. **4.** Hastanın büyük ve küçük abdestini yapabilmesi için altına sürülen kap. **5.** Çoğu kez bölümlere ayrılmış bir çubuk üzerinde veya bir cetvelin, bir kumpasın ortasına açılmış bir oluk içinde kayabilen sivri uç veya küçük lama.

→ ***sürgü kolu***

sürgü kolu *is.* Tüfeklerde fişek sürüp kovan boşaltan sürgünün elle tutulan kolu.

sürgüleme *is.* Sürgülemek işi.

sürgülemek *(-i)* **1.** Sürgü sürerek kapamak. **2.** Sürgü ile basturarak düzeltmek.

sürgülenme *is.* Sürgülenmek işi.

sürgülenmek *(nsz)* Sürgülemek işi yapılmak.

sürgülü *s.* **1.** Sürgü kolu olan: *Sürgülü kapı. Sürgülü pencere.* **2.** Sürgüsü itilmiş, sürgülenmiş olan.

sürgün *is.* **1.** Ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimse, menfi: *"Ve eski rejim sürgünleri vapur vapur gelmeye başladılar."* -H. E. Adıvar. *"Sürgünü yalnız memleket hasreti yıkmaz."* -R. H. Karay. **2.** Bu biçimde sürülmek işi ve bu işin sonucu, nefiy: *Sürgün yeri. "Sürgün benim için ölüm gibi bir şey olmuştu."* -R. N. Güntekin. **3.** Bir kimsenin sürüldüğü yer: *"Sürgünlerde çile doldurıyordu en güzel yaşında."* -Y. Z. Ortaç. **4.** Bir bitkide yeni süren filiz. **5.** Olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarma, ishal, amel: *Sürgünü var.* **sürgün gitmek** **1)** sürgüne gönderilmek, sürgün cezasına uğramak; **2)** *bk.* sürgün olmak. **sürgün olmak** olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarmak, ishal olmak. **sürgüne göndermek** ceza olarak bir yere sürmek.

→ ***sürgün avı***

sürgün avı *is.* Sürek avı.

sürme (I) *is.* **1.** Sürmek işi. **2.** Kapı kanadını içeriden kapamak veya dolap kapağını yerinde tutmak gibi işlere yarayan ve yuvası içinde ileri geri sürülebilen sistem, sürgü: *"Kapıyı kapadı. Üstünde anahtar ve sürme yoktu."* -P. Safa. **3.** (masa ve dolapta) Küçük çekmece. **4.** *s.* Sürülerek kullanılan: *Sürme kapı. Sürme kapak.*

sürme (II) *is.* **1.** Kirpik diplerine sürülen siyah boya: *"Genç güzel aşçı kadının kirpiklerinde sürme, parmaklarında kına yoktu."* -A. Gündüz. **2.** Sürme mantarıgillerin yol açtığı ve tanelerin içini kurum karası bir tozla dolduran ekin hastalığı, is, rastık. **sürme çekmek** gözleri sürme ile boyamak: *"Gözlerine yine kuyruklu sürmelerini çekmiş gibiydi."* -R. N. Güntekin. *"Kırpiğine sürme çek, kına yak parmağına."* -R. C. Emek. **sürmeyi gözden çekmek** *bk.* gözden sürmeyi çekmek.

→ ***sürme mantarıgiller, sürme mantarları***

sürmedan *is. T. sürme + Far. -dân esk.* Sürmelik.

sürmek *(-i, -e)* **1.** Yönetip yürütmek, sevk etmek. **2.** Önüne katıp götürmek: *Koyunları sürmek.* **3.** Uzatmak, ileri doğru itmek: *Önüne bir kâğıt sürdü. "Kahveyi ısıtıyor, suyu dolduruyor, cezveyi sürüyor, fincanı boşaltıyor."* -M. Ş. Esendal. **4.** Dokundurmak, değdirmek: *Elinizi oraya sürmeyiniz. "Yüzümü saçlarına sürmek için başımı eğdim."* -H. C. Yalçın. **5.** Oturduğu, bulunduğu yer veya ülkeden ceza olarak başka bir yer veya ülkeye göndermek, nefyetmek: *"Mütarekede İngilizler onu Malta'ya sürdüler."* -Y. Z. Ortaç. **6.** Bir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka olarak yaymak veya dökmek; serpmek: *"Avcuna doldurup kokluyor; ensesine, şakaklarına, boynuna sürüyor."* -R. H. Karay. **7.** Bir malı satışa sunmak, piyasaya çıkarmak: *Kışlık etekleri piyasaya sürdüler. "Satılamayan ne kadar bayat, bozuk mal varsa pansiyonerlere sürerler."* -H. R. Gürpınar. **8.** Yasal olmayan yolla piyasaya para çıkarmak. **9.** *(-i)* Herhangi bir durum içinde bulunmak: *Saltanat sürmek. "Dört duvar arasında bir memur hayat sürüyordu."* -Y. Z. Ortaç. *"Leylâ on sekizini sürüyor."* -R. N. Güntekin. **10.** *(-i)* Pulluk veya sabanla toprağı işlemek: *"Öküzünün biri ölünce tarlasını süremedi."* -Ö. Seyfettin. **11.** *(nsz)* Olmaya devam etmek: *Fırtına üç gün sürdü. "Baygınlığım ne kadar sürdü bilmiyorum."* -A. Gündüz. *"Trenin sarsıntısı olmasaydı bu uyku belki de uzun sürecekti."* -R. N. Güntekin. **12.** *(nsz)* Zaman geçmek: *Çok sürmez, her şey düzelir.* **13.** *(nsz)* Zaman almak: *Bu iş iki saat sürer. "Her odanın ziyareti bir saat sürmüştü."* -A. Haşim. *"O, ancak bir gün bir gece sürmüş bir hastalıktan sonra bir sabah ölüvermiştir."* -A. Ş. Hisar. **14.** Yetişip ortaya çıkmak, bitmek, yeşermek: *"Bu gölgeli yerlerde otlar bütün bir yaz mevsimi yeni*

den yeniye sürer, rutubetli toprakta bir bir arkasına yoncalar fışkırır, çayırlar kabarırdı." -R. H. Karay. **15.** *(nsz)* (özne olarak iç veya karın kelimelerini aldığında) Olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarmak. **sürüp gitmek** eskiden olduğu gibi, eskiden nasılsa genç öyle olmak, öyle devam etmek: *"Fakat bereket ki bu nevi duygular ancak masal ve romanlarda sürüp gider."* -R. N. Güntekin.

sürmeleme *is.* Sürmelemek işi.

sürmelemek *(-i)* **1.** Sürme (I) yi sürüp kapamak: *"İlk iş olarak hemen koştum, oda kapısını sürmeledim."* -H. R. Gürpınar. **2.** (göze) Sürme (II) çekmek.

sürmelenme *is.* Sürmelenmek işi.

sürmelenmek *(nsz)* Sürmelemek işi yapılmak.

sürmeli *s.* **1.** Sürme ile boyanmış olan: *"Kirpikleri kudretten sürmelidir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Sürgü ile kapatılmış olan, sürmelenmiş olan: *"Yavaşça vitrinin sürmeli camını açtı."* -S. F. Abasıyanık.

sürmelik, -ği *is.* Ağaç veya kemikten yapılan, içine göz sürmesi konulan küçük kap, sürmedan.

sürme mantarıgiller *ç. is. bot.* Sürme mantarlarından bir familya.

sürme mantarları *ç. is. bot.* Bitkilerin, özellikle tahılların dokularında yaşayan sürme veya rastık denilen hastalığı yapan, bazıtlı asalak mantarlar takımı.

sürmenaj *is. Fr. surmenage tıp* Sürekli ve aşırı çalışmadan doğan yorgunluk, bitkinlik.

sürmesiz *s.* Sürme ile boyalı olmayan: *"...en solgun günlerinde bile gözlerini sürmesiz, dudaklarını boyasız bırakır."* -P. Safa.

sürnatüralist *is. Fr. surnaturaliste* Doğaüstücü.

sürnatüralizm *is. Fr. surnaturalisme* Doğaüstücülük.

sürpriz *is. Fr. surprise* Beklenmeyen ve insanı şaşırtarak sevindiren veya üzen olay, beklenmedik olay: *"Memur aylığı gibi muayyen olmayarak âdeta sürprizler hâlinde gelen paralar..."* -R. N. Güntekin. *"Kocam bugün gazeteci arkadaşlarına bir sürpriz parti vermek istiyor."* -B. Felek. **sürpriz yapmak** birini, beklenmedik, şaşırtan, sevindiren veya üzen bir olayla karşılaştırmak.

sürre *is. Ar. surre tar.* Osmanlı padişahlarının her yıl Mekke ve Medine'ye gönderdikleri para ve armağanlara verilen ad.

→ ***sürre alayı, sürre emini***

sürre alayı *is. tar.* Osmanlı İmparatorluğunda her yıl recep ayının 12'sinde Hicaz'a gitmek üzere törenle yola çıkarılan ve padişahların armağanlarını taşıyan topluluk.

sürrealist *is.* ve *s. Fr. surréaliste* Gerçek üstücü.

sürrealite *is. Fr. surréalite* Gerçek üstü.

sürrealizm *is. Fr. surréalisme* Gerçek üstücülük.

sürre emini *is. tar.* Sürre alayını gideceği yere ulaştırmakla görevlendirilen kişi.

sürsat *is.* Savaşa giden ordunun geçeceği yollar çevresindeki köylülerden savaş araç ve gereçlerini temin etmesi ve rayiç değeri üzerinden yiyecek satın alması.

sürşarj *is. Fr. surcharge* Bir sayının veya kelimenin yerine geçmek için, üzerine başka bir sayı veya kelime basma işi: *Çoğu kez pullara sürşarj yapılır.*

sürtme *is.* Sürtmek işi.

→ ***sürtme ağı***

sürtme ağı *is.* Açık denizlerde iki gemiyle sürüklenerek kullanılan, iki kollu ve geniş torbalı balık ağı.

sürtmek *(-i, -e)* **1.** Bir şeyi bastırarak diğer bir şeyin üzerinden geçirmek: *"Cemal ellerini hızlı hızlı birbirine sürttü."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Dokundurmak. **3.** *(nsz) tkz.* Başıboş dolaşmak, yararsız dolaşmak: *"Bunca sene mutfakta aşçıların peşinde sürttüğü hâlde bir yumurta pişirmesini beceremezdi."* -R. N. Güntekin. *"Çocukçağız birkaç gün sokaklarda sürtmüş."* -S. F. Abasıyanık. **sürt Allah sürt!** *tkz.* boşu boşuna dolaşıp vaktini yitirmeyi anlatır. **sürtüp durmak** *tkz.* yersiz, sebep

siz olarak durmadan dolaşmak: *"Galiba bu tarihî günün yüzü suyu hürmetine, Beyoğlu'nda sürtüp durdukları yanlarına kâr kaldı idi."* -H. Taner.

sürtük, -ğü *s.* **1.** Vaktini çok gezerek geçiren, evinde oturmayan (kadın): *"Bu sürtüğü oğluma almak da, sonunda çıkacağı belli olmayan bir felâkettir."* -H. R. Gürpınar. **2.** Orospu.

sürtükleşme *is.* Sürtükleşmek işi veya durumu.

sürtükleşmek *(nsz)* Sürtük durumuna gelmek.

sürtüklük, -ğü *is.* Sürtük olma durumu.

sürtülme *is.* Sürtülmek işi.

sürtülmek *(-e)* Sürtmek işi yapılmak.

sürtünme *is.* **1.** Sürtünmek işi. **2.** *fiz.* Yüzeyleri birbirinin üstüne gelerek biri veya her ikisi ötekine göre ters doğrultuda kayan iki cismin durumu, delk: *Sürtünme, kinetik enerjinin bir bölümünü ısıl enerjiye çevirdiğinden motorun verimini azaltır.*

sürtünmek *(nsz)* **1.** Geçerken değmek, sürünmek: *"Hasta gene duvarlara sürtünerek kendini alt katın merdivenlerine attı."* -P. Safa. **2.** *mec.* Kavga etmek için sebep aramak. **sürtünüp durmak** çıkarı, kazancı için yaltaklanıp durmak.

sürtünüş *is.* Sürtünmek işi veya biçimi.

sürtüş *is.* Sürtmek işi veya biçimi.

sürtüşme *is.* **1.** Sürtüşmek işi. **2.** *mec.* Anlaşmazlık, uyuşmazlık.

sürtüşmek *(nsz, -le)* **1.** Birbirine sürtünmek. **2.** *mec.* Anlaşamamak, uyuşamamak.

sürtüştürme *is.* Sürtüştürmek işi.

sürtüştürmek *(-i, -e)* İki şeyi birbirine sürtmek.

sürur *is.* *(sürû:r) Ar. surûr esk.* Sevinç: *"Dilde gam var şimdilik lutfeyle gelme ey sürur / Olamaz bir hanede mihman mihman üstüne."* -Rasih.

sürü *is.* **1.** Evcil hayvanlar topluluğu: *Sürüye kurt saldırmış. "Karşıki yamaçların sırtında kısrak sürüleri çanlarını sallayarak otluyordu."* -R. H. Karay. **2.** Bir insanın bakımı altındaki hayvanların tümü. **3.** Birlikte yaşayan hayvan topluluğu. **4.** Düzensiz insan topluluğu: *"Sokaklarda alay geçerken başka çocuklar da sürüye katılır, mektebe kadar giderler."* -H. E. Adıvar. **5.** Pek çok: *"Zihninden bir sürü ihtimaller geçirdi."* -H. R. Gürpınar. *"Kumun üstünde bir sürü kadın erkek, oğlan kız kaynaşıyor."* -F. R. Atay. **sürüden ayrılan koyunu (veya kuzuyu) kurt kapar** arkadaşların yardımıyla yapılan veya bir amaç uğruna topluca girişilen bir işten ayrılanlar zararlara uğrarlar. **sürüden ayrılmak** *mec.* herkesin tuttuğu yolu bırakıp ayrı bir yol tutturmak, herkesin yaptığını yapmamak. **sürüsüne bereket!** pek çok, pek bol: *Onda hısım akraba sürüsüne bereket!* **sürüyü güden kurdu görür** zor bir işe giren onun bütün sıkıntılarıyla karşılaşabilir: *"Evet davar kısmı akılsız olduğundan hemi de "sürüyü güden kurdu görür" demişler."* -K. Tahir.

→ ***sürü sepet, sürü sürü***

sürücü *is.* Hayvan, at arabası ve motorlu taşıt süren kimse, şoför.

→ ***sürücü belgesi***

sürücü belgesi *is.* Taşıt sürücülerine, ilgililerce verilen araç kullanmada yeterli olmayı gösteren belge, yeterlik belgesi, ehliyetname, ehliyet.

sürücül *s.* Sürü durumunda yaşayan.

sürücülük, -ğü *is.* Sürücünün işi, şoförlük.

sürükleme *(-i)* Sürüklemek işi.

sürüklemek *(-i)* **1.** Bir şeyi yerden kaldırmadan iterek veya çekerek götürmek: *"Kendini yemek odasına kim sürüklemiş, getirmişti?"* -H. E. Adıvar. *"Prenses koluma girdi, sürüklercesine büfeye götürdü."* -A. Gündüz. **2.** Akarsu için, götürmek: *"Sakarya nehri kırılmış söğüt dallarını, saman çöplerini sürüklüyordu."* -A. İlhan. **3.** *mec.* İstekli olmayan birini bir yere götürmek, getirmek veya bir işi yapmaya zorlamak: *"Seni bırakmam vallahi diyor ve bazen gittiği yerlere bile onu sürükleyip götürmek istiyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4.** *(-i, -e) mec.* Kötü bir duruma, sona doğru gö-

türmek: *"Benimle arkadaşlığından aldığı cesaret, onu her türlü ifrata sürükleyebilecek gibi görünüyordu."* -R. N. Güntekin. *"Kız kardeşini kötü yola sürükledi diye babası reddetmişti."* -S. F. Abasıyanık. **5.** *mec.* İlgi uyandırarak bırakamayacak duruma getirmek, çok ilgilendirmek: *"...benim çağdaşlarımdan kim bilir kaç bin genci bahtiyar rüyalara sürüklemiştir."* -Y. Z. Ortaç.

sürüklendirme *is.* Sürüklendirmek işi veya durumu.

sürüklendirmek *(-i, -e)* Sürüklenmesine yol açmak.

sürükleniş *is.* Sürüklenmek işi veya biçimi.

sürüklenme *is.* Sürüklenmek işi.

sürüklenmek *(-e)* **1.** Sürüklemek işi yapılmak veya sürüklemek işine konu olmak: *"Akşama doğru ayaklar evlere doğru sürüklenirdi."* -F. R. Atay. **2.** Kendi kendini sürüklemek. **3.** *(nsz)* Bir iş, sonuçlanıncaya kadar boş yere gecikmelere uğramak: *Bu dava iki yıl sürüklendi.* **4.** Tekne, akıntı ve rüzgârın etkisiyle gelişigüzel dolaşmak.

sürükletme *is.* Sürükletmek işi.

sürükletmek *(-i, -e)* Sürüklemek işini yaptırmak.

sürükleyici *s.* **1.** Sürükleme niteliği veya gücü olan. **2.** İlgiyi sürdüren: *Sürükleyici bir roman.*

sürükleyiş *is.* Sürüklemek işi veya biçimi.

sürülme *is.* **1.** Sürülmek işi. **2.** Piyasaya çıkarılma: *Yeni paraların piyasaya sürülmesi için hazırlıklar yapılıyor.*

sürülmek *(-e)* **1.** Sürülmek işine konu olmak veya sürmek işi yapılmak. **2.** *mec.* Uzaklaştırılmak, nefyedilmek: *"Bir süre sonra müdürle iki öğretmenin ayrı ayrı yerlere sürüldüklerini öğrendim."* -E. Bener.

sürülüş *is.* Sürülmek işi veya biçimi.

sürüm *is.* **1.** Bir ticaret malının satılır olması, revaç: *Bu malın sürümü yoktur.* **2.** Bir paranın geçer olması, tedavül: *Bu para sürümden kaldırıldı.*

→ *sürüm sürüm*

sürüme *is.* Sürümek işi.

sürümek *(-i)* **1.** Bir şeyi yerden kaldırmaksızın çekerek, iterek götürmek, sürüklemek. **2.** Hafif şeyler için, sürüklemek: *Eteğini sürümek. Duvağını sürümek.* **3.** Herhangi bir güçlükle yürümek. **4.** Bir şeyi peşine takmak, alıp götürmek: *"Diyar diyar beni aldı / Sürüdü gönlüm sürüdü."* -Âşık Veysel. **5.** Devam etmek: *"Yenilenmesine karar verilen Meclisin yetkileri, yeni Meclisin seçilmesine kadar sürer."* -Anayasa.

sürümlü *s.* Sürümü çok olan, çok sürülen, satılan (mal).

sürüm sürüm *zf.* Sürünmek fiilini pekiştirmek için kullanılır. **sürüm sürüm sürünmek** yoksul ve perişan yaşamak.

sürümsüz *s.* Sürümü olmayan, az satılan veya satılmayan (mal).

sürümsüzlük, -ğü *is.* Sürümü olmama durumu.

sürünceme *is.* Bir işin sonuçlanıncaya kadar boş yere uğradığı gecikmelerin tümü. **(bir işi) sürümcemede bırakmak** bir işi sonuçlanıncaya kadar boş yere geciktirmek, uzatmak. **(bir iş) sürümcemede kalmak** bir iş sonuçlanıncaya kadar boş yere gecikmek, uzamak, askıda kalmak, bir türlü sonuçlanamamak.

süründürme *is.* Süründürmek işi.

süründürmek *(-i)* **1.** Sürünmek işini yaptırmak, sürünmesine sebep olmak. **2.** *mec.* Güçlük ve sıkıntıya uğratmak.

süründürülme *is.* Süründürülmek işi.

süründürülmek *(nsz)* Süründürmek işi yapılmak.

sürüngen *s. zool.* **1.** Sürüngenlerden olan (hayvan). **2.** *bot.* Yere yatay olarak uzanan (sap veya kök).

sürüngenler *ç. is. zool.* Omurgalıların, suda ve karada yaşayabilen yılan, kertenkele, kaplumbağa, timsah gibi yerde sürünerek veya yürüyerek ilerleyen sınıfı.

sürünme *is.* **1.** Sürünmek işi. **2.** *zool.* Çoğunlukla uzun gövdeli bir hayvanın, bacaklarının yardımı olmaksızın katı bir yüzeyde ilerlemesi.

sürünmek *(nsz)* **1.** Karnı üzerinde sü-

rünerek ilerlemek: *"İçimize tekrar emniyet geldikten sonra, karnımız üstünde sürünerek Nil'e, sonra öteki sahile geçtik."* -R. H. Karay. **2.** *(-i)* Kendi üzerine sürmek: *Bir şişe kolonyayı süründüm.* **3.** *(-e)* Bir şeye değerek geçmek, geçerken değmek: *Duvara sürünmek. Boyaya sürünmek.* **4.** Sürünmek işine konu olmak: *"Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün."* -Enderunlu Vasıf. **5.** *mec.* Yoksul ve perişan yaşamak.

sürünüş *is.* Sürünmek işi veya biçimi: *"Kolay değil doğrusu, enginlerde kanat çırpmaya alışık bir kuşun böyle han avlularında sürünüşü."* -H. Taner.

sürür *is. kim.* Kırmızı civaoksit.

sürü sepet *s.* Birçok kimse veya şey hep birlikte: *"Sürü sepet öğrenci genç, kuyruğa girmiş, sırasını bekliyor."* -A. İlhan.

sürü sürü *zf* Pek çok: *"Kuşlar geçiyor, derken / Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık."* -O. V. Kanık.

sürüş *is.* Sürmek işi veya biçimi.

sürüştürme *is.* Sürüştürmek işi.

sürüştürmek *(-i, -e)* **1.** Sürekli olarak, yavaş yavaş ve ovarak sürmek. **2.** Özensizce, çabucak sürmek: *"Ben ilk defa oyuna çıkıyorum, beyfendi de gelmiş burada allık pudra sürüştürüyor."* -T. Buğra.

sürütme *is.* **1.** Sürütmek işi. **2.** Deniz dibini taramaya yarar, demir bir çerçeveye geçirilmiş ağ. **3.** Deniz içinde çekilerek balık avlamaya yarar bir tür olta.

sürütmek *(-i, -e)* Sürümek işini yaptırmak: *"İti öldürene sürütürler."* -Atasözü.

sürveyan *is. Fr. surveillant* Gözetmen, gözetici.

Süryanî *öz. is. (surya:ni:) Ar. suryânî* Samilerin, Arami kolunun doğu bölümünde olan bir Hristiyan topluluğu ve bu topluluktan olan kimse.

Süryanîce *öz. is. (surya:ni:'ce)* Süryanî dili.

süs *is.* **1.** Süslemeye, süslenmeye yarayan şey, bezek. **2.** Süsleme veya süslenme işi: *Süse düşkün.* **3.** *mec.* Güzellik veren, güzelleştiren şey: *"Kitabı bir süs kabul etmek, kültür görgüsüzlüğünün en somut örneğini oluşturur."* -T. Dursun K. **4.** Anlamı zenginleştiren edebiyat sanatı: *Divan şiiri süse önem vermiştir.* **(kendisine** veya **herhangi bir şeye) ... süsü vermek** gerçeğe aykırı olarak, kendisinde veya herhangi bir şeyde üstün bir nitelik veya değer varmış gibi göstermek: *"Bu zannını bir çeşit materyalist felsefeye uydurarak ona yüksek bir entelektüalizm süsü verirdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **süs için** "yararlı olmak amacıyla değil" veya "gerektiği için değil" anlamında kullanılır.

→ ***süs bitkisi, süs püs, süsleme sanatları, süslü püslü, süslü üslûp***

süs bitkisi *is.* Yerleşim bölgesinde iç ve dış dekorasyonu sağlayan bitki.

süsen *is. Far. süsen bot.* Süsengillerden, yaprakları kılıç biçiminde, çiçekleri iri ve mor renkli, güzel görünüşlü ve kokulu, çok yıllık bir süs bitkisi, susam *(İris germanica).* Bazı bölgelerde bu bitkiye zambak adı da verilmektedir.

süsengiller *is. bot.* Bir çeneklilerden, süsen, safran gibi bitkileri içine alan familya.

süsleme *is.* **1.** Süslemek işi, bezeme, tezyin. **2.** Süsleri yerleştirme biçimi veya sanatı. **3.** Sanat eserlerinin yüzeyini süslemek için kullanılan motif, oyma vb.

→ ***süsleme sanatları***

süslemeci *is.* ve *s.* Süsleme sanatıyla uğraşan kimse.

süslemecilik, -ği *is.* Süsleme sanatı.

süslemek *(-i)* **1.** Birtakım katkılarla bir şeyin daha güzel, daha göz alıcı olmasını, daha hoş görünmesini sağlamak, tezyin etmek: *"Yemişçiler dükkanlarını meyvelerle süslüyorlar."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Söz oyunlarıyla güzelleştirmek: *"Söylediğim şeyleri, maalesef bir kısmı da uydurma olan misallerle süsleyerek adamcağızı adeta ağlamaklı ederdim."* -R. N. Güntekin. **3.** *mec.* Birinin kusurlarını uzun uzun yüzüne vurmak: *Ben onu bir süsleyeyim de görsün.* **süsleyip püslemek** özenle, özen göstererek süslemek, göze çarpacak kadar süslemek, telleyip pullamak.

süsleme sanatları *ç. is.* Bir yapıyı, bir

eşyayı kullanış amacıyla birlikte göze daha güzel göstermek için çeşitli türlerde yapılan estetik çalışmaların tümü.

süslendirme *is.* Süslendirmek işi veya durumu.

süslendirmek *(-i)* Süslenmesini sağlamak.

süsleniş *is.* Süslenmek işi veya biçimi.

süslenme *is.* Süslenmek işi: *"Sekiz evin sekiz hanımı da hararetli bir süslenme yarışına girdiler."* -H. Taner.

süslenmek *(nsz)* **1.** Kendini süslemek: *"O gün yılbaşı olduğu için pek süslenmişti."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Süslemek işine konu olmak: *"Her türlü çiçekle kırlar süslenmiş / Yeşil yaprak giyer dumanlı dağlar."* -Âşık Veysel.

süsletme *is.* Süsletmek işi.

süsletmek *(-i, -e)* Süslemek işini yaptırmak.

süsleyici *is.* ve *s.* Süsleyen, dekoratif.

süslü *s.* **1.** Süsü olan, süslenmiş, bezenmiş: *Süslü bir oda. "Geniş, süslü karyola köşede duruyordu."* -M. Ş. Esendal. *"O gün bir gelin kadar süslü idiniz."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Süslenmeye, süse çok düşkün olan: *Süslü bir kadın.*

→ ***süslü püslü, süslü üslûp***

süslü püslü *zf.* Göze çarpacak derecede süslü.

süslü üslûp, -bu *is. ed.* Türlü edebî sanatlarla süslenmiş üslûp.

süsme *is.* Süsmek işi.

süsmek *(-i)* (boynuzlu hayvan) Boynuzu ile vurmak, tos vurmak: *Koç çocuğu süsmüş.*

süspansiyon *is. Fr. suspension fiz.* **1.** Çözünemeyen madde parçacıklarının dibe çökmeden bir sıvı ortamda kalmış durumu. **2.** Böyle bir sıvı karışımı, asıltı. **3.** Bir otomobil şasisinin yayla sağlanmış esnekliği.

süs püs *is.* (küçümseme duygusuyla) Süs.

süssüz *s.* Süsü olmayan, süslenmemiş, gösterişsiz, yalın, sade.

süt *is.* **1.** Kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını beslemek için memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı. **2.** *bot.* Bazı bitkilerin türlü organlarında bulunan beyaz renkte öz su. **3.** Erkek balığın tohumu. **4.** Süte benzeyen her türlü sıvı: *Acı badem sütü.* **5.** *argo* Benzin, mazot. **(çocuğu) süt çalmak** bozuk süt, çocuğu hasta etmek. **süt çekmek** bir özelliği akrabalarına benzemek. **süt dişi** *bk.* süt dişi. **süt dökmüş kedi gibi (olmak** veya **süt dökmüş kediye dönmek)** suçunu bilerek bundan utanan kimsenin durumunu anlatır: *"İş söze döküldü mü, nedense tutuklaşıyor, süt dökmüş kediye dönüyordu."* -A. İlhan. *"Şimdi önümüzden süt dökmüş kedi gibi sakin sakin akıyor."* -H. Taner. **süt gibi** çok beyaz, çok temiz: *"Hacı yenge süt gibi saçları, buruşuk yüzüyle asıl şimdi eli öpülecek bir hacı yenge olmuştu."* -R. N. Güntekin. **süt vermek** emzirmek. **sütten ağzı yanan yoğurdu (veya ayranı) üfleyerek yer (veya içer)** bir olaydan gerekli dersi alan, sonra uyanık davranır. **sütten ağzı yanmak** bir olaydan gerekli dersi alarak uyanık davranmak. **sütten kesmek** (bebek için) emzirmeye son vermek: *"Fadime'yi aldım götürdüm, kaynanamın odasına bıraktım, sütten kesmiştim."* -H. E. Adıvar. **(bir işi, birinin) sütüne havale etmek** işi, beklenen biçimde yapmasını o kişinin vicdanına, namusuna bırakmak. **sütüne kalmak** insanlığına, namusuna kalmak.

→ ***süt ağacı, sütana, sütanne, süt asidi, sütbaba, süt başı, süt beyaz, süt çocuğu, süt çorbası, süt danası, süt dişi, sütkardeş, süt karı, sütkazı, süt kuzusu, süt mavisi, sütnine, sütoğul, süt otu, süt otugiller, sütölçer, süt şekeri, süt tozu, sütü bozuk***

süt ağacı *is. bot.* Isırgangillerden, Güney Amerika ormanlarında yetişen, sütlü öz suyu çok olan bitki *(Galactodendron).*

sütana *is.* Bir çocuğun, anasından başka, sütünü emmiş olduğu kadın.

sütanalık, -ğı *is.* Sütanne olma durumu.

sütanne *is. bk.* sütana.

sütannelik, -ği *bk.* sütanalık.

süt asidi *is.* Laktik asit.

sütbaba *is.* Sütannenin kocası: *"Duvarlar hattat sütbabamın yadigâr bıraktığı levhalarla süslenmişti."* -Ö. Seyfettin.

sütbaşı *is.* Kaynatılmış sütün yüzünde toplanan kaymak.

süt beyaz *s.* Bembeyaz, çok beyaz: *"O aslan yelesine benzeyen saçlar şimdi süt beyaz olmuş."* -H. Taner.

süt çocuğu *is.* Sütle beslenen çocuk.

süt çorbası *is.* Süt, tuz, et suyu ve unun birlikte çırpılmasıyla hazırlanan çorba.

sütçü *is.* **1.** Süt satan kimse: *"Tam kapı yanında bir sütçü dükkânı gözüme ilişti."* -R. H. Karay. **2.** Bol süt veren hayvan. **süt beygiri gibi (ayakta uyumak)** çok tembel ve miskin (olmak).

sütçülük, -ğü *is.* **1.** Süt satma işi. **2.** Sütten kaymak, tereyağı, yoğurt, peynir gibi ürünler elde etme işi.

süt danası *is.* Yeni doğmuş, daha süt emen dana.

süt dişi *is.* Bebeğin 5 veya 6 aylık iken çıkarmaya başladığı, 7 yaşlarında kendiliğinden dökülen diş.

süthane *is. (sütha:ne)* T. süt + Far. *ḫâne* Süt ve süt ürünleri satılan yer: *"Diyojen'le beraber oturduğu kulübesinden iki günde bir inip de eski dostu hemşehrisi Pandeli ustanın süthanesinde sabahları süt içerken rastlıyorum."* -S. F. Abasıyanık.

sütkardeş *is.* Aynı kadından süt emmiş çocukların birbirine göre aldıkları ad: *"Bizim hanımın sütkardeşinin görümcesi müsteşar beylere girer çıkar."* -H. Taner.

süt kırı *s.* (at donu için) Beyaz renkte olan.

sütkızı *is.* Bir kadının kendi çocuğu değilken emzirdiği ve kocasıyla birlikte evlât olarak benimsediği kız çocuk: *"Siz bizim hanımefendinin ölen kocasının erkek kardeşinin sütkızı imişsiniz."* -P. Safa.

süt kuzusu 1. Doğumdan ikinci ayın sonuna kadar olan ve ana sütü emen erkek veya dişi kuzu. **2.** *mec.* Çok küçük çocuk, bebek, yavru. **3.** *mec.* Çok nazlı büyütülmüş kimse.

sütlâç, -cı *is.* Süt, şeker ve pirinçten yapılan bir tür tatlı.

sütleğen *is. bot.* Sütleğengillerden, yaprak sap ve köklerinde süt görünüşlü, kekre ve yakıcı bir öz su bulunan, verdiği öz su türlerine göre hekimlikte ve sanayide kullanılan, 700 kadar türü bilinen, bir veya çok yıllık bir bitki. Japon kaktüsü *(Euphorbia).*

sütleğengiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, sütleğen, kauçuk, manyok gibi önemli bitkileri içine alan bir familya.

sütlendirme *is.* Sütlendirmek işi.

sütlendirmek *(-i)* Sütün artmasını sağlamak.

sütlenme *is.* Sütlenmek işi.

sütlenmek *(nsz)* Sütü gelmek, sütü çoğalmak, sütlü duruma gelmek.

sütliman *s.* **1.** Durgun, sakin. **2.** *mec.* Gürültüsüz, olaysız.

sütlü *s.* **1.** İçinde süt bulunan, sütle yapılan: *Sütlü irmik helvası. "Bir kanepeye oturdum, bir sütlü kahve ısmarladım."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *s.* Süt veren, sağmal: *Sütlü inek.* **3.** *s.* Taneleri sertleşmemiş, yumuşak taneli (mısır, buğday vb.).

→ *sütlü kengel, sütlü ot*

sütlüce *is. bot.* Düğün çiçeği.

sütlük, -ğü *is.* Süt koymaya yarayan kap.

sütlü kengel *is. bot.* Deve dikeni.

sütlü ot *is. bot.* Çuha çiçeğigillereden, yaprakları salata gibi yenilen bir bitki *(Glaux maritima).*

süt mavisi *s.* Çok açık mavi: *"Kalküta'yı süt mavisi bir akşam sisi kaplıyor."* -R. H. Karay.

sütnine *is.* Bebeğe süt vermek için para ile tutulmuş kadın: *"Taze süt kokusu değil de, hani emzikli kadınlara, sütninelere has, o biraz ekşi, kekremsi koku vardır ya, o..."* -H. Taner.

sütoğul, -ğlu *is.* Bir kadının kendi çocuğu değilken emzirdiği ve kocasının da evlât olarak benimsediği erkek çocuk.

süt otu *is. bot.* Süt otugillerden, Kuzey Amerika'da yetişen, kökleri hekimlikte kullanılan otsu bir bitki *(Polygala vulgaris).*

süt otugiller *is. bot.* Sarılgan gövdeli ot ve çalıları içine alan, iki çenekli, ayrı taç yapraklı çiçekli bitkiler familyası.

sütölçer *is.* Sütün yoğunluğunu ölçmeye yarayan alet.

sütre *is. Ar. sutre* **1.** Perde, örtü. **2.** Sütre ile kaplamak. **3.** *ask.* Düşman gözünden ve ateşinden korunmaya yarar doğal veya yapma siper.

sütsüz *s.* **1.** İçinde süt bulunmayan, süt katılmadan yapılan: *Sütsüz irmik helvası.* **2.** Az süt veren: *Sütsüz inek.* **3.** Körpe olmayan, kart: *Sütsüz mısır.* **4.** *s.* ve *is. mec.* Kötü soydan gelen, sütü bozuk kimse: *"Merhametli bir kadın için böyle sütsüz mahlûklarla uğraşmak ne uzak!"* -R. N. Güntekin.

sütsüzlük, -ğü *is.* **1.** Sütü olmama durumu. **2.** *mec.* Kötü soydan gelme, sütü bozuk olma durumu veya sütsüzce davranış.

süt şekeri *is. bk.* lâktoz.

süt tozu *is.* Özel yöntemlerle kurutularak toz durumuna getirilen ve sulandırılarak kullanılan süt.

sütun *is. (sütu:n) Far. sutûn* **1.** *mim.* Herhangi bir maddeden yapılan, üstünde sütun başlığı denilen çıkıntılı bir bölüm olan, genellikle bir altlığa, bazen doğrudan doğruya yere dayalı silindir biçiminde düşey destek, kolon: *"Terasanın mermer sütunlarından birine dayanmış, sessiz sedasız bana baktığını görüyorum."* -R. N. Güntekin. **2.** Gazete, dergi veya kitap gibi yazılı şeylerde, sayfanın yukarıdan aşağıya doğru ayrılmış olduğu dar bölümlerden her biri, kolon: *"Böyle misaller sayıp dökmek gerekse, satırlar değil, sütunlar dolar."* -R. E. Ünaydın. **3.** *mec.* Oldukça yükseğe çıkan ve silindire benzeyen şey: *Alev sütunu. Su sütunu.* **4.** Alt alta sıralanmış şeyler dizisi: *Rakam sütunu.* **5.** *mat.* Bir tablo veya grafikte düşey durumdaki yüzey. **sütun açmak** yer vermek, yayınlamak: *"Sanat dergilerinden biri bir ara, genç şairlere sütunlarını açmıştı."* -B. R. Eyuboğlu.

sütuncuk, -ğu *is.* Gövdesi klâsik sütunlardan ince ve uzun olan küçük sütun.

sütü bozuk *s.* Kötü soydan gelen (kimse): *"Ben belki karışık bir adamım, ille velâkin berbat, sütü bozuk bir herif değilim."* -O. C. Kaygılı.

sütyen *is. bk.* sutyen.

süvari *is. (suva:ri:) Far. sevârî* **1.** Atlı. **2.** Atlı asker: *"Manevrayı bırakan süvariler, atlarıyla alayın başını tutmuşlardı."* -R. N. Güntekin. *"Bir sabah süvarilerimizin şehre girdiği işitildi."* -P. Safa. **3.** Gemi kaptanı.

→ ***süvari alayı, süvari bölüğü, süvari polis, süvari sınıfı***

süvari alayı *is. ask.* Atlı askerlerden oluşan alay.

süvari bölüğü *is. ask.* Atlı askerlerden oluşan bölük.

süvarilik, -ği *is.* **1.** Süvari olma durumu. **2.** *hlk.* Pantolonun dizine ve arkasına konulan parça.

süvari polisi *is.* Atlı polis.

süvari sınıfı *is. ask.* Harekât ve manevra yeteneğini at üstünde gerçekleştiren, aynı zamanda piyade gibi de görev yapan askeri sınıf.

süve *is. hlk. bk.* söve.

süven *is. mdn.* Bozuk ve gevşek arazide veya göçük açmada bağ direklerinin üst ve yanından arazi içine çakılarak sürülen ucu sivri direk veya kama.

süveter *is. (süve'ter) İng. sweater* Genellikle altına gömlek veya bluz giyilen örgü kazak.

süveyda *is. (süveyda:) Ar. suveydâ esk.* **1.** Kalbin ortasında var olduğu sanılan siyah benek. **2.** *mec.* Kalpteki gizli günah.

süyek *is. bk.* cebire.

süyüm *is. hlk.* İğneye geçirilen bir sap iplik.

-süz *bk.* -sız/-siz, -suz/-süz.

süzdürme *is.* Süzdürmek işi.

süzdürmek *(-i, -e)* Süzmek işini yaptırmak.

süzek, -ği *is. hlk.* **1.** Süzgeç, filtre. **2.** *sin.* Işığın önüne konulan, ince kumaş veya tülden yarı saydam yayındırıcı.

süzeni *is. Far. süzenî* Kasnağa gerilmiş kumaşa iğne veya tığla yapılan bir tür

nakış.

süzgeç, -ci *is.* **1.** Sıvıları süzmeye yarayan araç. **2.** Bir akışkandaki yabancı maddeleri süzüp ayıran alet veya aletlerden oluşan düzenek, filtre. **3.** Sulama kovasının ucuna takılan, küçük delikli metal parça.

süzgeçgagalılar *ç. is. zool.* Ördek, kaz, flâman gibi perde ayaklı kuşları içine alan alt takım.

süzgeçleme *is.* Süzgeçlemek işi veya durumu.

süzgeçlemek *(-i)* Süzgeçten geçirmek.

süzgeçli *s.* Süzgeci olan.

süzgü *is. hlk.* **1.** Delikli çanak. **2.** *hlk.* Balıkçı kepçesi. **3.** *hlk.* Fide sulamak için tenekeden yapılan, ucunda süzgeci olan kap.

süzgün *s.* Biraz zayıflamış, güçsüzleşmiş: *"Dikkat ettim, süzgün bir yüzü, güzel kirpikleri, nemli, şeffaf dudakları vardı."* -O. V. Kanık.

*→ **süzgün bakış, süzgün göz***

süzgün bakış *is.* Üst göz kapakları biraz kapalı olarak bakış: *"Kendini o süzgün bakışların en süzgününe kaptırmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

süzgün göz *is.* Süzgün veya ölgün bakışlarla bakan göz: *"Süzgün gözleri bu günkü gibi alaycı, çenesi daha sivriydi."* -H. E. Adıvar. *"Uçuşan beyaz bulutlarla ne tatlı bir ahenk teşkil ettiğini süzgün gözleri ile uzun uzun seyredip oyalanmıştır."* -H. Taner.

süzgünleşme *is.* Süzgünleşmek işi.

süzgünleşmek *(nsz)* Süzgün duruma gelmek.

süzgünlük, -gü *is.* Süzgün olma durumu: *"Ağır bir süzgünlükle gözlerini kapayarak elini uzattı."* -H. Z. Uşaklıgil.

süzme *is.* **1.** Süzmek işi. **2.** *s.* Süzülmüş olan, süzülerek elde edilen: *Süzme bal. Süzme yoğurt.* **3.** *s. argo* Kötü, aşağılık, malın gözü (kimse). **4.** Katışıksız, saf: *"Son derece zeki babalardan süzme salak oğulların çıktığı görülmüştü."* -A. İlhan.

*→ **süzme bal, süzme yoğurt***

süzme bal *is.* Peteklerden süzülerek elde edilen bal.

süzmek *(-i)* **1.** Bir sıvıyı, içindeki katı maddelerden ayırmak için bez veya delikli bir kaptan geçirmek: *Suyu süzmek. Şerbeti süzmek.* **2.** Bazı sıvıların yoğunlaşmasına yol açan, katı ve tortulu maddeleri bu sıvılardan ayırmak: *Sirkenin tortusunu süzmek.* **3.** Gözle, inceleyerek, dikkatle bakmak: *"Neden sonra başını kaldırdı, beni iyice süzdü, galiba gözlerine inanamıyor."* -R. H. Karay. *"Yarı kapalı, yumuk yumuk gözlerini büsbütün küçülterek nehrin iki kıyısını süzdü."* -S. Kocagöz. **4.** (göz için) baygın ve anlamlı bakmak: *"Bir ara yandaki masada oturan adamın beni süzdüğünü sezinledim."* -E. Bener. *"Karşıma geçmiş de gözünü süzer / Sanki Seyrani'nin bağrını ezer."* -Seyrani.

süzme yoğurt, -du *is.* Bir torbaya konularak suyu süzülen yoğurt.

süzücü *s.* Süzme özelliği olan.

süzük *s.* **1.** Zayıf, güçsüz, süzgün: *"Parasızın yürüyüşü sürtük, gözleri süzük, rengi uçuk, sesi bozuktur."* -R. H. Karay. *"Paçası yenmiş pantolonu, dar ceketi, süzük çehresi, düğüm yeri yağlıca kravatı gözlerimin önünde bu günkü gibi."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Süzgünleşmiş, süzülmüş: *"Uykudan uyandırılmış gibi gözleri süzük, döndü baktı."* -M. Ş. Esendal.

süzüle süzüle *zf.* Süzülerek, sürekli süzülmek işini yaparak: *"Kadın, ince peçesinin altında süzüle süzüle bakan gözleriyle fazla yorgun, hâlsiz, cevap verdi."* -P. Safa.

süzülme *is.* **1.** Süzülmek işi. **2.** Bir kuşun kanat vurmadan yaptığı uçuş. **3.** Bir uçağın motorunu boşa alarak veya durdurarak yaptığı uçuş.

süzülmek *(nsz)* **1.** Süzmek işine konu olmak: *Bal süzüldü.* **2.** Akmak: *Gözlerimden yaşlar süzüldü.* **3.** (kuş için) Kanatları gerili olarak, görünür bir hareket yapmadan havada ilerlemek: *"Kuş, gene havada süzülüp daireler çiziyor."* -M. Ş. Esendal. *"Deminki leylek şimdi yine süzüle süzüle iniyordu."* -H. Taner. **4.** Sessizce ve görünür bir hareket yapmadan ilerlemek: *"Baktım süzülüp geçti açıktan iki sandal."* -Y. K. Beyatlı. **5.** (insan için) Sessiz, gizlice ve

kayıyormuş gibi gitmek: *"Bir daha vurdum ve cevap alamayınca her zaman yaptığım gibi usulca kapıyı açıp içeri süzüldüm."* -H. Taner. **6.** Çok zayıflamak: *"Yedi sekiz gün içinde kazcağız, süzülmüş, solmuş, gözleri çukura kaçmıştı."* -M. Ş. Esendal. **7.** (göz için) Baygınlaşmak, mahmurlaşmak: *"Sesi hafiflemiş, gözleri süzülmüş, ağlar gibi bir hâlde anlatıyordu."* -R. N. Güntekin. *"Bu sözleri söylerken mebusun gözleri süzülerek ufalıyordu."* -P. Safa. **8.** Uyumlu ve salınarak yürümek veya yüzüne nazlı bir anlam vermek: *"Bir tanesinin elinde- muhakkak çalmış olacak- bir şık şemsiye, o günün sosyete hanımlarını taklit ederek kırıtıyor, süzülüyorlardı."* -H. E. Adıvar.

süzülüş *is.* Süzülmek işi veya biçimi.

süzüm süzüm *zf.* Kendini ağıra satarak, nazlı bir eda vererek. **süzüm süzüm süzülmek** kendini beğenmiş bir tavırla ağırbaşlı oturup çevreye bakmak: *"Gelin tarafı da, görümceler de yerlerinden kımıldamadılar, süzüm süzüm süzüldüler."* -E. Bener. *"Nazlı mı nazlı, süzüm süzüm süzülen bir kız çocuğuydu."* -T. Buğra.

süzüntü *is.* **1.** Bir sıvıyı süzerek elde edilen tortu. **2.** *biy.* Vücut suyunun dışarı atılması sırasında böbrekte kıvrımlı kanalcıklara geçen ve içinde çeşitli kimyasal maddeler bulunana sıvı.

Ş

ş, Ş Türk alfabesinin yirmi üçüncü harfi. *Şe* adı verilen bu harf, ses bilimi bakımından fışıltılı ötümsüz, diş eti-damak ünsüzünü gösterir.

-ş- Fiillerin işteşlik çatılarını kuran ek: *ağla-ş-mak, bek-le-ş-mek, bul-uş-mak, gör-üş-mek* vb.

şa *ünl. (şa:)* Sporcuların arasında **yaşa** ve **yaşasın** yerine alkış için ya kelimesinin üç kez tekrarından sonra yine üç kez tekrarlanarak söylenir.

şaban *is. (şa:ba:n) Ar. şa'bān esk.* **1.** Ay takviminin sekizinci ayı, üç aylardan ikincisi. **2.** *s. argo* Aptal, alık, saf, şaşkın, budala.

şabanlaşma *is.* Şabanlaşmak işi.

şabanlaşmak *(nsz) argo* Aptal, alık, şaşkın duruma gelmek, aptallaşmak.

şabanlık, -ğı *is. argo* Aptallık.

şablon *is. Alm. Schablone* **1.** Üzerindeki harf ve şekillerin çevre çizgileri kalem ucu girecek biçimde oyuk olan, bu çizgilerden kalemle istenilen biçim elde edilen, metal veya plâstikten cetvel. **2.** Değişik alanlarda düzeltme, belirleme, ölçme, denetleme işlerinde kullanılan ve yaptığı işe göre yapısı değişen araç. **3.** *mec.* Körü körüne yansılanan, çok kez tekrarlandığından kanıksanmış basmakalıp örnek.

şabloncu *is.* ve *s.* Bir düşünceyi enine boyuna irdelemeden olduğu gibi benimseyen veya kabullenen kimse.

şablonculuk, -ğu *is.* Şabloncu gibi davranma.

şad *s. (şa:d) Far. şād esk.* Sevimli, neşeli. **şad etmek** neşelenmesini, sevinmesini sağlamak. **şad olmak** sevinmek, memnun ve mutlu olmak.

şadırvan *is. Far. şādurvān* Genellikle cami avlularında bulunan, çevresindeki musluklardan ve ortasındaki fıskiyeden su akan, üzeri kubbeli veya açık havuz: *"Eski cami yıkıldığı hâlde, onun şadırvan avlusu, olduğu gibi yerinde kalmış."* -Y. K. Beyatlı.

şafak, -ğı *is. Ar. şefaḳ* Güneş doğmadan az önce beliren aydınlık: *"Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak."* -M. Â. Ersoy. **(birinde) şafak atmak** birden önemli bir durumla karşı karşıya olduğunu anlamak: *"Kapıyı kapatınca bende şafak attı."* -B. Felek. **şafak sökmek** sabahleyin ortalık aydınlanmaya başlamak: *"Şafak sökerken evden çıkıyor, akşam karanlığında dönüyordu."* -R. Enis.

Şafiî *öz. is.* ve *s. (şa:fii:) Ar. şāfi'ī; İmam Şafii'nin adından* **1.** İslâmlıkta sünnet ehli denilen dört mezhepten biri. **2.** Bu mezhepten olan kimse. **Şafiî köpeği gibi titremek** çok titremek. **Şafiî köpeğine dönmek** yüzü gözü çok kirli olmak.

Şafiîlik, -ği *öz. is.* Şafiî mezhebi.

şaft *is. İng. shaft* Bir makinenin dönme hareketini öteki parçalara aktaran ve ucuna dişli çarklar, tekerlekler veya pervane bağlanan demir mil: *"Çok geçmiyor, şaftın dönmesiyle pervane çalışıyor."* -Z. Selimoğlu.

şaful *is.* Bal konulan ufak tekne.

şah (I) *is. (şa:h) Far. şāh* **1.** *tar.* İran veya Afgan hükümdarı, şeh. **2.** Satranç oyununda her yönde tek hane gidebilen en önemli taş: *"Sonra şahını bir hane geri aldı."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *s.* Benzerlerine oranla en üstün, en güzel, en iyi. **4.** (Alevilik, Bektaşilikte) Pir. **şah iken şahbaz olmak** herhangi bir sebeple çırkinliği veya durumunun kötülüğü artan kimseler için

alay yollu kullanılır. **(ben) şahımı bu kadar severim** ben özverinin bundan çoğunu göze alamam.

şah (II) *is. (şa:h) Far. şāh* Atın, ön ayaklarını yerden keserek arka ayakları üstünde ayakta durması. **şaha kalkmak** 1) (at) ön ayaklarını yerden kesip arka ayakları üstünde durmak, şahlanmak; 2) *mec.* taşkınlık göstermek, coşmak, kükremek.

şahadet *is. (şaha:det) Ar. şehādet* 1. Tanıklık, şahitlik: *"Dünya karşısında Türk'ün kendi kendisi için yapacağı şahadet daha adamakıllı yapılmamıştır."* -A. Ş. Hisar. 2. *is.* Yüksek bir ülkü uğrunda ölme, şehit olma. **şahadet etmek** herhangi bir konuda bildiği, gördüğü şeyleri söylemek. **şahadet getirmek** İslâmın şartlarından "Tanrı'dan başka tapacak yoktur ve Hz. Muhammed onun kulu ve peygamberidir" anlamına gelen **kelimeişahadet** adını taşıyan Arapça sözü okumak. **şahadet şerbetini içmek** şehit düşmek. **şahadette bulunmak** tanıklık etmek.

→ ***şahadet parmağı***

şahadetname *is. (şaha:detna:me) Ar. şehādet + Far. nāme* 1. Diploma, sertifika, bröve: *"Benim lise şahadetnamem - diplomam - koskoca bir kâğıttır."* -B. Felek. 2. Bir işin yapıldığını gösteren, yetkilisi tarafından verilmiş olan onaylanmış belge: *Aşı şahadetnamesi. İyi hâl şahadetnamesi.*

şahadet parmağı *is.* Gösterme parmağı, işaret parmağı: *"Sağ elinin şahadet parmağını büktü, çaktırmadan ısırmaya başladı."* -A. Gündüz.

şahane *s. (şa:ha:ne) Far. şāhāne esk.* 1. Hükümdarla ilgili, hükümdara özgü olan. 2. Hükümdara yakışacak durumda olan. 3. *mec.* Çok güzel, çok mükemmel, üstün nitelikli: *"Şahane gözler, şarkısını okumaya, yanındaki kemancı da çalmaya başladı."* -B. Felek. *"Kadın biraz geçkin ama güzelliği şahane!"* -R. H. Karay.

şahap, -bı *is. Ar. şihāb esk.* Akan yıldız, ağma.

şahbaz *is. Far. şāh-bāz* 1. *zool.* İri bir tür ak doğan. 2. *s. mec.* Çevik ve becerikli.

3. *s.* Yiğit, kahraman, mert (kimse).

şah damarı *is.* Boynun iki yanında, kanı başa ve yüze götüren aort damarlarından her biri, gazel damarı.

şaheser *is. (şa:heser) Far. şāh + Ar. eser* 1. Üstün ve kalıcı nitelikte olan eser. 2. *s.* Değeri üstün olan, üstün nitelikli: *"Herkes, mektep müdürü dahil, bu resmin bir şaheser olduğuna kaniydi."* -S. F. Abasıyanık. **şaheser yaratmak** üstün, kalıcı niteliği olan bir eser ortaya koymak, çok önemli bir şey yapmak: *"Şu millî savaş içinde köy kadını başlıbaşına bir tarih, bir şaheser yaratıyor."* -A. Gündüz.

şahım, -hmı *is. Ar. şahm esk.* İçyağı.

şahıs, -hsı *is. Ar. şahṣ* Kimse, kişi, zat: *"Yazılarınız da, şahıslarınız da birbirine benzemez."* -P. Safa.

şâhıs *is. (şâ:hıs) Ar. şāḫiṣ* Yer ölçme işlerinde kullanılan dereceli ve işaretli sırık.

şahika *is. (şa:hika) Ar. şāhika esk.* 1. Doruk, zirve: *"Civar dağların karlı şahikalarını yeni sevgilime gösteriyorum."* -R. H. Karay. 2. En üst derece: *"Sanatın nadir kaydedeceği bir şahikadan gürlemişti."* -H. F. Ozansoy.

şahin *is. (şa:hin) Far. şāhīn zool.* Kartalgillerden, 50 - 55 cm uzunluğunda, Avrupa ve Asya'nın ormanlık ve çalılık yerlerinde yaşayan yırtıcı bir kuş *(Buteo buteo).*

→ ***şahin bakışlı***

şahin bakışlı *s.* Sert ve keskin bakışlı.

şahinci *is.* Padişahların av şahinlerini üretip besleyen kişi.

şahit, -di *is. (şa:hit) Ar. şāhid* Tanık: *"Kendisine uzun uzun anlattığını hikâyemin şahidi yoktu."* -R. H. Karay. **şahit olmak** tanık olmak: *"Neler yapabileceğine, kasabayı, memurları iki parmağı üstünde oynattığına çok şahit olmuşlardı."* -Y. Kemal. **şahit tutmak** birini tanık olarak göstermek: *"Enişteniz bizi şahit tuttukça, babam da istihzalı bir tavır alır, kıs kıs gülerdi."* -A. Ş. Hisar.

şahitli *s.* Şahidi olan.

şahitlik, -ği *is.* Tanıklık, şahadet. **şahitlik etmek** tanıklık etmek.

şahitsiz *s.* Şahidi olmayan: *"Vak'ayı şahitsiz bırakmak için seni de öldürmeli idim."* -F. R. Atay.

şahlandırma *is.* Şahlandırmak işi.

şahlandırmak *(-i)* Şahlanmasına sebep olmak.

şahlanış *is.* Şahlanmak işi veya biçimi.

şahlanma *is.* Şahlanmak işi.

şahlanmak *(nsz)* **1.** (at) Ön ayaklarını yerden keserek arka ayakları üstünde durmak, şaha kalkmak: *"Altımdaki beygir acı acı kişneyerek şahlanır gibi oldu."* -O. C. Kaygılı. **2.** *mec.* Taşkınlık göstermek, coşmak, kükremek: *"Gösterdiğimiz kahramanlıklar, harp meydanlarında asırlarca şahlanmış Türk yiğitliği kendilerine lâyık olacağı kadar yazılabilmiş değildir."* -A. Ş. Hisar. **3.** *mec.* Parlamak, ışıldamak: *"Zifirî siyah üstüne iki tane açık, iki tane de orta koyulukta dört renk serpildi mi gözlerimiz derhâl şahlanıyor."* -B. R. Eyuboğlu.

şahlık, -ğı *is.* **1.** Şah olma durumu. **2.** *tar.* Afgan ve İran hükümdarlığı. **3.** (bir kimsenin) Saltanat dönemi.

şahmeran *is. (-ra:nı) Far. şāh + mārān* Başı insan, gövdesi yılan biçiminde olduğuna inanılan efsanevî yaratık.

şahmerdan *is. (-da:nı) Far. şāhmerdān* **1.** Vurucu ağırlığın, mekanik olarak yükselmesi ve düşmesi sonucu dövme işlemi yapan makine. **2.** Bir yapının temel kazıklarını çakmakta kullanılan bir çeşit araç. **3.** Çok ağır bir çeşit tokmak veya çekiç.

şahmerdancı *is.* Şahmerdan kullanan kimse.

şahne *is. Ar. şaḥne esk.* Anadolu ve İran'da devlet kurmuş halklarda devlet görevlilerine verilen ad.

şahniş *is. Far. şāh-niş mim. esk.* Eski Türk mimarîsinde odanın karşı ön cephesinde yer alan üç yanı pencereli çıkma, cumba: *"Salonun şahnişi içinde her zaman oturduğu koltuğa yayılarak dinledi."* -P. Safa.

şahnişin *is. Far. şāh-nişīn mim. esk.* Şahniş, şehnişin: *"Lüzumsuz yere cumbalar, şahnişinler, çıkıntılar yapılıyor."* -E. E. Talu.

şahnişli *s.* Şahnişi olan.

şahrem şahrem *zf.* (herhangi bir şey) Parçalanmış, yarılmış olarak: *Kumaş, şahrem şahrem ayrıldı.*

şahsen *zf. (şa'hsen) Ar. şaḫṣen* **1.** Kendi (kendim, kendin...), bizzat: *Şahsen işitmedim. Siz bu işi şahsen ele almalısınız. "İngiltere sefiri, kendi devletinin prensibini burada şahsen de takip ediyor."* -E. E. Talu. **2.** Tanışmadan, dış görünüşü ile, uzaktan: *Onu şahsen tanırım, ahbaplığımız yoktur.*

şahsî *s. (şahsi:) Ar. şaḫṣî* Kişiye ait, kişiyle ilgili, kişinin malı olan, kişisel, özlük: *Şahsî eşya. Şahsî düşüncem. "Hareketin içinde şahsî kinler ve rekabetler vardı."* -F. R. Atay.

şahsiyat *ç. is. (şahsiya:t) Ar. şaḫṣiyyāt esk.* **1.** Kişiye ait işler. **2.** Bir kimsenin özel hayatı üzerinde söylenen sözler. **şahsiyat yapmak (veya şahsiyata dökmek)** söz edilen konudan uzaklaşarak olumsuz yönleriyle kişiler üzerinde durmak.

şahsiyet *zm. Ar. şaḫṣiyyet* **1.** Kişilik, belirgin özellik: *"Ben birer şahsiyetleri olan bu yalıların çoğunu dostlarım gibi tanırım."* -A. Ş. Hisar. **2.** Kişi, değerli kişi: *"Artık okuyucular için mühim bir şahsiyet olmaya başlamıştım."* -H. E. Adıvar.

şahsiyetli *s.* Kişilikli: *"... şahsiyetli bir yüzü, zeki bakışları vardı."* -Y. Z. Ortaç.

şahsiyetlilik, -ği *is.* Şahsiyetli olma durumu.

şahsiyetsiz *s.* Kişiliksiz.

şahsiyetsizlik, -ği *is.* Şahsiyetsiz olma durumu, kişiliksizlik.

şahtere *is. Far. şāhterre bot.* Şahteregillerden, tarla ve yol kenarlarında yetişen, 20 - 40 cm yükseklikte, çiçekleri hekimlikte kullanılan, çok yıllık ve otsu bir bitki *(Fumaria officinalis).*

şahteregiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, şahtere ve benzeri türleri içine alan küçük bir bitki familyası.

şahtur *is.* İnce donanma gemilerinden

biri.

şaibe *is. (şa:ibe) Ar. şa'ibe esk.* **1.** Kir, leke. **2.** *mec.* Eksiklik, kusur, ayıp: *"Bizim efendinin indinde bundan büyük şaibe olamaz."* -E. E. Talu. **şaibe altında (tutulmak)** kusurlu, ayıplı olmak;lekeli sayılmak: *"Yakın zamanlarda bizim parlamentomuz da bu gibi şaibeler altında tutuldu."* -H. Tanrı.

şaibeli *s. esk.* Eksiği, kusuru, ayıbı olan.

şair *is. (şa:ir) Ar. şā 'ir* **1.** Şiir söyleyen veya yazan kimse: *"Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür bir şairim."* -T. Fikret. *"Bir göl ki insanın şair olup şiir söyleyeceği geliyor."* -O. V. Kanık. **2.** *mec.* Geniş bir hayali olan, duyarlı, duygulu kimse: *Şair ruhlu bir adam.*

şairane *zf. (şa:'ira:ne) Ar. şā 'ir+Far. -āne* **1.** Şaire yakışır biçimde, şair gibi: *"Çok şaireneydi doğrusu o yazınız."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"...eylül sonlarına doğru böyle şairane gökyüzüne bakardı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *s.* Şair niteliği taşıyan.

şairanelik, -ği *is.* Şaire yakışır bir şekilde, şair gibi davranma durumu: *"Bu neşenin herhangi bir şairanelikle alâkası yoktu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

şaire *is. (şa:ire) Ar. şā'ire esk.* Kadın şair.

şairlik, -ği *is.* Şair olma durumu: *"Bu koltuk ve bu sohbet, az çok şairlik, ediplik iddiasında bulunan İzzetî Efendi'nin hoşuna gidiyordu."* -E. E. Talu. *"Düşünmüş, taşınmış, şairlikten...sonra o da bizim gibi sahne artistliğine heves etmişti."* -H. F. Ozansoy.

şak (I) *is.* Enlice bir şeyle vurulduğunda çıkan sesi anlatır: *Şak diye yüzüne vurdu.*

şak, -kkı (II) *is. Ar. şakk esk.* **1.** Yarma, yarılma. **2.** Yarık, çatlak. **şak etmek** şakketmek.

şaka *is.* Güldürmek, eğlendirmek amacıyla karşısındakini kırmadan yapılan hareket veya söylenen söz, lâtife: *"İmamın şakasına ben de şaka ile mukabele ettim."* -R. N. Güntekin. **şaka etmek** bir kimseye şaka yollu takılmak. **şaka gibi gelmek** bir türlü inanamamak. **şaka götürmemek 1)** (bir durum veya iş) hafifsemeye, dikkatsizliğe gelmemek: *İşin şaka götürür yanı yok. "Rica ederim gülmeyiniz, iş pek naziktir, şaka götürmez."* -H. R. Gürpınar. **2)** şakadan hoşlanmamak. **şaka iken kaka olmak** (veya **şakayı kakaya çevirmek**) *tkz.* el veya dil ile yapılan şakadan, hoş olmayan bir sonuç veya kavga çıkmak. **şaka kaldırmak** şakaya dayanmak, katlanmak: *"Bizim oralılar şakacıdırlar, şaka kaldırırlar."* -M. Ş. Esendal. **şaka söylemek** bir şeyi, şaka yapmış olmak için söylemek. **şaka yapmak** şaka niteliğinde bir şey yapmak: *"İlk defa görüştüğümüz hâlde benimle şaka yaptı."* -Ö. Seyfettin. **şakası yok 1)** hatır gönül tanımaz, gerekeni yapar: **2)** tehlikeli: *Bu hastalığın şakası yok.* **şakaya almak** söylenilen gerçek sözü şaka gibi kabul etmek: *"Mustafa Kemal Paşa bu isteği şakaya alarak şöyle cevaplandırmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **şakaya boğmak (dökmek** veya **bozmak)** ciddî başlayan bir sözü veya davranışı şakaya çevirmek: *"Bu gayretin boşluğunu anlayarak işi şakaya dökmeye başlıyor."* -R. N. Güntekin. **şakaya gelmek 1)** şakaya katlanır olmak: *"Öyle zannedildiği gibi şakaya gelecek bir adam olmadığını göstermek için bu, ne güzel bir fırsattı!"* -R. N. Güntekin. **2) şakaya getirmek** ciddî bir şeyi açıktan açığa söyleyemeyip şaka görünümü vererek söylemek: *"Şakaya getirip söyledim; lâtife ediyordum."* -R. H. Karay. **şakaya vurmak** ciddî bir söz veya davranışı şaka yoluyla geçiştirmek. **şakaya gelmemek 1)** şakaya dayanamamak; **2)** hafifsemeye, savsaklamaya gelmemek.

→ ***şaka maka, şaka yollu, şaka yoluyla***

şakacı *s.* Şaka yapmasını seven, şakalaşmadan hoşlanan, lâtifeci: *"Gazi, teessürünü şakacı bir tonla örterek sözümü kesti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

şakacıktan *zf.* **1.** (çocuk dilinde) Şaka olarak: *Şakacıktan söyledim, ağlama.* **2.** Şaka yapar görünerek: *Şakacıktan adam-*

cağızı epey hırpaladılar. "Başımı da şöyle yastığa doğru şakacıktan eğdim." -S. F. Abasıyanık. **3.** Şaka olarak yapmaya başlamışken, farkında olmadan: *Şakacıktan epey iş görmüşüz.*

şakacılık, -ğı *is.* Şakacı olma durumu: *"Her zamanki şakacılığı ile evin içindeki bu gergin havayı yatıştırmasını çok iyi becerirdi."* -H. Taner.

şakadan *zf.* Şaka olarak, şaka diye, mahsus: *Şakadan darılır gibi yaptı.*

şakak, -ğı *is.* Göz, alın ve yanak arasında, elmacık kemiğinin üstünde bulunan çukurumsu bölge: *"Genç adam tekrar elini hastanın başına, şakaklarına götürerek, bütün yüzünü, boynunu okşadı."* -P. Safa. **şakakları ağarmak** (veya **beyazlanmak**) şakaklarındaki saçlar kırlaşmak, ağarmak: *"Ben o eski adam değilim, şakaklarım nasıl beyazlanmış, görmüyor musun?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **şakağı atmak** *mec.* çok sinirlenmek: *"Kalbinin yırtıldığını, kilitlenen çenelerinin çatırdağını, şakaklarının attığını duyardı."* -Ö. Seyfettin.

şakalaşma *is.* Şakalaşmak işi.

şakalaşmak *(nsz. -le)* Karşılıklı olarak şaka etmek: *"Yanında getirdiği damadı ve torunu ile şakalaşıyordu."* -T. Buğra.

şaka maka *zf.* Ağırlığını çok duymayarak: *"Şaka maka, insanı deliliğe götüren yollar, çoğu zaman böyle ehemmiyetsiz görünen patikalardır."* -H. Taner.

şakasız *zf.* Şaka yapmaksızın, ciddî olarak.

şakayık *is. (şaka:yık) Ar. şaḳā'ik bot.* Düğün çiçeğigillerden, çiçekleri türlü renkte, çok yıllık güzel bir süs bitkisi *(Paeonia mascula).*

şaka yollu *zf. bk.* şaka yoluyla.

şaka yoluyla *zf.* Ciddî bir şeye şaka görünümü vererek (söyleme, konuşma).

şakıldak, -ğı *is.* Bir çeşit çocuk oyuncağı.

şakıma *is.* Şakımak işi.

şakımak *(nsz)* **1.** (ötücü kuşlar için) Ezgili ses çıkarmak, ötmek, şakramak, terennüm etmek: *"Kalk dilber, gidelim bağ arasına / Şakısın bülbüller, gül incinmesin."* -Karacaoğlan. **2.** *mec.* (şarkı, şiir için) söylemek: *"Hep aşkı, hep inançları, hep yurt sevgisini şakıyan şairler vardır; ben şair olsaydım ışığın verdiği hazları söyler, hep güneşe övgüler yazardım."* -N. Ataç. **3.** *mec.* Çok konuşmak, çenesi düşmek: *"Eskiden hiç lâkırdı söylemeyen bu ihtiyar, şimdi şakıyordu."* -Ö. Seyfettin.

şakırdama *is.* Şakırdamak işi.

şakırdamak *(nsz)* **1.** Şakır şakır ses çıkarmak: *"Bursa'da bir eski cami avlusu / Küçük şadırvanda şakırdayan su."* -A. H. Tanpınar. **2.** *zf.* (yağmur) Güçlü bir biçimde yağmak: *Yağmur şakırdayarak yağıyor.*

şakırdatma *is.* Şakırdatmak işi veya durumu.

şakırdatmak *(-i)* Şakır şakır ses çıkartmak: *"Ağzındaki takma dişleri şakırdatacağına, adam gibi cevap ver!"* -M. Ş. Esendal.

şakır şakır *zf.* **1.** Sürekli olarak yağan yağmurun, ötüşen kuşların veya buna benzer hoşa giden şeylerin çıkardığı sesi anlatır: *"Yağmur hâlâ şakır şakır yağıyor."* -T. Buğra. **2.** Kolaylıkla, iyi bir biçimde, akıcı olarak: *Şakır şakır İngilizce konuşuyor.* **3.** Çok parlak ve ışıklı olarak.

şakır şukur *zf.* Fazlaca şakırtı çıkararak.

şakırtı *is.* Şakırdayan birşeyin çıkardığı ses, şakır şakır ses çıkarma: *"Sokakta nal şakırtılarıyla bir araba durdu."* -Y. Z. Ortaç.

şakırtılı *s.* Şakırtısı olan: *"Sırtına, kaba etlerine yumruklar, şakırtılı silleler atmaya başladı."* -R. N. Güntekin.

şakırtısız *s.* Şakırtısı olmayan.

şakıt *is. zool.* Murana.

şakıyış *is.* Şakımak işi veya biçimi.

şaki *is. (şaki:, k kalın okunur) Ar. ṣaḳî* Haydut, eşkıya.

şakilik, -ği *is.* Haydutluk.

şakirt, -di *is. (şa:kirt) Far. şāgird esk.* Öğrenci, çırak: *"Dedeye -yeni şakirdiniz efendim- diyerek çekilip gidince kız odanın ortasında kakıldı kaldı."* -H. E. Adıvar.

şakkadak *zf. (şa'kkadak)* Beklenmedik bir zamanda, birdenbire, ansızın: *Şakkadak*

düşüp bayıldı. "İşte böyle bir gün adamın hatasını şakkadak suratına vururlardı." -Ö. Seyfettin.

şakketme *is.* Şakketmek işi.

şakketmek *(-i) Ar. şakk + T. etmek* Yarmak, parçalamak.

şaklaban *s.* **1.** Şen, şakacı ve güldürücü (kimse). **2.** *is. mec.* Dalkavuk.

şaklabanlık, -ğı *is.* Şaklaban olma durumu veya şaklabanca davranış: *"Dikkate şayan bir neşem, bir şaklabanlığım vardı."* -A. Gündüz.

şaklama *is.* Şaklamak işi.

şaklamak *(nsz)* Şak diye ses çıkarmak: *"Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı / Bir dakika araba yerinde durakladı."* -F. N. Çamlıbel.

şaklatma *is.* Şaklatmak işi.

şaklatmak *(-i)* Şak diye ses çıkartmak: *"Yaygaracı kadın bir elinin tersini öteki elinin avcuna vurarak şaklatıyor, gözlerini açıyor, bağırıyordu."* -P. Safa.

şakrak *s.* **1.** (ses için) Şen, neşeli: *Şakrak bir kahkaha.* **2.** (insan için) Şen, neşeli, hayat dolu: *Şakrak bir kız. "Yeni çıkan ayın ışığında şakrak ve kıvrak oynuyordu."* -H. E. Adıvar.

→ ***şakrak kuşu***

şakrak kuşu *is. zool.* İspinozgillerden, başı siyah, boynu kırmızı, ötücü bir kuş *(Pyrrhula pyrrhula).*

şakraklık, -ğı *is.* Şakrak olma durumu: *"Genç kızlığın bütün şakraklığı dershaneyi kapladı, her kafadan bir ses çıkıyordu."* -A. Gündüz.

şakrama *is.* Şakramak işi veya durumu.

şakramak *(nsz)* Şakımak.

şakşak, -ğı *is.* Çoğunlukla hokkabazların kullandıkları, hafifçe vurulduğunda hızla vurulmuş gibi şak diye ses çıkaran tahta maşa.

şak şak *zf.* Eller birbirine vurulduğunda çıkan sesi ve bunun benzerlerini anlatmak için kullanılır.

şakşakçı *is.* **1.** Bir kimseyi veya onun yaptığı her şeyi doğru bularak öven ve başkalarına da kabul ettirmeye çalışan kimse, alkışçı. **2.** *is.* Özellikle eski tiyatroda oyunu alkışlamak için parayla tutulan kimse.

şakşakçılık, -ğı *is.* Şakşakçı olma durumu.

şakul, -lü *is. (ş:kul) Ar. şāḳūl fiz. esk.* Çekül.

şakulî *s. (ş:ku:li:) Ar. şāḳūlî mat. esk.* **1.** Çekülle ilgili. **2.** Düşey.

şakulleme *is.* Şakullemek işi.

şakullemek *(-i) esk.* **1.** Çekülle düşey doğrultusuna bakmak. **2.** *mec.* Yoklamak.

şal *is. Far. şāl* **1.** Genellikle Hindistan'da dokunan, özel motifleri olan değerli bir yün kumaş: *"Genç kadın, yün şalını başına almışken çıkardı."* -R. Enis. **2.** Kadınların omuzlarını örtmek için kullandıkları geniş atkı: *"Zil, şal ve gül. Bu bahçede raksın bütün hızı... / Şevk akşamında Endülüs üç defa kırmızı..."* -Y. K. Beyatlı.

→ ***şal kuşak, şal örneği***

şalak, -ğı *is. hlk.* Büyümemiş karpuz.

şalakî *is. Far. şāl + Yun. -aki* Şal taklidi kumaş.

şale *is. Fr. chalet* Uzun saçaklı çatısı olan alçak dağ konutu.

şalgam *is. Far. şelġam bot.* **1.** Turpgillerden, yumru köklü bir bitki *(Brassica rapa).* **2.** Bu bitkinin insan ve hayvanlar için besin olarak kullanılan etli ve tatlı kökü: *Şalgam suyu.*

şali *is. (ş:li:) Far. şālī* Tiftikten yapılan bir cins ince kumaş: *Ankara şalisi. Bayrak yapılan şali.*

şal kuşak, -ğı *is.* Şaldan yapılmış bele sarılan kuşak: *"Sırtında dört peşli entarı, belinde şal kuşak başında namaz bezi."* -R. H. Karay.

şallak *s.* ve *is. hlk.* **1.** Çıplak. **2.** *s.* ve *is.* Giyimine özen göstermeyen kimse.

→ ***şallak mallak***

şallak mallak *zf.* **1.** Çırılçıplak. **2.** Giyimi çok özensiz olarak.

şalo *is.* Peru para birimi.

şal örneği *is.* Şallarda görülen motiflerle bezenmiş kumaş örtü, hırka için kullanılır.

şalt binası *is.* Gaz boru hattı veya ana dağıtım boru hattında, boru donanımı veya boru donanım elemanlarını (vana, basınç regülâtörü vb.) korumak için yer altında inşa edilen bina.

şalter *is. Alm. Schalter* **1.** Bir devredeki elektrik akımını açıp kapama veya değiştirme işini yapan araç, çevirgeç. **2.** Gişe: *"Şalter dokuz buçukta açıldı."* -H. Taner.

şalupa *is. (şalu'pa) İt. scialuppa esk.* Küçük bir gemi gibi kullanılabilen büyük sandal.

şalvar *is. Far. şelvâr* Genellikle ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan geniş üst donu: *"Ne yapacağını bilmez şaşkın bir hâlde şalvarını bacağına geçirdi."* -M. Ş. Esendal. **şalvar gibi** çok bol (pantolon).

şalvarlı *s.* ve *is.* Şalvar giyinmiş olan kimse: *"Turuncu beneklerle dolu şalvarlı, yirmi, yirmi iki yaşlarında bir kız yanımıza sokuldu."* -O. C. Kaygılı.

şama *is. (şa'ma) Ar. şem'a* Bal mumuna veya parafine batırılmış fitil.

şamalı *s. (şa'malı)* Şama ile yapılmış: *"Müştak cebinden şamalı kibriti çıkardı çaktı."* -H. R. Gürpınar.

şamama *is. Ar. şemâme bot.* **1.** Güzel kokulu bir tür küçük kavun. **2.** Kavuna benzer bir yıllık otsu ve sürüngen bir bitki *(Cucumis dudaim).* **şamama gibi** ufak tefek, sevimli insanlar için kullanılır.

şaman *is.* Şamanlıkta, gelecekten haber verme, büyü yapma gibi görevleri olan, ruhlarla ilişki kurarak hastalıkları iyileştirdiğine inanılan din adamı, kam.

şamandıra *is. (şama'ndıra) Yun. simadura* **1.** *den.* Halkalarına tekne bağlamak için limanda demirlenmiş olan, içi boş, her yanı kapalı, çoğunlukla metalden yapılan fıçı vb. **2.** *den.* Denizde yol göstermeye, bir tehlikeyi veya geçiş yolunu haber vermeye yarayan yüzer cisim. **3.** Kapama düzenini sağlayan, metal veya plâstikten yapılmış, suda yüzen top. **4.** Kandilde fitili tutmak için yağda yüzen telli mantar düzeni.

şamandıralama *is.* Şamandıralamak işi.

şamandıralamak *(-i)* Belli bir noktayı işaretlemek için bir şamandırayı zincirleriyle birlikte denize bırakmak.

Şamanî *s. (Şamani:)* Şamanist.

Şamanist *is.* Şamanlık yanlısı olan kimse.

Şamanizm *öz. is.* Şamanlık.

Şamanlık, -ğı *öz. is.* Kuzey ve Orta Asya'da Türkler, diğer kıt'alarda da başka topluluklar arasında günümüze kadar süregelen doğaya tapma, doğaüstü ruhlara inanma temeline dayalı din, Şamanizm.

şamar *is.* Açık elle yüze vurulan tokat. **şamar atmak** şamarlamak. **şamar indirmek** tokat atmak: *"Çavuş onun omzuna kuvvetli bir şamar indirdi."* -R. Enis.

→ *şamar oğlanı*

şamarlama *is.* Şamarlamak işi.

şamarlamak *(-i)* Yüze açık elle vurmak, şamar atmak: *"Sözünüze itaat etmezse küçük ellerinizle şamarlayınız."* -A. Gündüz.

şamar oğlanı *is.* Bütün kötü olayların sebebi sayılan, sürekli suçlu bulunan ve azarlanan kimse: *"Sanatçının şamar oğlanı hâline getirilmesini kanıksamışız, ne acı."* -H. Taner.

şamata *is. Ar. şemâte* Gürültü, patırtı: *"Şimdi hâkim olan şey,romantik şamata ve ağız kalabalığıdır."* -H. E. Adıvar. *"Bu berbat şamata arasında yarım saat kadar bekledim."* -O. C. Kaygılı. **şamata etmek (veya koparmak)** gürültü patırtı yapmak: *"Amma da şamata ettin be çorbacı, dedi."* -H. Taner. *"...haykırarak, şamata koparak, yarı havada, yarı yerde koşup kendilerini çeşmenin yalaklarına atarlardı."* -R. H. Karay.

şamatacı *s.* ve *is.* Gürültü, patırtı yapan, yaygaracı: *"...her köşe, içen, iyen, yaygaracı, şamatacı insan yığınlarıyla kaynıyordu."* -R. H. Karay.

şamatalı *s.* Gürültülü, patırtılı: *"Ben kendim, ırk ve din ayrılığına bakmadan, bu şamatalı politika dünyasında daima insanların birliğine inanıyordum."* -H. E.

Adıvar.

şambaba *is. bk.* şambabası.

şambabası *is.* **1.** Bir tür hamur tatlısı, baba tatlısı: *"Şambabası, arada bir ağzımızı tatlandıran nice tatlılardan biridir."* -B. Felek. **2.** *mec.* Sorumluluğu olmayan, hayırsız baba.

şambrel *is. Fr. chambrière* Otomobil iç lâstiği.

şamdan *is. Ar. şem' + Far. -dān. Fr.* Üzerine mum yerleştirilen destek: *"Masa üstünde duran şamdandan yanar bir mum alıp pencereye doğru yanaştı."* -R. H. Karay.

şamdancı *is.* **1.** Şamdan yapıp satan kimse. **2.** *tar.* Saraylarda aydınlatma işleriyle görevli kimse.

şamdancılık, -ğı *is.* Şamdancının işi veya mesleği.

Şam fıstığı *is.* Antep fıstığı.

şamil *s. (şa:mil) Ar. şāmil esk.* İçine alan, kaplayan, kapsayan.

şampanya *is. (şampa'nya) Fr. champagne (Champagne yer adından)* Açık renk, tatlı ve köpüklü şarap: *"Misafirlerin girmesiyle birçok şampanya şişesinin patlaması bir oldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***şampanya bardağı***

şampanya bardağı *is.* Şampanya içmeye ayrılmış özel, ince, uzun veya geniş tabanlı kısa bardak.

şampanyalı *s.* Şampanya verilen: *Şampanyalı bir yemek.*

şampiyon *is.* ve *s. Fr. champion* Milli veya milletler arası bir yarışmada ilk dereceyi alan, birinci olan kimse veya takım.

şampiyona *is. Fr. championnat* **1.** Şampiyonluk yarışması. **2.** Şampiyonluk.

şampiyonluk, -ğu *is.* Şampiyon olma durumu: *"Bugün fazla olarak şampiyonluk müsabakası varmış."* -M. Ş. Esendal.

şampuan *is. Fr.* < *İng. shampooing* < *Hindî* Genellikle saç yıkamakta kullanılan sıvı sabun.

şampuanlama *is.* Şampuanlamak işi veya durumu.

şampuanlamak *(-i)* Şampuanla yıkamak.

şan (I) *is. (şa:n) Ar. şān* **1.** Ün, san, şöhret. **2.** Gösteriş, gösterişlilik. **şan vermek** ün salmak. **şanına yedirememek** yenilgiyi kabul edememek: *"Onların karşısında ilk elde çekilmeyi şanına yedirememedi."* -Ö. Seyfettin. **şanından olmak** (veya **şanına yakışmak**) bir şey onun büyüklüğüne, karakterine uygun olmak, yaraşmak.

şan (II) *is. Fr. chant müz.* İnsan gırtlağından makamla çıkan ve perde ayrımlarıyla çeşitli duyumlar uyandıran ses dizisi.

şandel *is. Fr. chandelle* Yüksekten topu diklemesine kaleye gönderme.

şandelleme *is.* Şandellemek işi veya biçimi.

şandellemek *(-i)* Topu yüksekten diklemesine karşı kale yönüne veya içine göndermek.

şangırdama *is.* Şangırdamak işi.

şangırdamak *(nsz)* (tabak, bardak vb. için) Bir yere veya birbirine çarparken, kırılırken gürültülü ve çınlayıcı ses çıkarmak.

şangırdatma *is.* Şangırdatmak işi.

şangırdatmak *(-i)* Şangırdamasına sebep olmak.

şangır şungur *zf.* Büyük bir şangırtı çıkararak: *Koca ayna şangır şungur kırıldı.*

şangırtı *is.* (tabak, bardak vb.) Bir yere veya birbirine çarparken, kırılırken çıkan ses: *"Zincir şangırtıları atların karda çıkardığı seslerle karışıyordu."* -R. Enis.

şanjan *s. Fr. changeant* Yanardöner, janjan.

şanjanlı *s.* Yanardöner olan, janjanlı.

şanjman *is. Fr. changement* Motorlu taşıtlarda hız değiştirmek için, motorun yükünü azaltarak arabanın hareket etmesini sağlayan dişliler topluluğu, vites kutusu, şanzıman.

şanlı *s.* **1.** Tanınmış, ünlü. **2.** Yüce, ulu, büyük: *"Milletimin büyük ve şanlı mazisi hatıramda uyanıyordu."* -H. C. Yalçın. **3.** Olağanüstü yararlıklar göstererek düşmanı yenen komutanlara veya şehirlere devlet tarafından verilen onur unvanı.

→ ***şanlı şöhretli***

şanlı şöhretli *s.* Görkemli ve etkileyici.

şano *is. (şa'no) İt. scena* (tiyatroda) sahne: *"Bir sevdiğim şanoda şarkı söyler / Biri yanı başımda / İçer içer, ötekini kıskanır."* -O. V. Kanık.

şans *is. Fr. chance* Talih, baht, felek: *"Bir hafta içinde kayıplar ve kazanmalarla şansım değişti."* -R. H. Karay. **şans tanımak** imkân vermek, fırsat vermek. **şansa kalmak** bir şeyin olabilmesi için çok az umut olmak. **şansı dönmek** talihi iyiyken kötü veya kötüyken iyi olmak. **şansı yaver gitmek** talihli olmak, bahtı açık olmak.

şansız *s. hlk.* **1.** Ünsüz. **2.** Gösterişsiz. **3.** Kılıksız, kıyafetsiz.

şanslı *s.* Talihi olan, talihli: *"Şanslı günlerinin dışında onu yenene pek rastlanmamıştır."* -T. Buğra.

şanslılık, -ğı *is.* Talihli olma durumu.

şanson *is. Fr. chanson ed.* ve *müz.* Kıt'a adı verilen ve şarkı gibi söylenen mısra dizisi.

şansonet *is. Fr. chansonnette* Küçük şanson, kısa türkü.

şansölye *is. Fr. chancelier* Federal Almanya Cumhuriyetinde ve Avusturya'da hükûmet başkanı.

şansölyelik, -ği *is.* Almanya ve Avusturya'da hükûmet başkanlığı.

şanssız *s.* Talihi olmayan, talihsiz.

şanssızlık, -ğı *is.* Talihsiz olma durumu, talihsizlik: *"Dünyada balıkçının şansı ve şanssızlığı kadar garip şey yoktur."* -S. F. Abasıyanık.

şantaj *is. Fr. chantage* Para veya herhangi bir çıkar sağlamak amacıyla bir kimseyi, kendisiyle ilgili lekeleyici, gözden düşürücü bir haberi yayma veya açığa çıkarma tehdidiyle korkutma: *"Medeniyet âlemini şantaj ve blöfle ne kadar aldatabiliriz? diyordu."* -F. R. Atay. *"Bu, bana bir blöften ziyade şantaj gibi görünüyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **şantaj yapmak** gözdağıyla korkutmak.

şantajcı *is.* Şantaj yapan kimse.

şantajcılık, -ğı *is.* Şantajcının yaptığı iş.

şantiye *is. Fr. chantier* **1.** Yapı gereçlerinin yığılıp saklandığı veya işlendiği yer. **2.** İnşa durumundaki ev, fabrika, baraj gibi her türlü yapı. **3.** Gemi tezgâhı.

şantör *is. Fr. chanteur* Erkek şarkıcı.

şantöz *is. Fr. chanteuse* Kadın şarkıcı.

şantung *is. (Şantung eyaletinin adından)* Genellikle yazlık giyim eşyası yapılan, üzerinde kendinden desenli çizgileri bulunan, ham ipekle dokunmuş kumaş.

şanzıman *is. bk.* şanjman.

şap (I) *is.* **1.** İstekle öperken çıkan sesi anlatır: *Şap diye elinden öptü.* **2.** Birden yere düşme veya çarpma sırasında çıkan sesi anlatır.

şap (II) *is. Ar. şabb kim.* Alüminyum ve potasyum sülfatından veya amonyum alüminyum sülfatından oluşan, sıcak suda eriyen, tadı buruk, antiseptik bir madde: *"Tevekkeli dememişler: Kırk yıllık şap olur mu, şeker?"* -O. C. Kaygılı. **şap gibi** ağza alınmayacak kadar tuzlu. **şap gibi donmak** (veya **kalmak**) şaşırarak ses çıkarmayacak duruma gelmek. **şap gibi yanmak** ortada kalmak, destek bulamamak. **şapa oturmak** içinden çıkılması güç bir duruma düşmek.

→ ***şap hastalığı, şap taşı***

şap (III) *is.* İnce kum ve çimentoyla yapılan düzgün döşeme sıvası.

şapadanak *zf.* **1.** Birden bire, aniden: *Şapadanak sorar.* **2.** *zf.* Şap diye ses çıkarak: *Şapadanak düşüp bayılacaktım.*

şapçı *is.* Şap yapan veya satan kimse.

şapçılık, -ğı *is.* Şapçının yaptığı iş.

şaphane *is. (şapha:ne) Ar. şabb+Far.hâne* Şap çıkarılan yer, şap ocağı.

şap hastalığı *is.* Sığırlarda, ağız ve tırnaklar arasında kabarcıklar görünmesiyle, yüksek ateşle beliren, genellikle arıza bırakan bulaşıcı hastalık.

şapırdama *is.* Şapırdamak işi.

şapırdamak *(nsz)* Öperken veya bir şey yerken şap diye ses çıkarmak.

şapırdatma *is.* Şapırdatmak işi.

şapırdatmak *(-i)* Öperken veya bir

şey yerken şap diye ses çıkartmak: *"Birayı, sulu şeftali ısırır gibi şapırdatarak içiyor."* -B. Felek.

şapır şapır *zf.* Ses çıkararak acele ile yemek yemeyi veya üst üste öpmeyi anlatır: *Şapır şapır yedi bitirdi. Şapır şapır öptü.*

şapır şupur *zf.* Öperken veya yemek yerken şap sesinin çıkarıldığını anlatır.

şapırtı *is.* Öperken veya yemek yerken çıkan ses, şapırdama sesi: *"Bir müddet yalnız dudakların şapırtısı işitildi."* -E. E. Talu.

şapka *is. (şa'pka) Rus. şapka* **1.** Keçe, hasır gibi maddelerden yapılan başlık: *Türkler başlık olarak 1925'te şapkayı kabul ettiler.* **2.** Boru, baca, direk gibi şeylerin açık olan üst bölümünü havanın etkisinden korumak için takılan başlık: *Soba borusu şapkası. Lâmba şapkası.* **3.** *bot.* Bazı bitkilerde, özellikle mantarlarda sapın üstünde bulunan, üreme organlarını taşıyan şapka biçimindeki organ. **4.** *gr.* Düzeltme işareti (^). **şapka çıkarmak** (bir söz veya durum karşısında) söylenecek söz kalmamak ve takdir etmek.

→ ***şapka işareti***

şapkacı *is.* Şapka yapan veya satan kimse.

şapkacılık, -ğı *is.* Şapka yapma veya satma işi.

şapka işareti *is. bk.* şapka.

şapkalı *s.* ve *is.* **1.** Şapka giymiş olan (kimse): *"Onun yanında, kadife şapkalı, siyahlar giyinmiş bir kadın var."* -H. C. Yalçın. **2.** *bot.* Şapkası olan bitki. **3.** Üzerinde düzeltme işareti bulunan (ünlü).

şapkalık, -ğı *is.* **1.** Şapka koymaya yarayan şey veya yer. **2.** *s.* Şapka yapmaya elverişli: *Şapkalık kumaş.*

şapkasız *s.* Şapkası olmayan: *"Bu hiç kendine benzemez, dedi, şapkasız resmi yok mu?"* -M. Ş. Esendal.

şaplak, -ğı *is.* Şap diye ses çıkaran tokat: *"Rahmi'nin sırtına güya şaka olsun diye bir şaplak indirdikten sonra..."* -B. Felek.

şaplama *is.* Şaplamak işi.

şaplamak (I) *(nsz)* Şap diye ses çıkarmak: *Tokat şapladı.*

şaplamak (II) *(-i)* Bir şeyi şaplı su ile ıslatmak.

şaplamak (III) *(-i)* Bir yapının tabanını ince kum ve çimentoyla hazırlanan karışımla sıvamak.

şaplatma *is.* Şaplatmak işi.

şaplatmak *(-i, -e)* **1.** Şap diye ses çıkartmak: *"Sonra, bir karış sakallı yüzünden dört beş defa şaplatarak öptü."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Sesli şamar vurmak: *"Beyin bileğini yakalar, sonra da suratına tokatı şaplatır."* -S. Birsel.

şaplı *s.* İçinde şap bulunan.

şappadak *zf. (şa'ppadak) tkz.* **1.** Apansız: *Sapada şappadak içeri giriverdi.* **2.** Ani bir şapırtı sesi çıkararak: *"Sonra şappadak alnımdan öpersin."* -E. E. Talu.

şaprak, -ğı *is.* Eyer örtüsü, çaprak.

şapşal *s.* **1.** Aptalca davranışlarda bulunan, alık. **2.** Üstüne başına önem vermeyen, özen göstermeyen: *"O pek sevdiği bahriye elbiselerini çıkarmış, yerine kendine biraz bol gelen, bol geldiği için de onu büsbütün şapşal gösteren bej bir kostüm giymiş."* -H. Taner. **3.** (giyecek için) Bol, dökük ve biçimsiz: *"Güneşli havada sırtında soluk şapşal bir empermeabl, ayaklarında cilâsı kaçmış geniş galoşlar..."* -Ö. Seyfettin.

→ ***şapşal yaka***

şapşalak *s. hlk.* Özensiz, düzensiz (kimse).

şapşalca *s. (şapşa'lca)* Şapşala yakışır (bir biçimde).

şapşallaşma *is.* Şapşallaşmak durumu.

şapşallaşmak *(nsz)* Şapşal duruma gelmek.

şapşallık, -ğı *is.* Şapşal olma durumu veya şapşalca davranış.

şapşal yaka *is.* Dökümlü ve geniş yaka.

şap şap *zf.* Üst üste öpmeyi belirtmek için kullanılır.

şap taşı *is.* Kızıldeniz'den çıkarılan, beyaza çalan renkte, pek çok dalı olan mercan türü.

-şar / -şer Ünlü ile biten sayı adları ile **yarım** kelimesine eklenen üleştirme eki: *iki-şer, altı-şar, yedi-şer, yarım-şar.*

şarabî *s. (şara:bi:) Ar. şerâbî* Kırmızı şarap renginde olan.

şarampol, -lü *is. Mac. sorompo < Alm.* Kara yollarının kenarında yol düzeyinden aşağıda kalan bölüm.

şarap, -bı *is. Ar. şerâb* Üzüm veya başka meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki.

*→ **şarap bardağı, şarap çanağı, şarap fıçısı, şaraphane, şarap rengi***

şarap bardağı *is.* Şarap içmek için özel olarak üretilen cam bardak.

şarap çanağı *is. esk.* Şarap içilen yayvan çanak.

şarapçı *is.* **1.** Şarap yapan veya satan kimse. **2.** *s.* Çok şarap içen, şaraba düşkün (kimse).

şarapçılık, -ğı *is.* Şarap yapma ve satma işi.

şarap fıçısı *is.* Şarabın dinlenmeye bırakıldığı büyük tahta fıçı.

şaraphane *is. (şarapha:ne) Ar. şerâb+Far.ḫâne* **1.** Şarap yapılan yer. **2.** Şarap satılan veya içirilen yer.

şaraplı *s.* Şarabı olan, şarap verilen (yemek, davet).

şarapnel *is. İng. shrapnel (yapımcısı Shrapnel'in adından)* İçi misket dolu top mermisi: *"Yere uzanınca tepesinde bir şarapnel patlamıştı."* -Ö. Seyfettin.

şarap rengi *is.* **1.** Kırmızı şarabın rengi. **2.** *s.* Bu renkte olan.

şarbon *is. Fr. charbon tıp* Çeşitli hayvanlarda, özellikle koyun ve sığırlarda görülen, deri veya mukoza yoluyla insana bulaşan, bulaştığı yerde kara bir çıban yapan tehlikeli hastalık, kara kabarcık, kara yanık, yanıkara.

şarıldama *is.* Şarıldamak işi.

şarıldamak *(nsz)* (su için) Bol bol akarak ses çıkarmak: *Dere şarıldıyor.*

şarıl şarıl *zf.* Suyun bol ve sesli akmasını anlatır: *"Yağmur şarıl şarıl akıyor damlardan."* -S. F. Abasıyanık.

şarıltı *is.* Şarıldayan şeyin çıkardığı ses, şarıldama sesi: *Derenin şarıltısı buradan duyuluyor.*

şarj *is. Fr. charge fiz.* Yükleme, doldurma. **şarj etmek 1)** yüklemek; **2)** *argo* bir şeyi anlamaya, kavramaya başlamak.

şarjör *is. Fr. chargeur* Otomatik silâhlarda, belli sayıda fişek taşıyan ve bu fişekleri namluya arka arkaya sürmeye yarayan mekanizma.

şark *is. Ar. şarḳ esk.* Doğu.

*→ **şark çıbanı***

şarkadak *zf. (şa'rkadak)* Ansızın düz ve sertçe bir yüzeye vurulduğunda çıkan sesi anlatır: *Şarkadak tokadı indirdi.*

şark çıbanı *is.* Yurdumuzun doğu bölgelerinde, İran, Hindistan ve Kuzey Afrika'da insanların özellikle yüzünde veya kollarında görülen, iyileşince iz bırakan bulaşıcı çıban.

şarkı *is. Ar. şarḳî* **1.** *müz.* Tonlama değişiklikleriyle çeşitli duygular uyandıran uyumlu, ezgili insan sesleri dizisi. **2.** Klâsik Türk müziğinde aşk üzerine söylenen, nakaratı ve ara nağmesi olan parça: *"Şirket vapurları, bir şarkının nakaratı gibi ikide bir geçerlerdi."* -A. Ş. Hisar. **3.** Ezgi, müzik parçası, melodi: *Halk şarkıları.* **4.** *ed.* Divan edebiyatında bestelenmek için, dörtlükler biçiminde ve uyaklı olarak yazılmış olan şiir biçimi. **şarkı söylemek** belirli bir besteye göre güfteyi uyumlu olarak okumak. **şarkı tutturmak** bir şarkının sözlerini veya sadece bestesini seslendirmek: *"Eğlenmek için derin bir heves doğdu, ıslıkla bir şarkı tutturdu."* -P. Safa.

şarkıcı *is.* Şarkı söyleyen, şarkı söyleme yeteneği olan veya mesleği şarkı söylemek olan kimse, muganni, muganniye.

şarkıcılık, -ğı *is.* Şarkıcının işi veya mesleği.

şarkî *s. (şarkı:, k kalın okunur) Ar. şarḳî esk.* Doğuyla ilgili doğuya özgü olan, doğu.

şarkiyat *is. (şarkıya:t, k kalın okunur) Ar. şarḳiyyât esk.* Doğu bilimi, oryanta-

lizm.

şarkiyatçı *is. esk.* Doğu bilimci, doğu bilimi uzmanı, müsteşrik, oryantalist.

şarkiyatçılık, -ğı *is.* Doğu bilimleriyle uğraşma.

şarklı *s.* ve *is.* Doğulu. **garplı** karşıtı: *"Kız esmer ve çok pembe tenli bir şarklı güzeldi."* -Y. K. Beyatlı. *"Biz şarklılar neden ille her şeyi büyütüp efsaneleştiririz?"* -H. Taner.

şarklılık, -ğı *is.* Doğulu olma durumu, doğululuk.

şarküteri *is. Fr. charcuterie* Salam, sosis, sucuk, pastırma gibi hazır yiyeceklerin satıldığı dükkân.

şarlama *is.* Şarlamak işi veya durumu.

şarlamak *(nsz)* **1.** Şarıldamak. **2.** *hlk.* Bağırıp çağırmak, hakaret etmek: *"Haznedar çiftliğinin oraya yaklaşınca elâ gözlüm birden şarladı."* -O. C. Kaygılı.

şarlatan *s.* ve *is. Fr. charlatan* < *İt. ciarlatano* Kendi bilgi ve niteliklerini veya mallarını överek karşısındakini kandıran, dolandıran kimse: *"Kim namuslu, kim dalavereci, kim şarlatan, lâf ebesi ve dalkavuk, biliyordu."* -T. Buğra.

şarlatanca *s.* ve *zf. (şarlata'nca)* Şarlatan bir biçimde.

şarlatanlık,-ğı *is.* Şarlatan olma durumu veya şarlatanca davranış.

şarpi *Fr. charpie* < *İng. den.* Altı düz, üçgen biçiminde tek direkli, iki yelkenli iki kişilik tekne.

şar şar *zf.* Şarıl şarıl.

şart *is. Ar. şarṭ* Olması başka durumların gerçekleşmesini gerektiren şey, koşul: *"İster istemez bu şartlara boyun eğecekti."* -F. R. Atay. *"Ben şimdi, onun bu şartlar içinde iktidara gelişini kendi hesabına bedbahtlık telâkki etmekteyim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **şart etmek** "şart olsun" diyerek yemin etmek: *"Anası, oğlan gelirse içeri almayacağına şart etmişti."* -M. Ş. Esendal. **şart koşmak** önceden bir şarta bağlamak: *"Sarfiyat hususunda bir şart koşmuyorlar."* -R. H. Karay. **şart olmak** gerekmek, kaçınılmaz bir durum almak. **şart olsun 1)** "nikâhım üzerine yemin ederim ki, öyle değilse veya bunu yapmazsa, karım boş düşsün (olsun)" anlamında yemin olarak kullanılır: *"Artık hep, evli adamlar gibi, biz de şart olsun yeminine başladık."* -Ö. Seyfettin. **2)** yemin etmek için kullanılan biz söz: *"Kim hapşırırsa şart olsun ki, öldürünceye kadar döveceğim."* -Ö. Seyfettin. **şart şurt tanımaz** kendini hiçbir şarta bağlı saymaz.

→ ***şart kipi***

şartınca *zf. (şartı'nca)* Gereği gibi.

şart kipi *is. gr. bk.* şartlı birleşik zaman.

şartlama *is.* Şartlamak işi.

şartlamak *(-i)* Dinî inançlar gereğince, kirlenmiş sayılan bir şeyi en az üç, en çok kırk kez sudan geçirip kirli sayılmaktan kurtarmak.

şartlandırma *is.* Önceden belirlenmiş şartlara göre uydurma işi.

şartlandırmak *(-i)* Önceden belirlenmiş şartlara göre uydurmak.

şartlanış *is.* Şartlanmak işi veya biçimi.

şartlanma *is.* Önceden belirlenmiş şartlara göre uygun duruma gelinme işi.

şartlanmak *(nsz)* **1.** (dinî bakımdan) Şartlamak işi yapılmak. **2.** Önceden belirlenmiş şartlara göre uyarlanmak, koşullanmak.

şartlaşma *is.* Şartlaşmak işi.

şartlaşmak *(nsz, -le)* Bir veya birçok şartı karşılıklı kabul etmek.

→ ***şartlı birleşik cümle, şartlı birleşik zaman, şartlı refleks***

şartlı birleşik cümle *is. gr.* Bir esas cümle ile bu esas cümleye bağlı, fiili -sa / -se ekini almış yan cümlenin oluşturduğu anlatım birliği: *"Bir gecede böyle bir şeyle karşılaşsaydım hayretten çıldırabilirdim."* - A. H. Tanpınar.

şartlı birleşik zaman *is. gr.* Belli bir zaman eki almış yükleme -sa /-se şart eki getirilerek oluşturulan şekil: vb: *geldiyse,*

gelirse, gelecekse.

şartlı refleks *is. psikol. bk.* koşullu tepke.

şartname *is. (şartna:me) Ar. şart + Far. nāme* Satın alma, satma, yaptırma, kiralama gibi işleri gerçekleştirmek isteyen tarafın düzenlediği, her iki tarafın da uymayı üstlendikleri şartların tespit edildiği resmî belge.

şartsız *s.* **1.** Şarta bağlı olmayan, koşulsuz. **2.** *is.* Dinî bakımdan şartlanmamış (şey).

→ ***şartsız refleks, şartsız şurtsuz***

şartsız refleks *is. psikol. bk.* koşulsuz tepke.

şartsız şurtsuz *zf.* Hiçbir şarta bağlı kalmaksızın.

şaryo *is. (ša'ryo) Fr. chariot* **1.** Bir aletin veya aracın hareketli parçası. **2.** Yazı makinesinin kâğıt takılan, tuşlara vuruldukça ilerleyen bölümü. **3.** *ask.* Bazı av uçaklarının kalkışını sağlayan fırlatma düzeni. **4.** Bir eğik düzlem boyunca arabaların taşınmasını sağlayan küçük vagon.

şase *Fr. sachet* İçine mendil, gecelik gibi şeyleri koymaya yarayan, çeşitli büyüklükte, kumaştan koruncak.

şasi *is. Fr. châssis* **1.** Fotoğrafçılıkta içine duyarlı bir cam veya kâğıt konulan, yassı, ışık geçirmez kutu. **2.** Yapı işlerinde sürme çerçeve. **3.** Otomobilin, üzerine karoser oturtulan iskelet bölümü.

şaşaa *is. (ša:şaa) Ar. ša'ša'a* **1.** Görkem, gösteriş, tantana. **2.** *esk.* Parlaklık, parıltı.

şaşaalı *s. ša:şaalı* **1.** Görkemli, gösterişli. **2.** *esk.* Parıltılı: *"Bazen mehtap bu yalının üstüne vurarak onu şaşaalı manalarla öyle pırıl pırıl parlatırdı ki..."* -A. Ş. Hisar.

şaşakalma *is.* Şaşakalmak işi.

şaşakalmak *(-e) (şaşa'kalmak)* Çok şaşırmak, şaşkınlıktan ne yapacağını bilememek: *"Babam bu dostunu görmeye gittikçe onun bir bekleyişten ibaret hayatına şaşakalırmış."* -A. Ş. Hisar.

şaşalama *is.* Şaşalamak işi.

şaşalamak *(nsz)* Şaşkın bir duruma düşmek, şaşkınca davranmak, şaşırmak: *"Sarhoş gece yarısı gözlerini açıp kendini Allah'ın kırında bulunca şaşalar."* -R. N. Güntekin. *"Annemin tereddütsüz cevabından biraz şaşaladım."* -A.Gündüz.

şaşalatma *is.* Şaşalatmak işi veya durumu.

şaşalatmak *(-i)* Şaşalamasına sebep olmak: *"Bu sebepsiz kuduruşu beni şaşalattı."* -Ö. Seyfettin.

şaşı *s.* **1.** Birbirine paralel görme ekseni olmayan (göz veya kimse): *Şaşı gözler. "Üstelik de şaşı olan bu çocuğu ne diye tutup göndermişlerdi?"* -E. E. Talu. **2.** *zf.* Gözlerini çarpıtarak: *Şaşı bakmak.* **şaşı çakır demektense kör de de kurtul** dolaylı, dolambaçlı yollara başvuracağına gerçeği olduğu gibi söyle.

şaşılası *s.* Şaşılması gereken (şey).

şaşılaşma *is.* Şaşılaşmak işi.

şaşılaşmak *(-i)* Şaşı duruma gelmek, şaşı olmak: *"...gözleri şaşılaşmış, dili çıkmış, burnuna doğru kavrılmış, yeni bir gayretle koşuyor."* -M. Ş. Esendal.

şaşılık, -ğı *is.* Birbirine paralel görme ekseni bulunmama durumu.

şaşılma *is.* Şaşılmak işi.

şaşılmak *(nsz, -e)* Şaşkınlığa uğranılmak: *Bu hâle şaşılır. "Cidden şaşılacak şeyler yapıyor."* -A. Ş. Hisar.

şaşırış *is.* Şaşırmak işi veya biçimi.

şaşırma *is.* Şaşırmak işi.

şaşırmak *(-i)* **1.** Bir işe nasıl başlayıp, o işi nasıl sürdüreceğini ve nasıl sonuçlandıracağını bilemeyecek duruma gelmek, içinden çıkamamak: *Söyleyeceğini şaşırmak.* **2.** Doğru, gerçek ve gerekli olanı ayırt edemeyecek duruma gelmek: *"...o kadar bağırırdı ki nihayet herif sersem olur, şaşırır, istediğini verirdi."* -M. Ş. Esendal. *"Hastasını muayene ederken başında bulundular mı, hele söz söylediler mi eli ayağı dolaşır, ya kalbi bulamaz, ya nabzı şaşırır."* -A. İlhan. **3.** *(nsz)* Ne yapmak gerektiğini bilememek, nasıl davranacağını kestirememek, hayret etmek. **şaşırıp kalmak** çok şaşırmak, büyük bir şaşkınlığa düş-

mek: *Beni görünce şaşırdı. "Hasta adamı da evden çıkarıp atmak olmaz, ne yapacağını şaşırmış kalmış."* -M. Ş. Esendal.

şaşırtıcı *s.* Şaşırtma niteliği olan, şaşırtan: *"Her koşu beklenilmeyen, şaşırtıcı bir sonuç verebilirdi."* -N. Cumalı. **şaşırtıcı olmak** şaşırtmak.

şaşırtma *is.* **1.** Şaşırtmak işi. **2.** Ağaç fidanlarını veya çiçek fidelerini başka yerlere aktarma işi.

şaşırtmaca *is.* Şaşırtmak için yapılan oyun.

şaşırtmak *(-i)* **1.** Şaşırmasına sebep olmak: *"Aklına geleni yapar, anî, asabî hareketlerle herkesi şaşırtırdı."* -Ö. Seyfettin. **2.** Yanıltmak: *"Sen burada durup beni şaşırtırsın."* -R. N. Güntekin. *"İri vücudunu sizi çok, ama çok şaşırtan bir yumuşaklıkta kullanabiliyor."* -T. Dursun K. **3.** Daha iyi yetişmelerini sağlamak için ağaç fidanlarının veya çiçek fidelerinin yerlerini değiştirmek. **4.** *(nsz)* Şaşkınlaşmak, şaşmak.

şaşkaloz *s. argo* Şaşı veya şaşkın kimselere hakaret yollu söylenir.

şaşkın *s.* **1.** Düşünceleri dağılmış, karışmış, ne yapacağını bilemez duruma gelmiş. **2.** Akılsız, sersem, budala. **(birini) şaşkına çevirmek** şaşırtıcı olaylar karşısında şaşkın duruma getirmek: *"Bir mektupla kadınlarınız sizi şaşkına çeviriyorlar."* -M. Ş. Esendal. **(biri) şaşkına dönmek** beklenmedik bir durum karşısında şaşkınlaşmak: *"Bunlar da, Mustafa Kemal'i ifratlı hareketlere, yanlış yollara sevk etmek töhmeti altında bunalmış, şaşkına dönmüş idiler."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***şaşkın şaşkın***

şaşkınca *s.* ve *zf.* Şaşkın (bir biçimde).

şaşkınlaşma *is.* Şaşkınlaşmak işi.

şaşkınlaşmak *(nsz)* Şaşkın bir duruma gelmek.

şaşkınlık, -ğı *is.* Şaşkın olma durumu veya şaşkınca davranış: *"Piyasadaki şaşkınlık, kararsızlık, hayâsızlık kendilerinin en büyük yardımcılarıydı."* -E. E. Talu.

şaşkınlıkla *zf.* Şaşkın bir biçimde, şaşkın olarak: *"Çadırlardan uzanan bir sürü kadın ve erkek, çoluk çocuk kafası benim bu hâlimi şaşkınlıkla seyrediyorlardı."* -O. C. Kaygılı.

şaşkın şaşkın *zf.* Çok şaşırmış durumda: *"Sustum ve şaşkın şaşkın talebeye baktım."* -H. F. Ozansoy. *"Fena hâlde sıkıldığını, kapana girmiş bir sıçan gibi şaşkın şaşkın etrafına baktığını görüyordum."* -R. N. Güntekin.

şaşlık, -ğı *is. Rus.* Baharatlı sirkeye yatırılmış koyun etinden hazırlanmış et.

şaşma *is.* Şaşmak işi.

şaşmak, -ar *(-e)* **1.** Umulmayan, beklenmeyen veya olağanüstü bir olay, bir olgu karşısında şaşkın duruma gelmek, hayret etmek: *"Aynı anda nasıl olur da başka bir iş tutabileceğine şaşar kalırdınız."* -B. R. Eyuboğlu. **2.** *(-den)* (fiilin olumsuz soru biçimi veya kendinden sonra gelen olumsuz bir fiille) Yolundan sapmamak, gidişini değiştirmemek veya yanılmamak: *O, bildiğinden şaşmaz, boşuna nefes tüketmeyin. "Güzel düşün, iyi hisset, yanılma, aldanma / Ne varsa doğrudadır, doğruluk şaşar sanma."* -T. Fikret. **3.** *(-i)* Şaşırmak: *Yolunu şaşmak.Gününü şaşmak.*

şaşmaz *s.* Değişmez ve yanılmaz nitelikte olan: *"O, gerçekte ne anlatıyorsa, o anlattıklarının şaşmaz bir gözlemcisi."* -T. Dursun K.

şat *is. Fr. chatte* **1.** *den.* Sığ sularda ağır yükleri taşımak için kullanılan, altı düz bir çeşit tekne: *"Bordadan aşağı şatlara inip, torbaları şata bırakarak, eli boş geri dönüyor."* -Z. Selimoğlu. **2.** Sevinçli, neşeli.

şataf *is. hlk.* Çalım, süs.

şatafat *is.* Süs ve gösteriş: *"Meğer elçiliğin safası şatafatı yalnız bundan ibaret değilmiş."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Hamam alayı da yine şatafat ve masraf cihetinden bundan aşağı kalmazmış."* -O. C. Kaygılı.

şatafatlı *s.* Süslü ve gösterişli: *"Maksat debdebeli ve şatafatlı bir ömür sürmek değildir."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

şatafatsız *s.* Süssüz ve gösterişsiz: *"Şatafatsız bir muamele sayesinde Ali Bey*

zenginlenmiş." -R. H. Karay.

şathiyat *ç. is. (şathiya:t) Ar. şaṭḥiyyāt, şaṭḥiyye'* nin çokluk biçimi *ed. esk.* Ciddî bir düşünceyi, konuyu, şaka ve alay yollu anlatmak için yazılmış deyişler.

şathiye *is. Ar. şaṭḥiyye ed. esk.* **1.** Yergiye, alaya, şakaya yer veren manzum eser. **2.** Tanrı ile şakalı, takılmalı bir söyleyişle, konuşur gibi yazılan tekke edebiyatı şiir türü.

şatır *s. (ša:tır) Ar. şāṭir esk.* **1.** Neşeli, keyifli, şen. **2.** *tar.* Tören ve alaylarda padişahın, vezirin yanında yürüyen görevliler.

şato *is. (ša'to) Fr. château* **1.** Çevresi hendek, sur ve kulelerle çevrili derebeyi (senyör, kral) konağı. **2.** Geniş toprağı olan büyük konut: *"Bir ahırdan farkı olmayan çiftlik binasını, bir yıl içinde bir küçük şato hâline soktum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **şato gibi** büyük, görkemli (yapı).

şavalak *is.* ve *s. hlk.* Aptal, alık, sersem, budala.

şavk *is. Ar. şevḳ hlk.* Işık. **şavkı vurmak** bir şeyin ışığı yansımak.

şavkıma *is.* Şavkımak işi: *"Şavkıması sana doğru yolların / Sana doğru denizlerin çağrısı."* -F. Halıcı.

şavkımak *(nsz) hlk.* Işık saçmak, parlamak.

şavul *is. Ar. şāḳul hlk.* Şakul, çekül.

şavullama *is.* Şavullamak işi.

şavullamak *(-i) hlk.* **1.** Şakullemek. **2.** *mec.* Yoklamak veya kollamak: *"...kocasına düşen, gerçek niyetlerini ve duygularını böyle uzaktan şavullamak!"* -A. İlhan. **3.** Göz gezdirmek, araştırmak: *Yerimi şavulladım, yerleştim.*

şayak, -ğı *is.* **1.** Kaba dokunmuş, dayanıklı bir çeşit yün kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış: *"Beyaz şayaklar giymiş, kuvvetli, güzel, genç bir âşık."* -Ö. Seyfettin.

şayan *s. (ša:ya:n) Far. şāyān esk.* (bir şeye) Uygun, yaraşır, değer, lâyık: *"Alacağımız cevaplar içinde dikkate şayan görülenleri gazetemizde neşredeceğiz."* -H. C. Yalçın.

şayeste *s. (ša:yeste) Far. şāyeste esk.* Uygun, yakışır.

şayet *bağ. (ša':yet) Far. şāyed* (ihtimal derecesi daha az olmak üzere) Eğer: *"Bu parayı şayet sen, ben vermezsek, veren, başkaları olacak."* -E. E. Talu. *"Şayet iradesiz bir adamsanız az zamanda çürüyüp çökmeniz pek mümkündür."* -R. H. Karay.

şayi, -i *s. (ša:yi:) Ar. şāyi' esk.* **1.** Yaygın, yayılmış (söz veya haber). **2.** Bir şeyin her noktasıyla ilgisi bulunan (pay).

şayia *is. (ša:yia) Ar. şāyi'a* Yayılmış haber, yaygın söylenti: *"Hava arada bir bu hâle bir panik niteliği veren korkunç şayialarla dolup boşalıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

şayka *is. (ša'yka) Mac. tar.* Türklerin Karadeniz'deki ırmak kıyılarının korunmasında, Kazakların kıyılara saldırmada kullandıkları altı düz, yayvan gemi.

şaz *s. (ša:z) Ar. şāzz esk.* Ayrık, kural dışı, müstesna.

şe *is.* Türk alfabesinin yirmi üçüncü harfinin adı.

şeamet *is. (şea:met) Ar. şe'āmet esk.* Uğursuzluk, kademsizlik, nuhuset: *"Bir devri şeamet: Yine çiğnendi yeminler."* -T. Fikret.

şeb *is. Far. şeb. esk. bk.* gece, ruz.

şebabet *is. (şeba:bet) Ar. şebābet esk.* Gençlik veya gençlik yılları.

şebboy *is. Far. şebbūy bot.* Turpgillerden, güzel kokulu, dar yapraklı, değişik renkli çiçekleri olan, çok yıllık ve otsu bir süs bitkisi *(Cheiranthus cheiri).*

şebek, -ği *is. zool.* **1.** Daha çok Afrika'nın dağlık bölgelerinde yaşayan, uzun veya kısa kuyruklu türleri olan maymunlara verilen ad. **2.** *s. mec.* Çirkin ve arsız (kimse).

şebekçi *is.* Şebek oynatan kimse: *"Burgaz önlerinde birtakım ayıcılar, şebekçiler, kuklacılar..."* -O. C. Kaygılı.

şebeke *is. Ar. şebeke* **1.** Ülke çapında yaygınlaştırılmış ulaşım ve iletişim örgüsü, ağ. **2.** *mec.* Birbiriyle bağlantılı ve gizli

çalışan kimselerin tümü: *Hırsız şebekesi. "Bütün dünyaya eroin gönderen geniş bir şebekenin peşindeydiler."* -R. Enis. **3.** Üniversite öğrencilerinin kimlik kartı.

şebekler *ç. is. zool.* Primatların alt takımı.

şebiarus *is. Far. şeb-i Ar. 'arūs* **1.** Düğün gecesi. **2.** Her yıl Konya'da düzenlenen ve Mevlâna'nın ölüm yıldönümü olan aralık ayının on yedinci günü yapılan tören.

şebiyelda *is. (şebiyelda:) Far. şeb-i yeldā* En uzun gece: *"Şeb-i yeldâda uzar kıssa-i aşk fecre kadar."* -Y. K. Beyatlı.

şebnem *is. Far. şebnem esk.* Çiy.

şecaat, -ti *is. (şeca:at) Ar. şecā'at* Yiğitlik: *"Şecâ'at arz ederken merd-i kabtî sirkatin söyler."* -Koca Ragıp Paşa.

şecere *is. Ar. şecere* **1.** Bir kişinin veya bir ailenin en uzak atasından başlayarak bütün kollarını belirten çizelge, soy ağacı, soy kütüğü, hayat ağacı. **2.** Atların soyunun yazılı olduğu çizelge.

şecereci *is.* Şecere tutan kimse.

şecereli *s.* Şeceresi olan, oldukça uzak bir ataya kadar dedeleri belli olan: *"...bir Osmanlı şehzadesi, hulâsa şecereli bir asil."* -R. H. Karay.

şecerename *is. (şecerena:me) Ar. şecere + Far. nāme esk.* Soyağacını gösteren kitap veya yazı.

şeci, -i *s. (şeci:) Ar. şecī esk.* Yürekli, yiğit.

şedaraban *is. Ar. şeddi-i'arabān müz.* Klâsik Türk müziğinde bir şet makam.

şeddadî *s. (şedda:di:) Ar. şeddādī* Çok büyük ve sağlam (yapı): *"İşte dedi, şeddadî bir bina örneği."* -R. H. Karay.

şedde *is. Ar. şedde* Arap yazısında, bir ünsüzün iki kez okunması gerektiğini gösteren harfin üstüne konulan işaret.

şeddeli *s.* Üzerinde şedde işareti bulunan veya yan yana iki tane imiş gibi okunan (harf).

→ ***şeddeli eşek***

şeddeli eşek, -ği *is. kaba* Çok kaba ve yeteneksiz kimse.

şedit, -di *s.* ve *is. (şedi:t) Ar. şedîd esk.* Yeğin, şiddetli: *"Bu şedit boğuşma yarım saatten ziyade sürdü."* -Ö. Seyfettin.

şef *is. Fr. chef* **1.** Yetki ve sorumluluğu olan, yöneten kimse: *İstasyon şefi. Büro şefi.* **2.** Önder, lider. **3.** *s.* Baş, yönetici durumda bulunan: *"Şef garson şarabı övünce heveslendim."* -T. Buğra.

şefaat, -ti *is. (şefa:at) Ar. şefā'at* Birinin suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için o kimseyle bir başkası arasında yapılan aracılık, özellikle de Tanrı ile kul arasında yapılan aracılık. **şefaat etmek** birinin suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için aracılık etmek.

şefaatçi *is.* Birisi için şefaatte bulunan, şefaat eden kimse: *"Gülsüm'ün şefaatçileri günden güne çoğalıyordu."* -R. N. Güntekin.

şefaatçilik, -ği *is.* Şefaatçi olma durumu.

şeffaf *s. Ar. şeffāf* Saydam.

şeffaflaşma *is.* Saydamlaşma.

şeffaflaşmak *(nsz)* Saydamlaşmak: *"Benzi son derece uçarak teni âdeta şeffaflaşmış..."* -A. Ş. Hisar.

şeffaflaştırma *is.* Saydamlaştırma.

şeffaflaştırmak *(-i)* Saydamlaştırmak.

şeffaflık, -ğı *is.* Saydamlık: *"Zeynep'in beyaz yüzünde tıpkı ay ışığındaki büyülü şeffaflık ve nur vardı."* -H. E. Adıvar.

şefik *s. (şefi:k, k kalın okunur) Ar. şefîk esk.* Sevecen, şefkatli, müşfik.

şefkat, -ti *is. Ar. şefkat* Acıyarak ve koruyarak sevme, sevecenlik: *"Devleti adaletle, şefkatle, mürüvvetle idare ederdi."* -Ö. Seyfettin. *"Emine bir hemşire şefkatiyle karanlığın içinden, ellerini bana doğru uzattı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

şefkatli *s.* Acıyarak ve koruyarak sevecenlikle ve içtenlikle davranan, sevecen, müşfik: *"Fazla şefkatli bir ana baba elinde bin türlü nazla büyüdü."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

şefkatlilik, -ği *is.* Sevecenlik.

şefkatsiz *s.* Sevecen olmama durumu, katı yüreklilik.

şefkatsizlik, -ği *is.* Sevecen olmama

durumu, katı yüreklilik.

şeflik, -ği *is.* **1.** Şef olma durumu: *"Biraz önce şeflik taslayan biraz sonra uysal bir uyruk olur."* -H. Taner. **2.** Şefin çalıştığı daire: *İstasyon şefliği.*

şeftali *is. (şefta:li) Far. şeft-ālū bot.* **1.** Gülgillerden, ılıman bölgelerde yetişen, 8-10 m yükseklikte, pembe renkli bir ağaç *(Persica vulgaris).* **2.** Bu ağacın tatlı ve sulu meyvesi.

şeh *is. bk.* şah.

→ ***şehbender, şehname, şehzade***

şehbender *is. Far. şeh-bender esk.* Konsolos.

şehbenderlik, -ği *is. esk.* **1.** Konsolosun yaptığı iş, konsolosluk. **2.** Bu işin görüldüğü daire, konsolosluk.

şehevî *s. (şehevi:) Ar. şehevî esk.* Şehvetle ilgili, kösnül, erotik.

şehir, -hri *is. Far. şehr* Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, kent: *"İzmir üzerine dünyada bir şehir daha yoktur diyorlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Şehirde sular kıt olduğundan yangın söndürülemedi."* -M. Ş. Esendal.

→ ***şehir coğrafyası, şehir hatları, şehirler arası, şehir rehberi, şehir turu***

şehirci *is.* ve *s.* Şehircilik uzmanı, şehircilikle uğraşan kimse.

şehircilik, -ği *is.* Şehirlerin kurulmasında, düzenlenmesinde, güzelleştirilmesinde kullanılacak, uygulanacak yöntemleri, şehirlerle ilgili toplumsal, ekonomik vb. sorunları konu edinen bilim dalı: *"Şehircilik diye bir ihtisas olduğunu öğrenmiştik."* -F. R. Atay.

şehir coğrafyası *is.* Yerleşme bölgelerinde şehrin yayıldığı yerin inceleme ve araştırılmasını konu edinen coğrafya kolu.

şehir hatları *ç. is.* **1.** Şehir içi yolları. **2.** Şehir içi ulaşımı.

şehirler arası *s.* İki veya daha çok şehir arasında ulaşım veya iletişim sağlayan: *Şehirler arası telefon.*

şehirleşme *is. sos.* **1.** Şehirleşmek işi. **2.** Özellikle sanayinin gelişmesi sonucu nüfusun şehirlerde toplanması ve şehir alanlarının genişlemesi süreci.

şehirleşmek *(nsz)* (köy, kasaba) Büyüyerek şehir durumuna gelmek, kentleşmek.

şehirli *s.* Şehir halkından olan, kentli: *"Şuraya buraya konmuş sıralara bilhassa yaşlı şehirliler oturur."* -B. Felek.

şehirlileşme *is.* Şehirlileşmek işi.

şehirlileşmek *(nsz)* Şehre yerleşip şehir şartlarına uyar duruma gelmek.

şehirlilik, -ği *is.* Şehirli olma durumu: *"Kalbinde garip bir şehirlilik gururu vardı."* -Ö. Seyfettin.

şehir rehberi *is.* Şehrin belli başlı yerlerini gösteren haritalı, açıklamalı kılavuz.

şehir turu *is.* Bir şehri gezmek ve görmek amacıyla düzenlenen gezi.

şehit, -di *is. Ar. şehîd* Kutsal bir ülkü veya inanç uğruna savaşırken ölen kimse: *"Ey mavi göklerin kızıl ve beyaz süsü. Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü."* -A. N. Asya. **(biri) şehit düşmek** (veya **olmak**) ülkesi, ülküsü veya inancı uğrunda savaşırken ölmek: *"Biraz sonra Veysel'in arkadaşlarından biri daha şehit oldu."* -M. Ş. Esendal. *"Arkadaşı, düşmanlarla cenge varır ve şehit düşer."* -R. Enis. **(birini) şehit etmek** ülkesi, ülküsü veya inancı uğruna savaşırken öldürmek.

şehitlik, -ği *is.* **1.** Şehit olma durumu. **2.** Şehitlerin gömüldüğü mezarlık.

şehlâ *s. (şehlâ:) Ar. şehlâ'* Kusurlu sayılmayacak kadar hafif şaşı (göz): *"Çakır Emine'nin şehlâ olan gözünün tarafındaki yanağına elimin tersiyle tokadı yapıştırdım."* -O. C. Kaygılı.

şehname *is. (şehna:me) Far. şeh-nāme ed. esk.* **1.** Hükümdarların niteliklerini, üstün başarılarını anlatan, mesnevî biçiminde yazılmış manzume. **2.** Manzum olarak yazılmış tarih.

şehnameci *is. esk.* **1.** Şehname yazarı. **2.** *tar.* Osmanlılarda vaka'nüvisliğin kuruluşundan önce devletin resmî tarih yazarı.

şehnaz *is. (şehna:z) Far. şehnāz müz.* Klâsik Türk müziğinde bir makam adı.

şehnazbuselik, -ği *is. müz.* Klâsik Türk müziğinin eski makamlarından birinin adı.

şehnişin *is. bk.* şahniş, şahnişin.

şehremaneti *is. (şe'hrema:neti) O. T. < Far. şehr + Ar. emânet + T. -i* **1.** Osmanlı İmparatorluğunda, bugünkü belediye zabıtası görevini yapan, şehrin temizlik ve güzelliğiyle ilgilenen mahallî yönetim. **2.** *esk.* Bugünkü belediyenin Türkiye'de kurulan ilk biçimi.

şehremini *is. (şe'hremini) O. T. < Far. şehr + Ar. emîn + T. -i tar.* **1.** Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat'a kadar saray ve devlet yapılarının onarımına, haremin gider ve aylık işlerine bakmakla yükümlü kimse. **2.** *esk.* Şehremanetinin başında bulunan kimse, belediye başkanı.

şehriyar *is. (şehriya:r) Far. şehr-yâr tar.* Padişah, hükümdar.

şehriye *is. Ar. şehriyye* Çorba yapmakta kullanılan, türlü biçimlerde kesilerek kurutulmuş buğday unu hamuru.

→ ***şehriye çorbası***

şehriye çorbası *is.* Yağ, tuz, su ve şehriyeden yapılan bir tür çorba.

şehvanî *s. (şehva:ni:) Ar. şehvânî esk.* **1.** Şehvetle ilgili, kösnül, şehevî. **2.** Şehvete aşırı derecede düşkün olan (kimse), şehvetli.

şehvaniyet *is. (şehva:niyet) Ar. şehvâniyyet esk.* Şehvetli olma durumu, kösnüllük, erotizm.

şehvet *is. Ar. şehvet* **1.** Cinsel istek, kösnü: *"Düşman zabitinin gözlerinde şehvet arzuları yandı."* -R. Enis. **2.** *mec.* Aşırı istek: *"Her sabah masamıza yeni bir şehvetle geçtik."* -H. Taner.

→ ***şehvetperest***

şehvetli *s.* **1.** Cinsel isteği olan, kösnüllü: *"Kadını âdeta şehvetli ve anormal bir zevkle, değil, erkek, hatta kızlar bile seyrediyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** *mec.* Aşırı isteği olan.

şehvetperest *s. Ar. şehvet + Far. -perest esk.* Şehvete, cinsel isteklerine aşırı derecede düşkün olan.

şehzade *is. (şehza:de) Far. şeh-zâde tar.* Padişahların ve oğullarının erkek çocuklarına verilen san.

şehzadelik, -ği *is.* **1.** Şehzade olma durumu. **2.** Şehzadenin görevi.

şek, -kki *is. Ar. şekk esk.* Şüphe.

şekavet *s. (şeka:vet, k kalın okunur) Ar. şekâvet esk.* Haydutluk, soygunculuk: *"Herkesin ortasında yapılan bu şekavete neden kimse karışmıyor?"* -H. Taner.

şekel *is.* İsrail para birimi.

şeker *is. Far. şeker* **1.** Şeker kamışı, şeker pancarı, patates, havuç, mısır, buğday gibi birçok bitkilerin sap ve köklerinin öz suyundan veya nişastasından çıkarılan, birleşiminde karbon, oksijen ve hidrojen bulunan, beyaz, suda eriyen, mayalanabilen ve çoğu tatlı olan maddelerin genel adı. **2.** Şeker katılarak yapılmış lokum, akide, çikolata gibi tatlı yiyeceklerin genel adı. **3.** *is. tıp* Şeker hastalığı. **4.** Şeker hastalığının belirtisi olan kan ve idrardaki yüksek şeker miktarı: *"Yirmi gün evvel ameliyat edildiği hâlde biraz şekeri görüldüğü için henüz tahurcu edilememişti."* -H. Taner. **5.** *s. mec.* Sevimli, cana yakın ve güzel: *Hele bak, ne şeker şey!* **şeker gibi** çok sevimli, güzel: *"O bacakları biraz kalınca ama yüzü şeker gibi tatlı, kolejli kızı gözetlemeye başlar."* -H. Taner. **şekeri kestirmek** şeker şerbetine, limon suyu veya limon tuzu katarak kaynatıp yeniden billûrlaşmasını önlemek. **şekerim!** *tkz.* genellikle kadınların kullandığı sevgi bildiren seslenme sözü.

→ ***şeker ağacı, şeker aktarması, Şeker Bayramı, şeker fasulyesi, şeker hastalığı, şeker kamışı, şeker pancarı, şekerpare, şekerrenk***

şeker ağacı *is. bot.* 8-10 m yükseklikte bir ağaç *(Hovenia dulcis).*

şeker aktarması *is. argo* İşaretlerle iletişim kurma, gizlice haberleşme: *"Şeker aktarması da el, göz, baş, burun, mendil, fes ve peçeyle olur."* -S. Birsel.

Şeker Bayramı *is.* Ramazandan sonra gelen ve üç gün süren dinî bayram.

şekerci *is.* **1.** Şeker ve şekerleme yapan veya satan kimse: *"Birkaç gün içinde*

anlaşıldı ki... bir fakir şekercinin kızı ile evlenmiş." -M. Ş. Esendal. **2.** Şeker satılan yer.

→ şekerci boyası, şekerci boyasıgiller

şekerci boyası *is. bot.* Şekerci boyasıgillerden, kökü iç sürdürücü olarak kullanılan, 2-3 m yüksekliktе, üzümsü meyvesinden şarapları boyamak için kırmızı boya çıkarılan çok yıllık bir bitki, Amerika üzümü *(Phytolacca americana).*

şekerci boyasıgiller *ç. is. bot.* Ispanaklar takımına giren, şekerci boyası vb. bitkileri içine alan bir bitki familyası.

şekercilik, -ği *is.* Şeker ve şekerleme yapma veya satma işi.

şeker fasulyesi *is. bot.* Badıcı etli, tohumu yuvarlak ve beyaz bir tür fasulye.

şeker hastalığı *is. tıp* Kanda glikozun artması sonucu idrarda şeker bulunması, çok su içme çok yemek yeme ve çok idrar yapma ile beliren hastalık, şeker: *"Ben de hastayım hanım, şeker hastalığım var."* -S. F. Abasıyanık.

şeker kamışı *is. bot.* Buğdaygillerden, çiçekleri salkım durumunda başakçıklar oluşturan, 10 m ye kadar uzayabilen, öz suyundan şeker çıkarılan bir bitki *(Saccarum officinarum).*

şekerleme *is.* **1.** Şekerlemek işi. **2.** Şeker şerbeti içinde kaynatılıp üzeri şekerle kaplanmış meyve vb. bonbon. **3.** *mec.* Yatağa yatmaksızın uyunan hafif ve kısa uyku.

şekerlemeci *is.* Şekerleme yapan veya satan kimse.

şekerlemecilik *is.* Şekerlemecinin işi veya mesleği.

şekerlemek *(-i)* İçine şeker koymak, şekerle tatlandırmak.

şekerlenme *is.* Şekerlenmek işi.

şekerlenmek *(nsz)* (şekerli eriyikler için) İçindeki şeker, billûr durumuna gelip ayrılmak: *Reçel şekerlendi. "Gözleri eski şekerlenmiş şuruplar kadar donuk, fersiz, katı, suyu çekilmiş."* -R. H. Karay.

şekerleşme *is.* Şekerleşmek işi.

şekerleşmek *(nsz)* **1.** *kim.* Nişastalı veya selülozlu maddeler, enzimlerin veya inorganik asitlerin etkisiyle mayalanabilir şekerler durumuna dönüşmek. **2.** *mec.* (bir kimse) Sevimli, hoşa gidecek bir duruma gelmek.

şekerli *s.* **1.** İçinde şeker bulunan: *Şekerli kahve. Şekerli çörek. "Elmalar, ferik elmaları gibi kokulu, şekerli, tatlıdır."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Şeker hastalığı olan.

→ şekerli kahve

şekerlik, -ği *is.* **1.** Şeker kabı. **2.** *s.* Şeker yapmaya elverişli: *Şekerlik pancar.*

şekerli kahve *is.* İçine bol şeker katılıp pişirilen kahve: *"Üst üste birer sade, birer şekerli kahve içildi."* -O. C. Kaygılı.

şeker pancarı *is. bot.* Ispanakgillerden, etli kökünden şeker elde edilen iki yıllık bir bitki *(Beta vulgaris var rapa).*

şekerpare *is. (şekerpa:re) Far. şekerpâre* **1.** Çok tatlı bir kayısı çeşidi. **2.** Bir çeşit hamur tatlısı.

şekerrenk, -ği *s.* ve *is. Far. şeker-reng esk.* **1.** Sarıya çalan (renk). **2.** *mec.* İki kişi arasındaki dostluk ilişkisinin bozuk olduğunu belirtmek için kullanılır: *"Vergi kâtibi ile de araları şekerrenk olmuştu."* -E. E. Talu.

şekersiz *s.* **1.** Şekeri olmayan. **2.** Şekeri az, tadı az olan.

şekil, -kli *is. Ar. şekl* **1.** Bir nesnenin dış çizgileri bakımından niteliği, dıştan görünüşü, biçim: *Kayık şeklinde bir tabak. "Dünyayı alıp avcuna bir gün Tanrım / Avcunda bu dünyaya bir şekil ver."* -A. N. Asya. **2.** Bir konuyu açıklamaya yarayan resim: *Bu kitapta birçok şekil var.* **3.** Davranış biçimi, tutum, yol, tarz: *Bu şekilde hareket etmek doğru değildir.* **4.** Bir kavramın, düşüncenin, olayın veya işin değişik oluş biçimi: *"Yalnızlığın şekilleri vardır, kimsesiz bir yerde yalnızlık, sosyete ve kalabalık içinde yalnızlık."* -R. N. Güntekin. **5.** Toplumsal bir bütünün kuruluş biçimi: *Yönetim şekli.* **6.** Olma biçimi, durum, hâl: *Bakır, doğada birleşik şekilde bulunur.* **7.** *mat.* Bazı matematiksel varlıkların gösterilmesine yarayan resim: *Geometrik şekil.* **8.** Anlatım biçimi: *"Sualin şeklini değiştiriyorum."* -F. R. Atay. *"Ne yapıp yapmış,*

bu havaî konuşmayı röportaj şekline sokmuştu." -Y. K. Karaosmanoğlu. **9.** *ed.* Biçim. **şekil almak** belli bir biçime girmek, biçimlenmek, şekillenmek. **şekil ve şemail** görünüş. **şekil vermek** belirli bir biçime girmesini sağlamak, biçimlendirmek, şekillendirmek: *"O, biraz da bana yardım olsun diye, mektepteki Amerika'dan gelen gazeteleri toplar, getirir, bu işe şekil verirdi."* -H. E. Adıvar. **(herhangi bir şeyi) şekle sokmak** (veya **koymak**) **1)** uygun bir biçime girmesini sağlamak; **2)** herhangi bir biçimde sonuca ulaştırmak.

→ ***şekil bilgisi, şekil değiştirme, şekilperest***

şekil bilgisi *is. gr.* Kelime bilgisi, morfoloji.

şekilci *s.* Alışılmış kural, tutum veya davranış dışına çıkamayan, biçimci, formaliteci, formalist. **şekilci olmak** belli biçimler, kalıplar dışına çıkamamak: *"Şiir diline dayanan bir edebiyat, konuşma dilinden ayrıldığı ölçüde hayattan kopmak, şekilci olmak zorundadır."* -N. Cumalı.

şekilcilik, -ği *is.* Biçimcilik.

şekil değiştirme *is.* Transformasyon.

şekildeş *s.* Biçimleri aynı olan.

şekildeşlik, -ği *is.* Biçimleri aynı olma durumu.

şekillendirme *is.* Şekillendirmek işi, biçimlendirme.

şekillendirmek *(-i)* Biçimlendirmek.

şekillenme *is.* Şekillenmek işi, biçimlenme.

şekillenmek *(nsz)* Biçimlenmek.

şekilli *s.* Şekli olan: *"Tarihten evvelki acayip şekilli mahlûklara benzeyen bazı yelkenliler..."* -A. Ş. Hisar.

şekilperest *is. Ar. şekl + Far. -perest* Biçimciliğe aşırı önem veren, biçimci kimse, formaliteci.

şekilsiz *s.* **1.** Belli ve belirli biçimi olmayan (nesne). **2.** Biçimi bozuk, biçimsiz: *"Birçok odaları ve birçok pencereleriyle bu bina biraz şekilsiz bir yalıydı."* -A. Ş. Hisar.

şekilsizlik, -ği *is.* Şekilsiz olma durumu, biçimsizlik.

şeklen *zf. (şe'klen) Ar. şeklen* Biçim bakımından, biçim yönünden.

şeklî *s. (şekli:) Ar. şeklî esk.* Biçimle ilgili, biçimsel, formel.

şekva *is. (şekva:) Ar. şekvâ esk.* Yakınma, sızlanma, şikâyet.

şekvacı *is. Ar. şekva + T. -cı* Şikâyet eden, yakınan: *"Vali ve vezirlerin bundan resmen şekvacı olduklarını tarih kitaplarımız yazar."* -B. Felek. **şekvacı olmak** şikâyet etmek, yakınmak.

şelâle *is. (şelâ:le) Ar. şelâle* Büyük çağlayan, çavlan.

şelek, -ği *is.* **1.** Sırtta taşınan yük. **2.** Boynuzunun biri kırık hayvan.

şelf *is. İng. shelf coğr.* Karaları çevreleyen ve karalardan sayılan, 200 m derinliğe kadar olan sığ deniz dipleri.

şem *is. Ar. şem'* Mum, balmumu: *"Beni candan usandırdı cefadan yâr usanmaz mı / Felekler yandı ahımdan muradım şem'i yanmaz mı?"* -Fuzulî.

şema *is. (şe'ma) Fr. schéma < Lât.schema* **1.** Bir aletin, bir aracın veya bir biçimin ana çizgilerini gösteren çizim. **2.** Bir edebiyat eserinin, bir tasarının planı.

şemail *ç. is. (şema:il) Ar. şemâ'il, şimâl'* in çokluk biçimi *esk.* **1.** Bir kimsenin dış görünüşünün özellikleri. **2.** Huy, karakter.

şemalaştırma *is.* Şemalaştırmak işi veya durumu.

şemalaştırmak *(-i)* Çizerek şema durumuna getirmek.

şematik *s. Fr. schématique* **1.** Bir nesne, organ vb.nin genel düzenini gösteren. **2.** Ana çizgilerine indirgenmiş: *Bir öğretinin şematik anlatımı.*

şempanze *is. Fr. chimpanzé (Afrika dillerinden) zool.* Primatlardan, ayakları beş parmaklı, tek yavru doğuran, iyi tırmanıcı olan, ormanlarda yaşayan bir maymun türü *(Pan troglodytes).*

şems *is. Ar. şems esk.* Güneş.

şemse *is. Ar. şemse esk.* Yazma kitapların cildine, baş sayfalarının üst bölümüne veya kumaşlara, kapı, pencere gibi yerlere

işlenen veya çizilen güneş biçiminde süs.

şemsî *s. (şemsi:) Ar. şemsî* Güneşle ilgili.

şemsiye *is. Ar. şemsiyye* **1.** Bir sapın üzerinde esnek tellere gerilmiş, açılıp kapanabilen, yağmur ve güneşten korunmak için kullanılan, su geçirmez kumaştan yapılmış taşınabilir eşya: *"Camın dışından şemsiyeleriyle geçen insanları seyre daldı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bu biçimde güneşlik: *Plâj şemsiyesi. Bahçe şemsiyesi.* **3.** *bot.* Aynı noktadan çıkan eşit uzunluktaki sapçıkların ucunda bulunan şemsiye görünüşündeki çiçek topluluğu.

şemsiyeci *is.* Şemsiye yapan, satan veya onaran kimse.

şemsiyecilik, -ği *is.* Şemsiyecinin işi veya mesleği.

şemsiyelik, -ği *is.* **1.** Şemsiye koymaya yarayan, altında şemsiyelerden sızan suyun toplanması için özel kutusu olan, girişte bulunan mobilya: *"Sofanın ışığını yaktı, şemsiyeliğin kalın aynasında dikkatle güzelliğini süzdü."* -A. İlhan. **2.** *s.* Şemsiye yapmaya elverişli olan (şey).

şen *s.* **1.** Yaşamaktan mutlu olduğunu davranışlarıyla belli eden, sevinçli, neşeli: *"Şahende Hanım, şen görünmeye çalışıyor, tatlı diller döküyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Hayatta daima şen insanlarla beraber olun; gamlı insanların gamı size de bulaşır."* -R. Enis. **2.** Neşe veren, neşelendiren, eğlenceli: *Şen fıkralar. Şen şarkılar. "Emine Hanım öteki masadan şen bir sesle karşılık verdi."* -H. E. Adıvar. **3.** Neşe belirtisi olan (şey): *"Şen kahkahalar yükseliyorken evinizden / Bendim geçen ey sevgili sandalla denizden."* -Y. K. Beyatlı. **şen olmak** neşelenmek, sevinmek, mutlu olmak: *"Sizler gidin, genç kızların türküsüyle şen olun."* -M. E. Yurdakul.

*→ **şen şakrak, şen şatır***

şenaat, -ti *is. (şena:at) Ar. şenâ'at esk.* İğrençlik, kötülük, alçaklık: *"Bir müsteşarı elinde bulundurmak için her türlü şenaate katlanabileceğine inanmıyordu."* -P. Safa.

şendere *is.* **1.** Kaplamacılıkta kullanılan ince tahta. **2.** Fıçı kaburgası. **3.** *zool.* Tekir cinsinden bir balık.

şenelme *is.* Şenelmek işi.

şenelmek *(nsz) hlk.* **1.** Boş bir yer, insanların yerleşmesiyle yurt durumuna gelmek, meskûn olmak. **2.** *hlk.* Sevinmek, keyiflenmek, neşelenmek. **3.** (bitki) Gelişmek, büyümek, serpilmek.

şeneltme *is.* Şeneltmek işi.

şeneltmek *(-i)* Şenelmiş duruma getirmek, meskûn kılmak: *"Fakat bu havalar böyle giderse zor şeneltiriz biz bu sergiyi. Şu anda dışarıda lapa lapa kar yağıyor."* -B. R. Eyuboğlu.

şeni, -i *s. (şeni:) Ar. şenî' esk.* Kötü, çirkin, alçakça, utanç verici: *"En büyük fedakârlığı,en şeni cinayeti de aynı kolaylıkla işlerler."* -E. E. Talu.

şeniyet *is. Ar. şe,'niyyet* Gerçek.

şenlendirilme *is.* Şenlendirilmek işi veya durumu.

şenlendirilmek *(nsz)* Şenlenmesi sağlanmak.

şenlendirme *is.* Şenlendirmek işi.

şenlendirmek *(-i)* Şenlenmesini sağlamak, neşelendirmek: *"Yüzü, gözleri, yüreği şenlendiren bir neşe ile pırıl pırıldı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

şenleniş *is.* Şenlenmek işi veya biçimi.

şenlenme *is.* Şenlenmek işi.

şenlenmek *(nsz)* **1.** Şen duruma gelmek, neşelenmek, gönlü açılmak: *O arkadaş gelince hepimiz şenleniriz.* **2.** Bayındır duruma gelmek: *Bu şehir kısa bir zamanda çok şenlendi.* **3.** *mec.* Canlılık, hareket kazanmak.

şenlik, -ği *is.* **1.** Şen olma durumu, şetaret: *Bu adam gittiği yere şenlik götürür. "Emine'nin yüzüne öyle bir şenlik, çakırımsı şehlâ gözlerine öyle bir civeleklik geldi ki..."* -O. C. Kaygılı. **2.** Belli günlerde yapılan, coşku veren eğlendirici gösterilerin tümü, bayram: *"Ne var ki bu şenlik gününde yüzüne bakan yok."* -T. Buğra. **3.** Belli bir sanat veya sanatçıya ayrılmış gösteri dizisi, festival. **4.** *mec.* Sevinç, neşe: *"Gece her tarafta şenlik olmuş, çalgılar, davullar çalınmış, kıyamet kopmuş."* -M. Ş. Esendal. **şenlik görmemiş** terbiyesiz, görgüsüz

(kimse).

şenlikli *s. hlk.* **1.** Birçok kimsenin oturduğu, kalabalık, bayındır, şenfli: *"Doğancılar'da altı kahve bulunduğunu, ama hiçbirinin bunun kadar şenlikli olmadığını söyler."* -S. Birsel. **2.** Eğlenceli.

şenliksiz *s. hlk.* **1.** Kalabalık olmayan. **2.** Eğlenceli olmayan, eğlencesiz.

şen şakrak *s.* ve *zf.* Çok neşeli, şakrak: *"Hepsi şen şakrak, sesli sesli gülüşerek, haykırışarak denizden geliyorlar."* -P. Safa.

şen şatır *bk.* şen şakrak.

şepit *is.* Hamurdan çok ince açılarak sacda pişirilen ekmek.

şer, -rri *is. Ar. şerr* Kötülük, fenalık: *"Senin başına bir şeyler gelecek ama hayır mı desem, şer mi desem..."* -A. Ş. Hisar. **şerrine lânet** kötü bir kimse ile uğraşmak istenilmediğini veya kaçınıldığını anlatır.

şerait *ç. is. (şera:it) Ar. şerâ'it, şart'* ın çokluk biçimi. Şartlar, koşullar.

şer'an *zf. (şe'ran) Ar. şer'an esk.* Şeriat bakımından.

şerare *is. (şera:re) Ar. şerâre esk.* Kıvılcım, çakım, çakın: *"Bir şerare aydınlığında, aklından bin şey geçti."* -P. Safa.

şerbet *is. Ar. şerbet* **1.** Meyve suyu ile şekerli su karıştırılarak yapılan içecek: *"Biraz sonra gümüş bir tepsi içinde ahu dudu şerbeti getirdiler."* -A. Haşim. **2.** Belli olaylar sebebiyle konuklara sunulan şekerli içecek: *Mevlit şerbeti. "Hemen o haftalarda bir sabah Muhsin Beylerin evinde nikâh şerbetleri içildi."* -M. Ş. Esendal. **3.** Bazı maddelerin suda eritilmiş: *Gübre şerbeti.Çimento şerbeti.* **şerbet gibi** (hava için) yumuşak, güzel.

şerbetçi *is.* **1.** Şerbet yapan veya satan kimse. **2.** Şerbet satılan yer.

*→ **şerbetçi otu***

şerbetçilik, -ği *is.* Şerbet yapma ve satma işi.

şerbetçi otu *is. bot.* Yaprakları karşılıklı, sapı sarılgan olan, çiçekleri yumurtamsı kozalaklara dönüşen ve kozalaklarından bira yapımında yararlanılan çok yıllık ve otsu bir bitki *(Humulus lupulus).*

şerbetleme *is.* Şerbetlemek işi.

şerbetlemek *(-e)* **1.** Yılan vb. hayvanların sokmaması veya soktuğunda zehirin etkisiz olması için bir kimseyi afsunlamak. **2.** Tarımda toprağın verimini artırmak için bitkiye gübre suyu vermek.

şerbetlenme *is.* Şerbetlenmek işi.

şerbetlenmek *(nsz)* **1.** Yılan vb. hayvanların sokmaması veya soktuğunda zehirinin etkisiz olması için afsunlanmak. **2.** Tarımda toprağın verimini artırmak için bitkiye gübre suyu verilmek.

şerbetli *s.* **1.** Şerbeti olan, şerbet katılmış olan. **2.** Yılan vb. hayvanların sokmasından zarar görmeyen: *"Anlaşılan sen yılana şerbetli imişsin galiba!"* -O. C. Kaygılı. **3.** *mec.* Kötü davranmayı,kötü işler yapmayı huy edinmiş olan: *Yalana şerbetli.* **4.** *mec.* Kendisine kötü davranılmasına alışmış olan: *"Gülsüm, dayak ve hakarete ezelden şerbetliydi."* -R. N. Güntekin.

şerbetlik, -ği *s.* Şerbet yapmaya yarayan veya şerbet yapmak için ayrılmış olan: *Şerbetlik portakal.*

şerbetsiz *s.* **1.** Şerbeti olmayan. **2.** Yılan vb. hayvanların sokmasına karşı şerbeti olmayan. **3.** Şerbet verilmemiş olan.

şerç, -ci *is. Ar. şerc esk.* Anüs, makat.

şeref *is. Ar. şeref* **1.** Başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, onur: *İnsanın şerefi. Yurdun şerefi.* **2.** Erdem, gözü peklik ve yetenekle kazanılmış iyi şöhret: *"Kolay şöhret, güç sanatın şerefini daima kaskanmıştır."* -F. R. Atay. **şeref vermek** onurlandırmak, şereflendirmek. **şerefe** (veya **şerefinize**) içki içilirken kadeh kaldırarak karşısındakine değer verildiğini belirtmek için söylenen söz, sağlığına veya sağlığınıza. **şerefine** kutlanmasına: *"Bugünün şerefine giydiği yabanlık lâcivert entarisiyle annesi kapıda bekliyordu."* -H. E. Adıvar. **şerefine içmek** mutlu bir olay veya durumu kutlamak amacıyla içki içmek: *"Dükkânın açılışı şerefine içildi."* -S. F. Abasıyanık.

*→ **şeref kütüğü, şeref konuğu, şeref locası, şeref misafiri, şeref salonu, şeref***

sözü, şeref tribünü, şeref üyesi, şeref yeri

şerefe *is. Ar. şerefe* Minarenin ezan okunan yeri: *"Yarı kale, yarı kule bir şeydir, şerefesi taraçaya benzer."* -R. H. Karay. *"İstanbul'un kandilleri bile yanmayan şerefelerinde eski ışıkları arar."* -R. E. Ünaydın.

şerefiye *is. Ar. şerefiyye* Bir yer bayındır duruma getirildiğinde, çevrede bulunan mülklerin değeri arttığından ötürü, bunların sahiplerinden belediyece alınan para.

şeref kıt'ası *is. ask.* Devlet başkanlarının, yüksek aşamada devlet adamları ve kumandanlarının karşılanma ve uğurlanmalarında hazır bulunan tören kıt'ası.

şeref konuğu *is.* Bir toplantı, davet, balo vb. ye çağrılan konuklar arasında kendisine ayrıcalık tanınan, en çok değer ve önem verilen kişi.

şereflendirme *is.* Şereflendirmek işi, onurlandırma.

şereflendirmek *(-i)* Kendisine saygı duyulan bir kimse, bir yere gelerek oradakileri mutlu etmek, onurlandırmak.

şereflenme *is.* Şereflenmek işi, onurlanma, teşerrüf.

şereflenmek *(nsz)* Onurlanmak, teşerrüf etmek.

şerefli *s.* **1.** Onurlu. **2.** Onur veren, şeref veren: *Şerefli bir görev. "O kadar tatlı ve şerefli hatıralarla dolu olan Çankaya..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Bayındır, şenlikli: *Şerefli yer.*

şereflilik, -ği *is.* Şerefli olma durumu.

şeref locası *is.* Tiyatro, sinema gibi yerlerde şeref konuklarına ayrılan özel loca.

şeref misafiri *is. bk.* şeref konuğu.

şeref salonu *is.* Hava alanı, saray gibi büyük yapılarda kral, başkan gibi kişilerin oturdukları veya önemli törenlerin, karşılamaların yapıldığı yer: *Devlet başkanı, konuklarıyla şeref salonunda bir süre görüştü.*

şerefsiz *s.* Şereften yoksun olan, onursuz.

şerefsizlik, -ği *is.* Şerefsiz olma, şerefini koruyamama durumu, onursuzluk: *"Hipoccrate'ın yemini de çocuk düşürmeyi en büyük şerefsizlik sayıyor."* -R. Enis.

şeref sözü *is.* Namus sözü.

şeref tribünü *is.* Stadyum, hipodrom gibi açık seyir yerlerinde devlet başkanlarına, yüksek makamlardaki devlet adamlarına, kumandanlara ve kulüp yöneticileri ile diğer yetkili kişilere ayrılmış özel koltuklu bölüm.

şeref üyesi *is. bk.* onur üyesi.

şerefyap *s. (şerefya:p) Ar. şeref + Far. -yāb esk.* Şeref kazanan (kimse). **şerefyap olmak** onur kazanmak.

şeref yeri *is.* Bir toplantıda, özel saygı gösterilen kimse için ayrılmış yer.

şergil *is. hlk.* Askıntı, baş belâsı.

şerh *is. Ar. şerḥ esk.* **1.** Açma, ayırma. **2.** (bir anlatım veya kitabı) Açıklama, yorumlama. **3.** Bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap. **4.** *mec.* Açık ve ayrıntılı anlatma. **şerh etmek** açımlamak.

şerha *is. Ar. şerḥa esk.* **1.** Dilim, parça. **2.** Yara.

şerha şerha *s.* ve *zf.* Dilim dilim, parça parça: *"İçerimde şerha şerha yaram var."* -Halk türküsü.

şer'î *s. (şer'i:) Ar. şer'ī* Şeriatle ilgili.

şeriat *is. (şeri:at) Far. şerī'at* Kur'an'daki ayetlerden, Peygamberin sözlerinden çıkarılan, dinî temellere dayanan Müslümanlık kanunları, İslâm hukuku. **şeriatın kestiği parmak acımaz** kanunların uygun gördüğü cezaya katlanmak gerekir: *"Ben bir şey yapamam, şeriatın kestiği parmak acımaz,ne yapayım, Allah acısın."* -M. Ş. Esendal.

şeriatçı *is.* ve *s.* Dinin esaslarını sadece dinî hayatta değil, hukukî, iktisadî ve siyasî düzenlemelerde de geçerli kılmak isteyen kimse.

şeriatçılık, -ğı *is.* Şeriatçı olma durumu, şeriat yanlısı: *"31 mart 1909'da İstanbul'da bir şeriatçılık ayaklanması olmuştu."* -F. R. Atay.

şerif (I) *is. Ar. şerīf esk.* **1.** Kutsal, şerefli. **2.** Soylu, temiz.

şerif (II) *is. İng. sheriff* **1.** Büyük Britanya'da kendi bölgesi içinde kralı temsil eden, yasalara saygı gösterilmesini sağlamakla görevli yönetici. **2.** Amerika Birleşik Devletlerinde seçimle iş başına gelen, hukuki yetkisi sınırlı olan yönetici.

şerik *is. (şeri:k) Ar. şerîk esk.* Ortak.

şeriklik, -ği *is. esk.* Ortaklık, arkadaşlık.

şerir *is. (şeri:r) Ar. şerîr esk.* Kötü, kötülükçü, fesat kimse: *"Ben de bu şerirleri aynı cezaya çarptıracağım."* -R. H. Karay. *"Hâlinden şerir,korkulu bir adam olduğu görülüyordu."* -M. Ş. Esendal.

şerirlik, -ği *is.* Şerir olma durumu, kötülükçülük.

şerit, -di *is. Ar. şerît* **1.** Dar, uzun parça ve özellikle dokuma veya kumaş parçası: *İpek şerit, yün şerit, sırma şerit. "Güzel bir şeritle künyemi göğsüme bağladım ve gittim."* -F. R. Atay. **2.** Dar, uzun kıyı parçası: *Deniz şeridi. Kara şeridi.* **3.** Herhangi bir maddenin dar, düz ince ve uzun parçası: *Daktilo şeridi.* **4.** Bir kara yolunda trafik çizgileri ile ayrılmış bölümlerden her biri: *Sol şerit geçişe ayrılmıştır.* **5.** *zool.* Şeritgillerden, vücudu yassı, birbirine kenetlenmiş boğumları bulunan ve bazısı metrelerce boyda olan bir bağırsak asalağı, tenya. **6.** *astr.* Paralel ve birbirine yakın iki çizgi arasında kalan alan parçası; tayfta birbirine yakın iki dalga boyu arasında kalan parça. **şerit değiştirmek** trafikte hız durumuna ve yol şartlarına göre belirli kurallar içinde bir yol şeridinden diğerine geçmek.

→ ***şerit balığı***, ***şerit makarna***, ***şerit metre***

şerit balığı *is. zool.* Kurdele balığı.

şeritçi *is.* Süs şeridi yapan veya satan kimse.

şeritçilik, -ği *is.* Şeritçinin mesleği.

şeritgiller *is.* Şeritler.

şeritleme *is.* Şeritlemek işi.

şeritlemek *(-i)* Şerit geçirmek, şeritle süslemek.

şeritler *ç. is. zool.* Vücutları şerit biçiminde ve parçalı olan, asalak olarak insan veya hayvanların bağırsaklarında yaşayan yassı solucanlar takımı.

şeritli *s.* Şeridi olan: *"Beyaz eteği, lâcivert ceketi ve altın şeritli kaptan kasketiyle güvertede dolaşıyor."* -R. H. Karay.

şerit makarna *is.* Uzun ve ince makarna.

şerit metre *is.* Bezden yapılmış, sarılmaya uygun metre.

şeritsiz *s.* Şeridi olmayan.

şeriye *s. Ar. şer'iyye* Şeriatla ilgili.

→ ***şeriye mahkemeleri***

şeriye mahkemeleri *ç. is. tar.* Osmanlı devletinde fıkıh esasına göre yargılama yapan mahkemeler.

şeş *is. Far. şeş esk.* Altı. **şeşi beş görmek** yanlış görmek, şaşkına dönmek, anlamında alay yolu söylenir: *"Asıl âşığın gözü şeşi beş görür, kulağı Mısır'daki sağır sultanın duyduğunu bile duymaz."* -R. H. Karay.

şeşbeş *is. (şe'şbeş) Far. şeş* altı + *T.* beş Tavla oyununda atılan zarlardan birinin altı, öbürünün beşli gelmesi.

şeşcihar *is. (şe'şciha:r) Far. şeş-çehâr* Tavla oyununda atılan zarlardan birininin altı, öbürünün dörtlü gelmesi.

şeşper *is. Far. şeş-per esk.* Savaş araçlarından altı dilimli topuz: *"Yiğit kendini övende / Toplar menzili dövende / Şeşper kalkana değende / Kalkan gümbür gümbürdenir."* -Halk türküsü.

şeşüdü *is. (şe'şidü:) Far. şeş u dû* Tavla oyununda atılan zarlardan birinin altı, öbürünün ikili gelmesi.

şeşüse *is. (şe'şüse) Far. şeş u se* Tavla oyununda atılan zarlardan birinin altı, öbürünün üçlü gelmesi.

şeşyek *is. (şe'şyek) Far. şeş u yek* Tavla oyununda atılan zarlardan birinin altı, öbürünün birli gelmesi.

şet, -ddi *is. Ar. şedd esk.* **1.** Sıkarak bağlama, sıkma. **2.** *müz.* Klâsik Türk müziğinde bir makamı kendi perdelerinden daha tiz veya pes perdelerde çalma işi.

şetaret *is. (şeta:ret) Ar. şetâret esk.* Sevinç, şenlik, neşe: *"Bu bedbinlik yerini*

çocukça bir şetarete bırakıyordu." -Y. K. Karaosmanoğlu.

şetaretli *s.* Şetareti olan, neşeli, şen, cıvıl cıvıl: *"Bu hava içinde herşey parlak bir varlık göstermeğe başlar, suni ve şetaretli bir âlemin zevki ortalığı kaplardı."* -A. Ş. Hisar.

şetim, -tmi *is. Ar. şetm esk.* Sövme, sövgü.

şetlant, -dı *is. İng. (Shetland adalarının adından)* Shetland adalarında yetişen koyun türünün yününden yapılan kumaş, örgü vb.

şev *is. Far. şîb esk.* **1.** İnişli yer, bayır. **2.** *s.* Eğik, meyilli.

şevahit, -di *ç. is. Ar. şevâhid, şâhid'* in çokluk biçimi. Şahitler, tanıklar.

şevk *is. Ar. şevk esk.* **1.** İstek, heves: *"Bütün gençlik heyecanlarımızın, şevklerimizin, çabalarımızın mesnedi olan ve adına Atatürk ilkeleri dediğimiz inançlar..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Sevinç, neşe: *"Çiftlik yine,sabah oluyormuş gibi şevkini kaybetmeyen bir aydınlık içinde..."* -R. H. Karay. **şevk vermek** isteklendirmek: *"Bir bitmeyecek şevk verirken beste / Bir tel kopar, ahenk ebediyen kesilir ."* -Y. K. Beyatlı. **şevke gelmek** isteği, hevesi artmak; neşelenmek: *"Öyle keyifleniyor, öyle şevke geliyordu ki..."* -Y. Z. Ortaç. **şevke getirmek** canlandırmak, isteğini artırmak. **şevki kırılmak** isteği, hevesi kalmamak.

şevkefza *is. Ar. şevk* + *Far. efzâ müz.* Klâsik Türk müziğinde III. Selim tarafından düzenlenmiş bir birleşik makam.

şevket *is. Ar. şevket esk.* (genellikle padişahlar için) Büyüklük, ululuk, yücelik, heybet.

şevketli *s.* "Büyüklük, güç sahibi" anlamında padişahlara verilen bir san.

şevkli *s.* Şevki olan: *"Ben onun kadar şevkli oyuncu tanımadım."* -H. Taner.

şevksiz *s.* Şevki olmayan: *"Her vakit indiğim otelin sahibi beni neden şevksiz karşılıyordu?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

şevksizlik, -ği *is.* Şevksiz olma durumu.

şevval, -li *is. (şevva:l) Ar. şevvâl esk.* Ay takviminin onuncu ayı, bayram ayı.

şey *is. Ar. şey'* **1.** Belirsiz bir anlamda madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb. nin adı yerine kullanılır: *"Bana sen pek çok şey kazandırdın."* -R. H. Karay. **2.** Nesne, madde: *"Asıl zorluk belki öğrenilmesi lâzım gelen şeylerin değil, unutulması gereken şeylerin çokluğundan gelir."* -A. Ş. Hisar.

şeyh *is. Ar. şeyh* **1.** Tarikat kurucusuna, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimseye, tarikat büyüklerine veya tarikat kollarından birinin başında bulunan kimseye verilen ad: *Mevlevî şeyhi.* **2.** Arap kabile ve aşireti başkanı. **şeyhin kerameti kendinden menkul** büyük işler gördüğünü söyleyen birinin sözüne inanılmadığını anlatmak için söylenir.

şeyhlik, -ği *is.* Şeyh olma durumu.

şeyhülislâm *is. (şe'yhülislâ:m) Ar. şeyhu'l-islâm tar.* Osmanlı imparatorluğunda, kabinede sadrazamdan sonra yer alan ve din işlerine bakmakla birlikte dünya işlerine de din bakımından karışan üye.

*→ **şeyhülislâm kapısı***

şeyhülislâm kapısı *is.* Şeyhülislâmların görev yaptığı daire, fetvahane.

şeyhülislâmlık, -ğı *is.* **1.** Şeyhülislâm olma durumu. **2.** Şeyhülislâm makamı.

şeytan *is. Ar. şeytân* **1.** Din kitaplarına göre isyancı meleklerin, kötü ruhların başı olarak nitelenen varlık. **2.** *mec.* Kötü düşünce, kötü niyet. **3.** *s.* ve *is. mec.* Çok kurnaz, uyanık (kimse). **şeytan aldatmak 1)** bazı davranışlarda iradeli, güçlü davranamamak, nefsine uymak; **2)** uyku hâlinde iken meni boşalmak, düş azmak: *"O gecenin sabahı şeytanın aldattığı vücudunu soğuk suda temizlerdi."* -S. F. Abasıyanık. **şeytan azapta gerek** "sevilmeyen bir kimse zorluk içinde kaldığında bunu hak etmiştir" anlamında kullanılır. **şeytan diyor ki** yapılmaması gereken bir davranış için yapma isteği duyulduğunda söylenir: *"Şeytan kulağından tut da başını duvara vur diyor, ama kendimi zaptettim."* -P. Safa. *"Gül tenli, kor dudaklı, kömür sürmeli*

Şeytan diyor ki sarmalı, yüz kere öpmeli." -Y. K. Beyatlı. **şeytan dürtmek** durup dururken uygunsuz, kötü bir davranışta bulunmak: *"Ama çocukluk işte, şeytan dürttü, ya herrü ya merrü diyerek birden yukarı baktım."* -H. Taner. **(birinden) şeytan elini çekmiş** uygunsuz bir iş yapacak veya kötülük düşünecek durumu olmayan çok yaşlı kimseler için kullanılır. **şeytan geçmiş gibi** konuşma sırasında birden kısa bir sessizlik olması durumunda söylenir: *"Birden, şeytan geçmiş gibi bir sükût oldu."* -H. Taner. **şeytan gibi** çok zeki ve kurnaz. **şeytan görsün yüzünü** sevilmeyen, görmek bile istenilmeyen kimse için söylenir. **şeytan kandırmak** düş azmak, şeytan aldatmak. **şeytan kulağına kurşun** *hlk.* aksama ihtimali bulunan durum veya işler düzenli gittiğinde "nazar değmesin" anlamında söylenir: *Şeytan kulağına kurşun, hiç birimiz hasta olmadık.* **(bir kimsede) şeytan tüyü (olmak)** kendini herkese kolaylıkla sevdirme özelliği (bulunmak): *"Bende şeytan tüyü vardır."* -H. R. Gürpınar. **şeytana parmak ısırtmak** çok kötü ve çirkin bir şey yapmak. **şeytana külâhı** (veya **pabucu**) **ters giydirmek** çok kurnaz olmak: *"Fakat aynı zamanda, şeytana külâhı ters giydirecek kadar açık göz ve kurnazdı."* -R. N. Güntekin. **şeytana uymak** kötü bir şey yapma isteğine kapılmak. **şeytanın bacağını** (veya **ayağını**) **kırmak** 1) herhangi bir sebeple yapılmayan bir işe başlamak veya gidilmeyen bir yere gitmek; 2) uğursuzluğu, şanssızlığı, aksiliği yenmek. **şeytanın işi yok** kötü talih dolayısıyla. **şeytanın kıç bacağı** (veya **art ayağı**) çok akıllı ve yaramaz (çocuk). **şeytanın yattığı yeri bilmek** bilinmesi ve hatırlanması güç şeyleri bilmek, çok kurnaz ve açık göz olmak.

→ ***şeytanarabası, şeytan bezi, şeytan çekici, şeytan elması, şeytanfeneri, şeytanılâin, şeytaniğnesi, şeytaniğnesigiller, şeytan kuşu, şeytanminaresi, şeytan otu, şeytan örümceği, şeytansacı, şeytan şalgamı, şeytan taşlama, şeytantersi, şeytantırnağı, şeytan uçurtması***

şeytanarabası *is.* Bazı bitkilerin havada uçuşan uzun ve ince tüylü tohumu.

şeytan bezi *is.* Erkek elbisesi yapımında kullanılan kadife dokunuşlu bir tür pamuk kumaş.

şeytanca *zf. (şeyta'nca)* Şeytana yaraşır bir biçimde, kurnazca, kurnazlıkla, şeytanî: *"Genç kadın, bir aynanın önüne gitti, saçlarını düzeltti ve kendi kendine bakarak şeytanca gülümsedi."* -P. Safa.

şeytan çekici *is. mec.* Hareketli ve becerikli çocuk.

şeytan elması *is. bot.* Tatula.

şeytanet *is. Ar. şeytanet esk.* Şeytanlık, kurnazlık.

şeytanfeneri *is.* Yanardöner fener.

şeytanılâin *s. Ar. şeytân-ı la'în* Lânetlenmiş olan şeytan: *"Aklın ermez, şeytanılâin de aklına sokar hep kötü şeyleri."* -O. Kemal.

şeytanî *s. (şeyta'ni:) Ar. şeytânî* **1.** Şeytanca: *"Bir millete yapılabilecek sinsi ve şeytanî hücum onun vicdanından mazisini almak, hafızasında mazisini yok etmektir."* -A. Ş. Hisar. **2.** Şeytanla ilgili.

şeytaniğnesi *is. zool.* Şeytaniğnesigiller familyasına giren kız böceklerine verilen genel ad *(Aeschna).*

şeytaniğnesigiller *ç. is. zool.* Kız böcekleri takımına giren bir familya.

şeytan kuşu *is. zool.* Kurbağa ile beslenen, kuyruksuz bir cins büyük yarasa *(Rhinolophus ferrum equinum).*

şeytanlık, -ğı *is.* **1.** Şeytan olma durumu. **2.** *mec.* Hile, kurnazlık: *"Aklıma bir şeytanlık geldi."* -S. F. Abasıyanık. **şeytanlık etmek** şeytanca bir davranışta bulunmak, kurnazlık etmek: *"Bir şeytanlık etmezse içi rahat etmez."* -M. Ş. Esendal.

şeytanminaresi *is. zool.* Bazı deniz böceklerinin koni biçimindeki kavkısı.

şeytan otu *is. bot.* Maydanozgiller familyasından nemli yerlerde yetişen mavi çiçekli çok yıllık bir bitki *(Seabiosa ukranica).*

şeytan örümceği *is. zool.* **1.** Ördüğü ağı rüzgâra salarak onunla birlikte uzaklara giden bir cins örümcek. **2.** *hlk.* Öğle sıca-

ğında havada örümcek ağı gibi tel tel görünen güneş ışığı.

şeytansaçı *is. bot. bk.* Küsküt.

şeytan şalgamı *is. bot.* Kabakgillerden, iri ve etli, nişastadan oluşan kök sapından müshil olarak yararlanılan, tırmanıcı bir süs bitkisi *(Bryonia dioica)*.

şeytan taşlama *is.* Hac görevini yerine getiren Müslümanların, Mina adlı yerde kurban bayramının birinci, ikinci ve üçüncü günü şeytana yedişer taş atmalarına verilen ad.

şeytantersi *is. bot.* **1.** Maydonozgillerden, Orta Asya'da ve Akdeniz ülkelerinde yetişen, kalın köklü, sarı çiçekli, pis kokulu bitki *(Ferula assa-foetida)*. **2.** Bu bitkiden elde edilen ve hekimlikte kullanılan reçineli zamk.

şeytantırnağı *is.* **1.** Tırnağın yanında oluşan, rahatsız edici, sertleşip kalkmış üst deri. **2.** *bot.* Çan çiçekgillerden, birçoğu dağlarda yetişen bir çeşit bitki *(Phyteuma)*.

şeytan uçurtması *is.* Kâğıttan, bükülerek yapılmış bir çeşit üçgen biçiminde küçük uçurtma.

şezlong *Fr. chaiselongue* Üzerine uzanılabilecek biçimde ayarlanan, döşeme yerine bez gerilen bir tür taşınılabilir koltuk: *"Uzun parmakları ile kumral saçının saçak köklerindeki beyazları örterek şezlongu üstünde bir daha doğruldu."* -F. R. Atay.

şık (I) *s. Fr. chic < Alm.* **1.** Güzel, zarif, modaya uygun: *Şık bir elbise.* **2.** Güzel, modaya uygun giyinmiş olan: *"Daima müzik vardı, şık kadınlar vardı."* -H. E. Adıvar. **3.** *mec.* Yerinde, gereği gibi: *Şık bir cevap.*

şık, -kkı (II) *Ar. şikk* Bir konuda seçilebilecek yolların, alınabilecek kararların her biri, seçenek, alternatif: *Sizin için iki şık var, ya çalışacaksınız, ya bu işten vazgeçeceksiniz.*

şıkırdama *is.* Şıkırdamak işi.

şıkırdamak *(nsz)* **1.** Birbirine çarpan metal paraların çıkardığı sese benzer bir ses çıkarmak: *Çantanın içinde bir şeyler şıkırdadı. "Demir gagalı geveze leylekler gibi durmadan şıkırdayan makamları dinliyordum."* -Ö. Seyfettin. **2.** *hlk.* Aydınlanmak, parlamak.

şıkırdatma *is.* Şıkırdatmak işi.

şıkırdatmak *(-i)* **1.** Şıkırtılı ses çıkartmak. **2.** *(nsz) hlk.* Birine para verileceğini şaka yollu anlatmak: *Biraz şıkırdat da, bak hizmet etmeye nasıl koşar.*

şıkır şıkır *zf.* **1.** Metal paraların birbirine çarpmasıyla çıkan ses: *Şıkır şıkır para sayıyor. Cebi şıkır şıkır para dolu.* **2.** Parlak, pırıl pırıl: *"Günlük güneşlik, şıkır şıkır günle uyandım."* -H. Taner. *"Her taraf şıkır şıkır ayna içindeydi."* -R. Enis. **şıkır şıkır oynamak 1)** canlı bir biçimde oynamak. **2)** *mec.* çok sevinmek.

şıkırtı *is.* Metal bir nesnenin veya suyun dökülürken, bir yere çarparken çıkardığı ses: *"Birden denizin oradan, öteden, su şıkırtısına benzer bir ses çalınıyor kulağına."* -Z. Selimoğlu.

şıklaşma *is.* Şıklaşmak işi.

şıklaşmak *(nsz)* Şık duruma gelmek, şık olmak: *"Sen bugün böyle niçin pek sıklaştın, boynuna kravat filân taktın da geldin?"* -O. C. Kaygılı.

şıklaştırma *is.* Şıklaştırmak işi veya biçimi.

şıklaştırmak *(-i)* Şık duruma getirmek, şık olmasını sağlamak.

şıklık, -ğı *is.* Şık olma durumu.

şıkşık, -ğı *is.* Çıngıraklı çocuk oyuncağı.

şıldır şıldır *zf.* **1.** (göz için) Canlı, parlak: *"Ana oğul sevdasını şefkatli bir heyecanla seyreden gözleri şıldır şıldır ahır kapısında yanıyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** *zf.* Gözleri yaşlı olarak veya yaşararak: *"... gözleri şıldır şıldır dönerek şikâyet ederdi."* -Y. Z. Ortaç.

şıllık, -ğı *is.* ve *s.* Aşırı ve bayağı biçimde süslenip boyanmış kadın: *"Onların aftosuna hanımefendi derler, bizim paçozumuzun adı ya alüftedir, ya şıllık."* -A. Gündüz.

şımarık, -ğı *is.* ve *s.* Şımarmış, şımartılmış: *"Kızı, on üç on dört yaşlarında anasına benzer, şımarık bir kız."* -M. Ş.

Esendal. *"Bizim dayı kızları çok şımarıktır."* -H. E. Adıvar.

şımarıkça *s.* ve *zf. (şımarı'kça)* Şımarık (bir biçimde).

şımarıklık, -ğı *is.* Şımarık olma durumu veya şımarıkça davranış.

şımarış *is.* Şımarmak işi veya biçimi.

şımarma *is.* Şımarmak işi.

şımarmak *(nsz)* Kendisine gösterilen sevgi ve saygıdan veya verilen değerden yüreklenerek yersiz ve aşırı davranışlarda bulunmak: *"Şımardım, lâkırdıyı senli benliye çevirip sordum."* -R. H. Karay.

şımartılma *is.* Şımartılmak işi.

şımartılmak *(nsz)* Şımartmak işine konu olmak: *"Canan güzel kadındır, çok şımartılmıştır."* -P. Safa.

şımartma *is.* Şımartmak işi: *"Her ne ise, sizi de pek şımartmaya gelmez."* -R. N. Güntekin.

şımartmak *(-i)* Şımarmasına yol açmak: *"Herifi şımartıp da bu hâle koyan sen değil misin?"* -E. E. Talu.

-şın Küçültme sıfatları türeten ek: *Sarı-şın, ak-şın.*

şıngıl *is.* **1.** Bir salkımı oluşturan küçük salkımlardan her biri. **2.** Küçük ve parlak süs: *"Gökyüzünü yıldızlar noel ağacının şıngılları gibi süslemiş, pırıldıyorlar."* -R. H. Karay.

şıngırdama *is.* Şıngırdamak işi.

şıngırdamak *(nsz)* (küçük şeyler için) Bir yere çarpıp düşerken veya birbirine değerken çınlama sesi çıkarmak: *"Arabayı koştururken boyunlarındaki ziller güzel şıngırdıyordu atların."* -R. Enis.

şıngır şıngır *zf.* Şıngırdayarak.

şıngırtı *is.* Şıngırdama sesi.

şıp *is.* Düşen su damlasının çıkardığı ses. **şıp diye 1)** ansızın beklenmeyen bir anda; **2)** hemen: *"Öyle bir suratla karşılayacak ki, seninki hiç istenmediğini şıp diye anlayıp defolacak."* -A. İlhan. **şıp sevdi** *bk.* şıpsevdi. **şıp şıp** şıp sesi çıkararak.

şıpıdık, -ğı *is.* ve *s.* Ökçesiz ve arkalıksız (terlik veya pabuç): *"Çağırdığım zaman iç donu ve çorapsız, şıpıdık pabuçla geliyor."* -R. N. Güntekin.

şıpın işi *is. hlk.* Kolayca ve çabuk yapılan: *"Şıpın işi on lira alırız."* -H. R. Gürpınar.

şıpırdama *is.* Şıpırdamak işi.

şıpırdamak *(nsz)* Su vb. hiç ara vermeksizin, damla damla akarken şıp sesi çıkarmak.

şıpır şıpır *zf.* Şıpırdayarak: *Alnından şıpır şıpır ter damlıyordu.*

şıpırtı *is.* Şıpırdama sesi: *"İçeride hafif su damlaları şıpırtılarına benzeyen belirsiz gürültüler vardı."* -P. Safa.

şıpka *is. (şı'pka) den.* Torpidolara karşı ve daha başka işler için gemilerde kullanılan halattan örülmüş ağ.

şıppadak *zf. (şı'ppadak)* Birdenbire ve beklenmeyen bir zamanda: *Şıppadak çıkageldi.*

şıpsevdi *is.* Görür görmez seven, âşık olan kimse: *O şıpsevdinin biridir, herkese âşık olur.*

şıpsevdilik, -ği *is.* Şıpsevdi olma durumu.

şıpşıp, -bı *is.* Ökçesiz ve arkalıksız terlik, şıpıdık.

şıp şıp *is.* Düşen su damlasının çıkardığı ses: *"Onun da gözlerinden şıp şıp, iki damla yaş akar."* -S. Birsel.

şıra *is. (şı'ra) Far. şîre* **1.** Henüz mayalanmamış üzüm suyu. **2.** Bazı meyve ve sebzelerin özlerine verilen ad: *Elma şırası.* **3.** *argo* Süzülmüş afyon.

→ ***şıraölçer***

şıracı *is.* **1.** Şıra yapıp satan kimse. **2.** Şıra satılan yer.

şırak *is.* Bir nesne başka bir nesneye birdenbire, şiddetle çarptığında çıkan sert ve hışırtılı sesi anlatır.

şırakkadak *zf. (şıra'kkadak)* Ansızın, birdenbire: *Şırakkadak düşüp bayıldı.*

şırak şırak *zf.* Şırak sesinin sürekliliğini anlatır.

şıralı *s.* Tadı ve suyu bol: *Şıralı üzüm.*

şıralık, -ğı *is.* Şıra olmaya elverişli olan meyve.

→ ***şıralık üzüm***

şıralık üzüm *is.* Şıra yapmak için ayrılmış üzüm.

şıraölçer *is.* Şıranın yoğunluğunu ölçmeye yarayan alet.

şırfıntı *is.* ve *s. tkz.* Seviyesi düşük, bayağı (kadın): *"Raba şırfıntısını ballandıra ballandıra methetti."* -E. E. Talu.

şırıldama *is.* Şırıldamak işi.

şırıldamak *(nsz)* (su vb. için) Akarken veya dökülürken şırıl şırıl ses çıkarmak, şırıltıyla akmak: *"Senden ayrılırsam şu şarıldayan suyun sesini bir daha işitmez olayım."* -A. Gündüz.

şırıl şırıl *zf.* Genellikle suyun az ve sürekli aktığını anlatır: *Musluk açık kalmış, şırıl şırıl akıyor.*

şırıltı *is.* Şırıldayan suyun çıkardığı ses: *"Karşıda bir çağlayanın şırıltısı duyuluyordu."* -Ö. Seyfettin.

şırınga *is. (şırı'nga) İt. siringa* **1.** Havayı veya sıvıları emmeye veya itmeye yarayan alet. **2.** Vücuda ilâç vermek için kullanılan, ucu iğneli küçük pompa, enjektör. **3.** *tıp* Bir doku veya boşluğa basınçla sıvı doldurmaya yarayan aletlere verilen ad. **şırınga etmek** gaz veya sıvı bir maddeyi gözenekli başka bir maddenin içine şırınga ile doldurmak. **şırınga yapmak** şırınga ile vücuda gerekli yerinden ilâç vermek.

şırıngalama *is.* Şırıngalamak işi veya durumu.

şırıngalamak *(-i)* **1.** Şırınga etmek. **2.** *mec.* Birtakım düşünce veya duyguları bir başkasına benimsetmek, telkin etmek.

şırlağan *is. hlk.* Susam yağı.

şırlama *is.* **1.** Şırlamak işi. **2.** Gaz veya sıvının dar bir delik veya kanaldan geçmesiyle duyulan ses.

şırlamak *(nsz)* Şırıl şırıl ses çıkararak akmak.

şıvgın *is. hlk.* **1.** Budanmış yaşlı ağaçların budanan yerlerinden çıkan taze sürgünler, filiz. **2.** Fırtınayla yağan yağmur.

Şia *öz. is. (şi:a) Ar. şî'a* **1.** İslâmiyette Hz. Ali'ye yandaş olanlar. **2.** Şiilik.

şiar *is. (şia:r) Ar. şi'ar esk.* Belgi: *"Bütün o devirlerde topların ve kolların şiarı bu Türk sözüydü: Zorlara dağlar dayanmaz!"* -Y. K. Beyatlı. **şiar edinmek** benimsemek, ilke olarak kabul etmek: *"Hoyratlığı ve zevksizliği şiar edinen bir halkçılık gerçek halkçılık olamaz."* -H. Taner.

şiber valf *is. tek.* Suyu açıp kapamaya yarayan contasız vana.

şiddet *is. Ar. şiddet* **1.** Bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğinlik, sertlik. **2.** Hız: *Rüzgârın şiddeti.* **3.** *mec.* (duygu veya davranış için) Aşırılık: *"Sesinin tonunda sitemin şiddetini azaltan bir yumuşama vardı."* -N. Cumalı. **4.** Karşıt görüşte olanlara, inandırma veya uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma. **şiddet göstermek** kaba, sert davranmak. **şiddete başvurmak** kaba kuvvet kullanmak. **şiddetle** güçlü bir biçimde.

→ ***şiddet olayı***

şiddetlendirme *is.* Şiddetlendirmek işi.

şiddetlendirmek *(-i)* Şiddetini giderek artırmak.

şiddetlenme *is.* Şiddetlenmek işi.

şiddetlenmek *(nsz)* Şiddeti giderek artmak, hızlanmak: *"Biz kapının önüne gelince kavga öyle şiddetlenmişti ki, karık kafesler birdenbire patlayacak... sandım."* -R. N. Güntekin. *"Yağmur büsbütün şiddetlenmişti."* -S. F. Abasıyanık.

şiddetli *s.* **1.** Zorlu, sert: *"Bir aralık rahmetli babam şiddetli bir romatizmaya tutulmuştu."* -F. R. Atay. **2.** Hızlı: *"Şiddetli yağmurun damlaları camı dövüyordu."* -R. Enis. **3.** Aşırı: *Şiddetli geçimsizlik.*

şiddet olayı *is.* Çevreyi sindirmek için yaratılan olay veya girişilen hareket.

şif *is. hlk.* **1.** Pamuk kozası. **2.** *hlk.* Şırası alınmış üzüm posası.

şifa *is. (şifa:) Ar. şifâ'* Bedenî veya ruhî bir hastalığın son bulması, hastalıktan kurtulma, onma. **şifa bulmak** iyi olmak, onmak. **şifa niyetine** bir kimseye ilâç verilirken "iyi olması, fayda sağlaması dileğiyle" anlamında kullanılır. **şifa vermek** iyi etmek, sağlığına kavuşturmak: *"Hastalara türlü maceralarla şifa vermesini ben bilirim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **şifalar olsun** aksıranlara, banyodan çıkanlara veya

ilâç içenlere söylenen bir iyi dilek sözü. **şifayı bulmak** (veya **kapmak**) *tkz.* hastalanmak veya hastalığı artmak: *"Aksırık öksürük derken kızcağız şifayı kapmış."* -A. İlhan.

→ ***şifahane, şifa otu***

şifahane *is. (şifa:ha:ne) Ar. şifâ' + Far. hâne* Hastahane.

şifahen *is. (şifa:'hen) Ar. şifâhen esk.* Ağızdan, sözle söyleyerek: *Şifahen bildirmek.*

şifahî *s. (şifa:hi:) Ar. şifâhî esk.* Ağızdan, sözlü: *Şifahî emir. Şifahî sınav.*

şifalı *s. (şifa:lı)* Sağlığa yararlı olan: *Şifalı otlar. Şifalı sular. "Çaresizlere çaresin, olmazı olur yapan şifalı iksirsin."* -F. Halıcı.

şifa otu *is. bot.* Demet hâlinde çiçek açan ve küçük bir saraypatına benzeyen otsu bir bitki *(Erigeron).*

şifasız *s. (şifa:sız)* Şifası olmayan: *Şifasız bir dert.*

şifleme *is.* Şiflemek işi veya biçimi.

şiflemek *(-i) hlk.* **1.** Pamuğu kozasından ayırmak. **2.** Mısırı koçanından ayırmak.

şifon *is. Fr. chiffon* **1.** İpek iplikle dokunmuş ince, şeffaf kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış.

şifoniyer *is. Fr. chiffonier* Çekmecelerine çamaşır konulan dolap.

şifre *is. (şi'fre) Fr. chiffre* Gizli haberleşmeye yarayan işaretlerin tümü: *Kumandan şifreyi söyledi. "İstanbul mümessilliği şifresiyle Mustafa Kemal Paşa'ya bekledikleri malûmatı iletmiştim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **şifreyi çözmek** bir şifrede kullanılan işaretlerin anlamını bulmak.

→ ***şifre anahtarı***

şifre anahtarı *is.* Şifrede kullanılan işaretleri gösteren liste.

şifreci *is. (şi'freci)* Metinleri şifreleyen veya şifreli bir metni çözen kimse.

şifreleme *is.* Şifrelemek işi.

şifrelemek *(-i)* Bir metni şifreli duruma getirmek.

şifreli *s.* **1.** Şifre ile yazılmış: *Şifreli mektup. "Yasaktır, şifreli telgraf kabul edilmez!"* -A. Ş. Hisar. **2.** Şifresi olan; ancak şifresi çözülünce açılabilen: *Şifreli kasa. Şifreli kilit.*

→ ***şifreli çanta, şifreli hesap, şifreli kasa, şifreli kilit, şifreli telgraf***

şifreli çanta *is.* Açılıp kapanması şifreli rakamlara bağlı olan özel yapılmış çanta.

şifreli hesap, -bı *is.* Gizli hesap.

şifreli kasa *is.* **1.** Önceden belirlenmiş harf veya rakamlardan oluşan özel bir şifrenin uygulanması sonucunda açılıp kapanan kasa. **2.** *is.* Açılıp kapanması şifredeki rakamlara bağlı olan çelik kasa.

şifreli kilit, -di *is.* Üstünde her birinde çepeçevre birçok harfler yazılı bir sıra tekerlek bulunan ve bunlar çevrildiğinde bilinen bir kelime ortaya çıkarılınca açılabilen kilit.

şifreli telgraf *is.* Metni şifreli olan ve bu şifre çözülünce anlaşılabilen telgraf: *"Oradaki son Türklerin nasıl kahramanca vuruştuklarını masanın üstünden aldığım şifreli telgraftan okudum."* -F. R. Atay.

Şiî *öz. is.* ve *s. (şi:'i:) Ar. şî'î* Şiilik mezhebinden olan kimse.

Şiilik, -ği *öz. is. (şi:'i:lik)* Hz. Muhammed'in ölümünden sonra, damadı Ali'nin ilk halife ve imametin ancak onun soyundan gelenlere ait olduğunu kabul edenlerin, Sünnilerden ayrılarak kurdukları mezhep.

şiir *is. Ar. şi'r* **1.** Zengin sembollerle, ritmli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan edebi anlatım biçimi: *"Eski edebiyatla uğraşır, ders verir, arada şiir de söylerim."* -M. Ş. Esendal. *"Halk şiirinden, divan şiirinden değil, şiir mefhumundan, sadece şiirden bahsedeceğim."* -N. Ataç. **2.** Bir şairin, bir dönemin bu sanatı kullandığı özel biçim: *Romantik şiir. Tanzimat şiiri.* **3.** Manzume. **4.** *mec.* Düş gücüne, hayale, imgeye, gönle seslenen, anı, duygu, coşku uyandıran, etkileyen yön: *"Burada herkes kendi gönlünden olduğu kadar bu tabiatın içinden gelen bir şiiri dinler."* -A. Ş. Hisar. **şiir gibi** çok gü-

zel, çok hoş.

→ ***şiir defteri, şiir kitabı***

şiirce *is.* Mensur şiir, şiir yönü ağırlıklı (ağır basan) düz yazı: *"Gecenin bir yerinde iki ceylan adıyla şiircelerimi 1966 yılında bir kitapta topladım."* -F. Halıcı.

şiir defteri *is.* Yazılmış veya derlenmiş şiirlerin içinde bulunduğu defter: *"Ya kitaplarım ya şiir defterim / Yanarım bakkal eline düşerse."* -C. S. Tarancı.

şiiriyet *is. Ar. şi'riyyet* Şiir olma özelliği: *"Mana, vezin değişti mi? Başka kelimeler mi kullandık? Hayır, fakat şiiriyet uçuverdi."* -N. Ataç.

şiir kitabı *is.* İçeriği şiirlerle düzenlenmiş kitap.

şiirleştirme *is.* Şiirleştirmek işi veya durumu.

şiirleştirmek *(-i)* Şiir hâline getirmek.

şiirli *s.* Şiir havasında olan: *"Ötede beride Fıstıkağacı, Bağlarbaşı, Servilik, Nuhkuyusu gibi saffetli ve şiirli isimler duyulur."* -A. Ş. Hisar.

şiirsel *s.* Şiir niteliği olan.

şikâr *is. (şikâ:r) Far. şikār esk.* **1.** Av. **2.** Avlanan hayvan. **3.** Düşmandan ele geçirilen mal, ganimet.

şikâyet *is. (şikâ:yet) Ar. şikāyet* Hoşnutsuzluk belirten söz veya yazı, sızlanma, sızıltı, yakınma: *"Resmen şikâyete, birtakım haklar, yetkiler talep etmeye başlamıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Vali ne yapsa, hâkim onu imzalar ve hiçbir şikâyet mevzuu duyulmazmış."* -A. Ş. Hisar. *Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur.* **şikâyet etmek 1)** sızlanmak: *"Bir dakika önce oğlundan şikâyet ederek, şimdi döndü, methetmeye başladı."* -M. Ş. Esendal. *"Her sarsıntıda o benim önümdeki kadın şikâyet ediyor."* -B. Felek. **2)** birinin yaptığı yanlış bir iş veya davranışı daha üst makamdakine bildirmek. **şikâyet getirmek** sızlanmak, yakınmak: *"Hüsmen de yorgunluğundan şikâyet getirmiyor, hak uğruna çalışmak ona yol mihnetlerini unutturuyordu."* -R. H. Karay. **şikâyette bulunmak** yakınmak, şikâyet etmek.

şikâyetçi *s.* ve *is.* Sızlanan, sızıltısı olan, yakınan, şikâyet eden kimse: *"Üzgündü, hatta dertliydi ve buna sebep onlarmış gibi şikâyetçi bir edası vardı."* -T. Buğra.

şikâyetçilik, -ği *is.* Şikâyetçi olma durumu.

şikâyetname *is. (şikâ:yetna:me) Ar. şikâyet + Far. -nāme esk.* Bir görevlinin, yanlış ve kötü hareketleriyle davranışlarını ilgili ve yetkili makama bildiren yazı, şikâyet mektubu.

şike *is. Fr. chiqué sp.* **1.** Maddi veya manevi bir çıkar karşılığı anlaşma ile bir maçın sonucunu değiştirme, danışık spor karşılaşması yapma. **2.** *mec.* Bir çıkar karşılığı, uzlaşarak bir iş yapma, aldatma: *Bu işte şike var.* **şike yapmak 1)** danışık spor karşılaşması yapmak; **2)** *mec.* bir çıkar karşılığı anlaşarak bir işi yapmak.

şikeli *s.* Danışıklı (spor karşılaşması).

şikemperver *s. Far. şikem-perver esk.* Boğazına düşkün.

şikesiz *s.* Şikesi olmayan: *Şikesiz bir futbol ligi sonunda şampiyon oldu.*

şikeste *s. Far. şikeste esk.* **1.** Kırılmış, kırık: *Rübab-ı şikeste.* **2.** *mec.* Yenilmiş, yenik düşmüş. **3.** *mec.* Gücenmiş, kırgın, kederli.

şile *is. bot.* Mercan köşk.

Şile bezi *is. (Şile yer adından)* **1.** Gecelik, gömlek, peçete yapımında kullanılan, bir tür ince, yıkanabilir pamuklu kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış olan.

şilem *is. İng. slam* Briçte bir ekibin, en çok bir el vererek yaptığı oyun.

şilep, -bi *is. Alm. Schlepp* Yük taşımaya yarayan gemi, yük gemisi: *"İngiliz bandıralı bir şileple Amazon kıyılarına gideceğiz."* -S. F. Abasıyanık.

şilepçilik, -ği *is.* Şilep işletmeciliği.

şilin *is. İng. shilling* **1.** Avusturya para birimi. **2.** *esk.* İngiliz lirasının yirmide biri olan para. **3.** İngiliz sömürgelerinde ve başka bazı ülkelerde para birimi.

şilt, -di *is. İng. shield* Üzerine genellikle bir kurum veya kuruluşun adı, işareti kazılmış olan ve armağan olarak bir kimse veya takıma verilen, kalkan biçiminde lev-

ha, ergilik: *Kara Kuvvetleri şildi.*

şilte *is.* Üstünde oturulan, yatılan, içi yünle, pamukla doldurulmuş döşek: *"Anasının evinde de bir yer yatağında, bir tek şilte üzerinde yatardı."* -M. Ş. Esendal.

şimal, -li *is. (şima:l) Ar. şimâl esk.* Kuzey.

şimalî *s. (şima:li:) Ar. şimâlî esk.* Kuzeyle ilgili, kuzeye özgü, kuzey: *"Şimalî Avrupa'dan gelen sürat katarını parçalamak istemişlerdi."* -M. Ş. Esendal.

şimdi *zf. (şi'mdi)* **1.** Şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda: *"Şimdi daha bahtiyar bir haberi sevgili bir sesten bizzat duymağa imkân buluyoruz."* -A. Ş. Hisar. **2.** Az sonra, yakında: *Annen şimdi gelir, ağlama sus!* **3.** Az önce, biraz önce, demin: *Otobüs şimdi geçti, öbürü ne zaman gelir bilmem.* **4.** *zf.* Artık, bundan böyle, bu duruma göre: *Ben görevimi yaptım, şimdi onlar gereğini düşünsün. "Sizden kaçan hayvanı da şimdi kim bilir hangi semtte satacaklar?"* -B. Felek. **şimdiden tezi yok** hiç vakit geçirmeden hemen şimdi. **şimdiye kadar (veya şimdiye dek)** şu ana kadar, bugüne gelinceye kadar: *"Duruşunda, bakışlarında şimdiye kadar hiç alışık olmadığımız bir acaip mehabet.."* -H. Taner.

→ ***şimdi şimdi***

şimdicik *zf. (şi'mdicilik) hlk.* Hemen şimdi, şu anda: *"İşim biter, şimdicik gelirim."* -M. Yesari.

şimdiden *zf. (şi'mdiden)* İçinde bulunduğumuz zamandan başlayarak: *"Şimdiden sonra bol bol görüşürüz, tavla atarız beyefendi..."* -S. F. Abasıyanık.

şimdiki *s. (şi'mdiki)* İçinde bulunulan anda olan veya yapılan, bu andaki, bu zamandaki: *"Şimdiki ölçülere uymaz bir biçimi vardı."* -Y. Z. Ortaç. **şimdikiler** yeni kuşak, şimdiki gençler, yeniler.

şimdilerde *zf.* **1.** Bugünlerde. **2.** Bu sıralarda.

şimdileyin *zf.* Şimdiki zamanda.

şimdilik *zf. (şi'mdilik)* Şimdiki durumda veya zamanda, şimdiki zaman için, şu duruma göre: *Şimdilik bu kadar yeter. "Sen şimdilik büyük babanın yanında kal, babanı istediğin zaman görürsün."* -H. E. Adıvar.

şimdi şimdi *zf.* Ancak çok yakın bir zamandan beri.

şimendifer *is. Fr. chemin de fer* **1.** Demir yolu. **2.** Demir yolu katarı, tren.

şimiotaksi *is. Fr. chimiotaxie < Yun. bk.* kimya göçümü.

şimiotropizm *is. Fr. chimiotropisme < Yun. bk.* kimya doğrulumu.

şimşek, -ği *is.* **1.** Bir bulutun tabanı ile yer arasında, iki bulut arasında veya bir bulut içinde elektrik boşalırken oluşan kırık çizgi biçimindeki geçici ışık. **2.** *mec.* Parıltı. **şimşek çakmak 1)** şimşek oluşmak: *"Karşıki binanın camlarından şimşeklerin çaktığı görülüyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Üst üste birkaç şimşek çakıyor."* -A. İlhan. **2)** *mec.* aşırı parlamak: *"Bazan kara gözlerinde şimşekler çakıyordu."* -R. Enis. **şimşek gibi** çok hızlı: *"Şimşek gibi bir semte atıldık yedi koldan / Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan."* -Y. K. Beyatlı. *"Şimşek gibi bir otomobil geçiyor ve çeşme başındaki çocuğu altına alıp sürüklüyor."* -S. F. Abasıyanık. **(bir kimse) şimşekleri üstüne çekmek** sert eleştirilere hedef olmak.

→ ***şimşek taşı***

şimşeklenme *is.* Şimşeklenmek işi veya durumu.

şimşeklenmek *(nsz)* Şimşek çakmak.

şimşekli *s.* **1.** (hava için) Şimşek oluşan, şimşek çakan. **2.** *mec.* Gürültülü patırtılı, sinirli, tartışmalı: *"Üzerimize çöken şimşekli, yıldırımlı havanın bana verdiği heyecanı yeniden duyuyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

şimşek taşı *is.* Gök taşı.

şimşir *is. Far. şemşîr bot.* **1.** Şimşirgillerden, yaprakları her mevsimde yeşil kalan, taşlık, çorak bölgelerde kendiliğinden yetişen veya bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilen, odunu sarımsı renkli ve çok sert olan, 1-5 m yükseklikte bir ağaççık *(Buxus sempervirens).* **2.** Bu bitkinin sert, düzgün sarı renkte kerestesi. **3.** *s.* Bu keresteden yapılan: *Şimşir tarak. Şimşir*

ağızlık. Şimşir bilezik. Şimşir sandık. "İçi çiçekli şimşir kaşıkla salatayı âdeta pilâv yer gibi tıkınıyordu." -O. C. Kaygılı.

şimşirgiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, örnek bitkisi şimşir olan ve şimşir türlerini içine alan bir bitki familyası.

şimşirlik, -ği *is. esk.* Sarayda babası ölmüş şehzadelerin yaşadığı yer, kafes.

şinanay *ünl. hlk.* **1.** Sevinç, mutluluk, hoşnutluk, kıvanç belirtir. **2.** *s.* Cicili bicili: *Ne güzel, şinanay basmalar.* **3.** *is. hlk.* İdare lâmbası. **4.** *argo* Yok, kalmadı, tükendi: *Onda para şinanay.*

şinik, -ği *is. Yun.* **1.** Tahıl için kullanılan, sekiz kiloluk ölçek. **2.** *s.* Şiniğin alabileceği miktarda olan: *İki şinik arpa almış.*

şinikleme *is.* Şiniklemek işi.

şiniklemek *(-i)* Şinikle tartmak, ölçmek.

şinto *is.* Japonya'nın millî dini.

şintoculuk, -ğu Şinto dini yanlısı, bu dini benimseme.

şintoizm *is.* Şinto.

şip *is. zool.* Ülkemiz sularında yaşayan bir mersin balığı türü, biz *(Acipenser nudiventris).*

şipşak *zf. (şi'pşak) tkz.* Birden, çabucak, hemencecik, derhal: *"Eğer siz bana haftada iki defa gelseniz, ikinci hafta şipşak kim olduğunuzu söylerim."* -B. Felek. *"Bir emrin olursa dükkâna haber bırak, şipşak buradayım."* -A. İlhan.

şipşakçı *is.* Sokakta beş on dakika içinde resim çekip hazırlayan ve bunları satan fotoğrafçı: *"Taksim'de bir şipşakçının çektiği küçük bir resmimiz vardı."* -H. Taner.

şipşakçılık, -ğı *is.* Şipşakçının yaptığı iş.

şipşirin *s. (şi'pşirin)* Çok sevimli, çok şirin, cana yakın.

şiraze *is. (şi:ra:ze) Far. şirāze* **1.** Ciltçilikte, kitap yapraklarını düzgün tutmaya yarayan ince örülmüş şerit. **2.** *sp.* Pehlivan kispetinin paçası. **şirazeden çıkmak** akıl dengesini kaybetmek. **(iş) şirazesinden çıkmak** düzenini kaybetmek, çığırından çıkmak.

şirden *is. Far. şirdān zool.* Geviş getiren hayvanlarda, çiğnenmiş besinin bir kez daha mide sularıyla sindirildiği, dört bölümlü midenin dördüncü bölümü.

şirin *s. Far. şīrīn* Sevimli, cana yakın, tatlı, hoş: *"Gözlerin, dişlerin ve ak gerdanınla / Ne şirin komşumuzdun sen Fahriye abla."* -A. M. Dıranas.

şirinlik, -ği *is.* Şirin olma durumu, sevimlilik.

şirk *is. Ar. şirk esk.* Tanrı'nın birden çok olduğuna inanma, Tanrı'ya ortak tanıma, eş koşma. **(Tanrı'ya) şirk koşmak** Tanrı'nın birden çok olduğunu söylemek, Tanrı'ya ortak tanımak, eş koşmak.

şirket *is. Ar. şirket* Ortaklık: *"İtalya'da büyük bir şirketin acentasıyım ben..."* -R. Enis.

şirketleşme *is.* Şirketleşmek işi veya durumu.

şirketleşmek *(nsz)* Şirket durumunu almak.

şirpençe *is. Far. şīr-pence tıp.* Deri altı hücre dokusunun ve yağ bezlerinin iltihaplanmasından oluşan, genişlediğinde çok tehlikeli olabilen, stafilokokların sebep olduğu bir kan çıbanı, kızıl yara: *"Araya taraya gördüğünüz küçük bir sivilceye şirpençe adını takmışsınız."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

şirret *s. Ar. şirret* Geçimsiz, huysuz, kavga çıkarmaktan hoşlanan, edepsiz, yaygaracı: *"Melek kadar masum / Yok canım şeytan kadar şirret."* -B. Necatigil. *"Müsteşarın şirret karısına çok hiddetleniyordu."* -P. Safa.

şirretçe *s.* ve *zf. (şirre'tçe)* Şirret (bir biçimde).

şirretleşme *is.* Şirretleşmek işi.

şirretleşmek *(nsz)* Huysuzlaşmak, edepsizleşmek: *"O halim selim, namazında niyazında hatun kişi on dakikanın içinde bir ifritleşsin, bir şirretleşsin..."* -H. Taner.

şirretlik, -ği *is.* **1.** Şirret olma durumu, yaygaracılık. **2.** Şirretçe davranış: *"Annesinin şirretliğinden, mesele çıkarması ihtimalinden ürkerek ona bir şey söylemiyor-*

du." -H. E. Adıvar. **şirretlik etmek** edepsizce davranmak.

şiryan *is. (şirya:n) Ar. şiryān esk.* Atardamar.

şist *is. Fr. schiste < Yun. skhisto jeol.* **1.** Kolayca yapraklara ayrılabilen, silisli, alüminli tortul kayaçların genel adı. **2.** Molozla karışık bütün moloz maddelerinin bilimsel adı.

şistleşme *is.* Şistleşmek işi veya durumu.

şistleşmek *(nsz)* Kömüre karışmış moloz oranın çok olması yüzünden, bir tabaka tümüyle işletilemez olmak.

şistli *s.* Şist gibi yapraklı. *Şistli kaya.*

şistlilik, -ği *is.* Bazı kayalara özgü olan dilimlere ayrılabilme durumu.

şiş (I) *s.* **1.** Şişmiş, şişkin, kabarık: *"Emine Hanım'ın şiş gözleri daha sakindi."* -H. E. Adıvar. **2.** *is.* Şişmiş olan yer, şişlik.

şiş (II) *is.* **1.** Bir ucu sivri, demir veya ağaçtan, bazen silâh gibi kullanılabilen ince uzun çubuk. **2.** Örgü örmekte kullanılan, metal, ağaç, kemik vb. den yapılan uzun çubuk: *Örgü şişi. "... ablası bir an çorap şişlerini bırakıyor, gözleri doluyor."* -H. E. Adıvar. **3.** *is.* ve *s.* Şişe geçirilerek veya şişte pişirilmiş olan (et).

→ ***şiş kebap, şiş köfte***

şişane *is. bk.* şişhane.

şişe (I) *is. Far. şīše* **1.** Sıvıların, özellikle de içkilerin konulduğu camdan yapılmış, dar ağızlı uzun kap: *"Önünde yarım kiloluk bir şarap şişesi yarı yarıya boştu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Gaz lâmbasında fitil çevresine konulan cam koruyucu. **3.** *s.* Şişenin aldığı ölçüde: *Bir şişe şarap. "Olsa da bu zavallıya hiç olmazsa bir şişe kan verilse!"* -M. Ş. Esendal. **şişe çekmek** (veya **vurmak**) ağrı dindirmek amacıyla içinde alev yakılarak havası seyreltilen özel bir şişeyi veya bardağı sırta uygulamak, vantuz çekmek.

şişe (II) *is. hlk.* Tavan tahtaları arasındaki açıklığı kapatmak için uzunluğuna çakılan çıta.

şişeci *is.* Şişe alan veya satan kimse.

şişek, -ği *is. hlk.* **1.** Bir veya iki yaş arasında koyun. **2.** *hlk.* Kuzulama dönemine girmiş veya doğurmuş koyun.

şişeleme *is.* Şişelemek işi.

şişelemek *(-i)* Şişeye doldurmak.

şişelenme *is.* Şişelenmek işi.

şişelenmek *(nsz)* Şişeye doldurulmak: *Bira fabrikalarında imal edilmiş ve şişelenmiştir.*

şişelik, -ği *is.* Şişe konulacak yer: *Dolabın bir kısmına da şişelik yaptırın.*

şişhane *is. (şişha:ne) Far. şeş-hāne esk.* Namlusu altı yivli tüfek veya top. **altı kaval üstü şişhane** *bk.* altı kaval üstü şişhane.

şişinme *is.* Şişinmek işi.

şişinmek *(nsz) hlk.* **1.** Başkalarına yüksekten bakar gibi bir tavır takınmak, böbürlendiğini davranışlarıyla belli etmek, kabarmak, gururlanmak: *"O da bu övgülerle beğenilerin önünde şişindikçe şişiniyordu."* -Ç. Altan. **2.** *hlk.* Surat asmak, dargın durmak. **3.** *zool.* Bazı böcekler, saldırıya uğradıklarında bütün uzantı ve eklentilerini, düşmanını korkutup ürkütecek biçimde yayarak genişletmek.

şişirilme *is.* Şişirilmek işi.

şişirilmek *(nsz)* Şişirmek işine konu olmak.

şişiriş *is.* Şişirmek işi veya biçimi.

şişirme *is.* **1.** Şişirmek işi. **2.** *s. mec.* Baştan savma, kötü (iş).

şişirmece *s.* Baştan savma, kötü (iş).

şişirmek *(-i)* **1.** Şişkin bir duruma getirmek: *"Nefesinin olanca gücü ve hızıyla şişirdiği tulumu dudaklarına yanaştırdı."* -O. C. Kaygılı. **2.** *mec.* (bir sözü veya yazıyı) Gereksiz katmalarla uzatmak. **3.** *mec.* Baştan savma iş görmek: *"Şimdi çabuk tarafından bir senaryo şişirmeli."* -A. İlhan. **4.** *hlk.* Abartmak.

şişirtme *is.* Şişirtmek işi.

şişirtmek *(-i, -e)* Şişirmek işini yaptırmak.

şiş kebap, -bı *is.* Şişte pişmiş kebap.

şişkin *s.* Şişmiş, şişirilmiş: *"Ayağa kalktı, arka ayaklarını geriye itip şişkin adaleleri çekerek ... gerdi."* -P. Safa.

şişkinlik, -ği *is.* **1.** Şişkin olma duru-

mu. **2.** Kabarıklık, şişlik: *"Yürürken ceketinin arka tarafında bir şişkinlik gözüme ilişti."* -R. H. Karay. **3.** Bağırsaklarda gaz birikmesi sonucu karında oluşan şişme ve gerginlik. **4.** Enflâsyon.

şişko *s. (şi'şko) alay* **1.** Şişman: *Şişko bir kadın.* **2.** Toplu, dolgun: *"Şişko yanaklı, sarkık gerdanlı, otuz beşlik bir adamdı bu."* -R. Enis.

şişkoluk, -ğu *is. (şi'şkoluk)* Şişman olma durumu.

şiş köfte *is.* Şişe geçirilerek hazırlanmış ve pişirilmiş köfte.

şişleme *is.* Şişlemek işi: *"Ondan sonra kâh baldırından, kâh omuzundan adam şişleme devam etmişti."* -S. F. Abasıyanık.

şişlemek *(-i)* **1.** Şiş saplamak, şiş batırmak. **2.** *argo* Kama, çakı gibi bir araçla yaralamak.

şişlenme *is.* Şişlenmek işi.

şişlenmek *(nsz)* **1.** Şiş saplamak, şişle yaralanmak. **2.** Kama, çakı gibi bir araçla yaralanmak.

şişlik, -ği *is.* **1.** Şiş olma durumu: *"Bileğinde şişlik kalmamışsa da daha ağrısı varmış."* -M. Ş. Esendal. **2.** *s.* Şiş olmaya elverişli: *Şişlik et.*

şişman *is.* ve *s.* Deri altında fazla yağ toplanması sebebiyle vücudun her yanı şişkin görünen kimse, şişko, mülâhham: *"Şişman odacı sahanlıkta bir daha gözüktü."* -E. E. Talu.

şişmanca *s.* Oldukça şişman, biraz şişman: *"Aşağı bahçe kapısından bir kolunda kızı, bir kolunda torunu şişmanca bir yaşlı kadın sallana sallana gelir."* -B. Felek.

şişmanlama *is.* Şişmanlamak işi.

şişmanlamak *(nsz)* Şişman duruma gelmek: *"Sizi biraz şişmanlamış buldum."* -H. E. Adıvar.

şişmanlatma *is.* Şişmanlamak işi.

şişmanlatmak *(-i)* Şişmanlamasını sağlamak, şişman duruma getirmek.

şişmanlık, -ğı *is.* Şişman olma durumu: *"Kaplıcalara gidiyorsun ama bir türlü bu şişmanlıktan kurtulamıyorsun."* -F. R. Atay.

şişme *is.* Şişmek işi.

şişmek *(nsz)* **1.** İçi hava veya gazlarla dolarak gerilmek: *Balon şişti.* **2.** Bir şey emerek hacmi büyümek, genişlemek: *Tahta, su emerek şişer.* **3.** (vücudun bir yeri) İçine yabancı bir maddenin girmesiyle veya başka bir etkiyle gerilmek, kabarmak: *"İhtiyar kadın sabahın bu saatinde, ağlamaktan şişmiş gözlerim, sararmış yüzümle beni görünce şaşırdı."* -R. N. Güntekin. **4.** Çok yemek yiyerek rahatsız olacak kadar doymak. **5.** *sp.* Yorularak koşuyu veya müsabakayı sürdüremez olmak. **6.** *hlk.* Gururlanmak, büyüklenmek. **7.** *argo* Bozulmak, bozum olmak, utanmak: *Ben demedim mi sana, bu herifin karşısında aşık atılmaz diye, şiştin mi şimdi?*

şita *is. (şita:) Ar. şitā' esk.* Kış.

şitaiye *is. (şita:iyye) Ar. şitā'iyye esk. ed.* **1.** Divan edebiyatında kış mevsimini konu olarak işleyen şiir. **2.** Bir kasidenin kışı anlatan giriş bölümü.

şive *is. (şi:ve) Ar. şîve* **1.** Söyleyiş özelliği: *"Bunu Arapça değil, peltek bir Kafkas şivesiyle, Türkçe söyledi."* -R. H. Karay. *"Lehçe ve şive bakımından da o kadar yabancı idik."* -F. R. Atay. **2.** *esk.* Naz, eda. **3.** Ağız.

şivekâr *s. (şivekâ:r) Ar. şîve + Far. -kâr* İşveli, cilveli, şiveli.

şiveli *s. (şi:veli) esk.* **1.** Nazlı, edalı. **2.** Şivesi herhangi bir özellikte olan.

şivesiz *s. (şi:vesiz)* Söyleyişi kusurlu, bozuk olan.

şivesizlik, -ği *is. (şi:vesizlik)* Söyleyişte bozukluk.

şizofren *is. Fr. schizophrène tıp* Şizofreniye tutulmuş kimse.

şizofreni *is. Fr. schizophrénie tıp* Gerçeklerle olan ilişkilerin büyük ölçüde azalması, düşünce, duygu ve davranış alanlarında önemli bozulmaların ortaya çıkması gibi belirtiler gösteren bir ruh hastalığı.

şlempe *is. kim.* Tanelerin veya melasın fermantasyonundan veya damıtma yoluyla alkol alındıktan sonra çok sulu hâldeki

lâpa.

şnitzel *is. Alm. Schnitzel* Tavuk etinden yapılan bir tür yemek.

şnorkel *is. Alm. Schnorchel* Dizel motorlu denizaltının su altında uzun süre kalmasını sağlayan düzen.

şofben *is. Fr. chauffe-bain* Gaz veya elektrikle çalışarak sıcak su sağlayan araç.

şoför *is. Fr. chauffeur* Karada kullanılan motorlu araçları sürüp yöneten kimse, sürücü: *"Cumartesi günü kalkacak otobüste şoförün yanında iki kişilik yer ayırttı."* -M. Ş. Esendal.

→ ***şoför ağzı, şoför koltuğu, şoför mahalli, şoför muavini, şoför okulu***

şoför ağzı *is.* Şoförlerin arasında kullanılan ve kendilerine özgü deyim ve argoyu içeren konuşma tarzı.

şoför koltuğu *is.* Taşıtlarda sürücünün oturduğu ön koltuk.

şoförlük, -ğü *is.* **1.** Şoför olma durumu, sürücülük. **2.** Şoförün işi.

şoför mahalli *is.* Taşıtlarda sürücünün bulunduğu ön koltuk.

şoför muavini *is.* Genellikle otobüs, kamyon, minibüs gibi kara taşımacılığı yapan araçlarda şoföre, yolculara yardım eden kimse: *"Şoför muavini uzun boylu gence otobüsün üstünden eşyalarını uzatıyordu."* -N. Cumalı.

şoför okulu *is.* Sürücü belgesi almak isteyen adaylara özel eğitim veren kuruluş.

şok *is. İng. shock* Kaza, beklenmeyen bir olay veya bazı ilâç ve uyuşturucuların yarattığı, fiziksel veya ruhî nitelikte birdenbire gelişen karmaşık belirtilerin tümü: *"Dehasını, geçirdiği sara nöbetlerinin şokuna borçlu bulunuyordu."* -H. Taner.

→ ***şok tedavisi***

şoke *is. Fr. choquer* "Birdenbire şaşırmak, hoşa gitmeyecek bir şey yapmak" anlamında **şoke etmek** veya "birdenbire şaşırmak, hoşa gitmeyecek bir şeyle karşılaşmak" anlamında **şoke olmak** deyimlerinde kullanılır.

şokola *is. Fr. chocolat* Çikolata, şeker, su veya sütle yapılan sıcak içecek.

şok tedavisi *is.* Hastayı bazı ilâçları yüksek dozda vererek veya beyinden gerilimli elektrik geçirerek iyileştirme.

şolo *is.* Peru para birimi.

şom *s. Ar. şüm esk.* Uğursuzluk.

→ ***şom ağızlı***

şom ağızlı *s.* Sürekli kötü şeylerden söz eden ve sözlerinin uğursuzluk getireceğinden korkulan (kimse): *"Olayların gelişmesini önceden görüp, özellikle felâketler hakkında kesin kehanetlerde bulunan şom ağızlı bir kadın..."* -T. Halman.

şopar *is. hlk.* **1.** Çingene çocuğu: *"Çalgı sesini duyan bütün şoparlar çadırlardan fırlayıp, çevremizi kuşatıyorlardı."* -O. C. Kaygılı. **2.** *mec.* Şımarık, küstah, yaramaz.

şoparlık, -ğı *is.* Şopar gibi davranma.

Şor *is.* Batı Sibirya'da yaşayan bir Türk topluluğunun adı.

Şorca *is.* Şor Türkçesi.

şorlama *is.* Şorlamak işi.

şorlamak *(nsz)* (su vb. için) Şor diye ses çıkararak akmak.

şorolo *is. hlk.* Kadınlaşmış, kadın kılığına girmiş olan ve ahlâk dışı ilişkiler için kullanılan erkek.

şorololuk, -ğu *is. hlk.* Şorolo olma durumu.

şorolop *zf. hlk.* **1.** Birdenbire ve hırsla yutmayı anlatır. **2.** *argo* Yalan.

şort *is. İng. short* Genellikle bazı sporları yaparken giyilen, paçaları dizlerin yukarısında başlayan kısa pantolon: *"Göğsü açık ayağında da şortu var."* -M. Ş. Esendal.

şose *is. (şo'se) Fr. chaussée* Genellikle taş kırıkları üzerine kum döşenip silindir geçirilerek yapılan yol: *"Atatürk Bulvarı dediğimiz asfalt cadde, o zamanlar... bir şoseden ibaret."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Portakal ve muz bahçeleri arası dolambaçlı hoş bir şoseyi takip etmiştik."* -R. H. Karay.

şoset *is. Fr. chausette* Kısa çorap.

şoson *is. Fr. chausson* Kumaş veya ince deriden, çoğunlukla düz topuklu, ayağı bütünüyle saran ayakkabı: *"Hava yağmurlu*

olmadığı hâlde ayaklarına gri şosonlar geçirmişti." -H. Taner.

şov *is. İng. show* Genellikle şarkı, dans gibi eğlendirici nitelikteki gösteri. **şov yapmak** gösteri yapmak.

şoven *is.* ve *s. Fr. chauvin* Şovenizmden yana olan kimse, görüş vb.

şovenizm *is. Fr. chauvinisme (Chauvin özel adından)* Kendi ulusunu öne çıkararak değişik ırk ve uluslar arasında düşmanlık yaratmayı amaçlayan ve bu yolda kışkırtmada bulunan aşırı akım.

şovenlik, -ği *is.* Şoven olma durumu veya şovence davranış.

şovmen *is. İng. showman* Şov yapan kimse, gösteri adamı.

şovrum *is. İng. show room* Sergi evi.

şöbiyet 1. Hamurdan yapılan bir tür baklava. **2.** İnce yufkaların içine kaymak konulup üstüne dövülmüş fıstık serpilen bir tür tatlı.

şöhret *is. Ar. şuhret* **1.** Herkesçe bilinme, tanınma durumu, ün: *"Kıran Bey, çetesinin şöhretini her tarafa yaydı."* -R. H. Karay. **2.** Tanınmış, ünlü kimse: *"Bu salonda hepsini ilk defa gördüğüm altı şöhret var."* -Y. Z. Ortaç. **şöhret bulmak (veya kazanmak)** ün sahibi olmak, üne kavuşmak, ünlenmek: *"Fakat Nedim'den hoşlanan kızlarla kadınların çoğu onu, yeni şöhret bulan bir sinema aktörüne benzetmektedir."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Her mahallede, hatta satıcılar arasında şöhret kazanmış olan güzel sesliler bulunurdu."* -A. Ş. Hisar. **şöhret kapısı açılmak** meşhur olmaya başlamak, çok ünlü olmak: *"Konser gezileri bizim üstada şöhret kapılarını ardına kadar açtı."* -N. Nadi. **şöhret salmak** ünü yayılmak: *"Burada jandarma teğmeni olsun da daha bir defa, Ankara'da şöhret salmış olan o gözleri görmesin."* -R. H. Karay. **şöhreti dünyayı tutmak** çok tanınmak: *"Bizim evin altında şöhreti dünyayı tutmuş bir turşucu dükkânı vardı."* -R. H. Karay.

*→ **şöhret sahibi***

şöhretli *s.* Ünü olan, ünlü, tanınmış: *"İstanbul'un en güzel, en şöhretli kadınlarından idi."* -R. H. Karay.

şöhret sahibi *is.* Üne ulaşmış kimse: *"Şöhret sahibi imza, güçlük çekmezdi eserine alıcı bulmakta."* -Y. Z. Ortaç.

şöhretsiz *s.* Ünü olmayan, ünsüz.

şölen *is. Moğ.* **1.** Eğlenmek veya bir olayı kutlamak amacıyla birçok kimsenin bir araya gelerek yedikleri yemek, ziyafet: *"Sizin şöleniniz, galiba, benimkinden daha masraflı olmuş..."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Sanat gösterisi. **3.** Belli bir amaçla düzenlenen eğlence. **4.** *sos.* Din töreni niteliğinde yemek toplantısı. **şölen çekmek 1)** şölen düzenlemek, ziyafet vermek; **2)** *mec.* sanat gösterisinde bulunmak: *Konuşmanın şurasına burasına espriler serpiştirerek, size bir konuşma şöleni çekerdi.*

şömine *is. Fr. cheminée* Ocak: *"Müşveddeleri harıl harıl yanan açık şömineye atıyordu."* -H. E. Adıvar.

şömiz *is. Fr. chemise* **1.** Gömlek. **2.** Kitap kılıfı.

şömizye *is. Fr. chemisier* Yakası erkek gömleğini andıran, uzun kollu manşetli kadın blûzu.

şömüz *is. bk.* şömiz.

şövale *is. Fr. chevalet* Ressam sehpası.

şövalye *is. (şöva'lye) Fr. chevalier tar.* **1.** Eski Roma'da üç sınıftan ikincisinin üyesi olan yurttaş. **2.** Orta Çağ Avrupa'sında özel eğitimle yetişmiş, belli ülküler taşıyan, soylu, atlı savaşçı. **3.** Derebeylik düzeninde soyluluk unvanlarının en alt basamağı. **4.** Günümüzde Fransız hükümetinin verdiği şeref belgesi ve nişanı.

*→ **şövalye ruhlu, şövalye yüzüğü***

şövalyece *zf. (Şövalye'ce)* Şövalye gibi, şövalyeye yakışır biçimde.

şövalyelik, -ği *is. (şöva'lyelik)* **1.** Şövalye olma durumu. **2.** Şövalyenin bağlı olduğu derebeylik kurumu. **3.** *mec.* Gereğinden çok yüreklilik, atılganlık gösterme durumu.

şövalye ruhlu *is.* Şövalye geleneği çerçevesinde yetişen kimse.

şövalye yüzüğü *is.* Kaşı kalın ve köşeli bir çeşit yüzük.

şöyle *s.* ve *zf. (şö'yle)* **1.** Şunun gibi, şuna benzer: *"Kendisi lisedeki ilk zamanlarını şöyle anlatmıştı."* -F. R. Atay. **2.** *zf.* Şu yolda, şu biçimde, aşağı yukarı: *"O zamanlar, şöyle öğleye doğru otele bir başvurup çamaşır değiştireceği varsa değiştiriyor."* -E. E. Talu. **şöyle bir bakmak** (veya **göz atmak**) kısaca bakmak. **şöyle dursun** bir işin gerçekleşmekten çok uzak bulunduğunu, ona bağlı daha kolay, daha basit bir şeyin bile gerçekleşmediğini anlatır: *Uyumak şöyle dursun, biraz dinlenmek bile mümkün olmadı. "Sözüme ehemmiyet verilmek şöyle dursun, âdeta bir nevi korku ile karşılaşmıştım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **şöyle ki** bir düşünceyi, bir iddiayı açıklamak için söylenecek sözlerin başına gelen bağlaç: *Hakkında yanlış işlem yapılmıştır. Şöyle ki...*

→ şöyle bir, şöyle böyle

şöyle bir *zf.* **1.** Gelişigüzel, üzerinde durmayarak, üstünkörü: *Bardağı şöyle bir yıkadı.* **2.** *zf.* Kısaca, kısa süreli, hemencik: *"O akşam, Bebek dönüşü, Miralay Ferit'i yoklamak için geçerken şöyle bir uğramıştı."* -A. İlhan.

şöyle böyle *zf.* **1.** Ne iyi ne kötü, orta derecede, âdeta: *Almancayı şöyle böyle bilir.* **2.** Aşağı yukarı, hemen hemen, yaklaşık olarak: *Şöyle böyle üç yıl oldu.*

şu bu *zm.* Birtakım kimseler ve nesneler: *Şu bu karışırsa, iş yürümez. Şu bu derken bavulu doldurmuşum.*

şufa *is. Ar. şuf'a esk.* Ön alım.

→ şufa hakkı

şufa hakkı *is. huk. bk.* ön alım hakkı.

şuh *s.* ve *is. (şu:h) Far. şūḫ* Neşeli ve serbest (kadın): *"O kadar oynak, o kadar şuh, o kadar cana yakın kadındı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

şuhluk, -ğu *is.* Şuh olma durumu.

şule *is. (şu:le) Ar. şu'le esk.* Alev, yalım: *"Bütün ordunun kalbini Duatepe'den çıkan kurtuluş şulesi aydınlatmış."* -H. E. Adıvar.

şuna *zm.* Şu zamirinin yönelme durumu. **şuna bak** hafifseme veya kınama için söylenir.

→ şuna buna

şuna buna *zm.* Bir başkasına.

şunca *s. (şu'nca)* Şu kadar.

şuncacık *s.* ve *zf.* Şu kadarcık, birazcık: *"Şuncacık kanı olan bir erkek, çeker bıçağını da deh eder, bitti gitti."* -O. Kemal.

şunda *zm.* Şu zamirinin kalma durumu.

→ şunda bunda

şunda bunda *zm.* Herkeste.

şundan *zm.* Şu zamirinin çıkma durumu.

→ şundan bundan

şundan bundan *is.* Belirsiz şeyler. **şundan bundan konuşmak** havadan sudan konuşmak.

şunlar *zm.* Şu zamirinin çoğulu.

şunu *zm.* Şu zamirinin belirtme durumu. **şunu bunu bilmemek** itiraz dinlememek, mazeret kabul etmemek.

→ şunu bunu

şunu bunu *zm.* Çeşitli nesneleri: *"Bonmarşede biz şunu bunu almakla meşgulken yanımızdan geçti."* -R. H. Karay.

şunun *zm.* Şu zamirinin tamlayan durumu. **şunun şurası** küçümseme, azımsama belirtir: *"Bir incir çekirdeğini doldurmayan sebeplerle şunun şurasında ne var ki, ağzımızın tadını kaçırıyorsunuz."* -O. C. Kaygılı.

→ şunun bunun

şunun bunun *zm.* **1.** Herkes, el âlem: *"Başlarını dinlerler, kumru gibi yuvalarında otururlar, şunun bunun aleyhinde konuşmazlar."* -B. Felek. **2.** *zm.* Kimliği belli olmayan, adı sanı bilinmeyen: *"Çiftliği her zamanki gibi şunun bunun elinde unutulmuş buldu."* -N. Cumalı.

şura *zm. (şu'ra)* (anlatana veya söyleyene göre biraz uzakta olan bir yeri belirtmek için kullanılır) Şu yer: *Şuraya oturmuştu.* **şurada burada** birçok yerde, rastgele yerde. **şuradan buradan 1)** (yer için) birçok yerden, rastgele yerden; **2)** (konu için) her konuda.

şûra *is. (şu:ra:) Ar. şūrā* Danışma kurulu: *Millî eğitim şûrası. Sağlık şûrası. As-*

keri şûra.

şuracık, -ğı *zm. (şu'racık)* Yakın ve belirli bir yeri gösterir.

şuracıkta *zf.* Yakın ve belirli bir yerde: *"Hemen, şimdi, şuracıkta, gece yarısı bizi evlendireceksin!"* -R. H. Karay.

şurada *is.* Şu yerde.

şuralı *s. (şu'ralı)* Şu yerin halkından olan, şu yöreden olan.

→ ***şuralı buralı***

şuralı buralı *s.* Türlü yerlerden olan: *Şuralı buralı birtakım insanlar.*

şurası *zm. (şu'rası)* **1.** Şu yer: *Şurası iyi değil, buraya geçin.Şurasını beğendiniz mi? Şurasının manzarası daha güzel.* **2.** Üzerinde durulan, konuşulan konuyu açıklayıcı, tamamlayıcı vb. bir cümlenin başına getirilir: *Şurasını unutmayın ki bilgisizlik her türlü felâkete yol açabilir.*

Şûrayıdevlet *öz. is. (şu:ra:'yıdevlet) Ar. şûrâyi devlet esk.* Danıştay.

şurup, -bu *is. Ar. şurûb* **1.** Çok kaynatılarak koyulaştırılmış şerbet: *"Sen hele şu kadayıfın şurubuna bir göz atıver."* -A. İlhan. **2.** İçinde çok miktarda şeker bulunan koyu sıvı kıvamda olan ilâç: *Kuvvet şurubu.*

şusu busu *zm.* Belirsiz mal varlığı: *"Adamın bizim adada yalıları, şatosu, köşkü, şusu busu vardır."* -S. F. Abasıyanık.

şut *is. İng. shoot* (futbolda) Bir oyuncunun topu, ayağı veya kafası ile başka bir oyuncuya, kaleye veya alan dışına göndermek için yaptığı sert ve hızlı vuruş: *"Sol ayağımla değil şutu atmak, topa dokunmak bile mümkün olmaz."* -B. R. Eyuboğlu. **şut çekmek** topu sert ve hızlı bir biçimde kaleye atmak.

şutlama *is.* Şutlamak işi veya durumu.

şutlamak *mec.* Kovmak, kapı dışarı etmek.

şuur *is. (şuu:r) Ar. şu'ûr* Bilinç: *"Bir şehrin iaşesini kilerine doldurmaya çabalayan aç gözlü milli şuurun izlerine rasgelebilir."* -O. S. Orhon.

→ ***şuuraltı***

şuuraltı *is.* Bilinçaltı: *"Şuuraltında yaşayan senaryo,kocasının yanlış rol oynaması ile baştan aşağı değişti."* -M. Ş. Esendal.

şuurlaşma *is.* Şuurlaşmak işi.

şuurlaşmak *is.* Şuurlu durumda olmak: *"Bu hatıra ve tesirler arkadaşımın saf yüreğinden, yine safça, yani şuurlaşmamış bir hâlde için için geçiyordu."* -O. C. Kaygılı.

şuurlu *s.* Bilinçli: *"Şuurlu bir anlayışla olmaksızın, ben de ister istemez aynı havaya kapılmıştım."* -F. R. Atay.

şuurluluk, -ğu *is.* Bilinçlilik.

şuursuz *s.* Bilinçsiz: *"Bir darağacı önünde gibi şuursuz, dilsiz, külçe hâlindeyim."* -R. H. Karay.

şuursuzluk, -ğu *is.* Bilinçsizlik: *"Avrupa'da üslûp şuursuzluğu denilen bir devir 1870 senesine kadar sürdü."* -Y. K. Beyatlı.

şüheda *ç. is. (şüheda:) Ar. şuhedâ', şehîd'* in çokluk biçimi. *esk.* Şehitler.

şükran *is. (şükra:n) Ar. şukrân esk.* İyilik bilme, gönül borcu, minnettarlık: *"Biz, şükran ve muhabbetle ellerini öpüyoruz."* -R. H. Karay.

şükretme *is.* Şükretmek işi.

şükretmek *(-e) Ar. şukr + T. etmek* **1.** Tanrı'ya minnet duygusunu sunmak: *"Bu fırsatı sana bahşettiğinden dolayı Allah'a şükret!"* -P. Safa. **2.** Bir kimseye minnet duymak, gönülden borçlu olmak.

şükreyleme *is.* Şükreylemek işi veya durumu.

şükreylemek *bk.* şükretmek.

şükür, -krü *is. Ar. şukr* **1.** Tanrı'ya duyulan minneti dile getirme. **2.** Mutlu bir olay veya durumdan, yapılan bir iyilikten duyulan hoşnutluğu bildirme: *"Hava kapanık geçti ama yağış olmadı şükür Allah'a!"* -R. Enis. **şükür etmek** iyilik dolayısıyla hoşnutluğu bildirmek: *"Hâllerine baktım da, kendi hâlimize bin şükrettim."* -M. Ş. Esendal. **şükürler olsun** duyulan hoşnutluğu bildirmek için kullanılır.

şümul, -lü *is. (şümu:l) Ar. şümûl esk.* **1.** İçine alma, kaplama, kapsama. **2.** *man.* Kaplam.

şümullendirme *is.* İçinde bulundurma.

kapsamına alma.

şümullendirmek *(-i)* Etkisini, çevresini, kapsamını genişletmek, yaymak.

şümullü *s.* ve *zf.* Kapsamı geniş olan, birçok şeyi etkileyen veya içine alan, kapsamlı: *"Enîştemiz için yemek, tabiat, cemiyet ve medeniyetle rabıtaları olan nazik ve şümullu bir meseleydi."* -A. Ş. Hisar.

şüphe *is. Ar. şubhe* Kuşku: *"Hiçbir şey anlamamış, şüpheler içinde yerime gelip oturmuştum.."* -S. F. Abasıyanık. **şüphe bırakmamak** kuşkuya sebep olan bütün ihtimalleri ortadan kaldırmak. **şüphe etmek** kuşkulanmak: *"Bu sözünde samimî olduğuna hiç şüphe etmem."* -F. R. Atay. *"Adamlar biraz şüphe ettiler, ama bırakıp gittiler."* -B. Felek. **şüphe yok** başka türlü olamaz: *"Evinde yalnız olduğu ve hiç şüphe yok, birçok işi olduğu hâlde saatlerce benim için o pencerenin önünde duruyor."* -M. Ş. Esendal. **şüpheye düşmek** kuşkulanmak. **şüpheye düşürmek** kuşkulandırmak: *"Yaşayışı şüpheye düşürmüştü beni."* -Y. Z. Ortaç. **şüpheye kapılmak** şüphe duymak: *"Eski bir bakan Ankara'nın bir köşesinde bir apartman mı yaptırmış, İsmet Paşa derhal bir haksız iktisap şüphesine kapılıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***şüphe kurdu***

şüpheci *s.* Kuşkucu, septik: *"O devrin son derece şüpheci atmosferi içinde hayatından korkarak kaçmıştı."* -B. Felek.

şüphecilik, -ği *is. fel.* Kuşkuculuk, septisizm.

şüphe kurdu *is.* İnsanı çok tedirgin eden kuşku: *Yüreğime öyle bir şüphe kurdu girdi ki...*

şüphelendirme *is.* Şüphelendirmek işi.

şüphelendirmek *(-i)* Kuşkulandırmak.

şüpheleniş *is.* Şüphelenmek işi veya biçimi.

şüphelenme *is.* Şüphelenmek işi.

şüphelenmek *(-den)* Kuşkulanmak: *"Bunun bir casus olmasından şüphelendim."* -F. R. Atay.

şüpheli *s.* Kuşkulu: *"Mazisi şüpheli kadınlarla evlenmek, insanı sonraları rahatsız eder."* -P. Safa.

şüphesiz *s.* Kuşkusuz: *"İki üç gündür şüphesiz aç kalan tekir kedi kapıdan bakıyordu."* -Ö. Seyfettin.

şürekâ *ç. is. (şüreka:) Ar. şurekā, şerîk*'in çokluk biçimi. *esk.* **1.** Ortaklar, şerikler. **2.** *mec.* Yandaş, taraftar, destekçi.

şüyu, -u *is. (şüyu:) Ar. şuyū' esk.* Herkesçe duyulma, yayılma. **şüyu bulmak** herkes tarafından duyulmak, yayılmak.

şvester *is. Alm. Schwester* **1.** Hemşire: *"Ara sıra geniş koridordan, yatak odalarına ve sofraya bakan şvesterler geçiyor."* -F. R. Atay. **2.** Kız kardeş.

T

t, T Türk alfabesinin yirmi dördüncü harfi. *Te* adı verilen bu harf, ses bilimi bakımından ötümsüz patlayıcı diş ünsüzünü gösterir. **T cetveli** T harfine benzeyen, paralel doğrular çizmek için kullanılan cetvel.

T *kim.* Trityum'un kısaltması.

-t (I) İsimden sıfat türeten ek: *yaş-ı-t, eşi-t* vb.

-t (II) İsimden sıfat türeten ek: *yaş-ı-t, eşi-t* vb.

-t (II) Fiilden isim ve sıfat türeten ek: *geç-i-t, yak-ı-t, kon-u-t, taş-ı-t, kan-ı-t, koş-u-t* vb.

-t- (III) Bazı fiillerin ettirgen çatılarını kuran ek: *başla-t-, bekle-t-, oku-t-* vb.

-ta / -te *bk.* -da / -de, -ta / -te.

Ta *kim.* Tantal'ın kısaltması.

ta *zf. (ta:) Far. tā* **dek, değin, kadar** veya **beri** gibi edatlarla birlikte kullanılarak, bir fiilin, bir hareketin, bir yerin, bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde anlatır: *"Ta karşıda büyük annenin evine kadar götürdüler."* -Y. K. Beyatlı. *"Ağıdı ta aşağılara, ovaya kadar yayılıyordu."* -Y. Kemal. **ta kendisi (ta** kısa söylenir) (biri için) o kimse, tastamam kendisi. **ta ki (ta** uzun söylenir) yeter ki, sonunda: *Açık söylüyorum, ta ki herkes anlasın.*

taaccüp, -bü *is. Ar. ta'accub esk.* Şaşma. **taaccüp etmek** hayrete düşmek, hayrette kalmak, şaşmak: *"Pek taaccüp ettim, niye mücrim telâkki olunacakmış?"* -A. İlhan.

taaddüt, -dü *is. Ar. ta'addud esk.* Çoğalma, sayısı artma.

taaffün *is. Ar. ta'affun esk.* Kokuşma, pis kokma. **taaffün etmek** kokuşmak, pis kokmak.

taahhüt, -dü *is. Ar. ta'ahhud* Bir şey yapmayı üstüne alma, üstlenme: *"Taahhüt işini ortağıma havale ettim."* -A. Gündüz. **taahhüt etmek** üstlenmek: *"Ayda bir, bir şeyler yazmayı taahhüt ederim."* -Ö. Seyfettin.

→ ***taahhütname***

taahhütlü *s.* Taahhüt edilmiş, üstlenilmiş olan.

→ ***taahhütlü mektup***

taahhütlü mektup, -bu *is.* Kayba uğramadan yerine ulaştırılması posta idaresince kayda alınarak üstlenilmiş olan mektup.

taahhütname *is. (taahhütna:me) Ar. ta'ahhud + Far. nāme* Bir şeyi yapmayı üstüne aldığını bildiren yazılı kâğıt.

taallûk *is. Ar. ta'alluk esk.* İlgisi olma, ilgisi bulunma, ilgi, ilinti. **taallûk etmek** ilgili bulunmak, ilgili olmak, ilgilendirmek: *"Bu iş benim hayatımın felâketine taallûk ediyor."* -H. R. Gürpınar.

taallûkat *ç. is. (taalluka:t) Ar. ta'allukāt, ta'alluk*'un çokluk biçimi *esk.* Hısım ve yakınlar.

taam *is. (taa:m) Ar. ṭa'ām esk.* Yemek, yiyecek: *"Yemekte salçalı bir taam vardı."* -B. Felek. **taam etmek** yemek yemek.

taammüden *zf. (taa'mmüden) Ar. ta'ammuden* **1.** Bilinçli bir biçimde, önceden tasarlayarak, bile bile, kasten. **2.** *huk.* İşlenecek bir suçu önceden plânlayarak, plânlı bir biçimde, tasarlayarak, taammüt.

taammüm *is. Ar. ta'ammum esk.* Yayılma, genelleşme. **taammüm etmek** ya-

yılmak, genelleşmek.

taammüt, -dü *is. (ta'ammüt) Ar. ta'ammud esk.* **1.** Bir işi veya suçu bile bile, tasarlayarak yapma. **2.** *huk.* İşlenecek bir suçun daha önceden tasarlanması.

taannüt, -dü *is. (ta'annüt) Ar. ta'annud esk.* Direnme, ayak direme, inat etme, direnim. **taannüt etmek** direnmek, inat etmek, ayak diremek.

taarruz *is. Ar. ta'arruz* Saldırı: *"Bu gece cephede umumî taarruz var."* -M. Ş. Esendal. **taarruz etmek** saldırmak: *Taarruz etsek de bir fayda yok, belki tehlike var.*

taassup, -bu *is. Ar. ta'aşşub* Bağnazlık.

taaşşuk *is. Ar. ta'aşşuk esk.* Âşık olma.

taayyün *is. Ar. ta'ayyun esk.* Belli olma, ortaya çıkma, belirme. **taayyün etmek** belirmek.

taayyüş *is. Ar. ta'ayyuş esk.* Yaşama, geçinme.

taba *is. (ta'ba) Fr. tabac* **1.** Kuru tütün yaprağını andıran kızılımsı kahverengi. **2.** *s.* Bu renkte olan.

tabaat *is. (tabaa:t) Ar. taba'at esk.* Basımcılık.

tababet *is. (taba:bet) Ar. ṭabābet* **1.** Hekimlik: *"Medeniyet buna da bir ad bulmuş, tababet hemen raporunu veriyor."* -A. Gündüz. **2.** Tıp bilgisi.

tabak, -ğı (I) *is. Ar. ṭabaḳ* **1.** Yiyecek koymaya yarar, az derin ve yayvan kap: *"Kadın masaya tabak, kaşık koyuyor."* -A. Gündüz. **2.** *s.* Herhangi bir tabağın alacağı miktarda olan. **tabak gibi** dümdüz ve açık (yer).

tabak (II) *is. Ar. debbāġ* Tabaklama işini yapan, sepici, debbağ. **tabak sevdiği deriyi taştan taşa çalar** birinin yakınlarına gösterdiği sert davranış onun iyiliği içindir.

→ ***tabakhane***

tabaka (I) *is. Ar. ṭabaḳa* **1.** Katman, kat: *Bir tabaka kâğıt. Madenin üzerindeki kalın toprak tabakası kaldırılıyor.* **2.** *mec.* Bir toplum içinde makam, şöhret, meslek vb. bakımdan ayrılan topluluklardan her biri, kat: *"İlk önce yüksek tabakadan ve mevki sahiplerinden başladı, gitgide orta tabakaya sirayet etti."* -A. Gündüz. *"Bu insan nehrinin en aşağı tabakası, ipsiz takımıdır."* -S. Birsel.

tabaka (II) *is. (taba'ka) İsp.* Cepte taşınan tütün veya sigara kutusu: *"Ceviz ağaçlarının altına çökebilir, tabakalarımızdan birer sigara yakabilirsiniz."* -S. F. Abasıyanık.

tabakalama *is.* Tabakalamak işi veya durumu.

tabakalamak *(-i)* Tabaka durumuna getirmek.

tabakalanma *is. jeol.* Tabakaların birbiri üstüne veya birbiri ardınca sıralanışı.

tabakalanmak *(nsz)* Tabakalar hâline gelmek.

tabakalı *s.* Katmanlı, tabakası olan.

tabakasız *s.* Katmansız, tabakası olmayan.

tabakçı *is.* **1.** Tabak yapan veya satan kimse. **2.** Lokanta vb. yerlerde bulaşık yıkayan kimse.

tabakhane *is. (tabakha:ne) Ar. debbāġ + Far. ḫāne* Hayvan postunu kullanılacak duruma getirme işleminin yapıldığı yer, sepi yeri.

tabaklama *is.* Tabaklamak işi.

tabaklamak *(-i)* Hayvan postlarını kullanılabilecek duruma getirmek amacıyla değişik kimyasal maddelerle işlemek, terbiye etmek.

tabaklanma *is.* Tabaklanma işi.

tabaklanmak *(nsz)* Hayvan postları çeşitli kimyasal maddelerle işlenmek, terbiye edilmek.

tabaklık, -ğı (I) *is.* Tabak koymaya yarayan ve üst üste birkaç kattan oluşan raf.

tabaklık, -ğı (II) *is.* Tabaklama, tabaklama işi, debagat.

taban *is.* **1.** Ayağın alt yüzü. **2.** Üstü kapalı bir yerin gezinilen, ayakla basılan yüzü. **tavan** karşıtı. **3.** Ayakkabının alt bölümü. **4.** Bir şeyin yere dayanan bölümü veya bir şeyin üzerine oturtulduğu nesne.

ayaklık, duraç, kaide. **5.** Bir şeyin en alt bölümü. **6.** *esk.* Kılıç vb. yapımında kullanılan iyi cins demir. **7.** (değerlendirmede) En alt derece. **8.** Bir toplumu, bir kuruluşu oluşturan, yönetime katılmadan etkili olan kitle: *Partinin tabanının istekleri doğrultusunda...* **9.** *coğr.* Bir ırmağın en derin olan orta yeri. **10.** *mat.* Bir cismin veya bir biçimin yüksekliğini ölçmek için aşağıdan yukarıya doğru başlama noktası olarak alınan yüzey veya çizgi, kaide: *Piramidin tabanı. Üçgenin tabanı.* **11.** *den.* Dikey duran direk, çubuk, seren vb.nin alt bölümü. **12.** Temel, temel ilke, baz. **taban tabana zıt** birbirine son derece aykırı: *"Söylediklerinize bizim bütün istihbaratımızla taban tabana zıttır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Boyları bosları bile taban tabana zıttı."* -H. Taner. **taban tepmek** (veya **patlatmak**) uzun yol yürümek: *"Her akşam gazete başına kırk para kazanmak için şehrin dört bir köşesinden buraya kadar taban tepmek..."* -R. N. Güntekin. **tabana kuvvet** bir yere yayan gitmekten başka çare olmadığını anlatır: *Haydi bakalım, tabana kuvvet!* **tabana kuvvet kaçmak** çok hızlı, koşarak kaçmak: *"Sanki yerden taş aldığımı, hayır eğildiğimi görmüş gibi tabana kuvvet kaçıyor."* -S. F. Abasıyanık. **tabanları kaldırmak** koşarak kaçmak: *"Ziver sanki canı çok yanmışçasına -Vay anam- diye bir çığlık kopardı ve tabanları kaldırıp kaçıyor gibi yaptı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tabanları patlamak** çok yürümekten, çok ayakta durmaktan aşırı yorulmak. **tabanları yağlamak** *alay* **1)** uzak bir yere yayan gitmeye hazırlanmak; **2)** hızlıca koşmak, kaçmak: *"Zamanını biraz yanlış seçtin, hemen tabanları yağlamazsan polis gelir."* -A. İlhan. *"En iyisi, çantayı da, tabancayı da atıp tabanları yağlamaktı."* -T. Buğra.

→ *taban basma, taban düzeyi, taban fiyatı, taban halısı, tabanıyarık, taban lâğımı, tabanvay*

tab'an *zf. (tab'an) Ar. tab'an esk.* **1.** Huy bakımından. **2.** Yaradılıştan.

taban basma *is. sp.* Güreşçinin bir ayağının tabanıyla, hasmının ayağına basıp eliyle çenesinden veya omuzlarından tutarak çevirmesi.

tabanca *is. (taba'nca) T. taban + Far. -çe* **1.** Kısa, hafif, cepte veya belde taşınan ateşli silâh: *"Biraz eğildikleri zaman cübbelerin arkasında tabanca kabzalarının kabartısı görülür."* -F. R. Atay. **2.** Boyacılıkta kullanılan, basınçlı hava yardımıyla boya püskürtmeye yarayan araç. **tabancaya davranmak** ateş etmek için tabancayı bulunduğu yerden almaya kalkışmak: *"Tabancasına davranmaya vakit kalmadan sıkışıverdi kalabalığın ortasına."* -Ç. Altan.

→ *tabanca boyası, tabanca cilâsı*

tabanca boyası *is.* Tabanca ile yapılan boya.

tabanca cilâsı *is.* Tabanca ile püskürtülerek yapılan cilâ.

taban düzeyi *is. jeol.* Bir akarsuyun, aşındırma ile erişebileceği en alçak yer.

taban fiyatı *is.* Bir mala, resmî kuruluşlarca konulan fiyatın en alt sınırı, en düşük satış bedeli.

taban halısı *is.* **1.** Tabana serilen büyük halı. **2.** *argo* ve *esk.* Bin liralık bütün kâğıt para.

tabanıyarık *s. argo* Korkak, güven vermeyen kimse: *"Olur a, ağası belki sılaya gitmiştir, yerine tabanıyarık biri gelmiştir, ona da mektubu emniyet edememiştir."* -S. M. Alus.

taban lâğımı *mdn.* Eğimli bir cevher yatağının tabanındaki tabakalar içinde ve cevher yatağı doğrultusuna paralel olarak sürülen lâğım türü.

tabanlı *s.* Tabanı olan.

tabanlık, -ğı *is.* **1.** Üzerinde rayların yerleştirildiği, enine konmuş olan ağaç, beton veya demir parça. **2.** Ayağın rahat etmesi için ayakkabı içine yerleştirilen, ayak, keçe, deri veya kumaş parçası.

tabansız *s.* **1.** Tabanı olmayan. **2.** *mec.* Korkak, yüreksiz: *"Amma da tabansızmışlar ha... Bir kaçış kaçtılar, hâlâ da kaçıyorlar galiba."* -H. R. Gürpınar.

tabansızlık, -ğı *is.* **1.** Tabansız olma durumu. **2.** *mec.* Korkaklık, yüreksizlik:

"Bu kadar tabansızlık olur mu?" -H. R. Gürpınar.

tabanvay *is. T. taban + İng. way şaka* "Yayan gitmek" anlamında kullanılan **tabanvayla gitmek** deyiminde geçer.

tabasbus *is. Ar. tabaşbuş esk.* Yaltaklanma, yaltaklık. **tabasbus etmek** yaltaklanmak: *"Karşısına çıkana tabasbus edecek, el pençe divan duracak değil a!"* -S. M. Alus.

tabelâ *is. (tabe'lâ) İt. tabella* **1.** Üzerinde tanıtıcı, belirtici bir yazı, açıklama, işaret veya resim bulunan, tahta, sac vb. den yapılan levha: *"Birinci kata çıkıyorum, tabelâlara bakıyorum, aradığımı bulamıyorum."* -R. H. Karay. **2.** Hastahane, yatılı okul, askerî birlik gibi toplu yemek verilen yerlerde, günlük yemek için çıkarılan erzakın türünü, miktarını gösteren çizelge. **3.** Hastahanelerde her hastanın gündelik yemek ve ilâcının yazıldığı kâğıt.

tabelâcı *is.* Tabelâ yazan kimse.

tabelâcılık, -ğı *is.* Tabelâcının işi.

tabetme *is.* Tabetmek isi.

tabetmek *(-i) Ar. ṭab' + T. etmek* Basmak.

tabı (I) *is. Ar. ṭab' esk.* Mizaç, huy, tabiat, karakter.

tabı, -b'ı (II) *is. Ar. ṭab'* Bası.

tabi *bk.* tabiî.

tâbi, -i (I) *s. (ta:bi:) Ar. tâbi'* **1.** Bağımlı: *"Sanki bütün kamara, bütün halk, onlara tâbi, onlara mahkûmdu."* -P. Safa. **2.** Bağlı: *"Bütün adamlarımız ona tâbi idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tâbi olmak** birinin kontrolü altına girmek, bir şeye veya bir kimseye bağlı olmak: *"Kooperatifler, devletin her türlü kontrol ve denetimine tâbi olup siyasetle uğraşmaz..."* -Anayasa. **tâbi kılmak** egemenliği altına almak, boyun eğdirmek, kendine uydurmak. **tâbi tutmak** bağımlı kılmak.

tâbi, -i (II) *s. (ta:bi:) Ar. ṭâbi'* **1.** Basıcı. **2.** Yayıncı, naşir, editör.

tabiat *is. (tabi:at) Ar. tabî'at* **1.** İnsan faaliyetlerinin dışında kendi kendini sürekli olarak yeniden yaratan ve değiştiren güç, canlı ve cansız maddelerden oluşan varlığın hepsi, doğa: *"İnsan zekâsı, tabiatın içinde değil, tabiatın yanında, ayrı bir kuvvettir."* -A. Haşim. *"Orada, ilkin, bütün hadiseler tabiat kanunlarının tesiriyle olup biter gibiydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Tabiî özellik: *Arazinin tabiatı.* **3.** Bir kimsenin eğilimlerinin, içgüdülerinin hepsi, huy: *"Binbaşı Ferit, Tilki Nuri'nin tez canlı, kibar takımına doğuştan öfkeli tabiatını bildiğinden..."* -A. İlhan. *"Tabiatı dolayısıyla kimseye itimat etmezdi."* -A. Ş. Hisar. **4.** Güzeli ayırma melekesi, zevk, beğeni: *"Abdi Bey, tabiat sahibi, altıncı kat terasında böyle bir bahçe tanzimi, doğrusu takdire şayan."* -A. İlhan. **5.** İnsanın büyük abdest bozma kolaylığı veya zorluğu.

→ ***tabiat bilgisi, tabiat bilimleri, tabiatüstü***

tabiat bilgisi *is.* **1.** Okullarda doğa ile ilgili bilgileri içine alan dersin adı. **2.** Bu dersin konularını içeren kitap.

tabiat bilimleri *ç. is.* Konusu tabiat, tabiat olayları ve kanunları olan fizik, kimya, gök bilimi, biyoloji gibi bilimler.

tabiatıyla *zf. (tabi:atı'yla)* **1.** Tabiî bir biçimde, tabii olarak: *"Gerçek Tanrı'nın yolunu bulamayanlar tabiatıyla birtakım düzme ulûhiyetlere doğru saparlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Kendiliğinden.

tabiatlı *s.* Herhangi bir yaradılışta, huyda olan: *"Hırant, erkek tabiatlı bir adamdı."* -S. F. Abasıyanık.

tabiatsız *s.* **1.** Çirkin ve kaba şeylerden tedirgin olmayan, zevksiz (kimse). **2.** Huysuz, geçimsiz.

tabiatsızlık, -ğı *s.* Tabiatsız olma durumu.

tabiatüstü *s. Ar. tabî'at + T. üstü* Tabiat kanunlarına uymayan, tabiat kanunlarıyla açıklanamayan, doğaüstü.

tabiatüstücülük, -ğü *is.* Tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olayların ve gerçeklerin varlığına inanmak gerektiğini ileri süren öğreti, sürnatüralizm.

tabiî *s. (tabi:i:) Ar. tabî'î* **1.** Tabiatta olan, tabiatta bulunan. **2.** Olağan, alışılmış, her zamanki gibi olan, beklenildiği gibi

"Sıcaklar arttıkça serin yerler aramak, âdeta tabiî bir ihtiyaç hâline geliyor." -A. Rasim. **3.** Sağduyuya, mantığa, olağan düzene uygun olan: *"Beklenen cevap gelince derhal yazılacağı tabiîdir."* -Atatürk. **4.** Yapmacık olmayan: *"Eğer sürmenin üstüne bunu sürmezsen renk tabiî olmaz."* -P. Safa. **5.** Katıksız, saf: *Tabiî meyve suları.* **6.** *zf.* Elbette, tabiî olarak, işin gereği olarak: *Tabiî siz de geleceksiniz.*

→ ***tabiî âfetler***

tabiî âfetler *ç. is.* Önlenmesi insan eliyle olmayan, tabiî güçlerin yarattığı sel, fırtına, deprem, dolu gibi felâketler.

tabiî hukuk *is.* İnsanın doğuştan sahip olduğuna inanılan haklarını etc alan hukuk.

tabiîleşme *is.* Tabiîleşmek işi.

tabiîleşmek *(nsz)* Tabiî duruma gelmek: *"Daha sonra benzine kan geldi ve bakışları tabiîleşti."* -P. Safa.

tabiîlik, -ği *is. (tabi:i:lik)* Tabiî olma durumu: *İnsan sözünde ve davranışında tabiîlikten ayrılmamalı. Bu yapı, manzaranın tabiîliğini bozuyor.*

tâbiiyet, -ti *is. (ta:biiyet) Ar. tâbi'iyyet esk.* **1.** Bir şeye veya bir kimseye bağlı olma, bağımlılık, bağlılık. **2.** Uyrukluk: *"Fransız tâbiiyetine girivermişler o zaman."* -S. F. Abasıyanık.

tâbiiyetli *s.* Herhangi bir ülkenin uyruğu olan, uyruklu.

tâbiiyetsiz *s.* Herhangi bir ülkenin uyruğu olmayan, uyruksuz.

tâbiiyetsizlik, -ği *is.* Tâbiiyetsiz olma durumu, uyruksuzluk.

tâbilik, -ği *is. (ta:bi:lik)* Yayımcılık, basıcılık, editörlük.

tabip, -bi *is. Ar. tabîb* Hekim, doktor.

tabiplik, -ği *is.* Hekimlik, doktorluk.

tabir *is. (ta:bir) Ar. ta'bîr esk.* **1.** Deyiş, anlatım, ifade: *"Diplomatik lehçede böyle bir tabir yoktur bile."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *esk.* Deyim: *"Müfid için bu kaçmak tabirinin kullanılması da Perviz'e dokunmuştu."* -P. Safa. **3.** (rüya için) Yorma, yorumlama. **tabir etmek 1)** yorumlamak: *"Sana yolculuk, millete de şenlik var, diye tabir etti."* -R. E. Ünaydın. **2)** söz ile anlatmak. **tabiri caizse** sözün özünü söylemek gerekirse.

→ ***tabirname***

tabirname *is. (ta:birna:me) Ar. ta'bîr + Far. nâme* Rüyaların yorumunu yapan kitap.

tabiye *is. (ta:biye) Ar. ta'biye esk.* **1.** Hazırlama, yerleştirme. **2.** Taktik.

tabi *is. Ar. ṭabl* Davul.

tabla *is. (ta'bla) Ar. ṭabla* **1.** Satıcı vb. nin kullandığı tahtadan tepsi: *Simitçi tablası. "Bir hurmacının tablasında üstlerine vuran güneş ışığıyla parıldayan hurmalara imrenmiş."* -A. Ş. Hisar. **2.** Soba, mangal gibi şeylerin altına konulan metalden veya tahtadan yapılan tepsiye benzer altlık. **3.** Bir şeyin düz ve geniş bölümü: *Hokka takımı tablası. Çadır direği tablası.* **4.** Sigara külü silkelenen, sigara söndürülen cam, metal vb.den kap: *Pirinç tabla. Billûr tabla. "Tablada ruj izli sigara artıkları var."* -R. H. Karay. **5.** *den.* Makaraların yüzlerini oluşturan dış bölümleri. **6.** Ağaçtan veya ağaç ürünlerinden hazırlanmış, büyük yüzeyli düzgün parça. **7.** *s.* Bir tablanın aldığı miktarda olan: *Bir tabla balık döküldü.*

tablakâr *is. (tablakâ:r) Ar. ṭabla + Far. -kâr esk.* **1.** Başkasının adına gezerek satıcılık yapan kimse: *Simitçi fırınının tablakârlarındandır.* **2.** Büyük konaklarda mutfaktan yemek tablalarını götürüp getiren görevli.

tablalı *s.* **1.** Tablası olan. **2.** Tepesi geniş ve daire biçiminde olan: *"Fesi, hele fesi, başlıbaşına bir âlem; tablalı değil, dar Beyoğlu kalıp."* -A. İlhan.

tabldot *is. (ta'bldot) Fr. table d'hôte* **1.** Lokanta ve otellerde belirli bir para karşılığında verilen birkaç kap yemek, seçmesiz yemek: *"Tabldot ile lokanta, onlar gibi küçük memurlara pahalı gelir."* -N. Cumalı. **2.** Birçok kişinin erzak sağlayıp kendilerine yemek pişirtmek için kurdukları ortaklık: *"... öğle, akşam yemeklerini kampın tabldotundan yiyebilirdim."* -O. V. Kanık.

tablet *is. Fr. tablette* **1.** Düz ve yassı biçime konmuş yenecek veya yutulacak

madde: *İlâç tableti. Nane şekeri tableti.* **2.** *tar.* Eski medeniyetlerden kalma, pişmiş veya güneşte kurutulmuş kilden yapılmış, üzerinde çivi yazısı ile metin yazılı belge.

tabliye *is. Fr. tablier* Köprülerde ilk yerleştirilen ve köprüyü oluşturan bölüm.

tablo *is. (ta'blo) Fr. tableau* **1.** Bez, tahta, kâğıt gibi maddeler üzerine yapılmış yağlı boya, sulu boya, pastel veya kara kalemi resim: *"Bu tablolardan biri gölge oyunu hâlinde karikatürize edilmişti."* -H. Taner. *"Hırsından bazılarına tablomu bedava verdim, alın, götürün, diye bağırdım."* -H. C. Yalçın. **2.** Birbiriyle olan ilgilerine göre düzenlenerek yazılmış şeylerin hepsi: *Çarpım tablosu. Kronoloji tablosu.* **3.** *mec.* Yaşanan, var olan olay ve olguların hepsinin genel görünüşü, manzara: *"Talebelik günlerimizden bazı tabloları çizmeye çalışacağım."* -H. F. Ozansoy. **4.** *tiy.* Bir perdenin dekor değişikliğiyle belirlenen alt bölümü.

tabu *is. Fr. tabou (Polinezya dilinden)* **1.** Kutsal sayılan bazı insanlara, hayvanlara, nesnelere dokunulmasını, kullanılmasını yasaklayan, aksi yapıldığında zararı dokunacağı düşünülen dinî inanç. **2.** *s.* Yasaklanarak korunan (nesne, kelime, davranış). **3.** *s. sos.* Tekinsiz.

tabulaşma *is.* Tabulaşmak işi veya durumu.

tabulaşmak *(nsz)* Tabu kabul edilmek, tabu gibi görünmek, tabu değeri kazanmak, tabu durumuna getirilmek.

tabur *is. ask.* **1.** Dört bölükten kurulan, bir binbaşının komutasında bulunan asker birliği: *"Gönderilecek askerin sekiz tabur olmasında büyük isabet vardır."* -S. Birsel. **2.** Düzgün sıralar durumunda art arda dizilmiş insan topluluğu: *"Kıra çıkarılmış bir tabur okullu kız gibi seken, cıvıldayan, şen, şirin yavrularını gezdirir."* -R. H. Karay.

taburcu *s.* Hastahaneden çıkması kararlaştırılmış (hasta). **taburcu edilmek** hasta iyileşerek hastahaneden çıkmak. **taburcu etmek** (doktor) hastayı hastahanedeki bakımla ilişiği kalmadığı için hastahaneden çıkarmak. **taburcu olmak** hastahanedeki bakımla ilişiği kalmadığı için hastahaneden çıkmak.

tabure *is. Fr. tabouret* Sırt ve kol dayayacak yeri olmayan iskemle: *"Kapkara kesilmiş meşe ağacından masalar, tabureler, yer iskemleleri dolu idi."* -S. F. Abasıyanık.

tabut *is. Ar. tâbût* **1.** Ölünün mezarlığa götürülürken içine konulduğu sandık. **2.** *hlk.* İçine yumurta konan uzun sandık.

tabutluk, -ğu *is.* **1.** Camî avlusunda tabutların konulduğu yer: *"Mahalle camiinin tabutluğundan çıkarak kaçmakta iken peşlerine düşülür."* -H. R. Gürpınar. **2.** Ancak bir kişinin hareket etmeden ayakta durabileceği özel işkence bölmesi.

tabütüvan *is. (ta:bütüvan) Far. tâb u tuvân* Güç, kuvvet, takat: *"Gün kavuşurken Handune'nin de hararet derecesi artmış, tabütüvanı tamamen kesilmişti."* -E. E. Talu.

tabya *is. (ta'bya) Ar. ta'biye ask.* Ayrı olarak yapılmış ve silâhlarla güçlendirilmiş istihkâm.

Tacik *öz. is. (ta:cik) Far. tâcik* Tacikistan Cumhuriyeti'nde yaşayan halk ve bu halkın soyundan olan kimse.

Tacikçe *öz. is. (ra:cikçe)* Tacik dili.

tacil *is. (ta:ci:l) Ar. ta'cîl esk.* Hızlandırma, çabuklaştırma, tezleştirme. **tacil etmek** hızlandırmak, tezleştirmek, çabuklaştırmak.

tacir *is. (ta:cir) Ar. tâcir esk.* Ticaretle uğraşan kimse, tüccar: *"İhtiyar tacir kâtibine bir şeyler yazdırıyordu."* -H. R. Gürpınar.

taciz *is. (ta:ci:z) Ar. ta'cîz* Tedirgin etme, canını sıkma: *"Onun ulumasından gece gündüz taciz olan köy halkı..."* -Ö. Seyfettin. **taciz etmek** sıkıntı vermek, rahatsız etmek.

→ ***taciz ateşi***

taciz ateşi *is.* Hasmı tedirgin etmek için silâhla açılan ateş.

tacizlik, -ği *is.* Tedirginlik verme. **tacizlik etmek** *hlk.* tedirgin etmek, can sık-

mak. **tacizlik getirmek** 1) tedirgin olmak; 2) usanç getirmek. **tacizlik vermek** 1) tedirgin etmek; 2) usandırmak.

taç, -cı (I) *is. Ar. tāc* **1.** Soyluluk, iktidar, güç veya hükümdarlık sembolü olarak başa giyilen, değerli taşlarla süslü başlık: *Tahtlar, taçlar artık tarihe karıştı.* **2.** Gelinlerin başlarına takılan süs. **3.** *esk.* Bazı tarikatlarda şeyhlerin giydikleri başlık. **4.** Genellikle göz düzeyinden yüksek mobilyaların üstlerindeki kabartmalı oymalı süslü bölüm. **5.** *bot.* Çiçeğin dıştan ikinci halkasında bulunan yaprakların hepsi. **taç giymek 1)** tahta çıkmak; **2)** kral veya kraliçe seçilmek: *Güzellik kraliçesi taç giydi.*

→ ***taç beyit, taç giyme töreni, taç yaprağı, taç yapraklı***

taç (II) *is. İng. touch sp.* Futbol veya hentbolda, topun, alanın yan çizgileri dışına çıkması, yan: *"Dündar koşmuyor ve topu taca bırakıyor."* -A. İlhan.

→ ***taç atışı***

taç atışı *is. sp.* Futbol veya hentbolda taca çıkan topun, karşı takım oyuncusu tarafından elle baş üzerinden geçirilip arkadan öne doğru oyun alanına atılması.

taç beyit, -yti *is. ed.* Kasidelerde şairin adının geçtiği beyit.

taç giyme töreni *is.* (hükümdar olacak kimse için) Başına tacını giydirerek hükümdarlığın resmen ilânı amacıyla düzenlenen tören: *"Eskiden Alman kayzerlerinin taç giyme töreni Frankfurt'ta yapılırdı."* -A. Haşim.

taçlanma *is.* Taçlanmak işi.

taçlanmak *(nsz)* Taç giymek.

taçlı *s.* **1.** Tacı olan: *"Bir orman melikesi gibi, tahta taçlı başı dimdik... azametle tek başına orada dinleniyordu."* -R. H. Karay. **2.** *bot.* Tacı olan.

taçsız *s.* **1.** Tacı olmayan. **2.** *bot.* Tacı olmayan.

→ ***taçsız kral***

taçsız kral *is.* Herhangi bir konuda büyük ün yapmış olan kimse.

taçsızlar *ç. is. bot.* Çiçeklerinde taç bulunmayan bitki familyaları ve bitkiler.

taç yaprağı *is. bot.* Tacı oluşturan yaprakçıklardan her biri.

taç yapraklı *is. bot.* Taç yaprakları herhangi bir durumda olan: *Bitişik taç yapraklı bitkiler.*

tadat, -dı *is. (ta:da:t) Ar. ta'dād* **1.** Sayma, sayı. **2.** Sayım. **3.** *ask.* Sayarak yoklama yapma. **tadat etmek** saymak. **tadata çıkmak** *ask.* yoklamaya katılmak üzere toplanmak.

tadım *is.* **1.** Tadına bakmak için bir şeyden ağza alınan miktar. **2.** *biy.* Tat alma yetisi.

tadımlık, -ğı *s.* **1.** Bir şeyin tadına bakmaya yeter (miktar): *Doyumluk değil tadımlık.* **2.** *mec.* Çok az.

tadil *is. (ta:dil) Ar. ta'dīl* Tadilât.

tadilât *ç. is. (ta:di:lâ:t) Ar. ta'dīlāt, ta'dīl'* in çokluk biçimi. Değişiklik: *"Teklif olunan antlaşma tadilleri pek sudan şeylerdi."* -F. R. Atay. **tadilât etmek** (veya **yapmak**) değiştirmek: *"İyi bir terzinin bize giydirdiği esvaplar yalnız vücudumuza geçmiş ve onun şeklini tadil etmiş sayılamaz."* -A. Ş. Hisar.

tadil teklifi *is.* Değiştirge.

taflan *is. bot.* Gülgillerden, 2-6 m yükseklikte, kışın yapraklarını dökmeyen, çiçekleri salkım durumunda ve beyaz olan, süs bitkisi olarak bahçelerde yetiştirilen küçük bir ağaç, kara yemiş ağacı *(Prunus laurocerasus).*

tafra *is. Ar. tafre* Kendisini olduğundan büyük gösterip böbürlenme, yüksekten atma: *"Bir süre yakayı ele vermemenin tafrasıyla dolaşmak, bir beceri örneği değil mi?"* -H. Taner. **tafra satmak** böbürlenmek, büyüklenmek, büyüklük taslamak.

tafracı *s.* Böbürlenen, yüksekten atan.

tafsil *is. (tafsi:l) Ar. tafṣīl esk.* Bir şeyi ayrıntılarıyla anlatma, açıklama.

tafsilât *ç. is. (tafsi:lâ:t) Ar. tafṣīlāt, tafṣīl'* in çokluk biçimi. Ayrıntılar: *"Evvelki tafsilât ve odada geçen sözler onlara yaramazdı ki, söyleyeyim."* -A. Gündüz. **tafsilât vermek** bir kimse, bir şey veya durumun özelliklerini, inceliklerini, ayrıntılarıyla anlatmak, uzun uzadıya anlatmak.

"Garsona biraz evvel bir dişi kedi ile ilk yaptığı gazanın tafsilâtını vermektedir." -S. F. Abasıyamk. *"Size bugün uzun uzadıya tafsilâtını verecek değilim."* -R. H. Karay. **tafsilâta girmek** ayrıntılar üzerinde durmak: *"Daha fazla tafsilâta girmeyi bugün zararlı gördüğüm için bu konuda susacağım."* -B. Felek.

tafsilâtlı *s.* Ayrıntılı: *"Rakamların bana bildirdiği haberi, bu ses, daha tafsilâtlı olarak kulağıma haykırıp durmaktadır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tafta *is. (ta'fta) Far. tâfte* **1.** Bir tür sert, ipekli kumaş. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış: *"Söylemeyi unuttum, ben sana gri tafta çarşafımı verecektim, daha yirmi gün evvel yaptırdım ve hiç giymedim."* -P. Safa.

tafzih *is. (tafzi:h) Ar. tafzîh esk.* Birinin kötü yanlarını ortaya çıkarma, rezil etme.

tagaddi *is. (tagaddi:) Ar. tağaddî esk.* Beslenme.

tagallüp, -bü *is. Ar. tağallub esk.* Zorbalık.

tagayyür *is. Ar. tağayyur esk.* Değişme, başkalaşma: *"Onun çehresindeki tagayyür, muhatabının gözünden de kaçmadı."* -E. E. Talu. **tagayyür etmek** değişmek.

tağşiş *is. (tagşi:ş) Ar. tağşîş esk.* (bir şeyin içine başka bir madde) Karıştırma, katıştırma. **tağşiş etmek** karıştırmak.

tağyir *is. (tağyi:r) Ar. tağyîr* **1.** Değiştirme, başkalaştırma. **2.** Bozma. **tağyir etmek 1)** değiştirmek, başkalaştırmak; **2)** bozmak.

tahaccür *is. Ar. tahaccur esk.* Taşlaşma, taş kesilme. **tahaccür etmek** taşlaşmak.

tahaffuz *is. Ar. tahaffuz esk.* Barınma, korunma.

→ ***tahaffuzhane***

tahaffuzhane *is. (tahaffuzha:ne) Ar. tahaffuz + Far. hâne esk.* Sefer sırasında, yolcu ve gemi adamları arasında bulaşıcı hastalık görülen gemilerin karantina sürelerini geçirmeleri, gerekli sağlık önlemlerinin alınması ve hastaların iyileştirilmeleri için büyük limanlara yakın kıyılara kurulmuş sağlık kuruluşu.

tahakkuk *is. Ar. tahakkuk* Gerçekleşme. **tahakkuk etmek** gerçekleşmek: *"Resmen bir şey tahakkuk etmediyse de, köylüler, fikirlerinde sabit kaldılar."* -M. Ş. Esendal.

tahakküm *is. Ar. tahakkum* Baskı, zorbalık, hükmetme: *"Boğazına doğru çekik, yuvarlak çenesinde gurura ve tahakküme istidadı gözüküyor."* -P. Safa. *"Sen böyle karı tahakkümü altında mı kalacaksın?"* -M. Ş. Esendal. **tahakküm etmek** baskı yapmak, zorbalık etmek, hükmetmek: *"O, iş başına geldiği zaman etrafındakilere böyle tahakküm ederdi."* -R. N. Güntekin.

tahammuz *is. Ar. tahammuż esk.* Eksime.

tahammül *is. Ar. tahammul* **1.** (nesneler için) Güçlü, zorlayıcı dış etkenlere karşı koyabilme, dayanma. **2.** (insan için) Kötü, güç durumlara karşı koyabilme gücü, kaldırma, katlanma: *"İçkiye alışmadığım hâlde bu tahammülüme ben de şaşıyordum."* -A. Gündüz. *"Bu gece kendi kendimle uğraşmaya tahammülüm yoktu."* -R. N. Güntekin. **tahammül etmek** dayanmak, katlanmak, kaldırmak: *"Bir göz bu nazlı çehreye -Allah esirgesin- / Kem bir nazarla baksa tahammül eder misin?"* -T. Fikret. *"Sanıyorum ki hep benim hatırım için bu hayata tahammül ediyor."* -Ö. Seyfettin.

→ ***tahammülfersa***

tahammülfersa *s. (tahammülfersa:) Ar. tahammul + Far. fersâ esk.* Dayanılmaz: *"Bu iptidaî dişi hassasiyetinin cazip ve tahammülfersa taraflarını zihnimde ayırmaya başladım."* -P. Safa.

tahammülsüz *s.* Tahammülü olmayan.

tahammülsüzlük, -gü *is.* Tahammülsüz olma durumu.

tahammür *is. Ar. tahammur esk.* Mayalanma, fermantasyon. **tahammür etmek** mayalanmak.

taharet *is. (taha:ret) Ar. tahâret* **1.**

Temizlik, temiz olma. **2.** İslâm dini inanışlarına uygun olarak yapılan temizlik. **3.** Abdest yaptıktan sonra temizlenme. **taharet almak** temizlenmek.

→ ***taharet bezi, taharet borusu***

taharet bezi *is.* Taharetten sonra kullanılan küçük kurulama bezi.

taharet borusu *is.* Alafranga tuvaletlerde abdest sonrası temizlik için suyun akmasını sağlayan kıvrımlı boru.

taharetlenme *is.* Taharetlenme işi.

taharetlenmek *(nsz)* Abdest yaptıktan sonra temizlenmek.

taharri *is. (taharri:) Ar. taḥarrî esk.* **1.** Arama, araştırma. **2.** Sivil polis. **taharri etmek** araştırmak: *"Düşünmek, bir fikrin üzerinde sabit kalmamak, daima doğruyu, hakikati taharri etmekten ibarettir."* -Ö. Seyfettin.

→ ***taharri memuru***

taharri memuru *is.* Sivil polis, taharri.

taharrüş *is. Ar. taḥarruş esk.* Tırmalanma, kurcalanma, azdırılma. **taharrüş etmek 1)** tırmalanmak, kurcalanmak, azdırılmak; **2)** *biy.* irkilmek.

tahassun *is. Ar. taḥaṣṣun esk.* Korunmak için bir yere çekilme, sığınma.

tahassür *is. Ar. taḥassur esk.* Kavuşmak istenen şey veya kimse için üzülme, özlem: *"Neveser'in gönlünde elem bulaşığı bir tahassür, bir hicran..."* -A. İlhan.

tahassüs *is. Ar. taḥassus esk.* Duygulanma, duygulanım: *"Tahassüsünü ancak bu sakin göz yaşlarıyla ifade etti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tahaşşüt, -dü *is. Ar. taḥaşşud esk.* Yığılma, birikme, yığınak.

tahattur *is. Ar. taḥaṭṭur esk.* Hatırlama. **tahattur etmek** hatırlamak.

tahavvül *is. Ar. taḥavvul esk.* Bir durumdan başka bir duruma geçme, değişme, değişkenlik, dönüşme, dönüşüm: *"Gençliğin karşısına çıkınca, harika bir tahavvülle başı dikildi."* -P. Safa. **tahavvül etmek** değişmek, dönüşmek.

tahayyül *is. Ar. taḥayyul* Hayalde canlandırma, sembolleştirme: *"Kâh tahayyül ediyor, kâh tahayyülünden uyanıp saatine bakıyor."* -Y. K. Beyatlı. **tahayyül etmek** hayal etmek: *"Kafesli pencerelerin ötesini insan tahayyül edemez."* -S. F. Abasıyanık. *"Başka ufuklar, başka hayaller tahayyül ediyorum, yeni bir dünyaya doğmuş gibi!"* -Ö. Seyfettin.

tahdidat *ç. is. (tahdi:da:t) Ar. taḥdîdât,taḥdîd*'in çokluk biçimi. Sınırlamalar, kısıntılar.

tahdit, -di *is. Ar. taḥdîd* Sınırlama, çevreleme, çevresini daraltma. **tahdit etmek** sınırlamak.

tahfif *is. (tahfi:f) Ar. taḫfîf esk.* Hafifletme, yükünü azaltma. **tahfif etmek** hafifletmek, yükünü azaltmak.

tahıl *is.* Buğday, arpa, mısır, yulaf, çavdar, pirinç gibi ürünlerin genel adı, hububat.

→ ***tahıl yemi***

tahıl yemi *is.* Henüz olgunlaşmamışken kuru ot, silo yemi, kıyılmış yeşil yem olarak kullanılmak üzere biçilen veya biçilmeden otlatılan tahıllar.

tahin *is. (ta:hin) Ar. taḥîn* Öğütülmüş susamın koyu sıvı durumu.

→ ***tahin helvası, tahin rengi***

tahin helvası *is.* Tahinin şekerle veya pekmezle karıştırılmasıyla yapılan bir tür helva.

tahinî *is. (ta:hini:) Ar. taḥînî* Tahin rengi olan: *"Vernik sürülmüş tahtadan kayıklar hep açık veya koyu sarı veya tahini renkte görünür."* -A. Ş. Hisar.

tahinli ekmek, -ği *is.* Mayalanmış hamurun 1-2 cm kalınlığında açılıp üzerine şekerlendirilmiş tahinin serilmesiyle elde edilen malzemenin fırında pişirilmesiyle yapılan bir tür ekmek.

tahin rengi *is.* **1.** Kirli, koyu sarı renk, tahinî. **2.** *s.* Bu renkte olan.

tahirbuselik, -ği *is. müz.* Klâsik Türk müziğinde bir birleşik makam.

tahkik *is. (tahki:k) Ar. taḥkîk* Soruşturma: *"Bunun böyle olduğunu iyice tahkik için yola çıkmak üzere idim."* -S. F.

Abasıyanık. **tahkik etmek** soruşturmak: *"Bu meseleyi fakültedeki mütehassıslardan tahkik etmesini rica ettim."* -R. N. Güntekin.

tahkikat *ç. is. (tahki:ka:t) Ar. taḥḳīḳāt, taḥḳīḳ'*in çokluk biçimi. Soruşturmalar: *"Tahkikatın neticesinden beni de malûmattar ediniz."* -A. İlhan.

*→ **tahkikat komisyonu***

tahkikat komisyonu *is.* Soruşturma kurulu.

tahkim *is. (tahki:m) Ar. taḥkīm esk.* Kuvvetlendirme, sağlamlaştırma. **tahkim etmek** sağlamlaştırmak, kuvvetlendirmek.

tahkimat *ç. is. (tahki:ma:t) Ar. taḥkīmāt, taḥkīm'* in çokluk biçimi. *ask.* Bir yeri düşman saldırısına karşı koyabilecek duruma getirmek için yapılan türlü haberleşme, hendek, siper gibi savunma tesislerine verilen ad.

tahkimli *s.* Tahkim edilmiş olan.

tahkir *is. (tahki:r) Ar. taḥḳīr* Aşağılatma, onur kırma, onuruna dokunma. **tahkir etmek** aşağılatmak, onur kırmak: *"Onu tahkir etmeğe, hatta dövmeğe kalkıyorlar."* -Ö. Seyfettin. *"Derhal bizi aldatan bu adamları tahkir etmek ve buradan çıkıp gitmek vardı."* -M. Ş. Esendal. **tahkire uğramak** hakaret görmek.

tahkiye *is. Ar. taḥkiye esk.* **1.** Bir olayı anlatmadaki düzen, anlatış düzeni. **2.** *ed.* Hikâye etme, anlatı. **tahkiye etmek** hikâye etmek.

tahlif *is. (tahli:f) Ar. taḥlīf esk.* Ant içirme, yemin ettirme.

tahlil *is. Ar. taḥlīl* **1.** Çeşitli yönlerden veya maddelerden oluşan bir şeyi çözümleme. **2.** *ed.* Çözümleme, analiz: *Roman tahlili.* **3.** *fel.* Çözümleme. **tahlil etmek** çözümlemek, analiz etmek: *"Duyduklarımı tahlil etmek lâzımsa sevinç, keder gibi hisler değildi."* -S. F. Abasıyanık.

tahlilî *s. (tahli:li:) Ar. taḥlīlī* Çözümlemeli.

tahlis *is. (tahli:s) Ar. taḥlīs* Kurtarma.

tahlisiye *is. (tahli:siye) Ar. taḥlīṣiyye esk.* **1.** Kurtarma, can kurtarma: *"Bir tahlisiye teşkilâtı ve nizamnamesi yapmalıyız fikrimdeyim."* -R. N. Güntekin. **2.** *den.* Kazaya uğrayan gemilerin yolcularını ve gemi adamlarını kurtarmak işi: *"Kaptan da dahil olmak üzere diğer beş kişi, sahil tahlisiye grubunun bütün aramalarına rağmen bulunamadı."* -H. Taner.

tahliye *is. Ar. taḥliye* **1.** Boşaltma: *Evin tahliyesi iki gün sürdü.* **2.** (tutuklu için) Serbest bırakma. **tahliye etmek 1)** boşaltmak; **2)** (tutuklu için) serbest bırakmak.

tahmil *is. (tahmi:l) Ar. taḥmīl esk.* Yükleme.

tahmin *is. (tahmi:n) Ar. taḫmīn* **1.** Yaklaşık olarak değerlendirme, oranlama: *"Ancak yirmi beş yaşlarında tahmin olunabilirdi."* -Ö. Seyfettin. **2.** Akla, sezgiye veya bazı verilere dayanarak gelecek bir şeyi, olayı kestirme. **3.** Önceden kestirilen, düşünülen şey: *Tahminlerinde yanılmaz.* **tahmin etmek 1)** yaklaşık olarak değerlendirmek; oranlamak; **2)** kestirmek: *"Herhangi bir milletten bir elçilik memuru görsem derhal mesleğini tahmin ederim."* -H. E. Adıvar.

tahminen *zf. (tahmi:nen) Ar. taḫmīnen* Yaklaşık olarak, aşağı yukarı.

tahminî *s. (tahmi:ni:) Ar. taḫmīnī* Oranlamaya, tahmine göre, kararlama, aşağı yukarı.

tahmis (I) *is. (tahmi:s) Ar. taḫmīs ed.* Divan edebiyatında bir gazelin her beytinin başına üç mısra katılması durumu, beşleme.

tahmis (II) *is. Ar. taḥmīs esk.* **1.** Kahve vb. şeyleri kavurma. **2.** Kavrulmuş ve öğütülmüş kahve satan yer.

tahmisçi *is. esk.* Kuru kahveci.

tahnit *is. (tahni:t) Ar. taḥnīṭ esk.* Ölüyü, bozulmaması için ilâçlama.

*→ **tahnit sanatı***

tahnit sanatı *is.* İçi doldurulmuş süs hayvanı maketi yapma sanatı.

tahra *is. Far. dehre* Bir tür eğri budama bıçağı.

tahribat *ç. is. (tahri:ba:t) Ar. taḫrībāt, taḫrīb'*in çokluk biçimi. Yıkıp bozma, ha-

rap etme.

tahrif *is. (tahri:f) Ar. taḥrîf esk.* Bozma, kalem oynatma, değiştirme. **tahrif etmek** bozmak, değiştirmek: *"Ben sözleri tahrif ederek tercüme ettim."* -A. Gündüz.

tahrifat *ç. is. (tahri:fa:t) Ar. taḥrîfât, taḥrîf'* in çokluk biçimi *esk.* Bir şeyin aslını bozma, değiştirme.

tahrik *is. (tahri:k) Ar. taḥrîk esk.* **1.** Yola çıkartma, hareket ettirme, kımıldatma. **2.** Cinsel isteği, duyguları artırma. **3.** Bir kimseyi kötü bir iş yapması için ileri sürme, kışkırtma. **tahrik etmek 1)** kışkırtmak; **2)** harekete geçirmek: *"Zamanımızın sanatkârını en çok tahrik eden budur."* -S. F. Abasıyanık. **3)** cinsel isteği, duyguları artırmak.

tahrikât *ç. is. (tahri:ka:t) Ar. taḥrîkât, taḥrîk'* in çokluk biçimi *esk.* Kışkırtmalar, kışkırtılar.

tahrikçi *is.* Tahrik eden kimse: *"Çevre sorunlarının bizde ilk tahrikçisi olmak onuru başkentimiz Ankara'ya düşüyor."* -H. Taner.

tahrikçilik, -ği *is.* Tahrikçinin işi.

tahril *s. (tahri:l) Ar. taḥrîl esk.* Çizgi: *Tahrilleri ince.*

tahrilli *is. esk.* **1.** Çizgili. **2.** Renkli bölümü çizgi çizgi olan (göz).

tahrip, -bi *is. Ar. taḥrîb* Yıkma, kırıp dökme, harap etme, bozma: *"Ormanları beyhude yere kesilmekten, tahripten kurtaracağım."* -S. F. Abasıyanık. **tahrip etmek** yıkmak, kırıp dökmek, bozmak: *"Grev hakkı ve lokavt... milli serveti tahrip edecek şekilde kullanılamaz."* -Anayasa.

tahripkâr *s. (tahri:pkâ:r) Ar. taḥrîb + Far. -kâr* Yıkıcı, yıkan, zarar veren, tahrip eden.

tahrir *is. Ar. taḥrîr esk.* Yazma, kitabet, kompozisyon.

→ ***tahrir heyeti***

tahrirat *ç. is. (tahri:ra:t) Ar. taḥrîrât, taḥrîr'* in çokluk biçimi. Resmi bir dairece yazılan yazılar ve mektuplar.

→ ***tahrirat kâtibi***

tahrirat kâtibi *is.* İlçede resmî yazı işleriyle görevli kimse: *"Tahrirat kâtibi, daktilo ile uzun bir sohbete daldı."* -S. F. Abasıyanık.

tahriren *zf. (tahri:'ren) Ar. taḥrîren esk.* Yazıyla, yazılı olarak: *"Bize tahriren verdiği imzalı cevabında, vapurun limandan çıkmasına kadar nezdimizde alıkoymamızın, hayatını kurtarabileceğini söyledi."* -A. Gündüz.

tahrir heyeti *is.* Yazı kurulu: *"İki gazetenin tahrir heyeti buna çare buldular."* -H. C. Yalçın. *"Tahrir heyetinin bütün hususi vasıflarını öğrenmiştir."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tahrirî *s. (tahri:ri:) Ar. taḥrîrî esk.* Yazılı, yazı ile.

tahriş *is. (tahri:ş) Ar. taḥrîş* **1.** Tırmalanma, tırmalama. **2.** Yakarak kaşındırma. **tahriş etmek** tırmalamak, yakmak: *"Teneffüs ettiğimiz havada boğazımızı tahriş eden bir şey vardır."* -M. Ş. Esendal.

tahsil *is. (tahsi:l) Ar. taḥṣîl* **1.** (para için) Alma, toplama: *"İcra yoluyla tahsile gideriz, o sonra parasını geri alır."* -B. Felek. **2.** Öğrenim: *"Oğullarının birini tahsil için İstanbul'a göndermiş; ikisini yanında alıkoymuştu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tahsil etmek 1)** (para için) toplamak: *"Önce vergiyi kolay tahsil etmenin vesilesini hazırlasınlar."* -B. Felek. **2)** öğrenim yapmak. **tahsil görmek** yüksek öğrenimde bulunmak: *"İyi tahsil görmüş gençlerden bir grup meydana getiririz."* -R. N. Güntekin.

→ ***tahsildar***

tahsilât *ç. is. (tahsi:lâ:t) Ar. taḥṣîlât, taḥṣîl'* in çokluk biçimi *huk.* Kamu alacaklarının toplanması veya süresi içinde ödenmeyenlerin zorla alınması.

tahsildar *is. (tahsilda:r) Ar. taḥṣîl + Far. -dâr.* **1.** Bir kimse veya bir kuruluş adına para toplamakla görevli kimse, alımcı. **2.** Vergi toplayan kimse, vergici.

tahsildarlık, -ğı *is.* Tahsildarın görevi.

tahsis *is. (-si:si) Ar. taḥṣîṣ* Bir şeyi bir kimseye veya bir yere ayırma. **tahsis etmek** ayırmak, özgülemek: *"Bana üst katta-*

ki yazlık odayı tahsis etmişlerdi." -Y. K. Beyatlı.

tahsisat *ç. is. (tahsi:sa:t) Ar. taḫṣīṣāt, taḫṣīṣ'* in çokluk biçimi **1.** Bir kimseye, bir kuruluş veya topluluğa ayrılmış para, ödenek. **2.** Bir işi gerçekleştirmek için ayrılmış para: *"Sonra tahsisat yoktur, gelecek sene bütçesine para konulacak diye bir lâkırdı çıkardılar."* -M. Ş. Esendal.

→ ***tahsisatımesture***

tahsisatımesture *is. Ar. taḫṣīṣāt-ı mestūre esk. bk.* örtülü ödenek.

tahsisli *s.* Bir şeye özgü kılınmış, bir şeye ayrılmış.

→ ***tahsisli yol***

tahsisli yol *is.* Belediyece görevlendirilmiş toplu taşıma araçları için kentin ana caddelerinde ayrılmış yol şeridi.

tahşiye *is. Ar. taḥşiye esk.* Haşiye yazma, çıkma yapma.

taht *is. Far. taḫt* **1.** Hükümdarların oturduğu büyük, süslü koltuk: *"Mozaikten tapınaklar yapar, tunçtan kaleler, fil dişinden tahtlar kurarmışsın."* -R. H. Karay. **2.** Hükümdarlık makamı, hükümdarlık. **tahta çıkmak** hükümdar olmak. **tahttan indirmek** hükümdarlığına son vermek.

tahta *is. Far. taḫte* **1.** Düz, enlice, uzun ve az kalın biçilmiş ağaç: *Çam tahtası. Gürgen tahtası.* **2.** *s.* Bu parçalardan oluşmuş yüzey: *Resim tahtası. Satranç tahtası. "Yeni silinmiş tahtalar birkaç saniye içinde berbat oldu."* -R. N. Güntekin. **3.** *s.* Tahtadan yapılmış: *"Bilet toplanan tahta parmaklıktan geçtik."* -Ö. Seyfettin. *"Kahvelerin içi çokluk tahta peykelerle çevrilmiştir."* -S. Birsel. **4.** Sebze bahçelerinde ayrılan küçük yer. **5.** Kara tahta. **tahtası eksik** *şaka* aklı tam olmayan, şaşkın, alık, budala. **tahtaya kaldırmak** öğrenciyi sözlü sınav için sınıftaki tahtanın önüne çağırmak. **tahtaya kalkmak** (veya **kaldırmak**) (sınav için) kara tahta önüne çıkmak.

→ ***tahta biti, tahtaboş, tahta göğüs, tahta kurdu, tahtakuruları, tahtakurusu, tahta pamuk, tahta perde***

tahta biti *is. zool.* Tahta kurusu.

tahtaboş *is. Far. taḫte-pūş* Damın, en fazla çamaşır sermeye yarayan ve çinko ile döşeli bulunan düz bölümü, taraça: *"Gençler ve çocuklar, birbirinin peşi sıra, konağın dördüncü katındaki tahtaboşa çıktılar."* -R. N. Güntekin.

Tahtacı *öz. is.* Anadolu'da yaşayan bazı Alevilere verilen ad.

tahtacı *is.* Ormanı işletmelerinin izni doğrultusunda ağaçları işleyen, budayan, doğrayan kişi.

tahtacılık, -ğı *is.* Tahtacı olma durumu.

tahta göğüs, -ğsü *is.* Çok küçük, kuru ve zayıf göğüs (kadın).

tahta göğüslü *is.* Çok küçük, zayıf göğüslere sahip kadın: *"Bu kızın inceliği, plâjlarda moda olan tahta göğüslü, kalçasız mayolulara pek benzemiyor."* -H. E. Adıvar.

tahta kurdu *is. zool.* Tahtadan yapılma eşyayı kemirerek delik deşik eden kın kanatlı böcek *(Anobium punctatum).*

tahtakuruları *ç. is. zool.* Yarım kanatlılardan, pis kokulu, kan emici böcekler topluluğu.

tahtakurusu *is. zool.* Yarım kanatlılardan, uzunluğu 3-5 mm, vücudu oval ve yassı, kanatları örelmiş, oturulan, yatılan yerlerde üreyen,kan emerek beslenen,pis kokulu böcek *(Cimex lectularius).*

tahtalaşma *is.* Tahtalaşmak işi veya durumu.

tahtalaşmak *(nsz)* Tahta durumuna gelmek.

tahtalı *s.* **1.** Tahtası olan. **2.** *bk.* tahtalı güvercin.

→ ***tahtalı güvercin, tahtalıköy***

tahtalı güvercin *is.* Yaban güvercini.

tahtalıköy *is. argo* Mezarlık, sinlik. **tahtalıköyü boylamak** *argo* ölmek.

tahta pamuk, -ğu *is.* Döşemecilikte kullanılan bir dolgu ve örtü malzemesi.

tahta perde *is.* İki yeri birbirinden ayıran tahta duvar: *"Tahta perde ile çevrilmiş küçük bir bahçeleri vardı."* -H. E. Adıvar.

tahtelbahir, -hri *is. Ar. taḥte'l-baḥr*

esk. Denizaltı: *"Arkadaşım tahtelbahirler gibi bata çıka vapurla yarış yapmaya çalışan yunus balıklarını göstererek..."* -Ö. Seyfettin.

tahterevalli *is. (tahtereva'lli) Far. taḫt-i revān* **1.** İki ucuna birer kişi oturup, karşılıklı olarak havada yükselip inerek eğlenmeyi sağlayan, ortasından bir yere dayalı tahta kalas. **2.** *tkz.* Kaçık, deli: *"Sözün misali, tahterevallidir bir parça akıl tarafından."* -O. C. Kaygılı.

tahteşşuur *is. (tah'teşşuur) Ar. taḥte'şşu'ūr esk.* Şuuraltı, bilinçaltı.

tahtırevan *is. Far. taḫt-i revān* İnsan omzunda veya deve, fil, at vb.ne yüklenerek götürülen, üstü örtülü, tekerleksiz taşıt.

tahvil *is. (tahvi:l) Ar. taḥvīl esk.* **1.** Değiştirme, çevirme, döndürme, dönüştürme. **2.** Devletin veya özel bir kuruluşun ödünç para almak için çıkardığı, yıllık faiz getiren yazılı senet. **tahvil etmek** dönüştürmek: *"Bu da derde deva olmayınca, zemin katını bakkal dükkânına tahvil etti."* -Ö. Seyfettin.

tahvilât *ç. is. (tahvi:la:t) Ar. taḥvīlāt, taḥvīl'* in çokluk biçimi *esk.* Tahviller.

taife *is. bk.* tayfa.

tak (I) *is.* Tahta vb. bir şeye vurulunca veya silâh patlayınca çıkan tok ve sert ses.

→ ***tak tak, tak tuk***

tak (II) *is. (ta:k) Ar. ṭāḳ* Millî bayramlarda veya önemli bir olayı anmak için düzenlenen şenliklerde, geçit yapılacak caddelere geçici olarak kurulan, yazılar ve çiçeklerle süslenen kemer: *"Şimdi İstanbul taklarının yeşil taflanları altından gaziler geçiyor."* -F. R. Atay.

taka *is. (ta'ka)* Doğu Karadeniz bölgesine özgü yelkenli bir tür kıyı teknesi: *"Taka ile deniz yolculuğunun nasıl geçtiğini anlatmayacağım."* -E. E. Talu.

takacı *is.* Taka işleten kimse.

takacılık, -ğı *is.* Takacının işi.

takaddüm *is. Ar. taḳaddum esk.* **1.** Önce gelme. **2.** Önce davranma. **takaddüm etmek** öncesine gelmek, öncesinde yer almak: *"İşgale takaddüm eden günlerde çevirdikleri fırıldakları..."* -A. İlhan.

takallüs *is. Ar. taḳalluṣ esk.* Büzüşme, kasılma. **takallüs etmek** büzüşmek, kasılmak: *"Beynim uğulduyor, gözlerimin havası kıvılcımlanıyor, parmaklarım takallüs ediyor."* -A. Gündüz.

takanak, -ğı *is. hlk.* **1.** Alacak, borç. **2.** İlişki.

takarrüp, -bü *is. Ar. taḳarrub esk.* Yakınlaşma, yaklaşma, yanaşma.

takarrür *is. Ar. taḳarrur esk.* **1.** Bir yerde karar kılma, yerleşme. **2.** Karar verilme.

takas *is. Ar. ṭakāṣṣ* **1.** Mal alıp karşılığında mal vererek ödeşme. **2.** *tic.* Kliring. **takas (veya takas tukas) etmek** sayışmak, değiştirmek.

takat, -ti *is. (ta:kat) Ar. ṭāḳat* Bir şeyi yapabilme, başarabilme gücü, güç, hâl, derman: *"Hareket edebilecek ne vasıtamız, ne takatimiz vardı."* -A. Gündüz. **takat getirmek** dayanmak, katlanmak. **takat kalmamak** (veya **kesilmek**) gücü azalmak, bitmek: *"Sonra, artık takati kesilmiş gibi kendini bıraktı."* -R. N. Güntekin. **takatı yetmemek** gücü yeterli olmamak: *"Günahlarımızın icmaline gelince, ben tutamam, takatım yetmez."* -A. İlhan.

takatli *s.* Güçlü, dayanıklı.

takatsiz *s.* Takati kalmamış, yorgun, argın, dermansız, kudretsiz, mecalsiz: *"Bir ağacın altında hasta, takatsiz, ölü gibi yatıyorum."* -S. F. Abasıyanık.

takatsizlik, -ği *is.* Takatsiz olma durumu: *"Takatsizlik ve üzüntünün sebep olduğu bir buhrandı bu."* -R. H. Karay. **takatsizlik duymak** güçsüz ve kuvvetsiz kaldığını anlamak: *"Yere uzanmak isteyecek kadar vücudunda takatsizlik duyuyordu."* -P. Safa.

takatuka *is. (takatu'ka)* **1.** Gürültü patırtı. **2.** Basım evlerinde dizilmiş harfleri iyice yerleştirmek için üzerlerine vurmaya yarar takoz. **3.** *esk.* Uzun tütün çubukların kullanıldığı çağlarda odanın ortasına yerleştirilen kül çanağı.

takayyüt, -dü *is. Ar. taḳayyud esk.* **1.** Bağlı olma, bağlanma. **2.** Üstüne düşme.

özen gösterme.

takaza *is. Ar. takāżā* Azarlama, başa kakma, serzeniş: *"Siz şimdi, bu yavan takazaları bir kere daha, ya sabır çekerek dinlemek zorunda kalırsınız."* -H. Taner. **takaza etmek** azarlamak, serzenişte bulunmak, başa kakmak.

takbih *is. (takbi:h) Ar. takbīḥ esk.* Kınama, ayıplama. **takbih etmek** kınamak, ayıplamak.

takdim *is. (takdi:m) Ar. takdīm esk.* **1.** Bir şeyi karşılıksız olarak birine verme, sunma. **2.** Tanıtma, tanıştırma. **3.** Öne alma, önceye alma. **takdim edilmek** (veya **olunmak**) **1)** sunulmak; **2)** tanıtılmak, tanıştırılmak: *"... nihayet Mehmet Âkif Beye de takdim edildim."* -Y. Z. Ortaç. **takdim etmek 1)** sunmak: *"İlk karşılık olarak şunu takdim edeyim."* -R. H. Karay. **2)** tanıtmak, tanıştırmak: *"Seni bu gece bizim eski diplomatımıza takdim edeceğim."* -Ö. Seyfettin. **3)** önceye almak, öne almak, öncelemek.

→ ***takdim tehir***

takdimci *is.* **1.** Tanıtmacı. **2.** Sunucu.

takdimcilik, -ği *is.* **1.** Tanıtmacılık. **2.** Sunuculuk.

takdim tehir *is. esk.* (bir sözün iki ögesi arasında) Yer değişimi.

takdir *is. (takdi:r) Ar. takdīr* **1.** Beğenme, beğenip belirtme, değer verme: *"... herkesin takdirini kazanarak yükselmek ümidi bizi işimizin başına koşturuyor."* -Ş. Rado. **2.** (bir şeyin değerini, önemini, gerekliliğini) Anlama. **3.** Değer biçme, reyting: *Yapının takdirini bilirkişi yaptı.* **4.** Tanrı'nın uygun görmesi, Tanrı'nın isteği, kader: *Takdirle yazılan tedbirle bozulmaz.* **5.** (bu, şu, o gibi gösterme sıfatlarıyla birlikte kalma durumunda kullanıldığında) "O durumda, böyle olunca" anlamlarında durum veya şart anlatır: *Geldiği takdirde. "Bu takdirde, hem kendilerini ve hem de milleti iğfal etmiş olurlar."* -Atatürk. **takdir etmek** (veya **eylemek**) **1)** beğenmek: *"Ama içinden yine onu takdir etmekten de geri kalmazmış."* -A. Ş. Hisar. **2)** önemini, gerekliliğini, değerini anlamak: *"Yarın pazar karıcığım / İşe gitmek var, takdir edersin."* -C. S. Tarancı. **3)** değer biçmek, değerlendirmek. **takdir olunmak 1)** beğenilmek; **2)** değeri, önemi, gereği anlaşılmak; **3)** değeri biçilmek. **(biri** veya **birilerinin) takdirini kazanmak** bir kimse veya bir topluluk tarafından beğenilmek: *"İhtimal ki, senin alın yazında şunlar yazılıydı: Âlemin saygı ve takdirini kazanmış bir adam olacaksın."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***takdir hakkı, takdiriilâhî, takdirname, takdir yetkisi***

takdir hakkı *is. huk.* Kanunun belirlediği durumlarda (gereğinc, haklı sebeplere göre) yargıca tanınan değerlendirme serbestliği.

takdiriilâhî *is. Ar. takdīr-i ilāhī* Yazgı, kader, alın yazısı.

takdirkâr *s. (takdirkâ:r) Ar. takdīr + Far. -kār* Takdir eden, beğenen, hayran: *"Babam Ahmet Midhat Efendinin pek büyük takdirkârı idi."* -H. C. Yalçın.

takdirname *is. (takdirna:me) Ar. takdīr + Far. nāme* Yapılan bir işin beğenildiğini belirtmek amacıyla verilen yazılı belge.

takdir yetkisi *is. bk.* takdir hakkı.

takdis *is. (takdi:s) Ar. takdīs* Kutsal sayma, kutsama. **takdis etmek** mübarek, kutlu, aziz kılmak, kutsamak: *"Kemerlerindeki kurşunların her birisini ayrı ayrı takdis ettim."* -M. Ş. Esendal.

takeometre *is. (takeome'tre) Fr. tachéomètre* Düzenlenmiş arazinin yüz ölçümünü bulup plânını yapmaya yarayan alet.

takı *is.* **1.** Çoğunlukla evlenen veya nişanlanan birine armağan olarak verilen küpe, bilezik, yüzük gibi şeylerin tümü. **2.** Kadınların ziynet eşyası. **3.** *gr.* İsmin başka bir kelime ile ilgi kurmak üzere aldığı ek. Türkçede *-i, -e, -de, -den, -in* ekleri birer takıdır.

takılgan *s.* İnsanı, şaka yollu üzecek veya uğraştıracak davranışlarda bulunmayı huy edinmiş olan, muzip.

takılganlık, -ğı *is.* Takılgan olma du-

rumu, muziplik.

takılı *s.* Takılmış, tutturulmuş, asılmış.

takılış *is.* Takılma işi veya biçimi.

takılma *is.* Takılmak işi: *"Kuru gevezeliği aşmayan türden takılmalar ile uzayıp giden komediler..."* -N. Cumalı.

takılmak *(nsz)* **1.** Takmak işi yapılmak: *Geline takılan iğne annesinin armağanıydı. "Kendisine bu ad takılmış, takıldığı gibi de kalmıştır."* -M. Ş. Esendal. **2.** Denge bozulacak bir biçimde bir yere ilişip aksaklık ortaya çıkmak: *"Önünü çok iyi göremeyen hayvanın ayağı bir taşa takıldı."* -O. C. Kaygılı. **3.** *(-e)* Bir yere ilişip veya dokunup kalmak: *"İğne bir müddetten beri plâğın bozuk yerine takılmış, ha baham ha, bir melodiyi tekrar edip duruyordu."* -H. Taner. **4.** Kızdırmak, üzmek, şaşırtmak amacıyla şaka yollu konuşmak: *"İstasyon memuru onun şehre seyrek indiğini bildiğinden her seferinde takılır."* -H. Taner. **5.** Olumsuz veya aksayan, eksik bir yanını görerek üstünde durmak: *Raporda takıldığım noktaları belirttim. "Bu soru kafasına takıldıkça, gülüşü mide spazmı geçirir gibi oluyordu."* -T. Buğra. **takılıp kalmak 1)** oyalanmak; **2)** bakışlarını ayıramamak: *"Bekçi çekildi gitti. Fakat çocuğun gözleri pencereye takılıp kalmıştı."* -H. E. Adıvar.

takım *is.* **1.** Bir işte veya bir yerde kullanılan eşya ve aletlerin tamamı, ekipman. **2.** Meslek, davranış, durum vb. yönlerden birbirine uyan kimselerin oluşturduğu topluluk. **3.** Görev bakımından birbirini tamamlayan kimselerin topluluğu, ekip, trup: *Orta oyunu takımı.* **4.** Birbirini tamamlayan şeylerin tümü: *Yemek takımı. "Bir yazı takımıyla o masaya doğru gittiğini gördü."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Kadın kahve takımlarını alıp çıktı."* -N. Cumalı. **5.** Sigara ağızlığı. **6.** *ask.* Bölüğü oluşturan birliklerden her biri: *"Bu binayı merkez taburundan bir takım bekleyecek."* -Ö. Seyfettin. **7.** *sin.* Bir filmin çevriminde görüntüleri alma, aydınlatma, ses alma gibi belli başlı çalışmaları yapmak için gerekli en küçük teknikçiler topluluğu. **8.** *biy.* Canlıların bölümlendirilmesinde familya ile sınıf arasında yer alan, yakın benzerlikler gösteren organizmaların oluşturduğu birlik. **9.** *sp.* Bir oyunda sahaya çıkan belli kuruluşlara bağlı oyuncular topluluğundan her biri. **10.** *sp.* Birlikte oynayan, kazanmak için birlikte çalışan sporcu topluluğu. **11.** (aşağılayıcı ve küçümseyici anlamda) Topluluk: *"Anlaşıldı, Sabit Bey ağabey takımı, Sinekli Bakkal Sokağından geçerken artık sağa sola bakmaz, kimseye omuz vurmaz oldu."* -H. E. Adıvar. **12.** Benzer, gibi: *"... bu takım düşünceler arasında, dün sütçüye verilen paranın üstünün eksik geldiğini de hatırlıyor."* -M. Ş. Esendal. *"Köse Mümeyyiz öyle denemeden, kuru gürültüye pabuç bırakır takımından değildi."* -Ö. Seyfettin. **takım tutmak** spor takımlarından birini desteklemek.

→ ***takımada, takım erki, takım oyunu, takım takım, takım taklavat, takımyıldız***

takımada *is. coğr.* Birbirine yakın büyüklü küçüklü birkaç adanın tümü.

takım erki *is. sos.* Oligarşi.

takım oyunu *is. sp.* **1.** Oyuncuları belli sayıda olan takımlarla yapılan spor türü: *Futbol, basketbol bir takım oyunudur.* **2.** *mec.* Bir işi paylaşarak ve ortaklaşa yapmak.

takım takım *zf.* Küçük topluluklar durumunda: *"Kadın, kız, ihtiyar takım takım geliyorlar."* -A. Gündüz.

takım taklavat *is.* Hepsi, hep birlikte: *"Pencerelerin arkasında silme yıldız bir temmuz gecesi, takım taklavatıyla, görkemli bir donanma şenliği gibi kuruluyor."* -A. İlhan. *"İşe giderken takım taklavat dolu valizimizi tramvaya alırlar mı diye korka korka sorduk."* -B. R. Eyuboğlu.

takımyıldız *is. astr.* Birbirine göre durumları her zaman aynı kalan komşu yıldızlar topluluğu.

takınak, -ğı *is. psikol.* Bilinçe takılarak korku ve bunalım yaratan, kişinin çabalarına karşın kurtulamadığı düşünce.

takınaklı *s. psikol.* Takınakları olan (kimse).

→ ***takınaklı davranış***

takınaklı davranış *is.* Bilince takılan ve bütün kurtulma uğraşılarına karşı direnen bir düşüncenin yarattığı davranış.

takınaksız *s.* Takınağı olmayan (kimse).

takınma *is.* Takınmak işi.

takınmak *(nsz)* **1.** Kendine takmak. **2.** *-i mec.* Bir nitelik veya durum almak: *Ciddiliğini takınmak. Terbiyesini takınmak. "Takındığı bu sıfatı boynundaki kravattan fazla mühimsediği de yoktu."* -F. R. Atay.

takıntı *is.* **1.** Bir durum veya sorunla ilişkisi olan başka durum veya sorun: *"Uykum kaçınca aklım bir şeye takılır ve o takıntıyı savuşturuncaya kadar gözüme uyku girmez."* -B. Felek. **2.** Bütünlemeye kalınan ders. **3.** Küçük, önemsiz borç. **4.** *argo* Bir kimseyle kurulan ilişki. **5.** *hlk.* Kadın takıları.

takıntılı *s.* Takıntısı olan.

takıntısız *s.* Takıntısı olmayan.

takırdama *is.* Takırdamak işi.

takırdamak *(nsz)* Takırtı sesi çıkarmak: *"Yıldız'ın beyaz dişleri belli belirsiz takırdıyordu."* -A. Gündüz.

takırdatma *is.* Takırdatmak işi.

takırdatmak *(-i)* Takırdamasına yol açmak, takırdamasına sebep olmak.

takır takır *zf.* **1.** Takırtı sesi çıkararak: *"Etrafından, üstü başı perişan takır takır, takunyalı adamlar geçiyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** Sert ve kuru biçimde. **3.** *s.* Sert ve kuru: *Takır takır bir ekmek.*

takırtı *is.* Bir şeyin çıkardığı kuru ve sert ses: *"Yüksek ökçelerin takırtısından evin en üst katının da kımıldadığını duyardık."* -Ö. Seyfettin.

takır tukur *zf.* Kaba bir takırtı sesi çıkararak: *Gece vakti takır tukur eşyanın yerini değiştirmeye kalktı.*

takışma *is.* Takışmak işi.

takışmak *(-i, -le)* **1.** Birbirine takılmak. **2.** Anlaşmazlığa düşmek, kavgaya tutuşmak, ağız kavgası yapmak.

takıştırma *is.* Takıştırmak işi.

takıştırmak *(nsz)* Küpe, bilezik, yüzük gibi süs eşyasını çokça takmak.

takıyye *is. Ar. takıyye* **1.** *esk.* Sakınma, çekinme. **2.** Mezhep belirtmemek, gizlemek. **3.** *mec.* Olduğundan farklı görünme. **takıyye yapmak 1)** *esk.* sakınmak, çekinmek; **2)** olduğundan farklı görünmek.

takibat *ç. is. (ta:ki:ba:t) Ar. ta'ḳîbât, ta'ḳîb*'in çokluk biçimi. Kovuşturma: *"Hakkımda takibat yapılacağından korkmayarak size anlatabilirim."* -B. Felek.

takiben *zf. (ta:ki:'ben) ta'ḳîben* **1.** Ardından. **2.** İzleyerek, hemen sonra: *"Cumhuriyet Başsavcılığı, kurulan partilerin... Anayasa ve kanun hükümlerine uygunluğunu, kuruluşlarını takiben ve öncelikle denetler."* -Anayasa.

takigraf *is. Fr. tachygraphe* Hızölçer.

takim *is. (ta:ki:m) Ar. ta'ḳîm* **1.** Verimsiz duruma getirme, sonuçsuz bırakma, kısırlaştırma. **2.** Mikrobundan arıtma.

takimetre *is. (takime'tre) Fr. tachymètre* < *Yun.* Hareket durumundaki bir cismin hızını ölçmeye yarayan alet.

takip, -bi *is. (ta:ki:p) Ar. ta'ḳîb* **1.** Yetişmek, yakalamak veya bulmak amacıyla birinin arkasından gitme, izleme: *"Hazım Aslan'ı, bir polis hafiyesi gibi günlerce takipten sonra bulmaya muvaffak oldum."* -H. E. Adıvar. **2.** Ardınca gitme veya gelme: *Çocuk, babasının kendisini takibinden memnun olmadı.* **3.** Kovuşturma, kovuşturulma: *Savcılık, basın suçlarının takibinden sorumludur.* **4.** İzinden gitme, uyma, izleme: *Atatürk'ün düşüncelerini takip, gençliğin başlıca amacıdır.* **5.** *ask.* Geri çekilmekte olan düşmanı yenmek, yok etmek için yapılan hareket. **takip etmek 1)** yetişmek, yakalamak veya bulmak amacıyla birinin arkasından gitmek, izlemek; **2)** belli bir yöne gitmek: *Bu yolu takip edince eve varırsınız.* **3)** uymak, bir şeyi izlemek: *Modayı takip etmek.* **4)** dikkatle dinlemek, anlamak: *Öğretmenin anlattıklarını takip etmek.* **5)** kovuşturmak; **6)** hemen arkasından gelmek: *"Bu hoyrat düşünceleri bir şimşek sür'atiyle taban tabana zıt fikirler takip ediyor."* -H. Taner.

takipçi *is.* ve *s.* Takip eden, izleyen kimse, izleyici.

takipçilik, -ği *is.* Takipçinin işi.

takipsiz *s.* **1.** Üzerinde durulmayan, takip edilmeyen. **2.** *zf.* Takip edilmeksizin, takip edilmeyerek: *Takipsiz hiçbir iş yürümüyor.*

takipsizlik, -ği *is.* Takipsiz olma durumu.

→ ***takipsizlik kararı***

takipsizlik kararı *is. huk.* Herhangi bir suçtan ötürü sanık durumunda olan bir kimse için kovuşturmadan vazgeçme kararı.

takkadak *zf. (ta'kkadak)* Birden, anında, hemen.

takke *is. Ar. ṭâḳiye* **1.** İnce kumaştan ve çoğunlukla yarım küre biçiminde başlık: *"Yatarken beyaz gecelik entarisini giyer ve başına da küçücük gecelik takkesini geçirirmiş."* -A. Ş. Hisar. **2.** Yarım küre biçimindeki kubbenin üst bölümü. **takke düştü, kel göründü** bir ayıbı örten şey ortadan kalktığı zaman gerçeğin ortaya çıktığını anlatır.

takkeli *s.* Takkesi olan.

takkesiz *s.* Takkesi olmayan.

takla *is.* **1.** Başı ve elleri yere koyduktan sonra ayakları kaldırıp vücudu üstten aşırtarak öne veya arkaya yapılan dönme hareketi. **2.** (otomobil, kamyon vb. için) Devrilip yuvarlanma. **3.** (uçak vb. için) Uzunlamasına veya yanlamasına dönme hareketi. **takla atmak (veya kılmak) 1)** takla hareketini yapmak; **2)** *mec.* çok sevinmek: *"Biz senin yaşında iken iki altına takla atardık."* -F. R. Atay. **3)** *mec.* bir kimseye yaranmak için onun hoşuna giden davranışlarda bulunmak, dalkavukluk etmek. **takla attırmak 1)** bir şeyi dilediği gibi beceriyle kullanabilmek: *"Sizin için Türkçenin cambazıdır, kafiyelere taklalar attırır, dedi."* -Y. Z. Ortaç. **2)** birine istediği her şeyi yaptırmak.

takla böceği *is. zool.* Kın kanatlılardan, sırtüstü çevrildiğinde göğsündeki özel bir organın yardımıyla takla atarak düzgün durma yeteneğinde olan ve tel kurdu denilen kurtçukları dolayısıyla önem taşıyan böcek *(Agriotes lineatus).*

takla böcekleri *ç. is. zool.* Takla böceği türlerini içine alan kın kanatlılar familyası.

taklacı *is.* Takla atan kimse.

taklak, -ğı *is. bk.* takla.

taklavat *is. bk.* takım taklavat.

taklidî *s. (taklidi:) Ar. taḳlîdî* Taklit yoluyla yapılan.

→ ***taklidî kelime***

taklidî kelime *is. bk.* yansıma.

taklip, -bi *is. (taklib) Ar. taḳlîb esk.* **1.** Döndürme, çevirme. **2.** Bir şeyin biçim ve kalıbını değiştirme. **taklip etmek** bir şeyin biçim ve kalıbını değiştirmek, evirmek.

taklit, -di *is. Ar. taḳlîd* **1.** Belli bir örneğe benzemeye veya benzetmeye çalışma. **2.** Birinin davranışlarını, konuşmasını tekrarlayarak eğlenme: *"Hele taklitleri? - Kadın taklidi, Arap taklidi hepsini birbirinden güzel yapıyordu."* -Y. Z. Ortaç. **3.** *s.* ve *is.* Benzetilerek yapılmış (şey): *Taklit para. Taklit tablo.* **taklit etmek 1)** bir şeyin kalpını, sahtesini, yalancısını yapmak, benzetmek; **2)** bir kimseye veya bir şeye benzemeye çalışmak: *"Taklit etmeyeceğine, kopya olmaktan, andırmaktan tiksindiğine göre bilmesinin faydası yoktu."* -T. Buğra. **taklidini yapmak 1)** bir şeyin veya kimsenin konuşmasını, davranışını daha çok komik bir biçimde tekrarlamak: *"Annesinin, babasının taklitlerini yapıyordu."* -Ç. Altan. **2)** öykünmek.

taklitçi *is.* **1.** Bir şeyin benzerini yapan kimse. **2.** *s.* ve *is.* Birinin veya bir şeyin davranışlarını, konuşmalarını tekrarlayarak eğlendiren kimse, mukallit.

taklitçilik, -ği *is.* Taklitçi olma durumu: *"Son yıllarda bütün geçiş devresinin taklitçiliği, çirkinliği arasında yeni bir Türk kızı örneği yetiştiğini görüyordu."* -H. E. Adıvar.

taklit mobilya *is.* Antika mobilyanın özelliklerini aynen uygulayarak sonradan yapılan mobilya.

takma *is.* **1.** Takmak işi. **2.** *s.* Gerçeğinin yerine konulan, eğreti: *Takma diş. Takma göz. "Bu takma siyah saçla... şakaklarında sallanan... bukleler yanaklarına*

ters düşüyor." -H. E. Adıvar.

→ ***takma ad, takma ayak, takma bacak, takma diş, takma isim, takma kirpik, takma kol, takma saç***

takma ad *is.* Kendi adından başka eğreti alınan ad, mahlâs.

takma ayak, -ğı *is.* Kesilen bir ayağın yerine takılmak üzere plâstik ve benzeri bir maddeden özel olarak yapılmış ayak.

takma bacak, -ğı *is.* Takma ayak.

takma diş *is.* Gerçek diş yerini tutabilecek biçimde yapılmış eğreti diş.

takma isim, -smi *is. bk.* takma ad.

takmak, -ar *(-i, -e)* **1.** Bir şeyi başka bir yere uygun bir biçimde tuttırmak, iliştirmek, geçirmek: *Yüzük takmak. Kol düğmesini takmak. Camı çerçeveye takmak. "Gözlüğünü takıp masaya eğildi."* -R. H. Karay. **2.** (takı için) Vermek, armağan etmek: *Geline pırlanta yüzük takmışlar.* **3.** (ad, lâkap) Koymak: *"Ona bu adı kim takmıştır, ne zaman takmıştır, bilemiyor."* -H. Taner. **4.** Kuşanmak: *Kılıç takmak.* **5.** *argo* (olumsuz biçimde) Önemsememek, önemli saymamak, değer vermemek: *O hiç kimseyi takmaz.* **6.** *argo* Borç bırakmak: *"Bu eve asılzadelerin biri girip öteki giderdi. Giden kirayı takar, gelen ortalığı kasıp kavururdu."* -P. Safa. **7.** *mec.* ve *tkz.* Biriyle olumsuz olarak uğraşmak. **8.** (**arka, art** ve **peş** gibi kelimeleri tümleç alarak) Kendisiyle birlikte götürmek, yanına almak veya arkasından izletmek: *Peşine on kişi takarak geldi. "Arabaya hafiye kıyafetinde polis memurları da takıyorlar."* -Y. Z. Ortaç. **9.** *(-den, -de) argo* Sınavını başaramamak. **takıp takıştırmak** özenerek süslenmek: *"Kız, kalk giyin, tak takıştır, diyor."* -H. E. Adıvar.

takma kirpik, -ği *is.* Kirpik yerine takılan ve kirpik yerini tutan eğreti kirpik.

takma kol *is.* Kesilen bir kolun yerine takılan yapma kol.

takmamazlık, -ğı *is.* Dikkate veya ciddiye almama, umursamama.

takma saç *is.* Değişik renk ve boyda yapılan farklı görüntüye sahip olmak için başa takılan saç modeli, peruk.

takmazlık, -ğı *is.* Takmamazlık: *"Sakal onun için bir çeşit özgürlük, doğallık, kimseyi takmazlık ve filozofluk bayrağı idi."* -H. Taner.

takoz *is. Yun. takos* **1.** Bir eşyanın altına kıpırdamadan dik durması için yerleştirilen ağaç kama, kıskı. **2.** Çivi çakmak için duvarın içine yerleştirilen ağaç parçası. **3.** Kızaktaki geminin, üstünde oturduğu ağaçlardan her biri. **4.** Lâkerda yapılmak için kesilmiş torik balığı parçası. **takoz koymak 1)** aracın hareketini önlemek için tekerleklerden birinin önüne veya arkasına takoz yerleştirmek, takoz atmak; **2)** *argo* olacak işi engellemek.

takozlama *is.* Takozlamak işi.

takozlamak *(-i)* Takoz koymak.

takriben *zf. (takri:'ben) Ar. takrîben esk.* Aşağı yukarı, yaklaşık olarak: *"Bendeniz istasyondan burasını ölçmedim ya! Takriben söyledim."* -M. Ş. Esendal.

takribî *s. (takri:bi:) Ar. takrîbî esk.* Yaklaşık.

takrip, -bi *is. (takri:p) Ar. takrîb esk.* Yaklaştırma.

takrir *is. (takri:r) Ar. takrîr esk.* **1.** Yerleştirme, yerleştirilme. **2.** *esk.* Anlatma, anlatış, ders verme: *"Dersi kitaptan mı takip ediyorlar, yoksa takrirden mi?"* -H. Taner. **3.** Önerge. **4.** *huk.* Tapu dairesinde taşınmaz malını başkasına sattığını veya ipotek ettiğini söyleme. **takrir etmek** *esk.* ders anlatmak. **takrir vermek 1)** satışlarda sattığını söylemek; **2)** önerge vermek.

takriz *is. (-ri:ri) Ar. takrîz ed. esk.* Övme, övüş, bir eserin başına konulan yetkili bir kimsenin yazdığı, övücü tanıtma yazısı, beğence.

taksa *is. (ta'ksa) Lât. taxa* Pulu yapıştırılmadan veya eksik yapıştırılarak gönderilen mektup için, alıcının cezalı olarak ödediği posta ücreti.

→ ***taksa pulu***

taksalı *s.* Pulu yapıştırılmadığı veya eksik yapıştırıldığı için parası, cezasıyla birlikte kendisine gönderilen kimseden alınan (mektup).

taksa pulu *is.* Taksalı mektuplara yapıştırılan pul.

taksi (I) *is. (ta'ksi) Fr. taxi* Belli bir ücret karşılığı yolcu taşıyan, taksimetresi olan otomobil: *"Bir taksi şimdi beni üç şehirden öteye götürüyor."* -R. H. Karay. *"Taksi bir karışıklığın çıktığını görünce hemen gazlayıp uzaklaştı."* -Ç. Altan.

taksi (II) *is. Fr. taxie biy.* Göçüm.

taksici *is.* Geçimini taksi işletcrek sürdüren kimse.

taksicilik, -ği *is.* Taksicinin işi.

taksim *is. Ar. taksîm* **1.** Parçalara bölme, bölüştürme: *"Taksim, hicret ve inkırazla harp arasında bırakıldık."* -F. R. Atay. *"Bu anlaşmalar, Osmanlı Devletinin taksimini öngörüyordu."* -A. İlhan. **2.** *mat. esk.* Bölme ve bölü. **3.** *müz.* Klâsik Türk müziğinde faslın başında ve ortasında çalgıcının irticalen yaptığı gezinti: *"Davullar çalarken, kemanlar taksim yapıyor, kanunlar derin bir ezgi ile titreşirken hando coşuyor."* -A. Gündüz. **taksim etmek 1)** bölmek, bölüştürmek, pay etmek; **2)** kısa bir süre çalgı çalmak: *"Ara sıra kemanla bana da yalan yanlış bir iki taksim ettiriyor."* -O. C. Kaygılı.

taksimat *ç. is. (taksi:ma:t) Ar. taksîmât, taksîm*'in çokluk biçimi. *esk.* Bölüntüler.

taksimetre *is. (taksime'tre) Fr. taximètre < Yun.* Taksilerde kullanılan, ödenecek ücreti gösteren sayaç.

taksir *is. (taksi:r) Ar. taksîr esk.* **1.** Kısaltma, kısma. **2.** *esk.* Kusurda bulunma. **3.** *huk.* Dikkatsizlik, tedbirsizlik, meslekte acemilik veya düzene, buyruklara ve talimata uymamazlıktan doğan kusurlu olma durumu: *"Elbette bir taksirimiz varmış ki, çekiyoruz. Bugünleri de görmek mukaddermiş."* -M. Ş. Esendal.

taksirat *ç. is. (taksi:ra:t) Ar. taksîrât, taksîr*'in çokluk biçimi *esk.* **1.** Kusurlar, suçlar: *"İnsan gene kendi taksiratı yüzünden normal ömrünü yaşayamaz oldu."* -B. Felek. **2.** *hlk.* Alın yazısı.

taksirli *s.* Kusurlu.

→ *taksirli suç*

taksirli suç *is.* İsteyerek veya plânlı olarak işlenen bir fiilden fail tarafından işlenmemiş olmasına rağmen kanunun cezalandırdığı sonuçların ortaya çıkması durumundaki suç.

taksit *is. Ar. taksît* Bir borcun belli zamanlarda ödenmesi gerekli olan parçalarından her biri: *"Sen nasıl olsa memursun, taksitle her şeyi alabilirsin."* -Ç. Altan. **taksit ödemek** (veya **taksit vermek**) belli zamanda ödeme şartlarına bağlanmış bir paranın bir bölümünü vermek: *"İleride taksitle ödersin, teşekküre ne hacet."* -H. E. Adıvar. **taksite bağlamak** bir şeyi belli aralıklarla, belli miktarlarda ödeme şartları ile almak veya satmak.

taksitlendirme *is.* Taksitlere bağlama: *"Kanun taksitle ödemeyi öngörebileceği bu hâllerde taksitlendirme süresi beş yılı aşamaz."* -Anayasa.

taksitlendirmek *(-i)* Taksitlere bağlamak.

taksit taksit *zf.* **1.** Taksite bağlanarak, taksitle. **2.** Az az, bölüm bölüm, kısım kısım.

taksonomi *is. Fr. taxonomie < Yun. zool.* Canlıların sınıflandırılması, bu sınıflandırmada kullanılan kurallar bütünü.

takt *is. Fr. tact < Lât.* Yerinde konuşma veya davranma.

→ *takt sahibi*

tak tak *s.* ve *zf.* Vurma, çarpma sırasında çıkan (ses), bu sesi çıkararak.

taktırma *is.* Taktırmak işi.

taktırmak *(-i, -e)* Takmak işini yaptırmak: *"Çocukken ön dudaklarından fırlayan iri dişi söktürmüş, yerine iki altın diş taktırmışlı."* -R. N. Güntekin.

takti,-i *is. (takti:) Ar. taktî' esk.* **1.** Kesme, parçalama. **2.** *ed.* Aruz ölçüsünde bir dizeyi ölçünün parçalarına göre ayırma. **takti etmek** parçalara ayırmak.

taktik, -ği *is. Fr. tactique ask.* **1.** Türlü savaş araçlarını belli bir sonuca ulaşmak amacıyla etkili biçimde birleştirerek ve kullanarak kara, deniz veya hava savaşını yönetme sanatı, tabiye. **2.** *mec.* İstenen

sonuca ulaşmak amacıyla izlenen yol ve kullanılan yöntemlerin tümü: *"Hayatında ilk ve son defa başvurduğu taktik de bu oldu."* -T. Buğra. **taktik vermek** çeşitli sorunlarda sonuca ulaşmak için yol ve yöntem göstermek: *"Artık yapacak işleri kalmamış da, afyon kaçakçılarına, karaborsa gangsterlerine taktik vermeye kalkmışlar."* -H. E. Adıvar.

taktikçi *is.* Taktikle uğraşan kimse: *"Herşeyden evvel maharetli bir taktikçidir."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

taktir *is. (takti:r) Ar. taḳdīr esk.* Damıtma, imbikten çekme. **taktir etmek** damıtmak.

takt sahibi *is.* Davranış ve sözlerinde uygunluk arayan.

tak tuk *s.* ve *zf.* Vurma, çarpma sırasında çıkan (ses), bu sesi çıkararak.

takunya *is. (taku'nya) Yun. takuni* Nalın: *"Bayramlarda ayağında takunya ile bayram yerlerine gittin."* -R. N. Güntekin.

takunyacı *is.* Nalıncı.

takunyacılık, -ğı *is.* Takunyacının işi veya mesleği.

takunyalı *s.* **1.** Takunyası olan: *"Başı yemenili, ayağı takunyalı sarışın bir köylü kızı bana sordu."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Siyaseti dinî kurallara göre yapmak isteyen kimse.

takunyasız *s.* Takunyası olmayan: *"Daha dün Sulüklü'nün çamurları içinde takunyasız dolaşan herifi, geçen gün özel bir otomobilde gördüm."* -H. E. Adıvar.

takva *is. (takva:) Ar. taḳvā esk.* Günahtan sakınma, züht.

takvim *is. Ar. taḳvīm* **1.** Zamanı yıllara, aylara ve günlere ayıran yöntem: *"Islak duygularla takvimlerden / Zamanı çekip alan kimdi?"* -F. Halıcı. **2.** Bir yılın günlerini, aylarını, sayılı günlerini gösteren çizelge veya defter: *"Takvimi iki gündür koparmadım."* -A. İlhan. **3.** *mec.* Yapılacak bir işin türlü evrelerini zamana bağlı olarak gösteren program.

takviye *is. Ar. taḳviye* **1.** Sağlamlaştırma, kuvvetlendirme, berkitme, pekiştirme. **2.** Yardımcı kuvvet, destek: *Düşmanı, takviye gelinceye kadar oyalamak zorundaydılar.* **takviye etmek** sağlamlaştırmak, kuvvetlendirmek, desteklemek: *"Onu sofraya gelen başka öte beri ile daha da takviye ettik."* -R. N. Güntekin.

takyit, -di *is. (takyi:t) Ar. taḳyīd esk.* Bağlı kılma, kısıtlama, kayıtlama. **takyit etmek** bağlı kılmak, bir davranışı kısıtlamak, birtakım şartlara bağlamak, kayıtlamak.

tal *is. Fr. thalle biy.* Kök, sap ve yaprak şeklinde farklılaşmamış bir bitkinin yaşama ve büyüme organı.

talâk *is. (tala:k, k kalın okunur) Ar. ṭalāḳ huk. esk.* Evliliğin sona ermesi, erkeğin karısını boşaması.

→ ***talâkaselâse***

talâkat, -ti *is. (talâ:kat, k kalın okunur) Ar. ṭalāḳat esk.* Düzgün söz söyleme kolaylığı: *"Sakin ve çekingen Ahmet Naci, umulmaz bir talâkat ve hararetle uzun uzun söyledi."* -R. N. Güntekin.

talâkıselâse *is. esk.* Mecelleye göre, kocanın ayrı ayrı üç kez veya bir arada üç kez karısını boşadığını bildirmesiyle gerçekleşen boşanma.

talan *is. Far. tālān* Yağma, çapul: *"Her uğradığı yerde çarşılar talandan geçer."* -F. R. Atay. **talan etmek** yağmalamak.

talancı *is.* Talan eden kimse.

talancılık, -ğı *is.* Talancının yaptığı iş.

talanlama *is.* Talanlamak işi, yağmalama.

talanlamak *(-i)* Yağmalamak: *"XVIII. asırda Nadir Şah... saray hazinelerini gene burada talanlamıştır."* -F. R. Atay.

talaş *is.* Testere ile biçilen veya rende, matkap, törpü gibi araçlarla işlenen bir şeyden dökülen kırıntılar.

→ ***talaş böreği, talaş kebabı***

talaş böreği *is.* İçine pişirilmiş kuşbaşı et ve sebze konularak hazırlanan bir tür börek.

talaş kebabı *is. bk.* talaş böreği.

talaşlama *is.* Talaşlamak işi.

talaşlamak *(-i)* Talaş dökmek.

talaşlanma *is.* Talaşlanmak işi.

talaşlanmak *(-e)* Talaş dökülmek.

talaz *is. hlk.* **1.** Dalga, kasırga. **2.** İpekli kumaşların örselenmesiyle yüzündeki tellerde oluşan kabarıklık.

talazlanma *is.* Talazlanmak işi.

talazlanmak *(nsz)* **1.** Dalgalanmak. **2.** İpekli kumaş vb.nin büzülerek iplikleri çıkıp kabarmak.

talazlık, -ğı *is. den.* Dalga serpintilerini önlemek için kayıkların küpeştesine baştan kıça doğru yerleştirilen tahta.

talebe *ç. is. Ar. ṭalebe, ṭālib*'in çokluk biçimi *esk.* Öğrenci.

talebelik, -ği *is. esk.* Öğrencilik.

talep, -bi *is. Ar. ṭaleb* **1.** Bir kimseden bir şeyi yapmasını veya yapmamasını isteme, dileme, istem. **2.** İstek: *"... din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır."* -Anayasa. **talep etmek** istemek, istekte bulunmak: *"Bu davanın sukutunu talep ederim."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***talepname***

talepname *is. (talepna:me) Ar. ṭaleb + Far. nāme esk.* İstek bildiren belge.

tali *is. (ta:li:) Ar. tālī esk.* İkinci derecede olan, ikincil.

talih *is. (ta:lih) Ar. ṭālī' esk.* Rastlantıları düzenlediğine ve insanlara iyi veya kötü durumlar hazırladığına inanılan tabiatüstü güç, kut, şans, baht, felek: *"Bir talih eseri olarak ondan gelen cevap benim kendi bulduklarımı tuttu."* -R. N. Güntekin. **talihi yaver gitmek** talihi iyi olmak, işi yolunda gitmek: *"Her devirde talihi yaver gitmiş birisiydi."* -S. F. Abasıyanık. **talihin kucağına atılmak** kendi kaderine boyun eğmek: *"Bir gelinden ziyade, zalim bir nezri yerine getirmek için talihin kucağına atılmış bir kurbana benziyordu."* -A. H. Tanpınar. **talihine küsmek** kötü bir durum veya olayla karşılaşıldığında yalnızca talihi suçlamak: *"Talihimize küseriz, ama, millî menfaat prensiplerinin bizim yüzümüzden kötülenmesini istemeyiz."* -F. R. Atay.

→ ***talih kuşu***

talih kuşu *is. mec.* İyi talih.

talihli *s.* Talihi iyi olan, bahtı açık olan, bahtlı, şanslı: *"O devrin talihlileri gibi, para sanki su olmuş, ceplerine akıyordu."* - E. E. Talu.

talihsiz *s.* Talihi ters olan, talihi kötü olan, şanssız, bahtsız: *"Alın yazısı bu masum ve talihsizi idama mahkûm etmişti."* - H. R. Gürpınar.

talihsizlik, -ği *is.* Talihsiz olma durumu, talihi olmama durumu, şanssızlık, bahtsızlık: *"Hayatımızda çok defa talih veya talihsizlikler tesadüflerin eseridir."* - R. H. Karay.

talik, -ki *is. (ta:li:k) Ar. ta'lîk esk.* **1.** Asma, yukarı kaldırma. **2.** (bir işin yapılmasını herhangi bir şarta) Bağlı tutma. **3.** (belli bir zamana) Bırakma, erteleme. **4.** Arap alfabesinde geliştirilen, yatık olarak yazılan yazı türlerinden biri. **5.** *s.* Bu tür yazı ile yazılmış: *"... sonra üç de eski talik levha."* -Y. Z. Ortaç. **talik etmek** 1) asmak; 2) (bir işin yapılmasını) sonraya bırakmak, ertelemek.

talika *is. (tali'ka) Rus. telega esk.* Dört tekerlekli, üstü kapalı, yaylı bir tür at arabası.

talil *is. (ta:lil) Ar. ta'lîl esk.* **1.** Sebep gösterme. **2.** *fel.* Tümden gelim.

talim *is. (ta:lim) Ar. ta'lîm esk.* **1.** Öğretim. **2.** Yetiştirme: *Asker talimiyle uğraşan subay. "Eğil dağlar, eğil üstünden aşam / Yeni talim çıkmış varam alışam."* - Halk türküsü. **3.** Alıştırma: *"Sudan çıktıktan sonra tabanca ile nişan talimi yapardık."* -Y. K. Beyatlı. **4.** Uygulamalı olarak yapılan askerlik öğrenimi, eğitimi: *Asker talime çıktı.* **talim etmek** *esk.* öğretmek, bilgi kazandırmak. **(herhangi bir şeye) talim etmek** *tkz.* **1)** az para karşılığında çalışmak; **2)** hep aynı şeyi yemek zorunda olmak.

→ ***talimgâh, talimhane, talimname***

talimar *is. İt. tagliamare den.* Baş bodoslamasından omurgaya kadar uzanan, cıvadra donanımına desteklik etmek amacıyla konulan ekleme.

talimat *is. (ta:li:ma:t) Ar. ta'lîmât* **1.**

Bir iş yerinde, üst makamdan asta verilen, çalışma sırasında uyulması gerekli noktaları bildiren resmî yazı, yönerge, direktif: *"Demir Beyden beklenilen talimat gelmişti."* -R. H. Karay. **2.** *ask.* Görevin gerektirdiği türlü hizmetlerin başarıyla yürütülmesi için kumandanlık, başkanlık veya daire başkanlarınca verilen, o hizmetle ilgili sorumluluk düzen ve ilkeleri içine alan buyruklara verilen ad. **talimat vermek** üst düzeyde bulunan biri, yaptıracağı işle ilgili olarak görüşünü belirtmek, yol göstermek: *"Lüzum gördükçe kütüphaneye girerek bazı talimat veriyor."* -P. Safa. *"Başçavuşa talimat verdim."* -R. H. Karay.

→ ***talimatname***

talimatname *is. (ta:li:matna:me) Ar. ta'līmāt + Far. nāme esk.* Yönetmelik.

talimgâh *is. (ta:limga:h) Ar. ta'līm + Far. -gāh ask.* Uygulamalı olarak subay adayı yetiştirilen kuruluş.

talimhane *is. (ta:limha:ne) Ar. ta'līm + Far. ḫāne ask.* Talim yapılan yer, alan.

talimli *s.* **1.** Talim görmüş, eğitilmiş: *"Gözlerim ona dikilmiş talimli bir fino köpeği gibi büzülüp otururdum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Alışık, eli yatkın.

talimname *is. (ta:limna:me) Ar. ta'līm + Far. nāme ask.* Savaşta uygulanan türlü manevraları, araç ve gereçlerin nasıl kullanılacağını, her sınıfın görev ve davranışını belirten kuralların toplandığı kitap.

talip, -bi *s. (ta:lip) Ar. ṭālib* **1.** İsteyen, istekli. **2.** *is.* Genellikle evlenmek isteyen ve bu isteğini evleneceği kimseye bildiren erkek: *"Bugün o talip olan gencin ailesi gelmişler, fakat onu odasından çıkarmak mümkün olmamış."* -H. Z. Uşaklıgil. **talip çıkmak** (veya **talibi çıkmak**) **1)** (kız için) evlenme teklifi almak: *"Keşke bilmeksizin, tesadüfen, İsmail'in almak istediği bu kıza talip çıkmış bir adam vaziyetinde kalsaydım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** bir şeye istekli olmak, istemek: *Bu satılık eve çok talip çıktı.* **talip olmak 1)** istemek; **2)** evlenmek için isteğini belirtmek: *"O taşralı müteahhidin ona talip olmasıyla bütün bu tasavvurlar bir anda yıkılıvermişti."* -H. Taner.

talipli *s. hlk.* Talip olan, talibi bulunan, talip.

talk *is. Ar. ṭalḳ* Genellikle açık yeşil, toz durumundayken yağlı bir görünümde, özgül ağırlığı 2,7, sertliği 1 olan, hidratlı doğal magnezyum.

→ ***talk pudrası, talk şist***

talkım *is. bot.* Ana sapın bir çiçekle sonuçlandığı, büyümeyi yan sapların sürdürdüğü bir tür çiçek durumu.

talkın *is. Ar. telḳīn hlk.* Telkin. **ele verir talkını, kendi yutar salkımı** başkalarına, kendisinin inanmadığı ve yapmadığı öğütleri kolayca verir.

talk pudrası *is.* Nişasta, bizmut, karbonat vb. ile karıştırılarak yapılan, özellikle süt çocuklarının pişik gibi deri hastalıkları için kullanılan pudra.

talk şist *is.* Talktan oluşmuş billûr şist.

talkşov *is. İng. talk-show bk.* çene yarıştırma, söz gösterisi.

talk şovcu *is.* Çene yarıştırıcı.

tallahi *is. (ta'llahi)* İnandırmaya güç katmak için söylenen vallahi ve billâhi gibi bir ant sözü.

tallı bitkiler *ç. is. bot.* Kök, gövde, yaprak gibi ana organlardan yoksun bulunan ve çoğu asalak veya çürükçül yaşayan ilkel bitkiler topluluğu.

taltif *is. Ar. taltīf esk.* **1.** İyilik ederek gönül alma: *"Bundan dolayı beni taltif etmeniz lâzım gelirdi."* -R. N. Güntekin. **2.** Nişan, madalya, aylık artırma gibi şeylerle ödüllendirme. **taltif etmek 1)** gönül okşamak; **2)** nişan, madalya vb. vermek; ödüllendirmek.

talveg *is. (ta'lveg) Alm. Thalweg coğr.* Bir akarsu yatağının en derin yerlerini birleştiren çizgiye verilen ad.

talyum *is. (ta'lyum) Fr. thallium, İng. thallium kim.* Atom numarası 81, atom ağırlığı 204,39 olan, fizik özellikleri bakımından kurşuna çok yaklaşan, yoğunluğu 11,85, erime derecesi 303° C olan, tuzları ve birleşikleri zehirli bir element. Kısalı-

ması Tl.

tam *s. Ar. tāmm* **1.** Eksiksiz, kesintisiz: *"Tam iki saat yalandan tamirle uğraştım."* -A. Gündüz. **2.** Bütün, tüm. **3.** *mec.* Gerçek, ehliyetli, yetkin, kusursuz: *Tam bir ev kadını. "Reşit Galip tam bir idealist gibi öldü."* -O. S. Orhon. **4.** *zf.* (zaman ve yer için) Anlamı kesinleştirir: *"Bohçasını aldı, tam çıkacaktı..."* -Ö. Seyfettin. **5.** *zf.* Uygun olarak, tıpkı, aynı: *Tam istediğim gibi davrandın.* **6.** *zf.* Sırasında, anında: *"Tam mağazaya gireceğim zaman arkamdan bir ses geldi."* -Ö. Seyfettin. *"Tam bu sırada bir helikopter geçti üzerimizden."* -H. Taner. **7.** *argo* Amerikan doları. **tam adamına çatmak** olumsuz bir davranış ve tutum içinde bulunan kimseyle karşı karşıya gelmek. **tam adamını bulmak** (veya **tam adamına düşmek**) **1)** en uygun kişiyi seçmek; **2)** (alay) en uygunsuz kişiyi seçmek. **tam gelmek** uygun gelmek, uymak. **tam maaşla tekaüt** (veya **emekli**) (şaka) işi az, ödeneği çok olan bir işe yerleşenler için söylenir. **tam üstüne basmak** istenilen şeyi bulmak.

→ ***tam açı, tam algı, tam asalak, tam bakım, tam bilet, tam bölen, tam gaz, tam gün, tam kafiye, tam mesai, tam otomatik, tam pansiyon, tam sayı, tam siper, tam tamına, tam tarife, tam yol***

tam açı *is. mat.* Açının bir kenarını, tepesi çevresinde döndürerek elde edilen açı.

tamah *is. Ar. ṭama'* Aç gözlülük, hırs: *"Kalpler soğuk; gözler, tamah ve ihtiras ile yanıyor."* -M. Ş. Esendal. **tamah etmek 1)** aç gözlü davranmak; **2)** çok beğenip istemek: *"Süslü kafeslere, hazır yemeğe tamah edip insanların maskarası olmanın âlemi var mı?"* -H. Taner.

tamahkâr *s. (tamahkâ:r) Ar. ṭama' + Far. -kār* Aç gözlü, camgöz.

tamahkârlık, -ğı *is.* Aç gözlülük.

tam algı *is. fel.* Bir tasarın veya algı içeriğinin bilinçli olarak kavranması.

tamam *is.* ve *s. (-ma:m) Ar. tamām* **1.** Bütün, tüm: *Paranın tamamını verdim.* **2.** *zf.* Eksiksiz: *Bu kitap tamam değildir.* **3.** Yanlış ve yalan olmayan, doğru: *Kayıtlar tamam.* **4.** Tamamlanmış, bitmiş: *"Haydi Abbas, vakit tamam / Akşam diyordun işte oldu akşam."* -C. S. Tarancı. **5.** *zf. tkz.* Evet, peki, olur! **6.** *ünl.* Taşıtların yola koyulabileceğini anlatır. **7.** *ünl.* Beğenilmeyen bir iş veya öneri karşısında söylenir: *Tamam, başka işimiz kalmadı da şimdi onunla uğraşacağız.* **tamam bulmak** *esk.* bitmek, sona ermek. **tamam gelmek** bir şeye uygun düşmek. **tamam mı?** "oldu mu, anlaştık mı?" anlamında soru. **tamam olmak** sona ermek, tamamlanmak: *Vakit tamam oldu.*

tamamen *zf. (tama:men) Ar. tamāmen* Bütün olarak, büsbütün: *"Hanımlar tamamen çıktıktan sonra, beylere de numaraları dağıtılacaktır."* -S. F. Abasıyanık.

tamamı tamamına *zf.* Bütünüyle, tastamam.

tamamıyla *zf. (tama:mı'yla)* Tam olarak, büsbütün, külliyen: *"Hiddetim tamamıyla geçtiği için bu kıymetli yadigâra acımaya başlamıştım."* -Ö. Seyfettin. *"Kendi de deniz ortasında tamamıyla bir damla su olmuştu."* -H. E. Adıvar.

tamamiyet *is. (tama:miyet) Ar. tamāmiyyet esk.* Bütünlük.

tamamlama *is.* Tamamlamak işi, itmam.

tamamlamak *(-i)* **1.** Eksiksiz, tamam duruma getirmek, bütünlemek: *"... sen hele yarın şu sendekileri ver, üstünü bankadan alır tamamlarız."* -A. İlhan. **2.** Bitirmek: *Torunum bir yaşını tamamladığı gün yürüdü. "Bu, otuz yaşına gelmeden altmışını tamamlamış sıska bir gençti."* -Ö. Seyfettin.

tamamlanış *is.* Tamamlanmak işi veya biçimi.

tamamlanma *is.* Tamamlanmak işi.

tamamlanmak *(nsz)* **1.** Eksiksiz duruma getirilmek, tamam olmak, bütünlenmek. **2.** Bitirilmek: *"Ayakkabıları çıkarıp terlikleri giyme faslı tamamlanmıştır."* -T. Buğra.

tamamlatma *is.* Tamamlatmak işi.

tamamlatmak *(-i, -e)* Eksiğini yerine

koydurmak, bütünletmek.

tamamlayıcı *s.* Tamamı durumuna getiren, tamamlayan: *"Sevmeyi bilmeyen ölmeyi bilmez; savaş sevginin tamamlayıcısıdır."* -A. Haşim.

tamamlayış *is.* Tamamlamak işi veya biçimi.

tamanit *is. Fr. tamanite min.* Doğal kalsiyum ve demir fosfat.

tam asalak, -ğı *is. bot.* Toprağa ve özümlemeye bağlı bütün besinlerini konakçıdan sağlayan bitki asalağı: *Yaban keteni tam asalak bir bitkidir.*

tam bakım *is. tıp* Sağlık yönünden yapılan genel yoklama, çekap. **tam bakım yaptırmak** sağlık yönünden genel bir yoklama yaptırmak, çekap yaptırmak.

→ ***tam bakım merkezi***

tam bakım merkezi *is.* Tam bakımın yapıldığı yer.

tam bilet *is.* İndirimli olmayan bilet.

tam bölen *is. mat.* Bir nicelikte bir tam sayı kadar bulunan başka bir nicelik: *Bir, iki, üç, dört, altı, on ikinin tam bölenidir.*

tambur *is. Ar. ṭanbûr müz.* Klâsik Türk müziğinin başlıca çalgılarından biri olan, yay veya mızrapla çalınan, uzun saplı, telli tahta çalgı: *"... eczacı İhsan Beyin tamburundan ağır tınlamalı birtakım sesler geliyordu."* -A. İlhan.

tambura *is. (tambu'ra) Ar. ṭanbûre müz.* Türk halk müziğinde kullanılan, cura, bulgari, çöğür, bağlama gibi telli ve çalgıçla çalınan çalgıların genel adı: *"Gündüzleri öğleden sonra yatağından kalkarak tamburasını eline alıyordu."* -Ö. Seyfettin.

tamburacı *is.* Tambura çalan veya yapan kimse.

tamburî *is. (tambu:ri:) Ar. ṭanbûrî* Tambur çalan kimse: *"Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta / Tamburi Cemil Bey çalıyor eski plâkta."* -Y. K. Beyatlı.

tamer *is.* Eksikliği olmayan er, tam teçhizatlı asker.

tam gaz *zf.* Hızla, hızlı olarak.

tam gün *is.* Yasalara göre kabul edilmiş olan iş günü, fultaym.

tamı tamına *zf. bk.* tam tamına.

tamik *is. (ta:mi:k) Ar. ta'mîḳ esk.* Derinleştirme.

tamim *is. (ta:mim) Ar. ta'mîm* **1.** Genelge, sirküler: *"Askerî tamimlerin, nizamların, kanunların, tefsirlerin, görenek lerin çeşidi, vergi kâtibinin hafızasında yerleşti."* -E. E. Talu. **2.** *man. esk.* Genelleme. **3.** *fel. esk.* Genelleştirme. **tamim etmek** genellemek.

tamir *is. (ta:mi:r) Ar. ta'mîr* **1.** Onarma, onarım. **2.** *mec.* Yapılan bir yanlışı, kusuru düzeltmeye çalışma: *"Mademki bir münasebetsizlik etmişsin, bunu tamire imkân yok muydu?"* -R. N. Güntekin. **Bağdad'ı tamir etmek** *şaka* karnını doyurmak. **tamir etmek 1)** onarmak: *"Bahçeyi mi düzeltmeyiz, çam mı budamayız, havuzu mu tamir etmeyiz?"* -S. F. Abasıyanık. **2)** yapılan bir yanlışı düzeltmeye çalışmak. **tamir görmek** onarılmak, düzeltilmek, yenilenmek. **tamire vermek** onarılmak için bir şeyi onaracak kimse veya yere vermek.

→ ***tamirhane, tamir takımı***

tamirat *ç. is. (ta:mi:ra:t) Ar. ta'mîrât, ta'mîr*'in çokluk biçimi. Onarım: *"Masanın ötesini berisini karıştırıyor, tamirat yapıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

tamirci *is.* **1.** Bir şeyi onaran kimse: *"Hem de hükûmet reisinden pabuç tamircisine kadar herkese ve her konuda..."* -T. Buğra. **2.** Onarım yapılan yer.

tamircilik, -ği *is.* Tamircinin işi.

tamirhane *ç. is. (ta:mi:rha:ne) Ar. ta'mîr + Far. ḫâne* Genellikle teknik araçların onarıldığı yer: *"Dolapdere'de araba tamirhanesi işletirim."* -A. İlhan.

tamir takımı *is.* **1.** Onarım işlerinde kullanılan araç ve gereçlerin hepsi veya bunları içinde bulunduran çanta. **2.** *is. tek.* Motorlu araçlarda karbüratörün yenilenmesinde kullanılan parçalar.

tam kafiye *is. ed.* Kafiyeli kelimelerin son harfleri arasında bir sesli bir sessiz harf benzeşmesinden oluşan kafiye.

tamlama *is. gr.* Bir adın anlam yö-

nünden tam belirtilmesi için, bir başka addan, zamirden veya sıfattan yardım görmesi, terkip: *Evin kapısı. Bizim evimiz. Karlı dağlar* gibi.

tamlanan *s. gr.* Tamlamada anlamı belirtilen, açıklanan ad, belirtilen, mevsuf: *Evin önü. Öğretmenin kâhyası. Elma ağacı* gibi.

tamlayan *s. gr.* Tamlamalarda temel olan bir adın anlamını açıklayan ad, zamir veya sıfat, belirten: *Evin kapısı. Öğretmenin kitabı. Su yolu* gibi.

*→ **tamlayan durumu***

tamlayan durumu *is. gr.* Ad görevindeki kelimenin taşıdığı kavramın başka bir kavrama bağlanması durumu, -in hâli, genitif. Türkçede bu durum **-in (-nin)** takısı ile kurulur: *Evin, arabanın, okulun* gibi.

tamlık, -ğı *is.* Eksik olmama durumu, olgunluk: *"... bin bir çeşit meziyet, fazilet, tamlık ve kemal..."* -R. H. Karay.

tam mesai *is.* Tam gün çalışma.

tam otomatik, -ği *is.* Bütünüyle otomatik olan araç veya alet.

tam pansiyon *is.* Konaklama tesislerinde oda, kahvaltı, öğle ve akşam yemekleri gibi hizmetlerin tamamının verildiği sistem, üç öğün yemek veren otel, pansiyon.

tampon *is. Fr. tampon* **1.** Bir deliği kapamaya yarayan, herhangi bir maddeden yapılmış büyük tıkaç. **2.** Bir darbenin şiddetini azaltmaya yarayan, içi yumuşak maddeyle dolu şey. **3.** Çarpışmaların etkisini azaltmak için vagonların, otomobillerin ön ve arka yerlerinde bulunan yaylı metal donanım. **4.** Kanı silmek veya durdurmak için kullanılan gaz bezi yumağı veya sterilize edilmiş pamuklu özel parça. **5.** *mec.* Bir darbenin, çatışmanın şiddetini azaltan etken.

*→ **tampon bölge, tampon devlet***

tampon bölge *is. huk.* İki devlet arasında, hudut boyunca, askerden arındırılmış toprak parçası.

tampon devlet *is. huk.* Coğrafi konumu bakımından, güçlü ve birbirine düşman iki devlet arasında bulunan devlet.

tamponlama *is.* Tamponlamak işi.

tamponlamak *(-i)* Tampon koymak, yerleştirmek: *"Cebinden çıkardığı mendille kanayan burnunu tamponlarken, yavaş yavaş uzaklaşmak istedi."* -B. Felek.

tam sayı *is. mat.* **1.** Bir bütünü oluşturan tekler için kararlaşmış bulunan sayı. **2.** Kesirsiz sayı.

tam siper *is. ask.* Hiçbir yeri görünmeyecek biçimde sipere yatmak.

tamtakır *s. (ta'mtakır)* İçinde bulunması gereken şeylerden hiçbiri bulunmayan: *"Bir zamanlar hazinemiz tamtakırdı, sıçan düşse başı yarılırdı."* -T. Halman. **tamtakır kuru (veya kırmızı) bakır** boş, bomboş: *"Süt nine yukarı çıktığı zaman ne görsün? Sandık tamtakır kuru bakır."* -R. N. Güntekin. **tamtakır olmak** içinde gerekli hiçbir şey kalmamak: *"Ne sağvağı kaldı, ne zeytinyağı, ne pirinç, ne şeker, ne fasulye, kiler tamtakır oldu."* -H. R. Gürpınar.

tamtam *is. müz.* **1.** Orkestrada yer alan bir tür Çin gongu. **2.** (Afrika yerlileri arasında) Davul. **3.** Bu davulla yapılan bazı olayları haber vermeye veya açıklamaya yarayan ses: *Bir savaş tamtamı.*

tam tamına *zf.* Bütünüyle, olduğu gibi, tamamı tamamına: *"Tam tamına bu kelimelerle değilse de, bu fikirleri anlattım."* -K. Tahir.

tam tarife *is.* İndirimsiz.

tamu *is. Soğdca esk.* Cehennem.

tam yol *is.* Çok çabuk, yüksek hızda, sür'atli: *"Makine dairesine tam yol ileri emrini veriyorum."* -Z. Selimoğlu.

tamzara *is. (ta'mzara)* Doğu Anadolu'da, toplu olarak oynanan bir halk oyunu.

tan *is.* Güneş doğmadan önceki alaca karanlık. **tan ağarmak (veya atmak)** gün doğmaya başlamak, şafak sökmek. **tan sökmek** tan ağarmak: *"Artık tan söküncüye kadar gelsin gazeller, şarkılar, feryatlar."* -S. Birsel.

*→ **tan yeli, tan yeri***

-tan / -ten *bk.* -dan / -den.

tanassur *is. Ar. tanaṣṣur esk. bk.* Hristiyanlaşma.

tandem *is. İng. tandem* İki kişilik bisiklet.

tandır *is. Ar. tennûr* **1.** Yere çukur kazılarak yapılan bir tür fırın. **2.** Bazı yerlerde, kışın ayakları ısıtmak için, alçak bir masanın altına mangal konulup üstüne yorgan örtülerek yapılan düzen.

→ ***tandır alevi, tandır ateşi, tandır böreği, tandır çöreği, tandır ekmeği, tandır kebabı, tandırname***

tandır alevi *is.* Tandırda meşe odununun çıkardığı yakıcı ve etkili alev.

tandır ateşi *is.* Tandırda meşe odunundan yakılması ile oluşan dayanıklı ve etkili ateş.

tandır böreği *is.* Tandırda pişirilen börek.

tandır çöreği *is.* Tandırda pişirilen çörek.

tandır ekmeği *is.* Tandırda pişirilen ekmek: *"Deri gibi sert, yayvan tandır ekmeğine alışmıştı; yer sofrasında bunu hem kaşık, hem çatal yerine dürümleyerek kullanmayı beceriyordu."* -R. H. Karay.

tandır kebabı *is.* Kuşbaşı et ve soğanla yapılan, tandırda pişirilen et yemeği.

tandırname *is. (tandırna:me) Ar. tennûr + Far. nâme* **1.** Tandır başında oturulurken söylenen veya okunan masal. **2.** *mec.* Bilgisiz kimselerin inandığı saçma fikirler ve bu fikirlerin yazıldığı sanılan kitap.

tane *is. (ta:ne) Far. dâne* **1.** Herhangi bir sayıda olan (şey), adet. **2.** Bazı bitkilerin tohumu: *"Bu küllerin içinde, kavrulmuş buğday taneleri... görüyorum."* -M. Ş. Esendal. **3.** Çekirdekli küçük meyve: *Üzüm tanesi. Nar tanesi.* **tane bağlamak** (meyve veya herhangi bir bitki için) tohumları tane durumuna gelmek.

tanecik, -ği *is.* **1.** Küçük tane. **2.** *s.* Sayı gösteren bir sözle birlikte bir şeyin azlığı belirtilmek için kullanılır: *İki tanecik elması kaldı. "Oradaki beş altı tanecik Çingene çadırına yanaştık."* -O. C. Kaygılı. **3.** *is. fiz.* Çok küçük boyutlu madde, cisim.

tanecikli *s.* **1.** Küçücük tanelerden oluşmuş: *Tanecikli külte.* **2.** Yüzeyi taneciklerle kaplı gibi görünen.

taneciksiz *s.* Taneciği olmayan.

tanecil *s. zool.* Tahılla beslenen.

taneleme *is.* Tanelemek işi.

tanelemek *(-i)* Tanelerini ayırmak: *Narı tanelemek.*

tanelenme *is.* Tanelenmek işi.

tanelenmek *(nsz)* Tanelere ayrılmak; taneler oluşmak.

taneli *s.* **1.** Tanelerden oluşmuş. **2.** Herhangi bir biçimde tanesi olan, ufak taneli: *"İri taneli büyük ve siyah binlik dergâh tespihini çekmeye başladığı zaman..."* -A. Ş. Hisar.

tanen *is. Fr. tanin, tannin* Birçok bitkisel maddede bulunan, deri tabaklamada, hekimlikte kullanılan, tadı buruk bir madde.

tane tane *zf.* Teker teker: *"Etrafta içilen nargilelerin gurultularını tane tane işittirecek kadar ağırlaşan sükût..."* -R. N. Güntekin. **tane tane söylemek** (veya **konuşmak**) acele etmeden, seslerin hakkını vererek, herkesin anlayabileceği gibi konuşmak: *"Genç kadın ağır adımlarla eski yerine oturdu, tane tane söylemeye başladı."* -A. Gündüz.

tangırdama *is.* Tangırdamak işi.

tangırdamak *(nsz)* (madenî şeyler için) Kuru ve gürültülü ses çıkarmak.

tangırdatma *is.* Tangırdatmak işi.

tangırdatmak *(-i)* (madenî şeyler için) Kuru ve gürültülü ses çıkartmak.

tangır tangır *zf.* Boş nesnelere vurulduğunda çıkan kaba ve çınlayıcı sesleri anlatır.

tangırtı *is.* Madenî şeylerin çıkardığı kuru ve gürültülü ses.

tangırtılı *s.* Tangırtısı olan, gürültülü.

tangır tungur *zf.* Genellikle boş nesnelerin yuvarlanırken çıkardığı kaba ve çınlayıcı sesi anlatır: *Fıçılar tangır tungur yuvarlandı.*

tango *is. (ta'ngo) İsp. müz.* **1.** Özel ritmli ağır bir dans. **2.** Bu dansın müziği: *Radyoda eski tangoları dinlemeyi severim.* **3.** *hlk.* Son modaya aşırı uyarak giyinmiş, züppece şık (kadın): *"Yolda tangolara rast*

geldim, ne süslü, ne nazik..." -A. Gündüz.

tanı *is.* Bir hastalığı tanıma işi, teşhis.

tanıdık, -ğı *s.* ve *is.* **1.** Tanışılıp konuşulan kimse, bildik: *"Mart başlayalı kırkını geçmiş nice tanıdıklarım hastalandı."* -A. Haşim. **2.** *s.* Daha önceden bilinen, görülen, aşina: *"Yanaştığımız iskeleden birtakım dost ve tanıdık çehreler bana doğru uzanmış, gülümsüyor..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tanıdık çıkmak 1)** önceden birbirlerini tanımış olmak, tanış olmak; **2)** bir şeyi daha önceden öğrenmiş, duymuş olmak: *"Sırrı Bey, bu iki ada hemen tanıdık çıktı ve artık oturduğu koltukta büsbütün uzanarak, -Bekliyoruz paşam- dedi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tanık, -ğı *is.* **1.** Gördüğünü ve bildiğini anlatan, bilgi veren kimse, şahit: *"Aksini söyleyen bir tanık da çıkmamıştı."* -T. Buğra. *"Vatandaş başına gelenleri kanıtlamaya tanık bulamaz."* -Ç. Altan. **2.** *is. huk.* Duruşmada bilgisine, görgüsüne başvurulan kimse, şahit. **tanık olmak** bir olayı görmek ve duymak, şahit olmak.

→ ***tanık tepe***

tanıklama *is.* Tanıklamak işi.

tanıklamak *(-i)* (bir iddiayı) Tanıkla desteklemek, tanık göstermek.

tanıklık, -ğı *is.* Tanık olma durumu veya tanığın yaptığı iş, şahitlik. **tanıklık etmek** mahkemede, tanık olunan bir durumu söylemek, şahitlik etmek: *"İntihar etmeden önce de aleyhte tanıklık edecek yargıcı temizleyecekti."* -Ç. Altan.

tanık tepe *is. coğr.* Yatay veya bir yana eğimli katmanlardan oluşan bir yaylada, akarsu aşındırmasından az çok kurtulabilen ve aşınmadan önceki yüzeyin bir parçası olan tepecik.

tanılama *s.* Tanılamak işi, teşhis.

tanılamak *(-i)* Teşhis etmek.

tanılmak *(nsz) esk.* Tanınmak, bilinmek.

tanım *is.* Bir varlığa, bir şeye özgü niteliklerin belirtilmesi, bir kelimeyi belirleyen, açıklayan anlam, tarif.

tanıma *is.* Tanımak işi: *"Hocayı tam olarak tanıması, bilmesi gerektiğini sanıyordu."* -T. Buğra.

tanımak *(-i)* **1.** Daha önce görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaşıldığında, bunun kim veya ne olduğunu hatırlatmak: *"Zarfın üstündeki yazıyı hemen tanıdı."* -H. E. Adıvar. **2.** Daha önce görmüş olmak, ilişkisi bulunmak, bilmek: *"Tanıdığı hastahanelerden birini tarif etmek için tekrar kendini toplamaya çalıştı."* -P. Safa. *"Onu bir de eski polisler tanır."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Bir kimse veya şeyle ilgili doğru ve tam bilgisi bulunmak: *Sen hâlâ insanları tanıyamadın. "Sincapları yakından tanırım."* -A. Haşim. **4.** Bilip ayırmak, seçmek, ayırt etmek: *Hayvanların çoğu kendilerine zarar verecek otları tanır. "Her yeni ilişkisinde tanıdığı kızı, hep sevdiğini sanmış, hiç değilse sevmek istemişti."* -N. Cumalı. **5.** (hukukî yönden) Varlığını kabul etmek. **6.** Boyun eğmek, yargısına uymak saymak. **7.** Sorumlu bilmek: *Ben arkadaşını tanımam, alacağımı senden isterim.* **8.** Bir şeyin yapılması, bitirilmesi için belli bir süre vermek: *Ona borcunu ödemesi için üç günlük bir süre tanıdım.*

tanımamazlık, -ğı *is.* Tanımazlık.

tanımazlık, -ğı *is.* Tanımama durumu. **tanımazlıktan gelmek** bir kimseyi tanıdığı hâlde tanımıyormuş gibi davranmak.

tanımlama *is.* Tanımlamak işi, tarif etme.

tanımlamak *(-i)* Bir kavramı bütün ögeleri ile eksiksiz anlatmak, özel ve değişmez niteliklerini sayarak bir şeyi tanımak, tarif etmek.

tanımlanma *is.* Tanımlanmak işi.

tanımlanmak *(nsz)* Tanımı yapılmak, tarif edilmek.

tanımlayış *is.* Tanımlamak işi veya biçimi.

tanımlık, -ğı *is. gr. bk.* harftarif.

tanınış *is.* Tanınmak işi veya biçimi.

tanınma *is.* Tanınmak işi.

tanınmak *(nsz)* **1.** Kim olduğu bilinmek: *"İçeride bir süre, tanınan bu sesin verdiği bir korku ile her şey sustu."* -R. H. Karay. **2.** Herhangi bir özelliği ile bilinmek: *İyi bir hekim olarak tanınmak. "Med*

dahlikta kendinden önce gelenleri geçmiş bir adam olarak tanınmıştı." -M. Ş. Esendal. **3.** (hukukî yönden) Varlığı kabul edilmek.

tanınmış *s.* **1.** Herhangi bir özelliği ile ün kazanmış olan: *İyi tanınmış bir adam. Cimrî tanınmış bir komşu.* **2.** Ünlü: *Memleketin tanınmış bir hekimi.*

tanısızlık, -ğı *is. psikol.* Tanınan, bilinen varlıkları, görme, işitme gibi duyu organları yoluyla ayırt edememe durumu, agnozi.

tanış *is. hlk.* Tanıdık (kimse veya yer), bildik: *"Birdenbire samimileşiverdi, kırk yıllık tanış olup çıktı."* -T. Buğra. *"Bazen tanış masalardan birbirine nükteli bir lâf atılıyordu."* -Ç. Altan. **tanış çıkmak** daha önceden tanışmış olmak.

tanışık, -ğı *is.* Birbirini tanıyanlardan her biri: *"Tanışıklar birbirlerine iftira ederlerdi."* -F. R. Atay.

tanışıklık, -ğı *is.* Birbiriyle tanışmış bulunma, birbirini tanımış olma durumu: *"Ali ile tanışıklık oluncaya kadar Behin, İstanbul'a gidip babası ile de konuşmak istedi."* -M. Ş. Esendal.

tanışış *is.* Tanışmak işi veya biçimi.

tanışma *is.* Tanışmak işi: *"Bu saat, deniz yolculuklarının tatlı ve samimî tanışmalara en müsait olan saatidir."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tanışmak *(nsz, -le)* Birbirini tanır duruma gelmek: *"Bu sefer, bir sürü aktör ve tiyatroseverle tanıştı."* -S. F. Abasıyanık.

tanıştırma *is.* Tanıştırmak işi, takdim, prezantasyon.

tanıştırmak *(-i, -le)* Birbirini tanımayanların tanışmasını sağlamak, tanıtmak, takdim etmek: *"Nevin Mebrure'yi yeni gelenlere tanıştırdı."* -P. Safa. *"Seni rastgele bir yabancı ile tanıştıramam, bilirsin."* -R. N. Güntekin.

tanıt *is.* **1.** Tanıtlamaya yarayan belge veya herhangi bir şey, beyyine, hüccet. **2.** *fel.* Öne sürülen bir şeyin doğruluğunu göstermede izlenen düşünce süreci.

tanıtıcı *s.* **1.** Tanıtma işini yapan, tanıtan: *Tanıtıcı yayınlar.* **2.** *is.* Piyasaya yeni çıkarılmış ilâç, kitap gibi şeyleri tanıtan kimse, propagandist.

tanıtılış *is.* Tanıtılmak işi veya biçimi.

tanıtılma *is.* Tanıtılmak işi.

tanıtılmak *(-e)* Tanıtmak işine konu olmak, takdim edilmek: *"Ona tanıtılmak için bebekler lokantaya kadar iniyorlar, takdim olunuyorlar."* -M. Ş. Esendal.

tanıtım *is.* Tanıtma.

tanıtış *is.* Tanıtmak işi veya biçimi.

tanıtlama *is.* **1.** Tanıtlamak işi, ispatlama. **2.** *fel.* Öne sürülen bir iddianın doğruluğunu mantıksal yöntemle gösterme.

tanıtlamak *(-i)* **1.** Bir iddianın gerçekliğini inkâr edilmeyecek bir kesinlikle göstermek, ispatlamak. **2.** *fel.* Muhakeme etme yoluyla veya tanık göstererek bir şeyin doğruluğunu ortaya koymak.

tanıtlanış *is.* Tanıtlanmak işi veya biçimi.

tanıtlanma *is.* Tanıtlanmak işi.

tanıtlanmak *(nsz)* Tanıtlamak işi yapılmak veya tanıtlamak işine konu olmak, ispatlanmak.

tanıtlayış *is.* Tanıtlamak işi veya biçimi.

tanıtlı *s.* Tanıtlanmış, tanıta dayanan.

tanıtma *is.* Tanıtmak işi, takdim: *"Prenses tanıtmasını bitirmedi, yanımıza genç süvari zabiti geldi."* -A. Gündüz.

→ ***tanıtma filmi, tanıtma kartı, tanıtma yazısı***

tanıtmacı *is.* Tanıtma işiyle görevli kimse, takdimci.

tanıtmacılık, -ğı *is.* Tanıtmacının işi, takdimcilik.

tanıtma filmi *is. sin.* Bir sinemada bir sonraki programı, filmi tanıtmak için o programdaki filmden önce gösterilen örnek parçalar, fragman.

tanıtmak *(-i, -e)* **1.** Bir kimsenin veya bir şeyin tanınmasını sağlamak. **2.** Bir kişinin kim olduğunu başkasına bildirmek, tanıştırmak, takdim etmek, prezante etmek: *"Bizim eve sığınmış, terbiyeli bir kadıncağız diye tanıtmıştım."* -O. C. Kaygılı.

tanıtma kartı *is.* Kimlik belgesi.

tanıtmalık, -ğı *is.* Bir şeyden nasıl ya-

rarlanılacağıyla ilgili bilgileri vermek için yazılmış tanıtma yazısı, tarife, prospektüs.

tanıtma yazısı *is.* **1.** Kitap, dergi, film vb. eserlerin özelliklerini genel çizgileriyle anlatan yazı. **2.** *sin.* Bir filmde emeği geçen yapımcı, yönetmen, oyuncu vb. nin adlarını, filmin yapımıyla ilgili bilgileri içine alan, filmin başında (bazen de sonunda) bulunan liste.

tanıtsız *s.* Tanıtılanmamış, tanıta dayanmayan.

tanıyış *is.* Tanımak işi veya biçimi.

tanin *is.* Tınlama.

taninli *s.* Ahenkli, ritmik: *"O kadar ahenkli, taninli idi."* -Ö. Seyfettin.

tanjant *is. Fr. tangent mat.* **1.** Başka bir çizgiye, eğriye veya yüzeye dokunan, fakat onu kesmeyen çizgi, eğri veya yüzey. **2.** *s.* Bir şeye yalnız bir noktada değen.

tank *is. İng. tank* **1.** *ask.* Zırhlı ve silâhlı, tekerlekleri paletli, motorlu savaş taşıtı. **2.** Metal sarnıç: *Akar yakıt tankı.*

tankçı *is.* ve *s. ask.* Tank kullanan veya tankla birlikte savaşan (asker).

tanker *is. İng. tanker* Petrol, benzin gibi akaryakıt ürünleriyle, sanayi ile ilgili yağ, şarap vb. sıvı maddeleri taşıyan gemi veya kamyon.

tankerci *is.* Tanker işiyle uğraşan kimse.

tankercilik, -ği *is.* Tankercinin işi veya mesleği.

tanksavar *is. İng. tank* + *T. savar ask.* Tankları hedef olarak seçen ve onları etkisiz hâle getirmek için kullanılan silâh.

tanlama *is.* Tanlamak işi.

tanlamak *(-e) hlk.* Şaşmak, şaşırmak.

tannan *s. (tanna:n) Ar. tanmān esk.* Tınlayan, çınlayan.

Tanrı *öz. is.* Allah. **Tanrı aşkına** Allah aşkına. **Tanrı korusun** Allah korusun. **Tanrı yarattı dememek** kıyasıya dövmek, vurmak. **Tanrı'nın günü** Allah'ın günü, her gün: *"Tanrı'nın günü bu pasaj sabahın yedisinden, gecenin yarısına kadar her çeşit insanla dolar taşardı."* -H. Taner. **Tanrı'ya şükür** hamdolsun: *"Lâkin, Tanrı'ya şükür, beş on gün geçmeden bu üzüntülerimin ne kadar boşuna olduğunu anlamıştım."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***tanrı bilimci, tanrı bilimi, Tanrı kayrası, Tanrı misafiri, Tanrı vergisi***

tanrı *is.* Çok tanrıcılıkta var olduğuna inanılan insanüstü varlıklardan her biri, ilâh.

tanrı bilimci *is.* İlâhiyatla uğraşan kimse, ilâhiyatçı, teolog.

tanrı bilimi *is. fel.* İlâhiyat, teoloji.

tanrıcılık, -ğı *is. fel.* Evreni yaratan ve yöneten, vahiy yoluyla insanlara buyruklar veren bir tanrının varlığına inanma, teizm.

tanrıça *is. (tanrı'ça) T. tanrı* + *Sl. -ça* Çok tanrıcılıkta kadın tanrı, ilâhe: *"Eski tanrıçalar diyarında şahsuvarlar üç yüz yıl at oynattılar."* -R. E. Ünaydın.

Tanrı kayrası *is. fel.* Tanrının dünya işlerinde beliren iyilik ve bilgeliği.

tanrılaşma *is.* Tanrılaşmak işi.

tanrılaşmak *(nsz)* Tanrı durumuna gelmek.

tanrılaştırma *is.* Tanrılaştırmak işi.

tanrılaştırmak *(-i)* **1.** (birini veya bir şeyi) Tanrı diye tanımak, Tanrı yerine koymak. **2.** *mec.* Aşırı derecede övmek: *"Seni öyle bir tanrılaştırarak müdafaa etti ki, dinlemeliydin Ferit, şimdi utancından boğulurdun."* -P. Safa.

tanrılık, -ğı *is.* Tanrıya özgü olan varlık, nitelik, ulûhiyet.

Tanrı misafiri *is.* Çağrılmadan gece yatısına gelen konuk: *Ne yaparsın, Tanrı misafiri, kalk git denmez ki!*

tanrısal *s.* Tanrı ile ilgili olan, tanrıya özgü olan, lâhuti.

tanrısallık, -ğı *is.* Tanrısal olma durumu, ulûhiyet.

tanrısız *s.* Tanrısı olmayan, tanrı tanımayan, mülhit.

tanrısızlık, -ğı *is.* Tanrısız olma durumu.

tanrıtanımaz *s. fel.* Tanrının varlığını inkâr eden, ateist.

tanrıtanımazlık, -ğı *is. fel.* Tanrının varlığını inkâr eden öğreti, ateizm.

Tanrı vergisi *is.* Sonradan elde edilmeyip yaradılıştan var olan nitelik, yetenek

veya özellik. Allah vergisi.

tansık, -ğı *is.* İnsan aklının alamayacağı, şaşırtıcı, olağanüstü olay, mucize.

tansiyometre *is. (tansiyome'tre) Fr. tensiomètre* Gerilimölçer.

tansiyon *is. Fr. tension tıp* **1.** Kanın damarlara içeriden yaptığı basınç, kan basıncı: *"Kocasının hiddetten tansiyonu yükseldi."* -H. Taner. **2.** *mec.* Gerilim: *"Hiç değilse önde gelen fırkacıların tansiyonunu düşürmeyi de ümit etmişti."* -T. Buğra. **tansiyon ölçmek** *tıp* bir kimsenin özel bir aletle tansiyonunu tespit etmek: *"Yüreği dinledi, kaygısı arttı. Tansiyonu ölçtü, telâşa düştü."* -A. İlhan.

*→ **tansiyon düşürücü***

tansiyon düşürücü *s.* ve *is. tıp* Atardamar basıncını düşüren (ilâç).

tantal, -li *is. Fr. tantale kim.* Atom numarası 73, atom ağırlığı 180,88, yoğunluğu 16,6 olan, 3000° C ye doğru eriyen ve siyah bir toz durumunda elde edilen bir element. Kısaltması Ta.

tantana *is. Ar. ṭanṭana* Görkem, şaşaa: *"Kerim Ağa epeyce büyük bir tantana ile oğullarından birinin düğününü yapmak üzere idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tantanacı *is.* Tantana yapan kimse.

tantanalı *s.* Görkemli, gösterişli, şaşaalı: *"Kılavuz, birdenbire, bir tarikat rehberinin tantanalı vakarını takınmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tantanasız *s.* Tantanası olmayan.

tan tun *is. hlk.* Öldürülmek veya başı belâya uğramak anlamına gelen **tan tuna gitmek** deyiminde geçer: *"Vallahi bak hiç karışmam, gidersin tan tuna."* -Ç. Altan.

tantuni *is.* Kuşbaşından daha küçük et parçalarının soğan, biber, maydanoz, domates vb. ile bir sac üzerinde pişirilmesi sonunda hazırlanan kebap türü.

tan yeli *is.* Sabaha doğru çıkan hafif rüzgâr.

tan yeri *is.* Güneşin doğmak üzere olduğu sırada, ufukta hafifçe aydınlanan yer: *"Daha tan yerleri yeni ışımıştı..."* -Y. Kemal. **tan yeri ağarmak** sabah olmaya başlamak, ufku belli belirsiz bir aydınlık kaplamak: *"Gözlerimi açınca denizin üstünde sarı ay yerine tan yerinin beyaz ışıkları iniyordu."* -H. E. Adıvar.

Tanzanyalı *s. (tanza'nyalı)* Tanzanya halkından olan (kimse).

tanzifat *ç. is. (tanzi:fa:t) Ar. ṭanẓīfāt, ṭanẓīf'* in çokluk biçimi (belediyece yaptırılan) Temizlik işleri.

*→ **tanzifat amelesi, tanzifat arabası, tanzifat vergisi***

tanzifat amelesi *is. esk.* Temizlik işçisi.

tanzifat arabası *is. esk.* Temizlik arabası.

tanzifat vergisi *is. esk.* Temizlik vergisi.

tanzim *is. (tanzi:m) Ar. tanẓīm esk.* **1.** Sıraya koyma, sıralama. **2.** Düzeltme, düzenleme, düzen verme, yoluna koyma: *"Beş on dakikada tanzim olunan ateş yağmurundan daha ulvî bir manzara..."* -A. Gündüz. **tanzim etmek** *esk.* **1)** sıralamak; **2)** düzenlemek, düzeltmek, düzen vermek: *"Memlekete su getirmek, elektrik yapmak için müthiş projeler tanzim ediyor."* -S. F. Abasıyanık.

*→ **tanzim satışı***

Tanzimat *öz. is. (tanzi:ma:t) Ar. tanẓīmāt tar.* **1.** Sultan Abdülmecit zamanında, 1839'da Gülhane Hattıhümayunu adıyla anılan bir fermanla ilân edilen, yönetimi iyileştirme tasarısı ve bu iyileştirmenin yapıldığı dönem. **2.** *is. esk.* (küçük t ile) İdarî işlerin düzeltilmesi için alınan önlemlerin ve yapılan uygulamaların tamamı.

Tanzimatçı *öz. is.* **1.** Tanzimat hareketinde görev almış olan kimse. **2.** Tanzimat yanlısı kimse.

tanzim satışı *is.* Satıcı fiyatlarının yükselmesini önlemek, bazı malların tüketiciye ulaşmasını sağlamak için belediye veya başka kamu kuruluşlarınca yapılan satış.

tanzir *is. Ar. tanẓīr* **1.** Benzetme. **2.** *ed.* Divan edebiyatında bir şiiri örnek olarak ona benzer bir örnek kaleme alma.

taoizm *is.* Falcılık: *"Bugün kadınlar arasında yaşayan tandırname yahut keçekitap ahkâmı ekseriyetle Türk taoizmi demek olan eski falcılığın arta kalanları olmak muhtemeldir."* -Z. Gökalp.

tapa *is. (ta'pa) İt. tappo* **1.** Şişe gibi dar delikleri tıkamaya yarayan mantar, cam, tahta veya plâstikten tıkaç, tıpa. **2.** Top mermisinin ucuna takılan ve mermi atıldıktan sonra patlamasını sağlayan ayarlı başlık.

tapalama *is.* Tapalamak işi, tıpalama.

tapalamak *(-i)* Şişe vb. nin ağzına tapa koymak, tıpalamak: *Şişeyi tapaladı.*

tapalanma *is.* Tapalanmak işi.

tapalanmak *(nsz)* Tapa ile tıkanmak, tıpalanmak.

tapalı *s.* Tapa konmuş olan, tıpalı.

tapan *is. hlk.* Tarlaya atılan tohumu örtmek için gezdirilen, ağaçtan geniş araç, sürgü. **tapan çekmek** tapanlamak.

tapanlama *is.* Tapanlamak işi veya durumu.

tapanlamak *(-i)* Tarlaya atılan tohumu örtmek için sürgü çekmek.

tapasız *s.* Tapa konmamış olan, tıpasız.

tapı *is. esk.* Mabut: *"Karacaoğlan der ki taptığım tapı / Yıkılmaz Tanrının yaptığı yapı."* -Karacaoğlan.

tapıklama *is.* Tapıklamak işi veya durumu.

tapıklamak *(-i) hlk.* **1.** Birini beğenerek arkasını okşamak, tapışlamak. **2.** Tıpışlamak.

tapınak, -ğı *is.* İçinde tanrıya kulluk edilen, tapınılan yapı, mabet, ibadethane: *"Somakiden saraylar, mozaikten tapınaklar yapar, tunçtan kaleler ... kurarmışsın."* -R. H. Karay.

tapıncak, -ğı *is. bk.* Fetiş.

tapıncakçılık, -ğı *is. bk.* Fetişizm.

tapınış *is.* Tapınmak işi veya biçimi.

tapınma *is.* Tapınmak işi.

tapınmak *(-e)* **1.** Tanrıya veya ilâh olarak tanınan varlığa karşı inanış ve bağlılık anlatmak için belirli kurallara bağlı dinî hareketlerde bulunmak: *"Beyaz esvaplı bakireler, altın saçlı delikanlılar, kollarını çaprazlamış diz üstü ona tapınmaktadır."* -F. R. Atay. **2.** Tanrıya karşı kulluk görevini yerine getirmek, ibadet etmek. **3.** *mec.* Büyük bir sevgiyle bağlanmak, aşkla sevmek.

tapırdama *is.* Tapırdamak işi veya durumu.

tapırdamak *(nsz)* Tapırtı sesi çıkarmak.

tapırtı *is.* Yürürken çıkan ayak sesini andırır ses: *"Arkalarında at ayakları tapırtıları duydular."* -Y. Kemal.

tapış *is.* Tapmak işi veya biçimi.

tapışlama *is.* Tapışlamak işi.

tapışlamak *(-i) hlk.* **1.** Tapıklamak. **2.** Hamurun üzerini düzeltmek için hafif hafif vurarak elle sıvamak.

tapışlanma *is.* Tapışlanmak işi.

tapışlanmak *(nsz)* Tapışlamak işi yapılmak.

tapi *Fr. tapis* Pokerde kâğıtlar dağıtılmadan önce oyunculardan birinin yere sürdükten sonra önünde fişi veya parası kalmadığını belirtmek için söylediği söz. **tapi kalmak (oyunlarda)** kumar oyunlarında fişsiz ve parasız kalmak.

tapir *is. (Tupi dilinden) Fr. tapir zool.* Tapirgillerden, bir türü Asya ve Afrika'nın tropikal bölgelerinde yaşayan, 2 m uzunluğunda, kısa hortumlu bir hayvan türü *(Tapirus).*

tapirgiller *ç. is. zool.* Tek parmaklılardan tapir türlerini içine alan bir familya.

tapma *is.* Tapmak işi.

tapmak, -ar *(-e)* **1.** Tanrı diye tanımak, kulluk etmek: *Tanrıya tapmak.* **2.** *mec.* Tutku ile sevmek, bağlanmak: *"Bütün Bucaklıların bana taptıklarını anlıyorsun."* -Ö. Seyfettin.

tapon *s. Fr. tapon* **1.** Niteliği düşük, eski, elde kalmış: *Tapon mal. "İşportanın içinde hayatın en yırtık, en tapon matahları satılıyordu."* -A. Gündüz. **2.** *mec.* Aşağı (kimse).

taponcu *is.* Tapon mal alıp, satan kimse.

taptaze *s. (ta'ptaze) T. + Far. tâze* **1.** Çok taze. **2.** *zf.* Bozulmadan, değerinden

bir şey yitirmeyerek: *"Ama bu güzel, bu ince hatıra, bütün acılığı ve bütün tatlılığı ile içinde taptaze duruyor."* -Y. Z. Ortaç.

taptırma *is.* Taptırmak işi veya durumu.

taptırmak *(-i, -e)* Tapmasını sağlamak.

tapu *is.* **1.** Bir taşınmazın üstündeki mülkiyet hakkını gösteren belge. **2.** Tapu işlerinin yürütüldüğü kuruluş, tapu dairesi.

→ ***tapu kütüğü, tapu memuru, tapu sicili***

tapucu *is.* Tapu işleriyle uğraşan, tapu memuru: *"Tapucu Rıza Efendinin çiçekleri dillere destandır."* -T. Buğra.

tapu kütüğü *is.* Bir taşınmazın üstündeki hak ve yükümlülüklerin yazıldığı, tapu sicil muhafızınca tutulan resmî kütük.

tapulama *is.* Tapulamak işi: *Tapulama yasası.*

tapulamak *(-i)* Taşınmazlar ve bunlarla ilgili ipotek, şufa, irtifak gibi bazı hakları tapu kütüğüne geçirmek.

tapulu *s.* **1.** Tapusu olan: *Tapulu tarla.* **2.** *mec.* Emri altında, mülkiyetinde: *"Babasının tapulu şoförüymüşüm, peşin para vermiş gibi çıkıştı."* -A. Gündüz.

tapu memuru *is.* Tapu kütüğü tutmakla görevli memur.

tapu sicili *is. bk.* Tapu kütüğü.

tapusuz *s.* Tapusu olmayan.

tapyoka *is. (tapyoka) Fr. tapioca < Port. (Brezilya yerlilerinin dilinden)* Manyok kökünden çıkarılan nişasta.

tar *is.* Doğu Anadolu ile Azerbaycan'da çalınan bir çalgı türü.

taraba *is. hlk.* Tahta perde.

taraça *is. (tara'ça) İt. terrazza* **1.** Bir yapının damında çevresi, üstü açık yer, tahtaboş, teras: *"Apartmanın çamaşır asılan bir de en üst taraça katı var."* -H. Taner. **2.** Toprak veya başka malzemeyle elde edilen, bir duvarla desteklenen yüksek düzlük: *"Sofradan kalktık, köşkün önündeki taraçaya çıktık."* -A. Gündüz. **3.** *coğr.* Seki.

taraf *is. Ar. ṭaraf* **1.** Ön, arka, sağ, sol, üst, alt vb. yanların her biri: *"Dört tarafı kesme billûr kapaklı bir eski saat..."* -R. H. Karay. **2.** Yön, yan, doğrultu: *"Deniz tarafındaki çayırdan bir sürü koyun geçiyor."* -M. Ş. Esendal. **3.** Yöre, yer: *"Üsküdar tarafındaki evlerin camları kor gibi parlıyordu."* -H. Taner. **4.** İstekleri, düşünceleri karşıt olan iki kişiden veya iki topluluktan her biri: *Karşı tarafın adamları.* **5.** Bir kişinin soyundan gelenlerin hepsi: *Baba tarafı zengin.* **6.** Bir şeyin belli bölümü, kısmı: *Tiyatronun ön tarafı konuklara ayrıldı.* **taraf gözetmek** birinden yana olmak: *"Meseleyi taraf gözetmeden aksettirmek için o yazıdan da bir parça almak isterdik."* -O. V. Kanık. **taraf tutmak (çıkmak** veya **olmak)** birinden yana olmak, birinin görüş ve düşüncesini desteklemek: *"Benim, daha çok erkeklerin tarafını tutar gibi görünen akıl öğretmelerime hanımlar kızabilir."* -Ş. Rado. **(birinden) tarafa olmak** (veya **çıkmak)** birinin görüş ve düşüncesini benimsemek, desteklemek. **tarafımdan** benden. **tarafına** ona. **tarafından 1)** herhangi birinden: *"Dostları tarafından çok sevilmiş bir zattı."* -A. Ş. Hisar. **2)** eliyle, aracılığıyla: *Tamburî Cemil Bey tarafından doldurulmuş bir plâk.* **3)** türünden, çeşidinden.

tarafeyn *is. Ar. ṭarafeyn, taraf'ın* ikilik biçimi *esk.* İki taraf.

tarafgir *s. Ar. ṭaraf + Far. -gīr esk.* Bir tarafı kayıran, bir tarafı tutan.

tarafgirlik, -ği *is.* Bir tarafı kayırma, bir tarafı tutma.

taraflı *s.* **1.** Yanı ve yönü olan, yanlı. **2.** Herhangi bir yöreden olan. **3.** Herhangi bir düşünceyi, inancı, kimseyi destekleyen, yanlı: *"Verdiği sözü tutmamış İstanbul'da iki taraflı çalışmamıştı."* -T. Buğra. **(o) taraflı olmamak** kendini ilgili saymamak veya anlamazlıktan gelmek.

taraflılık, -ğı *is.* Taraflı olma durumu.

tarafsız *s.* Hiçbir düşünceyi, inancı paylaşmayan, tutmayan, yansız: *"Silâhsızdık; vasıtasızdık; tarafsızdık; fakat sırf ümitli idik."* -R. E. Ünaydın.

→ ***tarafsız bölge***

tarafsız bölge *is.* Savaşta iki taraf yet-

kilileri veya kumandanlarınca karar verilen, askerden arınmış bölge.

tarafsızlaştırma *is.* Tarafsızlaştırmak işi.

tarafsızlaştırmak *(-i)* Tarafsız duruma getirmek.

tarafsızlık, -ğı *is.* Tarafsız olma durumu, yansızlık; bitaraflık: *"...Üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma... ant içerim."* -Anayasa.

taraftar *is.* ve *s. (tarafta:r) Ar. taraf + Far. -dār* **1.** Yan tutan, bir yanı destekleyen (kimse), yandaş: *"Siz işin olmaması taraftarısınız."* -A. Gündüz. **2.** *sp.* Sporcunun veya sporcuların temsil ettikleri renklere, kulübe veya bayrağa bağlanan kimse: *"Taraftara aklını peynir ekmekle yediren çılgın ve ilkel spor basını bu örnek karşısında kına yakabilir."* -T. Dursun K.

taraftarlık, -ğı *is.* Yandaşlık. **taraftarlık etmek** bir tarafı tutmak, bir yanı desteklemek: *": "Gazetelerde o zaman bu maddeye taraftarlık etmemiş bulunduğunu yazmıştı."* -A. Ş. Hisar.

tarak, -ğı *is.* **1.** Saçların, sakalın, hayvan tüylerinin karışıklığını gidermeye veya kadınların saçlarını tuttırmaya yarayan dişli araç: *"Fil dişi tarağı da aşırmışlar, asıl buna canım yandı."* -R. H. Karay. *"Saçlarının arasında karanfillerin yanında bir tarak vardı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bahçıvanlıkta toprağın taşını ayıklamak için kullanılan, ucu bu biçimde olan araç. **3.** Dokuma tezgâhlarında, dişleri arasından arış ipliklerinin geçtiği tarak biçiminde araç. **4.** Bazı kuşların başında bulunan yelpaze biçiminde tepelik. **5.** İnsanda ayağın yüksek olan üst bölümü. **6.** (suda yaşayan hayvanlarda) Solungaç. **7.** *zool.* Yassı solungaçlılardan, kabukları yuvarlak, yelpaze biçiminde bir yumuşakça: *(Pecten).* **tarak vurmak** taramak. **tarakta bezi olmamak** sözü edilen konu ile ilgisi olmamak, bilgisi bulunmamak.

→ ***tarak dubası, tarak işi, tarak otu, tarak otugiller***

tarakçı *is.* **1.** Tarak yapan veya satan kimse. **2.** Taraklama işi yapan kimse.

tarakçılık, -ğı *is.* Tarakçının işi.

tarak dubası *is. den.* Denizi taraklama işinde kullanılan dolaplı duba.

tarak işi *is.* Tarak dişleri gibi yol yol yapılmış el işi.

taraklama *is.* **1.** Taraklamak işi. **2.** *s.* Taşçı tarağı ile yapılmış olan. **3.** *is. den.* Ağaç gemilerde kaplamaların zedelenmesi durumunda, içeriye su girmemesi için omuzluktan su düzeyine kadar, iskarmozlar arasına uyumlu olarak yerleştirilen, ağaçtan yapılan pekiştirme. **4.** Bağ bahçe işlerinde taşları tarakla toplama, ayıklama: *Kuru ot taraklama makinesi.*

taraklamak *(-i)* **1.** Bağ, bahçe toprağının yüzünü tarakla düzeltmek. **2.** Gereksiz maddelerden ayıklamak amacıyla araç geçirmek, taramak. **3.** Yılankavi çizgilerle boyamak. **4.** Tarar gibi yapmak: *Parmaklarıyla saçlarını taradı.*

taraklı *s.* **1.** Tarağı olan: *"O bizim köylülerin cebi ipek mendilli, aynalı, taraklı dışarlıklarından."* -N. Cumalı. **2.** Başında tarak bulunan (kuş veya kadın). **3.** Yol yol nakışlı: *Taraklı kumaş.* **4.** Tarağı geniş olan (ayak).

taraklılar *ç. is. zool.* Selenterelerin, saydam ve jelatinli deniz hayvanlarını içine alan sınıfı.

tarak otu *is. bot.* Tarak otugillerden otsu bir bitki *(Dipsacus).*

tarak otugiller *ç. is. bot.* Bitişik taç yapraklı iki çeneklilerden bir familya.

taraksı *s.* Tarağa benzer, tarağı andıran.

→ ***taraksı kas***

taraksı kas *is. anat.* Uyluğun üst bölümünde bulunan kas.

taraksız *s.* Tarağı olmayan.

taralı *s.* Taranmış.

tarama *is.* **1.** Taramak işi. **2.** Balık yumurtası ile yapılan bir tür meze. **3.** *s.* Gölgeleri yol yol ve çizgi çizgi olan (resim, harita).

taramak *(-i)* **1.** Bir şeyin tellerini birbirinden ayırıp karışıklığını gidermek: *"Anası sabaha kadar saçlarını tarıyor, düşü-*

nüyor, ürküyordu." -Y. Kemal. **2.** Bir şey veya kimseyi bulmak, denetlemek için türlü yöntemlerden yararlanarak bir yeri sıkı bir biçimde aramak: *"Birdenbire uzun bir ışık, sol tarafımızdaki sırtları taradı."* -H. E. Adıvar. **3.** Bir şeyin içindeki gereksiz maddeleri tarak, tırmık vb.ile ayıklamak, taraklamak. **4.** Taşın yüzünü dişli çelik kalemle işlemek. **5.** Makineli tüfek vb. ateşli silâhlarla sürekli olarak bir yere ateş etmek. **6.** *mec.* Derleme ve araştırma yapmak için bir yayını dikkatle gözden geçirmek veya gerekli cümleleri veya yazıları tespit etmek: *Dergileri taramak.* **7.** *mec.* Dikkatle bakmak, süzmek. **8.** Kafasından geçirmek, belli belirsiz düşünmek: *"Belleğimde taradığım yazarların yarısına yakını hastalıklı idiler."* -H. Taner.

taranga *is. (tara'nga) hlk.* Bir tür tatlı su balığı.

taranış *is.* Taranmak işi veya biçimi.

taranma *is.* Taranmak işi.

taranmak *(nsz)* **1.** Taramak işi yapılmak: *Yünler yıkandıktan sonra tarandı.* **2.** Kendi başını taramak: *"Bugün bu tarağımla taranmıştım."* -S. F. Abasıyanık.

tarantı *is.* Taramak sonunda çıkan gereksiz şeyler.

tarassut, -du *is. Ar. taraṣṣud esk.* Gözleme, gözetleme, dikkatle bakma: *"Pek yakın bir tarassut noktasından görebilenler arasına katılacağımı sanıyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tarassut etmek** gözlemek, gözetlemek: *"Kıpırdamadan, nefes almadan apartmanı tarassut ediyordu."* -A. Gündüz.

taraş *is. hlk.* Tarla, bağ, bahçe gibi yerlerden toplanan üründen artakalanlar.

taraşlama *is.* Taraşlamak işi.

taraşlamak *(-i)* Tarla, bağ, bahçe gibi yerlerden kaldırılan ürünlerden artakalanları toplamak.

taratış *is.* Taratmak işi veya biçimi.

taratma *is.* Taratmak işi.

taratmak *(-i, -e)* Taramak işini yaptırmak.

tarator *is. Far. tere + dūġ* Ekmek içi, ceviz, zeytinyağı, sarımsak ve sirke ile yapılan bir tür meze.

taravet *is. (tara:vet) Ar. ṭarāvet esk.* Körpelik, tazelik: *"Daima yüzünün taravetiyle beraber, gönlünüzün tazeliğini de kaybetmeye başlayacaksınız."* -R. N. Güntekin.

taravetli *s. esk.* Körpe, taze.

tarayış *is.* Taramak işi veya biçimi.

taraz *is.* İpek gibi düz ve parlak bir kumaşın üzerinde bulunan tel tel iplik.

→ ***taraz taraz***

tarazlama *is.* Tarazlamak işi.

tarazlamak *(-i)* Tezgâhtan çıkan kumaşın tarazlarını ayıklamak.

tarazlanma *is.* Tarazlanmak işi.

tarazlanmak *(nsz)* **1.** Kumaş için, üzeri tel tel ipliklerle kaplanmak, iplikleri kabarmak. **2.** (saç için) Dağınık, karışık olmak, tel tel kabarmak. **3.** (deri için) Pütür pütür olmak.

taraz taraz *s.* **1.** (kumaş için) Üzeri tel tel iplik olan. **2.** (saç, tüy vb. için) Dağınık, biçim verilmemiş, kabarık: *"Arka pencerede, tüyleri taraz taraz, ıslak serçe; apartmanın hava boşluğunda, dumanlı yağmurun şakırtısı; bu kaçıncı sonbahar?"* -A. İlhan.

tarçın *is. Far. dārçīn bot.* **1.** Defnegillerden bir ağaç *(Cinnamomum).* **2.** Bu ağacın, içinde kokulu bir yağ bulunması dolayısıyla bahar gibi kullanılan kabuğu: *"Sakalının rengi kınaya, kokusu sirkelenmiş tarçına benzer."* -F. R. Atay.

tarçınî *s. (tarçı:ni:) Far. dārçīn + Ar. -ī* Sarı ile kahverengi arası renkte olan.

tardiye *is. Ar. tardiyye ed. esk.* Beş dizelik bentlerden oluşan nazım parçası.

taret *is. İng. turret ask.* Gemilerde veya kalelerde, topçu mevzilerinde topun makine bölümünü ve topçuları koruyacak biçimde yapılmış zırhlı kule: *"...Payitahtın göbeğinde demirletip taretlerini saraylara çevirmiş olduklarını görünce cinleri tepesinde toplanıyordu."* -A. İlhan.

tarh *is. Ar. ṭarḥ mat. esk.* **1.** Çıkarma. **2.** (vergi için) Koyma. **3.** Bahçelerde çiçek dikmeye ayrılmış yer: *"Çiçek tarhları üze-*

rinde küçük sinek kümeleri görünüyor, birden kayboluyorlardı." -Ö. Seyfettin. **tarh etmek** *mat. esk.* **1)** bir sayıyı bir sayıdan çıkarmak; **2)** vergilendirmek, vergi koymak.

tarhana *is. Far. terḫâne* **1.** İçine domates, biber, soğan, kokulu otlar, süt veya yoğurt katılan, bulgurdan veya mayalanmış ve kurutularak ufalanmış hamurdan yapılan çorba malzemesi. **2.** Bundan yapılan çorba.

→ ***tarhana çorbası***

tarhana çorbası *is.* İçine tarhana katılarak hazırlanan çorba: *"Sofranın üstünde, ortada, büyük bir bakır sahan içinde, tarhana çorbası vardır."* -N. Cumalı.

tarhanalık, -ğı *is.* ve *s.* Tarhana yapmaya ayrılmış: *Tarhanalık hamur.*

tarhun *is. Ar. ṭarḫun bot.* Birleşikgillerden, hekimlikte kullanılan, ıtırlı bir bitki *(Artemisia dracunculus).*

tarık *is. (ta:rık) Ar. ṭârık esk.* Sabah yıldızı, Venüs.

tarım *is.* Gerekli, yararlı bitkileri yetiştirmek amacıyla toprak üzerinde yapılan çalışmaların bütünü, ziraat.

→ ***tarım coğrafyası***

tarımcı *is.* **1.** Tarım işleriyle uğraşan kimse, ziraatçı. **2.** Tarım mühendisi veya teknisyeni, ziraatçı.

tarımcılık, -ğı *is.* Tarım işleriyle uğraşma, ziraatçılık.

tarım coğrafyası *is.* Beslenme, giyinme gibi ihtiyaçların ve tarımla ilgili verilerin gösterildiği veya konu edildiği coğrafya bilimi.

tarımsal *s.* Tarımla ilgili, ziraî.

tarif *is. (ta:rif) Ar. ta'rîf* **1.** Tanım. **2.** Bir işin yapılış yöntemini açıklama ve belirtme. **3.** Bir şeyin bulunduğu yeri, çevre ile ilgisini belirterek açıklama. **tarif etmek** tanımlamak: *"Bu toplantıdan nasıl bir gönül bulantısıyla çıktığımı tarif edemem."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tarife *is. (ta:rife) Ar. ta'rîfe* **1.** Fiyat gösteren çizelge: *Gazino tarifesi.* **2.** Taşıtların gidiş geliş zamanlarını gösteren çizelge: *"Son vapur kaçta idi, tarifeye baktın mı?"* -M. Ş. Esendal. *"Yıpranır ceplerinde tren tarifeleri."* -B. Necatigil. **3.** İlâç, alet vb. şeylerin nasıl kullanılacağını açıklayan kâğıt, tanıtmalık, prospektüs: *Bir ilâcın tarifesi.*

tarifeli *s.* Belli bir tarifeye göre olan.

tarifesiz *s.* Tarifesi olmayan.

tariflendirme *is.* Tariflendirmek işi.

tariflendirmek *(-i)* Tarifini yapmak, tarifeye bağlamak.

tarifli *s.* Tarifi olan.

tarifname *is. (ta:rifna:me) Ar. ta'rîf + Far. nâme* Bir işin yapılışını veya bir aletin çalışmasını açıklayan yazı veya broşür.

tarifsiz *s.* **1.** Tarifesi olmayan. **2.** *mec.* Anlatılamayacak derecede çok olan: *"İstanbul'da Boğaziçi'nde / Bir fakir Orhan Veli'yim / Veli'nin oğluyum / Tarifsiz kederler içinde."* -O. V. Kanık. *"Birdenbire kendinde müthiş bir sükûnet, tarifsiz bir rahatlık hissetti."* -Ş. Rado.

tarih *is. (ta:rih) Ar. târîḫ* **1.** Bir olayın gününü, ayını ve yılını bildiren söz veya gün: *19 Mayıs 1919, Atatürk'ün Samsun'a ayak bastığı tarihtir. O tarihte memleket karanlık günler yaşıyordu.* **2.** Toplumları, milletleri, kuruluşları etkileyen hareketlerden doğan, olayları zaman ve yer göstererek anlatan; bu olaylar arasındaki ilişkileri, daha önceki ve sonraki olaylarla bağlantılarını, karşılıklı etkilenmeleri, her milletin kurduğu medeniyetleri, kendi iç sorunlarını inceleyen bilim: *"Milletler tarihte fatihlerden fazla adillere bağlıdırlar."* -F. R. Atay. *"Tarihin bir tekerrür olduğu düsturunu da bu cümleler arasında görüyorum."* -H. C. Yalçın. **3.** Evrensel tarihin herhangi bir bölümünü ele alan anlatı: *Yakın Çağ tarihi.* **4.** Bir konuyu geçmişi ve gelişimi içinde inceleyen anlatı: *"Sen bana bir ata yadigârısın, geçmişin tarihini saklayan kutsal bir tomarsın!"* -R. H. Karay. **5.** Tarih kitabı: *Cevdet Paşa'nın Osmanlı Tarihi.* **6.** Tarih dersi: *"Beş senedir tarih okuttuğum için birçok kitapları gözden geçirmeğe mecbur oldum."* -Ö. Seyfettin. *"Ertesi gün, tarih imtihanı vardı."* -Y. Z. Ortaç. **tarih atmak (veya koymak)** bir şeyin üzerine tarih

yazmak. **tarih düşürmek** önemli sayılan bir olayın, çoğunlukla nazım biçiminde söylenen sözlerle, ebcet hesabına göre tarihini belirtmek. **tarihe geçmek** önemi bakımından hiç unutulmayacak bir durum kazanmak. **tarihe karışmak** unutularak yalnız adı kalmak: *"Bir yaş gelir ki, ondan sonra ehemmiyet verdiğiniz şeyler tarihe karışmış, yani hayattan çıkmıştır."* -A. Ş. Hisar.

→ ***tarih öncesi, tarih yazarı***

tarihçe *is. (ta:rihçe) Ar. tārīḫ + Far. -çe* Bir olay veya nesnenin özet olarak yazılmış tarihi.

tarihçi *is.* **1.** Tarihi konular üzerinde araştırmalar yapan, tarih kitapları yazan kimse, müverrih. **2.** Tarih öğretmeni.

tarihçilik, -ği *is.* Tarihî konularda incelemeler yapma işi.

tarihî *s. (ta:rihi:) Ar. tārīḫī* **1.** Tarihe dair, tarihle ilgili, tarihsel. **2.** Tarihe geçmiş. **3.** *mec.* Unutulmayan, anılma değeri olan: *Tarihî bir gün.*

→ ***tarihî coğrafya, tarihî eser, tarihî film, tarihî maddeci, tarihî maddecilik, tarihî roman, tarihî tiyatro***

tarihî coğrafya *is.* Coğrafyanın tarihî yönünü ve gelişmesini ele alan ve inceleyen coğrafya kolu.

tarihî eser *is.* Tarihsel bir konuyu işleyen eser.

tarihî film *is.* Tarihsel bir konuyu işleyen film.

tarihî maddeci *is.* Tarihsel özdekçi.

tarihî maddecilik, -ği *is.* Tarihsel özdekçilik.

tarihî roman *is. ed.* Başlıca kişileri ve olayları tarihten alınan roman.

tarihî tiyatro *is.* Tarihsel bir konuyu veya tarihe mal olmuş bir şahsiyeti işleyen tiyatro eseri.

tarihlendirme *is.* Tarihlendirmek işi.

tarihlendirmek *(-i)* Tarihini belirtmek, belirlemek.

tarihli *s.* Herhangi bir tarihi taşıyan, günlü.

tarih öncesi *is.* **1.** Yazının bulunmasından önceki çağlar. **2.** Yazının bulunmasından önceki insan topluluklarının evrimini inceleyen bilim, prehistorya.

tarihsel *s.* Tarihî.

→ ***tarihsel özdekçi, tarihsel özdekçilik, tarihsel roman***

tarihsel özdekçi *is. fel.* Tarihsel özdekçilik yanlısı olan kimse.

tarihsel özdekçilik, -ği *is.* Toplumsal gelişmenin özdeksel yapıya dayandığını savunan Marxçı görüş.

tarihsel roman *is. bk.* tarihî roman.

tarihsiz *s.* **1.** Tarihi yazılmamış, yazıldığı gün, ay veya yıl belirtilmemiş, günsüz. **2.** Uzun bir geçmişi olmayan.

tarik *is. (tari:k) Ar. ṭarīḳ esk.* Yol.

tarikat *is. (tari:kat) Ar. ṭarīḳat* Tasavvufa dayanan, Tanrı'ya ulaşmak için kendilerine göre bazı yöntemler benimseyen yollardan her biri: *Mevlevî tarikatı. Bektaşî tarikatı.*

tarikatçı *is.* ve *s.* **1.** Tarikatları yaymak ve yaşatmak isteyen, o yolda çalışan kimse. **2.** Bir tarikata bağlı olan (kimse).

tarikatçılık, -ğı *is.* Tarikatçı olma durumu.

tariz *is. (ta:ri:z) Ar. ta'rīż esk.* Kapalı bir biçimde, dolaylı olarak söz söyleme, taş. **tariz etmek** sataşmak, dokundurmak. **tarizde bulunmak** (sözle) sataşmak, taşlamak.

tarla *is. (ta'rla)* **1.** Tarıma elverişli olan, sınırlı ve belirli toprak parçası: *"Kulübelerinize ve tarlalarınıza ne kadar üzülseniz yeridir."* -R. E. Ünaydın. *"Köydeki herkes tarlaya çalışmağa gitmiş, Hasan gitmemişti."* -Y. Kemal. **2.** Deniz hayvanlarının çoklukla bulunduğu yer: *Midye tarlası. İstiridye tarlası.* **tarla açmak** çalıları, ağaçları, taşları kaldırarak veya ormanlık bölgede ağaç keserek, yakarak bir yeri sürülüp ekilir duruma getirmek. **tarlada izi olmayanın harmanda sözü olmaz** kendini işe vermeyenden, bir iş üretmeyenden hayır gelmez, anlamında kullanılır. **tarlanın taşlısı, karının (veya kadının) saçlısı** kadının saçlısı, tarlanın taşlısı halk arasında daha yeğ tutulur.

→ ***tarla faresi, tarla kuşu, tarla***

kuşugiller, tarla sıçanı, tarla tump

tarla faresi *is. zool.* Sıçangillerden, 10 cm uzunluğunda, toprağı oyup yuva yapan, ekinlere zarar veren bir memeli türü *(Microtus arvalis).*

tarlakoz *is. den.* Bir tür küçük manyat ağı.

tarla kuşu *is. zool.* Tarla kuşugillerden, tarlalarda yuva yapan, uzunluğu 20 cm sırtı kahverengi, karnı beyaz olan, küçük ötücü kuş, çayır kuşu, toygar *(Alauda warvensis).*

tarla kuşugiller *ç. is. zool.* Ötücü kuşlardan, örnek hayvanı tarla kuşu olan bir familya.

tarla sıçanı *is.* Tarla faresi.

tarlatan *is. Fr. tarlatane* Bazı giyeceklere sertlik vermek için kullanılan bir tür kumaş.

tarla tump, -bu *is.* Toprak parçası, toprak seddi, yığını: *"Tarla tumbu yumuşak / Benim yârim bir uşak."* -Halk türküsü.

tarpan *is. Fr. tarpan < Kırgızca zool.* Atgillerden, soyu tükenmiş olan, küçük, çevik bir yaban atı *(Equus gmelini).*

tarsin *is. Ar. tarşîn* Sağlamlaştırma. **tarsin etmek** sağlamlaştırmak: *"Eserini daha az zamanda tarsin ederek halk karşısında da muvaffak olacaktı."* -Y. K. Beyatlı.

tart, -dı (I) *is. Ar. ṭard esk.* Kovma, çıkarma. **tart etmek (veya eylemek)** uzaklaştırmak, savmak: *"Düşmana birçok zayiat verdikten sonra tecavüzünü tardeylemiştir."* -R. E. Ünaydın.

tart (II) *is. Fr. tarte* Kalıpta pişen bir tür meyveli pasta.

tartaklama *is.* Tartaklamak işi.

tartaklamak *(-i)* Çekerek ve iterek hırpalamak: *"Zabit, onu bir kere daha omzundan tutup şiddetle tartakladı."* -R. N. Güntekin.

tartaklanış *is.* Tartaklanmak işi veya biçimi.

tartaklanma *is.* Tartaklanmak işi.

tartaklanmak *(nsz)* Tartaklamak işi yapılmak, hırpalanmak: *"...didişip durmak, onun tarafından küçümsenip tartaklanmak derdinden de kurtulmuştur."* -T. Buğra.

tartaklayış *is.* Tartaklamak işi veya biçimi.

tartak martak *zf.* Kazıp dağıtarak, darmadağın ederek. **tartak martak etmek** kazıp dağıtmak, darmadağın etmek: *"Kalkıp dünya kadar para harcayıp kanalı tartak martak ettirecekler."* -S. F. Abasıyanık.

tartarak yenme *is. sp.* Yağlı güreşte, hasmını kucağına alıp ayaklarını yerden keserek üç adım taşıma veya yarım çember dönüşü durumuna getirerek onu yenik saydırma.

tartarat *is. Fr. tartrate kim.* Tartarik asit tuzu.

tartarik, -ği *s. Fr. tartarique kim.* Yapısında iki alkol ve iki asit bulunan madde.

*→ **tartarik asit***

tartarik asit, -di *is. kim.* İzomerli kristal organik birleşik ($C_4H_6O_6$); tartarik asit pastacılıkta, kumaş basmacılığında, bazı içkilerin hazırlanmasında, fotoğrafçılıkta kullanılır.

tartı *is.* **1.** Tartmak işi veya biçimi: *Kömür tartı ile satılır.* **2.** Ağırlık: *Bunun tartısı belli değil.* **3.** Tartma aleti. **4.** *mec.* Oran, ölçü, karar. **5.** *den.* Yelkenleri indirip kaldırmaya yarayan ip.

tartıcı *is.* Tartmakla görevli kimse.

tartıl *s. kim.* Tartıya dayanan: *Tartıl çözümleme.*

tartılı *s.* **1.** Tartılmış. **2.** *mec.* Ölçülü, dengeli: *Tartılı bir davranış. Tartılı bir söz.*

tartılış *is.* Tartılmak işi veya biçimi.

tartılma *is.* Tartılmak işi.

tartılmak *(nsz)* **1.** Tartmak işi yapılmak veya tartmak işine konu olmak. **2.** Kendini tartmak.

tartım *is. bk.* dizem.

tartımlı *s. bk.* dizemli.

tartısız *s.* **1.** Tartılmamış. **2.** *mec.* Ölçüsüz, dengesiz: *Tartısız bir iş.*

tartış *is.* Tartmak işi veya biçimi.

tartışılma *is.* Tartışmak işi.

tartışılmak *(nsz)* Tartışmak işi yapılmak: *"Aileyi ilgilendiren bir konu tartışı-*

lırken amcasına bütün ömründe ilk ve son defa bağırıvermişti." -T. Buğra.

tartışma *is.* **1.** Birbirine karşıt düşünceleri karşılıklı savunma: *"Karşısındakilerin tartışmaları çabuk bıraktıklarına da dikkat etmedi."* -T. Buğra. **2.** Ağız kavgası, münakaşa: *"Belki de komşulardan çekindiğinden tartışmayı kesmek gereğini duyuyor."* -H. Taner. **3.** *ed.* Bir sorun üzerine sözle veya yazılı olarak karşılıklı, bazen de sertçe savunma: *"Bir yazarın eserini anlamak için onun kişiliği üzerine bilgi edinmek gerekir mi sorunu öteden beri edebiyatçılar arasında geniş tartışmalara yol açmıştır."* -A. Ş. Hisar. **tartışma götürmek** bir konu tartışmaya açık olmak: *"Oysa o çocukluğun bile mutlu olduğu tartışma götürebilir."* -H. Taner. **tartışma götürmemek** tartışılmaz, tartışılmaya lüzum olmamak: *"İki yandan gelen arabaların orada yolu tıkadığı, tartışma götürmez."* -S. Birsel. **tartışmaya girmek** münakaşa etmeye başlamak: *"Ateşli tartışmalara girdiği zaman bile ölçüyü kaçırmazdı."* -H. Taner.

tartışmacı *is.* Bir konu ile ilgili ayrı görüşleri savunan kimselerin her biri: *"Kamburunu gittikçe daha çıkararak tartışmacıları süspüs eder."* -S. Birsel.

tartışmak *(nsz, -le)* **1.** Bir konu üzerinde, birbirine ters olan görüş ve inançları karşılıklı savunmak. **2.** Ağız dalaşı yapmak, münakaşa etmek: *"Usta da, ben de tartışmak istemedik adamla."* -N. Cumalı. **3.** *sp.* (güreşte) Karşı karşıya durum alıp elle birbirini yoklayarak zayıf yanlarını aramak.

tartışmalı *s.* **1.** Tartışma yapılan: *Tartışmalı oturum.* **2.** Tartışılmakta olan, kesinleşmemiş: *Tartışmalı bir sorun.*

tartma *is.* **1.** Tartmak işi. **2.** *sp.* (güreşte) Güreşçiyi kucağa alıp ayağını yerden kesme. **3.** *hlk.* Baş örtüsü yemeni. **tartma tartmak** baş örtüsü takmak: *"Bayanlar sırtlarına toza, yağa dayanır birer takım giydiler, başlarına da birer tartma tarttılar, ... fabrikaya gittiler."* -M. Ş. Esendal.

tartmak, -ar *(-i)* **1.** Bir şeyin birim cinsten ağırlığını bulmak. **2.** Bir şeyi avuç içinde sallayarak ağırlığını kestirmeye çalışmak. **3.** Dikkatle incelemek, değer biçmek: *"Başını ellerinin içine alarak evvelâ kendini bir tartmak istedi."* -P. Safa. **4.** Binek hayvanlarının dizginlerini çekip bırakarak sallamak: *"Süvari daima dizginleri tartıp, kısrağı zapta muktedir olduğunu ihsas etmeli."* -Ö. Seyfettin. *"Üç kere bacaklarını sallayıp karnına vurmadıkça, dizginleri bir iki tartmadıkça yerinden kımıldamıyor."* -M. Ş. Esendal. **5.** *mec.* Bir şeyin bütün sonuçlarını düşünmek, hesap etmek: *"Bu kelimenin manasını tamamıyla tarta marta söylemiş olduğunu anlattı."* -H. C. Yalçın.

tart suçu *is.* Disiplin suçuyla belli süreler için okuldan veya meslekten uzaklaştırılma.

tarttırma *is.* Tarttırmak işi.

tarttırmak *(-i, -e)* Tartmak işini yaptırmak.

tartura *is. (tartu'ra)* Çıkrıkçı çarkı.

tarumar *s. (ta:ru:ma:r) Far. tār u mār esk.* Dağınık, karışık, perişan. **tarumar etmek** dağıtmak, karıştırmak, perişan etmek: *"Cemiyetin kuruluşunu tarumar etmek için doğmuş bir ihtilâlci gibi tasarlıyordu."* -P. Safa. **tarumar olmak** dağılmak, karışmak, perişan olmak: *"Sen gittin sofranız oldu tarumar."* -C. S. Tarancı.

tarz *is. Ar. tarz* **1.** Özel oluş veya davranış biçimi, üslûp: *"Şimdi beni meraka düşürmek suretiyle yine aynı zevki başka tarzda çıkarmakla meşgul..."* -R. H. Karay. **2.** Bir kimse için özel anlatım biçimi: *"Bu tarzda konuşmak doğru olmaz."* -S. F. Abasıyanık. *"Türk hikâyeciliğine o zamana kadar hiç benzersiz bir tarz getirdi."* -H. Taner. **3.** (güzel sanatlarda) Üslûp, stil: *Gotik tarzda bir yapı. Nedim tarzında bir gazel.*

tarziye *is. Ar. tarziye esk.* Yapılan kötü bir davranış için özür dileme, gönül alma: *"Arkadaşım namına Refik Bey'den gayet kuvvetli bir tarziye isterim."* -R. N. Güntekin. **tarziye vermek** gönül almaya çalışmak, özür dilemek: *"Yüzüme bakma-*

dan bana tarziye verdi." -R. N. Güntekin. *"Elini öpüp çocuklar adına tarziye verecektim."* -H. Taner.

tas *is. Ar. ṭās* **1.** Genellikle içine sulu şeyler konulan metal vb.den yapılmış kap. **2.** *s.* Bir tasın alacağı miktarda olan: *İki tas pirinç.* **3.** Başa giyilen metal koruyucu: *"Tulumbacılar yangınlarda başlarına kalaylı taslar giyerler."* -S. Birsel. **tas gibi 1)** saçsız, dazlak; **2)** çok düz, açık. **tası tarağı toplamak** *tkz.* bir yerden acele gitmek zorunda kalmak, kaçmak: *"Büyükada'da misafir akınından kaçan ev sahipleri gibi tası tarağı toplamışlar, civardaki dağlara kaçmışlar."* -R. N. Güntekin.

*→ **tas kebabı, tas tas***

tasa *is.* **1.** Üzüntülü düşünce durumu, kaygı: *"Gazeteleriniz sürüm tasasına kapıldılar mı, hemen İstanbul'un nabzını tutarlar."* -F. R. Atay. **2.** *psikol.* Tatmin edici olmayan veya tedirgin eden durumların ortaya çıkmasını önleyebilmede, güvensizlik içinde bulunulduğunda duyulan tedirgin edici duygu. **tasa çekmek** kaygılanmak, üzüntü içinde olmak, üzülmek. **tasa etmek** üzülmek, kaygıya kapılmak. **tasası sana mı düştü?** "sen karışma, seni ilgilendirmez" anlamında kullanılır: *"Sonra, dedim, bunun tasası sana mı düştü?"* -M. Ş. Esendal.

tasalanma *is.* Tasalanmak işi.

tasalanmak *(-e)* Bir şeyi kendine tasa etmek, üzülmek, kaygılanmak, endişelenmek: *"Seni denize düştü sandı da tasalandı."* -B. Felek.

tasalı *s.* Tasası olan, kaygılı: *"Bulutlu, tasalı gözlerle önüne bakıyordu, fazla bir şey söylemiyordu."* -H. E. Adıvar.

tasallut *is. Ar. tasalluṭ esk.* **1.** Musallat olma, saldırma. **2.** Sarkıntılık. **tasallut etmek** sarkıntılık etmek.

tasallūp, -bū *is. Ar. taṣallub esk.* Katılaşma.

tasannu, -u *is. (tasannu:) Ar. taṣannu' esk.* Bir şeyi olduğundan daha değerli gösterme, yapmacık.

tasar *is.* Bir iş, bir düşünce sırasını, düzeyini gösteren resim, yazı, plân.

*→ **tasar çizim***

tasar çizim *is.* **1.** Bir sanat eserinin, yapının veya teknik ürününün ilk taslağı, desen, dizayn. **2.** Bir araştırma sürecinin çeşitli dönemlerinde izlenecek yol ve işlemleri tasarlayan çerçeve, dizayn.

tasar çizimci *is.* Tasar çizimcilerin konu aldığı taslağı çizen uzman.

tasarı *is.* **1.** Bir kimsenin yapmayı düşündüğü şey, olması veya yapılması istenen bir şeyin zihinde aldığı biçim, proje: *"Kafamdaki havaller ve tasarılar epeyce açık saçık şeylerdi."* -H. E. Adıvar. **2.** *huk.* Hukukî bir işlemin, o işlemi yapmakla yetkili kurul veya organ önüne getirildiği andaki durumu, üstünde görüşme ve oylama yapılabilir durumdaki metin, lâyiha: *"Bütçe Kanunu tasarısı üzerine yazdığım bir yazı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

*→ **tasarı geometri***

tasarı geometri *is. mat.* Uzaydaki tasavvur edilmiş biçimleri iz düşümlerle gösteren geometri.

tasarım *is.* **1.** Tasarımlamak işi veya tasarımlanan biçim, tasavvur. **2.** Tasar çizim, dizayn: *Kentsel tasarım. Çevre tasarımı.* **3.** *fel.* Daha önce algılanmış olan bir nesne veya olayın bilinçte sonradan ortaya çıkan kopyası.

tasarımcı *is.* Tasarım yapan kimse, dizaynır.

tasarımlama *is.* Tasarımlamak işi.

tasarımlamak *(-i)* Bir şeyin biçimini zihinde canlandırmak, tasavvur etmek, dizayn etmek.

tasarımlanma *is.* Tasarımlanmak durumu.

tasarımlanmak *(nsz)* Tasarımlama işi yapılmak, dizayn edilmek.

tasarımlı *s.* Tasarımlanmış, zihinde canlandırılarak biçim verilmiş.

tasarlama *is.* Tasarlamak işi: *"Ama tasarlamaların yaman olduğunu biliyoruz."* -F. R. Atay. *"Buradan hangi istikamete yönelmek lâzım geldiğini tasarlaması icap ediyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tasarlamak *(-i)* **1.** Bir şeyin nasıl gerçekleşebileceğini düşünmek, zihinde ha-

zırlamak: *"Jülide'yi konuşturmak için bir soru tasarladım."* -R. N. Güntekin. *"Oğlan tasarladığı planında muvaffak olamadı."* -H. Taner. **2.** (bir taşın, bir ağacın) Kaba bölümlerini, çıkıntılarını almak.

tasarlanış *is.* Tasarlanmak işi.

tasarlanma *is.* Tasarlanmak işi.

tasarlanmak *(nsz)* Tasarlamak işi yapılmak.

tasarlayış *is.* Tasarlamak işi veya biçimi.

tasarruf *is. Ar. taṣarruf* **1.** (bir şeyi) İstediği gibi kullanma yetkisi, kullanım: *"Vücudum artık irademin tasarrufundan çıkmıştı."* -R. N. Güntekin. **2.** Para veya herhangi bir şeyi dikkatli kullanma, idareli tüketme. **3.** Para biriktirme, artırım. **tasarruf etmek 1)** bir malın sahibi olmak; onu istediği gibi kullanmak; **2)** para biriktirmek: *"Böylece temizleyici giderlerinden tasarruf ettiklerini sanırım."* -H. Taner. **3)** bir şeyi dikkatli ve idareli kullanmak.

→ ***tasarruf bonosu***

tasarruf bonosu *is. ekon.* Maaş gibi kazançlarla bazı satışlarda devletin borçlanması yolu ile yapılan kesintiye karşılık verilen ve üzerinde faiz kuponları bulunan senet.

tasarruflu *s.* **1.** Parasını ölçülü, dikkatli harcayan: *Tasarruflu insan.* **2.** Az masraflı: *Tasarruflu yaşayış.*

tasasız *s.* **1.** Hiç tasası, derdi olmayan, kaygısız. **2.** Hiçbir şeyi kendine dert edinmeyen. **tasasız olmak** dertsiz olmak: *"Hepsinin tasasız olduğu... hepsinin birbirini az çok tanıdığı anlaşılıyordu."* -Y. K. Beyatlı.

tasasızlık, -ğı *is.* Tasasız olma durumu.

tasavvuf *is. Ar. taṣavvuf fel.* Tanrı'nın niteliğini ve evrenin oluşumunu varlık birliği (vahdetivücut) anlayışıyla açıklayan dinî ve felsefi akım. İslâm mistisizmi: *"Bu dil derindir ve birçok tasavvuf deyimleri ile zengindir de!"* -F. R. Atay.

tasavvufi *s. Ar. taṣavvufî* Tasavvufla ilgili, tasavvufa ait: *Tasavvufi edebiyat.*

tasavvur *is. Ar. taṣavvur* **1.** Göz önüne getirme, hayal etme, zihinde bir kişilik kazandırma. **2.** Tasarım. **3.** Düşünce, amaç, niyet, maksat, plân: *"Bütün bu tasavvurlar iskambilden bir kule gibi bir anda yıkılıvermişti."* -H. Taner. **tasavvur etmek** zihinde canlandırmak, göz önüne getirmek: *"Yaya kaldırımlarını tasavvur ettiği kadar kalabalık bulmadı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tasdi, -i *is. (tasdi:) Ar. taṣdîḳ esk.* Can sıkma, baş ağrıtma, tedirgin etme.

tasdik *is. (tasdi:k) Ar. taṣdîḳ* **1.** Doğrulama. **2.** Onay, onaylama. **tasdik edilmek** onaylanmak. **tasdik etmek 1)** doğrulamak: *"Bütün kadınlar da bu iki şahidi tasdik ettiler."* -A. Gündüz. **2)** onaylamak. **tasdik ettirmek** onaylatmak.

→ **tasdikname**

tasdikli *s.* **1.** Onaylanmış. **2.** Doğrulanmış, geçerli, onaylı, tasdik edilmiş.

tasdikname *is. (tasdikna:me) Ar. taṣdîḳ + Far. nâme* Öğrenim belgesi: *"... Tasdiknamesini tutuşturup yürütüyorlar başka bir okula."* -Y. Z. Ortaç.

tasdiksiz *s.* **1.** Doğrulanmamış. **2.** Onaylanmamış.

tasfiye *is. Ar. taṣfiye* **1.** Arıtma, ayıklama, temizleme. **2.** *tic.* Bir ticaret kuruluşunun batması, kapanması gibi sebepler üzerine hesapların kesilmesi, alacaklılara ortada kalan mal ve paradan paylarına düşen miktarın verilmesi, likidasyon. **3.** *mec.* Türlü sebeplerle birçok kimsenin görevine son verme. **tasfiye etmek 1)** arıtmak, temizlemek: *"Biz lisanımızı tasfiye ediyoruz, yeni kelimeler buluyor, bulamazsak gelişigüzel uyduruyoruz."* -R. H. Karay. **2)** bir ticaret kuruluşunu kapatmak; **3)** yok etmek, ortadan kaldırmak: *İmparatorluğu tasfiye etmek.* **4)** işine son vermek.

→ **tasfiyehane**

tasfiyeci *is.* ve *s.* Herhangi bir toplumsal olgudan yabancı ögelerin ayıklanması taraftarı olan (kimse).

tasfiyehane *is. (tasfiyeha:ne) Ar. taṣfiye + Far. ḫâne* Arıtım evi, rafineri.

tasgir *is. (tasgi:r) Ar. taṣġîr esk.* Kü-

çültme, ufak duruma getirme.

tashih *is. (tashi:h) Ar. taṣḥîḥ esk.* Düzeltme, düzelti: *"Ancak bir ehemmiyetsiz noktayı tashihe lüzum görüyoruz."* -R. N. Güntekin. **tashih etmek** düzeltmek, doğrultmak: *"Yüzünü, hâl ve tavırlarını aynadan bakarak tashih etmeğe çalışırdı."* -S. F. Abasıyanık. *"Babamın bu cümlelerini işitince onları tashih etmeğe koyuldum."* -A. Ş. Hisar.

tasım *is. man.* Doğru olarak kabul edilen iki yargıdan üçüncü bir yargı çıkarma temeline dayanan bir uslamlama yolu, kıyas: *Taşlar katı olur, mermer bir taştır, şu hâlde mermer katıdır uslamlaması bir tasımdır. Bu tasımın ilk önermesine büyük önerme, ikincisine küçük önerme, sonuncusuna da vargı denir.*

tasımlama *is.* **1.** Tasımlamak işi. **2.** Bir konuyu, nesneyi zihinde biçimlendirme, tasmim.

tasımlamak *(-i)* Bir işin tasarısını hazırlamak, tasmim etmek.

tasımsal *s.* Tasımla ilgili.

tas kebabı *is.* **1.** Yağsız kuşbaşı etlerin üzerine tas kapatılıp pirinç, soğan, patates vb. malzeme ile hazırlanan bir tür yemek. **2.** *is.* İnce doğranmış soğanın kuşbaşı etle salça, karabiber ve patatesle birlikte kısık ateşte pişirilmesi ile hazırlanan bir yemek türü.

taslak, -ğı *is.* **1.** Bir şeyi, bir sanat veya edebiyat eserini ancak ana çizgileriyle, türlü bölümleriyle belirten ön çalışma, eskiz: *"Evet diye devam ettim, hikâyen henüz taslak hâlinde."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Herhangi bir konuda başaramayacağı bir işe girişen veya kendini o işin ustası olarak kabul ettirmeye çalışan kimse.

taslama *is.* Taslamak işi.

taslamak 1. Kendinde olmayan bir değeri varmış gibi göstermek: *"Düne kadar kibir onların, büyüklük taslamak onların."* -N. Cumalı. *"Hem hocalık taslayacak, hem de talebesine hürmette kusur etmeyecekti."* -H. Taner. **2.** *(-i)* (taşçılıkta) Bir taşın kaba bölümlerini, çıkıntılarını almak. **3.** (ciltçilikte) Hazırlanmış kitap kapağının cilt beziyle kaplanması ve kapağın yan kâğıdıyla birleştirilmesi. **4.** *hlk.* Gözetlemek, gizlice izlemek.

tasma *is.* **1.** Bazı hayvanların boynuna takılan, bu hayvanları bir yere bağlamaya, çekip götürmeye yarayan kemer biçiminde bağ: *"Bir adam yanaştı, tasmasından tuttuğu güzel bir koyunu gösterdi."* -B. Felek. **2.** Nalın ve terliğin ayağı tutan üstteki meşin bölümü.

tasmim *is. (tasmi:m) Ar. taṣmîm esk.* Tasarlama. **tasmim etmek** tasarlamak.

tasni, -i *is. (tasni:) Ar. taṣnî esk.* **1.** Yapma, sunî. **2.** Düzme, uydurma, yakıştırma. **3.** *fel.* Yapıntı.

tasnif *is. (tasni:f) Ar. taṣnîf* Bölümleme, sınıflama. **tasnif etmek** bölümlemek, sınıflamak: *"Her akşam bana saatlerce ut çalıyor, gevezelik ediyor, komşu kızlarını tasnif ediyor."* -A. Gündüz.

tasnifleme *is.* Tasniflemek işi veya durumu.

tasniflemek *(-i)* Tasnif etmek.

tasrif *is. (tasri:f) Ar. taṣrîf gr. esk.* Çekim. **tasrif etmek** *gr.* çekmek, çekimlemek.

tasrih *is. (tasri:h) Ar. taṣrîḥ esk.* Açık söyleme, belirtme. **tasrih etmek** açıkça belirtmek: *"Bunların hudutlarını iyi tasrih edememekle beraber... enişteмizin kanaatlerine de sirayet etmiş olduğu görülüyordu."* -A. Ş. Hisar.

tastamam *s. (ta'stamam)* Çok uygun, tıpatıp.

tas tas *zf.* Taslar dolusu, tas üstüne tas dolusu.

tastir *is. Ar. taṣṭîr* Yazı yazma, satır dizme. **tastir etmek** yazı yazmak, satır biçiminde dizmek: *"Yazılarında ölümü, hazin bir şiir olarak tastir ederdi."* -O. S. Orhon.

tasvip, -bi *is. (tasvi:p) Ar. taṣvîb esk.* Bir düşünce veya davranışın doğru olduğunu belirtme, onama, uygun bulma. **tasvip etmek** bir düşünce veya davranışın doğru olduğunu belirtmek, onamak, uygun bulmak: *"...uykusuz geceler geçiyor, yaptığı plânı Alman askeri komisyonu derhal*

tasvip ediyor." -R. H. Karay. **tasvip görmek** birinin bir düşünce ve davranışı uygun, yerinde bulunmak.

tasvir *is. (tasvi:r) Ar. taṣvîr esk.* **1.** Tasarlama, bir şeyi sözle veya yazıyla anlatma, göz önünde canlandırma, betimleme: *"Bu, Salihli sokaklarında tasvire sığmaz bir kargaşalık ve vaveylâ idi."* -M. Ş. Esendal. **2.** *hlk.* Resim. **tasvir etmek 1)** ayrıntılarıyla anlatmak, göz önünde canlandırmak: *"Onun hayatını tasvir eden bir kitap elime geçti."* -S. F. Abasıyanık. **2)** resmini yapmak. **tasvir gibi** çok güzel (kimse): *"...beyim, dadılar, tayalarla şımartılmış, kuş sütüyle beslenmiş, beyaz, tüysüz, oğlandan çok kıza yakın tasvir gibi bir civan."* -H. Taner.

tasvirî *s. (tasvi:ri:) Ar. taṣvîrî esk.* Tasvir niteliğinde olan, tasvirle ilgili, deskriptif.

*→ **tasvirî dil bilgisi***

tasvirî dil bilgisi *is. gr.* Bir dilin belirli bir çağını inceleyen dil bilgisi.

-taş *bk.* -daş / -taş.

taş *is.* **1.** Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde: *Kireç taşı. Oltu taşı.* **2.** Bazı yerlerde ve işlerde kullanılmak için bu maddeden özel olarak hazırlanmış malzeme: *Atlama taşı. Değirmen taşı. "Ertesi günü kaldırıp Karacaahmet'e gömdüler, bir taş diken olmadı."* -M. Ş. Esendal. **3.** Yapı işlerinde kullanılmak için bu maddeden hazırlanmış malzeme: *Kaldırım taşları düzgün biçimde yerleştirilmişti. "Tophane yukarılarında taştan bir binada oturuyordu."* -S. F. Abasıyanık. **4.** Mücevherlerde kullanılan yüksek değerli taş: *Yüzük taşı. Bu kûpenin taşları o kadar temiz değil.* **5.** Dama, domino gibi oyunlarda kullanılan metal, kemik, plâstik veya tahta parçalardan her biri. **6.** Bazı organların içinde, özellikle idrar kesesi vb. de oluşan, türlü biçim ve hacimdeki katı madde. **7.** *jeol.* Bazı kütlelerden kopan veya koparılan parça. **8.** *mec.* Üstü kapalı bir biçimde söylenen iğneleyici söz, tariz. **9.** *s.* Taştan yapılmış, taştan oluşmuş. **taş atmak** *mec.* dolaylı olarak birine dokunacak bir söz söylemek: *"İkide birde bana bunun için taş atıyordu."* -R. N. Güntekin. **taş attın da kolun mu yoruldu?** (veya **taş atıp kolu yorulmak**) bir kazancın hiç yorulmadan sağlandığını anlatır: *"Taş atıp kolunuz yorulmadan üstüne konduğunuz paranın nasıl kazanıldığını bir yazarsak görürsünüz."* -H. E. Adıvar. **taş çatlasa** zorlansa, ne yapılsa gerçekleşmesi imkânsız: *"Bunlardan en iyisini taş çatlasa konakta iki aydan fazla tutamazdı."* -R. N. Güntekin. *"Ama bana bu Zehra'nın ettiği iyiliği, ben var ya ben, taş çatlasa ödeyemem."* -A. İlhan. **(birine) taş çıkartmak** biri ötekinden özellik, yetenek vb. bakımından üstün olmak: *"Bazen hayattaki olaylar da yerli film senaryolarına taş çıkartacak kadar dramatik olabiliyor."* -H. Taner. **taş gibi** çok sert, çok katı: *"Ben olduğum yerde taş gibi donup kaldım."* -R. N. Güntekin. **taş kesilmek** çok şaşırıp ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilememek, sesini çıkaramaz olmak: *"Hayvan sanki taş kesilmiş ve kulaklarını dimdik dikmişti."* -O. C. Kaygılı. *"Taş kesilmişler, orada öylece, feleklerine kahretmişler, duruyorlar."* -Y. Kemal. **taş koymak** (işi, hareketi vb.) engellemek için bahane yaratmak: *"Damadım hakkında kötü şeyler düşünmeni, bu işe taş koymanı istemiyorum."* -O. Kemal. **taş sürmek** satranç, dama, domino gibi oyunlarda taşlardan birini oynatmak. **taş taş üstünde bırakmamak** baştan başa yıkıp yerle bir etmek: *"Kaçsan da kaç para eder? Sana, köyde taş taş üstünde bırakmayacak diyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **taş yağar kıyamet koparken** telâşlı ve tehlikeli zamanları anlatır. **taş yerinde ağırdır** herkesin, her şeyin kendi çevresinde önem taşıdığını anlatır. **taşa çekmek** bileği taşında kılağılamak. **taşa tutmak 1)** üst üste taş atmak, aralıksız taşlamak; **2)** *tek.* zımparalamak amacıyla çok hızla dönen bileği taşına hafifçe dokundurmak, pürüzlerini almak, düzgünleştirmek. **taşı gediğine koymak** gerekli bir sözü tam zamanında

ve yerinde söyleyerek karşısındaki kimseyi susturmak, zekice davranmak: *"Fırsat çıkmışken, kim bilir hangi uzak meseleden tutturup, taşı gediğine koymak ve tenkit etmiş olmak için, kaplarına sığamıyordu."* -M. Ş. Esendal. **taşı ölçeyim** *hlk.* kırık, ezik, yara gibi durumlar anlatırken bir kimsenin vücudu üzerinde yer gösterildiğinde "benden uzak olsun" anlamında söylenir. **taşı sıksa suyunu çıkarır** vücutça çok güçlü kimse: *"Aslan gibidir maşallah, taşı sıksa suyunu çıkarır, diyor."* -A. İlhan.

→ ***taş arabası, taş bademi, taş balığı, taş baskı, taş basmacı, taş basması, taş bebek, taş bilimi, taş bina, taş böceği, taş devri, taş dolgu, taş döşeme, taş ekmek, taş iliği, taş kalpli, taş kalplilik, taş kömürü, taş küre, taş levreği, taş mantarı, taş nanesi, taş ocağı, taş pamuğu, taş pudra, taş sarımsağı, taş tahta, taş toprak, taş yağı, taş yuvarı, taş yürekli, taş yüreklilik***

taşak, -ğı *is. kaba* Er bezi, erkeklik bezi, haya.

taşaklı *s. kaba* **1.** Taşağı olan. **2.** *mec.* ve *kaba* Sözünü geçirir, tuttuğunu koparır, yiğit.

taş arabası *is. argo* Aptal, sersem.

taş bademi *is. bot.* Kabuğu çok sert bir tür badem.

taş balığı *is. zool.* İşkine balığına verilen bir ad.

taş baskı *is.* Taş basması: *"Taş baskı ile renk verilirdi resimlere."* -Y. Z. Ortaç.

taş basmacı *is.* Taş basması ile uğraşan kimse.

taş basması *is.* ve *s.* **1.** Kalkerli taş yüzeyine sert bir cisimle kazındıktan sonra basılmış olan (yazı, resim), litografi, litografya: *"Masanın üstünde Lahur'da çıkan taş basması bir gazeteye bakıyorum."* -F. R. Atay. **2.** Bu basım yöntemi.

taş bebek, -ği *is.* Genellikle alçı vb. den yapılmış oyuncak bebek. **taş bebek gibi** *mec.* çok güzel fakat genellikle soğuk ve donuk (kadın).

taş bilimi *is.* Taşların yapısını inceleyen bilim, litoloji, petrografi, petroloji.

taş bina *is.* Taştan yapılan bina.

taş böceği *is. zool.* Kabuğu katır boncuğuna benzeyen bir yumuşakça *(Cypraea)*.

taşçı *is.* Taş yontan, satan veya taş ocağından taş çıkaran kimse.

→ ***taşçı tarağı, taşçı ustası***

taşçıl *s.* **1.** Taşı andıran, taş gibi. **2.** *bot.* Taşlar ve kayalar üzerinde veya taşlı topraklarda yetişen.

taşçılık, -ğı *is.* **1.** Taşçı olma durumu. **2.** Her türlü yapıda kullanılacak taşları kesme, biçimlendirme sanatı.

taşçı tarağı *is.* Mozaik sıvayı taramak için kullanılan dişli çelik kalem.

taş devri *is. tar.* **1.** İnsanın ortaya çıkışı ve taştan araçlar yapmasından başlayarak kalkolitik çağın sonuna kadar geçen tarih öncesi dönem. **2.** *mec.* Bir şeyin henüz gelişmemiş, ilkel durumu: *"Açıkçası matbaacılığımız taş devrinde idi."* -Y. Z. Ortaç.

taş dolgu *is.* Taş ile yapılmış dolgu.

taş döşeme *is.* Zemin geniş yüzeyli taşlarla kaplı olmak.

taş ekmek, -ği *is.* İçi taş döşeli fırında pişmiş olan ekmek.

taşemen *is. zool.* Taşemengillerden, suda yaşayan, çok ilkel yapılı omurgalı hayvan *(Petromyzon)*.

taşemengiller *ç. is. zool.* Taşemenleri içine alan, yuvarlak ağızlı omurgalı hayvanlar familyası.

taşeron *is. Fr. tâcheron* Büyük bir işin bir bölümünü yaptırmayı, asıl müteahhitten kendi üzerine alan ikinci müteahhit.

taşeronluk, -ğu *is.* Taşeronun yaptığı iş.

taşıl *is.* Geçmiş yer bilimi zamanlarına ilişkin hayvan veya bitkilerin, yer kabuğu kayaçları içindeki kalıntıları veya izleri, müstehase, fosil.

→ ***taşıl bilimi***

taşıl bilimi *is. jeol.* Taşıllara dayanarak Yer'in geçmişini inceleyen bilim dalı, paleontoloji.

taşıllaşma *is. jeol.* Taşıllaşmak işi, fosilleşme.

taşıllaşmak *(nsz)* **1.** Taşıl durumuna

gelmek, fosilleşmek. **2.** *mec.* Düşünme gücünü yitirmek.

taşıllı *s.* İçinde taşıl bulunan, fosilli.

taşım *is.* Kaynama sırasında taşma: *İki taşım kaynatmak.*

taşıma *is.* Taşımak işi. **taşıma (veya dökme) su ile değirmen dönmez** işi yapacak olanda yeteri kadar güç bulunmadıkça başkalarının küçük katkılarıyla sürekli ve büyük bir iş yürütülemez.

taşımacı *is.* Başkalarının eşyasını istenilen yere taşımayı sağlayan kimse, nakliyeci, nakliyatçı.

taşımacılık, -ğı *is.* İnsan, mal vb nin çeşitli araçlarla bir yerden bir yere taşınmaları, nakliyecilik, nakliyat, transport.

taşımak *(-i)* **1.** Bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere götürmek: *Yük taşımak. "Hastayı ekseriya yakın kasabaya kadar sırtta taşırlardı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Üstünde bulundurmak: *Silâh taşımak. Çanta taşımak. "Boynunda asılmış gümüş bir köstek taşırdı."* -Y. K. Beyatlı. **3.** *(-i)* (nesne için) Ağırlığını yüklenmek: *Evin çatısını taşıyan tahtalar çürümüştü. "Değirmenin üstünde ise değirmen koluyla birleşen çarkı taşıyan bir çanak bulunur."* -S. Birsel. **4.** (boru, kanal vb. için) Sıvı maddeleri bir yerden başka bir yere aktarmak. **5.** Giymek: *"Devlet üniforması taşıyordu."* -H. Taner. **6.** Sahip olmak, özellik olarak bulundurmak: *"Bir insanın çift uyruk taşımasını aklım almıyor benim."* -N. Cumalı. **7.** *mec.* Katlanmak, üstlenmek, yüklenmek, çekmek. **8.** *mec.* Duymak, hissetmek: *"Hepsi yüreklerinde ana, baba, kardeş, yurt saygısı taşıyan kimseler oldular."* -M. Ş. Esendal. *"İçlerinde her şeye karşılık bir suçluluk duygusu taşırlar."* -T. Dursun K..

taşımlık *zf.* Taşacak kadar: *Sütü bir taşımlık kaynattı.*

taşımsı *s.* Taşı andıran, taşa benzeyen.

taşınabilir *is.* ve *s.* **1.** Taşınması mümkün olan. **2.** *huk.* Para, çek, senet, tahvil vb. değerli kâğıt, menkul.

taşınır *is.* ve *s.* **1.** Taşınabilen (eşya). **2.** *huk.* Taşınabilen (mal), menkul.

taşınış *is.* Taşınmak işi veya biçimi.

taşınma *is.* Taşınmak işi.

taşınmak *(nsz)* **1.** Taşımak işi yapılmak: *"Evi gezdim pek beğendim, ne yapıp yapıp oraya taşınmalıyız."* -P. Safa. *"Yeni villalarına taşındıklarının ilk gecesi soyuldular."* -T. Buğra. **2.** *(-den)* Başka bir yere gitmek, göçmek. **3.** *(-e)* Bir yere sık sık gitmek: *Bir ay mahkemeye taşındı.*

taşınmaz *is.* ve *s.* **1.** Taşınamayan. **2.** *huk.* Ev, tarla gibi taşınamayan (mülk), gayrimenkul.

taşıntı *is. coğr.* Sel suları ile taşınmış taş, toprak.

taşırma *is.* Taşırmak işi.

taşırmak *(-i)* **1.** Taşmasına yol açmak. **2.** *mec.* Sabrını tüketmek.

taşıt *is.* Taşıma aracı.

taşıtçı *is.* ve *s.* **1.** Taşıt kullanan kimse, sürücü. **2.** Taşıt yapan, satan veya onaran kimse.

taşıtma *is.* Taşımak işi.

taşıtmak *(-i, -e)* Taşımak işini yaptırmak: *"Bir gün gelip ölülerimizi parayla taşıtacağımızda şüphe yok, diye düşünüyordum."* -M. Ş. Esendal.

taşıyıcı *is.* ve *s.* **1.** Taşıma işini yapan (kimse veya şey). **2.** Ücretle yük taşıyarak geçinen kimse, yükçü, hamal. **3.** *tıp* Kendisi hastalığa yakalanmaksızın o hastalığın sebebi olan mikrobu taşıyan (kimse veya hayvan), portör.

taşıyış *is.* Taşımak işi veya biçimi.

taşikardi *is. tıp* Kalp atışının dakikada en çok 90 olan normal atışını aşması.

taş iliği *is.* Taşların yapraklar durumunda ayrılmasını sağlayan ara katmanı.

taş kalpli *s.* Acımasız, merhametsiz, taş yürekli: *"Niçin diye sormadım, çünkü o, benim kadar taş kalpli değildi."* -O. Kemal.

taş kalplilik, -ği *is.* Taş kalpli olma durumu.

taşkın *s.* **1.** Taşmış bir durumda olan. **2.** *mec.* Aşırı: *Taşkın bir davranış. "Bu yüz neşeli değil, taşkın denecek kadar mutlu idi."* -T. Buğra. **3.** *is.* Su baskını, seylâp, feyezan.

taşkınca *s.* ve *zf. (taşkı'nca)* Taşkın a-

şırı (bir biçimde).

taşkınlık, -ğı *is.* Taşkın olma durumu veya taşkınca davranış: *"Başkalarını dertleriyle üzmekten, taşkınlıklarıyla rahatsız etmekten kaçınır."* -N. Cumalı.

taşkıran *is. bk.* taşkıran otu.

→ ***taşkıran çiçeği, taşkıran otu***

taşkıran çiçeği *is. bot.* Taşkırangillerden, 2500 m den yukarı yerlerde sert kayaları yarıp yetişen bir çiçek *(Leontopodium alpinum).*

taşkırangiller *ç. is. bot.* Ayrı taç yapraklı iki çeneklilerden, örnek bitkisi taşkıran otu olan bir familya.

taşkıran otu *is. bot.* Taşkırangillerden, bazı türleri süs bitkisi olarak yetiştirilen, saplarının parçalanmasıyla üreyen bir bitki *(Saxifraga).*

taş kömürü *is. jeol.* Jeolojik dönemler boyunca dönüşüme uğrayarak büyük bir kalori gücü kazanan bitki fosillerinden oluşan doğal yakıt, maden kömürü.

taş küre *is. jeol. bk.* Taş yuvarı.

taşlama *is.* **1.** Taşlamak işi. **2.** Sert madenleri aşındırıcı bir taşla parlatma ve yerine uymasını sağlama. **3.** *ed.* Alaylı halk şiiri. **4.** *ed.* Yergi. **5.** Hakaret: *"Paris'teki kahvelerden birine gidecek olan bir Türk orada alaylı taşlamalar, kaba davranışlarla karşılanır."* -S. Birsel.

taşlamacı *is.* **1.** Taşlama işiyle uğraşan usta. **2.** *ed.* Yergici.

taşlamacılık, -ğı *is.* Taşlama ustasının yaptığı iş.

taşlamak *(-i)* **1.** Taş atmak, taşa tutmak: *"Hem bağırıyor, hem atlıları taşlıyordu."* -Y. Kemal. **2.** Bir şeyin içindeki taşları ayıklamak. **3.** Metal bir parçayı zımpara ile törpüleyerek yuvasına alıştırmak. **4.** Taş döşemek. **5.** *mec.* Üstü kapalı, iğneleyici söz söylemek.

taşlanma *is.* Taşlanmak işi.

taşlanmak *(nsz)* Taşa tutulmak, taş atılmak.

taşlanmış ipek, -ği *is.* İpekten dokunmuş kumaşın birtakım kimyasal işlemlerden geçirilerek dayanıklı ve parlak duruma getirilmiş biçimi.

taşlaşma *is.* Taşlaşmak işi.

taşlaşmak *(nsz)* **1.** Taş durumuna gelmek. **2.** *mec.* Çok şaşırarak bir şey yapamaz, konuşamaz duruma gelmek, donakalmak.

taşlatma *is.* Taşlatmak işi.

taşlatmak *(-i, -e)* Taş attırmak, taşa tutturmak.

taş levreği *is. zool.* Gölge balığı.

taşlı *s.* **1.** (tahıl, bakliyat vb.için) İçinde taş olan, taş karışmış olan: *"Yağsız köpüklü ayranlar içmiş, taşlı bulgur pilâvı yemişler."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Üzerinde taş bulunan: *"İri taşlı tespihinin parmakları arasında arada bir şıkırdaması..."* -R. N. Güntekin. **3.** Üzerinde süs taşı bulunan: *Taşlı yüzük.*

taşlık, -ğı *is.* ve *s.* **1.** Taşı bol, taşlı (yer): *"Atları erlerden birine bıraktılar, inişli yokuşlu taşlık bir keçi yolundan yürüdüler."* -R. H. Karay. **2.** *is.* Taşla döşenmiş avlu, sofa, merdiven altı vb: *"Sokak kapısı vuruldu. Taşlıkta kadın sesleri duyuldu."* -M. Ş. Esendal. *"Evlerinin önü taşlık / Taşlığa çekeriz beşlik."* -H. Türküsü. **3.** *zool.* Kuş vb. hayvanların sindirim kanalları üzerinde bulunan kaslı, öğütücü mide, katı (II), konsa.

taşma *is.* **1.** Taşmak işi. **2.** (akarsular için) Yatağından çıkarak çevresini kaplama.

taşmak, -ar *(nsz)* **1.** Sıvı maddeler, içinde bulundukları kaba sığmayacak kadar çoğalma ve kabarma yüzünden kenarları aşmak: *Kahve taşıyor. "Hayvanın ağzından taşan beyaz köpüklere biraz da kan karıştı."* -H. Taner. **2.** (akarsular için) Yatağından çıkarak çevresini kaplamak. **3.** Bulunduğu yüzeyden geniş gelerek kenarları aşmak: *"Kasketinden taşmış siyah saçları yakına gelince çok kırçıllaştı."* -S. F. Abasıyanık. **4.** *mec.* Öfke, sabırsızlık veya heyecan yüzünden kendini tutamamak: *"Acaba bizim taşıp köpürmelerimizi pek çocukça mı bulmuştu?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **5.** İnsan, nesne vb. çokça bulunmak, sayısı artmak.

taş mantarı *is. bot.* Bir tür mantar.

taş nanesi *is. bot.* 10-50 cm yüksekliğinde, tüylü ve çok yıllık bir bitki *(Micromeria fruticosa).*

taş ocağı *is.* Yapı işlerinde kullanılacak taşların çıkarıldığı yer: *"Mühendislerin keşfine göre, taş ocağı olarak işletirlerse, yirmi senede dümdüz olabilirmiş."* -Y. K. Beyatlı.

taş pamuğu *is. jeol.* Asbest.

taş pudra *is.* Süslenmek için kullanılan pudra ve krem karışımı katı madde.

taşra *is. (ta'şra)* Bir ülkenin başşehri veya en önemli şehirleri dışındaki yerlerin hepsi, dışarlık: *"Kendisini İstanbul'da değil, taşra hizmetlerinde süründürür, küçük düşürmek istermiş."* -A. Ş. Hisar. *"Taşrada öğretmenlik ede ede saçı başı ağarmış, tatlı sözlü bir adamdı."* -Halikarnas Balıkçısı.

→ taşra ağzı

taşra ağzı *is. d.b.* Bir ülkede, yazı dilinin dayandığı belirli bir şehir konuşması dışındaki bölge ağzı: *Kapıcının taşra ağzıyla konuştuğu belli oluyordu.*

taşralı *is.* ve *s.* Taşra halkından olan (kimse), dışarlıklı: *"Sonra o taşralı müteahhidin ona talip olmasıyla..."* -H. Taner. **taşralı kalmak** bir kimse taşrada edindiği görgü, örf ve âdetleri bırakmamak: *"Şehirli görünmek gururu kasaba kızının İstanbul'dan aldığı ilk kötü huy oldu; birkaç hafta geçince babasıyla anasının yeni hayata kendisi gibi uyamayacaklarını, taşralı kalacaklarını anlayınca hırçınlaştı."* -R. H. Karay.

taş sarımsağı *is. bot.* Genç yaprakları soğan yerine kullanılan bir soğan türü *(Allium scorodoprasum).*

taşsız *s.* Taşı olmayan.

taş tahta *is.* Kayağan taştan yapılmış hesap tahtası.

taş toprak, -ğı *is.* Yüzeyi taş ve toprakla kaplı alan.

taş yağı *is.* Gaz yağı.

taş yuvarı *is. jeol.* Yer kabuğunu oluşturan ve yer yuvarlağının merkez çekirdeği çevresinde bulunan katı yuvar, taş küre, litosfer.

taş yürekli *s.* Katı yürekli, hiç acıması olmayan, acımasız, taş kalpli: *"Ben o eski taş yürekli Zehra değilim artık, durup dururken yerli yersiz ağlıyorum."* -A. İlhan. *"Ana leyleklerin hepsi böyle taş yürekli mi olurlar?"* -H. Taner.

taş yüreklilik, -ği *is.* Taş yürekli olma durumu, acımasızlık: *"Kadın ağzını açmış, gözünü yummuş, ne nankörlüğünü, ne taş yürekliliğini bırakmıştı."* -H. E. Adıvar.

Tat *öz. is. esk.* **1.** Türklerin egemen olduğu yerlerde yaşayan Arap veya İranlılara verilen ad. **2.** Hazar Denizi kıyısında, İran Azerbaycanı sınırında yaşayan, İran soyundan olan bir topluluğun adı.

tat, -dı (I) *is.* **1.** Bazı cisimlerin tat alma organı üstünde bıraktığı duyum. **2.** Tatlılık: *Bu helvanın tadı az. "Nem elbisenize işlemiştir, yaşlığında deniz suyunun tuzlu tadı ve yapışkanlığı duyuluyor."* -R. H. Karay. **3.** *mec.* Hoşa giden durum, lezzet, zevk: *Bu kitapta tat bulamadım. "Öğle yemeğinden sonra gelen rehavetin tadı, hiçbir gece uykusunda bulunmaz."* -Ş. Rado. **tat almak** bir şeyden hoşlanmak, zevk almak: *"Kelimenin de tadını alır, kafiyenin de."* -Y. Z. Ortaç. **tat kazanmak** (veya **tadı gelmek**) belli bir tada kavuşmak, olgunlaşmak, tatlanmak. **tat vermek** 1) acı, tatlı, ekşi vb. bir tat kazandırmak; 2) hoşa giden bir duruma sebep olmak; 3) bıktırmak. **tadı damağında kalmak** 1) yenen bir şeyin tadını unutamamak; 2) hoşa giden, zevk alınan bir şeyi unutamamak: *"Eski seyahat hürriyeti, yine tadı damağımızda kalan tatlı bir hatıra olmuş."* -R. H. Karay. **tadı gitmek** (veya **kaçmak**) 1) tatsız bir duruma gelmek; 2) bir şey hoşa gidecek yönlerini yitirmek. **tadı tuzu kalmamak** (veya **tadı tuzu bozulmak**) eski zevki kalmamak, yavanlaşmak: *"Buradan itibaren anladım ki, memleketin hiç tadı tuzu kalmamış."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tadı tuzu yok** zevksiz, yavan. **tadına bakmak** ağzına alıp tadını denemek, test etmek: *"Ana çorbaya tuz atıyor, baba mancanın tadına bakıyor."* -O. C. Kaygılı. **tadına doyum olmamak** bir

şeyin tadı çok beğenilmek: *"Bir orman, tadına doyum olmayan bükülüşlerle denize kadar iniyordu."* -B. R. Eyuboğlu. *"Sakallı Celâl'in tadına doyum olmaz söyleşileri uçup gitti."* -H. Taner. **tadına varmak** bir şeydeki ince güzelliği kavramak, duymak. **tadında bırakmak** aşırılığa kaçmamak: *"Yeter artık! Her şeyi tadında bırakmalı."* -A. İlhan. **tadından yenmemek** çok tatlı, çok hoşa gider olmak. **tadını almak** bir şeyin güzelliğini bilir olmak, zevkine varmak. **tadını bulmak** tadı yerine gelmek. **tadını çıkarmak** bir şeyin güzelliğinden veya sağladığı imkânlardan yeterince yararlanmak: *"...çok erken, fazla bir şey yapmadan kazandığı ünün tadını çıkarmaya çalışıyor."* -A. İlhan. *"Kırlarda karısı ile birlikte çıkacakları uzun at gezintilerinin, ocak ateşlerinin tadını çıkarırdı."* -N. Cumalı. **tadını kaçırmak** aşırılığa kaçmak, hoşa gitmeyen bir durum yaratmak: *"İstemediği şeyleri, anam babama ne kadar söylerse ben de o kadar söylenip işin tadını kaçırmamağa çalışıyorum."* -M. Ş. Esendal.

→ ***tat alma duyusu, tat alma organı, tat duyusu***

tat (II) *is. hlk.* Dilsiz.

tat alma duyusu *is.* Ağza konulan nesnelerin tadını anlamaya yarayan duyu.

tat alma organı *is. bk.* dil.

Tatar *öz. is.* Tataristan'da, Batı Sibirya'da ve Rusya federasyonu'nun değişik bölgelerinde yaşayan Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse.

→ ***tatar ağası, tatar böreği, Tatar çorbası***

tatar *is. esk.* Posta sürücüsü.

→ ***tatar arabası***

tatar ağası *is. esk.* **1.** Posta görevi yapan tatarların amiri. **2.** *mec.* Beceriksiz, başarısız, dikkate alınmayan.

tatar arabası *is. esk.* Posta arabası: *"Tatar arabalarını boyalarla süsleyen boyacıya tabelâsını yazdırmak için günlerce uğraşmıştı."* -T. Buğra.

Tatar böreği *is.* Haşlanmış kalınca yufka parçalarına yoğurt ve kıyma katılarak, üzerine kızgın yağ gezdirilerek yapılan yemek.

Tatarca *öz. is. (tata'rca)* Tatar Türkçesi.

tatarcık, -ğı *is. zool.* **1.** Sıcak ülkelerde, özellikle Akdeniz çevresinde yaşayan, türlü hastalıklara yol açan küçük bir sinek *(Phlebotomus).* **2.** *hlk.* Şiddetli karın ağrısı.

→ ***tatarcık humması***

tatarcık humması *is. tıp* Tatarcıklarla insana geçen, şiddetli ateş ve baş ağrısı ile beliren bir hastalık.

Tatar çorbası *is.* Unun hafifçe kavrulmasından sonra soğan, domates, patates ve benzeri malzeme ile hazırlanan bir tür çorba.

Tatarımsı *s.* Tatara benzeyen: *"Öteden başörtülü, yüzü yuvarlak, tatarımsı bir kadın geldi."* -S. F. Abasıyanık.

tatarlaşmak *(nsz)* Tatar gibi davranmak.

Tatarsı *s.* **1.** Tatara benzeyen, Tatar gibi, tatarı andıran. **2.** *mec.* İyi pişmemiş, yarı pişmiş: *Bu yemek tatarsı olmuş.*

tatbik *is. (tatbi:k, k kalın okunur) Ar. taṭbîḳ* Uygulama, pratik. **tatbik etmek** uygulamak: *"Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz?"* -F. R. Atay.

→ ***tatbik imzası, tatbik mührü***

tatbikat *is. (tatbi:ka:t) Ar. taṭbîḳât* **1.** Uygulama. **2.** *ask.* Manevra.

tatbikatçı *is.* Uygulayıcı.

tatbikî *is. (tatbi:ki:, k kalın okunur) Ar. taṭbîḳî* Uygulama ile ilgili, uygulamaya yer veren, uygulamalı, pratik.

tatbik imzası *is.* Bir kimsenin, resmî makamlara sunulan ve onlar tarafından tanınan imzası.

tatbik mührü *is.* Bir kimsenin, resmî makamlarca tanınmış olan mührü.

tat duyusu *is. bk.* tat alma duyusu.

tatil *is. (ta:til) Ar. ta'ṭîl* **1.** Kanun gereğince çalışmaya ara verileceği belirtilen süre, dinlenme: *Yurdumuzda hafta tatili iki gündür.* **2.** Okul, meclis, adliye gibi kuruluşların çalışmasını durdurduğu veya kapalı bulunduğu dönem: *Yaz tatili. "Üstelik adli tatil olduğu için hak sahipleri bekle-*

şirler." -B. Felek. **3.** Eğlenmek, dinlenmek amacıyla çalışmaksızın geçirilen süre: *Alanya'daki tatilimiz çok iyi geçti. "Beni tatili geçirmek üzere evlerine davet ettiler."* -S. F. Abasıyanık. **tatil etmek 1)** başka bir güne, zamana erteleyerek çalışmaya ara vermek; **2)** okul, iş yeri vb. yi kapatmak, çalışmasına ara vermek: *"O zamana kadar inşaatı tatil edeceksiniz, dediler."* -H. Taner. **tatil olmak** kapanmak, ara vermek. **tatil yapmak** tatile çıkmak; işe ara verip dinlenmek. **tatile girmek** belirli bir süre için çalışmalara ara vermek: *Üniversite haziranda tatile girecek.*

→ ***tatil köyü***

tatil köyü *is.* Turistlerin veya ülke insanlarının dinlenmesine uygun bir yerde kurulmuş olan ve evleri gerektiğinde belirli bir süre dinlenmek isteyenlere kiralanan yerleşim yeri.

tatlandırma *is.* Tatlandırmak işi.

tatlandırmak *(-i)* Tat vermek, tadını kazanmasını sağlamak: *"Şambaba, arada bir ağzımızı tatlandıran nice tatlılardan biridir..."* -B. Felek.

tatlanma *is.* Tatlanmak işi.

tatlanmak *(nsz)* Tat kazanmak, tadı gelmek, olgunlaşmak.

tatlı *s.* **1.** Şeker tadında olan: *Tatlı nar. Tatlı elma.* **2.** Acı olmayan, içilebilen, yenilebilen: *Tatlı su. Tatlı salatalık.* **3.** *mec.* İnsanı çeken; göze, kulağa hoş gelen, rahatlatan, dinlendiren, sevindiren: *"Mışıl mışıl, çocuk saflığıyla her zaman tatlı bir gündüz uykusunda idi."* -R. H. Karay. *"Bu acı adam, tatlı ve nüktedandı."* -Y. Z. Ortaç. **4.** *is.* Şekerle veya şekerli şeylerle yapılan yiyecek: *Baklava, revani, lokma birer tatlıdır.* **5.** *zf.* Sinirlendirmeden, hoşa gidecek bir biçimde, tatlılıkla: *Ne tatlı bakıyordu.* **tatlı canını sıkmak** gereksiz şeylere üzülmek ve bunları dert edinmek: *Sen neye tatlı canını sıkıntıya sokuyorsun?* **tatlı dil güler yüz** şefkatli, gönül alıcı konuşma ve davranış: *"Tatlı diller dökerek meram anlatacaklarını sanırlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır** gönül alıcı, okşayıcı sözlerle karşımızdakinin inadı yenilebilir. **tatlı yerinde bırakmak** (veya **kesmek**) bir işi can sıkıcı bir duruma sokmadan sona erdirmek. **(bir işi) tatlıya bağlamak** kavgalı bir işi gönül hoşluğuyla bitirmek: *"Arkadaşlar, karşıdan karşıya kaş, göz işaretleriyle bu meseleyi tatlıya bağlamamı benden rica ediyorlardı."* -R. N. Güntekin. *"Hayır kardeşim, istemez diye tatlıya bağladım."* -O. V. Kanık.

→ ***tatlı belâ, tatlı dil, tatlı dilli*** (veya ***sözlü***), ***tatlı limon, tatlı sert, tatlı söz, tatlı sözlü, tatlı su, tatlı sülümen, tatlı tatlı***

tatlı belâ *is. mec.* Sevildikleri için verdikleri sıkıntı ve üzüntülere katlanılan (kimse): *"Ayakaltında dolaşmaması şartıyla bu tatlı belâya sabırla tahammül eder."* -H. Taner.

tatlıca *zf.* ve *s. (tatlı'ca)* **1.** Biraz tatlı, az tatlı. **2.** *mec.* İçten, hoş, güzel: *"Hikâyemizi böylece tatlıca anlatışından onu kucaklamak içimden geçiyordu."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *zf. mec.* Hoş, yumuşak bir biçimde: *"Hükûmetin kendilerini okşayarak, tatlıca yöneterek, zararlarını hafifletmek yolundaki siyasisi artık geçersiz kalacaktı."* -H. C. Yalçın.

tatlıcı *is.* **1.** Tatlı yapan veya satan kimse. **2.** Tatlı satılan yer. **3.** Tatlıyı seven kimse.

tatlıcılık, -ğı *is.* Tatlı yapıp satma işi.

tatlı dil *is.* Gönül alıcı söz: *"Duvardaki saatleri yaylar işletiyorsa, ev hayatındaki eşref saatleri de tatlı dil işletir."* -Ş. Rado.

tatlı dilli *s.* Güzel, kandırıcı, gönül alıcı konuşan: *"Akıllı, iyi niyetli, dürüst, tatlı dilli bir adamdı."* -T. Halman.

tatlılaşma *is.* Tatlılaşmak işi.

tatlılaşmak *(nsz)* **1.** Tatlı bir durum almak. **2.** *mec.* Sevimli, hoşa giden bir durum almak.

tatlılaştırma *is.* Tatlılaştırmak işi.

tatlılaştırmak *(-i)* Tatlı bir duruma getirmek.

tatlılı *s.* Tatlısı olan, içinde tatlı bulunan: *Tatlılı, börekli bir yemek.*

tatlılık, -ğı *is.* **1.** Tatlı olma durumu. **2.**

mec. Sevimlilik, hoşluk, şirinlik: *"Kaba bir tatlılığı vardı konuşurken."* -Y. Z. Ortaç.

tatlılıkla *zf. (tatlılı'kla)* Tatlı dille, anlayışla, hoşgörü göstererek, iyilikle: *"Hayriye Hanım kocasını tatlılıkla yola getiremeyeceğini anladığı için birdenbire isyan bayrağını açtı."* -R. N. Güntekin.

tatlı limon *is.* Suyu tatlı olan bir tür limon.

tatlımsı *s.* Tatlıyı andıran, az tatlı.

tatlı sert *s.* Ne çok sert, ne çok yumuşak (söz, davranış).

tatlısı tuzlusu *is.* Değişik, bol ve çok yiyeceğin bulunduğu sofra, yemek: *"Ev sahibi buranın varlıklı adamlarından olacak, bize tatlısı tuzlusu ile güzel bir yemek hazırlatmıştı."* -M. Ş. Esendal.

tatlı söz *is. bk.* tatlı dil.

tatlı sözlü *s. bk.* tatlı dilli.

tatlı su *is.* Acı veya tuzlu olmayan, içilebilen su.

→ ***tatlı su gelinciği, tatlı su istakozu, tatlı su kayası, tatlı su kefali, tatlı su levreği***

tatlı su Frengi *is.* **1.** Yakın Doğu ülkelerinden olduğu hâlde Avrupalı gibi görünen Hristiyan. **2.** Avrupalı gibi görünmeye özenen, züppe tavırlı.

tatlı su gelinciği *is. bot.* Tatlı sularda biten bir tür gelincik.

tatlı su ıstakozu *is. zool.* Kerevit, kerevides.

tatlı su kayası *is. zool.* Tatlı sularda yaşayan bir çeşit balık, kara balık, yeşil sazan.

tatlı su kefali *is. zool.* Sazangillerden, uzunluğu 80 cm, eti kılçıklı bir balık *(Leuciscus cephalus).*

tatlı su levreği *is. zool.* Akarsularda, göllerde yaşayan, iki sırt yüzgeçli, beyaz etli bir balık.

tatlı sülümen *is.* Cıva birleşimlerinden, hekimlikte kullanılan zehirli bir madde, kalomel.

tatlı tatlı *zf.* Güzel, hoşa gidecek bir biçimde tatlılıkla, güzel güzel: *"Tatlı tatlı konuşurken bu aksilik nereden başıma geldi?"* -M. Ş. Esendal. *"Kız ise tatlı tatlı göz kapaklarını kapatıp açmıştı."* -Ç. Altan.

tatma *is.* Tatmak işi.

tatmak, -dar *(-i)* **1.** Tat alma duyusu yardımıyla bir şeyin tadının nasıl olduğunu anlamak: *"Ben de tadabilir miyim? Çok merak ediyorum."* -T. Buğra. **2.** Bir şeyden az miktarda yemek veya içmek: *"O meşhur beyaz şaraplarını tattık."* -H. Taner. **3.** *mec.* Duymak, hissetmek. **4.** (bir duruma) uğramış olmak: *Yaşamın her acısını tatmış.*

tatmin *is. (tatmi:n) Ar. tatmīn* **1.** İstenen bir şeyin gerçekleşmesini sağlama, gönül doygunluğuna erme, doyum; doyurma. **2.** *psikol.* Doygunluk. **3.** Cinsel isteklerini giderme. **tatmin etmek 1)** karşısındakine güven vererek onu istenilen bir biçimde hoşnut etmek, doyurmak: *"Yalan söyleme ihtiyacını tatmin etmiş hâlde sustu."* -R. H. Karay. **2)** karşısındakinin cinsel isteklerini gidermek. **tatmin olmak 1)** istediği bir şeye ulaşarak hoşnut olmak, rahatlamak, doyurulmak; **2)** cinsel isteklerini gidermek.

tatminkâr *is. (tatminkâ:r) Ar. tatmīn + Far. -kār* Tatmin eden, tatmin edici özellikte olan, uygun, doyurucu.

tatminsiz *s.* Tatmin olmayan: *"Meydan tatminsizlerin tatmin arayışlarına mı kalırdı?"* -T. Buğra.

tatminsizlik, -ği *is.* Tatmin olmama durumu.

tatsal *s. biy.* Tat alma duyusu ile ilgili.

tatsız *s.* **1.** Tadı iyi olmayan, lezzetsiz. **2.** *mec.* Hoşa gitmeyen, can sıkan: *"Her şey, herkes boş, abes, çirkin, münasebetsiz, tatsız görünür."* -A. Ş. Hisar. *"O akşamki tatsız olaya benim de canım sıkıldı."* -Ç. Altan. **3.** *mec.* Sohbeti hoş olmayan veya geçimsizlik çıkaran (kimse).

→ ***tatsız tuzsuz***

tatsızlaşma *is.* Tatsızlaşmak işi.

tatsızlaşmak *(nsz)* **1.** Tadı azalmak, tadı kalmamak. **2.** *mec.* Tatsızlık etmeye veya tatsız bir durum almaya başlamak.

tatsızlık, -ğı *is.* **1.** Tatsız olma durumu. **2.** *mec.* Hoşa gitmeyen, can sıkan davranış veya durum: *"Düğün sahipleri erkenden tatsızlık çıkacağını gördüler, gidip deli-*

kanlılara yalvardılar." -M. Ş. Esendal. **tatsızlık çıkarmak** hoşa gitmeyen, can sıkıcı, gergin bir duruma sebep olmak: *"Çoktandır aramızda tatsızlık çıkardığım yoktu."* -N. Cumalı.

tatsız tuzsuz *zf.* Çok tatsız: *"Tatsız tuzsuz bir boşluk, sessizlik sürüp gider."* -B. Felek.

tattırma *is.* Tattırmak işi.

tattırmak *(-ı, -e)* **1.** Tatmak işini yaptırmak, tadına baktırmak: *"Ben sana mutlaka aşımdan tattıracağım."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Duyurmak, hissettirmek: *"Bunların o insanların hayatında tuttuğu yeri ve onlara kaç zevki birden nasıl tattırdığını anlatır."* -A. Ş. Hisar.

tatula *(tatu'la) Fr. datura (Hint dillerinden) bot.* Patlıcangillerden, çiçekleri beyaz veya mor renkte, meyveleri dikenli, bir yıllık ve otsu bir bitki; kasların kasılmasını giderdiği için hekimlikte kullanılır: *(Datura stramonium).*

taun *is. (ta:u:n) Ar. ṭā'ūn esk.* Veba hastalığı.

tav *is. Far. tāv* **1.** İşlenecek bir nesnede bulunması gereken ısının, nemin yeterli olması durumu: *Ütülenecek çamaşırın, basılacak kâğıdın tavı su püskürtülerek verilir. "Demir tavında dövülür."* -Atasözü. **2.** (hayvanlarda) Semizlik. **3.** *mec.* En uygun durum ve zaman. **tav vermek 1)** gereken ve uygun nemi sağlamak; **2)** en uygun duruma getirmek: *"Biraz durdu. Sonra işe az daha tav vermiş olmak için..."* -M. Ş. Esendal. **tava gelmek** *hlk.* **1)** yumuşamak, kanmak, yola gelmek; **2)** (toprak) süzülecek duruma gelmek. **tava getirmek** gereği kadar ısıtmak. **(işi) tavına getirmek** işi en uygun duruma getirmek. **tavını bulmak** (iş vb. için) en uygun şartları yakalamak.

→ ***tavhane***

tava *is. Far. tāve* **1.** Yağ kızdırmak, yiyecek kızartmak gibi işlere yarayan, uzun saplı yayvan kap. **2.** Bu kapta pişmiş yemek: *Balık tavası. Ciğer tavası.* **3.** Maden eritilen saplı pota: *Kurşun tavası.* **4.** Kireç karıştırılan tekne. **5.** Tuzlalarda, deniz suyu çekilen bölüm. **6.** *den.* Gemilerde borda iskelesinin alt başındaki sahanlık. **7.** Fide yetiştirmek için ayrılmış toprak bölümü.

→ ***tava böreği, tava ekmeği***

tava böreği *is.* Tavada pişirilen börek.

tava ekmeği *is.* Tavada pişirilen ekmek.

tavaf *is. (tava:f) Ar. ṭavāf esk.* **1.** Bir şeyin çevresini dolaşma veya kutsal bir yeri ziyaret etme. **2.** İslâmı dininde hac zamanında Kâbe'nin çevresini dolaşma. **tavaf etmek** *esk.* **1)** bir şeyin çevresini dolaşmak: *"Duvarlardaki mermer levhalara kazılı yazıları okuya okuya, kendi kendine, bütün mabedi tavaf etti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** hac töresince Kâbe'nin çevresini dolaşmak.

tavalık, -ğı *is.* Tavası yapılmak için aranılan büyük boy et, balık, midye.

tavan *is.* **1.** Bir yapının, kapalı bir yerin üst bölümünü oluşturan düz ve yatay yüzey. **taban** karşıtı: *"Tavanın çatlakları arasından harikulâde şeyler görünüyordu: Yıldızlar!"* -P. Safa. *"Başını kaldırdı, dumanı otobüsün tavanına üfledi."* -H. Taner. **2.** *mec.* Bir şeyi değerlendirmede kabul edilen en yüksek seviye veya fiyat: *Yüksek öğrenim görmüş bir devlet memurunun tavanı birinci derecenin dördüncü basamağıdır.* **tavanına çökmek** (veya **yıkılmak**) beklenmeyen bir durum karşısında şaşırıp kalmak: *"Gelmeyecek mi? neden gelmedi? diye sordukları vakit tavan başıma yıkılıyordu."* -M. Ş. Esendal.

→ ***tavan aralığı, tavan arası, tavan fiyatı, tavan penceresi, tavan süpürgesi***

tavan aralığı *is. bk.* tavan arası.

tavan arası *is.* Bir yapının tavanı ile çatı arasında kalan bölüm: *"...kış için saklamak üzere tavan arasına ayvalar yerleştirmiş."* -A. Ş. Hisar.

tavan fiyatı *is. tic.* Bir mala resmî kuruluşlarca konulan fiyatın en üst sınırı.

tavan penceresi *is.* Binalarda veya evlerde tavan kısmında yapılan pencere.

tavan süpürgesi *is.* Tavam süpürmek için uzun saplı süpürge.

tavassut *is. Ar. tavassut esk.* Aracılık.

ara bulma, aracılık etme. **tavassut etmek** aracılık etmek.

tavattun *is. Ar. tavaṭṭun esk.* Yerleşme, yurt edinme, yurtlanma. **tavattun etmek** yerleşmek, vatan edinmek, yurt edinmek, yurtlanmak.

tavazzuh *is. Ar. tavażżuḥ esk.* Açıklık kazanma, aydınlanma. **tavazzuh etmek** aydınlanmak, açıklık kazanmak, belirli duruma gelmek: *"Vaziyet tavazzuh edinceye kadar gizlenmekten, aylardır yüzünü görmedim."* -A. İlhan.

tavcı *is.* ve *s. mec.* Birini kandırarak, yüze gülerek aldatan (kimse).

tavcılık, -ğı *is.* Tavcı olma durumu.

taverna *is. (tave'rna) İt. taverna* Çalgılı meyhane.

tavernacı *is.* Taverna işleten kimse.

tavhane *is. (tavha:ne) Far. tâv-ḫâne esk.* **1.** İçinde bitki yetiştirilen sobalı camlık, limonluk, sera. **2.** *mec.* Yoksulların sığındığı sıcak yer.

tavır, -vrı *is. Ar. ṭavr* **1.** Durum, davranış, vaziyet, hâl: *"Kâmil Beyin bütün tavrında büyük bir acı ile mücadele ettiği seziliyordu."* -A. Gündüz. *"Dalgın, düşünceli bir tavırla işini görmeye devam etti."* -N. Cumalı. **2.** Büyüklenme, yapma davranış: *Bu adamın tavrı hiç çekilmez.* **tavır almak** (veya **takınmak**) belli bir durum veya davranış biçimini benimsemek, vaziyet almak: *"Bilgin değilim. Onun için yazılarımda da bilgince tavır takınmaktan çekinirim."* -O. V. Kanık. *"Parçasını söylerken aldığı tavır, insanı gülmekten katıltacak kadar komik."* -R. H. Karay.

tavik, -kı *is. (ta:vi:k) Ar. ta'vīḳ esk.* Alıkoyma, geciktirme, tehir.

taviz *is. (ta:vi:z) Ar. ta'vīż esk.* Ödün, ödünleme. **taviz vermek** ödün vermek: *"Galiplerin yenilen devletlere hiçbir taviz vermeyecekleri hissediliyordu."* -R. N. Güntekin.

tavizci *is.* Ödüncü.

tavizcilik, -ği *is.* Ödüncülük.

tavla (I) *is. (ta'vla) Ar. ṭavle* At ahırı: *"Piyade subaylarının binekleri, makineli tüfek bölümünün katırları o tavlada dururdu."* -N. Cumalı.

tavla (II) *is. (ta'vla) İt. tavola* **1.** Bölümlere ayrılmış iki yanlı tahta üzerinde on beşerden otuz pul ve iki zarla iki kişinin karşılıklı oynadığı oyun: *"Öğleden sonra birkaç parti tavla oynamaktan... hiç vazgeçmiyorduk."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Bu oyunun üzerinde oynandığı, iki iç yüzü bölme desenli, dik dörtgen biçimindeki tahta kutu. **tavla atmak** tavla oynamak: *"Çoğu tedaviden sonra, bir parti de tavla atardı hastaları ile..."* -Y. Z. Ortaç.

tavlacı (I) *is. (ta'vlacı)* At beslenen tavlaya bakan kimse.

tavlacı (II) *is.* Tavla oyununa düşkün kimse.

tavlama *is.* Tavlamak işi.

tavlamak *(-i)* **1.** İşlenilecek bir nesneye gereken ısıyı veya nemi sağlamak, tav vermek. **2.** *mec.* Yolsuz ve kolay kazanç umudu vererek dolandırmak. **3.** *argo* Kandırıp elde etmek: *"Ayrıca bir de milyoner kızı tavlamış ki..."* -A. İlhan. *"Hiçbir namuslu insan kendisine gönül vermiş bir kızdan, tavladım, diye söz etmez."* -O. Kemal.

tavlandırmak *is.* Büyük sıkıntı, üzgü, eziyet: *""Esirlikte ve cefada, millet ruhunu tavlandıran bir sır olduğuna o akşam inandım.""* -R. E. Ünaydın.

tavlanma *is.* Tavlanmak işi.

tavlanmak *(nsz)* **1.** Tavlamak işi yapılmak: *"Deri biraz tavlansın diye talaş içinde durur."* -S. F. Abasıyanık. **2.** (hayvan) Semirmek, şişmanlamak.

tavlı *s.* **1.** Tavlanmış, tavı olan, tav verilmiş. **2.** Semiz, şişman.

tavsama *is.* Tavsamak işi: *"Hafif bir tavsama karşısında sanat ve kültürü canlandıracak önlemleri almayı hayatî bir ödev sayıyorlar."* -H. Taner.

tavsamak *(nsz)* Bir iş, bir durum vb. gücünü, hızını kaybetmek, yavaşlamak, gevşemek: *"Sonra sonra ziyaretler seyrekleşti, gitgide büsbütün tavsadı."* -H. Taner.

tavsatma *is.* Tavsatmak işi.

tavsatmak *(-i)* Tavsamasına sebep olmak, yavaşlatmak, gevşetmek.

tavsız *s.* Tavlanmamış, tav verilmemiş.

tavsif *is. (tavsi:f) Ar. tavṣīf esk.* Nitelendirme, niteliklerini söyleme. **tavsif etmek** nitelendirmek, niteliklerini söylemek.

tavsiye *is. Ar. tavṣiye* **1.** Öğütleme, yol gösterme: *"Doktorların tavsiyesini yerine getirmek için de yürüye yürüye evine vaktinde yetişir."* -A. Ş. Hisar. **2.** Bir kimseyi iyi tanıtarak salık verme. **3.** Bir şeyin, bir kimsenin iyi, işe yarar olduğunu ilgili kişiye söyleme, referans. **tavsiye etmek 1)** bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını öğütlemek: *"Poliklinikteki doktor kendisine her sabah aç karnına incir yemesini tavsiye etmişti."* -H. Taner. **2)** salık vermek: *"Bir an İstanbul'a değilse bile Ankara 'ya kadar gitmesini tavsiye ettim."* -R. N. Güntekin.

→ ***tavsiye mektubu, tavsiyename***

tavsiyeli *s.* Kayırılması istenen, kayırılan.

tavsiye mektubu *is.* Birinin işe uygun olduğunu, işe alınmasını bildirmek amacıyla yazılmış mektup, referans: *"Hararetli tavsiye mektupları yağdırırdı."* -R. H. Karay.

tavsiyename *is. (tavsiyena:me) Ar. tavṣiye + Far. nāme* Tavsiye etmek amacıyla yazılan mektup.

tavsiyesiz *s.* Kayırılmayan.

tavşan (I) *is. zool.* Tavşangillerden, uzunluğu 70 cm, eti yenen, hızlı koşan, postundan yararlanılan bir memeli türü *(Lepus europeus).* **tavşan boku gibi (ne kokar, ne bulaşır)** (kaba) ne yararı, ne de zararı olan (kimse). **tavşan dağa küsmüş de dağın haberi olmamış** istenilen etkiyi yapmaktan çok uzak kalan dargınlıklar karşısında söylenir. **tavşana kaç, tazıya tut demek** iki tarafı, karşıt olan davalarında kışkırtmak, ikili oynamak. **tavşanı araba ile avlamak** işini telâşsız ve soğukkanlılıkla görmek. **tavşanın suyunun suyu** iki şey arasındaki ilginin çok uzak olduğunu anlatır.

→ ***tavşanağzı, tavşan anahtarı, tavşanayağı, tavşanbıyığı, tavşan dudağı, tavşan eti, tavşankanı, tavşankulağı, tavşanmemesi, tavşan uykusu, tavşan yürekli***

tavşan (II) *is.* Değerli ağaçlar üzerine ince oymalar işleyen sanatçı, tahta oymacısı.

tavşanağzı *is. bot.* Pembe renkli bir tür çiçek.

tavşan anahtarı *is.* Maymuncuk.

tavşanayağı *is.* Demir yollarında iki rayın kesişme noktasında bulunan parçalardan her biri.

tavşanbıyığı *is. bot.* Bir yonca türü.

tavşancı *is.* **1.** Tavşan yetiştiren kimse. **2.** Tavşan satan kimse.

tavşancıl *is. zool.* Çoğu tavşan avlamakla beslenen kartal, akbaba gibi yırtıcı kuşlara verilen ad.

→ ***tavşancıl otu***

tavşancılık, -ğı *is.* **1.** Tavşan yetiştiriciliği. **2.** Tavşan satıcılığı.

tavşancıl otu *is. bot.* Maydanozgillerden, nemli yerlerde yetişen, körpesi bazı yerlerde hayvan yemi olarak kullanılan bir bitki *(Heracleum).*

tavşan dudağı *is.* Doğuştan yarık dudak.

tavşan eti *is.* Tavşanın yumuşak ve pembe eti.

tavşangiller *ç. is. zool.* Örnek hayvanı tavşan olan kemirgenlerden bir familya.

tavşankanı *is.* **1.** Parlak ve koyu kırmızı renk. **2.** *s.* Bu renkte olan: *Tavşankanı çay.*

tavşankulağı *is. bot.* Çuha çiçeğigillerden, kalp biçiminde geniş yapraklı, beyaz, pembe, şarap rengi çiçekli bir bitki, buhurumeryem, siklamen *(Cyclamen).*

tavşanlık, -ğı *is.* Değerli ağaçlarla ince işler yapma sanatı.

tavşanmemesi *is. bot.* 30-100 cm yükseklikte, kışın yapraklarını dökmeyen bir ağaççık, yaban mersini *(Ruscus aculeatus).*

tavşan uykusu *is.* Hafif ve kuşkulu uyku.

tavşan yürekli *s.* Çok ürkek, korkak.

tavuk, -ğu *is. zool.* Sülüngillerden, eti ve yumurtası için üretilen kümes hayvanı *(Gallus)*. **tavuk ayağı yemek** gevezelik etmek, dedikodu yapmak: *"A, o nasıl lâkırdı, dedi. Bunlar da tavuk ayağı yemişler, ağızlarında bakla ıslanmıyor."* -M. Ş. Esendal. **tavuk gibi** erken yatıp uyuyanlar için söylenir. **tavuk kaza bakmış da kıçını yırtmış** *tkz.* başkalarından geri kalmamak için gücünü aşan işlere girişenler büyük zararlara uğrarlar.

→ ***tavukayağı, tavuk balığı, tavuk biti, tavuk budu, tavuk eti, tavukgiller, tavukgöğsü, tavukgötü, tavukkarası, tavuk köftesi, tavuk kümesi, tavukpençesi, tavuk sarması, tavuk suyu, tavuk yahni, tavuk yelpazesi***

tavukayağı *is.* Bir tür maymuncuk.

tavuk balığı *is. zool.* Mezgit.

tavuk biti *is. zool.* Kümes hayvanlarında bulunan ve kümesleri saran bir bit türü.

tavuk budu *is.* Tavuğun en çok sevilen eti olan but kısmı.

tavukçu *is.* **1.** Tavuk besleyicisi. **2.** Tavuk satan kimse. **3.** Kesilmiş tavuk satıcısı.

tavukçuluk, -ğu *is.* **1.** Tavuk yetiştiriciliği. **2.** Tavuk satıcılığı.

tavuk eti *is.* Beyaz ve yumuşak olan tavuk eti.

tavukgiller *ç. is. zool.* Sülüngiller.

tavukgöğsü *is.* Lifleri yumuşayıncaya kadar haşlanmış, didiklenmiş tavuk göğüs etinin pirinç ve süt ile koyulaşıncaya kadar pişirilmesiyle yapılan muhallebiye şeker ve tavuk suyu katılarak hazırlanan bir tatlı türü.

tavukgötü *is. kaba* Sığıl.

tavukkarası *is. tıp* Az aydınlık yerlerde görememe biçiminde beliren göz hastalığı.

tavuk köftesi *is.* Haşlanıp ince kıyılmış tavuk etine ekmek içi, et, soğan, maydanoz, yumurta ve baharat eklenmesinden sonra yoğrulup, galeta ununa bulanarak yağda kızartılmasıyla yapılan bir köfte türü.

tavuk kümesi *is.* Tavukların korunması ve bakımı için yapılmış özel kümes.

tavuklar *ç. is. zool.* Tavuksular takımının bir alt takımı.

tavukpençesi *is. bot.* Tropikal bölgelerin karakteristik çim bitkisi.

tavuk sarması *is.* Haşlanmış havuç, kabak ve tavuk göğsüyle hazırlanan, üzerine salça ve yoğurtlu sos dökülerek servisi yapılan bir yemek.

tavuksular *ç. is. zool.* Tavukları ve tepeli tavukları içine alan bir takım.

tavuk suyu *is.* Tavuğun içinde haşlandığı, çorba vb. için yararlanılan su.

tavuk yahni *is.* Domates, patates, soğan karışımına tavuğun katılması ve kısık ateşte pişirilmesiyle yapılan bir yemek türü.

tavuk yelpazesi *is.* Tavuk bifteğinin pişirilmesinden sonra domates, biber, sarımsağın üzerine beşamel sos dökülerek hazırlanan bir yemek.

tavulga *is. bot.* Kabuğu kırmızı veya erguvanî renkte olan ve tabaklamada kullanılan bir söğüt türü.

tavus *is. Ar. ṭâvus zool.* Sülüngillerden, erkeğinin tüyleri uzun, kuyruğu parlak, güzel renkli, acı ve tiz sesli, süs hayvanı olarak beslenen bir kuş *(Pavo)*.

→ ***tavus kuşu, tavuskuyruğu, tavus tüyü, tavus yeşili***

tavus kuşu *is. bk.* tavus.

tavuskuyruğu *is. argo* Sarhoş kusmuğu.

tavus tüyü *is.* Tavus kuşunun renkli ve gösterişli tüyü.

tavus yeşili *is.* Tavusun kuyruğunda görülen yeşil, zümrüt yeşili.

tavzif *is. (tavzi:f) Ar. tavẓîf* Vazifelendirme, görevlendirme, iş verme. **tavzif etmek** vazifelendirmek, görevlendirmek.

tavzih *is. (tavzi:h) Ar. tavżîḥ esk.* Açıklama, aydınlatma. **tavzih etmek** açıklamak, aydınlatmak.

tay (I) *is.* Üç yaşına kadar olan at yavrusu.

tay (II) *s. Far. tây hlk.* **1.** Denk, eşit,

eş. **2.** Hayvanın bir yanındaki yük.

taya *is. Far. dâye esk.* Dadı.

tayalık, -ğı *is.* Dadılık: *"Osman Efendi, tayalık vazifesini üstüne almıştı."* -E. E. Talu.

taydaş *is. Far. tây + T. -daş hlk.* Yaş, meslek, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olanlardan her biri, öğür, akran.

tayf *is. Ar. ṭayf esk.* **1.** Görüntü, hayalet, ruh: *"Orada ezeli efsanelerini yaşayan binlerce tayf vardı."* -Ö. Seyfettin. **2.** *fiz.* Birleşik bir ışık demetinin bir biçmeden geçtikten sonra ayrıldığı basit renklerden oluşmuş görüntü: *Güneşin tayfı, biçmenin köşesinden tabanına doğru sıra ile şu renkleri gösterir. Kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lâcivert, mor.*

*→ **tayfölçer, tayf ölçümü***

tayfa *is. Ar. ṭā'ife* **1.** Bir gemide bulunan, türlü işlerde çalıştırılan sefer işçileri, mürettebat: *"Kayıkta hem ben, hem de tayfam uyandık."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** *hlk.* Aynı işi yapan topluluk: *"Esrarkeş, serseri tayfası hava almak için çıkar, balık tutar, getirir kasabaya, satarlar."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *hkr.* Bir adamın yanında bulunan yardakçılar, koşuntu. **4.** Zeytin toplayan işçi.

tayfölçer *is.* Işın tayflarını incelemeye yarayan alet, spektroskop.

tayf ölçümü *is.* Işın tayflarının incelenmesi, spektroskopi.

tayfun *is. İng. typhoon, Fr. typhon (Çinceden)* Çin Denizi'nde ve Hint Denizi'nde görülen güçlü tropikal siklon.

tayga *is. Rus.* Orman kuşağı, kozalaklı orman bitki örtüsü.

taygeldi *is. hlk.* İkinci kez evlenen kadının beraberinde götürdüğü çocuk(lar).

tayın *is. Ar. ta'yîn ask.* Asker azığı: *"Çok defa kahvaltı tayınım olan bir dilim kuru ekmekle bir topak tulum peynirini bile tıkınmağa imkân bulamıyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

*→ **tayın bedeli***

tayın bedeli *is.* Bir aylık asker azığının karşılığı olan para.

tayin *is. (ta:yi:n) Ar. ta'yîn* **1.** Ne olduğunu anlama, gösterme, belirtme, kararlaştırma: *"Yola devam edilmesini tayin için sordu."* -R. H. Karay. **2.** Atama. **tayin edilmek** atanmak: *"Necmi Efendi palas pandıras Çorlu'ya tayin edildi."* -H. Taner. **tayin etmek 1)** kararlaştırmak: *"Buluşabilmek için aramızda bir gün tayin ettik."Anadolu köylüsünün yaşını tayin etmek güçtür."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** atamak; **3)** belli etmek, göstermek: *Atılan goller maçın sonucunu tayin etti.* **4)** ayarlamak: *Gemiciler yollarını pusula ile tayin ederler.* **5)** belirlemek: *"O kelimelerin ölçüsünü millet tayin etmiştir."* -Y. K. Beyatlı. **tayini çıkmak** atanmak.

tayinli *s.* Tayine bağlı olan.

tayinsiz *s.* Tayine bağlı olmaksızın.

tayip, -bi *is. (ta:yi:b) Ar. ta'yîb esk.* Ayıplama, kınama.

taylak, -ğı *is. hlk.* At veya deve yavrusu.

taylama *is.* Taylamak işi veya durumu.

taylamak *(nsz)* (kısrak) doğurmak.

Taylorculuk, -ğu *öz. is. (Mühendis F. Taylor'un adından) sos.* İş verimini artıracak yolda işçiliği düzenlemek için Taylor tarafından ileri sürülen yöntem.

tayming *is. İng. timing bk.* zamanlama.

tayt *is. tight* **1.** Bacakları sıkı saran özel kumaştan yapılmış bir tür pantolon: *Tayt giymiş bir genç...* **2.** *is.* Sıkı, gergin, dar; sızmaz, su geçirmez bir kumaştan yapılmış şort giysi.

tay tay *zf.* Küçük, yürümeyen çocukları ayakta durmaya özendirmek için kullanılır veya **tay tay durmak** deyiminde geçer. **tay tay durmak** emekleme döneminde, henüz yürüyemeyen çocuk ayakları üzerinde durmak.

tay tay arabası *is.* Küçük çocukları yürümeye alıştıran dört tekerlekli araç,yürüteç.

tayyar *s. (tayya:r) Ar. ṭayyâr esk.* Uçucu.

tayyare *is. (tayya:re) Ar. ṭayyāre esk.* Uçak.

tayyareci *is. esk.* Pilot: *"Leylâ'yı altı yedi sene evvel bir tayyareci yüzbaşıya verdik."* -A. Gündüz.

tayyarecilik, -ği *is.* Tayyarecinin işi.

tayyetme *is.* Tayyetmek işi.

tayyetmek *(-i) Ar. ṭayy + T. etmek esk.* **1.** Çıkarmak. **2.** Aradan çıkarmak, yok etmek.

tayyör *is. Fr. tailleur* Ceket ve eteklikten oluşan kadın giysisi.

tazallüm *is. Ar. taẓallum esk.* Sızlanma, yanıp yıkılma, ağlaşma, yakınma: *"Bu mektup...manasız edebiyatlar ve tazallümlerden sonra şu satırlarla bitiyordu."* -R. N. Güntekin. **tazallüm temek** sızlanmak, yakınmak, yanıp yakılmak.

tazammun *is. Ar. taḍammun esk.* **1.** Kapsama, içine alma, içerme. **2.** *man.* İçlem. **tazammun etmek** içermek.

tazarru, -u *is. (tazarru:) Ar. taḍarru' esk.* Yakarma. **tazarruda bulunmak** Tanrı'ya yakarmak.

taze *s. (ta:ze) Far. tāze* **1.** Bozulmamış, bayatlamamış olan; solmuş, pörsümüş olmayan: *"Beyaz peyniri, ekmeğin taze kabuğuna sarıp ağzıma sokuyorum."* -Y. Z. Ortaç. *"Uyku arasında burnuma taze bir süt kokusu geldi:"* -H. Taner. **2.** Dinç, yıpranmamış, yorulmamış: *"Yüzü taze, teravetli ve güzeldi."* -M. Ş. Esendal. **3.** *mec.* Yeni, son, zamanı geçmemiş: *"Orada okuduğum en taze havadis yirmi beş, otuz günlüktü."* -Halikarnas Balıkçısı. **4.** Kuru olmayan, körpe: *Taze fasulye. "Ağaçların taze yaprakları akşamın serinliğini emiyormuş gibi duruyordu."* -M. Ş. Esendal. **5.** *is. mec.* Genç kadın: *"Şu köşede çocuğuyla beraber bir taze oturuyor."* -Ö. Seyfettin. *"Kart bir kadın, zilsiz tefini ovuşturuyor, ayakta kendilerine çeki düzen veren iki taze zillerini vuruyordu."* -R. H. Karay. **taze ot görmüş eşek gibi** iştahlanmak: *"Çamur, taze ot görmüş eşek gibi pis pis sırıtmış bunun üzerine."* -H. Taner.

→ ***taze fasulye, taze para***

tazece *zf. (taze'ce)* Tazeye yakın, taze gibi.

taze fasulye *is.* **1.** Fasulye bitkisinin taze ve turfanda olanı. **2.** Bu sebzeden yapılan yemeğin adı.

tazeleme *is.* Tazelemek işi.

tazelemek *(-i)* **1.** Yenisiyle veya tazesiyle değiştirmek: *"Barmenle yardımcısı boşalan kadehleri tazeliyorlardı."* -Ç. Altan. **2.** Bazı yiyecekleri, bayatlamışken kaynatıp taze duruma getirmek. **3.** *mec.* Unutulmuş bir duygu veya bir düşünceyi yeniden canlandırmak: *"Rica ederim, bu bahisleri açıp da dert tazeleme!"* -R. H. Karay. *"Eski polemikleri tazelememek için bazı noktalar, açıklamak istemiş olsa gerekir."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4.** Bir işi bir daha yapmak, tekrarlamak: *Soruyu tazelemek. "Hoca bir kere daha tazeleyince harıl harıl yazmaya koyuldu."* -H. Taner. **5.** Bozulduğu düşünülen bir bağ veya inancı yeniden yapmak: *Nikâh tazelemek. İman tazelemek. "İmam Efendi abdest tazeleyecekmiş dediler."* -M. Ş. Esendal.

tazelenme *is.* Tazelenmek işi.

tazelenmek *(nsz)* **1.** Tazelemek işi yapılmak. **2.** Taze duruma gelmek, tazelik kazanmak: *"O gün gelsin, neşemiz tazelensin de gör / Dünyayı hele sen bir barış olsun da gör."* -M. C. Anday.

tazeleşme *is.* Tazeleşmek işi.

tazeleşmek *(nsz)* Taze bir durum almak, canlanmak, gençleşmek.

tazelik, -ği *is.* **1.** Taze olma durumu, körpelik, taravet: *"Derisine bir ılık banyodan henüz çıkmış gibi bir tazelik geldi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mec.* Dinç, diri, canlı olma durumu: *"Eskiden söz açılınca, yorgun belleğinden şaşılacak kadar tazelikle geçmişe döner, anılarını eksiksiz anlatmaya dalardı."* -N. Cumalı.

taze para *is.* İş gücünü güçlendirmek amacıyla birçok ve farklı kaynaklardan sağlanan para.

tazı *is. Far. tāzī* Genellikle tavşan avında kullanılan, uzun bacaklı, çekik karınlı, çok çevik bir köpek türü *(Canis familiaris grajus hibernicus): "Tazının*

burnu iki kilometre ötedeki bıldırcın kokusunu duyabilir." -H. Taner. **tazı gibi 1)** çok zayıf ve ince kemikli (insan); **2)** çok hızlı koşan (kimse): *"Çocuğun, atını bir şahin gibi, bir tazı gibi koşturduğunu herkes kabul etti."* -H. E. Adıvar. **tazı o tazı ama çulu değişmiş** tanıdığımız sıradan kişi iş başına geçmiş veya giyim kuşamını düzeltmiş olduğu için tanınmaz olmuş. **tazıya dönmek 1)** çok zayıflamak; **2)** sırılsıklam.

tazıcı *is.* Tazı yetiştiren veya satan kimse.

tazılaşma *is.* Tazılaşmak işi.

tazılaşmak *(nsz)* Tazı gibi zayıflayıp incelmek.

tazim *is. (ta:zi:m) Ar. ta'ẓīm esk.* Saygı gösterme, ululama. **tazim etmek** saygı göstermek, ululamak.

tazimat *is. (ta:zi:ma:t) Ar. ta'ẓīmāt esk.* Yüksek saygı.

tazip, -bi *is. (ta:zi:b) Ar. ta'ẕīb esk.* Azaba sokma, üzme.

taziye *is. (ta:ziye) Ar. ta'ziye* Baş sağlığı dileme.

taziyet *is. (ta:ziyet) Ar. ta'ziyet* Taziye.

taziyetname *is. (ta:ziyetna:me) Ar. ta'ziyet + Far. nāme* Baş sağlığı dileme yazısı.

taziz *is. (ta:zi:z) Ar. ta'zīz esk.* Sevgi ile anma.

tazmin *is. (tazmi:n) Ar. taẕmīn* Zararı ödeme. **tazmin etmek** zararı ödemek.

tazminat *is. (tazmi:na:t) Ar. taẕmīnāt* Zarar karşılığı ödenen para: *"Benim bir raporum üzerine sonradan adamcağıza bileği için üç beş lira tazminat verdiler."* -R. N. Güntekin.

tazyik *is. (tazyi:k, k kalın okunur) taẕyīḳ* **1.** Basınç. **2.** Manevî baskı, zorlama, zarara sokma: *"Bütün hayatınca bunun tazyiki altında kaldı."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Sıkıştırma, darlaştırma: *"Bütün kanı göğsünü çatlatacak bir tazyikle kalbine hücum ediyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tazyik etmek 1)** zorlamak, baskı yapmak; **2)** sıkıştırmak.

Tb *kim.* Terbiyum'un kısaltması.

Tc *kim.* Teknetyum'un kısaltması.

T cetveli *is.* Bir kenarını çizim yapılan yüzeyin kenarına dayayıp diğer kenarıyla birbirine paralel yatay çizgiler çizmeye yarayan T biçimindeki cetvel.

-te *bk.* -de.

te *is.* **1.** Türk alfabesinin yirmi dördüncü harfinin adı. **2.** Sıhhî tesisatta su borusunu üç yönlü kullanma durumuna getiren parça.

Te *kim.* Tellür'ün kısaltması.

teadül *is. (tea:dül) Ar. te'ādul esk.* Birbirine denk olma, denkleşme, denklik.

teakup, -bu *is. (tea:kup) Ar. te'ākub esk.* Art arda gelme. **teakup etmek** birbiri ardınca gelmek.

teali *is. (te':ali) te'ālī esk.* Yükselme, yücelme.

teamül *is. (tea:mül) Ar. ta'āmul esk.* **1.** İş, davranış. **2.** Bir yerde öteden beri olagelen davranış. **3.** *kim.* Tepkime.

→ ***teamül hukuku***

teamül hukuku *is.* **1.** Örf ve âdete dayanan hukuk. **2.** Örf ve âdet durumuna gelmemiş, yazılı olarak tespit edilmemiş hukuk.

tearuz *is. (tea:ruz) Ar. te'āruż esk.* Çatışma, birbirine ters düşme.

teati *is. (tea:ti:) Ar. te'āṭī esk.* Karşılıklı alıp verme. **teati etmek** karşılıklı alıp vermek.

teavün *is. (tea:vün) Ar. te'āvun esk.* Yardımlaşma.

tebaa *s. (teba:) Ar. teba'a esk.* Uyruklu.

tebahhur *is. Ar. tebaḫḫur esk.* (su, sıvı vb. için) Kaynayıp buhar olma, buğulaşma, uçma. **tebahhur etmek** buharlaşmak, uçmak.

tebaiyet *is. Ar. teba'iyyet esk.* **1.** Kanun buyruk ve benzerlerine uyma. **2.** (devlete, güçlü kişiye) Bağlanma.

tebarüz *is. (teba:rüz) Ar. tebāruz* Belirme, görünme. **tebarüz etmek** belirmek, görünmek: *"Senelerden beri bildiğimiz ve aramızda konuştuğumuz şeylerin hiç yalan*

olmadığı tebarüz etti." -Y. K. Beyatlı. **tebarüz ettirmek** belirtmek.

tebcil *is. (tebci:l) Ar. tebcîl esk.* Yüceltme, ululama: *"Onlar gürültülü tebcile, pohpoha, alâyişe tenezzül etmezler."* -Ö. Seyfettin. **tebcil etmek** yüceltmek, ululamak.

tebdil *is. (tebdi:l) Ar. tebdîl esk.* Değiştirme: *"Bazı Türkler oraya hava tebdiline giderler."* -R. H. Karay. **tebdil etmek** değiştirmek. **tebdil gezmek** tanınmamak için kılık değiştirerek gezmek. **tebdili mekânda ferahlık var** yer veya çevre değiştirmenin insana ferahlık sağlayacağı anlamında kullanılır. **tebdili şaşmak** ne yapacağını bilememek, telâşa kapılmak: *"Haydar'ın kılıcını görenin tebdili şaşar."* -Y. Kemal.

tebdilihava *is. (tebdi:'lihava:) Ar. tebdîl-i hevâ* Hava değişimi: *"Doktorlar ümitlerini keser gibi oldular, mutlaka tebdilihavaya gitmemi söylediler."* -Ö. Seyfettin.

tebeddül *is. Ar. tebeddul esk.* Bir durumdan başka bir duruma geçme, değişme: *"Onu deli ve meraklı bilen komşular, bu tebeddüle şaşıyorlardı."* -Ö. Seyfettin.

tebeddülât *ç. is. (tebeddülâ:t) Ar. tebeddülât, tebeddül'* ün çokluk biçimi Değişiklikler, değişmeler.

tebelleş *s. hlk.* İstenmeyen hâlde, birinden veya bir yerden ayrılmayan, gitmeyen, musallat olan. **tebelleş etmek** (birini veya bir şeyi) birinin başına belâ etmek, yıkmak: *"...hanım evlâdını tepemize tebelleş eden kendisidir."* -A. İlhan. **tebelleş olmak** bir kimsenin yanından ayrılmamak, onun başına dert olmak, musallat olmak.

tebellüğ *is. Ar. tebelluğ esk.* Bildirimi alma. **tebellüğ etmek** bir bildirimi almak.

tebellür *is. Ar. tebellur esk.* **1.** Billûrlaşma. **2.** Belirme. **tebellür etmek 1)** billûrlaşmak; **2)** belirmek: *"Müzakeremiz neticesinde de, kuvvetli bir hükûmet esası tebellür etmiş bulunuyor."* -M. Ş. Esendal.

teber *is. Far. teber esk.* **1.** Balta. **2.** Bazı dervişlerin taşıdıkları sapı uzun, keskisi ayça biçiminde, küçük ve hafif balta. **3.** Meşin kesmek için kullanılan araç.

teberli *s.* Teberi olan: *"Alayın en önünde de, elleri teberli, Bektaşi babaları yer alır."* -S. Birsel.

teberru, -u *is. (teberru:) Ar. teberru' esk.* Bağışlama, bağış. **teberru etmek** bağışta bulunmak, bağışlamak.

teberrük *is. Ar. teberruk esk.* Uğur sayma.

teberrüken *zf. (tebe'rrüken) teberruken esk.* Uğur sayarak, mutlu olsun diye.

teberrüz *is. Ar. teberruz* Meydana çıkma, görünme. **teberrüz ettirmek** belirtmek.

tebersiz *s.* Teberi olmayan.

tebessüm *is. Ar. tebessum* Gülümseme: *"O şimdilik dudağında acı bir tebessümle yalnız bana bakıyordu."* -R. N. Güntekin. **tebesüm etmek** gülümsemek.

tebessümlü *s.* Tebessüm eden, tebessümü olan: *"Ümitli bir eda ile gelirler ve iki sıraya dizilmiş neşeli yüzler, tebessümlü ağızlar arasından geçerlerdi."* -A. Ş. Hisar.

tebessümsüz *s.* Tebessüm etmeyen, tebessümü olmayan.

tebeşir *is. Far. tebâşîr* **1.** Toz zerreciklerinden oluşan, çizdiği yerde iz bırakan, beyaz veya açık renkte kireçli kaya. **2.** Bu maddeden yapılan, kara tahta, duvar vb.yüzeylere yazı yazmak için kullanılan küçük çubuk: *"Tahta başında, elimde tebeşir, sallanıyorum."* -Y. Z. Ortaç.

tebeşirleşme *is. tıp* Bir dokunun kalınlığında tebeşire benzer katı birikintilerin oluşması.

tebeşirli *s.* Tebeşiri olan: *"Tebeşirli kara tahta karşımda idi."* -F. R. Atay.

tebeşirsiz *s.* Tebeşiri olmayan.

tebeyyün *is. Ar. tebeyyun esk.* Belli olma. **tebeyyün etmek** belli olmak, ortaya çıkmak.

tebligat *ç. is. (tebli:ga:t) tebliğât, tebliğ'* in çokluk biçimi *esk.* Bildirim. **tebligatta bulunmak** bildirim yayımlamak, bildirimden haberdar etmek, bildirim gön-

dermek: *"7 Temmuz 1919 tarihinde, şu umumi tebligatta bulundum."* -Atatürk.

tebliğ *(tebli:ğ) Ar. tebliğ esk.* **1.** Bildirme, haber verme: *"Heyet reisi selâmlarının size tebliğine beni memur ettiler."* -P. Safa. **2.** *is.* Bildiri: *"İşte size tebliğde bahsettiğimiz saz şairi Âşık Mehmet, diye tıknaz adamı takdim etti."* -H. Taner. **tebliğ etmek** bildirmek: *"Çağırsalar çağırsalar, sürgüne gideceğini tebliğ etmek için çağırırlar."* -A. İlhan.

tebrik *is. (tebri:k) Ar. tebrik* Kutlama: *"Dostlar tebrike gelip el sıkıyorlardı."* -H. C. Yalçın. **tebrik etmek** kutlamak: *"Her hâlde iyi bir şey olmuş; çünkü tebrik ediyorlar."* -M. Ş. Esendal. *"Müfettişler, müdürü tebrik edip gittiler."* -H. Taner.

tebriye *is. Ar. tebri'e esk.* Aklama, temize çıkarma. **tebriye etmek** aklamak.

tebşir *is. (tebşi:r) Ar. tebşir esk.* Müjdeleme, muştulama. **tebşir etmek** sevinilecek bir haber vermek, müjdelemek, muştulamak.

tebyiz *is. (tebyi:z) Ar. tebyiz esk.* Bir yazı ile ilgili taslağı temize çekme: *"Eserimin tebyizinden artan şu boş deftere gelişigüzel bu satırları yazdım."* -Ö. Seyfettin. **tebyiz etmek** temize çekmek.

tecahül *is. (teca:hül) Ar. tecâhul esk.* Bilmez gibi görünme, bilmezlikten gelme. **tecahül etmek** bilmez gibi görünmek, bilmezlenmek.

tecahülüarif *is. Ar. tecâhul-i'ârif ed.* Bir anlam inceliği yaratmak için bildiği şeyi bilmez görünme sanatı.

tecahülüarifane *is. (teca:hülüa:rifa:ne) Ar. tecâhul u 'ârifâne ed.* **1.** Tecahülüarif. **2.** *zf.* Bilmezlikten gelerek, bilmez davranarak: *Tecahülüarifane yaptı.* **tecahülüarifaneden gelmek** bilmez gibi davranmak.

tecanüs *is. (teca:nüs) Ar. tecânus esk.* Bir bütünü oluşturan ögeler arasında uyum bulunması durumu.

tecavüz *is. (teca:vüz) Ar. tecâvuz* **1.** Hücum etme, saldırma, saldırı, saldırış: *"Çekler bir Alman tecavüzü karşısında mutlaka silâha sarılacaklardır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Başkasının hakkına el uzatma. **3.** Namusuna saldırma, sarkıntılık. **4.** *esk.* Aşma, ötesine geçme. **tecavüz etmek 1)** saldırmak, hücum etmek: *"Bu adam, canımı sıkacak bazı şeyler söyledi; sonra eliyle tecavüz etti."* -R. N. Güntekin. **2)** başkasının hakkına el uzatmak; **3)** namusa sataşmak: *"Burada kadınlar erkeğe tecavüz ediyorlar."* -A. Gündüz. **4)** *esk.* aşmak, geçmek.

tecavüzkâr *s. (teca:vüzkâ:r) Ar. tecâvüz + Far. -kâr esk.* Saldırgan, saldırıcı.

tecdit, -di *is. (tecdi:t) Ar. tecdîd esk.* Yenileme, tazeleme.

teceddüt, -dü *is. Ar. teceddud esk.* Yenileşme, yenilik.

tecelli *is. (tecelli:) Ar. tecellî esk.* **1.** Belirme, görünme, ortaya çıkma, zuhur etme, meydana çıkma: *"Bu tecellilerin yalnız bir tanesi doğru..."* -H. C. Yalçın. *"Tabiatın böyle aziz tecellileri hudutsuzdur."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Tanrı'nın insanlarda ve doğada görünmesi. **3.** Alın yazısı, kader: *Ne yaman tecellisi varmış!* **tecelli etmek** belirmek, görünmek, ortaya çıkmak, zuhur etmek, meydana çıkmak: *"Hacca gitmek emeli onun kalbinde ateşli bir iştiyak tarzında tecelli etmişti."* -M. Ş. Esendal.

tecemmu, -u *is. (tecemmu:) Ar. tecemmu' esk.* Toplanma, birikme, yığılma, yığınak.

tecennün *is. Ar. tecennun esk.* Çıldırma, delirme, aklını oynatma. **tecennün etmek** çıldırmak, delirmek.

tecerrüt, -dü *is. Ar. tecerrud esk.* Her şeyden uzaklaşma, sıyrılma, soyutlanma: *"İlk gençlik yılları da aynı halet ve tecerrüt içinde geçti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tecerrüt etmek** sıyrılmak, soyutlanmak.

tecessüm *is. Ar. tecessum esk.* **1.** Boyut kazanma, cisimlenme: *Selimiye, Mimar Sinan'ın tecessüm etmiş dehasıdır.* **2.** Görünmeye başlama, belirme: *Ufukta birdenbire bir gemi tecessüm etti.* **3.** Göz önüne

gelme, canlanma: *Olay olduğu gibi gözümün önünde tecessüm ediyor.* **tecessüm etmek 1)** boyut kazanmak, cisimlenmek, belirmek; **2)** canlanmak: *"Tıpkı tarih dersi okurken hayalimde tecessüm ettirdiğim cengâverlere benziyordum."* -M. Ş. Esendal.

tecessüs *is. Ar. tecessus esk.* **1.** Belli etmeden, kendini ilgilendirmeyen şeyleri öğrenmeye çalışma: *"Yahya Kemal tecessüsü, üstelemeyi doğuluların bir kusuru olarak görür."* -S. Birsel. **2.** Merakını gidermeye çalışma, görme, anlama merakı: *"Yenemediğim bir tecessüs beni, bu iki sefilin yanına kadar sürükledi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Rabia, Dede'nin tavrındaki zarafete, yüzündeki bambaşka ifadeye tecessüsle, yeni bir şey görmüş gibi bakıyordu."* -H. E. Adıvar.

tecezzi *is. (tecezzi:) Ar. tecezzu' esk.* Parçalara ayrılma, ayrılma, bölünme. **tecezzi etmek** bölünmek, parçalara ayrılmak.

tecil *is. (te:ci:l) Ar. te'cîl* Erteleme. **tecil etmek** ertelemek.

tecim *is. esk.* Ticaret.

tecimen *is. esk.* Tacir, tüccar: *"Esnaf ve tecimenlerin konak ve yalılarında da yiyinti işleri her türlü sınırı aşar."* -S. Birsel.

tecim evi *is. esk.* Ticarethane.

tecrit, -di *is. (tecri:t) Ar. tecrîd* **1.** Ayırma, ayrı bir tarafta tutma. **2.** *fel.* Soyutlama. **3.** *fiz.* Yalıtım, izolâsyon. **tecrit etmek 1)** herkesten veya her şeyden ayırmak, bir kenara koymak; **2)** *fiz.* yalıtmak.

tecrübe *is. Ar. tecribe* **1.** Deneme, sınama, eksperyans: *"Bu hususta oldukça tecrübe sahibiyiz."* -H. Taner. **2.** Görgü: *"Sonraları, diploması âleminde edindiğim tecrübeler bana, bu hükmümde yanılmadığımı ispat etmiştir."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *fiz.* Deney. **tecrübe etmek** denemek, sınamak: *"Bakayım, bir tecrübe edeyim diye düşündüm."* -R. N. Güntekin. **tecrübe tahtasına dönmek (veya çevirmek)** üst üste başarısız denemelere konu olmak: *"Hastaları tecrübe tahtasına çevirmiş nice vak'aları rastgele bir kinin tedavisiyle tedavi ettiğimi bilirim."* -R. N. Güntekin. **tecrübe yapmak** denemek, sınamak: *"Oraya gidebilmek için bir tecrübe yapmaya karar vermişti."* -P. Safa. **tecrübesi olmak** görgüsü, bilgisi olmak: *"Nadir Hanımın tecrübesi olmak lâzım gelir."* -M. Ş. Esendal.

tecrübeli *s.* Tecrübesi olan, görmüş geçirmiş: *"Odacı, tecrübeli gözlerle ona bakıyordu."* -P. Safa. *"Ananın tecrübeli nazarları bunu pek kolay anladı."* -H. C. Yalçın.

tecrübelilik, -ği *is.* Tecrübeli olma durumu.

tecrübesiz *s.* Tecrübesi olmayan.

tecrübesizlik, -ği *s.* Tecrübesiz olma durumu.

tecrübî *is. (tecrübi:) Ar. tecribî esk.* Deneye dayanan, deneme ile ilgili.

tecvit, -di *is. Ar. tecvîd esk.* **1.** Kelimelerin söylenişinde, seslerin çıkaklarına, uzunluk ve kısalıklarına göre okunması: *"Okurken tecvide riayetten kelimeler ağzında yassılanarak, yayvanlaşarak, incelerek çıkıyordu."* -M. Ş. Esendal. **2.** Kur'an'ın doğru okunmasını sağlayan bilim. **3.** Bu bilim üzerine yazılmış kitap.

tecvitli *s.* Tecviti olan, tecviti ortaya koyan: *"Tecvitli seslerin çatlatılışları gittikçe kulak tırmalıyor."* -A. Gündüz.

tecviz *is. (tecvi:z) Ar. tecvîz esk.* Yapılmasını uygun bulma, izin verme. **tecviz edilmek** uygun bulunmak, izin verilmek: *"Sen yaşta çocuklar için kat'iyen tecviz edilmez, ama bizim gibi yaşlı başlı adamların, ara sıra iki kadeh bir şey içmelerinde bir zarar yoktur."* -R. N. Güntekin. **tecviz etmek** uygun bulmak, izin vermek.

tecziye *is. Ar. tecziye esk.* Cezalandırma. **tecziye etmek** cezalandırmak.

teçhil *is. (teçhi:l) Ar. techîl esk.* Birinin bir konuda bilgisizliğini söyleme, bilmezleme. **teçhil etmek** birinin bilgisizliğini göstermek, bilmezlemek.

teçhiz *is. (teçhi:z) Ar. techîz esk.* Donatma, donatım. **teçhiz etmek** donatmak.

teçhizat *ç. is. (techi:za:t) Ar. techîzât.*

techîz' in çokluk biçimi *esk.* Donatmaya yarar şeyler, donatı: *"Silâhını, techizatını ve hatta başındaki şapkasını bırakıp kaçıyor."* -R. E. Ünaydın.

tedafüî *is. (teda:füi:) Ar. tedâfu'î esk.* Savunma ile ilgili olan, savunmalık.

tedahül *is. (teda:hül) Ar. tedâhul esk.* **1.** Birbirinin içine girme. **2.** Ödemede gecikme. **3.** Yığılıp kalma, birikme. **tedahülde kalmak** ödenmeden birikmek.

tedai *is. (teda:i:) Ar. tedâ'î psikol. esk.* Çağrışım.

tedarik *is. (teda:rik) Ar. tedârük* Araştırıp bulma, sağlama, elde etme: *"Hemen düğün tedarikine başladım ve bir günde birkaç iş gördüm."* -A. Gündüz. **tedarik etmek** bulmak, sağlamak: *"Evin birçok eksiklerini onlardan tedarik ederdim."* -R. N. Güntekin. *"Bir taraftan da bir tavsiye mektubu tedarik ettiler."* -M. Ş. Esendal. **tedarikte bulunmak** hazırlık yapmak.

tedarikleme *is.* Tedariklemek işi.

tedariklemek *(-i)* Sağlamak, tedarik etmek: *"...köy halkının tedarikliediği bir kira arabası."* -R. Enis.

tedarikli 1. Her şeyi önceden sağlamış olan: *"Sporcular ne tedarikli, ne çevik çocuklar..."* -R. N. Güntekin. **2.** *zf.* Her şeyi önceden sağlamış olarak.

tedariksiz *s.* **1.** Önceden gereken şeyleri sağlamamış olan. **2.** *zf.* Önceden gereken şeyleri sağlamadan: *"Ya doktor alelâde bir dahili hasta zanneder de tedariksiz gelirse?"* -P. Safa.

tedavi *is. (teda:vi:) Ar. tedâvî* **1.** İlâç vb. ile hastalığı iyi etme, iyileştirme, sağaltım, sağaltma: *"Hastadır diye tedavisine koşanların haddi hesabı yoktu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mec.* Aksayan bir şeyi düzeltme, iyileştirme. **tedavi etmek 1)** ilâçla iyileştirmek, sağaltmak; **2)** *mec.* düzeltmek: *"Artık geri dönmek, istemeden açtığım yarayı tedavi etmek zamanı gelmişti."* -R. N. Güntekin.

tedavül *is. (teda:vül) Ar. tedâvul* **1.** (para ve para yerine geçen bono, senet vb.için) Geçerli olma, sürümde bulunma, sürüm, geçerlik. **2.** Mal veya paranın elden ele dolaşması, dolanım, sirkülâsyon. **tedavülde olmak** geçerli olmak, sürümde bulunmak. **tedavülden kalkmak** (para için) artık kullanılmamak. **tedavüle çıkarmak** parayı piyasaya çıkarmak.

tedbir *is. (tedbi:r) Ar. tedbîr* Önlem: *"Amma ki, töre değiştirmek çok tedbir ve çok düşünce ister."* -T. Buğra. **tedbir almak** önlem almak: *"Bu hususta hükümetçe ciddî ve esaslı tedbirler alınmasını rica ederim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tedbirli *s.* **1.** Önceden hazırlıklı davranan, önlemini zamanında alan, müdebbir: *"Terbiyeli, tedbirli, ağzı sıkı, aklı başında bir hizmetçi arıyorlar."* -H. R. Gürpınar. **2.** *zf.* Hazırlıklı bir biçimde, önceden düşünerek: *"Mektubunu yazı makinesinde yazarak ihtiyatlı ve tedbirli hareket etmeyi unutmamış."* -R. H. Karay.

tedbirsiz *s.* **1.** Önceden hazırlıklı davranmayan, önlemini zamanında almayan. **2.** *zf.* Hazırlıksız bir biçimde, önceden düşünmeyerek.

tedbirsizce *s.* ve *zf. (tedbirsi'zce)* Tedbirsiz (bir biçimde), tedbirsiz olarak.

tedbirsizlik, -ği *is.* Tedbirsiz olma durumu veya tedbirsizce davranış: *"Birisi işte bu tedbirsizliklere kurban gitmiş."* -H. R. Gürpınar.

tedenni *is. (tedenni:) Ar. tedennî esk.* Gerileme, düşme. **tedenni etmek** gerilemek, düşmek.

tedfin *is. (tedfi:n) Ar. tedfîn esk.* Gömme.

tedhiş *is. (tedhi:ş) Ar. tedhîş esk.* Korku salma, yıldırma, terör.

tedhişçi *is.* ve *s.* Terorist.

tedhişçilik, -ği *is.* **1.** Tedhişçi olma durumu. **2.** Terörizm.

tedhişli *s.* Korkulu, terör dolu.

tedhişsiz *s.* Korkusuz, şiddet ve terörü olmayan: *"Yazılarda tehditsiz satır, tedhişsiz cümle, şiddetsiz fıkra olmazsa gündeliklerini mi kesiyorlar, nedir?"* -F. R. Atay.

tedip, -bi *is. (te:di:p) Ar. te'dîb esk.* Uslandırma, yola getirme, terbiye etme. **tedip etmek** yola getirmek, uslandırmak.

terbiye etmek.

tedirgin *s.* Rahatı, huzuru kaçmış: *"Herkes tedirgin, kuruntulu ve heyecanlı idi."* -T. Buğra. **tedirgin etmek** rahatını, huzurunu kaçırmak: *"Bu soru ... adamın kafasını tedirgin etmiş ama hep cevapsız kalmıştır."* -T. Buğra. **tedirgin olmak** rahatı kaçmak: *"Goethe çağımızda yaşasa idi ne kadar tedirgin olurdu diye çok düşünmüşümdür."* -H. Taner.

tedirginleşme *is.* Tedirginleşmek işi.

tedirginleşmek *(nsz)* Tedirgin olma durumu.

tedirginlik, -ği *is.* **1.** Tedirgin olma durumu: *"Seslenineye kadar bu tedirginliğim devam ederdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *astr.* Üçüncü bir cismin veya cisimlerin çekim etkisiyle yörünge hareketinin bozulma durumu.

tediye *is. (te:diye) Ar. te'diye tic.* **1.** Para vb bir şey verme, ödeme. **2.** Gerçekleşen bir alacağı para ile ödeme. **tediye etmek** ödemek: *"Ücretin yarısını da o gün tediye ettim."* -H. Taner.

→ ***tediye emri***

tediye emri *is. tic.* Ödeme emri.

tedricen *zf. (tedri:'cen) Ar. tedrîcen* Azar azar; giderek, gittikçe.

tedricî *is. (tedri:ci:) Ar. tedrîcî* Derece derece olan, yavaş yavaş olan. **tedricî olarak** giderek.

tedriç, -ci *is. (tedri:ç) Ar. tedrîc esk.* Derece derece ilerleme, kertekleme.

tedris *is. (tedri:s) Ar. tedrîs esk.* Ders verme, öğretme, öğretim: *"Kadının tedrisi ve terakkisinde muhitin de büyük bir tesiri görülmeye başladı."* -M. Ş. Esendal.

tedrisat *is. (tedri:sa:t) Ar. tedrîsât esk.* Öğretim: *"Tedrisatın yeniden nasıl düzenlenmesi, öğretmen kadrolarının nasıl güçlendirilmesi sorularını tartışıyorlar."* -H. Taner.

tedvin *is. (tedvi:n) Ar. tedvîn esk.* Derleme. **tedvin etmek** derlemek.

tedvir *is. (tedvi:r) Ar. tedvîr esk.* **1.** Çevirme, döndürme. **2.** Yönetme, çekip çevirme. **tedvir etmek** yönetmek, çevirmek, döndürmek.

tedviren *zf. Ar. tedvîren* Yönetmekle görevli olarak.

teeddüp, -bü *is. Ar. te'eddub esk.* Utanma, sıkılma. **teeddüp etmek** utanmak, sıkılmak.

teehhül *Ar. te'ehhul esk.* Evlenme. **teehhül etmek** evlenmek.

teehhür *is. Ar. te'ahhur esk.* Gecikme.

teemmül *is. Ar. te'emmul esk.* Bir işi ayrıntılarıyla düşünme, düşünüp taşınma.

teenni *is. (teenni:) Ar. te'ennî esk.* İlerisini düşünerek acelesiz iş görme, ağır davranma.

teessüf *is. (te'essüf) Ar. te'essuf esk.* Acınma, yazıklanma, yerinme. **teessüf ederim!** yazıklar olsun! **teessüf etmek** acımak, üzülmek, yerinmek, yazıklanmak: *"İdraksiz, şuursuz geçen günlerimiz için teessüfler edeceksiniz."* -Ö. Seyfettin. *"Ortalık ağarmaya başlayınca, ne çabuk sabah oluyor? diye teessüf ettik."* -R. N. Güntekin.

teessür *is. (te'essür) Ar. te'ŝsur esk.* **1.** Üzülme, üzüntü: *"Bunun üzerine Naim Efendi ikide bir teessürden boğulan bir sesle söylemeye başladı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Duygulanım: *"Artık gözümün önünde ölse teessür göstermek istemiyordum."* -R. N. Güntekin. **teessür etmek** üzülmek, acımak.

teessürat *ç. is. (teessüra:t) Ar. te'ŝsurât, te'ŝsur'* un çokluk biçimi. Acılar, üzüntüler, sıkıntılar.

teessüs *is. Ar. te'essus esk.* **1.** Kurulma, ortaya çıkma. **2.** Yerleşme, temelleşme, kökleşme. **teessüs etmek** kurulmak, ortaya çıkmak.

teeyyüt, -dü *is. Ar. te'eyyud esk.* Doğru çıkma, gerçeklenme. **teeyyüt etmek** doğru çıkmak, gerçeklenmek.

tef *is. Far. def* Zilli bir kasnağa geçirilmiş kursak zarından oluşan çalgı: *"Davul değişmiş, tef değişmiş, kemençe bambaşka bir çalgı olmuştu."* -T. Buğra. **tef çalsan oynayacak** karmakarışık olan eşyalar için söylenir. **tefe koymak** (veya **tefe koyup**

çalmak) biri hakkında alaylı dedikodu yapmak: *"Belli bir şey ki, bu genç ikisinden de baskın, çekemiyorlar, çekemeyince de tefe koyuyorlardı."* -H. Taner. *"Sonradan anlaşıldı ki adam hükümeti tefe koymuş."* -T. Halman.

tefahür *is. (tefa:hür) Ar. tefāḫur esk.* Övünme.

tefarik, -ği *is. (tefa:rik) Ar. tefārīḳ bot.* 60-100 cm yüksekliğinde, büyük yapraklı ve beyaz çiçekli bir bitki *(Pogostemon patchouly).*

tefavüt *is. (tefa:vüt) Ar. tefāvut esk.* Ayırıcı özellik, farklılık. **tefavüt etmek** farklı duruma getirmek.

tefcir *is. (tefci:r) Ar. tefcīr esk.* Akaçlama, drenaj.

tefe *is.* Dokuma tezgâhında tarağı tutan ağaç veya metal parça.

tefeci *is. tic.* El altından yüksek faizle ödünç para veren kimse, faizci, murabahacı: *"Silâh zoruyla elde edemediğini bir tefeci taktiğiyle pişmiş armut gibi gövdeye indirmeyi umuyordu."* -T. Buğra.

tefecik *is. bk.* ufacık tefecik.

tefecilik, -ği *is.* Tefecinin işi, faizcilik, murabaha: *"Tefecilikten, çalıp çırpmaktan para yapmış, uğursuz heriflerden biridir."* -M. Ş. Esendal.

tefehhüm *is. Ar. tefehhum esk.* Anlama.

tefek *s. bk.* ufak tefek.

tefekkür *is. Ar. tefekkur esk.* Düşünme, düşünüş. **tefekküre dalmak** derin düşünmek düşünceye dalmak.

tefeli *s. esk.* Sık dokunmuş (bez).

teferruat *is. (teferrua:t) Ar. teferru'āt, teferru''* un çokluk biçimi *esk.* Ayrıntılar: *"Mustafa Kemal teferruat ile uğraşmayı sevmezdi."* -F. R. Atay.

teferruatlı *s. esk.* Ayrıntılı.

teferrüç, -cü *is. Ar. teferruc* **1.** Açılma, ferahlama. **2.** Gezinti: *"Senin bu vücutla değirmen başına teferrüce gitmeye ne hakkın var, ne takatin..."* -S. F. Abasıyanık.

teferrüt, -dü *is. Ar. teferrud esk.* **1.** Tek, yalnız olma, herkesten uzaklaşarak yalnız kalma. **2.** Benzeri bulunmama, benzersiz olma, sivrilme.

tefessüh *is. Ar. tefessuḫ esk.* **1.** Çürüme, bozulma, kokuşma. **2.** *mec.* (kişi, toplum vb. için) Özelliğini, niteliklerini yitirerek bozulma, kokuşma. **tefessüh etmek 1)** çürümek, kokuşmak; **2)** *mec.* (kişi, toplum vb. için) özelliğini, niteliğini yitirerek bozulmak, kokuşmak.

tefeül *is. Ar. tefe'ül* **1.** Fal açma, fala bakma. **2.** Uğur sayma, hayra yorma. **tefeül etmek** fala bakmak, fal açmak: *"Kış geceleri divanlardan tefeül ederdik."* -Ö. Seyfettin.

tefevvuk *is. Ar. teveffuḳ esk.* Üstünlük, üstün gelme. **tefevvuk etmek** üstün gelmek, bastırmak.

tefeyyüz *is. Ar. tefeyyuż esk.* Yükselme, ilerleme: *Tefeyyüz mektubu.* **tefeyyüz etmek** yükselmek, ilerlemek.

tefhim *is. (tefhi:m) Ar. tefhīm esk.* Anlatma, bildirme: *Hâkim, kararını tefhim etti.*

teflon *is. (İ ince okunur) Fr. téflon* **1.** Etilen ve flüordan elde edilen plâstik madde. **2.** Bu madde ile yapılan, ısıya dayanıklı kap: *Teflon tava.*

tefrik, -ki *is. (tefri:k) Ar. tefrīḳ esk.* Ayırma, ayırt etme. **tefrik etmek** ayırmak, ayırt etmek: *"Yarım yamalak tahsilimle iyiyi kötüyü tefrik ediyorum, bu bana yeter."* -S. F. Abasıyanık.

tefrika *is. Ar. tefrika* **1.** Gazete veya dergilerde çıkan, birbirini tamamlayan yazılardan oluşan dizi: *"Geçen yılki turnesini, gazetelerdeki tefrikalardan işitmeyen kalmadı."* -H. Taner. **2.** *s.* Bu biçimde yayımlanan: *"Şimdiki romanlar gibi, kahramanın ismini her tefrikada yeniden öğrenmeyeceksiniz."* -F. R. Atay. **3.** *esk.* Birbirine kötülük etmeye kadar varan sürekli anlaşmazlık, ikilik: *"Türkler arasına tefrika ve nifak koymak için de hürriyet vermişti."* -H. C. Yalçın. **tefrika etmek** bir yazı dizisini, bir romanı vb. yi gazete ve dergilerde bu biçimde yayımlamak.

→ ***tefrika roman***

tefrika roman *is.* Süreli yayınlarda her gün bir bölümü yayımlanan roman.

tefriş *is. (tefri:ş) Ar. tefrîş esk.* **1.** Döşeme işi. **2.** Bir yeri gerekli eşya ile döşeme. **tefriş etmek** döşemek: *"İçerisini gene kendi paramla tefriş ettim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tefrişat *ç. is. (tefri:şa:t) Ar. tefrîşât, tefrîş'* in çokluk biçimi **1.** Döşeme işleri. **2.** Döşemenin gerektirdiği bütün parçalar veya eşyanın tümü: *"Görüyorum ki, salonun tefrişatı henüz tamamlanmamış. Bütün koltuklar yerleştirildikten sonra tekrar geliriz."* -H. Taner.

tefrit *is. (tefri:t) Ar. tefrît* Genellikle tutum ve davranış için gereğinden aşağıda kalma durumu. **ifrat** karşıtı.

tefsir *is. (tefsi:r) Ar. tefsîr* **1.** Yorumlama: *"Hiçbirini tefsire ve hiçbirinden mana çıkarmağa kimsenin dili varmaz olmuştu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Kur'an'ın surelerini açıklayarak, görüşler ileri sürme ve bunları yazma, yorumlama. **3.** Kur'an'ın surelerini açıklayan eser. **tefsir etmek** yorumlamak: *"Ben evvelâ bu duayı ve bu sözleri pek kalpsizce tefsir ettim."* -R. N. Güntekin.

teftih *is. (tefti:h) Ar. teftîh* **1.** Açma. **2.** Geğirme.

teftiş *is. (tefti:ş) Ar. teftîş* Bir görevin yolunda yürütülüp yürütülmediğini anlamak için yapılan araştırma, denetleme, denetim, bakı: *"Bizde on beş yıldır teftiş görmemiş daireler var."* -M. Ş. Esendal. *"Kendisinin o saatlerde bazı kıtaları teftişe çıktığını öğrenmiştim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **teftiş etmek** bir görevin yolunda yürütülüp yürütülmediğini araştırmak, denetlemek: *"Hayatının bütün yazlarını Makedonya'da geçirir, teşkilâtı teftiş ederdi."* -Ö. Seyfettin.

→ ***teftiş heyeti, teftiş kurulu, teftiş raporu***

teftiş heyeti *is.* Teftiş kurulu, denetleme kurulu.

teftiş kurulu *is.* Denetleme kurulu, teftiş heyeti.

teftiş raporu *is.* Herhangi bir konuda teftiş kurulunun hazırlamış olduğu rapor.

tefviz *is. (tefvi:z) Ar. tevfîz esk.* **1.** Bir işi bir kimsenin üzerinde bırakma, ihale. **2.** Dağıtma. **3.** Bir taşınmaz malı bilinen değeri karşılığı bir kimseye verme.

tegafül *is. (tega:fül) Ar. teğâful esk.* Anlamazlıktan gelme. **tegafül etmek** anlamazlıktan gelmek.

teganni *is. (teganni:) Ar. teğannî esk.* Şarkı söyleme. **teganni etmek** şarkı söylemek.

teğelti *is. hlk.* Binek hayvanlarında eyerin altına konulan keçe.

teğet *is. mat.* Bir eğrinin yanından geçen ve ona ancak bir noktada değen doğru, mümas.

teğmen *is. ask.* Orduda rütbesi asteğmenle üsteğmen arasında olan, takım komutanlığı yapan subay.

teğmenlik, -ği *is.* Teğmen rütbesi veya teğmenin görevi.

tehacüm *is. (teha:cüm) Ar. tehâcum esk.* **1.** Birlikte ve birden hücum etme, saldırma. **2.** Üşüşme, bir yere toplaşma.

tehalüf *is. (teha:lüf) Ar. tehâluf esk.* Aykırılık. **tehalüf etmek** birbirine aykırı olmak.

tehalük *is. (teha:lük) Ar. tehâluk esk.* Can atma, çok isteme: *"Yeni neşriyattan ne görürse hepsinin üzerine ayrı bir tehalükle atılırdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tehalük etmek** can atmak, çok istemek.

tehcir *is. (tehci:r) Ar. tehcîr esk.* Göç ettirme, göç etmesine sebep olma. **tehcir etmek** bir yerden göç ettirmek, sürmek.

tehdit, -di *is. Ar. tehdîd* Birinin gözünü korkutma, korku verme, gözdağı: *"Birdenbire şaşaladı, kızdı, olduğu yerde durup dönerek gülenlere gazap ve tehdit dolu bir nazar fırlattı."* -R. N. Güntekin. *"Bütün memurlar bu tehditlere gülüp geçiyorlardı."* -H. Talman. **tehdit etmek 1)** korkutmak, korku vermek, gözdağı vermek: *"Masanın üstündeki mektupla gözlüğü göstererek beni tehdit etti."* -R. N. Güntekin. **2)** tehlikeli bir durum yaratmak. **tehdit sa-**

vurmak korkutmak, gözdağı vermek: *"Adam -bunu sizin yanınıza komam, ikinizi de temizleyeceğim- diye tehdit savuruyormuş."* -H. Taner.

tehditkâr *s. (tehditkâ:r) tehdîd + Far. -kār* Tehdit dolu, tehdit edici.

tehditsiz *s.* Tehditi bulunmayan tehditten uzak: *"Yazılarında tehditsiz satır, tedhişsiz cümle, şiddetsiz fikra olmazsa, gündeliklerini mi kesiyorlar, nedir?"* -F. R. Atay.

tehevvür *is. Ar. tehevvur esk.* Çok kızma, öfkelenme, köpürme. **tehevvür etmek** çok kızmak, öfkelenmek, köpürmek.

teheyyüç, -cü *is. Ar. teheyyuc esk.* Coşma, heyecanlanma: *"Genç kızın kızarmış yüzünde teheyyüç görünüyordu."* -P. Safa. *"Zira melâl devri uzadığı nispette teheyyüç kuvvetli ve devamlı oluyor."* -R. H. Karay.

tehi *s. (tehi:) Far. tehî esk.* Boş: *Vallahi rüyasını görmüştüm, geçen gece, tenha, tehi bir yoldaymışız.*

tehir *is. (te:hi:r) Ar. te'hîr* **1.** Sonraya bırakma, erteleme. **2.** Geciktirme. **tehir etmek** ertelemek: *"Satış işinin güçlüğünü ondan iyice öğrendim; tehir etmeye mecbur oldum."* -Y. K. Beyatlı.

tehiriicra *is. (tehiriicra:) Ar. te'hîr-i icrâ' huk.* Yürütmenin durdurulması.

tehirli *s.* **1.** Geciktirilmiş, ertelenmiş. **2.** Gecikmeli, rötarlı: *"Bu Diyarbakır postası hep tehirlidir."* -S. F. Abasıyanık.

tehirsiz *s.* Tehiri olmayan, gecikmesiz.

tehlike *is. Ar. tehlûke* **1.** Büyük zarar veya yok olmaya yol açabilecek durum, muhatara: *"Tehlike gittikçe büyüyor, güçlük artıyordu."* -R. H. Karay. **2.** Gerçekleşme ihtimali bulunan fakat istenmeyen durum: *"Ketumdur, katlandığı acıları, atlattığı tehlikeleri sergilemeyi hiç sevmez."* -A. İlhan. **tehlike atlatmak** büyük zarar ve sıkıntılara yol açacak bir olayı savuşturmak. **tehlikeye atılmak** zarar ve sıkıntılara yol açacak bir davranışta bulunmak: *"Şimdilik sizin tehlikeye atılmanıza hacet yoktur."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tehlikeli *s.* Tehlikesi olan, korkulu, kazalı, muhataralı: *"Bahar yorgunluklar için en tehlikeli bir mevsimdir."* -Ö. Seyfettin. *"Bütün siyasî tedbirler öyle bir tehlikeli hareketin önüne geçmek için alınmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tehlikesiz *s.* Tehlikesi olmayan: *"Enîştemiz zehriyle birlikte panzehrini de sunuyor, öyle ki tehlikesiz kalıyor."* -A. Ş. Hisar.

tehyiç, -cî *is. (tehyi:ç) Ar. tehyîc esk.* Coşturma, heyecanlandırma. **tehyiç etmek** coşturmak, heyecanlandırmak.

tehzil *is. (tehzi:l) Ar. tehzîl esk.* **1.** Alaya alma. **2.** *ed.* Ciddi bir eserc alay tarzında nazire yazma, şakalı bir anlatıma çevirme.

tein *is. Fr. théine* Çayda bulunan ve kafein niteliğinde olan etkili madde.

teizm *is. théisme Fr. fel.* Tanrıcılık.

tek (I) *s.* **1.** Eşi olmayan, biricik, yegâne: *"Hamit, biliyorsunuz edebiyatımızın tek dâhisidir."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Yalnız, yalnızca, salt, sadece: *Bunun için tek bir yol var.* **3.** *mat.* İki ile bölünemeyen (sayı): *Üç, beş, yedi..., tek sayılardır.* **4.** *is.* Birbirini tamamlayan veya aynı türden olan nesnelerden her biri: *"Araba atlarının teki hastalanmış: "Dirseği hafifçe dizime dokunuyor ve bir saçı, bir tek tel saçı kaşının ucuna sürünüyordu."* -M. Ş. Esendal. **5.** *is.* Bir kadeh içki: *İki tek içmek.* **6.** *zf.* Önüne getirildiği cümleye istek ve özlem kavramı katar: *Tek yesin de ne isterse yesin.Tek çalışsın da, isterse arada yaramazlık da etsin.* **7.** *mec.* Hiç, hiçbir: *Bugün pazar, sokaklarda tek kişi yok. "Tek kelime konuşmadan, bu yokuşu indik."* -R. H. Karay. **tek bir 1)** (olumlu cümlelerde) yalnız bir: *Tek bir kişi var.* **2)** (olumsuz cümlelerde) hiçbir: *Tek bir kişi yok.* **tek dalmak** *sp.* güreşte karşı güreşçinin tek bacağını kapmak. **tek elden** bir yerin veya bir merkezin kumanda ve yönetimi altında olarak. **tek kürekle mehtaba çıkmak 1)** eksik hazırlıkla bir işe kalkışmak. **2)** becereksizce alay etmeye kalkışmak.

→ ***tek adam, tek adam gösterisi, tek anlamlı, tek anlamlılık, tek başına, tekbenci, tekbencilik, tek biçim, tek çekirdekli, tek çekirdekliler, tek çenekli, tek çenekliler, tek çeneklilik, tek deliklıler, tekdüze, tekdüzelik, tek erkçi, tek erkçilik, tek erklik, tek eşli, tek eşlilik, tek evli, tek evlilik, tek fazlı, tek heceli, tek heceli dil, tek hücreli, tek kişilik, tek liste, tek örnek, tek parmaklılar, tek partili, tek renkli, tek sayı, tek seçici, tek sesli, tek seslilik, tek tanrıcı, tek tanrıcılık, tek taraflı, tek tek, tek tırnak işareti, tek tük, tek yanlı, tek yönlü yol, tek yumurta ikizi***

tek (II) *s.* Sessiz, hareketsiz, uslu. **tek durmak** uslu durmak, yaramazlık etmemek, sessiz kalmak. **tek durmamak 1)** bir taraf öbür tarafa karşı bazı hareket ve çalışmalar içinde bulunmak; **2)** yaramazlık, çapkınlık vb. yapmak.

tekabül *is. (teka:bül, k kalın okunur) Ar. tekābul esk.* **1.** Karşılıklı olma, karşılama. **2.** *man.* Karşı olum. **tekabül etmek** karşılık olmak, karşılamak, bir şeyin yerini tutmak.

tek adam *is.* **1.** Teklik özelliğini gösteren kimse. **2.** Lider.

tek adam gösterisi *is.* Benzeri olmayan, teklik örneği sergileyen, kişinin ortaya koyduğu gösteri.

tekâlif *ç. is. (tekâ:lif) Ar. tekālīf, teklīf* in çokluk biçimi *esk.* **1.** Teklifler. **2.** Vergiler, salmalar: *"Tekâlif ile alınan asker malında ölen hayvanları öteye beriye atmışlar."* -M. Ş. Esendal.

tekâmül *is. (tekâ:mül) Ar. tekāmul esk.* **1.** Olgunluk, olgunlaşma. **2.** Evrim, gelişim, gelişme. **tekâmül etmek 1)** olgunlaşmak; **2)** evrim geçirmek, gelişmek.

tek anlamlı *s. fel.* Tek anlamı olan (kelime veya kavram).

tek anlamlılık, -ğı *is.* Tek anlamlı olma durumu.

tekâpu *is. (tekâ:pu:) Far. tekāpū esk.* Dalkavukluk etme, birinin her dediğini, her yaptığını onaylama.

tekâsüf *is. (tekâ:süf) Ar. tekāşuf esk.* **1.** Bir araya gelme, toplanma, sıkışma. **2.** Yoğun duruma gelme, yoğunlaşma. **tekâsüf etmek 1)** toplanmak; **2)** yoğunlaşmak: *"Öyle zamanları oluyor ki, ateşi gözlerinde tekâsüf eden bir neşe volkanı kesiliyor."* -A. Gündüz.

tekâsül *is. (tekâsül) Ar. tekāsul esk.* Üşenme, üşengeçlik, gevşeklik, tembellik.

tekaüdiye *is. (teka:üdiye, k kalın okunur) Ar. tekā'udiyye esk.* Emekli aylığı: *"Devlet kapısında bunca yıl hizmet et çalış, ahir ömründe bir tekaüdiyeden mahrum kal..."* -H. Taner.

tekaüt, -dü *is. (teka:üt, k kalın okunur) Ar. tekā'ud esk.* **1.** Emekliye ayrılma. **2.** *s. hk.* Emekli: *"Emeklilikten evvel aslan gibi olan bir adam, genç yaşında tekaüt edilirse, sönüveriyor."* -B. Felek. **tekaüt olmak** emekli olmak, emekliye ayrılmak: *"Son günlerde takaüt olduğunu haber almıştım."* -R. N. Güntekin.

→ ***tekaüt ikramiyesi, tekaüt maaşı***

tekaüt ikramiyesi *is.* Emekli ikramiyesi.

tekaütlük, -ğü *is.* Emeklilik.

tekaüt maaşı *is.* Emekli aylığı.

tek başına *zf.* Kendi kendine, yalnız olarak: *"Kimse yüz vermezse tek başına oturur, hayırsever bir tanıdık beklerdi."* -Ç. Altan.

tekbenci *is.* Tekbencilik yanlısı olan kimse.

tekbencilik, -ği *is. fel.* "Yalnız ben varım, benden başka her şey yalnızca benim tasarımımdır, diyen, öznel ben'i bilinç içerikleriyle birlikte tek gerçek, tek var olarak kabul eden görüş, solipsizm.

tek biçim *s.* Standart.

tekbir *is. (tekbi:r) Ar. tekbīr* Müslümanlıkta Tanrı'nın büyüklüğünü, yüceliğini anmak için söylenen ve Allahuekber sözü ile başlayan duanın adı. **tekbir getirmek** bu duayı özel makamıyla okumak: *"Hemen şükran secdesine kapanarak tekbir getirir."* -H. R. Gürpınar.

tek çekirdekli *is. biy.* Yalnız bir çekirdeği olan hücreye denir.

tek çekirdekliler *ç. is. biy.* Yalnız bir çekirdeği olan hücreliler.

tek çenekli *s. bot.* Tek çeneği olan.

tek çenekliler *ç. is. bot.* Buğdaygiller, zambakgiller, palmiyeler, salepgiller, ananasgiller, muzgiller gibi bitkilerin önemli bir sınıfı.

tek çeneklilik, -ği *is.* Tek çenekli olma durumu.

tekçi *is.* ve *s.* Tekçilik taraftarı olan, tekçilikle ilgisi olan (kimse), monist.

tekçilik, -ği *is. fel.* **1.** Gerçekliğin temeli olarak yalnızca tek bir ilkeyi benimseyen dünya görüşü, monizm. **2.** Gerçekliğin herhangi bir organ gibi bölünmez bir bütün olduğuna ve bağımsız parçaları bulunmadığına inanan öğreti, monizm.

tek delikliler *ç. is. zool.* Kuşlar gibi yumurtlayarak üreyen, dışkılığı olan memeliler takımı.

tekdir *is. (tekdi:r) Ar. tekdîr esk.* Azarlama, paylama: *"Kaynanasından ne sözler, ne tekdirler işitmiş..."* -M. Ş. Esendal. **tekdir etmek** azarlamak, paylamak: *"Böyle manasız şeylerle uğraştığın için seni biraz tekdir ediyordum."* -R. N. Güntekin.

tekdüze *s.* **1.** Değişmeksizin, düzenli, aynı biçimde tekrarlanan, sürüp giden, muttarit, yeknesak, monoton: *"Geçmişe ait kişiler, olaylar bu tekdüze yaşam içinde renkli bir rüya hüviyeti alabilirler."* -H. Taner. **2.** *zf.* Değişmeyerek, aynı biçimde tekrar edilerek.

tekdüzeleşme *is.* Tekdüzelemek işi.

tekdüzeleşmek *(nsz)* Tekdüze bir duruma gelmek: *"Bilmediğiniz oyun kalmayınca tekdüzeleşiyor birden dünya."* -H. Taner.

tekdüzelik, -ği *is.* Tekdüze olma durumu, yeknesaklık, monotonluk: *"Günler birbirine benzer bir tekdüzelikte geçmektedir."* -H. Taner.

teke *is.* **1.** Keçinin erkeği. **2.** Bir karides türü. **3.** Tüylü devenin erkeği ile tek hörgüçlü dişi devenin geriye melezlenmesinden elde edilen bir deve türü. **tekeden süt çıkarmak** *hlk.* olamayacak şeyleri olur duruma getirmek: *"...sen meram ettikten kelli tekeden süt çıkarırsın, ağam! diyordu."* -Halikarnas Balıkçısı.

→ ***teke dikeni, tekesakalı***

tekebbür *is. Ar. tekebbur esk.* Kibirlenme, büyüklenme, çalım, kurum.

teke dikeni *is. bot.* Patlıcangiller familyasından yüksek çalı biçiminde dikenli bitki.

tekeffül *is. Ar. tekefful esk.* **1.** Bir şeyin sorumluluğunu üzerine alma, yükümlenme. **2.** Kefil olma. **tekeffül etmek 1)** yükümlenmek; **2)** kefil olmak.

tekel *is.* **1.** Bir malın yapımının, tek bir kuruluşun elinde bulunduğu durum; herhangi bir üretim alanını devletin elinde tutma, satışı tek elden yönetme ve fiyata hâkim olma durumu, inhisar, monopol: *Türkiye'de bazı içkiler tekel maddeleridir.* **2.** *mec.* Bir tek şeye tek başına sahip çıkma: *"Özel yalıların tekelinden kurtarılan yeni kıyılar da halkın denizle buluşmasını sağlayacak."* -H. Taner. **tekelinde olmak** (herhangi bir şey) tekeli altında bulunmak, elinde tutmak, inhisarında olmak. **tekeline (veya tekellerine) almak 1)** bir şeyi tek başına sahip olmak, inhisarına almak, patentine almak; **2)** fikir, sanat vb. alanda kendi görüşünü hâkim kılmak.

→ ***tekel bayii, tekel maddesi***

tekel bayii *is.* Tekel ürünlerini satan iş yeri.

tekelci *is.* ve *s.* **1.** Tekel kuran ve bu tekeli kabul ettiren, inhisarcı. **2.** Tekel görevlisi. **3.** *s. mec.* Bir şeye, bir düşünceye tek başına sahip olma, benimseme, yayma taraftarı olan: *"Politik partilerin tekelci görüşlerinin etkisinden daha kolay sıyrılıyor."* -H. Taner.

→ ***tekelci anamalcılık***

tekelci anamalcılık, -ğı *ekon.* Ana sermayenin merkezleşme eğiliminden doğan tekelleşme aşaması.

tekelcilik, -ği *is.* Tekelci olma durumu, inhisarcılık.

tekelleşme *is.* Tekelleşmek işi.

tekelleşmek *(nsz)* Tekel durumuna gelmek.

tekelleştirme *is.* Tekelleştirmek işi.

tekelleştirmek *(-i)* Tekel durumuna

getirmek.

tekellüf *is. Ar. tekelluf esk.* **1.** Zahmet veren bir iş görme, güçlüğe katlanma. **2.** Bir işi gösterişli bir biçimde yapmaya çalışma, özenme, gösteriş.

tekellüm *is. Ar. tekellum esk.* Söyleme, konuşma.

tekel maddesi *is.* Tekel ürünleri arasında satışa sunulmuş madde.

tekemmül *is. Ar. tekemmul esk.* Olgunlaşma, yetkinleşme. **tekemmül etmek** olgunlaşmak, yetkinleşmek, erginleşmek.

teker *is.* **1.** Tekerlek: *Araba tekeri. Makine tekeri.* **2.** *is.* ve *s.* Bu biçimde olan (şey): *Bir teker peynir.* **3.** *astr.* Bir gök cisminin çember biçiminde görünen yüzeyi; cismin gökyüzü üzerindeki iz düşümü. **4.** İnce ve çapı oldukça büyük teker şeklinde parça. **teker meker yuvarlanmak** 1) döne döne yuvarlanmak; 2) iyi durumda olan bir kişi durumunu birdenbire yitirmek. **tekere çomak sokmak** (veya **taş koymak**) birinin yolunda giden işini aksatan, engelleyen davranışta bulunmak: *"Neden ikide bir tekere çomak sokarlar? Neden kalkınma hamlesine bir tuğla da onlar koymazlar?"* -H. Taner. *"Kırıp geçirmeğe niyet etmişti ama, ah bu kadın, gene tekerine taş koymuştu."* -O. Kemal.

→ ***tekerçalar, tekerçalarcı, teker teker***

tekercik *is.* Bilgisayarda oluşturulmuş, yazılmış bilgileri saklamak, bir başka yere aktarmak amacıyla kullanılan araç.

tekerçalar *is.* Disk-player.

tekerçalarcı *is.* Diskjokey.

tek erkçi *is.* Monarşist.

tek erkçilik, -ği *is.* Monarşizm.

tek erklik, -ği *is.* Monarşi.

tekerlek, -ği *is.* **1.** Merkezde bulunan ve bir eksenin çevresinde dönebilir kurs veya çember, teker: *"Bozuk düzen taşların üstünde tıkırdayan / Tekerlekler yollara bir şeyler anlatıyor."* -F. N. Çamlıbel. **2.** *is.* ve *s.* Teker biçiminde olan (şey). **tekerlek kırıldıktan sonra yol gösteren çok olur** sonucu kötü çıktıktan sonra bir davranış üzerine akıl öğreten çok bulunur.

→ ***tekerlek pabucu***

tekerlekçi *is.* Araba tekerliği yapan kimse.

tekerlekçilik, -ği *is.* Araba tekerleği yapanın işi.

tekerlekli *s.* Tekerleği olan, tekerli: *"Yük taşıyan tekerlekli arabalar..."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***tekerlekli koltuk, tekerlekli sandalye***

tekerlekli koltuk *is.* Sakatların bir yere gidebilmek için kullandıkları tekerlekli olan oturma aracı.

tekerlekli sandalye *is.* Sakatların bir yere gidebilmek için kullandıkları tekerlekleri olan oturma aracı, tekerlekli koltuk.

tekerlek pabucu *is.* Arabaların, yokuş inerken hızlanmalarını önlemek için, tekerlek altına sürülen ve arabaya zincirle bağlı bulunan demir parçası.

tekerleme *is.* **1.** Tekerlemek işi. **2.** Çoğunlukla basmakalıp söz: *"Bazısının konuşması, tekerleme hâlinde tekrar ettiği birkaç kelimeden ibarettir."* -R. N. Güntekin. **3.** *ed.* Çoğunlukla, masalların başında bulunan kafiyeli giriş sözleri: *Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde gibi. "Tekerlemelere, bilmecelere gelince, hence bunlar aydınlık şeyler. Anlaşılmaz gibi görünmeleri zihni çeşitli anlamlar üzerinde dolaştırmalarından geliyor."* -S. Birsel. **4.** Birbiriyle uyumlu hazır söz kalıbı: *"Çocuklar, türkülü bir tekerleme ile karşılarlar leyleklerin gelişini."* -N. Cumalı. **5.** *ed.* Saz şairleri arasında yapılan deyiş yarışı. **6.** *tiy.* Orta oyununda, özellikle Kavuklu'nun kullandığı sözler.

tekerlemek *(-i)* Yuvarlamak, döndürmek.

tekerlenme *is.* Tekerlenmek işi.

tekerlenmek *(nsz)* **1.** Yuvarlanmak, dönmek: *"Bir kaza olsa Cambaz Ali belki aletleriyle beraber aşağıya tekerlenecek."* -R. N. Güntekin. **2.** *mec.* Durumu bozulmak, kötüye gitmek. **3.** *mec.* Uğraşmak, peşinde koşmak, yuvarlanıp gitmek: *"Normal yaşamının çekişmeleri içinde tekerlenip giden insan, bayramlarda bir ne-*

fiş muhasebesi yapmak imkânı bulur." -H. Taner.

tekerli *s.* Tekeri olan,tekerlekli.

tekerrür *is. Ar. tekerrur esk.* Tekrarlanma. **tekerrür etmek** tekrarlanmak: *"Tarihi tekerrür diye tarif ediyorlar. / Hiç ibret alınsaydı tekerrür mü ederdi?"* -M. A. Ersoy. *"Kocasının bir sene muntazaman tekerrür eden bu beyhude ve manasız ilânına pek tutulur."* -S. F. Abasıyanık.

teker teker *zf.* Birer birer, ayrı ayrı: *"Davarları teker teker sattım."* -Halikarnas Balıkçısı.

tekesakalı *is. bot.* Birleşikgillerden, kökleri sebze olarak kullanılan otsu bir bitki *(Tragopogon porrifolius).*

tekesemek *(nsz)* (dişi keçi) Teke istemek.

tekessür *is. Ar. tekeşşur esk.* Çoğalma, artma. **tekessür etmek** çoğalmak, artmak.

tek eşli *s.* Eşi bir tek olan, monogam.

tek eşlilik, -ği *is. sos.* Kadının veya erkeğin karşı cinsten yalnız bir kişiyle evlenebilmesini onaylayan, birden çok kadınla veya birden çok erkekle evlenmeyi yasaklayan evlilik biçimi, monogami.

teke tek *zf.* Bire karşı bir: *Teke tek dövüşmek.*

tek evli *s. bk.* tek eşli.

tek evlilik, -ği *is. bk.* tek eşlilik.

tekevvün *is. Ar. tekevvun esk.* Oluş, oluşma, var olma, doğuş.

tek fazlı *is.* Elektrik akımının tek faza yüklenmesi.

tekfin *is. (tekfi:n) Ar. tekfîn esk.* Kefenleme. **tekfin etmek** kefenlemek.

tekfir *is. (tekfi:r) Ar. tekfîr esk.* Kâfir sayma.

tekfur *is. Erm. takavor tar.* Bizans imparatorluğu zamanında vali düzeyinde olan yöneticilerle Anadolu ve Rumeli'deki Hristiyan beylerine verilen ad.

tekfurluk, -ğu *is.* 1. Tekfur olma durumu. 2. Tekfurun yönetimi altında bulunan yer.

tek heceli dil *is. d.b.* Çince ve Tibetçe gibi kelimeleri tek heceden oluşan dil.

tek hücreli *s.* Bir hücreli.

tekil *s. gr.* Kelimelerde bir varlığı veya çekimli fiillerde bir kişiyi bildiren biçim, teklik, müfret. **çoğul, çokluk** karşıtı: *Çocuk, ev, geldim, geldin* gibi.

tekillik, -ği *is.* Tekil olma durumu.

tekin *s.* 1. Boş, içinde kimse bulunmayan. 2. Uğurlu. 3. *tar.* Eski Türklerde bir babanın taşınmaz mallarının mirasçısı olan en küçük oğlu. **tekin değil** 1) (yer, zaman vb. için) cin, peri vb.doğaüstü varlıkların bulunduğuna inanılan, uğursuz, tehlikeli: *"Ninem, 'akşam saatlerinde hamamlar tekin değildir, insanı çarpar' demişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) (insan veya hayvan için) kendisinde doğaüstü bir güç olduğu sanılan, uğursuz, sakınılması gereken.

tekinsiz *s.* 1. Tekin olmayan, uğursuz: *"Ürperdi bir tekinsiz kedi gibi sokaklar."* -F. N. Çamlıbel. 2. *is. sos.* Belli davranış veya sözlerin bir toplumca, bir toplumsal grupça tehlikeli sayılması ve olumsuz yaptırımlara bağlanarak yasaklanması, tabu.

tekir *is.* ve *s.* 1. Postu siyah çubuklarla ve beneklerle süslü, kül renginde veya boz olan (kedi): *"Annem tekir kedinin bir yavrusunu bana ayırmıştı."* -A. Gündüz. 2. *zool.* Barbunyaya benzeyen bir balık *(Mugil surmuletus).*

tekit, -di *is. (te:ki:t) Ar. te'kîd esk.* Kuvvetleştirme, sağlamlaştırma, üsteleme: *"Bu sözü bir alay uydurma vakalarla, kazalarla tekide çalışıyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tekit etmek** kuvvetleştirmek, sağlamlaştırmak, pekiştirmek, üstelemek.

tekke *is. Ar. tekye tar.* 1. Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer, dergâh: *Tekkeyi bekleyen çorbayı içer. "Hemen her ev yarı saray ve yarı tekke gibi bir şeydi."* -A. Ş. Hisar. 2. İşsiz güçsüz kimselerin buluşup sığındıkları yer. 3. *argo* Esrar içilen üstü kapalı yer.

tek kişilik, -ği *is.* ve *s.* Tek kişiye özgü.

tekleme *is.* Teklemek işi.

teklemek *(-i)* 1. (sık fideleri) Seyrekleştirmek: *Mısırları tekledi.* 2. *(nsz)* (motorda) Pistonun biri çalışmamak: *Motor*

tekliyor. **3.** (tabanca) Bozulup tutukluk yapmak. **4.** *mec.* (kalp için) Sağlığı bozulmak. **5.** *argo* Kekelemek.

tekleşme *is. gr.* Bir kelimenin içindeki çift ünsüzün bire inişi: *Kassap > kasap, sarraç > saraç* gibi.

tekleşmek *(nsz)* Tek özellik göstermek.

tekli *s.* Müzik dünyasında tek kişi tarafından doldurulan kaset veya yoğun teker.

teklif *is. Ar. teklif esk.* **1.** Birinden yapılması zor, eziyetli bir iş isteme. **2.** İncelenmek veya kabul edilmek için bir şey sunma, önerme, öneri: *"Elbise değiştirmek teklifini bir kere de ben tekrar ettim."* -R. N. Güntekin. **3.** İncelenmek için ileri sürülen şey, öneri. **4.** İçten olmayan, resmî davranış. **teklif etmek 1)** önermek, öne sürmek, öneride bulunmak: *"Bilmem ne dağındaki petrol arama kampında bir iş teklif etmişlerdi."* -O. V. Kanık. **2)** evlenmek işini birine diğer cinsten olanı önermek: *"Ona Reis Paşa tarafından genç bir dul teklif ettiler."* -M. Ş. Esendal.

→ teklif tekellüf

teklifli *s.* Kendisiyle samimî, içli dışlı olunmayan, resmî: *"Bu dolabın içinde, teklifli misafirlere mahsus lâvanta çiçeği kokan, yumuşak tüylü Bursa havluları durardu."* -H. Taner.

teklifsiz *s.* Samimî, içli dışlı, sıkı fıkı: *Teklifsiz arkadaş. "Bunlardan başka bazı teklifsiz aile dostları da var."* -R. N. Güntekin.

→ teklifsiz konuşma

teklifsizce *zf. (teklifsi'zce)* Teklifsiz bir biçimde, içten olarak: *"Kadehi masanın kenarına bırakıp teklifsizce sedire çöktü."* -H. Taner. *"Vaktiyle teklifsizce dertleşirdik."* -A. İlhan.

teklifsiz konuşma *is.* Senli benli, samimî, resmî olmadan konuşma ve davranma.

teklifsizlik, -ği *is.* Teklifsiz olma durumu veya teklifsiz davranış: *"Aradan beş dakika geçmediği hâlde neşesi zevzeklik, teklifsizliği küstahlık şeklini alıyordu."* -R. N. Güntekin.

teklif tekellüf *is.* Samimî olmama, resmî olma durumu, teklifli olma: *"Bir evlât için aramızda teklif tekellüf mü var?"* -A. Midhat.

teklik, -ği *is.* **1.** Tek, bir olma durumu. **2.** *gr.* Kelimelerde, tek kişiyi veya varlığı bildiren biçim. **çoğul, çokluk** karşıtı: *öğrenci-y-im, ev-im, gel-di-m* vb. **3.** *argo* Bir lira: *"Seni satmam çocuğum / Dört yüz bin tekliğe."* -S. F. Abasıyanık.

→ teklik eki

teklik eki *is. gr.* Tek özellik gösteren ek.

tek liste *is.* **1.** Seçimde muhalefeti olmayan liste. **2.** Yenilecek yemeklerin ne olduğu önceden belirlenip gelen müşterilere aynı yemeklerin verildiği uygulama, fiks mönü.

tekme *is.* **1.** Ayakla vuruş: *"Zeynep Kadın, bir süre tekmeler, yumruklar altında bunalıp kalıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Hayvanın art ayağıyla vurması, çifte. **tekme atmak** (veya **tekme vurmak**) **1)** ayakla bir yere sertçe vurmak: *"Kafama bir tekme vurdular, bir şeyler söylenerek bırakıp gittiler."* -M. Ş. Esendal. **2)** çifte atmak. **3)** ihanet etmek. **tekme yemek 1)** birinin ayağından darbe almak. **2)** ihanete uğramak: *"Bu sefer de heriften bir tekme yersen, bir daha belini doğrultamazsın."* -M. Ş. Esendal.

tekmeleme *is.* Tekmelemek işi.

tekmelemek *(-i)* Tekme vurmak: *"Ayağımın ucuna ne gelirse çiğniyor, tekmeliyordum."* -R. N. Güntekin.

tekmelenme *is.* Tekmelenmek işi.

tekmelenmek *(nsz)* Tekme vurulmak.

tekmil *is. (tekmi:l) Ar. tekmîl esk.* **1.** Tamamlama, bitirme: *"Buğday, ot, deve ve tekmil hizmetler hep altınla ödenmiştir."* -F. R. Atay. **2.** *s.* Bütün, tüm: *"O bana Ahmet Midhat Efendinin tekmil kitaplarını sattı."* -H. C. Yalçın. **3.** *s.* Eksiksiz. **4.** *bk.* tekmil haberi. **tekmil vermek** *ask.* bir ast bir üste bir iş, bir durum üzerinde bilgi vermek: *"...tekmilini verdi, deniz cihetinde herhangi bir vukuat kaydedilmemiştir."* -A. İlhan.

→ ***tekmil haberi***

tekmil haberi *is.* **1.** Askerlikte astın üste verdiği sözlü rapor. **2.** Bir işin tamamlanmış olduğu haberi.

tekmilleme *is.* Tamamlamak işi.

tekmillemek *(-i)* Tamamlamak, bütünlemek, bitirmek: *"Hele dur öfkemi tekmilleyeyim."* -M. Â. Ersoy.

tekne *is.* **1.** Türlü işlerde kullanılmak için çoğu ağaçtan veya taştan yapılan, uzun ve geniş kap: *Çamaşır teknesi. Hamur teknesi. "Bir taş teknenin üstünde doktor Abbas'ın ölüsünü kesti biçti."* -Y. Kemal. **2.** *den.* Geminin omurga, kaburga ve kaplamadan oluşan temel bölümü. **3.** Deniz taşıtı: *"Kayıkçı, deniz suyu vura vura boyası çürüyen teknesini, bostan iskelesinin basamağına bağladı."* -F. R. Atay. **4.** *jeol.* Katmanlı kayaçların içeri doğru çukur, alçak bölümü, ineç, **kemer** karşıtı. **5.** *jeol.* ve *coğr.* Yer kabuğundaki kıvrımların çukur, alçak yeri, havza. **6.** Sızdırabilir veya sızdırmaz olarak yapılmış, levhaları bir parçadan oluşmuş, kulpları ve kulp delikleri bulunan bir veya iki kişi tarafından taşınabilir üstü açık bir ambalaj türü.

→ ***tekne kazıntısı***

tekneci 1. Tekne, özellikle deniz teknesi yapan ve satan kimse. **2.** *is.* Sokaklarda balık satan kimse.

teknecilik, **-ği** *is.* Deniz teknesi yapımı.

tekne kazıntısı *is.* Yaşlıların son doğan çocukları.

teknetyum *is. Fr. technétium < Yun. kim. kim.* Atom numarası 43, atom ağırlığı yaklaşık 98 olan, suni olarak elde edilen radyoaktif element. Kısaltması Tc.

teknik, -ği *is. Fr. technique < Yun.* **1.** Bir sanat, bir bilim, bir meslek dalında kullanılan yöntemlerin hepsi. **2.** Fizik, kimya, matematik gibi bilimlerden elde edilen verileri iş ve yapım alanında uygulama: *Yurdumuz teknik, gelişme yolundadır.* **3.** *s.* Bu uygulamaya dayanan, bu uygulamaya ilişkin: *Teknik okul.* **4.** *is.* Yol, beceri, yöntem: *"Bu kızın sanatını hiç olmazsa teknik tarafından bildiğine hükmediyorum."* -H. E. Adıvar. **5.** *s.* Teknikle ilgili bir sanata, bir bilime, bir mesleğe özgü olan: *Teknik terimler.*

→ ***teknik eğitim, teknik lise, teknik okul, teknik öğretim, teknik üniversite***

teknikçi *is.* **1.** Bir işin bilim yönünden çok, uygulama ve pratik yönü ile uğraşan kimse, teknisyen, tekniker. **2.** *sin.* Film yapımının herhangi bir teknik kolunda çalışan usta işçi.

teknik eğitim *is.* Mekanik alandaki uğraşlara, sanayi ile ilgili işlere veya uygulamalı bilim alanlarına ilişkin eğitim.

tekniker *is. Alm. Techniker* Teknikçi.

teknik lise *is.* Genel ve teknikle ilgili dersleriyle öğrenciyi teknik alanlarda eğitim vererek yüksek öğretim kurumlarına hazırlayan orta öğretim kurumu.

teknik okul *is.* Öğrencileri teknik alanlarda yetiştiren okul.

teknik öğretim *is.* Bir tekniğin veya teknik yöntem ve becerilerin kazandırılmasına önem veren öğretim.

teknik üniversite *is.* Teknikle ilgili öğretimin ağırlıklı olarak yapıldığı lisans ve yüksek lisans düzeyinde eğitim veren yüksek öğretim kurumu.

teknisyen *is. Fr. technicien* Teknikçi.

teknokrasi *is. Fr. technocratie < İng. technocracy* Devlet yönetiminde son sözün yönetim ve ekonomi uzmanlarına bırakılmasına dayanan siyasî yöntem.

teknokrat *s. Fr. technocrate* **1.** Teknokrasiden yana olan. **2.** *is.* Ekonomik mekanizmaların teorik incelenmesine dayanan, ama insan etkenini her zaman yeterince göz önünde bulundurmayan devlet adamı veya memur.

teknokratçılık, -ğı *is.* **1.** Teknokrat yanlısı olan kimse. **2.** Teknokratların iktidarı.

teknoloji *is. Fr. technologie* Bir sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri kapsayan bilgi.

teknolojik, -ği *s. Fr. technologique* Teknoloji ile ilgili.

tek örnek *s.* Aynı yolda sürüp giden.

yeknesak.

tek parmaklılar *ç. is. zool.* Memeliler sınıfının otçul, geviş getirmeyen, beş parmaklı fil, üç parmaklı gergedan, tapir veya bir parmaklı toynaklıları içine alan alt takımı.

tek partili *s.* Tek partiye dayanan (siyasî hayat).

tekrar *is. (-ra:rı) Ar. tekrâr* **1.** Aynı olayın, işin, hareketin yeniden ortaya çıkışı, tekrarlanması: *"Gerçi hayat kitaba sığmayacak kadar geniştir, fakat tekrarlarla doludur."* -A. Haşim. **2.** *is.* Bir konuşma veya yazıda aynı düşünceyi, kelimeyi birçok defa söyleme. **3.** *zf.* Bir daha, yine, yeniden, genc: *"Kimi yaralandı geldi, tekrar gitti, kimi şehit oldu."* -M. Ş. Esendal. **tekrar etmek** yeni baştan söylemek veya yapmak: *"Sözünü hemen her gün tekrar etmekten kendimi alamıyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***tekrar tekrar***

tekraren *zf. (tekra:ren) Ar. tekrâren* Tekrar tekrar, tekrarlanarak, defalarca.

tekrarlama *is.* Tekrarlamak işi.

tekrarlamak *(-i)* Tekrar etmek, yeni baştan yapmak: *"Kar, çam ormanlarını kapladıkça, tekrarlayıp durduğu mısraları, bir başkasıyla paylaşmak istemişti."* -A. İlhan.

tekrarlanma *is.* Tekrarlanmak işi: *"...kitap sonlarında eklediği felsefi düşüncelerin, eserin zaten yansıttığı bir ana düşüncenin çeşitli şekillerde tekrarlanmasından başka bir şey olmadığını söylerdim."* -A. Ş. Hisar.

tekrarlanmak *(nsz)* Tekrar edilmek, tekrar tekrar dile getirilmek, yeniden söylenmek.

tekrarlatma *is.* Tekrarlatmak işi.

tekrarlatmak *(-i)* Tekrar ettirmek, yeni baştan yaptırmak.

tekrarlı *s.* Tekrar edilen, mükerrer: *"Belki de dünyanın hayatı bizimkinden daha monoton, daha yeknesak ve bilhassa daha tekrarlıdır."* -Ş. Rado.

tekrar tekrar *zf.* Üst üste, ardı ardına: *"Her ülkenin sanatçıları seçtikleri konuları tekrar tekrar işlerler."* -N. Cumalı.

tek renkli *s.* **1.** Tek rengi olan. **2.** *fiz.* Yalnız basit bir renk veren (ışık).

tekrir *is. Ar. tekrîr* **1.** Tekrar etme, yeniden söyleme. **2.** *ed.* Bir yazıda veya şiirde sözü ya da kavramı anlatımı pekiştirmek amacıyla sık sık tekrar etme sanatı. **tekrir etmek** tekrarlamak.

tek sayı *is. mat.* 1, 3, 5, 7, 9 sayıları.

tek seçici *s.* ve *is. sp.* Bir takıma girecek sporcuların seçiminde yetkili olan kimse: *"Futbol takımını yapan tek seçici gibi herkesi her yerde deniyordu."* -H. Taner.

tek sesli *s.* **1.** *müz.* Benzer seslerin kullanılması. **2.** *gr.* Eş sesli.

tek seslilik, -ği *is.* Tek sesli olma durumu.

teksif *is. (teksi:f) Ar. teksîf esk.* Yoğunlaştırma, sıklaştırma, koyulaştırma, toplama. **teksif etmek** yoğunlaştırmak, toplamak.

teksir *is. (teksi:r) Ar. teksîr* Çoğaltma. **teksir etmek** (yazı için) çoğaltmak.

→ ***teksir kâğıdı, teksir makinesi***

teksir kâğıdı *is.* Çoğaltma makinesinde kullanılan baskı kâğıdı.

teksir makinesi *is.* Çoğaltma makinesi.

tekst *is. Fr. texte* Metin (I): *"Holdinglere reklâm teksti yazan benden kat kat fazla kazanıyor."* -H. Taner.

tekstil *is. Fr. textile* **1.** Dokuma. **2.** Dokumacılık.

tekstilci *s.* ve *is.* Tekstil işi ile uğraşan.

tek tanrıcı *is.* ve *s.* Tek tanrıcılığa inanan (kimse), monoteist.

tek tanrıcılık, -ğı *is. sos.* **1.** İnsanın, doğada ve toplumda, ilk veya değişmez sebebi araştırmasına yol açan tarihi şartların etkisiyle her şeye gücü yeten bir tek tanrı düşüncesine varması, monoteizm. **2.** Evreni, doğayı ve toplumu yaratıp yöneten her şeye gücü yeten tek bir tanrı bulunduğuna inanma ve ona tapınma.

tek taraflı *is.* Tek bakış açısı, tek yanlı.

tek taş *is.* Sadece bir pırlantası veya elması olan yüzük.

tek tek *zf.* Birer birer, bir bir: *"Oradakiler tek tek baktı ve işaret etti."* -T. Buğra.

tek tırnak işareti *is.* Bir anlatım içinde çift tırnakta verilen bir alıntının içinde yer alan bir başka sözü tek tırnak arasında gösterme ve bu tek tırnak (' ') işaretini kullanma.

tektonik, -ği *is. Fr. tectonique jeol.* Parçalanıp dağılmış yer katmanlarının birbirleri ile olan ilgilerini araştıran yer bilimi kolu.

tek tük *s.* ve *zf.* Az, seyrek (olarak): *"Tek tük kuru ağaçların dallarında yeşillenmeye yeltenen bir bahar seziliyor."* -H. E. Adıvar. *"Arada tek tük gelenlerin çoğu kapıdan bakıp oturmadan geri dönüyorlardı."* -N. Cumalı.

tekvando *is. (tekva'ndo) (Kore dilinden)* El ve kol vuruşlarından çok, ayak ve tekme tekniklerine önem veren, Uzak Doğuya özgü dövüş sanatı.

tekvin *is. (tekvi:n) Ar. tekvîn esk.* Oluşturma, var etme, yaratış, yaratma. **tekvin etmek** yaratmak.

tek yanlı *s.* Yalnız bir görüşü, bir düşünceyi benimseyen: *Tek yanlı düşünme gerçekleri görmeye engeldir.*

tek yönlü yol *is.* Üzerinde trafiğin yalnız bir yönde hareket edebildiği kara yolu.

tek yumurta ikizi *is. tıp* Tek yumurtada döllenen ve çıkan ikizler.

tekzip, -bi *is. Ar. tekzîb* Yalanlama: *"Üçü de derhâl tekzip etti ve tekziplerinin başında tabiî seksen yaşında olmadıklarını altını çizerek ilân ettiler."* -H. E. Adıvar. **tekzip etmek** yalanlamak, doğru olmadığını açıklamak: *"Öyle bir şey uydur ki, çabuk tekzip edilemesin."* -P. Safa.

tel (I) *is.* **1.** Türlü metallerden yapılmış, kopmaya karşı bir direnç gösteren ince uzun nesne: *Gelin teli. Telgraf teli.* **2.** *s.* Bu nesneden yapılmış veya bu biçimde olan: *Tel kafes. Tel çivi.* **3.** *is. biy.* Bazı organizmaların demet durumundaki oluşumunu meydana getiren ipçiklerin her biri. lif. **4.** *is.* İnsan saçını oluşturan ipçik: *"İki açık sarı tel terli anlımızın üstüne yapışmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **tel çekmek** telle çevirmek, tel germek: *Bahçeye tel çektik.* **teli kırmak** bağlı bulunduğu kuruluşlarla ilişkisini kesmek. **teller takmak** (veya **tel takınmak**) *alay* sevincini aşırı davranışlarla gösterenler için kullanılır.

→ ***tel cambazı, tel çivi, tel dikiş, tel dokuma, tel dolap, tel fırça, tel halat, tel kadayıf, tel kafes, tel kurdu, tel küf, tel küflüce, tel örgü, tel şehriye, tel tel, tel zımba***

tel (II) *is.* Telgraf kelimesinin kısaltması. **tel çekmek** telgraf çekmek. **tel yazısı** telgrafla gönderilen yazı.

telâ *is. (te'lâ) İt. tela* Kumaşla astar arasına konularak giysinin dik durmasını sağlayan kolalı bez.

telâffuz *is. Ar. telaffuz esk.* **1.** Söyleyiş, söyleniş: *"Bir bebek telâffuzunu taklit etmediğiniz eksik."* -R. N. Güntekin. **2.** *gr.* Boğumlanma. **telâffuz edilmek 1)** söylenmek; **2)** *gr.* boğumlanmak. **telâffuz etmek** söylemek: *"Bir türlü sesi çıkamıyor ve başka bir tek kelime daha telâffuz edemiyormuş."* -A. Ş. Hisar.

→ ***telâffuz cihazı, telâffuz organı***

telâffuz cihazı *is.* Bir dildeki söz varlıklarının doğru ve düzgün telâffuzunu gösteren alet.

telâffuz organı *is.* Sözlerin ses durumuna gelmesini sağlayan organlar.

telâfi *is. (telâ:fi:) Ar. telâfî esk.* Kötü bir etkiyi veya sonucu başka bir etki ile yok etme, karşılama, yerine koyma: *Telâfisi kolay olmayan bir zarar.* **telâfi etmek** (ziyan olan veya elden çıkan bir şeyin) yerini doldurmak, karşılamak: *"Onun sevimsizliğini bunun cana yakınlığı ile telâfi etmenin yolunu bulmuşlar."* -H. Taner.

telâki *is. (telâ:ki:, k kalın okunur) Ar. telâkî esk.* Buluşma, kavuşma.

telâkki *is. (telâkki:, k kalın okunur) Ar. telakkî* **1.** Anlayış, görüş: *"O zamanki telâkkiye göre, sigara sporcuların uzak durması gereken yasakların başında gelirdi."* -H. Taner. **2.** Kabul etme, sayma. **telâkki etmek** saymak, öyle kabul etmek.

öyle anlamak: *"Bu beğenilmeyi bir hak, güzelliğine karşı herkesin vermeye mecbur olduğu bir vergi telâkki etmeye alışmıştı."* -R. N. Güntekin.

telâlama *is.* Telâlamak işi.

telâlamak *(-i)* İki kumaş parçası arasına telâ koymak.

telâş *is. (telâ:ş) Ar. telâşī* **1.** Herhangi bir sebeple acelecilik: *"Atatürk'ün gelişini göremedik ama, koridordaki telâştan meseleyi anladık."* -H. Taner. **2.** Kaygı, tasa, sıkıntı, endişe: *Hastanın durumunda telâş edecek bir şey yok. "Ben geçerken, onun telâşı, sizi dürtmesi gözümden kaçmadı."* -H. E. Adıvar. **3.** Şaşkınlıktan doğan karışıklık, kargaşa: *"O günü vapurda bulunup da hanımların telâşını görseydiniz."* -R. N. Güntekin. **telâş almak** herhangi bir sebeple heyecanlanmak, endişelenmek, acele etmek: *"Mabeyni büyük bir telâş ahyor."* -A. Ş. Hisar. **telâş etmek** sıkıntı duyarak acele etmek, endişelenmek, telâşlanmak: *"Nazım Paşa böyle bir içtimadan ne kadar telâş etse haklı idi."* -A. Rasim. **telâş göstermek** telâşını belli etmek: *"Polisle ben konuşurum, siz telâş göstermeyin."* -H. E. Adıvar. **telâşa düşmek** telâşlanmak. **telâşa düşürmek** telâşlandırmak: *"Bu mektubun karışık ifadesi görüyorum ki seni lüzumsuz yere telâşa düşürmüş."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **telâşa gelmek** (bir iş) telâş sırasında yapılmak. **telâşa vermek** davranış ve hareketleriyle çevresindekileri heyecana, aceleye, sıkıntıya sokmak: *"Bir münasebetsizin denizde boğulma taklidi yaparak vapuru telâşa verdiğini uzun uzun anlatmıştım."* -R. N. Güntekin. **(bir şeyin) telâşına dalmak** herhangi bir şeyle ilgili olarak heyecanla, aceleyle, sıkıntıyla davranmak: *"Karısı akşam telâşına dalmış, çardağın etrafında dolanıp duruyordu."* -N. Cumalı.

telâşe *is. Ar. telâşī hlk.* Telâş.

→ ***telâşe müdürü*** , ***telâşe nazırı***

telâşe müdürü *is.* Çok telâşlı veya çevresini telâşa veren kimseler için kullanılır.

telâşe nazırı *is. bk.* telâşe müdürü.

telâşlandırma *is.* Telâşlandırmak işi.

telâşlandırmak *(-i)* Telâşlanmasına sebep olmak: *"Cahil bekçinin ... beni telâşlandırmasına rağmen yaralar da ehemmiyetli değil."* -R. N. Güntekin.

telâşlanış *is.* Telâşlanmak işi veya biçimi.

telâşlanma *is.* Telâşlanmak işi.

telâşlanmak *(nsz)* **1.** Herhangi bir sebeple acelecilik göstermek: *"Geliyor! diye telâşlanarak aşağı koştu."* -F. R. Atay. **2.** Endişelenmek, kaygılanmak, telâş etmek: *"Kafilenin başında polisi gören kadınlar fena telâşlanmışlardır."* -H. Taner.

telâşlı *s.* Telâş eden, telâşa düşen: *"O akşam yine aynı telâşlı ses beni merdiven başında durdurdu."* -Y. Z. Ortaç.

→ ***telâşlı telâşlı***

telâşlılık, -ğı *is.* Telâşlı olma durumu.

telâşlı telâşlı *zf.* Aceleci bir biçimde, telâş göstererek: *"Telâşlı telâşlı önüne her çıkan adama elindeki zarfı göstererek yürüdü."* -P. Safa.

telâşsız *s.* **1.** Telâş etmeyen, telâş göstermeyen, soğuk kanlı: *"Sonra telâşsız, emin adımlarla sinemaya doğru yürüdü."* -H. Taner. **2.** *zf.* Soğukkanlılıkla, şaşırmadan: *"Suları hiç telâşsız, ama motor gibi kulaçlamaya başladı."* -H. Taner.

telâşsızlık, -ğı *is.* Telâşsız olma durumu.

telâtin *is. (telâ:tin) esk.* Bir tür sağlam, yumuşak dana veya öküz derisi.

tel cambazı *is.* **1.** Telde oynayan cambaz. **2.** *mec.* Çok kaypak davranan kimse.

telcik, -ği *is.* **1.** Küçük tel. **2.** *bot.* Çok ince bazı organlara, özellikle köklerin ince ayrıntılarındaki ince iplikçiklere verilen ad. **3.** *bot.* Erkek organda başçığı taşıyan ince bölüm. **4.** *zool.* Sinir veya kas hücrelerinin sitoplazmasında bulunan ince iplikçikler.

tel çivi *is.* Telden yapılan çivi.

tel dikiş *is.* Telle yapılan dikiş.

tel dokuma *is.* Telle örülmüş dokuma.

tel dolap, -bı *is.* Yanları ve kapağı ince delikli telden yapılmış yemek dolabı.

telef *is. Ar. telef* **1.** Yok etme, öldürme. **2.** Boş yere harcama, yıpratma. **telef etmek**

öldürmek, mahvetmek. **telef olmak** ölmek, mahvolmak.

telefat *is. (telefa:t) Ar. telefât, telef'* in çokluk biçimi. Savaş, kaza vb. sebeplerle uğranılan can kaybı.

teleferik, -ği *is. Fr. téléférique, téléphérique* Birbirinden uzak iki yüksek yer arasında, havada gerilmiş bir veya birkaç kablo üzerinde kayarak hareket eden asılı taşıt: *"Ayrıca bir de teleferik var ama o her tarafa işlemiyor."* -H. Taner.

telefon *is. Fr. téléphone* < *Yun.* **1.** Belirli bir uzaklıktaki konuşmaları ileten ve yansıtan elektrik tesisatının bütünü. **2.** Birbirinden uzakta bulunan iki kişinin konuşmasını sağlayan cihaz. **telefon etmek** (veya **açmak**) birini telefonla aramak ve bir şey söylemek: *"Siz gelmeyin, ben telefon eder, gelirim."* -A. H. Tanpınar. *"Ne zaman telefonu açıp nasılsınız? diye hatırını soracak olsam..."* -A. Ş. Hisar.

→ telefon direği, telefon hattı, telefon kabini, telefon kartı, telefon kulübesi, telefon rehberi, telefon santrali

telefoncu *is.* **1.** Telefon düzeni kuran veya telefon onaran kimse. **2.** Santral memuru, santralci.

telefonculuk, -ğu *is.* **1.** Telefon kuruculuğu veya onarıcılığı. **2.** Telefon santral memurluğu.

telefon direği *is.* Telefon tellerinin aktarımı için dikilen ağaç veya metal direk.

telefon hattı *is.* Telefon tesisini ve iletişimini sağlayan tel örgü ağı.

telefon kabini *is.* Telefon edilmek için yapılmış kulübe.

telefon kartı *is.* Telefon etmek için satın alınan ve manyetik gücü ile telefon makinesini çalıştıran kart.

telefon kulübesi *is.* Telefon edilmek üzere şehir veya mahallelerin belli yerlerine konulan kulübe, telefon kabini.

telefonlaşma *is.* Telefonlaşmak işi.

telefonlaşmak *(nsz, -le)* (birbiriyle) Telefonda konuşmak.

telefonometre *is. Fr. téléphonomètre* Telefon konuşmalarının süresini ve sayısını gösteren sayaç.

telefon rehberi *is.* Telefon numaralarının sahiplerini alfatik sıraya göre gösteren kitap.

telefon santrali *is.* Aynı merkeze bağlı ve iletişim akışı için giriş ve çıkışın otomatik olarak yapılmasını sağlayan sistem.

telefotografi *is. Fr. téléphotographie* < *Yun.* Fotoğraf, resim, yazı gibi durağan görüntülerin elektrik akımıyla uzaklara iletilmesi yolu.

telek, -ği *is. zool.* Kuşların gövde, kanat ve kuyruğunda bulunan, uçma, örtü ve kuyruk telekleri olarak üçe ayrılan, çeşitli renklerde kalın eksenli tüy.

telekart *is. Fr. télé* + *carte* Telefon etmek için kullanılan kart.

teleke *is.* Kanat teleklerinin uzun ve serti.

telekız *is. Fr. téléphone'nun kısaltması télé* + *T. kız* Telefon ile iletişim kurarak fuhuş yapan kadın.

telekinezi *is. Fr. télékinésie* < *Yun. bk.* Uza devim.

telekomünikasyon *is. Fr. télécommunication* Haber, yazı, resim, sembol veya her çeşit bilginin tel, radyo, optik ve başka elektromanyetik sistemlerle iletilmesi, bunların yayımı veya alınması, uz iletişim.

telekonferans *is. Fr. téléconférence* Telefon ile uzak merkezlerden konuşmacıları kenferans yerine bağlayarak gerçekleştirilen konferans.

teleks *is. İng. telex Fr. télex* Telsiz ve telem araçlarına uzaktan haber yazdırma düzeni, uz yazım.

teleksçi *is.* Teleks görevlisi.

teleksçilik, -ği *is.* Teleksçinin işi veya mesleği.

telem *is. Fr. téléimprimeur'den kısaltma* Bir metnin doğrudan doğruya gönderilmesini ve alıcı olarak basım evi harfleriyle yazılmasını sağlayan araç, uzyazar.

teleme *is.* Bir tür tuzsuz ve yumuşak peynir. **teleme peyniri gibi** tombul ve beyaz tenli kadınlar için söylenir.

→ teleme peyniri

teleme peyniri *is.* Tuzsuz ve yumuşak bir peynir türü.

telemetre *is. (tele'metre) Fr. télémètre < Yun.* **1.** İki nokta arasındaki uzaklığı ölçmeye yarayan gereç. **2.** Fotoğraf makinelerinde, çekimi yapılacak nesneye olan uzaklığı belirterek bunun ayarını yapan düzen.

telemetri *is. Fr. télémetrie* Uzaklık ölçer.

teleobjektif *is. Fr. téléobjectif* Uzaktaki cisimlerin çok yakın görüntülerinin elde edilmesini sağlayan, çok uzun odaklı mercek türü.

teleoloji *is. Fr. téléologie* Evreni maksatlarla sonuçlar arasında bir ilişkiler sistemi olarak gören teori.

telepati *is. Fr. télépathie psikol.* Birinin düşündüklerini veya uzakta geçen bir olayı duygusal hiçbir bağlantı olmadan algılama, uza duyum.

telepatik, -ği *s. Fr. télépathique* Telepati ile ilgili: *"Telepatik bir kuvvet olacak, madam bana yakınlaşmasın mı?"* -A. Gündüz.

teleradar *is. Fr. téléradar* Televizyon aracılığıyla radar görüntüsü alma işi.

teles *s.* Yıpranmış, hırpalanmış bir şekilde telleri, lifleri meydana çıkmış.

telesekreter *is. İng. telesecretar* Arayanların mesajlarını bir banda kaydeden telefonla birlikte çalışan araç.

telesime *is.* Telesimek durumu.

telesimek *(nsz) hlk.* **1.** Yorulmak, güçsüz kalmak; yorgunluktan bayılacak duruma gelmek. **2.** Zayıflamak.

telesine *is. bk.* telesinema.

telesinema *is. Fr. télécinéma* **1.** Bir sinema filmini televizyonda göstermeye yarayan cihaz. **2.** Televizyonda filmleri iletme ve yansıtma işi ile uğraşan bölüm.

telesiyej *Fr. telesiège* Kayakçıları veya turistleri sürekli harcket hâlindeki bir kabloya asılı oturma yerlerinde taşıyan bir tür teleferik.

teleskop *is. Fr. télescope* Sonsuzdaki bir nesnenin gerçek görüntüsünü, içbükey bir aynadan yapılmış merceğinin odak düzleminde veren ve gök bilimiyle ilgili gözlemlerde kullanılan optik cihaz, ırakgörür: *"Sanki teleskopla bakıyordum, o derece belirgin ve ışığı göz alan bir aydı bu."* - R. H. Karay.

Telcüt *is.* Batı Sibirya'da yaşayan bir Türk topluluğu.

Teleütçe *is.* Teleüt Türkçesi.

televizyon *is. Fr. télévision* **1.** Elektromanyetik dalgalar yoluyla halkın doğrudan doğruya alması maksadıyla yapılan hareketli veya sabit resimlerin sesli veya sessiz kalıcı olmayan görüntülerinin renkli veya siyah beyaz yayını. **2.** Televizyon alıcısı.

→ ***televizyon alıcısı, televizyon bandrolü, televizyon filmi, televizyon oyunu, televizyon programı, televizyon verici istasyonu, televizyon yayını***

televizyon alıcısı *is.* Televizyon yayınlarını almaya ve seyrettirmeye yarayan cihaz.

televizyon bandrolü *is.* Televizyon alıcısı ile birlikte verilen ve vergisinin ödenmiş olduğunu gösteren belge.

televizyoncu *is.* **1.** Televizyon alıcısı satan kimse. **2.** Televizyon onarıcısı. **3.** Televizyon kuruluşunda çalışan görevli kimse.

televizyonculuk, -ğu *is.* **1.** Televizyon yapma, onarma veya satma işi. **2.** Televizyoncunun yaptığı iş.

televizyon filmi *is.* Televizyonda gösterilmek için hazırlanmış film.

televizyon oyunu *is.* Televizyon için yapılmış film.

televizyon programı *is.* Televizyonun yayın akışını gösteren program.

televizyon verici istasyonu *is.* Televizyon yayını yapmak üzere donatılmış her türlü hareketli veya sabit tesis, televizyon vericisi.

televizyon yayını *is.* Televizyon verici istasyonlarının aracılığı ile alıcılara ulaştırılan yayın düzeni.

tel fırça *is.* Tel ile yapılmış sert fırça.

telfin *is.* Lâkerda yapılmak için kesil-

miş torik balığı parçası, takoz.

telgraf *Fr. télégraphe* **1.** İki merkez arasında, kararlaşmış işaretlerin yardımıyla yazılı haberlerin veya belgelerin iletimini sağlayan bir telekomünikasyon düzeni: *Telgraf memuru. "Hareketimiz, hiçbir tarafa telgrafla bildirilmeyecekti."* -Atatürk. **2.** Bu araçla alınan haber: *Telgraf aldım. İstanbul'a gidiyorum. "Dün, telgrafla sıhhatinizi sormak için kasabaya inmiştim."* -R. N. Güntekin. **telgraf çekmek** telgrafla haber göndermek, tellemek.

→ telgraf çiçeği, telgraf direği, telgrafhane, telgraf teli, telgraf üslûbu

telgrafçı *is.* Telgraf görevlisi.

telgrafçılık, -ğı *is.* Telgrafçının görevi: *"Bu telgrafçılık âlemi başka bir âlemdir."* -Ö. Seyfettin.

telgraf çiçeği *is. bot.* Bir çeneklilerden, boğumlu sarkık dallı, yaprakları etli, uçları sivri, bazı türlerinde yaprakların alt ve üst yüzü mor ve gümüşî yollu, beyaz, mavi veya pembe çiçekli bir süs bitkisi *(Tradescantia).*

telgraf direği *is.* Telgraf hattını aktarmada kullanılan ağaç veya metal direk.

telgrafhane *is. (telgrafha:ne) Fr. télégraphe* + *Far. hâne esk.* Telgraf aracılığıyla haberleşmeyi sağlayan resmî kuruluş.

telgraf teli *is.* Telgraf iletişimini sağlayan tel.

telgraf üslûbu *is.* Kısa ve özlü anlatım.

tel halat *is.* Telden yapılan kalın halat.

telhis *is. (telhi:s) Ar. telḫîṣ esk.* **1.** Özet, özetleme, kısaltma. **2.** *tar.* Sadrazamın bir sorunu kendi düşünceleriyle birlikte özet olarak yazıp padişaha sunduğu kâğıt. **telhis etmek** özetlemek.

telhisçi *is. tar.* Padişaha sunulacak işlerin özetini çıkarmakla görevli kimse.

telif *is. (te:li:f) Ar. teʾlîf esk.* **1.** Uzlaştırma. **2.** (kitap) Yazma: *"Babamın gene o tarihte oynanan bir telif piyesi de o sahnede oynamıştı."* -H. F. Ozansoy. **telif etmek** *esk.* **1)** uzlaştırmak: *"Eski insanlar, esasen bu iki hadiseyi telif etmişler."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** (kitap) yazmak.

→ telif hakkı

telif hakkı *is.* Bir fikir veya sanat eserini yaratan kişinin, bu eserden doğan haklarının hepsi.

tel'in *is. (tel'i:n) Ar. tel'în esk.* Lânet okuma, kargıma, kargış. **tel'in etmek** lânetlemek, kargımak.

→ tel'in mitingi

tel'in mitingi *is.* Herhangi bir siyasî veya sosyal olayı telin etmek için gerçekleştirilen protestolu gösteri.

telis *is. Ar. tillîs esk.* Bitkisel tellerden yapılmış, kaba örgülü büyük çuval.

tel kadayıf *is.* İnce tel biçiminde, özel kalıplardan dökülerek sıcak saç üzerinde kurutulan hamur ve bu hamurdan yapılan tatlı.

tel kafes *is.* Tellerle örülmüş kafes.

telkârî *is. Far. -kâr* + *Ar. -î* **1.** Tel durumundaki gümüşü, altını örerek veya bir şey üzerine kakarak yapılan iş. **2.** *s.* Gümüş veya altını ince teller durumuna getirip örerek yapılan (takı vb). **3.** Gümüş veya altın tellerden yapılmış motiflerle süslü: *Telkârî bir vazo.*

telkih *is. (telki:h, k kalın okunur) Ar. telḳîḥ esk.* Aşılama, aşı.

telkin *is. (telki:n, k kalın okunur) Ar. telḳîn* **1.** (bir duyguyu, bir düşünceyi) Aşılama. **2.** Ölü gömüldükten sonra mezar başında imamın söylediği dinî sözler. **3.** *psikol.* Bilinç dışı bir sürecin aracılığıyla, kişinin ruhî veya fizyolojik alanıyla ilgili bir düşüncenin gerçekleştirilmesi: *"İçinden gelen gizli bir telkin altında hareket ediyordu."* -P. Safa. **telkin etmek** aşılamak: *"Çocukluğumun en derin, en sürekli, en ihtiraslı sevgisini bana telkin eden bu üvey annemdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tel kurdu *is. zool.* Ekin ve sebze köklerini kemirerek büyük zararlara yol açması sebebiyle tarım için çok zararlı tarla böceği kurtçuklarına verilen ad.

tel küf *is.* Vücutta hemen bütün dokularda yerleşebilen asalak bir mantar türü *(Sporotrichum schneckii).*

tel küflüce *is.* Tel küften ileri gelen ilkel mantar hastalığı.

tellâk, -ğı *is. Ar. dellâk* Hamamlarda yıkanmak üzere gelenleri keseleyip yıkayan erkek.

tellâklık, -ğı *is.* Tellâğın yaptığı iş.

tellâl *is. Ar. dellâl* **1.** Bir şeyin satılacağını veya herhangi bir şeyi halka bildirmek için çarşıda, pazarda yüksek sesle bağıran kimse: *"Annemin çeyizlik eşyasını hamallarla telâllar çarşısına gönderdi."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Satışlarda aracılık eden kimse. **tellâl çağırtmak** bir haberi, bir isteği vb. yi tellâl aracılığıyla duyurmak.

tellâliye *is. (tellâ:liye) Ar. dellâliye esk.* Tellâllık.

tellâllık, -ğı *is.* **1.** Telâllın yaptığı iş. **2.** Tellâla verilen ücret veya yüzdelik, tellâliye: *"Kocamın tellâllığı ile bir dükkân alım satımında tamam beş lira hakkımızı yediler."* -H. R. Gürpınar.

telleme *is.* Tellemek işi.

tellemek (I) *(-i)* **1.** Tel geçirmek, tel takmak. **2.** Tel ile süslemek. **telleyip pullamak 1)** birçok süslerle süslemek; **2)** *mec.* değerinden çok övmek.

tellemek (II) *(-i)* Telgraf çekmek.

tellendirme *is.* Tellendirmek işi.

tellendirmek *(-i)* (sigara, nargile, çubuk vb.) Keyifle tüttürerek içmek: *"Ama ben bu ara bir taraftan sigarayı tellendiriyor, bir taraftan da onu görmezlikten geliyordum."* -H. E. Adıvar. *"Köprü üstündeki gazinolardan birine gidip bir nargile tellendirmek istedim."* -A. Rasim.

tellenme *is.* Tellenmek (I,II) işi.

tellenmek (I) *(nsz)* **1.** Tel takınmak: *Gelin tellendi.* **2.** Telle çevrilmek: *Bahçe tellendi.*

tellenmek (II) *(nsz)* Telgraf çekilmek.

telli *s.* **1.** Teli olan. **2.** Teller takınmış, telle süslenmiş: *Telli gelin.*

→ ***telli balıkçıl, telli çalgılar, telli duvaklı, telli pullu, telli turna***

telli balıkçıl *is.* Başında ok biçiminde bir tel demeti bulunan balıkçıl, okar.

tellice *zf.* **1.** Tel gibi, teli andıran. **2.** *is.* Tek kadın tarafından oynanan bir tür oyun.

telli çalgılar *ç. is. müz.* Vurma çalgıları ve yaylı çalgıları içine alan, teller aracılığıyla ses çıkaran çalgılar.

telli duvaklı *s.* Duvakla ve telle süslenmiş olan (gelin).

telli pullu *s.* Zevksiz bir biçimde süslenmiş (şey veya kimse).

telli turna *is. zool.* Turnagillerden, su kıyılarında yaşayan, uzunluğu 85 cm olan, vücudu gümüşi, başı ve boynu kara, büyük bir kuş *(Anthropoides virgo).*

tellür *is. Fr. tellure kim.* Atom numarası 52, atom ağırlığı 127,60, yoğunluğu 6, 24 olan, 450° C de eriyen, mavimtırak beyaz renkte bir element. Kısaltması Te.

telmih *is. Ar. telmîh esk.* **1.** Anlatılmak istenen şeyi söz arasında imalı olarak belli etme, açıkça söylememe: *"İleride dahi ağzını açıp da ufacık bir telmihte bulunmasın."* -E. E. Talu. **2.** *ed.* Bir mısrada veya beyitte bilinen bir olayı, bir atasözünü veya bir fıkrayı hatırlatma sanatı. **telmih etmek** üstü kapalı, imalı bir biçimde anlatmak: *"Dün geceki ağır sözlerini telmih ettiğimi anladı, kızardı."* -R. H. Karay.

telmihen *zf. (telmi:hen) Ar. telmîhen* Telmih olarak, telmih yoluyla ima ederek.

tel örgü *is.* Dikenli tellerden yapılmış engel: *"Hepimizi topladılar ve isimleri okunanları tel örgüden dışarıya aldılar."* -R. H. Karay.

telsi *s.* Çok ince telciklerden oluşan: *Telsi kas.*

telsiz (I) *s.* Teli olmayan.

telsiz (II) *is.* Telsiz telefon veya telsiz telgrafın kısa adı: *"Telsiz dediğimiz de nihayet sonunda gene tele dayanıyor."* -R. H. Karay.

→ ***telsiz bağlantısı, telsiz telefon, telsiz telgraf***

telsiz bağlantısı *is.* Telsizle haberleşmeyi sağlayan sistem.

telsizci *is.* Gemicilikle gemilerde, uçaklarda yerle gemi, yerle uçak arasında ve daha başka gemi ve uçaklarla telsiz bağlantısı kurmakla görevli kimse.

telsizcilik, -ği *is.* Telsizcinin görevi.

telsiz telefon *is.* Elektromanyetik dal-

galar yardımıyla çalışan telefon.

telsiz telgraf *is.* Elektromanyetik dalgalar yardımıyla çalışan telgraf.

tel şehriye *is.* İnce tel biçiminde, hamurun kurutulup kesilmesiyle elde edilen ve genellikle çorbası yapılan bir yiyecek türü.

tel tel *zf.* **1.** Tel biçiminde. **2.** Ayrı ayrı teller durumunda: *"...kehribar sarısı, tel tel bir tütün sarar ve komşu havadislerini anlatır."* -S. F. Abasıyanık.

teltik, -ği *is.* Yanlış, hata.

teltikli *s.* Hatalı, kusurlu.

teltiksiz *s.* Hatırsız, yanlışsız, kusursuz.

telve *is.* Fincanın dibine çöken kahve tortusu: *"Fincanını çalkalayıp çalkalayıp diker, dibinde hiç telve bırakmamacasına!"* -A. İlhan.

telvis *is. Ar. telvîş esk.* Kirletme, pisletme. **telvis etmek** kirletmek, pisletmek.

telyazı *is.* Telgraf.

telyazısı *is.* Telgrafla gönderilen yazı.

tel zımba *is.* Kâğıtları birbirine tutturmaya yarayan araç.

tem *is. Fr. thème* Tema.

tema *is. Fr. thème < Lât. thema* **1.** Aslî konu. **2.** *ed.* Uzun anlatıma dayalı edebî eserlerde okuyucuya verilmek istenen mesaj. **3.** Sanat eserlerinde işlenen öz konu.

tema *is. (te'ma) Fr. thème, < Yun. thema* **1.** Bir hikâyede, öğretici veya edebî bir eserde işlenen düşünce, görüş. **2.** Herhangi bir sanat eserinde işlenen konu: *Tablonun teması. Anıtın teması, Kurtuluş Savaşıydı.* **3.** *müz.* Bir besteyi oluşturan temel motif.

temadi *is. (tema:di:) Ar. temâdî esk.* Sürme, sürüp gitme, uzama. **temadi etmek** sürmek, uzamak, sürüp gitmek: *"Bir zevk, bir lezzet temadi ederse artık fark olunmamaya başlar."* -H. C. Yalçın.

temaruz *is. (tema:ruz) Ar. temâruz esk.* Kendini hasta gibi gösterme, hastalık taslama. **temaruz etmek** kendini hasta gibi göstermek.

temas *is. (-ma:sı) Ar. temâss* **1.** Değme, dokunma (I), dokunuş (I). **2.** Buluşup görüşme, ilişki kurma, münasebet: *"Her nevi halkla temas ve kaynaşma hâlinde bulunmalıdır."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Değinme, sözünü etme, bahsetme: *O konuya hiç temas edilmedi.* **4.** Gidip gelme, ulaşım, bağlantı: *İki şehir arasında temas kesildi.* **5.** *psikol.* Dokunma. **(bir şeye) temas etmek 1)** dokunmak, değmek: *"Etrafımda uçları birbirine temas etmiş hilâllerden müteşekkil bir daire vardı."* -Ö. Seyfettin. **2)** konuşup görüşmek: *"Bazı arkadaşlarımız meseleye temas etmek istediler."* -M. Ş. Esendal. **3)** değinmek, sözünü etmek, bahsetmek: *"Şiiri iyi okuyanlarla fena okuyanlar arasındaki esaslı farka temas ettik."* -Y. K. Beyatlı. **temas etmek (veya biriyle temasta bulunmak) 1)** görüşüp konuşmak; **2)** değinmek; **3)** cinsel ilişkide bulunmak. **temasa geçmek** arada bir bağlantı kurmak, görüşme yapmak. **temasa gelmek** buluşup görüşmek.

temaşa *is. (tema:şa:) Far. temâşâ esk.* **1.** Hoşlanarak bakma: *"Benden evvel çoluk çocuk bütün ev halkı hayvanı temaşaya çıkmışlar."* -M. Ş. Esendal. **2.** Oyun, temsil, piyes, tiyatro: *"Bazı meddahlar da Karagöz oynatmış, şahbaz, hayalbaz veya hayalî isimleriyle yaşadıktan sonra temaşa hayatımızdan el etek çekmişlerdir."* -S. Ayverdi. **temaşa etmek** seyretmek, bakmak: *"Koca bir tarihin tutuştuğunu çöllerde susuz yanan insanların çatlak dudaklarında temaşa ediyoruz."* -A. Gündüz.

→ ***temaşa sanatı***

temaşa sanatı *is.* Oyun, temsil, piyes, tiyatro, sahne sanatları.

tematik *s. Fr. thématique* Bir tema etrafında oluşan.

temayül *is. (tema:yül) Ar. temâyul esk.* **1.** Bir tarafa eğilme, meyletme: *"Musikî ruhların en tabiî temayülleri arasındadır."* -A. Ş. Hisar. **2.** *psikol.* Belli bir gayeye veya sonuca yönelen faaliyete dönüşmeyen etki gücü, yönseme. **3.** *mec.* Bir kimseye veya bir şeye ilgi duyma: *"Yarının siyasetine yol açan fikirler, temayüller ilk önce*

bunlar arasında kaynaşır." -Y. K. Karaosmanoğlu.

temayüz *is. (tema:yüz) Ar. temâyuz esk.* Başkalarına göre üstün duruma gelme, sivrilme, seçkinleşme. **temayüz etmek** sivrilmek, seçkinleşmek.

tembel *is. Far. tenbel* **1.** İş görmeyi, çalışmayı sevmeyen, çaba göstermekten, sıkıntıdan kaçan kimse, haylaz: *"Bir yaz akşamını seyreder gibi, melânkolik, tembel seyre dalıyordu."* -S. F. Abasıyanık. *"Tembeller ve işsizler daha çok yorulurlar."* -A. Ş. Hisar. **2.** *tıp* Fonksiyonunu yerine getirmede yavaşlık gösteren (organ): *Tembel mide. "Galiba karaciğeri de tembel."* -H. Taner. **tembele iş buyur, sana akıl öğretsin** kendisinden bir konuda yardımcı olması istendiğinde yardım edeceği yerde çözüm yolları gösteren kimseler için kullanılır.

→ ***tembelhane, tembel tembel***

tembelce *s.* ve *zf. (tembe'lce)* Tembel (bir biçimde).

tembelhane *is. (tembelha:ne) Far. tenbel + hâne* İçinde bulunanların çalışmaya karşı isteksiz davrandıkları yer.

tembelleşme *is.* Tembelleşmek işi.

tembelleşmek *(nsz)* Tembel duruma gelmek.

tembelleştirme *is.* Tembelleştirmek işi.

tembelleştirmek *(-i)* Tembel olmasına sebep olmak: *"Şimdi minimini arabası onu tembelleştirdi."* -Y. Z. Ortaç.

tembellik, -ği *is.* Tembel olma durumu veya tembelce davranış: *"Soyadı konusunda benim ağırdan alışım, bir tembellik değil güç beğenirliktir."* -M. Ş. Esendal. *"İnsanlığın saygınlığı ile uyuşmayan tek şey tembelliktir."* -H. Taner. **tembellik etmek** tembelce davranmak. **tembelliği tutmak** tembelleşmek: *"Lâmi'nin bazı tembelliği tutuyor, öğleye kadar evden çıkmıyor."* -P. Safa.

tembel tembel *zf.* Tembel bir biçimde: *"Kulenin gölgesinde uzanmış yatan tey-zemlerin köpeği, yattığı yerden tembel tembel bir iki havladı."* -N. Cumalı.

tembih *is. (tembi:h) Ar. tenbîh* **1.** Bir şeyin belli biçimde ve yolda yapılmasını söyleme, bunu üsteleyerek hatırlatma, uyarı. **2.** Uyarma: *"Bu zılgıtın içinde bir daha böyle yergiler yazmaması tembihi de vardır."* -S. Birsel. **tembih etmek** bir şeyin belli biçimde ve yolla yapılmasını istemek, söylemek, uyarmak: *"Şimdiden Samiye'nin tembih ettiği gibi -el yordamıyla- yürümeye başlamıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Ertesi gün ayrılırken tekrar oradan geçmemi sıkı sıkı tembih ediyorlar."* -H. E. Adıvar.

tembihat *(tembiha:t) Ar. tenbîhât, tenbîh'*in çokluk biçimi. Tembihler, uyarı. **tembihatta bulunmak** uyarmak: *"Her türlü istirahatiniz temin edilsin diye de bu ağalara tembihatta bulundu."* -T. Buğra.

tembihleme *is.* Tembihlemek işi.

tembihlemek *(-i)* Uyarmak, hatırlatmak, tembih etmek: *"Daha dünden tembihlemişti, herkes erken gelecek diye."* -T. Buğra.

tembihlenme *is.* Tembihlenmek işi veya durumu.

tembihlenmek *(nsz)* Tembihlemek işi yapılmak, tembih edilmek.

tembihli *s.* Uyarılmış, hatırlatılmış, tembih edilmiş: *"Güzide'nin evinde de her ihtiyat tertibi alınmış. Hizmetçiler tembihli."* -M. Ş. Esendal.

tembul *is. Far. tenbûl bot.* Hindistan'da yetişen, tırmanıcı bir tür biber ağacı *(Piper betle).*

temcit, -di *is. (temci:t) Ar. temcîd* Recep, şaban ve ramazan ayları süresince, sabah ezanından sonra minarelerden okunan ve Allah'ın ululuğunu belirten dua. **temcit pilâvı gibi ısıtıp ısıtıp öne sürmek** birçok defa tekrarlanan şeyler için kullanılır.

temdit, -di *is. (temdi:t) Ar. temdîd esk.* Uzatma, sürdürme. **temdit etmek** uzatmak, sürdürmek.

temeddüh *is. Ar. temeddüh esk.* Kendini övme, övünme. **temeddüh etmek** övünmek.

temeddün *is. Ar. temeddun esk.* Uy-

garlaşma, medenîleşme.

temek, -ği *is. hlk.* Ahırdaki gübreyi dışarı atmak için kullanılan kapaklı veya kapaksız delik, pencere.

temel *is. Yun. temelion* **1.** Bir yapının toprak altında kalan ve yapıya dayanak olan duvar, taban vb. bölümlerinin tümü: *"Evin temelleri sökülüyor gibi sarsılıyor."* -H. E. Adıvar. **2.** Bu bölümleri yapmak için kazılan çukur. **3.** *mec.* Bir şeyin gelişimi için gereken ilk ögeler: *Büyük işler sağlam temellere dayanmalı. Bu iş temellinden çürük. "Temelde sıradan bir Fransız vodviline dayanırdı oynadıkları oyun."* -N. Cumalı. **4.** *s.* En önemli, belli başlı, ana, esas, asıl, baz: *Temel düşünceler. "Devletin temel kanununun adı Anayasa'dır."* -B. Felek. **temel atmak 1)** bir yapının temellerini yapmaya başlamak; **2)** herhangi bir işe başlamak, girişmek, bir şeyin gelişmesine, büyümesine sebep olmak. **(bir yere) temel kakmak** bulunduğu yerden kolay kolay ayrılacak gibi olmamak. **temel tutmak 1)** temelin kazılacağı zemin sağlam olmak; **2)** sürüp gidecek bir duruma gelmek, kökleşmek, yerleşmek.

→ ***temel atma, temel bilimler, temel cümle, temel çivisi, temel direği, temel duruş, temel duvarı, temel eğitim, temel haklar, temel harf, temel kazısı, temel öğretim, temel önerme, temel sayı, temel taşı, temel tümce***

temel atma *is.* **1.** Bir yapının temellerini toprak seviyesinin altında yapmaya başlama. **2.** Bir işin bir yapının oluşumu için ilk adımı atmak, temeline ilk harcı koymak.

temel bilimler *ç. is.* Değişik bilim alanlarının fizik, kimya, biyoloji, matematik gibi temel bilgilerini içeren bilim dalları.

temel cümle *is. gr.* Birleşik veya girişik cümlelerde, yan cümle, ara cümle ve iç cümlelerin bağlı olduğu asıl yargıyı belirten cümle: *Bakan, maaşlar yıl başından önce verilecektir, dedi.*

temel çivisi *is.* Yapı işlerinde kullanılan büyük çivi: *"Duvarda bir temel çivisi görsem sökünceye kadar sarsıyordum."* -R. N. Güntekin.

temel direği *is.* **1.** Büyük, kalın direk. **2.** *mec.* Bir şeyin dayandığı, güç aldığı en önemli öge, nesne veya kişi: *"...Zehra kendisini evin temel direği saymaya başlamıştı."* -Halikarnas Balıkçısı.

temel duruş *is. sp.* Bir jimnastik alıştırmasına başlamak için, vücudun dayanak yüzeyine göre aldığı, değişen ilk durum.

temel duvarı *is.* Temeli oluşturan duvarlar.

temel eğitim *is.* İlköğretimi kapsayan eğitim sistemi.

temel haklar *ç. is.* Kişiliğe bağlı dokunulmaz, devredilmez hak ve özgürlükler.

temel harf *is.* Kanunla kabul edilmiş yeni Türk alfabesindeki harflerin tamamı.

temel kazısı *is.* Temel atmak için yapılan kazı işleri.

temellendirme *is.* Temellendirmek işi.

temellendirmek *(-i)* **1.** Temel tutmasını sağlamak, yerleştirmek. **2.** *mec.* Süreklilik ve kalıcılık kazandırmak.

temellenme *is.* Temellenmek işi.

temellenmek *(nsz)* Temel tutmak.

temelleşme *is.* Temelleşmek işi.

temelleşmek *(nsz)* **1.** Temel tutmak, yerleşmek. **2.** *mec.* Sürekli ve kalıcı bir duruma girmek.

temelleştirme *is.* Temelleştirmek işi.

temelleştirmek *(-i)* **1.** Temel tutmasını, yerleşmesini sağlamak. **2.** *mec.* Süreklilik kazandırmak, kalıcı bir duruma getirmek, temelli olmasını sağlamak.

temelli *s.* **1.** Herhangi bir nitelikte temeli olan: *Sağlam temelli bir yapı.* **2.** *mec.* Geçici olmayan, sürekli, kalıcı, devamlı, daimî: *"Sermet Muhtar, Akşam gazetesinin temelli imzalarından biri oldu."* -Y. Z. Ortaç. **3.** *zf. (te'melli)* Sürekli olarak. **4.** *zf.* Büsbütün, tamamen.

→ ***temelli senatör***

temelli senatör *is. esk.* Belli bir süreye bağlı olmayan atanmış senatör.

temellük *is. Ar. temelluk esk.* Kendine mal etme.

temel öğretim *is.* Temel eğitimin uygulanması.

temel önerme *is. man.* Değişik önermelerin özünü oluşturan önerme.

temel sayı *is. mat.* Asıl sayı.

temelsiz *s.* **1.** Temeli olmayan. **2.** *mec.* Gerçek veya sağlam olmayan, asılsız, yanlış: *"Bu temelsiz sözler sonradan çürütülmüştür."* -S. Birsel.

temel taşı *is.* **1.** Bir yapının temeline konan taş. **2.** *mec.* Bir şeye temel olan öge veya kişi, dayanak, esas: *"Bu iki karikatürist, iki temel taşı, iki ana direği idi Türk mizahının."* -Y. Z. Ortaç. *"Geçmiş günler özlemi eserin temel taşını teşkil eder."* -A. Ş. Hisar.

temel tümce *is. gr.* Asıl yargının temsil edildiği yüklemin yer aldığı ana cümle.

temenna *is. (temenna:) Ar. temennā esk.* Öne doğru eğildikten sonra doğrulurken eli başa götürerek verilen selâm: *"Bir temanna ile salonda hazır bulunanları selâmladı."* -H. R. Gürpınar. **temenna etmek** eli başa götürerek ve öne doğru eğilerek selâm vermek: *"Karşımızda, yerle beraber temenna ediyor, akşam şerifleriniz hayır olsun, diye iki büklüm oluyor."* -S. M. Alus.

temennah *is. bk.* temenna.

temenni *is. (temenni:) Ar. temennī esk.* Dileme, dilek: *"Bu temenni son günlerde dilinden düşmez olmuştu."* -M. Ş. Esendal. **temenni etmek** dilemek: *"Temenni edelim ki ömürleri damat beyin boyu gibi uzun olsun."* -R. N. Güntekin.

temerküz *is. Ar. temerkuz esk.* Bir yerde toplanma. **temerküz etmek** bir noktada toplanmak, derişmek.

→ ***temerküz kampı***

temerküz kampı *is. bk.* toplama kampı.

temerrüt, -dü *is. Ar. temerrud ekon. esk.* **1.** Dik kafalılık, kafa tutma. **2.** *huk.* Direnim. **temerrüt etmek** kafa tutmak.

temerrüt, -dü *is.* Ek faiz ödeme durumu.

temessül *is. Ar. temeşşul esk.* **1.** Benzeşme. **2.** *biy.* Özümleme.

temettü, -ü *is. (temettü:) Ar. temettu' esk.* Kazanç.

→ ***temettü hissesi***

temettü hissesi *is. bk.* kâr payı.

temevvüç, -cü *is. Ar. temevvuc esk.* Dalgalanma.

temeyyüz *is. Ar. temeyyuz esk.* Kendini gösterme, sivrilme. **temeyyüz etmek** kendini göstermek, sivrilmek.

temhir *is. (temhi:r) O. T. temhîr (Far. muhr'* dan yakıştırma*) esk.* Mühürleme.

temin *is. (te:mi:n) Ar. te'mîn* **1.** Korkusunu giderme, inanç verme. **2.** Sağlama, elde etme. **3.** Gerçekleştirme: *Evde huzuru temin annenin görevidir.* **temin etmek 1)** korkusunu gidermek, güven vermek: *"Dünyada ondan başka kimseyi sevmeyeceğini bana bir kere daha temin etti."* -R. N. Güntekin. **2)** sağlamak, elde etmek, tedarik etmek: *"Halkın büyük kısmı temizlik ihtiyacını şehrin içinden akan çamur renkli bir kanaldan temin ediyor."* -H. Taner.

teminat *is. (te:mi:na:t) Ar. te'mînât* Garanti, güvence: *"Ben böyle gülümseyen teminatlara hayatımda çok tesadüf ettiğim için..."* -A. Gündüz. **teminat vermek** güvence vermek: *"Senin verdiğin teminat hep boşa gitti."* -P. Safa. *"Sen üzülme meleğim, elbet bir çaresine bakarız, teminatını verdi."* -H. Taner.

→ ***teminat akçesi, teminat mektubu, teminat senedi***

teminat akçesi *is. tic.* Artırma ve eksiltmeye girenlerden garanti karşılığı alınan para.

teminatlı *s.* Teminatı olan.

teminat mektubu *is. tic.* Bir kimsenin belirli bir işi yapabileceğine ilişkin, bankalarca verilen para güvencesini içeren belge.

teminat senedi *is.* Ticarî kuruluşların kullanabilecekleri krediye karşılık olarak bankalarda bulundurdukları müşteri çeki ve senetleri.

teminatsız *s.* Teminatı olmayan.

temiz *s. Ar. temîz* **1.** Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, pak: *Temiz hava. "İçki yerine soğuk su, temiz ayran... var."* -F. R.

Atay. **2.** Özenle yapılmış, yanlışsız: *Temiz iş.* **3.** Çok az kullanılmış veya hiç kullanılmamış olan, özürü olmayan: *Temiz araba.* **4.** Ahlâkça lekesiz, necip, nezih: *"Biraz fazla saf olmakla beraber çok temiz ve nazik bir çocuk..."* -R. N. Güntekin. **5.** *zf.* İyi, düzgün, yoluna yöntemine uygun biçimde: *Temiz giyinmek.* **6. Bir** sıfatıyla kullanıldığında alay yollu iyice, adamakıllı, çok, anlamında kullanılır: *Bir temiz dayak atmışlar. "Üzerine yürüdüm; başıma pudra kâsesini fırlattı; bir temiz dövdüm."* -R. H. Karay. **temiz tutmak** (bir şeyi) kirletmeden, bozmadan kullanmak; temiz olmasına özen göstermek. **temize çekmek** bir yazının karalamasını temiz olarak yazmak: *"Bizim yazarımız temize çektikten sonra romanı elinde dolaşır dururdu kapı kapı."* -N. Cumalı. **(kendini** veya **birini) temize çıkarmak** (veya **çıkartmak)** bir suçlamadan kurtarmak, aklandırmak: *"Sonra kendini büsbütün temize çıkartmak için üstünün ve eşyasının aranmasını istedi."* -R. N. Güntekin. *"...matbaasına doğru yürürlerken köşe başında kendilerini gözetleyen Sırrı Beyin anlattığı vak'a, suç üstü yakalanan bir adamın kendini temize çıkarmak için uydurduğu bir yalandan ibaretti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **temize çıkmak** suçsuz olduğu anlaşılmak: *"...gazete kendi evin, temize çıktığın gün gelmezsen küserim bak."* -A. İlhan. **temize havale etmek 1)** uzayıp giden bir işi bitirivermek; **2)** yiyeceği yiyip bitirmek; **3)** *argo* kısa yoldan çözümlemek, çabucak bitirmek.

→ ***temiz kâğıdı, temiz kan, temiz pak, temiz para, temiz raporu, temiz temiz, temiz yürekli***

temiz kâğıdı *is.* Bir otomobilin fabrika çıkış belgesi.

temiz kan *is. biy.* **1.** Atardamarlarda dolaşan, akciğerlerden oksijen taşıyarak vücudun her yanına giden kan. **2.** *s.* (at vb. için) Soyuna başka soy karışmamış: *Temiz kan at.*

temizleme *is.* **1.** Temizlemek işi. **2.** Yüzeylere yapışmış leke ve kirlerin giderilmesi, çözelti veya asıltı durumuna getirilmesi olayı.

temizlemek *(-i)* **1.** Temiz durumu getirmek, paklamak, arıtmak: *"Yeşil alanların, parkların, koruların klorofili kirli havayı süzer, temizler."* -H. Taner. **2.** Sakıncalı, pürüzlü bir işi olumlu sonuçlandırmak. **3.** *mec.* Bitirmek, tüketmek: *Bir aylık iş vardı, bir haftada temizledim.Bir tepsi böreği temizledi.* **4.** *argo* Vücudunu ortadan kaldırmak, öldürmek, yok etmek: *"İntihar etmeden önce de yargıcı temizleyecekti."* -Ç. Altan. **5.** *tıp* Bir yara veya dokunun sağlam olmayan bölümlerini neşter veya bıçakla kesmek. **6.** *argo* Kumar oyunlarında öbür oyuncuların bütün paralarını almak.

temizleniş *is.* Temizlenmek işi veya biçimi.

temizlenme *is.* Temizlenmek işi: *"Odasına gitti ve aynanın karşısına geçip temizlenmeye başladı."* -T. Buğra.

temizlenmek *(nsz)* **1.** Temiz duruma gelmek, arınmak, paklanmak. **2.** Sakıncalı bir durumu, işi düzeltmek, bitirmek: *Bu iş temizlenmeden yüz yüze nasıl gelebilirız, diyordu.* **3.** *argo* Ortadan kaldırılmak, öldürülmek: *Sokak köpekleri temizlendi.* **4.** Kadınlarda aybaşı durumu sona ermek. **5.** *argo* Kumarda öbür oyuncu veya oyuncularca bütün parası alınmak.

temizletme *is.* Temizletmek işi.

temizletmek *(-i, -e)* Temizlemek işini yaptırmak: *"Bütün bunları lekeciye temizletip boyacıya renklerini değiştirerek..."* -A. Ş. Hisar.

temizleyici *is.* **1.** Buhar makineleri aracılığıyla temizleme işini yapan kimse. **2.** Bu işin yapıldığı yer. **3.** *s.* Temizleme özelliği olan: *Temizleyici krem.*

temizleyiş *is.* Temizlemek işi veya biçimi.

temizlik, -ği *is.* **1.** Temiz olma durumu, saffet, nezafet: *"Kırk beş sene geçti, selvi sandığının temizlik kokusu hâlâ burnumdadır."* -R. H. Karay. **2.** Temiz durma veya tutma durumu: *Çocukları temizliğe alıştırmalı.* **3.** Temizleme işi: *"Yaşlı, ak saçlı, temizlik meraklısı, temizlik mütehas-*

sısı bir adamdı." -A. Ş. Hisar. **4.** *is. mec.* Ortadan kaldırma, yok etme, öldürme. **temizlik işleri** belediyelerce yaptırılan temizlik. **temizlik yapmak 1)** temizlemek: *"Ovadaki İslâm köylerinde nasıl temizlik yapılacağını müzakereye koyuldular."* -Ö. Seyfettin. **2)** *mec.* zararlı şeyleri yok etmek.

*→ **temizlik işleri, temizlik malzemesi***

temizlikçi *is.* Temizlik işini yapan kimse.

*→ **temizlikçi kadın***

temizlikçi kadın *is.* Temizlik işleri yapan kadın.

temizlikçilik, -ği *is.* Temizlikçi olma durumu.

temizlik işleri *ç. is.* Temizleme işlemine konu olan işler.

temizlik malzemesi *is.* Temizlik için kullanılan sabun, deterjan, süpürge, çeşitli boy ve ebatta fırça, bez ve benzeri gereçlerin tümü.

temiz pak *zf.* Çok temiz, tertemiz: *"Önümden temiz pak giyinmiş bir kızla..."* -O. V. Kanık.

temiz para *is.* Kesintiden veya masraflardan sonra elde kalan para miktarı.

temiz raporu *is.* Hastalığı olmadığını gösteren rapor.

temiz temiz *zf.* Temiz olarak, temiz bir biçimde.

temiz yürekli *s.* İçi dışı bir olan, kalbi temiz olan.

temiz yüreklilik, -ği *is.* Temiz yürekli olma durumu.

temkin *is. (temki:n) Ar. temkîn* Bir işin sonunu düşünerek ölçülü, tedbirli davranma: *"Bütün temkin ve vakarını kaybedip konuşanlara sokuldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

temkinli *s.* Davranışlarında ölçülü olan: *"Temkinli, ağır hareketler hoş görülüyor, daha tesir yapıyordu."* -R. H. Karay.

*→ **temkinli temkinli***

temkinlice *zf. (temki'nlice)* Temkinli olarak, temkinli bir biçimde: *"Temkinlice bir iki damla da ağladı."* -M. Ş. Esendal.

temkinli temkinli *zf.* Çok dikkatli: *"Ağzına kadar dolu çöp arabasını ağır ağır, temkinli temkinli Şişhane'den indiriyordu."* -H. Taner.

temkinsiz *s.* Davranışlarında ölçülü olmayan.

temkinsizlik, -ği *is.* Temkinsiz olma durumu.

temlik *is. Ar. temlîk esk.* **1.** Mülk olarak verme. **2.** *huk.* Bir hakkın diğer bir kimseye geçirilmesi. **temlik etmek** bir malı bir kimseye mülk olarak vermek.

temlikname *is. (temlikna:me) Ar. temlîk + Far. nâme* Temlik belgesi.

temmuz *is. Ar. temmûz < Süryanîce* Yılın 31 gün süren yedinci ayı.

tempo *is. (te'mpo) İt. tempo müz.* **1.** Bir müzik parçasındaki bölümlerin hızlarını belirtmek için kullanılan kelime, vuruş: *Bu melodinin temposu çok ağır, biraz daha hızlı çalınmalı..* **2.** *mec.* Gidiş, ilerleyiş, gelişme hızı, tarz: *"Maiyetindekiler onun çalışma temposuna yetişemezlerdi."* -H. Taner. **3.** *sp.* Vücut alıştırmalarının belirli süre içinde tekrarlanma hızı. **tempo tutmak** el çırparak veya el ve ayaklarını bir yere vurarak bir müziğe eşlik etmek, vuruş tutmak: *"Sonra kafasındaki bir şarkıya parmaklarıyla candan tempo tutmağa başladı."* -S. F. Abasıyanık.

tempolu *s.* Temposu olan: *"Acayip ve tempolu bir ses geliyor."* -B. Felek.

temposuz *s.* Temposu olmayan.

temren *is.* Ok, kargı gibi şeylerin ucundaki sivri demir.

temrin *is. (temri:n) Ar. temrîn esk.* Tekrarlatarak alıştırma: *"Bir zamanlar ben de nefsimi köreltmek için benliğimin burnunu kıracak böyle temrinler yapardım."* -H. Taner.

temriye *is. tıp* **1.** Deride yer yer küme durumundaki birtakım kabartılarla kendini gösteren hastalık. **2.** *bot.* Kara yosunu.

temsil *is. (-si:l) Ar. temsîl* **1.** (birinin veya bir topluluğun) Adına davranma. **2.** Belirgin özellikleri ile yansıtma, sembolü olma, simgeleme. **3.** Sahne veya mikrofonda oynanmak için hazırlanmış eser, oyun: *"Çarşamba akşamı Tepebaşı'nda bir temsil*

verdim." -S. F. Abasıyanık. **4.** *zf. hlk.* Söz gelişi, örnek, misal olarak. **5.** *biy. esk.* Özümleme. **temsil etmek 1)** hak ve görev bakımından veya birçok kimse adına davranmak; **2)** bir eseri sahnede oynamak: *"Ayağa kalktı, ezberlediği bir sahneyi temsil etti."* -P. Safa. **3)** belirgin özellikleriyle yansıtmak, sembolü olmak: *"Sizin temsil ettiğiniz zümre bu sahada belli başlı bir rol oynayacak kudrette değildir."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4)** *biy. esk.* özümlemek.

temsilci *is.* ve *s.* **1.** Hak ve görev bakımından birinin veya bir topluluğun adına davranan (kimse), mümessil. **2.** Benzerlerine örnek olan: *Yeni şiir temsilcileri. "Toplumumuzda çizgileri belirlenmiş bir tipin temsilcisiydi."* -N. Cumalı. **3.** *tic.* Aracı olarak başkasına mal satmakla görevlendirilen ve çoğunlukla kanunî çalışma yeri ve elinde malı olmayan kimse.

temsilcilik, -ği *is.* **1.** Hak ve görev bakımından birinin veya bir topluluğun adına davranma görevi. **2.** Temsilcinin makamı ve görevi, mümessillik.

temsilî *s. (temsi:li:) Ar. temşîlî esk.* Bir şeyi göz önünde canlandıran, temsille ilgili.

*→ **temsilî istiare, temsilî resim***

temsilî istiare *is. ed.* Alegorik anlatım.

temsilî resim *is.* Tahayyülde canlandırılmış resim.

temtek *s.* Büsbütün tek.

temyiz *is. (temyi:z) Ar. temyîz* **1.** Ayırt etme. **2.** *huk.* Mahkemelerce verilen kararın kanun ve usul yönünden incelenmesini sağlayan kanunî yol: *"Dama tıkıldım, ama temyizde beraat ettim."* -A. Gündüz. **temyiz etmek 1)** ayırt etmek; **2)** *huk.* mahkemelerce verilen kararın kanun ve usul yönünden Yargıtayda incelenmesini istemek.

*→ **temyiz mahkemesi***

temyiz mahkemesi *is.* Yargıtay.

-ten *bk.* -dan/ -den.

ten *is. Far. ten* **1.** İnsan vücudunun dış yüzü: *Teni beyaz. Teni yumuşak. Fanilayı tenine giymiş. "Tene yapışıp benek benek su kabarcıkları dolan sert mayolar..."* -R. H. Karay. **2.** *esk.* Vücut: *Tende can kalmadı.*

*→ **ten fanilâsı, ten rengi***

tenafür *is. (tena:fur) Ar. tenâfur ed. esk.* Kakışma, kakofoni.

tenakus *is. (tena:kus) Ar. tenâkuş esk.* Azalma, eksilme.

tenakuz *is. (tena:kuz) Ar. tenâkuż esk.* Anlam aykırılığı, çelişme, çelişki. **tenakuza düşmek** birbiriyle çelişen sözler söylemek.

tenasüh *is. (tena:suh) Ar. tenâsuḫ esk.* Ruh göçü.

tenasül *(tena:sül) Ar. tenâsul esk.* Nesil yetiştirerek üreme.

tenasüp, -bü *is. (tena:süp) Ar. tenâsub esk.* **1.** Birbirine uyma, yakışma, aralarında uygunluk bulunma, oran, orantı. **2.** *ed.* Birbirleriyle ilgili söz veya kavramların dizelerde toplanması sanatı.

tenasüpsüz *s.* Tenasüp olmayan, uygunluk, düzgünlük bulunmayan: *"Apış arasına fazla tülbent ve mermerşahi tıkarak bebeği çarpık ve ayrık bacaklı, tenasüpsüz olmaktan korur."* -R. H. Karay.

tenazur *is. (tena:zur) Ar. tenâẓur esk.* Bakışım, simetri.

tencere *is. (te'ncere)* İçinde yemek pişirilen, kapaklı, genellikle metal kap: *"Ocağın külleri üstünde duran tenceredeki fasulyeyi bitirdiler."* -M. Ş. Esendal. **tencere dibin kara, seninki benden kara** "kötülük, kusur yönünden sen benden daha betersin" anlamında kullanılır. **tencere tava, herkeste bir hava** herkesin kendi bildiği gibi davranarak ortada düşünce birliği kalmadığını anlatmak için söylenir. **tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş** hoşa gitmeyen herhangi bir nitelik yönünden birbiriyle benzeşen iki kişi bir araya gelmiş. **tencerede pişirip kapağında yemek** (geçim konusunda) var olanla yetinmek. **tenceresi (veya tencereleri) kaynamak** geçimleri az çok yerinde olmak. **tenceresi kaynarken, maymunu oynarken** geçimi yolunda, keyfi yerinde iken.

tender *is. (te'nder) İng. tender* Lokomotifin arkasına bağlanan, gerekli yakıtı

suyu taşıyan vagon.

tendürüst *s. Far. ten-durust esk.* Dinç, sağlam: *"Er ve subay o kadar güzel giyinmiş, o kadar tendürüst idi ki parmağımız ağzımızda kaldı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Esnaftı ama tendürüst bir adamdı, temiz pak giyinirdi."* -M. Ş. Esendal.

teneffüs *is. Ar. teneffus* **1.** Solunum. **2.** Temiz hava almak, dinlenmek için verilen ara: *"Bizim mektebin teneffüs saatlerini hatırlatan bu kısa konuşma aralarında..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Koku. **teneffüs etmek 1)** soluk almak: *"Sanki teneffüs ettiği havayı kollayan, bir tilki gibi, tetikte, sihirli ve hamarat görünürdü."* -A. Ş. Hisar. **2)** *mec.* içinde bulunmak, yaşamak: *"Orada insanlığın faziletin, sevginin havasını teneffüs edeceğiz."* -O. S. Orhon.

teneffüshane *is. (teneffüsha:ne) Ar. teneffus* + *Far. hâne esk.* Genellikle okullarda, ders aralarında dinlenmek için öğrencilerin çıktığı salon veya bahçe: *"Gezintilerini ve jimnastiğini üstü örtülü teneffüshanede yapıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

teneke *is. (tene'ke)* **1.** Yumuşak çelikten yapılmış üzeri kalay kaplı ince sac. **2.** Bu maddeden yapılan, yaklaşık 20 litre hacmindeki kap. **3.** *s.* Bu kabın aldığı miktar: *"Bir teneke su.İki teneke yağ."Köpek, balıkçının kumsalda bir çalı ateşi üzerinde kaynamakta olan bir teneke katranını devirmişti."* -R. N. Güntekin. **4.** *is.* ve *s.* Tenekeden yapılmış (şey): *Teneke maşrapa.Teneke faraş.* **(arkasından) teneke çalmak** tenekeye sopa vb. ile vurarak giden bir kişiye hakaret etmek.

→ teneke mahallesi

tenekeci *is.* Tenekeden kap ve öteberi yapan veya onaran kimse.

tenekecilik, -ği *is.* Tenekeden kap ve öte beri yapma, lehimleme veya tenekeden yapılmış malzemeyi onarma işi.

tenekeleme *is.* Tenekelemek işi.

tenekelemek *(-i)* Tenceke kutuya doldurmak.

teneke mahallesi *is.* Damlarının çoğu tenceke kaplı, derme çatma evlerin oluşturduğu mahalle.

teneşir *is. Far. ten-şûy* Ölü yıkanan kerevet, salacak: *"Ben bu duvara dayalı şeyin teneşir olduğunu bilmiyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **teneşir paklar** yaşarken kirli işlere bulaşan kimseler için tek çıkar yolun ölüm olacağı düşünüldüğünde kullanılır: *"Pis herif, o huyundan vazgeçmez. Onu ancak teneşir paklayacak!"* -O. Kemal. **teneşire gelesi** "ölsün" anlamında bir ilenme.

→ teneşir horozu , teneşir kargası, teneşir tahtası

teneşir horozu *is.* Çok zayıf kimse.

teneşir kargası *is. bk.* teneşir horozu.

teneşirlik, -ği *is.* **1.** Cami avlularında teneşir ve tabut konulan yer. **2.** Teneşir yapmaya yarayan tahta. **3.** Ölene kadar kötü huyunu sürdürecek olan kimse. **4.** *s. kaba* Ölmek üzere bulunan (hasta).

teneşir tahtası *is.* Üzerinde ölünün yıkanması için kullanılan uzun masa.

tenevvü, -ü *is. (tenevvü:) Ar. tenevvu' esk.* Çeşitlenme, çeşitlilik.

tenevvür *is. Ar. tenevvur esk.* Aydınlanma. **tenevvür etmek** aydınlanmak.

tenezzüh *is. Ar. tenezzuh esk.* Gezinti.

tenezzül *is. Ar. tenezzul* Alçalma, alçak gönüllülük gösterme. **tenezzül etmek** kendi durumuna, düzeyine aykırı düşen bir şeyi veya işi kabul etmek: *"...onlara eliniz eteğiniz sürünmez, tenezzül edip başınızı çevirmeyebilirsiniz."* -R. H. Karay.

ten fanilâsı *is.* Doğrudan doğruya ten üzerine giyilen ince fanilâ.

tenge *is.* Kazakistan para birimi.

tenha *is. (tenha:) Far. tenhâ esk.* **1.** Yalnız,tek. **2.** İçinde alışılandan az insan bulunan, kalabalık olmayan, ıssız: *"Yeldirmeli ve yaşmaklı bir küme kadın... tozlu, tenha köy yollarından köşklerine dönerdi."* -R. H. Karay. *"Dükkânın önü gene kalabalıkça idi, ama içi tenhaydı."* -S. M. Alus. **tenha kalmak** *esk.* çevresindekiler gidip tek başına, yalnız kalmak: *"Onlar gittikten sonra her yer tenha kaldı."* -M. Ş. Esendal.

tenhaca *s. (tenha'ca)* Kalabalık olmayan: *"Karar, o akşamı için şehrin tenhaca,*

sakın bir lokantası kiralanarak sofrada verildi." -S. F. Abasıyanık.

tenhalaşma *is.* Tenhalaşmak işi.

tenhalaşmak *(nsz) esk.* **1.** Yalnız kalmak. **2.** Tenha duruma gelmek, boşalmak, ıssızlaşmak: *"Akşam satıcılarının melânkolik sesleri, tenhalaşan mahalle aralarında inliyor."* -R. H. Karay.

tenhalık, -ğı *s.* **1.** Boş ve ıssız (yer): *Tenhalık bir yer.* **2.** Tenha olma durumu: *"Kopup gelen akınlar ve göçler yarımadayı bu tenhalık içinde bulmuşlardır."* -F. R. Atay.

tenis *is. İng. tennis sp.* Ağla ortasından ikiye bölünen bir alanda tek veya çift oyuncuların raketle karşılıklı vurdukları veya çeldikleri topu, belli kurallara göre, karşılanamayacak biçimde birbirlerinin alanına düşürerek sayı kazanmaları esasına dayanan oyun, alan topu.

→ ***tenis kortu***

tenisçi *is. sp.* Tenis oyuncusu.

tenis kortu *is. sp. bk.* kort.

tenkıye *is. Ar. tenḳıye* Lavman.

tenkidî *is. (tenki:di:, k kalın okunur) Ar. tenḳîdî* Eleştirmeli, eleştirili.

tenkil *is. (tenki:l) Ar. tenḳîl esk.* **1.** Uzaklaştırma. **2.** Herkese örnek olacak bir ceza verme. **3.** Düşman veya zararlı kimseleri topluca ortadan kaldırma.

tenkis *is. (tenki:s, k kalın okunur) Ar. tenḳîṣ* Azaltma, eksiltme. **tenkis etmek** azaltmak,eksiltmek: *"Şu hâlde kadroları neye tenkis etmiyoruz."* -R. N. Güntekin.

tenkisat *ç. is. (tenki:sa:t, k kalın okunur) Ar. tenḳîṣât, tenḳîṣ'* in çokluk biçimi *esk.* Azaltmalar, eksiltmeler.

tenkit, -di (I) *is. (tenki:t, k kalın okunur) Ar. tenḳîd esk.* Eleştirme, eleştiri: *"Bir sanat eserini tenkit ne güç iştir."* -A. M. Dıranas. *"Karagöz ölmüş demek, zevk, hiciv, tenkit, ortadan kalkmış demektir."* -F. R. Atay. **tenkit etmek** eleştirmek: *"Bir kitabı tenkit edebilmek için ilk şart o kitabı başından sonuna kadar okumaktır."* -O. V. Kanık.

tenkit (II) *is. (tenki:t, k kalın okunur) Ar. tenḳîṭ esk.* Noktalama.

tenkitçi *is.* **1.** Eleştirmen, eleştirici. **2.** *s.* Eleştirici: *Tenkitçi bakışlardan sıkıldım.*

tenkitçilik, -ği *is.* Eleştiricilik.

tenkitli *s.* Eleştirmeli: *Tenkitli metin yayını.*

tenkiye *is. (k kalın okunur) Ar. tenḳiye* **1.** Anüsten su vermek yoluyla kalın bağırsağın içini temizleme. **2.** Bu iş için kullanılan araç.

tennure *is. (tennu:re) Ar. tennûre esk.* Mevlevî dervişlerinin giydiği kolsuz, yakasız, yırtmaçlı, beli kırmalı, uzun ve geniş giysi: *"O tennurelerin elvan elvan renkleri ve bu renklerin göz alıcı, baş döndürücü kasırgası..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tenor *is. İt. tenore müz.* **1.** En tiz erkek sesi. **2.** Sesi böyle olan şarkıcı, sanatçı.

ten rengi *is.* **1.** Beyaz insanların tenînin rengi. **2.** *s.* Bu renkte olan: *Ten rengi çorap.*

tensik *is. (tensi:k, k kalın okunur) Ar. tensîḳ esk.* Düzenleme, düzeltme, yoluna koyma. **tensik etmek** düzeltmek.

tensikat *is. (tensi:ka:t) Ar. tensîḳât, tensîḳ'* in çokluk biçimi *esk.* **1.** Düzen vermeler, düzenlemeler. **2.** Bir iş yerinde kadro düzenlemeleri.

tensil *is. Ar. tensîl* Ağacın düşen yapraklarını toplayıp dibine gömme. **tensil sahası** ağacın düşen yapraklarının toplandığı alan.

tensip, -bi *is. (tensi:p) Ar. tensîb esk.* Uygun görme, yaraştırma. **tensip etmek** uygun bulmak, uygun görmek, münasip görmek: *"Muavinliğimi düşünen, tensip eden kendisi idi."* -H. F. Ozansoy. *"Benim tensip edeceğim yerde, bir yüzümü görsün, kâfiymiş."* -S. M. Alus.

tente *is. (te'nte) İt. tenda* Genellikle güneşten korunmak için bir yerin üzerine gerilen bez, naylon vb. den yapılmış örtü: *"En üst setin bir özelliği ağaçtan ağaca tente gerilmiş olmasıdır."* -S. Birsel.

tenteli *s.* Tentesi olan: *"Uzun, tenteli, tek atlı mühacir arabalarına binilir."* -R. H. Karay.

tentene *is. (te'ntene) Fr. dentelle hlk.* Dantel, dantelâ: *"Vitrinlerde tenteneleri, işlemeleri, esvapları seyretti."* -H. C. Yalçın.

tenteneli *s. hlk.* Dantelâlı.

tentenesiz *s.* Dantelâsı olmayan.

tentesiz *s.* Tentesi olmayan.

tentür *is. Fr. teinture kim.* Alkolün bir veya birden çok bitki üstündeki eritici etkisi sonucu elde edilen sıvı ilâç: *İyot tentürü.*

tentürdiyot, -du *is. Fr. teinture d'iode* Bir kesiğe, bir sıyrığa mikrop kapmasının önüne geçmek için sürülen iyot tentürü.

tenvir *is. (tenvi:r) Ar. tenvîr esk.* **1.** Işıklandırma, aydınlatma. **2.** *mec.* Bilgi verme, aydınlatma. **tenvir etmek 1)** ışıklandırmak, aydınlatmak; **2)** bilgi vermek, aydınlatmak: *"Hep o musikiden anlayan arkadaşımız konuşuyor, bizi tenvir ediyordu."* -S. F. Abasıyanık.

tenvirat *ç. is. (tenvi:ra:t) Ar. tenvîrât, tenvîr'*in çokluk biçimi. Işıklandırma, aydınlatma.

→ ***tenvirat tanzifat vergisi***

tenvirat tanzifat vergisi *is. esk.* Aydınlatma ve temizlik vergisi.

tenya *is. (te'nya) Yun. tainia zool.* Şerit.

tenzih *is. (tenzi:h) Ar. tenzîh esk.* **1.** Arılama, kusur kondurmama. **2.** Allah'ın bütün kusurlarından uzak olduğuna inanma. **tenzih etmek** kusurlu ve kabahatli olmadığını, kötü vasıflardan soyutlandırdığını, dışında tutulduğunu bildirmek.

tenzil *is. (tenzi:l) Ar. tenzîl esk.* İndirme, azaltma, çıkartma, aşağı düşürme, aşağılatma. **tenzil etmek** indirmek.

tenzilât *is. (tenzi:lâ:t) Ar. tenzîlât, tenzîl'*in çokluk biçimi. Fiyat indirimi, iskonto. **tenzilât yapmak** indirim yapmak.

tenzilâtlı *s.* İndirimli, iskontolu: *Tenzilâtlı satışlar başladı.*

tenzilâtsız *s.* Tenzilât yapılmaksızın, indirimsiz.

teogoni *is. Fr. théogonie* Tanrıların meydana gelişi hakkında bilgi.

teokrasi *is. Fr. théocratie* Siyasî iktidarın, Allah'ın temsilcileri olduklarına inanılan din adamlarının elinde bulunduğu toplumsal, siyasî düzen, din erki.

teokratik, -ği *s. Fr. théocratique* Teokrasiye dayanan.

teolog, -ğu *is. Fr. théologue* İlâhiyatçı, tanrı bilimci.

teoloji *is. Fr. théologie* İlâhiyat, tanrı bilimi.

teorem *is. Fr. théorème mat.* **1.** Kanıtlanabilen bilimsel önerme. **2.** Mantıksal usa vurma ile kanıtlanan önermenin veya özelliğin bildirimi.

teori *is. Fr. théorie* Kuram, nazariye: *"Alışılmış kalıpların çok dışında yeni fikir akımları, modern teoriler konuşulurdu o dünyada."* -Ç. Altan.

teorik, -ği *s. Fr. théorique* Kurama dayanan, kuramsal, nazarî.

teorisyen *is. Fr. théoricien* Kuramcı.

tepe *is.* **1.** Bir şeyin en üstteki bölümü: *"Pencere önünde dimdik durmuş, kocaman ağaçların tepesine bakıyordunuz."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *coğr.* Yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi: *"Derenin sağ tarafına yükselenen tepenin yamaçları daha hafif eğimli,daha geniştî."* -N. Cumalı. **3.** *tkz.* Birinin yanı başı, baş ucu: *Tepemde durup canımı sıktı.* **4.** Bir yerin, bir nesnenin vb. nin üstü, tam hizası: *"Ekşisu'da trenden indikleri sırada güneş tam tepelerindeydi."* -N. Cumalı. **5.** *anat.* Başın üst, kafatasının iki kulak arasında kalan bölümü: *"Güneş sanki yalnız sizin tepenize ışık ve sıcaklık aksettirmeye çalışıyor."* -R. H. Karay. *"İncirlerden birini gözüne kestirdiği vakit yukarıdaki dala çıkıyor, tepe aşağı sarkarak...koparıyordu."* -R. N. Güntekin. **6.** *mat.* a) çokgende veya çok yüzlüde köşelerden her biri; b) ikiz kenar bir üçgende eşit kenarların kesişme noktası; c) bakışım ekseni bulunan bir eğrinin veya yüzeyin bu eksenle kesişme noktalarından her biri: *Elipsin tepeleri. Elipsoidin tepeleri.* **(birine) tepeden bakmak** küçümsemek: *"Çatık kaşlar ve engin nazarlarla herkese tepeden*

bakıyor." -H. Taner. **tepeden tırnağa süzmek** herhangi bir sebeple birine dikkatlice bakmak: *"Önce onu tepeden tırnağa şöyle bir süzdü."* -A. İlhan. **tepesi (veya beyni) atmak** birdenbire öfkeye kapılmak, öfkelenmek. **tepesi aşağı gitmek** işleri bozulup büyük zarara uğramak. **tepesi üstü** başı yere gelmek üzere, tepetaklak. **(birinin) tepesinde bitmek** 1) istenmediği hâlde birinin yanına gelip ayrılmak istememek, türlü isteklerle canını sıkmak, rahatsız etmek; 2) ansızın yanına gelmek. **tepesinde havan dövmek (veya değirmen çevirmek)** üst katta oturan biri,gürültü yaparak alt kattakini rahatsız etmek. **tepesinden (veya başından) kaynar su dökülmek** derin bir üzüntü duymak: *"Nazmiye'nin tepesinden sanki kaynar sular döküldü, yoo...dedi."* -O. Kemal. **(birinin) tepesine (veya başına) binmek (veya çıkmak)** genellikle kendinden daha güçsüz kimseleri ezmek,kötü davranmak: *"Böyle kız gibi nazik bir zabiti askerler sayarlar mı? Askerlerimiz tepenize çıkıyordur, nedir?"* -R. N. Güntekin. **(birinin) tepesine dikilmek** yanında,baş ucunda durmak. **tepesinin tası atmak** birdenbire çok sinirlenmek.

→ ***tepe açısı, tepe aşağı, tepebaşı, tepe camı, tepeden inme, tepeden inmeci, tepeden inmecilik, tepeden tırnağa, tepegöz, tepegözler, tepe lâmbası, tepetakla, tepetaklak, tepeüstü***

tepe açısı *is. zool.* Eksenden dikey kesitte yumuşakça çenetlerinin uç kısmında oluşan açı.

tepe aşağı *is.* Baş aşağı.

tepebaşı *is. esk.* Siyah pullarla kulaptan tutturulmuş ve bu yöntemle işlenmiş kumaş veya giysi.

tepe camı *is.* Tavanda veya tavana yakın yerde, tepeye yakın bulunan camlı pencere.

tepecik, -ği *is. coğr.* 1. Yerden yükseklikleri çok az olan tepeler. 2. *bot.* Çiçek tozunun konmasına yarayan, çiçeklerde dişi organların ucu.

tepeden inme *s.* 1. Beklenmedik, şaşırtıcı: *"Bir kandil gecesi Gülsüm, aşırılmış birkaç kandil çöreği ile akide şekerlerini bahçeye yerleştirirken tepeden inme bir baskına uğradı."* -R. N. Güntekin. 2. *is.* Yüksek bir makamdan çıkan (buyruk).

tepeden inmeci *is.* Tepeden inme yöntemine başvurulan kimse, jakoben.

tepeden inmecilik, -ği *is.* Tepeden inmeci olma durumu, jakobenizm.

tepeden tırnağa *zf.* 1. Herkes, herşey: *"Her gün tepeden tırnağa kasabada kim varsa çekiştiriliyordu."* -Y. Kemal. *"Bir gümrahlık ki tepeden tırnağa / Bozkır beyazından yeşil toprağa."* -F. Halıcı. 2. Baştan aşağı, her yanı: *"Hepsi birden tepeden tırnağa kadar silâhlanmış bir hâlde ve at üstünde yola çıkıyorlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Kadın tepeden tırnağa kin kesildi, hınç kesildi."* -T. Buğra.

tepegöz *s.* ve *is.* 1. Dar alınlı,gözleri saçlarının bittiği yere çok yakın görünen (kimse). 2. Dikkatsizce, sağa sola çarparak yürüyen (kimse). 3. *is. zool.* Medine kurdunun ara konakçısı,tepegözlerin örnek türü olan küçük kabuklu *(Cyclops strenuus).* 4. Derslerde asetat üzerine yazılan yazıyı veya grafiği kuvvetli bir ışık kaynağı aracılığı ile perdeye yansıtan optik araç.

tepegözler *ç. is. zool.* Birçok türü, önemli solucan türlerine ara konakçılık eden, duyargaları tek kollu, beşinci çift ayakları körelmiş kabuklular familyası.

tepe lâmbası *is.* Cankurtaran, polis ve trafik araçlarının üzerine konan aralıklarla renkli ışık yayan lâmba: *İtfaiye kırmızı tepe lâmbası kullanır.*

tepeleme *is.* 1. Tepelemek işi: *"Ertesi gün öğle vakti, Menderes köprüsündeki köpekleri tepelemeye ant içtik."* -H. E. Adıvar. 2. *zf.* Tepe biçimi verecek veya kenarlarından taşacak kadar: *"İşte Ruhsar! Orada tepeleme yığılmış kitapların yanı başında duruyor."* -A. İlhan. 3. *s.* Taşacak kadar dolu olan: *Tepeleme buğday.Tepeleme dolu bir tabak. "Ortaya konmuş tepeleme dolu sarı mangalın çevresine..."* -H. R. Gürpınar.

tepelemek *(-i)* **1.** Ayakları altında ezmek. **2.** *mec.* Bozguna uğratmak, hırpalamak: *"Sen ona ilişirsen ben de seni tepelerim."* -B. Felek. **3.** *mec.* Kıyasıya dövmek.

tepelenme *is.* Tepelenmek işi.

tepelenmek *(nsz)* Tepelemek işi yapılmak.

tepeletme *is.* Tepeletmek işi.

tepeletmek *(-i, -e)* Tepelemek işini yaptırmak.

tepeli *s.* **1.** Tepesi olan: *Tepeli arazi.* **2.** Başında sorguç, hotoz gibi bir süs bulunan (kuş): *Tepeli tavuk.*

→ ***tepeli akbaba, tepeli bülbül, tepeli dalgıç, tepeli deve kuşu, tepeli deve kuşugiller, tepeli horoz, tepeli köstebek, tepeli patka, tepeli tarla kuşu, tepeli tavuk, tepeli tavukgiller, tepeli toygar***

tepeli akbaba *is. zool.* Kondor.

tepeli bülbül *is. zool.* Tepesi tüylü bir tür bülbül.

tepeli dalgıç *is. zool.* Dalgıç kuşlarından, başında kara tüylerden bir tepelik bulunan, sazlık göllerde yaşayan bir kuş, elma baş *(Podiceps cristatus).*

tepeli deve kuşu *is. zool.* Uçma yeteneği olmayan Yeni Gine ve Avustralya'da yaşayan deve kuşu türü.

tepeli deve kuşugiller *ç. is. zool.* Deve kuşu familyasından olan kuş türü.

tepeli horoz *is. zool.* İbiği iri ve yüksek dövüşçü horoz.

tepelik, -ği *is.* **1.** Anadolu'da köylü kadınların kullandıkları, altın ve gümüş paralarla, bazı değerli taşlarla süslü başlık. **2.** Bir yapının veya bir mobilyanın en yukarısına süs olarak yapılan bölüm. **3.** *is.* ve *s.* Tepeleri çokça bulunan (yer).

tepeli köstebek, -ği *is. zool.* Burun deliklerinin çevresinde dokunma organı görevi yapan dokunaçları bulunan ve uzun kuyrukları olan köstebek.

tepeli patka *is. zool.* Orta Anadolu'da yaşayan dalıcı ördek.

tepeli tarla kuşu *is.* Tepeli uzun kuyruklu, at dışkıları arasında beslenen tarla kuşu.

tepeli tavuk, -ğu *is. zool.* Tepeli tavukgillerden, Güney Amerika'da yaşayan, ağaçlara tırmanan bir kuş türü *(Opisthocomus hoazin).*

tepeli tavukgiller *ç. is.* Tavuksular takımının bir familyası.

tepeli toygar *is. zool.* Tepeli tarla kuşu.

tepesiz *s.* Tepesi olmayan.

tepetakla *zf.* Başı aşağı gelecek biçimde, tepesi üstü. **tepetakla etmek** (veya **devirmek**) birinin tolumsal veya ekonomik durumunu bozmak: *"İktidara gelirse bir dediğini iki etmeyecekmiş gibi görünerek çevresini yapmış, rakibi tepetaklak devirmişti."* -T. Buğra. **tepetakla gitmek** (veya **yuvarlanmak**) hızlı bir biçimde toplumsal ve ekonomik durumu bozulmak.

tepetaklak *bk.* tepetakla.

tepe tomurcuğu *is.* Dalların ucunda bulunup o dalların uzamalarını sürdüren tomurcuk.

tepeüstü *is.* Başının üzeri.

tephir *is. (tephi:r) Ar. tebhîr esk.* **1.** Buharlaşma, buharlaştırma. **2.** Buğulama, buğuya tutma, etüvden geçirme.

→ ***tephirhane***

tephirhane *ç. is. (tephi:rha:ne) Ar. tebhîr + Far. hâne esk.* Mikroplu eşyanın etüvden geçirildiği yer, buğu evi.

tepi *is. psikol.* Bir iş yapmak, harekete geçmek için duyulan ve bireyin engelleyemeyeceği kadar güçlü istek.

tepik, -ği *is. hlk.* Tekme.

tepikleme *is. hlk.* Tepiklemek işi.

tepiklemek *(-i) hlk.* **1.** Binek hayvanını yürütmek için ayakla vurmak, tekmelemek. **2.** Otomobilin gaz pedalına sonuna kadar basmak.

tepilme *is.* Tepilmek işi.

tepilmek *(nsz)* Geri çevrilmek.

tepindirmek *(-i)* Tepinmesine yol açmak.

tepiniş *is.* Tepinmek işi veya biçimi.

tepinme *is.* Tepinmek işi: *"O daha Karagöz'ün hatırlanışı ile gülümserken salonda da ıslık, tepinme başladı"* -T. Buğra.

tepinmek *(nsz)* **1.** Ayaklarını hızla

vurmak: *"Tekmelediler, üzerime çıkıp tepindiler."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Öfke ve sevincini açığa vuracak davranışlarda bulunmak: *"Bir zaman erkek arkadaşlar buluşur, tepinir, rakı içer, dövüş eder..."* -S. F. Abasıyanık. **3.** (ayaklarını vurarak) Gürültü etmek. **4.** *mec.* Bir şeyi istememek, diretmek, kabul etmemek: *"Tepiniyor, tokatlayacağını, tekme ile dışarı atacağını söylüyordu."* -Ö. Seyfettin.

tepir *is. hlk.* Tahılı saman ve kavuzlardan ayırmaya yarayan, kıldan veya kamıştan yapılmış elek.

tepirleme *is.* Tepirlemek işi.

tepirlemek *(-i) hlk.* Tahılın taşını ayırmak, elemek.

tepiş *is.* Tepmek işi veya biçimi.

tepişme *is.* Tepişmek işi.

tepişmek *(nsz, -le)* **1.** Birbirini tepmek: *"O günlerde,atlar tepişecek diyordu."* -T. Buğra. **2.** İtişip kakışmak.

tepke *is. biy.* **1.** Organizmanın herhangi bir uyarmaya karşı birdenbire aldığı durum,yansı,refkeks. **2.** *psikol* Dıştan gelen bir uyarım sonucunda doğan ve hareket, salgı gibi tepkilere yol açan samimiyetsiz sinir etkinliği.

tepki *is.* **1.** Bir cismin kendini iten veya sıkıştıran başka bir cisme gösterdiği karşı etki, aksülâmel, reaksiyon. **2.** Herhangi bir etkiye cevap olarak doğan söz veya davranış: *"Seyircilerin şaşkınlığı geçince tepkisi başladı."* -H. Taner.

tepkili *s.* **1.** Tepkisi olan veya tepki gücü ile çalışan: *Tepkili tüfek.* **2.** Özel cihazların çıkardığı gazla basınç sağlanan, hızı çok olan uçak, jet.

→ tepkili uçak

tepkili uçak, -ğı *is.* Tepkili motorlarla çalışan, çok hızlı uçak.

tepkime *is.* **1.** Tepkimek işi. **2.** *kim.* Birbirini etkileyen maddeler arasında ortaya çıkan olay, reaksiyon.

tepkimek *(nsz)* (bir cisim) Etkisini aldığı şeye, karşı etkide bulunmak.

tepkin *s.* Tepkimeye ilişkin, tepkiyen.

tepkinlik, -ği *is.* Tepki gösterme becerisi.

tepkisel *s.* Tepkiyle ilgili, tepkiye ait.

→ tepkisel davranış

tepkisel davranış *is. psikol.* Dış çevreden gelen bir uyarının etkisiyle ortaya çıkan bir davranış.

tepkisiz *s.* **1.** Tepkisi olmayan. **2.** Tepki gücü ile çalışmayan.

tepkisizlik, -ği *is.* Herhangi bir tepki göstermeme durumu.

tepme *is.* **1.** Tepmek işi. **2.** *hlk.* Tekme. **3.** *is.* ve *s. hlk.* Suda çiğnenerek keçeleştirilen yünden dokunmuş (kumaş, keçe vb.).

tepmek, -er *(-i)* **1.** (hayvan) Ayağıyla vurmak. **2.** Üzerine basarak sıkıştırmak: *Yünleri çuvala tepmek.* **3.** Güçlükle, çokça yürümek. **4.** *mec.* Değerini anlamamak veya kestirememek, geri çevirmek: *"Gelmiş buraya, başını sokacak, ekmeğini kazanacak bir yer bulmuş, hiç bunu teper mi?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **5.** *mec.* Yeniden ortaya çıkmak, tazelenmek, depreşmek: *"Gündüz ya bir yere sokulup uyur, ya sessiz sedasız sokaklarda dolaşır.Fakat akşam oldu mu derdi teper."* -H. E. Adıvar. **6.** Bastırılmak, itilmek: *"Dış tarafımdan bitkin, hevessizim ama geriye tepilmiş arzular yüzünden şuuraltı benliğim isyan hâlinde."* -R. H. Karay. **(birini, bir şeyi) tepe tepe kullanmak** (sağlamlığına güvenilen şeyler için) yıpranacağını düşünmeden, esirgemeden, sakınmadan, hoyratça kullanmak. **teptim keçe oldu, sivrilttim külâh oldu** bir şeyi işine geldiği gibi gösterenler veya yorumlayanlar için söylenir.

teprenmek *bk.* deprenmek.

tepreşmek *bk.* depreşmek.

tepserme *is.* Tepsermek işi veya durumu.

tepsermek *(nsz) hlk.* Kurumaya başlamak: *"Siz hiç eski tahtalara yağlı boya yaptınız mı? / Bütün iş ilk çekilen boyadadır astarda. / Astar düzgün değilse tepserir boya / Islak duvarlar gibi dökülür pul pul."* -B. Necatigil.

tepsi *is.* **1.** Fincan, tabak, bardak gibi şeyleri taşımaya yarayan, türlü büyüklükte, derinliği olmayan düz kap: *"Yanlarından,*

elindeki tepside boşlarla ortalıkçı bir çocuk geçmektedir." -T. Buğra. **2.** İçinde börek, tatlı vb. pişirmeye yarayan, az derin, geniş, düz kap: *"Bir küçük çırak, koltuğunda pasta dolu bir tepsiyle dışarı çıktı."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *s.* Tepsi biçiminde olan. **4.** *s.* Bir tepsinin alabileceği miktarda olan: *İki tepsi börek.*

ter *is.* Derinin gözeneklerinden sızan, kendine özgü bir kokusu olan, yapışkan, renksiz, tuzlu sıvı: *"O kadar sırsıklam ter içinde idi ki, cesaret edemedi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **ter alıştırmak** terinin biraz kurumasını beklemek. **ter atmak** vücudu rahatlatmak amacıyla aşırı derecede terlemek: *...göbek taşında ter atarken bunaldı.* **ter basmak** çok terlemek. **ter boşanmak** sıkıntıdan birdenbire çok terlemek: *"Elleri ayakları buz kesildi, soğuk bir ter boşandı bütün vücudundan."* -Ç. Altan. **ter dökmek 1)** çok terlemek; **2)** *mec.* (bir iş yapmak için) zahmet çekmek: *"Erenköy yollarına ne kadar ter döktüğümü bilemezsin."* -F. R. Atay. **terini soğutmak** serinde dinlenmek.

terakki *is. (terakki:, k kalın okunur) Ar. terakkī esk.* İlerleme, yükselme, gelişme. **terakki etmek** ilerlemek: *"Memuriyetinde biraz terakki etmesi...için bu işin konuşulmasından âdeta utanır."* -A. Ş. Hisar. **terakki göstermek** geliştiğini, ilerlediğini ortaya koymak: *"Hususî surette aldığı şan derslerinde büyük terakkiler göstermiş."* -H. Taner.

terakkiperver *s. (k kalın okunur) Ar. terakkī + Far. -perver esk.* İlerici.

teraküm *is. (tera:küm) Ar. terākum esk.* Birikme, yığılma. **teraküm etmek** birikmek, yığılmak.

terane *is. (tera:ne) Far. terāne esk.* **1.** Ezgi, makam, nağme. **2.** *mec.* Çok tekrarlandığından usanç verici bir durum alan söz: *"Bu teraneleri çok işittik. Gece o terane. Araboğlu, Araboğlu, ayakları Şam'a doğru diye bir teranedir tutturuyorlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

terapi *is. Fr. thérapie tıp* İyileştirme, sağaltım, tedavi.

teras *is. Fr. terrasse* **1.** Taraça: *"Ayrıca denize bakan bir de büyük terası vardı."* -Ç. Altan. **2.** *coğr.* Seki.

terasa *bk.* teras.

teraslama *is.* Sekileme.

teraslamak *(-i)* Sekilemek.

teraslanma *is.* Teraslanmak işi.

teraslanmak *(nsz)* Teras durumuna gelmek, sekilenmek.

teravi *is. (tera:vi) Ar. terāvîḥ* Ramazan ayı boyunca, yatsı namazından sonra cemaatle kılınan yirmi rekâtlık namaz: *"Bu ramazan gecesi, teravi kılınırken, çarşıdan geçtik."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***teravi namazı***

teravih *is. Ar. terāvîḥ bk.* teravi.

teravi namazı *is. bk.* teravi.

Terazi *öz. is. (tera:zi) Far. terāzū astr.* Zodyakta, Başakla Akrep burçları arasında bulunan burcun adı. Zodyak.

terazi *is. (tera:zi) Far. terāzū* **1.** Bir kolun iki ucuna asılı iki kefeden oluşan tartı,mizan: *"Sanki her an bütün bir tarihi tartan hisli teraziler gibiydiler."* -A. Ş. Hisar. **2.** İp cambazlarının dengeyi sağlamak için kullandıkları uzun sırık. **3.** *sp.* Vücudun, asılarak veya dayanarak yere paralel bulunduğu denge duruşu. **teraziye vurmak** iyice tartarak düşünmek.

terazileme *is.* Terazilemek işi.

terazilemek *(-i)* **1.** Cambazlıkta kol veya sırık yardımıyla denge sağlamak. **2.** Bir şeyin ağırlığını elle yoklamak.

ter bezi *is. anat.* Derinin içinde bulunan ve ter salgılayan bez.

terbi, -i *is. (terbi:) Ar. terbî astr. esk.* **1.** Dördün. **2.** *ed.* Dörtleme.

terbiye (I) *is. Ar. terbiye* **1.** Eğitim: *"Hepsi de karşılıklı bir iyilik ve bir terbiyeden istifade etmekteydiler."* -A. Ş. Hisar. **2.** Görgü. **3.** Bazı yemeklerin suyunu türlü yollarla koyulaştırma. **4.** (hayvan) Alıştırma: *"Sessiz sinema filminde bir yabanî atın terbiye sahnesi gösteriliyordu."* -F. R. Atay. **terbiye almak** (veya **görmek**) belli bir eğitimle yetişmek: *"Allah rahmet eyleye, ben terbiyemi anamdan aldım."* -B.

Felek. **terbiye etmek** 1) eğitmek; 2) tabaklamak. **terbiye yapmak** terbiye yapmak. **terbiyesini bozmak** terbiyesizlik etmek. **(birinin) terbiyesini vermek** sert sözlerle terbiyesizliğini kendisine anlatmak.

terbiye (II) *is. hlk.* Araba hayvanlarının dizginleri.

terbiyeci *is.* ve *s. esk.* Eğitimci, pedagog: *"Kumandandan, Halide Hanımla onun beğeneceği birkaç Türk terbiyecisinin Şam'a gelmeleri için uğraşmalarını tavsiye eden bir telgraf aldım."* -F. R. Atay.

terbiyeleme *is.* Terbiyelemek işi.

terbiyelemek *(-i)* **1.** Eğitmek. **2.** Çeşitli katkı maddeleriyle yemeği lezzetli duruma getirmek: *...yemeği baharatlarla terbiyeledi.*

terbiyeli *s.* **1.** Topluluk kurallarına uygun olarak davranan,müeddep: *"Terbiyeli adam. "Gelenleri kapıdan terbiyeli uşaklar karşılarmış."* -R. H. Karay. **2.** İçine terbiye katılmış (yemek): *Terbiyeli çorba.* **terbiyeli maymun gibi** çok saygılı, çekingen (kimse), itaatkâr.

→ ***terbiyeli çorba, terbiyeli köfte, terbiyeli terbiyeli***

terbiyeli çorba *is.* Çeşitli katkı maddeleriyle lezzetli hâle getirilen çorba.

terbiyeli köfte *is.* **1.** Kıyma, ekmek içi, soğan, maydanoz ve baharat karışımının unlandıktan sonra kaynamakta olan su ve tuz içinde pişirilmesi ve limon suyu ile yumurtanın çırpılarak azar azar üzerine dökülmesiyle yapılan bir köfte türü. **2.** Çeşitli katkı maddeleriyle lezzetli hâle getirilen köfte.

terbiyelilik, -ği *is.* Terbiyeli olma durumu: *"Gideceğim yere genç Türk kızları İstanbul'un bütün uygar terbiyeliliğini taşıyan kızlar gelecekmiş."* -H. E. Adıvar.

terbiyeli terbiyeli *zf.* Terbiyeli bir biçimde, kimseyi rahatsız etmeksizin, uslu uslu: *"Nişanlısını alıp gelmiş genç bir efendi, ikisi de terbiyeli terbiyeli oturuyorlar."* -M. Ş. Esendal.

terbiyesiz *s.* **1.** Terbiyesi olmayan. **2.** Topluluk kurallarına aykırı davranan: *"Böyle bir terbiyesiz, misafir diye çağrılır mı? Misafir böyle şey yapar mı?"* -R. N. Güntekin.

terbiyesizce *s.* ve *zf* Terbiyesiz (bir biçimde): *"Terbiyesizce işaretlerle birbirimizi tahkir etmeye başlarız."* -H. R. Gürpınar.

terbiyesizleşme *is.* Edepsizleşme.

terbiyesizleşmek *(nsz)* Edepsizleşmek.

terbiyesizlik, -ği *is.* **1.** Terbiyesiz olma durumu. **2.** Terbiyesizce davranış. **terbiyesizlik etmek** (veya **yapmak**) toplum kurallarına, görgü kurallarına aykırı davranışta bulunmak: *"Acaba ben bilmeyerek bir terbiyesizlik ettim de ona mı içerledi?"* -A. Gündüz.

terbiyevî *s. (terbiyevi:) Ar. terbiyevî esk.* Eğitim ile ilgili.

terbiyum *is. (te'rbiyum) Fr. terbium (İsveç'te Ytterby yer adından) kim.* Atom numarası 65, atom ağırlığı 159 olan, çok ender bulunan bir element. Kısaltması Tb.

tercih *is. (-ci:hi) Ar. tercîh* Bir şeyi öbürüne göre daha iyi, üstün veya önemli sayma, yeğ tutma, yeğleme: *"Böyle bir tercihinin kefaretini ödemek ister gibi de bir porsiyon köfte söylemişti."* -Ç. Altan. **tercih etmek** yeğlemek: *"Başkasına ait sırmalı kaftanı giymekten ise, kendi malım olan eski hırkayı tercih ederim."* -Ö. Seyfettin. *"...hiçbir şey yapmamayı ve hazır paradan yemeyi tercih ediyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tercihan *zf. (terci':han) Ar. tercîhan* Tercih hakkını kullanarak.

tercihane *is. (terci:ha:ne) Ar. terci' + Far. hâne ed.* Terciibentte vasıta beytinden önceki beyitlerin oluşturduğu bent.

terciibent, -di *is. (terci:'ibent) Ar. terci' Far. -i bend ed. esk.* Divan edebiyatında kafiyeleri başka başka olan birkaç bentten oluşan ve her bendin sonunda tekrarlanan bir beyit bulunan bir manzume biçimi.

tercüman *is. Ar. tercemân* Çevirici, dilmaç. **tercüman olmak** başkasının düşüncesini ve duygusunu bildirmek, dile

getirmek, anlatmak.

tercümanlık, -ğı *is.* Çeviricilik, dilmaçlık: *"Bir nezarette tercümanlıkla yakayı kurtardık."* -M. Ş. Esendal.

tercüme *is. Ar. terceme* **1.** (dilden dile) Çevirme. **2.** Çeviri. **tercüme etmek** çevirmek: *"Ben bu zatın iki kitabını tercüme etmiştim."* -B. Felek.

tercümeihâl, -li *is. (tercüme'iha:l) Ar. terceme-i ḥal esk.* Öz geçmiş, hâl tercümesi, biyografi.

tere *Far. tere bot.* Turpgillerden, yaprakları salata olarak yenen baharlı bir bitki *(Lepidium).*

terebentin *is. Fr. térébenthine* Kozalaklılardan ve bazı ağaçlardan ya kendi kendine veya ağacın çizilmesiyle akan, yağlı boya, yağlı vernik üretiminde ve inceltilmesinde kullanılan, mce, renksiz, kokulu reçine, terementi.

tereci *is.* Terc yetiştiren veya satan kimse. **tereciye tere satmak** birine çok iyi bildiği bir şeyi öğretmeye kalkmak.

tereddi *is. (tereddi:) Ar. tereddî esk.* Soysuzlaşma, yozlaşma: *"Kadınlar ve biz, zavallı vitaminsiz ruhlu gençler bu tereddinin örnekleriydik."* -R. H. Karay. **tereddi etmek** soysuzlaşmak, yozlaşmak.

tereddüt, -dü *is. Ar. tereddud* Kararsızlık, duraksama: *"Şaşırdı. Hafif bir tereddütten sonra önümde durdu."* -R. N. Güntekin. **tereddüt etmek** kararsız davranmak, duraksamak: *"Hiç tereddüt etmeden maksadımı kendisine anlattım."* -F. R. Atay. **tereddütle** duraksayarak, tereddüt ederek.

tereddütlü *s.* Tereddüdü olan, tereddüde yol açan, duraksamalı: *"Bir av arıyormuş gibi tereddütlü adımlarla şoseye indi."* -Ö. Seyfettin.

tereddütsüz *s.* **1.** Tereddüdü olmayan, tereddüde yol açmayan, duraksamasız. **2.** *zf.* Kararlı olarak, duraksamadan: *"Tereddütsüz Avrupa'nın tekniğini, bilgisini alacağız."* -O. S. Orhon.

terek, -ği *is. esk.* Evlerde veya dükkânlarda yüksekçe yerde yapılan raf.

tereke *is. Ar. tereke* Ölen bir kimseden kalan her şey, bırakıt: *"Hâlâ eski zenginliğinin hasedini üstüne çeker ve eski terekelerinin veraset vergilerini öder."* -B. Felek.

terekküp, -bü *is. Ar. terekkub esk.* Birkaç şeyin birleşmesinden oluşma, birleşme. **terekküp etmek** birkaç şeyden oluşmak, birleşmek.

→ ***terekküp tarzı***

terekküp tarzı *is.* Oluş biçimi.

terelelli *s. (terele'lli) tkz.* Hafif ve hoppa: *"Sade biraz terelellidir, ama ziyanı yok."* -R. N. Güntekin.

terementi *is. bk.* terebentin.

terennüm *is. Ar. terennum esk.* **1.** Güzel ve alçak sesle şarkı söyleme. **2.** (kuş için) Şakıma, ötme. **3.** *mec.* Anlatma, ifade etme. **terennüm etmek 1)** güzel ve alçak sesle şarkı söylemek: *"Can acısıyla terennüm eder gibi, ay ay ay! diye feryada başlıyorsunuz."* -R. N. Güntekin. **2)** anlatmak,ifade etmek: *"Şurada sizi baştan başa terennüm eden bir şiir yazdım."* -A. Gündüz.

teres *is. kaba* Pezevenk.

teressüp, -bü *is. Ar. teressub kim. esk.* Çökelme. **teressüp etmek** dibe çökmek.

terettüp, -bü *is. Ar. terettub esk.* **1.** Gerekme, icap etme. **2.** (iş vb. için) Gerekme, ait olma. **terettüp etmek 1)** gerekmek; **2)** ödev olarak üzerine düşmek.

tereyağı *is.* Sütten çıkarılan taze yağ. **tereyağı gibi** çok yumuşak (elma, armut). **tereyağından kıl çeker gibi** her türlü mecburiyet ve mükellefiyetten ve sorumluluktan kolayca sıyrılarak: *Tereyağından kıl çeker gibi bu belâlı işten sıyrıldı. "Mehmetlerin askerde dev yapılı kamyonları tereyağından kıl çeker gibi çekip çevirdiklerini seyretmeye doyamazdım."* -B. R. Eyuboğlu.

terfi, -i *is. (terfi:) Ar. terfî* **1.** (derece, makamı) Yükselme: *"Zafer üzerine on duda terfiler yapılmıştı."* -F. R. Atay. **2.** Yükseltme. **terfi etmek** bir görevde derecesi yükselmek.

terfian *zf. (terfi':an) Ar. terfî'an* Ter

ederek, yükselerek.

terfih *is. (terfi:h) Ar. terfîḥ esk.* Ferahlatma, rahat yaşamasını sağlama, gönendirme. **terfih etmek** iyileştirmek, ferahlatmak, gönendirmek.

terfik *is. (terfi:k, k kalın okunur) Ar. terfîḳ esk.* Bir kimseyi arkadaş olarak yanına alma veya arkadaş olarak yanına bir kimse verilme. **terfik etmek** yanına katmak, yanına almak.

tergal *is. Fr. tergal* **1.** Sentetik polyester lifleri veya ipliği. **2.** *s.* Bu iplikten yapılmış: *Tergal kumaş.*

terhin *is. (terhi:n) Ar. terhîn esk.* Rehin olarak bırakma, rehine koyma, tutuya koyma. **terhin etmek** rehine koymak, tutuya koymak.

terhis *is. Ar. terhîş* Askerlik ödevini bitirenleri ordudan bırakma. **terhis edilmek** (askerlik ödevini bitirenler) bırakılmak: *"Polis görevlisi ile askerden yeni terhis edilmiş marangoz, peronda bir aşağı bir yukarı gidip geliyorlardı."* -H. Taner. **terhis etmek** (askerlik ödevini bitirenleri) bırakmak: *"Biz de yavaş yavaş rediflerimizi terhis ettik."* -M. Ş. Esendal.

terilen *is. İng. terylene, Fr. térylène* İngiltere'de üretilen sentetik lif, tergal.

terim *is.* **1.** Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah: *Matematik terimi. Gök bilimi terimi. Demircilik terimi. "Bazıları ise terimlerimizi milletler arası esaslara bağlamak davasındadırlar."* -F. R. Atay. **2.** *mat.* a) Cebirsel bir anlatımda + veya - işaretleri arasında bulunan parçalardan her biri; b) bir denklemde = işaretinin iki yanındaki anlatımlardan her biri; c) bir kesrin pay ve paydasından her biri. **3.** *man.* Geleneksel mantıkta özne veya yüklem.

terk *is. Ar. terk* **1.** Bırakma, ayrılma. **2.** Vazgeçme. **3.** Bırakma, ihmal etme. **terk etmek 1)** bırakmak, ayrılmak; **2)** salıvermek, vazgeçmek; **3)** bakmamak, ihmal etmek.

terki *is.* **1.** Eyerin arka bölümü: *"Avlu-da terkiden yere atladığında öfkeden kudurmuştu."* -Y. Kemal. **2.** Binek hayvanının sağrısı. **(birini) terkisine almak** üzerinde bulunduğu atın sağrısına bindirmek: *"Sonra atlarının terkisine aldılar, benimle beraber kaçtılar."* -H. Taner.

terkibî *s. (terki:bi:) Ar. terkîbî esk.* Tamlama ile ilgili.

terkibibent, -di *is. (terki:'bibent) Ar. terkîb Far. -i bend ed.* Divan edebiyatında kafiyeleri başka başka olan birkaç bentten oluşan ve her bendin sonunda kafiyeleri aynı birer beyti bulunan bir manzume biçimi.

terkin *is. (terki:n, k kalın okunur) Ar. terḳîn esk.* Yazılmış bir şeyi çizerek silme: *"Sana bir yol çizmişim, ipek bir mutluluğa / Terkindeyim güzelim, beni bırakamazsın."* -F. Halıcı. **terkin etmek** yazılmış bir şeyi çizerek silmek.

terkip, -bi *is. (-ki:bi) Ar. terkîb esk.* **1.** Birleşim, birleştirme, bir araya getirme. **2.** *gr.* Tamlama: *Acemce manasız terkipler yapılıyor.* **terkip etmek** birleştirmek, bir araya getirmek.

terkiphane *is. (terkibha:ne) Ar. terkîb + Far. ḫâne ed. esk.* Terkibibentte vasıta beytinden önceki beyitlerin oluşturduğu bent.

terleme *is.* **1.** Terlemek işi. **2.** *bot.* Yaprakların gözeneklerinden buhar durumunda su kaybetmeleri.

terlemek *(nsz)* **1.** Ter çıkarmak, ter dökmek: *"Bir saat yorularak, terleyerek boğuştuktan sonra her şey bitmiş oldu."* -M. Ş. Esendal. **2.** İçindeki suyu ter biçiminde sızdırmak: *Testi terliyor.* **3.** Bir şeyin üzerinde buhar olarak yoğunlaşmak: *Camlar terledi.* **4.** (bıyık) Çıkmaya başlamak: *"Aralarında bıyıkları henüz terleyen çocuklar da vardı."* -F. R. Atay. **5.** *mec.* (bir iş yaparken) Yorulmak veya güçlükle başarmak, emek harcamak.

terletici *s.* **1.** Terlemeye sebep olan, terleten. **2.** *mec.* Sıkıntıya yol açan: *Terletici bir soru.*

terletme *is.* Terletmek işi.

terletmek *(-i)* **1.** Terlemesine sebep olmak. **2.** *mec.* Sıkıntıya düşürmek, çokça yormak: *Bu iş beni terletti.*

terleyiş *is.* Terlemek işi veya biçimi.

terli *s.* Terlemiş olan: *"O günkü gibi terli değil, ateşli değil."* -T. Buğra.

terlik, -ği *is.* **1.** Genellikle ev içinde giyilen hafif ve türlü biçimlerde ayakkabı: *"Bu sıcak mevsimde tozlu ve yün terliklerini sürüyerek gidiyor."* -R. H. Karay. **2.** *hlk.* Beyaz patiskadan dikilen veya yünden örülen takke, başlık: *"Kenarları dört parmak yağ bağlamış fesinden, eski terlikten hiç farkı kalmamış."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

terlikçi *is.* Terlik yapan veya satan kimse.

terlikçilik, -ği *is.* Terlik yapma veya satma işi.

terliksi *s.* **1.** Terlik biçiminde olan. **2.** *is. zool.* Bütün kirpiklilerden, durgun ve kirli sularda yaşayan, yassı gövdeli, bir hücreli hayvan *(Paramaecium)*.

termal, -li *s. Fr. thermal* **1.** Sıcak kaplıca suları için kullanılır. **2.** Bu sudan yararlanma imkânı sağlayan (kuruluş vb.).

terme *is. Far. terme hlk.* Bir tür yaban turpu.

termik, -ği *s. Fr. thermique* **1.** Isı ile, sıcaklıkla ilgili, ısıl. **2.** *is. fiz.* Isının üretilmesini, iletilmesini ve kullanılmasını inceleyen fizik dalı.

→ ***termik santral***

termikleştirme *is.* Termikleştirmek işi veya durumu.

termikleştirmek *(-i)* Yüksek enerji nötronlarını termik nötron durumuna getirmek için yavaşlatmak.

termik santral, -li *is.* Yakıtla oluşan ısıdan elektrik üreten santral.

terminal, -li *is. Fr. terminal* **1.** Otobüs, uçak gibi taşıtların yolcularını ilk aldığı veya son bıraktığı yer: *Yolcular, terminalden hava alanına otobüsle gittiler.* **2.** Bilgisayar ucu.

terminoloji *is. Fr. terminologie* Bir sanat kolunda, bilim dallarında veya teknik alanlarda özel olarak kullanılan terimlerin tümü: *Tıp terminolojisi.*

termit *is. Fr. termite zool. bk.* Akkarınca.

termitler *ç. is. zool. bk.* Akkarıncalar.

termiye *is. bot.* İki çeneklikler sınıfının baklagiller familyasından beyaz çiçekleri olan bir yıllık bitki.

termodinamik, -ği *is. Fr. thermodynamique < Yun. fiz.* Isı enerjisi ile kinetik enerji arasındaki ilgileri ve bu konuyla ilgili olayları inceleyen fizik kolu.

termoelektrik, -ği *is. Fr. thermoélectrique* Isı enerjisi ile elektrik enerjisi arasındaki ilgileri ve bu konuyla ilgili olayları inceleyen fizik kolu.

→ ***termoelektrik çifti, termoelektrik maşa, termoelektrik pil***

termoelektrik çifti *is. fiz.* Isı enerjisini doğrudan doğruya elektrik enerjisine dönüştürebilen iki metalden oluşan pil.

termoelektrik maşa *is. fiz.* Çok küçük nesnelerin sıcaklığını ölçmekte kullanılan, seri olarak bağlı iki elemandan oluşan maşa.

termoelektrik pil *is. bk.* termoelektrik çifti.

termofor *is. Fr. thermophore* Kauçuktan veya türlü maddelerden yapılan, içi sıcak su veya kimyasal bir madde ile doldurularak sürekli ısı sağlayan kap: *"Sevecen tavırlarla bana yardım etmeye çalışıyordu, termofora buz koyuyor, doktor çağırmayı öneriyordu."* -E. Bener.

termokimya *is. Fr. thermo + Ar. kîmiyâ 'kim.* Tepkimelere eşlik eden termik olayları inceleyen kimya dalı.

termometre *is. (termome'tre) Fr. thermomètre < Yun.* Havanın sıcaklığını veya vücudun ısısını ölçmeye yarayan araç, sıcakölçer.

termonükleer *s. Fr. thermonucléaire fiz.* Ancak çok yüksek sıcaklıklarda, hafif elementler arasında doğan (çekirdeksel tepkime).

termoplâst *is. Fr. thermoplaste* Sıcakta biçim verilmeye elverişli, soğukta oldukça sert olan, kalıplandıktan sonra

biçim değiştirmeyen yapı malzemesi.

termos *is. (te'rmos) Fr. thermos (marka adından)* Yalıtım maddesiyle kaplı metal bir kılıf içine yerleştirilen, aralarında hava boşluğu bulunan çift çeperli cam şişeden oluşan, içine konan sıvının sıcaklığını uzun süre koruyan kap: *"Benim termosumda bir parça su kalmıştı."* -R. N. Güntekin.

termosfer *is. Fr. thermosphère astr.* Sıcaklığın gittikçe yükseldiği 100 -300 km yükseklikler arasındaki atmosfer tabakası, ısı yuvarı.

termosifon *is. Fr. thermosiphone* Sıcak su elde edilen bir kazan ve içindeki borulardan oluşmuş araç: *"Yarın pazar, banyo günü, termosifonu yakacağım, daha erken kalkmalı."* -A. İlhan.

termostat *is. Fr. thermostat fiz.* Bir yer veya nesnenin ısısını kendiliğinden düzenleyen, aynı derecede olmasını sağlayan cihaz, ısı denetir.

terorist *is. Fr. terroriste* Bir siyasî davayı kabul ettirmek için karşı tarafa korku salacak, cana ve mala kıyacak davranışlarda bulunan kimse, yıldırmacı, tedhişçi.

terorizm *is. Fr. terrorisme* Siyasî bir amaca ulaşmak için yıldırma hareketlerini düzenli bir biçimde kullanma, tedhişçilik.

terör *is. Fr. terreur* Yıldırma, cana kıyma ve malı yakıp yıkma, korkutma, tedhiş: *"Fransız ihtilâlinin teröründen kaçanlar da bunlara eklenmiş."* -H. Taner.

terörcü *is.* Terör yanlısı veya teşvikçisi, örgütçü, terorist.

terörcülük, -ğü *is.* Terörcünün işi.

ters (I) *s.* ve *zf.* **1.** Gerekli olan duruma karşıt (olarak): *Kalemin ters tarafı.Kibritin ters ucu. Kumaşın ters yüzü. "Elinin tersiyle küçük bir tokat vurmuştu."* -Ç. Altan. **2.** *mec.* Uygun olmayan, elverişsiz, münasebetsiz: *Ters bir iş. "Ters sözlerinle, fazilet iddialarınla beni hırpalama."* -H. C. Yalçın. **3.** *mec.* Gönül ve cesaret kırıcı, huysuz, sert: *Ters çehre. Ters bir cevap. "Ters adamın işi de ters gider."* -M. Ş. Esendal. **4.** *is.* Bir şeyin içe gelen yanı,arkası: *Çorabın tersi.* **5.** *is.* Kesici bir aletin kesmeyen yanı: *Baltanın tersi. "Kollarına bıçağın tersiyle birkaç tane vurmuşlar."* -M. Ş. Esendal. **6.** *is. mec.* Bir şeyin aksi, karşıtı: *Anlattığının tersi anlaşılınca utandı.* **ters (veya sol) tarafından kalkmak** huysuzluk etmek: *"Hacı Ömer'in o gün ters tarafından kalktığına artık şüphe yoktu."* -R. N. Güntekin. **ters anlamak** yanlış yorumlamak, doğru anlam vermemek: *"Yerden göğe kadar haklı olduğu bir uyarıyı, içimizden bir arkadaş ters anlamış."* -H. Taner. **ters düşmek** aykırı durumda olmak, karşıt olmak: *Onun görüşü benimkine ters düşüyor. "Daha sonra o eşsiz lidere ters düşmek bahtsızlığına kapılmıştır."* -H. Taner. **ters pers olmak 1)** yüzükoyun düşmek; **2)** *mec.* fena hâlde bozulmak. **tersi dönmek** şaşırıp bulunduğu ve gideceği yeri kestirememek. **tersinden okumak** yanlış anlamak.

→ ***ters açı, ters beşik, ters evirme, ters pers, ters ters, ters türs, ters yüz***

ters (II) *is.* Hayvan pisliği.

ters açı *is. mat.* Birinin kenarları öbürünün kenarlarının uzantısından oluşan açılardan her biri: *Ters açılar birbirine eşittir.*

tersane *is. (tersa:ne) İt. tersane < Ar. dāru'ṣṣınā esk.* Gemi yapılan yer, gemilik, tezgâh.

→ ***tersane kethüdası, tersane sergisi***

tersane kethüdası *is. tar.* Tersanede kaptan paşadan sonra gelen en yüksek aşamalı ve en yetkili Osmanlı subayı.

tersaneli *is. tar.* Osmanlı İmparatorluğunda deniz subay ve erlerine verilen ad: *"Kocasına hem esmer diye, hem de tersaneli diye varmıştır."* -H. Taner.

tersane sergisi *is. tar.* Osmanlı İmparatorluğunda tersanede çalışanların alacaklarını gösteren çizelge.

ters beşik, -ği *is. sp.* Sırtüstü yatışta kollarla, bükülü durumdaki dizleri kavrayarak sırt üzerinde baş ve ayak yönünde sallanma (yuvarlanma).

ters evirme *is. man.* Olumlu küllî veya olumsuz kısmî olan bir önermenin konusu-

nun tersini yüklem ve yüklemin tersini konu yapma: *Her insan canlıdır ve kimi taşlar sert değildir önermelerinin ters evirmesi şu biçimde olur: Her canlı olmayan insan değildir ve kimi sert şeyler taş değildir.*

tersi *is. zool. bk.* Tirsi.

tersim *is. (tersi:m) Ar. tersîm esk.* Resmini yapma.

tersine *zf.* Beklenilenin, umulanın aksine, karşıt olarak, bilakis, aksine: *"Tersine... Hasan araya girer de olmaz diye korkuyorum."* -H. E. Adıvar. **tersine çevirmek** içini dışına çevirmek. **(bir iş veya durum) tersine dönmek** beklenildiği, umulduğu gibi gerçekleşmemek, aksi olmak: *"Ya hesapları tersine dönüverirse, o vakit başımıza gelecek belâda ortağız kardeşim!."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **(bir iş veya durum) tersine gitmek 1)** istenildiği gibi gerçekleşmemek, iyi sonuç vermemek; **2)** bir işten veya bir durumdan hoşlanmamak: *"Kızların keman çalması benim o zamanlar bir tersime giderdi."* -H. Taner.

tersinir *s. fiz.* Bir olayın ortaya çıkma şartlarındaki sonsuz küçük bir değişikliğin etkisiyle herhangi bir anda yön değiştirebilen (kimyasal, fiziksel ve mekanik dönüşüm).

tersinirlik, -ği *is. fiz.* Tersinir bir olayın özelliği.

tersinme *is.* Tersinmek işi veya durumu.

tersinmek *(nsz) hlk.* **1.** Geri dönmek, rücu etmek. **2.** Hiddetlenmek, aksilik etmek.

tersin tersin *zf.* Ters olarak: *"Evlerinin önü mersin / Sular akmaz tersin tersin."* -H. Türküsü.

tersiyer *s. Fr. tertiaire* Üçüncül.

tersleme *is.* Terslemek işi.

terslemek (I) *(-i)* Bir kimseye gönül kırıcı, sert söz söylemek veya gönül kırıcı davranmak, azarlamak: *"Kaç defa tersledim, yine uslanmadı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Yayımcı gülmekle terslemek arasında kararsız, bir kez daha süzerdi kızı."* -N. Cumalı.

terslemek (II) *(-e)* (hayvanlar için) Pislemek.

terslenme *is.* Terslenmek işi.

terslenmek *(nsz)* **1.** Terslemek işine konu olmak. **2.** Aksilik etmek, terslik göstermek.

tersleşme *is.* Tersleşmek işi.

tersleşmek *(nsz)* Terslik etmek, zıt davranmak: *"O sessiz, sakin insan birden tersleşti."* -Y. Z. Ortaç.

terslik, -ği *is.* Ters olma durumu veya tersçe davranış, aksilik: *"Yüzünde ilk defa bir terslik var, bonjur bile demedin."* -P. Safa. *"Tersliğe bakın ki, o sıralar piyasada bir metre tel bile yoktur."* -S. Birsel.

ters pers *zf.* Düzelemeyecek kadar ters: *İşlerim öyle ters pers gitti ki...*

ters ters *zf.* Ters biçimde: *"Bu ters ters cevapları üzerine ben artık sustum."* -O. C. Kaygılı. **ters ters bakmak** düşmanca ve öfkeli bir biçimde bakmak: *"Aynadaki hayaline ters ters bakıp başını öbür yana çevirdi."* -H. Taner.

ters türs *s.* ve *zf.* **1.** Gelişigüzel, rastgele. **2.** Düzgün gitmeyen, iyi işlemeyen: *Ters türs bir yönetim.*

ters yüz *is.* **1.** Bir süre kullanılmış olan giysilerin içini dışına çevirmek, anlamında kullanılan **ters yüz etmek** deyiminde geçer: *"Sırtımda yeni ters yüz ettiğim pardösüm."* -H. Taner. **2.** *zf.* Gerisin geriye. **ters yüz (ters yüzüne) çevirmek** geri döndürmek: *"Yanına uşak filân almaz. Müracaat edenleri ters yüzüne çevirir."* -Ö. Seyfettin. **ters yüz (ters yüzüne) dönmek** geri gitmek, geri dönüp gitmek: *"Nezih, önce ters yüzüne dönüp eğri büğrü yollardan kaçmayı düşündü."* -R. H. Karay. **ters yüz (veya ters yüzü) geri dönmek** gittiği bir yerden istediğini elde edemeden dönmek: *"Bugün hava çok sıcak, başka bir zamana bıraksak olmaz mı? -Olur ya, neden olmasın deyip köyün arka tarafından ters yüzü geri döndük."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **ters yüzü geri dönmek** *"İçeriye bir adım atmaya cesaret edememiş, koşarak ters yüzü geri dönmüştüm."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

ters yüzü *zf.* Gerisin geriye:

"Satılmış'ın hiddetli hiddetli çıkışması üzerine dilini yutup ters yüzü mutfağına döndü." -E. E. Talu.

tertemiz *s. (te'rtemiz)* **1.** Çok temiz, her yanı temiz, pırıpak: *"Mütevekkil ve hülyalı, hanımı hanımcık, uslu puslu, tertemiz yaşarlardı."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Kötülük düşünmeyen, günahsız, lekesiz, suçsuz: *"Vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor."* -M. Â. Ersoy.

ter ter *zf.* Direnmek, istememek, inat etmek, sinirlenmek, anlamlarında **ter ter tepinmek** deyiminde geçer: *"Bey babamı isterim, bey babamı isterim diye ter ter tepiniyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tertibat *ç. is. (terti:ba:t) Ar. tertîbât, tertîb'* in çokluk biçimi **1.** Düzen, düzenleniş. **2.** Bir işin güçlüklerini karşılamak için yapılan ön hazırlıklar: *"Şimdi yol tertibatını konuşamaz mıyız? diye sordu."* -H. E. Adıvar. **tertibat almak** olacağı düşünülen sakıncalı bir duruma, harekete karşı hazırlık yapmak: *"Yüz sandık cephaneyi Anadolu'ya gönderebilmek için muzakere edip tertibat aldıklarını veya depolardan silâh kaçırdıklarını söylüyorlardı."* -M. Ş. Esendal.

tertip, -bi *is. (-ti:bi) Ar. tertîb* **1.** Uygun bir sıraya, düzene koyma, sıralama: *Dolapların tertibiyle annem uğraşır. Yazıların tertibi. "Bu gece yazılacak yazım, tertip olunacak nutkum var."* -Ö. Seyfettin. **2.** Düzenleniş, sıralanış biçimi: *Mutfağın yeni tertibi güzel olmuş.* **3.** Düzenleme, hazırlama: *"Bu zat, propagandayı tertip ve idareye memur imiş."* -Atatürk. **4.** *mec.* Hile, düzen, komplo. **5.** Doktorun hastaya verdiği ilâç düzeni. **6.** Dizgi. **7.** Askere alınma dönemi. **tertip etmek** düzenlemek, hazırlamak: *"Bizimkiler bugün damat bey ailesi tarafından tertip edilmiş bir pikniğe davetli..."* -R. N. Güntekin. **tertibe düşürülmek** *mec.* zarar verici bir eyleme uğratılmak, komplo hazırlatılmak: *"Eski arkadaşının bir tertibe düşürüldüğünü sanmakla yanılmış."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tertipçi *is.* **1.** Tertip eden, düzenleyen (kimse). **2.** Bir amaca ulaşmak için kötü bir hareket veya durum düzenleyen (kimse).

tertipleme *is.* Tertiplemek işi.

tertiplemek *(-i)* **1.** Sıraya, düzene koymak, düzenli bir biçim vermek. **2.** Düzenlemek, hazırlamak.

tertiplenme *is.* Tertiplenmek işi.

tertiplenmek *(nsz)* **1.** Sıraya konulmak, düzene sokulmak. **2.** Düzenlenmek, hazırlanmak.

tertipleyici *is.* ve *s.* Düzenleyen, hazırlayan (kimse).

tertipli *s.* **1.** Düzenli, derli toplu, yerli yerinde: *"Bereket ki burada, her şey tertipli idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** (insan için) Dağınıklıktan hoşlanmayan, düzenli. **3.** *mec.* Önceden düzenlenmiş, hazırlanmış.

tertiplilik, -ği *is.* Tertipli olma durumu.

tertipsiz *s.* **1.** Dağınık, düzene konmamış, düzensiz. **2.** Savruk, dağınık, intizamsız (kimse).

tertipsizlik, -ği *is.* Tertipsiz olma durumu.

terütaze *is. (te'rüta:ze) Far. ter u tâze* Çok taze, körpe: *"Frenk illerinde... tenorların akbabaya dönmüş, kartlaşmışlarına bile terütaze kızlar gönül verirlermiş."* -R. H. Karay.

terviç, -ci *is. (tervi:ç) Ar. tervîc esk.* (bir düşünceyi) Tutma, destekleme. **terviç etmek** bir düşünceyi tutmak, desteklemek.

terzi *is. Far. derzî* **1.** Giysi biçip diken kimse: *"Bir şehrin yedi mahallesinde herkesin baş eğdiği bir terzi olmalıydım."* -A. İlhan. **2.** Giysi dikilen yer, terzihane. **terzi kendi söküğünü dikemez** insanlar başkalarına yaptıkları hizmetleri kendilerine gelince çoğu kez savsaklarlar.

→ ***terzi çırağı, terzihane, terzi kalfası***

terzi çırağı *is.* Terziye yardımcı olan ve işi öğrenmeğe çalışan kimse.

terzihane *is. (terziha:ne) Far. derzîhâne esk.* Giysi biçilip dikilen yer, terzi dükkânı: *"Terzihane, belki biraz mübalâğa ederek bu ısmarlama emrini üç beş takım ilâvesiyle tefsir etmiş olabilir."* -A. Ş. Hisar.

terzi kalfası *is.* Giysi biçip dikme i-

şinde ustaya yardımcı olan kimse.

terzil *is. (terzi:l) Ar. terzîl esk.* Küçük düşürme. **terzil etmek** küçük düşürmek, rezil etmek.

terzilik, -ği *is.* Terzinin yaptığı iş.

tesadüf *is. (tesa:düf) Ar. teşâduf* **1.** Yalnız ihtimallere bağlı olduğu düşünülen olayların kesin olmayan, değişebilen sebebi: *"Öyle bir tesadüf olsa ki, bir saatçik şu doktorla oturup konuşabilse!"* -M. Ş. Esendal. **2.** Rastlantı, rast geliş. **tesadüf etmek** rastlamak, rast gelmek: *"Ara sıra birbirimize tesadüf ettikçe biraz dertleşmek vaadiyle ayrıldık."* -R. N. Güntekin.

tesadüfen *zf. (tesa:'düfen) Ar. tesâdufen* Rast gelerek, rastlantı sonucu olarak: *"Bunlardan birisi ile tesadüfen oda arkadaşlığı yaptım."* -H. Taner.

tesadüfî *s. (tesa:düfi:) Ar. tesâdüfî* Raslantı.

tesahup, -bu *is. (tasa:hup) Ar. teşâhub esk.* **1.** Benimseme, sahip çıkma. **2.** Arkadaşlık etme. **tesahup etmek 1)** benimsemek, sahip çıkmak; **2)** arkadaşlık etmek.

tesalüp, -bü *is. (tesa:lüp) Ar. teşâlub esk.* **1.** İki şeyin birbiri üzerine çapraz biçimde gelmesi. **2.** *tıp* Sinir ve damarların birbirinin üzerinden çapraz olarak geçmesi.

tesanüt, -dü *is. (tesa:nüt) Ar. tesânud esk.* Dayanışma, omuzdaşlık.

tescil *is. (tesci:l) Ar. tescîl* **1.** Herhangi bir şeyi resmî olarak kaydetme, kütüğe geçirme. **2.** *huk.* Bir taşınmazın üzerinde bir aynî hakkın kurulması için tapu kütüğüne yapılması gerekli kayıt. **tescil etmek** (bir şeyi) bir yere kaydederek resmileştirmek, kütüğe geçirmek.

tescilli *s.* Tescil edilmiş, resmen kayıtlı.

tescilsiz *s.* Tescil edilmemiş.

tesdis *is. (tesdi:s) Ar. tesdîs esk.* **1.** Sayısını altıya çıkarma veya altıya bölme. **2.** *ed.* Bir gazelin her beytine dört dize ekleyerek altılı duruma getirme.

teselli *is. (teselli:) Ar. teselli* Acı bir olayı unutturmaya çalışma, acısını hafifletme, avunma, avuntu, avunç: *"Cihana bir daha gelmek hayal edilse bile / Avunmak istemeyiz öyle bir teselliyle."* -Y. K. Beyatlı. *"Ağlamaktan şişmiş zavallı gözlerinle yalvararak benden teselli bekliyordun."* -R. N. Güntekin. **teselli bulmak** avunmak: *"İnsan zerzevat, çiçek yahut çocuk yetiştirmekte de bir teselli bulabilir."* -H. E. Adıvar. *"Uyanınca işin hakikat olmadığını anlayıp teselli buldu."* -H. Taner. **teselli etmek** (veya **vermek**) avutmak, avundurmak: *"Ne de olsa kadın kısmı teselli etmesini daha iyi bilirdi."* -H. Taner. *"Zehra Hanım, Tevfik'in ebesiydi ve onu çok severdi, arkasını sıvadı, teselli verdi."* -H. E. Adıvar.

→ ***teselli mükâfatı***

teselli mükâfatı *is.* Bir yarışma vb. de kazanamayana onu yüreklendirmek amacıyla verilen ödül.

tesellisiz *s.* Teselli edilemeyen, çok acı.

tesellüm *is. Ar. tesellum esk.* Verilen bir şeyi alma, teslim alma. **tesellüm etmek** verilen bir şeyi almak.

teselsül *is. Ar. teselsul esk.* **1.** Zincirleme. **2.** *huk.* Birden fazla kimsenin bir borçtan dolayı sorumlu olması. **3.** Birbirine bağlı, birbiri ile ilgili şeylerin oluşturduğu dizi, sıra, silsile: *"Gözleri kamaştıran güneş aydınlığında bu sesler küçük kubbelerin bitmez tükenmez teselsülünü açar ve parıldatırdı."* -A. Ş. Hisar. **teselsül etmek** kesintisiz, zincirleme sürüp gitmek: *"Gelip geçici dahilerin, birbirinin ayağını kaydırarak teselsül ettiklerini gördük."* -Y. K. Beyatlı.

tesettür *is. Ar. tesettur esk.* (kadın için) Erkekten kaçma, örtünme, saklanma. **tesettür etmek** (kadın için) örtünmek.

→ ***tesettür mağazası, tesettür modası***

tesettürlü *s.* Tesettür içinde olan, örtünen.

tesettür mağazası *is.* Tesettür tarzı giysileri yapan, yaptıran ve satan mağaza.

tesettür modası *is.* Örtünme modası.

teseyyüp, -bü *is. Ar. teseyyub esk.* Kayıtsızlık, tembellik, ihmalcilik.

teshil *is. (teshi:l) Ar. teshîl esk.* Ko-

laylaştırma. **teshil etmek** kolaylaştırmak, kolaylık sağlamak.

teshin *is. (teshi:n) Ar. teshīn esk.* Isıtma. **teshin etmek** ısıtmak.

teshir (I) *(teshi:r) teshīr* Ele geçirme, zapt etme. **teshir etmek** ele geçirmek, fethetmek.

teshir (II) *is. (teshi:r) Ar. teshīr esk.* **1.** Büyüleme, büyü yapma. **2.** *mec.* Kendine bağlama, elde etme: *"Kadındaki teshir kuvvetinin ondaki maddî hayvan kuvvetinden çok daha fazla olduğunu göstereceğim."* -R. N. Güntekin. **teshir etmek 1)** büyülemek; **2)** kendine bağlamak.

tesir *is. (te:sir) Ar. te'şīr esk.* Etki. **tesir bırakmak** kuvvetli bir biçimde etkilemek: *"Bu sözler derin ve kuvvetli bir tesir bıraktı."* -P. Safa. **tesir etmek** etkilemek, etki yapmak: *"Aynı kanunlar, aynı şeylere tesir edince neticeler de aynı olur."* -Ö. Seyfettin. **tesirini göstermek** etkisini ortaya koymak, belli etmek: *"Ünlü mülkiye müfettişinin kaleme aldığı bu tezkere tesirini göstermekte gecikmedi."* -H. Taner.

tesirli *s. esk.* Etkili: *"Eski terbiyeyi bilmesi de muhakkak tesirli oluyordu."* -A. Ş. Hisar.

tesirsiz *s. esk.* Etkisiz.

tesis *is. (te:si:s) Ar. te'sīs* **1.** Yapma, kurma, temelini atma. **2.** Kurum (I), kuruluş. **tesis etmek** kurmak, ortaya çıkarmak, oluşturmak: *"Ayşe derhâl dostluk tesis eden bir İstanbul kızıydı."* -S. F. Abasıyanık.

tesisat *ç. is. (te:si:sa:t) Ar. te'sīsāt, tesīs'* in çokluk biçimi. Belli bir işin sağlanmasına yardım eden araçların uygun yerlere döşenmesi veya döşenen bu araçların tümü, döşem: *Kalorifer tesisatı.*

tesisatçı *is.* Tesisatı döşeyen, döşemci: *Elektrik tesisatçısı.*

tesisatçılık, -ğı *is.* Tesisat yapma işi, döşemcilik.

tesisler bütünü *is.* Kompleks.

tes'it, -di *is. (tes'i:t) Ar. tes'īd esk.* Kutlama. **tes'it etmek** kutlamak.

teskere *is. (te'skere) Far. deskere esk.* **1.** Sedye. **2.** Yapılarda malzeme taşımak için kullanılan, dört kollu ve iki kişinin taşıdığı tahta araç.

teskin *is. Ar. teskīn* Acı, öfke, heyecan gibi duyguları yatıştırma, dindirmeye çalışma: *"Ev sahibi erkek, beni kadın da onu teskine uğraşıyordu."* -B. Felek. **teskin etmek** acı, öfke, heyecan gibi duyguları yatıştırmak, dindirmek: *"Gönlüme teselli kendimde buldum / Sabır ile teskin ettim özümü."* -Âşık Veysel. *"Hayatı ona zehir eden kuruntuları atacak bir cevap verir, onu teskin edebilirdi."* -H. Taner.

teslim *is. (-li:mi) Ar. teslīm* **1.** Bir şeyi sahibine verme: *Aldığımız evi bize daha teslim etmediler.* **2.** Emanet alınan bir şeyi sahibine geri verme. **3.** Bırakma, devretme, terk etme: *Şehrin teslimi sırasında çok kan döküldü.* **4.** *mec.* Gerçek olduğunu söyleme, doğrulama. **5.** *ünl.* **Teslim ol** veya **teslim oluyorum** sözünün kısaltılmışı. **6.** *müz.* Fasıl müziğinde peşrevin ve saz semaisinin her hanesi sonunda tekrarlanan parça. **teslim almak 1)** teslim edilen bir şeyi almak; **2)** tutsak almak. **teslim bayrağı çekmek 1)** yenilgiyi kabul etmek; **2)** çekişme sonunda, karşısındakinin istediğini yapmaya razı olduğunu bildirmek: *"Bu gülümseyişte önleyemediği bir hüzün, teslim bayrağını andıran bir şey vardı."* -T. Buğra. **teslim etmek 1)** bir şeyi sahibine vermek; **2)** bir şeyin kullanımını, korunmasını veya mülkiyetini vermek, bırakmak, devretmek, terk etmek; **3)** gerçek olduğunu söylemek: *Benim haklı olduğumu herkes teslim etti. "...oku da parmaklarını ısırsınlar, Sara'nın süsten ve fanteziden ibaret bir mahlûk olmadığını teslim etsinler."* -R. N. Güntekin. **4)** bir kadın, bir erkeğe kendini vermek. **teslim olmak 1)** üstün bir güç karşısında mücadeleden vazgeçip yenilgiyi kabul etmek: *"Şehir yağma edilmesin diye teslim olmasını bekliyor."* -Ö. C. Kaygılı. **2)** kendini teslim etmek: *"Pençesindeki nefis ve inatçı avın, göz yaşlarıyla teslim oluşundan sevindi."* -Ö. Seyfettin.

→ ***teslim taşı, teslim tesellüm***

teslimat *ç. is. (tesli:ma:t) Ar. teslīmāt, teslīm'* in çokluk biçimi *esk.* Teslim edilen

eşyalar veya yatırılan paralar.

teslimatçı *is.* Teslimat işiyle uğraşan.

teslimiyet *is. (tesli:miyet) Ar. teslîmiyyet* Teslim olma, kendini verme, boyun eğme: *"Bu iki kadın da tabiî bir teslimiyetle öteki canlı mahlûkun şahsiyeti karşısında sönmüşlerdi."* -H. E. Adıvar. **teslimiyet göstermek** birinin isteğini olduğu gibi kabul etmek.

teslimiyetçi *s.* Boyun eğme eğiliminde olan, kabullenmiş.

teslim taşı *is. esk.* Bektaşîlerin sembol olarak kullandıkları on iki köşeli yassı taş.

teslim tesellüm *is.* Verme ve alma.

teslis *is. (tesli:s) Ar. teslîs esk.* **1.** Üçe çıkarma, üçleme. **2.** Hristiyan dininde Tanrı'nın üç ayrı kişiden oluştuğuna inanma.

tesmiye *is. Ar. tesmiye* Adlandırma, ad verme: *"Öz şiir tesmiyesini ise gülünç ve iddialı görenler vardı."* -Y. K. Beyatlı. **tesmiye etmek** adlandırmak, ad koyma, ad vermek.

tespih *is. (tespi:h) Ar. tesbîh* Dinî sözleri tekrarlamak veya elde oyalanmak için kullanılan, türlü maddelerden boncuk biçiminde yapılmış, genellikle 33 veya 99 taneden oluşmuş dizi: *"İri taşlı tespihinin parmakları arasında arada bir şıkırdaması..."* -R. N. Güntekin. **tespih çekmek 1)** tespihin tanelerini birer birer iki parmak arasından geçirmek: *"Kimisi bağdaş kurmuş, tespih çekiyor, kimisi diz çökmüş Kur'an okuyor."* -R. H. Karay. **2)** Allah'ın adını zikrederek ibadet etmek; **3)** tespih tanelerini çeşitli maddelerden imal etmek veya aynı boyda düzenlemek.

→ ***tespih ağacı, tespih ağacıgiller, tespih böceği, tespih böcekleri***

tespih ağacı *is. bot.* Tespih ağacıgillerden, Hindistan'da ve Avrupa'nın sıcak bölgelerinde yetişen, meyvesi zehirli, kabukları ateş düşürücü bir ağaç, Çin leylâğı.

tespih ağacıgiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, tespih ağacı ve maun ağacı ile benzer cinsleri içine alan bir bitki familyası.

tespih böceği *is. zool.* Kabuklulardan, karada, nemli yerlerde yaşayan, 15 mm uzunluğunda, dokunulunca top biçimini alan, yemek artıkları, kök ve meyvelerle beslenen bir böcek türü *(Armadillidium vulgare).*

tespih böcekleri *ç. is. zool.* Örnek hayvanı tespih böceği olan kabuklular takımı.

tespihçi *is.* Tespih yapan veya satan kişi.

tespihçilik, -ği *is.* Tespihçinin işi veya mesleği.

tespihli *s.* **1.** Tespihi olan. **2.** (mimarlıkta, marangozlukta) Üzerinde bir sıraya dizilmiş tespih taneleri gibi yuvarlakları olan.

tespihli silme *is. mim.* Üzerinde bir sıraya dizilmiş tespih taneleri gibi yuvarlakları olan silme.

tespit *is. (-pi:t) Ar. tesbît* **1.** Bir şeyi sağlam bir biçimde yerleştirme, yerinden oynamaz duruma getirme. **2.** Bir durumu kuşkuya düşürmeyecek biçimde gösterme, belirleme. **tespit etmek 1)** bir şeyi sağlam bir biçimde yerleştirmek, oynamaz duruma getirmek; **2)** bir durumu kuşkuya düşürmeyecek biçimde göstermek; belirlemek: *"Hayal meyal seçtiklerini isabetle tespit edemezler."* -A. Ş. Hisar.

tesri, -i *(tesri:) Ar. tesrî' esk.* Çabuklaştırma, hızlandırma. **tesri etmek** çabuklaştırmak, hızlandırmak.

test *is. İng. test* **1.** Bir kimsenin, bir topluluğun doğal veya sonradan kazanılmış yeteneklerini, bilgi ve becerilerini ölçmeye ve anlamaya yarayan sınama: *"O gün üniversite test sınavında kazanamadığını öğrenmiştir."* -H. Taner. **2.** *ped.* Nesnel olarak değerlendirilebilen sınav sorularının hepsine verilen ad. **3.** *ped.* Sınav. **4.** *tıp* Bir hastalığın varlığını ve niteliğini anlamak için yapılan laboratuvar araştırması. **5.** *biy.* ve *fiz.* Biyolojik bir işlevi veya değişmez bir niteliği, incelenen bireyin tepkisi, örnek olarak alınan normal bireyinkiyle karşılaştırılarak ölçmeye ve değerlendirmeye yarayan yoklama: *"Bilimsel testler karganın*

attan daha zeki olduğunu saptayalı hanidir." -H. Taner. **test etmek** denemek, ölçmek.

testere *is. (te'stere) Far. destere, desterrse* Kesilecek malzeme veya yapacağı işe göre değişik biçimler alan ve genellikle üçgen biçiminde dişleri olan dar ve uzunca çelik araç: *Ağaç testeresi. Demir testeresi.*

→ ***testere balığı, testere balığıgiller, testere çaprazı***

testere balığı *is. zool.* Testere balığıgillerden, Atlantik Okyanusu ve Akdeniz'de yaşayan, burnu uzun ve iki yanı testere gibi dişli olan, köpek balığına benzer iri bir balık, marangoz balığı *(Pristis pristis).*

testere balığıgiller *ç. is. zool.* Gövdesi basık, ağzı testere biçiminde, örnek cinsi testere balığı olan bir köpek balığı familyası.

testere çaprazı *is.* Testereye ağız açmak için kullanılan alet.

testercleme *is.* Testerelemek işi.

testerelemek *(-i)* Testere ile kesmek.

testereli *s.* Testere biçiminde dişleri olan: *Testereli bıçak.*

testi *is. Far. desti* **1.** Kulplu, geniş gövdeli, dar boğazlı, emzikli veya emziksiz olabilen toprak kap: *"Kamış duvarlı yığın yığın evler, tüten dumanlar, başlarında testilerle sudan dönen kızlar gördük."* -R. H. Karay. **2.** *s.* Bir testinin alabileceği miktarda olan. **testi gibi** büyük ve sarkık (meme). **testi kırılsa da kulpu elde kalır** zarar da etse, varlıklı bir kimse büsbütün yoksul kalmaz. **testiyi kıran da bir, suyu getiren de** iyiliğin ödülsüz veya kötülüğün cezasız kaldığını sitemli olarak anlatır.

→ ***testi kabağı, testi kebabı***

testici *is.* Testi yapan veya satan kimse.

testicilik, -ği *is.* Testi yapma veya satma işi.

testi kabağı *is.* Su kabağı.

testi kebabı *is.* İçi et ve sebze ile doldurularak ağzı çamurla sıvanmış testinin ocak ve fırına verilmesi ile pişirilen bir tür kebap.

testilik, -ği *is.* Evlerin iç avlularına su dolu testileri koymak için yapılan delikli tahta raf.

testis *is. Lât. testis bk.* er bezi.

testosteron *is. Fr. testostérone* Erkek cinsiyet hormonu.

tesvit, -di *is. (tesvi:t) Ar. tesvîd esk.* Karalama, müsvedde yapma.

tesviye *is. Ar. tesviye* **1.** Düz durıma getirme, düzleme. **2.** Ödeme, verme. **3.** Hükûmetçe bir yere gönderilen erlere verilen ve bilet yerine geçen kâğıt. **tesviye etmek 1)** düzlemek; **2)** ödemek.

→ ***tesviye aleti, tesviye ruhu***

tesviye aleti *is. bk.* düzeç.

tesviyeci *is.* Metal, tahta vb. maddelerden yapılmış parçaları istenilen biçime sokmak için işleyerek düzelten zanaatçı.

tesviyecilik, -ği *is.* Tesviyecinin işi veya mesleği.

tesviye ruhu *is. esk.* Kabarcıklı düzeç.

teşbih *is. (teşbi:h) Ar. teşbîh esk.* Benzetme, benzeti: *"Aleyhinde şairane teşbihlerle ağır ve güçlükle yazardı."* -Y. K. Beyatlı. **teşbih etmek (veya yapmak)** benzetmek: *"Yazının peyda olduğu günden beri yüz binlerce şair gelmiş, her biri binlerce teşbih yapmış."* -O. V. Kanık. **teşbihte hata olmaz (veya olmasın)** kabaca bir benzetme yapılırken bundan alınılmamasını dilemek için söz arasında kullanılır.

teşci, -i *is. (teşci:) Ar. teşcî esk.* Cesaret verme, cesaretlendirme, yüreklendirme: *"Bedia bu teşciden şok bir heyecan duydu."* -Ö. Seyfettin. **teşci etmek** cesaret vermek, yüreklendirmek: *"Vali tevazu ve istihza ile karışık tebessümlerle, alkışlarla onu bir teşci etti ki!..."* -S. F. Abasıyanık.

teşdit, -di *is. (teşdi:t) Ar. teşdîd esk.* **1.** Şiddetini artırma, güç verme. **2.** Sağlamlaştırma.

teşebbüs *is. Ar. teşebbüs* Girişim, girişme. **teşebbüs etmek** girişmek, el atmak: *"Bir vatan vazifesidir, teşebbüs et, dediler."* -F. R. Atay. **teşebbüse geçmek** bir işi yapmak için davranmak, girişmek. **teşebbüsü ele almak** öne atılıp bir işi yönetme-

ye başlamak.

teşehhüt, -dü *is. Ar. teşehhud* Namazda otururak "ettehiyyatü" duasını okuma.

→ ***teşehhüt miktarı***

teşehhüt miktarı *is.* Çok kısa bir süre.

teşekkül *is. Ar. teşekkul* **1.** Belli bir varlık ve biçim kazanma. **2.** Kurulma. **3.** Kuruluş, örgüt: *"Burada sözü geçen bu üç teşekkül hakkında bir açıklama yapmak isterim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **teşekkül etmek 1)** belirmek, belli bir biçim almak, oluşmak; **2)** kuruluş olarak oluşmak: *"Kuvayimilliye teşekkül edinceye kadar şehri bekledi."* -S. F. Abasıyanık.

teşekkür *is. Ar. teşekkur* Yapılan bir iyiliğe karşı duyulan kıvanç ve gönül borcunu anlatma. **teşekkür etmek** hoşnutluğunu anlatmak: *"Kızarıyor, mosarıyor, terzi kadına teşekkürler ediyordu."* -Ö. Seyfettin.

teşerrüf *is. Ar. teşerruf esk.* Bir kimse ile tanışmaktan onurlanma, şereflenme, şeref duyma. **teşerrüf etmek** onurlanmak, şereflenmek, şeref duymak: *"Teşerrüf ettim kızım, memnun oldum, dedi."* -P. Safa.

teşevvüş *is. Ar. teşevvuş esk.* Karışıklık.

teşhir *is. (teşhi:r) Ar. teşhîr* **1.** Gösterme. **2.** Sergileme. **3.** Herkese duyurma, dile düşürme. **4.** (bir hükümlüyü) Ceza olarak halka gösterme. **teşhir etmek 1)** göstermek; **2)** sergilemek.

teşhirci *is. psikol.* Göstermeci, göstermeyi, sergilemeyi seven.

teşhircilik, -ği *is. psikol.* Göstermecilik.

teşhis *is. (teşhi:s) Ar. teşhîş* **1.** Kim ve ne olduğunu anlama, tanıma, seçme. **2.** *ed.* Kişileştirme. **3.** *tıp* Hastalığın ne olduğunu araştırıp ortaya koyma, tam, tanılama: *"Önceden koyduğu nice teşhislerin doğruluğu sonradan kaç defa sabit olmuş."* -A. Ş. Hisar. **teşhis etmek (veya koymak) 1)** kim ve ne olduğunu anlamak, tanımak, seçmek: *"Acaba kendiniz hakkında siz ne teşhis koymuş ve son olarak ne hüküm vermiştiniz?"* -A. Ş. Hisar. **2)** elde bulunan verilere, belgelere göre bir durumun sebeplerini, niteliklerini tespit etmek; **3)** *tıp* bulgularına bakarak hastalığın ne olduğunu tespit etmek.

→ ***teşhis ve intak***

teşhis ve intak *is. ed.* Cansızları canlandırma ve konuşmayan varlıkları konuşturma.

teşkil *is. (teşki:l) Ar. teşkîl* **1.** Oluşturma, ortaya çıkarma, meydana getirme: *"Daha düne kadar teşkiline o kadar şiddetle karşı koyduğu bir teşebbüse şimdi neden kendisini önayak etmek istiyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Oluşum. **3.** Örgütleme. **teşkil etmek** oluşturmak, ortaya çıkarmak: *"...en boş ömürlerin bile zihin karşısında teşkil ettiği muammaya daldım."* -A. Ş. Hisar. *"Tel, yirminci asır makine hakimiyetinin esasını teşkil eder."* -R. H. Karay.

teşkilât *ç. is. (teşki:lâ:t) Ar. teşkîlât, teşkîl'* in çokluk biçimi. Ortak bir gaye etrafında bir araya gelmiş kurumların veya kişilerin oluşturduğu kuruluş: *"Spor kulüplerinin teşkilâtına ait izahatı ikimiz de unutmuştuk."* -R. N. Güntekin.

→ ***Teşkilâtıesasiye Kanunu***

teşkilâtçı *is.* Teşkilâtlama işleriyle uğraşan, bu işlerde yeteneği olan kimse: *"Ümmi, fakat şiddetli bir teşkilâtçı idi."* -F. R. Atay.

teşkilâtçılık, -ğı *is.* Teşkilât kurma işi: *"Cafer Efendi'nin teşkilâtçılığından istifade olunurdu."* -R. H. Karay.

Teşkilâtıesasiye Kanunu *is. esk.* Anayasa.

teşkilâtlandırılma *is.* Teşkilâtlandırılmak işi.

teşkilâtlandırılmak *(nsz)* Teşkilâtlandırılmak işi yapılmak.

teşkilâtlandırma *is.* Teşkilâtlandırmak işi.

teşkilâtlandırmak *(-i)* Teşkilât kurmak.

teşkilâtlanma *is.* Teşkilâtlanmak işi.

teşkilâtlanmak *(nsz)* Teşkilâtlamak işine konu olmak.

teşkilâtlı *s.* Teşkilâtlanmış olan.

teşkilâtsız *s.* Teşkilâtlanmış olmayan: *"Hayvanlar gibi gayesiz, teşkilâtsız, medeniyetsiz yaşayamayız."* -Ö. Seyfettin.

teşkilâtsızlık, -ğı *is.* Teşkilâtsız olma durumu.

teşmil *is. (teşmi:l) Ar. teşmîl* Kapsamına alma, genişletme, yayma. **teşmil etmek** kapsamını genişletmek, kapsamına almak.

teşne *is. Far. teşne esk.* **1.** Susamış: *"Gün görmüş varlıklı bir ailenin kültüre teşne zeki bir kızıdır."* -H. Taner. **2.** *mec.* Çok istekli: *"Ne kadar da teşne imiş askerliğe..."* -H. Taner. **teşne olmak** çok istekli görünmek: *"Şiirde şan ve şerefe teşne olan şairlerimizden biri ismini Nedim'in kasidesinde görseydi başı dönerdi."* -Y. K. Beyatlı.

teşri, -i *is. (teşri:) Ar. teşrî'* Yasama.

*→ **teşri kuvveti***

teşrif *is. (teşri:f) Ar. teşrîf* **1.** (bir yeri) Onurlandırma, şereflendirme. **2.** Gelmesiyle bir yeri onurlandırma; gelme. **teşrif etmek** şereflendirmek, onurlandırmak: *"Efendi hazretleri, nihayet teşrif edebilmişler demek?"* -A. İlhan.

teşrifat *is. (teşri:fa:t) Ar. teşrîfât, teşrîf'in* çokluk biçimi **1.** Resmî günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin makam ve mevki sıralarına göre kabulü. **2.** Kurallara göre davranma.

teşrifatçı *is.* Resmî günlerde tören ve çağrılarda çağrılıları kurallara göre karşılamakla ve ağırlamakla görevli kimse.

teşrifatçılık, -ğı *is.* **1.** Teşrifatçı olma durumu: *"Önde teşrifatçılık vazifesi gören iki garson."* -E. E. Talu. **2.** Teşrifata önem verme durumu.

teşrih *is. (teşri:h) Ar. teşrîh esk.* **1.** Bir sorunu veya konuyu ele alıp en ince noktalarına kadar gözden geçirerek anlatma, açımlama. **2.** Anatomi. **3.** *hlk.* İskelet. **teşrih etmek** açımlamak.

teşrihhane *is. (teşri:hha:ne) Ar. teşrîh + Far. hâne esk.* **1.** Otopsi yapılan yer. **2.** Tıp fakültelerinde anatomi dersi yapılan yer.

teşrîî *is. (teşri:i:) Ar. teşrî'î* Yasama ile ilgili, kanun yapma ile ilgili.

*→ **teşrîî kuvvet, teşrîî masuniyet***

teşrîî kuvvet *is.* Yasama gücü.

teşrîî masuniyet *is.* Yasama dokunulmazlığı.

teşrik *is. (teşri:k) Ar. teşrîk esk.* Yaptığı bir işe bir kimseyi ortak etme.

teşrikimesai *is. (teşri:kimesa:i:) Ar. teşrîk-i mesâ'î* Bir gaye uğruna kurulan çalışma ortaklığı, iş birliği.

teşri kuvveti *is. bk.* yasama gücü.

teşrin *is. (teşri:n) Ar. teşrîn esk.* Yılın onuncu ve on birinci aylarına verilen ortak ad.

teşrinievvel *is. (teşri:'nievvel) Ar. teşrîn-i evvel esk.* Ekim (ayı).

teşrinisani *is. (teşri:'nisa:ni:) Ar. teşrîn-i sânî esk.* Kasım (ayı).

teşt *is. Far. teşt hlk.* Çamaşır leğeni.

teşvik, -ki *(-vi:ki) Ar. teşvîk* **1.** İsteklendirme, özendirme: *"O vakitler, bu kadarcık ümit ve teşvik, bizi heyecanlandırmağa yeterdi."* -F. R. Atay. **2.** *mec.* Bir kimseyi kötü bir iş yapması için kışkırtma. **teşvik etmek 1)** istcklendirmek, özendirmek: *"Kasketi yıpranmış bir ihtiyar programı övüyor, halkı teşvik ediyordu."* -H. E. Adıvar. **2)** *mec.* bir kimseyi kötü bir iş yapması için kandırmak, kışkırtmak.

teşvikçi *s.* ve *is.* Özendiren, isteklendiren, kışkırtan (kimse).

teşvikkâr *is. (teşvi:kkâ:r) Ar. teşvîk + Far. -kâr esk.* Teşvikçi.

teşviş *is. (teşvi:ş) Ar. teşvîş esk.* Karıştırma, bulandırma.

teşyi, -i *is. (teşyi:) Ar. teşyî' esk.* Uğurlama. **teşyi etmek** uğurlamak, geçirmek: *"Onları kasabanın kenarına kadar teşyi ettim."* -M. Ş. Esendal.

tetabuk *is. (teta:buk) Ar. tetâbuk esk.* Uyma, uygun gelme. **tetabuk etmek** uymak, uygun gelmek.

tetanos *is. Fr. tétanos tıp* İnsan ve hayvan vücuduna açık yaralardan giren, genellikle toprakta, gübrede yaşayan bir basilin yol açtığı, kasların sürekli ağrılı

kasılmasıyla kendini gösteren ateşli ve tehlikeli bir hastalık, kazıklı humma.

tetebbu, -u *is. (tetebbu:) Ar. tetebbu' esk.* Bir şeyi iyice inceleme, onunla ilgili bilgi edinme, araştırma. **tetebbu etmek** inceleme yapmak, araştırmak.

tetik, -ği (I) *is.* Ateşli silâhları ateşlemek için çekilen küçük manivelâ. **tetiğe basmak (tetiğe dokunmak** veya **tetiği çekmek)** ateş etmek: *"Tüfeği geze aldım, ses toprağa yakın geliyordu. Porsuktur sandım, tetiğe dokundum."* -M. Ş. Esendal. *"Şimdi tetiğe bassam, hiç doğmamışa dönersin."* -Ç. Altan.

tetik, -ği (II) *s.* **1.** Çabuk davranan, çevik, dikkatli, uyanık. **2.** Dikkat ve özen gerektiren, nazik: *Tetik iş.* **tetik bulunmak** (veya **tetikte bulunmak)** uyanık ve dikkatli olmak: *"Orası pek belli olmaz dedim. Sen yine tetikte bulun."* -H. Taner. **tetik davranmak** anında, çok çabuk davranmak: *"Tehlikeyi sezince, tetik davranmış, birdenbire dönerek kendini yüzüstü yere atmıştır."* -S. Birsel. **tetik durmak** hazır ve uyanık bulunmak. **tetik üstünde beklemek** hazır, dikkatli, uyanık bulunmak, tetikte olmak: *"Kimisi dönmeye başlamış bile, kimisi tetik üstünde bekliyor."* -A. İlhan. **tetiğini bozmamak** soğuk kanlılığını bozmamak, telâş göstermeyerek durumunu değiştirmemek. **tetikte (tetikte olmak, beklemek, bulunmak** veya **durmak)** her an uyanık ve hazır (bulunmak): *"Güldane tehlikeyi sezmiş gibi tetikte."* -T. Buğra. *"Onun sakinliği etrafta tetikte bekleyen karısına, çocuklarına da geçti."* -N. Cumalı.

tetikçi *is.* Kiralık katil: *Tetikçi adı altında uzman katiller yetişiyor.*

tetikçilik, -ği *is.* Kiralık katilin işi.

tetikleşme *is.* Tetikleşmek işi.

tetikleşmek *(nsz)* Tetik duruma gelmek.

tetiklik, -ği *is.* Tetik (II) olma durumu.

tetir *is. hlk.* **1.** Cevizin yeşil kabuğu ve yaprağı. **2.** Yeşil ceviz kabuğu, nar gibi bitkilerin bıraktığı kalıcı boya lekesi.

tetkik *is. (tetki:k, k kalın okunur) Ar. tedḳīḳ* İnceleme. **tetkik etmek** incelemek: *"Çocuk gene dikkatli dikkatli beni tetkik ediyor."* -M. Ş. Esendal.

tetkikat *ç. is. (tetki:ka:t, k kalın okunur) Ar. tedḳīḳāt, tedḳīḳ'* in çokluk biçimi. Araştırmalar, incelemeler.

tevabi, -i *ç. is. Ar. tevābi', tābi''* in çokluk biçimi. Tabi olanlar, maiyet.

tevafuk *is. (teva:fuk) Ar. tevāfuḳ esk.* Birbirine uyma, uygun gelme.

tevahhuş *is. Ar. tevaḥḥuş esk.* Ürkme, ürküntü. **tevahhuş etmek** ürkmek.

tevakki *is. (tevakki:, k kalın okunur) Ar. tevaḳḳī esk.* Sakınma, korunma, çekinme. **tevakki etmek** sakınmak, korunmak, çekinmek.

tevakkuf *is. Ar. tevaḳḳuf esk.* **1.** Durma, duraklama, eğleşme. **2.** Bağlı olma, ilgili olma. **tevakkuf etmek** durmak, eğleşmek, eğlenmek.

→ ***tevakkuf mahalli***

tevakkuf mahalli *is. esk.* Durak.

tevali *is. (teva:li) Ar. tevālī esk.* **1.** Arası kesilmeksizin sürme. **2.** Art arda gelme, ardı arası kesilmeme, sürüp gitme. **tevali etmek** arkası gelmek, sürüp gitmek.

tevarüs *is. (teva:rüs) Ar. tevāruṣ esk.* **1.** Bir kimseden miras kalma, mirasa konma. **2.** Kalıtım yoluyla birinden diğerine geçme. **tevarüs etmek 1)** (mal vb. için) miras olarak birinden diğerine kalmak; **2)** kalıtım yoluyla birinden diğerine geçmek.

tevatür *is. (teva:tür) Ar. tevātur esk.* Bir haberin ağızdan ağza yayılması, yaygın söylenti: *"Eğer bu derece tevatür olmamış olsaydı, bu alış verişten çoktan vazgeçecekti."* -E. E. Talu.

tevazu, -u *is. (teva:zu) Ar. tevāżu' esk.* **1.** Alçak gönüllülük: *"Tevazu üzerine geçen hafta yazdığım yazının bir çeşit devamıdır, bu haftaki yazı."* -H. Taner. **2.** Gösterişsizlik.

tevazulu *s. (teva:zu:lu)* Tevazu içinde, alçak gönüllü, uysal: *"Onu herkes işinin ehli, uysal ve tevazulu bir adam telâkki ediyordu."* -A. Ş. Hisar.

tevazün *is. (teva:zün) Ar. tevāzun esk.*

Birbirine denk olma, dengede bulunma.

tevbih *is. (tevbi:h) Ar. tevbîh esk.* Paylama: *"Haklı mı, haksız mı olduğunu kestiremediğim bu tevbihe gülümsedim."* -Ö. Seyfettin.

tevcih *is. (tevci:h) Ar. tevcîh esk.* **1.** Belli bir yöne çevirme, yöneltme. **2.** (aşama, makam, mevki) Verme; terfi ettirme. **tevcih etmek 1)** yöneltmek, çevirmek: *"Bana söz bile tevcih etmedi."* -B. Felek. **2)** (aşama, makam, mevki) vermek, terfi ettirmek.

tevdi, -i *is. (tevdi:) Ar. tevdî'* Verme, bırakma. **tevdi etmek** vermek, bırakmak.

tevdiat *is. (tevdi:a:t) Ar. tevdî'āt* Banka vb. yerlere para, senet yatırma. **tevdiatta bulunmak** para yatırmak.

teveccüh *is. Ar. teveccuh esk.* **1.** Bir yana doğru yönelme, yüzünü çevirme. **2.** Güler yüz gösterme, yakınlık duyma, hoşlanma, sevme: *"O da benim gibi Avrupa görmüş ihtisas sahibi kart bir gencin teveccühünden memnundur."* -H. E. Adıvar. **teveccüh etmek** bir yere yönelmek. **teveccüh göstermek** güler yüz göstermek: *"Göstermiş olduğunuz teveccühe karşı çok teşekkür ederim."* -R. H. Karay.

tevehhüm *is. Ar. tevehhum esk.* Kuruntuya düşme.

tevek, -ği *is. hlk.* **1.** Asma, kavun, karpuz gibi bitkilerin sürgünü veya dalı. **2.** Üzüm kütüğü, çotuk.

tevekkel *is. Ar. tevekkel hlk.* Her şeyi oluruna bırakan: *Tevekkel adam.*

tevekkeli *zf. (teve'kkeli) Ar. (olumsuz fiillerle)* Boşuna, boş yere, sebepsiz, rastgele: *"Yoksa vaktiyle Müslümandın da sonradan mı gâvur oldun? Tevekkeli bizim dilimizi böyle konuşmuyorsun."* -H. E. Adıvar. *"Ne ukâlasın, sana tevekkeli ukâla bücür demiyorlar."* -Ç. Altan.

tevekkül *is. Ar. tevekkul* Her şeyi Allah'a bırakma. Allah'tan bekleme, kadere boyun eğme: *"Bu tevekküle karışan bir memnuniyetsizliğin ifadesiydi."* -P. Safa. **tevekkül etmek** kadere, yazgıya boyun eğmek.

teveklenme *is.* Teveklemek işi.

teveklemek *(-i)* Üzüm kütüklerinde dip ve gövdeden fışkıran gereksiz sürgünleri temizlemek.

tevellüt, -dü *is. Ar. tevellud esk.* (insan için) Doğma, doğum.

tevellütlü *s. esk.* Doğumlu.

teverrüm *is. Ar. teverrum esk.* Verem olma. **teverrüm etmek** vereme yakalanmak.

tevessü, -ü *is. (tevessü:) Ar. tevessu' esk.* Genişleme, yayılma. **tevessü etmek** genişlemek, yayılmak.

tevessül *is. (teve'ssül) Ar. tevessul esk.* Başlama, girişme. **tevessül etmek** girişmek.

tevettür *is. (teve'ttür) Ar. tevettur esk.* **1.** Gergin duruma gelme, gerilme. **2.** *fiz.* Gerilim.

tevfikan *zf. (tevfi:'kan) Ar. tevfîkan esk.* Uyarak, uygun olarak, -e göre: *Türk Ceza Kanununa tevfikan...*

tevhit, -di *(tevhi:t) Ar. tevhîd* **1.** Allah'ın birliğine inanma, bir sayma, bir olarak bakma. **2.** *is. esk.* Birkaç şeyi bir araya getirme, birleştirme. **3.** Tek tanrıcılık. **4.** *ed.* Divan edebiyatında Allah'ı övmek için yazılan manzume. **tevhit etmek 1)** Allah'ın bir olduğunu söylemek; **2)** birleştirmek, bir araya getirmek.

→ ***tevhit ehli***

tevhit ehli *is.* Allah'ın birliğine inananlar.

tevil *is. (te:vi:l) Ar. te'vîl esk.* Bir sözü veya davranışı görünür anlamından başka bir anlamda kabul etme, çevri. **tevil etmek** söz veya davranışa başka bir anlam vermek: *"Bu münasebetsizliği tevil edecek kimsede kudret kalmamıştı."* -S. M. Alus. **tevil götürmek** söz veya davranışa başka bir anlam verebilmek: *"Ne kadar inkâr etse hırsızlığı tevil götürmüyordu."* -Ö. Seyfettin.

tevki, -i *is. (tevki:, k kalın okunur) Ar. tevkî esk.* **1.** Padişah buyruklarına çekilen tuğra. **2.** Bu tuğrayı taşıyan buyruk.

tevkici *is. (k kalın okunur) Ar. tevkî +*

T. -ci tar. Nişancı.

tevkif *is. (tevki:f, k kalın okunur) Ar. tevḳīf* **1.** Durdurma: *"Bir alayımız, düşmanın bir fırkasını sabahtan akşama kadar tevkif etmiştir."* -R. E. Ünaydın. **2.** (bir suç dolayısıyla birini) Tutuklama. **tevkif etmek** tutuklamak: *"Yalnız şu var ki müttefik kuvvetleri küçük bahanelerle durmadan Türkleri tevkif ediyor, cezalara çarptırıyor ve bazen de müttefik merkezlerinde fena hâlde dövüyorlardı."* -H. E. Adıvar.

tevkifhane *is. (tevki:fha:ne) Ar. tevḳīf + Far. ḫāne esk.* Tutuk evi: *"Mustafa'nın mahkemeye sevk edilmek üzere tevkifhaneye gönderildiğini gazeteler yazdı."* -S. F. Abasıyanık.

tevkil *is. (tevki:l) Ar. tevkīl esk.* Vekil etme. **tevkil etmek** birini vekil etmek.

tevlit, -di *is. (tevli:t) Ar. tevlīd esk.* **1.** Doğurtma, doğurma. **2.** *mec.* Sebep olma, oluşturma. **tevlit etmek 1)** doğurmak, doğurtmak; **2)** sebep olmak, oluşturmak.

tevliyet *is. Ar. tevliyet esk.* Vakıf malların bakma görevi.

Tevrat *öz. is. (tevra:t) Ar. tevrāt* Hz. Musa'ya bildirilen Tanrı buyruklarını kapsayan, İbranilerin din kitabı.

tevriye *is. Ar. tevriye ed. esk.* Bir anlatım inceliği elde etmek için birden çok anlamı olan bir sözün yakın anlamının değil de uzak anlamının kullanılması sanatı.

tevsi, -i *is. (tevsi:) Ar. tevsī' esk.* Genişletme, yayma. **tevsi etmek** genişletmek, yaymak.

tevsik *is. (tevsi:k) Ar. tevsīḳ esk.* Belgeleme. **tevsik etmek** belgelemek, belgeye bağlamak: *"Meydana çıkarılacak yeni vesikalar olsa olsa asıl hakikatı tevsik ederler."* -Y. K. Beyatlı.

tevşih *is. (tevşi:h) Ar. tevşīḥ esk.* Akrostiş.

tevzi, -i *is. (tevzi:) Ar. tevzī' esk.* Dağıtma, üleştirme. **tevzi etmek** dağıtmak, üleştirmek.

→ tevzi bürosu

tevziat *ç. is. (tevzi:a:t) Ar. tevzī'āt, tevzi'' in* çokluk biçimi. Dağıtmalar, üleştirmeler.

tevzi bürosu *is.* Dağıtım işleri ile uğraşan büro.

teyakkuz *is. (teyakkuz) Ar. teyaḳḳuz esk.* Uyanıklık, saklık.

teyel *is.* Seyrek ve eğreti dikiş. **teyel yapmak (veya atmak) 1)** dikilecek parçaları birbirine teyelle tutturmak; **2)** kumaşın üzerinde dikilecek yerleri teyelle belirtmek.

→ teyel ipliği

teyel ipliği *is.* Teyel yapmakta kullanılan iplik.

teyelleme *is.* Teyellemek işi.

teyellemek *(-i)* Teyel yapmak.

teyellenme *is.* Teyellenmek işi.

teyellenmek *(nsz)* (kumaş için) Teyelle tutturulmak, üzerine teyel yapılmak.

teyelli *s.* **1.** Teyelle tutturulmuş, teyellenmiş. **2.** Üzerine teyel atılmış.

teyemmüm *is. Ar. teyemmum* Su bulunmayan yerde su niyetiyle toprak, kum gibi şeylerle abdest alma: *"Ya kuma yüzükoyun devrilip ettiğin halt ne idi, teyemmüm mü?"* -F. R. Atay.

teyit, -di *is. (te:yi:t) Ar. te'yīd esk.* Doğrulama, gerçekleme. **teyit etmek** doğrulamak, gerçeklemek: *"Nitekim biraz evvelki sözleriniz de onu teyit ediyordu."* -R. N. Güntekin.

teyp, -bi *is. İng. tape* Manyetik bir bant üzerine sesleri tespit eden cihaz. **teype almak** söylenilen sözleri, müziği vb. yi teyp makinesindeki banda geçirmek.

teyze *is. (te'yze)* **1.** Annenin kız kardeşi: *"İhtiyar halaların, teyzelerin, bütün bu hısım akrabanın fikrini sorduk."* -M. Ş. Esendal. **2.** *ünl.* Anne yaşıtı kadınlara söylenen seslenme sözü.

teyzezade *is. (teyzeza:de) T. teyze + Far. -zāde* Teyzeoğlu veya kızı.

tez (I) *s. Far. tīz* **1.** Çabuk olan, süratli. **2.** *zf.* Çabuk olarak. **tez elden** çabuk olarak, çabucak, çarçabuk: *"Bir an evvel Paris'teki Türkleri bulmak ve babasına tez elden bir mektup yetiştirmek!"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **(...dan / ...den) tezi yok**

hemen, derhal, en kısa zamanda: *"Bugünden tezi yok, şimdi buradan çıkıp oraya gidiyorum."* -H. R. Gürpınar. *"Ertesi günden tezi yok, bunağı evden atmaya karar vermişti."* -R. N. Güntekin.

→ ***tez canlı***

tez (II) *is. Fr. thèse* **1.** Sav. **2.** Üniversitelerde ve yüksek okullarda öğrencilerin veya öğretim üyelerinin hazırlayıp bazen bir sınav kurulu önünde savundukları bilimsel eser: *"Tezini mitolojiden hazırlayan gözlüklü bir delikanlı."* -H. Taner.

tezahür *is. (teza:hür) Ar. tezâhur esk.* **1.** Belirme, görünme, gözükme, ortaya çıkma, oluşma: *"Muvaffak olamamış sanatkârın iki türlü tezahürü vardır."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Belirti: *"Bu hasretin garip tezahürleri de vardı."* -P. Safa. **tezahür etmek** belirmek: *"Yalnız benim herze devrelerim sık sık tezahür ediyor."* -A. Gündüz.

tezahürat *ç. is. (teza:hüra:t) Ar. tezâhurât, tezâhur'* un çokluk biçimi **1.** Bağırıp çağırarak, alkışlayıp tempo tutarak yapılan gösteri: *"Bazı davetliler giderken gençler tempo tutup tezahürat yapıyorlardı."* -H. Taner. **2.** *esk.* (hastalıklarda) Belirtiler.

tezat, -dı *is. (-a:dı) Ar. tezâdd* **1.** Karşıtlık, karşıt olma, kontrast: *"Sanatçı çok garip ve tezatlarla dolu bir yaratıktır."* -H. E. Adıvar. **2.** *ed.* Anlatımda birbirine karşıt iki sözü yan yana kullanma. **tezata düşmek** bir sözü öbürünü tutmamak.

tezatlı *s.* Birbirinin karşıtı olan, karşıtlı, çelişkili, kontrastlı.

tezayüt *is. (teza:yüt) Ar. tezâyud esk.* Çoğalma, artma. **tezayüt etmek** çoğalmak, artmak: *"Kalamış'tan istimbota binildiği vakit neşeler tezayüt etmişti."* -M. Ş. Esendal.

tez beri *zf. hlk.* Kolaylıkla, çabukça: *"Karı biraz sağırdır, tez beri duymaz ki."* -H. R. Gürpınar.

tez canlı *s.* Beklemeye dayanamayan, canı tez: *"...öteye beriye aceleyle uçup gelen tez canlı, tiz sesli kırlangıçlar..."* -A. Ş. Hisar.

tezce *zf. (te'zce)* Tez olarak, çabucak: *"Baş pınarın karlı suyun içelim / Gurbet kalesini tezce geçelim."* -Halk türküsü.

tezek, -ği *is.* **1.** Yakıt olarak kullanılan kurutulmuş sığır tersi. **2.** *hlk.* Kesek.

tezekkür *is. Ar. tezekkur esk.* **1.** (bir sorunu) Konuşma. **2.** Hatırlama, hatıra getirme.

tezellül *is. Ar. tezellul esk.* Aşağılanma, bayağılaşma.

tezelzül *is. Ar. tezelzul esk.* Sarsılma, sallanma.

tezene *is. Far. tâziyâne* Mızrap, çalgıç.

tezevvüç, -cü *is. Ar. tezevvuc ed.* Evlenme. **tezevvüç etmek** evlenmek.

tezgâh *is. (-gâ:h) Far. dest-gâh* **1.** Genellikle dükkânlarda satıcıların önündeki uzun masa: *"Bir tezgâhtan öbürüne koşuyor, bir kumaş topunu bırakıp başkasına saldırıyordu."* -R. H. Karay. **2.** Kahve, meyhane vb.de müşterilerin üzerinde yiyip içtikleri uzun masa veya büfe: *Kahveci tezgâhı. "İçenlerin hepsi susmuş, kadına bakıyor, tezgâhın arkasındaki yürüyüşünü seyrediyorlardı."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Üzerinde genellikle el veya küçük makinelerle iş görülen yapım aracı: *Halı tezgâhı. İplik tezgâhı. Çanak çömlek tezgâhı. Örtü tezgâhı.* **4.** Tersane. **5.** *argo* Genellikle yasal olmayan bir işi yapmak için tutulan uygunsuz yol. **tezgâhbaşı yapmak** meyhanelerde, oturmadan tezgâh başında içmek. **tezgâhı kurmak** 1) işe başlamak üzere çalışma araçlarını hazırlamak, çalışmaya başlamak; 2) *argo* yasal olmayan işi gerçekleştirebilmek için yalan dolanla aldatmaya, kandırmağa çalışmak.

tezgâhçı *is.* **1.** Tezgâh yapıp satan kimse. **2.** *argo* Aldatmak, kandırmak için yasal olmayan yollara başvuran kimse.

tezgâhçılık, -ğı *is.* Tezgâhçı olma durumu: *"Tavlamak için konuşur, tezgâhçılık için konuşur, yağcılık için konuşur."* -H. Taner.

tezgâhlama *is.* Tezgâhlamak işi.

tezgâhlamak *(-i)* **1.** Dokunacak bezi tezgâha yerleştirmek. **2.** *mec.* Bir iş için hazırlık yapmak, işe girişmek.

tezgâhlanma *is.* Tezgâhlanmak işi.

tezgâhlanmak *(nsz)* Tezgâhlamak işine konu olmak.

tezgâh mengenesi *is.* İş yerlerinde sabit tezgâha bağlanan ve boru, demir vb'ni kesme işlerinde kullanılan bir tür mengene.

tezgâhtar *is. (tezgâ:htar) Far. destgâh-dâr* Kahve, gazino ve mağaza gibi yerlerde tezgâhta duran, satış yapan kimse: *"Tezgâhlarda, memur olduğu için, hepsinde bir memur ağırbaşlılığı var."* -H. Taner.

*→ **tezgâhtar ağzı***

tezgâhtar ağzı *is.* Bir şeyi beğendirmek için fazlaca konuşma, gereksiz övme.

tezgâhtarlık, -ğı *is.* Tezgâhtar olma durumu, tezgâhtarın işi. **tezgâhtarlık etmek** *mec.* bir şeyi beğendirmeye çalışmak için fazlaca konuşmak, lüzumsuz yere övmek, methetmek.

tezhip, -bi *is. (-hi:bi) Ar. tezhîb esk.* **1.** Yazma kitaplarda, sayfaların yaldız ve boya ile bezenmesi, yaldızlama. **2.** Süsleme, bezeme.

tezhipçi *is.* Tezhip yapan kimse.

tezkere *is. Ar. tezkire* **1.** Pusula: *"Bu vaziyette en tabii çare, ona küçük bir tezkere yazmaktı."* -R. N. Güntekin. **2.** Bir iş için izin verildiğini bildiren resmî kâğıt: *"Nihayet yol tezkerem yapıldı; üstüm başım düzeltildi."* -Y. K. Beyatlı. **3.** *ask.* Askerlik görevinin bittiğini bildiren belge. **4.** *ed.* Divan şairlerinin hayatını ve şiirlerini genellikle subjektif bir bakış açısıyla değerlendiren eser. **tezkere almak** (asker için) askerlik görevini tamamlayarak bunu bildiren bir belge almak. **tezkere bırakmak** askerlik görevini bitirdiği hâlde orduda çalışmasını sürdürmek, orduda kalmak. **tezkeresini eline vermek** *mec.* işine son vermek, kovmak.

tezkereci *is.* **1.** Askerlik ödevini tamamlamış, terhis olmuş er. **2.** Dava özetlerini yazan görevli. **3.** Tezkere yazarı.

tezkire *is. Ar. ed. bk.* tezkere.

tezkireci *is. esk.* Tezkereci.

tezkiye *is. (te'zkiye) Ar. tezkiye-esk.* **1.** Temize çıkarma, aklama. **2.** Bir kimsenin iyi bir insan olduğunu kendisini tanıyanlardan soruşturarak ortaya çıkarma. **tezkiyesini düzeltmek** ahlâkça kötü tanınmışken durumunu düzeltmek.

*→ **tezkiyesi bozuk***

tezkiyesi bozuk *s.* Doğruluğuna güvenilmez (kimse).

tezleme *is.* Tezlemek işi veya durumu.

tezlemek *(-i) hlk.* Bir şeyi çabuklaştırmak.

tezleşme *is.* Tezleşmek işi.

tezleşmek *(nsz)* Çabukluk kazanmak, çabuklaşmak.

tezleştirme *is.* Tezleştirmek işi.

tezleştirmek *(-i)* Bir işi çabuklaştırmak, acele ettirmek.

tezli *s.* Tezi olan, bir iddia ileri süren.

tezlik, -ği *is.* Tez olma durumu, tezleşme.

*→ **tezlik eylemi, tezlik fiili***

tezlik eylemi *is. bk.* tezlik fiili.

tezlik fiili *is. gr.* Türkçede herhangi bir fiilin zarf-fiil ekiyle **vermek** fiilinin birleşmesinden oluşan ve kavramda çabukluğu, kolaylığı, yardımı gösteren iki kökten kurulmuş birleşik fiil: *Söyleyivermek, yapıvermek* gibi.

tezpişti *is.* Bir tür yemek.

tez vakit *is.* En kısa süreli. **tez vakitte** (veya **zamanda**) en kısa sürede.

tezvir *is. (tezvi:r) Ar. tezvîr esk.* **1.** Yalan söyleme. **2.** Ara bozma ve özellikle kötülük amacıyla yapılan kovculuk.

tezvirat *ç. is. (tezvi:ra:t) Ar. tezvîrât, tezvîr'* in çokluk biçimi. Yalan dolan şeyler, kovculuklar.

tezyif *is. (tezyi:f) Ar. tezyîf esk.* **1.** Bir şeyi değersiz, adi, bayağı, aşağılık göstermeye çalışma, küçültmek isteme. **2.** Alay etme, eğlenme. **tezyif etmek 1)** aşağılamak: *"Muhayyel bir ati namına geçmişte milli ve güzel ne varsa hepsinin tahrip ve tezyif edildiğini gördük."* -A. Ş. Hisar. **2)** alay etmek, eğlenmek.

tezyifkâr *s. (tezyi:fkâ:r) Ar. tezyîf + Far. kâr* Aşağılayıcı, adi, kötü, bayağı: *"Şimdi bana bu tezyifkâr türküyü söyleterek hıncını çıkartıyordu."* -R. H. Karay.

tezyin *is. (tezyi:n) Ar. tezyîn esk.* Bezeme, süsleme, donama. **tezyin etmek** bezemek, süslemek, donamak.

tezyinat *ç. is. (tezyi:na:t) Ar. tezyînât, tezyîn'* in çokluk biçimi. Bezekler, süsler.

tezyinî *s. (tezyi:ni:) Ar. tezyînî esk.* Bezemecilikle, süslemecilikle ilgili: *Tezyinî sanatlar.*

→ ***tezyinî sanat***

tezyinî sanat *is.* Süsleme sanatı.

tezyit, -di *is. (tezyi:t) Ar. tezyîd esk.* Çoğaltma, artırma. **tezyit etmek** çoğaltmak, artırmak.

Th *kim.* Toryum'un kısaltması.

think-tank *is. İng. tihink* (düşünme) + *tank* (depo) *bk.* beyin takımı.

-tı *bk.* -dı / -di.

tıbben *zf. (tı'bben) Ar. ṭıbben* Tıpla ilgili olarak, tıbba göre.

tıbbî *is. (tıbbi:) Ar. ṭıbbî* Tıpla ilgili, hekimlikle ilgili.

tıbbiye *is. Ar. ṭıbbiyye* Doktor yetiştiren öğretim kuruluşu, tıp fakültesi.

tıbbiyeli *is.* Tıp fakültesinde okuyan öğrenci: *"Nevzat tıbbiyeli arkadaşlarını da alır getirir."* -M. Yesari.

tıfıl *is. Ar. ṭıfl* **1.** Küçük çocuk. **2.** *hlk.* Zayıf, ufak tefek.

tıgala *is. esk.* Hekimlikte kullanılan, sütleğengillerden bir bitkinin verdiği zamk ve öz su.

tığ *is. Far. tîğ* **1.** Dantel veya yün örmekte kullanılan, ucu çengelli kısa şiş: *"Maviş Hanım'ın elinde tığ, pencerenin önüne oturmuş, sabırla dantel üretir, görmüyor mu?"* -A. İlhan. **2.** Biz. **3.** Demirci ve tesviyecilerin delikleri büyütmek veya eşit duruma getirmek için kullandıkları takım. **tığ gibi** ince, zayıf, sağlam ve çevik (kimse): *"Böyle kibar, yakışıklı, tığ gibi kocayı rüyada görsen inanmazdın."* -S. M. Alus.

tığ (II) *is. Far. tîğ* Kılıç "elinde avucunda ne varsa tükenmiş" anlamında kullanılan **tığ-ı teber şah-ı merdan** deyiminde geçer.

tığlık, -ğı *is.* İçine tığ konulan kutu veya kap.

-tık *bk.* -dık / -dik.

tık *is.* İnce ve küçük bir nesne ile sert bir yere vurulduğunda çıkan ses.

→ ***tık tık***

tıka basa *zf.* Çok sıkıştırarak, hiç boş kalmayacak biçimde, iyice dolacak gibi: *"Kompartıman tıka basa doluydu."* -A. Gündüz. *"Portmantoyu renk renk askeri kaputlarla, pelerinlerle, kasketlerle tıka basa yüklü buldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tıka basa doldurmak** doldururken çok bastırıp sıkıştırmak. **tıka basa yemek** mideye sıkıntı verecek kadar çok yemek.

tıkaç, -cı *is.* Herhangi bir şeyin delik veya ağzını tıkamaya yarayan nesne.

tıkaçlama *is.* Tıkaçlamak işi.

tıkaçlamak *(-i)* Tıkaçla tıkamak.

tıkaçlanma *is.* Tıkaçlanmak işi.

tıkaçlanmak *(nsz)* Tıkaçlamak işi yapılmak.

tıkaçlı *s.* Tıkacı olan, tıkaçlanmış.

tıkaçsız *s.* Tıkacı olmayan, tıkaçlanmamış.

tıkalı *s.* Kapanmış, herhangi bir şeyin geçmesine imkân vermeyen, tıkanmış.

tıkama *is.* Tıkamak işi: *"Saçını çekip burnuna pamuk tıkamağa uğraşıyorlardı."* -H. Taner.

tıkamak *(-i, -e; -i)* **1.** Bir şeyin ağzını, deliğini, içine konulan veya dışarıdan uygulanan bir nesneyle kapamak: *Şişenin ağzını mantarla tıkamak. Kulaklarına pamuk tıkamak. "Camına vurdular, açtı, Ahmet kızın ağzına bir mendil tıkadı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Yol, su, geçit vb. şeyleri bir engelle işlemez, akmaz, geçilmez, duruma getirmek.

tıkamalı *s.* Tıkaması olan, tıkaçlı.

tıkanık, -ğı *s.* **1.** Tıkanmış: *"Her adımın bir merdiven basamağındaki boğuk ve tıkanık gürültüsü kulağında sonu gelmeyen bir akisle uzuyordu."* -P. Safa. **2.** Konuşmama durumu: *"Hasan durgun, tıkanıktı: Susuyor, susuyordu."* -R. H. Karay.

tıkanıklık, -ğı *is.* **1.** Tıkanık olma, iyi işleyememe durumu. **2.** Soluğun kesilir gibi olması.

tıkanma *is.* Tıkanmak işi.

tıkanmak *(nsz)* **1.** Tıkamak işine konu olmak: *Lâvabo tıkandı.* **2.** İştahı kalmayıp yemek yiyememek. **3.** Soluk alamamak, soluğu kesilmek: *"Hâlâ tıkanmış, boğulmuş gibi kesik kesik nefes alan Lâli'ye bir kere daha baktı."* -Ö. Seyfettin.

tıkatma *is.* Tıkatmak işi.

tıkatmak *(-i, -e)* Tıkamak işini yaptırmak.

tıkılma *is.* Tıkılmak işi.

tıkılmak *(nsz)* **1.** Tıkmak işi yapılmak: *"Bütün vücudu sanki ziftten bir kılıf içine tıkılmış gibi idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Dar, sıkıntılı bir yerde bulunmak, sıkışmak: *"Mecliste altmış kişi bir odaya tıkıldık."* -Y. Z. Ortaç. **3.** Tutuk evine konmak: *"Dama tıkıldım, ama temyizde beraat ettim."* -A. Gündüz.

tıkım *is.* Ağzın alabileceği büyüklükte lokma.

tıkımlanma *is.* Tıkımlanmak işi veya durumu.

tıkımlanmak *(nsz)* Çok çabuk ve ne bulursa yemek.

tıkınma *is.* Tıkınmak işi.

tıkınmak *(nsz) tkz.* **1.** Eline geçen yiyeceği oburca yemek: *"Vebalı boynuna, bunların karınlarına sığdırdıklarını bir insan tıkınamaz."* -H. R. Gürpınar. **2.** *tkz.* Yemek yemek.

tıkır *is.* **1.** Tıkırdayan, birbirine vuran, çarpan şeylerin çıkardığı ses. **2.** *argo* Para. **tıkırı yolunda** geçim düzeni iyi sağlanmış. **tıkırı yolunda olmak (veya gitmek)** varlıklı olmak, hâli vakti yerinde olmak. **tıkırında gitmek** (iş için) yolunda, iyi, düzgün olmak: *"Arkadaş, her iş her zaman tıkırında gitmez a!"* -Halikarnas Balıkçısı. **tıkırını yoluna koymak** geçim düzenini iyi olarak sağlamak.

→ ***tıkır tıkır***

tıkırdama *is.* Tıkırdamak işi.

tıkırdamak *(nsz)* İnce ve kuru ses çıkararak gürültü etmek, tıkırtı yapmak: *Cevizler çuvalın içinde tıkırdadı. "Radyatörün üzerine bırakılmış küçük kutudaki su kaynıyor, kutu tıkırdıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

tıkırdatma *is.* Tıkırdatmak işi.

tıkırdatmak *(-i)* **1.** Tıkırdamasını sağlamak, tıkırdamasına sebep olmak. **2.** (yemeği) Bir taşım kaynatmak.

tıkırtı *is.* Hafif ve kuru bir sesle çıkan gürültü; tıkırdayan bir şeyin çıkardığı ses: *"Ansızın arkasında bir tıkırtı duydu."* -Ö. Seyfettin.

tıkır tıkır *zf.* Düzenli bir biçimde, hiç ara vermeden, aksamadan: *"Bu ideal kocalar, eşref saatleri tıkır tıkır işletmesini bilen kadınların kocalarıdır."* -Ş. Rado.

tıkışık *s.* Tıkışmış olan.

tıkışıklık, -ğı *is.* **1.** Tıkışık olma durumu: *"Sınırsız bir kazanç hırsının beton tıkışıklığı ile rezil ettiği Anadolu sahilinin böyle bir kurtarıcıya ihtiyacı vardı."* -H. Taner. **2.** Bir yerde aşırı kalabalık olma durumu, izdiham: *"Tombul sevgilim hep gülümsüyor. Belki bu kadar tıkışıklık olmasa kalkıp yanıma da gelecek."* -H. Taner.

tıkışma *is.* Tıkışmak işi.

tıkışmak *(nsz, -le)* Birlikte bir yere tıkılmak: *Altı kişi bir arabaya tıkıştılar.*

tıkış tıkış *s.* ve *zf.* Dopdolu, sıkışık bir vaziyette.

tıkıştırma *is.* Tıkıştırmak işi.

tıkıştırmak *(-i, -e)* **1.** Hiç boş yer kalmayacak biçimde doldurmak, gelişigüzel koymak, tıka basa sokmak: *Bavula her şeyi tıkıştırdım.* **2.** *(-i, nsz)* Acele ile birine bir şeyi yedirmeye çalışmak veya iyice çiğnemeden yutarak yemek.

tıkız *s.* **1.** Dolgun, kalın, yağlı, tıknaz: *"İkisi de tıkız ve aynı boyda."* -H. Taner. **2.** Çok sıkıştırılmaktan veya çok sıkı doldurulmaktan katılaşmış; sıkı: *Bu yastık pek tıkız olmuş.* **3.** Yoğunluğu çok, katı: *Tıkız hamur.*

tıkızlaşma *is.* Tıkızlaşmak işi.

tıkızlaşmak *(nsz)* Tıkız durumuna gelmek.

tıkızlık, -ğı *is.* Tıkız olma durumu.

tıklatma *is.* Tıklatmak işi.

tıklatmak *(-i)* Tık sesi çıkararak vurmak: *Kapıyı tıklattı.*

tıklım tıklım *s.* ve *zf.* **1.** Hiç boş yer

kalmayacak biçimde (doldurulmuş): *"Alt katlar tıklım tıklım eşyalarla dolu mağazalardan ibaretti."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *s.* Çok kalabalık, ağzına kadar dolu: *"Mal müdürlüğünün küçük ama tıklım tıklım dolu salonunda çıt çıkmıyordu."* -T. Buğra.

tıkma *is.* Tıkmak işi.

tıkmak, -ar *(-i, -e)* **1.** İterek, zorla, aceleyle sokmak: *Bütün eşyasını bir sandığa tıktı. "Her birinin ağzına avcundaki et parçasını tıktı."* -F. R. Atay. **2.** *tkz.* Sokmak: *"Hesap, kitap, müfettiş derken Aslan'ı kafese tıkmışlar."* -M. Ş. Esendal.

tıknaz *s.* Şişmanca, toplu, kısa ve kalın yapılı: *"O yuvarlak ve dazlak kafalı, tıknaz bir adamdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tıknazlık, -ğı *is.* Tıknaz olma durumu.

tıknefes *s. T. tık + Ar. nefes* Herhangi bir sebeple solunum sıkıntısı olan, güçlükle kesik kesik nefes alan: *"Yoksa bu tozu dumana katarak yaralı yaban domuzu gibi kaçan canavara yetişmek tıknefes lalanın kârı değildi."* -R. N. Güntekin. **tıknefes olmak** nefesi tıkanmak, nefes nefese kalmak, nefes darlığı olmak.

tıknefeslik, -ği *is.* Tıknefes olma durumu.

tıksırık, -ğı *is.* Tıksırırken çıkan ses.

tıksırıklı *s.* **1.** Tıksırığı olan. **2.** *mec.* Rahatsız.

tıksırma *is.* Tıksırmak işi.

tıksırmak *(nsz)* Ağız kapalı iken hafifçe aksırmak.

tık tık *zf.* Tık sesi çıkararak.

tılsım *is. Ar. ṭılsım* **1.** Tabiatüstü işler yapabileceğine inanılan güç: *"Hele bu Cumhuriyet sözünü ne seviyor, nasıl sihirli bir deyim, her şeyi bir anda değiştirivere cek bir tılsımmış gibi tekrarlıyor."* -A. İlhan. **2.** Büyülü şey, muska. **3.** *mec.* Çare, önlem, kuvvet: *"Bu insanlar, hastalık ve acı, görünmez bir canavar gibi yerlerinden kaptı mı, çantaya tılsım gibi bakarlar."* -R. N. Güntekin.

tılsımlı *s.* Tılsımı olan: *"Tılsımlı kapılarına el sürmedim."* -F. R. Atay.

tımar (I) *is. Far. tīmār esk.* **1.** Yara bakımı. **2.** Ağaç bakımı: *"Merkeplere atladılar, şeftali bahçelerinden geçtikten sonra tımar görmemiş sık, gür bir ayvalığa daldılar."* -R. H. Karay. **3.** Binek hayvanlarının kıllarını, derisini temizleme: *"Tımar tam bir saat sürüyor, yarım saat hayvanın bir tarafı, yarım saat öbür yanı."* -H. Taner. **tımar etmek** *esk.* **1)** yaralara bakmak, iyileştirmek; **2)** binek hayvanlarının kıllarını, derisini temizlemek: *"Arabacı atları tımar ediyordu."* -A. Gündüz.

tımar (II) *is. tar.* Anadolu Selçukluları ve Osmanlılarda, belirli görev ve hizmet karşılığında kişilere verilen, yıllık geliri 3-20 bin akçe olan toprak.

tımarcı (I) *is.* **1.** Tımar yapan kimse. **2.** *esk.* Pansumancı: *"Çırpınmamak için tımarcı kollarımı, hasta bakıcı kız başını tuttu."* -P. Safa.

tımarcı (II) *is.* Tımar sahibi.

tımarhane *is. (tımarha:ne) Far. tīmārḫāne* Akıl hastahanesi: *"Hemen o zaman kendisini bir tımarhaneye kapatmaktan başka çare yokmuş."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***tımarhane kaçkını***

tımarhane kaçkını *s.* Delice işler yapan (kimse).

tımarhanelik, -ği *s.* Tımarhaneye kapatılmasını gerektirecek kadar akıl hastası olan: *"Demek Özdemir, eskiden beri tımarhanelik bir adamdı."* -S. F. Abasıyanık.

tımarlama *is.* Tımarlamak işi veya durumu.

tımarlamak *(-i)* Tımar etmek.

tımarlı (I) *s.* **1.** (binek hayvanı için) Tımar edilmiş. **2.** (yara ve hasta için) Bakılmış, tedavi edilmiş. **3.** (ağaç, toprak vb. için) Bakılmış, işlenmiş.

tımarlı (II) *is. tar.* Tımar (II) sahibi olan kimse.

tımtıkız *s.* Çok tıkız.

tın *is.* Tınlayan şeyin çıkardığı ses, tınlama sesi.

tınaz *is.* **1.** Savrulmak için hazırlanan dövülmüş ekin yığını. **2.** Yığın: *"Bu surattan kurtulmak için kalkıyor, kitap tınazları arasından, ikisini görebileceği bir yer seçiyor."* -A. İlhan.

→ ***tınaz makinesi***

tınaz makinesi *is.* Tınaz durumundaki ekinleri savurarak yabancı nesneleri ayıran makine.

tıngadak *zf. (tı'ngadak)* Tınlayan şeylerin birdenbire düştüğünü anlatır: *Sahan tıngadak düştü.*

tıngıldama *is.* Tıngıldamak durumu veya biçimi.

tıngıldamak *(nsz)* Tıngırdamak.

tıngıldatma *is.* Tıngıldatmak işi.

tıngıldatmak *(-i)* Tıngırdatmak.

tıngır *is.* **1.** Metal bir nesne sert bir yüzeye düştüğü zaman çıkan ses. **2.** *argo* Para: *"Tıngırın varsa, uçları dedi."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *s.* Parasız, züğürt. **4.** *s.* Boş. **tıngır elek tıngır saç, elim hamur karnım aç** çalışmalarımla başkalarına yarar sağlıyorum, ama bundan kendim yararlanmıyorum. **tıngırı yolunda** kazancı iyi.

→ ***tıngır mıngır, tıngır tıngır***

tıngırdama *is.* Tıngırdamak işi.

tıngırdamak *(nsz)* (metal nesneler için) Kuru bir ses çıkarmak.

tıngırdatma *is.* Tıngırdatmak işi.

tıngırdatmak *(-i)* **1.** Tıngırtı çıkarmak. **2.** (çalgıyı) Biraz çalabilmek.

tıngır mıngır *zf.* **1.** Kuru, çınlamalı ve yankılı bir sesle. **2.** Yavaş, düzenli bir biçimde yol alındığını belirtmek için söylenir.

tıngırtı *is.* Tıngırdayan şeyin çıkardığı ses.

tıngır tıngır *zf.* **1.** Birbirine çarpan metal eşyanın çıkardığı sesin sürekliliğini bildirmek için söylenir. **2.** Bir yerin bomboş olduğunu belirtmek için kullanılır: *"Bu, Gelibolu'daki tıngır tıngır boş, eğreti eşyalı evden çok başka bir evdi."* -H. E. Adıvar.

tını *is.* **1.** Türlü müzik araçlarının verdiği sesleri birbirinden ayırt etmeyi sağlayan ses özelliği. **2.** *fiz.* Bir cismin titreşiminden çıkan sesi, başka nitelikteki bir cisimden aynı yükseklikte olarak çıkan sesten ayırt ettiren özellik, tınnet: *"Sesinin eşsiz esnekliği ve tınısı ile etkili bir Türkçe konuşma ustasıdır."* -H. Taner. **3.** *mec.* Söyleniş biçimi, vurgusu: *"Bu cümlenin tınısında ufak bir böbür sezer gibi oldum."* -H. Taner.

tınlama *is.* Tınlamak işi: *"Seslerindeki o küçümseyen tınlama, bakışlarının sürekli oynaklığı, başlarını şöyle geriye atışları, hatta gülümseyişleri."* -A. İlhan.

tınlamak *(nsz)* Tın sesi biraz sürüp gitmek, çınlamak.

tınlatıcı *is.* Tınlatma özelliği olan nesne.

tınma *is.* Tınmak işi veya durumu.

tınmak, -ar *(nsz) tkz.* **1.** Önem vermek, ilgilenmek. **2.** Ses çıkarmak. **tınmamak 1)** önem vermemek, ilgilenmemek, aldırış etmemek: *"Adam hiç tınmadı, sigarasından derin bir soluk aldı."* -A. İlhan. **2)** ses çıkarmamak: *"Onun tınmadığını görünce elini böru yapıp bağırdı."* -H. Taner.

tınmaz melâike *is.* Kendi hâlinde, sessiz kimse.

tınnet *is. (tınnet) Ar. tınnet* **1.** Tınlama, çınlama. **2.** *fiz.* Tını.

tıntın *s.* **1.** Boş, bomboş. **2.** *mec.* Bilgisiz, cahil.

tıp, -bbı *is. Ar. tıbb* Hastalıkları iyileştirmek, hafifletmek veya önlemek amacıyla başvurulan teknik ve bilimsel çalışmaların tümü, hekimlik, tababet: *"İlk önceleri tıp literatürüne dair bazı Fransızca kitaplar da getiriyordum."* -R. N. Güntekin.

→ ***Tıp Bayramı***

tıpa *is. (tı'pa)* Tapa.

tıpalama *is.* Tapalama.

tıpalamak *(-i)* Tapalamak.

tıpalanma *is.* Tapalanma.

tıpalanmak *(nsz)* Tapalanmak.

tıpalı *s.* Tapalı.

tıpasız *s.* Tapasız.

tıpatıp *zf. (tı'patıp)* Tastamam, eksiksiz, tamamen, her bakımdan uygun, upuygun, birbirinin aynı: *"Şu dedim bu dedim, hiçbirisi tıpatıp uymadı."* -S. F. Abasıyanık.

tıpırdama *is.* Tıpırdamak işi.

tıpırdamak *(nsz)* **1.** Yürürken tıpır tıpır ses çıkarmak. **2.** Hafif hafif vurmak:

Kuşun yüreği tıpırdıyor.

tıpırdatma *is.* Tıpırdatmak işi.

tıpırdatmak *(-i)* Yürürken tıpır tıpır ses çıkarmak: *Parmak uçlarını masanın üstünde tıpırdattı.*

tıpırtı *is.* Tıpırdayan şeyin çıkardığı ses, tıpırdama sesi.

tıpır tıpır *zf.* Hafif ve düzenli biçimde ses çıkararak.

tıpışlama *is.* Tıpışlamak işi.

tıpışlamak *(-i) hlk.* Çocuğu uyutmak veya susturmak için arkasına yavaş yavaş vurmak, tapıklamak.

tıpış tıpış *zf.* Kısa adımlarla çabuk yürümeyi anlatır: *Çocuk tıpış tıpış geldi.* **tıpış tıpış yürümek** 1) kısa adımlarla çabuk yürümek; 2) *mec.* ister istemez bir yere gitmek veya bir yerden ayrılmak.

tıpı tıpına *zf.* Tastamam, aynen: *"İşte bu kadın tıpı tıpına onun kapağındaki resme benziyordu."* -H. Taner.

tıpkı *zf. (tı'pkı) Ar. ṭıbḳ + T. -ı* **1.** Tıpatıp, aynı, tamamıyla: *Çocuk tıpkı babasına benziyor. "Saffet Hanım tıpkı kendisini görmeden tahmin etmiş olduğum gibiydi."* -A. Ş. Hisar. **2.** *is.* Bir şeyin eşi, benzeri, aynı: *Bu masanın tıpkısı bizde de var.* **tıpkı tıpkısına** tam benzer durumda: *"İnsanlarla hayvanlar ara sıra ahlâkça birbirine ne kadar tıpkı tıpkısına benziyorlardı."* -H. R. Gürpınar.

→ ***tıpkıbasım, tıpkıçekim***

tıpkıbasım *is. Ar. ṭıbḳ + T. ı + basım* Bir yazı, desen, tablo vb. nin fotoğrafından kalıp çıkarılarak yapılan aynı basımı, faksimile.

tıpkıçekim *is. Ar. ṭıbḳ + T. ı + çekim* **1.** Bir yazı, kitap veya biçimin fotoğraf yoluyla kopyasını çıkarma yöntemi, fotokopi, eşçekim. **2.** Bu yöntemle elde edilen kopya, fotokopi.

tıp tıp *zf.* Küçük ve hafif vuruşları anlatır: *Yüreği tıp tıp atıyor.Su tıp tıp damlıyor.*

tır *is.* Treylerin kısaltılmış biçimi.

-tır (I) *bk.* -dır / -dir (I).

-tır- (II) *bk.* -dır- / -dir-(II).

tırabzan *is.* Merdiven parmaklığı: *"Fakat tırabzandan aşağıya sakın bakmayın, başınız döner."* -H. F. Ozansoy. *"Delikanlı merdivenin tırabzanlarından beline kadar sarkmıştı."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***tırabzan babası***

tırabzan babası *is.* **1.** Merdiven başlarında bulunan, parmaklığı desteklemeye yarayan, kalın, yuvarlak taşlı dayanak. **2.** *mec.* Babalık ödevini yapmayan kimse.

tırak *is.* Kırılan kuru bir şeyin çıkardığı sesi anlatır.

tıraş *is. Far. terāş* **1.** (sakal, bıyık, kıl için) Dibinden kesme, kazıma, yolma: *"Tıraştan sonra da bıyık, sakal yerleri belli olurdu."* -M. Ş. Esendal. **2.** (erkek saçı için) Belli bir biçim vererek kesme: *Asker tıraşı.* **3.** Kesilme ve kazınma zamanı gelmiş saç ve sakal: *Üç günlük tıraşıyla hasta yatıyordu.* **4.** Bir şeyin üzerindeki pürüzleri alma, belli bir biçim vermek için yontma. **5.** *argo* Yalan, asılsız, bıktırıcı söz: *Bırak tıraşı, doğru konuş.* **tıraş etmek** 1) tıraş işini yapmak; 2) *argo* bıkkınlık verecek kadar uzun konuşmak. **tıraş olmak** (erkek) saçını, sakalını kesmek veya berberde kestirmek: *"Ve hele kaybedilecek zaman yüzünden ya tıraş olmaya veya temizlenmeye vakit kalmazsa..."* -A. Ş. Hisar. **tıraşa tutmak** *argo* birini bıkkınlık verici uzun konuşmalarla oyalamak. **tıraşı gelmek** (veya **uzamak**) saçı, sakalı tıraş edilecek duruma gelmek.

→ ***tıraş bıçağı, tıraş fırçası, tıraş köpüğü, tıraş kremi, tıraş losyonu, tıraş makinesi, tıraş sabunu, tıraş taşı***

tıraş bıçağı *is.* Erkeklerin yüzlerindeki kılları kesmek için kullandıkları, çelikten yapılmış ince bıçak, jilet, ustura.

tıraşçı *s. mec.* ve *argo* **1.** Yalan, asılsız, bıktırıcı sözlerle karşısındakini rahatsız eden, palavracı. **2.** Karşısındakini bıktırıncaya kadar lâfa tutma huyu olan (kimse).

tıraş fırçası *is.* Sakal tıraşı olurken yüze sabun sürmeye yarayan fırça.

tıraş köpüğü *is.* Tıraş olmayı kolaylaştıran özel hazırlanmış köpük.

tıraş kremi *is.* Tıraştan sonra deriyi yumuşak tutmak için sürülen krem.

tıraşlama *is.* Tıraşlamak işi.

tıraşlamak *(-i)* **1.** Üzerinden pürüzleri almak, yontmak. **2.** (saç, sakal vb. için) Seyreltmek, kazımak, tıraş etmek. **3.** *argo* Bıkkınlık verecek kadar uzun, asılsız, abartılı konuşmak.

tıraşlanmak *(nsz)* Tıraşlamak işi yapılmak.

tıraşlı *s.* **1.** Tıraş olmuş, sakalını tıraş etmiş: *"Matbaa makinisti bıyıkları tıraşlı da çenesinin ucunda sanki alay olsun diye bırakılmış bir sakalı var."* -M. Ş. Esendal. **2.** Tıraşı uzamış. **3.** Yontulmuş.

tıraş losyonu *is.* Tıraştan sonra deriyi canlandırıcı, özel kokulu kolonya.

tıraş makinesi *is.* Tıraş etmeye yarayan araç veya aygıt.

tıraş sabunu *is.* Tıraşı kolaylaştırmak, sert kılları yumuşatmak için kullanılan sabun.

tıraşsız *s.* **1.** Saçı veya sakalı uzamış, tıraşı gelmiş. **2.** (taş gibi sert nesneler için) Yontulmamış.

tıraş taşı *is.* Tıraş bıçağının içinde çalkalandığı metal veya plâstik tas.

tırhallı *s. (Tırhala şehir adından)* Aynı şartlar altında bulunanların aynı durumda olduklarını anlatmak için söylenen **tırhallı, hep bir hâlli** deyiminde geçer: *"Hem yalnız bu değil, hepsi böyle, tırhallı, bir hâlli..."* -M. Ş. Esendal.

tırık *is.* Bir nesnenin art arda iki yere çarpmasından çıkan ince ve kuru ses: *Kapı tırık diye kapandı.*

→ tırık tırak

tırık tırak *zf.* Art arda gelen kuru ve hafif seslerin sürekliliğini anlatır.

tıril *s. tkz.* **1.** Çıplak ve zayıf. **2.** *mec.* Parasız, züğürt: *"Validenin hâli mâlum... O benden tıril..."* -E. E. Talu.

tırıllama *is.* Tırıllamak işi.

tırıllamak *(nsz) tkz.* Çıplak veya parasız kalmak.

tırınk *is.* Sert bir yüzeye çarpan para vb.metal bir nesnenin çıkardığı ses.

tırıs *is.* Atın kısa adımlarla hızlı yürüyüşü: *"Hafif tırıs üzere yürüyen hayvanı âdeta dört nala koşturmağa başlıyordu."* - M. Ş. Esendal. **tırıs gitmek** koşmaya yakın hızlı yürümek. **(at) tırısa kalkmak** tırıs gitmeye başlamak.

→ tırıs tırıs

tırıs tırıs *zf.* **1.** Hızlı bir biçimde. **2.** Utanmış, mahcup bir biçimde: *"Sakatlanıp tedavi gören oyuncu topallaya topallaya yeniden sahaya girince bizimkine tırıs tırıs yine kalenin arkasını boylamak düşerdi."* - H. Taner.

tırkaz *is. hlk.* Kapı mandalı, sürgü.

tırkazlama *is.* Tırkazlama durumu.

tırkazlamak *(-i) hlk.* Tırkazı sürmek.

tırkazlanma *is. hlk.* Tırkazlamak işi.

tırkazlanmak *(nsz)* Tırkazlanmak işi yapılmak.

tırkazlatma *is.* Tırkazlatma işi.

tırkazlatmak *(-i)* Tırkazlama işi yaptırmak, sürgületmek.

tırmalama *(-i)* Tırmalamak işi.

tırmalamak *(-i)* **1.** Tırnaklarıyla çizmek veya hırpalamak, tırnaklamak: *"Böyle çöktüğüm yerde, tahtaları tırmalayarak ne kadar ağladım."* -Y. Z. Ortaç. *"Kör Mustafa tırnakları ile toprağı tırmalardı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Tedirgin etmek: *Bu ses kulağını tırmalıyordu. "Sualler gece geç vakte kadar... kafasını tırmaladı durdular."* -T. Buğra.

tırmalanma *is.* Tırmalanmak işi.

tırmalanmak *(nsz)* Tırmalamak işine konu olmak.

tırmananlar *ç. is. zool.* Tırmanıcılar.

tırmanıcı *s.* Tırmanma özelliği olan: *Tırmanıcı bitki.*

tırmanıcılar *ç. is. zool.* İki parmağı öne, iki parmağı arkaya dönük tırmanma özelliği olan gugukgiller, papağangiller gibi kuşlar takımı.

tırmanış *is.* Tırmanmak işi veya biçimi.

tırmanma *is.* **1.** Tırmanmak işi. **2.** *sp.* Kendine özgü araçlardan yararlanarak, vücudu, kollarla çekerek yukarı doğru yer değiştirme. **3.** *ask.* Atom silâhlarının gücünün önüne geçilmez, önlenemez bir biçimde hızlanmasını belirten terim. **4.** *mec.* Bir durumun, bir olgunun giderek güç kazan-

ması, etkisini artırması, güçlenmesi.

*→ **tırmanma şeridi***

tırmanmak *(-e)* **1.** El ve ayaklarıyla tutunarak veya tırnaklarını iliştirerek dik bir yere çıkmak: *"İçerde yer bulamayanlar, kahvenin yıkık duvarına tırmanıyorlardı."* -H. Taner. **2.** Yokuş, merdiven vb.çıkmak: *"Yokuşu biraz daha tırmandılar."* -P. Safa. **3.** (bitki için) Yakınındaki bir nesne boyunca yükselmek: *Sarmaşıklar bahçe duvarına tırmanmış.Hanımeli bizim kata kadar tırmandı.* **4.** Bir şeyin eğimini izleyerek yükselmek: *"Boğazın karşı yakasına tırmanan yolda at üstünde, tarlasından Urla'ya dönen bir rençberle karşılaştılar."* -N. Cumalı. **5.** *mec.* Belli bir durum, fiil, olay gittikçe güç kazanmak, giderek artmak.

tırmanma şeridi *is.* Kara yollarında, yokuşlarda ağır araçlara ayrılmış en sağdaki şerit.

tırmık, -ğı *is.* **1.** Tırnak beresi: *"Yüzünde tırmıklar vardı."* -P. Safa. **2.** Kabartılmış toprağın taşını, çöpünü ayıklamak için kullanılan seyrek dişli, tarak biçiminde araç.

tırmıklama *is.* Tırmıklamak işi.

tırmıklamak *(-i)* **1.** Tırmalamak. **2.** Üzerinde tırmık çekerek toprağı işlemek.

tırmıklanma *is.* Tırmıklanmak işi.

tırmıklanmak *(nsz)* Tırmıklamak işine konu olmak.

tırnak, -ğı *is.* **1.** İnsanda ve birçok omurgalı hayvanda parmak uçlarının dış bölümünü örten boynuzsu tabaka: *"Zarfın ucunu tırnağımla yırttım."* -A. Gündüz. **2.** Kanca gibi araçların kıvrık yeri. **3.** *den.* Gemi demirinin ucundaki yassı parça. **4.** (ciltçilikte) Tek yaprakları büküp cildi bağlaştırabilmek için bir yanında bırakılan şerit durumundaki kenar. **5.** Heykel dökümünde, kalıp parçalarının birleştirilmesinde kolaylık sağlamak amacı ile yapılan dişlerin her biri. **6.** Kanun çalmakta kullanılan mızrap. **7.** Tenekecilerin delik açmak için kullandığı alet, keski. **tırnak göstermek** korkutmak, göz dağı vermek. **tırnak kadar** çok küçük; çok az. **tırnak sürüştürmek** kavgayı körüklemek. **tırnak takmak** kötülük yapmak için bahane aramak: *"İş karıştırmak için de ilkin Belediye'ye tırnak takarlar."* -M. Ş. Esendal. **(birinin) tırnağı olamamak** birinden değerce çok aşağı olmak. **(bir şeyin** veya **bir kimsenin) tırnağına (veya attığı tırnağa) değmemek** değerce ondan çok aşağı olmak. **(birinin) tırnaklarını sökmek** elindeki güçten yoksun bırakmak, etkisini yok etmek.

*→ **tırnak besleyicisi, tırnak işareti, tırnak makası, tırnak yeri***

tırnak besleyicisi *is.* Ojeden önce sürülen, tırnakları besleyen ve kırılmasını önleyen bir ürün.

tırnakçı *is.* ve *s. argo* **1.** Yankesici, tırtıkçı kimse. **2.** *tar.* Osmanlı İmparatorluğunda her perşembe günü padişahın tırnaklarını kesip temizleyen kimse.

tırnakçılık, -ğı *is. anat.* Göz çukurunun iç bölgesinde yer alan dört kemik.

tırnak derisi *is. anat.* Tırnakların etrafında bulunan ince deri.

tırnak işareti *is.* Bir metnin içinde başkasından aktarılan yazı veya sözlerin başına ve sonuna konan "..." işareti.

tırnak kemiği *is.* Tırnağı taşıyan parmak ucundaki kemik.

tırnaklama *is.* Tırnaklamak işi.

tırnaklamak *(-i)* **1.** Tırmalamak. **2.** Tırnaklarını geçirerek yolmaya, kazımaya veya çekmeye çalışmak.

tırnaklanma *is.* Tırnaklanmak işi.

tırnaklanmak *(nsz)* Tırnaklamak işine konu olmak.

tırnaklatma *is.* Tırnaklatmak işi.

tırnaklatmak *(-i)* Tırnaklamak işini yaptırmak.

tırnaklı *s.* Tırnağı olan: *"Kurban edilecek hayvanların iki tırnaklı olması lâzımdır."* -B. Felek.

tırnaklık, -ğı *is.* **1.** Bir kutunun kapağı üzerinde bulunan ve kapağın tırnakla çekilip açılmasını sağlayan yanlamasına çentik. **2.** Tırnak yeri. **3.** Namlunun üzerinde bulunan kertik.

tırnak makası *is.* El ve ayak tırnakla-

rını kesmeye yarayan araç.

tırnaksı *s.* Tırnağa benzeyen.

→ ***tırnaksı kemik***

tırnaksı kemik, -ği *is. anat.* Göz çukurunun iç çeperinde bulunan, küçük, dört köşe ince bir çift kemik.

tırnak yeri *is.* Çakı gibi açılıp kapanabilen şeyler üzerine tırnakla kolayca açabilmek için yapılmış kertik.

tırpan *is. Yun.* **1.** Uzun bir sapın ucuna tutturulan, ot, ekin vb. biçmeye yarayan, hafifçe kıvrık, uzun çelik bıçak. **2.** *sp.* Karşı güreşçinin ayak bileklerine ayaktayken hızla ayak vurma ve onu yere devirme. **tırpan atmak 1)** bir topluluğu yok etmek, kırıp geçirmek; **2)** istemediği kişilerin görevlerine son vermek. **tırpandan geçirmek** *bk.* tırpanlamak.

tırpana *is. (tırpana) Yun. zool.* Öz kedi balığıgillerden, yan kanatları vücuduna yapışık, uzun kuyruklu, iri bir balık, rina *(Raja batis).*

tırpancı *is.* Tırpanla ekin biçen kimse.

tırpanlama *is.* Tırpanlamak işi.

tırpanlamak *(-i)* **1.** Tırpanla biçmek. **2.** *mec.* Bir şeyi ortadan kaldırmaya, yıkmaya girişmek.

tırpanlanma *is.* Tırpanlanmak işi.

tırpanlanmak *(nsz)* Tırpanlamak işine konu olmak veya tırpanlamak işi yapılmak.

tırpanlatma *is.* Tırpanlatmak işi.

tırpanlatmak *(-i)* Tırpanlamak işini yaptırmak.

tırsma *is.* Ürkme, korkma, çekinme.

tırsmak *(-den)* Ürkmek, korkmak, çekinmek.

-tırt *bk.* -dırt-/-dirt-.

tırtık, -ğı *is.* Çentik.

tırtıkçı *is. argo* Yankesici, tırnakçı.

tırtıkçılık, -ğı *is.* Tırtıkçı olma durumu.

tırtıklama *is.* Tırtıklamak işi.

tırtıklamak *(-i) argo* Aşırmak, çalmak: *"Sade bu yolda dört arabası işler. Bileţçi belki beş on kuruş tırtıklar diye arabadan arabaya gezer."* -R. N. Güntekin.

tırtıklanma *is.* Tırtıklanmak durumu.

tırtıklanmak *(nsz)* Tırtıklamak işine konu olmak.

tırtıklatma *is.* Tırtıklatmak işi.

tırtıklatmak *(-i)* Tırtıklamak işini yaptırmak.

tırtıklı *s.* Tırtığı olan.

tırtık tırtık *zf.* Pürüzlü, düz olmayan, çentikli.

tırtıl (I) *is. zool.* Kelebek kurtçuğunun yumurtadan çıktıktan sonra krizalit olunca kadarki durumu.

tırtıl (II) *is.* **1.** Çevresinde kertikler bulunan ve işlenecek parça üzerine bastırılarak bu kertiklerin izini parçaya basmaya yarayan çelik disk. **2.** Pulların veya metal paraların kenarındaki kertikleri oluşturan çıkıntılardan her biri: *Bu pulların tırtıllarından biri kopmuş.* **3.** Tankın her türlü arazide yol almasını sağlayan, her bir yanındaki tekerleklerini içine alan tırnaklı metal şerit, palet. **4.** Bir şeyin kenarına çizilen zincir gibi çiçeklerden yapılan süs. **5.** Maraş işi veya diğer elbise nakışlarında kullanılan altın veya gümüş gereç. **tırtıl kesmek** bir şeyin yanlarını diş diş kesmek.

tırtıl çekme *is.* Henüz yumuşak olan bir parçayı metal bir tırtılla süsleme.

tırtıllanma *is.* Tırtıllanmak işi.

tırtıllanmak *(nsz)* Tırtıl üşüşmek.

tırtıllı *s.* Kenarlarında tırtıl olan.

→ ***tırtıllı bıçak***

tırtıllı bıçak, -ğı *is.* Sebzeleri süslü ve kolay kesmek için kullanılan mutfak bıçağı.

tırtılsı *s.* **1.** Tırtıla benzeyen. **2.** *bot.* Söğüt, kavak, fındık gibi bazı bitkilerin tırtılı andıran çiçek durumları.

tırtır *is. zool.* Zar kanatlılardan, uzun gövdeli, uzun duyargalı, kurtçuk evresini tarın bitkilerine zarar veren böcekler üzerinde geçiren bir böcek türü *(Ichneumon).*

tıs *is.* Kaz, kedi, yılan vb.nin çıkardığı ses. **tıs yok** (bir yerde) hiç ses olmadığını anlatır.

tıslama *is.* Tıslamak işi.

tıslamak *(nsz)* **1.** (kaz, yılan, kedi) Tıs diye ses çıkarmak. **2.** *hlk.* Ağır yük altında inlitiye benzer sesler çıkarmak. **3.** *hlk.* Haksızlığını anlayıp susmak, sesi soluğu

kesmek. **4.** Tıslayarak ses çıkarmak: *"Lâf ederken tıslıyorum, dişleri çektirdik."* -A. İlhan.

tıslayış *is.* Tıslamak işi veya biçimi: *"Karşımdakini çileden çıkartan o pis tıslayış gülüşü ile.."* -T. Buğra.

tıynet *is. (tı'ynet) Ar. fıtnet* Yaradılış, huy, maya.

tıynetsiz *s.* Kötü yaradılışlı.

-ti *bk.* -dı / -di.

Ti *kim.* Titan'ın kısaltması.

ti *is. (ti:) ask.* Bir tören sırasında, askerleri bir araya toplamak, törenin başladığını bildirmek vb. amaçlarla çalınan borazanın çıkardığı tiz ses. **tiye almak** *argo* biriyle alay etmek, eğlenmek: *"O günkü ne oldum delisi yeni zenginleri, özenti aydınları tiye alıyordu."* -H. Taner.

tiabendazol, -lü *is.* (eczacılıkta) Yuvarlak kurtları yok etmek için kullanılan ilâç.

Tibetçe *öz. is. (tibe'tçe)* Tibet dili.

Tibetli *öz. is.* ve *s. (ti'betli)* Tibet halkından olan kimse.

Tibet öküzü *is. zool.* Yak, Tibet sığırı.

Tibet sığırı *is. zool. bk.* Tibet öküzü, yak.

ti borusu *is.* Ti işareti veren boru.

Ticanî *öz. is. (tica:ni:)* **1.** Kuzey Afrika'da kurulmuş bir tarikat ve bu tarikattan olan kimse. **2.** *s. mec.* (küçük **t** ile) Yobazlık, gericilik.

Ticanîlik, -ği *öz. is.* **1.** Ticanî tarikatı. **2.** *is. mec.* (küçük **t** ile) Yobazlık, aşırı gericilik.

ticaret *is. (tica:ret) Ar. ticâret* **1.** Türlü ürün, mal vb. alım satımı: *"Ne ziraat, ne ticaret için kâfi nüfus kaldı."* -F. R. Atay. **2.** Kazanç amacıyla yürütülen alım satım etkinliği: *"Yolcuların çoğu çıkmış, artık, ticareti dönüşe bıraktım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Bu etkinlikle ilgili bilim. **4.** Alış veriş sonucu elde edilen, yararlanılan fiyat farkı, kâr.

→ ***ticaret ataşesi, ticaret borsası, ticaret coğrafyası, ticaret filosu, ticaretgâh, ticaret gemisi, ticarethane, Ticaret Hukuku, ticaret işletmesi, Ticaret Kanunu, ticaret limanı, ticaret mahkemesi, ticaret merkezi, ticaret odası, ticaret sicili***

ticaret ataşesi *is.* Yurt dışında ticaret işleri ve hareketleriyle ilgilenmek üzere görevlendirilen memur.

ticaret borsası *is. huk.* Ticaret mallarının işlem gördüğü borsa.

ticaret coğrafyası *is.* Bir ülkenin ticaretle ilgili her türlü ilişkilerini ve bunun nedenlerini inceleyen coğrafya bilimi.

ticaret filosu *is.* Aynı bayrak altında çalışan her türden ticaret gemilerinin tümü.

ticaretgâh *is. (tica:retga:h) Ar. ticâret + Far. -gâh* Ticaret yeri, ticarete elverişli yer.

ticaret gemisi *is. den.* Devlet veya özel sermayece işletilen, ticaret amacıyla kullanılan gemi.

ticarethane *is. (tica:retha:ne) Ar. ticâret + Far. hâne* Ticaret işlerinin yönetildiği yer: *"Harp başlamadan evvel bir ticarethanede kâtiptim."* -S. F. Abasıyanık.

Ticaret Hukuku *is. huk.* Ticarete ilişkin işleri düzenleyen hukuk dalı.

ticaret işletmesi *is.* Kazanç sağlamak amacıyla çalışan işletme.

Ticaret Kanunu *is. huk.* Ticaret hukukuna ilişkin hükümleri kapsayan kanun.

ticaret limanı *is.* Dış ülkelerle alış verişin yapıldığı liman.

ticaret mahkemesi *is. huk.* Ticaret davalarına bakan mahkeme.

ticaret merkezi *is.* Çeşitli ürünlerin ve malların pazarlandığı ticarî ilişkilerin kurulduğu yer.

ticaret odası *is.* Tüccarlar arasında dayanışmayı sağlamak, ortak sorunlarla uğraşmak, yabancı tüccarlarla ilişki kurmak, ortak çıkarları korumak için kanun ile kurulan kurum.

ticaret sicili *is.* Ticaret mahkemelerinin bulunduğu yerlerde ticarî işlemlerin kayıt ve tescil edildiği ve herkesin yararlabileceği resmî kütük.

ticarî *s. (tica:ri:) Ar. ticârî* Ticaretle ilgili, ticarete ilişkin.

→ ***ticarî ataşe, ticarî dava, ticarî tüketim, ticarî unvan***

ticarî ataşe *is. bk.* ticaret ataşesi.

ticarî dava *is. huk.* Ticaret mahkemesinin görev alanına giren davalar.

ticarîleşme *is.* Ticarîleşmek işi.

ticarîleşmek *(nsz)* Ticarî duruma gelmek.

ticarî tüketim *is.* Ticaret mallarının tüketilmesi.

ticarî unvan *is.* Ticarethanelerin kullanma zorunda oldukları isim veya unvan.

tifdruk, -ğu *is. (ti'fdruk) Alm. Tiefdruck* Sayfa kalıpları bakırdan, renkli fotoğraf baskılarına elverişli bir baskı tekniği.

tifo *is. (ti'fo) Yun. typhos tıp* Kirli sularda, bu sularla sulanmış sebzelerde bulunan Eberth basilinin sebep olduğu ortalama üç hafta süren, ateşli ve tehlikeli bir bağırsak hastalığı, kara humma.

tiftik, -ği *is. Ar. teftîk* **1.** Tiftik keçisinin ince, yumuşak parlak yünü: *"Otuz senedir tiftik ticaretiyle iştigal ederim."* -H. Taner. **2.** *s.* Bu yünden yapılmış olan.

*→ **tiftik keçisi, tiftik tiftik***

tiftik keçisi *is. zool.* Vücut rengi beyaz, kılları çok ince, parlak, uzun ve kıvrımlı olan bir keçi türü, Ankara keçisi.

tiftiklenme *is.* Tiftiklenmek işi.

tiftiklenmek *(nsz)* Kumaşın telleri birbirinden ayrılmak, tiftik tiftik olmak.

tiftik tiftik *zf.* Telleri birbirinden ayrılıp kabarmış. **tiftik tiftik olmak** kumaşın telleri birbirinden ayrılmak, çok eskimek: *"Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik."* -M. Â. Ersoy.

tiftme *is.* Tiftmek işi veya durumu.

tiftmek *(-i)* Tel tel parçalara ayırmak, ditmek: *Tavuk etini tiftmişler.*

tifüs *is. (ti'füs) Fr. typhus tıp* Bitle geçen, ortalama 15 gün süren, vücutta pembe lekelerle beliren, ateşli ve tehlikeli bir hastalık, lekeli humma.

tığ *bk.* Tığ.

ti işareti *is.* Borazanla ti sesi çıkararak verilen işaret.

-tik *bk.* -dık / -dik.

tik *is. Fr. tic tıp* **1.** Herhangi bir kas kümesinin irade dışı hareketi: *"Abdi Bey, sol gözünde beliren bir tikle, yay gibi gergin ve mosmor dudakları titreyerek onları seyretti."* -A. İlhan. **2.** Alışkanlıkla sık sık tekrarlanan gülünç, sıkıcı söz veya el, kol, yüz hareketi veya bir davranış biçimi: *"Güldükten sonra hemen öksürmesinin de ilk önce sandığım gibi hastalık değil, bir nevi tik olduğu anlaşılıyordu."* -R. N. Güntekin.

tik ağacı *is. Fr. teck,tek < Port. teca bot.* **1.** Çift çeneklilerden, kaplamada kerestesinden yararlanılan, doğal rengi sarı, zamanla havada kendiliğinden koyulaşan bir sıcak iklim ağacı *(Tectona grandis).* **2.** *s.* Bu ağacın tahtasından yapılmış olan.

tike *is. hlk.* **1.** (et, ekmek, peynir vb için) Parça, lokma, dilim. **2.** *s.* Az, azıcık: *Bir tike pırasa aldım.*

tikel *s.* **1.** Cüzî, kısmî. **2.** *fel.* Bir türün bütün bireylerine değil de bir veya birkaç birçyine ilişkin olan. **tümel** karşıtı.

*→ **tikel önerme***

tikellik, -ği *is.* Tikel olma durumu.

tikel önerme *is. fel.* Konunun kapsamına giren bütün bireyler için değil de bazıları için belli bir şey bildiren önerme. **tümel önerme** karşıtı.

tiksindirici *s.* Tiksinilecek durumda olan, menfur: *"Her vakit ıslak duran ellerinde öyle tiksindirici bir yapışkanlık vardı ki..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tiksindirme *is.* Tiksindirmek işi.

tiksindirmek *(-i, -den)* Tiksinmesine yol açmak.

tiksinilme *is.* Tiksinilmek işi.

tiksinilmek *(-den)* Herhangi biri tiksinmek.

tiksiniş *is.* Tiksinmek işi veya biçimi.

tiksinme *is.* Tiksinmek işi, ikrah, istikrah, nefret: *"İçinde bu adama karşı garip bir tiksinme, çekinme vardı."* -S. F. Abasıyanık.

tiksinmek *(-den)* Bir şeyi, bir kimseyi, bir düşünceyi vb.yi kötü, iğrenç veya aşağılık bularak ondan uzak durma duygusuna kapılmak, nefret etmek, ikrah etmek, istikrah etmek: *Sinekten tiksinmek. Yalandan tiksinmek. "Evin kapısından çıkar çıkmaz*

kendimden tiksinerek sokaklardayım." -S. F. Abasıyanık.

tiksinti *is.* Tiksinmek işi, tiksinme, nefret: *"Halktan insanlara duyduğu tiksintiyi bu hastalığına bağlamak gerekir."* -A. Ş. Hisar. *"Politika denilen şeye karşı bir tiksinti duymakta idim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tik tak *is.* Genellikle saatin çalışırken çıkardığı ses: *"Ocağın üzerindeki saatin kırık bir kalp gibi vuran kuvvetsiz ve mahzun tik taklarını duydu."* -Ö. Seyfettin.

tilâvet *is. (tilâ:vet) Ar. tilâvet esk.* Kuran'ı güzel ve yüksek sesle, usulünce okuma: *"Hafız Hanım'ın Kur'an tilâveti de, tövbe tövbe Yarabbi, dikkatimi dağıtmıyor değil ha!"* -A. İlhan.

tilki *is. zool.* **1.** Köpekgillerden, uzunluğu 90 cm, kuyruğu 30 cm kadar, ırklarına göre çeşitli renklerde olan, ağız ve burnu uzun, sivri, kümes hayvanlarına zarar veren, kürkü beğenilen bir memeli türü *(Vulpes).* **2.** *s.* ve *is.* Bu hayvanın postundan yapılan (manto vb.): *"İki hanım, yaşları geçkince olmasına bakmayarak, sürmüşler, boyanmışlar, omuzlarına tilkilerini almış kurulmuşlar."* -M. Ş. Esendal. **3.** *s. mec.* Çok kurnaz: *Ne tilkidir o, bilmezsiniz.* **tilki gibi** kurnaz (kimse). **tilki tilkiliğini anlatıncaya kadar post elden gider** bir gerçeği anlatıncaya kadar çoğu kez başa gelmedik şey kalmaz. **tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır** meslek veya alışkanlık gereği olan bir sonuçtan kaçınılmaz.

→ ***tilkikuyruğu, tilki uykusu, tilki üzümü***

tilkikuyruğu *is. bot.* **1.** Birleşikgillerden, hekimlikte kullanılan bir bitki, hoşkuran *(maranthus).* **2.** Uzun salkımlı bir çeşit üzüm. **3.** *sp.* Yağlı güreşte oturak kündesine geçen üstteki güreşçiye, alttakinin elini geri uzatarak çenesinden veya gırtlağından çekmesi.

tilkileşme *is.* Tilkileşmek işi.

tilkileşmek *(nsz)* Kurnaz duruma gelmek.

tilkilik, -ği *is. mec.* Kurnazlık veya kurnazca davranış.

tilki uykusu *is.* Uyanık ve tetik: *"Muzafferiyeti sonuna kadar, yudum yudum içebilmek için kendimi tilki uykusuna verdim."* -F. Celâlettin. **tilki uykusuna yatmak** uyuyormuş gibi yaparak fırsat kollamak.

tilki üzümü *is.* İt üzümü.

tilmiz *is. Ar. tilmiz esk.* Öğrenci.

tilmizlik, -ği *is.* Tilmiz olma durumu: *"Tilmizliğe namzet olarak gösterecekleri gençleri yakından görüp, beğendiğini ayırır."* -Y. K. Beyatlı.

tim *İng. team ask.* **1.** Bir silâhı, bir telsiz istasyonunu vb. yi çalıştırmak için kurulan topluluk. **2.** Silâhlı kuvvetlerde, belirli bir iş veya hizmeti başarabilecek güçteki en küçük birliğe verilen ad.

timbal, -li *is. Fr. timbale* Üstü deri ile kaplı, bakırdan yapılan ve küre biçiminde bir tür davul.

timsah *is. Ar. timsāḥ zool.* **1.** Sürüngenlerden, sıcak bölgelerin akarsularında yaşayan, kalın derili, uzun kuyruklu, iri bir hayvan *(Crocodilus).* **2.** *s.* Bu hayvanın derisinden yapılan.

timsahlar *ç. is. zool.* Örneği timsah olan sürüngenler takımı.

timsal, -li *is. (timsa:l) Ar. timṡāl esk.* Sembol, örnek, simge: *"O günden beri ceviz, bana ulvî bir şeyin timsali gibi görünüyor."* -M. Ş. Esendal.

timüs *is. (ti'mus) Fr. thymus anat.* Göğüs kemiği arkasında bulunan iç salgı bezi, özden.

tin *is. psikol.* **1.** Ruh. **2.** *fel.* Birtakım fizik ötesi kurucularının, gerçeği ve evreni açıklamak için her şeyin özü, temeli veya yapıcısı olarak benimsedikleri madde dışı varlık.

tiner *is. İng. thinner* Boyanın yoğunluğunu azaltmak için kullanılan terebentin gibi sıvı inceltici.

tink-tank *is. bk.* beyin takımı.

tinsel *s. psikol.* **1.** Ruhî. **2.** Manevî.

tinselcilik, -ği *is. psikol.* **1.** Evrenin gerçeğinin manevî nitelikte olduğunu, insan ve öteki varlıkların hepsinin fiziksel

yapıdan ayrı ve bağımsız bir ruhî yapısı bulunduğunu ileri süren görüş, spiritüalizm. **2.** *fel.* Bütün gerçekliğin özünün ruh olduğunu, her gerçek olanın manevî olduğunu ve maddî olanın yalnızca manevî gerçekliğin bir görünüşü olduğunu veya salt bir tasarım olduğunu ileri süren fizik ötesi doktrin, spiritüalizm.

tin tin *zf.* Sessiz, patırtısız olarak: *Tin tin uzaklaştı.*

tip *is. Fr. type* **1.** Aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örnek: *"Aynı yaşta, aynı tipte, aynı kuvvette iki güreşçi."* -B. Felek. **2.** *is.* ve *s. mec.* İlgi çekici, değişik (kimse): *Ne tip adam.* **3.** *is.* Tür, çeşit. **4.** *tiy.* Kendine özgü kişiliği olmayan, daha çok bilinen kalıplardaki insanları gösteren oyun kişisi. **5.** *ed.* Hikâye, roman, tiyatro gibi uzun anlatıma dayalı edebî eserlerde şahıs kadrosu içinde yer alan ve belli bir düşüncenin topluluğun, zihniyetini ve ideolojinin temsilciliğini yüklenen kişi: *Batılılaşmanın yanlış anlaşılmasını sergileyen tip: Bihruz Bey.*

tipi *is.* Kar fırtınası.

tipik, -ği *s. Fr. typique* **1.** Bir kimseyi veya nesneyi niteleyen, karakteristik: *Siyah ırkın tipik özellikleri.* **2.** Güçlü özgünlüğü olan.

tipileme *is.* Tipilemek işi.

tipilemek *(nsz)* (kar) Tipiye çevirmek.

tipili *s.* Kar fırtınalı: *"İstanbul'un tipili bir gününde öğle yemeğine çıkmış."* -Y. Z. Ortaç. *"Dışarıda karanlık ve tipili gece sarsılır gibi uğulduyordu."* -T. Buğra.

tipleme *is. sin.* Tiplemek işi veya durumu.

tiplemek *(-i)* Belirli bir tipin bütün çapraşık özelliklerini, bunu en iyi, en rahat, en inandırıcı biçimde, temsil edebilecek kişiyle canlandırmak.

tipleşme *is.* Tipleşmek durumu.

tipleşmek *(nsz)* Tip özelliğini kazanmak veya temsilcilik görevini üstlenmek.

tipleştirme *is.* Tipleştirmek işi.

tipleştirmek *(-i)* Tip özelliği vermek veya kazandırmak.

tipo *is. Fr. typographie'nin kısaltması* Baskıcılıkta bir baskı türü.

tipocu *is.* Basım evlerinde tipo baskısıyla uğraşan kimse.

tipografi *is. Fr. typographie* **1.** Kabartma biçimlerle ilgili baskı yöntemi. **2.** Basım, basımcılık.

tipografya *is. bk.* tipografi.

tipoloji *is. Fr. typologie* İnsan tiplerini belirleme ve ayırt etme yöntemi.

tipolojik *s. Fr. typologique* Tipolojiye ilişkin.

tipolojik tasnif *is.* **1.** İnsan tiplerini sınıflandırma. **2.** *ed.* Hikâye, roman ve tiyatro gibi uzun anlatıma dayalı edebî eserlerin şahıs kadrosunu tipleşme özelliğine göre tasnif etme.

-tir *bk.* -dır / -dir.

-tir- *bk.* -dır- / -dir-.

tiraj *is. Fr. tirage* Gazete, kitap, dergi vb. nin bir basılışındaki baskı sayısı.

tiramola *is. (tiramo'la) İt. tiramolla den.* **1.** Geminin rüzgâr üstüne veya altına dönmesi için yelkenlerin bazısını gevşetme, bazısını germe işlemi. **2.** Makaraları birbirine kavuşan bir palangayı açıp uzatmak işi.

tiran *is. Fr. tyran tar.* **1.** Eski Yunan'da siyasal gücü zorla ele geçiren, onu kötüye kullanan kimse. **2.** *s. mec.* Acımasız, gaddar, despot.

tirat, -dı *is. Fr. tirade* **1.** Bir tiyatro oyununda oyuncuların bir defada söylediği parça. **2.** (yazı veya konuşmada) Bir düşüncenin kesintisiz gelişimi: uzun ve tumturaklı konuşma: *"Nina romantik bir tiradı andıran anlatışı kesti."* -R. H. Karay. *"Hayatın insafsızlığı ile başlayan bir yakınma tiradı, sizin beceriksizliğinize dayanır."* -H. Taner.

tirbuşon *is. Fr. tire-bouchon* Genellikle mantardan yapılan tıpaları çekmeye yarayan burgu.

tire (I) *is.* **1.** Dikişte kullanılan pamuk ipliği: *"Parmak uçlarında ince ince delik çorapları renkli tire ile iliştiriyordu."* -M. Yesari. **2.** *s.* Pamuk ipliğinden yapılmış.

tire (II) *is. Fr. tiret* **1.** Kısa çizgi. **2.** Uzun çizgi.

tirendaz *is. (ti:renda:z) Far. tîr-endâz esk.* **1.** Ok atan, okçu. **2.** *mec.* Becerikli, elinden iş gelir: *Tirendaz bir ev hanımı.* **3.** *mec.* Temiz ve zarif giyinmiş.

tirfil *is. Yun. triphyllon* Yabanî yonca, korunga, üçgül.

tirfillenme *is.* Tirfillenmek işi.

tirfillenmek *(nsz)* Havı dökülmek.

tirhandil *is. Yun. den.* Yelken ve kürekle yürütülen ve genellikle Bodrum'a özgü dayanıklı ve zarif tekne türü: *"...Şaban Reis'in tirhandil biçimi kayığının onarılmasına yardım ediyor."* -Halikarnas Balıkçısı.

tirhos *is. Yun.* Taze sardalye balığı.

→ tirhos vohozu

tirhos vohozu *is. zool.* Sardalya balığının küçüğü.

tirildeme *is.* Tirildemek işi veya durumu.

tirildemek *(nsz) hlk.* Titremek.

tiril tiril *zf.* **1.** Tir tir. **2.** *s.* (kumaş için) Titrer gibi dalgalanan, ince: *"Tiril tiril beyazlar giyer, başına da geniş kenarlı bir hasır şapka geçirirdi."* -H. Taner. **3.** *mec.* Tertemiz: *Çocuklarını tiril tiril giydiriyor.*

tirit, -di *is. Far. terîd,terît* **1.** Kızartılmış ekmeği et suyuyla haşlayarak yapılan yemek. **2.** *is.* ve *s. hlk.* Yaşlı ve zayıf (kimse). **tirit gibi** yerinden kımıldayamayacak kadar ihtiyar (kimse). **tiriti çıkmak** iyice ihtiyarlamak, çok yaşlanmak.

tiritlenme *is.* Tiritlenmek işi veya durumu.

tiritlenmek *(nsz)* Tiritleşmek.

tiritleşme *is.* Tiritleşmek işi veya durumu.

tiritleşmek *(nsz)* Çok yaşlanıp gücü kalmamak.

tiriz *is.* **1.** Giysilerin yırtmacına ve eteğine eklenen ensiz kumaş parçası. **2.** Ensiz tahta. **3.** *den.* Çarpma ve sürtüşmelerden korunmak için güvertesiz teknelerin, direklerin ve dubaların dış kenarlarına takılan, tahtadan veya halat örgüsüyle yapılmış çıkıntı.

tirle *is. Fr. tire-lait* Meme başı üzerine yerleştirilip sütün alınmasına yarayan araç.

tirlin *is. Fr. tire-ligne* Türlü kalınlıklarda mürekkeple çizgi çizmeye yarayan gereç.

tiroit *is. Fr. thyroïde anat.* Gırtlağın ön tarafında bulunan ve salgısını kana veren bir bez, kalkan bezi.

tirokalsitonin *is. Fr. thyrocalcitonine* Tiroit bezinden salgılanan, kandaki kalsiyumu azaltan hormon.

tiroksin *is. Fr. thyroxine* Tiroit hormonlarının ilki.

tirpidin *is.* Ufak bahçe çapası.

tirpit *is. bk.* tirpidin.

tirpitil *is. bk.* tirpidin.

tirsi *is. Yun. zool.* Hamsigillerden, uzunluğu 60 cm, yumurtalarını tatlı sulara bırakan bir balık türü *(Alosa alosa).*

tirşe *is. Far. teraşe' den* **1.** Yeşil ile mavi arası renk: *"Rıhtım kenarlarında en taze yosunların tirşe çizgisi var."* -R. E. Ünaydın. **2.** *s.* Bu renkte olan: *"Tirşe gözlü kızla dereden tepeden birkaç söz daha savurduktan sonra kalktım."* -O. C. Kaygılı. **3.** Üzerine yazı yazmak için hazırlanan deri, parşömen.

→ tirşe gözlü

tirşe gözlü *s.* ve *is.* Yeşil ile mavi karışımı bir göz rengi: *"O esmer, narin, tirşe gözlü kız, içli bir kızdır."* -O. C. Kaygılı.

tirşeleşme *is.* Tirşeleşmek işi veya durumu.

tirşeleşmek *(nsz)* Tirşe rengine dönüşmek: *"Mor denizde gittikçe tirşeleşen bir renk beliriyordu."* -A. Gündüz.

tirşemsi *s.* Tirşe rengine benzeyen, tirşeye çalan.

-tirt- *bk.* -dırt-/-dirt-.

tir tir *zf.* Titremek fiiliyle birlikte "çok üşümek" veya "çok korkmak" anlamında kullanılır: *"Vücudu tir tir titriyor, dişleri birbirine çarpıyordu."* -H. Taner.

tiryak *is. (tirya:k) Ar. tiryâk esk.* Bitkisel, hayvanî ve madenî maddelerin karışımından yapılan macun, panzehir.

tiryaki *s.* ve *is. (tirya:ki:) Ar. tiryâkî* **1.**

Afyon, tütün, kahve, çay gibi keyif veren maddelere alışmış olan (kimse): *Tütün tiryakisi. Kahve tiryakisi. "Tiryaki değildi ama, aklına estikçe içiyordu."* -Ç. Altan. **2.** *tiy.* (karagöz oyununda) Yaşlı ve afyon içmeye alışmış kimse. **3.** *mec.* Bir şeye çok alışmış, vazgeçemeyen: *"Belki de habire yenilmekte olduğu için zaten öfkesi burnunda bir altmış altı tiryakisi."* -H. Taner. **(bir şeyin** veya **birinin) tiryakisi olmak** bir şeye çok düşkün olmak: *"Artık birbirimizin tiryakisi olmuştuk."* -Y. Z. Ortaç. *"Açık söyleyeyim, ben parasızlığın tiryakisi bile oldum."* -P. Safa.

tiryakilik, -ği *is.* Tiryaki olma durumu, iptilâ: *"Onun için... bu nargile tiryakiliğini dert saymaz."* -S. F. Abasıyanık.

tişört *is. (ti:şort) İng. tee-shirt* Genellikle kısa kollu, pamuklu spor gömlek.

titan *is. Fr. titane kim.* Atom numarası 22, atom ağırlığı 47,90 olan, özellikleri bakımından silisyumla kalaya yaklaşan, yoğunluğu 4,5 olan, 1675° C ye doğru eriyen, parlak beyaz renkli, basit element. Kısaltması Ti.

titiz *s.* **1.** Çok dikkat ve özenle davranan veya böyle davranılmasını isteyen, memnun edilmesi güç, müşkülpesent: *"Hem bezgin, hem titiz ve sinirli bir hâli var."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Temizliğe aşırı düşkün olan. **3.** Huysuz, öfkeli: *"Kendisi gayet titiz, kibirli, azametli, öfkeli olduğu için hizmetçileri ve adamları korkarlar imiş."* -A. Rasim.

titizce *s.* ve *zf. (titi'zce)* Titiz (bir biçimde): *"Kurallara ne kadar titizce riayet ettiğini bilmeyen yoktur."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

titizlenme *is.* Titizlenmek işi.

titizlenmek *(nsz)* **1.** Çok dikkat ve özenle davranmak veya böyle davranılmasını istemek, titiz olmak, titizlik göstermek. **2.** Öfkelenmek, huysuzlanmak, rahatsız olmak.

titizleşme *is.* Titizleşmek işi.

titizleşmek *(nsz)* Titizlenmek.

titizlik, -ği *is.* Titiz olma, titizce davranma durumu: *"Sevilen bir şair olması, yazıları üzerindeki titizliğinden geliyor."* -O. V. Kanık.

titizlikle *zf.* Titiz bir biçimde, titiz olarak.

titr *is. Fr. titre* Ad, unvan, etiket.

titrek, -ği *s.* **1.** Titreyen: *Titrek bir elle yazılmış yazı. Titrek bir ses. "O gece şu çinilerin üstünde titrek mum ışıkları kim bilir ne korkunç gölgeler koşturdu."* -R. E. Ünaydın. **2.** Bir tür bitki: *"O titrekler, o kabakçiçekleri, o meydaniler, o akarsular..."* -N. Araz.

titrek kavak, -ğı *is. bot.* Bütün Avrupa, Kuzey Afrika, Ön Asya, Kafkasya, Sibirya, Japonya ve Türkiye'nin bütün orman bölgelerinde yetişen, çalı veya ağaççık hâlinde bir kavak türü.

titrekleşme *is.* Titrekleşmek işi.

titrekleşmek *(nsz)* Titrek duruma gelmek: *"Mırıltı o kadar hassaslaştı, titrekleşti ki, dayanamadı."* -A. Gündüz.

titreklik, -ği *is.* Titrek olma durumu.

titrem *is.* Ton.

titreme *is.* Titremek işi: *"Titremeler ürpermeye çevrildi, yavaş yavaş ısınıyorum."* -R. H. Karay. **titreme gelmek** titremeğe başlamak, titremeye tutulmak: *"Başına küçük bir ağrı, vücuduna hafif bir titreme geliyor."* -P. Safa.

titremek *(nsz, -den)* **1.** Küçük ve hızlı salınım hareketleri yapmak. **2.** Kaslar hızlı küçük kasılmalarla sarsılmak: *"Soğuktan mı titriyordum, yoksa heyecandan, üzüntüden mi, bilmem."* -S. F. Abasıyanık. **3.** (ses için) Kısık ve kesik çıkmak. **4.** *(-den) mec.* Birinden veya bir şeyden korkmak, korkuya kapılmak. **5.** Çok üşümek. **6.** (ışık için) Aralıklı olarak gücü azalıp çoğalmak. **titreye titreye** titreyerek.

titremleme *is. gr.* Titremlemek işi veya durumu.

titremlemek *(nsz)* Konuşmada, düşünce veya duyuştan gelen yumuşaklık veya sertlik özelliklerini belirtmek için tonları düzenlemek.

titreşim *is.* **1.** Küçük ve hızlı salınım, ihtizaz. **2.** *fiz.* Bir noktanın gözün göremeyeceği kadar kısaca kımıldanışı, ihtizaz.

titreşimli *s.* 1. Titreşim yapan veya titreşim oluşturan. 2. *gr.* Ötümlü.

titreşimsiz *s.* 1. Titreşim yapmayan veya titreşim oluşturmayan. 2. *gr.* Ötümsüz.

titreşme *is.* Titreşmek işi.

titreşmek *(nsz)* 1. Her yanı titremek: *"İşte şarap fıçılarını yelpazeliyor gibi ince ve sinirli titreşen hurmalar...!"* -R. E. Ünaydın. 2. Titreşim durumunda olmak, ihtizaz etmek.

titreştirme *is.* Titreştirmek işi veya durumu.

titreştirmek *(-i)* 1. Her yanı titretmek. 2. *fiz.* Titreşim durumuna getirmek.

titrete titrete *zf.* Titreterek.

titretiş *is.* Titretmek işi veya biçimi.

titretme *is.* Titretmek işi.

titretmek *(-i)* 1. Titremesine yol açmak: *"Ellerini büsbütün titretiyordu."* -R. H. Karay. 2. *mec.* Korku salmak.

titreyiş *is.* Titremek işi veya biçimi.

tiyatro *is. (tiya'tro) İt. teatro* 1. Dram, komedi, vodvil vb. edebiyat türlerinin oynandığı yer: *"Tiyatro salonunda çocuklar 30 Ağustos için bir piyes hazırlıyorlar."* -M. Ş. Esendal. *"Her tiyatronun holünde ille smokinli bir müdüre rastlayacaksınız."* -H. Taner. 2. Bu türleri, izleyiciler önünde sahnede oynama sanatı: *"Tiyatro kuruldu, birinci temsilden sonra da kapandı."* -S. F. Abasıyanık. 3. Oyun yazma sanatı: *"Ben o tarihte, kendimi az çok bir tiyatro yazarı addetmekteyim."* -H. F. Ozansoy. 4. Yazılmış oyunların tümü: *"Eskiden tiyatro Osmanlıcaya ibret sözü ile çevrilmişti."* -F. R. Atay.

tiyatrocu *is. hlk.* 1. Tiyatro oyuncusu. 2. Tiyatro işleten, tiyatro sahibi kimse.

tiyatroculuk, -ğu *is.* 1. Tiyatro sanatçılığı: *"Tiyatroculuk serüveni, işte ilkin bu büyük tabuyu göğüslemekle başlamıştır."* -H. Taner. 2. Tiyatro işletme işi.

tiyatrolaştırma *is.* Tiyatrolaştırmak işi veya durumu.

tiyatrolaştırmak *(-i)* Oyun durumuna getirmek.

tiz *s. Far. tîz* İnce, keskin (ses): *"Tüfeklerin daha tiz yayılım teraneleri bu en yüksek ölüm raksına hâkim olmuş."* -H. E. Adıvar.

tizleşme *is.* Tizleşmek işi.

tizleşmek *(nsz)* Ses tiz bir durum almak.

Tl *kim.* Talyum'un kısaltması.

Tm *kim.* Tulyum'un kısaltması.

Togolu *s.* Togo halkından olan.

toğrul *is. bk.* Çakırdoğan.

Toharca *is.* Orta Asya'da kullanılmış olan eski bir Hint-Avrupa dili.

toht *is. hlk.* Çoban köpeklerinin boynuna takılan dikenli demir halka, tasma.

tohum *is. Far. tuhm bot.* 1. Bitkilerde döllenme sonunda yumurtacıktan oluşan ve yeni bir bitki oluşmasını sağlayan tane. 2. *mec.* Soy sop, döl, nesil, sülâle: *Tohumu kurudu.* 3. *mec.* Ortaya bir sonuç çıkaran, bir sonucun oluşmasına sebep olan şey: *"Ruhuna ve hafızasına serpilen bu tohumlar onda zamanla çiçeklerini açar ve meyvelerini verir."* -A. Ş. Hisar. 4. *hlk.* Spermatozoit. **tohuma kaçmak** *şaka* 1) üreme veya üretme gücü kalmamak; 2) yaşlanmak, evlenme çağı geçip kartlaşmak: *"Şimdi saçlarının tepeden döküldüğüne bakarak üzülüyor, arada bir, tohuma kaçıyoruz artık diye hayıflandığı da oluyordu."* -H. Taner. **tohumu dökülmek** geçirdiği büyük bir korku dolayısıyla dölden kesilmek.

→ ***tohum kargası, tohum zarı***

tohumcu *is.* Tohum yetiştiren veya satan kimse.

tohumculuk, -ğu *is.* Tohum yetiştirme işi.

tohumlama *is.* Döllemek işi.

tohumlamak *(-i)* 1. Döllemek. 2. Dişi bir hayvanı, erkeğinden alınan tohumla yapay olarak döllemek.

tohumlanma *is.* Tohumlanmak işi.

tohumlanmak *(nsz)* Tohumlu duruma gelmek.

tohumlu *s.* 1. Tohumu olan. 2. Tohumla üreyen.

→ ***tohumlu bitkiler***

tohumlu bitkiler *ç. is. bot.* Bitkiler

dünyasının büyük bir şubesi, çiçekli bitkiler.

tohumluk, -ğu *s.* **1.** Tohum için ayrılan: *Tohumluk buğday.* **2.** *is.* Tohum saklanan yer: *Patates tohumluğu.*

tohum zarı *is. bot.* Tohumu dıştan sararak onu koruma altına alan zar.

tok *s.* **1.** Açlığını gidermiş, doymuş, **aç** karşıtı: *"Tok açın hâlinden anlamaz."* -Atasözü. *"Karnı tok olanlara bile mutlaka aşından bir yudum tattırırdı."* -Ö. Seyfettin. **2.** (kumaşlar için) Sık ve kalın dokunmuş. **3.** (ses için) Kalın ve gür: *"Biraz tok, biraz derinden gelen bir sesle..."* -Y. Z. Ortaç. **4.** *mec.* Sevgi, sevecenlik, başarı veya para, mal gibi şeyleri elde etmiş ve bunlara kavuşmuş olan. **tok evin aç kedisi** ihtiyacı olmadığı hâlde aç gözlülük eden. **tok gözlü** *bk.* tok gözlü. **tok karınla** doymuş olarak. **tok karnına** yemekten sonra. **tok tutmak** (yiyecekler için) açlığı uzun süre giderme veya doyurma özelliği olan.

→ ***tok gözlü***, ***tok gözlülük***, ***tok sözlü***, ***tok tok***

toka (I) *is. (to'ka)* **1.** Kemer, kayış vb nin iki ucunu birbirine bağlamaya, bunları istenilen genişlikte tutmaya yarayan, türlü biçimlerde tutturmalık. **2.** Kadınların saçlarını tutturmaya yarayan, bazen de süs olarak kullanılan araç: *"Bir de sahte taşlı bir toka takmış saçlarına."* -Ç. Altan.

toka (II) *is. İt. tocca* **1.** El sıkışma. **2.** İçki içerken birinin şerefine, sağlığına kadeh tokuşturma. **toka etmek 1)** el sıkışma: *"Çımacı İzzet'le iki ellerini birbirine uzatarak bayramlaşır gibi toka ederler."* -S. F. Abasıyanık. **2)** *den.* karşılıklı iki parçayı getirip birbirine dayamak; **3)** kadeh tokuşturmak; **4)** *argo* vermek: *"Hüseyin'e ne verdin? -Ona on beş lira toka ettim."* -S. F. Abasıyanık.

tokaç, -cı *is.* Çamaşır yıkarken kullanılan, tahtadan, yassı tokmak.

tokaçlama *is.* Tokaçlamak işi.

tokaçlamak *(-i)* (çamaşırı) Tokaçla dövmek.

tokaçlanma *is.* Tokaçlanmak işi.

tokaçlanmak *(nsz)* (çamaşır) Tokaçla dövülmek.

tokalaşma *is.* Tokalaşmak işi.

tokalaşmak *(nsz, -le)* Birbirinin elini sıkmak, el sıkışmak: *"Yalnız rüyalarında birbirlerinden bir lâhza ayrılıp tokalaşıyorlardı."* -S. F. Abasıyanık.

tokalı *s.* Tokası olan, toka takılmış olan: *"Başına... altın kaplama tokalı, yana sarkan çuha püsküllü bir şapka giymiş."* -M. Ş. Esendal.

tokat, -dı (I) *is.* (insana) El içi ile vuruş. **tokat atmak (aşk etmek** veya **patlatmak) 1)** el içi ile vurmak: *"...bir kenara çekmek ve meymenetsiz sarhoş suratına iki tokat aşk etmek istedi."* -R. H. Karay. **2)** *argo* dolandırmak. **tokat yemek 1)** (kendine) tokat vurulmak: *"Tokadı yiyince okur, şimdi tokadı yer ama sonra bana dua eder."* -M. Ş. Esendal. *"Bir defa bir tokadını yedim, acısı hâlâ avurdumdadır."* -A. Gündüz. **2)** *mec.* yenilgiye uğramak: *"Acısını unutamayacakları bir tokat yediler halktan."* -N. Cumalı. **3)** dolandırılmak.

tokat, -dı (II) *is. hlk.* **1.** Hayvan ağılı: *"Yaşlıcaydı, fakat birkaç köyde tarlası tokadı vardı."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** *hlk.* Tarla, bahçe veya mandıra kapısı.

tokatçı *is. argo* Dolandırıcı.

tokatçılık, -ğı *is. argo* Dolandırıcılık.

tokatlama *is.* Tokatlamak işi.

tokatlamak *(-i)* **1.** Tokat atmak: *"Adamı tokatlasalar... daha fazla bir şey yapmış sayılmazlardı."* -T. Buğra. **2.** *argo* Bir kimseyi dolandırmak, hile yoluyla parasını almak.

tokatlanma *is.* Tokatlanmak işi.

tokatlanmak *(nsz)* Tokat atılmak.

tok gözlü *is.* Gözü malda olmayan, gözü tok. **aç gözlü** karşıtı.

tok gözlülük, -ğü *is.* Tok gözlü olma durumu. **aç gözlülük** karşıtı: *"İclâl tiksintiye benzer bir tok gözlülükle: -Bilsin ki süsüne aldanıp da ben böyle şeyleri asla ağzıma koymam."* -Ö. Seyfettin.

toklu *is.* Bir yıllık kuzu.

tokluk, -ğu *is.* Tok olma durumu.

tokmak, -ğı *is.* **1.** Ağaçtan yapılmış iri çekiç: *"Hallaç geniş, kocaman tırnaklı*

elleriyle hâlâ tokmak sallıyordu." -S. F. Abasıyanık. **2.** Kapı kanadına asılı ve kapı çalmaya yarayan, türlü biçimlerde metal parça. **3.** Kapı kolu yerinde bulunan ve kapıyı açmağa yarayan topuz: *"Kapının tokmağını çevirdi, kapı kilitli değildi, açılıverdi."* -Ç. Altan. **4.** Dibekte dövme işi için kullanılan ağaçtan araç. **5.** Davul vb. vurma çalgıları çalmakta kullanılan ve çalgının bir parçası olan araç: *"Alın tokmağı vurun davula, sabahın ilk saatlerinde sesi başka çıkar."* -H. Taner. **tokmak gibi** tıkız etli. **tokmak tokmak** etli, kalın.

→ ***tokmakbaş***

tokmakbaş *is.* Kaya balığı.

tokmakçı *is. hlk.* Jigolo.

tokmaklama *is.* Tokmaklamak işi.

tokmaklamak *(-i)* Tokmakla vurmak.

toksikolog, -ğu *is. Fr. toxicologue* Toksikoloji ile uğraşan kimse.

toksikoloji *is. Fr. toxicologie tıp* Zehirle, onların organizmaya olan etkileriyle ve zehirlerin belirlenmesiyle uğraşan bilim dalı.

toksikoman *s. Fr. toxicomane* Dıştan sağlanan her türlü maddeye (özellikle toksit bir maddeye) karşı fiziksel ve ruhsal bir bağımlılık duyan, vücudunda bu maddenin yarattığı olağanüstü etkilerin arayışı içinde olan kişi.

toksikomani *is. Fr. toxicomanie* Uyuşturucu madde tutkunluğu.

toksin *is. Fr. toxine* Canlı organizmalarda görülen zehir.

tok sözlü *s.* Hatır ve gönül dinlemeden, hiçbir şeyden çekinmeden konuşan: *"Böyle zamanlarda, onun ne kadar aksi ve tok sözlü olduğunu gayet iyi anlamıştı."* -R. N. Güntekin.

tok sözlülük, -ğü *is.* Tok sözlü olma durumu.

tok tok *zf.* Kalın ve gür sesle: *"Birdenbire doktora dönerek tok tok konuşmağa başladı."* -T. Buğra.

tokuç *is. hlk.* Tahtadan yassı tokmak: *"Gel beni çitile, bana vur tokuç."* -B. K. Çağlar.

tokurcun *is. bk.* dokurcun.

tokurdama *is.* Tokurdamak işi.

tokurdamak *(nsz)* Hava, suyun içinde kabarcıklar durumunda yükselirken ses çıkarmak.

tokurdatma *is.* Tokurdatmak işi.

tokurdatmak *(-i)* Tokurdamak işini yaptırmak: *"O gece oynayacağı oyunun dehşetini unutup gitmiş, Çekirge'de nargile tokurdatıyordu."* -T. Buğra.

tokurtu *is.* Tokurdama sesi.

tokuş *is. bk.* değiş tokuş.

tokuşma *is.* Tokuşmak işi.

tokuşmak *(nsz, -le)* **1.** Elle tutulan iki şeyi birbirine çarpmak, çarpışmak. **2.** Kafa kafaya vuruşmak.

tokuşturma *is.* Tokuşturmak işi.

tokuşturmak *(-i, -le)* Birbirine dokundurmak, çarpıştırmak: *"Limonata bardaklarını içki kadehi gibi tokuşturarak fevkalâde neşeleniyor görünür."* -R. N. Güntekin.

tokuz *s.* Sık ve kalınca, tok (kumaş).

tokyo *is. (to'kyo) (Tokyo şehrinin adından)* Genellikle plâstik, açık bir tür terlik.

tol *is. hlk.* **1.** Taş kemer veya taş kemerlerle yapılmış ev, oda, kapı vb.şey. **2.** Yayla veya bahçe kulübesi. **3.** Küçük köy: *"Bu demir yolu,bu yana gidersen derenin boyuna alır,iner Kara Hasan toluna."* -M. Ş. Esendal.

toleranss *s. Fr. tolérance* **1.** Hoşgörü, müsamaha. **2.** *tek.* İşlenmiş bir parçanın yapım ölçüsünde olabilecek özür payı.

toleranslı *s.* Hoşgörülü, müsamahalı.

toleranssız *s.* Hoşgörüsüz, müsamahasız.

toleranssızlık, -ğı *is.* Hoşgörüsüzlük, müsamahasızlık.

tolga *is.* Savaşçıların veya itfaiyecilerin başlarına giydikleri demir başlık, migfer.

tolgalı *s.* Tolgası olan: *"Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle!"* -Y. K. Beyatlı.

tolgasız *s.* Tolgası olmayan.

tolkşov *is. İng. talk-show bk.* söz gösterisi.

tolüen *is. Fr. toluène kim.* Maden kö-

mürü katranında benzinle birlikte bulunan, eritici ve leke çıkarıcı olarak kullanılan, yanabilir sıvı hidrokarbür. CH.

tomahavk *is. İng. tomahawk ask.* **1.** Amerikan yapısı Cruise güdümlü füzelerinin bir türü. **2.** Kuzey Amerikalı kızılderililerinin kullandığı savaş baltası.

tomak, -ğı *is.* **1.** Ağaçtan yapılmış top. **2.** Ağaçtan yapılmış gürz. **3.** *esk.* Bir tür kalın ve ağır çizme.

tomar *is. Ar. ṭūmār* **1.** Dürülerek boru biçimi verilmiş deri, kâğıt: *"Alt çekmeceden çektiği bir tomar evrakı gözden geçirmeğe başladı."* -E. E. Talu. *"Cebinden bir tomar para çıkarmış, sayıyordu."* -Ç. Altan. **2.** Topun içini silmekte kullanılan, ucu fırçalı çubuk.

tombak, -ğı *is. Fr. tombac* **1.** Kuyumculukta kullanılan, % 80 bakır, % 20 çinkodan oluşan sarı renkli alaşım. **2.** *s.* Bu alaşımdan yapılmış: *Tombak leğen.*

tombala *is. (to'mbala) Fr. tombola < İt. tombola* **1.** Torbadan numaralı taşlar çekilerek, üzerinde numara yazılı kâğıtlarla oynanan bir talih oyunu. **2.** Tombala kartında bütün numaraların doldurulmasıyla kazanılan en büyük ödül: *"Sokarım elimi bu torbaya, çekerim 77 numarayı, çinko, 19 numarayı, tombala!"* -S. F. Abasıyanık. **tombala çekmek** tombala oynamak: *"Komşularınızda ya da dostlarınızda konken oynadınız, tombala çektiniz."* -H. Taner.

tombalacı *is.* Tombala çektirerek para kazanan kimse.

tombalacılık, -ğı *is.* Tombalacının işi.

tombalak, -ğı *s.* Kısa boylu, şişman, tıknaz ve tombulca: *"O, o zaman vara yoğa gülen tombalak bir çocuktu."* -R. N. Güntekin.

tombaz *is.* **1.** Irmaklarda işleyen, altı düz kayık. **2.** Üzerinde köprü kurulan, altı düz kayık biçiminde duba.

tombik *is.* **1.** Kuzey Afrika kıyılarında avlanan bir çeşit orkinosun yavrusu, tombilya. **2.** *mec.* Küçük ve şişman çocukları severken söylenen söz.

tombilik, -ği *is.* Küçük ton balığı: *...10-15 kg. arasındaki orkinoslar tombiliklere (daha küçük boylara) oranla çok daha güçlü balıklardır.*

tombilya *is.* Orkinos yavrusu, tombik: *200 kg. lık orkinos.*

tombul *s.* **1.** Şişman, şişkin, dolgun: *"Altı tombul, boynu ince boş likör şişesi, koltuğun dibinde duruyordu."* -Ç. Altan. **2.** Dolgun, etli: *"İçerde tombul yanakları kızarmış, ter içinde tıknaz bir kadın kıvranıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

tombulca *s.* Oldukça tombul, biraz tombul.

tombullaşma *is.* Tombullaşmak işi.

tombullaşmak *(nsz)* Tombul duruma gelmek, şişmanlamak.

tombulluk, -ğu *is.* Tombul olma durumu.

tomografi *is. Fr. tomographie* Bir organ veya organizma kesitinin röntgenle filmini çekme yöntemi.

tomruk, -ğu *is.* **1.** Kesilmiş ağacın silindir biçimindeki gövdesi. **2.** İşlenmek veya biçilmek için hazırlanmış taş kütlesi: *Mermer tomruğu.* **3.** Tomurcuk. **4.** *esk.* Tutuk evi. **tomruğa atmak** *esk.* tutuk evine koymak. **tomruğa vermek** işkence aracına suçlunun ayaklarını geçirmek.

tomruklama *is.* Tomruklamak işi veya durumu.

tomruklamak *(-i)* Tomruk durumuna getirmek.

tomruklanma *is.* Tomruklanmak işi.

tomruklanmak *(nsz)* Tomruk durumuna gelmek.

tomurcuk, -ğu *is.* **1.** Bir bitkinin üzerinde bulunan ve ileride sap, çiçek veya yaprak verecek olan filiz. **2.** Özellikle çiçeği verecek olan gonca: *"Birden yaban güllerinin dikenli dallarında tomurcuklar çatlıyor."* -A. İlhan.

tomurcuklanma *is.* **1.** Tomurcuklanmak işi. **2.** *mec.* Baş vermek, meydana çıkmaya hazır olmak: *"İkisi arasında başlayan bu ilgi, tomurcuklanma eğilimi gösterince, babanın ve çevresinin de destekledikleri düşünülebilir."* -H. Taner.

tomurcuklanmak *(nsz)* Tomurcuk o-

luşmak: *"Bu arada ihtiyar kavak da tomurcuklanıp yaprak açmıştı."* -H. Taner.

tomurma *is.* Tomurmak işi veya durumu.

tomurmak *(nsz) hlk.* **1.** Ağacı dibinden kesmek. **2.** Ağaç ve asmalarda filiz vermek üzere gözler kabarmak; tomurcuklanmak: *"Ağaçlar çiçekliydi, çoğunda meyveler tomurmuştu."* -T. Dursun K. **3.** *hlk.* Şişip kabarmak.

ton (I) *is. Fr. tonne* Bin kilogramlık ağırlık birimi; bir metre küp hacminde ve + 4° C deki arı suyun ağırlığı. **tonla** pek çok: *Bizde ondan tonla var.*

ton (II) *is. Fr. ton müz.* **1.** İnsan veya çalgı sesinin yükseklik veya alçaklık derecesi: *"Sesinin tonunda siteminin şiddetini azaltan bir yumuşama vardı."* -N. Ataç. **2.** Konuşmada sesin duyguları belirtecek biçimde çıkması: *"Bunun farkında olmadan, üstelik de hiç istemeden içli bir tonla söylemiş olacağım."* -H. Taner. **3.** *gr.* Ses titreşimlerinin yükselip açılması, titrem. **4.** Bir rengin koyuluk veya açıklık derecesi: *"Siyah ve beyazın tonlarını son derece hünerle kaynaştırır."* -Y. Z. Ortaç.

tonaj *is. Fr. tonage* **1.** Bir taşıtın alabildiği ton miktarı. **2.** *den.* Bir ticaret gemisinin iç hacminin hesaplanmasıyla bulunan taşıma kapasitesi.

tonalite *is. Fr. tonalité müz.* Belirli bir tonda yazılmış müzik parçasının niteliği: *"Üslûbunun minör tonalitesini insanlara yönelik güleryüzlü iç açıcı bir majör tonalite ile değiştirecekti."* -H. Taner.

ton balığı *is.* Orkinos.

tonga *is. (to'nga) argo* Hile, düzen, tuzak. **tongaya basmak** (veya **düşmek**) kendisini kötü bir duruma düşürmek için hazırlanan bir düzene uğramak, tuzağa düşmek: *"Fakat insan salim kafayla bir dakika düşündü mü tongaya bastığını anlar."* -R. N. Güntekin.

tonik, -ği *is.* ve *s. Fr. tonique* **1.** Organları uyaran ve güçlendiren (ilâç). **2.** *is.* Bazı içkilere katılan sıvı madde. **3.** *is.* Cilt bakımında kullanılan yüze ve boyna sürülen losyon.

tonilâto *is. (tonilâ:to) İt. tonnellata den.* Gemilerin alabileceği yükü belirtmekte kullanılan, bir tona eşit birim: *Bu gemi iki bin tonilâtodan fazla alamaz.*

tonilâtoluk *s.* Herhangi bir tonilâto hacminde olan: *Üç bin tonilâtoluk bir gemi.*

tonluk, -ğu *s.* Herhangi bir ton hacminde olan: *Üç tonluk kamyon.*

tonlulaşma *is. gr.* Ünsüzlerin boğumlanması sırasında, ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşerek ton vermesi, ünsüzlerin tonluluk niteliği kazanması.

tonlu ünsüz *is. gr.* Ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşip ton vermesiyle boğumlanan ünsüz türü, ötümlü ünsüz, yumuşak ünsüz: *b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, v, y, z.*

tonlu vurgu *is. gr.* Hem yüksek, hem yeğin hem de dinamik vurgu.

tonmayster *is. İng. tonmaister* (radyo ve TV.de) Ses sorumlusu, ses yönetmeni.

tonoz *is. Yun. tholos mim.* **1.** Tuğla ve harçla örülmüş, alttan obruk, yarım silindir biçiminde tavan örtüsü. **2.** Bir kemerin aralıksız devam etmesiyle oluşan örtü biçimi.

tonsuzlaşma *is. gr.* Ses tellerinin ciğerlerden gelen havayı titreştirmemesi ve ton vermemesi; ünsüzlerin boğumlanma sırasında titreşimlerini kaybederek tonsuzluk niteliği kazanması.

tonsuz ünsüz *is. gr.* Ciğerlerden gelen havanın ses tellerinde titreşime uğramadan ve ton almadan boğumlanması ile oluşan ünsüz, ötümsüz ünsüz, sert ünsüz: *ç, f, h, k, p, s, ş, t.*

tonton *is. tkz.* Sevimli, hoş kimse.

top *is.* **1.** Birçok spor oyunlarında kullanılan türlü büyüklükte, genellikle kauçuktan yapılmış toparlak: *"Havası boşalmış bir futbol topu..."* -A. Gündüz. **2.** Bazı aletlerde bulunan toparlağımsı parça: *Kantarın topu. Duvar saatinin topu.* **3.** *ask.* Gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli silâh: *"Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor / Barbaros belki donanmayla seferden geliyor."* -Y. K. Beyatlı. **4.** Kumaş,

kâğıt gibi şeylerin belli miktardaki bağı, ferde: *Bir top basma. İki top ipekli.* **5.** Birçok şeyin hepsi: *"Sarfedilen gayretlerin topu, halkımıza turizmin önemini yararlarını belletmeğe yönelmiş görünüyor."* -N. Cumalı. **6.** Kumaş, kâğıt vb. şeylerin düzenli bir yığın durumuna getirilmiş bağı: *Kâğıt topları.* **7.** *s.* Yuvarlak biçimde olan, toparlak: *Top ağaç. "Bunlardan sonra top sakallı, çocuk yüzlü Şaban'ın dizi en çok sevdiği yerdi."* -H. E. Adıvar. *"Müminlerin üstünde top kandiller damla damla titreşiyordu."* -R. E. Ünaydın. **8.** Tamamen, bütünüyle. **9.** *argo* Homoseksüel erkek. **top atmak** (veya **topu atmak**) **1)** batkınlığa uğramak, iflâs etmek: *"Biz kim oluyoruz ki veresiye verelim, iki günde topu atarız."* -M. Ş. Esendal. **2)** sınıfta kalmak. **top etmek** bir şeyi yığın durumuna getirmek. **top gibi gürlemek** (ses ve konuşma için) gür ve gürültülü bir biçimde. **top gibi patlamak** birden gelen şaşırtıcı ve ürkütücü haber duyulmak. **top sürmek** *sp.* kısa vuruşlarla, topu kaçırmadan karşı takımın kalesine veya potasına doğru götürmek. **top top 1)** top biçiminde, yuvarlak yuvarlak; **2)** birçok top olarak. **top yekûn** *bk.* topyekûn. **topa tutmak** üzerine topla ateş etmek: *"İngilizlerin topa tuttuğu yerlere gidip bir saat kadar muhtelif çapta birçok mermi ölçtüm."* -F. R. Atay. **(bir şeyin) topu 1)** tümü, hepsi; **2)** (azımsanan şeyler için) yalnızca, olup olacağı. **topu atmak** *argo* sınıfta kalmak.

→ top ağaç, top altı, top arabası, top atımı, top çam, topçeker, tophane, top kandil, top mermisi, top patlıcan, top sağır, top sakal, top sakallı, top sürme, top tekniği, top tüfek, topu topu, topyekûn, top zambak

topaç, -cı *is.* **1.** Çevresine ip sarılıp birden bırakılarak veya kamçı ile vurularak döndürülen koni biçiminde ucu sivri oyuncak. **2.** Kurşun borunun ağzını genişletmekte kullanılan bir tür ağaç tıkaç. **3.** Kayık küreğinin toparlakça yeri. **4.** Toparlak sepet veya küçük küfe. **topaç gibi** vücutça toplu ve sağlıklı (çocuk).

topaççı *is.* Topaç yapan veya satan kimse.

top ağaç, -cı *is. bot.* Gövdesi yüksekçe bir yerden kesilerek dallandırılan ağaç.

topak, -ğı *is.* **1.** Yufka açmak için avuç içinde yuvarlak bir biçim verilen hamur parçası. **2.** Bu biçim verilmiş herhangi bir şey: *Kömür topağı. "Kirli bir çıkının içinden bir topak afyon çıkardı."* -H. R. Gürpınar. *"Daha gün doğmadan, anası yayığın ilk tereyağı topağını ona verirdi."* -Y. Kemal. **3.** Hayvanlarda, parmakların ardında topuğu andıran çıkıntı. **4.** (bazı bölgelerde) Şişe veya kadeh.

→ topak topak

topaklama *is.* Topaklamak işi.

topaklamak *(-i)* Toz veya küçük parçalar durumundaki bir şeyi kütle veya yığın biçiminde birleştirmek.

topaklanma *is.* Topaklanmak işi.

topaklanmak *(nsz)* Topak durumuna gelmek.

topaklaşma *is.* **1.** Topaklaşmak durumu. **2.** *fiz.* Bir bütün oluşturan parçacıkların bir araya toplanması sonucu oluştuğu durum.

topaklaşmak *(nsz)* **1.** Topak durumunu almak. **2.** *fiz.* Madde topaklaşmaya uğramak veya yüz tutmak.

topaklaştırmak *(-i)* Bir maddeyi, bir cevheri en küçük parçalarını birbirine yapışık duruma getirmek.

topak topak *zf.* Topak durumunda olarak, topak biçiminde.

topal *s.* **1.** Bacağındaki sakatlık sebebiyle seker gibi veya iki adımda bir, bir yana eğilerek yürüyen (insan veya hayvan): *"Bu sabah, yolda bizim topal postacıya rast geldim."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *mec.* Ayaklarından biri kısa olan (nesne): *Topal masa.* **topal eşekle kervana katılmak** (veya **karışmak**) *tkz.* yetkisi ve yeteneği olmadığı hâlde önemli bir işe katılmaya yeltenmek.

topalak, -ğı *is. bot.* Hünnapgillerden, yapraklarından yeşil boya çıkarılan bir bitki *(Rhamnus clorophorus globosus).*

topallama *is.* Topallamak işi.

topallamak *(nsz)* **1.** Bacağındaki sakatlık sebebiyle seker gibi veya iki adımda, bir yana eğilerek yürümek: *"Öyle topallar gibi değil ama, bir garip yürüyordu."* -Ç. Altan. **2.** *mec.* (işler) Gerektiği gibi yürümemek, aksamak.

topallayış *is.* Topallamak işi veya biçimi.

topallık, -ğı *is.* Topal olma durumu.

top altı *is.* Kale toplarının koruması altındaki yer; bir şehrin yakın çevresi.

top arabası *is.* Sahra topunun oturtulmuş bulunduğu tekerlekli taşıt: *"Her tarafı top arabası ile geziyorduk."* -F. R. Atay.

toparlacık, -ğı *s. (topa'rlacık)* **1.** Pek yuvarlak, yusyuvarlacık. **2.** (insan için) Kısa boylu ve şişman.

toparlak, -ğı *is.* ve *s.* **1.** Top biçiminde olan, yuvarlak (şey), küre, kürevî: *"Çehre toparlak, kaşlar incecik, ağız iri, yanaklar fazla etli ve gözler çekik."* -R. H. Karay. **2.** *is.* Top cephanesi taşıyan araba.

→ ***toparlak hesap, toparlak sayı , toparlak rakam***

toparlakça *s.* Toparlağa yakın bir biçimde olan.

toparlak hesap, -bı *is.* Yuvarlak hesap.

toparlak rakam *is. bk.* toparlak sayı.

toparlak sayı *is.* Yuvarlak sayı.

toparlama *is.* Toparlamak işi.

toparlamak *(-i)* **1.** Bir araya getirmek, toplu bir duruma sokmak: *"Sonra müsveddeleri toparlayıp yatmaya gitti."* -H. Taner. **2.** (düşünce için) Neler üzerinde durulacağını hatırlayıp bir araya getirmeye çalışmak: *"Düşünüyorum efendim, dedim. Yazacaklarımı toparlıyorum."* -H. Taner. **3.** Şaşkın durumdan kurtulup kendine gelmek. **4.** Çeki düzen vermek: *Odayı toparladı.*

toparlanış *is.* Toparlanmak işi.

toparlanma *is.* Toparlanmak işi.

toparlanmak *(nsz)* **1.** Toparlamak işine konu olmak veya toparlama işi yapılmak. **2.** Para yönünden durumunu düzeltmek. **3.** Sağlığı düzelmek. **4.** Bir işi, bir hareketi yapmaya hazır duruma gelmek: *"Can havliyle silkinip toparlanarak ve bütün bağlarından sıyrılarak birdenbire ayağa kalkıvermiş."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

toparlayıcı krem *is.* Esnekliğini yitirmiş cildi sıkıştırıp düzelten krem türü.

topatan *is.* Güzel kokulu, sarı renkte, uzunca bir kavun türü.

top atımı *is. ask.* Top atma işi veya biçimi.

topaz *is. Fr. topaze* Alüminyum silikatı ve flüorinden oluşan, kahverengi veya soluk sarı renkte değerli taş.

topbaş *is.* Anadolu'da özellikle Tokat yöresinde yetiştirilen açık renkli, orta boy yapraklı ve tatlı içimli bir tür tütün.

topbaş balık, -ğı *is.* Kefal.

top çam *is. bot.* Toplu ve düzenli çam türü.

topçeker *is.* ve *-den* **1.** *ask.* Ağır top taşıyan, küçük savaş gemisi, gambot. **2.** *s.* Top çeken (hayvan veya araç).

topçu *is.* **1.** *ask.* Topların kullanılışı, bakımı üzerine yetiştirilen asker sınıfı: *Binler yaşa topçu heybetinle / Aslan kesilir cidal içinde. "Piyade ile topçu kıtaları arasında ilerliyoruz."* -A. Gündüz. **2.** *argo* Sınıfta kalmış öğrenci. **3.** Futbolcu.

topçuluk, -ğu *is. ask.* Topçu sınıfı.

tophane *is. (topha:ne) T. top + Far. ḫāne tar.* **1.** Top yapılan, top dökülen yer. **2.** Topçu askerinin eğitildiği yer.

topik, -ği *is.* Tahin, nohut, patates ve soğanla yapılan meze.

top kandil *is.* Birçok kandilin birleştirilmesiyle yapılmış avize.

topla *is.* Üç parmaklı diren.

toplaç, -cı *is. fiz.* Elektrik dinamolarında, hareketli bölümün üzerindeki iletken devrelerde oluşan akımı toplayıp tek bir devreye veren araç, kolektör.

toplam *is. mat.* Toplama işleminin sonucu, mecmu, yekûn.

toplama *is.* **1.** Toplamak işi: *"Yarışırcasına para toplamağa başladılar."* -H. E. Adıvar. **2.** *mat.* Sayıları veya nicelikleri birbirine ekleyip toplamını bulma işlemi. **3.** Kalın bazlamaya benzer bir çeşit tandır ekmeği.

→ ***toplama işareti, toplama kampı***

toplama işareti *is. mat.* Toplama işlemini ifade eden + işareti.

toplamak *(-i)* **1.** Bir araya getirmek: *"Şairin bütün eserlerini, bütün hatıralarını toplayacak."* -O. S. Orhon. **2.** Devşirmek: *Kırlardan çiçek topladık.* **3.** Devşirip kaldırmak: *Sofrayı toplamak.Yatakları toplamak.* **4.** Dağınıklıktan kurtarmak: *Bu odayı biraz toplamak gerek.* **5.** Bir araya getirmek, düzene sokmak, düzeltmek: *"Uzun yağlı saçlarını parmaklarıyla taradı, kalpağının altında topladı."* -M. Ş. Esendal. **6.** Artırıp biriktirmek: *Epey servet toplamış.* **7.** *mat.* Sayıları veya nicelikleri birbirine ekleyip toplamını bulmak. **8.** Hizmete çağırmak: *Asker toplamak.* **9.** (vergi veya bağış için) Verecek olanlardan almak. **10.** *(nsz)* Şişmanlamak, kilo almak. **11.** *(nsz)* (çıban, yara için) İrinlenmek. **12.** Sayıları veya nicelikleri birbirine ekleyip toplamını bulmak.

toplama kampı *is.* Savaşta, düşman milletten sivil halkın, savaş tutsaklarının veya siyasî tutukluların topluca tutuldukları yer, temerküz kampı: *"Gerçi birçok arkadaşlan gibi toplama kamplarında çürüyüp gitmemişti, sağdı, sağlamdı."* -H. Taner.

toplanan *is. mat.* Toplama işleminde toplamı oluşturan sayılardan her biri.

toplanık, -ğı *s.* Toplantı durumunda bulunan.

toplanılma *is.* Toplanılmak işi.

toplanılmak **1.** Kişiler bir araya gelmek: *"Akşam büyük bir salonda toplanıldı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *(nsz)* Toplamak işi yapılmak: *Eşyalar toplanıldı.*

toplanış *is.* Toplanmak işi veya biçimi.

toplanma *is.* Toplanmak işi.

toplanmak *(nsz)* **1.** Toplamak işine konu olmak: *Ağaçtaki meyveler toplandı.* **2.** Toplantı yapmak. **3.** Kendine çeki düzen vermek. **4.** Şişmanlamak: *"Kısacık boylu, kara kuru Nadir Hanım'ın yerinde şimdi şişman denilecek kadar etlenmiş, toplanmış, yağlanmış bir hanım var."* -M. Ş. Esendal.

toplantı *is.* **1.** Birden çok kimsenin türlü amaçlarla bir araya gelmesi, içtima: *"Komisyon toplantısı bitsin de görürsünüz."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bir gündem üzerinde görüşmek amacıyla ilgililerin katılmasıyla yapılan birleşim. **3.** Bir meclisin bir yıl içindeki birleşimlerinin tümü.

→ ***toplantı salonu, toplantı yeri***

toplantı salonu *is.* Toplantıların yapıldığı geniş mekân.

toplantı yeri *is.* Toplantının yapıldığı yer veya merkez.

toplardamar *is. anat.* Kanın, vücudun her yanından kalbe gitmesine yarayan damar.

toplaşma *is.* Toplaşmak işi.

toplaşmak *(nsz)* **1.** Toplanmak: *"Erkeklerde merak daha fazlaydı.-Acep ne biçim karıymış ki bu... diye toplaştıkları dere boyunda konuşurlar."* -R. H. Karay. **2.** Top durumuna gelmek.

toplatılma *is.* Toplatılmak işi.

toplatılmak *(nsz)* **1.** Toplamak işi yaptırılmak: *"Şimdi hemen, ne kadar zengin varsa, hepsi bir binada toplatılacaktı."* -Ö. Seyfettin. **2.** (yakalanan şeyler) Satıcılardan alınmak.

toplatma *is.* Toplatmak işi.

toplatmak *(-i, -e)* Toplamak işini yaptırmak.

toplayış *is.* Toplamak işi veya biçimi.

toplu *s.* **1.** Topu olan: *Toplu tabanca.* **2.** Hep bir arada, toplanmış: *"Yol, toplu yaşamanın doğurduğu bir gereksinmeyi karşılamak için yapılır."* -N. Cumalı. **3.** Düzene konmuş: *Toplu bir oda.* **4.** Topunu içine alan: *Toplu bir bakış.* **5.** Vücutça dolgun: *"Boyum uzun olmadığından mı nedir, büsbütün toplu gösteriyorum."* -A. İlhan.

→ ***toplu çalışım, toplu çalışma, toplu durum, toplu görüşme, toplu iğne, toplu konut, toplu sözleşme, toplu tabanca, toplu tartışma, toplu taşıma***

topluca *s.* ve *zf. (toplu'ca)* **1.** Toplu olarak. **2.** *s.* Vücutça biraz dolgun: *Topluca bir genç.*

toplu çalışım *is.* Seminer, şölen.

toplu çalışma *is.* Bir konu, bir iş için gerçekleştirilen birlikte çalışma, seminer.

toplu durum *is.* Genel görünüm, konjonktür.

toplu görüşme *is.* Açık oturum, panel.

toplu iğne *is.* Başında küçük bir toparlak bulunan iğne.

toplu konut *is.* Önceden plânlanmış belli bir yerleşim bölgesinde vatandaşa devletin açtığı kredi yardımlarıyla ve katkılarıyla oluşturulan yapılar bütünü.

topluluk, -ğu *is.* **1.** Nitelikleri bakımından bir bütün oluşturan kimselerin hepsi, toplum, camia, cemiyet, vücut dolgunluğu: *"Bu müşterek duygu ve anlayış birçok zevkleri birleştirir ve bir topluluk meydana getirirdi."* -A. Ş. Hisar. **2.** Aynı yerde bulunan insan kalabalığı. **3.** *müz.* Müzik eserlerini birden fazla ses veya sazla seslendirmek için oluşturulan grup. **4.** Sanatçı grubu, ansambl: *"Çok sayıda amatör topluluk sahneledi Nalınlar'ı."* -N. Cumalı.

→ ***topluluk adı, topluluk eki, topluluk ismi, topluluk sayısı***

topluluk adı *is. gr.* Birlik kavramı taşıyan topluluğa verilen: *Ordu, alay, tabur, sürü* gibi.

topluluk eki *is. gr.* İsimlerde sayı bakımından topluluk ve birliktelik gösteren ek.

topluluk ismi *is. bk.* topluluk adı.

topluluk sayısı *is.* Topluluğu meydana getiren sayı.

toplum *is.* **1.** *sos.* Aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü, cemiyet: *İlkel toplum.* **2.** Topluluk.

→ ***toplum bilimci, toplum bilimcilik, toplum bilimi, toplum bilimsel, toplum dışı, toplum dil bilimi, toplum felsefesi, toplumlar arası, toplum polisi, toplum yapısı***

toplum bilimci *is. sos.* Toplum bilimi bilgini, içtimaiyatçı, sosyolog.

toplum bilimcilik, -ği *is. sos.* İnsan hayatındaki bütün olayları yalnızca toplumsal yapı ve kuruluş biçimleriyle açıklama eğilimi.

toplum bilimi *is. sos.* Toplumun oluşum, işleyiş ve gelişim yasalarını inceleyen bilim dalı, içtimaiyat, sosyoloji.

toplum bilimsel *s. sos.* Toplum bilimiyle ilgili olan.

toplumcu *is.* ve *s.* Toplumculuktan yana olan (kimse veya görüş), sosyalist.

→ ***toplumcu gerçekçi, toplumcu gerçekçilik***

toplumcu gerçekçi *is. fel.* ve *ed.* Toplumcu gerçekçilik yanlısı olan kimse.

toplumcu gerçekçilik, -ği *is. fel.* ve *ed.* Toplumsal olayları ve ilişkileri toplum bilimi açısından ele alarak hem gerçekçilik hem de gelişme süreci içinde irdeleyen roman türü.

toplumculuk, -ğu *is. sos.* Toplumsal refahı devlet inisiyatifinin getireceğini savunan, işçilerin yönetime katılmalarına ağırlık veren, hür teşebbüsü devletin ve sendikaların baskısı altında tutmaya çalışan, telkin ve propagandalarını eğitim, tanıtım ve vergi reformları üzerinde yoğunlaştıran siyasî öğretilere verilen ad, sosyalizm.

toplumdaş *is.* Aynı topluma bağlı bireylerin her biri.

toplum dışı *s.* Toplumun dışında kalan.

toplum felsefesi *is.* Toplumcu görüşe dayalı düşünce ve değerlendirme.

toplum içincilik, -ği *is.* İnsanın kendisini evrenin merkezi sayma görüşü.

toplumlar arası *is.* Toplumları ilgilendiren durum.

toplumlaşma *is.* Toplum durumuna gelme.

toplumlaşmak *(nsz)* Toplum durumuna gelmek.

toplumlaştırma *is.* Toplumlaştırmak işi.

toplumlaştırmak *(-i)* Toplumculuk ilkeleri çerçevesinde topluluğa mal etmek.

toplum polisi *is.* Toplumsal olayları izlemek ve denetlemek amacıyla oluşturulmuş polis birimi ve polisiye güç.

toplumsal *s.* Toplumla ilgili, topluma ilişkin, içtimaî, sosyal.

→ ***toplumsal bilim, toplumsal bunalım, toplumsal çözülme, toplumsal davranış, toplumsal dayanışma, toplumsal değer, toplumsal değişme, toplumsal denge, toplumsal farklılaşma, toplumsal gelişme, toplumsal ilişki, toplumsal yapı, toplumsal yardım***

toplumsal bilim *is.* Toplum bilimi.

toplumsal bunalım *is. psikol.* Toplumun genel olarak psikolojik bir sıkıntıya girmesi.

toplumsal bütünleşme *is. sos.* **1.** Toplumda amaçların izlenmesinde beliren duygu ve davranışlardaki birlikteliğin geliştirilmesi. **2.** Ortaklaşa amaçların izlenmesinde duygu ve davranışlarda ortak ölçümün geliştirilmesi.

toplumsal çözülme *is. sos.* Birbirine bağlı kişiler veya gruplar arasında amaca ulaştıracak görevlerin yapılamaması sebebiyle ilişkilerin bozulması.

toplumsal davranış *is.* Toplumun değişik türlerinde ve bireyleri arasında sağlanan iletişim etkinliği ve ilişkileri.

toplumsal dayanışma *is. sos.* Toplumun kurum ve kuruluşlarıyla ortak değerlerde birleşmesi ve birlikte hareket etmesi.

toplumsal değer *is. sos.* Toplumun her katmanınca benimsenen ve savunulan değer.

toplumsal değişme *is. sos.* Toplumun siyasal, sosyal ve ekonomik gelişme ve değişmelere paralel olarak gösterdiği eğilim.

toplumsal denge *sos.* Bir toplumun başlıca kesimlerinin geniş ölçüde bir uyum içinde bulunmasını sağlayan toplum ve kültür bakımından bütünleşme.

toplumsal farklılaşma *is. sos.* Kişi veya gruplarda farklı özelliklerin topluca meydana getirilmesi, tanınması ve benimsenmesi.

toplumsal gelişme *is. sos.* Toplumun bütün olarak değişmesi ve gelişmesi.

toplumsal ilişki *is. sos.* Toplumun değişik unsurlarının karşılıklı etkileşimi ve ilişkisi.

toplumsallaşma *is. sos.* Bireyin kişilik kazanarak belli bir toplumsal çevreye hazırlanması, toplumla bütünleşmesi süreci, sosyalleşme.

toplumsallaşmak *(nsz)* Toplumsal nitelik göstermek veya kazanmak.

toplumsallaştırma *is. ekon.* **1.** Toplum yararına çalışır duruma getirme, sosyalizasyon. **2.** *psikol.* ve *ped.* Toplumun değer yargılarına uygun duruma getirme, sosyalizasyon.

toplumsallaştırmak *(-i)* **1.** Toplum yararına çalışır duruma getirmek. **2.** Toplumun değer yargılarına uygun duruma getirmek.

toplumsal yapı *is. bk.* sosyal yapı.

toplumsal yardım *is.* **1.** Toplum bireyleri arasında ve toplumlar arasında kurulan yardımlaşma. **2.** Toplumsal içerikli yardım.

toplum yapısı *is.* Sosyal hayattaki irili ufaklı pek çok sayıda sosyal grubun meydana getirdiği yapı.

toplu sözleşme *is.* İş kanununa göre, iş verenle bir yerde çalışan işçiler arasındaki çalışma şartlarını ve ücretleri düzenlemek amacıyla, işçilerin bağlı olduğu sendika ile iş veren arasında belli bir süre için imzalanan anlaşma.

toplu tabanca *is.* Mermi yuvası bir eksen etrafında dönen top içerisinde bulunan tabanca, toplu.

toplu tartışma *is.* Forum.

toplu taşıma *is.* Bir şehir halkının ulaşım ihtiyacının, çok sayıda insan taşımaya elverişli büyük taşıma araçlarıyla karşılanmasını sağlayan ulaşım sistemi.

toplu taşımacılık, -ğı *is.* Toplu taşıma yapmak durumu.

top mermisi *is. ask.* Top ile atılan sivri uçlu, silindir biçiminde mermi.

topoğraf *is. Fr. topographe* Topografya uzmanı.

topoğrafik *s. Fr. topographique* Topografyaya ait olan.

→ ***topografik harita***

topoğrafik harita *is.* Topografya haritası.

topoğrafya *is. (topogra'fya) Fr.*

topographie Bir kara parçasının doğal engebe ve özelliklerini kâğıt üzerinde çizgilerle gösterme işi.

→ ***topoğrafya haritası***

topoğrafya haritası *is.* Büyük ölçekli olan ve yeryüzü biçimlerini ayrıntılarıyla gösteren harita.

topoloji *is. Fr. topologie* Geometrik cisimlerin nitelikleriyle ilgili özelliklerini ve bağıl konumlarını, biçim ve büyüklüklerinden ayrı olarak alıp inceleyen geometri dalı.

topolojik, -ği *s. Fr. topologique* Topoloji ile ilgili olan.

toponim *is. Fr. toponymie* Yer adlarını inceleyen bilim dalı.

top patlıcan *is. bot.* Yuvarlak ve etli patlıcan türü.

toprak, -ğı *is.* **1.** Yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü: *Kara toprak. Kireçli toprak. Killi toprak.* **2.** Kara: *Toprağa ayak basmak.* **3.** Ülke: *"Bu toprak bizimdir, içinde yabancının işi yok."* -R. E. Ünaydın. **4.** Arazi, tarla: *Köylüye toprak dağıtmak.* **5.** *s.* Topraktan yapılmış: *Toprak dam. Toprak kap. "İki toprak duvarın birleştiği bir girintide diz üstü büzülmüş görünüyor."* -M. Ş. Esendal. **toprak çekmek** bir yerdeki toprağı başka bir yere taşımak. **toprak doyursun gözünü** *bk.* gözünü toprak doyursun. **toprak olmak** ölmek: *"Boş saatlerde, şimdi ikisi de toprak olan iki dostumla sanat tartışmaları yapıyorduk."* -Y. Z. Ortaç. **toprak paklar** (bir kimsenin) yaptığı kötülükler ancak ölmesiyle son bulur. **toprağa bakmak** ölümü yakın görülmek. **toprağa düşmek** ölüp gömülmek: *"Bu sabah hesap ettim, küçüğüm toprağa düşeli tam yetmiş üç gece olmuş."* -R. N. Güntekin. **toprağa vermek** ölüyü gömmek. **toprağı bol olsun** Müslüman olmayanlar için "ruhu sükûn içinde olsun" anlamında söylenir: *"On dakikaya kalmadan adamcağız sizlere ömür! -Toprağı bol olsun diyeceksiniz."* -R. Erduran. **toprağı çekmiş** sürekli olarak yaşadığı yerden kısa bir süre kalmak üzere gittiği başka bir yerde ölenler için söylenir. **toprağına ağır gelmesin** bir ölünün aleyhinde bir söz söylenildiğinde kullanılır.

→ ***toprak altı, toprakbastı, toprak bilimci, toprak bilimi, toprak boya, toprak çimento, toprak hukuku, toprak kayması, toprak köleliği, toprak kölesi, toprak rengi, toprak sıçanı***

toprak altı *s.* Toprak içinde bulunan: *Toprak altı servetlerimiz.*

toprakbastı *is.* Ayakbastı.

toprak bilimci *is.* Toprak bilimi uzmanı, pedolog.

toprak bilimi *is.* Toprakların fiziksel, kimyasal, biyolojik vb. özelliklerini inceleyen bilim, pedoloji.

toprak boya *is.* **1.** İçinde demir oksidi bulunan renk, kiremit kırmızısı. **2.** Minerallerden elde edilen boyar madde.

toprakçıl *s. zool.* Toprakta yaşayan hayvan türü.

toprak çimento *is.* Çimento ve su katılarak sıkıştırılmış toprak.

toprak hukuku *is. huk.* Toprak üzerindeki mülkiyet rejimini toprağın işletilmesiyle ilgili hususları düzenleyen hukuk.

toprak kayması *is. jeol.* Yağışların etkisiyle toprağın alt tabakalarının gevşemesi sonucu üst tabakanın oynaması.

toprak köleliği *is.* Toprağa bağlı kölelik düzeni.

toprak kölesi *is.* Toprağa bağlı köle.

topraklama *is.* **1.** Topraklamak işi. **2.** Elektrik devresinde veya elektrikle çalışan bir araçta bir ucu toprakla birleştirmek işi.

topraklamak *(-i)* Üzerini toprakla örtmek.

topraklandırma *is.* Topraklandırmak işi: *"O gün bugün çiftçiyi topraklandırma komisyonları işlerini sürdürürler."* -N. Cumalı.

topraklandırmak *(-i)* Bir kimseyi işletip geçinmesi için toprak sahibi yapmak: *Köylüyü topraklandırmak.*

topraklaşma *is.* Topraklaşmak işi veya durumu.

topraklaşmak *(nsz)* Toprak durumuna

gelmek.

topraklı *s.* **1.** İçine toprak karışmış. **2.** Ekecek toprağı olan (köylü).

toprak rengi *is.* **1.** Sarı veya yeşile çalan toprağın rengi: *"Duvarlar, bütün ışıkları yutuyor, halkın üstüne bir toprak rengi dökülüyor."* -M. Ş. Esendal. **2.** *s.* Bu renkte olan.

topraksı *s.* Toprağı andıran.

toprak sıçanı *is. zool.* Toprağın altında yaşayan bir sıçan türü.

topraksız *s.* **1.** İçinde toprak bulunmayan. **2.** Ekecek toprağı olmayan (köylü).

top sağır *is.* Tam sağır: *"Beethoven sağırlığa doğru gitmektedir; yarın top sağır olacağını biliyor: genç kızı sakat varlığına bağlamaktan ürküyor."* -R. H. Karay.

top sakal *s.* Uzun ve gür sakalı alttan yusyuvarlak düzeltip kesilmiş olan (kimse).

top sakallı *s.* Top sakalı olan: *"O yuvarlak ve dazlak kafalı, top sakallı bir adamdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

top sürme *is. sp.* Topu kısa kısa vurarak karşı tarafın kalesine veya potasına doğru götürme, dripling.

toptan *zf. (to'ptan)* **1.** Toplu olarak, tümüyle, bütünüyle: *"Toptan bir bakışla, birincilere hoş geldiniz demek bir vazifedir."* -O. S. Orhon. **2.** *s.* Büyük ölçüde yapılan: *Toptan alış veriş. "Mahalle halkının şehirden toptan aldıklarını taşıyan... pazar kayıkları gider gelirdi."* -A. Ş. Hisar.

toptancı *is.* Toptan satış yapan tüccar.

toptancılık, -ğı *is.* Toptan alış veriş tüccarlığı.

top tekniği *is. sp.* Oyuncunun topla dilediği gibi oynayabilmesi, topu kullanabilme becerisi.

top tüfek, -ği *is.* Türlü silâhlar.

topuk, -ğu *is. anat.* **1.** Ayağın toparlakça olan alt bölümü: *"Topuklarına kadar uzun saçları vardı."* -M. Ş. Esendal. **2.** Ökçe: *"Sıska kız, alışık olmadığı yüksek topuklarla yürümeğe çalışıyordu."* -Ç. Altan. **3.** *is. mdn.* Belli bir amaçla kazılmaksızın asıl yerinde bırakılan kömür bloku veya cevher kütlesi. **topuk çalmak** yürürken ayakların iç kemikleri birbirine çarpmak. **topuk kapmak** *bk.* dalma. **topuklarına kadar** aşık kemiklerine kadar: *Topuklarına kadar çamura batmış.* **topuk vurmak** *ask.* selâmlamadan önce ayak topuklarını yanyana getirmek.

→ ***topuk demiri, topukdöven, topuk kemiği***

topuk demiri *is.* Kapı menteşelerinin altta kalan erkek bölümü.

topukdöven *is.* Etekleri yere kadar uzanan kadın giysisi.

topuk kemiği *is. anat.* Ayağın alt ve arka kısmında bulunan kemik.

topuklama *is.* Topuklamak işi.

topuklamak *(-i)* Hayvanı topukla dürtmek.

topuklu *s.* Yüksek ökçeli: *Topuklu ayakkabı.*

topuksuz *s.* Ökçe yüksekliği az olan: *Topuksuz ayakkabı.*

topur *is. hlk.* **1.** Kestanenin dikenli olan dış kabuğu. **2.** Fındığın dışındaki yeşil kabuk.

toput *is. kim.* Çökelti.

topu topu *zf.* Aşağı yukarı, hemen hemen: *"Bir o, bir ben zaten topu topu ikimizdik erkek olarak."* -H. Taner.

topuz *is.* **1.** Ucu top biçiminde eski bir silâh. **2.** Top biçiminde toplanmış saç: *"Saçlar, sımsıkı taranmış, fırçalanmış, ensesinde bir topuz yapılmıştı."* -H. E. Adıvar. **3.** Bir şeyin elle tutulabilen çıkıntısı: *"Kapıya doğru yürüdü. Evvelâ anahtarı, sonra topuzu çevirdi."* -P. Safa. **topuz gibi** kısa ve tıknaz (kimse).

topuzlu *s.* Topuzu olan.

→ ***topuzlu kilit***

topuzlu kilit *is.* Kilit sistemini bünyesinde bulunduran kapı kolu.

topyekûn *s. T. top + Ar. yekûn* Eksiksiz (olarak), toplam olarak, toplu olarak: *"Batı diplomasisi, topyekûn, nice acı dersler gördü, nice çetin imtihanlardan geçti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

top zambak, -ğı *is.* Zambak.

tor (I) *is. hlk.* **1.** Sık gözlü ağ. **2.** *s.* Ağ örgüsünde: *Tor başlık.*

tor (II) *s. hlk.* **1.** Toy, işe alışkın olmayan, yabanî: *Tor hayvan.* **2.** Olgunlaşmamış, ham. **3.** *mec.* Görgüsüz, çekingen, utangaç, acemi.

tor (III) *is. Fr. mat.* Bir dairenin kendi düzleminde bulunan fakat merkezinden geçmeyen bir doğru çevresinde dönmesiyle oluşan cisim.

torak, -ğı *is.* Kömürleştirilecek ağaç veya pişirilecek tuğlalarla dolu olan ve dışı çamur ile sıvanan kümbet.

toraman *is.* Tombul, iri yapılı, genç irisi.

torba *is.* **1.** Genellikle, pamuk, kıl ve plâstik gibi iplikten dokunmuş, türlü boy ve biçimde, ağzı büzülüp bağlanabilen araç: *Pirinç torbası. "Cüzdanı bir meşin torbaya sarmış, torbayı gömleğimin içine bağlamıştım."* -R. N. Güntekin. **2.** Naylon torba, poşet. **3.** Er bezi, husye, testis. **torba eylemek** torba etmek. **torbada (veya çantada) keklik** ele geçirilmesi o denli kesin ki elde edilmiş sayılır. **torbaya koymak** *tkz.* sağlamak.

→ ***torba çay, torba kadro, torba yoğurdu***

torba çay *is.* İşlendikten sonra torba içinde satışa sunulan çay, poşet çay.

torba kadro *is.* Gereğinde yetkilinin uygun göreceği yerlerde ve miktarlarda kullanılmak için saklı bulundurulan kadroların tümü.

torbalama *is.* Torbalamak işi.

torbalamak *(-i)* Torbaya koymak, torba biçimine getirmek.

torbalanma *is.* Torbalanmak işi.

torbalanmak *(nsz)* **1.** Torbalamak işi yapılmak. **2.** Gevşeyip sarkmak: *Yanakları torbalandı.*

torbalı *s.* Torbası olan.

torba yoğurdu *is.* Torbaya konup süzdürülen yoğurt.

toreador *is. Fr. toréador* < *İsp. torero* Boğa güreşçisi veya arenada boğa güreşine katılan herkes.

torero *is. Fr. torero* < *İsp.* Arenada boğalarla mücadele eden kimse, boğa güreşçisi.

torik, -ği *is. zool.* Palamut balığının irisi *(Palemiye sarda).*

torlak, -ğı *s.* **1.** Genç, toy. **2.** Henüz evcilleşmemiş, alışmamış (hergele). **3.** *is.* Derviş.

torluk, -ğu *is.* Toyluk, acemilik.

torna *is. (torna) İt. torna (tornare* "döndürmek, çevirmek" fiilinden*)* Ağaç veya metal eşyaya yuvarlak bir biçim vermek için kullanılan çarklı tezgâh.

tornacı *is.* Torna işi yapan kimse, torna işçisi: *"Ben mis gibi tornacıyım. Sanatımı bırakamam."* -S. F. Abasıyanık.

tornacılık, -ğı *is.* Torna işçiliği veya zanaatçılığı.

tornado *is. (torna'do) İsp. tornado coğr.* Batı Afrika kıyılarında esen çok kuvvetli kiklon.

tornalama *is.* Tornalamak işi.

tornalamak *(-i)* Torna ile işlemek.

tornalanma *is.* Tornalanmak işi.

tornalanmak *(nsz)* Torna ile işlenilmek.

tornalatma *is.* Tornalatmak işi.

tornalatmak *(-i)* Tornadan geçirtmek, torna yaptırmak.

tornalı *s.* **1.** Tornada işlenmiş. **2.** Tornalanmış parçalarla yapılmış: *Tornalı masa.*

tornavida *is. (tornavi'da) İt. torna-vite* Vidaları döndürüp yürütmek için başlarındaki kertiğe uygulanan, ucu yassı ve düz alet.

tornet *is. Fr. tournette* Bilyalı tekerlekler ve küçük bir sandıktan oluşan basit taşıma aracı.

tornistan *is. (to'rnistan) İng. turnstern* **1.** *den.* Gemi için, pervaneyi ters yönde çevirme. **2.** *hlk.* Ters yüz etme. **tornistan etmek** *den.* **1)** (gemi) geri dönmek; **2)** bir giyeceği ters yüz etmek.

torpido *is. (torpi'do) İng. torpedo den.* Torpil atmaya yarar, küçük ve çok hızlı giden savaş gemisi: *"Torpido ile hücum edip de Frenk zırhlısını batıranlar içinde Ahmet de vardı."* -A. Gündüz.

→ ***torpido gözü***

torpidobot *is. (torpi'dobot) İng. torpedo-boat den.* Torpido.

torpido gözü *is.* Otomobillerde, içinde sürücü için gerekli şeylerin bulunduğu kapaklı küçük bölme.

torpil *is. Fr. torpille* **1.** *den.* Savaş gemilerinde su altı silâhı olarak kullanılan büyük bomba. **2.** *mec.* Bir kimseyi kayırıcı, arka.

→ ***torpil balığı***

torpil balığı *is. zool.* Tırpanayı andıran ve başındaki bir organdan elektrik çıkararak başka balıkları öldüren, yavru doğuran bir balık, uyuşturan balığı *(Raia torpedo).*

torpilci *is.* Torpil ile uğraşan kimse.

torpilcilik, -ği *is.* Torpilcinin işi.

torpilleme *is.* Torpillemek işi.

torpillemek *(-i)* **1.** Torpille batırmak. **2.** *argo* Sınıfta kalmak.

torpillenme *is.* Torpillenmek işi.

torpillenmek *(nsz)* Torpillemek işi yapılmak.

torpilli *s.* **1.** Torpili bulunan. **2.** *mec.* Kayıranı olan.

tortop *s. (to'rtop)* Bütünüyle top biçiminde (olan). **tortop olmak** top biçimine girmek: *"Çocuklar köşede bir hasırın üstünde tortop olmuşlardı."* -R. N. Güntekin.

tortu *is. Far. durdî* **1.** Bir çökelme sonunda bir sıvının dibine çöken katı madde, çökelti, rüsup: *Perver'in getirdiği su içinde fazla tortu görerek bardağı rıhtımın taşına attı.* **2.** *mec.* Bir şeyin bayağı, işe yaramaz duruma gelmiş olanı: *"Babam isyanla bulanmış ruhunun bütün tortularını bana bırakıp gitmiştir."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *mec.* Bir topluluğun soysuzlaşmış üyeleri. **4.** *mec.* Kalıntı: *"Baş ağrısı ile kalkmanız da olası. Her eğlencenin o kadar tortusu olacak artık."* -H. Taner.

tortul *s. zool.* **1.** Tortu niteliğinde olan. **2.** Tortullaşma sonucu oluşmuş: *Tortul kütle.*

→ ***tortul bilimi***

tortulanma *is.* Tortulanmak işi.

tortulanmak *(nsz)* Tortu durumuna gelmek.

tortulaşma *is.* **1.** Tortu durumuna gelme: *"Mehtap, artık yalnız küçük bir koyun içinde tortulaşmaya başladı."* -R. E. Ünaydın. **2.** *zool.* Deniz, göl, akarsu veya karalarda katı maddelerin çökelmesi olayı, sedimantasyon.

tortulaşmak *(nsz)* Tortu durumuna gelmek.

tortul bilimi *is.* Yer biliminin tortulları inceleyen kolu,sedimantoloji.

tortullaşma *is.* Tortulaşma.

tortullaşmak *(nsz)* Tortulaşmak.

tortulu *s.* Tortusu olan.

tortusuz *s.* Tortusu olmayan.

torum *is. hlk.* Deve yavrusu.

torun *is.* **1.** Bir kimseye göre çocuğunun çocuğu: *"Onun torunu koşarak yanına gelir, yüzünü, gözlerini öper!"* -A. Ş. Hisar. **2.** (çokluk ekiyle kullanıldığında) Aynı soydan gelenler: *"...madem ki hepimiz Adem'le Havva'nın torunlarıyız..."* -A. İlhan. **Ebussuut Efendinin torunu** *şaka* eskiye çok bağlı, tutucu olanlar için kullanılır. **torun torba (veya torun tosun) sahibi olmak** evlât ve torunları olmak. **torunlar** sonraki döller, kuşaklar.

toryum *is. (to'ryum) Fr. thorium kim.* Atom numarası 90, atom ağırlığı yaklaşık 232 olan, 112,6 yoğunluğunda, 1700° C de eriyen, kurşun renginde, havada bozulmaz, atom enerjisi kaynağı olarak kullanılan radyo etkin bir element. Kısaltması Th.

tos *is.* Alın veya boynuzla vuruş. **tos vurmak** alın veya boynuzla vurmak,süsmek: *Bir tos vurduğu gibi,kapıyı darmadağın ederek fırlıyor.*

tosbağa *is. hlk.* Kaplumbağa: *"Çölde karıncalar tosbağayı taşır, bunlar nedir ki diye bir yalan uyduruyor, oğluna yutturuyordu."* -R. H. Karay.

toslama *is.* Toslamak işi.

toslamak *(-i)* **1.** Tos vurmak: *Koç çocuğu tosladı.* **2.** *(-e)* (taşıt için) Baş kısmını bir yere veya bir başka taşıta hafifçe çarpmak. **3.** *argo* (para) Vermek: *"Beyoğlu'na çıkmadan rejisör ona bir elli kâğıt tosladı."* -A. İlhan.

toslaşma *is.* Toslaşmak işi.

toslaşmak *(nsz)* Birbirine tos vurmak.

tost *is. İng. toast* Arasına yağ sürülerek veya peynir gibi katık konularak özel makinesiyle gevretilip kızartılmış ekmek dilimi.

*→ **tost ekmeği, tost makinesi***

tostçu *is.* Tost yapan veya satan kimse.

tostçuluk, -ğu *is.* Tostçunun işi.

tost ekmeği *is.* Tost yapmada kullanılan ekmek.

tost makinesi *is.* Tost yapmaya yarayan elektrikle ısıtılan araç.

tostoparlak, -ğı *is. (to'stoparlak)* Bütünüyle toparlak: *"Kapının arkasındaki tostoparlak sac sobaya bir kibrit çakıyordu."* -R. N. Güntekin. *"Ali Efendi yelek cebinden tostoparlak bir kâğıt parçası çıkardı."* -S. F. Abasıyanık.

tosun *is.* **1.** Burulmuş erkek dana. **2.** *mec.* Sağlıklı, tıknaz delikanlı: *"Yanında oturan nefer, tosun bir oğlan; ona dik dik bakıyor, kızıyor gibi görünüyor."* -M. Ş. Esendal. **tosun gibi** tıknazca ve gürbüz.

tosuncuk, -ğu *is.* Olağandan daha iri doğmuş çocuk.

total, -li *is. Fr. total* Bütünsel.

totalitarizm *is. Fr. totalitarisme* Totaliter rejim ve kuram.

totaliter *is. Fr. totalitaire* Demokratik hak ve özgürlüklerin baskı altında tutulduğu, bütün yetkilerin bir elde veya küçük bir yönetici grubunun elinde toplandığı demokratik olmayan (devlet düzeni), bütüncül.

totem *is. Fr. totem < İng. totem (Amerika yerlilerin dilinden)* İlkel toplumlarda topluluğun ondan türediği sanılan ve kutsal sayılan hayvan, ağaç, rüzgâr gibi herhangi bir tabiî nesne, ongun.

totemcilik, -ği *is.* Bir totemc inanma üzerine kurulu toplumsal bir birlik, dinî uygulama biçimi, ongunculuk.

totemizm *is. Fr. totémisme* Totemcilik.

toto (I) *is. tkz.* Kıç, popo.

toto (II) *is.* Spor toto.

toy (I) *s.* Gençliği sebebiyle görgüsüz ve beceriksiz olan: *"Meslektaşlarım, kim bilir, beni ne kadar bilgisiz ve toy bulacaklardı?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

toy (II) *is. esk.* Ziyafet, şölen, yemekli eğlence: *Ve tamam kırk gün kırk gece toy, düğün edip almış oğluna.*

toy (III) *is. zool.* Toygillerden, böcek ve tane ile beslenen, eti için avlanan, kızıl tüylü bir kuş *(Otis tarda).*

toyaka *is.* Bükerek germek için iki kat edilmiş bir ipin ucuna geçirilen tahta parçası.

toyca *s.* ve *zf. (to'yca)* Toy (bir biçimde), toya yakışır (biçimde).

toycu *is.* Toy veren kimse, düğüncü.

toydan *is. zool.* Toy kuşunun iri bir türü.

toyga *is. bk.* toyga çorbası.

*→ **toyga çorbası***

toyga çorbası *is.* Yoğurtla yapılan bir tür çorba.

toygar *is.* Tarla kuşu.

toygiller *ç. is. zool.* Kuşlar sınıfının, örnek hayvanı toy olan bir takımı.

toyluk, -ğu *is.* Toy (I) olma durumu veya toyca davranış: *"-Biz size göstereceğiz! dedi. Toyluğuna verdim."* -S. F. Abasıyanık. **toyluk etmek** toyca davranışta bulunmak.

toynak, -ğı *is.* At, eşek gibi tek tırnaklı hayvanların tırnağı, duynak.

toynaklılar *ç. is. zool.* At, eşek, su aygırı gibi parmakları toynak biçiminde olan memeli hayvanlar takımı.

toz (I) *is. bk.* Töz.

toz (II) *is.* **1.** Çok küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş toprak: *"Bu talihsiz taşra kentinde, yolun iki yanındaki yeşilleri tozdan yitmiş ağaçlara bakmak insanı daha bir yalnız kalmışlık duygusu içinde bırakıyor."* -R. N. Güntekin. **2.** Çok küçük parçacıklara bölünmüş olan herhangi bir madde: *Kömür tozu. "Bak gene bir tutam saçak tütün kalmadı. Bana yalnız tozları kalıyor."* -M. Ş. Esendal. **3.** *s.* Toz durumunda olan: *Toz boya. Toz biber.* **toz almak** bir yerin tozunu temizlemek. **toz etmek** ezip harap etmek, ortadan kaldırmak.

toz kondurmak (veya kondurmamak) bir şeyde herhangi bir kusurun varlığını kabul etmemek, bir şeyi kusursuz · göstermek: *"Bunun lâfını bile etmiyor, onuruna toz kondurmak istemez."* -T. Buğra. **toz koparmak** toz kaldırmak. **toz olmak 1)** toz hâline gelmek; **2)** *argo* kaybolup gitmek, kaçmak, uzaklaşmak. **tozdan dumandan ferman okunmamak** ortalık çok karışık olmak. **tozu dumana katmak 1)** toz kaldırarak hızla gitmek veya kaçmak: *"Uzaktaki yoldan açık bir otomobilin tozu dumana katarak kasabaya geldiği görüldü."* -H. Taner. **2)** ortalığı alt üst etmek: *"Bu tozu dumana katarak kaçan canavara yetişmek tıknefes lalanın kârı değildi."* -R. N. Güntekin. **tozunu almak (atmak, silkmek veya silkelemek) 1)** bir şeyi silerek tozdan temizlemek; **2)** *tkz.* dövmek, hırpalamak.

→ ***toz bezi, toz boya, toz bulutu, toz duman, toz fırçası, tozkoparan, tozpembe, toz sabun, toz şeker, toz toprak***

tozan *is.* **1.** İncecik toz tanesi, zerre, molekül. **2.** Tozu çok olan yer.

tozarma *is.* Tozarmak işi.

tozarmak *(nsz)* Toz durumuna girmek, tozlaşmak.

toz bezi *is.* Toz almakta kullanılan bez.

toz boya *is.* Sulandırılarak kullanılan, çeşitli renkte toz durumundaki boya.

toz bulutu *is.* Havada oluşan yoğun toz.

toz duman *is.* Yerden kalkarak havayı kaplayan yoğun toz: *"Toz duman içinde gidiyoruz."* -A. Gündüz.

toz fırçası *is.* Toz almak veya tozu temizlemek için kullanılan yumuşak kıllı fırça.

tozkoparan *s.* Çok rüzgârlı (yer).

tozlanma *is.* Tozlanmak işi.

tozlanmak *(nsz)* Tozlu olmak, üstüne toz konmak.

tozlaşma *is.* **1.** Tozlaşmak işi. **2.** *bot.* Erkek organlardaki çiçek tozunun, rüzgâr veya böceklerin aracılığıyla çiçeklerin tepeciğine konması, döllenme.

tozlaşmak *(nsz)* Toz durumuna girmek, tozarmak.

tozlaştırma *is.* Tozlaştırmak işi.

tozlaştırmak *(-i)* Toz durumuna getirmek.

tozlu *s.* Toza bulanmış veya tozu olan: *"Çöl gibi tozlu yol bitmiyordu."* -Ö. Seyfettin.

tozluk, -ğu *is.* Pantolonun paçasını tozdan korumak için ayakkabının üzerine geçirilip düğmelenen veya dizden aşağı uzanarak ayağın üstünü örten dar paçalık, getr.

tozma *is.* Tozmak işi.

tozmak, -ar *(nsz) bk.* Gezip tozmak.

tozpembe *is.* **1.** Açık pembe renk. **2.** *s.* Bu renkte olan. **(ortalığı) toz pembe görmek** aşırı iyimser olmak: *"Fakat aynı adamın bütün sıkıntılarına rağmen, kara ufukları toz pembe gördüğü... anlar da vardır."* -Ş. Rado.

toz sabun *is.* Toz durumuna getirilmiş sabun.

toz şeker *is.* Ufak billûr biçiminde şeker.

toz toprak, -ğı *is.* Bulut hâlinde olan toz: *"...yere dökülmüş küçük mozaikler gibi toz toprağın içinde sönüp sönüp parlıyor."* -R. H. Karay.

tozuma *is.* Tozumak işi.

tozumak *(nsz)* Toz havalanarak çevreye yayılmak: *"Herif süpürge ile fesini süpürüp de şak şak eline vurdukça, un çuvalı gibi tozuyordu."* -A. Rasim.

tozuntu *is.* Tozumakla havaya kalkıp uçan tozlar.

tozuta tozuta *zf.* **1.** Toz kaldırarak: *Odayı tozuta tozuta süpürüyordu.* **2.** Bir şeyi toz durumunda savurmak.

tozutma *is.* Tozutmak işi.

tozutmak *(-i)* **1.** Toz kaldırmak, çevreye toz yaymak. **2.** (kar için) Toz gibi savurmak. **3.** *tkz.* Aklını yitirmek: *"Hangi doktor hastasına resmen sen tozutuyorsun dostum, demiştir?"* -H. Taner. **4.** Böbürlenmek yüksekten konuşup söylediği sözü yerine getirmemek, palavra atmak, mangalda kül bırakmamak.

tõhmet *is. Ar. tuhmet* **1.** Birine isnat

olunan suç, işlenildiği sanılan, fakat henüz aydınlanmamış olan suç, suçlama. **2.** Kabahatli.

töhmetlendirme *is.* Töhmet altında bırakma.

töhmetlendirmek *(-i)* Töhmet altında bırakmak, suçlandırmak: *"Meydanın boş zamanında adı şaire çıkmış bir muharrir sizi edebiyat vurgunculuğu ile töhmetlendirir."* -O. V. Kanık.

töhmetli *s.* **1.** Suçlanmış. **2.** Kabahatli.

tökezleme *is.* Tökezlemek işi.

tökezlemek *(nsz)* **1.** Yürürken ayağı bir yere çarpıp sendelemek. **2.** *mec.* Güçlük ve engellerle karşılaşmak.

tökezlenme *is.* Tökezlenmek işi.

tökezlenmek *(nsz)* Tökezlemek işi yapılmak.

tökezmek *(nsz) hlk.* Tökezlemek: *"Ceylâ birden tökezdi, toz kalktı yerden."* -F. Otyam.

tömbeki *is. Far. tenbâkū bot.* Özellikle İran'da yetişen ve nargile ile içilen bir tütün türü, nargile tütünü *(Nicotiana persica): "Tömbeki fiyatı fırladığı için nargileye tövbe etmişti."* -Ö. Seyfettin.

tör *is. sos. esk.* Altın çadırda en şerefli yer.

töre *is.* **1.** Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü: *"Töre anlayışları bu bilinçlilikleriyle pekişmiştir."* -N. Cumalı. **2.** (dar anlamda) Bir toplumdaki ahlâkî davranış biçimleri.

→ ***töre bilimi, töre dışı, töretanımaz***

töre bilimi *is.* Yarar, iyi, kötü gibi sorunları inceleyen, töre ile ilgili bir davranış yasası geliştirilen, neyin uğrunda savaşılmaya değer, yaşama neyin anlam kazandırdığı, hangi davranışın iyi ve hangisinin kötü olduğu gibi sorunları kendine konu edinen bilim, ahlâk bilimi, ilmiahlâk, etik.

töreci *s.* Töreyi ilke edinen, töreyi amaç olarak alan.

töre dışı *s.* Töreyle hiçbir ilgisi bulunmayan, töre ile ilgili yanı olmayan.

töre dışıcılık, -ğı *is. fel.* Töreyi inkâr eden öğretilerin genel adı, ahlâk dışçılık, amoralizm.

törel *s.* **1.** Töreye uygun olan. **2.** Töre ile ilgili.

törelcilik, -ği *is. fel.* Töreyi bir araç değil, bir amaç sayan öğreti, ahlâkçılık, moralizm.

töreli *s.* Törel.

törellik, -ği *is.* Topluluk yaşamını, insan davranışlarını düzenleyerek insanların birbirlerine ve topluma karşı ödevlerini belirleyen kural ve ölçüler bütünü.

törelsiz *s.* Töreye aykırı.

tören *is.* Bir toplulukta, üyelerin belli bir olayı, kişiyi veya değeri ayırt edip sembolleştirmesi, bunların anlam ve öneminin güçlendirilmesi amaçlarıyla düzenlenen hareket dizisi, merasim: *"Töreni daha uzaktan izleyen annelerle babalar da sevinçle el çırpıyorlardı."* -Ç. Altan.

→ ***tören düzeni***

tören düzeni *is.* Tören yapılacak yerde oluşturulan düzen, protokol.

törenli *s.* Törenle yapılan.

törensel *s.* Törenle ilgili.

töresel *s.* Törel.

töretanımaz *s. fel.* Töre kurallarına aykırı olan; daha üstün saydığı bir töre adına geçerli töreyi tanımayan, immoral.

töretanımazlık, -ğı *is. fel.* Toplumca benimsenmiş töre ile ilgili değerleri değiştirmek isteyen doktrinlerin genel adı, immoralizm.

törpü *is.* **1.** Ağaç veya kurşun, kalay gibi yumuşak metallerin kabasını almaya yarayan, dişleri uzun ve aralıklı olan eğe. **2.** Bir şeyin yüzündeki pürüzleri gidermek, düzgünleştirmek için kullanılan kısa, ince, pürtüklü eğe: *Tırnak törpüsü.*

törpüleme *is.* Törpülemek işi.

törpülemek *(-i)* **1.** Törpü ile düzeltmek: *"Aysel tırnaklarını törpülüyor, sırtında bornoz."* -A. İlhan. **2.** *mec.* Sivri noktalarını gidermek. **3.** *mec.* İnceltmek, terbiye etmek.

törpülenme *is.* Törpülenmek işi.

törpülenmek *(nsz)* Törpülemek işi yapılmak.

törpülü *s.* Törpülenmiş.

tös *ünl.* Hayvanı töskürtmek için söylenir.

töskürme *is.* Töskürmek işi veya durumu.

töskürmek *(nsz) hlk.* **1.** (hayvan) Geri geri gitmek. **2.** (düşmanı) Geri çekilmek.

töskürtme *is.* Töskürtmek işi veya durumu.

töskürtmek *(-i) hlk.* **1.** (hayvanı) Geri geri yürütmek. **2.** (düşmanı) Püskürtmek.

töskürü *zf. hlk.* Geri geri, gerisin geriye.

tövbe *is. Ar. tevbe* İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme. **tövbe etmek** bir günah veya suçu bir daha yapmamaya söz vermek: *"Bir daha senin ismini ağzına almamak için tövbe eder."* -O. C. Kaygılı. **tövbeler olsun (tövbeler tövbesi!)** bir kimsenin herhangi bir işten çok pişman olarak tekrarlamama kararını aldığını anlatan bir söz: *"Geyik çekti bizi kendi dağına / Tövbeler tövbesi geyik avına."* -Halk türküsü.

→ ***tövbe ayları***

tövbe ayları *ç. is. bk.* büyük tövbe ayı ve küçük tövbe ayı.

tövbekâr *s. (tövbekâ:r) Ar. tevbe + Far. -kār* Günah sayılacak bir işten vazgeçmiş olan, bir daha yapmamaya karar vermiş olan (kimse): *"Bu vakadan sonra mahalle bakkallığına tövbekâr oldu."* -Ö. Seyfettin.

tövbeli *s.* Tövbe etmiş olan.

tőz *is. hlk.* **1.** Kök, asıl, cevher. **2.** *fel.* Değişenlerin özünde değişmeden kaldığı var sayılan idealist kavram, cevher.

tözcülük, -ğü *is. fel.* Bir veya birçok tözün varlığını öne süren öğretilerin genel adı.

tőzel *s. fel.* Tözle ilgili.

Trabzon hurması *is. bot.* **1.** Abanozgillerden 15 m kadar yükselebilen büyük bir ağaç *(Diospyros kaki).* **2.** Bu ağacın elma büyüklüğünde, turuncu renkte, ham iken kekre olan, olgunlaşınca tatlılaşan meyvesi, Japon hurması.

tradisyon *is. Fr. tradition* Gelenek.

tradisyonel *is. Fr. traditionelle* Geleneksel.

trafik, -ği *is. Fr. trafic < İt. traffico* **1.** Ulaşım araçlarının yola çıkması için gerekli işlemleri yapan ve ulaşım yollarını denetleyen resmî kurum veya görevli kişiler. **2.** *is.* Ulaşım yollarının yayalar ve her türlü taşıt araçları tarafından kullanılması, seyrüsefer. **3.** Ulaşım yollarında bulunan taşıt ve yayaların tümü: *Akşamları trafik iyice sıkışıyor. "Trafik, Bankalar Caddesinin ağzından Taksim doğrultusuna aralıksız boşalıyor."* -A. İlhan. **4.** *mec.* Önemli görevlerde bulunan kişilerin bir yere gidiş gelişi.

→ ***trafik akımı, trafik akışı, trafik işaretleri, trafik lâmbası***

trafik akımı *is.* Trafik akışı.

trafik akışı *is.* Trafikteki araçların kurallara uygun bir biçimde sıkışıklığa sebebiyet vermeden yürümesi, hareket etmesi trafik akımı.

trafikçi *is.* Trafik polisi.

trafik işaretleri *ç. is.* Trafiği düzenlemek amacıyla gerekli yerlere konulan özel işaretli levhaların tümü.

trafik lâmbası *is.* Taşıtların ve yayaların kavşaklardan geçişini düzenleyen ışık sistemi: *"Kırmızı bir trafik lâmbasını geçmiyor. Duruyor."* -A. İlhan.

trafik müfettişi *is.* Trafiği düzenleme konusunda polislere yardımcı olan ve bu işi fahrî olarak yapan kimse.

trafik şeridi *is.* Taşıtların bir dizi hâlinde güvenle seyredebilmeleri için taşıt yolunun işaretle ayrılmış bir bölümü.

trafo *is. (tra'fo)* **1.** Transformatör sözünün kısaltılmışı. **2.** *hlk.* Şehrin elektrik akımını sağlayan transformatör kuruluşu.

tragedya *is. Yun.* Trajedi.

trahom *is. Fr. trachome tıp* Göz kapaklarının altında birtakım kabarcıkların belirmesiyle başlayan, tedavi edilmezse kirpiklerin içeriye kıvrılması, saydam tabakada yaralar çıkması yüzünden körlükle sonuçlanabilen bulaşıcı hastalık.

trajedi *is. Fr. tragédie* Konusunu ef-

sanclerden veya tarihî olaylardan alan, acıklı sonuçlarla bağlanan bir tür tiyatro eseri, tragedya, ağlatı.

trajik, -ği *s. Fr. tragique* **1.** Trajedi ile ilgili. **2.** *mec.* Çok acıklı, feci.

trajikleşme *is.* Trajikleşmek işi veya durumu.

trajikleşmek *(nsz)* Trajik duruma gelmek.

trajikomedi *s. Fr. tragi-comédie* Trajediye özgü ciddî ve acı verici olaylarla geleneksel olarak komediye özgü yöntemlerin içinde karşıtlaştığı tiyatro eseri: *"Oyun, profesörün politikada karşılaştığı düş kırıklıklarını bir trajikomedi hâlinde sergiliyordu."* -H. Taner.

trajikomik, -ği *is. Fr. tragi-comique* Hem acıklı hem de güldürücü özelliği olan.

trake *is. Fr. trachée zool.* **1.** Soluk borusu. **2.** *mec.* Eklem bacaklılarda bulunan özel solunum kanalları.

trakeliler *ç. is. zool.* Eklem bacaklıların, solungaç yerine özel bir soluk borusu taşıyan takımı.

trakit *is. Fr. trachyte jeol.* Yanardağ kayalıkları arasında bulunan bir feldspat türü.

traksiyon *is. Fr. traction tıp* Çekim.

traktör *is. Fr. tracteur* Tekerlekleri, gevşek arazide tutunmasını sağlayacak biçimde donatılmış, arkasına römork takılabilen motorlu araç.

traktörcü *s.* **1.** Traktörle taşıyıcılık yapan kimse. **2.** Traktör kullanan sürücü: *"Hatta traktörcü bile traktörünü çıkarmış, onlara katılmıştı."* -H. Taner.

trakunya *is. (traku'nya) Yun. bk.* çarpan balığı.

trampa *is. (tra'mpa) İt. tra-ambo* Para aracılığı olmaksızın, bir nesnenin dolaysız olarak bir başka nesne ile değiştirilmesi, değiş tokuş, takas.

trampet *is. (trampe'te) Fr. trompette* İki değnek ile çalınan küçük davul. **trampet çalmak** trampete değnekle vurarak ses çıkartmak.

trampetçi *is.* Trampet çalan kimse.

trampetçilik, -ği *is.* Trampetçi olma durumu.

trampete *is. bk.* trampet.

tramplen *is. Fr. tremplin* **1.** Yüzme sporunda, suya yüksekten atlamada kullanılan bir ucu sabit, öteki ucu esneyen sıçrama tahtası. **2.** Kayakta, atlamayı yapan sporcuya gerekli hızı sağlayan, özel olarak düzenlenmiş eğik alan. **3.** *mec.* Daha iyi bir duruma yükselmek için kendisinden yararlanılan kişi, olay veya durum.

tramvay *is. Fr. tramway* < *İng. tramway* Yol üzerinde çıkıntı yapmayacak biçimde döşenmiş özel raylarda hareket eden yolcu taşıtı: *"Sarı tenekeden bir tramvay arabası titreyerek, sarsılarak geçti."* - M. Ş. Esendal.

→ ***tramvay hattı***

tramvay hattı *is.* Tramvayın üzerinde hareket ettiği demir rayların döşendiği tahsisli yol.

trança *is. (tra'nça) zool.* İzmaritgillerden, özellikle sıcak denizlerde yaşayan, pullu, esmer renkli, beyaz etli, kemikli bir balık: *(Pagrus ehrenbergii).*

trans *is. Fr. transe* **1.** Medyumların ruhla ilişki kurdukları zaman, girdikleri özel hipnoz durumu. **2.** Kendinden geçmek ve içinde bulunduğu ortamdan başka bir dünyaya veya havaya geçtiğini anlatmak için söylenen **trans hâline girmek** deyiminde geçer: *"Mükrimin Hoca trans hâline girer, o gazanın kahramanları ile özdeşleşir."* -H. Tanrı.

transandantal *is. Fr. transcendantal fel.* Deneyüstü.

transandantalizm *is. Fr. transcendantalisme fel.* Deneyüstücülük.

transatlantik, -ği *is. Fr. transatlantique* **1.** Atlantiği aşan. **2.** *is.* Atlantik Okyanusu'nu aşarak Avrupa ve Amerika arasında çalışan gemi.

transfer *is. Fr. transfert* **1.** Bir yerden başka bir yere taşıma veya götürme. **2.** Bir kimsenin herhangi bir hakkını bir başkasına geçirmesini sağlayan iş. **3.** *sp.* Bir profesyonel sporcunun, para karşılığı

klübünden bir başka klübe geçmesi.

transformasyon *is. Fr. transformation* Biçim değişimi, dönüşüm.

transformatör *is. Fr. transformateur fiz.* Aynı frekansta fakat yoğunluğu veya gerilimi genellikle farklı olan bir veya birçok değişik akım sistemini değişik bir akım sistemine dönüştüren elektromanyetik indükleçli statik aygıt, dönüştürücü, muhavvile.

transformizm *is. Fr. transformisme fel.* Dönüşümcülük.

transfüzyon *is. Fr. transfusion bk.* kan aktarımı.

transistor *is. Fr. transistor < İng. transfer resistor'* dan kısaltma Germanyum veya silisyum elementlerinin iletkenliklerinden yararlanmayı sağlayarak, elektronik tüplerin elektrik titreşimlerini genişletmekte kullanılan alet.

transit *is. Fr. transit, İt. transito* **1.** Bir yerden, dinlenmeden, beklemeden, durmadan geçme: *"İhtarlı, doğrudan doğruya, yahut transit olarak, bir tomar telgraf yığılmış olduğunu ben görmüştüm."* -F. R. Atay. **2.** Millî topraklardan geçiş sırasında, hiç durmadan geçen mallar için gümrüksüz geçme. **3.** Bir katarın, bir gardaki art arda gelen yol bölgelerinden durmadan geçmesi. **transit geçmek 1)** bir yerden, dinlenmeden, beklemeden, durmadan geçmek; **2)** (mal için) gümrüksüz geçmek; **3)** *argo* sürücü, trafik kurallarına uymamak.

transkripsiyon *is. Fr. transcription* Çevriyazı, yazı çevrimi.

transliterasyon *is. Fr. translit(t)ération* Yabancı yazıların, okunuşları dikkate alınmadan harf harf aktarılması, harf çevirisi.

transmisyon *is. Fr. transmission fiz.* Elektrikli taşıtlarda dingilin motoro göre gerek dikey gerek yatay düzende harcket etmesini sağlayan organ.

transplântasyon *is. Fr. transplantation bk.* organ aktarımı.

transport *is. Fr. transport* **1.** (bir yerden başka bir yere) Taşıma, iletme, nakil. **2.** Taşımacılık, nakliyat.

tranş *is. Fr. tranche* İnek veya dana budunun orta bölümü.

trap *is. Fr. trappe* **1.** hendek, tuzak. **2.** *tiy.* Sahnede yerde bulunan kapak.

trapez *is. Fr. trapèse* **1.** Alt uçlarına bir çubuk bağlanmış bulunan iki düşey ipten yapılmış bir jimnastik aracı: *"En zararsız oyun da sokak kapısının kol demirinde saatlerce süren trapez idmanlarıydı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Bu araçla gösteri yapan sanatçı.

trapezci *is.* Trapez.

tras *is. Fr. trass* Volkanik tüp.

trata *is.* Torbalı balık ağı.

travers *is. Fr. traverse* Üzerine rayların yerleştirildiği, yere enine konulmuş demir veya ağaç parçaların her biri.

traverten *is. Fr. travertin, İt. travertino jeol.* Bazı kaynak sularının yığdığı, genellikle kalker tortu.

travma *is. Fr. trauma tıp* **1.** Bir doku veya organın yapısını veya biçimini bozan ve dıştan mekanik bir tepki sonucu oluşan yerel yara. **2.** *psikol.* Canlı üzerinde beden ve ruh açısından önemli ve etkili yaralanma belirtileri bırakan yaşantı.

travmatoloji *is. Fr. traumatologie tıp.* Cerrahinin yara ve bereleri tedavi eden bölümü.

tre *kim.* **1.** Bir maddedeki kükürt oranını tespit etmek için kullanılan alet. **2.** *fiz.* Bir elektrik devresindeki gizil güç farkını volt cinsinden ölçmeye yarayan alet. **3.** Manyetik momentleri ve manyetik alanların momentlerini ölçmeye, karşılaştırmaya yarayan alet.

tremolit *is. Fr. trémolite jeol.* İçinde magnezyum, kalsiyum, demir ve alüminyum bulunan, amfibol grubundan doğal silikat.

tren *is. Fr. train* Bir veya birkaç lokomotif tarafından çekilen vagonlar dizisi, katar, şimendifer: *"O gece Eskişehir'den son kalkan trenle Ankara'ya dönüyordu."* -R. E. Ünaydın. *"Sevdiceğim bu trendir, bu tren / Beni sana, seni bana getiren."* -F.

Halıcı. **treni kaçırmak** *mec.* bir şeyi elde etme, bir işi gerçekleştirme fırsatını ve imkânını yitirmek.

trençkot *is. Fr. trenc-coat* < *İng.* İçi astarlı, kemerli, su geçirmez pardösü, yağmurluk: *"Kalktı, başına bir bere, sırtına her zaman giydiği erkek trençkotunu geçirdi."* -S. F. Abasıyanık. *"Elleri trençkotunun cebinde, ışıklara yürüdü."* -A. İlhan.

trençkotlu *s.* Trençkotu olan: *"İçeride abajurlara bakan beyaz trençkotlu kız, elektrikçinin dükkâna dönmesini bekliyordu."* -H. Taner.

trent, -di *is. İng. trend* Eğilim.

tretman *is. İng.* Senaryo özeti.

treyler *is. (tre'yler) İng. trailer* Traktör veya kamyonlara, daha çok yük taşımalarını sağlamak için takılan araba.

trias *is. İng. trias* II. Çağın yaklaşık 45 milyon yıllık dönemi.

tribün *is. Fr. tribune* Kapalı spor salonlarında ve stadyum, hipodrom gibi yarışma ve gösteri yapılan yerlerde seyircilerin oturduğu koltuklu veya basamaklı bölüm: *"Muazzam avlunun medreseler tarafında, kadınlar için tribünler yükseliyordu."* -H. E. Adıvar.

triftong *is.* Üçlü ünlü.

trigonometri *is. (trigonome'tri) Fr. trigonométrie mat.* Üçgenleri hesaplamayı konu edinen matematik kolu, müsellesat.

trigonometrik, -ği *is. Fr. trigonométrique mat.* Trigonometri ile ilgili.

triko *is. (tri'ko) Fr. tricot* Örülerek dokunan bir cins yün kumaş.

trikosefal, -li *is. Fr. trichocéphale zool.* Kırbaç kurdu.

trikotaj *is. Fr. tricotage* Örme işleri.

trikotajcı *is.* Örme işleri yapan kimse.

trikotajcılık, -ğı *is.* Trikotajcının işi.

trilyon *is. Fr. trillion* **1.** Milyar kere bin, 1.000.000.000.000. **2.** *is.* Bu sayının adı.

trilyoner *is.* Trilyon sahibi olan, çok zengin.

trilyonerlik, -ği *is.* Trilyoner olma durumu.

trilyonluk, -ğu *is.* **1.** Niceliği trilyonla ölçülen. **2.** Zenginliği trilyon değerinde olan.

trinketa *is. (trinke'ta) İt. trinchetto den.* Yelkenli gemilerde pruva direğinin en altta bulunan ana sereni ve bu serene bağlanan yelken.

trio *is. (tri'yo) İt. müz.* **1.** Üçlü. **2.** *s. mec.* Üç kişiden oluşan.

tripleks *is.* ve *is. Fr. triplex* Üç katlı: *Tripleks villâ.*

tripoli *is. (tri'poli) Fr. tripoli jeol.* Ufalandığında tozları, madeni eşyayı, taşı, mermeri, camı vb.ni temizlemeye ve parlatmaya yarayan silisli kaya.

triportör *is. Fr. triporteur* Eşya taşımak için bir kasası bulunan, çoğu kez motorlu, üç tekerlekli küçük taşıt, üç teker.

triptik, -ği *is. Fr. triptyque* Otomobiller için verilen geçici gümrük belgesi.

trişin *is. Fr. trichine zool.* Ergin durumda olan, domuzdan başka, insanlarla birçok memelinin ince bağırsağında yaşayan, ipsiler cinsinden bir solucan *(Trichinella spiralis).*

triton *is. (tri'ton) Fr. triton kim.* ve *fiz.* Trityumun, bir protondan ve iki nötrondan oluşan atom çekirdeği.

trityum *is. (tri'tyum) Fr. tritium kim.* Atom ağırlığı 3 olan radyoaktif hidrojen izotopu.

triyas *is. bk.* trias.

Troçkici *is.* ve *s.* Troçkiciliği benimsemiş veya Troçkicilik yanlısı kimse.

Troçkicilik, -ği *is.* Troçki'nin düşüncelerine dayanan sosyalist akım.

trok *is. Fr. troc* Değiş, trampa, mal değişi: *"Bu trok muamelesinde, kendi malı için daima üste para isterdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

trol, -lü *is. İng. trawl den.* Teknelerle suyun dibinde sürüklenerek çekilen, huni biçiminde geniş ağızlı balık ağı.

trolcü *is.* Trol ile balık avlayan kimse.

troleybüs *is. (trole'ybüs) İng. trolley-*

bus Şehir içi yollarda, bir hava hattından elektrik akımı alarak çalışan otobüs.

trombon *is. Fr. trombone müz.* Sürgü kolunun hareketiyle değişik yükseklikte seslerin elde edildiği nefesli çalgı.

tromboncu *is.* ve *s.* Trombon çalan kimse.

tromp, -bu *is. Fr. tormpe mim.* Binanın bir bölümünü tutmaya yarayan köşe kubbesi.

trompet *is. Fr. trompette müz.* Bir ağızlık ve kendi üstüne kıvrılmış silindir bir borudan oluşan nefesli çalgı.

trompetçi *is.* ve *s.* Trompet çalan kimse.

tropik *s. Fr. tropique* Dönence (zamanı): *Tropik bitki ve çiçekler.*

→ ***tropik kuşu***

tropika *is. (tropi'ka) İt. tropico coğr.* **1.** Yer yuvarlağının ekvatora paralel ve biri (Oğlak dönencesi) güneyde, ötekisi (Yengeç dönencesi) kuzeyde bulunan iki dairesinden her biri, dönence. **2.** *coğr.* Tropikal kuşak.

tropikal, -li *is. Fr. tropical coğr.* Tropika ile ilgili, tropika bölgesinden olan: *Tropikal bitki.*

→ ***tropikal bitki, tropikal bölge, tropikal iklim, tropikal kuşak, tropikal orman***

tropikal bitki *is.* Tropikal iklim kuşağında yetişen gür bitki örtüsü.

tropikal bölge *is.* Tropikal kuşak.

tropikal iklim *is.* Dönenceler arasında kalan bölgelerde görülen iklim.

tropikal kuşak, -ğı *is.* İki tropika arasında bulunan sıcak kuşak.

tropikal orman *is.* Tropikal kuşağın nemli havasında ve bölgelerinde yetişen orman.

tropik kuşu *is. zool.* Tropik kuşgiller familyasından pembemsi tüylü, kuyruğundaki iki teleği olan deniz kuşu.

tropizm *is. Fr. tropisme biy.* Bitki ve hayvan gibi bazı canlıların ışık, ısı, besin gibi türlü uyarıcı sebeplerin etkisi altında bu uyarıcılara doğru veya tersine yer değiştirmeleri olayı, doğrulum.

troplar *ç. is. Yun. T. fel.* Antik çağ kuşkucularının var olan şeyler hakkında nesnel bilgi edinebilmenin imkânsızlığını kanıtlamak için kullandıkları ilkeler.

troposfer *is. Fr. troposphère* Atmosferin 11 km kalınlığında olan ilk katmanı.

trotinet *is. Fr. trottinette* Bir ayakla üzerine binilip, öbür ayakla yeri teperek yol alınan ve bir yönetme kolu ile arka arkaya iki tekerleği bulunan çocuk oyuncağı.

trotuvar *is. Fr. trottoir* Yaya kaldırımı.

troyka *is. (tro'yka) Rus.* Rusya'da, üç atla çekilen kızak veya araba.

trôst *is. İng. trust* Aynı alanda iş yapan çeşitli ortaklıkların hisse senetlerinin, bir denetim teşkilâtına teslim edilmesi ve yönetimin bir teşkilâtı yöneten gruba aktarılmasıyla oluşan, tekelci sermayedarlığa dayanan ortaklıklar birliği.

truakar *is. Fr. trois-quarts* **1.** Kısa manto. **2.** *s.* (kadın giysisi için) Kol boyu dirsek ile bilek arasında olan.

trup *is. Fr. troupe* Aynı tiyatroda çalışan oyuncular topluluğu.

trük, -ğü *is. Fr. truc* Sinema veya tiyatroda teknik ustalıkla yapılan gösteri: *"Bazı sinema trüklerinde, insanın içinden bir başka insanın kalkıp yürüdüğü görülür."* -S. F. Abasıyanık.

-tu *bk.* -dı / -di.

tu *ünl. (tu:)* "Yazıklar olsun" anlamında: *Tu, böyle mi olacaktı!*

→ ***tu kaka***

tual *is. (İ ince okunur) Fr. toile* Ağlı boya resim yapmaya yarayan bez veya bu bez üzerine yapılmış tablo.

Tuba *öz. is. (tu:ba:) Ar. ṭūbā* Cennette bulunduğuna inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük bir ağaç.

tuba *is. (tu'ba) Fr. tuba* Üzerinde pistonlar bulunan bakırdan, nefesli çalgı.

tubeless *s. İng. tubeless bk.* içsiz.

tufan *is. (tu:fa:n) Ar. ṭūfān* **1.** Nuh Peygamber zamanında yağdığı ve bütün dünyayı su baskını altında bıraktığı anlatılan şiddetli yağmur. **2.** *mec.* Şiddetli yağ-

mur. **3.** *mec.* Çok yoğun veya şiddetli: *"Bu heyecan tufanı içinde hiçbir muayyen şekli göremiyordu."* -Ö. Seyfettin.

tufeylî *is. (tufeylî:) Ar. ṭufeylî (Tufeyl bin Zilal'in adından)* **1.** Bir kimsenin sırtından geçinen, asalak, ekti, parazit. **2.** *biy.* Asalak. **3.** *s.* Salaş, virane, yıkık: *"Onu tamir ve takviye ettirdiler, etrafını kaplıyan tufeylî yapıları yıktırarak ortaya çıkardılar."* -Y. K. Beyatlı.

tufeylîlik, -ği *is.* Tufeylî olma durumu.

tugay *is. ask.* Alayla tümen arasında bir birlik, liva.

tuğ *is.* Sorguç.

tuğamiral, -li *is. (tu'ğamiral) ask.* Deniz kuvvetlerinde, en küçük rütbeli amiral.

tuğamirallik, -ği *is.* **1.** Tuğamiral rütbesi. **2.** Tuğamiralin makamı ve görevi.

tuğbay *is. (tu'ğbay) ask. esk.* Tugay komutanlığı yapan albay.

tuğbaylık, -ğı *is. esk.* Tuğbayın görevi.

tuğcu *is. esk.* Osmanlı döneminde savaşlarda padişahın tuğlarını taşıyan kimse.

tuğgeneral, -li *is. (tu'ğgeneral) ask.* Orduda en küçük rütbeli general, liva.

tuğgenerallik, -ği *is.* **1.** Tuğgeneral rütbesi. **2.** Tuğgeneralin makamı ve görevi.

tuğla *is. (tu'ğla) Lât. tegula* Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulduktan sonra özel ocaklarda pişirilen balçık: *"Tuğla büyüklüğünde bir delikten aydınlık giriyordu içeri."* -Ç. Altan.

→ ***tuğla harmanı***

tuğlacı *is.* Tuğla yapan veya satan kimse.

tuğlacılık, -ğı *is.* Tuğla yapıcılığı veya satıcılığı.

tuğla harmanı *is.* Tuğla yapılan yer: *"Kâğıthane yolundaki tuğla harmanlarından gelen dumanlar... biraz günlük, biraz öd ağacı ve biraz da ölüm kokardı."* -A. Ş. Hisar.

tuğlu *s.* Tuğu olan.

tuğra *is. tar.* **1.** Osmanlı padişahlarının imza yerine kullandıkları, özel bir biçimi olan sembolleşmiş işaret. **2.** Metal paranın resimli yanı, tura. **tuğra çekmek** *tar.* Osmanlı İmparatorluğunda ferman, berat ve resmî belgelere tuğra koymak.

tuğrakeş *is. (tuğrakeş) T. tuğra + Far. -keş tar.* Osmanlı İmparatorluğunda ferman, berat ve başka resmî belgelere tuğra çekmekle görevli kimse.

tuğrakeşlik, -ği *is. tar.* **1.** Tuğrakeş olma durumu. **2.** Tuğrakeşin görevi.

tuğralı *s.* Tuğrası olan.

tuğrik, -ği *is.* Moğolistan'ın 100 möngü değerindeki para birimi.

tuğyan *is. (tuğya:n) Ar. ṭuġyān* (akarsu) Taşma, kabarma.

tuh *ünl.* "Yazıklar olsun", "vah vah" anlamında: *Tuh sana, böyle mi yapacaktın!Tuh treni kaçırdık!*

tuhaf *is. Ar. tuḥaf, tuḥfe'*nin çokluk biçimi **1.** Alışılmamış, yabansı: *"Nahit'in onda hiç görmediği bir tuhaf hâli vardı."* -T. Buğra. **2.** Şaşılacak, garip: *"Tuhaf! Her yerde olduğunun aksine, burada şehirden uzaklaştıkça binaların güzelliği artıyor."* -A. Haşim. **3.** Güldürücü: *Tuhaf hikâyeler anlattı. "Kibirli, alıngan olmayan, tuhaf ve nükteli bir adammış."* -A. Ş. Hisar. **4.** Gülünç: *Bu kayafetle tuhaf oluyorsun.* **5.** Anlaşılmaz: *Tuhaf çocuk, günü gününe uymuyor.* **(bir) tuhaf olmak 1)** garip, alışılmamış olmak: *"Hatta onun başına gelen şeyler de ekseriya böyle tuhaf olurmuş."* -A. Ş. Hisar. **2)** *mec.* şaşırmak, ne yapacağını, ne diyeceğini bilememek. **(bir şey birinin) tuhafına gitmek** o şeyi tuhaf bulmak: *"Ömründe bu kadar tuhafına giden söz işitmemiş olduğunu söylerdi."* -A. Ş. Hisar.

tuhafiye *is. (tuha:fiye) O. T. tuḥâfiye < Ar. tuḥaf* Çorap, mendil, eldiven gibi giyime ve kurdele, dantel gibi giysi süsüne yarar şeyler.

→ ***tuhafiye dükkânı***

tuhafiyeci *is.* Tuhafiye satan kimse.

tuhafiyecilik, -ği *is.* Tuhafiye satma işi.

tuhafiye dükkânı *is.* Tuhafiye satılan dükkân.

tuhaflaşma *is.* Tuhaflaşmak işi.

tuhaflaşmak *(nsz)* **1.** Tuhaf olmak, tuhaf duruma gelmek. **2.** Şaşırmak: *"Cilâlı parkelere serili yol halıları üzerinde yürürken tuhaflaştı."* -R. H. Karay. **3.** Başkalaşmak, huyu değişmek.

tuhaflık, -ğı *is.* **1.** Tuhaf olma durumu, yabansılık, garabet. **2.** Tuhaf davranış: *"Zaten ayrılması sırasında elimi sıkışı, yüzüme bakışı, acelesi ve tuhaflığı bir vedaya benziyordu."* -R. H. Karay. **tuhaflık etmek** güldürecek şeyler yapmak.

-tuk *bk.* dık / -dik.

tu kaka *is.* Berbat, kötü, fena durumda olduğu belirtildiğinde kullanılan bir söz. **tu kaka etmek** (veya **edilmek**) hafife alıp bir kenara itmek, önem vermemek, kötülemek: *"Tu kaka edilen eserler de er geç eski tahtlarına geçer otururlar."* -H. Taner.

tul, -lü *is. (tu:l) Ar. ṭūl esk.* **1.** Uzunluk. **2.** Çokluk, fazlalık. **3.** *astr.* Boylam.

*→ **tul derecesi***

tulânî *s. (tu:lâ:ni:) Ar. ṭūlānī esk.* Uzunluğuna, uzunlamasına olan, boyuna.

tul derecesi *is. astr.* Boylam.

tulû, -u *is. (tulû:) Ar. ṭulū' esk.* (Güneş için) Doğma, doğuş.

tulûat *is. (tulû:a:t) Ar. ṭulū'āt tiy.* Yazılı metni olmayan, kararlaştırılmış taslağı, yerine, zamanına göre oyuncular tarafından, sahnede yakıştırılan sözlerle tamamlanan oyun. **tulûat yapmak** (tiyatro oyuncusu) oyun metninin dışına çıkarak içinden geldiği gibi oynamak.

*→ **tulûat tiyatrosu***

tulûatçı *tiy.* Tulûat sanatçısı.

tulûatçılık, -ğı *is. tiy.* Tulûat sanatçısı olma durumu.

tulûat tiyatrosu *is.* Önceden yazılmış metne dayanmayan, taslağı önceden kararlaştırılmış olan halk tiyatrosu.

tuluk, -ğu *is. hlk.* Tulum: *"Kar tuluğundan çıkarılıp sıcak yapağıya sarıldığı zaman Adil Gazi biraz konuşabiliyordu."* -N. Araz.

tulum *is.* **1.** Bazı yiyecek ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan,önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi. **2.** Gövdesi tulumdan, üflemeli çalgı gayda: *"Ben zatınıza tulum şişirmesini öğreteyim,siz de bana kemançeyi öğretin."* -O. C. Kaygılı. **3.** Tüp. **4.** Göğüs ve pantolon bölümü bitişik giysi: *"Zayıf vücuduna tulum bol geliyordu."* -S. F. Abasıyanık. **5.** *mec.* Şişman, tombul: *"Birşeyim yok doktor, bu yaşta annem gibi tulum olacak değilim ya!"* -H. E. Adıvar. **tulum çıkarmak** **1)** hayvanın derisini yarmadan çıkarmak; **2)** (çoğunluk sistemine dayalı seçimlerde bir partinin listesindeki bütün adaylar) seçimi kazanmak. **(bir işte) tulum çıkmak** amacını eksiksiz elde etmek. **tulum gibi** her yanı şiş, şişman.

*→ **tulum peyniri***

tulumba *is. (tulu'mba) İt. tromba* **1.** Sıvıları alçak yerlerden çekmeye veya yüksek yerlere çıkarmaya yarayan araç: *Kuyu tulumbası. "Bir yandan kollu tulumbadan ağır ağır su çekip, sağda solda çelimsiz gök kuşakları yaratarak bahçeyi suluyor."* -A. İlhan. **2.** Otomobil lâstiği, futbol topu gibi şeyleri şişirmeye veya herhangi bir sıvıyı sıkmaya, bir şey üzerine püskürtmeye yarayan araç: *Lâstik tulumbası.Flit tulumbası.*

*→ **tulumba kolu, tulumba tatlısı***

tulumbacı *is. esk.* **1.** Mahallelerde bulundurulan yangın tulumbalarını, yangın olan yerlere götüren ve orada yangının söndürülmesine yardım eden kimse: *"Eski tulumbacıların bir koşuş tarzı vardı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Tulumba yapan, satan veya onaran kimse. **3.** *mec.* Külhanbeyi.

tulumbacılık, -ğı *is.* **1.** Tulumbacı olma durumu: *"Yaşının ilerlemesinden dolayı mahalle tulumbacılığı reisliğinden çekilmiş."* -H. R. Gürpınar. **2.** *mec.* Külhanbeylik.

tulumba kolu *is.* Tulumbadan su çıkarmak için tulumbaya basmayı sağlayan uzun demir kol.

tulumba tatlısı *is.* Özel bir makineden sıkılıp ince uzun oluklu bir biçim verilen hamur tatlısı.

tulumcu *is.* Tulum çalan kimse.

tulumcuk, -ğu *is.* **1.** *anat.* İç kulakta, yarım daire kanallarına bağlı küçük kese.

2. *bot.* Bitkilerde yüzmeyi kolaylaştıran, tulum biçiminde küçük kese.

tulumlular *ç. is. zool.* Gömleklilerden, vücutları torba biçiminde kalın bir gömlekle örtülü olan deniz hayvanları takımı.

tulum peyniri *is.* Tulum içine sıkıştırılarak üretilen bir tür beyaz peynir: *"Tulum peyniri odanın içini kokutmuştu."* -S. F. Abasıyanık.

tulumsu *is. biy.* Tulum biçiminde olan veya tulumu andıran.

tulumsular *ç. is. zool.* Tulumlular.

tulup, -bu *is. hlk.* Atılmış, eğrilmeye hazırlanmış, top biçiminde yün veya pamuk.

tulyum *is. Fr. thulium kim.* Atom numarası 69, atom ağırlığı 168,9, yoğunluğu 9,3 olan, yaklaşık 1500° C de eriyen nadir element, tülyum. Kısaltması Tm.

tumağı *is. hlk.* İngin, nezle, dumağı, nevazil.

tuman *is. hlk.* Don, şalvar.

tumba *is. (tu'mba) İt. tombo den.* **1.** Alt üst (etme, olma). **2.** (çocuk dilinde) Yatağa atılma. **tumba etmek** *den.* **1)** sandalı, omurgası yukarı gelecek biçimde çevirmek; **2)** araba veya vagonu ters çevirerek boşaltmak.

tumbadız *s. hlk.* Kısa ve şişman.

tumşuk, -ğu *is.* Papağan, kartal gibi kuşların kemerli gagası.

tumturak *is. Far. tumtūrāk* **1.** Gösteriş, debdebe. **2.** Gerekli olmadığı hâlde kulağa hoş gelen, gösterişli kelimeler kullanma. **tumturak yapmak** vurgulamak, önemini belirtmek, etkili olmasını sağlamak: *"Hecelerimiz de, telâffuzda tumturak yapmak için lâstik gibi çekilir."* -Y. K. Beyatlı.

tumturaklı *s.* (söz ve anlatım için) Anlama bir şey katmayan, bir anlam bildirmeyen ama kulağa hoş gelen, gösterişli: *"Yüzlerce garson ve aşçı, adları tumturaklı aşlar pişiriyorlardı."* -Halikarnas Balıkçısı.

tun *is. Far. tūn hlk.* Gizli yer, köşe bucak. **tundan tuna atmak** bir kişiyi uzaklara sürüp dolaştırmak.

→ ***tun tun***

tunç, -cu *is.* **1.** Bakır, çinko ve kalay alaşımı, bronz. **2.** *s.* Tunçtan yapılmış olan: *"Başında kalpak tunçtan bir miğfer gibi duruyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *s.* Koyu kızıl renkte olan.

→ ***tunç bilekli, tunç kafiye***

tunç bilekli *s.* Kolu, bileği çok güçlü.

tunç kafiye *is. ed.* Kafiyeli kelimelerin son harfleri arasında üç sesten fazla ses benzeşmesiyle veya biri diğerinin içinde bir kelime oluşturacak tarzda yapılan kafiye.

tunçlama *is.* Tunçlamak işi.

tunçlamak *(-i)* Tunç durumuna getirmek: *"Güneşin tunçladığı yanakları solgun ve dudakları etrafında derin ıstırap hatları var."* -H. E. Adıvar.

tunçlaşma *is.* Tunçlaşmak işi.

tunçlaşmak *(nsz)* Tunç rengini almak.

tunçlaştırma *is.* Tunçlaştırmak işi.

tunçlaştırmak *(-i)* **1.** Bir sembolü tunçtan yapılmış bir heykelle canlandırmak. **2.** Tunç rengi kazandırmak.

tundra *is. (tu'ndra) Fr. toundra < Fin. tunturi coğr.* Kutuplara yakın bölgelerin bitki örtüsü ve bu bitkilerle kaplı geniş alan, kutup bozkırı.

tungsten *is. Fr. tungstène kim.* Wolfram elementinin diğer adı. Kısaltması W.

Tunguz *öz. is.* Ural-Altay dil ailesinden, doğu Sibirya'da yaşayan, avcılık ve balıkçılıkla geçinen, yarı göçebe bir topluluk.

Tunguzca *is.* Tunguz dili.

tun tun *zf.* Gizli gizli, kimse görmeksizin. **tun tun kaçmak** gizlice kaybolmak: *"Duyarlığı hastalık derecesinde yüksek, gerçekle bağlantısı zayıf, ürkek bir çocuktu İhsan, kavgadan gürültüden tun tun kaçıyordu."* -A. İlhan.

Tunuslu *öz. is.* ve *s. (tu'nuslu)* Tunus halkından olan (kimse).

-tur *bk.* -dır/-dir.

tur *is. Fr. tour* **1.** Dolaşma: *"Yemekten sonra araba ile tura çıktık."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Bir sonuca ulaşıncaya kadar yapılan iş. **3.** Başladığı noktada biten bir veya daha

fazla yere önceden belirlenmiş bir programa göre yapılan seyahat. **tur atlamak** spor karşılaşmalarında, kur'ada kazanarak veya çok puan toplayarak bir sonraki tura katılma hakkını kazanmak. **tur atmak** *hlk.* dolaşmak, dolaşıp gelmek, dönmek: *"Bir kaşıkçı kuşu çok yükseklerde tur atıyor."* -H. Taner. **tura çıkmak** gezinti yapmak: *"Her ay, mehtapta bir iki kere merkeplerle tura çıkardık."* -A. Ş. Hisar.

→ ***tur operatörü***

tura *is.* **1.** Tuğra. **2.** Halat gibi örülmüş iplik çilesi. **3.** Bazı oyunlarda, vurmak için kullanılan düğümlenmiş mendil. **4.** Ucu düğümlenmiş bir mendil aracılığıla yanan veya yanılanların ebe tarafından cezalandırıldığı bir tür çocuk oyunu.

turaç, -cı *is. zool.* Sülüngillerden, uzunluğu 34 cm olan, soyu azalmış bir kuş türü *(Tetrao francolinus): "İyi bir avcı olur da turaç vurursan bana da turaç getir."* -Y. Kemal.

turalama *is.* Turalamak işi.

turalamak *(-i)* **1.** İplik çilelerini turalarına ayırmak. **2.** Bazı oyunlarda, tura ile vurmak.

Turan *öz. is. (tu:ran) Far. tūrān* Turancıların dünyadaki bütün Türkleri birleştirerek kurmayı amaçladıkları devletin adı.

Turancı *öz. is.* ve *s.* Turancılık yanlısı kimse, görüş vb.

Turancılık, -ğı *öz. is.* Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında ortaya çıkmış olan, Osmanlılık ve İslâmcılık akımları karşısında bütün Türklerin tek vatanda ve tek bayrak altında birleştirilmesini amaçlayan akım.

Turanî *öz. is.* ve *s. (tu:ra:ni:) Far. tūrān* + *Ar. -î* Turanlı.

Turanlı *öz. is.* ve *s. esk.* Eskiden Orta Asya'da yaşamış olan halk veya bu halkın soyundan olan kimse.

turba *is. (tu'rba) Fr. tourbe* Az çok kömürleşmiş bitkilerden oluşan yakıt.

turbalık, -ğı *is.* Göl ve bataklıklarda yetişen bitkilerin, özellikle sfagnumun çürümesi ve kömürleşmesiyle oluşan turba yatağı.

turbo *s.* Havanın veya havaya katılmış bir karışımın üflenerek düzenli ve amaca uygun olarak oluşan, sağlayan: *Turbo fırın. Turbo jet.*

turfa *s. Ar. ṭurfe hlk.* **1.** Az bulunur, eski, nadir. **2.** *mec.* Değersiz, değeri düşük: *"Şehirli dediği bu turfa kalabalığı küçümsediğini her hâliyle belli ederdi."* -H. Taner. **turfa olmak** değerini yitirmek, çürümek: *"Turfa oldu artık eski felsefe."* -Y. Z. Ortaç.

turfalama *is.* Turfalamak işi.

turfalamak *(-i)* Değer vermemek.

turfanda *s. Far. tervende* **1.** Mevsimin başında ilk yetişen (meyve, sebze). **2.** *mec.* Yeni, ilk kez ortaya çıkan.

→ ***turfanda meyvecilik, turfanda sebzecilik***

turfandacı *is.* Turfanda şeyler yetiştirip satan kimse.

turfandacılık, -ğı *is.* Turfanda sebze ve meyve yetiştiriciliği: *Türkiye'de turfandacılık gittikçe gelişiyor.*

turfandalık, -ğı *is.* Turfanda meyve veya sebze yetiştirilen tarla.

turfanda meyvecilik, -ği *is.* Mevsimin dışında yapılan meyve yetiştiriciliği.

turfanda sebzecilik, -ği *is.* Mevsiminin dışında yapılan sebze yetiştiriciliği.

turgay *is. esk.* Toygar.

turgor *is. (tu'rgor) Lât. biy.* Hücrenin çok su çekerek şişmesi, öz suyunun kıvamının azalması.

turist *is. Fr. touriste* Dinlenmek, eğlenmek, görmek ve tanımak gibi amaçlarla geziye çıkan kimse, gezgin, gezmen, seyyah: *"O zamanki Boğaziçi'nin turizm idaresi yok, fakat turistleri çoktu."* -A. Ş. Hisar.

turistik, -ği *s. Fr. touristique* **1.** Turizmle ilgili olan. **2.** Turistlerin ihtiyaçlarını karşılama amacı gözeten, turistleri ilgilendirici niteliği olan: *Turistik otel. Turistik bölge.*

turizm *is. Fr. tourisme* **1.** Dinlenmek, eğlenmek, görmek ve tanımak gibi amaçlarla yapılan gezi. **2.** Bir ülkeye veya bir bölgeye turist çekmek için alınan ekono-

mik, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü.

turizmci *is.* Turizm işleriyle uğraşan kimse.

turizmcilik, -ği *is.* Turizmcinin işi veya mesleği.

turkuaz *is. bk.* Türkuaz.

turlama *is.* Turlamak işi.

turlamak *(nsz)* Tur atmak; dolaşmak, dönüp durmak: *G. Saray Kuşadası'nda turluyor! Sabah 30 tur atan futbolcular öğleden sonra da teknik ve taktik çalıştı.*

turmalin *is. Fr. tourmaline* Birleşiminde fluor, demir, manganez ve lityum bulunan alimünyum borosilikat.

turna *is. (tu'rna) zool.* Turnagillerden, Avrupa ve Kuzey Afrika'da toplu olarak yaşayan, göçebe, iri bir kuş *(Grus grus).* **turna gözü gibi** duru sarı rengini andıran. **turnayı gözünden vurmak** umulmadık bir kazanç veya çıkar sağlama imkânı ele geçirmek: *"Ne talih varmış bunakta. Turnayı gözünden vurdu, dedi."* -R. N. Güntekin. *"Bazen böyle en olmadık adamlar, durup durup da turnayı gözünden vuruverirler."* - H. Taner.

→ ***turnaayağı, turna balığı, turnagagası, turnageçidi, turnagözü, turna katarı, turna kırı***

turnaayağı *is. bot. bk.* düğün çiçeği.

turna balığı *is. zool.* Tatlı sularda yaşayan yırtıcı bir balık *(Esox lucius).*

turnacı *is. tar.* Yeniçeri ocağında padişahla ava giden, av köpekleri ve tazılara bakan, birkaç turna taşıyan bir sınıf asker.

turnagagası *is. bot.* Sardunyagillerden, tohumlarının ucunda turna gagasına benzer ince uzun bir uç bulunan, yaprakları güzel kokulu bir bitki, ıtır çiçeği *(Geranium robertianum).*

turnageçidi *is.* Baharda esen bir fırtına.

turnagiller *ç. is. zool.* Turna ve telli turnayı içine alan bir familya.

turnagözü *is.* Berrak ve parlak sarı.

turna katarı *is.* Arka arkaya ve teker teker dizilmiş bir durumda.

turna kırı *is.* Kırmızımtırak gri.

turne *is. Fr. tournée* Bulunduğu yerden başka yerlere gösteri yapmak amacıyla giden tiyatro veya müzik sanatçılarının gezisi: *"O günlerde Anadolu'ya turneye çıkmak üzere hazırlanıyorduk."* -S. F. Abasıyanık.

turnike *is. Fr. tourniquet* Teker teker geçmeyi sağlamak amacıyla bazı yerlere konulan, uçlarından birinin çevresinde dönebilecek düzende yatay olarak yerleştirilmiş çarpı biçiminde araç.

turno *is. (tu'rno) İt. turno den.* Tek dilli, bir tekerlekli makara.

turnusol, -lü *is. Fr. tournesol kim.* Birtakım bitkilerden elde edilen mavi boya maddesi.

→ ***turnusol boyası, turnusol kâğıdı***

turnusol boyası *is. kim.* Bazların etkisiyle maviye, asitlerin etkisiyle kırmızıya dönüşen, bir tür yosundan elde edilen mavi boya.

turnusol kâğıdı *is.* Turnusol boyasından yapılan ayıraç kâğıt.

turnuva *is. Fr. tournoi* Oyuncu veya sporcular arasında sırayla yapılan yarışma dizisi: *Tenis turnuvası. Satranç turnuvası.*

tur operatörü *is.* Tur düzenleyen kişi.

turp *is. Far. turb,turub bot.* **1.** Turpgillerden, yaprakları tüylü, çiçekleri beyaz, sarı, mor renkli bir bitki *(Raphanus sativus).* **2.** Bu bitkinin etli, yenilen kökü. **turp gibi** sağlığı yerinde. **turpun sıkından seyreği iyidir** görüşmeyi, konuşmayı sıklaştırmamak doğrudur.

→ ***turp filizi, turpgiller, turp otu, turp salatası***

turp filizi *is.* Turp rengi.

turpgiller *ç. is. bot.* İki çeneklilerden, turp, hardal, lahana, karnabahar, kaşık otu gibi bitkileri içine alan geniş bir familya.

turp otu *is. bot.* Turp cinsi bir ot.

turp salatası *is.* Turpun rendelenmesi ile yapılan salata.

turşu *is. Far. turşî* Tuzlu suda veya sirkede bırakılarak özel bir kıvama getirilmiş sebze veya meyve. **turşu gibi olmak** çok yorgun düşmek. **turşu kurmak** (veya

yapmak) turşuluk sebze veya meyveleri kavanoz veya fıçıya yerleştirmek. **turşu olmak 1)** (yiyecek) bozulmak, ekşimek; **2)** *mec.* güçsüzleşmek, bitkinleşmek. **turşusu çıkmak 1)** çok yorulmak: *"Bütün gün çocukların peşinde koşmaktan turşusu çıkmış ihtiyar lalanın karanlık bir köşede horladığı işitiliyordu."* -R. N. Güntekin. **2)** ezilmek, parçalanmak: *Portakalların turşusu çıkmış.* **turşusunu kurmak** "bir şeyin elden çıkarılması gerektiği hâlde buna bir türlü kıyamamak" anlamında kınama yollu söylenir: *"Bir kısmetin çıkar çıkmaz seni vereceğiz. Turşunu kuracak değiliz ya!"* -H. R. Gürpınar. **turşuya dönmek** çok yorulmak, bitkinleşmek: *"Pazartesi günleri üst üste iki dersi olduğundan salıları turşuya dönüyordu."* -H. Taner.

→ ***turşu balığı, turşu suyu***

turşu balığı *is.* Turşusu kurulan balık türü.

turşucu *is.* Turşu yapan veya satan kimse: *"Bir turşucunun yanında çalışıyordum."* -Ç. Altan.

→ ***turşucu dükkânı***

turşucu dükkânı *is.* Turşu satan dükkân.

turşuculuk, -ğu *is.* Turşu yapma veya satma işi.

turşulaşma *is.* Turşulaşmak işi veya durumu.

turşulaşmak *(nsz)* İyice ezilmek, turşu gibi olmak.

turşuluk, -ğu *s.* Turşu yapmaya elverişli: *Turşuluk biber. Turşuluk hıyar.*

turşu suyu *is.* Turşunun olması ile birlikte ekşimsi ve kekremsi tadı olan su.

-turt *bk.* -dırt- / -dirt-.

turta *is. (tu'rta) İt. torta* Üzeri yufka kaplı, meyveli veya kakaolu bir pasta çeşidi.

turuncu *is/s Far. turunc + Ar. -î* **1.** Turunç rengi, kızıl sarı. **2.** *s.* Bu renkte olan.

turunculaşma *is.* Turunculaşmak işi.

turunculaşmak *(nsz)* Turuncu bir renge girmek: *Ufuk turunculaştı.*

turunç, -cu *is. Far. turunc bot.* **1.** Turunçgillerden, bütün Akdeniz ülkelerinde yetişen kışın yaprağını dökmeyen bir ağaç *(Citrus aurantium amara).* **2.** Bu ağacın portakala benzeyen, suyu acımtırak meyvesi.

turunçgiller *ç. is. bot.* Sedef otugillerin, turunç, portakal, limon, mandalina ve benzerlerini içine alan bir alt familyası, narenciye.

tuş *is. Fr. touche* **1.** Piyano, org gibi müzik aletlerinde veya daktilo, hesap makinesi gibi makinelerde parmak vurulan yerlerin adı: *"Piyanonun tuşlarından, kemanın tellerinden uçan sesler, insana, insan olmanın mutluluğunu tattırır."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Yağlı boya ressamlığında fırçadaki boyanın tuvale sürülüş biçimi. **3.** *sp.* (güreşte) Oyun sırasında iki omzun aynı anda yere değmesiyle oluşan yenilgi. **4.** *sp.* Eskrimde kılıcın ucunun karşı oyuncunun vücuduna değmesi. **tuşa getirmek 1)** (güreşte) hasmı sırt üstü yere sermek; **2)** *mec.* yenmek, mağlûp etmek.

tuşe *is. Fr. toucher* Dokunuş, dokunma. **tuşe etmek** dokunmak, değmek.

tuşlama *is.* Taşlamak işi veya durumu.

tuşlamak *(-i)* **1.** Daktilo, hesap makinesi, telefon gibi makinelerde tuşlara basmak. **2.** *sp.* Tuşa getirmek, tuşla yenmek.

tutacak, -ğı *is.* **1.** Sıcak mutfak araçlarını tutmakta kullanılan, birbirine şeritle bağlı bez çifti. **2.** Ataç, tutturgaç.

tutaç, -cı *is.* **1.** Lâboratuvar maşası. **2.** Tutacak.

tutak, -ğı *is.* **1.** Bir şeyin tutulacak yeri: *Saban tutağı.Bıçak tutağı. Kılıç tutağı. Tüfek tutağı.* **2.** Tutacak. **3.** Maşa, kerpeten gibi araçların tutmaya yarayan kanatlarından her biri. **4.** Bir anlaşma, sözleşme veya isteğin yerine getirilmesini sağlamak için teminat olarak ele geçirilen kimse, tutu, rehine.

tutam *is.* **1.** Avuç içi veya parmak uçlarıyla tutulabilen miktar: *"Bir tutam saçın kafa derisinden koptuğunu, ince, sıcak bir yanma olarak duydu."* -P. Safa. *"Öksüzün cebindeki son tutam tütünü sardılar, sıra ile üçer nefes çektiler."* -R. H. Karay. **2.** Az, azıcık, çok az: *"Çarpan çenesinde...*

bir tutam sabun duruyordu." -Ö. Seyfettin. **3.** Bankacılıkta kullanılan, borsada kota alabilmek için gerekli asgarî şirket sermayesi veya pay, hisse, lot.

→ ***tutam tutam***

tutamaç, -cı *is.* **1.** Bir şeyin tutulup çekilecek yeri. **2.** Tutunacak yer. **3.** Telgraf veya elektrik direklerine rahat çıkmayı sağlayan ve ayağa takılan mahmuzlu araç.

tutamaçlı *s.* Tutamacı olan: *"Ayağına geçirdiği tutamaçlı demirlerle tahta elektrik direklerine tırmanıp sigortaları değiştirmesi heyecan vericiydi."* -A. Kutlu.

tutamak, -ğı *is.* **1.** Tutamaç: *Viraj tutamağı.* **2.** *mec.* Tutunacak, dayanacak, güvenecek şey.

tutamaksız *s.* Tutunacak, dayanacak, güvenecek şeyi olmayan.

tutamlama *is.* Tutamlamak işi.

tutamlamak *(-i)* Bir tutam almak.

tutamlık, -ğı *is.* ve *s.* Bir tutam kadar: *Bir tutamlık ot.*

tutam tutam *s.* ve *zf.* Tutulacak kadar olan miktarlardan birçoğu bir arada, parça parça, bölük bölük: *"Şakaklardan dökülen tutam tutam kıvırcıklar başının genel görünüşünü gösterişli bir saç ve renk yığını hâline sokuyordu."* -H. E. Adıvar.

tutanak, -ğı *is.* **1.** Meclis, kurul, mahkeme gibi yerlerde söylenen sözlerin, olduğu gibi yazıya geçirilmesi, zabıt, zabıtname. **2.** İlgililerce imzalanmış bir durumu anlatan yazı, zabıt varakası. **3.** Birçok kimsenin imzaladığı rapor, mazbata.

tutar *is.* **1.** Nicelik bakımından bir şeyin bütünü. **2.** Para miktarı, meblâğ.

tutarak, -ğı *is.* **1.** Ruh hastalığı nöbeti. **2.** Sara. **tutarağı tutmak** *mec.* huysuzluğu depreşmek, aşırı istekte bulunmak: *"...fakat babamın kimseye gidecek hâli yok. Rakı tutarağı tutunca pantolonunu bile satıyor."* -H. E. Adıvar.

tutarık, -ğı *is. bk.* tutarak.

tutarlı *s.* Aralarında çelişme bulunmayan, uygun, her yönden bağdaşmış, dengeli, insicamlı.

tutarlık, -ğı *is.* **1.** Uygunluk, insicam. **2.** *ed.* Anlatımın konuyla bağdaşması, insicam.

tutarlılık, -ğı *is.* Tutarlı olma durumu, insicamlılık: *"Bu örnekleri sırf tutarlılıkları bakımından takdir etmemek haksızlık olur."* -H. Taner.

tutarsız *s.* Tutarlı olmayan, insicamsız: *"Tutarsız her olayı, her davranışı alaturkadır diyerek Doğu'ya yükledik."* -N. Cumalı.

tutarsızlık, -ğı *is.* Tutarsız olma durumu, insicamsızlık: *"Asıl umutsuzluğa düşüren,senin bu tutarsızlığın,bir dediğin bir dediğini tutmuyor."* -A. İlhan.

tutkal *is.* Deri ve kıkırdak gibi hayvansal maddelerden elde edilen, katılaşıp sertleşme özelliğiyle tahta, kâğıt vb. yapıştırmaya yarayan madde. **tutkal gibi** sımsıkı ve yapışkan kimseler için söylenir.

→ ***tutkal şerbeti***

tutkalcı *is.* Tutkallama işiyle uğraşan işçi.

tutkalcılık, -ğı *is.* Tutkalcının işi.

tutkallama *is.* Tutkallamak işi.

tutkallamak *(-i)* Tutkal sürmek, tutkalla yapıştırmak.

tutkallı *s.* **1.** Tutkal sürülmüş. **2.** İçinde tutkal bulunan: *"Ellerime sıvışan ince, nefis kokulu ve tutkallı sütü hissetmekteyim."* -R. H. Karay.

tutkalsız *s.* **1.** Tutkal sürülmemiş. **2.** İçinde tutkal bulunmayan.

tutkal şerbeti *is.* İçine çok az eritilmiş tutkal katılan ılık su.

tutku *is. psikol.* **1.** İrade ve yargıları aşan güçlü bir coşku, ihtiras: *"Tiyatro onda bir tutku, bir saplantı olmuştu."* -H. Taner. **2.** Güçlü istek ve eğilimin yöneldiği amaç: *"Tutkum dudaklarım, yeşilce gülmeye / Yağmur duvarından bir bir dökülmeye."* -F. Halıcı. **tutkuya kapılmak** aşırı istek ve eğilim içinde olmak: *"Okul sıralarında bir ara şiir yazma tutkusuna kapılır."* -N. Cumalı.

tutkulaşma *is.* Tutkulaşmak işi.

tutkulaşmak *(nsz)* Tutku durumuna gelmek: *"Bütün gönüllerde aynı güçle tutkulaşan amaç, Türkiye'nin kurtuluşu, bağımsızlığa kavuşmasıydı."* -T. Buğra.

tutkulu *s.* Tutkusu olan, ihtiraslı.

tutkun *s.* **1.** Gönül vermiş, meftun, meclûp: *"Kapıda bekleşen tutkunlarından bir tanesinin arabasına atladığı gibi, ortadan kayboluyordu."* -E. E. Talu. **2.** *is.* Bir şeye alışmış, bağlanmış, düşkün kimse, müptelâ: *"Ben yine eskisi gibi tutkunum tiyatroya."* -N. Cumalı. **tutkun olmak** âşık olmak, sevdalanmak: *"Yaş farkına rağmen birbirlerine nasıl da tutkun olduklarını anlayarak şaşıyordu."* -R. H. Karay.

tutkunluk, -ğu *is.* Tutkun olma durumu, meftuniyet, meftunluk: *"Batı medeniyetinin en incelmiş etiketine tutkunluk derecesinde saygı gösteren bir adam olarak ortaya çıkar."* -A. Ş. Hisar.

tutma *is.* **1.** Tutmak işi. **2.** Destekleme. **3.** Geçici işçi, yanaşma, uşak, hizmetçi.

tutmaç, -cı *is. hlk.* Dört köşe kesilmiş küçük hamur parçalarından yapılan yoğurtlu çorba.

tutmak, -ar *(-i)* **1.** Elde bulundurmak, ele almak: *Ateşi tutma, elini yakar. "Kucağında kundaklı bir çocuk tutuyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** Ele geçirmek, yakalamak: *Hırsızı tutmak. "Evvelâ bu terbiyesiz köpeği tuttu, bağladı."* -Ö. Seyfettin. **3.** Avlamak: *Kuş tutmak. Balık tutmak. "Dalyan işletiyorum, tuttuğumuz balığı tekrar denize döküyoruz."* -R. H. Karay. **4.** Anlamak, farkına varmak: *Bir iki yalanını tuttum, çok korktu.* **5.** Yanında bulundurmak, alıkoymak: *Siz gelinceye kadar çocuğu ben tutarım!* **6.** Hürriyetinden mahrum edip bir yere kapamak, tevkif etmek: *"Vahşidir, hiçbir zaman onu kafeste tutmak mümkün değildir."* -S. F. Abasıyanık. **7.** Kaplamak: *Bu yazı iki sütun tutar. "Tabanı otuz, otuz beş metre kadar tutan bir eşkenar üçgen biçimindedir."* -T. Buğra. **8.** (kırağı, çiğ, kar için) Bir yüzeyde görünür durumda olmak, kalmak: *"Şu yağan kar bir tutsun, seyreyle sen ertesi gün çocukları."* -S. F. Abasıyanık. **9.** Denetimi ve yetkisi altına almak. **10.** Desteklemek, birinden yana çıkmak. **11.** Benimsemek, beğenmek: *"Ama öylelerini de çevresinde kimse sevmemiş, tutmamıştır."* -T. Buğra. **12.** Gereğini yapmak, yerine getirmek: *Verdiği sözü tutmuş, vaktinde gelmişti.* **13.** Uygun gelmek, çelişmez olmak: *Bu söz ötekini tutuyor. "Bir talih eseri olarak ondan gelen cevap benim kendi bulduklarımı tuttu."* -R. N. Güntekin. **14.** Hizmetine almak veya kiralamak: *"Burada bir kat tuttum.Yazı geçireceğim."* -P. Safa. **15.** (bir işe) Herhangi bir anlayışla girişmek: *Yapıyı geniş tuttu.* **16.** İçine girmek, girişmek, yapmak: *"Askerden sonra ne iş tutacağını bilmemek kahrediyordu Yusuf'u."* -S. F. Abasıyanık. **17.** *hlk.* Kocası olmak: *Arkadaşım onun kız kardeşini tutar.* **18.** Dokunmak, etkisini göstermek. **19.** (beddua için) Etkisini göstermek, gerçekleşmek, yerine gelmek: *"Avradın ilenci tutarsa,senin iki gözün kör olacak."* -M. Ş. Esendal. **20.** Ağrımak, sancımak, musallat olmak: *"...poker oynanıyor.Yenilirse kızıyor. Başı tutuyor, komşu doktorun hizmetçisini çağırıp çenesini ovduruyor."* -M. Ş. Esendal. **21.** Ulaşmak, varmak: *"Hayvanlar, Bağdat caddesini tutmuş, çala kamçı ilerliyor."* -S. M. Alus. **22.** Para toplamı...-e varmak: *Aldığım şeyler bin lira tuttu.* **23.** Uğramak: *Vapur İzmir'i tutmayacakmış.* **24.** Herhangi bir durumda bulundurmak: *Evini, üstünü temiz tutar. "Seksen bir yaşında da olsa çalışmak insanı zinde tutuyor."* -H. Taner. **25.** Var saymak, farz etmek: *"Haydi tutalım babasının bir günahı vardı, çekti."* -M. Ş. Esendal. **26.** *(-i, -e)* Hedef olarak almak: *Taşa tutmak.* **27.** *(-i, -e)* Alacağa (veya verecğe) saymak: *On bin lirayı borcunuza tuttum.* **28.** *(-i, -e)* Yaklaştırmak: *Saati kulağına tutmak. Ekmeği ateşe tutmak. "Biraz toz olsa mendilini burnuna tutar."* -A. Ş. Hisar. **29.** Edinmek, peyda etmek: *Çocuğun yemeğine dikkat etmeli ki biraz et, can tutsun.* **30.** Kullanmak: *Yaşmak tutmak.Ustura tutmak.* **31.** Bağlamak: *Tane tutmak. "Sütler kaymak tutar tutmaz ordayım."* -B. S. Erdoğan. **32.** Başlamak: *Küçüğünden tutunuz da en büyüğüne kadar...* **33.** *(nsz)* Beklenen sonucu vermek: *Aşı tutmuş. "Toprağa atılan her tohum bir ü-*

mittir. Tohum ya tutar ya tutmaz. Ya yeşerir ya yeşermez." -Ş. Rado. **34.** *(nsz)* İş görebilmek: *"Eli ayağı tutsun, açlıktan ölmesin, yeterdi ona."* -T. Buğra. **35.** *(nsz)* Sürmek, zaman almak: *Bu iş iki saat tuttu.* **36.** *(yar)* **Kayıt, zabıt, not** kelimelerine "etmek" anlamıyla yardımcı fiil olarak katılır. **37.** *(nsz)* Yapışarak veya sokularak çıkmaz olmak: *Boya tutmadı.Çivi iyi tuttu.* **38.** Giyinmesine yardım etmek: *Paltosunu tuttu. "Kucaklaşma sahanlıkta başlar ve ayakkabılarını çıkarıp karısının tuttuğu terliklerini giyene kadar Serdar'ın kolları boynunda kalır."* -T. Buğra. **39.** Bir cümlede fiilden önce ve fiilin kipinde veya sıfatfiil durumunda kullanıldığında o fiilin anlattığı işin çok beklenmediği, umulmadığı veya çok uygun düşmediği hâlde yapıldığını anlatır. **40.** Sunmak: *Konuklara şeker tutmak.* **41.** İşgal etmek. **42.** İzlemek: *"Tepeden inince Değirmendere'ye hâkim bir iz tutacaksınız."* -R. H. Karay. **43.** Alıkoymak. **44.** Bırakmamak: *"Baba sesini çıkarmadı, hatta öksürüğünü bile galiba tuttu."* -P. Safa. **45.** Yönelmek: *"Oyuncular ağır ağır soyunma odasının yolunu tuttular."* -H. Tanrı. **46.** Kaplamak, sarmak, bürümek: *"Hey başları duman tutmuş dağlar, hey!"* -Halk türküsü. **47.** Asılmak, kuvvetlice sarılmak: *"Üç kişi tutarlarmış da onu pencerenin önünden çekemezlermiş."* -P. Safa. **48.** Bir kimsenin yerini almak: *"Bak azizim, dedim, ben senin yerini tutamam."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **49.** (otobüs, vapur, uçak vb.için) Dokunmak, hasta etmek. **50.** Herhangi bir durumda kalmasını sağlamak: *Kapıyı açık tutmayın.* **51.** Bir yerde kalmasını sağlamak. **52.** (yemek için) Hafifçe yanmak. **53.** Bir sanat eseri geniş ilgi görmek. **54.** Biriktirmek, tasarruf etmek: *"Sen metelik tutuyorsun gibi geliyor bana. Ay başına kadar bana ödünç versene."* -M. Ş. Esendal. **55.** (askerlikte, bankacılıkta) Durdurmak, blokaj. **aklından tutmak** bir şey düşünmek: *Herkes (aklından) bir sayı tutsun.* **tut kelin perçeminden** *tkz.* çözümü güçlük gösteren bir durum karşısında söylenir. **...i tutmak** bir işi yapacağı ve göreceği o zamana rastlamak: *Geleceği tutmak. Gideceği tutmak.* **tuttuğu dal elinde kalmak** dayandığı, güvendiği kimse veya şey önemini yitirerek işe yaramaz duruma gelmek. **tuttuğunu koparmak** becerikli olmak, giriştiği her işte başarı sağlamak.

tutmalık, -ğı *is.* **1.** Tutmaya yarayan nesne. **2.** Spor ayakkabılarının altına yerleştirilen ve kaymayı önleyen, deriden veya madenden küçük konik parçalar, krampon.

tutsak, -ğı *is.* **1.** Savaşta ele geçen düşman, esir. **2.** *s.* Gitmesine engel olunan, serbestçe hareketine engel olunan. **3.** *is. mec.* Bir şeye veya bir kimseye çok bağlı, kendisini bir şeyin etkisinden kurtaramayan kimse: *"Her insan kendi kuruluşuna uygun bir romantizmin tutsağı."* -A. İlhan.

tutsaklık, -ğı *is.* Tutsak olma durumu, esirlik, esaret.

tutsak pazarı *is. esk.* Tutsakların köle gibi alınıp satıldığı yer, esir pazarı: *"Sanki tutsak pazarında üzerinde pazarlık yapılan satılık bir halayık gibi susmuştu."* -H. E. Adıvar.

tutturabildiğine *zf.* (çoğunlukla satış için) Kabul ettirebildiğince, belli bir fiyatı olmaksızın.

tutturaç, -cı *is.* Bir şeyin bağlanıp tutturulduğu nesne.

tutturgaç, -cı *is.* Kâğıtları birbirine tutturmak için kullanılan telden yapılmış araç, ataç.

tutturma *is.* Tutturmak işi.

tutturmak *(-i, -e)* **1.** Tutmasını sağlamak. **2.** *(-i)* Bir işe başlayıp sürdürmek, bir şeyi yapmakta olmak: *"Urumeli Hisarı'na oturmuşum / Oturmuş da bir türkü tutturmuşum."* -O. V. Kanık. **3.** *(nsz)* Aklına koyup direnmek, ısrar etmek: *"Sakal diye tutturmuş, başka lâf dinlemiyor."* -M. Ş. Esendal. **4.** *(-i, -e)* (çivi, toplu iğne, çengelli iğne vb.ile) İliştirmek, bağlamak. **5.** Hedefe vardırmak, değdirmek, isabet ettirmek: *"Taşı fırlattı ama tutturamadı."* -Halikarnas Balıkçısı. **6.** Takip etmek: *"Geldiği yolu tutturup gene tek başına ma-*

halle kahvesinin kapısı önüne kadar geldi." -M. Ş. Esendal.

tutturmalık, -ğı *is.* Kopça, toka, düğme gibi iki şeyi birbirine tutturmaya yarayan nesne.

tutturuş *is.* Tutturmak işi veya biçimi.

tutu *is. tic.* Rehin, ipotek. **tutuya koymak** tutu olarak vermek, terhin etmek.

tutucu *s.* ve *is.* **1.** Mevcut toplumsal düzeni, düşünceleri ve kurumları değiştirmeden, olduğu gibi korumak isteyen kimse, muhafazakâr: *"Bu tutucu yanı, her fikrasında, her yazısında belli olur."* -H. Taner. **2.** *sp.* Durmalı çıkışlarda, bisikletçiye yardım eden kişi.

tutuculaşma *is.* Tutuculaşmak işi veya durumu.

tutuculaşmak *(nsz)* Tutuculuk yapmak.

tutuculuk, -ğu *is.* **1.** Tutucu olma durumu. **2.** Özellikle siyasal ve toplumsal düzeni olduğu gibi sürdürme görüşü, tutumu, anlayışı, muhafazakârlık.

tutuk, -ğu *s.* **1.** Akıcı, rahat konuşamayan. **2.** Durgun, çekingen, sıkılgan. **3.** Eski işlevini göremez duruma gelmiş: *"Geçen gün beni dövdüler.Boynum, omuzlarım hâlâ tutuk."* -A. İlhan. **4.** Kısılmış, tutulmuş, kesik: *"Ağır ağır ve tahtalar arasında boğulan tutuk akislerle yükseliyordu."* -P. Safa. **5.** Tutuklu. **6.** Kapalı, tıkalı.

→ ***tutuk evi***

tutuk evi *is.* Tutukluların kapatıldığı yer, tevkifhane.

tutuklama *is.* Tutuklamak işi, tevkif: *"Muhalefeti ortadan kaldırmaya niyetli olan Damat Ferit Paşa'nın ilk işi bir sürü yeni tutuklamalar oldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

tutuklamak *(-i)* Kanun yoluyla hürriyeti kısıtlayarak bir yere kapatmak, tevkif etmek.

tutuklanış *is.* Tutuklanmak işi veya biçimi.

tutuklanma *is.* Tutuklanmak işi: *"Babasının tutuklanmasıyla tayinin geri kalması kaygısı artık var değil."* -H. E. Adıvar.

tutuklanmak *(nsz)* Tutuklamak işine konu olmak.

tutuklatma *is.* Tutuklatmak işi.

tutuklatmak *(-i)* Tutuklamak işini yaptırmak.

tutuklu *is.* ve *s.* Kanun yoluyla hürriyetlerinden alıkonularak bir yere kapatılan (kimse), mevkuf: *"Girip çıkan resmiler, siviller, elleri bağlı ya da çözük tutuklular..."* -Ç. Altan.

tutukluk, -ğu *is.* **1.** Tutuk olma durumu: *"Bu, onca sosyal uzviyet üzerinde, beyni durduran, kulakları tıkayan, gözlere perde çeken, dile ve ellere inmeli bir adam tutukluğunu veren bir darbe idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Düzgün işlememe durumu: *Motor tutukluk yapıyor.*

tutukluluk, -ğu *is.* Tutuklu olma durumu, mevkufiyet.

tutuksuz *s.* ve *zf.* Tutuklanmadan (yargılanan).

tutulma *is.* **1.** Tutulmak işi, popülarite. **2.** *astr.* Bir gök cisminin, araya başka bir cismin girmesiyle bütününün veya bir bölümünün görünmez olması olayı: *Ay tutulması. Güneş tutulması.*

tutulmak *(nsz)* **1.** Tutmak işi yapılmak veya tutmak işine konu olmak, popüler olmak: *"Benim boynum tutuluyor, Konsolos, beyin beli tutuluyor, Ragıp'ın oğlu, Bayram'ın kızına tutuluyor da asıl tutulması lâzım gelenler tutulmuyor."* -B. Felek. *"Bir yazıhane kiralanmış, aylıkla bir otomobil tutulmuştu."* -E. E. Talu. **2.** (Ay ve Güneş) Tutulma olayına uğramak. **3.** Tutuk duruma gelmek. **4.** (bir üyesi) İşleyemez olmak: *"Konuşmak için dilim, yazmak için kalemim tutuldu."* -F. R. Atay. **5.** *(-e)* Birine tutkun olmak, sevmek. **6.** *(-e)* Bir işe veya birine canı sıkılmak: *"Sen filozof geçinen ukalâ bir adama benzersin.Bak, ben böyle şeylere fena tutulurum."* -H. Taner. **7.** Yakalanmak: *"Hastalığa tutulduğu sıralarda bir sabun fabrikasında çalışıyordu."* -N. Cumalı.

tutulmaz *s.* Yakalanmaz, ele avuca gelmez.

tutulmazlık, -ğı *is.* Tutulmaz olma du-

rumu: *"Bunların tutulmazlığının sırrını da vermeden..."* -H. Taner.

tutulmuş *s.* Engellenmiş, ele geçirilmiş.

→ ***tutulmuş para***

tutulmuş para *is.* Kontrol altına alınmış para, bloke para.

tutulu *s.* **1.** Tutulmuş: *"Bizim takımda bütün yerler evvelden tutulu idi."* -H. Taner. **2.** Tutu olarak alınmış, merhun.

tutulum *is. astr.* Bir yıl boyunca Güneş'in gök küresi üzerinde çizdiği çemberin sınırladığı daire.

tutuluş *is.* Tutulmak işi veya biçimi.

tutum *is.* **1.** Tutulan yol, davranış: *"Anlayışsızlıklarınız ve yanlış tutumlarınız yüzünden beni inatçı sanıyorsunuz."* -T. Buğra. **2.** Aşırı harcamalardan sakınma, iktisat, ekonomi.

tutumlu *s.* Tutumlu davranan, idareli, muktesit: *"Ayşe hesabını kitabını bilir, tutumlu bir ev kadınıydı."* -Halikarnas Balıkçısı.

tutumluluk, -ğu *is.* Tutumlu olma durumu.

tutumsuz *s.* Tutumlu olmayan, müsrif.

tutumsuzluk, -ğu *is.* Tutumsuz olma durumu, israf.

tutunma *is.* Tutunmak işi.

tutunmak *(-i)* **1.** Tutup bırakmamak, dayanmak, sarılmak veya asılmak: *"Evinin bahçesinin kapısını açtım ve kapanmayan pancurlarına tutunarak odasına girdim."* -M. Ş. Esendal. **2.** Aynı yerde ve durumda kalmak, direnmek, dayanmak: *Düşman ordusu ordumuz karşısında tutunamadı.* **3.** Kendini kabul ettirmek, kendine bir yer sağlamak. **4.** Kendi üzerine koymak, kullanmak: *Yaşmak tutunmak.Sülük tutunmak.* **5.** Sataşmak, çıkışmak: *"...anam sabahleyin evine giden Naime adındaki kıza tutunmuş. İkisini de ağlatıncaya kadar söylemiş."* -M. Ş. Esendal. **tutunacak dalı olmak** (veya **olmamak**) güveneceği bir kimse veya şey bulunmak (bulunmamak).

tutunuş *is.* Tutunmak işi veya biçimi.

tuturuk, -ğu *is. hlk.* **1.** Ateş tutuşturacak çalı, çırpı, yonga gibi şeyler. **2.** *s.* Çok ekşi.

tutuş *is.* Tutmak işi veya biçimi.

tutuşma *is.* Tutuşmak işi.

tutuşmak 1. Birbirini tutmak, birbirine ilişip dokunmak. **2.** *(-e)* Girişmek: *"Kavgaya tutuşmak.Tartışmaya tutuşmak."İki ordu bir harbe daha tutuştular."* -F. R. Atay. **3.** *(nsz)* Yanmaya başlamak, ateş almak: *"Bu fenerleri birbirine bağlayan çiçekli askılardaki küçük lâmbalar tutuştu."* -H. C. Yalçın. **4.** *(nsz)* Kızarmak, kızıllaşmak: *"Karşı dağlarda tutuşmuş gibi gül bahçeleri / Koyu bir kırmızılık gökten ayırmada yeri."* -Y. K. Beyatlı.

tutuşturma *is.* Tutuşturmak işi.

tutuşturmak *(-i, -e)* **1.** Tutuşmalarını veya tutuşmasını sağlamak: *"Mutfakta maltız zaten yanmaktadır; anne iki gözlü ocağı da tutuşturuyor."* -T. Buğra. **2.** Karşısındakinin isteyip istemediğini düşünmeksizin ansızın vermek: *"Kadın mutfaktan alıp geldiği fileyi erkeğin eline tutuşturdu."* -N. Cumalı. **3.** Coşturmak, çok heyecanlandırmak: *Gönlünü tutuşturmak. "Saz sesleri...eski hislerimizin küllerini savurur, gizli ateşlerini üfler ve içimizde tekrar tutuştururdu."* -A. Ş. Hisar.

tutya *is. (tu'tya) Ar. tūtiyā esk.* **1.** Çinko. **2.** Sürme.

Tuvaca *is.* Tuva Türkçesi.

tuval, -li *is. Fr. toile* Ressamların kullandığı gerdirilmiş keten, kenevir veya pamuklu kaba kumaş üzerine yapılan resim.

tuvalet *is. Fr. toilette* **1.** Yıkanma, tıraş olma, giyinme, süslenme, taranma işi: *"Başımı, tuvaletimi ve makyajımı bile ezbere yapacağım, aynada kendi yüzümü görmeyeceğim."* -P. Safa. **2.** Kadınların gece toplantılarında giydikleri gösterişli giysi: *"Tuvaleti kira ile aldığı yalandı, madencinin hediyesi idi."* -R. H. Karay. *"Asıl mühimi oyun için bir giyecek şey yeni, açık bir tuvalet."* -T. Buğra. **3.** Vücut temizliği ve bakımı için gereken nesne: *Tuvalet malzemesi.* **4.** Ayak yolu: *"Nerede ise herkesi belediyenin tuvalet çukurlarına kadar takip edeceksiniz."* -F. R. Atay.

→ ***tuvalet ispirtosu, tuvalet kâğıdı, tuvalet masası, tuvalet sabunu, tuvalet takımı***

tuvaletçi *is.* Tuvalet işleten kimse.

tuvalet ispirtosu *is.* Hekimlikte, temizlik amacıyla kullanılan binde 966sı saf, geri kalanı su olan ispirto.

tuvalet kâğıdı *is.* Ayakyolunda temizlenmek için kullanılan, özel olarak hazırlanmış ince kâğıt.

tuvalet masası *is.* Kadınların süslenmek, taranmak, makyaj yapmak amacıyla kullandıkları aynalı bir tür masa.

tuvalet sabunu *is.* Tuvalette temizlik için kullanılan sabun.

tuvalet takımı *is.* Tuvalet veya makyaj malzemeleri bulunan çanta veya kutu.

tuyuğ *is. ed. esk.* Mani (II) biçiminde aruzla yazılmış manzume.

tuz *is.* **1.** Kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billûrsu madde (NaCl). **2.** *kim.* Bir asitteki hidrojenin yerini bir bazın almasıyla oluşan birleşim. **(bir şeye) tuz biber ekmek** *bk.* üstüne tuz biber ekmek. **tuz ekmek düşmanı** iyilik gördüğü kimseye hainlik yapan, aldığı yardımı inkâr eden (kimse): *"Böyle mübarek bir gecede bu tuz ekmek düşmanının velinimetinin evinde yaptığı hırsızlık besbelli dokunmuştu."* -R. N. Güntekin. **tuz ekmek hakkı** birinin ekmek yedirip iyilik ettiği kimse üzerindeki hakkı. **tuzla buz (veya tuz buz) olmak** (cam türünden şeyler) onarılamayacak biçimde kırılmak, dağılmak, paramparça olmak: *"Küçük votka kadehleri, mermi ıslıklarıyla aynalara çarpıp tuzla buz oluyorlar."* -A. İlhan. **tuzla buz etmek** (kırılan şeyler için) onarılmayacak biçimde kırmak, paramparça etmek. **(bir şeyde) tuzu olmak** katkısı olmak.

→ ***tuz ruhu, tuzu kuru***

tuzak, -ğı *is.* **1.** Kuş veya yaban hayvanlarını yakalamaya yarayan araç veya düzen. **2.** *mec.* Birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için kurulan düzen, komplo: *"Onun bana gönderdiği mektuplar filan hep tuzak, hep birer şantajdan ibaretti."* -O. C. Kaygılı. **3.** *ask.* Bubi tuzağı. **tuzak kurmak 1)** bir şeyi yakalamak için tuzak hazırlamak; **2)** *mec.* birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için düzen hazırlamak, komplo kurmak: *"...bütün işi pişirmiş, tuzağı kurmuş, son darbeyi indirmek üzere idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **tuzağa düşmek** birilerince hazırlanan kötü bir duruma uğramak, oyuna gelmek: *Haldun bu tuzağa düşer mi dersin?*

tuzakçı *is.* Tuzak kuran kimse.

tuzaklama *is.* Tuzaklamak işi veya durumu.

tuzaklamak *(-i)* Tuzak kurmak, tuzağa düşürmek.

tuzaklanmak *(nsz)* Tuzak durumuna getirilmek: *Tuzaklanmış mayın.*

tuzcu *is.* Tuz satan kimse.

tuzcul *s.* Tuzlu toprakları seven (bitki).

tuzla *is. (tu'zla)* **1.** Kıyılarda, tava denilen havuzlara deniz veya göl suyu akıtıldıktan sonra kurutularak tuz çıkarılan yer, memleha. **2.** *hlk.* Davarlara kırda tuz verilen düz, taşlık ve kayalık yerler. **3.** *hlk.* Tuzlak.

tuzlak, -ğı *is.* ve *s. hlk.* Otları tuzlu olan veya hiç ot bitmeyen, çorak, verimsiz (yer).

tuzlama *is.* **1.** Tuzlamak işi. **2.** Bir çeşit işkembe çorbası veya yemeği. **3.** *s.* Tuzlanarak hazırlanan: *Tuzlama balık.*

tuzlamak *(-i)* Tuza yatırmak veya üstüne tuz ekmek. **tuzlayayım da kokmayasın (veya kokma)** *hlk.* birinc,düşüncesinde aldandığını ve aklının bir şeye ermediğini anlatmak için söylenir.

tuzlanma *is.* Tuzlanmak işi.

tuzlanmak *(nsz)* Tuzlamak işi yapılmak.

tuzlayış *is.* Tuzlamak işi veya biçimi.

tuzlu *s.* **1.** Tuzu olan: *"Dudaklarımda Boğaz havasının tuzlu lezzetiyle uyandım."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Yapılışında tuz bulunan şeyler için, tuzu çok olan: *Bu yemek tuzlu olmuş.* **3.** *mec.* Çok pahalı. **tuzluya mal olmak (oturmak veya patlamak)** çok para vererek satın almak, çok pahalı gelmek:

"Bu eğlenti bize biraz tuzluya mal oldu." -E. E. Talu. *"...kendisine tuzluya patlamıştı."* -Halikarnas Balıkçısı.

→ ***tuzlu balgam, tuzlu kek***

tuzlu balgam *is. tıp esk.* **1.** Birtakım deri hastalıklarının ortak adı. **2.** *hlk.* Egzama.

tuzluk, -ğu *is.* **1.** Tuz konan kap. **2.** Atlarda gözün üstündeki, insanlarda köprücük kemiğinin ardındaki çukur yer. **3.** *hlk.* Otlayan hayvanların tuz ihtiyacını karşılamak üzere, öğütülmüş kaya tuzlarının, yağmurdan korunmasını ve hayvanların rahatça yararlanmasını sağlayan üstü kapalı yer.

tuzluluk, -ğu *is.* **1.** Tuzlu olma durumu. **2.** *coğr.* Bir litre suda erimiş bulunan tuzların gram olarak belirlenmesi.

tuz ruhu *is. kim.* Hidroklorik asit.

tuzsuz *s.* **1.** Tuzu olmayan veya tuzu az olan. **2.** *mec.* Tatsız şakalar yapan (kimse).

tuzu kuru *s.* Bir işten zarar görmeyen, kazancı yolunda: *O tuzu kuru, güvenli hayat, yerini bir çekişmeye bırakmıştır.*

-tü *bk.* -dı / -di.

tü *ünl. bk.* tüh.

tüberkülin *is. Fr. tuberculine tıp* Verem teşhis ve tedavide yararlanılan, verem mikrobu kültüründen elde edilen bir sıvı.

tüberkülin testi *is.* Bir kimsede tüberküloz bulunup bulunmadığını anlamak amacıyla deri altına tüberkülin aşılama.

tüberküloz *is. (l ince okunur) Fr. tuberculose tıp* Verem: *Akciğer tüberkülozu. Kemik tüberkülozu.*

tüccar *is. Ar. tuccâr,tâcir'* in çokluk biçimi Ticaret yapan, ticaretle uğraşan kimse, tacir: *"Ova köylerinde sözü geçen bir koyun tüccarı ile orada buluşacaktı."* -T. Buğra.

tüccarlaşma *is.* Tüccarlaşmak işi veya durumu.

tüccarlaşmak *(nsz)* **1.** Tüccar durumuna gelmek. **2.** Tüccar gibi davranmak.

tüccarlık, -ğı *is.* Tüccar olma durumu: *"Birkaç devlet bu memlekette adam tüccarlığına başladığı zaman altına avuç açanlar çok olur."* -F. R. Atay.

tüf *is. Fr. tuf jeol.* Yanardağların püskürttüğü kül, kum ve lâv parçacıklarından oluşan, çoğunlukla açık renkli, hafif gözenekli bir tür çökelti taşı.

tüfek, -ği *is. Far. tufeng* Savaş veya avda kullanılan, uzun namlulu ateşli silâh: *Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu."* Köroğlu. **tüfek atmak** tüfekle ateş etmek. **tüfek çatmak** dinlenme sırasında askerlerin tüfeklerini, dipçikleri üzerinde üçerli olarak birbirine dayamak: *"Tüfekleri çatar çatmaz ordayım."* -B. S. Erdoğan.

tüfekçi *is.* **1.** Tüfek yapan, onaran veya satan kimse. **2.** *tar.* Padişahı ve sarayı korumakla görevli olanlara verilen ad. **3.** *tar.* Savaş gereçleri, silâh yapımı ve onarımı ile uğraşan asker sınıfından olan kimse.

tüfekçilik, -ği *is.* **1.** Tüfek yapmak veya onarmak işi. **2.** Tüfek satıcılığı.

tüfekhane *is. (tüfekha:ne) Far. tufenghâne* Tüfek yapılan yer.

tüfeklik, -ği *is.* **1.** Kışla gibi yerlerde tüfekleri düzenli bir biçimde koymak için yapılmış yer. **2.** Tüfek kılıfı.

tüfek patlamaksızın *zf.* Çarpışma olmaksızın.

tüh *ünl.* Yazıklar olsun.

-tük -dık / -dik.

tükenik, -ği *s.* **1.** Bitmiş, tükenmiş. **2.** *zf.* Çok azalmış olarak: *"Uzaklarda coşkun akan Ravi Çayı, suyunu kumluk vadilere içire içire, Lahor'a yorgun ve tükenik gelirmiş."* -F. R. Atay.

tükeniş *is.* Tükenmek işi veya biçimi.

tükenme *is.* Tükenmek işi.

tükenmek *(nsz)* **1.** Bitmek, sona ermek, artık kalmamak: *"Vaktiyle yaşamış olan büyük musiki ustaları nesillerinin artık tükenmiş olduğu da söylenirdi."* -A. Ş. Hisar. **2.** *mec.* Güçsüzleşmek, bitkinleşmek, yılgınlaşmak: *"İnsan sevdiği birini tükenmiş görmek istemez."* -O. V. Kanık. **3.** Verimliliğini yitirmek, söyleyecek sözü kalmamak: *"Yalnız kendi tecrübelerini yazmaya kalkan romancı çabuk tükenir."* -H. E. Adıvar.

tükenmez *s.* **1.** Tükenmeyen, bitmeyen: *"Bu engin ruh, bu tükenmez azim, Türk milletinin varlık sebebidir."* -R. E. Ünaydın. **2.** *mec.* Sonsuz: *"Ben bihaberim kendi tükenmez elemimden."* -Y. Z. Ortaç. **3.** *is. hlk.* Bir kapta ekşitilen ve alındıkça su eklenerek çoğaltılan üzüm veya üzüm, elma, armut karışımı bir tür içecek. **4.** *is. hlk.* Peynirli bir tür çorba. **5.** *bk.* tükenmez kalem.

→ ***tükenmez kalem***

tükenmez kalem *is.* Ucunda küçük bir bilyası bulunan ve içi özel bir mürekkeple dolu ince bir borucuktan oluşan bir kalem türü, tükenmez.

tükenmezlik, -ği *is.* Tükenmez olma durumu.

tükenmişlik, -ği *is.* Gücünü yitirmiş olma, çaba göstermeme durumu.

tüketici *is.* ve *s.* **1.** Mal ve hizmetlerden yararlanan, satın alıp kullanan, tüketen kimse, yoğaltıcı, müstehlik. **üretici** karşıtı: *"Devlet tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alır."* -Anayasa. **2.** *mec.* Bitiren, mahveden.

tüketici sayacı *is.* Harcanmak üzere tüketim mahalline sevkedilen gazı ölçmekte kullanılan cihaz.

tüketim *is.* **1.** Tüketmek işi. **2.** Üretilen veya yapılan şeylerin kullanılıp harcanması, yoğaltım, istihlâk. **üretim** karşıtı.

tüketme *is.* Tüketmek işi.

tüketmek *(-i)* **1.** Kullanarak, harcayarak yok etmek, bitirmek, yoğaltmak: *"Titreyen elleri baş ucundaki sürahiye gide gele içindeki suyu tüketmişti."* -E. E. Talu. **2.** Güçsüzleştirmek, bezdirmek. **3.** Yürüyerek aşmak, bitirmek.

tükürme *is.* Tükürmek işi.

tükürmek *(-i)* **1.** Tükürüğü ağız içinden dışarıya atmak: *"Ötekiler, pis bir şeye dokunmuş gibi yere tükürdüler."* -H. E. Adıvar. **2.** Ağzındakini dudakları arasına getirip dışarı vermek: *Çocuk, mamasını tükürüyor.* **3.** Ağız yoluyla dışarı çıkarmak: *Kan tükürmek.Balgam tükürmek.* **4.** *mec.* Küfür,öfke ve tiksinti bildiren deyimlerde geçer: *Ağzına tükürmek.İçine tükürmek.* **tükürdüğünü yalamak** *tkz.* verdiği sözden benliğini küçülterek geri dönmek.

tükürük, -ğü *is.* Tükürük bezlerinin ağza akan salgısı. **tükürüğünü yutmak** imrenip ağzı sulanmak.

→ ***tükürük bezleri, tükürük hokkası, tükürük otu***

tükürük bezleri *ç. is. anat.* Dil, çene ve kulak altında bulunan, tükürük salgılayan üç çift bez.

tükürük hokkası *is. esk.* İçine tükürülen kap.

tükürükleme *is.* Tükürüklemek işi.

tükürüklemek *(-i)* Tükürükle ıslatmak.

tükürüklenme *is.* Tükürüklenmek işi.

tükürüklenmek *(nsz)* Tükürüklemek işine konu olmak.

tükürük otu *is. bot.* Zambakgillerden, 20-30 cm yüksekliktе, küçük, beyaz veya sarı çiçekli, otsu ve çok yıllık bir bitki *(Ornithogalum umbellatum).*

tül *is.* ve *s. Fr. tulle* **1.** Çok ince gözenekli pamuk, ipek veya sentetik dokuma. **2.** Bu dokumadan yapılmış perde: *"Bütün pencereler eskisi gibi çiçekli ve tül perdeliydi."* -A. Haşim.

tülbent, -di *is. Far. ter-bend* **1.** Pamuktan, ince ve seyrek dokunmuş hafif ve yumuşak bez: *"Orta hâlli hanımlar renkli yeldirmeler giyerler ve beyaz tülbent baş örtüleri örtünürlerdi."* -A. Ş. Hisar. **2.** Bu bezden yapılmış baş örtüsü: *"Mürüvvet bacı, limon küfü tülbendini düşmesin diye bir ucundan ısırmış, elinde süzgeçle çıkageldi."* -A. İlhan.

tülbentçi *is.* Tülbent satan kimse.

tüllenme *is.* Tüllenmek işi.

tüllenmek *(nsz)* Tül görünümü alan: *"Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana."* -M. A. Ersoy.

tülyum *is. (tü'lyum) Fr. thulium kim. bk.* tulyum.

tüm (I) *is.* ve *s.* **1.** Bir şeyin olancası, bütünü, topu, tamamı: *Parasının tümünü kaybetti.* **2.** Tümen sözcüğünün kısaltması.

→ ***tümamiral, tüm başkalaşma, tüm başlılar, tüm cahil, tüm kirpikliler, tüm***

sayı, tüm tanrıcı

tüm (II) *is. hlk.* Tepe, tümsek.

tümamiral, -li *is. (tü'mamiral) ask.* Deniz kuvvetlerinde kara kuvvetlerindeki tümgeneralin dengi olan amiral.

tümamirallik, -ği *is. ask.* **1.** Tümamiral rütbesi. **2.** Tümamiralin makamı ve görevi.

tüm başkalaşma *is. zool.* Böceklerde, kurtçuk ve koza evresi geçiren başkalaşma türü: *Kelebekler, sinekler tüm başkalaşma gösteren böceklerdendir.*

tüm başlılar *ç. is. zool.* Kemikleri kıkırdak olan, solungaç yarıkları bir deri kıvrımı ile örtülü omurgalı balıklar takımı.

tümbek *is. hlk.* Tüm (II).

tüm cahil *s.* Çok bilgisiz.

tümce *is. gr.* Cümle.

tümcemsi *is. gr.* Cümlemsi.

tümden *zf. (tü'mden)* Tümüyle, bütünüyle.

→ ***tümden gelim***

tümden gelim *is. fel.* Tümel bir önermeden tikel bir önermeye, yasalardan olaylara, etkenden etkiye geçme yolu, talil, dedüksiyon.

tümel *s. fel.* ve *man.* Belli bir sınıfa bağlı bireylerin hepsini içine alan; bütün kapsamıyla alınmış olan (önerme).Bir önermenin tümelliği "bütün" veya "her" kelimesiyle gösterilir, küllî.

→ ***tümel kavram, tümel önerme***

tümel kavram *is. man.* Kapsamına aldığı bütün nesneleri gösteren kavram.

tümeller *ç. is.* Cins, tür, ayrım, özellik ve ilineği içeren kavramlar.

tümel önerme *is.* Konunun kapsamına giren bütün bireyler için belli bir şey bildiren önerme, **tikel önerme** karşıtı.

tümen *is. esk.* **1.** Büyük küme, yığın. **2.** *ask.* Tugayla kolordu arasında yer alan birlik: *"Cehennem içinde boğuşan tümenin kurtuluşu demek olan bu haber onun tunçtan yüzünü değiştirmiyor."* -H. E. Adıvar. **3.** *esk.* On bin erden oluşan asker kuvveti. **4.** *s.* On bin.

tümen tümen *zf.* Pek çok.

tüme varım *is. fel.* Tekil olandan, özel olandan genel olana giden, tek tek olgulardan genel önermelere varan yöntem, istikra, endüksiyon.

tümgeneral, -li *is. (tü'mgeneral) ask.* Orduda rütbesi tuğgeneralle korgeneral arasında olan general.

tümgenerallik, -ği *is.* **1.** Tümgeneralin rütbesi. **2.** Tümgeneralin makamı ve görevi.

tüm kirpikliler *ç. is. zool.* Kirpikli bir hücrelilerin alt sınıfı.

tümleç, -ci *is.* **1.** Tümleyen şey, mütemmim. **2.** *gr.* Genellikle fiilin anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan, herhangi bir isim durumunda bulunan, edat alan isim veya tamlama, mef'ul: *Ali ev satın aldı. Sis bütün limanı sarmıştı.*

tümleme *is.* Tümlemek işi.

tümlemek *(-i)* Tüm durumuna getirmek, tamamlamak, ikmal etmek.

tümlenme *is.* Tümlenmek işi.

tümlenmek *(nsz)* Tüm durumuna gelmek.

tümler *s.* Tümleyen, mütemmim.

→ ***tümler açı***

tümler açı *is. mat.* Bir dar açıyı dik açı değerine çıkaran açı.

tümör *is. Fr. tumeur bk.* ur.

tümörlenme *is.* Tümörlenmek durumu.

tümörlenmek *(nsz)* Tümör durumuna gelmek, ur durumuna gelmek.

tümörleşme *is.* Tümörleşmek işi veya durumu.

tümörleşmek *(nsz)* Tümör durumuna gelmek.

tüm sayı *is.* Bir topluluğu, kuruluşunda oluşturan üye sayısı, adedimürettep.

tümsek, -ği *is.* **1.** Küçük tepe: *"Sazlarla, kamışlarla örtülü bir tümseği atladım. Kıyıdayım."* -O. V. Kanık. **2.** Çıkıntılı yer, kabarıklık, şişkinlik: *"Bu uzun hayalden birdenbire önümde bir tümsek beni uyandırdı."* -H. E. Adıvar.

tümsekleşme *is.* Tümsekleşmek işi veya durumu.

tümsekleşmek *(nsz)* Tümsek durumuna gelmek.

tümsekli *s.* **1.** Tümseği olan. **2.** *bk.* dışbükey.

tümselme *is.* Tümselmek işi veya durumu.

tümselmek *(nsz)* Tümsek olmak.

tüm tanrıcı *s.* Tüm tanrıcılık yanlısı, kamu tanrıcı, panteist.

tüm tanrıcılık, -ğı *is.* Tanrı ile evreni bir kılan,herşeyi tanrı olarak gören öğretilerin genel adı, kamu tanrıcılık, panteizm.

tümür *is. anat.* Bağırsakların iç yüzeylerinde bulunan, pürtüklerin adı.

tün *is. esk.* Gece.

→ ***tünaydın***

tünaydın *ünl.* Akşamları söylenen selâmlama sözü.

tünek, -ği *is.* Kuşların, evcil kanatlıların üzerinde tünedikleri dal veya sırık: *"Gümüş kafeslerde cennet kuşları ve abanoz tüneklerde papağanlar."* -A. Gündüz.

tünekleme *is.* Tüneklemek işi.

tüneklemek *(nsz)* Tünemek.

tünel *is. İng. tunnel* **1.** Bir yandan öbür yana geçebilmek için yer altında açılan yol: *"Dağların içinde bir tren gidiyor.Bak! Tam tünele girmek üzere."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Çevresi kapalı yol: *"Polisler, fotoğrafçılar çıkış tüneline doğru birikirler."* -H. Taner. **tünel geçmek** *argo* aklını yaptığı işe vermemek.

tüneme *is.* Tünemek işi.

tünemek *(nsz)* **1.** (kuşlar, evcil kanatlılar) Uyumak için bir dala veya sırığa konmak: *"Bir sene evvel kargaların tünediği çınara, şimdi bir bülbül konmuş ötüyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** (tabure, yüksekçe iskemle vb. üzerine) Oturmak: *"Athena, gidip taburelerden birine tünedi."* -A. İlhan.

tünmek *(nsz) hlk.* Hava kararıp gece olmak.

tüp *is. Fr. tube* **1.** Lâboratuvarlarda türlü işlerde kullanılan, bir ucu kapalı cam boru. **2.** İçine krem, diş macunu, ilâç gibi maddeler konulan, bir ucu burgu kapaklı, plâstik veya metal boru: *"Tüpte kalan iki üç taneyi de yol ihtiyatı olarak zorla kendisine kabul ettirdim."* -R. N. Güntekin. **3.** Akışkan maddelerin konulduğu, genellikle silindir biçiminde, içi boş, ağzı özel tapalı kap: *Gaz tüpü.*

→ ***tüp bebek, tüp gaz, tüp geçit***

tüp bebek, -ği *is.* Üreme organlarındaki rahatsızlıklar yüzünden ana rahminin dışında yumurtanın döllenmesi ve sonra ana rahmine yerleştirilmesi sonucunda doğan bebek.

tüpçü *is.* Tüp satan kimse.

tüpçülük, -ğü *is.* Tüp gaz satıcılığı.

tüp gaz *is.* İçine yüksek basınçla sıvılaştırılmış petrol gazı ve bütan gazı doldurulan, ısıtmada ve mutfakta kullanılan tüp.

tüp geçit, -di *is.* **1.** Nehirlerin, kanalların iki yakasını su altından bağlayan ve ulaşımı sağlayan yol. **2.** Büyük caddelerde yayaların karşıdan karşıya geçişini kolaylaştırmak amacıyla yolu üstten birbirine bağlayan yaya geçidi.

tüpleme *is.* Tüpe yerleştirme.

tüplemek *(-i)* Tüpe doldurmak.

tüplü *s.* **1.** Tüpü olan. **2.** Tüp içinde yetiştirilen: *Tüplü fidan.*

tüplük, -ğü *is.* Lâboratuarlarda cam tüpleri koymaya yarayan tahta veya metal tabla.

-tür *bk.* **-dır / -dir.**

tür *is.* **1.** Çeşit: *Yazı türleri.* **2.** *biy.* Ortak özellikleri olan bireylerin tamamı, cinslerin ayrıldığı bölüm: *Aslan ve insan türleri.* **3.** *fel.* Kendi içinde bir birim olan ve üzerinde cins kavramının bulunduğu mantıksal kavram: *Parça bütünün, cins türün yerine geçti mi daralma olur.Hayvan canlı varlık karşısında türdür, aslan karşısında cinstir.* **4.** Türlü: *Bu tür davranışlar.*

-tür- -dır-/-dir-.

türap, -bı *is. (türa:p) Ar. turāb esk.* Toprak, toz.

türban *is. Fr. turban < T. tülbent* İnce kumaştan yapılmış, başı sıkıca kavrayan bir baş sargısı.

türbe *is. Ar. turbe* Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı: *"Çekirge'de Hüdavendigâr türbesini ziyaret ettim."* -A. Haşim. **Nasrettin Hoca'nın türbesi gibi**

her yanı açık olduğu hâlde yalnız bir girişi bulunan veya kilitli olan yerler için söylenir.

*→ **türbedar, türbe eriği***

türbedar *is. (türbeda:r) Ar. turbe + Far. -dār* Türbede hizmet gören, türbeyi bekleyen kimse, türbe bekçisi: *"Uzanırken, gece mehtabı getirsem yanına / Türbedarın gibi ta fecre kadar bekletsem."* -M. A. Ersoy.

türbe eriği *is. bot.* Gülgillerden, kırmızı, tatlı, küçük çekirdekli, etinden kolay sıyrılabilen bir erik çeşidi.

türbin *is. (türbin) Fr. turbine fiz.* Herhangi bir akışkanın (su, buhar, gaz) kinetik enerjisi ile ve birtakım özel düzenler yardımıyla bir dönme hareketine giren araç.

türbülâns *is. Fr. turbulence* Karmaşa: *"Bu hükûmet, Eylül'e kadar türbülâns içinde gider, Eylül'de ya sağlıkla yerine oturur, ya da biter."* -Gazetelerden.

türdeş *s.* Türleri bir olan, mütecanis.

türdeşlik, -ği *is.* Aynı türden olma durumu, soydaşlık.

türe *is.* Hak ve hukuka uygunluk, adalet.

türedi *is.* ve *s.* **1.** Kendisinden umulmayan bir biçimde sivrilmiş ve hakkı olmayan bir duruma gelmiş kimse: *"Attığı temeller üzerine ancak bir sonradan görme türedi evi kurulabilirdi."* -M. Ş. Esendal. **2.** Nereden geldiği, nasıl ortaya çıktığı belirsiz, gerçek bir değeri olmayan: *"Ama bu türedi akımları sevmemekle kalmaz..."* -A. Ş. Hisar.

türel *s.* Türe ile ilgili olan, hukukî.

türeme *is.* Türemek işi.

*→ **türeme ünlü, türeme ünsüz***

türemek *(nsz)* **1.** Oluşmak, ortaya çıkmak, meydana çıkmak, parçalanıp çoğalmak: *"Halide Hanım'ın hikâyesinden sonra türeyen bugünkü Turan lokantaları, Turan berberleri, Turan ocakları bütün payitahtı sarmış."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *gr.* (bir kökten) Çıkmak.

türeme ünlü *is. gr.* Kelimenin aslında bulunmayan, iç seste veya ön seste beliren ünlü: *azm > azim, Rum > Urum, gepgenç > gepegenç* gibi.

türeme ünsüz *is. gr.* Kelimenin aslında bulunmayan, ön seste veya iç seste beliren ünsüz: *Urmak > vurmak, ayva > hayva* gibi.

türemiş *s.* Oluşmuş, ortaya çıkmış, meydana gelmiş.

*→ **türemiş fiil, türemiş isim, türemiş kelime, türemiş sıfat, türemiş zarf***

türemiş fiil *is. gr.* Yapım eki ile kurulmuş fiil: *Başlamak, güzelleşmek, duraklamak* gibi.

türemiş isim *is. gr.* Yapım ekiyle kurulmuş isim: *Süz-geç, baş-lık, doğ-um, durak, geç-it* gibi.

türemiş kelime *is. gr.* Yapım ekiyle kurulmuş kelime: *Süzgeç (süz-geç), vergi (vergi)* gibi.

türemiş sıfat *is. gr.* Yapım ekiyle kurulmuş sıfat: *Akıllı çocuk. Sarışın kız* gibi.

türemiş zarf *is. gr.* Yapım eki ile kurulmuş zarf: *İlk-in, akşam-le-yin, gelmeksizin, sürünür-cesine* gibi.

türetici *s.* Türeten: *Sıfat türetici bir ek.*

türetme *is.* **1.** İsim veya fiil kök veya gövdesine yapım eki getirilerek kelime kurma, iştikak: *Göz-lük-çü, söyle-n-ti, sevgi* gibi. **2.** Bilinen bazı seylerden yararlanarak düşünce gücüyle yeni bir şey bulma, ihtira.

*→ **türetme eki***

türetme eki *is. gr.* İsim ve fiil köklerine getirilerek yeni söz varlıkları yapan ek.

türetmek *(-i)* Oluşturmak, ortaya çıkarmak, yaratmak, meydana çıkarmak.

türev *is. gr.* **1.** Yapım ekiyle kurulmuş kelime, müştak: *Sev-gi, sev-in-mek, göz-lük* gibi. **2.** *kim.* Bir madde üzerinde yapılan kimyasal işlemler sonucu elde edilen bir başka madde. **3.** *mat.* Değişken artması sıfıra giderken, fonksiyonun artmasının değişken artmasına oranının limiti.

türeyiş *is.* Türemek işi veya biçimi.

Türk *öz. is.* **1.** Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan halk ve bu halktan olan kimse: *"Ne mutlu Türküm diyene!"* -Atatürk. **2.** Asya ve Doğu Avrupa'da yaşayan, Türkçenin çeşitli lehçelerini konuşan

soy ve bu soydan olan kimse: *"Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur."* -M. E. Yurdakul.

→ ***Türk aksağı, Türk biberi, Türk kıyması, Türk kupası, Türk meşesi***

Türk aksağı *is. müz.* Klâsik Türk müziğinde bir küçük usul.

Türk biberi *is.* Kırmızı biber.

Türkçe *öz. is. (Tü'rkçe)* **1.** Genel Türk dili: *"Türk yavrusu hıçkırıklarını zaptedemeyerek, Türkçe 'ben Bulgarca bilmem' dedi."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Türkiye Türkçesi.

Türkçeci *is.* ve *s.* **1.** Okullarda Türkçe dersi veren öğretmen. **2.** Türkçecilik ilkesini benimsemiş kimse.

Türkçecilik, -ği *öz. is.* Türk dilini yabancı kurallardan ve kelimelerden arıtma akımı.

Türkçeleşme *is.* Türkçeleşmek işi veya durumu.

Türkçeleşmek *(nsz)* Türkçe niteliğini kazanmak.

Türkçeleştirme *is.* Türkçeleştirmek işi.

Türkçeleştirmek *(-i)* **1.** Türkçeleşmesini sağlamak. **2.** Yabancı dilden Türkçeye çevirmek.

Türkçesi *zf. (Tü'rkçesi) mec.* Açık söylemek gerekirse, açıkçası: *Türkçesi, sen bu işi beceremedin.*

Türkçü *öz. is.* ve *s.* Türkçülük akımını benimseyen kimse.

Türkçülük, -ğü *öz. is.* Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında, Osmanlılık ve İslâmcılık akımları karşısında bütün Türklerin tek vatanda ve tek bayrak altında birleştirilmesini amaçlayan akım.

Türkî *s. (Türki:) T. Türk + Ar. -î* **1.** *esk.* Türkle ilgili. **2.** *esk.* Türkçe.

Türkistanlı *is.* Türkistan halkından olan.

Türkiyat *öz. is. (-ya:tı) T. Türk + Ar. -iyyât* Türkoloji.

Türkiye Türkçesi *öz. is.* Türkiye'de, Balkanlarda, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde, Irak ve Suriye'nin bazı bölgelerinde kullanılan Türk dili.

Türkkâri *s. (Türkkâ:ri) T. Türk + Far. -kâr + i* Türk'e benzer, Türk yapısını andıran: *"Yeşil bir odanın Türkkâri penceresi önünde durduk."* -Y. K. Beyatlı.

Türk kıyması *is.* Yumuşak, esnek ve dayanıklı bir tür süngerî, ipek süngeri.

Türk kupası *is.* Türk kıyması.

Türkleşme *is.* Türkleşmek işi veya durumu.

Türkleşmek *(nsz)* Türk olmak, Türk dilini ve Türklüğü benimsemek: *"Evet, kırk seneden beri Türkçe merhale merhale Türkleşiyor."* -Y. K. Beyatlı.

Türkleştirme *is.* Türkleştirmek işi veya durumu.

Türkleştirmek *(-i)* Türk dilini ve Türklüğü benimsetmek, Türkleşmesini sağlamak.

Türklük, -ğü *is.* **1.** Türk olma durumu. **2.** Türklerin meydana getirdiği topluluk: *"Türklüğün unutulmuş medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile, atinin yüksek medeniyet ufkundan yeni bir güneş gibi doğacaktır."* -Atatürk.

→ ***Türklük bilgisi***

Türklük bilgisi *is.* Türk dili, tarihi, edebiyatı ve halk bilimi araştırmalarını konu edinen bilim dalı, Türkoloji, Türkiyat.

Türkmen *öz. is.* Türkmenistan Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse.

Türkmence *öz. is. (türkme'nce)* Türkmen Türkçesi.

Türk meşesi *is.* Ülkemizde yetişen bir meşe türü *(Quercus cerris).*

Türkolog, -ğu *öz. is. (l ince okunur) Fr. turcologue* Türkoloji bilgini.

Türkoloji *öz. is. (l ince okunur) Fr. turcologie* Türk dili, tarihi, edebiyatı ve halk bilimi ile uğraşan bilim dalı, Türkiyat, Türklük bilgisi.

türkuaz *is. Fr. turquoise (Türk adından)* **1.** Yeşile çalan mavi renkte değerli bir taş, firuze. **2.** *s.* Bu renkte olan.

→ ***türkuaz yeşili***

türkuaz yeşili *is.* Türkuaz.

türkü *is. Türk + Ar. -î ed.* Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle beste-

lenmiş manzume: *"Halk türküleri atasözleri gibi bütün bir milletin eseri sayılabilir."* -B. R. Eyuboğlu. *"Kulak ver ki havasında bahçemizin / Gök maviliğinden, dal yeşilliğinden / Bir türkü söylenmede kendiliğinden."* -C. S. Tarancı. **türkü çağırmak** türkü söylemek. **türkü söylemek** ezgisiyle bir türküyü seslendirmek: *"İçeride bir yandan türkü söylüyor, bir yandan da iş yapıyordum."* -P. Safa. **türkü tutturmak** türkü söylemek: *"Dikişine başlarken güzel bir türkü tutturmuştu."* -R. Enis. **türkü yakmak** türküye ezgi yapmak. **(birinin) türküsünü çağırmak** bir kimsenin hoşuna gidecek biçimde söz söylemek veya davranışta bulunmak: *"Azizim, biz kimsenin arabasında kimsenin türküsünü çağırmayız, kendi havamızı mırıldanırız."* -S. F. Abasıyanık.

türkücü *is.* ve *s.* Türkü söyleyen kimse.

türkücülük, -ğü *is.* Türkücünün işi.

türküleme *is.* Türkülemek işi veya durumu.

türkülemek *(-i)* Türküsünü söylemek, türkü yakmak: *"Kara sevdalarını türkülüyor uzaklarda / Çıplak kalan ağaçlar, sürüsüz çoban ve deniz."* -A. M. Dıranas.

türküleşme *is.* Türküleşmek durumu.

türküleşmek *(nsz)* Türkü durumuna gelmek: *"Yıllardan beri vak'alar türküleşmiyor.Caz ve radyo türküyü öldürdü."* -R. H. Karay.

türküleştirme *is.* Türküleştirmek işi veya durumu.

türküleştirmek *(-i)* Türkü durumuna getirmek.

türlü *s.* **1.** Çok çeşitli özellikleri olan, çeşit çeşit, muhtelif. **2.** *is.* Çeşit veya çeşitleri toplayan daha geniş bir bölüm. **3.** *zf.* Herhangi bir yolda, herhangi bir biçimde: *Bu düşünce, iki türlü anlatılabilir. "Klâsik şiirin yıkıldığından beri, şiiri, bin kişi bin türlü tarif ediyor."* -Y. K. Beyatlı. **4.** *is.* Çeşitli sebzelerle pişirilen etli yemek.

türlü türlü *zf.* Çeşit çeşit: *"Atlar kişniyor, türlü türlü sesler işitiliyor."* -H. E. Adıvar.

-türt- *bk.* -dırt-/-dirt-.

türüm *is.* **1.** Varlıkların oluşumu. **2.** *fel.* Bütün var olanların Tanrı'dan, ondan hiçbir şey eksiltmeksizin çıkması.

türümcülük, -ğü *is. fel.* Evrenin türüm ile ilgili olarak oluştuğunu ileri sürenlerin öğretisi.

türüz otu *is. bot.* Hanımeligillerden, sarı, kırmızı çiçekli, güzel kokulu ve tırmanıcı bir süs bitkisi *(Leonicera japonica)*.

tüs *is. bk.* tüy.

tütme *is.* Tütmek işi.

tütmek *(nsz)* **1.** Duman veya buhar çıkarmak: *"Dumanı tütmekte olan bir vapuru görerek artık yerine dönmeyi akıl etti."* -H. Taner. **2.** Dumanı geri vermek: *Soba tütüyor. "Kahvelerin içi tüten ocakla göz gözü görmez bir hâldeydi."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *hlk.* Özlemek: *"Bütün arkadaşları gözünde tütüyor şimdi."* -H. Taner. **4.** *hlk.* İyi veya kötü kokmak. **5.** *mec.* Yaşamak, varlığını sürdürmek: *"Yurdumun üstünde tüten en son ocak."* -M. Â. Ersoy.

tütsü *is.* **1.** Dinî törenlerde çevrenin güzel kokmasını sağlamak, büyü veya ilâç yapmak amacıyla yakılan kokulu madde: *"Arziya Hanım da perilerle mutat olan konsültasyonu yaptıktan sonra bana bir tütsü verdi.Nazar değmiş olduğunu ve fazla çalıştırmamalarını tavsiye etti."* -H. Taner. **2.** Bu maddeyi yakma işi: *"Yengem buhurdanda tütsüler yaktı."* -Y. Z. Ortaç. **3.** Et ve balık gibi yiyeceklerin tutulduğu odun veya saman dumanı. **4.** *argo* İçki. **tütsü yapmak 1)** dinî törenlerde kokulu madde yakmak; **2)** et ve balık gibi yiyecekleri dumana tutmak.

→ ***tütsü gözü***

tütsü gözü *is.* Çadırlarda duman çıkmasını sağlayan delik: *"Yalnızca tütsü gözü denilen duman deliği açık olduğundan, karın beyazlığı çadırı ısıtıyordu."* -N. Araz.

tütsüleme *is.* Tütsülemek işi.

tütsülemek *(-i)* **1.** Türlü amaçlarla bir yeri tütsü dumanıyla doldurmak, tütsü yapmak. **2.** Et ve balık gibi yiyecekleri odun veya saman dumanına tutmak. **3.**

argo İçki içmek, sarhoş olmak: *"Mutlaka bu akşam düğün şerefine o da kafayı tütsülemiş olacak."* -P. Safa.

tütsülenme *is.* Tütsülenmek işi.

tütsülenmek *(nsz)* **1.** Tütsülemek işi yapılmak: *"Mini mini iken o da benim gibi özellikle tütsülenmiştir."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Tütsüye benzeyen dumana tutulmak: *"Bir kömür dumanıyla tütsülendi akşamlar."* -F. N. Çamlıbel.

tütsülü *s.* **1.** Tütsü yapılmış (yer, kimse veya yiyecek). **2.** *argo* Sarhoş: *"Kimse farkında değil, anlaşılan, yaptığının / Kafalar tütsülü hulya ile, gözler kızgın."* -M. A. Ersoy.

tütsülük, -ğü *is.* Tütsü kabı, buhurdan, buhurluk.

tüttürme *is.* Tüttürmek işi.

tüttürmek *(-i)* **1.** Tütmesini, duman çıkarmasını sağlamak, duman çıkarmak. **2.** (sigara, pipo için) İçmek: *"Sigaramı tüttürürken hep o geçmiş günlerin garip hatıraları başımda uzanır."* -H. E. Adıvar.

tütün *is. bot.* **1.** Patlıcangillerden, birleşiminde nikotin bulunan, otsu bir bitki *(Nicotiana tabacum).* **2.** Bu bitkinin kurutulup kıyılarak sigara biçiminde veya pipoyla içilen yaprağı: *"Elinin tersiyle yeleğine düşen tütün küllerini silkti."* -M. Ş. Esendal. *"Tütün yapraklarının etrafında, ana, iki kız oturmuş, tütün diziyorlardı."* -N. Cumalı. **3.** *hlk.* Duman: *"Tütün kokuyorsun diye beni iter."* -H. E. Adıvar. **tütün içmek** tütünü yakıp dumanını içine çekmek. **tütünü tepesinden çıkmak** bir acının ateşiyle yanıp tutuşmak. **tütününü tüttürmek** ev ve aile düzeninin sürmesini sağlamak: *"Ben rahmetlinin tütününü tüttürmek için o rahatlığı da teptim."* -A. Sayar.

→ ***tütün balığı, tütün rengi***

tütün balığı *is. zool.* Tütsü ile kurutulmuş balık; daha çok ringanın kurutulmuşu.

tütüncü *is.* Tütün yetiştiren veya satan kimse: *"Bir tütüncüye girip bir yaprak sigarası daha aldı."* -S. F. Abasıyanık.

tütüncülük, -ğü *is.* Tütün yetiştiriciliği veya satıcılığı.

tütünlük, -ğü **1.** Tütün ekilen yer, tütün tarlası. **2.** Hayvanın sırt bölgesinden çıkarılan pastırmalık et. **3.** *is.* Sırtın kuyruğa yakın yerinden yapılmış en gevrek pastırma.

tütün rengi *is.* **1.** Kurutulmuş tütünün rengi olan koyu pas rengi. taba. **2.** *s.* Bu renkte olan.

tüvana *is. (tüva:na:) Far. tevânâ esk.* Kuvvetli, dinç, canlı: *"Ortada birtakım genç, tüvana adamlar soyunmuş, dökünmüş duruyorlar."* -M. Ş. Esendal.

tüveyç, -ci *is. Ar. tuveyç esk.* Çiçek tacı.

tüvit, -di *is. Fr. tweed < İng. tweed* **1.** Taranmış yünden yapılan, çoğu iki renkte, spor giyecekler yapımında kullanılan kumaş türü. **2.** *s.* Bu kumaştan yapılmış: *Tüvit tayyör.*

tüy *is.* **1.** İnsan ve hayvan derisi üzerinde bulunan ince kıl: *"İnce güzel kaşlarının ortasında iki tüyü her zamanki gibi tersine dönmüş."* -H. E. Adıvar. **2.** Bazı bitki ve meyvelerle bazı dokumalar üzerinde görülen ince, kısa, yumuşak ve sık uzantılar. **tüy atmak** (hayvan) tüyünü değiştirmek. **(üzerine) tüy dikmek** *tkz.* (kötü bir durum almış bir işi) büsbütün kötü bir duruma sokmak: *"Otelin kapıcısı yalan söylemekte tüy dikiyordu."* -S. F. Abasıyanık. **tüy düzmek 1)** (hayvanın) tüyü düzelmek; **2)** *tkz.* (insan) iyi bir yaşayışa kavuştuğunu belirtecek biçimde güzel giyinmek: *"Akıllı kız Güner, ortaya çıkalı ne kadar oldu, daha dün bir bugün iki, baksana iyice tüyü düzmüş."* -A. İlhan. **tüy gibi** çok hafif: *"Volkan tepsiyi kollarıyla tüy gibi kaldırdı."* -S. F. Abasıyanık. *"Adamlar yüz kiloluk bir yükü tüy gibi kaldırırlar..."* -B. Felek. **tüyleri diken diken olmak 1)** üşümekten veya korkmaktan vücuttaki kılların dipleri kabarıp kıllar dikilmek: *"Büyük hanım, daha fazla korkuyor, tüyleri diken diken oluyordu."* -R. N. Güntekin. **2)** *mec.* korku, tiksinti gibi duyguları anlatır: *"Ne vahşi,ne korkunç; insanın tüylerini diken diken eden bir ölü ses-*

sizliği var." -O. V. Kanık. **tüyleri ürpermek** kötü bir olay, soğuk, gıcıklanma gibi sebeplerle korku veya tiksinti duymak: *"Görünce tüyleri ürperir, şeytan görmüş gibi kızar."* -Ö. Seyfettin. *"Azrail'in bile tüylerini ürpertir sanırım."* -Y. Z. Ortaç. **tüyüne dokunmamak** dokunacak, zarar verecek en ufak bir davranışta bulunmamak.

→ ***tüy ağırlık, tüy sıklet, tüy tüs***

tüy ağırlık, -ğı *is. bk.* tüy sıklet.

tüydürme *is.* Tüydürmek işi veya durumu.

tüydürmek *(-i) argo* **1.** Çalmak, aşırmak. **2.** Uzaklaştırmak.

tüylendirme *is.* Tüylendirmek işi.

tüylendirmek *(-i)* Tüylenmesine yol açmak.

tüylenme *is.* Tüylenmek işi.

tüylenmek *(nsz)* **1.** Tüy çıkmak, üzerinde tüyler oluşmak. **2.** *mec.* ve *tkz.* Para sahibi olmak.

tüylü *s.* **1.** Tüyü olan: *"İki dakika içinde etrafıma, ayağımın altındaki tüylü halıya baktım."* -Ö. Seyfettin. **2.** Uzun tüyleri olan kilim.

→ ***tüylü dalak otu, tüylü deve, tüylü meşe***

tüylü dalak otu *is. bot.* 10-40 cm yüksekliğinde, yatık veya dik, gri veya beyaz tüylü, çok yıllık bir dalak otu türü *(Teucrium polium).*

tüylü meşe *is. bot.* Yaprakları tüylü olan bir meşe türü.

tüyme *is.* Tüymek işi veya durumu.

tüymek, -er *(nsz) argo* Kaçmak: *"Bir bahane icadıyla şuradan beş on gün için tüyemez miyiz?"* -E. E. Talu.

tüyo *is. Fr. tuyau* **1.** Sınavda başkasından yardım görme veya bir kaynaktan yararlanma, kopya. **2.** *sp.* Yarış öncesinde belirlenen veya tahmin edilen yarışmacı hakkında verilen gizli bilgi.

tüy sıklet *is.* **1.** 57 kiloda dövüşen boksör. **2.** En az kilo ile yarışa sokulan at. **3.** *mec.* Zayıf, çelimsiz.

tüysüz *s.* **1.** Tüyü olmayan: *"Tüysüz kollarında bir adale hareketi görülüyordu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Henüz bıyığı, sakalı çıkmamış.

tüy tüs *is.* Tüy: *"Şu yüzünde tüy tüs olmayan, başı açık evrak okuyan delikanlı mı?"* -R. H. Karay.

tüyü bozuk, -ğu *is.* Sarışın veya saç rengi açık ve bozuk olan kimselere söylenen alay yollu söz.

tüze *is.* Hukuk.

tüzel *s.* **1.** Tüze ile ilgili, hukukî. **2.** Hükmî.

→ ***tüzel kişi, tüzel kişilik***

tüzel kişi *is.* Hukuk bakımından tek bir kişi sayılan birçok kişilerin veya malların topluluğundan doğan, tek bir kişi sayılan varlık, hükmî şahıs.

tüzel kişilik, -ği *is.* Tüzel kişinin durumu.

tüzük, -ğü *is.* Herhangi bir kurumun veya kuruluşun tutacağı yolu ve uygulayacağı hükümleri sırasıyla gösteren maddelerin hepsi, nizamname, statü.

twist *is. Fr. twist* < *İng. twist* **1.** Özellikle gençler arasında 1961 yılında yaygınlık kazanan çok hızlı ritmi olan bir dans. **2.** Bu dansın müziği.

U

u, U Türk alfabesinin yirmi beşinci harfi; ses bilimi bakımından kalın, dar, yuvarlak ünlüyü gösterir.

U *kim.* Uranyum'un kısaltması.

-u (I) *bk.* -ı / -i, -u / -ü (I).

-u (II) *bk.* -ı / -i, -u / -ü (II).

-u (III) *bk.* -ı / -i, -u / -ü (III).

-u (IV) *bk.* -ı / -i, -u / -ü (IV).

u borusu *is.* U harfi biçiminde yapılmış boru.

ubudiyet *is. (ubu:diyet) Ar. 'ubūdiyyet esk.* Kölelik, kulluk.

uca (I) *is. hlk.* Kuyruk sokumu kemiği, pöç.

uca (II) *s. hlk.* Yüce: *"Uca dağ başında yatmış uyumuş / Elâ gözlerini uyku bürümüş."* -Halk türküsü.

-ucu *bk.* -ıcı / -ici.

ucube *is. (ucu:be) Ar. 'ucūbe* Çok acayip, şaşılacak kadar çirkin olan şey: *"Bakımsızlıktan, pislikten yaralı bereli, karınları şiş, yüzleri sarı, sıska iki ucube hâlinde süründükten sonra ölmüşler."* -H. E. Adıvar.

ucun ucun *zf.* **1.** Uç uca, ucu ucuna, azar azar. **2.** Yan yana: *"Ali Osman durdu, gözlerini su bardağından ayırmadan ucun ucun revolverden yana baktı."* -T. Dursun K.

ucu ucuna *zf.* Ancak, en son kertede.

ucuz *s.* **1.** Fiyatı yüksek olmayan, parası az, düşük fiyatlı **pahalı** karşıtı: *"Geceleri tiyatroların önünde saatlerce bekleverek ucuz yerlere yerleşirdik."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *mec.* Az emekle elde edilen: *"Biletçi teşekkür etmekten, ben de bu kadar ucuz teşekkür toplamaktan kurtulduk."* -B. Felek. **ucuz alan, pahalı alır** ucuz olan mal çabuk eskir, pahalıya alınmış gibi olur. **ucuz atlatmak (veya kurtulmak)** zor veya tehlikeli durumdan az zararla sıyrılmak: *"Bizim tekrar tekrar dinlemeyi sevdiğimiz bu fikrayı anlatırken o hâlâ bu işten ucuz kurtulmuş olmasının heyecanını duyardı."* -A. Ş. Hisar. **ucuz etin yahnisi yavan (veya tatsız) olur** ucuza mal olan şeylerin niteliksiz olduğunu anlatır. **ucuza çıkmak** yaptırılan bir şey az masrafla elde edilmek. **ucuza gitmek** basit, kolay, önemsiz olarak değerlendirilmek: *"Tezgâhtarlık, figüranlık derken kendini satmasını bilememiş, ucuza gitmişti."* -N. Cumalı. **ucuza kapatmak** ucuza almak, fırsatı değerlendirmek: *"Hem arabayı ucuza kapattım, hem sağlama bağladım."* -A. Gündüz. **ucuzdur vardır illeti, pahalıdır vardır hikmeti** ucuz şeylerin ucuzluğuna tamah etmemeyi, pahalı şeylerin de pahalılığından korkmamayı öğütler.

→ ***ucuz halkçılık, ucuz pahalı***

ucuzca *zf. (ucu'zca)* Ucuz olarak, ucuz bir biçimde.

ucuzcu *s.* **1.** Malını ucuz satan. **2.** Her şeyin ucuzunu arayan.

ucuz halkçılık, -ğı *is.* Halkçılığı basit ve kolay yoldan yapmak işi.

ucuzlama *is.* Ucuzlamak durumu.

ucuzlamak *(nsz)* **1.** Fiyatı inmek. **2.** *mec.* Kolaylıkla elde edilir ve duyulur olmak.

ucuzlatılma *is.* Ucuzlatılmak işi.

ucuzlatılmak *(nsz)* Ucuzlatmak işi yapılmak.

ucuzlatma *is.* Ucuzlatmak işi.

ucuzlatmak *(-i)* **1.** Fiyatını indirmek. **2.** *mec.* Kolaylıkla elde edilir duruma getirmek.

ucuzluk, -ğu *is.* **1.** Ucuz olma durumu.

"Dünya kadar parası olan bir adamın bu bolluktan ve ucuzluktan istifade etmemesi enayilik olmaz mıydı?" -E. E. Talu. **2.** Yasal bir işlemle her şeyin ucuz satıldığı dönem, damping.

ucuz pahalı *zf.* Yüksek veya düşük fiyatlı olduğuna bakmadan: *"Tavşanlarını, kekliklerini ucuz pahalı demeden ilk çıkan alıcılara sattı."* -N. Cumalı.

ucuzuna *zf.* Ucuz olarak, ucuzca: *"Oysa çocuklar atılan gazeteleri okumak için değil, hemen götürüp kahvede ucuzuna satmak için istiyorlardı."* -H. Taner.

uç, -cu *is.* **1.** Genellikle uzun bir nesnenin incelerek biten son ve sivri noktası: *"Bu resmin iki gözü bir makasın ucu ile oyulmuştu."* -A. Gündüz. *"Çakınızın ucuyla şu maddeden bir parça koyarsınız."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Uzun bir şeyin baş veya son noktası. **3.** Bir şeyin kenarı: *"Kırk kişilik bir masanın bir ucunda, üç kişiyiz."* -R. H. Karay. **4.** Bir uzaklığın son noktası: *"İstikbal bu yolun ucundan bir güneş gibi doğuyor."* -F. R. Atay. **5.** Bir şeyin başı, tepesi: *"Ayaklarının ucuna basarak beşiğin yanına geldi."* -H. E. Adıvar. **6.** *esk.* Sebep: *Tamahı ucundan belâya uğradı.* **7.** *tar.* Türk devletlerinde genel olarak sınır boylarındaki eyalet ve sancaklara verilen ad. **uç uca gelmek** ancak yetişmek. **uç vermek 1)** (çıban) baş vermek; **2)** ortaya çıkmak; **3)** (bitki) bitmek, sürmek; **4)** gelişme, büyüme başlangıcı göstermek: *"Günbegün artmada dert ile gamım / Uç verdi yaralar sıralandı gel."* -Bayburtlu Zihni. **ucu bucağı olmamak** (veya **görünmemek**) çok geniş olmak: *"Ucu bucağı görünmeyen okyanusların karanlık dalgaları üzerinde avare yüzen bir çöp gibi yalnız."* -P. Safa. **ucu ortası belli olmamak** (iş için) neresinden başlanacağı kestirilemez durumda olmak. **ucu (herhangi birine) dokunmak** birine olumsuz etkisi veya zararı gelmek. **ucunda bir şey olmak** gizli bir amaç bulunmak: *Bu iltifatların ucunda mutlaka bir şey var.* **ucunda (cezalandırıcı bir şey) bulunmak** kötü bir şeye sebep olmak: *"Ne yapalım, ucunda ölüm yok ya!"* -M. Yesari. **(bir işin, şeyin) ucundan tutmak** bir şeyle meşgul olmak, katkı sağlamak, yardımcı olmak: *"Ömür boyu hiçbir işin ucundan tutmamış insanlar için bile bir yaşlılık fonu düzenlenmiş."* -H. Taner. **ucunu bulmak** sona erdirmek, kolayını bulmak. **(bir işin) ucunu kaçırmak** (iş) çıkmaza girme.

→ ***uç beyi, uç beyliği, uç uca, uçuç böceği***

uçak, -ğı *is.* Kanatlarının altına havanın yaptığı basınç yardımıyla yükselip ilerleyebilen motorlu hava taşıtı, tayyare.

→ ***uçak alanı, uçaksavar***

uçak alanı *is. bk.* alan.

uçaksavar *is. ask.* Hava hedeflerine karşı kullanılan silâhlara verilen genel ad.

uçan daire *is.* Ne olduğu, nereden geldiği bilinmeyen, başka gezegenlerden uçup gelerek dünyamızda görüldüğü sanılan, yassı yuvarlak biçimde uçan araç.

uçan kale *is. ask.* Stratejik amaçlarla İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılmış olan Amerikan ağır bombardıman uçaklarına verilen ad.

uçan kefal *is. zool. bk.* uçar kefal.

uçan top *is. sp.* Volcybol.

uçar *s.* Uçan, uçucu. **uçara atmak** uçmakta olan kuşa tüfek atmak.

→ ***uçar kefal***

uçarı *s.* **1.** (kişinin niteliği olarak) Ele avuca sığmaz: *"Ben azamî derecede haşarı ve uçarı bir çocuktum."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Kendini çeşitli eğlencelere vermiş, sefih: *"Yazar dediğin biraz uçarı, serseri mizaç olmalı değil midir?"* -H. Taner.

uçarılık, -ğı *is.* Uçarı olma durumu veya uçarı davranış, sefahat: *"Böyle bir uçarılıkta bulundukça hemen ardından acı bir pişmanlık duyar."* -H. R. Gürpınar.

uçar kefal, -li *is. zool.* Turna balığıgillerden, kefale benzer, uzun kanatlı, eti beğenilen bir balık *(Exocoetus).*

uç beyi *is. tar.* Uçların sivil ve askerî yönetiminden sorumlu olan görevli.

uç beyliği *is. tar.* **1.** Uç beyinin görevi veya makamı. **2.** Uç beyinin yönetimi altındaki sancak.

uçkun *is. hlk.* Ateşten fırlayan ve etra-

fa saçılan kıvılcım.

uçkur *is.* **1.** Şalvar ve iş donunu bele bağlamak veya torba, kese ağzını büzmek için bunlara geçirilen bağ: *"O sabah evvelâ pijamanın uçkuru kördüğüm oldu."* -B. Felek. **2.** *mec.* Cinsel duygu veya ilişki: *"Doktorlar falan filân hap, banyo ve uçkur perhizi tavsiye etmiş."* -B. Felek. **uçkur çözmek** *mec.* ve *tkz. bk.* harama uçkur çözmek. **uçkuruna gevşek olmak** *mec.* iffetine bağlı olmamak. **uçkuruna sağlam** *mec.* ve *tkz.* iffetine bağlı.

uçkurlu *s.* Uçkuru olan: *"Hademeler, uzun uçkurlu donlarıyla sersemce durmuş bakıyorlar."* -M. Ş. Esendal.

uçkurluk, -ğu *is.* **1.** Uçkur geçirilen katlanmış kenar. **2.** Bayrağın arka kenarında bulunan ve içinden ip geçirilip tutturulan beyaz bezden kenarlık. **3.** Uçkur geçirmeye yarayan çubuk.

uçkurutan *is. bot.* Turunçgillerden, özellikle limonlarda gelişerek, dal uçlarının kurumasına yol açan ve birkaç yıl içinde ağacın ölmesine sebep olan bir tür mantar.

uçlanma *is.* Uçlanmak durumu.

uçlanmak *(nsz)* **1.** Uçlu duruma gelmek. **2.** *argo* Vermek: *"Tıngırın varsa, uçlan, dedi."* -S. F. Abasıyanık. *"On param yok, yanında bir lira varsa uçlanır mısın?"* -P. Safa.

uçlu *s.* **1.** Ucu olan, ucu çıkan: *"Bu iki uçlu davanın ise bence bir tek hedefi vardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Filtreli (sigara).

uçma *is.* Uçmak işi: *"Çınarın yeni uçmağa başlayan küçük kuşları şeytan uçurtmasını gagalıyorlar."* -S. F. Abasıyanık.

uçmak, -ar (I) *(nsz)* **1.** (kuş, kanatlı böcek vb. için) Hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak: *"Biraz havalanıp bir başka kayaya kadar uçtu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** (uçak vb. için) Özel mekanizma ile yerden yükselmek, havada yol almak. **3.** Gaz veya buhar durumuna geçmek. **4.** Solarak yok olmak: *"Rengi birdenbire uçtu."* -P. Safa. **5.** *şaka* Aşırılmak: *Bizim kitaplar uçmuş.* **6.** Rüzgâr veya başka bir itici güçle yerinden ayrılıp uzağa gitmek: *Bu gece tahta perde uçmuş.* **7.** Yüksek yerden düşmek veya yuvarlanmak. **8.** *mec.* Çok sevinmek. **9.** Yok olmak, ortadan kaybolmak: *"Bütün kararları uçmuştu. Yüzünde iradesiz hatlar belirdi."* -S. F. Abasıyanık. **10.** Belirmek: *"Sakalı yeni çıkmış, yüzünde çocukça ifadeler uçuyordu."* -S. F. Abasıyanık. **11.** Patlayıcı madde ile parçalanmak. **12.** Uçar gibi dalgalanmak: *"Elleri trençkotunun cebinde, gözlerini karşı kıyıya dikmiş, saçları savrulurcasına geriye uçuyor."* -A. İlhan. **13.** Çok hızlı gitmek: *"Hele bir asfalta çıkalım görürsünüz bey, derdi. Uçar bu bizim külüstür."* -R. N. Güntekin. **14.** Hava yolu ile gitmek: *Yarın İstanbul'a uçuyorum.* **15.** (dinî inanışa göre) Ruh ölümden sonra göğe yükselmek. **16.** *argo* Keyif verici veya uyuşturucu madde aldıktan sonra hayal âlemine dalıp gitmek. **uçan kuşa borcu olmak** pek çok kişiye borçlu olmak: *"Ben kimsenin hususî hayatına karışmayı asla sevmem ama, şu Şahin Paşa, uçan kuşa borçlu olduğunu herkes bilirken nasıl oluyor da kumarda bu kadar para kaybediyor."* -A. Ş. Hisar. **uçan kuştan medet ummak** çok sıkıntıda kalıp en ufak bir yardımın herhangi bir yerden gelmesini beklemek, sıkıntılı bir durumdan kurtulmak için her türlü çareye başvurmak: *"O birkaç gün içinde uçan kuştan medet umdum."* -R. N. Güntekin. **uçup gitmek** kaybolmak, yok olmak: *"Sağıma baktım. İhtiyar yoktu. Güneşin ilk ziyalarıyla beraber kaybolan hayalet gibi sanki silinmiş, uçmuş gitmişti."* -Ö. Seyfettin.

uçmak (II) *is. Soğd. uštmaḫ esk.* Cennet.

uçsuz *s.* Ucu olmayan: *"Geçen günlerim bana dalgaları sayılmayan uçsuz bir deniz gibi göründü."* -H. E. Adıvar.

→ ***uçsuz bucaksız***

uçsuz bucaksız *s.* **1.** Sonu görülmeyecek kadar geniş olan: *"Şehir, uzaktan bir dağın eteğinde uçsuz bucaksız bir bahçe gibi görünüyor."* -R. N. Güntekin. **2.** Çok fazla, pek çok.

uçtan uca *zf.* Bir baştan bir başa: *"Biz bu yolları uçtan uca yaylılarla birkaç defa aşmıştık."* -B. R. Eyuboğlu.

uçtu uçtu *is.* Birkaç kişi arasında oynanan ve uçmayan şeyleri de uçar gibi göstererek şaşırtma temeline dayanan bir çocuk oyunu.

uç uca *zf.* Bir şeyin son noktasıyla, ikinci bir şeyin baş noktasını birbirine ekleyerek: *"Efendi buncağızların ayakta geldikleri yolu uç uca eklesen kaç Göztepe tutar bilir misin sen?"* -R. N. Güntekin.

uçucu *s.* **1.** Uçma yeteneği veya özelliği olan. **2.** Buhar veya gaz durumuna geçebilen. **3.** *is.* Pilot.

uçuculuk, -ğu *is.* **1.** Uçucu olma durumu. **2.** Pilotluk.

uçuç böceği *is. zool.* Uğur böceği, hanım böceği: *"Hangi yola vursam sensin özlemim / Uçuç böceği mi oldun, nerdesin?"* -F. Halıcı.

uçuk (I) *s.* **1.** Uçmuş, soluk: *"Uçuk sarı benzi hafifçe kızardı."* -S. F. Abasıyanık. *"Parasızın yürüyüşü sürtük, gözleri süzük, rengi uçuk, sesi bozuktur."* -R. H. Karay. **2.** Açık (renk): *"Uçuk siyah renkli çarşaf pelerinin önü açık..."* -P. Safa. **3.** Hafif, belirsiz: *"Ruhsar Hanım uçuk bir gülümsemeyle kapıya süzüldü gitti, birkaç saat içinde birkaç yıl daha yaşlanıvermiş kadıncağız."* -A. İlhan.

uçuk, -ğu (II) *is. tıp* Genellikle ateşli hastalıklar, ruhsal bunalımlar sonucu deride fiskeler durumunda beliren kabarcık.

uçuklama *is.* Uçuklamak işi.

uçuklamak *(nsz)* Uçuk (II) oluşmak: *"Dudaklarım uçuklamış da kurumuş yaraları tekrar açılmışçasına acıdı."* -R. H. Karay.

uçuklaşma *is.* Rengi soluklaşma.

uçuklaşmak *(nsz)* Rengi soluklaşmak.

uçukluk, -ğu *is.* Uçuk olma durumu: *"Gözlerinin rengi farkedilemeyen uçukluğu beni titretti."* -H. C. Yalçın.

uçum *is.* Bayrağın uçkurluk karşısındaki kenarı.

uçurma *is.* Uçurmak işi.

uçurmak *(-i)* **1.** Uçmak işini yaptırmak: *Uçurtmayı uçurmak.* **2.** Kesip ayırmak: *Kurşun, kulağını uçurmuş. "Kelleni uçurmadıklarına şükür... Geçmiş olsun!"* -R. H. Karay. **3.** *argo* Gizlice alıp gitmek. **4.** Hızlı götürmek, hızlı sürmek: *"Arabayı, kuvvetli atlar tenha yolda uçuruyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Birkaç mahallelinin halkı tabutu omuzlarına alınca kuş gibi uçurdular."* -H. R. Gürpınar.

uçurtma *is.* **1.** Uçurtmak işi. **2.** Üzeri renkli kâğıtlarla kaplanmış, genellikle çokgen biçimindeki bir gövde ve süslü bir kuyruktan oluşan, sicimle bağlanarak, rüzgâr yardımıyla uçurulan bir çeşit oyuncak: *"Uçurtmalar biraz gök, açık hava ve rüzgâr ister."* -A. Ş. Hisar. *"Renkli uçurtma kâğıtlarını dörde katlayarak makasla oyar."* -R. N. Güntekin.

uçurtmak *(-i, -e)* Uçmak işini yaptırmak, uçmasına yol açmak.

uçurulma *is.* Uçurulmak işi.

uçurulmak *(nsz)* Uçurmak işi yapılmak.

uçurum *is.* **1.** Dik ve derin yamaç: *"Üç arkadaş, arabanın gidebileceği bütün köyleri, dereleri, uçurumları aradılar."* -A. Gündüz. **2.** Büyük fark, ayrılık: *"Karargâhla siper arasındaki derin uçurumu bu kadar yakından sezmemiştim."* -F. R. Atay. **3.** *mec.* Felâketli sonuç: *"Bir gün bencileyin, bir uçuruma yuvarlanırsanız, artık her şey burada bitti, sanmayınız."* -M. Ş. Esendal.

uçurumlaşma *is.* Uçurumlaşmak işi veya durumu.

uçurumlaşmak *(nsz)* Uçurum durumuna gelmek.

uçuş *is.* Uçmak işi veya biçimi: *"Koca mermi bölüğün siperine doğru istikamet aldı, havadan onun uçuşunu takip eden gözler iri dairelerle açılmıştı."* -F. R. Atay.

uçuşma *is.* Uçuşmak durumu.

uçuşmak *(nsz)* **1.** Hep birlikte uçmak: *"Hava gazı fenerinin ışığı uzayıp azaldığı yerlerde gölgeler uçuşur."* -H. R. Gürpınar. **2.** Havada gidip gelerek dolaşmak: *"Çalıların üstünde kuşlar cıvıldayarak uçuşuyordu."* -Ö. Seyfettin. **3.** *mec.* Kendini du-

yurmak.

udî *is. (u:di:) Ar. 'ûdî* Ut çalan çalgıcı, utçu.

U dönüşü *is.* Yüz seksen derecelik bir dönüş yapma. **U dönüşü yapmak** yüz seksen derece dönüş yapmak.

uf *ünl.* Acı, sızı duyunca veya sıkıntılı bir durumda söylenir: *Uf, parmağım yandı.* **uf olmak** (çocuk dilinde) yanmak, acımak.

ufacık, -ğı *is. (u'facık)* Çok ufak, küçücük: *"Ufacık, minyatür bir yüzü, aynı ufaklıkta vücudu vardı."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***ufacık tefecik***

ufacık tefecik, -ği *is.* ve *s.* Kısa boylu ve zayıf, küçük yapılı, çelimsiz: *"İfakat Hanım ufacık tefecik, tostoparlak, köstebek misali bir hatun kişi..."* -H. Taner.

ufak, -ğı *s.* ve *is.* **1.** Boyutları olağandan küçük: *Ufak ev.* **2.** Yaşça daha küçük olan: *"İki ufak çocuk konuşarak Fener'e doğru gidiyor."* -M. Ş. Esendal. **3.** *mec.* Önemsiz, çok az: *Ufak bir ücret. "Ufak bir ameliyatla yüzük kesilip alındı."* -R. N. Güntekin. **4.** Makam, derece bakımından geri olan: *"Ufak bir memuriyet de olsa olurdu."* -O. Kemal.

→ ***ufak çapta, ufak para, ufak ufak, ufak tefek, ufaktan ufağa***

ufakça *s.* Oldukça ufak, ufarak.

ufak çapta *is.* Aslına göre küçük olan.

ufaklı *s.* **1.** İçinde ufak taneler bulunan. **2.** *bk.* irili ufaklı.

ufaklık, -ğı *is.* **1.** Ufak olma durumu. **2.** Bozuk para, bozukluk: *"İnsan ihtiyaten yanında daima ufaklık para bulundurmalı, bir fakire acıyıverince derhâl sadaka vermeliydi."* -A. Ş. Hisar. **3.** *şaka* Bit. **4.** Çocuklar için seslenme sözü olarak kullanılır.

ufak para *is.* Bozuk para.

ufaktan ufağa *s.* Küçük küçük, ufak ufak, azar azar: *"Birkaç ay geçince dayanamadı, utanıp sıkılmayı kaldırarak ufaktan ufağa bazı şikâyetlere başladı."* -H. Taner.

ufak tefek, -ği *is.* **1.** (nesneler için) Büyük yer kaplamayan, küçük; çok gerekli olmayan: *"Üç kat elbisemden, birkaç takım çamaşırımdan ve ufak tefeğimden başka hiçbir şeyim ve hiçbir kimsem yok."* -P. Safa. **2.** *s.* Önemsiz: *"Ama ben yaşımın toyluğuna kapılmış, ufak tefek ihmaller bulmuştum bu tercümede."* -Y. Z. Ortaç. *"Atatürk öldüğü zaman Türkiye'nin ufak tefek sıkıntılar dışında hiçbir büyük problemi yoktu."* -B. Felek. **3.** *s.* Kısa ve zayıf: *"Kapının önünde ufak tefek bir kadın göründü."* -R. H. Karay.

ufak ufak *s.* ve *zf.* **1.** Azar azar: *"Ufak ufak ne tatlı heyecanlar geçirdik; şimdi kaybetmiş olmakla beraber daha geniş nefes alıyoruz."* -R. H. Karay. **2.** Küçük parçalar durumunda. **3.** Yavaş yavaş: *"Dışarıda önce tehditkâr bir pembelik belirdi, ufak ufak akşam oluyor."* -A. İlhan.

ufalama *is.* Ufalamak işi.

ufalamak *(-i)* Kırarak veya ezerek ufak parçalara ayırmak.

ufalanma *is.* Ufalanmak işi.

ufalanmak *(nsz)* Ufalamak işi yapılmak, ufak parçalara ayrılmak.

ufalayıcı *s.* **1.** Ufalama işini yapan. **2.** *is.* Pis suda bulunan iri maddelerin ufalanmasını sağlayan alet.

ufalma *is.* Ufalmak durumu.

ufalmak *(nsz)* **1.** Büyükken daha ufak duruma gelmek, küçülmek: *"Ne söyleyeceğimi şaşırmış, bir sandalyenin ucunda gittikçe ufalarak oturdum."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Büzülmek, küçülmek.

ufaltma *is.* Ufaltmak işi.

ufaltmak *(-i)* Büyük olan bir şeyi daha küçük duruma getirmek, küçültmek.

ufarak *s.* Biraz ufak: *"Kara ve pos bıyıklar bu kuru ve ufarak yüzü karanlıklar içinde bırakıyordu."* -P. Safa.

ufkî *is. (ufki:) Ar. ufkî esk.* Yatay: *Hep ufkî vaziyette durabilmek için elleriyle birtakım hareketler icat etmeye başladı.*

ufku dar *s.* Uzağı göremeyen, bakış açısı geniş olmayan.

ufku geniş *s.* Uzağı görebilen, bakış açısı geniş.

uflama *is.* Uflamak işi.

uflamak *(nsz)* Acı, sızı duyarak uf demek. **uflayıp puflamak** sürekli olarak uflamak, uflayıp durmak.

ufuk, -fku *is. Ar. ufḳ* **1.** Çekülün gösterdiği dikey çizgi ile gözlemci üzerinden geçen düzlem. göz erimi. **2.** Düz arazide veya açık denizde gökle yerin birleşir gibi göründüğü yer, çevren, göz erimi: *"Her gün ufuklarımızı inleten top seslerini bile duymuyorlar."* -Ö. Seyfettin. *"Geniş çöl ufukları arasında çadırlarımızı kurduk."* -F. R. Atay. **3.** *mec.* Anlayış, kavrayış, görüş, düşünce gücü, ihata: *"Yeni bir çevre, yeni insanlar, ufkunuzu açar..."* -Y. Z. Ortaç. *"Bu dar zihinlerde, ufku genişlememiş dimağlarda, zarurî olarak faziletler de dardı."* -Ö. Seyfettin. **4.** *mec.* Çevre, dolay. **ufkunu genişletmek** görüş alanını genişletmek, daha geniş, daha fazla bilgi ve görüş edinmek.

→ ***ufku dar, ufku geniş, ufuk çizgisi***

ufuk çizgisi *is.* Göz eriminde geçen yatay düzlemle kesiştiği çizgi.

ufunet *is. (ufu:net) Ar. ʿufūnet esk.* **1.** Pis koku: *"Kokladığım bu havada devrin ufunetini hissediyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *esk.* İrin, cerahat.

ufunetlendirme *is.* Ufunetlendirmek işi veya durumu.

ufunetlendirmek 1. İrinlendirmek, cerahatlendirmek. **2.** Düzenini bozmak, illetli hâle getirmek: *"(Namaziz) Mide şişiriyorsun, beslemiyorsun, bağırsak ufunetlendiriyorsun."* -H. R. Gürpınar.

ufunetlenme *is.* Ufunetlenmek durumu.

ufunetlenmek *(nsz) esk.* (yara) İrinlenmek.

ufunetli *s.* Ufuneti olan.

Ugandalı *öz. is.* ve *s.* Uganda halkından olan kimse.

uğra *is. hlk.* Yufka açılırken hamurun tahtaya yapışmaması için serpilen kalın un.

uğrak, -ğı *is.* **1.** Çok uğranılan yer: *"Kazamız pek öyle fırtına uğrağı bir yer değildir."* -R. N. Güntekin. *"Bingöl bugün de şahinlerin yaylağı, çobanın uğrağı ve Türk'ün sevgisidir."* -E. İ. Benice. **2.** Yolüstünde durulacak yer: *"Yol boyundaki bütün uğraklarının aksine bu nahiyeye karşılanarak girmişlerdi."* -T. Buğra.

uğralama *is.* Uğralamak işi veya durumu.

uğralamak *(-i) hlk.* Uğra serpmek.

uğrama *is.* Uğramak işi.

uğramak *(-e)* **1.** Yola devam etmek üzere, bir yerde, kısa bir süre kalmak: *"Üç günde yalnız üç vapur iskeleye uğradı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bir yerin yanından, yakınından, içinden geçmek: *Bu yol Kızılay'a uğrayarak Çankaya'ya çıkar. "Ona kapıdan şöyle bir uğramak isterdim."* -H. Taner. **3.** Fırlayarak çıkmak, dışarı çıkmak: *"Zelzele çığlığıyla beraber hepsi evden dışarı uğradılar."* -M. Ş. Esendal. *"Kibrit sönünce, Lâmi ile hizmetçi odadan dışarı uğradılar."* -P. Safa. **4.** (kötü duruma) Konu olmak: *"Öldüreceğiz diyenlere karşı, ölmeyeceğiz diye harbe girebiliriz. Lâkin, millet hayatı tehlikeye uğramadıkça, harp bir cinayettir."* -Atatürk. **5.** Yaklaşmak: *"Erkek misafir geldiği zaman Despina'dan başka kimse salona,kapının yanına uğramayacaktı."* -Ö. Seyfettin. **6.** Karşılaşmak, maruz kalmak: *"Millî Mücadelenin başından o güne kadar Atatürk'ün en hafif bir sitemine uğramamıştım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **7.** Cin, peri çarpmak.

uğranma *is.* Uğranmak işi.

uğranmak *(nsz)* Uğramak işi yapılmak.

uğraş *is.* **1.** Bir insanın yaptığı iş veya meslek, meşguliyet. **2.** Bir güçlüğü yenmek için gösterilen sürekli çaba, mücadele.

uğraşı *is.* Uğraşılan şey, iş güç, meşgale: *"Seksen çeşit sanat ve uğraşı ustaları, yanında."* -R. H. Karay. *"İnsanı her günkü uğraşılarından koparışları, kavrayıp götürüşleri de caba."* -M. N. Sepetçioğlu.

uğraşılma *is.* Uğraşılmak işi.

uğraşılmak *(-le)* Uğraşmak işi yapılmak.

uğraşma *is.* Uğraşmak işi: *"Çetin bir uğraşma pahasına mesleğimde muvaffak oluyorum."* -R. N. Güntekin.

uğraşmak *(nsz)* **1.** Bir işi başarmaya çalışmak, iş edinmek: *"İkisi barbut oynuyor, üçüncüsü, en küçükleri, bir çekirgeye sigara içirmeye uğraşıyordu."* -H. Taner.

2. Bir iş üzerinde sürekli çalışmak: *"Muhacir kümeleri arasında, ekmek dağıtmakla uğraşan yaşlıca bir adama seslendi."* -P. Safa. *"Oğullarından her ikisi de başka işlerde uğraştığı için yanına kimse almamıştı."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Zamanını bir işe verme durumunda kalmak: *"Ee, hadi yürü yahu.Senlen mi uğraşacağız?"* -H. Taner. **4.** Birine kötü davranmak: *"Aman, siz de hep beybabamla uğraşırsınız!"* -Ö. Seyfettin. **5.** *(nsz, -le)* Savaşmak: *"Düşmanlarla uğraşmak için sonuna kadar çalışmaya azmettik."* -Atatürk.

uğraştırma *is.* Uğraştırmak işi.

uğraştırmak *(-i)* Uğraşmasına yol açmak: *Bu iş beni çok uğraştırdı.*

uğratma *is.* Uğratmak işi: *"Gece kendiliğinden çıtırdayan merdiven tahtaları onu yalın ayak odasından uğratmaya yetiyordu."* -H. Taner.

uğratmak *(-i, -e)* **1.** Uğramak işini yaptırmak, uğramasına sebep olmak: *"Öteki tabancayla, o da mağdurun belinden aşağısını felce uğrattı."* -B. Felek. **2.** *(-den) hlk.* Savmak, çıkmak, dışarı atmak, kovmak.

uğru *is. esk.* **1.** Hırsız: *"Şehrin en korkunç uğruları, katilleri buradan dışarı çıkamaz."* -S. Birsel. **2.** *hlk.* Ön veya yan: *"Evlerinin uğru bakla / Al beni koynunda sakla."* -Halk türküsü.

uğrulama *is.* Uğrulamak işi veya durumu.

uğrulamak *(-i) esk.* Hırsızlıkla ele geçirmek, çalmak, sirkat etmek.

uğruluk, -ğu *is.* Uğrunun yaptığı iş, hırsızlık, sirkat.

uğrun *zf.* Gizlice.

→ ***uğrun uğrun***

uğrunda *is.* Önünde: *"Kışlanın uğrunda bir ufak mezar / Anama söylemen bağrını ezer."* -Halk türküsü.

uğrun uğrun *-zf.* Gizli olarak, gizli gizli, gizlice: *"Uğrun uğrun sevdiğimin yasını / Çekeyim de eğleneyim bir zaman."* -Pir Sultan Abdal.

uğuldama *is.* Uğuldamak işi.

uğuldamak *(nsz)* **1.** Sürekli boğuk ve kalın ses çıkarmak: *"Soğuk rüzgâr beni boğacak bir haydut gibi kulaklarımda uğuldayarak geçiyordu."* -M. Ş. Esendal. **2.** (beyinde, kulakta) uğultu olmak: *"Gözlerim kararıyor, kulaklarım uğulduyordu."* -Ö. Seyfettin.

uğultu *is.* Gürültülü, boğuk ve anlaşılmaz ses, uğuldama sesi: *"İçeride müphem, karışık bir uğultu var."* -F. R. Atay. *"Otomobiller, atlar, arabalar, coşkun bir sel uğultusu ile geçiyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

uğultulu *s.* Uğultusu olan, uğultu çıkaran.

uğul uğul *zf.* Uğultulu olarak.

uğunmak *(nsz) hlk.* Büyük bir üzüntü veya acıdan kıvranmak, soluğu tıkanmak, ağlaya ağlaya bayılmak.

uğur (I) *is.* **1.** Bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelerde var olduğuna inanılan iyilik kaynağı: *"Onlar da uğurlar dilediler, aralarında konuşmağa başladılar."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bu nitelikte olduğuna inanılan şey. **3.** Meymenet, kadem. **uğur getirmek** iyilik, şans, talih, bereket getirmek: *"Emeti ile evlenmek, Satılmış'a uğur getirmişti."* -E. E. Talu. *"Adamıza ve bana uğur getirdiniz."* -R. H. Karay. **uğur ola! (veya uğurlar olsun!)** esenlikle git, yolun açık olsun!

→ ***uğur böceği, uğur böcekleri, uğuru açık***

uğur, -ğru (II) *is.* (yönelme veya kalma durumunda) Hedef, amaç, gaye, yol: *"Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır / Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır."* -M. C. Kuntay. *"Bu uğurda rahatlarını, servetlerini feda ederler, canlarını tehlikeye koyarlar."* -H. C. Yalçın.

uğur böceği *is. zool.* Vücudu yarım küre biçiminde, turuncu, kırmızı renkli, üzerinde yedi tane kara nokta bulunan kın kanatlı böcek, hanım böceği, uçuç böceği *(Coccinella septempunctata).*

uğur böcekleri *ç. is. zool.* Örneği uğur böceği olan, etçil ve otçul türleri içine alan kın kanatlılar familyası.

uğurlama *is.* Uğurlamak işi: *"Bu suç-*

lar arasında en büyüklerinden biri de uğurlama, karşılama törenlerinin kaldırılması oldu." -M. Ş. Esendal.

uğurlamak *(-i)* Gideni esenlik ve sevgi dilekleriyle geçirmek, selâmetle göndermek, teşyi etmek: *"Ev sahibi onları uğurladıktan sonra döndü."* -T. Buğra. *"Özer, sabah uçağıyla İstanbul'a uğurlamıştı karısını."* -N. Cumalı.

uğurlanış *is.* Uğurlanmak işi veya biçimi.

uğurlanma *is.* Uğurlanmak işi.

uğurlanmak *(nsz)* Uğurlamak işi yapılmak: *"Andelip, İstanbul'daki belli başlı hemşirelere yazılmış tavsiye mektuplarıyla kasabadan uğurlanır."* -R. N. Güntekin.

uğurlayıcı *is.* ve *s.* Uğurlayan (kimse).

uğurlayış *is.* Uğurlamak işi veya biçimi.

uğurlu *s.* Uğuru olan, iyilik getirdiğine inanılan, kutlu, tekin, kademli, meymenetli, mübarek: *Uğurlu ev. Uğurlu hayvan. "Mayıs, İstanbullular ve Türkler için İstanbul'un fethedildiği ay olması itibarıyla uğurlu aydır."* -B. Felek. **uğurlu kademli olsun** mutlu bir olay dolayısıyla söylenen bir iyi dilek sözü.

uğurluk, -ğu *is. hlk.* Maskot.

uğursama *is. hlk.* Uğursamak işi veya durumu.

uğursamak *(-i) hlk.* Herhangi bir olguyu veya nesneyi uğur saymak.

uğursuz *s.* Kendinde uğursuzluk bulunan, kadersiz, meymenetsiz, menhus, musibet, meş'um: *"Hayat, birbirinden uğursuz, birbirinden gamlı saatleriyle ağır ağır, dalga dalga akardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Kendince uğursuz saydığı işlerden birini işlemiş olmasından korktu."* -M. Ş. Esendal.

uğursuzluk, -ğu *is.* Bazı olaylarda görülen ve insana kötülük getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelerde var olduğuna inanılan güç, kademsizlik, meymenetsizlik, nuhuset, şeamet: *"Uğura, uğursuzluğa; berekete ve bereketsizliğe inanırdı."* -A. Ş. Hisar.

uğuru açık *s.* Talihli, şanslı.

uğut *is. hlk.* Çimlenmiş buğdayın kaynatılmasıyla yapılan bir çeşit yemek.

uhde *is. Ar. 'uhde esk.* **1.** Birinin yapmakla yükümlü olduğu iş, görev. **2.** Sorumluluk. **uhdesinde olmak** üstünde olmak, sorumluluğu altında olmak. **uhdesinden gelmek** becermek, başarmak: *"Bu işi tek bir kişiye verseniz yine uhdesinden gelir, çünkü yapacağı bellidir."* -Y. K. Beyatlı. **uhdesine almak** bir işi üstüne almak, yapacağına söz vermek, sorumluluğu altında olmak: *"Kulübün masrafını Türk azalar uhdelerine almışlardır."* -Ö. Seyfettin.

uhrevî *s. (uhrevi:) Ar. uhrevî esk.* Öbür dünya ile ilgili, ahret ile ilgili: *"Ve ufkumuzu / Çepçevre kaplasın bu ziya, bu renk / Havayı dolduran uhrevî ahenk."* -A.H.Tanpınar.

uhuvvet *is. Ar. uhuvvet esk.* Kardeşlik: *"Bu hırsızlık yüzünden konakta sanki bir nevi hürriyet, müsavat, uhuvvet ilân edilmişti."* -M. C. Kuntay.

-uk *bk.* -ık / -ik.

ukalâ *is.* ve *s. (ukalâ:) Ar. 'uḳalā* Kendini akıllı ve bilgili sanan, bilgiçlik taslayan kimse: *"Söyleyince de her zaman, vaaz vericilikle itham ediliriz, ukalâ tanınırız."* -P. Safa. *"Bu miskin ve ukalâ herifi sepetledi."* -H. Taner.

→ *ukalâ dümbeleği*

ukalâca *s.* ve *zf. (ukalâ:'ca)* Ukalâ (bir biçimde): *"Atıf, o hayata dayanılamayacağını ukalâca anlattı."* -N. Araz. *"Türlü türlü ukalâca öğüt verecek bir aile çocuğu olmadığına şükrediyordum."* -H. E. Adıvar.

ukalâ dümbeleği *s.* Aklı ermediği hâlde her konuda fikir yürüten, bilir bilmez herşeye karışan zevzek: *"İyi halt etmişsin dedim. Senin ne üstüne vazife a ukalâ dümbeleği, onların kendi aralarında temizlenecek hesapları varmış."* -H. Taner.

ukalâlık, -ğı *is.* Ukalâ olma durumu veya ukalâca davranış: *"Bir küçük defter içinde üç beş satırla uzun bir ukalâlığa ne lüzum var?"* -A. Gündüz.

ukalâ ukalâ *zf.* Ukalâ bir biçimde:

"Bir kere kocasına ukalâ ukalâ karşılık vermez." -H. Taner.

ukde *is. Ar. 'ukde esk.* **1.** Düğüm, yumru. **2.** *mec.* İçe dert olan şey: *"Geceleri bilhassa yatsı namazından sonra seccadede oturmuş, çocuk dilimle, içimde ukde olan meseleler hakkında Allah'la konuşur dururdum."* -H. E. Adıvar.

uknum *is. (uknu:m) Ar. uknūm esk.* Asıl, unsur, hipostaz.

Ukraynalı *öz. is.* ve *s. (ukra'ynalı)* Ukrayna halkından olan kimse.

ukubet *is. (uku:bet) Ar. 'uḳūbet esk.* **1.** Ceza. **2.** *s. hlk.* Çok çirkin ve sakil.

-ul (I) *bk.* -I- (II).

-ul (II) *bk.* -I- (II).

-ul- (III) *bk.* -I- (III).

ulaç, -cı *is. gr.* Zarf-fiil, bağfiil, gerundium.

Ulah *öz. is. Sl. esk.* Romanya'nın yerli halkına ve bu halkın soyundan olan kimselere Osmanlı Türklerinin verdiği ad.

Ulahça *öz. is. (ula'hça)* Ulah dili.

ulak, -ğı *is.* Haberci, haber veren kimse: *"Az sonra ulaklar oba beylerine haber ulaştırmak için atlanmışlardı."* -N. Araz. **ulak çıkarmak** haberci göndermek, posta çıkarmak.

ulam *is. hlk.* **1.** Aralarında herhangi bir bakımdan ilgi veya benzerlik bulunan şeylerin tümü, makule, zümre, grup, kategori. **2.** *man.* ve *fel.* Nesnel gerçekliğin ve bilginin en genel ve temel özelliklerini, ilişkilerini yansıtan temel kavramların her biri; bir konuya yükletilebilen sıfatların oluşturdukları en geniş cinslerden her biri; nicelik, nitelik, bağıntı, kiplik gibi, kategori.

ulama *is.* **1.** Ulamak işi. **2.** Ulanan parça, ek, katkı, ilâve. **3.** *gr.* Konuşmada art arda gelen kelimelerden birincisinin sonundaki ünsüzün, ikincisinin başındaki ünlüye ses bakımından bağlanarak söylenmesi: *Ayırt etmek, ağaç altı, tertip etmek, art arda* gibi. **4.** *s.* Ulanmış.

ulamak *(-i, -e)* Eklemek, katmak, ilâve etmek.

ulam ulam *zf.* Takım takım, yığın yığın, topluluklar durumunda, art arda: *"Hatta ben mahcubiyetimden kızarmak değil, gözlerimden ulam ulam yaş da getirebilirim."* -Ö. Seyfettin.

ulan *ünl. kaba* **1.** Ey: *"Ulan, bizim sokak çocukları ne insan şeyler be!"* -M. Ş. Esendal. **2.** Çok kaba bir biçimde öfke ve nefret anlatır: *"Uşaktım ulan ne olacak, dediği zaman kimse sesini çıkarmazdı."* -S. F. Abasıyanık.

ulanma *is.* Ulanmak işi.

ulanmak *(nsz)* Ulamak işi yapılmak.

ulantı *is.* Ulanan şey.

ulaşılma *is.* Ulaşılmak işi.

ulaşılmak Ulaşmak işi yapılmak.

ulaşım *is.* **1.** Ulaşmak işi. **2.** Köyler, şehirler, ülkeler arasında bir yerden bir yere gidiş geliş, münakale, muvasala, temas: *İki şehir arasında ulaşım kesildi.* **3.** Bir şeyi bir yerden başka bir yere aktarma.

ulaşma *is.* Ulaşmak durumu: *"On yedinci yüzyıldan beri batı Yeni Çağ'a ulaşma yolundadır."* -F. R. Atay.

ulaşmak *(-e)* **1.** Varmak, gelmek: *"Doğudan batıya kadar ulaşmış bir zafer bestesi dinliyorum."* -R. H. Karay. **2.** Elde etmek, erişmek. **3.** Yetişmek. **4.** Birbirine katılmak, dökülmek: *Nehirler denizlere ulaşıyor.*

ulaştırma *is.* **1.** Ulaştırmak işi. **2.** İnsanların, malların, haberlerin ulaşmasını sağlayan işlerin ve araçların tümü, münakalât: *Ulaştırma Bakanlığı.* **3.** *ask.* Orduda malzeme ve personel taşıma işlerini sağlayan sınıf.

ulaştırmak *(-i, -e)* Ulaşmasını sağlamak.

ulayıcı *s.* Ulamaya yarayan: *Ulayıcı ses.*

ulema *ç. is. (ulema:) Ar. 'ulemā,'ālim'* in çokluk biçimi *esk.* **1.** Bilginler. **2.** Sarıklı din bilginleri: *"Bursa uleması bütün memleketçe tanınır ve sevilirdi."* -T. Buğra.

ulemalık, -ğı *is. hlk.* Bilginlik, âlimlik. **ulemalık taslamak** bilgiçlik etmek.

-ulu *bk.* -ılı / -ili.

ulu *s.* **1.** Erdemleri bakımından çok büyük, yüce: *Ulu Önder Atatürk. "Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur."* -M. E.

Yurdakul. **2.** (somut şeyler için) Çok büyük: *Ulu dağlar. Ulu ağaç. Ulu cami.* **3.** Saygı duyulan büyük: *"Aile ululari arasında buna bir çare bulmak için dertleşmeler olur."* -R. N. Güntekin.

ulûfe *is. (ulu:fe) Ar. 'ulûfe tar.* Osmanlılarda kapıkulu askerlerine, saray ve devlet kuruluşlarındaki bazı görevlilere üç ayda bir verilen ücret. **ulûfe vermek** (veya **dağıtmak**) **1)** *tar.* Osmanlılarda askerî ve sivil kuruluşlardaki görevlilere üç ayda bir verilen ücreti dağıtmak; **2)** *mec.* yerli yersiz bol keseden para harcamak.

ulûfeci *is. tar.* Yeniçerilikte bir sınıf süvari askeri.

ulûhiyet *is. (ulu:hiyet) Ar. ulûhiyyet* Tanrılık sıfatı, Allahlık vasfı: *"Gerçek Tanrı'nın yolunu bulamayanlar tabiatıyla birtakım düzme ulûhiyetlere doğru saparlar."* -H. E. Adıvar.

ululama *is.* Ululamak işi.

ululamak *(-i)* **1.** Ağırlamak. **2.** Ulu tutmak, ulu saymak.

ululanma *is.* Ululanmak işi veya durumu.

ululanmak *(nsz)* Ululamak durumunda olmak.

ululuk, -ğu *is.* Büyüklük, büyük olma durumu, yücelik, izzet.

ulûm *ç. is. (ulû:m) Ar. 'ulûm;'ilm'* in çokluk biçimi *esk.* Bilimler, ilimler.

uluma *is.* Ulumak işi: *"Çılgın gözlerini haddinden fazla açarak uzun uzun bir havlama, bir ulumadır tutturmuş."* -A. Ş. Hisar.

ulumak *(nsz)* **1.** (köpek, kurt, çakal vb.) Uzun, iniltili, ağlar gibi bir ses çıkarmak: *"O köpek, acı acı birkaç kere daha uludu, uludu."* -P. Safa. *"Geceleyin çakallar etrafta dolaşır, ulurlardı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** (insan) İniltili ses çıkararak boğuk boğuk ağlamak: *"Boğazında acı bir yumru, gözleri kupkuru, yüzükoyun mutfağın taşlarına kapandı, uludu."* -H. E. Adıvar.

ulûmudiniye *is. esk.* Din bilgisi.

ulu orta *zf.* Bir şeyin aslını bilmeden düşünüp tartmadan, çekinmeden, açıktan açığa: *"Ticaret, ulu orta bir ihtikâr işi olmuştu."* -Ö. Seyfettin. *"Eğreti bir imza ile Alâaddin Beyin gazetesine vererek ulu orta geçiniyordu."* -P. Safa.

ulus *is. Moğ. ulus < T. uluş* Millet: *"Doğrulup gürlüyorsun yeryüzünde yeniden / Her silkinen, kalkınan, kurtulan ulusla sen."* -B. K. Çağlar.

→ ***uluslar arası, ulussever***

ulusal *s.* Millî.

ulusallaştırma *is.* Millîleştirme.

ulusallaştırmak *(-i)* Ulusal bir nitelik vermek, millîleştirmek.

ulusallık, -ğı *is.* Milliyet, millîlik: *"Dilimizi, ulusallığımızı sen öğrettin bize."* -C. Külebi.

ulusçu *s.* Milliyetçi.

ulusçuluk, -ğu *is.* Milliyetçilik.

uluslar arası *s.* ve *is.* Çeşitli milletler arasında yapılan; milletler arasında çok yönlü ilişkilerle ilgili olan, milletler arası, beynelmilel, enternasyonal: *"Siyasî partiler yabancı devletlerden, uluslar arası kuruluşlardan... aynî ve nakdî yardım alamazlar."* -Anayasa.

uluslar arasıcı *is.* Uluslar arasındaki ilişkileri benimseyen, uluslar arasındaki ilişkilerden yana olan.

uluslar arasıcılık, -ğı *is.* Uluslar arasındaki ilişkileri benimseme, uluslar arasındaki ilişkilerden yana olma, beynelmilelcilik, enternasyonalizm.

ulussever *is.* ve *s.* Ulusunu seven (kimse), milliyetperver.

ulusseverlik, -ği *is.* Ulussever olma durumu, milliyetperverlik.

ulutma *is.* Ulutmak işi veya durumu.

ulutmak *(-i)* Ulumasını sağlamak: *"Şimdi ezanın sustuğu bu öksüz yurtlara çanlarını ulutmak için, Selânik'e vapur vapur gelen Kafkasya Rumları yerleşiyorlardı."* -Ö. Seyfettin.

ulvî *s. (ulvi:) Ar. 'ulvî esk.* **1.** Yüce: *"Doktor Hikmet, o vakit tabiatın bu ulvî manzarası karşısında sarsılarak biraz hakikate gelir gibi oldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Gökle ilgili olan, semavî.

ulviyet *s. Ar. 'ulviyyet esk.* Yücelik.

-um (I) *bk.* -m (I).

-um (II) *bk.* -m (II).

-um (III) *bk.* -m (III).

umacı *is.* Küçük çocukları korkutmak için uydurulmuş hayalî yaratık: *"Özellikle cinden, periden, umacıdan çok korkardım."* -H. E. Adıvar. **umacı gibi** korkunç ve çirkin görünüşlü.

umar *is.* Çare.

umarsız *s.* Çaresiz: *"...bir yalıya yaslanıp Sait için umarsız gözyaşları dökmeye vakit bulalım."* -S. Birsel.

umarsızlık, -ğı *is.* Umarsız olma durumu, çaresizlik.

umde *is. Ar. 'umde esk.* İlke, prensip: *"Dilenecek bir insan vaziyetine gelmemek; işte umde budur."* -F. R. Atay.

umdurma *is.* Umdurmak işi veya durumu.

umdurmak *(-i)* Ummak durumunu yaratmak, ummasını sağlamak.

umma *is.* Ummak durumu: *"Kız kardeşinden imdat ummanın faydasızlığını görünce şu cevabı verdi."* -P. Safa.

ummadık, -ğı *s.* Hiç umulmayan: *"Ummadık taş baş yarar."* -Atasözü.

ummak, -ar *(-i)* **1.** Bir şeyin olmasını istemek, beklemek: *"Hastanın iradesine istinat eden bir telkinden fayda gelebileceğini umarak ona şöyle bir tavsiyede bulundum."* -P. Safa. *"Umarım ki siz de mayıs hakkındaki bu sevgimi benimle paylaşırsınız."* -B. Felek. **2.** Sanmak, tahmin etmek: *"Tereyağı kokusu olmadığını kuvvetle umduğum bir yağ kokusu."* -S. F. Abasıyanık. **ummadığın taş baş yarar** küçük veya önemsiz şeyler de çoğu kez büyük etkiler yapabilir.

umman *is. (-ma:nı) Ar. 'ummān esk.* Ana deniz, okyanus.

umran *is. (umra:n) Ar. 'umrān esk. bk.* ümran.

umre *is. Ar. 'umre* Hac mevsimi dışında Kâbe'yi ve Mekke'nin öbür kutsal yerlerini ziyaret etme.

-umtırak *bk.* -mtırak.

umu *is.* Umut, istek, arzu.

umulma *is.* Umulmak durumu.

umulmadık, -ğı *s.* Kendisinden bir şey umulmayan: *"Burada yazı işleri müdürüyle musahhihten başka, hiç umulmadık birkaç kişi daha var."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

umulmak *(nsz)* Ummak durumu yaratılmak veya ummak durumuna konu olmak: *"Ne kadar beklenmez, umulmaz iş varsa benim karşıma çıkıyor."* -P. Safa.

umum *is. (-mu:mu) Ar. 'umūm* **1.** Bütün, hep, tüm, kamu: *"Onun umum kumandanlığı, boş çöller içinde bedevî şeyhlerine verilen fahrî paşalıklar gibi bir şey idi."* -F. R. Atay. **2.** *is.* Herkes, halk, ahali: *"Üçü de kısa bir boyun kırışıyla umumu selâmladılar."* -P. Safa.

→ ***umum müdür***

umumhane *is. (umumha:ne) Ar. 'umūm + Far. ḫāne esk.* Genel ev.

umumî *s. (umu:mi:) Ar. 'umūmî* Genel.

→ ***umumî af, umumî coğrafya, umumî efkâr, umumî heyet, umumî kâtip, umumî kongre, umumî vekâletname***

umumî af *is.* Genel af.

umumî coğrafya *is.* Genel coğrafya.

umumî efkâr *is.* Kamuoyu: *"Meclisin çoğunluğu bu devrede ittihatçı idi ve harbe girdikleri için umumî efkâr onların aleyhindeydi."* -H. E. Adıvar.

umumî heyet *is.* Genel kurul.

umumî kâtip, -bi *is.* Genel kâtip.

umumî kongre *is.* Genel kongre.

umumî vekâletname *is.* Genel vekâletname.

umumiyet *is. (umu:miyet) Ar. 'umūmiyyet* Genellik.

umumiyetle *zf. (umu:miye'tle)* Genellikle.

umum müdür *is.* Genel müdür: *"...bütün işleri yoluna girenler ona teşekkür ederler, muvaffak olamayanlar da: Ne yapalım, reis çok uğraştı ama umum müdüre söz geçiremedi derler."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

umum müdürlük, -ğü *is.* Genel müdürlük.

umur *ç. is. (umu:r) Ar. umūr; emr'* in çokluk biçimi **1.** Aldırış etme, önem verme: *"Kim aldırır? Annesi umurumda mıydı benim?"* -A. İlhan. **2.** *esk.* İşler: *"Artık, siyaset ve hükûmet umurunu erbabına bırak!"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **umur görmek 1)** önemli görevlerde bulunmuş olmak; **2)** çok tecrübesi olmak. **umur görmüş 1)** önemli görevlerde bulunmuş, görgülü, olgun kimse; **2)** tecrübesi çok olan. **umurumum teki** (ters söyleşiyle) bir işe hiç ilgi gösterilmediğini anlatır. **umurunda olmamak** aldırmamak: *"Gece partileri için arkadaşlarını buldu mu, artık dünya istediği gibi dönsün, umurunda olmazdı."* -A. Ş. Hisar.

umursama *is.* Umursamak durumu.

umursamak *(-i)* Aldırış etmek, önem vermek: *"Politikayı zerre kadar umursadığı yoktu."* -T. Buğra.

umursamaz *s.* Umursamayan, aldırış etmeyen.

umursamazca *s.* ve *zf. (umursama'zca)* Umursamaz (bir biçimde).

umursamazlık, -ğı *is.* Umursamama, aldırış etmeme durumu: *"Bu umursamazlık ölümün eşiğinde olduğundan veya elindeki tabancadan gelmiyor."* -T. Buğra. *"Bütün yüzlerde gördüğüm ifade sadece bir umursamazlıktan ibaret kalmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

umursanma *is.* Umursanmak durumu.

umursanmak *(nsz)* Umursamak durumuna konu olmak.

umut, -du *is.* **1.** Ummaktan doğan güven duygusu, ümit: *"Bu umudum, şimdi yavaş yavaş ölüyor."* -H. E. Adıvar. *"O da yarı bu doğumun şerefine, yarı Vedia'nın yakınmalarına son vermek umuduyla koskocaman bir ev satın aldı."* -T. Buğra. **2.** Bu duyguyu veren kimse veya şey: *"Bir tek umut, bir avuç askerde ve Mustafa Kemal denen bir isimdedir."* -F. R. Atay. **umut beslemek** bir şeyin olabileceğini beklemek, ummak. **umut etmek** ummak. **umut kesmek 1)** *bk.* umudunu kesmek; **2)** bir şeyin artık gerçekleşemeyeceği inancına varmak, ummaz olmak: *"İttihat ve Terakki umumî merkezi Birinci Dünya Savaşı'nın son yılında artık zaferden tamamıyla umut kesmişti."* -F. R. Atay. *"Senden umutlarını kesmişler, sağ olsun da zararı yok, yazmasın diyorlar."* -S. F. Abasıyanık. **umudunu kesmek** umut kalmayacak duruma gelmek: *"Aradan dört beş yıl geçince, bir yerden de haber gelmeyince sağlığından umutlarını kesmişler."* -M. Ş. Esendal. **umut vermek** bir kimsede umut uyandırmak, bir kimseye güven vermek. **umuda düşmek** gerçekleşeceğine inanmak, umut etmek. **umudunu kırmak** güvenini sarsmak: *"...onun bu sözleri de umutlarımı biraz daha kırdı, ama susmak istemedim."* -A. İlhan.

→ ***umut ışığı, umut kapısı***

umut ışığı *is.* Umutlandırıcı belirti: *"Bir tek sığınacak yer, bir tek umut ışığı, kurtuluş yolu vardı."* -Y. Kemal.

umut kapısı *is.* İstenilen, arzu edilen bir şeyin gerçekleşmesi beklentisiyle özlenen durum.

umutlandırma *is.* Umutlandırmak işi.

umutlandırmak *(-i)* Umut vermek, umutlanmasına yol açmak, ümitlendirmek: *"Daha sonra bir iki dalga daha onu umutlandırarak sahile attı."* -M. N. Sepetçioğlu.

umutlanma *is.* Umutlanmak durumu.

umutlanmak *(nsz)* Bir şeyin olmasını inançla beklemek, ümitlenmek.

umutlu *s.* Umudu olan, umut besleyen,ümitli: *"Bazı defa umutluyuz, bazen umutsuz...Bazı kere de o fena görüyorsa ben iyiye yürüyorum."* -R. H. Karay.

umutsuz *s.* **1.** Umudu olmayan, hiç umudu kalmayan, ümitsiz, nevmit: *"Pamuk tarlaları kavrulmuş, çocuklar hasta, kadınlar güçsüz, erler umutsuzdu."* -N. Araz. **2.** Düzelecceği veya iyileşeceği sanılmayan, ümitsiz: *Hasta umutsuz.Umutsuz bir durum.*

umutsuzluk, -ğu *is.* Umutsuz olma durumu, ümitsizlik, meyusiyet: *"Orta sınıf yarı umutsuzluk içinde bir başka mucize bekler."* -F. R. Atay. **umutsuzluğa düşmek** (veya **kapılmak**) hiç umudu kalmamak, güveni sarsılmak, olumsuzluğa sürüklenmek. **umutsuzluğa düşürmek** umut

vermemek, güvenini sarsmak, olumsuzluğa sürüklemek: *"Yoksa gönlümüzü karmaktan, bizi umutsuzluğa düşürmekten bir şey kazanılmaz."* -S. F. Abasıyanık.

un *is.* Öğütülerek toz durumuna getirilmiş tahıl ve başka besin maddeleri: *Buğday unu. Pirinç unu. "İstanbul'da mısır ununda baklava yapılırmış,diye bir gün köye geldi."* -S. F. Abasıyanık. **un ufak etmek** çok ufak kırıntılar durumuna getirmek: *"O solucanları un ufak eden çocukların hırsına kapılmıştı."* -T. Buğra. **un ufak olmak** çok ufak kırıntılar durumuna gelmek, parçalanmak: *"... bir yer sarsıntısı ile un ufak olan evlerde yaşıyorlardı."* -M. Ş. Esendal. **ununu elemiş, eleğini asmış** geri kalan ömrü süresince yapacak önemli bir işi kalmamış: *"Yok, yok...Ben unumu eledim, eleğimi astım. Benim gibi evli, çoluk çocuk sahibi adamlara öyle yerlere gitmek yakışır mı?"* -H. R. Gürpınar.

→ un çorbası, un helvası, un kurabiyesi

-un (I) *bk.* -ın (I).

-un (II) *bk.* -m (II).

-un (III) *bk.* -n- (III).

-unca *bk.* -ınca / -ince.

-uncu *bk.* -ıncı / -inci.

uncu *is.* Un satan kimse.

unculuk, -ğu *is.* Un alıp satma işi.

-unç *bk.* -nç.

un çorbası *is.* Un ve et suyunun karıştırılıp ateşte on dakika pişirilmesi ve daha sonra süt ve yumurta sarısıyla terbiye edilmesi yoluyla yapılan çorba.

un helvası *is.* Unun yağ içinde kavrulmasından sonra içine şeker eriği katılarak hazırlanan bir tür helva.

unlama *is.* Unlamak işi.

unlamak *(-i)* **1.** Una bulamak. **2.** Un bulaştırmak.

unlanma *is.* Unlanmak durumu.

unlanmak *(nsz)* **1.** Una bulanmak. **2.** Una bulaştırılmak.

unluk, -ğu *s.* **1.** Un yapılmaya elverişli, temizlenmiş (buğday). **2.** *is.* Değirmende unun biriktiği yer. **3.** *is.* Ekmek fırınlarında unların bulunduğu bölüm, un deposu.

unmak *(nsz)* Onmak.

unsur *is. Ar.* 'unşur Öge, ilke, uknum, eleman: *"Hiçbir millet, milletimizden daha çok yabancı unsurların inanç ve âdetlerine riayet etmemiştir."* -Atatürk. *"Her saadette bir felâket unsuru vardır."* -P. Safa.

-untu *bk.* -ntı / -nti.

unulmak *(nsz, -den)* Onulmak.

unulmaz *s.* Onulmaz.

unutkan *s.* Çok unutan, unutma huyu olan.

unutkanlık, -ğı *is.* Unutkan olma durumu: *"Kendisine bir dalgınlık ve unutkanlık gelmişti."* -P. Safa.

unutma *is.* Unutmak durumu.

→ unutmabeni

unutmabeni *is. bot.* İki çeneklilerden, küçük mavi çiçekler açan bir bitki *(Myosotis palustris).*

unutmak *(-i)* **1.** Aklında kalmamak, hatırlamamak: *Bu çiçeğin adını unuttum. "Kaç kere aynı palavralarla kendimi avutmuş, öfkemi geçirmiş, sonradan hepsini unutmuştum."* -R. H. Karay. **2.** Bir şeyi dalgınlıkla bir yerde bırakmak. **3.** Bir şeyi yapamaz duruma gelmek: *"Onu da bilirdim eskiden memlekette iken amma sonradan unuttum."* -O. C. Kaygılı. **4.** Bağışlamak: *Onun yersiz davranışlarını çoktan unuttum.* **5.** Gereken önemi vermemek, üstünde durmamak: *"İçinde kabaran sevinçten vücudunun berelerini unutarak uyudu."* -H. E. Adıvar. **6.** Hatırdan, gönülden çıkarmak: *"İyiliğini de ölünceye kadar unutmam."* -M. Ş. Esendal.

unutturma *is.* Unutturmak işi.

unutturmak *(-i, -e)* Unutmasına yol açmak veya unutmasını sağlamak: *"Bu sırada, pek hayırlı bir hâdise daha oldu ki, babama beni tamamıyla unutturdu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

unutulma *is.* Unutulmak durumu.

unutulmak *(nsz)* Unutmak işine konu olmak: *"Türklüğün unutulmuş büyük medenî vasfı ve büyük medenî kabiliyeti, bundan sonraki gelişmesi ile geleceğin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır."* -Atatürk.

unvan *is. (unva:n) Ar. 'unvān* Bir kimsenin işi, mesleği veya toplum içindeki durumu ile ilgili olarak kullanılan ad, san: *Bay Yılmaz, Doktor Sezgin gibi. "Deme bana Oğuz, Kayı, Osmanlı / Türk'üm, bu ad her unvandan üstündür."* -Z. Gökalp.

unvanlı *s.* Unvanı olan.

-up *bk.* -ıp / -ip.

upuslu *is.* ve *s. (u'puslu)* Çok uslu: *"Yepyeni, allı sarılı ve belden büzmeli dört peşli elbisesi içinde Nina upusludur."* -R. H. Karay.

upuygun *s. u'puygun* Çok uygun, tastamam.

upuzun *s. (u'puzun)* **1.** Çok uzun: *"Günden güne koskoca, upuzun, pırıl pırıl geçmişini eskiten, bozan, eciş bücüş eden bir İbiş..."* -T. Buğra. *"Bir sevecen zaman, simsiyah / Bir türkü özlemden, upuzun."* -F. Halıcı. **2.** *zf.* Tamamıyla uzanmış bir durumda: *"Babam karyolasında arkası üstü, upuzun yatıyordu."* -Y. Z. Ortaç.

-ur *bk.* -ır / -ir.

ur *is.* Hücrelerin aşırı çoğalmasıyla dokularda oluşan ve büyüme eğilimi gösteren yumru, tümör: *"Yalnız yağ birikintisinden ibaret bir bez, bir nevi ur, hayatı tehdit edecek bir şey değil!"* -A. Ş. Hisar.

→ ***ur kaplama***

urağan *is. (Karaib dilinden)* Beraberinde yağmur getirmeyen güçlü fırtına.

Ural-Altay *is.* Ural dilleriyle Altay dillerinin oluşturduğu dil grubu.

Ural dilleri *ç. is.* Fince, Macarca ve Samoyetçeden oluşan dil grubu.

uran *is.* Teknik, sanayi, endüstri.

Uranüs *öz. is. Lât. Uranus < Yun. ouranos astr.* Güneş'e uzaklık sırasında yedinci olan ve Güneş çevresindeki dolanımını 84 yılda tamamlayan gezegen.

uranyum *is. (ura'nyum) Fr. uranium < Lât. uranus kim.* Atom numarası 92, atom ağırlığı 238,03 olan, 1800°C ye doğru eriyen, 18,7 yoğunluğunda demir görünüşünde bir element. Kısaltması U.

uranyumlu *s.* İçinde uranyum bulunan bir alaşım.

uray *is. esk.* Belediye.

urba *is. İt. roba hlk.* Giysi: *"Hemen belli olsun diye beyaz urbalar giyindi."* -N. Araz.

urbalı *s.* Urbası olan: *"Yeşil urbalı, yeniçeri kılıklı bir alay herif de karşıdan gelmişler."* -E. E. Talu.

Urban *ç. öz. is. (urba:n) Ar. 'urbān esk.* Çöl Arapları: *"Büyük harpte Osmanlı hazinesinin büyük bir kısmını çöl ve Urban yemiştir."* -F. R. Atay.

Urduca *öz. is. (urdu'ca)* Pakistan'da kullanılan resmî dil.

Urfa çıbanı *is.* Doğuda ve özellikle Urfa yöresinde yaşayan halkın yüzünde görülen çıban.

Urfa kebabı *is.* Urfa yöresinde sevilen ve oradan Türk mutfağına kazandırılan bir tür kebap.

Urfa peyniri *is.* Urfa ve yöresinde özel yöntemlerle hazırlanan yumruk biçiminde bir tür peynir.

urgan *is.* Keten, kenevir, pamuk, jüt gibi türlü dokuma maddelerinden yapılan ince halat: *"Kadının boynunda pembe urgan gibi bir yemeni var."* -H. E. Adıvar.

urgancı *is.* Urgan yapan veya satan kimse.

urgancılık, -ğı *is.* Urgancının yaptığı iş.

ur kaplama *is.* Ağacın urlarından elde edilen ve çok kıymetli olan bir kaplama çeşidi.

urlaşma *is.* Ur hâline gelme.

urlaşmak *(nsz)* Ur hâline gelmek.

urmak, -ur *(-i, -e) esk.* Vurmak.

urodel *is. Yun. zool.* Kuyruklular.

Uruguaylı *öz. is.* ve *s.* Uruguay halkından olan kimse.

uruk, -ğu *is.* Soy, sülâle.

Urum *öz. is. hlk.* Rum.

urup, -bu *is. Ar. rub' esk.* ve *hlk.* Arşının sekizde biri uzunluğundaki ölçü.

Urus *öz. is. hlk.* Rus.

us *is.* Akıl.

→ ***us dışı, us dışıcılık, us payı, usa vurma, usa vurmak***

usanç, -cı *is.* Usanma duygusu, bıkma, bıkkınlık, melâl: *"Çehremde usanç alâ-*

metlerinin arttığını sezen kâhya sustu." -R. H. Karay. **usanç getirmek** usanacak duruma gelmek: *"Efendim, Tanrının günü aynı pilâva kaşık sallamaktan usanç getirmişsindir."* -E. E. Talu. **usanç vermek** usandırmak: *"Binlerce kahraman, bu yazın usanç veren günlerini de ateşe, ısınmış demire karşı ve kızgın toprak üstünde geçirecekler."* -F. R. Atay.

usançlık, -ğı *is.* Usanma durumunda olma, bıkma. **usançlık getirmek** iyice bıkmak, tamamen usanmak: *"Üzüntüyle usançlık getirip işinden soğumasın!"* -M. Ş. Esendal.

usandırıcı *s.* Usanç verici, bıktırıcı.

usandırma *is.* Usandırmak işi.

usandırmak *(-i)* Usanmasına yol açmak: *"Her gün birbirine benzeyen ölçülü, kavgasız yaşayış, bilmeyerek ikisini de usandırdı."* -M. Ş. Esendal.

usangın *s. hlk.* Usanmış, bıkmış: *"Kırgın, usangın kalktı sabahın er saatlerinde."* -A. Sayar.

usanılma *is.* Usanılmak durumu.

usanılmak *(-den)* Herhangi biri usanmak: *Bu işten çabuk usanıldı.*

usanma *is.* Usanmak durumu.

usanmak *(-den)* Tekrarlanması, uzun sürmesi dolayısıyla bir şeyden hoşlanılmaz veya sıkılır duruma gelmek, bıkmak, bezmek: *"Bir iskele kuşu gibi bir aşağı bir yukarı dolaşmaktan da usandım."* -E. E. Talu. *"Sen istemezsen gelme, ben bu yapmacık hayattan bıktım, usandım."* -H. E. Adıvar.

usantı *is.* Usanç, usanma durumu.

usare *is. (usa:re) Ar. 'uşâre esk.* Öz su.

usa vurma *is.* **1.** Akıl süzgecinden geçirmek, muhakeme. **2.** *fel.* Bilinen veya doğru olarak kabul edilen belirli önermelerden başka önermeler çıkarma, uslamlama, muhakeme.

usa vurmak *(-i) psikol.* Bir konuyu zihinde iyice düşünüp inceleyerek karar vermek, muhakeme etmek.

usçu *is.* ve *s.* **1.** Usçuluk yanlısı (kimse), rasyonalist. **2.** Aklını kullanmasını bilen.

usçuluk, -ğu *is.* **1.** Usa dayanan, doğruluğun ölçütünü duyularda değil, düşünmede ve tümden gelimli çıkarmalarda bulan öğretilerin genel adı, akliye, rasyonalizm. **2.** *sos.* Usa, ussal yargıya inanma, usa aykırı veya us dışı hiçbir şeyi tanımama tutumu, akliye, rasyonalizm. **3.** *sos.* Bilginin evrensellik ve zorunluluğunun deneyden ve deneysel genellemeden değil, yalnızca ustan çıkartılabileceğini savunan öğreti.

us dışı *s.* Usla kavranamayan, usa yabancı, usa karşı, usa aykırı, gayriakli irrasyonel.

us dışıcılık, -ğı *is. fel.* Yaşamda ve bilgilerde us dışı ögelere tek yanlı olarak ağırlık veren, sezgi, sevgi, duygu ve içgüdüleri bilginin kaynağı sayan görüş, irrasyonalizm.

ushuru *is. İng. bk.* uskuru.

uskumru *is. (usku'mru) Yun. skombros zool.* Uskumrugillerden, sıcak ve ılık denizlerde sürü durumunda yaşayan, çizgili bir deniz balığı *(Scomber scombrus).*

→ ***uskumru dolması***

uskumru dolması *is.* Bir tür uskumru yemeği.

uskumrugiller *ç. is. zool.* Açık denizlerde yaşayan, mekik biçiminde uzun gövdeli, örnek hayvanı uskumru olan bir balık familyası.

uskumrumsugiller *ç. is. zool.* Örnek hayvanı kırlangıç balığı ve zargana olan, kemikli balıklar takımının kefaller alt takımına giren bir familya.

uskur *is. İng. screw* Pervane: *"Boğaz'dan uskur gürültüleriyle köpük köpük geçen bir vapura dalmış."* -A. İlhan.

uskurlu *s.* Uskuru olan: *O korkunç isimli vapur sekiz mil alamayan bir uskurlu ahşap dubadır.*

uskuru *is. İng. screw* Civata ve somunlardaki yiv.

uslamlama *is. bk.* Usa vurma.

uslamlamak *(-i) bk.* Usa vurmak.

uslanma *is.* Uslanmak durumu.

uslanmak *(nsz)* **1.** Yadırganan, ayıplanan davranışlardan vazgeçmek, davranışlarına düzen vermek: *"Deli enîştemiz bir hayli yaşlanmıştı, fakat hiç uslanmış değildi."* -A. Ş. Hisar. **2.** Herhangi bir olaydan ders almak, aklı başına gelmek.

uslu *s.* **1.** Toplumu, çevresini rahatsız etmeyen, edepli, müeddep, **yaramaz** karşıtı: *"Uslu ve çekingen huyum ne kendimi, ne de nafakamı herhangi bir sert hareketle savunmağa asla müsait değildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** (hayvan için) Uysal: *"Karagöz tutulunca lök gibi, beyimiz tuttu diye uslu uslu gelecek değil ya..."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *esk.* Akıllı, zeki: *"Gören bizi sanır deli / Usludan yeğdir delimiz."* -Anonim Şiir. **uslu durmak** (veya **oturmak**) yaramazlık etmemek: *"Sizin gitmeyeceğinizi bildiği için uslu oturacaktır."* -A. Gündüz.

→ ***uslu akıllı, uslu uslu***

uslu akıllı *is.* Olgun, ağırlığı ve değeri olan kimse: *"Senin bundan sonra Mebrure'ye uslu akıllı görünebileceğini tahmin edemiyorum."* -P. Safa.

usluluk, -ğu *is.* Uslu olma durumu: *"Gençliğinde bile usluluğu ve ciddiliğiyle tanınan Fahim Beyi birçok beyler ve paşalar kendilerine damat etmek istemişler."* -A. Ş. Hisar. *"Bir kavga çıkarırlar, kan bile dökebilirlerdi. Ancak nedense usluluktan tuttu."* -M. Ş. Esendal.

uslu uslu *zf.* Uslu bir biçimde, uslu olarak: *"İki sene uslu uslu oturduktan sonra biraz afacanlık etmek, bugün benim hakkımdı."* -R. N. Güntekin.

us payı *is.* Akıl dersi. **us payı vermek** akıllı davranma dersi vermek.

ussal *s.* Akla uygun, yalnız akla dayanan, aklî, rasyonel.

ussallaştırma *is.* Herhangi bir işi veya davranışı akla uygun kılma, rasyonalizasyon.

ussallık, -ğı *is. fel.* **1.** Akla dayalı olanın niteliği, rasyonalite. **2.** Bir amaca en etkin biçimde ulaştıracak araçları kullanmayı gerektiren tutum.

usta *is. Far. ustâd* **1.** Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse. **2.** Sanat öğreticisi. **3.** Zanaatçılar için san: *Mehmet usta. "Üzeyir usta yoldan geçmeyeceğimizi söyledi."* -R. H. Karay. **4.** *s.* Eli uz, işinin eri, becerikli, mahir: *Usta şair. "Bunların hepsi de çok güzel sesli ve oyunun en ustaları arasından seçildi."* -T. Buğra. **5.** *tar.* Osmanlı İmparatorluğu'nda saraydaki cariye ve hizmetlilerin kıdemlilerine verilen ad. **6.** *mec.* Akıl veren veya öğreten: *"Kız sana bir hâl olmuş, kim senin ustan?"* -R. H. Karay. **usta elinden çıkmak** (eli uz,işinin eri olan bir kimse) yapmak: *"Sırtında koyu lâcivert, usta elinden çıkmış bir kostüm."* -Y. Z. Ortaç.

→ ***usta işi***

ustabaşı *is.* Ustaların çalışmasını denetleyen usta: *"Ustabaşı Salih ağa, iri yumruğunu göğsüne vurarak..."* -Y. Z. Ortaç.

ustaca *zf.* ve *is. (usta'ca)* **1.** El uzluğu ile, ustalıkla: *"Eve girişinden beri eksilmeyen gülüşü genişliyor; ellerini hızlı hızlı oğuşturuyor; ustaca çocuklaşıyor."* -T. Buğra. **2.** Becerikli olarak, kurnazlıkla: *"Kaymakamın genç karısına göz işaretlerinin daha ustacasını çıkarıyor ve ertesi sabah ikisi birden kasabadan kaçıyorlardı."* -R. N. Güntekin.

usta işi *is.* Eli uz, işinin eri olan kimsenin işi: *"Bir gün altında imzası, usta işi bir şiir yayımlayarak kendisini avuttu."* -Y. Z. Ortaç.

ustalaşma *is.* Ustalaşmak durumu.

ustalaşmak *(nsz)* Bir işi yapmakta usta durumuna gelmek.

ustalık, -ğı *is.* **1.** Usta olma durumu. **2.** Becerikllilik, el uzluğu, maharet.

ustalıkla *zf. (ustalı'kla)* **1.** Ustaca: *"Bunların üzerinden ustalıkla atlayarak gemiye doğru yürüdü."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Kurnazca: *"Onlar huylarını ya bilmez, ya açığa vurmaz ya ustalıkla gizler ya sarahatle duyurmaz ve bizi aldatabilirler."* -A. Ş. Hisar.

ustalıklı *s.* Ustalıkla yapılmış: *"Benim kazadaki itibarımın sebebi biraz da böyle*

gergin zamanlarda hemşehrilerimi ustalıklı lâtifelerle yatıştırmasını bilişimdir." -R. N. Güntekin.

ustunç, -cu *is. İt. astuccio* Taşınabilir cerrah araçları takımı.

ustura *is. (u'stura) Far. usturre* Tıraş için kullanılan, açılır kapanır, çok keskin bıçak: *"Tayyar ile kalfaları tertemiz giyinmişler, boyuna ellerindeki yepyeni usturaları kılağlıyorlar."* -O. C. Kaygılı. **ustura tutunmak** vücuttaki istenmeyen kılları temizlemek.

→ ***ustura taşı***

ustura taşı *is. jeol.* Ustura bilemek için kullanılan taşın yapıldığı bir tür sert şist.

usturlâp, -bı *is. Ar. usturlāb < Yun. esk.* Gök cisimlerinin yükseltisini ölçmekte kullanılan araç.

usturmaça *is. (usturma'ça) İt. stramazzo den.* Her tür deniz aracının rıhtım, iskele gibi yerlere yanaşmaları sırasında olabilecek çarpmaları önleyici nitelikte halat, ağaç, lâstik, plâstik gibi esnek malzemeden yapılmış, sabit veya taşınabilir yastık.

usturpa *is. (ustu'rpa) İt. stropa* İnce bir halatın ucuna bir kurşun parçası bağlanarak yapılan bir çeşit kırbaç: *"Hele Üsküdar gibi bıçkını fazla semtlerde on çocuktan üç dördünde bir bıçak, bir sustalı, bir usturpa, hatta bir saldırma bulunurdu."* -B. Felek.

usturuplu *s. hlk.* Derli toplu, ustalıklı, uygun: *"İşlerini, kimseyi taciz etmeden, usturuplu, icap edene yardım ederek, hediyeler takdim ederek görmüşlerdi."* -S. F. Abasıyanık.

usul, -lü (I) *ç. is. (usu:l) Ar. uṣūl; aṣl'* ın çokluk biçimi **1.** Kökler, asıllar. **2.** Bir kimsenin ana, baba, dede ve nineleri.

usul, -lü (II) *is. (usu:l) Ar. uṣūl* **1.** Bir amaca erişmek için izlenen, tutulan yol, yöntem, tarz: *"Yeni usul şiirimiz, Fransızcanın gölgesi, ihtirassız, zevksiz, köksüz, acemice görünüyordu."* -Y. K. Beyatlı. *"Kendine baktırmak için güzel usul doğrusu."* -H. Taner. **2.** Bilimde belli bir sonuca erişmek için, belli bir plâna göre izlenen yol, metot. **3.** *mec.* Yol, yöntem: *Her işin bir usulü var. "Burada ne kadar av varsa o kadar da avlanmak usulü vardır."* -H. C. Yalçın. **4.** *huk.* Bir yasama veya idare işleminin hazırlanması, yapılması veya yürürlüğe konması sırasında uyulması gereken hükümler ve izlenecek yollar. **5.** *müz.* Klâsik Türk müziğinde tempo: *"Kendilerine nota, usul filân öğretilecek olursa bunlardan çok şey beklenebilir."* -O. C. Kaygılı. **6.** *esk.* Yavaş, alçak olarak: *"Ala gözlü benli dilber / Usul söyle söz ederler."* -Karacaoğlan. **usul tutmak** dümtekle tempo tutmak: *"Kendisi başında siyah takkesi, gözleri yarı süzgün, köşesine kurulur ve saz başlayınca o da dizleri üstünde usul tutmaya başlardı."* -Y. Z. Ortaç. *"Usul tutarak, dümtek vurarak, başlarını sallayarak avazları çıktığı kadar şarkıya başlarlar."* -Ö. Seyfettin.

→ ***usul boy, usul usul***

usul boy *s.* ve *is.* Biçimli endamı olan: *"Altın kemer sıkmış ince belini / Usul boylarını sarasım gelir."* -Karacaoğlan.

usulca *zf. (usu'lca)* **1.** Yavaşça: *"Hadi çekici al da perdeleri sök. Usulca çıkar ki duvarlar bozulmasın."* -M. Ş. Esendal. **2.** Sessiz bir biçimde: *"Ayfer, Nuran'ın düşürdüğü mendili usulca yerden aldı."* -M. Yesari.

usulcacık *zf. (usu'lcacık)* Yavaş ve belli etmeden veya ortalığı karıştırmadan, yavaşçacık: *"Başını usulcacık kaldırmak istedi."* -R. H. Karay.

usuldan *zf.* Yavaşça, sessizce.

usullacık *zf. (usu'lcacık)* Usulcacık.

usulsüz *s.* **1.** Yöntemsiz. **2.** Yolsuz.

usulsüzlük, -gü *is.* **1.** Yöntemsizlik: *"Sarı bıyıklı şişman, kısa boylu bir yüzbaşı usulsüzlükte, şarlatanlıkta, inatta hepimizi bastırıyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** Yolsuzluk.

usul usul *zf.* Usulcacık: *"Usul usul izahat vermeye koyuldu."* -E. E. Talu. *"Atlar yere usul usul basıyor, sahipleri dingin, sessiz fısıltılarla konuşuyorlardı."* -N. Araz.

-uş (I) *bk.* **-ış (I).**

-uş- (II) *bk.* **-ş.**

uşak, -ğı *is.* **1.** Çocuk: *"Doksan yaşına kadar yaşamış, yokluk yüzü görmemiş, oğul uşak toplansa koca bir mahalle olacak kadar bereketlenmiş."* -M. Ş. Esendal. **2.** İsim tamlamalarında belirtilen durumunda, herhangi bir bölgenin halkından olan erkek: *"Kim bilir, bu Anadolu uşaklarının her birinde ne cevherler vardır."* -C. S. Tarancı. **3.** Erkek hizmetçi: *"...kapının eşiğinde fraklı, beyaz eldivenli bir uşak duruyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4.** Tayfa: *"Bir haykırma duyuldu. Uşakları koşturdum. Simit attırdım denize, ama deniz geri vermedi."* -Z. Selimoğlu. **uşak olmak** birinin hizmetini yapma görevini üzerine almak: *"Bu kıymetli heyete bir uşak olarak hizmet etmek benim için şereftir."* -P. Safa.

uşakkapan *is. hlk.* Bebekleri kaldırdığı söylenen bir cins akbaba.

uşaklık, -ğı *is.* **1.** Uşak olma durumu. **2.** *mec.* Birinin, kendi öz saygısı pahasına başkasına yaptığı hizmet. **(birine) uşaklık etmek 1)** bir kimseye hizmet veya kulluk etmek; **2)** kendi çıkarı için yasal veya ahlâkî bile olmasa başkasının her dediğini yapmak zorunda olmak.

uşkun *is. bot.* Karabuğdaygillerden, yaprakları yürek biçiminde, koku dıştan sinsabî ve içten sarı renkte olan bir ravent türü *(Rheum rhaponticum).*

uşşak *is. (uşşa:k) Ar. 'uşşāḳ* Türk müziğinde ana makamlardan biri.

-ut *bk.* **-ıt (I).**

ut (I) *is.* Utanma duygusu.

ut, -du (II) *is. Ar. 'ūd* Klâsik Türk müziği araçlarından, iri karınlı, kirişli, mızrapla çalınan bir çalgı: *"Ferhunde, burada sevdiği bir ut muallimiyle evlenip bahtiyar olmuştu."* -R. N. Güntekin.

ut açıcı *is. psikol. bk.* göstermeci, teşhirci.

ut açıcılık, -ğı *is. psikol. bk.* göstermecilik, teşhircilik.

utana sıkıla *zf.* Çok utanıp sıkılarak, utanıp sıkılmış, bir biçimde.

utanç, -cı *is.* Utanma duygusu, hicap: *"Bugünün bitmez kâbusundan kurtulmak, başımızdaki zillet ve utanç hükmünden kurtulmak için bir mucize bekliyoruz."* -H. E. Adıvar. *"O zaman, tuhaf bir utanca düşüp şaşırır, başımı önüme eğerdim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **utanç duymak** utanmak: *"Bundan utanç duyuyor, utanılacak pek az şey yapan birisi olarak da gerginleşiyordu."* -T. Buğra. **utancından yere geçmek** çok utanmak: *"Yalvarırım hanımcığım, beni beyin yanına çıkarmayınız; utancımdan yerlere geçerim."* -H. R. Gürpınar. **utancından yerin dibine girmek** istenilen biçimde ve nitelikte olmama karşısında üzüntü duymak, aşırı utanmak: *"Süleymaniye'nin avlusunu dolaşırken, utancımızdan yerin dibine gireceğimiz geldi."* -B. R. Eyuboğlu.

→ ***utanç duygusu***

utanç duygusu *is. psikol.* İnsanın ruh dünyasında oluşan utanma duygusu.

utandırıcı *s.* ve *is.* Utanma duygusuna yol açan, utanç veren: *"Çirkin olan iskele binası ve etrafı idi; çirkinden de fena, utandırıcı bir adîlikte idi."* -R. H. Karay.

utandırma *is.* Utandırmak işi.

utandırmak *(-i)* Utanmasına yol açmak, utanacak bir duruma düşürmek, mahcup etmek: *"Muallâ Hanıma o zamana kadar beni çok utandıran bir sual sormakta mahzur görmedim."* -P. Safa. *"Bu uzak ihtimaller bir yana bırakılsa bile, bu yalanla yalnız başına kalmak, onu utandırıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

utangaç, -cı *s.* Bir toplulukta güvenini yitiren, rahat konuşamayan ve rahat davranamayan, sıkılgan, mahcup: *"Ben yalnız uslu ve çekingen değil, aynı zamanda son derece utangacım da."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

utangaçlık, -ğı *is.* Sıkılganlık, mahcubiyet: *"Bize hakaret eden, bize utangaçlık yükleyen bu zincir şarkıları, düşmanın kulağına keyif verecektir."* -R. E. Ünaydın.

utangan *s. hlk.* Utangaç.

utanış *is.* Utanmak durumu veya biçimi.

utanma *is.* **1.** Utanmak durumu, teeddüp: *"İradesizliğimden utanma duymamağa da alıştım."* -R. H. Karay. **2.** Utanma duygusu.

→ ***utanma duygusu***

utanma duygusu *is. psikol.* İnsanın ruh dünyasında oluşan utanç duygusu.

utanmak *(-den, -e)* **1.** Onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, korkmak, mahcup olmak: *"Düğün sofrasında kendisinden başka böyle çatal tutanı göremeyince pek utandı."* -A. Gündüz. **2.** Sıkılmak: *"Dillerinin ucuna gelen kötü kelimeyi çıkarmaya utanırlardı."* -S. F. Abasıyanık. *"Hayır, edebiyattan değil, karşısında şimdiden aczini duyduğum okuyucudan utanıyorum."* -A. Haşim. **3.** Çekinmek: *"Birbirimizden utanarak, karşı karşıya on dakika sustuk."* -Y. Z. Ortaç.

utanmaz *s.* Utanması olmayan, sıkılmaz, yüzsüz, arsız.

utanmazca *zf.* ve *s. (utanma'zca)* Utanmaksızın, utanmaz bir biçimde (yapılan).

utanmazlık, -ğı *is.* Utanmaz olma durumu, yüzsüzlük, arsızlık: *"Hicap bir ayıp, utanmazlık, sıkılmazlık, yılışıklık bir meziyet oldu."* -B. Felek.

Utarit *öz. is. (uta:rit) Ar. 'utārid astr.* Güneş'e en yakın olan gezegen, Merkür.

utçu *is.* **1.** Ut yapan veya satan kimse. **2.** Ut çalan kimse, udî.

utku *is. hlk.* Birçok emek ve tehlikeli uğraşmalar pahasına erişilen mutlu sonuç, yengi, zafer: *"Bir sestir dünyayı sevimli kılan / İnsanı ölümsüz yapan utkudur."* -F. Halıcı.

utkulu *s.* Zafer kazanmış, muzaffer.

utlu *s.* İffetli.

utma *is.* Utmak işi.

utmak, -ar *(-i) esk.* **1.** Yenmek. **2.** (oyunda) Yenmek, ütmek (II).

utulma *is.* Utulmak işi.

utulmak *(-e) hlk.* Utmak işi yapılmak veya utmak işine konu olmak.

ut yeri *is.* İnsanın vücudunda örtmek zorunda olduğu yer,edep yeri.

uvertür *is. Fr. ouverture müz.* **1.** Operada, perde açılmadan önce orkestranın çaldığı parça. **2.** Pokerde oyuna başlayabilmek için gerekli el: *"Uvertürün nedir?"* -Y. Z. Ortaç. **uvertür yapmak** *tkz.* bir şeye giriş niteliğinde söz söylemek veya davranışta bulunmak.

uvunmak *(nsz) hlk.* Uğunmak.

uyak, -ğı *is.* Şiirde dizeler sonundaki eş sesli kelime veya aynı görevde olmayan, ses bakımından benzeşen ek, kafiye.

uyaklı *s.* Uyağı olan, kafiyeli.

uyaksız *s.* Uyağı olmayan, kafiyesiz.

uyandırma *is.* **1.** Uyandırmak işi: *"Arabacıyı uyandırdık, giyindik, bana da bir kahve getirdiler, içtik, gittik."* -M. Ş. Esendal. **2.** *psikol.* Anıları zihinde yeniden canlandırma.

uyandırmak *(-i)* **1.** Uyanmasına yol açmak: *"Anası sabah namazı okunurken Ali'yi uyandırdı."* -S. F. Abasıyanık. *"Benim merakımı uyandırarak bir yandan başka yollarla bizim arkadaşı, bir yandan da beni sızdırmak için bunları söylüyordu."* -O. C. Kaygılı. **2.** (çıra, lâmba, soba gibi ışık veren şeyler için) Yakmak, tutuşturmak. **3.** Herhangi bir sebeple dernekteki üyeliğin dondurulmasından vazgeçerek çalışmalara katılmasına izin vermek. **4.** Aklını başına toplamasını sağlamak.

uyanık, -ğı *s.* **1.** Uyanmış, uyumamış: *"Sabahlara kadar uyanık duruyor, münakaşa ediyorlar."* -P. Safa. *"Uyuyor mu uyanık mı kestiremiyor, uykuyla uyanıklığın sınırlarını bulamıyordu."* -A. İlhan. **2.** *mec.* Açıkgöz, kurnaz, becerikli, zeki: *"Ayrıca son derece zeki ve uyanık bir genç kız vardı."* -H. Taner. **3.** *mec.* Yapacağı işi bilen, dikkatli ve tetikte olan, müteyakkız. **4.** *mec.* Bilgisizlikten kurtulmuş, bilgili: *"Zeki ve uyanık kişilerle dostluk kadar iyi bir şey olamaz."* -S. Birsel.

uyanıklaşma *is.* Uyanıklaşmak işi veya durumu.

uyanıklaşmak *(nsz)* Uyanık duruma gelmek.

uyanıklık, -ğı *is.* Uyanık olma durumu: *"O devri, ilk uyanıklık devri olduğu*

için hiç unutmaz." -H. E. Adıvar. *"Biraz dalıyor, uyku ile uyanıklık arasında hep onu düşünüyor."* -M. Ş. Esendal.

uyanış *is.* **1.** Uyanmak durumu veya biçimi: *"Parasız adamın sabahleyin bir acı, zehirli uyanışı vardır, ölümden beterdir."* -R. H. Karay. **2.** Uyanma, intibah. **3.** *is.* Avrupa'da (özellikle İtalya'da) XV. yüzyılda başlayan genel sosyoloji ve felsefe öğretileri bütünü, Rönesans. **4.** *mec.* Bilgisizlikten kurtulma durumu: *"Bazı uyanış ve toparlanış belirtileri meydana getirmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

uyanma *is.* Uyanmak durumu, intibah.

uyanmak *(nsz)* **1.** Uyku durumundan çıkmak: *"Uyanışım uykuya dalışım kadar tatlı oldu."* -R. H. Karay. *"Güneş doğarken insan sıcak yatağından nasıl canlı bir ümit ile dipdiri uyanır."* -Ö. Seyfettin. **2.** Gerçekleri anlar, kavrar duruma gelmek: *"Yirmi asır evvelki gafletlerden uyanılıyor."* -Ö. Seyfettin. **3.** *mec.* Bilgisizlikten kurtulmak. **4.** (bitkiler) Canlanıp sürmeye başlamak: *"Tomurcuklar patlamış, tabiat iyiden iyiye uyanmıştı."* -B. Felek. **5.** Belirmek, ortaya çıkmak, depreşmek: *"Leman Hanımın seni sevdiğini söyleyince, sende de ona karşı bir meyil uyandığından eminim."* -R. N. Güntekin.

uyaran *is.* **1.** Uyarma işini yapan kimse veya şey, münebbih. **2.** Bir uyarım, bir tepki yaratan herhangi bir güç, uyarıcı. **3.** *s.* Organizmada uyarım yaratan, uyarıcı: *Kahve uyaran maddelerden biridir.*

uyarcı *is.* Uygun davranışta bulunan uyumlu görünen kimse.

uyarcılık, -ğı *is.* Uyarcı olma durumu.

uyarı *is.* **1.** Herhangi bir konu, sorun üzerine ilgi çekme, ikaz, ihtar, tembih: *"Kentin yaşlılarının da düşüncelerini aldılar. Onların uyarılarına uydular."* -H. Taner. **2.** *biy.* Organizmada uyarım yaratan güç.

uyarıcı *s.* ve *is.* Uyarma özelliği olan, uyaran, münebbih: *Uyarıcı öğüt.*

uyarılma *is.* Uyarılmak işi.

uyarılmak *(nsz)* **1.** Uyarmak işine konu olmak: *"Onun uyarılmaması, samimiyetin sürmesi Ankara için de çok yararlı olabilirdi."* -T. Buğra. **2.** *hlk.* Uyandırılmak.

uyarım *is. biy.* **1.** Bir uyaran karşısında organizmanın gösterdiği tepki, tembih. **2.** Bir uyarma sebebiyle herhangi bir kas veya salgı bezinde olan açık veya gizli değişme.

uyarınca *zf. (uyarı'nca)* Gereğince, mucibince: *Kanunlar uyarınca.*

uyarış *is.* Uyarmak işi veya biçimi: *"O susuyor, ben bunu Kâmuran'ın yüzüne bakmak için bir uyarış sayıyordum."* -H. E. Adıvar.

uyarlaç, -cı *is.* Ayrı büyüklük ve yapılarda olan parçaları bir araya getirmek için kullanılan bağlama parçası, adaptör.

uyarlama *is. ed.* **1.** Bir eseri çevrildiği dilin, konuşulduğu toplumunun yaşayışına, inançlarına uyarlama. **2.** *is.* Uyarlamak işi, adaptasyon. **3.** *s.* Uyarlanmış, adapte.

uyarlamak *(-i, -e)* **1.** Birbirine herhangi bir bakımdan uyar duruma getirmek, intibak ettirmek. **2.** Edebî eserleri, sinema, tiyatro, radyo ve televizyonun teknik imkânlarına uygun duruma getirmek, adapte etmek. **3.** Bir yabancı eseri, kişi ve yer adlarını değiştirerek yerli bir eser durumuna getirmek, adapte etmek.

uyarlanma *is.* Uyarlanmak işi.

uyarlanmak *(nsz, -e)* Uyarlamak işi yapılmak.

uyarlayıcı *is.* Uyarlama işini yapan kimse.

uyarlık, -ğı *is.* Uygun olma durumu, uygunluk: *"Ben o aralık -Üçü yirmi geçiyor -deyivermiştim. Bu uyarlığa önce kimse şaşmadı."* -H. Taner.

uyarma *is.* **1.** Uyarmak işi, ihtar: *"Uyarma ve kınama cezalarıyla ilgili olanlar hariç, disiplin kararları yargı denetimi dışında bırakılamaz."* -Anayasa. **2.** *biy.* Bir duyu organını veya bütün bir sinir düzenini, kendi dışındaki bir nesne veya durumun bir tepkide bulunmaya yöneltmesi, tembih.

→ uyarma komutu

uyarmak *(-i)* **1.** Bir kimseye bir davranışta bulunmamasını söylemek, ikaz et-

mek: *"Mustafa Kemal Paşa gittikten sonra gelen mebuslar beni uyarıyorlardı."* -F. R. Atay. **2.** Görevini gereği gibi yapmayan kimseye nasıl davranması gerektiğini hatırlatmak, ihtarda bulunmak. **3.** *hlk.* Öğütle yola getirmeye çalışmak. **4.** *hlk.* Uyandırmak: *"Demek oluyor ki, iş dönüp dolaşıp büyük halk kitlelerini uyarmaya dayanıyor."* -H. Taner. **5.** *biy.* Bir canlının herhangi bir organını dıştan bir etki ile görev yapmaya zorlamak.

uyarma komutu *is. sp.* Jimnastikteki komutun alıştırma için uyarıcı nitelikteki ilk ve uzunca bölümü.

uyarsız *s.* Uyarma olmaksızın.

uyartı *is. hlk.* **1.** Uyarmak için söylenen söz, ihtar: *"Yoldu uyartılarla iki bölünen / Dörde, beşe bölünen bendim hasretinle."* -F. Halıcı. **2.** Uyarı. **3.** Uyaran.

uydu *is. astr.* **1.** Bir gezegenin çekiminde bulunarak onun çevresinde dolanan daha küçük gezegen, peyk: *Ay, Yer'in uydusudur.* **2.** Türlü amaçlarla Yer'den fırlatılan ve genellikle kapalı bir yörünge çizerek Yer çevresinde dolanan araç. **3.** *s.* ve *is. mec.* Bir şeye bağımlılığı olan (kimse, devlet vb.).

uydulaşma *is.* Uydulaşmak durumu.

uydulaşmak *(nsz) mec.* Uydu durumuna gelmek.

uydulaştırmak *(-i)* Uydu durumuna getirmek.

uyduluk, -ğu *is.* Uydu olma durumu, peyklik.

uydurma *is.* **1.** Uydurmak işi. **2.** *s.* Uydurulmuş, yalan, sahte, asılsız, düzme, mürettep: *"Bu sesleri kafamın bir uydurması, hastalığın icabı sandım."* -R. H. Karay. *"Atatürk'ün Osmanlıcayı Türkçeleştirmek hususundaki güzel arzusunu bugünkü 'uydurma dilcilik' gayretine alet etmişiz."* -B. Felek.

uydurmaca *s.* Düzmece, sahte, yalan yanlış (bilgi, haber).

uydurmacı *is.* Uyduran kimse.

uydurmacılık, -ğı *is.* Uydurmacının işi.

uydurmak *(-i, -e)* **1.** Uymasını sağlamak: *"Gözlerini kilidi sökülmüş ve büyümüş anahtar deliğine uydurdu."* -P. Safa. **2.** *(-i)* Hayal gücünden yararlanarak gerçek dışı bir şey söylemek, yakıştırmak: *"Terzinin kendi sözünü yanlış anlamış olduğu hikâyesini uydurmuş olmalıydı."* -A. Ş. Hisar. **3.** *(-i) tkz.* Elde etmek, sağlamak, bulmak. **4.** *tkz.* ve *kaba* Cinsel birleşmede bulunmak, becermek.

uydurmasyon *is.* ve *s. tkz.* Uydurma: *"Emine ona hiç manası olmayan uydurmasyon bir Çingenece ile takıldı."* -O. C. Kaygılı.

uyduruk, -ğu *s. hlk.* Aslı olmayan, uydurma şey, sahte.

uydurukçu *s.* Bazı şeyleri uydurarak anlatan.

uydurulma *is.* Uydurulmak işi.

uydurulmak *(nsz)* Uydurmak işi yapılmak: *"Bu, üyelik verilebilmesi için uydurulmuş nazik bir sebeptir."* -S. F. Abasıyanık.

uygar *s.* **1.** Fikir, sanat ve endüstri alanlarında çok büyük bir gelişme göstermiş olan, medenileşmiş, medenî, mütemeddin. **2.** (insan için) Kültürlü, eğitimli, görgü kurallarına uyan, medenî: *"Ona lâyık, uygar bir eş olmak için bütün aklını seferber ettiği ortadadır."* -H. Taner.

uygarlaşma *is.* Uygar duruma gelme, medenileşme, temeddün.

uygarlaşmak *(nsz)* Uygarlığa erişmek, medenileşmek.

uygarlık, -ğı *is.* **1.** Uygar olma durumu, medeniyet, medenîlik. **2.** Bir ülkenin, bir toplumun, maddî ve manevî varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü, medeniyet: *"Gerçekten, uygarlık nimetlerinin gençlere bir faydası oldu ama, daha çok bundan büyükler istifade ediyor."* -H. E. Adıvar.

uygulama *is.* **1.** Uygulamak işi, tatbikat, tatbik, pratik. **2.** Kuramsal bir bilgiyi, ilkeyi, düşünceyi herhangi bir alanda hayata tatbik etme, tatbik: *"Bir çeşit uygulama oluyordu yazdıkları."* -N. Cumalı.

uygulamak *(-i)* **1.** Kuramsal bir bilgiyi, ilkeyi, düşünceyi herhangi bir alanda

hayata geçirmek, tatbik etmek: *"Bu yeni yaşam üslûbunu şimdiden uygulamak için somut eylemlere geçiyorlar."* -H. Taner. **2.** *(-i, -e)* Üst üste getirmek, üstüne koymak, tatbik etmek: *İki üçgeni birbirine uygulamak.*

uygulamalı *s.* Yalnız düşünce alanında kalmayıp işe dönüşen, tatbikî, pratik.

→ ***uygulamalı bilimler, uygulamalı dil bilimi, uygulamalı ruh bilimi, uygulamalı toplum bilimi***

uygulamalı bilimler *ç. is.* Uygulamaya ağırlık veren bilim dalları.

uygulamalı dil bilimi *is. d.b.* Dil biliminin uygulamalı araştırmaya yönelik bilim dalı.

uygulamalı ruh bilimi *is. psikol.* Ruh biliminin insan üzerinde gerçekleştirmeye yönelik psikolojik araştırmalarını konu alan bilim dalı.

uygulamalı toplum bilimi *is. sos.* Toplum biliminin uygulamaya yönelik araştırma dalı.

uygulanabilirlik, -ği *is.* Yapılabilirlik, fizibilite.

→ ***uygulanabilirlik raporu***

uygulanabilirlik raporu *is.* Yapılabilirlik raporu.

uygulanış *is.* Uygulanmak işi veya biçimi.

uygulanma *is.* Uygulanmak işi.

uygulanmak *(nsz)* Uygulamak işine konu olmak.

uygulayıcı *is.* ve *s.* Uygulayan, gereğini yapan, tatbikatçı.

uygulayım *is.* **1.** Fizik, kimya, matematik vb. bilimlerden elde edilen verileri iş ve yapım alanında uygulama, teknik. **2.** *s.* Bu uygulamaya ilişkin. **3.** Genel anlamda bir işin doğru yolu yordamı, yöntemi.

→ ***uygulayım bilimi***

uygulayım bilimi *is.* **1.** İş veya yapım kollarında kullanılan bilimsel ve teknik yöntemleri, araç ve gereci kapsayan bilgi, teknoloji. **2.** Bilim ve uygulayımın verilerini işe, yapıma yansıtma bilgisi.

uygulayımcı *is.* **1.** Uygulayımla ilgili herhangi bir alanda bilgi ve becerisi olan kimse, tekniker, teknikçi, teknisyen, teknokrat. **2.** Bilimsel, teknik bilgi ve verileri, işe ve yapıma dönüştüren kimse.

uygun *s.* **1.** Yakışır, yaraşır, uz, mutabık, mütenasip: *"Rıza Efendide yerine, zamanına ve konusuna uygun hikâyeler vardır."* -T. Buğra. **2.** Elverişli, yarar, müsait, muvafık. **3.** *mec.* Orantılı, oranlı. **uygun bulmak** yakışır, yaraşır görmek: *"O zaman da haydutlar rıhtım kapısına daha önce gitmeyi uygun buldular."* -T. Buğra. **uygun düşmek** yakışmak, yaraşmak, elverişli olmak: *"Umduk, bekledik, düşündük. Hangi şey umduğumuza uygun düştü?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **uygun gelmek 1)** yakışmak, yaraşmak; **2)** elverişli olmak; **3)** uymak: *"Bu, bizim kızın yaradılışının, ablamın koyduğu yeni töreye uygun gelmeyişidir."* -M. Ş. Esendal. **uygun görmek** yakışır, yaraşır görmek, elverişli bulmak: *"İşte Ahmet Kerim, ilk bakışında Ömer Beyefendinin bu eserini yırtıp sepete atmak üzere iken bu ihtimale dayanarak onun gazeteye konulmasını uygun görmüştü."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **uygun olmak 1)** bağdaşmak: *"Doğru oraya gitmiş olsaydınız herhâlde uygun olurdu."* -S. F. Abasıyanık. *"Yürütme yetkisi ...kanunlara uygun olarak kullanılır."* -Anayasa. **2)** sakıncalı görülmemek: *"...meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır."* -Anayasa.

→ ***uygun adım, uygun katmanlaşma***

uygun adım *is. sp.* ve *ask.* Adım atışta birliği gerektiren grup yürüyüş türü.

uygun katmanlaşma *is. jeol.* Bir katman oluşturan tortuların dümdüz ve birbirine paralel olarak yığılması.

uygunluk, -ğu *is.* **1.** Uygun olma durumu, yakışık, mutabakat, mukarenet. **2.** *gr.* Özne ile yüklemin veya bazı dillerde olduğu gibi sıfat ile ismin, cins ve sayı bakımından birbirine uyması: *Öğretmen geldi. Öğrenciler ödevlerini yapmışlar* gibi.

uygunsuz *s.* **1.** Uymayan, yakışık almayan, yaraşmayan, münasebetsiz: *"Uy-*

gunsuz dediğim vak'alardan biri bir salon oyunu yüzünden çıkmıştır." -R. N. Güntekin. **2.** Kötü davranışlarda bulunan, çirkin hareketleri olan: *"Birtakım uygunsuz, meymenetsiz heriflerle geziyormuş."* -H. Taner.

→ ***uygunsuz kadın***

uygunsuz kadın *is.* Yasa dışı yollarda cinsel hayatını yaşayan kadın: *"Bu oğlan bir kadın seviyor, çok uygunsuz kepaze bir kadın."* -H. R. Gürpınar.

uygunsuzluk, -ğu *is.* **1.** Yakışmayan davranış, uymazlık, yakışıksızlık: *"Arkadaşlarının birçok yolsuzluklarını, uygunsuzluklarını hoş görmeye mecburdur."* -R. N. Güntekin. **2.** Kötü durum, kötü davranış.

Uygur *öz. is.* ve *s. tar.* **1.** Orta Asya'da büyük bir devlet ve uygarlık kurmuş, yazılı anıtlarla sanat eserleri bırakmış olan bir Türk kolu ve bu koldan olan kimse. **2.** Doğu Türkistan'da yaşayan Türk soylu halk ve bu halktan olan kimse.

Uygurca *öz. is. (uygu'rca)* **1.** Eski Uygur Türkçesi. **2.** Uygur Türkçesi.

uyku *is.* **1.** Dış uyaranlara karşı bilincin, bütünüyle veya bir bölümünün yittiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu: *"Rahat bir uyku uyumuştum."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Çevrede olup bitenin farkında olmama, gaflet, aymazlık. **3.** Doğada görülen sükûnet durumu: *Kış süresince uykuda olan ağaçlar, baharla birlikte uyandı.* **uyku basmak** (veya **bastırmak**) çok uykusu gelmek: *"İkimiz de esniyorduk, uyku bastırıyordu."* -O. C. Kaygılı. **uyku çekmek** iyice uyumak. **uyku dağıtmak** uyumasına engel olmak: *Uykumu dağıtmak için birkaç fincan kahve içtim.* **uyku durak (yok** veya **uyku nedir bilmeden)** dinlenme imkânı (bulamadan): *"İki gündür uyku durak nedir unutmuş, konuşmuş."* -A. İlhan. **uyku gözünden akmak** çok uykusu gelmek: *"Yorgunsun, uyku gözlerinden akıyor."* -A. Gündüz. **uyku kestirmek** kısa bir süre uyumak: *"Ben de bu sayede biraz uyku kestirip kuvvetimi telâfi ettim."* -A. Gündüz. **uyku tutmamak** uyuyamamak: *"İkisini de uyku tutmamıştı. Yan yana uzanmış, yorganı çenelerine kadar çekmiş, gözleri sonuna kadar açık dertlerine yanmışlardı."* -A. İlhan. **uyku vermek** (veya **getirmek**) uyuma isteği duyurmak, uyutucu özelliği olmak: *"Sıkılıyorum, uyku veriyor bu tür konuşmalar artık bana."* -A. İlhan. **(bir iş) uykuda olmak** yürütülmemek, olduğu gibi durmak. **uykusu açılmak** (veya **dağılmak**) uykulu durumu geçmek: *"Aşağıdan bir şeyler dedilerse de, uykusu açılmış olan nöbetçi hekim anlayamadı."* -M. Ş. Esendal. **uykusu başına sıçramak 1)** uyuyamadığı için sersemleşmek; **2)** uykusunu iyi alamadığından hırçınlaşmak: *"Eğer bu patırtıdan, ikinci uykusu başına sıçrayan imam aşağı koşmasa, iki kadın, avluda, saç saça, baş başa dövüşeceklerdi."* -H. E. Adıvar. **uykusu bölünmek** yeterince uyumadan uyanmak veya uyandırılmak. **uykusu gelmek** uyuma isteği duymak. **uykusu kaçmak 1)** uyumak amacıyla yatmışken herhangi bir sebeple uyuyamamak: *"Bana yapacağın hizmet de uykum kaçtığı geceler döşeğimin başına gelip ya masal söylemek, ya hikâye okumak olsun."* -H. R. Gürpınar. *"Bir olta nasıl yapacağım diye uykularım kaçtı."* -S. F. Abasıyanık. **2)** kaygılanmak, tedirgin olmak. **uykusunu almak** uykusunu tam olarak uyumak. **uykuya dalmak** rahat, derin bir şekilde uyumak: *"...bir an evvel eve yetişmek ve esvaplarını çıkarmadan yüzükoyun yere atılıp rüyasız bir uykuya dalmak istiyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **uykuya varmak 1)** uyumak; **2)** *mec.* sükûnet, sessizlik, hareketsizlik içine girmek: *"Etrafı kapatan dik, sivri dağlar duman ve bulut sarılı kocaman başlarını birbirine dayayarak çoktan uykuya varmışlardı."* -R. H. Karay. **uykuya yatmak** uyumak için yatmak.

→ ***uyku hastalığı, uyku ilâcı, uyku saati, uyku semesi, uyku sersemi, uyku sersemliği, uyku seti, uykusu ağır, uykusu hafif, uyku tulumu***

uykucu *s.* Uykuyu seven, çok uyuyan.

uyku hastalığı *is.* Normalden çok uyuma hastalığı.

uyku ilâcı *is.* Rahat uyuyabilmek için kullanılan ilâç: *"Yorgunluk ona bir uyku ilâcı gibi tesir etmişti."* -Ö. Seyfettin.

uykulu *s.* **1.** Uyku ihtiyacı olan veya sezilen: *"Gözleri her zaman uykuludur."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *zf.* Uyku sersemi olarak.

uykuluk, -ğu *is.* **1.** Kasaplık hayvanların timüs ve pankreas bezlerine verilen ortak ad. **2.** *hlk.* Kundaktaki çocukların avucunda biriken kir. **3.** *hlk.* Karaciğer; dalak.

uykulu uykulu *zf.* Uykudan yeni kalkmış, uyku sersemliği üzerinde iken.

uyku saati *is.* Yatma ve uyuma vakti.

uyku semesi *is.* Uyku sersemi.

uyku sersemi *is.* Uykudan uyanıldığında oluşan hafif baş dönmesi veya sersemlik.

uyku sersemliği *is.* Uykunun verdiği ağırlık ve baş dönmesi.

uyku seti *is.* Çocukları yatağa yatırırken kullanılan giysi ve yatak takımı.

uykusu ağır *s.* Uyurken kolayca uyanmayan, derin uyuyan: *"Kızcağızın uykusu ağır olduğundan başında top atsalar uyanmazmış."* -H. Taner.

uykusu hafif *s.* Küçük bir sesten hemen uyanan: *"Uykum çok hafiftir."* -S. F. Abasıyanık.

uykusuz *s.* **1.** Uyumamış veya uykusunu alamamış. **2.** Uykusuzlukla geçen: *"Dün geceyi uykusuz geçirdiği odaya dönmek fikri onu âdeta ürkütüyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **uykusuz kalmak** uyuyamamak: *"Benim de mi düşüncelerim olacaktı / Ben de mi böyle uykusuz kalacaktım?"* -O. V. Kanık.

uykusuzluk, -ğu *is.* Uyku uyuyamama veya uyumamış olma durumu: *Zaten uykusuzluğa alıştık. "Salih, yarı uykusuzluktan, yarı telâş ve endişeden kısılan bir sesle bana şöyle demişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

uyku tulumu *is.* **1.** Uyurken içine girilen tulum biçimindeki yatak. **2.** *mec.* Çok uyuyan kimse.

uylaşım *is.* Saymaca bir şey benimsemek için yapılan anlaşma.

uylaşma *is.* Uylaşmak işi veya durumu.

uylaşmak *(nsz. -le) hlk.* Birbiriyle uyuşmak, uzlaşmak, anlaşmak.

uyluk, -ğu *is.* Kalçadan dize kadar olan bacak bölümü: *"Kalçalarının ve uyluklarının her basamakta aldığı şekil, kalbinde dayanılmaz heyecanlar alevlendiriyordu."* -Ö. Seyfettin.

→ ***uyluk kemiği***

uyluk kemiği *is. anat.* Uyluğun iskeletini oluşturan kemik.

uyma *is.* Uymak işi, intibak, riayet, tebaiyet, tevafuk: *"Bu karşılaştıklarına uyma yeteneği, en çok kocasıyla ilişkilerinde görünüyordu."* -N. Cumalı.

uymaca *s.* Uyuşma, uzlaşma.

uymacılık, -ğı *is. sos.* Yürürlükteki kurum, ölçüt veya şartlara kesin olmayan katı kalıplara, eleştirici bir değerlendirme yapmaksızın uyma, konformizm.

uymak, -ar *(-e)* **1.** Ölçüleri birbirini tutmak: *Ayakkabı ayağına iyi uydu.* **2.** Renk, biçim vb. yönünden birbirini tutmak, uygun düşmek: *Kravat ceketine uymuş.* **3.** Zevke, anlayışa uygun düşmek: *Sizin tutumunuz bizim görev anlayışımıza uyuyor.* **4.** Bir inanca, bir anlayışa, bir duruma veya egemen bir güce uygun davranışta bulunmak: *"Şu acaip sevdaları bırak, muhite uy, zamana uy, hayatını mükemmel kazanırsın."* -P. Safa. **5.** Bağlı kalmak, tâbi olmak: *Birtakım kayıt ve şartlara uymak zorundaydı.* **6.** Uygun düşmek, münasip olmak: *"Her cihette birbirine uyacak kadın erkek bulmak dünyada kabil değildir."* -H. C. Yalçın.

uymaz *s.* Aykırı, başka türlü, mugayir.

uymazlık, -ğı *is.* Aykırılık, başkalık, mugayeret.

uyruk, -ğu *is.* **1.** Bir devletin yönetimi altında olma durumu. **2.** *mec.* Bir kimsenin etkisi altında olma durumu, körü körüne bağlanma, gözü kapalı inanma. **uyruğuna girmek** 1) bir devletin yönetimini kabul

etmek; 2) *mec.* bir kimsenin etkisi altında kalmak, ona bağlanmak: *"Kimsenin uyruğuna girmeyen, küçük iddiasız ama özgür bir yaşamla yetindi."* -H. Taner.

uyruklu *s.* Uyruktan olan: *Türkiye Cumhuriyeti uyruklu kimseler.*

uyrukluk, -ğu *is.* (bir kimsenin bir devlete) Uyruk olma durumu, tâbiiyet: *Bu adamın uyrukluğu anlaşılamadı.*

uyruksuz *s.* Herhangi bir devletin uyruğunda olmayan.

uyruksuzluk, -ğu *is.* Uyruksuz olma durumu.

uysal *s.* Başkalarına kolayca uyabilen, sözlerini dinleyip karşı gelmeyen, yumuşak başlı: *"Kadın uysal olduğu zaman kuvvetlidir."* -A. Gündüz.

uysalca *s.* ve *zf. (uysa'lca)* Uysal (bir biçimde).

uysallaşma *is.* Uysallaşmak durumu.

uysallaşmak *(nsz)* Uysal duruma gelmek, uysal olmak.

uysallık, -ğı *is.* **1.** Uysal olma durumu: *"İki derin ve çocuk gibi siyah gözleri, kalın tüylü kaşları altından uysallıkla bakıyor."* -H. E. Adıvar. **2.** Uysalca davranış: *"Hemen göze çarpan bir kurnazlık ve uysallık vardı."* -F. R. Atay.

uyuklama *is.* Uyuklamak durumu.

uyuklamak *(nsz)* Oturduğu yerde hafif uykuya dalmak, ırızgamak: *"Kızım, uyukluyorsun, dadını git bul, seni yatırsın, haydi..."* -P. Safa.

uyulma *is.* Uyulmak işi veya durumu.

uyulmak *(nsz)* Uyulmak işi yapılmak: *"Yapılacak seçimlerde, bu Anayasanın kabul ettiği esasa ve sıraya uyulur."* - Anayasa.

uyum *is.* **1.** Bir bütünün parçaları arasında bulunan uygunluk, ahenk: *"Gerçekten de sonsuz bir sessizlik, bir uyum, bir şiir sarmıştı ortalığı."* -N. Araz. **2.** *biy.* Bir cismin görüntüsünü tam ağ tabaka üzerine düşürebilmek için göz merceğinin dışbükeylik derecesini çoğaltıp azaltması olayı, mutabakat. **3.** *gr.* Bir kelimede ünlülerin veya ünsüzlerin birbirlerini ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak etkilemeleri, benzeşmeleri: *ev-lilik, ara-larında; okul-umuz, okul-ları; sınıf-tan; açık-ça* vb.

uyuma *is.* Uyumak durumu.

uyumak *(nsz)* **1.** Uyku durumunda olmak: *"Su uyur, düşman uyumaz."* - Atasözü. **2.** İlâç etkisiyle ağrı duymayacak kadar derin uykuya dalmak: *Hasta uyuyunca ameliyata alınacak.* **3.** *mec.* İşlem görmemek, durgun kalmak, el sürülmemek: *Bizim iş hâlâ uyuyor. "Bu eski gururu ta can evinde uyurmuş meğer."* -T. Buğra. **4.** *mec.* Çevresindeki olayları fark etmemek, görmemek: *"Ben de sizler gibi adam olurdum, okurdum; okumak bilsem okurdum da uyumazdım."* -S. F. Abasıyanık. **uyuyan yılanın kuyruğuna basmak** kötü bir kimsenin yeni bir kötülük yapmasına fırsat vermek.

uyumlu *s.* Uyumu olan, ahenkli, mevzun: *"Kadından anladığı, uyumlu arkadaşlık, çıtkırıldım olmamak, güzel, alımlı olmaktı."* -N. Cumalı.

uyumsuz *s.* Uyumu olmayan, ahenksiz.

uyumsuzluk, -ğu *is.* Uyumsuz olma durumu, ahenksizlik.

uyunma *is.* Uyunmak durumu.

uyunmak *(nsz)* Herhangi biri uyumak: *Bu saatte uyunur mu?*

uyuntu *s. hlk.* Uyuşuk, tembel, miskin.

uyur *s.* **1.** Uyuyan. **2.** Durgun (su).

→ ***uyurgezer, uyurgezerlik, uyur uyanık***

uyurgezer *s.* ve *is.* Uykusu sırasında konuşan, yürüyen (kimse), sairfilmenam.

uyurgezerlik, -ği *is.* Uyurgezer olma durumu.

uyur göz *is.* Normal durumlarda sürmeyip uyur vaziyette kalan, fakat gerektiğinde sürerek dal, yaprak oluşturan tomurcuk.

uyur uyanık, -ğı *is.* Yarı uyur yarı uyanık, yarı uykulu: *"Uyur uyanık bir gece geçirdim."* -Y. Z. Ortaç.

uyuşkan *s.* Herkesle veya her şeyle kolayca uyuşabilen.

uyuşma *is.* Uyuşmak (II) işi, mutabakat: *"...hayvanlar, bitkiler, böcekler, ço-*

cuklar doğa ile uyuşma içindedirler." -N. Cumalı.

uyuşmak (I) *(nsz)* Soğuk, basınç vb. yüzünden vücudun bir yerinde, duygu ve hareket geçici olarak azalmak: *"Öğle yemeğinden sonra sinirlerim uyuştu, ufak bir uyku kestireyim diye kompartımanımda uzandım."* -A. Haşim.

uyuşmak (II) *(nsz, -le)* **1.** Her konuda birbirine uymak, imtizaç etmek: *Bu çiftin uyuşacağı umulmazdı. "Oraya gidip yerleşmek, uyuşmak ve yaşamak gerekir."* -H. Taner. **2.** *(nsz)* Bir iş, düşünce, görüş vb.üzerinde anlaşmaya varmak, uzlaşmak, mutabık kalmak: *"Edirne dayanıp dururken biz İstanbul'da düşmanla pazarlık edeceğiz, uyuşacağız öyle mi?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

uyuşmazlık, -ğı *is.* **1.** Uyuşmama durumu: *"Zamanı ve ortamı ile uyuşmazlığı buradan geliyordu."* -H. Taner. **2.** *gr.* Kelimede, yan yana gelen iki hecede bazı seslerin bulunmayışı. Örnek olarak Türkçede son sesi **-k** olan bir kelimeye **-k** ile biten bir ek getirilince ilk **-k** sesi düşen: *küçükcük > küçücük* gibi. **uyuşmazlık çıkmak** anlaşmazlık olmak, ihtilâf doğmak: *"Toplu iş sözleşmesi sırasında uyuşmazlık çıkması hâlinde işçiler grev hakkına sahiptirler."* -Anayasa.

→ uyuşmazlık mahkemesi

uyuşmazlık mahkemesi *is. huk.* Üyeleri Danıştay ve Yargıtayca seçilen ve çeşitli mahkemeler arasında çıkan görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözmeye yetkili olan mahkeme.

uyuşturan balığı *is. zool. bk.* torpil balığı.

uyuşturma *is.* Uyuşturmak (I,II) işi.

uyuşturmak (I) *(-i)* Uyuşmasını sağlamak, hissedemez duruma getirmek: *"Ruhumu serinletecek, beynimi uyuşturacak bir masal anlat!"* -R. H. Karay.

uyuşturmak (II) *(-i, -le)* Anlaşmalarını sağlamak.

uyuşturucu *is.* ve *s.* **1.** Uyuşturma özelliği olan, uyuşturan (madde), narkotik. **2.** Hareketten, gereği gibi düşünmekten alıkoyan: *"Bizim kafamızı kaynatan yeni fikirler, onun için kafa uyuşturucu bir kulak uğultusu idi."* -F. R. Atay.

→ uyuşturucu madde

uyuşturucu madde *is.* Morfin, kokain, eroin, afyon, esrar gibi duyumlara uyuşukluk veren madde: *"Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden... korumak için gerekli tedbirleri alır."* -Anayasa.

uyuşturulma *is.* Uyuşturulmak işi veya durumu.

uyuşturulmak (I) *(nsz)* Uyuşturmak işi yapılmak, hissedemez duruma getirilmek: *"Şimdi kamarasında sinir buhranları arasında kıvranan yahut Sedol iğnesiyle uyuşturulup baygın yatan başka bir Nilgün vardı."* -R. H. Karay.

uyuşturulmak (II) *(nsz)* Anlaşmaları sağlanılmak.

uyuşuk, -ğu *s.* **1.** Duymaz ve hareket edemez duruma gelmiş, uyuşmuş. **2.** *mec.* Gevşek, tembel, sünepe, uyuntu: *"Terli, sıcak, uyuşuk vücudu, yatağın çukuruna yapışmış, kımıldayamıyor bile."* -P. Safa.

uyuşukluk, -ğu *is.* Uyuşuk olma durumu: *"Bir sızı, bir gevşeklik, bir uyuşukluk, bayıltıcı bir rehavet hissediyordu."* -P. Safa. *"Öyle bir uyuşukluk içindeydim ki kalkıp gidemiyordum."* -S. F. Abasıyanık.

uyuşuk uyuşuk *zf.* Uyuşuk bir biçimde, uyuşuk olarak: *"Delilik nöbetlerini kanımda uyuşuk uyuşuk döndüren içkiden tiksinerek, sokaklardayım."* -S. F. Abasıyanık.

uyuşum *is.* **1.** Uyuşma durumu: *"Bir uyuşuma varmanın tadını çıkara çıkara güneşli kaldırımda yürüyordu."* -M. N. Sepetçioğlu. **2.** *sin.* İki çekim arasında hareket, anlam, ışık, dekor, donatım, oyun bakımlarından aykırılık olmama durumu.

uyuşurluk, -ğu *is. bk.* uyuşum.

uyutma *is.* Uyutmak işi.

uyutmak *(-i)* **1.** Uyumasını sağlamak, uyur duruma getirmek. **2.** *mec.* (acı, keder vb. için) Hafifletmek: *"Yeisimi uyutmak için dimağımı tarih okumakla yoruyorum."* -R. N. Güntekin. **3.** *mec.* İlgi konusu ol-

maktan çıkarmak, unutturmak. **4.** *mec.* Aldatmak, kandırmak: *"Bugün yarın diye uyuttun durdun beni."* -A. İlhan.

uyutucu *s.* Uyku veren, uyku getirici.

uyutulma *is.* Uyutulmak işi.

uyutulmak *(nsz)* Uyutmak işine konu olmak.

uyuyuş *is.* Uyumak durumu veya biçimi.

uyuz *is. tıp* **1.** Uyuz böceğinin, üst derinin altına girerek yaptığı kaşındırıcı, bulaşıcı bir deri hastalığı. **2.** *s.* Bu hastalığa tutulmuş olan: *"Uyuz köpekler gibi ne arkadan geliyorsun?"* -S. Birsel. **3.** *s. mec.* Hareketli, canlı olmayan, uyuşuk, pısırık, miskin: *"Bu uyuz, can acısından bağıracaktı, ağzı açıldı; ama sesi çıkmadı."* -M. Ş. Esendal. **uyuz etmek** *tkz.* sinirlendirmek: *"Ne söyleyeceksen söyle Allah aşkına, uyuz etme insanı."* -A. İlhan. **uyuz olmak 1)** uyuz hastalığına yakalanmak; **2)** *mec.* (birine, bir şeye) sinirlenmek.

→ ***uyuz böceği, uyuz böcekleri, uyuz ilâcı, uyuz merhemi, uyuz otu, uyuz sineği***

uyuz böceği *is. zool.* Uyuz böceklerinden, uyuz hastalığına yol açan örümceğimsilere örnek tür *(Sarcoptes scabiei).*

uyuz böcekleri *ç. is. zool.* Memelilerde ve kuşlarda asalak olarak yaşayan, uyuz hastalığına yol açan böcekler familyası.

uyuz ilâcı *is.* Uyuz hastalığına karşı koruyucu olarak kullanılan bir tür ilâç.

uyuzlaşma *is.* Uyuzlaşmak işi.

uyuzlaşmak *(nsz)* **1.** Tüyleri döküldüğü için çirkin bir görünüş almak: *Kedi uyuzlaştı.* **2.** *mec.* Beceriksizleşmek, pısırıklaşmak. **3.** *mec.* Kılıksızlaşmak.

uyuzlu *s.* Uyuz hastalığı olan (kimse), uyuz: *"Uyuzlunun bilekleri cılk yara içindeydi."* -S. F. Abasıyanık.

uyuzluk, -ğu *is.* **1.** Uyuz olma durumu. **2.** *mec.* Beceriksizlik, pısırıklık. **3.** *mec.* Parasızlık.

uyuz merhemi *is.* Uyuz için kullanılan bir tür merhem.

uyuz otu *is. bot. esk.* Hekimlikte uyuza karşı kullanılan çiçekli bitki, kum otu *(Scabiosa rotata).*

uyuz sineği *is. zool.* Kın kanatlılardan, tarıma zararı dokunan böceklerle beslenen bir sinek *(Cicindela).*

-uz (I) *bk.* -z (I).

uz (I) *s.* İyi, güzel: *"Az olsun, uz olsun."* -Atasözü.

-uz (II) *bk.* -z (II).

uz (II) *zf.* Masallarda az gittik uz gittik, dere tepe düz gittik tekerlemesinde "uzak" anlamında kullanılır.

-uz (III) *bk.* -z (III).

-uz (IV) *bk.* -ız (II).

uza devim *is. psikol.* (ruh bilimi ötesinde) Fiziksel etkili medyumların gerçekleştirdiği öne sürülen olaylardan biri olan, nesnelerin dokunulmaksızın hareket edişi, telekinezi.

uza duyum *is. psikol.* Telepati.

uzak, -ğı *s.* **1.** Gidilmesi çok süren, çok ötelerde bulunan, ırak, **yakın** karşıtı: *"Mualla, uzaklardan bir ses duyar gibi oldu."* -P. Safa. **2.** Arada çok zaman bulunan: *Uzak bir gelecekte neler olacağı bilinmez.* **3.** Eli, gücü veya hükmü yetişmez: *O böyle işlerden pek uzaktır.* **4.** İhtimali az olan: *Ben bu işi çok uzak görüyorum.* **5.** Ayrı, birbiriyle yakın ilgisi olmayan: *"Ne iyi!Sizinle birlikte uzak şeylerden bahsedebileceğiz."* -P. Safa. **6.** *is.* Uzak yer: *Fazla uzağa gitme.* **uzak durmak** yaklaşmamak, karışmamak. **uzak düşmek** uzak olmak, uzak bulunmak: *"Ben uzak düşmemeye çalışır, karşılarında bir yere ilişirdim."* -Y. Z. Ortaç. **uzağı görmek** ileride ne olacağını kestirmek. **uzaklara gitmek** *mec.* **1)** konudan ayrılmak; **2)** gözleri dalmak, dalıp gitmek. **uzaktan 1)** uzak yerden: *"Merak bu ya, bir gün uzaktan seyredeceğim bizim takımı."* -Y. Z. Ortaç. *"Uzaktan Çamlıca ve Kâğıthane tepeleri bir ökse gibi yemyeşil, bizi kendisine çekiyordu."* -R. H. Karay. **2)** uzak olarak. **uzaktan bakmak** (veya **seyirci kalmak**) seyirci gibi davranıp karışmamak. **uzaktan merhaba** yakın ahbaplık bulunmadığını veya istenmediğini anlatır.

→ ***uzak akraba, uzak benzeşme, uzak benzeşmezlik, Uzak Doğu, uzak göçüşme, uzak görüşlü, uzak görüşlülük, uzak me-***

tatez, uzaktan uzağa, uzaktan yakından

uzak akraba *is.* Yakınlığı, ilgi derecesi az olan akraba: *"Uzak akrabamdan bir köylü gelip beni aldı."* -R. H. Karay.

uzak benzeşme *is. gr.* Bir kelimede bir sesin uzakta bulunan başka bir sesi etkilemesi: *Etmek > ekmek, tepme > tekme* gibi.

uzak benzeşmezlik, -ği *is. gr.* Bir kelimede yan yana bulunmayan iki aynı sesten birinin değişikliğe uğraması: *Kehribar > kehlibar, fincan > filcan* gibi.

Uzak Doğu *öz. is.* Asya'nın doğu ve güneydoğusuna verilen ad.

uzak göçüşme *is. gr.* Yanyana bulunmayan ünsüzlerin yer değiştirmesi *ödünç > öndüç, lânet > nalet, zerdali > zeldari* vb.

uzak görüş *is.* İleride olabilecekleri düşünme ve sezme.

uzak görüşlü *s.* Uzak görüş sahibi olan.

uzak görüşlülük, -ğü *is.* İleride gelecekte olabilecekleri düşünme ve sezme gücü.

uzaklanma *is.* Uzaklanmak durumu veya biçimi.

uzaklanmak *(nsz)* Nazlanmak: *"...hatta bundan bir böbürlenmek vesilesini çıkardığını anlatan bir gülümsemeyle sanki tekrar etsinler diye uzaklanırdı."* -H. Z. Uşaklıgil.

uzaklaşılma *is.* Uzaklaşılmak durumu.

uzaklaşılmak *(-den)* Uzaklaşmak durumu yapılmak.

uzaklaşma *is.* Uzaklaşmak durumu.

uzaklaşmak *(-den)* **1.** (bir şeyden, bir yerden veya kimseden) Ayrılıp uzağa gitmek: *"Yürüyüp gittiğini görmemek için uzaklaştı."* -R. H. Karay. **2.** Yabancılaşmak, ilgisi azalmak: *"Bu genç kız yaşasaydı, sevdiği adamın günden güne kendisinden uzaklaştığını görecekti."* -R. N. Güntekin.

uzaklaştırılma *is.* Uzaklaştırılmak işi veya durumu.

uzaklaştırılmak *(-den)* **1.** Uzaklaşması sağlanmak. **2.** Görevden alınmasını sağlamak.

uzaklaştırma *is.* Uzaklaştırmak işi: *"Okuldan uzaklaştırma cezasının da bir anlamı kalmamıştı artık benim için."* -Ö. Seyfettin.

uzaklaştırmak *(-den, -i)* **1.** Uzağa götürmek: *Çocuğu ateşten uzaklaştırın. "Seni filân yere elçi göndermeğe, hatta seni bir müddet buradan uzaklaştırmağa karar verdik."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Çıkarmak, ayırmak. **3.** Yabancılaştırmak, ilgisiz bırakmak: *"Sen onu bozmak, işten uzaklaştırmak, züppeleştirmek için bilmezlikle elinden geleni yaptın."* -M. Ş. Esendal.

uzaklık, -ğı *is.* **1.** Uzak olma durumu, ıraklık: *"Bu harabeleri görmekle geçmiş devirlerin uzaklığını, dinlerin bile geçiciliğini ve insan hafızasının onları bile unuttuğunu düşünmek hüznüne dalardım."* -A. Ş. Hisar. **2.** *mat.* İki nokta arasındaki uzay ölçümü, mesafe: *"Duvarın yüzünde birbirine otuz arşın kadar uzaklıkta sımsıkı kapalı iki büyük kapı vardı."* -H. R. Gürpınar.

uzak metatez *is. gr.* Uzak göçüşme.

uzaksama *is.* Uzaksamak işi, istibat.

uzaksamak *(-i)* Uzak saymak, istibat etmek.

uzaktan uzağa *s.* ve *zf.* **1.** İlgisi az olan: *Uzaktan uzağa tanışıklığımız var. "Aralarına uzaktan uzağa gözümün ısırdığı birkaç tulûât aktörü karışmıştı."* -R. N. Güntekin. **2.** Çok uzaktan (duyulan): *"Uzaktan uzağa arkamdan iki gölge peydahlandı."* -H. R. Gürpınar. **3.** Biraz, az buçuk, tam değil: *"Mızıkaların çaldığı kantolar arasında uzaktan uzağa tanıdığı havalar da vardı."* -R. N. Güntekin.

uzaktan yakından *zf.* Herhangi bir bakımdan ilgili: *"Buranın beyleri uzaktan yakından birbirinin hısımlarıdır."* -M. Ş. Esendal.

uzam *is. fel.* **1.** Algılanan nesnelerin temel niteliği. **2.** Bir nesnenin uzayda kapladığı yer, vüs'at.

uzama *is.* Uzamak durumu: *"Seyahatin uzaması ihtimali de çoktur."* -R. H. Karay.

uzamak *(nsz)* **1.** Uzun duruma gel-

mek, boyu büyümek: *"Kısa boylu Japon cinsi bile sporla üç parmak uzadı."* -A. Haşim. *"Hepsinin tıraşları uzamış, yüzleri pis ve kırmızı esvapları parça parça idi."* -Ö. Seyfettin. **2.** Çok zaman tutmak, uzun sürmek: *"Ama bu uzayan yaz, kışın gelmeyeceğine alâmet değil!"* -S. F. Abasıyanık.

uzana uzana *zf.* Uzanarak, uzanmış bir biçimde: *"Çıngırağın sesi karanlık yolun boşluğunda uzana uzana yürüdü, sonra sükût yine çöktü."* -P. Safa.

uzanılma *is.* Uzanılmak durumu.

uzanılmak *(nsz)* Uzanmak işi yapılmak.

uzanım *is.* **1.** Nitelik, özellik, ölçü, boyut. **2.** *fiz.* Titreşim durumunda bulunan bir noktanın, herhangi bir anda titreşim merkezinden uzaklığı. **3.** *astr.* Yer'den gezegene ve Güneş'e uzanan iki doğrultu arasındaki açı.

uzanış *is.* Uzanmak durumu veya biçimi.

uzanma *is.* Uzanmak durumu.

uzanmak *(-e)* **1.** Boylu boyunca yatmak: *"Bir koltuğa uzanarak saatlerce adı dünya yüzünden kaldırılmaya çalışılan Türklüğün talihini düşünür ve terlerdim."* -Ö. Seyfettin. *"Nevin evde biraz uzanıp dinlenmezse hastalanacaktı sanki."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Gitmek: *"Öğleden sonra Şişli'den Beyoğlu'na kadar uzandım."* -Y. K. Beyatlı. **3.** Bir alana yayılmak: *"Sokağın dibinden gelen bir elektrik lâmbasının titreye titreye uzanan ışığında, bu iki gölgenin umumî şekilleri görülüyor."* -P. Safa. **4.** Bir şey boyunca sıralanmak: *"İncecik ırmaklar vardı ki, kenarları boyunca uzanan sazlıkları arasından pembe tüylü flâmingolar gezinirdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **5.** Yetişmek, ulaşmak: *"Kedi, uzanamadığı ciğere murdar der."* -Atasözü. **6.** Vücudunu yöneltmek veya vücuduyla birlikte kolunu uzatmak: *"Cici Bey balkondan ablasının penceresine bir daha uzandı."* -H. R. Gürpınar. *"Türbenin kapısından, pencere aralığından, perde yırtmacından, en küçük delikten kuru bir dilenci eli uzanıyordu."* -F. R. Atay.

uzantı *is.* **1.** Bazı nesnelerin herhangi bir yerinde görülen uzamış bölüm. **2.** Ana konumdaki bir bütünün, özün veya durumun, kendisinden ayrı görülen, ancak aynı yapısal özellikleri içeren parçası: *"Bu mutluluğu uzatmak, onun uzantısı ile kanınıza dolan sıcaklığı uzun süre muhafaza etmek istiyorsunuz."* -H. Taner.

uzatılma *is.* Uzatılmak işi veya durumu.

uzatılmak *(nsz)* Uzatmak işi yapılmak.

uzatım *is.* Uzatmak işi: *Süre uzatımı.*

uzatış *is.* Uzatmak işi veya biçimi: *"Kelepçeli ellerini jandarmaya uzatışını hiçbir zaman unutmayacağım."* -N. Cumalı.

uzatma *is.* **1.** Uzatmak işi, temdit. **2.** *gr.* Ünlülerin uzun söylenişi. **3.** Bir ucu kıyıya bağlı durumda denize uzatılıp bırakılarak kullanılan balık ağı. **4.** *sp.* Eşit sayılarla biten bir elemeli oyunu, kazananın belli olması amacıyla, kurallarına uygun olarak belli bir süre daha sürdürmek. **5.** Sıhhî tesisatçılıkta kısa boruları uzatmak için kısa boru parçası. **uzatma işareti** *gr.* bk. düzeltme işareti.

uzatmak *(-i)* **1.** Uzamasına sebep olmak, uzamasını sağlamak: *Saç uzatmak. Tırnak uzatmak.* **2.** Başı, kolları veya bacakları bir yere yöneltmek: *"Koğuşun açık duran kapısından hastalar başlarını uzatıp koridordakilere, yerde duran sedyeye bakıyorlar."* -M. Ş. Esendal. **3.** Bir şeyi vermek için birine yöneltmek: *"Kendisine uzattıkları ince ve beyaz bir kundağa sarılmış kızına baktı."* -Ö. Seyfettin. *"Şu köşe rafında toz şeker kutusu var, uzatıver bana."* -A. Gündüz. **4.** Germek: *İp uzatmak.* **5.** *(nsz)* Konuşmayı sürdürmek: *Artık uzatma, mesele anlaşıldı. "Her iki odadan üçer beşer kişi lâkırdıyı uzattılar."* -M. Ş. Esendal. **6.** Vermek, göndermek: *Can, topu Zeki'ye uzattı..* **7.** Süreyi artırmak, temdit etmek: *"Meclis, olağanüstü hâl süresini değiştirebilir. Bakanlar Kurulunun istemi üzerine... süreyi uzatabilir..."* -Anayasa. **uzatmayalım** kısacası: *"Uzatmayalım,Türklerin ge-*

cesi yoktur." -Ö. Seyfettin. *"Uzatmayalım, bir tazminat lâfıdır tutturdu."* -S. F. Abasıyanık.

uzatmalı *s.* Süresi uzatılan: *Uzatmalı maç.*

→ ***uzatmalı çavuş, uzatmalı nişanlı, uzatmalı sevgili***

uzatmalı çavuş *is. hlk. bk.* uzman çavuş.

uzatmalı nişanlı *is.* Nişanlılık süresi gereğinden çok uzamış olan (kadın veya erkek).

uzatmalı sevgili *is.* Evlenmeğe karar veremeyip çok uzun süre sevgili olarak kalan (kimse).

uzay *is. astr.* **1.** Bütün varlıkların içinde bulunduğu sonsuz boşluk, feza, mekân. **2.** *astr.* Bütün gök cisimlerinin içinde bulunduğu sınırsız boşluk.

→ ***uzay adamı, uzay adamlığı, uzay eğrisi, uzay gemisi, uzay geometri, uzay hukuku, uzay istasyonu, uzay kapsülü, uzay pilotu, uzay savaşı, uzay taşı, uzay uçuşu, uzay üssü***

uzay adamı *is.* Uzay gemisini uzayda yöneten kimse, astronot, kozmonot.

uzay adamlığı *is.* Uzay adamı olma durumu.

uzaycı *is. astr.* Uzayda araştırma yapılmasını düzenleyen ve yerden uzay gemisi ile ilişki kuran, onu yöneten kimse.

uzaycılık, -ğı *is. astr.* **1.** Uzaya araçlarla gitme işi. **2.** Uzaycının yaptığı iş. **3.** Uzayla ilgili olma: *...uzaycılığın serüvenine çok meraklıyım.*

uzay eğrisi *is. mat.* Bütün noktaları aynı düzlem üzerinde bulunmayan eğri.

uzay gemisi *is.* Uzaya gitmek için yapılmış taşıt.

uzay geometri *is.* Hacimli biçimleri inceleyen geometri.

uzay hukuku *is. huk.* Uzay yolculuklarını ele alan uluslar arası gelenek hukuku.

uzay istasyonu *is.* Uzay çalışmalarının yapıldığı merkez, üs.

uzay kapsülü *is.* Uzay gemilerinde, oldukça dar ve hafif, füzenin gürültüsüne ve hava ile sürtünmeden doğan sıcaklığa karşı yalıtılmış kapalı yer.

uzaylı *s.* Uzayda yaşadığı var sayılan kimse.

uzay pilotu *is.* Uzay araçlarını kullanan pilot.

uzay savaşı *is.* **1.** Uzay çalışmalarında öne geçme yarışı. **2.** Uzayı ele geçirmek için modern tekniğin imkânlarını askerî amaçlarla kullanarak üstünlük sağlama mücadelesi.

uzay taşı *is.* Uzayda dolaşan, atmosfere girince yanarak yer yüzüne düşen taş, meteorit, gök taşı.

uzay uçuşu *is.* Bir uzay gemisi veya benzeri bir araçla dünyadan uzaklaşıp uzaya çıkmak.

uzay üssü *is.* Uzay istasyonu.

uzgören *s.* Uzgörür.

uzgörür *s.* Gerçeği önceden görebilen, durendiş.

uz iletişim *is.* Sembol, haber, yazı, resim veya her çeşit bilginin tel, radyo, optik veya başka elektromanyetik sistemlerle iletilmesi, yayımı veya alınması, telekomünikasyon.

uzlaşı *is.* Uzlaşma, uyuşma.

uzlaşıcı *s.* Uzlaşma sağlayan.

uzlaşılma *is.* Uzlaşılmak işi.

uzlaşılmak *(nsz)* Uzlaşmak işi yapılmak.

uzlaşma *is.* Uzlaşmak durumu, uyuşma: *"Uzun mücadelelerden sonra taraflar arasında uzlaşma ümidi kalmayınca çiftliğin bana bırakılmasında bir ittifak meydana geliverdi."* -R. N. Güntekin. *"Yoksa mutlu bir şansla bir uzlaşma olacak, bu da yumuşak bir tasfiyeye imkân bırakacak mıydı?"* -T. Buğra.

uzlaşmacı *s.* **1.** Uzlaşma sağlayan. **2.** *is.* Uzlaşmacılıktan yana olan kimse.

uzlaşmacılık, -ğı *is.* Çıkarlarından, düşüncelerinden ödünler vererek uzlaşma sağlama siyaseti.

uzlaşmak *(nsz)* Aralarındaki düşünce veya çıkar ayrılığını, karşılıklı ödünlerle kaldırarak uyuşmak, karşılıklı anlaşmak ve mutabık kalmak: *"Uzlaşmaktan, karşısındakinin kendisine tek yanlı olarak boyun*

eğmesini anlayanları azimli, kararlı kişi olarak nitelendirenlerden değilim." -F. R. Atay. *"O vakit politika ile mücerret ilmi birbiriyle gayet kolay uzlaşır şeyler sanıyordum."* -R. N. Güntekin.

uzlaşmalı *s.* Aralarında uzlaşma bulunan.

uzlaşmaz *s.* Uzlaşmayan, uzlaşma yanlısı olmayan: *Uzlaşmaz bir tutum.*

uzlaşmazlık, -ğı *is.* Anlaşmaya, uzlaşmaya yanaşmama durumu.

uzlaştırıcı *s.* Uzlaşmayı sağlayan.

uzlaştırma *is.* Uzlaştırmak işi.

→ ***uzlaştırma kurulu***

uzlaştırmak *(-i)* Uzlaşmalarını sağlamak.

uzlaştırma kurulu *is.* Toplu sözleşme görüşmelerinde tarafların uyuşmazlığa gitmeleri durumunda, uzlaşma sağlamak amacı ile grev ve lokavt kanununa göre oluşturulan, kararlarının yaptırım gücü olmayan kurul.

uzlet *is. Ar. 'uzlet esk.* Toplum yaşayışından kaçıp tek başına yaşama: *"Ülfet belâlı şey fakat uzlet sıkıntılı / Bilmem nasıl geçirmeliyim son beş on yılı."* -Y. K. Beyatlı.

uzluk, -ğu *is.* Ustalık, işinin eri olma durumu, hazakat, ehliyet.

uzman *is.* Belli bir işte, belli bir konuda bilgi, görüş ve becerisi çok olan kimse, mütehassıs, kompetan: *"Uzmanı olduğu bilim, bu konuda kendisine yardımcı oluyordu."* -T. Buğra. *"Biz de, işte para kazanmanın, iyi yaşamanın uzmanıyız dostum."* -H. Taner.

→ ***uzman çavuş, uzman doktor, uzman hekim***

uzman çavuş *is.* Lise ve dengi okullardan mezun olduktan sonra özel bir eğitim sonunda başarılı olarak astsubaylıktan bir alt basamaktaki asker rütbesini alan kimse.

uzman doktor *is. tıp* Bir tıp dalında gerekli ihtisası görüp uzmanlık belgesini alan doktor.

uzman hekim *is. tıp bk.* uzman doktor.

uzmanlaşma *is.* Uzman durumuna gelme.

uzmanlaşmak *(nsz)* Uzman durumuna gelmek, uzman olmak.

uzmanlık, -ğı *is.* Uzman olma durumu, uzmanın görevi, mütehassıslık, ihtisas.

uzo *is.* Yunan rakısı.

uzun *s.* **1.** İki ucu arasında fazla uzaklık olan. **2.** Başlangıcı ile bitimi arasında fazla zaman aralığı olan; çok süren: *"Uzun dualardan sonra bana denizcilik hayatını anlatmaya başladı."* -R. N. Güntekin. *"Uzun ince bir yoldayım / Gidiyorum gündüz gece."* -Âşık Veysel. **3.** *zf.* Ayrıntılı, derinlemesine: *"Uzun düşündüğünü unuttuğu ve düşüncelerinin yönünü kaybettiği bir anda yemeğe çağırdılar."* -H. E. Adıvar. **uzun etmek 1)** tartışmayı sürdürmek: *"Pek canım istiyor, uzun etme!"* -P. Safa. **2)** aşırı gitmek. **uzun kulaktan haber almak** uzaktan uzağa haber almak. **uzun lâfın (veya sözün) kısası** kısacası, özet olarak: *"Uzun lâfın kısası, eleştirmeci okuyucuya faydalı, edebiyata faydalı bir yazıcıdır."* -S. F. Abasıyanık. **uzun oturmak** *hlk.* **1)** uzanarak oturmak, yarı yatmış durumda oturmak; **2)** *şaka* yatmak.

→ ***uzun araç, uzun atlama, uzun bacaklılar, uzun boylu, uzunçalar, uzun çizgi, uzun dalga, uzun diş, uzun don, uzun etek, uzuneşek, uzun far, uzun hava, uzun hayvan, uzun hece, uzun hikâye, uzun kafalı, uzun kulaklı, uzunkuyruk, uzunkuyruk, uzun levrek, uzun ömürlü, uzun öykü, uzun sesli, uzun uzadıya, uzun ünlü, uzun vokal, uzun yol sürücüsü, uzun yol şoförü***

uzun araç *is.* Normal bir yük aracından daha uzun olan, çok eşya taşımak için kullanılan taşıt.

uzun atlama *is. sp.* Vücudun, bacakların sıçrama gücü ile yerden kesilerek alabildiğine uzağa konması.

uzun bacaklılar *ç. is. zool.* Sulak yerlerde yaşayan, uzun bacaklı kuşlar takımı.

uzun boylu *s.* **1.** Boyu uzun olan. **2.** *mec.* Uzun süre: *"Uzun boylu bekledikten*

sonra ağzında bir kehribar ağızlıkla, üstüne bir ipekli yatak pijaması giymiş bir hanım karşısına çıktı." -S. F. Abasıyanık. *"Karakolda uzun boylu sıkıştırdılar."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *mec.* Derinlemesine, ayrıntılarıyla.

uzunca *zf.* Uzun olarak, bol zamanlı.

uzunçalar *is. müz.* Üzerine seslerin düşük devirle kaydedildiği büyük boyutlu plâk, longpley.

uzun çizgi *is.* Karşılıklı konuşmada, konuşanın değiştiğini göstermek için kullanılan çizgi işareti, tire.

uzun dalga *is. fiz.* Dalga boyu 1000-2000 m arasında değişen dalga.

uzun diş *is. tek.* Boruları döndürmeden eklemeyi sağlayan ve bir ek bileziğiyle bir ters somunu alacak uzunlukta açılmış vida.

uzun dişli *s. mec.* Tamahkâr, açgözlü, hırslı: *"İhtirasları olanaklardan yüksek, uzun dişli bir kesim var ki, din iman tanımaz."* -A. İlhan.

uzun don *is.* Parçaları diz altına kadar inen bir don türü.

uzuneşek, -ği *is.* Eğilmiş ve biri ötekinin arkasına tutunmuş birkaç kişinin üzerinden atlayarak karşılıklı iki grubun oynadığı bir oyun.

uzun etek, -ği *is.* Eteği uzun olan giysi, maksi.

uzun far *is. Oto.* Uzun mesafeyi aydınlatma gücüne sahip otomobil farı.

uzun hava *is. müz.* Türk halk müziğinde, belirli bir karakteri olmayan, bölgesel öğelerin etkisi altında gelişerek özellik kazanmış türkü.

uzun hayvan *is. mec.* Yılan.

uzun hece *is. gr.* İçinde uzun ünlü bulunan hece: *Âdet, kâtip* gibi.

uzun hikâye *is. ed.* Ayrıntılı olayları ve şahıs kadrosu geniş olan hikâye türü.

uzun kafalı *s.* ve *is. anat.* Kafa tasının ön art ekseni, yan eksenine göre uzun olan (kimse), dolikosefal.

uzun kulaklı *is. mec.* Eşek.

uzunkuyruk, -ğu *is. zool.* İskete kuşunun bir türü.

uzunlamasına *zf.* Uzunluğuna.

uzun levrek, -ği *is. zool.* Kemirici balıklar takımından, 50-100 cm boyunda, Avrupa tatlı sularında yaşayan etçil ve yırtıcı bir balık *(Lucioperca sandra)*.

uzunluk, -ğu *is.* **1.** Bir şeyin bir uçtan öbür uca kadar olan uzaklığı. **2.** *mat.* İki nokta arasındaki yer aralığının ölçümü, tul. **3.** Bir yüzeyin iki temel boyutundan en büyük olanı, boy, en karşıtı: *"Üç buçuk metre uzunluğunda bir kalas bul, getir."* -H. R. Gürpınar. **4.** Yazının, sözün kapsam yönünden genişliği. **5.** Süre yönünden uzun olma durumu.

→ ***uzunluk ölçüsü***

uzunluk ölçüsü *is. mat.* Uzunluğu ölçmek için kullanılan metre, yarda gibi herhangi bir birim.

uzun ömürlü *s.* Yaşadığı süre çok uzun olan.

uzun öykü *is. ed.* Uzun hikâye.

uzun sesli *is. gr.* Uzun ünlü.

uzun uzadıya *zf.* Uzatarak, derinleştirerek, genişleterek, ayrıntılarıyla: *"Şeyhler izin alarak bir çadıra çekildiler, uzun uzadıya konuştular."* -R. H. Karay.

uzun uzun *zf.* **1.** Çok uzun, uzun süre, uzun olarak, uzunca: *"En mutlu bakışımla uzun uzun seyrettim."* -R. N. Güntekin. **2.** Uzatarak.

uzun ünlü *is. gr.* Ses süresi uzun olan ünlü: *Âlem, âdet* gibi.

uzun vokal, -li *is. bk.* uzun ünlü.

uzun yol sürücüsü *is.* Uzun mesafeli hatlarda mal nakliyatı yapan ve araba kullanan sürücü.

uzun yol şoförü *is.* Uzun yol sürücüsü.

uzuv, -zvu *is. Ar. 'uzv esk.* **1.** Organ, üye. **2.** Unsur: *"Aruz, şiir lisanımızın vücudunda bel kemiği gibi esaslı bir uzuvdur."* -Y. K. Beyatlı.

uzvî *s. (uzvi:) Ar. 'uzvî esk.* Organik.

→ ***uzvî kimya***

uzvî kimya *is. kim.* Organik kimya.

uzviyet *is. Ar. 'uzviyyet esk.* Organizma: *"Dil yaşayan bir uzviyettir."* -B. Felek.

Ü

ü, Ü Türk alfabesinin yirmi altıncı harfi. Ses bilimi bakımından ince, dar, yuvarlak ünlüyü gösterir.

-ü (I) *bk.* -ı / -i, -u / -ü (I).

-ü (II) *bk.* -ı / -i, -u / -ü (II).

-ü (III) *bk.* -ı / -i, -u / -ü (III).

-ü (IV) *bk.* -ı / -i, -u / -ü (IV).

ücra *s. (ücra:) Ar. hücre* Çok uçta, kenarda veya uzakta bulunan: *"İşte, Marmara'nın uzak ve ücra bir köşesinde uyuyan bu küçük nahiyeciğe hürriyet böyle geldi."* -M. Ş. Esendal.

ücret *is. Ar. ucret* **1.** İş gücünün karşılığı olan para ve mal: *"Ücret emeğin karşılığıdır."* -Anayasa. *"Kadına, filmde oynadığı ikinci derece rolü için ödenen, ücretin iki misli değerindeydi."* -N. Cumalı. **2.** Kiralanan veya satın alınan bir şey için ödenen para: *Kira ücreti. "Fiyatından daha yüksek bir ücretle satın aldı."* -P. Safa.

ücretlendirme *is.* **1.** Ücretlendirmek işi. **2.** Posta işlemlerinde taşıma ücretlerinin önceden ödenmesi.

ücretlendirmek *(-i)* Bir malın, bir işin ücretini belirlemek rayicini tayin etmek.

ücretlendirme makinesi *is.* Posta işlemlerinde zarfların üstüne pul yerine ücreti gösterir damga basan makine.

ücretli *s.* ve *is.* **1.** Ücretle çalıştırılan kimse: *"Bu saydığım bayram günleri bizim gibi ücretlilerin aylığını artırır."* -B. Felek. **2.** Ücret karşılığı yapılan.

ücretlilik, -ği *is.* **1.** Ücretlinin yaşama biçimi. **2.** İş gücünün veya emeğin ücretle karşılanması.

ücretsiz *s.* **1.** Bir karşılık ödemeden alınan. **2.** *s.* ve *zf.* Parasız (olarak): *Üç ay ücretsiz çalıştı.*

-ücü *bk.* -ıcı.

üç *is.* **1.** İkiden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 3, III, gibi. **2.** *s.* İkiden bir artık olan. **üç aşağı beş yukarı** yaklaşık olarak, az bir farkla: *"Üç aşağı beş yukarı anlaştık sayılır."* -S. F. Abasıyanık. **üç aşağı beş yukarı dolaşmak** kararsızlık içinde gezip durmak. **üç buçuk atmak** *argo* çok korkmak. **üç günlük ömür** ömrün kısalığını anlatır. **(iş) üç nalla bir ata kaldı** *bk.* iş üç nalla bir ata kaldı. **üç otuzunda** çok yaşlı (insan). **üçe beşe bakmamak** fiyat üzerinde küçük farkları önemsememek. **üçler yediler kırklar** halk inançlarında yaşayan ermişler topluluğu.

→ ***üç adım, üçayak, üç aylar, üç aylık, üç beş, üç beyaz, üç bir, üç birlik kuralı, üç boyutlu, üç buçuk, üç budak, üç buutlu, üç çatal, üç çeyrek, üç dört, üç durum yasası, üç düzlemli, üç etek, üç hâl kanunu, üç iki, üçkâğıt, üç nokta, üç parmaklı, Üçkardeş, üç kat, üçtaş, üçteker, üçten dokuza***

üç adım *is. sp.* Atletizmde üç adım atlama dalı veya yarışması.

üçayak, -ğı *is.* **1.** Fotoğraf makinesi, televizyon kameraları gibi aletlerin üzerine oturduğu üç ayaklı düzen. **2.** Sacayağı. **3.** Bir halay çeşidi.

üç aylar *ç. is. din b.* Ay takviminde recep, şaban ve ramazan aylarına verilen toplu ad.

üç aylık, -ğı *is.* Üç ayda bir ödenen emekli aylığı.

üç başlı *s. anat.* Üç başı olan.

üç beş *s.* Niceliк yönünden az: *"Kalabalık, verdiği üç beş kuruşun karşılığını fazlasıyla alarak dağıldı halk evi bahçesinden."* -N. Cumalı. *"İhtiyarın ona ya-*

sakladığı üç beş şeyden birisi de bu idi." -T. Buğra.

üç beyaz *is.* Un, şeker ve yağı anlatan bir söz.

üç bir *is.* Oyunda, atılan zarlardan birinin bir, öbürünün üç benekli olan yüzünün üste gelmesi, seyek.

üç birlik kuralı *is. tiy.* Klâsik tiyatroda yer, zaman ve konu birliğini esas alan kural.

üç boyutlu *s.* Eninden ve boyundan başka, derinliği de olan.

→ ***üç boyutlu film***

üç boyutlu film *is. sin.* Görüntüsü en ve boydan başka derinlik duygusu da uyandıran film.

üç buçuk, -ğu *s.* Yarım yamalak, üstünkörü: *"Mesnevî için de, Mevlâna için de bilip bilmeyeceğim lisede öğrettikleri üç buçuk şeyden ibaret."* -T. Buğra.

üç budak, -ğı *is.* İzmir'de üretilen bir tütün türü.

üç buutlu *s. bk.* üç boyutlu.

üç çatal *is.* Büyük balıkları avlamak için kullanılan ucu üç çatallı zıpkın.

üç çeyrek, -ği *is.* Çocuklar için yapılan keman.

üç dört *s.* Birkaç: *"Ergun, poker oynasa bile, her gün üç dört saatini okumaya ayırıyordu."* -N. Cumalı.

üç durum yasası *is. fel.* Toplumun Tanrı bilimi, fizik ötesi ve tanıtlı olmak üzere üç durumdan geçerek geliştiğini savunan Auguste Comte yasası, üç hâl yasası.

üç düzlemli *s. geom.* İki düzlem kesiştikten sonra üçüncü bir düzlemi eğik olarak kesince ortaya çıkan (açı).

üçer *s.* Üç sayısının üleştirme biçimi, her birine üç, her defasında üçü bir arada olan.

→ ***üçer beşer***

üçer beşer *zf.* Yaklaşık üçü, beşi bir arada olarak: *"Gökte yıldızların üçer beşer eksilmeye başlamasından anlaşılıyordu sabahın yaklaştığı."* -N. Cumalı.

üçerli *s.* Üçer üçer birimden oluşan: *Üçerli kol hâlinde yürümek.*

üç etek, -ği *is.* Üç ayrı etekten oluşmuş özel bir giysi.

üçgen *is. geom.* **1.** Üç tepe noktası, üç açısı, üç kenarı olan geometri biçimi, müselles: *"Tabanı otuz metre kadar tutan bir eşkenar üçgen biçimindedir."* -T. Buğra. **2.** *s. mat.* Bu biçimde olan: *"Üçüne de çok çekici gelen bir dostluk, arkadaşlık üçgeni kurduklarını sanıyorlardı."* -H. E. Adıvar. *"Ordularını kuşatan üçgen darala darala öyle bir kerteye gelmişti ki bir yamacın eteğine dalmışlardı."* -F. R. Atay.

→ ***üçgen piramit, üçgen pirizma***

üçgen piramit, -di *is. geom.* Tabanı üçgen olan piramit.

üçgen prizma *is. geom.* Tabanı üçgen olan prizma.

üçgensel bölge *is. geom.* Üçgenin sınırladığı düzlemsel bölge.

üçgül *is. bot.* Yaban yoncası, tirfil *(Trifolium).*

üç hâl kanunu *is. fel.* Üç durum yasası.

üç iki *is.* Oyunda, atılan zarlardan birinin üçlü, öbürünün ikili gelmesi, sebayüdü.

üçkâğıt, -dı *is.* **1.** Oynatıcının el çabukluğuyla yer değiştirip kapalı olarak bıraktığı, ikisi aynı, biri değişik üç iskambil kâğıdından değişik olanını bulmaya dayanan hileli oyun. **2.** *mec.* Hile, düzen, dolap. **üçkâğıda bağlamak (veya getirmek)** karşısındakini şaşırtarak aldatmak.

üçkâğıtçı *is.* **1.** Üçkâğıt oyunu oynatan kimse. **2.** *mec.* Yalancı, dolandırıcı, hileci, düzenci kimse: *"Özellikle üçkâğıtçıları ve ispatlanmış suçlar işleyenleri aradı."* -T. Buğra.

üçkâğıtçılık, -ğı *is.* **1.** Üçkâğıtçının işi. **2.** *mec.* Yalancılık, düzencilik, dolandırıcılık.

Üçkardeş *is. astr.* Üçlü olarak görünen bir yıldız kümesi.

üç kat *is.* Bir kumaş örgüsünde üç ipliğin bir iplik yerine kullanılması.

üç katlı *s.* Üç katı olan.

üçleme *is.* **1.** Üçlemek işi. **2.** *s.* Üçe bükülmüş, üç kat: *Üçleme halat.* **3.** *ed.*

Bentleri üçer dizeli olan türkü. **4.** *ed.* Bir yazarın, konu ve fikrî yapı olarak birbirini izleyen üç eseri. triloji. **5.** Katoliklerde, Tanrı, İsa ve Meryem'in aynı kişi olmaları inancı, teslis: *"Din inancı vardır ki akla hiç dayanmaz, Hristiyanların üçleme inancı gibi."* -İ. H. Baltacıoğlu.

üçlemek *(-i)* **1.** Üçe çıkarmak. **2.** Ürünün üçte birine karşılık, toprağını kiraya vermek. **3.** Tarlayı üç kez sürmek.

üçler *ç. is.* Halkın inançlarına göre üç kişilik ermişler topluluğu.

üçleşme *is.* Üçleşmek işi veya durumu.

üçleşmek *(nsz)* Üçe çıkmak, bir veya iki iken üç olmak.

üçlü *s.* **1.** Üç parçadan oluşan, kendinde herhangi bir şeyden üç tane bulunan: *Üçlü sefer tası. Üçlü priz. "Bu üçlü grup merdivenin en üst basamağında öylece duruyor."* -T. Buğra. **2.** *is.* İskambil, domino gibi oyunlarda üzerinde 3 işareti veya noktası bulunan kâğıt veya pul. **3.** *is. müz.* Üç ses veya çalgı için düzenlenmiş müzik parçası, trio. **4.** *müz.* Bu parçayı çalan üç kişilik müzik topluluğu, trio. **5.** *mec.* Üç kişiden oluşmuş.

→ ***üçlü bahis, üçlü ganyan***

üçlü bahis, -hsi *is. sp.* At yarışlarında aynı koşuda ilk üçü tahmin etmeye yönelik müşterek bahis oyunu.

üçlü ganyan *is. sp.* Üç yarışın birincisini tahmin etmeye dayanan bir oyun türü.

üçlük, -ğü *is.* ve *s.* **1.** Üç tanesi bir arada bulunan, üç tane alabilen, üç taneden oluşmuş. **2.** *is.* ve *s. sp.* Basketbolda ceza alanı dışından atılan topun potaya geçirilmesi sonucu kazanılan üç puan değerindeki atış.

üç nokta *is. gr.* Tamamlanmamış cümlelerin sonuna veya başına yan yana konulan üç nokta.

üç parmaklı *s. zool.* Bir ayağında üç parmak bulunan (hayvan).

üçtaş *is.* Üç taşla oynanan bir tür çocuk oyunu.

üçteker *is.* **1.** İkisi arkada, biri önde üç tekerleği olan, çocukların düşmeden binmesi için yapılmış araç. **2.** Triportör.

üçten dokuza *is. esk.* İslâm hukukuna göre, kocanın üçerli aralıklarla üç kez "boş ol" sözünü tekrarlayarak karısını boşaması.

üçüncü *s.* Üç sayısının sıra sıfatı, sırada ikinciden sonra gelen: *"Gelir vergisinin üçüncü taksidini verdik."* -B. Felek. *"İkinci, üçüncü minicik kadehten sonra kaşlarının düğümü çözülüyor, dili çözülüyor."* -B. R. Eyuboğlu.

→ ***üçüncü çağ, üçüncü dünya ülkeleri, üçüncü kişi, üçüncünün olmazlığı***

üçüncü çağ *is. jeol.* Yeryüzünün yaklaşık altmış milyon yıllık çağı, senozoik.

üçüncü dünya ülkeleri *ç. is.* Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın, hemen hepsi eski sömürgeler olan, ulusal bağımsızlıklarını kazanmış veya bu uğurda mücadele veren ülkelerine verilen ad.

üçüncü kişi *is. gr.* Fiil çekiminde tekliik ve çokluk üçüncü şahıs biçimi.

üçüncül *s. kim.* **1.** Organik bir birleşiğin formülünde öbür üç karbon atomuna bağlı olan (karbon atomu). sülâsî, tersiyer. **2.** *tıp* Bir hastalığın belirli iki devresinden sonra oluşan (belirtiler).

üçüncülük, -ğü *is.* Üçüncü olma durumu.

üçüncünün olmazlığı *is. man.* Birinin yalanladığı, ötekinin doğruladığı iki önermeden birinin doğru olması gerektiğini, üçüncü bir ihtimalin söz konusu olmayacağını anlatan yasa.

üçüz *s.* **1.** Üçü birlikte doğmuş olan (kardeş). **2.** Üçlü, üç yanlı, üç kollu, üç parçalı.

üçüzleme *is. ed.* Bir dizenin hem ritmik hem anlam olarak üç ayrı öbek oluşturması: *"Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm."* -Halk türküsü.

üçüzlü *s.* **1.** Üçüzleri olan (ana). **2.** Üçü bir arada olan: *Üçüzlü şamdan. "Fransa ile yaptığımız üçüzlü paktın aleyhinde bulunanların..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

üdeba *ç. is. (üdeba:) Ar. udebâ; edîb*'in çokluk biçimi *esk.* Yazarlar, edipler: *"Yolu bulmak nice zor, sığ derede / Üdebalar, ulemalar nerede?"* -F. Halıcı.

üfleç, -ci *is.* **1.** Kaynak yapımında, metalleri kesme ve eritme işlemlerinde kullanılan, alev püskürten araç, hamlaç. **2.** Laboratuvarlarda yüksek ısı elde edilen araç, hamlaç.

üfleme *is.* Üflemek işi.

üflemek *(-e, -i)* **1.** Dudakları büzerek soluğu bir şey üzerine hızla vermek: *"İki senedir sigaralarının dumanlarını burnuma üflediği yetmemiş gibi şimdi de bana oyun etmeye kalkışıyor."* -A. Gündüz. **2.** *(-i)* Yanmakta olan bir şeyi söndürmek veya canlandırmak için soluk vermek: *Mumu üflemek. "İdris iskele başında salep güğümünün altındaki eleme kömürlerin küllerini üflüyor."* -S. F. Abasıyanık. **3.** (nefesle seslendirilen çalgılar için) Çalmak: *"Kimi güya bir ney çalardı ve üflediği sesi dinlerdiniz."* -A. Ş. Hisar. *"Arkadaş çalgısını bir iki defa üfledikten sonra döndü."* -O. C. Kaygılı.

üflemeli *s.* Üflenerek çalınan (çalgı).

*→ **üflemeli çalgı***

üflemeli çalgı *is.* Üflenerek seslendirilen müzik aracı.

üflenme *is.* Üflenmek işi.

üflenmek *(nsz)* Üflemek işi yapılmak: *"Çakır gözleri üflenmiş bir alev gibi parlıyordu."* -Ö. Seyfettin.

üfleyici *is.* Üfleyen kimse.

üful, -lü *is. (üfu:l) Ar. ufûl esk.* **1.** (yıldız için) Batma. **2.** *mec.* Ölme.

üfunet *is. Ar. 'ufûnet* **1.** İrin, cerahat. **2.** Pis koku.

üfunetli *s. Ar.* İçinde irin, cerahat olan: *"Meğer, insanlıkçılık ve üfunetli bir yara hâlinde meydana çıkmak için böyle bir fırsat bekliyormuş."* -E. E. Talu.

üfunetsiz *s.* İçinde irin, cerahat olmayan.

üfürme *is.* Üfürmek işi.

üfürmek *(-i)* **1.** Üflemek. **2.** Üfleyerek bulunduğu yerden uzaklaştırmak: *"Pencereden ince bir rüzgâr, güneş tozlarını tül perdelere üfürüyor."* -A. İlhan. **3.** *(nsz)* Esmek: *Kapının altından rüzgâr üfürüyor.* **4.** Üfleyerek çalmak: *"Astımı olmasa babası gibi ney üfürmeye bile heves edecektir."* -H. Taner. *"Birdenbire kavalı dudaklarına götürdü üfürmeye başladı."* -H. E. Adıvar.

üfürük, -ğü *is.* **1.** Üfürülerek verilen soluk. **2.** Üfürükçülerin hastaların üstüne okuyarak üfürdükleri soluk.

üfürükçü *is.* Okuyup üfleyerek hastalıkları savdığını ileri süren ve böylece bilgisiz kimseleri dolandıran düzenbaz kimse: *"Eskiden üfürükçüler vardı, isteyenleri yere yatırıp pestil gibi çiğnerlerdi."* -H. R. Gürpınar.

üfürükçülük, -ğü *is.* Üfürükçünün işi.

üğrüm *is. astr.* Yer'in dönme ekseninin, yaptığı koni hareketi boyunca dalgalanması, nütasyon.

-ül (I) *bk.* -l (I).

-ül (II) *bk.* -l (II).

ülen *is. hlk.* Ulan: *"Ülen, haddini bilmez bastıbacak, emir vermek sana mı kaldı?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

üleş *is.* Pay.

üleşilme *is.* Üleşilmek işi.

üleşilmek *(nsz)* Üleşmek işi yapılmak.

üleşme *is.* Üleşmek işi.

üleşmek *(nsz, -le)* Bölüşmek, paylaşmak.

üleştirilme *is.* Üleştirilmek işi.

üleştirilmek *(nsz)* Pay edilmek, üleşilmek.

üleştirim *is.* **1.** Üleştirme. **2.** Toplumsal ürünün ticarî etkinlikler aracılığıyla tüketicilere dağıtılması.

üleştirimli *s.* Üleştirime ilişkin.

*→ **üleştirimli tüze***

üleştirimli tüze *is. fel.* Ödül ve cezanın herkesin hakkına göre üleştirilmesi temeline dayanan tüze.

üleştirme *is.* Üleştirmek işi, bölüştürme, dağıtma, tevzi.

*→ **üleştirme sıfatı***

üleştirmek *(-i, -e)* **1.** Pay ederek dağıtmak, bölüştürmek. **2.** Herkesin payını kendisine vermek, bölüp dağıtmak, tevzi etmek.

üleştirme sıfatı *is. gr.* Paylaştırma kavramı veren sıfat. Türkçede bu kavram **-ar, -er, -şer** ekiyle sağlanır: *Otuzar kitap. Birer elma. İkişer kalem. Altışar lira* gibi.

ülfet *is. Ar. ulfet esk.* **1.** Alışma, kaynaşma. **2.** *esk.* Tanışma, görüşme: *"Temiz ve metin bir insan olduğu ilk ülfetinden anlaşılırdı."* -Y. K. Beyatlı. **3.** *esk.* Dostluk, ahbaplık: *"Ülfet belâlı şey, fakat uzlet sıkıntılı / Bilmem nasıl geçirmeliyim son beş on yılı."* -Y. K. Beyatlı. **ülfet etmek** tanışmak, görüşüp konuşmak, sohbet etmek: *"Kendilerine bir kimse bulunamıyor ki, ülfet etsinler."* -E. E. Talu.

ülger *is.* Kadife, şeftali vb. nin üzerinde bulunan ince tüy.

ülke *is.* **1.** Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların tümü, diyar, memleket: *"Artık vatan toprağı, Rumeli'deki hudutlarından Anadolu'daki hudutlarına kadar yekpare bir ülke olmuştur."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Devlet: *Üçüncü dünya ülkeleri. "Vicdan hürriyetine riayet eden tek ülke Osmanlı İmparatorluğu idi."* -F. R. Atay. **3.** Herhangi bir özelliği yönünden düşünülen bölge: *"Dünyanın gelişmiş, gelişmemiş ülkelerini tek tek geziyorum."* -H. Taner. **ülke açmak** bir ülkeyi savaşarak almak, fethetmek.

→ ***ülke coğrafyası, ülkeler arası, ülkeler coğrafyası***

ülke coğrafyası *is. bk.* ülkeler coğrafyası.

ülkeler arası *is.* Değişik ülkeler arasında oluşan durum.

ülkeler coğrafyası *is. coğr.* Yeryüzündeki değişik yerlerin olaylarıyla coğrafya arasındaki ilintiyi araştıran ve coğrafyanın en geniş kolunu oluşturan bilim dalı.

Ülker *öz. is. astr.* Boğa burcunda, yedi yıldızdan oluşan takım, Süreyya.

ülkesel *s.* Ülkeye ilişkin.

ülkesellik, -ği *is.* Ülkeye ilişkin olma durumu.

ülkü *is.* **1.** Amaç edinilen, ulaşılmak istenen şey, ideal: *"Millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek geliştirmek millî ülkümüzdür."* -Atatürk. *"Atatürk'ü yüceltir dilimizde türkümüz / Vatan için daima çalışmaktır ülkümüz."* -F. Halıcı. **2.** *fel.* Gerçekte olmayıp, yalnız düşüncede tasarım biçiminde var olan, yalnızca düşünce ile kavranabilen şey, ideal. **3.** İnsanı duyular dünyasının üstüne yükselten ve hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirilemeyecek olan, yalnızca erişilmesi istenen amaç olarak kalan kılavuz ilke, örnek yargı ölçüsü, mefkûre, ideal: *"Bu yarının dünyasını, insanlığını düzenleyecek ülkünün sahipleri!"* -H. E. Adıvar.

→ ***ülküdaş***

ülkücü *s.* Bir ülküye çıkar gütmeden bağlı olan, idealist: *"Bunların aralarında ülkücü ve vatanlarını canlarından bin kat fazla seven gazeteciler, yazarlar vardı."* -T. Buğra.

ülkücülük, -ğü *is.* Bir ülküyle belirlenmiş olan, bu ülküye çıkar gütmeden bağlı kalan yaşama biçimi ve dünya görüşü.

ülküdaş *is.* Aynı ülküye bağlı olanlardan her biri.

ülküleştirilme *is.* Ülküleştirilmek işi.

ülküleştirilmek *(nsz)* Ülküleştirmek işi yapılmak.

ülküleştirme *is.* Ülkü durumuna getirme, idealleştirme, idealizasyon.

ülküleştirmek *(-i)* Ülkü durumuna getirmek, idealleştirmek.

ülküsel *s.* Ülkü ile ilgili, ideal.

ülser *is. Fr. ulcère tıp* Sindirim organlarında ve özellikle mide ile onikiparmak bağırsağında görülen yara, karha: *"Midesindeki ülsere salık verilmiş birkaç kocakarı ilâcı her zaman iyi gelmez."* -S. F. Abasıyanık.

ültimatom *is. Fr. ultimatum* Bir devletin başka bir devlete verdiği ve hiçbir tartışma veya karşı koymaya yer bırakmaksızın, tanıdığı sürede isteklerinin yerine getirilmesini istediği nota. **ültimatom vermek** nota vermek, istekleri sert bir biçimde bildirmek: *"Ankara'dakilere şöyle bir ültimatom vermekten doğrusu kendisini alamamıştı."* -A. İlhan.

ültimatomsu *s.* Ültimatom tarzında ültimatoma benzer: *"Bugün, sanırım akşama doğru partiden ültimatomsu bir tebliği*

alacaksın." -Y. K. Karaosmanoğlu.

ültramodern *is. Fr. ultramodern* Düşünce, eğilim, üslûp için en üst sınırda olan, çok modern olan.

ültrason *is. Fr. ultrason* İnsan kulağının alamayacağı nitelikte olan yüksek frekanslı ses titreşimi: *Deniz sondajlarında ültrasondan yararlanılır.*

ültraviyole *is. Fr. ultraviolet* Mor ötesi.

ülûhiyet *is. (ülu:hiyet) Ar. ulûhiyyet esk.* Tanrılık vasfı, tanrısallık.

-ülü *bk.* -ılı.

ülüş *is. sos. esk.* Kesilen hayvanın etinden alınan pay.

-üm (I) *bk.* -m (I).

-üm (II) *bk.* -m (II).

-üm (III) *bk.* -m (III).

ümera *ç. is. (ümera:) Ar. umerâ; emîr*'in çokluk biçimi *esk.* **1.** Buyurucular, beyler, amirler. **2.** Üstsubaylar: *"Ordu kumandanı, kendi ümerasından birinin istediği bir matara suyu esirgedi."* -F. R. Atay.

ümit, -di *is. (-mi:di) Far. umîd, ummîd* Umma, beklenti, umut: *"Hastahanede ilk günü ve ilk gecesi bu ümit ve intizar ile geçti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Büyük bir ümit, sevinç ve heyecan içinde şu mektubu yazdım."* -A. Gündüz. **ümit bağlamak** olmasını, olacağını ummak: *"Hem ne güzeldi sesindeki yankı / Ben oraya ümitlerimi bağladımdı."* -B. Necatigil. **ümit bırakmak** bir kimsede umut uyandırmak, umut vermek: *"... ve Cemil'in bu sözleri kalplerde hiç olmazsa yarın için biraz ümit bırakıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **ümit etmek** ummak, beklemek: *"Düşman kumandanından ümit ettiğini görmemekten şaşırmış gibiydi."* -Ö. Seyfettin. *"Geceyi oldukça rahat geçireceğinizi ümit ederim."* -R. H. Karay. **ümit serpmek** umutlandırmak: *"Emine ile aralarını bulmaya çalışacağını söyledi, delikanlının gönlüne biraz ümit serptikten sonra çekildi gitti."* -H. E. Adıvar. **ümit uyanmak** umut doğmak, umut belirmek. **ümide düşmek** gerçekleşmesine, olacağına inanmak: *"Zavallı çocuk bir an geldi ki âdeta yeniden ümide düşer gibi oldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **ümide kapılmak** olacağını düşünmek, hayal etmek: *"Nilgün belki de hâlin devam edeceği ümidine kapılıyor."* -R. H. Karay. **ümidi sönmek** umudu kalmamak. **ümidi boşa çıkmak** beklentisi, umudu gerçekleşmemek: *"Kaç sene var ki böyle her ümidin boşa çıktı."* -P. Safa. **ümidi suya düşmek** umudu kalmamak: *"Artık karşı koyma ümidi suya düşmüştü, harp her cephede kaybedilmişti."* -R. H. Karay. **ümidini kesmek** artık olacağını beklememek: *"Bunu gerçekten anlamışım, ben de biliyormuşum gibi, bir şeylerden ümit kestiğimi hatırlıyorum."* -F. R. Atay.

→ ***ümit dünyası, ümit kapısı***

ümit dünyası *is.* Gerçekleşmesi çok zor olan şeyleri ummanın hoş görülmesi gerektiğini belirtir.

ümit kapısı *is.* Bir umutla bağlanılan durum veya yer: *"Hiçbir çıkar yol görmez, hiçbir ümit kapısı bulmaz, her zaman şikâyetlerinden bahseder."* -A. Ş. Hisar.

ümitlendirme *is.* Ümitlendirmek işi, umutlandırma.

ümitlendirmek *(-i)* Umutlandırmak.

ümitleniş *is.* Ümitlenmek işi veya biçimi.

ümitlenme *is.* Ümitlenmek durumu, umutlanma.

ümitlenmek *(nsz)* Umutlanmak: *"Ayaklar kımıldandı, kalkacak, yüzünü göreceğim diye ümitlendim."* -R. H. Karay.

ümitli *s.* **1.** Umutlu: *"Silâhsızdık, vasıtasızdık, tarafsızdık; fakat sırf ümitli idik."* -R. E. Ünaydın. **2.** Verim beklenen: *"O sene bu civarların en ümitli tarlaları nihayet bire dört verdi."* -M. Ş. Esendal.

ümitsiz *s.* Umutsuz: *"Ümitsiz bir tavırla gazetelerini yatağının üstüne fırlattı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

ümitsizlik, -ği *is.* Umutsuzluk: *"Bursa'da çektiğim sefalet, parasızlık, hastalık, ümitsizlik, memleketin hâli, Türk ahalisinin başına gelmiş felâketler..."* -P. Safa.

ümmet *is. Ar. ummet* Hz. Muhammed'e inanarak, onun yaptıklarını ve söylediklerini uygulayarak çevresinde

toplanan Müslümanların tümü: *Allah'ım, sen koru Muhammed ümmetini bu eşkıyanın zulmünden.*

ümmetçe *zf.* Ümmet olarak: *"Özlenen baharlar vardır, soyca sopça, ümmetçe özlenen baharlar..."* -T. Buğra.

ümmetçi *s.* ve *is.* Ümmetçilik yanlısı olan (kimse, görüş vb.).

ümmetçilik, -ği *is.* Bir islâm topluluğu olarak kalmak amacını güdenlerin görüşü.

ümmî *s. (ümmi:) Ar. ummî esk.* Okuyup yazması olmayan: *"Bazıları ümmî olan bu kadınların ağırlığı cidden şaşılacak şeydi."* -A. Ş. Hisar. *"Ha onun elinde yün, ha ümmi adamın elinde gazete!"* -H. Taner.

ümmîlik, -ği *is.* Ümmî olma durumu.

ümran *is. Ar. 'umrân esk.* Bayındırlık.

ümranlı *s.* Bayındır, gelişmiş: *"Bu enerji, boş Anadolu'yu zengin ve ümranlı bir vatan yapmak için hiç bir vakit kullanılmadı."* -F. R. Atay.

-ümtırak *bk.* -mtırak.

ümük, -ğü *is. hlk.* Boğaz, gırtlak, imik.

-ün (I) *bk.* -m.

-ün (II) *bk.* -n-.

ün (III) *is.* **1.** Ses. **2.** İyi bir nitelikte bilinip tanınmış olma durumu, şöhret, şan, nam: *"O kadar ünü ve başarıyı yakıştıramamıştı bu yüze."* -T. Buğra. **ün almak (kazanmak, salmak** veya **yapmak)** ünü herkesçe bilinmek ve her yerden duyulmak: *"Dünyaca ün almış Mark Twain Derneğinin fahrî üyeliğini aldığını duyunca..."* -S. F. Abasıyanık. *"Ramazan, sertliği, zulmü ile ün salmış bir kabadayı idi."* -H. E. Adıvar. **üne kavuşmak** ün kazanmak, şöhret bulmak.

-ün (III) *bk.* -ın.

-ünce *bk.* ınca.

-üncü *bk.* -ncı.

-ünç *bk.* -nç.

ündeş *s.* Benzer sesle biten söz veya cümle.

ündeşlik, -ği *is.* Ses benzerliği veya birliği.

üniforma *is. (ünifo'rma) Fr. uniforme* **1.** Aynı işi yapanların giydikleri, tüzükle belirtilmiş, bir örnek giysi. **2.** Silâhlı kuvvetlerin resmî giysisi: *"Kusursuz asker üniforması içinde zeki ve duygulu bir yüzü vardı."* -H. E. Adıvar.

üniformalı *s.* ve *is.* Üniforması olan, üniforma giymiş olan (kimse): *"Seher, zaten pek düşkün olduğu bir üniformalının ardına düştü."* -S. F. Abasıyanık.

ünik, -ği *is. Fr. unique* Tek, eşi olmayan.

ünite *is. Fr. unité* **1.** Birlik, birleşmiş olma durumu. **2.** Bir kümenin her elemanı veya bir çokluğu oluşturan varlıkların her biri, birim.

üniversal, -li *s. Fr. universal* Evrensel.

üniversalizm *is. İng. universalism* Evrenselcilik.

üniversite *is. Fr. université* Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksek okul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumu: *"Avrupa'nın meşhur üniversitelerini sayar mısınız?"* -F. R. Atay.

üniversiteler arası *s.* Birçok üniversite ile ilgili olan: *Üniversiteler arası yarışma.*

üniversiteli *s.* ve *is.* Üniversite öğrencisi.

ünlem *is. gr.* Türlü duyguları anlatan veya bir doğa sesini yansıtan kelime: *Ah! oh! şak, çat* vb.

→ *ünlem işareti*

ünleme *is.* Ünlemek işi.

ünlemek *(-e) hlk.* **1.** Yüksek sesle çağırmak: *"Mustafa'ya ünle görelim."* -N. Nâzım. *"Recep Çavuş diye tekrar ünledi."* -M. Ş. Esendal. **2.** *hlk.* Yüksek sesle bildirmek: *"Bir ses sırası gelenin adını ünlüyordu."* -A. İlhan.

ünlem işareti *is. gr.* Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümlelerin sonuna konan bir noktalama işareti.

ünlenme *is.* Ünlenmek işi veya durumu.

ünlenmek *(nsz)* **1.** Çağrılmak, yüksek

sesle bildirilmek. **2.** Ün sahibi olmak, ün kazanmak, meşhur olmak.

ünletme *is.* Ünletmek işi veya durumu.

ünletmek *(-i)* Bağırtmak, çağırtmak: *"Şehirde olsa ünletirsin: Görene beş kuruş, bulana on kuruş."* -Y. Z. Ortaç.

ünlü *s.* **1.** Ün salmış olan, şöhretli, meşhur, şanlı, namlı, namdar: *"Kimsenin üzerinde durmadığı birkaç ünlü kişiden birisi de, kesinlikle o idi."* -T. Buğra. **2.** *is. gr.* Ses yolunda bir engele çarpmadan çıkabilen ses, sedalı harf, vokal: *a, e, ı, i, o, ö, u, ü.*

→ ***ünlü benzeşmesi, ünlü çarpışması, ünlü çatışması, ünlü düşmesi, ünlü kaynaşması, ünlü kısalması, ünlü türemesi, ünlü uyumu***

ünlü benzeşmesi *is. gr.* Ünlü uyumu.

ünlü çatışması *is. gr.* Eklemelerde veya birleştirmelerde iki ünlünün yan yana gelmesi: *Ne ise > neyse, ne asıl > nasıl* vb.

ünlü düşmesi *is. gr.* Çeşitli sebeplerle kelimenin iç veya son sesinden birinin düşmesi: *Oyun > oyunamak, oynamak* vb.

ünlü kaynaşması *is. gr.* Birleşik kelimelerde yan yana gelen iki ünlünün kaynaşması: *Sütlü aş > sütlaç.*

ünlü kısalması *is. gr.* Aslında uzun olan bir ünlünün zamanla dilde kısalması: *Cân > can, hâzır > hazır, beyâz > beyaz.*

ünlüleşme *is. gr.* Bir ünsüzün, yanındaki ünlülerin etkisiyle, ünlü niteliği alması.

ünlü türemesi *is. gr.* Ses özelliklerine veya birbirleriyle birleşme şartlarına bazı sebeplerle kelimenin ön, iç ve sonuna ünlü getirilmesi olayı: *Scarpina > iskarpin, ruza > oruç, limon > ilimon* vb.

ünlü uyumu *gr.* Türkçede, kelimelerdeki ünlülerin incelik, kalınlık veya düzlük, yuvarlaklık bakımlarından birbirine benzemesi.

ünsiyet *is. Ar. unsiyyet esk.* Ahbaplık, arkadaşlık; alışkanlık.

ünsüz *s.* **1.** Ünü olmayan, gösterişsiz, şöhretsiz. **2.** *is. gr.* Ses yolunda bir engele çarparak çıkan ses, konson, konsonant: B bir ünsüzdür.

→ ***ünsüz benzeşmesi, ünsüz düşmesi, ünsüz uyumu***

ünsüz benzeşmesi *is. gr.* Yan yana gelen iki ünsüzün boğumlanma nitelikleri bakımından bir uyum içine girmesi: *Anbar > ambar, çenber > çember.*

ünsüz düşmesi *is. gr.* Kaynaşma sırasında ekte veya kelimede bulunan ünsüzlerin birinin düşmesi: *Alçak-cık > alçacık, büyük-çek > büyücek.*

ünsüz göçüşmesi *is. bk.* göçüşme.

ünsüz ikizleşmesi *is. gr.* Özellikle halk ağzında **döşek döşşek, ışık ışşık** örneklerde olduğu gibi iç seste ünsüzlerin tekrarı.

ünsüz türemesi *is. gr.* Kelime içinde veya başında bir ünsüzün eklenmesi: *ırak, yırak*

ünsüz uyumu *is. gr.* Türkçede sert ünsüzle biten bir kelimeye c d g ünsüzlerinden biriyle başlayan bir ek getirilince ekin başındaki ünsüzün sertleşmesi: *Açık-ça, sepet -te, bıç -kı* vb.

-üntü *bk.* -ntı / -nti.

-üp *bk.* -ıp.

-ür *bk.* -ır.

ürat *is. Fr. urate kim.* Sidik asidi tuzu.

ürbanizm *is. Fr. urbanisme* Şehircilik.

Ürdünlü *öz. is.* ve *s.* Ürdün halkından olan kimse.

üre *is. Fr. urée kim.* **1.** Azotlu besinlerin vücutta yanmasıyla oluşan, erimiş bir durumda idrarla dışarı atılan azotlu madde. **2.** Yapay reçine verniği ve tutkalı üretiminde kullanılan temel gereçlerden beyaz, billûrsu toz.

ürem *is. ekon.* Faiz, getiri.

üreme *is. biy.* **1.** Üremek durumu. **2.** Canlıların cinsel hücrelerinin birleşmesinden ortaya çıkan tohumla veya doğrudan doğruya oluşturdukları sporlarla çoğalmaları, tenasül.

→ ***üreme organları***

üremek *(nsz)* **1.** Canlılar için, doğup çoğalmak: *"Altı, yedi ay içinde küçük sürü üredi."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Çoğalmak, artmak: *Yün kalın olduğu için örgü çabuk*

ürüyor. **3.** Yetişmek: *"Çubuklu bahçede üreyen kızılcık da hiçbir yerde bulunmaz."* -S. Birsel.

üreme organları *ç. is. biy.* Organizmada üreme görevi için birlikte oluşmuş organlar bütünü.

üremi *is. Fr. urémie < Yun. tıp* Ürenin idrarla çıkmayıp kanda birikmesi sonucu ortaya çıkan hastalık.

üremik *s. Fr. urémique* Üremeyle ilgili olan.

üremsel *s.* Üremeye ilişkin.

üreteç, -ci *is. fiz.* Herhangi bir mekanik enerjiyi elektrik akımına çeviren cihaz, jeneratör: *Pil ve dinamo birer elektrik üretecidir.*

üretici *is.* ve *s.* **1.** Üretimle uğraşan (kimse), yetiştirici, müstahsil: *"Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır."* -Anayasa. **2.** Üretim sağlayan, üretimle ilgili.

→ üretici alan, üretici olmayan alan

üretici alan *is.* Maddî refahın yaratılması, dağılımı ve değişimi konularını kapsayan ekonomik etkinliklerin tümü.

üreticilik, -ği *is.* **1.** Üreticinin işi. **2.** Üretici olma durumu.

üretici olmayan alan *is.* Sonucunda maddî ürünlerin değil, hizmetlerin doğduğu etkinlikleri kapsayan üretim alanı.

üretilme *is.* Üretilmek işi.

üretilmek *(nsz)* Üretmek işi yapılmak.

üretim *is.* **1.** İnsanların, toplumun varlığı ve gelişmesi için gerekli olan nesneleri sağlamak üzere, amaçlı etkinlikleriyle doğal çevrelerini değiştirmeleri, istihsal. **2.** Bu etkinlikler sonucu elde edilen nesneler.

→ üretim araçları, üretim artığı, üretim biçimi, üretim evi, üretim güçleri, üretim ilişkileri, üretim kooperatifi

üretim araçları *ç. is.* Üretim sürecinde kullanılan iş, araç ve gereçlerin bütünü.

üretim artığı *is. ekon.* Ekonomide üretim fazlalığı.

üretim biçimi *is.* Toplum hayatında insanların yaşamları için gerekli olan şeyleri elde etmelerinin tarih içinde gösterdiği türlü düzenlemelerden (kölecilik, sermayecilik, toplumculuk vb.) her biri.

üretim evi *is.* Fabrika.

üretim güçleri *ç. is.* Bir toplumdaki insan ögesi, üretim araçları, üretim deneyleri ve alışkanlıklarının bütünü.

üretim ilişkileri *ç. is.* Toplum hayatında maddî zenginliklerinin üretimi, değişimi ve dağılımı süreci içinde toplum üyeleri arasında ortaya çıkan ve insan bilincinden bağımsız olarak var olan nesnel, maddî ilişkiler.

üretim kooperatifi *is. huk.* Anamalı olmayan işçilere kendi aralarında ortaklık kurma imkânı sağlayan kooperatif sistemi.

üretimlik, -ği *is.* Fabrika.

üretimsel *s.* Üretimle ilgili.

üretiş *is.* Üretmek işi ve biçimi.

üretken *s.* Üretme gücü olan, çok üreten.

üretkenlik, -ği *is.* Üretken olma durumu.

üretme *is.* Üretmek işi veya durumu, çoğaltma.

üretmek *(-i)* **1.** Aynı türden canlıları çoğaltmak: *Tavuk üretmek.* **2.** Ekonomik bir etkinlik sonucu ürün elde etmek: *Petrol üretmek. Çimento üretmek.* **3.** *mec.* Oluşturmak, yaratmak, meydana getirmek: *Şiir üretmek.*

üreyiş *is.* Üremek işi veya biçimi.

ürik asit, -di *is. Fr. acide urique kim.* Suda çok az eriyen, soda ve amonyakla birleşince kısmen eriyebilen asit ve nötr tuzlar oluşturan asit ($C_5H_4N_4O_3$).

ürkek, -ği *s.* **1.** Çok ürken: *"Burasını yaramaz çocukların kapatıldığı ceza hücresi sandığım için ürkerek geri çekiliyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Çekingen: *"Pencerelerden birinin önünde ürkek ve teläşlı durdu; hâlinde darılmış gibi bir şey vardı."* -A. H. Tanpınar. *"Kız, benzi uçmuş, yarı ürkek, yarı yalvarışlı gülümsüyordu ona."* -T. Buğra.

ürkekçe *zf.* ve *s. (ürke'kçe)* Ürkek bir biçimde.

ürkekleşme *is.* Ürkekleşmek durumu.

ürkekleşmek *(nsz)* Ürkek duruma gelmek.

ürkeklik, -ği *is.* Ürkek olma durumu veya ürkekçe davranış: *"Kurtlar, kuşlar uğrağı korkunç dağ başlarında tek başına gezen bir seyyah gibi gönlü ürkeklikle doludur."* -R. H. Karay.

ürkek ürkek *zf.* Ürkerek, çekingenlikle: *"Herkes ne olacağını sorar gibi, ürkek ürkek etrafına göz gezdirir."* -F. R. Atay.

ürkme *is.* Ürkmek durumu, tevahhuş.

ürkmek, -er *(nsz)* **1.** Bir şeyden korkup birden sıçramak, tevahhuş etmek: *"Gölgesinden ürkmüş bir Arap atı gibi şahlandı."* -Ö. Seyfettin. **2.** Şaşkınlık ve korku duymak: *"Birisi merdivenlerden biraz hızlı inip çıktığı zaman biz de ürküyorduk."* -R. N. Güntekin. **3.** (ağaç) Meyve vermemek: *Şeftaliler bu yıl ürkmüş.* **4.** *mec.* Çekinmek: *"Yaramaz çocuk tutumundan her zaman ürkerdi."* -H. Taner.

ürkü *is.* Topluluğu saran ortak korku, panik.

ürkünç, -cü *s.* Ürkme, çekinme duygusu veren.

ürküntü *is.* Ürkme duygusu, tevahhuş: *"Yanıma oturunca doğrusu içime bir ürküntü geldi."* -F. R. Atay. *"Işıltılı gözlerinde en ufak bir ürküntü yoktu."* -N. Araz. **ürküntü vermek** ürkütmek: *"Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor / Lâkin vatandan ayrılışın ıstırabı zor."* -Y. K. Beyatlı.

ürküntülü *s.* Ürküntü veren.

ürküsüz *s.* Ürkü vermeyen.

ürküş *is.* Ürkmek işi veya biçimi.

ürkütme *is.* Ürkütmek işi.

ürkütmek *(-i)* **1.** Ürküntü vermek: *"Görünüşlerindeki ürkütücü vahşiliğe rağmen çehrelerinde anlaşılmaz bir mazlumluk ve sükûnet vardır."* -R. N. Güntekin. **2.** Korkutup kaçırmak: *"Avcı, elinde ipi silkeleyerek hafif, sanki balıklarını ürkütmek istemiyormuş gibi yavaş yavaş ağını çekiyordu."* -M. Ş. Esendal. **3.** Herhangi bir etkiyle bitkinin gelişmesini engellemek. **4.** *mec.* Korkutmak: *"Bu kadar büyük bir adamın huzuruna çıkmak ihtimali bile beni ürkütüyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **5.** *mec.* Kuşkulandırmak: *"Ali Rıza Bey hemen kendini topladı. Münasebetsiz bir şey yaparak arkadaşını ürkütmekte mana yoktu."* -R. N. Güntekin.

ürkütücü *is.* Ürküntüye yol açan: *"Boğukluğu benim kulağıma da ürkütücü gelen bir sesle sordum."* -R. H. Karay.

ürokültür *is. Fr. uroculture tıp* İdrardan alınan bir örnekle yapılan bakteri kültürü.

ürolog *is. Fr. urologue tıp* İdrar yolu hastalıkları hekimi, bevliyeci.

üroloji *is. Fr. urologie tıp* Tıbbın idrar yolu hastalıklarını inceleyen dalı, bevliye.

ürperiş *is.* Ürpermek işi veya biçimi: *"Bu çamlığın bütün kokularını, seslerini ve ürperişlerini duydum."* -A. Ş. Hisar.

ürperme *is.* Ürpermek durumu: *"Bütün vücudunu bir soğuk ürperme aldı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Yüzünde, kollarında, dizlerinde müphem ürpermeler hissediyor, ayaklarının altı karıncalanıyordu."* -R. N. Güntekin.

ürpermek *(nsz)* **1.** Korku, üksinti, üşüme vb. yüzünden tüylerin dikilip derinin nokta nokta kabarmasıyla görülen anî titreme: *"Akşam serinliğinde vücudu hafifçe ürpererek ayağa kalktı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mec.* Korkmak: *"Gecenin durgun saatlerinde top sesleri ile ürperiyordu İstanbul."* -Y. Z. Ortaç.

ürperti *is.* Ürperme duygusu veya durumu: *"İncir ağacının altında her zamanki isimsiz ürpertiyle titriyorum."* -Y. Z. Ortaç. *"Bir adamın, onları iplere dizmiş götürdüğünü gördüğüm zaman, içimde ürpertiler belirir."* -S. F. Abasıyanık. **ürperti vermek** korkutmak.

ürpertici *s.* Ürperme duygusu veren: *"Ürpertici bir soğukluk, etlerine, damarlarına, kemiklerine yayılmaya başlıyordu."* -Ö. Seyfettin.

ürpertili *s.* Titreşimli: *"Gözleri pırıl pırıl, sesi ürpertili."* -Y. Z. Ortaç. *"Denizin rengi bu tarafta daha koyu -rüzgârlı demeyelim, bugün rüzgâr yok- biraz da ürperti-*

li." -S. F. Abasıyanık.

ürpertme *is.* Ürpertmek işi veya durumu.

ürpertmek *(-i)* Ürperti vermek: *"Bu sesin tüyleri ürperten dehşeti kadınları, hatta komitaları bile buz gibi dondurdu."* -Ö. Seyfettin.

ürtiker *is. Fr. urticaire tıp* Kurdeşen.

ürüme *is.* Ürümek işi.

ürümek *(nsz)* Havlamak. **ürümesini bilmeyen köpek sürüye kurt getirir** beceriksiz kimselerin iyilik yapayım derken zarara yol açtıklarını anlatır. **ürüyen köpek ısırmaz** bağırıp çağırarak başkalarını korkutmak isteyen kimseden saldırı beklenmez: *"İt ürür, kervan yürür."* -Atasözü.

ürün *is.* **1.** Doğadan elde edilen, üretilen yararlı şey, mahsul. **2.** *mec.* Eser: *Cumhuriyet dönemi ressamlarının ürünleri sergilendi.* **3.** *mec.* Bir tutum ve davranışın ortaya çıkardığı şey. **4.** *kim.* Türlü endüstri alanlarında ham maddelerin işlenmesiyle elde edilen şey.

→ ***ürün yelpazesi***

ürünlü *s.* Ürünü olan.

ürünsüz *s.* **1.** Ürünü olmayan. **2.** *huk.* Eseri olmayan, esersiz: *"Neşeli bir olgunluk devrinin ürünsüz geçmesini, oldukça bencil bir davranış saydığımızı da belirtmeliyiz."* -H. Taner.

ürün yelpazesi *is.* Üretilen maddelerin, değişik ve yaygın çok çeşitlilik durumu: *Bu firmanın ürün yelpazesi el yüz ve baş havluları, bornozlar, plâj ve banyo havlularından oluşuyor.*

ürüşme *is.* Ürüşmek işi veya durumu.

ürüşmek *(nsz)* Hep birden ürümek.

üryan *s. (ürya:n) Ar. 'uryân esk.* Çıplak.

üryanî *is. (ürya:ni:) Ar. 'uryânî* İnce kabuklu bir tür erik.

üs Üst sıfatının kısaltması; daha yukarı dereceyi anlatan birkaç yeni kelimede kullanılmıştır: *Üsteğmen.*

→ ***üsalize, üsbitken, üsçavuş, üsçene, üsderi, üsdudak, üssubay, üsteğmen***

üs (I) *is. Ar. uss mat.* Bir kuvvete yükseltilmiş bir sayının üzerine yazılan ve kaçıncı kuvvete yükseltildiğini gösteren sayı: *53 anlatımında 3 rakamı üstür.*

üs, -ssü (II) *is. Ar. uss esk.* **1.** Kök, asıl, temel, esas. **2.** Bazı görevleri yürütebilmek amacıyla kurulan, özel yapıları, donatımları, işlikleri, onarım yerleri, servis alanları olan, sürekli veya geçici olarak konaklanılan yer: *"Memleket sağlam bir hareket üssü hâlinde kalmalıdır."* -F. R. Atay. **3.** *ask.* Harekâtın yürütülebilmesi için gerekli birliklerin, her türlü gereçlerin tamamlandığı, teçhizatın toplandığı, dağıtıldığı bölge: *"Mühimmat depolarının ve üslerin arasında, herkesin istifadesine ve zevkine açıktır."* -F. R. Atay.

üsalize *is. bk.* üst alize.

üsbitken *s. bk.* üst bitken.

üsçavuş *is. bk.* üstçavuş.

üsçene *is. bk.* üst çene.

üsderi *is. bk.* üst deri.

üsdudak *is. bk.* üst dudak.

üsera *ç. is. (üsera:) Ar. userâ, esir'*in çokluk biçimi *esk.* Esirler, köleler: *"Bulgarlara esir düşüp fedakâr emirberi Hasan Çavuşun marifetiyle üsera karargâhından firar edişi."* -H. Taner.

üsküf *is. Yun. tar.* Yüksek aşamadaki yeniçeri subaylarının giydikleri, yarısı arkaya sarkan uzun bir sarık.

üsküre *is. hlk.* Topraktan veya madenden yapılmış çorba tası, çukur çanak.

üslenme *is.* Üslenmek işi.

üslenmek *(-e)* Bir yeri kendine üs seçerek orada yerleşmek.

üslûp, -bu *is. (üslû:p) Ar. uslûb* **1.** Oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz: *"Akşam içinde en büyük üstatların eserleri kadar mükemmel ve muhteşem olan tabiat bize bir eda ve üslûp dersi verir."* -A. Ş. Hisar. **2.** Bir sanatçıya, bir çağa veya bir ülkeye özgü teknik, renk, biçimlendirme ve söyleyiş özelliği, biçem: *"Bu üslûp ruhumun yazıma akseden hâletini gösteriyor."* -R. H. Karay. **3.** *ed.* Sanatçının görüş, duyuş, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil: *"Üslûp beyan aynıyla insandır."* -Y. K. Beyatlı. *"Üslûp, Namık*

Kemal zevkinde ve çeşnisinde idi." -F. R. Atay.

üslûpçu *s.* Üslûbu beğenilen (yazar).

üslûpçuluk, -ğu *is. ed.* Üslûba gösterilen aşırı özen.

üslûplaştırma *is.* Üslûplaştırmak işi.

üslûplaştırmak *(-i)* Doğal biçimlerin görünüş özelliklerini yitirmeden yalınlaştırılması ile motif oluşturmak.

üslûplu *s.* Üslûbu olan: *"On dokuzuncu asırda aşk, ömrünü üslûplu salonlarda geçirir oldu."* -F. R. Atay.

üslûpsuz *s.* Üslûbu olmayan: *"Arpa ambarlarını andıran üslûpsuz kiliseler, başları düşük zayıf semerli beygirler."* -Ö. Seyfettin.

üslûpsuzluk, -ğu *is.* Üslûpsuz olma durumu.

üssubay *is. bk.* üstsubay.

üst *is.* **1.** Bir şeyin yukarı, göğe doğru olan yanı, fevk: *Evin üstü. Yerin üstü. "Köyün üst tarafında, saman, taş ve yangın arasında, üstü sazlarla örtülmüş bir kulübenin önünde ateş yanıyor."* -H. E. Adıvar. **2.** Bir şeyin görülen yanı, yüzü: *"Bu sefer taşın üstünden inip yere oturdu."* -M. Ş. Esendal. **3.** Bir şeyin dış yüzü, yüzey: *"Ağzında lokmayı birdenbire yutmaya kıyamıyor, dilinin üstünde gezdiriyordu."* -Ö. Seyfettin. **4.** Giyecek, giysi: *Üstünü değiştirmek.* **5.** Birine göre yüksek aşamada olan kimse, mafevk. **6.** Vücut, beden. **7.** Artan, geriye kalan bölüm: *"Bir liranın üstü olarak uşağın getirdiği yetmiş beş kuruşu masanın üstünden kaldırmaz."* -A. Ş. Hisar. **8.** *s.* Birkaç şeyden birbirine göre yukarıda olan: *"Kadınların beni böyle göz hapsine almaları yüzünden üst düğmelerimi gevşetemiyordum."* -R. N. Güntekin. *"Biraz sonra aşağıda gördüğümüz dik ve sivri bir binanın üst katında çay içmeye gideceğiz."* -F. R. Atay. **9.** *s.* Öte, arka: *"Ben onu Şehzade Camisinin üst yanında, sokak içi, eski ahşap bir evde tanıdım."* -Y. Z. Ortaç. **10.** *s.* Sınıflamalarda temel olarak alınan bir tipe göre ileri derecede olan: *Üst makam. Üst rütbedekiler.* **11.** Bazı tamlamalarda zaman bildirir: *"Hiç unutmam; 1934 yılı sonbaharının serince bir akşamüstü idi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **12.** Bazı deyimlerde sorumluluk, yükümlülük anlatır: *Üstüne almak. Üstünden atmak. Ne üstüne gerek.* **13.** İlgilenilen, üzerinde durulan konu. **(bir yerin) üst başı** yukarı yanı, yukarıda olan bölümü: *"... önlerine katıp köyün üst başındaki pınar yerine çıktılar."* -M. Ş. Esendal. **üst çıkmak** (veya **gelmek**) yenmek. **üst perdeden konuşmak** üstünlük taslayarak söz söylemek. **üste çıkmak 1)** suçlu olduğu hâlde karşısındakini suçlamak; **2)** *bk.* zeytinyağı gibi üste çıkmak. **üste vermek** fazladan vermek, ödemek: *"Üste çok şeyler vererek çalışmaya hazırdır."* -T. Buğra. **üstten** derinleştirmeden, yüzeysel. **(birinin) üstü başı dökülmek** giyecekleri çok eski olmak. **üstü kalsın** hesaptan arta kalan az miktardaki paranın alınmaması, bahşiş olarak bırakılması sırasında söylenir. **üstüme iyilik sağlık (üstüne, üstümüze sağlık** veya **üstünüze sağlık** veya **şifalar) 1)** Tanrı esirgesin, üstümden ırak; **2)** şaşma, şaşkınlık belirtmek için kullanılır; **3)** kötü bir durumdan söz ederken konuşanın dinleyene söylediği iyi dilek sözü. **üstünde dökülmek** (giysi, giyecek için) bol ve biçimsiz olmak, yakışmamak. **üstünde durmak** bir işe önem vermek, bir işle yakından ve sürekli ilgilenmek. **üstünde hakkı olmak** birinde emeği, iyiliği, hakkı bulunmak: *"Hanımının, çocuklarının üstünde bunca yıllık hakkım var, diye ağlamaya başladı."* -R. N. Güntekin. **üstünde kalmak 1)** (mal için) artırma sonucunda bir kimsenin olmak: *"Mal üstünde kalınca da, herkes gibi sevinmedi, böbürlenmedi."* -H. Taner. **2)** (suç, kabahat için) suçlanmak: *"Behiç'le Siyret benden gizlediler, kabahat bizim üstümüzde kalır."* -P. Safa. **üstündeki üstünde, başındaki başında** üstündekinden başka hiçbir şey kalmadan: *"Karanfil, üstündeki üstünde, başındaki başında sokağa kovulmuş."* -Ö. Seyfettin. **üstünden (başından) akmak** bir durumu çok belli olmak: *Tembellik üstünden akıyor. "Üstünden başından itina akan bir yolcudan yol sorulabilir mi?"* -S. F.

Abasıyanık. **üstünden (şu kadar zaman) geçmek** aradan herhangi bir zaman geçmek. **üstünden atmak** bir şeyi ödev olarak kabul etmemek. **(birinin) üstünden geçmek** ırzına geçmek. **üstüne alınmak 1)** bir davranışın kendisine karşı olduğunu sanarak tedirgin olmak, alınmak; **2)** bir işi yapmaya söz vermek, ödev alınmak: *"Her biri, ayrı bir defter sayfasının gözden geçirilmesini üstüne aldı."* -P. Safa. **(birinin) üstüne atmak** (bir suçu) birine yüklemek. **üstüne basmak 1)** *bk.* yerinde bir düşünce ileri sürmek: *"Ne iyi söylediniz dedi; ne iyi üstüne bastınız."* -F. R. Atay. **2)** iyice belirtmek: *Üstüne basa basa olmaz dedi.* **(birinin) üstüne başına etmek** *kaba* ağır bir biçimde sövmek. **(bir şeyin) üstüne bir bardak (soğuk) su içmek** *alay* o işten umudunu kesmek, o işin olacağına inanmamak, o işten vaz geçmek. **üstüne bir iki güneş doğmak** *hlk.* sabah yataktan geç kalkmak. **üstüne çekmek** üzerine almak, muhatap olmak: *"Hâlâ eski zenginliğinin hasedini üstüne çeker ve eski terekelerinin veraset vergilerini öder."* -B. Felek. **üstüne çevirmek** *bk.* üstüne geçirmek. **üstüne düşmek** bir kimseyle veya bir şeyle çok ilgilenmek: *"Biz de hani üstüne düşüp düzeltecek yerde, Atatürk'ün Osmanlıcayı Türkçeleştirmek hususundaki güzel arzusunu bugünkü uydurma dilcilik gayretine âlet etmişiz."* -B. Felek. **(karısının) üstüne evlenmek** karısı varken bir kadınla daha evlenmek: *"Fakat hanımefendi, bugün İstanbul'da karısının üstüne evlenmiş kaç erkek var?"* -H. C. Yalçın. **üstüne evlenmek** karısı varken bir kadınla daha evlenmek. **üstüne fenalık gelmek** aşırı derecede sıkılmak, pek bunalmak: *"Bütün kan başıma çıktı, üstüme bir fenalık gelir gibiydi."* -M. Ş. Esendal. **üstüne geçirmek 1)** bir malın tapusunu kendi adına yazdırmak; **2)** (çocuk için) evlât edinmek. **(bir şeyin) üstüne gelmek** bir şey yapılırken veya konuşulurken çıkagelmek. **üstüne gitmek** karışmak: *"Hancı kırda yatıyormuş üstlerine gidememiş. Karıyı gözünün önünde kesmişler de üstüne gidememiş."* -M. Ş. Esendal. **(birinin) üstüne gül koklamamak** sevdiği birinden başkasını sevmemek. **üstüne güneş doğmamak** güneş doğmadan önce kalkmak. **(birinin) üstüne kalmak** güçlükler birinin omuzlarına yüklenmek: *"O giderse bütün yük kızın üstüne kalacak."* -M. Ş. Esendal. **üstüne kapanmak** aralıksız çalışmak: *"Nevin tercüme etmeye hazırlandığı romanın üstüne kapandı."* -S. F. Abasıyanık. **üstüne koymak** katmak eklemek. **üstüne kuş kondurmak** olağanüstü, görülmemiş bir katkı, süs veya hizmet yapmak: *"Tahta döşetmek değil ya, üstüne bir de kuş kondurursan, yine de burada oturulmaz."* -M. Ş. Esendal. **üstüne olmamak** daha üstü bulunmamak: *"İngiliz gemisi üstüne gemi olmaz."* -M. Ş. Esendal. **üstüne oturmak 1)** *bk.* üzerine oturmak; **2)** *tkz.* hakkı yokken bir şeyi kendisine mal etmek: *"Bunların nesi yoksa ele geçirip sonra da üstüne oturmak mümkün."* -E. E. Talu. **üstüne ölü toprağı serpilmiş gibi** tembel, uyuşuk, cansız, miskin. **üstüne perde çekmek** isteyerek örtmek, gizlemek. **(birinin) üstüne sevmek** birini severken bir başkasını daha sevmek: *"Sanki ben sizin üstünüze birini sevmişim, herkese rezil olmuşum, siz de onu duymuşsunuz."* -M. Ş. Esendal. **(bir şeyin) üstüne titremek 1)** *bk.* üzerine titremek; **2)** çok sevgi, özen göstermek: *"... ve topu topu beş bin lirayı bulan bu tasarrufun üstüne titreyip durmaktaydı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **üstüne toz kondurmamak** bir şeyin kusurlu olabileceğini kabul etmemek. **üstüne tuz biber ekmek** üzüntüyü, kusuru artıracak durum yaratmak. **(bir şeyin) üstüne üstüne gitmek** çekinmeden, sonucu tehlikeli olabilecek bir şeyle uğraşmak yılmamak. **üstüne varmak 1)** bir şey yapmasını baskı yaparak istemek: *"Bir gün o kadar üstüne vardılar ki, Resul Efendi zıvanadan çıktı."* -Y. Kemal. **2)** saldırmak; **3)** (kadın) evli bir erkekle evlenmek. **üstüne vazife olmamak** (veya **değil**) görevi olmamak o görev kendini ilgilendirmemek: *"Üstüne vazife olmadığı hâlde iki de bir köylere gidip inceleme gezileri yaptığına bakılırsa, Allah*

bilir milletvekilliğinde de gözü vardır." -H. Taner. *"Hiç de değil, üstümüze vazife olmayan şeylere ne karışalım."* -P. Safa. **üstüne yaptırmak** *bk.* üstüne geçirmek: *"Ev galiba halasınındı, ama, Emin üstüne yaptırmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **üstüne yatmak** hakkı yokken bir şeyi kendine mal etmek, bir şeyi alıp vermemek: *"Bunlar eşeğin büsbütün üstüne mi yatmak istiyorlar."* -M. Ş. Esendal. **üstüne yıkmak** (veya **yıkılmak**) **1)** kendisinin de sorumlu olduğunu bir işin ağırlığını başkalarına yüklemek (veya kendisi yüklenmek): *"Tek tük torunlar doğmaya, yetişmeye başlamış, kendi havalarında olan genç babalar, cahil anneler bu çocukların bütün yükünü onunla karısının üstüne yıkmışlar."* -R. N. Güntekin. **2)** kendi suçunu başkasına yüklemek: **3)** yamamak (veya yamanmak): *"Kız belli ki seni gözüne kestirmiş. Üstüne yıkılmak istiyor."* -E. Bener. **üstüne yok** bundan daha iyisi olamaz, hepsinden iyisi bu: *"Güner desinler, bir ev döşemiş, üstüne yok."* -A. İlhan. *"Karakteristik, vak'alar seçip alâka toplamak hususunda da üstadın üstüne yoktur."* -H. Taner. **(kendi) üstüne yormak** alınmak. **üstüne yüklenmek** **1)** saldırmak: **2)** *mec.* ısrar etmek. **üstüne yürümek** korkutmak, yıldırmak amacıyla saldıracakmış gibi yapmak: *"Bir gün üstüme yürüdü, sen benim kâğıtlarımı karıştırıyorsun, beni polise gammazlıyorsun diye."* -A. İlhan. **üstünü (veya üstüne) görmek** (kadın) gebeyken aybaşı olmak. **üstünüze afiyet** (veya **sağlık**) hastalıktan söz ederken karşısındakinin tutulmaması dileğiyle söylenen söz: *"Onu biraz merak ediyorum, giderken de üstünüze afiyet, nezle olmuştu."* -M. Ş. Esendal. *"Üstünüze afiyet diyordu, kolunda bir romatizma hâsıl oldu."* -A. Ş. Hisar.

→ ***üst alize, üst baş, üst bitken, üst çene, üstçavuş, üst deri, üst deri altı, üst diş, üst dudak, üst eşik, üst geçiş, üst geçit, üst güverte, üst insan, üst kat, üst küme, üst perdeden, üst sınıf, üstsubay, üst tabaka, üst tarafı, üst üste, üst yapı***

üstadane *zf.* *(üsta:da:ne) Far. ustād* - *Far.* *-āne* Üstat gibi, üstadın yaptığına benzer: *"Gayet muntazam ve üstadane bir takip planı yapmıştım."* -R. N. Güntekin.

üst alize *is. coğr.* Alizelere karşıt olarak, her iki yarı kürede ekvator bölgelerinden kutuplara doğru 3 ilâ 10 km yüksekler de esen yel.

üstat, -dı *is.* *(-a:dı) Far. ustād* **1.** Bilim veya sanat alanında üstün bilgisi ve yeteneği olan kimse: *"Koca üstat hemen rasttan bestelediği bir şarkıyı mırıldanmaya başladı."* -A. Gündüz. **2.** *tkz.* Senli benli konuşmada erkekler arasında seslenme olarak kullanılır: *Üstadım, nasılsınız?*

üstatlık, -ğı *is.* Üstat olma durumu.

üst baş *is.* Giyecekler, giysiler: *"Mendilimle üstümü başımı sildim."* -Ö. Seyfettin.

üst bitken *s. bot.* Başka bir bitkinin üzerinde biten, ama asalak olmayan (bitki), epifit.

üstçavuş *is.* Orduda astsubaylığın ikinci aşaması olan, çavuşla başçavuş arasındaki görevli.

üstçavuşluk, -ğu *is.* Üstçavuş olma durumu veya üstçavuşun rütbesi.

üst çene *is. anat.* **1.** Çenenin üst bölümü, üst dudağın bulunduğu yöndeki çene. **2.** Mengenenin V biçimli, üzerinde yiv ve setler bulunan çenesi.

üst deri *is. anat.* **1.** Deriyi oluşturan iki tabakadan dışta olanı, epiderm. **2.** *bot.* Yüksek bitkilerde bütün bölümleri sararak onları dış etkilerden koruyan renksiz, saydam, bir hücreli tabaka, epiderm.

→ ***üst deri altı***

üst deri altı *is. anat.* Üst derinin altında bulunan hücre katmanı.

üst diş *is.* Üst damak üzerinde sıralanan dişlerin her biri.

üst dudak, -ğı *is. anat.* **1.** Dudaklardan üstte bulunanı. **2.** *zool.* Eklem bacaklı hayvanlarda ağız parçalarını örten bir uzantı, karından bacaklılarda ağız bölgesinin dış yanı.

üste *is.* Fazladan verilen, çaba. **üste vermek** bir şeyi başka bir şeyle değiştirirken fazladan vermek. **üste vurmak** **1)** fi-

yatı artırmak; **2)** eklemek, katmak. **üstesinden gelmek** başarmak, becermek: *"Üstesinden geleceksen evlen, yoksa bağrına taş bas."* -H. Taner. *"Evvel Allah, sen bu işin üstesinden gelirsin."* -N. Cumalı.

üstecilik, -ği *is. hlk.* Üstelik.

üsteğmen *is. (ü'steğmen) ask.* Orduda rütbesi teğmenle yüzbaşı arasında olan subay.

üsteğmenlik, -ği *is.* Üsteğmen olma durumu, üsteğmenin görevi veya makamı.

üstel *s. mat.* Üstü (I) olan.

üsteleme *is.* Üstelemek işi, tekit: *"Yahya Kemal abartmayı, üstelemeyi doğuluların bir kusuru olarak görür."* -S. Birsel.

üstelemek *(nsz)* **1.** Bir düşünce veya istek üzerinde durmak, direnmek, ısrar etmek, tekit etmek: *"Ahmet Kerim bu yeni tutumun sebebini mutlaka öğrenmek istedi ve o kadar üsteledi ki Samim cevap vermek zorunda kaldı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *(-i)* (hastalık) Yeniden ortaya çıkmak, depreşmek: *Sıtması üsteledi.* **3.** *(-i)* Bir isteği, bir buyruğu tekrarlamak, tekit etmek. **4.** *(-e)* Bir şeyin üstüne eklenmek, katılmak, inziman etmek: *Sıkıntıya bir de hastalık üsteleyince.*

üstelenme *is.* Üstelenmek işi.

üstelenmek *(nsz)* Üstelemek işine konu olmak.

üstelik, -ği *is.* **1.** Üste verilen şey: *Saatimi bu kalemle değiştirdim, bin lira da üstelik aldım.* **2.** *zf.* Ayrıca, bir de, bundan başka: *"Hiç o taraflı olmadınız, hatta üstelik ona hak veriyor gibi bir şeyler söylediniz."* -R. N. Güntekin. *"Üstelik bu sene dimağımda büyük bir yorgunluk duyuyorum."* -A. Ş. Hisar. **3.** *s.* Güçlü, kuvvetli, sağlam: *"Benim sesim ondan daha üstelik-tir!"* -O. C. Kaygılı.

üstenci *is.* Başkası için yapı ve ticaretle ilgili bir işi yapmayı üstüne alan kimse, müteahhit.

üstencilik, -ği *is.* Üstenci olma durumu, müteahhitlik.

üstenme *is.* Üstenmek işi, taahhüt, angajman: *"Kimseyle bu türlü alış verişim yoktu. Kimsenin üstenmesi, girdisi çıktısı, alacağı, borcu ile uğraşmak istemiyordum."* -N. Cumalı.

üstenmek *(-i)* Bir iş yapmayı üstüne almak, taahhüt etmek.

üst geçiş *is. astr.* Bir yıldızın ufuk üzerinde en yüksek noktaya geçiş durumu, yücelim.

üst geçit, -di *is.* Trafik akımını kesmemek için bir yolun üstünden geçirilen köprü biçiminde üstü açık yol.

üst güverte *is. den.* Gemilerde güvertenin yüksekte kalan bölümü.

üst insan *is.* Görüş, irade gibi nitelikleri yüksek, yetenek ve erdemleri herkesten üstün olan insan, dâhi: *Atatürk bir üst insan örneğidir.*

üst kat *is.* Bulunulan yere göre bir üst daire ve bölüm.

üst küme *is. sp.* İçinde bulunulan lig maçlarının bir üst ligi.

üstlenim *is.* Üstlenmek işi.

üstlenme *is.* Üstlenmek işi, deruhte.

üstlenmek *(-i)* Üstüne almak, yüklenmek, deruhte etmek: *"Bir çocuk sahibi olmak, büyük bir sorumluluk üstlenmektir."* -H. Taner.

üstlük, -ğü *is.* **1.** Üst olma durumu. **2.** En üste giyilen uzunca giysi.

üst perdeden *zf.* Yüksekten.

üst sınıf *is.* Bir üst sınıf veya ileri sınıf.

üstsubay *is. ask.* Binbaşı, yarbay ve albay rütbesindeki subaylara verilen genel ad.

üst tabaka *is. sos.* İleri gelenler sınıfı.

üst tarafı *zf.* Netice itibarıyla.

üstübeç, -ci *is.* Boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat: *"Gündüz yüzünün kazıllığını örtmek için sürdüğü kalın pudra tabakası âdeta bir üstübeç maskesini hatırlatıyordu."* -H. E. Adıvar.

→ ***üstübeç macunu***

üstübeç macunu *is.* Üstübeç veya tutkaldan, dövülmüş tebeşir tozu ile hazırlanan onarma macunu.

üstü kapalı *s.* ve *zf.* Açık ve kesin kelimeler kullanmadan: *"Onu yumuşatacağı*

na, daha fazla alaycı yaptı; oldukça üstü kapalı bir sesle..." -H. E. Adıvar. *"Üstelik uzun zaman, yani hürriyetsiz devirlerde yaşadığımız için, üstü kapalı, nükteli sözler de söylemede ustalaşmış bir milletiz."* -B. Felek.

üstün (I) *s.* **1.** Benzerlerine göre daha yüksek bir düzeyde olan, onları geride bırakan: *"Zekâsının işlek, hatasız ve çok üstün olduğunu bir daha anlıyorum."* -R. H. Karay. *"Bugünden yarına yiyecek ekmeği olmayanlar için para ve mal her şeyden üstündür."* -R. N. Güntekin. **2.** (birine veya bir şeye göre) Nitelik bakımından daha yüksek, daha elverişli olan, faik: *"El elden üstündür ta arşa kadar."* -Atasözü. *"Beyrut okulu da gerçekten, temiz düzenli ve eski Fransız müessesesinden üstündü."* -F. R. Atay. **üstün bulunmak** (veya **görmek**) bir şeyi veya kimseyi başkasından daha değerli bulmak veya görmek. **üstün olmak** (veya **gelmek**) **1)** benzerlerinden daha yüksek düzeyde olmak: *"Aşk, hayatın bütün zevklerine üstün gelen ruhanî bir varlıktır."* -A. Ş. Hisar. **2)** Bir kimseden veya bir şeyden daha yüksek, daha değerli olmak: *"Aliço'nun bir gömlek üstün olduğu iyice belirlenmiştir."* -S. Birsel. **üstün tutmak** bir kimseye, bir şeye başkasından daha çok değer vermek.

→ ***üstün yapım, üstün zekâ***

üstün (II) *is.* Arap yazısında bir ünsüzün geniş, kısa ve düz (a, e) okunacağını gösteren işaret, fetha.

üstünde *e.* ve *is.* Bir tutum veya davranışı dışa yansıtıyor olma veya böyle bir durum içinde bulunma: *"Yine haşarılığı üstünde! Gözünü beğenmedim, gibi sebeplerle ona binmeyi gözüne kestiremez."* -A. Ş. Hisar.

üstüne *zf.* **1.** İlişkin, üzerine, dair: *"Arkadaşım aşk ve evlilik üstüne konuşulacak şeyler bulmuştu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Hesabına: *"Kahveci içilen kahveleri Esat Ağanın üstüne yazıyor."* -M. Ş. Esendal. **3.** ...-e göre, uygun olarak: *"Paris'e yazıldı. Oradan ölçü üstüne gönderdiler; insan Paris'e kendi gidip diktirmeli."* -M. Ş. Esendal. **4.** ...-den sonra: *"Ben rakının üstüne şarap içmem diyecek oldu."* -H. Taner. **5.** Kendinden önce gelen sözün ikileme biçiminde anlamını pekiştirme ve sıklığını ifade etmek için kullanılır: *"Memleketten mektup mektup üstüne para istemiyorlardı o sıralarda..."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***üstüne üstlük***

üstüne üstlük, -ğü *zf.* Fazla olarak, artırarak.

üstünkörü *zf.* ve *s. (üstü'nkörü)* **1.** İnceliklerine inmeden, özen göstermeden (yapılan), gelişi güzel, sathî: *"Başka eserleri hep üstünkörü şöyle bir karıştırmakla iktifa ediyor ve Rafael'e dönüyordum."* -R. N. Güntekin. *"Annesiyle bir hafta evvel yaptığı görüşmeyi üstünkörü anlattı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Yüzeysel, gereği gibi olmayan, şöyle böyle: *"Üstünkörü yapılmış iskeleye ayak basar basmaz gıcırtıları her hâlde duyulacaktır."* -R. H. Karay.

üstünleşme *is.* Üstünleşmek durumu.

üstünleşmek *(nsz)* Üstün durıma gelmek: *"Uzun ve boğum boğum kollarında kılıç, kocaman ellerinde yay üstünleştikçe üstünleşiyor."* -T. Buğra.

üstünlük, -ğü *is.* Üstün olma durumu, rüçhan: *"Bunlar kendilerini kıskançlık gibi, üstünlük gibi, gençlik hislerine kaptıran hanımlardı."* -A. Ş. Hisar. *"Osmanlı Türklüğü, Avrupa içine sokulduğu zaman, medeniyet üstünlüğü henüz Şark âleminde idi."* -F. R. Atay.

→ ***üstünlük derecesi, üstünlük duygusu, üstünlük karmaşası, üstünlük kompleksi***

üstünlük derecesi *is. gr.* **En, çok** zarfıyla sıfat veya başka zafların nitelik ve nicelik bakımından kazandıkları en üstün anlam: *En güzel çocuk sendin. Bu konuda söylenecek çok söz var.*

üstünlük duygusu *is. psikol.* Kişinin kendini bazı yönlerden veya genellikle insanların çoğundan üstün görmesi, üstünlük kompleksi.

üstünlük karmaşası *is. psikol.* Üstünlük kompleksi.

üstünlük kompleksi *is. psikol.* Kendi-

ni olduğundan fazla ve abartılı bir biçimde yeterli, yetenekli ve güçlü görme duygusu: *"Yürekli bir soylunun üstünlük kompleksi sergilenir bu oyunda."* -H. Taner.

üstünseme *is.* Üstünsemek işi veya durumu.

üstünsemek *(-i)* Üstün, iyi, yeğlenir olduğuna inanmak: *"Belki de loşluğu üstünseyen Zeyno, mumu yakmış, yorganın üstünde hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamıştı."* -H. E. Adıvar.

üstün yapım *is. sin.* Çok büyük giderlerle çevrilen, kalabalık oyunculu, göz kamaştırıcı süs ve giysili, büyük reklâmlarla piyasaya sürülen, ama sanat yönünden çoğunlukla büyük bir değer taşımayan film.

üstün zekâ *is.* Çabuk, iyi, kıvrak bir zekâ.

üstün zekâlı *s.* Üstün zekâya sahip olan.

üstün zekâlılık, -ğı *is.* Üstün zekâlı olma durumu.

üstüpü *is. Yun. stuppi* Gemi kalafatında, işliklerde, buharlı makinelerde, temizlik işlerinde, otomobilcilikte kullanılan didilmiş kendir: *"Usta ellerinin yağını üstüpüye silerken soruyor."* -Z. Selimoğlu.

üstüpüleme *is.* Üstüpülemek işi.

üstüpülemek *(-i)* Üstüpü ile silmek veya temizlemek.

üst üste *zf.* **1.** Birbiri arkasından: *"Üst üste her akşam, erken saatlerde kahveye gelmeye başladı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Birbirinin üstüne konulmuş: *"Bir gün üst üste yığılmış paketleri göstererek -Buyurun dediler, hepsi hazır."* -Y. Z. Ortaç. *"Her romana başlarken içimde üst üste yığılmış şeyler arasında şaşırmış kalmış olan kafam, kendisine yeni bir yol buluyor."* -H. E. Adıvar. **3.** Çok kalabalık, sıkışık.

üstüvane *is. (üstüva:ne) Ar. ustuvâne esk.* Silindir: *"Heybeden yapılmış partal yelekli, şahmerdan makinesinin üstüvanesine sarılmış demir telin ucuna geçti."* -S. F. Abasıyanık.

üstüvanî *s. (üstüva:ni:) Ar. ustuvânî esk.* Silindir biçiminde olan.

üst yapı *is.* **1.** *mim.* Alt yapı üzerine kurulan, oturmaya veya üretime yarayan yapıların tümü. **2.** *sos.* Alt yapı üzerinde oluşan kültür, din, sanat, felsefe, bilim, ülkü, siyasal kurumlar gibi toplumsal değerleri içeren genel kavram: *"Ahlâkla her şeyin çözümlenemeyeceğini, ahlâkın bir üst yapı olduğunu bilenlerdenim."* -H. Taner. **3.** *fiz.* Bir alaşımın mikroskop kullanmadan, çıplak gözle incelenen yüzeysel tabakalarından anlaşılabilen genel yapısı. **4.** Demir yolculukta toprak düzleme hattının ve köprü, kemer gibi sanat eserlerinin üstünde yapılan ve demir yolu hattının döşenmesini amaçlayan etkinliklerin tümü.

-üş (I) *bk.* -iş.

-üş- (II) *bk.* -ş-.

üşenç, -ci *is.* Üşenme, üşengeçlik: *"Doğruyu aramanın üşenci ruhlara çöktü mü?"* -S. F. Abasıyanık.

üşengeç, -ci *s.* Çok üşenen, tembel: *"Enişte de üşengen bir adamdır, rahatı kaçar diye üstüne düşmedi."* -M. Ş. Esendal. *"Savsaklılıktan, üşengeçlikten yağlanıp kepeklerle beneklendiğini farkettiğim ceket yakasını silinmiş görmekten hoşlanmaz mı?"* -R. H. Karay.

üşengeçlik, -ği *is.* Üşengeç olma durumu, tekâsül: *"Üşengeçlikten o yargıyı kabullenen bir iki kişi de bu sloganı yineleyince, bu kamuoyunun yargısı sayılır."* -H. Taner.

üşengen *s. bk.* üşengeç.

üşengenlik, -ği *is.* Üşengen olma durumu.

üşenme *is.* Üşenmek işi: *"Fakat tam kapıdan çıkacağım zaman, üstüme bir üşenmedir çöküyor."* -F. R. Atay.

üşenmek *(-e)* Kendinde bir gevşeklik duyarak bir işi yapmaya isteği olmamak: *"Yavaş yavaş bu mektupları açmak, okumak şöyle dursun, yırtıp, sepete atmaya bile üşenir oldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Demek sen şimdi bu iş için üşenmeden Bursa'ya gideceksin?"* -R. N. Güntekin.

üşme *is.* Üşmek işi veya durumu.

üşmek, -er *(-e) hlk.* Çokça gelip toplanmak, üşüşmek: *Herkes başıma üştü.*

Ekmeğe karınca üştü.

üşniye *ç. is. Ar. uşniyye bot. esk.* Su yosunları.

üşüme *is.* Üşümek iş: *"Üşüme nöbetine tutulanların hareketiyle cevap verdim."* -A. Gündüz.

üşümek *(nsz)* Isı yokluğu, azlığı veya ısı kaybından etkilenmek, soğuğun etkisini duymak: *"Üşümüş, donmuş gibi, kaba, nasırlı, pis ellerini karnının üstünde sıkıyordu."* -Ö. Seyfettin. *"Manevî bir titreme değil! Üşüyorum, vücudumun soğuduğunu duyuyorum, dişlerim birbirine vuruyor."* -R. H. Karay.

üşüntü *is.* ve *s.* Toplanma, üşüşme, üşüşüp bir araya gelmiş: *Karınca üşüntüsü.* **üşüntü etmek** üşüşmek. **üşüntü köpekler mandayı paralar** birlikten güç doğar.

üşürme *is.* Üşürmek işi veya durumu.

üşürmek *(-i, -e)* Üşmek işini yaptırmak, saldırtmak: *Köpekleri birinin üstüne üşürmek.*

üşüşme *is.* Üşüşmek işi.

üşüşmek *(-e)* Her yandan bir araya gelmek, toplanmak, birikmek: *"Sonra kuşların üşüştüğü ağaca doğru yavaş yavaş yürürlerdi."* -S. F. Abasıyanık. *"Bu centilmen sporcuyu tebrik için Fenerliler üşüştüler."* -H. Taner.

üşütme *is.* Üşütmek durumu.

üşütmek *(-i)* **1.** Üşümesine sebep olmak: *"Havanın üşütecek kadar serin olmasına göre sabah yakın."* -R. N. Güntekin. **2.** *(nsz)* Üşüyüp hasta olmak, soğuk almak. **3.** *argo* Delirmek, saçmalamak.

üşütücü *is.* Üşümeye yol açan: *"Sabah serinliği âdeta üşütücü..."* -R. H. Karay.

üşütük, -gü *is.* ve *s. argo* Aklını yitirmiş, saçmalayan kimse.

-üt (I) *bk.* -ıt (I).

-üt (II) *bk.* -ıt (II).

-üt (III) *bk.* -t-.

ütme *is.* **1.** Ütmek işi. **2.** Ateşte kızartılmış taze buğday veya mısır.

ütmek, -er (I) *(-i)* **1.** Ateşten veya yüksek bir ısıdan geçirmek. **2.** *hlk.* Bir şeyi, tüylerini yakmak için alevden geçirmek. **3.** *hlk.* Taze buğday veya mısırı ateşe tutup pişirmek.

ütmek, -er (II) *(-i) hlk.* Oyunda, kumarda kazanmak, yenmek.

ütopi *bk.* ütopya.

ütopik, -gi *s. Fr. utopique* Ütopyaya dayanan, ütopya ile ilgili.

ütopist *is. Fr. utopiste* Ütopyacı: *"Geleceği çok pembe görüyorsa ütopist derler insana."* -H. Taner.

ütopya *is. (üt'pya) Yun. utopia (XVI. yüzyıl İngiliz yazarı Thomas More'un, ideal toplumun temellerini anlattığı romanın adından)* Gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce.

ütopyacı *s.* Ütopyalara kapılan, inanan (kimse), ütopist.

ütü *is.* **1.** Genellikle giysilerin buruşukluklarını gidermek için bunların üzerinden geçirilen kızgın demir araç. **2.** Bu araçla yapılan iş: *"Garsonların yamalı bez ceketleri ütüv ve ütü kokuyor."* -F. R. Atay. **ütüsü üzerinde** yeni ütülenmiş: *"Bu patırtısız semtte loş odamızda girip ütüsü üzerinde serin çarşaflara serilerek yatmak."* -R. H. Karay.

→ ütü altlığı, ütü bezi, ütü makinesi, ütü masası, ütü tahtası

ütü altlığı *is.* Ütü yapılırken ütünün altına konulan ateşe dayanıklı veya yanmaz madde.

ütü bezi *is.* Ütülenen şey üzerine serilen, nemli veya kuru olarak kullanılan ince pamuklu bez.

ütücü *is.* İşi kumaş, giysi, çamaşır vb. ütülemek olan kimse.

ütücülük, -gü *is.* Ütücü olma durumu.

ütüleme *is.* Ütülemek işi.

ütülemek *(-i)* **1.** Ütü ile buruşukluklarını gidermek: *"Bir erkek hizmetçisini sevse, ondan daha iyi kimsenin çamaşır ütüleyemeyeceğine inanır."* -R. H. Karay. **2.** Alevde tüylerini veya kabuğunu yakıp gidermek: *Yılbaşı hindisini ütülüyor. "Çakmak kıvılcımı çıkardı, çıkarmasıyla poof diye gaz parladı ve zaten seyrek olan kirpiklerimi ütüledi."* -B. Felek.

ütülenme *is.* Ütülemek işi.

ütülenmek *(nsz)* Ütülemek işine konu

olmak: *"Benim lâcivert pantolon yine ütülenmedi mi?"* -R. H. Karay.

ütülme *is.* Yenilme, kaybetme.

ütülmek *(nsz) hlk.* Oyunda, yenilmek, kaybetmek.

ütülü *s.* Ütülenmiş, ütü ile buruşuklukları giderilmiş: *"Ayağında beyaz, yeni ütülü bir pantolon var."* -P. Safa.

ütü makinesi *is.* Sıcaklık veren bir levha ile bunun üzerinde çamaşırı sıkıştırmak için bir pedalla döndürülen bir silindirden yapılmış makine.

ütü masası *is.* Ütü tahtası.

ütüsüz *s.* Ütülenmemiş veya ütüsü bozulmuş: *"Bir gün pantolonunun bir kenarını ütüsüz görmedim."* -F. R. Atay. *"Ütüsüz ve beli oturmamış pantolonunu çekti."* -T. Buğra.

ütü tahtası *is.* Üzerinde ütü yapılmak için kullanılan yüksek ayaklı araç.

üvendire *is. (üve'ndire) Yun.* Çift öküzlerini yürütmek için kullanılan, ucuna sivri demir çivi (nodul) çakılmış uzun değnek: *"Silâhsız kaldık, köylüler bize dipçik, üvendire, nacak yetiştirirdi."* -A. Gündüz. *"Öküzün üvendiresini tuttu ve sakin, huzur dolu bir sesle haber verdi."* -N. Araz.

üvey *s.* Yalnız yasaca akraba sayılan, öz olmayan. **üvey evlât gibi tutmak (veya saymak)** horlanmak, haksızlık etmek iyi davranmamak: *"Sanatçıyı üvey evlât saymak huyumuz yine değişmedi."* -H. Taner.

→ ***üvey ana, üvey anne, üvey baba, üvey çocuk, üvey evlât, üvey kardeş, üvey kız, üvey oğul***

üvey ana *is.* Öz olmayan anne, analık: *"Bunlar ekseriya üvey ana elinden kaçmış sakin çocuklar."* -S. F. Abasıyanık. *"Üvey anası ona bir kurtarıcı gibi geldi."* -T. Buğra.

üvey anne *is.* Üvey ana.

üvey baba *is.* Öz olmayan baba, babalık.

üvey çocuk, -ğu *is.* Üvey evlât.

üvey evlât, -dı *is.* Karı kocanın her birine göre öbürünün ayrı bir eşinden dünyaya gelmiş olan evlât.

üveyik, -ği *is. zool.* Güvercinlerden, korularda yaşayan, eti için avlanan bir kuş *(Streptopelia turtur).*

üvey kardeş *is.* Babaları veya anaları ayrı olan kardeşlerden her biri: *"Mısır'dan beri bana dadılık eden Hadiye isminde bir genç kızın üvey kardeşiydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

üvey kız *is.* Karı kocanın her birine göre öbürünün ayrı bir eşinden dünyaya gelmiş olan dişi çocuk.

üveyme *is.* Üveymek işi veya durumu.

üveymek *(nsz)* Güvercin, kumru gibi kuşlar için, göğsünden ötmek.

üvey oğul, -ğlu *is.* Karı kocanın her birine göre öbürünün ayrı eşinden dünyaya gelmiş olan erkek çocuk: *"Yeni baba üvey oğluna saygılı idi."* -F. R. Atay.

üvez (I) *is. bot.* **1.** Gülgillerden bir ağaç *(Pirus sorbus).* **2.** Bu ağacın muşmulaya benzeyen yemişi: *"Gülse bile gülüşünde ham ayva, muşmula veya üvez yemiş gibi bir burukluk vardır."* -R. H. Karay.

üvez (II) *is. zool.* Sivrisineğe benzer bir böcek *(Sorbus).*

üye *is.* **1.** Herhangi bir topluluğu oluşturan bireylerden her biri, aza: *"İkisi de şehrin satranç kulübü üyelerindendir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *anat.* Omurgalılarda, kol ve bacaklar. **üye olmak** bir kuruluşa üye olarak girmek: *"Herhangi bir iş yerinde çalışabilmek için, işçi sendikasına üye olmak veya olmamak şartına bağlanamaz."* -Anayasa.

→ ***üye aidatı, üye tam sayısı***

üye aidatı *is. bk.* üyelik aidatı.

üyelik, -ği *is.* Üye olma durumu: *"Ara sıra bazı kimselerin bu banka idare meclisi üyeliklerine tayininde vetosunu dayatmaya kalkıştığını işittim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **üyelik dondurmak** herhangi bir sebeple bir üyenin belirli bir süre için bağlı olduğu kuruluşun çalışmalarında yer almasını veya toplantılarda bulunmasını engellemek. **üyeliği düşmek** üye olma niteliğini kaybetmek: *"Meclis çalışmalarına özürsüz olarak bir ay içinde toplam beş birleşim günü katılmayanların üyeliğinin düşmesine karar verilir."* -Anayasa.

→ ***üyelik aidatı***

üyelik aidatı *is.* Bir kurum ve kuruluşa hem girişte hem de yıllık olarak ödenen önceden belirlenmiş ücret.

üye tam sayısı *is.* Bir meclisi veya kurulu oluşturan üyelerin tam sayısı.

-üz *bk.* -ız (III).

üzengi *is.* Eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka: *"İyi süvarilik gururuyla ayaklarını üzengiden çıkarmış, dizginleri bırakmış."* -F. R. Atay. *"Küçük ayağını üzengiye geçirerek, belinden kavrayan Faik'in yardımıyla bir sıçrayışta hayvana atladı."* -P. Safa.

→ ***üzengi kayısı, üzengi kemiği, üzengi taşı***

üzengi kayışı *is.* Eyerin sağına ve soluna takılan üzengi demirini özel toka ile eyere bağlayan kayış.

üzengi kemiği *is. anat.* Orta kulakta üzengiye benzeyen küçük bir kemik.

üzengileme *is.* Üzengilemek işi.

üzengilemek *(-i)* (koşturmak için hayvana) Üzengi ile vurmak.

üzengilenme *is.* Üzengilenmek durumu.

üzengilenmek *(nsz)* (hayvana) Üzengi ile vurulmak.

üzengisiz *s.* Üzengisi bulunmayan, üzengi olmaksızın.

üzengi taşı *is.* Bir kemerin iki yanında ayaklar üzerine gelen ilk taş.

üzere *e.* **1.** Bir amacı anlatır: *Gitmek üzere kalktı. "Müzakere bitince, üç dört gün sonra gene evde buluşmak üzere ayrıldılar."* -P. Safa. **2.** Şartı anlatır: *Akşama geri vermek üzere bu kitabı alabilirsiniz.* **3.** Yakın olmayı, yakınlaşmayı anlatır: *Sabah olmak üzere. "Bu yangın kalbimizde başlıyorsa, yani ümitsiz bir aşka düşmek üzere olduğumuzu hissedersek ne yapalım?"* -R. N. Güntekin. **4.** Gibi, (bu) yolda, (bu) biçimde: *Daha önce belirtildiği üzere.*

üzeri *is.* **1.** (bu kelimenin yalın durumu **üzer**'dir, ancak bu biçimi kullanılmaz, çekimli biçimleri kullanılır) Bir şeyin yukarı, göğe doğru olan yanı: *Toprağın üzeri. Evin üzeri. "Bunların üzerinden ustalıkla atlayarak gemiye doğru yürüdü."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bir şeyin görülen yanı, yüzü. **3.** Bir şeyin dış yüzü, yüzey. **4.** Giysi. **5.** Vücut, beden: *"Gece sıcak olduğu için üzerine yalnız ince bir pike örtü örttük."* -R. N. Güntekin. **6.** Artan, geriye kalan bölüm: *Alış verişin üzeri.* **7.** Bazı tamlamalarda zaman bildirir: *"Sonra yine böyle durgun, yine sıcak, öğle üzerleri vardır, herkesin uykuya vardığı, araba seslerinin kesildiği, sokakların tenhalaştığı bomboş, çıplak öğle üzerleri."* -R. H. Karay. **8.** **Üzeri** kelimesi bazı deyimlerde sorumluluk, yükümlülük anlatır: *Üzerine almak. Üzerinden atmak.* **üzerinde durmak** bir işe önem vermek, bir işle yakından sürekli ilgilenmek. **üzerinde kalmak** **1)** (mal veya iş) artırma sırasında bir kimsenin olmak: *"Hâsılı ne yaptı yaptı, elektrikli süpürge üzerinde kaldı."* -H. Taner. **2)** istenmeyen şey birine yüklenmek, sorumluluğuna bırakılmak. **üzerinden atlamak** bir şeyi ödev edinmemek. **üzerinden dökülmek** (giysi için) bol ve biçimsiz olmak. **üzerine almak** **1)** bir davranışın kendisine karşı olduğunu sanarak tedirgin olmak, alınmak: *"Söylediklerini hepimiz ayrı ayrı üzerimize almıştık, susuyor ve sıkılıyorduk."* -Ö. Seyfettin. **2)** bir işi yapmaya söz vermek, edinmek: *"Ders kısmını da üzerine alacak, uzun etme!"* -H. E. Adıvar. **3)** (evli iken) karısının üzerine bir başka kadınla evlenmek: *"Fakat haydi beni boşadınız. Almanya'da sevdiğiniz bir başka kadını üzerime aldınız, neyse."* -Ö. Seyfettin. **üzerine atmak** bir suçu birine yüklemek. **üzerine bir bardak su içmek** *alay* alacaklı bulunduğu bir şeyi elde etmekten umut kesmek. **üzerine bir iki güneş doğmak** sabah yataktan geç kalkmak. **üzerine çökmek** (duygu, durum vb.) bastırmak, kaplamak: *"Üzerimize çöken şimşekli, yıldırımlı havanın bana verdiği helecanı yeniden duyuyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **üzerine düşmek** bir şeyle ilgilenmeye başlamak, ilgi göstermek, bir şeyle çok uğraşmak. **üzerine evlenmek** (evli iken) karısının

üzerine bir başka kadınla evlenmek. **üzerine koymak** katmak, eklemek. **üzerine oturmak** *tkz.* hakkı yokken bir şeyi kendine mal etmek. **üzerine ölü toprağı serpilmiş gibi uyumak** çok derin uyumak: *"Aldım eve getirdim kuşu. Başka olsa üzerime ölü toprağı serpilmiş gibi uyurdum. Gece uyku girmedi gözüme. Arada bir uyanıp kuşa baktım."* -T. Dursun K. **üzerine titremek** çok sevgi ve özen göstermek: *"Yaşarken en üzerine titrediği bir insan, ezkaza ölecek oldu mu yarım yamalak bir ağlar, ondan sonra bir daha adını ağzına almazdı."* -R. N. Güntekin. *"Onları alıcı gözü ile seyretsin. Bir sanat eseri üzerine titremek ne demektir, görsün."* -B. R. Eyuboğlu. **üzerine tuz biber ekmek** üzüntüyü, kusuru artıracak durum yaratmak. **üzerine üzerine gitmek** çekinmeden, sonucu tehlikeli olabilecek bir şeyle uğraşmak, yılmamak. **üzerine varmak 1)** bir şey yapmasını baskı yaparak istemek; **2)** (kadın) evli bir erkekle yasal olmayan bir biçimde birlikte yaşamak. **üzerine yaptırmak** bir malın tapusunu kendi adına yazdırmak. **üzerine yatmak** *bk.* üstüne oturmak. **üzerine yok** *bk.* üstüne yok. **üzerine yüklenmek 1)** saldırmak; **2)** *mec.* ısrar etmek. **üzerine yürümek** saldırmak. **üzerinize afiyet** *bk.* üstünüze afiyet.

üzerinde *e.* ve *is.* **1.** Üstünde: *"Donanan minareler sanki yolun üzerinde yakılan meş'alelerdir."* -R. E. Ünaydın. *"Bir sandalyenin üzerinde oturmuş, önüne bakıyordu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** ... ile ilgili, üzerine: *"Hacı Ömer'in hatırı için gecelerce başını soğuk su ile ıslatarak kitaplar üzerinde çalıştım."* -R. N. Güntekin. **3.** Varlık, kimlik: *"Bu sözler, Mebrure'nin üzerinde derin ve kuvvetli bir tesir bıraktı."* -P. Safa.

üzerine *e.* ve *is.* **1.** Üstüne: *"Üzerinize örtülen bu abani yorgan sizi ağırlamak içindir."* -R. H. Karay. **2.** İlgili, ilişkin, üstüne, dair, hakkında: *Dil üzerine bir yazı.* **3.** ...-den dolayı, göre: *Onun gelmesi üzerine ortalık düzeldi. Bu söz üzerine herkes rahat etti.* **4.** ...-den sonra: *Yemek üzerine su içilince... Bunca hazırlık üzerine yola çıkmamak insanı üzer.* **üzerine almak** bir işi görev edinmek, deruhte etmek: *"Üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma şerefim üzerine ant içerim."* -Anayasa. **üzerine çullanmak** her tarafını kaplamak, sarmak: *Korku, su içen bir ceylana saldıran kurt gibi, üzerime çullandı.*

üzerlik, -ği *is. bot.* Sedef otugillerden, yaprakları almaşık, çiçekleri beyaz renkte, susama benzeyen tohumları acı olan, halk hekimliğinde tedavi ettiğine inanılan bir bitki *(Peganum harmala)*: *"Mini mini iken o da benim gibi üzerlikle tütsülenmiştir."* -R. H. Karay.

üzgü *is.* Yersiz ve gereksiz olarak çektirilen sıkıntı, eziyet, eza, cefa: *Bilirim, bir üzgü bin avaz yapar.*

üzgülü *s.* Üzgü veren, eziyetli.

üzgün *s.* Üzülmüş, üzüntü duymuş, neşesiz, tasalı, gamlı, mağmum, mahzun, melül, mükedder: *"Orada görüp işittiklerimden çok üzgünüm."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"O zamana kadar üzgündü, sesi kısılmış gibiydi."* -T. Buğra.

→ ***üzgün balığı***

üzgün balığı *is. zool.* Kaya balığıgillerden, kemikli, küçük bir balık *(Collionymus lyra)*.

üzgünlük, -gü *is.* Üzgün olma durumu, neşesizlik.

üzgüsüz *s.* Üzgü vermeyen, eziyetsiz.

üzlük, -gü *is. hlk.* Topraktan yapılmış, kulpsuz, küçük çömlek.

üzme *is.* Üzmek işi.

üzmek, -er *(-i)* **1.** Üzüntü vermek: *"Hayal içinde yüzen insanlar etrafındakileri üzerler."* -A. Ş. Hisar. *"Onu biraz üzerim ama zekâsına da bayılırım."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Bir şeyi gerip çekerek gevşetmek, sürterek aşındırmak: *"... zaten semersiz hoşuma gitmiyordu. Odunlar eşeğin sırtını üzüyordu."* -Halikarnas Balıkçısı.

üzre *bk.* üzere.

üzücü *s.* Üzüntü veren: *Üzücü bir durum.*

üzülme *is.* Üzüntü duyma, teessür.

üzülmek *(nsz)* **1.** Üzmek işine konu

olmak: *"Karısının düştüğü bu hâle üzülmek şöyle dursun ona çok defa dadı kalfa muamelesi etmekten çekinmezdi."* -R. N. Güntekin. **2.** *(-e)* Üzüntü duymak, kaygılanmak: *"Bu apartmandan başka yere gideceksiniz diye üzülüyorum."* -P. Safa.

üzüm *is. bot.* Asmanın, taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi. **üzüm üzüme baka baka kararır** her zaman bir arada bulunan, arkadaşlık eden kimseler, birbirlerine huy aşılar. **üzümün çöpü armudun sapı var demek** her şeyde bir eksiklik bulmak, güç beğenir olmak. **üzümünü ye de bağını sorma** yararlandığın şeyin nereden geldiğini araştırma.

→ ***üzüm çekirdeği, üzüm hoşafı, üzüm kompostosu, üzüm pekmezi, üzüm salkımı, üzüm sirkesi, üzüm suyu, üzüm şekeri, üzüm şırası, üzüm turşusu, üzüm üzüm***

üzüm asması *is.* Üzüm çubuğunun ve dallarının asılarak yetiştirilmesi sonucu oluşturulan asma.

üzümcü *is.* Üzüm yetiştiren veya satan kimse.

üzümcülük, -ğü *is.* Üzüm yetiştirme ve satma işi.

üzüm çekirdeği *is.* Üzümün özünde bulunan çekirdek.

üzüm güneşi *is.* İnce uzun gövdeli, ön kanatlı ve ince duyargalı küçük kelebek.

üzüm hoşafı *is.* Kuru üzüm ve şekerin kaynatılması ile yapılan hoşaf.

üzüm kompostosu *is.* Üzümün şeker ve su ile kaynatılması sonucunda yapılan komposto.

üzüm kurusu *is.* Çeşitli yöntemlerle kurutulan üzüm.

üzümlü *s.* İçinde üzüm olan.

üzümlü kek *is.* İçine üzüm konularak yapılan kek.

üzüm pekmezi *is.* Üzümün önce çiğnenerek, ezilerek şıra hâline getirilmesi sonra kazanda şeker ve üzüm topağı ile kaynatılması sonucu elde edilen pekmez.

üzüm salkımı *is.* Üzüm tanelerinin dizi dizi bulunduğu salkım.

üzüm sirkesi *is.* Üzüm suyundan yapılan sirke.

üzüm suyu *is.* Üzümün sıkılması sonucu elde edilen meyve suyu.

üzümsü *s. bot.* Üzüm gibi yumuşak, etli, sulu ve içi çekirdek olan (meyve).

üzümsüz *s.* İçinde üzüm olmayan.

üzüm şekeri *is.* Glikoz.

üzüm şırası *is.* Üzümün ezilerek suyunun çıkarılması ve dinlendirilmesi ile elde edilen şıra, dinlendirilmiş üzüm suyu.

üzüm turşusu *is.* Üzümden sirke ile yapılan turşu.

üzüm üzüm *zf.* **Üzmek** ve **üzülmek** fiillerine getirilerek bunların anlamını pekiştirir: *"Hıncını doğrudan doğruya çıkaramıyor, başka bahaneler bularak kızı üzüm üzüm üzüyor."* -Ö. Seyfettin.

üzünç, -cü *is.* Üzüntü.

üzünçlü *s.* Üzüntülü: *"İçlerinden biri titrek ve üzünçlü bir sesle hicazkâr üzerinde gezinmeye başladı."* -S. Birsel.

üzüntü *is.* Olması istenilmeyen olaylardan doğan ruh tedirginliği, teessür: *"Sesinde bir üzüntü, hatta bir sitem sezdim."* -A. Gündüz. *"Ne kadar alışılsa da düzensizlik insana üzüntü, yüreğe darlık verir."* -M. Ş. Esendal. **üzüntü vermek** tedirginlik yaratmak, sıkıntı ve huzursuzluğa yol açmak: *"Üzüntü versin diye ara sıra uydurduğu yalanların tesiri altında kalmıştım."* -R. H. Karay.

üzüntülü *s.* **1.** Üzüntüsü olan, acılı, müteessir: *"Ara sıra, saate üzüntülü bir göz atıyordu."* -P. Safa. **2.** Üzüntü veren: *"Onu güldüren ve bizi ağlatan bu uzun ve üzüntülü oyun feleğin sabrını tüketti."* -Y. K. Beyatlı.

üzüntüsüz *s.* Üzüntüsü olmayan, sıkıntısız, acısız: *"Yüzüne sakin, telâşsız, bir şey anlamamış gibi bakmayı uygun buldum."* -S. F. Abasıyanık.

V

v, V Türk alfabesinin yirmi yedinci harfi. *Ve* adı verilen bu harf ses bilimi bakımından ötümlü, sürtünücü, diş - dudak ünsüzünü gösterir.

-v *bk.* -av / -ev.

vaat, -di *is. Ar. va'd* Bir işi yerine getirmek için verilen söz: *"Son seçimleri yeni nükleer güç santralleri açmak vaadi yüzünden kaybetmiş."* -H. Taner. **vaadini tutmak** (veya **vaadinde durmak**) verdiği sözü yerine getirmek. **vaatte bulunmak** söz vermek.

→ ***vadetmek***

vaaz *is. Ar. va'ẓ* **1.** Cami, mescit gibi yerlerde yapılan dini konuşma. **2.** Bir kimseye kalbini yumuşatacak, kendisini doğruluğa, iyiliğe götürecek biçimde söz söyleme. **vaaz etmek** cami, mescit gibi yerlerde dini konuşma yapmak: *"Köylerde ne yapacağını sordu; anlattılar: Namaz kıldırmalı, vaaz etmeli..."* -F. R. Atay. *"Hadi bakalım... Göster kendini... Yeni usule göre sen vaaz et de dinleyelim."* -R. N. Güntekin. **vaaz vermek** cami, mescit gibi yerlerde dini konuşma yapmak: *"Nasrullah Camiinde verdiği büyük siyasi vaaz bütün gönülleri fethetmişti."* -Y. Z. Ortaç.

vabeste *s. (va:beste) Far. vâbeste esk.* Bağlı: *"Düşünmemek, biraz değil birçok içmeye vabeste idi."* -Ö. Seyfettin.

vacip, -bi *s. (va:cip) Ar. vâcib esk.* **1.** Yapılması gerekli olan. **2.** Müslümanlıkça yapılması gerekli olan: *"Kurban bayramında her zenginin kurban kesmesi vaciptir."* -B. Felek. **vacip olmak** gerekli olmak: *"Ayağın nasıl olup da mezbeleye atıldığını bulmak artık başhemşireye vacip olmuştur."* -H. Taner.

vade *is. (va:de) Ar. va'de* Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi için gösterilen süre, mühlet, mehil: *"Villânın vadesi ocak sonunda geliyordu, değil mi?"* -S. F. Abasıyanık. **vadesi gelmek** (veya **yetmek**) **1)** süresi dolmak, zamanı gelmek: **2)** *mec.* ömrü sona ermek, eceli gelmek.

→ ***vade bitimi, vade sonu***

vade bitimi *is.* Bir işin veya borcun ödenmesi için öngörülen sürenin sona ermesi.

vadeli *s. (va:deli)* Süresi sınırlanmış: *"Kısa ve uzun vadeli hiçbir ödünç alma imkânı yoktu."* -F. R. Atay.

→ ***vadeli hesap, vadeli mevduat, vadeli satış***

vadeli hesap, -bı *is.* Belirli bir süre için açılmış banka hesabı.

vadeli mevduat *is. bk.* vadeli hesap.

vadeli satış *is.* Süresi sınırlandırılarak yapılan satış.

vadesiz *s. (va:desiz)* Süresi sınırlanmamış.

→ ***vadesiz hesap , vadesiz mevduat***

vadesiz hesap, -bı *is.* Süresi belirlenmemiş, paranın istenildiği zaman çekilebilmesine imkân tanıyan banka hesabı.

vadesiz mevduat *is. bk.* vadesiz hesap.

vade sonu *is.* Vade bitimi.

vadetme *is.* Vadetmek işi veya durumu.

vadetmek *(-i) Ar. va'd + T. etmek* **1.** Bir işi yerine getireceğine söz vermek: *"O sana vadettiğim gezintiyi yaparız."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Davranışıyla, tutumuyla bir işi yapacağı duygusunu uyandırmak, umut vermek: *"Doktor Hikmet, kendisine pek ciddi bir zevk vadetmiyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vadi *is. (va:di:) Ar. vādî* **1.** İki dağ arasındaki geçit, koyak: *"Vadinin hemen kıyı başında idi ve çevresinde beş karaltı vardı."* -T. Buğra. **2.** *esk.* ve *mec.* Alan, yol, tarz: *Bu vadide hayli konuştu. "... münakaşa kızışınca lâkırdıyı hemen meslek bakımından çok zararlı bir vadiye, yani şahsiyata sürüklediklerini hatırlarız."* -B. Felek. **vadiye dökülmek** sohbet belirli bir konuya kaymak: *"Musahabe bu vadiye dökülünce tekrar karışmak ihtiyacını duydum."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vaftiz *is. Yun. baptisis* Hristiyan dininde, ilk günahı silmek ve Hristiyanlaştırmak amacıyla yapılan kutsal işlem.

→ ***vaftizhane***

vaftizhane *is. (vaftizha:ne) Yun. baptisis + Far. hâne* Vaftiz yapılan yer.

vagina *is. Lât. vagina anat.* Döl yolu, vajina.

vagon *is. Fr. wagon < İng.* Yük ve yolcu taşımakta kullanılan, lokomotifin çektiği demir yolu arabası: *"O, biraz sonra bineceği vagonun önünde duruyor ve ... el sıkışarak veda ediyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***vagon restoran***

vagonet *is. Fr. wagonnet* Yana veya arkaya doğru devrilebilen ve bazı toprak düzleme işlerinde kullanılan küçük vagon.

vagon restoran *is.* Yolculara yemek verilecek biçimde düzenlenmiş vagon.

vagotoni *is. Fr. vagotonie tıp* Sinirsel bir tür rahatsızlık.

vah *ünl. Ar. vâh* Acıma, yakınma anlatır: *Vah vah, pek yazık oldu! "Ah kime, vah kime, kızarmış gözler kime ... aittir?"* -P. Safa.

vaha *is. (va:ha) Ar. vâha* Çöllerde çoğu kez yüze çıkan yer altı sularının yarattığı ve önemi suyun niceliğine bağlı olarak değişen tarım veya yerleşme bölgesi.

vahamet *is. (vaha:met) Ar. vahâmet esk.* Güçlük, korkulacak tehlikeli durum: *"İşin aramızda mutlak bir ayrılıkla hâlledilmesi lâzım gelecek derecede vahameti olmadığını anlıyorum."* -H. C. Yalçın. **vahamet kesp etmek** gittikçe zorlaşmak, tehlikeli ve korkulacak bir durum almak.

vahametli *s.* Vahim.

vahdaniyet *is. (vahda:niyet) Ar. vahdâniyyet esk.* Tanrı birliği.

vahdet *is. Ar. vahdet esk.* Birlik, teklik.

→ ***vahdetivücut***

vahdetivücut, -du *is. (-cu:du) Ar. vahdet-i vucûd bk.* varlık birliği.

vahi *s. (va:hi:) Ar. vâhî esk.* Boş, saçma: *"Bunun ne çürük, ne vahi bir hayal olduğunu anlamıyor muyuz?"* -H. C. Yalçın.

vahim *s. (vahi:m) Ar. vahîm* Ağır, korkulu, çok tehlikeli: *"Siz sağlam bir vücutta mutlaka vahim bir illet bulmak hevesine düşmüşsünüz."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vahit, -di *s. (va:hid) Ar. vâhid esk.* Bir, tek.

vahiy, -hyi *is. (va'hiy) Ar. vahy* Bir buyruk veya düşüncenin Tanrı tarafından peygamberlere bildirilmesi: *"Bir ilham istiyorum bir gün vahye erecek."* -B. K. Çağlar.

→ ***vahyolunma, vahyolunmak***

vahşet *is. Ar. vahşet* **1.** Yabani olma durumu. **2.** Korku, ürküntü. **3.** *esk.* Issızlık, yalnızlık.

vahşî *s. (vahşi:) Ar. vahşî* **1.** Yabani: *"Adada vahşî bir kabile varmış; dikkatli davranalım."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Güçlü: *"Camları zangırdatan vahşî bir kahkaha attı."* -Ö. Seyfettin. *"Rüzgârın bu vahşî uğultularını dinleyerek ocağın başında oturdum."* -M. Ş. Esendal. **3.** Kaba, saygısız, uyum sağlayamayan.

→ ***vahşî hayvan, vahşî orman***

vahşîce *s.* ve *zf. (vahşi:'ce)* Vahşi bir biçimde: *"Mağara devri insanları gibi vahşîcesine birbirimize saldırmıştık."* -R. H. Karay.

vahşî hayvan *is.* Ehlileştirilmemiş hayvan, yabani hayvan.

vahşîleşme *is.* Vahşileşmek durumu.

vahşîleşmek *(nsz)* Yabanileşmek, vahşî duruma gelmek.

vahşîlik, -ği *is.* Yabani olma durumu, yabanilik: *"Hayır, sandığınız gibi bir haydutluk, bir vahşîlik değil."* -A. Gündüz. *"Böğürtlen dikenlerini bütün vahşîliği ile kullanmasını bilir, ellerimizi dalar, elbiselerimizi yırtar."* -R. H. Karay.

vahşî orman *is.* İnsan ayağı değmemiş, büyük orman.

vahşiyane *zf. (vahşiya:ne) bk.* vahşice.

vahvahlanma *is.* Vahvahlanmak işi veya durumu.

vahvahlanmak *(-e)* Acınmak, yakınmak: *"Bu anlayışsızlığa ve bu vatan hainlerine vahvahlanır, acır gibiydiler."* -T. Buğra.

vahyolunma *is.* Vahyolunmak işi veya durumu.

vahyolunmak *(nsz) Ar. vahy + T. olunmak* Vahiy gelmek.

vaiz *is. (va:iz) Ar. vā'iẓ* Cami, mescit vb. yerlerde Kur'an'dan, hadis kitaplarından örnek getirerek dinî konuşmalar yapan kimse: *"Bir gün camide vaiz bir şey hikâye etmişti."* -A. Ş. Hisar.

vaizlik, -ği *is.* Vaizin yaptığı iş.

vajina *is. bk.* vagina.

vak'a *is. Ar. vaḳ'a* Olay, hâdise.

→ ***vak'anüvis***

vak'anüvis *is. Ar. vaḳ'a + Far. nuvīs tar.* Osmanlı Devletinde zamanın olaylarını tespit etmek ve yazmakla görevli devlet tarihçisi.

vak'anüvislik, -ği *is. tar.* Vak'anüvisin görevi.

vakar *is. (vaka:r) Ar. vaḳār* Ağırbaşlılık: *"Hepsi temiz, hepsi yeni giyinmiş askerin vakarı, efendiliği üstlerinden akıyor."* -H. E. Adıvar.

vakarlı *s.* Ağırbaşlı: *"O kendini çok vakarlı görür, herkesin ona bir hürmet borçlu olduğunu sanırken..."* -M. Ş. Esendal. *"Vakarlı, gösterişli bir adam."* -R. H. Karay.

vakarsız *s.* Ağırbaşlı olmayan, onursuz.

vakayiname *is. (vaka:yi:na:me) Ar. vaḳāyi' + Far. nāme esk.* Günü gününe yazılmış olayları içine alan eser, kronik.

vaketa *is. (vake'ta) İt. vachetta* (inek derisi) Bir tür ince meşin.

vakfe *is. Ar. vaḳfe esk.* Duruş, durakalama.

vakfetme *is.* Vakfetmek işi.

vakfetmek *(-i, -e) Ar. vaḳf + T. etmek* **1.** Vakıf durumuna getirmek. **2.** *mec.* Adamak, bir şeyin bütününü bir işe vermek: *"Ben bütün ömrümü yuvamıza vakfedeyim de, sen burada beni yalnız bırakıp çekil, öyle mi?"* -A. Ş. Hisar.

vakfiye *is. Ar. vaḳfiyye* Bir vakfın şartlarını bildiren belge, vakıfname.

vakıa *is. (va:kıa) Ar. vāḳi'a* **1.** Olgu: *Bu bir vakıadır, inkâr edilemez.* **2.** *hağ (va:'kıa)* Gerçi, her ne kadar ... ise de: *"Vakıa, bunlardan bir kısmını unutmamıştım."* -H. F. Ozansoy.

vakıf, -kfı (I) *is. Ar. vaḳf* **1.** Bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir kimse tarafından bırakılan mülk veya para: *"Dernekler, vakıflar ... kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler."* -Anayasa. **2.** *s.* Bu nitelikte olan (mülk veya para). **vakıf kurmak** belli bir hizmeti görmek için vakıf oluşturmak: *"Siyasi partiler vakıf kuramazlar."* -Anayasa.

→ ***vakfetmek, vakıf arazisi, vakıf geliri, vakıf malı, vakıfname, vakıf senedi, vakıf toprağı***

vâkıf (II) *s. (va:kıf) Ar. vāḳif esk.* **1.** Bilen: *"Demirci anladı, ses çıkarmadı, duvardan üç beş halka aldı, sanatına vâkıf bir adam sükûnetiyle değneğe taktı."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bir şeyi vakıf durumuna getiren. **vâkıf olmak** bilmek, öğrenmek: *"Bu dünya ahvaline pek vâkıf olmayan cahillerin gönlünde de aynı üzüntü ve merak var."* -P. Safa.

vakıf arazisi *is.* Bir vakfın mülkiyeti içinde olan arazi.

vakıf geliri *is.* Vakfın değişik kaynaklardan elde ettiği gelir.

vakıf malı *is.* Vakfa devlet veya şahıslardan devredilen ve üçüncü şahısların kullanması mümkün olmayan mal.

vakıfname *is. (vakıfna:me) Ar. vakf + Far. nāme esk.* Vakfiye.

vakıf senedi *is.* Bir vakfın oluşumunu belgeleyen senet.

vakıf toprağı *is.* Vakfın mülkiyeti altında olan toprak veya arazi.

vaki, -i *s. (va:ki:) Ar. vāki'* Olan, olmuş: *"Kişinin, resmî görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, ... devletçe tazmin edilir."* -Anayasa.

vakit, -kti *is. (k kalın okunur) Ar. vaḳt* **1.** Zaman: *Sabah vakti. "Gözümü açtığım vakit saat on ikiyi geçiyordu."* -R. N. Güntekin. *"Mevsim mütehayyil, vakit akşamdı Bebek'te."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Bir işe ayrılmış veya bir iş için alışılmış saatler: *Yemek vakti. Şimdi bunun vakti değil.* **3.** Çağ: *Vaktin bilginleri.* **4.** Geçim, para bakımından imkân: *Onun bu kadar para vermeye vakti yok.* **5.** Tespit edilmiş olan zaman: *Vakit nakittir. "Kâhya - vakit gayri Süleyman, haber saldık gelecekler, pamuklar da kıvamına geldi - demişti."* -S. Kocagöz. **6.** Zaman anlatan kelimelere belirtilen durumunda gelince "iken" anlamını verir. **7.** "Ettiği, edeceği" anlamındaki söyleyişlerden sonra getirilerek zaman zarfları yapılır: *Geldiği vakit söylerim. Gideceğiniz vakit bana haber verin.* **8.** İmkân, fırsat. **vakit geçirmek** oyalanmak, uğraşmak. **vakit kaybetmeden** hemen, derhal. **vakit kazanmak 1)** bir şeye ayrılan süreyi azaltmak; **2)** karşı tarafı oyalayarak kendi hazırlanma süresini uzatmak. **vakit öldürmek** zamanı yararsız, gereksiz işlerle veya hiç iş yapmadan geçirmek: *"Fakat sandal sahibi olur olmaz zaten yarı keyif, yarı kazanç için vakit öldürdüğü balıkçılık sanatında karar kılmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **vakit saat aramamak** zamana hiç aldırmamak: *"Sabah, öğle, akşam gibi hani vakit saat aradıkları yok."* -B. Felek. **vakti gelmek** *mec.* ölmek üzere olmak, ölümü yaklaşmak. **vakti olmak** acceleye, telâşa gerek olmamak. **vakti olmamak** bir kimse veya iş için ayıracak zamanı olmamak. **vaktinde** önceden belirlenen, düşünülen vakitte: *"Geceyi geçireceğimiz kaza merkezine vaktinde yetişmemiz şüpheye giriyor."* -R. N. Güntekin. **(bir iş, birinin) vaktini almak (veya yemek)** epey zaman harcanmasını gerektirmek. **vaktini şaşmamak** her şeyi tam zamanında yapmak. **vaktiyle 1)** zamanında, uygun zamanda; **2)** oldukça eski bir zamanda. **vakitler hayrolsun** selâmlama, esenleme sözü.

→ ***vakit vakit, vaktikerahat, vaktizamanında***

vakitçe *zf. (vaki'tçe)* Vakit bakımından, vakte göre: *"Adının çapkına çıkması, vakitçe ya da paraca cömert davranması yeterdi, kadınların hoşlanması için."* -N. Cumalı.

vakitli *s.* Zamanında yapılan, zamanında olan: *Bu, vakitli bir iş sayılmaz.*

→ ***vakitli vakitsiz***

vakitli vakitsiz *zf.* Uygun zaman gözetmeden, gelişigüzel, rastgele zamanlarda: *"Su salası, gündüz, vakitli vakitsiz verilirdi."* -Y. K. Beyatlı. *"Aldığı buyruk üzerine kadının evine vakitli vakitsiz girip çıkmayı sıklaştırır."* -S. Birsel.

vakitsiz *s.* ve *zf.* Uygun bir zamanda olmayan, mevsimsiz, zamansız: *Vakitsiz iş. Vakitsiz meyve. "Vakitsiz öten horozun başını keserler."* -Atasözü. *"O iyi yürekli adam bu vakitsiz ziyaretimin sebebini önceden bildiği için ..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vakit vakit *zf.* Belli olmayan zamanlarda, ara sıra, zaman zaman: *"Bu sevincin arasında vakit vakit bir sıkıntı geliyor."* -A. Gündüz.

vaklama *is.* Vaklamak işi veya durumu.

vaklamak *bk.* vakvaklamak.

vaks *is. Alm. Wachs* Bal mumunun sanayide veya mat yüzeyleri parlak ve kaygan duruma getiren türü.

vakta ki *zf. (vakta':ki) Ar. vaḳtā + Far. ki esk.* Ne zaman ki, -diği zaman.

vaktikerahat *Ar. vakt-i kerâhat* Kerahat vakti.

vaktiyle *zf. (vaktı'yle) Ar. vakt + T. -iyle* Bir zamanlar: *"Vaktiyle Harbiye Mektebinde Mustafa Kemal'e hocalık etmiş olan Miralay Esat Bey..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vaktizamanında *zf. (vaktizama:nında) Ar. vakt-i zamân + T. -ında* Vaktiyle.

vakum *is. (va'kum) Lât. vacuum fiz.* Boşluk.

vakumlama *is.* Vakumlamak işi veya durumu.

vakumlamak *(-i)* Vakumla temizlemek.

vakur *s. (vaku:r) Ar. vakûr* Ağırbaşlı, onurlu: *"İhtiyar ve orta yaşlılar o günkü gibi soğuk, vakur ve ciddiydiler."* -S. F. Abasıyanık.

vakvak *is.* (çocuk dilinde) Ördek.

vak vak *is.* Ördeğin çıkardığı ses. **vak vak etmek** ördeğin öttüğü gibi ses çıkarmak.

vakvaklama *is.* Vakvaklamak, işi: *"Tıpkı aheste bir ördek vakvaklamasının vezniyle sorulan -ulan alçak kerata! Sağır mısın söyle bakayım- sualini işitince..."* -Ö. Seyfettin.

vakvaklamak *(nsz)* Ördek vak vak diye ses çıkararak bağırmak: *"Küstah gencin sesini taklit ederek tıpkı bir ördek gibi vakvakladı."* -Ö. Seyfettin.

vale *is. Fr. valet* **1.** İskambil kâğıtlarında oğlan, bacak. **2.** Otellerde görevli acemi ve genç eleman.

valf *is. İng. valve* Vana.

vali *is. (va:li:) Ar. vâlî* Bir ilde devleti temsil eden en yetkili yönetim görevlisi, ilbay.

valide *is. (va:lide) Ar. vâlide esk.* Ana, anne: *"Evde, yerinden kalkamayan seksenlik bir validem var."* -M. Ş. Esendal.

*→ **valide sultan***

valide sultan *is. tar.* Padişahın annesine verilen unvan.

valilik, -ği *is.* **1.** Vali olma durumu: *Valilikten emekli.* **2.** Valinin görevi: *On yıl valilik yaptı.* **3.** Valinin makamı ve bu makama bağlı resmî dairelerin tümü: *Valiyi valilikte ziyaret etti.* **4.** İl, vilâyet: *Ankara valiliği.*

valiz *is. Fr. valise* Elde taşınabilir küçük çanta: *"Ufak bir iş de bulmuş; istasyonda valiz taşıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

vallahi *is. (valla:hi) Ar. vallâhi* "Tanrı'yı tanık tutarım", "Tanrı hakkı için" anlamında ant: *"Vallahi, arkadaş bu resimleri senin yaptığına kimse inanmaz."* -P. Safa.

*→ **vallahi billâhi, vallahi tallahi***

vallahi billâhi *is.* "Allah'a ant olsun ki" anlamında bir yemin sözü: *"Vallahi billâhi böyle giderse eşyasını toplayıp annesine gidecekti."* -H. E. Adıvar.

vallahi tallahi *is. bk.* vallahi billâhi.

vals *is. (l ince okunur) Fr. valse* **1.** Bir tür salon dansı. **2.** Bu dansın müziği: *"Vals çalınırsa dördüncü dansı bir ihtiyara lütfeder misiniz?"* -H. E. Adıvar. **3.** *müz.* Bazı besteciler tarafından yalnızca çalınmak için hazırlanmış beste türü. **vals yapmak (veya etmek)** vals müziği ile dans etmek: *"Bu tatlı gidişlerinde Selânik'te vals etmeyi de öğrenmişti."* -F. R. Atay.

vamp *is. Fr. vamp < İng.* Erkek peşinde koşan kadın, serüvene düşkün kadın.

vampir *is. Fr. vampire < Alm. vampir* **1.** İnsanların kanını emdiğine inanılan hortlak. **2.** *zool.* Yarasalardan, kuyruksuz, kan emici olmayan, meyve ile beslenen bir memeli türü *(Vampyrus spectrum).*

vana *is. (va'na) Lât. venna* Boru içindeki bir akışkanın akışını durdurmaya veya serbest bırakmaya yarayan alet, valf.

vanadyum *is. (vana'dyum) Fr. vanadium kim.* Atom numarası 23, atom ağırlığı 50,942, yoğunluğu 6,11 olan ve 1710°C de eriyen beyaz bir element. Kısaltılması V.

Vandal *öz. is. Fr. vandale < Lât. vandalus tar.* **1.** Milâdın başlangıç yıllarında yaşayan ve Roma İmparatorluğu ile yaptığı savaşlarda acımasızlığı ile ün salan bir doğu Germen halkı. **2.** *is. mec.* Eski

kültür ve sanat anıtlarını yakıp yıkan; bunların değerini bilmeyen kimse veya topluluk.

vandalizm *is. Fr. vandalisme* Vandal olma yanlısı, vandallık.

vandallık, -ğı *is.* Eski kültür ve sanat anıtlarını yakıp yıkma düşünce ve davranışı.

vanilya *is. (vani'lya) İt. vaniglia bot.* **1.** Salepgillerden, çiçekleri beyaz, kokulu, tırmanıcı küçük bir bitki *(Vanilla planifolia).* **2.** Bu bitkinin tatlılara güzel koku vermek için kullanılan meyvesi.

Van kedisi *is. zool.* Van ve yöresinde yaşayan göz renkleri farklı, beyaz tüylü kedi.

vantilâtör *is. Fr. ventilateur* **1.** Kapalı bir yerin sıcak ve durgun havasını dalgalandırarak esinti sağlayan veya böyle bir ortama temiz hava üfleyen alet: *"... babası, vantilatörün sesine ve dönüşüne tahammül edemezmiş."* -R. H. Karay. **2.** Bazı tarım alet veya makinelerinde tohumları savurmak, temizlemek için içeriye hava çeken alet. **3.** Motorlu taşıtların iç havasını değiştirmeye yarayan düzen.

vantrilok, -ğu *is. Fr. ventrilogue* Başkası söylüyormuş gibi konuşma becerisi olan, karnından konuşan kimse.

vantuz *is. Fr. ventouse* Deri üzerine yapıştırılıp çekip emmeye yarayan şişe vb. alet, çekmen. **vantuz çekmek** şişe çekmek: *"Doktor geldi, ilâç yazdı, sırtıma vantuz çekti."* -Y. Z. Ortaç.

vapur *is. Fr. vapeur* Su buharı gücüyle çalışan gemi: *"Vapur sabaha kadar mal yüklüyor."* -M. Ş. Esendal.

→ ***vapurdumanı***

vapurculuk, -ğu *is.* Vapur işletme işi.

vapurdumanı *is.* **1.** Koyu gri renk, füme. **2.** *s.* Bu renkte olan: *"Fakat bu akşam vapurdumanı gözlüğü altında parlak ve faal duran gözleri sanki biraz gölgelenmiş, daha ziyade koyulaşmıştı."* -Ö. Seyfettin.

var *s.* **1.** Mevcut, evrende veya düşüncede yer alan. **yok** karşıtı: *Var gücüyle çalışmak.* **2.** *is. gr.* Sahiplik bildiren olumlu isim cümleleri kurar: *Parası var. "Rahatsız etmek istemem, hem de işim var."* -H. E. Adıvar. **3.** *is.* Elde bulunan her şey: *Bu yolda bütün varını harcadı. "Elimizden alınan şeyler bütün varımız ve bütün varlığımızdır."* -R. E. Ünaydın. *"Derhâl bizi aldatan bu adamları tahrik etmek ve buradan çıkıp gitmek vardı."* -M. Ş. Esendal. **var etmek** meydana getirmek. **var hızıyla** olanca hızıyla. **var ol!** yaşa! *"Var ol, Halit ağabey!"* -H. Taner. **var olmak** sağ olmak, yaşamak. **var saymak** (bir şeyin) olduğunu veya bulunduğunu sanmak, farzetmek. **var yok** belli bir ölçüye ya ulaşır ya ulaşmaz; herhangi bir ölçüye, miktara yakın; olduğu bile kuşkulu: *"Ünlü Haçik'in oğlu Nubar, kırk yaşlarında var yok, göbekli ve dazlak."* -A. İlhan. **vara yoğa** her şeye: *"Üzerine bir sinirlilik hâli geldi. Vara yoğa öfkeleniyor, hiçbir şey ile eğlenemiyor gibiydi."* -Ö. Seyfettin. **(birinin) varı yoğu** bir kimsenin sahip olduğu her şey: *"Babası ulemadan bir hoca imiş. Varını yoğunu fukaralara dağıtmış."* -R. N. Güntekin. *"Okulda çocuklar müsamere mi verecekler, aile varını yoğunu döküyor, çocuğunu öyle bir giydirip süslüyor ki..."* -A. İlhan. **varsa ... yoksa ...** başına getirildiği kelimenin her şeyin üstünde tutulduğunu anlatır: *Varsa kızı yoksa kızı, oğlunun yüzüne baktığı yok.*

→ ***var gücüyle, var kuvvetiyle, varoluş, varsayım, var saymak, varyemez***

varagele *is. (varage'le) den.* Bir şeyi, bir yerden bir yere çekerek götürüp getirmeye yarayan halat.

→ ***varagele bombardımanı, varagele botu, varagele halatı, varagele kayığı***

varagele bombardımanı *is. ask.* İkinci Dünya Savaşı'nda müttefiklerin çok sık uyguladığı bombardıman yöntemi.

varagele botu *is. den.* İki nokta arasında ulaşımı sağlayan bot.

varagele halatı *is. den.* İki nokta arasına gerilen ve ulaşımı sağlayan ip.

varagele kayığı *is. den.* İki nokta arasında ulaşımı ve haberleşmeyi sağlayan kayık.

varak, -ğı *is. Ar. varaḳ esk.* **1.** Yaprak. **2.** Yazılı kâğıt. **3.** Altın, gümüş veya başka madenler dövülerek oluşturulan ince yaprak.

→ ***varakpare***

varaka *is. Ar. varaḳa esk.* Kâğıt, yazılı kâğıt: *"Vazife esnasında hakaret diye zabıt varakası tutabilirdi."* -A.Gündüz.

varakçı *is.* Varakla süs yapan zanaatkâr.

varaklama *is.* Varaklamak işi veya durumu.

varaklamak *(-i)* Varak yapıştırarak süslemek.

varaklanma *is.* Varaklanmak durumu.

varaklanmak *(nsz)* Varaklamak işine konu olmak.

varaklı *s.* Varağı olan, varaklanmış.

varakpare *is. Ar. varaḳ + Far. pāre* **1.** Kâğıt parçası. **2.** *mec.* Mektup, name.

varan *s.* Bir olayın tek kalmayıp arkadan daha başkalarının gelebileceğini anlatmak için birden başlayarak sıra ile sayıların başına getirilir: *Varan bir. Varan iki.*

varda *ünl. (va'rda) İt. guarda* Dikkat et, savul, destur!

→ ***varda bandıra***

varda bandıra *is. den.* İşaretçi er.

vardacı *is.* Varda işini sesle veya araçla yapan kimse: *"Vardacı borusunu öttürdü."* -Y. Z. Ortaç.

vardakosta *is. (vardako'sta) İt. guarda-coste* **1.** *den. esk.* Kıyıları koruyan gemilere verilen ad. **2.** *s. argo* İri yarı ve gösterişli (kadın): *"Bir bakanlık arabasından çıkan vardakosta bir hanımefendi resmen gelip, Kevser Hanımın naçiz helâsına şeref vermişti."* -H. Taner.

vardelâ *is. Yun.* Yaklaşık 3 cm genişliğinde yumuşak kösele şerit.

vardırma *is.* Vardırmak işi veya durumu.

vardırmak *(-i, -e)* Varmasına yol açmak, götürmek: *İşi o hâle vardırmamalı. "Hasan'la ilgilerini evlenme kertesine vardırmak için, canla başla çalışan Mesture Hanım..."* -H. E. Adıvar.

vardiya *is. (va'rdiya) İt. guardia den.* **1.** Gemilerde beklenen nöbet. **2.** Gemide nöbet yeri. **3.** Nöbetleşe çalışma, posta: *Fabrika iki vardiya çalışıyor. "Vardiyanın çan sesinde ... gümbürdeyen bir ihtar var."* -A. Gündüz.

vardiyacı *is.* Vardiya ile çalışan kimse.

vareste *s. (va:reste) Far. vāreste esk.* Kurtulmuş: *Endişeden vareste.* **vareste kalmak** kurtulmak: *"... Türkçeyi bilmek için, aruza aşina olmaktan vareste kalamaz."* -Y. K. Beyatlı.

vargel *is.* Herhangi bir makinenin bir doğrultuda gidip gelerek iş gören parçası.

→ ***vargel tezgâhı***

vargel tezgâhı *is. tek.* Madenî parçaların üzerindeki kabalıkları almak için kullanılan makine.

vargı *is. man.* Verilen bir önermeden çıkarsama yoluyla varılan sonuç.

var gücüyle *zf. bk.* var kuvvetiyle.

varılma *is.* Varılmak işi.

varılmak *(-e)* Herhangi biri varmak: *Oraya üç saatte varılır.*

varış *is.* **1.** Varmak durumu veya biçimi. **2.** *mec.* Çabuk kavrayış, anlayış, güçlü seziş, irfan. **3.** *sp.* Bir yarışın son bulduğu yer, finiş.

→ ***varış çizgisi***

varış çizgisi *is. sp.* Bir yarışın son noktasını belirleyen çizgi.

varışlı *s.* Her şeyi çabuk ve iyi anlayan, sezişi güçlü, zeki, arif: *"Kocan dedim, iyi çocuk, varışlı, anlayışlı, yalnız bilgice biraz yayan. Çalışıp kendini yetiştirmeli."* -M. Ş. Esendal.

varışlılık, -ğı *is.* Varışlı olma durumu, irfan.

varidat *ç. is. (va:rida:t) Ar. vāridāt esk.* **1.** Akla gelen, içe doğan düşünce. **2.** Gelir, gelirler: *"Bayraktar Çiftliğinden ayda beş bin lira geçiyor eline! Han hamam varidatı ayrı."* -A. İlhan.

varidatçı *is. esk.* Devletin gelir işlerini yürüten görevli.

varide *is. (va:ride) Ar. vāride esk.* **1.** Gelen şey. **2.** Gelen evrak.

varil *is. Fr. baril* **1.** Çoğunlukla sıvı maddeleri koymak için kullanılan, metalden yapılmış, silindir biçiminde, üstü kapalı kap: *"Yetmişer kiloluk varilleri raylar üzerinde yuvarlayarak tıngır tıngır getiriyorlar."* -A.Gündüz. **2.** Bir varilin içine aldığı madde miktarı, petrol ölçü birimi (158,8l): *Petrolün varili 25 dolara yükseldi.*

varis *is. Fr. varice tıp* Toplardamar genişlemesi, ordubozan.

vâris *is. (va:ris) Ar. vâriş* Kendisine miras düşen, mirasçı, kalıtçı: *"Ali Bey'in evlât ve varis edineceğini düşündüğü anlar olmuştur."* -H. E. Adıvar.

varisli *is.* Varisten rahatsız olan (kimse).

vârisli *s.* Vârisi olan.

varissiz *s.* Varisi olmayan: *Varissiz bacaklar.*

vârissiz *s.* Vârisi olmayan: *"Böyle hayallerle uğraşman doğru değil, ülkemizi vârissiz bırakamayız."* -S. F. Abasıyanık.

varit, -di *s. (va:rit) Ar. vârid esk.* Olabileceği akla gelen: *Bu sizin söylediğiniz varit değil.* **varit olmak** geçerli durumda bulunmak: *"İster birinci, ister ikinci ihtimal varit olsun, bunun o kadar önemi yoktur."* -H. Taner.

variyet *is. (va:riyet) T. var + Ar. -iyyet hlk.* Varlık, zenginlik.

variyetli *s.* Varlıklı, zengin, mal mülk sahibi.

var kuvvetiyle *zf.* Olanca gücüyle: *"Sandalı var kuvvetiyle iterek, içine bir lâstik top çevikliğiyle atladı."* -S. F. Abasıyanık.

varlık, -ğı *is.* **1.** Var olma durumu, mevcudiyet: *"Bir millet, varlığını, her şeyden çok dilinde yaşatır."* -O. V. Kanık. *"Motorda omuz omuza, diz dize oturmuş olmamıza rağmen, o benim varlığımdan bile haberdar değil gibiydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Var olan her şey: *Canlı varlıklar.* **3.** Para, mal, mülk, zenginlik: *"Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar."* -Anayasa. **4.** Önemli, yararlı, değerli şey. **5.** İyi yaşayacak kadar geliri yolunda olma durumu, variyet. **6.** Ömür, hayat: *"Bütün sevgileri atıp içimden / Varlığımı yalnız ona verdim ben."* -A. K. Tecer. **7.** *fel.* Oluş ve yok oluşun karşıtı olarak, kalıcı olan, gelip geçici olmayan şey. **varlık göstermek** kendinden beklenilen görevi yerine getirmek, beğenilir bir iş yapmak. **varlık içinde yaşamak** bolluk içinde sıkıntısız yaşamak. **varlığa darlık olmaz** zengin olanın gücü her şeye yeter. **varlıkta darlık çekmek** herhangi bir engel yüzünden elindeki imkândan yararlanamamak.

→ ***varlık bilimci, varlık bilimi, varlık birliği, varlık nedeni, varlık sebebi***

varlık bilimci *is.* Varlık bilimi uzmanı.

varlık bilimi *is. fel.* Konu olarak eski Yunan felsefesinden beri ele alınan ve Aristoteles'in ilk felsefe, adını verdiği, var olanların özü üzerine bilim, ontoloji: *Varlık bilimi, var olanın varlığı ve genel var olma ilkeleri üzerine 17. yüzyıldan beri kullanılan bir kavramdır.*

varlık birliği *is. fel.* Yaratılanla yaratanın bir oluşunu, tek kaynaktan geldiğini savunan tasavvuf görüşü, vahdetivücut.

varlıklı *s.* Malı mülkü olan, zengin (kimse): *"Yakışıklı, iyi giyinir, varlıklı bir adamdı."* -R. H. Karay. *"Sonra telefona giderek, kibar ve varlıklı insanlara has bir şive ile köşkten otomobili istetti."* -H. Taner.

varlıklılık, -ğı *is.* Varlıklı olma durumu.

varlık nedeni *is. bk.* varlık sebebi.

varlık sebebi *is.* Var oluşun sebeplerini irdeleyen ve araştıran düşünce.

varlıksız *s.* Malı, mülkü, geliri çok olmayan, yoksul (kimse).

varma *is.* Varmak işi: *"Küçük kızımın, bir baytara nişanlı iken bir mektep çocuğu ile sevişip ona varmaya kalkıştığından tutturmuş, dedikodu ediyorlar."* -M. Ş. Esendal.

varmak, -ır *(-e)* **1.** Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak: *"Düğmeye basmak için merdiveni inip taş-*

lığa varmak gerekliydi." -H. E. Adıvar. *"Köye akşama doğru ancak varabildim."* - S. F. Abasıyanık. **2.** Belli bir duruma veya düzeye gelmek: *Yaşı elliye vardı. O şimdi yolun yarısına varmıştı.* **3.** Hoş olmayan bir sona ermek: *İş dövüşmeye kadar vardı. "Beni tahkir etmeye kadar varıyorsun."* -P. Safa. **4.** Bir şeyi iyice anlamak veya duymak: *Tadına varmak. Sırrına varmak.* **5.** Acımadan, çekinmeden yapmak: *Eli varmak. Dili varmak.* **6.** Kadın, evlenmek: *"Gönül verdin derlerdi o delikanlıya / En sonunda varmışsın bir Erzincanlıya."* -A. M. Dıranas. **7.** Bir durumdan başka duruma geçmek: *Secdeye varmak. Uykuya varmak.*

var (varın, varsın, varsınlar) 1) istersen (istersen) gibi konuşulan iş üzerinde bir kimseyi serbest bırakmayı anlatır: *Var, bildiğini yap. Varsın gelmesin.* **2)** "var kıyas et", "varın hesap edin" biçiminde, bu kıyas ve hesabın vereceği önemli sonuca dikkat çekmek için kullanılır; **3)** önüne getirildiği cümleye ısrarlı istek düşüncesi katarak "tek" anlamında kullanılır; **4)** "haydi" anlamında kendisinden sonra kullanılan fiilin yapılması gerektiğini anlatır: *"Varın söylen İrfani'ye yarım ölmesin."* - İrfani. **var saymak** bir olgunun sonuçlarından yararlanabilmek veya bu sonuçlar üzerine düşünce yürütebilmek için onu olmuş veya olacak saymak, farz etmek: *"Sizi daha çok ilgilendireceğini var saydığım konulara yöneleceğim."* -H. Taner. **(herhangi bir şeye) varıncaya kadar** ne varsa her şeyi: *Renkli televizyona varıncaya kadar ne varsa aldı.*

varoluş *is. fel.* Yaşama, var olma, bir şeyin ne olduğu, nasıl olduğu değil, var olduğu olgusu, mevcudiyet, öz karşıtı: *"Artık yaradılışının, varoluşunun, hayatla ödüllendirilişinin sebebini bilmektedir."* - T. Buğra.

varoluşçu *is. fel.* Varoluşçuluk yanlısı, egzistansiyalist.

varoluşçuluk, -ğu *is. fel.* Varoluşun özden önce geldiğini ve özü sürekli olarak yarattığını ileri süren öğreti, egzistansiyalizm.

varoş *is. Mac. város* Kent veya kasabada dış mahalle: *"Bütün kasabanın varoşları boyunca kıvrıla kıvrıla akıp giden bu çaya, ben yakın bir ilgiyle bağlıydım."* - Y. K. Karaosmanoğlu.

varsağı *is. T. varsak + Ar. -î* Güney Anadolu bölgesinde yaşayan Varsak Türklerinin söyledikleri koşma.

varsayım *is.* Kanıtlanmadan, geçici veya kalıcı olarak benimsenen önerme; deneyle henüz yeter derecede doğrulanmamış ama doğrulanacağı umulan teorik düşünce, faraziye, hipotez.

varsayımlı *s.* Varsayıma dayanan.

varsayımsal *s.* Bir varsayıma dayanan, farazî, hipotetik.

varsıl *s.* Parası, malı çok olan zengin. **yoksul** karşıtı.

→ ***varsıl erki***

varsıl erki *is. sos.* Zengin erki, plutokrasi.

varsıllaşma *is.* Zenginleşmek durumu.

varsıllaşmak *(nsz)* Zengin duruma gelmek.

varsıllık, -ğı *is.* Zengin olma durumu, zenginlik.

varta *is. (va'rta) Ar. varta* Tehlikeli durum: *"O insanlar ki, hayatın bir bakıma ne korkunç vartaları olabileceğini vaktinde anlamışlar, işlerini becerip kılıçlarını kuşanmışlar..."* -P. Safa. **vartadan atlamak** zor bir durumdan kurtulmak: *"Bu uzun zaman boyunca, kim bilir neler çekmiş, ne vartalardan atlamıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **vartayı atlatmak** tehlikeli bir durumdan kurtulmak: *"Şu vartayı bir atlatalım, dinim hakkı için üç koyun kurban edeceğim diye adak adıyordu."* -H. Taner. *"Her türlü vartayı kazasız belâsız atlatıp..."* -A. İlhan.

varyant *is. Fr. variante* **1.** Bir yol şebekesi üzerinde, belli bir noktadan ayrılarak başka bir noktadan aynı yolla birleşen ikinci derecedeki yol, yan yol. **2.** *ed.* Masal, efsane, bilmece, oyun, gelenek vb. bir metnin, bir eserin, bir olayın aslından az çok ayrılan değişik biçimli olanı.

varyasyon *is. Fr. variation müz.* **1.** Çeşitleme. **2.** *biy.* Değişim. **3.** Değişiklik: *"Kültür düzeyine göre de çeşitli varyasyonlar gösterebilsin."* -H. Taner.

varyemez *is.* Varlıklı olduğu hâlde harcamayı sevmeyen, eli sıkı, cimri.

varyete *is. (varye'te) Fr. variété* Şarkı, dans, hokkabazlık, temsil gibi aralarında ilişki bulunmayan farklı oyunlardan oluşan gösteri.

varyeteci *is.* Varyete yapan kimse.

varyetecilik, -ği *is.* Varyetecinin yaptığı iş.

varyos *is. Yun. vareos* Taş kırmak için kullanılan, iki ucu az keskin büyük çekiç, balyoz.

vasat *is.* ve *s. Ar. vasaṭ* **1.** Orta. **2.** *is. esk.* Ortam. **3.** *psikol.* Ortam.

vasatî *s. (vasatı:) Ar. vasaṭī* Orta, ortalama: *"Tıp kongresi, yaşlılık ve vasatî insan ömrü üzerine eğilmiş."* -B. Felek.

→ ***vasatî irtifa, vasatî sür'at***

vasatî irtifa *is.* Ortalama yüksekliк.

vasatî sür'at *is.* Ortalama hız.

vasektomi *is.* Kısırlaştırma.

vasıf, -sfı *is. Ar. vaṣf* Nitelik: *"Sonunda komutanlık vasıflarını göstermek fırsatını bulmalıydı."* -F. R. Atay. *"Bugün için mükemmel bir zevcenin vasıflarını tayin etmek kolaylaşıyor."* -P. Safa.

vasıflandırma *is.* Nitelendirme.

vasıflandırmak *(-i)* Nitelendirmek: *"Bu sözlerimizden dolayı bizi ukalâlık veya hocalık taslamakla vasıflandıracaklar olacaktır."* -B. Felek.

vasıflanma *is.* Nitelenme.

vasıflanmak *(nsz)* Nitelenmek.

vasıflı *s.* Niteliği olan, nitelikli.

→ ***vasıflı işçi***

vasıflı işçi *is. bk.* nitelikli işçi.

vasıfsız *s.* Niteliği olmayan, niteliksiz.

→ ***vasıfsız işçi***

vasıfsız işçi *is. bk.* niteliksiz işçi.

vasıl *s. (va:sıl) Ar. vāṣil* Ulaşan, varan.

vasıl olmak ulaşmak, varmak: *"Varıp gurbet ele vasıl olunca / Dostlardan haberim al melûl melûl."* -Karacaoğlan. *"Biraz sonra tren Menemen'e vasıl oldu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vasıta *is. (va:sıta) Ar. vāsiṭa* **1.** Araç: *"Millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek geliştirmek millî ülkümüzdür."* -Atatürk. *"Kandil, bildiğiniz gibi eski bir aydınlatma vasıtasıdır."* -B. Felek. **2.** Aracı: *"Geçim bakımından da aynı yolu tutanlar vardır; memur kayırmak, mümkünse vasıta olmak suretiyle!"* -R. H. Karay. **3.** Aracılık.

→ ***vasıta hâli, vasıta hâli eki***

vasıta hâli *is. gr.* İsmin belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını, fiile vasıta olduğunu belirtmek için kullanılan hâl: *"Hilmi Ağa, teknesiyle yorgana vurdu bir tarafa fırlattı."* -R. H. Karay.

vasıta hâli eki *is. gr. bk.* vasıta hâli.

vasıtalı *s.* **1.** Araçlı. **2.** Dolaylı: *Vasıtalı vergi.*

→ ***vasıtalı vergi***

vasıtalık, -ğı *is.* Vasıta olma durumu, aracılık: *"Ortalıkta utanmak, arlanmak kalmadığını, kızlara, kadınlara dairelerindeki müdürün vasıtalık ettiklerini söylüyordu."* -M. Ş. Esendal.

vasıtalı vergi *is. huk.* Vergi yükü, vergiyi verenden başka biri aracılığı ile oluşan vergi.

vasıtasıyla *zf.* Vasıta olarak, yoluyla, aracılığıyla.

vasıtasız *s.* **1.** Araçsız: *"Silâhsızdık; vasıtasızdık; tarafsızdık; fakat sırf ümitli idik."* -R. E. Ünaydın. **2.** Doğrudan, dolaysız: *Vasıtasız vergi.*

→ ***vasıtasız vergi***

vasıtasızlık, -ğı *is.* Vasıtasız olma durumu: *"Anadolu, yaradılış günlerinin ilk çağlarındaki yolsuzluk, haraplık ve vasıtasızlık içindeydi."* -H. E. Adıvar.

vasıtasız vergi *is. huk.* Vergi mükellefi önceden bilinen vergi.

vasi (I) *is. (vasi:) Ar. vaṣī* **1.** Bir yetimin veya akılca zayıf, hasta birinin malını yöneten kimse: *"Garson, para kıymeti bilmediğim için bana karşı bir vasi tavrı takınıyor."* -R. N. Güntekin. **2.** Ölen bir kimse-

nın vasiyetini yerine getirmekle yükümlü olan kimse.

vâsi, -i (II) *s. (va:si:) Ar. vāsi' esk.* Geniş, engin.

vasilik, -ği *is. (vasi:lik)* Vasi olma durumu, vasinin yaptığı iş, vesayet.

vasistas *is. (va'sistas) Fr. vasistas < Alm. (Was ist das?* Bu nedir?*)* Pencere veya kapının üst yanında bulunan ve oda havasının değiştirilmesine yarayan, açılır kapanır bölüm.

vasiyet *is. Ar. vaṣiyyet* **1.** Bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey: *"Şimdiki hür Türkiye halkının yarınki hür Türkiye halkına vasiyeti işte budur."* -R. E. Ünaydın. **2.** Vasiyetname. **vasiyet etmek** (herhangi bir şeyin) öldükten sonra yapılmasını istemek.

*→ **vasiyetname***

vasiyetname *is. (vasiyetna:me) Ar. vaṣiyyet + Far. nāme* Bir kimsenin vasiyetini yazmış olduğu belge: *"Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu için Atatürk'ün vasiyetnamesinde belirtilen malî menfaatler saklı olup, kendilerine tahsis edilir."* - Anayasa.

vaşak, -ğı *is. Far. vişāk zool.* Kedigillerden, kulakları sivri, dişleri ve tırnakları keskin, kürkünden yararlanılan çok yırtıcı hayvan *(Lynx lynx).*

vat *is. İng. watt fiz.* Saniyede bir julluk iş yapan bir motorun güç birimi. Kısaltılması W.

*→ **vat saat***

vatan *is. Ar. vaṭan* Yurt: *"Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın / Bir vatan kalbinin attığı yerdir."* -N. H. Onan. *"Vatan sevgisini vatan kaybedenler bilirmiş."* -A. Gündüz. *"Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır."* -M. C. Kuntay. **vatan tutmak** kendine vatan edinmek, yurt tutmak, tavattun etmek: *"Vatan tutup bu yerlerde kalınmaz / İlleri var bizim ile benzemez."* - Karacaoğlan.

*→ **vatan borcu, vatan haini, vatanperver, vatansever***

vatan borcu *is. mec.* Askerlik: *"Mektubunda diyorsun ki gel gayri / Vatan borcu biter bitmez ordayım."* -B. S. Erdoğan.

vatandaş *is. Ar. vaṭan + T. -daş* Yurttaş: *"Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça, terk olunamaz."* -Atatürk. *"İki kişiyi, iki orta hâllı vatandaşı hayalî olarak konuşturuyorum."* -B. Felek.

vatandaşlık, -ğı *is.* Yurttaşlık. **vatandaşlıktan çıkarılmak** vatandaşlık haklarını elinden almak: *"Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz."* - Anayasa.

vatan haini *is.* Vatanın yüksek menfaatlerini hiçe sayarak onun aleyhinde iş gören kimse.

vatan hainliği *is.* Vatan haini olma durumu.

vatanî *s. (vatani:) Ar. vaṭanî* Yurtla ilgili: *"Hepimizin el birliğiyle ve samimiyetle çalışmamız vatanî bir vazifedir."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

*→ **vatanî görev, vatanî vazife***

vatanî görev *is. ask.* Askerlik hizmeti.

vatanî vazife *is. bk.* vatanî görev.

vatanlaştırma *is.* Vatanlaştırmak işi.

vatanlaştırmak *(-i)* Vatan durumuna getirmek: *"Bu kıtaları ne sömürgeleştirmiş, ne de vatanlaştırmıştık."* -F. R. Atay.

vatanperver *s. Ar. vaṭan + Far. -perver* Yurtsever: *"Böylece ortaya çok faydalı bir eleman, büyük bir vatanperver olarak çıkıyor, bundan da derin bir zevk duyuyordu."* -T. Buğra.

vatanperverlik, -ği *is.* Yurtseverlik.

vatansever *s.* ve *is. Ar. vaṭan + T. sever* Yurtsever kimse: *"... galip devletlerden biriyle iş birliği yaparak memleketi kurtarma fikrinde olan vatanseverler de vardı."* -H. E. Adıvar. *"Böylece ortaya çok faydalı bir eleman, büyük bir vatansever olarak çıkıyor, bundan da derin bir zevk duyuyordu."* -T. Buğra.

vatanseverlik, -ği *is.* Vatansever olma durumu.

vatansız *s. huk.* Vatanı olmayan.

vatansızlık, -ğı *is. huk.* Vatansız olma durumu.

vatka *is. (va'tka) Sl.* Giysilerde, omuzların dik durmasını sağlamak amacıyla içine pamuk vb. konulan parça.

vatlık, -ğı *s.* Herhangi bir vat gücünde olan.

vatman *is. Fr. wattman* < *İng. wattman* Tramvay sürücüsü: *"Yolda giderken / Vatman çan çalar, şoför korna."* -B. Necatigil.

vatoz *is. Yun. vatos* Köpek balıklarından, sırtında büyük dikenleri olan, kuma gömülü olarak yaşayan bir balık *(Raja clavata): "Sahilin üç metre gerisinde vatoz ölüleri, iri iri şeytan minareleri..."* -O. V. Kanık.

vat saat, -ti *is. fiz.* Gücü bir vat olan bir makinenin bir saat işlemekle yapmış olacağı iş.

vatvat *is. Ar. vatvāt* **1.** Dağ kırlangıcı. **2.** Yarasa.

vaveylâ *is. (va:veylâ:) Ar. vâveylâ* Çığlık: *"Mısır'ın değme oğıtçıları bile sanırım vaveylâlarında benimle yarışa giremezlerdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **vaveylâ kopmak** yüksek sesle ağlamaya başlamak, çığlık çığlığa bağırmak: *"Aradan yarım saat geçmiş geçmemişti ki, hükûmet konağının önünde bir vaveylâdır koptu."* -E. E. Talu.

vay *ünl.* **1.** Şaşma anlatır: *"Vay gülüm, nereden bu geliş?"* -M. Ş. Esendal. **2.** Ağrı, acı gibi duyguları anlatır: *Vay başım!* **3.** Yönelme durumunda bir nesne ile kullanıldığında bir şeyin veya bir kimsenin kötü bir sonuca uğrayacağını anlatır. **vay anam, vay anasını!** (veya **vay canına!**) *tkz.* şaşma, öfke duygusu anlatır: *"Vay anasını, amma dolaştık bugün."* -A. İlhan. **vay sen misin?** herhangi bir söz veya davranışın öfke yarattığını anlatmak için kullanılır. **vay!** *tkz.* şaşma, alay gibi duygular anlatır.

vaybabamcı *is.* Yaygaracı.

vaybabamcılık, -ğı *is.* Vaybabamcı olma durumu.

vayvaycı *is.* Yaygaracı, mız mız.

vayvaycılık, -ğı *is.* Yaygaracılık.

vazedilme *is.* Vazedilmek durumu.

vazedilmek *(nsz) Ar. vaż' + T. edilmek* Ortaya konulmak.

vazelin *is. Fr. vaseline kim.* Ham petrolden çıkarılan ve 31°C de eriyen bir tür mineral yağ.

vazelinleme *is.* Vazelinlemek işi veya durumu.

vazelinlemek *(-e)* Vazelin sürmek.

vazetme *is.* Vazetmek işi.

vazetmek *(-i) Ar. vaż' + T. etmek esk.* Koymak, konulmak: *"Dünyaya ilk defa olmak üzere monogamının temel taşını vazettiler."* -Ö. Seyfettin.

vazgeçilme *is.* Vazgeçilmek işi veya durumu.

vazgeçilmek *(nsz) Far. vāz + T. geçilmek* Vazgeçmek işi yapılmak, feragat edilmek: *"Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır"* - Anayasa.

vazgeçirme *is.* Vazgeçirmek işi veya durumu.

vazgeçirmek *Far. vāz + T. geçirmek* Vazgeçmek işini yaptırmak.

vazgeçme *is.* Vazgeçmek durumu.

vazgeçmek *(-den) Far. vāz + T. geçmek* **1.** Kendi hakkı saydığı bir şeyi artık istemek olmak. **2.** Eskiden beri yapmakta olduğu bir şeyi artık yapamaz olmak: *İçki alışkanlığından vazgeçtim.* **3.** Niyetten veya karardan dönmek.

vazgelmek *hlk.* Vazgeçmek.

vazı, -z'ı *is. Ar. vaż'* **1.** Konma, konulma. **2.** Birine ayırma, ona ait olma.

→ ***vazedilmek, vazetmek, vazolunmak***

vazıh *s. (va:zıh) Ar. vāżih esk.* Açık, aydın, belli. **vazıh olmak** açık durumda bulunmak, anlaşılır şekilde görünmek: *"Bir sözü ve bir fikri sevmeniz için onun mutlaka vazıh olması lâzım gelmez."* -A. Ş. Hisar.

vaz'ıhamil, -mli *is. (va'zıhamil) Ar. vaż'-ı ḥamil esk.* Doğurma.

vazıkanun *is. (va:zı'ka:nu:n) Ar. vāżi'-i kānūn esk.* Kanun koyucu.

vaziyet *is. (va'ziyet) Ar. vaż'-i yed esk.* El koyma. **vaziyet etmek** el koymak.

vazife *is. (vazi:fe) Ar. vaẓîfe* **1.** Ödev: *"Şimdi artık vazife bitmiş, gülüp eğlenmeye sıra gelmiştir."* -R. N. Güntekin. *"Mümtaz Bey bir tahrir vazifemin altına şunları yazmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Görev: *"Nedim bugün vazifesine geç geldi."* -A. Gündüz. **3.** *esk.* Günlük ücret, yevmiye. **vazife etmek** görev bilmek. **vazife görmek** bir görevi yerine getirmek, sürdürmek: *"Geçici Bakanlar Kurulu, seçim süresince ve yeni Meclis toplanıncaya kadar vazife görür."* -Anayasa. **vazifesi mi?** umurunda değil: *Biz burada beklemişiz, onun vazifesi mi?* **(bir kimse) vazifesinden olmak** görevini yitirmek.

→ ***vazife aşkı. vazife kurbanı. vazife şehidi. vazifeşinas***

vazife aşkı *is.* Mesleğine tutkun olma.

vazife kurbanı *is.* Görev başında şehit olan kimse.

vazifelendirilme *is.* Vazifelendirilmek işi.

vazifelendirilmek *(nsz. -e)* Vazife verilmek, görevlendirilmek, ödevlendirilmek.

vazifelendirme *is.* Vazifelendirmek işi.

vazifelendirmek *(-i)* **1.** Ödevlendirmek. **2.** Görevlendirmek.

vazifeli *s.* **1.** Ödevli. **2.** Görevli: *"Bu sırada vazifeli polisler, şehrin her köşesinde iş başında idiler."* -H. Taner.

vazife şehidi *is.* Görev başında şehit olan kimse.

vazifeşinas *s. (vazi:feşina:s) Ar. vaẓîfe + Far. -şinâs esk.* Ödevine, işine bağlı.

vaziyet *Ar. vaż'iyyet* **1.** Konum: *Kasaba coğrafi vaziyeti yüzünden lodosu, poyrazı pek az tutan bir limanda kurulmuştur.* **2.** Durum, tavır, hâl: *"Vaziyetimi söyleyiniz, hemen gelir beni kurtarır."* -A. Gündüz. **vaziyet almak 1)** belli bir durum veya davranış biçimini benimsemek, tavır almak, tavır takınmak: *"İşgalden sonra Rumların bize karşı nasıl bir vaziyet aldıklarını da pek âlâ biliyorduk."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** karşı çıkmak. **vaziyeti kurtarmak** herhangi bir güç durumdan sıyrılmak: *"Karısı ve arkadaşı da bir müddet sustular, galiba bir şeyler düşündüler. Vaziyeti yine genç diplomat kurtardı."* -R. H. Karay. **vaziyeti takınmak** herhangi bir tavır takınmak.

vazo *is. (va'zo) İt. vaso* Çiçek koymak için kullanılan kap.

vazolunma *is.* Vazolunmak işi veya durumu.

vazolunmak *(nsz) Ar. vaż' + T. olunmak* Konulmak: *"... Türk Milleti tarafından kabul ve tasvip ve doğrudan doğruya O'nun eliyle vazolunan bu Anayasa..."* -Anayasa.

ve Türk alfabesinin yirmi yedinci harfinin adı.

ve *bağ. Ar.* İki kelime veya iki cümle arasına girerek aralarında bir bağ olduğunu anlatır: *"Galiba bir vehme kapılıyorum ve galiba bir hastalık beynimi kemiriyor."* -A. Gündüz.

veba *is. (veba:) Ar. vebâ'* **1.** Hasta sıçanlardan insana geçen bir mikrobun oluşturduğu bulaşıcı, öldürücü bir hastalık. **2.** Bazı hayvan hastalıklarına verilen ad: *Sığır vebası. Domuz vebası.*

vebal, -li *is. (veba:l) Ar. vebâl* Günah: *Bu işin vebali vardır.* **vebal altında kalmak** manevî sorumluluk yüklenmek: *"Başını alıp kaçar da bir belâya uğrarsa vebal altında kalırsın."* -R. N. Güntekin. **vebali boynuna olmak** bir işin günahını yüklenmek.

vebalı *s.* Vebaya yakalanmış olan.

ve benzerleri *ç. is.* Benzer kavramları arka arkaya sıralarken önemli olanı veya akla ilk gelivererileri, söyleyiş benzerlerini "vb." kısaltması ile ifade etme.

veca, -ı *is. (veca:) Ar. veca' esk.* Ağrı: *"Veca ansızın bastırır."* -O. V. Kanık.

vecibe *is. (veci:be) Ar. vecîbe esk.* Ödev, boyun borcu.

vecih, -çhi *is. Ar. vech* **1.** Yüz, çehre. **2.** Yol, tarz: *"Mutat veçhile çehresi sakin idi ve gözlerinden bir şey anlamak mümkün olamıyordu."* -M. Ş. Esendal. *"Saçla-*

rını âdeti veçhile parmaklarıyla taradı." - S. F. Abasıyanık.

→ ***veçhişebeh***

vecit, -cdi *is. Ar. vecd esk.* Sevgi veya heyecandan doğan coşkunluk, kendinden geçme, esrime. **vecde gelmek** kendinden geçecek kadar coşmak, bir şey karşısında sonsuz heyecan duymak, esrimek: *"Giydir hırkayı, fesi, Rufaî tekkesinde zikrederken vecde gelen bir dervişin hayaleti olabilir."* -H. E. Adıvar. **vecde kapılmak** coşmak, kendinden geçmek: *"Eski konakların mutfağını anlatırken bir tapınağı tasvir eder gibi vecde kapılır."* -H. Taner.

veciz *s. (veci:z) Ar. vecīz* Kısa ve anlatımı etkili (söz): *"Bu bahsi çok veciz ve çok hazin bir ifadeyle anlatan..."* -Y. K. Beyatlı.

vecize *is. (veci:ze) Ar. vecīze* Özdeyiş: *"Daima birtakım vecizeler zikreden eniştemiz yemeğe dair de böyle şeyler söyler."* -A. Ş. Hisar.

veçhe *is. Ar. veche esk.* Yön.

veçhişebeh *is. Ar. vech-i şebeh* Benzetme yönü.

veda, -ı *is. (veda:) Ar. vedā'* Ayrılırken birbirine selâm ve esenlik dileme: *"Zaten ayrılması sırasında elimi sıkışı, yüzüme bakışı, acelesi ve tuhaflığı bir vedaya benziyordu."* -R. H. Karay. **veda etmek 1)** vedalaşmak, esenleşmek: *"Arkadaşlarına veda edip ayrıldı."* -H. Taner. **2)** *mec.* sevilen bir şeyle olan ilgisini kesmek: *"Bağına, bahçene, suyuna, toprağına veda ederek geri gidiyorum."* -F. R. Atay. *"Dünyada veda ettik, atıldık dolu dizgin / En son koşumuzdur bu, asırlarca bilinsin."* -Y. K. Beyatlı.

vedalaşma *is.* Vedalaşmak işi.

vedalaşmak *(nsz, -e)* Birbirine esenlik dileyerek ayrılmak, esenleşmek: *"Tam vedalaşıp kapıdan çıkacağı sırada geri döndü."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Sahnedekilerle vedalaşarak gitmek üzere idim."* -H. F. Ozansoy.

ve devamı *is.* "Devamı var, devam eden" anlamında "vd." kısaltmasıyla gösterilen bir söz.

vedia *is. (vedi:a) Ar. vedī'a esk.* **1.** Saklanılması, korunması için birine veya bir yere bırakılan eşya, inam, emanet: *Vatan sana vediadır.* **2.** *huk.* Kendine korunması, saklanması için eşya verilen kimsenin durumunu gösteren sözleşme.

vefa *is. (vefa:) Ar. vefā'* Sevgide sebat, sevgide durma, sevgi bağlılığı: *"Biz, mağlûp olduğumuz için sizden cesur görünüyoruz ve vefamız daha sağlamlaşıyor."* - A. Gündüz.

vefakâr *s. (vefa:ka:r) Ar. vefā + Far. -kār* Vefalı: *"... iftihar duyarak sadık ve vefakâr bir ömür sürmektedir."* -R. H. Karay.

vefakârlık, -ğı *is.* Vefalı olma durumu: *"İnce birtakım vefakârlıklar uğruna çürüttüğümüzü gördüğümüz bir ömrün akşamında..."* -A. Ş. Hisar.

vefalı *s.* Vefası olan, sevgisi geçici olmayan, hakikatli: *"Hatırda kalan şey değişmez zamanla / Ne vefalı komşumuzdun sen Fahriye abla."* -A. M. Dıranas. *"Bazı vefalı ordu subaylarından sızan haberlere göre bu terfilerin hepsi sizin içindir."* -F. R. Atay.

vefasız *s.* Vefası olmayan, sevgisi çabuk geçen, hakikatsiz: *"Yıllar yârlardan, yârlar yıllardan vefasız."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vefasızlık, -ğı *is.* Vefasız olma durumu, hakikatsizlik: *"... boynunu bükmüş, vefasızlığıma için için ağlıyordu."* -H. F. Ozansoy. *"İnsanda asıl olan vefasızlık, burada da kendini gösteriyor."* -R. N. Güntekin.

vefat *is. (vefa:t) Ar. vefāt* (insan için) Ölüm: *"Merkez, kadının dosyasına vefat kaydını geçirdi."* -R. H. Karay. **vefat etmek** ölmek.

→ ***vefat ilmühaberi***

vefat ilmühaberi *is. bk.* ölüm kâğıdı.

vehim, -hmi *is. Ar. vehm esk.* Kuruntu: *"Onlar bu vehimle ellerinden gelse / Rüyalara sansür koyacaklar bir gün."* -A. N. Asya. *"Hayatımı bir vehme kurban etmiştim."* -R. N. Güntekin. **vehme kapılmak** (veya **düşmek**) yersiz korkuya, yanlış

düşünceye kapılmak: *"Göreceksiniz işin sonu, bize vehme kapıldığımızı anlatacak."* -R. H. Karay. *"Etrafımda bütün sisleri ve kokularıyla onu görür gibi bir vehme düşerim."* -R. N. Güntekin.

→ ***vehmetmek***

vehimli *s.* Vehim içinde olan, vehme kapılan: *"Çiler'de yalnız kalmaktan korkanların vehimli hâli vardı."* -A.Gündüz.

vehleten *zf. (ve'hleten) Ar. vehleten esk.* İlk anda, birdenbire, ansızın.

vehmetme *is.* Vehmetmek işi.

vehmetmek *(-i) Ar. vehm + T. etmek* Yersiz korkuya, kuşkuya düşmek, kuruntuya kapılmak, evhamlanmak: *"Kollarını ... çaprazvarî bağlamış, beyaz ve biraz büyücek elleri, futbolla gittikçe büyür vehmettiği pazularını yokluyor gibi."* -Ö. Seyfettin.

vejetalin *is. Fr. végétaline* Bazı bitkilerden çıkarılan ve sadeyağ yerine kullanılan katı yağ.

vejetalizm *is. Fr. végétalisme* Yalnız bitkisel gıda maddelerine yer veren beslenme rejimi.

vejetarizm *is. Fr. végétarisme* Sağlığı koruma veya tedavi amacıyla hayvansal gıda maddelerine yer vermeyen beslenme rejimi. Vejetalizmden farklı olarak vejetarizmde süt, tereyağı, yumurta, bal gibi hayvansal gıda maddeleri yer alır.

vejetaryen *is. Fr. végétarien* Etyemez.

vejetaryenlik, -ği *is.* Etyemezlik.

vejetasyon *Fr. végétation* **1.** *tıp* Ur, tümör. **2.** *coğr.* Bitki örtüsü.

vekâlet *is. (vekâ:let) Ar. vekâlet* **1.** Vekillik: *"İtimat edilir, kanundan, hukuktan anlar birisine umumî vekâlet vereceğim."* -A. Gündüz. **2.** *esk.* Bakanlık: *"Her vekâlet ya iki odadır, ya üç; her odada ya beş gaz sandığından masa vardır, ya on..."* -A. Gündüz. **vekâlet etmek** birinin yerine, bakmak görevini üstlenmek.

→ ***vekâletname, vekâlet ücreti***

vekâleten *zf. (vekâ:'leten) Ar. vekâleten* Vekil olarak.

vekâletname *is. (vekâ:letna:me) Ar. vekâlet + Far. nâme huk.* Bir kimsenin vekil olduğunu bildiren noterlikçe onaylanmış belge.

vekâlet ücreti *is. huk.* Vekâletname çıkarılırken ödenen ücret.

vekil *is. (veki:l) Ar. vekîl* **1.** Birinin, işini görmesi için kendi yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse. **2.** *esk.* Bakan: *"Hanın avlusundan sokağa vekil ve sefir otomobillerine taş çıkartacak bir lüks otomobil yürüdü."* -R. N. Güntekin.

→ ***vekilharç, vekil vükelâ***

vekilharç, -cı *is. Ar. vekîl-i harc esk.* Bir konağın alış verişini yapmakla görevli kimse: *"Yakamın bir ucu muhasebecinin elinde, bir vekilharç gibi, durmadan hesap vermek zoruna düşmekten sıkılmayacak, yüksünmeyecektim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vekilharçlık, -ğı **1.** Vekilharç olma durumu. **2.** Vekilharç makamı: *"Şu parayı al da, ben vekilharçlıktan isterim."* -A. Ş. Hisar.

vekillik, -ği *is.* **1.** Birinin yerine iş görme yetkisi, naiplik: *"1916 sonlarında Mustafa Kemal ikinci ordu komutan vekilliğine atanmıştır."* -F. R. Atay. **2.** Bakanlık: *"Hükûmetten ne mebusluk, ne de vekillik isteği var."* -H. Taner. **vekillik etmek** birinin yerine bakmak, görevini üstlenmek.

vekil vükelâ *ç. is.* İleri gelenler.

vektör *is. Fr. vecteur mat.* **1.** Doğrultusu, yönü, uzunluğu belirli olan ve bir ok işaretiyle gösterilen doğru çizgi. **2.** *fiz.* Büyüklüğü ile yönü olan nicelik.

velâdet *is. (velâ:det) Ar. velâdet esk.* Doğum, doğma, doğuş.

velâyet *is. (vela:yet) Ar. velâyet esk.* **1.** Velilik. **2.** Yetke, sulta, otorite.

→ ***velâyetname***

velâyetname *is. (velâ:yetna:me) Ar. velâyet + Far. nâme* Tarikat ileri gelenlerinin hayatlarını ve menkıbelerini anlatan kitap.

veledizina *is. Ar. veled-i zinâ argo* Babası belli olmayan çocuk, piç.

velense *is. (vele'nse) İsp.* Yüzü uzun tüylü, kalın ve ağır battaniye: *"Köşedeki*

divana oturmuş, üstüne kırmızı bir velense örttüğü ayaklarını karşısındaki koltuğa dayamıştı." -Ö. Seyfettin.

velespit *is. Fr. vélocipède esk.* Bisiklet.

velet, -di *is. Ar. veled esk.* **1.** Oğul, çocuk. **2.** Çocukları paylarken kullanılır.

→ ***veledizina***

velev *zf.* ve *bağ. Ar. velev* İster, isterse, olsa da, kaldı ki, hatta: *Bu sözü söylemedim; velev söylemiş olsam ne çıkar. "Tanıdıklarından, velev ki çoktan beri görmeyerek unuttuklarına bile rast gelir gelmez hemen..."* -A. Ş. Hisar.

velfecri *is. Ar. ve'l-fecr bk.* gözleri velfecri okumak.

velhâsıl *bağ. (ve'lha:sıl) Ar. ve'l-hâṣıl* Sözün kısası, kısacası: *"... velhasıl bir ressam gözüyle tablonun ılığını cılığını çıkardı."* -H. F. Ozansoy.

→ ***velhâsılıkelâm***

velhâsılıkelâm *bağ. (velha:sı'lıkelâ:m) Ar. ve'l-ḥāṣil-i kelām* Sözün kısası, velhâsıl.

veli *is. (veli:) Ar. velī* **1.** Bir çocuğun her türlü durum ve davranışlarından sorumlu olan kimse. **2.** Ermiş, eren, evliya: *"Anadolu'da, hele Rumeli'de her yol üstünde, her tepede görülen türbelerde yatan veliler..."* -Y. K. Beyatlı.

→ ***veliaht, velinimet, veliyullah***

veliaht, -dı *is. (veli:aht) Ar. veliyy-i 'ahd* Bir hükümdarın ölümünden veya tahttan çekilmesinden sonra tahta geçmeye aday olan kimse.

veliahtlık, -ğı *is.* Veliaht olma durumu.

velilik, -ği *is.* Veli olma durumu, velinin görev ve ödevi, velâyet.

velinimet *is. (veli:ni'met) Ar. veliyy-i ni'met* Birine, etkisi yaşadıkça sürecek bir iyilik ve bağışta bulunan kimse: *"Velinimetlerinin bulunmadığı her mecliste kimseye söz bırakmayarak hep kendi konuşuyor."* -R. H. Karay.

veliyullah *is. Ar. velīyu'l-lah* Veli, eren, evliya.

velûr *is. Fr. velours* Kadife.

velût, -du *s. (velû:t) Ar. velūd esk.* **1.** Doğurgan. **2.** *mec.* Çok eser ortaya koyan, verimli: *Velût bir yazar.*

velvele *is. Ar. velvele* Gürültü, bağrışma: *"Çoktan böyle gürültü, kalabalık görmemiş, böyle velvele duymamıştı."* -M. Ş. Esendal. **velvele kopmak** büyük gürültü çıkmak: *"Kıyamet kopar gibi bir velvele koptu: bütün ordu surların üstüne atıldı."* -Y. K. Beyatlı. **velveleye vermek** gereksiz telâşa ve heyecana düşürmek: *"Susun, ortalığı velveleye vermeyin! Ne bağrışıyorsunuz?"* -S. F. Abasıyanık.

velveleci *s.* Gürültü, patırtı eden.

vena *is. Lât.* Toplardamar.

Venezuelâlı *s.* Venezuela halkından olan.

Venüs *öz. is. (ve'nüs) Fr. Vénus astr.* Merkür'den sonra Güneş'e en yakın olan gezegen, Çulpan, Çoban yıldızı, Zühre.

→ ***Venüsçarığı***

Venüsçarığı *is. bot.* Salepgillerden, esmer kırmızımtırak renkte olan, çiçekleri çarığa benzeyen, güzel bir süs bitkisi *(Cypripedium calceolus).*

veranda *is. (vera'nda) Fr. véranda < Portekizce varanda* Camlı taraça: *"... içeriye doğru veranda şeklinde bir girinti yapıp salonun cumba köşesine dayanır."* -H. F. Ozansoy. *"Ruhsar hanım, akşam çaylarını, kışın yukarı balkonda, yazın arka bahçesindeki sarmaşıklı verandada içerdi."* -A. İlhan.

veraset *is. (vera:set) Ar. verāṣet* **1.** Kalıtım, soya çekim, irs, irsiyet, veraset. **2.** *huk.* (mirasta) Hak sahibi olma.

→ ***veraset ilâmı, veraset ve intikal vergisi***

veraset ilâmı *is. huk.* Bir kimsenin, bir miras bırakanın mirasçısı olduğunu gösteren ve mahkemeden alınan resmi belge: *"Hatta türedi ortaklar da çıkacak, veraset bile düzülecek, soy sop iddialarına girilecekti."* -T. Buğra.

veraset ve intikal vergisi *is. huk.* Ölenin varislerine kalan mal ve paradan alınan vergi.

verdi *is. fiz.* Bir borudan bir saniyede geçen suyun veya bir iletken telden bir saniyede geçen elektriğin miktarı.

verdirme *is.* Verdirmek işi.

verdirmek *(-i, -e)* Vermek işini yaptırmak, vermesini sağlamak.

vere *is. tar* Bir kalenin veya tahkim edilmiş bir yerin teslimi.

verecek, -ği *is.* Birine verilmesi gereken para, borç. **alacak** karşıtı.

verecekli *s.* **1.** Birine vereceği olan, borçlu. **alacaklı** karşıtı. **2.** *mec.* Birinden para yönünden veya iyilik vb. yardımlar görerek borçlanan (kimse), medyun.

verem *is. Ar. verem* **1.** Herhangi bir organa ve en çok akciğerlere yerleşen Koch basilinin yol açtığı ateşli ve bulaşıcı bir hastalık, tüberküloz: *"Annemin, genç yaşta veremden ölen rahmetli amcasını görmedim."* -Y. Z. Ortaç. **2.** *s.* Bu hastalığa tutulmuş, veremli: *Verem bir kadının duyguları.* **verem olmak 1)** verem hastalığına yakalanmak; **2)** *mec.* sabırsızca davranmak, sıtması tutmak.

veremli *s.* Vereme tutulmuş, müteverrim: *"... bu gıdasızlık sürüp giderse çok veremli göreceğiz."* -S. F. Abasıyanık.

verese *ç. is. Ar. vereşe, väris*'in çokluk biçimi *esk.* Mirasçılar.

veresiye *zf.* **1.** Karşılığı sonra ödenmek üzere: *"Bunların içinde Nihat'a istediği kadar veresiye alabileceğini söyleyenler de var."* -P. Safa. **2.** *mec.* Özensiz, gönülsüz, önem vermeden: *Çok veresiye iş görüyor.* **veresiye vermek** parasını daha sonra almak şartıyla mal vermek: *"Mütemadiyen veresiye veriyor ve müşteriler ay başında borç ödeyeceklerine Tevfik'e dert yanıyorlar."* -H. E. Adıvar.

veresiyeci *s.* Veresiye iş gören.

veresiyecilik, -ği *is.* Veresiye iş görme.

verev *s.* Bir köşeden karşı köşeye doğru kesilmiş, katlanmış veya konulmuş olan: *Verev etek.*

verevine *zf.* Verev biçimi vererek: *"İpek mavi yorgan, düzgün bir biçimde verevine katlanmış, yarı yarıya açık duruyordu."* -E. Bener.

vergi *is.* **1.** Kamu hizmetlerine harcanmak için hükümetin, yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan doğruya veya bazı madde fiyatlarının üstüne koyarak dolaylı yoldan herkesten topladığı para: *"Önce vergiyi kolay tahsil etmenin vesilesini hazırlasınlar."* -B. Felek. **2.** Bir kimsenin doğuştan sahip olduğu iyi nitelik: *"Tehlikeyi ta uzaktan sezmek, bir adamın iç yüzünü bir bakışta kavramak ona vergiydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Ne de olsa sapasağlam bir kır çocuğuydum o sıralar, şehirlilere vergi incelikleri öğrenmemiş, bozulmamıştım."* -A. İlhan. **(birine) vergi olmak** yapabilme gücüne sahip bulunmak: *"Güzeli hiç zorlamadan ortaya koyabilmek her hâlde amatörlere vergi olsa gerek."* -B. R. Eyuboğlu. **vergiye bağlamak 1)** bir kimse veya şeyden vergi almak; **2)** bir yerden, bir kimseden yasal olmayan yollardan para almak, haraç almak.

→ ***vergi bağışıklığı, vergi beyannamesi, vergi dairesi, vergi dilimi, vergi iadesi, vergi kaçağı, vergi kaçakçılığı, vergi kaçakçısı, Vergi Kanunu, vergi matrahı, vergi muafiyeti, vergi mükellefi, vergi rekortmeni, vergi yükümlüsü***

vergi bağışıklığı *is.* Verginin oturmuşluğu.

vergi beyannamesi *is. huk.* Vergi mükellefinin bir vergi döneminde sağladığı kazancı bildirir belge.

vergici *is. hlk.* Vergi toplayan görevli, vergi alımcısı, alımcı, tahsildar.

vergicilik, -ği *is.* Vergi tahsil etme işi.

vergi dairesi *is. huk.* Vergi mükelleflerini tespit eden, vergiyi denetleyen ve toplayan resmi daire.

vergi dilimi *is.* Verginin tahakkuk ettirileceği ücret karşılığı.

vergi iadesi *is.* **1.** Mükellefin yaptığı ihracattan geri alınan vergi indirimi. **2.** Memurların, işçilerin belirli süreler sonunda kurumlarına sundukları fiş ve makbuz-

lar üzerinden kendilerine geri verilen bir miktar para.

vergi kaçağı *is.* Vergiden kaçırılan veya karşılığı bildirilmeyen mal.

vergi kaçakçılığı *is.* Sık sık vergi kaçağını uygulama.

vergi kaçakçısı *is.* Vergi kaçıran kimse.

Vergi Kanunu *is. huk.* Devletin, vergisini nasıl alacağını veya usullerini tespit eden kanun.

vergileme *is.* Vergilemek işi.

vergilemek *(nsz)* Vergi koymak.

vergilendirilme *is.* Vergilendirilmek işi.

vergilendirilmek *(nsz)* Vergiye bağlanmak.

vergilendirme *is.* Vergilendirmek işi.

vergilendirmek *(-i)* Bir kimseyi veya bir şeyi vergiye bağlamak.

vergili *s.* **1.** Vergisi olan, vergi ödenen: *"İşte niyetim o vergili, karağılı, o tohumu çürüklü topraktan çok denizle uğraşmak."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *hlk.* Verilmiş, hayırsever, vefût: *"Osman Efendi vergili adamdır, kaç tane fıkarası var."* -E. E. Talu. **3.** Verimli: *"Çok vergili bir kalemi vardı."* -Y. Z. Ortaç.

vergi matrahı *is.* Bir vergi döneminde verginin alınacağı meblâğ.

vergi muafiyeti *is.* Vergi verme dışında bırakılma.

vergi mükellefi *is.* Vergi yükümlülüğü altında bulunan gerçek veya tüzel kişi.

vergi rekortmeni *is.* Bir vergi döneminde en çok vergi veren kimse.

vergisiz *s.* Vergisi olmayan, vergi ödenmeyen.

vergi yükümlüsü *is.* Vergi vermekle yükümlü olan kimse.

veri *is.* **1.** Bir araştırmanın, bir tartışmanın, bir muhakemenin temeli olan ana öge, muta, done: *İstatistik veriler.* **2.** Bir sanat eserine veya bir edebî esere temel olan ana ilkeler: *Bir romanın verileri.* **3.** *mat.* Bir problemde bilinen, belirtilmiş anlatımlardan bilinmeyeni bulmaya yarayan şey. **4.** Bilişimde, olgu, kavram veya komutların, iletişim, yorum ve işlem için elverişli biçimli gösterimi.

→ ***veri bankası, veri dosyası, veri işlem, veri ortamı, veri tabanı, veri toplama***

veri bankası *is.* Verilerin oluşturulduğu veya bir araya toplandığı yer.

verici *s.* **1.** Veren, verme yanlısı: *"Cahilden kral olur, ama tarihe vesika verici olmaz."* -A. Gündüz. **2.** Çıkar gözetmeksizin her türlü yardımı yapan, esirgemeyen. **3.** *is. fiz.* Elektromanyetik dalgalar yardımıyla işaret, ses ve görüntü iletmeye yarayan cihazların genel adı: *"Anten olursa verici istasyonları da kurulabilir."* -F. R. Atay. **4.** *is. tıp* Başkasına aktarılmak üzere kan, doku veya organ veren kimse.

veri dosyası *is.* Verilerin sistemli bir biçimde toplandığı belgeler bütünü.

veri işlem *is. bk.* bilgi işlem.

verile *ünl.* **1.** Verilsin. **2.** *is.* Devlet dairelerinde, ödemenin yapılabilmesi için yetkilinin verdiği yazı: *Verile emri.*

→ ***verile emri***

verile emri *is.* Bir işin yapılması için gerekli izin yazısı.

veriliş *is.* Vermek işi veya biçimi.

verilme *is.* Verilmek işi.

verilmek *(-e)* Vermek işine konu olmak: *"Geç vakit suarenin verileceği büyük konağa gittik."* -F. R. Atay. **verilmiş sadakası olmak** büyük bir tehlike veya kaza atlatıldığında söylenir: *"Hiç böyle okkalı enayilik ettiğin yoktu. Ne oldu sana? Gene verilmiş sadakan varmış."* -M. Ş. Esendal.

verim *is.* **1.** Çalıştırılan, işletilen, bakılan bir şeyin verdiği sonuç veya bu sonucun niceliği, mahsul, randıman: *İşçilerin verimi. Makinenin verimi. Ağacın verimi.* **2.** Ortaya çıkan, istenilen, beklenilen sonuç, semere: *"Nil, kendisini hayalinin eşsiz verimine kaptırmış, neler düşünüyor, ne tablolar çiziyor, ne oyunlar ve ne yalanlar hazırlıyor."* -R. H. Karay. **verim düşürmek** verimli olmaya engel olmak: *"Siyasi amaçlı ... işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler yapılamaz?"* -Anayasa.

verimkâr *is.* ve *s. T. verim + Far. -kâr hlk.* Vermeye yatkın, verme eğiliminde

olan, gönüllü (kimse): *"Camiden çıktıktan sonra, İrfan'ın dükkânında da bir iki defa ağzını aradım. Ama benim anladığım, verimkâr değil Zeynep'in babası."* -O. Kemal.

verimli *s.* **1.** Verimi iyi ve bol olan, randımanlı, mahsuldar, mümbit, müsmir: *Verimli toprak.* **2.** Kendisinden beklenen sonucu veren, semereli: *İşin düzenli ve verimli yürütülmesi. "Eğer bu beğeniş ve güven gerçek bilgi ve ihtisasa dayansaydı şüphesiz daha sağlam, daha verimli olurdu."* -R. H. Karay. **3.** Çok yazan, velût: *"Sonra, sahiden verimli bir de kalemi var!"* -Y. Z. Ortaç.

verimlilik, -ği *is.* Verimli olma durumu.

verimsiz *s.* Verimi olmayan veya az olan, yetersiz: *Çok verimsiz bir çalışma.*

verimsizleşme *is.* Verimsizleşmek işi veya durumu.

verimsizleşmek *(nsz)* Verimsiz duruma gelmek.

verimsizlik, -ği *is.* Verimsiz olma durumu.

veri ortamı *is.* Verilerin bir araya getirildiği yer veya durum.

veriş *is.* **1.** Vermek işi veya biçimi: *"O sıcaklığı ve nefes alıp verişi ile evin hayatına ahenk veren bir varlıktır."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *bk.* alış veriş.

veriştirme *is.* Veriştirmek işi.

veriştirmek *(-i, -e)* **1.** Çok fazla söylemek. **2.** *(-e)* İyice çıkışmak, ağzına geleni söylemek: *Arkadaşına adamakıllı veriştirdi.*

verit, -di *is. Ar. verîd tıp esk.* Siyah kan damarı, toplardamar.

veri tabanı *is.* Bilgisayar kullanımında çözüme erişmek için işlenebilir duruma getirilmiş bilgi ortamı.

veri toplama *is.* Verileri bir araya getirme.

verkaç *is. sp.* (futbol ve basketbolda) Topu takım arkadaşına aktaran bir oyuncunun karşı takım kalesine veya uygun bir yöne koşarak yeniden topa sahip olması.

verme *is.* Vermek işi.

vermek, -ir *(-i, -e)* **1.** (üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi) Birisine eriştirmek, iletmek: *"Okumadığım zaman tavukların bahçesindeyim, yemlerini ben veririm."* -Ö. Seyfettin. **2.** Bırakmak veya bağışlamak: *"Hırsımdan bazılarına bedava verdim, alın götürün, dive bağırdım."* -H. C. Yalçın. **3.** Ondan bilmek, atfetmek: *"Bilgin'in bu çekingen tavırlarını kusurlu ve zayıf oluşuna verdi..."* -F. R. Atay. **4.** (düşünce veya bilgi anlatan şeyler için) Başkalarına iletmek, bildirmek: *Buyruk, haber, fikir, öğüt vermek. "... müzik kolu odasında, kızlara keman dersi veriyor."* -M. Ş. Esendal. *"Geçenlerde bir derginin, eski ünlüler ne yapıyor? adlı röportajına verdiği cevapları okudum."* -H. Taner. **5.** Döndürmek, çevirmek, yöneltmek: *"Arabanın burnunu, en tenha kahvelerden birinin önünde, rıhtıma verdiler."* -A. İlhan. **6.** Herhangi bir duruma yol açmak: *Zevk vermek. Ferahlık vermek. Zahmet vermek. "Kendilerine iyi bir çalışma fırsatı verdim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Perihan'a şu Taksim'e taşınalıdan beri, iki yıldır fazla bir hürriyet vermiş miydi?"* -R. H. Karay. **7.** (eğlenceli toplantı) Düzenlemek, konuk çağırıp ağırlamak: *Yemek vermek. Balo vermek.* **8.** (sanatçı) Topluluk önünde sanatını göstermek, icra etmek: *Konser vermek. Resital vermek.* **9.** Satmak: *Ucuz pahalı deme de ver gitsin; ver de kurtul.* **10.** Biriyle evlendirmek: *Kızını ona vermek istemiyor. "Uzun Osman, Zeynep'le Süleyman'a, ikisini birbirine vereceğini söylediği zaman şaşmadılar."* -H. E. Adıvar. **11.** *(-i)* Ödemek: *Borcunu vermek. Malın parasını vermek. "Haydi ... Arabaya atlayın... Köşkten parayı verirler."* -P. Safa. **12.** Yaymak: *Ses vermek. Korku vermek. Işık vermek.* **13.** Ürün üretmek: *"Dal budak saldı, yemiş vermeye başladı."* -R. E. Ünaydın. **14.** Herhangi bir şey ortaya çıkarmak, oluşturmak: *Sonuç vermek. Sıkıntı vermek. Ümit vermek. "Kendisi de muhakkak artistlerden, güzel eser veren, güzel konuşan, hayalleri işlek adamlardan hoşlanıyor."* -R. H. Karay. **15.** Hepsini her-

hangi bir duruma sokmak: *Ateşe vermek. Ortalığı heyecana vermek.* **16.** Sahip olmasını sağlamak. **17.** (bir şey üzerinde) Etki yapmak, biçimini değiştirmek: *Hareket vermek. Biçim vermek.* **18.** Tespit etmek: *Randevu vermek. Ad vermek.* **19.** Kazandırmak, katmak: *Tat, çeşni vermek.* **20.** Ayırmak, harcamak: *Emek vermek. Zaman vermek.* **21.** Dayamak: *Duvara sırtını verip çömeldi.* **22.** *(yar)* Kök veya gövdelerin sonuna **-ı (-i, -u, -ü)** zarf-fiil eki ile eklendiğinde tezlik bildirir: *Alıvermek. Divermek. Yapıvermek. Görüvermek.* **23.** Dilek bildiren birleşik fiiller yapar: *Şu işi yapıver.* **ver elini şu** (veya **bu) yer** ansızın verilen bir kararla yola çıkıldığını anlatır: *"Pek sıkıldık mı atla bir vapura, ver elini İstanbul."* -A. İlhan. **(birine) verip veriştirmek** ağzına geleni söylemek: *"... bunca yıl yalan okuduk, yalan dinledik / Aklına kim gelirse bağır, ver veriştir."* -N. Cumalı. **vermemiş** (veya **vermeyince) mabut, neylesin Mahmut** şanssız kişiler için söylenir.

vermut *is. Alm. Wermut* Birçok bitkiyle özel koku verilmiş, tatlı, bir tür şarap.

vernik, -ği *is. Yun. vernikion* Sürüldüğü yüzeyde koruyucu katman yapan katı cisimlerle veya kuruyan yağlarla, bunları eritme özelliğindeki sıvılardan hazırlanan gereç: *"Fırınlanmamış birader, iki yıl sonra pul pul olmaz mı bunun vernikleri?"* -H. Taner.

vernikleme *is.* Verniklemek işi.

verniklemek *(-i)* Vernik sürmek.

verniklenme *is.* Verniklenmek işi.

verniklenmek *(nsz)* Verniklemek işi yapılmak, vernik sürülmek.

verniye *is. Fr. vernier (bulucusu Vernier'in adından)* Doğrusal veya dairesel boyutların ölçülmesinde, ölçme duyarlığını artıran, çok küçük boyutların ölçülebilmesini sağlayan düzen.

veronika *is. (veroni'ka) İt. veronica* Yavşan otu.

versiyon *is. Fr. version* Değişik biçim: *"Üç versiyon hâlinde işleyen bir oyunuma 'Lütfen Dokunmayın' adını boşuna koymamıştım."* -H. Taner.

veryansın *is. (ve'r yansın)* "Acımadan, hiçbir şey düşünmeden saldırmak, yok etmek, bol bol harcamak veya acımasızca söylemek" anlamlarında **veryansın etmek** deyiminde geçer: *"Salarım biraları kuyuya, atarız şezlongları bahçeye, veryansın eder, eski günleri anarız."* -H. Taner.

vesaik *ç. is. (vesa:ik) Ar. veşā'ik, veşīka'*nın çokluk biçimi *esk.* Belgeler, vesikalar.

vesaire *is. (vesa:ire) Ar. ve + sā'ire* Sayılan birkaç şeyin benzerlerinin de bulunduğunu belirtmek için kullanılır (vs.), ve benzerleri (vb.): *"Biz yollarda, eğer bulabilirsek başımıza gölge verecek kadar hurma dalı, ot vesaire topluyorduk."* -F. R. Atay. *"Bu adam, kıyafet itibarıyla öbür sandallardaki simsar, tercüman, satıcı, gezdirici vesaireden farklı değildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vesait *ç. is. (vesa:it) Ar. vesā'it, vāsıta'*nın çokluk biçimi *esk.* Araçlar, vasıtalar: *"İki cephane depomuz vardır ki, bunlar, seksen otomobil ve bütün ordu vesaitiyle altı ayda oraya depo edilmiştir."* -A. Gündüz.

→ ***vesaitinakliye***

vesaitinakliye *(vesa:itinakliye) Ar. vesā'it-i nakliyye* Taşıtlar, taşıt araçları.

vesayet *is. (vesa:yet) Ar. veşāyet esk.* Vasilik: *"Vesayet ve himaye altına giren bir devlet istiklâlini yitirir."* -H. Taner.

vesika *is. (vesi:ka) Ar. veşīka* Belge: *"Meydana çıkarılacak yeni vesikalar olsa olsa asıl hakikati tevsik ederler, fakat değiştiremezler."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **vesikaya bağlamak** mevcudu yeteri kadar bulunmayan, ancak çok talep edilen bir şeyi belge karşılığı vermek: *"Aynı teşkilât yünlüden, pamukludan giyecek eşyasını da vesikaya bağlamıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vesikacı *is.* Vesika işleriyle uğraşan kimse.

vesikacılık, -ğı *is.* Vesikacının yaptığı iş.

vesika fotoğrafı *is.* Vesikalık fotoğraf: *"Vesika fotoğrafında adamakıllı sarışın, gürbüz bir sima gülüyordu."* -S. F. Abasıyanık.

vesikalı *s.* **1.** Belgesi olan. **2.** Genel evde çalışmak için elinde resmî izin kâğıdı bulunan (kadın): *"İki elin kanda olsa gel diyor / Telgrafın / Nasıl unuturum seni ben / Vesikalı yârim."* -O. V. Kanık.

vesikalık, -ğı *is.* ve *s.* Vesika için gerekli olan (şey).

→ ***vesikalık fotoğraf, vesikalık resim***

vesikalık fotoğraf *is.* Vesika, resmî belge için gerekli olan belli ölçülerdeki fotoğraf.

vesikalık resim *is. bk.* vesikalık fotoğraf.

vesikasız *s.* Vesikası olmayan.

vesile *is. (vesi:le) Ar. vesîle* **1.** Sebep, bahane: *"Arkadaşlar birer vesile ile dağıldılar ve beni Besim Beyle yalnız bıraktılar."* -M. Ş. Esendal. **2.** Elverişli durum, fırsat: *"Muhasebeci, yerden temennalar, gevrek kahkahalar arasında bir vesile ile, kuru üzümden iki çekilmiş yirmi iki grado sert rakısını methetti."* -R. H. Karay. **vesile aramak** bir fırsatını kollamak: *"İkide birde içimizden birine çatmak için vesile arıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **vesile bulmak** sebep yaratmak, bahane göstermek: *"Bir vesile bulup size takdim edilmek pek kolay bir iş oldu."* -H. C. Yalçın. *"Mutlaka bir vesile bulup benimle konuşmak istediğini seziyordum."* -A.Gündüz. **vesile olmak** uygun ortam oluşmak: *"Evinde bazan namaz kılar, ancak bir vesile olursa camiye giderdi."* -A. Ş. Hisar.

vesselâm *ünl. (ve'sselâ:m) Ar. ve's-selâm* "İşte o kadar", "son söz şudur" anlamlarında kullanılır: *"İşsizlik kötü şey vesselâm!"* -O. V. Kanık. *"Şoför moförüz, ama bu bapta kısmetimiz kördür vesselâm!"* -A.Gündüz.

vestiyer *is. Fr. vestiaire* Otel, lokanta gibi birçok kişinin girip çıktığı yerlerde, veya evlerde şapka, palto, pardösü gibi eşyayı bırakmak ve korumak için ayrılmış yer, askılık: *"Vestiyerde bir kadın şapkası unutulmuş olduğunu görmüştüm."* -F. R. Atay.

vestiyerci *is.* Vestiyerde çalışan kimse.

veston *Fr. veston* Erkek ceketi: *"İçinden koca bir dolaba sığmayacak bir sürü esvaplar çıkmış: Çift sıra düğmeli vestonlar, yuvarlak vestonlar, kukuletalı seyahat paltoları..."* -A. Ş. Hisar.

vesvese *is. Ar. vesvese* Şüphe, kuruntu, işkil: *"Etrafı su olduğu için acaba kökünü bırakıp yüzüverir mi, diye içime bir vesvese girer."* -B. Felek. **vesveseye düşmek** kuruntuya kapılmak.

vesveseli *s.* İşkilli, şüpheci: *"... vesveseli ve daima uyanık olan zekâsı böyle bir gaflete düşmesine asla müsait değildir."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

veteriner *is. Fr. vétérinaire* Hayvan hastalıkları hekimi, baytar.

→ ***veteriner hekimliği***

veteriner hekimliği *is.* Veteriner olma durumu.

veterinerlik, -ği *is.* Veteriner olma durumu veya veterinerin işi.

vetire *is. (veti:re) Ar. vetîre esk.* Süreç.

veto *is. (ve'to) Fr. veto < Lât. veto* Bir yetkinin, bir yasanın, bir kararın yürürlüğe girmesine karşı çıkma hakkı: *"Cumhurbaşkanına veto hakkı ve başkumandanlık selâhiyeti verilmesi hususunda..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **veto etmek** veto hakkını kullanmak.

→ ***veto hakkı***

veto hakkı *is. huk.* Bir olayı veya kararı kabul etmeme, reddetme hakkı.

veya *bağ. (ve'ya:) Ar. ve + Far. yâ* **1.** Ayrı olmakla birlikte aynı değerde tutulan iki şeyi anlatan kelimelerden ikincisinin önüne getirilir: *"Ben Atatürk'le üç veya iki defa karşılaştım."* -B. Felek. **2.** Olacağı sanılan, seçime bırakılan şeyler ikiden çok olursa kullanılır: *Sen, ben veya başka birileri.*

veyahut *bağ. (ve'ya:hut) Ar. ve + Far. yâhud* Yahut.

vezaret *is. (veza:ret) Ar. vezâret esk.* Vezirlik.

vezikül *is. Fr. vésicule* İçi su dolu kabarcık.

vezin, -zni *is. Ar. vezn esk.* **1.** Tartı. **2.** *ed.* Ölçü: *"Ben hiç vezne, kafiyeye bakmam, bu bana bir Allah vergisi, içimden gelir söylerim."* -M. Ş. Esendal. *"Divan şairlerimiz aruz vezninde pek güzel kasideler, gazeller yazmışlar."* -B. Felek.

vezinli *s. esk.* **1.** Tartılı. **2.** *ed.* Ölçülü: *Vezinli şiir.*

vezinsiz *s. esk.* **1.** Tartısız. **2.** *ed.* Ölçüsü olmayan: *Vezinsiz şiir.*

vezir *is. Ar. vezîr* **1.** *tar.* Osmanlılarda devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerinde bulunan ve paşa unvanını taşıyan kimselere verilen ad. **2.** Satrançta, her yöne taş atlamadan gidebilen, önemce ikinci sırada gelen taş, ferz: *"Çok güzel. Şimdi ben veziri iki tane ilerletiyorum. Ne yaparsınız."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***veziriazam, vezirparmağı, vezir vüzera***

veziriazam *(veziria:zam) Ar. vezîr-i a'zâm tar.* Sadrazam.

vezirlik, -ği *is.* Vezir olma durumu, vezir derecesi, vezaret.

vezirparmağı *is. Ar. vezîr + T. parmağı* Bir tür hamur tatlısı.

vezir vüzera *is. mec.* İleri gelenler.

vezne *is. Ar. vezne* **1.** Banka, büro vb. kuruluşlarda para alınıp verilen yer. **2.** *esk.* Terazi.

→ ***veznedar***

vezneci *is.* **1.** Banka, büro vb. kuruluşlarda para alıp veren görevli, veznedar. **2.** *esk.* Terazi yapan veya satan kimse.

veznecilik, -ği *is.* Vezneci olma durumu: *Babam veznecilik yapar.*

veznedar *is. Ar. vezne + Far. -dâr* Vezneci.

veznedarlık, -ğı *is.* **1.** Veznedarın görevi. **2.** Banka, büro vb. kuruluşlarda veznenin bulunduğu yer.

vıcık *s.* Sulanarak kıvamı gevşemiş, yumuşamış.

→ ***vıcık vıcık***

vıcıklama *is.* Vıcıklamak işi veya durumu.

vıcıklamak *(-i)* Sulu veya yumuşak şeyleri avuç içinde ezmek, vıcık duruma getirmek.

vıcıklık, -ğı *is.* Vıcık olma durumu.

vıcık vıcık *s.* Kıvamı çok gevşemiş, yumuşamış, sulu: *"Pençesiz pabuçların içinde vıcık vıcık olmuş çoraplar"* -T. Buğra.

vıcık vıcıklık, -ğı *is.* **1.** Gevşeklik, yumuşaklık. **2.** *mec.* Ciddilikten, özden yoksun oluş, değersizlik.

vıcırdama *is.* Vıcırdamak işi veya durumu.

vıcırdamak *(nsz)* (serçe vb. kuşlar için) Ötmek.

vıcırdaşma *is.* Vıcırdaşmak işi veya durumu.

vıcırdaşmak *(nsz)* Hep birlikte vıcırdamak.

vıcır vıcır *zf.* Vıcırdaşmayı anlatır.

vıdı vıdı *s.* Türlü sebeplerle yerli yersiz çok konuşmayı huy edinmiş (kimse). **vıdı vıdı etmek** çevresini rahatsız edecek biçimde yerli yersiz çok konuşmak: *"İşlerine çok karışıyor, çok vıdı vıdı ediyormuş."* -E. Bener.

vık vık *zf.* İnce ses çıkararak.

vınıltı *is.* Vınlama sesi: *"Vantilâtörün vınıltısındaki donukluğun nedeni de aynı şey, işi gücü anlamsız bir değirmen gibi, o soğuk loşluğu öğütmek!"* -A. İlhan.

vınlama *is.* Vınlamak işi.

vınlamak *(nsz)* (dönerken veya düz bir doğrultuda hızla hareket ederken) Vın diye ses çıkarmak: *"Bir kurşun vınlayarak başımın üzerinden geçti gitti."* -T. Dursun K. *"Kulağı vınlıyor, gözlerinin önünde küçük siyah ve beyaz noktalar, incecik ve kıvrak şekilde ucuşuyordu."* -P. Safa.

vırıldama *is.* Vırıldamak, vırıldanmak işi.

vırıldamak *(nsz)* Usandıracak, sinirlendirecek biçimde durmadan konuşmak.

vırıltı *is.* Vırıldama sesi.

vırlama *is.* Vırlamak işi veya durumu.

vırlamak *(nsz)* Vırıldamak.

vırt zırt *zf.* Sık sık, ikide birde: *"Saçları vırt zırt boyanmaktan, tepelerine oturtulmuş bakır veya kalay bir miğferi andırıyor."* -A. İlhan.

vır vır *zf.* Usandırıcı, sinirlendirici bir biçimde durmadan konuşmayı anlatır: *"Her gün münasebetsiz birtakım vır vırlarla beni bile kocattı."* -O. C. Kaygılı. **vır vır etmek** usandırı, sinirlendirici bir biçimde durmadan konuşmak.

vırvırcı *is.* ve *s.* Can sıkacak kadar çok konuşan kimse.

vız *is.* Böcek uçarken veya atılan bir şey hızla geçerken çıkan ses. **(birine bir şey) vız gelip tırıs gitmek** *tkz.* hiç önemsememek, aldırış etmemek: *"Bu ölümle Ahmet, dünya yüzünde sahibi olunacak şeyin yalnız bir kadın olabileceğini, ötesinin ise yalan, haksız olduğunu ve kendisine kadından gayrı bir şeye sahip olmanın vız gelip tırıs gittiğinin farkına varmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **(birine bir şey) vız gelmek** *tkz.* pek önemsiz görünmek, aldırış etmemek: *"Fakat bu da Nahit'e vız geldi, çünkü kız koltuğa oturmuştu."* -T. Buğra.

vızıldama *is.* Vızıldamak işi.

vızıldamak *(nsz)* **1.** Vız diye ses çıkarmak. **2.** *mec.* Hafif sesle ve bezdirici biçimde yakınmak, sızlanmak: *"Beni göndereceğin değil mi büyük hanım? diye vızıldadığı zaman ümidini kıracak bir şey söylemiyordu."* -R. N. Güntekin.

vızıldanma *is.* Vızıldanmak işi.

vızıldanmak *(nsz)* Yakınmak, sızlanmak.

vızıltı *is.* **1.** Vızıldama sesi: *"Uçan bir sivrisineğin vızıltısı duyuldu."* -Halikarnas Balıkçısı. *"Ve ikide bir, tenimize değiyor sanılacak yakınlıkta kurşun vızıltıları..."* -R. E. Ünaydın. **2.** *mec.* Hafif sesle ve bezdirici biçimde yakınma, sızlanma: *"Gerçi sabahları gene evde iş görüyor, annesinin vızıltısını dinlemeye mecbur oluyordu."* -H. E. Adıvar.

vızır vızır *zf.* Ara vermeksizin, sürekli, çabuk ve kolaylıkla: *"Rüyalar bize vızır vızır gelip gidiyor ve ... bize gaipten haber veriyordu."* -A. Ş. Hisar.

vızlama *is.* Vızlamak durumu.

vızlamak *(nsz)* Vızıldamak.

vız vız *zf.* Vızıldama sesini anlatır.

→ ***vızvız böceği***

vızvız böceği *is.* Vızıldayarak uçan böcek.

vibrasyon *is. Fr. vibration* Titreşim.

vibratör *is. Fr. vibrateur* Titreşim yaratan araç.

vibriyon *is. Fr. vibrion biy.* Virgül biçimindeki bakteri.

vicahen *zf. (vica:'hen) Ar. vicâhen esk.* Yüz yüze, yüzüne karşı, yüzlemece.

vicahî *s. (vica:hi:) Ar. vicâhî esk.* Yüz yüze olan veya yapılan, yüzüne karşı olan, yüzlemece.

vicdan *is. (-da:n) Ar. vicdân* Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlâk değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç: *"... kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz."* -Anayasa. *"... başkanlığı da bir vicdan rahatlığıyla ona devretmiş."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **vicdan azabı çekmek** (veya **duymak**) istenilmeden veya bilinçsizce yapılan kötü bir işten dolayı acı çekmek, üzülmek: *"Gözlerinde minnet yaşlarıyla yüzüme baktıkça vicdan azabına benzer bir şey duyuyor."* -R. N. Güntekin.

vicdanen *zf. (vicda:'nen) Ar. vicdânen* Vicdan bakımından: *"Yoksa vazife başında bulunmadığım için vicdanen rahatsız ve hükümet doktoru olarak da belki mesut olacaktım."* -R. N. Güntekin.

vicdanî *s. (vicda:ni:) Ar. vicdânî* Vicdanla ilgili olan, vicdana dayanan: *"Hâkimler ... vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler."* -Anayasa.

vicdanlı *s.* Vicdanı olan, insaflı, hak gözetir.

vicdansız *s.* Vicdanı olmayan, insafsız, hak gözetmez.

vicdansızca *s. ve zf. (vicdansı'zca)* Vicdansız (bir biçimde).

vicdansızlık, -ğı *is.* **1.** Vicdansız olma durumu. **2.** Vicdansızca davranış.

vida *is. (vi'da) İt. vite* Döndürerek bir yere sokulan burmalı çivi. **vidaları gevşemek** *argo* kendini tutamayıp çok gülmek.

vidala *is. (vida'la) İt. vitello* Çanta ve ayakkabı yapılan tabaklanmış dana derisi.

vidalama *is.* Vidalamak işi.

vidalamak *(-i)* Vida ile tutturmak.

vidalanma *is.* Vidalanmak işi.

vidalanmak *(nsz)* Vidalamak işine konu olmak.

vidalı *s.* **1.** Vidası olan. **2.** Vida ile tutturulmuş.

vidanjör *is. Fr. vidangeur* Fosseptik kuyularındaki pis suları çekmeye yarayan makine.

vidasız *s.* Vidası olmayan.

video *is. İng. video* Videoteyp.

→ ***videobant, videokaset, videoteyp***

videobant, -dı *İng. video + Fr. bande* Televizyon yayınlarının kaydedildiği, bir kasete sarılı şerit.

videocu *is.* Video alıp satan veya tamirini yapan kimse.

videoculuk, -ğu *is.* Videocunun işi.

videokaset *is. İng. video + Fr. cassette* Bir video içini ekrana yansıtabilecek bir kayıt içeren kaset.

videoteyp, -bi *is. İng. video tape* Televizyon yayınlarını alıp kaydetmeye ve bir ekran vasıtasıyla seyrettirmeye yarayan cihaz.

vido *is. İt. vedo* Oyun, oyunda kazanılacak sayıyı veya parayı iki katına çıkarma. **vido çekmek** oyundaki kazanılacak sayıyı veya parayı iki katına çıkarmayı teklif etmek. **vidoyu görmek** vidoyu kabul etmek.

vidolu *s.* Vido ile oynanan: *Vidolu bezik partisi.*

vidosuz *s.* Vido ile oynanmayan.

Vietnamlı *öz. is. (vie'tnamlı)* **1.** Vietnam halkından olan kimse. **2.** *s.* Vietnam'a özgü, Vietnam'la ilgili.

viglâ *is. (vi'gla) İt. viglia den.* Savaş ve ticaret gemilerinin direklerine ve dalyanlarda dikine gömülmüş gönderler üzerine gözcülerin nöbet tutmaları için yapılmış yer.

vikaye *is. (vika:ye, k kalın okunur) Ar. vikâye esk.* Koruma, esirgeme, gözetme. **vikaye etmek** esirgemek; korunak.

vikont *is. Fr. vicomte* Batı ülkelerinde baron ile kont arasında bir soyluluk unvanı.

vikontes *is. Fr. vicomtesse* Kadın vikont veya vikont karısı.

vilâdî *s. (vilâ:di:) Ar. vilâdî esk.* Doğuştan (olan).

vilâyet *is. (vilâ:yet) Ar. vilâyet* **1.** İl: *"İki haftadan beri komşu vilâyetleri kasıp kavuran dayanılmaz sıcaklar burada..."* -R. N. Güntekin. **2.** *esk.* Valilik.

→ ***vilâyet binası***

vilâyet binası *is.* Şehrin valilik makamı ile idarî ve adlî kurumlarının bulunduğu yapı.

villâ *is. (vi'lla) İt. villa* Yazlıkta veya şehir dışında, bahçeli ve güzel, müstakil ev: *"Zarif villâlar, muazzam bağ ve bahçeler, düz ve geniş yollar gözüküyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vinç, -ci *is. İng. winch* Ağır yük kaldırmaya yarayan araç.

vinter *is. İng. winter den.* Ağaç çemberler üzerine örülmüş torba biçimindeki balık ağı.

vinyet *is. Fr. vignette* Bir kitabın sayfalarını süsleyen antet, süslü harf gibi motif.

vira *zf. (vi'ra) İt. vira* **1.** Durmadan, aralıksız: *Vira söylüyor.* **2.** *ünl. den.* Maçuna ve başka makinelerin çevrilmesi için verilen komut. **vira etmek** toplamak, almak: *"Demiri vira edip açılmaya karar verdim."* -Z. Selimoğlu.

viraj *is. Fr. virage* Bir yolun kıvrıldığı yer, bükültü, dönemeç: *"Bu dönüm noktası ... meğer bir ölüm virajı imiş!"* -Y. Z. Ortaç. **viraj almak** virajı dönmek: *"Memur, geç işareti verince gaza bastı ve virajı umduğundan güzel aldı."* -H. Taner.

virajlı *s.* Virajı olan: *"... gidecek kamyonlar virajlı yokuşlar, düşünerek makinelerine su koyuyorlar."* -R. H. Karay.

virajsız *s.* Virajı olmayan, düz.

viran *s. (vi:ra:n) Far. vîrân* Yıkık, harap: *"İleriye baktı: harabe. Şu tarafa baktı. Viran bir kemer."* -A.Gündüz. **viran olmak** viran duruma gelmek, haraplaşmak: *"Yunus Emrem bunu söyler, aşkın deryasını boylar / Şol yüce köşkler, saraylar viran olur kalır bir gün."* -Yunus Emre.

virane *is. (vi:ra:ne) Far. vîrâne* **1.** Yıkılmış veya çok harap olmuş yapı: *"Viranede oynayan çocukların sesleri gittikçe azalıyor."* -P. Safa. **2.** Yıkılmış veya yanmış olan yapılardan geriye kalan yıkıntı, ören: *"Kim bilir hangi viranelerden, tarlalardan, bahçelerden ... kucak kucak odun, çalı çırpı toplayıp getiriyor."* -R. N. Güntekin. **viraneye çevirmek** yıkıntı durumuna getirmek.

viranelik, -ği *is.* Ev yıkıntıları bulunan yer.

viranlaşma *is.* Viranlaşmak işi veya durumu.

viranlaşmak *(-i)* Viran duruma gelmek.

viranlık, -ğı *is.* Viran yer: *"Aydınlattığı yerin viranlığına, kuraklığına, kara, kırık ve yamuk mihraplarına..."* -H. E. Adıvar.

virdizeban *is. Far. vird-i zebân* Dile dolama, dilden düşürmeme. **virdizeban etmek** (bir şeyi veya konuyu) sık sık tekrar etmek, dile dolamak.

virgül *is. Fr. virgule* Yazılı cümlelerde kısa bir durmayı göstermek için kullanılan, kıvrık kuyruklu noktalama işareti (,).

virman *is. Fr. virement tic.* Aktarma.

virolog *is. Fr. virologue tıp* Viroloji uzmanı.

viroloji *is. Fr. virologi tıp* Virüsleri inceleyen bilim dalı.

virt, -di *is. Ar. vird* **1.** Dinî bir sözü sürekli tekrarlama. **2.** *mec.* Çok tekrarlama, diline dolama. **virt etmek** diline dolamak, alışkanlık hâline getirmek.

virtüoz *is. Fr. virtuose < İt. virtuoso müz.* Herhangi bir müzik aracını büyük ustalıkla çalabilen sanatçı: *"Ressam için müze görmek ne ise, müzisyen için de virtüozlarının plâklarını dinlemek o imiş."* -H. Taner.

virtüozluk, -ğu *is.* Virtüoz olma durumu.

virüs *is. (vi'rüs) Fr. virus* **1.** *tıp* Bulaşıcı hastalıklara yol açan mikrop. **2.** Bilgisayar programlarında bozulmaya sebep olan etken.

visal, -li *is. (visa:l) Ar. vişâl esk.* (sevgiliye) Kavuşma: *"Aşk derdinin çaresi visaldir."* -R. N. Güntekin.

visamiral, -li *is. (vi'samiral) Fr. viceamiral ask.* Amiralden bir rütbe küçük deniz subayı.

viski *is. (vi'ski) İng. whisky* Tahıllar malt yapılarak şekerlendirildikten ve gereği kadar mayalandıktan sonra damıtılarak elde edilen alkollü içki.

*→ **viski bardağı***

viski bardağı *is.* Viski içmek için yapılan özel bardak.

viskonsül *is. Fr. Vice - consul* Yardımcı konsolos: *"Bugün İngiliz viskonsülünün yolladığı kâğıtları bir türlü bulamadım."* -R. H. Karay.

viskoz *is. Fr. viscose kim.* Selüloz türevlerinin üretiminde kullanılan koloidal selüloz çözeltisi.

viskozite *is. Fr. viscosité* Ağdalı, koyu kıvamlı bir maddenin özelliği, ağdalık.

*→ **viskozite değeri***

viskozite değeri *is.* 100 cm^3 sıvının akıcılık ölçeği olarak kullanılan kabın deliğinden boşalma süresinin saniye olarak miktarı.

vişnap, -bı *is. Sl. višnya + Far. âb esk.* Vişne şurubu.

vişne *is. (vi'şne) Sl. višnya bot.* **1.** Gülgillerden, dalları kırmızımtırak, çiçekleri beyaz renkte, kiraza benzer bir ağaç *(Cerasus vulgaris).* **2.** Bu ağacın daha çok reçel ve şerbet yapılan, kırmızı renkte ekşimtırak meyvesi.

→ ***vişneçürüğü, vişne hoşafı, vişne reçeli, vişne suyu, vişne şurubu***

vişneçürüğü *is.* **1.** Çürük vişne rengi. **2.** *s.* Bu renkte olan.

vişne hoşafı *is.* Kurutulmuş vişne, şeker ve suyun kaynatılması ile yapılan hoşaf.

vişneli ekmek, -ği *is.* Vişne ve ekmekle yapılan bir çeşit tatlı.

vişne reçeli *is.* Taze vişne, şeker ve suyun kaynatılarak koyu kıvama getirilmesi sonucu yapılan reçel.

vişne suyu *is.* Vişneden çıkarılan su.

vişne şurubu *is.* Taze vişneden içmek için yapılan şurup.

vitamin *is. Fr. vitamine* < *Lât. vita hayat + amin biy.* Hayvanî metabolizma için gerekli olan ve organizmaya besin veya ilâç olarak dışardan sağlanan biyokatalizör madde.

vitaminli *s.* Vitamini olan.

vitaminsiz *s.* Vitamini olmayan.

vitaminsizlik, -ği *is.* Vitamin eksikliğinden veya yetersizliğinden doğan patolojik olayların hepsi.

vitellüs *is. (vite'llüs) Fr. vitellus* Yumurtada, kabuk ve çekirdek dışında kalan maddelerin hepsi.

vites *is. Fr. vitesse* Otomobillerin çekiş ve hızını ayarlamaya yarayan dişliler düzeni. **vites değiştirmek** otomobilin çekiş ve hızını değiştirmek: *"Ankara Caddesinde bir ağır kamyon vites değiştiriyor."* -A. İlhan. **vitese takmak** motorlu taşıtlarda vites kolunu uygun duruma getirip aracı kalkışa hazır durumda tutmak.

→ ***vites dişlisi, vites kolu, vites kutusu***

vites dişlisi *is.* Otomobillerde vites koluna bağlı ve hareket iletişimini sağlayan dişli takımı.

vites kolu *is.* Motorlu taşıtların dişlilerini birbirine geçirmeye yarayan manivelâ.

vites kutusu *is.* Motorlu taşıtlarda dişlilerin içinde bulundukları yuva.

vitesli *s.* Vitesi olan: *Altı vitesli arazi arabası.*

vitir, -tri *is. Ar. vitr* Yatsı namazından sonra kılınan üç rekât namaz.

vitray *is. Fr. vitrail* Birbirine bağlı kurşun bölmelere yerleştirilmiş renkli cam parçalarından oluşan, saydam pencere süslemesi veya resim.

vitrin *is. Fr. vitrine* **1.** Bir dükkân veya mağazanın sokaktan camla ayrılan ve mal sergilemek için kullanılan yeri, sergen: *"Sarışın bir kız pastacının vitrinine dikkatle bakıyordu."* -P. Safa. **2.** İçine konan şeylerin görünmesi için yapılmış camlı dolap: *"Vitrinin yan aynasında eşyayı seyreder gibi görünerek kendime de bakıyorum."* -R. H. Karay.

vitrincilik, -ği *is.* Vitrincinin yaptığı iş.

vitrinleme *is.* Vitrinlemek işi veya durumu.

vitrinlemek *(-i)* Vitrin durumuna getirmek.

viya *is. (vi'ya) İt. via den.* **1.** Dümeni ortaya alarak gemiyi bulunduğu doğrultuda yürütme. **2.** Gemiyi belirli bir doğrultu verildikten sonra, aynı doğrultuda tutması için dümenciye verilen komut.

viyadük *is. Fr. viaduc, İng. viaduct* Bir vadi, bir ırmak üstünden bir demir yolunun veya kara yolunun geçişini sağlayan, ayaklar üzerine oturtulmuş yüksek ve uzun köprü, köprü yol.

viyak *is.* Bebeğin ağlarken çıkardığı ses.

→ ***viyak viyak***

viyaklama *is.* Viyaklamak işi: *"Yeni kadınların çoğu ana olmayı zarafete mugayir bir şey sayıyorlar ve çocuk viyaklamasından nefret ediyorlar."* -P. Safa.

viyaklamak *(nsz)* Viyak diye ses çıkararak bağırmak, ağlamak.

viyak viyak *zf.* Viyaklayarak: *Çocuk viyak viyak ağladı.*

viyola *is. (viyo'la) İt. viola müz.* Kemana benzer, kemandan büyük bir çalgı, alto.

viyolacı *is.* Viyola çalan kimse.

viyolonist *is. Fr. violoniste* Keman çalan sanatçı.

viyolonsel *is. Fr. violoncelle < İt.* Viyoladan büyük, kontrbastan küçük, dört sürtme telli bir orkestra çalgısı.

viyolonselci *is.* **1.** Viyolonsel yapan veya satan kimse. **2.** Viyolonsel çalan sanatçı.

viyolonselist *is. Fr. violoncelliste* Viyolonsel çalan sanatçı.

vize *is. (vi'ze) Fr. visa* **1.** Bazı resmî kâğıtlara "görülmüştür" anlamında konulan işaret ve bu işareti koyma işi. **2.** *huk.* Bir ülkeye girmek veya bir ülkeden çıkmak için yetkili makamlardan alınması gerekli izin: *"İçeriye girmen için vize mi bekliyorsun? İngiliz valıdenden izin mi gelecek?"* -R. H. Karay. **3.** *ped.* Üniversite ve yüksek okullarda yarı yıl içinde yapılan sınav, ara sınavı. **vize almak** bir ülkeye giriş izni işlemini konsoloslukta yaptırmak.

→ ***vize sınavı***

vize sınavı *is. ped.* Üniversite ve yüksek okullarda yarı yıl içinde yapılan sınav, ara sınavı.

vizite *is. (vizi'te) İt. visita* **1.** Hekimin hastahanedeki hastaları dolaşıp yoklaması. **2.** Bir muayene için hekime ödenen ücret: *"İlk cömert müşterinin vereceği vizitemle ödeyeceğim, tasa çekme!"* -R. H. Karay.

viziyer *is. Fr. visière* Kasket siperi.

vizon *is. Fr. vison zool.* **1.** Sansargillerden, kürkü çok beğenilen bir memeli türü, mink *(Mustela vison).* **2.** *s.* Bu hayvanın kürkünden yapılmış olan: *Vizon manto. Vizon etol.*

→ ***vizon kürk***

vizon kürk *is.* Vizondan yapılan iyi işlenmiş kürk.

vizyon *is. Fr. vision* Gösterim.

→ ***vizyon sahibi***

vizyon sahibi *s.* Geniş görüşlü, ileri görüşlü, ufku geniş.

vodvil *is. Fr. voudeville esk.* **1.** Meyhanelerde söylenen neşeli, alaylı, taşlamalı şarkı. **2.** *tiy.* Hareketli, eğlenceli bir konuya dayanan, şarkılara da yer verilen hafif güldürü: *"Şimdilik olaylar, vodviller kadar iç içe ve karmaşık."* -H. E. Adıvar. *"... çektiklerimi yazacak olsam, hiç olmazsa şimdiki vodviller kadar sizi eğlendirmeye muvaffak olabilirdim."* -F. R. Atay.

vokabüler *is. Fr. vocabulaire* **1.** (bir dilin) Söz varlığı, söz dağarcığı, kelime hazinesi. **2.** Küçük sözlük.

vokal (I) *is. Fr. vocal* **1.** Sesle ilgili. **2.** *müz.* İyi işlenmiş, düzenlenmiş ses: *Kıvrım kıvrım, erotik bir vokal tercih ediyorsanız, Haney albümünde aradığınızı bulacaksınız.*

→ ***vokal müzik***

vokal, -li (II) *is. Alm. Vokal gr.* Ünlü.

→ ***vokal uyumu***

vokalist *is. Fr. vocaliste müz.* Bir kişi veya sanatçı grubuna şarkı söylerken belli bölümlerinde eşlik eden kişi veya grup.

vokal müzik, -ği *is.* Şarkı, opera, oratoryo gibi insan sesi için yapılmış besteler; ses müziği.

vokal uyumu *is. gr. bk.* ünlü uyumu.

volân *is. Fr. volant* **1.** Bir hareketi bir mekanizmaya aktaran veya makinelerde hareketin hızını düzgün tutmaya yarayan tekerlek. **2.** Kadın giysilerinin etek ucu, kol gibi yerlerine verev kesilmiş kumaştan yapılan süs.

vole *is. Fr. volée sp.* Futbol, tenis gibi oyunlarda havadan gelen topa, sıçrayarak ayağın üstü veya raket ile vurma: *"Nefis bir vole Hacettepe kalecisinin ellerinde sönüyor."* -H. Taner.

voleybol, -lu *is. (vole'ybol) İng. volleyball sp.* Altışar kişilik iki takım arasında, bir alan ortasında gerilmiş olan ağ üzerinden bir topun karşılıklı olarak elle oynanması oyunu.

voleybolcu *is. sp.* Voleybol oynayan kimse.

volfram *is. (vo'lfram, l ince okunur) Alm. Wolfram kim.* Atom numarası 74, atom ağırlığı 183,85 olan, 19,3 yoğunluğunda, sert ve ancak 3482°C de eriyen bir element, tungsten. Kısaltması W.

voli *is. (vo'li) Yun. hole den.* **1.** Balıkçı kayıklarının balıkları çevirmek için denize fırdolayı ağ salmaları. **2.** *argo* Vurgun,

kazanç, kâr. **voli çevirmek 1)** voli ile balık avlamak; **2)** *argo* tuzağa düşürmek: *"Öyle bir voli çevir ki hem senin, hem de bizim işimize yarasın."* -H. R. Gürpınar. **voli vurmak** *argo* vurgun vurmak.

→ ***voli ağı***

voli ağı *is.* Kayıkla denize salındıktan sonra her iki kolunun halatlarıyla karaya çekilen balık ağı.

voli yeri *is.* Denizlerde ve iç sularda su ürünleri avlanmasına elverişli, kıyıya bitişik ve sınırları belli su alanları.

volkan *is. Fr. volcan* Yanardağ.

volkanik, -ği *s. Fr. volcanique* **1.** Volkanla ilgili: *Volkanik kaya.* **2.** İçinde volkan bulunan: *Volkanik arazi.*

volontarizm *is. Fr. volontarisme* İstenççilik.

volt *is. Fr. volt (fizikçi Volta'nın adından)* Elektromotor gücün veya gerilimin birimi. Kısaltması V.

→ ***voltamper, voltmetre***

volta *is. (vo'lta) İt. volta den.* **1.** Bir halatı bir yere bir kez dolaştırma veya babalara yöntemince sarma. **2.** Zincirin demire veya iki zincirin birbirine dolaşması. **3.** Geminin rüzgâra karşı gidebilmek için sağa sola zikzak yapması. **4.** *argo* Aşağı yukarı gidip gelme. **volta atmak** *argo* bir aşağı bir yukarı dolaşmak: *"Çaylarını içtikten sonra Şifa ile Moda arasında üç aşağı beş yukarı volta atmak üzere davranırlar."* -S. Birsel. **volta vurmak** *den.* **1)** gemi zikzak yapmak; **2)** *argo* bir aşağı bir yukarı dolaşmak: *"Onu, odamın penceresinden, her sabah kahvaltıdan önce, verandada bir aşağı bir yukarı volta vururken görürdüm."* -N. Cumalı. **voltasını almak** *argo* kaçmak, savuşmak, çekilmek, gitmek.

voltaj *is. Fr. voltage fiz.* (elektrikte) Gerilim.

voltametre *is. (voltame'tre) Fr. voltamètre fiz.* Bir elektrotta, açığa çıkan madde miktarına göre devreden geçen elektrik miktarını ölçmeye yarayan alet.

voltamper *is. Fr. voltampère fiz.* Dalgalı gerilimde, 1 voltluk bir gerilim altında 1 amperlik bir akımın ürettiği güç birimi.

voltmetre *is. (voltme'tre) Fr. voltmètre fiz.* Bir elektrik devresindeki gizil güç farkını volt cinsinden ölçmeye yarayan alet.

vombat *is. Fr. wombat zool.* Keselilerden, Avustralya'da yaşayan, ağır gövdeli, kısa bacaklı hayvan *(Phascolomys ursinus).*

vonoz *is. Yun. zool.* Kolyos uskumru, sardalye gibi balıkların ufağı.

votka *is. (vo'tka) Rus. vodka* Tahıl tanelerinin damıtılmasıyla elde edilen alkollü içki: *"Karabiberli, domates suyuyla karışık votka içiyorduk."* -N. Cumalı.

voyvo *ünl. (vo'yvo) İsp. argo* Alay ederek sataşmak için söylenir.

voyvoda *is. (vo'yvoda) Sl. voyevoda tar.* Osmanlıların Eflâk ve Buğdan beylerine verdikleri unvan. **voyvoda kesilmek** *mec.* kendini bey sanmak.

voyvodalık, -ğı *is. tar.* **1.** Voyvoda egemenliği. **2.** Voyvodanın egemenliği altındaki ülke.

vuku, -u *is. (vuku:) Ar. vuḳū' esk.* Olma, meydana gelme. **vukua gelmek** (veya **vuku bulmak**) olmak, meydana gelmek: *"Seneler o müddet içinde vukua gelmiş olaylara göre adlandırılırdı."* -B. Felek.

vukuat *ç. is. (vuku:a:t) Ar. vuḳū'āt, vuḳū'un* çokluk biçimi. *esk.* **1.** Olanlar, olan bitenler: *"Vukuat aramaya giden, hâdise çıkarmıyor diye üzülen ... bir adamım."* -R. H. Karay. **2.** Polisi ilgilendiren olay.

vukuf *is. (vuku:f) Ar. vuḳūf esk.* Anlama, bilme, bilgi: *"Kuzenim, mektuplarında Fransız edebiyatına da vukufunuzdan uzun uzadıya bahsediyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vukuflu *s.* Bilgisi olan: *"İyi kabul görürse elbet uzman ve vukuflu heyetlerce daha ayrıntılı bir şekilde düşünülür."* -H. Taner.

vukufsuz *s. esk.* Bilgisiz.

vukufsuzluk, -ğu *is. esk.* Bilgisizlik.

vulva *is. (vu'lva) Lât. vulva anat.* Ferç.

vuraç, -cı *is.* Tokaç, raket.

vurdulu kırdılı *s.* Hareketli, şiddet içeren, maceraya ve dövüşmeye ağırlık veren: *Vurdulu kırdılı film.*

vurdumduymaz *s.* Anladığı hâlde anlamamış gibi davranan, umursamaz, aldırmaz, aldırışsız, duygusuz: *"... ne saygısız, ne vurdumduymaz misafirdi bunlar..."* -H. R. Gürpınar. *"... tasavvuru imkânsız bir sanat kudretiyle çalıyor, çalıyor, vurdumduymaz bir kalbi sanatın kudretiyle yumuşatabilmek için üflüyor, üflüyordu."* -S. F. Abasıyanık. **vurdumduymaz kör ayvaz (olmak)** duygusuz (olmak).

vurdumduymazlık, -ğı *is.* Aldırmazlık, aldırışsızlık, umursamazlık: *"Vefakârlığı da öyleydi. Genel unutkanlığa, vurdumduymazlığa karşı içinden gelen bir tepki idi."* -H. Taner. **vurdumduymazlıktan gelmek** aldırış etmemek, umursamamak, önem vermemek: *"Şimdi böyle bir iftira karşısında bizim için vurdumduymazlıktan gelmeye imkân kalır mıydı?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

vurdurma *is.* Vurdurmak işi.

vurdurmak *(-i)* Vurmasına yol açmak: *"Hafif sesli bütün aletleri susturup davulu sabaha kadar vurdurmak istiyorum."* -F. R. Atay.

vurgu *is. gr.* Konuşma veya okuma sırasında bir hece veya kelimenin diğerlerinden daha baskılı söylenmesi.

*→ **vurgu uzunluğu***

vurgulama *is.* Vurgulamak işi: *"Onları şaşırtmak için bu acayip vurgulamaya aşırı bir ciddilikle devam ediyor."* -H. Taner.

vurgulamak *(-i)* **1.** Vurgu ile söylemek. **2.** Bir yazı veya konuşmada sürekli olarak öne sürülen, önemle belirtilmek istenen düşünceye dikkati çekmek, belli bir noktayı altını çizerek belirtmek. **3.** Belirlemek, damgasını vurmak.

vurgulu *s. gr.* **1.** Vurgu ile söylenen: *Vurgulu kelime. Vurgulu hece.* **2.** *s.* ve *zf. mec.* Üstünde önemle durularak, dikkat çekilerek (yapılan): *Vurgulu konuştu.*

*→ **vurgulu hece***

vurgulu hece *is. gr.* Bir kelimede vurgunun bulunduğu hece.

vurgun *s.* **1.** Birine veya bir şeye vurulmuş, bağlanmış, sevmiş olan, sevdalı, âşık: *"Onun da kendisine vurgun olduğuna gönülden inanmaktadır."* -T. Buğra. **2.** *is.* Kolayca ve haksız ele geçen kazanç, ihtikâr, spekülâsyon. **3.** *is.* Sıcak, soğuk, dolu gibi etkilerle ürünlerde görülen zarar: *Dolu vurgunu elma.* **4.** *is.* Dalgıcın, çok derinlerdeki suyun basıncı, iki akıntı arasında sıkışıp kalma, düzenli hava alıp verememe sonucunda veya birden su yüzüne çıkış gibi durumlarda uğradığı inme veya ölüm. **5.** Silâhla yaralanmış olan. **vurgun (veya vurgunu) vurmak** yolsuzluk yaparak kısa sürede büyük kazanç elde etmek: *"İkinci Dünya Savaşı yıllarında Harun'un paralarını kullanarak vurduğu vurgunlarla bugünkü mertebesine ulaşmıştır belki."* -A. İlhan. **vurgun yemek** vurgun sonucu ölmek veya sakat kalmak.

vurguncu *s.* ve *is. ekon.* Para dalgalanmalarından yararlanarak kolay yoldan, kazanç elde eden kimse, muhtekir, spekülâtör: *"Yukarıdaki hikâyemin kahramanlarıyla dolu bin bir çarşıda, bin bir vurguncuyu yakalamak imkânsızdır."* -S. F. Abasıyanık.

vurgunculuk, -ğu *is.* Vurguncu olma durumu, ihtikâr, spekülâsyon. **vurgunculuk etmek** haksız kazanç sağlama için uğraşmak.

vurgunluk, -ğu *is.* Vurgun olma, gönül kaptırma durumu.

vurgusuz *s.* Vurgu ile söylenmeyen, baskısız: *Vurgusuz kelime.*

*→ **vurgusuz hece***

vurgusuz hece *is. gr.* Bir kelimede vurgu bulunmayan hece.

vurgu uzunluğu *is. gr.* Bir kelimede vurgulu hecenin uzunluğu.

vurma *is.* Vurmak işi.

*→ **vurma çalgılar, vurma sazlar***

vurma çalgılar *ç. is.* Davul, zil, tımbal, tef gibi vurularak çalınan çalgılar.

vurmak, -ur *(-e)* **1.** Elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla indirmek: *Masaya vurmak. Birinin başına vurmak.* **2.** Ses çıkarmak için, bir şeyi başka bir şey üzerine hızlıca değdirmek: *Cama vurmak. "Kapılarını vurmadan, kartını göstermeden, kademeye aldırmadan odalara giriyor."* -R. H. Karay. **3.** Etkisi bir yere kadar uzanmak, sokulmak, girmek, duyulmak, yansımak, aksetmek: *"Yıkık damından içeriye parça parça güneş vurur."* -R. H. Karay. **4.** *(-i, -e)* Hızla değmek, çarpmak: *Kolunu duvara vurmuşum.* **5.** *(-i, -e) mat.* Çarpma işlemini yapmak: *İkiyi dörde vurursak sekiz eder.* **6.** *(-i, -e)* Sürmek: *Duvara boya, tahtaya cilâ vurmak. Yakı vurmak.* **7.** *(-i, -e)* Bağlamak, takmak, koymak: *Bir yere destek vurmak. Yama vurmak. "Seni buradan ellerine kelepçe, ayaklarına zincir vurup öyle götürecekler!"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **8.** *(-i, -e)* Olduğundan başka bir biçime çevirmek veya olduğundan başka biçimde görünmek: *İşi şakaya vurmak. Deliliğe vurmak. "Bohçacı ve yazmacı kadınların tuhaflığına vurarak etrafını alırlar."* -R. H. Karay. **9.** *(-i, -e)* Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak: *Bıçak vurmak. İğne vurmak.* **10.** *(-i, -e)* Uygulamak, basmak, koymak: *Damga vurmak.* **11.** *mec.* Çok etki etmek, yaralamak. **12.** Ses çıkarmak, ses vermek, çalmak. **13.** *(-i) argo* Herhangi bir biçimde haksız yoldan para almak, soymak: *Birinin on milyon lirasını vurmak.* **14.** *argo* İçki içmek. **15.** *(-i)* Amaçladığı şeye rast getirmek. **16.** *(-i)* Hızla çarpmak: *Ayağını güm güm yere vurarak.* **17.** *(-i)* Silâhla yaralamak, öldürmek: *"Bir gün kızı kurtarmışlar, ayıyı vurmuşlar, kızı saraya götürmüş, padişahın oğluna vermişler."* -H. E. Adıvar. **18.** Dokunmak, hasta etmek: *Kömür başına vurdu.* **19.** (soğuk, dolu gibi şeyler için) Zarar vermek: *Sebzeleri soğuk vurdu. Meyveleri dolu vurdu.* **20.** *(nsz)* Vuru durumunda olmak, çarpmak: *"Kalbi öylesine kopacakmış gibi vuruyordu."* -H. Taner. **21.** Çıkmak, isabet etmek: *Piyango vurmak.* **22.** Üzerinde görünmek, üzerine düşmek: *Ağacın gölgesi duvara vuruyor.* **23.** Desteklemek, dayamak: *Akşam olunca kapının desteğini vurduk.* **24.** Çıkmak, görünmek: *Su dışarı vurdu.* **25.** Sırtına, omzuna yerleştirmek veya bir şeyi başka bir şey üzerine koymak: *"Yatağını, yorganını bir denk yapıp, babadan kalma çiftesini omuzuna vurdu, Florina'ya yerleşti."* -N. Cumalı. *"Hamalın biri sırtına koca bir ayna vurmuş, götürüyordu."* -H. Taner. **26.** Tavla oyununda pulu kırmak. **vur abalıya** bütün özverinin yumuşak huylu kişiye yüklenmesi, sessiz, güçsüz kişinin hırpalanması, hakkının çiğnenmesi durumu. **vur aşağı tut yukarı** uzun uzun çekişerek, sıkı pazarlık ederek. **vur dedimse** (veya **dedikse**) **öldür demedim** (veya **demedik**) **ya** bir dileği yerine getirirken aşırılığa düşene karşı söylenir. **vur patlasın, çal oynasın** aşırı zevk ve eğlenceyi anlatır: *"Komşu konaklarda vur patlasın çal oynasın saz âlemleri devam ediyor, uzak yakın piyano sesleri işitiliyordu."* -Ö. Seyfettin. **vurduğu yerden ses gelmek** çok kuvvetli vurmak, eli ağır olmak. **vurdukça tozumak** üzerinde çalışıldıkça, işlendikçe işi artan şeyler için söylenir.

vurma sazlar *ç. is. bk.* vurma çalgılar.

vurtut *is.* **1.** Silâhla yaratılan kargaşalık: *O vurtut içinde o da gitti.* **2.** *zf.* Uzun uzun çekişerek, sıkı pazarlık ederek: *Vurtut, bir milyon liraya aldım.*

vuru *is. biy.* Kalbin, gevşeyip kasılmasından ileri gelen kımıldanışı, vuruş.

vurucu *s.* Vuran, silâh attığında hedefini vuran.

→ ***vurucu güç, vurucu tim***

vurucu güç, -cü **1.** Silâh gücü yüksek, özel eğitim görmüş askerî birlik. **2.** Sivil bir kuruluş içinde etkili silâhlarla donatılan birlik.

vurucu tim *is. bk.* vurucu güç.

vuruk, -ğu *is.* Çarpık, çarpılmış.

vurulma *is.* Vurulmak durumu.

vurulmak *(nsz)* **1.** Vurmak işine konu olmak: *"Yatak odasının kapısı vuruluyordu."* -M. C. Kuntay. *"Bu Çanakkale'de gözümün önünde vurulan en iyi arkadaşım*

Hüsnü'ydü." -S. F. Abasıyanık. **2.** *(-e) mec.* Âşık olmak, gönül kaptırmak, sevdalanmak: *"Kim söylemiş beni / Süheylâ'ya vurulmuşum diye."* -O. V. Kanık.

vuruluş *is.* Vurulmak işi veya biçimi.

vurunmak *(nsz) hlk.* **1.** Kendine vurmak. **2.** Giyinmek, koymak, örtünmek: *Yaşmak vurunmak.*

vuruntu *is.* Ateşleme bozukluğu sebebiyle bir motorun içinden gelen gürültü ve bu gürültüden anlaşılan çalışma düzensizliği.

vuruş *is.* **1.** Vurmak işi veya biçimi: *"Bazen kalbinin hafif ve sık çarpıntıları arasında ansızın tokmak gibi vuruşlar var."* -P. Safa. *"... hasta yüreğin hummalı çırpınışını gözleriyle görüyor; zihninde kulağına yansıyan vuruşlardan, çarçabuk bir elektrokardiyografi çiziyordu."* -A. İlhan. **2.** *müz.* Bir ölçüyü oluşturan eşit süreli parça: *İki vuruşu olan ölçü.* **3.** *tek.* Bir kuvvetin etkileme süresi ile şiddetinin çarpımından çıkarılan niceliK.

vuruşkan *s.* Dövüşken.

vuruşkanlık, -ğı *is.* Dövüşkenlik.

vuruş kırış *is.* Karma karış, darmadağın olma durumu: *"Rüzgâr öylesine üfürür, öylesine vuruş kırış, patlatır ki, bir dakika duramayız."* -S. Birsel.

vuruşma *is.* Vuruşmak işi.

vuruşmak *(nsz, -le)* **1.** Birbirini vurmak, dövüşmek. **2.** Savaşmak, çarpışmak.

vuslat *is. Ar. vuṣlat esk.* (sevgiliye) Kavuşma: *"Civanlığında senin de başından geçmiştir anacığım; aşkın ilâcı vuslattır, anacığım."* -O. C. Kaygılı. *"Çağır aşkın güvercin kuşlarını / vuslatı bekleyen en geniş ufka."* -F. Halıcı.

vusul, -lü *is. (vusu:l) Ar. vuṣûl esk.* Ulaşma, varma. **vusul bulmak** ulaşmak, varmak.

vuzuh *is. (vuzu:h) Ar. vuzûḥ esk.* **1.** Açık olma durumu, açıklık, aydınlık: *"Bu akşam bilhassa, Şevki'nin fikrindeki vuzuh onu düşündürdü."* -H. E. Adıvar. *"... arkadaşlarımı bile vuzuh ve kat'iyetle tanımaktan uzak bulunduğumu utanarak itiraf etmek zorundayım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *ed.* Sözlü ve yazılı anlatımda anlam açıklığı.

vuzuhsuz *s.* Açık olmama durumu, belirsiz.

vuzuhsuzluk, -ğu *is.* Vuzuhsuz olma durumu, belirsizlik.

vücut, -du *is. (vücu:t) Ar. vucûd* **1.** İnsan veya hayvan gövdesi, beden: *"... Kanunda yazılı hâller dışında birinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz."* -Anayasa. *"Koltukta vücudunu bir yandan bir yana çevirirken âdeta inliyor."* -R. N. Güntekin. **2.** *esk.* Var olma, varlık. **vücut bulmak** oluşmak. **vücut vermek** vücuda getirmek. **vücut yapmak** kas geliştirici hareket ve sporlarda bedeni güçlü duruma getirmek: *"Erkek sporları tarihe karışıyor, halter kaldıran, vücut yapan kadın atletler gündelik manzaralar arasında..."* -A. İlhan. **vücuda gelmek** ortaya çıkmak, oluşmak, meydana gelmek, olmak. **vücuda getirilmek** meydana getirilmek, oluşturulmak. **vücuda getirmek** meydana getirmek, var etmek: *"O zamanki dinî vecdin yerine şimdiki değerlerin siyasî heyecanları geçmiş, onun vücuda getirdiği insanların aynını bu da vücuda getirmeye başlamıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Koridor burada sola kıvrılarak yeni bir dehliz daha vücuda getirmektedir."* -H. F. Ozansoy. **vücuttan düşmek** zayıflamak. **vücudunu ortadan kaldırmak** öldürmek.

→ ***vücut ısısı***

vücutça *zf.* Vücut bakımından, vücudun durumuna göre: *"Kafaca, vücutça dinlenmeye ihtiyacım var."* -F. R. Atay.

vücut ısısı *is.* Vücutta olması gereken normal ısı.

vücutlu *s.* Vücudu iri ve şişman olan.

vükelâ *ç. is. (vükelâ:) Ar. vukelâ, vekil*'in çokluk biçimi *esk.* (Osmanlı İmparatorluğunda) Bakanlar, vekiller.

vülgarize *s. Fr. vulgarisé* Halk için yapılan: *Vülgarize yayınlar*

vürut, -du *is. (vürut) Ar. vurûd esk.* Geliş, gelme: *"Ben onun yatağa bu suretle vürududna hayret ederken o, gözlüklerini*

çıkarıp yanındaki masanın üstüne koydu." - M. Ş. Esendal.

vüs'at, -ti *is. Ar. vus'at esk.* **1.** Geniş lik. **2.** *fel.* Uzam.

vüzera *ç. is. (vüzera:) Ar. vuzerâ' vezir* 'in çokluk biçimi *esk.* Vezirler.

Y

y, Y Türk alfabesinin yirmi sekizinci harfi, *Ye* adı verilen bu harf ses bilimi bakımından ötümlü sürtünücü ön damak ünsüzünü gösterir.

Y *kim.* İtriyum'un kısaltması.

y *mat.* Bilinmeyen ikinci niceliği gösterir.

ya (I) *ünl. (ya:) Ar. yā* **1.** Birtakım duyguları güçlendirmek amacıyla cümlenin başında veya sonunda kullanılır: *Ya Allah! Yürü ya mübarek! "Gözlerinin Temmuz sıcağı var ya / Var ya, çinilerde bembeyaz sesin.."* -F. Halıcı. **2.** Bir şeyi onaylamada "evet" anlamında kullanılır. **ya Allah** bir işe başlarken güç kazanmak için söylenen bir söz. **ya Rabbi** Tanrı'm, Allah'ım: *Ya Rabbi, sen bize acı! Ya Rabbi, bu ne hâl! "Aman ya Rabbi'm, rüya mı görüyorum?"* -H. Taner. **ya sabır** katlanılması güç durumlarda sabır gerektiğini anlatır. **ya sabır çekmek** bir sıkıntıya ses çıkarmadan veya ona karşı bir şey yapmadan katlanmak: *"Şimdi bu yavan takazaları bir kere daha ya sabır çekerek dinlemek zorunda kalırsınız."* -H. Taner.

ya (II) *bağ. Far. yā* **1.** Soru cümlelerinin başında kullanılır: *Ya bu adam kim?* **2.** Bir düşüncenin karşıtı düşünülürken kullanılır: *Yetişirim diyorsun, ya yetişemezsen?* **3.** *zf.* Gereklik ve onay bildiren cümlelerde yargının onaylandığını bildirir: *Biz de gelelim mi? -Gelin ya.* **4.** *zf.* Dilek ve geniş zaman kiplerinde yargıyı güçlendirir: *Bu söylenecek söz mü? -Söylenir ya. Azıcık yardımcı olsa ya.* **5.** *zf.* Bilinen, görülen, hatırlanıp anlatılan bir olay sebebiyle de sorulan başka bir konu için kullanılır: *Sen geldin, ya Ahmet? Siz karnınızı doyurdunuz, ya ben ne yapayım?* **6.** *zf.* Bir düşüncede sıra ile yer alan ayrı cins ögelerden biri ötekilerden üstün görüldüğünde, o öge cümle dışına alınır ve başına bir "ya" getirilerek "hele, özellikle" anlamında kullanılır: *O çocuğun terbiyesine, zekâsına, çalışkanlığına diyecek yok, ya inceliği. Fırtına kırdı, döktü, yıktı, ya o ağaçlara verdiği zarar.* **7.** *zf.* Cevap niteliğinde olan cümlenin sonuna getirildiğinde, asıl yargının arkadan gelen cümle ile anlatılacağını belirtir: *"Fena oğlan değildir, değildir ya, yalnız bu sarhoşluğu var."* -M. Ş. Esendal. *"Çocukluğumun sade, çocukluğumun bu ya gençliğimin de gecesini gündüzünü o saatin tik takları noktaladı."* -H. Taner. **8.** *zf.* Bazı çekimli zamanlardan sonra gelerek anlamı pekiştirir, kuvvetlendirir: *Yediydin ya. Oturmuşum ya* gibi.

→ ***ya da***

yaba *is.* Harman savurmakta kullanılan, çatal biçiminde, tahtadan tarım aracı, atkı: *"Yaba irisi eller, çocuk elleri olmuş, gökyüzüne açılmıştır."* -T. Buğra. *"Aba vakti yaba, yaba vakti aba."* -Atasözü.

yabalama *is.* Yabalamak işi.

yabalamak *(-i)* Yaba ile atmak veya savurmak.

yaban *is. Far. yābān* **1.** İnsan yaşamayan ıssız yer: *"Yabanda bitmez sabanda biter."* -Atasözü. **2.** Böyle yerde yaşayan veya yetişen canlıları belirtmek için isim tamlamalarında tamlayan olarak kullanılır veya bu anlamda birleşik isim yapar: *Yaban keçisi. Yaban kedisi. Yaban koyunu. Yaban mürveri. Yaban sarımsağı.* **3.** (bazı bölgelerde) Yabancı, el, yerli halktan olmayan kimse: *"Eee, bizim gibi yabanın biriydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Yerliler bize yaban derler ve aramıza katılmazlar*

dı." -F. R. Atay. **4.** *s.* Yaban olan, yabana özgü olan: *"Yalnız yaban ormanda yaşayan yerliler bu zehirin ilâcını bilirler."* -F. R. Atay. **yabana atmak** önem vermemek, önemsiz görmek: *"Kendini pek yabana atma. Olabilir ki bu kadın sana tutulmuştur."* -R. N. Güntekin. **yabana gitmek** hiç tanınmayan, bilinmeyen birine, bir yabancıya verilmek. **yabana söylemek** saçma sözler söylemek, boşa konuşmak.

→ ***yaban arısı, yaban arısıgiller, yaban armudu, yaban asması, yaban defnesi, yaban domuzu, yaban enginarı, yaban eriği, yaban eşeği, yaban fesleğeni, yaban gülü, yaban havucu, yaban inciri, yaban kazı, yaban keçisi, yaban kedisi, yaban kekliği, yaban keteni, yaban koyunu, yaban maydanozu, yaban mersini, yaban nanesi, yaban ördeği, yaban pancarı, yaban pazısı, yaban sümbülü, yaban tavşanı, yaban tavuğu, yaban teresi, yaban turpu, yaban yasemini***

yaban arısı *is. zool.* Zar kanatlıların, yaban arısıgiller familyasından, arıya benzeyen, iğneli bir böcek *(Vespa vulgaris).*

yaban arısıgiller *ç. is. zool.* Toplu olarak yaşayan iğneli yaban arıları familyası.

yaban armudu *is. bot.* Dağlarda veya sert toprakta yetişen bir armut türü.

yaban asması *is. bot.* Akasma.

yabancı *s.* ve *is.* **1.** Başka bir milletten olan, başka bir milletle ilgili olan (kimse), ecnebi: *Yabancı uzman. "Bu toprak bizimdir, içinde yabancının işi yok."* -R. E. Ünaydın. *"Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için milletler arası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir."* -Anayasa. **2.** Aileden, çevreden olmayan (kimse veya şey), özge: *"Ben, yabancı bir adam, neme lâzım, hiç sesimi çıkarmadım."* -M. Ş. Esendal. *"Lehçe ve şive bakımından da birbirimize o kadar yabancı idik."* -F. R. Atay. **3.** Tanınmayan, bilinmeyen: *"Yabancı müşteri giremezdi kapısından. Gelenler hep edebiyat adamlarıydı."* -Y. Z. Ortaç. **4.** Aynı türden, aynı çeşitten olmayan: *Yağın içinde yabancı maddeler var.* **5.** Bir konuda bilgisi, tecrübesi olmayan: *Bu uygulamanın yabancısıyım.* **6.** Belli bir yere veya kimseye özgü olmayan: *Yabancı arabalar buraya park edemez.* **yabancı gelmek** (veya **gelmemek**) tanımamak (tanımak): *"Çocukluğumdan beri aşina olduğum ses bana yabancı geldi."* -H. E. Adıvar. **yabancı gibi durmak** bir işe karışmamak, ilgi göstermemek, çekinmek. **yabancı saymak** (veya **tutmak**) yabancı gibi görmek, yabancı olarak benimsemek. **yabancısı olmak** (veya **olmamak**) tanımamak, bilmemek (tanımak, bilmek): *"Yabancısı olmadığımız ikinci kattaki küçük odaya yerleştik."* -Y. Z. Ortaç.

→ ***yabancı çıta, yabancı dil, yabancı saha***

yabancı çıta *is.* Kirişli birleştirmelerde iki tarafa açılan yuvaya uygun ölçü ve biçimde hazırlanmış ince, dar parça.

yabancı dil *is.* Ana dilin dışında olan dillerden her biri.

yabancıl *s.* Egzotik.

yabancılama *is.* Yabancılamak işi.

yabancılamak *(-i)* Yabancı gibi görmek, kendinden saymamak; yadırgamak.

yabancılaşma *is.* **1.** Yabancılaşmak işi. **2.** *sos.* Belli tarihî şartlarda insan ve toplum etkinlikleri ürünlerinin, bu etkinliklerden bağımsız ve bunlara egemen olan unsurların değişik biçimde kavranması.

yabancılaşmak *(nsz)* **1.** Tanımaz bilmez hâle gelmek, yabancı olmak. **2.** Alışamamak, yadırgamak, yabancılık çekmek: *"Ses Sevim'in sesi, fakat kalınlaşmış, tıkanmış, yabancılaşmış bir ses."* -R. N. Güntekin.

yabancılaştırma *is.* Yabancılaştırmak işi.

yabancılaştırmak *(-i)* Yabancı duruma getirmek.

yabancılık, -ğı *is.* Yabancı olma durumu. **(bir yer** veya **işte) yabancılık çekmek** (bir iş veya çevrede) yabancı olmaktan doğan güçlüklere uğramak. **yabancılık duymak** bir kimseye, bir şeye alışmamak: *"Kendisini uykuya veremiyor, her dakika yabancılık duyuyor."* -M. Ş. Esendal.

yabancıllık, -ğı *is.* Egzotizm.

yabancı saha *is.* **1.** Kendi sahasının dışında olan, dış saha. **2.** *sp.* Sporcuların daha önce oynamadıkları karşılaşma yapmak üzere geldikleri saha.

yaban defnesi *is. bot.* İki çeneklilerden, çiçekleri beyaz, sarı veya pembe renkli, orman ve çayırlarda yetişen bir süs bitkisi *(Daphne pontica).*

yaban domuzu *is. zool.* Domuzgillerden, domuzdan iri, bağ ve bahçelere zarar veren saldırgan bir yaban hayvanı *(Sus scrofa).*

yaban enginarı *is. bot.* Deve dikeninin bir türü.

yaban eriği *is. bot.* Sert çekirdekli ve sert kabuklu bir tür erik, çakal eriği.

yaban eşeği *is. zool.* Atgillerden, Hazar Denizi dolaylarında yaşayan, eşeğe çok benzeyen yaban hayvanı *(Equus onager).*

yaban fesleğeni *is. bot.* Yer fesleğeni.

yaban gülü *is. bot.* Gülgillerden, çiçekleri soluk pembe, beyaz, yemişi parlak kırmızı renkte bir bitki *(Rosa canina).*

yaban havucu *is. bot.* Maydanozgillerden, kökleri yenebilen, hayvan yemi olarak da kullanılan, yıllık veya çok yıllık otsu bitki, kara kavza *(Pastinaca sativa).*

yabanıl *is.* ve *s.* **1.** İlkel yaşayan (insan), yabani, vahşî. **2.** *bot.* İnsan bakımı ile yetişmemiş (bitki). **3.** *zool.* Evcil olmayan (hayvan), vahşî.

yabanıllaşma *is.* Yabanıllaşmak işi, yabanîleşme.

yabanıllaşmak *(nsz)* Yabanıl duruma gelmek, yabanîleşmek.

yabanıllık, -ğı *is.* Yabanıl olma durumu, vahşilik, vahşet.

yabanî *s. (yaba:ni:) Far. yābānī* **1.** İlkel bir durumda yaşayan (insan, hayvan, bitki), vahşî: *"...uzun ve yabanî sekiz zaptiye ortasında prangalarını elleriyle tutarak yürüyordu."* -Y. K. Beyatlı. **2.** *mec.* Görgüsü olmayan; kaba ve hoyrat: *"Babası, dağdan gelme, dangıl dungul bir yabanîymiş."* -S. M. Alus.

→ ***yabanî akdiken, yabanî enginar, yabanî gül, yabanî hayvanlar, yabanî ıspanak, yabanî incir, yabanî kimyon, yabanî kimyongiller, yabanî kiraz, yabanî lâhana, yabanî marul, yabanî menekşe, yabanî mercanköşk, yabanî turp***

yabanî akdiken *is. bot.* Hünnapgillerden, yaprakları almaşık, kırmızı renkli yemişi olan bir bitki *(Rhamnus frengula).*

yabanîce *s.* ve *zf. (yaba:ni:'ce)* Yabanî (bir biçimde).

yabanî enginar *is. bot.* Kengel, kenger, eşek dikeni, domuz dikeni, diken enginarı, büyük deve dikeni olarak da bilinen bitki.

yabanî gül *is. bot. bk.* yaban gülü.

yabanî hayvanlar *ç. is.* Ehlileşmemiş vahşî ve yırtıcı hayvanların genel adı.

yabanî ıspanak *is. bot.* Pazı (I).

yabanî incir *is. bot.* **1.** İncir ağacının yabani türü. **2.** Yabân inciri.

yabanî kimyon *is. bot.* Ayrı taç yapraklı iki çeneklilerden, Doğu Anadolu'da yetişen otsu bir bitki *(Zygophyllum fabago).*

yabanî kimyongiller *is. bot.* Ayrı taç yapraklı iki çeneklilerden, yabanî kimyon, peygamber ağacı gibi bitkileri içine alan bir familya.

yabanî kiraz *is. bot.* Ülkemizde yetişen bir kiraz türü *(Cerasus microcarpa).*

yabanî lâhana *is. bot.* Turpgillerden, kumlu yerlerde yetişen ve sebze gibi yenen bir bitki.

yabanîleşme *is.* Yabanileşmek işi, yabanıllaşma.

yabanîleşmek *(nsz)* Yabani duruma gelmek, yabanıllaşmak, vahşileşmek.

yabanîlik, -ği *is.* **1.** Yabanî olma durumu, yabanıllık. **2.** Yabanice davranış.

yabanî marul *is. bot.* 50-150 cm yüksekliktе, sarı çiçekli, beyaz sütlü, iki yıllık otsu bir bitki, acı marul, eşek marulu, yağ marulu *(Lactuca serriola).*

yabanî menekşe *is. bot.* Menekşe çiçeğinin yabani bir türü.

yabanî mercanköşk *is. bot.* Mercankösk çiçeğinin yabanî bir türü, farekulağı *(Origanum vulgare).*

yaban inciri *is. bot.* **1.** Dutgillerden, Mısır'da yetişen ve kerestesi eski Mısırlı-

larca mumyalara sanduka yapmakta kullanılmış olan bir ağaç. **2.** Bu ağacın meyvesi.

yabanî turp *is. bot.* Yaban turbu, acırga.

yaban kazı *is. zool.* Ördekler familyasından, kamışlı sularda yaşayan ve yalnız bitki ile beslenen büyük ve göçücü bir kuş *(Anser anser).*

yaban keçisi *is. zool.* Uzun ve kıvrık boynuzlu, Anadolu'nun dağlık kesimine özgü bir keçi türü.

yaban kedisi *is. zool.* Kedigillerden, kırçıl renkli, 60 cm uzunluğunda bir memeli türü *(Felis silvestris).*

yaban kekliği *is. zool.* Dağ kekliği.

yaban keteni *is. bot.* Su keteni.

yaban koyunu *is. zool.* Muflon.

yabanlık, -ğı *is.* ve *s.* **1.** Konuk olarak bir yere giderken veya belirli günlerde giyilen (giysi), kişilik, adamlık: *"Yabanlık lâcivert entarisi, baş örtüsü, çökük yanaklarıyla annesi kapıda bekliyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** *is.* ve *s.* Ekilmemiş, işlenmemiş toprak: *"Benim çocukluğumda buraları hep yabanlıktı."* -Halikarnas Balıkçısı.

yaban maydanozu *is. bot.* Baldıranın maydanoza benzeyen bazı türlerine verilen ad.

yaban mersini *is. bot.* Fundagillerden, çiçekleri beyaz veya pembe, yaprakları taneli bir bitki, keçi yemişi *(Vaccinium myrtillus).*

yaban nanesi *is. bot.* Yabanî bir tür nane.

yaban ördeği *is. zool.* Ördekgillerden, evcil ördeğe benzeyen yeşil boyunlu ördek *(Anas boschas).*

yaban pancarı *is. bot.* Pazı (I).

yaban pazısı *is. bot.* Işır.

yabansı *s.* Alışılmamış bir durumda olan, garip, acaip, tuhaf: *"Belki de bir serseri olan yabansı biriyle evlendiğimi görmek kendisini korkudan, kederden öldürecekti."* -H. C. Yalçın. *"Kaçmış uykum yabansı ormanlardan / Dağlar mağaralarla ovalara kaçmış."* -F. H. Dağlarca.

yabansılık, -ğı *is.* Yabansı olma durumu, tuhaflık.

yabansıma *is.* Yabansımak işi.

yabansımak *(-i)* Yabansı bulmak, garip ve tuhaf bulmak.

yaban sümbülü *is. bot.* Kedi nanesi.

yaban tavşanı *is. zool.* Ada tavşanı.

yaban tavuğu *is. zool.* Kaz cinsi ehlileşmiş bir tavuk türü.

yaban teresi *is. bot.* Horozcuk.

yabantırak *is. bot.* Sulak yerlerde yetişen bir tür dereotu *(Anethum graveolens).*

yaban turpu *is. bot.* Turpgillerden, kökü ve yaprakları baharlı, beyaz çiçek açan bir bitki, acırga *(Raphanus raphanistrum).*

yaban yasemini *is. bot.* Patlıcangillerden, sulak yerlerde ve çit kenarlarında yetişen, mor çiçekli, çok yıllık bir bitki *(Stipites dulcamara).*

yabgu *is. tar.* Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinde kağandan sonra gelen en üst düzeydeki yöneticinin unvanı.

yad (I) *s.* Yabancı.

→ ***yad el, yad eller, yad erklik, yad estetik, yad gerekirci***

yâd (II) *is. Far. yād* **1.** Anma. **2.** Hatır, hatırlama merkezi: *"Yâdımda ezeli ve mor bir fecir memleketi gibi kalan doğduğum yeri gözümün önüne getirmek isterim."* -Ö. Seyfettin. **yâd etmek** anmak, hatırlamak: *"Bunu derhâl halkın hesabına iyi bir numara olarak yâd ettim."* -H. E. Adıvar.

ya da *bağ. Far. yā + T. da* **1.** Ayrı olmakla birlikte aynı değerde tutulan iki şeyi veya bir başka seçeneği anlatan sözlerden ikincisinin önüne getirilir: *Sen, ben ya da başka bir arkadaş.* **2.** (ya... ya...ya da) Seçeneği, çeşitliliği veya tercihi belirtir: *Ya oyunu kullanırsın ya çekimser kalırsın ya da toplantıya hiç katılmazsın.*

yad el *is.* Yabancı yer, gurbet.

yad eller *ç. is.* **1.** Baba ocağından uzak yerler, gurbet. **2.** Yabancı kimseler, yabancılar: *"Yiğidin başına bir iş gelirse / Onu yad ellere açıcı olma."* -Karacaoğlan.

yad erklik, -ği *is. sos.* **1.** Bir topluluğun yabancı kimseler tarafından yöneltilmesi durumu. **2.** *fel.* Dışardan gelen yasa

veya buyruğa göre davranma. **özerklik** karşıtı.

yad estetik, -ği *is. T. yad + Fr. esthétique fel.* Estetiğe aykırı.

yad gerekirci *s. fel.* Belirlenmezci, indeterminist.

yad gerekircilik, -ği *is. fel.* Belirlenmezcilik, indeterminizm.

yadımlama *is. biy.* Canlı protoplâzmayı yapan büyük ve karmaşık yapılı moleküllerin enerji çıkararak yanması, katabolizma. **özümleme** karşıtı.

yadımlamak *(-i) biy.* Canlı protoplâzmayı yapan büyük ve karmaşık yapılı moleküller enerji çıkararak yanmak.

yadın kurun *s. fiz.* Asenkron.

yadırgama *is.* Yadırgamak işi: *"Üç gündür bu haberin uyandırdığı bir yadırgama duygusundan kurtulamıyorum."* -N. Cumalı.

yadırgamak *(-i)* Kendine yabancı gelen bir kimseye, duruma veya şeye alışamamak, ısınamamak: *"İçine paldır küldür yuvarlandığı bu curcunayı yadırgadı."* -A. İlhan.

yadırganma *is.* Yadırganmak işi.

yadırganmak *(nsz)* Yadırgamak işi yapılmak: *"Bu partiyi kurmak isteyişi ilkin yadırganmıştır."* -H. Taner.

yadırgatıcı *s.* Alışılmamış, tuhaf.

yadırgatma *is.* Yadırgatmak işi: *"Günümüzün yenilik sıtmasına tutulmuş sanatçılarını yadırgatmasını tabii görmek gerekir."* -A. Ş. Hisar.

yadırgatmak *(-i)* Yadırgamak işini yaptırmak, yadırgamasına yol açmak, tedirgin etmek.

yadigâr *is. (ya:diga:r) Far. yâdigâr* Bir kimseyi veya bir olayı hatırlatan nesne veya kişi: *"Bir eser bırakmadan geleceğe yadigâr / Bırakmışım kime ne, bırakmasan ne zarar."* -E. B. Koryürek. *"Eksik etek, şehit yadigârı, dul diye köy bakıyordu."* -H. E. Adıvar. **yadigâr bırakmak** bir kimseyi veya bir nesneyi hatırlatan olarak arkasında bırakmak: *"Duvarlar, hattat sütbabamın yadigâr bıraktığı levhalarla süslenmişti."* -Ö. Seyfettin. **yadigâr kalmak** bir olayı, bir kimseyi hatırlatan bir nesne, bir özellik bırakılmış olmak: *"İçlerinde, babasının günlerinden yadigâr kalanlar birer birer göçmüş..."* -H. E. Adıvar. **yadigâr olmak** hatıra olarak kalmak: *"Bir de yadigâr olmak üzere fotoğraf bıraktı."* -Ö. Seyfettin. **yadigâr olsun** hatıra olsun, hatırlatsın.

yadsıma *is.* **1.** Yadsımak işi, inkâr. **2.** *man.* Bir yargıdan onun karşıtı olan yargıya geçme, nefiy.

yadsımak *(-i)* **1.** Yaptığı bir işi, söylediği sözü veya tanık olduğu bir şeyi yapmadığını, bilmediğini söylemek, yaptığını saklamak, inkâr etmek. **2.** İlgili, bağlı bulunduğu bir şeye yabancı kalmak: *Ulusunu yadsımak.* **3.** (Tanrı'nın varlığını) Tanımamak, inkâr etmek.

yadsınma *is.* Yâdsınmak işi.

yadsınmak *(nsz)* Yadsımak işi yapılmak: *"Yeniye varmak için eskinin hırpalanmasını, az çok yadsınmasını da anlarım."* -N. Ataç.

yafa *is. (ya'fa) (Yafa şehrinin adından)* Kalın kabuklu, çekirdekli bir portakal türü.

yafta *is. (ya'fta) Far. yâfte* Üzerine asıldığı veya yapıştırıldığı şeylerle ilgili herhangi bir bilgi veren yazılı kâğıt parçası, etiket: *Her mala, fiyatını gösteren bir yafta asılır. "Zamanın uzunluğuna rağmen bu firmanın yaftasını hâlâ aklımda tutuyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yaftayı yapıştırmak** yanlış biçimde değerlendirip tanıtmak.

yaftalama *is.* Yaftalamak işi veya durumu.

yaftalamak 1. Yafta asmak. **2.** *mec.* Duyurmak, ilân etmek, ortaya koymak: *"Bir ülke hakkında da bu terimler aşağı bir kategoriyi yaftalamakta idiler."* -H. Taner. **3.** Etiketlemek.

yaftalanmak 1. Yafta asılmak veya yapıştırılmak. **2.** Tanınmak, nitelenmek, şöhret bulmak: *"Bir garip adam, bir egzotik şair diye yaftalanan Asaf Halef Çelebi'yi yakından tanımak fırsatını buldum."* -H. Taner.

yağ *is.* **1.** Birleşiminde stearik, oleik, palmitik asitlerle gliserin bulunan ve bun-

ların oranlarına göre kıvamları değişen bitkisel veya hayvansal madde: *Zeytinyağı. Hint yağı. "Yağ gelen yerden bal esirgenmez."* -Atasözü. *"Kötü yağlarla yaptıkları börekten şişmanlamış, iyi insanlar."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Vazelin, mazot gibi fizik nitelikleriyle yağları andıran ve sanayide kullanılan mineral madde: *Neft yağı. "Yağı tükenmiş motor gibi durakladı, kalmıştı."* -E. E. Talu. **3.** Vücudun, atılması gereken amonyak, üre gibi bazı maddelerini içine alarak deriden sızan ve ter kokusunu veren madde. **4.** Iturlı bitkilerden çıkarılan uçucu, kokulu ve sıvı madde: *Gül yağı.* **yağ bağlamak 1)** üzerine biriken yağ katılaşmak; **2)** semirmek. **yağ bal olsun** (yenen, içilen şeyler için) helâl ve afiyet olsun. **yağ basmak 1)** büyük bir kaba yağ yerleştirmek; **2)** *mec.* çok yağlanmak, semirmek. **yağ çekmek** (veya **yapmak**) *argo* gereksiz biçimde övmek, dalkavukluk etmek. **yağ çubuğu** motorun yağ seviyesini kontrol etmeye yarayan ve özel göstergesi bulunan ince çubuk. **yağ gibi kaymak** (araba, taşıt) sarsılmadan hızla gitmek. **yağ yakmak 1)** tavada yağı çok ısıtmak; **2)** *mec.* dalkavukluk etmek. **yağ yedirmek** azar azar katmak, yedirmek. **yağa bala batırmak** bol bol yedirip içirmek, çok ağırlamak.

→ ***yağ bal, yağ bezi, yağ bezleri, yağ doku, yağhane, yağ hücresi, yağ kesesi, yağ kutusu, yağ küpü, yağ lâmbası, yağ marulu, yağölçer, yağ şalgamı, yağ taşı, yağ tulumu , yağ yakıt***

yağar *is. hlk.* Yağmur, yağış: *"Yüce dağların yağarı / Eridi kalmadı karı."* - Halk türküsü.

yağ bal *is.* Hoş, tatlı, istenir bir biçimde.

yağ bezi *is. anat.* Yağ bezleri.

yağ bezleri *ç. is. anat.* İçinde yağ bulunan veya yağ salgılayan bezler.

yağcı *is.* **1.** Yağ çıkaran veya satan kimse. **2.** Makineleri yağlayan kimse. **3.** *argo* Dalkavuk.

yağcılık, -ğı *is.* **1.** Yağ çıkarma veya satma işi. **2.** Makine yağlama işi. **3.** *argo* Dalkavukluk. **(birine) yağcılık etmek** *bk.* yağ çekmek.

yağdanlık, -ğı *is. T. yağ + Far. -dân + T. -lık* **1.** Makine parçalarına yağ akıtmak için kullanılan, ince uzun bir borusu olan kap. **2.** *argo* Dalkavuk.

yağdırılma *is.* Yağdırılmak işi.

yağdırılmak *(nsz)* Yağdırmak işi yapılmak.

yağdırma *is.* Yağdırmak işi.

yağdırmak *(-i, -e)* **1.** Yağmasını sağlamak. **2.** Bir şeyi aralıksız ve çok sayıda atmak, indirmek, savurmak: *Taş yağdırmak. Kurşun yağdırmak.* **3.** Vermek, söylemek: *"Cemal Paşa, çılgın, Adana'ya, Afyon'a şiddetle emirler yağdırıyordu."* -F. R. Atay. **4.** *mec.* Çok sayıda ortaya koymak, sürmek: *Bu fabrika piyasaya kumaş yağdırdı. "Çorbada tuzum bulunsun diyen para, eşya yağdırmıştı."* -T. Buğra.

yağ doku *is. anat.* Vücutta yağ tabakalarını oluşturan doku.

yağhane *is. (yağha:ne) T. yağ + Far. hâne* Bitkisel ve hayvansal yağ elde edilen yer.

yağ hücresi *is. anat.* Özünde yağ bulunan hücre.

yağı *is. hlk.* Düşman, hasım.

yağılaşma *is.* Yağılaşmak işi veya durumu.

yağılaşmak *(nsz, -le)* Düşman olarak karşı karşıya gelmek, savaşa tutuşmak.

yağılık, -ğı *is.* Düşmanlık, hasımlık, husumet.

yağıltı *is.* Derideki yağ ve ter bezleri tarafından salgılanan, lifleri bir kılıf gibi sararak dış tesirlerden koruyan bir madde.

yağımsı *is.* Yağ gibi, yağa benzer.

yağır *is. hlk.* **1.** Sırt, arka, iki kürek arası. **2.** Atın omuzları arasındaki yer. **3.** Çoğunlukla bu yerde oyer ve semerin açtığı yara. **4.** Kel: *"Yağır, tırnak bulsa başını kaşır."* -Atasözü.

yağış *is.* **1.** Havadaki su buğusunun yoğunlaşma sonunda sıvı veya katı durumda yere düşmesi. **2.** Yağan yağmur veya kar miktarı. **3.** *hlk.* Yağmur.

→ ***yağış düzeni, yağış göstergesi, yağış haritası, yağışölçer***

yağış düzeni *is. coğr.* Yıllık ortalama yağış tutarının aylara veya mevsimlere dağılışı.

yağış göstergesi *is.* Yağış durumunu ölçen ve gösteren alet.

yağış haritası *is.* Bölgelere göre yağış yoğunluğunu ve türünü gösteren harita.

yağışlı *s.* **1.** Yağışı olan: *"Akşamüstü havanın yağışlı olmasına rağmen... dediğim yerden geçiyordu."* -O. C. Kaygılı. **2.** Yağışı çokça olan: *Ekvator çevresi yağışlı bölgelerdendir.*

yağışölçer *is. (yağı'şölçer)* Belirli bir zamanda, belirli bir yere düşen yağış miktarını ölçmeye yarayan alet, yağmurölçer, plüviyometre.

yağışsız *s.* Yağışı olmayan, kurak.

yağışsızlık, -ğı *is.* Yağış olmama durumu, kuraklık.

yağız *s.* **1.** Esmer: *"Yağız ve kuvvetli, analarının ardı sıra dokuzar onar gürbüz çocuk koşar."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** Doru: *"Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı / Bir dakika araba yerinde durakladı."* -F. N. Çamlıbel. **3.** *s. hlk.* Yiğit: *"Bunu o ilk zamanlardaki yağız savaşçı havasıyla dedi."* -A. İlhan.

→ ***yağız doru***

yağız doru *s.* Kızıla çalan siyah tüyleri olan (at).

yağ kesesi *is.* Vücudun bir yerinde oluşan beze: *"... başındaki bir basit yağ kesesini kolayca çıkardığım bir saz şairi..."* -R. N. Güntekin.

yağ kutusu *is.* Makine ve otomobiller aksamında yağ ihtiyacını karşılayan kutu.

yağ küpü *is. bk.* yağ tulumu.

yağlama *is.* **1.** Yağlamak işi. **2.** *hlk.* Küçük tabak büyüklüğünde açılan yufkaların tavada pişirilmesinden sonra aralarına kıymalı iç konulup üzerine sarımsaklı yoğurt dökülerek hazırlanan bir yemek.

→ ***yağlama yağı, yağlama yıkama***

yağlamak *(-i)* **1.** Yağ sürmek. **2.** *mec.* ve *tkz.* Övmek. **3.** *tek.* Sürtünen iki yüzey arasına, kaymayı kolaylaştırmak için yağlı bir madde sürmek. **yağlayıp ballamak** çok överek anlatmak.

yağlama yağı *is.* **1.** Genellikle rafine edilmiş, hareket eden yüzeylerde sürtünmeyi azaltmak amacıyla kullanılan bir yağ türü. **2.** Motor ve makine parçalarının yağlanmasında kullanılan madde.

yağlama yıkama *is.* Genellikle benzin istasyonlarında bulunan, otomobillerin yağ kontrollerini ve temizliğini yapan servis.

yağ lâmbası *is.* Otomobillerde yağ seviyesini göstermeye ve uyarmaya yarayan lâmba.

yağlanma *is.* Yağlanmak işi.

yağlanmak *(nsz)* **1.** Yağlamak işi yapılmak, yağ sürülmek, yağ konulmak. **2.** Yağ oluşmak: *Cildi yağlandı. "...şişman denilecek kadar etlenmiş, toplanmış, yağlanmış bir hanım var."* -M. Ş. Esendal. **3.** Yağdan kirlenmek: *"...saçlarını taramış, yakası pek yağlanan eski cübbesini değiştirmiş..."* -M. Ş. Esendal. **4.** Yağ sürünmek: *Pehlivanlar yağlandı.*

yağlatma *is.* Yağlatmak işi.

yağlatmak *(-i, -e)* Yağlamak işini yaptırmak.

yağlayıcı *is. tek.* Makine, motor vb. lerini oluşturan parçaları yağlama işinde kullanılan araç.

yağlı *s.* **1.** Üzerinde veya içinde yağı olan. **2.** Yağı çok olan. **3.** Yağla yapılmış: *Yağlı çörek.* **4.** Besili, semiz: *Yağlı tavuk. "Bir de olaydı şimdi dîve yağlı hindi sayıklıyorsun."* -O. C. Kaygılı. **5.** *mec.* ve *tkz.* Bol ve kolay kazanç sağlayan: *Yağlı bir iş.* **6.** Yağdan kirlenmiş, yağdan lekelenmiş olan: *"Uzun saçları eski redingotun yağlı yakasına dökülüyor."* -Ö. Seyfettin. **7.** Zengin: *"Dükkâna yağlı bir müşteri arıyordu."* -R. H. Karay.

→ ***yağlı ballı, yağlı bükü, yağlı boya, yağlı boyacı, yağlı güreş, yağlı güreşçi, yağlı ip, yağlı kâğıt, yağlı kapı, yağlı kara, yağlı kömür, yağlı kuyruk, yağlı müşteri, yağlı toprak***

yağlı ballı *s.* Araları çok iyi, içli dışlı: *"Cihana maskara oldular paşam, gibi yağlı ballı hulûslar çakıp gidiyorlardı."* -Ö. Sey-

fettin. **yağlı ballı olmak** araları çok iyi olmak, içli dışlı olmak.

yağlı bitki *is. bot.* Özünde yağ bulunan veya yağ salgılayan bir bitki türü.

yağlı boya *is.* **1.** Boyanın bazı özel sıvılarla karıştırılmasıyla yapılan ve eşyaya renk vermek veya onu dış etkilerden korumak için sürülen kimyasal madde. **2.** *s.* Bu boya ile yapılmış (resim): *"Ressamdır. Yağlı boya tablolar yapar."* -Y. Z. Ortaç. *"Altı odalı, içi dışı yağlı boya, kuş kafesi gibi bir köşk."* -S. M. Alus. **3.** *ünl.* "Açılın, savulun" anlamında uyarma sözü.

yağlı boyacı *is.* Binalarda yağlı boya işleri yapan kimse.

yağlı güreş *is. sp.* Vücudu zeytinyağıyla yağlayarak yapılan bir tür serbest güreş.

yağlı güreşçi *is.* Yağlı güreş yapan sporcu.

yağlı harç, -cı *is.* İçinde bol miktarda kireç veya çimento bulunan harç.

yağlı ip *is.* Dar ağacı.

yağlık, -ğı (I) *is. hlk.* Büyük mendil, çevre.

yağlık, -ğı (II) Yağ için ayrılmış, yağ elde etmeye özgü: *Yağlık soya fasulyesi.*

yağlı kâğıt, -dı *is.* Yağlı yiyeceklerin sarılması için kullanılan bir tür kâğıt.

yağlı kapı *is. mec.* Çalıştırdığı kişiye bol para, yiyecek, eşya veren aile, kuruluş vb: *"İşte bize de böyle bir yağlı kapı lâzımdır."* -H. R. Gürpınar. **yağlı kapıya konmak** rahat, sıkıntısız bir yere girmek, geçimini başkasının üstüne yıkmak: *"Kondu, namussuz, yağlı kapıya, diye, hasedini belli ediyordu."* -H. Taner.

yağlı kara *s.* İçine sinmiş, temizlemesi zor, yağları kolay kolay çıkmayan.

yağlıkçı *is. hlk.* **1.** Havlu, çevre, çamaşır gibi şeyler satan kimse. **2.** Düğünlerde gelinlik, tel, duvak gibi şeyleri kira ile veren kimse.

yağlı kömür *is.* İçinde % 20-30 uçucu madde bulunan, ısı etkisiyle bu maddeler kaybolduktan sonra kok veren kömür.

yağlı kuyruk, -ğu *is. mec.* ve *tkz.* Kolayca sömürülecek iş veya kişi; kolayca ve bolca yararlanılabilecek kaynak: *"Bu yağlı kuyruğu ona yutturmam."* -H. R. Gürpınar. *"Bu yağlı kuyruğa herkes bir defa sarılmak, onu kendine çekmek, alıkoymak sevdasında idi.."* -E. E. Talu.

yağlılık, -ğı *is.* Yağlı olma durumu.

yağlı müşteri *is.* Bol paralı, çok alış veriş yapan müşteri: *"Bu yağlı müşterinin yanına nöbetleşe ve ikişer ikişer gönderiyordu."* -E. E. Talu.

yağlı toprak, -ğı *is.* Gevşek ve kaygan toprak cinsi.

yağma (I) *is.* Yağmak işi.

yağma (II) *is. (ya'ğma) Far. yağmā* **1.** Birçok kişinin zor kullanarak ele geçirdikleri malı alıp kaçması, çapul, talan: *"Yağma ve hırsızlıkla güvenlik ve huzuru bozmaktadır."* -F. R. Atay. **2.** *tar.* Akıncıların düşman topraklarına yaptıkları baskın, çapul. **3.** *s.* Baskın veya zor kullanarak elde edilmiş olan. **yağma etmek (veya edilmek) 1)** birçok kimse, zor kullanarak bir malı alıp kaçmak (veya mal bu yolla kaçırılmak); **2)** kurnazlıkla çarpmak, vurgunculuk etmek: *"Bu endüstri ülkeleri, zenginliklerini üçüncü dünya ülkelerinin ham maddelerini yoğma ederek sağlamışlardı."* -H. Taner. **3)** *tar.* (savaş sonunda zafer kazanmış asker) canlıları tutsak olarak almak ve malı ele geçirmek gitmek bir şey çok alıcı bulmak, çok satılmak. **yağma gitmek** bir şey çok alıcı bulmak, çok satılmak. **yağma Hasan'ın böreği** kimsenin korumadığı, bir yararlanma kaynağı. **yağma yok** *tkz.* öyle şey olmaz: *"-Olur mu hiç? Bırakır mıyız sizi biz, yağma yok kuzum, yağma yok!"* -H. R. Gürpınar.

yağmacı *s.* Yağma eden (kimse, ordu).

yağmacılık, -ğı *is.* Yağma etme işi: *"Sakın yağmacılık etmiş olmayasın?"* -F. R. Atay.

yağmak, -ar *(nsz)* **1.** (yağmur, kar, dolu için) Gökten düşmek: *"Her zaman yılbaşı gecesi kar yağardı."* -S. F. Abasıyanık. *"Yaz yağmuru yağdığı vakit burada toprağın güzel kokusunu duymak mümkündür."* -M. Ş. Esendal. **2.** (toz, mermi vb. için) Yüksekten çokça düşmek:

Üstümüze kurşun yağıyordu. **3.** *mec.* Üst üste ve çok gelmek: *"Sende bu istidat varken, pencerelerden başına çil kuruş yağar, biz de ekmek parası ediniriz."* -H. E. Adıvar.

yağmalama *is.* Yağmalamak işi.

yağmalamak *(-i)* Yağma etmek.

yağmalanma *is.* Yağmalanmak işi.

yağmalanmak *(nsz)* Yağma edilmek.

yağ marulu *is. bot.* Yabani marul.

yağmur *is.* **1.** Atmosferdeki su buğusunun yoğunlaşmasıyla oluşan ve yer yüzüne düşen yağışın sıvı durumda olanı: *Çiftçi, yağmur bekliyor. "Hava biraz bozukçaydı, dışarıda serin bir yağmur çiseliyordu."* -M. Ş. Esendal. *Yağmurdan ıslandım.* **2.** Çok ve sık düşen, gelen şey. **3.** *mec.* Çokluk, bolluk: *Para yağmuru. Övgü yağmuru.* **yağmur boşanmak** birdenbire çok yağmur yağmak. **yağmur olsa kimsenin tarlasına düşmez** (veya **yağmaz**) elinden geldiği hâlde kimseye iyilik etmeyenler için kullanılır. **yağmur yağarken küpünü doldurmak** kazanç fırsatı varken ondan yararlanarak para veya mal edinmek. **yağmur yağmak** yağmur yere düşmek. **yağmur yemek** yağmurda iyice ıslanmak, sırılsıklam olmak: *"Ben önde, Nezir arkada, çamurlu yoldan, yağmur yiye yiye elimdeki pilli fenerin ışığında yürüyoruz."* -R. H. Karay. **yağmurdan kaçarken doluya tutulmak** güç bir durumdan kurtulayım derken daha kötüsüyle karşılaşmak.

→ ***yağmur bombası, yağmur borusu, yağmur bulutu, yağmur duası, yağmur kuşağı, yağmur kuşu, yağmur kuşugiller, yağmur mevsimi, yağmur ormanları, yağmurölçer, yağmur suyu***

yağmur bombası *is.* Kurak mevsimlerde atmosferde yağmur bulutlarının oluşmasını hızlandırsın diye atılan bomba.

yağmur borusu *is.* Binalarda yağmur suyunun kanalizasyona aktarılmasını sağlayan boru.

yağmur bulutu *is.* Atmosferde nem yüklü bulutlar.

yağmurca *is. hlk.* Dağ keçisi, alageyik.

yağmur duası *is.* Kuraklık zamanlarında yağmur yağması için halkın topluca Tanrı'ya yakarması.

yağmur kapanı *is.* Meyilli alanlarda plâstik örtüler, asfaltlanmış kaneviçe, galvanizli saç, asfalt ve daha birçok benzeri maddelerle kaplanarak, yağmur sularının toplanıp depo edildiği ve hayvanların içme suyu ihtiyaçlarının karşılandığı basit su toplama düzeni.

yağmur kuşağı *is.* Gök kuşağı.

yağmur kuşu *is. zool.* Yağmur kuşugillerden, bataklık ve su kenarlarında yaşayan, kısa boyunlu, kabarık ve kısa gagalı, ayakları üç parmaklı, küçük bir kuş *(Charadrius fluviatilis).*

yağmur kuşugiller *ç. is. zool.* Yağmur kuşu, kız kuşu gibi türleri içine alan, ince bacaklı, sivri kanatlı kuşlar familyası.

yağmurlama *is.* Yağmur gibi su püskürtme.

yağmurlamak *(nsz)* **1.** (hava için) Yağmura çevirmek, yağmur yağacak gibi olmak: *Hava yağmurlayacak.* **2.** Yağmur biçiminde sulamak.

yağmurlayıcı *is.* Yağmurlama aracı.

yağmurlu *s.* Yağmuru olan; yağmur yağan, yağmurun yağdığı: *Yağmurlu bir bayram geçirdik. "Dün akşam o yağmurlu, rüzgârlı ve soğuk havada bana geldi."* -O. C. Kaygılı.

yağmurluk, -ğu *is.* **1.** Yağmurdan korunmak için giyilen üstlük, trençkot: *"...bu iki Türk, bu iki silâh arkadaşı, yağmurluklarının altında yan yana uyudular."* -M. Ş. Esendal. **2.** Çadır bezinden yapılan ve yağmurdan korunmaya yarayan örtü: *Pazarlardaki gölgelik ve yağmurluklar...*

yağmur mevsimi *is.* Yağmurun bol yağdığı mevsim.

yağmur ormanları *ç. is.* Bol yağmurların düştüğü ormanlık alan.

yağmurölçer *is. (yağmu'rölçer)* Yağışölçer.

yağmur suyu *is.* Yağmur.

yağmursuz *s.* Yağmuru olmayan, yağmur yağmayan: *Yağmursuz bir yaz.*

yağölçer *is. (ya'ğölçer)* Sütteki yağlı madde miktarını ölçmeye yarayan alet.

yağrın *is. hlk.* Kürek kemiği.

yağsız *s.* **1.** Yağı olmayan. **2.** Yağı az. **3.** İçine yağ konulmamış, yağ ile yapılmamış. **4.** *mec.* İnce, zayıf.

yağsızlık, -ğı *is.* Yağsız olma durumu.

yağ şalgamı *is. bk.* küçük şalgam.

yağ taşı *is.* Araçların kesici ağızlarını bilemede gaz yağı, mazot veya zeytinyağı sürülerek kullanılan doğal taş.

yağ tulumu *is. şaka* Çok semiz.

yağ yakıt *is.* Ham petrolun damıtılması sonunda elde edilen ve yakıt olarak kullanılan ürün, fuel-oil.

yahey *ünl. (ya:hey) Ar. ya + T. hey* Sevinç ve coşma anlatır.

yahni *is. Far. yaḫnī* Kavrulmuş soğan ve salça ile pişirilen, sade veya sebzeli et yemeği.

yahşi *s. hlk.* İyi, güzel, çok güzel: *"Yahşi yiğit yâreninden belli olur."* -Atasözü.

yahşilik, -ği *is.* Yahşi olma işi veya durumu.

yahu *ünl. (ya:hu) Ar. yāhū tkz.* **1.** Hey, bana bak, baksana" anlamında: *Yahu, neredesin? Yahu sen, beni şaşırttın be! "Yahu, hâlâ işin bitmedi mi?"* -H. E. Adıvar. **2.** Üzerine dikkati çekmek için, söylenen söze katılır: *-Bu ne sıcak yahu! "Orası dünya değil, cennet yahu!"* -Halikarnas Balıkçısı. *"İnsan bayağı üzülüyor yahu."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Bazen rica yollu da söylenir: *Yapmayın yahu!*

Yahudi *öz. is.* ve *s. Ar. yehūdī (Yahuda özel adından)* **1.** Musa dinine bağlı olan (kimse), Musevî: *"Yahudi dini, bir ahret gününü, öldükten sonra dirilmeyi düşünmemiş."* -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Korkak. **3.** *mec.* Cimri.

→ ***Yahudi Almancası, Yahudi Arapçası, Yahudi baklası, Yahudi ebegümeci, Yahudi pazarlığı, Yahudi takvimi, Yahudi tapınağı***

Yahudi Almancası *is. d.b.* Almanya'dan çıkarılan Yahudi çocuklarının konuştuğu Almanca, Yiddiş.

Yahudi Arapçası *is. d.b.* Arap ülkelerinde yaşayan Yahudilerin konuşup yazdıkları bozuk Arapça.

Yahudi baklası *is.* Acı bakla.

Yahudice *öz. is. (yahudi'ce)* **1.** Yahudi dili. **2.** *s.* Bu dile özgü olan: *Yahudice türkü.*

Yahudi ebegümeci *is.* Mühliye.

Yahudilik, -ği *öz. is.* **1.** Yahudi olma durumu, Musevilik. **2.** Yahudi dini, Musevilik.

Yahudi pazarlığı *is.* Alıcının bir şeyi çok ucuza almak, satıcının çok pahalıya satmak için yaptıkları sıkı pazarlık.

Yahudi takvimi *is.* Yahudilerin kullandığı takvim.

Yahudi tapınağı *is.* Sinagog.

yahut *bağ. (ya:hut) Far. yā ḫud* **1.** Veya, ya da: *"Ya şevk içinde harap ol, ya aşk içinde gönül / Ya lâle açmalıdır göğsümüzde yahut gül."* -Y. K. Beyatlı. *"Artık bunları rüyamızda yahut romanlarda görebilirsiniz."* -Ö. Seyfettin. **2.** Bir düşünceden cayıldığında "daha doğrusu, iyisi" anlamında kullanılır.

yak *is. (Tibetçeden) zool.* Tibet'te, Asya'nın bazı yörelerinde yabanî veya evcil olarak yaşayan, kılları uzun öküz türü *(Bos grunniens).*

yaka *is.* **1.** Giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü: *"Paltosunun yakasını kaldırıp tenha caddeyi tutturdu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Giyeceklerin boyna gelen bölümüne eklenen ve türlü biçimlerde olan parçası. **3.** Kıyı, kenar, taraf: *"Yakada bağım yok ki, çakaldan davam olsun."* -Atasözü. *"Sokağın karşı yakasına geçtiler."* -M. Ş. Esendal. **4.** Eğik yerey. **5.** Yapıların saçaklarında, suyun içeriye sızmasını önlemek için kiremidin altıyla oluk arasına konulan metal levha. **6.** Semt: *"Hele bir işimizi bitirip karşı yakaya geçelim de onu sonra düşünürüz."* -A.Gündüz. **7.** *den.* Yelkenlerin kenar ve köşeleri. **yaka bir tarafta, paça bir tarafta** kılığı kıyafeti

dağınık bir durumda. **yaka ısırmak** şaşırarak "Allah esirgesin" demek. **yaka paça (götürmek)** hiçbir itiraz dinlemeden ve zorla (götürmek): *"... o kuvvetine hayran olduğum adamı miskin bir mektep çocuğu gibi yaka paça alıp götürdükleridir."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yaka paça etmek** (veya **götürmek**) zorla götürmek, atmak, çıkarmak. **(birinden) yaka silkmek** bıkmak, usanmak. **yakadan atmak** savıp kurtulmak. **yakadan geçirmek** *esk.* evlâtlığa kabul etmek. **yakası açılmadık** hiç duyulmamış, ayıp (sövgü veya açık saçık nükte): *"Bir yandan yakası açılmadık küfürler, bir yandan dedikodu ve türküler."* -B. R. Eyuboğlu. **(birinin) yakasına asılmak** (veya **yapışmak**) hesap sormak veya bir şey istemek için tutup bırakmamak: *"Sonra eşyaya bir zarar gelecek olursa Gülsüm'ün yakasına yapışıyordu."* -R. N. Güntekin. **yakasına çökmek** zorlamak, baskı yapmak: *"Bereket versin hekimler sıkı bastılar, yengem de yakana çöktü de seni biraz hizaya getirdiler."* -M. Ş. Esendal. **(birinin) yakasına sarılmak** istediği şeyi almak veya dövüşmek için birini bırakmamak, zorlamak. **yakasını bırakmak** rahat bırakmak, ısrar etmemek: *"Çöpçü olacağım, okumak istemiyorum dersen, ben de senin yakanı bırakırım, bir daha da ders sormam."* -O. Kemal. **(birinin) yakasını bırakmamak** bezdirecek kadar üstüne düşmek, rahat vermemek, ısrar etmek: *"Kendimi unutturup kaybettirmeye çalıştığım burada da Başkan, yakamı bırakmadı."* -R. N. Güntekin. *"Yıkanırken, giyinirken, soyunurken veya tıraş olurken bir an yakamı bırakmıyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yakasını kaptırmak** bir şeyin, bir kimsenin etkisinden kendisini kurtaramamak: *"Ooo...dedi, konukların en yaşlısı, sen yakanı iyice kaptırmış gibisin."* -N. Araz. **yakayı ele vermek** (veya **vermemek**) kaçamayarak ele geçmek, yakalanmak: *"Bu konuda hiç kimsenin yakayı ele vermeyeceğine şimdiden kalıbımı basarım."* -B. R. Eyuboğlu. **yakayı kurtarmak** (veya **sıyırmak**) (bir işten) kurtulmak: *"Pek sıkboğaz ederlerse, bakalım bir sırasını düşürebilirsek yolunda bir yalanla yakamızı kurtarırız."* -R. N. Güntekin. *"Olmazsa sırtındaki gömleğimi de vermeye hazırım...Tek bu muhabbet, yahut nefretten yakamı sıyırayım..."* -R. N. Güntekin.

→ ***yaka kartı***

yakacak, *-ğı is.* Odun, kömür, mazot gibi ısı sağlamak için yakılan madde, yakıt, mahrukat.

yaka kartı *is.* Kurum ve kuruluşlara dışarıdan gelen kimselerin ziyaretçi olduğunu veya kurum içinde görevli personelin kimliklerini göstermek için yakaya takılan resmî kart.

yakalama *is.* **1.** Yakalamak işi. **2.** *huk.* Sanığın yargıç kararı olmaksızın hürriyetinin kısıtlanmasını doğuran koruma önlemi: *"Yakalama veya tutuklama sebepleri...hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir."* -Anayasa.

yakalamak *(-i)* **1.** Bir kimseyi veya bir şeyi elle tutmak: *"Üç ince dalı birleştirerek sıkıca yakaladım."* -R. H. Karay. *"Tam bu sırada kolunu sımsıkı bir el yakaladı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Kaçan kimseyi ele geçirmek, derdest etmek. **3.** Bir kimsenin gitmesini engellemek; durdurmak: *"Bu defa Tevfik'i dükkânın kapısında yakaladılar, aynı şeyi ona açtılar."* -H. E. Adıvar. **4.** Bir kimseyi hoşa gitmeyecek bir durumda bulmak, bir kimsenin suçu ortaya çıkmak: *Kocasını bir kadınla yakalamış.* **5.** (bir kimsenin suçluluğunu gösteren) Söz, bakış veya işareti fark etmek. **6.** Birdenbire etkisi altına almak: *Yağmur bizi yolda yakaladı.* **7.** Arayarak veya rastlantı sonucu bulup bağlantı kurmak: *"Zehra, Yorgaki'nin müziğini herhangi bir yerinden yakalıyor."* -A. İlhan. **8.** *mec.* Belirlemek, anlamak: *"Kız onun zayıf damarını yakalamıştı."* -T. Buğra.

yakalanış *is.* Yakalanmak işi veya biçimi.

yakalanma *is.* Yakalanmak işi.

yakalanmak *(nsz)* **1.** Yakalamak işi yapılmak, ele geçirilmek. **2.** Birinin kendisini zor duruma düşürecek bir şeyi, bir

suçu ortaya çıkmak. 3. (bir hastalığa, karşılaşmak istenilmeyen birine veya kötü bir duruma) Tutulmak: *Nezleye yakalandı. Evden çıkarken o adama yakalandı. Yağmura yakalandı.*

yakalatma *is.* Yakalatmak işi.

yakalatmak *(-i, -e)* 1. Yakalanmasını sağlamak. 2. Suçluyu ele geçirtmek.

yakalı *s.* Herhangi bir biçimde yakası olan: *Dik yakalı kazak. "Damat orta yaşlı bir zat olup kadife yakalı lâcivert bir palto giymişti."* -H. Taner.

→ ***yakalı kamçılılar***

yakalık, -ğı *s.* 1. Yaka yapmak için kullanılan. 2. *is.* Erkek gömleklerinin üzerine takılan eğreti yaka: *"Karıları incik boncuk içinde, erkekler ekseri yakalık bile alıp takmıyorlar."* -H. E. Adıvar.

yakalı kamçılılar *ç. is. zool.* Deniz veya tatlı sularda yaşayan kamçılı, bir hücreli hayvanlar familyası.

yakalıklı *s.* Yakalığı olan: *"Bu büyük salonda toplanantların çoğu redingotlu, kolalı yüksek yakalıklı, fesli beylerdi."* -M. Ş. Esendal.

yakalıksız *s.* Yakalığı olmayan: *"Yakalıksız gömleğinin bir düğmesi kopmuş, gerdanı yarıya kadar açılmıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yakamoz *is. Yun.* Denizde balıkların veya küreklerin kımıldanışıyla oluşan parıltı.

yakamozlanma *is.* Yakamozlanmak işi.

yakamozlanmak *(nsz)* (denizde) Yakamozlar oluşmak.

yakarca *is. hlk. bk.* tatarcık.

yakarı *is. bk.* yakarış.

yakarış *is.* 1. Yakarmak işi veya biçimi: *"Bir senin içindi bu yakarışlar / Bu özlemler duyabildiğim kadar."* -F. Halıcı. 2. Tanrı'dan bir şey dilemek amacıyla söylenen söz, dua, münacat.

yakarma *is.* Yakarmak işi.

yakarmak *(-e)* Israrla istemek, yalvarmak, niyaz etmek: *"Yalvarmak, yakarmak nafile bugün / Gözünün yaşına bakmadan gider."* -C. S. Tarancı. *"Mırıltı ona yakaran bir ses gibi geldi."* -A. Gündüz.

yakasız *s.* Yakası olmayan: *"Adamın sırtında yakasız bir mintan, bacaklarında da dolaksız bir külot vardı."* -H. Taner.

→ ***yakasız gömlek, yakasız mintan***

yakasız gömlek, -ği *is.* 1. Yakası olmayan gömlek. 2. *mec.* ve *hlk.* Kefen.

yakasız mintan *is.* Yakasız gömlek.

yakı *is.* Bazı hastalıkları tedavi etmek amacıyla bir bez üzerine yayılıp vücudun bazı yerlerine konulan, koyuca lâpa veya özel biçimde yapılmış ezalı parça: *Hardal yakısı.* **yakı açmak** iyileştirmek için bir yarayı açıp işletmek. **yakı vurmak** yakı yapıştırmak.

→ ***yaka ağacı, yakı otu***

yakı ağacı *is. bot.* Kabukları yakı olarak kullanılan defne türünden bir ağaç *(Daphne quidium).*

yakıcı *s.* 1. Yakma özelliği olan, yakan: *"Sanki sesleri güneşin yakıcı aydınlıklarını ürpertiyor."* -Ö. Seyfettin. 2. *mec.* Etkili, dokunaklı. 3. *is.* Yakı yapan veya satan kimse. 4. *kim.* Başka bir maddeyle birleşerek o maddenin yanmasını sağlayan (madde): *Oksijen yanıcı değil, yakıcıdır.*

yakıcılık, -ğı *is.* 1. Yakıcı olma durumu: *Güneşin yakıcılığı.* 2. Yakı yapma işi.

yakılma *is.* Yakılmak işi.

yakılmak *(nsz)* Yakmak (I) (II) işi yapılmak: *Ateş yakılmak, kına yakılmak.*

yakım *is.* 1. Yakma işi: *Anız yakımı.* 2. *hlk.* Önemli bir olay üzerine yakılmış türkü.

yakımcı *is. hlk.* Türkü yakan kimse.

yakın *s.* 1. (zamanda ve yerde) Az bir ara ile ayrılmış olan, **uzak** karşıtı. 2. Küçük, önemsiz değişikliklerle birbirinden ayrılan: *Buna yakın bir söz söyledi.* 3. Aralarında sıkı ilgi bulunan. 4. Benzeyen, andıran, yaklaşan: *Kırmızıya yakın bir pembe. "Beş dönüme yakın bahçesi bir ormanı andırırdı."* -Ö. Seyfettin. 5. Erişmesi, olması zaman bakımından yaklaşmış olan: *Yaşı seksene yakın. "Elli yaşında adam, ellisine yakın kadın..."* -S. F. Abasıyanık. 6. *is.* Uzak olmayan yer: *Yaki-*

nımızda otururlar. 7. *is.* Aralarında sıkı ilişki olan arkadaş, dost veya akraba: *"Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya zorlanamaz."* -Anayasa. *"Türkçe konuştuğu için bana kendi yakınlarımızdan biri hissini veren yaşlı garson yanımıza geldi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **8.** *zf.* Uzak olmayarak: *Kapıya yakın oturdu. "Gazinoya girip çıkmakta veya kendine yakın bir başka masada oturmakta."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yakın takibe almak** birini her bakımdan denetlemek için izlemek.

→ ***yakın akraba, yakın anlamlı, yakın benzeşme, Yakın Çağ, Yakın Doğu, yakın dost, yakın göçüşme, yakın sesli***

yakın akraba *is.* Birinci derecede yakınlığı olan akraba.

yakın anlamlı *s.* Anlamları arasındaki ayrım çok az olan (kelimeler).

yakın anlamlılık, -ğı *is.* Yakın anlamlı olma durumu.

yakın benzeşme *is. gr.* Kelimede yan yana düşen iki ünsüzün birbirine etkisi: *sütcü > sütçü, yurtdaş > yurttaş* gibi.

yakın benzeşmezlik, -ği *is. gr.* Bir kelimede yan yana bulunan aynı veya benzer iki sesten birinin değişikliğe uğraması: *attar > aktar, aşçı > ahçı* gibi.

Yakın Çağ *is. tar.* Fransız ihtilâli (1789)' nden zamanımıza kadar olan süre.

yakında *is.* **1.** Yakın bir yerde: *Yakında mı oturuyorsunuz?* **2.** *zf.* Çok geçmeden: *Yakında görüşürüz.* **3.** *zf.* Son günlerde: *Yakında mı geldiniz?*

yakından 1. Yakın bir yerden, yakın olarak: *Yakından bakılırsa, iyi görülür.* **2.** *zf. mec.* Çok dikkatli, titiz bir biçimde: *"Hükümet gibi müttefik kuvvetlerin ajanları da olayları yakından gözetliyorlardı."* -T. Buğra. **yakından bilmek** (veya **tanımak**) bir kimseyi veya bir şeyi bütün özellikleriyle bilmek veya tanımak.

Yakın Doğu *öz. is.* Akdeniz'in doğu kıyısındaki ülkelerin (Suriye, Mısır, Lübnan, İsrail, Filistin ve Ürdün) oluşturduğu bölgeye verilen ad.

yakın dost *is.* İçten, samimi ve yalın kimse.

yakın göçüşme *is. gr.* Kelimede birbirine yakın düzen ünsüzlerin yer değiştirmesi: *köprü > körpü* vb.

yakınış *is.* Yakınmak işi veya biçimi.

yakınlarda *is.* **1.** Yakın yerlerde, çevrede: *Yakınlarda lokanta var mı?* **2.** *zf.* Son zamanlarda: *Bu yakınlarda onu hiç görmedim.*

yakınlaşma *is.* Yakınlaşmak işi.

yakınlaşmak *(nsz, -e)* **1.** Yakın bir duruma gelmek, yaklaşmak: *"Yer çok aşağılarda kalmış, gök yakınlaşmış gibime gelirdi."* -N. Cumalı. **2.** Aralarındaki ilgi, sevgi daha güçlü bir duruma gelmek: *"Doktor Hikmet'i, onlara büsbütün yakınlaşmaktan, onlarla dilediği gibi haşır neşir olmaktan menediyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yakınlaştırma *is.* Yakınlaştırmak işi.

yakınlaştırmak *(-i, -e)* **1.** Yakın bir duruma getirmek, yaklaştırmak. **2.** *mec.* Aralarında sıkı ilgi veya duygusal bağ oluşmak: *"Kadının hastalığı esnasındaki hizmetlerim bizi birbirimize yakınlaştırmıştı."* -R. N. Güntekin.

yakınlık, -ğı *is.* **1.** Yakın olma durumu: *"Ayrı ayrı anlıyorum da, aralarında ne yakınlık var, çıkaramadım."* -M. Ş. Esendal. **2.** Duygusal bağ veya akrabalık ilişkisi. **yakınlık duymak** birine karşı sevgi ve ilgi duymak: *"İkisi de birbirlerine yakınlık duyuyorlardı."* -R. H. Karay. *"Büyük bir yakınlık duyduğu genç kızı bir gece pencereden görmüştü."* -H. Taner. **yakınlık görmek** ilgi, sevgi görmek: *"O, Türkiye'de üç yerden yakınlık gördü."* -Y. Z. Ortaç. **yakınlık göstermek** biriyle ilgilenmek, sevgiyle davranmak. **yakınlık kurmak** sıkı ilişki içinde bulunmak, ilgi ve destek vermek: *"Ben merhumla yakınlık kurmuş bahtiyarlardan değilim."* -B. Felek.

→ ***yakınlık derecesi, yakınlık durumu, yakınlık eylemi, yakınlık fiili***

yakınlık derecesi *is.* **1.** Akrabalık ilişkisi içindeki durum, sıra. **2.** *sos.* Sosyal

grup içinde kişileri bir merkez etrafında toplama, kohezyon.

yakınlık durumu *is.* Yakın olma durumu.

yakınlık eylemi *is. gr.* Yakınlık fiili.

yakınlık fiili *is. gr.* Bir fiilin **-e** zarf-fiil ekiyle **yazmak** fiilinin birleşmesinden oluşan ve kavramda olayın çok yaklaştığını nerdeyse gerçekleşeceğini gösteren birleşik fiil: *Düşeyazmak, öleyazmak* gibi.

yakınma *is.* Yakınmak (I, II) işi, şikâyet, şekva: *"Bir yakınma tiradı, döner dolaşır sizin para kazanmak alanındaki beceriksizliğinize dayanır."* -H. Taner.

yakınmak (I) *(nsz)* (kına, yakı vb.ni) Vücudun bir yerine sürmek: *Kına yakınmak.*

yakınmak (II) *(nsz)* Sızlanmak, sızlanarak anlatmak, şikâyet etmek: *"Onların taklitlerini yapar, gönüllerinde hiç bir titreşim bulunmayışından (kendi) kendine yakınırdı."* -Ç. Altan.

yakınsak *s. fiz.* ve *mat.* Tek bir noktaya doğru yönelen (ışınlar, çizgiler), mütekarip.

yakınsaklık, -ğı *is.* Yakınsak olma durumu.

yakınsama *is.* **1.** Yakınsamak işi. **2.** *fiz.* ve *mat.* Aradaki açıklık sonsuz küçülerek fakat kesişmeden bir noktaya, bir limite doğru yaklaşma.

yakınsamak *(-i)* **1.** Bir şeyin yakın zamanda olacağını düşünmek, olmasını yakın görmek. **2.** *mat.* (değişken bir büyüklük için) Durağan bir büyüklüğe, hiçbir zaman erişmemek şartıyla gittikçe yaklaşmak.

yakın sesli *s.* Benzer sesli.

yakıntı *is.* Yakılan bir şeyin kalıntıları: *Düşmanın yakıp yıktığı köylerin yakıntı ve yıkıntıları...*

yakı otu *is. bot.* Küpe çiçeğigillerden, kırmızı veya pembe çiçekli, sulak yerlerde yetişen, küçük bir süs bitkisi *(Epilobium).*

yakış *is.* Yakmak işi veya biçimi.

yakışık, -ğı *is.* **1.** Uygunluk, yaraşma. **2.** Yakışıklı delikanlı: *"Yine nerden geliyon / Mehlenin yakışığı."* -Halk türküsü. **yakışık almak** (veya **almamak**) yerinde olmak (veya olmamak), uygun düşmek (veya düşmemek): *"Onu gece yarısı sokağın ortasına atıvermek yakışık almazdı."* -R. N. Güntekin.

yakışıklı *s.* (erkek için) Güzel, gösterişli: *"Genç bir adamdır, ama hiç de yakışıklı sayılmaz."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yakışıklılık, -ğı *is.* Yakışıklı olma durumu.

yakışıksız *s.* Yakışık almayan, uygunsuz, çirkin, münasebetsiz: *"Yarın evlenecek olursa bu yakışıksız dava ortada kalacak."* -M. Ş. Esendal. *"Bundan büyüğü pek yakışıksız olur."* -T. Buğra. **yakışıksız kaçmak** uygun düşmemek, çirkin olmak, münasebetsiz görünmek: *"Nasıl sivilken caiz olabilen davranışlar üniforma giydiğiniz zaman yakışıksız kaçarsa, devlet adamı kişiliğini giyinmediğiniz zaman da, o saygınlığı her davranışınızda göstermeniz gerekir."* -H. Taner.

yakışıksızlık, -ğı *is.* Yakışık almayan davranış veya durum, uygunsuzluk.

yakışma *is.* Yakışmak işi.

yakışmak *(-e)* **1.** Güzel durmak, iyi gitmek, yaraşmak, uygun gelmek: *Esmere kırmızı yakışır. "Önden yandan nasıl durduğunu, yakışıp yakışmadığını gözden geçirecek."* -M. Ş. Esendal. **2.** Uygun olmak, iyi, karşılanmak, münasip olmak: *"Öyle şey küçüklerin ağzına yakışmaz."* -B. Felek.

yakıştırma *is.* Yakıştırmak işi.

yakıştırmaca *s.* ve *is.* Herhangi bir sebeple ortaya atılan, uydurma (söz).

yakıştırmak *(-i, -e)* **1.** Yakışacak bir duruma getirmek, uygun duruma koymak, yaraştırmak: *"Yakışıklı, orta boylu, giydiğini kendisine yakıştırır, kendini saydırabilir bir adam."* -M. Ş. Esendal. **2.** Uygun ve yerinde görmek, iyi karşılamak: *"Ancak kızı o oğlana bir türlü yakıştıramadı."* -T. Buğra. *"Size ve böyle bir müesseseye modası geçmiş aletler kullanmayı yakıştıramam."* -F. R. Atay. **3.** *mec.* Bir durum veya niteliği bir kimse için düşünmek, yormak.

yakıt *is.* Odun, kömür, mazot gibi ısı sağlamak amacıyla yakılan madde, yakacak, mahrukat: *Yakıt bittiği için kaloriferler yanmıyor.*

→ ***yakıt deposu, yakıt göstergesi, yakıt parası***

yakıtçı *is.* Yakıt satan kimse.

yakıt deposu *is.* Yakıt depo etmeye yarayan bölüm.

yakıt göstergesi *is.* Yakıtın durumunu veya seviyesini göstermeye yarayan alet.

yakıt parası *is.* Binalarda ısınma giderleri için aylık olarak ödenen ücret, aidat.

yakîn *is. (yaki:n, k kalın okunur) Ar. yaḳîn esk.* **1.** Sağlam, kesin bilgi. **2.** Bir şeyi iyice, kesinlikle bilme.

yakînen *zf. (yaki:'nen, k kalın okunur) Ar. yaḳînen esk.* (bilgi, bilme için) Sağlam olarak, iyice: *"Hatta yakînen biliyorlardı ki öyle ufaktan bir aileye mensup değildi."* -R. H. Karay.

yaklaşık *s.* Gerçek değeri veya miktarı değil, ondan az fazla veya eksik bir niceliği gösteren, aşağı yukarı bir değerlendirme yapılarak bulunan, takribi: *Yaklaşık bir hesap. Yaklaşık bir sayı.*

→ ***yaklaşık bilgi, yaklaşık değer***

yaklaşık bilgi *is. man.* Bilimsel bakımdan geçerli sayılabilecek kadar açık ve nesnel olan, fakat bilim geliştikçe yeniden gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi gerekecek olan bilgi.

yaklaşık değer *is. mat.* Bir niceliğin gerçek tutarından az eksik veya az artık olan değeri.

yaklaşılma *is.* Yaklaşılmak işi.

yaklaşılmak *(-e)* Yaklaşmak işi yapılmak.

yaklaşım *is.* **1.** Yaklaşmak işi. **2.** Bir sorunu ele alış, ona bakış biçimi: *"Bir büyük ve değerli özelliği de, Türk geçmişinin ve bugününün sentezine yönelik bir yaklaşım içinde bulunuşu idi."* -H. Taner.

yaklaşma *is.* Yaklaşmak işi, iktiran.

→ ***yaklaşma eylemi, yaklaşma fiili***

yaklaşma eylemi *is. bk.* yakınlık fiili.

yaklaşma fiili *bk.* yakınlık fiili.

yaklaşmak *(-e)* **1.** (zaman veya uzaklık için) Arada az bir aralık kalacak biçimde ilerlemek, aradaki uzaklığı azaltmak veya büsbütün ortadan kaldırmak için ileri gitmek: *"Saat sekiz buçuğa yaklaşıyordu."* -S. F. Abasıyanık. *"Yaklaştıkça gördüm ki bu kuş bir yılanla pençeleşiyor."* -M. Ş. Esendal. **2.** Benzemek, andırmak, uygun olmak. **3.** Bir konuyu, bir sorunu ele alarak değerlendirmek. **4.** Yakınlaşmak: *"Bir dükkânın önünde bir kalabalık görerek oraya yaklaştı."* -H. Taner. *"Aydın vapuru geçmiş, Kınalı önlerine yaklaşıyor."* -S. M. Alus.

yaklaştırma *is.* Yaklaştırmak işi.

yaklaştırmak *(-i)* **1.** Bir şeyi kendine yakın duruma getirmek. **2.** İki şeyi birbirine yakın duruma getirmek: *Yatağı duvara yaklaştırdı. "Sandalyesini biraz yaklaştırmak ister gibi yaparak söze yeniden başladı."* -M. Ş. Esendal.

yakma *is.* Yakmak işi.

→ ***yakma resim***

yakmaç, -cı *is. tek.* Sıvı yakıtı kolayca yanabilecek taneciklere ayırarak püskürten araç, brülör.

yakmak, -ar (I) *(-i)* **1.** Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak: *"Ceviz ağaçlarının altına çökebilir, tabakalarınızdan birer sigara yakabilirsiniz."* -S. F. Abasıyanık. *"Kendi sigarası için yaktığı kibriti bana uzattı."* -F. R. Atay. **2.** Ateşle yok etmek: *Çöpleri yakmak.* **3.** Işık vermesini sağlamak: *"Mavi ışıklı ispirto lâmbalarını yakarlar."* -S. F. Abasıyanık. **4.** Isı etkisiyle bozmak: *Eteği ütülerken yaktı.* **5.** Keskin, sert ve ısırıcı bir duyum vermek: *Biber ağzı yakar.* **6.** Yanıyormuş gibi bir etki yapmak: *"Hekime daima şarabın midelerini yaktığından bahsederler."* -F. R. Atay. **7.** *mec.* Güçlü sevgi uyandırmak. **8.** Kurutmak, zarar vermek: *Güneş çimleri yaktı. "Fırtına ekinleri yakmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **9.** Çok sıcak olmak: *Bugün güneş yakıyor.* **10.** Karartmak: *Güneşte vücudunu yaktı.* **11.** Çok üşütmek: *Soğuk rüzgâr insanın yüzünü yakıyor.* **12.** Acıtmak: *Canını yakmak.* **13.** *mec.* Silâhla

vurmak. **14.** *mec.* Yıkıma, zarara yol açmak, büyük bir zarara uğratmak, mahvetmek: *"Gözü mavi, boyu kısa, kendi muhacir olmasın. Ne olursa olsun makbulüm. Aman bu üçüne dikkat et. Beni yakma."* -Ö. Seyfettin. **yakıp yıkmak** çok büyük zarar vermek; harap etmek.

yakmak, -ar (II) *(-i)* **1.** Koymak, sürmek: *Kına yakmak. Yakı yakmak.* **2.** (türkü, ağıt vb. için) Düzenlemek, bestelemek.

yakmalık, -ğı *is.* Yakmaya ayrılmış yakacak.

yakma resim *is. bk.* dağlama resim.

yakşi *s.* Yahşi.

yaktırma *is.* Yaktırmak işi.

yaktırmak *(-i, -e)* Yakmak işini yaptırmak.

Yakut *öz. is.* **1.** Kuzeydoğu Sibirya'da yaşayan bir Türk topluluğu veya bu topluluktan olan kimse. Saha. **2.** *s.* Bu topluluğa özgü olan, bu toplulukla ilgili.

yakut *is. (ya:kut) Ar. ya'ḳūt jeol.* **1.** Pembe veya erguvan tonları ile karışık koyu kırmızı renkte, saydam bir korindon türü olan değerli taş. **2.** *s.* Yakuttan yapılmış veya yakutla süslenmiş: *Yakut yüzük.*

Yakutça *öz. is. (yaku'tça)* Yakut Türkçesi.

yal *is. hlk.* Köpek ve ineklere yedirilmek için un ve kepekle hazırlanan yiyecek: *"Köpek bile yal yediği kaba pislemez."* - Atasözü.

yalabık, -ğı *s. hlk.* **1.** Parlak, parıltılı, ışıltılı. **2.** *is.* Alevin oynayarak parıldaması, parlama, parıltı. **3.** Şimşek. **4.** *s.* Güzel, yakışıklı, sevimli. **5.** İkiyüzlü, kaypak.

yalabıma *is.* Yalabımak işi veya durumu.

yalabımak *(nsz) hlk.* **1.** Parıldamak, parlamak, ışıldamak. **2.** Şimşek çakmak.

yalak, -ğı *is.* **1.** Hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma kap: *"Bir de hayvanları sulamak için yalak vardı."* - Halikarnas Balıkçısı. **2.** Çeşme, musluk vb.nin altına akan suyun çevreye sıçramasını veya akıp gitmesini önlemek için konulan delikli taş tekne: *"Az ilerde yolun solunda, küçük bir çeşmenin suyu, önündeki yalağa dökülüyordu."* -N. Cumalı. **3.** *coğr. bk.* buz yalağı. **4.** *s. hlk.* Boşboğaz, söz taşıyan.

yalaka *is. hlk.* **1.** Dalkavuk. **2.** Arsız, sırnaşık. **yalaka olmak 1)** dalkavuklaşmak; **2)** arsızlaşmak.

yalama *is.* **1.** Yalamak işi. **2.** *s.* Üzeri düzleşmiş, aşınmış olan: *Yalama bir vida.* **3.** *s.* Fırça izleri belli etmeden yapılan (resim). **yalama olmak** aşınmak.

→ ***yalama uçuş, yalama yazı***

yalamak *(-i)* **1.** Bir şeyin üzerinden dilini sürüp geçirmek. **2.** Dilini gezdirerek bir şeyin üzerindekini almak: *Kedi tabağı yaladı. "Kara üzüm tıkınıyor ya, parmak uçlarına bulaşan görünmez balını, teker teker yalıyor."* -A. İlhan. **3.** Sıyırarak, dokunarak geçmek: *"Bir güneş parçası binanın yüzünü yalayarak açık kapılardan içeri giriyor."* -R. H. Karay. **4.** *den.* (dalgalar) Geminin içine girmeyip yalnız bordasını sıyırarak geçmek. **yalayıp geçmek** (rüzgâr, dalga vb. için) sıyırarak, dokunarak hızla geçmek: *"Komşu köşklerden kopup gelen fasulye kokulu bir rüzgâr yüzümüzü yalayıp geçti."* -H. Taner. **yalayıp yutmak 1)** iştahla yemek; **2)** *mec.* kötü bir davranış, söz karşısında ses çıkarmamak, kabullenmek.

yalama uçuş *is.* Yere çok yakın olarak yapılan ustaca uçuş.

yalama yazı *is. coğr. bk.* yontuk düz.

yalamuk, -ğu *is. hlk.* **1.** Çam ağacının reçineli kabuğu, soymuk. **2.** Çam ağacının reçineli kabuğundan çıkan öz suyu.

yalan *is.* ve *s.* **1.** Aldatmak amacıyla bilerek ve gerçeğe aykırı olarak söylenen söz, kıtır: *"Yalanı en güzel kullanmış olanlar eski şarklılardır."* -A. Haşim. **2.** *s.* Gerçek olmayan, asılsız, uydurma: *Yalan haber. "Bir gerçekten yalana değil, inşallah bir yalandan gerçeğe çıkmışsınızdır."* - F. R. Atay. **yalan atmak** (veya **kıvırmak**) yalan söylemek. **yalan çıkmak** bir haberin yalan olduğu anlaşılmak. **yalan yere (yemin etmek)** gerçeğe uygun olmayarak, doğru olmadığını bile bile (yemin etmek). **yalana şerbetli** çekinmeden yalan söyle-

yebilen. **yalanı çıkmak** bir kimsenin yalan söylediği anlaşılmak. **yalanını yakalamak** (veya **tutmak**) bir kimsenin yalan söylediğini anlamak: *"Yalanını yakalamış gibi başını salladı. -Ya o mukaddes sular? Onlara ne diyeceksiniz azizim?"* -Ö. Seyfettin.

→ ***yalan dolan, yalan dünya, yalan haber, yalan makinesi, yalan yanlış***

yalana yalana *zf.* Yalanarak: *"Dünyanın en tatlı yemişini yemiş gibi yalana yalana tekrarladı."* -T. Buğra.

yalancı *s.* ve *is.* **1.** Yalan söylemeyi huy edinmiş olan (kimse): *"Yalancının mumu yatsıya kadar yanar."* -Atasözü. **2.** Gerçek olmayan, gerçeğe benzetilmiş: *yalancı elmas. "Fakat ben bu yalancı neşeye inanıyordum."* -R. N. Güntekin. **(birini) yalancı çıkarmak** birinin yalan söylediğini ileri sürmek veya yalan söylemiş olmasına sebep olmak. **yalancı çıkmak** 1) bilmeyerek yalan söylemiş bulunmak; sözünü yerine getirememek; 2) yalan söylediği anlaşılmak. **yalancının evi yanmış, kimse inanmamış** yalan söylemeyi huy edinen kimsenin sözlerine, gerçeği söylediği zaman bile inanılmaz. **yalancının mumu yatsıya kadar yanar** söylenen söz yalansa durum çok geçmeden anlaşılır. **(birinin) yalancısı olmak** doğruluğu bilinmeyen bir bilgiyi başkasından duyup iletmek.

→ ***yalancı akasya, yalancı ayak, yalancı biber, yalancı cep, yalancı dolma, yalancı dünya, yalancı inci, yalancı meyve, yalancı öd ağacı, yalancı pehlivan, yalancı safran, yalancı şahit, yalancı şöhret, yalancı tanık , yalancı taş***

yalancı akasya *is. bot.* Salkım ağacı *(Robinia pseudoacacia).*

yalancı ayak, -ğı *is. zool.* Bir hücreli hayvanlarda hareket ve beslenmeye yarayan protoplâzma uzantısı.

yalancı biber *is. bot.* Akdeniz ülkelerinde süs ağacı olarak yetiştirilen, 5-10 m yüksekliğinde, kışın yaprak dökmeyen bir ağaççık *(Schimus mollis).*

yalancı cep, -bi *is.* Gizli cep.

yalancı dolma *is.* Biber, patlıcan, yaprak gibi sebzelerle yapılan zeytinyağlı dolma.

yalancı dünya *is.* Geçici, ölümlü hayat, bu dünya: *"Yalancı dünyaya konup göçenler / Ne söylerler ne bir haber verirler."* -Yunus Emre.

yalancı inci *is.* Gerçek olmayan sahte veya yapma inci.

yalancıktan *zf.* Gerçek olmayarak, yapmacık olarak, yalandan: *"Ayşe Hanımın yalancıktan gözdağı verdiğini bilir mi?"* -S. M. Alus. *"Gözlük kullandığına göre önündeki kâğıda yalancıktan baktığına hükmetmekte."* -R. H. Karay.

yalancılık, -ğı *is.* **1.** Yalancı olma durumu, yalan söyleme huyu. **2.** Yalan söz: *Yalancılıkla iş görülmez. "Bütün varlığımla yaldızlı yalancılıklardan kaçınan bir samimiyet, bir hayat ihtiyacı vardı."* -H. E. Adıvar.

yalancı meyve *is.* Meyve görünümünde yapılmış süs eşyası.

yalancı öd ağacı *is. bot.* Kalembek.

yalancı pehlivan *is.* Yapamayacağı bir işi yapabilecekmiş gibi görünen kimse.

yalancı safran *is. bot.* Birleşikgillerden, çiçekleri safrana benzeyen bir bitki, papağan yemi, aspur *(Carthamus tinctorius).*

yalancı şahit, -di *is.* Yalancı tanık.

yalancı şöhret *is.* Birden bire ün kazanmış kimse.

yalancı tanık, -ğı *is.* Mahkemede doğruyu söylemeyen kişi.

yalancı taş *is.* Değerli taşların camdan yapılmış taklidi.

yalandan *zf.* **1.** Gerçek olmayarak, yapmacık bir biçimde, oyun olsun diye, yalancıktan, sureta: *İşine gitmemek için yalandan hasta olduğu haberini verdi.* **2.** Gösteriş olsun diye, özen göstermeden, önem vermeyerek, üstünkörü: *Yalandan bir temizlik yapıverdiler.*

yalan dolan *is.* **1.** Gerçek olmayan birçok söz: *"Bu güzelliği varken, yalan dolanla çoklarını baştan çıkarabilirdi."* -M. Ş. Esendal. **2.** Dolaşık, yolsuz davranış:

Yalan dolanla iş görmeye kalktı. "Ekmeklerini alınlarının teriyle kazanan, yalan dolan bilmeyen insanlar yetiştiriyordu." -M. Ş. Esendal.

yalan dünya *is. hlk.* Geçici, ölümlü hayat, yalancı dünya.

yalan haber *is.* Gerçek olmayan, uydurma haber.

yalanış *is.* Yalanmak işi veya biçimi.

yalanlama *is.* Yalanlamak işi, tekzip: *"Üç gün sonra, Vatan'ın birinci sayfasında bir yalanlama çıkmaz mı?"* -Y. Z. Ortaç.

yalanlamak *(-i)* (haber, söz için) Gerçek olmadığını bildirmek, yalan olduğunu açıklamak, tekzip etmek: *"İstemeden o romantik âşığın yarattığı imajı yalanladılar."* -H. Taner.

yalanlanma *is.* Yalanlanmak işi.

yalanlanmak *(nsz)* Yalanlamak işi yapılmak veya yalanlamak işine konu olmak.

yalanma *is.* Yalanmak işi.

yalanmak *(nsz)* **1.** Kendini yalamak: *Kedi yalanıyor.* **2.** Yalamak işi yapılmak veya yalamak işine konu olmak: *Tabak hiç yalanır mı? Bu şeker yalanmış.*

yalan makinesi *is.* **1.** Suçluların suçlarını itiraf etmesi amacıyla özel yapılmış makine. **2.** *mec.* Çok kolay ve sık yalan söyleyebilen kimse.

yalansız *s.* **1.** İçinde yalan olmayan: *Yalansız söz.* **2.** *zf.* Doğru bir biçimde: *Yalansız konuşur.*

yalan yanlış *s.* ve *zf.* Yanlış şeylerle dolu; doğru, düzgün olmasına önem verilmeyerek, üstünkörü, gerçek olmayan, karmakarışık: *Yalan yanlış konuşmak. Yalan yanlış bir iki dil biliyor ... "Ara sıra kemanla bana da yalan yanlış bir iki taksim ettiriyor."* -O. C. Kaygılı.

yalap şalap *zf. (yala'pşalap)* Baştan savma, üstünkörü, yarım yamalak: *"Gündelikçi kadının yalap şalap yaptığı işleri, gittiğimiz geceler Neclâ tamamlıyor."* -H. Taner.

yalapşap *bk.* yalap şalap.

yalap yalap *s.* ve *zf.* **1.** Parıl parıl, parıldayarak: *"Güneş yalap yalap yanıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** (su için) Gürül gürül: *"Benim adım dertli dolap / Suyum akar yalap yalap."* -Yunus Emre.

yalatma *is.* Yalatmak işi.

yalatmak *(-i, -e)* Yalamak işini yaptırmak.

yalavaç, -cı *is.* Yalvaç.

yalayıcı *s.* Yalayan.

yalayış *is.* Yalamak işi veya biçimi: *"Denizin, aşağıda kumluğu tatlı tatlı yalayışını seyrederdi."* -H. Taner.

yalaz *is. hlk.* Alev: *"Hâlâ parıldayan hafif bir yalaz aydınlığında eşyalar vakit vakit olduğundan daha fazla büyüyüp küçülüyor."* -P. Safa. **yalaz yalaz yanmak** yüksek ateş içinde bulunmak: *"Kendisinin bizzat itiraf ettiği gibi yalaz yalaz yanıyordu."* -E. E. Talu.

yalaza *is. bk.* yalaz.

yalazlama *is.* Yalazlamak işi.

yalazlamak *(nsz)* Bir şeyi alevden geçirmek.

yalazlanma *is.* Yalazlanmak işi.

yalazlanmak *(nsz)* Ateş alevle yanmak, alevle tutuşmak.

yalçın *s.* **1.** Dik: *Yalçın kayalar. "Yanık ve yalçın araziden geçerken Mehmet Emin Bey'in bir mısrasını hatırladım."* -H. E. Adıvar. **2.** Düz, kaygan.

yalçınlaşma *is.* Yalçınlaşmak işi veya durumu.

yalçınlaşmak *(nsz)* Yalçın duruma gelmek.

yaldırak *s. hlk.* Parlak, cilâlı.

yaldız *is.* **1.** Eşyaya altın veya gümüş görünüşü vermek için kullanılan, sıvı veya yaprak durumundaki altın, gümüş ve bunların taklidi olan madde: *"Boya değil, altın yaldız vursan manda gönü gibi donuk duruyor."* -B. Felek. **2.** Bu madde ile eşyalara yapılan süs. **3.** *mec.* Aldatıcı dış görünüş, göz boyama: *Onun kibarlığı yaldızdan ibarettir.*

yaldızcı *is.* **1.** Yaldız işleri yapan kimse. **2.** *s. mec.* Bir şeyin iç yüzüne değil de gösterişe önem veren (kimse).

yaldızcılık, -ğı *is.* **1.** Yaldızcının zanaatı. **2.** *mec.* Gösterişli fakat değersiz iş yapma.

yaldızlama *is.* **1.** Yaldızlamak işi. **2.** Ciltlenmiş kitapların kapak veya kenarlarını saf altınla süsleme, tezhip.

yaldızlamak *(-i)* **1.** Bir eşyayı yaldızla kaplamak, yaldız sürerek süslemek: *"Hafif şeffaf bir sis fundalıkları dolanıyor; güneşin damlaları yaprakları yaldızlıyordu."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Parlatmak. **3.** *mec.* Gösterişli süslerle değersizliğini veya kötülüğünü gizlemek. **4.** *hk.* boynuz takmak.

yaldızlanma *is.* Yaldızlanmak işi.

yaldızlanmak *(nsz)* Yaldızlamak işi yapılmak veya yaldızlamak işine konu olmak: *"Meselâ kapının hizasında, gayet kıymetli, etrafı altınla yaldızlanmış bir kap."* -Ö. Seyfettin.

yaldızlatma *is.* Yaldızlatmak işi.

yaldızlatmak *(-i, -e)* Yaldızlamak işini yaptırmak.

yaldızlı *s.* **1.** Üzerine yaldız sürülmüş, yaldızla süslenmiş: *"Tavanlar, duvarlar, kapılar, hep kartonpiyerli, yaldızlı."* -S. M. Alus. **2.** *mec.* Aldatıcı, göz boyayıcı: *Yaldızlı sözler.*

→ ***yaldızlı hap***

yaldızlı hap *is. mec.* Kötülüğü örtülerek, gizlenerek verilen şey.

yalelli *is. (ya:lelli) Ar. yâ leylî* Arapça şarkı. **yalelli gibi** (veya **arabın yalellisi gibi**) usanç verecek sürüp giden iş, konuşma vb. için kullanılır.

yalgın *is. hlk.* Ilgım, pusarık, serap.

yalı *is. Yun. giali* **1.** Deniz, göl veya ırmak kenarı, düz ve açık su kıyısı, sahil. **2.** Su kıyısında yapılmış büyük, görkemli ev: *"Babamın küçük yalısını eşyasıyla satın alan... bir Meşrutiyet devri mebusunu ziyaret ettiğim zaman... yüreğim burkulmuştu."* -R. H. Karay. **yalı kazığı gibi** uzun boylu ve iri kemikli kimseleri nitelerken kullanılır.

→ ***yalı ağası, yalı boyu, yalı bülbülü, yalıçapkını, yalı uşağı, yalı yar***

yalı ağası *tar.* Kıyıları korumakla görevli komutan.

yalı boyu *is. coğr.* Su kıyısı.

yalı bülbülü *is. mec.* Konuşkan, çok konuşan kimse.

yalıçapkını *is. zool.* Yalıçapkınıgillerden, su kıyılarında yaşayan, sırtı mavi ve yeşil, karnı pas rengi bir kuş, emircik, iskele kuşu *(Alcedo atthis).*

yalıçapkınıgiller *ç. is. zool.* Örneği yalıçapkını olan omurgalı hayvanlardan kuşlar sınıfına giren bir familya.

yalım *is.* **1.** Alev: *"Kuru otların yalımı çabuk geçti."* -N. Cumalı. **2.** Kılıç, bıçak gibi kesici araçların keskin yüzü. **yalımı alçak** yüreksiz.

→ ***yalım yalım***

yalım yalım *zf.* Alev alev.

yalın (I) *is. hlk.* Alev.

yalın (II) *s.* **1.** (söz, yazı için) Gösterişsiz, süssüz, sade. **2.** *hlk.* Çıplak, kırından çıkmış: *"Dışarıdan içeriye ellerinde yalın kasaturalarla polisler daldı."* -E. E. Talu.

→ ***yalın ad, yalın ayak, yalın cümle, yalın durum, yalıngöz, yalın hâl, yalın isim, yalın kat, yalın kelime, yalın kılıç, yalın sıfat, yalın tümce, yalın üslûp, yalın yapıldak, yalın zaman, yalın zarf***

yalın ad *is.* Yalın durumda olan, ek almamış isim, yalın isim.

yalın ayak, -ğı *s.* **1.** Ayakları çıplak: *Yalın ayak çocuklar bir kasırgaya tutulmuş gibi tozu dumana katarak koşuşuyorlardı.* **2.** *zf.* Çıplak ayakla: *Taşlara yalın ayak basmayın. "Sonra kalktım, yalın ayak örtüsüz tahta masaya gittim."* -H. E. Adıvar. **yalın ayak, başı kabak 1)** ayağı ve başı çıplak: *"Bir toprak yolda köylüler yürüyor, yalın ayak, başı kabak çocuklar görüyordum."* -S. F. Abasıyanık. **2)** *mec.* çok perişan bir kılıkta: *"İçinde yaz kış, bir don bir gömlekle yalın ayak başı kabak bir adam oturur."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yalıncak *s. hlk.* Çıplak.

yalın cümle *is. gr.* Bir tek çekimli fiille kurulan cümle: *Bugün hava çok sıcak. Yarın İstanbul'a gitmeliyiz. Ali kitap okuyor.*

yalınç *s.* **1.** Birleşik olmayan, yalnız bir maddeden oluşan. **2.** Karışık olmayan, basit.

yalın durum *is. gr.* İsim soyundan kelimenin taşıdığı kavramı bildirme durumu.

Türkçede bu durumda ek kullanılmaz. mücerret, nominatif.

yalıngaç *s.* Kabuğu çatlayıp soyulan: *Çınar yalıngaç ağaçlardandır.*

yalıngöz *s.* **1.** Göz kapakları olmayan. **2.** *is.* Bir tür kertenkele.

yalın hâl, -li *bk.* yalın durum.

yalın isim *is. gr.* Birleşik olmayan ve yapım eki almamış bulunan isim: *Ev, kol, el, baş, diş* gibi.

yalın kat *s.* **1.** Tek katı olan. **2.** Sağlam olmayan, dayanıksız: *"Yalın kat tavanlarda, döşemelerde, kapı, cam çerçevelerinde türlü türlü aralıklar..."* -R. N. Güntekin. **3.** *mec.* Basit, derinliği olmayan, üstünkörü: *"Benim o hususiaki malûmatım epeyce yalın kat, hemen hemen yufkadır."* -R. H. Karay.

yalın kelime *is. gr.* Kökü parçalanmayan kelime: *Ev, gel, ayak* gibi.

yalın kılıç *zf.* Elinde kılıç olduğu hâlde, kılıçlı olarak, dal kılıç: *"Yalan yalın kılıçları çarparak söğütlere / Koşuyordu kızıl atlılar güneşin battığı yere."* -N. Hikmet.

yalınlaşma *is.* Yalınlaşmak işi.

yalınlaşmak *(nsz)* Yalın (II) duruma gelmek.

yalınlık, -ğı *is.* **1.** Yalın olma durumu, birleşik veya karmaşık olmama durumu, sadelik. **2.** *ed.* Açık, süsten ve zorlamadan uzak, kolayca anlaşılabilen anlatım: *"En soyut konuları çok çarpıcı somut örneklerle herkesin anlayacağı bir yalınlığa getirirdi."* -H. Taner.

yalın sıfat *is. gr.* Birleşik olmayan ve yapım eki almamış bulunan sıfat.

yalın tümce *is. bk.* yalın cümle.

yalın üslûp, -bu *is. ed.* Uzatmalardan, parlak hayalî buluşlardan, süslü benzetmelerden, istiarelerden uzak üslûp.

yalın yapıldak, -ğı *is.* Üstü başı perişan bir durumda olan kimse.

yalın zaman *is. gr.* Ek fiil kullanılmadan kurulan çekimli fiilin belirttiği zaman: *Geldin, gelmişsin, geliyorsun* gibi.

yalın zarf *is. gr.* Birleşik olmayan ve yapım eki almamış bulunan zarf: *En, pek, çok, az* gibi.

yalıtıcı *is.* ve *s.* Yalıtkan.

yalıtılma *is.* ve *s.* Yalıtılmak işi.

yalıtılmak *(nsz)* Yalıtmak işi yapılmak.

yalıtım *is. fiz.* **1.** Elektrik akımının olumsuz etkilerini önlemek için, iletkeni kauçuk, lâstik, porselen vb. ile kaplama, yalıtma, tecrit, izolasyon. **2.** Elektrik ve ısı akımını engelleme olayı, izolâsyon.

yalıtkan *is.* ve *s. fiz.* **1.** Elektrik iletkenliği sıfır veya çok zayıf olan (cisim veya madde), izolâtör. **2.** Herhangi bir değmeyi, sürtünmeyi önlemek için, elektrik iletkenlerini saran, koruyan porselen, kauçuk gibi madde.

yalıtkanlık, -ğı *is.* Yalıtkan olma durumu.

yalıtma *is.* Yalıtmak işi, tecrit, izolâsyon.

yalıtmak *(-i) fiz.* **1.** Elektrik akımının olumsuz etkilerini önlemek için, iletkeni kauçuk, lâstik, porselen vb. ile kaplamak, izole etmek. **2.** Elektrik ve ısı akımını engellemek, tecrit etmek, izole etmek.

yalı uşağı *is.* Deniz kıyısı yerlerde doğup büyümüş kimse.

yalı yar *is. coğr.* Yüksek kıyılarda dalga aşındırmasıyla oluşan ve aşınma sürdükçe karanın içine doğru gerileyen yar.

yalız *s. anat.* (kas için) Düz ve parlak: *Yalız kas.*

yallah *ünl. (ya'llah) Ar. yā Allāh* Haydi, yürü, kalk, git: *"Millet, muharebenin başladığını, Gazi'nin Sivas'a geldiğini duyar duymaz yallah demiş, Salihli'ye gitmiş."* -A.Gündüz. **yallah etmek** atmak, yollamak vb. işleri hızla yapmak.

yalman *s. hlk.* **1.** Eğik, eğinik, mail. **2.** Sarp, dik. **3.** *is. hlk.* Kesici ve batıcı araçların kesen veya batan bölümü: *"İstanbul'dan çıkar padişahın fermanı / Gökte döner mızrağımın yalmanı."* -Halk türküsü.

yalnız *s.* **1.** Yanında başkaları bulunmayan: *Tepedeki yalnız ev. "Koca evde yalnızdım, evin de yabancısı."* -R. H. Ka-

ray. **2.** *zf.* Yanında başkaları olmayarak: *"Ömrümde şehir içinde bile yalnız dolaşmaya alışmamış bir adam için bir genç kızın tek başına Avrupa seyahatine çıkışı akıl durdurucu bir şeydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *zf.* Sadece, salt: *"Kendisini yalnız Bombay'a kadar götürecek tren parası vardı."* -F. R. Atay. *"İhtiyarcığın mezarında yalnız bunu beğenmedim, yalnız bunu güzel bulmadım."* -M. Ş. Esendal. **4.** *bağ.* Ama, şu kadar ki, ancak, fakat: *Giderim, yalnız arkadaşlarımı isterim. Güzel, yalnız biraz renksiz.* **5.** *is. psikol.* Toplumsal ilişkilerden yoksun veya yoksun bırakılan kişi.

→ *yalnız başına*

yalnız başına *zf.* Kendi kendine, bir kendisi, tek başına.

yalnızca *zf. (ya'lnızca)* **1.** Yalnız olarak. **2.** Tek başına: *"Ona vefasızlıkta biraz düşünceli davranmayı yararlı buluyor, yalnızca bulduklarında yeni başkana pek uysal davranıyorlardı."* -M. Ş. Esendal. **3.** Belli durumun, şartın veya işin dışına çıkmaksızın, ancak, salt, sadece.

yalnızcı *is.* ve *s.* Yalnızcılık siyasetini izleyen (devlet), infiratçı.

yalnızcılık, -ğı *is.* **1.** Uluslar arası konulara ve anlaşmazlıklara katılmama siyaseti, infiratçılık. **2.** Bir ülkenin dış ekonomik ilişkilerini keserek kendi sınırları içinde tek başına bir ekonomi siyaseti izlemesi, infiratçılık.

yalnızlaşma *is.* Yalnızlaşmak işi.

yalnızlaşmak *(nsz)* Yalnız duruma gelmek, tenhalaşmak: *"Köyden gelmiş olanlar gidip de oda yalnızlaştıktan sonra, ikisi baş başa konuşmaya başladılar."* -M. Ş. Esendal.

yalnızlık, -ğı *is.* **1.** Yalnız olma durumu, kimsesizlik: *"İnsan toplum içinde yaşamasaydı yalnızlık duygusu diye bir duygunun var olduğunu bilebilir miydi?"* -O. C. Kaygılı. *"Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir / Gittikçe artıyor yalnızlığımız."* -C. S. Tarancı. **2.** Kimse bulunmama durumu, ıssızlık, tenhalık.

Yalova misketi *is. bot.* Bir çeşit üzüm.

yalpa *is. (ya'lpa) den.* **1.** Rüzgâr veya dalgaların etkisiyle geminin bir sancağa, bir iskeleye yatıp kalkması. **2.** İki yana sallanarak, eğilerek yürüme: *"İkisi de yalpada; kol kola tutunmasalar yere yıkılacaklar."* -S. M. Alus. **yalpa vurmak 1)** (deniz taşıtları) Rüzgâr, deniz ve yolun durumu dolayısıyla taşıtlar iki yana sallanmak: *"Posta yolunun tozlarını yutarken, yalpa vuran arabada içimden sövdüm durdum."* -H. E. Adıvar. **2)** iki yana eğilerek yürümek: *"Kendisi siyah astragan kürkünün içinde sağa sola hafif bir yalpa vuruyordu."* -H. E. Adıvar. **3)** dağılmak, sağa sola yayılmak: *"Arasıra, çatlak bir nâra, dağdan dağa yalpa vuruyor."* -Y. Z. Ortaç.

yalpak, -ğı *s. hlk.* **1.** Sokulgan, cana yakın. **2.** Yüze gülücü, dalkavuk. **3.** *is.* Sarp yer, uçurum.

yalpaklık, -ğı *is. hlk.* Yalpak olma durumu.

yalpalama *is.* Yalpalamak işi: *"Batı ülkeleri artık bu büyük gücün karşısında yalpalamaya başlıyorlar."* -H. Taner.

yalpalamak *(nsz)* **1.** Dengesi bozularak bir sağa, bir sola eğilmek. **2.** *mec.* Kararsızlık içinde kalarak ne yapacağını bilmemek.

yalpalanma *is.* Yalpalanmak durumu.

yalpalanmak *(nsz)* Sallanmak, bir o yana bir bu yana gidip gelmek.

yalpalatma *is.* Yalpalatmak işi veya durumu.

yalpalatmak *(-i)* Yalpalamasına sebep olmak.

yalpı *is. hlk.* **1.** Eğimli yüzey, yamaç. **2.** İki tepe arasındaki düzlük.

yalpık *s.* Derinliği az ve geniş olan, yayvan.

yalpılı *s.* Bir yanı öbüründen yüksek veya kalın.

yalpırdamak *bk.* yalabımak.

yaltak *bk.* yaltakçı.

yaltakçı *s.* Yaltaklanma huyu olan, mütebasbıs.

yaltakçılık, -ğı *is.* Yaltaklık, tabasbus.

yaltaklanış *is.* Yaltaklanmak işi veya biçimi.

yaltaklanma *is.* Yaltaklanmak işi, dalkavukluk, tabasbus.

yaltaklanmak *(nsz)* Birine hoş görünmek için onursuzca davranmak, dalkavukluk etmek, tabasbus etmek: *"Ona buna yaltaklanan hizmetçi Şükriye'nin bu numaralarından faydalanırdı."* -H. Taner.

yaltaklık, -ğı *is.* Yaltak olma durumu veya yaltakça davranış, dalkavukluk, tabasbus. **yaltaklık etmek** yaltaklanmak: *"O iri, endamlı, dökme kehribar vücudunda öyle bir sokulmak, sürtünmek, bir kedi gibi mırıldana mırıldana yaltaklık etmek istidadı göze çarpardı ki, işte bu hâl kasaba çapkınlıklarının uykularını kaçırır, akıllarını alırdı."* -R. H. Karay.

yalvaç, -cı *is.* Kitap getirmiş peygamber, elçi, resul: *Biz dilmaç değiliz, yalvacız, yalvaç.*

yalvaçlık, -ğı *is.* Yalvaç olma durumu.

yalvarılma *is.* Yalvarılmak işi.

yalvarılmak *(-e)* Yalvarmak işi yapılmak: *Böyle şeyler için yalvarılır mı?*

yalvarış *is.* Yalvarmak işi veya biçimi, yalvarma, rica.

→ ***yalvarış yakarış***

yalvarış yakarış *is.* Çok yalvarma, bin bir rica: *"Doktora koştular. Yalvarış yakarış, ant şart ki bir daha çocuğa gül yaprağı ile dokunmayacaklar."* -M. Ş. Esendal.

yalvarma *is.* Yalvarmak işi: *"Sesin bu kadar yalvarmaya benzer, hüzne benzer perdesi olmasa..."* -H. E. Adıvar.

yalvarmak *(-e)* Birinden ısrarla, kendine acındıracak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek: *"Ferhunde Sultanı vermek için o kadar yalvarıyorlar da istemiyor."* -S. M. Alus. **yalvar yakar olmak** çok yalvarmak: *"Hasta olurlarsa hastahaneye götürür, doktorlara, hademelere yalvar yakar olurmuş."* -R. N. Güntekin. **yalvarıp yakarmak** çok yalvarmak: *"Evvelâ beni sen sevdin, yalvardın, yakardın."* -Ö. Seyfettin.

yalvartma *is.* Yalvartmak işi.

yalvartmak *(-i, -e)* Yalvarmasına sebep olmak veya yalvarmaya zorlamak: *Yapacak, ama biraz yalvartmak istiyor.*

yama *is.* **1.** Delik, yırtık veya eski bir yeri uygun bir parça ile onarma, kapatma. **2.** Bu iş için kullanılan parça: *"Bereket versin benim tente yaması içindeki paracıklara."* -A.Gündüz. **3.** Deride geniş leke. **yama gibi durmak** bulunduğu yere uymamak, eklendiğini belli etmek. **yama vurmak** delik, yırtık veya eski bir yere yama koymak, yama koyarak onarmak: *"Hacının kız kardeşi bir çoraba yama vuruyordu."* -R. Enis.

yamacı *is.* Ayakkabı yamayan, onaran kimse, ayakkabı eskicisi.

yamacılık, -ğı *is.* Yama yapma işi.

yamaç, -cı *is.* **1.** Dağın veya tepenin herhangi bir yanı: *"İndiğimiz yamacın eteğinde küçük ve eski bir köy var."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *hlk.* Karşı, ön, alnaç: *"Kız, hele beri gel yamacıma."* -H. Taner.

yamak, -ğı *is.* **1.** Bir işte yardımcı olarak çalışan erkek: *Aşçı yamağı. "Eli yüzü düzgün, işgüzar bir yamağı mektupçu efendinin yanına kapılandıracaklar..."* -E. E. Talu. **2.** *tar.* Yeniçeri ocağında topçu ve humbaracı gibi askerî kuruluşlarda aday olarak bulunan kimse. **3.** *mec.* Birinin etkisinde kalarak onun sözünden hiç çıkmayan kimse.

yamaklık, -ğı *is.* Yamak olma durumu: *"Yenilere de el ulaklığı, bahçıvan yamaklığı gibi daha aşağılık işler düşüyor."* -H. Taner. **yamaklık etmek** bir işte yardımcı olarak çalışmak: *"Ben askere gelmeden de hancı yamaklığı ediyordum."* -M. Ş. Esendal.

yamalama *is.* Yamalamak işi.

yamalamak *(-i)* Yama ile onarmak, yama vurmak.

yamalanış *is.* Yamalanmak işi veya biçimi.

yamalanma *is.* Yamalanmak işi.

yamalanmak *(nsz)* Yama ile onarılmak, yama vurulmak.

yamala yamala *zf.* Biçimini, rengini doğaya uydurup saklanarak: *"Tarlanın kıyısından yamala yamala geçerek köyün mezarlığına kadar gelmişler."* -E. C. Güney.

yamalı *s.* **1.** Yama vurulmuş, yama ile onarılmış olan: *"Pantolonu yamalı, ceketinin dirsekleri yıpranmış, fakat mintanı temizdi."* -H. E. Adıvar. **2.** (insan için) Yüzünde lekeler bulunan.

→ *yamalı bohça*

yamalı bohça *is.* Tutarsız, birbirine uymayan şeyler için kullanılır.

yamalık, -ğı *is.* Yama için kullanılan parça.

yamalma *is.* Yamalmak işi veya durumu.

yamalmak Biçimini, rengini doğaya uydurarak saklanmak.

yamama *is.* Yamamak işi: *"Bir banka memurundan boşattığı kızını bana yamamayı kafasına koymuştur."* -R. N. Güntekin.

yamamak *(-i)* **1.** Yama koyarak onarmak, yamalamak: *"Gemici yelkenlerini dizlerinin üzerine almış, yamıyorlar."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** *mec.* İstenmeyen kimse veya şeyi birine mal etmek: *Bu bozuk saati size kim yamadı?*

yaman *s.* **1.** (güç, etki veya beceri) Alışılmışın üzerinde olan: *"Sen yaman bir inkılâpçı olacaksın Yıldız."* -A.Gündüz. *"Arkasında, daima kendi kendisiyle umutsuz bir boğuşmayı andıran yaman iç tartışması."* -A. İlhan. **2.** Kötü, korkulan: *"Köhne çatısı yaman bir gürültü ile birdenbire sarsıldı."* -E. E. Talu.

yamanma *is.* Yamanmak işi.

yamanmak *(nsz)* **1.** Yamalanmak. **2.** *(-e)* (kötü bir şey veya kimse) Birinin üstünde kalmak, yük olmak, yükletilmek: *Kız o oğlana yamandı. Bu kedi bize yamandı.*

yamatma *is.* Yamatmak işi.

yamatmak *(-i, -e)* Yamamak işini yaptırmak.

yamçı *is.* Bir yüzü uzun tüylü, kalın yünden dokunarak yapılmış yağmurluk.

yamçılı *s.* Yamçısı olan: *"...bakar gibi, düşünür gibi, dimdik duran yamçılı bir çoban hâli alırdı."* -S. F. Abasıyanık.

yamçısız *s.* Yamçısı olmayan.

yampiri *s.* Eğri büğrü, yan yan ve çarpık giden.

yampirilik, -ği *is.* Yampiri olma durumu.

yampiri yampiri *zf.* Eğri büğrü ve çarpık bir biçimde.

yamrulma *is.* Yamrulmak işi.

yamrulmak *(nsz)* Yamru yumru bir duruma gelmek.

yamru yumru *s.* Eğri büğrü, çarpık; engebeli: *"Ökçeleri çarpık, uçları kalkık, yamru yumru ayakkabıları toz içindeydi."* -R. H. Karay.

yamuk *s.* **1.** Bir yana doğru eğik olan. **2.** *is. mat.* Yalnız iki kenarı paralel olan dörtgen.

yamukluk, -ğu *is.* Yamuk olma durumu, eğiklik.

yamuk yumuk *s.* Yamru yumru: *"Hızını artıran yel, yamuk yumuk sokaktaki gübreli tozları kaldırıyordu."* -A. Sayar.

yamulma *is.* Yamulmak işi.

yamulmak *(nsz)* Yamuk duruma gelmek, eğilmek.

yamyam *is.* ve *s. (Orta Afrika'daki zenci bir topluluğun adından)* **1.** İnsan eti yiyen (kimse). **2.** *mec.* Yabani, vahşi: *"Kimi hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ."* -M. Â. Ersoy.

yamyamlık, -ğı *is.* **1.** Yamyam olma durumu veya yamyamca davranış. **2.** *sos.* Açlık ve yiyecek yokluğu yüzünden veya daha çok din, tapınma ve büyü gibi amaçlarla insan eti yeme.

yamyassı *s.* ve *zf. (ya'myassı)* Çok yassı, dümdüz: *"Kelimeler ağzında yassılanarak, yayvanlaşarak, incelerek, bazen bir yay, bir şerit gibi yamyassı olup çıkıyordu."* -M. Ş. Esendal. *"Hani kendini bıraksa sille tokat, herifi yamyassı yere serecek."* -A. İlhan.

yamyaş *s.* ve *zf. (ya'myaş)* Çok yaş, sırılsıklam.

yan *s.* **1.** (bir şeyin) Ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü: *"Yolcuların girdiği iskele yanından kendini denize attı."* -M. Ş. Esendal. **2.** Yön, sağ ve solun ortak adı. taraf: *"Yavrumu bir gece yarısı sol yanından vurulmuş olarak eve getirdiler."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** Yer. **4.** Üst. **5.** Birlikte.

beraberinde olma: *"Bir ara acıkıp yanlarında getirdikleri ekmek peyniri yediler."* -N. Cumalı. **6.** Bedenin bir bölümü: *Sağ yanına inme inmiş.* **7.** *s.* Üstte, altta, arkada veya önde olmayan. **8.** *ask.* Savaş düzenindeki ordunun iki kanadından her biri. **9.** *mec.* İstekleri karşıt olan iki kişiden veya topluluktan biri. **10.** *s.* İkinci derece olan: *İlâcın yan etkileri.* **11.** *zf.* Bir yana yönelerek. **12.** *mat.* Bir denklemde "=" işaretiyle ayrılmış olan iki anlatımdan her biri. **13.** Tali: *"Siyasî partiler kadın kolu, gençlik kolu ve benzeri şekilde ayrıcalık yaratan yan kuruluşlar meydana getiremezler."* -Anayasa. **-den yana 1)** için: *Çocuklardan yana üzülmeyin.* **2)** -e kalırsa: *Benden yana helâl olsun.* **-den yana (olmak)** birinin tarafını tutmak: *Ben senden yana olurum. "Balıkçı da kahveciden yana."* -H. Taner. **-den yana çıkmak** birinin yanlısı olmak, birini tutmak. **yan bakmak 1)** beğenmeyerek veya düşmanca bakmak; **2)** kötü niyet beslemek. **yan basmak 1)** (bir işte) aldanmak; **2)** dürüst davranmamak, kaypaklık etmek. **yan çizmek** *tkz.* (bir işten) kaçmak: *"En aşağı on beş yıldır Abant'ın adını duyarız. Ama bir biçimine getirir, gene yan çizeriz."* -B. R. Eyuboğlu. *"Birtakım çağrışımların peşine takılıp mantık dünyasına yan çizebilirsiniz."* -H. Taner. **yan gelip oturmak** (veya **yatmak**) hiçbir işle ilgilenmeyerek keyfince yaşamak: *"Elâlem kaloriferli konaklarda yan gelip otururken sen işte böyle tir tir titrersin."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yan gelmek** (bir işe karışmayarak) rahatına bakmak, keyfince yaşamak: *"Her ay tıkır tıkır maaşını alıp geçidin yanındaki kulübesinde yan geliyormuş."* -R. N. Güntekin. *"Köşke kurulalım; rahatımıza, keyfimize bakıp yan gelelim."* -S. M. Alus. **yan gözle** (veya **yan gözle bakmak**) **1)** *bk.* yan bakmak; **2)** belli etmeden, göz ucuyla: *"Genç bir jandarma zabiti, sert bir eda ile geçiyor, yan gözle bana bakıyordu."* -R. N. Güntekin. **yan pala Zeydûn** birinin, yeni bir durum karşısında ne yapacağını kestiremeyerek şaşkınlık geçirdiğini teklifsiz ve alaylı olarak anlatmak için kullanılır: *"...bütün görevlileri yan pala Zeydûn, hepimiz ve her şey eski hamam, eski tas..."* -T. Buğra. **yan tutmak** yanlardan yalnızca birini desteklemek, yansız davranmamak. **yan yan bakmak** göz ucuyla bakmak: *"İhtiyar kadın yan yan torununa bakıyordu."* -M. Yesari. **yan yatmak** yana doğru çok eğilmek. **yanı başında** (veya **yanı başına**) hemen yanı başında, çok yakınında: *"Genç kızın yanı başına uzandım."* -S. F. Abasıyanık. **yanına almak 1)** yanında çalıştırmak: *"Ben seni yanıma alayım ama çok para veremem."* -Ö. Seyfettin. **2)** geçimini sağlamak için yanında bulundurmak: *Annesini yanına almış.* **yanına bırakmamak** (veya **komamak**) cezasız bırakmamak, öç almak. **yanına kâr kalmak** cezasız kalmak: *"Galiba bu tarihî günün yüzü suyu hürmetine Beyoğlu'nda sürtüp durmaları yanlarına kâr kaldı."* -H. Taner. **yanına salâvatla varılır 1)** çok kibirli, kendini beğenmiş kimseler için söylenir; **2)** çok öfkeli. **yanına salâvatla varılmaz 1)** çok pahalı; **2)** kibirli, gururlu (kimse). **(bir şeyin) yanından bile geçmemiş** o şeyle hiçbir ilgisi yok.

→ ***yan atışı, yan bakış, yan cümle, yan çizgisi, yan etki, yan hakem, yanıkara, yan kabağı, yan kâğıdı, yan ödeme, yan sanayi, yan tesir, yan tümce, yan ürün, yan yan, yan yana, yan yargıcı, yan yüzergiller***

yanak, **-ğı** *is.* **1.** Yüzün göz, kulak ve burun arasındaki bölümü: *"Dedim dilber yanakların kızarmış / Dedi çiçek taktım gül yarasıdır."* -Âşık Ömer. *"Ayrılırken kızının alnını, yanaklarını biraz daha fazla heyecanla öptü."* -H. E. Adıvar. **2.** Lâstik tekerlekli taşıtlarda lâstiğin cant ile yere temas eden bölümü arasında kalan yan yüzeyi. **yanağına kan gelmek** yüzü daha canlı ve renkli olmak, iyi beslenmekten dolayı gürbüz görünmek. **yanağından kan damlamak** çok sağlıklı olduğu benzinden anlaşılmak: *"Sağımızdaki, yanağından kan damlayan iri çerkezi gösterdim."* -Ö. Seyfettin.

→ *yanak yanağa*

yanaklı *s.* Yanağı olan: *"Halil al yanaklı, ürkek gözlü, köse bir simitçidir."* -S. F. Abasıyanık.

yanak yanağa *zf.* Yanakları biribirine değecek kadar yakın olarak.

yanal *s.* **1.** Yanda olan, yana düşen. **2.** *hlk.* Alaca, iki renkli: *Yanal elma. Yanal keçi.*

→ *yanal yüzey*

yanal yüzey *is. mat.* Bir cisimde tabanların yüzeyleri dışında, yan kenarların yüzeyi.

yanarca *is.* Meşale: *"Gılgamış'ın açık ordugâhı, yalçın kayalıklar arasında, giriş yanarcalarla donanmıştır."* -O. Asena.

yanardağ *is. (yana'rdağ) jeol.* Magma maddelerinin yer içinden yüzeye çıktığı veya geçmişte çıkmış olduğu, genellikle koni biçiminde, tepesinde bir püskürme ağzı bulunan dağ, volkan: *Vezüv ve Etna birer yanardağdır.*

→ ***yanardağ ağzı, yanardağ bilimci, yanardağ bilimi, yanardağ bölgesi, yanardağ patlaması, yanardağ püskürmesi***

yanardağ ağzı *is. jeol.* Yanardağın tepesinde, yamacında veya eteğinde arka arkaya patlamalar ve püskürtmelerle oluşmuş huni biçiminde, çapı 1000 m den az, derinliği birkaç yüz m yi bulan delik, krater.

yanardağ bilimci *is.* Yanardağ bilimi ile uğraşan bilim adamı.

yanardağ bilimi *is.* Yanardağları ve yanardağ hareketlerini inceleyen bilim dalı, volkanoloji.

yanardağ bölgesi *is.* Yanardağların yoğun olduğu coğrafi kesim.

yanardağ patlaması *is.* Yanardağın püskürmeye başlaması.

yanardağ püskürmesi *is.* Yanardağın lâv çıkarmaya başlaması.

yanardöner *s.* **1.** Kıpırdadıkça çeşitli renklerde parlayan (kumaş, deri vb.). şanjan. **2.** *mec.* Daldan dala atlanan, konudan konuya geçilen: *"Asıl tadına doyamadığı, abla kardeş ürettikleri yanardöner o gece söyleşileri."* -A. İlhan.

yanaşık *s.* Yanaşmış bir durumda olan.

→ *yanaşık düzen, yanaşık nizam*

yanaşık düzen *bk.* yanaşık nizam.

yanaşıklık, -ğı *is.* Yanaşık olma durumu.

yanaşık nizam *is.* (kişi veya araçlar için) Birbirinin yanında ve aynı hizada düzenli durum.

yanaşılma *is.* Yanaşılmak işi.

yanaşılmak *(-e)* Yanaşmak işi yapılmak.

yanaşlık, -ğı *is.* Deniz veya ırmakta iskele.

yanaşma *is.* **1.** Yanaşmak işi: *"Ufak çocukların sigara yakmak için yanaşmalarına içerlemişimdir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Genellikle bir çiftçi yanında çalışan işçi, tutma: *"Yanaşmanın dediklerini...tercüme etmekteydim."* -R. H. Karay.

yanaşmak *(-e)* **1.** Bir şeyin, bir kimsenin yanına gelmek: *"Usulca avluya indim, rafa doğru yanaştım."* -F. R. Atay. **2.** (vapur, kayık vb.) Kıyıya varmak: *"Günün birinde kocaman bir motor Santa Maria'ya yanaştı, içinden çıkan bir subay muhafızlarla uzun uzun görüştü."* -R. H. Karay. **3.** *mec.* Karışmak, ilgilenmek, istek göstermek: *"Ali Mehmet Bey, cihetlere yanaşacak kimselerden değildir."* -S. M. Alus. **4.** *mec.* İlişki kurmak: *"Vahşi ve utangaç olduğu için pek yanaşmaz."* -R. N. Güntekin.

yanaştırma *is.* Yanaştırmak işi.

yanaştırmak *(-i, -e)* Yanaşmasını sağlamak.

yan atışı *is.* Yan olarak atış yapma.

yanay *is. mat.* Bir cismin düşey kesiti.

→ *yanay doğrusu, yanay düzlemi*

yana yakıla *zf.* Sızlanarak, sıkıntısını belli ederek, şikâyet ederek: *"Bu sefer İstanbul'un mutlaka alınacağını, ne kadar Türk varsa...kesileceğini yana yakıla söylerdi."* -Ö. Seyfettin.

yana yana *zf.* **1.** Döne döne, tekrar tekrar. **2.** Yanarak: *"Her kime derdin yansam / Yana yana gez derler."* -Halk türküsü.

yanay doğrusu *is. mat.* Yer eksenine dik olan doğru, profil doğrusu.

yanay düzlemi *is.* Yer düzlemi yer eksenine dik olan düzlem, profil düzlemi.

yan bakış *is.* **1.** Yan gözle bakma. **2.** Ters bakma.

yancı *is. ask.* Düşmana karşı ilerleyen bir kuvvetin yandan gelebilecek baskınlardan korunmak amacıyla çıkardığı emniyet birliği.

yan cümle *is. gr.* Çekimli bir fiilden sonra kullanılan **ki** bağlacı, **dilek kipi** veya şartlı birleşik zamanla kurularak temel cümleye bağlanan cümle: *Öyle sanıyorum ki Ali bugün gelir.*

yan çizgisi *is.* Bir yerin yan tarafına çizilen çizgi.

yandan çarklı *is. argo* **1.** Her iki yanında birer çarkı bulunan ve bu çarklarla ağır hareket eden vapur. **2.** Şekeri yanına koymuş olan kahve veya çay.

yandaş *is.* ve *s.* Birinden yana olan veya bir düşünceye, bir isteğe katılan, onu destekleyen kimse, yanlı, taraftar: *"En hararetli İngiliz yandaşları, üzgün ve umutsuz."* -A. İlhan.

yandaşlık, -ğı *is.* Yandaş olma durumu, taraftarlık.

yandık, -ğı *is. bot.* Baklagillerden, sıcak ve kurak bölgelerde yetişen, sarımtırak küçük tohumlarından kudret helvasına benzer bir madde elde edilen bitki *(Alhagi maurorum).*

yandırma *is.* Yandırmak işi veya durumu.

yandırmak *(-i) hlk.* Yanmasına sebep olmak, yakmak.

yan etki *is.* Dolaylı etki yapma.

yangı *is.* İltihap: *Dolama bir yangıdır.*

yangılanma *is.* Yangılanmak işi, iltihaplanma.

yangılanmak *(nsz)* Bir doku veya bir organda iltihap oluşmak, iltihaplanmak: *Yara yangılandı.*

yangılı *s.* **1.** Yangısı olan, yangılanmış, iltihaplı. **2.** İltihap yapan (hastalık), iltihaplı.

yangın *is.* **1.** Zarara yol açan büyük ateş: *"Yangın bacayı sardıktan sonra testi kâr etmez."* -Atasözü. *"Yangın yaklaştığı için yaverleri ve dostları telâşta idi."* -F. R. Atay. **2.** *hlk.* (hastalıkta) Ateş. **3.** *mec.* Coşkunluk. **4.** *s. hlk.* ve *mec.* Tutkun, düşkün, âşık: *"Haydi ben kumar yangınıyım, fakat senin vaziyetin benimkinden daha vahim."* -M. Yesari. **yangın bacayı sarmak** durum olağanüstü kötüye gitmek. **yangın yeri** yangına uğramış yer. **yangın yerine dönmek** ortalık karışık, dağınık bir duruma gelmek. **yangına körükle gitmek** gerginliği, uzlaşmazlığı artıracak biçimde davranmak: *"Bey, bana teselli verecek yerde sen de yangına körükle gidiyorsun."* -H. R. Gürpınar. **yangına vermek** tutuşturmak, bir şeyi bilerek yakmak. **yangından (veya gümrükten) mal kaçırır gibi** gereksiz bir telâş ve ivedilikle. **yangını körüklemek** gerginliği, anlaşmazlığı artırmak: *"Yangını körükledi."* -H. R. Gürpınar.

→ ***yangın bombası, yangın çıkışı, yangın hortumu, yangın kulesi, yangın merdiveni, yangın musluğu, yangın sigortası, yangın söndürücü, yangın tulumbası, yangın yeri***

yangın bombası *is.* **1.** Yangın çıkarmak için yapılan bomba. **2.** *ask.* Ağaçlık yerlerde gizlenmiş birliklerin ortaya çıkmasını sağlamak için uçaklardan atılan ve yangın çıkartmaya yarayan bomba.

yangıncı *is.* Yangın söndürme görevlisi, itfaiyeci.

yangın çıkışı *is.* Yangından kaçmak için binalara yapılan çıkış kapısı veya merdiveni.

yangın hortumu *is.* Yangını söndürmek için itfaiye aracından veya yangın musluğundan su aktarmak üzere kullanılan uzun hortum.

yangın kulesi *is.* Yangını görüp haber vermek için beklenilen kule.

yangınlaşmak Yangın hâlini almak.

yangın merdiveni *is.* **1.** İtfaiyecilerin yangında ve kurtarma işlerinde kullandıkları merdiven. **2.** Yapıların dışında, bir

kattan diğerine çıkmayı sağlayan merdiven.

yangın musluğu *is.* **1.** Cadde ve sokaklarda bir su şebekesine bağlı olarak belirli yerlere yerleştirilmiş, üzerine hortum takılabilen kalın musluk: *Yangın musluklarına her iki yandan, beş metre mesafe içerisinde park yapılamaz.* **2.** *is.* Yangın sırasında kullanılmaya hazır hâlde tutulan su vanası.

yangın sigortası *is.* Yangına karşı yapılan sigorta.

yangın söndürücü *is.* Söndürücü.

yangın tulumbası *is. esk.* Yangın söndürmek için kullanılan tulumba.

yangın yeri *is. mec.* Çok kalabalık yer. **yangın yerine dönmek** çok kalabalıklaşmak.

yangısız *s.* Yangısı olmayan iltihapsız.

yan hakem *is. sp.* **1.** Karşılaşmalarda sayıları, uyarmaları tespit eden ve sonuç ile birlikte tutanağı yazıp imza eden yetkili. **2.** Futbol karşılaşmalarında oyun alanının yan çizgisi boyunca dışardan oyunu takip eden, kuralların yerine getirilip getirilmediğini gözleyen, orta hakeme yardımcı olan görevli.

yanık, **-ğı** *s.* **1.** Yanmış olan: *Yanık ekmek. Yanık odun.* **2.** Rengi koyulaşmış: *"Kocaman hasır şapkalarının altında sarı saçları uçan, yanık iki genç kız."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *mec.* Duygulu, dokunaklı, acılı, etkili: *"Aşk söyletir en yanık türküleri / Ay buluta girdiği gecelerde."* -C. S. Tarancı. *"Mehmet'in yanık sesi ona tatlı bir halk türküsü edası vermekte çok mahir."* -H. Taner. **4.** Sıkıntı veya hastalıktan iyi gelişmemiş, kavruk: *Yanık bir çocuk.* **5.** Verimsiz, kıraç duruma gelmiş olan. **6.** *mec.* Bıkkın, üzüntülü, dertli. **7.** *is.* Yanmış yer, yanmış olan yerde kalan iz: *Elimdeki yanık iyi oldu. Halıdaki yanığı ördürmeli.* **8.** *is.* Yanmış veya yanmakta olan şey: *Bu oda yanık kokuyor. "Yanık soğan kokulu bir buhar odayı dolduruyordu."* -R. Enis. **yanık kokmak** **1)** is kokmak. **2)** ortalıkta bir şeyin yandığını anlatan koku bulunmak.

→ ***yanık rüzgâr, yanık ses, yanık sesli***

yanıkara *is. (yanı'kara) hlk.* Kara kabarcık, kara yanık, şarbon.

yanıklık, **-ğı** *is.* **1.** Yanmış olma durumu. **2.** *mec.* Acılı, kaygılı, bıkkın, dertli olma durumu.

yanık rüzgâr *is.* Çabuk dinen yel.

yanık ses *is.* Dokunaklı ses.

yanık sesli *s.* Dokunaklı sese sahip.

yanıksı *s.* Biraz yanık olan.

yanılgı *is.* **1.** Yanılma durumu, yanlış davranış: yanlış, hata. **2.** Bir sanatla, bir bilimle ilgili kuralların gereği gibi uygulanmayışından doğan sonuç. **3.** *fel.* Yanlışı doğru veya doğruyu yanlış sanma, hata. **yanılgıya düşmek** bilmeden bir yanlışlık yapmak: *"Eski bakan bir yanılgıya düşmüştü."* -Ç. Altan.

yanılış *is.* Yanılmak işi veya biçimi: *"Tiyatrodan ayrılacak sanmıştı. Hatice onun yanılışını anladı."* -T. Buğra.

yanılma *is.* Yanılmak işi: *"Onların hakkımızda yanılmaları bizim istediğimiz noksandan değil..."* -A. Ş. Hisar.

yanılmak *(nsz)* **1.** Tanımayarak, niteliğini iyi anlamayarak aldanmak: *Yanıldım, bu kapıyı çalacağıma ötekini çaldım. "Bazen insanlar o kadar birbirlerine benziyor ki insan yanılıyor."* -M. Yesari. **2.** Sonucunu düşünmeden veya bilmeden uygunsuz bir davranışta bulunmak.

yanılsama *is.* **1.** Yanlış algılama ve duyu yanılması: *"Acaba benim kulağıma gelen sesler bir yanılsama mıydı?"* -M. C. Anday. **2.** *psikol.* Var olan nesne veya canlıyı yanlış, ayrımlı veya değişik olarak algılama, galatıhis, illuzyon: *Suyun içine batırılmış bir değneğin kırık olduğu düşüncesini uyandırması bir yanılsamadır. "Abartmadığından, duygusal bir yanılsamanın söz konusu olmadığından emindi."* -E. Bener.

yanıltı *is.* Sonucu bakımından çok önemli olmayan yanlışlık, sehiv.

yanıltıcı *s.* Yanıltma özelliği olan, aldatıcı: *Yanıltıcı bilgi verdiler.*

yanıltma *is.* Yanıltmak işi.

yanıltmaca *is.* **1.** Yanıltmak için, yanıltacak yolda söz söyleme, mugalata. **2.**

man. Başkasını yanıltmak için doğru olmadığı bilinerek yapılan uslamlama ve çıkarsama, mugalâta. **3.** *ed.* Çabuk çabuk söylenmesi sırasında karışıklığa, dil dolaşmasına ve anlam değişmesine uğrayan söz grubu. **4.** Yanıltmaya dayanan davranış, yanıltıcı iş: *"Bu çekilmenin bir yanıltmaca olabileceğini söyleyen komutanlarına katılmadı."* -N. Araz.

yanıltmacı *is.* ve *s.* Yanlış yargılamada bulunan kimse.

yanıltmaç, -cı *is.* Karşıdakini yanıltıp başka şey söylemesine yol açacak biçimde düzenlenmiş söz.

yanıltmak *(-i)* Yanılmasına yol açmak.

yanında 1. (bir şeye, bir kimseye) Göre, nispetle: *"Çektiğim acı yanında ölüm çok hafif kalır."* -M. Yesari. **2.** Beraberinde olma. **3.** Bir düşünceye katılma, destekleme.

yanı sıra *zf.* **1.** Birlikte, beraberinde. **2.** Yanında: *"Bunların yanı sıra yabancıları da yabana atmamalı."* -H. Taner. *Yanı sıra çocuğunu da getirdi.*

yanış *is.* Yanmak işi veya biçimi.

→ ***yanışölçer***

yanışölçer *is. (yanı'şölçer) kim.* Yanma verimini ve onu etkileyen etkenleri ölçmekte kullanılan cihaz.

yanıt *is.* Cevap: *"Türk Eli'nin ululuları bu sorulara akıllıca ve gerçekçi yanıtlar bulamıyorlardı."* -N. Araz. **yanıt vermek** yanıtlamak, cevaplamak.

yanıtlama *is.* Yanıtlamak işi, cevaplama.

yanıtlamak *(-i)* Cevaplamak.

yanıtlandırılma *is.* Cevaplandırılmak işi.

yanıtlandırılmak *(nsz)* Cevaplamak işi yapılmak.

yanıtlandırma *is.* Cevaplandırmak işi.

yanıtlandırmak *(-i)* Cevaplandırmak.

yanıtlanma *is.* Cevaplanmak işi.

yanıtlanmak *(nsz)* Bir soruya cevap verilerek karşılanmak, cevaplanmak.

yanıtlı *s.* Cevaplı, cevabı olan.

yanıtsız *s.* Cevabı olmayan, cevabı verilmeyen, cevapsız.

yani *bağ. (ya:ni) Ar. ya'nî* **1.** "Demek", "şu demek ki" anlamında kullanılır: *"Yani hepsi üstünde dilediğim gibi hüküm sürebilirdim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Rıza Efendi de belki bu yüzden, yani perde niçin açılmıyor diye sinirleniyor."* -T. Buğra. **2.** *hlk.* Sözün kısası, doğrusu: *Berbat bir hava yani. "Tesadüf ama bu kadar olur yani."* -H. Taner.

yan kabağı *is.* Birinin yanından ayrılmama durumu.

yan kâğıdı *is.* Ciltli kitaplarda cildi kitaba bağlayan ve gerektiğinde çeşitli motiflerle süslenen ara kâğıt.

yankesici *is. (ya'nkesici)* Bir kimsenin cebinden, çantasından ustalıkla, yavaşça bir şeyler çalan kimse: *"Fotoğrafçı Kornik'in saatini yankesici çarpmış."* -P. Safa. *"Polis yankesiciyi yaka paça götürmek isteyince yankesici silkinmiş."* -S. Birsel.

yankesicilik, -ği *is.* Yankesicinin yaptığı hırsızlık: *"Ama beyefendi ne hırsızlık yaptım ne de yankesicilik..."* -S. F. Abasıyanık.

yankı *is.* **1.** Sesin bir yere çarpıp geri dönmesiyle duyulan ikinci ses aksiseda, inikâs, eko: *"Ben kimsesiz seyyahı meçhuller caddesinin / Ben yankısından kaçan çocuk kendi sesinin."* -N. F. Kısakürek. **2.** *mec.* Bir olgunun çevrede uyandırdığı duygu, düşünce, dedikodu gibi tepki, akis: *"Bu çığlıklar, ağızdan ağıza, kulaktan kulağa geniş yankılarla bütün yurdu kaplıyordu."* -Y. Z. Ortaç. **yankı uyandırmak** (veya **yapmak**) **1)** (ses) bir yere çarpıp ikinci kez duyulmak; **2)** (bir olgu) çevrede duygusallık, düşünce, dedikodu gibi tepki yapmak: *"Memleket dışında bile birtakım yankılar uyandırmağa başlamıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***yankı bilimi***

yankı bilimi *is.* Akustik.

yankıca *is. psikol.* Başka birinin kullandığı söz veya cümleleri anlamsız olarak yankı gibi tekrarlama, ekolâli.

yankılama *is.* Yankılamak işi.

yankılamak *(nsz)* Sesi geri çevirmek, yankı durumunda geri dönmek, inikâs etmek.

yankılanım *is.* Akustik.

yankılanma *is.* Yankılanmak işi veya durumu.

yankılanmak *(nsz)* Ses vermek, ses çıkarmak, yankı durumunda geri dönmek: *"Kafasının içinde on defa yankılanmıştı."* -T. Buğra.

yankılı *s.* Yankısı olan.

yankısız *s.* Yankısı olmayan: *"Binlerce insana değil, sinir bozucu yankısız bir boşluğa konuşuyordu."* -Ç. Altan.

yanlama *zf.* Yan olarak.

yanlamak *(-i)* **1.** Yana yatmak, yana dönmek. **2.** *mec.* Keyfince yaşamak: *"Validenin yanına yanlamaktan başka çarem yok!"* -E. E. Talu.

yanlamasına *zf.* Yan olarak, yana yatmış biçimde: *"...ve o köşe minderi üzerine yanlamasına uzanırdı."* -F. R. Atay. *"Bir ayağını öteki dizinin üstüne, top namlusu gibi yanlamasına kayardı."* -Ç. Altan.

yanlı *s.* Birinden yana olan veya bir düşünceye, bir isteğe katılan, onu destekleyen, yandaş, taraflı, taraftar.

yanlılık, -ğı Yanlı olma durumu: *"Gençlik onun yanlılığını, bencillik gibi görünen iç inzivasını hiç tutmazdı."* -H. Taner.

yanlış *is.* **1.** Bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymama durumu, yanılgı, hata: *Bu yanlışı hemen düzeltmeli.* **2.** *s.* Bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymayan, aykırı olan, hatalı: *Yanlış davranış. Yanlış hesap. "Yanlış ve mantıksız hareketim bu suretle cezalanmalı."* -A.Gündüz. **3.** *zf.* Yanlış bir biçimde, yanlış olarak, hatalı olarak: *"Evime gitmek için yanlış söyledim, gitmemek için vapurun kaçmasını bekliyordum."* -S. F. Abasıyanık. **4.** *s. fel.* Biçimsel düşünme yasalarına uymayan, düşünülen şeyle uyuşmayan. **yanlış çıkmak** yanlış olduğu anlaşılmak. **yanlış hesap Bağdad'dan döner** ortaya çıkan bir yanlışlık çok geç de olsa düzeltilmelidir. **yanlış kapı çalmak** isteğinin yapılmayacağı, yersiz sayılacağı bir yere başvurmak. **yanlışını çıkarmak** yanlışını bulup göstermek.

→ ***yanlış yunluş***

yanlışlık, -ğı *is.* Yanlış davranış, yanlış iş, yanlış sanı, hata: *Bu hesapta bir yanlışlık olsa gerek.*

yanlışlıkla *zf. (yanlışlı'kla)* Yanılarak, bilinmeyerek: *Yanlışlıkla başkasını yakaladılar.*

yanlış yunluş *s.* Yanlış bir biçimde olan.

yanma *is.* **1.** Yanmak işi: *"Boğazım acımaya, şakaklarım yanmaya başladı."* -Ö. Seyfettin. *"Akşam saat dördü bulmadan sokakların ışıkları da birer birer yanmağa başlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *kim.* Bir cismin oksijenle birleşmesi sırasında ortaya çıkan olayların tümü.

yanmak, -ar *(nsz)* **1.** Birleşiminde karbon bulunan maddeler, ısı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olmak: *"Yanan ormanların yerine yeni orman yetiştirilir..."* -Anayasa. **2.** Ateş durumuna geçmek, tutuşmak: *Kömür yandı. Ocaktaki odun yandı.* **3.** Isı, ışık veren bir konuma geçmek: *"Gece oldu ışıklar yandı, yatsı vakti geldi."* -M. Ş. Esendal. **4.** Bütünü veya bir bölümü ateş veya sıcaklığın etkisi ile bozulmak, kömür durumuna geçmek: *Yemek yandı. Ekmek yandı.* **5.** Isı etkisiyle vücudun bir yanı yara olmak, kızarmak veya rengi koyulaşmak: *Ateşe dokundu, eli yandı. Güneşten kolları yandı.* **6.** (vücut veya nesneler için) Isısı artmak: *"Ateşler içinde, günlerce titreyerek yanar."* -Y. Z. Ortaç. *"Odamız yaz günleri çinkodan damın altında yanar durur."* -O. V. Kanık. **7.** Parlamak, parıldamak: *"Birkaç batarya top, kızgın güneş altında pırıl pırıl yanıyor."* -F. R. Atay. **8.** Birtakım etmenlerin etkisiyle işe yaramaz duruma gelmek: *Kumaş boyadan yanmış. Ekinler dondan yanmış.* **9.** Yanık acısına benzer bir acı duymak: *Boğazım yanıyor. Biberden ağzım yandı.* **10.** *mec.* Çok üzülmek: *"Herife bir tokat, yahut bir yumruk yerleştiremediğine*

bile yandı durdu." -P. Safa. *"O günler yandık. Günlerce, haftalarca, üstümüze memleket yıkılmış gibi bir can bunaltısı içinde kıvrandık."* -F. R. Atay. **11.** *mec.* Çok sevmek, büyük bir aşk ile sevmek. **12.** *mec.* Hükümsüz kalmak, değerini yitirmek: *Vaktinde değiştirilmeyen kâğıt paralar yandı.* **13.** *mec.* Zarara, kötülüğe uğramak: *"Benden iyi bilirsin ya, adamın sırtında damgası oldu mu yandı, hiçbir yerde barınamaz artık."* -A. İlhan. *"Maazallah, birimize kitaptan rastgele bir şey soracak olsa, yandığımız gündü."* -H. Taner. **14.** *mec.* (çocuk oyunlarında) Oyun dışı olmak. **15.** *mec.* Bir bir sıralamak, dile getirmek, dert dökmek, anlatmak: *"Yazı yazmak, hayatımı anlatmak, kalbimi dökmek ihtiyacıyla yanıyorum."* -S. M. Alus. *"Her kime derdim yansam / Yana yana gez derler.."* -Halk türküsü. **16.** Kendini göstermek, çabalamak: *"Çocuklar, kendilerini beğendirmek için yanıyorlar."* -R. N. Güntekin. **(biri için) yanıp tutuşmak 1)** güçlü bir aşk ile sevmek; **2)** (bir şeyi) elde etmek için güçlü bir istek duymak veya elde edemediği bir şey için büyük üzüntü duymak: *"Her şeyden önce bir bakanlık koltuğuna kurulmak ihtirasıyla yanıp tutuştuğunu ve oraya varmak için her vasıtayı mubah saydığını sezip anlamamış mıydı?"* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yanıp yakılmak** sızlanmak, şikâyet etmek: *"Ali Safa Bey bir şeye çok yanıp yakılıyordu, işini daha gizli görebilirdi."* -Y. Kemal. **yandı gülüm keten helva** kaçırılmış bir fırsat anlamında kullanılır. **yana yana istemek** ısrarla, içtenlikle dilemek: *"Bir babam olduğunu nasıl, yana yana istediğini size anlatamam."* -M. Ş. Esendal.

yan ödeme *is.* Bir görevliye aldığı aylık veya ücretten başka, türlü sebeplerle ödenen para.

yan sanayi *is.* Ana sanayiye yardımcı sanayi kolu.

yansı *is.* **1.** Işığın parlak bir yere çarpıp geriye doğru yön değiştirerek kaynağını göstermesi, inikâs, akis. **2.** *biy.* Refleks, tepki.

yansıca *is. psikol.* Başkasının yaptığı hareket ve davranışları anlamsız olarak tekrarlama, ekopraksi.

yansılama *is.* Yansılamak işi.

yansılamak *(-i)* **1.** (ışık) Yansı yapmak. **2.** *hlk.* Birinin söylediklerini, yaptıklarını tekrarlamak, alay etmek: *"Türkçe sözleri Arapça okumaya çalışırdı. Çocuklar, hocayı yansılarlardı, gülüşürdük."* -M. Ş. Esendal. **3.** *psikol.* Türün öteki üyelerinin davranışlarını, öğrenme söz konusu olmadan yapma eğilimi.

yansılanma *is.* Yansılanmak işi.

yansılanmak *(nsz)* Yansılamak işi yapılmak.

yansıma *is.* **1.** Yansımak işi: *"Balkon penceresinden dolan ışık, ak saçlarından süt mavisi yansımalar yapıyor."* -A. İlhan. **2.** (ışık dalgaları için) Yansıtıcı bir yüzeye çarparak yön değiştirme, inikâs: *"Durgun denizler yıldızların yansımasıyla yıldızlandı."* -Halikarnas Balıkçısı. **3.** *gr.* Doğa seslerine benzer seslerle yapılan kelime, ses yansıma, onomatope: *Gürültü, şırıltı, güm güm, vızıldamak* sözcükleri birer yansımadır.

yansımak *(nsz)* **1.** (ışık dalgaları için) Yansıtıcı bir yüzeye çarparak yön değiştirmek, aksetmek: *Düz ve parlak yüzeylere çarpan ışık yansır.* **2.** *mec.* Anlaşılmak, belli olmak.

yansımalı *s.* **1.** Yansıtan veya yansıyan. **2.** *gr.* Tabiat seslerini andıran seslerle yapılmış (kelime), ses yansımalı, onomatopeik.

yansımasız *s.* Yansıtmayan veya yansımayan.

yansıtaç, -cı *is.* Yansıtıcı, reflektör.

yansıta yansıta *zf.* Yansıtarak: *"Lâmbaların zamk şişesi aydınlığını yansıta yansıta, kahveleri, gümüş tepside getiriyor."* -A. İlhan.

yansıtıcı *is.* **1.** Yansımadan yararlanarak bir ışık akısının uzaydaki dağılışını değiştirmeye yarayan nesne, reflektör. **2.** Işığı yansıtmakta kullanılan çeşitli boy ve biçimdeki yüzeyler, reflektör.

yansıtılma *is.* Yansıtılmak işi.

yansıtılmak *(nsz)* Yansıtmak işi yapılmak.

yansıtma *is.* **1.** Yansıtmak işi. **2.** *mec.* İletme, duyurma.

yansıtmak *(-i)* **1.** Işık, ses, görüntü vb yi geri göndermek, yansımasını sağlamak, aksettirmek: *Ayna ışığı yansıtır. Kubbe sesi yansıtır.* **2.** *mec.* İletmek, duyurmak, aktarmak: *"Palyaço, yaşamın sorunlarını lâfsız, az lâfla, ukalâlığa kaçmadan yansıtmak durumundadır."* -H. Taner.

yansız *s.* **1.** Birinden yana olmayan veya bir düşünceye, bir isteğe katılmayan, onu desteklemeyen, yan tutmayan, tarafsız, bîtaraf: *"Gerçeklere daha yansız ve sağlıklı gözle bakabiliyorum."* -H. Taner. **2.** *kim.* Turnusol gibi bir ayıraç karşısında, ne asit ne alkali tepkisi göstermeyen, nötr. **3.** *fiz.* Elektriğe karşı hiçbir tepkisi olmayan, nötr.

yansızlaştırma *is.* Yansızlaştırmak işi veya durumu.

yansızlaştırmak *(-i)* Yansız duruma getirmek.

yansızlık, -ğı *is.* Yansız olma durumu, tarafsızlık.

yanşak *s. hlk.* Yersiz ve çok konuşan, geveze.

yanşaklık, -ğı *is. hlk.* Yanşak olma durumu, gevezelik, tatsızlık.

yanşama *is. hlk.* Yanşamak işi veya durumu.

yanşamak *(nsz) hlk.* Gevezelik etmek, tatsızlık etmek.

yan tesir *is.* Dolaylı etki.

yantutmaz *s.* Tarafsız, yandaş olmayan.

yantutmazlık, -ğı *is.* Tarafsız olma durumu: *"Hatta romancının yantutmazlığından yana da değildi."* -H. Taner.

yan tümce *is. bk.* yan cümle.

yan ürün *is.* Bir ana ürün elde edilirken ortaya çıkan başka ürün: *Petrol arıtımında asfalt, yan ürünlerden biridir.*

yan yan *zf.* Yanlamasına.

yan yana *zf.* Biri ötekinin sağında veya solunda olarak, birbirinin yanında, birlikte: *"İki karyolayı yan yana koymuşlar, adı olmuş ayrı yatak!"* -M. Ş. Esendal.

yan yargıcı *is. bk.* yan hakem.

yan yüzergiller *ç. is. zool.* Dikenli yüzgeçliler alt takımına giren bir familya.

yapadurma *is.* Yapadurmak işi veya durumu.

yapadurmak *(-i)* Yapmayı sürdürmek.

yapağı *is.* İlkbaharda kırkılan koyun tüyü.

yapağıcı *is.* Yün ve yapağı alıp satan kimse.

yapak, -ğı *is. bk.* yapağı.

yapakçı *is.* Yün ve yapağı alıp satan kimse.

yapak yağı *is.* Yapağı yıkama sırasında asit karışımı elde edilen yağlı madde.

yapalak, -ğı *is.* Bir tür baykuş.

Yaparlu *öz. is. tar.* Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri.

yapay *s.* **1.** Doğadaki örneklerine benzetilerek insan eliyle yapılmış, üretilmiş yapma, sun'î: *Yapay gübre.* **2.** Yapmacık.

→ ***yapay böbrek, yapay dil, yapay dölleme, yapay döllenme, yapay kalp, yapay solunum***

yapayalnız *s.* ve *zf. (yapa'yalnız)* Yanında kimse veya hiçbir şey bulunmayan (bulunmayarak): *Yapayalnız bir çocuk. "Onu yapayalnız tenceresinin başında bulurdu."* -Ö. Seyfettin. *"Koskoca Paris'te yapayalnızdı."* -S. F. Abasıyanık.

yapay böbrek, -ği *is.* Sun'î böbrek.

yapay dil *is.* Değişik diller konuşan kişiler arasında anlaşma sağlamak amacıyla tabiî dillerdeki ögelerden yararlanılarak oluşturulan dil.

yapay dölleme *is.* Sun'î dölleme.

yapay döllenme *is.* Sun'î döllenme.

yapay kalp, -bi *is.* Sun'î kalp.

yapaylaşma *is.* Yapaylaşmak işi veya durumu.

yapaylaşmak *(nsz)* Yapay durumuna gelmek.

yapaylaştırma *is.* Yapaylaştırmak işi.

yapaylaştırmak *(-i)* Yapay duruma getirmek.

yapaylık, -ğı *is.* Yapay olma durumu, sunîlik.

yapay solunum *is.* Sun'î solunum.

yapboz *is.* Bir tür çocuk oyunu.

yapı *is.* **1.** Barınmak veya başka amaçlarla kullanılmak için yapılmış her türlü mimarlık eseri, bina. **2.** Yapılmakta olan konut, yol, köprü vb. inşaat. **3.** (bir kimse, bir kuruluş vb.) Yapma, oluşturma, ortaya konulma, meydana getirme: *Kırıkkale yapısı bir tabanca.* **4.** Canlı bir varlığın ruh veya beden özelliklerinin tümü, bünye, strüktür: *"Yapısı sağlam, güzel bir erkekti."* -Y. Z. Ortaç. **5.** Bütünün bir araya getirilişinde uyulan dizge, strüktür: *Dil yapısı. Cümle yapısı.* **6.** *fel.* Ögeleriyle somut bağımlılığı olan bütün. **7.** *sos.* Parçaları ve ögeleri arasında yasaya uygunluk, durağan bağlar ve karşılıklı ilişkiler bulunan dizge veya bütün, strüktür.

→ ***yapı bilgisi, yapı bilimi, yapı bilimsel, yapı elemanı, yapı kooperatifi, yapı malzemesi, yapı taşı***

yapı bilgisi *is. gr.* Kelimelerin yapısını, türeme yollarını ve çekim biçimlerini içeren bilgi, morfoloji.

yapı bilimi *is.* **1.** *bot.* ve *zool.* Bitkilerde ve canlılarda organların yapılarını, biçimlerini, biçimleriyle görevleri arasındaki ilgiyi inceleyen bilim kolu, morfoloji. **2.** *gr.* Dil bilgisinde, kelimelerin yapısını, türeme yollarını ve çekim biçimlerini inceleyen kolu, yapı bilgisi, morfoloji.

yapı bilimsel *is.* Yapı bilimi ile ilgili, morfolojik.

yapıcı *s.* **1.** Yapan, oluşturan, ortaya çıkaran, meydana getiren. **2.** Önemli ve yararlı işler yapan: *"İkisi de zeki adamdı, akıllı adamdı, yapıcı adamdı."* -Y. Z. Ortaç. **3.** *is.* Yapı ustası. **4.** *s.* Olumlu: *Yapıcı fikir. Yapıcı eleştiri.*

yapıcılık, -ğı *is.* **1.** Yapıcı olma durumu. **2.** Yapı ustalığı.

yapı elemanı *is.* Bir yapının bütünü içinde yer alan ve özel bir görev üstlenen ögeler.

yapık, -ğı *is. hlk.* **1.** Belleme (II). **2.** *tar.* Yeniçerilerin giydikleri üstlük.

yapı kooperatifi *is.* Katılımcıların konut ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan ortaklık.

yapılabilirlik, -ği *is.* Herhangi bir girişimin işletme ve ekonomi yönlerinden durumunu önceden tespit etme, uygulanabilirlik, fizibilite.

yapılaşma *is.* Yapı durumuna gelme.

yapılaşmak *(nsz)* **1.** Yapı durumuna gelmek. **2.** Oluşmak.

yapıldak *bk.* yayan yapıldak.

yapılı *s.* **1.** Yapısı herhangi bir nitelikte olan: *Güzel yapılı. Sağlam yapılı.* **2.** Vücudu gelişmiş, iri: *Yapılı bir adam.*

yapılış *is.* **1.** Yapılmak işi veya biçimi. **2.** Bir şey yapılırken gerçekleştirilen özellik, nitelik, kuruluş, bünye: *Bu binanın yapılışı depreme dayanacak bir niteliktedir.*

yapılma *is.* Yapılmak işi.

yapılmak *(nsz)* **1.** Yapmak işine konu olmak: *"Yalı, bolluk zamanında yapılmış çok pencereli, iki katlı yayvan bir binadır."* -B. Felek. **2.** *mec.* Gerçekleştirilmek, ortaya çıkarılmak.

yapım *is.* **1.** Yapmak işi, inşa, imal. **2.** Ham maddeyi el veya makine ile işleyerek mal üretme, imal. **3.** *sin.* ve *TV* Bir filmin çevrilmesi veya bir radyo, televizyon programının hazırlanması için gerekli çalışmaların tümü ve bu çalışmaların ürünü, produksiyon.

→ ***yapım eki, yapım evi***

yapı malzemesi *is.* İnşaatın yapımında kullanılan her tür malzeme.

yapımcı *is.* **1.** Bir şeyin yapılmasında, ortaya konulmasında, gerçekleştirilmesinde emeği geçen kimse veya kuruluş, imalâtçı. **2.** Bir filmin çevrilişiyle ilgili bütün yönetim işlerini üzerine alan, sermayesini veren kimse, prodüktör. **3.** Radyo, sinema programları düzenlemekle görevli kimse, programcı.

yapımcılık, -ğı *is.* Araç, cihaz, eşya yapma veya film çevirme işi.

yapım eki *is. gr.* Kelime kök veya gövdesine getirilerek kelimenin yeni bir anlam kazanmasını sağlayan ek: *-lik (gözlük); -ci (ev-ci); -li (ev-li); -inç (sev-inç); -gi (sev-gi); -daş (vatan-daş)* gibi.

yapım evi *is.* 1. Ham maddeleri işleyerek piyasaya çıkacak duruma getiren iş yeri, imalâthane. 2. *sin.* Film yapımı işiyle uğraşmak için kurulmuş ortaklık.

yapıncak, -ğı (I) *is. hlk.* Soğuk havada, açıkta bırakılan atlara örülen uzun tüylü kebe.

yapıncak, -ğı (II) *is.* Seyrek taneli, kırmızı benekli bir tür üzüm, kınalı yapıncak: *"Kadeh kadeh yapıncak salkımları / Nasıbini al, alabildiğince gönül."* -F. Halıcı.

yapınma *is.* Yapınmak işi.

yapınmak *(-i) hlk.* 1. Kendine yapmak veya kendi için yaptırmak: *Elbise yapınmak.* 2. *(-e)* Özenmek, hazırlanmak: *Kuş yavrusu uçmaya yapınıyor. Bu genç ozanlığa yapınıyor.*

yapıntı *is.* 1. Gerçekle çeliştiğini, gerçekliğe uymadığını bile bile tasarlanan şey, hayal gücüyle yaratılmış olan şey, tasnî: *"...hayalinin bir yapıntısı değil de gerçeğin ta kendisiymiş gibi heyecanlanarak, coşarak bu kaybedilmiş cennete ağıtlar yazıyordu."* -A. Ş. Hisar. 2. *fel.* (bilgi kuramında ve ontolojide) Gerçeğe uymayan, ancak belirli bir kuramsal veya pratik amaç için kullanılması sakıncasız olan tasarım.

yapıntıcılık, -ğı *is. fel.* Duyumlar yoluyla gösterilemeyen ve gösterilmeyen her şeyin bire yapıntı olduğunu; ancak bu yapıntıların, gerçek olmasalar da düşünme ve yaşamada gerekli olduğunu öne süren görüş.

yapıntılı *s. fel.* Yapıntı niteliğinde olan, musanna.

yapısal *s.* Yapı ile, yapılış ile, kuruluş ile ilgili, strüktürel.

→ ***yapısal dil bilimi***

yapısalcı *is.* ve *s.* Yapısalcılık görüşü ve yöntemini benimseyen (kimse), strüktüralist.

yapısalcılık, -ğı *is.* 1. Bilimin her dalında "yapı" dan yola çıkarak sonuçlara ulaşma yöntemi, strüktüralizm. 2. *d.b.* Dilin tümüyle bir yapı özelliği gösterdiğini, terimlerin bu ilişkileri belirlediğini ileri süren dil bilimi öğretisi.

yapısal dil bilimi *is. d.b.* Yapısalcılık.

yapısallaşma *is.* Yapısallaşmak durumu.

yapısallaşmak *(nsz)* Yapısal duruma gelmek.

yapısallık, -ğı *is.* Yapısal olma durumu.

yapış *is.* Yapmak işi veya biçimi.

yapışıcı *s.* Yapışma niteliği olan.

→ ***yapışıcı sap***

yapışıcı sap *is. bot.* Duvarlara, ağaçlara yapışarak yükselen sap türü.

yapışık *s.* 1. Bir yere yapışmış olan: *Zarfa yapışık pullar.* 2. Fizyolojik yönden birbirlerine bağlı olarak doğan: *Yapışık ikizler. "Yapışık hemşireler gibi dünyaya beraber gelmişlerdi."* -H. C. Yalçın. 3. Dokunan, değen: *"Lavabonun duvara yapışık kıyısının üstüne konmuş bir diş fırçası gösteriyordu."* -Ç. Altan.

→ ***yapışık çeneliler***

yapışık çeneliler *ç. is. zool.* Çengel çeneliler.

yapışıklık, -ğı *is.* Yapışık olma durumu.

yapışkan *s.* 1. Yapışma özelliği olan: *"Tütün yaprakları sıcakta yapışkan bir su salar."* -N. Cumalı. 2. *mec.* Gitmek bilmeyen: *"Aynı arabaya binecek kadar pişkin ve yapışkan bir gölge."* -Ç. Altan. 3. *is.* Yapıştırıcı: *Zamk bir yapışkandır.*

→ ***yapışkan otu***

yapışkanlık, -ğı *is.* 1. Yapışkan olma durumu: *"Her vakit ıslak duran ellerinde öyle tiksindirici bir yapışkanlık vardı ki..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. 2. *fiz.* Bir sıvı veya gaz kütlesinin, içinde bulunan cismin hareketini engelleme özelliği.

yapışkan otu *is. bot.* Isırgangillerden, duvarlar üzerinde gelişen, yaprakları yapışkan bir bitki *(Parietria).*

yapışma *is.* Yapışmak işi.

yapışmak *(-e)* 1. (yapışıcı olan veya yapışkan bir maddeye bulanmış olan bir şey) Ayrılmayacak bir biçimde bir yere tutunup kalmak: *Kâğıt duvara yapıştı. Etiket kitaba yapıştı. "Zarfın iyice yapışıp yapışmadığına o kadar dikkat etti ki..."* -S.

F. Abasıyanık. **2.** İyice yaklaşmak, sokulup değmek: *Geri geri giderek duvara yapıştı.* **3.** Aralık bırakmayacak biçimde üzerine dokunmak: *"Islanan tül gömleği pembe vücuduna yapıştı."* -Ö. Seyfettin. **4.** Bir iş yapmak amacıyla, heveslc bir şeyi eline almak: *Halata yapıştılar. "Dişlerine oltayı almış, tekrar küreklere yapışmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **5.** Sıkıca yakalamak, tutmak, sarılmak: *Eteğine yapışmak. "Niçin yalan söylüyor, bu zavallıya iftira ediyorsun, diye kulağıma yapıştı."* -Ö. Seyfettin. **6.** *mec.* Birini rahatsız etmek, sataşmak, peşini bırakmamak, musallat olmak.

yapıştırıcı *is.* ve *s.* **1.** Yapıştırma özelliği olan, yapıştırmaya yarayan (nesne): *Yapıştırıcı madde.* **2.** *sin.* Filmlerin yapıştırılması işinde kullanılan cihaz.

yapıştırılma *is.* Yapıştırılmak işi.

yapıştırılmak *(-i)* Yapıştırmak işi yapılmak.

yapıştırma *is.* **1.** Yapıştırmak işi. **2.** *s.* Yapıştırarak yapılan: *Yapıştırma terlik.* **3.** *esk.* Gelinlerin yüzüne yapıştırılarak yapılan süs.

yapıştırmak *(-i, -e)* **1.** Yapışmasını sağlamak: *"Mektuplarına kendi pullarını yapıştırırlar, kendi memurlarıyla sevk ederlerdi."* -F. R. Atay. **2.** Yaklaştırmak, birbirine dayamak: *"Ara sıra camı silerek alnımı camlara yapıştırıp dışarıyı seyrettim."* -S. F. Abasıyanık. *"Telefonu iyice kulağına yapıştırıyor."* -A. İlhan. **3.** Hızla vurmak: *Tokadı yapıştırdı.* **4.** Gecikmeden karşılık vermek veya gerekeni yapmak: *"Miralay Bey, realist bir asker görüşü ile teşhisi yapıştırır."* -H. Taner.

yapış yapış *s.* **1.** Yapışkan bir madde ile bulanmış. **2.** (hava için) Nemli, rutubetli. **3.** Islak: *"Mintanlar, fanilalar terden yapış yapıştı."* -T. Buğra.

yapıt *is.* **1.** Bir kimsenin emek sonucu ortaya koyduğu şey, eser. **2.** Sanatçının ortaya koyduğu ürün, eser: *"Yapıtının sağlamlığına güvenen her sanatçı gibi şakasını da iyi karşılamıştı."* -H. Taner.

yapı taşı 1. Binanın ağırlığını çeken esas taş, çeki taşı. **2.** Esas, temel: *"Yapı taşı yerde kalmaz."* -Atasözü.

yapma *is.* **1.** Yapmak işi. **2.** *s.* Doğadaki şeylere benzetilerek insan eliyle yapılmış, yapay, sun'î: *"Eliyle bahçenin dökme taştan yapma mağaralarından birini göstererek..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *s.* İçten olmayan, içten gelmeyerek yapılan, yapmacık: *"Fakat fazla içliliği erkekliğe yakıştıramadığından kendini her zaman yapma bir sertliğin arkasına gizlerdi."* -H. Taner.

→ ***yapma çiçek, yapma dil, yapma gübre, yapma uydu***

yapmacık, *-ğı s.* ve *is.* İçten olmayan (tavır, davranış, duygu), yapma, yapay, düzme, sahte, sun'î, zahirî: *"Köylülerden kopma biraz yapmacık bir safiyetle konuşuyordu."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***yapmacık görünümü, yapmacık gülüş***

yapmacık görünümü *is. gr.* Gerçekte yapıldığı hâlde yapılmamış gibi bir izlenim veren görünüm: *Anlamamış görünmek. Görmemezlikten gelmek.*

yapmacık gülüş *is.* İçten olmayan, sahte, yalancı gülüş.

yapmacıklı *s.* ve *zf.* İçtenliği olmayan (olmayarak), içten olmayan (olmayarak): *"Öyle ince yapmacıklı aktris tavırlı, sahte bir kız değildi."* -Ö. Seyfettin.

yapmacıksız *s.* ve *zf.* İçten, içten geldiği gibi (yapılarak veya olarak), samimî: *"Bu kadar yapmacıksız kalabilen bir başka köpek tanımıyorum."* -H. Taner.

yapma çiçek, -ği *is.* Görünümü çiçeği andıran ve yumuşak maddelerle yapılan süs eşyası.

yapma dil *is. d.b.* Sun'î dil.

yapma gübre *is.* Sun'î gübre.

yapmak, -ar *(-i)* **1.** Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek: *Resim yapmak. Ev yapmak. Yemek yapmak. "Her görevi ayrım gözetmeden aynı titizlikle yapmak başarının sırrıdır."* -Ç. Altan. **2.** Olmasına yol açmak: *Durgun sular sıtma yapar.* **3.** Bir işle uğ-

raşmak, meşgul olmak: *Ödev yapmak. İş yapmak. "Yaratıcı hamleler yapmak isteyen bir millet için mutlaka bir şeye inanmak lâzım."* -O. S. Orhon. **4.** Onarmak, tamir etmek: *Bozulan saatimi saatçi yaptı.* **5.** (birincisi -i 'li, ikincisi eksiz olarak aynı nesnenin iki kez tekrarlandığında) Gerçek niteliğini vermek: *İnsanı insan yapan iyi ahlâkıdır. "Ayrıca terbiye edeceğim, onu yaman bir polis köpeği yapacağım."* -R. H. Karay. **6.** Bir dileği, bir isteği yerine getirmek, uygulamak, ifa etmek: *"Şu işi yapıver diye yalvarmıştı da enişte engel olmuştu."* -S. M. Alus. *"Arkadaşım on dakika içinde istediğimi yapmıştı."* -S. F. Abasıyanık. **7.** Bir düşünceyi, bir davranışı, bir isteği işe dönüştürmek, gerçekleştirmek: *İyilik yapmak. Şantaj yapmak. "Elimi ağzına götürerek sus işareti yaptım."* -R. H. Karay. **8.** Düzenli bir duruma getirmek: *Yatak yapmak. Yolu yaptılar.* **9.** Üretmek: *Ayakkabı yapmak.* **10.** Bir harekete, işe başlamak veya bir hareketle, işle uğraşmak: *Koşu yapmak. Sarsıntı yapmak.* **11.** Zarara yol açmak. **12.** Etkili olmak. **13.** Salgılamak, çıkarmak: *Tükürük bezleri tükürük yapar.* **14.** Dışkı çıkarmak: *Çocuk altına yapmış.* **15.** Gerçekleştirmek: *"İlk ve orta öğrenimini Anadolu'da yapmıştır."* -Y. Z. Ortaç. **16.** (tehdit yollu) Birini herhangi bir duruma düşürmek: *Ben adamı ne yaparım biliyor musun?* **17.** Evlendirmek: *Bu kızı sana yapacağız.* **18.** *(yar)* (isim soyundan bir kelimeyle birlikte) bir durum yaratmak: *Hasta yapmak. Zengin yapmak. "Fırının harlı ateşi yanaklarını pembe pembe yapmıştı."* -N. Araz. **19.** *(yar)* Edinmek, sahip olmak: *Servet yapmak. Altın yapmak.* **20.** *(yar)* Bir kimseye bir meslek kazandırmak; yetiştirmek: *Doktor yapmak.Terzi yapmak. "Onu da Üsküdar'daki ambar memuru yapmak suretiyle daireden uzaklaştırdı."* -H. Taner. **21.** *(nsz)* Davranmak, hareket etmek: *İyi yapmıyorsunuz, çocuğu çok azarlıyorsunuz.Uyumuş gibi yapmak.* **22.** Olmak: *Bu kış çok soğuk yaptı.* **(bir şey) yapmak** iyilik veya kötülükte bulunmak: *O size hiçbir şey yapamaz. Ben ona bir şey yaptım mı?* **(kilometre, mil, fersah...) yapmak** yol almak. **yapıp etmek** *hlk.* yapmak. **yapma! (yapmayın, yapmayınız!)** karşısındakini, ilgilendiği işten alıkoymak için söylenir: *-Yapma çocuğum, saat bozulur!* **yapma!** şaşma bildirir: *-Onca yolu iki saate almışlar. -Yapma!* **yapmadığı kalmamak 1)** kendisi için zararlı olan birçok iş yapmak. **2)** *bk.* yapmadığını bırakmamak. **yapmadığını bırakmamak** (veya **koymamak**) bütün kötülükleri yapmak: *"Şakir Efendi'ye garez olmuşlardı. Ona yapmadıklarını bırakmadılar."* -M. Ş. Esendal. **yaptığı hayır ürküttüğü kurbağaya değmemek** zaran yararından çok olmak. **yaptığını bilmemek** aklı başında olmamak, bilinçsizce davranmak.

yapma uydu *is. astr.* Herhangi bir gezegenin çevresindeki bir yörüngeye yer yüzünden fırlatarak yerleştirilmiş insan yapısı nesne, sunî peyk.

yapracık, -ğı *is.* Küçük yaprak.

yaprak, -ğı *is. bot.* **1.** Bitkilerde solunum, karbon özümlenmesi, terleme gibi olayların oluştuğu, çoğu klorofilli, yeşil ve türlü biçimdeki bölümler: *"Dökülmüş yapraklar, bozulmuş bağlar / Bülbülün konduğu dallar perişan."* -Karacaoğlan. **2.** Özellikle asma yaprağı: *Yaprak sarması. Yaprak salamurası.* **3.** Börek, baklava gibi şeylerde yufka: *Bu baklavada elli yaprak var.* **4.** Kitap, defter gibi şeylerde ön ve arka yüzü oluşturan kâğıtlardan her biri, varak: *Bu defterin yaprakları eksik. "Takvimin kapak yaprağını ve günlük yapraklarını kolayca çevirdim."* -R. H. Karay. **5.** Kat kat ayrılabilen şeylerde kat: *Mermer yaprağı.* **6.** *esk.* Birkaç parça eklenerek yapılan şeylerde her parça: *Beş yapraktan bir yelken. Eteğin arka yaprağı.* **7.** Eni 50 cm, boyu 75 cm olan bayrak ölçüsü. **yaprak gibi titremek** aşırı titremek: *Bütün vücudu bir yaprak gibi titriyordu.* **yaprak oynamamak** (veya **kıpırdamamak**) (hava) rüzgârsız, çok durgun olmak.

→ ***yaprak arıları, yaprak arısı, yaprak aşısı, yaprak ayası, yaprak biti, yaprak***

bitleri, yaprak çay, yaprak dolması, yaprak dökümü, yaprak döner, yaprakgüzeli, yaprak kını, yaprak kurbağası, yaprak kurdu, yaprakkurusu, yaprak makinesi, yaprak sarması, yaprak sigarası, yaprak taş, yaprak tütün

yaprak arıları *ç. is. zool.* Çeşitli türleri kurtçuk evresinde, önemli tarım bitkilerine ve orman ağaçlarına zarar veren zar kanatlılar familyası.

yaprak arısı *is. zool.* Yaprak arıları familyasından, zar kanatlıların ortak adı.

yaprak aşısı *is.* Bir parça ağaç kabuğuyla birlikte çıkarılmış bir yaprak tomurcuğunun, aşılanacak ağacın kabuğu altına sokulup tutturulmasıyla yapılan aşı.

yaprak ayası *is.* Yaprağın, yassılaşmış, az veya çok geniş yüzeyli yeşil bölümü.

yaprak biti *is. zool.* Yaprak bitleri familyasından olan böceklerin genel adı, fidan biti.

yaprak bitleri *ç. is. zool.* Duyargaları ve hortumları eklemli, 1 mm boyunda, yumuşak vücutlu eş kanatlılar familyası.

yaprak böceği *is. zool.* Sebze ve meyvelere zarar veren böceklerin genel adı.

yaprakcık, -ğı *is. bot.* Baklagillerde basit, üçlü ve bileşik yaprakları oluşturan küçük yapraklar.

yaprak çay *is.* Çayın yaprak kısmı.

yaprakçıl *s. zool.* Yapraklarla beslenen hayvan.

yaprak dolması *is.* Üzüm yaprağından yapılan et veya pirinç ile yapılan dolma.

yaprak dökümü *is.* Ağaçların yaprak döktükleri mevsim, güz, sonbahar.

yaprak döner *is.* İçinde sıkıştırılmış kıyma bulunmayan, piştikten sonra enli olarak kesilen döner kebap.

yaprak kını *is. biy.* Yaprak sapının gövdeye bağlandığı yüzey.

yaprak kurbağası *is. zool.* Yeşilbağa.

yaprak kurdu *is. zool.* Yaprak böceği.

yaprakkurusu *is.* Kuru yaprak rengi.

yapraklanma *is.* Yapraklanmak işi.

yapraklanmak *(nsz)* Yaprakları çıkmak, yaprak oluşmak: *Ağaçlar yapraklandı. "Tıpkı baharda yapraklanan ağaçlar, tomurcuklanan çiçekler gibi."* -H. E. Adıvar.

yapraklı *s.* Yaprağı olan: *Yapraklı kereviz. Yüz yapraklı bir defter. "Kış olmasına rağmen ağaçlar yemyeşil yapraklı ve çiçekliydi."* -R. H. Karay.

*→ **yapraklı kara yosunları***

yapraklı kara yosunları *ç. is. bot.* Kayaların, ağaç kabuklarının yüzünde halı tüyleri gibi sık biten kara yosunları.

yaprak makinesi *is.* Madenleri bastırıp yaprak durumuna getiren baskı makinesi.

yaprak sarması *is.* Yaprak dolması.

yapraksı *s.* Yaprak görünüşünde olan.

yapraksız *s.* Yaprağı olmayan: *Yapraksız ağaç.*

yaprak sigarası *is.* Yaprak tütünün dürülerek sarılmasıyla yapılan kalın sigara, puro: *"Yaprak sigarasını, bir hamam böceği gibi çıtır çıtır ezerek, ona dedi, tutuldum desem, bana kızar mısın?"* -A. İlhan.

yaprak taş *is. jeol.* İçinde mika parçacıkları bulunan, değişime uğraşmış şist.

yaprak tütün *is.* Tütün yaprağının kıyılması ile tel tel dökülen tütün.

yaprak yaprak *zf.* Katları olan, üst üste yığılmış olan.

yapsatçı *is.* Bina yapıp satan kimse.

yapsatçılık, -ğı *is.* Yapıp satma işi.

yaptırılma *is.* Yaptırılmak işi.

yaptırılmak *(nsz)* Yaptırmak işine konu olmak.

yaptırım *is.* **1.** Yaptırmak işi. **2.** *huk.* Kanun, ahlâk gibi kurumların buyruklarının yerine getirilmesini sağlayan güç, mücyyide.

yaptırma *is.* Yaptırmak işi.

yaptırmak *(-i, -e)* Yapmasını sağlamak, yapmasına imkân vermek: *"Uzatmayalım, yeni yaptırdığım smokini giydim."* -B. Felek.

yaptırtma *is.* Yaptırtmak işi veya durumu.

yaptırtmak *(-i)* Yapmasını sağlamak, yapmasına sebep olmak: *"Madama,*

Rıza'nın öğrettiği pastayı yaptırtmıştım." -Ö. Seyfettin.

yapyakın *zf. (ya'pyakın)* Çok yakın: *"Birimizin erişilmez uzaklarda gördüğünü öbürümüz yapyakın görüyor."* -R. N. Güntekin.

yapyalnız *s. (ya'pyalnız)* Yapayalnız.

yar (I) Yardımcı kelimesinin kısaltılmışı: *Yarbay. Yarkurul.*

yar (II) *is.* Deniz, göl, ırmak gibi su kıyılarında veya karada dik yer, uçurum: *"Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur."* -Atasözü. *"Dağın iki tarafında da birdenbire kesilen uçurumlar ve yarlar var."* -H. E. Adıvar. **yardan atmak** kazaya uğratmak.

yâr, -ri *is. (ya:r) Far. yâr* **1.** Sevgili: *"Yâr yoluna dökülmedik dilleri neyleyim / Yâr yâr / Seni kara saplı bir bıçak gibi sineme sapladılar."* -B. R. Eyuboğlu. **2.** *esk.* Dost, tanıdık: *"Yâr beni ansın da, bir çürük elmayla ansın."* -Atasözü. **3.** *esk.* Yardımcı: *"Allahtan başka yârim yoktur."* -Şemseddin Sami. **yâr olmak** yardım etmek, yararlı olmak: *Talihi yâr olmadı.* **yârdan mı geçersin, serden mi?** eş değerde iki şeyin birinden geçmek güçlüğü karşısında söylenir.

→ *yârüağyar*

yara *is.* **1.** Keskin bir şeyle, bir vuruşla vücutta oluşan derin kesik veya zedelenme: *Kurşun yarası. "Mendilimi bir çatka şekline sokarak başıma, yaramın üzerine sardım."* -R. H. Karay. **2.** Bir şeyin iç veya dış yüzünde herhangi bir etki ile oluşan ve tehlikeli olabilen oyuk, gedik, yarık: *Geminin omurgasındaki yara.* **3.** *mec.* Dert, üzüntü, acı: *Bu yarayı deşmeyin.* **yara açmak 1)** vücutta veya bir şeyin yüzünde yara oluşmasına sebep olmak; **2)** *mec.* büyük üzüntü vermek. **yara almak** yaralanmak: *"Beyzade sağ salim kurtulacak, ama İbiş ağır bir yara alacaktı."* -T. Buğra. **yara bere içinde** vücudunda yara, ezik, sıyrık, çürük, bulunmak: *"...bir gece Ali'ye saldırıyorlar, onu yara bere içinde bırakıyorlar."* -R. N. Güntekin. *"Üstü başı parça parça, vücudu yara bere içinde."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yara işlemek 1)** yara kapanmayıp akıntı sürmek; **2)** *mec.* üzücü bir olayın etkisi bitmemek. **yara kapanmak** yara iyi olup geçmek. **yarası olan gocunur** bir işte sorumlu aranırken kusuru olan kimse telâşa düşer. **yarasını deşmek** acıyı, üzüntüyü hatırlatmak, tazelemek. **yaraya merhem olmak** zorunlu ihtiyacı karşılamak. **yaraya şifa vermek 1)** hastalığı iyileştirmek; **2)** kötü durumdan kurtarmak, derde deva olmak: *"Bizde de bir aklı evvel çıksa, şu son durumda yaraya şifa verecek neler söylerdi?"* -H. Taner. **yaraya tuz biber ekmek** bir derdin acısını çoğaltmak. **yarayı tazelemek** üzüntüyü, sıkıntıyı, acıyı hatırlatmak, yeniden ortaya çıkarmak: *"Yaranı temizlemek istemiyorum ama, emin ol, hâlâ yüreğim sızlıyor."* -R. H. Karay.

→ *yara bere, yâra izi, yara otu*

yarabbi *ünl. (ya:rabbi) Ar. yâ + Rabb + î* Ey Tanrı'm! *"Bu ne letâfet, bu ne güzellik yarabbi, diye mırıldandı."* -Ö. Seyfettin. *"Yarabbi, sen şu Türkiye'yi sonradan görmelerin memleketi olmadan kurtar!"* -O. S. Orhon.

yara bere *is.* Yaralanma.

Yaradan *öz. is.* Tanrı. **Yaradana kurban (olayım)** *hlk.* bir şeye hayran kalındığında söylenir: *"Maşallah" şu güzelliğe bak Ruhsar, Yaradana kurban olayım."* -A. İlhan. **Yaradana sığınıp (bir iş yapmak)** bütün gücünü kullanarak (o işi yapmak): *Yaradana sığınıp tepeye bir tırmanış tırmandı ki... "Ensesine, Yaradan'a sığınıp birbiri arkasından iki şamar aşk eyledi."* -B. R. Eyuboğlu. *"Yaradana sığınıp Osmanlı tokadını çarptık mı, adamı lobut yemişe çeviren biz değil miydik?"* -A. İlhan.

Yaradancılık, -ğı *öz. is. fel.* Tanrı'ya inanmakla birlikte, belli bir dinin dogmalarını ve ilkelerini benimsemeyen: Tanrı'nın evreni yarattıktan sonra onu, kendi yasasına göre işlememek üzere kendi başına bıraktığını öne süren öğreti.

yaradılış *is.* **1.** Bir kimsede doğuştan bulunan vücut ve ruh özelliklerinin tümü, mizaç, huy, tıynet: *Yaradılışlarına göre insanların kimi sinirli, kimi gevşek, kimi de*

ağırbaşlı olur. "Yaradılışı gereği çapraşık olmayan durumları severdi o." -A. İlhan. **2.** Bir şeyin yaratılırken kazanmış olduğu özellikler bakımından durumu, fıtrat, hilkat: *"Yılan kendini korumakta görünüyorsa, bu, otlayıp kuşu tutmaya yaradılışının elverişli olmamasından."* -M. Ş. Esendal.

yaradılışlı *s.* Doğuştan vücut ve ruh özelliklerinin tümünü üzerinde taşıyan: *"Bütün hassas insanlar gibi çok alıngan yaradılışlı idi."* -H. Taner.

yaradılıştan *zf.* Doğuştan, fıtraten: *"Kumandan yaradılıştan yumuşak adam. Zorla suratsızlık olmuyor."* -M. Ş. Esendal.

yara izi *is.* Yaranın kapanmasında, iyileşmesinden sonra geride kalan belirti: *"Alnında, göğsünde, kalçasında taşıdığı yara izleri bu kahramanlığın inkâr kabul etmez hüccetleri."* -H. Taner.

yarak, -ğı *is.* **1.** *esk.* Silâh. **2.** *kaba* Erkeklik organı.

yaralama *is.* Yaralamak işi.

yaralamak *(-i)* **1.** Silâh gibi bir araçla yara açmak: *"Kocaman bir bıçağı kuşağının arasından çıkarıp Seher'i böğründen yaraladı."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *mec.* Gücendirmek, incitmek, kırmak: *Gururunu yaraladılar.*

yaralanış *is.* Yaralanmak işi veya biçimi: *"Hele Balkan Harbi hengâmında alnından yaralanışı, öldü sanılıp... unutuluşu..."* -H. Taner.

yaralanma *is.* Yaralanmak işi.

yaralanmak *(nsz)* **1.** Yaralamak işi yapılmak; bir yerinde yara açılmak, bir yeri yara olmak: *"Adamcağızın yaralanmamış tarafı kalmamış."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Gücenmek, incinmek, kırılmak: *"Gururu yaralanan genç adam, duyduğu acı ile kendisini yeniden yaratmıştı."* -Y. Z. Ortaç.

yaralı *s.* ve *is.* **1.** Yarası olan, yaralanmış (kimse), mecruh: *"Yaralılarımızı develer üstünde götürüyoruz."* -F. R. Atay. **2.** *mec.* Dertli, üzüntülü: *"Bir yaralı adamdı. Her şeye lâyık ama, lâyık olduğu hiçbir şeye kavuşamamış bir yaralı adamdı."* -Y. Z. Ortaç. **yaralı kuşa kurşun sıkılmaz** birinin düşkünlüğünden yararlanarak ondan öç almak doğru değildir. **yaralı parmağa işememek** *tkz.* en küçük bir yardımı bile esirgemek.

yarama *is.* Yaramak işi.

yaramak *(-e)* **1.** (bir şey) Yararlı olmak, yarar sağlamak: *"Kuru lâfın işe yarayacağına hiç aklı ermedi."* -Ö. Seyfettin. **2.** Bir iş için uygun olmak, kullanılır olmak. **yaramamak** gereksiz olmak, boşuna yapılmış olmak: *Ona iyilik yaramaz.* **yarasın!** "afiyet olsun" anlamında kullanılır.

yaramaz *s.* ve *is.* **1.** Uygun ve yararlı olmayan, bir işe yaramayan. **2.** (çocuk için) Söz dinlemeyen, uslu durmayan, yasaklanan şeyleri yapmakta ayak direyen, haşarı: *"Annesine bakabilmek için akşama kadar elliye yakın yaramazın kahrını çekiyordu."* -R. N. Güntekin. **3.** Çapkın. **yaramaz olmak** yaramazlaşmak.

yaramazca *s.* ve *zf. (yarama'zca)* Yaramaz (bir biçimde).

yaramazlaşma *is.* Yaramazlaşmak işi.

yaramazlaşmak *(nsz)* (çocuk) Söz dinlememek, rahat durmamak, yasak edilen şeyleri yapmakta ayak diremek.

yaramazlık, -ğı *is.* **1.** Yaramaz olma durumu veya yaramazca davranış. **2.** *hlk.* Kötü, uygunsuz durum veya haber. **3.** Çapkınlık. **yaramazlık etmek** yaramazca davranmak.

yârân *ç. is. (ya:ran) Far. yârân* **1.** Dostlar. **2.** *tar.* Bir amaç çevresinde toplanmış veya aynı amacı güttükleri için bir araya gelmiş olanların tümü: *Rusçuk yârânı. Malta yârânı.*

yaranış *is.* Yaranmak işi veya biçimi.

yaranma *is.* Yaranmak işi.

yaranmak *(-e)* **1.** Bir davranışla birini memnun etmek: *"Vatanın hukukunu müdafaa etmek lâzımken düşmana yaranmak bahanesi altında..."* -H. C. Yalçın. **2.** *mec.* İçten olmayan davranışlarla birini memnun etmeye çalışmak.

yara otu *is. bot.* Halk arasında yaralara iyi geldiğine inanılan bitki.

yarar *s.* **1.** Yarayan, elverişli, uygun: *Çiçek koymaya yarar bir kap.* **2.** *is.* Bir şeyden elde edilen sonuç, fayda. **3.** *is.* Bir

işten elde edilen iyi sonuç: *Bu çalışmamızın bir yararı olmadı.* **4.** *is.* Çıkar, kâr, menfaat: *Kızılay yararına bir balo.*

yararcı *is.* Yarar peşinde koşan kimse.

yararcılık, -ğı *is. fel.* Ahlâkî iş ve davranışlarda yararın ilke yapılması, faydacılık.

yararlanılma *is.* Yararlanılmak durumu.

yararlanılmak *(nsz)* Yararlanmak, faydalanılmak.

yararlanma *is.* Yararlanmak işi, faydalanma, istifade etme.

yararlanmak *(nsz)* Kendine yarar sağlamak, faydalanmak, istifade etmek.

yararlı *s.* Yarar sağlayan, yararı olan, faydalı, nafi: *"Öbür oyuncular gibi uslu akıllı oynayabilse, pek âlâ takıma yararlı bir eleman olabilirdi."* -H. Taner. **yararlı kılmak** fayda sağlayan ve üretken duruma getirmek: *"Devlet özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirler alır."* -Anayasa. **yararlı olmak** fayda sağlamak.

yararlık, -ğı *is.* Yararlı çalışma: *Kurtuluş Savaşı'nda kadınlarımızın büyük yararlıkları görülmüştür. "Bir yararlıkta bulunun, bana bir ad bağışlayın diyeyim."* -M. Ş. Esendal.

yararsız *s.* Yarar sağlamayan, yararı olmayan, faydasız, nafile.

yararsızlık, -ğı *is.* Yararsız olma durumu.

yarasa *is. (yara'sa) zool.* Yarasalardan, ön ayakları perdeli kanat biçiminde gelişmiş, vücudu yumuşak sık kıllarla kaplı, iskeletleri hafif yapılı, uçabilen memeli hayvan *(Vespertilio).*

yarasalar *ç. is. zool.* Yarasa türlerini içine alan memeliler takımı.

yaraş *is.* Bir kimseye kendini beğendirmek için alımlı davranan kimse: *"Öbürü ne kadar çekingen ve sessiz ise, bu o kadar yaraş ve konuşkan, tam manasıyla bir İstanbul kadını."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yaraşık, -ğı *is.* Yaraşma, uyma, uygunluk. **yaraşık almak** yaraşmak.

yaraşıklı *s.* Yaraşan, uygun, yakışır.

yaraşıksız *s.* Yaraşık olmayan durumu, yaraşmayan, yakışmayan.

yaraşır *s.* Lâyık, uygun: *"Devlet... malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar."* -Anayasa.

yaraşma *is.* Yaraşmak işi.

yaraşmak *(nsz)* **1.** Yakışmak, uymak: *"Gözlerim koyu olduğu için kuvruklu sürme, bana pek yaraşır."* -S. M. Alus. **2.** Uygun olmak: *"Söylenen sözü anlıyor, eli hemen her işe yaraşıyordu."* -E. E. Talu.

yaraştırma *is.* Yaraştırmak işi, tensip.

yaraştırmak *(-i, -e)* Uygun görmek, yakıştırmak, tensip etmek: *Bu sözü size yaraştıramadım. "Kendime ben de o hâli yaraştıramıyorum."* -R. H. Karay.

yaratı *is.* Özel bir yetenekten yararlanılarak ortaya konulmuş şey, kreasyon.

yaratıcı *s.* Yaratma yeteneği olan: *"Gazi yaratıcı bir enerji kaynağı..."* -F. R. Atay. *"Yaratıcı sanat adamı için bir güzellik vardır, ona inanır."* -N. Ataç.

yaratıcılık, -ğı *is.* **1.** Yaratma yeteneği. **2.** *psikol.* Her bireyde var olduğu kabul edilen, bir şeyi yaratmaya iten farazi yatkınlık.

yaratık, -ğı *is.* Canlı, mahlûk: *"...kediye, bu aşağılık yer yüzü yaratığına küçümseme ile baktı."* -H. Taner.

yaratılış *is.* **1.** Yaratılmak işi veya biçimi. **2.** Tanrı tarafından yoktan var ediliş, takvin.

yaratılma *is.* Yaratılmak işi.

yaratılmak *(nsz)* Yaratmak işi yapılmak: *"Nar insanı hayrete düşürmek için yaratılmış bir yemiştir."* -R. H. Karay. *"Hepimiz birbirimiz için yaratılmışız."* -A. İlhan.

yaratım *is.* Özel yetenekle ortaya konulan eser veya nesne, kreasyon.

yaratımcı *is.* Özel yetenekle bir nesne veya eser ortaya koyan kimse, kreatör.

yaratış *is.* Yaratmak işi veya biçimi.

yaratma *is.* Yaratmak işi: *"Bir sihirli kelimesi içinde şimşekler yaratmağa kadirdi."* -H. C. Yalçın.

yaratmak *(-i)* **1.** (Allah) Olmayan bir şeyi var etmek: *"Allah, mutlaka dünyayı kullarına sevdirmek için baharı yaratmış olacaktı!"* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak o zamana kadar görülmeyen yeni bir şey ortaya koymak, yapmak. **3.** *mec.* Olmasına, ortaya çıkmasına yol açmak, sebep olmak: *Bu haber sinirli bir hava yarattı. Yangın büyük tehlike yarattı. "Bir cazibe yaratmak için ne yapmalı diye düşünüyorduk."* -F. R. Atay.

yarayışlı *s. hlk.* Yararlı, faydalı.

yarbay *is.* **1.** Orduda rütbesi binbaşı ile albay arasında olan üstsubay. **2.** *esk.* Kaymakam.

yarbaylık, -ğı *is.* Yarbay rütbesi veya yarbayın görevi.

yarda *is. (ya'rda) İng. yard* Yaklaşık olarak 91 cm gelen İngiliz uzunluk ölçü birimi.

yardak, -ğı *is. esk.* (özellikle kötü işlerde) Yardım.

yardakçı *is.* Kötü işlerde birine yardım eden kimse: *"Selmin ve yardakçısının plânını fitil fitil burunlarından getirebilir."* -P. Safa.

yardakçılık, -ğı *is.* Yardakçı olma durumu. **yardakçılık etmek** birine kötü işlerde yardım etmek.

yardım *is.* **1.** Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet: *Sizin yardımınız olmasaydı, bu iş başarılamazdı. "Bu, bir ricada bulunacak, bir yardım isteyecek sandı."* -M. Ş. Esendal. **2.** Etki: *"Otların üstünde, ağaçların yapraklarında kalan yağmur damlaları rüzgârın da yardımıyla öğleye kadar kurudu."* -N. Cumalı. **3.** Bağış, iane. **4.** Bir ülkeye bağış veya ödünç olarak verilen para, ihtiyaç maddeleri. **(birine) yardım etmek (veya yapmak)** kendi gücünü, imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanmak: *"Kalkmasına yardım etmedikten başka ayaklarından sarılmış; bir defa da böyle sürümüştüm."* -R. H. Karay. **yardım görmek** destek elde etmek, bağış almak: *"Devlet yahut diğer kamu tüzel kişilerinden mali yardım gören haber ajansları hakkında da uygulanır."* -Anayasa. **yardımda bulunmak** yardım etmek: *"Mal sahibi Rafet Reis, ona epey yardımda bulunmuştu."* -S. F. Abasıyanık. **yardımına koşmak** güç duruma düşene istekle yardım etmek.

→ ***yardım sandığı, yardımsever***

yardımcı *is.* ve *s.* **1.** Yardım eden veya gerektiğinde yardım edecek olan (kimse vb.), muavin, muin, yaver: *"Savcı yardımcısı, bütün savcı yardımcıları gibi, zeki bir adamdı."* -H. Taner. **2.** Yardımı olan (şey, nesne: *"Vücut yapısı da onun güldürücülüğünde ayrı bir yardımcı unsurdu."* -H. Taner. **yardımcı olmak** yardımda bulunmak.

→ ***yardımcı ders, yardımcı doçent, yardımcı eylem, yardımcı fiil, yardımcı hakem, yardımcı hücre, yardımcı kitap, yardımcı oyuncu, yardımcı yargıç***

yardımcı ders *is.* Esas eğitimi ve dersleri destekler nitelikte alınan veya okunan ders.

yardımcı doçent *is.* Üniversitede doktora sonrası öğretim üyeliğinin ilk basamağı.

yardımcı eylem *is. bk.* yardımcı fiil.

yardımcı fiil *is. gr.* İsim soylu kelimelerin veya bazı fiilimsilerin fiil gibi kullanılmalarını sağlayan imek, etmek, eylemek, olmak, kılmak fiilleri: *Hasta idim. Naz eyledi. Arz olunur* gibi.

yardımcı hakem *is. bk.* yan hakem.

yardımcı hücre *is. bot.* Kırmızı su yosunlarında döllemede oluşan bir çekirdeği alarak gelişmeyi sağlayan hücre.

yardımcı kitap, -bı *is.* Eğitimde esas dersleri konuları bakımından açan ve açıklayan kitap.

yardımcılık, -ğı *is.* Yardımcı olma durumu: *"Milli kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesi..."* -Anayasa.

yardımcı oyuncu *is. sp.* Yedek oyuncu.

yardımcı yargıç, -cı *is. sp.* Başyargıcıya yardımcı olan yetkili.

yardımlaşma *is.* Yardımlaşmak işi.

yardımlaşmak *(nsz)* Karşılıklı yardımda bulunmak.

yardım sandığı *is.* Sosyal yardımlaşmayı güçlendirmek amacıyla kurulan dernek veya kurum.

yardımsever *s.* Yardım etmekten hoşlanan, hayırsever.

yardımseverlik, -ği *is.* Yardımsever olma durumu.

yardırma *is.* Yardırmak işi.

yardırmak *(-i, -e)* Yarmak işini yaptırmak.

yâren *is. (ya:ren) Far. yārān* Arkadaş, yakın, dost: *"Görmeye gelenleri, hâl hatır soranları / Sevgili yarenleri görmez olasın bir gün."* -Yunus Emre.

→ *yârenbaşı*

yârenbaşı *is.* Yareni yöneten veya yönlendiren kimse.

yarence *zf. (ya:re'nce)* Yaren gibi, yarene benzer: *"Mavi gözlüklü adam, hâlden anlamıştı sanırım; babama yarence gülerek..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yârenlik, -ği *is.* **1.** Yakın arkadaşlık, muhabbet. **2.** Ahbapça, dostça konuşma, söyleşme, sohbet. **yarenlik etmek 1)** ahbapça, dostça konuşmak, sohbet etmek: *"Otur kadınım, seninle biraz yarenlik edelim."* -A.Gündüz. *"Postacılar, tahsil memurları, daha birkaç kişi istasyonun gölgeli büvetine oturmuşlar, masadan masaya yarenlik ediyorlar."* -H. Taner. **2)** bir konu üzerinde konuşup dertleşmek: *"Geceleri konu komşu toplanıp, yarenlik ediyorlar."* -B. Felek.

yarga *is. zool.* Yarka.

yargı *is.* **1.** Kavrama, karşılaştırma, değerlendirme gibi yollara başvurularak, kişi, durum veya nesnelerin eleştirici bir biçimde değerlendirilmesi, hüküm. **2.** *huk.* Yasalara göre mahkemece bir olay veya olgunun doğuşuna etken olan sebeplerin de göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi sonucu verilen karar, kaza: *"Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır."* -Anayasa. **yargıya varmak** karşılaştırma ve değerlendirme yaparak bir sonuca ulaşmak, anlam vermek.

→ *yargı alanı, yargı çevresi, yargı denetimi, yargı erki, yargı evi, yargı gücü, yargı organları, yargı usulü, yargı yeri, yargı yetkisi, yargı yolu*

yargı alanı *is.* Bir mahkemenin yargı yetkisini kullandığı coğrafî yer.

yargıcı *is.* Hakem.

→ *yargıcılar kurulu*

yargıcılar kurulu *is.* **1.** Jüri. **2.** Hakem heyeti.

yargıcılık, -ğı *is.* Hakemin görevi.

yargıç, -cı *is. hlk.* Millet adına, yargı yetkisini kullanarak yasaya aykırı davranışlarda veya uyuşulmayan işlerde yasayı yerine getirmekle, adaleti gerçekleştirmekle görevli kimse, hâkim.

yargı çevresi *is.* Bir mahkemenin yargılama yetkisinin sınırlarını belirleyen coğrafi resmî alan, kaza dairesi: *"Devlet Güvenlik Mahkemesinin yargı çevresine giren bölgelerde sıkıyönetim ilân edilmesi hâlinde... Devlet Güvenlik Mahkemesi Sıkıyönetim Askerî Mahkemesine dönüştürülebilir."* -Anayasa.

yargıçlık, -ğı *is.* Yargıcın görevi, hâkimlik.

yargı denetimi *is. huk.* Yargı düzeninin sağlanması amacıyla yargı kurulları veya organlarınca gerçekleştirilen denetim.

yargı erki *is. huk.* Yargı gücü.

yargı evi *is. huk.* Mahkeme.

yargı gücü *is. huk.* Yargı işini yerine getirebilme gücü.

yargılama *is. huk.* Yargılamak işi, muhakeme.

→ *yargılama giderleri, yargılama usulü*

yargılama giderleri *ç. is. huk.* Mahkeme giderleri veya masrafları.

yargılamak *(-i)* (yargıç) Bir karara varmak için davalı ile davacıyı dinlemek, muhakeme etmek.

yargılama usulü *is. huk.* Yargılamak işi veya yöntemi.

yargılanış *is. huk.* Yargılanmak işi veya biçimi.

yargılanma *is. huk.* Yargılanmak işi: *"Tümü birden sevkedilmedikçe suçüstü*

mahkemesinde yargılanma olanağı yoktu." -Ç. Altan.

yargılanmak *is.* Yargısı yapılmak.

yargı organları *ç. is. huk.* Yargılama işiyle ilgili kuruluşlar.

yargısal *s.* Yargı ile ilgili.

Yargıtay *öz. is. huk.* Yargılamaların yolunda yapılıp yapılmadığını incelemekle görevli yüksek yargı kurulu. Temyiz Mahkemesi.

yargı usulü *is.* Yargılama usulü.

yargı yeri *is. huk.* Davaların görüldüğü yer, mahkeme.

yargı yetkisi *is. huk.* Yargılama gücünü veren yetki.

yargı yolu *is. huk.* Mahkemeye başvurma hakkı: *"Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz."* -Anayasa.

yarı *is.* **1.** Bir bütünü oluşturan iki eşit parçadan her biri, nısf: *"Ödeneğin aylık tutarı en yüksek devlet memurunun almakta olduğu miktar, yolluk da ödenek miktarının yarısını aşamaz."* -Anayasa. *"Ziyafet neşe içinde gece yarısına kadar sürdü."* -R. H. Karay. **2.** *s.* (bir şeyin) Yarısı kadar olan, yarım olan: *Yarı yolu aldık. Yarı mesafede.* **3.** *zf.* Gereğinden az, tam olmayarak: *Yarı anlamak. Yarı pişmiş. Yarı yuvarlak. "Arkasından yarı şaka, yarı sitem ilâve ediyor."* -A. İlhan. **4.** *is.* Futbolda 45 dakikalık her iki dönemden biri: *Birinci yarıda dört gol attık.* **(birini) yarı yolda bırakmak** yapılan yardımı sonuna kadar sürdürmemek. **yarıda kalmak** bitmemek.

→ ***yarı açık ceza evi, yarı ağır siklet, yarı alan, yarı asalak, yarı başkalaşma, yarı başkanlık, yarı bel, yarı belgesel, yarı buçuk, yarıçap, yarı final, yarı finalist, yarı gece, yarı geçirgen, yarı göçebe, yarı gölge, yarı iletken, yarı karanlık, yarı kurak, yarı kübik, yarı küre, yarı mamul, yarı orta siklet, yarı otomatik, yarı sanayileşme, yarı saydam, yarı son, yarı sonuç, yarı ünlü, yarı yarıya, yarıyıl***

yarı açık ceza evi *is. huk.* Dıştan korunmasız olmasına karşın, kaçmaya karşı engelleri olan ceza evi.

yarı ağır siklet *is. sp.* Boksta 75 kg dan 81 kg a kadar olan ağırlıklara verilen ad.

yarı alan *is. sp.* Yarışma veya müsabaka alanını ortadan ikiye bölen orta çizginin iki yanında kalan ve her birinde bir takımın yer aldığı alan, yarı saha.

yarı asalak, -ğı *is.* ve *s. zool.* ve *bot.* Yarım asalak.

yarı başkalaşma *is. zool.* Böceklerde kurtçuk evresi görülmeyen başkalaşım türü.

yarı başkanlık, -ğı *is.* Başkanlık rejimi ile parlâmenter sistemi birleştirmeyi hedefleyen siyasî rejim.

yarı bel *is.* Bel hizası.

yarı belgesel *s.* Bütünüyle belgesel nitelikli olmayan.

yarı buçuk *s.* Çok az, baştan savma: *"Abdi Hoca, halkın selâmlarına yarı buçuk selâmlar vererek ağır ağır gidiyordu."* -R. H. Karay.

yarıcı (I) *s.* Yarmak işini yapan, parçalayan, bölen.

yarıcı (II) *is.* Ürünü mal sahibi ile yarı yarıya bölüşerek çalışan işçi.

yarıcılık, -ğı (I) *is.* Odun yarma işçiliği.

yarıcılık, -ğı (II) *is.* Ürünü mal sahibi ile yarı yarıya bölme durumu.

yarıçap *is. mat.* Çemberin herhangi bir noktasıyla merkezini birleştiren doğru parçası, çapın yarısı.

yarı final *is. sp.* Sona kalacak iki takımı belli eden karşılaşmalar.

yarı finalist *is.* Yarı finale yükselen sporcu veya takım.

yarı gece *is.* Gecenin ortası: *Yarı gece oldu, o hâlâ gelmedi.*

yarı geçirgen *s. fiz.* Aynı eritici içindeki iki eriyiği birbirinden ayıran ve eriticiyi geçirdiği hâlde erimiş cisimleri geçirmeyen (çeper).

yarı geçirgenlik, -ği *is.* Yarı geçirgen olma durumu.

yarı göçebe *is.* Hem yerleşik hem de göçebe hayatını birlikte yaşayan topluluk.

yarı göçebelik, -ği *is.* Yarı göçebe olma durumu.

yarı gölge *is. fiz.* Bir ışık kaynağı önüne konulan saydam olmayan bir cismin gerisindeki ekran üzerine vuran gölgesinin çevresinde görülen, çok koyu karanlık olmayan bölümü.

yarı iletken *s.* Elektrik akımını tam iletmeyen metal dışı madde.

yarık, -ğı *s.* **1.** Yarılarak açılmış veya yarılarak oluşmuş. **2.** *is.* Yarılarak açılmış yer, geniş çatlak, gedik, rahne. **3.** İnce bir çizgi durumunda açılmış yara: *"Kendini göstermek için terliklerini yarık topuklu tabanlarında şaplata şaplata geçmişti."* -H. Taner. **4.** *fiz.* Küçük bir ışık demeti elde etmek için ışık kaynağının önüne konulan, saydam olmayan bir düzlem üzerine açılmış, dikdörtgen biçiminde küçük delik. **5.** *mec.* Anlaşmazlık, bölünme: *"Şimdiden birtakım yarıklar açan siyasi rekabetten başka ne mana verilebilirdi?"* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yarı karanlık, -ğı *is.* Aydınlık ile karanlık arası bir durum.

yarıklık, -ğı *is.* Yarık olma durumu.

yarı kurak, -ğı *is. coğr.* Yeterince su alamayan coğrafi bölge.

yarı kübik *s.* Parabol.

yarı küre *is. meteor.* Yer veya gök küresinin ekvatorla bölünmüş iki yarısından her biri, yarım küre.

yarılama *is.* Yarılamak işi.

yarılamak *(-i)* Ortasına varmak, yarısını bitirmek: *"Hatice çayını içip bitirdiği zaman, Nahit daha yarılamamıştı bile."* -T. Buğra.

yarılanma *is.* Yarılanmak işi.

yarılanmak *(nsz)* Yarıya gelinmek, yarısına varılmak.

yarılma *is.* Yarılmak işi.

yarılmak *(nsz)* **1.** Yarmak işi yapılmak. **2.** Üzerinde yarık açılmak.

yarım *s.* **1.** Bütün bir şeyin ayrıldığı iki eşit parçadan her biri: *"yarım elma, gönül alma."* -Atasözü. *"Bu yarım saat içinde evde neler geçti?"* -Y. Z. Ortaç. **2.** Tam ve istenildiği gibi olmayan, eksik, noksan: *Yarım iş. Yarım bilgi. "Ötekinde de yarım kavala benzeyen kalın bir çığırtma vardı."* -O. C. Kaygılı. **3.** *mec.* Hastalıklı, sakat, sağlıksız. **4.** *is.* Bir bütünün yarısı olan miktar: *"Billâhi yarım elmanın yarısı sen, yarısı o..."* -S. M. Alus. **5.** *is.* (saat için) On iki otuz. **yarım elma, gönül alma** anmağan küçük de olsa, gönül almaya yarar. **yarım elmanın yarısı o, yarısı bu** birbirine çok benzeyenler için söylenir. **yarım kalmak** tamamlanmamak, sonuçlanmamak. **yarım pabuçlu** işsiz, yoksul kimse. **yarım sağ etmek** sağ yana biraz yönelmek. **yarım sol etmek** sol yana biraz yönelmek: *"Doktorun elini tuttu, salladı. Sonra yarım sol etti, yan tarafta duran koltuğa oturdu."* -M. Ş. Esendal.

→ ***yarımada, yarım adam, yarım ağız, yarım akıllı, yarım asalak, yarım ay, yarım ayak, yarım baş ağrısı, yarım daire, yarım daire kanalları, yarım doğru, yarım gün, yarım kafiye, yarım kanatlılar, yarım kubbe, yarım küre, yarım mesai, yarım pabuçlu, yarım pansiyon, yarım porsiyon, yarım seren, yarım tarife, yarım uyak, yarım vokal, yarım yamalak***

yarımada *is. (yarı'mada) coğr.* Yalnız bir yanından ana karaya bağlı, öbür yanları denizle çevrili kara parçası: *Anadolu bir yarımadadır. Balkan Yarımadası.*

yarım adam *is.* Güçsüz, sakat, zayıf adam.

yarım ağız *zf.* İstemeye istemeye, isteksizce: *"Kabule yarım ağızla olsa da Dündar Bey de katılmıştı."* -T. Buğra.

yarım akıllı *s.* Aklı az, aptal.

yarı mamul, -lü *s.* Tam işlenmemiş.

yarım asalak, -ğı *s.* ve *is. zool.* ve *bot.* Üzerinde yaşadığı konakçı bitkiden bazen hazır besin maddesi alan, gerektiğinde kendi besiek yaşayabilen, klorofilli bitkilerde görülen, tam olmayan asalak, yarı asalak.

yarım ay *is. meteor.* Dördün.

yarım ayak, -ğı *is. mim.* Üzerinde yukarıdan aşağı yivler bulunan, duvara yarısı gömük gibi duran, hiçbir taşıyıcı görevi olmayan süs öğesi, gömme ayak.

yarım baş ağrısı *is. tıp* Kusma, mide bulantısı ile görülen, sempatik sinir sistemi dengesinin bozulmasından ileri gelen baş ağrısı, migren.

yarım boy *s.* **1.** Resimde belden yukarısı. **2.** *sp.* At yarışlarında bir atın bedeninin yarısı kadar.

yarımca *is.* **1.** Vücudun yarısına gelen inme. **2.** *hlk.* Yarım baş ağrısı.

yarım daire *is. mat.* Bir dairenin bir yarım çember ve bir çapla sınırlanan yarısı.

yarım daire kanalları *ç. is. anat.* İç kulakta bulunan halka biçimindeki üç kanal.

yarım doğru *is. mat.* Başlangıç denilen bir noktadan çıkıp yalnız bir yönde sonsuza doğru uzayıp giden doğru.

yarım gün *is.* Belirli veya alışılmış çalışma saatlerinden az çalışma, parttaym.

yarım kafiye *is. ed.* Kafiyeli kelimelerin sonunda çıkış yerleri birbirine yakın sesdeşlerle oluşturulan kafiye.

yarım kanatlılar *ç. is. zool.* Böcekler sınıfından, ön kanatların dipten başlayarak yarıdan çoğu sertleşmiş son bölümleri ve art kanatları zar durumda olan tahta kurusu, bit, su biti, su akrebi, fidan biti, cırcır böceği, kırmız böceği gibi böcekleri içine alan bir alt takım.

yarım kubbe *is.* Mimaride tam kubbe özelliği taşımayan bölüm.

yarım küre *is. mat.* **1.** İki eşit parçaya bölünmüş bir kürenin her parçası. **2.** *meteor.* Yarı küre.

yarımlama *is.* Yarımlamak işi.

yarımlamak *(-i)* Bir işin yarısını yapmak, yarılamak.

yarımlık, -ğı *is.* **1.** Sakat ve sağlıksız olma durumu. **2.** *hlk.* Kasık fıtığı, fıtık. **3.** *hlk.* Şiniğin yarısı.

yarım mesai *is.* Tam gün çalışılmayan, günün belli saatlerinde görülen iş.

yarım pabuçlu *s.* Pabuçlarının arkasına basmış olan.

yarım pansiyon *is.* Konaklama tesislerinde oda ve kahvaltı hizmetleri yanında öğle veya akşam yemeğinden birisinin verilmesine dayanan sistem.

yarım porsiyon *is.* Porsiyonun yarısı olan yemek.

yarım seren *is. den.* Üzerine yan yelkeni açmak için direklerin gerisine eğik olarak konulan seren.

yarımşar *zf.* Yarım yarım, yarım olarak.

yarım tarife *is.* Tam tarifenin yarısı.

yarım uyak, -ğı *is. ed.* Yarım kafiye.

yarım vokal *is. bk.* yarı ünlü.

yarım yamalak *s.* ve *zf.* Kusurlu, eksik, üstünkörü: *"Yarım yamalak lâf etmektense susmayı seçmek, Fransa'da geçirdiğim ilk seneyi neredeyse cehenneme döndürecekti."* -B. R. Eyuboğlu.

yarın *is. (ya'rın)* **1.** Bu günden sonra gelecek ilk gün: *İşinizi yarına bırakmayın. "Yarın paydosu biraz erken çalarız, ödeşiriz."* -H. Taner. **2.** Gelecek, ilerideki zaman: *İnsan daima yarını düşünmeli.* **3.** *zf.* Bugünden sonra gelecek ilk günde: *Yarın geleceğim.* **yarın öbür gün** ileride, yakın bir zamanda. **yarından tezi yok** geciktirmeden, ivedilikle: *"Yarından tezi yok, gitmeniz için icap edenleri yapmaya başlamalısınız."* -F. R. Atay.

yarınki *s.* Yarın yapılacak olan, yarın ile ilgili.

yarıntı *is. hlk.* **1.** Selin açtığı hendek, çukur: *"Derin bir sel yarıntısını geçmek lâzım geldi."* -Ö. Seyfettin. **2.** *coğr.* Sel sularının veya yüzeyi kaplarcasına akan selinti sularının oluşturduğu, eğim aşağı uzanan ince, az derin, oluk biçimli çukurlar.

yarı orta siklet *is. sp.* Boksta 71 kg dan 75 kg a kadar olan ağırlıklara verilen ad.

yarı otomatik, -ği *is.* Tam otomatik olmayan cihaz veya otomobil.

yarı sanayileşme *is.* Sanayileşme sistemini tam oturtmamış veya kuramamış sanayi.

yarı saydam *s. fiz.* Işığı geçiren, fakat arkasındaki nesnelerin sınırlarını ve biçimini belirgin olarak göstermeyen (nesne): *Buzlu cam yarı saydamdır.*

yarı saydamlık, -ğı *is. fiz.* Işığı geçirmekle birlikte arkasındaki nesneyi belirgin olarak göstermeyen nesnelerin özelliği, niteliği.

yarı son *is. sp.* Yarı final.

yarı sonuç, -cu *is.* Sonucun yarısı.

yarış *is.* **1.** (bir spor dalında) Genellikle bir ödül kazanmak amacıyla birbirini yenmeye çalışma, müsabaka: *At yarışı. Kayak yarışı. "Bunlardan kaç babayiğit bu ölüm yarışını göze alabilir?"* -T. Buğra. **2.** Yarışma, rekabet. **yarış etmek** geçmek için uğraşmak: *"Vapurla yarış eden yunuslara güler."* -S. F. Abasıyanık. **yarışa kalkmak** yarışmaya başlamak.

→ ***yarış arabası, yarış atı, yarış kayığı, yarış otomobili, yarış tabancası***

yarış arabası *is. sp.* Yarışa katılan araba.

yarış atı *is. sp.* At yarışları için yetiştirilen at.

yarışçı *is.* Bir spor dalında birbirini geçmeye çalışanlardan her biri, müsabık.

yarışçılık, -ğı *is.* Yarışçı olma durumu.

yarışım *is.* Yarışma.

yarışımcı *is.* Yarışmacı.

yarış kayığı *is. sp.* Kayık yarışları için yapılan kayık.

yarışlık, -ğı *is.* Pist.

yarışma *is.* **1.** Yarışmak işi, müsabaka. **2.** Bilgi, yetenek, güzellik vb. de üstünlüğünü göstermek için yarışmak işi, yarışım, müsabaka. **3.** Ticarette üstünlük kazanma çabası, rekabet.

yarışmacı *is.* Bir yarışmaya katılan kimse, yarışımcı, müsabık.

yarışmak *(nsz, -le)* **1.** Üstünlük kazanmak amacıyla bir yarışmaya katılmak. **2.** Bir yarışmada başkalarından üstün olmak için çaba göstermek. **3.** Başkalarından üstün olmaya çalışmak, rekabet etmek.

yarış otomobili *is.* Yarış arabası.

yarış tabancası *is. sp.* Yarışı başlatmak, yanlış çıkışları yarışmacılara bildirmek ve yarışı durdurmak için kullanılan ateşli silâh.

yarıştırma *is.* Yarıştırmak işi.

yarıştırmak *(-i)* Yarışmasını sağlamak.

yarı ünlü *is. gr.* Akıcı ünsüzlerin en bol sesli olanları: *y, ğ.*

yarı yarıya *zf.* **1.** Yarısı kadar: *"Damatlarının bu işten memnun görünmesi, onun azap ve sıkıntısını yarı yarıya hafifletiyordu."* -R. N. Güntekin. **2.** Yarısı birine, yarısı öbürüne olarak: *Yarı yarıya bölüştük.*

yarıyıl *is.* Öğretim yıllarının ayrıldığı iki dönemden her biri, sömestr.

yarka *is. (ya'rka) Sl. zool.* Büyük piliç.

yarkurul *is. (ya'rkurul)* Meclis veya herhangi bir kurultayda bazı konuları inceleyerek, varılan sonuçları tartışılmak için genel kurula getirmekle görevli, üyeler arasından oluşturulan yardımcı kurul, altkurul, encümen, komisyon, komite.

yarlıgama *is.* Yarlıgamak işi, mağfiret.

yarlıgamak *(-i)* (Tanrı) Birinin suçunu bağışlamak, mağfiret etmek.

yarlık, -ğı (I) *is. tar.* Hükümdar buyruğu, ferman.

yarlık, -ğı (II) Yâr olma durumu: *"Uysal, belli belirsiz mahzun, böylece de analığıyla, yârlık ve eşliği ile noksansız bir kadınlık özlediğini sezdirten bir mizaç..."* -T. Buğra.

yarma *is.* **1.** Yarmak işi. **2.** Engebeli bir yerde, bir yolu geçirmek için açılmış yer: *Demir yolu birçok yarmalardan geçer.* **3.** *s.* Kolay yarılan ve çekirdeğinden ayrılan: *Yarma şeftali.* **4.** *is.* ve *s.* İri, gelişigüzel kırılmış (tahıl): *Yarma arpa. Yarma burçak.* **yarma gibi** çok iri yarı (kimse).

→ ***yarma aşı, yarma buğday, yarma çorbası, yarma kereste, yarma kütüğü, yarma saldırısı, yarma şeftali, yarma taarruzu***

yarma aşı *is.* Kalın çaplı anacın tepesi düzgün şekilde kesildikten ve perdahlandıktan sonra, tam orta yerinden 4-5 cm derinliğinde açılan yarığa bir kalem yerleştirilerek yapılan bir aşı.

yarma buğday *is.* İri ve gelişigüzel kırılmış buğday.

yarma çorbası *is.* Yarma buğday ile yapılmış bir tür çorba.

yarmak, -ar *(-i)* **1.** Uzunlamasına bölüp ayırmak: *Odun yarmak.* **2.** *mec.* Ortasından, içinden geçmek: *"Vapurun yardığı sular, iki yanından güya neşelerinden köpüre köpüre Üsküdar'a gidişler, daima eğlenceliydi."* -A. Ş. Hisar. **3.** Buğday, arpa gibi tahıl tanelerini değirmende kırmak. **4.** Derin yara açmak: *"Aralarına girmemiş olsaydı boğaz boğaza dövüşecekler, birbirlerinin başını gözünü yaracaklardı."* -R. N. Güntekin. **5.** Yarık açmak.

yarma kereste *is.* Damarları yönünde yarılarak biçimlendirilmiş ağaç.

yarma kütüğü *is.* Üzerinde balta ile odun yarmak için yapılan kalın kütük.

yarmalama *is.* Yarmalamak işi.

yarmalamak *(-i)* Uzunlamasına ikiye bölmek.

yarmalık, -ğı *is.* Yarma yapmak için ayrılmış buğday vb.

yarma saldırısı *is. bk.* yarma taarruzu.

yarma şeftali *is.* Eti çekirdeğinden kolayca ayrılan şeftali.

yarma taarruzu *is. ask.* İki yanı kapalı veya yanları kuşatma ve çevirmeye elverişsiz olan düşman birliğinin savunma düzenini, gedikler açarak parçalama amacı güden saldırı.

yarpuz *is. bot.* Ballıbabagillerden, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki *(Mentha pulegium).*

yârüağyar *is. Far. yâr ü + Ar. aġyâr* Dost düşman herkes, elâlem.

yas *is.* Ölüm veya bir felâketten doğan acı ve bu acıyı belirten davranışlar, matem. **yas tutmak** 1) çok üzülmek, yasa bürünmek, matem tutmak: *"Sen gitmezsen Ankara'da yas tutmazlar, demek dilimin ucuna kadar gelmişken tuttum."* -M. Ş. Esendal. 2) duyulan acı ve üzüntüyü bazı davranışlarla belli etmek. **yasa gömülmek** çok üzülmek.

yasa *is.* **1.** Olayların gidişinde olağan dışına yer vermeyen, değişmezlik ve mecburiyet gösteren kural: *Doğa yasaları.* **2.** *huk.* Kanun: *Ceza yasası.* **3.** (bilimde) Çok sayıda deney ve gözlemlerden sonra, aynı şartlarda aynı sonuçları verdiği kesin olarak belirlenen durum: *Yer çekimi yasası. Mendel yasaları.* **4.** Toplumsal hayat içinde kendiliğinden oluşan ve uyulması toplum içinde yaşamanın bir mecburiyeti olan alışkılarının bütünü: *Ahlâk yasası.* **5.** *fel.* Düşüncenin mantıksal bir değeri olması için uyulması şart olan temel: *Düşünme yasaları.* **yasa çıkarmak (yapmak** veya **koymak)** bir yasa önerisi, yasama gücü tarafından onaylanmak.

→ ***yasa dışı, yasa koyucu, yasa önerisi, yasa sözcüsü, yasa tasarısı, yasa teklifi***

yasa dışı *s.* Yasalara, yasa kurallarına uymayan, gayrikanunî, illegal.

yasak, -ğı *is.* **1.** Bir işin yapılmasına karşı olan yasal veya yasa dışı engel, memnuiyet: *İçki yasağı. Av yasağı.* **2.** *s.* Yapılmaması istenmiş olan, memnu: *"Bizim çocukluğumuzun şiirlerinde neşe yasak denecek kadar ayıptı."* -F. R. Atay. *"Hiç kimse zorla çalıştırılamaz. Angarya yasaktır."* -Anayasa. **yasak etmek** yapılmamasını istemek, yasaklamak. **yasak olmak** yapılmaması istenmek, yasaklanmak. **yasak savmak** 1) bir nesne, bir ihtiyacı geçici olarak karşılamak, şimdilik işe yaramak: *Bu boyun bağı eskimiş ama bugünlük yasak savar.* 2) bir işi hatır için, gönülsüz olarak, üstünkörü yapmak: *"Bunu da yasak savar gibi değil, yararlı olmak kaygısı ile, yani özenle yapacaksınız."* -H. Taner. *"Âdeta, yasak savar gibi zoraki çalıyordun kemanını."* -H. Taner.

→ ***yasak aşk, yasak bölge, yasak kitap, yasak meyve***

yasak aşk *is.* Hukuk, din, töre bakımından uygun görülmeyen, reddedilen aşk.

yasak bölge *is.* Üzerinden uçakların geçme izninin sınırlı olduğu, güvenlik sebebiyle içeriye girişlerin özel olarak sınırlandırıldığı bölge.

yasakçı *is.* **1.** Kavas. **2.** *hlk.* Bekçi, nöbetçi.

yasak kitap, -bı *is.* Satışı ve dağıtımı yasaklanmış olan kitap.

yasaklama *is.* Yasaklamak işi.

yasaklamak *(-i)* Bir şeyin yapılmamasını buyurmak veya istemek: *"Kanunun gösterdiği yetkili merci... belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşü yasaklayabilir."* - Anayasa.

yasaklanış *is.* Yasaklanmak işi veya biçimi.

yasaklanma *is.* Yasaklanmak işi.

yasaklanmak *(nsz)* Yasak edilmek; yapılmaması buyurulmak veya istenmek, engellenmek, önlenmek, menedilmek.

yasaklayıcı *s.* Yasaklama, önleme niteliği olan, engelleyici.

yasaklı *is.* ve *s.* Herhangi bir şeyi yapması kendisine yasak edilmiş olan (kimse): *"Kamu hizmetinden yasaklılar...affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler."* -Anayasa.

yasak meyve *is.* Âdem ile Havva'nın cennette yediklerine inanılan meyve.

yasa koyucu *is. huk.* Yasa yapma veya koyma yetkisi olan, vazıkanun.

yasal *s.* Yasalara uygun, kanunî, legal.

yasalaşma *is.* Yasalaşmak işi, kanunlaşma.

yasalaşmak *(nsz)* Yasama meclislerince onaylanarak yürürlüğe girmek, yasa durumuna gelmek, kanunlaşmak.

yasalaştırılma *is.* Yasalaştırılmak işi.

yasalaştırılmak *(nsz)* Yasa durumuna getirilmek, kanunlaştırılmak.

yasalaştırma *is.* Yasalaştırmak işi, kanunlaştırma.

yasalaştırmak *(-i)* Yasa durumuna getirmek, yasaya bağlamak, kanunlaştırmak.

yasalı *s.* Yasaya uygun veya yasanın buyurduğu, kanunî.

yasallaşma *is.* Yasallaşmak işi veya durumu.

yasallaşmak *(nsz)* Yasal duruma gelmek.

yasama *is.* **1.** Yasa koyma, teşri. **2.** *huk.* Genel, soyut, objektif ve sürekli nitelikte kurallar koyma.

→ ***yasama dokunulmazlığı, yasama dönemi, yasama gücü, yasama hakkı, yasama kurulu, yasama kuvveti, yasama meclisi, yasama organı, yasama yetkisi, yasama yılı***

yasama dokunulmazlığı *is.* Yasama organı üyelerinin, adlî kovuşturmadan korunarak görevlerini serbestçe yapabilmelerini sağlayan anayasa ilkesi, teşrîî masuniyet: *"Türkiye Büyük Millet Meclisindeki siyasî parti gruplarınca yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz."* - Anayasa.

yasama dönemi *is.* Meclisin bir yıllık çalışma dönemi.

yasama gücü *is.* Türkiye Büyük Millet Meclisinin yasa yapma, yasa koyma, değiştirme ve kaldırma yetkisi, teşrîî kuvvet.

yasama hakkı *is. huk.* Yasama gücü.

yasamak *(-i) hlk.* **1.** Düzen vermek. **2.** *(nsz)* Yasa koymak.

yasama kurulu *is.* Gereken yasaları kararlaştıran kurul (parlâmento).

yasama kuvveti *is.* Yasama gücü.

yasamalı *s.* Yasa yapma ile ilgili, teşrîî.

yasama meclisi *is.* Yasama organı, parlâmento.

yasama organı *is.* Devletin yasa koymak görevini yerine getiren organı, parlâmento.

yasama yetkisi *is.* Yasama gücü, teşrîî kuvvet.

yasama yılı *is.* Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir yasama döneminde görev yaptığı süre.

yasa önerisi *is. huk.* Kanun veya yasa teklifi.

yasasız *s.* Yasaya bağlı olmayan, kanunsuz.

yasasızlık, -ğı *is.* Yasasız olma durumu, kanunsuzluk.

yasa sözcüsü *is. huk.* Danıştay savcısı.

yasa tasarısı *is. huk.* Hükûmet tarafından hazırlanarak yasalaşması için meclise gönderilen kanun metni, kanun tasarısı.

yasa teklifi *is. huk.* Kanun teklifi, yasa önerisi.

yasemin *is. (ya:semin) Far. yâsemen bot.* **1.** Zeytingillerden, beyaz, kırmızı veya sarı renkli çiçekleri güzel kokulu olan bir ağaççık *(Jasminum): Yasemin yücede biter, kokusu âleme yeter.* **2.** Bu ağaççıktan yapılmış olan: *"Sigarasını sık sık değiştirdiği yasemin ağızlıklara yerleştirirdi."* -A. Ş. Hisar.

yasin *is. (ya:si:n) Ar. yâsîn* Kur'an surelerinden biri.

yaslama *is.* Yaslamak işi.

yaslamak *(-i)* Dayamak.

yaslanma *is.* Yaslanmak (I, II) işi.

yaslanmak (I) *(-e)* **1.** Dayanmak: *"Kendi dükkânının kirli kepengine yaslandı."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Güvenmek.

yaslanmak (II) Yasa bürünmek, yas içinde olmak.

yaslı *s.* Yasla olan, yas tutan kimse, matemli: *Onlar şimdi yaslıdır, toplantılara katılmazlar. "Ben bir hasta hâli almış, susmuş, sade, yaslı gözlerle etrafıma bakınıyordum."* -R. H. Karay.

yasmak, -ar *(-i) hlk.* **1.** Yayın kirişini gevşetmek: *"Felek benim kurulu yayım yastı / Her köşe başında yolumu kesti."* -Pir Sultan Abdal. **2.** Düz duruma getirmek.

yasmık, -ğı *is. hlk.* Mercimek.

yassı *s.* Yayvan ve düz: *"Bizim taraflar ormanlık, dağları yassı, alçak."* -H. E. Adıvar.

→ ***yassı balıklar, yassı kadayıf, yassı solucanlar, yassı solungaçlar***

yassı balıklar *ç. is. zool.* Kemikli balıklar takımı.

yassıca *s.* Yassı durumda: *"Kaşlarının arası açık da uçları samur gibi; yassıca bir burnu, büyükçe bir ağzı var."* -M. Ş. Esendal.

yassı kadayıf *is.* Yuvarlak ve kalın, 7-8 cm çapında hazır yufka ve bu yufkadan yapılan tatlı.

yassılama *is.* Yassılamak işi: *"Selim Sırrı, yirmi senedir cüce uzatmaya, kambur yassılamaya çalışıyor."* -F. R. Atay.

yassılamak Yassı duruma getirmek.

yassılanma *is.* Yassılanmak, yassılaşmak işi.

yassılanmak *(nsz)* Yassı duruma gelmek, yassı olmak.

yassılaşma *is.* Yassılaşmak işi veya durumu.

yassılaşmak *(nsz)* Yassı durumuna gelmek, yassı olmak.

yassılaştırma *is.* Yassılaştırmak işi.

yassılaştırmak *(-i)* Yassı duruma getirmek.

yassılık, -ğı *is.* Yassı olma durumu.

yassılma *is.* Yassılmak işi veya durumu.

yassılmak *(nsz)* Yassı duruma gelmek, yassılaşmak.

yassıltma *is.* Yassıltmak işi.

yassıltmak *(-i)* Yassı duruma getirmek, yassılaştırmak.

yassı solucanlar *ç. is. zool.* Tenya ve kelebek asalağı gibi, vücutları yassı ve uzun olan solucanlar takımı.

yassı solungaçlılar *ç. is. zool.* Midye, deniztarağı gibi kavkıları iki çenekli ve çoğu yenilen yumuşakçalar sınıfı.

yastağaç, -cı *is. hlk.* Üstünde hamur açılan, yemek yenilen tahta.

yastama *is.* Yastamak işi.

yastamak *(-i)* Dayamak, yaslanmak.

yastık, -ğı *is.* **1.** Başın altına koymak veya sırtı dayamak için kullanılan, içi yün, pamuk, kuş tüyü gibi şeylerle doldurulmuş küçük minder: *"Pencerenin önünde uzun yüksekçe bir sedirle ot yastıkları var."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bu biçimde yapılmış ve türlü işlerde kullanılan şey: *İğne yastığı. Ütü yastığı.* **3.** Fide yetiştirmek için ince toprak ve gübreden hazırlanmış yüksekçe yer. **4.** Yapılarda, makinelerde bazı bölümlerin üzerine dayandığı parça.

→ ***yastık bıyık, yastık kılıfı, yastık takoz***

yastık bıyık, -ğı *is.* Yana yatmış ve uzamış bıyık.

yastık kılıfı *is.* Yastığa geçirilen koruyucu kılıf.

yastıklama *is.* **1.** Fide yetiştirmek için yastık yapma yöntemi. **2.** (kömürü ocakta) Yastık durumuna getirme, yığma.

yastıklı *s.* Yastığı olan, içinde yastık bulunan: *"Banyolu, yatağı kuş tüyü yastıklı bir oda bulacaksın."* -S. F. Abasıyanık.

yastık takoz *is. mdn.* Direk başı ile tavan arasına yerleştirilen, tavanın yükünü direğe ileten ve esneklik sağlayan küçük ağaç parçası.

yaş (I) *is.* **1.** Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman, sin (II): *"Yaş otuz beş, yolun yarısı eder."* -C. S. Tarancı. **2.** Hayatın çeşitli evrelerinden her biri, çağ: *"Genç yaşında. Kızımızı yetiştirdik bu yaşa getirdik."* -M. Yesari. **3.** Bir kurum, bir kuruluş, düzen vb. nin kurulduğundan bu yana geçen zaman: *Yetmiş beş yaşına basan Türkiye Cumhuriyeti.* **4.** *meteor.* Bir gök cisminin oluşmaya başladığı günden bu güne kadar geçirdiği zaman süresi. **yaş ilerlemek** yaşlanmak, ihtiyarlamak: *"Yaş ilerliyor. Artık geçti bizden / Kişi ev bark edinmeli vakitten."* -C. S. Tarancı. **yaş yetmiş, iş bitmiş** çok ihtiyar kimseler için kullanılır. **yaşı benzemesin** erken ölmüş birine herhangi bir yönden benzetilen bir kimse için "aynı yaşta ölmesin" anlamında söylenir. **yaşı ne, başı ne?** konuşulan iş, için genç bir kimsenin yaşının ve görgüsünün elverişli olmadığını anlatır. **yaşı yerde (veya toprakta) sayılası** "ölsün" anlamında bir ilenme. **yaşında** bir yaşında: *Çocuk daha yaşında değil.* **yaşını almak** (veya **yaşını başına almak**) yaşı ilerlemiş olmak: *"Yaşını almış bir adamın yirmi yaşındaki çocuk kederlerini, sevinçlerini... düşünüyorum."* -S. F. Abasıyanık. **yaşını bitirmek** öngörülen belli bir yaş sınırına varmak: *"Hâkimler ve savcılar altmış beş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler."* -Anayasa. **yaşını doldurmak** öngörülen belli bir yaş sınırına ulaşmak: *"Anayasa Mahkemesi üyeleri altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar."* -Anayasa. **yaşta kalmış, kavat pabucu (gibi)** çaresiz, kırgın, üzgün: *"Behice iyi kadındır, hoş kadındır, gelgelelim pokere oturup da beş kâğıtçığını aldın mı, yaşta kalmış kavat pabucu gibi yayılıverir."* -M. Ş. Esendal.

→ ***yaş baş, yaş dönümü, yaş günü, yaş haddi, yaş sınırı***

yaş (II) *s.* **1.** Nemli, ıslak: *Yaş toprak. Yaş çamaşır. "Yaş ağaca balta vuran el onmaz."* -Atasözü. **2.** Kendi suyunu, canlılığını yitirmemiş, kurumamış, kurutulmamış, taze: *Yaş meyve. Yaş ağaç.* **3.** *is.* Ağlandığında gözlerden akan berrak sıvı, göz yaşı: *"Ne olsa, önü sonu göz yaşı idi."* -R. H. Karay. *"Gözlerinden yaş gelecek kadar esnemekten baş alamıyordu."* -H. Taner. **4.** *argo* Kötü, korkulu, zor: *Bugün işler yaş.* **yaş akıtmak (veya dökmek)** ağlamak. **yaş tahtaya (veya yere) basmak** bir işte uyanık davranmamak yüzünden aldanmak. **yaşını içine akıtmak** duyduğu acıyı, üzüntüyü sezdirmemek. **yaşlara boğulmak** çok ağlamak.

→ ***yaş çayır, yaş kesim, yaş pasta, yaş sebze, yaş üzüm***

yaşa *ünl.* Hoşnutluk, sevinç gibi duyguları anlatmak için söylenir: *"Ey vatan, ey mübarek vatan, bin yaşa."* -T. Fikret.

yaşam *is.* Hayat: *"Yaşamın kurallarını, kendi aleyhinde işliyor varsaydığı günden bu yana, umursamamıştı."* -H. Taner.

→ ***yaşam biçimi, yaşam düzeyi, yaşam felsefesi, yaşam güvencesi, yaşam koşulları, yaşam öyküsü, yaşam sigortası, yaşam standardı***

yaşama *is.* Yaşamak işi: *"O yaşta insan hiç düşünmeden sadece yaşamaya bakar."* -H. Taner. *"Nasıl yaşamayı bırakmak nasıl / Bir memleket mi bu, bir elbise mi ki?"* -F. H. Dağlarca.

→ ***yaşama çabası, yaşama gücü, yaşama sevinci, yaşama uğraşısı***

yaşamaca *zf.* Yaşadığı kadar, yaşama süresince, kaydıhayatla: *Yaşamaca aylık bağlamışlar.*

yaşama çabası *is.* Canlı varlıkların bulundukları çevrenin her türlü zorluğu karşısında yaşayabilmek için verdikleri savaş.

yaşama gücü *is.* Hayatın zorluklarına karşı mücadele etme gücü veya kuvveti.

yaşamak *(nsz)* **1.** Canlılığını, hayatını sürdürmek; sağ olmak: *Deden yaşıyor mu?*

"Hiçbir şey yaşarken daha önemli değildir." -A. İlhan. **2.** Varlığını sürdürmek: *Balıklar suda yaşar.* **3.** Oturmak, eğleşmek: *Köyde yaşamak Şehirde yaşamak.* **4.** Geçinmek: *Bu kazançla yaşamak kolay değil.* **5.** Herhangi bir durumda bulunmak veya olmak: *Bekâr yaşamak.Tek başına yaşamak.* **6.** *mec.* Sürmek, devam etmek: *Onun anısı hep yaşayacak.* **7.** *mec.* Varlık, endişesiz, hoş vakit geçirmek, keyif sürmek: *Onlar Adalarda, Boğaziçi'nde yaşıyorlar. "Tek başına manevra yapan bir lokomotif rahatlığı ile hayatını yaşıyor."* -H. Taner. **8.** *mec.* Keyfi yerine gelmek, mutlu olmak, işleri yolunda olmak: *Bu iş olursa yaşadık.* **9.** *mec.* Bir durumu yaşar gibi olmak, bir durumla özdeşleşmek, duymak, hissetmek: *"Sen genç gibi yaşar, ihtiyar gibi ölürsün."* -Ö. Seyfettin. **10.** Görüp geçirmek, başından geçmek: *"İki üç büyük aşk yaşadı."* -H. Taner. *"Balkan Savaşının bütün acılarını yaşamış bir ailenin kızıydı."* -N. Cumalı.

yaşama sevinci *is.* **1.** Maddî, manevî mutluluk içinde devamlı yaşamak. **2.** Hâlinden, yaşantısından memnun olma duygusu. **3.** Acıyı bal eylemek, sürekli hoşgörü içinde olmak: *"Derin denizleri taşıran incisin / Mutluluğun yücelen erincisin / Sensiz bir şiiri yaşamak ne zor / Düşlerimin yaşama sevincisin."* -F. Halıcı.

yaşama uğraşısı *is.* Yaşama çabası.

yaşam biçimi *is.* Hayat tarzı.

yaşam düzeyi *is.* Hayat düzeyi veya seviyesi.

yaşam felsefesi *is.* Hayat felsefesi.

yaşam güvencesi *is. bk.* hayat sigortası.

yaşam koşulları *ç. is.* Hayat şartları.

yaşam öyküsü *is.* Hayat hikâyesi.

yaşamsal *s.* Hayatî.

yaşam sigortası *is.* Hayat sigortası.

yaşam standardı *is.* Hayat standardı.

yaşanası *is.* Yaşama arzusu: *"Gönülden severken bir insanın ölümü ile sanki dünya fakirleşir, bazen yaşaması bile gelmeyebilir."* -H. Taner.

yaşanılma *is.* Yaşanılmak, yaşanmak işi.

yaşanılmak *(nsz)* Herhangi bir kimse yaşamak: *Öyle yerde yaşanılır mı? "Değil mi ki gazeteciler ve kitapçılar bunsuz yaşanılamayacağını anladılar. Er geç bir çare arayacaklar ve bulacaklar."* -R. N. Güntekin.

yaşanma *is.* Yaşanmak işi veya durumu.

yaşanmak Yaşamak işi yapılmak.

yaşanmışlık *is.* Geçmişte yaşanan, anıları süsleyen ve özlenen hayat: *"Kitaplarının, anılarının çevrelediği yaşanmışlık dolu bir eski kökşte tek başına durmadan çalışıyordu."* -H. Taner.

yaşantı *is.* **1.** Yaşanılanlardan, görülenlerden, duyulanlardan, edinilenlerden sonra kişide kalan, şey, hayat tecrübesi. **2.** Yaşanılan bir an, hayatın bir bölümü. **3.** Hayat tarzı, içinde yaşanılan şartların tümü, hayat: *Köy yaşantısı.*

yaşarlık, -ğı *is.* Canlılığını sürdürme durumu, hayatiyet.

yaşarma *is.* Yaşarmak işi.

yaşarmak *(nsz)* **1.** Islanmak, nemlenmek. **2.** Yaşla dolmak: *"Anam beni çok bekleyecek diye gözleri yaşardı."* -F. R. Atay.

yaşartıcı *is.* ve *s.* (göz için) Yaşarmaya yol açan, sebep olan (nesne, olay vb.).

yaşartma *is.* Yaşartmak işi veya durumu.

yaşartmak *(-i)* Yaşarmasına sebep olmak.

yaşasın *is. bk.* yaşa.

yaşatıcı *s.* Yaşamasını sağlayan.

yaşatkan *s.* Hayatın sürmesini, büyümeyi, çoğalmayı sağlayan.

yaşatkan sinir sistemi *is. anat.* Sempatik ve parasempatik sinir sistemlerinin oluşturduğu, düzensiz hareketleri düzenleyen sinir sistemi.

yaşatma *is.* Yaşatmak işi.

yaşatmak *(-i)* **1.** Yaşamasını sağlamak veya yaşamasına imkân vermek: *"Mükrimin Hoca, İslâm tarihini sade öğretmez, yaşatırdı."* -H. Taner. **2.** *mec.* Daha iyi ve

zengin bir hayat sürmesini sağlamak: *O karısını yaşatıyor.* **3.** *mec.* Keyiflendirmek, mutlu etmek: *"...böyle bir gece daha yaşatması mümkün değildi."* -A. Ş. Hisar. **4.** *mec.* Sürdürmek, devam ettirmek: *Onu içimizde yaşatıyoruz.* **yaşatmamak** herhangi bir yerde barınmasına imkân vermemek.

yaşayış *is.* Yaşamak işi veya biçimi: *"Kendi dilimden, kendi sözlerimden, kendi yaşayışımızdan, şiirimizden..."* -M. Ş. Esendal.

yaş baş *is.* Hayatı boyunca kazanılan tecrübelerin ve görgünün tümü: *"Yaşım ve başım size bu uyarıyı yapmaya beni zorluyor."* -B. Felek.

yaş çayır *is.* Bütün yaz mevsimi boyunca yaş ve rutubetli olan topraklarda gelişen, üç köşeli otlar ve sazların da bulunduğu tabii çayır.

yaş dönümü *is.* **1.** Kadınlarda doğurma yeteneğinin sona ermesi, menopoz. **2.** Erkeklerde, er bezlerinin salgıladıkları hormon miktarının giderek azalması sonucu cinsel gücün azalması, andropoz.

yaş günü *is.* Birinin doğduğu günün yıl dönümü.

yaş haddi *is.* Bir görevlinin görevinde kalmasına yasanın izin verdiği en ileri yaş.

yaşın yaşın *zf. hlk.* Gizli gizli, için için, gizli saklı olarak: *"Dost ben gidersem de yaşın yaşın ağlama / Bu muhabbet bize tez ayrılık getirir."* -Pir Sultan Abdal.

yaşıt *s.* ve *is.* Yaşları birbirine eşit olan; aynı yaşta olan (kimselerden her biri), akran: *"Sevim, yaşıtlarından boylu, inanılmayacak kadar çevik bir kızdı."* -A. İlhan.

yaşıtlık, -ğı *is.* Yaşıt olma durumu.

yaş kesim *is.* Tabandan sızma veya toplanma suretiyle yer altından sulanan veya çoğu zaman yaş bir durumda olan arazi.

yaşlanma *is.* Yaşlanmak işi.

yaşlanmak *(nsz)* **1.** Yaşı ilerlemek, ihtiyarlığa yaklaşmak. **2.** *"Allah'ın takdiri bilinmez, ama ben seni hayli yaşlanmış görüyorum."* -T. Buğra.

yaşlı (I) *s.* **1.** Yaşı ilerlemiş, ihtiyar: *"Kendisi de ilkin yaşlı bir kadın almayı düşünmüş idi."* -M. Ş. Esendal. *"Yaşlı ve okuma bilir bir adamın bu iddiası gücüme gitti."* -A. Ş. Hisar. **2.** *is.* Yaşı ilerlemiş kimse: *"Bu yaşlıları kapısının arkasına yığdılar."* -Ö. Seyfettin. *"Yaşlılar, Devletçe korunur."* -Anayasa.

→ ***yaşlı başlı***

yaşlı (II) *s.* (göz için) Yaşla dolmuş: *"Hıçkırarak yaşlı gözlerini kaldırdı."* -Ö. Seyfettin.

yaşlı başlı *s.* Yaşlı ve görgülü, olgun: *"Kır kahvesinde, yaşlı başlı, saçlı sakallı, adlı sanlı... Koca adamlar..., bizler, çocuklar gibi tombala oynuyoruz."* -R. H. Karay.

yaşlıca *s.* Biraz yaşlı olan: *"Yaşlıca bir erkekle biraz paytakça bir kadın ağır ağır yürüyorlardı."* -A. Gündüz.

→ ***yaşlıca başlıca***

yaşlıca başlıca *zf.* Yaşı biraz geçkin durumunda olan (kimse): *"Soba başında oturur ısınırken kapı açıldı, içeriye yaşlıca başlıca beş altı kişi girdiler."* -M. Ş. Esendal.

yaşlık, -ğı *is.* Yaş (II) olma durumu veya yaş yer, ıslaklık, höl, öl, rutubet: *"Nem elbisenize işlemiştir, yaşlığında deniz suyunun tuzlu tadı ve yapışkanlığı duyuluyor."* -R. H. Karay.

yaşlılar yurdu *is.* Huzur evi.

yaşlılık, -ğı *is.* Yaşlı olma durumu: *"Yaşlılıkta ölen, kurgusu biten; gençlikte ölen, zembereği bozulan..."* -H. Taner. *"Yüzüne bir yaşlılık gelmiş vücudunu bir ağırlık kaplamış."* -R. H. Karay.

→ ***yaşlılık bilimi, yaşlılık sigortası***

yaşlılık bilimi *is. tıp* Geriatri.

yaşlılık sigortası *is. huk.* Çalışanlara emekli olduktan sonra aylık veya toptan ödeme sağlayan sigorta türü.

yaşmak, -ğı *is. esk.* **1.** Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü: *"Çıka çıka, yaşmak feraceli, kazık gibi bir kadın çıktı."* -S. M. Alus. **2.** *hlk.* Başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü.

yaşmaklama *s.* Yaşmaklamak işi.

yaşmaklamak *(-i)* Yaşmakla yüzünü örtmek.

yaşmaklanma *s.* Yaşmaklanmak işi.

yaşmaklanmak *(nsz)* Yaşmakla örtünmek.

yaşmaklı *s.* Yaşmak örtünmüş: *"Muslin yaşmaklı sultanlar, yaldızlı arabalar Beyoğlu'nda piyasa ediyorlar."* - A.Gündüz.

yaşmaksız *s.* Yaşmak örtünmemiş.

yaş pasta *is.* Krem ve krema ile yaş meyvelerle yapılmış pasta.

yaş sebze *is.* Taze sebze.

yaş sınırı *is.* Yaş haddi.

yaş üzüm *is.* Taze üzüm.

yat (I) *is. tar.* Kalkan ve zırh gibi korunma aracı.

yat (II) *is. Fr. yacht (Felemenkçe jacht'tan)* Özel gezinti gemisi: *"Seni kendi yatımızda kaptan kıyafetle göremeyeceğim."* -R. H. Karay.

→ ***yat kulübü***

yatağan *s.* Namlusu kavisli, iki yanı da kesici, bir tür uzun savaş bıçağı: *"Kalkanları parçalayan çelik yatağanlar, zırhları kesen ağır saldırmalar yapacaktı."* -Ö. Seyfettin.

yatak, -ğı *is.* **1.** Uyumak, dinlenmek gibi amaçlarla üzerine veya içine yatılan eşya: *Yatağımı düzelttim. Geceliğimi yatağın içine koydum. "Sabahleyin onu aynı güzellikte bulacağım ümidiyle yatağımdan fırladım."* -R. H. Karay. **2.** Yün, pamuk, kuş tüyü vb.maddelere kılıf geçirerek yapılan şilte. **3.** Üzerine şilte konulan karyola, somya, kerevet vb. **4.** Üzerinde yatılabilecek her türlü şey: *Ottan yapılan yatak.* **5.** Irmak, çay, dere gibi suların, içinde aktıkları yer, akak, mecra. **6.** Katmanlaşmış herhangi bir madde yığını: *Çakıl yatağı.* **7.** Bir şeyin çok bulunduğu yer: *Av yatağı. Aslan yatağı.* **8.** *zool.* Katmanlı bir kaya bütününde maden filizi veya taş döküntüsünden oluşan çok ince tabaka. **9.** Maden veya fosil ocaklarında birbirini izleyen iki maden, taş veya kömür tabakası arasında uzanan damar. **10.** Çanak biçimindeki bir havzada veya buna benzer bir oluşumda toplanmış petrol birikintisi. **11.** Gizli barınak veya bir suçluyu gizlice barındıran yer: *Hırsız yatağı. Eşkiya yatağı.* **12.** Makinelerde hareketli bölümleri içine alan hareketli veya sabit parça: *Namlu yatağı. Eksen yatağı.* **13.** Fideleri gömmek için toprakta açılan çukur. **14.** Turunçgilleri ve yumurta gibi ürünleri korumak üzere saman vb. den yararlanılarak yapılan yer: *Yatak limonu.* **(bir kimseyi) yatak çekmek** çok bitkin ve güçsüz olmak. **yatak yapmak** (veya **sermek**) yatacak yer hazırlamak. **yatak yorgan (veya yatak döşek) yatmak** *bk.* yorgan döşek yatmak: *"Gerçekten yatak yorgan, kolu boynu sargılar içinde, pestil gibi yatıyordu."* -H. Taner. **yatağa bağlamak** yataktan kalkamayacak kadar hasta etmek. **yatağa** (veya **yataklara**) **düşmek** yataktan kalkamayacak kadar hasta olmak: *"Hele ihtiyarlıkta yatağa düşmek düşman başına."* -A. İlhan. *"Daha on yaşımda yokken annem yatağa düşmüştü."* -S. M. Alus. **yatağa serilmek** yatağa bitkin, yorgun bir durumda uzanıp yatmak: *Yorgunluktan yatağa serilıverdim.* **(birinin) yatağına girmek** (kadın) biriyle evlilik dışı ilişkide bulunmak. **yatağını ayırmak** ayrı yatakta yatmak: *"Bey, şimdi yemin edeceğim, yatağımı ayıracağım, anladın mı?"* -M. Ş. Esendal.

→ ***yatak çarşafı, yatakhane, yatak liman, yatak limonu, yatak mobilya, yatak odası, yatak örtüsü, yatak takımı***

yatak çarşafı *is.* Yatakta şiltenin üzerine serilen çarşaf.

yatakçı *is. tar.* Sancak beyleri ve beylerbeyince geceleyin çarşıları beklemekle görevlendirilen halktan kimse.

yatakhane *is. (yatakha:ne) T. yatak + Far. ḫāne* **1.** Okul, fabrika gibi kalabalık yerlerde yatakların konulduğu yer. **2.** Yatılı okullarda yatılan yer.

yataklı *s.* **1.** Yatağı olan: *"Hancı beni dört yataklı odada bırakarak çekildi."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Yatağı derin: *Yataklı ırmak.* **3.** *is.* Yataklı vagon: *"Özel Kalem*

müdürüne yataklıdan bir yer almasını söylemiş." -M. Ş. Esendal.

→ *yataklı vagon*

yataklık, -ğı *is.* **1.** Üzerine yatak serilen tahta veya maden kerevet, karyola: *"Yataklığın etrafında bir şeyin dolaştığına, süründüğüne dikkat ettim."* -H. Z. Uşaklıgil. **2.** Suçluları barındırma, gizlice yardım etme. **3.** *s.* Herhangi bir sayıda yatağı olan, yatak alabilen: *On yataklı koğuş.* **yataklık yapmak (veya etmek)** suçluları gizlice barındırmak, suçlulara yardım etmek: *Hırsızlara yataklık etmek. "Bu bekçileri, siz yataklık ediyorsunuz, diye dövecek, hapse koyacak olmuşlar."* -M. Ş. Esendal. *"Bir kanlı katile yataklık yapmış gibi pişmanlık duyuyordu."* -P. Safa.

yataklı vagon *is.* Kompartımanları tek veya çift yatak alacak biçimde düzenlenmiş vagon: *"Trenlerde henüz yataklı vagon ve lokanta yoktu."* -F. R. Atay.

yatak liman *is.* Büyük donanmaların barınmasına elverişli liman.

yatak limonu *is.* İşlenmiş limon.

yatak mobilya *is.* Boyutları ve şekli insan vücudunun ölçülerine uygun olan ve rahat yatmayı sağlayan, yatma yüzeyi elâstik malzemeden yapılmış mobilya.

yatak odası *is.* Yatmak için kullanılan oda.

yatak örtüsü *is.* Yatağın üzerine serilen örtü.

yatak takımı *is.* Karyola, komodin, gardırop ve şilte, yorgan, yastık gibi şeylerden oluşan bütün: *"Bu yatak takımı ilk serildiği günlerde daha fazla kokar."* -H. R. Gürpınar.

yatalak, -ğı *s.* ve *is.* İnme veya sakatlık gibi bir sebeple yataktan kalkamayan (kimse): *"Şu rezalete bakın, yatalak gibi uzanmışlar."* -Ö. Seyfettin. **yatalak olmak** yataktan kalkamayacak durumda kalmak: *"Bu kapanık, rutubetli yerde yatalak olup kalmaktan kurtulurum."* -O. C. Kaygılı.

yatar koltuk, -ğu *is.* Gerektiğinde arkalığı geriye doğru yatan koltuk.

yatay *s. mat.* Durgun bir su yüzeyine paralel, düşey doğrultusuna dikey olan, ufkî: *Sıvıların yüzü hep yatay olur. Yatay çizgi.*

→ *yatay geçiş, yatay seren*

yatay geçiş *is.* Eğitimde bir okuldan bir okula yönetmeliklerin elverdiği ölçüde yapılan geçiş.

yatay seren *is. den.* Üzerine dört köşeli yelken açılan ve bir direğe yatay olarak takılan seren.

yat borusu *is.* Yatma saatini bildiren boru.

yatçı *is.* **1.** Yat turizmiyle uğraşan kimse. **2.** Yat yapan veya satan kimse. **3.** Yat ile seyahat etmeyi seven kimse: *Yatçı turistler...*

yatçılık, -ğı *is.* Yat turizmiyle uğraşma.

yatı *is.* Geceyi geçirmek için bir yere gitme: *Yatıya bekleriz.*

yatık, -ğı *s.* **1.** Dik olmayan, eğik, yatırılmış bir durumda olan. **2.** Zamanla dayanıklılığını yitirmiş: *Yatık kumaş.* **3.** Çevrilmiş, devrik: *Yatık yaka.* **4.** *is. hlk.* Yayvan su kabı.

→ *yatık çit, yatık doğru, yatık yazı*

yatık çit *is.* Kışı çok soğuk geçen ve çok kar yağan bölgelerde, tellerin kopmasını önlemek üzere, kullanılmadığı zaman çit kazıklarından çıkartılarak yere yayılan ve gerektiği zaman yine çit kazıklarına takılan tel çit.

yatık doğru *is.* Yatık biçimde çizilen doğru.

yatık yazı *is.* Yazı yönüne doğru eğik olan yazı.

yatılı *s.* ve *is.* **1.** Geceleri de kalınıp yatılan (okul vb.), leylî. **2.** Geceleri de kalıp yatan (öğrenci, konuk), leylî.

yatılma *is.* Yatılmak işi.

yatılmak *(nsz)* Yatmak işi yapılmak.

yatım *is. den.* Gemi direklerinin başa veya kıça doğru olan eğimi.

yatır *is.* Belli bir yerde mezarı olan, doğaüstü gücü bulunduğuna ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliya: *Yatıra mum adamak.*

yatırılma *is.* Yatırılmak işi.

yatırılmak *(nsz)* Yatırmak işi yapılmak: *"Bu boş arsacıkta, yan yatırılmış bir bayram salıncağı duruyor."* -M. Ş. Esendal.

yatırım *is.* **1.** Yatırmak işi. **2.** Parayı, gelir getirici, taşınır veya taşınmaz bir mala yatırma, mevduat, plâsman. **3.** *ekon.* Millî ekonominin veya bir ticaret kuruluşunun üretim ve hizmet gücünü artırıcı nitelikte olan aktif değerlerine yapılan yeni eklemeler, envestisman. **4.** *mec.* Bir çıkar veya kazanç sağlamak için yapılan davranış. **yatırım yapmak 1)** gelir amacıyla bir işe para yatırmak; **2)** *mec.* ileride bir çıkar veya kazanç sağlamak için önceden ortam hazırlamak.

→ ***yatırım bankası, yatırım hesabı***

yatırım bankası *is. ekon.* Yatırım finansmanı ve harcamalarını karşılamak üzere kurulan banka.

yatırımcı *is.* Yatırım yapan kimse.

yatırma *is.* Yatırmak işi.

yatırmak *(-ı, -e)* **1.** Bir kimsenin bir yere yatmasını sağlamak: *"Çocuğu bir kenara yatırdım ve kadını omuzlarından tutup bir taşa dayadım."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Uyutmak: *"Gece beni en üst katta bir odada yatırdılar."* -Ö. Seyfettin. **3.** Eğmek, yatık duruma getirmek: *Yağmur ekinleri yatırdı.* **4.** Konuk etmek. **5.** Parayı, işletmek amacıyla bir yere vermek: *Parasını bankaya yatırmış. "Eline geçen serveti... emlâke yatırıyordu."* -E. E. Talu. **6.** Parayı bir kuruluşa vermek, teslim etmek: *Vergiyi dün yatırdım.Telefon parasını PTT'ye yatırdım.* **7.** Bir yiyeceği korumak veya tatlandırmak amacıyla tuz, soğan, şarap vb. de bir süre bekletmek: *Pastırmayı çemene yatırmak.* **8.** Düzeltmek, bastırmak, yassıltmak: *"Kemal Rıfat avcunun içiyle saçlarını yatırıyor."* -A. İlhan. **9.** Harcamak: *"Sınırlı hoca aylığının yarısını her ay kitaplara yatırır."* -H. Taner.

yatısız *s.* **1.** Geceleri kalınıp yatılmayan: *Yatısız okul.* **2.** Geceleri kalıp yatmayan, gündüzlü, neharî: *Yatısız öğrenci.*

yatış *is.* Yatmak işi veya biçimi.

yatışma *is.* Yatışmak işi.

yatışmak *(nsz)* **1.** Hızı, etkisi azalmak, aşırılığı geçmek: *Fırtına yatıştı. "Vapurun gürültüsü büsbütün yatıştı."* -R. H. Karay. **2.** (coşku, sinir, korku için) Etkisi azalmak, geçmek, sakinleşmek: *"Ama sevgilim, bulantın azıcık yatışmışken, vazgeçelim, yarına bırakalım."* -R. H. Karay. *"Nasılsın yavrum, uyuduktan sonra biraz sinirlerin yatıştı mı?"* -S. M. Alus. **3.** (ayaklanma, kargaşa için) Sakinleşmek, durulmak: *Kargaşalık yatıştı.* **4.** Yan yana, kucak kucağa yatmak: *"Gölgesinde koyun, kuzu yatışır / Selvidir, lâdindir ormanlarımız."* -İ. Sağır.

yatıştırıcı *s.* **1.** Yatışma özelliği olan, yatıştıran, sakinleştiren. **2.** *is.* ve *s.* Ağrıyı, sızıyı gideren (ilâç), müsekkin: *Yatıştırıcı ilâçlar.*

yatıştırma *is.* Yatıştırmak işi.

yatıştırmak *(-i)* **1.** Bir kargaşayı, ayaklanmayı bastırmak: *Hükümet kuvvetleri ayaklanmayı yatıştırdı.* **2.** Ölçülü, ılımlı, sakin davranmasını sağlamak, sakinleştirmek: *"O, tombul tombul iyimserliği ile beni yatıştırmak istedi."* -Y. Z. Ortaç. *"Üstüme gelen gerilimi yatıştırmak için Kavaklar'a kadar açıldım."* -N. Cumalı. **3.** Yumuşatmak, razı etmek: *"Arkadaşları yatıştırmak için o toplantıda bulunanlar akşam yemeğine de alıkonulmuşlardı."* -M. Ş. Esendal.

yatkın *s.* **1.** Bir yana eğilmiş, yatık. **2.** Çok durmaktan sağlamlığını yitirmiş, çürük: *Yatkın mal. Yatkın kumaş.* **3.** *mec.* Benimsemiş, alışmış, eğilimli: *"Çabuk parlamaya yatkın mizacına, karısının sakinliği, fena hâlde batıyor."* -T. Buğra. *"Yadırgamaya yatkındı; ama görmüştü kızın oyununu."* -A. İlhan. **4.** (bir işte) Yetenekli, becerikli: *Eli dikişe yatkın. Dil öğrenmeye yatkın. "Dolap çevirmeye, şantaj mesleğine ne kadar yatkın, ne kadar elverişli idi ise, bu yeni konusunda da öyle olacağa benziyordu."* -T. Buğra.

yatkınlaşma *is.* Yatkınlaşmak işi.

yatkınlaşmak *(nsz)* Yatkın duruma gelmek.

yatkınlık, -ğı *is.* **1.** Yatkın olma durumu. **2.** *ped.* Alışkanlıktan doğan yeti, meleke, mümarese.

yat kulübü *is. sp.* Yatçılık sporunun gelişmesini ve faaliyetini düzenleyen kuruluş.

yatma *is.* Yatmak işi: *"Çocuklara yatma zamanının yaklaştığını başıyla anlatan bir mürebbiye edasıyla duruyor."* -R. H. Karay.

yatmak, -ar *(nsz)* **1.** Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak: *"Arka üstü yattım, kuşu seyretmeye başladım."* -M. Ş. Esendal. *"Dört nal giden atların köpüklü boynuna bir daha yatmayacak."* -N. Hikmet. **2.** Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek. **3.** Yatay veya yataya yakın bir duruma gelmek, eğilmek: *Rüzgârdan bütün ekinler yattı. Gemi sağa yattı.* **4.** Hastalık sebebiyle yatakta kalmak: *"Gün geçmeden bronşiti, çarpıntısı tutar, yatak yorgan yatar."* -S. M. Alus. *"Burada bir hastahanede yatıyor."* -F. R. Atay. **5.** Geceyi geçirmek üzere bir yerde kalmak: *Bu gece nerede yatacağız? "Tavuk pazarındaki handa yatmakta devam ediyor."* -M. Ş. Esendal. **6.** Boş yere beklemek: *Mallar depoda yatıyor.* **7.** İşlemez, çalışmaz durumda kalmak: *Gemi limanda yatıyor.* **8.** Bir özellik kazanmak için bir şeyin içinde beklemek: *Turşu sirkede yatıyor.* **9.** Hapsedilmek. **10.** (ölü) Gömülmüş olmak: *Burada şehitler yatıyor. "Mezarlık servilerinin altında ninelerim, teyzelerim yatarlardı."* -Halikarnas Balıkçısı. **11.** Düz bir duruma gelmek, düzleşmek: *Kumaş iyice ütülenince yattı.* **12.** *mec.* Bulunmak, var olmak: *"Her ayrıcalık hevesinin kökeninde bir kompleks, bir göstermecilik duygusu yattığı görülür."* -H. Taner. **13.** *tkz.* Olumsuz veya başarısız bir sonuç almak: *Takım bu sezon yattı.* **14.** *hlk.* İşsiz kalmak, çalışmamak. **15.** *(-le)* Cinsel ilişkide bulunmak. **16.** Bir düşünceyi veya bir öneriyi benimsemek, razı olmak. **17.** Heves etmek, eğilmek: *"Çalı süpürgelerinin kırmızı çiçeklerindeki bal kokusuna yatmışlardı."* -S. F. Abasıyanık. **yatıp kalkıp** her zaman, hep: *Yatıp kalkıp anama dua ediyorum.* **yatıp kalkmak** **1)** gecelerini geçirmek: *"Yatıp kalktığım odamın penceresinden bakınca, bir baştan bir başa bütün sokağı görüyordum."* -N. Cumalı. **2)** cinsel ilişkede bulunmak: *"Öteki, çok kadınla oynaşmış ve hatta yatıp kalkmış, sevda damarları kaşarlanmış bir gençti."* -M. Ş. Esendal.

yatmalık, -ğı *is.* Yatılacak yer veya bölüm: *"Bu buluşmadan az önce, çadırının yatmalığına geçmeden önce..."* -T. Buğra.

yatsı *is.* **1.** Güneşin batmasından bir buçuk, iki saat sonraki vakit: *"Babam yalnız ilk geceki fener alayına katıldı, yatsıdan az sonra eve döndü."* -N. Cumalı. **2.** Akşam namazından sonra yatmadan önce okunan ezan veya kılınan namaz: *"Gece olmuş, yatsılar okunmuş, daha damat bey gelmemişti."* -S. M. Alus.

→ ***yatsı ezanı, yatsı namazı***

yatsı ezanı *is.* Yatsı namazı için okunan ezan.

yatsı namazı *is.* Yatsı vaktinde kılınan 13 rekâtlık namaz: *"... zira muhafızlarımız güneş battıktan sonra kımıldamamıza müsaade etmediklerinden yatsı namazlarını ertesi güne kazaya bırakıyoruz."* -R. H. Karay.

yatuğan *is. müz.* Kanun, santur gibi sazların ortak adı.

yatuk, -ğu *is. müz.* Yatuğan.

yavan *s.* **1.** Yağı az: *Yavan yemek.* **2.** Katıksız: *"Birçok günler yavan ekmek bile bulamaz."* -F. R. Atay. **3.** *mec.* Hoşa gitmeyen, tatsız: *"Hayatları gerçekten yavan ve dayanılmaz bir sıkıntıyla sonuçlanır."* -H. E. Adıvar. **4.** *mec.* Görgüsüz, bilgisiz: *"Yaklaşınca her günkü gerçek ve çoğu zaman yavan yanlarını da ele verirler."* -H. Taner. **5.** Yoz.

yavanlaşma *is.* Yavanlaşmak işi.

yavanlaşmak *(nsz)* **1.** Yavan duruma gelmek. **2.** Yozlaşmak: *"Gün günden daha yavanlaşıyoruz.Bunu da eski ile kıyaslayınca daha iyi anlıyoruz."* -H. Taner.

yavanlaştırma *is.* Yavanlaştırmak işi.

yavanlaştırmak *(-i)* Yavan duruma getirmek.

yavanlık, -ğı *is.* Yavan olma durumu: *"Herşeyde geçici, her şeyde ruhumun bir tarafını boş bırakan bir yavanlık vardı."* -H. E. Adıvar.

yavaş *s.* **1.** Hızlı olmayan: *Yavaş bir yürüyüş.* **2.** Yumuşak huylu, yumuşak başlı: *Yavaş adam. Yavaş at.* **3.** Alçak, hafif: *"Yavaş tut, içinde kınlacak eşya var..."* -M. Ş. Esendal. **4.** *zf.* Hızlı olmayarak: *Yavaş vurdu.* **yavaş gel!** (veya **ol!**) *argo* abartarak konuşanlar için kullanılır. **yavaş!** dikkat et, acele etme! **yavaştan almak 1)** ılımlı davranmak; **2)** işi gereken sürede yapmamak.

→ ***yavaş tütün, yavaş yavaş***

yavaşa *is. hlk.* Huysuz atları yola getirmek için dudaklarına takılan tahta kıskaç.

yavaşça *zf. (yava'şça) hlk.* Oldukça yavaş, usulca.

→ ***yavaşça yavaşça***

yavaşçacık *zf. (yava'şcacık)* Çok yavaş, usulcacık.

yavaşça yavaşça *zf.* Yavaş yavaş.

yavaşlama *is.* Yavaşlamak işi.

yavaşlamak *(nsz)* Yavaş gitmeye başlamak, hızını azaltmak, yavaş olmak: *"Öfke ve siniri dalga gibi dinerek sesi yavaşladı."* -F. R. Atay.

yavaşlatılma *is.* Yavaşlatılmak işi.

yavaşlatılmak *(nsz)* Yavaşlatmak işi yapılmak.

yavaşlatılmış Yavaşlatmak işi yapılmış.

→ ***yavaşlatılmış hareket***

yavaşlatılmış hareket *is. sin.* (film için) Hızlı hareketlerin ayrıntılarını gözlemeye yarayan sinema düzeni.

yavaşlatma *is.* Yavaşlatmak işi.

yavaşlatmak *(-i)* Yavaşlamasını sağlamak, yavaşlamasına yol açmak, hızını kesmek.

yavaşlık, -ğı *is.* Yavaş olma durumu.

yavaş tütün *is.* Sert olmayan tütün.

yavaş yavaş *zf.* **1.** Azar azar ağır ağır: *"Tatbiki imkânsız görünen deminki projeyi kafam yavaş yavaş sindiriyor."* -R. H. Karay. **2.** Gitgide: *"Ama bu yeni şiir, yavaş yavaş yayılıp birçok kimse tarafından da tutulunca iş değişti."* -O. V. Kanık.

yave *is. (ya:ve) Far. yāve* Saçma, saçma sapan söz: *"Sonra da oturur, talihsizlik yaveleri ile hikâyeci numaralarına başvururum."* -H. Taner.

yaver *is. (ya:ver) Far. yāver esk.* **1.** Yardımcı. **2.** Devlet ve hükûmet başkanlarıyla komutanların yanında bulunan ve onların buyruklarını yazmakla, gereğinde yerine ulaştırmakla görevli subay, emir subayı. **yaver gitmek** (şans, talih için) uygun gitmek: *Şansımız yaver gidiyor.*

yaverlik, -ği *is.* **1.** Yaver olma durumu: *"Kocası Bavyera sarayında yaverlikte bulunmuş, muharebede vefat etmişti."* -H. C. Yalçın. **2.** Yaverin görevi veya makamı.

yavru *is.* **1.** Yeni doğmuş hayvan veya insan: *Kedi yavrusu. Kuş yavrusu.* **2.** Çocuk, evlât: *"O zaman gördü ki, küçük çocuk, memleketlisi minimini yavru ağlıyor."* -R. H. Karay. **3.** *mec.* Bir şeyin küçüğü: *Saray yavruşu bir ev. "Ev, bodrumu, tavan arası ve iki katıyla tam bir konak yavrusudur."* -T. Buğra. **4.** *argo* Güzel, alımlı genç kız. **yavru atmak** gebe hayvan yavrusunu düşürmek. **yavrum** sevecen bir seslenme olarak kullanılır: *Yavrum, bir yerin mi acıyor?*

→ ***yavruağzı, yavru kapı, yavrukurt***

yavruağzı *is.* **1.** Kavuniçi ile pembe arası bir renk. **2.** *s.* Bu renkte olan.

yavrucağız *is.* Kendisine şefkat ve acıma duyulan küçük çocuk.

yavrucak, -ğı *is.* (acıma, sevgi, sevecenlik duygusu ile) Yavru: *"Yavrucağa ara sıra şeker alırım."* -A. Haşim. *"Kızlar da, yavrucaklar, kendilerine bile bakamıyorlar, nerede kaldı babalarına bakacaklar."* -M. Ş. Esendal.

yavrucuk, -ğu *is.* (sevgi veya acıma duygusu ile) Yavru: *"Yavrucuğum, ne ince sesi vardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Yavrucuğum o kışı geçiremedi."* -S. M. Alus.

yavru kapı *is.* Kuzu kapı.

yavrukurt, -du *is.* Küçük yaşta izci çocuk.

yavrulama *is.* Yavrulamak işi.

yavrulamak *(nsz)* (hayvan için) Doğurmak.

yavsı *is. hlk.* Bir tür kene.

yavşak, -ğı *is. hlk.* **1.** Bit yavrusu, sirke: *"Yavşak büyüdü bit oldu, enik büyüdü it oldu."* -Atasözü. **2.** *s. mec.* Geveze, yılışık (kimse): *"Sonra, aynı yavşak teklifsizlikle Binbaşı Ferid'in kadehini dikiyor."* -A. İlhan.

yavşan otu *is. bot.* Sıracagillerden, mavi ve beyaz renkte çiçekler açan bir bitki *(Artemisia).*

yavuklama *is.* Yavuklamak işi.

yavuklamak *(-i, -e) hlk.* Nişanlamak: *Kızını bir subaya yavukladı.*

yavuklanma *is.* Yavuklanmak işi.

yavuklanmak *(nsz, -e) hlk.* Biriyle nişanlanmak: *Dayısının oğluna yavuklanmış.*

yavuklu *is.* ve *s. hlk.* **1.** Sözlü, nişanlı: *"Köylerine dönmekte olan iki er, yavukluları için birer maşa aldılar."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** Sevgili: *"Adaklı değil, yavuklu değil, ne deyip kendini ucuz ediyorsun?"* -M. Ş. Esendal.

yavuz *s. hlk.* **1.** Kötü, fena: *"Yavaş atın tekmesi yavuz olur."* -Atasözü. **2.** *hlk.* Güçlü, çetin. **3.** *hlk.* İyi, gürbüz, güzel: *"Çok cevherli öküzmüş, bol yedir de hele bak, ne yavuz mal olur."* -R. H. Karay. *"Aman havuz canım havuz / Bu yurdun kızları amma da yavuz."* -Halk türküsü. **yavuz hırsız ev sahibini bastırır** biri, suçunu zarar verdiği kimseye yüklediğinde söylenir: *"Yavuz hırsız ev sahibini bastırır sözüne uygun olarak açtı ağzını, yumdu gözünü."* -H. R. Gürpınar.

yavuzca *s.* Yavuz bir biçimde olan.

yavuzlanma *is.* Yavuzlanmak işi veya durumu.

yavuzlanmak **1.** Yavuz gibi olmak, yavuz durumuna gelmek. **2.** Sertleşmek, çetinleşmek, kabadayılaşmak.

yavuzlaşma *is.* Yavuzlaşmak, yavuzlanmak işi.

yavuzlaşmak *(nsz)* **1.** Yavuz duruma gelmek. **2.** Sertleşmek, kabadayılaşmak.

yavuzluk, -ğu *is.* Yavuz olma durumu, yavuzca davranış.

Yay *öz. is. meteor.* Zodyak üzerinde, Akrep ile Oğlak arasında bulunan burç, Zodyak.

yay *is.* **1.** Ok atmaya yarayan, iki ucu arasına kiriş gerilmiş, eğri ağaç veya metal çubuk. **2.** Çeşitli amaçlarla ve çeşitli biçimlerde yapılan esnek makine bölümleri: *Araba yayı. Kilidin yayı. Kanepenin yayı.* **3.** Keman, viyolonsel gibi çalgılarda, titreşim yoluyla ses çıkarmaya yarayan parça. **4.** *mat.* Bir eğriden alınan parça. **5.** Zemberek. **6.** Hallacın pamuk veya yünü atmak için tokmak yardımıyla kullandığı araç: *"Karınları hallaç yayından kopup fırlamış gibi beyaz."* -R. H. Karay. **yay gibi 1)** eğri: *"...ama işe yaramadı, yay gibi kaşlar birbirlerine yaklaşır gibi oldular."* -T. Buğra. **2)** çok gergin.

→ ***yay ayraç, yayçizer, yay kabzası, yay kolu***

ya ... ya *bağ. Far. yā ... yā* **1.** Birinden birinin olacağı sanılan iki iş için kullanılır: *"Gönül gurbet ele çıkma / Ya gelinir ya gelinmez."* -Erzurumlu Emrah. **2.** Birinden birinin seçilmesi gereken durumlarda kullanılır: *"Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli."* -Atasözü. **3.** Cümlede eş görevli öğeler arasında ya ... ya, ya ... veya, ya ... yahut biçimlerinde tekrarlanarak kullanılır: *"Kırk elli kişi kadar ya var ya yoktur."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Seni babamızın hayrına taşıyacak değilim a ... Ya parayı çıkarırsın, ya inersin."* -R. N. Güntekin. **ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli** ua buranın şartlarına uymalı ya da buradan ayrılmalı. **ya deve, ya deveci (ya deve üstündeki hacı)** "ilerisi için verdiğim sözden korkmuyorum. O zamana kadar şartlar değişebilir" anlamında kullanılır. **ya devlet başa ya kuzgun leşe** sonunda büyük bir başarıya ulaşmak için yok olma tehlikesi bile göze alınır. **ya herrü ya merrü** *hlk.* zor, tehlikeli bir durum karşısında "ne olursa olsun" gibi kötü ihtimalin de göze alındığını anlatır: *"Ama çocukluk işte, şeytan dürttü, ya herrü ya merrü deyip birden yukarı bakıverdim."* -H. Taner. **ya huyundan ya suyundan** bazı

özellikleri olduğu gibi, bir yerden, bir kimseden almış kimseler için kullanılır.

yaya *is.* ve *s.* **1.** Yürüyerek giden kimse: *"Yaya gözüyle at, bekâr gözüyle kız alma."* -Atasözü. *"İster binik, ister yaya gidelim / Selçukya'ya, Mevlâna'ya gidelim."* -F. Halıcı. **2.** *zf.* Yürüyerek, yayan: *"Galiba sen köprüyü bizim gibi yaya geçmiyorsun."* -B. Felek. **yaya bırakmak** *"Özellikle süper devletler, kendi çıkarları için, kendilerine muhtaç dostları bir çırpıda yaya bırakıverirler."* -T. Halman. **yaya kaldın tatar ağası** istediğini elde edemeyen, başarısızlığa uğrayan kimseler için kullanılır. **yaya kalmak 1)** istediği şeyi yapamaz duruma gelmek: *"Yetişmiş adamları, pek çok paraları olanlar bile, bu yoldan yaya kalıyorlar."* -M. Ş. Esendal. **2)** yardımcısız kalmak: *"İddiası sosyal adalet ilkesi bazında oldukça yaya kalmıştı."* -H. Taner.

→ ***yaya çivisi, yaya geçidi, yaya kaldırımı, yaya köprüsü, yaya yolu***

yaya çivisi *is.* Yollarda ve özellikle kavşaklarda yayaların geçeceği bölümü belirtmek için asfalta çakılan çok büyük başlı, parlak çivi: *"O yeni açılan koca koca asfalt caddelerimizin yaya çivileri hâlâ neden eksiktir?"* -N. Cumalı.

yaya geçidi *is.* Caddelerde yayaların geçmesi için ayrılmış bölüm.

yaya kaldırımı *is.* Caddelerin iki yanında yayalara ayrılmış yol: *"Kendini yaya kaldırımına güç attı."* -R. H. Karay.

yaya köprüsü *is.* Caddelerde yayaların geçmesi için yapılmış köprü.

yayalık, -ğı *is.* Yaya olma durumu, yürüyerek gitme.

yayan *zf.* **1.** Yürüyerek: *"Ben oraya kadar yayan gidemem"Gurbetten memlekete yayan dönülmezdi."* -Ö. Seyfettin. **2.** *s.* Yaya yürüyen: *"Genç atlı ve yayan ihtiyar uzaktan uzağa seslendiler."* -Y. K. Beyatlı. **3.** *s. mec.* Bilgisiz: *Arkadaş bu konuda pek yayan görünüyor.*

→ ***yayan yapıldak***

yayan yapıldak *zf.* Yayan ve yalın ayak: *"Hemşehrim, bu geç saat nereye yayan yapıldak?"* -A. Sayar.

yaya yolu *is.* Sadece yayaların kullanmasına ayrılan yol.

yay ayraç, -cı *is.* Cümle içinde geçen bir sözü metin dışı tutmak için o sözün başına ve sonuna getirilen yay biçimindeki işaret, parantez.

yayçizer *is. (ya'yçizer)* Yay veya çember çizmekte, ölçmekte kullanılan araç, pergel.

yaydırma *is.* Yaydırmak işi.

yaydırmak *(-ı, -e)* Yaymak işini yaptırmak, yayılmasını sağlamak.

yaygara *is.* **1.** Gereksiz olarak yüksek sesle bağırıp çağırma: *"Cıvak cıvak bir dudu yaygarası, herkesi yerinden sıçrattı."* -S. M. Alus. **2.** *mec.* Şikâyet, sızlama: *"Bizim gazetecilerin bu yaygaraları bence de haklı."* -A. Gündüz. **yaygara koparmak (veya yaygarayı basmak)** bağırıp çağırmak: *"Gün geçmiyor ki, evdeki kadınlardan biri, önüne bir ıslak şeker parçası düştüğünü görüp yaygarayı basmasın!"* -R. N. Güntekin.

yaygaracı *s.* Gerekli gereksiz çok bağırıp çağıran, şamatacı, şirret: *"Annesi gibi çatık kaşlı ve yaygaracı değildi."* -Halikarnas Balıkçısı.

yaygaracılık, -ğı *is.* Yaygaracı olma durumu, şirretlik.

yaygı *is.* Yere veya döşeme üzerine serilen örtü, yazgı: *"En iyi yer orasıdır, yaygınızı oraya yayın!"* -H. E. Adıvar.

→ ***yaygı balığı***

yaygı balığı *is. zool.* Serin ve ılık sularda yaşayan beyaz etli bir tür balık.

yaygın *s.* **1.** Çoğu kimselerce duyulmuş, öğrenilmiş, kullanılmış veya benimsenmiş olan: *Yaygın bir söz. Yaygın bir inanç.* **2.** Çoğu kimselerde görülen, beğenilen, sevilen: *"Yaygın bir kültürü ve her çeşit insanı kavrayacak bir sunuş tarzı vardı."* -H. Taner. **3.** Sınırı genişlemiş: *"Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir."* -Anayasa.

→ ***yaygın eğitim, yaygın öğretim, yaygın yanlış***

yaygın eğitim *is.* Örgün eğitim imkânlarından hiç yararlanmamış olanlara, gittikleri okuldan erken ayrılanlara veya örgün eğitim kurumlarında okumakta olanlara ve meslek dallarında daha yeterli duruma gelmek isteyenlere uygulanan eğitim.

yaygınlaşma *is.* Yaygınlaşmak işi.

yaygınlaşmak *(nsz)* Yaygın durumuna gelmek, yayılmak.

yaygınlaştırma *is.* Yaygınlaştırmak işi.

yaygınlaştırmak *(-i)* Yaygın durumu getirmek.

yaygınlık, -ğı *is.* Yaygın olma durumu.

yaygın öğretim *is.* Yaygın eğitim sistemi ile gerçekleştirilen öğretim.

yaygın yanlış *is.* Genelleştiği için yanlışlığına önem verilmeden kullanılagelen (söz, deyim, terim), galatımeşhur.

yayık, -ğı (I) *is.* Tereyağı çıkarmak için sütün içinde dövüldüğü veya çalkalandığı kap: *"Nina'nın bildiği alet değirmen ve yayıktır; buğday öğüten ve tereyağı çıkaran yararlı iki basit makine."* -R. H. Karay. **yayık dövmek** yayık yaymak: *"Yayık dövmek, yağ çıkartmak yeni gelinlerin görevi."* -N. Araz. **yayık yaymak** sütün ayranını ve yağını ayırmak için yayığı çalkalamak.

→ ***yayık makinesi***

yayık, -ğı (II) *s.* Yayılmış, yayvan.

→ ***yayık ağızlı, yayık yayık***

yayık ağızlı *s.* Kelimeleri yaya yaya söyleyen.

yayıklama *is.* Yayıklamak işi veya durumu.

yayıklamak Yayıkta dövmek.

yayık makinesi *is.* Süt işleme makinesi.

yayık yayık *zf.* (konuşma için) Heceleri uzatarak: *Yayık yayık anlatıyordu.*

yayılı *s.* Yayılmış, serilmiş: *"Kaymakamlık odasında hile seccadesi yayılı durdu."* -M. Ş. Esendal.

yayılımcı *is.* ve *s.* Emperyalist.

yayılımcılık, -ğı *is.* Emperyalizm.

yayılış *is.* Yayılmak işi veya biçimi.

yayılma *is.* **1.** Yayılmak işi, intişar. **2.** *fiz.* Işığın, bir kaynaktan çıkarak doğru çizgiler durumunda türlü yönlere dağılması.

→ ***yayılma hızı***

yayılmacı *is.* Yayılmacılık yanlısı olan kimse, emperyalist.

yayılmacılık, -ğı *is.* Kendi sınırları ötesinde toprak ve sömürü ekonomik çıkarlar peşinde koşan zihniyetin tutumu, emperyalizm.

yayılma hızı *is.* Yayılma işleminin gerçekleştiği zaman birimi.

yayılmak *(nsz, -e)* **1.** Yayma işine konu olmak veya yaymak işi yapılmak. **2.** Hastalık, pek çok kimseye geçmek veya bulaşmak. **3.** Genelleşmek: *Bazı yeni sözler yayılıyor. "O zamanlarda saz, halkın bütün sınıfları arasında iyice yayılmıştı."* -A. Ş. Hisar. **4.** Genişlemek, büyümek: *Yağ lekesi çabuk yayılır. "...bu Buket'in şöhreti de arkadaşları arasında derhal yayılmış."* -A. Ş. Hisar. **5.** Serilmek, döşenmek: *Odaya bir kilim yayıldı.* **6.** *mec.* Ayrıntıya girmek, açılmak: *"Türlü yönlerden ele alınabilecek olan bu konuda şimdilik pek yayılmak istemiyorum."* -O. V. Kanık. **7.** (sürü için) Otlamak. **8.** Rahat bir biçimde, sere serpe oturmak.

yayım *is.* **1.** Kitap, gazete gibi okunacak şeylerin basılıp dağıtılması: *"Kitap ve gazete yayını işi bizim can davamızdır."* -R. N. Güntekin. **2.** Herhangi bir eserin radyo ve televizyon aracılığıyla dinleyiciye, seyirciye ulaştırılması, neşir.

yayımcı *is.* **1.** Bir sanatçının, bir yazarın eserini yayımlayıp satışını sağlayan kimse veya kuruluş, naşir, tâbi, editör. **2.** Herhangi bir eserin radyo ve televizyon aracılığıyla dinleyiciye, seyirciye ulaştırılmasını sağlayan kimse.

yayımcılık, -ğı *is.* Yayımcının yaptığı iş, naşirlik, tâbilik, editörlük.

yayımlama *is.* Yayımlamak işi.

yayımlamak *(-i)* **1.** Kitap, gazete, dergi gibi şeyleri basmak ve dağıtmak, neşretmek: *Türk Dil Kurumunun yeni yayımladığı kitapları gördüm.* **2.** Dinlenilecek, görülecek şeyleri radyo ve televizyonla sunmak, bildirmek, duyurmak. **3.** Resmen bildirmek, açıklamak, ilân etmek: *Kararname yayımlamak.*

yayımlanma *is.* Yayımlanmak işi.

yayımlanmak *(nsz)* Yayımlanmak işi yapılmak.

yayımlatma *is.* Yayımlatmak işi.

yayımlatmak *(-i)* Yayımlanmasına sebep olmak, yayımlanmasına imkân sağlamak: *"Ama nerede yayımlatacaktın bunu?"* -Y. Z. Ortaç.

yayın *is.* Basılıp satışa çıkarılan kitap, gazete gibi okunan veya radyo ve televizyon aracılığıyla halka sunulan, duyurulan, iletilen şey, neşriyat.

→ ***yayın dışı, yayın evi***

yayın balığı *is. zool.* Yayın balığıgillerden, başı büyük, ağzı geniş, derisi pulsuz, vücudu uzun, lezzetli, iri bir tatlı su balığı *(Silurus glanis).*

yayın balığıgiller *ç. is. zool.* Örnek hayvanı yayın balığı olan, Amerika, Afrika ve Asya'nın tatlı sularında yaşayan bir familya.

yayıncı *is.* Yayın işiyle uğraşan kimse veya kuruluş.

yayındırıcı *is. fiz.* Işığın yayınmasını sağlamak için ışık kaynağı önünde konulan türlü yapıda yüzeyler.

yayındırma *is. fiz.* Bir ışığı, pürüzlü bir yüzeyde yansıtma.

yayın dışı *is.* Normal yayımın yapıldığı zamanın dışında olan durum.

yayın evi *is.* Dergi, kitap vb. ni yayımlayan veya satan kuruluş.

yayınık *s. fiz.* Pürüzlü yüzeyde yansıyan (ışık).

yayınım *is. fiz.* Yayınma.

yayınispî *is. (ya:yınispi:) Ar. yā-yı nisbî bk.* nispet eki.

yayınma *is. fiz.* Işığın, pürüzleri bulunan bir yüzeyin her noktasında yansıyarak pek çok doğrultuda yayılması olayı.

yayıntı *is.* **1.** Yayılmış, dağılmış şeyler. **2.** *fiz.* İçinde radyoaktif elementler bulunan bir kaptan yayılan gaz veya sıvı.

yayış *is.* Yaymak işi veya biçimi: *"Gazete ve kitabın az okunması yayış ve satış işinin bozuk olmasından ileri geliyor."* -R. N. Güntekin.

yay kabzası *is.* Ok yaylarının elle tutulan, şişkince olan orta kısmı.

yay kolu *is.* Ok yaylarının esneyen uçlarının her iki yanı.

yayla *is. (ya'yla) coğr.* **1.** Akarsularla derin bir biçimde yarılmış, parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası, plâto: *"Geceleri yaylalar ayaz olur; adamı üşütür."* -M. Ş. Esendal. **2.** Dağlık, yüksek bölgelerde, kışın hayat şartları güç olduğu için boş bırakılan, yazınsa havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma veya dinlenme yeri.

→ ***yayla çayırı, yayla çiçeği, yayla çorbası, yayla gülü, yayla havası, yayla kekiği, yayla salatası, yayla yavşanı***

yaylacı *is.* Yaylaya çıkan kimse.

yaylacılık, -ğı *is.* **1.** Yaylaya çıkma durumu. **2.** Koyun ve sığır sürülerinin yazın yaylaya çıkarılması.

yayla çayırı *is. bot.* Yaylalarda derin ve rutubetli toprağa sahip alanlarda gelişen tabii çayır.

yayla çiçeği *is. bot.* Çiçekleri sarı renkte, özel kokulu çok yıllık ve otsu bir bitki, ölmez çiçek *(Helichrysum).*

yayla çorbası *is.* Yoğurt, un, yumurta sarısı, yağ gibi maddelerle pişirilen çorba.

yayla gülü *is. bk.* ölmez çiçek.

yayla havası *is.* Yayla gibi yüksek yerlerin temiz havası.

yaylak, -ğı *is. coğr.* Hayvanların yayılıp otlamasına uygun yer, otlak.

yayla kekiği *is. bk.* mercanköşk.

yaylakiye *is. (yayla:kiye) T. yaylak Ar. -iyye tar.* Sürü sahiplerinin yaylak sahiplerine verdikleri kira.

yaylama *is.* Yaylamak işi: *"Başında da namlı namlı karın var / Seni yaylamanın zamanı dağlar."* -Karacaoğlan.

yaylamak *(nsz) hlk.* Yazın yaylada oturmak, yaylaya çıkmak: *Bu yıl nerede yayladılar?*

yaylandırma *is.* Yaylandırmak işi.

yaylandırmak *(-ı)* **1.** Yaylar aracılığıyla hareketliliğini sağlamak. **2.** Altında yay varmış gibi esnetmek.

yaylanma *is.* Yaylanmak işi.

yaylanmak *(nsz)* **1.** Yaylar üzerinde hareket etmek. **2.** Bacakları dizden esneterek yay üzerindeymiş gibi sallanmak: *"Bu sefer Ömer, bacaklarının üstünde yaylanarak dövüşe hazır, cevap vermiş."* -M. Ş. Esendal. **3.** *argo* Çekilip gitmek.

yayla salatası *is.* Karışık yeşil salata.

yayla yavşanı *is. hlk.* Tüylü dalak otu.

yaylı *s.* **1.** Yayı olan: *Yaylı koltuk. "Tabakanın sert yaylı kapağını tak diye kapatıyor."* -T. Buğra. **2.** Ok ve yayla silâhlanmış. **3.** *is.* Üstü ve yanları kapalı, dört tekerlekli, altında yayları olan, atla çekilen bir tür binek arabası: *"Yaylımız tüketirken yolları aynı hızla / Savrulmaya başladı karlar etrafımızda."* -F. N. Çamlıbel. *"Şehirde ne kadar fayton ve yaylı araba varsa hepsini karşılayıcılar tutmuşlardı..."* -F. R. Atay.

→ ***yaylı araba, yaylı çalgılar, yaylı sazlar, yaylı tambur, yaylı terazi***

yaylı araba *is.* Yaylı: *"Bir yaylı araba Süleyman Çavuş'un evi önünde durdu, abani sarıklı genç bir adam başını uzatıp etrafına bakındı."* -M. Ş. Esendal.

yaylı çalgılar *ç. is.* Keman, kemençe, viyolonsel gibi yayla çalınan çalgılar.

yaylım *is.* **1.** Yayılmak, dağılmak işi: *"Narayı müteakip müthiş bir küfür yaylımı, daha ardından feryat ve figan..."* -S. M. Alus. **2.** *hlk.* Yaylak, otlak.

→ ***yaylım ateş, yaylım ateşi***

yaylım ateş *is.* **1.** Birden çok ateşli silâhın aynı zamanda ateş etmesi: *"Dışarıdan, uzaktan birtakım silâh sesleri, yaylım ateşler işitiyor, tir tir titriyordum."* -R. H. Karay. **2.** *mec.* Hep birlikte sözle veya yazıyla hücum etmek: *"Sofrada sana karşı epeyce şiddetli bir yaylım ateşinin açılışına şahit oldum."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yaylım ateşi *is. bk.* yaylım ateş.

yaylı sazlar *ç. is. bk.* yaylı çalgılar.

yaylı tambur *is. müz.* Yayla çalınan bir tambur türü.

yaylı terazi *is.* Yay düzeni ile yapılmış tartı aleti.

yayma *is.* **1.** Yaymak işi. **2.** Yaymacının sattığı şeylerden oluşan sergi: *Hırdavat yayması.*

yaymacı *is.* Pazarlarda veya sokaklarda sergi açıp ufak tefek ve hırdavat satan kimse: *"Yaymacıların sokağa döktükleri semaver, ibrik, şamdan, havan eli..."* -R. N. Güntekin.

yaymacılık, -ğı *is.* Yaymacının yaptığı iş.

yaymak *(-i, -e)* **1.** Bir şeyi açarak, düzelterek bir alanı örtecek biçimde sermek: *"Kardeşleri çardağın içine, dışına yataklarını yayıyorlardı."* -N. Cumalı. **2.** Birçok kimseye duyurmak: *"Kıran Bey, çetesinin şöhretini her tarafa yaydı."* -R. H. Karay. **3.** Çevreye dağılmasına sebep olmak: *Sıtmayı yayan sivri sinekler.* **4.** Sınırı genişletmek: *Tozu yaymak. Lekeyi yaymak.* **5.** Otlatmak: *Sürüyü yaymak.* **6.** Dağınık ve düzensiz bir biçimde saçmak, dağıtmak.

yayvan *s.* Eni boyundan ve derinliğinden çok olan, basık ve geniş: *"İki katlı yayvan bir evdi."* -M. Ş. Esendal. *Yayvan bir kâse.. "...zarif olmaktan ziyade sağlam yapılı, yayvan karınlı, rahat ve babayanı kayıklarında..."* -A. Ş. Hisar.

→ ***yayvan yayvan***

yayvanlaşma *is.* Yayvanlaşmak işi.

yayvanlaşmak *(nsz)* Yayvan duruma gelmek: *"Bütün şekiller büyüdü, yayvanlaştı."* -S. F. Abasıyanık.

yayvanlık, -ğı *is.* Yayvan olma durumu: *"Kayıklarında da geniş sofalı, geniş odalı yalılarının yayvanlığını ve sessizliğini duyardım."* -A. Ş. Hisar.

yayvan yayvan *zf.* Yayarak, sesleri uzatarak.

yaz *is.* (kuzey yarım küre için) Yılın, haziranın 21 'inde başlayıp eylülün 23 'üne kadar süren, ilkbaharla sonbahar arasındaki sıcak mevsimi: *"Çok sıcak bir yaz gecesiydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Yaza çıkardık danayı beğenmez oldu anayı."* -Atasözü. **yaza çıkmak** yaz mevsimine ulaşmak. **yazı getirmek** yazlık giysiler giymek.

→ ***yaz dönemi, yaz dönencesi, yaz helvası, yaz kış, yaz ördeği, yaz saati, yaz sömestri, yaz uykusu, yaz yağmuru***

yazadurma *is.* Yazadurmak işi veya durumu.

yazadurmak *(-i)* Sürekli bir biçimde yazmak, yazmaya ara vermemek.

yazanak, -ğı *is.* Herhangi bir işte, bir konuda yapılan inceleme, araştırma sonucunu, düşünceleri veya tespit edilenleri bildiren yazı, rapor.

yazar *is.* **1.** Bilim, edebiyat, sanat alanında kitap yazan kimse, müellif. **2.** Özellikle gazete ve dergilerde herhangi bir konuda yazı yazan kimse, muharrir.

→ ***yazar çizer, yazar hakkı, yazar kasa***

yazar çizer *s.* ve *is.* Yazarlıkla uğraşan kimse.

yazar hakkı *is.* ve *s.* Yazarın eserin karşılığı olan telif ücreti veya kitap.

yazar kasa *is.* Alış veriş merkezlerinde hesap işini yapan makine.

yazarlık, -ğı *is.* Yazar olma durumu veya yazarın mesleği.

yazboz tahtası *is. esk.* **1.** Okullarda dışarı çıkan çocuğun dönüp dönmediğinin anlaşılması için girip çıkarken işaretlenen tahta. **2.** *is.* Kara tahta. **yazboz tahtasına çevirmek** bir konuda art arda birbirini tutmayan kararlar almak: *"Millete mal olmuş şehitlerin, büyük hizmet sahiplerinini saygınlığı uluorta yazboz tahtasına çevrilemez."* -H. Taner.

yazdırma *is.* Yazdırmak işi.

yazdırmak *is.* Yazmak işini yaptırmak.

yaz dönemi *is.* Yaz süresine rastlayan, yazın yapılan (şey).

yaz dönencesi *is. meteor. bk.* Yengeç dönencesi.

yazgı (I) *is.* Bütün olmakta ve olacak olanları önceden ve değişmeyecek biçimde düzenlediğine inanılan doğaüstü güç, alın yazısı, kader, mukadderat: *"Üçüncü Dünya ülkelerinin yazgısına daha yakınlık duyuyor."* -H. Taner.

yazgı (II) *is. hlk.* Yaygı.

yazgıcı *is.* ve *s.* Yazgıcılık yanlısı olan kimse, kaderci, fatalist.

yazgıcılık, -ğı *is. fel.* Her şeyin, alın yazısına göre önceden belirlenmiş olduğuna, insanın bu önceden belirlenmiş olan alın yazısını değiştiremeyeceğine inanan dünya görüşü, kadercilik, cebriye, fatalizm.

yazgısal *s.* Kadere, mukadderata ait: *"Yazgısal diye daha çok, insan iradesiyle değiştiremediğimiz talihsizliklere diyoruz."* -H. Taner.

yaz helvası *is.* Yaz aylarında yapılan helva.

yazı (I) *is.* **1.** Düşüncenin belli işaretlerle tespit edilmesi, yazmak işi: *Türklerde yazının kullanılması eskidir.* **2.** Düşünceyi tespite yarayan işaretler düzeni, alfabe: *Türk yazısı. Arap yazısı.* **3.** Harfleri yazma biçimi: *İnci gibi bir yazı. Okunaklı yazı.* **4.** Herhangi bir harf düzeninde biçim ve sanat bakımından özellik gösteren tür: *Sülüs yazı. İtalik yazı.* **5.** Herhangi bir konuda yazılmış bilim, düşünce ve sanat ürünü: *"İstiklâl Harbinde milli duyguları aksettiren ümit ile dolu yazılarını hâlâ unutmadık."* -O. S. Orhon. **6.** Anlam, sanat veya biçim bakımından yazılan şey, makale: *Bu günkü yazınızı çok düşündürücü buldum. "İlk yazı denemelerim için gazete bulmaya çalışıyorum."* -F. R. Atay. **7.** Bilinen yazıdan ayrı olan anlatım aracı: *Nota yazısı.* **8.** *mec.* Alın yazısı, yazgı. **9.** Metal paraların üzerinde değeri yazılan yüzü. **yazı tura atmak** (bir oyunda) ilk başlayacak olanı tespit etmek amacıyla veya girişilen bir iddiada kazananı belirlemek için metal parayı havaya döndürerek atmak ve yere düştüğünde hangi yüzün üste geldiğine bakarak karar vermek. **yazının cahili olmak** okuma

yazması olmaınak, bilgisiz: *"Madem hakkından gelemiycen, ne diye alırsın yazının cahilini?"* -O. Kemal. **yazıya dökmek** herhangi bir konuyu yazı ile anlatmak. **yazıya gelmemek** yazı ile anlatılamamak. **yazıyı çıkarmak** (veya **sökmek**) okuyabilmek: *"Benim yerinden dahi kımıldatmaya gücümün yetmediği Afrika seyahatnamesini yere indirtir, kendim de yere uzanır, gözlerim ağrıyıncaya kadar yazıları sökmeye çalışırdım."* -H. Taner.

→ ***yazı bilgisi, yazı bilimci, yazı bilimi, yazı boyu, yazı çevrimi, yazı dili, yazıhane, yazı hayatı, yazı işleri, yazı kadrosu, yazı kâğıdı, yazı kurulu, yazı makinesi, yazı masası, yazı tahtası, yazı takımı, yazı tura, yazı yaban***

yazı (II) *is. hlk.* Düz yer, ova, kır.

→ ***yazı yaban***

yazı bilgisi *is.* El yazısından, yazının karakter ve duygularını anlamayı amaç edinen inceleme yöntemi, grafoloji.

yazı bilimci *is.* Yazı bilimi ile uğraşan kimse.

yazı bilimi *is.* El yazısından hareketle o kişinin karakterini ve kimliğini çıkarmayı amaç edinen bilim dalı.

yazı boyu *zf.* Düz yer, ova boyunca.

yazıcı *is.* **1.** Orduda yazı işleri ile uğraşan er veya erbaş. **2.** *sin.* Bir filmin yazılarını hazırlayan, yazıcı cihazı kullanan kimse. **3.** Yazar: *"Bazı gazete ve mecmuaların yazıcılarına fazla para verdiğinden şikâyet ediliyor."* -O. V. Kanık. **4.** Bilgisayarda hazırlanan metnin yazılı sayfa hâlinde dökümünü veren araç.

→ ***yazıcı cihazı, yazıcı kadın***

yazıcı cihazı *is. sin.* Bir filmin yazılarının film üzerine basılmasını sağlayan araç.

yazıcı kadın *is. hlk.* Gelinlerin yüzünü boyayıp süsleyen kadın.

yazıcılık, -ğı *is.* **1.** Orduda yazıcının görevi. **2.** *hlk.* Gelinlerin yüzünü boyayıp süsleme işi.

yazı çevrimi *is.* Bir yazının bir başka dile çevrilmesi veya aktarılması.

yazı dili *is.* Bir ülkede konuşulan ağızlardan birinin yazılı anlatımlar için kabul edilmiş biçimi, standart dil.

yazıhane *is. (yazıha:ne) T. yazı + Far. hâne* **1.** Yazı ve danışma işlerinin yürütüldüğü iş yeri, büro: *"Önce patronu bulurum diye yazıhaneye uğradı."* -S. F. Abasıyanık. *"Yazıhaneye girdi, kâtiple camekânlı bölmede konuşuyor."* -R. H. Karay. **2.** Yazı masası: *"Ufak bir odaydı burası, köhne iki maroken koltuk, birkaç tahta iskemle, iki ucuz yazıhane ile döşenmişti."* -A. İthan.

yazı hayatı *is.* Yazarlık süresi veya günleri.

yazı işleri *is.* **1.** Bir daire veya kurumda yazışmaların yapıldığı bölüm. **2.** Bir gazete veya dergide yayımlanacak yazıları yazma ve düzenleme işi: *"Tanin yazı işleri odasında bir hayli bekledik."* -F. R. Atay.

yazık, -ğı *is.* **1.** Herkesi üzebilecek şey, günah. **2.** *ünl.* Acınma, üzüntü anlatır: *"Yazık, ben böyle olmasını istemezdim! Yazık, beş gün sonra bu tepeden inmek gerek..."* -R. H. Karay. **3.** *ünl.* Kınama anlatır: *Yazık sana, böyle mi yapacaktın?* **yazık etmek** (veya **olmak**) bir şey veya kimseye zarar vermek (verilmek): *Kumaşa yazık etti. Çocuğa yazık ettiniz. Masrafa yazık oldu. Adama yazık oldu.* **yazıklar olsun** üzüntü ve kınamanın çokluğunu anlatır.

→ ***yazık günah***

yazı kadrosu *is.* Gazete, dergi gibi bir yayında sürekli yazı yazanların tümü: *Bu gazetenin yazı kadrosu geniştir.*

yazı kâğıdı *is.* Yazıyı güzel gösteren, mürekkebi dağıtmayan kaliteli bir cins kâğıt.

yazık günah *is.* Büyük üzüntü ve kınama anlatır.

yazıklanma *is.* Yazıklanmak işi, esef, teessüf.

yazıklanmak *(-e)* Üzülmek, acınmak, esef etmek, teessüf etmek.

yazıksız *s.* Günahsız.

yazı kurulu *is.* Gazete, dergi gibi bir yayında yazı işlerini yürüten kimselerin oluşturduğu kurul.

yazıla *is. esk.* Devlet dairelerinde yapılan müsveddenin düzeltilmesi yapıldıktan sonra yazılması için "yazılsın" emri: *"O, "yazıla" işaretini koydu mu, mümeyyiz temize çeker."* -R. H. Karay.

yazılama *is. sin.* Bir filmin gerekli yazılarını görüntü biçiminde gerçekleştirme.

yazılamak *(-i)* Yazı ile kirletme: *Çocuklar duvarları yazılamışlar.*

yazılı *s.* **1.** Yazılmış olan, muharrer: *Yazılı bir kâğıt.* **2.** Üzerinde yazı bulunan, yazısı olan: *Yazılı taş.* **3.** Alna yazılmış olduğuna inanılan, mukadder: *"Herkes alnında ne yazılı ise onu görecek."* -M. Ş. Esendal. **4.** *is.* ve *s.* Yazılı olarak yapılan (sınav).

→ ***yazılı bildirim, yazılı emir, yazılı hani, yazılı hukuk, yazılı imtihan, yazılı kâğıdı, yazılı sınav, yazılı yoklama***

yazılı bildirim *is.* Herhangi bir resmî işlemin, ilgili kişiye yazılı olarak bildirilmesi: *"İdarî işlemlere karşı açılacak davalarda süre yazılı bildirim tarihinden itibaren başlar."* -Anayasa.

yazılı emir *is.* Kamu hizmeti ve görevlerinin yerine getirilmesi için üstün astan yazılı olarak verdiği veya daha önce sözlü olarak vermiş olduğu emrin yazıyla tekrarlanması.

yazılı hani *is. zool.* Hanigillerden, uzunluğu 20-30 cm olan, Akdeniz'de yaşayan, eti yenen bir balık *(Serranus scriba).*

yazılı hukuk *is. huk.* Yasama organı tarafından kabul edilen ve yayınlanan hukuk.

yazılı imtihan *is.* Yazılı sınav.

yazılı kâğıdı *is.* Yazılı sınavda kullanılan ve cevapların yazıldığı kâğıt.

yazılım *is.* Bir bilgisayarda donanıma hayat veren ve bilgi işlemde kullanılan programlar, yordamlar, programlama dilleri ve belgelemelerin tümü *(Software): Yazılım mühendisleri.*

→ ***yazılım dizgesi, yazılım paketi, yazılım sistemi***

yazılım dizgesi *is.* Yazılım sistemi.

yazılım paketi *is.* Genel iş uygulamalarına yönelik olarak tasarlanıp hazırlanan yazılım.

yazılım sistemi *is.* Bir bilgisayar sisteminde denetim işlerini gerçekleştirmek amacıyla geliştirilen yazılım.

yazılı sınav *is.* Öğrencilerin ve değişik kurumlara alınacak görevlilerin bilgi ve becerilerini yazılı olarak ölçmeyi amaçlayan sınav.

yazılış *is.* Yazılmak işi veya biçimi.

yazılı yoklama *is. bk.* yazılı sınav.

yazılma *is.* Yazılmak işi.

yazılmak *(nsz)* **1.** Yazmak işi yapılmak: *Mektup yazıldı. Onun alnına öyle yazılmış.* **2.** *(-e)* Kendini bir yere yazdırmak, kaydolmak: *Çocuk okula yazıldı. "İlk limanda gemici yazıldım."* -Halikarnas Balıkçısı. *"Gerçekten de hem o köşe odaları vermiş, hem de partiye yazılmıştı."* -T. Buğra.

yazım *is. gr.* Bir dilin belli kurallarla yazıya geçirilmesi, imlâ.

yazı makinesi *is.* Tuşlara parmakla vurulunca, harflerin boyalı bir şerit yardımıyla kâğıt üzerine çıkması temeline göre çalışan makine, daktilo makinesi: *"Yazı makinesi harflerin imzası gibi bir şeydir."* -S. F. Abasıyanık.

yazı masası *is.* **1.** Üzerinde yazı yazılan, genellikle çekmeceli masa: *"Götürür, yazı masamın, geceleri de yatağımın baş ucuna koyardım."* -H. Taner. **2.** *is.* Alt dolapsız, bir veya iki alt dolaplı, genellikle oturarak ve elle yapılan büro işlerinde kullanılan mobilya.

yazımcı *is.* Yazı yazma işlerini yapan kimse.

yazımsı *s.* Yaza benzer, yaz günleri gibi: *"Yine böyle yazımsı bir şubat günü bu vadinin kıvrımları arasında yürürken doğanın insanı etkileyebildiğine tanık olmuştu."* -H. Taner.

yazın (I) *zf. (ya'zın)* Yaz mevsiminde, yaz aylarında: *"Yazın taşa, kışın yaşa oturma."* -Atasözü. *"Yazın hep kırlarda ge-*

zer güneşin doğuşunu ve batışını seyrederdi." -Ö. Seyfettin.

yazın (II) *is.* Edebiyat.

→ ***yazın bilimci, yazın bilimi, yazın dili, yazın eri, yazın tarihi***

yazın bilimci *is.* Edebiyat bilimi uzmanı.

yazın bilimi *is.* Edebiyat öğretimiyle uğraşan bilim dalı, edebiyat bilimi.

yazıncı *is.* Yazın ile uğraşan, ilgilenen kimse, edebiyatçı.

yazın dili *is.* Edebiyat dili.

yazın eri *is.* Edebiyatçı.

yazınsal *s.* Edebi.

yazın tarihi *is.* Edebiyat tarihi.

Yazır *öz. is. tar.* Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri.

yazış *is.* **1.** Yazmak işi veya biçimi. **2.** Kaleme alma, yazıya dökme.

yazışma *is.* **1.** Yazışmak işi. **2.** Bir konuda karşılıklı yazı yazma, haberleşme, muhabere.

yazışmak *(nsz, -le)* Birbirine yazmak.

yazıt *is.* **1.** Bir kimse veya bir olayın anısını yaşatmak için bir şey üzerine kazılan yazı, kitabe: *Orhon yazıtları.* **2.** *mim.* Çevresi kabartma silmeli, içinde yazı olan taş.

→ ***yazıt bilimci, yazıt bilimi***

yazı tahtası *is.* Okullarda üzerine yazı yazılan, genellikle kara tahta.

yazı takımı *is.* Yazı yazmakta kullanılan bütün araç gereç: *"Bir yerde gözüne oyma bir yazı takımı mı ilişti, hemen yaklaşıp tahtasını muayene edecek."* -H. Taner.

yazıt bilimci *is.* Yazıt bilimi ile uğraşan kimse.

yazıt bilimi *is.* Konusu, yazıtları incelemek olan tarihe yardımcı bilim, epigrafi.

yazı tura *is.* Havaya atılan bir metal paranın, düştüğünde, üstte kalacak tarafını önceden bilmeye dayanan şans oyunu.

yazı yaban *is.* Ova, kır: *"Yaz gelince yazı yaban yurt olur / Ak sürüye kara koyun kurt olur."* -Halk türküsü.

yaz kış *zf.* Bütün yıl boyunca: *"Her gün yine kazanlar kaynıyor; yaz kış hayat devam ediyordu."* -Ö. Seyfettin.

yazlama *is.* Yazlamak işi.

yazlamak *(nsz)* **1.** Yazı bir yerde geçirmek. **2.** *hlk.* Bahar gelmek.

yazlık, -ğı *s.* ve *is.* **1.** Yaz boyunca kullanılan (giyecek vb.): *Yazlık giysi. "Bu evi bir yazlığına kiralamak için ne bekliyordum?"* -H. Taner. **2.** *is.* Yazın oturulan yer: *"Onun yazlığı Bakırköy'deki köşkü idi."* -Y. Z. Ortaç. **3.** Bir buğday cinsi: *"Yazlık eken her sene aç kalır, güzlük eken on senede bir aç kalır."* -Atasözü. **yazlığa çıkmak** yazı geçirecek bir yere gitmek: *"Bu sene yazlığa çıkmışlar, Boyacıköy'ündeki yeni yalıya taşınmışlar."* -S. M. Alus.

yazlıkçı *is.* Tatillerini yazlıklarda geçiren kimse: *Yazlıkçılar üzgün, üretici sevinçli (yağmurlu hava dolayısıyla).*

yazlı kışlı *zf.* Hem yaz hem kış mevsimlerinde, bütün yıl boyunca: *Onlar yazlı kışlı orada otururlar.*

yazma *is.* **1.** Yazmak işi, tahrir. **2.** Bohça, yemeni, baş örtüsü, yorgan gibi şeyler yapmakta kullanılan, üstüne boya ve fırça ile veya tahta kalıplarla desen yapılmış bez. **3.** Bu bezden yapılmış baş örtüsü: *"Sırtında siyah bir yeldirme, başında yazma bir baş örtüsü, çenesinin yanında ilmikli."* -H. E. Adıvar. **4.** *hlk.* Kaba kulak hastalığı. **5.** *is.* ve *s.* Basım tekniğinin gelişmediği dönemlerde, elle yazılmış (kitap vb.): *Yazma kitap.*

→ ***yazma eser, yazma yitimi***

yazmacı *is.* Yemeni ve yorgan yüzü gibi şeylere elle veya tahta kalıplarla desen yapan kimse: *"İki yazmacı, kenarda kayaların üstünde yazmalarını sermiş, kurutuyorlar."* -M. Ş. Esendal.

yazmacılık, -ğı *is.* Yazmacının işi.

yazma eser *is.* Basım tekniğinin gelişmediği dönemlerde, elle yazılmış eser.

yazmak, -ar (I) *(-i)* **1.** Sözü, düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak: *"Büyük bir heyecan, bir haz içinde şu satırları yazıyorum."* -Ö. Seyfettin. **2.** Yazı ile an-

latmak, yazıya dökmek: *Adresini bilmiyorum ki yazayım.* **3.** *(-den)* Yazar olarak görev yapmak. **4.** *(-e)* Yazı ile bildirmek, haber vermek: *"Mağlubiyet Almanya'yı karıştırmış, gazeteler yazıyor."* -A. İlhan. **5.** Bir bilim veya edebiyat eseri oluşturmak. **6.** (sayaç vb.) Sayılarla niceliği belirtmek. **7.** Kaydetmek; bir göreve almak: *Çocuğu okula yazdılar. O delikanlıyı polis yazmışlar.* **8.** *hlk.* Yaymak, sermek. **9.** *hlk.* Gelinin yüzünü süslemek: *"Kalem alıp kaşın gözün yazmalı."* -Halk türküsü. **10.** *mec.* (doğaüstü güçler) İnsanın geleceğini belirlemek: *Yazan böyle yazmış.* **yazıp çizmek** yazmak.

yazmak (II) *(yar)* Bazı fiillere getirilerek yakınlık fiilleri yapılır: *Düşeyazmak, öleyazmak.*

yazman *is.* **1.** Özel veya kamu kuruluşlarında haberleşmeyi sağlayan, yazışma yapabilen görevli, kâtip, sekreter. **2.** Özel veya kamu kuruluşlarında yönetim ve yazışmalardan sorumlu kimse, sekreter.

yazmanlık, -ğı *is.* **1.** Yazmanın görevi. **2.** Yazmanın makamı, kâtiplik, sekreterlik.

yazma yitimi *is. psikol.* Ellerinde, parmaklarında hiçbir sakatlık olmamasına karşın ruhî sebeplerle yazma melekesini yitirme, agrafi.

yaz saati *is.* Bazı ülkelerde, günlerin daha uzun olduğu yaz mevsiminde, saatleri bir veya iki saat ileri alarak elde edilen saat düzeni.

yaz sömestri *is.* Eğitim ve öğretim kurumlarında ikinci yarıyıl.

yaz uykusu *is.* Öğle saatlerinde uyunan uyku.

yaz yağmuru *is.* Ani yağan ve çabuk geçen yağmur.

Yb *kim.* İterbiyum'un kısaltması.

yedek, -ği *s.* **1.** Gereğinde kullanılmak için fazladan bulundurulan, ayrılmış olan: *Yedek kalem. Yedek anahtar.* **2.** *is.* Bir şeyin gereğinde kullanılmak için elde bulundurulan eşi veya benzeri: *Anahtarın yedeği evde. "Sonra otomobili yedeğe takıp götürdüler."* -R. H. Karay. **3.** Yularından çekilerek götürülen boş binek hayvanı. **4.** Hayvanı yedeğe alan ip, yular. **5.** *ed.* Şiirlerde uyaktan sonra tekrarlanan aynı anlamdaki kelime veya ek, redif. **yedeğe almak 1)** bağlayarak ardından çekip götürmek; **2)** destek verip yanında yürümek, yürümesine ve hareketine yardımcı olmak: *"Bunlardan yürümeye mecali olmayan bazılarını erkekler iki taraflarından kollarına girmek suretiyle yedeğe almışlar."* -R. N. Güntekin. **yedek (veya yedekte) çekmek** akıntılı suda kayığı karadan iple çekmek. **yedek durmak** *sp.* asıl takımda yer almayıp gerektiğinde takıma girebilecek oyuncu: *"Semt takımında bile yer alamaz, her zaman yedek dururdu."* -H. Taner.

→ ***yedek akçe, yedek besinler, yedek lâstik, yedek oyuncu, yedek parçacılık, yedek subay, yedek teker***

yedek akçe *is.* İlerde doğacak ihtiyaç ve zararları karşılamak için kârdan ayrılan para, ihtiyat akçesi.

yedek besinler *ç. is.* Organizmanın sindirdikten sonra kullanmayıp depo ettiği karbonhidrat, yağ, protein gibi maddeler.

yedekçi *is.* **1.** Hayvanı yedeğe alan kimse. **2.** Bir aracı yedeğinde götüren kimse. **3.** Akıntıya karşı kayığı iple karaya çeken kimse, kolancı: *"...sandalların geçmesini bekleyen bir yedekçi onlara bir ip atar ve ucunu omuzuna alıp yürüyerek kayıkları çekerdi."* -A. Ş. Hisar. **4.** *müz.* Türkü söyleyene eşlik eden kimse: *"Türküler iki kişiyle söylendiğinde esas sese katılana yedekçi deniyor."* -Âşık Veysel.

yedek lâstik, -ği *is.* Otomobillerde gerektiğinde kullanılmak üzere bagajda bulundurulan lâstik, stepne.

yedekleme *is.* Yedeklemek işi.

yedeklemek *(-i)* **1.** Bir şeyin yedeğini sağlamak. **2.** Yedekte çekmek, yedeğe almak.

yedekleşme *is.* Yedekleşmek işi veya durumu.

yedekleşmek *(nsz, -e)* Karşılıklı olarak yedeklik etmek.

yedekli *is. ed.* Halk edebiyatında yedeklerle yazılan manzume.

yedeklik, -ği *is.* Yedek olma durumu.

yedek oyuncu *is. sp.* Oyunculardan birinin herhangi bir sebeple takımdan çıkması gerektiğinde onun yerine oynayacak oyuncu.

yedek parça *is.* Bir makinenin bozulan bölümünü değiştirmeye yarayan parça.

yedek parçacı *is.* Yedek parça yapan veya satan kimse.

yedek parçacılık, -ğı *is.* Yedek parçacının işi veya mesleği.

yedek subay *is.* Askerliği meslek olarak seçmediği hâlde, yurt ödevi için kanunlara göre belli bir süre orduda subay olarak çalışan kimse: *"Harbiye Mektebinde ilk talim gören yedek subaylar arasında idim."* -F. R. Atay.

yedekte *zf.* Yedek olarak.

yedek teker *is.* Yedek lâstik.

yedi *is.* **1.** Altıdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam 7, VII. **2.** *s.* Altıdan bir artık: *Yedi kalem.* **yedi gömlek uzak olmak** soyca veya yakınlık bakımından bir hayli uzak bulunmak: *"Ben onun yedi gömlek uzak adamlarından biriyim."* -Ö. Seyfettin. **yedi iklim dört bucak** her yerde. **yedi kat el pek** yabancı: *"Köyün dışında yedi kat el gibi yaşıyor, herkese hakaretle bakıyor, pazara indiği zaman kendine verilen selâmı bile almıyordu."* -Ö. Seyfettin. **yedi kat yerin dibine geçmek** 1) çok güçlü olarak yere çakmak; 2) fazlasıyla utandırmak, mahcup etmek: *"Bu el kocaman bir sille, insafsız bir tokat, insanı yedi kat yerin dibine geçirebilecek bir şamar kesiliyor."* -B. R. Eyuboğlu. **yedi kubbeli hamam kurmak** büyük hayaller peşinde koşmak. **yedi mahalle** herkes, bütün çevre: *Yedi mahalle duydu.*

→ ***yedialtmışbeş, yedi belâ, yedi canlı, yediden yetmişe, yedi düvel, yedi göbek, yedi kardeş***

yedialtmışbeş *is.* Bir tabanca türü.

yedialtmışbeşlik, -ği *is.* Namlusu 7,65 çapında olan bir tür tabanca.

yedi belâ *is.* Çok şirret, geçimsiz, küstah kimse: *"Adamın yedi belâ gibi ortalığı kırıp geçirmesinden perişan oluyorlar."* -Ç. Altan.

yedi canlı *is.* Ölüm sebebi olabilecek birçok olaylardan sağ çıkan kimse.

yediden yetmişe *s.* Eli ayağı tutan kim varsa: *"O sabah, yediden yetmişe bütün obayı aldılar götürdüler kasabaya, bastılar içeri."* -Y. Kemal.

yedi düvel *is. hlk.* **1.** Bütün devletler: *Birinci Dünya Savaşında yedi düvel karşımıza çıkmıştı.* **2.** *mec.* Herkes, bütün dünya: *"Yedi düvele karşı milletimizi temsil etme şerefine varmış bu seçme insanlar, emekli olunca birden unutulurlar."* -H. Taner. **yedi düvelle barışık** herkesle iyi geçinen kimse.

yediemin *is. (ye'diemi:n) Ar. yed-i emîn huk.* Birden çok kişi arasında hukukî durumu çekişmeli olan bir malın, çekişme sonuçlanıncaya kadar emanet olarak bırakıldığı kimse.

yedigen *s.* **1.** Yedi açısı olan. **2.** *is.* Yedi kenarlı çokgen.

Yedigir *öz. is. meteor.* Büyük Ayı'yı oluşturan yedi yıldız.

yedi göbek, -ği *is.* Ataların en büyüğü.

Yedikardeş *öz. is. hlk.* Büyük Ayı'yı oluşturan yedi yıldız.

yediler *ç. öz. is.* Yedi kişilik bir evliya topluluğuna verilen ad.

yedili *s.* **1.** Yedi parçadan oluşan, kendinde herhangi bir şeyden yedi tane bulunan. **2.** *is.* İskambil gibi oyunlarda üzerinde yedi işareti bulunan kâğıt. **3.** *ed.* Divan edebiyatında her bendi yedi dizeden oluşmuş nazım birimi.

yedilik *s.* Yedisi bir arada, yedi taneden oluşmuş, yedi tane alabilen: *Yedilik cezve.*

yedilme *is.* Yedilmek durumu.

yedilmek *(nsz) hlk.* Yedeğe alınarak götürülmek.

yedinci *s.* Yedi sayısının sıra sıfatı, sırada altıncıdan sonra gelen.

→ ***yedinci sanat***

yedinci sanat *is.* Sinema.

yedirilme *is.* Yedirilmek işi.

yedirilmek *(nsz)* Yedirmek işi yapılmak.

yedirme *is.* **1.** Yedirmek işi. **2.** Yağ, kireç ve kendirden yapılan, su borularını birbirine tutturmaya yarayan macun.

yedirmek *(-i, -e)* **1.** Yemesini sağlamak. **2.** Ağzına yiyecek vermek, beslemek, karnını doyurmak: *Çocuğu yedirmek.* **3.** Bir şeyi azar azar başka bir şeyin içine karıştırarak belli olmayacak duruma getirmek: *Yağı hamura yedirmek.* **4.** Bir fazlalığı herhangi bir biçimde kullanmak: *Kumaşın fazlasını büzgüye yedirdi.* **5.** (nefis, namus, şan, kibir gibi kavramlarla olumsuz olarak) Yakıştırmak, yaraştırmak. **6.** Bir kimseye rüşvet vermek.

yedişer *s.* Yedi sayısının üleştirme biçimi, her birine yedi, her defasında yedisi bir arada olan.

yediveren *s.* Yılda birkaç kez meyve veren veya çiçek açan (asma, gül vb): *"Yediveren gülsün gönüllerdesin / Gül yüzün sevdiğim daima gülsün."* -F. Halıcı.

yediz *s.* Bir doğumda dünyaya gelen yedi (kardeş).

yedme *is.* Yedmek işi.

yedmek, -er *(-i) hlk.* **1.** Çekerek peşinden götürmek, yedeğinde götürmek. **2.** *mec.* Yanında, beraberinde götürmek: *"Burhan'ın kolu Ayşe'ye düşmesin diye sımsıkı sarılmış, yalnız bir arkadaş ve kardeş gibi değil, aynı zamanda bir sevgili rikkatiyle onu yediyordu."* -H. E. Adıvar.

yegâh *is.* ve *ünl. (yegâ:h) Far. yegāh yek* bir, tek + *āh müz.* Klâsik Türk müziğinde kalın **re** notası karşılığı sayılan makam.

yegân *ç. s. (yegâ:n) Far. yegān esk.* Birler, tekler.

*→ **yegân yegân***

yegâne *s. (ye'gâ:ne) Far. yegāne* Biricik, tek: *"Yegâne emelim, kızımın bir hanımefendi olarak yetişmesidir."* -A. İlhan.

yegân yegân *zf. (yegâ:n yegâ:n)* Birer birer, tek tek, ayrı ayrı.

yeğ *s.* Daha iyi, daha üstün, daha uygun, müreccah. **yeğ tutmak** bir şeyi diğerlerinden daha üstün ve uygun görüp ona yönelmek, yeğlemek, tercih etmek.

yeğen *is.* **1.** Birine göre kardeşinin çocuğu. **2.** Birine göre amca, hala, dayı veya teyzenin çocuğu: *"Ama yeğeninin ona çeken tek yanı yoktur."* -T. Buğra. **3.** *zool.* Tüylü dişi deve ile tek hörgüçlü erkek devenin geriye melezlenmesiyle elde edilen bir deve türü.

yeğenim! *ünl. (yeğe'nim)* Bir seslenme sözü.

yeğin *s. hlk.* **1.** Zorlu, katı, şiddetli. **2.** *mec.* Baskın, üstün: *"Karın kardeşten yeğindir."* -Atasözü.

yeğinleşme *is.* Yeğinleşmek işi.

yeğinleşmek *(nsz)* **1.** Güç duruma gelmek, şiddetlenmek: *Ben akıntıya kapılmamak için son gücümü harcarken gittikçe yeğinleşen bir rüzgâr çıktı.* **2.** *mec.* Üstün duruma gelmek.

yeğinlik, -ği *is.* **1.** Yeğin olma durumu. **2.** *fiz.* Bir etkinliğin veya bir gücün derecesi, şiddet: *Bir akımın yeğinliği. Manyetik alanın yeğinliği. Bir ışık kaynağının yeğinliği.* **3.** *gr.* Bir ses çıkarılırken algılanan ve titreşimlerin genliğinden kaynaklanan özellik, şiddet.

yeğleme *is.* Yeğlemek işi, tercih.

yeğlemek *(-i, -e)* Konu, olay, durum, kimse için, diğerlerinden daha üstün görüp ona yönelmek, yeğ tutmak, tercih etmek: *"Arkadaşlarının nüfuzlu yerlerde bulunmasına karşın o hep kenarda kalmayı yeğledi."* -H. Taner.

yeğlenme *is.* Yeğlenmek işi.

yeğlenmek *(nsz)* Yeğ tutulmak.

yeğlik, -ği *is.* Bir şeyin, başkalarından üstün sayılması, rüçhan.

yeğni *s. hlk.* **1.** Ağır olmayan, hafif. **2.** Ciddî olmayan.

yeğniiemek *(-i) hlk.* Önemsememek, hafifsemek.

yeğnilik, -ği *is.* Hafiflik.

yeğnilme *is.* Yeğnilmek işi veya durumu.

yeğnilmek *(nsz) hlk.* Hafiflemek.

yeğniltme *is.* Hafifletmek işi, tahfif.

yeğniltmek *(-i) hlk.* Hafif duruma getirmek, hafifletmek, tahfif etmek.

yeğniseme *is.* Hafifseme, istihfaf.

yeğnisemek *(-i) hlk.* Önemsememek, hafifsemek.

yeğrek *s. hlk.* Daha iyi, daha üstün, daha uygun tutulan, müreccah.

yeis, -e'si *is. Ar. ye's* Umutsuzluktan doğan karamsarlık, üzüntü: *"Seni bu derece derin bir ıstıraba, karanlık bir yeise düşüren şey nedir?"* -H. C. Yalçın. **yeis duymak** üzüntü çekmek, kahrolmak: *"Bu kelimeyi işitince derin bir yeis, anlatılmaz bir elem duyarım."* -Ö. Seyfettin. **yeise bürünmek** umutsuz, üzüntülü olmak: *"Omuzları bir ihtiyar gibi çökmüş, sesini yeis bürümüş, kendi kendine söylenıyordu."* -H. E. Adıvar. **yeise kapılmak** çok üzülmek: *"Şimdi bu ümidin boşa çıktığını anlayınca birden yese kapıldı."* -R. H. Karay.

yek *s. Far. yek* Bir, tek.

→ ***yekdiğeri, yeksenak, yekpare, yekvücut***

yekdiğeri *is. (ye'kdiğeri) Far. yek* bir, tek + *diğer* başka, öteki + *T. -i* iyelik eki *esk.* Birbiri, öteki.

yeke *is. Yun. den.* Kayıkta dümeni kullanmak için dümenin baş tarafına takılan kol.

yekine yekine *zf.* Çabalaya çabalaya, zorlaya zorlaya.

yekiniş *is. hlk.* Yekinmek işi veya biçimi.

yekinme *is. hlk.* Yekinmek işi.

yekinmek *(nsz) hlk.* **1.** Davranmak, olduğu yerden fırlamak, ayağa kalkmak, (kalkmak için) hareket etmek, kımıldamak: *"Nihayet içlerinden biri yekindi, okumakta devam etti, ötekiler sustular."* -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Gereğinden fazla gayret sarfetmek.

yekin yekin *zf.* Birdenbire.

yeknesak *is. Far. yek* bir, tek + *Ar. nesak* tarz, biçim *esk.* Biteviye tekdüze, tek örnek, monoton.

yeknesaklık, -ğı *is.* Tekdüzelik, değişmezlik, biteviyelik, monotonluk.

yekpare *is. (yekpa:re) Far. yek* bir, tek + *pāre* parça **1.** Bir parçadan oluşan, tek parça, bütün: *"Pencerelerin karşı duvarı yerden tavana kadar yekpare aynayla örtülüydü."* -C. Uçuk. **2.** *zf.* Tek parça olarak, bütün olarak: *"Tarih, yekpare görülecek, top yekûn sevilecek, yahut da nefret edilecek bir şey değildir."* -Y. K. Beyatlı.

yeksan *is. (yeksa:n) Far. yeksān esk.* **1.** Düz. **2.** Bir, beraber aynı düzeyde, eşit. **3.** *bk.* hâk ile yeksan etmek.

yekta *s. (yekta:) Far. yektā esk.* Tek, eşsiz.

yekten *zf. (ye'kten) Far. yek* + *T. -ten* **1.** Birden, birdenbire: *"Sabunlu elleriyle kapıyı açıp da kâhya kadın, selâm sabahtan evvel, yekten ona, Rabia'yı niçin öğleden sonra dersten alıkoyduğunu sorunca şaşırdı."* -H. E. Adıvar. **2.** Durup dururken.

yekûn *is. (yekû:n) Ar. yekūn* Toplam: *"Etraftaki hurmalıkta oturan taşralı halkın yekûnu da dört, beş bin kişiyi bulur."* -F. R. Atay. **yekûn çekmek** *mec.* konuşmaya son vermek.

yekvücut, -du *is. (-ru:du) T. yek* + *Ar. vucūd* Birlik.

yel *is.* **1.** Havanın yer değiştirmesinden oluşan esinti, rüzgâr: *"Yel gibi gelen sel gibi gider."* -Atasözü. **2.** *hlk.* Romatizma ağrısı. **3.** *hlk.* Bağırsaklardaki gaz. **yel gibi** hızla. **yel üfürdü, sel (veya su) götürdü** ortadan yok oluveren ve yok oluşunun sebebi bilinmeyen mal için söylenir. **yele vermek** savurmak, boşuna harcamak.

→ ***yel değirmeni, yelkesen, yelkıran, yelkovan, yelkengiller, yelölçer, yel yepelek, yel yeperek, yelyutan***

yelalim *zf. (yela:lim) hlk.* İvedilikle, acele acele, koşa koşa, telâşla.

yel değirmeni *is.* Rüzgâr gücüyle çalışan değirmen.

yeldirme *is.* **1.** Kadınların çarşaf yerine kullandıkları, baş örtüsü ile birlikte giyilen hafif üstlük: *"Karısının zarif bir yeldirmesi, başında ipekten ince bir örtüsü olacaktı."* -H. Z. Uşaklıgil. **2.** İki veya daha çok uskumru ağının eklenmesiyle yapılan uzun ağ. **3.** *hlk.* Yeldirmek işi.

yeldirmek *(-e) hlk.* Aceleyle koşturmak, koşuşturmak: *"Yeldir elek yeldir saç, elim hamur, karnım aç."* -Atasözü.

yeldirmeli *s.* Yeldirmesi olan: *"Her sarsıntıda, önümdeki yeldirmeli kadın şikâyet ediyor."* -B. Felek.

yeldirmesiz *s.* Yeldirmesi olmayan.

yele *is.* **1.** At, aslan gibi bazı hayvanların ensesinde veya boynunda bulunan uzun kıllar: *"O aslan yelesine benzer saçlar şimdi süt beyaz olmuş."* -H. Taner. **2.** (balıklarda) Sırt yüzgeci.

yeleç *s. hlk.* Yeleğen, havadar.

yelek, -ği *is.* **1.** Ceket altına giyilen kolsuz ve kısa giysi: *"Sağ elini yelek cebine attı."* -Ö. Seyfettin. *"Yelek düğmelerini çözmekte, sedirde oturmaktadır."* -T. Buğra. **2.** *hlk.* Kuş kanadının büyük tüyü, telek. **3.** Okun yay kirişine takılan bölümündeki tüy: *Ok yeleği.*

yeleken *s. hlk.* Yüksek ve çevresi açık (yer), yeleç, havadar.

yelekleme *is.* Yeleklemek işi veya durumu.

yeleklemek *(-i)* (okun kuyruğuna) Tüy takmak.

yeleklenme *is.* Yeleklenmek işi veya durumu.

yeleklenmek *(nsz) hlk.* Kanatlanmak, kanat açmak.

yelelenme *is.* Yelelenmek işi veya durumu.

yelelenmek *(-i)* (saç için) Hafif hafif dalgalanmak: *"Atatürk'ün normal zamanlarda insana okşamak arzusunu veren ipek gibi saçları birdenbire yelelenirdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yeleli *s. hlk.* Yelesi olan (hayvan).

→ ***yeleli kurt***

yeleli kurt, -du *is. hlk.* Sırtlan.

yeleme *s. hlk.* Ciddî olmayan, ciddî işlerle uğraşmayan, ciddî işler yapmayan, havaî.

yelengeç *s.* Kabuğu kendi kendine çatlayıp soyulan (ağaç).

yelin *is. hlk.* İnek, manda, koyun gibi hayvanlarda memenin süt toplanan bölümü.

yelken *is. den.* **1.** Rüzgâr gücünden yararlanarak geniş bir yüzey oluşturacak biçimde yan yana dikilen ve teknenin direğine uygun bir biçimde takılarak onu hareket ettiren kumaş veya şeritlerin tümü: *"Rıhtıma kurumak üzere yelkenler serilmişti."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Yelken takılmış, yelkeni olan göl veya deniz aracı, yelkenli: *Yelken yarışları.* **yelken açmak** yola çıkmak için hareket etmek: *"Kayıkçı yelkeni açmak için ilkin direği yerine oturtmalıdır."* -S. Birsel. **yelken basmak** yola çıkmak, hareket etmek. **yelken dikmek** tekneye yelken monte etmek. **yelkenleri suya indirmek** *mec.* direnmekten vazgeçip karşısındakinin dediğini benimsemek, kabul etmek: *"Ben böyle çıkışınca ister istemez yelkenleri suya indiriyorlardı."* -R. N. Güntekin.

→ ***yelken balığı, yelken bezi, yelken gemisi, yelken gönderi, yelken iğnesi, yelken yarışı***

yelken balığı *is. zool.* Pasifik okyanuslarının sıcak bölgelerinde yaşayan birinci sırt yüzgeci yelkeni andıran bir balık.

yelken bezi *is.* Yelken yapmaya yarar kalın bez.

yelkenci *is.* **1.** Yelken diken kimse. **2.** Yelkenleri açmak, indirmek, toplamak gibi işlerde çalışan gemici.

yelkencilik, -ği *is.* Her tür teknelerle yapılan gezi, spor ve yarışmalar.

yelken gemisi *is.* Rüzgârın şişirdiği yelkenlerin yardımıyla yol alan gemi.

yelken gönderi *is.* Yelkenlerin çekildiği direk.

yelken iğnesi *is.* Yelkenleri birbirine tutturmaya yarayan alet.

yelkenleme *is.* Yelkenlemek işi.

yelkenlemek *(nsz) argo* **1.** Yelken açıp yola çıkmak. **2.** *argo* Kaçıp gitmek. **3.** (insan) aklî dengesini az veya çok yitirmek.

yelkenli *is.* Yelkeni olan, yelkenle giden (deniz ve göl taşıtı): *"...bazı yelkenliler kahraman edalarıyla gelir, yalıların rıhtımlarına yanaşarak..."* -A. Ş. Hisar.

→ ***yelkenli gemi***

yelkenli gemi *is.* Yelkenle yürütülen gemi.

yelken yarışı *is.* Yelkenli tekneler arasında yapılan yarışma.

yelkesen *s. sp.* Yarışlarda, rüzgârın etkisinden korunmak için öne takılan siperlik, rüzgârlık.

yelkıran *is.* Yelkesen.

yelkovan *is.* **1.** Saatin, dakikaları gösteren ve akrepten daha uzun olan ibresi. **2.** Yelin yönünü göstermek için dik bir eksene geçirilen türlü biçimlerde, hafif levha. **3.** *zool.* Yelkovangillerden, kanatları sivri, siyahımsı veya kül rengi gövdeli bir deniz kuşu *(Puffinus): "Yelkovan kuşlarının sürü sürü geçtiklerini, kaybolduklarını seyredecek."* -S. F. Abasıyanık. *"Şu ada senin bu ada benim / Yelkovan kuşlarının peşi sıra."* -O. V. Kanık.

yelkovangiller *ç. is. zool.* Kuşlar sınıfının, fırtına kuşları takımından bir familya.

yelleme *is.* Yellemek işi.

yellemek *(-i)* (körükle, yelpaze ile veya başka bir araçla) Rüzgâr yapmak.

yellenme *is.* Yellenmek işi.

yellenmek *(nsz)* **1.** Körük, yelpaze gibi araçların yaptığı yelin etkisinde kalmak. **2.** *hlk.* Kalın bağırsaktaki gazı çıkarmak.

yelli *s.* **1.** Yeli çok olan, rüzgârlı: *Yelli bir tepe.* **2.** Çok yellenen. **3.** *mec.* İşveli, fıkırdak.

yellim *zf. bk.* yelalim.

yellim yepelek *zf. bk.* yel yeperek.

yelloz *is.* (kadın için) Ahlâksız, hafifmeşrep, şıllık: *"Hay yelloz, hay aşüfte."* -R. H. Karay. *"Gülsüm adında, suratsız, yelloz bir kız bulmuştu."* -E. E. Talu.

yelme *is.* Yelmek işi.

yelmek *(-e) hlk.* Aceleyle, telâşla koşmak.

yelölçer *is.* Rüzgârın veya gaz durumundaki akışkanların akış hızını ölçmeye yarayan aygıt, anemometre.

yelpaze *is. (yelpa:ze)* **1.** Sallandığında küçük bir hava akımı yapan ve özellikle yüzü serinletmeye yarayan, küçük, katlanabilir, taşınabilir araç: *"Sarayında olduğu gibi başının üzerinde uzun saplı yelpazelerin serinletici nazik havasını istermiş."* -R. H. Karay. **2.** *s.* Bu biçimde olan: *Yelpaze merdiven.* **3.** *mec.* Çeşitlilik: *Türk firmaları dünyaya açıldıkça ve yabancı firmaların Türkiye'de temsilciliğini aldıkça hizmet yelpazesini genişletiyor.*

yelpazeleme *is.* Yelpazelemek işi veya durumu.

yelpazelemek *(-i)* Yelpaze veya bir başka nesne ile yel yapmak: *"...dükkânın önünde mangalı yelpazeliyor."* -A. Gündüz.

yelpazelenme *is.* Yelpazelenmek işi veya durumu.

yelpazelenmek *(nsz)* (kendini) Yelpaze ile serinletmek.

yelpik, -ği *is. hlk.* Balgamlı öksürükle ortaya çıkan süregen göğüs hastalığı, nefes darlığı.

yelpirdeme *is.* Yelpirdemek işi veya durumu.

yelpirdemek *(nsz)* Kımıldamak, hafif sallanmak: *"Meşe yaprağı gibi yelpirdedim."* -F. Celâlettin.

yelseme *is.* Yelsemek işi veya durumu.

yelsemek *(nsz)* Hava alarak bozulmak, bayatlamak.

yeltek, -ği *s.* İsteğinde kararlı olmayan veya konudan konuya geçiveren, hercai.

yelteniş *is.* Yeltenmek işi veya biçimi: *"Onu taklide yeltenişlerin üzerine, tam beni mektebe götürüp getirmeye başladığı..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yeltenme *is.* Yeltenmek işi veya durumu.

yeltenmek *(-e)* Yapamayacağı bir işe girişmek, özenmek, heves etmek, meyletmek: *"Bu cehaletinizi bilmeden muharrirliğe yelteniyorsunuz."* -H. R. Gürpınar.

yelve *is. zool.* Flurya.

yel yepelek *zf.* Yel yeperek: *"Birden bire genel sekreterin yel yeperek odadan içeriye girdiğini gördüm."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yel yeperek *zf.* Çok acele, telâşla ve bilinçsizce bir yerden bir yere koşuşturmayı anlatır: *"Kızım çıldırdın mı? Böyle yel yeperek, yelken kürek, sağını solunu görmeden nereye gidiyorsun?"* -H. R. Gürpınar.

yelyutan *is. hlk.* Atlarda hava yutmanın yol açtığı bir hastalık.

yem *is.* **1.** Hayvan yiyeceği: *"Arabanın içinde yem torbasından başka bir şey yok."* -M. Ş. Esendal. **2.** Kuş ve balık tutmak için tuzağa bırakılan veya oltaya takılan yiyecek veya yiyecek görüntüsündeki nesne: *"İtina ile iğneye yemi taktı."* -S. F. Abasıyanık. **3.** *mec.* Birini aldatabilmek için hazırlanmış düzen; kullanılan kimse veya şey. **4.** Ağız otu. **yem dökmek** (veya **koymak**) **1)** avlanılacak hayvanları bir yere çekmek için yiyecek dökmek; **2)** *mec.* aldatabilmek için inanç verici davranışta bulunmak. **yem istemez, su istemez** elde tutulması hiçbir külfete mal olmayan. **yem kesmek** (hayvan) yem, saman yemek. **yem kestirmek** yolda durup hayvanlara yem yedirmek. **yem olmak 1)** herhangi bir hayvan tarafından yenilmek; **2)** birinin tuzağına düşmek.

*→ **yem borusu**, **yem torbası***

yem borusu *is.* **1.** Askerlikte hayvanlara yem verme saatinin geldiğini bildirmek için çalınan boru. **2.** *mec.* Oyalayıcı, aldatıcı söz: *"Fakat o, pek seviniyor gibi görünmedi, terbiyeli bir tavırla - İnanma beyim, yem borusudur bu, şekeri bulsa kendisi yer dedi."* -R. N. Güntekin.

yemci *is.* Yem satan kimse.

yeme *is.* **1.** Yemek işi: *"Herkes yemeye ekmek bulamazken onlar rahat geçiniyorlardı."* -M. Ş. Esendal. **2.** Yiyecek: *Bu ay yeme masrafımız çok oldu.* **3.** Tat, lezzet: *Bu üzümün manzarası yemesinden güzeldir.*

*→ **yeme içme***

yeme içme *is.* Türlü içecek ve yiyeceklerle beslenme.

yemek, -ği (I) *is.* **1.** Yemek yeme, karın doyurma işi: *"Yemekten sonra gocuğuna sarar yatırırdı beni."* -N. Cumalı. *"Kadınlar büfeye gidip bir şey yemek için bile kımıldamıyorlardı."* -F. R. Atay. **2.** Yenmek için pişirilip hazırlanmış yiyecek, aş, taam. **3.** Günün belli saatlerinde yenilen besin: *"Yemek ya kahvaltıda ya da yemekte yenir. Arada birşey yenmez."* -H. Taner. **4.** Çağrılıları veya konukları yemekle ağırlama: *Arkadaşımın yemeğinde birçok tanıdığa rastladım. "Pek protokolcü olduğu için yemek sessiz geçiyordu."* -F. R. Atay. **yemek çıkarmak** ağırlamak için yemek sunmak. **yemek seçmek** bazı yemekleri sevmemek. **yemek vermek** konukları yemeğe çağırmak. **yemek yemek** karın doyurmak: *Ben daha önce yemek yedim.*

*→ **yemekaltı**, **yemek borusu**, **yemek dolabı**, **yemek duası**, **yemekhane**, **yemek hizmeti**, **yemek listesi**, **yemek masası**, **yemek odası**, **yemek salonu***

yemek (II) *(-i)* **1.** Ağızda çiğneyerek yutmak: *"Yemek, emek ister."* -Atasözü. *"Adam o kadar çabuk yiyor ki, hizmetçi ekmek yetiştiremiyor."* -B. Felek. **2.** Aşındırmak, kemirmek, oymak, delmek: *Güve yün giysiyi yemiş. "Necla onun böyle kendinden geçercesine çalıştığını gördükçe, üzüntüden tırnaklarını yiyor."* -H. Taner. **3.** Isırmak: *Sivrisinekler çocuğun kollarını yemiş.* **4.** Batmak, çizmek, kaşındırmak, dalamak. **5.** (hoşa gitmeyen kötü bir duruma) Uğramak, tutulmak: *"Kendini topladı ama, fena yerinden gagayı yedi sanırım..."* -M. Ş. Esendal. **6.** Hakkı olmayan ve kendisine yasak edilmiş bulunan bir şeyi kabul etmek: *Haram yemek. Rüşvet yemek.* **7.** Harcamak, tüketmek, bitirmek: *Varlığını kumarda yedi. "Mirası sen yedin, zahmeti ben çekiyorum, diye lâtife ediyordu."* -M. Ş. Esendal. **8.** Yasal yoldan cezalandırılmak. **9.** *mec.* Gücünü kırmak, perişan etmek, mahvetmek. **10.** Birine alacağını vermemek, ödememek: *Bu adam benim yüz bin liramı yedi.* **11.** Biri için başkasına para harcatmak: *Dalkavuklar çok parasını yemişler.* **12.** Harcanmak, kullanılmak, sarf edilmek: *Yapımına başlanan bu yapı günde 5 ton çimento yiyor.* **13.** Sürekli üzmek, tedirgin etmek: *Bu dert beni yiyor.* **ye kürküm ye!** gösterilen saygının, kişiliğe değil, giyim kuşam düzgünlüğüne olduğunu belirtmek için kullanılır. **yediği naneye bak!** yaptığı yersiz, uygunsuz işe bakın: *"Yediği naneye bak! Hanımın kocası uyanmasın diye gelip beni uyandırıyor."* -M. Ş. Esendal. **yediği önünde, yemediği ardında** bolluk, refah içinde yaşayanlar için

kullanılır. **yedirip içmek** beslemek. **yeme de yanında yat!** çok lezzetli veya çok hoş. **yemeden içmeden** (kötü davranışlar için) vakit geçirmeden, hemen: *Yemeden, içmeden gitmiş, benim söylediklerimi yetiştirmiş.* **yemeden içmeden kesilmek** bir üzüntü veya heyecan sebebiyle yiyemez, içemez duruma gelmek, iştahı kesilmek. **yiyip bitirmek** 1) tüketmek; 2) onmaz duruma getirmek, yıkımına sebep olmak; 3) sürekli olarak tedirgin etmek, üzmek, hırpalamak: *"İçinde çarpışan bu iki zıt kuvvetten hangisine tâbi olacağını bir türlü kestiremiyor, kendi kendini yiyip bitiriyordu."* -H. Taner. **yiyip içmek** karın doyurmak, beslenmek.

yemekaltı *is.* Yemek öncesi yenilen ve içilen hafif yiyecek ve içecek.

yemek borusu *is.* **1.** Askerlikte yemeğin çıktığını bildirmek için çalınan boru. **2.** *anat.* Besinleri ağzından mideye ulaştıran kasla çevrili zarsı kanal.

yemek dolabı *is.* Yemeğin saklandığı yer.

yemek duası *is.* Yemek yedikten sonra edilen dua.

yemekhane *is. (yemekha:ne) T. yemek + Far. ḫāne* Okul, fabrika gibi kuruluşlarda yemek yenilen büyük salon.

yemek hizmeti *is.* Yemeğin hazırlanması, dağıtılması görevi.

yemekli *s.* **1.** Yemek de yenilen: *Yemekli nişan.* **2.** Yemek de verilen: *Yemekli pansiyon.*

*→ **yemekli vagon***

yemeklik, -ği *is.* ve *s.* **1.** Yemek yapmakta kullanılan: *Yemeklik zeytinyağı.* **2.** Yemek için ayrılan: *Yemeklik buğday.* **3.** *is.* Yiyecek şey, yiyecek maddesi.

yemek listesi *is.* Yemek yenilecek yerlerde mevcut yemekleri.

yemekli vagon *is.* Trenlerde yolculara yemek servisi yapılan vagon.

yemek masası *is.* Üzerinde yiyecek ve içeceklerin bulunduğu, yemek yemek amacıyla kullanılan masa.

yemek odası *is.* Yemek yenilen oda, salamanje: *"Apartman kapısından içeriye girince küçük bir yemek salonu göze çarpıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

yemek salonu *is. bk.* yemek odası.

yemeksiz *s.* Yemeği olmayan, yemek verilmeyen: *Yemeksiz pansiyon.*

yemeni *is. Ar. yemenî* **1.** Yemen ülkesine ait. **2.** *is.* Kalıpla basılıp elle boyanan, kadınların başlarına bağladıkları tülbent: *"Genç güzel aşçı kadının dört örgülü uzun saçları siyah bir yemeni ile örtülüydü."* -A.Gündüz. **3.** Bir tür hafif ve kaba ayakkabı: *"Yemeni eskitmek istersen köye muhtar ol."* -Atasözü. *"Hacı, ayağından yemenisini çıkardı, arabadan uzattı."* -M. Ş. Esendal.

yemenici *is.* Yemeni yapan veya satan kimse: *"Mektepli yemeniciye davulun üstünden yirmi beş kuruşu göstererek..."* -S. F. Abasıyanık.

yemenicilik, -ği *is.* **1.** Yemeni yapma işi. **2.** Yemeni alıp satma işi.

yemenili *s.* **1.** Yemenisi olan: *"Başı yemenili, cılız bir kız çocuğu kahvelerden birine girdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Yemeni takmış olan.

Yemenli *öz. is.* ve *s. (ye'menli)* Yemen halkından olan kimse.

yemin *is. (yemi:n) Ar. yemîn* Ant. **yemin etmek** ant içmek: *"Kendi kendime yemin ediyorum ki, burası hiçbir zaman meskûn değildi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yemin etsem başım ağrımaz** "gerçek olduğuna hiç korkmadan yemin ederim" anlamında kullanılır. **yemin içmek** *hlk.* ant içmek. **yemin verdirmek** ant içirmek. **yemin vermek** *bk.* ant vermek. **yemini basmak** çabuk ve kuvvetli olarak yemin etmek: *"Her akşam, beş paralık alış veriş etmedim, diye yemini basar."* -H. E. Adıvar.

*→ **yemin billâh, yemin kasem***

yemin billâh *is.* Tanrı'nın adını anarak yemin etme: *"Bir safdil hanımefendi kızıma iyi bir koca bulduğunu yemin billâh anlattı."* -A. Gündüz. **yemin billâh etmek** *hlk.* Tanrı adını anarak ant: *"Bir yandan inliyor, bir yandan da yemin billâhlar ediyordu."* -S. Birsel.

yemin kasem *is.* Yemin etme: *"Halbuki seni haberdar etmeden gelmeyeceğine dair yemin kasem söz vermişti bana."* -A. İlhan.

yeminli *s.* Yemin ederek bir açıklamada bulunan: *Yeminli tanık.*

yeminsiz *s.* Yemine dayanmayan: *"Bu dört kelimelik yeminsiz, şahitsiz cevap onun için yeter."* -Y. Z. Ortaç.

yemiş *is.* **1.** Bitkilerde, döllenme sonunda çiçeği meyve yapraklarından oluşan ve tohumu taşıyan organ, meyve: *"Kayıklarda her türlü yemiş bulunur."* -S. F. Abasıyanık. *"Ben biraz zeytin, biraz salata, biraz patates, biraz da yemişle doyarım."* -B. Felek. **2.** *hlk.* İncir.

yemişçi *is.* Yemiş satan kimse: *"Yemişçiler dükkânlarını meyvelerle süslüyorlar."* -S. F. Abasıyanık. *"Bir yemişçi dükkânında beni az kalsın döveceklerdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yemişçil *s.* Yemişle beslenen.

yemişen *is. bot. hlk.* Gülgillerden, meyvesi elmaya benzeyen, yaprakları kısa saplı, yumurtamsı biçimde ve kenarları dişli olan, dikenli bir bitki.

yemişlenme *is.* Yemişlenmek işi veya durumu.

yemişlenmek *(nsz)* Ağaçlar meyve vermek.

yemişli *s.* Yemişi olan, meyve veren: *Yemişli ağaç.*

yemişlik, -ği *is.* **1.** Yemiş veren ağaçları olan bahçe. **2.** Yemiş konulan, saklanan yer. **3.** Yemiş tabağı. **4.** *hlk.* İncirlik.

yemleme *is.* **1.** Yemlemek işi. **2.** Tuzağa veya oltaya takılan yem. **3.** *mec.* Bir kimseyi elde edecek, kandıracak biçimde davranma: *"Hacı Ömer, beni bir kere de bir söz rüşveti ile yemlemeye çalıştı."* -R. N. Güntekin. **4.** *esk.* Ağızotu.

yemlemek *(-i)* **1.** Hayvana yem vermek, beslemek. **2.** *mec.* Bir kimseyi elde edecek, kandıracak biçimde davranmak. **3.** Yem takmak: *"Paraketelerimizi yemledik, çeki düzen verdik..."* -Halikarnas Balıkçısı. **4.** *esk.* Toplara ağızotu koymak.

yemlenme *is.* Yemlenmek işi.

yemlenmek *(nsz)* **1.** Yemlemek işi yapılmak. **2.** *tkz.* Para harcamadan bir başkasından geçinmek: *"Fakat asıl tasarladığı şey sadece ziyafetlerde yemlenmek."* -R. H. Karay.

yemlik, -ği *is.* **1.** Hayvanlara yem verilen yer veya kap: *"Bir avuç arpa fazla atar yemliğine, bir kamçı eksik vurur."* -A. Sayar. **2.** *mec.* Rüşvet, arpalık. **3.** *mec.* Karşılıksız geçim sağlanan yer veya kimse. **4.** *argo* Kumarda kandırılıp parası alınan kimse. **5.** *s.* Yem için ayrılan: *Yemlik ot.*

→ ***yemlik arpa***

yemlik arpa *is.* Hayvanlara yiyecek olarak verilen arpa türü.

yemlikli *s.* Yemliği olan: *"Şu gördüğün yer için her ne söylesen caiz / Ahırdan farkı o yemliklidir bu yemliksiz."* -M. Â. Ersoy.

yemliksiz *s.* Yemliği olmayan.

yem torbası *is.* İçine yem konularak hayvanların yem yesin diye başına takılan torba.

yem verimi *is.* Belirli genişlikteki bir alanın, belirli bir süre içerisinde ürettiği yeşil ot, doğal veya sun'i şekilde kurutulmuş kuru ot veya kuru madde miktarı.

yemyeşil *s. (ye'myeşil)* Her yanı yeşil, çok yeşil.

yen (I) *is.* **1.** Giysi kolu: *"Yalnız ellerini yıkadı, kuruladı, yenlerini indirdi."* -Ö. Seyfettin. *"Benden ses çıkmayınca kolumu dürtmeye, yenimi çekmeye..., sözün kısası beni hırpalayıp tartaklamağa başlayacaklardır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *bot.* Yılan yastığıgiller, muzgiller gibi bazı bitki familyalarında, çiçeklerin üzerinde bir örtü gibi duran ve çoğu renkli olan bir çiçek yaprağı.

yen (II) *is. İng. yen < Jap.* Japon para birimi.

yenge *is. (ye'nge)* **1.** Bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı. **2.** Bir erkeğin kendi karısından söz ederken kullandığı ad: *"Biz şimdi yenge ile bir Köroğlu bir Ayvaz."* -R. N. Güntekin. **3.** *tkz.* (kadınlar için) Bir seslenme sözü. **4.** *hlk.* Düğünde geline kılavuzluk eden kadın.

yengeç, -ci (I) *is. zool.* Eklem bacaklılardan, birinci ayak çifti iki kıskaç olarak gelişmiş, eti için avlanan, suda yaşayan bir böcek. **yengeç gibi** yan yan yürüyen kimseler için söylenir.

→ *yengeçvari*

Yengeç (II) *öz. is. meteor.* Zodyak üzerinde İkizler ve Aslan burçları arasında bulunan burç. Zodyak.

→ ***Yengeç dönencesi***

Yengeç dönencesi *is. meteor.* ve *coğr.* Güneş'in gök yüzündeki yıllık hareketinde kuzeyden, güneye dönüş yaptığı yer, yaz dönencesi. Bu yerin ekvatora göre açısal uzaklığı 23° 27° dir.

yengeçvari *zf.* Yengeç yürüyüşüne benzer. *"Bacaklarını yanlarına atar gibi yengeçvari yürümeye başladı."* -Ö. Seyfettin.

yengelik, -ği *is.* Yenge olma durumu.

yengi *is.* Yenmek işi, utku, zafer, galibiyet, galebe.

yeni *s.* **1.** Kullanılmamış olan: *Yeni giysi. Yeni ayakkabı.* **2.** Oluş veya çıkışından beri çok zaman geçmemiş olan: *Yeni haber. Yeni moda.* **3.** En son edinilen: *Yeni mektuplar geldi. Yeni eve taşındık.* **4.** İşe henüz başlamış: *Yeni öğrenci. Yeni asker.* **5.** O güne kadar söylenmemiş, görülmemiş, gösterilmemiş, düşünülmemiş olan; değişik: *Yeni bir buluş. Yeni bir düşünce.* **6.** Tanınmayan, bilinmeyen: *Yeni imzalara rastlıyoruz.* **7.** Daha öncekilerden farklı olan: *Yeni ihtiyaçlarımız var.* **8.** *zf.* Biraz önce, çok zaman geçmeden: *"Yeni tanıştığım orman uzmanları çok nazik ve kibar insanlardı."* -Ç. Altan.

→ ***yeni ay, yenibahar, yeni baştan, Yeni Çağ, yeniçeri, Yeni Dünya, yenidünya, yeni Eflâtuncu, yeni eleştirici, yeni gerçekçi, Yeni Gineli, yeni gümüş, yeni izlenimci, yeni sene, yeni yazı, yeni yeni, yeni yetme, yeni yıl, yeni yetmelik***

yeni ay *is.* Ayça, hilâl.

yenibahar *is. bot.* **1.** Mersingillerden, Amerika'nın sıcak bölgelerinde yetişen bir bitki *(Pimenta officinalis).* **2.** Bu bitkinin olgunlaştıktan sonra kurutulup bahar olarak kullanılan meyvesi.

yeni baştan *zf.* Baştan başlayarak, yeniden.

yenice *s.* **1.** Oldukça yeni: *"Bir yenice deyiş, bir tatlı esin / Aydınlık günlerin müjdesi sesin."* -F. Halıcı. **2.** *zf. (yeni'ce)* Zaman için, yakın günlerde: *"Avrupa'da hukuk tahsil etmiş, yenice mebus intihap edilmiş gençlerden biri söz istedi."* -M. Ş. Esendal.

yenici (I) *s.* Yenen, üstün gelen, mağlûp eden.

yenici (II) *s.* Yenilik yanlısı, yeniliği tutan.

Yeni Çağ *is. tar.* Orta Çağın bitiminden (1453 veya 1492'den) Fransız İhtilâline (1789) kadar süren çağ.

yeniçeri *is. (yeni'çeri) tar.* **1.** Orhan Gazi tarafından yeniçeri ocağı adıyla (1362 'de) kurulan, İkinci Mahmut zamanında nizamıcedit adındaki asker ocağının kurulmasıyla ortadan kaldırılan (1826) Osmanlı İmparatorluğunun piyade asker sınıfı. **2.** Bu asker sınıfından olan er.

→ ***yeniçeri ağası, yeniçeri ocağı***

yeniçeri ağası *is. tar.* Yeniçeri ocağının en yüksek subayı ve komutanı.

yeniçerilik, -ği *is. tar.* **1.** Yeniçeri olma durumu, yeniçeri askerliği. **2.** Yeniçeri asker kuruluşunun olduğu devir. **3.** Yeniçeri askeri kuruluşu: *Yeniçerilik 1826 tarihinde kaldırılmış.*

yeniçeri ocağı *is. tar.* Yeniçeri askerinin küçükten yetiştirildiği askerî kuruluş.

yeniden *zf. (ye'niden)* Gene, yine, bir daha, tekrar: *"Yemekhaneye indiğim zaman gönül bulantılarım yeniden teperdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***yeniden kurma, yeniden tasarımlama, yeniden yapılanma, yeniden yeniye***

yeniden kurma *is.* Yeniden yapılan.

yeniden tasarımlama *is.* Bir tasarımı yeniden gözden geçirme.

yeniden yapılanma *is.* Bir kurumu, kuruluşu veya işletmeyi personel ve çalışma düzeni bakımından yeni bir yapıya kavuşturma.

yeniden yeniye *zf.* Çok yakın bir süreden beri, çok yakın geçmişte: *Bu gibi kitaplar bizde yeniden yeniye çıkmaya başladı.*

Yeni Dünya *öz. is.* Amerika ana karası.

→ ***Yeni Dünya aslanı***

yenidünya *is. bot.* **1.** Gülgillerden bir ağaç, Malta eriği *(Eriobotrya Japonica).* **2.** Bu ağacın erik büyüklüğündeki, iri çekirdekli, sarı renkli, sulu ve mayhoş yemişi. **3.** Renkli veya sırlı sırçadan yapılan, süs olarak asılan top. **4.** Orta oyununda ev dekoru olarak kullanılan kafes biçiminde karavan.

Yeni Dünya aslanı *is.* Puma.

yeni Eflâtuncu *is.* Yeni Eflâtunculuk yanlısı olan kimse.

yeni Eflâtunculuk, -ğu *is. fel.* İskenderiye'de M.S. III. yüzyılda ortaya çıkan ve VII. yüzyıla kadar okullarda okutulan felsefe öğretisi, neo-plâtonizm.

yeni eleştirici *is.* Yeni eleştirici yanlısı olan kimse.

yeni eleştiricilik, -ği *is.* Kant sistemine göre eleştiriyi yeni boyutta değerlendiren akım.

yeni gerçekçi *is.* Yeni gerçekçilik yanlısı olan kimse.

yeni gerçekçilik, -ği *is.* Eşyanın gerçeğini ışık ve gölgeden yoksun keskin çizgilerle vermeyi amaç edinen resim anlayışı.

Yeni Gineli *s.* Yeni Gine halkından olan.

yeni gümüş *is.* Alman gümüşü.

yeni izlenimci *is.* Yeni izlenimcilik yanlısı olan kimse.

yeni izlenimcilik, -ği *is.* İzlenimcilerin iç güdüye dayanarak yaptıkları, güneş ışığının parçalanmasını bilimsel, yöntemli biçimde uygulayan, izlenimcilerin bozdukları yapısal kuruluşa yeniden önem veren, saf renkleri nokta nokta sürüp renk karışımını seyircinin gözünde oluşturmayı amaçlayan resim akımı.

yenik, -ği (I) *s. jeol.* **1.** Yenmiş, aşınmış: *"Önümüzde sakat ve her tarafı yenik masacıklar duruyor."* -R. H. Karay. **2.** *is.* Bir hayvanın veya böceğin bir şeyi yiyerek onda bıraktığı iz: *Fare yeniği. "Boynunda pire yenikleri vardı."* -S. F. Abasıyanık.

yenik (II) *s.* Savaş veya yarışmada yenilmiş, mağlûp. **yenik düşmek** yenilmek, mağlûp olmak. **yenik saymak** yenilmiş olarak kabul etmek.

yenileme *is.* Yenilemek, yeniden yapmak işi: *"Biraz sonra kadın, kucağında tabaklar, şişeler, bardak ve kadehlerle geldi, sofrayı yenilemeye başladı."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yenilemek *(-i)* **1.** Bir kimse veya bir şeyin yerine yenisini koymak: *Oda takımını yeniledik.* **2.** Bir işi bir kez daha yapmak, tekrar etmek.

yenilenme *is.* Yenilenmek işi.

yenilenmek *(nsz)* **1.** Bir şeyin yerine yenisi konulmak. **2.** Bir iş bir kez daha yapılmak, tekrarlanmak.

yenilerde *zf.* Yakın geçmişte.

yenileşme *is.* Yenileşmek işi.

yenileşmek *(nsz)* Yeni bir durum almak, yenilik kazanmak, yeniliğe uymak: *"Her şey bize o kadar âdetimizin dışında gelirdi ki, hayatımız yenileşmiş ve biz gençleşmiş oluruz."* -A. Ş. Hisar.

yenileştirme *is.* Yenileştirmek işi.

yenileştirmek *(-i)* Yenileşmesini sağlamak.

yeniletme *is.* Yeniletmek işi.

yeniletmek *(-i, -e)* Yeniletmek işini yaptırmak.

yenilgi *is.* **1.** Bir savaşta, yarışmada kaybetme, yenilme, mağlûbiyet, hezimet. **2.** *mec.* Bir işte, bir uğraşta başarısızlığa uğrama, kaybetme: *"Neden yenilgiyi kabul edip çekilmiyorsun?"* -M. Yesari. **yenilgiye uğramak** yenilmek, mağlûp olmak.

yenilik, -ği *is.* **1.** Yeni olma durumu veya yeni olan bir şeyin özelliği: *"İstanbul'da arabacı, dülger, demirci olmuş, köye her yeniliği o getirmiştir."* -H. E. Adıvar. **2.** Eskimiş, zararlı veya yetersiz sayılan şeyleri yeni, yararlı ve yeterli olanlarıyla değiştirme, tecedddüt: *Türkiye'de geniş ölçüde bir yenilik çabası göze çarp-*

maktadır. **yenilik yapmak** değişiklik yapmak, değişiklik getirmek.

→ ***yenilik korkusu***

yenilikçi *s.* Yenilikten yana olan: *Yenilikçi bir yazar.*

yenilik korkusu *is. psikol.* Her değişiklikten, her yenilikten ürkme hastalığı.

yeniliş *is.* Yenilme, mağlûp olma: *"Ç'akır yenilişi kabullenmiş görünüyordu."* -T. Buğra.

yenilme *is.* Yenilmek (I,II) işi.

yenilmek (I) *(nsz)* Yemek işi yapılmak veya yemek işine konu olmak. **yenilir (veya yenir) yutulur şey değil 1)** yenmeyecek nitelikte olan (yiyecek); **2)** *mec.* kendisiyle başa çıkılamayacak durumda olan: *Bu adam öyle yenilir yutulur gibi değil.* **3)** hoşa gitmeyen, beğenilmeyen nitelikte olan: *"Kağnı gıcırtısını sineye çekmek zor, bu zıkkım pek yenir yutulur şey değil ki!"* -B. R. Eyuboğlu. **4)** çok ağır (söz).

yenilmek (II) *(nsz)* **1.** Oyun, yarış, savaş gibi olaylarda karşısındakinden aşağı durumda kalmak, kaybetmek, mağlûp olmak. **2.** *mec.* Güçsüz, çaresiz kalmak, mağlûp olmak: *"Fakat yenildiklerini kabul etmiyorlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yenilmezlik, -ği *is.* Yenik duruma düşmeme durumu: *"Alman gücü ve İngiliz yenilmezliği!"* -F. R. Atay.

yenimsi *s.* Yem gibi, yeni tazda.

yenirce *is. hlk.* **1.** Gittikçe genişleyen yara. **2.** *tıp* Kemik ve diş dokusunun harap olması durumu. **3.** *hlk.* Frengi.

yeni sene *is.* Yeni yıl.

yenişememe *is.* Yenişememek işi.

yenişememek *(nsz)* Birbirini yenememek, birbirine üstün gelememek.

yenişme *is.* Yenişmek işi.

yenişmek *(-i)* Birbirini yenmek: *"...nasıl da bir darılır, bir barışır, yenişirdik. Hoştu doğrusu..."* -R. H. Karay.

yeni yazı *is.* 1 Kasım 1928'de kabul edilen Latin alfabe sistemine dayanan Türk alfabesi.

yeni yeni *zf.* Yeni olarak, bu günlerde, çok yakınlarda: *"Bu lüks sayfiye yerinde yeni yeni yapılan asfalt yol için taş kırıyorlardı."* -H. Taner.

yeni yetme *is.* Yeni yetmelik çağında olan kimse, ergen: *"Oğuz töresini yeni yetmelerimizin kulağına iyice koyun."* -N. Araz.

yeni yetmelik, -ği *is.* Çocuklukla yetişkinlik arasındaki dönem, ergenlik.

yeni yıl *is.* Yaşanılan yıldan bir sonraki yıl.

yenli *s.* Yenleri olan: *Geniş yenli gömlek.*

yenme *is.* Yenmek (I,II) işi.

yenmek, -er (I) *(-i)* **1.** Savaş veya yarışmada üstünlük sağlamak, üstün gelmek: *"Kahramanlar daima yenmek veya düşmanlarını yendikten sonra da yine yenecek düşman bulmak isterler."* -A. Ş. Hisar. **2.** *mec.* Tutmak, bastırmak: *"Öfkemi yenmek için Ömer ile konuşuyorum, ona kaplan avı hikâyeleri anlatıyorum."* -R. H. Karay.

yenmek, -er (II) *(nsz)* **1.** Yemek işine konu olmak: *Yemekler yenmiş. Bu meyve yenmez.* **2.** Aşınmak: *Ceketin dirsek yeri yenmiş.* **3.** *hlk.* Ütmek. **yenene içilene bakılmamak** (bir şey) gidere önem verilmeden bol bol harcanmak: *"Bütün bu hayatın mahrumiyetleri pahasına elde edilmiş para ortaya dökülür, yenene içilene bakılmaz."* -H. E. Adıvar. **yenir yutulur gibi değil** *bk.* yenilir yutulur şey değil.

yensiz *s.* Yenleri olmayan.

yepelek *s. hlk.* İnce yapılı, zarif, narin.

yepisyeni *s. hlk.* Yepyem.

yepyeni *s. (ye'pyeni)* **1.** Çok yeni, hiç kullanılmamış. **2.** *mec.* Alışılmamış, görülmemiş: *"Millet, büyükleri ve küçükleriyle beraber yepyeni bir devlet kurmuşlar, zaferle idare ediyorlar."* -A.Gündüz. **3.** *zf. mec.* Tertemiz, çok yeni.

yer *is.* **1.** Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân: *Kalbin yeri göğüs boşluğudur.* **2.** Gezinilen, ayakla basılan taban: *"Ayıp bir şey gördü mü kulaklarına kadar kızarıyor, gözünü yerde bir noktaya dikip öylece kalakalıyordu."* -H. Taner. **3.** Özel ad olarak, yer yuvarı, yerküre, Dünya. **4.** Bulunulan

yaşanılan, oturulan şehir, kasaba, mahalle: *Arkadaşınızın yerini bilmiyorum. "Anadolu'nun bazı yerlerinde eski bir kocakarı itikadı vardır."* -R. N. Güntekin. **5.** Durum, konum, vaziyet: *Türkiye stratejik bakımdan önemli bir yerdedir.* **6.** Ülke, bölge. **7.** Görev, makam: *Müdür son atamalar sırasında yerinde kaldı. "Askerden gelirse bakalım bir yere yerleştirebilecek miyiz?"* - M. Ş. Esendal. **8.** Önem: *Uçağın yurt savunmasındaki yeri.* **9.** Herhangi bir şeye, bir işe ayrılmış bölüm veya alan: *Dolabın yeri iyi olmuş. "İzinsiz bir yere gitmek ne haddime?"* -M. Ş. Esendal. **10.** İz. **11.** Üzerine yapı kurulmaya veya ekime elverişli toprak parçası, arazi, arsa: *Deniz kıyısında bir yer aldılar, ev yapacaklar.* **12.** Toprak: *Çorak yerde ot bitmez.* **13.** Bir olayın geçtiği veya geçeceği bölüm, alan, mahal: *Toplantı yeri. Kaza yeri. "O da acısını, kocasının bulunmadığı yerlerde çıkarıyor."* -M. Ş. Esendal. **14.** Otel, motel vb. de kalınacak oda: *Yeriniz var mı?* **15.** Sinema ve tiyatroda veya taşıtlarda oturulacak koltuk, sandalye: *"Ön tarafta bir yer bulup oturunca kurnazlığına pek sevindi."* -H. Taner. **16.** *mec.* Durum: *Sen benim yerimde olsan ne yapardın? "Fakat zil çalacağı yerde dolabın üstündeki abajurun lâmbası yanmıştı."* -P. Safa. **yer açmak 1)** Bir kimseye oturması için yer hazırlamak; **2)** *mec.* Yer bırakmak, imkân vermek. **(bir işte) yer almak 1)** bir işi hazırlayanlar arasında bulunmak; **2)** ayrılan yerde durmak, bulunmak: *"Bu maddede yer alan genel sıralama sebepleri temel hak ve hürriyetleri tümü için geçerlidir."* -Anayasa. **yer bakır gök demir** şartların zor, imkânların kısıtlı olduğu durumlarda söylenir. **yer bakır gök demir kesilmek** tamamen tükenmek, bitmek, yoksul duruma düşmek: *"Yer bakır gök demir kesilmiş, günlerden beri deniz karış karış aranmış, balık yoktur."* -S. F. Abasıyanık. **yer bulmak 1)** oturacak yer sağlamak: *Sinemada zor bir yer bulduk.* **2)** (bir kimse) bir işe, görev yapacağı bir yere yerleşmek. **yer değiştirmek** bulunduğu yerden bir başka yere geçmek. **yer demir gök bakır 1)** çorak ve sıcak bir yeri niteler; **2)** *mec.* hiçbir yardım ve umut olmadığında kullanılır. **yer etmek 1)** iz bırakmak; **2)** iyice yerleşmek. **(birini) yer kabul etmez** çok günahkâr. **yer kaplamak** önemli bir hacim tutmak. **yer kapmak** kalabalık içinde kendine yer bulmak. **yer öpmek** *esk.* bir büyüğün önüne eğilmek. **yer tutmak** (veya **tutmamak**) **1)** yer ayırmak; **2)** yer kaplamak; **3)** önemli sayılmak, önemi olmak: *"Herkes onun az zamanda büyük yer tutacağını, bir zaman gelip sefir, nâzır olacağını söylüyorlar."* - M. Ş. Esendal. *"Demek o kadar lâflarım, o kadar öğütlerin hiçbiri bir yer tutmamış."* - M. Ş. Esendal. **yer vermek 1)** önemli sayılmak, saygı göstermek: *"Etrafını zehirliye zehirliye yaşadıktan sonra hâlâ insanlar ona kendi aralarında bir yer veriyorlardı."* -M. Yesari. **2)** bir olaya yol açmak, imkân tanımak; **3)** önemli bir görev vermek; **4)** kendi yerini bir başkasına bırakmak. **yer yarılıp içine girmek** (veya **yerin dibine girmek veya geçmek**) **1)** yitirilip bir türlü bulamamak; **2)** çok utanmak: *"Hanımların içinde rezil olmuştur, yer yarılsa da içine geçsem diye aklından geçmiştir."* -H. Taner. **yer yerinden oynamak 1)** bir iş çok gürültülü ve telâşla yapılmak; **2)** bir olay toplumda büyük tedirginlik yaratmak. **yerde kalmak** saygı görmemek, yüzüne bakılmamak. **yerden göğe kadar** pek çok: *"Hakkın var imam, hakkın var, yerden göğe kadar hakkın var."* -M. Ş. Esendal. *"Yerden göğe kadar haklı olduğu bir uyarıyı, bir arkadaş ters anlamış."* -H. Taner. **yerden yere çalmak** çok hırpalamak. **yerden yere vurmak** birine türlü yönlerden saldırarak onu çok aşağılayıcı bir duruma düşürmek. **yere bakan yürek yakan** uysal ve uslu göründüğü hâlde sinsice kötülük yapan. **yere bakmak** (ihtiyarlar için) ölümü yakın olmak. **yere baktırmak** utandırmak, mahcup etmek. **yere batasıca** (veya **yere batsın**) "yok olsun" anlamında bir ilenç. **yere batmak 1)** yok olmak; **2)** çok utanmak, mahcup olmak. **yere çalmak** yere atmak, yere fırlatmak: *"Yakalayıp*

radyoyu yere çalasım geldi." -H. Taner. **yere geçmek** çok utanmak: *"Hakkı Celis utancından yere geçiyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yere göğe koymamak** (veya **koyamamak**) nasıl ağırlayacağını, nasıl memnun edeceğini bilmemek, çok önem vermek: *"Bunun için Neclâ ile Ayşe onu yere göğe koymuyor -enişte diye- pervane gibi etrafında dönüyorlar."* -R. N. Güntekin. **yere sağlam basmak** tüz ve dikkatli davranmak: *"Uyanıklar, elbette yere sağlam basarlar. Çevreyi hesaba katarlar."* -H. Taner. **yere sermek 1)** kötü bir duruma sokmak, yenmek: *"Sen beni yere seren darbenin ne olduğunu anlıyor musun?"* -Ö. Seyfettin. **2)** vurup öldürmek. **yere vurmak** kötü bir duruma sokmak: *"Bu askerlik oyununda yere vurduğu adama, kaideye uygun olan hareketi muhafaza ediyor."* -H. E. Adıvar. **yeri başka** daha başka bir değer taşımak, önemi olmak: *"Bu kadın da iyi kadındır. Bunu da seviyorum ama Naime ilk göz ağrısıydı. Yeri başkadır."* -M. Ş. Esendal. **yeri gelmek** sırası gelmek, zamanı uygun olmak. **yeri göğü ben yarattım demek** çok gururlu olmak. **yeri göğü birbirine katmak** aşırı telâş yaratmak. **yeri göğü inletmek** yüksek sesle ve olanca güçle bağırmak: *"Havayı kokladı, sonra bütün gücüyle yeri göğü inleten bir kişnemeyle kişnedi."* -Y. Kemal. **yeri göğü tırmalamak** çok sancı, acı çekmek. **yeri göğü tutmak** her tarafı ele geçirmek denetim altında bulundurmak: *"Müttefikler yeri göğü ve bütün köşe başlarını tutmuştur."* -T. Buğra. **yeri olmak 1)** uygun olmak; **2)** sırası, uygun zamanı olmak; **3)** saygınlığı olmak. **yeri öpmek** *alay* yere düşmek, yere serilmek: *Ayağı kayınca yeri öptü.* **yeri soğumadan** ayrılan bir kimsenin ardından çok zaman geçmeden. **yeri var!** "uygundur, iyidir" anlamında kullanılır. **yeri yurdu belirsiz** belli bir yeri olmayan, serseri. **yeridir** lâyıktır, uygundur, münasiptir. **yerin dibine geçmek (batmak** veya **girmek) 1)** çok utanıp sıkılmak: *"Memleketin ne tarafına gitsem, haritayı şaşırıyor, bilgisizliğimden yerin dibine geçiyordum."* -B. R. Eyuboğlu. **2)** görünmez olmak, kaybolmak. **yerin kulağı var** gizli konuşulan bir şeyin umulmadık bir yoldan başkalarınca duyulabileceği anlatılır. **yerinde duramamak** sürekli kıpırdamak; içi içine sığmamak: *"En ufak bir şeyden sevinir, yerlerinde duramaz olurlar."* -N. Cumalı. **yerinde kalmak 1)** başka yere gitmemek; **2)** (makam, aşama için) değişmemek: *"Bu keyif düşkünü memurlar suya sabuna dokunan işlere karışmadıklarından senelerce yerlerinde kalırlar."* -R. H. Karay. **yerinde olmak** tamam olmak, iyi durumda bulunmak: *"Keyfi yerindedir. Burada rahatım, her şeyin yerinde olacaktır çocuğum, dedi."* -H. Taner. **yerinde saymak 1)** yürür gibi yaparak hep aynı yerde, sürekli olarak ayağın birini kaldırıp birini basmak; **2)** *mec.* hiç ilerlememek, gelişmemek, değişmemek: *"Bu yerinde sayan kafamıza ne ad takmalı?"* -F. R. Atay. **yerinde su çıkmak** haklı bir sebep olmadan yerini bırakanlara veya bırakmak isteyenlere kınama ve engelleme amacıyla söylenir. **yerinde yeller esmek** artık bulunmamak, yol olmak: *"Tepebaşı'ndaki Dram Tiyatrosu yandı gitti. Bugün yerinde yeller esiyor."* -H. Taner. **yerinden fırlamak** (oturulan yerden) hızla kalkmak. **yerinden oynamak 1)** yerinden ayrılmak; **2)** coşkulu, gürültülü, karışık bir zaman yaşamak: *"Sol cenah uzun ve merhametsiz gülleler altında yerinden oynuyor."* -F. R. Atay. **yerinden oynatmak** başka yere kaldırmak; yerini değiştirmek. **yerine geçmek 1)** görevden ayrılan birinin yerini almak; **2)** bulunmayan bir nesnenin veya kavramın yerine kullanılabilmek. **yerine gelmek 1)** yapılmak, olmak: *İsteğiniz yerine geldi.* **2)** eski duruma dönmek: *Sağlığım yerine geldi.* **yerine getirmek 1)** istenileni, gerekeni yapmak: *"...hemen bir muallimliğe tayin edilmesini istiyor, -bu isteğimi yerine getirmezseniz işte ben de böyle muhalefet yaparım -diyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2)** eski durumuna döndürmek; **3)** ifa etmek: *"Yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar kurulu tarafından ... yerine*

getirilir." -Anayasa. **yerine koymak** 1) gibi görmek, saymak: *"Kendilerini yabancı ve uzak memleketlerde geçen hayali romanların kahramanları yerine koyarlar."* -Ö. Seyfettin. *"Hem de yetişkin, yosma bir kadın beni erkek yerine koymuştu."* -N. Cumalı. 2) yitirilen, elden çıkan bir şeyin, benzerini veya eşini sağlamak: *Kaybolan kitaplarımı yerine koyamadım.* **yerine oturmak** 1) iyi yerleşmek; 2) bir durum, bir düşünce vb. benimsenmek, yaygın duruma gelmek, yerleşmek. **yerini almak** yerine geçmek: *"Öğretim ve öğrenim yerini de, ister istemez politik tartışmalar almıştı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yerini beğenmek** (bitki için) yeri gelişmesine çok uygun olmak. **yerini bulmak** 1) yerine gelmek; 2) kendine yakışan makamı, durumu bulmak. **yerini doldurmak** 1) görevini başarı ile yapar olmak; 2) görevinden ayrılan birinin yerine gelen kişi, önceki görevli kadar başarılı olmak. **yerini ısıtmak** bir yerde uzun süre kalmak: *"Yeni nâzır olmuşsun, yerini ısıtmağa bakacaksın, yüzyıllardır düzelmemiş işleri düzeltecek değilsin ya!"* -M. Ş. Esendal. **yerini sevmek** *bk.* yerini beğenmek. **(bir şeyin) yerini tutmak** 1) bulunmayan bir nesnenin yerini almak, onu aratmamak: *"Hiçbir kahvaltı simitle çayın yerini tutamaz."* -S. F. Abasıyanık. 2) görevinden ayrılan birinin yaptığı işi yapabilmek. **yerini yapmak** bir şey elde etmek amacıyla girişimde bulunmak. **yerle beraber** yer düzeyinde. **yerle bir (veya yeksan) etmek** temeline kadar yok etmek, tahrip etmek: *"Ali bütün karargâhı yerle bir edecek bu korkunç alete bakmak istedi."* -Ö. Seyfettin. **yerle gök bir olsa** sonu ne olursa olsun. **yerlerde sürünmek** çok perişan, acınacak bir durumda bulunmak. **yerlere geçmek** çok utanıp sıkılmak veya kahrolmak: *"O kahkaha nöbetlerinden birini tatmak üzere olduğunu hissediyor, yerlere geçiyordum."* -R. N. Güntekin. **yerlere kadar eğilmek** aşırı saygı göstermek. **yerleri süpürmek** (saç, etek, paça) çok uzun olmak.

→ ***yer adı, yer alıştırmaları, yer altı, yer biçimleri, yer bilimci, yer bilimi, yer bilimsel, yer cücesi, yer çamı, yer çekimi, yer çekirdeği, yer çöküntüsü, yerdegezen, yer değiştirme, yerden bitme, yerden selim, yerden temenna, yerden yapma, yer domuzu, yer domuzugiller, yere doğrulum, yeregeçen, yer elmasu, yereşeği, yere yönelim, yer fesleğeni, yer fıstığı, yer geçidi, yer hostesi, yer istasyonu, yer kabuğu, yer katı, yerküre, yer mantarı, yer merkezci, yer meşesi, yer minderi, yer mumu, yer odası, yer ölçümü, yer örümceği, yeröte, yer özekçil, yer palamudu, yer pelidi, yer pırasası, yer sakızı, yer sarmaşığı, yer sarsıntısı, yer servisi, yer sıçanı, yer sofrası, yer solucanı, yer üstü, yer yağı, yer yatağı, yer yer, yer yurt, yer yuvarı, yer yuvarlağı, yeryüzü, yer zarfı***

yer adı *is. coğr.* Yerleşim bölgeleri ile deniz, göl, ırmak, dağ, tepe, bağ, bahçe, vadi gibi yerlerin adı.

→ ***yer adı bilimi***

yer adı bilimi *is. d.b.* Yer adlarını inceleme konusu edinen dil bilimi dalı, toponomi.

yer alıştırmaları *ç. is. sp.* El ve bütün vücut bölümleri için, yeri bir dayanak yüzeyi veya bir tür araç gibi kullanarak düzenlenen hareketler.

yer altı *is.* **1.** Yerin yüzeyi altındaki bölümü: *"Burası soğuk, ıslak bir yer altı odası..."* -M. Ş. Esendal. **2.** *s. mec.* Gizli ve zararlı (çalışma): *Yer altı faaliyeti.*

→ ***yer altı çarşısı, yer altı dünyası, yer altı kaynakları, yer altı merdiveni, yer altı suları, yer altı treni***

yer altı çarşısı *is.* Yerin yüzeyi altında kurulan dükkânlardan oluşan alış veriş merkezi.

yer altı dünyası *is. mec.* Yasal olmayan, kirli ve karanlık işlerin gerçekleştirildiği ortam: *"Namussuz davranamı yaşatmazlar yer altı dünyasında."* -Z. Selimoğlu.

yer altı kaynakları *ç. is.* Petrol, gaz, kömür gibi toprak altında bulunan kıymetli ham ürünler.

yer altı merdiveni *is.* İşlek yollarda yayalar için araçların geliş gidişine engel olmamak amacıyla yapılan merdiven: *"Kadınlar yer altı merdivenini inip karşı taraftan çıktılar."* -H. Taner.

yer altı suları *ç. is.* Geçirimli kayaç ve katmanlardan sızarak, yer çekiminiinide etkisiyle yer altına inen ve orada akarak veya birikerek yeni bir düzen kuran sular.

yer altı treni *is.* Yer altı ulaşımını sağlayan tren, metro.

yer belirteci *is. gr.* Yer zarfı.

yerberi *is. astr.* Bir gök cisminin gerçek veya görünür yörüngesinin Yer'e en yakın noktası.

yer biçimleri *ç. is. coğr.* İç ve dış güçlerin etkisiyle oluşan dağ, yayla, ova, koyak, çukur gibi biçimlerin hepsi, engebe, yüzey şekilleri.

yer bilimci *is.* Yer bilim uzmanı, jeolog.

yer bilimi *is.* Yer yuvarlağının yapısını, birleşimini, evrimini inceleyen bilim, jeoloji.

yer bilimsel *s.* Yer bilimle ilgili, jeolojik.

yer cücesi *is.* Kısa boylu, çok bilmiş, kurnaz kimse.

yer çamı *is. bot. hlk.* 5-10 cm yüksekliğinde, limon sarısı renkli otsu bir bitki, yer servisi *(Ajuga chamaepitys)*.

yer çekimi *is. fiz.* Yer kütlesinin çekimi etkisiyle bir cismin, türlü bölümlerine uygulanan güçlerin bileşkesi, arz cazibesi: *Cisimlerin ağırlığı yer çekiminin bir sonucudur.*

yer çekirdeği *is. astr.* Yer merkezinde toplanmış olan çok yoğun küresel kütle.

yer çöküntüsü *is. coğr. bk.* çöküntü hendeği.

yerdegezen *is. hlk.* Yılan.

yer değiştirme *is. kim.* Laboratuvarlarda gazları toplamakta gizlenen yöntem.

yerden bitme *is.* **1.** Kısa boylu. **2.** Türedi.

yerden selâm *is. esk.* El, yerlere kadar uzatılarak verilen selâm.

yerden temenna *is.* Yerden selâm: *"Yerden temennaları iltifatlar."* -M. Ş. Esendal.

yerden yapma *is.* Çok kısa boylu.

yer domuzu *is. zool.* Afrika'da yaşayan, uzun kulaklı, uzun burunlu memeli.

yer domuzugiller *ç. is. zool.* Damarlı dişliler takımından yer domuzu familyasının genel adı.

yere doğrulum *is. bk.* yere yönelim.

yeregeçen *is. hlk.* Havuç: *"Ana çapa çapalar, ot yolar, soğan, sarımsak, yeregeçen eker."* -T. Buğra.

yerel *s.* **1.** Belirli bir yer ile ilgili olan, mahallî, mevzii, lokal. **2.** *astr.* Gözlem yerine veya gözlemcinin bulunduğu yere ilişkin.

→ ***yerel radyo***, ***yerel saat***, ***yerel yayın***, ***yerel yönetim***

yerelleşme *is.* Yerelleşmek işi, yöreselleşme, mahallîleşme.

yerelleşmek *(nsz)* Yerel bir özellik kazanmak, yöreselleşmek, mahallîleşmek.

yerelleştirme *is.* Yerelleştirmek işi.

yerelleştirmek *(-i)* Yerel duruma getirmek.

yer elması *is. bot.* **1.** Birleşikgillerden, kök sapları yumru durumunda olan bir bitki *(Helianthus tuberosus)*. **2.** Bu bitkinin besin olarak yararlanılan kök sapı.

yerel radyo *is.* Belli bir bölgeye yayın yapan alçak frekanslı radyo istasyonu.

yerel saat, -ti *is. coğr.* Güneşin 0 Meridyen noktasından geçmekte olduğu anda ayarlanan saat.

yerel yayın *is.* Yerel radyo.

yerel yönetim *is.* İl, belediye veya köy halkının buradaki ortak yerel ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları buradaki halk tarafından seçilen kamu tüzel kişisi, mahallî idare.

yereşeği *is. zool.* Makaslı böcek.

yerey *is.* **1.** Yeryüzünden bir parça, arazi. **2.** *jeol.* Yer kabuğunun oluşumu bakımından ele alınan herhangi bir parçası: *Üçüncü zaman yereyleri.*

yere yönelim *is. bot.* Bitkilerde kök ve sapların, yer çekimi etkisi ile belli bir doğrultu almaları özelliği, jeotropizma.

yer fesleğeni *is. bot.* Sütleğengillerden, otsu veya odunsu sürüngen gövdeli bitki *(Mercurialis).*

yer fıstığı *is. bot.* **1.** Baklagillerden, çiçekleri döllendikten sonra toprağa gömülerek meyve veren bir tarım bitkisi *(Arachis hypogaea).* **2.** Bu bitkinin eğlencelik olarak yenilen, yağı da çıkarılan tohumu.

yer geçidi *is.* Yer altı geçidi, yer altı merdiveni.

yergi *is.* Bir kimseyi, bir toplumu, bir düşünceyi, bir nesneyi veya bir görenceği yermek için yazılmış yazı veya söylenmiş söz, taşlama, hicviye, hiciv, satir: *"Bize okuduğu yergilerde onun şahsına dokunur bir şey yoktu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yergici *s.* Yerme huyu olan, yerme özelliği olan.

yergicilik *is.* Yergici olma durumu.

yer hostesi *is.* Uçağa binecek olan yolcuların bilet işlemlerini yapan, ayrıca uçağa binerken merdiven başında yolcuların biniş kartlarını toplayan görevli.

yerici *is.* Yeren, yermek işini yapan: *"Dürüstlük paravanasının altında yerici ve olumsuz bir akımın gelişme istidadı gösterdiğine dikkat çeker."* -H. Taner.

yerilme *is.* Yerilmek işi.

yerilmek *(nsz)* Yermek işine konu olmak, kötülenmek.

yerinde *s.* ve *zf.* **1.** Zamanı, yeri uygun düşen (düşerek), gerektiği biçimde (olan), münasip: *Yerinde bir davranış. Yerinde bir soru. Yerinde söylemek.* **2.** İyi, yeterli: *Neşesi yerinde. Keyfi yerinde. "Binbaşı, uzun boylu, ince yapılı, uzun kır bıyıklı, yaşlı ise de gücü yerinde, her işe eli yatan bir adam."* -M. Ş. Esendal. **3.** Durumunda: *"Sıkılacak ne var, doktor onun babası yerinde."* -M. Ş. Esendal.

→ ***yerinde vuruş***

yerindelik, -ği *is.* **1.** Yerinde olma durumu, isabet. **2.** *huk.* Kamulaştırılan bir yer üzerinde, kamu çıkarının özel çıkara oranla yüksek olması.

yerinden yönetim *is. huk.* Merkezi yönetimin bazı hak ve yetkilerinin bölgesel yönetimlerce kullanılması, ademimerkeziyet.

yerinde vuruş *is. sp.* Yerinde yapılan başlama vuruşu.

yerine *zf.* **1.** Bir şeyin veya bir kimsenin yerini almak üzere: *"Bana haftalık yerine gündelik ver."* -R. N. Güntekin. **2.** Başkasının adına: *Sinemaya onun yerine sen git. "Nitekim o gün eksiltmeye kendi yerine onu yollamıştı."* -H. Taner.

yerinme *is.* Yerinmek işi, teessüf.

yerinmek *(-e)* **1.** Acınmak, teessüf etmek. **2.** Pişman olmak.

yer istasyonu *is.* Uzay araştırmalarında yeryüzünde yapılan çalışmaların yapıldığı merkez.

yer kabuğu *is. coğr.* Dünyanın dışını çepeçevre kaplayan, üzerinde karalar ve denizlerin bulunduğu bölüm, yeryüzü.

yer katı *is.* Toprak düzeyinde olan kat, giriş katı, zemin katı.

yerküre *is. coğr.* ve *astr.* Yer yuvarlağı.

yerleşik *s.* **1.** Belli bir yere yerleşmiş: *"Onlar yerleşik toplumlar, herkesin yeri belli, öyle vırt zırt oradan oraya geçilemez."* -A. İlhan. **2.** Bir yerin yerlisi olmuş, mütemekkin. **3.** *mec.* Bir yerde varlığını sürekli olarak sürdürecek olan: *Ankara'daki yerleşik tiyatro sayısı altıya yükseldi.*

yerleşiklik, -ği *is.* Yerleşik olanın özelliği.

yerleşilme *is.* Yerleşilmek işi.

yerleşilmek *(nsz)* Yerleşmek işine konu olmak veya yerleşmek işi yapılmak.

yerleşim *is.* Yerleşme, iskân: *"Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir."* -Anayasa.

→ ***yerleşim alanı, yerleşim merkezi***

yerleşim alanı *is.* Yerleşim merkezi.

yerleşim merkezi *is. coğr.* İl, ilçe, köy gibi halkın bir arada yaşadığı yerler, meskûn mahal: *Yerleşim merkezlerinde hız sınırı azamî 60 kilometredir.*

yerleşke *is.* Kampus.

yerleşme *is.* Yerleşmek işi.

yerleşmek *(-e)* **1.** Yerine iyice oturmak, yerinde sabit olmak: *Bu taş buraya adamakıllı yerleşmiş.* **2.** Yer bulup oturmak: *"Arabaya, birbirine sıkışarak yerleştiler."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Çalışmak için bir yere girmek: *Oğlu bankaya yerleşmiş.* **4.** *(-de)* Bir yerde oturmaya, yaşamaya başlamak: *"Rıza böylece ahırın üst katındaki dairesine yerleşti."* -H. Taner. **5.** *(nsz)* Eşyayı yerli yerine koymak: *Taşındık, ama daha yerleşemedik.* **6.** Rahat bir biçimde oturmak: *Koltuğa iyice yerleşti.* **7.** *mec.* Yaygın duruma gelmek, tutunmak: *Bu moda yerleşti. "Demokrasinin ne suretle yerleşip kalabileceği hakkında garip fikirleri vardır."* -H. E. Adıvar. **8.** *(nsz, -e) mec.* Alışılmak, kullanılır olmak: *Birtakım yeni kelimeler zamanla yerleşiyor.*

yerleştirilme *is.* Yerleştirmek işi.

yerleştirilmek *(-e)* Yerleştirmek işine konu olmak.

yerleştirme *is.* **1.** Yerleştirmek işi. **2.** Yurtlandırma, iskân.

yerleştirmek *(-i, -e)* **1.** Yerleşmesini sağlamak; yerine koymak: *Kiremitleri damın üzerine yerleştirdiler. "Dışardaki pencereden veriyor, bu da raflara yerleştiriyor."* -M. Ş. Esendal. **2.** (tokat, şamar için) Vurmak: *"Herife bir tokat, yahut bir yumruk yerleştiremediğine bile yandı durdu."* -P. Safa. **3.** (söz, cevap için) Tam sırasında söylemek.

yerli *s.* **1.** Taşınamayan, başka yere götürülemeyen: *Yerli dolap. Yerli sedir.* **2.** Belli bir bölgede yetişen: *Yerli muz. Yerli meyve.* **3.** Yurt içinde yapılan veya bir yurdun kendine özgü niteliklerini taşıyan: *Yerli mallar.* **4.** *s.* ve *is.* Oturduğu bölgede doğup büyüyen, ataları da orada yaşamış olan kimse: *"Ben buranın yerlisiyim, siz yabancı ve belki de geçicisiniz."* -R. H. Karay. *"Delikanlının, köyün yerli gençlerinden olduğu anlaşılıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

→ ***yerli dolap, yerli malı, yerli yerinde, yerli yerine, yerli yersiz***

yerli dolap, -bı *is. bk.* gömme dolap.

yerlileşme *is.* Yerlileşmek işi.

yerlileşmek *(nsz)* Bir yerde, bir ülkede çok uzun süre kalmış olmak: *"Köyden olmadığı hâlde, Yörük Hoca gibi yerlileşmişti."* -Ö. Seyfettin.

yerli malı *is.* Ülkede yetiştirilen veya üretilen sebze, meyve veya malların hepsi.

yerli yerinde *zf.* Bulunduğu veya uygun yerde: *Herkes yerli yerinde otursun. "...birçok yalılar ve köşklerse...şimdi sazları ve sözleri susmuş olmakla beraber yine yerli yerindeydi."* -A. Ş. Hisar.

yerli yerine *zf.* Kendine ait olan yere: *"Eşyalarını yerli yerine yerleştirdi."* -S. F. Abasıyanık.

yerli yersiz *zf.* **1.** Uygun zamanı olup olmadığı düşünülmeden. **2.** Saçma sapan, ulu orta.

yer mantarı *is. bk.* domalan.

yerme *is.* Yermek işi, zem.

yermeci *is.* Yerme huyu olan kimse.

yermek, -er *(-i)* **1.** Kötülüklerini söylemek, zemmetmek. **2.** Alaylı bir dille kusurlarını söylemek, kusurlarını ortaya koymak, hicvetmek: *"Bir hikâyeciyi övebilmek için ötekilerini ulu orta yermeğe başladılar."* -S. F. Abasıyanık. **3.** Beğenmemek, hoşlanmamak, tiksinmek.

yermeli *s.* Yerici bir özelliği de bulunan (söz), pejoratif: *Moruk, herif, kopil, birer yermeli kelimedir.*

yer merkezci *is.* Yer özekçi.

yer merkezcilik, -ği *is.* Yer özekçilik.

yer merkezli *s.* Yer özekçil.

yer meşesi *is. bot.* **1.** Kurtluca, yer palamudu. **2.** *hlk.* Dalak otu, yer palamudu.

yer minderi *is.* Yere serilerek üzerine oturulan yün veya pamukla doldurulmuş minder.

yer mumu *is. jeol.* Petrol ve terebentin içinde eriyen, doğal hidrokarbonlardan oluşan bir tür mum, ozokerit.

yer odası *is.* Tabanı yerle bir olan oda.

yer ölçümü *is.* Yerin boyutlarını ve biçimini konu olarak inceleyen bilim, jeodezi.

yer örümceği *is. zool.* Toprak içinde ağla döşeli yuva yapan maygalomorthae alt takımından büyük örümcek *(Mygale avicularia).*

yerötе *is. astr.* Yer çevresinde dolanan bir uydunun yörüngesi üzerinde Yer'e en uzak nokta, evç.

yer özekçil *s. astr.* Yerin gözlem noktası olarak alınan merkeziyle ilgili, jeosantrik: *Bir gezegenin yer özekçil hareketi.*

yer özekçilik, -ği *is. fel.* Yer yuvarlığım evrenin merkezi sayanların görüşü, jeosantrizm.

yer palamudu *is. bot.* **1.** Kurtluca, yer meşesi. **2.** *hlk.* Dalak otu, yer meşesi.

yer pelidi *is. bot.* Yer meşesi.

yer pırasası *is. bot. bk.* aslankuyruğu.

yer sakızı *is. jeol.* Bitüm.

yer sarmaşığı *is. bot.* Gebre otugillerden, nemli yerlerde, duvar diplerinde yetişen bir bitki *(Cleome).*

yer sarsıntısı *is.* Deprem.

yersel *s.* Yerle ilgili.

yer servisi *is. hlk.* Yer çamı.

yer sıçanı *is. zool.* Köstebek.

yersiz *s.* **1.** Barınacak yeri olmayan. **2.** *mec.* Yerinde olmayan, uygunsuz, anlamsız, manasız: *"Hepsini birden istemek / Yersiz / Zamanı var / Biz zengin değiliz."* -B. Necatigil.

→ ***yersiz yurtsuz***

yersizlik, -ği *is.* **1.** Yeri olmama veya yeri yeterli olmama durumu: *Yersizlikten eşyanın bir bölümü yığın olarak duruyor.* **2.** *mec.* Yerinde olmama durumu, uygunsuzluk.

yersiz yurtsuz Barınacak yeri olmayan. **yersiz yurtsuz kalmak 1)** barınacak bir yeri bulunmayan, oturacak yeri olmayan: *"Dünya üzerinde yersiz yurtsuz kalmış iki arkadaş."* -R. H. Karay. **2)** bütün varlığını yitirip çok zor durumda olmak: *"Depremde yersiz, yurtsuz kalan bu mutsuz insanlara 'Devlet Baba' konut vaat etmişti."* -H. Taner.

yer sofrası *is.* Yerde kurulan sofra: *"Yemeği yer sofrasında yiyorlar."* -A. İlhan. *"Deri gibi sert, yayvan tandır ekmeğine alışmıştı: yer sofrasında bunu hem kaşık, hem çatal yerine dürümleyerek kullanmayı beceriyordu."* -R. H. Karay.

yer solucanı *is. zool.* Halkalılardan, nemli topraklarda yaşayan bir solucan *(Lumbricus terrestris).*

yer üstü *is.* Yerin yüzeyi üstündeki bölümü.

yer yağı *is.* Petrol.

yer yatağı *is.* Yere serilen yatak.

yer yer *s.* Bir çok yerde: *"Esmer teninde yer yer çürükler peyda oldu, yaralar açıldı."* -S. F. Abasıyanık.

yer yurt, -du *is.* Oturulan, yaşanılan yer.

yer yuvarı *is. bk.* yer yuvarlağı.

yer yuvarlağı *is. astr.* ve *coğr.* Üstünde yaşadığımız gök cismi.

yeryüzü *is. coğr.* **1.** Üzerinde yaşadığımız toprak ve denizler, yer kabuğu: *"Nice güzel geldi geçti bu dünyadan / Böyle bir güzeli görmedi yeryüzü."* -F. Halıcı. **2.** Dünya: *Yeryüzünde ondan başka yakınım yok. "Hayat bitip cümle mahlûkat yeryüzünden silinince kıyamet borusunu bu üfürecektir."* -H. Taner.

yer zarfı *is. gr.* Bir fiilin anlamını yer göstererek belirleyen, sınırlayan zarf: ***İçeri*** *giriniz.* ***Yukarı*** *çıkınız.*

yestehleme *is.* Yestehlemek işi.

yestehlemek *(nsz) hlk.* Büyük abdest etmek.

yesyeni *s. (ye'syeni) hlk.* Yepyeni.

yeşerme *is.* Yeşermek işi.

yeşermek *(nsz)* **1.** (bitki) Yaprak vermek, yapraklanmak. **2.** Yeşil renk almak: *"Yerlerde çimenler yeşermiş, erik dalları bembeyaz çiçeklerle örtülmüştü."* -Ö. Seyfettin. *"Okulun arkasındaki tepeler, yağan yağmurlardan sonra yeşermişti."* -N. Cumalı.

yeşerti *is.* Yeşermiş yer.

yeşertme *is.* Yeşertmek işi.

yeşertmek *(-i)* Yeşermesini sağlamak.

yeşil *is.* **1.** Sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk: *"Memleket isterim / Gök mavi, dal yeşil / Tarla sarı olsun /*

Kuşların, çiçeklerin diyarı olsun." -C. S. Tarancı. **2.** *s.* Bu renkte olan: *"Önümüzde yeşil yamaçlar görününce biraz keyiflendik."* -H. E. Adıvar. **3.** *s.* (sebzeler için) Kurumamış, taze: *Yeşil fasulye. Yeşil erik. Yeşil zeytin.* **4.** *s.* (meyveler için) Olmamış, ham: *Yeşil kayısı.* **yeşil ışık yakmak** *mec.* bir şeyin olmasına engel olmamak, hoş karşılamak: *"Bu anıt, onun kişiliğinin getirdiği bir dokunulmazlıkla daha sonra nice heykellere yeşil ışık yakıyordu."* -H. Taner.

→ ***yeşilbağa, yeşilbaş, yeşilbiber, yeşilçekirge, yeşil ışık, yeşilkertenkele, yeşil kuşak, yeşil oy, yeşil saat, yeşil saha, yeşilsazan, yeşilzeytin***

yeşilbağa *is. zool.* Yeşil renkli bir tür küçük kurbağa.

yeşilbaş *is. zool.* Ördekgillerden, tüyleri mavi, beyaz, kara, kahverengi, erkeğinin başı yeşil renkli bir yaban ördeği türü *(Anas platyrhynchos).*

yeşilbiber *is. bot.* Yeşil renkli taze, sivri ve dolma biber.

yeşilçekirge *is. zool.* Uzun ince duyargalı, sıçrayıcı düz kanatlılar.

yeşil ışık, -ğı *is.* Trafikte yolun geçişe açık olduğunu gösteren ışık. **yeşil ışık yakmak** uygun olabileceğini, izin verilebileceğini belli etmek.

yeşilimsi *s.* Yeşile çalan, yeşili andıran: *"Adi madeni kol düğmeleri bunları yeşilimtırak bir leke ile kirletirdi."* -A. Ş. Hisar.

yeşilimtırak, -ğı *is. bk.* yeşilimsi.

yeşilkertenkele *is. zool.* Yeşil renkli kertenkele türü.

yeşil kuşak, -ğı *is.* Ormanlık ve yeşillik alan.

yeşillenme *is.* Yeşillenmek işi.

yeşillenmek *(nsz)* **1.** Yeşil duruma gelmek, yeşil olmak, yeşermek: *"Hayat sanki yeniden doğar, ağaçlar yeşillenir."* -A. Ş. Hisar. **2.** *(-e) argo* Birine karşı duyduğu cinsel isteği kendisine sezdirmek, sarkıntılık etmek: *"Yanımızdaki kızlara yeşillendik."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *argo* Başkasının malında gözü olmak, elde etmeye çalışmak.

yeşilli *is.* **1.** Yeşili olan: *Yeşilli kırmızılı kumaş.* **2.** Yeşil giysi giymiş: *Yeşilli kadın.*

yeşillik, -ği *is.* **1.** Yeşil olma durumu. **2.** Yeşil bitkileri çok olan yer. **3.** Marul, salatalık gibi çiğ yenen sebze. **4.** Yeşil ot.

yeşil oy *is.* Çekimser davranıldığını gösteren oy.

yeşil saat *is.* Görüşme yapılabilecek zaman dilimi.

yeşil saha *is.* Futbol sahası.

yeşilsazan *is.* Tatlı su kayası, kara balık.

yeşilzeytin *is.* Zeytinin salamura edilmiş renkli türü.

yeşim *is. Ar. yeşm min.* Açık yeşil ve pembe renkli, kolay işlenen, değerli bir taş.

yetenek, -ği *is.* **1.** Bir kimsenin bir şeyi anlama veya yapabilme niteliği, kabiliyet: *Gençleri yeteneklerine göre işe yöneltmeli.* **2.** Bir duruma uyma konusunda organizmada bulunan ve doğuştan gelen güç, kapasite. **3.** *ped.* Kişinin kalıtıma dayanan ve öğrenmesini çerçeveleyen sınır. **4.** *ped.* Dışardan gelen etkiyi alabilme gücü.

yetenekli *s.* Yeteneği olan, kabiliyetli: *"Bu iki yetenekli lise hocasını üniversiteye doçent atadı."* -H. Taner.

yeteneklilik, -ği *is.* Yetenekli olma durumu.

yeteneksiz *s.* Yeteneği olmayan, kabiliyetsiz: *"Yeteneksizimdir, düşündüklerimi gereğince anlatamıyorumdur, ama bir yazının güç anlaşılsın ya da hiç anlaşılmasın diye yazılmasını anlayamam."* -M. C. Anday.

yeteneksizlik, -ği *is.* Yeteneksiz olma durumu, kabiliyetsizlik.

yeter *s.* İhtiyacı karşılayacak kadar olan, kâfi. **yeter derecede** yeterli ölçüde: *"Salonu yeter derecede dolmuş bulursa başlardı ıslıklar, tepinmeler."* -T. Buğra. **yeteri kadar** yetecek ölçüde.

→ *yeter sayı*

yeterince *zf. (yeteri'nce)* Gerektiği kadar, gereğince, istenildiği kadar; yeter sa-

yıda: *"Rahmi psikolojik savaş sessizliğini yeterince uzattıktan sonra özür diler gibi konuştu."* -T. Buğra.

yeterli *s.* **1.** Bir işi yapma gücünü sağlayan özel bilgisi olan, kifayetli, ehliyetli, ehil. **2.** Bir görevi, işlevi yerine getirmek gücü olan, etkisi olan. **3.** İhtiyaçlara cevap veren, ihtiyaçları karşılayan: *"Yeterli çadırları var mı?"* -M. Yesari. **yeterli olmak** yönetme gücü bulunmak, iktidar sahibi olmak.

yeterlik, -ği *is.* **1.** Bir işi yapma gücünü sağlayan özel bilgi, ehliyet. **2.** Görevini yerine getirme gücü, kifayet.

→ ***yeterlik belgesi***, ***yeterlik eğitimi***, ***yeterlik fiili***, ***yeterlik önergesi***, ***yeterlik sınavı***

yeterlik belgesi *is.* Uzmanlık belgesi, ehliyet.

yeterlik eğitimi *is. ped.* Bir görev dalında veya belli bir konuda ön bilgili ve yetenekli kişilerin, bu bilgi ve yeteneklerini güçlendirmeye yarayan eğitim.

yeterlik fiili *is. gr.* Olumlusu, herhangi bir fiilin **-e**'li zarf-fiili ve **bilmek** fiil kökünün birleşmesiyle ortaya çıkan ve yeterlik kavramı veren, olumsuzu ise, herhangi bir fiilin **-e** yeterlik eki ile **-me** olumsuzluk ekinin birleşmesinden kurulan ve yetersizlik kavramı veren birleşik fiil: *Söyleyebilmek, yapabilmek, yapamamak* gibi.

yeterlik önergesi *is.* Bir konu üzerindeki konuşmaların yeter olduğunu bildirmek için toplantı başkanına verilen yazı.

yeterlik sınavı *is.* Devlet görevlisi olarak alınmada ve bu görevde yükselmede uygulanan sınav.

yeterlilik, -ği *is.* Yeterli olma durumu.

yeter sayı *is.* Bir oturumun açılabilmesi için bulunması gereken üye sayısı, nisap.

yetersiz *s.* **1.** Gerekli bilgi ve yeteneği olmayan, yeterliği olmayan, kifayetsiz, ehliyetsiz. **2.** Eksiği olan, yetecek kadar olmayan, gayrikâfi. **3.** Gereken, istenen niteliği olmayan. **4.** Verimli olmayan.

yetersizlik, -ği *is.* Yetersiz olma durumu, boşluk, ehliyetsizlik, kifayetsizlik.

yeti *is. fel.* **1.** İnsanda bulunan, bir şeyi yapabilme gücü, meleke. **2.** *psikol.* Bellek, usa vurma, algılama veya imgeleme gibi insanın doğuştan gelen zihin güçlerinden herhangi biri, meleke.

yetik *s. hlk.* **1.** Yetişmiş, erişmiş, büyümüş: *"Oğlumuzun görüşü estetik / hangi işe koyarsan koy, yetik."* -F. Halıcı. **2.** Bilgili, olgun: *"Açarım bu işi.Ben açamam da aklı yetik bir komşuya açtırırım."* -A. Sayar.

yetim *is. Ar. yetîm* Babası ölmüş olan çocuk: *"Açlarla, yetimlerle uğraşır ve... biraz nüfuzu varsa yalnız onlar için kullanırdı."* -F. R. Atay. **yetimi okşamışlar, vay sırtım demiş** kimsenin veya arkası olmayan kimsenin hayatta hep sıkıntı çekeceğini anlatan bir söz.

→ ***yetimhane***

yetimhane *is. (yetimha:ne) Ar. yetîm + Far. hâne* Yetim çocukların barındırıldığı, bakıldığı yer: *"Yetimhanede başkumandandan bir telgraf buldum."* -H. E. Adıvar.

yetimlik, -ği *is.* Yetim olma durumu.

yetingen *s.* Azla yetinen, kanık, kanaatli, kanaatkâr.

yetingenlik, -ği *is.* Yetingen olma durumu, kanaatkârlık.

yetinme *is.* Yetinmek işi, kanaat, iktifa.

yetinmek *(-le)* Bir şeyi kendisi için yeter bularak daha çoğuna gerek görmemek, daha çoğunu istememek, kanaat etmek, iktifa etmek: *"Çaydan hazzetmez; sabah kahvaltılarında dahi kahveyle yetinir."* -A. İlhan. *"Ne kadarını ve nelerini benimseyebilmişse o kadarıyla yetinmek zorundadır artık."* -T. Buğra.

yetirme *is.* Yetirmek işi veya durumu.

yetirmek *(-i, -e) hlk.* **1.** Bitirmek, tamamlamak. **2.** Besleyip büyütmek, yetiştirmek: *"Oğlan yetir, kız yetir, ağır yükü sen götür."* -Atasözü. **3.** *hlk.* Yetiştirmek, idare etmek: *Parayı yetirmek.*

yetişek *is.* Yetişme durumu, eğitim.

yetişilme *is.* Yetişilmek işi.

yetişilmek *(-e)* Yetişmek işi yapılmak, ulaşılmak.

yetişim *is.* Yetişme durumu, formasyon: *Yetişimi güçlü bir genç.*

yetişkin *s.* **1.** Yetişmiş, olgunlaşmış. **2.** (kız için) Evlenme çağına gelmiş: *"Hem de yetişkin, yosma bir kadın beni erkek yerine koymuştu."* -N. Cumalı. **3.** *is.* Kanunların belirttiği belli bir yaşı aşmış, toplumsal sorumluluklarını bilme durumunda olan genç. **4.** *s.* ve *is. ped.* Beden, ruh ve duygu bakımlarından olgunluğa erişmiş olan kimse. **5.** *psikol.* Gelişimin herhangi bir yönünde veya tümünde duraklama düzeyine erişmiş olan.

*→ **yetişkin eğitimi***

yetişkin eğitimi *is.* Yetişkin kimselere yönelik eğitim ve öğretim programı.

yetişkinlik, -ğî *is.* Yetişkin olma durumu: *Her insan, hayatının bütün evrelerinde, çocukluğunda, gençliğinde, yetişkinliğinde başarılı olmak ister.*

yetişme *is.* Yetişmek işi.

yetişmek *(-e)* **1.** Ulaşmak, ermek, vasıl olmak: *"Gâvur Ali kahvedeki cemaate hiçbir şey söylemeden küçük çobanla uzaklaştı, bir nefeste ağıla yetişti."* -Ö. Seyfettin. **2.** (vaktinde) Tamam olmak, bitmek, hazırlanmak, hazır olmak: *Bu gibi yarına yetişmeli.* **3.** Vaktinde varmak, vaktinde bulunmak: *"Öteki tünelle gelseler de vapura yetişeceklerini bilirlerdi."* -A. Ş. Hisar. **4.** Bir işe başlamış olanlara veya gidenlere sonradan katılmak: *"Kadınlar, derme çatma ayakkabılarıyla onlara zor yetişebiliyorlardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **5.** Değmek, uzanıp dokunabilmek: *Ben o dala yetişemem. Bu ip kuyunun dibine yetişmez.* **6.** Vakit bulmak, yapabilmek: *Ben bu kadar işe yetişemem.* **7.** Yetmek, yeter olmak, kâfi gelmek: *Bu para yetişir. Bu yemek hepimize yetişir.* **8.** Bir zamanda yaşamış olmak, bir zamanı veya kimseyi görmüş olmak: *Ben dedeme yetiştim, torunlarıma da yetiştim. "Bol zamanına yetişti de, ben onu böyle şımarık büyüttüm."* -P. Safa. **9.** Üremek, büyümek, olmak: *"Az sonra yükseleceğiz ve dağ eteklerinde yetişen bağlar arasına gireceğiz."* -R. H. Karay. *"Şu Marmara kıyılarında o sene bol meyve yetişmişti."* -S. F. Abasıyanık. **10.** Eğitim görmüş olmak, öğrenmek, gelişmek: *"İşte bu kadronun içinde yetişecektim ben."* -Y. Z. Ortaç. **11.** İş görebilecek yaşa gelmek, büyümek: *"At dört, kaz on beşe yettiği zaman / Severim kır atı bir de güzeli."* -Dadaloğlu. **12.** Yardım etmek, yardımına koşmak: *"Tam o sırada talih imdadıma yetişti."* -R. H. Karay. **yetiş!** (veya **yetişin!**) yardım istemek için söylenir. **yetişme!** (veya üçüncü kişi için). **yetişmeyesi!** öfke ile söylenen bir ilenme.

yetişmiş *s.* Gereken niteliğe veya olgunluğa erişmiş: *Yetişmiş bir asker. Yetişmiş bir işçi. "Anadolu'da arif derler, bir halk yetişmişi vardır."* -F. R. Atay.

yetiştirici *is.* Üretici, müstahsil: *Tütün yetiştiricisi.*

yetiştirilme *is.* Yetiştirilmek işi.

yetiştirilmek *(nsz)* **1.** Yetiştirilmek işi yapılmak, ulaştırılmak. **2.** Üretilmek, büyütülmek. **3.** Eğitilmek: *"İstidatla beraber, yetiştirilmek, usul öğrenmek, saz bilmek ister."* -A. Ş. Hisar.

yetiştirim *is.* Bir hayvana herhangi bir amaçla birtakım alışkanlıklar ve beceriler kazandırma işi.

yetiştirme *is.* **1.** Yetiştirmek işi. **2.** Birinin koruyuculuğunda yetişen kimse.

*→ **yetiştirme yurdu***

yetiştirmek *(-i, -e)* **1.** (birini veya bir şeyi) Gitmekte veya gitmek üzere olan bir kimse veya şeye ulaştırmak, ulaşmasını sağlamak: *"Cephemiz susuz; kuru ekmek ve benzini güç yetiştiriyoruz."* -F. R. Atay. **2.** (vaktinde) Hazır olmasını sağlamak, tamamlamak, bitirmek: *Kitabı önümüzdeki aya yetiştireceğim.* **3.** Birini gerekli bir iş için tam zamanında bir yere götürmek: *Hastayı doktora yetiştirmek.* **4.** Üretmek, büyütmek, geliştirmek: *"Evlerinin bahçesinde bir iki elma erik ağacı yetiştirirler."* -N. Cumalı. **5.** İletmek, duyurmak: *"Müjdeyi komşu hanımlara yetiştirmeğe koşmuştu."* -H. F. Ozansoy. **6.** *mec.* Söylenmemesi gereken bir şeyi hemen söylemek: *"Hiç kalır mı? Ertesi gün valiye yetiştirdiler."* -

M. Ş. Esendal. **7.** *mec.* (çocuk için) Gelişip büyümesine özen göstermek: *"Munise'yi güzel ahlâklı bir kadın olarak yetiştirecektim."* -R. N. Güntekin. **8.** *mec.* Eğitim, öğrenim sağlamak: *"Birbirlerine lânetler ede ede yetişecek nesillerle bir cemiyetin yükselmesine imkân var mıdır?"* -O. S. Orhon. **9.** Sağlayıp vermek: *"Sigara yakmak isteyenlere kibrit yetiştirir."* -H. Taner. **10.** Yetmesini sağlamak: *Parayı yetiştirmek.*

yetiştirme yurdu *is.* Anne ve babası olmayan veya anne, babası tarafından bırakılan ve haklarında koruma kararı alınan 7-18 yaşlarındaki çocukların barındırılıp yetiştirildiği eğitim kurumu.

yetke *is.* **1.** Yaptırma veya yasak etme hakkı veya gücü, sulta, otorite. **2.** *psikol.* Yeterliğine herkesi inandırarak, bir kimsenin kendisine sağladığı itaat ve güven, velâyet.

yetkeli *s.* Yetkesi olan, otoriter.

yetki *is.* Bir görevi, bir işi yasaların verdiği imkânlara göre, belli şartlarla yürütmeyi sağlayan hak, salâhiyet, mezuniyet: *"Büyük Millet Meclisi Başkumandanlık yetkilerini Mustafa Kemal Paşaya devretmişti."* -T. Buğra. **yetki vermek** yetki tanımak: *"İdam hükümlerini doğrudan doğruya yerine getirme yetkisini vermiştir."* -F. R. Atay. **yetkisini kullanmak** kendisine verilen yetkinin gereğini yapmak: *"Türkiye Büyük Millet Meclisi soru, Meclis araştırması...yollarıyla denetleme yetkisini kullanır."* -Anayasa.

→ ***yetki belgesi, yetki devri, yetki gasbı, Yetki Kanunu***

yetki belgesi *is. huk.* Bir makam veya organ adına bir işi veya konuyu yürütmekle görevli olunduğunu gösteren belge.

yetki devri *is. huk.* Bir makam veya organın sahip olduğu yetkileri başka bir makam veya organa devretme.

yetki gasbı *is. huk.* Hukukî bir işlemin yetkisiz bir kimse tarafından ele geçirilmesi.

Yetki Kanunu *is. huk.* Değişik konularda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hükûmete kanun hükmünde kararnâme çıkarma yetkisi veren kanun.

yetkilendirme *is.* Yetkilendirmek işi veya durumu.

yetkilendirmek *(-i)* Birini yetkili kılmak.

yetkili *is.* ve *s.* **1.** Herhangi bir işte yetkisi olan kimse, salâhiyetli, salâhiyettar: *"Fabrikanın bir yetkilisi onlara açıklamalar yapıyordu."* -T. Buğra. **2.** *esk.* Mezun. **yetkili kılmak** yetkisini kullanma imkânını vermek: *"Süreli veya süresiz yayınlar kanunun açıkça yetkili kıldığı mercinin emriyle toplatılabilir."* -Anayasa.

→ ***yetkili merci, yetkili yargıç***

yetkili merci, -i *is. huk.* Sorumlu ve yetkili makam.

yetkili yargıç, -cı *is. huk.* Bir davayı görmekle ve yürütmekle sorumlu ve ehliyetli hâkim.

yetkin *s.* Gerekli olgunluğa erişmiş, kâmil, mükemmel.

yetkinleşme *is.* Yetkinleşmek işi, tekemmül.

yetkinleşmek *(nsz)* Yetkin bir duruma gelmek, tekemmül etmek.

yetkinlik, -ği *is.* Yetkin olma durumu, olgunluk, kemal, mükemmeliyet.

yetkisiz *s.* (herhangi bir işte) Yetkisi olmayan.

yetkisizlik, -ği *is.* Yetkisiz olma durumu.

yetme *is.* Yetmek işi.

yetmek, -er *(-e)* **1.** Bir ihtiyacı karşılayacak, giderecek nicelikte olmak: *Bu para kitapları almaya yetmez. Bu kâğıt bana yeter. "Hasan'ın gücü yetse belki de dayak atacak."* -H. E. Adıvar. **2.** Yeterli sebep olmak: *Bir sigara bir ormanı yakmaya yeter.* **3.** (kötü bir davranış, durum, tutum için) Yeterli olmak, kâfi gelmek: *Bu zulüm artık yeter!* **4.** *hlk.* (yaş için) Erişmek, ulaşmak: *Yaşı seksene yetti.* **5.** *hlk.* Olgunlaşmak. **6.** *mec.* Başkasına ihtiyacı olmamak: *"Kendinle dolu, kendine yeten, olgun ve aydın bir insanın değil bir günü, bazen bir saatı bile yüz binlerce lira değerinde olabilir."* -H. Taner. **yeter de artar** bol bol

fazlasıyla: *"Onun okudukları ona yeter de artar bile."* -M. Ş. Esendal. **yeter ki** ancak, şu şartla: *"Yeter ki biri ona iyice bakmış, oturup onunla konuşmuş olsun!"* -M. Ş. Esendal.

yetmiş *is.* **1.** Altmış dokuzdan sonra gelen sayının adı, 70, LXX. **2.** *s.* Yedi kere on, altmış dokuzdan bir artık olan.

*→ **yetmiş iki buçuk, yetmiş iki millet***

yetmişer *s.* Yetmiş sayısının üleştirme biçimi, her birine yetmiş, her defasında yetmişi bir arada olan.

yetmişinci *s.* Yetmiş sayısının sıra sıfatı, sırada altmış dokuzuncudan sonra gelen.

yetmişlik, -ği *s.* **1.** Bir şeyden içinde yetmiş tane bulunan. **2.** Yetmiş yaşında olan: *Yetmişlik ihtiyar.* **3.** İçinde sıvı maddelerden 0, 700 lt. ölçüsünde bulunan şişe.

yevmî *s. (yevmi:) Ar. yevmî esk.* Günlük, gündelik.

yevmiye *is. Ar. yevmiyye* **1.** Bir günlük çalışma karşılığı verilen ücret, gündelik. **2.** *zf.* Her gün: *Yevmiye şu kadar su harcanıyor.*

*→ **yevmiye defteri***

yevmiyeci *is.* ve *s.* Yevmiye ile çalışan kimse.

yevmiye defteri *is. tic.* Günlük defter.

yevmiyeli *s.* Yevmiyeye bağlı olan: *"Marangoz atölyesinde yevmiyeli olarak çalışıyordu."* -Ç. Altan.

yeygi *is. hlk.* Hayvanlar için saklanan kışlık yiyecek, yem: *"Akşama doğru Gökbel'den kurtulmuşlardı ama yeygi işleri yine ters gitti."* -Halikarnas Balıkçısı.

Yezîdî *öz. is. (yezi:di:) Ar. yezîdî* **1.** Musul, Halep ve Bağdat bölgelerinde yaygın bulunan, Tanrı'nın iyiliği, şeytanın kötülüğü temsil ettiğine, Tanrı ile şeytan arasında sürekli bir tartışma olduğuna inanan ve şeytanı yücelten bir İslâm mezhebi. **2.** Bu mezhepten olan kimse.

Yezîdîlik, -ği *öz. is.* Yezidilerin bağlı olduğu din inancı.

yezit, -di *is.* ve *s. Ar. yezîd mec.* Nefret edilen kimseler için kullanılan bir söz: *"Kolay canı çıkar mı o yezidin?"* -R. N. Güntekin.

yezitlik, -ği *is.* Yezit olma durumu, yezit gibi davranma, kötülük, hainlik.

yığdırma *is.* Yığdırmak işi.

yığdırmak *(-i, -e)* Yığmak işini yaptırmak.

yığılı *s.* Yığılmış olan.

yığılışma *is.* Yığılışmak işi, izdiham: *Yığılışmanın önüne geçmek için çare düşünmeli.*

yığılışmak *(nsz)* Bir yerde birikmek, toplanmak.

yığılma *is.* Yığılmak işi.

yığılmak *(nsz)* **1.** Yığmak işine konu olmak veya yığmak işi yapılmak. **2.** Çok sayıda birikmek toplanmak: *"Bütün köşk kapının önüne yığıldı."* -A.Gündüz. **3.** Düşmek, yıkılmak, kendini tutamayıp çökmek: *"Boğazını yırtan hıçkırıklarla paşanın ayaklarına yığıldı."* -H. E. Adıvar. *"Oracıkta kelimesiz bir anlaşmayla, ana oğul, birbirimizin kolları arasına yığıldık."* -Y. Z. Ortaç. **yığılıp kalmak 1)** birikmek; **2)** düşmek, yıkılmak.

yığın *is.* **1.** Bir şeyin yığılmasıyla oluşturulan küme, tepe: *Ot yığını. "Pencereden süzülen ılık bahar güneşi masayı dolduran kâğıt yığınları üstünde ağır ağır ilerliyordu."* -R. N. Güntekin. **2.** Birçok kimsenin veya nesnenin bir araya gelmesiyle oluşan kalabalık, küme, kitle, kütle: *"Mağazasının kapısı, sayısız çuval yığınlarıyla tabii bir istihkâm ağzı gibi görünürdü."* -Ö. Seyfettin. *"Bir yığın fare gemiyi bırakıp gitmişti."* -T. Buğra.

*→ **yığın bulut, yığın kültürü***

yığınak, -ğı *is.* **1.** Bir şeyin biriktiği yer, mecma. **2.** Bir şeyin bir yerde çokça birikmesi, tecemmu, tahaşşüt. **3.** *bot.* Bir hücreli bitkilerin bir araya gelerek oluşturdukları küme.

yığın bulut *is. coğr.* Keşif ve yoğun nitelikli bulut tabakası.

yığın kültürü *is. sos.* Toplumsal yapı ayrılıkları gözetilmeksizin televizyon, radyo, sinema, basın gibi kitle iletişim araçlarıyla yaygınlaştırılan kültür.

yığınla *s.* ve *zf. (yığı'nla)* Yığın (olarak), çok, pek çok: *"Avrupa'dan yığınla kitap getirmiştim."* -R. N. Güntekin.

yığıntı *is.* Bir araya yığılmış şeyler kümesi.

yığış *is.* Yığmak işi veya biçimi.

yığışık *s.* Üst üste birikmiş.

yığışım *is. jeol.* Molozların çimento durumuna dönüşmesiyle oluşan kütle, konglomera.

yığışma *is.* Yığışmak işi.

yığışmak *(nsz)* Bir araya gelip toplanmak, birikmek.

yığma *is.* Yığmak işi.

yığmak, -ar *(-i, -e)* **1.** Bir tepe oluşturacak biçimde, üst üste koymak. **2.** Biriktirmek: *Herkes kışlık kömürünü yığdı.* **3.** Toplamak, bir araya getirmek: *"Bu yaşlıları kapının arkasına yığdılar."* -Ö. Seyfettin. *"Evden ne kurtarabilirlerse getirmiş, bir incir ağacının altına yığmışlar."* -M. Ş. Esendal.

yıkama *is.* **1.** Yıkamak işi: *"Başını soğuk suyla yıkamaya başlamışlar."* -F. R. Atay. **2.** *kim.* Bir eriticideki bir veya birkaç çözünür birleşeni ayırmak amacıyla, eriticiyi, toz durumuna getirilmiş bir maddenin içinden yavaş yavaş geçirme. **3.** *sin.* Film üzerinde kalması istenmeyen kimyasal maddelerin akıtılması için arı suyla yapılan temizleme.

yıkamak *(-i)* **1.** Su veya başka bir sıvı kullanarak bir şeyi temizlemek: *"Kazı yıkayıp temizlemişler, sonra da parçalayıp tencereye koymuşlar."* -Ç. Altan. **2.** *kim.* Çözünmeyen bir çökeltiden ayrılması istenen suda çözünür maddeleri, yıkama yoluyla temizlemek.

yıkanış *is.* Yıkanmak işi veya biçimi.

yıkanma *is.* Yıkanmak işi: *"...soğuk sularında yıkanmaya alıştığım için, ben denizde daima bir serinlik var sanırdım."* -R. H. Karay.

yıkanmak *(nsz)* **1.** Yıkamak işi yapılmak veya yıkamak işine konu olmak: *Çamaşır yıkandı.* **2.** Kendi vücudunu yıkamak, banyo yapmak.

yıkatma *is.* Yıkatmak işi.

yıkatmak *(-i, -e)* Yıkamak işini yaptırmak.

yıkayıcı *is.* **1.** Yıkama işini yapan kimse: *Ölü yıkayıcısı.* **2.** *sin.* Laboratuvarda filmlerin yıkama işini yöneten kimse.

yıkayış *is.* Yıkamak işi veya biçimi.

yıkı *is. hlk.* Yıkılan bir şehir veya yapıdan arta kalan taş, duvar gibi şeylerin hepsi, ören, harabe: *"Knidos yıkıdır, issizdir, yakınlarında ne bir köy, ne de bir insan vardır."* -Halikarnas Balıkçısı. *"Hazine boş, millet yoksul, ülke bir yıkılar yığını idi."* -F. R. Atay.

yıkıcı *s.* **1.** Bir şeyin zarar görmesine, bozulmasına, yok olmasına, ortadan kalkmasına yol açan, tahripkâr: *"Elinden geldikçe iyilik eyle / Hatıra dokunup yıkıcı olma."* -Karacaoğlan. *"O yıkıcı bozgunun sebeplerini öğrenmeye büyük önem verdi."* -F. R. Atay. **2.** *is.* Yıkmacı: *"Eski evlerimiz yandı, yıkıldı. Biz onlar içinde yaşayamaz olduk, alıcı çıkınca yıkıcılara sattık."* -H. C. Yalçın. *"Yıkıcıların yukarılardan indirilip yığdıkları ağır mermerler..."* -R. N. Güntekin.

yıkıcılık, -ğı *is.* Bozup yok etme durumu.

yıkık *s.* Yıkılmış olan, harap, viran: *"Arka taraftaki yıkık duvardan dar sokağa fırladık."* -S. M. Alus. *"Oradaki yıkık evin kapısından belki gökyüzüne gireceğiz."* -R. N. Güntekin.

*→ **yıkık dökük***

yıkık dökük *zf.* Harabe, eski: *"Bulunan yer yıkık dökük bir yerdi."* -M. Ş. Esendal.

yıkıla yıkıla *zf.* Düşecek gibi olarak, yalpalayarak: *Yıkıla yıkıla yürüyor.*

yıkılış *is.* Yıkılmak işi veya biçimi: *"Alman denizinden Türk denizine doğru bir yıkılış, büyük bir yıkılış vardı."* -F. R. Atay.

yıkılma *is.* Yıkılmak işi: *"...birçokları yıkılmış, yıkılmağa yüz tutmuş, birçok büyük yalıların da ancak harabeleri ve hatıraları kalmış..."* -A. Ş. Hisar.

yıkılmak *(nsz)* **1.** Yıkmak işi yapılmak veya yıkmak işine konu olmak. **2.** Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek: *Duvar*

yıkıldı. **3.** Devrilmek, yığılmak: *"...yüzükoyun yıkılıp kalmış bir kadın, kaçışan hizmetçiler..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4.** *mec.* (istenmeyen biri için) Çekilip gitmek, defolmak. **5.** *mec.* Yok olmak, mahvolmak. **6.** *mec.* Yüklenmek: *"Bütün işler onun üstüne yıkılmıştı."* -R. N. Güntekin.

yıkım *is.* **1.** Yıkmak işi. **2.** Yok olmaya sebep olabilecek şey, büyük zarar, felâket: *Bu masraf onun için yıkımdır. "Evin içinde günlük kokusu, papaz uluması bizim için yıkımdır."* -H. R. Gürpınar. **yıkım olmak** büyük zarara yol açmak.

yıkımcı *is.* Yapıları yıkma işini yapan kimse.

yıkıntı *is.* **1.** Yıkılma, yıkım, mahvolma. **2.** Yıkılan bir şeyin parçaları, kalıntıları, enkaz: *"Ateşoğlu'nun evinin biraz ötesinde bir ev yıkıntısı keşfettim."* -Halikarnas Balıkçısı. **(birine) yıkıntı olmak** birini çok zarara sokmak.

yıkış *is.* Yıkmak işi veya biçimi.

yıkışma *is.* Yıkışmak işi.

yıkışmak *(nsz) hlk.* Güreşmek.

yıkkın *s.* Yıkılacak duruma gelmiş, harap.

yıkkınlık, -ğı *is.* Yıkkın olma durumu, haraplık.

yıkma *is.* Yıkmak işi.

yıkmacı *is.* Yıkılması uygun görülen bir yapının yıkılması işini üstlenen ve yıkıntılarını satın alan kimse, yıkıcı.

yıkmak, -ar *(-i)* **1.** Kurulu bir şeyi parçalayarak dağıtmak; bozmak, tahrip etmek: *"Yangın yarım saatin içinde her yeri sardı, uğruna gelen ne varsa yaktı, yıktı."* -M. Ş. Esendal. **2.** (insan, hayvan ve ağaç için) Devirmek. **3.** Bir yana eğmek. **4.** *mec.* Yıkımına yol açmak, mahvına sebep olmak: *Bu acı onu yıkar.* **5.** (birine) Yüklemek: *Suçu bana yıktı.* **6.** (yük için) İndirmek.

yıktırılma *is.* Yıktırılmak işi.

yıktırılmak *(nsz)* Yıkmak işi yaptırılmak: *Duvar yıktırılınca ortalık ferahladı.*

yıktırma *is.* Yıktırmak işi.

yıktırmak *(-i, -e)* Yıkmak işini yaptırmak.

yıl *is.* **1.** Yer yuvarlağının, Güneş çevresinde tam bir dolanım yapması için geçen 365 gün, 5 saat ve 49 dakikalık zaman. **2.** (milâdî takvime göre) Ocak ayının birinde başlayıp aralık ayının otuz birinde sona eren on iki aylık dönem, sene: *"Yıl 1919 / Mayısın on dokuzu / Ufukta duran gemi gitgide yaklaşıyor."* -C. S. Erozan. **3.** Başlangıç tarihi belli olmayan on iki aylık süre: *Bu iş iki yıl sürdü. "Kırkı atlayalı birkaç yıl oldu."* -H. E. Adıvar. **4.** *astr.* Bir gezegenin Güneş çevresindeki dolanım süresine o gezegenin adı ile kullanılarak yıl denir: *Erendiz yılı yer yuvarlağının on iki yılına eşittir.* **yıl on iki ay** sürekli olarak, sürekli bir biçimde. **yıl uğursuzun** arsız, yüzsüz kimselerin el üstünde tutulduğu zamanı anlatır.

→ ***yıl aşırı, yılbaşı, yıldan yıla, yıl dönümü, yıl halkası, yıllar yılı***

yılan *is. zool.* **1.** Sürüngenlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı: *Ok yılanı. Su yılanı. Çıngıraklı yılan. Gözlüklü yılan.* **2.** *mec.* Sinsi ve hain: *"Gözlerinde, ancak annemin bildiği bir yılan ışıltısıyla gülüyor."* -Y. Z. Ortaç. **yılan gibi** hain, sevimsiz ve soğuk kimseler için söylenir. **yılan gibi sokmak** bir kimseye sinsice kötülük etmek. **yılanın kuyruğuna basmak** kötü bir kimseye kötülük yapacak fırsat vermek.

→ ***yılan balığı, yılan balığıgiller, yılanbaşı, yılan çıyan, yılan çiçeği, yılan derisi, yılandili, yılan gömleği, yılan hikâyesi, yılaniğnesi, yılankavı, yılan kemiği, yılan taşı, yılanyastığı, yılanyastığıgiller***

yılan balığı *is. zool.* Yılan balığıgillerden, yılana benzeyen, kaygan derili, ince uzun ve eti beğenilen bir balık *(Anguilla).*

yılan balığıgiller *ç. is. zool.* Örnek türü yılan balığı olan, karınları yüzgeçsiz balıklar familyası.

yılanbaşı *is.* Atların takımlarına süs olarak takılan bir çeşit deniz böceği kabuğu.

yılancı *is.* Yılan besleyen veya yılan oynatan kimse.

yılancık, -ğı *is. tıp* **1.** Streptokok denilen mikropların bir sıyrığa veya yaraya bulaşarak yaptıkları hastalık, kızıl yörük. **2.** *hlk.* Kemik veremi.

yılancıl *is. zool.* En çok yılanla beslenen bir kuş *(Threshkiornis aethiopica).*

yılan çıyan *is.* Zehirli sürüngenlere verilen ad.

yılan çiçeği *is.* Kıvrımlı eğrelti otunun bir türü.

yılan derisi *is.* Deri sanayiinde çok beğenilen ve yılan derisinin işlenmiş biçimi.

yılandili *is. bot.* Küçük eğrelti otu *(Ophioglossum).*

yılan gömleği *is.* Yılanların üzerinden her yıl sıyrılarak değişen üst deri.

yılan hikâyesi *is.* Uzayıp giden, bir türlü sonuca bağlanamayan sorun: *"Kırk üç senelik fırka ve siyaset maceralarını dinlerseniz bir yılan hikâyesi dinler gibi bunalırsınız."* -Y. K. Beyatlı.

yılanığnesi *is. zool.* Kemikli balıklar takımının deniziğnesigiller familyasından bir balık türü.

yılan kavı *is. bk.* yılan gömleği.

yılankavi *s. (yılankavi:)* Dolambaçlı, dolanarak giden: *"Şam'ın yılankavi sokakları o kadar birbirine benzer."* -R. H. Karay.

yılan kemiği *is.* Yapana hiçbir zaman huzur ve rahat yüzü göstermeyen suç.

yılan taşı *is. jeol.* Rengi ve billûr yapısı farklı birçok türü olan, peridot ve diğer minerallerin başkalaşmasıyla oluşan kütle, parpı, serpantin.

yılanyastığı *is. bot.* Yılanyastığıgillerden, sulak ve nemli yerlerde yetişen, kök sapında süt görünüşünde, yakıcı ve acı bir öz su bulunan zehirli bir bitki *(Dracunculus vulgaris).*

yılanyastığıgiller *ç. is. bot.* Bir çeneklilerden, danaayağı, yılanyastığı vb. cinsleri içine alan bir bitki familyası.

yıl aşırı *is.* Birer yıl ara ile.

yılbaşı *is.* Ocak ayının birinci günü.

yıldan yıla *is.* Her yıl.

Yıldırak *öz. is. astr.* Süheyl.

yıldırak *s. hlk.* **1.** Parıldayıcı, parıldayan. **2.** *is.* Şimşek.

yıldırama *is.* Yıldıramak durumu.

yıldıramak *(nsz) hlk.* Parıldamak: *"Yaz gecesi semalarında yıldırayan şimşekler gibi."* -Halikarnas Balıkçısı.

yıldırılma *is.* Yıldırmak işi.

yıldırılmak *(nsz)* Yıldırmak işine konu olmak.

yıldırım *is.* **1.** Gök gürültüsü ve şimşekle görülen, hava ile yer arasındaki elektrik boşalması. **2.** İsim tamlamalarında belirten olduğunda belirtilenin çok hızlı yapıldığını anlatır: *Yıldırım savaşı. Yıldırım telgrafı.* **yıldırım gibi** büyük bir hızla: *"Bunu... yıldırım gibi koşan iki çocuk köşe başında birbirine söyledi."* -H. E. Adıvar. *"Taarruz bir yıldırım gibi inecekti."* -F. R. Atay. **yıldırımla vurulmuşa dönmek** apansız kötü bir durum karşısında kalıp ne yapacağını bilememek. **yıldırımları üstüne çekmek** bazı davranışlarıyla birçok kimseyi kızdırarak, saldırılarına, eleştirilerine yol açmak.

→ ***yıldırım aşkı, yıldırımkıran, yıldırım nikâhı, yıldırımsavar, yıldırım siperi, yıldırım takla, yıldırım telgraf***

yıldırım aşkı *is.* Birden bire oluşan aşk.

yıldırımkıran *is.* Yıldırımsavar.

yıldırımlı *s.* (hava için) Yıldırım oluşan, yıldırım düşen: *"Üzerimize çöken şimşekli, yıldırımlı havanın bana verdiği heyecanı yeniden duyuyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yıldırımlık, -ğı *is. bk.* yıldırımsavar, paratoner.

yıldırım nikâhı *is.* Özel durumlarda işlemlerin kısaltılmasıyla yapılan nikâh.

yıldırımsavar *is.* Yıldırımların zararını önlemekte kullanılan, ucunda bakır veya plâtin bulunan, 5-10 m uzunluğunda demir çubuk ve bununla toprak veya kuyu arasında çekilen bakır telden oluşan koruma aracı, siperisaika, yıldırımkıran, paratoner.

yıldırım siperi *is. bk.* yıldırımkıran.

yıldırım takla *is. sp.* Başı yere değdirmeden tek omuz üzerinde, tek elle apansız atılan takla.

yıldırım telgraf *is.* Haberleşmede çok acele gönderilen telgraf.

yıldırma *is.* Yıldırmak işi: *"Herkesin sustuğu o yıldırma devrinde gerçeği söyleyen bu iki yazarın sesi..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yıldırmak *(-i)* Korkutmak, sindirmek, yılgınlığa uğratmak, yılmasına sebep olmak: *"Urfa, Adana gâvurların gözünü öyle bir yıldırmıştı ki..."* -H. E. Adıvar. *"Lüzumsuz taşkınlıklarla biz orta yaşlıların gözünü yıldırırlardı."* -R. N. Güntekin.

yıldır yıldır *zf.* Sallanarak, koşturarak.

yıldız 1. (Güneş ve Ay dışında) Gökyüzünde görülen ışıklı gök cisimlerinden her biri: *"Baktık geceden fecre kadar ellerde / Yıldızlara yükselen kadehler gördük."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Sinema ve müzikhol sanatçısı, star: *"Bir keresinde de bir yerli opera yıldızımız gelmişti."* -H. Taner. **3.** Bir toplulukta, bir meslekte, üstün başarı gösteren kimse: *"Cebirde, geometride, fizikte sınıfımızın yıldızı idim."* -Y. Z. Ortaç. **4.** Bir noktadan çevreye doğru çekilmiş birçok kısa çizgiden veya üçgenden oluşan şekil: *Türk bayrağındaki yıldız beş ışınlıdır.* **5.** *den.* Kuzey. **6.** *mec.* Baht, şans, talih. **7.** *s.* Yıldız biçiminde olan. **yıldız akmak (kaymak** veya **uçmak)** (yıldız) gökyüzünde hızla yer değiştirmek. **yıldızı (veya yıldızları) barışmak** aralarında görüş, duygu ve düşünce bakımından birbiriyle anlaşmış, uyuşmuş olmak: *"Adayı ve adalıları o kadar sevmeme rağmen bir türlü yıldızım barışmamıştır."* -B. Felek. *"Küçükken de hep Ayşe ile oynardı, yıldızı barışmazdı seninkiyle."* -T. Oflazoğlu. **yıldızı parlamak** başarı yönünden herkesin dikkatini çekecek bir duruma gelmek, ün kazanmak: *"Yeni Dahiliye Nazırı Zati Bey'in yıldızı parladıkça, Zaptiye Nazırı Selim Paşa'nın ikbali sönmeye yüz tuttu."* -H. E. Adıvar. **yıldızı sönmek** ününü yitirmek: *"Bu gecelerin artık benzi soluyor, talihi kararıyor, yıldızı sönüyordu."* -A. Ş. Hisar. **yıldızları saymak** geceleri uyku uyuyamamak: *"Yıldızları sayarak bekliyordum sabahı."* -Y. Z. Ortaç.

→ ***yıldız anasonu, yıldız barışıklığı, yıldız bilimci, yıldız bilimcilik, yıldız bilimi, yıldız böceği, yıldız çiçeği, yıldız falcılığı, yıldız falcısı, yıldız günü, yıldızı dişi, yıldızı düşük, yıldız karayel, yıldız kurdu, yıldız kümesi, yıldızlar arası, yıldız omurlular, yıldız poyraz, yıldız saati, yıldız savaşı, yıldız tabya, yıldız taşı, yıldız yağmuru, yıldız yasemini, yıldız yeli, yıldız yılı, yıldız zamanı***

yıldız anasonu *is. bot.* Manolyagillerden, Japonya'da yetişen, meyveleri zehirli bir ağaççık *(Illicium anisatum).*

yıldız barışıklığı *is.* Karşılıklı iyi geçinme, hoş geçinme.

yıldız bilimci *is.* Yıldız bilimi ile uğraşan kimse, astronom.

yıldız bilimcilik, -ği *is.* Yıldız bilimcinin işi veya mesleği.

yıldız bilimi *is.* Astronomi.

yıldız böceği *is. zool.* Ateş böceği.

yıldız çiçeği *is. bot.* Birleşikgillerden çiçekleri katmerli, yıldız biçiminde ve türlü renkte bir süs bitkisi, dalya *(Dahlia).*

yıldız falcılığı *is.* Yıldızların etkilerinin incelenmesi yoluyla insanların yazgısını önceden görme ve karakterlerini belirleme uğraşısı, müneccimlik, astroloji.

yıldız falcısı *is.* Yıldız falcılığı ile uğraşan kimse, müneccim, astrolog.

yıldız günü *is. astr.* Bir yıldızın öğlenden art arda iki geçişi arasındaki zaman süresi.

yıldızı dişi *is.* Herkesçe sevilen, sempatik.

yıldızı düşük *s.* Şanssız, talihsiz, gözden düşmüş.

yıldız karayel *is.* **1.** Karayel ile yıldız (kuzey) arasında esen yel. **2.** Kuzey ile kuzeybatı arası.

yıldız kurdu *is. zool.* Ateş böceği.

yıldız kümesi *is. astr.* Aynı takımdan meydana gelen yıldız topluluğu.

yıldızlama *s.* Yıldızlamak işi.

yıldızlamak *(nsz)* **1.** Rüzgâr kuzeyden esmeye başlamak. **2.** Bulutlar sıyrılıp yıldızlar görünür olmak.

yıldızlar arası *is.* Yıldızlar arasında oluşan veya bulunan durum.

yıldızlaşma *is.* Yıldızlaşmak işi veya durumu.

yıldızlaşmak *(nsz)* Yıldız durumuna gelmek.

yıldızlı *s.* **1.** Üzerinde yıldız bulunan: *"Bayrağı, şekli kanunda belirtilen beyaz ay yıldızlı bayraktır."* -Anayasa. **2.** Bulutsuz, duru, açık: *"Bir yaz gecesi, bir cumartesi akşamı, bir sayfiye yeri, ılık mı ılık, yıldızlı mı yıldızlı, durgun mu durgun."* -S. F. Abasıyanık.

yıldızlık, -ğı Yıldız olma durumu.

yıldız omurlular *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan balıklar sınıfının köpek balıklar takımının bir alt sınıfı.

yıldız poyraz *is.* **1.** Kuzeydoğu ile yıldız (kuzey) arasından esen yel. **2.** Kuzey ile kuzeydoğu arası.

yıldız saati *is. astr.* Yıldız zamanını esas alan zaman birimi.

yıldız savaşı *is.* Bilim kurgu filmlerde yıldızlar arasında geçen savaş.

yıldızsı *s.* Yıldızı andıran, yıldıza benzeyen.

yıldızsız *s.* Bulutlu, kapalı, açık olmayan: *"Gece yıldızsız, deniz hafif çalkantılı idi."* -H. Taner.

yıldız tabya *is. ask.* Girintili ve çıkıntılı yapısıyla yıldız meydana getiren tabya.

yıldız taşı *is. min.* İçinde, ışık altında parlayan mika tanecikleri bulunan, sarı esmer renkte bir kuvars türü.

yıldız yağmuru *is.* Birçok akan yıldızın birden görünmesi.

yıldız yasemini *is. bot.* Zakkumgiller familyasından her mevsim yeşil olma özelliğini koruyan odunsu bir bitki.

yıldız yeli *is.* Kuzeyden esen soğuk yel.

yıldız yılı *astr.* Yıldız gününü temel olarak alan zaman birimi.

yıldız zamanı *is.* Yıldız saati.

yıl dönümü *is.* Herhangi bir olayın üzerinden bir yıl geçtikten sonra yeni bir yılın başladığı gün: *"Bir yıl dönümü akşamı ufak köşkün önünde oturuyorduk."* -F. R. Atay. *"Daha, Gazi'nin onuncu yıl dönümünde söylediği nutkun son kelimeleri kulaklarında çınlıyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yılgı *is.* Belirli nesneler veya durumlar karşısında duyulan, olağan dışı güçlü korku, dehşet, fobi: *"...korku nedir bilmeyen, yılgıyı tanımadığı hemencecik anlaşılan delikanlıyı..."* -T. Buğra.

yılgın *s.* **1.** Yılmış, korkmuş olan: *"Yılgın gözlerle bunlara baktı ve köşedeki tütüncüyü soracak oldu."* -M. Ş. Esendal. **2.** Bıkmış, usanmış. **3.** Morali bozulmuş, çökmüş: *"Böyle manen bozgun, yılgın ve bedenen bitkin bir hâlde köye varıyoruz."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***yılgın yılgın***

yılgınca *s.* ve *zf. (yılgı'nca)* Yılgın (bir biçimde).

yılgınlık, -ğı *is.* Yılgın olma durumu veya yılgınca davranış: *"Lâkin eski yılgınlıklar kısa zamanda silinip gitmiyor."* -R. H. Karay. *"Hayata karşı zerre kadar yılgınlık göstermiyordu."* -A.Gündüz.

yılgın yılgın *zf.* Ürkerek.

yıl halkası *is.* Ağaçta, bir büyüme döneminde oluşan çembersel bölüm.

yılık *s. hlk.* **1.** Çarpık, eğri (ağız). **2.** Şaşı (göz).

yılışık *s.* Yapmacık bir gülüşle hoşa gitmeye çalışan: *"Bazı tanıdığı insanlarla, kadın olsun erkek olsun, epeyce yılışık ve lâubali muameleleri vardı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"O hanende denilen yılışık boşboğaza ne diyeyim?"* -S. M. Alus.

→ ***yılışık yılışık***

yılışıkça *s.* ve *zf. (yılışı'kça)* Yılışık (bir biçimde).

yılışıklık, -ğı *is.* Yılışık olma durumu.

yılışık yılışık *zf.* Yılışık bir biçimde, yılışığa yakışır: *"Arabalarına su dolduran yol sulayıcıları, karşıdan yılışık yılışık bakışıyorlar, kahkahalarla gülüyorlar."* -S. M. Alus.

yılışkan *s.* Hoşa gitmek düşüncesiyle sürekli olarak ve yapmacıklı bir biçimde gülen kimse, sırnaşık: *"Onlar ne arsız, ne yılışkan ve yırtık gülmelidirler: ne de somurtmalıdırlar."* -R. H. Karay.

yılışkanlık, -ğı *is.* Yılışık olma durumu, yılışıkça davranış.

yılışma *is.* Yılışmak işi.

yılışmak *(nsz)* Hoşa gitmek düşüncesiyle yapmacıklı bir gülüşle gülmek veya yapma bir tavırla davranmak: *"...karının bu iltifatına, yılışarak mukabele etmekle beraber..."* -E. E. Talu.

yılkı *is. hlk.* **1.** At, eşek gibi tek tırnaklı hayvan sürüsü. **2.** Başıboş bırakılmış at veya eşek.

yılkıcı *is.* Yılkı işiyle uğraşan kimse.

yılkılık, -ğı *is.* Yılkıya ayrılmış at: *"Hepsi bu yıl başlarının çaresine bakacak altı at. Bu yılın yılkılıkları."* -A. Sayar.

yıllama *is.* Yıllamak işi.

yıllamak *(nsz) hlk.* Bir yerde uzun süre kalmak: *Gittiğin yerde yıllarsın, vaktinde dönmezsin.*

yıllanma *is.* Yıllanmak işi.

yıllanmak *(nsz)* **1.** Bir yılını doldurmak. **2.** Üzerinden bir veya daha çok yıl geçmek: *"...set üstünde yıllanmış iki çınarın altında oturulur, kahve içilir, konuşulur."* -M. Ş. Esendal. **3.** Uzun bir süre geçmek: *Orada yıllanıp kalma.*

yıllarca *zf.* Yıllar boyu, birçok yıl: *"Babam tek elbiseyi yaz kış yıllarca giyerdi."* -N. Cumalı.

yıllar yılı *zf.* Uzun yıllardan beri: *"Neden böyle düşman görünürsünüz / Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?"* -C. S. Tarancı.

yıllatma *is.* Yıllatmak işi veya durumu.

yıllatmak *(-i)* Üzerinden çok zaman geçirmek.

yıllık, -ğı *s.* **1.** Yapımından veya doğumundan başlayarak üzerinden bir yıl geçmiş olan: *Yıllık kuzu. On yıllık ağaç. "O gün yıllık hesapları getirmişlerdi."* -F. R. Atay. **2.** Bir yıl için, senelik, senevî: *Evi yıllık tuttular.* **3.** Yılda bir yapılan: *Kuruluşun yıllık toplantısı.* **4.** Bir yılda verilen ücret: *Bu evin yıllığı bir milyon liradır.* **5.** *is.* Yılda bir çıkan ve o yılın olgularını anlatan kitap, bülten, dergi gibi eser, salname. **yıllığına** bir yıl süresince.

→ ***yıllık ortalama***

yıllıkçı *s. bk.* yıllıklı.

yıllıklı *s.* Ücreti yılda bir verilen: *Yıllıklı iş. Yıllıklı işçi.*

yıllık ortalama *is.* Bir yılın verilerine göre alınan ortalama oran.

yılma *is.* Yılmak işi.

yılmak, -ar *(-den)* **1.** Bir işten gözü korkup vazgeçmek: *"On beş dakika içinde onlar kadar yılmış, onlar kadar güçten kuvvetten kesilmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Bıkmak, usanmak.

yılmaz *s.* Bir işten gözü korkup vazgeçmeyen, yılmayan.

yılmazlık, -ğı *is.* Bir işten gözü korkup vazgeçmeme, yılmama durumu.

yıprak *s. hlk.* Yıpranmış, aşınmış, eski: *"İç cebindeki meşin cüzdandan çıkardığım, ortasından ikiye bölünmüş yıprak bir sarı kâğıdı uzatıyorum."* -R. N. Güntekin.

yıpramak *(nsz) hlk.* Aşınıp eskimek, incelmek.

yıpranma *is.* **1.** Yıpranmak işi. **2.** *tıp* Doku bozukluğu, lezyon.

yıpranmak *(nsz)* **1.** Zamanla veya çok kullanılma sonucu aşınmak, eskimek: *"Gömleği ütülü ama yıpranmıştı."* -Y. Z. Ortaç. **2.** (makine veya makine parçaları için) Aşınıp bozulmak: *Dikiş makinesi kullanıla kullanıla yıprandı.* **3.** *mec.* Çeşitli etkenlerle eski gücü kalmamak: *Onun zekâsı hiç yıpranmamış.* **4.** Saygınlığı azalmak.

yıpratıcı *s.* Yıpratan, gücü kıran, azaltan: *"Evvelce hoşlandığım karakter değişiklikleri yorucu, yıpratıcı olacak."* -R. H. Karay.

yıpratma *is.* Yıpratmak işi.

yıpratmak *(-i)* **1.** Yıpranmış duruma getirmek, eskitmek. **2.** *mec.* (türlü etkenler) Eski gücünü yok etmek.

yır *is. hlk.* **1.** Ezgi, türkü, nağme. **2.** Şiir.

yırık, -ğı *is. hlk.* Yırtılmış, yırtılmış.

yırlama *is.* Yırlamak işi veya durumu.

yırlamak *(nsz) hlk.* Türkü, şarkı söylemek, ırlamak, teganni etmek.

yırtıcı *s.* **1.** Etleriyle beslenmek için başka hayvanları parçalayarak yiyen (hayvan). **2.** *mec.* Kan dökmekten, insan öldürmekten zevk alan (kimse): *"Uzun bir müddet insanın yırtıcı hayvanat cinsinden bir mahlûk olduğunu ispat için bin bir dereden su getirdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *mec.* (ses) Tiz, yüksek: *"Bir sabah ev halkı, aşçı Şerife hanımın yırtıcı çığlıklarıyla uyandı."* -R. N. Güntekin. **4.** *mec.* İş bitiren, mahir: *"Buraların en çalışkan, en becerikli, en yırtıcı ve zengin adamıdır."* - M. Ş. Esendal.

→ ***yırtıcı hayvan, yırtıcı kuş***

yırtıcı hayvan *is. zool.* Vahşi hayvan.

yırtıcı kuş *is. zool.* Ehlileştirilmemiş vahşi kuşlara verilen genel ad.

yırtıcılar *ç. is. zool.* Örnek hayvanı kartal veya baykuş olan, pençeli, eğri gagalı, et obur kuşlar takımı.

yırtıcılık, -ğı *is.* Yırtıcı, vahşi olma durumu: *"Kaplana dönen Mustafa bu sefer büsbütün yırtıcılığı ile haykırdı."* - A.Gündüz.

yırtık, -ğı *s.* **1.** Yırtılmış olan: *Yırtık bir mendil. "Kirli, yırtık yenleriyle alnının terlerini sildi."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Utanması, çekinmesi olmayan: *"Becerikli, yırtık bir kız değil ki, mağazalarda iş arasın, bulsun."* -P. Safa. *O, yırtığın biridir.* **3.** Eskimiş, parçalanmış. **4.** (ses) Cırlak, tiz, keskin: *"Yırtık sesiyle çığlık çığlığa bağırıyor."* -R. N. Güntekin. *"Çocukların yırtık sesleri arasında gazetelerin başka şeyler de yazdıkları işitiliyordu."* -A.Gündüz. **5.** *is.* Yırtılma sonucu oluşmuş yarık: *Çorabın yırtığı.*

→ ***yırtık pırtık***

yırtıkça *zf. (yırtı'kça)* **1.** Girişken, becerikli. **2.** Hafifmeşrep, oynak, cazibeli: *"Ufak tefek ama şimdiden elektriği öbürkülerden başka, yırtıkça bir kız var içlerinde."* -H. Taner.

yırtıklık, -ğı *is.* **1.** Yırtık olma durumu. **2.** *mec.* Utanmazlık, çekinmezlik.

yırtık pırtık *is.* Parça parça olmuş, eskiyip parçalanmış, eski püskü.

yırtılış *is.* Yırtılmak işi veya biçimi: *"Bu bakışı anmakla içinden gene aynı yırtılışı, aynı sökülüşü duyuyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yırtılma *is.* Yırtılmak işi: *"Ben evrakı yırtılmağa hazır bir deste hâline getirince güçlükle söylendi."* -R. H. Karay.

yırtılmak *(nsz)* **1.** Yırtmak işi yapılmak veya yırtmak işine konu olmak: *"Şapkası ezilmiş, ceketi yakasından ta omzuna kadar yırtılmış, yüzü gözü çizgiler, çürükler içinde."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *mec.* Çekinmesi, sıkılması kalmamak.

yırtılmış *s. mec.* Yırtık, utanmaz.

yırtılmışlık, -ğı *is.* Yırtılma hâli: *"Genç olmasına karşın belli bir pişkinliği, yırtılmışlığı vardı."* -H. Taner.

yırtınış *is.* Yırtınmak işi veya biçimi.

yırtınma *is.* Yırtınmak işi.

yırtınmak *(nsz)* **1.** Parçalanırcasına bağırmak: *"-Yahu size ne be- dive yırtınıyordu."* -H. Taner. **2.** Bir konu ile kendini yoracak kadar çok uğraşmak.

yırtış *is.* Yırtmak işi veya biçimi.

yırtlak *s. hlk.* Göz kuyruğu yırtılmış gibi açık duran (göz).

yırtma *is.* Yırtmak işi.

yırtmaç, -cı *is.* Çoğunlukla giysilerde etek, parça veya kol yeninde, dikilmemiş uzunca açıklık.

yırtmaçlı *s.* Yırtmacı olan: *"Biraz evvel soyunan yolcu da iki yandan yırtmaçlı bir kısa gecelik gömleği altında..."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yırtmaçsız *s.* Yırtmacı olmayan.

yırtmak, -ar *(-i)* **1.** Kâğıt, kumaş gibi bükülüp katlanan şeyleri iki ucundan kesici araç kullanmadan çekip ayırmak veya parçalara ayırmak: *"Yürürken sert bir şey paçamı yırttı; çepeçevre dikenli bir tel..."* -F. R. Atay. **2.** Vücudu kanatacak kadar derin çizmek: *Kedi çocuğun elini yırttı.* **3.** Yok etmek, bastırmak. **4.** *zf. mec.* Zorlamak: *"Gırtlağını yırtarcasına haykırırken odaya efendim pürtelâş girdi."* -R. H. Karay. **5.**

Sağrısını mahmuzla yaralayarak binek hayvanını alıştırmak.

yırttırma *is.* Yırttırmak işi veya durumu.

yırttırmak *(-i, -e)* Yırtmak işini yaptırmak.

yısa *ünl. (yı'sa) İt. issa* Birçok kişinin yaptığı işlerde gayret vermek için söylenen söz. **yısa beraber!** hep birlikte. **(halatı) yısa etmek** çekmek.

yısa yısa *zf. hlk.* Olsun olsun, en çok: *Yısa yısa beş ton gelsin.*

Yıva *öz. is. tar.* Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri.

yıvışık *s. hlk.* Yılışık.

yıvışıklık, -ğı *is.* Islaklık, kayganlık, yapışkanlık.

yıvışma *is.* Yıvışmak işi veya durumu.

yıvışmak *(nsz) hlk.* **1.** Cıvık bir duruma gelmek, cıvıklaşmak. **2.** *mec.* Teklifsiz ve lâubali olmak: *"Devlet adamı saygın kişiliğini böyle gösterir, yoksa sırıtıp, yıvışıp, dedikodu dergilerinin flâşlarına poz vererek değil."* -H. Taner.

yıvış yıvış *s.* ve *zf.* Cıvık cıvık.

yiddiş *is. d.b.* Yahudi Almancası.

yiğit, -di *s.* **1.** Güçlü ve yürekli, kahraman alp. **2.** *is.* Delikanlı, genç erkek: *"Yiğide ölüm geçine / Al beni zülfün ucuna / Sallanayım tel yerine."* -Karacaoğlan. **3.** *s. mec.* Gözü pek, düşüncelerini açıkça söylemekten çekinmeyen (kimse): *O yiğit adamdır, gerçeği söylemekten çekinmez.*

→ ***yiğitbaşı***

yiğitbaşı *is. esk.* Esnaf loncalarının kararlarını yürüten kimse.

yiğitçe *s.* ve *zf. (yiğit'çe)* Yiğit gibi, yiğide yaraşır bir (biçimde) yüreklilikle: *"Benim buradan ölüm çıkar demeli, sonra da yiğitçe dövüşmeliyim."* -M. Ş. Esendal.

yiğitleme *is. ed.* Koçaklama.

yiğitlendirme *is.* Yiğitlendirmek işi, yüreklendirme, cesaretlendirme.

yiğitlendirmek *(-i)* Yüreklendirmek, cesaretini artırmak, cesaretlendirmek.

yiğitlenme *is.* Yiğitlenmek, yiğitleşmek işi, yüreklenme, cesaretlenme.

yiğitlenmek *(nsz)* Yüreklenmek, yiğitlik etmek, cesaret etmek.

yiğitleşme *is.* Yiğitleşmek işi veya durumu.

yiğitleşmek *(nsz)* Yiğitlik etmek, yiğit durumunda olmak.

yiğitlik, -ği *is.* Yiğit olma durumu, yiğitçe davranış, yüreklilik, cesaret: *"Babasının bütün yiğitliği, annesinin bütün güzelliği... Mustafa'da toplanmış."* - A.Gündüz. *"Türk yiğitliği destanları, kendilerine lâyık olacağı kadar yazılabilmiş değildir."* -A. Ş. Hisar. **yiğitlik etmek** yüreklilik, cesaret göstermek. **yiğitlik sende kalsın** özveri, hoşgörü ve ılımlılık öğütleyen söz. **yiğitlik taslamak** yiğitmiş gibi davranmak. **yiğitliğe leke (bok) sürmemek** mertliğe aykırı davranışta bulunmamak.

yilbik *is. hlk. bk.* sara.

yine *zf. bk.* gene.

yineleme *is.* **1.** Yinelemek işi, tekrarlama. **2.** *gr.* Bir cümle içinde veya arka arkaya gelen cümlelerde bir kelimenin veya bir parçanın şu dizede görüldüğü gibi tekrarlanması: *"Ağla çoban ağla, ovan kalmadı / Gözyaşı dök bülbül yuvan kalmadı."* -M. E. Yurdakul.

yinelemek *(-i)* Tekrar etmek, tekrarlamak: *"Loş alanda gidiyor, geliyor, yineliyordu rolünün bütün sözlerini."* -N. Cumalı.

yinelemeli *s.* Üst üste, veya tekrar tekrar yapılan, mükerrer.

yineleniş *is.* Yinelenmek işi veya biçimi.

yinelenme *is.* Yinelenmek işi.

yinelenmek *(nsz)* Yinelemek işi yapılmak, tekrarlanmak: *"Anıları yinelene yinelene anlatıldı."* -N. Cumalı.

yineletme *is.* Yineletmek işi.

yineletmek *(-i)* Yinelemek işini yaptırmak, tekrarlatmak.

yineleyiş *is.* Yinelemek işi veya biçimi.

yirik, -ği *is. hlk.* **1.** Yarık, yırtık. **2.** *s.* Üst dudağı yarık olan (kimse).

yirmi *s.* ve *is.* **1.** On dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren işaret. 20, XX. **2.** *s.* İki kere on; on dokuzdan bir artık olan (sayı).

→ ***yirmi beşlik, yirmi yaş dişi***

yirmi beşlik, -ği *is.* **1.** Yirmi beş kuruş veya lira değerinde olan: *"Mermer masaya bir yirmi beşlik bıraktı."* -T. Buğra. **2.** Yirmi beş adetten oluşan: *"Delikanlı cebinden parlak iki yirmi beşlik çıkararak: - Madam çok dardayım. Param olsa daha fazla verirdim."* -H. R. Gürpınar.

yirmilik, -ği *is.* **1.** Yirmi lira değerinde kâğıt para. **2.** *s.* İçinde yirmi tane bulunan: *Yirmilik çikolata paketi.* **3.** *esk.* Yarım kuruş değerinde para, yirmi para.

yirminci *s.* Yirmi sayısının sıra sıfatı, sırada on dokuzuncudan sonra gelen.

yirmişer *s.* Yirmi sayısının üleştirme sıfatı, her birine yirmi, her kezinde yirmisi bir arada olan.

yirmişerlik *s.* İçinde yirmi tane bulunan: *Yirmişerlik portakal sandığı.*

yirmi yaş dişi *is. bk.* akıl dişi.

yitik, -ği *s.* **1.** Yitmiş olan, kayıp, zayi. **2.** Kaybedilmiş, yitirilmiş nesne: *"Şikâyet etmeden yükünü çektiği yitik bir yaşamı olmalıydı."* -Ç. Altan.

yitiklik, -ği *is.* Yitik olma durumu.

yitim *is.* Yok olma, kaybolma, kayıp, zayi: *Bunun yitimi sizden sorulur. Onun ölümü büyük bir yitimdir.*

yitirilme *is.* Yitirilmek işi.

yitirilmek *(nsz)* Yitirmek işi yapılmak.

yitiriş *is.* Yitirmek işi veya biçimi.

yitirme *is.* Yitirmek işi.

yitirmek *(-i)* **1.** Ne olduğunu, nerede bulunduğunu bilememek, kaybetmek: *Kalemimi yitirdim.* **2.** Bazı nitelik veya özelliklerin yok olması durumuna uğramak, kaybetmek. **3.** (ölümle) Kaybetmek. **4.** Yanlış yola girmek, kaybolmak: *"Ormanda yolunu yitirenler, yollarını yine şaşırmamak için, nereden yürümeye başlamışlarsa oraya dönerler."* -Halikarnas Balıkçısı.

yitme *is.* Yitmek işi, yitim.

yitmek, -er *(nsz)* **1.** Yok olmak, ortadan kalkmak, kaybolmak. **2.** Görünmez olmak. **3.** Sahip olunan bir şey elden çıkmak. **yitip gitmek** görünmez olmak, ortadan kalkmak.

yiv *is.* **1.** Bir yüzeyin üzerindeki ince çizgi. **2.** Bir dişli çarkta veya bir vidada iki diş arasında kalan çukur bölüm. **3.** Bir sütun gövdesinin veya bir vazo karnının çevresine eşit aralıklarla paralel veya sarmal olarak uzunlamasına açılan oyuk. **4.** Ek çizgisi: *Kafa tasının yivleri.* **5.** (saç için) Ayırma yeri.

→ ***yivaçar***

yivaçar *is.* Metal çubuk ve borulara diş açan alet, pafta.

yivleme *is.* Yivlemek işi.

yivlemek *(-i) hlk.* **1.** Dikerek eklemek. **2.** (köpek) Koklayarak izlemek. **3.** Bileyerek keskinleştirmek, sivriltmek.

yivli *s.* Yivi olan, üzerine yiv açılmış olan.

yiyecek, -ği *is.* **1.** Yenmeye elverişli olan her şey: *"İçkiden yiyeceğe kadar her şeyi gemilere bu müessese temin ederdi."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *s.* Yenebilen.

yiyici *s.* **1.** Yiyen: *Et yiyici hayvanlar.* **2.** *mec.* Rüşvet alan (kimse), mürtekip, mürteşi. **3.** *hlk.* Çok yiyen, obur.

yiyicilik, -ği *is.* **1.** Yiyici olma durumu, irtikâp. **2.** Yiyiciye yakışır davranış.

yiyim *is.* Yemek işi. **yiyim yeri etmek** (veya **yapmak**) bir yeri kendi çıkarına kullanmak: *"Şimdi de mahalle bakkallığını mı yiyim yeri yaptın?"* -Ö. Seyfettin. *"Bir sürü halayık ve hizmetçiden başka takım takım fakir akrabalar, paşayı yiyim yeri etmiş."* -R. N. Güntekin.

yiyimli *s.* Zevkle yenen: *Yiyimli bir yemek.*

yiyinti *is.* Yiyecek, yenilecek şeyler.

yiyintili *s.* Lezzetli.

yiyiş *is.* Yemek işi veya biçimi.

yo *ünl. (yo:)* **1.** Hayır: *Dün bize geldiniz mi? -Yo.* **2.** Yapmam, istemem, kabul etmem, anlamlarında itiraz ünlemi: *Yo! Öyle yaramazlık istemem, oturacaksanız uslu oturun. "Yoo, güvercinlerime dokunmayınız, dedi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yobaz *is.* ve *s.* **1.** Dinde bağnazlığı aşırılığa vardıran, başkalarına baskı yapmaya yönelen kimse: *"Bu memleketi de dört buçuk yobaza bırakamayız."* -A.Gündüz. **2.** *mec.* Bir düşünceye, bir inanca aşırı ölçüde bağlı olan (kimse). **3.** *hlk.* Kaba saba, inceliksiz (kimse).

yobazca *s.* ve *zf. (yoba'zca)* Yobaz (bir biçimde).

yobazlaşma *is.* Yobazlaşmak işi.

yobazlaşmak *(nsz)* Yobaz duruma gelmek.

yobazlık, -ğı *is.* Yobaz olma durumu, yobazca davranış: *"Halit'in bu sövüşlerini yobazlığına, kaba sofuluğuna verdiler."* -M. Ş. Esendal.

yoga *is. (yo'ga) (Sanskrit dilinden)* Ruhî yaşama ve bedene egemen olmayı amaçlayan Hint felsefe sistemi.

yogi *is. (yo'gi) (Sanskrit dilinden)* Yoga felsefesini uygulayan kimse.

yoğ *is.* Eski Türklerde ölüler için yapılan tören.

yoğalma *is.* Yoğalmak işi veya durumu.

yoğalmak *(nsz) hlk.* Varlığı ortadan kalkmak, yok olmak.

yoğaltıcı *is.* ve *s.* Tüketici.

yoğaltılma *is.* Yoğaltılmak işi veya durumu.

yoğaltılmak *(nsz)* Yoğaltmak işi yapılmak.

yoğaltım *is.* Yoğaltmak işi, tüketim, istihlâk: *Bu ürünün yoğaltımı azdır.*

yoğaltma *is.* Yoğaltmak işi.

yoğaltmak *(-i)* Kullanarak, harcayarak yok etmek, tüketmek, istihlâk etmek: *Bu şehirde yılda yirmi bin ton buğday yoğaltılır.*

yoğrulma *is.* Yoğrulmak işi.

yoğrulmak *(nsz)* **1.** Yoğurmak işi yapılmak veya yoğurmak işine konu olmak. **2.** *mec.* Özellikleri, nitelikleri birbirine karıştırılmak: *"Antakya'nın taşı, toğrağı, efsane ve tarih ile yoğrulmuş, havası ve suyu sır ve sihir ile karışmıştır."* -R. H. Karay. **3.** (metal kap) Bir yere çarparak bir yanı eğrilmek, yamulmak. **4.** *mec.* Bazı konularla sürekli uğraşma sonucu tecrübe sahibi olmak: *Bu problemler içinde yoğruldu.*

yoğrum *is.* Yoğurmak işi.

yoğun *s. fiz.* **1.** Hacmine oranla, ağırlığı çok olan, kesif. **2.** Koyu, ağır, kalın: *Yoğun bir sis.* **3.** (koku vb.) Etkisi güçlü olan, ağır. **4.** *mec.* Artmış, çoğalmış bir durumda olan: *O bölgede nüfus yoğundur.* **5.** *mec.* Dolu, sıkı, çok. **6.** *hlk.* (elek, iğne için) Kaba, kalın, iri. **7.** *mec.* Şişman, iri, tombul: *"İtibarlı masalarda, sigaralarını içen, iri kalçalı, beyaz sarışın birtakım yoğun kadınlar..."* -A. İlhan.

*→ **yoğun bakım, yoğun teker***

yoğun bakım *is. tıp* Ağır hastaların tedavisi için uygulanan özel bakım.

yoğunlaç, -cı *is. fiz.* İçinde akımsız elektrik yükü biriktirilen cihaz, kondansatör.

yoğunlaşma *is.* **1.** Yoğunlaşmak işi. **2.** *fiz.* Buharın sıvı veya katı duruma geçmesi. **3.** *kim.* Birden çok molekülün genellikle su yitirerek bir tek moleküle dönüşmesi olayı.

yoğunlaşmak *(nsz)* Yoğun duruma gelmek, tekâsüf etmek: *"Atlar benekli bir yıldız alacasında, şehit cesetlerinden yoğunlaşmış bir kokuyu, kalın bir sis gibi dağıta dağıta ilerliyorlardı."* -A. İlhan.

yoğunlaştırma *is.* Yoğunlaştırmak işi.

yoğunlaştırmak *(-i)* Yoğun duruma getirmek, teksif etmek.

yoğunluk, -ğu *is.* **1.** Yoğun bir maddenin özelliği: *Sisin yoğunluğu.* **2.** *fiz.* Bir cismin, bir santimetre küplük kütlesinin aynı hacimdeki +4°C lik suya göre oranı, kesafet: *Demirin yoğunluğu 7, 8 'dir.*

*→ **yoğunlukölçer***

yoğunlukölçer *is. (yoğunlu'kölçer)* Sıvıların yoğunluğunu ölçen araç, dansimetre.

yoğun teker *is. müz.* Kompakt disk.

yoğurma *is.* Yoğurmak işi.

yoğurmak *(-i)* **1.** Katı veya toz durumundaki bir maddeyi herhangi bir sıvı ile karıştırarak hamur durumuna getirmek. **2.** *mec.* Bir kişiye istenilen nitelikleri kazandırmak, yeteneklerini geliştirmek: *"Öğret-*

men çocuğumuzu alsın, yoğursun, adam etsin." -H. Taner.

yoğurt, -du *is.* Maya katılarak koyulaştırılmış beyaz, kıvamlı süt ürünü: *Koyun yoğurdu. "Köylüler gelirdi bakraçlarıyla pazara yoğurt satmaya."* -S. F. Abasıyanık. **yoğurt çalmak** yoğurt yapmak için süte yoğurt mayası koymak. **yoğurt gibi** koyu ve katılaşmış nesneler için kullanılır.

→ ***yoğurt çiçeği, yoğurt çorbası, yoğurthane, yoğurt otu, yoğurt tatlısı***

yoğurt çiçeği *is. hlk.* Papatya.

yoğurt çorbası *is.* Yoğurt ve yağ karışımı yapılan çorba.

yoğurtçu *is.* Yoğurt yapan veya satan kimse.

yoğurtçuluk, -ğu *is.* Yoğurt yapma veya satma işi.

yoğurthane *is. (yoğurtha:ne) T. yoğurt + Far. hâne* Yoğurt yapılan yer.

yoğurtlama *is.* Yoğurtlamak işi veya durumu.

yoğurtlamak *(-i)* Yoğurt katmak: *Çorbayı yoğurtlamak.*

yoğurtlu *s.* İçine yoğurt katılmış, içinde yoğurt bulunan.

→ ***yoğurtlu kebap***

yoğurtlu kebap, -bı Dilimlenmiş, küçük pide, yoğurtlu ve şiş köfteden oluşan yemek.

yoğurtma *is.* Yoğurtmak işi veya durumu.

yoğurtmak *(-i, -e)* Yoğurmak işini yaptırmak.

yoğurt otu *is. bot.* Kök boyasıgillerden, çiçekli dal uçlarında sütü kestirmekte kullanılan bir maya bulunan, bir yıllık veya çok yıllık otsu bitki *(Galium).*

yoğurt tatlısı *is.* Yoğurttan ve şekerden yapılan tatlı.

yoğurum *s.* Yoğrulacak kadar olan: *"Bir yoğurum hamurun varsa da erbabına yoğurt."* -Atasözü.

yok, -ku,-ğu *is.* **1.** Bulunmayan, mevcut olmayan nesne, kimse vb., **var** karşıtı: *Burada kimse yok. "Ankara'da ölüm yoktur, biz Ankara'da ölümün de çaresini bulduk."* -R. H. Karay. *"Üstünde bir av bıçağından başka silâhı yoktu."* -N. Cumalı. **2.** Yasaklanmış olan şey, yasak: *İçki, sigara yok.* **3.** Olmayan, bulunmayan şey: *Sen yoktan anlamaz mısın? "Benim hâlâ bir şeyden haberim yok."* -M. Ş. Esendal. **4.** *zf.* "Hayır" anlamında kullanılır: *-Geldiler mi? -Yok, daha gelmediler.* **5.** *zf.* Birbirine karşıt iki cümleden, ikincisinin başına getirilir: *Verdiler, ne âlâ; yok vermediler, döner gelirsin.* **6.** *bağ.* Birinin söylediği sözlerden genelde kuşkulanıldığında veya sözler hafifsendiğinde kullanılır: *Yok kâğıdı kalmamış, yok mürekkebi iyi değilmiş, hasılı bir alay bahaneler! "Yok ben seni adam ettim, yok haddini bil, yok üstümüze düşeni yapalım."* -A. İlhan. **7.** *zf.* Savunulan bir düşünceyi doğrulayan sözün başına getirilir: *Yok, doğrusu iyi adam, kim ne derse desin.* **yok canım 1)** öyle şey olmaz, hayır, inanmayın: *"Yok canım, ben belediye taraftısı değilim. Sizden yanayım."* -M. Ş. Esendal. **2)** sahi mi, öyle mi? **yok devenin başı** *tkz.* çok abartılı bir söz karşısında kullanılır: *İki saatte ağaç yetiştireceklermiş. -Yok, devenin başı! "Yok devenin başı, gerçi filozof, serbest düşünceli ama bu kadarı da düpedüz iftira."* -H. Taner. **yok devenin pabucu** *bk.* yok devenin başı. **yok etmek** varlığına son vermek, ortadan kaldırmak, ifna etmek, izale etmek: *"Kurtulmak için ya yok olmalı ya yok etmeli."* -A. İlhan. **yok oğlu yok** ortalıkta yok, hiç yok. **yok pahasına (satmak, almak** veya **gitmek)** son derece ucuz: *"Mallarını, tarlalarını yok pahasına satıyorlardı."* -Ö. Seyfettin. **yok olmak** ortadan kalkmak, kaybolmak, varlığı sona ermek: *"İttihat ve Terakki'nin yok olduğu bir günde ben ittihatçıyım diyen bu adam, onun var olduğu günlerde, kötülüklerine bütün gücü ile karşı koyan adamdı."* -Y. Z. Ortaç. **yok satmak** bir malı yokluğu yüzünden satamamak. **yoktan var etmek** yaratmak, ortaya çıkarmak: *"Ama bu düşmanları kendisi âdeta çalışarak hazırlar, yoktan var ederdi."* -Y. Z. Ortaç. **yok yok 1)** ne istersen

var: *Bu mağazada yok yok.* **2)** hayır hayır! *Yok yok, gidelim!* **yokum** *bk.* Ben yokum.

*→ **yok pahasına, yok yere, yok yoksul***

yokçu *is.* ve *s. fel.* Hiççi, nihilist.

yokçuluk, -ğu *is. fel.* Hiççilik, nihilizm.

yoklama *is.* **1.** Yoklamak işi, kontrol: *"Müdür sıkı bir kasket yoklaması yapıyor, kapıdan kuş uçurtmuyordu."* -R. Ilgaz. **2.** Bir topluluğu oluşturan üyelerin belli bir zaman ve yerde bulunup bulunmadığını anlamak için yapılan sayma işlemi: *Okulda sınıf yoklaması. Asker yoklaması. Emekli yoklaması.* **3.** Okullarda öğrencilerin bilgisini anlamak için yapılan küçük sınav: *Yazılı yoklama. Sözlü yoklama.*

yoklamacı *is. tar.* **1.** Kalelerdeki savaş araç ve gereçlerini bakımdan geçirmek için başşehirden gönderilen görevli. **2.** Künye defterine göre askerin bakımı ve denetimiyle görevli kimse.

yoklamak *(-i)* **1.** El ile dokunarak incelemek: *"Hem kendimi, hem etrafımda gördüğüm eşyayı elimle yokladım."* -R. H. Karay. **2.** Bakmak, gözden geçirmek, kontrol etmek. **3.** Durum, bilgi, niyet vb. yi belirlemeye veya anlamaya çalışmak: *"Kalbimi ne zaman yokladımsa, ona dair bir iz bulamadım."* -S. M. Alus. *"El altından öteki...sefirleri yoklamış, onlardan medet ummuştu."* -E. E. Talu. **4.** Ziyaret veya sağlığını sormak amacıyla birine gitmek: *"Beni arada bir yoklayın ve sormadan bana gelin!"* -A. Ş. Hisar. *"Arasıra da birimizden biri yukarı çıkarak Sevim'i yokluyordu."* -R. N. Güntekin. **5.** Ara sıra etkisini göstermek: *Ilâç aldığım hâlde ağrılarım yine beni yokluyor.* **6.** Aramak, araştırmak: *"Odaların köşe bucağını yoklamağa başladılar."* -M. Ş. Esendal.

yoklanma *is.* Yoklanmak işi.

yoklanmak *(nsz)* Yoklamak işine konu olmak.

yoklatma *is.* Yoklatmak işi.

yoklatmak *(-i, -e)* Yoklamak işini yaptırmak.

yokluk, -ğu *is.* **1.** Yok olma, bulunmama durumu, adem, fikdan, gaybubet, **varlık** karşıtı: *"Bin bu derde, yokluğa ve tehlikeye rağmen, gönül avlayan bir Bursa baharı idi."* -T. Buğra. **2.** *mec.* Fakirlik: *"Doksan yaşına kadar yaşamış, yokluk yüzü görmemiş..."* -M. Ş. Esendal. **3.** *fel.* Hiçlik.

*→ **yokluk eki***

yokluk eki *is. gr.* Bir ismin önüne gelerek yok olma durumunu belirten yabancı kökenli ek: *Namevcut (mevcut olmayan), bipayan (sonu olmayan).*

yok pahasına *zf.* Kâr elde etmeksizin, değerinden çok düşük: *"Bari yakında gelecekse, çiftliklerimizi yok pahasına gâvurlara satmayalım."* -Ö. Seyfettin.

yoksa *bağ. (yo'ksa)* **1.** Bir düşüncenin, bir davranışın, bir tutumun ters olma ihtimalini anlatmak için kullanılır: *"Ver diyorum sana, yoksa yersin dayağı."* -M. Ş. Esendal. **2.** Sayıları ihtimallerin dışında bir ihtimali bildirmek için kullanılır: *"Yıllardan ya 41 ya 42. Yoksa savaşın biteceğine yakın mı? İstanbul'a yeni gelmişim."* -A. İlhan.

yoksul *s.* ve *is.* **1.** Geçinmekte çok sıkıntı çeken kimse, fakir: *Yoksul bir adam. "Onu...zavallı, yoksul çevresinde bırakıp gidebileceğini hiç düşünmüyordu."* -H. E. Adıvar. **2.** *s. mec.* İstenilen nitelikte ve özellikte olmayan, yetersiz: *"Yazılarını okudum, sözlerini dinledim, bilgice onu biraz yoksul buldum."* -M. Ş. Esendal.

yoksullaşma *is.* Yoksullaşmak işi.

yoksullaşmak *(nsz)* Yoksul duruma gelmek: *"Halk yorgun düşmüş, yoksullaşmış, iç düşmanlarının eliyle dış düşmanlara satılmıştır."* -N. Cumalı.

yoksullaştırma *is.* Yoksullaştırmak işi veya durumu.

yoksullaştırmak *(-i)* Yoksul duruma getirmek, fakirleştirmek.

yoksulluk, -ğu *is.* **1.** Yoksul olma durumu, sefillik, sefalet, fakirlik: *"Yoksuldu biliyorum, ama boyuna da yoksulluk sözü edilmez ya!"* -O. V. Kanık. **2.** *mec.* Verimsizlik, yetersizlik. **yoksulluk çekmek** sürekli yoksulluk içinde bulunmak: *"O hep faydasız üzüntüler duyar, sıradan arzular-*

la, varlıklar içinde, yoksulluklar çekerdi." -A. Ş. Hisar.

yoksun *s.* Belli bir şeyden kendisinde olmayan, belli bir şeyin yokluğunu çeken, mahrum: *"Sen ki özlemime atılan oksun / Deli gönlüm her teselliden yoksun."* -F. Halıcı. **yoksun bırakmak (etmek** veya **kılmak)** yoksun duruma getirmek, bir şeyin yokluğunu çektirmek: *"...ruhun bekasına inanmayışı, son demlerinde onu hiç değilse bir başka dünyanın nimetleri tesellisinden de yoksun bırakmıştı."* -A. Ş. Hisar. *"Ahmet Kerim'i epeyce tatlı bir zevkten yoksun kalan bu söz, Samim'e irade dışı bir acizlik gibi gelir ve onu gülmeden katıltırdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yoksun kalmak** belli bir şeyin yokluğunu çekmek. **yoksun olmak** belli bir şeyin yokluğunu çekmek.

yoksunlu *s. man.* ve *gr.* Yokluk bildiren.

yoksunluk, -ğu *is.* Yoksun olma durumu, mahrumiyet: *Her türlü yoksunluğa katlanarak çalıştı.*

yoksunma *is.* Yoksunmak işi veya durumu.

yoksuz *s. hlk.* **1.** Yoksul. **2.** Yok olmuş, yok olan, bulunmayan.

yoksuzluk, -ğu *is. hlk.* **1.** Yoksulluk. **2.** Yoksuz olma durumu, bulunmama: *"Bahçenin duvarları yoktu ve biz, bu yoksuzluğun narına yandık. ...bu bahçeden elma çalmaya gidiyorduk."* -B. R. Eyuboğlu.

yokumsama *is.* Yokumsamak işi veya durumu.

yokumsamak *(-i)* Var olan bir şeyi yok olarak kabul etmek, inkâr etmek: *Bir gerçeği yokumsamak.*

yokuş *is.* **1.** Yükselerek devam eden yol, **iniş** karşıtı: *"Arkadaşımla beraber... kısa bir yokuşu tırmandık."* -F. R. Atay. *"Daldan dala uçuşan kuş gibiyim / Bazan iniş, bazan yokuş gibiyim."* -F. Halıcı. **2.** Bazen iniş yerine de kullanılır. **(bir işi) yokuşa koşmak** bir konuda güçlük çıkarmak.

→ ***yokuş aşağı, yokuş yukarı***

yokuş aşağı *zf.* **1.** (yokuşta) Aşağıya doğru. **2.** *mec.* Başarısızlığa doğru: *"Türkiye'nin bazı alanlarda yokuş aşağı gidişinin özünün kökeninde matematik düşünce yoksulluğu yatıyor bence."* -H. Taner.

yokuşçu *is. sp.* Özellikle tepe ve yamaçlı yollarda başarılı olan bisiklet yarışçısı.

yokuş yukarı *zf.* (yokuşta) Yukarıya doğru: *"Bodrum'dan yokuş yukarı tırmandık."* -Halikarnas Balıkçısı.

yok yere *zf.* Hiçbir gerçği ve yararı olmadan.

yok yoksul *is.* Zengin olmayan, fakir.

yol *is.* **1.** Karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılan uzaklık, tarik: *Kara yolu. Deniz yolu. Hava yolu.* **2.** Karada insan veya hayvanların geçmesi için açılan veya kendi kendine oluşmuş, yürümeye uygun yer: *Dağ yolu. Keçi yolu. "Bahçeleri bahçelere toprak yollar bağlardı."* -Ç. Altan. **3.** Genellikle yerleşim alanlarını bağlamak için düzeltilerek açılmış ulaşım şeridi: *Yol sonuna kadar asfalt. "Yolda oynayan çocuklara ne olduğunu sordu."* -Ö. Seyfettin. **4.** İçinden veya üstünden bir sıvının geçtiği, aktığı yer: *Su yolu. Sel yolu.* **5.** Yolculuk: *Yola çıkmak. Yoldan kalmak. Yol harcı. Yol tezkeresi.* **6.** Gidiş çabukluğu, hız: *Bu vapurun yolu az.* **7.** *mec.* Bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, yöntem: *Bu işi yapmanın bir yolu vardır.* **8.** Davranış, tutum, gidiş veya davranış biçimi: *"Celâl Beyi sakal bırakma yolunda, kim, hangi örnek özendirdi diye çok düşünmüşümdür."* -H. Taner. **9.** Uyulan ilke, sistem, usul, tarz: *Duyguların eğitimi de en iyi sanat yoluyla olur.* **10.** *mec.* Gaye, uğur, maksat: *Bu yolda çok emek harcandı.* **11.** Uzun çizgi: *Kumaşın yolları.* **12.** *hlk.* Kez, defa. **yol açmak 1)** yol yapmak; **2)** kapanmış olan yolu geçilir duruma getirmek; **3)** kalabalık bir yerde genellikle saygı değer bir kişinin geçmesi için kenara çekilip yol vermek; **4)** *mec.* bir olayın sebebi olmak: *"Seniha'nın bu hareketi türlü türlü tefsirlere yol açtı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **5)** *mec.* davranışla-

nyla başkalarına örnek olmak. **yol almak** yolda ilerlemek: *"Hayatta epeyce yol almış, çoluk çocuğa karışmış bir münevver olarak sürüden ayrılmaya korkuyordu."* -R. N. Güntekin. **yol aramak** çare bulmaya çalışmak. **yol bulmak** çare bulmak. **yol çizmek** bir konuda plân yapmak: *"Bütün günlerimiz için kendimize bir yol çizer, sonra her gün bunun aksine hareket ederiz."* -A. Ş. Hisar. **yol erkân** davranış kuralları. **(bir yeri) yol etmek** o yere sık sık gitmek. **yol gitmek** yolda ilerlemek. görünmek yola gitmek gerekmek. **yol göstermek** 1) kılavuzluk etmek, yolu bitmeyene anlatmak, tarif etmek: *"Elinde güçlü bir çıra vardı, onu yüksekte tutarak yolculara yol gösteriyordu."* -N. Araz. 2) ne yapılacağını, nasıl davranılacağını öğretmek: *"Biz benzincinin istihkakını düşeriz, siz de benzini alırsınız, diye yol gösterirler."* -M. Ş. Esendal. **yol gözlemek** bir şeyin olmasını ummak, beklemek. **yol iz bilmek** 1) gideceği yolu ve yeri bilmek; 2) görgülü davranmak. **yol kesmek** 1) geçmesine engel olmak, durdurmak: *"Senin yolunu kesecek, engel olacak değilim."* -M. Yesari. 2) ıssız yerlerde soygunculuk yapmak; 3) (motor vb.) hızını azaltmak, devrini düşürmek: *"Motorun yanaşmasını bekliyorum, Yol kestiği için şimdi hiç gürültü etmiyor."* -Z. Selimoğlu. **yol şaşmak** *esk.* yol çatallaşıp karışmak. **yol tepmek** çok uzun bir süre yürümek: *"Adam onca yolu tepip buraya dek gelmiş."* -T. Oflazoğlu. **yol tutmak** 1) yaşayış ve davranışını kendine göre bir düzende sürdürmek: *"Babası, dedesi de bu bostanda bahçıvanlık ederlermiş, bu da o yolu tutmuş."* -M. Ş. Esendal. 2) bir yoldan kimseyi geçirmeyecek biçimde düzen kurmak: *Asker, yolu tutmuş. "Sanat çalışmalarında tuttuğumuz yol öyle bir yol olacak ki, oradan yalnız kendimiz geçebileceğiz."* -B. R. Eyuboğlu. **yol vermek** 1) geçmesine izin vermek: *"Hafif sağ yapıp askerî bir kamyona yol verdi."* -A. İlhan. 2) hızını artırmak; 3) işten çıkarmak, işine son vermek: *"Madem ki bu işi yapamıyorsun, o hâlde başka işimiz yok derler bana yol verirler."* -O. Kemal. **yol vurmak** *esk.* yol kesmek. **yol yakınken** sezilen veya beliren kötü duruma düşmeden: *"Bizimle birlikte gelmesinler. Yol yakınken başlarının çaresine baksınlar."* -M. Ş. Esendal. **yol yapmak** 1) yol oluşturmak: *"Geçen köylünün, arabanın, sürünün izi buraları yol yapmıştır."* -R. H. Karay. 2) kandırmaya çalışmak, avutmak. **yol yürümek** yolda gitmek. **yola (veya yollara) düşmek** yola çıkmak, yol almaya başlamak: *"Sazını eline aldığı gibi düşer yollara."* -R. N. Güntekin. *"Yare gidecek günümdür / Düşem yollara yollara."* - Erzurumlu Emrah. **(aynı** veya **bir) yola çıkmak** 1) araca binmek üzere yol üstünde durmak; 2) bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek: *"Yola öğle yemeğinden sonra çıktık."* -S. Kocagöz. *"Beraber yola çıktığım arkadaş Kahire'de hastalanmıştı."* -Ö. Seyfettin. *"Bu iddiayla yola çıktılar mı, Millî Kongre'yi basarlar, Esat Paşa'yı derdest ederler."* -A. İlhan. **yola dizilmek** yol kenarında sıralanmak: *"Başında bir tavus tuğ gibi çamlar / Yollara dizilmiş tığ gibi çamlar."* -Z. Ö. Defne. **yola düzülmek (düzelmek** veya **koyulmak)** gidilecek yere doğru yola çıkmak: *"Eh, dedik, elbette orada bir çaresini bulurlar ve yola düzüldük."* -R. H. Karay. *"Rüzgâr, karanlığı karıştırır gibi garip bir ahenk içinde eserken biz de yolumuza koyulduk."* -H. E. Adıvar. **yola gelmek** istenilen biçimde davranışı kabullenmek, düzelmek, uslanmak. **yola getirmek** birinin bir konudaki ters tutumunu düzeltmek: *"... bir iki şişe Şarap içince, artık sen o aptalı istediğin yola getirirsin."* -E. E. Talu. *"Ben senin gibilerini yola getirmeyi bilirim, dedi."* -M. Ş. Esendal. *"Her karşısına çıkışta ona nasihat eder, bazen sert söyler, bazen tatlı tatlı yola getirmeğe çalışır..."* -H. Pulur. **yola gitmek** yolculuğa çıkmak. **yola koyulmak** yola çıkmaya başlamak. **yola revan olmak** *esk.* yola çıkmak. **yola vurmak** *hlk.* 1) yolcu etmek, uğurlamak; 2) yola koyulmak. **yola yatmak** yola gelmek:

"Birden kabarırsın, sonra yola yatarsın." -H. R. Gürpınar. **yoldan çevirmek** gideni durdurmak, gitmesine engel olmak. **yoldan çıkmak** 1) belli bir yol izleyen taşıtlar herhangi bir sebeple yolundan ayrılmak, gitmez olmak; 2) *mec.* doğru yoldan ayrılmak. **yoldan kalmak** gidilmek istenen yere gidememek. **yollara (sokaklara) dökülmek** kalabalık hâlde yolda olmak: *"İhtiyar annemle büyük dayım, uslanmak bilmeyen okul kaçağını aramak için yollara dökülmüşlerdi."* -R. N. Güntekin. **yollarda kalmak** varacağı yere vaktinde gidememek. **yolları ayrılmak** (iki kişi veya topluluk için) görüş, düşünce ayrılığı ortaya çıkmak, ayrı görüş ve düşünceleri benimsemek: *"Hayata beraber başladığımız / Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir."* -C. S. Tarancı. **yolları tutmak** geçecek kimselere engel olmak, bırakmamak. **yolu açmak** geçişi önleyen engelleri kaldırmak. **yolu almak** yolun sonuna varmak. **(bir yere) yolu düşmek** 1) o yerden geçmesi gerekmek; 2) sırası gelmek. **yolun açık olsun** yolculara söylenen bir iyi dilek sözü. **yoluna** uğruna: *Para yoluna canını verdi.* **(birinin) yoluna bakmak** beklemek. **yoluna baş koymak** bir amaca, bir gayeye yönelmek bütün varlığıyla kendini vermek. **yoluna can vermek** (veya **yoluna canını vermek**) birinin uğruna ölmek. **yoluna çıkmak** 1) karşılamaya gitmek; 2) yolda karşısına çıkmak. **yoluna girmek** istenilen, gerekli olan biçimde gelişmek: *"- Göreceksin, bu konaktan çıkar çıkmaz her şey öyle bir yoluna girecek ki! Bütün uğursuzluklar bu evden geliyor."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yoluna koymak** istenilen biçime getirmek, düzene koymak: *"Arkadaşının mektebe alınması işini o hafta içinde yoluna koymuş."* -A. Ş. Hisar. **yoluna sapmak** başvurmak: *Hile yoluna saptı.* **yolunda gitmek** olumlu gelişme göstermek; olumlu sonuçlanmak: *"Ticareti yolunda gidiyordu."* -Ö. Seyfettin. **yolundan kalmak** gidememek. **yolunu beklemek** (veya **gözlemek**) gelmesini beklemek: *"Ben merak ederdim, gece yarılarına kadar yolunu beklerdim."* -M. Ş. Esendal. **yolunu bilmek** yöntemini öğrenmek. **yolunu bulmak** 1) gereken çareyi bulmak: *"Bir yolunu bulduğu hâlde onları mektepten atmağa çoktan karar vermişti."* -R. N. Güntekin. 2) *argo* yasal olmayan yollardan kazanç sağlamak. **yolunu değiştirmek** gittiği yoldan ayrılış başka yola geçmek: *"Aradan uzun seneler geçer, o kadını sokakta gördüler mi yollarını değiştirirler."* -Ö. Seyfettin. **yolunu kaybetmek** hangi yoldan gideceğini bilememek. **(birinin) yolunu kesmek** engel olmak, engelemek. **yolunu sapıtmak** doğru yoldan ayrılmak, kötü yola sapmak. **yolunu şaşırmak** yanlış yola sapmak. **yolunu tutmak** bir yere doğru gitmeye başlamak: *"Bir süre sonra, kara kış gelince, bakmış ki olacak gibi değil, güneyin yolunu tutmuş."* -T. Halman. **(bir işin) yolunu yapmak** bir işi mümkün kılmak.

→ ***yol ağzı, yol ayrımı, yol azığı, yol bel, yol boyu, yol erkân, yol evlâdı, yolgeçen, yol halısı, yol işareti, yolkesen, yol kilimi, yol parası, yolu açık, yol uğrağı, yolüstü, yol yol, yol yordam, yol yorgunu***

yol ağzı *is.* Bir yolun başlangıcı veya bir yolun başka yollarla kesiştiği yer: *"Yol ağzındaki işaret memuru büyük damlalarla terliyordu."* -S. F. Abasıyanık.

yolak, -ğı *is. hlk.* Patika: *"Evlerinin önü yoldur yolaktır / Başımızda dönen dertir dolaptır."* -Halk türküsü.

yol ayrımı *is.* Yolların birbirinden ayrıldığı yer.

yol azığı *is.* Yol boyunca yenilecek maddeler.

yol bel *is.* Geçilen yer, yol.

yol boyu *zf.* **1.** Kara yolunda kenar. **2.** Yolculuk süresi.

yolcu *is.* **1.** Yolculuğa çıkmış kimse: *"Haydarpaşa istasyonunda Diyarbakır yolcuları ve onları uğurlamaya gelenler toplanmışlardır."* -H. E. Adıvar. **2.** Yolculuğa çıkmaya hazırlanan kimse: *"Gişelerin önünde işsiz güçsüzler, erken gelen yolcular dolanıyordu."* -N. Cumalı. **3.** *mec.* Doğması beklenen çocuk. **4.** *mec.* İyileş-

mesi umutsuz hasta. **Abbas yolcu** *tkz.* yola çıkacak kimse. **yolcu etmek** yola çıkanı uğurlamak: *"Onu Bursa'ya yolcu ederken rıhtımda gittikçe küçülerek mendil sallayışı..."* -A. İlhan.

→ ***yolcu gemisi, yolcu salonu***

yolcu gemisi *is.* Yolcu taşımak üzere yapılmış deniz taşıtı.

yolculuk, -ğu *is.* **1.** Ülkeden ülkeye veya bir ülke içinde, bir yerden bir yere gidiş veya geliş, gezi, seyahat: *"Ertesi gün başladı gün doğmadan yolculuk."* -F. N. Çamlıbel. **2.** Bu gidiş gelişte geçen süre. **3.** Herhangi bir taşıtla bir yere gidip gelme: *"Yolculukla ilgili işlemleri tamamlarken, koltuğuna oturtmuştuk onu."* -N. Cumalı. **yolculuk etmek** bir yerden başka bir yere gitmek.

yolcu salonu *is.* Liman, istasyon, otogar gibi yerlerde, yolcuların giderken veya gelirken oturma, dinlenme imkânını buldukları yer.

yoldaş *is.* **1.** Yol arkadaşı. **2.** Arkadaş, dost: *"Asıl dostumuz, sır yoldaşımız, arkadaşımız anamızdır."* -H. Taner. *"Bizim kadın kimsesizdir, bir can yoldaşı yok."* -M. Ş. Esendal. **3.** *mec.* Ortak bir görüşü benimseyenlerden her biri.

yoldaşlık, -ğı *is.* Yol arkadaşlığı: *"Babamın tatlı yoldaşlığı sayesinde ben ne yorgunluğunu duymuş, ne azabını çekmiştim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yoldaşlık etmek** bir yolcuya katılmak, birlikte gitmek: *"İşte, gene farkında olmadan haremlik selâlımlık olduk. Bravo size Neşet Sabit Bey, hanımlara yoldaşlık etme nezaketini içimizden yalnız siz göstermiş oluyorsunuz."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yoldurma *is.* Yoldurmak işi.

yoldurmak *(-i, -e)* Yolmak işini yaptırmak.

yol erkân *is.* Usul, yöntem, davranış bilgisi.

yol evlâdı *is.* Yol arkadaşı.

yolgeçen *is.* "Girip çıkanı, geleni gideni çok ve belirsiz olan yer" anlamında kullanılan **yolgeçen hanı (gibi)** deyiminde geçer: *"Böyle ev görmedim, yolgeçen hanı gibi, kimsenin kimseden haberi yok."* -R. N. Güntekin.

yolgeçen hanı *is. bk.* yolgeçen.

yol halısı *is.* Odalar arasında veya koridorlarda serilen, dar ve uzun halı, yolluk: *"Cilâlı parkelere serili yol halıları üzerinde yürürken tuhaflaştı."* -H. Taner. *"Yol halıları ayakkabılarımın sesini duyurmayacağına emin, servis merdivenine yürüdüm."* -R. H. Karay.

yol işareti *is. sp.* Yarış yolunda, yol gösteren oklar veya levhalar.

yolkesen *is.* Yolda engelleme yapıp soygun düzenleyen, şaki.

yol kilimi *is.* Dar ve uzun olarak dokunmuş kilim türü: *"Meltem, deniz yüzüne sanki koyu mavi bir yol kilimi uzatıyordu."* -H. Balıkçısı.

yollama *is.* Yollamak işi: *"Bunun kolayı, kandırıp kocasının yanına yollamalı."* -M. Ş. Esendal.

yollamak *(-i, -e)* Göndermek: *"Hekim hademeleri aşağıya yolladı."* -M. Ş. Esendal.

yollanma *is.* Yollanmak işi.

yollanmak *(nsz)* **1.** Yollamak işi yapılmak, gönderilmek. **2.** Bir yere gitmeye başlamak, yürümek: *"Arkadaşlarıyla buluştuğu pastahaneye yollandı."* -S. F. Abasıyanık.

yollu *s.* **1.** Yolu herhangi bir nitelikte olan: *Bozuk yollu bir mahalle.* **2.** Çizgili: *"Sandığın altında, mor yollu beyaz bir iplik çul seriliydi."* -O. Kemal. **3.** (taşıt için) Hızlı giden: *Yollu gemi.* **4.** *mec.* Kuralına uygun: *Bu hiç de yollu bir iş değildi.* **5.** *mec.* Herhangi bir nitelikte, biçimde olan: *"İlk teklifimde direnir yollu konuşmaya başladım."* -F. R. Atay. **6.** *is.* ve *s. argo* Kolayca elde edilen (kadın).

yolluk, -ğu *is.* **1.** Yolculukta yenmek için hazırlanan yiyecek. **2.** Yolcuya verilen armağan. **3.** Yere serilen ince uzun kilim, halı veya keçe. **4.** Yol masrafı, harcırah: *"Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin ödenek ve yollukları kanunla düzenlenir."* -Anayasa.

yolma *is.* **1.** Yolmak işi. **2.** *hlk.* Sapı orakla biçilmeyecek kadar kısa kalmış ekin.

yolmak, -ar *(-i)* **1.** Çekerek yerinden çıkarmak, çekip koparmak: *Tavuğun tüylerini yolmak. Saçını yolmak. Üstünü başını yolmak. "Yoluyor mu, ne yapıyor bilmem, pişik suratlı olmuş."* -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Dolandırarak, hile ile birinin parasını almak: *Adamcağızı iyice yoldular.*

yol parası *is.* Yolculuk sırasında harcanmak için ayrılmış para.

yolsuz *s.* **1.** Yolu olmayan: *Yolsuz köy. "Bu dik, sarp ve yolsuz dağları arabalar, katırlar ve otomobillerle aşacaksınız."* -F. R. Atay. **2.** (taşıt için) Yavaş giden: *Bu gemi yolsuzdur.* **3.** *mec.* Kurallara aykırı, uygunsuz, yöntemsiz, düzensiz, yersiz, usulsüz, nizamsız: *"Bir ihtiyarın işitmeğe tahammül edemeyeceği birtakım yolsuz, çiy lâkırdılardı."* -R. N. Güntekin. *"Kaymakamın yolsuz icraatı, hususî hayatı hep burada konuşulur, kasabanın olup biten işleri hep burada öğrenilirdi."* -R. H. Karay. **4.** Törelere, toplumun görüşüne aykırı davranan: *"Babam böyle yolsuz bir adam olsaydı anam ne yapardı."* -M. Ş. Esendal.

→ ***yolsuz yöntemsiz***

yolsuzluk, -ğu *is.* **1.** Yolsuz olma durumu: *Köy yolsuzluktan kurtuldu.* **2.** *mec.* Bir görevi, bir yetkiyi kötüye kullanma, suiistimal, nizamsızlık: *"Bir hafta içinde adamlarının on beşten fazla hırsızlığını, yolsuzluğunu tuttu."* -S. F. Abasıyanık.

yolsuz yöntemsiz *s.* Bir kurala, bir yönteme uymayan, usulsüz: *Yolsuz yöntemsiz işler.*

yolu açık *s.* Önünde engel olmayan.

yol uğrağı *is.* Geçerken uğranılan; yanından yol geçen, uğrak: *"Şimdi akşamüstü buradan kalkarım, yolumun üstünde ne kadar aşçı, lokanta, işkembeci, tatlıcı, sütçü dükkânları varsa hepsine uğrarım."* -M. Ş. Esendal.

yoluk *s.* Tüyleri yolunmuş olan: *"Nuran, yoluk kaşlarını parmaklarıyla düzeltiyordu."* -M. Yesari.

yolunma *is.* Yolunmak işi.

yolunmak *(nsz)* **1.** Yolmak işi yapılmak, çekilip koparılmak: *"Kaşları tıraş edilmiş, yahut yolunmuş, yerine hilâl kaşlar kalemle çekilmiş."* -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Çok kederlenerek çırpınmak.

yoluyla *zf. (yolu'yla)* **1.** Yolundan geçerek: *Kara yoluyla gidildi.* **2.** *mec.* Aracılığıyla, vasıtasıyla: *Dilekçesini kaymakamlık yoluyla göndermiş.* **3.** Yöntemiyle, usulüne uygun olarak: *Her işi yoluyla yapar.*

yolüstü *is. bk.* yol uğrağı.

yol yol *zf.* Çizgili, çizgiler biçimde çizgi çizgi.

yol yordam *is.* Davranış veya yapım kuralları.

yol yorgunu *is.* Yoldan gelmiş kimse.

yom *is. hlk.* Uğur, iyi talih, iyi haber. **yom tutmak** uğurlu saymak.

yoma *is. Yun. den.* **1.** Sabit manevralarda ve gemileri bağlamada kullanılan, üç veya dört kollu halat. **2.** Birçok ipin örülmesiyle oluşturulan, balıkçılıkta kullanılan halat.

yomsuz *s.* Uğursuz, meş'um.

yomsuzluk, -ğu *is.* Yomsuz olma durumu, uğursuzluk: *"Gökbel'e ulaşır ulaşmaz buranın şomluğu ve yomsuzluğu, yalnız Emine'yi değil, Cafer'i bir tokat yemiş gibi sarsmıştı."* -Halikarnas Balıkçısı.

yonca *is. bot.* Baklagillerden, başak durumundaki çiçekleri kırmızı veya mor renkli, hayvanlara yem olarak yetiştirilen çayır bitkilerinin genel adı *(Trifolium).*

→ ***yonca yaprağı***

yoncalık, -ğı *is.* Yonca tarlası.

yonca yaprağı *is.* Kara yollarında alt yoldan üst yola veya üst yoldan alt yola geçmeyi sağlayan, dört yapraklı yonca biçimindeki kavşak.

yonga *is.* Kesilen, yontulan veya rendelenen bir şeyden çıkan parça, kamga: *Ağaç yongası. Demir yongası.*

yongalama *is.* Yongalamak işi veya durumu.

yongalamak *(-i)* Yonga durumuna getirmek.

yongalayıcı *s.* Yonga balyası yapan (kimse): *Yongalayıcı ve üfleyici alınacaktır.*

yongar *is.* Üç telli bağlama.

yonma *is.* Yonmak işi veya durumu.

yonmak, -ar *(-i) hlk.* Yontmak.

yont *is. hlk.* Başıboş hayvan.

→ ***yont kuşu***

yont kuşu *is. zool.* Kuyruksallayan.

yontma *is.* **1.** Yontmak işi: *"Ucu sipsivri bir kurşun kalemi tekrar yontmağa kalktım, ucunu kırdım."* -P. Safa. **2.** *s.* Yontulmuş veya yontularak yapılmış: *Yontma taş. Yontma su yolu.*

→ ***Yontma Taş Çağı. Yontma Taş Devri***

yontmak, -ar *(-i)* **1.** Bir şeye istenilen biçimi vermek için dış bölümünü keskin bir araçla biçmek, kesmek: *Taşı yontmak. Ağacı yontmak. "Boş zamanlarında tahta kaşık, kepçe yontar, geçimini bunları satarak sağlardı."* -N. Araz. **2.** *mec.* Bir kimsenin azar azar parasını çekmek, birinden para sızdırmak: *"Hacı Beyi yontacak, ondan bir hayli fazla para sızdıracaktı."* -E. E. Talu. **3.** *bk.* kendine yontmak.

Yontma Taş Çağı *is. bk.* Yontma Taş Devri.

Yontma Taş Devri *is.* Tarihten önceki zamanların en eski devri.

yontu *is.* Taş, tunç, mermer, kil, alçı, bakır gibi maddelerden yontularak, kalıba dökülerek veya yoğrulup pişirilerek oluşturulan eser, heykel.

yontucu *is.* **1.** Yontu yapan kimse, heykeltıraş. **2.** *s. mec.* Kendi çıkarını düşünen.

yontuculuk, -ğu *is.* Yontu yapma sanatı, heykeltıraşlık.

yontuk, -ğu *is.* ve *s.* **1.** Yontulmuş yer. **2.** Yontulmuş parça: *Yontukları süpürüp atın.* **3.** *s.* Yontulmuş olan: *Yontuk kalem.*

→ ***yontuk düz***

yontuk düz *is. coğr.* Erozyon etkisiyle oluşmuş, yumuşak engebeli yeryüzü parçası, yalama yazı, peneplen.

yontulma *is.* Yontulmak işi.

yontulmak *(nsz)* **1.** Yontmak işi yapılmak veya yontmak işine konu olmak: *"Önünde duran çok sivri yontulmuş kurşun kalemi aldı."* -H. Taner. **2.** *mec.* (insan için) Kabalıktan, görgüsüzlükten kurtularak toplum törelerine göre davranır duruma gelmek: *"Efendim, yontulmamış adamlar, hani dört yaşındaki çocuktan berbat..."* -R. N. Güntekin. **3.** Bir şeyi kendi görüşüne göre değerlendirmek.

yonulmak *(nsz) hlk.* Yontulmak.

yordam *is. esk.* **1.** Çeviklik, çabukluk. **2.** *esk.* Çalım. **3.** Yatkınlık, alışkanlık, yeti, meleke: *"Karanlık merdiveni el yordamıyla yoklayarak mutfağa indi."* -S. F. Abasıyanık. **4.** *hlk.* Kılavuz, yardımcı.

yordamlı *s. hlk.* **1.** Yakışıklı. **2.** Elinden iş gelen, becerikli.

yordamsız *s.* Çevik olmayan, cansız.

yordurma *is.* Yondurmak işi.

yordurmak *(-i)* Yorumunu yaptırmak, yorumlanmasını sağlamak.

yorga *is.* Biniciyi sarsmayan at yürüyüşlerinden biri.

yorgalama *is.* **1.** Yorgalamak işi. **2.** *tıp* Ayak ve baldır kaslarının felcinden ileri gelen özel yürüyüş biçimi.

yorgalamak *(nsz)* (at) Yorga yürümek, yorga gitmek.

yorgan *is.* Yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü: *"Yatağının içinde, yorganı omuzuna almış, bağdaş kurmuş, oturuyordu."* -E. E. Talu. *"Hatıralarıdır insanı sarıp ısıtan yorgan."* -F. Halıcı. **yorgan döşek yatmak** ağır hasta olmak: *"Aksi gibi çamaşırcının ihtiyar kocası o akşam birdenbire hastalanmış kim bilir kaç derece ile yorgan döşek yatmıştı."* -R. N. Güntekin. **yorgan gitti, kavga bitti** anlaşmazlık sebebi olan şey ortadan kalkınca anlaşmazlık da sona erdi. **yorgan kaplamak** yorgana çarşaf geçirmek.

→ ***yorgan çarşafı, yorgan iğnesi, yorgan ipliği, yorgan kavgası, yorgan yüzü***

yorgancı *is.* Yorgan, yastık, şilte gibi şeyler diken veya satan kimse.

yorgancılık, -ğı *is.* Yorgancının işi.

yorgan çarşafı *is.* Yorganın üzerine geçirilen veya dikilen çarşaf.

yorgan iğnesi *is.* Yorgan dikmeye yarayan iğne.

yorgan ipliği *is.* Yorgan dikmek için kullanılan kalın ve sağlam iplik.

yorgan kavgası *is.* Bir şeyden çıkar sağlama konusunda anlaşmazlığa düşme, post kavgası.

yorgan yüzü *is.* Yorganı kirden ve dış etkilerden korumak için bezden veya kumaştan yapılan yüz.

yorgun *s.* Çalışma veya değişik sebeplerle beden veya zihin etkinliği yavaşlayan, yorulmuş olan: *"Gurbetten gelmişim yorgunum hancı / Şuraya bir yatak ser yavaş yavaş."* -B. S. Erdoğan. *"Yorgun atlarımızın boynu boş heybe gibi sarkıyor."* -F. R. Atay. **yorgun düşmek** çok yorulmak, bitkin duruma gelmek: *"Ben de uykusuzluktan yorgun düşmek üzereyim, yatacağım."* -R. H. Karay. **yorgunu yokuşa sürmek** yapılması güç bir işin, büsbütün güç şartlarda gerçekleştirilmesini istemek.

→ ***yorgun argın, yorgun yorgun***

yorgun argın *zf.* Çok yorulmuş, gücü kalmamış olarak: *"Üç bin kadar zayıf, soluk ve üstü başı yıpranmış Türk çocuğu, yorgun argın önümüzden geçtiler."* -F. R. Atay.

yorgunluk, -ğu *is.* Çalışma veya değişik sebeplerle bireyin ruh ve beden etkinlikleri açısından verimlilik düzeyinin azalması: *"Yorgunluktan ikimiz de pelteye döndük."* -S. M. Alus. *"Dizlerimi artık demir bir mengene gibi sıkan yorgunluktan o kadar usanmıştım."* -F. R. Atay. **yorgunluk çıkarmak** (veya **yorgunluğunu çıkarmak**) **1)** dinlenmek: *"Meselâ, şimdi yorgunluk çıkarmak için yıkanmak istersiniz."* -R. H. Karay. **2)** yaptığı işten, yorgunluğu unutturan, sevindirici bir sonuç almak. **yorgunluğunu almak 1)** (kendi) dinlenmek; **2)** (birini) dinlendirmek.

→ ***yorgunluk kahvesi***

yorgunluk kahvesi *is.* Dinlenmek amacıyla çalışmaya ara verildiğinde içilen kahve: *"Ağa bize birer yorgunluk kahvesi ikram etse de dinlensek."* -R. Enis.

yorgun yorgun *zf.* Yorulmuş olarak, yorgun durumda: *Yorgun yorgun oraya gidemem.*

yorma *is.* Yormak (I, II) işi.

yormak, -ar (I) *(-i)* **1.** Yorgun duruma getirmek: *"Teknik teferruatla okurlarımı yormak istemiyorum."* -F. R. Atay. **2.** Sıkıntıya sokmak, üzmek: *"Ömer, kalbimi en çok yoran bir sima gibi hatırımda kaldı."* -H. E. Adıvar.

yormak, -ar (II) *(-i, -e)* Bir sebebe bağlamak, bir duruma işaret saymak, bir anlam vermek, yorumlamak: *"Hayvanlara insanca duygu ve düşünceler yormak ne derece doğrudur bunu da kestiremiyorum."* -H. Taner.

yortma *is.* Yortmak işi veya durumu.

yortmak, -ar *(nsz) hlk.* **1.** Koşmak; sürekli yol yürümek. **2.** *hlk.* İşsiz güçsüz gezmek.

yortu *is. Yun.* Hristiyan bayramı: *"Bilmem hangi düşmanın bilmem hangi yortusu varmış."* -A.Gündüz.

yorucu *s.* Yorgunluğa yol açan: *Yorucu bir iş. "Yalnızken kendini dinleyiş kadar yorucu ne vardır?"* -R. H. Karay.

yorulma *is.* Yorulmak (I, II) işi.

yorulmak (I) *(nsz)* Yorgun duruma gelmek: *"Artık ciddiyetten yorulmuş gibi silkinerek kısa ve gevrek kahkahasını attı."* -P. Safa. *"Bir saat yorularak, terleyerek boğuştuktan sonra her şey bitmiş oldu."* -M. Ş. Esendal.

yorulmak (II) *(nsz)* Bir sebebe bağlanılmak, yorumlanmak: *Bu davranış iyiye yorulmaz.*

yorum *is.* **1.** Bir yazının veya bir sözün, anlaşılması güç yönlerini açıklayarak aydınlığa kavuşturma, tefsir. **2.** Bir olayı belli bir görüşe göre açıklama, değerlendirme: *"Böyle bir yorum hiçbir şey öğretmez."* -F. R. Atay. *"...karın boşluğuna boşaltacağı mermilerin dilediği gibi yorumunu yapabilir."* -T. Buğra. **3.** Gizli veya hayalî olan bir şeyden anlam çıkarmak. **4.** *müz.* ve *tiy.* Bir müzik parçası veya tiyatro

oyununun orijinal bir teknik ve duyarlılıkla sunulması.

yorumcu *is.* Yorum yapan kimse: *"Buraya kadar naklettiklerin, hiçbir yorumcuya ihtiyaç göstermeksizin, kendi kendilerini açıklayabilecek bir nitelik taşımaktadır."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yorumculuk, -ğu *is.* Yorumcu olma durumu.

yorumlama *is.* Yorumlamak işi.

yorumlamak *(-i)* **1.** Bir yazıyı veya bir sözü yorum yaparak açıklamak, tefsir etmek. **2.** Bir olaya, bir duruma bir anlam vermek, tabir etmek: *"Hasan Bey istediği gibi yorumlayabilir: bu beni ilgilendirmez."* -H. E. Adıvar. **3.** *müz.* ve *tiy.* Bir müzik parçasını veya bir tiyatro oyununu kendine özgü bir duyarlık ve teknikle çalmak, söylemek veya oynamak, icra etmek.

yorumlanma *is.* Yorumlanmak işi.

yorumlanmak *(nsz)* Yorumlamak işi yapılmak veya yorumlamak işine konu olmak, tefsir edilmek.

yosma *s.* **1.** Şen, güzel, fettan (genç kadın): *"Bir yosma geçiyor kaldırımdan / Küfürler, şarkılar, türküler, läf atmalar."* -O. V. Kanık. **2.** *is.* Çok süslü giyinen ve modaya düşkün kadın, koket.

yosmaca *zf. (yosma'ca)* Yosmaya yakışan biçimde, yosma gibi.

yosmalık, -ğı *is.* Yosma olma durumu, yosmaca davranış: *"Rüştiye mezunu, okur-yazar ve iyi kanun çalarmış. Kendine mahsus bir yosmalığı varmış."* -H. E. Adıvar.

yosun *is. bot.* Tallı bitkilerin, çoğu sularda yetişen, ilkel yapıdaki örneklerine verilen genel ad. **yosun bağlamak** (veya **tutmak**) üzerini yosun kaplamak.

→ *yosun külü*

yosuncul *s.* Yosunla beslenen veya yosunların içinde yaşayan.

yosun külü *is.* Yosunların yakılmasından elde edilen önceleri cam ve sabun sanayiinde kullanılan, soda ve iyot üretiminde değerlendirilen deniz yosunu ürünü.

yosunlanma *is.* Yosunlanmak, yosunlaşmak işi.

yosunlanmak *(nsz)* Yosun oluşmak, yosunla kaplanmak.

yosunlu *s.* Yosunu olan, yosunla kaplanmış olan: *"Yosunlu kavuğuyla yere yaslanmış bir taş üstüne çöküyorum."* -Y. Z. Ortaç. *"Denizden yosunlu, serin, çürük bir koku geliyordu."* -Ç. Altan.

yoz *s.* **1.** Doğada olduğu gibi kalarak işlenmemiş olan: *Yoz toprak. Yoz bitki.* **2.** *mec.* Kaba, adi, bayağı: *Yoz adam.* **3.** *mec.* Soysuz, yozlaşmış, dejenere. **4.** *hlk.* Kısır.

yozcu *is.* Koyun ticareti yapan kimse: *"Bir gün bir ikindi vakti hayvan yerinde Karayazı Çiftliği yozcusuna tesadüf etti."* -M. Ş. Esendal.

yozlaşma *is.* Yozlaşmak işi, tereddi.

yozlaşmak *(nsz)* **1.** Özündeki iyi nitelikleri birtakım dış etkenlerle zamanla yitirmek, bozulmak, soysuzlaşmak, doğasındaki iyi nitelikleri sonradan yitirmek, tereddi etmek: *"Giderek soğuk bir su serpintisine yozlaşan yağmur, ortalığa garip bir kış serinliği getirmişti."* -A. İlhan. **2.** Bir şey, manevi anlamda değer yargılarını, özelliklerini ve niteliklerini yitirmek, bozulmak, dejenere olmak, özünden uzaklaşmak: *"Toplumun yozlaştığı anlarda bazı kesimler bu yozlaşmanın da tadını çıkarırlar."* -H. Taner.

yozlaştırma *is.* Yozlaştırmak işi.

yozlaştırmak *(-i)* Yozlaşmasını sağlamak, yozlaşmasına sebep olmak, soysuzlaştırmak, dejenere etmek.

yozluk, -ğu *is.* Yoz olma durumu, tereddi.

yön *is.* **1.** Belli bir noktaya göre olan yer, taraf. **2.** Bir şeyin belli bir noktaya baktığı yan, veçhe: *Binanın batı yönü.* **3.** Bir yere gitmek için izlenen yol, cihet, istikamet: *Bolu yönüne.* **4.** *mec.* Tutulacak, izlenecek yol: *İşin ekonomik yönü.* **yön vermek** yeni bir biçim, yeni bir düzen vermek. **yönden** bakımından: *İş bu yönden de incelendi.*

→ *yön belirteci, yön eki, yöneylem, yön gösterme eki, yön zarfı*

yön belirteci *is.* Yön belirleme işine yarayan alet, pusula.

yöndeş *s.* Yönü aynı olan, aynı yöne bakan.

→ ***yöndeş açılar***

yöndeş açılar *ç. is. mat.* İki paralel çizginin bir kesenle kesişmesinden oluşan ve biri içte, biri dışta olarak, kesenin aynı tarafında kalan açılar.

yön eki *is. gr. bk.* yön gösterme eki.

yönelik *s.* ve *is.* Belli bir yöne çevrilmiş olan, müteveccih, ait, özgü: *"Bir büyük ve değerli özelliği de, Türk geçmişinin ve bugünün sentezine yönelik bir yaklaşım içinde bulunuşu idi."* -H. Taner.

yönelim *is.* **1.** Yönelme durumu. **2.** Kendi durumunu veya bulunduğu yerin durumunu başka yerlere göre belirleme. **3.** Bireyin, karşılaştığı karışık ve sorunlu durumlarda kendi yönünü, tutumunu belirlemesi. **4.** *biy.* Bitki ve hayvan gibi bazı canlı varlıkların, ışık, ısı, besin gibi türlü uyarıcı sebeplerin etkisi altında, bu uyarıcılara doğru veya tersine yer değiştirmeleri olayı, doğrulum, tropizm.

yöneliş *is.* Yönelmek işi veya biçimi.

yönelme *is.* Yönelmek işi.

→ ***yönelme durumu, yönelme hâli***

yönelme durumu *is. gr.* İsim soyundan bir sözü yaklaşma, yönelme kavramlarıyla fiile veya bir edata bağlayan durum, -e hâli, datif: Türkçede -e (-a, -y-e, -y-a) ekiyle belirtilir: *Eve (ev-e), yola (yol-a), bahçeye (bahçe-y-e), kapıya (kapı-y-a).*

yönelme hâli *is. bk.* yönelme durumu.

yönelmek *(-e)* **1.** Belli bir yön tutmak, yüzünü belli bir yöne doğru çevirmek, tevecüh etmek. **2.** *mec.* Amaç olarak benimsemek: *"Şiire veda etti ve sanatın başka bir bölümüne yöneldi, hikâye ve romana."* -Y. Z. Ortaç. **3.** *mec.* Hedef almak: *Suçlamalar bana yöneldi.*

yönelmeli *s.* Yönelme durumunda olan.

→ ***yönelmeli tümleç***

yönelmeli tümleç, -ci *is. gr.* Yapılan işin anlamını bütünleyen ve yönelme durumunda bulunan tümleç: *Çocuklar eve geldi* örneğindeki gibi.

yönelteç, -ci *is.* **1.** Direksiyon. **2.** Bisikletin ön tekerlek maşası üstüne bağlanmış, iki elle kullanılan yön değiştirme aracı, gidon.

yöneltilme *is.* Yöneltilmek işi.

yöneltilmek *(nsz)* Yöneltmek işi yapılmak.

yöneltim *is.* Yöneltmek işi.

yöneltme *is.* **1.** Yöneltmek işi, tevcih. **2.** *ped* Öğrencilerin okul yaşamına, izleyecekleri derslere uyumlarını sağlamayı amaçlama, seçecekleri meslekleri yönlendirme işi. **3.** *astr.* Bir ırakgörürü veya gözlem aracını bakılacak yıldıza doğru çevirme işi.

yöneltmek *(-i, -e)* **1.** Bir şeye belli bir yön vermek, yönelmesini sağlamak, çevirmek, tevcih etmek. **2.** Birine veya bir şeye doğru bakmak: *Bakışlarını ona yöneltti.* **3.** Birine bir şey söylemek, tevcih etmek: *"Yine ünlü kişiler çeşitli konularda konuşur, ardından dinleyiciler onlara sorular yöneltirlerdi."* -H. Taner.

yönerge *is.* Herhangi bir konuda tutulacak yol için üst makamlardan alt makamlara ve kuruluşlara veya üst aşamadakilerden astlara belli bir esasa dayanarak verilen buyruk, talimat, direktif.

yönetici *is.* **1.** Yönetme gücünü elinde bulunduran kişi, yöneten kişi, idareci: *"Yönetici ya bir kral, padişah, sultan veya seçimle gelen parlamentodur."* -C. Bayar. **2.** *sp.* Bir spor dalında takımların hazırlanması, oyuncunun bakımı, çalışma yerinin sağlanması, yapılacak karşılaşmaların plânlanması gibi işlerle ilgilenen kimse.

yöneticilik, -ği *is.* Yönetici olma durumu veya yöneticinin görevi, idarecilik.

yönetilme *is.* Yönetilmek işi.

yönetilmek *(nsz)* Yönetmek işi yapılmak, idare edilmek.

yönetim *is.* **1.** Yönetmek işi, çekip çevirmek, idare: *Bu iş sizin yönetiminiz altında yürüyebilir.* **2.** *mec.* Dümen.

→ ***yönetim gideri, yönetim kurulu, yönetim yeri***

yönetim gideri *is.* Genellikle apartmanlarda, kooperatiflerde yönetme işinin gerektirdiği para, ücret.

yönetim kurulu *is.* Bir kuruluşu yönetmekle görevlendirilmiş kimselerin hepsi, idare heyeti, umumî heyet.

yönetimsel *s.* Yönetimle ilgili, idarî.

yönetim yeri *is.* Kamu veya özel kurum veya kuruluşların yönetildiği merkez.

yönetiş *is.* Yönetmek işi veya biçimi.

yönetme *is.* Yönetmek işi.

yönetmek *(-i)* **1.** Yasalara, kurallara veya belli şartlara uygun biçimde çalışmayı sağlamak, idare etmek, tedvir etmek. **2.** Birinin bir konudaki etkinliğine, çalışmasına yön vermek, birini yönlendirmek. **3.** *sin.* ve *tiy.* Yapımını, gerçekleşmesini sağlamak: *Filmi yönetmek.*

yönetmelik, -ği *is.* **1.** Genellikle bir kuruluşun çalışma yöntemini belirleyen, bu kuruluşta çalışanların uyacakları kuralların tümü. **2.** Bu kuralların yazılı olduğu belge, talimatname. **3.** *huk.* Yasa ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak amacıyla bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerince hazırlanan, düzenleyici kuralların tümü.

yönetmen *is.* **1.** Bir kuruluşu yönetme yetkisi olan kimse, müdür, direktör. **2.** *sin.* ve *tiy.* Bir oyunu sahneye koyan, bir filmin çevrilmesini veya gerçekleşmesini sağlayan kimse, rejisör.

→ ***yönetmen yardımcısı***

yönetmenlik, -ği *is.* **1.** Yönetmen olma durumu. **2.** Yönetmenin görevi veya yeri, müdürlük, müdüriyet, direktörlük.

yönetmen yardımcısı *is.* Yönetmene her konuda yardımcı olmakla görevli kimse.

yönetsel *s.* Yönetimsel.

yöneylem *is.* Karmaşık sorunların çözümünde ve incelenmesinde bilimsel ve özellikle matematiksel yöntemlerin uygulanışı.

→ ***yöneylem araştırması***

yöneylem araştırması *is.* Herhangi bir problemi yöneylem yöntemine göre araştıran, inceleme.

yön gösterme eki *is. gr.* Türkiye Türkçesinde kalıplaşıp sayılı örneklerde kalan yön bildiren yer ve zaman adları yapan ek: *son-ra, taş-ra, dış-arı, iç-eri* vb.

yönlendirme *is.* Yönlendirmek işi.

yönlendirmek *(-i)* Bir kimsenin davranış, tutum, yapacağı iş vb alanlarda izleyeceği yolu göstermek.

yönlü *s.* **1.** Yönü olan: *Çok yönlü bir sorun.* **2.** *hlk.* Uygun.

→ ***yönlü doğru***

yönlü doğru *is. mat.* Üzerinde pozitif bir yön seçilmiş doğru.

yönseme *is. psikol.* Belli bir amaca veya sonuca yönelen, etkinliğe dönüşmeyen etki gücü, temayül.

yönsüz *s.* **1.** Yönü olmayan. **2.** *mec.* Amaçsız: *"O henüz şekilsiz, yönsüz isteklerinin peşinde başıboş bir hayat sürmektedir."* -N. Cumalı.

yöntem *is.* **1.** Bir amaca erişmek için izlenen, tutulan yol, usul, sistem. **2.** Bilimde belli bir sonuca erişmek için, bir plâna göre izlenen yol, metot.

→ ***yöntem bilgisi, yöntem bilimi, yöntem bilimsel***

yöntem bilgisi *is.* Metot bilgisi.

yöntem bilimi *is.* Özellikle felsefe ve bilim alanında yöntem araştırmak ve yeni yöntemler yaratmak için ilkeler geliştiren bilim, metodoloji.

yöntem bilimsel *is.* Yöntem bilimle ilgili, metodolojik.

yöntemli *s.* Belli bir yönteme dayanılarak yapılan, metotlu.

yöntemlilik, -ği *is.* Bir işi, bir yönteme dayanarak yapma.

yöntemsiz *s.* Bir yönteme dayanmayan, düzensiz, uygunsuz, metotsuz.

yöntemsizlik, -ği *is.* Yöntemsiz olma durumu, düzensizlik, uygunsuzluk.

yön zarfı *is. gr.* Yön bildiren zarf: *İçeri girdi.*

yöre *is.* **1.** Bir bölgenin belli bir yer ve çevresini kapsayan sınırlı bölümü, havali, mahal. **2.** *hlk.* Değirmenlerde, taşla kasnak arasında kalan ve hayvan yemi olarak kullanılan un.

yöresel *s.* Yöre ile ilgili, yerel, mahallî.

yöreselleşme *is.* Yöreselleşmek işi.

yöreselleşmek *(nsz)* Yerelleşmek, mahallileşmek.

yöresellik, -ği *is.* Yöresel olma durumu.

Yörük, -ğü *öz. is.* Hayvancılıkla geçinen, Toroslarda yaşayan göçebe Türk oymağı.

→ ***Yörük çadırı***

yörük *s. bk.* yürük.

Yörük çadırı *is.* Yörüklerin kendine özgü iyi korunmuş, kıldan yapılmış büyük ve geniş çadırı.

yörünge *is. mat.* **1.** Yürüyen bir noktanın izlediği veya çizdiği yol, mahrek: *"Sevecenlikle dolu, sevgiyle pırıl pırıl / Yeni bir yörüngeye giriyor dünyam benim."* -F. Halıcı. **2.** *astr.* Bir gök cisminin hareket etmesi süresince aldığı yol. **yörüngesine oturmak 1)** (yapma uydu) uzayda istenilen yörüngede hareket etmek; **2)** *mec.* bir iş yoluna girmek.

yudum *is.* Bir içişte yutulacak miktar: *"Dudaklarımda bir yudum suyun hasreti."* -Y. Z. Ortaç. *"Bu kaçıncı sebil, kaçıncı yudum / Zamanlardan öte, derin sularda."* -F. Halıcı.

→ ***yudum yudum***

yudumlama *is.* Yudumlamak işi.

yudumlamak *(-i)* Yudum yudum içmek, acele etmeden yavaş yavaş içmek.

yudumlanma *is.* Yudumlanmak işi.

yudumlanmak *(nsz)* Yudumlamak işi yapılmak, yudum yudum içilmek: *"...ellerinde henüz yudumlanmış çay bardakları."* -Y. Z. Ortaç.

yudumluk, -ğu *s.* Bir yudum miktarında.

yudum yudum *zf.* Azar azar, yavaş yavaş: *"Çocuğun getirdiği kahveyi yudum yudum içtikçe açıldı."* -Ö. Seyfettin. *"Sen şiirsin duygu ve ilham sensin / Yudum yudum kadeh sensin, cam sensin."* -F. Halıcı.

yuf *ünl. (yu:f) kaba* Kınama, üzüntü, nefret bildirir. **(birine) yuf borusu çalmak** kınama, üzüntü ve nefretini bildirmek. **yuf ervahına** (veya **ervahına yuf olsun**) "lânet olsun, yazıklar olsun" anlamında bir ilenme: *"Allah müstahakkımı versin, gelmişime de, geçmişime de, ervahıma da yuf olsun!"* -S. M. Alus.

→ ***yuf borusu***

yuf borusu *is. hlk.* **1.** Nefir. **2.** Kınama, üzüntü ve nefret bildirme: *"Yürü bakkallar paşası yürü, yuf borusu seni bekliyor."* -Ö. Seyfettin.

yufka *is.* **1.** Oklava ile açılan ince, yuvarlak hamur yaprağı: *"Un ettiler yufka misali dürdüler bizi / Pey diye nice pazarlara sürdüler bizi."* -F. Halıcı. **2.** *hlk.* Sacda pişen bir ekmek türü. **3.** *s. mec.* İnce ve çabuk kırılır, dayanıksız: *Bu kapak pek yufka bir şey.* **yufka açmak** hamuru ince yaprak durumuna getirmek.

→ ***yufka böreği, yufka ekmeği, yufka kebabı, yufka yürekli***

yufka böreği *is.* **1.** Çarşıdan hazır alınmış yufkayla yapılmış börek. **2.** Sacda pişirilmiş yufkadan yapılmış börek.

yufkacı *is.* Yufka, kadayıf yapıp satan kimse.

yufkacılık, -ğı *is.* Yufkacının işi.

yufka ekmeği *is.* Pideden daha ince açılan bir çeşit ekmek.

yufka kebabı *is.* Yufka ile etten yapılan bir tür kebap.

yufkalık, -ğı *is.* ve *s.* **1.** Yufka yapmak için ayrılmış olan: *Yufkalık un.* **2.** *mec.* Az, kıt olma, sığlık: *"O zaman kusuru yapıtta değil" anlamayanların zekâlarının yufkalığında bulmak zorunda kalırız."* -S. Birsel.

yufka yürekli *s.* Olaylardan çok çabuk etkilenen, üzülen: *"Bir yufka yürekli hanım nineler...bir dilim ekmek vermeyi düşünmezler."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Yufka yüreklilerle çetin yollar aşılmaz."* -N. Atsız.

Yugoslav *öz. is.* **1.** Yugoslavya halkından olan kimse. **2.** *s.* Yugoslav halkına özgü olan: *Yugoslav müziği.*

Yugoslavyalı *öz. is. (yugosla'vyalı)* Yugoslavya'da yaşayan kimse.

yuğ *is. bk.* yoğ.

yuh *ünl. tkz.* Hoşnutsuzluk ve öfke anlatır, yuf. **yuh çekmek** beğenilmeyen, tasvip edilmeyen birine veya bir duruma karşı haykırmak: *"Bu yeni kişilik artık Beşiktaş tribününden hakeme yuh çekemez."* -H. Taner.

yuha *ünl. (yu'ha)* Birine karşı beğenilmeyen bir durumda hep birden haykırılan bir hakaret sözü. **yuha çekmek** "yuha!" diye bağırmak. **yuhaya tutmak** *bk.* yuh çekmek.

yuhalama *is.* Yuhalamak işi.

yuhalamak *(-i)* Birine "yuha" diye bağırmak: *"Şiir gecesinde Behçet Kemal'i yuhalamak için düzen kurduklarını işittik."* -S. Birsel.

yuhalanma *is.* Yuhalanmak işi.

yuhalanmak *(nsz)* Yuhalamak işi yapılmak: *"Şiir gecesinde Behçet Kemal'i yuhalamak için düzen kurduklarını işittik."* -S. Birsel.

yukaç, -cı *is. jeol.* Yer katmanları kıvrımlarının tümsek bölümü, semer, **ineç** karşıtı.

yukarda *zf.* yukarıda.

yukardan *zf. bk.* yukarıdan.

yukarı *is.* **1.** Bir şeyin üst bölümü, **aşağı** karşıtı, fevk: *Yazının yukarısı.* **2.** Yetkili kimse: *Emir yukarıdan, çaresiz kaldık.* **3.** *mec.* Aşama, sınıf, makam bakımından ilerde olan: *O bizden yukarı sınıftandı.* **4.** *s.* Benzerleri arasında üstte bulunan: *Yukarı kat. Yukarı mahalle.* **5.** *zf.* Üst tarafa, üstteki kata, üste, yükseğe, yukarıya: *"Yukarı, kocasının odasına çıktı."* -M. Ş. Esendal. **yukarı tükürsem bıyık, aşağı tükürsem sakal** *bk.* aşağı tükürsem sakal, yukarı tükürsem bıyık. **yukarıdan almak** yumuşaklık göstermemek, ağır önerilerde bulunmak, sert davranmak. **(birine) yukarıdan bakmak** kendini karşısındakinden üstün görmek.

→ ***yukarı mahalle***

yukarıda *zf.* Üst tarafta olan.

yukarıdan *zf.* Tepeden, üstten.

yukarı mahalle *is.* Bir yerleşim bölgesinde yüksek yerlerde oluşan mahalle.

yukarısı *zf.* Üst tarafı, yukarı kısmı.

yulaf *is. Yun. bot.* **1.** Buğdaygillerden, en çok hayvan yemi olarak yetiştirilen otsu bitki *(Avena sativa).* **2.** Bu bitkinin tanesi.

→ ***yulaf unu***

yulaf unu *is.* Kurutulmuş yulaf tanelerinin öğütülmesiyle elde edilen un.

yular *is.* Bir yere bağlamak veya çekerek götürmek için hayvanın başlığına veya tasmasına bağlanan ip: *"Papaz beygirin yularını çekti."* -Ö. Seyfettin. *"Birbirimize veda edip hecinleri yularlarından tutarak yürüdük."* -F. R. Atay. **yuları birinin elinde olmak** bir kimsenin davranışları birinin denetiminde, yönetiminde olmak. **yuları ele vermek** (veya **yuları kaptırmak**) birinin sözünden çıkmayacak duruma gelmek, kendi iradesiyle davranmak. **yuları takmak** birini sözünden çıkamayacak duruma getirmek, egemenliği altına almak: *"O da sana er geç yuları takar, benden beter olursun."* -R. N. Güntekin. **yuları teslim etmek** yuları ele vermek.

→ ***yuları eksik***

yuları eksik, -ği *s. mec.* Kaba, anlayışsız (kimse).

yuma *is.* Yumak işi veya durumu.

yumak (I) *(-i) hlk.* Yıkamak.

yumak, -ğı (II) *is.* **1.** Yuvarlak biçimde sarılmış iplik, yün vb.şey: *Yün yumağı.* **2.** *s.* Yuvarlak biçimde sarılmış olan: *Bir yumak yün.*

→ ***yumak yumak***

yumaklama *is.* Yumaklamak işi.

yumaklamak *(-i)* Yumak biçimine getirmek.

yumaklanma *is.* Yumaklanmak işi.

yumaklanmak *(nsz)* Yumak durumuna gelmek.

yumak yumak *zf.* Küçük yuvarlaklar durumunda: *"beklemekten sevdiceğim üzüldüm / Özlemimle yumak yumak çözüldüm."* -F. Halıcı.

yumdurma *is.* Yumdurmak işi veya durumu.

yumdurmak *(-i)* Yummasını sağlamak.

yumma *is.* Yummak işi.

yummak, -ar *(-i)* Kısarak kapamak, sıkarak kapalı duruma getirmek: *Ağzını yummak.*

yumru *is.* **1.** Yuvarlak, şişkin şey, kabartı: *Alnında bir yumru var.* **2.** *s.* Şişkin, kabarık, yuvarlak biçimli: *Yumru yanaklı bir çocuk.* **3.** *hk.* yamru yumru. **4.** Sap, kök veya dallarda bulunan, yedek besin taşıyan şişkinlik: *Patates nişastalı bir yumrudur.*

→ ***yumru kök, yumru topu***

yumrucuk, -ğu *is.* Küçük yumru, ufak şişkinlik.

yumruk, -ğu *is.* **1.** Parmakların kapanmasıyla elin aldığı biçim: *"Dişlerini kilitleyerek iki yumruğunu havada salladı."* -P. Safa. *"Girtlağının çıkıntısı hiddetli bir adamın yumruğu gibi titriyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Elin bu biçimiyle yapılan vuruş, yumrukla vuruş, yumruk darbesi: *"Bir karış mesafeden inecek yumrukla, bir metre mesafeden çakılacak yumruğun tesirleri arasında büyük fark vardır."* -A.Gündüz. **3.** *mec.* Baskı: *Düşman yumruğu altında.* **yumruk atmak** (veya **indirmek**) yumrukla vurmak. **yumruk gibi** yumruk büyüklüğünde. **yumruk göstermek** korkutmak, gözdağı vermek. **yumruk kadar 1)** (küçük olması gereken şeyler için) iri, büyük: *"Yemek yemek için kıyı kumsalına çıkmış, orada ona yumruk kadar bir örümcek musallat olmuştu."* - Halikarnas Balıkçısı. **2)** (iri olması gereken şeyler için) küçücük: *Yumruk kadar bir çocuk onu deviriverdi. "Yumruk kadar çocukcağızı tek başına trene oturtamaz ya..."* -R. H. Karay. **yumruk yumruğa gelmek** yumruklaşmak. **yumruğuna güvenmek** isteklerini yaptırmak için yalnızca kaba kuvvete güvenmek.

→ ***yumruk hakkı, yumruk oyuncusu, yumruk oyunu, yumruk topu***

yumruk hakkı *is.* Zorbalıkla elde edilen şey.

yumruklama *is.* Yumruklamak işi.

yumruklamak *(-i)* Yumrukla vurmak.

yumruklanma *is.* Yumruklanmak işi.

yumruklanmak *(nsz)* Yumrukla vurulmak.

yumruklaşma *is.* Karşılıklı yumruk atma, yumruk vurarak dövüşme.

yumruklaşmak *(-le)* Karşılıklı yumruk atmak, yumruk vurarak dövüşmek.

yumruk oyuncusu *is. sp.* Boksör.

yumruk oyunu *is. sp.* Boks.

yumru kök *is. bot.* Patates, pancar, yer elması gibi yumru biçiminde olan kök.

yumruk topu *is.* Boksörlerin düzgün ve çabuk yumruk vurabilmeleri için çalıştıkları, uzunluğu boksörün boyuna göre ayarlanabilen, bir askıya asılı lâstik top.

yumrulanma *is.* Yumrulanmak, yumrulmak işi.

yumrulanmak *(nsz)* Yumru biçimine gelmek, yumru gibi olmak.

yumruluk, -ğu *is.* Yumru olma durumu.

yumru topu *is.* Yuvarlak top.

yumuk *s.* **1.** Yumulmuş olan, yumulmuş gibi duran: *"Uyandı, silkindi, yumuk gözlerini açarak yere sıçradı."* -P. Safa. **2.** Tombul: *"Şen, kara gözlü, yumuk, renkli bir çehre!"* -R. N. Güntekin.

→ ***yumuk gözlü, yumuk yumuk***

yumuk gözlü *s.* Göz kapakları şiş olan: *"Saffet Hanım ufak tefek yapılı, küçük ve yumuk gözlü bir kadınmış."* -A. Ş. Hisar.

yumuklaşma *is.* Yumuklaşmak işi.

yumuklaşmak *(nsz)* Yumuk durumuna gelmek.

yumuk yumuk *zf.* Tombul tombul: *"Rahmi ise açık elâ gözleri yumuk yumuk, gülmek için yapar aynı şeyi."* -T. Buğra.

yumulma *is.* Yumulmak işi.

yumulmak *(nsz)* **1.** Kapanmak, örtülmek. **2.** *(-e)* Kendini bir işe istekle vermek, girişmek, saldırmak, atılmak: *"Baktın iş, bir yana sıvış, baktın aş, yumul düş."* - Atasözü. **3.** Kısılmak, örtülür gibi olmak.

yumulu *s.* Yumulmuş olan, yumuk.

yumurcak, -ğı *is.* **1.** Yaramaz küçük çocuk: *Elin yumurcağı lâf dinler mi ki! Aferin yumurcağa, ne güzel söyledi! "Bizim yumurcaklar" ağızları gibi açık o güzel gözleri yuvarlacık, verdiğim derse bakıyorlardı."* -T. Buğra. **2.** *hlk.* Veba hastalı-

ğında koltuk altında veya kasıkta çıkan çıban.

yumurta *is. biy.* **1.** Bir dişinin vücudunda oluşan, yumurtlama ve döllenmeden sonra aynı türden bir canlı oluşturan hücre: *Balık yumurtası. Böcek yumurtası.* **2.** Tavuk yumurtası. **3.** *mec.* Er bezi: *Koç yumurtası.* **4.** Çorap onarmakta kullanılan, yumurta biçiminde, genellikle tahta veya mermerden kalıp. **yumurta kapıya dayanmak** (veya **gelmek**) yapılacak iş için zaman çok daralmak. **(arkasında** veya **sırtında) yumurta kûfesi yok ya!** kendisine bir zarar getirmeyeceğini bildiği için, doğru sayılmayan bir davranışta bulunmaktan çekinmeyenler için söylenir. **yumurtadan daha dün çıkmış** bilgiçlik taslayan toy kimse. **yumurtaya kulp takmak** bahane bulmakta usta olmak. **yumurtayı çalkamak** (kuluçka) üstüne oturduğu yumurtayı çevirmek.

→ ***yumurta akı, yumurta hücresi, yumurta kökü, yumurta ökçe, yumurta sarısı, yumurta zarı***

yumurta akı *is.* Yumurta sarısını saran az akışkan, albümince zengin, saydam madde.

yumurtacı *is.* Yumurta toplayıp satan kimse.

yumurtacık, *-ğı is. biy.* ve *fiz.* **1.** Canlılarda dişinin, döllenip oğulcuk durumuna gelmek için çıkardığı üreme hücresi; yumurtlayan hayvanlarda yumurta olarak dışarı verilir, yavrulayanlarda ise döl yatağında kalarak oğulcuk ve dölüt evrelerinden geçtikten sonra yavru olarak doğar. **2.** *biy.* Kapalı tohumlularda, döllenmeden sonra değişikliğe uğrayarak tohumu oluşturan bölüm.

yumurtacılık, *-ğı is.* Yumurta alıp satma işi.

yumurta hücresi *is. bk.* oosfer.

yumurta kökü *is. hlk.* Kök boyası.

yumurtalık, *-ğı is. anat.* ve *biy.* **1.** Canlılarda dişi üreme hücrelerini veren organ, mebiz. **2.** Yumurtayı içine dik olarak koymaya yarayan, fincana benzeyen kap.

yumurta ökçe *is.* Orta yükseklikte ve az sivri ökçe.

yumurta sarısı *is.* **1.** Yumurtanın ortasında bulunan sarı bölüm. **2.** Bu bölümün rengi.

yumurta zarı *is.* Yumurtanın kabuğuyla akını birbirinden ayıran ince zar.

yumurtlama *is.* Yumurtlamak işi.

→ ***yumurtlama mevsimi***

yumurtlamak *(-i)* **1.** Tavuk, kuş vb.yumurta yapmak: *Tavuk yumurtladı.* **2.** *mec.* Uydurup söylemek veya söylenmemesi gereken şeyi açığa vurmak: *"Al şu tebeşiri eline oğlum, yaz bakalım diye işe karışacak olsa, hoca ile talebe orada ortaklaşa Einstein'ınkilere taş çıkartan çok daha acayip formüller yumurtlayacaklar."* -H. Taner.

yumurtlama mevsimi *is.* Bazı hayvanların yumurtlamaya yatma veya yumurtlama zamanı, mevsimi.

yumurtlatma *is.* Yumurtlatmak işi.

yumurtlatmak *(-i, -e)* Yumurtlamak işini yaptırmak: *"Bu küçük şer feylosofu, tavuğu vakitsiz yumurtlatıp sabahleyin kendisine bir alâkok ziyafeti çekecekti."* -H. R. Gürpınar.

yumurtlayanlar *ç. is. zool.* Yumurtlama yolu ile üreyen hayvanlar.

yumuş *is. hlk.* İş, hizmet buyruğu.

yumuşacık *s. (yumu'şacık)* Hoşa giden, istenilen yumuşaklıkta olan, çok yumuşak olan.

yumuşak, *-ğı s.* **1.** Dokunulduğunda veya üzerine basıldığında çukurlaşan, eski biçimini kaybeden, **katı** karşıtı: *Pamuk yumuşaktır.* **2.** Kolaylıkla bükülen, **sert** karşıtı: *Yaş dallar yumuşak olur.* **3.** Dokununca hoş bir duygu uyandıran: *Yumuşak bir teni var. "...yumuşak lepiska saçlarına amiyane bir perişanlık gelmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4.** Avuçla sıkıldığında buruşmayan, **sert** karşıtı: *Yumuşak kumaş.* **5.** Kolaylıkla işlenebilen: *Yumuşak taş. Yumuşak ağaç. "Uzun gagasını yumuşak topraklara sokar, otların köründeki yaşlılığı emerek yaşarmış."* -M. Ş. Esendal. **6.** Kolay çiğnenen, kolay kesilen: *Yumuşak*

ekmek. **7.** Ilıman: *Yumuşak iklim. Yumuşak hava.* **8.** *mec.* Kaba, hırçın, sert olmayan, kolay yola gelen, uysal. **9.** Okşayıcı, tatlı, hoş: *Yumuşak sözler. "Gözleri yan aralık, kirpiklerinin arasından bana her zamanki yumuşak, tatlı, sonsuz şefkatiyle bakıyor."* -Y. Z. Ortaç. **10.** Sessiz, hafif: *Yumuşak adımlarla geldi. "Onun içinde mutlaka sönüp yanan gizli yumuşak ışıklarla fosforlu bir parıldayış vardır."* -A. Ş. Hisar.

→ ***yumuşak ağızlı, yumuşak başlı, yumuşak buğday, yumuşak damak, yumuşak iniş, yumuşak su, yumuşak ünsüz, yumuşak yüzlü***

yumuşak ağızlı *s.* Kolay gem alan (hayvan).

yumuşak başlı *s.* Uysal, kolay yola gelen: *"Sessizliğine, yumuşak başlı görünüşüne karşın, onun biraz kaynanalık edeceğini ben de tahmin ediyordum."* -E. Bener. *"Ben, sakin, yumuşak başlı bir adamım."* -R. N. Güntekin.

yumuşak buğday *is.* Kırma ve öğütmeye karşı direnci daha az olan, öğütüldüğünde genelde daha ince un meydana getiren ve tane kesiti unsu yapıda, beyaz renkte ve mat görünüşlü olan buğday.

yumuşakça *is. (yumuşa'kça) zool.* **1.** Yumuşak vücutlu, omurgasız hayvan. **2.** *zf.* Yumuşak bir biçimde: *"Belinden kavrayıp demin çıktığı kapıdan içeriye yumuşakça sürükledim."* -R. H. Karay.

yumuşakçalar *ç. is. zool.* Çoğu suda yaşayan, omurgasız, yumuşak olan vücutları kabuk denilen sert bir kalkerli örtü ile kaplı hayvanlar şubesi.

yumuşak damak *is. anat.* Damağın boğaza yakın bölümü.

yumuşak iniş *is.* Uzay araçlarında ve uçaklarda aracın ustalıkla, çarpmaksızın yere inişi.

yumuşaklaşma *is.* Yumuşaklaşmak işi veya durumu.

yumuşaklaşmak *is.* Yumuşak bir duruma gelmek, yumuşamak.

yumuşaklık, -ğı *is.* **1.** Yumuşak olma durumu: *"Göğsünde ilk defa bir kadın vücudunun sıcaklığını, yumuşaklığını hissediyordu."* -R. N. Güntekin. **2.** Ilımlı, iyi davranma, mülâyemet.

yumuşak su *is.* Az kireçli su.

yumuşak ünsüz *is. gr.* Ciğerlerden gelen havanın ses yolundaki sivrilmiş ve gerilmiş kapalı bir engele çarpmasıyla oluşan, titreşimli ses veren (ünsüz), sürekli, tonlu, sedalı, örtümlü, titreşimli: *b, c, d, g.*

yumuşak yüzlü *s. mec.* Kendisinden istenilen bir şeyi geri çevirmeyen, yüzü tutmayan.

yumuşak yüzlülük, -ğü *is.* Yüzü tutmaz olma durumu: *"Umumi bir paydos borusu çalmaya iradesi ve yumuşak yüzlülüğü mâni idi."* -R. N. Güntekin.

yumuşama *is.* **1.** Yumuşamak işi: *"Yüzünde belli belirsiz bir yumuşama vardı."* -Y. Z. Ortaç. **2.** Dünyada soğuk savaş döneminden sonra stratejik silâhların geliştirilmesiyle başlayan siyasal gerginliğin ortadan kaldırılması siyaseti, detant. **3.** *gr.* Süreksiz ünsüzlerin sürekli ünsüz veya sızıcı ünsüz oluşu: *Ekmek-e > ekmeğe, kabak-a > kabağa, yurt-a > yurda, borç-a > borca, dip-e > dibe.*

yumuşamak *(nsz)* **1.** Sertliği kalmamak, yumuşak duruma gelmek. **2.** *mec.* Öfkesi, kızgınlığı, inadı geçmek: *"Kurt Hoca şimdi yumuşamış, el pençe divan duruyordu."* -Ö. Seyfettin. **3.** *gr.* Sert ünsüz, yumuşak ünsüz durumuna gelmek.

yumuşatıcı *is.* **1.** Yumuşatmayı sağlayan. **2.** *mec.* Teslim edici, hafifletici: *"Birçok hastalıkların tam ilâcı değilse bile iyi kötü bir yumuşatıcısı vardır."* -R. N. Güntekin.

yumuşatılma *is.* Yumuşatılmak işi.

yumuşatılmak *(nsz)* Sertliği giderilmek, yumuşak duruma getirilmek.

yumuşatış *is.* Yumuşatmak işi.

yumuşatma *is.* **1.** Yumuşatmak işi. **2.** *sp.* Etkin alıştırmalarda, bir kası hiçbir gerginlik veya kasılma bırakmadan dinlendirme.

yumuşatmak *(-i)* **1.** Sertliğini gidermek, yumuşak duruma getirmek. **2.** *mec.* Kabalığını, katılığını, sertliğini veya acımasızlığını ortadan kaldıracak durumda

olmak: *"Karşıma geçip beni yumuşatınca, razı olup susuyordum."* -S. M. Alus.

yumuşatmalık, -ğı *is.* Amortisör.

yuna *is. hlk.* Hayvanın sırtına, eyerin altına konulan belleme (II).

yunak, -ğı *is. hlk.* Yıkanılan yer, hamam.

Yunan *öz. is.* **1.** Yunanistan halkından olan kimse. **2.** *s.* Yunanistan halkına özgü olan: *Yunan müziği.*

Yunanca *öz. is. (yuna'nca)* Yunan dili, Elence.

Yunanistanlı *öz. is.* ve *s.* Yunanistan'da yaşayan veya Yunanistan halkından olan, Yunan: *Yunanistanlı Türkler.*

Yunanlı *öz. is.* ve *s. hlk.* Yunanistan halkından veya bu halkın soyundan olan (kimse).

yunma *is.* Yunmak işi.

yunmak *(nsz) hlk.* Yıkanmak: *"Kuyunun başında mevtam yunuyor / Düşmanlarım kıs kıs olmuş gülüyor."* -Halk türküsü. **yunmuş arınmış** (veya **yıkanmış**) *mec.* yıkanıp temizlenmiş.

yunus balığı *is. (Yunus adından) zool.* Balinalardan, ılık ve sıcak denizlerde sürüler durumunda yaşayan, boyları 3 m ye kadar erişebilen, memeli deniz hayvanı *(Delphinus).*

yunus balığıgiller *ç. is. zool.* Örnek hayvanı yunus balığı olan, balinaların bir alt familyası.

yurdu *is. hlk.* İğnenin deliği.

yurt, -du *is.* **1.** Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası; vatan: *Türk yurduna Türkiye denir.* **2.** İnsanın doğup büyüdüğü, yaşadığı yer, memleket: *"Gerideki yurdunu on beş günden fazla boş bırakmak istemez."* -F. R. Atay. **3.** *mec.* Bazı nitelik veya değerleri taşıyanların çok bulunduğu yer, diyar: *Bu köy pehlivanlar yurdudur.* **4.** *mec.* Bir şeyin ilk veya çok yetiştirildiği yer, vatan. **5.** Bir grup insanın oturduğu, yetiştirildiği veya bakıldığı kurum: *Güçsüzler yurdu.* **6.** Kalacak, barınacak yer: *Öğrenci yurdu.* **7.** Toplu olarak bir iş öğretilen yer: *Dikiş yurdu.* **8.** Hastaların tedavi edildiği yer: *Sağlık yurdu.* **9.** *esk.* Sahip olunan arazi, emlâk. **10.** *hlk.* Yörüklerin yazın veya kışın oturdukları yer. **11.** Göçebe Türklerin oturduğu çadır. **yurt tutmak** bir yeri kendine yurt edinmek, tavattun etmek.

→ ***yurt bilgisi, yurt dışı, yurt içi, yurtsever***

yurt bilgisi *is. bk.* yurttaşlık bilgisi.

yurt dışı *s.* Yurt sınırları dışında olan.

yurt içi *s.* Yurt sınırları içinde olan.

yurtlandırma *is.* Yurtlandırmak işi, iskân.

yurtlandırmak *(-i)* Bir kimseye veya bir topluluğa yurt sağlamak, iskân etmek.

yurtlanma *is.* Yurtlanmak işi, iskân.

yurtlanmak *(nsz)* Bir yeri yurt edinmek, oraya yerleşmek.

yurtluk, -ğu *is.* **1.** Büyük ve zengin köşk, malikâne. **2.** *tar.* Bir yerin gelirinin bir kimseye yalnız ölünceye kadar kullanılması şartıyla ayrılması yöntemi.

yurtsal *s.* Yurtla ilgili, vatanî.

yurtsama *is.* Yurtsamak işi, daüssıla, nostalji: *"Paris menfasında sık sık, yurtsamayı andırır, buruk bir içlenme gönlünü kaplıyor."* -A. İlhan.

yurtsamak *(nsz)* Yurdunu özlemek.

yurtsever *s.* ve *is.* Yurdunu, milletini büyük bir tutku ile seven, bu uğurda her türlü özveriye katlanan (kimse), vatanperver.

yurtseverlik, -ği *is.* **1.** Yurtsever olma durumu. **2.** Yurtsevere yakışır davranış, vatanperverlik.

yurtsuz *s.* **1.** Yurdu olmayan (kimse). **2.** *mec.* Kalacak, barınacak yeri olmayan: *"Her şeyim dağılmış olarak yurtsuz ve sevgisiz, kendimi yapayalnız.. sokakta buldum."* -P. Safa.

yurttaş *is.* Yurtları veya yurt duyguları bir olanlardan her biri, vatandaş: *"Hiç tembellik değil yurttaşım, dedim, hele tembellik hiç değil!"* -M. Ş. Esendal.

→ ***yurttaşlar yasası***

yurttaşlar yasası *is. huk.* Kişi, aile, miras ve eşya adaletine ait ilişkileri düzenleyen yasa, medenî kanun.

yurttaşlık, -ğı *is.* Yurttaş olma, bir yurtta doğup büyüme veya yaşamış olma durumu, vatandaşlık.

→ ***yurttaşlık bilgisi, yurttaşlık hakları, Yurttaşlık Hukuku***

yurttaşlık bilgisi *is.* Devlet ve hükûmet kuruluşlarını, yurttaşlık ödev ve haklarını kapsayan bilgi, yurt bilgisi.

yurttaşlık hakları *ç. is.* Yurttaşlıkla ilgili kişinin kullanması gereken bütün hakları.

Yurttaşlık Hukuku *öz. is.* Yurttaşlık haklarını kollayan ve koruyan hukuk sistemi.

yusufçuk, -ğu *is. zool.* **1.** Dağlık ve ormanlık bölgelerde yaşayan, güvercine benzeyen, ondan daha küçük bir kuş *(Turtur auritus).* **2.** Parlak renkli, iri kanatlı, büyük kız böceği *(Libellula variegata).*

yusyumru *s. (yu'syumru)* Tam bir yumru durumuna gelmiş olan.

yusyuvarlak, -ğı *s. (yu'syuvarlak)* Çok yuvarlak, küre biçiminde olan: *"Genç ama fıçı gibi şişman, yusyuvarlak bir kız."* -M. Ş. Esendal.

yutak, -ğı *is. anat.* Ağız ve burun boşluklarıyla gırtlak ve yemek borusu arasındaki boşluk.

→ ***yutak iltihabı***

yutak iltihabı *is. tıp* Faranjit.

yutar hücre *is. biy.* Organik veya inorganik cisimcikleri içine alıp sindirebilen kan hücresi, fagosit.

yutkunma *is.* Yutkunma işi.

yutkunmak *(nsz)* **1.** Tükürüğü yutmak veya bir şey yutuyormuş gibi gırtlağı hareket ettirmek: *"Oturup oturup kalkıyor, ağzını açacakken hemen yutkunup kapıyor."* -S. M. Alus. **2.** *mec.* Bir şeyi söylemekle söylememek arasında duraksamak: *Bir hayli yutkundu, ama sonunda dayanamadı, söyledi. "Annem kelimelerini yutkunuyor."* -Y. Z. Ortaç. **(bir şey karşısında) yutkunmak** bir şeyin yokluğunu çekmek.

yutma *is.* Yutmak işi: *"Ne bulursam yutmağa mecbur kalıyordum, zayıflamış, sersemlemiş, neşesizleşmiştim."* -R. H. Karay.

yutmak, -ar *(-i)* **1.** Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek: *"İktidar filinin hortumu başarı yemi gevelemediği zaman, tersine kıvrılır ve üstündekini yutar."* -F. R. Atay. **2.** *mec.* Haksız olarak kendine mal etmek, zorbalıkla elinden almak: *"Sakarya'nın doğusunda Türk Ordusu da kıvrılarak bu canavarın Ankara'yı yutmasına mani olmaya çalışıyordu."* -H. E. Adıvar. **3.** *tkz.* Dayanıp sesini çıkarmamak, katlanmak: *Ben bu ağır sözleri yutmam.* **4.** Tam ve doğru söylememek: *Bazı heceleri yutuyor.* **5.** *tkz.* İnanmak, aldanmak, kanmak: *Bu yalanı kimse yutmaz. "Bize numara yapma; yutacak enayi değiliz."* -S. M. Alus. **6.** Türlü anlamlara gelebilen sözü anlayamamak. **7.** Söylemek istediği bir sözü kendini tutarak söylememek. **8.** (oyunda bir şey) Kazanmak. **9.** *tkz.* İyice, eksiksiz olarak öğrenmek: *"Bazen üçer yüz sayfalık iki kitabı birden, yirmi dört saat zarfında hatmedip yuttuğu olurdu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **10.** *mec.* (ışık, ses) Gücünü, parlaklığını azaltmak: *"Duvarlar bütün ışıkları yutuyor, halkın üstüne bir toprak rengi dökülüyor."* -M. Ş. Esendal.

yutturma *is.* Yutturmak işi.

yutturmaca *is.* Dinleyenin anlamayacağı biçimde yapılan söz oyunu.

yutturmak *(-i, -e)* Yutmak işini yaptırmak veya yutmasını sağlamak: *"Çölde karıncalar tosbağaları taşır, bunlar nedir ki diye bir yalan uyduruyor, oğluna yutturuyordu."* -R. H. Karay.

yutturulma *is.* Yutturulmak işi.

yutturulmak *(nsz)* Yutturmak işi yapılmak: *"Aldatıldığına, aptal yerine konulduğuna, iki kocadan artakalmış Hüriser'in ona kız oğlan kız diye yutturulmak istenişine içerlemişti."* -H. Taner.

yutulma *is.* Yutulmak işi.

yutulmak *(nsz)* Yutmak işi yapılmak.

yuva *is.* **1.** Kuşların ve başka hayvanların yumurtlamak, kuluçkaya yatmak, yavrularını büyütmek veya yavrulamak için türlü şeylerden yaptıkları ve türlü biçimlerde hazırladıkları barınak: *Leylek yuvası. Karınca yuvası. Balık yuvası. "O*

zamanlar... mezarlıkların serviliklerine gizlenen eski bülbül yuvaları meşhurdu." -A. Ş. Hisar. **2.** Genellikle ailenin oturduğu ev: *"İnsanın kendi yuvasından daha sıcak...ve samimî; hiçbir yer olmazdı."* -S. F. Abasıyanık. **3.** İki buçukla dört yaş arası çocukların bakıldığı, okul öncesi eğitim kurumu. **4.** Kimsesizlere veya yoksullara yardım etmek ve onları barındırmak amacıyla açılan yer: *Düşkünler yuvası.* **5.** Bazı kötü nitelikli kimselerin çok bulunduğu, toplandığı yer: *Hırsız yuvası.* **6.** Bir şeyin öğretildiği yer: *İrfan yuvası.* **7.** *mec.* Bir şeyin çok bulunduğu yer: *Bu oda böcek yuvası.* **8.** Bir şeyin içinde yerleşmiş olduğu veya yerleştirildiği oyuk: *Diş yuvası. Kilit yuvası.* **yuva kurmak** evlenmek: *"Gerçi birçok flörtleri olmuş ama karar verip de içlerinden biriyle yuva kurmak cesaretini gösterememişti."* -H. Taner. **yuva yapmak 1)** yuva hazırlamak, yuva oluşturmak; **2)** evlenmek: *"Halbuki genç bir kızla yuva yapmak, ölünceye kadar bahtiyar yaşamak için..."* -Ö. Seyfettin. **yuvasını bozmak** aile düzenini dağıtmak. **yuvasını dağıtmak** kurulu ev düzenini bozmak. **(birinin) yuvasını yapmak** *tkz.* birine gereken ceza veya cevabı vermek, hakkından gelmek: *"Hiç canını sıkma dedi, ben şimdi onun yuvasını yaparım!"* -O. Kemal. **yuvasını yıkmak 1)** birinin eşinden boşanmasına sebep olmak; **2)** biri eşinden ayrılarak kendi aile düzenini yok etmek. **yuvayı yapan dişi kuştur** ev kadınının anlayışlı, idareci ve tutumlu olması gerektiğini anlatmak için söylenir.

→ ***yuvaya dönüş***

yuvak, -ğı *is. hlk.* Düz toprak damlı evlerin üstündeki killi toprağı sert bir katman durumuna getirmek için dam üzerinde yuvarlanan, silindir biçimindeki ağır taş.

yuvalama *is.* **1.** Yuvalamak işi. **2.** Bir yemek türü: *Sebze dolmaları ve katmer tatlısının yanı sıra Antep'in otantik yuvalama yemeği de var.*

yuvalamak *(nsz)* Yuva yapmak: *Leylek bacaların üstünde yuvalar.*

yuvalanma *is.* Yuvalanmak işi.

yuvalanmak *(nsz)* **1.** Ev bark, yuva sahibi olmak, yuva kurmak. **2.** (askerlikte) Silâh, görünmeyecek bir biçimde gizlenmek. **3.** *mec.* Bir yerde birikmek, toplanmak.

yuvalı *s.* Bir yuva içinde bulunan, yuvası olan.

yuvar *is. anat.* **1.** Organizmadaki çeşitli sıvılarda (kan, lenf, süt) bulunan, genellikle yuvarlak veya oval küçük cisim, küreyve: *Akyuvar. Alyuvar.* **2.** *astr.* Yer yuvarlağı gibi düzgün olmayan küresel biçim.

→ ***yuvarölçer, yuvar yuvar***

yuvarlacık *s.* Küçük ve yuvarlak: *"Nil yuvarlacık kalçalarına, seyredenlerle alay eden bir eda vermeyi bilmişti."* -R. H. Karay.

yuvarlak, -ğı *s.* **1.** Top veya küre biçiminde olan, müdevver: *Yuvarlak bir yüz. Yuvarlak bir masa.* **2.** *is.* Top veya küre biçiminde olan, toparlak şey, küre. **yuvarlak konuşmak** bir şeyin ayrıntılarını gereği gibi belirtmeden genel konuşmak: *"Yuvarlak konuşmayı bırak da söyleyeceğini açıkça söyle diye hatibe müdahale etti."* -H. Taner.

→ ***yuvarlak ağızlılar, yuvarlak hesap, yuvarlak masa, yuvarlak sayı, yuvarlak sıra, yuvarlak solucanlar, yuvarlak ünlü, yuvarlak vokal***

yuvarlak ağızlılar *ç. is. zool.* Gerçek çenenin yerinde geniş bir emici ağız bulunan, iskeletleri kemikleşmemiş çok ilkel yapılı hayvanlar.

yuvarlak hesap, -bı *is. mat.* Yaklaşık olarak bir bütün sayıya tamamlanabilen hesap.

yuvarlaklaşma *is. gr.* Düz ünlünün ünsüz etkisiyle yuvarlak oluşu: *savırmak > savurmak, kavışmak > kavuşmak, yımışak yumuşak* gibi.

yuvarlaklaşmak *(nsz)* Yuvarlak bir biçim almak, yuvarlak duruma gelmek.

yuvarlaklaştırma *is.* Yuvarlaklaştırmak işi.

yuvarlaklaştırmak *(-i)* Yuvarlak duruma getirmek.

yuvarlaklık, -ğı *is.* Yuvarlak olma durumu.

yuvarlak masa *is.* **1.** Yuvarlak olarak yapılmış masa. **2.** Toplantı masası.

→ *yuvarlak masa toplantısı*

yuvarlak masa toplantısı *is.* Yuvarlak masa etrafında geniş katılımlı gerçekleştirilen önemli toplantı.

yuvarlak sayı *is. mat.* Bütüne tamamlanmış sayı.

yuvarlak sıra *is. gr.* Türkçe bir sözde bulunan yuvarlak ünlüler dizisi: *Oğlunuzun, üzüntünüz* gibi.

yuvarlak solucanlar *ç. is. zool.* Sert bir kitinle örtülü vücutları halkasız, uzunlamasına yuvarlak ve genellikle ince solucanlar topluluğu.

yuvarlak ünlü *is. gr.* Dudakların toplanıp yuvarlaklaşması ile oluşan ünlü: *o, ö, u, ü.*

yuvarlak vokal, -li *is.* bk. yuvarlak ünlü.

yuvarlama *is.* **1.** Yuvarlamak işi. **2.** Yuvalama.

yuvarlamak *(-i)* **1.** Bir şeyi bir yerden kaldırmadan ekseni çevresinde döndürerek yürütmek, tekerlemek: *Taşı yuvarlamak. Dengi yuvarlamak. "...balta ve küskü ile onu kaldırır, aşağıya yuvarlarız."* -R. H. Karay. **2.** Döndürerek tomar yapmak veya yuvarlak duruma getirmek: *Muşambayı yuvarlayarak kaldırdılar. "Gel zaman git zaman, sanat tasaları futbol yuvarlağını öyle uzaklarda fırlatıp attı ki..."* -B. R. Eyuboğlu. **3.** Hızla düşürmek, devirmek: *Bir çelmede adamı yere yuvarladı.* **4.** *tkz.* İstekle ve çabucak yemek veya içmek: *"Birbiri ardınca bilmem kaç şişe bira yuvarlamış."* -A. İlhan. **5.** (sözü) Belirsizce, anlaşılmayacak biçimde söylemek. **6.** *(nsz) tkz.* İnanılmayacak yalanlar söylemek.

yuvarlana yuvarlana *zf.* **1.** Yuvarlanarak, döne döne. **2.** (yürüyüş için) Yuvarlanacak gibi.

yuvarlanış *is.* Yuvarlanmak işi veya biçimi: *"Bu da hemen hemen kayalıktan denize yuvarlanış kadar tehlikeli bir iş..."* -R. H. Karay.

yuvarlanma *is.* Yuvarlanmak işi.

yuvarlanmak *(nsz)* **1.** Kendi üzerinde dönerek hareket etmek: *Fıçı yuvarlanıyor.* **2.** Dökülerek düşmek: *"Bu hayvancıklara bakarken gözlerimden yaşların yuvarlandığını ve toplandığını duydum."* -M. Ş. Esendal. **3.** Yere devrilmek; düşmek: *"Kapı açılır açılmaz yüzükoyun ve kaskatı yere yuvarlandı."* -A.Gündüz. **4.** *mec.* Ansızın, beklenmedik bir zamanda ölmek. **yuvarlanan taş yosun tutmaz** sürekli olarak iş değiştiren bir kimse başarı kazanmamaz. **yuvarlanıp gitmek** 1) eldeki imkânlarla geçinmek: *"Biz işte aile gibi bir şeyiz burada, büyük hanımı da kendimize uydurduk, yuvarlanıp gidiyoruz."* -R. N. Güntekin. 2) birdenbire ölmek.

yuvarlatma *is.* Yuvarlatmak işi.

yuvarlatmak *(-i, -e)* Yuvarlamak işini yaptırmak.

yuvarölçer *is. (yuva'rölçer)* Özellikle optik camların küresel eğriliğini ölçmeye yarayan araç.

yuvar yuvar *zf.* Yuvarlanır gibi: *Yuvar yuvar yürüyordu.*

yuvaya dönüş *is.* Eski yerine, görevine veya aile ocağına dönüş.

yuvgu *is. hlk.* Yuvak, merdane, silindir.

yuvgulama *is.* Yuvgulamak işi.

yuvgulamak *(-i)* Üzerinden yuvgu geçirmek.

yüce *s.* Yüksek, büyük, ulu: *Yüce Tanrı. Yüce dağlar. "Yüce duygular, derin düşünceler ona göre değildir."* -S. Taşer.

→ *Yüce Divan*

Yüce Divan *is. huk.* Anayasa Mahkemesinin yüksek aşamadaki görevlileri yargılarken aldığı isim, divanıâli.

yücelik, -ği *is.* Yüce olma durumu, ulviyet.

yücelim *is. astr.* Üst geçiş.

yüceliş *is.* Yücelmek işi veya biçimi.

yücelme *is.* Yücelmek işi, itilâ.

yücelmek *(nsz)* Yükselmek, yüce bir duruma gelmek.

yüceltilme *is.* Yüceltilmek işi.

yüceltilmek *(nsz)* Yüceltmek işine konu olmak veya yüceltmek işi yapılmak.

yüceltme *is.* Yüceltmek işi, yükseltme.

yüceltmek *(-i)* Yükseltmek, yüce bir duruma getirmek: *"Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yüceltmek...için bütün gücümle çalışacağıma...ant içerim."* -Anayasa.

yüğrük, -ğü *s. hlk.* **1.** İyi yürüyen, iyi koşan: *"Yüğrüktür bizim atımız."* -H. Türküsü. **2.** Çalışkan. **3.** Çevik, güçlü.

yük *is.* **1.** Araba, hayvan vb.nin taşıdığı şeylerin hepsi: *Vapur yükünü boşalttı. "Çölde yük götüren vasıta develer, insan taşıyan vasıta hecinlerdir."* -F. R. Atay. **2.** Araba, hayvan vb.nin taşıyabildiği miktar: *Bir araba yükü odun.* **3.** Eşya: *Bütün yükü bu bavul.* **4.** *mec.* Birinin üzerine almak zorunda kaldığı ağır görev: *Ben bu yükün altına giremem. Bu yüke herkes katlanamaz.* **5.** *fiz.* Bir cismin yüzeyinde biriken elektrik miktarı, şarj. **6.** *esk.* Yüklük: *"Haydi şu yüke giriver!..."* -S. F. Abasıyanık. **7.** *hlk.* Doğacak bebek, cenin. **8.** *mec.* Tedirginlik veren şey, engel. **9.** *tar.* Yüz bin kuruşluk mal veya tutar: *"Madem ki öyledir, bir yük getirip satan herkes iki akçe versin."* -T. Buğra. **yük altına girmek** ağır bir görevi üzerine almak. **(birine) yük olmak 1)** bir kimse, sıkıntılı bir işini başkasına yaptırmak: *"Onların hepsinde sanki bulundukları yere yük oluyorlarmış gibi utangaç ve ürkek bir hâl vardır."* -B. R. Eyuboğlu. **2)** kendisi için başkasına para harcatmak, masraf yaptırmak: *"Bunları gazetelere verebilirsem, amcama yük olmaktan kurtulacağıma emindim."* -H. E. Adıvar. **yük vurmak** (hayvana) yük yüklemek. **yükte hafif pahada ağır** taşınması kolay olan değerli (eşya): *"...işgal altındaki memleketlere o günlerde sık sık ve kolaylıkla seyahat etmiş, yükte hafif pahada ağır eşya sokup çıkarmışlardır."* -H. E. Adıvar. **yükünü almak 1)** taşıyabileceği en ağır yükü yüklenmiş olmak; **2)** yeterli sayıda bulundurmak, dolmak: *"Lokanta da her akşamki yükünü almaya başlamıştı."* -T. Buğra. **yükünü çekmek** bütün ağırlığını taşımak, her türlü eziyete katlanmak: *"Şikâyet etmeden yükünü çektiği yıtık bir yaşamı olmalıydı."* -Ç. Altan. **yükünü tutmak** çok zengin olmak, zenginleşmek: *"Zira bazı insanlar da vardır ki yüklerini tuttuktan ve biraz da yaşlandıktan sonra kendilerini bir nevi santimantal veya dinî; mistisizme verirler."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***yük arabası, yük asansörü, yük gemisi, yük hayvanı, yük katarı, yük odası, yük treni, yük vagonu***

yük arabası *is.* Yük taşıyan araba.

yük asansörü *is.* Yüksek katlara yük çıkarmak için yapılan asansör.

yükçü *is.* Ücretle yük taşıyarak geçinen kimse, taşıyıcı, hamal.

yükçülük, -ğü *is.* Sırtında veya elinde yük taşıma işi, hamallık.

yük gemisi *is. den.* Yük taşımak için yapılan özel gemi.

yük hayvanı *is.* Yük taşımada kullanılan at, eşek gibi hayvanlar.

yük katarı *is.* Yük treni, marşandiz.

yüklem *is. gr.* **1.** Cümlede oluş, iş ve hareket bildiren kelime veya kelime grubu, haber: *"Çocuk çalışkandır" ve "Çocuk çok çalışır" örneklerinde "çalışkandır" ve "çalışır" birer yüklemdir.* **2.** *man.* Bir konu için olumlanan veya inkâr edilen şey.

→ ***yüklem birliği, yüklem öbeği***

yüklem birliği *is. bk.* yüklem öbeği.

yükleme *is.* **1.** Yüklemek işi, tahmil. **2.** *fiz.* Bir yere, bir nesneye elektrik yükü biriktirme, doldurma, şarj.

→ ***yükleme durumu, yükleme hâli***

yükleme durumu *is. gr. bk.* belirtme durumu.

yükleme hâli *is. gr.* Yükleme durumu, belirtme durumu, belirtme hâli.

yüklemek *(-i, -e)* **1.** Bir yere, taşınması için belli ağırlıkta eşya veya araç gereç koymak: *"Vapur sabaha kadar mal yüklüyor."* -M. Ş. Esendal. **2.** *mec.* Bir yükümlülük altına sokmak, sorumlu tutmak: *Çocuğun bakımını ona yüklediler.* **3.** *mec.* Bir suçu birinin üstüne atmak: *"Ne yapalım, elimizden geleni yaptık ama olmadı der,*

kabahati kör talihe yükler geçersin." -R. N. Güntekin. **4.** *(-i) fiz.* Bir cisme elektrik gücü vermek: *Fazla elektrik yüklemek akünün bozulmasına yol açar.*

yüklem öbeği *is. gr.* Yüklemle birlikte kurulan söz veya tamlamalar.

yüklenilme *is.* Yüklenilmek işi.

yüklenilmek *(-e)* Yüklemek işi yapılmak.

yüklenme *is.* Yüklenmek işi.

yüklenmek *(-i)* **1.** Yüklemek işi yapılmak veya yüklemek işine konu olmak. **2.** *(-e)* Kendi ağırlığını başka bir şey üzerine vermek, bedeniyle abanmak: *"Araba durdukça önümdekine, kalktıkça arkamdakine yükleniyorum."* -B. Felek. **3.** Bir yükü taşımayı üstüne almak: *Bavulların hepsini yüklendi.* **4.** *(-e) mec.* Üstüne düşmek, zorlamak: *Bana yüklenmeyin, bu işi yapamayacağım. Sağ kanat düşman üzerine yüklendi.* **5.** *mec.* Bir şeyi yapmayı kabul etmek, üstüne almak: *"Daha şimdiden evin bütün işleri Peyker'in üstüne yüklenmiş."* -M. Ş. Esendal.

yükletilme *is.* Yükletilmek işi.

yükletilmek *(-e)* Yükletmek işi yapılmak.

yükletme *is.* Yükletmek işi.

yükletmek *(-i, -e)* Yüklemek işi yaptırmak: *"Gemilere mal yükleten tüccardan bir beyanname istiyorlarmış."* -M. Ş. Esendal. *"Boyuna kolumu çekip, hep kabahati bana yükletiyor."* -S. M. Alus.

yükleyici *is.* ve *s.* **1.** Yükleme işini yapan (kimse). **2.** *is.* Ağır yükleri kaldırma, taşıma veya yükleme işinde kullanılan araç.

yükleyiş *is.* Yüklemek işi veya biçimi.

yüklü *s.* **1.** Yükü olan. **2.** Yapılacak işi çok olan: *O çok yüklü, bu işi başkasına verelim.* **3.** Çok çalışmayı gerektiren, çetin, güç, uygun: *Bu yılki ders programı çok yüklü.* **4.** Çok fazla, pek çok: *"Vurgun, yüklü olursa firar kolaylıkları hazırlanmıştır."* -Ö. Seyfettin. **5.** Bir duyguyu veya olguyu içinde veya üzerinde fazlaca bulunduran: *"Romanları, denemeleri hep kültürle yüklü, çok yanlı, zengindi."* -H. Taner. **6.** *hlk.* Gebe, hamile. **7.** *argo* Çok sarhoş. **8.** *argo* Paralı, varlıklı.

yüklüce *zf. (yüklü'ce)* Yüklü olarak: *"Yüklüce gelenler ansızın kaçamazlar, borçlarına mukabil eşyaları alıkonulabilir."* -H. R. Gürpınar.

yüklük, -ğü *is.* Evlerde yatak, yorgan gibi şeyler koymaya yarayan, yerli büyük dolap veya yatak yorgan konulan yer, yük: *"Öbür yana dönüyor, kocaman bir yüklüğün kapısını açıyordum."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yüklülük, -ğü *is.* **1.** Yüklü olma durumu. **2.** Ağırlık, gerginlik: *"Odanın havasında acayip bir durgunluk, bir yüklülük vardı."* -R. H. Karay.

yük odası *is.* Yüklük: *"Yalılarda, hatta sahiplerinin hiçbir gün bile girmemiş bulundukları nice yük odaları, oda gibi büyük kilerleri vardı."* -A. Ş. Hisar.

yüksek, -ği *s.* **1.** Altı ile üstü arasındaki uzaklık çok olan: *Yüksek dağ. Yüksek kapı. "...mekik dokuduğu yüksek bez tezgâhından kalktı."* -Ö. Seyfettin. **2.** Belirli bir yere göre daha yukarıda bulunan: *"İri kanatları ile bir kaşıkçı kuşu çok yükseklerde tur atıyor."* -H. Taner. **3.** Güçlü, etkili, şiddetli: *Yüksek basınç. Yüksek gerilim.* **4.** *mec.* Derece veya makamı bakımından üstün: *Yüksek öğretim. Yüksek öğrenim.* **5.** Normal değerlerin üstünde olan, çok: *Yüksek ücret. "Türk milletinin karakteri yüksektir."* -Atatürk. *"Gençlik, güzellik ve saadetin en yüksek derecesine çıkmıştım."* -R. N. Güntekin. **6.** *mec.* Erdemli, faziletli: *Yüksek duygu.* **7.** *mec.* Toplum içinde para, ün vb. bakımından üstünlüğü olan: *Yüksek sosyete.* **8.** *is.* Yukarıda, üst tarafta olan yer: *"Yüksekten avluya açılmış iki pencereden aydınlık alıyordu."* -M. Ş. Esendal. **9.** *zf.* Büyük para ile: *Yüksek oynamak.*

yüksek perdeden yüksek sesle. **yüksek perdeden konuşmak** **1)** yüksek sesle konuşmak; **2)** meydan okurcasına sert konuşmak; **3)** yapılması güç şeyleri gerçekleştirebilecekmiş gibi abartmalı konuşmak: *"Güya bütün memleket arkamızda imiş gibi yüksek perdeden konuşmaya başlamıştık."*

-Y. K. Karaosmanoğlu. **yükseklerde dolaşmak** *mec.* elde edilmesi güç şeyler istemek. **yüksekten almak** karşısındakilere olduğundan fazla böbürlendirmek, abartılı davranmak: *"Karşımdakilerin içtimaî mevkileri ne kadar yüksek olursa, ben o kadar yüksekten alırım."* -R. N. Güntekin. **yüksekten atmak** yapamayacak şeyleri yapabilirmiş gibi söylemek. **(birine) yüksekten bakmak** kendini karşısındakinden üstün görmek: *"O kadar nefret ettiğim İsmail, kim bilir bana ne yüksekten bakacak."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yüksekten konuşmak** kendini çevresindekilere kabul ettirebilmek için övünerek konuşmak: *"Bekçi, onlardan cesaret almış gibi, şimdi daha yüksekten konuşuyordu."* -H. Taner. **yüksekten uçmak** 1) yükseklerde dolaşmak; 2) *argo* palavra atmak, çok abartmak.

→ ***yüksek atlama, yüksek basınç, yüksek fırın, yüksek fiyat, yüksek gerilim, yüksek lisans, yüksek okul, yüksek öğrenim, yüksek öğretim, yüksek ses, yüksek sosyete, yüksek tahsil, yüksek yaylak***

yüksek atlama *is. sp.* Vücudu, bacakların sıçrama gücü ile yerden keserek bir engelin öte yanına geçirme: *"Biraz daha geçti, sırıkla yüksek atlama müsabakası ilân olundu."* -M. Ş. Esendal.

yüksek basınç, -cı *is. meteor.* Basınçölçerde 760 mm üstünde bulunan ve güzel havayı belirten hava durumu.

yüksek fırın *is.* Sanayide kullanılan ısı derecesi yüksek olan fırın.

yüksek fiyat *is.* Değerinden aşırı fiyat.

yüksek gerilim *is. fiz.* Otuz üç bin kilovattan elli dört bin kilovata kadar olan gerilime verilen ad.

yükseklik, -ği *is.* **1.** Yüksek olma durumu. **2.** *mat.* Geometrik biçimlerde, tabandan tepeye olan uzaklık. **3.** *coğr.* Yükselti, irtifa.

→ ***yükseklik korkusu, yükseklikölçer***

yükseklik korkusu *is. psikol.* ve *tıp* Yüksek yerlerde duyulan aşırı korku.

yükseklikölçer *is.* Bulunulan yerin yüksekliğini gösteren cihaz, altimetre.

yüksek lisans *is.* Lisans öğretiminden sonra yapılan üst düzeydeki öğretim.

yüksek okul *is.* Üst düzeyde uygulayıcı meslek elemanı yetiştiren yüksek öğretim kurumu.

yüksek öğrenim *is.* Orta öğretim düzeyi üstündeki öğrenim.

yüksek öğretim *is.* **1.** Orta öğretimin üstünde, üniversite, akademi ve yüksek okullar ile bu eğitim kurumlarını yönetmek görevini ve sorumluluğunu taşıyan birimlerden oluşan kuruluş. **2.** Orta öğretimden geçenlere, üniversite, akademi, teknik ve yüksek meslek okulları gibi türlü eğitim kurumlarınca plânlanıp uygulanan öğretim.

yüksek ses *is.* **1.** Uzaktan işitilecek nitelikte ses. **2.** *müz.* İnce ses.

yüksek sosyete *is.* Sosyetenin önde gelenleri.

yüksek tahsil *is. bk.* yüksek öğrenim.

yüksek yaylak, -ğı *is.* Orman sınırının üzerinde, en az 1600 metre yükseklikte bulunan yaylak.

yükselim *is. astr.* Bir yıldızın gök küresinde ekvator düzlemine göre açısal uzaklığı.

yükseliş *is.* Yükselmek işi veya biçimi.

yükselme *is.* **1.** Yükselmek işi, itilâ. **2.** Terfi: *"...askerî hâkimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunda gösterilir."* -Anayasa. **3.** *jeol.* Yer kabuğunun yerin düşey salınımından ileri gelen kımıldanımı. **4.** *coğr.* Suların kabararak yüzeyinin yükseğe çıkması.

yükselmek *(nsz)* **1.** Yükseğe çıkmak: *Artık güneş adamakıllı yükselmişti. "Derenin sağ tarafında yükselen tepenin yamaçları daha hafif eğimli, daha geniştî."* -N. Cumalı. *"Bir alçalıp bir yükselen telgraf tellerine baka baka hafiften biraz kestirdi."* -H. Taner. **2.** Güçlenmek, şiddetlenmek: *"Sağdan soldan nargile gurultularının yükseldiği işitiliyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** (fiyat için) Çoğalmak, artmak. **4.** Aşaması artmak. **5.** *mec.* Yüce duruma gelmek, yücelmek: *Benim gözümde bu davranışıyla yükseldi.*

yükselteç, -ci *is. fiz.* Alçak veya yüksek frekanslı akımların yararlı etkilerini artırmaya yarayan araç, amplifikatör.

yükseltgeme *is. kim.* Oksitleme.

yükseltgemek *(-i) kim.* Oksitlemek.

yükseltgenme *is. kim.* Oksitlenme.

yükseltgenmek *(nsz)* Oksitlenmek.

yükselti *is.* **1.** Bir noktanın deniz yüzeyinden olan yüksekliği, rakım, irtifa: *Ankara'nın yükseltisi 850 metredir.* **2.** *astr.* Bir yıldızdan bir gözlemcinin gözüne gelen ışın ile ufuk düzleminin oluşturduğu açı.

yükseltilme *is.* Yükseltilmek işi.

yükseltilmek *(nsz)* Yükseltmek işine konu olmak veya yükseltmek işi yapılmak.

yükseltme *is.* Yükseltmek işi.

yükseltmek *(-i)* **1.** Yükseğe çıkarmak, yukarı kaldırmak. **2.** Güçlendirmek, şiddetlendirmek. **3.** *mec.* Değerini olduğundan daha çok göstermek. **4.** Yüksek bir düzeye getirmek, geliştirmek: *"Bunlar memleketin edebiyat tarihinde beni yavaş yavaş yükselten birer basamak."* -H. E. Adıvar. **5.** Aşama ve mevki bakımından daha yüksek duruma getirmek. **6.** *mat.* Bir sayıyı kendisiyle birkaç kez çarpmak: *5 sayısını dördüncü kuvvete yükseltmek, 5x5x5x5=625 çarpımını yapmak demektir.*

yüksük, -ğü *is.* **1.** Dikiş dikerken, iğnenin batmasını önlemek için parmak ucuna takılan kesik koni biçiminde koruncak. **2.** *zool.* Köklerin ucunda bulunan ve kökün üretken dokusunu korumaya yarayan oluşum, kalensöve. **yüksük kadar** az, çok az, az miktarda.

→ ***yüksük kına, yüksük makarna, yüksük otu***

yüksük kına *is.* Yalnız bir tek parmağın baş kısmına sürülen kına.

yüksük makarna *is.* Yüksük biçiminde olan makarna.

yüksük otu *is. bot.* Sıracagillerden, kalp hastalıklarında dijitalin adıyla kullanılan bir alkaloit veren, çiçekleri yüksük biçiminde olan bitki *(Digitalis purpurea).*

yüksünme *is.* Yüksünmek işi.

yüksünmek *(-den)* **1.** Bir şeyi kendine yük saymak, bir şeyi kendine yük olarak kabul etmek: *"...evin nice ağır işlerini de hiç yüksünmeden üstüne almış bulunuyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *hlk.* Üşenmek, tembellik etmek.

yük treni *is.* Yük taşımada kullanılan tren, yük katarı.

yüküm *is.* Yapılması zorunlu olan iş veya bir işi yapma zorunluğu, mecburiyet, mükellefiyet: *Vergi yükümü yasayla konulur.*

yükümlendirme *is.* Yükümlülük altına alma işi.

yükümlendirmek *(-i)* Yükümlülük altına almak.

yükümlenme *is.* Yükümlenmek işi, tekeffül.

yükümlenmek *(-i)* Bir şeyin sorumluluğunu üzerine almak, tekeffül etmek.

yükümlü *is.* Yükümü olan, mükellef: *"Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere vergi ödemekle yükümlüdür."* -Anayasa.

yükümlülük, -ğü *is.* Yükümlü olma durumu, mükellefiyet: *"...milletler arası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla... temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir."* -Anayasa.

yükün *is. kim.* İyon.

yükünme *is.* Yükünmek işi veya durumu.

yükünmek *(nsz) hlk.* Birinin önünde, saygı göstermek için eğilmek veya yere kapanmak.

yük vagonu *is.* Yük taşımada kullanılan vagon.

yülgü *is. hlk.* Tıraş için kullanılan bıçak, ustura.

yülük *s. hlk.* Ustura ile kesilmiş (kıl).

yülüme *is.* Yülümek işi, tıraş.

yülümek *(-i) hlk.* Vücudun fazla kıllarını ustura ile almak, tıraş etmek.

yülünme *is.* Yülünmek durumu.

yülünmek *(-i) hlk.* Yolunmak.

yün *is.* **1.** Güzün kırkılan koyun tüyü. **2.** Genel olarak koyun tüyü: *Bu şiltenin yünü az gelmiş.* **3.** *s.* Genel olarak hayvan tüyünden yapılmış: *Yün kumaş. Yün eldi-*

ven. Yün fanilâ. "Rahat, yünden, yumuşak bir terlik giyin." -S. F. Abasıyanık.

yünlü *s.* **1.** Yünü olan. **2.** Yünden yapılmış: *Yünlü battaniye.* **3.** *is.* Yün kumaş. **4.** Yün kumaştan yapılmış: *Yünlü etek.*

yüpürmek *(nsz) hlk.* Telâşla ötcye beriye koşmak.

Yüregir *öz. is. tar.* Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri.

yüreği dar *s.* Çabuk sıkılan.

yüreği delik, -ği *s. hlk.* Dertli.

yüreği dolu *s. hlk.* Kinli, hınçlı.

yüreği geniş *s.* Hiçbir şeyi kendine tasa etmeyen.

yüreği katı *s.* Acınacak durumlar karşısında duygusuz kalabilen.

yüreği pek *s.* **1.** Yüreği katı. **2.** Yürekli.

yüreği temiz *s.* Temiz yürekli, saf, iyi niyetli (kimse).

yüreği yanık, -ğı *is.* Duygulu, hassas olan kimse.

yüreği yaralı *s.* **1.** Felâkete uğramış. **2.** Gönlü yaralı, âşık, tutkun.

yüreği yufka *s.* Üzüntülü, acıklı durumlara dayanamayan, merhametli.

yürek, -ği *is. anat.* **1.** Göğüs boşluğunda, iki akciğerin arasında, vücudun her yanından gelen kanı akciğerlere ve oradan gelen temiz kanı da vücuda dağıtan organ, kalp. **2.** *mec.* Herhangi bir şeyden çekinmeme, korkmama, yüreklilik, korkusuzluk, cesaret. **3.** *mec.* Acıma duygusu: *Benim yüreğim götürmez. Onun yüreği kaldırır. "Ona merhume demek bile yürek parçalayıcı bir şeydir."* -R. N. Güntekin. **4.** Bazı deyimlerde "hiçbir gizli, art düşüncenin karışmamış olduğu duygu" anlamını verir: *Yürekten kopmak. Yürekten gelmek. Candan yürekten. "Savaş için en doğru kararları Meclisin verebileceğine yürekten inananlar vardı."* -T. Buğra. **5.** Bir kimsenin ruhsal yönü, gönül: *"Fazıla Hanımın elleri terliyor, yüreği sarsılıyordu."* -S. F. Abasıyanık. **6.** *hlk.* Mide, karın, iç: *Yüreği bulanmak. "Ayşe Hanım, kahveciden limon şekeri almış, yürek ferahlatır diye uzatıyor."* -S. M. Alus. **7.** İskambil kâğıtlarının dört grubundan benekleri kırmızı, yürek biçiminde olanı, kupa. **(bir kimsede) yürek Selânik** *şaka* çok korkmuş ve heyecanlı: *"İkisinde de yürek Selânik."* -H. R. Gürpınar. **yürek burkmak** içine sızı vermek: *"Yörede, şimdi yürek burkan bir suskunluk vardı."* -T. Buğra. **yürek vermek** yüreklendirmek, cesaretlendirmek. **yürekten çağırmak** aşırı derecede arzu etmek, istemek: *"Bu kadar yürekten çağırma beni / bir gece ansızın gelebilirim."* -Şarkı. **yüreği ağzına gelmek** birdenbire çok korkmak, aşırı korku veya sevinçten ziyadesiyle heyecanlanmak, endişelenmek: *"Böyle bir hâdiseye şahit olmaktan utanmış, şaşırmış, âdeta yüreği ağzına gelmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Çıngırağın her çekilişinde ikisinin de heyecandan yürekleri ağızlarına geliyor."* -M. Yesari. **yüreği ağzında** korku ve heyecan dolu bir durumda: *"Sakın Hasip Paşanın faytonu olmasın diye yüreğimiz ağzımızda iken, Topaç Mollanın arabası çıkagelmesin mi?"* -S. M. Alus. *"Sabahtan beri kamış kökünün içine sığınmış, yüreği ağzında, dokuz doğurarak şahinini bekleyişi.."* -Y. Kemal. **yüreği bayılmak** karnı çok acıkmak. **yüreği boğazına tıkanmak** sıkılmak, üzülmek, dertlenmek: *"Yüreğim boğazıma tıkanmış bir hâlde, bu basit, bu aşağılık konuşmaları dinliyorum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yüreği burkulmak** çok üzülmek, çok acı duymak: *"Babamın küçük yalısını ziyaret ettiğim zaman... yabancılıktandan yüreğim burkulmuştu."* -R. H. Karay. **yüreği cız etmek (veya cızlamak)** çok acımak, içi sızlamak: *"Aklımıza eski günler gelince / Yüreğimiz cız eder."* -B. Necatigil. **yüreği çarpmak 1)** kalp çarpmak veya çalışmak; **2)** coşku sebebiyle kalp hızlı hızlı çarpmak veya çalışmak; **3)** merak, kaygı, korku, heyecan gibi duygularla tedirgin olmak, huzursuz olmak: *"Bunu düşündükçe gülümser, tatlı tatlı yüreği çarpar, ruhunda kopan bir hamleyle örsünün üzerinde milyarlarca kıvılcım tutuştururdu."* -Ö. Seyfettin. **yüreği daralmak** sıkılmak, bunalmak, içi

daralmak: *"Yusuf bütün olayları korkuyla, yüreği daralarak izliyordu."* -Y. Kemal. **yüreği dayanmamak** acısına katlanamamak, çok acı duymak. **yüreği ezilmek** 1) üzülmek, acı duymak: *"Yüreğim merhametten eziliyor, dizlerim vücudumun yükü altında çökecek gibi oluyordu."* -R. N. Güntekin. 2) açlık duymak. **yüreği ferahlamak** (veya **hafiflemek**) kaygıdan kurtulmak. **yüreği götürmemek** dayanmamak, katlanamamak. **yüreği göz göz olmak** dert, acı ve sıkıntıdan içi kabarmak, aşırı dertlenmek: *"Göz göz oldu yüreğim, gözlerinin derdinden."* -Halk türküsü. **yüreği hop etmek** (veya **hoplamak**) (veya **oynamak**) birdenbire korkup heyecanlanmak: *"...adını işitir işitmez Ahmet Kerim'in yüreği hopladı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Ansızın geldin, dedi, yüreğim oynadı."* -M. Ş. Esendal. **yüreği kabarmak** 1) içi sıkıntı ile dolup derin soluk alma gereğini duymak; 2) midesi bulanmak: *"Ne dersiniz kız bayağı hasta oldu, deniz tutmuş gibi yüreği kabarmaya başladı."* -R. N. Güntekin. **yüreği kaldırmamak** dayanamamak, katlanamamak. **yüreği kalkmak** heyecanlanmak: *"Kapıda her araba durdukça yüreğim kalkıyordu."* -R. H. Karay. **yüreği kan ağlamak** derinden acı duymak, çok üzülmek: *"Yüreği kan ağlıyordu, onların şu perişan, sürüm sürüm hâllerini gördükçe..."* -Y. Kemal. **yüreği kanamak** aşırı üzüntüden sarsılmak: *"Zaten kostüm meselesinden dolayı üzülen ve hırçınlaşan yüreği sanki bir diken yığınına sürtünür gibi kanıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yüreği kararmak** içine karamsarlık ve sıkıntı çökmek. **yüreği katılmak** ağlamaktan veya soğuktan nefesi tutulmak. **yüreği kaynamak** içinde birtakım şüphe ve endişe uyanmak: *"Namazı nasıl kıldığını bilmedi, yüreğinde bir şeyler kaynıyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yüreği oynamak** ansızın heyecanlanmak veya korkmak. **yüreği parçalanmak** çok acımak: *"Bir dilenci çocuğuna dayak attığını görmüş, yüreği parçalanmıştı."* -R. N. Güntekin. **yüreği parça parça olmak** pek çok acımak. **yüreği parlamak** coşmak, heyecanlanmak: *"Bir sözden, bir asker geçişinden, bir düşünceden yüreği parlar, gönlü ateş alır adam olmalı."* -M. Ş. Esendal. **yüreği rahatlamak** üzüntü ve kaygısı azalmak, kalmamak: *"Ali Rıza Bey ara sıra merhamet yahut yüz yumuşaklığı sebebiyle birisine para kaptırdığı yahut evine lüzumsuz bir şey satın aldığı zaman garip bir üzüntü duyar, karısı -ziyanı yok, üzülme, ne yapalım, olmuş bir şey -diye teselli etmedikçe bir türlü yüreği rahatlamazdı."* -R. N. Güntekin. **yüreği serinlemek** üzüntüsü bir dereceye kadar azalmak. **yüreği sıkılmak** içi sıkılmak. **yüreği sıkışmak** (veya **tıkanmak**) 1) kalp atışları düzensiz olmak, sıkıntı duymak; 2) *mec.* bir meseleden dolayı aşırı üzülmek. **yüreği sızlamak** çok acımak, çok üzülmek: *"Ahmet Kerim sevgilisi tarafından aldatılmış bir adam gibi yüreğinin sızladığını duydu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yüreği soğumak** düşmanın bir felâkete uğramasına sevinmek. **yüreği şişmek** can sıkıcı şeyler dinlemekten bunalmak. **yüreği titremek** duygulanmak, endişe, korku duymak: *"Yüreğim titreyerek eşsiz trajediyi seyrediyorum."* -F. R. Atay. *"İçinden yüreği titreyerek tepeden indi, ağır adımlarla saraya girdi."* -Y. Kemal. **yüreği tükenmek** (veya **yürek tüketmek**) bir şeyi anlatmak için çok yorulmak. **yüreği ürpermek** çok korkmak. **yüreği yağ bağlamak** istenilen bir şeyin olmasından ferahlık duymak: *"Oh... oh yüreğim bir karış yağ bağladı."* -H. R. Gürpınar. **yüreği yanmak** 1) pek çok acımak: *"Nahit onu yorgun, kederli ve umutsuz, sitem yüklü görmüştü. Yüreği yanmıştı."* -T. Buğra. 2) felâkete uğramak. **yüreği yarılmak** çok korkmak. **yüreği yerinden oynamak** birdenbire heyecanlanmak veya korkmak: *"Odanın içinde birdenbire kızılca kıyamet kopmasın mı, zavallı halamın yüreği yerinden oynamış."* -A. Ş. Hisar. **yüreğim yanmaz** (veya **yanmazdı**) pişmanlık ve acı duymak. **yüreğinden geçmek** düşünmek. **yüreğinden gelmek** bir şeyi isteyerek, severek yapmak:

"Piyanistin takdiri yüreğinden geliyordu." -H. E. Adıvar. **yüreğine (bir şey) çökmek** derinden ıstırap duymak: *"Ankara ufuklarına bakarken eskisi gibi insanın yüreğine gariplik çökmüyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yüreğine dert olmak** başkasının her hangi bir davranışı, sonradan kendisi için sürekli bir üzüntü kaynağı olmak: *"Zavallı adam, son nefesinde bir ekmek kadayıfı istediydi; alıp yediremedim. O, yüreğime dert oluyor."* -R. N. Güntekin. **yüreğine dokunmak** üzülmek: *"Hem öyle manzaralar benim yüreğime dokunuyor."* -R. N. Güntekin. **yüreğine inmek 1)** ansızın ölmek: *"O eğer ölmemiş olsaydı, belki bu tekziple yüreğine iner, bu vak'a karşısında ölürdü."* -A. Ş. Hisar. **2)** çok üzülmek: *"Sakın kilere bakma, yüreğine iner, ne sağyağ kaldı ne zeytinyağı, ne pirinç ne şeker."* -R. N. Güntekin. *"Eğer bizden gizli Paris'e kaçsaydın babamın yüreğine inerdi."* -P. Safa. **(birinin) yüreğine işlemek (veya yüreğe işlemek)** çok derin acı uyandırmak: *"Fakat sesi kulaklara değil, doğru yüreğe çarpar, yüreğe işlerdi."* -R. H. Karay. **yüreğine kar yağmak** kıskançlık duyarak üzülmek. **yüreğine kurt düşmek** şüphelenmek, içine kurt düşmek: *"Reyhan'ın yüreğine küçük bir kurt düşmüştü."* -M. Yesari. **yüreğine od (veya ateş) düşmek** felâkete uğramak, çok üzülmek: *"Adam odur ki, komşusunun ineği dişi doğurdu der, yüreğine od düşer."* -M. Ş. Esendal. **yüreğine oturmak** çok üzülmek: *"İşte, yine başındaki bu dert de gelip yüreğine oturmuştu."* -S. F. Abasıyanık. **yüreğine sinmek** içine sinmek. **yüreğine saplanmak** *mec.* aşırı derecede acı duymak, içine oturmak. **yüreğine su serpmek** (bir kimse) kaygı sebebinin ortadan kalkmasıyla veya yeniden umut verecek bir haberle ferahlamak: *"Bizim nesil sözü, Selma Hanımın yüreğine biraz su serpti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yüreğini açmak** kalbini açmak, derdini dökmek, içini dökmek, senli benli konuşmak ve davranmak: *"Büyük şehirde ilk hitap eden olduğu için ona yüreğini açmak ihtiyacını duyuyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Sanki bana herkese yaptığından fazla yüreğini açardı."* -R. H. Karay. **yüreğini ateş almak** aşırı üzülmek, fazla üzüntüden içi yanmak: *"Gülbahar'ın yüreğini ateş almış yanıyordu."* -Y. Kemal. **yüreğini boşaltmak (veya dökmek)** derdini, üzüntüsünü anlatarak hafiflemek. **yüreğini eritmek (veya sızlatmak)** çok üzmek. **yüreğini dağlamak** acıyla ve özlemle içi yanmak, acıyla kıvranmak. **yüreğini hoplatmak (oynatmak** veya **kaldırmak) 1)** *bk.* yürek hop etmek (veya hoplamak), (veya oynamak); **2)** heyecanlandırmak. **yüreğini kemirmek** içini kemirmek, tedirgin olmak: *"Güzelliğine pek güvenen Zişan'ın yanında bu kadar zavallı kalışı yüreğini kemirip duruyor."* -H. R. Gürpınar. **yüreğini pek tutmak** kendini korkuya kaptırmamak. **yüreğini serinletmek** üzüntüsünü azaltmak. **(birinin) yüreğini tüketmek** (bir şeyi anlayıncaya kadar) anlatanı çok yormak. **(kendi) yüreğini tüketmek** (bir şey anlatmaya çalışarak) yorulmak: *"Aman, dedi. Yüreğimi tüketeceğime her işi kendim yaparım, daha iyi..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yüreğinin başı sızlamak** yüreği sızlamak. **yüreğinin yağı (veya yağları) erimek 1)** çok üzülmek; **2)** çok korkmak. **yürekler acısı** çok acıklı: *"Yaptığı hatadan sonra ümitsiz bir insana benziyor, yürekler acısı fevkalâde bir vaziyet alıyordu."* -H. Z. Uşaklıgil. **yüze vurmak** yüzüne vurmak: *"Fakat politikada kabahatleri yüze vurmak yoktu."* -N. Cumalı.

→ ***yüreği dar, yüreği delik, yüreği dolu, yüreği geniş, yüreği katı, yüreği pek, yüreği temiz, yüreği yanık, yüreği yufka, yürek acısı, yürek ağrısı, yürek çarpıntısı, yürek darlığı, yürek karası, yürek yarası***

yürek acısı *is.* Yürekten duyulan acı, iç acısı.

yürek ağrısı *is.* Sıkıntı, keder.

yürek çarpıntısı *is.* **1.** Yüreğin sık ve hızlı vurması. **2.** *mec.* Merak, kaygı, korku gibi duygular sebebiyle beliren tedirginlik: *"Ha bu gün sokağa atılıyorum ha yarın diye yürek çarpıntısı geçirmişti."* -R. N.

Güntekin. *"Ne yürek çarpıntıları geçiriyor ne ümitlere kapılıyordur."* -R. H. Karay.

yürek darlığı *is.* Sıkıntı, bunaltı, üzüntü: *"Bu acayip hissin verdiği yürek darlığıyla bütün usluluğumu ve terbiyemi kaybettim."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yürek karası *is.* İşlenen bir günahtan sonra duyulan sürekli ve üzücü pişmanlık.

yüreklendirme *is.* Birine yüreklilik, cesaret verme.

yüreklendirmek *(-i)* Birine yüreklilik, cesaret vermek.

yüreklenme *is.* Yüreklilik, korkusuzluk gelme, yiğitlenme, cesaretlenme.

yüreklenmek *(nsz)* Korkusuz duruma gelmek, yiğitlenmek, cesaretlenmek.

yürekli *s.* Tehlikeyi korkusuzca karşılayan, koçak, cesaretli, cesur: *"Fakat onlar da aralarında hiçbir delikanlıyı ona eş olabilecek kadar yürekli bulmuyorlardı."* -H. E. Adıvar.

yüreklilik, -ği *is.* **1.** Yürekli, korkusuz, cesur olma durumu, yiğitlik. **2.** Yürekli kimseye yakışır davranış.

yüreklilikle *zf. (yüreklili'kle)* Korkmadan, korkusuzca, yiğitçe.

yüreksiz *s.* Yürekli olmayan, korkak, cesaretsiz, tabansız.

yüreksizlik, -ği *is.* Yüreksiz olma durumu, yüreksizce davranış, cesaretsizlik.

yürekten *s.* ve *zf.* Temiz duygularla, saygı ile, içten, içtenlikle (yapılan): *"İlk zamanlarda olduğu gibi şöyle içten ve yürekten konuştukları bir anları olmuyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yürek yarası *is.* Aşktan, özlemden, başarısızlıktan duyulan büyük keder aşırı üzüntü.

Yürük, -gü *öz. is.* Yörük.

yürük *s.* **1.** Çok ve çabuk yürüyen, iyi yol alan, hızlı giden. **2.** *is. tar.* Osmanlı İmparatorluğunda otuzar kişilik ocaklar olarak Rumeli'ye yerleştirilen ve savaş zamanlarında geri hizmetlerde çalıştırılan timarlı asker. **3.** Göçebe: *"Fakat göç ve yürük hayatı hareme ve kapalılığa gelmez."* -F. R. Atay. **yürük at yemini artırır** bir işte üstün çaba gösterenler, o ölçüde bir karşılık görürler.

→ ***yürük aksak, yürük semaî***

yürük aksak, -ğı *is.* Aksak usulünün en hareketlisine verilen ad.

yürüklük, -ğü *is.* Yürük olma durumu.

yürük semaî *is. müz.* Türk müziği usullerinden biri.

yürüme *is.* Yürümek işi: *"Kılıcını kaldırdı, ağır ağır hocaya doğru yürümeye başladı."* -R. N. Güntekin.

yürümek *(nsz)* **1.** Adım atarak ilerlemek, gitmek: *"Kafası yerde, kamburunu çıkarmış, yürüyordu."* -H. Taner. **2.** Karada veya suda, herhangi bir yöne doğru sürekli olarak yer değiştirmek: *Buz dağları güneye yürümüş.* **3.** (çocuk) Ayakları üzerinde gezecek duruma gelmek: *Çocuk erken yürüdü.* **4.** Yayan gezmek, yayan gitmek: *"Gölgesinde yürüdüğü duvarın arkasından bir horoz sesi farketti."* -Ö. Seyfettin. **5.** Yol almak: *Biraz yürüyelim, geç kaldık.* **6.** *(-e)* Bir yere gelmek, bir yere ulaşmak, kaplamak: *Dallara su yürümek.* **7.** *(-e)* Üzerine doğru gitmek, akın etmek, saldırmak, hücum etmek: *Asker kaleye yürüdü.* **8.** *mec.* Gereği gibi yapılmak veya ilerlemek: *İşler iyi yürüyor. "Bu evliliğin yürümeyeceği daha başından anlaşılmıştı ama, belki yürütürüz demiştim."* -Z. Selimoğlu. **9.** *(nsz)* (faiz için) Hesap edilmek; işlemek: *Bu paranın faizi yüzde beşten mi yürüyor?* **10.** Geçmek, ilerlemek, değişmek: *"Doktor o hayatın dışında kalmış. Bu ne demek? Bu, o demek ki hayat yürümüş gitmiş, birlikte yürüyememiş."* -M. Ş. Esendal. **11.** *(nsz) argo* Ölmek: *O da yürümüş.* **12.** Bir işte ileri gitmek: *"Kendilerini Türkiye'nin ebedî hâkimimutlakları zanneden ne mağrur kafalar, eblehçe görüş ve kararlarıyla milletin mahvına yürüdüler."* -R. H. Karay. **yürü** (marş)! yürüyüşe başlatma komutu. **(Allah) yürü ya kulum demiş** herhangi bir alanda çok çabuk ilerleyenler, başarı kazananlar için söylenir.

yürünme *is.* Yürünmek işi.

yürünmek Yürümek işi yapılmak: *Çamurun içinde yürünmez.*

yürürçalar *is.* Yolda veya dinlenme sırasında müzik dinlemeye yarayan alet, walkman.

yürürlük, -gü *is.* Gereğinin yapılır olması durumu, meriyet: *"Yürürlükte bulunan kanunlar, usuller, kurallar. Fakat umumi; hatlar yine yürürlükte idi."* -F. R. Atay. **yürürlüğe girmek** bir kanun, bir karar, bir iş uygulanır, yapılır duruma gelmek. **yürürlüğe konmak** bir kanun veya bir karar uygulama alanına konulmak: *"Ekonomik, ticarî veya teknik ilişkileri düzenleyen... antlaşmalar... yayımlanma ile yürürlüğe konabilir."* -Anayasa. **yürürlükte bulunmak** bir kanun veya bir karar uygulama alanında olmak: *"Kimse, işlediği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılamaz..."* -Anayasa. **yürürlükte kalmak** bir kanun veya kararın geçerliliği sürmek: *"Eylül 1980 tarihinde Devlet Başkanı olarak içtiği ant yürürlükte kalır."* -Anayasa. **yürürlükte olmak** (kanun, karar, iş) yapılmakta, uygulanmakta olmak. **yürürlükten kaldırmak** uygulanmaz duruma getirmek: *"Öte yandan, dünyadaki sorunların çokluğu da uykuyu yürürlükten kaldırmaya yetmez."* -S. Birsel. **yürürlükten kalkmak** uygulamadan kalkmak: *"...kararname... Resmi gazete'de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar."* -Anayasa.

yürüteç, -ci *is.* **1.** Yeni yürümeye başlayan çocukların çabuk yürümelerini sağlayan araç, örümcek. **2.** Yürüme sorunu olan kimselerin kullandığı araç.

yürütme *is.* **1.** Yürütmek işi. **2.** Kanunları uygulama işi, icra: *"Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır."* -Anayasa. **3.** Merkezî yönetim ve yerinden yönetim kuruluşlarının hepsi.

→ yürütme gücü, yürütme kurulu

yürütme gücü *is. huk.* Kanunları uygulama yetkisi.

yürütmek *(-i, -e)* **1.** Yürümek işini yaptırmak, yürümesini sağlamak. **2.** Gerektiği gibi yapmak, uygulamak: *İşlerini eskisi gibi yürütüyorlar.* **3.** Kabul edilmesi veya tartışılması için bildirmek, açıklamak, öne sürmek: *Mütalâa yürütmek. Muhakeme yürütmek.* **4.** *mec.* ve *tkz.* İşinden veya bulunduğu yerden çıkarmak: *"Seni, teğmene bel bağlayıp girdiğin bisküvi fabrikasından nasıl yürüttülerdi."* -H. Taner. **5.** *argo* Habersiz almak, çalmak: *Bizim kalemi yürütmüşler.*

yürütme kurulu *is.* Bir kuruluşta kanun, tüzük veya yönetmelikleri uygulamakla görevli kurul.

yürütücü *is.* Yürütme yetkisini kullanan kimse.

yürütülme *is.* Yürütülmek işi.

yürütülmek *(nsz, -e)* Yürütmek işi yapılmak veya yürütmek işine konu olmak.

yürütülüş *is.* Yürütülmek işi veya biçimi.

yürütüm *is.* **1.** Yürütmek işi. **2.** *huk.* Bir kararı, bir yargıyı yerine getirmek, uygulama, infaz: *Yasanın yürütümü. Bu yargının yürütümü.*

yürüyen merdiven *is.* Basamakları sürekli olarak dönen bir düzenek üzerine yerleştirilmiş, elektrikle çalışan merdiven.

yürüyüş *is.* **1.** Yürümek işi veya biçimi. **2.** Spor amacıyla yapılan yürüme: *Her sabah bir saat yürüyüş yaparım.* **3.** Bir olayı protesto etmek, bir konuya dikkati çekmek amacıyla topluca yürüme: *Gösteri yürüyüşü.* **4.** *ask.* Birliklerin bir yerden başka bir yere gitmesi. **yürüyüş düzenlemek** bir olayı protesto etmek veya bir konuya dikkat çekmek amacıyla toplu yürüyüş tertip etmek: *"Toplantı ve gösteri yürüyüşünü düzenleme hakkını kullanmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanununda gösterilir."* -Anayasa. **yürüyüş yapmak** **1)** spor amacıyla yürümek: *"Bir gün Küplüce arkalarında uzun bir yürüyüş yapmış."* -H. Taner. **2)** bir olayı protesto etmek veya bir konuya dikkati çekmek amacıyla topluca yürümek. **yürüyüşe çıkmak** dolaşmaya, gezintiye çıkmak. **yürüyüşe geçmek** **1)** bir yerden başka bir yere gitmek için yürümeye başlamak: *Askerler*

yürüyüşe geçti. **2)** bir yeri almak için o yöne doğru ilerlemek.

→ ***yürüyüş kolu***

yürüyüş kolu *is. ask.* Belli bir bölgeye ulaşmak veya bulunulan bir bölgeden ayrılmak amacıyla bir kumanda altında, düzenli yürüyüş yapan piyade, zırhlı veya motorlu birliklerin tümü.

yüsrü *is.* **1.** Bazı ince işlerin yapımında kullanılan siyah bir ağaç ve bu ağacın kökü. **2.** *s.* Bu kökten yapılmış olan: *Yüsrü tespih.*

yüz (I) *is.* **1.** Doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren işaret, 100, C. **2.** *s.* On kere on, doksan dokuzdan bir artık olan. **3.** Kez, kere kelimeleri ile birlikte kullanılarak yapılan işin çokluğunu abartmalı bir biçimde anlatır: *"Hikmet Beyin kurum ve edası, her zamankinden belki yüz kat üstündü."* -S. M. Alus.

→ ***yüzbaşı, yüz binlerce, yüz binlik, yüz kere, yüznumara, yüzer yüzer, yüzyıl***

yüz (II) *is.* **1.** Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat: *"Sesinin titreyişinden, yüzünün kızarışından ben hepsini anlarım."* -A.Gündüz. *"Bir güzel çocuk yüzüyle gülümsüyor."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Yüzey, satıh: *Suyun yüzünde.* **3.** (kesici araçlarda) Keskin kenar: *Bıçağın keskin yüzü.* **4.** Bir şeyin ön tarafta bulunan bölümü, cephe: *Yapının yüzü.* **5.** Bir kumaşın dikiş sırasında dışa getirilen gösterişli bölümü. **6.** Yastığa geçirilen kılıf. **7.** Bir şeyin görünen bölümünde kullanılan kumaş: *Yorgan yüzü. Kanepenin yüzü.* **8.** *mec.* Utanma: *Adamda yüz yok ki!* **9.** Birinin görülegelen veya umulan hoşgörürlüğüne güvenilerek gösterilen cür'et: *Ne yüzle? Yüzü olmamak.* **10.** (çıkma durumunda) Nedeniyle, sebebiyle: *"Bu yüzden Fuat Köprülü ile çatışmaya başlamışlardı gazetelerde."* -Y. Z. Ortaç. **11.** Yan, taraf. **12.** Bir yapının dışa bakan düşey yüzeylerinin tümü: *Ön yüz. Yan yüz. Arka yüz.* **(birinin** veya **bir şeyin) suyu hürmetine** (veya **yüzü suyuna)** birinin veya bir şeyin hatırına veya varlığına değer verildiği için: *"Kendilerinin yüzü suyu hürmetine o gün orası sizin için de daha mutena bir yer oluvermiş."* -A. Ş. Hisar. *"Ben şu iki kolumun yüzü suyu hürmetine yaşıyorum, yaşıyorsam."* -Z. Selimoğlu. **yere takınmak** yüze verilen biçimle bir duyguyu belirtmek: *"Osman Nuri Bey umutsuzluğa düşerek sessiz sessiz ağlamaya başlayınca Seniye Hanım onu teselli için hemen güler bir yüz takınmış -aman ne yapıyorsunuz bey- demişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **(bir işten) yüz akı ile çıkmak** bir işi kendi saygınlığını yitirmeden, eksiksiz ve başarılı olarak yapıp bitirmek: *"Biz buraya geldi isek, her hâlde yüzümüzün akı ile çıkacağımızdan şüphe etmeyesin!"* -E. E. Talu. **yüz aklığı göstermek** bir işte başarıya ulaşmak: *"Arkadaşları arasında sivrilmiş, birçok savaşlarda yüz aklığı göstermiş cesur bir kaptandı."* -F. F. Tülbentçi. **yüz bulmak** ilgi ve yakınlık görmek: *"Akça pakça bir hanım gördü mü, biraz da yüz buldu mu, hemen bohçacı madamlardan birini evine gönderir, pırlanta gerdanlık vadedermiş"* -S. M. Alus. **yüz bulunca astar istemek** *bk.* yüz verince astar istemek. **yüz çevirmek** gösterdiği ilgiyi kesmek: *"Zaten hükûmetteki arkadaşları da ondan bezmişler, yola gelmeyen, zevkten anlamayan bu adamdan yüz çevirmişlerdi."* -R. H. Karay. *"...vergi kâtibinden yüz çevirmişler, kendisine hasım olmuşlardı."* -E. E. Talu. **yüz etmek** *hlk.* ısmarlamak, havale etmek. **yüz geri etmek** geri dönmek. **yüz göstermek** ortaya çıkmak. **yüz kere** pek çok kez, tekar tekrar, defalarca. **yüz kızartmak** sıkılarak yalvarmak. **yüz kızdırmak** utanmayı göze almak. **yüz surat davul derisi (yüz surat hak getire** veya **yüz surat mahkeme duvarı)** *tkz.* hiç utanması olmayanlar için söylenir. **yüz sürmek** aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek. **(bir şeye) yüz tutmak** 1) yönelmek: *"Biçare Yunus'un çoktur günahı / Haktan dergâhına yüz tutmuşum ben."* -Yunus Emre. 2) başlamak: *"Bahardı, Ağrı Dağı'nın karları erimeğe yüz tutmuştu."* -Y. Kemal. **(bir şey olmaya) yüz tutmak**

1) bir şey, olmak üzere bulunmak: *"İçin için kurumağa yüz tutmuş o susuz kalmış, ihtiyarlamış ağaçlar gibi..."* -A. Ş. Hisar. *"Duvarları sıvasız, kepenkleri boyanmadan bırakıldığı için çürümeye yüz tutumuş evde Hatice nine oturuyordu."* -N. Cumalı. 2) giderek biçim ve renk değiştirmek: *"Hepimiz gölgelenmeye yüz tutan ateşe gözlerimizi dikmiştik."* -S. F. Abasıyanık. **yüz verince astar istemek** kendisine gösterilen küçük bir ilgiden şımararak geniş yetki elde etmeye, daha çok yarar sağlamaya çalışmak. **yüz vermek** ilgi, yakınlık göstermek, hoşgörülü davranmak, şımartmak, itibar etmek: *"Yüz vermeyin eşkıyaya, baştan çıkarmayın haydutları."* -T. Oflazoğlu. **yüz vermemek** 1) ilgi yakınlık göstermemek; 2) önemsemek: *"Bursa, yeşiline en uygun maviyi kondururken yüksek mimarlarımız renge hiç yüz vermiyorlar."* -B. R. Eyuboğlu. **yüz yapmak** makyaj yapmak. **yüz yazmak** 1) makyaj yapmak; 2) *hlk.* köy seyirlik oyunlarında taklit edilen kişinin özelliklerini belirtecek şekilde yüz boyamak, maske yapmak. **yüz yüzden utanır** insanlar karşı karşıya gelince daha kolay uzlaşabilirler. **yüze çıkmak** 1) bir sıvının yüzüne çıkmak; 2) belli olmak, açığa çıkmak, belirmek: *"Evimizde artık pek de gizli tutulamayarak yüze çıkmaya başlayan bu rezalet, yani gelin ve damat arasındaki bu sevda alış verişi böyle devam edip duracak mı?"* -M. Ş. Esendal. 3) yüzsüz olmak, şımarmak. **yüze duramamak** birinin hatırından çıkamamak, birinin hatırını kıramamak: *"Belki ihtiyaçları olur isterler, yüze duramam."* -R. N. Güntekin. **yüze gülmek** 1) yalandan dost görünmek; 2) sevimli, alımlı görünmek. **(bir şeyin) yüzü açılmak** güzelliği, parlaklığı ortaya çıkmak. **yüzü ak olsun** "sağ olsun" gibi iyi bir dilek olarak söylenir. **yüzü asılmak** somurtmak. **(bir şey) yüzü görmek** ...-e kavuşmak: *Rahat yüzü görmek.* **(bir şey) yüzü görmemek** ...-den yoksun olmak, uzak bulunmak: *"Yüzyıllardan beri sabah yüzü görmemiş uçsuz bucaksız kıraç topraklar."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **yüzü gözü açılmak** 1) sıkılmaz, utanmaz bir duruma gelmek; 2) toplumsal ilişkiler kurmaya, çevresini, dünyayı tanımaya başlamak. **yüzü gülmek** 1) sevinci yüzünden belli olmak; 2) feraha kavuşmak: *Şehirlilerle köylüler arasındaki alış veriş şartları düzenlendikten sonra hepsinin yüzü gülmeye başladı.* 3) temiz, tertipli duruma gelmek. **yüzü kalmamak** bir kimseden daha önce bir çok ricada bulunduğu için yeni bir şey istemeye sıkılmak. **yüzü karışmak (allak bullak olmak** veya **alabora olmak)** can sıkıcı bir durum, yüzünden belli olmak: *"Beraberce binmiş olduğumuz bir taksside birdenbire yüzü karıştı, şoföre yüksek bir sesle..."* -A. Ş. Hisar. **yüzü kasap süngeriyle silinmiş** hiç utanması olmayan. **yüzü kızarmak** utanmak: *"Boynundan bir kese çıkardı, fakat içine bakmadan anî bir fikirle yüzü kızardı."* -H. E. Adıvar. **(bir şeye) yüzü olmamak** 1) o şeye dayanamamak; 2) cür'et ve cesareti olmamak, utanmak: *"Anadolu'ya gidiyorum. Sana veda edemedim, çünkü yüzüm yok."* -M. Ş. Esendal. **yüzü seçilmemek** açıkça tanınmamak, belli belirsiz görünmek: *"Işık arkadan geldiği için yüzü seçilmiyor."* -R. N. Güntekin. **(bir şey yapmaya) yüzü tutmamak** haklı da olsa, karşısındakini kıracak bir davranışta bulunmaktan çekinmek: *"O böyle kimseyi kırmak istemedikçe, kimseye olmaz demeye yüzü tutmadıkça ne kadar istemese, çevresi onu kıracak, üzecekti."* -N. Cumalı. **yüzü yazılı kalmak** kullanılmak, yenilmek için hazırlanmışken herhangi bir sebeple olduğu gibi dokunulmadan kalmak. **yüzü yerde** alçak gönüllü. **yüzü yere gelmek (geçmek** veya **yüzünün derisi yere geçmek)** çok utanmak. **yüzü yok** bir şey istemeye veya yapmaya cesareti yok, utanıyor. **yüzünden akmak** (herhangi bir durum) yüzünden çok belli olmak. **yüzünden düşen bin parça olmak** öfke veya küskünlükten ileri gelen can sıkıntısıyla suratı asık olmak: *"Ama iktisadî bunalım ayyuka çıktı maşallah, yurttaşın yüzünden düşen bin parça olacak."* -H. Taner. **yüzünden kan damlamak** çok

sağlıklı olmak, sağlığı yüzünün renginden belli olmak. **yüzünden okumak** 1) ezbere değil, yazılmış kâğıttan okumak; 2) herhangi bir durumu yüzünden anlamak. **(birinin) yüzüne bağırmak** birine öfke ile saygısızca sözler söylemek. **yüzüne bakamaz olmak** utanç, yüreksizlik gibi sebeplerle bir kimsenin karşısına çıkamamak. **yüzüne bakılacak gibi** (veya **yüzüne bakılır**) çirkin sayılmaz, güzelce: *"Hem bakalım, yirmi yaşında da olsa yüzüne bakılır cinsten midir?"* -R. H. Karay. **yüzüne bakılmaz** çok çirkin. **yüzüne bakmamak** 1) önem vermemek, ilgilenmemek; 2) darılmak, gücenmek. **yüzüne bakmaya kıyamamak** (veya **yüzüne bakmaya kıyılmaz**) (biri) çok güzel olmak. **yüzüne bir daha bakmamak** darılıp konuşmamak. **yüzüne duramamak** dayanamamak, bir isteğe hayır diyememek, kıramamak: *"Aman sayın bayan beni çağırmayınız. Güzel yüzüne duramam, içeri girerim. Girince de..."* -M. Ş. Esendal. **yüzüne gözüne bulaştırmak** bir işi beceremek, bozmak: *"Onun bu işi nasıl olup da yüzüne gözüne bulaştırdığını bir türlü anlayamadım."* -E. E. Talu. **yüzüne gülmek** 1) dostmuş gibi görünmek; 2) dostluk göstermek, ilgi göstermek, alâkalanmak: *"Köyde, ondan başka yüzümüze gülen, bize yol gösteren olmadı."* -Ö. Seyfettin. 3) (nesneler için) temiz, yeni olmak: *"Banyo, tuvalet, sair kısımlar, o ne temizlik, o ne genişlik, insanın yüzüne gülen o ne ferahlıktı."* -H. R. Gürpınar. **(bir şeyin) yüzüne hasret kalmak** o şeyden yoksun kalmak, hasret kalmak: *"Burada yağdan yumurtadan geçtik, ekmek yüzüne hasret kaldık."* -M. Ş. Esendal. **yüzüne kan gelmek** sağlığı yerine gelmek, benzinin solgunluğu geçmek. **yüzüne kapanmak** *bk.* kapılar yüzüne kapanmak. **(birinin) yüzüne karşı** bir kimsenin kendi önünde ve ondan çekinmeden: *Yüzüne karşı da söylerim.* **yüzüne tükürseler yağmur yağıyor sanır** çok arsız ve onursuz kimseler için kullanılır. **yüzüne vurmak** (veya **çarpmak**) ayıplayarak kusurunu yüzüne söylemek: *"Bir büyük kabahatim varmış da yüzüme vuracaklarmış gibi açıp okumaktan çekiniyorum."* -A.Gündüz. **yüzüne yazmak** *hlk.* (gelinin) yüzünü süslemek. **(birinin) yüzünü ağartmak** beğenilir iş yapmak, iş ve davranışlarıyla yakınlarının övünmesine sebep olmak: *"Senin anlayacağın, kasabanın yüzünü ağartmak lâzım. Bana bir parça dans öğreteceksin."* -R. N. Güntekin. **yüzünü buruşturmak** (veya **ekşitmek**) yüzüne öfke ve hoşnutsuzluk gösteren bir biçim vermek: *"Nevin, ensesinden bir yer acıyormuş gibi yüzünü buruşturdu."* -S. F. Abasıyanık. *"Ağır işler görüp de güler yüzünü ekşitmemeği ve kimseyi incitmeden yaşamayı analar bu adamlara öğretmeli idiler."* -M. Ş. Esendal. **yüzünü gören cennetlik** uzun bir süre görünmeyen kimseler için söylenir. **yüzünü görmemek** 1) uzun süre görmemek: *"Yüzünü de gördüğüm yoktu. Kırk yıl da görmesem göreceğim gelmezdi."* -M. Ş. Esendal. 2) ihtiyaç duyulan bir şeyi özlemek, ona hasret kalmak: *Harp içinde kahvenin yüzünü görmedik.* **(birinin) yüzünü gözünü açmak** bir çocuğa veya gence o zamana kadar bilmediği birtakım cinsel bilgiler vermek. **(birinin) yüzünü güldürmek** birini mutlu etmek, birine iyilik etmek. **yüzünü kara çıkarmak** (birini) utandırmak. **(birinin) yüzünü kızartmak** bir kimsenin utanmasına sebep olmak, birini utanacak duruma düşürmek. **yüzünü kızartmak** (veya **yüzünü kızdırmak**) onuruna, gururuna önem vermeden bir şey istemek, utançla, utanarak istemek: *"Fakat ben boş ümitle insan avutmanın faydasından ziyade zararına inandığım için çok kere yüzümü kızdırır, açıkça mümkün değil derim."* -R. N. Güntekin. **yüzünü şeytan görsün** sevilmeyen bir kimseye karşı duyulan nefreti belirtmek için kullanılır. **(bir kimsenin** veya **bir şeyin) yüzünü unutmak** *mec.* uzun süre görmemek, varlığına hasret kalmak: *"İnsanlar Tanrı rahmeti olan yağmurun yüzünü çoktan unutmuşlardı."* -N. Araz. **yüzünü yere getirmek** utandırmak, mahcup duruma düşürmek. **(bir işten) yüzünün akı ile çıkmak** *bk.* yüz akı

ile çıkmak. **yüzünün derisi kalın** utanması, arlanması olmayan. **yüzünüze güller** *hlk.* iğrenç bir şey anlatılırken söylenir: *"Yüzünüze güller, büyüklerin pisliğini temizlemek bile, bizde forsla, pistonla oluyor."* -H. Taner. **yüzüstü kalmak** *"İş, güç varsın yüzüstü kalsın."* -R. N. Güntekin.

→ ***yüz aka, yüz aklığı, yüz beşlik, yüzbeyüz, yüz binlerce, yüz binlik, yüze gülücü, yüze soğurma, yüz görümlüğü, yüz göz, yüz kalbı, yüz kaplama, yüz karası, yüz kazartıcı, yüz kiri, yüz ölçümü, yüz sabunu, yüz suyu, yüzü ak, yüzü asık, yüzü kara, yüzükoyun, yüzü pek, yüzü sıcak, yüzü soğuk, yüzüstü, yüzü yerde, yüzü yumuşak, yüz yüze***

yüz akı *is.* Utanmayı gerektiren bir durumu olmama, onur.

yüz aklığı *is.* İftihar edilecek, onurlanacak durum.

yüzbaşı, -yı *is. ask.* Orduda rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay.

yüzbaşılık, -ğı *is. ask.* Yüzbaşının rütbesi veya yüzbaşının görevi.

yüz beşlik, -ği *is. ask.* Bir top çeşidi.

yüzbeyüz *zf.* Yüz yüze.

yüz binlerce *s.* Çokluk ifade etmek amacıyla kullanılır.

yüz binlik, -ği *is.* Yüz bin liralık.

yüzde *is.* **1.** Herhangi bir işte aracı olan kimseye, görevinin karşılığı olarak, yüzde hesabına göre verilen ücret, yüzdelik. **2.** *s.* Bir sayı sıfatı ile kullanıldığında, yüze bölünen bir şeyin o kadarlık parçasını belirtir: *Yüzde yirmi. "Bir eli tabancalı militan mıdır, yoksa kesesini doldurmakla uğraşan iş adamlarından mıdır, mebus mudur hemen anlar ve bu anlayışlarında yüzde seksen yanılmaz."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

→ ***yüzde yüz***

yüzdelik, -ği *is.* Yüzde.

yüzden *is.* Görünüş olarak, bakarak.

yüzde yüz *zf.* **1.** Kuşkusuz, şüphesiz, muhakkak: *"Hiç kimseye yüzde yüz söz vermek âdetim değil."* -P. Safa. **2.** Bütünü, tamamı, tamamen: *"Salâh güpegündüz içki içmeye yüzde yüz karşıdır."* -S. Birsel.

yüzdürme *is.* Yüzdürmek (I, II) işi.

yüzdürmek (I) *(-i, -e)* **1.** Yüzmesini sağlamak veya yüzmek işini yaptırmak: *Burada değil, karşı kıyıda yüzdürüyorlar.* **2.** *(-i)* (batmış veya oturmuş tekneyi) Suyun yüzüne çıkarıp yüzer duruma getirmek: *Batık gemileri yüzdürdüler.*

yüzdürmek (II) *(-i)* Derisini çıkarttırmak, derisini soydurtmak.

yüzdürülme *is.* Yüzdürülmek işi.

yüzdürülmek *(nsz)* Yüzdürmek (I, II) işine konu olmak veya yüzdürmek işi yapılmak: *Bu hayvanın derisi yüzdürüldü. Batan gemi yüzdürülecek.*

yüze gülücü *s.* İki yüzlü, riyakâr: *"...hakikati bilmek kimini deli ediyor, yardakçı, yüzsüz, yüze gülücü veya ikiyüzlü ediyor."* -T. Buğra.

yüze gülücülük, -ğü *is.* Yüze gülücü olma durumu.

yüzer *s.* Her birinde yüz, her defasında yüzü bir arada olan.

yüzergezer *is.* ve *s.* Karada olduğu gibi suda da kullanılabilen (araba, tank, uçak gibi) araç, amfibi.

yüzer havuz *is.* Açık denizde gemi onarımında kullanılan havuz.

yüzerlik *s.* Yüz tanesi bir arada olan: *Yüzerlik yumurta sandığı.*

yüzer top *is.* Şamandıra.

yüzer yüzer *zf.* Yüzlük bölüklere ayırarak: *Parayı yüzer yüzer ayırdı.*

yüze soğurma *is. fiz.* ve *kim.* Bir gazın veya sıvının, bir katının içine yüzeysel olarak girmesi.

yüzey *is. mat.* Bir cisimde tabanların yüzeyleri dışında, yan kenarların yüzeyi.

yüzeyleşme *is.* Yüzeyleşmek işi: *"İşsiz bir ortamı sanatçılar da yadırgıyor, bu kurulaşmadan, yüzeyleşmeden onlar da yakınıyor."* -H. Taner.

yüzeyleşmek Sathileşmek, derine inmemek, derinleşmemek.

yüzeysel *s.* **1.** Yüzey ile ilgili, sathî. **2.** *mec.* Derine inmeyen, gelişigüzel, ayrıntılı olmayan.

yüzey şekilleri *ç. is. coğr.* Yer biçimleri, engebeler, avarız.

yüzgeç, -ci *is.* 1. Balıklarda ve yüzen memelilerde karın ve göğüste çift, sırt, kuyruk ve anüste tek olarak bulunan, hareketi ve dengeyi sağlayan organ. 2. *s. hlk.* Suda iyi yüzen (kimse veya hayvan).

→ *yüzgeç ayaklılar*

yüzgeç ayaklılar *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan memeliler sınıfına giren, morslar ve foklar gibi denizde yaşayan, karada yüzgeçlerini ayak gibi kullanan alt takım.

yüz görümlüğü *is.* Güveyin düğün günü geline verdiği armağan.

yüz göz *is.* Bütün yüz: *Yüz göz kan içinde.* **yüz göz olmak** biriyle gereksiz yere, aşırı derecede senli benli olmak: *"babam ile anam nasıl yüz göz olmamışlarsa ben de öyle, kocamla aramda -biraz güçlükle- bir utanç, bir saygı payı bıraktım."* -M. Ş. Esendal. *"İkisinin de bu kadar az zamanda birbirleriyle bu derece yüz göz olmalarına şaşmamak mümkün değildi."* -R. N. Güntekin.

yüz kalıbı *is.* İnsan yüzüne alçı dökülerek alınmış kalıp, bu kalıptan çoğaltılmış yüz heykeli, mask.

yüz kaplama *is.* Genellikle sert ve orta sert ağaçlardan biçilerek veya kesilerek elde edilen, kontratabla veya yonga levhalarının yüzlerine yapıştırılarak kullanılan, güzel desenli kaplama çeşidi.

yüz karası *is.* Utanılacak bir durum veya şey: *"Bizim gibi yüzyıllar boyunca egemen olmuş, İmparatorluklar kurmuş, zaferler kazanmış bir ulus için ne yaman bir yüz karasıdır bu..."* -T. Halman. **yüz karası olmak** utanılacak bir durum ortaya çıkmak.

yüz kere *zf.* Pek çok, tekrar tekrar, çok kez, defalarca: *Yüz kere söyledim anlamadı. Yüz kere anlattım, bir türlü aklı ermedi.*

yüz kızartıcı *s.* Utandırıcı, utanılacak: *"Meşhur bir edibimizin cinsî hayatına dair yüz kızartıcı sözler söylenirdi."* -Y. Z. Ortaç.

→ *yüz kızartıcı suç*

yüz kızartıcı suç *is.* Utanç verici, insanlık onuruna yakışmayan suç: *Zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık gibi suçlar yüz kızartıcı suçlardır.*

yüz kiri *is.* Yüz karası.

yüzleme *is.* Yüzlemek işi.

yüzlemece *zf.* 1. Birinin yüzüne karşı, vicahen: *Arkadan söylemek doğru değil, yüzlemece söylemeli.* 2. *s.* Yüz yüze yapılan, vicahî: *Yüzlemece muhakeme. Yüzlemece hüküm.*

yüzlemek *(-i)* Kusurunu veya suçunu yüzüne karşı söyleyip birini utandırmak.

yüzlenme *is.* Yüzlenmek işi.

yüzlenmek *(nsz)* Şımarmak, yüz bulmak.

yüzler *ç. is. mat.* Ondalık sayı sisteminde bir sayının sağdan sola doğru üçüncü rakamının bulunduğu yer, hane.

yüzlerce *zf. (yüzle'rce)* Pek çok, yüz kere.

yüzleşme *is.* Yüzleşmek işi.

yüzleşmece *zf.* Yüz yüze gelerek: *Sorunu yüzleşmece konuşup çözmeli.*

yüzleşmek *(nsz, -le)* 1. Bir olayı ileri sürenle, inkâr eden kimseler, yüz yüze gelerek sözlerini tekrarlamak: *Ben onunla her zaman yüzleşebilirim.* 2. Yüz yüze gelmek.

yüzleştirme *is.* Yüzleştirmek işi.

yüzleştirmek *(-i)* İki yanın yüzleşmesini sağlamak.

yüzlü *s.* 1. Yüzü herhangi bir nitelikte olan: *Güzel yüzlü kız. "Yanında... kapkara yüzlü, bembeyaz dişli, lâkin çırılçıplak olmayan bir de zenci vardı."* -R. H. Karay. 2. *mec.* Şımartılmış, yüz bulmuş (kimse).

→ *yüzlü yüzlü*

yüzlük, -ğü *is.* 1. Yüz lira değerinde olan kâğıt para. 2. *mat.* On kuralına göre yazılmış bir tam sayıda sağdan sola doğru üçüncü basamak. 3. *s.* Yüzü, yüz tanesi bir arada olan: *Yüzlük paket. Yüzlük deste.*

→ *yüzlük birimler bölüğü*

yüzlük birimler bölüğü *is. mat.* Yüzde dokuz yüz doksan dokuza kadar olan sayılar bölüğü.

yüzlü yüzlü *zf.* Utanmadan, sıkılmadan, hiç çekinmeden: *Borcunu vermediği hâlde yüzlü yüzlü yine para istiyor.*

yüzme *is.* Yüzmek (I, II) işi.

→ *yüzme havuzu, yüzme kesesi*

yüzme havuzu *is.* Spor, sağlık ve eğlence amacıyla yapılmış, belirli derinlikleri bulunan, suyla dolu olan yer.

yüzmek, -er (I) *(nsz)* **1.** Kol, bacak, yüzgeç gibi organların özel hareketleriyle su yüzeyinde veya su içinde ilerlemek, durmak: *"Burada küçücük göller vardı ki, beyaz beyaz kuğular yüzerdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Yüzmek bilmediği için on dakika içinde boğulmuştu."* -S. F. Abasıyanık. **2.** Yüzme sporu yapmak. **3.** Bir sıvının yüzeyinde batmadan durmak: *Tahta suda yüzer.* **4.** Herhangi bir şeyle üzeri kaplanmak, bir şeye bulanmak: *Kitaplar toz içinde yüzüyor. Ev pislik içinde yüzüyor.* **5.** Herhangi bir durumun en aşırı derecesinde olmak: *"Hiçbir kaygının gölgelemediği bir saadet içinde yüzmektedir."* -H. Taner. **6.** *mec.* Dalgalanmak: *"Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak."* -M. Â. Ersoy.

yüzmek, -er (II) *(-i)* **1.** Derisini çıkarmak, derisini soymak. **2.** *hlk.* Çok para istemek. **yüzüp yüzüp kuyruna gelmek** uzun sürmüş bir işi bitirmek üzere olmak.

yüzme kesesi *is. zool.* Balıklarda, iç organların üzerinde bulunan ve su içinde balığın dengede durmasını sağlayan tek veya iki bölmeli balon biçiminde organ.

yüznumara *is.* Ayakyolu, helâ, abdesthane.

yüz ölçümü *is.* **1.** Bir yerin veya bir şeyin yüzeyini ölçme, mesaha. **2.** Bu ölçme sonunda ortaya çıkan miktar, mesahaisathiye.

yüz sabunu *is.* Elleri ve yüzü yıkamak için kullanılan sabun.

yüz suyu *is. mec.* Bir kimsenin onuru, haysiyeti. **yüz suyu dökmek** onurunu sarsacak kadar çok yalvarmak: *"Halbuki Emin Efendi, feleğin çemberlerinden geçerek, kâh kuvvetlerin önünde diz çöküp yüz suyu dökerek, kâh zayıflara çelme vurup tuzak kurarak bu mertebeye ulaşmış."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

yüzsüz *s.* **1.** Yüzü olmayan. **2.** *s. mec.* Utanmaz, sıkılmaz, çekinmez, arsız: *"Arkasından en yüzsüz tulumbacının ağzından çıkamayacak bir küfür daha..."* -R. N. Güntekin.

→ *yüzsüz yüzsüz*

yüzsüzce *s.* ve *zf. (yüzsü'zce)* Utanmaz, sıkılmaz (bir biçimde).

yüzsüzleşme *is.* Yüzsüzleşmek işi.

yüzsüzleşmek *(nsz)* Yüzsüz duruma gelmek, yüzsüz olmak.

yüzsüzleştirme *is.* Yüzsüzleştirmek işi.

yüzsüzleştirmek *(-i)* Yüzsüz duruma getirmek.

yüzsüzlük, -ğü *is.* Yüzsüz olma durumu, yüzsüzce davranış: *"Yüzsüzlüğün bu derecesine kimi kızıyor, kimi kahkahalarla gülüyordu."* -R. N. Güntekin.

yüzsüz yüzsüz *zf.* Utanmaz ve pişkin bir biçimde: *"Başkalarına ait bir rezaletten bahsediliyormuş gibi, yüzsüz yüzsüz sırıtmaya başlamıştı."* -R. N. Güntekin.

yüzü ak *s.* Suçu ve utanılacak bir durumu olmayan.

yüzü asık *s.* Somurtkan, küskün.

yüzücü *is.* **1.** Yüzme sporu yapan kimse. **2.** Yüzme sporunu profesyonel olarak yapan kimse. **3.** *hlk.* (birini) Sömüren kimse. **4.** Kasaplık hayvanların derilerini yüzen kimse.

yüzücülük, -ğü *is.* Yüzücü olma durumu.

yüzük, -ğü *is.* **1.** Parmağa geçirilen genellikle metal halka: *"Kalın parmaklarının her bir boğumuna ayrı bir taştan, ayrı bir büyüklükte yüzükler geçirmişti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Yüzük oyunu. **yüzük takmak** nişanlanmak. **yüzüğü geriye çevirmek** evlenme sözünü geri almak, nişanı bozmak.

→ *yüzük oyunu, yüzük parmağı*

yüzü kara *s.* Utanacak bir durumu olan.

yüzükoyun *zf. (yüzü'koyun)* Yüzü yere gelerek: *"Tam otların sarardığı zamanlar / Yere yüzükoyun uzanıyorum."* -B. Necatigil. *"Çılgın bir atılışla kendini karyolaya attı, yüzükoyun kapandı."* -M. Yesari.

yüzük oyunu *is.* Fincanlar altına yüzük saklayarak oynanılan bir oyun.

yüzük parmağı *is.* Serçe parmaktan önceki parmak.

yüzülme *is.* Yüzülmek işi.

yüzülmek 1. Yüzmek işi yapılmak: *Bu suda yüzülmez.* **2.** Derisi çıkarılmak: *Koyun yüzüldü.* **3.** *mec.* Sömürülmek.

yüzüncü *s.* Yüz sayısının sıra sıfatı; sırada doksan dokuzuncudan sonra gelen.

yüzünden *zf.* **1.** -den ötürü, -den dolayı, sebebiyle: *"O da çocuklar yüzünden alışmış, onlar yüzünden daha uygun görmüş, karısına anne derdi."* -S. F. Abasıyanık. **2.** (genellikle olumsuzluk bildiren bir davranışta) -den ötürü, -den dolayı: *"Daha girdikleri gün darlık yüzünden söylenmeye başladı."* -M. Ş. Esendal. *"Bu zat, ehemmiyetlice bir kasa açığı yüzünden hapse mahkûm olmuş."* -R. N. Güntekin.

yüzü pek *s.* Birine söylenmesi güç olan şeyi sıkılmadan söylenebilen veya kendisinden istenilen şeyleri rahatlıkla geri çevirebilen.

yüzü sıcak *s.* Sevilen, hoşlanılan şeyleri nitelerken kullanılır: *Paranın yüzü sıcaktır.*

yüzü soğuk *s.* Ürkütücü.

yüzüstü *zf.* **1.** Yüzü yere gelecek biçimde: *"Dişçi, kendini yüzüstü bir kanepeye attı."* -R. N. Güntekin. **2.** Başlanmış fakat tamamlanmamış bir durumda. **(birini) yüzüstü bırakmak 1)** yapayalnız, kimsesiz, kötü bir durumda bırakmak: *"Karısını ve gül gibi kızını yüzüstü bırakmaya ne hakkı vardı?"* -R. H. Karay. *"Milyonlarca öğrencinin, on binlerce öğretmenin, binlerce okulun dertleri sürüp giderken Milli Eğitim Bakanı kendi görevini yüzüstü bırakıp "bira" savaşına mı girişmeliydi?"* -T. Halman. **2)** bir işi zamanında yapmayıp savsaklamak, olduğu gibi bırakmak, ihmal etmek: *"Evdeki işimi gücümü yüzüstü bıraktım."* -H. R. Gürpınar. *"Bir gün gidip gelmeye, bir gün de orada görüşmeye verdin mi, tam iki gün her şeyi yüzüstü bırakmak gerekecekti."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **(bir kimse) yüzüstü kalmak** bir iş, zamanında yapılmayıp olduğu gibi bırakılmak.

yüzüş *is.* Yüzmek işi veya biçimi: *"Sevdalı yüzüşlerde yunuslar / Yol gösteriyordu."* -Y. K. Beyatlı.

yüzü yerde *s.* Alçak gönüllü.

yüzü yumuşak *s.* Kendisinden istenilenleri geri çeviremeyen.

yüz yazısı *is. hlk.* Köylerde gelinin yüzüne yapıştırılan telli pullu süsler.

yüzyıl *is. (yü'zyıl)* **1.** Yüzyıllık süre, asır: *"Yüzyıllardır düzelmemiş işleri düzeltecek değilsin ya!"* -M. Ş. Esendal. **2.** İçinde yaşanılan zaman, çağ. **3.** Milât başlangıç alınarak 1-100, 101-200, 201-300 vb. olarak sayılan yüzyıllık dönem.

yüzyıllık, -ğı *s. (yü'zyıllık)* Yaklaşık olarak sürerliği yüzyıl olan, asırdide.

yüz yüze *zf.* Karşı karşıya: *"Kızıyla yüz yüze gelmemek için bahçeye bakan terasın merdivenlerine doğru yürüdü."* -P. Safa. **yüz yüze bakmak** arada hatır gönül meselesi olmak, karşılıklı ilişkiyi korumak zorunda bulunmak. **yüz yüze gelmek 1)** birden karşılaşmak: *"Elinden gelse bir daha bu adamla yüz yüze gelmeyecekti."* -H. E. Adıvar. **2)** bir araya gelmek: *"Bir daha yüz yüze gelmemek için ayrılmışlardı."* -Ö. Seyfettin. **yüz yüze kalmak** aynı ortamı içerisinde bulunmak. **yüz yüze yaşamak** sürekli olarak bir arada olmak zorunda bulunmak: *"Ölümle aylarca yüz yüze yaşamış, hayatımla oyuncak gibi oynamıştım."* -R. N. Güntekin.

Z

z, Z Türk alfabesinin yirmi dokuzuncu ve son harfi. *Ze* adı verilen bu harf ses bilimi bakımından ötümlü diş eti sızıcısını gösterir.

-z (I) Sayı adlarına eklenerek "birlikte doğan" anlamına sıfatlar türetir: *İki-z, üç-üz, beş-i-z* gibi.

-z (II) İsimden küçültme isimleri ve sıfatları türetir: *pala-z (bala "yavru" kelimesinden), top-u-z* gibi.

-z (III) Fiilden isim ve sıfat türetir: *Boğ-a-z, tık-ı-z* gibi.

zaaf *is. Ar. ża'f* **1.** Düşkünlük, eksiklik, yetersizlik, zayıflık, dayanamama: *"Kendisine zaafımdan ziyade metanetimi gösterdiğim kadın içeriye girdi."* -P. Safa. *"Bu zaaftan en büyük ve tecrübeli kalemlerimiz bile kendilerini kurtaramamışlardır."* -B. Felek. **2.** İrade zayıflığı: *"Her Havva kızı gibi övünmek onun da zaafıdır."* -H. Taner. **zaaf saymak** eksiklik olarak görmek: *"Öteki, bütün bunları bir zaaf sayarak bu sefer ondan borç almış, ödememiş."* -S. F. Abasıyanık.

zabıt, -ptı *is. Ar. żabṭ* **1.** Zapt. **2.** Tutanak. **zabıt tutmak** tutanak düzenlemek: *"Şimdi bir zabıt daha tutsam görev başında memura hakaretten, sülâleni yakarım senin."* -Ç. Altan.

zabıta *is. (za:bıta) Ar. żābiṭa* **1.** Yurt içinde genel düzen ve güveni korumakla görevli, iç işlerine bağlı kolluk gücü. **2.** Şehirlerde güvenliği ve belediye hizmetlerinin güvenliğini sağlamakla görevli yönetim: *"Bir kaza veya bir cinayet müstesna, karısını kaybeden bir kocanın zabıtaya müracaatı kadar elim bir gülünçlük var mıdır?"* -A. Gündüz.

→ ***zabıtname***

zabıtname *is. (zabıtna:me) Ar. żabṭ + Far. nāme esk.* Tutanak.

zabit *is. (za:bit) Ar. żābiṭ esk.* **1.** Rütbesi teğmenden binbaşıya kadar olan asker, subay: *"Bu karanlık günler, senin gibi genç, ateşli, imanlı zabitlerin gayreti ile aydınlanacak!"* -S. Kocagöz. **2.** *s. mec.* Tuttuğunu koparan, dediğini yaptıran.

zabitan *ç. is. (za:bita:n) Ar. żābiṭ + Far. -ân, żabiṭ*'in çokluk biçimi. *esk.* Subaylar.

zabitlik, -ği *is. esk.* Zabit olma durumu: *"Bir demir yolu istasyonunda jandarma zabitliği ediyormuş."* -M. Ş. Esendal.

zaç *is. Ar. zāc kim.* Kükürtle demir birleşimlerinden biri.

→ ***zaç yağı***

zaç yağı *is. kim.* Derişik sülfürik asidin diğer adı, kara boya.

zade *is. (za:de) Far. zāde esk.* **1.** Oğul, evlât: *"Şimdi bilmem ne zade namı altında, İstanbul'un en büyük zenginlerinden biriydi."* -Ö. Seyfettin. **2.** *s.* Doğmuş.

zadegân *ç. is. (za:degā:n) Far. zādegān, zade*'nin çokluk biçimi. *esk.* Soylular, aristokrasi.

zadegânlık, -ğı *is.* Zadegân olma durumu.

zafer *is. Ar. ẓafer* **1.** Savaşta kazanılan başarı, utku: *"Al bir kalpak giymişti al / Al bir ata binmişti al / Zafer ırak mı dedim / Aha diyordu."* -F. H. Dağlarca. *"Şereflerini harp meydanlarındaki zaferlere borçlu idi."* -F. R. Atay. **2.** Bir yarışma veya uğraşıda çaba harcayarak elde edilen başarı.

→ ***Zafer Bayramı***

Zafer Bayramı *öz. is.* 30 Ağustos 1922'de kazanılan büyük zaferi kutlamak

üzere yasayla kabul edilmiş olan resmî bayram.

zafiyet *is. (za:fiyet) Ar. ża'fiyyet* **1.** Aşırılık, zayıflık. **2.** Dermansızlık, güçsüzlük.

zafran *is.* Safran.

zağ *is. hlk.* Kılağı.

zağanos *is.* Bir cins doğan.

zağar *is.* Bir cins av köpeği: *"Azarlanmış bir zağar sümsüklüğüyle otelime kapandım."* -A.Gündüz.

zağara *is. Ar. ẓihâre esk.* Yakanın üzerine dikilen kürk, yaka kürkü.

zağarcı *is. tar.* Osmanlı İmparatorluğunda padişahın av köpeklerine bakan görevli.

zağarlık, -ğı *is.* Av köpeği gibi izleme, köpeklik: *"Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam."* -M. A. Ersoy.

zağcı *is. hlk.* Bileyici.

zağcılık, -ğı *is. hlk.* Bileyicilik.

zağlama *is.* Zağlamak işi, kılağılama.

zağlamak *(-i)* Kılağılamak, kılağı vermek.

zağlanma *is.* Zağlanmak işi, kılağılanma.

zağlanmak *(nsz)* Zağlamak işine konu olmak veya zağlamak işi yapılmak, kılağılanmak.

zağlı *s.* Kılağılı.

zahir (I) *s. (za:hir) Ar. ẓâhir* **1.** Açık, belli. **2.** *is.* Dış yüz, görünüş. **3.** *zf. hlk.* Kuşkusuz, elbette, şüphesiz: *"Zahir, o anda başıma kan çıkmış, yüzüm kızarmış olacak ki..."* -S. M. Alus. **4.** *zf.* Görünüşe göre, anlaşılan, meğer: *Ben yanlış biliyormuşum zahir.*

zahir (II) *s. (zahi:r) Ar. ẓahîr esk.* Yardım eden, destekleyen, arka çıkan.

zahirde *zf. (za:hirde) Ar. ẓâhir + T. -de* Görünüşte: *"Zahirde rezaletin devam etmesine mani olmak istiyordu."* -M. C. Kuntay.

zahire *is. (zahi:re) Ar. ẓahîre* Gereğinde kullanılmak için saklanan tahıl: *Zahire ambarı. "Zihnini, cerre çıktığı vakit toplayacağı paradan, biriktireceği zahireden başka hiçbir fikir işgal edemezdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

zahiren *zf. (za:hiren) Ar. ẓâhiren esk.* Görünüşte, görünüşe göre: *"Zahiren ufak, ehemmiyetsiz, değersiz bir sebepten dolayı iki sevgili arasında bir nazlaşma kavgası."* -H. C. Yalçın.

zahirî *s. (za:hirî:) Ar. ẓâhirî* **1.** Görünen, görünürdeki. **2.** İçten olmayan yapmacık.

zahit, -di *s. (za:hit) Ar. zâhid esk.* **1.** Dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp buyruklarını yerine getiren (kimse): *"Bu sualin karşısında, hakikati inkâr olunmuş bir zahit gibi doğruldu."* -Ö. Seyfettin. **2.** *mec.* Kaba sofu.

zahitlik, -ği *is.* Zahit olma durumu: *"Zahitlikle dindarlığı birbirinden ayırmak lâzımdır."* -O. S. Orhon.

zahmet *is. Ar. zahmet* Sıkıntı, güçlük, yorgunluk, eziyet, meşakkat: *Zahmetinize teşekkür ederim. "Yalnız rica ederim, bir an için bir zahmet ve fedakârlık daha yapın."* -H. F. Ozansoy. **zahmet çekmek** sıkıntıya katlanmak, güçlükle karşılaşmak: *"Yolda çok zahmet çekmiş, bereket versin Paris sefareti erkânından biri kendisine refakat etmiş."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **zahmet etmek (zahmete girmek** veya **zahmete katlanmak) 1)** biri için yorulmak veya masrafa girmek: *"Benim için yine yorulacaksınız, zahmete katlanacaksınız, dedi."* -R. H. Karay. *"Bunun için büyük zahmetlere girmeğe gerek yoktur."* -S. Birsel. **2)** çaba harcamak, gayret göstermek: *"Zahmet edip enine boyuna okumazlardı."* -H. Taner. **(birine) zahmet olmak** yapılan bir işten sıkıntı, yorgunluk duymak. **zahmet olmazsa** "rica ederim" yerine kullanılan bir nezaket sözü. **zahmet vermek** sıkıntı vermek: *"Size zahmet vermemek için ben buraya geldim."* -A.Gündüz. **zahmete sokmak** birine yorgunluk vermek veya masraf ettirmek: *"Onu kâh susadım, kâh acıktım diye türlü türlü zahmetlere sokmuştum."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **zahmetine değmek** verilen emeği karşılamak.

zahmetli *s.* **1.** Zahmetle yapılan, yorucu, sıkıntılı, eziyetli, güç: *Zahmetli iş. "Hepsinde, zahmetli bir oyundan henüz*

çıkmış mektep çocuklarının sevinçli yorgunluğu vardı." -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** Sıkıntı veren: *"Sıcaktan, zahmetli yollarda yürümekten yorulmuştu."* -H. C. Yalçın.

zahmetsiz *s.* Sıkıntı çekilmeden, güçlükle karşılaşmadan yapılan, eziyetsiz, kolay, emeksiz: *Zahmetsiz bir kazanç. "Avaklarınıza daha zahmetsiz giyilecek, daha sade, daha sıhhî bir kılıf icat edemez misiniz?"* -R. H. Karay. **zahmetsiz rahmet olmaz** sıkıntı, güçlük çekmeden iyi ve güzel işler başarılamaz.

zahmetsizce *zf. (zahmetsi'zce)* Zahmetsiz bir biçimde, zahmet olmaksızın.

zahter *is. bot.* Bir çeşit kekik *(Thymus Longicaulis).*

zail *s. (za:il) Ar. zā'il esk.* Yok olan, ortadan kalkan, sürekli olmayan. **zail olmak** yok olmak, ortadan kalkmak.

Zaireli *öz. is.* ve *s.* Zaire halkından olan kimse.

zait *s. (za:it) Ar. zā'id esk.* **1.** Çoğaltan, artıran. **2.** Gereksiz: *"Canım bu kadar yeter, fazlası zait."* -S. M. Alus. **3.** *is. mat. esk.* Artı (+).

zakkum *is. Ar. zaḳḳūm bot.* Zakkumgillerden. Akdeniz ülkelerinde yetişen, çiçekleri beyaz veya pembe renkli, kışın yapraklarını dökmeyen zehirli bir ağaççık, ağı ağacı *(Nerium oleander).*

zakkumgiller *is. bot.* İki çeneklilerden, zakkum, Cezayir menekşesi gibi türleri içine alan familya.

zakkumlaşma *is.* Zakkumlaşmak işi veya durumu.

zakkumlaşmak *(nsz)* Acılaşmak.

zakkumlu *s.* **1.** Zakkumu olan, zakkuma bulaşmış. **2.** *mec.* Acı veya üzüntü veren: *"Bir anda zakkumlu bir yumruk tıkandı boğazıma."* -Ç. Altan.

zalim *s. (za:lim) Ar. ẓālim* Acımasız ve haksız davranan, kıyıcı, zulmeden: *"Şehzadeyi hapseyledi zalim pederi / Bir kasra ki gözler göremez gökle yeri."* -Y. K. Beyatlı.

zalimane *zf. (za:'lima:ne) Ar. ẓālim + Far. -āne* Acımasız olarak, acımasız bir biçimde, acımasızca, zalimce.

zalimce *s.* ve *zf. (za:li'mce)* Acımasız (olarak), acımasız (bir biçimde), acımasızca, zalimane.

zalimlik, -ği *is.* Zalim olma durumu veya zalimce davranış: *"Dünyada hiçbir şeyden zalimlikten iğrendiğim kadar iğrenmem."* -S. F. Abasıyanık.

zam, -mmı *is. Ar. żamm* Bir şeyin fiyatını artırma, bir fiyat üstüne yeni bir fiyat katma: *Maaşıma yapılan zam on milyon lirayı buluyor.* **zam gelmek** fiyatı artmak. **zam görmek 1)** fiyatı artırılmak; **2)** ücreti artmak: *Ekmek iki ayda üç defa zam gördü.* **zam yapmak** söz konusu fiyatı artırmak.

→ ***zammetmek, zam paketi***

zaman *is. (zama:n) Ar. zamān* **1.** Bir iş veya oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit: *"Zaman geçtikçe hafifleyecek yerde, daha ziyade ağırlaşan bir vicdan azabı duyarım."* -Ö. Seyfettin. **2.** Bu sürenin belirli bir parçası, vakit: *"Efendiler, az söylemek çok yapmak zamanı gelmiştir."* -A. İlhan. **3.** Belirlenmiş olan an. **4.** Çağ, mevsim: *Gül zamanı. Çocukluk zamanı.* **5.** Bir işe ayrılmış veya bir iş için alışılmış saatler: *Uyku zamanı. "Eski müdür zamanında hayli şımarmış olan bu miskin ve ukalâ herifi sepetledi."* -H. Taner. **6.** Dönem, devir: *İmparatorluk zamanında. Atatürk zamanı.* **7.** Bir süre ile ilgili durum ve şartlar: *Kötü bir zamana rast geldi. "Sigarasını efkârlı olduğu zamanlar yaptığı gibi sık nefeslerle çabuk çabuk içiyordu."* -H. Taner. **8.** *gr.* Fiillerin belirttikleri geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman kavramı: *Geldi, gelmiş, geliyor, gelecek, gelir.* **9.** *jeol.* Yer kabuğunun geçirdiği gelişimde belirlenen ve fosillere göre dörde ayrılan geniş evrelerden her biri. **10.** *astr.* Güneş ve yıldızların öğlene göre açısal uzaklığına karşılık bir ölçü. **zaman almak** sürmek, devam edip zamanı geçirmek. **zaman bırakmak** bir iş için süre ayırmak. **zaman ile yarış etmek** kitle iletişim araçlarında en kısa zaman içinde haberi oluşturup yayın için hazırlamak. **zaman kazanmak** *bk.* vakit kazanmak. **zaman kollamak 1)** bir işin

sırasını beklemek; 2) uygun bir fırsat beklemek. **zaman öldürmek** boş şeylerle vakit geçirmek. **zaman tanımak** bir iş için yeterli zaman vermek. **zaman vermek** bir iş için belli bir süre ayırmak. **zamana uymak** davranışlarını içinde bulunulan günün şartlarına uydurmak. **zamanı avlamak** uygun zamanı bulmak: *"Nihayet yalnız kaldığım bir zamanı avlıyarak yanıma yaklaşıyor."* -R. N. Güntekin. **zamanı dolmak** bir iş için ayrılan süre sona ermek. **zamanı geçirmek** oyalanmak: *"Kaybolmuş şeyleri bulurum ama, sen zamanı geçirmişsin, saatini bulamadım."* -A. Ş. Hisar. **(bir şeyin) zamanı geçmek** 1) o şey artık gerekli ve yerinde olmaktan çıkmak; 2) mevsimi geçmek.

→ ***zaman aşımı, zaman ayarlı, zaman belirteci, zaman bilimi, zaman bilimsel, zaman birimi, zaman dizini, zaman eki, zaman tüneli, zaman zaman, zaman zarfı***

zaman aşımı *is.* Süre aşımı, müruruzaman.

zaman ayarlı *s.* Zamana uyumlu hazırlanmış olan.

zaman belirteci *is. gr.* Zaman zarfı.

zaman bilimi *is.* Tarihî olayların zamanını inceleme bilimi, kronoloji.

zaman bilimsel *s.* Zaman bilimi ile ilgili olan, kronolojik.

zaman birimi *is. astr.* Tekrarlanan gök olaylarına dayanılarak seçilen zaman aralığı: *Güneş günü. Yıldız günü.*

zamandaş *s.* Aynı zamanda yapılan veya gerçekleşen.

zaman dizini *is.* **1.** Tarihî olayların zaman bakımından sırası, kronoloji: *Yirminci yüzyılın zaman dizini.* **2.** *astr.* Gözlemlere dayanarak zaman ölçeğini belirleyen, tutulmaları, gezegenlerle ilgili önemli olayları, yıldızların yerlerini zaman sırasına göre veren bilim, kronoloji.

zamane *is. (zama:ne) Ar. zamâne hlk.* **1.** Çağ, devir: *"Karısı, evin hayatını, kendisi yokken en akıllı adamlar gibi zamaneye uydurmuştu."* -Ö. Seyfettin. **2.** (yakınma veya hafifseme yoluyla) Şimdiki zaman.

→ ***zamane adamı, zamane çocuğu***

zamane adamı *is. bk.* günün adamı.

zamane çocuğu *is. mec.* Çok bilmiş, akıllı çocuk.

zaman eki *is. gr.* Fiillerde kullanılan ve zaman kavramı veren ek: *-ecek (geleceğ-im), -miş (piş-miş-ti), -iyor (sev-iyor)* vb.

zamanında *zf. (zama:nı'nda)* Eskiden: *"Zamanında bir Kasımpaşalı Hayalî Hafız varmış."* -A. Ş. Hisar.

zamanla *zf.* Aradan süre geçtikçe, giderek: *"Basınımızın gelişmesini gözden geçirirsek görürüz ki, zamanla konular uzmanlıklar arasında bölüşülür."* -N. Cumalı.

zamanlama *is.* Zamanlamak işi.

zamanlamak *(-i)* **1.** Bir konuda en iyi sonucu almak için en iyi, en uygun süreyi belirlemek. **2.** Bir işin sürdürülmesi için zamanı plânlamak.

zamanlı *s.* ve *zf.* **1.** Uygun bir zamanda. **2.** *müz.* Ölçü bölümlü: *Üç zamanlı ölçü.*

→ ***zamanlı zamansız***

zamanlı zamansız *zf.* Gelişigüzel zamanlarda, vakitli vakitsiz: *"Onun büyükelçilik konutuna zamanlı zamansız gelip gitmesine aldırış etmiyordu."* -E. Bener.

zamansız *s.* ve *zf.* Uygun olmayan bir zamanda (yapılan), vakitsiz.

zaman tüneli *is. mec.* Kesintisiz zaman dilimi.

zaman zaman *zf.* Belli olmayan zamanlarda, ara sıra, bazen: *"Bazı aydınlar zaman zaman Türkiye'yi kalkındırmak için tek cümlelik reçeteler düşünürler."* -H. Taner. *"Kendisini zaman zaman tutan bu nöbetten kurtulmaya çalıştı."* -S. Kocagöz.

zaman zarfı *is. gr.* Bir fiilin anlamını zaman kavramı ile sınırlandıran zarf: *Yarın yazacağım. Şimdi geliyorum. Sabahleyin vereceksiniz.*

zamazingo *is.* **1.** Zımbırtı. **2.** *argo* Dost, metres.

zambak, -ğı *is. Ar. zanbak bot.* Zambakgillerden, 90-100 cm yüksekliğinde, güzel ve iri çiçekli, çok yıllık bir süs bitkisi *(Lilium candidum).*

zambakgiller *ç. is. bot.* Bir çeneklilerden

den, çiğdem, lâle, soğan, pırasa, zambak gibi bitkileri içine alan bir familya.

Zambiyalı *öz. is.* ve *s.* Zambiya halkından olan kimse.

zambur *is. bk.* kambur zambur.

zamir *is. (zami:r) Ar. żamîr esk.* **1.** İç yüz, iç: *Bu sözüyle zamirini dışa vurmuş oldu.* **2.** *gr.* Kişi, özlük, gösterme, soru ve belirsizlik kavramları vererek, varlıkların yerini tutan kelime, adıl: *Ben, sen, o, biz, siz, onlar; kendim, kendin, kendi, kendimiz, kendiniz, kendileri; bu, şu, o; kim, ne; biri.*

zamk *is. Ar. şamġ bot. esk.* Akasya, kitre, sütleğen gibi bazı ağaçların kabuklarından sızarak donan, renksiz veya sarı kırmızımtırak renkte amorf madde; eriyiği yapıştırıcı olarak kullanılır.

*→ **zamk ağacı, zamk akasyası, zamk hastalığı, zamkıarabî***

zamk ağacı *is. bot.* Akasya, mimoza gibi zamk veya reçineli zamka benzeyen maddeler veren okaliptüslere ve daha birçok ağaca verilen ad.

zamk akasyası *is. bot. bk.* zamk ağacı.

zamk hastalığı *is. bot.* Bol miktarda zamk salgılama sonucu ortaya çıkan hastalığa verilen ad.

zamkıarabî *is. bk.* Arap zamkı.

zamkinos *is. (za'mkinos) argo* **1.** Adı birden hatırlanamayan küçük, değersiz şeyler için kullanılır: *Saatin şuradaki zamkinosu kırılmış.* **2.** Dost, metres. **3.** Kaçma. **zamkinos etmek** *argo* kaçmak, savuşmak.

zamklama *is.* Zamklamak işi veya durumu.

zamklamak *(-i)* Zamk sürmek.

zamklanma *is.* Zamklanmak işi veya durumu.

zamklanmak *(nsz)* Zamklamak işini konu olmak veya zamklamak işi yapılmak.

zamklı *s.* Üstüne zamk sürülmüş.

*→ **zamklı kâğıt***

zamklı kâğıt, -dı *is.* Bir tarafı yapıştırılmak amacıyla zamklanmış kâğıt.

zamlanma *is.* Zamlanmak işi veya durumu.

zamlanmak *(nsz)* Fiyatı yükselmek.

zamme *is. Ar. żamme esk.* Ötre.

zammetme *is.* Zammetmek işi.

zammetmek *(-i) Ar. żamm + T. etmek esk.* Katmak.

zam paketi *is.* Çeşitli tüketim mallarına toplu olarak yapılan zam.

zampara *is. Far. zen-pâre* Sürekli kadın peşinde koşan erkek, çapkın erkek.

zamparalık, -ğı *is.* Zampara olma durumu veya zamparaya yakışır davranış. **zamparalık etmek** çapkınlık etmek, kadın peşinde koşmak.

zan, -nnı *is. Ar. ẓann* Sanma, sanı: *"Kapıyorum zanniyla kilitlemişim, diyordu."* -M. C. Kuntay. *"Eli elimi tutacak zanniyla kalbim manasız bir şekilde gümbür gümbür attı."* -H. E. Adıvar. **zan altında bulunmak** bir şeyle suçlanmak, sanık durumunda olmak. **zannına düşmek** sanmak: *"Âdeta elimi uzatsam dokunabilirim zannına düşmüştüm."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

*→ **zannetmek, zannolunmak***

zanaat *is. (zana:at) Ar. şinâ'at* **1.** İnsanların maddeye dayanan ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte tecrübe, beceri ve ustalık gerektiren iş, sınaat: *"Âşık Mehmet yalnız bir zanaat sahibi değil, bir sanatkârdı."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** El ustalığı isteyen işler.

zanaatçı *is.* Belli bir zanaatla uğraşan, bir zanaatı meslek edinen emekçi, zanaatkâr.

zanaatçılık, -ğı *is.* Küçük girişimci ve işçi niteliklerinin yanı sıra son derece sınırlı bir el emeğinin yardımıyla iş görenlerin durumu, zanaatkârlık.

zanaatkâr *is. (zana:atkâ:r) Ar. şinâ'at + Far. -kâr* Zanaatçı.

zanaatkârlık, -ğı *is.* Zanaatçılık.

zangırdama *is.* Zangırdamak işi veya durumu.

zangırdamak *(nsz)* Güçlü bir ses çıkararak titremek veya sallanmak: *"Gevşemiş çerçeveler, dışarıdan yumrukla vuruluyormuş gibi zangırdar."* -P. Safa.

zangırdatma *is.* Zangırdatmak durumu.

zangırdatmak *(-i)* Zangırdamasına yol açmak: *"Dışarda camları zangırdatan bir uğultu."* -A. İlhan.

zangırtı *is.* Güçlü titremeyle oluşan ses; gürültü: *"Merdivenlerden bir adam yuvarlanıyormuş gibi bir zangırtıyla uyanır."* -A. H. Tanpınar.

zangır zangır *zf.* Güçlü sarsılmayı veya titremeyi anlatır: *"Ansızın sokağa bakan pencerelerin camları zangır zangır yerinden oynadı."* -Ö. Seyfettin. *"Hiddetinden zangır zangır titriyordu, suratı sapsarıydı."* -S. F. Abasıyanık.

zangoç, -cu *is. Erm.* Kilise hizmetini gören ve çan çalan kimse.

zangoçluk, -ğu *is.* Zangoç olma durumu veya zangocun görevi.

zanka *is. (za'nka) Rus.* İki atlı kızak.

zanlı *s.* Sanık.

zannetme *is.* Zannetmek durumu.

zannetmek *(-i) Ar. ẓann + T. etmek* Sanmak: *"O kapalı zannettiğiniz ufuk birdenbire açılır."* -H. C. Yalçın. *"Beni de Beyrut'tan İstanbul rıhtımına kadar sahici paşa zannetmişlerdi."* -A.Gündüz.

zanneyleme *is.* Zanneylemek işi veya durumu.

zanneylemek *(nsz) Ar. ẓann + T. eylemek* Zannetmek.

zannolunma *is.* Zannolunmak işi veya durumu.

zannolunmak *(nsz) Ar. ẓann + T. olunmak* Öyle sanılmak.

zaparta *is. (zapa'rta)* Saparta.

zaping *is. İng. zapping* Geçgeç.

zappino *is. İng. zappino* Geçgeç.

zapt *is. Ar. żabṭ* **1.** Zor kullanarak ele geçirme. **2.** Tutma, hâkim olma: *"İşte o vakit ben zaptı imkânsız bir vahşi kedi hâline girmişim."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **3.** *bk.* zabıt. **zapt etmek 1)** zorla almak: *Malını zapt etmişler.* **2)** tutmak: *"Neveser bir sevinç çığlığını zor zapt etmişti."* -A. İlhan. *"Onun sözlerini sonuna kadar dinlemek için dilini, dudaklarını ısırıyor, kendini güç zapt ediyordu."* -P. Safa. **3)** bir şeyi güç kullanarak önlemek: *"El ele vermiş polisler kaldırımlardan taşan halk kitlesini zor zapt ediyorlardı."* -H. Taner. **4)** yazıya geçirmek: *İfadesini zapt edenlere sessizce baktı.* **5)** hatırında tutmak: *Söylediklerinizin birçoğunu zapt ettim.* **6)** anlamak, kavramak, bütünüyle öğrenmek: *"Bütün ayrıntılarıyla bu âlemi zapt etmiş belleği başlıca dayanağı idi."* -H. Taner.

→ ***zabturapt***

zaptiye *is. Ar. żabṭiyye tar.* **1.** Osmanlı İmparatorluğunda toplum güvenliğini sağlamakla görevli askeri polis kuruluşu. **2.** Bu kuruluştan olan er: *"Sağında solunda birer zaptiye, dimdik duruyordu."* -Ö. Seyfettin.

→ ***zaptiye memuru***

zaptiye memuru *is. esk.* Zabtiye.

zapturapt *is. Ar. żabṭ + Far. u + Ar. rabṭ esk.* Sıkı düzen, disiplin. **zapturapt altına almak** düzeni ve disiplini sağlamak.

zar (I) *is. esk.* **1.** İnce perde veya örtü. **2.** *esk.* Kadınların örtündükleri çarşaf, car. **3.** *anat.* İnce ve yumuşak yaprak durumundaki organlara ve organ bölümlerine verilen ad; epitelyum örtüsünün özelliklerine göre bu organlara **sümüksü** veya **telsi zar** denir. **4.** *bot.* Birbirine sımsıkı yapışık hücre veya moleküllerden oluşan ve bitkilerin çeşitli bölümlerini bir kın gibi saran ince tabaka: *Çekirdek zarı, Hücre zarı.* **zar gibi** çok ince, saydam.

→ ***zar kanatlılar, zar zor***

zar (II) *is.* Tavla ve başka oyunlarda kullanılan kemik, fil dişi, plâstik gibi maddelerden küp olarak yapılan ve altı yüzünde, birden altıya kadar benekler bulunan oyun aracı. **zar almak** oyunu kazanmak. **zar atmak 1)** zarı hızla yuvarlamak; **2)** kader ile oynamak, geleceği için plân uygulamak. **zar gelmek** şansı iyi olmak. **zar kesmek** *bk.* zarını bozmak. **zar tutmak** istediği sayıyı getirmek için atmadan önce zara parmaklar arasında biçim vermek. **zarını bozmak 1)** (tavla oyununda) oyuncu, yenilmesini, yanına oturan kimseden bilmek; **2)** atılan zarı karşıdaki oyuncu, eliyle karıştırmak.

zarafet *is. (zara:fet) Ar. ẓarâfet* İnce-

lik, güzellik, zariflik: *"Sadece zarafetinizin, güzelliğinizin karşıdan hayranı olmuştum."* -S. Kocagöz.

zarar *is. Ar. żarar* Bir şeyin, bir olayın yol açtığı çıkar kaybı veya olumsuz, kötü sonuç, dokunca, ziyan, mazarrat: *Don, ekinlere zarar verir. "Aldığı günlerde iyi para getiren oteli zararla kapatmaya başlamışlar."* -M. Ş. Esendal. **zarar çekmek** zarara uğramak. **zarar etmek** alış verişte elindekinin bir bölümünü boşuna elden çıkarmak, yitirmek. **zarar gelmek** kötülük gelmek: *"Bizden hiç kimseye zarar gelmez."* -Ö. Seyfettin. **zarar görmek** kötü sonuca uğramak: *"Usulleri, kaideleri bozanların zarar görecekleri muhakkaktı."* -Ö. Seyfettin. **zarar vermek** kötülük etmek: *"Bu davaya zarar verecek ihtiyarları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır."* -F. R. Atay. *"Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez."* -Anayasa. **zarara sokmak** *bk.* zarar vermek. **zarara uğramak** kötü bir durumla karşılaşmak. **zararda olmak** 1) alış verişte kâr elde edememek; 2) kötü duruma düşmek. **zararı dokunmak** kötülüğe uğratmak. **zararı olmamak** kötü sonuç vermemek, kötülüğe yol açmamak. **zararı yok** özür dileyenlere karşılık olarak bağışlandığını, olayın pek önemli olmadığını bildirmek için söylenir: *"Seni metrolar başka, beni başka tarafa götürsün. Zararı yok!"* -S. F. Abasıyanık.

zararına *zf.* Zarar ederek: *Zararına sattılar.*

zararlı *s.* Zarar veren, zararı dokunan, dokuncalı, muzır, tahripkâr: *"Daha fazla tafsilâta girmeyi bugün zararlı gördüğüm için bu konuda susacağım."* -B. Felek. **zararlı çıkmak** 1) bir işin sonunda değerli sanılan bazı şeyleri yitirmek; 2) zarar etmek: *"Parayı kısarsan neticede kendin zararlı çıkarsın."* -H. Taner.

zararsız *s.* 1. Zarar vermeyen, zararı dokunmayan: *"Çıplak kadın tamamen zararsızdır."* -A. Haşim. 2. *mec.* Oldukça iyi: *Dün akşamki film zararsızdı. "Bakkaldan turşu, portakal aldırdım. Az sonra zararsız bir masa düzülüverdi."* -N. Cumalı.

zarcı *is. argo* Zar oyunu oynayan kimse, kumarcı.

zarf *is. Ar. żarf esk.* 1. Kap, kılıf, sarma. 2. İçine mektup veya başka kâğıtlar konulan kâğıttan kese: *"Bir sabah kahvaltımı yaparken bana gösterişli bir zarf getirdiler."* -A. Haşim. 3. İçine fincan veya bardak oturtulan metal kap: *"Kenarları ezik bir çift altın kahve fincanı zarfını elinde evirir çevirirdi."* -R. Enis. 4. *gr.* Bir fiilin, bir sıfatın veya bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen kelime, belirteç: *Az yaşamıştı. Geç kalınca utandı* gibi.

→ ***zarf fiil, zarffiil grubu***

zarfçı *is.* Tenha bir yolda yere zarf bırakan, sonra da zarfı bulup alan kimseyi suçlayarak ve onun üstünü başını zorla arayarak zarf içindeki parayı ve o arada el çabukluğuyla diğer değerli şeyleri de alan hırsız, papelci.

zarfçılık, -ğı *is.* Yere zarf atarak bulanı soyma yoluyla yapılan hırsızlık, papelcilik.

zarffiil *is. Ar. żarf + fi'l gr.* Zarf olarak kullanılan fiil soyundan kelime, gerundium: *Koşarak geldi. Düşünmeden söyledi.*

zarffiil grubu *is. gr.* Birden fazla kelimeden oluşan zarffiil.

zarfında *e. Ar. żarf + T. -ında* Belli bir sürede, belli bir süre içinde: *"Aynı yorganı bir ay zarfında üç beş defadan fazla kullanmazdı."* -R. H. Karay. *"Şu kendisine üç saniye gibi gelen bir saat on beş dakika zarfında ne halt karıştırmıştı?"* -S. F. Abasıyanık.

zarflama *is.* Zarflamak işi veya durumu.

zarflamak *(-i)* Zarf içine koymak: *"Damgalı bir kâğıda bir şeyler yazdı, mühürledi, imzasını attı, hatta zarflayıp elime verdi."* -A. Gündüz.

zarflanma *is.* Zarflanmak işi veya durumu.

zarflanmak *(nsz)* Zarf içine konulmak.

zarflı *s.* 1. Zarfı olan. 2. Zarf denilen,

metal kabı olan: *"Zarflı fincan üzerindeki kahveyi usul üzere tepsiden almış."* -R. H. Karay.

zargana *is. (za'rgana) Yun. zool.* Uskumrumsugillerden, 40-60 cm boyunda, vücudu silindir biçiminde, gaga gibi ince, uzun, sivri ağızlı bir balık *(Belone belone).*

zarif *s. (zari:f) Ar. ẓarîf* **1.** Çekicilik, biçim, görünüş, durum ve davranışlarıyla hoşa giden, beğenilen: *"Camilerimizdeki o zarif çizgilerin şiirini bir daha duyacak."* -O. S. Orhon. **2.** (dil, konuşma vb. için) Beğenilir ve nükteli: *Zarif bir söz.* **3.** Hoşa gider bir biçimde konuşan: *"Yetmiş yaşında olmasına karşın yine zarif, yine güzeldi."* -H. Taner.

zarifane *zf. (zari:fa:ne) Ar. ẓarîf + Far. -ane* Zarife yakışır biçimde, zarifçe.

zarifçe *zf. (zari'fçe)* Hoşça, güzelce.

zariflik, -ği *is.* Zarif davranış veya zarif olma durumu, incelik, zarafet.

zari zari *zf. (za:ri za:ri) Far. zârî zârî hlk.* **1.** İnleyerek. **2.** Hüngür hüngür.

zar kanatlılar *ç. is. zool.* Arı, karınca gibi eklem bacaklıları içine alan, kanatları zar gibi saydam ve az damarlı olan hayvanlar takımı.

zarp, -bı *is. Ar. ẓarb* **1.** *bk.* darp. **2.** *hlk.* Güçlü, şiddetli etki: *Yaranın zarbından kolunu kıpırdatamıyor.*

zarplı *s. hlk.* Etkisi güçlü olan.

zarsı *s. anat.* Zara benzeyen, zar görünüşünde olan: *Zarsı doku.*

zarta *is. (za'rta) Ar. ẓarṭa* Yellenme.

zartayı çekmek *argo* ölmek.

zart zurt *is.* Kendini önemli kişi olarak göstermek için yüksekten atıp tutarak çıkışma, kaba kuvvet gösterisi: *"Küçük bey tutturmuş, yok provalara gelmiyormuşum, yok rolümü ezberlemiyormuşum zart zurt."* -A. İlhan. **zart zurt etmek** yüksekten atıp tutarak çıkışmak, kaba kuvvet gösterisinde bulunmak.

zaruret *is. (zaru:ret) Ar. ẓarûret* **1.** Mecburiyet, gereklilik, zorunluluk, zorunluk: *Çalışma zarureti var. "Kültür hâkim olduktan sonra, sanat ve hayat, mazi ve yeni zaruretler ne güzel uyuşuyor."* -F. R. Atay. **2.** Sıkıntı, yoksulluk, fakirlik: *Zaruret içinde yaşıyorlar. "Kıyafetinden dışarılıklı ve zarurette olduğu anlaşılan bir kadın... kahvelerden birine girdi."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

zarurî *s. (zaru:ri:) Ar. ẓarûrî* Mecburi, zorunlu, gerekli: *Zarurî bir yolculuk yaptılar. "Bu iskemlelerin böyle karşılıklı dizilmesi zarurîdir."* -H. F. Ozansoy.

zar zor *zf.* Güçlükle, zorla, dara dar; kıt kanaat: *"Öbür hindi de zar zor Faik Efendinin bacakları arasında yuttu cevizini."* -N. Cumalı.

zat *is. (za:t) Ar. ẕât* **1.** Kimse, kişi: *"Tanıdıklarımdan bir zat, meyveleri hiç sevmez."* -A. Haşim. *"Yaşlı bir zat saati sordu."* -H. Taner. **2.** *esk.* Kendi, öz: *"Evvelki gün gelen kadın sizi istiyor; zatınızla konuşacakmış."* -S. M. Alus.

→ ***zata mahsus, zatâlileri, zatâliniz, zat işleri***

zata mahsus *is.* Kişiye özel.

zaten *zf. (za:'ten) Ar. ẕâten* Doğrusu, doğrusunu isterseniz, aslında, esasen: *"Bir fikir mecmuası çıkarmak lâzım gelirse onu ancak biz çıkarırız ve zaten de çıkarmak üzereyiz."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Başımıza ne gelirse hep bu herkese uymaktan gelir zaten..."* -N. Cumalı.

zatıâlileri *ç. is. (za:tıâ:li:leri) Ar. ẕât-ı 'âlî + T. -leri* "Saygın kişiliğiniz" anlamında bir hitap sözü.

zatıâliniz *is. (za:tıâ:li:niz) Ar. ẕât-ı 'âlî + T. -niz* "Saygın kişisiniz" anlamında bir hitap sözü: *"İyi amma zatıâliniz kapıya geldiği zaman beni sormadınız."* -O. C. Kaygılı.

zati *zf. (za:'ti) Ar. ẕâti* Zaten: *"Bu akşam zati geç kaldık."* -S. F. Abasıyanık.

zatî *s. (za:ti:) Ar. ẕâtî esk.* **1.** Kendine özgü, kişiye ilişkin, kişisel, özel: *Zatî eşya.* **2.** Zaten.

zat işleri *ç. is.* Özlük işleri.

zatülcenp, -bi *is. (za:tülcenp) Ar. ẕâtu'l-cenb tıp* Akciğer zarının iltihabı, satılcan.

Zatülkürsî *öz. is. (za:tülkursi:) Ar. żâtu'l-kursî astr.* Altı kardeş takım yıldızı.

zatürree *is. (za:türree) Ar. żâtu'r-ri'e tıp* Sancı, ateş ve öksürükle beliren, tehlikeli bir akciğer iltihabı, batar.

zavallı *s. (za'vallı) Ar. zevâl + T. -lı* **1.** Acınacak kadar kötü durumda bulunan, mutsuz: *"Zavallıyı saatlerce kendine getiremediler."* -H. Taner. **2.** *mec.* Gücü bir şeye yetmeyen, âciz: *"Bunu idrak etmekten o kadar zavallı ve biçareydi ki."* -A. H. Tanpınar.

zavallılık, -ğı *is.* Zavallı olma durumu.

zaviye *is. (za:viye) Ar. zâviyye esk.* **1.** Köşe: *"Dipteki zaviyeden içeriye doğru veranda şeklinde bir girinti yapıp salonun cumba köşesine dayanır."* -H. F. Ozansoy. **2.** *din b.* Küçük tekke. **3.** *mec.* Anlayış, görüş: *"Herkes etrafındakilere hususî bir zaviyeden, sırf kendi görüşüyle bakıyor."* -H. C. Yalçın. **4.** *mat.* Açı.

zaviyevî *s. (za:viyevi:) bk.* açısal.

zavurt *bk.* avurt zavurt etmek.

zayıf *s. Ar. ża'îf* **1.** (insan, hayvan için) Eti, yağı az olan, sıska, cılız, arık: *"Uzun boylu, zayıf, ellilik bir hanım."* -S. M. Alus. **2.** Görevini yapacak yeterli gücü olmayan: *Zayıf bir ordu. Gözleri zayıf.* **3.** Sağlamlığı, dayanıklılığı olmayan: *Zayıf bir yapı.* **4.** *mec.* Bilgi yönünden yeterli olmayan, yeteneksiz: *Zayıf bir öğretmen.* **5.** Kişilik ve ruhsal yönden gereği kadar güçlü olmayan: *Çocuklarına karşı zayıf bir baba. "Zayıf ve uydurma bir âşık bu cevaba karşı perişan olurdu."* -A.Gündüz. **6.** Önemli, güvenilir olmayan: *Zayıf bir ihtimal.* **7.** Enerjisi, etkisi, yoğunluğu az olan: *Radyoda uzak bir istasyonun zayıf sesini duydu. Zayıf ışık.* **zayıf düşmek 1)** zayıflamak: *"Güya bu sene biraz zayıf düşmüşüm."* -R. N. Güntekin. **2)** *mec.* güçsüzleşmek. **zayıf düşürmek** güçsüz duruma getirmek: *"Muhalefeti hep zayıf düşüren, muhalefeti hep hedefinden uzaklaştıran kusur, ondaki bu sonsuz kanma ve aldanma huyudur."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **zayıf yerinden yakalamak** güçsüz, eksik ve yanlış bir tutum ve davranışı yüzünden zor durumda bırakmak: *"Kendisini en zayıf yerinden yakalamak istediğinden şüphelenir gibi."* -R. N. Güntekin.

→ ***zayıf nahif, zayıf sesli***

zayıflama *is.* **1.** Zayıflamak işi veya durumu: *"Sanki pek şişman bir şeymiş gibi, zayıflama hastalığına tutulmuştu."* -M. Ş. Esendal. **2.** Hastalık, bakımsızlık veya rejimle şişmanlığın azalması.

zayıflamak *(nsz)* Zayıf duruma gelmek: *"Paşa, kendisini görenleri tanımayacak kadar zayıflamıştı."* -Ö. Seyfettin.

zayıflatma *is.* Zayıflatmak işi veya durumu.

zayıflatmak *(-i)* Zayıf olmasına yol açmak: *"Zayıflamaktan değil, onu zayıflatmaktan çekinmiyordum."* -F. R. Atay.

zayıflayış *is.* Zayıflamak işi veya biçimi.

zayıflık, -ğı *is.* Zayıf olma durumu.

zayıf nahif *s.* Çok zayıf.

zayıf sesli *s.* Sesi pek duyulmayan.

zayi, -i *s. (za:yi) Ar. żâyi'* **1.** Yitmiş, kaybolmuş olan, yitik, kayıp. **2.** Yok olmuş, elden çıkmış, mahvolmuş. **3.** İşe yaramayan, yararsız, boş. **4.** *is.* Kaybolma, yitme, zarar, ziyan. **zayi etmek** yitirmek, kaybetmek. **zayi olmak** yitmek, kaybolmak.

zayiat *ç. is. (za:yia:t) Ar. żâyi'ât; żâyi'*'in çokluk biçimi. Yitikler, kayıplar. **zayiat verdirmek** kayba uğratmak, zarar ziyan vermek. **zayiat vermek** kayba uğramak, zarar ziyan görmek.

zayiçe *is. (za:yiçe) Far. zâyiçe < Ar. esk.* Yıldızların, belli bir zamandaki yerlerini, durumlarını gösteren çizelge. **(birinin) zayiçesine bakmak** bir inanışa göre, yıldızlara bakarak birinin gelecekteki talihini anlamak.

zeamet *is. (zea:met) Ar. ze'âmet* Timar.

zeban *is. (-ba:n) Far. zebân esk.* Dil, lisan.

→ ***zebanzet***

zebanî *is. (zeba:ni:) Ar. zebânî* **1.** Cehennem bekçisi. **2.** Zebcilâ.

zebanzet, -di *is. (zeba:nzet) Far. zebān-zed esk.* Söylenen, söylenir olan, herkesçe kullanılan (söz).

zebellâ *is. (zebellâ:) hlk.* Çok iri yarı kimse.

zebercet, -di *is. Ar. zeberced min.* Sarı renkte ve cam parlaklığında, doğal demir ve magnezyum silikat, krizolit.

zebra *is. (ze'bra) İt. zebra < İsp. Port. zebro, zebra* Tek parmaklılardan, ata benzeyen, derisi çizgili, Afrika'da yaşayan memeli hayvan *(Equus zebra).*

zebun *s. (zebu:n) Far. zebūn esk.* Güçsüz, zayıf, âciz: *"İnsan gözünden ziyade, bu kafese konmuş vahşi, yırtıcı hayvanların, içleri hırs, haşinlik ve ürkeklikle dolu, heybetli fakat zebun gözlerine benziyordu."* -R. H. Karay. **zebun etmek** güçsüz bırakmak, zavallı duruma düşürmek veya getirmek: *"Beni bir gözleri ahuya zebun etti felek."* -Yavuz Sultan Selim. **zebun kalmak** güçsüz, zavallı durumda bulunmak: *"Bir zaman gelir ki sırf kendi icadımız olan bir his elinde zebun kalırız."* -H. C. Yalçın. **zebun olmak** güçsüz duruma düşmek. **(birinin) zebunu olmak** birini çok sevmek, ona aşırı düşkün olmak.

→ zebunküş

zebunküş *s. (zebu:nküş) Far. zebūnkuş esk.* Güçsüze acımayan, zavallıları ezen.

zebunküşlük, -ğü *is. esk.* Zebunküş olma durumu.

zebunlaşma *is.* Zebunlaşmak durumu.

zebunlaşmak *(nsz)* Zebun bir duruma gelmek, zayıflamak.

zebunluk, -ğu *is.* Zebun olma durumu.

Zebur *öz. is. (-bu:ru) Ar. Zebūr* Tanrı tarafından Davut Peygamber'e gönderildiğine inanılan kutsal kitap.

zecir, -cri *is. Ar. zecr esk.* **1.** Yaptırmama, yasaklama. **2.** Zorlama, bir işi zorla yaptırma. **3.** Eziyet etme.

zecren *zf. (ze'cren) Ar. zecren esk.* **1.** Yasaklayarak. **2.** Zorlayarak. **3.** Eziyet ederek.

zecrî *s. (zecri:) Ar. zecrî esk.* Zorlayıcı, zorlayan, yasaklayan.

→ zecrî tedbir

zecrî tedbir *is.* İstenileni zorla yaptırmak için başvurulan yol, zorlayıcı önlem.

zedeleme *is.* Zedelemek işi veya durumu.

zedelemek *(-i)* **1.** Berelemek. **2.** Zarar vermek.

zedeleniş *is.* Zedelenme durumu: *"Senatoya ait yetkilerin zedelenişleri gibi hâdiseler birbirini takip etmeye başlamıştı."* - Y. K. Karaosmanoğlu.

zedelenme *is.* Zedelenmek durumu.

zedelenmek *(nsz)* **1.** Vurma, çarpma, delme sonucu berelenmek, ezilmek. **2.** Zarar görmek.

zedeli *s.* Zedelenmiş.

zedesiz *s.* Zedelenmemiş.

zefir (I) *is. Fr. zéphyr* Genellikle gömlek yapmakta kullanılan, çizgili, ince bir pamuklu kumaş.

zefir (II) *is. (zefi:r) Ar. zefîr esk.* Soluk verme.

zehap, -bı *is. (zeha:p) Ar. zehāb esk.* Sanma, sanı, zannetme. **zehaba kapılmak** kuruntuya düşmek, vesveselenmek: *"Bu oyunun kendine düşman bir partiye seçmen kazandırdığı zehabına kapılmış olacak."* - H. Taner. **zehapta bulunmak** vesveseye kapılmak, kuruntu içinde olmak: *"Kimbilir ne taraflara yorar, ne zehaplarda bulunur?"* -S. M. Alus.

zehir, -hri *is. Far. zehr* **1.** Organizmaya girince kimyasal etkisiyle fizyolojik görevleri bozan ve miktarına göre canlıyı öldürebilen madde, ağı, sem: *"Evvelâ bir yumruk vurdu sersemledim, sonra ağzıma bilmediğim bir zehir tıktı, işte bu zehirle bayıldım."* -F. R. Atay. **2.** *mec.* Büyük üzüntü, acı, keder, sıkıntı: *"Dünya ile küsmüş, içi zehir dolu olarak yaşamıştı bütün gençliğini."* -N. Cumalı. **zehir gibi 1)** çok acı; **2)** çok soğuk (hava); **3)** çok becerikli, usta: *Zehir gibi şoför.* **4)** çok üstün: *Zehir gibi bir zekâ.* **zehir kesilmek 1)** çok acı ve yakıcı olmak; **2)** *mec.* aşırı karanlık, ümitsizlik, sıkıntı oluşmak: *"İçimde elim bir boşluk, aşk ve hayat ortasında derin bir*

yalnızlık hissiyle bütün uykum acı ve zehir kesildi." -H. C. Yalçın. **zehir olmak** üzülmek, bunalmak, acı çekmek. **zehir saçmak** çevreye kötü propaganda yapmak veya insanları olumsuz davranışlara yönlendirmek, tahrik etmek, ortalığı karıştırmak: *"Bunlar, etraflarına mütemadiyen zehir saçmakta ve kendi kuruntularını ancak birtakım garip snoplukla avutmaya çalışmaktadırlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **(yediği) zehir zıkkım olsun** ilenme olarak kullanılır.

→ ***zehir hafiye, zehir zakkum, zehir zemberek, zehir zıkkım, zehretmek, zehrolmak***

zehir hafiye *is. mec.* **1.** Göz açtırmaz, sert kimse. **2.** Olayları en ince veya gizli noktalarına kadar bilen veya araştıran kimse.

zehirleme *is.* Zehirlemek işi veya durumu.

zehirlemek *(-i)* **1.** Öldürmek amacıyla (yedirmek, içirmek vb. yollarla) zehir vermek, ağılamak. **2.** *mec.* Birine zararlı düşünceler, zararlı duygular aşılamak.

zehirlenme *is.* **1.** Zehirlenmek durumu: *"Gece saat dörde kadar eğlendik, yahut zehirlenmenin adına eğlenti dedik."* -A.Gündüz. **2.** Yılan, arı vb. sokması sonucu görülen hastalık.

zehirlenmek *(nsz)* **1.** Zehirlemek işi yapılmak veya zehirlemek işine konu olmak, ağılanmak: *"Zehirlenmiş bir köpekle, kömür çarpmış bir insanın ölüşlerine bakarsanız onları kardeş sanırsınız."* -R. N. Güntekin. **2.** *mec.* Zararlı düşünceler edinmek.

zehirli *s.* **1.** Zehiri olan: *Zehirli mantarlar.* **2.** *mec.* Zararlı (duygu, düşünce vb.).

→ ***zehirli gaz***

zehirli gaz *is.* Zehirleyici özelliği bulunan gaz.

zehirlilik, -ği *is.* Zehirli olma durumu.

zehirsiz *s.* Zehirli olmayan: *Zehirsiz mantarlar. "Kuyruğu kuş yuvalarına, yosunların içinde büyümüş, zehirsiz bir su yılanının ürkek tavrıyla dokunuyor."* -S. F. Abasıyanık.

zehir zemberek *s.* Son derece acı.

zehir zıkkım *s. mec.* Son derece ağır, acı.

zehretme *is.* Zehretmek durumu.

zehretmek *(-i) Far. zehr + T. etmek mec.* Tatsızlık çıkarıp üzüntüye yol açmak, bunaltmak, acı vermek, sıkmak, üzmek: *"Hayatımın sonuna kadar böyle her günümü zehredemem."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

zehrolma *is.* Zehrolmak durumu.

zehrolmak *(nsz) Far. zehr + T. olmak mec.* Zevk almak umulurken üzüntü ile karşılaşmak: *Bu gezinti bana zehroldu.*

zekâ *is. (zekâ:) Ar. zekâ'* İnsanın düşünme, akıl yürütme, objektif gerçekleri algılama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tamamı, anlak, dirayet, zeyreklik, feraset: *"Çok görmüş halk adamlarına mahsus pratik bir zekâsı vardı."* -R. N. Güntekin.

→ ***zekâ bölümü, zekâ geriliği, zekâ testi, zekâ yaşı, zekâ yeteneği***

zekâ bölümü *is. ped.* Bir kimsenin zihin gücünün hangi düzeyde bulunduğunu gösteren değer.

zekâ geriliği *is. ped.* Türlü sebeplerle zihnin görevini yapmakta gösterdiği sürekli yavaşlama, duraklama ve gerileme durumu.

zekât *is. (-kâ:tı) Ar. zekât* Müslümanlıkta, sahip olunan mal ve paranın kırkta birinin, her yıl sadaka olarak dağıtılmasını öngören İslâmın beş şartından biri. **zekât vermek** Müslümanlıkta, sahip olunan mal ve paranın kırkta birlik payını sadaka olarak dağıtmak.

zekâ testi *ped.* Bir kimsenin doğal yeteneğini veya genel yaşantılar yoluyla gelişen kişiliğini ölçmek için hazırlanmış olan testler.

zekâvet *is. (zekâ:vet) Ar. zekâvet esk.* Çabuk anlama ve kavrama, zeyreklik, zekâ.

zekâ yaşı *is. ped.* Bir zekâ testinden elde edilen puanın, o zekâ testinin ortalamasına göre gösterdiği yer.

zekâ yeteneği *is.* Bir kimsenin zihin

gücü ve kabiliyeti: *"Zekâ yeteneği diye çocuğun edindiği bilgileri işleyebilmek, düzene koyup kullanmak hassasına deniyor."* -H. Taner.

zeker *is. Ar. zeker* Erkeklik organı, kamış: *"Ne Şam'ın şekeri, ne Arap'ın zekeri."* -Atasözü.

Zekeriya sofrası *is.* Bir dileğin gerçekleşmesi için kırk çeşit yiyecekle hazırlanan sofra: *"Prensesin bu memlekete getirip yaydığı Zekeriya sofrasının anayasası budur."* -A.Gündüz.

zeki *s. (zeki:) Ar. zekî* **1.** Anlama, kavrama yeteneği olan, zekâsı olan, anlak, zeyrek: *En zeki hayvan maymundur.* **2.** Çabuk ve kolay kavrayan: *Zeki öğrenci. "Bildiğim, onun zeki bir genç olduğu ve ara sıra sevimli, ufak şiirler yazdığıdır."* -M. Ş. Esendal. **3.** Zekâ varlığı gösteren: *"İnce, zeki bir kalemi vardı."* -Y. Z. Ortaç.

zekice *zf. (zeki'ce)* Zeki olarak, zekiye uygun bir biçimde: *"Ona göre, Habil'in Kabil'i öldürmesinde zekice bir yan aranmamalıdır."* -S. Birsel.

zelil *is. (zeli:l) Ar. zelîl esk.* Hor görülen, aşağı tutulan, aşağılanan: *"Şımarık kantocu kim bilir hangi tesirler altında eski mütevazı, zelil, ahretlik olmuştu."* -R. N. Güntekin. **zelil etmek** aşağılamak, hor görmek, önem ve değer vermemek. **zelil olmak** hor görülmek, aşağılanmak: *"Onun namusu için ben zelil oldum, onun saati için ben bedbaht oldum."* -A.Gündüz.

zelve *is. Yun. hlk.* Çift öküzünün boyunduruktan çıkmaması için boynunun iki yanından boyunduruğa aşağıya doğru geçirilen çubuk.

zelzele *is. Ar. zelzele* Deprem: *"İstanbul'un son büyük zelzelesinden konuşuyorlardı."* -M. Ş. Esendal.

zem, -mmi *is. Ar. zemm* Bir kimseyi kötüleme, yerme, yergi.

→ ***zemmetmek***

zemberek, -ği *is. Far. zenbûrek* **1.** Saatlerin çeşitli parçalarını hareketc geçiren yay. **2.** Kapılara takılan yaylı kapama düzeneği. **3.** *tar.* Hayvan sırtında taşınabilen küçük top. **4.** *tar.* Çelik veya pirinçten yapılmış ok. **zemberek gibi** birdenbire, âniden: *"Halim zemberek gibi boşanıyor, sağa bir omuz, sola bir omuz, kalabalığı yarıp Korkut'un karşısına dikiliyor."* -A. İlhan. **zembereği boşalmak (veya boşanmak) 1)** zembereği kurulmaz duruma gelmek; **2)** *mec.* kendini tutamayarak uzun uzun ve sesli gülmek. **zemberek kurulmak** *mec.* durum kızışmak: *"Gayri zemberek kuruldu. Söz kâr etmez bunlara..."* -H. Taner.

→ ***zemberek kutusu, zemberek otu***

zemberekçi *is. tar.* Yeniçerilerin zemberek kullanan askerlerine verilen ad.

zemberek kutusu *is.* Zembereği muhafaza etmek için yapılan kutu.

zemberekli *s.* Zembereği olan: *Zemberekli saat.*

zemberek otu *is. bot.* Atkuyruğu.

zembil *is. Ar. zinbîl* Hasırdan örülmüş saplı torba: *"Evin sabah alış verişini yapmış, elimde zembil, çarşıdan dönüyorum."* -N. Cumalı.

→ ***zembil otu***

zembil otu *is. bot.* Buğdaygillerden, ayrık otuna benzeyen, çorak yerlerde yetişen bitki *(Briza).*

zemheri *is. Ar. zemherîr* Kışın en şiddetli zamanı, kara kış.

→ ***zemheri zürafası***

zemheri zürafası *is. alay* Kışın ince giysi ile gezenler için söylenir: *"Çünkü mangal bile yakılmadığı için zemheri zürafası gibi tiril tiril titriyordum."* -A. Rasim.

zemin *is. (-mi:ni) Far. zemîn* **1.** Taban, döşeme, yer: *"Kırmızı bir zemin üstünde yeşil boyalı bir sürü insan, havada uçan beyaz bir kuşa bakıyorlardı."* -M. Ş. Esendal. **2.** Kumaş, süslü kâğıt, halı, yer muşambası, tablo gibi desenli nesnelerde, biçimlerin üzerinde yer aldığı renk: *Zemini mavi bir halı. Zemini beyaz bir basma.* **3.** *mec.* Temel, dayanak: *Bir anlaşma zemini bulunamadı. "Asıl sohbet zemini nadide yemek tarifi, köşk ve bahçe tanzimidir."* -R. H. Karay. **4.** *esk.* Yeryüzü, dünya. **zemin hazırlamak** uygun ortam yaratmak. **zemin**

ve zamana uygun konuya, içinde bulunulan şartlara uygun. **(herhangi bir) zeminde** konuda: *"Tanıdıklarından biri bir bostan istiyor zemininde sorsam, diye düşünüyordu."* -M. Ş. Esendal.

→ ***zemin kat, zemin katı***

zemin kat *is. bk.* zemin katı.

zemin katı *is.* Yer katı: *"Bu da derde deva olamayınca, zemin katını bakkal dükkânına tahvil etti."* -Ö. Seyfettin.

zeminli *s.* Zemini olan: *"Kerpiç duvarlı, toprak zeminli olan bu yere Toprak Palas derlerdi."* -A.Gündüz.

zeminlik, -ği *is. hlk.* Yer altı barınağı.

zemmetme *is.* Zemmetmek işi veya durumu.

zemmetmek *(-i) Ar. zemm + T. etmek* Yermek, kınamak, kötülemek, çekiştirmek.

zemzem *is. Ar. zemzem* **1.** Kâbe yakınında bulunan bir kuyu. **2.** Bu kuyunun Müslümanlarca kutsal sayılan suyu: *"Yavrum, hakkını helâl et, ağzıma zemzem getir!"* -S. M. Alus. **zemzem kuyusuna işemek** ünlü olsun, adı anılsın diye herkesi iğrendirip kızdıran kötü bir iş yapmak. **zemzem suyu ile yıkanmak** hiçbir suçu veya günahı olmamak: *"Konferansı düzenleyenlerin hepsi, Zemzem suyuyla mı yıkanmışlar sanki?"* -T. Halman. **(biri ötekinin yanında) zemzemle yıkanmış olmak** biri, ötekine göre çok iyi nitelikte olmak.

→ ***zemzem suyu***

zemzem suyu *is. bk.* zemzem.

zen *is. Far. zen* Kadın.

→ ***zendost***

zencefil *is. Ar. zencebîl bot.* **1.** Zencefilgillerden, Hindistan ve Malezya'da yetişen, yaklaşık 100 cm yüksekliğinde, kamış görünüşünde, çok yüksek ve otsu bir bitki *(Zingiber officinale).* **2.** Bu bitkiden elde edilen ve baharat olarak kullanılan toz: *"Kocaman duvara sırtını vererek üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi."* -S. F. Abasıyanık.

zencefilgiller *ç. is. bot.* Bir çeneklilerden, zencefil, kakule, zerdeçal gibi ıtırlı bitkileri içine alan bir familya.

zencerf *is. Far. zencerf* Zincifre.

zenci *is. Ar. zenc* **1.** Siyah ırktan olan kimse, siyahi: *"Avrupalılar arasında, bizi zenci gibi kara zannedenler varmış."* -F. R. Atay. **2.** *mec.* Fellâh, Arap.

zencir *is. Far. zencîr bk.* zincir.

zencirek, -ği *is.* Cilt kapağındaki ince çizgiler.

zendost *s. Far. zen-dost esk.* Kadınlara düşkün olan, zampara, kadıncıl.

zendostluk, -ğu *is.* Kadınlara düşkünlük, zamparalık: *"Hatta, bir gecelik zendostlukta bile temkin ve ketumiyet severim."* -S. M. Alus.

zengin *s. Far. sengîn* **1.** Parası, malı çok olan, varlıklı: *Zengin bir aile. Zengin bir ulus. "Şık, zengin, keyfi yerinde, yazı Avrupa'da ve kışı Beyrut'ta geçiren Suriyelilerden biri idi."* -F. R. Atay. **2.** Yararlı veya kendisinden beklenilen, istenilen nitelikleri çok olan: *Zengin bir dil. Zengin bir kitaplık. Zengin bir anlatım.* **3.** Verimli: *Zengin bir doğa.* **4.** Gösterişli: *Zengin bir giysi.* **zengin arabasını dağdan aşırır, fakir düz ovada yolunu şaşırır** zengin, para gücüyle güçlükleri yenerken, yoksul, parasızlık yüzünden en kolay bir işi bile başaramaz. **zengin etmek** çok mal ve para sahibi yapmak. **zengin olmak** çok mal ve para edinmek: *"En nihayet işi sigortacılığa dökerek bu yüzden hayli zengin olmuştu."* -H. Taner. **zenginin malı züğürdün çenesini yorar** birinin zenginliğinden çok söz etmenin gereksizliğini, yersizliğini belirtmek için söylenir.

→ ***zengin erki, zengin kafiye***

zengin erki *is. sos.* Plutokrasi.

zengin kafiye *is. ed.* Dizelerdeki uyaklarda ikiden çok ses arasındaki uyumluluk.

zenginleme *is.* Zengin duruma gelme.

zenginlemek *(nsz)* Zengin duruma gelmek.

zenginleşme *is.* Zenginleşmek işi veya durumu.

zenginleşmek Zengin duruma gelmek.

zenginleştirme *is.* Zenginleştirmek işi veya durumu.

zenginleştirmek *(-i)* Zengin duruma getirmek, zenginleşmesini sağlamak.

zenginlik, -ği *is.* Zengin ve varlıklı olma durumu: *Toprağın zenginliği. Bir dilin zenginliği. "Bugün genel Türk dilinin zenginliklerinden biri olan renk isimlerini yazmayı düşünürken..."* -B. Felek.

zenne *is. O. T. < Far. zenâne* "kadınca, kadın gibi" *esk.* **1.** Kadın (eşyası): *Zenne çorabı.* **2.** *tiy.* Orta oyununda veya Karagöz'de kadın rolüne çıkan erkek oyuncu. **zenneye çıkmak** *tiy.* orta oyununda erkek oyuncu, kadın rolüne çıkmak.

zenneci *is. esk.* Kadın eşyası satan kimse.

zennelik, -ği *is. esk.* **1.** Zenne rolü. **2.** *s.* Kadınlara yarar (eşya).

zephiye *is. Ar. zebhiyye esk.* Kesim evinde kesilen hayvanlar için kasapların ödedikleri vergi.

zeplin *is. Alm. Zeppelin (Ferdinand von Zeppelin adından)* Çoğunlukla hidrojen veya helyumla şişirilmiş güdümlü balon.

zer *is. Far. zer esk.* Altın.

zeravent, -di *is. (zera'vent) Ar. zerâvend bot.* Çok yıllık, otsu veya çalı biçiminde bir bitki, loğusa otu, kaba kulak otu, kara asma, kurtluca *(Aristolochia).*

zerdali *is. (zerda:li) Far. zerd-âlû bot.* **1.** Kayısı ağacının Akdeniz ülkelerinde yetiştirilen küçük meyveli bir türü *(Armeniaca vulgaris).* **2.** Bu ağacın sarı, etli ve tadı acı çekirdekli meyvesi.

zerde *is. Far. zerde* Safranla renk ve koku verilen bir çeşit şekerli pirinç peltesi.

zerdeçal *is. Far. zerde-çâv bot.* Zencefilgillerden, kök saplarından safranı andıran boyalı bir madde çıkarılan, yaprakları sivri uçlu, çiçekleri sarı renkte, çok yıllık bir bitki, Hint safranı, sarı boya *(Curcuma longa).*

zerdeva *is. zool.* Ağaç sansarı *(Martes).*

Zerdüştçülük, -ğü *öz. is.* İsa'dan önce VII. yüzyılda Zerdüşt tarafından düzenlendiği ileri sürülen, temel ilkeleri, iyilik (aydınlık) ve kötülük (karanlık) olan din.

Zerdüştî *s. (zerdüşti:) Far. Zerduştî* **1.** Zerdüşt'ün kurduğu dinden olan (kimse). **2.** Bu dinle ilgili olan.

zerk *is. Ar. zerk esk.* Bir sıvıyı şırınga ile verme, içitme, içitim. **zerk etmek** bir sıvıyı şırınga vb. ile vermek, içitmek.

zerre *is. Ar. zerre* **1.** Çok küçük parçacık: *"Kendi servetinden bir zerresini vatan namına feda etmemişti."* -Ö. Seyfettin. **2.** *esk.* Molekül. **zerre kadar** en küçük biçimde, hiç: *Bunun zerre kadar yararı yok. "Kadın, içinde zerre kadar şefkat bulunmayan bir sesle..."* -A. İlhan. **zerre kadar ... olsaydı** çok az olsun ... olsaydı: *Zerre kadar aklı olsaydı, bunu yapar mıydı?* **zerresi (veya zerre kadar eseri) kalmamak (olmamak** veya **yok)** hiç bulunmamak, tükenmek, yok olmak: *"Bazen o muammalı hâl tamamen üstünden kalkıyor, zerre kadar eseri kalmıyor."* -S. M. Alus.

zerrin *is. (zerri:n) Far. zerrîn esk.* **1.** Altından yapılmış. **2.** *is.* Altın rengi, sarı. **3.** *is. bot.* Fulya.

zerzevat *is. Far. sebze + Ar. -vât bot.* Sebze, göveri, göverti, sebzevat: *"... zerzevat, çiçek yahut çocuk yetiştirmekte de bir teselli bulabilir."* -H. E. Adıvar. *"Bütün arkadaşlarıma incir, karpuz ve zerzevat ziyafeti verdim."* -F. R. Atay.

zerzevatçı *is.* Zerzevat satan kimse, sebzeci.

zerzevatçılık, -ğı *is.* Zerzevatçının işi, sebzecilik.

zevahir *ç. is. (zeva:hir) Ar. zevâhir, zâhir*'in çokluk biçimi. Bir şeyin dışardan görünüşü, dış yüz, görünüm. **zevahiri kurtarmak 1)** bir işi gereği gibi değil, yapılıyor dedirtmek için üstünkörü yapmak. **2)** *bk.* görünüşü kurtarmak: *"Öyle yapmakla beraber zevahiri kurtarıyor, konuşuyor, gülüşüyordum."* -R. H. Karay.

zeval, -li *is. (zeva:l) Ar. zevâl esk.* **1.** Yok olma, yok edilme. **2.** Suç, kabahat, sorumluluk, mesuliyet: *"Elçiye zeval olmaz."* -Atasözü. **3.** Bozulma. **4.** *esk.* Öğle. **zeval bulmak (veya zevale ermek)** bozu-

lup yok olmak, çökmek. **zeval vermek** zarar vermek veya yok etmek. **zeval vermemek** korumak: *Allah kimseye zeval vermesin.* **zevale yüz tutmak** bozulmaya, alçalmaya, yok olmaya başlamak, dönelmek. **(birine) zevali olmak** zararı olmak, zararı dokunmak.

→ ***zeval vakti***

zevalî *s. (zeva:li:) Ar. zevâlî esk.* Zeval ile ilgili.

→ ***zevalî saat***

zevalî saat *is. esk.* Öğle vakti, 12.00'yi başlangıç olarak alan saat.

zevalsiz *s. esk.* Yok olmayan, ortadan kalkmayan, bitmeyen, kalımlı.

zeval vakti *is. esk.* Gün ortası, öğle vakti.

zevat *ç. is. (zeva:t) Ar. zevât, zât'ın* çokluk biçimi. *esk.* Kişiler, zatlar: *"Gazetenin, mutat zevat adını verdiği arkadaşlarımız ki daima Atatürk'ün yanında bulunurlar."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

zevce *Ar. zevce esk.* Erkeğin nikâhlandığı kadın, karı, eş, refika.

zevcelik, -ği *is.* Zevce olma durumu, karılık, eşlik.

zevç, -ci *is. Ar. zevc esk.* Kadının nikâhlandığı erkek, koca, eş.

zeveban *is. (zeveba:n) Ar. zevebân esk.* Erime. **zeveban etmek** erimek.

zevk *is. (k kalın okunur) Ar. zevk* **1.** Hoşa giden veya çekici bir şeyin elde edilmesinden, düşünülmesinden doğan hoş duygu, haz: *"İçtik bu nadir içkiyi yıllarca kanmadık / Bir böyle zevke tek bir ömür yetmiyor yazık."* -Y. K. Beyatlı. **2.** Güzeli çirkinden ayırt etme yetisi, beğeni. **3.** Hoşa giden ve eğlendiren şey: *"Su gibi para harcıyor, zevkine zevk, rahatına rahat katıyor."* -N. Cumalı. **4.** Tat, lezzet: *"Batı edebiyatında şarap içmekten onun zevkinden hiç bahsedilmez."* -B. Felek. **5.** *mec.* Eğlence. **(bir şeyden) zevk almak** (veya **duymak**) hoşlanmak, beğenmek: *"Sokaktaki adam kişiliğine bürünmekten çok zevk alırdı."* -H. Taner. *"Yazacağı eseri daha önce başkaları ile tartışmaktan zevk alırdı."* -H. Taner. *"Onun emrini yerine getirmekten zevk alıyor."* -P. Safa. **zevk etmek** eğlenmek. **zevk için 1)** yalnız eğlenmek için; **2)** alay etmek için. **zevki çıkmak** hoşa gitmek. **(kendi) zevkinde olmak** (veya **zevkine bakmak**) yalnız kendi eğlencesini düşünmek: *"Terfi ümidinde olmadıklarından resmî işlere ehemmiyet vermezler, zevklerine bakarlardı."* -R. H. Karay. **zevkine gitmek** *hlk.* hoşuna gitmek. **zevkine varmak** bir şeyin tadını gereği gibi duymak. **(bir şeyin) zevkini çıkarmak** ondan olabildiği kadar zevk sağlamak. **(bir şey birinin) zevkini okşamak** o şeyden hoşlanmak. **zevkten dört köşe olmak** çok sevinip keyiflenmek, aşırı zevk duymak.

→ ***zevk ehli, zevkiselim, zevkusefa***

zevk ehli *is.* Eğlenmeyi seven kişi.

zevkiselim *is. Ar. zevk-i selîm* En yüksek zevk: *"Şehrin zevkiselimi mevzuubahis olunca bu hususta bir karar vermek hakkı belediye meclisine aittir."* -H. Taner.

→ ***zevkiselim sahibi***

zevkiselim sahibi *is.* Beğenme ve algılama yeteneği tam olan.

zevklenme *is.* Zevklenmek durumu.

zevklenmek *(nsz)* **1.** Zevk duymak, hoşlanmak. **2.** *mec.* Bir kimse ile alay etmek, eğlenmek: *"İşte bunlardan biri sırf lâf olsun diye, sırf onu kızdırmak, onunla zevklenmek için fasarya deyip geçivermiştir oğlana."* -H. Taner.

zevkli *s.* **1.** Beğenilen, hoşa giden: *Zevkli bir çalışma. "Bütün vücudumda zevkli ürpermelerle titriyordum."* -R. N. Güntekin. **2.** Beğenisi olan (kimse). **zevkli gelmek** hoşlanmak: *"Askerlik bana idman ve gezinti gibi kolay ve zevkli geldi."* -F. R. Atay.

zevksiz *s.* **1.** Beğenilmeyen, hoşa gitmeyen. **2.** Beğenisi olmayan (kimse).

zevksizlik, -ği *is.* Zevksiz olma durumu.

zevkusefa *is. (zevkusefa:) Ar. zevk u sefâ* Eğlenme, eğlence: *"Dört beş ay sürecek bir zevkusafa âlemine sizleri davet ettik."* -S. F. Abasıyanık. *"Hınzır, zevkusefaya olağanüstü elverişli, müstesna*

bir hilkat!" -A. İlhan.

zevzek, -ği *s.* Tatsız ve çok konuşan, geveze.

zevzekçe *s.* ve *zf. (zevze'kçe)* Zevzeğe yakışır (biçimde), zevzek gibi.

zevzeklenme *is.* Zevzeklenmek işi veya durumu.

zevzeklenmek *(nsz)* Zevzeklik etmek.

zevzeklik, -ği *is.* **1.** Zevzek olma durumu: *"Analar, babalar, çocuklarının durmadan soru sormasını bir çeşit zevzeklik sayar."* -H. Taner. **2.** Zevzekçe konuşmak: *"Milletin mantıksız zevzekliklere tahammülü kalmamıştır."* -A.Gündüz. *"Yaptığım bir cahillikten, zevzeklikten ibaretti."* -R. N. Güntekin. **zevzeklik etmek** zevzekçe konuşmak.

zeybek, -ği *is.* **1.** Özellikle Batı Anadolu efelerine verilen ad. **2.** Bu kimselere özgü yerel oyun ve bu oyunun müziği.

zeybek havası 1. Ege yöresine özgü bir müzik veya oyun türü: *"Locadan çıkarken, davulu üstüne on lira atılan orkestra, zeybek havası çalmaya başlar."* -F. R. Atay. **2.** *mec.* Kısa ve net konuşma.

zeyil, -yli *is. Ar. zeyl esk.* **1.** Ek. **2.** Bir yazıya ek olarak katılan parça. **3.** Bir eseri tamamlamak için sonradan yazılan ek eser.

zeyrek, -ği (I) *is. Far. zîrek* Anlayışlı, uyanık, zeki.

zeyrek, -ği (II) *hlk.* Keten tohumu.

zeyreklik, -ği *is.* Anlayışlı, uyanık olma durumu, zekâ.

zeytin *is. Ar. zeytûn bot.* **1.** Zeytingillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, 10-20 m yüksekliğinde, dalları dikensiz, yaprakları karşılıklı, küçük ve gümüş renginde, uzun ömürlü bir ağaç *(Olea europea): "Zeytin dededen, incir babadan kalmalı."* -Atasözü. **2.** Bu ağacın taze iken yeşil, sonradan kararan, yüksek besin değeri taşıyan yağlı meyvesi. **3.** *s.* Zeytin ağacından yapılmış, zeytin kaplamalı: *Zeytin baston.*

→ ***zeytin dalı, zeytin ezmesi, zeytin güvesi, zeytin kurdu, zeytin rengi, zeytin sineği, zeytinyağı***

zeytinci *is.* **1.** Zeytin ağacı yetiştiren kimse. **2.** Zeytin satan kimse.

zeytincilik, -ği *is.* **1.** Zeytin ağacı yetiştirme işi. **2.** Zeytin alıp satma işi.

zeytin dalı *is.* **1.** Zeytin ağacının dalı. **2.** Barış çubuğu. **zeytin dalı uzatmak** barış için ilk adımı atmak.

zeytin ezmesi *is.* İşlenmiş zeytinin ezilmesi ile yapılan yiyecek.

zeytingiller *is. bot.* İki çeneklilerden, zeytin, leylâk, dişbudak, yasemin gibi bitkileri içine alan ağaç veya ağaççıklar familyası.

zeytin güvesi *is. zool.* Pul kanatlılar takımından parlak gri renkli olup zeytin ağacının yaprak, çiçek ve tanelerini kemiren zararlı bir böcek.

zeytin kurdu *is. zool.* Kınkanatlılar takımından kahverengi veya siyah renkte zeytin ağacına musallat olan ve onların kurumasına yol açan zararlı bir böcek.

zeytinli *s.* Üzerinde veya içinde zeytin olan: *Zeytinli kek.*

zeytinlik, -ği *is.* **1.** Zeytin ağacı yetiştirilen alan: *"Şimdi bir ak ev, biraz ötede portakal ve mandalina bahçesi, sonra zeytinlik."* -Halikarnas Balıkçısı. **2.** Zeytin ağacı çok olan yer.

zeytin rengi *is.* Koyu gri ve siyah arası renk.

zeytinsi *s.* Zeytine benzeyen, zeytini andıran.

→ ***zeytinsi meyve***

zeytinsi meyve *is. bot.* Erik, kiraz, kayısı, badem gibi tek çekirdekli meyvelerin genel adı.

zeytin sineği *is. zool.* Meyve sineğigiller familyasından olup zeytin tanelerine musallat olan zararlı bir böcek.

zeytinsiz *s.* Zeytini olmayan.

zeytinyağı *is.* Zeytin tanelerinden çıkarılan bitkisel yağ. **zeytinyağı gibi üste çıkmak** bir sorunda haksız olduğunu kabul etmemek, ustalıkla kendini haklı çıkarmaya çalışmak.

zeytinyağlı *s.* Zeytinyağı ile yapılmış veya pişirilmiş.

→ ***zeytinyağlı dolma, zeytinyağlı fasulye, zeytinyağlı sarma, zeytinyağlı yemek***

zeytinyağlı dolma *is.* Malzemesi zeytinyağı ile pişirilip hazırlanan dolma.

zeytinyağlı fasulye *is.* Zeytinyağı ile pişirilen fasulye.

zeytinyağlı sarma *is.* Malzemesi zeytinyağı ile pişirilen sarma.

zeytinyağlı yemek, -ği *is.* Zeytinyağı ile pişirilen yemeklere verilen ad.

zeytunî *s. (zeytu:ni:) Ar. zeytûnî* Kahverengine çalan yeşil renkte olan.

zıbarma *is.* Zıbarmak durumu.

zıbarmak *(nsz)* **1.** Ölmek, gebermek. **2.** *hkr.* Uyumak, çok içip sızmak.

zıbıdı *is. hlk.* Kısa boylu, çelimsiz, basit kimse: *"Miço kılıklı zıbıdıdan, bize dayak mı yedirtecekler?"* -S. M. Alus.

zıbın *is.* **1.** Bebeklere iç çamaşırı olarak giydirilen, ince pamukludan kısa ve kollu giysi. **2.** *hlk.* Kolsuz giysi.

zıddiyet *is. Ar. ziddiyyet esk.* **1.** Karşıtlık, birbirine zıt olma durumu. **2.** *mec.* Sevişmezlik, geçimsizlik, çekememezlik.

zıh *is. Far. zih* **1.** Giysilerin kol, yaka, etek vb. kenarlarına dikilen şerit veya kaytan: *Pantolon zıhı.* **2.** Marangoz işlerinde ince kenar pervazı. **3.** Sayfa çevresine çekilen çizgi.

zıhlama *is.* Zıhlamak işi veya durumu.

zıhlamak *(-i)* Kenarına zıh geçirmek.

zıhlanma *is.* Zıhlanmak işi veya durumu.

zıhlanmak *(nsz)* Zıhlamak işi yapılmak.

zıhlı *s.* Zıhı olan.

zıkkım *is. Ar. zakkûm* **1.** Zehir, ağı. **2.** *mec.* İçki ve sigaranın kötü ve zararlı etkisini belirtmek için kullanılır: *"Bu zıkkım haramdır, insana zararı vardır."* -M. Ş. Esendal.

zıkkımlanma *s.* Zıkkımlanmak işi veya durumu.

zıkkımlanmak *(-i)* (hakaret olarak) Yiyip içmek: *"Ne yapıp etmiş, sofrayı hazırlarken, adamakıllı zıkkımlanmış."* -S. M. Alus.

zılgıt *is. Ar. tkz.* Korkutma, çıkışma, gözdağı, azarlama. **zılgıt vermek** korkutmak, çıkışmak, azarlamak, gözdağı vermek: *"Şehrin büyükleri otelciye adamakıllı bir zılgıt vermişler."* -R. N. Güntekin. *"Ben buradan ne kadar yazıp çizsem, ne kadar zılgıt versem, faydasız..."* -H. Taner. **zılgıt yemek** azar işitmek: *"Biraz evvel babamdan yediğim zılgıttan sonra..."* -R. N. Güntekin.

zılgıtlanma *is.* Zılgıtlanmak işi veya durumu.

zılgıtlanmak *(nsz)* Zılgıt yemek, azar işitmek.

zımba *is. (zı'mba) Far. zunbe* **1.** Delgeç. **2.** Delgeçle açılan delik.

zımbalama *is.* Zımbalamak işi veya durumu.

zımbalamak *(-i)* **1.** Bir şeyin üzerinde zımba ile delik açmak: *"Belki o biletleri zımbalayan delikanlı karnesini ona vermiş, bir de çay içirmiştir."* -S. F. Abasıyanık. **2.** *argo* Bıçaklamak, bıçakla vurmak, öldürmek.

zımbalanma *is.* Zımbalanmak işi veya durumu.

zımbalanmak *(nsz)* Zımbalanmak işi yapılmak.

zımbalatma *is.* Zımbalatmak işi veya durumu.

zımbalatmak *(-i)* Zımba ile işlem yaptırmak.

zımbalı *s. (zı'mbalı)* Zımbası olan.

→ ***zımbalı defter***

zımbalı defter *is.* Kolay koparılabilsin diye yapraklarının dibi zımbalanmış olan defter.

zımbırdatma *is.* Zımbırdatmak işi veya durumu.

zımbırdatmak *(-i)* **1.** Telli bir çalgıyı acemice çalmak. **2.** Herhangi bir şeyden çirkin ve kulağı tırmalayan sesler çıkarmak.

zımbırtı *is.* **1.** Telli bir çalgıyı acemice çalarak çıkarılan çirkin ses. **2.** Bu çirkin sesi çıkaran şey. **3.** Adı hatırlanmayan veya söylenilmek istenmeyen ufak ve değersiz bir şeyi anlatmak için kullanılır.

zımnen *zf. (zı'mnen) Ar. zimnen esk.* Üstü kapalı olarak, dolayısıyla: *Konuyu bana zımnen anlattı.*

zımnında *zf. esk.* Dolayısıyla, için: *Buraya bir iş zımnında geldim.*

zımnî *s. (zımni:) Ar. żimnî esk.* **1.** Kapalı olarak yapılan veya söylenen, dolayısıyla anlatılan; kapalı, gizli: *Bu sözün zımnî anlamı şudur.* **2.** *man.* İçerik.

zımpara *is. (zı'mpara) Far. sunpāre jeol.* Çok sert alümin billûrları kapsayan ve aşındırıcı olarak kullanılan doğal kaya.

*→ **zımpara kâğıdı, zımpara taşı, zımpara tozu***

zımpara kâğıdı *is.* Maden, tahta ve daha başka şeylerin yüzünü aşındırıp düzeltmeye ve parlatmaya yarar, üstüne zımpara tozu yapıştırılmış kalınca kâğıt.

zımparalama *is.* Zımparalamak işi veya durumu.

zımparalamak *(-i)* Bir şeyin yüzeyine zımpara sürmek.

zımparalanma *is.* Zımparalanmak işi veya durumu.

zımparalanmak *(nsz)* Zımparalamak işi yapılmak.

zımpara taşı *is.* Yüzeylerinden biri üzerinde çalışan ve düzlemsel yüzeyleri düzeltmede kullanılan taşlama taşı.

zımpara tozu *is.* Taş kesme çarklarının üzerine yapıştırılan maden tozu.

zındık, -ğı *is. Ar. zindîḳ* Tanrı'ya ve ahrete inanmayan: *"Nazarında herkes zındıktı, hırsızdı, yalancıydı."* -Ö. Seyfettin.

zındıklık, -ğı *is.* Tanrı'ya ve ahrete inanmama durumu.

zıngadak *zf. (zı'ngadak)* Birdenbire ve sarsıntı ile (durmak, oturmak, düşmek): *"Elli metre kadar yürüdük, birkaç egzos gürültüsü çıkarıp zıngadak durdum."* -A.Gündüz.

zıngıldama *is.* Zıngıldamak işi veya durumu.

zıngıldamak *(nsz)* Zangırdamak.

zıngıl zıngıl *zf.* Zangır zangır.

zıngırdama *is.* Zıngırdamak işi veya durumu.

zıngırdamak *(nsz)* Zangırdamak.

zıngırdatma *is.* Zıngırdatmak işi veya durumu.

zıngırdatmak *(-i)* Zangırdamasına sebep olmak, titremek.

zıngırtı *is.* Zangırdama sesi.

zıngır zıngır *zf.* Zangır zangır.

zınk *is.* Hızla giden bir şeyin birdenbire durduğu an çıkardığı sesi anlatır. **zınk diye durmak** birdenbire durmak: *"Askerî bir cip, Camekân Sokağını sarsıla sarsıla geçti, apartmanın kapısı önünde zınk diye durdu."* -A. İlhan.

zıp *is.* Zıplayan veya birdenbire fırlayan bir şeyin hareketini veya çıkardığı sesi anlatır. **zıp diye çıkmak** hiç beklenmeyen bir zamanda ortaya çıkmak. **zıp zıp zıplamak** çok sevinmek.

*→ **zıpçıktı, zıpzıp, zıp zıp***

zıpçıktı *s.* **1.** Türedi: *"Bu devir kâtipliğin itibardan düştüğü devirdir; halk arasında sünepe kâtip, zıpçıktı kâtip gibi tabirler kullanılır."* -R. H. Karay. **2.** *is.* Görgüsüz, fırsatçı kimse: *"Bu kadar milyon nasıl olur da bu eğlenceler zıpçıktısına milyonlar yağdırır?"* -F. R. Atay.

zıpır *s. tkz.* Delişmen: *"Mesrure, zıpır bir oğlanla karşısına çıkmaktan çekinmiyor, herkes bana ne der diye düşünmüyor."* -M. Ş. Esendal.

zıpırlık, -ğı *is.* Delişmenlik.

zıpka *is. (zı'pka)* Karadeniz kıyısı halkının giydiği dar paçalı potur: *"Karşı kahvenin çırağı bacağındaki zıpkasını örten futasıyla dört kahve getirdi."* -M. Ş. Esendal.

zıpkın *is.* Büyük balıkları vurup çekmeye yarayan ucu çengelli mızrak.

zıpkıncı *is.* Zıpkın olarak balık avlayan kimse.

zıpkınlama *is.* Zıpkınlamak işi veya durumu.

zıpkınlamak *(-i)* Zıpkınla vurmak.

zıpkınlanma *is.* Zıpkınlamak işi veya durumu.

zıpkınlanmak *(nsz)* Zıpkınlamak işi yapılmak.

zıplama *is.* Zıplamak işi.

zıplamak *(nsz)* **1.** Bir yere çarpıp yukarı fırlamak: *Çember zıplayarak gidiyor. "İhtiyar profesörün elinde tuttuğu silindir, canlı bir mahlûk gibi zıpladı."* -F. R. Atay.

2. Sevinçten veya oyun yapmak için, bulunduğu yerde havaya doğru fırlamak: *"Babasının masasından zıplayarak hokkaları devirir..."* -H. F. Ozansoy. *"Küçük köpek ince sevinç çığlıkları çıkarıyor, zıplıyor, havlıyor, atılıyordu."* -S. F. Abasıyanık.

zıplatma *is.* Zıplatmak işi veya durumu.

zıplatmak *(-i)* Zıplamak işini yaptırmak, hoplatmak, sıçratmak.

zıplaya zıplaya *zf.* Sıçrayarak.

zıppadak *zf. (zı'ppadak)* Beklenilmeyen, uygun olmayan bir sırada: *Zıppadak içeri giriverdi.*

zıpzıp *is.* **1.** Çocukların oynadığı, taştan veya camdan küçük yuvarlak, bilye: *"Ben dünyadan bihaber bir çocuğum / Kayıp zıpzıplarımı arıyorum."* -C. S. Tarancı. **2.** Bir yerinden lâstik bir bağla asılmış, içi talaş dolu hafif bir top olan çocuk oyuncağı.

zıp zıp *zf.* Zıplayarak: *Zıp zıp hoplıyor.*

zırcahil *s. (zı'rca:hil)* Çok cahil.

zırdeli *s. (zı'rdeli)* Aşırı deli, çılgın: *"Çocukları idare etmek şöyle dursun, kendisi onlardan besbeter bir zırdeli idi."* -R. N. Güntekin.

zırh *is. Far. zirih esk.* **1.** Savaşlarda ok, kılıç, süngü gibi silâhlardan korunmak için giyilen, demir ve tel levhalardan yapılmış giysi. **2.** Savaş gemilerinin veya bazı araçlarının dışına kaplanılan çelik levha.

zırhlandırma *is.* Zırhlandırmak işi veya durumu.

zırhlandırmak *(-i)* **1.** Zırhla kaplamak. **2.** Zırh giydirmek. **3.** *mec.* Kuvvetlendirip sağlamlaştırmak: *"Tehlikenin artması, harp edeni içinden zırhlandırıyor; maddeye ancak sulh karşı koyabilir."* -R. E. Ünaydın.

zırhlanma *is.* Zırhlanmak işi.

zırhlanmak *(nsz)* **1.** Zırh giymek. **2.** Zırh kuşatılmak.

zırhlı *s.* **1.** Zırh giymiş veya zırh kaplanmış: *Zırhlı otomobil. "... uçsuz bucaksız bir tank, panzer ve zırhlı araba zinciri ... geçip gidiyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **2.** *is.* Büyük bir bölümü mermilere ve uçak bombalarına karşı bir zırhla korunmuş, genellikle büyük tonajlı açık deniz gemisi: *"5-18 Mart muharebesi bizim zaferimizle bitmişti; düşman zırhlılarının canına okumuşuz."* -A. Gündüz.

→ ***zırhlı araç, zırhlı balık, zırhlı başlılar, zırhlı birlik, zırhlı güç, zırhlı kuvvet, zırhlı yayın***

zırhlı araç, -cı *is.* Savaşta veya savaş dışında emniyeti sağlamak için zırh ile kaplanmış araç.

zırhlı balık, -ğı *is. zool.* Zırhlı yayın.

zırhlı başlılar *ç. is. zool.* Omurgalı hayvanlardan amfibyumların bir takımı.

zırhlı birlik, -ği *is. ask.* Hareket yeteneği yüksek, ateş gücüne sahip, zırhla korunan savaş araçlarıyla donatılmış silâhlı kara kuvvetlerine verilen ad.

zırhlı güç, -cü *is.* Zırhlı kuvvet.

zırhlı kuvvet *is. ask.* Zırhlı birlik.

zırhlı yayın *is. zool.* Kemikli balıklar takımının yayın balığıgiller familyasından bir balık türü.

zırhsız *s.* Zırhı olmayan.

zırıldama *is.* Zırıldamak işi veya durumu.

zırıldamak *(nsz)* **1.** Durmaksızın söylenerek hoşnutsuzluğunu açığa vurmak: *Herif gene zırıldayıp duruyor.* **2.** Sürekli ağlamak.

zırıldanma *is.* Zırıldanmak işi veya durumu.

zırıldanmak *(nsz)* Zırıldamak.

zırıltı *is.* **1.** Zırıldama sesi veya işi. **2.** *mec.* Anlaşmazlık sebebiyle çıkan kavga; geçimsizlik. **3.** Can sıkan çalgı veya hoşa gitmeyen müzik: *Elindeki o zırıltıyı bırak.* **4.** Adı hatırlanmayan veya söylenilmek istenmeyen şeyleri anlatmak için kullanılır: *"Bırak hırboluğu diyor, çıkar o yenindeki zırıltıyı."* -A. İlhan. **zırıltı çıkarmak** anlaşmazlık sebebiyle kavga etmek: *"Durup dururken zırıltı mı çıkarmalı?"* -M. Ş. Esendal. *"İnsanlar amma zırıltı çıkarıyorlardı böylesi bir iş için."* -Ç. Altan.

zırıl zırıl *zf.* **1.** Sürekli zırıldamayı anlatır. **2.** Bolca: *"Bazı sıkı zamanlarda öyle olur ki sırtımdan çıkan gömleği elimde burup sıktığım zaman tekneden çıkmış çamaşır gibi zırıl zırıl su akar."* -R. N. Güntekin.

zırlak, -ğı *s. hlk.* Sürekli zırlayan.

zırlama *is.* Zırlamak işi veya durumu.

zırlamak *(nsz)* Zırıldamak.

zırlatma *is.* Zırlatmak işi veya durumu.

zırlatmak *(-i)* Zırlamasına sebep olmak.

zırnık, -ğı *is. Far. zirnîḫ kim.* **1.** Arsenik. **2.** Herhangi bir şeyin en küçük, önemsiz ve işe yaramaz parçası: *"Bizde zırnık kalmadı."* -H. R. Gürpınar. **zırnık (bile) koklatmamak** en ufak bir şey vermekten kaçınmak: *"Karın, kaynanan, çocukların hepsini yiyip sana zırnık koklatmazlar."* -H. R. Gürpınar. **zırnık bile vermemek** en ufak bir şey vermemek.

zırtapoz *s. argo* Delişmen, zıpır, utanmaz, saygısız, hayta.

zırtapozluk, -ğu *is. argo* Delişmenlik: *"Yapmadığı zırtapozluk kalmadı."* -F. Celâlettin.

zırt fırt *zf.* İkide birde, süreklice.

zırt kaba kâğıt, -dı *is. bk.* cart kaba kâğıt.

zırtlak *s.* Yavan, tatsız: *"...sulu zırtlak bir şey getirir."* -R. H. Karay.

zırt pırt *zf.* **1.** İkide birde, uygunsuzca: *Zırt pırt demeç vermiyor.* **2.** *zf.* Yerli yersiz, durmaksızın: *"Zırt pırt değerini yitirmeyen zarardan söz ediyorlar."* -Ç. Altan.

zırt zırt *zf.* İkide birde, sık sık ve uygunsuz zamanlarda.

zırva *is.* ve *s.* Saçma, saçma sapan, boş, anlamsız (söz). **zırva tevil götürmez** saçma olan bir düşünceyi döndürme, çevirme yolu ile savunmaya kalkışanlara karşı söylenir.

zırvalama *is.* Zırvalamak işi veya durumu.

zırvalamak *(nsz)* Boş ve anlamsız sözler söylemek, saçmalamak.

zır zır *zf.* Bıktırıcı ve sürekli bir sesi anlatır: *Bütün gün zırzır ağlar.*

zıt, -ddı *s. Ar. żidd* Karşıt anlamlı: *"... devam ediyor, birbirine zıt birçok şeyler söylüyordu."* -Ö. Seyfettin. **zıt anlamlı** karşıt anlamlı. **(biri, biriyle) zıt gitmek** birine karşı sürekli ters davranmak, istediklerinin tersini yapmak: *"... ahlâkını az çok bilirim, onunla zıt gitmeye gelmez."* -A. Haşim. **(bir şey, birinin) zıddı olmak** bir şey birini tedirgin etmek, hoşuna gitmemek. **zıddına basmak** (veya **bir şey birinin zıddına gitmek**) sinirlendirmek, sinirini bozmak: *"Niçin babanın zıddına basıyorsun evlâdım, seni hiç incitmemiş bir baba, bir gün bir fiske vurmadı, bir dediğin iki olmuyor."* -H. E. Adıvar. *"Yalnız akrep kuyruğu gibi bükülmüş pomatlı ibrişim bıyıklar zıddıma gidiyor."* -R. N. Güntekin.

→ ***zıt kutup***

zıt kutup, -tbu *is.* Farklı durum ve yapıda olma.

zıtlanma *is.* Zıtlanmak işi veya durumu.

zıtlanmak *(nsz)* Ters, karşı davranmak, zıtlaşmak.

zıtlaşma *is.* Zıtlaşmak işi veya durumu.

zıtlaşmak *(nsz)* **1.** Birbirine karşı ters davranmak. **2.** Birbirine karşıt olmak.

zıtlık, -ğı *is.* Zıt olma durumu.

zıvana *is. (zıv'a'na) Far. zubâne* **1.** İki ucu açık küçük boru. **2.** Bir kilit dilinin yerleşmesi için açılmış delik. **(birini) zıvanadan çıkarmak** *mec.* sinirlendirmek, öfkelendirmek: *"Hele yatak çarşaflarını sigara külüne bulayıp yatakta sigara içişi Emine'yi zıvanadan çıkarıyordu."* -H. E. Adıvar. *"Herhangi bir hastada aldığı tedbirlere rağmen beklediği sonucun doğmaması onu zıvanadan çıkarırdı."* -A. İlhan. **zıvanadan çıkmak** *mec.* **1)** çok sinirlenmek, öfkelenmek: *"Aynı evde, aynı yatakta bir insanla bütün gece beraber olmak beni zıvanadan çıkarır."* -S. F. Abasıyanık. *"Dürdane Hanımın aşkı seni zıvanadan büsbütün çıkarmış."* -H. R. Gürpınar. **2)** aklını yitirmek, çılgın gibi davranmak: *"Kaç zamandır zaten bir acayipleşen oğla-*

nın artık adamakıllı zıvanadan çıktığına hükmediyorlardı." -H. Taner.

zıvanalı *s.* Zıvanası olan.

→ ***zıvanalı sigara, zıvanalı vida***

zıvanalı sigara *is.* **1.** Bir ucunda kartondan zıvana bulunan sigara. **2.** *argo* İçinde esrar bulunan sigara.

zıvanalı vida *is.* Zıvanası olan vida: *"Bunlar birer karış uzunluğunda üç para çubuğun zıvanalı vidalarla birbirlerine eklenmelerinden meydana gelir."* -S. Birsel.

zıvanasız *s.* **1.** Zıvanası olmayan: *Zıvanasız sigara.* **2.** *mec.* Kaçık, delişmen.

zıya, -ı *is. (ziya:) Ar. ziyā' esk.* Kaybolma, yitme, kayıp, yitim.

zıypak *s. hlk.* Üzerine basıldığında kayan, kaygan.

zibidi *s.* **1.** Gülünç olacak derecede kısa ve dar giyinmiş olan. **2.** *is.* ve *s.* Yersiz ve zamansız davranışları olan kimse: *"Halk, bir müdürü böyle zibidi görmek de istiyor."* -M. Ş. Esendal.

zibidilik, -ği *is.* Zibidi olma durumu.

zifaf *is. (zifa:f) Ar. zifāf* Gerdeğe girme, gerdek. **zifafa girmek** düğün gecesi eşiyle birlikte yatmak: *"Zifafa girdiği gece kaynatası öldüverdi."* -Ö. Seyfettin.

zifir *is. Ar. zefir* **1.** Tütün dumanının bıraktığı yağlı kir: *"Bıyıklarının ortası belli ki tütün zifirinden kınalı bir renk almıştı."* -R. H. Karay. **2.** Karanlık.

zifirî *s. (zifi:ri:) Ar. zefirī* Zifir gibi kara, çok kara.

→ ***zifirî karanlık***

zifirî karanlık, -ğı *is.* Çok karanlık: *"Sanki o saniye gözlerime perde inmiş de her taraf zifiri karanlık olmuş."* -S. M. Alus. *"Alaca karanlık zifirî karanlığa dönmeden oyunu kim bırakır?"* -B. R. Eyuboğlu.

zifos *is. Yun.* **1.** Yerden sıçrayan çamur: *"Otomobiller korna çalarak, etrafa zifoslar saçarak kayıp geçiyorlardı."* -A. İlhan. **2.** *mec.* Yarasız, boş. **(birine) zifos atmak** *mec.* **1)** sataşmak; **2)** kara sürmek, iftira atmak.

zift *is. Ar. zift* Katran ve diğer organik maddelerin buharlaşmasından veya damıtılmasından elde edilen, kolay kırılan, az ısı ile eriyen, katı, siyah, parlak madde, kara sakız: *"Sağ elinin iki parmağı sigara ziftinden kararmıştı."* -M. Ş. Esendal. **zift gibi** çok acı. **zift yesin** (veya **ziftin pekini yesin**) "ne yerse yesin" anlamında öfke sözü.

ziftinmek *bk.* siftinmek.

ziftleme *is.* Ziftlemek işi veya durumu.

ziftlemek *(-i)* Zift sürmek, ziftle kaplamak.

ziftlenme *is.* Ziftlenmek işi veya durumu.

ziftlenmek *(nsz)* **1.** Zift sürülmek, ziftle kaplanmak. **2.** *hkr.* Yemek: *Ham erikleri ziftlendi de midesini bozdu.* **3.** *mec.* Bir işten kendine yolsuz kazanç sağlamak.

zigot *is. Fr. zygote biy.* Erkek ve dişi gametin birleşmesiyle oluşan döllenmiş hücre.

zihaf *is. (ziha:f) Ar. zihāf ed.* Aruzla yazılmış şiirlerde uzun okunması gerekirken uzun bir ünlünün kısa okunması. **imale** karşıtı.

zihayat *is.* ve *s. (zi:hayat, zi:haya:tî) Ar. zī-hayāt* Canlı, neşeli, dinç: *"Fakat ben, bilâkis o kadar zihayat, o kadar zinde ve faal idim ki..."* -Ö. Seyfettin.

zihin, -hni *is. Ar. zihn* **1.** Canlının duygu ve davranışlar dışındaki ruhsal süreç ve etkinliklerinin bütünlüğü, an. **2.** Yaşantıları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihninde saklama gücü, bellek, hafıza: *Zihinde tutmak. Bir şey zihinde kalmak. Zihinden çıkmak. "Sanki zihni daha mühim düşüncelerle meşgul imiş gibi dalgın dalgın önüne bakar."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Bu yavrucuğa bakarak hayalini zihnimde büyütmeye başladım."* -Ö. Seyfettin. **3.** Anlayış, kavrayış: *Zihni açık. Zihnine girmek. Zihni yatmak.* **4.** Bilinç, dimağ. **zihin açmak** (zihni) daha iyi çalışır duruma getirmek. **zihin yormak** bir konuda çok düşünmek, kafa yormak. **zihni açılmak** kavrayışı, anlayışı çoğalmak. **zihni alt üst etmek**

düşüncelerini karmakarışık duruma getirmek: *"Günlerden beri bu düşünce, Anadolu'ya geçmek zihnini alt üst ediyordu."* -S. Kocagöz. **zihni bulanmak** (veya **karışmak**) **1)** düşünürken olaylar arasındaki bağlantıyı yitirmek; **2)** ne yapacağını şaşırmak: *"Çünkü teyzesine, oğlanın son senelerinde zihni karışmasın diye dönünceye kadar hastalandığından, hatta ölürse, ölümünden bahsedilmemesini sıka sıkı vasiyet etmişti."* -H. E. Adıvar. **zihni boşalmak** *"Zihnim boşaldıkça, daha doğrusu rahat zamanlarımda Türkçenin güzelliklerini, orijinal cilvelerini düşünürüm."* -B. Felek. **(bir şeye) zihni takılmak 1)** yanlış bir kanıya takılıp kalmak; **2)** çözülmesi gerekli bir konu üzerinde durmak. **zihnine girmek** düşüncesini değiştirmek: *"Nezihe ne yapıp yapmış, genç zabitin zihnine girmiş, bir hafta sonra, onunla nişanlanmış."* -R. N. Güntekin. **(bir şeyi) zihnine yerleştirmek** unutulamayacak biçimde aklında tutmak. **(bir kimse, bir şeyle) zihnini bozmak** sürekli olarak aynı şeyi düşünmek. **zihnini çelmek 1)** bir kimseyi yanıltmak, yanlış yola sürüklemek; **2)** baştan çıkarmak. **(bir şey, birinin) zihnini bulandırmak** kuşkuya düşürmek. **zihnini dağıtmak** gerektiği gibi düşünmemek. **(bir şey birinin) zihnini kurcalamak** (veya **tırmalamak**) bir şey sıksık hatırlanıp insanı düşündürmek: *"Bu istifham, bozuk bir plâk gibi bütün gün zihnini tırmalardı durdu."* -H. Taner. **(bir şey kendini) zihnini kurcalamak** bir şeyi anlamaya, kavramaya çalışmak. **zihnini oynatmak** çıldırmak, delirmek. **zihnini toplamak** kendine gelmek, sağlıklı düşünmeye başlamak: *"Vehibe benden önce zihnini toplayarak cevap verdi."* -H. R. Gürpınar.

→ ***zihin açıklığı, zihin berraklığı, zihin bulanıklığı, zihin hesabı, zihin jimnastiği, zihin karışıklığı , zihin yorgunluğu***

zihin açıklığı *is.* Düşünme gücü.

zihin berraklığı *is. bk.* zihin açıklığı.

zihin bulanıklığı *is. bk.* zihin karışıklığı.

zihince *zf. (zihi'nce)* Zihne göre, zihnin aldığı biçimiyle.

zihin hesabı *is.* Matematik işlemlerinin doğrudan doğruya akıldan yapıldığı hesap.

zihin jimnastiği *is.* Bazı zihinsel yetileri çevikleştirmek için yapılan alıştırmaların tümü.

zihin karışıklığı *is. psikol.* Düşünme sırasında düşünceler arasındaki bağlantının yok olması.

zihinsel *s.* Zihinle ilgili, zihnî.

zihin yorgunluğu *is. psikol.* Aşırı derecede zihnin yorulması durumu.

zihnen *zf. (zi'hnen) Ar. zihnen* Zihince, zihinli, zihinden.

zihnî *s. (zihni:) Ar. zihnî* Zihinle ilgili, zihinsel.

zihniye *is. Ar. zihniyye fel.* Anlıkçılık, entelektüalizm.

zihniyet *is. Ar. zihniyyet* Bir toplum veya topluluktaki bireylerde görüş ve inanış etmenlerinin etkisiyle beliren düşünme yolu, düşünüş biçimi: *"İşte Cumhuriyet rejimine yaraşan zihniyet budur."* -O. S. Orhon.

zikıymet *s. (zi:kıymet) Ar. zî-kıymet esk.* Değerli, kıymetli.

zikir, -kri *is. Ar. zikr* **1.** Anma, söyleme, sözünü etme. **2.** (bir tarikata bağlı olanlar için) Tanrı'nın adını art arda söyleme işi: *Zikir çekmek.* **zikri geçmek** anılmak, adı geçmek: *Dün sizin zikriniz geçti.*

→ ***zikredilmek, zikretmek, zikrolunmak***

zikredilme *is.* Zikredilmek işi veya durumu.

zikredilmek *(nsz) Ar. zikr + T. edilmek* Adı anılmak.

zikretme *is.* Zikretmek işi veya durumu.

zikretmek *(-i) Ar. zikr + T. etmek* Adını söylemek, sözünü söylemek, anmak: *"Ben dervişim diye gögsün gerersin / Hakkı zikretmeye dilin var mıdır?"* -Pir Sultan Abdal.

zikrolunma *is.* Zikrolunmak işi veya

durumu.

zikrolunmak *(nsz) Ar. zikr + T. olunmak* Adı geçmek, söylenmek.

zikzak, -ğı *is.* ve *s. Fr. zigzag* **1.** Art arda birdenbire ters yöne açılar yapan (kırık çizgi). **2.** *mec.* Sık sık değişen görüş düşünce veya davranış, istikrarsızlık: *"Yurdumuzun daha çok zikzaklar ülkesi olduğuna artık iyice alıştık."* -H. Taner. **3.** *mec.* Karşılıklı: *"Boğaziçi köylerinde oturanların birbirleriyle buluşmaları için zikzak vapurlar işlerdi."* -A. Ş. Hisar. **zikzak yapmak** 1) sık sık sağa sola yön değiştirmek; 2) *mec.* sık sık düşünce değiştirmek.

→ ***zikzak dikişi, zikzak makinesi***

zikzak dikişi *is.* Nakışta ve terzilikte zikzak biçiminde yapılan dikiş.

zikzaklı *s.* Zikzak biçiminde olan.

zikzak makinesi *is.* Zikzak dikişi yapan makine.

zil *is. Far. zil* **1.** İşaret vermek, uyarmak, çağırmak için kullanılan ve bir çan ile bu çana vuran bir tokmaktan oluşan, elle veya başka düzenlerle işletilebilen araç, çıngırak. **2.** *müz.* Birbirine çarparak ses çıkartmak için parmaklara veya tefin kasnağındaki deliklere takılan metal kurs: *"Gözler kamaştıran şala, meftun eden güle / Her kalbi dolduran zile her sineden ole."* -Y. K. Beyatlı. **(nerede ise) zil takıp oynayacak** *mec.* çok sevinenler için söylenir. **zil vurmak** zil çalmak: *"... ayakta kendilerine çeki düzen veren iki taze zillerini vuruyordu."* -R. H. Karay.

zilhicce *is. Ar. ẕi'l-ḥicce esk.* Ay takviminin on ikinci ayı, kurban ayı.

zilkade *is. (zilka:de) Ar. ẕi'l-ḳa'de esk.* Ay takviminin on birinci ayı.

zillet *is. Ar. ẕillet* Hor görülme, alçalma: *"Fakat içimdeki zillet bir türlü zail olmuyordu."* -H. E. Adıvar. *"Bütün hâl ve tavırlarıyla onun hizmetinde bulunmayı bir zillet telâkki ettiklerini gösteriyordu."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

zilli *s.* **1.** Zili olan, üstünde zili bulunan. **2.** *mec.* Edepsiz, eli maşalı, şirret (kadın).

→ ***zilli bebek, zilli maşa***

zilli bebek, -ği *is. hlk.* Dalkavuk, şakşakçı.

zilli maşa *is.* **1.** Uçlarına zil takılmış maşa biçiminde bir çalgı: *"Defler, dümbelekler, zilli maşalar arasında komşu kızın udu çalıyor, Gülsüm kanto söylüyordu."* - R. N. Güntekin. **2.** *mec.* Edepsiz, şirret.

zilsiz *s.* Zili olmayan: *"Çuha elbiseler giymiş, sakalı gayet biçimli kesilmiş, güzel yüzlü genç bir elekçi sazını kuruyor, alnı çatkılı kart bir kadın zilsiz tefini ovuşturuyordu."* -R. H. Karay. **zilsiz oynamak** çok sevindiğini belli etmek.

zilve *is. bk.* zelve.

zilyet, -di *is. Ar. ẕi-l-yed* Sahibi kendisi olsun olmasın bir malı kullanmakta olan, elinde tutan kimse, eldeci.

zilyetlik, -ği *is.* Bir malı kullanmakta olma durumu.

zil zurna *s.* ve *zf.* Aşırı ölçüde (sarhoş): *"Zil zurna sarhoş gelir, gık diyeni öldüresiye dövermiş."* -A. İlhan. **zil zurna olmak** çok içip sarhoş olarak kendini bilemeyecek duruma gelmek: *"Bu kör olasıyı ya bir daha içmeyeceğim, yahut zil zurna olacağım."* -S. F. Abasıyanık.

zimamdar *is. (zimamda:r) Ar. zimām + Far. -dār esk.* Yönetici, iş başında bulunan kimse.

zimmet *is. Ar. zimmet* **1.** Üstünde olan şey. **2.** Bir ticaret kuruluşunun borçlarının tümü. **(bir hesabı birinin) zimmetine geçirmek** bir hesabı birinin borcuna eklemek. **(bir parayı kendi) zimmetine geçirmek** kendisine bırakılmış parayı kendine mal etmek veya harcamak.

zimmî *is. Ar. zimmī* **1.** İslâm Devleti tebaasında olan ve haraç veren Hristiyanlar, Yahudiler. **2.** Zimmete ilişkin.

zina *is. (zina:) Ar. zinā'* Aralarında evlilik bağı olmayan kişiler arasındaki cinsel ilişki.

zincifre *is. (zincifre) Ar. zincefr, zuncufr kim.* **1.** Kırmızı renkli doğal civa sülfür. **2.** Kırmızı kurşun oksidin veya sülüğenin eski adı.

zincir *is. Far. zencîr* **1.** Birbirine geçmiş bir sıra metal halkadan oluşan bağ. **2.** Art arda gelen şeylerin oluşturduğu dizi: *"Otomobillerin bitmez tükenmez zinciri üzerinden geçiyor."* -A. İlhan. **3.** *mec.* Kesintisiz süren olaylar, sebep vb. dizisi: *"Olaylar zinciri bu savunuyu haklı çıkaracak nitelikte değildir."* -S. Birsel. **4.** *esk.* Hükümlülerin eline, ayağına vurulan demir bağ, pranga. **zincir gibi** art arda sıralanmış şey. **(birine) zincir vurmak** prangaya vurmak: *"Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım / Hangi çılgın bana zincir vuracakmış, şaşarım."* -M. Â. Ersoy. **(birini) zincire vurmak** prangaya vurmak.

zincirleme *is.* **1.** Zincirlemek işi veya durumu. **2.** *s.* Birbirini izleyen, art arda gelen, müteselsil, teselsül: *"Zincirleme lâflarla karşı tarafın ekmeğine kat kat yağ sürerler."* -H. Taner.

→ zincirleme isim tamlaması, zincirleme kaza, zincirleme sıfat tamlaması, zincirleme tepkime

zincirleme isim tamlaması *is. gr.* Bir isim tamlamasının ikinci bir isim tamlaması kurması: *Evin kapısının kilidi.*

zincirlemek *(-i)* **1.** Zincirle bağlamak. **2.** Art arda, peş peşe gelmek.

zincirleme kaza *is.* İki veya daha çok aracın trafik kazasına karışması durumu.

zincirleme sıfat tamlaması *is. gr.* Bir sıfat tamlamasına çoğu kez "-li" bazen de "-siz" veya 3. kişi iyelik eki getirilerek kurulan ikinci bir sıfat tamlaması: *Kırmızı başlıklı kız. Beyaz yakasız öğrenci. Ak sakallı dedesi.*

zincirleme tepkime *is.* Birden fazla tepkimenin yarattığı durum.

zincirlenme *is.* Zincirlenmek durumu.

zincirlenmek *(nsz)* **1.** Zincirle bağlanmak. **2.** *mec.* Art arda, peş peşe sıralanmak: *"İçi karmakarışık, çocukluk yıllarından Ahmet'e ilişkin bir sürü çağrışım, birbirine zincirleniyor."* -A. İlhan. **3.** Birbirine sıkıca bağlanmak.

zincirli *s.* **1.** Zincirle bağlı. **2.** Zinciri olan.

zindan *is. Far. zindân* **1.** Tutuklu veya hükümlülerin içine konulduğu kapalı yer. **2.** *mec.* Çok karanlık ve sıkıntılı yer. **(bir yeri birine) zindan etmek** (bir yeri) yaşanmaz, huzursuz, rahatsız, zevk alınmaz bir duruma getirmek: *"Ah evlâdım, sorma, onu bir zalim herif aldı, zavallı tazeye dünyayı zindan etti."* -Ö. Seyfettin. **zindan gibi** karanlık veya iç sıkıcı (yer). **(bir yer) zindan kesilmek 1)** çok karanlık duruma gelmek; **2)** çok sıkıcı ve içinde yaşanmaz duruma gelmek: *"Lâkin bir gün öyle bir şey olmuştu ki, Özbekiye Bahçesi gözümde âdeta zindan kesildiydi."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **(bir yer) zindan olmak** yaşanmaz, huzursuz, rahatsız, zevk alınmaz duruma gelmek: *Evi ona zindan oldu.*

→ zindandelen

zindancı *is.* Zindan bekçisi.

zindandelen *is. zool. hlk.* Palamut balığının iki kilodan büyük olanına verilen ad.

zinde *s. Far. zinde* Dinç, canlı, diri, sağlam: *"Gerçi bıyıkları kırlaşmış ise de, vücudu zinde."* -M. Ş. Esendal. **zinde tutmak** genç ve diri kalmasını sağlamak: *"Seksen bir yaşında da olsa çalışmak insanı zinde tutuyor."* -H. Taner.

→ zinde kuvvet

zinde kuvvet *is.* **1.** Taze kuvvet. **2.** *mec.* Güçlü, donanımlı, yıpranmamış, etkili kişi veya kurum.

zindeleşme *is.* Zindeleşmek işi veya durumu.

zindeleşmek *(-i)* Zinde duruma gelmek.

zindelik, -ği *is.* Dinçlilik, canlılık, sağlamlık.

zinhar *ünl. (zi'nha:r) Far. zinhâr esk.* Sakın, asla, olmasın! *"Fakat adını zinhar benden öğrenemeyeceksin."* -R. N. Güntekin.

zir *is. Far. zîr esk.* Alt, aşağı.

-zir- emmek fiilinin ettirgen çatısını kuran ek: *Em-zir-.*

zira (I) *is. Ar. zirâ' esk.* Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsü.

zira (II) *bağ. (zi:ra:) Far. zirâ* Çünkü.

şundan dolayı: *"Ona ateşten, ona zehirden, ona hançerden bahsetmeyeceğim, zira bunların üçü de ondadır."* -Y. K. Karaosmanoğlu. *"Heykeli atölyede bırakmak mecburiyetinde kaldım. Zira bahçede yaptırdığım kaide henüz bitmemişti."* -H. Taner.

ziraat *is. (zira:at) Ar. zirā'at* Çiftçilik, tarım.

ziraatçı *is.* Tarımcı.

ziraatçılık, -ğı *is.* Tarımcılık.

ziraî *s. (zira:i:) Ar. zirā'ī* Tarımla ilgili, tarımsal.

*→ **ziraî işletme***

ziraî işletme *is.* Tarımla ilgili işleri düzenleyen kuruluş.

zirkon *is. Fr. zircon* **1.** *jeol.* Zirkonyum'un doğal durumunda bulunan en önemli birleşiği; renksiz, sarı, yeşil, kahverengi türleri olan doğal ve saydam, değerli taş. **2.** *kim.* Erime noktası 2700°C ye yaklaşan, ateşe çok dayanıklı, beyaz renkli, katı, zirkonyum birleşiği, (ZrO_2).

zirkonyum *is. (zirko'nyum) Fr. zirconium kim.* Atom numarası 40, atom ağırlığı 91,22, yoğunluğu 6,25, siyah toz biçiminde bir element. Kısaltması Zr.

zirve *is. Ar. zirve* **1.** Doruk, tepe: *Dağın zirvesi.* **2.** *mec.* En üst aşama: *Sanatın zirvesi.* **zirve (veya doruk) toplantısı (veya konferansı)** devlet ve hükûmet başkanları veya en yetkili ve uzman diplomatlar düzeyinde yapılan toplantı.

*→ **zirve konferansı, zirve toplantısı***

zirve konferansı *is.* Zirve toplantısının oluşturduğu konferans.

zirve toplantısı *is.* Katılan devletlerin en yetkilisinin veya yetkili olan diplomatının yer aldığı uluslar arası toplantı.

zirzop *s. tkz.* Delişmen, aklına eseni yapan: *"Şımarıkça, durduğu dalda duramayan, biraz zirzop, önüne gelene gözü kapalı güvenen bir çocuk."* -A. İlhan.

zirzoplaşma *is.* Zirzoplaşmak işi veya durumu.

zirzoplaşmak *(nsz)* Uygunsuz, yakışıksız davranmak.

zirzopluk, -ğu *is.* Zirzop olma durumu veya zirzopa yakışan davranış. **zirzopluk etmek** uygunsuz, yakışıksız davranışlarda bulunmak.

zivircik, -ği *is. bot.* Akdeniz bölgesinde yetişen, 100-300 cm yüksekliğinde, kuvvetli kokulu bir çalı *(Anagyris foetida).*

ziya *is. (ziya:) Ar. ziyā' esk.* Işık, aydınlık: *"Dışarda batmış güneşin bıraktığı ziya artık fersizleşiyor."* -R. H. Karay.

*→ **ziyadar***

ziyadar *s. (ziya:da:r) Ar. ziyā' + Far. -dār esk.* Aydınlık, ışığı bol, parlak.

ziyade *s. (ziya:de) Ar. ziyāde* **1.** Çok, daha çok, daha fazla: *"Bu ... boğuşma yarım saatten ziyade sürdü."* -Ö. Seyfettin. *"Tevkifhane müdürü de bizden ziyade onlarla ahbaplık etti."* -F. R. Atay. **2.** *esk.* Çoğalma, artma. **ziyade olsun!** yemekte bulunanlara veya yemeğe buyurun diyenlere söylenen bir nezaket sözü.

ziyadeleşme *is.* Ziyadeleşmek işi veya durumu, fazlalaşma.

ziyadeleşmek *(nsz)* Fazlalaşmak.

ziyadesiyle *zf.* Olağandan, gerekenden çok, pek çok, fazlasıyla.

ziyafet *is. (ziya:fet) Ar. ziyāfet* Konukları yemekli, eğlenceli ağırlama, şölen, toy: *"Resmî ziyafetlerin ve büyük düğünlerin yemeklerini hep ona ısmarlamak âdet olmuştur."* -R. N. Güntekin. **... ziyafeti çekmek** herhangi bir şeyi en iyi biçimde başarmak, herhangi bir yönüyle doyurmak: *Orkestra tam bir müzik ziyafeti çekti.* **ziyafet çekmek (veya vermek)** konukları yemekli ağırlamak: *"O gece telgrafçı, gümrükçü, liman çavuşu, müdür beye bir ziyafet vermek istemişlerdi."* -M. Ş. Esendal.

ziyan *is. (-ya:nı) Far. ziyān* Zarar: *"Ziyanımız, ölçülere sığmayacak kadar büyüktür."* -R. E. Ünaydın. **ziyan etmek 1)** yersiz, boş yere harcamak: *"Ah budala kız, gençliğinin kıymetini bilmiyorsun, güzelliğini ziyan ediyorsun."* -S. M. Alus. **2)** zarara uğramak. **ziyan olmak** boşuna harcanmak, zarar görmek: *"Bence ziyan olmuş, eski deyimiyle heder olmuş bir değerdir."* -H. Taner. **ziyan zebil olmak** *hlk.* boşuna,

boş yere harcanmak. **ziyanı yok!** önemli değil, önemi yok! *"Biraz çabuk işe girişmiş olacağız ama ziyanı yok, diye düşündü."* -S. Kocagöz.

ziyankâr *s. (ziyankâ:r) Far. ziyān-kār* Sürekli zarar veren veya zarar vermeyi huy edinmiş olan: *"Bir deliden başka bir şey olmasına imkân bulunmayan bir ziyankâr hırsız, iki üç günde bir eve giriyor."* -R. N. Güntekin.

ziyankârlık, -ğı *is.* Ziyan verme durumu veya huyu: *"Babanın hazineleri olsa sizin ziyankârlığınıza yetişmez, dedi."* -M. Ş. Esendal.

ziyansız *s.* **1.** Ziyan vermeyen, dokunmaz. **2.** *hlk.* Oldukça iyi.

ziyaret *is. (ziya:ret) Ar. ziyāret* Birini görmeye, biriyle görüşmeye gitme, görüşme: *Ahbap ziyaretlerini severler. "Haftada iki gece ziyaretine giderdik."* -H. F. Ozansoy. **ziyaret etmek** birini veya bir yeri görmeye gitmek: *"Eli rehberli Amerikan turistleri gibi, geldikleri şehrin önce tarihî anıtlarını ziyaret ederler."* -H. Taner.

→ **ziyaretgâh**

ziyaretçi *is.* Ziyaret eden, ziyarete giden kimse, görüşmeci: *"Hatırı sayılır ziyaretçilerine İstanbul'a ipekli kumaş götürmek izni verirdi."* -F. R. Atay.

ziyaretgâh *is. (ziya:retgâ:h) Ar. ziyāret + Far. -gâh* Hayır işlemek veya saygı göstermiş olmak için ziyaret edilen yer, ziyaret yeri.

ziynet *is. (zi:ynet) Ar. zīnet* Süs, bezek.

zloti *is. Pol. zloty* Polonya para birimi.

Zn *kim.* Çinko'nun kısaltması.

Zodyak *öz. is. Fr. zodiaque astr.* Gök küresinde, tutulumun geçtiği ve üzerinde on iki burcun (Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova, Balık) eşit aralıklarla dağıldığı kuşak, burçlar kuşağı.

zoka *is. (zo'ka) Yun.* Büyük balıkları tutmakta kullanılan, küçük balık biçiminde, ucu iğneli kurşun parçası. **zokayı yutmak** *argo* aldatılıp zarara sokulmak.

zom *s. argo* **1.** Olgun (kimse). **2.** Çok sarhoş olan. **zom olmak** çok sarhoş olmak.

zona *is. (zo'na) Lât. zona tıp* Deride, sinirler boyunca, özellikle gövde, bacak ve yüzde birtakım ağrılı fiskelerin dökülmesiyle beliren, mikroplu bir hastalık.

zonklama *is.* Zonklaşmak işi veya durumu: *"Oradan âdeta erimiş bir öğle aydınlığına çıktığım zaman, şakaklarımda bir zonklama vardı."* -S. F. Abasıyanık.

zonklamak *(nsz)* (vücudun bir yeri) Nabız atışı gibi, kesik kesik ağrımak veya sancımak: *"Dişlerini sıkmış, şakakları zonkluyor, alnında yağlı ve kınalı ter damlacıkları."* -A. İlhan.

zonklatma *is.* Zonklatmak işi veya durumu.

zonklatmak *(-i)* Zonklamasına yol açmak, zonklamasına sebep olmak.

zonk zonk *zf* Zonklamanın zorlu olduğunu anlatmak için kullanılır. **zonk zonk zonklamak** vücudun bir yeri çok zonklamak.

zoolog *is. Fr. zoologue* Zooloji uzmanı, hayvan bilimci.

zooloji *is. Fr. zoologie < Yun.* Hayvan bilimi.

zoospor *is. Fr. zoospor < Yun. biy.* Suda yaşayan mantarlarda ve su yosunlarında bulunan, selüloz zardan yoksun, üzerindeki iki veya daha çok titrek tüyle hareket eden üreme hücresi.

zootekni *is. Fr. zootechnie < Yun.* Evcil hayvanları üretme ve yetiştirme bilimi.

zor *is. Far. zūr* **1.** Sıkıntı, güçlük, rahatsızlık: *"Onun için hiçbir zorum, sıkıntım yokmuş gibi, ara sıra denize taşlarımı atmakta devam ederek hızlı hızlı yürüdüm."* -R. N. Güntekin. **2.** *s.* Sıkıntı veya güçlükle yapılan: *Zor bir çalışma. "Sabır güzel, faydalı; fakat zor şeydir."* -B. Felek. **3.** Yüküm, mecburiyet: *Oraya gitmek zorunda idim. "Artık kızının evinde kalışının zordan olduğunu biliyordu."* -N. Cumalı. **4.** Baskı: *"Zor kapıdan girince kanun bacadan çıkar."* -Atasözü. *"Hocaların zoru ile çıkarılmış olan bu kanun yürümedi."* -M. Ş. Esendal. **5.** *zf* Güçlükle, zorla: *"El ele vermiş polisler kaldırımlardan taşan halk*

kütlesini zor zapt ediyorlardı." -H. Taner. **6.** *ünl.* Yapamazsın! **zor gelmek** bir işin yapılması birine güç gelmek. **zor kullanmak** bir işin yapılması için her türlü baskıya başvurmak. **zor oyunu bozar** oyun, hile, güç kullanarak kestirme yoldan boşa çıkarıldığında söylenir. **zora binmek** iş, ancak zor kullanılmakla sonuçlanacak bir durum almak. **zora gelememek** baskıya, sıkıntıya veya sıkı bir çalışmaya dayanamamak, katlanamamak. **zora koşmak** güçlük çıkarmak. **zoru olmak** kendisini zorlayan bir durumu, bir sıkıntısı olmak, sorunu bulunmak; güçlüğü olmak: *"Bizim anlayacağımız, bu memleketin iki tek zoru var. Biri okul, öteki de yol."* -B. R. Eyuboğlu. **zoru zoruna** güçlükle, zor belâ. **zorun ne?** kastın ne, ne istiyorsun? **zoruna gitmek** onuruna dokunmak, gücüne gitmek. **zorunda bırakmak** yapmaya mecbur etmek: *"Onları susmak zorunda bırakmanın sıkıntısını duyuyorum."* -N. Cumalı. **zorunda kalmak** (veya **olmak**) kesinlikle yapması gerekmek, yapmaya mecbur olmak: *"Onu çalıştırmak için sık sık dövmek, hem de bazen boş yere dövmek zorunda kalıyordu."* -H. E. Adıvar. *"Kitabını basacak yayın evi bulamamış, onu kendi parasıyla bastırmak zorunda kalmıştır."* -S. Birsel.

→ ***zor alım, zor belâ***

zoraki *s.* ve *zf.* İstemeye istemeye, istemeyerek (yapılan); zorla: *"Pek çok okuyucum bunu zoraki okumuştur."* -B. Felek. *"Sinirli ve zoraki bir gülüşle güldü."* -H. Taner.

zor alım *is.* **1.** İşlenen bir suç karşılığı olarak suçlunun malının bütünü veya bir bölümü üstündeki mülkiyetine son verilmesi ve bu mülkiyetin bir başka kuruluşa devredilmesi, müsadere. **2.** *esk.* Tanzimattan önce herhangi bir kişiye ait mallara padişah adına el konulması. **zor alıma çarpmak** kişi mallarına devlet adına yasal olarak el koymak, müsadere etmek.

zorba *s. Far. zor-bâz* Gücüne güvenerek başkalarının hakkını alan, müstebit.

zorbaca *s.* ve *zf. (zorba'ca)* Zorba bir yol seçerek.

zorbalık, -ğı *is.* **1.** Zorba olma durumu. **2.** Zorbaca davranış, müstebitlik: *"Bir punduna getirip de zorbalığa kalkışmazsa avcunu yalasın."* -A.Gündüz. *"Her davranışının, her sözünün altında bir zorbalık yattığı görülür."* -S. Birsel. **zorbalık etmek** zorba gibi davranmak: *"Makinist zorbalık etti, beni Eşref Efendinin elinden aldı."* -M. Ş. Esendal.

zor belâ *zf.* Güçlükle.

zorca *zf. (zo'rca)* **1.** Zora yakın, oldukça zor: *"Şişman zat, kapıdan biraz zorca sığarak Ralip'in yanına geldi."* -S. Kocagöz. **2.** *(zo'rca)* Zor bir biçimde.

zorgu *is.* Kişinin eğilimi ve isteğine uymayan iş ve davranışlara zorlanması veya bu özellikteki davranışları göstermesi.

zorgulu *is.* ve *s.* Davranışları uygunsuz ve yersiz olmasına karşın bunları yapmak için önüne geçilmez bir zorgu duyan (kimse).

zorla *zf. (zo'rla)* **1.** Zor kullanarak, zecren; metazori: *"Ona da bu hakikati zorla kabul ettirecekti."* -Ö. Seyfettin. **2.** İstemeyerek, isteksiz olarak, zoraki: *Onunla zorla konuşuyoruz. "Adama beş lira verdik, zorla başımızdan savdık."* -B. Felek.

zorlama *is.* **1.** Zorlanmak işi, zecir: *"İlk gençliğimin en büyük sıkıntısı bu şiir zorlamasıdır."* -F. R. Atay. **2.** *tıp* Özellikle oynaklarda ara keseciklerinin fıtığı olarak beliren, bir organın zorlanmış olmasıyla ortaya çıkan aksaklık veya bozukluk. **3.** *s.* Zorlanarak sağlanan, cebrî: *"Melodram ile vodvilin temelde eş yapıda, zorlama türler olduğunu yazar durmadan."* -N. Cumalı.

zorlamak *(-i, -e)* **1.** Birine bir şey yaptırmak amacıyla güç kullanmak, boyun eğdirmeye çalışmak, zor kullanmak, mecbur etmek: *"Bir realite hissi ile değil, bir tarih hissi ile kendimizi zorluyorduk."* -F. R. Atay. **2.** *(-i)* Açılması, kırılması, sökülmesi gereken şeyler için güç kullanmak: *Gece kapıyı zorlamışlar.* **3.** Üstelemek, ısrar etmek: *"Bütün köylü zorladı da, bu sefer izin alabildi."* -Ö. Seyfettin.

zorlamasız *s.* Kolay, içten: *"Akıcı, zorlamasız, açık anlatımlı bir üslûbu vardı."* -H. Taner.

zorlanış *is.* Zorlanmak işi veya biçimi.

zorlanma *is.* Zorlanmak işi veya durumu.

zorlanmak *(-e)* Zorlamak işi yapılmak veya zorlamak durumuna konu olmak: *Kapı zorlandı. "Hiç kimse sendikaya üye olmaya ... zorlanamaz."* -Anayasa.

zorlaşma *is.* Zorlaşmak durumu.

zorlaşmak *(nsz)* Zor duruma gelmek, güçleşmek.

zorlaştırma *is.* Zorlaştırmak işi veya durumu: *"Bu yaşamı zorlaştırmaya kalkışması daha da haksız olur."* -N. Cumalı.

zorlaştırmak *(-i)* Zor duruma getirmek, güçleştirmek.

zorlaya zorlaya *zf.* Sürekli zorlayarak: *"Sizden bekledikleri tek şey, kendilerini zorlaya zorlaya karaladıkları dizeleri için bir iki tatlı söz etmenizdir."* -N. Cumalı.

zorlayıcı *s.* Zorlayan, mücbir.

zorlayış *is.* Zorlamak işi veya biçimi.

zorlu *s.* **1.** Baskı yapabilecek ölçüde güçlü, kuvvetli, şiddetli: *Zorlu bir yağmur.* **2.** Tuttuğunu koparan (kimse), güçlü, kavi: *"Ne zorlu bir amir olduğunu daha ilk gününden belli etti."* -H. Taner. **3.** Zor, güç yapılan: *Bu zorlu denemeyi başarı ile yaptılar. "Millî Mücadelenin bazı zorlu safhalarında onun âdeta, işlere seyirci kalır gibi bir kayıtsız, ilgisiz duruşu olurdu ki..."* -Y. K. Karaosmanoğlu. **4.** Zorbalık yapan: *"Zorlunun hakkından Allah gelir."* -Atasözü.

zorluk, -ğu *is.* Sıkıntı veya güçlükle yapılma durumu, zor olma, güçlük: *"Seyfi, zorluk karşısında kalırsa, birini yakalayıp, silâh atmadan buraya dönecek."* -S. Kocagöz. **zorluk çıkarmak** bir şeyin yapılmasını engellemek için çeşitli sorunlar yaratmak.

zorlukla *zf.* Zor bir biçimde, güçlükle: *"Zorlukla kımıldattıktan sonra beni sahiden sürüklemeye başladı."* -H. C. Yalçın.

zorsunma *is.* Zorsunmak işi veya durumu.

zorsunmak *(-i)* Yüksünmek, yapacağı işi ağır bir yük veya angarya olarak kabul etmek: *"Ben zaten zayıfım. Beybabam dedi ki, zorsunuyorsan çalışma oğlum, dedi."* -O. Kemal.

zorunlu *s.* **1.** Kesin olarak ihtiyaç duyulan, zarurî, mecburî, ıstırarî: *Oksijen hayat için zorunludur. "Tanzimat, gecikmiş de olsa, zorunlu, kaçınılmaz bir atılımdı."* -N. Cumalı. **2.** Doğal olarak kaçınılması imkânsız olan. **zorunlu kılmak** olması gereken duruma getirmek. **zorunlu olarak** kendi isteğinin dışında.

→ ***zorunlu emeklilik, zorunlu öğrenim, zorunlu sigorta, zorunlu tasarruf***

zorunlu emeklilik, -ği *is.* Yasalarda şartları belirlenmiş mecburî emeklilik.

zorunluk, -ğu *is.* **1.** Olması gerekme, olduğundan başka olmama durumu, mecburiyet, zaruret, ıstırar. **2.** *sos.* Olayların iç ve özlerindeki düzenlilik, yasaya bağlılık ve yapı gereği, belli şartlar altında ortaya çıkması kaçınılmaz olan şey. **3.** *sos.* İnsanın, doğanın ve toplumun nesnel yasalarına bağımlı olması durumu.

zorunluluk, -ğu *is.* Zorunlu olma durumu, zorunluk: *"Bu zorunluluk, başkalarınca savsaklanmış görevi yerine getirmekten doğuyor."* -S. Birsel.

zorunlu öğrenim *is.* Mecburî olarak yapılan öğrenim.

zorunlu sigorta *is.* Mecburî olarak yaptırılan sigorta.

zorunlu tasarruf *is.* Mecburen yapılması gereken tasarruf.

zoru zoruna *zf.* Zorlukla, zorluk çekerek.

Zr *kim.* Zirkonyum'un kısaltması.

zuhur *is. (zuhu:r) Ar. zuhûr esk.* Ortaya çıkma, görünme, belirme, baş gösterme, meydana çıkma. **zuhur etmek** ortaya çıkmak, görünmek, belirmek: *"Kadın iyi oldu, fakat daha büyük bir felâket zuhur etti."* -P. Safa. *"Henüz bu iki darbenin sersemliğinden kurtulmadan harbiumumî zuhur etti."* -Y. K. Karaosmanoğlu.

zuhurat *ç. is. (zuhu:ra:t) Ar. zuhûrât, zuhûr*'un çokluk biçimi. *esk.* Gerçekleşece-

ği düşünülmeyen, hesapta olmayan, umulmadık, olağan dışı olgular: *Benim oraya gitmem zuhurata bağlıdır.*

zuhurî *is. (zuhu:ri:) Ar. zuhûrî* Orta oyununda taklitçi.

→ ***zuhurî kolu***

zuhurî kolu *is.* Orta oyunu takımı: *"Çayırda da Kavuklu Hamdi'nin zuhurî koluna rastlanabilir."* -S. Birsel.

zula *is. (zu'la) argo* Kaçak ve yasak şeylerin saklandığı gizli yer. **zula etmek** çalmak, aşırmak.

zulmet *is. Ar. zulmet esk.* Karanlık: *"Görmek için aydınlık ve görülmemek için zulmet lâzımdı."* -F. R. Atay.

zulmetme *is.* Zulmetmek işi veya durumu.

zulmetmek *(-e) Ar. zulm + T. etmek* Eziyet etmek, işkence etmek: *"Ona fenalık etmekle, kendi kendime mi zulmediyordum?"* -S. F. Abasıyanık.

zulüm, -lmü *is. Ar. zulm* Güçlü bir kimsenin yasaya veya vicdana aykırı olarak başkasını uğrattığı kötü durum, kıyım, kıygı, acımasızlık, haksızlık, eziyet, cefa: *"On ay milletime yaptığım zulmü unutamayacağım sanıyorum."* -Ö. Seyfettin. *"Nöbetçinin siyah süngüsü zorbalığın ve zulmün bir timsali gibi gözlerimin önünden geçiyordu."* -H. C. Yalçın. **zulüm görmek** haksızlığa uğramak, kendisine eziyet edilmek.

→ ***zulmetmek***

zum *is. İng. zoom* Değişebilir odak uzaklıklı objektif, optik kaydırma. **zum yapmak** doğaya bakış açısını genişletmek veya daraltmak amacıyla objektifin odak uzaklığını değiştirmek.

zurna *is. Far. sürnây* Keskin bir ses çıkaran ve çoğu zaman davulla veya dümbelekle birlikte çalınan nefesli çalgı. **zurna gibi** dar (pantolon). **zurnada peşrev olmaz, ne çıkarsa bahtına** "rastgele yapılan plânsız işlerde yöntem, kural aranmaz" anlamında kullanılır. **zurnanın zırt dediği yer** sürdürülmekte olan bir işin en can alıcı noktası.

→ ***zurnazen***

zurnacı *is.* Zurna çalan kimse: *"Kızları kendi başına bırakırsan ya davulcuya ya da zurnacıya giderler."* -S. Kocagöz. **zurnacının karşısında limon yemek gibi** birinin zihnini çelip işini göremeyecek duruma getirildiği anlatılırken söylenir.

zurnacılık, -ğı *is.* Zurnacının işi veya mesleği.

zurnapa *is. hlk.* Zürafa.

zurnazen *is. Far. surnây + zen* Zurna çalan kimse, zurnacı.

zurt *bk.* zart zurt.

zübde *is. Ar. zubde esk.* Özet, öz.

zücaciye *is. (züca:ciye) Ar. zucâciyye* **1.** Cam, porselen vb. maddelerden yapılmış eşya. **2.** *s. esk.* Cam, porselen ile ilgili.

züğürt, -dü *s.* ve *is. alay* Parasız, yoksul, meteliksiz olan kimse: *"Züğürt olup düşünmektense, uyuz olup kaşınmak yeğdir."* -Atasözü.

→ ***züğürt tesellisi***

züğürtleme *is.* Züğürtlemek işi veya durumu.

züğürtlemek *(nsz) alay* Parasız, meteliksiz kalmak, züğürt duruma gelmek: *"Züğürtledim, dedin. Senden para, hediye, şu bu, isterim diye mi, korktun?"* -M. Yesari.

züğürtleşme *is.* Züğürtleşmek işi veya durumu.

züğürtleşmek *(nsz)* Züğürt durumuna gelmek.

züğürtlük, -ğü *is. alay* Parasızlık, parasız kalma durumu, meteliksizlik: *"Züğürtlükten telefonumuz kesildi mi ona bir selâm yollar, açtırırdık."* -Y. Z. Ortaç.

züğürt tesellisi *is.* Kötü sonuçlanmış bir işte, çok önemsiz iyi bir yan bularak sevinme: *"Bu da züğürt tesellisi gibi bir şey."* -H. R. Gürpınar.

Zühal, -li *öz. is. Ar. zuhal astr.* Sekendiz, Satürn.

Zühre *öz. is. Ar. zuhre astr.* Çulpan, Çoban yıldızı, Venüs.

zührevî *s. (zührevi:) Ar. zuhrevî* Frengi ve bel soğukluğu gibi cinsel ilişkilerle bulaşan (hastalık).

→ ***zührevî hastalık***

zührevî hastalık, -ğı *is. bk.* zührevî.

züht, -dü *is. Ar. zuhd esk.* Dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp, buyruklarını yerine getirme, takva.

zühul, -lü *is. (zuhu:l) Ar. zuhûl esk.* İş çokluğu veya dalgınlık sebebiyle yanılma, geciktirme, ihmal etme.

zükâm *is. (zükâ:m) Ar. zukām* Nezle, ingin, dumağı.

zül, -llü *is. Ar. zull esk.* Alçalma, düşkünlük; ayıplanacak şey. **zül saymak** (bir olay veya sözü) küçültücü, alçaltıcı, aşağılayıcı olarak değerlendirmek.

zülâl, -li *is. (zülâ:l) Ar. zulāl* Saf, tatlı su.

Zülcelâl *öz. is. Ar. zu'l-celāl din b.* Tanrı.

zülfaris *is. (zülfa:ris) Far. zulf-i 'arūs bot.* Baklagillerden bir süs bitkisi ve bunun güzel kokulu, mor, beyaz renkli, saç lülesi görünüşünde olan kıvrımlı çiçeği *(Phaseolus caracalla).*

zülfaruz *is. bk.* zülfaris.

Zülfikar *öz. is. (k kalın okunur) Ar. zü'l-fikār* Hz. Ali'nin iki çatallı kılıcı.

zülfüyâr *is. bk.* zülüf.

zülüf, -lfü *is. Far. zulf* **1.** Şakaklardan sarkan saç lülesi: *"Eser seher yeli zülfün dağıtır / Gerdana dökülen tel incinmesin."* -Karacaoğlan. **2.** Sevgilinin saçı. **zülfüyâre dokunmak** hatırlı, güçlü bir kimseyi veya bir makamı gücendirmek, darılmasına yol açmak. **zülfüyâre dokunmamak** hiç kimseye zarar veya sıkıntı vermemek: *"Yazılarımı tarta tarta yazar, elimden geldiği kadar, zülfüyâre dokunmamaya çalışırım..."* -O. V. Kanık.

zülüflü *s.* Zülfü olan.

zümre *is. Ar. zumre* **1.** Topluluk, takım, grup, camia: *"Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz."* -Anayasa. *"Ben de kardeş sadakasıyla, ötekinin berikinin lütfuyla yaşayan tufeyliler zümresinden çıktım."* -R. N. Güntekin. **2.** Tür, cins.

→ ***zümre edebiyatı, zümre toplantısı***

zümre edebiyatı *is.* Seçkin kesimlere hitap eden edebiyat.

zümre toplantısı *is.* Aynı dersi okutan branş öğretmenlerinin ders konularını veya öğrenci sorunlarını ele aldığı kurul.

zümrüdî *s. (zümrüdi:) Ar. zumurrudī* Zümrüt renginde, yemyeşil.

Zümrüdüanka *öz. is. (zümrüdüanka:) Far. Ar. sīmurg-i 'anḳā* Masallarda geçen ve gerçekte var olmayan büyük bir kuş, Anka. **zümrüdüanka gibi** hayal ürünü olan veya adı olup da kendi var olmayan iyi ve güzel şeyler için kullanılır.

zümrüt, -dü *is. Ar. zumurrud* **1.** *jeol.* Doğal alüminyum ve berilyum silikatı; cam parlaklığında, yeşil renkte, saydam bir süs taşı. **2.** *s.* Bu taştan yapılmış olan: *"Parmağındaki zümrüt yüzüğü ile bu salonda herkesin saygı gösterdiği bir varlıktı."* -M. Ş. Esendal. **3.** *s.* Zümrüt renginde, yeşil: *Zümrüt çayırlar.* **zümrüt gibi** yemyeşil: *"Şu zümrüt gibi Kuşdili deresi burnumuzun önünde de, bir sandalla bir defa bile dolaşamadık."* -S. M. Alus.

→ ***zümrüt yeşili***

zümrütlenme *is.* Zümrütlenmek işi veya durumu.

zümrütlenmek *(nsz)* Yeşil duruma gelmek, yeşillenmek: *Bahar gelince ağaçlar zümrütlendi.*

zümrüt yeşili *is.* Koyu yeşil.

züppe *s.* Giyinişte, söz söyleyişte, dilde, düşünüşte toplumun gülünç ve aykırı saydığı yapmacıklara ve aşırılıklara kaçan, snop: *"Tuhaf, züppe bir muhit içine düştüm, diyordu."* -S. F. Abasıyanık.

züppece *s.* ve *zf. (züppe'ce)* Züppe (bir biçimde).

züppeleşme *is.* Züppeleşmek işi veya durumu.

züppeleşmek *(nsz)* Giyiniş, söz söyleyiş, düşünüş, dil vb.nde, toplumun gülünç ve aykırı saydığı yapmacıklara ve aşırılıklara kaçmak, züppe olmak.

züppeleştirme *is.* Züppeleştirmek işi veya durumu.

züppeleştirmek *(-i)* Züppe durumuna getirmek.

züppelik, -ği *is.* Züppe olma durumu veya züppece davranış, snopluk: *"Terbiyemiz, refahımız, bilgimiz bugünün züppeliklerinden ibaret."* -O. S. Orhon. **züppelik etmek** züppece davranmak: *"Sen şimdi züppelik ediyorsun ama, yarın yine bize döneceksin."* -S. F. Abasıyanık.

zürafa *is. (züra:fa) Ar. zerāfe, zerrāfe* **1.** *zool.* Geviş getiren memelilerden, Afrika'da yaşayan, çok uzun boylu ve boyunlu, derisi alacalı, ot yiyen hayvan *(Giraffa camelopardalis).* **2.** *hlk.* Bir boncuk oyası türü: *"Eski peçemdeki sıçan dişlerini söktüm, yeni peçemin kenarındaki zürafayı bitirdim."* -S. M. Alus. **zürafa gibi** ince, uzun boylu, uzun boyunlu (kimse).

zürafagiller *is. zool.* Örnek hayvanı zürafa olan geviş getiren memeliler familyası.

zürra, -ı *ç. is. (zürra:) Ar. zurrā', zevf'*in çokluk biçimi. *esk.* Çiftçiler, tarımla uğraşanlar.

zürriyet *is. Ar. zurriyyet* **1.** Döl, soy sop, sulp. **2.** Çocuk.

züyuf *ç. is. (züyu:f) Ar. zuyūf, zāri'*'in çokluk biçimi. *esk.* Kalp veya ayarı düşük paralar.

→ *züyuf akçe*

züyuf akçe *is. esk.* Ayarı düşük para sikke veya akçe.